સાર્થ ગુજરાતી

જોડણીકોશ

"હવે પછી કોઈને સ્વેચ્છાએ જોડણી કરવાનો અધિકાર નથી."

—ગાંધીજી

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર
અમદાવાદ

મુદ્રક અને પ્રકાશક
જીવણજી ડાહ્યાભાઈ દેસાઈ
નવજીવન મુદ્રણાલય, કાળુપુર, અમદાવાદ

ચોથી આવૃત્તિ, સને ૧૯૪૯, ૧૦,૦૦૦
(સુધારાવધારા સાથે)

બાર રૂપિયા

સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૯

અર્પણ

જેમની ઉજ્જવળ પ્રવૃત્તિથી ભાષાનું તેજ પ્રગટ્યું છે
અને જેમની પ્રેરણાથી આ કોશ તૈયાર થયો
છે, તે પૂજ્ય ગાંધીજીને ચરણે આ
કોશ અર્પણ કરીએ છીએ.

"દરેક માણસને જેમ સૂઝે છે તેમ શબ્દને શુદ્ધ કે અપભ્રંશ ઠરાવી બેસાડે છે, અને પછી તે પ્રમાણે વિપરીત જોડણીઓના વરસાદ નિશાળોમાં વરસી રહે છે. તેઓનો એમાં કાંઈ ઉપાય નથી; એ થવાનું જ કરવાનું. અને તેમાં તેઓનો કાંઈ વાંક નથી. ખરેખરું તો, એ નિયમો બંધાયા તે વખતે, એ નિયમ બાંધનારી કમિટીએ એક ગૂજરાતી ભાષાના સઘળા શબ્દનો કોશ તૈયાર કરવો જોઈતો હતો, અને તેમાં ઘણી કાળજીથી એ નિયમો પ્રમાણે સઘળા શબ્દોની જોડણી આપવી જોઈતી હતી."

માર્ચ, ૧૮૭૨ — રા૰ નવલરામ

"મારી એ જ ભલામણ છે કે, કોઈ પણ પ્રકારે — પછી પબ્લિક તરફથી અથવા, ઉત્તમ રીતે તો, શાળાખાતા તરફથી યોગ્ય કમિટી નિમાઈને — પ્રથમ ઉપર દર્શાવેલી દિશાએ (તે જ એમ નથી કહેતો) સમગ્ર મોટા ધોરણ ઉપર નિયમપદ્ધતિ રચાઈને, એક ઉત્તમ કોશ તે પદ્ધતિને અનુસરતી જોડણીવાળો રચવો જોઈએ."

૧૮૮૮ — રા૰ નરસિંહરાવ ભોળાનાથ

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠે જોડણીકોશ તૈયાર કરીને આપણી જોડણીને એકધારી અને વ્યવસ્થિત કરવાનો જે સફળ પ્રયત્ન કર્યો છે, અને જે જોડણીને લેખકો, સામયિકો, પ્રકાશન-સંસ્થાઓ, મુંબઈ યુનિવર્સિટી તથા બીજી કેળવણીની સંસ્થાઓ મોટે ભાગે અનુસરી રહી છે, તેને આ સંમેલન આવકાર દે છે, અને પરિષદને સૂચના કરે છે કે:

(૧) એ જોડણી સર્વમાન્ય થાય એવાં પગલાં લે; અને
(૨) વિદ્યાપીઠ તરફથી થનારા તેના પુનઃસંસ્કરણમાં પોતે તથા પોતાની માન્ય સંસ્થાઓ પૂરેપૂરો સહકાર આપે.

ઑક્ટોબર, ૧૯૩૬ — ૧૨મું ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલન

"ગુજરાતી શબ્દોની સાચી જોડણી વિષે ગુજરાતમાં ઘણા વખતથી ચર્ચા ચાલી રહી છે અને પરિણામે, એ ભાષાના અભ્યાસમાં નડતી મુશ્કેલી દૂર કરવાના હેતુથી, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠે, સામાન્ય રીતે સ્વીકારાયેલા અમુક સિદ્ધાંતોને આધારે, 'જોડણીકોશ' નામનો એક શબ્દકોશ પ્રગટ કર્યો છે. આ 'જોડણીકોશ'માં સ્વીકારાયેલી જોડણીનો ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદ, મુંબઈ યુનિવર્સિટી તેમ જ ઘણાખરા ગૂજરાતી પ્રકાશકો, વર્તમાનપત્રો અને સામયિકોએ પણ સ્વીકાર કર્યો છે. સર્વત્ર એક જ પ્રકારની જોડણી રહે, તેમ જ ભાષાના અભ્યાસમાં ચોકસાઈ સચવાય, એ હેતુથી મુંબઈ સરકાર એ જરૂરી અને ઇષ્ટ માને છે કે, 'જોડણીકોશ'માં નક્કી કરેલી સર્વસામાન્ય અને એક જ પ્રકારની જોડણી ઇલાકાની શિક્ષણસંસ્થાઓમાં અનુસરવામાં આવે. આ અનુસાર સરકારે એવો હુકમ બહાર પાડ્યો છે કે, ભવિષ્યમાં 'જોડણીકોશ'માં નક્કી કરાયેલી જોડણીને અનુસરે એવાં જ પુસ્તકોને પાઠ્યપુસ્તકોની મંજૂર થયેલી યાદીમાં મૂકવામાં આવશે."

ઈ૰ સ૰ ૧૯૪૦ — મુંબઈ સરકારના પ્રકાશન ખાતા તરફથી

ચોથી આવૃત્તિ

કોશની આ નવી આવૃત્તિ છેવટે પૂરી કરીને જનતા આગળ રજૂ કરી શકીએ છીએ, તેથી અનેક રીતે આનદ અને કૃતકૃત્યતા અનુભવાય છે. સૌને ખબર છે કે, આ આવૃત્તિ માટે ગુજરાતને પાચ છ વરસોથી રાહ જોવી પડી છે. તે માટે અમે ક્ષમા ચાહીએ છીએ. એટલું જ કહેવાનું કે, કેવળ લાચારીને લીધે જ આમ થયુ છે. તે લાચારીમાંથી બનતી ત્વરાએ છૂટી જઈ નિર્વિઘ્ને કોશ તૈયાર કરી આપી શકાયો, તે આનંદની વાત છે.

જોડણીકોશની પ્રવૃત્તિની શરૂઆત હિંદસ્વરાજની લડત સાથે અને કહો કે, તેના જ એક શિક્ષણી અગ તરીકે થઈ. અને ત્યાર પછી તેની ઉત્તરોત્તર સુધારાતી વધારાતી આવૃત્તિઓ નીકળતી ગઈ; અને તે પણ એ લડતના મહત્ત્વના તબક્કાની સાથેસાથ બહાર પડી, એવા સંજોગો જોવા મળે છે. પૂર્વની આવૃત્તિઓનાં નિવેદનો પણ સઘરવામાં આવ્યાં છે; તે પરથી જણાશે કે, પહેલી આવૃત્તિનું કામ ઈ. સ ૧૯૨૮ની બારડોલીની લડતના વાતાવરણમા ચાલતું હતુ. તે આવૃત્તિ વરસની અંદર જ પૂરી થઈ ગઈ. બીજી આવૃત્તિનુ કામ ઈ. સ. ૧૯૩૦–૨ની લડત દરમિયાન જ થયુ. એ કામ પણ પૂર્ણસ્વરાજનું જ એક કામ છે, એવી સમજ ન હોત, તો તે એવા યુદ્ધકાળમાં ન થઈ શકત. એ આવૃત્તિ પણ ધાર્યા કરતાં વહેલી પૂરી થઈ, અને ત્રીજી આવૃત્તિ કરવાની થઈ. તે તૈયાર થઈ બહાર પડચા બાદ પાછું સ્વરાજનું યુદ્ધ શરૂ થયુ. અને ત્યા સુધીમાં તે આવૃત્તિ પણ પૂરી થવા આવી. તેથી ચોથી આ આવૃત્તિ છપાવવાનું હાથ પર લેવું જોઈએ એમ વિચારતા હતા, ત્યાં ૧૯૪૨ના દિવસો બેઠા અને સેવકોને તે કામમાંથી તે વખત પૂરતો હાથ લઈ લેવો પડચો: નવજીવન પ્રેસ સરકારે કબજે કર્યું; સેવકોને પકડી પકડીને જેલમા બેસાડચા એ છેવટની સુલતાની આથી ૧૯૪૫ બાદ શમવી શરૂ થઈ, ને બીજી બાજુથી દેશનું સ્વરાજ-યુદ્ધ પણ નવા પાટા પર ચડયુ. પૂ૦ ગાંધીજી બહાર આવ્યા; બીજા દેશનેતાઓ બહાર આવ્યા; અને જાત જાતની વિષ્ટિઓ અને વાટાઘાટો શરૂ થઈ. ટૂંકમા સેવકગણ પાછો પુનશ્ચ હરિ. ઓમ્ કરી શકે એમ થયું.

આમ પરિસ્થિતિ પલટાતા તરત કોશની નવી આવૃત્તિનું કામ ૧૯૪૨થી અટકેલુ ત્યાંથી આગળ ચલાવવામા આવ્યુ. નવજીવન પ્રેસ પણ પાછુ મળ્યુ. પણ કાગળ-નિયમન-ધારો આવ્યો હતો. વળી સરકારની પરવાનગી વગર પ્રેસ પણ ફરી ચાલી ન શકે અને કાંઈ છાપી પણ ન શકાય, એવા ધારા લાગુ થયા હતા છતા ભાષાના કોશ જેવા નિર્દોષ પુસ્તકને તો કેવી રીતે રોકી શકાય? એટલે આ માટે સરકારી પરવાનગી મળી શકી. અને એમ ૧૯૪૬મા કોશના છાપકામના ગણેશ બેસાડી શકાય એવા સંજોગો મળી રહ્યા, અને ૧૯૪૭થી તેનું કામ ચલાવી શકાયુ.

એટલે સુધી આવતા તો સ્વરાજ-જન્મની યાતનાઓનો કાળ શરૂ થયો પાકિસ્તાન, હુલ્લડો, હડતાલો, તંગી, અંકુશો ઇત્યાદિ અનેક મુશ્કેલીઓમા છાપકામ ચલાવવાનુ હતુ. ઈશ્વરે એ બધુ ત્રણ વરસે માંગોપાંગ પૂરું થયું, અને તેની જ સાથે હિંદની સ્વરાજયાત્રા સફળ થઈ આમ લાંબી કથા અહીં એટલા માટે કહી છે કે, તે પરથી વાચક જોશે કે, શરૂમા કહ્યા તે આનંદ અને કૃતકૃત્યતા શાથી લાગે છે, અને આટલી બધી ઢીલ થઈ તે કેમ દરગુજર કરવી જોઈએ. અસ્તુ.

બીજી પણ એક વસ્તુ છે, જેને માટે ક્ષમા માગવી જોઈએ વાચક જોશે કે, આ આવૃત્તિમા જે કાગળ વપરાયો છે તે રંગે વિવિધ છે અને હલકો પણ છે. એનું કારણ સ્પષ્ટ છે – યુદ્ધને લઈને આપણા વેપારમા અને માલમા જે વિકારો થતા રહ્યા છે, તેનુ એ નિદર્શક છે. એમા કોઈ આરો જ નહોતો. બલ્કે કોશ છાપવાને માટે સરકાર-ભાવે કાગળ મળતો રહ્યો, એ જ એક મોટી વાત છે. એટલે કાગળને વિષે ખૂબ જાગ્રત રહેતાં છતા, જે બન્યુ છે તે બન્યુ છે. અમારી એ બીજી લાચારીને પણ વાચક સહેજે સમજીને દરગુજર કરશે એવી આશા છે.

નવી આવૃત્તિ

દરેક આવૃત્તિ પેઠે આ આવૃત્તિ પણ સુધારાવધારા સાથે બહાર પડે છે અને એને પરિણામે, એક રીતે જોતા જોડણીકોશ હવે ભાષાના એક ચાલુ કોશ તરીકે કામચલાઉ પરિપૂર્ણતાએ પહોંચે છે. આ કોશની પહેલી આવૃત્તિ કેવળ શુદ્ધ જોડણી દર્શાવતી શબ્દાવલી જ હતી, અને સાથે તે શબ્દોનો પદચ્છેદ બતાવવામા આવ્યો હતો બીજી આવૃત્તિ કરતી વખતે સહેજે થયુ કે, 'કાંઈ નહિ તો સંઘરેલા શબ્દોના મુખ્ય અર્થો સંક્ષેપમા આપવા જોઈએ. આમ કેવળ જોડણીકોશ તરીકે શરૂ કરેલી પ્રવૃત્તિ ભાષાના એક સારા સમગ્ર કોશ બનવાને માર્ગે વળી. અને શબ્દસંગ્રહમા

મુખ્ય ધ્યાન એ રાખ્યું હતું કે, ચાલુ બધા શબ્દો તેમાં સંઘરવા. આથી, બીજી બાજુ શબ્દભંડોળ પણ આપોઆપ વધતુ ગયું. કોશનો આ ગુ તેની બીજી આવૃત્તિ વખતે જ તેના કસબી લોકના ધ્યાનમા આવ્યો હતે જેમ કે, બીજી આવૃત્તિની નકલ શ્રી કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવને મોકલ તેનો સ્વીકાર કરતા તેમણે (તા. ૨૪–૩–'૩૧) નીચે પ્રમાણે લખ્યુ હતુ –

> "આપના પત્ર સાથે 'સાર્થ ગૂજરાતી જોડણીકોશ' મળ્યો છે. એ વ્યવહારુ સ્વરૂપ આપવા લીધેલો શ્રમ સફળ નીવડયો છે. શબ્દનો સંગ્ર લગભગ અર્ધા લાખે પહોચ્યો છે સગૃહીત શબ્દો મોટે ભાગે વપરાતા લીધા છે, એ તેનુ વિશેષ લક્ષણ છે એ બાબતમા સંગ્રહકારનો પ્રયા પ્રસંશાપાત્ર છે."

જીવંત ભાષાના કોશ તરીકે તેમાં ઉપરાંતમાં વ્યુત્પત્તિ, શબ્દપ્રયોગે વગેરે જોઈએ. ઉત્તરોત્તર આ લક્ષણો પણ ઉમેરાતાં ગયા છે, અને ચ આવૃત્તિમાં અમને મળી કે સૂઝી તે બધી વ્યુત્પત્તિ અને શબ્દપ્રયોગ સઘરવામાં આવ્યા છે. અને એને માટે કહી શકાય કે, આ વસ્તુઓ ચ આવૃત્તિમાં ઠીક ઠીક અને એક જ જગાએ પહેલી વાર ઊતરે છે. જો એ યાદ રાખવાનું છે કે, જીવંત ભાષાના શબ્દભંડોળ તથા શબ્દપ્રયો વિષે પરિપૂર્ણતાનો દાવો તો ન થઈ શકે એવી વાત છે, કેમ કે એ સ વર્ધમાન વસ્તુ છે.

આ ઉપરાત આ વખતે ઉચ્ચારણ વિષે પણ ઉમેરો કર્યો છે; ચ પહોળા એ ઓ, પોચો અનુસ્વાર, હશ્રુતિ, યશ્રુતિ, એ જે આપણી ભાષા બતાવવા પડે એવા ઉચ્ચારો છે, તેમને માટે સકેતો યોજીને તે તે શબ પછી તરત ટૂંકમાં બતાવવામા આવ્યા છે. તેની સૂચિ, જ્યાં સંકેતો ત સક્ષેપની અલગ સમજૂતી આપી છે, ત્યાં આપી છે.

શબ્દભંડોળ પણ સારુ વધ્યું છે. કુલ સંખ્યા તો હજી સુધી ન ગણી કાઢી, પણ કેટલાક હજાર શબ્દો ઉમેરાયા હશે એમ અંદાજે ક શકું છુ.

આવી રીતે સુધારાવધારા અને ઉમેરાને લઈને કોશનું કદ વધ્યુ એક કારણ તો ઉઘાડુ છે કે, મોટી રોયલ સાઈઝના કાગળોની મુશ્કે જોઈને ડેમી સાઈઝ કરવી પડી. આથી અમુક કદ તો આપોઆપ વધ ઉપરાત, ઉમેરા આવ્યા. આથી પાનાની સખ્યા જોતાં આ આવૃત્તિ બમ થઈ છે. બીબાં તો એ જ કદનાં નાનાં વાપરેલા છે, પણ વચ્ચેનાં પાતળાં વાપરવાથી લીટીઓ વચ્ચેની જગા કાંઈક કમી થઈ છે.

ઉપર મે જણાવ્યુ કે, લગભગ ત્રણ વરસે આ કામ પૂરુ થાય છે છાપકામ પૂરતુ એ કહ્યુ છે. બાકી, આવૃત્તિનું સપાદનકામ તો ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પડી ગયા પછી તરત શરૂ કરવામા આવ્યુ હતું. વિદ્યાપીઠે કોશ કાર્યાલય ત્યારથી ચાલુ જ રાખેલુ છે. શ્રી ચૂનીલાલ બારોટ એમા કાયમી કામ કરતા રહ્યા છે. શરૂમા થોડો વખત તેમની મદદમા શ્રી નગીનદાસ પારેખ અને શ્રી. શકરદત્ત શાસ્ત્રી હતા. ઈ સ ૧૯૩૯–૪૦ના અરસામા છૂટા થયા ત્યા સુધીમા, તે બે જણે ઉપલબ્ધ ગ્રથોમાથી વ્યુત્પત્તિ તથા શબ્દપ્રયોગો એકઠા કરવાનુ કેટલુક કામ કર્યું હતુ, તે દરમિયાન શ્રી બારોટે ઠામઠામ અરબી વ્યુત્પત્તિ જોઈ કાઢી હતી. શ્રી નગીનદાસ તથા શાસ્ત્રી ગયા પછી નવી આવૃત્તિનુ કામ શ્રી બારોટે આગળ ચલાવ્યુ હતું, અને તેની બધી પૂર્વતૈયારી તેમણે કરી હતી. તે અગે તેમણે વ્યુત્પત્તિ, શબ્દપ્રયોગ વગેરેનું બાકી રહેલુ બધુ કામ પૂરું કર્યુ કાર્યાલયમા એકઠા થયેલા ઢગબધ નવા શબ્દો દાખલ કર્યા એમ તેમણે છૂટી છૂટી એકઠી થયેલી વિવિધ બધી સામગ્રી એકસાથે મૂકીને નવી આવૃત્તિ માટેની હાથપ્રત માટે પૂર્વતૈયારી કરી હતી પ્રેસ માટે છેવટની પ્રત તે ઉપરથી તૈયાર કરવામા આવી આ કામમા, તેમની સાથે, દરેક આવૃત્તિમા થતું આવ્યુ છે તેમ, શ્રી ગોપાલદાસ પટેલ તથા હુ જોડાયા. તે કામ ૧૯૪૫ બાદ શરૂ કર્યુ હતુ. છેવટની નજર, ગઈ આવૃત્તિ જેમ, મે રાખી છે એક રીતે કહીએ તો, અમે ત્રણ જણ ગઈ ત્રણ આવૃત્તિઓથી આ રીતે કામ કરતા આવ્યા છીએ. ક્રમશ: કણશ, એ કામ આ આવૃત્તિ જેટલે પહોચે છે, તેથી અમને વ્યક્તિગત પણ અમુક આનદ થાય છે

ઉપર હુ કહી ગયો કે, આ આવૃત્તિના ખાસ ઉમેરા ત્રણ ગણાય ૧ ગઈ આવૃત્તિમા તત્સમ વ્યુત્પત્તિ જ આપી હતી, તેમા હવે ઉપલબ્ધ બધી વ્યુત્પત્તિ મૂકવામા આવી છે, ૨. શબ્દપ્રયોગો, ૩. ઉચ્ચારણ શબ્દભડોળ વધ્યા કરે એ તો સામાન્ય બાબત હોઈ તેને સ્વતત્ર કે નવો ઉમેરો ગણુતો નથી.

વ્યુત્પત્તિ

તત્સમ વ્યુત્પત્તિ ઉપરાત જેટલી મળી શકી તે બધી તદ્ભવ વ્યુત્પત્તિ પણ આ વખતે સઘરી છે. તેમા પ્રાકૃત રૂપો પણ દર્શાવ્યા છે તે વિષે એક વસ્તુ કહેવાની જરૂર છે આમ દર્શાવેલા પ્રાકૃત રૂપો પ્રત્યક્ષ ઉપયોગમા આવ્યા હોય તે જ લેવાનુ રાખ્યુ છે, કલ્પીને તે રજૂ કર્યા નથી. આને માટે મુખ્ય ઉપયોગ અમે પડિત હરગોવિદદાસ ત્રિકમચદ શેઠકૃત पाइय-सद्द-महण्णवो નો કર્યો છે અપભ્રશ, દેશ્ય, કે પ્રાકૃત શબ્દ બતાવ્યા છે તે આ કોશને આધારે ટાંકવામા આવ્યા છે.

ઉપરાત, તુલનાત્મક સૂચનો પણ મૂકવામાં આવ્યાં છે, અને તેમાં મુખ્યત્વે હિંદી અને મરાઠી ભાષાની તુલના નોંધી છે. હિંદી માટે 'શબ્દ-સાગર' અને મરાઠી માટે શ્રી. દાતેનો 'મહારાષ્ટ્ર શબ્દકોશ' મુખ્યત્વે ઉપયોગમાં લીધા છે. ઉર્દૂ ને હિંદુસ્તાની કોશો પણ જરૂર મુજબ વાપર્યા છે; પણ તે મુખ્ય ન હોવાથી તે બધાના નામ અહીં નોધ્યાં નથી.

ફારસી અરબી વ્યુત્પત્તિ માટે ગુ૦ વ૦ સો૦ના કોશ ઉપરાંત લુગાતે કિશોરી, હિંદુસ્તાની-અંગ્રેજી કોશ વગેરેની જરૂર લાગવાથી તેમનેય વાપરવામા આવ્યા છે.

એ પણ કહેવું જોઈએ કે, ગ્રથોમાં મળી આવેલી ઉપરાત કેટલીક સિદ્ધ જેવી લાગતી વ્યુત્પત્તિ પણ કોશમાં ઉમેરવામાં આવી છે. અને વ્યુત્પત્તિમાં જ્યાં શંકાને સ્થાન લાગ્યું છે, ત્યા પ્રશ્ન દ્વારા તે વ્યક્ત કર્યું છે.

એક મૂળ શબ્દના થડ તળે આવતા શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ બધે અલગ બતાવી નથી, કેમ કે ઘણી જગાએ તે સહેજે દેખાઈ જાય એવી હોય છે. જ્યા જુદી નોધવા જેવી જરૂર લાગી છે, ત્યાં તે દર્શાવી છે.

આમ, આ આવૃત્તિ માટે એટલું કહી શકાય કે, વ્યુત્પત્તિ બાબતમાં થયેલું કામ વિદ્વાનો આગળ પહેલી વાર એકસાથે રજૂ થશે. તે પરથી હવે એ કામ આગળ લઈ શકાય. જે થયુ છે તેને વધારે શુદ્ધ કરી શકાય. બલ્કે, એમ કહેવું જોઈએ કે, હવે આપણે ગુજરાતીમાં વ્યુત્પત્તિ-કોશ ખાસ અલગ કરવા તરફ પણ પ્રયાણ કરવું જોઈએ. આ કામને માટે આ આવૃત્તિ ઠીક ભૂમિકા રજૂ કરી શકશે.

ભાષાઓની તુલનાત્મક નોંધ અંગે બંગાળી, સિંધી, ઇત્યાદિ ભાષાઓ પણ સાથે લેવા જેવી કહેવાય. આ આવૃત્તિમાં જે તુલનાઓ નોંધી છે, તે સંપૂર્ણતયા આપી છે એમ સમજવાનુ નથી. પણ કેવળ આ ઢબે તુલના કરતો શબ્દ-કોશ પણ, વ્યુત્પત્તિના અભ્યાસના વિકાસ અર્થે, જરૂરી તો છે જ. એ કામ પણ ખીલવવા જેવુ છે. આ આવૃત્તિમા તેનો સ્પર્શ મળશે એટલું જ.

શબ્દપ્રયોગો

વ્યુત્પત્તિ પેઠે જ શબ્દપ્રયોગો માટે પણ કામ થયુ છે. ઉપલબ્ધ સાધનોમાથી તેની સામગ્રી લઈ લીધી છે. ઉપરાંત ચાલુ ભાષામાંના નહીં સંઘરાયેલા પ્રયોગો જે ધ્યાન ઉપર આવ્યા, તે પણ નોંધવામાં આવ્યા છે. આથી કરીને શબ્દપ્રયોગોનો સંગ્રહ પણ આ આવૃત્તિમાં થાય છે એટલો પહેલવહેલો કોશમાં ઊતરે છે, એમ કહી શકાય. એ પૂરેપૂરો છે એમ

હરગિજ નથી. શબ્દોની પેઠે શબ્દપ્રયોગો પણ શિષ્ટ સાહિત્યમાંથી ખોળવા જોઈએ. એટલુ જ નહિ, સ્વતંત્ર શબ્દપ્રયોગ-કોશ પણ હવે રચાવો જોઈએ તે દ્વારા આપણી ભાષાની શક્તિનો આપણને કોઈ નવો જ ખ્યાલ આવે, એવો પૂરો સભવ છે

‘ શબ્દપ્રયોગ ’ કોને કહેવો, કહેવત અને તે બેમા શો ફેર, એ બધા પ્રશ્નોની ચર્ચા અહી કરવાની જરૂર નથી. પરતુ એટલુ નોધુ કે, કહેવતો સઘરી નથી, અને જે શબ્દોના યોગથી, તેમના કેવળ વાચ્યાર્થથી વિલક્ષણ એવો અર્થ ઉત્પન્ન કરાય છે, તેમને શબ્દપ્રયોગ ગણીને સઘર્યા છે. અમુક શબ્દ સાથે જે અમુક શબ્દને રૂઢિથી વાપરવો જોઈએ, તે પણ નોધવા પ્રયત્ન કરવામા આવ્યો છે.

વ્યુત્પત્તિ પેઠે જ શબ્દપ્રયોગનો સગ્રહ કરવાનુ કામ અમને કામ કરનારાઓને બહુ રસિક થઈ પડ્યુ હતું આ કામ પણ આગળ ઉપર ખૂબ જરૂરી સશોધનની દિશા ખોલે છે એમ કહી શકાય

ઉચ્ચારણ

આપણી લિપિ રોમન જેવી નથી, તેમા ધ્વનિને વ્યક્ત કરવા માટે ઘણી સવડ છે છતા કેટલાક ધ્વનિ કે શ્રુતિ આપણે લિપિમા ઉતારી શકતા નથી, તે રૂઢિ પર છોડી ચલાવી લઈએ છીએ. જેમ કે વિવૃત એ, ઓ, હશ્રુતિ, યશ્રુતિ, બે અનુસ્વાર. આ બાબતમા કેટલાક વિદ્વાનોએ સકેતોના સૂચનો કરેલા છે, જે વાપરીએ તો કાઈક મુશ્કેલી ઓછી થાય પરતુ, સામાન્ય લખનારી આમ પ્રજા એવી ઝીણવટની ઝઝટમા પડે નહીં. તેથી જોડણીના નિયમમા એમને સ્વીકારવામા આવ્યા નથી, અને તેથી ખાસ મુશ્કેલી નડતી નથી પણ કોશકારે તે તે ઉચ્ચારણના સ્થાનો જોડણીની સાથોસાથ બતાવવા જોઈએ વાચક જોશે કે, ત્રીજી આવૃત્તિ વખતે એક પરપ્રાતી ભાઈએ આવી માગણી પણ કરી હતી આ આવૃત્તિમા તે પૂરી કરવામા આવી છે, અને હશ્રુતિ, યશ્રુતિ, બે અનુસ્વાર, એ ઓ ઉચ્ચારો, તથા અલ્પપ્રયત્ન અકાર (કહેવુ) પણ સૂચવવામા આવ્યા છે. તેમને માટે યોજેલા સકેતો ને સમજૂતી સૂચનાઓમા તથા સકેત-સૂચિમા આપ્યા છે

ઉચ્ચારણ વિષેની આ નોધ, એક રીતે જોતા, ગુજરાતી કોશોમા પહેલી વાર ઊતરે છે જોકે, નર્મકોશકારે આ વિષે વિસ્તૃત નોધ લખી, હશ્રુતિ, પહોળા એ, ઓ વગેરે વાળા શબ્દોની યાદી પોતાની પ્રસ્તાવનામા આપી છે

ઉચ્ચારણની આ બાબતમા પણ શકાને સ્થાન છે એ ઉઘાડુ છે વ્યુત્પત્તિ તેમા કાઇક ઉકેલ દર્શાવી શકે. પણ છેવટે તો શિષ્ટ મનાતો ચાલુ

ઉચ્ચાર શો છે તે જોવાનું રહે. તેમા પણ પ્રશ્નને સ્થાન તો રહે. આથી કરીને, આ બાબતમા પણ વિવેક કરવાનો તો ઊભો રહે જ છે. તેમાં શકાને સ્થાન હોય તો પ્રશ્ન કર્યો છે. કોશની આ નવી બાબતમાં પણ પરિપૂર્ણતા સાધવા માટે, તેને જ સ્વતત્ર રૂપે તપાસવી જોઈએ. એ પણ એક નવુ કાર્યક્ષેત્ર ઊઘડે છે એમ ગણાય.

શબ્દભંડોળ

ભાષાના શબ્દો જ્યાં જ્યાં પડેલા હોય — જૂના નવા સાહિત્યમાં તથા ચાલુ ભાષા તથા તળપદી બોલીઓમા — ત્યા ત્યા બધેથી વીણી વીણીને સંઘરવા, એ તો કોશનુ મુખ્ય કામ અને પ્રયોજન છે એટલે તે તો સદાનું ચાલુ કામ જ અમે માન્યુ છે. તેથી એનો સઘરો સારી પેઠે મોટો થયો છે.

ઉપરાંત કેટલાક ભાષાપ્રેમી મિત્રો પણ એમાં મદદ કરે છે. તેમાં ખાસ ઉલ્લેખ શ્રી. રા૦ વિ૦ પાઠકનો કરવો જોઈએ. એક નિયમપૂર્વક તે, નવા શબ્દો જુએ કે ઉદાહરણ સાથે પોતાના કોશમાં ટાંકી રાખે છે; અને દર નવી આવૃત્તિ વખતે કોશ જ અમને મોકલી આપી તે શબ્દો ઉમેરાવી લે છે. આજે ગુજરાતીના અનેક અધ્યાપકો આ પ્રમાણે જો કરે, તો સહેજે કેટલી બધી મદદ થઈ શકે? આ કામ આવી મદદથી જ થઈ શકે એવુ છે, એ તો ઉઘાડુ છે. અધ્યાપકો શબ્દો ઉપરાત કોશનાં બીજા અગોમા પણ સુધારાવધારા કરવામા ખૂબ મદદ કરી શકે. આવી બધી મદદ આવકારપાત્ર થશે એ તો કહેવાનુ હોય નહિ; અમે તે માટે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

અંદાજ છે ક શબ્દભડોળ પોણા લાખની આસપાસ હવે પહોચ્યુ હશે.

જોડણી

જોડણીના નિયમોમાં કશો ફેરફાર કરવાનો હોય નહિ. એક ભૂલ સુધારી લેવામા આવી છે: નિયમ ૧૦માં 'ચાહ'નાં રૂપોમાં ચહાત, ચહાતો, –તી, –તુ છપાયુ છે, તે ચાહત, ચાહતો, –તી, –તુ કરી લીધુ છે. પહેલી આવૃત્તિના શબ્દોમાં પણ 'ચાહતું' વિ૦ કરીને આપ્યુ છે, તે પરથી પણ આ ભૂલ હતી એમ સ્પષ્ટ થાય છે.

જોડણી બાબતમાં આનંદની એક વાત નોંધવાની રહે છે તે એ કે, ઈ. સ. ૧૯૪૦માં મુંબઈ સરકારે પણ શિક્ષણ તથા પાઠ્યપુસ્તકો માટે જોડણીકોશને માન્ય કર્યો છે. આથી કરીન પૂ૦ ગાંધીજીએ લગભગ ૨૫ વર્ષ

પર ઉપાડેલું કામ ઠીક ઠીક સફળતા મેળવે છે. એ પ્રગતિ જોઈ તેઓશ્રીએ જે આનંદ વ્યક્ત કર્યો હતો, તે એમના જ શબ્દોમા ઉતારુ છુ —

"જેવી અરાજકતા ગુજરાતી શબ્દોની જોડણી વિષે વર્તે છે એવી ભાગ્યે જ બીજી કોઈ ભાષામા હશે. મરાઠીમા નથી, બંગાળીમા નથી, તામિલમા નથી, ઉર્દૂમા નથી હિંદુસ્તાનની બીજી ભાષાઓમા હોવાનુ સાંભળ્યુ નથી યુરોપની ભાષાઓમા તો નથી જ જે ભાષાના શબ્દોની જોડણી બંધાઈ ન હોય તે ભાષાના બોલનારા જંગલી ન કહેવાય તો શુ કહેવાય? મનુષ્ય જેમ આગળ વધે તેમ તેની ભાષા વધે જ છે ભાષા ઉપરથી તેના બોલનારાની પરીક્ષા ઘણી બાબતમા કરી શકાય છે 'હુનગમરમર' લખનારના જ્ઞાનની પરીક્ષા કરવામા વાર ન લાગે

આવા મારા વિચાર ભાષાને વિષે હોઈ, જ્યારે મગનભાઈએ મને નીચેની કાપલી મોકલી ત્યારે હુ રાજી થયો :

'મુબઈ સરકારના પ્રકાશન ખાતા તરફથી નીચે પ્રમાણેની યાદી બહાર પડી છે.

'ગુજરાતી શબ્દોની સાચી જોડણી વિષે ગુજરાતમા ઘણા વખતથી ચર્ચા ચાલી રહી છે અને પરિણામે એ ભાષાના અભ્યાસમા નડતી મુશ્કેલી દૂર કરવાના હેતુથી ગુજરાત વિદ્યાપીઠે, સામાન્ય રીતે સ્વીકારાયેલા અમુક સિદ્ધાતોને આધારે, 'જોડણીકોશ' નામનો એક શબ્દકોશ પ્રગટ કર્યો છે આ 'જોડણીકોશ'મા સ્વીકારાયેલી જોડણીનો ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદ મુબઈ યુનિવર્સિટી તેમ જ ઘણાખરા ગુજરાતી પ્રકાશકો, વર્તમાનપત્રો અને સામયિકોએ પણ સ્વીકાર કર્યો છે સર્વત્ર એક જ પ્રકારની જોડણી રહે, તેમ જ ભાષાના અભ્યાસમા ચોકસાઈ સચવાય, એ હેતુથી મુબઈ સરકાર એ જરૂરી અને ઇષ્ટ માને છે કે, 'જોડણીકોશ'મા નક્કી કરેલી સર્વસામાન્ય અને એક જ પ્રકારની જોડણી ઇલાકાની શિક્ષણસસ્થાઓમા અનુસરવામા આવે આ અનુસાર સરકારે એવો હુકમ બહાર પાડ્યો છે કે, ભવિષ્યમા 'જોડણીકોશ'મા નક્કી કરાયેલી જોડણીને અનુસરે એવા જ પુસ્તકોને પાઠ્ય-પુસ્તકોની મજૂર થયેલી યાદીમા મૂકવામા આવશે'

મુબઈ સરકારે આ નિર્ણય કરતા વખત તો ઠીક લીધો, પણ છેવટે નિર્ણય કરી શક્યા તેને સારુ તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે. મારી આશા છે કે, સૌ પત્રકારો અને લેખકો વિદ્યાપીઠના કોશને અનુસરશે"

('હરિજનબંધુ', તા ૪-૭-૧૯૪૦માથી)

આ લખતાં યાદ આવે છે કે, તેઓશ્રી આજે આ તેમની આશા-રૂપ ફૂલીફાલી આવૃત્તિ જોવાને સદેહે આપણી સાથે નથી, તેથી મર્મમા આઘાત પહોચે છે. આ કોશ એમના ચરણોમા અર્પણ થયેલો છે, તે આજે માનસ વિધિથી જ કરવાનુ રહે છે.

કાવ્યની જોડણી

કાવ્યની જોડણી માટે એક સાદા નિયમ નં૦ ૩૨ ઉપરાંત વિચાર નથી થઈ શક્યો. એમાં આગળ વધી શકાય? એ બાબતમાં એક મોટો નિયમ તો નક્કી છે અને એ માનીને ચાલવુ જોઈએ કે, શબ્દોની જોડણી નક્કી કર્યા પ્રમાણે કાવ્યમાં પણ સાચવવી જોઈએ. પણ પદ્યની વિશેષ જરૂરિયાતોને લઈને કોક સ્થાનોએ માત્રા વધારવી ઘટાડવી પડે છે; અને કવિઓ એવી છૂટ લે છે જ. તેવાં સ્થાનોએ શું કરવું એ પ્રશ્ન રહે છે. ત્યાં પણ નક્કી જોડણી કાયમ રાખી, હ્રસ્વ દીર્ઘના ચિહ્ન મૂકીને લીધેલી છૂટ બતાવવી, એમ ન૦ ૩૨માં બતાવ્યુ છે. આ રીતમાં કશી મુશ્કેલી નથી. તેને બહુધા અનુસરવામાં આવે એટલે બસ.

આવી જ રીતે ત્રીજું એક ચિહ્ન પણ સ્વીકારવા જેવું છે, તે અકારના લોપને માટે ખોડાનુ ચિહ્ન. જેમ કે, 'કહેવુ' શબ્દ લઈએ. છંદની જરૂર પ્રમાણે તેને 'ક-હે-વુ' પણ વાંચવામાં આવે છે અને 'કહે-વુ' પણ. આ બીજી જગાએ 'ક્હેવુ' આમ લખવાથી કામ સરી શકે. એમ જો માત્રાલોપ દેખાડવા માટે ખોડાનુ ચિહ્ન વપરાય, તો કાવ્યમાં પણ તે પૂરતી જોડણી સાચવવામાં સરળતા થાય. જેમ કે 'જગત'ને 'જગ્ત' કરવું હોય તો 'જગ્‌ત' લખી શકાય. 'બહેન,-ની'ને 'બ્હેન,-ની' કે 'બેન-ની' ન કરતાં 'બ્‌હેન-ની' કરી શકાય

કોઈ સ્થાનોએ આથી ઊલટી જરૂર લાગતાં કવિઓ એવી છૂટ લે છે કે, જોડાક્ષરને છૂટો પાડી માત્રાવૃદ્ધિ સાધે છે. જેમ કે 'પ્રકાશ'નું 'પરકાશ'.

આમ જોડાક્ષરને છૂટો પાડી માત્રાવૃદ્ધિ મેળવી લેવા ઉપરાંત, જ્યાં જોડાક્ષર ન હોય ત્યાં, છંદને લઈને જરૂર લાગે તો, બહુધા અનુસ્વાર ઉમેરી લઈને, માત્રા વધારવામાં આવે છે. જેમ કે સ્વામિન–સ્વામિન્ન; જોબન–જોબંન વગેરે.

આમ માત્રામાં કરી લેવાતો વધારો કોઈ સંકેત દ્વારા સૂચવી જો મૂળ જોડણી સાચવી શકાય તો સારુ. પણ એ યોજવો અઘરો લાગે છે. એટલે કે, જો આવી છૂટ કવિને લેવી જ પડે તો લેશે એમ થયું.

આ બાબતમાં કાવ્યના લેખક–પ્રકાશકો કાંઈક ધોરણ ઉત્પન્ન કરે, તેવી વિનંતી છે.

આગળનું કામ

હવે પછી કોશ અંગે આગળ શું કરાશે, એ વિષે સામાન્ય રીતે દરેક આવૃત્તિમાં કાંઈક ચર્ચા થતી આવી છે. તેમાંની કેટલીક બાબતો હજી ઊભી

જ છે. જેમ કે, પારસી ગુજરાતીના શબ્દો, તળપદી બોલીઓમા ઠેર ઠેર પડેલા પ્રાંતીય શબ્દો, વિજ્ઞાનની પરિભાષા — આ બધુ કામ ઊભુ જ છે પારસી ગુજરાતીનો તો શાસ્ત્રીય ઢબે સ્વતંત્ર કોશ કરવામા આવે તોય ભાષાની સારી સેવા થાય. વિજ્ઞાનની પરિભાષા તરફ હવે શિક્ષકોનુ અને યુનિવર્સિટીઓનુ ધ્યાન છેવટે જવા લાગ્યુ છે, એટલે તેમા પ્રગતિ થશે

એ કામો શબ્દભંડોળને અંગે થયા. આ કોશની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો, અર્થોનાં ઉદાહરણો ટાંકવા એ એક ઉમેરી શકાય એવી બાબત કહેવાય આ આવૃત્તિમા કોઈક સ્થાને અર્થ સ્પષ્ટ કરવા ઉદાહરણ ટાંક્યા છે, પરંતુ અવતરણ આપવામા નથી આવ્યા પરંતુ તે અનિવાર્ય ન ગણાય બૃહત્કોશમા તે જરૂરી ખરું. પરંતુ કાલક્રમે ઉદાહરણો જોઈને અર્થવિકાસ ચકાસવામા આવે તો તેની ખરી કિંમત અને સાચા અર્થ ઉદાહરણો સંઘરવા પૂરતું જો જોઈએ તો, એ બાબતમા સામગ્રી આજે ખૂટે એમ નથી. જૂના કોશોમા તે ખૂબ પડેલી છે ઉપરાંત હજારો ઉદાહરણો કોશ-કાર્યાલય પાસે કાપલીઓમા અને નોંધોરૂપે પડેલા છે. તે બધા ઉપરથી શબ્દો અને અર્થો તો નોંધાયા છે તેમના ઉદાહરણો ટાંકવા હોય તો ટાંકી શકાય. પરંતુ ચાલુ કોશમા તે ન આપીએ તોય ચાલી શકે. કરવા જેવુ કામ, અર્થવિકાસની દૃષ્ટિએ ઉદાહરણો કાલક્રમે એકઠા કરીને, અંગ્રેજી 'ઑક્સફર્ડ મહાકોશ'ની પદ્ધતિએ શબ્દો પર કંડિકાઓ રચવાનુ છે અત્યારે તો આ દૂરનો આદર્શ જ લાગે છે આપણી ભાષામા એટલુ સંશોધનકામ તથા વિદ્વત્તા પણ અત્યાર સુધીમા એવા રેડાયા નથી કે જેથી આવુ કામ હાથ ધરી શકાય. એક જ દાખલો આપુ આપણા જૂના કવિઓના ગ્રંથોની પ્રમાણભૂત વાચનાઓ જ હજી સિદ્ધ થઈ બહાર નથી પડી. આ સામગ્રી હોય તો તાત્કાલિક એવુ કામ ઉપાડી શકાય કે, દરેક મુખ્ય મુખ્ય સાહિત્યયુગોના પ્રધાન ગ્રંથો લઈને તેમને 'ઑક્સફર્ડ-પદ્ધતિ'એ જોઈ કઢાય પણ આ કરવાને માટે પહેલી તે ગ્રંથોની આધારભૂત વાચનાઓનુ શાસ્ત્રીય સંપાદન થવુ જોઈએ. તો પછી તે વાચીને કાપલીઓ કરી આપવા ઇચ્છનારા ભાષાપ્રેમી સ્વયંસેવક વિદ્વાનો મેળવવાના રહે. હવે પછી કોશને એક ડગલુ આગળ લેવા માટે આવુ કાંઈક કરવુ જોઈએ એમ લાગે છે દરમિયાન ચાલુ પ્રકારનુ કામ તો ઊભુ છે જ. સાહિત્ય જોતા રહી શબ્દો, શબ્દપ્રયોગો વગેરે જે ન સંઘરાયા હોય તે તે વીણતા રહેવુ, વ્યુત્પત્તિ અંગે સંશોધન કરવુ, તુલનાત્મક વ્યુત્પત્તિ અર્થે બંગાળી, સિંધી, નેપાળી, કાનડી ઇત્યાદિ ભાષાઓએ પણ પહોંચવુ — આવા આવા કામો ચાલતા રહે, તો કોશ ઉત્તરોત્તર ખીલતો અને વધતો રહે.

હવે આ આવૃત્તિ જોતાં, એક જરૂર એ પણ લાગી છે કે, મૅટ્રિક કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓ માટે એક નાનો 'વિનીત' કોશ રચવો, જેથી તેમને માફકસરની કિંમતે તે મળી શકે. આ કામ હવે પછી પાર પાડવા વિચાર છે.

આ કોશની કિંમત રૂ. ૧૨ કરવાની થઈ છે તે, આજની બધી તરફની મોંઘવારી જોતાં, વધારે નહિ ગણાય, એ ઉઘાડું છે.

અંતે, આ આવૃત્તિને સાંગોપાંગ પૂરી કરવામાં જે અનેકવિધ મદદની જરૂર પડી છે, તે પૂરી પાડનાર સૌનો આભાર માનું છું. એવી બધી મદદ વગર આ કામ, મેં શરૂમાં કહી તેવી મુસ્કેલીઓમાં, પરવારી ન શકાત. તે ઠીક વખતસર પરવારી શકાયું તે માટે પરવરદિગાર પરમેશ્વરનો આભાર માનીએ છીએ.

૧૫–૮–'૪૯ મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ

અનુક્રમણિકા

આગળની આવૃત્તિઓનાં નિવેદનો

૧

[પહેલી આવૃત્તિ]

ગુજરાતી ભાષાની બહુજનમાન્ય એવી જોડણી નથી એ વસ્તુ ગુજરાતીના અનેક ભક્તોની જેમ ગાંધીજીને પણ હમેશ ખટકતી આવી છે. એમના યરોડાના જેલનિવાસમાં પણ એ વસ્તુનું ચિંતન ચાલતું હતું. અને ત્યાંથી જ તેમણે સંદેશો મોકલેલો કે, ગુજરાતી ભાષાની આ દુર્દશા દૂર કરવી જ જોઈએ. જેલમાંથી બહાર આવ્યા પછી એમણે ત્રણ જણને એ કામ સોંપ્યું, અને શાસ્ત્રીય શુદ્ધિ અને રૂઢિ બંનેનો સમન્વય સધાય એવી રીતે જોડણીના નિયમોનો સંગ્રહ કરી તે પ્રમાણેનો લોકસુલભ એવો એક જોડણીકોશ તૈયાર કરવો એમ સૂચવ્યું.

જોડણી શાસ્ત્રપૂત હોય, બહોળી શિષ્ટ રૂઢિને અનુસરતી હોય, એ બધું જેટલું આવશ્યક છે તેટલું જ, અથવા તેના કરતાંયે, જેવી હોય તેવી પણ જોડણી બહુજનમાન્ય અને નિશ્ચિત થઈ જાય, એ વધારે આવશ્યક છે. આજે અંગ્રેજી ભાષાની જોડણી બધી રીતે શાસ્ત્રશુદ્ધ છે એમ તો કહેવાય જ નહિ; કેટલીયે બાબતમાં એ ઢંગધડા વગરની છે. પણ તે પ્રજામાં સંગઠન તથા તાલીમબદ્ધતા હોવાને લીધે ત્યાં જોડણીમાં અરાજકતા ફેલાવા પામી નથી. અંગ્રેજી ભાષાની જોડણી સર્વમાન્ય થઈ ચૂકી છે, તેથી જોડણીની બાબતમાં બધે એકધારું લખાણ જડી આવે છે. એક વાર અરાજકતામાંથી વ્યવસ્થા ઉત્પન્ન થઈ ગઈ એટલે પછી સુધારા કરવા જ હોય તો તે કામ પ્રમાણમાં ઘણું સહેલું થઈ જાય છે.

સુધારાનો પ્રવાહ માન્ય વિકલ્પોની મર્યાદામાં જ વહી શકે છે. વખત જતાં વિકલ્પોમાં અમુક જાતની જોડણી જ વધારે રૂઢ થાય છે અને બીજા વિકલ્પો અવમાન્ય ન હોય તોપણ વપરાશને અભાવે કાલગ્રસ્ત થઈ જાય છે અને ખરી પડે છે.

અરાજકતા અને માન્ય વિકલ્પો વચ્ચે ભેદ કરવો જોઈએ. ભાષાની સંક્રમણાવસ્થામાં વ્યવસ્થા જાળવવી એ અઘરું કામ છે. એવે પ્રસંગે વિકલ્પોને ઓછામાં ઓછા રાખવા કરતાં ભાષા ખમી શકે તેટલા વધારેમાં વધારે રાખવા એ નીતિ અપરિહાર્ય છે. પણ અરાજકતા તો એક ક્ષણને માટે પણ સહન કરવા જેવી વસ્તુ નથી. જેમણે ભાષાની કીમતી સેવા કરી છે અને શાસ્ત્ર, રૂઢિ અથવા લોકમાન્યતાની દૃષ્ટિએ જેમનો પક્ષ સમર્થ છે, તેમને વિકલ્પો દ્વારા બની શકે તેટલી માન્યતા આપવી એ જ ભાષાવ્યવસ્થાનો એકમાત્ર ઉપાય છે. અને જોડણીના ભિન્ન ભિન્ન પક્ષકારોએ એટલી વાત તો સ્વીકારવી જ જોઈએ કે, અરાજકતા મટી તેને સ્થાને વિકલ્પપ્રચુર વ્યવસ્થા ભાષામાં ઉત્પન્ન થાય તોયે તે મહત્ત્વની પ્રગતિ જ ગણાવી જોઈએ. અને આવી પ્રગતિ પછી જ કોઈ પણ સુધારાને વધારે

અનુકૂળ પરિસ્થિતિ મળે છે. અરાજકતા અને વિકલ્પ વચ્ચેનો ભેદ ધ્યાનમાં આણીને અને અરાજકતા પ્રગતિને અથવા એકે પક્ષને પોષક નથી એમ જોઈને, એક વાર બહુજનમાન્ય એવી જોડણીની વ્યવસ્થા સ્વીકારવામાં બધા અનુકૂળ થાય તો ઇષ્ટ હેતુ સફળ થાય. અને કેટલીક વાર તો વિકલ્પના બંને પ્રકાર હંમેશને માટે ભાષામાં ચાલતા જ રહેવાના છે. દાખલા તરીકે, સંસ્કૃતપ્રચુર અથવા લલિત શૈલીમાં લ અને ળ ના વિકલ્પ વચ્ચે લ ને જ વધારે પસંદ કરવામા આવશે, અને સાદી તળપદી ભાષામા લને બદલે ળ વાપરવા તરફ લોકો ઢળશે

ગાંધીજીએ નીમેલી ત્રણ જણની સમિતિએ જોડણીની બાબતમા પૂર્વે થયેલી બધી ચર્ચા ધ્યાનમાં લઈ, ચોથી સાહિત્ય પરિષદની જોડણીસમિતિના ઠરાવને આધારરૂપ ગણી, શિષ્ટ અને લોકમાન્ય એવા સાક્ષરોની રૂઢિ તપાસી કેટલાક નિયમો તારવી કાઢ્યા, અને એ વિષયોમાં અધિકાર અથવા રસ ધરાવતા લોકો પર તે મોકલી તેમનો અભિપ્રાય પૂછ્યો. તે નિયમો તારવવામા તેમણે નીચેનો ઉદ્દેશ ખાસ ધ્યાનમાં રાખ્યો હતો:

"શિષ્ટ રૂઢિમાં બહુ ફેરફાર કરવો ન પડે, નિયમો સહેલાઈથી સર્વમાન્ય થઈ જાય, અને લખવા અને છાપવામા લેખકોને અને મુદ્રકોને અગવડ ઓછી પડે, છાપેલો લેખ આંખને ગમે,' અને અક્ષરની ઓળખ ટૂંક વખતમાં સર્વત્ર ફેલાય એટલા માટે, અને નવા વાંચતાં શીખનારને સગવડ થાય એ ઉદ્દેશ રાખીને આપણા નિયમ ઘડવા જોઈએ, એમ સૌ કોઈ સ્વીકારશે જ. જોડણીમા વ્યુત્પત્તિનો ઇતિહાસ સાચવવાનું બને તો તે પણ ઇષ્ટ જ છે એ વિષે પણ મતભેદ ન જ હોઈ શકે."

એક વરસના વિચારવિનિમયને પરિણામે વાતાવરણ બહુ જ અનુકૂળ દેખાયું અને ઘણા લોકોની સામાન્ય સંમતિ એ નિયમો માટે મળી. ઘણા ભાઈઓએ કીમતી સૂચનાઓ કરી હતી અને વિકલ્પો સૂચવ્યા હતા. એ બધાનો યથાશક્ય સંગ્રહ કરી સમિતિએ બીજી પત્રિકા બહાર પાડી અને સર્વમાન્ય થઈ શકે એવા નિયમો પ્રસિદ્ધ કર્યા. આ નિયમો ઘડવામા દી. બ. કેશવલાલ ધ્રુવ તેમ જ સ્વ. સર રમણભાઈ તરફથી કીમતી મદદ અને સહાનુભૂતિ મળ્યા હતા.

એ જ અરસામાં વિદ્યાપીઠે નીચેના ગૃહસ્થોની એક જોડણીસમિતિ નીમી શ્રી. રામનારાયણ પાઠક, શ્રી. છોટાલાલ પુરાણી, શ્રી. કાળિદાસ દવે, શ્રી. નરહરિ પરીખ. એ સમિતિએ ગાંધીજીની સમિતિના નિયમો સ્વીકારી લીધા એટલે ગાંધીજીએ વિદ્યાપીઠ મારફતે જ જોડણીકોશ તૈયાર થઈ જાય એમ સૂચવ્યુ. અને વિદ્યાપીઠે જોઈતા નાણાંની સગવડ કરી શ્રી નરહરિ પરીખને એ કામની વ્યવસ્થા સોંપી. રેલસંકટના કામમાં નરહરિભાઈને રોકાવું ન પડત તો શરૂ થયેલું આ કામ વચમાં ન અટકત. અનુભવ ઉપરથી નક્કી થયું કે, આ કામ બિનઅટકાવ ચલાવવું હોય તો જેને માથે બીજી કશી જવાબદારી નથી એવા માણસની સેવા આ કામમાં લેવી જ જોઈએ. એટલે ભાઈ ચંદ્રશંકર શુક્લ ઉપરાંત શ્રી. વિશ્વનાથ મગનલાલ ભટ્ટને રોકયા.

જોડણી નક્કી કરવાની સાથે, પ્રચલિત કોશોમા નથી અને છતાં પ્રાચીન કાળથી અથવા હાલની જાગૃતિને પરિણામે જે શબ્દો વપરાય છે, એવા શબ્દોનો સંગ્રહ

કરવો પણ આવશ્યક હતો. આ કામમા કેટલાક મિત્રોએ ઘણી મદદ કરી છે આ રીતે આધુનિક ગ્રંથકારોએ ભાષામા દાખલ કરેલા સંખ્યાબંધ શબ્દો આ કોશમા પહેલવહેલા દાખલ થયા છે. શબ્દોની જોડણી સાથે દરેક શબ્દના મુખ્ય મુખ્ય અર્થો પણ આપવા અને બની શકે તો વ્યુત્પત્તિ પણ આપવી એવો વિચાર પ્રથમ હતો, પણ વ્યુત્પત્તિ એ મહત્ત્વનુ અને નવુ ક્ષેત્ર છે, અને અર્થો અને વ્યાખ્યાઓ પ્રમાણ ગણાય એવી રીતે આપવામા ઘણો વખત જાય એમ હતુ એ બનેને પહોચી વળતા ઘણો વખત જશે એમ જોઈને અને ગાધીજીની ખાસ સૂચનાથી મૂળ વિચાર ફેરવ્યો, અને ફક્ત જોડણી નક્કી કરીને જ કામ જલદી પતાવવુ એમ ઠરાવ્યુ આમ કરવાથી પુસ્તકનુ કદ નાનુ થયુ, કિંમત પણ ઓછી થઈ, અને એક જ ભાગમા આખો શબ્દસગ્રહ આવ્યો જોડણીકોશનો મુખ્ય ઉપયોગ તો સંશય વખતે ઝટ એની મદદ લઈ જોડણીનો નિર્ણય કરી શકાય એ છે લેખકો, વિદ્યાર્થીઓ, અને ખાસ કરીને મુદ્રણાલયો અને પ્રકાશનમદિરોના મેજ ઉપર આવી એક ચોપડી પડી હોય તો તેમની હંમેશની મૂઝવણ દૂર થાય છે

જો નિરપવાદ નિયમ કરીને જ બધું કામ સરી શકે એમ હોત, તો જોડણીકોશ તૈયાર કરવાની આટલી બધી આવશ્યકતા અને ઉતાવળ ન પણ રહેત પણ નિયમ નક્કી કર્યા છતા રૂઢ અને પરસ્પરવિરોધી એવા લાગતા નિયમોના બલાબલનો વિચાર દરેક શબ્દ વખતે કરવો પડે છે, અને તેથી દરેક શબ્દનો નિયમોની દૃષ્ટિએ સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરી જોડણી નક્કી કરવી પડે છે ભાષા વાપરનાર દરેક વ્યક્તિ દરેક પ્રસંગે આવી પરીક્ષા ન કરી શકે અને દર વખતે એક જ નિર્ણય ઉપર પણ ન આવી શકે, એટલા માટે કોશની સગવડ આપવી પડે છે એ જ કારણે, કોશ તૈયાર કરતી વખતે પણ, નક્કી કરેલા નિયમોમા અમુક વધારા અને અમુક ફેરફાર કરવા પડ્યા છે આવા ફેરફારો અનેક તત્ત્વો ધ્યાનમા રાખીને કરવાના હોવાથી એક જ માણસની મુનસફી ઉપર આધાર ન રખાય પણ જેમને શાસ્ત્ર, રૂઢિ અને શિષ્ટ લેખકોનું વલણ આ ત્રણેનો ઠીક ઠીક પરિચય છે એવા એક કરતા વધારે નિરાગ્રહી લોકોની મદદ મેળવી શકાય તેટલી મેળવવી જોઈએ એમ સમજી છેલ્લી જોડણી નક્કી કરતી વખતે શ્રી મહાદેવભાઈ, શ્રી રામનારાયણભાઈ અને શ્રી નરહરિભાઈ બારડોલીના કામને અગે એકત્ર રહ્યા હતા એનો લાભ લીધો છે

જોડણીકોશમા ગુજરાતી ભાષાના બધા જ શબ્દો આવી જવા જોઈએ એ વાત સ્પષ્ટ છે. પણ એમ કરતા કેટલાક મુદ્દાઓ ધ્યાનમા લેવાના હતા કોશનો અધિકાર ભાષામા ચાલુ થયેલા અથવા માન્ય લેખકોએ વાપરેલા શબ્દોનો જ સગ્રહ કરવાનો છે સસ્કૃત, હિન્દી, મરાઠી, બગાળી વગેરે ભાષાઓના કુટુબમાની જ ગુજરાતી પણ હોવાથી એ ભાષાઓમાથી ગમે તેટલા શબ્દો ગુજરાતી ભાષા લઈ શકે છે, પણ તેટલા ખાતર એ ભાષાઓમાથી લેવા લાયક બધા શબ્દો કોશમા દાખલ કરીએ તો શબ્દસખ્યા વધે, પણ એ ગુજરાતી ભાષાકોશ ન ગણાય જેટલા શબ્દો ગુજરાતી ભાષામા વપરાયા હોય અને ભળ્યા હોય તેટલાને જ ગુજરાતી શબ્દકોશમા સ્થાન હોઈ શકે છે.

સામાન્ય શબ્દોને પ્રત્યયો લગાડી જેટલા શબ્દો થઈ શકે છે તે બધા આપવા એ પણ કોશકારનું કામ નથી અને જોડણીકોશની દૃષ્ટિએ તો મુખ્ય શબ્દ આપ્યા પછી જોડણીમાં ફેરફાર ન થતો હોય તો પ્રત્યયસાધિત શબ્દો રૂઢ હોય તોપણ આપવાનું પ્રયોજન, ખરુ જોતાં, નથી. છતાં શરૂઆતમા એવા શબ્દો આપીને પણ કોશ વાપરનારનું કામ સહેલુ કરી આપવું આવશ્યક જણાવાથી પ્રત્યયસાધિત રૂપો આપ્યા છે આગળ ઉપર જોડણીકોશમાંથી એવા શબ્દોને બાતલ કરવા જોઈશે

જોડણીનો વિચાર કરતી વખતે હશ્રુતિ અને યશ્રુતિ જોડણીમા વ્યક્ત થવી જોઈએ એ શ્રી. નરસિંહરાવનો આગ્રહ ધ્યાનમાં આવ્યા વગર રહેતો નથી તેઓ કહે છે કે, ગુજરાતી ભાષાના સ્વભાવમા એ વસ્તુઓ છે અને જૂના લોકો એ બંને શ્રુતિઓ લખવામા વ્યક્ત કરતા પણ હતા. સરકારી કેળવણી ખાતાએ મનસ્વીપણે એનો છેદ ઉડાડયો અને લોકોએ જડતાથી અત્યાર સુધી એ જોહુકમીને ટેકો આપ્યો છે.

એમની એ વાત અત્યાર સુધી લોકોએ ધ્યાન ઉપર નથી લીધી એ બરાબર નથી થયુ. પણ આટલા દિવસના અનુભવ પછી જરૂર કહી શકાય કે, જે ફેરફાર થઈ ગયો છે એ થઈ ગયો છે: હ અને ય નુ જોડણીમાં ફરી સ્થાન સર્વમાન્ય થવું એ લગભગ અશક્ય છે પણ એનું મુખ્ય કારણ એ નથી કે લોકોને એ બે શ્રુતિઓ વિષે વાંધો છે. પણ જનસ્વભાવ લખવાવાચવામાં અને છાપખાનાંવાળાઓ બીબાં ગોઠવવામા જોડાક્ષરો વધે એ પસંદ નથી કરતા. જો હશ્રુતિ અને યશ્રુતિ વ્યક્ત કરવાનો-કોઈ સહેલો ઉપાય લિપિસુધારાને અંગે થાય તો શ્રી. નરસિંહરાવના પ્રયત્નને અત્યાર સુધી નથી મળ્યો એવો ટેકો જરૂર મળશે.

કેટલાક શબ્દો સારા લેખકોએ અથવા કવિઓએ વાપરેલા હોવા છતાં, વપરાશમાં કાં તો આવ્યા નથી અથવા રહ્યા નથી. તેવા કાલગ્રસ્ત શબ્દોનો અર્થ કરવો પણ કોક કોક વાર મુશ્કેલ થઈ જાય છે. એવા શબ્દો નજીકના ભવિષ્યમાં કોઈ વાપરે એવો સંભવ પણ નથી હોતો. એવા શબ્દોની જોડણી નક્કી કરી આપવાનુ ખાસ પ્રયોજન નથી. છતાં અર્થકોશમાં તે કામ આવે એમ જાણી તેમને આ કોશમાં સ્થાન આપી + નિશાનીથી જુદા પાડયા છે.

જે કોશોમાથી અમે શબ્દસંગ્રહ પ્રથમ ભેગો કર્યો તે કોશોના કર્તાઓનો અને પ્રસિદ્ધકર્તાઓનો અહીં આભાર માનીએ છીએ શ્રી. લલ્લુભાઈ ગોકળદાસ, શ્રી. જીવનલાલ અમરશી, શ્રી. ભાનુસુખરામ અને ભરતરામ, એમના કોશો તથા ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીનો ફારસીઅરબી કોશ, એ ગ્રંથોનો અમે વિશેષ ઉપયોગ કર્યો છે આપટેના સંસ્કૃત કોશ વગર કોઈ ચલાવતુ જ નથી. બીજા પણ કેટલાક કોશો અમે વાપર્યા છે. પ્રચલિત સાહિત્યમાથી શબ્દો કાઢી આપવામાં ગોંડળના ભાઈ ચંદુલાલ પટેલ, રાજકોટના કવિ ત્રિભુવન વ્યાસ ઇ૦ મિત્રોએ કરેલી મદદની અહીં નોંધ લેવી ઘટે છે. . . . જોડણીના નિયમો નક્કી થયા, આવેલી બધી સૂચનાઓનો વિચાર થયો, અને શબ્દોનો સંગ્રહ પણ બની શકે તેટલો સંપૂર્ણ કર્યો; પણ મુખ્ય કામ એ નિયમો અને સૂચનાઓને અનુસરીને એ બધા શબ્દો એકધારી રીતે અને અકારાદિ ક્રમ પ્રમાણે લખવાના એ તો રહી જ ગયું

હતુ નરહરિભાઈએ એ કામ કેટલુક કર્યું હતુ. પણ વિશ્વનાથભાઈની મદદ ન મળી હોત તો કોશ આટલો જલદી પૂરો ન થાત એમણે નિયમિતતાથી અને નાશ્રીય રસથી એ કામ કરી આપ્યુ એને માટે તેઓ ખાસ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

ગુજરાતી જોડણી વિષે ચર્ચા કઈ નહિ તો ૬૦ વરસથી ચાલતી આવી છે જેમણે એ બાબતમા લખ્યુ છે તેમના નામ સહુ કોઈ જાણે છે પણ જગાએ ખાનગીમા ચર્ચા કરી હોય, બીજાઓને પ્રેરણા આપી હોય, અને નિર્ણય બાંધવામા મદદ કરી હોય એવા અજ્ઞાત ભાષારસિકો અને ચિંતકો તો ઘણા હશે. એવા બધાના સકલ્પોમાથી જ જોડણીકોશ આખરે પેદા થાય છે કેળવણી ખાતાએ જોડણીના કાઈક નિયમો તૈયાર કરી એ પ્રમાણે પાઠ્ય પુસ્તકો છપાવ્યા એ જ વખતે જો આ વિષયોનો સર્વાંગી વિચાર થયો હોત તો અત્યારે જોડણીનો સવાલ જ ઊભો ન થયો હોત, પણ તેમ ન બન્યુ તેથી વિદ્વાનોમા અસતોષ દેખાયા અને જોડણીની ચર્ચા શરૂ થઈ સ્વ કવિ નર્મદાશકરથી માડીને અત્યાર સુધી જે લેખકોએ જોડણીની ચર્ચા કરી છે એમની સખ્યા નાનીસૂની નથી સ્વ નવલરામ, સ્વ કમળાશકર, સ્વ ગોવર્ધનરામ વગેરે વિદ્વાનોએ જોડણીમા વ્યવસ્થા આણવાના પ્રયત્નો કર્યા છે દી. બ કેશવલાલ ધ્રુવ, શ્રી નરસિંહરાવ ભોળાનાથ, શ્રી આનદશકર ધ્રુવ વગેરે વિદ્યમાન વિદ્વાનોએ પણ આ વિષય ઉદ્દીપિત કર્યો છે એ બધાની મહેનત અમારી આગળ હતી, તેથી જ અમે જોડણીના નિયમો સહેલાઈથી નક્કી કરી શક્યા એટલે અમારી આ પ્રવૃત્તિમા પ્રત્યક્ષ અપ્રત્યક્ષ ભાગ લેનાર સઘળા ભાઈઓનો અમે આભાર માનીએ છીએ

ફાગણ વદ ૭, સોમવાર
સ ૧૯૮૫

દ૦ બા૦ કાલેલકર

૨

[બીજી આવૃત્તિ]

અસાધારણ ઐતિહાસિક સજોગોમા અર્થ સાથેનો આ જોડણીભાગ પ્રસિદ્ધ થાય છે. ગૂજરાતી ભાષામા જોડણીની કાઈ પણ વ્યવસ્થા ન મળે એ વસ્તુ ગાધીજીને ખૂબ સાલતી હતી એક કાગળમા એમણે પોતાનુ દુ:ખ નીચેના શબ્દોમા વ્યક્ત કર્યું હતુ

> "શુદ્ધિપત્ર વિનાનો શબ્દકોશ એ ગૂજરાતી ભાષાને દેહ આપનારી વસ્તુ છે અત્યારે તો ગૂજરાતી ભાષાનો આત્મા શરીરની ખામીને લઈને ભૂતની માફક ભમ્યા કરે છે અને ક્યાય શાત થઈને બેસી શકતો નથી એ સ્થિતિમાથી એ ભાષાના આત્માને ઉગારવો અને અવગતે જતો બચાવવો એ જો તમારુ કાર્ય ન હોય તો કોનુ હોઈ શકે?"

ગૂજરાતી ભાષાની શુદ્ધિમા રસ ધરાવનારા વિદેહ તેમ જ વિદ્યમાન લોકોના અભિપ્રાયોનુ સકલન કરી અને શાસ્ત્રની મર્યાદા તેમ જ આજકાલનું વલણ તપાસી જોડણીના નિયમો અમે ઘડી કાઢ્યા, અને ધારેલી મુદતની અદર ગૂજરાતી ભાષાના તેમ જ એ ભાષામા સ્થાન પામેલા લગભગ બધા શબ્દોનો કેવલ

જોડણીકોશ પ્રજા આગળ મૂકયો. તે વખતે 'નવજીવન'માં ગાંધીજીએ જે આનંદોદ્‌ગાર કાઢ્યા છે તે એમનો અસાધારણ ભાષાપ્રેમ સૂચવે છે. એમાં એમણે લખેલું :—

"ઠીક ઠીક ગૂજરાતી જાણનારા, વ્યાકરણશુદ્ધ ગૂજરાતી લખવાનો પ્રયત્ન કરનારની કલમેથી જે જોડણી ઊતરી તે ખરી ગણાય આ ધોરી નિયમને અનુસરીને કોશ તૈયાર થયો છે. અંગ્રેજી ભાષાના શબ્દોની જોડણી ખોટી કરતાં આપણને શરમ લાગે છે. તેના કરતાં માતૃભાષાની જોડણીનો વધ કરતાં આપણને વધારે શરમ લાગવી જોઈએ.

"હવે પછી કોઈને સ્વેચ્છાએ જોડણી કરવાનો અધિકાર નથી."

લોકોને કેવળ શુદ્ધ જોડણી પૂરી પાડીને કોશ કૃતાર્થ ન જ થઈ શકે. એટલે જોડણી સાથે શબ્દોના કાંઈ નહિ તો મુખ્ય અર્થો ટૂંકમાં પણ આપવા એ આવશ્યક હતું. કેવળ જોડણીથી ભાષાપ્રેમીને સંતોષ નહિ થાય એટલા જ ખાતર જોડણીકોશની ફક્ત પાંચસો નકલો જ કાઢી હતી અને એને માટે અમે ગાંધીજીનો ઠપકો પણ વહોરી લીધો હતો. પ્રજાએ એ કોશને અમારા ધારવા કરતાં વધુ ઉત્સાહભર્યો આવકાર આપ્યો અને એ જોડણી પોતાને માન્ય હોવાની સંમતિઓ પણ આવી.

જોડણીનું કામ જેટલું સંગીન રીતે થયું એટલું જ સંગીન કાર્ય અર્થો આપવામાં કરી બતાવવું એવી અમારી મુરાદ હતી. પણ ભારતવર્ષને સદ્‌ભાગ્યે સ્વરાજની હિલચાલ જાગી અને વિદ્યાપીઠના અધ્યાપકો તથા વિદ્યાર્થીઓએ એમાં ઝંપલાવ્યું. બીજા અનેક કાર્યો સાથે આ કામ પણ સંકેલી લીધું હોત. પણ ગાંધીજીને ચરણે સાર્થ જોડણીકોશ ધરવાની વિદ્યાપીઠની અભિલાષા ફાવી ગઈ અને કેટલાક ભાઈઓએ લડતમાં ઝંપલાવવાનું માંડી વાળવાનો સ્વાર્થત્યાગ બતાવ્યો. જ્યાં સામ્રાજ્યનું આખું તંત્ર હચમચાવવાને લડત શરૂ થઈ ત્યાં કોશ રચવાનું કામ સળંગ તંત્રે કેમ ચાલે? કામ જો અટકાવવું ન હોય તો પ્રસંગે પ્રસંગે જુદા જુદા સેવકોને હાથે કામ લીધા વગર છૂટકો ન હતો. જોડણીની બાબતમાં તો અનેક દિશાએ મતભેદને અવકાશ. શબ્દોના અર્થ નક્કી કરવાનું કામ પીઢ સાહિત્યસેવકોનું છે એમાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિ હોય તો જ એ કાર્ય સંતોષકારક ગણાય. પણ અમારે એટલી મોટી મહત્ત્વાકાંક્ષા રાખ્યે પાલવે એમ ન હતું જે સેવકો જે વખતે ઉપલબ્ધ હોય તેમને હાથે કામ પૂરું કરાવ્યા વગર છૂટકો ન હતો.

શાંતિના દિવસો હોત તો દરેક શબ્દનો અર્થવિકાસ તપાસવાનું કામ અમે કર્યું હોત. શબ્દો ભાષામાં કયા કયા ક્યા અર્થમાં વપરાય છે એ નોંધી કાઢીને શબ્દોના આજના અર્થો પણ નક્કી કર્યા હોત. જ્યાં શબ્દો ખોટા અર્થમાં વપરાય છે ત્યાં ધ્યાન ખેંચ્યું હોત પારિભાષિક શબ્દોના અર્થો વધારે ચોક્કસ કર્યા હોત. ઝીણા ઝીણા અર્થભેદ બતાવવા માટે જૂના શબ્દોના અર્થો મર્યાદિત કર્યા હોત અથવા નવા શબ્દો સૂચવ્યા હોત શિષ્ટ સાહિત્યના ભાષાંતરમાં ડગલે ને પગલે જે મુશ્કેલી ઉત્પન્ન થાય છે તે દૂર કરવા માટે પણ કોશમાં કાંઈક સગવડ કરી હોત. અમારો વિચાર એવો હતો કે, અત્યાર સુધી ચાલતું આવ્યું છે એમ જૂના કોશો ઉપર પૂરો આધાર રાખીને નવો કોશ તૈયાર ન કરવો. પણ સાહિત્યના અભ્યાસીઓ સ્વતંત્ર શોધખોળથી જેમ શબ્દોના અર્થ નક્કી કરે છે તે ઢબે બની શકે તેટલું

કામ કરવું. જૂના કોશોને તરછોડવાનો વિચાર આગા ન હતો, પણ શબ્દોના અર્થ પ્રમાણપુરઃસર છે એવી ખાતરી કરી લેવાની અને અર્થો નક્કી કરવામાં પગ પગની શિથિલતા કાઢી નાખવાની વૃત્તિ હતી. અમુક મિત્રોએ સાહિત્યના અમુક વિભાગ વાચી તેમાંથી મહત્ત્વના શબ્દોની વપરાશ, સંદર્ભ પ્રમાણેના અર્થ, અને તેના સ્થાનો નોધી લેવાનું વહેચી પણ લીધું હતું. પણ એમાંથી અમે કશું કરી ન શક્યા.

પણ આપેલા અર્થો માટે નર્મકોશથી માડીને અત્યાર સુધી પ્રસિદ્ધ થયેલા આપણા બધા કોશોની તેમ જ હિંદી, મરાઠી, બંગાળી, સંસ્કૃત તથા અંગ્રેજી કોશોની મદદ લેવામાં અમે ચૂક્યા નથી. જે અર્થોની ચોકસાઈની ખાતરી નથી પડી તેમને માટે બનતી કોશિશ કર્યા છતાં જે નથી મળ્યા તો તેમને છોડી દેવામાં આવ્યા છે. બીજા કોશોમાં આપેલા અર્થો બને તેટલા વધારે સંક્ષિપ્ત રૂપમાં પણ પૂરેપૂરા સમજી શકાય એવી રીતે આપવાની ખાસ ચીવટ રાખેલી છે. શબ્દોના અર્થો મુખ્ય લીધા છે અને તેમનો દીર્ઘસૂત્રી વિસ્તાર કરેલો નથી. જે અર્થ બીજા શબ્દની જોડે વપરાતા ઊપજતો હોય તેવા અર્થો આપવામાં આવ્યા નથી. જોડણીકોશની મર્યાદામાં રહીને જ અર્થોનો વિસ્તાર કરી શકીએ એમ હોવાથી અમે શબ્દો સાથે રૂઢિપ્રયોગોની નોંધ લીધી નથી.

આ બધું કરનાર સાથીઓ પીઢ સાહિત્યસેવી ન ગણાય, પણ ભાષાપ્રેમી અને સાહિત્યસેવી તો જરૂર છે. એટલે એમણે બધી જાતની ચીવટ રાખવામાં મણા નથી રાખી. અર્થ આપવાની પદ્ધતિમાં સૂક્ષ્મ મતભેદોને સ્થાન હોય છે. તજ્જ્ઞ ભાષાશાસ્ત્રીઓ એવા ભેદ આ કોશમાં ઠેકાણે ઠેકાણે જોશે. પણ સામાન્ય વાચકોને એથી કશી મૂંઝવણ નડવાની નથી. છેલ્લી નજર એક બે વ્યક્તિઓએ પહેલેથી આખર સુધી રાખેલી હોવાથી કોશમાં સળંગસૂત્રતા જળવાઈ રહી છે, અને તેથી જ અમે આ કોશ વિના સંકોચે પ્રજા આગળ મૂકી શકીએ છીએ.

દરેક કામ ગમે તેટલા લોકોને હાથે થાય અને ગમે તે વ્યક્તિ ઉપર તેની જવાબદારી હોય તોયે એ કામ ચીવટપૂર્વક પાર પાડવાની જવાબદારી એકાદ વ્યક્તિને માથે આવી પડે છે. જોડણીકોશના સંપાદનમાં એવી ચીવટ ભાઈ ચંદ્રશંકર શુક્લે રાખેલી. અર્થકોશની તૈયારીમાં એ ચીવટ રાખવી વિશેષ કઠણ હતી. તે કામ ભાઈ મગનભાઈ દેસાઈએ કર્યું. તેથી જ આ કોશ નિર્વિઘ્નપણે પ્રજાના હાથમાં મૂકી શકાય છે. શ્રી ચૂનીલાલ બારોટ, શિવશંકર શુક્લ, ગોપાળદાસ પટેલ, અમૃતલાલ નાણાવટી અને ચીમનલાલ શાહ — આ બધા ભાઈઓએ ઓછી-વત્તી પણ તનતોડ મહેનત ન કરી હોત તો આ કામ રહી જ ગયું હોત. શ્રી ચંદ્રશંકરે પોતાની જૂની જવાબદારી સ્મરણમાં રાખી પોતાની માંદગી દરમ્યાન પણ આના છેલ્લા પ્રૂફ જોયા છે. એક સિવાયના આ બધા જ ભાઈઓ વિદ્યાપીઠના સ્નાતકો છે એ વસ્તુની નોંધ લેતાં સંતોષ થાય છે.

આજની સ્થિતિમાં સામાન્ય વ્યવહાર માટે આ કોશ સંપૂર્ણ ગણાય. પણ અમારે તો અમારા આદર્શને પહોંચવું છે. ગુજરાતી સમાજના સર્વસંગ્રાહક સ્વભાવ પ્રમાણે ભાષા પણ સર્વસંગ્રાહક બની છે. વૈષ્ણવ અને શૈવ, જૈન અને સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયી, નડિયાવાડી અને ગાયકવાડી, મુસલમાન તેમ જ પારસી,

ખ્રિસ્તી તેમ જ પરદેશી, બધાએ ગૂજરાતીની સેવા કરી છે. એ બધાની સેવાને. સરવાળો કરી ભાષાની સમૃદ્ધિ કેટલી છે એ કોશકારે તપાસવુ ઘટે છે.

સંખ્યાબંધ ગૂજરાતીઓ ગૂજરાત બહાર અને હિંદુસ્તાન બહાર જઈ વસેલા છે. સ્વરાજની હિલચાલમા ગૂજરાતે જે પ્રથમ સ્થાન લીધું છે તેને પરિણામે બહાર વસેલા ગૂજરાતીઓમા નવી સ્ફૂર્તિ, નવી અને વ્યાપક દૃષ્ટિ, અને નવી શક્તિ આવ્યા વગર રહે નહિ. તેઓ જ્યારે દેશદેશાતરનો પોતાનો અનુભવ, ત્યાની સમાજસ્થિતિ, અને એ સ્થિતિને અનુકૂળ કરી લેવામા કેળવેલો પોતાનો પુરુષાર્થ, એના બ્યાનો લખશે ત્યારે ગૂજરાતી ભાષા હિંદુસ્તાનમા અસાધારણ સમૃદ્ધિ બતાવશે અને રાષ્ટ્રવ્યાપી કેળવણીનુ એક મહત્ત્વનુ વાહન થઈ પડશે.

કોઈ પણ ભાષાનો શબ્દકોશ એ તે ભાષાના, એટલે કે, તે ભાષા બોલનાર સમાજના પુરુષાર્થનુ પ્રતીક હોય છે. એવા સમાજમા દરેક નવી વસ્તુનો બહિષ્કાર કરવાની સકુચિત વૃત્તિ નથી હોતી, અને જે જુઓ તેનો સ્વીકાર કરો એવી ભિખારી વૃત્તિ પણ નથી હોતી. પોતાપણું સાચવીને, ગૌરવ વધારીને જેટલી નવી વસ્તુ લઈ શકાય અને આબાદ રીતે પોતાનામા ભેળવી શકાય તેટલાનો સ્વીકાર કરતા આચકો નહિ ખાય; અને નવાની ભભકથી અજાઈ જઈ જેને જુએ તેને ચરણે ઢળી પડે, પોતીકાનો તિરસ્કાર કરી પરાયાનુ દાસત્વ સ્વીકારે, એવી હીન બુદ્ધિ પણ ન રાખે પોતાની હસ્તી જોખમમા હોય ત્યારે પારકાના હુમલાથી બચી જવા માટે, અમુક જાતની પુરાણપ્રિયતા કહો અથવા ક્ષેમવૃત્તિ (conservatism) કહો, આવશ્યક હોય છે ક્ષેમવૃત્તિ એ જિજીવિષાનુ વ્યાકરણ છે પણ જ્યારે સમાજ સમર્થ બને છે, પરાક્રમ પ્રગટ કરે છે, વિજિગીષા કળવે છે, ત્યારે ક્ષેમવૃત્તિ કોરે મૂકી તે યોગવૃત્તિ ધારણ કરે છે. એ વખતે પણ નવુ નવુ ધારણ કરવાના ઉત્સાહમા એ તણાઈ ન જાય અને આખો પ્રવાહ ડહોળાઈ ન જાય એટલા ખાતર વિજિગીષાનુ વ્યાકરણ પણ જાળવવાનુ હોય છે પણ એ ક્ષેમવૃત્તિ કરતાં જુદું હોય છે. આ નવું વ્યાકરણ ધ્યાનમા લઈ દરેક દસકે ભાષાનો કોશ ફરી ફરી સજીવન કરવાની આવશ્યકતા ઉત્પન્ન થશે એમ અમે માનીએ છીએ ચાલુ લડતમાથી જેઓ વિજય મેળવીને નીકળ્યા હશે તેમને માટે આ કામ અમે રાખી મૂકીએ છીએ. છેલ્લા દસ પદર વર્ષમા ભાષાએ જે પ્રગતિ કરી છે, ભાષામા નવા નવા શબ્દો દાખલ થયા છે, શબ્દોને નવા નવા અર્થો મળ્યા છે, તે બધાનો સંગ્રહ અમે કરી શક્યા છીએ એટલાથી જ અમને સતોષ છે.

બીજા સંસ્કરણનો લાભ લઈ અમે શબ્દોનો ઉમેરો કરવા શોધ કરી શક્યા હોત. પરતુ તેને પહોચી વળવું અશક્ય હતુ. એટલે સહેજે અમને જેટલા નવા શબ્દો મળી આવ્યા તેમનો તો આમા ઉમેરો કરી લીધો છે . . . . કેટલાક શબ્દોનો અમે પહેલી આવૃત્તિમા માત્ર વિકલ્પનિર્દેશ જ કર્યો હતો તેમને આમા, અર્થકોશ તરીકે ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ, જુદા પણ બતાવેલા છે.

પ્રત્યયસાધિત શબ્દો, ક્રિયાપદના પ્રેરક તથા કર્મણિ રૂપો, અને અનેક સમાસોનો સમાવેશ કરીને કોશકાર ધારે તો શબ્દસગ્રહ ઘણો મોટો દેખાડી શકે. અમે

એવો લોભ રાખ્યો નથી. પહેલી આવૃત્તિમા જે શબ્દો વપરાયા હતા તેમાથી કેટલાક સમાસો તથા પ્રત્યયસાધિત શબ્દો આ આવૃત્તિમા રદ પણ કરવામા આવ્યા છે અર્થકોશમા તેમ કરવાને શુદ્ધ જોડણીકોશ કરતા ઓછી જરૂર છે એ તથા જોડણીની આવશ્યકતાને વિચારીને જ તેમ કરવામા આવ્યુ છે આમ વધઘટ થઈને સરવાળે શબ્દભંડોળ પહેલી આવૃત્તિ કરતા મોટું નીવડ્યુ છે પહેલી આવૃત્તિમા ૪૩૭૪૩ શબ્દો હતા, આમા કુલ ૪૬૬૬૧ શબ્દો છે

પારિભાષિક શબ્દોનો ઉપયોગ આપણે નથી કરતા ત્યા સુધી તેમની પસદગી કરવી મુશ્કેલ જ રહેવાની વિજ્ઞાનશાસ્ત્રનો અભ્યાસ આપણે અગ્રેજી દ્વારા કરીએ છીએ એટલે ગમે તેવી સુદર યોજેલી પરિભાષા પણ જીવત ભાષાના સંસ્કારને સગ્રહવી મુશ્કેલ પડે છે પણ જો વાપરની કસોટી પર તેને ચડાવીએ તો તેની પરીક્ષા થઈ પસંદગી સરળ બને છે ગણિતની પરિભાષાના વિદ્યાપીઠના અનુભવ પરથી આ અમે કહી શકીએ છીએ વિનયમદિરના ગણિતની પરિભાષા આ કોશમા લગભગ સંપૂર્ણતાએ સંગ્રહાયેલી છે તેમ જ સગીતને માટે પણ કહી શકાય પરતુ રસાયનશાસ્ત્ર, પદાર્થવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર, યત્રશાસ્ત્ર, ગતિશાસ્ત્ર, વિદ્યુત્શાસ્ત્ર વગેરેની પ્રમાણભૂત અને પ્રયોગસિદ્ધ પરિભાષાને અભાવે તે સપૂર્ણતાએ આ કોશમા નથી વિજ્ઞાન કે ગણિતની પરિભાષાની બાબતમા અન્ય કોશોએ ગમે તેમ ગોઠવણ કરી છે તે તપાસીને જે શબ્દો ઠીક ન લાગ્યા તે રદ કર્યા છે

પણ આપણા સાક્ષરોના વિચારો પાશ્ચાત્ય ઢબે અને પાશ્ચાત્ય પરિભાષાઓમાં ઠીક ઠીક વધતા જાય છે તેમને વ્યક્ત કરવા તેઓ પરિભાષા પણ યોજતા જાય છે તેનો વિવેક કરીને સગ્રહ કરવો આવશ્યક ગણાય તે આ કોશમા કરવામા આવ્યો છે તેના અર્થ મુખ્યત્વે તેના અગ્રેજી પર્યાય દ્વારા આપ્યા છે તેવુ જ ગણિતની પરિભાષા માટે પણ કર્યું છે આવી રીતે અગ્રેજી પર્યાયનો આશરો લાબો વખત ન લેવો પડે એ તો ત્યારે જ બને કે જ્યારે આપણે તે પરિભાષાને અપનાવી રૂઢ કરી લઈએ

જ્યા શબ્દો સાથે વિસ્તારપૂર્વક વિગત આપવાની હોય છે ત્યા કોશકારની મૂંઝવણ સહુથી વધારે હોય છે રમતો, વનસ્પતિ, ઔષધિ, પ્રાણી, પખી, રોગ, ઘરેણા, ઔદ્યોગિક ક્રિયાઓ, વ્રતો, ઉત્સવો, પથ, વાદ, અવતાર, કારીગરોના ઓજારો વગેરેના અર્થ આપતી વખતે ઓછામા ઓછી કેટલી વિગત આપવી જોઈએ એ જ નક્કી કરવાનુ રહે છે. વિસ્તાર ન કરતા શબ્દાર્થ સ્પષ્ટ થાય, વાચકને બધી માહિતી ભલે ન મળે પણ શકાનિવૃત્તિ તો જરૂર થાય, એ જાતનુ ધોરણ જાળવવાનો અહીં પ્રયત્ન કર્યો છે

કોશમા દરેક શબ્દ સાથે તેનુ વ્યાકરણ પણ આપવાની જરૂર રહે છે કે જેથી એ શબ્દ વિશેષ ઓળખાય અને તેને કેમ વાપરવો એનો કાઈક ખ્યાલ આવી જાય એ વ્યાકરણનુ વર્ગીકરણ આપણે અગ્રેજી વ્યાકરણમાથી ઉપાડી લઈ અમુક અગવડો વહોરી લીધી છે કોશમા આપેલા વ્યાકરણમા ક્યાક ક્યાક મત-ભેદ કે પ્રશ્નો જરૂર ઉપજવાના પણ તે તો જ્યા સુધી ગુજરાતી ભાષાના સ્વભાવને અનુસરનાર એક સપૂર્ણ અને શાસ્ત્રશુદ્ધ વ્યાકરણનો ગ્રથ પ્રજા આગળ નથી

મુકાયો ત્યાં સુધી શું થાય? શબ્દોના વ્યાકરણના નિર્ણય કરતાં એ ઊણપ અમને નજરે આવ્યા કરી છે. નામના લિંગ તથા વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણનો ભેદ એ આ વિષેનાં આગળપડતાં દૃષ્ટાંતો છે.

કોશની નવી આવૃત્તિમાં જોડણીના નિયમો જેવા ને તેવા જ રહે છે. એક બે જગાએ ફેરફાર કર્યો છે તેની અહીં નોંધ લેવી જોઈએ. આગલી આવૃત્તિમાં 'સાંજ' જોડણી કરેલી. તેનો હવે સાજ-ઝ એવો વિકલ્પ માન્ય રાખ્યો છે. તેમજ ઇન્સાફ-ઇનસાફ તથા ઇન્કાર-ઇનકાર એમ વિકલ્પ સ્વીકારવામાં આવ્યા છે.

મહા સુદ ૭, સં. ૧૯૮૭ — દ૦ બા૦ કાલેલકર
તા. ૨૬-૧-'૩૧, સોમવાર

૩

[ત્રીજી આવૃત્તિ]

જોડણીકોશની બીજી આવૃત્તિ ખલાસ થઈ જવાથી, આ તેની ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવામાં આવે છે. ઈ. સ. ૧૯૩૪ના અંતમાં સરકારના બંધનમાંથી છૂટયા બાદ, વિદ્યાપીઠ મંડળે તા. ૩-૧-૧૯૩૫ની પોતાની પહેલી સભામાં ઠરાવ કર્યો હતો કે, "કોશની બીજી આવૃત્તિ ખલાસ થાય તે પહેલાં ત્રીજી આવૃત્તિ તૈયાર કરવાનું આ સભા ઠરાવે છે, અને તે કામ શ્રી. મગનભાઈ દેસાઈને સોંપવામાં આવે છે. તેમની દેખરેખ નીચે આખો વખત કામ કરવા માટે શ્રી. ચૂનીલાલ બારોટને મુકરર કરવામાં આવે છે."

આ ઠરાવ થયો ત્યારે એવી ધારણા હતી કે, બીજી આવૃત્તિની સિલક નકલો ૧૯૩૭ સુધી તો ચાલશે. અને એ ગણતરી બાંધીને નવી આવૃત્તિના સંશોધનની યોજના કરી હતી. પરંતુ, પ્રજા તરફથી કોશને ઉત્તરોત્તર વધુ મળવા લાગેલા સત્કારને કારણે, ૧૯૩૬માં જ બધી નકલો ખપી ગઈ, એટલે ત્રીજી આવૃત્તિ બને તેટલી સત્વર તૈયાર કરી નાખવાનું ઠરાવ્યું. તેને લઈને નિરધારેલા સંશોધનમાં થોડો કાપ મૂકવો પડ્યો છે.

આ આવૃત્તિના કામનો પ્રારંભ કર્યો ત્યારે વિચાર્યું હતું કે, કોશને વધુ શાળોપયોગી બનાવવાની દૃષ્ટિએ તેમાં શબ્દપ્રયોગો તથા ઉપલબ્ધ વ્યુત્પત્તિ ઉમેરવાં; અને શબ્દભંડોળ માટે, બને તેટલું વધારે શાળોપયોગી સાહિત્ય વાંચી કાઢવું. પરંતુ, ઉપર જણાવ્યા મુજબ, કોશનું છાપકામ તરત ઉપાડવાનું આવવાથી, પૂરેપૂરી વ્યુત્પત્તિ આપવાનું તથા શબ્દપ્રયોગો સંઘરવાનું કામ અમારે છોડવા પડ્યા છે. વાચક જોશે કે, આ આવૃત્તિમાં અમે તત્સમ વ્યુત્પત્તિ આપીને જ અટકી ગયા છીએ અને શબ્દપ્રયોગસંગ્રહને તો અડકયા જ નથી.

આ આવૃત્તિ તૈયાર થતી વેળા, શુદ્ધ જોડણી લખવાની ચીવટવાળા એક ભાઈએ અમને એમની એક મુશ્કેલી જણાવી કે, ક્રિયાપદનાં પ્રેરક અને કર્મણિ રૂપો કોશમાં, બધાનાં નહિ તો, જ્યાં જોડણીફરક થવાનો પ્રશ્ન હોય તેટલાં ક્રિયાપદોના જો આપો, તો બહુ ઉપયોગી થાય. આ માગણીનું વજૂદ સ્વીકારી, આ આવૃત્તિમાં એવાં ક્રિયાપદોનાં રૂપો બનાવીને મૂકવામાં આવ્યાં છે. આવાં

બનાવીને મૂકેલા રૂપોમાથી કેટલાકનો ઉપયોગ કદાચ સાહિત્યમા નયે ગળે એમ બનવા જોગ છે. પણ એ રૂપો જોડણીની દૃષ્ટિએ જ મૂકયા છે, અને તે મૂકતી વખતે એટલુ ધ્યાનમા રાખ્યુ છે કે, તેમનો ઉપયોગ કરવા કોઈ ચાહે તો તે કરી શકે,—તેમા કાઈ વિચિત્ર ન લાગવુ જોઈએ જ્યા ખાસ વિચિત્રતા જેવુ લાગ્યુ છે ત્યા તેવા રૂપો બનાવ્યા નથી

શબ્દભડોળનુ કામ આ વખતે ઠીક ઠીક થયુ ગણાય નવા શબ્દો શોધવાને અગે કરેલા વાચનમા, ઉપર કહ્યુ તેમ, મુખ્યત્વે શાળોપયોગી પુસ્તકો જ લેવામા આવ્યા હતા તે ઉપરાત, સામાન્ય નવા વાચનમા આવતા પુસ્તકમાથી પણ શબ્દો મળે તે સઘરવામા આવ્યા છે એ રીતે કામ કરતા, આ વેળાની આવૃત્તિમા શબ્દસખ્યા ૫૬૮૩૦ થઈ છે એટલે કે, ગઈ આવૃત્તિના ૪૬૬૬૧મા ૧૦૧૬૯ શબ્દોનો વધારો થયો છે.

શબ્દોની ગણતરીની સાથે તત્સમ શબ્દોની વર્ગીકૃત ગણતરી પણ કરવામા આવી છે ભાષાપ્રેમીઓને એનુ પરિણામ બોધક થશે એમ માનીએ છીએ નોધાયેલી તત્સમ વ્યુત્પત્તિમા સૌથી મોટો વિભાગ, અલબત્ત, સસ્કૃત શબ્દનો, ૨૦૨૬૫, એટલે કે, ૩૫ ટકા જેટલો છે ત્યાર પછી ફારસીના ૧૭૫૬, એટલે ૩ ટકા, અરબ્બીના ૮૨૪, એટલે ૧।। ટકો, અગ્રેજીના ૩૬૦, એટલે ૦।। ટકો, હિન્દીના ૧૮૩, મરાઠીના ૪૪, તુર્કીના ૨૭, પોર્ટુગીઝના ૨૯ — એમ આવે છે ગુજરાતીનો સારો અભ્યાસ કરનારે સસ્કૃતનુ અમુક જ્ઞાન તો મેળવવુ જ જોઈએ એ આ સાદી ગણતરી પરથી દીવા જેવુ દેખાઈ આવે છે આ ગણતરીથી અમને એક એ અદાજ પણ મળી રહ્યો છે કે, લગભગ ૪૨ ટકા વ્યુત્પત્તિનુ કામ તો થઈ ચૂકયુ ગણાય.

૧૯૩૫મા આ આવૃત્તિનુ કામ શરૂ કર્યું ત્યારે જોડણીના નિયમોને અગે કાઈ નવુ વિચારણીય છે કે કેમ એનો પણ ખ્યાલ કરી લીધો હતો એ બાબતમા કશો મહત્ત્વનો ફેર કરવાની જરૂર નથી જોઈ ઊલટુ, હર્ષની વાત છે કે, જોડણીકોશને ઉત્તરોત્તર માન્યતા મળતી ગઈ છે, અને આજ મુબઈ યુનિવર્સિટી જેવી શિક્ષણસંસ્થાએ તથા ગુજરાતી સાહિત્ય સમેલન જેવી વિદ્વત્સભાએ એને અપનાવ્યો છે આ બાબતમા સાહિત્ય સમેલને તેની ગઈ બેઠકમા કોશને માટે જે આવકારદાયી ને અભિનદક ઠરાવ કર્યો છે, તે માટે એ સસ્થાનો અત્રે અમે આભાર માનીએ છીએ.

જોડણીકોશને આમ માન્યતા મળ્યા પછી, આજ હવે આપણી આગળ જોડણીની અરાજકતાનો પ્રશ્ન એટલા પૂરતો પતી ગયો મનાય. હવે કરવાનુ રહે છે તે સ્વીકૃત થયેલી એવી આ જોડણીની બાબતમા કાળજી રાખી તેનો વાપર વધારવાનુ તે કામ ગુજરાતના શિક્ષકગણ, લેખકવર્ગ તથા છાપાવાળા અને માસિકના તંત્રી, વ્યવસ્થાપકો તથા પ્રકાશન સસ્થાઓ — એ બધાએ કરવાનુ રહે છે આમા જો આપણે જાગૃતિ નહિ બતાવીએ તો હવે એકબે વર્ષમા સિદ્ધ થઈ જવુ જોઈએ એવુ કામ નાહક લંબાશે, અને ભાષાની સેવામા એટલે દરજ્જે ક્ષતિ આવી લેખાશે

જોડણીના નિયમોમા એક ફેરફાર કર્યો છે. નિયમ ૫મો આ પ્રમાણે હતો:— "જ્યાં આરબી, ફારસી, અંગ્રેજી કે અન્ય પરભાષામાંથી અપભ્રષ્ટ થયેલો શબ્દ રૂઢ થઈ ગયો હોય, ત્યા તે જ અર્થમાં તત્સમ શબ્દ ન વાપરવો. ઉદા૦ પર્પટ, ખ્વાહિશ, હૂબહૂ, ઇંગ્લિશ, ટિકેટ નહિ; પણ પાપડ, ખાએશ, આબેહૂબ, અંગ્રેજી, ટિકિટ"

આ નિયમ, ખરું જોતાં, જોડણીનો નહિ પણ શૈલીનો ગણાય. એટલે જોડણીકાર એને પોતાના નિયમ તરીકે આપે એમાં મર્યાદાદોષ આવે. આ વિચારથી એ નિયમ રદ કરવામાં આવ્યો છે. બાકી આખી નિયમવાલી જેમની તેમ રહે છે. નવી આવૃત્તિનો લાભ લઈ તે નિયમોનો અમલ કરવામાં કેટલાક શબ્દોમાં જ્યાં ક્ષતિ રહી ગયેલી જણાઈ છે, ત્યાં સુધારો કર્યો છે. ચડવું–ચઢવુ, મજા–મઝા, ફળદ્રુપ–ફળદ્રૂપ વિકલ્પો સ્વીકાર્યા છે નિયમાવલીનું વધુ સ્પષ્ટીકરણ થાય તેટલા સારુ સૂચક દાખલાઓ કેટલીક જગાઓએ ઉમેર્યા છે. (જેમ કે, ક્રિયાપદનાં રૂપોની જોડણીનો નિયમ ૨૫, ૨૬ જુઓ.)

તત્સમ શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ આપવામાં આવી છે એ ઉપર જણાવ્યુ. તેને અંગે એક બે વાતનુ સ્પષ્ટીકરણ કરવાની જરૂર છે. આપણી ભાષામા ઘણા સસ્કૃત શબ્દો તેમના પ્રથમાના રૂપે ઊતરી આવે છે, અને જેમાં અંતે વિસર્ગ હોય છે તેના તે વિસર્ગનો લોપ થયો હોય છે. જેમ કે, પિતા, વિદ્વાન, ચંદ્રમા, મન ઇત્યાદિ. આ શુદ્ધ સંસ્કૃત તો ન ગણાય. વળી કેટલાક શબ્દો સંસ્કૃત વ્યાકરણ પ્રમાણે નવા બનાવી આપણે વાપરીએ છીએ, જે સસ્કૃત કોશોમા નયે મળે. આવા બધા શબ્દોને અમે સં. તરીકે તત્સમ જણાવ્યા છે.

એવી જ એક મર્યાદા ફારસી અરબી શબ્દોની તત્સમતાને અંગે પણ સ્વીકારી છે. આ ભાષાઓને અગે વિશેષ મુશ્કેલી એ છે કે, તેની ને આપણી વર્ણમાળા એક ન હોઈ, લિપ્યંતરનો પ્રશ્ન પણ ખડો થાય છે. જેમ કે, ફારસી 'ઝ' અગાઉની પેઢી 'જ' લખીને સતોષ માનતી. આજ અંગ્રેજી Z નો ઉચ્ચાર આપણે ત્યા રૂઢ થતો જવાથી ફારસી ઝ ઉચ્ચાર 'જ'થી વ્યક્ત કરવા કરતાં 'ઝ' લખવા પ્રેરાઈએ છીએ. પરંતુ ફારસી અરબી શબ્દોમાં જકાર ઊતરી તો ગયો છે. એ રૂઢિને આપણી જોડણીની પ્રથામા માન્યતા પણ મળી છે એટલે એવા જકારવાળા ફેરના શબ્દોને પણ ફારસી જ જણાવ્યા છે જેમ કે, નજર, અજીજ.

અત્ય હકારવાળા ફારસી શબ્દો ગુજરાતીમા પોતાના લિંગ પ્રમાણે ઈ, ઉ કે ઓ અત્ય સ્વીકારે છે. જેમ કે, તકાજો, સાદુ, જલસો. આટલા ફરકના શબ્દોને પણ ફારસી જણાવ્યા છે.

ફારસી અરબી અય્, અવ્, આપણે ત્યા અનુક્રમે એ, ઓ રૂપે લખાય છે ને ઍ, ઑ રૂપે બોલાય છે. જેમ કે, હેબત, શેતાન, મોત આ રૂપોને પણ તત્સમ જ ગણ્યાં છે.

પરંતુ રદ, સબર, ફિકર, સાહેબ, જાહેર, ઇજન, ચહેરા જેવા શબ્દો તદ્ભવ ગણ્યા છે. નિસબત, સખતી, બરખાસ્ત જેવા શબ્દો જેમનો ઉચ્ચાર તત્સમ છે(પણ જે નિસ્બત, સખ્તી, બર્ખાસ્ત એ રૂપે નથી લખાતા) તેમને પણ તત્સમ ગણ્યા છે.

પોર્ટુગીઝ તત્સમતા બતાવી છે તે સામાન્ય મળતાપણા પરથી જ મનાય શુદ્ધ રૂપે એ શબ્દ હશે કે કેમ એ, પોર્ટુગીઝના અજ્ઞાનને કારણે, અમારાથી દાવો કરી શકાતો નથી. ઉપલબ્ધ કોશો કે વ્યાકરણોમાંથી એને અંગેના મળી આવેલા સૂચન પરથી એ નિર્દેશો છે.

મરાઠી, હિંદી ભાષા તો ગુજરાતીની બહેનપણીઓ ગણાય ઘણા શબ્દો જરાતરા ફેરથી કે તેના તે જ રૂપે એક જગ્યાએ મળી શકે તે પરથી તે શબ્દ મરાઠી કે હિંદી ન ગણાય પણ આજના વધતા જતા આંતરપ્રાંતીય સંસર્ગને કારણે તથા પૂર્વના સંસર્ગોથી પણ કેટલાક શબ્દો આપણા સાહિત્યમાં ને તે ભાષાઓમાંથી સ્વાભાવિક રીતે ઊતરી આવ્યા છે કોશમાં એવા શબ્દોને જ હિંદી કે મરાઠી બતાવી શકાય અમે એ દૃષ્ટિએ આ ભાષાઓના શબ્દોનો નિર્દેશ કર્યો છે.

શબ્દની તત્સમ વ્યુત્પત્તિ બતાવતાં એ ખ્યાલ આપોઆપ ઊઠે કે, તેનો અર્થ પણ તત્સમ છે? કેમ કે, એવું ઘણી વાર બને છે કે, શબ્દનું સ્વરૂપ તત્સમ હોવા છતાં તેના અર્થમાં તત્સમતા ન હોય, તેમાં કાંઈક ફેર થયો હોય, લક્ષણાથી ભિન્ન અર્થ નીકળતો હોય, કે વ્યંજનામાં મર્યાદા પણ આવી ગઈ હોય આ પ્રકારની ઝીણવટમાં અમે ઊતર્યા નથી, ને મૂળ શબ્દના અર્થની સામાન્યતઃ તત્સમતા પરથી તેને તત્સમ ગણ્યો છે. સામાન્ય ઉપયોગની નાજોપયોગી આવૃત્તિમાં એથી વધુ સૂક્ષ્મતા આવશ્યક પણ ન ગણાય

વ્યુત્પત્તિને અંગે, છેવટમાં, એક વસ્તુ કહેવાની રહે છે તે, ક્રિયાપદોની વ્યુત્પત્તિ નથી આપી એ. એટલે ઉપરની શબ્દગણનામાં ક્રિયાપદોની તત્સમતા નથી ગણાઈ.

એક મહારાષ્ટ્રી ભાઈએ કહ્યું કે, તમારા કોશમાં ઉચ્ચારણ નથી તેથી અમારા જેવાને મુશ્કેલી પડે છે, તમારે ઉચ્ચારણ પણ આપવું જોઈએ આ માગણી સાચી છે કોઈ પણ ભાષાના સારા ગણાઈ શકે એવા કોશમાં શબ્દનું આ અંગ હોવું તો જોઈએ જ આપણી લિપિની વિશેષતાને લઈને, ઉચ્ચારણની જરૂર અંગ્રેજી જેવી ભાષાના જેટલી ન હોય એ ખરું. છતાં લિપિ સંપૂર્ણ ઉચ્ચારવાહી તો નથી થઈ શકતી આપણે ત્યાં પણ સંવૃત વિવૃત પ્રયત્ન, યશ્રુતિ, હશ્રુતિ, અનુસ્વાર-ભેદ ઇત્યાદિ બાબતો તથા ફારસી વર્ણોનો પ્રશ્ન તો રહે જ છે એટલે તે તે ખાસિયતો માટે સંકેત યોજીને કોશકારે ઉચ્ચારણ પણ નોંધવું ઘટે આ બાબતમાં કયું ઉચ્ચારણ શિષ્ટ ગણાય એ પ્રશ્ન પણ રહે છે એટલે આ કામ મહત્ત્વનું તો છે જ પણ આ આવૃત્તિમાં અમારે માટે તે શક્ય નહોતું પરંતુ એમાં એક વસ્તુ અંશત અમારે કરવી પડી છે તે એ કે, જે શબ્દોની જોડણી એક છે છતાં ઉચ્ચારો ભિન્ન છે, તેવા શબ્દોનો ઉચ્ચારનિર્દેશ અમે કર્યો છે જેમ કે, જુઓ ઓડ, શોક તે શબ્દો ત્રણ અર્થોમાં ત્રણ રીતે બોલાય છે. એ ત્રણે ઉચ્ચાર નોંધ્યા છે તેની પદ્ધતિ વિષે 'કોશ વાપરનારને સૂચના'માં નિર્દેશ કર્યો છે.

આ આવૃત્તિમાં એક બીજો ફેરફાર કર્યો છે તે શબ્દોની ગોઠવણીનો છે. ગુજરાતી કોશમાં આવી જાતનો ફેરફાર પહેલવારકો થાય છે આ ફેરફાર કરવાનું અમને સૂઝ્યું સ્થળસંકોચ સાધવાની દૃષ્ટિએ આવૃત્તિ આવૃત્તિએ કદમાં વધતા જતા કોશની કિંમત પણ વધારવી પડે તો વાચકવર્ગને એ ન ફાવે એટલે, બને

ત્યાં સુધી, કોશનું કદ વધતા છતા, કિંમત ન વધારવી પડે એવો પ્રયત્ન કરવાનો વિચાર રાખવામા આવ્યો. તે સારુ એક ફેરફાર તો એ કર્યો કે, બીબાં મળે તેવડા નાના વાપર્યાં છે. અવારનવાર જરૂર પ્રમાણે વાપરવાના આકરગ્રંથ માટે નાના બીબાં મુશ્કેલી ન ગણાય. નાના બીબાથી ઠીક ઠીક જગા બચી શકી છે. બીજો ફેરફાર કર્યો તે, કક્કાવારીમા પાસપાસે આવતા સમાન વ્યુત્પત્તિવાળા, સાધિત કે સમાસના શબ્દોને એક ફકરામા ગોઠવી દીધા છે. આ ગોઠવણીને અંગેની સૂચનાઓ 'કોશ વાપરનારને સૂચના' એ સ્થળે આપી છે. તે જોવાથી આ ગોઠવણની રીત સ્પષ્ટ થશે

પારિભાષિક શબ્દોને અંગે નવો કોઈ પ્રયત્ન કર્યો નથી. એક વસ્તુ સ્વતંત્ર રીતે કહેવી પ્રાપ્ત થાય છે. સરકારી માધ્યમિક કેળવણીમાં ગણિત, વિજ્ઞાન વગેરે વિષયો સ્વભાષા મારફત શીખવવાની છૂટ અપાઈ છે. પરંતુ, એ છૂટનો ઉપયોગ ઓછા જ લેવાયો છે, એ વિચિત્ર બીના ગણાય. અને કાંઈક પ્રયત્ન થયો છે તે, અમારી જાણ પ્રમાણે, વિજ્ઞાનને માટે, કે જેની પરિભાષામા મુશ્કેલી છે એમ જ નહિ. અરાજક છે, ને કેટલુંક બેહૂદાપણું પણ પ્રવર્તે છે. અને ગણિત, કે જેની પરિભાષા નિશ્ચિત છે તથા જે નાનકડી પુસ્તિકારૂપે વિદ્યાપીઠ તરફથી પ્રસિદ્ધ થઈ છે, એને સ્વભાષા મારફત શીખવવાનો પ્રયત્ન આરંભાયો નથી. આશા રાખીએ કે, એ આપણી સિદ્ધ પરિભાષા હવે થોડા વર્ષોમા બધે વપરાતી થઈ જશે. વિજ્ઞાનને અંગે પણ એવી જ પરિભાષા સ્થિર કરવાનો પ્રયત્ન હવે આદરવો જોઈએ. એ કામ શિક્ષકગણ તથા વિદ્વાનો ઉપાડે તો હવે પછીની કોશની આવૃત્તિમા જ્ઞાનની તે શાખાના શબ્દો સંઘરવાનુ સહેલું થશે.

હવે વિદ્યાપીઠ તરફથી ગુજરાતી ભાષાના બૃહત્ કોશનુ કામ ઉપાડવા વિચાર છે એ કોશમા ગુજરાતી ભાષાનો શબ્દસંગ્રહ પૂરો કરવા માટે, નવા તથા જૂના ગુજરાતી સાહિત્યમા ઊતરેલા તથા બોલીમા ચાલતા તમામ શબ્દો સંઘરવા પ્રયત્ન કરવો છે. બોલીના શબ્દો સંઘરવા માટે, ગુજરાતના બોલીવાર જુદા જુદા પ્રદેશ પડે છે ત્યાના માણસોના સહકાર ઉપરાત, તે તે પ્રદેશમા ખાસ માણસ મોકલી બરાબર તપાસ કરીને શબ્દો એકઠા કરવાનો ઇરાદો છે. વળી જુદા જુદાં વિજ્ઞાનોની અને ઉદ્યોગોની પરિભાષા પણ મેળવી શકાય તેટલી મેળવીને આપવી છે. તથા સાંપ્રદાયિક અને કોમી સાહિત્યમાં વપરાતા શબ્દો પણ એકઠા કરવાની ધારણા છે. શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ શક્ય હોય તેટલી — વચગાળાનાં પ્રાકૃત તથા અપભ્રંશ રૂપો મળી શકે ત્યા તે સાથે — આપવી છે. શબ્દના અર્થોનો ઐતિહાસિક વિકાસક્રમ, અર્થ તથા પ્રયોગની સ્પષ્ટતાની દૃષ્ટિએ આવશ્યક જણાય ત્યાં અવતરણો સાથે, આપી શકાય તેટલો આપવો છે અને તેટલા સ્થાનોએ પર્યાય શબ્દો પણ નોંધવાનો વિચાર છે. ગુજરાતના વિદ્વાનો, શિક્ષકો તથા ભાષાપ્રેમીઓની સાહાય્ય જેટલી વધારે મળે તેટલો આ કોશ સારો થાય એ સ્પષ્ટ છે. એવો સહકાર અને મદદ અમને મળશે જ એ આશા સાથે ગુજરાત આગળ અમારી માગણી અમે રજૂ કરીએ છીએ.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ
તા. ૧૨-૬-'૩૭

મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ

જોડણીના નિયમો

તત્સમ શબ્દો

૧ સંસ્કૃત તત્સમ શબ્દોની જોડણી મૂળ પ્રમાણે કરવી. ઉદા૦ મતિ, ગુરુ; વિદ્યાર્થિની

૨ ભાષામાં તત્સમ તથા તદ્ભવ બન્ને રૂપો પ્રચલિત હોય તો બન્ને સ્વીકારવા ઉદા૦ કઠિન — કઠણ, રાત્રિ — રાત, દશ — દસ, કાલ — કાળ, નહિ — નહી, દૃષ્ટ — આબેહૂબ; કર્શ — કરસ.

૩. જે વ્યંજનાન્ત તત્સમ શબ્દો ગુજરાતી પ્રત્યયો લેતા હોય તેમને અકારાન્ત ગણીને લખવા ઉદા૦ વિદ્વાન, જગત, પરિષદ.

આ નિયમ અંગ્રેજી, ફારસી, આરબી વગેરે ભાષાના શબ્દોને પણ લાગુ પડે છે.

૪ પશ્ચાત્, કિંચિત્, અર્થાત્, ક્વચિત્, એવા શબ્દો એકલા આવે અથવા બીજા સંસ્કૃત શબ્દોની સાથે સમાસમાં આવે ત્યારે વ્યંજનાન્ત લખવા. ઉદા૦ કિંચિત્કર; પશ્ચાત્તાપ.

આવા અવ્યયો પછી જ્યારે જ આવે ત્યારે તેમને વ્યંજનાન્ત ન લખવા ઉદા૦ ક્વચિત જ.

૫ આરબી, ફારસી તથા અંગ્રેજી ભાષાના શબ્દો લખતાં તે તે ભાષાના વિશિષ્ટ ઉચ્ચારો દર્શાવવા ચિહ્નો ન વાપરવા. ઉદા૦ ખિદમત, વિઝિટ, નજર.

૬. 'એ' તથા 'ઓ'ના સાંકડા તથા પહોળા ઉચ્ચારની ભિન્નતા દર્શાવવા ચિહ્નો વાપરવાં નહિ પરંતુ અંગ્રેજી શબ્દોના 'એ' 'ઓ'ના ઉચ્ચારમાં ભ્રાંતિ ન થાય માટે, તે દર્શાવવા ઊંધી માત્રાનો ઉપયોગ કરવો. ઉદા૦ કૉફી, ફૅશન, ઑગસ્ટ, કૉલમ.

૭. અનુસ્વારના ભિન્ન ભિન્ન ઉચ્ચારો દર્શાવવા ચિહ્નો વાપરવાં નહિ.

નોંધ — શક્ય હોય ત્યાં અનુસ્વારના વિકલ્પમાં અનુનાસિકો વાપરી શકાય. ઉદા૦ અંત, અન્ત; દંડ, દણ્ડ, સાંત, સાન્ત; બેંક, બૅન્ક

હશ્રુતિ તથા યશ્રુતિ

૮. બ્હેન, વહાણ, વહાલુ, પહોળું, મહોવત, શહેર, મહેરબાન, મહાવરો, મહોર જેવા શબ્દોમાં તથા કહે, રહે, પહેર, પહોંચ જેવા ધાતુઓમાં હ જુદો પાડીને લખવો.

૯. નાનું, મોટું, બીક, સામુ, ઊનુ, મોર (અ૰), મોં, મોવુ (લોટને), જ્યાં, ત્યાં, ક્યારે, ત્યારે, મારુ, તમારું, તારું, તેનુ, અમારું, આવુ, વગેરેમાં હકાર ન દર્શાવવો.

(એટલે કે, હ જ્યાં દર્શાવવો ત્યાં જુદો પાડીને દર્શાવવો અને ન દર્શાવવો ત્યાં મુદ્દલ ન દર્શાવવો; ‘ હ ’ને આગલા અક્ષર સાથે જોડવો નહિ.)

૧૦. નાહ, ચાહ, સાહ, મોહ, લોહ, દોહ, સોહ એ ધાતુઓને અનિયમિત ગણી તેમનાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે રૂપો સાધિત કરવાં :

નાહ.— નાહુ છુ; નાહીએ છીએ; નહાય છે; નાહો છો; નાહ્યો,–હ્યા, –હી,–હ્યુ,–હ્યાં; નાહીશ; નાહીશું; નહાશો; નહાશે; નહાત; નહાતો,–તી,–તુ; નાહનાર; નાહવાનો અથવા નાવાનો; નાહેલો,–લી,–લુ; નહા; નહાજે; નાહવું.

નવડા (-રા)વવું; નવાવું; નવાય; નાવણ; નાવણિયો, નવેણ; નવાણ.

ચાહ:— ચાહુ છું; ચાહીએ છીએ; ચાહે છે, ચાહો છો; ચાહ્યો, –હ્યા,–હી,–હ્યું,–હ્યા, ચાહીશ, ચાહીશું; ચાહશે; ચાહશો; ચાહત, ચાહતો, –તી,–તું; ચાહનાર; ચાહવાનો; ચાહેલો,–લી,–લું; ચાહ; ચાહજે; ચાહવું.

ચહવડા(-રા)વવું; ચહવાવું, ચહવાય એ રૂપો શક્ય અને વ્યાકરણ-દૃષ્ટિએ પ્રામાણિક લાગે છે, પણ આવા પ્રયોગો પ્રચલિત નથી.

સાહ:— ચાહ પ્રમાણે.

સવડા(-રા)વવું; સવાવું; સવાય.

મોહ:— મોહું છુ; મોહીએ છીએ; મોહે છે; મોહો છો; મોહ્યો,–હ્યા,–હી,–હ્યુ,–હ્યાં; મોહીશ; મોહીશું; મોહશે; મોહશો; મોહત; મોહતો,–તી, –તુ; મોહનાર; મોહવાનો; મોહેલો,–લી,–લું; મોહ; મોહજે; મોહવું.

મોહડા(-રા)વવું; મોહાવુ; મોહાય.

લોહ:—લોહુ છું; લોહીએ છીએ; લુહે છે; લુહો છો, લોહ્યો,–હ્યા, –હી,–હ્યું,–હ્યાં; લોહીશ; લોહીશું; લોહશે; લોહશો, લોહત; લોહતો,–તી,–તું; લોહનાર; લોહવાનો અથવા લોવાનો; લોહેલો,–લી,–લું; લોહ, લોહજે; લોહવું.

લોવડા(-રા)વવુ; લોવાય; લોવણિયુ.

દોહ:— દોહુ છું; દોહીએ છીએ; દુહે છે; દુહો છો; દોહ્યો,–હી,–હ્યુ, –હ્યા,–હ્યાં; દોહીશ; દોહીશું; દોહશે; દોહશો, દુહત અથવા દોહત; દોહતો, –તી,–તું; દોહનાર; દોહવાનો અથવા દોવાનો; દોહેલો,–લી,–લુ; દોહ; દોહજે.

દોવડા(-રા)વવુ, દોવાવુ, દોવણુ, દોણી

કોહ —સામાન્યત ગોહ પ્રમાણે પણ નીચેના રૂપો દર્શાવ્યા પ્રમાણે—
કોવડા(-રા)વવુ, કોવાવુ, કોવાય, કોહપણુ, કોહવાણુ, કોહવાટ

સોહ:—મોહ પ્રમાણે.

૧૧. કેટલાક 'ઢ'ને બદલે હ અને ડ છૂટા પાડીને લખે છે. જેમ કે, કહાડવુ, વહાડવુ તેમ ન લખતા કાઢ, વાઢ, કઢી, ટાઢ, અઢાર, કઢવુ એમ લખવુ. પરતુ લઢવુ, દાઢમ ન લખતા લડવુ, દાડમ એમ લખવુ ચડવુ, ચઢવુ બને માન્ય ગણવા

૧૨. કેટલાક શબ્દોના ઉચ્ચારમા ગુજરાતના કેટલાક ભાગમા યશ્રુતિ થાય છે. ઉદા૦ જાત્ય, આખ્ય, લાવ્ય, લ્યો, દ્યો, ઇ૦. પણ તે લખવામા દર્શાવવાની જરૂર નથી જાત, આખ, લાવ, લો, દો એમ જ લખવુ

તદ્દભવ શબ્દો

૧૩. અલ્પપ્રાણ અને મહાપ્રાણ સયુક્ત હોય એવા તદ્દભવ શબ્દોમા મહાપ્રાણનુ દ્વિત્વ કરવું ઉદા૦ ચોખ્ખુ, ચિઠ્ઠી, પથ્થર, ઝમ્મો, ઓધ્ધો, સુધ્ધા, સભ્ભર. પણ ચ્ તથા છનો યોગ હોય તો ચ્છ લખવુ, છ્છ નહિ. ઉદા૦ અચ્છેર, પચ્છમ, અચ્છુ

૧૪. કેટલાક શબ્દોમા (ઉદા૦ પારણુ, બારણુ, શેરડી, દોરડુ, ખાડણી, દળણુ, ચાળણી, શેલડી) ર, ડ, ળ, લને બદલે ય ઉચ્ચાર થાય છે; ત્યા મૂળ રૂપ જ લખવુ.

૧૫ અનાદિ 'શ'ના ઉચ્ચારની બાબતમા કેટલાક શબ્દોમા પ્રાતિક ઉચ્ચારભેદ છે. ઉદા૦ ડોશી–ડોસી, માશી–માસી, ભેશ–ભેસ, છાશ–છાસ, બારશ–બારસ, એશી–એસી આવા શબ્દોમા શ અને સ નો વિકલ્પ રાખવો.

૧૬. શક, શોધ, શુ મા રૂઢ શ રાખવો, પણ સાકરમા સ લખવો

૧૭ વિશે અને વિષે એ બને રૂપો ચાલે.

૧૮. તદ્દભવ શબ્દોમા અત્ય ઈ તથા ઉ, સાનુસ્વાર કે નિરનુસ્વાર, એ અનુક્રમે દીર્ઘ અને હ્રસ્વ લખવા ઉદા૦ ઘી; છુ, શુ, તુ, ધણી, વીંછી, અહીં; દહીં, પિયુ; લાડુ, જાડુ,

નોધ —સામાન્ય રીતે ગુજરાતીમા રુ અથવા રુ લખવાનો રિવાજ નથી; રૂ વિશેષ પ્રચલિત છે પરતુ જ્યા નિયમ પ્રમાણે હ્રસ્વ રુ લખવાનું હોય ત્યાં રુ અથવા રુ લખવુ. ઉદા૦ છોકરુ – છોકરુ, બૈરુ–બૈરુ

અપવાદ — એકાક્ષરી શબ્દોમા નિરનુસ્વાર ઊ દીર્ઘ લખવો. ઉદા૦ જૂ, લૂ, થૂ, ભૂ, છૂ

૧૯. અનંત્ય ઈ તથા ઊ પર આવતા અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર પોચો થતો હોય ત્યારે ઈ કે ઊ દીર્ઘ લખવાં. ઉદા૦ ઈંડું; હીંડાડ; ગૂંચવાવ; સીંચણિયું; પીંછું; લૂંટ; પૂંછડું; વરસૂંદ; મીંચામણું.

અપવાદ — કુંવારુ, કુંભાર, કુંવર, કુંવરી, સુંવાળું.

૨૦. શબ્દમાં આવતા યુક્તાક્ષરથી જ્યા આગલા સ્વરને થડકો લાગતો હોય ત્યાં ઈ કે ઊ જે હોય તે હ્રસ્વ લખવો. અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર અનુનાસિક જેવો થતો હોય ત્યાં યુક્તાક્ષર ગણવો. ઉદા૦ કિસ્તી, શિસ્ત, કુક્કર, જુસ્સો, સુસ્ત, છેતરપિંડી, જિંદગી, જિંગોડી, લુંગી, દુંદ, તુંડાઈ.

નોંધ — સામાન્ય રીતે ગુજરાતીમા જિ લખવાનો રિવાજ નથી, જી જ વિશેષ પ્રચલિત છે. પરંતુ જ્યાં નિયમ પ્રમાણે હ્રસ્વ જિ લખવાનુ હોય ત્યાં જિ લખવું. ઉદા૦ જિંદગી; જિતાડવુ; જિવાડવુ.

૨૧. જ્યા વ્યુત્પત્તિને આધારે જુદી જોડણી ન થતી હોય (જેમ કે, જુદું, ઉદવુ, ડિલ) તેવા બે અક્ષરના શબ્દોમાં ઉપાંત્ય ઈ તથા ઊ દીર્ઘ લખવા. ઉદા૦ ચૂક, થૂઈ, તૂત, ઝૂલો, ઝીણુ, જીનો.

અપવાદ — સુધી, દુખ, જુઓ.

નોંધ — મુકાવું, ભુલાવું, મિચાવું, એવા કર્મણિરૂપોમાં હ્રસ્વ થાય છે. જુઓ નિયમ ૨૪ મો.

૨૨. જ્યાં વ્યુત્પત્તિને આધારે જુદી જોડણી ન થતી હોય (જેમ કે, ઉપર, ચુગલ, કુરતુ, મુગટ, અંગુર) તેવા બેથી વધારે અક્ષરના શબ્દોમાં ઇ કે ઉ પછી લઘુ અક્ષર આવે તો તે દીર્ઘ લખવાં, અને ગુરુ અક્ષર આવે તો તે હ્રસ્વ લખવાં. ઉદા૦ નીકળ, મૂલવ, વિમાસ, મજૂર, ખેડૂત, દુકાળ, સુતાર, તડૂક, કિનારો, ભુલાવ, મિચાવ, તડુકાવ.

અપવાદ ૧ — વિશેષણ પરથી થતા નામો તેમ જ નામ પરથી બનતાં ભાવવાચક નામોમાં મૂળ શબ્દની જોડણી કાયમ રાખવી. ઉદા૦ ગરીબ–ગરીબાઈ; વકીલ–વકીલાત; ચીકણું–ચીકણાઈ, ચીકાશ; મીઠું–મીઠાશ, મીઠાણ; જૂઠુ–જૂઠાણુ; પીળુ–પીળાશ; ઝીણું–ઝીણવટ

નોંધ — વેધી–વેધિત્વ, અભિમાનિત્વ, એવા શબ્દો તત્સમ સંસ્કૃત હોઈ ફેરફાર કરવામા આવે છે.

અપવાદ ૨ — કેટલાક શબ્દો બોલતાં ઉપાંત્ય અક્ષર ઉપર ભાર આવે છે ત્યાં ઇ કે ઉ જે હોય તે દીર્ઘ કરવાં. ઉદા૦ ગોટીલો, દાગીનો, અરડૂસો, દંતૂડી, વગેરે.

નોધ — જેમા આ જાતનો ભાર નથી આવતો એવા શબ્દો ટહુકો, કઉડી, મહુડુ.

૨૩. ચાર અથવા તેથી વધારે અક્ષરના શબ્દોમા આદિ ઇ કે ઉ હ્રસ્વ લખવા. ઉદા૦ ભુલામણ, દિલચાલ, કિલકિલાટ, ખિસકોલી, ટિપણિયો, ટિટિયારો, ટિચકારી.

વિકલ્પ — ગુજરાત-ગૂજરાત

નોધ ૧ — આ જાતનો શબ્દ સમાસ હોય તો સમાસના અંગભૂત શબ્દોની જોડણી કાયમ રાખવી ઉદા૦ ભૂલચાપ, બીજવર, હીણુકમાઉ, પ્રાણીવિદ્યા, સ્વામીદ્રોહ, મીઠાબોલું

નોધ ૨ — ફૂદાફૂદ, ખૂમાખૂમ, ભુલભુલામણી, એવા દ્વિર્ભાવથી થતા શબ્દોમા દ્વિર્ભાવ પામતા પદની જોડણી જ કાયમ રાખવી

૨૪ પ્રાથમિક શબ્દો પરથી ઘડાતા શબ્દોમા તથા ધાતુના પ્રેરક અને કર્મણિ પ્રયોગના રૂપોમા પ્રાથમિક શબ્દ અથવા ધાતુની મૂળ જોડણી કાયમ ન રાખતા ઉપર કલમ ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪ પ્રમાણે જોડણી કરવી. ઉદા૦ ભૂલ-ભુલામણી, શીખ-શિખાઉ, શિખામણ, નીકળ-નિકાલ, ઊઠ-ઉઠાવુ, ઉઠાડ, ઉઠાવ, ઉઠમણુ, મૂક-મુકાણુ, મુકાવુ, મુકાવવુ

નોધ ૧ — નિયમ ૧૯, ૨૦ પ્રમાણે સાનુસ્વાર ઇ ઉ વાળા શબ્દોમા ફેર નહિ થાય જેમ કે, ચૂથવુ, ચૂથારો, ચૂથાવુ, ચૂથાવવુ, કગલાણુ, કિંગલાવુ, કિગલાવવુ

નોધ ૨ — ધાતુના અક્ષરો ગણવામા તેનુ સામાન્ય કૃદતનુ રૂપ નહિ, પણ મૂળ રૂપ લેવુ જેમ કે, ઊથલ(વુ), ભૂલવ(વુ), ઉથલાવ(વુ), તડૂક(વુ), તડુકાવ(વુ), તડુકા(વુ).

અપવાદ ૧ — કર્મણિરૂપોને નિયમ ૨૧મા અપવાદ ગણી હ્રસ્વ કરવા જેમ કે, મિચા(વુ), ભુલા(વુ).

અપવાદ ૨ — ક્રિયાપદના કૃદતરૂપોમા મૂળ જોડણી જ કાયમ રાખવી જેમ કે, ભૂલનાર, ભૂલેલુ, ભુલાવનાર, ભુલાયેલુ, મૂકનાર મૂકેલુ, મુકાયેલુ, મુકાવનાર; મુકાવડાવેલુ.

૨૫ શબ્દના બંધારણમા ઈ પછી સ્વર આવતો હોય તો તે ઈ ને હ્રસ્વ કરી સ્વરની પહેલા ય ઉમેરીને લખવુ ઉદા૦ દરિયો, કડિયો, રેટિયો, ફડિયો, ધોતિયુ, માળિયુ, કાઠિયાવાડ, પિયર મહિયર, દિયર, સહિયર, પિયુ.

અપવાદ — પીયો, તથા જુઓ પછીનો નિયમ વિકલ્પ — પિયળ – પીયળ

૨૬. વિભક્તિ કે વચનના પ્રત્યયો લગાડતાં કે સમાસ બનાવતા શબ્દની મૂળ જોડણી કાયમ રાખવી. ઉદા૦ નદી—નદીઓ, નદીમાં ઇ૦. સ્ત્રી—સ્ત્રીઓ, સ્ત્રીને ઇ૦. ખૂબી—ખૂબીઓ. બારીબારણાં.

૨૭. ક. કરીએ, છીએ, ખાઈએ, ધોઈએ, સૂઈએ, જોઈએ, હોઈએ. મારીએ, એવાં ક્રિયાપદના રૂપો બતાવ્યા પ્રમાણે લખવાં. પણ થયેલું ગયેલું, સચવાયેલું, એવાં રૂપો દર્શાવ્યા મુજબ લખવા.

ખ. જુવો, ધુવો નહિ પણ જુઓ, ધુઓ લખવું. તેમ જ ખોવુ, રોવુ જેવાં ઓકારાન્ત ધાતુઓમાં ખુઓ, રુઓ લખવુ. અને જુએ છે, ધુએ છે, ખુએ છે, રુએ છે, જોયેલું, જોતુ; ખોયેલુ, ખોતુ; ધોયેલું, ધોતું વગેરે રૂપો દર્શાવ્યા મુજબ લખવા.

ગ. સૂવું. પીવુ જેવાં ક્રિયાપદોમાં સૂએ છે, સૂઓ, સૂતુ, સૂતેલ, સૂનાર, અને પીએ છે, પીઓ, પીતું, પીધેલ, પીનાર એ પ્રમાણે લખવુ.

૨૮. પૈસો, ચૌદું, પૈડું, રવૈયો એમ લખવુ. પણ પાઈ, પાઉંડ, ઊડઈ, સઈ એવા શબ્દો દર્શાવ્યા પ્રમાણે લખવા.

૨૯. સજા, જિંદગી, સમજ એમાં જ; તથા ગોઝારુ, મોઝારમાં ઝ, અને સાજ–ઝ, મજા–ઝા એમ લખવું

૩૦ આમલી–આંબલી, લીમડો–લીંબડો, તૂમડુ–તૂંબડું, કામળી–કાંબળી, ડામવુ–ડાંભવું, પૂમડું–પૂંભડું, ચાંલ્લો–ચાદલો, સાલ્લો–સાડલો એ બંને રૂપો ચાલે.

૩૧. કહેવડાવવું–કહેવરાવવું, ગવડાવવુ–ગવરાવવું, ઉડાડવું–ઉરાડવુ, બેસાડવું–બેસારવું જેવાં પ્રેરકરૂપોમાં ડ અને ર નો વિકલ્પ રાખવો.

૩૨. કવિતામાં નિયમાનુસાર જોડણી વાપરી હ્રસ્વ દીર્ઘ બતાવનારાં ચિહ્નો વાપરવાં.

૩૩. જે શબ્દોની જોડણી કે ઉચ્ચારને વિષે એકરૂપના ચાલતી હોય તે શબ્દોની, ઉપરના કોઈ નિયમો અનુસાર જુદી જોડણી થતી હોય છતાં, પ્રચલિત જોડણી કાયમ રાખવી ઉદા૦ મુજ, તુજ, ટુકડો, ટુચકો, મુજબ, પૂજારી, મુદ્દત, કુમળુ, કુસકી, ગુટકો, કુલડી.

કોશ વાપરનારને સૂચના

શબ્દોની ગોઠવણી

શબ્દોની ગોઠવણી કક્કાવારીના સામાન્ય ધોરણે કરવામા આવી છે સ્થળસંકોચ સાધવાની દૃષ્ટિએ, તેમા એક નવીનતા કરવામા આવી છે, તે એ કે, કક્કાવાર ક્રમમા સાથે સાથે જોતા એક-સમાન વ્યુત્પત્તિવાળા શબ્દો, સાધિત રૂપો તથા સમાસોમાથી સગવડવાળો એક શબ્દ લઈને તેનુ થડ બાધી, તેવા શબ્દોને એક ફકરામા ભેગા ગોઠવવામા આવ્યા છે. જેમ કે, જુઓ અગ્નિ, અગિયાર

એટલે અમુક શબ્દ ખોળવા માટે વાચકે તેના કક્કાવાર સ્થાન પર જોવાની સાથે, તે જો ત્યા સ્વતંત્ર પૅરા તરીકે ન મળે તો, તેની પાસે જ ક્યાક એનો સમાન વ્યુત્પન્ન શબ્દ વિચારીને તેમા ખોળવો

આમ ભેગા કરાતા શબ્દોને, મૂળ થડમા શબ્દમા ઉમેરણી બતાવતુ ૦ આવુ ચિહ્ન કે તેના અંત્ય અક્ષરનો વિકલ્પ સૂચવતુ – આવુ ચિહ્ન વાપરીને એકઠા કરવામા આવ્યા છે જેમ કે, 'અગિયાર'મા ૦મુ = અગિયારમુ 'અખિલ'મા –લાઈ=અખિલાઈ આવા સમૂહોમા દરેક પૂરા થતા શબ્દને અંતે પૂર્ણવિરામ મૂકવામા આવ્યુ છે.

સમૂહમા ગોઠવેલા બધા જ શબ્દોના સંક્ષેપચિહ્ન (એટલે કે, ૦, –) મૂળ થડના શબ્દને જ લાગુ પડે છે જે સમૂહના થડના શબ્દમા વિકલ્પ હોય [જેમ કે, મૂલ(–ળ)], તે સમૂહના શબ્દોમા વપરાતુ ઉમેરણીનુ ૦ ચિહ્ન જો થડના બેઉ રૂપોને લાગુ પડતુ હોય, તો તેવા વિકલ્પને કૌંસમા બતાવ્યો છે જેમ કે, 'જ્વાલા (–ળા)'મા '૦ગ્રાહી = જ્વાલાગ્રાહી, જ્વાળાગ્રાહી જે થડના વિકલ્પમા એમ ન હોય ત્યા કૌંસ નથી વાપર્યો. જેમ કે, 'સમજ, ૦ણ'મા ૦દાર = સમજદાર

આવા પ્રકારના સ્થાનોએ વિકલ્પનુ (–) આ સંક્ષેપચિહ્ન અંત્યાક્ષરનો છેદ જ ઉડાડતુ હોઈ, કશો પ્રશ્ન ઊઠતો નથી જેમ કે, 'મૂલ(–ળ)' મા –લક = મૂલક

આ કાયદાથી કરેલા સમૂહોમા ક્યાક તેના અમલમા ભૂલ રહી હોય તો તે વાચકે સુધારી લેવી જોઈશે સામાન્ય કાયદો ઉપર વર્ણવ્યો તે અખત્યાર કરેલો છે

વ્યુત્પત્તિ

વ્યુત્પત્તિનો નિર્દેશ સામાન્યતઃ શબ્દના વ્યાકરણના સંકેત બાદ [ ] કૌંસમા કરવામા આવ્યો છે. તેના સંકેતોની સમજ સંકેતોની યાદીમા આપી છે જેમ કે, સપ્રકાશ વિ૦ [सं] સમૂહમા આવેલા શબ્દોમા દરેક શબ્દે વ્યુત્પત્તિ નથી બતાવી. સમાસનુ બીજુ પદ સંધિથી જોડાયુ હોય તો સામાન્યત જુદુ બતાવ્યુ છે જેમ કે, પૂર્ણાહુતિ [+ आहुति]

જ્યા આગળ મૂળ શબ્દની સાથે સંક્ષેપથી તેના વિકલ્પ પણ જણાવ્યા હોય ત્યા વ્યુત્પત્તિનો નિર્દેશ મૂળ શબ્દને લાગે છે વિકલ્પને લાગે જ એમ ન માનવુ

જેમ કે, મૂલ(-ળ) ન૦ [सं.] મા મૂલ સં. છે. બેગરજ (-જાઉ, -જુ) વિ૦ [फा] માં બેગરજ फा. છે.

જ્યાં મૂળ નહિ પણ સંક્ષિપ્ત રૂપવાળો શબ્દ જ તત્સમ હોય ત્યાં વ્યુત્પત્તિનો સંકેત વ્યાકરણનિર્દેશની પૂર્વે ને જેને લાગુ પડતો હોય તેની જોડે તરત જ મૂકવામાં આવ્યો છે જેમ કે, ભ્રાત, -ता [सं.] પું૦. બર્જક, -ख [सं.] ન૦.

જે સમૂહના થડનો શબ્દ તત્સમ ન હોય પણ તેના પેટાનો હોય, તેવાં સ્થાનોએ પેટામાં, તે તે શબ્દ આગળ, ઉપરને ધોરણે, વ્યુત્પત્તિ બતાવી છે. જેમ કે, 'માતુ'માં જુઓ 'માતુલ'.

ઉપરાંત, થડના શબ્દના પેટામાં પણ જ્યા તેની તત્સમતા કે બીજી વ્યુત્પત્તિ નોંધવા જેવી માની છે ત્યા તે નોધી છે

કોઈ શબ્દના અનેક અર્થોમાથી વ્યુત્પત્તિ જુદી હોય, તેવા શબ્દોમાં તે અર્થને સ્થાને અલગ વ્યુત્પત્તિનો સંકેત મૂક્યો છે. જેમ કે, જુઓ રાસ શબ્દ યા તેવા શબ્દોના અલગ ફકરા પણ પાડ્યા છે. જેમ કે, જુઓ રાજી, રાન.

જ્યાં સ્પષ્ટ વ્યુત્પત્તિ ન મળતી હોય, કે મળી હોય તે ઉપરાત જરૂર માની, ત્યા હિંદી, મરાઠી ઇ૦ ના શબ્દો તુલના તરીકે નોધ્યા છે. જેમ કે 'અકડાવું' [हिं. अकड़ना]. તુલના દર્શાવવા 'સર૦' એવો સંક્ષેપ વાપર્યો છે. ક્યાંક તે રહી ગયો હોય તે વાચકે સમજી લેવો

ઉચ્ચારણ

શબ્દોના ઉચ્ચારણ વિષે સૂચન મૂકવામા આવ્યા છે, તે તેના પછી તરત જ અને વ્યાકરણ બતાવ્યુ છે તે પહેલાં, ( ) આવા કૌંસમા છે

ઉચ્ચારણમાં હશ્રુતિ, યશ્રુતિ, પોચો અનુનાસિક, પહોળા એ ઓ, અને ક્યાક લઘુપ્રયત્ન અકાર (જેમ કે 'કહેવું') બતાવ્યા છે. દરેકના સંકેતની સમજ સંકેતસૂચિમાં જુઓ

પોચો અનુનાસિક જ બતાવવામા આવ્યો છે અને તે (૦) આવુ પોલું મીડું કરીને બતાવ્યો છે. એટલે, સંસ્કૃત ઢબનો અનુનાસિક બતાવવા ખાસ ચિહ્ન નથી યોજ્યુ જ્યા (૦) સંકેત ન હોય ત્યા સંસ્કૃત ઢબનો અનુનાસિક સમજવો.

દીર્ઘ ઈ, ઊ સાથે આવતો અનુસ્વાર જોડણીના નિયમ ૧૯ પ્રમાણે નક્કી છે કે તે પોચો હશે તેથી તે સ્થાનોએ (૦) આ સંકેત મૂકવામાં નથી આવ્યો. જેમ કે જુઓ ખીટી, ખૂંચ ઇ૦.

અને એથી ઊલટ-પક્ષે હ્રસ્વ ઇ સાથેનો અનુસ્વાર સંસ્કૃત ઢબનો હશે, એ પણ જોડણીના નિયમથી સ્પષ્ટ છે. જેમ કે, ખિંડ, કિંમત ઇ૦. જોકે, ઉપર કહ્યું એમ, તે અનુસ્વાર ઉચ્ચારણમા બતાવવાનું રાખ્યુ નથી, પોચો અનુનાસિક ન કહ્યો હોય ત્યા એ સમજી લેવા ઉપર રાખ્યું છે.

તેવી જ રીતે પહોળા એ ઓ જ્યાં હોય ત્યા બતાવ્યા છે. જ્યા તે ન બતાવ્યા હોય ત્યાં સામાન્ય સંસ્કૃત એ, ઓ સમજી લેવાના

હશ્રુતિનું સ્થાન જે બે વર્ણો વચ્ચે હોય તેના પહેલા વર્ણ જોડે તે બતાવ્યુ છે જેમ કે, તારુ (તા') પ્રાયઃ પહેલા વર્ણ સાથે વિશેષે તે શ્રુતિ જોડાયેલી છે, એમ માન્યુ છે

શબ્દપ્રયોગ

જે શબ્દનો શબ્દપ્રયોગ હોય તે, એ શબ્દના અર્થો પૂરા થયા પછી પૂર્ણ-વિરામ કરી, [ ] આવા કૌંસમા આપવામા આવ્યો છે

તે શબ્દના થડ તળે બીજા શબ્દો કે તેના સમાસો હોય તો તે બધા, તેના શબ્દપ્રયોગોનો કૌંસ [ ] પૂરો થાય ત્યાર પછી આપ્યા છે

ટૂકાણને ખાતર, શબ્દપ્રયોગ લખવામા મૂળ શબ્દ ફરી લખ્યો નથી, પણ અધ્યાહાર-સૂચક – આવી લીટી મૂકીને ચલાવ્યુ છે. જેમ કે, 'આખ' મા [–આડા કાન કરવા=આખ આડા કાન કરવા, –નુ ચણિયારુ ખસવું=આખનું ચણિયારુ ખસવુ]

જ્યા મૂળ શબ્દનુ રૂપાતર થઈને શબ્દપ્રયોગ બને ત્યા તે આખો લખ્યો છે જેમ કે આંખે પાટા બાંધવા, આંખો મીંચવી ઇ૦.

સામાન્યપણે, શબ્દપ્રયોગો કક્કાવાર ક્રમે મૂક્યા છે. જ્યા મૂળ શબ્દ આગળ કોઈ પદ આવે તેવો શબ્દપ્રયોગ હોય, (જેમ કે વે આખની શરમ) ત્યા તે, ઉપરના સામાન્ય શબ્દપ્રયોગો પછી, અને તેમના ક્રમમા આપવામા આવ્યા છે

શબ્દપ્રયોગોની ગોઠવણનો આ સામાન્ય ધારો છે તેમા ક્યાક આઘાપાછી રહી ગઈ હોય તે જોઈ લેવામા વાચકને ખાસ મુશ્કેલી નહિ પડે

નહિ સંઘરેલાં સાદાં શબ્દરૂપો

નામ તેમ જ વિશેષણ પરથી થતા લઘુતા કે લાલિત્યવાચક બધા રૂપો કોશમ ઉમેરવામા આવ્યા નથી એવા શબ્દોમા મૂળ જોડણી જ કાયમ રહે છે

જોડણીમા ફેરફાર થતો હોય તેવા ક્રિયાપદોના ભાવે, કર્મણિ અને પ્રેરક રૂપો યોજીને આપવામા આવ્યા છે (જે ધાતુના એવા રૂપ વિચિત્ર જેવા લાગ્યા છે તે આપ્યા નથી) તેવા રૂપોમા અમુકનુ પ્રેરક કે ભાવે યા કર્મણિ એટલો ટૂક ઉલ્લેખ કરવા ઉપરાત અર્થ આપ્યો નથી, સિવાય કે, તેથી અલગ બીજો અર્થ હોય

રુ ને રું બને સરખી રીતે સ્વીકાર્ય ગણેલા છે એટલે કોશમા જ્યા બેમાથી એક આપેલુ છે ત્યા બીજુ વાપરવાને વાધો નથી

છાપવાની સવડ ખાતર અને શબ્દોની સખ્યા ન વધારવાના ઉદ્દેશથી, અનુસ્વારના વિકલ્પમા અનુનાસિક વપરાય છે તે વાપરીને જુદા શબ્દો આપેલા નથી જ્યા જ્યા અનુસ્વારને ઠેકાણે અનુનાસિક વાપરી શકાય ત્યા ત્યા તે વાપરવાની છૂટ છે ઉદા૦ અંત—અન્ત, દંડ—દણ્ડ

વિશેષણ પરથી તા, ત્વ, પણ જેવા પ્રત્યયો લાગીને બનતા નામોના અર્થ સામાન્યત આપવામા આવ્યા નથી. તેમ જ જ્યા વિશેષણ અને નામ, કે વિશેષણ અને અવ્યયના અર્થ સરખા જ થતા હોય ત્યા અર્થો ફરી ન લખતા સાથે જ લખેલા છે જેમ કે, જુઓ વિવેચક, બરાબર. વ્યાકરણ દ્વારા અર્થનિર્દેશ કરીને, તે સમજી લેવાશે એમ ગણી, લાઘવ સાધવામા આવ્યુ છે

શબ્દની જોડણીમા પ્રથમ અક્ષરનો વિકલ્પ બતાવવામા આવ્યો નથી. ઉદા૦ શિંગડું, શીંગડું. આવા વિકલ્પના શબ્દ તેના અર્થમાં વાપરીને ધ્યાન ખેંચવા પ્રયત્ન કરવામા આવ્યો છે.

જે શબ્દોના અર્થ વિષે, વ્યાકરણ વિષે, ઉચ્ચાર વિષે, વ્યુત્પત્તિ વિષે, કે બીજી કાઈ શંકાગ્રસ્તતા માની છે તે (?) પ્રશ્ન મૂકી સૂચવી છે. જે જગ્યાએ પ્રશ્ન હોય તે પૂરતી શંકા છે એમ સામાન્યત સમજવું.

પર્યાયવાચક શબ્દોના અર્થ દરેક ઠેકાણે લખવાને બદલે એક ઠેકાણે લખી બીજા શબ્દોમા, જુઓ અમુક શબ્દ, એમ જણાવવાનો રિવાજ રાખ્યો છે જ્યાં તે શબ્દના બધા અર્થો લાગુ ન પડતા હોય ત્યા અર્થનો અમુક ક્રમ જોવાનુ કહ્યું છે.

ગડગડાટ, ધડાધડ જેવા રવાનુકારી શબ્દોમા અર્થો ન આપતા (રવ૦) સંજ્ઞા વાપરી છે. યા જ્યા તે અવાજ શાનો છે એ બતાવવું જરૂરી લાગ્યું છે ત્યા સાથે, અમુકનો અવાજ, એમ જણાવ્યુ છે.

સંક્ષેપોની સમજ

અ૦	અવ્યય	પ્રેરક	પ્રેરકભેદનુ રૂપ
અ૦ક્રિ૦	અકર્મક ક્રિયાપદ	બ૦વ	બહુવચન
ઉદા૦	ઉદાહરણ	ભ૦કા૦	ભવિષ્યકાળ
એ૦વ૦	એકવચન	ભ૦કૃ૦	ભવિષ્યકૃદંત
ક.	કચ્છી (શબ્દ)	ભાવે	ભાવે પ્રયોગનુ રૂપ
કર્મણિ	કર્મણિ પ્રયોગનુ રૂપ	ભુ	ભૂગોળ
કા	કાઠિયાવાડી (શબ્દ)	ભૂ૦કા૦	ભૂતકાળ
	(ભ૦,ભૂ૦,વ૦સાથે કાળ)	ભૂ૦કૃ૦	ભૂતકૃદંત
કા.શા	કાવ્યશાસ્ત્ર	રવ૦	રવાનુકારી (શબ્દ)
કૃ૦	કૃદંત	લા.	લાક્ષણિક (અર્થ)
ક્રિ૦	ક્રિયાપદ	વ૦કા૦	વર્તમાનકાળ
ખ	ખગોળશાસ્ત્ર	વ૦કૃ૦	વર્તમાનકૃદંત
ગ	ગણિતશાસ્ત્ર	વિ૦	વિશેષણ
ચ.	ચરોતરી (શબ્દ)	વિ૦ન૦	વિશેષણ, નપુંસક લિંગ
જૈ., જૈન	જૈન (શબ્દ)	વિ૦પું૦	વિશેષણ, પુંલિંગ
જ્યો	જ્યોતિષશાસ્ત્ર	વિ૦સ્ત્રી૦	વિશેષણ સ્ત્રીલિંગ
ન૦	નપુંસક લિંગ	વ્યા	વ્યાકરણ
ન૦બ૦વ૦	નપુંસક લિંગ, બહુવચન	શ૦પ્ર૦	શબ્દપ્રયોગ
ન્યા.	ન્યાયશાસ્ત્ર	સ૦	સર્વનામ
પ	પદ્યમા વપરાતો (શબ્દ)	સર૦	સરખાવો
પ.વિ	પદાર્થવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર	સં.	સંજ્ઞાવાચક
પું૦	પુંલિંગ	સુ	સુરતી (શબ્દ)
પું૦બ૦વ૦	પુંલિંગ, બહુવચન	સ્ત્રી૦	સ્ત્રીલિંગ
		સ્ત્રી૦બ૦વ૦	સ્ત્રીલિંગ, બહુવચન

વ્યુત્પત્તિના સંકેત

सं	સંસ્કૃત	पो	પોર્ટુગીઝ
फा	ફારસી	हिं	હિંદુસ્તાની
अ	અરબી	म.	મરાઠી
इ	ઇંગ્લિશ	का	કાનડી
प्रा	પ્રાકૃત	सर०	સરખાવો
दे.	દેશ્ય	તે ઉપરાંતના નિર્દેશોમાં ભાષાનું	
अप	અપભ્રંશ	પૂરું નામ લખ્યું છે	

ઉચ્ચારણના સંકેત

(ઁ) પોચો અનુનાસિક છે એમ બતાવે છે જેમ કે આંધળો (ઁ)

ઍ પહોળો એ છે એમ બતાવે છે જેમ કે પેઠ (પૅ)

ઑ પહોળો ઓ છે એમ બતાવે છે જેમ કે હોવું (હૉ)

(') વર્ણ સાથે ઉપર મૂકેલું અલ્પવિરામ ત્યાં હશ્રુતિ બતાવે છે જેમ કે તારું (તા')

(,) વર્ણ સાથે નીચે મૂકેલું અલ્પવિરામ ત્યાં યશ્રુતિ બતાવે છે જેમ કે આંખ (ખ,)

(‿) ખોડાનું ચિહ્ન લઘુપ્રયત્ન અંતર બતાવે છે જેમ કે મ્હેતું (મ્‿હે)

બીજાં ચિહ્નોની સમજ

\+ કાલગ્રસ્ત શબ્દ

० આગલા શબ્દમાં ઉમેરો કરવાનું સૂચવે છે ઉદા૦ રાફ, ૦ડો એટલે રાફ, રાફડો ક(૦ર)કું એટલે કકડું, કરકડું

– આગલા શબ્દના અંત્ય અક્ષરને બદલે મૂકવાનું સૂચવે છે. ઉદા૦ રાધા(–ધિકા) એટલે રાધા, રાધિકા 'રાન'માં ૦ટી(–વી, –વું) એટલે રાનટી, રાનવી, રાનવું

(?) શબ્દ કે તેના જે ભાગ આગળ પ્રશ્ન હોય તે બીના વિષે શંકા છે, એમ સૂચવે છે

જોડણીકોશ

અ

અ પું૦[स]સંસ્કૃત કુટુંબની વર્ણમાળાનો પહેલો અક્ષર–એક સ્વર (દીર્ઘરૂપ આ) (૨) વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, શિવ (૩) વ્યંજનથી શરૂ થતા શબ્દની પૂર્વે વપરાતો પૂર્વંગ નકારાર્થે, ઉદા૦ 'અસુખ'. વિરોધ બતાવવા, ઉદા૦ 'અસુર' ખોટાપણું કે અયોગ્યતા બતાવવા, ઉદા૦ 'અકાળ' 'તે સિવાયના બીજા'નો બોધ કરાવવા, ઉદા૦ 'અબ્રાહ્મણ' (૪) નઞ્બહુવ્રીહિમાં વ્યંજનાદિ નામ પૂર્વે વપરાતો ઉદા૦ 'અકરણ, અકાય' ૦કાર પું૦ [सं] 'અ' અક્ષર કે ઉચ્ચાર. ૦કારાદિ વિ૦ [स.] અકારથી શરૂ થતો (ક્રમ). ૦કારાંત વિ૦ [सं] છેડે અકારવાળુ

અ '[सं आ ઉપરથી?] 'અતિ'ના અર્થમા કે સ્વાર્થે–ખાસ અર્થવૃદ્ધિ વગર નકામો– જોવા મળતો એક ગુજરાતી ઉપસર્ગ ઉદા૦ અઘોર, અકરાલ, અગોપ, અલોપ, અદોદળું, અછવાનું, અમુઝાનું

અઉ (હશ્રુતિ સાથે) ન૦ [स अहि]કરડે એવું જીવડુ (૨) સાપ (૩) જુઓ આઉ, અડણ

અઋણી વિ૦ [स] ઋણ વિનાનું, અનૃણી

અક ન૦ [सं] દુખ (૨) અઘ, પાપ

અકચ વિ૦ [स] બોડુ, વાળ વિનાનું (૨) પું૦ (સ) કેતુ ગ્રહ

અકજ વિ૦+[જુઓ અકાજ] નકામુ

અકટોવિકટ વિ૦[म ; सं. विकट] અતિ મુશ્કેલ (૨) અતિ ભયંકર

અકડાઅકડી સ્ત્રી૦ ચડસાચડસી (૨) કટાકટી

અકડાઈ સ્ત્રી૦અક્કડપણુ, મગરૂરી(૨)ફાંકડાપણું

અકડાટ પું૦ અકડાવુ તે; અકડાવાની અસર

અકડાવું અ૦ક્રિ૦[हिं. अकड़ना;જુઓ અક્કડ] સાધાનું—અંગનુ ઝલાઈ જવું (૨) ભભકામાં ફરવુ, મગરૂરીમા રહેવું

અકતો પુ૦ [स. अकृत] કારીગરોનો છૂટીનો દિવસ, અણૂજો [—કાંતવો=અણૂજો પાળવો પણ ઘેર કામમા ખૂબ રોકાવું. —પાળવો= ધંધારોજગારમા રજા રાખવી]

અકથ વિ૦ [स.] નહિ કહેલું–વર્ણવેલુ (૨) અવર્ણનીય ૦નીય, –થ્ય વિ૦ અવર્ણનીય. –થિત વિ૦ નહિ કહેલુ

અકપટ ન૦ [स.] કપટનો અભાવ

અકબર વિ૦[अ]સૌથી મહાન(૨)પુ૦(સ.)એક પ્રખ્યાત મોગલ બાદશાહ. ૦દિલી સ્ત્રી૦[फा.] ઉદાર દિલ રાખવું તે –રી વિ૦ [फा.] અકબર સબંધી (૨) અકબરે પ્રવર્તાવેલુ (૩) સ્ત્રી૦ ચોખાના લોટની બનાવેલી એક વાની

અકબંધ વિ૦ [स अक्षतबंध] જેમનું તેમ, વગર ખોલેલું, વગર તોડેલું

અકરણ વિ૦[स] કરણ — ઇંદ્રિય વગરનું (૨) દેહ ઇંદ્રિયાદિ રહિત (પરમાત્મા) (૩) ન૦ ન કરવું તે, કાર્યનો અભાવ

અકરણી વિ૦[स.](ગ)જેનુ મૂળ બરાબર નીકળે તેવું (પદ) 'રૅશનલ'. ૦ગત વિ૦ 'રૅશનલ'. ૦પદી સ્ત્રી૦ અકરણી પદોવાળી રકમ; 'રૅશનલ એક્સ્પ્રેશન' ૦ફલ ન૦ 'રૅશનલ ફંક્ષન'. ૦સમીકરણ ન૦ 'રૅશનલ ઇક્વેશન.'

અકરણીય વિ૦ [स] ન કરવા જેવું

અકરાકેર પુ૦ કાળો કેર, હાહાકાર વર્તે એવો બનાવ, ગજબ (૨) ભયંકર નાશ

અકરામ ન૦ [अ] કૃપા, માન, બક્ષિસ
અકરાળ, ૦વિકરાળ વિ૦ [स कराल] અતિ ભયંકર
અકરાંતિયું વિ૦ [स अतिक्रांत] બહુ ખાનારું; ખાઉધરું (૨) હદપાર, ખૂબ (ખાવું) –યાવેડા પુ૦બ૦વ૦ અકરાંતિયાની માફક વર્તન
અકરુણ વિ૦ [स] કરુણા વિનાનું, નિર્દય
અકરુણા સ્ત્રી૦ [सं] કરુણાનો અભાવ, નિર્દયતા
અકરું વિ૦ [म उत्कृतोरू ?] અધૂકડું, ઊભે પગે – ઊંચુ ઊંચુ બેઠેલું
અકર્કશ વિ૦ [स] કર્કશ નહિ એવું
અકર્ણ વિ૦ [स] કાન વિનાનું (૨) બહેરું (૩) પુ૦ સાપ [દુરાચરણ
અકર્ત(–ર્ત્ત)વ્ય વિ૦[स]ન કરવા જેવું (૨)ન૦
અકર્તા(–ર્ત્તા) પુ૦ [म] કર્તા નહિ તે
અકર્તુમ્ કૃ૦ [स] ન કરવાને
અકર્તૃક વિ૦ [स] કર્તા વિનાનું
અકર્ત્તવ્ય વિ૦ (૨) ન૦ [स] જુઓ અકર્તવ્ય
અકર્ત્તા પુ૦ [स] જુઓ અકર્તા
અકર્મ ન૦ [म] કર્મનો અભાવ(૨)ખોટું કામ ૦ક વિ૦ કર્મ વિનાનું (ક્રિ૦) ૦કર વિ૦ કાર્ય-સાધક નહિ તેવું ૦ણ્ય વિ૦ [म] કામ કરવાને નાલાયક(૨)ન કરવા યોગ્ય (૩) ન૦ કર્મ ન કરવું તે, અનુદ્યોગ ૦ણ્યતા સ્ત્રી૦
અક(–ક્ર)મી વિ૦[सं. अकर्मी] અભાગિયું (૨) કર્મ નહિ કરનારું (૩) દુરાચારી. –મણ વિ૦ સ્ત્રી૦ અભાગણી (૨) કુલટા
અકલ સ્ત્રી૦ [अ अक्ल] અક્કલ, બુદ્ધિ ૦મંદ વિ૦[फा]જુઓ અક્કલમંદ –લી વિ૦[फा] અક્કલવાળું (૨)કસબી, હિકમતી ૦લકડિયું વિ૦ તરત-બુદ્ધિવાળું, 'હાજર સો હથિયાર' કરી લે એવું
અકલ(–ળ) વિ૦[स]ન કળી શકાય એવું ૦કલ વિ૦ અકળ કળાવાળું ૦કલા(–ળા) સ્ત્રી૦ અગમ્ય લીલા, માયા
અકલંક વિ૦ [स] નિષ્કલંક, દોષ–એબરહિત
અકલા(–ળા) સ્ત્રી૦ [स] કલાનો અભાવ (૨) ખરાબ કળા, બેહૂદાપણું –લિ(–ળિ)ત વિ૦ ન કળેલું — ન કલ્પેલું
અકલ્પિત વિ૦ [म] કલ્પિત નહિ તેવું; સાચું (૨) ઓચિંતું, અણધાર્યું
અકલ્પ્ય વિ૦ [म] ન કલ્પી શકાય એવું
અકલ્મષ વિ૦ [म] કલ્મષ વગરનું, નિષ્પાપ
અકલ્યાણ ન૦ [म] અશુભ, ભૂંડું
અકવિતા સ્ત્રી૦ [म] ખરાબ કે કાવ્યગુણ વિનાની કવિતા [[फा] ખારીલું
અકસ પુ૦ [अ अक्स] દ્વેષ, ખાર ૦ખોર વિ૦
અકસર અ૦ [अ] ઘણુ ખરું, ઘણુ કરીને, પ્રાય
અકસીર વિ૦ [अ इक्सीर=કીમિયો] આબાદ; રામબાણ (૨) સ્ત્રી૦ તેવી દવા, કીમિયો
અકસ્માત્ અ૦ [म] અચાનક, એકાએક
અકસ્માત પુ૦[स अकस्मात्]અણધારી ઘટના; હોનારત
અકળ, ૦કળા, જુઓ 'અકલ(–ળ)'માં
અકળવિકળ વિ૦ જુઓ આકળવિકળ, બાવરું
અકળા સ્ત્રી૦ જુઓ અકલા
અકળાવું અ૦ ક્રિ૦ [स आकुल] અમૂંઝાવું; ગભરાવું (૨) કંટાળવું (૩) ચિડાવું, છંછેડાવું. –મણ સ્ત્રી૦ અકળાવાની અસર, અમૂંઝણ, (૨)કંટાળો કે ચીડ [કોઈની ઉપર અકળામણ કાઢવી=રોષ કે ક્રોધ કાઢવો — ક્રોધમાં બોલવું કે મારવું —આવવી=અકળાવું]
અકંટક વિ૦ [स] કાંટા–આડખીલી કે વચ્ચે વિઘ્ન વિનાનું, નિષ્કંટક
અકંપિત વિ૦ [मं] સ્થિર
અકાક વિ૦ [सं अ–क–अक] સુખદુઃખથી પર
અકાજ વિ૦ [स. अ+ कार्य કાજ] નકામું (૨) લાચાર
અકાતર વિ૦ [सं] બાયલું નહિ તેવું, હિંમતવાળું (૨) ગભરાયા વિનાનું, સ્વસ્થ
અકાબર પુ૦ [अ. अकाबिर] પ્રતિષ્ઠિત–મોટો માણસ (૨) હોદ્દેદાર, અમલદાર
અકામ ન૦[अ+काम]ન કરવા જેવું–ખરાબ કામ
અકામ(–મી) વિ૦ [स] કામવાસના, કામના કે વાસના વિનાનું
અકાય વિ૦ [म] શરીર વિનાનું
અકાર અ૦ [मं अकार्य] અકારણ, ફોગટ (પ) (૨) પુ૦ [स] જુઓ 'અ'માં

અકારજ ન૦ [सं अकार्य] અકાર્ય, ખોટું કામ (૨) અ૦ વ્યર્થ, ફોગટ
અકારણ વિ૦ [सं] જુઓ નિષ્કારણ
અકારત(-થ) અ૦ [सं अकार्यार्थ] વ્યર્થ; નિષ્ફળ. [—જવું=નકામું થવું]
અકારું વિ૦[सं.अकारक? प्रा अकारग=અરુચિ?] અપ્રિય, અળખામણું [—પાડવું=અકારું લાગે એમ કરવું (૨) જૂઠું કે ખોટું પાડવું]
અકાર્ય વિ૦ [सं] ન કરવા જેવું (૨)ન૦ ખોટું કામ
અકાલ(-ળ) વિ૦ [सं] કવખતનું (૨) પું૦ અયોગ્ય સમય, કવખત(૩)દુકાળ(૪)કાલાતીત –પરમાત્મા ૦જ વિ૦ [सं] અકાળે જન્મેલું– ઉત્પન્ન થયેલું ૦વૃદ્ધ વિ૦ અકાળે વૃદ્ધ–ઘરડું થયેલું -લિક વિ૦[सं]કવખતનું –લીન વિ૦ [सं] કવખતનું –લીનતા સ્ત્રી૦ અકાલીન હોવું તે (૨) કાલવિપર્યાસ, 'ઍનૅક્રોનિઝમ.'
અકાલી પું૦ [सं. अकाल] શીખધર્મનો એક ફાંટો કે તેનો અનુયાયી
અકાળ, ૦જ, ૦વૃદ્ધ જુઓ 'અકાલ'માં
અકાંડ વિ૦ [सं] આકસ્મિક, ઓચિંતુ (૨) કાંડ –પેરાઈ વગરનું
અકિંચન વિ૦ [सं] નિષ્કિંચન, સાવ ગરીબ
અકિંચિત્કર વિ૦ [सं] નિર્માલ્ય, નિષ્ફળ, ફોગટ
અકીક પું૦[अ]એક જાતનો લીસો,ચળકતો પથ્થર. –કિયો પું૦ અકીકની વસ્તુઓ બનાવનારો
અકીર્તિ(-ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ [सं] અપયશ ૦કર વિ૦ [सं] અપયશ અપાવે એવું
અકુટિલ વિ૦ [सं] કુટિલ નહિ એવું, નિખાલસ
અકુતોભય વિ૦ [सं.] કોઈ પણ તરફના ભય વિનાનું; નિર્ભય [ક્જાત સ્ત્રી
અકુલાંગના સ્ત્રી૦ [सं] કુલાંગના નહિ એવી–
અકુલીન વિ૦ [सं] નીચા કુળનું, કુળહીન ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
અકુશલ(-ળ) વિ૦ [सं] કુશળ નહિ એવું (૨) ન૦ અનિષ્ટ, અશુભ, ભૂંડું. ૦તા સ્ત્રી૦
અકુંઠ(-ઠિત) વિ૦ [सं] પાછું ન પડે તેવું; કાર્યસાધક, અપ્રતિહત (૨) તીક્ષ્ણ, કુંઠિત– બૂઠું નહિ એવું
અકૂપાર પું૦ [सं] સમુદ્ર
અકૃત વિ૦ [सं] નહિ કરેલું (૨)ખોટું કે અયોગ્ય કરેલું (૩)ન૦ પાપ. ૦ઘ્ન વિ૦ [सं] કૃતઘ્ન નહિ એવું, કૃતજ્ઞ ૦જ્ઞ વિ૦ [सं] કૃતજ્ઞ નહિ એવું; કૃતઘ્ન –તાત્મા વિ૦ [सं] અજ્ઞાની (૨) નિષ્ફળ (૩) ઈશ્વરદર્શન નહિ પામેલું –તાર્થ વિ૦ [सं] કૃતાર્થ નહિ એવું, અસફળ
અકૃત્ય વિ૦ [सं] ન કરવા જેવું (૨)ન૦ ન કરવા જેવું કામ, અપકૃત્ય
અકૃત્રિમ વિ૦[सं.]સ્વાભાવિક, કુદરતી ૦તા સ્ત્રી૦
અકૃપણ વિ૦ [सं] કૃપણ નહિ એવું, ઉદાર
અકૃપા સ્ત્રી૦ [सं] કૃપાનો અભાવ, અવકૃપા
અકેક(-કું) વિ૦ [એક+એક] એક પછી એક (૨) એક એક (૩) પ્રત્યેક, દરેક
અકોટ પું૦ [सं] સોપારીનું ઝાડ (૨) સોપારી
અકોટી સ્ત્રી૦,–ટો પું૦ [सं अकोट] સોપારી- ઘાટનું સ્ત્રીઓના કાનનું ઘરેણું, ઘૂઘરીઓનાં ઝૂમખાવાળું લોળિયું
અકોણું વિ૦ [અ+કૂણું ?] અતડું; ભળી ન જાય તેવું (૨) કોઈનું ન માને તેવું (કા) –ણાઈ સ્ત્રી૦, –ણાપણું ન૦ [અનાવડત
અકૌશલ(-લ્ય) ન૦ [सं] કૌશલ્યનો અભાવ,
અક્કડ વિ૦ [सं. उत्कट, प्रा. उक्कड ?] કડક, વળે નહિ એવું (૨)ટટાર(૩)મગરૂબીવાળું. ૦બાજ વિ૦ રોફી, ફાંકડું; વરણાગિયું
અક્કરચક્કર અ૦ [ચક્કરનું દ્વિત્વ ?] અણધારી રીતે, આમ તેમ થઈને (૨) ગમે તેમ કરીને; આડુંઅવળું સમજાવીને
અક્કર્મી, –ર્મણ જુઓ અકર્મી
અક્કલ સ્ત્રી૦ [अ अक़्ल] બુદ્ધિ [— ઉછીની, ભાડે કે વેચાતી લેવી=બીજા પાસેથી શીખવું કે સમજવું અક્કલે કહ્યું કરવું, અક્કલ ચાલવી=અક્કલે કામ કરવું, સમજાવું, સૂઝ પડવી. —ગામ જવી=અક્કલ ન ચાલવી, બુદ્ધિ કે સમજ ન રહેવી. —નું આંધળું, ઊંધું, ઓથમીર, –ઓ, દુશ્મન, બારદાન= અક્કલ વગરનું, મૂર્ખ. —ફૂટવી, ફૂટી જવી, — બહેર મારી જવી, —મારી જવી= અક્કલ કે સમજ (પ્રસંગ પર) જતી રહેવી, કામ ન દેવું. —વેચી ખાવી=અક્કલ વગરના કે

બેવકૂફ બનવું.] ૦ફૂટું વિ૦ ફૂટેલી અક્કલનું, અક્કલ વગરનું, મૂર્ખ ૦બાજ વિ૦ બુદ્ધિશાળી ૦બાજખાં પુ૦ (વ્યંગમાં) ભારે બુદ્ધિવાળો-મૂર્ખ માણસ, અક્કલનો ખાં ૦મંદું વિ૦ મંદ બુદ્ધિવાળું (કા) ૦મંદ વિ૦ જુઓ અક્કલમંદ, બુદ્ધિશાળી ૦મંદી સ્ત્રી૦ અક્કલમંદપણું ૦વંત, ૦વાન વિ૦ અક્કલમંદ ૦હોશિયારી સ્ત્રી૦ બુદ્ધિપૂર્વક કરી આપ્યું છે—કોઈએ છેતરીને કે આડુંતેડું સમજાવીને કરાવી લીધું નથી, એવું બતાવવા ખતપત્રોમાં વપરાતો શબ્દ

અક્કલક(-ગ)રો પુ૦ [સં आकारकरभ] એક વનસ્પતિ-ઓષધિ [ઓષધિ

અક્કલબેગ પુ૦[हिं अकलबीर]એક વનસ્પતિ-

અક્કા સ્ત્રી૦ અબોલા, ભાઈબંધી તોડવી તે [—કરવી=અંગૂઠાથી દાંતને અડી ભાઈબંધી તોડવાની નિશાની કરવી, દોસ્તી તોડવી કે અબોલા લેવા —થવી=અક્કા કરાવી]

અક્કેક વિ૦ જુઓ એકેક

અક્ટોબર પુ૦ જુઓ ઓક્ટોબર

અક્રમ વિ૦[સં]ક્રમબદ્ધ નહિ તેવું, અનિયમિત (૨) પુ૦ ક્રમ નહિ તે, ક્રમનો અભાવ

અક્રિય વિ૦[સં] નિષ્ક્રિય (૨) નિરુદ્યોગી, સુસ્ત

અક્રૂર વિ૦[સં]ક્રૂર નહિ એવું, દયાળુ (૨) પુ૦ (સં) શ્રીકૃષ્ણના પિત્રાઈ કાકા અને ભક્ત

અક્રોધ પુ૦ [સં] ક્રોધનો અભાવ, ખામોશી, શાંતિ -ધી વિ૦ શાંત સ્વભાવનું

અક્લાંત વિ૦ [સં] ક્લાંત – થાકેલું નહિ એવું

અક્લિષ્ટ વિ૦ [સં] ક્લિષ્ટ નહિ એવું, સહજ

અક્લેદ્ય વિ૦ [સં] ભીંજવી ન શકાય એવું

અક્ષ પુ૦[સં]રમવાનો પાસો(૨)માળાનો મણકો (૩) ધરી (ચક્રની કે પૃથ્વીની) (૪) આંખ [સમાસને અંતે, ઉદા૦ 'કમલાક્ષ ' એકલો પ્રાય પદ્યમાં] (૫) જ્ઞાનેન્દ્રિય (૬) [ભૂ] વિષુવવૃત્તથી ઉત્તરદક્ષિણ કોઈ પણ જગાનું ગોલીય અંતર ૦વિદ વિ૦[સં]પાસા રમી જાણનારું, જુગારી ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦જુગાર ૦વૃત્ત ન૦(ભૂ)અક્ષાંશદર્શક વર્તુલ ૦માપક ન૦અંશ ઉપરથી ગ્રહ-નક્ષત્ર જોવાનું એક યંત્ર ૦માલા સ્ત્રી૦ રુદ્રાક્ષની માળા (૨) જપમાળા -ક્ષાંશ પુ૦ (ભૂ) વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર કે દક્ષિણનું અંતર — અક્ષ બતાવનાર ૧૮૦ અંશ છે તે -ક્ષાંશવૃત્ત ન૦ અક્ષવૃત્ત, અક્ષાંશનું વર્તુલ

અક્ષણિક વિ૦ [સં] ક્ષણિક નહિ એવું સ્થિર કાયમી [પાત્ર

અક્ષણું ન૦[જુઓ અખિયાણ]ચોખાથી ભરેલું

અક્ષત વિ૦ [સં] ઈજા પામ્યા વિનાનું, સુરક્ષિત, અખંડ(૨)પુ૦બ૦વ૦ધાર્મિક ક્રિયામાં આગવા મંગળ પ્રસંગે કોઈ ને વધાવી લેવામાં વપરાતા વગર ભાંગેલા, અખંડ અનાજના દાણા—ચોખા,ડાંગર,ઘઉં,જવ વગેરે(શ પ્ર માટે જુઓ 'ચોખા'માં) ૦યોનિ(-ની) -તા વિ૦સ્ત્રી૦ [સં] જેનું કૌમાર્ય ખંડિત નથી થયું એવી

અક્ષમ વિ૦[સં]અસમર્થ અશક્ત (૨) અસહિષ્ણુ -મા સ્ત્રી૦ [સં] ઈર્ષા (૨) ક્રોધ -મ્ય વિ૦ [સં] ક્ષમ્ય નહિ એવું

અક્ષય વિ૦[સં]કદી ક્ષીણ ન થાય એવું, અવિનાશી(૨)અખૂટ ૦તૃતીયા સ્ત્રી૦ અખાત્રીજ વૈશાખ સુદ ત્રીજ ૦ધામ ન૦ વૈકુંઠ(૨)મોક્ષ ૦નવમી સ્ત્રી૦ આંબેનોમ, કારતક સુદ નોમ ૦પદ ન૦ મોક્ષ ૦પાત્ર ન૦ જેમાંથી વસ્તુ ખૂટે જ નહિ એવું વાસણ ૦વટ પુ૦ પ્રયાગમાં આવેલો એક વડ (પ્રલયકાળે પણ જે અક્ષય રહેશે એવું મનાય છે) ૦વાણી સ્ત્રી૦ ખૂટે નહિ એવી વાણી (૨) સરસ્વતી

અક્ષય્ય,-ય્ય વિ૦ [સં] જુઓ અક્ષય

અક્ષર વિ૦[સં]અવિનાશી(૨)પુ૦ વર્ણ (ભાષા) (૩) હરફ, બોલ (૪) પુ૦ બ૦ વ૦ દસ્કત(૫) વિધિના લેખ (૬) ન૦બ્રહ્મ [— ઉતારવા= મહેણું ટાળવું — કાઢવો= (હાથથી) લખવું, કે (મોંથી) બોલવું — પાડવો=લખવું — પડવો=લખવામાં અક્ષર રહી જવો — મેળવવા=અક્ષર પારખવા માટે સરખાવી જોવા (૨) બેના જન્માક્ષર મળે છે કે કેમ તે જોવું — વાળવા=સારા અક્ષર કાઢવા મથવું]૦ક્ષેત્ર ન૦ સાહિત્યક્ષેત્ર ૦ગણિત ન૦ બીજગણિત ૦છંદ પુ૦ અક્ષરવૃત્ત ૦જ્ઞાન ન૦ લખતા વાંચતા આવડવું તે ૦દેહ પુ૦ નાશ ન પામે

એવુ શરીર (૨)કીર્તિ (૩)સાહિત્યકૃતિ. ૦ધામ ન૦ બ્રહ્મલોક, મોક્ષ. ૦પદ ન૦ મુક્ત દશા. ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ વર્ણમાળાની યોજના. ૦બંધ પુ૦ અતૂટ સંબંધ, ગાઢ મૈત્રી (૨) અક્ષરોનુ બધારણ (૩)હસ્તક (૪)અક્ષરમેળ છંદનો એક પ્રકાર ૦માલા(-ળા) સ્ત્રી૦ મૂળાક્ષરો, વર્ણમાળા ૦મેળ વિ૦ અક્ષરના માપવાળો (છંદ) ૦રચના સ્ત્રી૦ અક્ષરપદ્ધતિ ૦લિપિ સ્ત્રી૦ અક્ષરની સજ્ઞાથી લખવાની પદ્ધતિ ૦વિન્યાસ પુ૦ શુદ્ધ લેખનવિદ્યા; જોડણી ૦વૃત્ત ન૦ અક્ષરમેળ વૃત્ત-છંદ. ૦શઃ વિ૦ સાવ અભણ ૦શ: અ૦ અક્ષરેઅક્ષર. -રાતીત વિ૦ [સં] ભાષાથી જેનુ વર્ણન ન થઈ શકે તેવું (પરમાત્મ તત્ત્વ) -રાર્થ પું૦ [સં] શબ્દાર્થ (૨) સંકુચિત અર્થ -રાંતર ન૦ [સં] અક્ષરની ફેરબદલી -રોપગુણ પું૦ વર્ગોપગુણ, 'લિટરલ કોઇફિશન્ટ' (ગ)

અક્ષંતવ્ય ન૦ [સં.] અક્ષમ્ય

અક્ષાંતિ સ્ત્રી૦ [સં] ક્ષાંતિનો અભાવ

અક્ષાંશ,૦વૃત્ત [સં] જુઓ 'અક્ષ'માં

અક્ષિ સ્ત્રી૦[સં]આંખ (સમાસને અંતે 'અક્ષ' રૂપ આવે છે જુઓ 'અક્ષ') ૦કોશ(-ષ) પુ૦ આંખનો ગોખલો. ૦ગોલક પુ૦ આંખનો ડોળો ૦તારક પું૦, ૦તારા સ્ત્રી૦ આંખની કીકી ૦પક્ષ્મ ન૦ પાંપણ ૦પટ ન૦ આંખની કીકી પાછળનો પ્રકાશ ગ્રહણ કરનારો પડદો 'રેટિના' ૦પટલ ન૦ આંખનુ પડળ, કીકી ઉપર વળેલી છારી ૦હીન વિ૦ કાણુ, આંધળું

અક્ષીણ વિ૦ [સં] ક્ષીણ નહિ થયેલુ એવુ

અક્ષુણ્ણ વિ૦ [સં] ક્ષુણ્ણ-વટાયેલુ નહિ તેવુ (૨) પગરવટ વિનાનું (૩) અજિત, ફતેહમંદ

અક્ષુબ્ધ(-ભિત) વિ૦[સં]ક્ષોભ પામ્યા વિનાનુ, સ્વસ્થ (૨) નહિ ડહોળાયેલુ

અક્ષોણી સ્ત્રી૦ + જુઓ અક્ષૌહિણી

અક્ષોભ પુ૦ [સં] ક્ષોભ-ગભરાટનો અભાવ, સ્વસ્થતા -ભ્ય વિ૦ ક્ષોભ ન પામે એવું

અક્ષૌહિણી સ્ત્રી૦[સં]૨૧,૮૭૦ રથ, ૨૧,૮૭૦ હાથી, ૬૫,૬૧૦ ઘોડા તથા ૧,૦૯,૩૫૦ પાયદળની બનેલી સેનાનો એક-સમૂહ

અખ(-ખ્ખ)ડ વિ૦ [અ+ખડ ?] નહિ ખેડાતું; પડતર (ખેતર)(૨) જેમા ઘાસ પણ ન ઊગે એવું (૩) અવાવરું, અવડ

અખડ-દહાડા પુ૦ બ૦ વ૦ ['ખડવુ' પરથી અ+ખડ ?] કામ કરવાનુ મન ન થાય એવા દિવસો (૨) કામકાજ વિનાના, કંટાળો આવે એવા દિવસ (જેમ કે ઉનાળાના)

અખડબખડ, અખડાબખડી વિ૦ ખાડાખૈયાવાળુ અસમાન, ઊંચુંનીચુ

અખડાવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ આખડવુ] અફળાવુ, ટિચાવુ, અથડાવુ

અખણિયારુ વિ૦ (કા) જુઓ અખિયાણું

અખત(-ત્ત)ર વિ૦ મેલુ, નઠારું, આખ તર (૨) શબ્દોના અર્થને અવળા લઈ પોતાની જાતને ડાહ્યુ માનતુ-મનાવતુ ૦ડાહ્યું વિ૦ દોઢડાહ્યું

અખતરું વિ૦ જુઓ અખતર. મેલુ

અખતરો પુ૦[अ उख्तिराअ] પ્રયોગ,અજમાશ -રાખોર, -રાબાજ વિ૦ અખતરા કર્યા કરે તેવુ, અખતરાનુ શોખીન

અખત્તર, ૦ડાહ્યું વિ૦ જુઓ 'અખતર'માં

અખત્યાર પુ૦ [अ. इख्तियार] અધિકાર (૨) પસંદગી ૦નામું ન૦,૦પત્ર પુ૦,ન૦મુખત્યારનામુ સનદ -રી સ્ત્રી૦ સત્તા, અધિકાર

અખની સ્ત્રી૦[જુઓ અખી] ગિલ્લીદંડાનો એક દાવ, આખી

અખબાર પુ૦ ન૦[अ. 'खबर'નુ બ૦વ૦] વર્તમાનપત્ર, છાપુ ૦નવીસ પું૦ [फा.] ખબરપત્રી (૨) છાપાંનો લખનારો

અખમ વિ૦[સં अक्षम;प्रा अक्खम]ન ખમી શકે એવું (૨) નાજુક (૩) અસમર્થ

અખર [સં आ+खर ?]+અસહ્ય

આખર સ્ત્રી૦ [મ] અખડ-પડતર જમીન; ચરો

અખરામણ ન૦ દૂધ આખરવા માટેનુ મેળવણ

અખરાવું અ૦ક્રિ૦ 'આખરવુ'નું કર્મણિ

અખરોટ ન૦ [अ, फा.] એક મેવો; અખોડ

અખંડ વિ૦[સં]આખું. ૦તા સ્ત્રી૦,૦પણું ન૦ ૦રાશિ પુ૦પૂર્ણાંક પરિમાણ(ગ) ૦સૌભાગ્ય ન૦ સૌભાગ્યની અખંડિતતા સ્ત્રીના મરણ સુધી પતિ જીવતો હોય તેવું તેનું સૌભાગ્ય ૦સૌભાગ્ય-

॰વતી વિ૰સ્ત્રી૰ પોતાના મરણ સુધી પતિ હયાત હોય તેવી સ્ત્રી (૨) [ટૂં૰મા અ૰ સૌ૰] સોહાગણના નામ આગળ મૂકવામાં આવતું વિશેષણ ॰સ્રાવી વિ૰ સદા વહેતું
અખંડિત વિ૰ [સં] ખંડિત નહિ એવું
અખતર વિ૰ અખત્તર, મેલું (૨) ન૰ ભૂતપ્રેત, વળગાડ
અખાજ વિ૰ [સં અખાદ્ય] ન ખવાય એવું કે ન ખાવા જેવું (૨) ન૰ નિષિદ્ધ ખોરાક, માંસ
અખાડ પુ૰+અષાઢ, મહિનાનું નામ
અખાડા કરવા શ૰પ્ર૰ આંખ આડા કાન કરવા, ન ગણકારવું
અખાડિયો પુ૰ જુઓ 'અખાડો'માં
અખાડી વિ૰સ્ત્રી૰ અષાઢ માસની –ડો વિ૰પુ૰
અખાડો પુ૰ [સં અક્ષવાટક, પ્રા અક્ખાડગ] કુસ્તી કરવા માટે બનાવેલી જગા (૨) કસરતશાળા (૩) બાવાઓ રહેતા હોય તે જગા (૪) જુગારી કે સમવ્યસનીઓને એકઠા થવાની જગા, અડ્ડો [—જામવો=કુસ્તી કે અખાડો બરોબર ચાલવો (૨) અડ્ડો કે બેઠક બરોબર રંગમાં આવવો] –ડિયો પુ૰ અખાડામાં જનાર, કસરતબાજ
અખાત વિ૰ [સં] નહિ ખોદેલું (૨) પું૰ (ન૰+) જમીનની અંદર ગયેલો સમુદ્રનો ફાંટો (૩) ખોદ્યા વગર બનેલું કુદરતી તળાવ, સરોવર, કુંડ
અખાત્રીજ સ્ત્રી૰ જુઓ અક્ષયતૃતીયા
અખાદ્ય વિ૰ [સં] ખાદ્ય નહિ એવું, અખાજ
અખિયાણું ન૰ [સં અક્ષતવાયન] અક્ષણું, શુભ કાર્યના આરંભમાં (ગોર તથા વસવાયાને) અપાતી બક્ષિસ
અખિયાતું વિ૰ [સં અક્ષત] જરા પણ ક્ષતિ–ઈજા પામ્યા વિનાનું, સહીસલામત (૨) તંદુરસ્ત
અખિલ વિ૰ [સં] આખું, બધું, સમસ્ત
અખિલાઈ સ્ત્રી૰ [સં અખિલ] અખિલતા
અખૂટ વિ૰ [દે અખુટ્ટ] ખૂટે નહિ એવું
અખે વિ૰ [સં અક્ષય, પ્રા અક્ખય]+અક્ષય ॰નોમ સ્ત્રી૰ અક્ષયનવમી ॰પાત્ર ન૰+ જુઓ અક્ષયપાત્ર
અખોડ ન૰ [સં અક્ષોટ?] જુઓ અખરોટ
અખોવન વિ૰ [સં અક્ષયવત્] આખું (૨) સ્ત્રી૰ જેનું એક પણ સંતાન મરી ન ગયું હોય એવી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી
અખ્ખઈ વિ૰+ જુઓ અક્ષયી
અખ્ખડ વિ૰ જુઓ અખંડ
અખ્ય વિ૰+ જુઓ અક્ષય
અખ્યાતિ સ્ત્રી૰ [સં] અકીર્તિ (૨) અપ્રતીતિ
અખ્રિસ્તી વિ૰ ખ્રિસ્તી નહીં એવું, 'પેગન'
અગ વિ૰ [સં] ગમન ન કરી શકે એવું (૨) પુ૰ ઝાડ (૩) પર્વત (૪) રાક્ષસ ॰જ વિ૰ પહાડમાં જન્મેલું, પહાડી
અગડ પુ૰ [અ. ગર્દ?] (કા) સોગન
અગ(–ગ)ડ પુ૰ [સં ગવટ? પ્રા ગગડ] સાફ મારીનું મેદાન
અગડધૂત પુ૰ (૨) વિ૰ જુઓ અગડબગડ
અગડબગ વિ૰ પહોળું જાડું ફાંદવાળું, ગોળમટોળ (૨) પુ૰ એક જાતનો અવધૂત
અગડબગડ વિ [રવ૰? કે સં અગ્ન વિઘ્ન, પ્રા. ગગડવિગડ?] ખરુંખોટું (૨) ન૰ ગમે તેવી ખરી ખોટી – અસ્પષ્ટ બોલી
અગડો પુ૰ ('બગડો' સાથે) અમુક ફલાણો ઉદા૰ 'અગડે બગડો માર્યો ને બગડે કાગડો માર્યો'
અગણ(–ણિત) વિ૰ [સં] અસંખ્ય
અગણું વિ૰ [(ત્રણ) અગ્નિ, પ્રા અગણિ પરથી] ત્રીજું (ગીતમા 'અગણું તે મંગળ વરતિયું')
અગણો(–ણ્યો)તેર વિ૰ [સં એકોન+સિત્તેર] ૬૯
અગણ્ય વિ૰ [સં] ગણી ન શકાય એવું
અગણ્યા(॰એ)શી(–સી) વિ૰ [સં એકોન+ એશી પ્રા અગુણાસી] ૭૯
અગતિ સ્ત્રી૰ [સં] અવગતિ, નરકમાં પડવું તે (૨) અમુક વિષયમાં પ્રવેશ નહીં તે (૩) વિ૰ ગતિ વિનાનું, સ્થિર ॰ક [સં] અવગતિ પામેલું (૨) લાચાર ॰કતા સ્ત્રી૰
અગતિયો પુ૰ એક લીલું ચળકતું ને ઊડતું જીવડું
અગત્ય સ્ત્રી૰,ન૰ [સં અગતિ] જરૂર (૨) મહત્ત્વ. [—આપવી (–વું)=જરૂરી કે મહત્ત્વનું ગણવું કે સમજવું]
અગથિયો પુ૰ [સં અગસ્તિ] એક ઝાડ
અગદ ન૰ [સં] દવા

અગન ન૦ એક પક્ષી

અગન સ્ત્રી૦[सं अग्नि] અગ્નિ(૨) બળતરા; ઝાળ; લાહ્ય. [—ઊડવી =એકાએક બળતરા થવા લાગવી —બેસવી=બળતરા મટવી —બળવી =અગન થવી, બળતરા લાગવી કે બળવી] ૦ગાડી સ્ત્રી૦ આગગાડી

અગમ વિ૦[सं]અગમ્ય,ઇન્દ્રિયાતીત(૨)ન૦[सं. आगमिक]ભવિષ્ય ૦ચેતી સ્ત્રી૦[सं. अग्रिम+ચેતવુ] દૂરંદેશી ૦નિગમ ન૦ ભૂત અને ભવિષ્ય(૨)[सं. आगम-निगम] વેદ અને શાસ્ત્ર. ૦નિગમવાદ પું૦ 'મિસ્ટિસિઝમ'. ૦નિગમ-વાદી પું૦ 'મિસ્ટિક'. ૦પચ્છમ સ્ત્રી૦ [सं. अग्रिम-पश्चिम]આગળનું તથા પાછળનું તે;ભૂત અને ભવિષ્ય ૦પંથ પું૦ નહિ જવા જેવો—અજાણ્યો, ગૂઢ રસ્તો (૨) ઈશ્વરપ્રાપ્તિનો માર્ગ. ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं. आगमिक-बुद्धि] અગાઉથી ભવિષ્યનો વિચાર કરી શકનારી બુદ્ધિ (૨) વિ૦ અગમબુદ્ધિવાળું ૦બૂમિયું વિ૦ અગમબુદ્ધિ-વાળું ૦ભાખી વિ૦ભવિષ્ય ભાખનાર ૦વાણી સ્ત્રી૦ ગૂઢ વાણી (૨) ભવિષ્યવાણી (૩)વેદવાણી

અગમદોરો પું૦ [सं अग्रिम+દોરો] ઘોડાના ગળાનો એક શણગાર

અગમો પું૦ [अ+ગમવુ] અણગમો

અગમ્ય વિ૦[सं]જ્યા ન જઈ શકાય એવું(૨)ગૂઢ (૩)ન જવા જેવું,નિષિદ્ધ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦વાદ પું૦ 'મિસ્ટિસિઝમ'. -મ્યા વિ૦ સ્ત્રી૦ જેની સાથે સંગ નિષિદ્ધ હોય એવી (સ્ત્રી) -મ્યાગમન ન૦નિષિદ્ધ સ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર, એક મહાપાપ. -મ્યાગામી વિ૦ પું૦ અગમ્યાગમન કરનાર

અગર પું૦ [सं आकर] મીઠું પકવવાની ક્યારી કે જમીન -રિયણ,-રી સ્ત્રી૦મીઠુ પકવનારી સ્ત્રી (૨) અગરિયાની સ્ત્રી -રિયો પું૦ મીઠું પકવનારો, અગર રાખનારો

અગર ન૦ [सं अगरु] જુઓ અગરુ ૦બત્તી સ્ત્રી૦ ધૂપસળી

અગર અ૦ [फा] જો (૨) અથવા ૦ચે [फा.], ૦જો ,અ૦ જોકે (૨) જો

અગરબત્તી સ્ત્રી૦ જુઓ 'અગર' ન૦, ધૂપસળી

અગરાજ વિ૦ જુઓ અગ્રાહ્ય

અગરાડા પું૦ બ૦ વ૦ [सं. अग्र+રાડુ] જારબાજરીના લીલા સાંઠા

અગરિયો,-યણ,અગરી જુઓ 'અગર'પું૦માં

અગરુ ન૦ [सं] અગર, ચંદન, સુખડ

અગર્હણીય વિ૦ [सं] ગર્હણીય નહિ એવું

અગર્હિત વિ૦ [सं] ગર્હિત નહિ એવું

અગલ સ્ત્રી૦ [म. गल, का.अगलु, प्रा. अगड=ખાડો] ગળી

અગલબગલ અ૦ [फा] આસપાસ

અગલાંપગલાં ન૦ બ૦ વ૦ (કા) અધરણી વખતે સીમંતિનીને ભરાવવામા આવતા પગલાં

અગવડ સ્ત્રી૦ સગવડથી ઊલટું તે, મુશ્કેલી; અડચણ. [—આવવી, — થવી, —પડવી= મુશ્કેલી નડવી કે લાગવી]

અગવાડું ન૦ [सं. अग्र+वाट] આગણું (૨) મોખરાનો ભાગ. -ડો પું૦ આગણું (૨) કાચળી અથવા અંગરખાનો આગલો ભાગ

અગવો પું૦ [सं. अग्रग, हिं. अगुआ] આગળ ચલાવનાર, ભોમિયો (૨) નેતા

અગસ્તિ(-સ્ત્ય) પું૦ [सं] (સં) એ નામના એક પ્રાચીન ઋષિ (૨) એ નામનો તારો. [અગસ્ત્ય (૦ઋષિ)ના વાયદા=લાંબા ને ન પળાય એવા—ખોટા વાયદા]

અગળ વિ૦ [અ+ગળવુ] ઓગળે કે ઓગળેલું નહિ એવું (૨) અણગળ [પહેલેથી, આગળથી

અગાઉ અ૦ [सं. अग्र] પૂર્વે, પહેલા ૦થી અ૦

અગાડી અ૦ [सं अग्र] આગળ ૦થી અ૦ આગળથી (૨) આગળના ભાગ કે સ્થાનથી ૦પછાડી અ૦ આગળપાછળ (૨) સ્ત્રી૦ ઘોડાને ગળે અને પગે બાધવાના દોરડાં

અગાત અ૦ અગાઉ

અગાત પું૦ [सं अग ?] શિલાલેખ

અગાધ વિ૦ [सं] ગાધ નહીં તેવું; અતિ ઊંડુ

અગામ્યું વિ૦ + જુઓ અગમ્ય

અગાર પું૦, ન૦ + જુઓ આગાર

અગાશિયું ન૦ [જુઓ અગાશી] ઘરના ઓરડા પછીનો ઉપરથી ખુલ્લો ભાગ (ચ)

અગાશી(-સી) સ્ત્રી૦ [सं. आकाशिका] ઘરના ઉપલા ભાગમા કરેલી ખુલ્લી છાપરાબંધ જગા,ગચ્છી

અગાસુ' વિ૦ [सं आकाश, प्रा आगास] ઢાકણ વિનાનુ, આકાશ સુધી ખુલ્લુ
અગિયર પુ૦ [प्रा अयगर ?]+અજગર
અગિયાર વિ૦ [सं एकादश] ૧૧ **૦મું** વિ૦ [सं एकादशम] દશ પછીનુ (૨) ન૦ મરણ પછીને અગિયારમે દિવસે કરવામા આવતી કાયટાની ક્રિયા(૩)તે દિવસનો જમણવાર **૦શ** (—સ) સ્ત્રી૦ પખવાડિયામાની અગિયારમી તિથિ (૨)એ દિવસે પળાતુ વ્રત [**—કરવી**=અગિયારશનો ઉપવાસ કે વ્રત કરવુ **—થવી**=એકાદશીનો દિવસ હોવો કે તેનો ઉપવાસ થવો **—ભાગવી, તોડવી**=(ખાઈને) તેનુ વ્રત કે ઉપવાસ ભંગ કરવો] **૦શિ (—સિ)યુ'** વિ૦ અગિયારશનુ વ્રત કરનાર
અગિયારા પુ૦ બ૦ વ૦ ૧૧ સાથે ૧ થી ૧૦ સુધીના અંકોનો ગુણાકાર દર્શાવતો ઘડિયો [**—ગણવા, ગણી જવા, ભણવા**=નાસી કે છટકી જવુ, પલાયન કરી જવુ, છૂ થઈ જવુ]
અગિયારી સ્ત્રી૦ [सं एकादशिका] ૧૧×૧૧=૧૨૧ થી ૧૧×૨૦=૨૨૦ સુધીનો ઘડિયો
અગિયારી સ્ત્રી૦ [सं अग्नि+आगारिका]પારસી લોકોનુ મંદિર, આતસબહેરામ
અગુણજ્ઞ વિ૦[सं]ગુણજ્ઞ નહીં એવુ [જાણનાર
અગુણી વિ૦[सं]અવગુણવાળુ (૨)ગુણપાડ નહીં
અગુવો પુ૦ જુઓ અગવો
અગોચર વિ૦ [सं] ઇંદ્રિયાતીત, અગમ્ય (૨) [કા] પગ મૂકવો ગમે નહીં અથવા પગ મૂકી શકાય નહીં એવુ
અગોપ વિ૦ અલોપ
અગોર વિ૦ [अ+गोर]+ગુરુ વગરનુ
અગ્ગાડ પુ૦ જુઓ અગડ
અગ્નિ પુ૦ [सं] દેવતા (૨) [સં] પ્રકાશ અને ઉષ્ણતાનો કે અગ્નિકોણનો અધિષ્ઠાતા દેવ (૩) પંચ મહાભૂતોમાંનુ તેજ તત્ત્વ (૪) જઠરાગ્નિ, પાચક તત્ત્વ [**—ઊઠવો**=એકદમ બળતરા થવા લાગવી, અગન ઊઠવી **—ને ઊધઈ ન લાગવી**=જે ખરું કે શુદ્ધ છે તેને ડાઘ ન લાગવો **—મૂકવો**=આગ લગાડવી,(જેમ કે ચિતાને)] **૦અસ્ત્ર** ન૦ અગ્ન્યસ્ત્ર, અગ્નિ વરસાવે એવુ બાણ **૦કણ** પુ૦ તણખો **૦કર્મ** ન૦ અગ્નિમા હોમ કરવો તે (૨) અગ્નિપૂજન (૩) બાળવુ તે **૦કાષ્ઠ** ન૦ બાળવાના લાકડા (૨) અરણીનુ લાકડુ [**—ભક્ષણ કરવા**=ચિતા ખડકી બળી મરવુ, અગ્નિપ્રવેશ કરવો, સતી થવુ]**૦કુમાર** પુ૦(ગ) અગ્નિ મારફતે ઉત્પન્ન થયેલો શિવનો પુત્ર—કાર્તિકેય (૨) જઠરાગ્નિ વધારે એવી એક ઔષધિ **૦કુંડ** પુ૦ વેદી **૦કોણ** પુ૦ દક્ષિણ અને પૂર્વ વચ્ચેનો ખૂણો **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ મુડદાને બાળવાની ક્રિયા **૦ક્રીડા** સ્ત્રી૦ આતશબાજી **૦ખૂણો** પુ૦ અગ્નિકોણ **૦ગર્ભ** વિ૦ જેમાથી અગ્નિ જન્મે એવુ(૨) ન૦ અરણી (૩) ચકમક **૦ત્રય** પુ૦, ન૦ ત્રણ પ્રકારના શાસ્ત્રોક્ત અગ્નિ (ગાર્હપત્ય, આહવનીય અને દક્ષિણ) **૦દાતા** વિ૦ શબને આગ મૂકનાર **૦દાહ** પુ૦ મુડદાને બાળવુ તે **૦દિવ્ય** ન૦ અગ્નિપરીક્ષા **૦દીપન** વિ૦ જઠરાગ્નિને સતેજ કરનાર **૦દીપ્તિ** સ્ત્રી૦ જઠરાગ્નિનુ સતેજ થવુ તે **૦પરિગ્રહ** પુ૦ શાસ્ત્રોક્ત અગ્નિને અખંડ રાખવાનુ વ્રત **૦પરીક્ષા** સ્ત્રી૦ અગ્નિ વડે પરીક્ષા કરવી તે (૨) આકરી કસોટી **૦પૂજક** વિ૦ અગ્નિને પૂજનાર **૦પ્રદ** વિ૦ જઠરાગ્નિ તેજ કરે એવુ **૦પ્રવેશ** પુ૦ અગ્નિમા દાખલ થવુ તે (૨) સ્ત્રી પોતાના પતિની ચિતામા બળી મરે તે **૦મંથન** ન૦ (અરણીના) ઘર્ષણથી અગ્નિ પેદા કરવો તે **૦માંદ્ય** ન૦ જઠરાગ્નિની મંદતા **૦રથ** પુ૦ + આગગાડી **૦રોગ** પુ૦ શરીરમા અગન બળે એવો રોગ **૦વર્ધક (—ર્દ્ધક)** વિ૦ અગ્નિ—જઠરાગ્નિને વધારે એવુ **૦વૃદ્ધિ** સ્ત્રી૦ અગ્નિદીપ્તિ **૦શાલા(—ળા)** સ્ત્રી૦ પવિત્ર અગ્નિ રાખવાનુ સ્થાનક **૦શિખા** સ્ત્રી૦ અગ્નિની જ્વાળા (૨) એક વનસ્પતિ **૦ષ્ટોમ** પુ૦[सं]એ નામનો યજ્ઞ **૦સંસ્કાર** પુ૦ મુડદાને બાળવાની ક્રિયા **૦હોત્ર** ન૦ પરણેલા બ્રાહ્મણે વિવાહના સાક્ષીભૂત અગ્નિને નિરંતર જાગ્રત રાખી પત્ની સાથે તેમા નિત્ય હોમ કરવો તે, શાસ્ત્રોક્ત અગ્નિમા સવારસાંજ હોમ કરવાનુ કર્મ **૦હોત્રી** વિ૦ અગ્નિહોત્ર કરનાર (૨) બ્રાહ્મણની એક અટક
અગ્ન્યસ્ત્ર ન૦[सं]જેમાથી અગ્નિ વરસે એવુ બાણ

અગ્ર વિ૰ [સં.] આગળપડતું; મુખ્ય; પહેલું, મોખરેનું (૨) ન૰ આગળનો કે સૌથી ઉપરનો કે ચઢિયાતો કે શ્રેષ્ઠ ભાગ, અણી, ટોચ **૰ગણ્ય** વિ૰ ગણતરીમાં પહેલું મુખ્ય **૰ગામી** વિ૰ આગળ ચાલનાર, આગેવાન **૰ચર** વિ૰ આગળ ચાલનારું **૰જ** વિ૰ પહેલું જન્મેલું (૨) પું૰ મોટો ભાઈ (૩) બ્રાહ્મણ **૰જન્મા** પું૰ બ્રહ્મા (૨) જુઓ અગ્રજ **૰જા** વિ૰ સ્ત્રી૰ પહેલી જન્મેલી —મોટી બહેન **૰જાતિ** સ્ત્રી૰ બ્રાહ્મણ જાતિ **૰ણિયો** પું૰ [સં. अग्रणी] અગ્રણી (૨) બ્રાહ્મણ **૰ણી** પું૰ [સં] આગેવાન **૰દૂત** પું૰ આગળથી સમાચાર લઈ જનાર **૰ધાન્ય** ન૰ વર્ષનો પહેલો —ચોમાસામાં થતો—પાક **૰પૂજા** સ્ત્રી૰ શ્રેષ્ઠ પુરુષને અપાતું પ્રથમ પૂજાનું માન. **૰લેખ** પું૰ વર્તમાનપત્રનો મુખ્ય લેખ **૰શાળા** સ્ત્રી૰ ઓસરી. **૰સર** વિ૰ [સં] અગ્રેસર. **૰સ્થાન** ન૰ આગળપડતું — મુખ્ય સ્થાન. **૰હાયણ (—ન)** પું૰ [સં] માગશર મહિનો આગ્રહાયણ **૰હાર** પું૰ રાજ્ય તરફથી દેવસ્થાનને અર્પણ કરાયેલી જમીન

અગ્રાહ્ય વિ૰ [સં] ગ્રહણ ન કરવા યોગ્ય

અગ્રિમ વિ૰ [સં] મુખ્ય (૨) પું૰ મોટો ભાઈ

અગ્રેસર વિ૰ (૨) પું૰ [સં] આગેવાન; નાયક, નેતા

અગ્ર્ય વિ૰ [સં] સૌની અગ્રે એવું, શ્રેષ્ઠ

અઘ ન૰ [સં] પાપ. **૰નાશક (—ન)**, **૰હન** વિ૰ [સં हन्] પાપનો નાશ કરનારું **૰મર્ષણ** વિ૰ [સં] અઘનાશક (મંત્ર) (૨) ન૰ એક નસકોરેથી પાણી લઈ બીજા નસકોરા વાટે કાઢી નાખવું તે **૰વાન** વિ૰ પાપી **૰હર્તા (—ર્તી)**, **૰હારી** વિ૰ પાપ દૂર કરનાર **—ઘાયુ** વિ૰ [+સં आयुस्] પાપી, દુષ્ટ. **—ઘાસુર** પું૰ (મ) શ્રીકૃષ્ણે મારેલો એક રાક્ષસ

અઘઓક (ઓ) સ્ત્રી૰ [અઘવું+ઓકવું] ઝાડા અને ઊલટી (૨) કોગળિયું [અયોગ્ય

અઘટતું વિ૰ [અ+ઘટતું] અણઘટતું અણછાજતું,

અઘટિત વિ૰ [સં] ઘટિત નહિ એવું અઘટતું

અઘટિત-ઘટના સ્ત્રી૰ [સં] નહિ બનેલી ઘટના બનાવવી તે **૰પટીયસી** વિ૰ સ્ત્રી૰ [સં] એમાં કુશળ (માયા)

અઘડ વિ૰ [અ+ઘડ] અણઘડ, મૂર્ખ

અઘડ પું૰ [સં आगर्त ?] ધરો, ખાડો

અઘણ ન૰ [જુઓ અઘવું] અઘવું તે (૨) અપદ્વાર. ગુદા **૰ખાડ (—ણ)** સ્ત્રી૰ અઘવાનો ખાડો; નરકકુંડ **—ણિયું** વિ૰ અઘ અઘ કરે તેવું **૰શી (—સી)** વિ૰ અઘણિયું, ઝાડાના રોગવાળું

અઘમૂતર સ્ત્રી૰ અઘવું મૂતરવું તે (૨) [લા] જુઓ અઘામણ

અઘય (—ર)ણી ન૰, સ્ત્રી૰ [દે. अग्गहणिया] પહેલવહેલો ગર્ભ રહેવો તે (૨) એની ક્રિયા, સીમંત. [— આવવી = સીમંતનો પ્રસંગ આવવો —કરવી = તે વેળાનો વિધિ કે વરો વગેરે કરવા] **—ણિયાત** વિ૰ સ્ત્રી૰ અઘરણીવાળી સ્ત્રી

અઘરું વિ૰ [સં अग्राह्य ?] મુશ્કેલ [— પડવું = મુશ્કેલ લાગવું કે થવું] [માલિકીનું

અઘરેણિયાત વિ૰ ઘરેણિયાત નહિ એવું પોતાની

અઘ(—ઘા)વવું સ૰ ક્રિ૰ અઘે એમ કરવું (૨) [લા] ખૂબ મારવું, ટીપવું (૩) જોરજુલમથી કઢાવવું (નાણાં કે કોઈ પણ વસ્તુ)

અઘવાટ સ્ત્રી૰ [અઘ+વાટ] અઘણ, ગુદા

અઘવાડ સ્ત્રી૰, **—ડો** પું૰ [અઘ+'વાડ' પ્રત્યય] અઘેલાની ગંદવાડ (૨) ખૂબ ગંદકી

અઘવું અ૰ ક્રિ૰ [સં हद्. મ हगणें] મળત્યાગ કરવો ઝાડે ફરવું (૨) [લા] જોરજુલમને વશ થઈ છોડવું પડવું [**અઘી પડવું** = (બેભાનમાં કે ડરથી યા અવશે, જેમ કે માંદગીમાં) આપોઆપ ઝાડો થઈ જવો **અઘીને ઉસેડવું વાળવું** = ન કરવાનું કરી બેસી તે સુધારવા મથવું]

અઘાટ વિ૰ અપાર, અનન્ત (૨) [દસ્તાવેજમાં] કુલ હક્ક સાથેનું (૩) પું૰ શિલાલેખ (૪) ઇનામી જમીન, દાનદેવસ્થાનમાં અપાયેલી જમીન (૫) ઘાટ, ઓવારો **—ટિયું** વિ૰ અઘાટ અપાયેલું (૨) નિમકહરામ

અઘાડ(—વ)વું સ૰ ક્રિ૰ અઘે એમ કરવું

અઘાડો પું૰ [દે अग्घाडग] અઘેડો — એક છોડ, અપામાર્ગ [હાજતવાળું

અઘાણ ન૰ મળ, વિષ્ટા **—ણું** વિ૰ અઘવાની

અઘાત વિ૰ + જુઓ અગાધ

અધામણુ સ્ત્રી૦(વારવાર)અપવું કે અપવાનુ થાય તે, અતિસાર (૨) [લા] ભય, ત્રાસ અથવા સખત મહેનતને લીધે થયેલી – અપી જવાય એવી – ખરાબ સ્થિતિ [(૨) અપરુ

અધામું વિ૦+[જુઓ અધવુ]ભયકર, ત્રાસદાયક

અધાયુ વિ૦ [સં] પાપી, દુષ્ટ

અધાર (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ અપવુ] પખી કે જીવડાનો મળ –રો પુ૦ ગદવાડ

અધાવવુ સ૦ ક્રિ૦ અધવવુ

અઘેડી સ્ત્રી૦ [दे अग्घाडग] એક વનસ્પતિ

અઘેડો પુ૦ [જુઓ અઘાડો] એક છોડ, અઘેડો

અઘેણી સ્ત્રી૦ (ચ) જુઓ અઘરણી

અઘોર વિ૦ [અ+सं घोर] અતિ ભયાનક (૨) ઘાતકી (૩) ભાનસાન વગરનુ (૪) ઘણુ સખત કે મુશ્કેલ (૫) ગાઢુ, ઉદા૦ 'અઘોર નિદ્રા, વન' ૦પથ પુ૦ મેલી સાધના કરનારા બાવાઓનો પથ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ મેલી વિદ્યા –રી વિ૦ એદી, ઊંઘણશી (૨) જુગુપ્સા ઉપજાવે–ચીતરી ચડે એવુ ગદુ (૩) પુ૦ એવો ગદો એક જાતનો (નાગડો) બાવો (૪) ભયકર એદી કે ઊંઘણશી માણસ

અઘોષ વિ૦ [सं]ઘોષ–અવાજ વગરનુ, શાંત(૨) [વ્યા] પુ૦ પાંચ ઉચ્ચાર-સ્થાનોના પહેલા બે વર્ણોનો ઉચ્ચાર (ક, ચ, ટ ત, પ તથા ખ, છ, ઠ, થ, ફ એ વ્યજનો અઘોષ કહેવાય છે)

અચક સ્ત્રી૦ આગળી, ઠેસ, અટકણ(૨)આડ

અચકડુ ન૦ કાંઈ સાભરી આવવાથી છાતીમાં ભરાઈ આવતો ડૂમો [ડગલો

અચકન પુ૦, ન૦ [हिं] એક જાતનો લાંબો

અચકમચક અ૦ અચાનક, એકદમ, ઓચિતુ

અચકવુ અ૦ ક્રિ૦ અટકવુ, ખમચાવુ

અચકાવુ અ૦ક્રિ૦ અચકવુ –મણ સ્ત્રી૦નડતર, મુશ્કેલી –રો પુ૦ આચકો

અચકોમચકો પુ૦ લહેકો, લટકો (સ્ત્રીઓનો)

અચઢ વિ૦ [અ+ચઢવુ] ખતામાં નહિ ચડેલી (રકમ)

અચપચુ વિ૦ [અધ+પોચુ ?] કાચુપોચુ, અધકચરુ (૨) નહિ પ્રવાહી અને નહિ ઘટ્ટ

અચબૂચ અ૦ અચાનક

અચર વિ૦ [સં.] ખસે નહિ એવુ, સ્થિર

અચરકો પુ૦ ઉમળકો (૨) આચકો

અચરજ(–ત) ન૦, –તી સ્ત્રી૦ [सं आश्चर्य] નવાઈ, આશ્ચર્ય [—પામવુ=આશ્ચર્ય થવુ–ઊપજવુ દા ત તે અચરજ પામ્યો, તેને અચરજ થયુ]

અચરપચર વિ૦ [ग (રવ૦ ?)] કાચુકાચુ(૨) અ૦ રહી રહીને, વારે વારે, જેમ આવ્યુ તેમ

અચરે અચરે (૦સીતા) રામ શ૦ પ્ર૦ પોપટને ભણાવાનો શબ્દ

અચલ(–ળ) વિ૦ [सं] દૃઢ, સ્થિર(૨)[ગ]અવિકારી (૩) પુ૦ પર્વત ૦પતિ પુ૦ (સ) હિમાલય ૦પદ ન૦ નિત્ય એકસરખી રહે તેવી સ્થિતિ–મોક્ષ(૨) 'કૉન્સ્ટટ એક્સ્પ્રેશન' (ગ) ૦રાશિ પુ૦ 'કૉન્સ્ટટ ક્વૉન્ટિટી' (ગ) –લા (–ળા) સ્ત્રી૦પૃથ્વી –લિ(–ળિ)ત વિ૦ચલિત નહિ એવુ [ચાવવુ] નહિ ચાખેલુ

અચવ્યુ વિ૦[અ+ચવવુ]નહિ કહેલુ (૨) [અ+

અચંબો પુ૦ [सं अत्यद्भुत, प्रा अच्चब्भुय] આશ્ચર્ય, નવાઈ જુઓ શ પ્ર 'અચરજ'માં

અચા સ્ત્રી૦ જુઓ અચો [ઓચિતુ

અચાનક અ૦ [हिं, અ+ચાનક ?] એકાએક,

અચાર ન૦ [फा] અથાણુ

અચાલ સ્ત્રી૦[અ+ચાલવુ]હરકત, અડચણ(૨) અટકાવ, રજોદર્શન (૩) ભારે અગત્ય, ભીડ

અચાલો પુ૦ [જુઓ અચાલ] અનિવાર્ય અગત્ય, અપેક્ષા

અચિર વિ૦ [सं] ચિરકાળનુ નહિ એવુ

અચિંતિત વિ૦ [सं] જુઓ અણચિંતવ્યુ

અચિંતુ(–ત્યુ) વિ૦ ઓચિંતુ

અચિંત્ય વિ૦[सं]ચિંતવી ન શકાય કે ચિંતવવુ અયોગ્ય એવુ

અચૂક વિ૦[અ+ચૂકવુ]ચૂકે નહિ એવુ (૨)અ૦ ચૂક્યા વિના ૦બાણુ ન૦ કદી ખાલી ન જાય તેવુ બાણ(૨)વિ૦તેવુ ફેંકનાર [અચૂકબાણુ આવવું=જરૂર આવવુ]

અચેત, ૦ન વિ૦ [सं] ચેતન વિનાનુ, જડ (૨) બેભાન ૦ના સ્ત્રી૦મૂર્ચ્છા, જડતા, બેભાનપણુ

અચેષ્ટ વિ૦ [सं] અચેતન

અચો પું૦[અ+સં. चर् ?]જમાવ, ભીડ(૨)કચરાનો જમાવ, ગંદકી(૩)અણૂજો [-પાળવો = કામકાજ બંધ રાખવું - અણૂજો પાળવો. (૨) બળિયા ઘરમાં હોય તેથી મહેમાન વગેરેને આવકાર ન આપવો.]૦પચો પું૦ગંદવાડ,સડો

અચ્છત અ૦[અ+છતું]છતું - જાહેર થયા વિના; છૂપી રીતે, ખબર ન પડે તેમ

અચ્છિન્ન વિ૦[સં.]અખંડ ૦ધારા સ્ત્રી૦ સતત વહેતું ઝરણું (૨) જેમાંથી અખંડ ધાર પડે એવું પાત્ર

અચ્છું વિ૦ [સં. अच्छ] સારું

અચ્છેદ્ય વિ૦ [સં.] છેદી ન શકાય એવું

અચ્છેર પું૦[અર્ધ+શેર]અર્ધો શેર. -રિયું વિ૦ જેમાં અચ્છેર માય તેવડું(૨)ન૦ અર્ધા શેરનું માપિયું. -રિયો પું૦, -રી સ્ત્રી૦ અર્ધા શેરનું માપિયું અથવા વજન. -રો પું૦ અર્ધા શેરનું વજન-કાટલું

અચ્યુત વિ૦[સં.]પતન કે સ્ખલન વિનાનું,નિશ્ચલ (૨) પું૦ (સં.) વિષ્ણુ -તાનંદ પું૦ અખંડ આનંદ, આત્માનો આનંદ(૨)અખંડ આનંદ ભોગવનાર-ઈશ્વર

અચ્સંધિ સ્ત્રી૦ [સં.] સ્વરોની સંધિ (વ્યા.)

અછક અ૦ જોતજોતામાં

અછડ(-ર)તું વિ૦માત્ર સપાટીને અડકીને પસાર થઈ જતું (૨)કાના બરાબર, અરાગ(૩)છલકાતું

અછત સ્ત્રી૦ [અ+છત] તંગી, તાણ

અછતું વિ૦ [અ+છતું] અણછતું, ગુપ્ત (૨) [સં. असत्]+અસત, હયાત નહિ એવું

અછત્ર વિ૦ [સં.] છત્ર વિનાનું, ખુલ્લું (૨) માથે વડીલ વિનાનું

અછબડા પું૦બ૦વ૦ એક રોગ, જેમાં શરીર પર આછી આછી ફોલ્લીઓ નીકળે છે. [— નમવા = તેની ફોલ્લીઓ મટવા માંડવી — નીકળવા = તે રોગ થવો-તેની ફોલ્લીઓ નીકળવી]

અછરતું વિ૦ જુઓ અછડતું

અછવાવું અ૦ક્રિ૦[અ+છવાવું] વણછો લાગવો (૨) કરમાવું

અછંગ અ૦ અધ્ધર(?)

અછાડપછાડ સ્ત્રી૦ ધમાધમ

અછાંદસ વિ૦ [સં.] છંદરહિત

અછાબા પું૦ બ૦ વ૦ [अ. हिजाब=પડદો ?] વરઘોડામાં વરરાજાનું મો ઢાંકવા - પાઘડીએ લટકાવવામાં આવતા સોનેરી કસબના તાર

અછાવવું સ૦ક્રિ૦ (નવું વાસણ)વાપરવા કાઢવું

અછીપ વિ૦ છીપે નહિ-તૃપ્ત ન થાય એવું

અછૂત વિ૦[હિં.] અસ્પૃશ્ય(૨)અસ્પૃશ્ય મનાતી કોમનું. -તોદ્ધાર પું૦ અછૂતોનો ઉદ્ધાર

અછો અછો કરવું, અછો અછો વાનાં કરવાં શ૦પ્ર૦ [સં. अच्छ-અછો] લાડ લડાવવા (૨) ખૂબ ઉમળકાથી આદરસત્કાર કરવો

અછોછાંયટા પું૦ બ૦ વ૦ લાડ લડાવવા તે

અછોછી સ્ત્રી૦ (કા.) પેટમાં ચૂંથાવું તે

અછોડો પું૦ [દે. अच्छोडिअ?] રાશ(૨)ગળામાં પહેરવાનો સોનારૂપાનો દોરો (૩) ઘડિયાળની સાંકળી -ડાવા અ૦ રાશ જેટલે અંતરે

અજ વિ૦[સં.]નહિ જન્મેલું, અનાદિ(ઈશ્વર)(૨) પું૦ બકરો (૩) [સં.] બ્રહ્મા(૪)કામદેવ(૫)ચંદ્ર (૬)રામચંદ્રજીના દાદાનું નામ. ૦કર્ણ પું૦એક વનસ્પતિ ૦ગર પું૦ [સં.] (બકરું ગળી જાય તેવો)મોટો સાપ ૦ગરવૃત્તિ સ્ત્રી૦ દૈવ ઉપર આધાર રાખવાની વૃત્તિ ૦ગંધા સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ ૦તનયા સ્ત્રી૦ (સં.) બ્રહ્માની પુત્રી, માયા(૨)સીતા ૦પતિ પું૦ ભરવાડ(૨)(સં.) મંગળ ગ્રહ ૦પાલ(-ળ) પું૦ ભરવાડ

અજટા સ્ત્રી૦ ભોંયઆંબલી

અજતરફ(-ફે)[फा.] અ૦ તરફથી

અજદહા પું૦[फा.]મોટો જંગી સાપ-અજગર

અજન્મ વિ૦[સં.]જન્મરહિત -ન્મા વિ૦ પું૦ જેને જન્મ નથી એવું, (ઈશ્વર) (૨)સ્ત્રી૦(સં.) માયા (૩) સીતા (૪) લક્ષ્મી

અજપાજ(-જા)પ પું૦ [સં.] પ્રયત્ન વિના સ્વાભાવિક રીતે ચાલતો (સોહં સોહં) જાપ

અજબ વિ૦[अ.] નવાઈ ઊપજે એવું, આશ્ચર્યકારક, અદ્ભુત [— થવું=ચકિત થવું, નવાઈ લાગવી] ૦ગુલમહેરી સ્ત્રી૦ એક કલ્પિત પક્ષી ૦તા સ્ત્રી૦

અજમાયશ સ્ત્રી૦[फा. आज़माइश] અજમાવી જોવું તે, પરીક્ષા

અજમાવવું સ૦ક્રિ૦ [फा. आज़मुदन्] વાપરી જોવું, તપાસી જોવું

[illegible]

કરવું, [illegible] (૧) [illegible] (૨) [illegible]
કારણ, આબરૂ [illegible] (૪) [illegible],
[illegible]

અજવાળિયું [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] (૨)
અજવાળા [illegible]
[illegible] —[illegible]

અજવાળી વિ૦સ્ત્રી૦ [જુઓ અજવાળ[illegible]] [illegible]
[illegible](રાત) [illegible]
[illegible] [અજવાળામાં આવવું = જાહેર
થવું, [illegible] (૨) પ્રસિદ્ધિ મળવી. અજવા
ળામાં મૂકવું = જાહેર કરવું — [illegible] [illegible]
કે દીવો કરવો (૨) [લા] આબરૂ વધારવી —
[illegible] — ની ફાળવું = [illegible], [illegible], સવાર થવું]

[illegible]

આલન [illegible]
[illegible]
(ગ) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] પુ૦ (ગ) [illegible]

[illegible] [illegible]
[illegible] જેવું, [illegible] [illegible]
સ્થાન, 'મ્યુઝિયમ' —[illegible] [illegible]

અજારીબજારી સ્ત્રી૦(સુ)એક રમત, ખારોપાટ
અજિત વિ૦[सं]નહીં જિતાયેલું(૨)ન જિતાય તેવું
અજિન ન૦[सं] મૃગચર્મ, કાળિયારનુ ચામડુ ૦ધારી,૦વાસી વિ૦ મૃગચર્મ ઓઢનાર
અજિર ન૦ [सं] ઘરનું આગણું, ફળિયુ
અજિંક્ય વિ૦[म] અજેય, અજિત
અજિહ્વ વિ૦ [सं] જીભ વગરનું
અજીજ વિ૦[अ]પ્યારુ,વહાલુ (૨)પું૦મિત્ર,દોસ્ત
અજીઠું વિ૦[सं उच्छिष्ट]જુઓ એઠુ –ઠવાડ પું૦ એઠવાડ
અજીરણુ ન૦ અજીર્ણ, અપચો [અજીરણુ થવું (કોઈ વાત કે વસ્તુનું)=(તે)ન સહેવાવું, વધારે-પડતો (તેનો) પ્રભાવ દાખવવો જેમ કે, વાતનુ અજીરણ=વાત કહી દેવી પૈસાનું..=ધનનો ગર્વ ઇ૦] [અપચો
અજીર્ણ વિ૦[सं]જીર્ણ નહિ તેવુ(૨)ન૦અજીરણ,
અજીવ વિ૦[सं] જીવ વગરનું; નિર્જીવ (૨) ન૦ (જૈન મતે) નવ તત્ત્વોમાનુ જડ તત્ત્વ
અજુક્ત(–ગતું) વિ૦ [स अयुक्त] અયોગ્ય, અઘટિત
અજેય વિ૦[सं]જીતી ન શકાય તેવું
અજોખણી સ્ત્રી૦કાટા–ઝરડા ખેચવાની લોઢાની આકડીવાળી લાકડી
અજોગ પુ૦ [स अयोग] કમુરત (૨) અણમેળ, અણબનાવ [અદ્વિતીય
અજોડ વિ૦ [અ+જોડ] જેની જોડ ન હોય એવું,
અજોણાં ન૦બ૦વ૦ [અ+જોણુ] ન જોવાનુ વ્રત
અજોળ વિ૦લટકતુ,અધ્ધવચ(૨) અધૂરુ મૂકેલુ (૩) સ્ત્રી૦ અચોક્કસપણુ
અજ્જ અ૦ [सं अद्य]+આજ
અજ્જુ ન૦ હ્રસ્વદીર્ઘ 'ઈ'નુ ચિહ્ન (ſ અથવા ī)
અજ્જુ(–જ્જૂ)કા સ્ત્રી૦ [सं] વેશ્યા
અજ્ઞ વિ૦ [सं] અજાણ (૨) મૂર્ખ
અજ્ઞાત વિ૦[सं]જ્ઞાત નહીં તેવું(૨)ગુપ્ત ૦ચર્યા સ્ત્રી૦કોઈ જાણે નહિ એવી રીતે ફરવું તે,ગુપ્તચર્યા ૦યૌવના વિ૦ સ્ત્રી૦ હલેતી જુવાન સ્ત્રી, મુગ્ધા ૦વાસ પુ૦ છૂપા રહેવું તે, ગુપ્તવાસ
અજ્ઞાન ન૦[सं]જ્ઞાનનો અભાવ, અણુધપણુ (૨) અવિદ્યા, માયા (૩) વિ૦જેને માન–સમજ નથી એવું(૪)અભણ(૫)અજાણ ૦જનિત,૦જન્ય વિ૦અજ્ઞાનમાથી નીપજેલું ૦તા સ્ત્રી૦અજ્ઞાન-પણુ –ની વિ૦જુઓ અજ્ઞાન વિ૦(૨)અવિદ્યા –માયામા બધાયેલુ
અજ્ઞેય વિ૦[सं]જાણી ન શકાય તેવુ ૦વાદ પુ૦ ઈશ્વર અથવા પરમ તત્ત્વને વિષે આપણને કાઈ ખબર નથી–ન પડી શકે તેવો મત 'એગ્નોસ્ટિ-સિઝમ' ૦વાદી વિ૦ અજ્ઞેયવાદમા માનનાર
અજ્નબી વિ૦ [अ अज्नबी] પરદેશી
અઝાન સ્ત્રી૦ [अ] બાગ
અટક સ્ત્રી૦[જુઓ અટકવુ]નડતર,અવરોધ (૨) મુશ્કેલી (૩) શ કા, મનનો ખચકો (૪)કાચી કેદ (૫) અટકણ, ઠેસ (૬) સ કલ્પ, પ્રતિજ્ઞા
અટ(–ડ)ક સ્ત્રી૦ જુઓ અડક [અડપલુ
અટકચાળુ વિ૦(૨)ન૦[અટકવુ+ચાળો ?]જુઓ
અટકડી સ્ત્રી૦[અટકવુ ?]વાધણી, ઘચરકુ, હેડકી
અટકણુ વિ૦ અટકી જાય એવુ (૨) સ્ત્રી૦, ન૦ ટેકો(૩)ઠેસ(૪)ચાપ ૦ટટ્ટુ ન૦ અડિયલ ટટ્ટુ –ણિયુ વિ૦ અડિયલ (૨) ન૦ ઠેસ ચાપ
અટકવું અ૦ ક્રિ૦ [दे अट्ट ?] ગતિ કે પ્રવૃત્તિ બધ પડવી, થોભવુ
અટકળ સ્ત્રી૦[म ,हि अटकल]કલ્પના, અનુમાન ૦પચીશી(–સી) સ્ત્રી૦ અટકળ ઉપર મડાયેલો વેપાર કે કામ ૦બાજ વિ૦ અટકળ-વાની શક્તિ કે શોખવાળુ ૦વું સ૦ક્રિ૦ અટકળ કરવી
અટકામણ(–ણી) સ્ત્રી૦ હરકત, અડચણ (૨) રજોદર્શન, અટકાવ [— આવવી=(સ્ત્રીએ) વેગળુ બેસવુ]
અટકાયત સ્ત્રી૦અટકાવવુ તે,રુકાવટ(૨)અટકમા રાખવુ તે –તી વિ૦ અટક કે નજરકેદમા રાખેલુ ('ડિટેન્યુ'–કેદી)
અટકાવ પુ૦ અટકાવવુ–રોકવુ તે (૨)અ તરાય, હરકત(૩)અડકાવ, રજોદર્શન [— આવવો= (સ્ત્રીએ)વેગળું બેસવું,રજોદર્શન થવું — નાખવો =અટકાવ કે હરકત કરવા, વિઘ્ન ઊભુ કરવું — પાળવો=વેગળા બેસવાના વિધિનિષેધો સાચવવા] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ 'અટકવુ'નુ પ્રેરક
અટકીમટકી સ્ત્રી૦ છોકરીઓની એક રમત

અટકુલટકુ ન૦ [illegible] (ભેં [illegible] ભેમાગે [illegible]) [illegible] [—[illegible] [illegible]]

અટકો પુ૦ [illegible] [illegible]

અટકોમટકો પુ૦ જુઓ [illegible]

અટણ(—ન) ન૦ જુઓ અ[illegible]

અટણી(-નિ-ની) [illegible]

અટન ન૦ [સં] [illegible]

અટનિ(—ની) સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ [illegible]

અટપટુ વિ૦ [illegible] ગૂં[illegible]

અટલ વિ૦ [સં] જુઓ [illegible]

અટવાયું [illegible] પગનું ગૂંચવાવું તે [illegible] (૨) [illegible] (૩) મૂંઝવણ, ગભરામણ

અટવાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ અટ[illegible]] [illegible] (૨) અટકવું ગૂંચવાવું પગમાં [illegible] (૩) મૂંઝાવું, કાયર થવું [illegible]

અટવાવું અ૦ ક્રિ૦ વગાડ, [illegible], મૂંઝાવું તે

અટવિ(—વી) સ્ત્રી૦ [સં] જંગલ

અટવું અ૦ક્રિ૦ [સં અટ્] રખડવું [illegible]

અટળ વિ૦ [સં અટ્] [illegible] (૨) [illegible]

અટ ક(—કો,—કું) વિ૦ ટેકીલું

અટ ગ વિ [સં અ+ટ્ગા=ચગ્] [illegible] (૨) અ૦ [અડગ ?] તદ્દન

અટા સ્ત્રી૦ [સં] (સંન્યાગી [illegible] નકામું) રખડવું—ભમવું તે (૨) અ૦ આડુંઅવળું

અટા સ્ત્રી૦ [સં અટ્ટ] ગેડી [માલ અટાઉમાં [illegible]

અટાઉ સ્ત્રી૦ [હિં, સં અટ્ટ] [illegible] 'અટાઉનો

અટાટ વિ૦ નકામું (૨) અ૦ ખોટી રીતે

અટાણે અ૦ (કા) આ ટાણે—વખતે, હમણાં

અટાપટા પુ૦ બ૦ વ૦ રંગબેરંગી લાંબાપહોળા લીટા, ચટાપટા (૨) આડાઅવળા પટા (લાકડી કે હથિયાર વીંઝતાં થાય તે)

અટામણ ન૦ ['અટાવું' પરથી ?] રોટલી વણવા માટે જોઈતો કોરો લોટ [—માં જવું= [illegible] [illegible]]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ફાસ્ટ

[illegible] [illegible] ઘટાડે

[illegible] હાસ

[illegible] [illegible]

અડી વિ૦ [સં] [illegible]

અડીખમ [illegible]

[illegible]

[illegible] પું૦ [illegible]

અડ્ડ વિ૦ [illegible] [સં પું

અડેઠ વિ૦ [અ+ડેઠ] ડેઠું નહિ એવું, [illegible]

અડેઠણ ન૦ [જુઓ અડેઠવું] [illegible] ઉપાડવાનું ગણવ [illegible]

અડેરવું અ૦ક્રિ૦ [illegible] [illegible] (૨) [illegible] (૩) આધાર કરીને બાવવું

અડોપ સ્ત્રી૦ [illegible] [illegible] [illegible] જુઓ અ[illegible]

અઢ વિ૦ [સં] [illegible] (૨) પુ૦ [illegible] (૩) [illegible] (૪) [illegible] (૫) પ્રકાર [illegible] પુ૦, ન૦, [illegible] ન૦ ખડખડાટ હસવું તે

અઢળ વિ૦ [illegible] પાકું, અડગ (૨) અટલ (૩) અઢળ, વાજબી, ખરું (ગોળ)

અઢા પુ૦ બ૦ વ૦ [સં] આગળાં ગોળ બારણું ડેલીનાં બારણાં

અઠવાડિયું ન૦ [સં અષ્ટવારિક] સાત વારનો સમય -ક વિ૦ દર આઠમે દિવસે થતુ (૨) ન૦ દર આઠમે દિવસે પ્રગટ થતું પત્ર
અઠવાડું ન૦ એક હાથના માપનો ગજ (૨) દોરડાને વળ દેવાનો લાકડાનો કડકો કે ફરકડી
અઠવાવું અ૦ ક્રિ૦ અટવાઈ પડવુ, સપડાવું
અઠંગ વિ૦ [સં. અષ્ટાગ, પ્રા અટ્ઠંગ] પાકુ, ઉસ્તાદ; પહોંચેલ
અઠાક સ્ત્રી૦ ઘાઘરાનું નાડું [(૨) નાદાન
અઠાવકું વિ૦ [અ+ઠાવકુ] ઠાવકુ નહિ એવુ
અઠિં(-ઠી)ગણુ ન૦ ટેકો, તકિયો [-દેવું= અઠીંગવુ, અઢેલવુ —મૂકવુ=ટેકો ગોઠવવો, અઢેલવા માટે કાંઈ રાખવુ]
અઠિં(-ઠી)ગવું સ૦ ક્રિ૦ ટેકો દેવો, અઢેલવું
અઠિં(-ઠીં)ગુ વિ૦ જક્કી (૨) જાડું
અઠીક વિ૦ [અ+ઠીક] ખોટુ (૨) અસ્વસ્થ
અઠે અ૦ [મા, સં અત્ર] અહીં ૦અઠે અ૦ અહીં અહીં [અઠે દ્વારકા=અહીં જ ધામા]
અઠોઠી સ્ત્રી૦ ગોળની કઢાઈમા બાઝેલુ આદુ
અઠ્ઠ વિ૦ [સં અષ્ટ]+આઠ ૦મ પુ૦ એકસાથે આઠ ટંક નહિ ખાવાનુ વ્રત(જૈન). -ઠ્ઠાઈ સ્ત્રી૦ આઠ દિવસ સુધી ચાલતી ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ, આઠ ઉપવાસ (જૈન)
અઠ્ઠાણુ(-ણું) વિ૦ [સં અષ્ટાનવતિ] ૯૮
અઠ્ઠાવન વિ૦ [સં અષ્ટાપચાશત્, પ્રા અટ્ઠાવન્ન] ૫૮ [૨૮
અઠ્ઠા(-ઠ્યા)વીશ(-સ) વિ૦ [સં અષ્ટાવિંશતી]
અઠ્ઠાશિ(-સિ)યાં ન૦ બ૦વ૦ સ્ત્રીઓના પગનુ એક ઘરેણુ, તોડા; કલ્લા, ઠાસીને સક્કસ ન કરેલા સાકળા
અઠ્ઠો પું૦ [સં અષ્ટક] આઠની સંખ્યાનો પાસો (૨) આઠ દાણાનુ ગજીફાનું પત્તુ (૩) બાજીને દરેક છેડે ત્રણ ખાના હોય છે તે. -ઠ્ઠાબંધ વિ૦ સોકટાની રમતમા અઠ્ઠા ઉપરની સોગટી ન મરાય તેવી શરતવાળુ
અઠ્ઠો(-ઠ્યો)તેર વિ૦ [સં. અષ્ટસપ્તતિ, પ્રા. અટ્ઠહત્તરિ] ઇઠ્યોતેર, ૭૮
અઠ્યાવીશ(-સ) વિ૦ જુઓ અઠ્ઠાવીશ [૮૮
અઠ્યાશી(-સી) વિ૦ [સં અષ્ટાશીતિ] ઇઠ્યાશી;
અઠ્યોતેર વિ૦ જુઓ અઠ્ઠોતેર, ઇઠ્યોતેર
અડ સ્ત્રી૦ [જુઓ આડ] અડચણ (૨) આઠાઈ [અડનું સગું=(અડચણમા કામ દે એવુ કે અડીને આવતું ?) ખરુ -નજીકનુ સગું]
અડક સ્ત્રી૦ નામ જોડે મૂકવામા આવતું, ગોત્ર ધધો કે વતન ઇત્યાદિ બતાવતુ ઉપનામ, અટક
અડકલું ન૦ સહેલ વાત, રમતવાત (કા)
અડકવું સ૦ ક્રિ૦ અડવુ, સ્પર્શ કરવો (૨) અ૦ ક્રિ૦ વચ્ચે આડું આવવુ ઉદા૦ 'બારણું વસાતુ નથી, શું અડકે છે ?'
અડકાડવું સ૦ ક્રિ૦ 'અડકવું'નુ પ્રેરક
અડકાયેલી વિ૦ સ્ત્રી૦ અભડાયેલી
અડકાવ પુ૦ અટકાવ, સ્ત્રીનું અભડાવું-દૂર બેસવું તે, રજોદર્શન [બધ કરવુ, વાસવું
અડકાવવું સ૦ ક્રિ૦ [દે અડ્ડ=આડુ, બાવક]
અડકાવુ અ૦ ક્રિ૦ અભડાવું (૨) બધ થવું, વસાવું
અડકોદડકો પું૦ નાના છોકરાની એક રમત
અડખેપડખે અ૦ આજુબાજુ
અડગ વિ૦ [અ+ડગવું] દૃઢ, ડગે નહિ એવું
અડઘોદ(-પ,-મ)ડઘો પું૦ બેસતે વર્ષે મળસકામા કચરાથી ભરેલુ હાલ્લુ ચકલે જઈ ફોડવાની વહેમી રૂઢિ (૨) દોષની જવાબદારી
અડચણ સ્ત્રી૦ હરકત, ડખલ, વાંધો (૨) મુશ્કેલી; આપદા, ભીડ (૩) અડકાવ [—નાંખવી= હરકત કે મુશ્કેલી થાય એમ કરવુ —પડવી= હરકત મુશ્કેલી થવી]
અડછતુ વિ૦ [પ્રા અદ્ધ=અર્ધું+છતુ] અડધું-પડધુ જણાયેલું [છે તે, બાવલુ
અડણ ન૦ [મ] ઢોરના જે અવયવમાં દૂધ ભરાય
અડતલું ન૦ આનાકાની (૨) મિથ્યા પ્રયત્ન
અડતલો પુ૦ આશ્રય, ઓથ (૨) અટકળ
અડતાળીસ વિ૦ [સં. અષ્ટચત્વારિંશત્, પ્રા. અડયાલીસ] ૪૮.
અડતાળો પુ૦ વિ સં. ૧૮૪૮માં પડેલો મોટો દુકાળ (૨) મણના ૪૮ શેર ગણાય તે તોલ
અડથલ વિ૦ ખડતલ [ઓથુ (૨) મોટુ વિઘ્ન
અડથલો પું૦ [મ અડથળા-અડ્ડ+સ્થલ] આડ;
અડદ પુ૦ બ૦વ૦ [દે. उद्दिद] એક અનાજ-કઠોળ. [—દેખાડવા=(અમુક ભિક્ષુક બ્રાહ્મણોને

[illegible]

અડધું વિ૦ [illegible] [illegible]

[illegible]

શાક્તિમાં [illegible] આડધો [illegible]

[illegible]

અડધુંપડધું વિ૦ [illegible] અડધું, [illegible]

અડધો પુ૦ આઠ આનાની કિંમતનો [illegible] સિક્કો, અર્ધો રૂપિયો

અડવોઅડપ વિ૦ [illegible]

અડધોજી પુ૦ [illegible]

અડ(-ડી)નું વિ૦ [illegible] [જુઓ 'અડ'માં]

અડપ સ્ત્રી૦ [અડપવું પરથી] ધૈર્ય (૨) ખંત (૩) આગ્રહ (૪) નિશ્ચય

અડપઝડપ સ્ત્રી૦ આફતનો સપાટો (૨) ત્વરા

[illegible]

અડવું [illegible] ક્રિ૦ [illegible]

[illegible]

બેસવું=અટકી પડવું, રોકાઈ જવું (વિઘ્ન ઇ૦ થી) (૨) હઠ લેવી]
અડવો પુ૦ ભવાઈમા આવતો વાણિયાનો વેશ
અડસટ્ટો પુ૦[જુઓ મ अडसट्टा]અંદાજ,શુમાર [—કાઢવો=અંદાજ લેવો, શુમારે કેટલું તે તપાસવું]
અડસઠ વિ૦ [सं अष्टषष्टि, प्रा अडसट्ठि] ૬૮. [— તીરથ, તીર્થ=બધા (હિંદુ) તીર્થો]
અડસર સ્ત્રી૦[મ, આડુ+સર ?] મોભ (૨) પાટડી
અડંગજડંગ સ્ત્રી૦ એક રમત
અડંગો પુ૦[हिं अडगा] ધામો (૨) કુસ્તીનો એક દાવ [—નાંખવો, લગાવવો= (હઠ કે આગ્રહથી) ધામો કરીને પડવું]
અડબી સ્ત્રી૦ મગરૂરી, તોર (૨) આડંબર (૩) હઠ
અડા સ્ત્રી૦ અડવાપણુ, આધાર, ટેકો [—દેવી =લાગ આપવો, મચક આપવી, માનવું, હાથ મૂકવા દેવો]
અડાઅડી સ્ત્રી૦ કટોકટીનો સમય(૨)નજીક હોવું તે (૩) એકબીજાને અડવુ તે, સ્પર્શાસ્પર્શનો વિવેક ન રહેવો તે (૪) અ૦ લગોલગ, બરોબર અડકીને – અડી અડીને
અડાઉ વિ૦ [म अढाऊ: प्रा अडवी–જંગલ પરથી ?] વગર વાવ્યે ઊગેલુ [(ગેડીદડામા)
અડાકડી સ્ત્રી૦ અકડાઅકડી(૨)સખત મુકાબલો,
અડાડવું સ૦ ક્રિ૦ ['અડવું'નુ પ્રેરક] અડકાડવુ (૨) પહોંચાડવું, ભેગુ ઉમેરવુ, ધકેલી દેવું, ઘુસાડવુ
અડાણિયું વિ૦ જુઓ અડાણુ (કા)
અડાણી વિ૦[મ, सं अज्ञानी]આવડત વગરનુ, મૂર્ખ (૨) અસભ્ય, અનાડી
અડાણું વિ૦['આડ' પરથી ?] ગીરો મૂકેલુ (કા)
અડાણો પુ૦ સગીતમા એ નામનો એક રાગ
અડાબીડ વિ૦ ભય ઉપજાવે તેવું મોટું (૨) ખોડખાપણ વગરનુ [પાટિયાની ભીંત
અડામી સ્ત્રી૦ ભીત સાથે જડેલી કૂડેતાળ,
અડાયું ન૦ ગાયભેંસના છાણનુ સૂકું પોચકુ; છાણુ (૨) છોકરાની એક રમત
અડાલી સ્ત્રી૦ લાકડાની થાળી – કથરોટ
અડાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['અડવુ'નું પ્રેરક]ગપ મારવી (૨)ઓઠવવું, જૂઠુ કહેવુ (૩) ઘણુ ખાવુ (૪) ઘુસાડવું (૫) ધમકાવવુ; વઢવું
અડાશિ(–સિ)યાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ અઢાશિયાં
અડાસે અ૦ નજીક (૨) પડછાયે
અડાળપડાળ ન૦ [અડાળી+પડાળી] મોભની બન્ને બાજુનો ઢાળ
અડાળી સ્ત્રી૦[सं अट्टालिका] એક જ ભીંતવાળી છૂટી ઓસરી [—ઢાંકવી =અડાળી કરવી કે બાંધવી] ૦પડાળી સ્ત્રી૦ આગળ પાછળની અડાળી
અડિયલ વિ૦ [અડવુ=અટકવુ] અડી બેસવાના કે અડી જવાના સ્વભાવનુ—હઠીલુ (૨) ઘુસણિયુ ૦ટટ્ટુ ન૦ હઠીલું માણસ
અડિંગો પુ૦ અડ્ડો, ધામો (અડિંગા લગાવવા =ધામો કરીને બેસવું)
અડિયું ન૦ સોનીનુ એક ઓજાર
અડિયોદડિયો પુ૦ એક રમત
અડી સ્ત્રી૦ સોનીનુ એક ઓજાર (૨) કટોકટીનો— અણીનો કે અડનો વખત, આપત્તિ ૦ઓપટી સ્ત્રી૦ અડચણ, ભીડ, આપત્તિ ૦ખમ વિ૦ [हिं अडीखम] અડીઓપટી ખમી શકે એવુ (૨) શૂરવીર, ધીંગુ ૦વેળા સ્ત્રી૦ કટોકટીનો– ભીડનો સમય
અડીઅડી સ્ત્રી૦ છોડીઓની એક રમત
અડીજડીને અ૦ ખતથી
અડીદડી સ્ત્રી૦ એક રમત, દમગોટીલો
અડીનું વિ૦ અડનું; નજીકનું
અડીં(–ડીં)ટ વિ૦ [અ+ડીટ] ડીંટા વિનાનુ
અડુ(–ડે)ડાટ અ૦ દોડતુ, કૂદતું અને ધસી આવતુ, હડુડાટ, તડામાર કરીને
અડૂકદડૂક અ૦ ઘડીમા અહીં ને ઘડીમા તહીં –કિયું વિ૦બન્ને પક્ષમા હોય તેવુ (૨)અસ્થિર
અડેકડે અ૦ સરભર
અડેડાટ અ૦ જુઓ અડુડાટ
અડો (અ'ડો) પુ૦ ગાડાનું આગલું ટેકણ, હડો
અડોઅડ અ૦ લગોલગ, અડાઅડી
અડોલ વિ૦ [અ+ડોલવુ] ડોલતુ કે ડોલે નહિ એવું, સ્થિર [લાકડાનો કટકો, માકડી
અડોલી સ્ત્રી૦ રાશને છેડે ભરવવામા આવતો નાનો

અડોશપડોશ પું૦ જુઓ [illegible]

અડોશીપડોશી [illegible]

અડોળ [illegible] વિનાનો [illegible]

અઢી [illegible]

[illegible]

અઢાર વિ૦ [સં૦ [illegible] ૧૮ [—[illegible] —બાણું —[illegible] અઢાર (—રે) વર્ણ [illegible] ઘણુ કરીને, [illegible] અઢાર(—રે) વાંકાં હોવાં = [illegible] ખોટીનું હોવું]

અઢાવવું સ૦ક્રિ૦ (ઢોરને) ચરવા [illegible]

અઢી વિ૦ [સં૦ અર્ધતૃતીય, પ્રા૦ [illegible]] ૨॥ [illegible] પું૦ [illegible] સ્ત્રી૦ અઢી શેરનું [illegible] કે કાટલું [illegible] વિ૦ ગઢું (૨)(લા૦) ગઢિયું

અઢીવ [illegible] પું૦ બાજરીની એક જાત, એરંડો

અઢેલવું સ૦ ક્રિ૦ ટેકો દેવો

અણ [સં૦ અન્]નકાર અને નિષેધવાચક ઉપસર્ગ (૨)[સં૦ આની]પું૦નું સ્ત્રી૦ બનાવનો પ્રત્યય. ઉદા૦ ધોબી ધોબણ (૩)[સં૦ અન] ક્રિ૦ પરથી નામ બનાવતો પ્રત્યય ઉદા૦ દરણ, જમણ

[illegible]

[illegible] (૨) [illegible] (૪) [illegible] વિ૦ [illegible] અણઘડ [illegible] વિ૦ [illegible] ખાવાનું [illegible] [illegible] બનતી સ્ત્રી૦, [illegible] બનાવ [illegible] બનાવ નહિ તે, [illegible] [—[illegible] બનાવનો ભાર મનમા [illegible]]

૦બુદ્ધ વિ૦બુદ્ધિ વિનાનું (૨)અજ્ઞાન ૦બોટ (-ટેલું,-ટ્યું) વિ૦ બોટયા વગરનું. ૦બોલાવ્યું વિ૦ બોલાવ્યા વગરનુ, તેડાવ્યા વિનાનુ. ૦બોલ્યું વિ૦ બોલેલુ-કહેલું નહિ એવું (૨) ચૂપ. ૦ભણેલ(-લું) વિ૦ અભણ ૦ભંગ વિ૦ભંગ વિનાનુ; અખંડ ૦ભાવતું વિ૦ ન ભાવતુ, અપ્રિય. ૦ભોજ્ય વિ૦ ન ખવાય એવું ૦મટ્યું વિ૦ નાખુશ, ક્રોધે ભરાયેલુ ૦મણું(-નું) વિ૦ ઉદાસ, મન વિનાનું ૦માનીતું વિ૦ માનીતુ નહિ એવું. ૦મી(-મીં)ચ્યું વિ૦ મીચ્યા વિનાનું,ઉઘાડું. ૦મૂલ વિ૦ અમૂલ્ય ૦મેળ વિ૦ મેળ ન ખાય તેવું, જુદા પ્રકારનું(૨) પુ૦ અણબનાવ ૦રાગ પું૦ અણબનાવ ૦લિંગ(-ગી) વિ૦ લિંગ-નિશાની વિનાનું(૨)વિદેહી(૩)નિર્લેપ, બ્રહ્મરૂપ. ૦લેખે અ૦ કોઈ ન જુએ તેમ (૨) નકામુ. ૦વાંકે (૦ગાર) વિ૦ વાંકે નહિ એવું ૦વિચાર્યું વિ૦ વગર વિચાર્યું ૦વિશ્વાસપું૦ અવિશ્વાસ ૦વીંધ્યુ વિ૦ વીંધ્યા વિનાનું (૨) ઘડાયા વિનાનું (૩) નહિ નાથેલુ (૪)ખસી કર્યા વિનાનું [—મોતી=વીંધ્યા વગરના મોતી જેવું -વણ પરખાયેલુ એવું]૦વીંધ્યો આખલો= મસ્ત-નહિ નાથેલો સાંઢ(૨)[લા]તેવો-જગતમા નહિ પલોટાયેલો અડબંગ માણસ ૦સમજ (૦ણ) સ્ત્રી૦ સમજનો અભાવ ૦સમજણું, ૦સમજુ વિ૦ સમજ વગરનું ૦સરખું વિ૦ સરખુ નહિ એવું ૦સરજ્યું વિ૦ સરજેલું-નિર્મિત નહિ એવું (૨) અણધાર્યું. ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ સિદ્ધિનો અભાવ, નિષ્ફળતા ૦સૂંધ્યું વિ૦ સૂંઘ્યા વિનાનું, તાજું. ૦હક(-ક્ક) પું૦ હકનો અભાવ. ૦હિત ન૦ અહિત ૦હૂતું વિ૦ ન હોય તેવું ૦હોણું વિ૦ નહિ થનારું

અણ(-ણી,-ણું) [सं अन] ક્રિ૦ પરથી નામ બનાવનો કૃત્પ્રત્યય ઉદા૦ હરણ વાવણી;દળણું

અણુક સ્ત્રી૦ (કા.) અડચણ, હરકત

અણુઈ(-ચી) સ્ત્રી૦[सं अनीति? प्रा अणईइ] જુઓ અણચી

અણકૂ(-કો)ટ પુ૦ જુઓ અન્નકૂટ [-ભરવો= અન્નકૂટનો ઉત્સવ ઊજવવો, તે માટે રાંધેલા અન્નનો ઢેર કરવો — લૂંટવો = તે ઉત્સવ અંગે, ઢેર લૂટવો]

અણખ સ્ત્રી૦ [दे अणक्ख=क्रोध?](કા) ઈર્ષા

અણખત(-લ) સ્ત્રી૦ અણગમો (૨) ઈર્ષા

અણગ(-ગો)હ પુ૦ સ્ત્રીઓનુ એક વ્રત

અણગાર વિ૦ [सं अनगार] ઘરબાર વિનાનું

અણગોક(-ખ,-હ) પુ૦ જુઓ અણગહ

અણચી સ્ત્રી૦ અંચઈ (ખાસ રમત અંગે) વાંકું બોલવું કે નીતિ બહાર વર્તવું તે, જૂઠ -ચિયું વિ૦અણચી કરતુ કે અણચીવાળું

અણછ સ્ત્રી૦ [सं. अनिच्छा] નામરજી

અણછ સ્ત્રી૦ ખો, ટેવ [તિરસ્કાર

અણછિયું ન૦ [दे अणक्ख=क्रोध?] છણકો;

અણછો [सं अन्य+छाया],૦વણછો પું૦પાકને નુકસાન કરે એવો છાયો

અણતા સ્ત્રી૦+ઊનતા, ખોડ [ઠાતુ ઘરેણુ

અણવટ પું૦ [સર૦ म]સ્ત્રીઓના પગના અંગૂ-

અણવણ વિ૦ અડવુ

અણવર પુ૦[सं अनुवर]પહેલી વાર સાસરે જતા વર અથવા કન્યા સાથે મોકલાતો સોબતી (૨) વરની સાથેનો કોઈ એકાએક પરણે તે -રિયું વિ૦ અણવરને લગતુ (૨) ન૦ અણવરપણું(૩) અણવર -રી વિ૦ સ્ત્રી૦ કન્યાની સાથે જનારી તેની બહેન કે બહેનપણી

અણવાણું વિ૦ જુઓ અડવું, અડવાણુ

અણસખડી સ્ત્રી૦ [અણ+સખડી] સખડી પેઠે એઠું ન ગણાય એવુ કાચુ કોરું ખાવાનુ

અણસણ ન૦ [प्रा] અનશન, ઉપવાસ (જૈન)

અણસાર પુ૦ [सं अनुसार ?] મળતાપણાનો અંશ (૨) સૂક્ષ્મ અસર

અણસાર(-રો) પુ૦ઈશારો,સંકેત(૨)ગણસારો

અણહિલ, ૦વાડ ન૦[प्रा](સ.)ગુજરાતની એક જૂની રાજધાની- આજનું પાટણ

અણહૂતું, અણહોણું જુઓ 'અણ'મા

અણાવવું સ૦ક્રિ૦'આણવું'નું પ્રેરક,આણે-લાવે એમ કરવું, મંગાવવું

અણિ(-ણી) [सं] સ્ત્રી૦ વસ્તુનો ઝીણો, ભોંકાય એવો છેડો(૨)ટોચ,શિખર(૩) છેક છેડાનો ભાગ; અવધિ,અંત (૪)કટોકટીનો સમય [—કાઢવી

=(ઊઘી કે પસીને) અણીદાર કરવું — ચૂકવી =ખરી કટોકટી કે લાગનો વખત વીતવો, કટોકટી માથી બચવું કે લાગ ન ગાપવો — સાચવવી= ખરી કટોકટી કે લાગના વખતે મદદગાર થવુ કે ખપમા આવવુ]૦દાર વિ૦અણીવાળુ ૦શુદ્ધ વિ૦ સાવ અખંડિત (૨) સંપૂર્ણ રક્ષિત -ણિમા સ્ત્રી૦ યોગની એક સિદ્ધિ ગમે તેવુ સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ ધારણ કરવાની શક્તિ -ણિયાળું વિ૦ અણીદાર -ણિયુ ન૦ હોડની ટોક (૨) આડુ -ણિયેલ વિ૦ અણિયાળુ

અણીદરો,૦કણીદરો પુ૦ મોકાની એક જાત

અણીસુ ન૦ એક જાતનુ બી - વસાણુ

અણુ વિ૦[સં]જરા જેટલુ, અતિ સૂક્ષ્મ(૨) પુ૦ (સમયનો કે કદનો) નાનામા નાનો ભાગ(૩)જેના વિશેષ ભાગ ન થઈ શકે તે—પરમાણુ (૪) એક જાતનુ ધાન્ય,કાંગ ૦ક વિ૦ અતિશય નાનુ (૨) પુ૦પરમાણુ ૦કણુ ન૦ પરમાણુ ૦તમ વિ૦ વધારેમા વધારે સૂક્ષ્મ ૦તા સ્ત્રી૦ અણુપણુ, અતિ સૂક્ષ્મતા ૦દ્રુત સ્ત્રી૦ પા માત્રા (સંગીત) ૦બૉમ્બ પુ૦ પરમાણુને તોડવાની વૈજ્ઞાનિક યુક્તિ વાપરીને તૈયાર થતો અતિ વિનાશક બૉમ્બ ૦માત્ર વિ૦(૨)અ૦જરાક જ બિલકુલ થોડુ ૦રેણુ પુ૦અત્યંત ઝીણી રજકણ ૦વાદ પુ૦ પરમાણુવાદ ૦વ્રત ન૦(ગૃહસ્થોનુ) નાનુ સુગમ વ્રત (મહાવ્રતથી ઊલટું)

અણુદિન અ૦+જુઓ અનુદિન

અણૂ(-ણો)જો પુ૦ [સં અનુયોગ] કારીગરોનો રજાનો દિવસ [— પાળવો, — રાખવો= કામકાજની રજા રાખવી]

અણોદરી વિ૦ જુઓ અનુદરી (૨) સ્ત્રી૦ (જૈન) દરરોજ ઓછુ ઓછુ જમતા જવાનુ તપ

અણોસરુ વિ૦ઝાંખુ (૨)ઉદાસ,ખિન્ન (૩)[કા] મંદ ઉત્સાહવાળુ

અતએવ અ૦ [સં] તેથી જ

અતટ વિ૦ [સં] કિનારા વિનાનુ

અતડુ વિ૦[અ+તટ, પ્રા तड?]ભળી જાય નહી એવુ (માણસ) (૨) તોછડુ, વરવુ [— રહેવું =અલગ કે અળગા રહેવુ, કોઈ સાથે ભળવુ નહિ]-ડાઈ સ્ત્રી૦, -ડાપણુ ન૦

અતત્ત્વાર્થ પુ૦ [સં] [illegible] મિથ્યા વસ્તુ

અતથ્ય વિ૦ (૨) ન૦ [સં] [illegible] (૨) નિ[illegible] [illegible] [illegible]

અતદ્ગુણસંવિજ્ઞાન પુ૦ [સં] [illegible]

અતન(-નુ) વિ૦ જુઓ [illegible]

અતનમતન સ્ત્રી૦ [illegible]

અતનુ વિ૦[સં] [illegible] (૨) પુ૦ (સં) [illegible]

અતન્[illegible] ન૦ [સં] [illegible]

અતમા વિ૦ [અ + [illegible]] [illegible] (૨) [illegible] -ત્મા વિ૦ [illegible] (૩) [illegible]

અતરડી સ્ત્રી૦ [illegible] -ડો પુ૦ [illegible]

અત[illegible] વિ૦ [સં] [illegible]

અત[illegible] વિ૦ [illegible] (૨) [illegible]

અતરાપી,-પુ વિ૦ [પ્રા [illegible]] [illegible]

અતર્ક વિ૦ [સં] [illegible] (૨) પુ૦ [illegible] -ર્કિત વિ૦ [illegible] -ર્ક્ય વિ૦ તર્ક[illegible] ન આવે એવું

અતર્પણીય વિ૦ [સં] તર્પી ન શકાય કે ન તર્પી[illegible] પડે એવુ

અતલ(-ળ) વિ૦[સં]તળિયા વિનાનુ, [illegible] (૨) ન૦ સાત પાતાળમાનુ એક

અતલગનુ વિ૦ એક નડકનુ (મ ા)

અતલસ સ્ત્રી૦ [અ] એક જાતનુ રેશમી કાપડ

અતવખ(-ષ) ન૦ જુઓ અતિવિષ

અતસિ(-સી) સ્ત્રી૦ [સં] અળસી (૨) શણનો છોડ (૩) સીમળો

અતળ વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ અતલ

અતળી વિ૦ [સં अतुलित] અતુલ ૦બળ વિ૦ અતુલ બળવાળુ ૦બાણુ વિ૦ બહુ જ મોટુ (૨) બિહામણુ

અતંગ વિ૦ તંગ વિનાનુ (૨) તંગ નહિ તેવુ

અતંત્ર વિ૦ [સં] તાર વિનાનુ (વાદ્ય)(૨)નિરંકુશ (૩) તંત્ર વિનાનુ, અવ્યવસ્થિત ૦તા સ્ત્રી૦

અતંદ્ર(-દ્રિત) વિ૦ [સં] સાવધ, જાગ્રત

અતઃ અ૦ [સં.] તેથી કરીને (૨) અહીંથી (૩) આજથી ૦પર અ૦ [સં] હવે પછી
અતાઈ વિ૦ [સર૦ હિં., મ; અ અતા–બક્ષિસ પરથી ?] વગર ગુરુએ ભણેલો—આહોશ (ગવૈયો)
અતાગ વિ૦ તાગ વિનાનું, બહુ જ ઊંડું
અતિ વિ૦ (૨) અ૦ [સં] અતિશય, ઘણું (૨) ઉપસર્ગ–'અતિશય', 'અમર્યાદ', 'હદ પારનું', '–થી આગળ જવું' એવા અર્થમાં ઉદા૦ નીચે શબ્દોમાં જુઓ
અતિકશ વિ૦ [સં] ન ગાંઠે એવું
અતિકાય વિ૦ [સં] મહાકાય
અતિકાલ પુ૦ [સં] વેળા વહી જવી તે
અતિકેશ(–સ)ર પું૦ [સં] એક વનસ્પતિ
અતિક્રમ પુ૦ [સં] હદ બહાર જવું તે (૨) [કાળનું] પસાર થઈ જવું (૩) ધસારો ૦ણ ન૦ અતિક્રમવું તે ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [સં અતિક્રમ્] અતિક્રમ કરવો
અતિક્રામી વિ૦ [સં] અતિક્રમ કરનારું
અતિક્રાંત વિ૦ [સં] હદ બહાર ગયેલું. –તિ સ્રી૦ ઉલ્લંઘન
અતિચાર પુ૦ [સં] અતિક્રાંતિ, અતિક્રમ
અતિજગતી સ્રી૦, પુ૦ [સં] એક છંદ
અતિજાત વિ૦ [સં] બાપથી સવાયું
અતિજ્ઞાન ન૦ [સં] વધારેપડતું – નિષ્ફળ જ્ઞાન
અતિથિ પુ૦ [સં] મહેમાન(૨)અભ્યાગત, ભિક્ષુક ૦પણું ન૦ ૦પૂજન ન૦ અતિથિનું પૂજન (૨) પરોણાગત ૦સત્કાર પુ૦ અતિથિનો સત્કાર (૨) પરોણાગત
અતિદેશ પું૦[સં]એક સ્થાનના ધર્મ કે નિયમનું બીજે સ્થાને આરોપણ (૨) મળતાપણા ઉપરથી અર્થને તાણીતૂસીને વધારવો તે
અતિધર્મ પુ૦ [સં] અતિશય ધર્મ (૨) ધર્મ ઉલ્લંઘી જવું – તેથી વિરુદ્ધ કામ
અતિપત્તિ સ્રી૦ [સં] જુઓ અતિક્રમ
અતિપરિચય પુ૦ [સં] હદ કે મર્યાદા બહારનો–વધારેપડતો પરિચય—સંબંધ કે ઓળખાણ
અતિપાત પુ૦ [સં.] અતિક્રમ(૨)ઉલ્કાપાત(૩) વિનાશ
અતિપાતક ન૦ [સં] મોટામાં મોટું પાપ
અતિપેદાશ (પૅ) સ્રી૦ વધારેપડતી પેદાશ
અતિપ્રતિજ્ઞા સ્રી૦ [સં] મર્યાદા બહારની–અઘટિત પ્રતિજ્ઞા
અતિપ્રશ્ન પુ૦ [સં] અધિકાર કે મર્યાદા બહારનો પ્રશ્ન (૨) તર્કની છેવટની હદે જઈને વિચારાતો અંતિમ પ્રશ્ન
અતિપ્રસંગ પુ૦ [સં] પુ૦ વધારેપડતો સંબંધ (૨) હદ ઉપરાતની છૂટ –ગી વિ૦ અતિપ્રસંગ કરનારું
અતિપ્રાકૃત(–તિક) વિ૦ [સં] પ્રકૃતિથી પર–[તેની પારનું
અતિબલા(–ળા) સ્રી૦ [સં] એક વનસ્પતિ(૨) (સં) વિશ્વામિત્રે રામને આપેલી અસ્ત્રવિદ્યા
અતિભાષિણી વિ૦ સ્રી૦ [સં] બહુ બોલનારી
અતિભૌતિક વિ૦ [સં] ભૌતિકથી પર, 'મેટા-ફિઝિકલ' ૦શાસ્ત્ર ન૦ 'મેટાફિઝિક્સ'
અતિમનુષ્ય પુ૦[સં]અલૌકિક પુરુષ, 'સુપરમૅન'
અતિમાનુષ (–ષી) વિ૦ [સં] અલૌકિક, મનુષ્યથી પર – તેના ગજા ઉપરનું
અતિયોગ પુ૦ [સં] રેલછેલ અતિશયતા
અતિરથ(–થી) પુ૦ [સં] જબરો–શ્રેષ્ઠ યોદ્ધો
અતિરિક્ત વિ૦ [સં] બહુ જ(૨) શૂન્ય, ખાલી (૩) શ્રેષ્ઠ (૪) ભિન્ન, વ્યતિરિક્ત
અતિ(–તી)રેક પુ૦ [સં] અતિશયતા (૨) ચડિયાતાપણું
અતિરોમશ વિ૦ [સં] બહુ વાળવાળું (૨) પુ૦ જંગલી બકરો (૩) મોટો વાંદરો
અતિવાદ પું૦ [સં] બહુ બોલવું તે(૨)અપ્રિય–કઠોર વચન (૩)અંતિમ હદે તર્કને લઈ જઈને કરાતો વાદ –દી વિ૦(૨)પુ૦ અતિવાદ કરનાર
અતિવિષા સ્રી૦ [સં] એક વનસ્પતિ–ઔષધિ
અતિવૃષ્ટિ સ્રી૦ [સં] જોઈએ તે કરતાં વધારે વરસાદ થવો તે
અતિવૈદિક વિ૦ [સં] વેદકાળ પહેલાનું
અતિવ્યાપ્તિ સ્રી૦ [સં] લક્ષ્ય ન હોય એવી વસ્તુનો સમાવેશ થવો તે (ન્યા)
અતિશય વિ૦ [સં] ઘણું જ(૨)પુ૦ પુષ્કળતા. ૦તા સ્રી૦ પુષ્કળતા –યોક્ત વિ૦ વધારીને કહેલું –યોક્તિ સ્રી૦ અત્યુક્તિ, વધારીને બોલવું તે (૨) [કા શા] એ નામનો અલંકાર

અતિશૂદ્ર પું૦ [સં] ભંગી ચમાર –દ્રી સ્ત્રી૦
અતિશે વિ૦ + જુઓ અતિશય
અતિસંધાન ન૦ [સં] છેતરપિંડી
અતિસંરક્ષક વિ૦ [સં] વધારેપડતું રક્ષણ કરનારું
અતિ(–તી)સાર પું૦ [સં] સંગ્રહણી
અતિસ્તુતિ સ્ત્રી૦[સં] વધારેપડતી સ્તુતિ ખુશામત
અતીક્ષ્ણ વિ૦ [સં] તીક્ષ્ણ નહિ એવું બૂઠું
અતીત વિ૦[સં] પર પહોંચેલું, –ને વટાવી ગયેલું (૨) ગત, વીતેલું
અતીત પું૦ + જુઓ અતિથિ
અતીવ વિ૦ [સં] અત્યંત
અતીંદ્રિય વિ૦ [સં] અગોચર, ઇન્દ્રિયાતીત
અતુલ(–લિત,–લ્ય) વિ૦ [સં] તુલના વગરનું અનુપમ (૨) તોલ વગરનું, અમાપ
અતૂટ વિ૦ [અ+તૂટવું] અખંડ, મજબૂત (૨) તોડયું તૂટે નહિ એવું
અતોડ વિ૦[અ+તોડવું]તોડી ન શકાય એવું
અતૃપ્ત વિ૦ [સં] અસંતુષ્ટ –પ્તિ સ્ત્રી૦ તૃપ્તિનો અભાવ [તૃષ્ણાનો અભાવ
અતૃષ્ણ વિ૦ [સં] તૃષ્ણારહિત –ષ્ણા સ્ત્રી૦
અતો ભ્રષ્ટ તતો ભ્રષ્ટ વિ૦ [સં] અહીં તહીં– બંને ઠેકાણેથી ભ્રષ્ટ નહિ ઘરનું નહિ ઘાટનું
અતોલ વિ૦ [સં] જુઓ અતુલ
અત્તર ન૦[अ इत्र]પુષ્પાદિક સુગંધીદાર પદાર્થનો અર્ક ૦ગુલાબ ન૦બ૦વ૦ અત્તર અને ફૂલ [–કરવાં,–થવાં=તે આપીને સન્માન કરવું કે થવું] ૦દાની સ્ત્રી૦, –રિયું ન૦ અત્તર રાખવાનું પાત્ર –રિયો, –રી પું૦ અત્તરવાળો અત્તર બનાવનારો કે વેચનારો
અત્તર અ૦ [સં अत्र] અહીં ૦ઘડી અ૦ ૦પગલે અ૦ ૦સાત અ૦ [अ माअत= કલાક] અબઘડી, હમણાં જ ૦મતું, ૦સાખ = જુઓ 'અત્ર'માં
અત્તારી પું૦[अ अत्तार+ई] અત્તરિયો જુઓ
અત્યદ્ભુત વિ૦ [સં] અતિ અદ્ભુત
અત્યનુમંદ્ર વિ૦[સં] અનુમંદ્રથી પણ વધુ મંદ્ર–નીચેના સપ્તકનું (સંગીત)
અત્યય પું૦ [સં] જુઓ અતિક્રમ
અત્યલ્પ વિ૦ [સં] અતિ અલ્પ
અત્યંત વિ૦[સં] [illegible]
અત્યાકૃષ્ટ વિ૦ [સં] [illegible]
અત્યાગી વિ૦[સં] [illegible]
અત્યાનંદ પું૦[સં] [illegible]
અત્યાચાર પું૦[સં] [illegible]
અત્યાજ્ય વિ૦ [સં] [illegible]
અત્યાર સ્ત્રી [સં [illegible]
અત્યાવશ્યક વિ૦[સં] [illegible] જરૂરી
અત્યાસક્તિ સ્ત્રી૦[સં] [illegible]
અત્યાહાર પું [સં] [illegible]
અત્યુક્તિ સ્ત્રી૦ [સં] [illegible]
અત્યુત્તમ વિ૦ [સં] [illegible]
અત્યુત્સાહ પું૦ [સં] [illegible]
અત્ર અ૦[સં] [illegible] ૦સ્થ વિ૦[સં] [illegible] ૦મતું, ૦સાખ= [illegible] જેવા [illegible] દસ્તાવેજમાં [illegible]
અત્રિ પું૦[સં] (ન) [illegible]
અત્રે અ૦ [સં અત્ર] અહીં ૦થી =અ૦ અહીંથી
અથ અ૦[સં] [illegible](૨)આરંભ [illegible] ૦શ્રી [illegible] ૦ઇતિ અ૦ [illegible] પૂરેપૂરું ૦કિમ્ અ૦ [illegible] ૦ચ અ૦ અને વળી
અથક વિ૦ જુઓ અથાક
અથ કિમ્, અથ ચ [સં] જુઓ 'અથ'માં
અથટવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ અથડાવું
અથડાવું અ૦ક્રિ૦ [સં आ+स्फट ?] ટિચાવું અફળાવું (૨) રખડવું ભટકવું (૩) [લા] ફાંફાં મારવા (૪) તકરાર થવી –અથડી સ્ત્રી૦ સામસામે કે અહીંથી તહીં અથડાવું–ટિચાવું તે(૨) રખડપટ્ટી, ટિચામણ(૩) લડાઈ –ઉ વિ૦રખડાઉ –ટ પું૦ અથડાવું તે –મણ(–ણી) સ્ત્રી૦ રખડપટ્ટી, ટિચામણ (૨) તકરાર, લડાઈ [–પડવી=રખડવા કરવાની મહેનતમજૂરી

થવી કે કરવી પડવી] —મણુ કુટામણુ સ્ત્રી૦ અથડાવું કુટાવું તે

અથરાઈ સ્ત્રી૦ [સં अस्थिर, પ્રા अथिर] (કા.) અસ્થિરતા, ચંચળતા (૨) અધીરાઈ (૩) ઉતાવળ

અથરું વિ૦ (કા) અસ્થિર, ચંચળ (૨) અધીરું (૩) ઉતાવળું

અથર્વ,૦ણ,૦વેદ પું૦ [સં.] ચોથો વેદ.

અથર્વવેદી વિ૦ [સં.] એ વેદનો અનુયાયી (બ્રાહ્મણ) (૨) અથર્વવેદને લગતુ

અથવા ઉભ૦ [સં] કિંવા, કે

અથાક વિ૦ [અ+થાક, દે अत्थक्क=થાક્યા વગર (૨) સતત, હમેશ] થાકે નહિ તેવું, અથક

અથાક(–ગ) વિ૦ [દે अत्थग्घ=અગાધ] અથાહ; અગાધ, અતાગ (૨) પાર વિનાનું

અથાણું ન૦ [હિં अथाना] મીઠા કે મસાલામા આથી રાખેલા ફળ મૂળ ઇત્યાદિ [— કરવું =અથાણું બનાવવુ (૨) [લા] નકામુ સંઘરી કે રાખી મૂકવું – કામમા ન લેવું — નાખવુ = અથાણું કરવું, અથાવા માટે મૂકવું]

અથાવું અ૦ક્રિ૦ ['આથવું'નુ કર્મણિ] મીઠું કે મસાલો બરાબર ચડવો [વગરનુ; અથાગ

અથાહ વિ૦ [પ્રા अत्थाह, સં अस्ताघ] થાહ

અથેતિ અ૦ [સં] અથથી ઇતિ, સંપૂર્ણ

અથોભ વિ૦ થોભ વિનાનુ

અદક વિ૦ [સં अधिक] અદકુ, વધારે ૦જીભું વિ૦ બહુબોલું, બટકબોલુ ૦ડું વિ૦ દોઢડાહ્યું ૦પાંસળુ (–ળિયું) વિ૦ મોટપ કે પૈસો ઇત્યાદિ ન જીરવી શકે એવા સ્વભાવનુ (૨) જેના પેટમા વાત ટકે નહીં એવું, વાતોડિયું. –કુ વિ૦ અધિક, વધારે –કેરું વિ૦ અદકુ (પ)

અદક્ષ વિ૦ [સં] અકુશળ

અદગ્ધ વિ૦ [સં] નહિ બળેલુ

અદત્ત વિ૦[સં]નહિ આપેલુ (૨) ન૦ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ હોઈ થયેલુ દાન –ત્તા વિ૦ સ્ત્રી૦ અવિવાહિતા

અદત્તાદાન ન૦ [સં] ચોરી

અદન ન૦ [સં] ભોજન, ખાવુ તે

અદના(–નું) વિ૦ [અ.] મામૂલી; રાંક

અદબ સ્ત્રી૦[અ]વિવેક, મર્યાદા (૨) બંને હાથને કોણીથી વાળી સામસામી કોણી આગળ કાંડાં ટેકવી કરાતી મુદ્રા [— કરવી,— વાળવી=તે મુદ્રા કરવી; અદબસર હાથ તેમ ગોઠવવા — રાખવી = માન કે મર્યાદા સાચવવી] [વાળુ

અદબદ વિ૦[સં अर्धबद्ध?] અચોક્કસ, સંશય-

અદબદ વિ૦+અદ્ભુત, અલૌકિક [એવું

અદમ્ય વિ૦[સં.] દબાય નહિ કે દાબી ન શકાય

અદય વિ૦ [સં] નિર્દય ૦તા સ્ત્રી૦

અદ(–ધ)રકવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ અધરકવુ

અદરમ પું૦ [આદુ+રસ] આદાનો રસ

અદરાવું અ૦ક્રિ૦ 'આદરવુ'નુ કર્મણિ (૨) વિવાહ – મગાઈ થવી

અદર્શ વિ૦ [સં] નહીં દેખાતુ, ન દેખાય તેવુ

અદર્શન ન૦ [સં] ન દેખાવુ તે (૨) લોપ

અદલ વિ૦[અ' अद्ल] બરાબર, ખરું, યથાર્થ. ૦તા સ્ત્રી૦ ન્યાયીપણું ૦નો કાંટો=ચોખ્ખો ન્યાય. ૦નો ઘંટ=ન્યાય માગવા આવનારે વગાડવા માટે (જૂના વખતમા) રખાતો ઘંટ

અદલ(–ળ) વિ૦ [સં] દલ–પાંદડી વિનાનુ (૨) જાડાઈ વિનાનુ (૩) દાળ ન પડે એવુ

અદલતા સ્ત્રી૦ [જુઓ 'અદલ'મા] ન્યાયીપણું

અદલફદલ વિ૦ શરીરે જાડુ — ગોળમટોળ

અદલબદલ અ૦ [અદલ+બદલો? કે 'બદલો'નું દ્વિત્વ?] ફેરબદલ, હેરફેર [ફેરબદલી

અદલાબદલી સ્ત્રી૦, **અદલોબદલો** પું૦

અદવારકું અ૦ [સં अद्य+वार] અબઘડી

અદળ વિ૦ જુઓ અદલ [એવું

અદંડ્ય વિ૦[સં] દંડી ન શકાય કે દંડવું ન ઘટે

અદા સ્ત્રી૦[ફા]અંગચેષ્ટા, નખરા (૨) અભિનયની છટા; અંગવિન્યાસ, 'પોઝ' (૩) [અ] અ૦ પૂરુ—ચૂકતે (કરવું, થવું સાથે વપરાય છે જેમ કે, ફરજ, દેવું અદા કરવું)

અદા સ્ત્રી૦ જુઓ અદાવત ૦ચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ વેરનો કાગળ, જાસાચિઠ્ઠી

અદાતા વિ૦ (૨) પું૦[સં]દાન ન કરે તેવું; કૃપણ

અદાપ પું૦; ન૦, –પો પું૦ [સં आताप] દુ:ખ; બળાપો ૦વું સ૦ ક્રિ૦ પીડવું

અદાયાદ વિ૦ [સં] વારસ થવાના હક વિનાનુ (૨) વારસ વિનાનુ [નહિ લગતું

અદાયિક વિ૦[સં]વારસ વિનાનું (૨) વારસાને

અદાર વિ૦ [સં] સ્ત્રી વગરનું, વિધુર કે વાંઢો
અદાલત સ્ત્રી૦ [અ] કોર્ટ, ઇન્સાફની કચેરી (અદાલતમાં જવું, અદાલતે ચઢવું=સરકારમાં ફરિયાદ કે દાવો માંડવો) [નાખનાર
અદાવત સ્ત્રી૦ [અ] વેર -તિયું વિ૦ અદાવત
અદાહ્ય વિ૦ [સં] અગ્નિ નહિ કે બાળી ન શકાય તેવું
અદિતિ સ્ત્રી૦ [સં] (સં) દેવોની માતાનું નામ
અદિયો પું૦ ભેટ
અદીઠ(-ઠું) વિ૦ [સં અદૃષ્ટ] દીઠેલું નહિ તેવું અદૃષ્ટ (૨) જોવાને અયોગ્ય
અદીન વિ૦ [સં] દીન નહિ તેવું, તેજસ્વી
અદીટ વિ૦ [અ+દીટું] દીટા વિનાનું
અદુષ્ટ વિ૦ [સં] દુષ્ટ નહિ તેવું
અદુઃખનવમી સ્ત્રી૦ [સં] ભાદરવા સુદ નોમ, જ્યારે સ્ત્રીઓ દેવીપૂજા કરે છે
અદૂગડું વિ૦ [અર્ધ–અપ+સં उत्कुटुक, प्रा उक्कुडुअ પરથી ?] જુઓ અધૂકડું [—રહેવું =નિરાંત ન રહેવી, અજંપો થવો, મનમાં ઊંચાનીચા થવું —રાખવું=અદૂગડું રહે એમ કરવું, જંપવા ન દેવું]
અદૂડોમદૂડો પું૦ છોકરાની એક રમત
અદૂરદર્શી વિ૦ [સં] ટૂંકી દૃષ્ટિનું, લાંબો વિચાર નહિ કરનાર
અદૂષિત વિ૦ [સં] દૂષિત નહિ એવું
અદૃઢ વિ૦ [સં] દૃઢ નહિ એવું, અસ્થિર
અદૃશ્ય વિ૦ [સં] દેખાય નહિ એવું, ગુપ્ત (૨) અલોપ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ ગુપ્ત રહેવાની કળા
અદૃષ્ટ વિ૦ [સં] દીઠેલું–જાણેલું નહિ તેવું (૨) ન૦ ભાગ્ય, ૦પૂર્વ વિ૦ પૂર્વે નહિ દેખાયેલું, તદ્દન નવીન ૦મત પું૦ જુઓ અદૃષ્ટવાદ ૦વશાત્ અ૦ દૈવયોગે ૦વાદ પું૦ નસીબવાદ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ ભવિષ્ય જાણવાની વિદ્યા (૨) અદૃશ્ય રહેવાની વિદ્યા, જાદુ -ષ્ટાર્થ વિ૦ ગૂઢ અર્થવાળું (૨) આત્મજ્ઞાનને લગતું
અદૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં] ખરાબ દૃષ્ટિ, ક્રોધ ભરેલી અથવા ઝેરી નજર
અદેખું,-ખિયું વિ૦ [અ+દેખવું] અદેખાઈવાળું -ખાઈ સ્ત્રી૦ બીજાની સારી સ્થિતિ દેખી ન ખમાવાથી થતી દ્વેષની લાગણી, ઈર્ષા
અદેય વિ૦ [સં] આપી ન શકાય કે ન આપવા જેવું
અદોરી વિ૦ [સં] [illegible] વિનાનું [illegible]
અદો પું૦ આંબો દાદો (૨) [illegible]
અદોદળું વિ૦ [illegible]
અદોષ,-ષિત,-ષી વિ૦ [સં] નિર્દોષ
અદ્દલ અ૦ [illegible]
અદ્ભુત વિ૦ [સં] [illegible] (૨) ન૦ ચમત્કાર, આશ્ચર્ય [illegible]
અદ્ય અ૦ [સં] આજ (૨) હમણાં ૦તન વિ૦ આજનું, [illegible] -પિ અ૦ [સં] હજુ પણ
અદ્રક ન૦ [પ્રા૰ अद्दक, સં૰ आर्द्रक] આદું
અદ્રવ વિ૦ [સં] પ્રવાહી નહિ તેવું (૨) ઓગળે નહિ તેવું
અદ્રાવ્ય વિ૦ [સં] ઓગાળી ન શકાય તેવું
અદ્રિ પું૦ [સં] પર્વત ૦જ વિ૦ પર્વતમાં ઉપજેલું ૦જા, ૦સુતા સ્ત્રી૦ (સં) હિમાલયની પુત્રી–પાર્વતી ૦પતિ, ૦રાજ પું૦ (સં) પર્વતોનો રાજા–હિમાલય ૦સાર પું૦ લોખંડ
અદ્રોહ પું૦ [સં] દ્રોહનો અભાવ -હી વિ૦ દ્રોહી નહિ એવું -હ્ય વિ૦ જેનો દ્રોહ ન કરવો જોઈએ વા ન કરી શકાય એવું
અદ્વય વિ૦ [સં] અજોડ (૨) ન૦ એકતા
અદ્વિતીય વિ૦ [સં] અજોડ, અનન્ય
અદ્વેષ વિ૦ [સં] દ્વેષરહિત (૨) પું૦ દ્વેષનો અભાવ ૦તા સ્ત્રી૦ દ્વેષરહિતપણું -ષી વિ૦ [સં] દ્વેષ નહિ કરનાર
અદ્વૈત ન૦ [સં] એકતા (૨) જીવાત્મા અને પરમાત્માની એકતા (૩) બ્રહ્મ ૦ભાવ પું૦ ભેદબુદ્ધિનો અભાવ. ૦મત પું૦ અદ્વૈતવાદ ૦વન ન૦ (સં) પુરાણોમાં આવતું એક કલ્પિત વન ૦વાદ પું૦ જીવાત્મા અને પરમાત્મા એક જ

છે એવો મત; જગતનુ મૂળ તત્ત્વ એક જ છે એવો મત, વેદાંત **૰વાદી** વિ૰(૨)પું૰ અદ્વૈત-વાદમા માનનાર **૰તાનંદ** પુ૰ બ્રહ્માનંદ

અધ વિ૰[सं.अर्ध]અડધું (સામાન્ય રીતે શબ્દની પૂર્વે સમાસમા વપરાય છે.) **૰કચરુ** વિ૰ અડધુ કચરેલુ–છૂંદેલુ (૨)કાચુ પાકુ (૩)[લા] અર્ધદગ્ધ **૰કોસ** પુ૰ અર્ધો કોસ, અધગાઉ **૰ખાચું** વિ૰ અડધુ ખવાઈ ગયેલુ (૨) ભેગ-વાળી(ધાતુ) **૰ખોખરું** વિ૰ ફૂટેલું–કચરેલુ **૰ખોલું** વિ૰ અડધુ ઊઘડેલું **૰ગજ** પુ૰ આશરે બાર ઇંચ **૰ગજી** વિ૰ અધગજ જેટલુ **૰ગાઉ** પુ૰ અડધો ગાઉ **૰ગારિયુ** ન૰ માટીનુ અને છાણનુ મિશ્રણ **૰ઘડી** સ્રી૰ અડધી ઘડી, થોડી વાર **૰પચું** વિ૰ અડધુ પોચુ, પાણીપોચું (૨) અડધુ પચેલુ **૰પડિ-યાળી** વિ૰ સ્રી૰ અડધી મીચેલી, મસ્તી ભરેલી (આખ) **૰બળ્યું** વિ૰ અડધુ બળેલુ (૨)અદેખુ કંકાસિયું **૰ભણ્યું** વિ૰અધકચરા ભણતરવાળુ; અર્ધદગ્ધ **૰ભાગ** પુ૰ અડધો ભાગ. **૰મણ** ન૰ મણનો અર્ધો ભાગ **૰મણિયું** વિ૰ જેમા અર્ધો મણ માય તેવુ (પાત્ર)(૨)અર્ધા મણના વજનનુ **૰મણિયો, ૰મણીકો** પુ૰ અધમણનુ કાટલુ **૰મૂઉં** વિ૰ અડધુ મરેલુ **૰મૂંડ્યું** વિ૰ અડધુ મૂડેલુ (૨) અડધુ કરીને બાકી રહેલુ **૰રાત** સ્રી૰ અડધી રાત (૨) [લા] ભારે અગવડનો વખત **૰રાત મધરાત** અ૰ રાત્રે ખૂબ મોડે–ગમે તે વખતે (૨) અણીને વખતે **૰વચ** સ્રી૰ મધ્ય, વચ (૨) અ૰ મધ્યમા, વચમા(૩)પૂરું થતા પહેલા **૰વચરું** વિ૰ વચ્ચે લટકતું (૨) અધવચ આવીને અટકેલુ (૩) અધવધરું (૪) અધવચ વિકૃત થયેલુ **૰વચાળ** અ૰ જુઓ અધવચ **૰વધરું** વિ૰ કાચી સમજવાળુ, અર્ધદગ્ધ **૰વાર** પુ૰ અડધો વાર (માપ) (૨) અડધોઅડધ કરીને આપવુ તે **૰વારવું** અ૰ ક્રિ૰ અડધુ થવું (૨)સ૰ક્રિ૰ અડધોઅડધ કરવુ **૰વારિયું** વિ૰ અડધુ કરેલુ (૨) ન૰ અડધુ કરેલુ કામ (૩) જુઓ અધવારું **૰વારું** ન૰ બે સ્થળે રહેવાનું રાખવુ તે (૨) અડધે ભાગે ભાગિયો રાખવો તે. **૰વાલ** સ્રી૰ અડધો વાલ **૰વાલી** સ્રી૰ ૧॥ રતીભારનું વજન–કાટલુ (૨) અડધી પાલીનું એક માપ **૰વાવર્યું** વિ૰ અડધુ વાવરેલું –ખરચેલુ. **૰સસતું** [અર્ધ+શ્વસ્ (प्रा सस) પરથી ?] વિ૰ અધમૂઉં **૰સૂકું** વિ૰ અડધુ-પડધુ સુકાયેલુ.

અધકૂકું વિ૰ જુઓ અધૂકડું કે અદૂગડુ

અધણિયાતું વિ૰ માલિક વિનાનુ

અધધધ અ૰ આશ્ચર્ય અને બહુપણું દર્શાવનાર [ઉદ્ગાર

અધન(–ની) વિ૰ [सं] નિર્ધન, પૈસા વિનાનુ

અધન્ય વિ૰ [सं.] ધન્ય નહિ એવું, અભાગી (૨) તુચ્છ **૰તા** સ્રી૰

અધમ વિ૰ [सं] નીચ, નઠારું, હલકટ (૨) ધિક્કારવા યોગ્ય **૰તા** સ્રી૰ **–માધમ** વિ૰ અધમમા અધમ. **–માંગ** ન૰ શરીરનુ નીચલું અગ, પગ **–મોદ્ધાર** પુ૰ અધમનો–પાપીનો ઉદ્ધાર (૨) પાપીનો ઉદ્ધાર કરનારો–ઈશ્વર **–મોદ્ધારક** વિ૰ પાપીનો ઉદ્ધાર કરનારુ. **–મોદ્ધારણ** વિ૰ પાપીને તારનારું (૨) ન૰ પાપીને તારવો તે

અધમણ, –ણિયું, –ણીકો જુઓ 'અધ'મા

અધમૂઉં વિ૰ જુઓ 'અધ'મા

અધર વિ૰[सं]નીચેનુ (૨)પુ૰ નીચલો હોઠ, હોઠ **૰પાન** ન૰ અધરરસનુ પાન, અધર પર ચુંબન **૰મધુ** ન૰ અધરરસ **૰રસ** પુ૰ અધરમાથી ઝરતો રસ **૰સુધા** સ્રી૰, **–રામૃત** ન૰ અધરરસરૂપી અમૃત **–રાંશ** પુ૰ નીચેનો ભાગ **–રો(–રૌ)ષ્ઠ** પુ૰ નીચેનો હોઠ

અધ(–ધ્ધ)ર અ૰ જુઓ અધ્ધર **૰તાલ** વિ૰ લટકતુ, અનિશ્ચિત

અધરકવું સ૰ ક્રિ૰ અદરકવું, દૂધ મેળવવું–આખરવુ **–ણ** ન૰ અખરામણ

અધરણ ન૰ જુઓ આધણ, આધરણ

અધરતું વિ૰ અધવચ બંધ પડેલુ, રઝળતુ

અધરવટ અ૰ અતરિયાળ

અધરાત સ્રી૰ જુઓ 'અધ'મા

અધરાયું વિ૰ નહિ ધરાયેલું, અતૃપ્ત

અધરેકવું, –ણ જુઓ અધરકવુ, –ણ

અધર્મ પુ૦ [सं] ધર્મ નહિ તે, પાપ, અનીતિ (૨) અન્યાય (૩) અકર્તવ્ય (૪) શ્રુતિસ્મૃતિ વિરુદ્ધ કર્મ કે વર્તન [અધર્મનું-હરામનું અનીતિનું આવવું, લેવું, ખાવું, ઇત્યાદિ વગેરે માપે] ૦તા સ્ત્રી૦ -ર્માચરણ ન૦, -ર્માચાર પુ૦ ધર્મવિરુદ્ધ વર્તન -ર્માચારી વિ૦ અધર્મી -ર્મી વિ૦ ધર્મવિરુદ્ધ વર્તનાર પાપી -ર્મ્ય વિ૦ અધર્મવાળું, ધર્મવિરુદ્ધ
અધવચ ૦ર્ફ, -ચાળ જુઓ 'અધ'માં
અધવારું વિ૦ જુઓ અધ'માં
અધવાયુ વિ૦ [सं अध्व+गायक?] ગાડાં ભાડે ફેરવનાર(૨)ન૦ તેવો ધંધો [ગોનો વેપારી
અધ(-ધો)રાયો પુ૦ ગાડાં ભાડે ફેરવનાર (૨)
અધવાર, ૦ણુ, -ળિયુ, -રુ જુઓ 'અધ'માં [અધવાર્યા ઉનાળાની પેલદાર(અર્ધા ઉનાળા-ગ્રીષ્મ ઋતુની)ઘણી ભારે મિલકી]
અધમ અ૦[सं] જુઓ અધ ૦સ્વસ્તિક પુ૦ બરાબર પગ નીચેનું આકાશબિંદુ (ખ)
અધ [सं] અ૦ નીચે (સમાસમાં નામ કે વિ૦ પૂર્વે 'નીચે' 'નીચેનું' એવા અર્થમાં) ૦કાય સ્ત્રી૦ શરીરનો નીચલો ભાગ ૦પતન ન૦ જુઓ અધઃપાત ૦પતિત વિ૦ અધોગતિને પામેલું ૦પાત પુ૦ નીચે પડવું તે (૨) અધોગતિ ૦શય્યા સ્ત્રી૦ જમીન પર પથારી કે સૂવું તે
અધાક વિ૦ ધાક-દાબ વિનાનું
અધાતુ સ્ત્રી૦ [सं] ધાતુ નહિ તે ૦ક વિ૦ ધાતુનું નહિ તેવું [અધાધૂધી
અધાધંધ, અધાધુ(-ધૂ)ધ(-ધી) સ્ત્રી૦ જુઓ
અધાધૂ(-ધો)મ અ૦ સાવ, નરાતાળ
અધાર વિ૦+આધાર વિનાનું (૨) અસહ્ય
અધાર્મિક વિ૦[सं]ધાર્મિક નહિ એવું ૦તા સ્ત્રી૦
અધાંધ વિ૦ [सं अर्ध+અંધ] અર્ધું-લગભગ આંધળું, ઝાંખું દેખતું
અધિ [सं] ઉપસર્ગ નામ પૂર્વે આવતાં 'મુખ્ય' 'શ્રેષ્ઠ' 'અધિક' એવા ભાવ બતાવે. ઉદા૦ 'અધિરાજ, અધિક્રમણ'
અધિક વિ૦ [सं] વધારે, વધારાનું (૨) ન૦ એક નિગ્રહસ્થાન, હેતુ, વ્યાપ્તિ અને દૃષ્ટાંતથી જે સિદ્ધ થાય તેનાથી અધિક સિદ્ધ કરવું તે (ન્યા. શા) (૨) અતિશયોક્તિ જેવો એક અલંકાર (કા.શા.) ૦તર વિ૦ વિશેષ [illegible] ૦તા સ્ત્રી૦ ૦તિથિ સ્ત્રી૦ જેમાં બે સૂર્યોદય [illegible] હોય તેવી તિથિ ૦પ્રામાણિક વિ૦ જુઓ અપ્રામાણિક ૦માસ પુ૦ [illegible] [illegible] [illegible] પુ૦ [illegible] [illegible] -કાઈ [illegible] -ધિક વિ૦ વધુ [illegible] -કાલંકાર પુ૦ [illegible] (કા.શા.) -ક્રાંત [illegible] (૨) [illegible] [illegible] -ધુ વિ૦ [illegible] (૧) -ધિકાનુ વિ૦ [illegible] (૨) [illegible] -ધિકમાસ પુ૦ [illegible] (૧)
અધિકરણ ન૦ [सं] [illegible] આધાર(૩)[વ્યા] [illegible]
અધિકાઈ, -ધિક જુઓ 'અધિક'માં
અધિકાર પુ૦ [सं] સત્તા, હકૂમત (૨) [illegible] (૩) [illegible] (૪)[illegible](૫)[illegible] (૬) [વ્યા] મુખ્ય નિયમ જે બાકી નિયમો પર અધિકાર ચલાવે છે (૭) શબ્દનો વાક્યમાં સંબંધ ૦ભેદ પુ૦ અધિકારનો ભેદ -રી વિ૦ [illegible] (૨) [illegible] (૩) [illegible] (૪) અમલદાર -રિતા સ્ત્રી૦ અધિકારીપણું (૨) યોગ્યતા
અધિકાલંકાર પુ૦ [सं] જુઓ 'અધિક'માં
અધિકાંગ ન૦ [सं] જુઓ 'અધિક'માં
અધિકુ વિ૦ (પ) અધિક [સત્તાવાર
અધિકૃત વિ૦ [सं] નીમેલું (૨) સત્તાવાળું (૩)
અધિકૃતિ સ્ત્રી૦ [सं] અધિકાર
અધિકોત્તર વિ૦ [सं] અધિકોત્સાર પુ૦ [सं] જુઓ 'અધિક'માં
અધિક્રમણ ન૦ [सं] હુમલો, ચડાઈ
અધિક્ષેપ પુ૦ [सं] અપમાન, નિંદા, અપશબ્દ કહેવો તે
અધિગત વિ૦ [सं] જાણેલું (૨) મેળવેલું
અધિગમ પુ૦, ૦ન ન૦ [सं] પ્રાપ્તિ; લાભ(૨) અભ્યાસ; જ્ઞાન (૩) સ્વીકાર -મ્ય વિ૦ જાણવા યોગ્ય (૨) મેળવવા યોગ્ય

અધિત્યકા સ્ત્રી૰ [સં] ઊંચાણ પર આવેલો પ્રદેશ, 'ટેબલલેન્ડ'
અધિદેવ પું૰ [સં] શ્રેષ્ઠ દેવ, પરમેશ્વર(૨)રક્ષક દેવ (૩) મુખ્ય અધિષ્ઠાતા દેવ ૦તા સ્ત્રી૰(૨) પુ૰બ૰ વ૰ અમુક સ્થળ કે વસ્તુનો ખાસ દેવ કે દેવી, રક્ષક દેવ કે દેવી
અધિદૈવ,૦ત ન૰ [સં] મુખ્ય બળ, પ્રધાનશક્તિ
અધિનામી વિ૰ નામીઓમાં શ્રેષ્ઠ
અધિનાયક પુ૰ [સં] મુખ્ય નાયક
અધિનેત્રી સ્ત્રી૰ [સં] સ્ત્રી-અધિનાયક
અધિપ પુ૰ [સં] રાજા, ઉપરી, સૂબો
અધિપતિ પુ૰ [સં] જુઓ અધિપ(૨)વર્તમાનપત્ર ચલાવનાર ૦પણું ન૰ [જડ સૃષ્ટિ
અધિભૂત ન૰ [સં] શ્રેષ્ઠ-પરમ તત્ત્વ (૨) સકળ
અધિમાંસ પુ૰ [સં] એક જાતનો રોગ, 'કેન્સર'
અધિયજ્ઞ પુ૰ [સં] શ્રેષ્ઠ યજ્ઞ (૨) યજ્ઞનો અધિષ્ઠાતા દેવ
અધિયારી સ્ત્રી૰ (કા) અધ્યારી, ફોગટ પંચાત કે માથાઝીક (૨) વેઠ [—સારવી=નકામી માથાઝીક કરવી, વગર લાભની નકામી પંચાતમાં પડવું.]
અધિયારું ન૰ વિયાય ત્યાં સુધી ઢોરને પાલવવા ભાગે આપવું-અધવારું કરવું તે
અધિયુ વિ૰[સં અ+ધી]ઠોઠ,મૂરખ —યો વિ૰પુ૰
અધિયોગ પુ૰ [સં] ગ્રહોનો શુભ યોગ
અધિરાજ (—જા) પું૰ [સં] સમ્રાટ, રાજાનો રાજા —જ્ય ન૰ સામ્રાજ્ય
અધિરૂઢ વિ૰ [સં] આરૂઢ [બેસવું તે
અધિરોહણ ન૰ [સં] ચડવું તે (૨) ગાદીએ
અધિવાસ પુ૰ [સં] મુખ્ય રહેઠાણ (૨) ખુશબો (૩) જુઓ 'અધિવાસન' (૪) પડોશી ૦ન દેવની પ્રતિષ્ઠા કરવી તે (૨) શરીરે સુગંધી લગાવી વસ્ત્ર પહેરવાં તે
અધિવાસર પું૰ [સં] ઉત્સવનો દિવસ,તહેવાર
અધિવેશન ન૰[સં] (સભા ઇ૰ની) બેઠક
અધિષ્ઠાતા પુ૰ [સં] મુખ્ય કરીને સ્થાપ્યા હોય તે (દેવ, રાજા, કારભારી વગેરે) (૨) નિયામક. —ત્રી સ્ત્રી૰ અધિષ્ઠાતા સ્ત્રી —ન ન૰ મુખ્ય સ્થાન; રહેઠાણ (૨) આધાર(૩) સત્તા, પ્રભાવ
અધિષ્ઠિત વિ૰ [સં] સ્થાપેલું, નીમેલું (૨) ઉપરી થઈને રહેલું (૩) વસેલું
અધીત વિ૰[સં.]જાણેલું,ભણેલું (૨)ન૰અધ્યયન
અધીન વિ૰ [સં] વશ, તાબેદાર ૦તા સ્ત્રી૰, ૦ત્વ ન૰
અધીર વિ૰ [સં.] ઉતાવળું, ચંચળ(૨) સ્ત્રી૰ અધીરાઈ. ૦તા સ્ત્રી૰ —રા વિ૰સ્ત્રી૰ ધીરજ ખોઈ કોપ કરે તેવી (નાયિકા) (૨) વીજળી
અધીરજ, —તા,—પ,અધીરાઈ સ્ત્રી૰અધીરાપણું ન૰ ધીરજનો અભાવ [અધીરાઈ આવવી=ધીરજ ન રહેવી, અધીરું-ઉતાવળું થવાવું —રાખવી, —લાવવી=અધીરું બનવું, મનને અધીરું - ઉતાવળું કરવું]
અધીરું વિ૰ધીરજ ખોઈ બેઠેલું,અધીર,ઉતાવળું
અધીશ,—શ્વર પુ૰ [સં] રાજાધિરાજ૰ સમ્રાટ (૨) ઈશ્વર
અધુધુ અ૰ (રવ૰ ?) અધધધ
અધુના [સં] હમણાં [વીતી જવી
અધુસારકું અ૰ ક્રિ૰ (કા) લગભગ અર્ધી મુદત
અધૂકડું વિ૰ જુઓ અદૂગડું, ઊભે પગે બેઠેલું કે બરાબર બેઠેલું નહીં તેવું
અધૂરિયું વિ૰ અધૂરું અપૂર્ણ
અધૂરું વિ૰ [સર૰ हिं ; म ; स अर्ध+पूर्ण ?] અપૂર્ણ,બાકી,ઊણું [અધૂરા પૂરા કરવા = આયુષ્યના બાકી દહાડા જેમ તેમ જીવી કાઢવા અધૂરામાં પૂરું=જાણે અધૂરું કે બાકી હોય ને પૂરું કરાતું હોય એમ (બળતામાં ઘી જેવું) —છોડવું, મૂકવું, રાખવું=પૂરું ન કરવું અધૂરે આવવું, અવતરવું, જન્મવું= નવ માસના પૂરા સમય પહેલાં જન્મ થવો અધૂરે જવું=કસુવાવડ થવી અધૂરો ઘડો છલકાવો=અપૂર્ણ કે અધવધરું હોય ને જ્ઞાનીપણાનું ખોટું જોર કે ગુમાન દાખવવું.]
અધેડ વિ૰ જુઓ આધેડ [અડધો પૈસો
અધેલી સ્ત્રી૰[સં. अर्ध] અડધો રૂપિયો. —લો પુ૰
અધૈર્ય ન૰ [સં] ધૈર્યનો અભાવ
અધો અ૰ [સં] અધ, નીચે (અધનું ઘોષ વ્યંજન પહેલાં સમાસમાં થતું રૂપ) ૦ગત વિ૰ પતિત અવનત (૨)નરકમાં પડેલું. ૦ગતિ

સ્ત્રી૦ અવનતિ પડતી (૨) નરકમાં પડવું તે, અવગતિ ૦ગામી વિ૦ નીચે-પતન તરફ જનાર ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ નીચી નજર ૦દ્વાર ન૦ ગુદા ૦બિંદુ ન૦ પગની નીચેનું બિંદુ ૦મુખ વિ૦ નીચા મોંવાળું (૨) ન૦ નીચું મોં ૦લોક પું૦ નાગલોક, પાતાળલોક (૨) ઊતરતી પંક્તિના લોક ૦વાયુ પું૦ અપાનવાયુ

અઘોટ(-ટ) વિ૦ જુઓ અઘોટ

અઘોટિયું ન૦ શેરડીના રસની કોઠી ભરવા કરવી તે [-કાઢવું = આખી કોઠી રસ કાઢવો]

અઘોડી સ્ત્રી૦ ગેડીનો ઉકાળેલો રસ

અઘોડું ન૦ [સ અર્ધોટ, હિં ગોડી] મૂએલા ઢોરના બદલામાં ચમાર તેના માલિકને જે ચામડું આપે તે

અધોતર ન૦ [ગ્રા૦ હિં.] એક જાતનું જાડું કપડું

અધોતું ન૦ વપરાયેલું કે છૂટું વસ્ત્ર

અધોધ [સં અધોઽધ] નીચે ને નીચે ઊતરતું

અધોલ ન૦ [સં અધમ્નલ] પર્વતના તળેટી પાસેનો સપાટ પ્રદેશ

અધોવાયો પું૦ જુઓ અધવાયો

અધોળ ન૦ [અર્ધ+તોલ] અડી રૂપિયાભાર વજન -ળી સ્ત્રી૦ અધોળનું આપિયું કે વજન -કાટલું -ળું ન૦ અધોળનું કાટલું

અધ્ધર અ૦ અધર, હવામાં લટકે એમ, ટેકા વિના (૨) અનિશ્ચિત [-જવાબ = ઉડાઉ કે તપાસ વગરનો અચોક્કસ જવાબ -ઉડાવવું = ઉડાઉ જવાબથી કે ગમેતેમ કાઢી નાખવું; સીધો જવાબ ન દેવો (૨) ખબર ન પડે તેમ લઈ લેવું-ઉપાડવું —ને અધ્ધર ચાલવું, રહેવું = બેપરવાઈ કે મગરૂરીથી આ કામમાં ટેકો નમાવ્યા વગર વર્તવું -ને અધ્ધર રાખવું = ઊંચું ને ઊંચું કે ખડે પગે (માણસને) રાખવું જંપીને બેસવા ન દેવું (૨) ફૂલ પેઠે ઊંચકી રાખીને સંભાળવું (માથું) અધ્ધર ફરવું = (અભિમાનની તોરી કે મસ્તીમાં) કોઈને ગણકારવું નહિ (૨) રોગથી માથું ચક્કર ફરતું લાગવું -રાખવું = (નામામાં) રકમ ચોપડે ન નાંખવી —લણવું = ઊભે છોડે કણસલાં લણવા]

અધ્ધરથી અ૦ કોઈ ઠામ ઠેકાણા વગર [illegible] અનિશ્ચિત, તાગ વગર — [illegible]

અધ્ધરતાલ અ૦ [illegible]

અધ્ધરપધ્ધર અ૦ તદ્દન અધ્ધર

અધ્યક્ષ પું૦ [સં] ઉપરી; મુખ્ય અધિકારી(-) (સભાનો) પ્રમુખ ૦પદ, ૦સ્થાન ન૦ અધ્યક્ષની જગા

અધ્યક્ષર પું૦ [સં] મુખ્ય [illegible]

અધ્યયન ન૦ [સં] અભ્યાસ

અધ્યવસાન ન૦ [સં] [illegible]

અધ્યવસાય પું૦ [સં] પ્રયત્ન, મહેનત (૨) નિશ્ચય (૩) ભાન

અધ્યસ્ત વિ૦ [સં] [illegible]

અધ્યા -ર્યો પું૦ [illegible]

અધ્યાત્મ વિ૦ [સં] આત્મા-પરમાત્મા [illegible] (૨) ન૦ તત્ત્વજ્ઞાન આત્મજ્ઞાન ૦જ્ઞાન ન૦ બ્રહ્મજ્ઞાન ૦યોગ પું૦ મનને [illegible] પદાર્થોમાંથી પાછું ખેંચી આત્મામાં જોડવું તે ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ આત્મવિદ્યા, બ્રહ્મવિદ્યા ૦શાસ્ત્ર ન૦ અધ્યાત્મ, યોગ ઇત્યાદિનું શાસ્ત્ર -ત્મિક વિ૦ [સં] અધ્યાત્મને લગતું આધ્યાત્મિક -ત્મેન્દ્રિય સ્ત્રી૦ આધ્યાત્મિક-વિષય સમજવાની ઇન્દ્રિય [illegible]

અધ્યાપક પું૦ [સં] શિક્ષક 'પ્રોફેસર' (ટૂંકમાં

અધ્યાપન ન૦ [સં] ભણાવવું તે ૦મંદિર ન૦ શિક્ષકોને શિક્ષા યોગ્ય બનાવનારી શાળા

અધ્યાપિકા સ્ત્રી૦ [સં] શિક્ષિકા સ્ત્રી-અધ્યાપક

અધ્યાય પું૦ [સં] પ્રકરણ

અધ્યાર અ૦ [સં આધ્યાહાર] અધ્યાહાર-બાકી હોય તેમ, અનુક્ત બાકી ઉદા૦ 'આ વાક્યમાં પદ અધ્યાર છે' એમ બોલાય છે

અધ્યારી સ્ત્રી૦ (ફા) અધિયારી કોગટની પંચાત ખાલી માથાઝીક

અધ્યારુ પું૦ [સં અધ્વર્યુ] જુઓ અધ્વર્યુ (૨) મહેતાજી, માસ્તર (૩) નોતરિયો (૪) મોબેદ પારસીઓનો ધર્મગુરુ (૫) એક બ્રાહ્મણ અટક

અધ્યારૂઢ વિ૦ [સં] ઊંચે ચડેલું (૨) શ્રેષ્ઠ

અધ્યારોપ પું૦, ૦ણ ન૦ [સં] ન હોય તેવા ગુણધર્મોનું આરોપણ કરવું તે (૨) ભૂલભરેલું જ્ઞાન

અધ્યારોહણ ન૦ [સં] ઊંચે ચડવું તે
અધ્યાસ પુ૦ [સં] જુઓ અધ્યારોપ (૨) મિથ્યા આરોપણ (૩) નિરંતર રહેતું લક્ષ કે ઊંડું ચિંતન
અધ્યાસવું સ૦ક્રિ૦ [સં. અધ્યાસ્] અધ્યાસ કરવો
અધ્યાહરણ ન૦ [સં] જુઓ અધ્યાહાર
અધ્યાહાર પુ૦ [સં] અર્થ સમજવા અનુક્ત પદ અથવા અર્થનું ઉમેરવું-લાવવું તે [—રહેવું, —હોવું = વાક્યમાં(પદ) ન કહેલું-બાકી રહેવું કે હોવું —રાખવું = (પદ) બાકી કે ન કહેલું રાખવું —લેવું = ખૂટતું (પદ) ઉમેરવું]
અધ્યાહૃત વિ૦ [સં.] અધ્યાહાર રાખેલું
અધ્યેતા પુ૦ [સં] વિશિષ્ટ વિદ્યાભ્યાસ કે સંશોધન માટે વિદ્યાપીઠ તરફથી ચૂંટાયેલો સ્નાતક (૨) વિદ્વાનોના મંડળનો સભ્ય, 'ફેલો' —ત્રી સ્ત્રી૦ સ્ત્રી-અધ્યેતા
અધ્રુવ વિ૦ [સં] અસ્થિર
અધ્વ પુ૦ [સં અધ્વન્] અધ્વા, રસ્તો ૦ખેદ પુ૦ [સં] મુસાફરીનો થાક ૦ગ પુ૦ [સં] મુસાફર
અધ્વર પુ૦ [સં] યજ્ઞ —ર્યુ પુ૦ [સં] યજ્ઞક્રિયા કરાવનાર, યજુર્વેદ જાણનારો બ્રાહ્મણ
અધ્વા પુ૦ [સં] માર્ગ, અધ્વ
અધ્વાંત ન૦ [સં] અંધારાનો અભાવ આછો પ્રકાશ (૨) જ્ઞાનનો અભાવ
અન્ [સં] સ્વરથી શરૂ થતા શબ્દની પૂર્વે અભાવ, નકાર કે નિષેધ ઇત્યાદિ બતાવવા વપરાતો પૂર્વગ (જુઓ અ) [નિરક્ષર; અભણ
અનક્ષર વિ૦ [સં] બોલી ન શકે એવું, મૂગું (૨)
અનગળ વિ૦ [સં અનર્ગલ] જુઓ અનર્ગળ (૨) [અણ+ગળવું] અણગળ [સાધુ; સંન્યાસી
અનગાર, —રિક વિ૦ [સં] ઘરવિનાનું (૨) પુ૦
અનગ્નિ પુ૦ [સં] અગ્નિનો અભાવ (૨) વિ૦ અગ્નિહોત્રી નહિ તેવું (૩) સંન્યાસી (૪) અગ્નિમાંથી પીસાતું [દોષરહિત
અનઘ વિ૦ [સં] અઘ-પાપ વિનાનું; નિષ્પાપ,
અનત વિ૦ [સં] નત-નમેલું નહિ એવું
અનથ વિ૦ નાથ્યા વિનાનું; નિરંકુશ (૨) વીંધાવ્યા વિનાનું (૩) નથ વિનાનું
અનઘડ વિ૦ [અન+ઘડવું] અણઘડ, અસંસ્કારી
અનદ્યતન વિ૦ [સં] અદ્યતન-આજનું નહિ એવું
અનધિકારી વિ૦ [સં.] અધિકાર વિનાનું, અપાત્ર
અનધિકૃત વિ૦ [સં] અધિકૃત નહિ એવું
અનધ્યાય પુ૦ [સં] અભ્યાસમાંથી છુટ્ટી
અન(—ને)નાસ ન૦ [પો.] એક ફળ
અનનુકૂલ(—ળ) વિ૦ [સં] અનુકૂળ નહિ એવું; પ્રતિકૂળ
અનનુનાસિક વિ૦ [સં] અનુનાસિક નહિ તેવું
અનન્ય વિ૦ [સં] અન્ય-જુદું નહિ તેવું (૨) અજોડ (૩) એકનિષ્ઠ ૦ગતિ સ્ત્રી૦ એક જ માર્ગ. ૦ગતિક વિ૦ અનન્ય ગતિવાળું ૦ચિત્ત વિ૦ જેનું ચિત્ત એક જ લક્ષ્યમાં લાગેલું છે તેવું (૨) ન૦ એકાગ્ર ચિત્ત ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ અનન્યપણું ૦ભાવ પું૦ અનન્યતા (૨) એક (ઈશ્વર) ઉપર જ ભક્તિ હોવી તે ૦યોગ પુ૦ અજોડ સંબંધ (૨) સારામાં સારો સંજોગ કે શુકન ૦સાધારણ વિ૦ બીજા કોઈને ન મળે એવું દુર્લભ
અનન્વય પુ૦ [સં] અન્વય-સંબંધનો અભાવ (૨) [કા શા] જેમાં ઉપમેયની અસામાન્યતા દર્શાવવા એની જ ઉપમા અપાયેલી હોય તે અલંકાર
અનન્વિ(—ન્વી)ત વિ૦ [સં] અસંબદ્ધ (૨) ખોટું
અનપત્ય વિ૦ [સં] અપત્ય વિનાનું, વાંઝિયું
અનપેક્ષ વિ૦ [સં] અપેક્ષારહિત, લાલસા વિનાનું (૨) કશા પણ સંબંધોથી પર, 'એબ્સોલ્યૂટ' ૦તા સ્ત્રી૦
અનપેક્ષા સ્ત્રી૦ [સં] અપેક્ષા ન હોવી તે —ક્ષિત વિ૦ અપેક્ષિત નહીં એવું, વણમાગ્યું —ક્ષી વિ૦ અનપેક્ષ
અનપેત વિ૦ [સં] દૂર નહીં એવું
અનભિજ્ઞ વિ૦ [સં.] અજાણ (૨) મૂઢ ૦તા સ્ત્રી૦,
અનભિજ્ઞાન ન૦ [સં.] અજાણપણું, મૂઢતા
અનભિમાનિતા સ્ત્રી૦ [સં] અભિમાનરહિતપણું, નમ્રતા
અનભિહિત વિ૦ [સં] અભિહિત નહીં એવું
અનભે વિ૦ [અન+ભે=ભય]+નિર્ભય ૦વાદી વિ૦ નીડર વાણી બોલનાર [ભણાયેલું
અનભ્યસ્ત વિ૦ [સં] મહાવરા વિનાનું (૨) નહિ
અનભ્યાસ પુ૦ [સં.] અભ્યાસનો અભાવ
અનભ્ર વિ૦ [સં] વાદળાં વગરનું, સ્વચ્છ

સ્ત્રી૦ અવનતિ; પડતી (૨) નરકમાં પડવું તે અવગતિ ૦ગામી વિ૦ નીચે–પતન તરફ જનારું ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ નીચી નજર ૦દ્વાર ન૦ ગુદા ૦બિંદુ ન૦ પગ નીચેનું બિંદુ ૦મુખ વિ૦ નીચા મોંવાળું (૨) ન૦ નીચું મોં ૦લોક પું૦ નાગલોક, પાતાળલોક (૨) ઊતરતી પંક્તિના લોક ૦વાયુ પું૦ અપાનવાયુ

અધોટ(–ડ) વિ૦ જુઓ આવેડ

અધોરિયું ન૦ શેરડીના રસની કઢી અડધી કરવી તે [–કાઢવું=અર્ધો કઢી રસ કાઢવો]

અધોડી સ્ત્રી૦ શેરડીનો ઉકાળેલો રસ

અધોડું ન૦ [म. अधोड, हिं अधोडी] મૂએલા ઢોરના ચામડામાંથી ચમાર તેના માલિકને જે ચામડું આપે તે

અધોતર ન૦ [સર૦ हिं] એક જાતનું જાડું કપડું

અધોતું ન૦ વપરાયેલું કે જૂનું વસ્ત્ર

અધોધ [सं अधोऽधः] નીચે ને નીચે ઊતરતું

અધોલ ન૦ [हिं अधस्तल] પર્વતની તળેટી પાસેનો સપાટ પ્રદેશ

અધોવાયો પું૦ જુઓ અનવાયો

અધોળ ન૦ [हिं–નોટ] અડી રૂપિયાભાર વજન –ળી સ્ત્રી૦ અધોળનું માપિયું કે વજન –ળું ન૦ અધોળનું કાટલું

અધ્ધર અ૦ અદ્ધર; હવામાં લટકે એમ ટેકા વિના (૨) અનિશ્ચિત [–જવાબ=ઉડાઉ કે તપાસ વગરનો અચોક્કસ જવાબ –ઉડાવવું = ઉડાઉ જવાબ દેવો કે ગમે તેમ કહી નાખવું; સીધો જવાબ ન દેવો (૨) ખબર ન પડે તેમ લઈ લેવું–ઉપાડવું. –ને અધ્ધર ચાલવું રહેવું = બેપરવાઈ કે મગરૂરીથી યા કામમાં ઢીલ નભાવ્યા વગર વર્તવું –ને અધ્ધર રાખવું = ઊંચું ને ઊંચું કે ખડે પગે (માણસને) રાખવું જંપીને બેસવા ન દેવું (૨) ફૂલ પેઠે ઊંચકી રાખીને સંભાળવું (માથું) અધ્ધર કરવું = (અભિમાનની તોરી કે મસ્તીમાં) કોઈને ગણકારવું નહિ (૨) રોગથી માથું ચક્કર ચક્કર લાગવું –રાખવું = (નામામાં) રકમ ચોપડે ન નાખવી. —શ્વાસ = ઊંચે જીવે શ્વસવા લાગવા]

અધ્ધરથી અ૦ ઊંચેથી; હાથ ઠેકાણા વગર; હવામાંથી (૨) અનિશ્ચિત; તપાસ વગર–અચોક્કસ

અધ્ધરતાલ અ૦ અધ્ધર

અધ્ધરપધ્ધર અ૦ તદ્દન અધ્ધર

અધ્યક્ષ પું૦ [सं] ઉપરી; મુખ્ય અધિકારી (૨) (સભાનો) પ્રમુખ ૦પદ, ૦સ્થાન ન૦ અધ્યક્ષની જગા

અધ્યક્ષર પું૦ [सं] મુખ્ય અક્ષર; ૐકાર

અધ્યયન ન૦ [सं] ભણવું તે

અધ્યવસાન ન૦ [सं] તાદાત્મ્ય; તદ્રૂપતા (કાવ્ય.)

અધ્યવસાય પું૦ [सं] પ્રયત્ન; મહેનત (૨) નિશ્ચય (૩) ખંત

અધ્યસ્ત વિ૦ [सं] અધ્યારોપિત; માની લીધેલું

અધ્યા –ર્યો પું૦ –રું જુઓ અધ્યાય

અધ્યાત્મ વિ૦ [सं] આત્મા–પરમાત્મા સંબંધી (૨) ન૦ બ્રહ્મજ્ઞાન; આત્મજ્ઞાન ૦જ્ઞાન ન૦ બ્રહ્મજ્ઞાન ૦યોગ પું૦ મનની ઇન્દ્રિયોને બાહ્ય વિષયોમાંથી પાછી ખેંચીને આત્મામાં જોડવી તે ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ આત્મવિદ્યા, બ્રહ્મવિદ્યા ૦શાસ્ત્ર ન૦ અધ્યાત્મ, યોગ ઇત્યાદિ શાસ્ત્ર –ત્મિક વિ૦ [सं] અધ્યાત્મને લગતું; આધ્યાત્મિક –ત્મેન્દ્રિય સ્ત્રી૦ આધ્યાત્મિક વિષયને સમજવાની ઇન્દ્રિય [વપરાય છે અ૦)

અધ્યાપક પું૦ [सं] શિક્ષક; 'પ્રોફેસર' (કૉલેજમા

અધ્યાપન ન૦ [सं] ભણાવવું તે ૦મંદિર ન૦ શિક્ષકોને શિક્ષણ આપવાની શાળા

અધ્યાપિકા સ્ત્રી૦ [सं] શિક્ષિકા; સ્ત્રી અધ્યાપક

અધ્યાય પું૦ [सं] પ્રકરણ

અધ્યાર અ૦ [सं अध्याहार] અધ્યાહાર રખાયું હોય તેમ અનુક્ત; બાકી. ઉદા૦ 'આ વાક્યમાં પદ અધ્યાર છે' એમ બોલાય છે

અધ્યારી સ્ત્રી૦ (કા.) અધિયારી; ઢોરઢાંખરની પંચાત ખાલી માથાકૂટ

અધ્યારુ પું૦ [सं अध्वर्यु] જુઓ અધ્વર્યુ (૨) મહેતાજી; માસ્તર (૩) નોતરિયો (૪) મોબેદ–પારસીઓનો ધર્મગુરુ (૫) એક બ્રાહ્મણ અટક

અધ્યારૂઢ વિ૦ [सं] ઊંચે ચડેલું (૨) શ્રેષ્ઠ

અધ્યારોપ પું૦, ૦ણ ન૦ [सं] ન હોય તેવા ગુણ-ધર્મોનું આરોપણ કરવું તે (૨) ભૂલભરેલું જ્ઞાન

અધ્યારોહણ ન૦ [સં] ઊંચે ચડવું તે
અધ્યાસ પુ૦ [સં] જુઓ અધ્યારોપ (૨) મિથ્યા આરોપણ (૩) નિરંતર રહેતું લક્ષ કે ઊંડું ચિંતન
અધ્યાસવું સ૦ક્રિ૦ [સં. अध्यास्] અધ્યાસ કરવો
અધ્યાહરણ ન૦ [સં] જુઓ અધ્યાહાર
અધ્યાહાર પુ૦ [સં] અર્થ સમજવા અનુક્ત પદ અથવા અર્થનું ઉમેરવું–લાવવું તે [—રહેવું, –હોવું =વાક્યમાં(પદ) ન કહેલું-બાકી રહેવું કે હોવું –રાખવું =(પદ) બાકી કે ન કહેલું રાખવું –લેવું =ખૂટતું (પદ) ઉમેરવું]
અધ્યાહૃત વિ૦ [સં.] અધ્યાહાર રાખેલું
અધ્યેતા પુ૦[સં] વિશિષ્ટ વિદ્યાભ્યાસ કે સંશોધન માટે વિદ્યાપીઠ તરફથી ચૂંટાયેલો સ્નાતક (૨) વિદ્વાનોના મંડળનો મલ્ય 'ફેલો' –ત્રી સ્ત્રી૦ સ્ત્રી-અધ્યેતા
અધ્રુવ વિ૦ [સં] અસ્થિર
અધ્વ પુ૦[સં अध्वन्] અધ્વા રસ્તો ૦ખેદ પુ૦ [સં] મુસાફરીનો થાક ૦ગ પુ૦ [સં] મુસાફર
અધ્વર પુ૦[સં.] યજ્ઞ –ર્યુ પુ૦ [સં] યજ્ઞક્રિયા કરાવનાર, યજુર્વેદ જાણનારો બ્રાહ્મણ
અધ્વા પુ૦ [સં] માર્ગ; અધ્વ
અધ્વાંત ન૦ [સં] અંધારાનો અભાવ આછો પ્રકાશ (૨) જ્ઞાનનો અભાવ
અન્ [સં] સ્વરથી શરૂ થતા શબ્દની પૂર્વે અભાવ, નકાર કે નિષેધ ઇત્યાદિ બતાવવા વપરાતો પૂર્વગ (જુઓ અ) [નિરક્ષર, અભણ
અનક્ષર વિ૦ [સં] બોલી ન શકે એવું, મૂગું (૨)
અનગળ વિ૦ [સં अनर्गल] જુઓ અનર્ગળ (૨) [અણ+ગળવું] અણગળ [સાધુ; સંન્યાસી
અનગાર,–રિક વિ૦ [સં] ઘરવિનાનું (૨) પુ૦
અનગ્નિ પુ૦ [સં] અગ્નિનો અભાવ (૨) વિ૦ અગ્નિહોત્રી નહિ તેવું (૩) સંન્યાસી (૪) અગ્નિ-માંદ્યથી પીડાતું [દોષરહિત
અનઘ વિ૦ [સં] અઘ–પાપ વિનાનું, નિષ્પાપ,
અનત વિ૦ [સં] નત–નમેલું નહિ એવું
અનથ વિ૦ નાથ્યા વિનાનું, નિરંકુશ (૨) વીંધાવ્યા વિનાનું (૩) નથ વિનાનું
અનઘડ વિ૦ [અન+ઘડવું] અણઘડ, અસંસ્કારી
અનદ્યતન વિ૦[સં] અદ્યતન–આજનું નહિ એવું
અનધિકારી વિ૦[સં] અધિકાર વિનાનું; અપાત્ર
અનધિકૃત વિ૦ [સં] અધિકૃત નહિ એવું
અનધ્યાય પુ૦ [સં] અભ્યાસમાંથી છુટ્ટી
અન(–ને)નાસ ન૦ [પો] એક ફળ
અનનુકૂલ(–ળ) વિ૦ [સં] અનુકૂળ નહિ એવું; પ્રતિકૂળ
અનનુનાસિક વિ૦ [સં] અનુનાસિક નહિ તેવું
અનન્ય વિ૦ [સં] અન્ય – જુદું નહિ તેવું (૨) અભેદ(૩) એકનિષ્ઠ ૦ગતિ સ્ત્રી૦ એક જ માર્ગ. ૦ગતિક વિ૦ અનન્ય ગતિવાળું ૦ચિત્ત વિ૦ જેનું ચિત્ત એક જ લક્ષ્યમાં લાગેલું છે તેવું (૨) ન૦ એકાગ્ર ચિત્ત ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ અનન્ય-પણું ૦ભાવ પું૦ અનન્યતા (૨) એક (ઈશ્વર) ઉપર જ ભક્તિ હોવી તે ૦યોગ પુ૦ અભેદ સંબંધ (૨) સારામાં સારા સંજોગ કે શુકન ૦સાધારણ વિ૦ બીજા કોઈને ન મળે એવું દુર્લભ
અનન્વય પું૦ [સં] અન્વય–સંબંધનો અભાવ (૨) [કા શા] જેમાં ઉપમેયની અસામાન્યતા દર્શાવવા એની જ ઉપમા અપાયેલી હોય તે અલંકાર
અનન્વિ(–ન્વી)ત વિ૦[સં] અસંબદ્ધ (૨) ખોટું
અનપત્ય વિ૦ [સં] અપત્ય વિનાનું, વાંઝિયું
અનપેક્ષ વિ૦[સં] અપેક્ષારહિત, લાલસા વિનાનું (૨) કશા પણ સંબંધોથી પર, 'ઍબ્સોલ્યૂટ' ૦તા સ્ત્રી૦
અનપેક્ષા સ્ત્રી૦[સં] અપેક્ષા ન હોવી તે –ક્ષિત વિ૦ અપેક્ષિત નહીં એવું, વણમાગ્યું –ક્ષી વિ૦ અનપેક્ષ
અનપેત વિ૦ [સં] દૂર નહીં એવું
અનભિજ્ઞ વિ૦[સં.] અજાણ(૨) મૂઢ ૦તા સ્ત્રી૦,
અનભિજ્ઞાન ન૦ [સં] અજાણપણું, મૂઢતા
અનભિમાનિતા સ્ત્રી૦ [સં] અભિમાનરહિત-પણું, નમ્રતા
અનભિહિત વિ૦ [સં] અભિહિત નહીં એવું
અનભે વિ૦ [અન+ભે=ભય]+નિર્ભય ૦વાદી વિ૦ નીડર વાણી બોલનારું [ભણાયેલું
અનભ્યસ્ત વિ૦ [સં] મહાવરા વિનાનું (૨) નહિ
અનભ્યાસ પુ૦ [સં.] અભ્યાસનો અભાવ
અનભ્ર વિ૦ [સં] વાદળાં વગરનું, સ્વચ્છ

અનમઠ્ઠુ વિ૦ અપ્રિય, નહીં ગોઠતુ (૨) જુઓ અણમઠ્ઠુ
અનમનું વિ૦ [સં. अन्यमनस्क] જુઓ અન્યમનુ
અનમી વિ૦ [અ+નમવુ] અણનમ
અનમ્ર [સં] નમ્ર નહીં એવુ, ઉદ્ધત
અનય પુ૦ [સં] અનીતિ, અન્યાય (૨) આફત (૩) વિ૦ અન્યાયી, દુષ્ટ
અનર પુ૦ [સં] નર નહીં એવુ, વ્યંઢળ
અનરતું વિ૦ નરતુ નહીં એવુ, સારુ
અનરથ પુ૦ +અનર્થ, ખોટી વાત
અનરાધાર વિ૦ મૂશળધાર
અનર્ગળુ વિ૦ [ભૂલથી 'અનર્ગલ' પરથી?]+ અપાર, ખૂબ, અગણ્ય
અનર્ગલ (-ળ) વિ૦ [સં] રુકાવટ–અંકુશ વિનાનુ (૨) અપાર, પુષ્કળ [નહિ એવુ
અનર્ઘ્ય વિ૦ [સં] અમૂલ્ય (૨) પૂજાને યોગ્ય
અનર્થ વિ૦ [સં] ખોટો અર્થ (૨) ખોટુ કામ (૩) જુલમ ૦ક વિ૦ નિરર્થક ૦વાદ પુ૦ ખોટા – અનર્થક અથગાઓનો વાદ
અનલ (-ળ) પુ૦ [સં] અગ્નિ (૨) ગુસ્સો (૩) એક કલ્પિત પખી [સ્ફૂર્તિવાળુ
અનલસ વિ૦ [સં] આળસ–મંદતા વિનાનુ,
અનલહક (-ક્ક) શ૦પ્ર૦ [अ] (હુ હક – ખુદા છુ) 'अहं ब्रह्मास्मि' જેવુ સૂફી મહાવાક્ય
અનવચ્છિન્ન વિ૦ [સં] અવચ્છિન્ન નહીં એવુ, એક — અખંડ
અનવચ્છેદ પુ૦ [સં] અવચ્છેદનો અભાવ
અનવદ્ય વિ૦ [સં] અનિંદિત, સુંદર, ખોડખાપણ વિનાનુ ૦તા સ્ત્રી૦
અનવરત વિ૦ [સં] સતત, નિરંતર
અનવલંબન, વિ૦ [સં] અવલંબન વિનાનુ
અનવસર પુ૦ [સં] અવસર નહિ તે, કવખત
અનવસ્થા સ્ત્રી૦ [સં] અવ્યવસ્થા, ગોટાળો (૨) [ન્યા.] નિર્ણય અથવા છેડો ન આવે એવા વિચારો–કથનોની પરંપરા (એક હેત્વાભાસ). ૦દોષ પુ૦ અનવસ્થાયુક્ત તર્કદોષ
અનવસ્થિત વિ૦ [સં] અસ્થિર
અનશન ન૦ [સં] ઉપવાસ, આહાર બંધ કરવો તે. ૦વ્રત ન૦ મરણ પર્યંત ઉપવાસ કરવાનુ વ્રત
અનશ્વ પુ૦ [સં] અશ્વ નહિ તે (૨) ગધેડો
અનશ્વર વિ૦ [સં] નશ્વર–નાશવંત નહિ તેવુ, નિત્ય, સ્થાયી
અનસૂયા સ્ત્રી૦ [સં] અસૂયા–દ્વેષનો અભાવ (૨) (સં) અત્રિ ઋષિની પત્ની
અનસ્ત વિ૦ [સં] અસ્ત વિનાનુ
અનસ્થ, –સ્થિક વિ૦ [સં] અસ્થિ–હાડકાં વિનાનુ
અનહદ વિ૦ [અન+હદ] હદ વગરનુ, અપાર
અનહદ વિ૦ [સં अनाहत]+ જુઓ અનાહત ૦નાદ પુ૦ જુઓ અનાહત નાદ
અનળ પુ૦ જુઓ અનલ
અનહિત ન૦ અહિત, અણહિત
અનંક વિ૦ [સં] અંક–આંકડા વિનાનુ, અસંખ્ય
અનંગ વિ૦ [સં] અંગ વિનાનુ (૨) પુ૦ (સં) કામદેવ ૦શત્રુ પુ૦ (સં) મહાદેવ
અનંત વિ૦ [સં] અપાર (૨) પુ૦ (સં) વિષ્ણુ, રુદ્ર, બ્રહ્મા (૩) શેષનાગ (૪) બળરામ (૫) આકાશ (૬) જૈનોના ચૌદમા તીર્થંકર ૦કોટી (-ટી) વિ૦ અસંખ્ય ૦ચતુર્દશી, ૦ચૌદશ (-સ) સ્ત્રી૦ ભાદરવા સુદ ચૌદશ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ અપારપણુ ૦દોરો પુ૦ અનંતચૌદશને દિવસે જમણે હાથે બાંધવામાં આવતો ચૌદ ગાંઠવાળો રેશમી દોરો ૦બાહુ વિ૦ અસંખ્ય હાથવાળુ ૦મૂલ ન૦ એક ઔષધિ. ઉપલસરી ૦રાશિ સ્ત્રી૦ બહુરાશિ (ગ) ૦રૂપ વિ૦ અનંત રૂપવાળુ ૦વીર્ય વિ૦ અતુલ બળવાળુ ૦વ્રત ન૦ અનંતચૌદશે પળાતુ વ્રત ૦શ્રેણિ (-ણી) સ્ત્રી૦ અનંત પદોવાળી શ્રેણી, 'ઇન્ફિનીટ સિરીઝ' [ગ] –તા સ્ત્રી૦ પૃથ્વી (૨) પાર્વતી (૩) એક ઔષધિ, ગળો –ત્ય વિ૦ અંત્ય–છેલ્લુ નહિ એવુ [ત્યાર બાદ
અનંતર વિ૦ [સં] નજીકનુ, પછીનુ (૨) અ૦ પછી,
અનંતરાય વિ૦ [સં] અંતરાય વિનાનુ, નિર્વિઘ્ન
અનંતા, –ત્ય [સં] જુઓ 'અનંત'માં
અનાકર્ષક વિ૦ [સં] આકર્ષક–મોહક નહિ તેવુ
અનાકાર વિ૦ [સં] આકાર વિનાનુ
અનાગત વિ૦ [સં] અત્યાર સુધી નહિ આવેલુ, ભવિષ્યમાં આવનારુ–થનારુ ૦વિધાતા પુ૦ અનાગત વિષે સાવધ–અગમચેતીવાળો માણસ

અનાગમન ન૦ [सं] આવવુ નહિ તે
અનાગરત્વ ન૦ [सं] નાગરત્વનો અભાવ
અનાગામી વિ૦ [सं] આગામી નહી તેવુ (૨) બૌદ્ધમત પ્રમાણે ચારમાની ત્રીજી ભૂમિકાએ પહોચેલુ [અનગાર
અનાગાર,-રિક વિ૦ (૨) પુ૦ [सं] જુઓ
અનાચ ન-[म अन्नाम=અનેનાસ પરથી ? સર૦ (સુ) લોય-અનાચ=અનેનાસ] (સુ) અનૂછ, સીતાફળ [દુરાચારી
અનાચાર પુ૦ [सं] દુરાચાર, અધર્મ. -રી વિ૦
અનાજ ન૦ [सं अन्नाद्य] ધાન્ય, દાણા [—ભરવું =અનાજ સઘરવુ-જોઈતો સગ્રહ કરવો]
અનાજ્ઞેય વિ૦ [सं] આજ્ઞા ન કરી શકાય એવું
અનાડ પુ૦ બગાડ, નુકસાન (૨)[म अनाड સ્ત્રી૦] અડચણ (૩) વિ૦ જુઓ અનાડી
અનાડંબર વિ૦ [सं] આડબર વિનાનું
અનાડી વિ૦ [सं अज्ञानी] મૂર્ખ ગમાર (૨) હઠી, જક્કી ૦વેડા પુ૦ બ૦ વ૦ અનાડી જેવુ વર્તન
અનાત્મ વિ૦ [सं] આત્મા વિનાનુ. જડ (૨) પુ૦ આત્મા નહીં તે—નાશવત દેહ ૦ધર્મ પુ૦ અનાત્મનો ધર્મ. ૦વાદ પુ૦ જડવાદ ૦વાદી વિ૦ તેમા માનનાર -ત્મા પુ૦ અજ્ઞાની પુરુષ
અનાથ વિ૦ [सं] નિરાધાર (૨) સ્રી૦+ હળદર ૦તા સ્રી૦, ૦પણું ન૦ દારિદ્રય —થાલય ન૦, —થાશ્રમ પુ૦, ન૦ અનાથોને પાળી પોષી કેળવનાર સસ્થા (૨) નિરાધારોને રહેવા ખાવાનું સ્થાન (તિરસ્કારમા)
અનાથ્યું વિ૦ [અ+નાથવુ] નાથ્યા વિનાનું, નિરકુશ
અનાદર પુ૦ [सं] અવજ્ઞા, અપમાન ૦ણીય વિ૦ અનાદર યોગ્ય
અનાદિ વિ૦ [सं] આદિરહિત (૨) પહેલું નહિ એવુ ૦ત્વ ન૦ ૦મધ્યાંત વિ૦ આદિ, મધ્ય કે અત વિનાનુ. ૦સિદ્ધ વિ૦ અનાદિ કાળથી સ્થાપિત થયેલુ —ધંત [सं] વિ૦ આદિ કે અત વિનાનુ, સનાતન
અનાદૃત વિ૦ [सं] અનાદર પામેલું, અપમાનિત
અનાદ્યન્ત વિ૦ [सं] જુઓ 'અનાદિમાં'
અનાધાર વિ૦ [सं.] આધાર વિનાનુ; અનાથ
અનામ(-મી) વિ૦ [सं] નામ વિનાનુ, નનામુ (૨) નામના વગરનુ (૩) અવર્ણનીય, ઉત્તમ (૪) પુ૦ પરમેશ્વર
અનામત વિ૦ [अ अमानत] સાચવી રાખવા સોંપેલુ (૨) સ્રી૦, ન૦ અનામત વસ્તુ, થાપણ. [— ખાતું ન૦ ચોપડાનું અનામત રકમની લેવડદેવડનુ ખાતુ.— મૂકવું=સાચવી રાખવા સોપવુ (૨) (વગર વ્યાજે) થાપણ તરીકે રાખવા આપવુ —રહેવું=ચોપડામા કોઈના ખાતામા ન પડવુ-રકમ અધ્ધર રહેવી —રાખવું= કોઈના નક્કી ખાતામા રકમ ન નાખવી]
અનામતી વિ૦ [જુઓ અનામત] અનામતને લગતુ [૦ત્વ ન૦
અનામય વિ૦ [सं] નીરોગી (૨) ન૦ આરોગ્ય
અનામિક વિ૦ [सं] નનામુ (૨) પુ૦ અત્યજ
અનામિકા સ્રી૦ [सं] ટચલી આગળી પાસેની આગળી (૨) વીંટી [નિરામિષ
અનામિષ વિ૦ [सं] આમિષ-માસ વિનાનું;
અનામી વિ૦ (૨) પુ૦ જુઓ અનામ (૩) સ્રી૦ ઠાઠડી
અનાયક વિ૦ [सं] નાયક વિનાનુ, અવ્યવસ્થિત
અનાયાસ પુ૦ [सं] આયાસ-શ્રમનો અભાવ (૨) આળસ (૩) સહેલાઈ, સુગમતા (૪) કરાર, આરામ (૫) વિ૦ મહેનત વિનાનુ, સહેલુ —સે અ૦ વિના મહેનત, સહેજે
અનાર ન૦ [फा] દાડમ (૨) દાડમના ઘાટની દારૂખાનાની કોઠી ૦કળી સ્રી૦ દાડમની કળી
અનારત વિ૦ [सं] અવિરત, નિરતર
અનારસું ન૦ [म अनारसा] ચોખાના લોટનું બનાવાતુ એક પકવાન
અનારંભ પુ૦ [सं] આરભ ન કરવો તે, અપ્રવૃત્તિ
અનારોગ્ય ન૦ [सं] માદગી (૨) વિ૦ રોગી
અનાર્દ્ર વિ૦ [सं] આર્દ્ર નહિ એવુ
અનાર્ય વિ૦ [सं] આર્ય નહિ તેવુ કે તેને લગતુ (૨) અસભ્ય (૩) આર્યને અનુચિત (૪) પું૦ આર્ય નહિ તે – મ્લેચ્છ, યવન વગેરે જાતિનો માણસ
અનાલાપ પુ૦ [सं] મૌન, ઓછાબોલાપણુ
અનાવડ (૦ત) સ્રી૦ [અન+આવડ] આવડતનો અભાવ, અજ્ઞાન

અનાવર્તી વિ૦ [સં] ફરી ફરી ન આવે તેવું
અનાવલા વિ૦[સં अनाविल]અનાવિલ જ્ઞાતિનું –**લો** પુ૦ એ જ્ઞાતિનો પુરુષ [બિનજરૂરી
અનાવશ્યક વિ૦ [સં] આવશ્યક નહિ એવું,
અનાવિદ્ધ વિ૦ [સં] અણવીંધ્યું
અનાવિલ વિ૦ [સં] દોષરહિત, સ્વચ્છ (૨) એ નામની એક જ્ઞાતિનું
અનાવૃત વિ૦ [સં] ઢાંકયા વિનાનું, ઉઘાડું (૨) અરક્ષિત
અનાવૃત્ત વિ૦ [સં] ફરી પાછું ન ફરેલું –**ત્તિ** સ્ત્રી૦ ફરી પાછા ન આવવું -થવું તે (૨) ફરી જન્મ ન થવો તે, મુક્તિ
અનાવૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં] વરસાદ નહિ પડવો તે (૨) દુકાળ [નહિ એવું
અનાશ્રમી વિ૦ [સં] ચાર આશ્રમ પૈકી એકેનું
અનાશ્રિત વિ૦ [સં] આશ્રિત નહિ એવું, નિરાધાર, આશ્રય વગરનું
અનાસર ન૦[અ अनासिर] ઇસ્લામ પ્રમાણેના આતશ, પાણી, પવન અને પૃથ્વી એ ચાર મૂળતત્ત્વો
અનાસાદ્ય વિ૦[સં] અપ્રાપ્ય
અનાસ્થા સ્ત્રી૦[સં] આસ્થાનો અભાવ,અશ્રદ્ધા –**સ્થિક** વિ૦ અનાસ્થાવાળું [(જૈન)
અનાસ્રવ વિ૦[સં] આસ્રવ વગરનું, અનાસક્ત
અનાહત વિ૦[સં] નહિ મારેલું (૨) ન પહેરેલું, નવું (૩)આઘાત વિના એની મેળે થતો–અનહદ (ધ્વનિ) ૦**નાદ** પુ૦ યોગીઓને સંભળાતો એવો ધ્વનિ, અનહદ નાદ
અનાહાર પુ૦[સં] આહાર ન કરવો તે, ઉપવાસ –**રી** વિ૦ ઉપવાસી (૨) [જૈન] આહારમાં ન ગણાય એવી (વસ્તુ)
અનાહાર્ય વિ૦[સં] હરી ન શકાય એવું
અનાહૂત વિ૦ [સં] અણબોલાવ્યું (૨) અ૦ ફાંસું, નાહક
અનાળ સ્ત્રી૦ ખોરાકપાણી જવાની નાળ નહિ તે
અનિકેત વિ૦[સં] ઘર વિનાનું
અનિદ્યા સ્ત્રી૦ નિદ્યા નહીં તે, અવકૃપા
અનિચ્છ વિ૦[સં] ઇચ્છા વિનાનું,નિસ્પૃહ (૨) નાખુશ –**ચ્છા** સ્ત્રી૦ ઇચ્છાનો અભાવ (૨) નાખુશી –**ચ્છિત** વિ૦ ન ઇચ્છેલું –**ચ્છુ**(૦ક) વિ૦ [સં] જુઓ અનિચ્છ
અનિત્ય વિ૦ [સં]અધ્રુવ,નશ્વર(૨)[ગ]વિકારી, 'વેરિયેબલ' ૦**તા** સ્ત્રી૦, ૦**ત્વ** ન૦
અનિદ્ર વિ૦ [સં] નિદ્રા વિનાનું, જાગતું –**દ્રા** સ્ત્રી૦ ઊંઘનો અભાવ (૨) એનો રોગ
અનિભૃત વિ૦ [સં,] અસ્થિર, અશાંત,ચંચળ
અનિમિત્ત વિ૦ [સં] કારણ વિનાનું (૨) ન૦ અપશુકન
અનિમિ(–મે)ષ વિ૦ [સં] પલકારા વિનાનું, સ્થિર (૨) વિ૦ (૩) પુ૦ જેની આંખ ઊઘડે કે મીંચાય નહીં તેવું (ઇંદ્રાદિ દેવ, માછલું ઇત્યાદિ)
અનિયત વિ૦[સં] અનિયંત્રિત, નિયમન કે કાબૂ વગરનું (૨)અનિશ્ચિત,નિયમ વગરનું,અચોકસ
અનિયતિ સ્ત્રી૦[સં] અવ્યવસ્થા (૨) અસંયમ
અનિયમ પુ૦[સં]નિયમનો અભાવ, અવ્યવસ્થા –**મિત** વિ૦નિયમિત નહીં એવું,નિયમ વગરનું (સમયપાલનમાં કે ક્રમમાં) –**મિતતા** સ્ત્રી૦, –**મિતપણું** ન૦ [નિરંકુશ
અનિયંત્રિત ન૦ [સં] નિયંત્રિત નહીં તેવું (૨)
અનિરુદ્ધ વિ૦ [સં] રોકેલું – રોકાયેલું નહીં તેવું (૨) પુ૦ (સં) શ્રીકૃષ્ણનો પૌત્ર
અનિર્ણય પુ૦ [સં] નિર્ણયનો અભાવ, અનિશ્ચિતપણું
અનિર્ણીત વિ૦ [સં] નિર્ણીત – નક્કી નહીં એવું
અનિર્દિષ્ટ વિ૦ [સં] નિર્દિષ્ટ નહીં એવું
અનિર્દેશ પુ૦ [સં] નિર્દેશનો અભાવ
અનિર્દેશ્ય વિ૦ [સં] નિર્દેશ્ય નહીં તેવું
અનિર્વચનીય, અનિર્વાચ્ય વિ૦[સં]અવર્ણનીય
અનિલ પુ૦ [સં] પવન
અનિવાર(–ર્ય) વિ૦ [સં] નિવારી ન શકાય તેવું
અનિશ્ચય પુ૦ [સં] નિશ્ચયનો અભાવ ૦**વાચક** વિ૦ અનિશ્ચય બતાવનારુ
અનિશ્ચિત વિ૦ [સં]નિશ્ચિત નહીં એવું,અચોકસ ૦**તા** સ્ત્રી૦, ૦**પણું** ન૦
અનિષિદ્ધ વિ૦ [સં] નિષિદ્ધ નહીં એવું
અનિષ્ટ વિ૦[સં]નહીં ઇચ્છેલું (૨) નહીં ઇચ્છવા જોગ, ભૂરું (૩) ન૦ ભૂંડું ૦**કર** વિ૦ અનિષ્ટ કરનારુ ૦**શંકા** સ્ત્રી૦ ખોટું થશે એવી શંકા

–ષ્ટાપત્તિ સ્રી૦ નહિ ઇચ્છેલું આવી પડવું તે (૨) 'રિડક્ષો એડ એબ્સર્ડમ' (ગ)
અનિંદિત વિ૦ [સં] નહી નિંદાયેલું (૨) સુંદર, શ્રેષ્ઠ
અનિંદ્ય વિ૦ [સં] નહીં નિંદવા યોગ્ય, નિર્દોષ (૨) સુંદર
અનીક ન૦ [સં] લશ્કર (૨) યુદ્ધ
અનીઠ વિ૦ [અમ્નીઠવુ] અખૂટ, અપાર (૨) [સં अनिष्ट, प्रा अनिट्ठ] અશુભ, અભદ્ર
અનીતિ સ્રી૦ [સં] નીતિ નહીં તે, દુરાચરણ; પાપ (૨) અન્યાય ૦માન વિ૦ અનીતિવાળું
અનીપ્સિત વિ૦ [સં.] અનિચ્છિત
અનીશ વિ૦ [સં] ઉપરી વિનાનું (૨) અસમર્થ ૦તા સ્રી૦, ૦પણું ન૦
અનીશ્વર વિ૦ [સં] ઈશ્વર વિનાનુ (૨) ઈશ્વરમા ન માનનારું ૦વાદ પું૦ ઈશ્વર નથી એવો વાદ ૦વાદી વિ૦ અનીશ્વરવાદમા માનનારું
અનુ [સં] ઉપસર્ગ (૧) 'પછી, પાછળ', 'સાથે, સાથેસાથે', 'ને મળતુ, ને ગોઠતુ' એવો અર્થ બતાવે ઉદા૦ અનુગામી, અનુકંપા, અનુરૂપ વગેરે (૨) નામ પૂર્વે 'વારંવાર' અર્થમાં ઉદા૦ અનુશીલન અથવા અવ્યયી ભાવ સમાસમા 'પ્રત્યેક', 'ક્રમશ' એવા અર્થમા. ઉદા૦ અનુદિન, અનુલક્ષણ
અનુકરણ ન૦ [સં] નકલ ૦વાચક વિ૦ અનુકરણ બતાવનારું ૦વાદ પુ૦ કલા એ અનુભવનુ અનુકરણ છે એવો વાદ ૦શબ્દ પુ૦ 'ધબધબ', 'ખડખડ' ઇત્યાદિ જેવો અનુકરણનો–રવાનુકારી શબ્દ ૦શીલ વિ૦ અનુકરણ કરવાના વલણવાળુ –ણિયુ વિ૦ અનુકરણ કરનારું, નકલિયુ (તુચ્છકારમા) –ણીય વિ૦ અનુકરણ કરવા યોગ્ય
અનુકરવું સ૦ ક્રિ૦ [સં अनुकृ] અનુકરણ કરવુ
અનુકર્ષણ ન૦ [સં] આકર્ષણ (૨) [વ્યા] પૂર્વ વાક્યમા આવી ગયેલા પદનું પછીના વાક્યમા અન્વય માટે આકર્ષણ
અનુકલ્પ પું૦ [સં] મુખ્ય કલ્પની અવેજીમા વિહિત કલ્પ–આજ્ઞા, ગૌણ કલ્પ
અનુકંપક વિ૦ [સં.] અનુકંપા રાખનારું
અનુકંપવું અ૦ ક્રિ૦ [સં अनुकम्प्] અનુકંપાથી દ્રવવું, દયા આવવી
અનુકંપા સ્રી૦ [સં] દયા, સહાનુભૂતિ
અનુકાર પુ૦ [સં] અનુકરણ (૨) વિ૦ [अन्+उकार] ઉકાર વગરનું ૦ક,–રી વિ૦ અનુકરણ કરનાર, નકલિયુ
અનુકીર્તન ન૦ [સં] કહેવું–જાહેર કહેવુ તે
અનુકૂલ(–ળ) વિ૦ [સં] પોતાની તરફનુ, બંધબેસતું, ફાવતું (૨) હિતકર, માફક, રુચતું, પથ્ય, સવડવાળું [–આવવુ,–પડવું=ફાવવુ, રુચવું, અનુકૂળ હોવું –કરવું=ફાવે, રુચે કે અનુમત થાય એમ કરવુ કે એવો પ્રયત્ન કરવો –થવું=સાથે મળતા થવુ, ને ગમે કે ફાવે એમ વર્તવું ૦તા સ્રી૦
અનુકૃત વિ૦ [સં] અનુકરેલુ –તિ સ્રી૦ અનુ- [કરણ, નકલ
અનુકોણ પું૦ [સં] 'કૉરસ્પૉન્ડિંગ એન્ગલ' (ગ)
અનુક્ત વિ૦ [સં] નહિ કહેવાયેલુ (૨) [વ્યા] તેવુ (પદ) (૩) અસાધારણ; અપૂર્વ ૦તા સ્રી૦ –ક્તિ સ્રી૦ ન કહેવુ તે
અનુક્રમ પુ૦ [સં] એક પછી એક આવવું તે, ક્રમ (૨) પદ્ધતિ, રચના (૩) એક અર્થાલંકાર (૪) વ્યવસ્થા; નિયમ (૫) કાયદો, ધારો (૬) આચાર; રિવાજ ૦ણિકા, ૦ણી સ્રી૦ સાંકળિયુ –માંક પુ૦ ક્રમ પ્રમાણે આવતો અંક
અનુક્રિયા સ્રી૦ [સં] જુઓ અનુકૃતિ
અનુક્ષણ અ૦ [સં.] ક્ષણે ક્ષણે
અનુગ વિ૦ [સં] પાછળ ચાલનારુ (૨) પુ૦ અનુચર (૩) (વ્યા) 'પૂર્વગ'થી ઊલટો–શબ્દને પાછળ લાગતો પ્રત્યય ઉદા નાક, વાન, માન, ગર, પણ ઇ ૦ત વિ૦ પાછળ ગયેલું ૦મ પુ૦ જુઓ અનુગમન (૨) આચારવિચાર શ્રદ્ધાદિની અમુક ધર્મપ્રણાલિકા, 'રિલિજ્યન'. ૦મન ન૦ પાછળ જવું તે; અનુસરણ (૨) પતિની પાછળ સતી થવું તે –ગામી વિ૦ અનુગમન કરનારુ; અનુયાયી
અનુગુણ વિ૦ [સં] મળતા ગુણવાળું, અનુરૂપ
અનુગૃહીત વિ૦ [સં] અનુગ્રહ પામેલુ
અનુગ્ર પુ૦ [સં] ઉગ્ર નહિ એવુ; શાંત, સૌમ્ય
અનુગ્રહ પું૦ [સં] કૃપા (૨) ઉપકાર

અનુગ્રાહ્ય વિ૦ [સં] અનુગ્રહ કરવા યોગ્ય
અનુચર પુ૦ [સં] પાછળ ચાલનારો, ચાકર –રી સ્ત્રી૦ [સ્ત્રી૦ અનુચરી
અનુચારક પુ૦ [સં] અનુચર અનુચારિકા
અનુચિત વિ૦[સં]અયોગ્ય [(૩) કાળજી
અનુચિંત(૦વ)ન ન૦ [સં] વિચાર (૨) સ્મરણ
અનુચ્ચરિત વિ૦ [સં] નહિ ઉચ્ચારેલું, અનુક્ત
અનુજ વિ૦[સં]પછી જન્મેલું (૨)પુ૦નાનો ભાઈ –જા વિ૦સ્ત્રી૦ પછી જન્મેલી (૨) સ્ત્રી૦ નાની બહેન
અનુજીવી વિ૦ [સં] આશ્રિત
અનુજ્ઞા સ્ત્રી૦[સં] પરવાનગી ૦ત વિ૦ અનુજ્ઞા પામેલું ૦પન ન૦ અનુજ્ઞા આપવી તે
અનુતપ્ત વિ૦ [સં] પશ્ચાત્તાપથી બળતું
અનુતાપ પુ૦ [સં] પશ્ચાત્તાપ, પસ્તાવો
અનુત્તમ વિ૦[સં]જેનાથી ઉત્તમ–ચડિયાતું બીજું નથી એવું, શ્રેષ્ઠ (૨) ઉત્તમ નહિ એવું, અધમ
અનુત્તર વિ૦ [સં] નિરુત્તર, ઉત્તર વિનાનું, ચૂપ (૨) જેનો ઉત્તર નથી કે ન આપી શકાય તેવું (૩) જેનાથી ઉત્તર–ચડિયાતું નથી એવું, શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ
અનુત્પત્તિ સ્ત્રી૦ [સં] ઉત્પત્તિનો અભાવ. –ન્ન વિ૦ ઉત્પન્ન નહિ એવું
અનુત્પાદક વિ૦ [સં] ઉત્પાદક નહિ એવું
અનુત્સાહ પુ૦ [સં] ઉત્સાહનો અભાવ, નાઉમેદી
અનુદક વિ૦ [સં] નિર્જળ (૨) જેને કોઈ શ્રાદ્ધની અંજલિ આપનાર ન હોય એવું
અનુદન અ૦ + જુઓ અનુદિન
અનુદરી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં अनुदर] કૃશોદરી, પાતળી કમરવાળી
અનુદાત્ત વિ૦ [સં] ઉદાત્ત નહિ એવું (૨) નીચા સ્વરવાળું (૩) પુ૦ સ્વરના ત્રણ ભેદમાંનો એક (ઉદાત્ત, અનુદાત્ત અને સ્વરિત) ૦તા સ્ત્રી૦
અનુદાર વિ૦ [સં] ઉદારતા વગરનું, સંકુચિત; સાંકડા મનનું ૦તા સ્ત્રી૦ [ઉલ્લેખાયેલું
અનુદિત વિ૦ [સં] નહિ ઊગેલું (૨) નહિ
અનુદિન અ૦ [સં] દરરોજ
અનુદ્ભૂત વિ૦ [સં] નહિ ઉદ્ભવેલું
અનુદ્યમી વિ૦ [સં] ઉદ્યમી નહિ એવું
અનુદ્યોગ પુ૦ [સં] ઉદ્યોગનો અભાવ (૨) જુઓ અણૂલો. –ગી વિ૦ નવરું, આળસુ
અનુદ્વિગ્ન વિ૦ [સં] ઉદ્વિગ્ન નહિ એવું
અનુદ્વેગ પુ૦ [સં] ઉદ્વેગનો અભાવ ૦કર વિ૦ ઉદ્વેગ નહિ કરાવનાર
અનુધાર્મિક વિ૦ [સં] સરખા ગુણધર્મવાળું
અનુધાવન ન૦[સં]પૂઠ પકડવી તે –વું સ૦ક્રિ૦ [સં अनुधाव्] પૂઠ પકડવી, પાછળ પડવું
અનુધ્વનિ પુ૦ [સં] પડઘો
અનુનય પુ૦ [સં] વિનવણી, કાલાવાલા (૨) ફલાવી પટાવી મનાવવું તે
અનુનાદ પુ૦ [સં] રણકાર, પડઘો
અનુનાસિક વિ૦ [સં] નાકમાંથી ઉચ્ચારાતું (૨) પુ૦ [વ્યા] અનુનાસિક વર્ણ (૩) ન૦ ગૂંગણો ઉચ્ચાર
અનુપ વિ૦ [સં अनुपम] અજોડ, શ્રેષ્ઠ
અનુપકારી વિ૦[સં]ઉપકારી નહિ તેવું (૨)કૃતઘ્ની
અનુપકૃત વિ૦ [સં] ઉપકૃત નહિ તેવું
અનુપદ ન૦ [સં] ધ્રુપદ, ટેક
અનુપપત્તિ સ્ત્રી૦ [સં] લાગુ ન પડવું તે (૨) [ન્યા] સિદ્ધ ન થવું તે (૩) નિર્ણય કે દલીલનો અભાવ
અનુપપન્ન વિ૦ [સં] ઉપપન્ન નહિ એવું
અનુપમ વિ૦ [સં] જેને ઉપમા નથી એવું, સર્વોત્તમ –મેય વિ૦ ઉપમા ન આપી શકાય તેવું, અદ્વિતીય
અનુપયુક્ત વિ૦[સં]અનુપયોગી (૨) અયોગ્ય
અનુપયોગ પુ૦ [સં] ઉપયોગનો અભાવ, વાપર કે ઉપયોગ ન થવો તે (૨) નકામાપણું. –ગિતા સ્ત્રી૦ નકામાપણું –ગી વિ૦ નિરુપયોગી, નકામું [(૨) પ્રત્યક્ષ ન હોવું તે
અનુપલબ્ધિ સ્ત્રી૦ [સં] ન મળવું તે, અપ્રાપ્તિ
અનુપસ્થિત વિ૦ [સં] ઉપસ્થિત નહીં એવું, ગેરહાજર –તિ સ્ત્રી૦ ગેરહાજરી
અનુપળ સ્ત્રી૦ [સં. अनुपल] પળનો સાઠમો ભાગ (૨) અ૦ પળે પળે
અનુપાતી વિ૦ [સં] પરિણમતું, અનુસરતું (૨) એકસરખું, 'સિમિલર' (ફિગર્સ) [ગ.]

અનુપાન ન૦ [સં] ઔષધિની સાથે લેવાતી તેને મદદરૂપ વસ્તુ
અનુપાય વિ૦ [સં] નિરુપાય, લાચાર
અનુપાર્જિત વિ૦ [સં] ઉપાર્જિત નહીં એવું
અનુપાલન ન૦ [સં] પાલન કરવું તે
અનુપૂર્તિ(-ર્તિ) સ્ત્રી૦[સં] ઉમેરો, પૂર્તિ કરવી તે (૨) [લા] ઉશ્કેરણી
અનુપેક્ષ્ય વિ૦ [સં] ઉપેક્ષા ન કરવી ઘટે કે ન કરાય એવું
અનુપ્રદાન ન૦[સં] ભેટ (૨) અનુપૂર્તિ, ઉમેરો
અનુપ્રવેશ પુ૦ [સં] વાસેથી પેસવું તે (૨) વ્યવસ્થિત હારબંધ પ્રવેશ [કરવી તે
અનુપ્રાણન ન૦ [સં] પ્રાણ પૂરવો તે (૨) મદદ
અનુપ્રાણિત વિ૦[સં] પ્રાણ પૂરેલો હોય તેવું
અનુપ્રાસ પુ૦ [સં] એકનો એક અક્ષર જેમાં વારવાર આવે એવો શબ્દાલંકાર [—**મળવો** =એકનો એક અક્ષર, અલંકાર તરીકે, વારવાર આવવો, અનુપ્રાસ સધાવો]
અનુબંધ પુ૦[સં.]બંધન,સંબંધ(૨)ચાલુ અનુક્રમ, સાંકળ (૩) આગળ પાછળનો સંબંધ (૪) (વેદાંતમાં)વિષય,પ્રયોજન,અધિકારી ને સંબંધ એ ચારનો સમૂહ [સ્મરણ
અનુબોધ પુ૦ [સં] પાછળથી થયેલું જ્ઞાન (૨)
અનુભય વિ૦ [સં] ઉભય નહીં એવું
અનુભવ પુ૦[સં]પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન,જાતે પોતે જાણવું તે (૨) વીતક, ઉપભોગ [—**કરવો**, —**લેવો** =અનુભવવું, જાતે જાણવું કે ભોગવવું કે અજમાયશ કરીને જોવું —**થવો**, —**માં આવવું**=અનુભવાવું.] ૦**ગમ્ય** વિ૦ અનુભવી શકાય એવું, અનુભવથી સમજી શકાય એવું. ૦**જન્ય** વિ૦ અનુભવમાંથી ઊપજેલું. ૦**જ્ઞાન** ન૦ અનુભવસિદ્ધ—પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન. ૦**મૂલક** વિ૦ અનુભવ જેનું મૂળ છે એવું, અધ્ધરિયું નહિ એવું —પાકું. ૦**સિદ્ધ** વિ૦ અનુભવથી પુરવાર થયેલું
અનુભવવું સ૦ક્રિ૦[સં अनुभू]જાતે જાણવું કે ભોગવવું—અનુભવ કરવો
અનુભવસિદ્ધ વિ૦ [સં] જુઓ 'અનુભવ'માં
અનુભવાર્થી વિ૦[સં] અનુભવની ઇચ્છાવાળું
અનુભવી વિ૦ [સં] અનુભવવાળું. —**વિચક્ષુ** વિ૦સ્ત્રી૦ અનુભવવાળી
અનુભાવ પુ૦[સં]પ્રભાવ(૨)મનોગત ભાવનો બાહ્ય વિકાર. ૦**ક** વિ૦અનુભવ કે સમજ દેનારું. ૦**કતા** સ્ત્રી૦ સમજશક્તિ; જ્ઞાન
અનુભૂત વિ૦[સં]અનુભવેલું —**તિ** સ્ત્રી૦અનુભવ
અનુમત વિ૦[સં] સંમત, મંજૂર રાખેલું કે થયેલું (૨) ન૦, —**તિ** સ્ત્રી૦ સંમતિ, મંજૂરી
અનુમરણ ન૦[સં]પાછળ મરવું તે(૨)સતી થવું તે
અનુમંતા, -તૃ વિ૦ [સં] અનુમતિ આપનાર
અનુમંદ્ર વિ૦ [સં] મંદ્રથી પણ નીચો (સ્વર)
અનુમાન ન૦ [સં] ન્યાયશાસ્ત્રમાનાં ચાર પ્રમાણોમાનું એક—અનુમતિનું સાધન(૨)અટકળ(૩)[કા.શા.]એ નામનો અલંકાર. ૦**ચિહ્ન** ન૦ 'તેથી' એવો અર્થ દર્શાવનારું ચિહ્ન (ગ) ( ) ૦**વાકય** ન૦ અનુમાનમા ઉપયોગી પંચાવયવ વાકય (ન્યા). [માન કરવું
અનુમાનવું સ૦ક્રિ૦ [સં अनुमान પરથી]અનુ-
અનુમિત વિ૦ [સં] અનુમાન ઉપર રચાયેલું; અનુમાન કરેલું. —**તિ** સ્ત્રી૦ એક જ્ઞાનના સાધનથી થયેલું બીજું જ્ઞાન, અનુમાનપ્રમાણથી થયેલું જ્ઞાન
અનુમેય વિ૦ [સં.] અનુમાન કરવા યોગ્ય કે કરી શકાય એવું
અનુમોદ પુ૦ [સં] સહાનુભૂતિથી ઊપજતો આનંદ (૨) જુઓ અનુમોદન. ૦**ક** વિ૦ અનુમોદનાર ૦**ન** ન૦ સંમતિ, ટેકો
અનુમોદવું સ૦ક્રિ૦ [સં अनुमुद्] સંમતિ કે ટેકો આપવો
અનુયાયી વિ૦[સં] અનુસરનારું (૨) પંથનું; મતનું (૩) પુ૦ અનુસરનાર વ્યક્તિ, પંથનું માણસ.—**યિની** વિ૦ સ્ત્રી૦(૨)સ્ત્રી૦. ૦**મંડળ** ન૦ અનુયાયીઓનો સમૂહ [(ન્યા)
અનુયોગી વિ૦[સં.]જોડનારું,અન્વય દર્શાવનારું
અનુરક્ત વિ૦ [સં] રંગાયેલું (૨) આસક્ત. —**ક્તિ** સ્ત્રી૦ રંગાવું તે, આસક્તિ
અનુરણન ન૦ [સં] રણકાર
અનુરત વિ૦ [સં] રત, આસક્ત
અનુરસ પુ૦ [સં] ગૌણરસ (કા. શા)

અનુરંજક વિ० [સં] અનુરંજન કરનારું —ન ન० ખુશ કરવું તે (૨) વિનોદ
અનુરાગ પુ० [સં] પ્રેમ, આસક્તિ, રઢ —ગી વિ० અનુરાગવાળું [અનુરાગ કરવો
અનુરાગવું અ० ક્રિ० [સં અનુરાગ પરથી]
અનુરાગી વિ० [સં] જુઓ 'અનુરાગ'માં
અનુરાધા સ્ત્રી० [સં] વિશાખા પછીનું નક્ષત્ર
અનુરૂપ વિ० [સં] —ના જેવું;—ના પ્રમાણેનું (૨) યોગ્ય ०તા સ્ત્રી० [રુકાવટ, અટકાવ
અનુરોધ પુ० [સં] આગ્રહભરી વિનતી (૨)
અનુરોધવું સ० ક્રિ० [સં અનુરુધ્] વળગ્યા રહેવું (૨) અનુરોધ કરવો
અનુલક્ષણ ન०[સં] અનુલક્ષવું તે —વું સ०ક્રિ० [સં અનુલક્ષ્] ઉદ્દેશવું, લક્ષમાં રાખવું
અનુલગ્ન વિ० [સં] સાથે લાગેલું—જોડાયેલું
અનુલેખન ન० [સં] ઉતારો કરવો તે, નકલ (૨) શ્રુતલેખન, 'ડિક્ટેશન' [કરવો તે
અનુલેપ પુ०, ०ન ન० [સં] લેપ ઉપર લેપ
અનુલોમ વિ० [સં] ઊતરતા વર્ણની સ્ત્રી સાથેનો (વિવાહ) (૨) જુઓ અનુલોમજ ०જ વિ० અનુલોમ સંબંધથી ઉત્પન્ન થયેલું
અનુલ્લંઘન ન० [સં] ઉલ્લંઘન નહિ તે —નીય વિ० ઉલ્લંઘન ન કરી શકાય તેવું કે ન કરવા જેવું
અનુવર્તન ન० [સં] અનુસરણ —વું સ० ક્રિ० [સં અનુવૃત્] અનુવર્તન કરવું [—ર્તિત્વ ન०
અનુવર્તી વિ० [સં] અનુસરનારું (૨) યોગ્ય
અનુવાદ પુ० [સં] કહેલી વસ્તુ ફરી કહેવી તે (૨) તરજુમો, ભાષાંતર (૩) માન્ય સિદ્ધાંતને ઉદાહરણ તથા પુષ્ટિ ખાતર ફરી રજૂ કરવો તે ०ક પુ० અનુવાદ કરનાર ०વું સ० ક્રિ० [સં અનુવાદ પરથી] અનુવાદ—ભાષાંતર કરવું —દિત પુ० અનુવાદ કરાયેલું —દી વિ० (૨) પુ० વાદી અને સંવાદી સ્વરોમાં ભળી જતો વાદીથી ત્રીજો સ્વર (સંગીત) —દ્ય વિ० અનુવાદ કરવા યોગ્ય (૨) કહેવાઈ ગયેલી વસ્તુને ફરી કહેનારું એવું (વિશેષણ)
અનુવિધાયક વિ० [સં] આજ્ઞાંકિત ०ત્વ ન०
અનુવૃત્તિ સ્ત્રી०[સં] અનુસરણ(૨) પુનરાવૃત્તિ(૩) વડીલના ધંધામાં ને ધંધામાં આજીવિકા કર્યા કરવી તે (૪) ટીકાનું ટિપ્પણ (૫) [વ્યા] આગળ આવી ગયેલા અર્થનું અનુસંધાન [વિવાહ
અનુવેશ પુ० [સં] મોટા ભાઈ પહેલાં નાનાનો
અનુશાસક પુ० [સં] અનુશાસન કરનાર —ન ન० ઉપદેશ(૨) નિયમ, કાયદો(૩) અમલ કરવો તે, રાજ્ય ચલાવવું તે (૪) (કોઈ વિષયનું) વિવરણ કે સમજૂતી [દીર્ઘ સેવન
અનુશીલન ન०[સં] સતત અને ઊંડો અભ્યાસ,
અનુશીલિત વિ० [સં] અનુશીલનપૂર્વક કરેલું, અભ્યાસ દ્વારા સાધેલું
અનુષંગ પુ०[સં] નિકટ સંબંધ, સાહચર્ય (૨) અવશ્યંભાવિ પરિણામ(૩) કરુણા(૪) ભાવના, ઇચ્છા —ગી વિ० પરિણામરૂપ(૨) સંયુક્ત, સંબંધી
અનુષ્ટુપ,—ભ [સં] પુ० એક છંદ
અનુષ્ઠાતા વિ० [સં] અનુષ્ઠાન કરનારું
અનુષ્ઠાન ન० [સં] ક્રિયા કરવી તે (૨) કોઈ પણ ધાર્મિક ક્રિયા (૩) કાર્યનો આરંભ, પૂર્વ તૈયારી [—બેસાડવું = કોઈ ધાર્મિક ક્રિયા કરાવવી, તેની ગોઠવણ કરવી]
અનુષ્ઠેય વિ० [સં] કરવા જેવું
અનુષ્ણ વિ० [સં] ઊનું નહિ એવું (૨) ન० કમળ
અનુસરણ ન० [સં] અનુસરવું તે —વું સ०ક્રિ० [સં અનુસૃ] પાછળ પાછળ જવું, ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તવું (૨) [વ્યા] એક પદે બીજા પદ સાથે રૂપ-લિંગાદિમાં સંબંધ રાખવો
અનુસંધાન ન० [સં] આગળની વસ્તુ સાથેનું જોડાણ કે તેમ આવતી વસ્તુ(૨) યોગ્ય સંબંધ (૩) ચોકસાઈ, બારીક તપાસ
અનુસાર પુ०[સં] અનુસરણ(૨)[વ્યા] વાક્યમાં એક પદનું બીજાને અનુસરવું તે(૩) અ० પ્રમાણે, મુજબ —રી વિ० અનુસરતું —ર્ય વિ० અનુસરવા યોગ્ય
અનુસ્નાતક વિ० [સં] સ્નાતક થયા પછીનું, 'પોસ્ટ-ગ્રેજ્યુએટ'
અનુસ્મરણ ન० [સં] વારંવાર યાદ કરવું તે —ણાલેખન ન० વસ્તુના સ્મરણ પરથી આલેખવું તે, 'મેમરી ડ્રૉઇંગ'
અનુસ્યૂત વિ० [સં] —ની સાથે જોડાયેલું, ગૂંથાયેલું, અંગ તરીકે અંદર આવી જતું

અનુસ્વાર પુ૦,ન૦[સં]સ્વરની પાછળ ઉચ્ચારાતો અનુનાસિક વર્ણ કે તેનુ ચિહ્ન ()

અનૂખળ(-ળો) પુ૦ [સં उलूखल](લાકડાનો) ખાડણિયો

અનૂછ ન૦અનાચ,સીતાફળ. ૦ડી સ્રી૦સીતાફળી

અનૂઠું વિ૦ [प्रा मनुट्ठ, सं. अनुत्थ] અનોખુ, અપૂર્વ [અવિવાહિતા

અનૂઢ વિ૦ [સં] અવિવાહિત. -ઢા વિ૦ સ્રી૦

અનૂત (નૂ')ન૦ જૂઠ, હરામખોરી(ચ) [-નું,-માં આવવુ =હરામ મળવુ,ખરી કમાણીનુ ન હોવુ]

અનૂરી સ્રી૦ સીતાફળી -રું ન૦ સીતાફળ

અનૂર્મિલ વિ૦ [સં] ઊર્મિલ નહિ એવુ

અનૃણ(-ણી) વિ૦[સં]અઋણી [બોલનારું

અનૃત ન૦ [સં] અસત્ય ૦વાદી વિ૦ અનૃત

અને (ને) અ૦[સં अन्यत्?] (બે વાક્યો કે શબ્દોને જોડનારુ ઉભયાન્વયી અવ્યય) ને,તથા

અનેક વિ૦[સં]એક નહીં-બહુ ૦કેંદ્રી વિ૦અનેક કેંદ્રવાળું ૦તા સ્રી૦,૦ત્વ ન૦ અનેકહોવુ તે ૦ત્વદોષ પુ૦, ૦ત્વાપત્તિ સ્રી૦ અનેકત્વના દોષનો પ્રસગ ૦દેવવાદ પુ૦ અનેક દેવોમા માનવાનો મત,'પોલીથિઝમ'. ૦ધા અ૦[સં] અનેક રીતે ૦પત્નીકત્વ ન૦અનેક પત્ની હોવી તે કે તેવી લગ્નપ્રથા. ૦પદી વિ૦ 'મલ્ટિનોમિયલ' (એક્સ્પ્રેશન)[ગ] ૦ભાષાકોવિદ વિ૦અનેક ભાષાઓ જાણનાર ૦મુખ(-ખી) વિ૦ ઘણી બાજુઓવાળુ (૨) ઘણાની મારફત ચાલતુ ૦રંગી વિ૦અનેક રગવાળુ ૦રૂપ વિ૦ અનેક રૂપવાળુ ૦વચન ન૦(વ્યા)બહુવચન ૦વર્ણ વિ૦જેમા એક કરતા વધારે અજ્ઞાત રાશિ-બીજ હોય તેવુ (સમીકરણ) 'સાઇમલ્ટેનિયસ'(ગ) ૦વિધ વિ૦અનેક પ્રકારનુ -કાચ્ વિ૦ [વ્યા] અનેક અચ્-સ્વરવાળુ -કાર્થ(-થી) વિ૦ અનેક અર્થવાળુ.-કાંત વિ૦અનેક બાજુવાળુ (૨) અનિશ્ચિત -કાંતવાદ પુ૦ સ્યાદ્વાદ,દરેક વસ્તુનુ એના પાસા પરત્વે જુદી જુદી રીતે જ્ઞાન થાય છે એવો જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનો સિદ્ધાંત

અનેનાસ ન૦ [પો] એક ફળ, અનનાસ

અનેરુ વિ૦ [सं अन्यत्तर] બીજું. જુદુ (૨) અનન્ય, અસાધારણ, વિચિત્ર

અનૈકાંતિક વિ૦ [સં]અનેકાંત અનિશ્ચિત (૨) અનેક બાજુવાળુ (૩)પુ૦ [ન્યા] વ્યભિચારી હેતુ—એક હેત્વાભાસ

અનૈક્ય ન૦ [સં] ઐક્યનો અભાવ, જુદાઈ (૨) વિરોધ, કુસપ (૩) વિ૦ ઐક્ય વગરનુ ૦તા સ્રી૦ ઐક્ય વગરનુ હોવુ તે

અનૈતિહાસિક વિ૦ [સં] ઐતિહાસિક નહિ એવુ ઇતિહાસથી બરોબર નહિ તેવુ

અનોખુ (નો) વિ૦ [અ+નોખુ] નોખુ નહિ તેવુ ભેગુ સહિયારુ મજિયારુ (૨) [हिं अनोखा, दे णोक्ख]નોખુ-નિરાળુ જ,અનેરુ, અસાધારણ અપૂર્વ [દેવાતી થાપટ

અનોઠી સ્રી૦ તાલ આપવા તબલા પર જોરથી

અનોપ(૦મ) વિ૦+અનુપ અનુપમ

અનૌચિત્ય ન૦ [સં] ઔચિત્યનો અભાવ

અનૌરસ [સં] જેને ઔરસ પુત્ર ન હોય તેવુ વાઝિયુ (૨) ઔરસ નહિ તેવુ, દત્તક

અન્ન ન૦ [સં](રંધેલુ) અનાજ, ખોરાક [—નુ પાણી થવુ =(રોગથી) ખાધેલાનો ફાયદો ન થવો —નો કીડો, —નો પિંડ = અન્ન પર જેનુ જીવન છે તે (વૃદ્ધ, બાળક, કે ખાઉધરા માટે વપરાય છે) —નો માળવો(માળવામા બારે માસ અન્ન પાકે તે પરથી) અન્નનો ભારે દાતાર —ભેગું થવુ = ખાવા પામવુ **અન્ન આહારે અને ઘી વ્યવહારે** = જે જેમ ઘટે તેમ કરવુ જોઈએ **અન્ન તેવો ઓડકાર** = જેવુ કામ તેવુ ફળ, વાવે તેવુ લણે] ૦કૂટ પુ૦ અણકૂટ ઠાકોરજી આગળ નૈવેદ્ય તરીકે ગોઠવવામા આવતો અનેક વાનીઓનો ઢગલો ૦ક્ષેત્ર ન૦ સત, સાધુ, વટેમાર્ગુ, ગરીબો વગેરેને જ્યા અન્નદાન અપાતુ હોય તે સ્થળ ૦છ(-સ)ત્ર ન૦ અન્નક્ષેત્ર, સદાવ્રત ૦જલ(-ળ) ન૦ દાણો-પાણી (૨)[લા]લેણાદેણી;ભાગ્ય [—ઊઠવુ, —ખૂટવુ = લેણાદેણી પૂરી થવી (૨) એક જગાએ ખાવાપીવાનુ નસીબમા લખાયેલુ પૂરુ થવુ, એટલે ત્યાથી ઊપડવાનો વખત આવવો (૩) નસીબ રૂઠવુ, ભાગ્ય ફરી વળવું] ૦દાતા વિ૦ ખાવાનુ આપનાર (૨) આશ્રય

આપનાર ૦દાન ન૦અન્નનું દાન ૦દેવ પુ૦ અન્નરૂપી દેવ ૦દેવતા પુ૦ બ૦ વ૦ અન્ન રૂપી દેવ (૨)સ્ત્રી૦ અન્નની અધિષ્ઠાતા દેવી, અન્નપૂર્ણા ૦પાણી ન૦ અન્નજળ; ખાવુપીવુ, નિર્વાહનું સાધન [—ઝેર થઈ જવા =(દિલગીરી ઇ૦ના આવેશથી) ખાવાપીવામાં સ્વાદ ન રહેવો–અકારું લાગવું] ૦પાન ન૦ અન્નજળ ૦પૂર્ણા સ્ત્રી૦ (સ) અન્ન પૂરનારી – પૂરુ પાડનારી દેવી ૦પ્રાશન ન૦ નાનાં છોકરાંને છઠ્ઠે અથવા આઠમે મહિને પહેલવહેલું અન્ન ખવડાવવાનો સસ્કાર ૦મય વિ૦ અન્નનું, અન્નથી ભરેલું (૨)અન્નથી બધાયેલું (શરીર) ૦મયકોષ(–ષ) પુ૦ સ્થૂળ શરીર ૦રસ પુ૦ અનાજનું સત્ત્વ ૦વસ્ત્ર ન૦ખોરાક અને કપડાં, ખોરાકીપોશાકી ૦વિકાર પુ૦અપચાથી શરીરમા થતો બગાડ ૦સત્ર ન૦ અન્નછત્ર —ન્નાન્નદશા સ્ત્રી૦ અન્ન, અન્ન એમ કરવું પડે એવી દશા, ખાવાના સાંસા —ન્નાશય ન૦ હોજરી, જઠર —ન્નાહાર પુ૦ માંસનો નહિ, અનાજનો – નિરામિષ આહાર —ન્નાહારી વિ૦ અન્નાહાર કરનારુ —ન્નોદક ન૦ અન્નજળ

અન્નૈયું વિ૦[સં अन्याय]અન્યાયી, અણઘિયું, વાંકાબોલું

અન્ય વિ૦[સં] બીજુ (૨) ભિન્ન ૦ગામી વિ૦ વ્યભિચારી ૦ગોત્રી વિ૦ બીજા ગોત્રનું ૦તર વિ૦ [સં] બેમાનું એક (૨) બીજુ (૩) ભિન્ન ૦તરાન્વિત વિ૦ બેમાંથી એક સાથે સબદ્ધ ૦ત્ર અ૦ [સં] બીજે ઠેકાણે ૦થા અ૦ [સં] બીજી રીતે (૨) આડુ, ઊલટું ૦દેશી વિ૦ પરદેશી ૦ભૃત(–તા) [સં] સ્ત્રી૦ કોયલ ૦મનસ્ક [સં],૦મનું વિ૦ મન બીજે ઠેકાણે ગયેલું હોય એવું, ધ્યાનરહિત —ન્યા સ્ત્રી૦ પર સ્ત્રી —ન્યાશ્રિત વિ૦ પરાશ્રિત

અન્યે કે પન્યે = બીજાએ કે પંડે–પોતે, ગમે તેમ કરીને

અન્યાય પુ૦[સં]ન્યાયવિરુદ્ધ કર્મ, ગેરઇન્સાફ ૦યુક્ત વિ૦અન્યાયવાળુ —યી વિ૦અન્યાયયુક્ત (૨) અન્યાયથી વર્તનાર —વ્ય વિ૦[સં] ન્યાય્ય નહીં તેવું

અન્યારી સ્ત્રી૦ બાળવાના લાકડાની હેલ–ગાડું. [— ખડકવી = હેલ બરોબર ગોઠવીને ગાડામા ભરવી]

અન્યોક્તિ સ્ત્રી૦[સં]એક અર્થાલકાર બોલવું અમુકને ઉદ્દેશીને અને લાગુ પાડવુ કોઈ બીજાને એવી વાણીની ચાતુરી, સ્તુતિના શબ્દોમાં નિંદા ને નિંદાના શબ્દોમાં સ્તુતિ દર્શાવવી તે (કા શા)

અન્યોન્ય વિ૦(૨) અ૦[સં] પરસ્પર, એકમેક ૦દ્રોહી વિ૦પરસ્પર દ્રોહ કરનારુ ૦પૂરક વિ૦ પરસ્પર પુરવણી કરતુ ૦પોષક વિ૦ પરસ્પર પોષક —ન્યાધ્યાસ પુ૦ અરસપરસ મિથ્યા આરોપણ કરવુ તે —ન્યાભાવ પુ૦ એક પદાર્થનો બીજા પદાર્થમા અભાવ તે જેમ ઘટનો પટમાં અને પટનો ઘટમા (ન્યા) —ન્યાશ્રય પરસ્પર આશ્રય, જેમ (૨) અ થી વ સિદ્ધ કરવો અને પાછો વ થી અ સિદ્ધ કરવો તે દોષ, 'પીટિશિયો પ્રિન્સિપી' (ન્યા) —ન્યાશ્રયી, —ન્યાશ્રિત વિ૦ અન્યોન્યાશ્રયવાળુ —ન્યોત્તેજન ન૦ અન્યોન્ય ઉત્તેજન

અન્વય પુ૦[સં]સબધ(૨)[વ્યા]પદોનો પરસ્પર યોગ્ય સબધ (૩) કારણ હોય ત્યા કાર્યનું હોવુ તે નિયમ (૫) વશ(૬) ભાવાર્થ [—કરવો = પદોનો સબધ ગોઠવી બતાવવો —બેસવો = વાક્યમા પદોનો સબધ વ્યાકરણ અને ભાવથી બરોબર આવવો કે ગોઠવાવો] ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ અન્વેષણની પદ્ધતિઓમાંની એક, જેમાં અમુક અર્થ જ્યા જ્યા હોય તે સઘળા દાખલાઓમાં એક જ બીજો સર્વસાધારણ અર્થ મળી આવતો હોય, તો તે બે અર્થો ઘણુ કરીને કાર્યકારણ છે અથવા કાર્યકારણ સબધવાળા છે, એમ સમજવામા આવે છે 'મેથડ ઑફ ઍગ્રીમેન્ટ' (ન્યા) ૦વ્યતિરેક પુ૦ અન્વય તથા વ્યતિરેક ૦વ્યતિરેકી વિ૦ અન્વયવ્યાપ્તિ તેમ જ વ્યતિરેકવ્યાપ્તિ બન્ને વાળુ (સાધન) [ન્યા] ૦વ્યાપ્તિ સ્ત્રી૦ સાધન હોય ત્યા સાધ્ય હોય એવા સબધનું દર્શન —યાગત વિ૦ વશપરપરાથી આવેલું —યી વિ૦ અન્વય-સબધ બતાવનાર(૨)અન્વયવાળુ (૩)વશનું,વશવાળુ

અન્વર્થ, ૦ક વિ૦ [સં] અર્થને અનુસરતું. યથાર્થ. ૦તા સ્ત્રી

અન્વિ(-ન્વી)ત વિ૦ [સં.] યુક્ત (૨) ગ્રસ્ત; સપડાયેલું. -તાર્થ પું૦ અન્વય ઉપરથી સહેજે સમજાય એવો અર્થ (૨) વિ૦ એવા અર્થવાળું [જોવું-તપાસવું તે

અન્વીક્ષણ ન૦,અન્વીક્ષા સ્ત્રી૦[સં]બારીકીથી

અન્વેષક વિ૦ [સં.] તપાસનાર (૨) પું૦ હિસાબ તપાસનાર,'ઑડીટર' -ણ ન૦ તપાસ, શોધ, સંશોધન

અન્વેષ્ટવ્ય વિ૦ [સં] અન્વેષણ કરવા લાયક

અન્વેષ્ટા વિ૦ [સં] અન્વેષણ કરનાર

અપ [સં] ઉપસર્ગ. શબ્દને લાગતાં 'નીચેનું', 'ઊતરતું', 'હીન','ખરાબ' વગેરે ભાવ બતાવે છે (૨) ન૦ [સં. अप्] પાણી

અપઈ વિ૦ જાણીતું, સમજાય એવું

અપકર્મ ન૦ [સં] જુઓ અપકૃત્ય

અપકર્ષ પું૦ [સં] પડતી ૦ક વિ૦ અપકર્ષ કરનારું ૦ણ ન૦ પાછા પાડવું-નીચે પાડવું તે (૨) ઘટાડો થવો તે

અપકાય પું૦ બ૦ વ૦ [સં] પાણીના જીવ

અપકાર [સં.] હાનિ; અનુપકાર(૨)કૃતઘ્નતા દ્રોહ. ૦ક, -રી વિ૦ અપકાર કરનારું. -ર્ય ન૦ ખરાબ કાર્ય

અપકીર્તિ(-ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦[સં] બદનામી, અપયશ

અપકૃતિ સ્ત્રી૦, -ત્ય ન૦ [સં] અપકાર્ય, ખરાબ કામ, દુરાચરણ

અપકૃષ્ટ વિ૦[સં]અવનત,પતિત(૨)અધમ,હલકું

અપક્રિયા સ્ત્રી૦ [સં.] અવક્રિયા, નુકસાન (૨) અપકૃતિ, ખોટું કામ

અપક્વ વિ૦[સં.]પક્વ નહિ તેવું,કાચું ૦તા સ્ત્રી૦

અપક્ષ વિ૦[સં] પાંખ વિનાનું(૨)સહાય વિનાનું (૩)નિષ્પક્ષ ૦તા સ્ત્રી૦.૦પાત પું૦ પક્ષપાતનો અભાવ, નિષ્પક્ષતા

અપક્ષય પું૦ [સં.] વિનાશ

અપ(-બ)ખો પું૦ (કા.) અણગમો અરુચિ

અપ(-વ)ખોડવું સ૦ક્રિ૦ નિંદવું;ખોડો કાઢવી; વખોડવું, અપખ્યાતિ કરવી

અપઘાત પું૦ [સં.] કમોત

અપચય પું૦ [સં.] ક્ષય; હાનિ, ઘટાડો

અપચાર પું૦ [સં.]દુરાચરણ(૨)કરી ન પાળવી તે

અપચિહ્ન ન૦ [સં] ખરાબ ચિહ્ન(૨)અપશુકન

અપચો પું૦ [અ+પચવું] બદહજમી, અજીરણ

અપછરા સ્ત્રી૦ [સં. अप्सरस्]. અપસરા

અપચ્છાય વિ૦ [સં] નઠારી છાયાવાળું (૨) પું૦ જેનો ઓળો ન પડે તે - દેવ, ઉપદેવ વગેરે

અપજય પું૦ [સં.] પરાજય, હાર

અપજશ(-સ) પું૦ અપયશ. અપકીતિ. [-મળવો =અપકીર્તિ થવી; વખોડાવું. -લેવો=અપકીર્તિ વહોરવી.]-શિ(-સિ)યું વિ૦ અપજશવાળું; અપજશ અપાવે એવું

અપજાત પું૦ [સં.] માબાપ કરતાં ઊતરતા ગુણવાળો પુત્ર

અપ(-પ્પ)ટ અ૦ રોજ. હમેશ (૨) વિ૦ [સં. अपटु] મૂર્ખ; બેવકૂફ

અપટી સ્ત્રી૦ [સં.] નાટકનો પડદો. ૦ક્ષેપ પું૦ પડદો ખસેડી એકાએક રંગભૂમિ ઉપર આવવું તે

અપટી સ્ત્રી૦ [મ.; સં. आपत्?] વ્યવહાર-વેપારમાં ઓપટી - નુકસાન

અપટુ વિ૦ [સં] પટુ-કુશળ નહિ તેવું (૨) માંદું

અપઢ વિ૦ [હિં.] અભણ

અપત ન૦ જુઓ અપત્ય

અપતિવ્રતા વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] પતિવ્રતા નહિ તેવી; વ્યભિચારિણી [અવિશ્વાસ

અપતીજ સ્ત્રી૦ [અ+પતીજ] અણપતીજ;

અપત્નીક વિ૦ [સં] પત્ની વગરનું (કુંવારું કે વિધુર), એકલું [દહિંઓ)

અપત્ય ન૦ [સં.] સંતાન (૨) બાળક (વડીલોની

અપત્ર(-ત્રી) વિ૦ [સં] પાંદડા વિનાનું (૨) પાંખ વિનાનું

અપત્રપા સ્ત્રી૦ [સં] શરમાળપણું; લજ્જા

અપત્રી વિ૦ [સં.] જુઓ અપત્ર

અપથ પું૦ [સં.] કુમાર્ગ (૨) પાખંડી મત

અપથ્ય વિ૦ [સં] પથ્ય નહિ એવું(૨)ન૦ કુપથ્ય

અપદ વિ૦ [સં.] પગ વિના ચાલનાર (૨)પદ-હોદ્દા વિનાનું [શબ્દાર્થ નહિ તે

અપદાર્થ પું૦ [સં] મિથ્યા - અસત વસ્તુ (૨)

અપદેવતા પું૦ [સં] ભૂત પ્રેતાદિ

અપદેશ પુ૦[સં] ઉલ્લેખ કરવો – નામ આપવું તે (૨) બહાનું,યુક્તિ(૩) [ન્યા]કારણ આપવું તે
અપદ્યાગદ્ય વિ૦ [સં.] નહિ ગદ્ય કે નહિ પદ્ય એવું (૨) ન૦ એવી કાવ્યરચના
અપદ્વાર ન૦ [સં]પાછલું બારણું (૨) ગુદા
અપધર્મ પુ૦ [સં] અધર્મ
અપધ્યાન ન૦ [સં] અનિષ્ટનું ચિંતન, વિપરીત ચિંતન
અપધ્વંશ પુ૦[સં]અધોગતિ, અધઃપાત વિનાશ
અપનાવવું સ૦ ક્રિ૦ [હિ] પોતાનું કરવું કે માનવું –ટ સ્રી૦ અપનાવવું તે
અપન્યાસ પુ૦ [સં] અમ્તાઈના અંતનો સ્વર
અપપાઠ પુ૦ [સં] ખોટું પાઠાંતર
અપભવન ન૦ [સં] વકીભવન
અપભ્રષ્ટ વિ૦ [સં] પડેલું (૨)વિકૃત, અપભ્રંશ પામેલું
અપભ્રંશ પુ૦ [સં] પડવું તે (૨)શબ્દનું વિકૃત થવું તે(૩)વિકૃત શબ્દ (૪) સ્રી૦ સંસ્કૃતમાંથી અપભ્રષ્ટ એક ભાષા
અપમાન ન૦ [સં] માનથી ઊલટું તે, અનાદર, તિરસ્કાર ૦યુક્ત વિ૦ અપમાનવાળું –નિત વિ૦ અપમાન પામેલું
અપમાનવું સ૦ક્રિ૦ [સં अपमान પરથી] અપમાન કરવું
અપમાર્ગ પુ૦ [સં] કુમાર્ગ
અપમૃત્યુ ન૦ [સં] કમોત
અપયશ પુ૦ [સં]અપજશ,બદનામી અપકીર્તિ
અપર વિ૦ [સં] બીજું, ભિન્ન (૨) પાછળનું (૩) ઓરમાન, સાવકું ૦મા, ૦માતા સ્રી૦ સાવકી મા ૦રાત્ર સ્રી૦ પાછલી રાત ૦સામાન્ય ન૦ [ન્યા] પેટાસમૂહની જાતિ ૦સ્વસ્તિક પુ૦ક્ષિતિજનું પશ્ચિમ બિંદુ –રંચ અ૦ [સં]વિશેષમાં, વળી, ઉપરાંત –રા વિ૦ સ્રી૦ [સં] નિકૃષ્ટ, ઊતરતી (૨)પારકી (૩) બીજી, ભિન્ન –રા વિદ્યા સ્રી૦ નામરૂપાત્મક વિદ્યા, બ્રહ્મવિદ્યા સિવાયની વિદ્યા – રાહ્ણ પુ૦ [સં] પાછલો પહોર
અપરમાદ પુ૦ તબિયતમાં બગાડો
અપરસ પુ૦ [સં] અધમ પ્રકારનો રસ
અપરસ પુ૦[સં अस्पर्श, પ્રા परस=स्पर्श] (વૈષ્ણવોમાં) અડકાય નહિ એવું હોવું તે
અપરંચ અ૦ [સં] વિશેષમાં, વળી, ઉપરાંત
અપરંપાર વિ૦ [સં अ+पर+पार]અપાર,પુષ્કળ
અપરાજિત વિ૦ [સં] પરાજિત નહિ એવું –તા સ્રી૦ એક ઔષધિ (૨) (સં) દુર્ગા
અપરાજેય વિ૦ [સં] હરાવી ન શકાય એવું
અપરાધ પુ૦ [સં] દોષ, ગુનો (૨) પાપ ૦ણ, –ધિની વિ૦સ્રી૦ 'અપરાધી'નું સ્રીલિંગ –ધી વિ૦ (૨) પુ૦ અપરાધ કરનાર
અપરાધીન વિ૦[સં]પરાધીન નહિ એવું,સ્વતંત્ર
અપરા,૦વિદ્યા જુઓ 'અપર'માં
અપરાહ્ણ પુ૦ [સં] જુઓ 'અપર'માં
અપરિકલેશ પુ૦[સં] પરિક્લેશનો અભાવ
અપરિગ્રહ પુ૦[સં]પરિગ્રહ ન રાખવો તે ૦વ્રત ન૦અપરિગ્રહી રહેવાનું વ્રત –હી વિ૦પરિગ્રહ ન રાખનાર
અપરિચિત વિ૦ [સં] પરિચિત નહિ એવું, અજાણ્યું
અપરિચ્છિન્ન વિ૦ [સં] પરિચ્છિન્ન નહિ એવું
અપરિણીત વિ૦ [સં] નહિ પરણેલું
અપરિમિત વિ૦[સં]પરિમિત નહિ એવું અમાપ
અપરિમેય વિ૦ [સં]માપી ન શકાય એવું
અપરિહાર્ય વિ૦ [સં]ટાળી ન શકાય એવું
અપરીક્ષિત વિ૦ [સં] પરીક્ષિત નહિ એવું
અપરોક્ષ વિ૦ [સં] પરોક્ષ નહિ એવું, પ્રત્યક્ષ
અપર્ણ વિ૦ [સં] પાંદડાં વિનાનું
અપર્ણા સ્રી૦ [સં] (સં) પાર્વતી
અપર્યાપ્ત વિ૦ [સં] પર્યાપ્ત નહિ એવું
અપલક્ષણ ન૦[સં] નઠારું લક્ષણ(૨)દુરાચરણ
અપલખ(–ક્ખ)ણ ન૦ જુઓ અપલક્ષણ
અપલખણું વિ૦ અપલક્ષણવાળું (૨) ચાંદવું, અટકચાળું (૩) એબવાળું
અપલાપ પુ૦ [સં] છુપાવવું તે, ખરી વાત ઉડાવવી તે
અપલાયન ન૦ [સં] નાસવું નહિ–પૂંઠ ન દેખાડવી તે
અપલ્યા સ્રી૦ [સં. अ+पल=માસ] દુબળી સ્રી (૨) ફૂવડ સ્રી
અપવક્ત્ર ન૦ [સં] એક છંદ
અપવર્ગ પુ૦ [સં] સમાપ્તિ (૨) મોક્ષ
અપવર્તક પુ૦ [સં] અપવર્તન કરનાર
અપવર્તન ન૦ [સં] ખોટું આચરણ
અપવાદ પુ૦ [સં] સામાન્ય નિયમમાં બાધ (૨) નિંદા, આળ (૩) ખંડન, ઇનકાર.

[—બેસવો,—લાગવો =આળ ચોંટવું માથે આળ લાગવું] ૦ક,—દી વિ૦ અપવાદ કરનાર
અપવાસ પું૦ જુઓ ઉપવાસ
અપવિત્ર વિ૦ [સં] નાપાક, અશુદ્ધ ૦તા સ્ત્રી૦
અપવિદ્ધ વિ૦ [સં] ફેંકી દીધેલું; તજાયેલું (૨) અધમ (૩)પું૦ મા કે બાપે તજી દીધેલો અને કોઈ અજાણ્યાએ દત્તક લીધેલો કે ઉછેરેલો પુત્ર
અપવ્યય પું૦ [સં] ખોટું ખરચ બગાડ
અપશકુન પું૦ [સં] જુઓ અપશુકન
અપશબ્દ પું૦ [સં] ગાળ ખરાબ શબ્દ (૨) [વ્યા] નિયમ વિરુદ્ધનો શબ્દ, ખોટો પ્રયોગ [—કાઢવો =મોમાથી ગાળ બોલવી—ખોટો શબ્દ કહેવો]
અપ(—વ)શુકન પું૦ [સં अपशकुन] માઠો શુકન(૨)અશુભ ચિહ્ન —નિયણુ વિ૦ સ્ત્રી૦, —નિયાળ,—નિયું વિ૦ જેના શુકન ખરાબ ગણાતા હોય તેવું અમગળ
અપસદ પું૦ [સં] નીચ વર્ણનો માણસ (૨) સમાસમા ઉત્તરપદ તરીકે આવતા 'અધમ', 'નીચ'નો અર્થ બતાવે છે (ઉદા૦સૂતાપસદ)
અપસરણ ન૦[સં]ખસી જવું તે, નાસી જવું તે
અપસરવું અ૦ક્રિ૦ [સં अपसृ] દૂર ખસવું
અપસવ્ય વિ૦ [સં] જમણું (૨) ઊલટું (૩) અ૦ જમણી તરફ (જનોઈ જમણે ખભે લાવી દેવી તે) [વાળો સિદ્ધાત
અપસિદ્ધાંત પું૦[સં] ભૂલભરેલો કે તર્કદોષ-
અપસ્માર પું૦ [સં] ફેફરું [તે ગાનાર
અપસ્વર પું૦[સં] ખોટો—વર્જ્ય સ્વર(૨) વિ૦
અપહતિ સ્ત્રી૦ [સં] દૂર કરવું—નાશ કરવું તે
અપહરણ ન૦ [સં]ઉપાડી જવું તે, કાઢીજવું તે
અપહાર પું૦[સં]અપહરણ(૨)ઉચાપત કરવું તે (૩) પારકી મિલકત વાપરવી—ઉડાવી દેવી તે
અપહ્નુતિ સ્ત્રી૦ [સં] છુપાવવું તે (૨) [કા શા] જેમા વસ્તુના અસલ ધર્મને છુપાવી બીજા ધર્મનો આરોપ કરવામા આવે તે અલકાર
અપંખ વિ૦ [અ+પખ] પાખ વિનાનું
અપંગ વિ૦ [પ્રા, સં. अपाङ्ग] પાગળું, કોઈ અગની ખોડવાળું (૨) [લા] લાચાર
અપંડિત વિ૦ [સં] પંડિત નહિ એવું
અપાતક ન૦ [સં] પાપ નહિ તે. —કી વિ૦ પાતકી નહિ એવું
અપાચ્ય વિ૦ [સં.] ન પચી શકે એવું
અપાત્ર વિ૦ [સં] અયોગ્ય (૨) ન૦ નકામું વાસણ ૦તા સ્ત્રી૦
અપાદ વિ૦ [સં] પગ વગરનું
અપાદાન ન૦ [સં] છૂટા પડવું તે (૨) [વ્યા] પાચમી વિભક્તિનો અર્થ
અપાન પું૦ [સં] પાચ પ્રાણવાયુઓ (પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઉદાન અને સમાન)માંનો એક જે ગુદા વાટે નીકળે છે ૦દ્વાર ન૦ ગુદા ૦વાયુ પું૦ અપાન
અપાપ(—પી) વિ૦ [સં] પાપરહિત, નિષ્પાપ
અપામાર્ગ પું૦ [સં] અઘેડો
અપાય પું૦[સં] સકટ આફત (૨) નુકસાન તોટો (૩) ખુવારી, નાશ
અપાર વિ૦ [સં] પાર વિનાનું ખૂબ
અપારદર્શક વિ૦ [સં] પારદર્શક નહિ તેવું
અપારદર્શિતા સ્ત્રી૦[સં] પારદર્શક ન હોવું તે
અપાર્થિવ વિ૦ [સં] પાર્થિવ નહિ તેવું
અપાવરણ ન૦ [સં] ઉઘાડવું—ખુલ્લું કરવું તે
અપાસરો પું૦ [સં उपाश्रय] જૈન સાધુઓને રહેવાનું સ્થાન [અપાસરે દીવો =(અપાસરે દીવો ન જ કરાય તે પરથી) અશક્ય વાત, સૂર્ય પશ્ચિમમા ઊગવો]
અપાસ્ત વિ૦ [સં] તિરસ્કૃત તરછોડાયેલું
અપાંગ પું૦ [સં] આખનો ખૂણો (૨) ટીલું (૩) વિ૦ પાગળું, અપંગ ૦દર્શન ન૦ કટાક્ષ. ૦દૃષ્ટિ ન૦ કટાક્ષભરી નજર ૦નેત્ર વિ૦ અણિયાળી આખવાળું
અપિ અ૦ [સં] પણ વળી ૦ચ અ૦ વળી
અપિ(—પૈ)તૃક વિ૦[સં] બાપ વિનાનું (૨) વડીલો પાર્જિત નહિ એવું
અપીલ સ્ત્રી૦ [ઇ] આગ્રહભરી વિનતી, અનુરોધ [—કરવું, = હૃદયમા ઊતરે, અસર થાય તેમ વીનવવું —થવું= હૃદયમા ઊતરવું, અસર થવી, ગમવું](૨) ફાળા માટેની માગણી કે વિનતી(૩) નીચલી અદાલતના ચુકાદા સામે ઉપરી અદાલતને અરજી [—માં જવું=કેસની અપીલ થવી,

(માણસે) અપીલ કરવી, અપીલ કોર્ટમાં જવું —લઈ જવી=અપીલ કોર્ટમાં કેસ લઈ જવો, અપીલ કરવી —ચાલવી=અપીલનું કામ અદાલતમાં ચાલુ થવું —ચલાવવી, —સાંભળવી=અપીલનું કામ ચાલુ કરવું, સુનાવણી ઉપર લેવું] ૦કોર્ટ સ્ત્રી૦ અપીલ સાંભળનારી ઉપરની અદાલત

અપુચ્છ વિ૦ [સં] પૂછડા વિનાનું

અપુણ્ય વિ૦ [સં] અધર્મ્ય, અપવિત્ર, મલિન (૨) ન૦ પુણ્યનો અભાવ, પાપ

અપુત્ર વિ૦ [સં] પુત્રહીન ૦તા સ્ત્રી૦

અપુત્રિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] પુત્ર વિનાની

અપુશાન ન૦ જુઓ અપૂશણ

અપુષ્ટ વિ૦ [સં] નહિ પોષાયેલું (૨) પુષ્ટ નહિ એવું, દૂબળું (૩)[કા શા] અપ્રસ્તુત

અપુષ્પિત વિ૦ [સં] પુષ્પિત નહિ એવું

અપૂજ વિ૦ [સં] પૂજા વગરનું, ન પૂજાતું

અપૂજ્ય વિ૦ [સં] પૂજ્ય નહિ એવું

અપૂત વિ૦ [સં] અપવિત્ર

અપૂપ પુ૦ [સં] માલપૂડો (૨) મધપૂડો

અપૂરતું વિ૦ [અ+પૂરતું] પૂરતું નહિ એવું, ખૂટતું

અપૂરિત વિ૦ [સં] પૂરિત નહિ એવું

અપૂર્ણ વિ૦ [સં] પૂર્ણ નહિ એવું. ૦કાલ(—ળ) પુ૦ ક્રિયાની અપૂર્ણતાનો ભાવ આવે એવો કાળ [વ્યા.] ૦ક્રિયાપદ ન૦ બધા કાળ અને અર્થનાં રૂપ જેનાં થતાં નથી એવું ક્રિયાપદ. ૦તા સ્ત્રી૦ ૦બીજ પુ૦ 'એલ્જિબ્રેઇકલ ફ્રેક્શન' (ગ) —ર્ણાંક પુ૦ અપૂર્ણ આંકડો, 'એરિથમેટિકલ ફ્રેક્શન' [ગ]

અપૂર્તિ સ્ત્રી૦ [સં] પૂર્તિનો અભાવ

અપૂર્વ વિ૦ [સં] અવનવું, પૂર્વે ન બનેલું એવું (૨) અસામાન્ય ૦તા સ્ત્રી૦

અપૂશ (શ, ૦) સ્ત્રી૦ દાટો (કપડું વીંટીને કરેલો) (૨)[લા]દમ ભીડેલો રાખવો તે [—નીકળી જવી=દમ નીકળવો,ઢૂશ થઈ જવું, ખૂબ થાકી જવું —કાઢવી=થકવી નાખવું, ઢૂશ કાઢવી.]

અપૂ(—પો)શણ ન૦ [સં આપોશાન] અપુશાન, ભોજનને આરંભે અને અંતે જે આચમન કરવું તે (૨)ભોજનની શરૂઆતમાં પીરસાતો થોડો ભાત [—માં જવું=(ભોજનમાં અપોશણની પેઠે) કશી ગણતરીમાં કે નજરે ન લેખાવું, ચટણી થઈ જવી]

અપૃષ્ઠવંશ પુ૦ [સં] કરોડ વિનાનું પ્રાણી —શી વિ૦ અપૃષ્ઠવંશની જાતનું

અપેક્ષણીય વિ૦ [સં] ઇચ્છવા જોગ, અપેક્ષ્ય

અપેક્ષા સ્ત્રી૦ [સં] ઇચ્છા (૨) અગત્ય (૩) [વ્યા] આકાંક્ષા —ક્ષિત વિ૦ જેની અપેક્ષા હોય તેવું (૨) અપેક્ષાવાળું —ક્ષ્ય વિ૦અપેક્ષા રાખવા જેવું કે રાખવી જોઈએ એવું

અપેખ વિ૦ [અ+પેખવું] અદૃશ્ય

અપેય વિ૦ [સં] પીવાને અયોગ્ય કે ન પી શકાય એવું ૦પાન ન૦ અપેય પીણું કે તે પીવું તે

અપૈતૃક વિ૦ [સં] જુઓ અપિતૃક

અપૈશુન(—ન્ય) ન૦ [સં] પૈશુનનો અભાવ

અપોશણ ન૦ જુઓ અપૂશણ

અપૌરુષ(—ષેય) વિ૦ [સં] બાયલું (૨) ઈશ્વરકૃત (૩) ન૦ બાયલાપણું

અપ્રરંગી વિ૦ તરંગી, ચંચળ

અપ્પટ વિ૦ (૨) અ૦ જુઓ 'અપટ'

અપ્રક(—ગ)ટ વિ૦ [સં] બહાર નહિ પડેલું; અપ્રસિદ્ધ (૨) છાનું

અપ્રકાશ વિ૦ [સં] પ્રકાશ વગરનું (૨) અપ્રગટ (૩) પુ૦ અંધકાર —શિત વિ૦ પ્રકાશિત નહિ તેવું [ઉપમાન

અપ્રકૃત વિ૦ [સં] પ્રકૃત નહિ એવું (૨) [કા શા.]

અપ્રગટ વિ૦ જુઓ અપ્રકટ

અપ્રગલ્ભ વિ૦ [સં] પ્રગલ્ભ નહિ એવું

અપ્રજ વિ૦ [સં] પ્રજા વગરનું, વાંઝિયું

અપ્રણીત વિ૦ [સં] સંસ્કારહીન, અકૃત (૨) પ્રણીત-રચેલું નહિ એવું

અપ્રતિ(—તી)કાર પુ૦ [સં] વિરોધ—સામનો નહિ કરવો તે (૨) વિ૦ જેનો પ્રતિકાર—ઉપાય નથી એવું. —રી વિ૦ પ્રતિકાર ન કરનારું, 'પૅસિવ' —ર્ય વિ૦ પ્રતિકાર ન કરવા યોગ્ય કે ન કરી શકાય એવું [અનુકૂલ

અપ્રતિકૂલ વિ૦ [સં] પ્રતિકૂલ નહિ એવું,

અપ્રતિગ્રહ પુ૦ [સં] અસ્વીકાર, દાન ન લેવું તે

અપ્રતિબંધ વિ૦ [સં] અટકાયત વિનાનું (૨) પું૦ પ્રતિબંધનો અભાવ, છૂટ [યોદ્ધો
અપ્રતિભટ પું૦ [સં] બરાબરિયા વગરનો—અજોડ
અપ્રતિમ વિ૦ [સં] અનુપમ, શ્રેષ્ઠ [એવું
અપ્રતિરુધ્ય વિ૦ [સં] જેનો પ્રતિરોધ ન થઈ શકે
અપ્રતિરોધ પું૦ [સં] પ્રતિરોધનો અભાવ
અપ્રતિષેધ પું૦ [સં] નિષેધ—મના ન હોવી તે
અપ્રતિષ્ઠ,-ષ્ઠિત વિ૦ [સં] પ્રતિષ્ઠિત નહિ એવું
અપ્રતિષ્ઠા સ્ત્રી૦ [સં] ફજેતી, બેઆબરૂ.
અપ્રતિષ્ઠાન ન૦[સં]અસ્થિરતા, દૃઢતાનો અભાવ
અપ્રતિહત- વિ૦ [સં] અટકાવ વિનાનું (૨) અટકાવી વા હણી ન શકાય એવું
અપ્રતીકાર,-રી,-ર્ય[સં]જુઓ 'અપ્રતિકાર'માં
અપ્રતીત વિ૦ પ્રતીત નહિ એવું [સં] (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ અપ્રતીતિ
અપ્રતીતિ સ્ત્રી૦ [સં] પ્રતીતિનો અભાવ
અપ્રત્યક્ષ વિ૦ [સં] પ્રત્યક્ષ નહિ એવું, દૂરનું, પરોક્ષ [પું૦ અવિશ્વાસ
અપ્રત્યય વિ૦ [સં] પ્રત્યય વિનાનું [વ્યા] (૨)
અપ્રધાન વિ૦ [સં] પ્રધાન નહિ એવું, ગૌણ
અપ્રમત્ત વિ૦ [સં] પ્રમત્ત નહિ એવું, જાગ્રત
અપ્રમાણ વિ૦ [સં] અમાપ (૨) પ્રમાણ—પુરાવા વિનાનું (૩) અવિશ્વસનીય, શાસ્ત્રપ્રમાણથી વિરુદ્ધ. -ણિક વિ૦ [સં]. -ણિકતા સ્ત્રી૦, -ણિકપણું ન૦ જુઓ 'અપ્રામાણિક'માં
અપ્રમાદ પું૦ [સં.] સાવધાનતા, જાગૃતિ. -દિતા સ્ત્રી૦ [સં] અપ્રમાદીપણું. -દી વિ૦ પ્રમાદી નહિ તેવું, જાગ્રત
અપ્રમેય વિ૦ [સં] પ્રમેય નહિ તેવું; અમાપ
અપ્રયાસ પું૦ [સં] પ્રયાસનો અભાવ [આવેલું
અપ્રયુક્ત વિ૦ [સં] પ્રયોગમાં—વાપરમાં નહિ
અપ્રયોજક પું૦ [સં] પ્રયોજક નહિ તે (૨) વિ૦ પ્રયોજન વગરનું, નકામું
અપ્રવાહિતા સ્ત્રી૦ [સં] અપ્રવાહીપણું
અપ્રવાહી વિ૦ [સં] પ્રવાહી નહિ એવું, ઘન.
અપ્રવીણ વિ૦ [સં] પ્રવીણ નહિ એવું ૦તા સ્ત્રી૦
અપ્રવૃત્ત વિ૦ [સં] પ્રવૃત્ત નહિ એવું. -ત્તિ સ્ત્રી૦ પ્રવૃત્તિનો અભાવ [હલકું; ઊતરતું
અપ્રશસ્ત વિ૦ [સં] નિંદ્ય, કીર્તિ વિનાનું (૨)

અપ્રસન્ન વિ૦ [સં] પ્રસન્ન નહિ તેવું ૦તા સ્ત્રી૦
અપ્રસંગ પું૦ [સં] સંબંધ કે સંગનો અભાવ (૨) કવખત; અસ્થાન, અપ્રસ્તુતતા -ગી વિ૦ અપ્રાસંગિક; કવખતનું
અપ્રસાદ પું૦ [સં] નાખુશી (૨) ક્લિષ્ટતા
અપ્રસિદ્ધ વિ૦ [સં] પ્રસિદ્ધ નહિ તેવું ૦તા, -દ્ધિ સ્ત્રી૦ પ્રસિદ્ધિનો અભાવ
અપ્રસ્તુત વિ૦ [સં] પ્રસ્તુત નહિ તેવું. ૦પ્રશંસા સ્ત્રી૦ અપ્રસ્તુતના વર્ણનથી પ્રસ્તુત સૂચવતો અલંકાર (કા શા) [એવું, સંસ્કૃત
અપ્રાકૃત વિ૦ [સં.] અલૌકિક (૨) અણઘડ નહિ
અપ્રાપ્ત વિ૦ [સં] નહિ મળેલું, ન આવેલું ૦કાલ(-ળ) વિ૦ કવખતનું (૨) પ્રસંગને અનુચિત (૩) વયમાં ન આવેલું (૪) પું૦ કમોસમ, કવખત (૫) [ન્યા] અપ્રસ્તુત કથનનું એક નિગ્રહસ્થાન ૦યૌવન,૦વય વિ૦ કાચી ઉંમરનું, સગીર ૦વ્યવહાર વિ૦ વ્યવહારને પ્રાપ્ત ન થયેલું એવું, સગીર.
અપ્રાપ્તિ સ્ત્રી૦ [સં] પ્રાપ્તિનો અભાવ
અપ્રાપ્ય વિ૦ [સં] પ્રાપ્ય નહિ એવું
અપ્રામાણિક વિ૦ [સં.] પ્રામાણિક નહિ એવું ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
અપ્રાસંગિક વિ૦ [સં] પ્રાસંગિક નહિ એવું
અપ્રિય વિ૦ [સં]પ્રિય નહિ એવું(૨)ન૦ અનિષ્ટ, ભૂંડું ૦કર, ૦કારી વિ૦ અપ્રિય કરનારું ૦તા સ્ત્રી૦. ૦વાદી વિ૦ અપ્રિય—માઠું લાગે એવું બોલનારું
અપ્રીત,-તિ [સં] સ્ત્રી૦ પ્રીતિનો અભાવ, અણગમો, વેર [સરોવર
અપ્સરસ્તીર્થ ન૦ [સં] અપ્સરાને નાહવાનું
અપ્સરા સ્ત્રી૦ [સં] સ્વર્ગની વારાંગના, પરી
અફઘાન વિ૦ (૨) પું૦ [ફા] એ નામની એક પ્રજાનું, કાબુલી. -નિસ્તાન ન૦ (સં) અફઘાનોનો મુલક—કાબુલ
અફર વિ૦ [અ+ફરવું] નિશ્ચિત, ફરે નહિ એવું
અફરેતફર સ્ત્રી૦ [अ इफ़ात तफ़ीत] તફડંચી; ગોટાળો, આઘું પાછું કે અહીંનું તહીં થઈ જવું તે.
અફરાતફરી સ્ત્રી૦ [જુઓ અફરતફર] ઊથલપાથલ, ફેરબદલી (૨) ગોટાળો, ઘાલમેલ

અફરાવુ અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ આફરો] વધુ ખાવાથી અકળાવુ, આફરો ચડવો -મણ સ્ત્રી૦ વધુ ખાવાથી થતી અકળામણ
અફરાંડુ વિ૦ ઉપરાડુ
અફલ(-ળ) વિ૦ [सं] ફળ વિનાનું, અફળ
અફલાતૂન પુ૦ [अ] (સ) ગ્રીસનો મહાન તત્ત્વજ્ઞાની પ્લેટો (૨) વિ૦ જુઓ આફલાતૂન -ની વિ૦ પ્લેટોને લગતુ (૨) સુદર
અફલિત વિ૦ [सं] ફળેલુ નહિ તેવુ (૨) નિષ્ફળ
અફવા સ્ત્રી૦ [अ] ઊડતી ખબર, ગામગપાટો [—ઊડવી,—ચાલવી=ઊડતી ખબર કે ગપ ફેલાવી]
અફસોસ પુ૦ [फा] શોચ, પસ્તાવો, દિલગીરી (૨) અ૦ અરેરે! -સી સ્ત્રી૦ અફસોસ કરવો તે
અફળ વિ૦ [જુઓ અફલ] નિષ્ફળ, નકામુ (૨) વાઝિયુ -ળા સ્ત્રી૦ ન ફળે એવી વનસ્પતિ, કુવાર
અફળાવુ અ૦ક્રિ૦ 'અફાળવુ'નુ કર્મણિ, ટિચાવુ, પછડાવુ -ટ પુ૦ અકળાવુ તે, તેનો અવાજ
અફાટ વિ૦ (૨) અ૦ ખૂબ વિશાળ, અસ્ખલિત, અપાર, અનત વિસ્તારવાળુ
અફાળકૂટ સ્ત્રી૦ ધમપછાડા (૨) માથાકૂટ
અફાળવુ સ૦ક્રિ૦ [सं आस्फाल्] ટીચવુ, પછાડવુ
અફીણ ન૦ [फा अफ्यून, सं अहिफेन] એક ઝેરી-માદક પદાર્થ [—ખાવુ = અફીણ ખાઈ આપઘાત કરવો] -ણિયુ,-ણી વિ૦ અફીણના વ્યસનવાળુ (૨) [લા] સુસ્ત, એદી
અફૂ ન૦ [म, हिं] જુઓ અફીણ
અબ અ૦ [हिं] અત્યારે ૦ઘડી,-બી અ૦ હમણા જ, આ ક્ષણે જ
અબ(-ભ)ખો પુ૦ અણગમો, અરુચિ, અભાવો [—આવવો = અરુચિ થઈ જવી — કાઢવો = અરુચિ કે અભાવો દૂર કરવો]
અબખોરો પુ૦ જુઓ આબખોરો
અબગરવુ સ૦ક્રિ૦ [सं उपकृ, प्रा उवगरिअ = ઉપકાર] ઉપકાર કરવો [આવવુ થી
અબગાર પુ૦(કા)અન્ન પવિત્ર કરવા પીરસવામા
અબજ વિ૦ (૨) પુ૦ [सं अब्ज] અબજ સખ્યા ૦પતિ પુ૦ અબજ રૂપિયાનો માલિક
અબતર વિ૦ [अ] ખરાબ, બગડેલુ
અબદાગીરી સ્ત્રી૦ [म अब्दागीर, फा आफ्ताब+गीरी] છત્ર (રાજામહારાજા ઇ૦ માનસૂચક ઓઢે છે કે રાખે છે તે)
અબદાલી પુ૦ [अ] ધર્મી પુરુષ (૨) જગતને ટકાવી રાખનાર સિત્તેર ઓલિયા ઇસ્લામમા મનાય છે તે દરેક
અબદુલ્લા પુ૦ [अ] ખુદાનો બદો
અબદ્ધ વિ૦ [सं] બદ્ધ નહિ એવુ, છૂટુ
અબ(-વ)ધૂત પુ૦ [सं अवधूत] વેરાગી, બાવો (૨) વિ૦ મસ્ત [ગણગાર
અબનાલ સ્ત્રી૦ [फा] તરવારની મૂઠ પરનો
અબનૂસ ન૦ [अ आबनूस] -સી સ્ત્રી૦ એક ઊચી જાતનું કાળુ લાકડુ
અબનૂસપાન ન૦ [તેલુગુ] ટિબરવો
અબરક(-ખ) ન૦ [अ अम्रक, सं अभ्रक] એક ધાતુ, અભ્રક
અબરૂ સ્ત્રી૦ [फा अब्रू] આખની ભમર, ભ્રૂ
અબલ(-ળ) વિ૦ [सं] બલહીન, નિબલ -લા (-ળા) વિ૦ સ્ત્રી૦ અલ્પ બળવાળી (૨) સ્ત્રી૦ સ્ત્રી
અબલક(-ખી,-ખ,-ખી) વિ૦ [अ अब्लक] ચિત્રવિચિત્ર, કાબરચીતરુ ૦મેના સ્ત્રી૦ એક પક્ષી [આ ઘડીએ, હમણા, અત્તરસાત
અબસાત અ૦[हिं अब+अ साअत=કલાક]
અબળ,-ળા જુઓ 'અબલ'મા
અબ(-ભ)ળખા સ્ત્રી૦,-ખો પુ૦[सं अभिलाषा] ઇચ્છા, ઓરિયો (૨) દોહદ
અબ ડ વિ૦+બ ડખોર નહિ એવુ આજ્ઞાધારી
અબધ વિ૦ [सं] બધ વિનાનુ
અબ ધન ન૦ [सं] બધનનો અભાવ
અબાધ વિ૦ [सं] બાધિત નહિ એવુ. ૦ક વિ૦ બાધક નહિ એવુ -ધિત વિ૦ અબાધ -ધ્ય વિ૦ બાધ્ય નહિ એવુ
અબાબ પુ૦ [म =સરકારી કર કે મહેસૂલ, अ. अब्वाब] કરકરિયાવર, રીત, લાગો.
અબારુ ન૦ અધેર, અંધાધૂધી
અબાંધવ વિ૦ [सं] સગાસાગવાં વિનાનું, અનાથ
અબી અ૦ [हिं] અબઘડી, હમણા જ

અબીર(-લ) ન૦ [अ] એક સુગંધીદાર ધોળી ભૂકી [અબીલ અને ગુલાલ
અબીલ ન૦ જુઓ અબીર ૦ગુલાલ ન૦
અબુ(-બો)ધ વિ૦ [सं] અણસમજુ (૨) મૂર્ખ (૩) દુનિયાના જ્ઞાન વિનાનુ, હલેતુ
અબુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं] બુદ્ધિનો અભાવ, મૂખતા
અબુવો પુ૦ જુઓ આબવો
અબૂજ વિ૦ [અ+બૂજવુ] બૂજ વગરનુ, કદર વિનાનુ, અગુણજ્ઞ [અબોધ
અબૂઝ વિ૦ [सं अबुद्ध, प्रा अबुज्झ] જુઓ
અબૂર વિ૦ પુષ્કળ
અબૂલોઢબૂલો પુ૦ એક રમત
અબે અ૦ [हिं] એ, અલ્યા (તિરસ્કારથી તુકારામા) ૦તબે સ્ત્રી૦ 'અબેતબે'વાળી ભાષા—હિદી
અબોખા સુ૦બ૦વ૦ વરને ખવરાવવાના ખાડ-ખાજા (૨) અભાવો, અરુચિ [અબોખે પડવુ =(કોઈ ચીજનો) અભાવ થવો, રુચિ પરથી તે ઊતરી જવી]
અબોટ પુ૦ [અ+બોટવુ ? કે सं. अभुक्त ? म अवोट વિ૦=અસ્પૃષ્ટ, ઉપયોગમા ન આણેલુ] રસોઈ અને જમવાની જગાને છાણ-માટીથી લીપવી તે (૨) શુદ્ધ અથવા અભડાયા વિનાની દશા (૩) નાહ્યા વિના જ્યા જવાય કે અડકાય નહિ એવુ સ્થળ. [—દેવો=અબોટ કરવો, (રસોડુ, ચૂલો ઇ૦) લીપી કરીને સાફ કરવુ] —ટિયુ ન૦ રસોઈ કરતી કે જમતી વખતે પહેરવાનુ રેશમી, શણનુ કે ઊનનું વસ્ત્ર
અબોધ વિ૦ [सं] જુઓ અબુધ
અબોલ વિ૦ [અ+બોલવુ] બોલી ન શકાય તેવુ (૨) મૂગુ, ચૂપ (૩) બેભાન —લા પુ૦બ૦વ૦ રિસાઈને અમુકની સાથે ન બોલવુ તે [—લેવા =(અણબનાવ કે રીસથી) બોલવાનો વહેવાર બધ કરવો] —લ્યુ વિ૦ નહિ બોલેલુ
અબ્જ વિ૦ [सं] સો કરોડ (૨) પુ૦ તેની સખ્યા (૩) ન૦ જલજ, કમળ
અબ્દ પુ૦,ન૦[सं] વાદળ (૨) ન૦ વર્ષ (૩) એક વનસ્પતિ—નાગરમોથ ૦સાર પુ૦ કપૂર
અબ્દુર્ગ પુ૦[सं] ચોફેર પાણીથી રક્ષાયેલો કિલ્લો
અબ્ધિ પુ૦ [सं] સમુદ્ર
અબ્બા પુ૦ [म., हिं., फा, ઉપરાત બીજી સેમેટિક ભાષાઓમા સમાન રૂપ મળે છે.] બાપા. ૦જાન [फा] પુ૦ પિતાજી (પ્રેમવાચક)
અબ્બા સ્ત્રી૦ મા (૨) ડોસી (૩) થૂઈ
અબ્બાસી વિ૦[अ] એ નામના વંશનો (ખલીફ) (૨)[अ अब्बास, એક છોડ, તેના ફૂલના રંગનુ] જાબુડિયા અથવા રતાશ પડતા વાદળી રંગનુ
અબ્રહ્મચર્ય ન૦ [सं] બ્રહ્મચર્યનો અભાવ
અબ્રહ્મણ્ય વિ૦ [सं] બ્રાહ્મણને ન છાજે એવુ (૨) ન૦ પાપકૃત્ય
અબ્રાહ્મણ વિ૦[सं] બ્રાહ્મણ નહિ તેવુ, બ્રાહ્મણેતર
અભક્તિ સ્ત્રી૦[सं] ભક્તિનો અભાવ (૨) અશ્રદ્ધા
અભક્ષણ ન૦ [सं] ભક્ષણ ન કરવુ તે, ઉપવાસ
અભક્ષાભક્ષ પુ૦ જુઓ અભક્ષ્યભક્ષણ
અભક્ષ્ય વિ૦ [सं] ન ખાવા જેવુ, શાસ્ત્રમા જે ખાવાનો નિષેધ છે તેવુ ૦ભક્ષણ ન૦ તેવુ ખાવુ તે, માસાહાર
અભખો પુ૦ [स अभक्ष्य ?] જુઓ અબખો
અભગ વિ૦ [सं] અભાગી
અભડાવુ અ૦ક્રિ૦ [सं भ्रष्ट ?] અભડાયેલા થવુ (૨) (સ્ત્રીએ) દૂર બેસવુ [અભડાવા જવું = મરણ નિમિત્તે (સ્ત્રીઓએ) રડવા કૂટવા જવુ; સ્નાનસૂતકમા જવુ—સ્મશાને જવુ.] —યેલું વિ૦ મૃત્યું કે સૂતકને કારણે અસ્પૃશ્ય બનેલુ (૨) અસ્પૃશ્યને સ્પર્શ કરવાથી અપવિત્ર બનેલું —યેલી વિ૦સ્ત્રી૦(૨)સ્ત્રી૦ દૂર બેઠેલી, રજસ્વલા
અભણ વિ૦ [અ+ભણવુ] નહિ ભણેલુ, નિરક્ષર
અભદ્ર વિ૦ [सं] અશુભ (૨) ખરાબ, દુષ્ટ
અભય વિ૦ [सं.] નીડર (૨) પુ૦, ન૦ ભયનો અભાવ (૩) સરક્ષણ, આશ્રય ૦કર વિ૦ ભયરહિત કરનાર ૦તા સ્ત્રી૦ નીડરતા ૦દડ પુ૦ અભય આપનારો દડો ૦દાન ન૦ સલામતી બક્ષવી તે, અભયવચન ૦પત્ર ન૦ સરક્ષણની ખાતરી આપતો લેખ. ૦પદ ન૦ ભયરહિત સ્થિતિ, મોક્ષ ૦મુદ્રા સ્ત્રી૦ અભય-દાન આપતો હાથનો અભિનય ૦વચન ન૦ સરક્ષણનુ વચન—ખાતરી. —યકર વિ૦ ભયકર નહિ તેવુ —યા સ્ત્રી૦ (સ.) દુર્ગાનુ

એક રૂપ (૨) હરડે -યાંજલિ સ્ત્રી૦ હાથ જોડીને કરવાની અભય માટેની પ્રાર્થના -થી વિ૦ નિર્ભય, નીડર

અભર વિ૦ [સં] ખાલી (૨) ગરીબ -રાભરણ વિ૦ ગરીબનું ભરણપોષણ કરનારું (૨) ન૦ ગરીબનું ભરણપોષણ

અભર(-ળ)ખો પુ૦ જુઓ અબળખો

અભરાઈ સ્ત્રી૦ છાજલી [-ઉપર ચડાવવું, મૂકવું=(કામમાંથી કે વિચારમાંથી) દૂર કરવું, કોરે મૂકવું, મન ઉપર ન લેવું]

અભરાભરણ ન૦ [સં] જુઓ 'અભર'માં

અભરામ પુ૦ [अ इब्राहीम] [સં] યહૂદીઓનો મૂળ પુરુષ

અભરામ અ૦ [સં अभ्रम] ભ્રમ વિના [—ફુલ -ન-દાવા,—ન-દાવા [अभ्रम+न+देयम] (દસ્તાવેજમાં લખાય છે) ભ્રમ વગર-અક્કલ-હોશિયારીમાં કરેલું હોવાથી કાંઈ લેવાદેવા કે હક ઇલાકો ન હોવો તે, કાંઈ દાવો ન રહે એવી રીતની પૂરી છૂટ

અભરે ભરવું શ૦પ્ર૦ [મ अमर=આકંઠ વાસે, પૂર્ણતા] પુષ્કળ ભરવું, સમૃદ્ધ કરવું

અભર્તૃકા સ્ત્રી૦ [સં] ધણી વિનાની સ્ત્રી-વિધવા કે કુંવારી [અબળખો

અભલેખ પુ૦ [સં अभिलाषा] + અભિલાખ,

અભવ પુ૦ [સં] મોક્ષ (૨) અસ્તિત્વ નહિ તે (૩) નાશ [ઓરિયો

અભળખા સ્ત્રી૦,-ખો પુ૦ જુઓ અબળખા,

અભંગ વિ૦ [સં] આખું, અખંડ (૨) પુ૦ એક મરાઠી છંદ

અભા સ્ત્રી૦ [સં आभा] + આભા

અભાગણ(-ણી) વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં अभागिनी] હીણભાગી, કમનસીબ

અભાગિયું વિ૦જુઓ અભાગી. -યણ વિ૦સ્ત્રી૦

અભાગી વિ૦ [સં] કમનસીબ (૨) નાલાયક (૩) ભાગ વિનાનું (વારસામાં)

અભાગ્ય ન૦ [સં] દુર્ભાગ્ય, કમનસીબ ૦વાન વિ૦ કમનસીબ

અભાવ પુ૦ [સં] અસ્તિત્વ ન હોવું તે (૨) અણગમો [-આવવો=અણગમો થઈ જવો, અભાવ જવો]-વાત્મક વિ૦ અભાવરૂપ.-વો પુ૦ અણગમો [દોહદ

અભાવા પુ૦બ૦વ૦ સગર્ભાને થતા અભળખા,

અભાવો પુ૦ જુઓ 'અભાવ'માં

અભિ [સં] ઉપસર્ગ 'પાસે-તરફ', 'ની ઉપર' એવા ગતિવાચક અર્થમાં, ઉદા૦ અભિમુખ, અભિક્રમણ (૨) સ્વતંત્ર શબ્દ જોડે 'શ્રેષ્ઠ', 'અધિક' એવા ભાવના અર્થમાં, ઉદા૦ અભિધર્મ, અભિનવ

અભિ(-ભી)ક વિ૦ [સં] વિષયાસક્ત, કામી

અભિકોણ પુ૦ [સં] 'વર્ટિકલ ઍન્ગલ' (ગ)

અભિક્રમ પુ૦ [સં] આરંભ (૨) ચડાઈ

અભિક્રમણ ન૦ [સં] ચડાઈ

અભિક્રોશ પુ૦ [સં] વિલાપ(૨)ઠપકો(૩)નિંદા

અભિગમન ન૦ [સં] તરફ-સામે જવું તે(૨) સંભોગ -નીય,અભિગમ્ય વિ૦ અભિગમન કરી શકાય એવું [ભોગવનાર

અભિગામી વિ૦ [સં] -ની પાસે જનાર (૨)

અભિગ્રસ્ત વિ૦ [સં] ઘેરાયેલું, સપડાયેલું

અભિઘાત પુ૦ [સં] આઘાત (૨) હુમલો, માર (૩) વિનાશ ૦ક વિ૦ અભિઘાત કરનારું

અભિચર પુ૦ [સં] અનુચર, નોકર

અભિચરણ ન૦[સં] અભિચાર કરવો તે

અભિચાર પુ૦[સં] મેલા કામો માટે મંત્રપ્રયોગ કરવો તે (તંત્ર પ્રમાણે ૭ જાતના અભિચાર છે-મારણ, મોહન, સ્તંભન, વિદ્વેષણ, ઉચ્ચાટન અને વશીકરણ) ૦ક પુ૦જારણમારણ કરનારો

અભિજન પુ૦ [સં] સંબંધી જન (૨) વતન (૩) વંશ, કુળ [(૩) શિષ્ટ

અભિજાત વિ૦ [સં] ખાનદાન (૨) સુંદર, શ્રેષ્ઠ

અભિજિત પુ૦ [સં] એક નક્ષત્ર (૨) દિવસનું આઠમું મુહૂર્ત

અભિજ્ઞ વિ૦ [સં] અનુભવી (૨) માહિતગાર ૦તા સ્ત્રી૦ -જ્ઞાત વિ૦ ઓળખેલું -જ્ઞાન ન૦ સ્મૃતિ, ઓળખ (૨) ઓળખાણની નિશાની

અભિતપ્ત વિ૦ [સં] અતિ તપેલું (દુ:ખથી)

અભિતાપ પુ૦ [સં] સંતાપ

અભિદ્રવ પુ૦ [સં] હુમલો

અભિધર્મ પુ૦ [સં] શ્રેષ્ઠ ધર્મતત્ત્વ

અભિધા સ્ત્રી૦ [સં] શબ્દનો મૂળ અર્થ (૨) એ અર્થની બોધક શબ્દશક્તિ ૦ન ન૦ નામ, ઉપનામ(૨) શબ્દ (૩) શબ્દકોશ (૪) [વ્યા] કર્તા માટેનુ વિધાન ૦નમાલા(–ળા) સ્ત્રી૦ શબ્દકોશ ૦મૂલક વિ૦શબ્દના વાચ્યાર્થ ઉપર રચાયેલુ ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ વાચ્યાર્થ જણાવવાની શબ્દશક્તિ. –ધેય વિ૦ કહેવા યોગ્ય (૨) નામ દેવા યોગ્ય (૩) ન૦ અક્ષરાર્થ (૪) વિષય (બોલવાનો)

અભિધાવન ન૦ [સં] પૂઠ પકડવી તે, હલ્લો

અભિધેય વિ૦ [સં] જુઓ 'અભિધા'મા

અભિનય પુ૦ [સં] મનોભાવદર્શક હલનચલન અથવા મુદ્રા (૨) વેશ ભજવવો તે ૦કાર પુ૦ નટ ૦સૂચના સ્ત્રી૦ અભિનયની સૂચના, 'સ્ટેજ ડાયરેક્શન' [કાચું

અભિનવ(–વું) વિ૦ [સં] તદ્દન નવુ (૨) શિખાઉ,

અભિનંદન ન૦ [સં] ધન્યવાદ (૨) અનુમતિ (૩) સ્તુતિ –નીય વિ૦ અભિનંદન કરવા યોગ્ય –વું સ૦ ક્રિ૦ [સં અભિનંદ્] અભિનંદન કરવુ (૨) અ૦ ક્રિ૦ આનદવુ, રાજી થવું

અભિનંદિત વિ૦ [સં] અભિનંદન પામેલું

અભિનિવિષ્ટ વિ૦ [સં] –મા મચેલુ, –ની પાછળ નિશ્ચયપૂર્વક પડેલુ (૨) આગ્રહી (૩) દૃઢ

અભિનિવેશ પુ૦ [સં] તન્મયતા (૨) આસક્તિ (૩) દૃઢ નિશ્ચય (૪) આગ્રહ, હઠ

અભિનિષ્ક્રમણ ન૦ [સં.] બહાર જવુ તે (૨) સંન્યાસ

અભિનિષ્પન્ન વિ૦ [સં] જુઓ નિષ્પન્ન

અભિનીત વિ૦ [સં] પાસે આણાયેલુ (૨) ભજવાયેલું [નટ

અભિનેતા પુ૦ [સં] અભિનય કરનાર, ઍક્ટર',

અભિનેય વિ૦ [સં] ભજવવા યોગ્ય

અભિન્ન વિ૦ [સં] અખડ (૨) જુદુ નહિ તેવું, એક,એકસરખું(૩)[ગ]પૂર્ણ(અંક) ૦તા સ્ત્રી૦

અભિપ્રાય પું૦ [સં] મત (૨) હેતુ; મતલબ; અર્થ. [–આપવો = મત હોય તે કહેવો –બાંધવો = મત નક્કી કરવો, નિર્ણય ઉપર પહોચવું –મળવો = શો મત છે તે જાણવા મળવું –મેળવવો,–લેવો=(બીજાનો) મત શો છે તે પૂછીને જાણવો સારો અભિપ્રાય = ફાવતો ગોઠતો – અનુકૂળ મત]

અભિપ્રેત વિ૦ [સં] મનમા ધારેલું, ઇષ્ટ (૨) સ્વીકારેલુ [છાટવું તે

અભિપ્રોક્ષણ ન૦ [સં] મંત્ર ભણીને પાણી

અભિભવ પુ૦ [સં.] હાર; પરાજય (૨) અનાદર

અભિભૂત વિ૦ [સં] હારેલુ (૨) અપમાનિત

અભિમત વિ૦ [સં] ઇષ્ટ (૨) સમત

અભિમંત્રણ ન૦ [સં] મત્રથી પવિત્ર કરવું તે (૨) મસલત ચલાવવી તે (૩) પડકાર

અભિમંત્રિત વિ૦ [સં] અભિમંત્રણ કરેલું

અભિમાન ન૦; પુ૦ [સં] અહકાર; ગર્વ [—ઊતરવું, —જવું, —નીકળવું = ગર્વ જતો રહેવો. –આવવું, –ચડવું = ગર્વ થવો. –ધરાવવું, –રાખવું = ગર્વ હોવો કે કરવો. –છોડવું = ગર્વ દૂર કરવો–કાઢવો]

અભિમાની વિ૦ [સં] અભિમાનવાળું

અભિમુખ વિ૦ [સં] –ના તરફ મુખવાળું; સમુખ (૨) [ગ] સામેનો (ખૂણો). ૦કોણ પુ૦ સામેનો ખૂણો (ગ)

અભિયુક્ત વિ૦ [સં] રોકાયેલું (૨) નિમાયેલું (૩)શત્રુથી ઘેરાયેલું(૪)પુ૦ આરોપી,પ્રતિવાદી

અભિયોગ પુ૦ [સં] નિકટ સબધ (૨) દીર્ઘ ઉદ્યોગ, ખત (૩) વિદ્વત્તા (૪) હલ્લો (૫) આરોપ, ફરિયાદ –ગી વિ૦ –મા મચેલું, રત (૨) હુમલો કરતુ (૩) આરોપ મૂકતું (૪) પુ૦ ફરિયાદી

અભિરક્ત વિ૦ [સં.] નિમગ્ન; અભિરત

અભિરત વિ૦ [સં] અત્યત આસક્ત

અભિરામ વિ૦ [સં] આનંદદાયક (૨) મનોહર

અભિરુચિ સ્ત્રી૦ [સં] રુચિ, શોખ, પ્રીતિ

અભિરુદ્રતા સ્ત્રી૦ [સં] ષડ્જ ગ્રામની એક મૂર્છના (સગીત) [(૩) માનીતું

અભિરૂપ વિ૦ [સં] અનુરૂપ; યોગ્ય (૨) રૂપાળુ

અભિલષિત વિ૦ [સં] ઇચ્છેલું

અભિલાખ પું૦ [સં अभिलाष] મનકામના (૨) ઉત્કટ ઇચ્છા ૦વું સ૦ક્રિ૦ ઇચ્છવુ

અભિલાષ પું૦, –ષા સ્ત્રી૦ [સં] અભિલાખ. –ષી વિ૦ અભિલાષાવાળું

અભિવંદન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [सं] નમસ્કાર (૨) આસકા **-નીય** વિ૦ અભિનંદવા યોગ્ય **-વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं अभिवद्] અભિવંદન કરવું

અભિવંદ્ય વિ૦ [सं] અભિવંદનીય

અભિવાદ પુ૦ [सं] નમસ્કાર (૨) આરોપ (૩) સામો વાદવિવાદ ચલાવવો તે ૦ક વિ૦ નમસ્કાર કરનાર ૦ન ન૦ નમસ્કાર. -દ્ય વિ૦ નમસ્કારને યોગ્ય

અભિવાછના સ્ત્રી૦ [सं] વાછના

અભિવાંછિત વિ૦ [सं] ઇચ્છેલું, માગેલું (૨) ન૦ ઇષ્ટ વસ્તુ

અભિવૃદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं] વધારો (૨) ઉન્નતિ

અભિવ્યક્તિ સ્ત્રી૦ [सं] વ્યક્ત-પ્રગટ થવું તે, વ્યક્તતા, સ્પષ્ટતા

અભિવ્યંજક વિ૦ [सं] વ્યક્ત-સ્પષ્ટ કરનાર

અભિવ્યંજન ન૦ [सं] જુઓ અભિવ્યક્તિ

અભિવ્યાપક, અભિવ્યાપી વિ૦ [सं] ચોતરફ વ્યાપી જાય એવું, સમાવેશ કરનારું (૨) બહોળા અર્થનું

અભિવ્યાપ્તિ સ્ત્રી૦ [सं] સર્વવ્યાપકતા, સમાવેશ

અભિશાપ પુ૦ [सं] શાપ (૨) આળ (૩) સામો શાપ [તલ્લીનશીન થયેલું

અભિષિક્ત વિ૦ [सं] અભિષેક કરાયેલું (૨)

અભિષેક પુ૦ [सं] જલસિંચન કે તેનો વિધિ (મૂર્તિ અથવા નવા રાજા ઉપર) ૦પાત્ર ન૦ અભિષેક કરવાનું પાત્ર, ઝારી ૦વું સ૦ક્રિ૦ અભિષેક કરવો

અભિસરણ ન૦ [सं] પાસે જવું તે (૨) ફરવું તે

અભિસંધિ પુ૦ [सं] હેતુ, ઇરાદો

અભિસાર પુ૦ [सं] સંકેત અનુસાર પ્રેમીઓનું મિલન (૨) પ્રેમીને મળવા જવું તે **-રિકા** સ્ત્રી૦ સંકેત પ્રમાણે પ્રેમીને મળવા જનારી સ્ત્રી

અભિસિંચવું સ૦ક્રિ૦ [सं अभिषिञ्च्] સિંચવું

અભિહત વિ૦ [सं] આઘાત પામેલું

અભિહિત વિ૦ [सं] કહેવાયેલું

અભીક વિ૦ [सं] ભી-ભય વગરનું, નિર્ભય (૨) જુઓ અભિક [નિર્ભયતા

અભીત વિ૦ [सं] નહિ બીનેલું **-તિ** સ્ત્રી૦

અભીપ્સિત વિ૦ [सं] ઇચ્છેલું

અભીર પુ૦ [सं] ગોવાળિયો, આહીર, અભીરૂ

અભીષ્ટ વિ૦ [सं] ઇચ્છેલું (૨) મનગમતું

અભીંજ વિ૦ [અ+ભીંજવું] ભીંજાય નહિ એવું

અભુક્ત વિ૦ [सं] અણભોગવ્યું (૨) અણખોટયું (૩) નહિ જમેલું ૦મૂળ ન૦ પંચાગ પ્રમાણે જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રની છેલ્લી ચાર ઘડી અને મૂળ નક્ષત્રની પહેલી ચાર ઘડી મળીને બનેલો આઠ ઘડીનો કાળ

અભૂજ વિ૦ જુઓ અબૂઝ

અભૂત વિ૦ [सं] નહિ થયેલું ૦તદ્ભાવ પુ૦ જે નથી તે થવું તે ૦પૂર્વ વિ૦ પૂર્વે કદી નહિ થયેલું, અપૂર્વ

અભૂલ વિ૦ (સુ) બેભાન

અભે પુ૦ + અભય

અભેદ વિ૦ [सं] ભેદરહિત, એકરૂપ, અભિન્ન (૨) પુ૦ એકરૂપતા, અદ્વૈત ૦ભાવ પુ૦ એકતાની લાગણી ૦માર્ગ પુ૦ અદ્વૈતપથ ૦યોગ પુ૦ સંપૂર્ણ એકતા ૦વાદ પુ૦ અદ્વૈતવાદ **-દીકરણ** ન૦ ભેદરહિત-એક કરવું તે **-દ્ય** વિ૦ ભેદી ન શકાય એવું **-દ્યતા** સ્ત્રી૦

અભોક(-ગ) પુ૦ [सं आभोग] (સંગીતમાં) આભોગ, ધ્રુપદના ત્રણ ભાગોમાંનો છેલ્લો (૨) કાવ્યની છેલ્લી ટૂંક, જેમાં કવિનું નામ આવે છે [-વાળવો=કવિનામવાળી છેલ્લી કડી પૂરી કરવી (૨) પૂરું કરવું]

અભોગ્ય વિ૦ [सं] ભોગ્ય નહિ એવું

અભોજ્ય વિ૦ [सं] ભોજ્ય નહિ એવું

અભ્યર્થના સ્ત્રી૦ [सं] પ્રાર્થના, વિનતી

અભ્યર્હિત વિ૦ [सं] પૂજ્ય આદરણીય

અભ્યસનીય વિ૦ [सं] અભ્યાસ કરવા જેવું કે માટેનું [અભ્યાસ કરવો

અભ્યસવું સ૦ ક્રિ૦ [सं अभ्यस्] અભ્યાસવું,

અભ્યસ્ત વિ૦ [सं] વારંવાર કરી જોયેલું (૨) મહાવરાવાળું, ટેવાયેલું (૩) અભ્યાસથી જાણેલું કે અભ્યાસ કરાયેલું

અભ્યંગ પુ૦ [सं] શરીરે તેલાદિ સુગંધીદાર પદાર્થો ચોળાવવા તે ૦સ્નાન ન૦ અભ્યંગ સહિત સ્નાન

અભ્યંતર વિ૦ [સં] અંદરનુ (૨) ન૦ અંદરનો ભાગ (૩) અંતર, મન (૪) અ૦ અંદર, મનમા
અભ્યાગત વિ૦ [સં] પાસે આવેલુ (૨) પુ૦ અતિથિ, પરોણો (૩) ભિક્ષુ
અભ્યાસ પુ૦ [સં] પુનરાવૃત્તિ (૨) ભણવુ તે (૩)મહાવરો, ટેવ, બંધાણ. [–પડવો=મહાવરો કે ટેવ થઈ જવી, ટેવાવુ (૨) વચ્ચે ભણતર બંધ રહેવું—અટકવુ (૩) વચ્ચે ટેવ કે મહાવરો ચાલુ ન રહેવ—અટકવો.] ૦ક વિ૦ (૨)પુ૦ જુઓ અભ્યાસી ૦ક્રમ પુ૦ ભણવાની નિયત રૂપરેખા કે યોજના ૦યોગ પુ૦ વારવાર ચિત્તને સ્થિર કરવાનો યોગ ૦વું સ૦ ક્રિ૦ અભ્યાસ કરવો, બરોબર ભણવુ –સી વિ૦ મહાવરાવાળુ (૨) ઉદ્યમી (૩) પુ૦ વિદ્યાર્થી (૪) પંડિત –સ્ય વિ૦ જુઓ અભ્યસનીય
અભ્યુક્ષણ ન૦ [સં] મંત્રપૂર્વક સિંચન
અભ્યુચ્ચય પું૦ [સં] ઊંચુ થવુ તે(૨)સંગીતનો એક અલંકાર [(૨) ઉત્કર્ષ
અભ્યુત્થાન ન૦ [સં] માનાર્થે ઊભા થવુ તે
અભ્યુદય પુ૦ [સં] ઉન્નતિ, આબાદી (૨) કલ્યાણ, શ્રેય –યાધિક્યવાદ પુ૦ જુઓ ઉપયુક્તતાવાદ
અભ્ર ન૦ [સં] વાદળુ ૦ભેદી વિ૦ અભ્રને ભેદે એવું ૦રંગી વિ૦ અભ્રના રંગનુ
અભ્રક ન૦ [સં] જુઓ અબરક
અભ્રછના સ્ત્રી૦ + જુઓ ભર્ત્સના
અભ્રમ વિ૦ [સં] ભ્રમ વિનાનું (૨) ભ્રમ કે ભૂલ થવાથી પર
અમ સ૦ [સં अस्मत्, प्रा. अम्ह] ('અમે'માં હશ્રુતિ છે; હિં હમમા તો સ્પષ્ટ છે પણ 'અમ'માં તે લોપાઈ છે)અમે(૨)[પ.]અમારું
અમકડું વિ૦ [સં अमुक] અમુક અનિશ્ચિત, (અમુક–તમુક, ફલાણુ–ઢીકણુ પેઠે પ્રાયઃ 'તમકડુ' સાથેના યોગમા વપરાય છે)
અમત વિ૦ [સં] નહિ વિચારાયેલુ, નહિ સ્વીકારાયેલુ
અમથુ વિ૦ [સં मिथ्या ?] વ્યર્થ, નકામુ (૨) અહેતુક, વિના કારણ (૩) મફતનુ; વિના મહેનત કે મૂલ્યનું

અમન ન૦ [અ. अम्न] શાંતિ (૨) સુખચેન, આરામ ૦ચમન ન૦ મોજમજા ૦સભા સ્ત્રી૦ શાંતિ સ્થાપવાના હેતુવાળી સભા
અમનસ્ક વિ૦ [સં] મન (ઇંદ્રિય) વિનાનુ, વિચારરહિત (૨) ગાફેલ (૩) ધ્યાન વિનાનુ (૪) મન ઉપર કાબૂ વિનાનુ
અમમતા સ્ત્રી૦,–ત્વ ન૦[સં]મમતાનો અભાવ
અમર વિ૦ [સં.] મરે નહિ એવું (૨) પું૦ દેવ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦પટો પુ૦ અમરપણાનુ વરદાન-લેખ [–લઈને, લખાવીને આવવું=અમર જન્મવુ કે હોવુ] ૦પતિ પુ૦ (સં) ઇન્દ્ર ૦ફળ ન૦ અમરપણુ આપનારું ફળ ૦લોક પુ૦ સ્વર્ગ ૦વેલ સ્ત્રી૦(વાડ, ઝાડ ઇત્યાદિ પર) જ્યા નાખો ત્યા વગર પાણીએ થતી એક વેલી ૦સરિત સ્ત્રી૦ આકાશગંગા –રા સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ; ગળો(૨)દૃટીનો નાળ –રાનગરી, –રાપુરી,–રાવતી સ્ત્રી૦ ઇંદ્રની રાજધાની –રાંગના સ્ત્રી૦ દેવાંગના (૨) અપ્સરા
અમરખ પુ૦ [સર૦ हिं, सं अमर्ष] ક્રોધ (૨) અસહિષ્ણુતા (૩) અદેખાઈ
અમરા [સં] ૦નગરી, ૦પુરી, ૦વતી [સં] જુઓ 'અમર'મા [આંબાની હાર
અમરાઈ સ્ત્રી૦ [સં. आम्रराजि] આંબાવાડિયુ,
અમરાંગના સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ 'અમર'મા
અમરીખ પુ૦ (સં.) અંબરીષ (પ)
અમરીચમરી સ્ત્રી૦ માથે ઘાલવાનુ સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણુ
અમર્ત્ય વિ૦ [સં] અમર
અમર્યાદ વિ૦ [સં] નિરંકુશ (૨) નિર્લજ્જ
અમર્યાદા સ્ત્રી૦ [સં] મર્યાદાનો અભાવ, બેઅદબી (૨) નિર્લજ્જતા
અમર્ષ પું૦ [સં.] અસહિષ્ણુતા (૨) ક્રોધ (૩) અદેખાઈ –ર્ષી વિ૦ અમર્ષવાળું
અમલ(–ળ) વિ૦ [સં] નિર્મળ, શુદ્ધ
અમલ પું૦ [અ] સત્તા, અધિકાર, હકૂમત(૨) કારકિર્દી, વહીવટ (૩) કેફ કે કેફી વસ્તુ, અફીણ (૪) સમયનો શુમાર [–ઊતરવો= સત્તા કે કેફ જતા રહેવા –કરવું=(કહ્યા કે હુકમ પ્રમાણે)આચરવુ, કાર્ય કરવુ –કરવો=

કેફ કરવો —ચડવો=(અફીણનો) કેફ ચડવો —થવો=અમલ કરાવો, (આજ્ઞા) આચરાવી કે તે મુજબ કાર્ય થવું —માં આવવું=જુઓ અમલ થવો —માં આણવું, મૂકવું, લાવવું=નો અમલ ચાલુ કરવો —બજાવવો= સત્તા દાખવવી, હુકમથી વર્તવું] ૦જોરી સ્ત્રી૦સત્તાનું જોર ૦દાર પું૦અધિકારી ૦દારી સ્ત્રી૦ અમલદારનું કામ કે પદ ૦પાણી ન૦ અફીણનો કસૂંબો ૦બજાવણી સ્ત્રી૦ (જેમ કે, અદાલતનો હુકમ) અમલ કરવો કે બજાવવો તે —લી વિ૦ અમલમાં મુકાયેલું અથવા મૂકવાનું,સક્રિય (૨) વ્યસની (૩) સુસ્ત, એદી —લો પું૦[अ अमलह्]અમલદારને બેસવાની જગા, કાર્યાલય, કચેરી

અમલિન વિ૦ [सं] મલિન નહિ એવું, શુદ્ધ

અમલો પું૦ [अ अमलह्] ઇમલો, ઇમારતી બાંધકામ (૨) જુઓ 'અમલ'માં

અમસ્તું,—સ્તકું વિ૦ જુઓ અમથું

અમળ વિ૦ જુઓ અમલ

અમળાવું અ૦ ક્રિ૦ 'આમળવું'નું કર્મણિ, આમળા ખાવા, વળ ચડવો (૨) પેટમાં દુખવું (૩)અતડા રહેવું દુભાવું —ળાટ પું૦આમળો, વળ (૨) પેટમાં ગૂંચળા વળવાં તે, આંકડી (૩) કરમોડાવું તે (૪) વાંકા વાંકા ચાલવું તે, મિજાજ (૫) વક્રતા, વેર

અમંગલ(—ળ) વિ૦[सं]અશુભ(૨)ન૦દુર્ભાગ્ય

અમંત્ર વિ૦ [सं] મંત્રરહિત (૨) વેદમંત્રના અધિકાર વિનાનું

અમાણું સ૦ + અમારું

અમાતૃક વિ૦ [सं] મા વગરનું (૨) માતાનું નહિ એવું

અમાત્ય પું૦ [सं] પ્રધાન, મંત્રી

અમાન ન૦ [अ] અભય, રક્ષણ ૦ત સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ અનામત ૦તદારી સ્ત્રી૦ [फा] ટ્રસ્ટીપણું, વાલીપણું (૨) પ્રમાણિકતા (૩) થાપણ સાચવવી તે

અમાન ન૦ [सं] માનનો અભાવ —ની વિ૦ માની નહિ એવું, નિરભિમાની —નિતા સ્ત્રી૦, —નિત્વ ન૦ [स] અનભિમાનિતા, નમ્રતા

અમાનત [अ], ૦દારી [फा] જુઓ 'અમાન' [अ] માં

અમાની,—નિતા,—નિત્વ જુઓ 'અમાન'[सं]માં

અમાનુષ(—ષી) વિ૦[सं] અતિમાનુષ, દૈવી (૨) મનુષ્યને શોભે નહિ એવું (૩) ક્રૂર, રાક્ષસી

અમાન્ય વિ૦[स] માન્ય નહિ એવું, નામંજૂર ૦તા સ્ત્રી૦

અમાપ વિ૦ [सं] બેહદ, પાર વિનાનું

અમાયા સ્ત્રી૦ [सं] માયાનો અભાવ, સત્ય જ્ઞાન (૨) નિષ્કપટપણું —યિક વિ૦ નિષ્કપટ

અમારિઘોષણા સ્ત્રી૦ [स] હિંસાના નિષેધની— હિંસા કરશો મા એવી ઘોષણા

અમારું (માં') સ૦ [सं अस्मदीय, प्रा अम्हार] 'હું'નું છઠ્ઠી વિભક્તિનું બહુવચન

અમાવ(—વા)સ્યા [सं], અમાસ સ્ત્રી૦ અંધારિયાનો છેલ્લો દિવસ [નહિ તેવું

અમાંડલિ(—ળિ)ક વિ૦ [सं] માંડલિક—ખંડિયું

અમિત વિ૦ [स] અમાપ (૨) નહિ માપેલું —તાક્ષર વિ૦ [सं] જુઓ અપદ્યાગદ્ય

અમિત્ર પું૦ [सं] મિત્ર નહિ તે, શત્રુ ૦તા સ્ત્રી૦

અમિશ્રિત વિ૦ [सं] નિર્ભેળ

અમી ન૦ [स अमृत, प्रा अम(—मि)य] અમૃત (૨) મીઠાશ (૩) કૃપા (૪) થૂંક (૫) રસકસ, પાણી (ઉદા૦ હજી જમીનમાં અમી છે) ૦દૃષ્ટિ, ૦નજર સ્ત્રી૦ મીઠી નજર, મહેરબાની ૦નિધિ પું૦ અમૃતનો ભંડાર (૨) [स] ચંદ્ર ૦રસ સ૦ સુધારસ, અમૃત જેવો મીઠો રસ

અમીટ વિ૦[અ+મીટ] મીટ વિનાનું,અનિમેષ

અમીન વિ૦[अ] વિશ્વાસુ, વિશ્વસનીય (૨) એક અડક (૩) પું૦ ટ્રસ્ટી, વાલી (૪) લવાદ (૫) ગામનો મોટો અધિકારી ૦ગીરી, ૦દારી સ્ત્રી૦, [फा], —નાત [अ], —ની સ્ત્રી૦ [फा] અમીનનો હોદ્દો (૨) અમીનનું સાલિયાણું

અમીર પું૦ [अ] સરદાર, ઉમરાવ(૨)રાજકર્તા (અફઘાનિસ્તાનનો) (૩) ખાનદાન કુટુંબનો કે પૈસાદાર માણસ ૦જાદીસ્ત્રી૦અમીરની દીકરી ૦જાદો પું૦ અમીરનો દીકરો ૦શાસન ન૦ જેમાં અમીર-ઉમરાવોની હકૂમત ચાલતી હોય

એવી રાજ્યપદ્ધતિ; 'એરિસ્ટૉક્રસી' ૦શાહી સ્ત્રી૦ અમીરપણાનો દોર (૨) અમીરશાસન. –રાઈ(–ત) સ્ત્રી૦ અમીરપણુ (૨) અમીરનો હોદ્દો (૩) અમીરપણા માટેનુ સાલિયાણુ –રી વિ૦ અમીરના જેવુ (૨) સ્ત્રી૦ અમીરપણુ

અમુક વિ૦ [સં] વિશેષ અર્થમા મુકરર કરેલુ, ચોક્કસ, ફલાણુ (૨) અનિશ્ચિત (૩) સ૦ અમુક (જણ). ૦તમુક વિ૦ ફલાણું-ઢીકણુ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦

અમુક્ત વિ૦ [સં] મુક્ત નહિ એવુ, બધાયેલું –ક્તિ સ્ત્રી૦ મુક્તિ–મોક્ષનો અભાવ (૨) બધન

અમુ(–મૂ)ઝાવું અ૦ક્રિ૦ [સ आ+मुह्–प्रा मुज्झ] મૂઝાવું, અકળાવુ

અમૂ(–મૂ)ઝણ સ્ત્રી૦ અમુઝાવુ તે

અમૂઢ વિ૦ [સં] મૂઢ નહિ એવું

અમૂર્છ(–ર્ચ્છ),–ર્છિ(–ર્ચ્છિ)ત વિ૦ [સ] મૂર્છિત નહિ એવુ (૨) સાવધ

અમૂર્ત(–ર્ત્ત) વિ૦ [સં] આકારરહિત (૨) અસ્પષ્ટ ૦તા સ્ત્રી૦

અમૂલ,૦ક વિ૦ [સં] મૂળ વિનાનુ (૨) આધારહીન (૩) ઉપાદાનકારણરહિત

અમૂલ(–લ્ય) વિ૦ [સં] જુઓ અમૂલ્ય

અમૂ(–મો)લખ,અમૂ(–મો)લું વિ૦ [સં अमूल्यक] જુઓ અમૂલ્ય

અમૂલ્ય,૦ક વિ૦ [સં] જેની કિંમત આંકી ન શકાય એવુ; ઘણું જ કીમતી

અમૂંઝણ સ્ત્રી૦ જુઓ અમૂઝણ

અમૂંઝાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ અમુઝાવુ

અમૃત વિ૦ [સ.] મૃત નહિ તેવુ (૨) અવિનાશી; અમર (૩) ન૦ અમર કરે એવો માનેલો એક રસ ૦કૂપ પું૦ અમૃતનો ગાડવો ૦જડી સ્ત્રી૦ જેનાથી મરણ અટકે એવી વનસ્પતિ ૦ત્વ ન૦ અમરપણુ ૦ધ્વનિ પુ૦ એક છદ ૦ધારા સ્ત્રી૦ અમૃતની ધારા (૨) [યોગ] તાળવેથી જીભના મૂળ આગળ ટપકતો રસ. ૦પાક પું૦ એક મીઠાઈ ૦ફલ(–ળ) ન૦ જુઓ અમરફળ ૦મીઠું વિ૦ અમૃત જેવુ મીઠુ ૦લતા સ્ત્રી૦ અમરવેલ ૦સંજીવની સ્ત્રી૦ મરેલાંને જીવતા કરવાની વિદ્યા. ૦સાર વિ૦ અમૃતના સત્ત્વ જેવું (૨) પુ૦ ઘી ૦સ્ત્રવિયું,૦સ્ત્રાવી વિ૦ અમૃત ઝરતું –તા સ્ત્રી૦ એક વેલ, ગળો (૨) હરડે (૩) અતિવિષની કળી (૪) આમલી –તાઈ સ્ત્રી૦ અમૃતત્વ –તાંશુ પું૦ [સં.] ચદ્ર

અમે(–મો) (મે,'મો') સ૦ [સં अस्मद्, प्रा. [अम्ह] અમ, 'હુ'નું બહુવચન

અમેધ્ય વિ૦ [સં] યજ્ઞ માટે અયોગ્ય (૨) અપવિત્ર

અમેય વિ૦ [સં] અમાપ –યાત્મા વિ૦ જેનુ સ્વરૂપ અમેય છે એવું (૨) પું૦ (સં) મહાદેવ

અમેરિકા પુ૦ (સં) [ઇં.] એ નામનો પૃથ્વીનો ખડ –કન વિ૦ [ઇ] અમેરિકાનુ, અમેરિકા સબધી (૨) પુ૦ અમેરિકાનો વતની

અમૈથુની વિ૦ [સં.] નરમાદાના સયોગ વિના ઉત્પન્ન થયેલુ

અમો (મો') સ૦ જુઓ અમે (સામાન્ય રીતે ખતમા વપરાય છે, યા અમુક ભાગની બોલીમા)

અમોઘ વિ૦ [સં] અચૂક, રામબાણ, અફળ ન જાય એવું

અમોલ, ૦ખ, –લું વિ૦ જુઓ અમૂલ્ય

અમ્મા સ્ત્રી૦ [प्रा, हि, म, सं अंबा] (દ્રાવિડી ભાષાઓમા પણ આના રૂપ મળે છે, अ उम्म) મા

અમ્લ વિ૦ [સં.] ખાટું (૨) ન૦ તેજાબ, 'એસિડ'. ૦કેશ(–સ)ર પું૦ બિજોરું. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ ખટાશ ૦પિત્ત ન૦ એક પિત્તવિકાર ૦ફલ(–ળ) ન૦ આમલી ૦માપક ન૦ અમ્લ માપવાનુ યંત્ર, 'એસિડીમીટર' ૦વૃક્ષ ન૦ આમલીનુ ઝાડ ૦સાર પું૦ લીબુનો રસ (૨) હરિતાલ

અમ્લાન વિ૦ [સં] નહિ કરમાયેલુ (૨) તેજસ્વી [(૩) સ્વચ્છ

અય ન૦ [सं अयस्, प्रा अय] લોખડ. (૨) પુ૦ [સં.] પાસો ૦સ્કાંત પું૦ [સં] લોહચુંબક. –યોગોલક પુ૦ [સં] લોખડનો ગોળો

અય અ૦ [अ] હે, અરે

અયજ્ઞ વિ૦ [સં] યજ્ઞ નહિ કરતું [વિનાનું

અયત્ન પું૦ [સં] યત્નનો અભાવ (૨) વિ૦ યત્ન

અયથાર્થ વિ૦ [સં] અવાસ્તવિક, ખોટું

અયન ન૦ [સં] પ્રયાણ (૨) [ખ] વિષુવવૃત્તની દક્ષિણમા અને ઉત્તરમા દેખાતી સૂર્યની ગતિ

(૩) એ ગતિને લાગતો વખત, ૭ માસ (૪) ઉત્તરાયણ અને દક્ષિણાયનનું દૂરમાં દૂરનું બિંદુ, 'સોલ્સ્ટિસ' ૦કાલ(-ળ) પુ૦ જુઓ 'અયન'(૩) ૦ચલન ન૦ અયનનું ધીમે ધીમે ખસવું તે ૦માસ પુ૦ જેમાં અયન બદલાય તે મહિનો ૦વૃત્ત ન૦ આકાશમાં જે માર્ગે સૂર્ય ફરતો દેખાય છે તે ગોળ રેખા -નાશ પુ૦ અયનના વિભાગોમાંનો એક

અયસ્કાંત પુ૦ [सं] જુઓ 'અય' [सं]માં

અયનાશ પુ૦ [सं] જુઓ 'અયન'માં

અયાચક વિ૦ [सं] યાચના ન કરનારું ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ વગર યાચનાએ ગુજરાન ચલાવવું તે (૨) માગ્યા વિના મળેલી ભિક્ષા ઉપર જીવવું તે. ૦વ્રત ન૦ યાચના ન કરવાનું વ્રત (૨) માગ્યા વિના મળેલી ભિક્ષા ઉપર જીવવાનું વ્રત

અયાચિત વિ૦ [सं] નહિ યાચેલું-માગેલું

અયાજ્ય વિ૦ [सं] યજ્ઞનો અનધિકારી (૨) બહિષ્કૃત, પતિત (૩) યજ્ઞને અયોગ્ય (વસ્તુ)

અયિ અ૦ [सं] 'હે' એવા અર્થનું એક પ્રેમ-સંબોધન

અયુક્ત વિ૦ [सं] નહિ જોડાયેલું (૨) અયોગ્ય (૩) જેણે ચિત્તને વશ નથી કર્યું એવું -ક્તિ સ્ત્રી૦ જોડાયેલા ન હોવું તે (૨) અયોગ્યતા (૩) યુક્તિપુરઃસર ન હોવું તે, અસંબદ્ધતા

અયુત વિ૦ [सं] જોડાયેલું નહિ એવું (૨) વિ૦ (૨) પુ૦ દશ હજાર ૦સિદ્ધ વિ૦ જેનું પૃથક્ અસ્તિત્વ ન હોઈ શકે એવું [ન્યા.] ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ અયુતસિદ્ધ હોવાની સાબિતી

અયોગ પુ૦[सं] યોગ-જોડાણનો અભાવ (૨) અનુચિતપણું (૩) [જ્યો] ગ્રહોનો કુયોગ

અયોગોલક પુ૦ [सं] જુઓ 'અય' [सं]માં

અયોગ્ય વિ૦ [सं] અઘટિત, ગેરવાજબી (૨) નાલાયક, અપાત્ર ૦તા સ્ત્રી૦

અયોનિ,૦જ વિ૦ [सं] યોનિ દ્વારા ન જન્મેલું (૨) અનાદિ, સ્વયંભૂ ૦જા વિ૦ સ્ત્રી૦ યોનિ દ્વારા ન જન્મેલી (૨) સ્ત્રી૦ (સં) સીતા (૩) લક્ષ્મી. ૦સંભવ વિ૦ અયોનિજ

અયૌગિક વિ૦[सं] વ્યુત્પત્તિમાંથી ન નીકળતો રૂઢ (અર્થ)

અર વિ૦ [सं] ઉતાવળું, ત્વરિત (૨) પુ૦ આરો (પૈડાનો)

અરક પુ૦[अ अर्क़] અર્ક, સત્ત્વ [-કાઢવો, -ખેંચવો=વસ્તુનો અર્ક નીકળે એમ કરવું]

અરક્ત વિ૦[सं] રાગ કે આસક્તિરહિત

અરક્ષણીય વિ૦[सं] રક્ષણીય નહિ એવું

અરક્ષિત વિ૦[सं] રક્ષિત નહિ એવું

અરગજો પુ૦ [हिं, फा अर्गजा] એક સુગંધી પીળી ભૂકી

અરઘટ્ટ,૦ક પુ૦[सं] રેંટ -ટ્ટિકા સ્ત્રી૦ રેંટ

અરઘવું સ૦ ક્રિ૦[सं अर्घ] પૂજા કરવી (૨) અ૦ ક્રિ૦ (કા) શોભવું, ઘટારત હોવું

અરઘિયું ન૦ [અરઘવું પરથી] પૂજાનું પાત્ર

અરજ સ્ત્રી૦ [अ अक़्नि પરથી ?] ગર્ભવતીના અભાવા, દોહદ [-પડવી=અભાવા થવા]

અરજ સ્ત્રી૦ [अ अर्ज़] અર્જ, કોઈ પણ કામ સારુ નમ્રતાથી હકીકત કહી કરેલી વિનતી (૨) ફરિયાદ [-કાઢી નાખવી=અરજ રદ નામંજૂર કરવી -સાંભળવી=અરજ પર ધ્યાન આપવું] ૦દાર વિ૦ અરજ કરનાર ૦બેગી વિ૦ [फा] હજૂર પાસે અરજીઓ રજૂ કરનાર ૦વાન વિ૦ અરજદાર -જી સ્ત્રી૦ અરજ કે ફરિયાદ યા તે જેમાં લખી હોય એ કાગળ (શ પ્ર જુઓ 'અરજ' માં તે પ્રમાણે)

અરજે ।। પુ૦ ચણેલી ભીંતનું સીધાપણું જોવા ટકાવાતું વજન, ઓળંબો [લટકતી હાલતમાં

અરજે(-ઝો)ળે અ૦ અધ્ધર (૨) અનિશ્ચિત,

અરડૂસી સ્ત્રી૦,-સો પુ૦ [हिं अड़ूसा, म अडुळसा, सं अटरूष] એક વનસ્પતિ-ઓષધિ

અરણિ(-ણી) [सं]સ્ત્રી૦ એક જાતનું ઝાડ

અરણ્ય ન૦[सं] જંગલ ૦રુદન, રુદિત ન૦ અરણ્યમાં—જ્યાં કોઈ સાંભળે નહિ ત્યાં કરેલું રુદન, વ્યર્થ પોકાર ૦વાસ પુ૦ જંગલમાં રહેવું તે (૨) સંસારત્યાગ ૦વાસી વિ૦ (૨) પુ૦ અરણ્યવાસ કરનાર

અરતિ સ્ત્રી૦ [सं] રતિનો અભાવ

અરથ પુ૦ જુઓ અથ (૫)

અરથી વિ૦ [सं] રથી નહિ એવું [વિનંતી

અરદાસ સ્ત્રી૦ [हिं, फा अर्जदाश्त] અરજ,

અરદિબેહસ્ત પુ૦ [फा. उर्दीविहिश्त] [ઝંદ] પારસી વર્ષનો ત્રીજો મહિનો (૨) અગ્નિ
અરધી સ્ત્રી૦ પાઈ (મુંબઈ)
અરધું વિ૦ જુઓ અડધું. **-ધપચાળ** વિ૦ (કા) લગભગ અરધ ભાગનું **૦પરધું** વિ૦ અડધુ પડધુ **-ધોઅરધ** વિ૦ અડધોઅડધ
અરબ પુ૦ [अ.] અરબસ્તાન (૨) આરબ. **-બી** વિ૦ અરબને લગતું (૨) અરબસ્તાનનું (૩) સ્ત્રી૦ અરબની ભાષા
અરબા પુ૦ [म, हिं अ अराबा=તોપગાડી પરથી?] (આરબોની) લડાઈ, યુદ્ધ. [-ઊઠવા =ગુસ્સે થઈ સામે થવું **-પીને આવવું, જવું** =(તોપોનો મારો સહીને જવું પરથી?) હિંમતથી સામે ટકવું, ટક્કર ઝીલવી]
અરબી વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ 'અરબ'માં
અરમાન સ્ત્રી૦ [फा] અભિલાષા, ઉમેદ (૨) તીવ્ર ઇચ્છા, આતુરતા
અરમાર સ્ત્રી૦ [पो आर्मादा] દરિયાઈ કાફલો. **-રી** વિ૦ નૌકાસૈન્ય સંબંધી
અરમારી સ્ત્રી૦[पो अल्मारियो] સ્ત્રી૦ જુઓ અલમારી (૨) જુઓ 'અરમાર'માં
અરમ્ય વિ૦[सं.] રમ્ય નહિ તેવું [ઉદ્ગાર
અરર અ૦ ચિંતા, દિલગીરી, દુઃખ બતાવનાર
અરલ વિ૦ નીરોગી (૨) જાડું (૩) મૂર્ખ [કા.]
અરવ વિ૦ [सं] રવ વિનાનું, શાંત
અરવલી(-લ્લી) પુ૦[सं] જેમાં આબુ પર્વત છે તે પર્વતોની હાર
અરવા પુ૦ [अ अर्वाह-'રુહ'નું બ. વ.] આરવા, આત્મા (૨) અંતઃકરણ
અરવિંદ ન૦[सं] કમળ. **૦મુખી** પુ૦ એક છંદ
અરશદરશ વિ૦ (કા) આબેહૂબ
અરસપરસ અ૦[सं परस्पर] પરસ્પર
અરસિક વિ૦ [सं] રસ-મજા ન પડે એવું, શુષ્ક (૨) રસ સમજી ન શકે એવું **૦તા** સ્ત્રી૦
અરસો પુ૦[अ अरसह्] મુદત;કાળ(૨)અવસર
અરંજિત વિ૦ [सं] રંજિત નહિ એવું
અરાખડું ન૦ રેખાકૃતિ, છાપ
અરાગ વિ૦[म.] રાગરહિત, નિર્વિકાર (૨) પુ૦ રાગનો અભાવ, અપ્રીતિ (૩) અણબનાવ
અરાજક વિ૦[सं] રાજા વિનાનું, અંધાધૂંધીવાળું (૨) ન૦ રાજા ન હોવો તે (૩) અંધાધૂંધી **૦તા** સ્ત્રી૦ અંધાધૂંધી. **૦વાદ** પુ૦રાજસત્તાના બાહ્ય અંકુશ વગર સમાજવ્યવસ્થા થવી કે હોવી જોઈએ એવો વાદ. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પુ૦ એ વાદમાં માનનાર
અરાજ્ય ન૦ [सं.] જુઓ અરાજક
અરાતિ પુ૦ [सं.] શત્રુ
અરાબો પુ૦ + [म अरावा. फा. अरावह्=ગાહ] ઘરખટલો. કુટુંબપરિવાર
અરામ વિ૦ [અ+રામ] વગર વ્યાજુકું
અરાવલિ(-લી,-ળિ,-ળી) સ્ત્રી૦[सं](પૈડાના) આરાનો સમૂહ
અરિ પુ૦ [सं] દુશ્મન (૨) કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને મત્સર એ છ વિકાર (૩) છ માટે કવિતામાં વપરાતી સંજ્ઞા **૦દમન** ન૦ શત્રુને દબાવવો તે (૨) વિ૦ શત્રુને દબાવનાર. **૦મર્દન** ન૦ શત્રુને હરાવવો-દબાવી દેવો તે (૨) વિ૦ તે કરનાર. **૦સૂદન** વિ૦ શત્રુનો નાશ કરનાર. **૦હંત** વિ૦ દુશ્મનોનો નાશ કરનાર. **૦હા** પુ૦ અરિને મારનાર (૨) સૂર્ય
અરિષ્ટ ન૦ [सं] દુર્ભાગ્ય, સંકટ (૨) મોતની નિશાની (૩) મદ્ય, આસવ (૪) અરીઠાનું ઝાડ (૫) પુ૦ શત્રુ (૬) સૂર્ય (૭) વિ૦ રિષ્ટ, અશુભ
અરિષ્ટનેમિ પુ૦ [सं] (સં) બાવીસમા જૈન તીર્થંકર
અરિહંત વિ૦ [सं अरिहन्ता] જુઓ અરિ'માં (૨) પુ૦ [प्रा, सं. अर्हत्] જૈન તીર્થંકરો તથા બુદ્ધ માટેની સંજ્ઞા
અરિહા પુ૦ [सं अरिहन्] જુઓ 'અરિ'માં
અરીઠી સ્ત્રી૦,**-ઠો** પુ૦ [सं अरिष्ट] એક ઝાડ **-ઠું** ન૦ અરીઠીનું ફળ
અરીભવન ન૦[सं.] પ્રકાશ, ઉષ્ણતા ઇત્યાદિના કિરણોનું એક બિંદુમાંથી ચક્રના આરા પેઠે ચોમેર ફેલાવું તે
અરીલ પુ૦ એક છંદ
અરીષ્યા સ્ત્રી૦ + જુઓ ઈર્ષા
અરીસો પુ૦[सं आदर्श]આરસો,આયનો,દર્પણ
અરુ અ૦ [हिं] અને (પ.)

અરુચતું વિ૦ ન રુચતુ –વુ અ૦ક્રિ૦ ન રુચવુ
અરુચિ સ્ત્રી૦ [સં] અપ્રીતિ, અણગમો (૨) રુચિ-ભૂખ ન હોવી તે ૦કર વિ૦ અરુચિ કરનારુ ૦ર વિ૦ [સં] રુચિર નહિ તેવુ
અરુણ વિ૦ [સં] રતાશપડતુ (૨) સોનેરી (૩) પુ૦ (સ) સૂર્યનો સારથિ (૪) પરોઢ, પ્રભાત (૫) પરોઢ વખતનો આકાશનો રગ (૬) રતાશ-પડતો રગ ૦ચિત્ર ન૦ (અરુણ ધડ વગરનો છે એમ મનાય છે તે પરથી) કમરથી ઉપરના શરીરના ભાગનુ ચિત્ર, 'બસ્ટ' ૦મૂર્તિ (-ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ કમરથી ઉપરના શરીરના ભાગની મૂર્તિ ૦સારથિ પુ૦(સ) સૂર્ય –ણા સ્ત્રી૦ મજીઠ (૨) ચણોઠી (૩) નસોતર –ણાચલ (–ળ) પુ૦ [સં] સૂર્ય જેની પાછળથી ઊગે છે તે કલ્પિત પર્વત –ણિત વિ૦ [સં] લાલ રગનુ કરેલુ કે થયેલુ –ણિમા સ્ત્રી૦ [સં] રતાશ –ણુ વિ૦ અરુણના જેવુ –લાલ રગનુ –ણોદય પુ૦ [સં] અરુણનો ઉદય, પરોઢ
અરુપરુ અ૦ [सं आरात् पारात्] અરુપરુ, આમ તેમ, આગળ પાછળ
અરુ અ૦ [सं आरात्] પાસે, ઓરુ (૨) આમ, આ બાજુ
અરુધતી સ્ત્રી૦ [સં] (સ) વસિષ્ઠ ઋષિની પત્નીનુ નામ (૨) સપ્તર્ષિના તારાઓ પાસે એક અત્યત ઝાંખા તારાનુ નામ ૦દર્શનન્યાય પુ૦ સ્થૂલ ઉપરથી સૂક્ષ્મ ઉપર જવુ તે (અરુધતીનો તારો નાનો હોવાથી તેને દેખાડવા પ્રથમ તેની પાસેનો મોટો તારો દેખાડવામા આવે છે તેમ)
અરુપરુ અ૦ જુઓ અરુપરુ
અરૂઢ વિ૦[સં] રૂઢ-પ્રચલિત નહિ તેવુ
અરૂપ(–પી) વિ૦ [સં] આકારરહિત
અરે અ૦ [સં] આશ્ચર્ય, દુ ખ, ચિતા ક્રોધ ઇત્યાદિ સૂચક ઉદ્ગાર (૨) ઊતરતા દરજ્જાના માણસને સ બોધવાનો ઉદ્ગાર (૩) સ્ત્રી૦ ચીવટ, ફિકર, (૪) હાય, દુ ખનો પોકાર ૦કાર (–રો) પુ૦ અરે એવો ઉચ્ચાર કરવો તે. ૦રાટ પુ૦, ૦રાટી સ્ત્રી૦ અરે હોવી કે થવી તે, ફિકર, ચિતા ૦રે અ૦ જુઓ અરરર
અરોગ(–ગી) વિ૦ [સં] નીરોગી
અરોચક વિ૦ [સં] રોચક નહિ તેવુ, અરુચતુ
અરોઢુ ન૦, –ઢો પુ૦ આગલા વર્ષના રહી ગયેલા કપાસના જડિયાં ફૂટી તે ઉપર નવો કપાસ થાય તે
અર્ક પુ૦ [અ] જુઓ અરક
અર્ક પુ૦ [સં] સૂર્ય (૨) કિરણ (૩) [જ્યો] ઉત્તરા ફાલ્ગુની (૪) આકડો ૦વિવાહ પુ૦ ત્રીજી વારનુ લગ્ન કરતા પહેલા અનિષ્ટનિવારણાર્થે પુરુષનુ આકડી સાથે કરાતુ લગ્ન
અર્ગલ પુ૦[સં] આગળો, ભૂગળ –લા(–લી) સ્ત્રી૦ આગળી
અર્ઘ પુ૦ [સં] કિમત (૨) ચોખા, દૂર્વા, ઇત્યાદિથી સન્માન કરવુ તે (૩) ચોખા, દૂર્વા, ફૂલ, પાણી ઇત્યાદિ, પૂજાપો [–આપવો=જુઓ અર્ઘ્ય આપવુ] ૦દાન ન૦ પૂજા માટે અર્ઘ આપવો તે ૦પાત્ર ન૦ ફૂલ, સુગધી તથા પગ ધોવાનુ પાણી (૨) મોટા માણસો અથવા દેવને તે દ્વારા આદરસત્કાર આપવાની એક રીત ૦પ્રદાન ન૦ અર્ઘદાન –ર્ઘાર્હ વિ૦ [સં] પૂજ્ય, અર્ઘને યોગ્ય
અર્ઘ્ય વિ૦ મૂલ્યવાન (૨) પૂજ્ય (૩) ન૦ પૂજા, સન્માન [–આપવુ =(પૂજાપો લઈને) પૂજવુ, સન્માન કરવુ (૨) (કટાક્ષમા) પાયમાલ કરવુ]
અર્ચક વિ૦ [સં] પૂજનાર (૨) પુ૦ પૂજારી
અર્ચન ન૦, –ના સ્ત્રી૦ [સં] પૂજા (૨) કપાળે ચદન લગાડવુ તે –નીય વિ૦ પૂજનીય –વુ સ૦ ક્રિ૦ [सं अर्च्] પૂજા કરવી
અર્ચા સ્ત્રી૦ [સં] અર્ચના –ર્ચિત વિ૦ પૂજેલુ, સન્માનેલુ
અર્ચિર્માર્ગ પુ૦ [સં] દેવયાન
અર્જ સ્ત્રી૦ [અ] અરજ, વિનતિ (૨) ફરિયાદ (જુઓ 'અરજ'મા શ પ્ર) [મેળવવુ-કમાવુ તે.
અર્જક વિ૦[સં] મેળવનાર, કમાનાર –ન ન૦
અર્જિત વિ૦ [સં] મેળવેલુ, કમાયેલુ
અર્જુન પુ૦[સં] (સ) પાચ પાડવોમાંનો ત્રીજો
અર્જુની સ્ત્રી૦ [સં] (સ) અનિરુદ્ધની સ્ત્રી ઉષા
અર્ણવ પુ૦ [સં] સમુદ્ર [(મહાભારત)
અર્ણ્યિક પર્વ ન૦ [सं आरण्यक]+અરણ્યપર્વ

અર્થ [સં] હેતુ (૨) માયનો, સમજૂતી (૩) ધન, સંપત્તિ (૪) ગરજ, પ્રયોજન (૫) ધર્માદિ ચાર પુરુષાર્થોમાંનો બીજો [-આવવું = ખપ લાગવું; કામમાં આવવું -બેસવો = બરોબર અર્થ થવો—સમજાવું -બેસાડવો = અર્થ કરી બતાવવો, સમજાવવું -સરવો = હેતુ સિદ્ધ થવો -સધાવો] ૦કામ વિ૦ ધનની ઇચ્છાવાળું ૦કારણ ન૦ આર્થિક તંત્રની વ્યવસ્થા કરવી તે ૦ગર્ભ વિ૦ અર્થથી ભરેલું ૦ગાંભીર્ય, ૦ગૌરવ ન૦ અર્થનું ઊંડાણ ૦ગ્રહણ ન૦ અર્થ સમજવો તે ૦ઘન વિ૦ખૂબ અર્થવાળું; અર્થથી ભરપૂર ૦ઘ્ન વિ૦ધનનો નાશ કરનારું, ઉડાઉ ૦ચિત્ર વિ૦ અર્થના ચમત્કારવાળું (૨) ન૦ અર્થની ચમત્કૃતિ ૦તઃ અ૦ અર્થ પ્રમાણે(૨)વાસ્તવિક રીતે ૦તંત્ર ન૦આર્થિક વ્યવસ્થાનું તંત્ર ૦દર્શી વિ૦ વ્યવહારકુશળ. ૦દાસ પુ૦ પૈસાનો ગુલામ. ૦દોષ પુ૦ કાવ્ય અથવા સાહિત્યમાં અર્થને લગતો દોષ. ૦નિબંધન વિ૦ અર્થ પર આધાર રાખતું. ૦પ્રકાશ પું૦ અર્થ સમજવો તે ૦પ્રકૃતિ સ્ત્રી૦ નાટકની પ્રયોજન-સિદ્ધિનો હેતુ (તે પાંચ છે) [કા શા] ૦પ્રાપ્તિ સ્ત્રી૦ અર્થની પ્રાપ્તિ; કમાઈ, લાભ. ૦બંધ પુ૦ શબ્દોની રચના, નિબંધ, કાવ્ય ઇત્યાદિ (૨) ઇન્દ્રિયોના વિષયોનું બંધન (૩)ધનનું બંધન. ૦બુદ્ધિ વિ૦ સ્વાર્થી (૨) સ્ત્રી૦ ધનની ઇચ્છા (૩)પૈસા કમાવાની લગની(૪)સ્વાર્થપરાયણતા (૫)આર્થિક રહસ્ય સમજવાની બુદ્ધિ ૦બોધ પુ૦ (ખરો) અર્થ સમજવો તે. ૦ભરિત વિ૦ અર્થથી ભરેલું. ૦ભેદ પું૦અર્થની ભિન્નતા(૨) ભિન્ન અર્થ ૦લક્ષી વિ૦અર્થને લક્ષનારુ;અર્થવાહી ૦લાભ પુ૦ અર્થપ્રાપ્તિ ૦લોભ પુ૦ ધનનો લોભ ૦વત્ વિ૦ અર્થવાળું ૦વાદ પુ૦ વિધિરૂપ વાક્યોમાં રુચિ કરાવવા તે તે વિધિઓની સ્તુતિ, તેનું પાલન ન કરવાથી થતી હાનિ, તથા તેને લગતા ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંતો ઇત્યાદિ આપવા તે (૨)સ્તુતિ; તારીફ(૩)કોઈ પણ ગ્રંથમાં મુખ્ય વિષયને સ્પષ્ટ કરવા કે તેનું ગૌરવ બતાવવા લખેલો ભાગ (૪) અર્થને જીવનમાં મહત્ત્વ દેનાર વાદ ૦વાદી વિ૦ અર્થવાદમાં માનનારુ, કે તે સંબંધી ૦વાન વિ૦અર્થવાળું(૨)ધનવાન ૦વાહક વિ૦જુઓ અર્થવાહી. ૦વાહકતા સ્ત્રી૦, ૦વાહિત્વ ન૦ અર્થવાહીપણું. ૦વાહી વિ૦ અર્થને વહન કરનારું ૦વિજ્ઞાન ન૦ અર્થ જાણવો તે (૨) બુદ્ધિના ૭ ગુણો પૈકીનો એક. ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ અર્થશાસ્ત્ર. ૦વૃદ્ધિ સ્ત્રી૦ ધનની વૃદ્ધિ ૦વ્યક્તિ સ્ત્રી૦ અર્થ વ્યક્ત થવો તે. ૦વ્યય પુ૦ પૈસા ખરચવા તે ૦શાસ્ત્ર ન૦ સંપત્તિશાસ્ત્ર (૨) રાજનીતિ. ૦શાસ્ત્રી પુ૦ અર્થશાસ્ત્ર જાણનારો પુરુષ ૦સંગ્રહ, ૦સંચય પુ૦ ધનનો સંઘરો ૦સાધક વિ૦ અર્થ સાધે એવું, ઉપયોગી. ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ ધારેલી મતલબ પાર પાડવી તે (૨) ધનપ્રાપ્તિ -ર્થાત્ અ૦ એટલે કે. -ર્થાનુસારી વિ૦ અર્થને અનુસરતું. -ર્થાપત્તિ સ્ત્રી૦ [ન્યા] જે ન સ્વીકારીએ તો વસ્તુસ્થિતિનો ખુલાસો ન જ મળી શકે એવું અનુમાન (૨) [કા શા.] એક અર્થાલંકાર, જેમાં એક વાત કહેવાથી બીજી વાતની સિદ્ધિ નિશ્ચિત છે એમ બતાવવામાં આવે છે -ર્થાર્થી વિ૦ ધનલોભી (૨) સ્વાર્થી -ર્થાલંકાર પુ૦ શબ્દની નહિ પણ અર્થની ચમત્કૃતિવાળો અલંકાર [કા શા] -ર્થાંતર ન૦ બીજો અર્થ (૨) વિષય બહાર બોલવું તે (વાદનો એક દોષ) -ર્થાંતરન્યાસ પુ૦ સામાન્ય ઉપરથી વિશેષનું અને વિશેષ ઉપરથી સામાન્યનું સમર્થન જે વડે કરેલું હોય તે અલંકાર [કા શા] -ર્થી વિ૦ ગરજવાળું, મતલબી (૨) યાચક -ર્થ્ય વિ૦ આર્થિક. -ર્થે અ૦ માટે, વાસ્તે -ર્થોપાર્જન ન૦ પૈસા કમાવા તે

અર્દન વિ૦ (૨) ન૦[સં]નાશ કરનાર, હણનાર

અર્ધ વિ૦[સં] અડધું (૨) ન૦એકના બે સરખા ભાગમાંનો એક ૦ગોળ વિ૦ અડધું ગોળ (૨) પુ૦ (પૃથ્વીના) ગોળાનો અડધો ભાગ, 'હેમિસ્ફિયર' (૩)[ગ] ગોળ આકૃતિનો અર્ધો ભાગ ૦ચંદ્ર પુ૦ અડધો ચંદ્ર(૨)હથેલીની અર્ધચંદ્ર જેવી આકૃતિ (બોચીમાંથી પકડી

ધક્કો મારવા માટે) [–આપવો = ગરદન પકડી કાઢી મૂકવું] ૦જરતીયન્યાય પુ૦ અર્ધું આ અને અર્ધું પેલું એમ કરી અનિશ્ચિત રાખવું–ચોક્કસ નિયમ ન રાખવો તે (ન્યા) ૦દગ્ધ વિ૦ અડધું બળેલું (૨) અધકચરા જ્ઞાનવાળું ૦નારીશ્વર પુ૦ શિવનું એક સ્વરૂપ–અડધું પુરુષ અને અડધું સ્ત્રી ૦પત્રી ન૦ અર્ધાં અર્ધાં ચાર પાંખવાળા જીવડાંના–'હેમિપ્ટેરૈ'–વર્ગનું જીવડું ૦પચાળ વિ૦ (કા) લગભગ અડધા ભાગનું ૦ભાગિક, ૦ભાજ વિ૦ અડધા ભાગનું હકદાર ૦માગધી સ્ત્રી૦(સ૦)પ્રાકૃત ભાષાનું એક સ્વરૂપ ૦માત્રા સ્ત્રી૦ વ્યંજન [વ્યા] ૦વિરામ ન૦ વાક્યના અર્થગ્રહણની સવડ માટે વચ્ચે અમુક થોભવું તે કે તેનું સૂચક (;) આવું ચિહ્ન ૦સમવૃત્ત ન૦ બબ્બે ચરણ સરખા હોય તેવું વૃત્ત ૦સ્વર પુ૦ ય, ર, લ, કે વ અક્ષર –ર્ધાંગ ન૦ અડધું અંગ –ર્ધાંગના સ્ત્રી૦ પતિનું અર્ધું અંગ–ધર્મપત્ની –ર્ધાંગવાયુ પુ૦ લકવો, પક્ષાઘાત

અર્ધું વિ૦ જુઓ અડધું

અર્ધોત્ક વિ૦ [सं] અધૂકડું

અર્પણ ન૦ [सं] આપવું તે (૨) ભેટ કરવું તે (૩) માનપૂર્વક ધરવું તે (જેમ કે પુસ્તક અર્પણ કરવું) ૦પત્ર ન૦ બક્ષિસનામું (૨) અર્પણપત્રિકા ૦પત્રિકા સ્ત્રી૦ ગ્રંથ અર્પણ કર્યાનો લેખ –વું સ૦કિ૦ [सं अर्प्] આપવું (૨) ભેટ કરવું (૩) સ્વીકારવા માટે ધરવું

અર્પિત વિ૦ [सं] અર્પેલું, અર્પાયેલું

અર્બુદ પુ૦ [सं] વાદળ (૨) (સ) આબુ પર્વત (૩) દશ કોટિ સંખ્યા

અર્ભક પુ૦ [सं] બાળક

અર્યમા પુ૦ [सं] સૂર્ય (૨) પિતરોમાં મુખ્ય તે (૩) [જ્યો] ઉત્તરા ફાલ્ગુની

અર્વાચીન વિ૦ [सं] આધુનિક ૦તા સ્ત્રી૦

અર્શ પુ૦ [सं] એક રોગ, હરસ

અર્હ(–ર્હં)ત પુ૦ [सं] પરમ જ્ઞાની, બુદ્ધ, તીર્થંકર (જૈન, બૌદ્ધ)

અર્હ્ય વિ૦ [सं] સ્તુત્ય (૨) પૂજ્ય (૩) ઉચિત

અલ અ૦ [सं अलम्] + ખચીત (૨) બસ

અલક પુ૦ [सं] વાળની લટ, કપાળ પરના વાંકડિયા વાળ (૨) ચોટલો ૦નંદા સ્ત્રી૦(સ) ગંગા નદીનું એક પાંખિયું, કે તેનું એક નામ

અલકમલક પુ૦ [अ मुल्क પરથી દ્વિત્વ] દેશવિદેશ, ગમે તેવો દૂરનો કે વિકટ દેશપ્રદેશ

અલકા સ્ત્રી૦ [सं] (સ) કુબેરની નગરી ૦ધિપ, –કેશ પુ૦ (સ) અલકાનો અધિપ–કુબેર

અલકાબ પુ૦ [अ] ઇલકાબ

અલક્ત,૦ક પુ૦ [सं] લાલ લાખ (૨) અળતો

અલક્ષણ વિ૦ [सं] ચિહ્ન રહિત (૨) ન૦ જુઓ અપલક્ષણ

અલક્ષિત વિ૦ [सं] નહિ જોયેલું, ધ્યાન બહાર ગયેલું

અલક્ષ્મી સ્ત્રી૦ [सं] લક્ષ્મીનો અભાવ, ગરીબાઈ

અલક્ષ્ય વિ૦ [सं] અદૃશ્ય (૨) અજ્ઞેય, અલખ (૩) નેમ વિનાનું ૦વાદી વિ૦ (૨) પુ૦ જુઓ અલખવાદી

અલખ વિ૦ [सं अलक्ष] અજ્ઞેય (૨) પુ૦ બ્રહ્મ [–જગાવવી = 'અલખ'નું નામ પોકારવું, તે રીતે ભીખ માગવી] ૦નિરંજન પુ૦ અજ્ઞેય નિર્ગુણ બ્રહ્મ ૦વાદી વિ૦ (૨) પુ૦ બ્રહ્મવાદી

અલખત સ્ત્રી૦ દોલત, ધન –તિયું વિ૦ અલખતવાળું

અલગ વિ૦ (૨) અ૦ [सं अलग्न] જુદું (૨) દૂર, છેટું –ગું + વિ૦ અળગું

અલગત સ્ત્રી૦ અગત્ય (૨) ધડો, ઉદાહરણ

અલગાર સ્ત્રી૦ [तुर्की अल्गार] હાર, પંક્તિ

અલગારી વિ૦ (કા) શોખીન (૨) મસ્ત (૩) મનસ્વી

અલગોજા ન૦ [अ अल्गूज़ह] પાવાની જાતનું વાદ્ય

અલ(–ળ)છ(–શ) સ્ત્રી૦ [सं अलक्ष्मी] ગરીબાઈ

અલ(–ળ)તો પુ૦ [सं अलक्तक] જુઓ અળતો

અલજ્જ વિ૦ [सं] નિર્લજ્જ

અલડ (લ') વિ૦ જુઓ અલ્લડ

અલપઝલપ વિ૦ (સુ) અળપઝળપ, અસ્પષ્ટ, [ઝાંખું

અલપતું વિ૦ [सं आलप्] આલાપ કરતું (૨) [અ + લપવું] નહિ છુપાયેલું

અલપવું સ૦કિ૦ [सं आलप्] આલાપવું, ગાવું

અલપ(–પા)વું અ૦કિ૦ લપાવું, છુપાવું

અલફા પુ૦ [फा] ફકીરનો ઝભ્ભો [અલફાઉ

અલફાઉ વિ૦ [अ मलुफ्तह] નકામું, ફાલતું,

અલબત(-ત્તાં) અ૦ [अ अलबत्तह्]અલબત્ત
અલબત્ત અ૦ [फा] અચીત, બેશક, જરૂર
અલબું વિ૦ (કા.) અધરું [કૂટડું (૨)ઇશ્કી
અલબેલું વિ૦ [हिं., म अलबेला] ફાંકડું,
અલબ્ધ વિ૦[सं]અપ્રસિ૦ભૂમિકત્વ ન૦(યોગ) સમાધિની ભૂમિકા જરા પણ પ્રાપ્ત ન થવી તે
અલભ(-ભ્ય) વિ૦ [सं] અપ્રાપ્ય, ન મળે એવું
અલમ્ અ૦ [सं] બસ પૂરતું
અલમસ્ત વિ૦ [फा] મસ્તાન (૨) મલ જેવું, પુષ્ટ અને જોરાવર
અલમારી સ્ત્રી૦ [पो अलमारियो] કબાટ (૨) અનેક ખાનાવાળું ભીતમાનું તાકું, સચ (૩) છાજલી કે અનેક ખાનાવાળી ઘોડી
અલવણ વિ૦ [सं] અલૂણું; મીઠા વિનાનું, ફીકું
અલવવું અ૦ ક્રિ૦ [અ+લવવું] મૂગા રહેવું
અલવાઈ વિ૦ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं सं वाल्वती ?] એક બે મહિનાના બચ્ચાવાળી (ગાય, ભેંસ ઇ૦)
અલવાન ન૦ [अ] ડાઘ વિનાની શાલ કામળી
અલવે અ૦ લીલાએ, લહેરથી
અલવેસર ન૦ શણગારેલું ખચ્ચર (?)
અલશ સ્ત્રી૦ જુઓ અલછ
અલસ વિ૦ [सं] આળસુ (૨) થાકેલું (૩) મંદ ૦ગતિ સ્ત્રી૦ મંદગતિ ૦મતિ સ્ત્રી૦ મંદમતિ –મા સ્ત્રી૦ ગોકળગાય
અલસાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं अलस] અળસાવું, આળસવું; થાકી જવું
અલહેતું વિ૦ [અ+લહેવું] જુઓ 'અલેતું'
અલંકરણ ન૦ [सं] અલંકૃત કરવું તે
અલંકાર પુ૦ [सं] ઘરેણું (૨) શણગાર (૩) શબ્દ અથવા અર્થની ચમત્કૃતિવાળી રચના (૪) તાન કે આલાપમાં વપરાતી સ્વરોની મધુર ગૂંથણી (સંગીત) ૦શાસ્ત્ર ન૦ અલંકારનું શાસ્ત્ર કાવ્યશાસ્ત્ર
અલંકૃત વિ૦ [सं]શણગારેલું –તિ સ્ત્રી૦શોભા (૨) ભાષાનો શણગાર
અલંગ અ૦ દૂર, અલગ [કે આધારે
અલંગ-છલંગ અ૦ (સુ) અધ્ધર, વગર ટેકે
અલંઘનીય, અલંઘ્ય વિ૦[सं]લંઘ્ય નહિ એવું

અલંબુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं] છે એટલું બસ છે એમ માનવાની વૃત્તિ, સંતોષ
અલા સ્ત્રી૦ [अ आला] આબાદી
અલાઉ વિ૦ જુદું (૨) અજાણ્યું [જુઓ
અલાકો(-ખો) પુ૦ [अ इलाक़ह्] ઇલાકો
અલાખો પુ૦ (કા) અભિલાખ
અલાઘવ ન૦ [सं] ગૌરવ (૨)ટૂંકાણનો અભાવ, નકામો વિસ્તાર (શૈલીનો એક દોષ)
અલાણવું અ૦ક્રિ૦ ઊટનું ગાગરવું (બરાડવું)
અલાણી સ્ત્રી૦ કૂવાનું ઓલાણ
અલાણું વિ૦ આ (૨)અમુક (પ્રાય 'ફલાણું' જોડે વપરાય ઉદા૦ અલાણી બાઈને ફલાણી બાઈ કર્યાં કરવું=ગપ્પાં ને કૂથલીમાં વખત કાઢવો) ૦ફલાણું વિ૦ આ અને તે
અલાત ન૦ [सं] ખોરિયું (૨)મશાલ (૩) ૦ચક્ર ન૦ ચક્કર ચક્કર ફરતું ખોરિયું (૨) તેનાથી ભાસતું વર્તુલ ૦વાયુ પુ૦ 'કોલગૅસ'
અલાદ વિ૦ [अ अल्द]નિર્ધન, દીન
અલાન ન૦ [सं आलान] હાથી બાંધવાનો ખીલો, દોરડું, સાંકળ વગેરે
અલાપચારી સ્ત્રી૦પાછળ રહીને તોફાન કરાવવું તે
અલાબલા સ્ત્રી૦ [अ बला नु द्वित्व] ઝોડઝપટ, નડતર (૨) પીડા ઉપાધિ
અલાબુ(-બૂ) સ્ત્રી૦ [सं] કડવી તૂંબડી (૨) સંન્યાસીનું તૂંબડું
અલાબૂની સ્ત્રી૦ [सं अलाबू] કડવી દૂધી
અલાભ પુ૦ [सं] નુકસાન
અલામત ન૦ [अ] નિશાની એંધાણ, ચિહ્ન
અલાયચી સ્ત્રી૦ એક જાતની ડાંગર (ઇલાયચી જેવા દાણા ઉપરથી)
અલાયચો પુ૦ જુઓ અલાયચી (૨) [तु अलायचह्] એક જાતનું કાપડ
અલાયદું (લા') વિ૦ [अ अलाहिदह्] ઇલાયદું, ભિન્ન, જુદું [આડેલો, હરાયો(સાંઢ)
અલાયો વિ૦ પુ૦[दे अलमल=માતેલો સાંઢ?]
અલાર (લા') સ્ત્રી૦ અલગાર, લગાર
અલાવ પુ૦ [સર૦ हिं., सं अलात ? म अढावा] મહોરમને અંગે આસપાસ નાચવા સળગાવાતો અગ્નિ

અલાવડું વિ૦ સાચાંજૂઠાં કરનારુ (૨) ચાડિયું (૩) ધાપલા કરનારુ (૪) ન૦ સાચુ જૂઠું (૫) ધાપલું (૬) ચાડીચુગલી **–ડાવેડા** પુ૦બ૦વ૦ અલાવડાં કર્યા કરવા તે **–ડાંખોર** વિ૦ અલાવડાં કર્યા કરનારુ

અલાવા અ૦ [अ] તે સિવાય, ઉપરાત

અલાહિદુ વિ૦ જુઓ અલાયદું

અલિ(–લી) પુ૦ [सं] ભમરો

અલિખિત વિ૦ [सं] લિખિત નહિ એવુ

અલિપ્ત વિ૦ [सं] લિપ્ત નહિ તેવુ

અલિયાની વિ૦ આલા–ઊચા ખાનદાનનુ

અલિંગ(–ગી) વિ૦[सं] જાતિરહિત (૨) શરીર રહિત (૩) પુ૦ પરમાત્મા

અલી પુ૦ [सं] જુઓ અલિ (૨) [दे अलिआ, –या] સ્ત્રી૦ સખી (૩) અ૦ એક સ્ત્રીવાચક સબોધન ('અલ્યા'નું સ્ત્રી૦ રૂપ ?)

અલી પુ૦ [अ] (સ) ઇસ્લામના એક ખલીફ

અલીક વિ૦ [सं] અપ્રિય, અળખામણ (૨) ખોટું, કૃત્રિમ (૩) મિથ્યા

અલીલ વિ૦ (કા) છેક નબળી તબિયતવાળુ

અલીલખ વિ૦ સખ્યાબધ

અલુક્સમાસ પુ૦ [सं] વિભક્તિના પ્રત્યયનો લોપ થયા વગર થતો તત્પુરુષ સમાસ ઉદા 'યુધિષ્ઠિર'

અલુકે ફેરે અ૦ (કા) આ ફેરે

અલૂ(–ળુ)ખડુ ન૦ જુઓ 'અળૂખડુ'

અલૂણુ વિ૦ [અ + લૂણ] લૂણ-મીઠા વિનાનુ (૨) લૂણ–અન્ન વિનાનુ, ભૂખ્યુ (૩) ન૦ અલૂણુ ખાવાનુ વ્રત. **–ણાં** ન૦બ૦વ૦ એ વ્રતના દિવસ

અલેક (લે') પુ૦જુઓ અહાલેક [**–જગાવવી**= જુઓ 'અલખ જગાવવી']

અલેક ન૦ [अ] સુકાન સીધુ રાખીને હકારવુ તે

અલેખ વિ૦ [सं] લેખ વિનાનુ **૦ધા** અ૦+ અસખ્ય રીતે **૦વુ** સ૦ક્રિ૦ [અ + લેખવુ] લેખામાં ન લેવુ **–ખુ** વિ૦ લેખા વિનાનુ (૨) નકામુ,અફળ. **–ખે** અ૦અફળ,એળે(૨)પુષ્કળ

અલેખેલ અ૦ આ ફેરે

અલેચો પુ૦ જુઓ અલાયચો

અલેણુ ન૦ **–ણાભાવ** પુ૦ [અ + લેણુ] લેણાદેણી ન હોવી તે, અણબનાવ

અલેતુ (લે') વિ૦ [અ + લદેતુ ?] હલેતુ, અણ-સમજુ, છોકરવાદ **–તાઈ** સ્ત્રી૦

અલેપ વિ૦ [सं] જુઓ અલિપ્ત

અલેલ (લે') વિ૦ અધેરવાળુ, અવ્યવસ્થિત (૨) ઉપરટપકે કયાસ કર્યો હોય તેવુ. **૦ટપ્પુ** વિ૦ [સર૦ મ] અટકળે ઠોકનાર, ગપાડિયુ

અલૈયા બિલાવલ પુ૦ બિલાવલ રાગનો એક પ્રકાર

અલૈ(–લ્લૈ)યાં-બલૈ(–લ્લૈ)યાં ન૦ બ૦ વ૦ ['અલાબલા' ઉપરથી ?] ઓવારણાં

અલોક વિ૦ [सं] અલૌકિક (૨) અદૃશ્ય **–કી** વિ૦ + અલૌકિક **–ક્ય** વિ૦ પુણ્યલોક પ્રાપ્ત કરાવવામા વિઘ્નરૂપ (૨) અદૃશ્ય (જેમ કે, આત્મા) (૩) રિવાજ મુજબનુ નહિ એવુ

અલોપ વિ૦ અદૃશ્ય, લુપ્ત

અલોપ્ય વિ૦[सं] લોપાય નહિ એવુ

અલોમિકા વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं] લોમ–રૂવાં વગરની

અલોલુપ વિ૦ [सं] લોલુપ નહિ એવુ

અલોલોલો અ૦ (ર૦) જુઓ અળોળોળો

અલૌકિક વિ૦ [सं] અસામાન્ય, અદ્ભુત (૨) દિવ્ય **૦તા** સ્ત્રી૦

અલ્પ વિ૦ [सं] થોડુ (૨) ક્ષુલ્લક, નજીવુ **૦કાલિક** વિ૦ થોડો વખત રહેનારુ –ટકનારુ. **૦જીવી** વિ૦ થોડો વખત જીવનારુ (૨)થોડા વડે જીવનારુ **૦જ્ઞ** વિ૦ થોડુ જાણનાર **૦તમ** વિ૦ સૌથી અલ્પ, 'મિનિમમ' **૦તા** સ્ત્રી૦ **૦ધી** વિ૦ અલ્પ બુદ્ધિવાળુ **૦પ્રમાણ** વિ૦ થોડા પ્રમાણનુ–માપનુ (૨) થોડા આધારવાળુ **૦પ્રયોગ** વિ૦ ક્વચિત્ વપરાતુ **૦પ્રાણ** વિ૦ જેનો ઉચ્ચાર કરતા થોડો શ્વાસ જોઈએ તેવા (અક્ષરો) [વ્યા] (૨) નમાલુ **૦બુદ્ધિ** વિ૦ થોડી બુદ્ધિવાળુ, મૂર્ખ (૨) સ્ત્રી૦ થોડી બુદ્ધિ **૦ભાષી** વિ૦ થોડાબોલુ **૦ભોગી** વિ૦ થોડુ ખાનાર **૦મતિ** વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ અલ્પબુદ્ધિ. **૦મૂલ્ય** વિ૦ થોડી કિમતનુ **૦વિરામ** ન૦ [વ્યા] અર્થગ્રહણની સગવડ ખાતર વાક્યમા થોડુ થોભવુ તે કે તેનુ સ્થાન

બતાવનારુ ( ) આવુ ચિહ્ન. ૦શઃ અ૦ થોડે થોડે ૦સંખ્ય વિ૦ અલ્પસંખ્યાવાળુ. ૦સંતુષ્ટ વિ૦ થોડાથી સતુષ્ટ થઈ જાય એવુ ૦સંતોષ પુ૦ થોડાથી સંતોષ માનવો તે ૦સંતોષી વિ૦ અલ્પસંતુષ્ટ –લ્પાક્ષર વિ૦ થોડા અક્ષરવાળુ –લ્પાત્મા પુ૦અલ્પ માણસ ('મહાત્મા'થી ઊલટુ) –લ્પાનંદ પુ૦ અલ્પ-ક્ષુદ્ર આનંદ –લ્પાનંદી વિ૦ અલ્પાનંદમા રાચનારુ –લ્પાયુ (૦ષ,૦પી) વિ૦ ટૂંકા આવરદાવાળુ –લ્પાવું અ૦ ક્રિ૦ ઘટી જવુ (૨) ટૂંકાવુ. –લ્પાશન ન૦, –લ્પાહાર પુ૦ થોડુ ખાવુ તે –લ્પાહારી વિ૦ અલ્પાહાર કરનારું

અલ્પોક્તિ સ્રી૦ [सं] કમી કરીને બોલવુ તે ('અત્યોક્તિ'થી ઊલટું)

અલ્યા(–લ્યો) અ૦ [दे अल्लय= પરિચિત ?] એક તુચ્છકારાભર્યુ પુરુષવાચક સંબોધન (તુચ્છકારમા 'અલ્યા' ન બ વ૦ રૂપ પણ સાંભળવા મળે છે જુઓ 'અલી' સ્રી૦ સંબોધન)

અલ્લકદલ્લક અ૦ અધ્ધરપધ્ધર (૨) સ્રી૦ છોકરાની એક રમત

અલ્લડ (લ') વિ૦ [સર૦ म,, हिं अल्हड] અણસમજુ, નાદાન (૨) ઉચ્છૃંખળ

અલ્લા પુ૦ [अ] ખુદા, ઈશ્વર [–એક બદામ થવું=સાવ ગરીબ થઈ જવુ અલ્લાની ગાય, ગાવડી=રાંક ગરીબ સ્વભાવનુ માણસ] ૦ઈ વિ૦ ઈશ્વર સબંધી (૨) ઓલિયુ, દાસુ [–કારખાનું=અલ્લાને આશરે ચાલતું-રસળતું બેપરવા કામ, ગેરવ્યવસ્થા ઓલિયા ખાતુ] ૦ચોટલી,૦ચોટી સ્રી૦ બાધાવાળા છોકરાને હજામત કરાવતા જે થોડા વાળ આગળ અથવા બોચી ઉપર રાખે છે તે ૦તાલા પુ૦ [अ] ખુદાતાલા ૦હુ અકબર શ૦ પ્ર૦ [अ.] ઈશ્વર સહુથી મહાન છે

અલ્લા કોટે વળગવી=બલા વળગવી, (સારુ કરવા જતા) નરસુ થઈ જવું—પીડા થઈ પડવી

અલ્લાયો પું૦ જુઓ ઓળાયો [ખલૈયા

અલ્લૈયાં બલ્લૈયાં ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ અલૈયા

અવ અ૦ હવે [प] (૨) [सं] ઉપસર્ગ 'ખરાબપણુ', 'ઓછાપણુ' 'નીચાપણુ' એવા ભાવમા ઉદા૦ અવગુણ, અવકૃપા, અવગણવું, અવતાર (૨) અથવા સાથેના શબ્દમા વિશેષ ઉમેરે ઉદા૦ અવલોપણ, અવધારણા

અવકરા(–ળા) સ્રી૦ જુઓ અવક્રિયા [કરા

અવકળા સ્રી૦ અસ્વસ્થતા, વ્યાકુળતા (૨) અવ-

અવકાત સ્રી૦ [अ] ઓકાત, તાકાત, ગુજારા

અવકાશ પુ૦ [सं] આકાશ, ખાલી જગા (૨) પ્રસગ, તક (૩) ક્ષેત્ર (૪) ફુરસદ ૦વાન વિ૦ અવકાશવાળુ

અવકાળી વિ૦ [सं अव+काल] કવખતનુ

અવકીર્ણ વિ૦ [सं] પથરાયેલુ (૨) ચૂરેચૂરા થયેલું

અવકૃપા સ્રી૦ [सं] ઇતરાજી, કફા મરજી

અવકૃષ્ટ વિ૦ [सं] દૂર–નીચે ખેંચેલુ, નીચે પાડેલું (૨) દૂર કરેલુ, કાઢી મૂકેલુ (૩) નીચ, અધમ

અવક્તવ્ય વિ૦ [सं] નહિ બોલવા જોગ

અવક્ર વિ૦ [सं] વક્ર નહિ તેવુ

અવક્રિયા સ્રી૦ [सं.] ઊલટી અસર, નુકસાન

અવખોડવું સ૦ ક્રિ૦ અપખોડવુ, વખોડવુ

અવગણના સ્રી૦ [सं] ઉપેક્ષા, અવજ્ઞા

અવગણવું સ૦ક્રિ૦ [सं अवगण्] લેખામા ન લેવું

અવગત વિ૦ [सं] આવડેલુ, જ્ઞાત (૨) અવગતિ પામેલુ

અવગતિ સ્રી૦ [सं] ખરાબ દશા, (મરણ પછી) ભૂત-પ્રેત થવું તે, નરકમાં પડવુ તે

અગવતિક (–યુ) વિ૦ [सं] અવગતિને પામેલું

અવગાઢ વિ૦ [सं] ડૂબકી મારેલુ (૨) નિમગ્ન; ગરક થયેલુ (૩) નીચું, ઊંડું

અવગાહ પુ૦, ૦ન ન૦ [सं.] ડૂબકી મારવી કે લીન થવુ તે (૨) સ્નાન ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [सं अवगाह्] નાહવુ (૨) ડૂબકી મારવી. –હિની વિ૦ સ્રી૦ [सं] અંદર પ્રવેશ કરતી

અવગુણ પુ૦ [सं] દોષ, દુર્ગુણ (૨) ગેરફાયદો, નુકસાન (૩) અપકાર ૦કારક,૦કારી વિ૦ અવગુણ કરનારુ –ણિયુ,–ણી વિ૦ કૃતઘ્ન (૨) દુર્ગુણી

અવગુંઠન ન૦ [सं] આચ્છાદન, ઢાંકણ (૨) બુરખો

અવગુંઠિત વિ૦ [सं] આચ્છાદિત, ઢંકાયેલું; ઢાંકેલુ (૨) છુપાવેલુ

અવગ્રહ પુ૰ [સં] અનાવૃષ્ટિ (૨) નિગ્રહ (૩) પ્રતિબંધ (૪) સ્વભાવ (૫) સંસ્કૃતમાં अના લોપસૂચક (ઽ) આવું ચિહ્ન
અવઘડ સ્રી૰[સર૰ મ , हिं अवघट, मं अवघट्ट પરથી ?] મુશ્કેલી, અસુગમતા (૨) વિ૰ મુશ્કેલ, અસુગમ
અવઘોષણા સ્રી૰ [સં] ઢંઢેરો
અવઘ્રાણ નં૰ [સં] (વહાલથી માથું) સૂંઘવું તે
અવચનીય વિ૰[સં] ન બોલવા યોગ્ય, ગંદું (૨) જેને વિષે કાંઈ કહેવાનું નથી એવું, અનિંદ્ય
અવચિહ્ન નં૰ [સં] અશુભ ચિહ્ન
અવચ્છિન્ન વિ૰ [સં] જુદું પડેલું–પાડેલું (૨) [ન્યા] વિશેષ ગુણને લીધે જુદું તરી આવતું (૩) મર્યાદિત
અવચ્છેદ પુ૰[સં]ભાગ (૨) મર્યાદા (૩) છેદન, જુદું પાડવું તે (૪) વિશેષતા (૫) અવધારણ, (શબ્દાર્થની) મર્યાદા બાંધવી તે ૰ક વિ૰ અવચ્છેદ કરનાર –દ્ય વિ૰ [સં] અવચ્છેદ થઈ શકે એવું
અવજશ પુ૰ જુઓ અપયશ
અવજોગ પુ૰ અશુભ મુહૂર્ત, અવયોગ
અવજ્ઞા સ્રી૰ [સં] અવગણના
અવટંક સ્રી૰ અડક
અવટાવું અ૰ ક્રિ૰ [સં अप्वृत, प्रा अवट्ट] જુઓ અટવાવું (૨) ચૂક આવવી (૩) ઘૂંટાઈને એકરસ થવું
અવડ (વ') વિ૰ હવડ, અવાવરુ
અવડચવડ વિ૰ કાચરકૂચર
અવઢવ નં૰ ઢચુપચુપણું (૨) સ્રી૰ ઓરતો
અવર્ણ વિ૰ [સં अवर्ण] ચાર વર્ણ બહારનું, નીચું, ઊતરતું (કા)
અવતરણ નં૰ [સં] નીચે ઊતરવું તે (૨) અવતાર, જન્મ (૩) ઉતાર, ઊતરતો ઢાળ (૪) ઉતારો, ટાંચણ ૰ચિહ્ન નં૰ ઉતારો દર્શાવતું (' ') આવું ચિહ્ન –ણિકા, –ણી સ્રી૰ પ્રસ્તાવના, ઉપોદ્ઘાત –વું અ૰ ક્રિ૰ [સં अवतृ] નીચે ઊતરવું (૨) જન્મવું
અવતંસ પુ૰,નં૰[સં] કાનનું એક ઘરેણું (૨) માથાનું ઘરેણું, શિરોમણિ (૩)[લા]અલંકાર
અવતાર પુ૰[સં] નીચે ઊતરવું તે (૨) ઉત્પત્તિ, જન્મ, દેહધારણ (૩) જન્મારો (૪) પૃથ્વી પર અવતરેલા દેવ કે ઈશ્વર [–થવો = સંસારમાં (પ્રભુ કે દેવનો) જન્મ થવો, અવતરવું –લેવો (દેવ કે પ્રભુએ) અવતરવું દેહ ધારણ કરવો] ૰કાર્ય નં૰ ભગવાનના અવતારનું વિશિષ્ટ કાર્ય ૰વું સ૰ક્રિ૰ 'અવતરવું'નું પ્રેરક (૨) ઉતારો કે અવતરણ આપવું ૰વાદ પુ૰ ઈશ્વર અમુક અમુક કાળે પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવા જન્મ લે છે એવો વાદ –રિક વિ૰ અવતારી અવતારરૂપ –રી વિ૰ અવતારને લગતું (૨)દૈવી
અવતીર્ણ વિ૰ [સં] નીચે ઊતરેલું (૨) અવતાર પામેલું (૩) ઉતારારૂપે લાવેલું
અવદશા સ્રી૰ [સં] દુર્દશા, પડતી
અવદાત વિ૰ [સં] નિર્મલ (૨) ઉજ્જ્વલ (૩) સુંદર (૪) શુભ
અવદાન નં૰[સં] દેવતાને જમાડવો તે, આહુતિ (૨) આહુતિ પૂરતું અન્ન, કોળિયો (૩) ઉત્તમ કૃત્ય, પરાક્રમ
અવદાહ પુ૰[સં] વિધિરહિત–ખરાબ અગ્નિદાહ
અવદ્ય વિ૰ [સં] ન કહેવાય એવું (૨) નિંદ્ય
અવધ પુ૰[સં] વધ નહિ તે
અવધ (પ,) સ્રી૰ જુઓ અવધિ
અવધ પુ૰ [हिं] અયોધ્યા પ્રાંત ૰પુરી સ્રી૰ અયોધ્યા –ધી સ્રી૰ અયોધ્યાના પ્રદેશની ભાષા—એક હિંદુસ્તાની બોલી
અવધાન નં૰ [સં] લક્ષ, ધ્યાન, એકાગ્રતા (૨) કાળજી (૩) સમાધિ ૰વશ વિ૰ યાદ રાખેલું –ની વિ૰ ધ્યાન–એકાગ્રતાની શક્તિવાળું
અવધાર પુ૰ [સં] નિર્ણય નિશ્ચય કરવો તે (૨) મર્યાદા બાંધવી તે (૩) શબ્દ ઉપર ભાર મૂકવો તે (૪) અ૰ ખચીત ૰ણ નં૰, ૰ણા સ્રી૰ જુઓ અવધાર(૨)અવધારવું તે ૰વું સ૰ક્રિ૰ [સં अवधृ] નક્કી કરવું, નક્કી માનવું (૨) ધ્યાનપૂર્વક જોવું, તપાસવું –રિત વિ૰ અવધારેલું
અવધિ પુ૰, સ્રી૰ [સં] હદ (૨) અંત, સમાપ્તિ (૩) નિશ્ચિત સમય [–કરવી = પરાકાષ્ઠાએ પહોંચવું, છેવટની હદ વટાવી જઈ–અધાને

આઠી જઈને વર્તવુ કે કોઈ કામ કરવું —થવી=અવધિ કરાવી, છેવટની હદે કામ થવુ —બાંધવી=હદ નક્કી કરવી અવધિએ (અવધે) પહોંચવું=ઘરડા થવુ, ઉંમરે પહોંચવુ અવધિએ(અવધે)મરવું=પાકી વયે-બરોબર ઉંમર થયે મરવુ અવધિ હોવી=(કશી બાબતમા) આખરી કે છેવટનુ હોવુ—પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલુ હોવુ]

અવધીરણા સ્ત્રી૦ [સં] અનાદર

અવધૂત વિ૦ (૨) પુ૦ [સં] જુઓ અબધૂત

અવધ્ય વિ૦ [સં] વધને અયોગ્ય

અવધ્યથો વિ૦+હારેલું

અવનત વિ૦ [સં] નીચુ નમેલુ, પડેલુ (૨) અસ્ત પામેલુ ૦કોણ પુ૦ 'એંગલ ઑફ ડિપ્રેશન' [ગ] —તાંશ પુ૦ 'ડિપ્રેશન' (ગ) —તાંશકોણ પુ૦ અવનતકોણ —તિ સ્ત્રી૦ [સં] પડતી (૨) નીચે નમવુ તે (૩) નમસ્કાર

અવનદ્ધ વિ૦ [સં] બાંધેલુ, મઢેલુ (૨) ન૦ઢોલકુ ૦વાદ્ય ન૦ ચામડુ મઢીને કરેલુ વાદ્ય ૦કુતપ ન૦ અવનદ્ધ વાદ્યો વગાડનાર વૃંદ (?)

અવનવું વિ૦ [સં अभिनव] નવતર (૨) નવી નવી જાતનુ (૩) વિચિત્ર, અદ્ભુત

અવનિ(—ની) સ્ત્રી૦[સં.] પૃથ્વી [—નુ આકાશ અને આકાશની અવની કરે એવું = આકાશ પાતાળ ભેગા કરે એવુ, મહા ધમાલ કે ખટપટ કરી મૂકે એવુ.] ૦તલ(—ળ) ન૦ પૃથ્વીની સપાટી ૦નાથ, ૦પતિ, ૦પાલ, —નીશ(—શ્વર) પુ૦ રાજા, પૃથ્વીપતિ ૦મંડલ(—ળ) ન૦ આખી પૃથ્વી

અવનેજન ન૦ [સં.] હાથપગ પખાળવાનુ પાણી, ચરણોદક

અવપાણિ પુ૦ [સં अव+पाणि] ગાયનના તાલના કાળની પૂર્વે તાળી પાડવી તે

અવપાત પુ૦ [સં] નીચે પડવુ—ઊતરવું તે (૨) ખાડો (ખાસ કરીને હાથી પકડવાનો)

અવબોધ પુ૦ [સં.] જાગૃતિ (૨) જ્ઞાન (૩) વિવેક ૦ક વિ૦ અવબોધ કરાવનારુ

અવભાસ પુ૦[સં]પ્રકાશ (૨) જ્ઞાન, સાક્ષાત્કાર (૩) મિથ્યા જ્ઞાન (૪) દેખાવુ—પ્રકટ થવુ તે ૦ક વિ૦ જ્વલંત, પ્રકાશક ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સં अवभास्] આભાસ થવો —સ્ય વિ૦ અવભાસવા યોગ્ય

અવભૃથ ન૦[સં.] મુખ્ય યજ્ઞની પૂર્ણાહુતિ (૨) ત્યાર પછી શુદ્ધિ અર્થે કરાતુ સ્નાન કે તેના ઉપકરણો ધોઈ નાખવા તે (૩) મુખ્ય યજ્ઞમા થયેલા દોષોના નિવારણાર્થે કરાતો યજ્ઞ ૦સ્નાન ન૦યજ્ઞની પૂર્ણાહુતિ પછી કરાતુ સ્નાન

અવમર્ષ પુ૦[સં] નાટકની પાચ મુખ્ય સધિઓ (મુખ, પ્રતિમુખ, ગર્ભ, અવમર્ષ અને નિર્વહણ)માની એક

અવમાન ન૦, ૦ના સ્ત્રી૦ [સં] અપમાન, અવગણના ૦વુ સ૦ક્રિ૦ અવમાન કરવુ —નિત વિ૦ અવમાન પામેલું —ન્ય વિ૦ માન્ય રાખી — સ્વીકારીને અમાન્ય કે રદ કરેલું

અવયવ પુ૦ [સં] શરીરનો ભાગ (૨) આખી વસ્તુનો વિભાગ, અંશ (૩) સાધન, ઉપકરણ (૪) [ગ] 'ફૅક્ટર' ૦પૃથક્કરણ ન૦ અવયવ પાડવા તે, 'ફૅક્ટરાઇઝેશન'(ગ) ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ શબ્દના અવયવોમા પ્રકૃતિ અને પ્રત્યયમા રહેલા અર્થનો બોધ કરવાની શક્તિ, યૌગિક શક્તિ [વ્યા] —વી વિ૦ અવયવવાળુ, અવયવનુ —વીભૂત વિ૦ [સં] અવયવરૂપ બનેલુ

અવયોગ પુ૦ [સં] અવજોગ, અશુભ મુહૂર્ત

અવર સ૦[સં]ઇતર(૨)વિ૦ બીજુ, અન્ય (૩) કનિષ્ઠ, ઊતરતુ. ૦જ વિ૦ [સં] અનુજ, પછી જન્મેલુ, અંત્યજ

અવરજવર પુ૦, સ્ત્રી૦ આવજા

અવરથા અ૦ જુઓ વૃથા (પ)

અવરાવું અ૦ક્રિ૦ 'આવરવુ'નુ કર્મણિ, ઢંકાવુ; છુપાઈ જવુ (૨)(સુ)તાબામા આવવું, વશ થવું

અવરેખ અ૦ ખચીત

અવરૈ(—ૌ) સ્ત્રી૦ [સં अवलेह ?] ઘણા વસાણાવાળો સુવાવડીનો એક ચાટો, બત્રીસું

અવરોધ પુ૦ [સં.] અટકાયત, પ્રતિબંધ (૨) અંતઃપુર, જનાનો ૦ક વિ૦ અવરોધ કરનારુ; અટકાવનારુ. ૦ન ન૦ અવરોધ કરવો તે —ધી વિ૦ અવરોધક

અવરોહ પુ૦[સં] ઊતરવુ તે (૨) [સગીતમાં] ઊંચા સૂર ઉપરથી નીચા સૂર ઉપર આવવુ તે (૩) [ગ] 'ડિસેન્ડિંગ ઑર્ડર' ૦ણુ ન૦ ઊતરવુ તે –હિત વિ૦ અવરોહવાળુ –હી વિ૦ ઊતરતો (સૂર)

અવર્ગ પુ૦[સં] અ આદિ સ્વરો (૨) વિ૦ અવર્ગનુ (૩) વર્ગ રહિત –ર્ગી વિ૦ અવર્ગ

અવર્ણ વિ૦[સં] રંગહીન(૨)વર્ણ વિનાનુ,અંત્યજ

અવર્ણનીય, અવર્ણ્ય વિ૦ [સં] વર્ણવી ન શકાય એવુ

અવલ વિ૦ [अ अव्वल] પહેલુ, મુખ્ય (૨) ઉત્તમ ૦અરછી સ્ત્રી૦ પહેલી અરછી ૦આખર અ૦ આદિથી અંત સુધી ૦કારકુન પુ૦ મુખ્ય કારકુન ૦થી અ૦ પહેલેથી ૦મજલ સ્ત્રી૦ દફનક્રિયા, પાયદસ્ત ૦સાલ સ્ત્રી૦ પહેલુ વર્ષ (૨) બેસતુ વર્ષ ૦સિલક સ્ત્રી૦ મહિનાની છેલ્લી તારીખે જે રોકડ ઇત્યાદિ હોય તે(૨)[વેપાર, પેઢી ઇત્યાદિ] શરૂ કરતી વખતની મૂડી

અવલક્ષણ ન૦ [સં] અપલક્ષણ

અવલગ્ન વિ૦ [સં] ચોટેલુ (૨) ચોટાડેલુ

અવલથી, અવલ-મજલ, અવલ-સાલ, અવલ-સિલક જુઓ 'અવલ'માં

અવલંબ પુ૦ [સં] આધાર, ટેકો ૦ક પુ૦ એ નામનો છંદ ૦ન ન૦ અવલંબ (૨)સાહ્ય,મદદ (૩) [ગ] 'લેમ્મા' ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સં अवलम्ब्] આધાર રાખવો, આધારે રહેવુ (૨) અ૦ક્રિ૦ લટકવુ –બિત વિ૦ આધારવાળુ, ટેકાવાળુ (૨) લટકતુ

અવલિપ્ત વિ૦ [સં] લેપયુક્ત (૨) અહંકારી

અવલેપ પુ૦, ૦ન ન૦ [સં] ચોપડવુ તે, લેપ (૨) અહંકાર

અવલેહ પુ૦ [સં] ચાટણ, ચાટો

અવલોક પુ૦[સં]જોવુ તે કે તેની શક્તિ–દૃષ્ટિ ૦ન ન૦ નિરીક્ષણ, તપાસ, પરીક્ષા ૦નકાર પુ૦ અવલોકન કરનાર ૦નશક્તિ સ્ત્રી૦ અવલોકનની શક્તિ ૦વું સ૦ક્રિ૦[સં अवलोक्] અવલોકન કરવુ –કિત વિ૦ જોયેલુ,તપાસેલુ (૨) પુ૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

અવલોકિતેશ્વર પુ૦ [સં] (સં) ગૌતમબુદ્ધ

અવલોચક વિ૦ (૨) પુ૦ [સં] અવલોચન કરનાર –ન ન૦ અવલોકન

અવશ વિ૦ [સં] પરતંત્ર (૨) લાચાર

અવશ(–શુ)કન પુ૦ [સં. अव+शकुन], –નિયાળ, –નિયુ વિ૦ જુઓ 'અપશુકન'માં

અવશિષ્ટ વિ૦ [સં] વધેલુ, બાકી રહેલુ

અવશુકન પુ૦, –નિયાળ, –નિયુ વિ૦ જુઓ 'અપશુકન'માં

અવશેષ પુ૦ [સં] બાકી રહેલો ભાગ, બચેલો ભાગ (૨) ખંડેર

અવશ્ય વિ૦[સં] જરૂરી, આવશ્યક (૨) અ૦ જરૂર, ખચીત ૦મેવ અ૦ [સં] ખચીત જ –શ્યંભાવિ(–વી) વિ૦[સં] અવશ્ય બનવાનું એવુ અપરિહાર્ય –શ્યંભાવિવાદ પુ૦ [સં] અમુક બનશે જ એવો નિયતિવાદ, 'ડિટર્મિનિઝમ'

અવસન્ન વિ૦[સં]ખિન્ન પડી ગયેલુ(૨)નષ્ટ,મૃત

અવસર પુ૦ [સં] તક, લાગ (૨) સમય;વખત (૩) ટાણુ ૦પાણી=દહાડોપાણી,ઉત્તરક્રિયા

અવસર્પ પુ૦ [સં] જાસૂસ ૦ણુ ન૦ નીચે જવુ ઊતરવુ તે –ર્પિણી સ્ત્રી૦ ઘણો લાંબો સમય–આચાર્ય હેમચંદ્રના લખવા મુજબ ૧૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦ સાગરવર્ષો બરાબર (જૈન) –ર્પી વિ૦ નીચે ઊતરતુ

અવસાત અ૦ [म =એકાએક हिं अव + अ माअत=પળ કે મહુરત] અત્તરસાત, હમણાં જ (૨) એકાએક

અવસાદ પુ૦ [સં] નાશ, અંત (૨) ખેદ

અવસાન ન૦ [સં] અટકવુ–બંધ પડવુ તે, અંત (૨) આખરઘડી, મોત (૩) હદ, સીમા (૪) યતિ, વિરામ

અવ(–વે)સ્તા સ્ત્રી૦ [फा उस्तह्] જ્ઞાન (૨) પારસીઓનું મૂળ ધર્મપુસ્તક

અવસ્થા સ્ત્રી૦[સં]સ્થિતિ, દશા (૨) આયુષ્યના અમુક અમુક મુદતના ભાગ કે પેટા ભાગ તે(૩) ઘડપણ ૦ચતુષ્ટય ન૦ જીવનની ચાર અવસ્થાઓ તે–બાલ્ય, કૌમાર, યૌવન અને જરા ૦ત્રય ન૦શરીરની ત્રણ અવસ્થાઓ તે–જાગૃતિ, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ ૦દ્વય ન૦ મનની બે

અવસ્થાઓ તે – સુખ અને દુખ ૦ન ન૦ રહેઠાણ (૨) સ્થિરતા –સ્થાંતર ન૦ [સં] અવસ્થામા થતો ફેરફાર (૨) બીજી અથવા બદલાયેલી અવસ્થા –સ્થિત વિ૦ રહેલું; વસેલુ. –સ્થિતિ સ્ત્રી૦ રહેવુ તે (૨) રહેઠાણ
અવસ્પર્શક પુ૦ [સં] 'સબટેન્જન્ટ' (ગ)
અવહાર પુ૦ [સં] થોડા વખત પૂરતી સુલેહ; યુદ્ધ-વિરામ
અવહિત વિ૦ [સં.] લક્ષ આપનારુ, એકાગ્ર
અવહિત્થ ન૦ [સં] મનોવિકાર છુપાવવા તે. એક વ્યભિચારી ભાવ
અવહેલન ન૦, –ના, અવહેલા સ્ત્રી૦ [સં.] અવહેલવુ તે, અનાદર, અવગણના. –વું સ૦ક્રિ૦ [સં अवहेल्] અવગણવુ
અવળ વિ૦ (એકલુ ભાગ્યે વપરાય છે.) અવળુ જુઓ ૦ચંડાઈ સ્ત્રી૦ અવળચંડાપણુ ૦ચંડું વિ૦ કહે તેથી ઊલટુ કરનારુ (૨) અટકચાળુ, અડપલાખોર ૦પ સ્ત્રી૦ અવળાઈ ૦પંચક ન૦ બેસતે પંચકે કશુ અવળુ થઈ જવુ તે (૨) વારવાર (પાંચ વાર) એવી ને એવી વિટંબણા આવી પડવી તે (૩) [લા] સારુ કરવા જતા ખોટું થઈ જવુ તે, ઊલટુ થઈ જવુ તે ૦વાણી સ્ત્રી૦ વાચ્યાર્થથી ઊલટો અર્થ સૂચવતી વાણી, ગૂઢ વાણી (૨) અવળુ બોલવુ તે (૩) અશુભ વાણી ૦સવળ અ૦ ઊલટસૂલટ –ળાઈ સ્ત્રી૦ આડાઈ, કહે તેનાથી ઊલટું કરવાની ટેવ (૨) હઠીલાઈ –ળાસવળી સ્ત્રી૦ એક છોડ (૨) અ૦ અવળુ ને સવળુ એ ક્રમમા –ળિયું ન૦ અંદરપડતુ ઢાકણુ
અવળફો પુ૦(કા) તરફડિયું, વલખુ, હવાતિયુ
અવળપ, અવળાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'અવળ'મા
અવળ-પંચક, -વાણી, -સવળ, અવળિયું જુઓ 'અવળ'મા
અવળું વિ૦ ઊંધુ, ઊલટું (૨) વાકુ, આડુ, પ્રતિકૂલ (૩) ખોટુ [અવળી પાઘડી કરવી કે મૂકવી=મત, પક્ષ કે વચનમા, ફરી જવુ (૨) દેવાળું કાઢવુ (રૂપિયા) અવળા કરવા, થવા= ખોટ ખાવી કે જવી, ખોવુ અવળા પાટા દેવા, બાંધવા, બંધાવવા=ખોટુ સમજાવવુ, ભ્રમમા નાખવું. અવળા પૂજેલા=ગયે જન્મે પાપ કરેલા, ('અવળે હાથે પૂજેલા' પણ કહેવાય છે) અવળું પડવું=અવળું લાગવુ કે નીવડવુ અવળું મોં કરવું=રિસાવું (૨) મો ફેરવી લેવુ, દુર્લક્ષ કરવુ કે નાપસંદગી બતાવવી અવળે મોઢે પડવું=ઊંધા મોઢે-ઊંધા પડવું (૨) પથારીવશ થવું, માદુ પડવું. અવળે પાને ચૂનો દેવડાવવો=મરજી વિરુદ્ધ કામ કરાવવુ ને પછી પજવવુ અવળે હાથે દેવી=જોરથી ધોલ કે થપાટ લગાવવી] ૦સવળું વિ૦ ઊંધુચતું
અવળે સ્ત્રી૦ જુઓ અવરે, સુવાવડીનો એક ચાટો
અવાઈ સ્ત્રી૦ [મ] અફવા; હવાઈ વાત
અવાક(–ચ્) વિ૦ [સં] મૂક, સ્તબ્ધ
અવાક વિ૦[અ+વાક]વાક–ચીકાશ–સત્ત્વ વિનાનું
અવાચ વિ૦ [સં.] અવાક. ૦ક વિ૦ મૂગું (૨) બેભાન –ચી સ્ત્રી૦હેડકી; વાધણી (૨) સસણી (૩) ડચકુ. –ચ્ય વિ૦ અવર્ણ્ય, અકથ્ય (૨) ન વચાય એવુ. –ચ્યતા સ્ત્રી૦
અવાજ પુ૦ [फा. आवाज़] ધ્વનિ, શબ્દ (૨) ઘાંટો, નાદ. [–ઉઠાવવો=જોરથી–મોટેથી બોલવુ (૨) પોતાની વાત જોરથી જાહેરમા રજૂ કરવી –ઊતરી જવો=(ગાવાનો) કંઠ સારો ન રહેવો. –પડવો=ઘાંટો ધીમો થવો] –જી વિ૦ અવાજવાળુ (૨) પુ૦ તોપ–બંદૂક ફોડનારુ (૩) સ્ત્રી૦ ગાયકનો કંઠ
અવાટ વિ૦ [અ+વાટ] વાટ વિનાનુ, રસ્તો પડેલો ન હોય તેવું (૨) સ્ત્રી૦ ખોટો રસ્તો (૩) કુમાર્ગ, અનીતિ
અવાડું ન૦ આઉ, બાવલુ
અવા(–વે)ડો (વા', વે') પુ૦ જુઓ હવાડો
અવાઢ વિ૦ [અ+વાઢવુ] કપાય નહિ તેવુ (૨) કાપે નહિ તેવુ, બુઠ્ઠું
અવાઢ વિ૦ [અ+વાઢ] શેરડીના વાવેતર વિનાનુ
અવાઢ પુ૦, ન૦ બે ઊભા થાભલા વચ્ચે મૂકેલુ લાકડું, જેની આસપાસ ચણતર કરી લેવામા આવે છે
અવાણ સ્ત્રી૦ હીંડછા, ચાલ (૨) ગુણ, જાત. ૦વું સ૦ક્રિ૦ હીંડછા ઉપરથી પારખ કરવી (બળદની)

અવાત્યનુમંદ્ર વિ૦ [સં.] મૂરની મંદ્રતામાં અત્યનુમંદ્રથી નીચેનુ (સંગીત)
અવાર વિ૦+અવાર્ય, અટલ [અનિવાય
અવારણીય વિ૦ [સં] નિવારી ન શકાય એવુ,
અવારિત વિ૦[સં]નહિ નિવારેલુ [વારાફરતી
અવારનવાર અ૦ પ્રસંગોપાત્ત, કદી કદી (૨)
અવાર્ય વિ૦ [સં] જુઓ અવારણીય [અવડ
અવાવરુ વિ૦ બહુ વખતથી વપરાયા વિનાનુ,
અવાસ પુ૦+ જુઓ આવાસ
અવાસ્તવ(-વિક) વિ૦[સં]વાસ્તવિક નહિ તેવુ
અવાહક વિ૦ [સં] વહન ન કરે એવુ (ગરમી ઇત્યાદિને)
અવાળુ પુ૦, ન૦ [દે अवालुआ] દાતના પારા-પીઢિયા (૨) લાળ ઉત્પન્ન કરનાર માસ-પિંડ [-આવવુ=અવાળુ ફૂલવુ,સોજો આવવો]
અવાતર વિ૦[સં]અંદરનુ (૨)વચમા આવેલુ (૩) -ની અંદર આવી જતુ, સમાયેલુ (૪) બાહ્ય, આગંતુક
અવિકલ(-ળ) વિ૦[સં]અખંડ(૨)વ્યવસ્થિત (૩) વ્યાકુલ-ગભરાયેલુ નહિ એવુ
અવિકલ્પ વિ૦ [સં] જુઓ નિર્વિકલ્પ
અવિકળ વિ૦ જુઓ અવિકલ
અવિકાર વિ૦ [સં] વિકારરહિત, જેમા ફેરફાર ન થાય તેવુ(૨)પુ૦ વિકાર-ફેરફારનો અભાવ ૦ક વિ૦ (વ્યા) શબ્દના અંગમા ગુણ કે વૃદ્ધિનો ફેરફાર ન કરાવે એવો (પ્રત્યય) -રી વિ૦ અવિકાર (૨) [વ્યા] જાતિ કે વચનને લીધે રૂપમા ફેરફાર ન થાય એવુ (પદ)(૩)[ગ.] 'કૉન્સ્ટંટ', 'ઇનવેરિયેબલ' -ર્ય વિ૦ જેમાં વિકાર થઈ શકે નહિ એવુ
અવિકૃત વિ૦[સં] વિકૃત નહિ તેવુ -તિ સ્ત્રી૦ વિકૃતિનો અભાવ(૨)પ્રકૃતિ (સાંખ્યદર્શનમા)
અવિક્રીત વિ૦ [સં] નહિ વેચાયેલુ
અવિક્રેય વિ૦[સં]ન વેચવાનુ કે ન વેચાય એવુ
અવિગત વિ૦[સં]ન ગયેલુ, જુદુ નહિ પડેલુ, હાજર, સંયુક્ત (૨) જવા ન દીધેલુ, રોકેલુ (૩) નહિ મૂએલુ (૪) નિત્ય -તા સ્ત્રી૦ પતિ અથવા નાયકે રોકી રાખેલી (૨) અજ્ઞાતયૌવના
અવિગ્રહ, ૦વાન વિ૦[સં] નિરાકાર, અશરીર (૨) શાંત, સુલેહવાળુ

અવિઘાત વિ૦[સં]અટકાવ વિનાનુ,અપ્રતિહત
અવિઘ્ન વિ૦ [સં] વિઘ્ન વિનાનુ
અવિચલ(-ળ) વિ૦[સં] ચળે નહિ એવુ સ્થિર (૨) નિત્ય ૦તા સ્ત્રી૦ -લિત વિ૦ સ્થિર,નિત્ય
અવિચાર પુ૦ [સં] વિચાર-વિવેકનો અભાવ (૨) ઉતાવળ -રિત વિ૦ બરાબર નહિ વિચારેલુ -રિતા સ્ત્રી૦ મૂર્ખતા અવિચારી-પણુ -રી વિ૦ વિચાર ન કરે એવુ, મૂર્ખ (૨) અવિવેકી સાહસભર્યું, ઉતાવળિયુ
અવિચ્છિન્ન વિ૦[સં]અખંડ(૨)સતત ૦તા સ્ત્રી૦
અવિચ્છેદ વિ૦[સં] વિચ્છેદ વિનાનુ (૨) પુ૦ વિચ્છેદનો અભાવ
અવિચ્છેદ્ય વિ૦[સં]વિચ્છેદ જેનો ન કરી શકાય કે ન કરવો જોઈએ એવુ
અવિજ્ઞેય વિ૦ [સં] ન જાણી શકાય એવુ, અજ્ઞેય
અવિદ્ધ વિ૦ [સં] વીંધાયેલુ નહિ એવુ ૦યોનિ(-ની) વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ અક્ષતયોનિ
અવિદ્યા સ્ત્રી૦ [સં]અજ્ઞાન (૨) માયા (વેદાંત)
અવિધવા સ્ત્રી૦ [સં] વિધવા નહિ એવી-સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી ૦નવમી સ્ત્રી૦ ભાદરવા વદ ૯, ડોસીઓની નોમ, સૌભાગ્યવતી મરી ગયેલી સ્ત્રીઓનુ શ્રાદ્ધ કરવાનો દિવસ
અવિધાર અ૦+જુઓ અવધાર ૦વુ સ૦ ક્રિ૦+જુઓ અવધારવુ
અવિધિ પુ૦, સ્ત્રી૦ [સં] વિધિ-નિયમનો અભાવ (૨) નિયમ વિરુદ્ધ વર્તન
અવિનય પુ૦ [સં] અવિવેક, અસભ્યતા -યી વિ૦ અવિનીત, અસભ્ય
અવિનાભાવ પુ૦ [સં] એકબીજા વિના રહી કે હોઈ ન શકે એવો ભાવ કે લક્ષણ -વી વિ૦ અવિનાભાવવાળુ
અવિનાશ(-શી) વિ૦ [સં] અમર, અક્ષય, નિત્ય ૦ત્વ,-શિત્વ ન૦ -શિની વિ૦ સ્ત્રી૦ -શીપણુ ન૦ [સંયુક્ત
અવિભક્ત વિ૦ [સં] એકરૂપ (૨) અજિયારુ,
અવિભાજ્ય વિ૦ [સં] વિભાગ ન પડી શકે એવુ (૨) [ગ] શેષ રાખ્યા વિના ભગાય નહિ એવુ ૦તા સ્ત્રી૦

અવિયોગ પું૦ [સં] વિયોગનો અભાવ ૦વ્રત ન૦ માગશર સુદ ૩ ને દિવસે સ્ત્રીઓ અવૈધવ્ય-વ્રત કરે છે તે –જ્ય વિ૦ જુદું ન પાડી શકાય એવું
અવિરત વિ૦ [સં] નિરંતર, સતત
અવિરલ વિ૦ [સં] વિરલ નહિ એવું (૨) ઘટ્ટ, ભરચક (૩) અખંડ
અવિરામ પું૦ [સં] વિરામનો અભાવ (૨) અ૦ વિરામ લીધા વિના, સતત –મ(–મી) વિ૦ સતત, અથાક
અવિરોધ પું૦[સં] વિરોધનો અભાવ (૨) મેળ, બનાવ (૩) પૂર્વાપર સંગતિ –ધિની વિ૦સ્ત્રી૦, –ધી વિ૦ વિરોધી નહિ એવું
અવિલંબ વિ૦ [સં] મોડું કર્યા વિનાનું (૨) પું૦ વિલંબ નહિ તે
અવિવક્ષા સ્ત્રી૦[સં] વિવક્ષાનો અભાવ –ક્ષિત વિ૦ વિવક્ષિત નહિ એવું. –ક્ષિતાર્થત્વ ન૦ અવિવક્ષિત અર્થવાળું હોવું તે
અવિવાહિત વિ૦ [સં] કુંવારું –તા વિ૦સ્ત્રી૦
અવિવેક પું૦[સં] અવિચાર (૨) વિચારશૂન્યતા (૩) અવિનય –કી વિ૦ અવિચારી(૨)અસભ્ય
અવિશંકિત વિ૦ [સં] નિશંક, નીડર
અવિશ્રાંત વિ૦ (૨) અ૦ [સં] અથાક, સતત
અવિશ્લેષ્ય વિ૦[સં.] જુદું પાડી ન શકાય એવું
અવિશ્વસનીય વિ૦ [સં] વિશ્વાસપાત્ર નહિ એવું
અવિશ્વાસ પું૦[સં] વિશ્વાસનો અભાવ –સી, –સુ વિ૦ વિશ્વાસી નહિ તેવું. –સ્ય વિ૦ જુઓ અવિશ્વસનીય
અવિષય વિ૦ [સં] ઇંદ્રિયોનો વિષય ન થઈ શકે તેવું, અગોચર (૨) પું૦ વિષય–કામ-વાસનાનો અભાવ (૩) ન દેખાવું તે (૪) શક્તિ કે મર્યાદા બહાર હોવું તે
અવિષહ્ય વિ૦ [સં] અસહ્ય
અવિસંવાદી વિ૦ [સં.] વિસંવાદી નહિ એવું
અવિહિત વિ૦ [સં.] વિહિત નહિ એવું
અવૃષ્ટિ સ્ત્રી૦[સં] વરસાદનો અભાવ, અનાવૃષ્ટિ
અવેક પું૦ + જુઓ અવિવેક, અવિનય
અવેજ પું૦ [अ इवज़] બદલો, સાટા જેટલી કિંમતનો માલ (૨) નાણું, મૂડી –જી વિ૦ જો–૫ બદલામાં કામ કરનારું, હંગામી (૨) સ્ત્રી૦ની જગાએ–બદલે હોવું તે
અવેડો (વૅ') પું૦ જુઓ અવાડો, હવેડો
અવેધ વિ૦ [સં] ખોડખાપણ વિનાનું
અવેર પું૦ દેખરેખ, દાબ, કાબૂ (૨) વિવેકથી ઉપયોગ કરવો તે, સુવ્યવસ્થા (૩) કરકસર (૪) સમેટવું–એકઠું કરવું તે. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ સુવ્યવસ્થિત રાખવું; સારું કરીને વાપરવું (૨) જાળવવું જતન કરવું (૩) કરકસર કરવી
અવે(–વૈ)ર (વૅ) ન૦ [સં अवैर, पाली] વેરનો અભાવ, પ્રેમ. ૦નિષ્ઠા સ્ત્રી૦ વેર સામે પણ અવેરનો જ ઉપયોગ કરવાની શ્રદ્ધા
અવેરું વિ૦હલેતું,ગભરાટિયું –રાટ પું૦ગભરાટ
અવેવ પું૦ + જુઓ અવયવ
અવેસ્તા સ્ત્રી૦ [જુઓ અવસ્તા] અવસ્તા કે તેની પ્રાચીન ભાષા [કવખતે(૨)અંતરિયાળ
અવેળા સ્ત્રી૦.[અ + વેળા] કવેળા –ળુ અ૦
અવેળી સ્ત્રી૦ મેંદાનો પાતળો શીરો (જૈન)
અવૈધ વિ૦[સં] વિધિ વિનાનું (૨) શાસ્ત્રે માન્ય નહિ કરેલું, નિષિદ્ધ (૩) બંધારણવિરુદ્ધ
અવૈધવ્યવ્રત ન૦ [સં] વૈધવ્ય ન આવે તે માટે કરાતું વ્રત
અવ્યક્ત વિ૦ [સં] અસ્પષ્ટ(૨)અદૃશ્ય(૩)[ગ] અજ્ઞાત, વિશિષ્ટ સંખ્યા ન બતાવનાર (રાશિ) (૪) ન૦ બ્રહ્મ, પરમાત્મતત્ત્વ (૫) મૂલ પ્રકૃતિ ૦ક્રિયા સ્ત્રી૦ અવ્યક્ત રાશિનો વિધિ; 'એલ્જિ-બ્રેઇક ઑપરેશન'(ગ.) ૦સામ્ય ન૦ અવ્યક્ત રાશિનું સમીકરણ (ગ)
અવ્યભિચરિત વિ૦ [સં] અવ્યભિચારવાળું
અવ્યભિચાર પું૦ [સં] નિત્ય સાહચર્ય (૨) એકનિષ્ઠા, વફાદારી. –રી વિ૦ વ્યભિચારી નહિ એવું, નીતિમાન (૨) એકનિષ્ઠ (૩) અપવાદ-રહિત, બધી વખતે એકસરખું (૪) [ન્યા.]જેનો વિષય કદી બાધિત નથી થતો એવું. –રિણી વિ૦સ્ત્રી૦ પતિવ્રતા (૨) એકનિષ્ઠ
અવ્યય વિ૦[સં] ન બદલાય એવું, શાશ્વત (૨) ન૦ (વ્યા) જેને જાતિ, વચન કે વિભક્તિના પ્રત્યય ન લાગે તેવો શબ્દ (૩) પું૦ શિવ, વિષ્ણુ ૦કૃદંત ન૦ (વ્યા.) કૃદંતનો અવ્યય પ્રકાર,

ઉદા૦'કરી,કરીને'—યીભાવ પુ૦ એક સમાસ ઉદા૦ 'યથાશક્તિ' (૨) અર્થનો અભાવ (ગરીબાઈને લીધે) (૩) અવિકારી સ્થિતિ, અવિનાશીપણું

અવ્યવસાયી વિ૦[સં] વ્યવસાયી નહિ એવું

અવ્યવસ્થ વિ૦[સં]વ્યવસ્થા વગરનું,અવ્યવસ્થિત —સ્થા સ્ત્રી૦ વ્યવસ્થાનો અભાવ, ગોટાળો —સ્થિત વિ૦ વ્યવસ્થિત નહિ તેવું —સ્થિતિ સ્ત્રી૦ અવ્યવસ્થા [બહિષ્કૃત

અવ્યવહાર્ય વિ૦[સં] વ્યવહાર ન રાખવા યોગ્ય,

અવ્યવહિત વિ૦[સં] લગોલગનું, તદ્દન પાસેનું ૦પૂર્વગામી વિ૦ પૂર્વે કોઈ પ્રકારના વ્યવધાન વિના તરત જ આવેલું – રહેલું

અવ્યંગ વિ૦ [સં] સાદો, વાચ્ય (અર્થ)

અવ્યાકૃત વિ૦ [સં] પ્રકટ નહિ થયેલું, વિકાસ નહિ પામેલું (૨) અસ્પષ્ટ

અવ્યાખ્યેય વિ૦[સં] વ્યાખ્યા ન થઈ શકે એવું

અવ્યાજ વિ૦ [સં] નિષ્કપટ, સરળ

અવ્યાપાર પુ૦ [સં] કામધંધાનો અભાવ (૨) પોતાનું કામ નહિ તે

અવ્યાપ્તિ સ્ત્રી૦ [સં] થવો જોઈએ તે સઘળાનો જેમાં સમાવેશ ન થાય એવો લક્ષણદોષ [ન્યા]

અવ્યાહત વિ૦ [સં]વ્યાહત નહિ એવું, અમોઘ

અવ્યુત્પન્ન વિ૦[સં] બિનઅનુભવી, અકુશળ (૨) જેની વ્યુત્પત્તિ ન શોધી શકાય એવો (શબ્દ) (૩) ભાષાની રૂઢિ, વ્યાકરણ ઇત્યાદિ ન આવડતાં હોય એવું

અશક્ત વિ૦ [સં] નબળું, કમતાકાત —ક્તિ સ્ત્રી૦ શક્તિનો અભાવ, નબળાઈ (૨) ગજું—તાકાત ન હોવી તે —ક્તિમાન વિ૦ શક્તિ વિનાનું, અસમર્થ

અશક્ય વિ૦ [સં] અસંભવિત

અશગ વિ૦ [અ+શગ] શગ વિનાનું

અશન ન૦ [સં] ખાવું તે, ભોજન

અશનાઈ સ્ત્રી૦ [फा आश्नाई] આશનાઈ, યારી (૨) અટકચાળું, ચાળો

અશનિ સ્ત્રી૦ [સં] વીજળી

અશબ્દ વિ૦[સં] નિઃશબ્દ, નીરવ (૨) શબ્દમાં નહિ વ્યક્ત થયેલું (૩) ન૦ બ્રહ્મ

અશરણ વિ૦ [સં] નિરાધાર, આશ્રયરહિત ૦શરણ વિ૦ અશરણના શરણરૂપ (પ્રભુ)

અશરફી સ્ત્રી૦ [अ अशरफ़ी] સોનામહોર (૨) એ નામનું એક હઠીલું ચાંદું

અશરાફ વિ૦[અ] ઈમાનદાર, ખાનદાન —ફી સ્ત્રી૦ ખાનદાની, ઈમાનદારી (૨) ભલમનસાઈ

અશરીર,—રી વિ૦[સં] શરીરરહિત (૨) દૈવી (વાણી) (૩) પુ૦ (૨૦) કામદેવ (૪) બ્રહ્મ —રિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ દૈવી (વાણી)

અશર્મ વિ૦[સં]દુઃખી (૨) ન૦ દુઃખ, અશાંતિ

અશસ્ત્ર વિ૦ [સં] હથિયાર વિનાનું, નિઃશસ્ત્ર

અશંક, —ંકિત વિ૦ [સં] શંકારહિત, નિઃશંક —ંક્ય વિ૦ શંકા ન કરી શકાય એવું કે ન કરવા યોગ્ય

અશાત(—તા) સ્ત્રી૦ [સં] અશાંતિ, અસુખ ૦ના સ્ત્રી૦ અશાંતિ (૨) [જૈન] અપવિત્રતા, અપવિત્ર કરવું તે

અશાલીન વિ૦ [સં] અસભ્ય, નિર્લજ્જ, ઉદ્ધત

અશાશ્વત વિ૦[સં.] શાશ્વત નહિ એવું ૦તા સ્ત્રી૦

અશાસ્ત્ર(—સ્ત્રીય) વિ૦ [સં] શાસ્ત્રવિરુદ્ધ, અવિહિત (૨) શાસ્ત્રને નહિ લગતું (૩) શાસ્ત્રશુદ્ધ નહિ એવું, લૌકિક

અશાંત વિ૦[સં]શાંતિરહિત, ઉદ્વિગ્ન(૨)તોફાની (૩) ચંચળ (૪) આતુર ૦તા સ્ત્રી૦ અશાંતિ —તિ સ્ત્રી૦ શાંતિનો અભાવ(૨)તોફાન, બખેડો —તિકર, —તિકારક વિ૦ અશાંતિ કરનારું

અશિક્ષિત વિ૦ [સં] શિક્ષિત—ભણેલું નહિ એવું

અશિર પુ૦ [સં] રાક્ષસ (૨) અગ્નિ (૩) પવન

અશિવ વિ૦ [સં]-અશુભ, અકલ્યાણકારી (૨) ન૦ અકલ્યાણ [ગ્રામ્ય

અશિષ્ટ વિ૦ [સં] શિષ્ટ નહિ એવું, અસંસ્કારી,

અશિસ્ત વિ૦ શિસ્ત વિનાનું

અશીત વિ૦ [સં] ગરમ [વિ૦ શીલરહિત

અશીલ ન૦[સં]અસભ્ય કે દુરાચારી વર્તન (૨)

અશુચિ વિ૦ [સં] અપવિત્ર, અશુદ્ધ (૨) સૂતકી

અશુદ્ધ વિ૦ [સં] અપવિત્ર (૨) મલિન (૩) અપ્રામાણિક (૪) સદોષ, ભૂલભરેલું (૫) શુદ્ધિ—ભાન વગરનું, બેભાન ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦, —દ્ધિ સ્ત્રી૦ અશુદ્ધ હોવું તે

અશુભ વિ૦ [સં] અમગલ (૨) મરણને લગતુ (૩) ન૦ અકલ્યાણ, ભૂંડું (૪) દુરાચરણ
અશુર પુ૦, ન૦ (સં.) આસીદિયા
અશુ (-સું) વિ૦ [સં ઈદ્દશ] આવું, એવુ (પ)
અશૂર વિ૦ [સં.] કાયર, બાયલુ
અશેષ વિ૦ (૨) [સં] પૂરેપૂરુ, તમામ (૨) સ્ત્રી૦ (સુ.) જુઓ ચોનશી
અશે(-મા)ળિયો પુ૦ એક વનસ્પતિ-ઔષધિ
અશો(-પો) વિ૦ [ફા] પવિત્ર, શુદ્ધ. ૦ઈ સ્ત્રી૦ પવિત્રતા
અશોક પુ૦ [સં] હર્ષ, આનદ (૨) આસો-પાલવનુ ઝાડ (?) (૩) [સ.] એક રાજા (૪) વિ૦ શોકરહિત ૦વનિકાન્યાય પુ૦ અશોક વન જેવી બીજી ઘણી કામ દે એવી વાટિકાઓ છતા, રાવણે સીતાને ખાસ કારણ વિના ત્યા રાખી તેમ, અનેક માર્ગો હોય ને બધા સરખા હોય છતા, તેમાના એક ઉપર જ પસદગી ઊતરવી એ ન્યાય
અશોચ્ય વિ૦ [સં] શોક ન કરવા યોગ્ય
અશોષ્ય વિ૦ [સં] શોષી ન શકાય એવુ
અશૌચ ન૦ [સં] અશુદ્ધિ, મલિનતા (૨) સૂતક
અશૌર્ય ન૦ [સં] કાયરતા
અશ્કર અ૦[અ अक्सर ?] ઘણુ કરીને, આખરે
અશ્મ પુ૦ [સં] પથ્થર ૦ર વિ૦ પથ્થરવાળુ; ખડકમય (૨) પુ૦ પથ્થર ૦રી સ્ત્રી૦ પથરી (એક રોગ) -શ્મતક પુ૦ એક જાતનુ ઘાસ (જેમાથી પ્રાચીન કાળમા બ્રાહ્મણો મેખલા બનાવતા હતા) (૨) ચૂલો (૩) ઝાડનુ નામ -શ્મા પુ૦ પથ્થર (૨) પહાડ (૩) વજ્ર -શ્મારોહણ ન૦ પહાડ ઉપર ચઢવુ તે (૨) [લા] કઠણ કામ (૩) વિવાહવિધિનો એક ભાગ [જેમા કન્યાને પથ્થર ઉપર પગ મુકાવી પાતિવ્રત્યમા તેના જેવી દઢ થવાનુ કહેવામાં આવે છે) -શ્મિલ ન૦ પૃથ્વીના પડોમા મળી આવતો વનસ્પતિ કે પ્રાણીનો અવશેષ
અશ્રદ્ધા સ્ત્રી૦ [સં] અનાસ્થા, અવિશ્વાસ ૦ળુ વિ૦ શ્રદ્ધા-આસ્થા વિનાનુ
અશ્રવણીય, અશ્રાવ્ય વિ૦ [સં.] ન સાભળવા યોગ્ય કે ન સાભળી શકાય એવુ
અશ્રાંત વિ૦[સં]થાકયા વિનાનું(૨)સતત;અથાક
અશ્રુ પુ૦ [સં] આંસુ. ૦ધારા સ્ત્રી૦ આસુની ધારા. ૦પાત પુ૦આસુ પાડવા તે ૦પ્રમાર્જન ન૦ આસુ લોહવા તે
અશ્રુત વિ૦ [સં] નહિ સાભળેલુ (૨) શાસ્ત્ર નહિ જાણનાર (૩) અશિક્ષિત ૦પૂર્વ વિ૦ પૂર્વે નહિ સાભળેલુ એવુ
અશ્લાઘ્ય વિ૦[સં.]વખાણવાને અયોગ્ય નિદ્ય
અશ્લીલ વિ૦ [સં.] બીભત્સ, નઠારું (૨) અસભ્ય, ગ્રામ્ય ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
અશ્લેખા,-ષા [સં] સ્ત્રી૦ નવમુ નક્ષત્ર. [-ચગી તો ચગી ને ફગી તો ફગી= તે નક્ષત્રમા જો વરસે તો બરોબર વરસાદ થાય, નહિ વરસે તો ના થાય]
અશ્વ પુ૦ [સં] ઘોડો ૦કાંતા સ્ત્રી૦ મૂર્છનાનો એક પ્રકાર (સંગીત) ૦ગતિ સ્ત્રી૦ ઘોડાની ચાલ (૨) એક છદ ૦ગતિ-પ્રબંધ પુ૦ એક ચિત્રકાવ્ય ૦ગંધા સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ, આસધ. ૦ગ્રીવ પુ૦ (સ) એક રાક્ષસ (૨) વિષ્ણુનો એક અવતાર. ૦ચર્યા સ્ત્રી૦ ઘોડાની સભાળ. ૦ચિકિત્સક પુ૦ ઘોડાનો-ઢોરોનો વૈદ્ય (૨) નાળ જડનારો (૩) ઘોડાનો પરીક્ષક. ૦તર પુ૦ ખચ્ચર ૦તરી સ્ત્રી૦ ખચ્ચર (માદા). ૦દંષ્ટ્રા સ્ત્રી૦ગોખરુનો છોડ ૦ધાટી સ્ત્રી૦ નવ ગણની ચાર લીટીનો એક છદ ૦પાલ(-ળ,૦ક) પુ૦ ઘોડાનુ પાલન કરનાર, ખાસદાર ૦મંત્ર પુ૦ જેથી ઘોડો પવનવેગે ચાલે એવો મત્ર ૦મેધ પુ૦ એક યજ્ઞ, જેમા દિગ્વિજય કરી આવેલો ઘોડો હોમવામા આવે છે ૦મેધી વિ૦ અશ્વમેધને લગતુ (૨) પુ૦ તે યજ્ઞ કરનાર ૦વાર પુ૦ઘોડેસવાર ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ ઘોડા પારખવાની, કેળવવાની તથા ચલાવવાની વિદ્યા ૦વૈદ્ય પુ૦ જુઓ અશ્વ-ચિકિત્સક. ૦શાસ્ત્ર ન૦ અશ્વવિદ્યાનુ શાસ્ત્ર ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ઘોડાનો તબેલો -શ્વારૂઢ વિ૦ ઘોડા ઉપર સવાર થયેલુ -શ્વારોહણ ન૦ ઘોડા ઉપર સવારી કરવી તે.-શ્વિની સ્ત્રી૦ પહેલુ નક્ષત્ર (૨) ઘોડી -શ્વિનીકુમાર પુ૦ (સ) દેવોના બે વૈદ્ય

અશ્વત્થ પું૦ [સં] પીપળો
અશ્વત્થામા પું૦ [સં] (સ) દ્રોણાચાર્યનો પુત્ર (૨) એક હાથીનું નામ
અશ્વમેવ અ+(પ) જુઓ અવશ્યમેવ
અષા(-સા)ડ પું૦ [સં અષાઢ] વિક્રમ સંવતનો નવમો મહિનો
અષાઢ પું૦ [સં] અષાડ —ઢા સ્ત્રી૦ એક નક્ષત્ર
અષો વિ૦ [અવેસ્તા] અશો, પવિત્ર (જરથુષ્ટ્ર) ૦ઈ સ્ત્રી૦ અશોઈ, પવિત્રતા
અષ્ટ વિ૦ [સં] આઠ ૦ક ન૦ આઠનો સમુદાય ૦કર્ણ પું૦ (સ) બ્રહ્મા —કલ્યાણી વિ૦ આઠ શુભ ચિહ્નોવાળો (ઘોડો) [ચાર પગ, કપાળ, છાતી, ખાંધ તથા પૂંછડી જેનાં ધોળાં હોય તે] ૦કોણ પું૦ આઠ ખૂણાવાળી આકૃતિ ૦કોણ, ૦કોણી વિ૦ આઠ ખૂણાવાળું ૦ગંધ ન૦ આઠ સુગંધીઓનું ચૂર્ણ ૦ગુણ પું૦ બ્રાહ્મણોમાં આવશ્યક એવા આઠ ગુણ—દયા, ક્ષમા, અનસૂયા, શૌચ, અનાયાસ, મંગલ, અકાર્પણ્ય અને અસ્પૃહા ૦દિશા સ્ત્રી૦ ચાર દિશાઓ અને—ચાર ખૂણાઓ મળીને આઠ દિશાઓ ૦દ્રવ્ય ન૦ યજ્ઞમાં જરૂરી આઠ પદાર્થ પીપળો, ઊમરો, પીપળ, ખાખરો તથા વડ એ પાંચનું સમિધ તથા તલ, ખીર અને ઘી ૦ધા અ૦ આઠ પ્રકારે ૦ધાતુ સ્ત્રી૦ આઠ ધાતુઓ—સોનું, રૂપું, તાંબું, કથીર, પીતળ, સીસું, લોઢું અને પારો ૦નાયિકા સ્ત્રી૦ કાવ્યશાસ્ત્રમાં કહેલી આઠ નાયિકાઓ—સ્વાધીનપતિકા, ખંડિતા, અભિસારિકા, કલહાંતરિતા, વિપ્રલબ્ધા, પ્રોષિતભર્તૃકા, વાસકસજ્જા અને વિરહોત્કંઠા ૦પદ પું૦ આઠ પગવાળો તે—કરોળિયો ૦પદી સ્ત્રી૦ આઠ પદ—કડીઓવાળું ગીત ૦પર્વત પું૦ બ૦ વ૦ આઠ કુલપર્વતો ૦પાર્શ્વી વિ૦ આઠ પાસાવાળું, 'ઑક્ટાહેડ્રલ' (ગ) ૦પૂજાદ્રવ્ય ન૦ પૂજામાં ઉપયોગી આઠ પદાર્થો—પાણી, દૂધ, ઘી, દહીં, મધ, દર્ભ, ચોખા તથા તલ ૦પ્રધાન પું૦ આઠ પ્રકારના મંત્રી—પ્રધાન, અમાત્ય, સચિવ, મંત્રી, ધર્માધ્યક્ષ, ન્યાયશાસ્ત્રી, વૈદ્ય અને સેનાપતિ ૦ભાવ પું૦ કાવ્યશાસ્ત્રમાં કહેલા આઠ ભાવો —સ્તંભ, સ્વેદ, સ્વરભંગ, રોમાંચ, કંપ, વૈવર્ણ્ય, અશ્રુપાત અને પ્રલય ૦ભુજા સ્ત્રી૦ (સ) આઠ ભુજાવાળી મહાલક્ષ્મી ૦ભોગ પું૦ બ૦ વ૦ આઠે પ્રકારના—બધા ભોગ ૦મ વિ૦ આઠમું (૨) સ્ત્રી૦ લાગલાગટ આઠ ટંકના ઉપવાસનું વ્રત, અઠ્ઠમ (જૈન) ૦મકાલિક વિ૦ સાત ટંક છોડી આઠમી ટંકે અર્થાત ચોથે દિવસે રાતે જમનારું ૦મહારોગ પું૦ આઠ પ્રકારના મોટા વ્યાધિ—વાત, અશ્મરી, કુષ્ઠ, મેહ, ઉદર, ભગંદર, અર્શ અને સંગ્રહણી ૦મહાસિદ્ધિ સ્ત્રી૦ આઠ મટા સિદ્ધિઓ—અણિમા, મહિમા, ગરિમા, લઘિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકામ્ય, ઈશિત્વ અને વશિત્વ [—અને નવ નિધિ હોવા=બધી દિવ્ય શક્તિઓ ને તમામ સંપત્તિ હોવી] ૦મંગલ (—ળ) વિ૦ જુઓ અષ્ટકલ્યાણી (૨) ન૦ રાજ્યાભિષેક વખતે જરૂરી ગણાતી આઠ શુભ વસ્તુઓ—સિંહ, વૃષભ, ગજ, પૂર્ણોદક કુંભ, પંખો, નિશાન, વાદ્ય અને દીપ, અથવા બ્રાહ્મણ, અગ્નિ, ગાય, સુવર્ણ, ઘૃત, સૂર્ય, જળ અને રાજા (૩) પુનર્લગ્ન નાતરું (૪) પું૦ એક તાલ (સંગીત) ૦મંગળી વિ૦ નાતરિયું (લગ્ન) ૦માંશ પું૦ આઠમો ભાગ ૦મી સ્ત્રી આઠમ ૦મૂર્તિ (—ર્તિ) પું૦ શંકર, મહાદેવ (પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર અને ઋત્વિજ—એવા આઠ રૂપવાળા) ૦યોગિની સ્ત્રી૦ શુભાશુભ ફળ આપનારી પાર્વતીની આઠ સખીઓ ૦રસ પું૦ આઠ રસ—શૃંગાર, હાસ્ય, કરુણ, રૌદ્ર, વીર, ભયાનક, બીભત્સ અને અદ્ભુત ૦વર્ષા વિ૦ સ્ત્રી૦ આઠ વર્ષની (કન્યા), ગૌરી ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ જુઓ અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ૦સૌભાગ્ય ન૦ બ૦ વ૦ સેંથામાં સિંદુર, કપાળે ચાંલ્લો, આંખમાં કાજળ, નાકે વાળી, કાને કંઈક, કોટમાં કીડિયાસેર, હાથમાં ચૂડો કે બંગડી, અને પગમાં અકોસિયાં એ આઠ સૌભાગ્યવતીનાં ચિહ્નો ૦શ્રવણ પું૦ (સ) અષ્ટકર્ણ; બ્રહ્મા —ષ્ટાક્ષરી વિ૦ આઠ

અક્ષરવાળું -ષ્ટાદશ વિ૦ અઢાર -ષ્ટાધ્યાયી વિ૦ આઠ અધ્યાયવાળુ (૨) સ્ત્રી૦ (સં) પાણિનીનુ વ્યાકરણ -ષ્ટાવક્ર વિ૦ આઠે વાંકા અંગવાળુ, કદરૂપુ, કૂબડુ (૨) પુ૦ (સં) એક ઋષિ -ષ્ટાવધાની વિ૦ એકીસાથે જુદી જુદી આઠ વસ્તુઓમા ધ્યાન આપી શકે એવુ (૨) [લા] ચતુર. -ષ્ટાંગ વિ૦ આઠ અંગવાળુ (૨) ન૦ શરીરના આઠે અંગ, જેના વડે દંડવત્ પ્રણામ કરવામા આવે છે તે (આઠ અંગો-બે હાથ, બે પગ, બે ઢીંચણ એ છ અને છાતી તથા કપાળ કે વાચા તથા મન, અથવા હાથ, પગ, ઢીંચણ, છાતી, માથુ, મન વાણી અને દૃષ્ટિ) -ષ્ટાંગબુદ્ધિ સ્ત્રી૦ શુશ્રૂષા, શ્રવણ, ગ્રહણ, ધારણ, ચિંતન, ઊહાપોહ, અર્થવિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન એ આઠ ગુણવાળી બુદ્ધિ. -ષ્ટાંગમાર્ગ પુ૦ સમ્યક દૃષ્ટિ, સમ્યક સંકલ્પ, સમ્યક વાક, સમ્યક કર્મ, સમ્યક આજીવ, સમ્યક વ્યાયામ, સમ્યક સ્મૃતિ, સમ્યક સમાધિ એ આઠ અંગવાળો બુદ્ધ ભગવાને બતાવેલો દુ:ખના નિવારણનો માર્ગ -ષ્ટાંગયોગ પુ૦ યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ એ આઠ અંગયુક્ત યોગ -ષ્ટોત્તરશત વિ૦ એકસો આઠ (પારાયણ)

અષ્ટંપષ્ટ અ૦ [સં સ્પષ્ટ-અસ્પષ્ટ?] આડુ અવળુ, અગડબગડ, ખરુ ખોટુ

અષ્ટાક્ષરી વિ૦ [સં], અષ્ટાદશ વિ૦ [સં] અષ્ટાધ્યાયી વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [સં] અષ્ટાવક્ર પુ૦ (૨) વિ૦ [સં] અષ્ટાવધાની વિ૦ [સં] જુઓ 'અષ્ટ'મા

અષ્ટાવું અ૦ક્રિ૦ કષ્ટાવું, પીડાવુ (૨) હિઝરાવુ (૩) પસ્તાવુ [જુઓ 'અષ્ટ'મા

અષ્ટાંગ વિ૦ [સં], ૦બુદ્ધિ, ૦માર્ગ, ૦યોગ

અષ્ટોત્તરશત વિ૦ [સં] જુઓ 'અષ્ટ'મા

અસક્ત વિ૦ [સં] આસક્તિ વિનાનુ -ક્તિ સ્ત્રી૦ અનાસક્તિ

અસગોત્ર(-ત્રી) વિ૦ [સં] એક જ ગોત્રનુ નહિ તેવુ

અસજ્જન પુ૦ [સં] સજ્જન નહિ તે, દુષ્ટ, અસભ્ય ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

અસત વિ૦ [સં.] નહયાત, કાલ્પનિક (૨) ખોટુ (૩) ખરાબ (૪) ન૦ શૂન્ય (૫) અસત્ય -ત્કાર પુ૦ અનાદર, અપમાન -ત્તા સ્ત્રી૦ સત્તાનો અભાવ -ત્પથ પુ૦ કુમાર્ગ -ત્પથગામી વિ૦ કુમાર્ગે ચડેલુ; દુરાચરણી -ત્ત્વ વિ૦ નિ:સત્ત્વ, માલ વિનાનુ (૨) સારાપણા વિનાનું (૩) ન૦ અભાવ; ન હોવુ તે (૪) અસત્ય (૫) ખરાબપણું, દુષ્ટતા -દંશ પુ૦ અનિષ્ટ-ખરાબ અંશ -દાચરણ ન૦, -દાચાર પુ૦ અનીતિ, દુરાચાર -દાચારી વિ૦ દુરાચારી -દ્ગતિ સ્ત્રી૦ અવગતિ -દ્ગ્રાહ પુ૦ ખરાબ યુક્તિ (૨) ખરાબ અભિપ્રાય, પૂર્વગ્રહ (૩) છોકરવાદી ઇચ્છા. -દ્ભાવ પુ૦ સદ્ભાવનો અભાવ, અનાદર, અણગમો -દ્વિચાર પુ૦ ખરાબ-દુષ્ટ વિચાર

અસતત વિ૦ [સં] ચાલુ-અખંડ નહિ તેવું (૨) અ૦ રહી રહીને

અસતી સ્ત્રી૦ [સં] વ્યભિચારિણી સ્ત્રી, અસાધ્વી

અસત્તા સ્ત્રી૦,-ત્ત્વ ન૦ [સં] જુઓ 'અસત'મા

અસત્પથ પુ૦ [સં] જુઓ 'અસત'માં

અસત્ય વિ૦ [સં] ખોટું, જૂઠુ (૨) કાલ્પનિક (૩) ન૦ જૂઠાણુ (૪) માયા, ભ્રમ ૦ભાવારોપણ ન૦ જ્યા ભાવનો અનુભવ નથી થતો ત્યા ભાવનું આરોપણ કરવુ તે ૦વાદી વિ૦ જૂઠુ બોલનાર

અસદાચાર પુ૦,-રી વિ૦ [સં] જુઓ 'અસત મા

અસદૃશ વિ૦ [સં] અણસરખુ; ભિન્ન

અસદ્ -ગતિ, -ગ્રાહ, -ભાવ [સં] જુઓ 'અસત'માં

અસદ્વિચાર પુ૦ [સં] જુઓ 'અસત'મા

અસન, ૦વેલ સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ

અસન્નારી સ્ત્રી૦ [સં] ખરાબ સ્ત્રી

અસપિંડ વિ૦ [સં] સપિંડ નહિ એવુ

અસબાબ પુ૦ [અ.] સરસામાન

અસભ્ય વિ૦ [સં] અવિનયી, જંગલી ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

અસમ વિ૦ [સં] સરખુ નહિ એવુ, વિષમ (૨) બરાબરિયા વિનાનુ, અપ્રતિમ ૦તા સ્ત્રી૦

અસમજ,૦ણ સ્ત્રી૦[અ+સમજણ]અણસમજ ૦ણુ વિ૦ અણસમજુ –જૂત,–જૂતી સ્ત્રી૦ ગેરસમજ (૨) અણબનાવ
અસમર્થ વિ૦ [સં] સમર્થ નહિ તેવુ
અસમવાયી વિ૦ [સં] સમવાયી નહિ તેવુ, જુદુ પાડી શકાય તેવુ, આગતુક ૦કારણ ન૦ જે કારણ કાય અથવા સમવાયી કારણની સાથે એક જ વસ્તુમા સમવાય-સબધથી રહેલુ હોય તે (ન્યા)
અસમવેત વિ૦ [સં] સમવાય સબધથી નહિ જોડાયેલુ (૨) અસબદ્ધ
અસમંજસ વિ૦ [સં] અસ્પષ્ટ (૨) અનુચિત (૩) મૂર્ખાઈભરેલુ
અસમાતું વિ૦[અ+સમાતું]સમાય નહિ તેવુ કે તેટલુ (૨) જેનો સમાસ ન થાય એવુ (માણસ)
અસમાધાન ન૦ [સં]સમાધાન નહિ તે ૦કારક વિ૦ સમાધાન ન કરનારુ [એવુ
અસમાધેય વિ૦ [સં] સમાધાન ન કરી શકાય
અસમાન વિ૦[સં]સરખુ નહિ એવું (૨) સપાટ નહિ એવું ૦તા સ્ત્રી૦
અસમાપ્ત વિ૦[સં]અધૂરુ,અપૂર્ણ –પ્તિ સ્ત્રી૦
અસમાવર્તક, અસમાવૃત્ત(–ત્તિક) પુ૦ [સં] જેનુ (વેદનુ) અધ્યયન સપૂર્ણ નથી થયુ એવો બ્રાહ્મણ
અસમાહિત વિ૦ [સં] ધ્યાન રહિત, વ્યગ્ર
અસમ્યક વિ૦ [સં] સમ્યક નહિ એવુ, ખોટુ, ભૂલભરેલુ
અસર સ્ત્રી૦ [અ] વસ્તુનો (સારો કે માઠો) પ્રભાવ કે છાપ પડે યા ગુણ અવગુણ દાખવે તે, પરિણામ, લાગણી [–તળે આવવુ=છાપ પડવી કે પાસ યા પ્રભાવ લાગવો –પડવી= પ્રભાવ કે ગુણના પાસથી પરિણામ થવુ, ફેરફાર નીપજવો]૦કારી, ૦કારક [સં] વિ૦ અસર કરે એવુ
અસરાર ન૦ [અ] ખાનગી વાતચીત (૨) છૂપો ભેદ (૩) ઝોડઝપટ
અસલ વિ૦ [અ अस्ल] મૂળ (૨) પ્રાચીન(૩) ઉત્તમ (૪) ખરુ, સાચુ (૫) અ૦ પહેલા ૦તા સ્ત્રી૦ ૦નું,–લી વિ૦ અગાઉનું, પુરાણુ, મૂળ
અસવર્ણ વિ૦ [સં] ભિન્ન વર્ણ–જાતિનુ
અસવાર પુ૦ [फा] જુઓ 'સવાર' ૧,૨,૩ અર્થ –રી સ્ત્રી૦ સવારી
અસહ વિ૦ [સં] નહિ સહનાર કે સહી શકનાર (૨) અસહ્ય (૫) ૦નીય,–હ્ય વિ૦ સહી ન શકાય એવુ
અસહકાર પુ૦ [સં]સહકાર–સબધ ન રાખવો તે (૨) સરકાર સાથે સબધ ન રાખવાની ગાંધીજીએ શરૂ કરેલી એ નામની લડત –રી વિ૦ અસહકારને લગતુ (૨)પુ૦ અસહકારમાં જોડાયેલો માણસ
અસહાય વિ૦ [સં] સહાય વિનાનુ, એકલુ (૨) નિરાધાર ૦તા સ્ત્રી૦ [સ્ત્રી૦
અસહિષ્ણુ વિ૦ [સં] અક્ષમ (૨) અનુદાર ૦તા
અસંખ્ય,–ખ્યાત વિ૦ [સં] અગણિત ૦ધા અ૦ અસંખ્ય રીતે
અસંગ વિ૦ [સં] અનાસક્ત, દુનિયાદારીના સબધોથી મુક્ત (૨) સોબત વિનાનુ, એકલુ (૩) પુ૦ અનાસક્તિ (૪) પુરુષ વા આત્મા (સાંખ્ય) –ગી વિ૦ ત્યાગી, વૈરાગી ૦ગો પુ૦ સોબત વિના સોરવુ તે
અસંગત વિ૦[સં] મેળ ન ખાય એવુ પરસ્પર-વિરોધી (૨) અનુચિત –તિ સ્ત્રી૦ પરસ્પર વિરોધ (૨) અસભવ (૩) [કા શા] કાર્યકારણના સબધનો જેમા વિરોધ દેખાડયો હોય એવો અલકાર ['અસંગ મા
અસંગરો પુ૦, **અસંગી** વિ૦ [સં] જુઓ
અસંત વિ૦ [સં] અધમી, અપવિત્ર
અસંતોષ પુ૦ [સં] સંતોષનો અભાવ –ષી, **અસંતુષ્ટ** વિ૦ અસંતોષવાળુ
અસંપ્રજ્ઞાત વિ૦ [સં] નિર્વિકલ્પ (સમાધિ)
અસંપ્રમોષ પુ૦ [સં] ભૂસાઈ ન જવુ તે
અસંબદ્ધ વિ૦ [સં]સબદ્ધ નહિ એવુ(૨)અર્થ-શૂન્ય (૩) અનુચિત
અસંબાધ વિ૦ (૨) અ૦ [સં] બાધ વગરનુ
અસંભવ પુ૦[સં]સભવનો અભાવ, અશકયતા (૨) વિ૦ અસભવિત –વિત વિ૦ અશક્ય –વિતતા સ્ત્રી૦ [અશકયતા
અસંભાવના સ્ત્રી૦ [સં] સભાવનાનો અભાવ,

અસભાવિત વિ૦ [સં] અપ્રતિષ્ઠિત
અસંભાવ્ય વિ૦[સં] અસભવિત(૨)અકલ્પ્ય
અસભ્રમ પુ૦[સં]સભ્રમનો અભાવ(૨) વિ૦ સભ્રમરહિત
અસંમત વિ૦[સં] સમત નહિ એવું -તિ સ્ત્રી૦
અસમોહ પુ૦ [સં] સમોહનો અભાવ (૨) સત્ય જ્ઞાન [મુક્ત
અસંયત વિ૦[સં] સયમરહિત (૨) બધનથી
અસયમ પુ૦ [સં] સંયમનો - ઇંદ્રિયો ઉપરના કાબૂનો અભાવ
અસયુક્ત વિ૦ [સં.] નહિ જોડાયેલું (૨)[વ્યા.] સંધિરહિત [(૨) કુયોગ
અસંયોગ પું૦ [સં] સયોગનો અભાવ,વિયોગ
અસંશય(-યી) વિ૦[સં] સશયરહિત,નિશક
અસંસર્ગ પું૦[સ] સસર્ગ-પરિચયનો અભાવ
અસસ્કારિતા સ્ત્રી૦ [સં] અસસ્કારીપણુ
અસસ્કારી વિ૦ [સં] સસ્કાર વગરનુ
અસંસ્કૃત વિ૦ [સં] અશિષ્ટ, સસ્કારરહિત (૨) [વ્યા] નિયમ વિરુદ્ધનો શબ્દ ૦જ્ઞ વિ૦ સસ્કૃત નહિ જાણનાર
અસાખ વિ૦ [અ+સાખ] શાખ-પ્રતિષ્ઠા વગરનુ
અસાચ વિ૦ [અ+સાચ] જૂઠ્ઠું, અસત્ય (૨) ક્ષણભંગુર
અસાચવટ ન૦ [અ + સાચવટ] સાચવટનો અભાવ (૨) અપ્રામાણિકતા
અસાડ પુ૦ જુઓ અષાડ
અસાતત્ય ન૦ [સં] સાતત્યનો અભાવ
અસાધારણ વિ૦[સં] અસામાન્ય,વિશેષ,ખાસ; અનોખુ (૨) લોકોત્તર, અલૌકિક(૩)પુ૦(ન્યા.) એક પ્રકારનો હેત્વાભાસ, અનૈકાંતિકનો એક પ્રકાર ૦તા સ્ત્રી૦. ૦ધર્મ પુ૦ સાધારણ ધર્મ બાદ કરતા બાકી રહે તે ધર્મ, વસ્તુનો ખાસ ધર્મ (ન્યા)
અસાધુ વિ૦[સં] દુષ્ટ,ખરાબ(૨) [વ્યા] અપભ્રષ્ટ,અશુદ્ધ ૦તા સ્ત્રી૦ -ધ્વી વિ૦ સ્ત્રી૦ દુષ્ટા (૨) વ્યભિચારિણી
અસાધ્ય વિ૦ [સં] સાધી ન શકાય એવુ (૨) સિદ્ધ ન થઈ શકે એવુ (૩) જેનો ઇલાજ ન હોય તેવો (રોગ)
અસાધ્વી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ 'અસાધુ'મા
અસામયિક વિ૦ [સં] કવખતનુ (૨) નિર્ણીત સમય વિનાનુ
અસામર્થ્ય ન૦[સ] સામર્થ્યનો અભાવ,અશક્તિ
અસામાન્ય વિ૦ [સં] અસાધારણ
અસાર વિ૦ [સં.] સાર વિનાનુ, નિસત્ત્વ (૨) નિરર્થક (૩) તુચ્છ (૪) પુ૦ સારનો અભાવ ૦તા સ્ત્રી૦
અસારસ્ય ન૦[સં] સારસ્ય-સરસતાનો અભાવ
અસારો પુ૦ [હિં., મ असारा] વળ દીધેલો રેશમનો તાર [અસારા વાટવા=અસારાને ઘસીને સરખા ને મુલાયમ કરવા (વણવા માટે)]
અસાવધ,-ધાન વિ૦ [સં] સાવધ નહિ એવુ, ગાફેલ -ધાની સ્ત્રી૦
અસાવળી સ્ત્રી૦ એક જાતનુ વસ્ત્ર
અસાહ્ય,-હાય્ય વિ૦[સં] અસહાય; નિરાધાર
અસાળિયો પું૦ જુઓ અશેળિયો
અસાંકેતિક વિ૦ [સ] સાંકેતિક નહિ એવુ
અસાંપ્રત વિ૦ [સં] પ્રાચીન (૨) અયોગ્ય
અસાંસતું વિ૦ [અ+સાંસતુ] ધીરજ વિનાનુ, રઘવાટિયુ
અસિ સ્ત્રી૦ [સં] તલવાર ૦કર્મ ન૦ તરવાર ચલાવવાનું કામ, વીરકર્મ ૦ધારા સ્ત્રી૦ તલવારની ધાર [અસિધારાએ ચાલવું કે રહેવું=ખૂબ સાવધાની રાખીને વર્તવુ.] ૦ધારાવ્રત ન૦તલવારની ધાર પર ચાલવા જેવુ કઠણ વ્રત ૦પત્ર ન૦ તલવારનુ ફળું કે મ્યાન (૨) ધારદાર પાનાની એક વનસ્પતિ (૩) શેરડી (૪) એક નરક ૦લતા સ્ત્રી૦ તરવારનું ફળુ
અસિત વિ૦ [સ] કાળુ, શ્યામ (૨) નીલ (૩) પુ૦ (સ) એક ઋષિનુ નામ -તા સ્ત્રી૦ ગળી (૨) અત પુરની જુવાન સ્ત્રી (૩) નાગણ (૪) (સં) એક અપ્સરા
અસિદ્ધ વિ૦[સં] નહિ સધાયેલુ, અપૂર્ણ (૨) પુરવાર નહિ થયેલુ (૩) પુ૦ (ન્યા) એક હેત્વાભાસ, જેમા હેતુ પોતે જ સિદ્ધ હોતો નથી ૦તા સ્ત્રી૦, -દ્ધિ સ્ત્રી૦ સિદ્ધિનો અભાવ
અસિપદ ન૦[સં] 'तत्त्वमसि'માનુ 'असि' પદ
અસીમ વિ૦ [સં.] સીમા વિનાનું; બેહદ

અસીલ વિ૰ [अ] જાતવાન, અશરાફ (૨) સાલસ (૩) પુ૰ કુળ (વકીલનો)
અસુ પુ૰[सं]પ્રાણ(૨)પુ૰બ૰વ૰દેહના પચવાયુ
અસુખ ન૰[सं]દુખ (૨) બેચેની –ખાકારી સ્ત્રી૰ સુખાકારી ન હોવી તે, માંદગી –ખી વિ૰ દુખી (૨) બેચેન
અસુગમ વિ૰[सं]સુગમ નહિ તેવુ,દુર્ગમ,મુસ્કેલ
અસુઘડ વિ૰ [અ+સુઘડ] સુઘડ નહિ એવુ ૦તા સ્ત્રી૰
અસુર પુ૰[सं]દૈત્ય,રાક્ષસ –રાચાર્ય પુ૰(સ) અસુરોનો આચાર્ય — શુક્રાચાર્ય –રેશ પુ૰ [सं] અસુરોનો ઈશ –રાધિપ (૦તિ) પુ૰ [सं] અસુરોનો અધિપ – બલિરાજા
અસુલભ વિ૰ [स] સુલભ નહિ એવુ, દુર્લભ
અસુહૃદ પુ૰ [सं] અમિત્ર, શત્રુ
અસુ વિ૰ + જુઓ અશુ, આવુ, એવુ
અસુદર વિ૰ [सं] કૂબડુ, કદરૂપુ
અસૂક્ષ્મ વિ૰ [सं] સૂક્ષ્મ નહિ એવુ
અસૂચિત વિ૰ [स] સૂત્રના રૂપમાં મૂક્યા વિનાનું (૨) ગાંઠયા વિનાનુ
અસૂમ વિ૰ [અ+સૂમ] સૂમ નહિ તેવું, ઉદાર
અસૂયા સ્ત્રી૰ [सं.] અદેખાઈ (૨) પારકાના ગુણોમાં દોષ શોધવા તે (૪) ક્રોધ ૦ળુ વિ૰ અસૂયાવાળુ
અસૂર(–રુ) અ૰ [सं उत्सूर = સાંજ, प्रा उस्सूर, म उशीर] મોડુ
અસૂર્ય વિ૰ [सं] સૂર્ય વિનાનું
અસૂદરો પુ૰ એક ઝાડ
અસેમસે અ૰ [सं मिष–'મસ'નું દ્વિત્વ] કોઈ પણ મસે – બહાને
અસેવન ન૰ [सं] ઉપભોગ ન કરવો તે (૨) અનાદર, ધ્યાન ઉપર ન લેવુ તે
અસેવ્ય વિ૰ [सं] સેવા માટે અયોગ્ય
અસૌમ્ય વિ૰ [सं] ઉગ્ર, કઠોર
અસ્ખલિત વિ૰[सं]અડગ (૨) અખડ (૩) સ્ખલન કે ભૂલ કર્યા વિનાનું
અસ્ત પુ૰ [सं] આથમવુ તે (સૂર્ય ઇત્યાદિનુ) (૨) પડતી (૩) નાશ, મરણ ૦માન વિ૰ આથમતુ ૦વ્યસ્ત વિ૰ છિન્નભિન્ન, સ્તેતર ૦વ્યસ્તતા સ્ત્રી૰ –સ્તગત વિ૰ અસ્ત પામેલુ –સ્તાચલ(–ળ) પુ૰ સૂર્ય જેની પાછળ આથમે છે તે કાલ્પનિક પર્વત –સ્તોદય પુ૰ ઊગવુ ને આથમવું તે (૨) [લા] ચડતી-પડતી
અસ્તર ન૰ [फा] અદરનુ પડ (ડગલા ઇત્યાદિનુ)
અસ્તરિયુ ન૰ [इ સ્ટર્લિંગ] સોનામહોર
અસ્તરો પુ૰ [फा उस्तरह] વાળ કાઢવાનુ ઓજાર, અસ્ત્રો
અસ્તગત વિ૰ [सं] જુઓ 'અસ્ત'માં
અસ્તાઈ સ્ત્રી૰ [सं आस्थायी] ધ્રુપદના ત્રણ ભાગમાંનો પહેલો (અસ્તાઈ, અતરો અને આભોગ) (૨) ઢાળ, રાગ
અસ્તાચલ(–ળ) પુ૰ [सं] જુઓ 'અસ્ત'માં
અસ્તિ સ્ત્રી૰ [सं] હયાતી, હસ્તી ૦કાય પુ૰ પદાર્થ (જૈન) ૦ત્વ ન૰ અસ્તિ ૦પક્ષ પુ૰ અનુકૂળ પક્ષ ૦રૂપ વિ૰ ભાવાત્મક, 'પૉઝિટિવ' ૦વાકય ન૰ અસ્તિવાચક કથનવાળુ વાક્ય ૦વાચક, ૦વાચી વિ૰ અસ્તિરૂપ
અસ્તુ અ૰ [सं] ભલે, ખેર (૨) 'તારા માગ્યા પ્રમાણે થાઓ' એવો ઉદ્ગાર
અસ્તેય ન૰ [स] ચોરી ન કરવી તે (૨) જરૂરિયાત કરતાં વધારે વાપરવુ તે ચોરી છે એમ માની તેમ ન કરવુ તે ૦વ્રત ન૰ અસ્તેયનુ વ્રત, એક મહાવ્રત
અસ્તોદય પુ૰ [सं] જુઓ 'અસ્ત'માં
અસ્ત્ર ન૰ [सं] ફેંકવાનુ હથિયાર (૨) હથિયાર ૦ધર વિ૰ અસ્ત્ર ધારણ કરનારુ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૰ અસ્ત્ર વાપરવાની વિદ્યા –સ્ત્રાગાર ન૰ હથિયાર રાખવાનો ઓરડો
અસ્ત્રો પુ૰ અસ્તરો, છર
અસ્ય ન૰ જુઓ અસ્થિ, હાડકુ (પ)
અસ્થાન ન૰ [सं] અયોગ્ય સ્થળ – પ્રસગ
અસ્થાયી વિ૰ [सं] ટકે નહિ એવુ, ચચળ (૨) કાયમી નહિ તેવુ (૩) [ગ] વિકારી, ચલ, 'વેરિયેબલ'
અસ્થાવર વિ૰ [सं] જગમ
અસ્થિ ન૰ [सं] હાડકુ (૨) ન૰બ૰વ૰ શબને બાળતા રહેતાં હાડકાં – ફૂલ [–નાંખવા,

પધરાવવાં=મરેલાના અસ્થિ કે ફૂલ કોઈ તીર્થમા નાખવાં] ૦પં (-ર્પિં)જર નં૦ હાડ-પિંજર. ૦મય વિ૦ હાડકાવાળું (૨)માત્ર હાડકા રહ્યા હોય તેવું (શરીર) ૦સમર્પણ નં૦ શબને બાળતા અવશેષ રહેલા હાડકા - ફૂલ કેઈ પવિત્ર નદીમા પધરાવવા તે ૦સંચય પું૦ અસ્થિસમર્પણ માટે એ ફૂલ એકઠા કરવા તે ૦સિંચન નં૦ ચિતાને ટાઢી પાડવી તે, ટાઢી વાળવાની ક્રિયા

અસ્થિર વિ૦ [સં] સ્થિર નહિ તેવુ, હાલતુ; ડગમગતુ (૨) ચંચળ (૩) ઢચુપચુ ૦તા સ્ત્રી૦

અસ્નાત વિ૦ [સં] સ્નાત-નાહેલુ નહિ એવુ. ૦ક પું૦ સ્નાતક નહિ તે -ન નં૦ ન નાહવુ તે

અસ્નિગ્ધ વિ૦[સં] સ્નેહ-ચીકાશ વિનાનુ (૨) પ્રેમરહિત [વિ૦ અસ્પૃશ્ય

અસ્પર્શ પું૦ [સં] સ્પર્શનો અભાવ ૦નીય

અસ્પષ્ટ વિ૦[સં] સ્પષ્ટ નહિ એવુ ૦તા સ્ત્રી૦

અસ્પંદ વિ૦ [સં] નહિ હાલતુ ચાલતુ (૨) પું૦ સ્પંદનો અભાવ

અસ્પૃષ્ટ વિ૦ [સં.] સ્પૃષ્ટ નહિ એવુ

અસ્પૃશ્ય વિ૦[સં] ન અડકાય એવુ (૨)અડીએ તો અભડાવાય એવુ (૩) એવી કોમનુ માનેલું ૦તા સ્ત્રી૦ ૦તાનિવારણ નં૦ અમુક કોમ અસ્પૃશ્ય છે એ મતનુ નિવારણ

અસ્પૃહ વિ૦[સં] નિસ્પૃહ,ઉદાસીન(૨)અનાસક્ત ૦ણીય વિ૦ સ્પૃહણીય નહિ એવુ

અસ્ફુટ વિ૦ [સં] સ્ફુટ નહિ એવુ, સંદિગ્ધ ૦તા સ્ત્રી૦ [સ્મરવા જેવુ

અસ્મર્ય વિ૦[સં] સ્મરાય નહિ એવુ કે ન

અસ્માર્ત વિ૦[સં] સ્મૃતિ-ધર્મશાસ્ત્ર અનુસાર નહિ તેવુ (૨) સ્માર્ત સંપ્રદાયનુ નહિ એવુ

અસ્મિતા સ્ત્રી૦[સં] અહંતા (૨) પોતાપણાનુ-વ્યક્તિત્વનુ ભાન

અસ્મૃતિ સ્ત્રી૦ [સં] સ્મૃતિનો અભાવ (૨) ભૂલકણાપણુ

અસ્ત્ર નં૦[સં] આસુ (૨) લોહી (૩) પું૦ ખૂણો

અસ્લુસૂલ વિ૦ [અ] અસલમા અસલ, આદિ

અસ્વચ્છ વિ૦[સં.] સ્વચ્છ નહિ એવુ ૦તા સ્ત્રી૦

અસ્વતંત્ર વિ૦[સં] પરતંત્ર, પરવશ ૦તા સ્ત્રી૦

અસ્વર વિ૦[સં] મંદ કે ખરાબ અવાજવાળુ (૨) પું૦ સ્વર નહિ તે, વ્યંજન -રિત વિ૦ ઊંચા અવાજ વિનાનુ (૨) સ્વરિત નહિ એવો (શબ્દ)

અસ્વર્ગ્ય વિ૦[સં] સ્વર્ગની પ્રાપ્તિમાં વિઘ્નરૂપ, તેને ન છાજતું

અસ્વસ્થ વિ૦ [સં] સ્વસ્થ નહિ એવુ, અશાંત (૨) બેચેન; સહેજ બીમાર. ૦તા સ્ત્રી૦

અસ્વાદ પું૦ [સં] સ્વાદનો અભાવ (૨) સ્વાદ ન લેવો તે. ૦વ્રત નં૦ અસ્વાદ પાળવાનુ વ્રત -દુ વિ૦ સ્વાદિષ્ટ નહિ એવુ, સ્વાદમાં ખરાબ

અસ્વાભાવિક વિ૦[સં] સ્વાભાવિક નહિ એવું (૨) કૃત્રિમ [અસ્વસ્થતા

અસ્વાસ્થ્ય નં૦ [સં] સ્વાસ્થ્યનો અભાવ,

અસ્વીકાર પું૦[સં] સ્વીકારનો અભાવ -ર્ય વિ૦ સ્વીકાર્ય નહિ એવુ ૦વું સ૦ક્રિ૦ ના સ્વીકારવુ

અહ પું૦ [સં अहन्, प्रा] દિવસ. ૦ન,૦ર પું૦ + દિવસ. ૦રહ અ૦ [સં] દરરોજ. ૦ર્નિશ અ૦ [સં] દિનરાત

અહક પું૦ [અ + હક] હક નહિ તે (૨) વિ૦ હક વિનાનુ, ગેરવાજબી

અહત વિ૦ [સં] ઈજા પામ્યા વિનાનું

અહન પું૦ [સં.] જુઓ 'અહ'માં (પ.)

અહમ્ સ૦(૨)નં૦[સં.]જુઓ અહં.-મહમિકા સ્ત્રી૦ [સં] સ્પર્ધા, ચડસાચડસી. -મિકા સ્ત્રી૦ જુઓ અસ્મિતા -મેવ પું૦ અહંકાર (પ.)

અહમો પું૦ ઉતાપો; અજંપો (૨) જોશ (?) ઉદા. 'તાવ બળિયાનો અહમો બહુ છે' ('अह' [દે]=દુઃખ, પીડા, તે પરથી 'અહમો' હશે ? કે 'અહમ્' પરથી પ્રભાવ, રોફ ?)

અહર પું૦ + [સં] જુઓ 'અહ'માં (પ)

અહરણીય વિ૦ [સં] જુઓ અહાર્ય

અહરહ અ૦ [સં] જુઓ 'અહ'મા

અહરામ નં૦ [અ इह्राम] હજ કરવા ગયેલા કાબાના દર્શન કરતા સુધી અમુક કામો ત્યજી વગર સીવેલા વસ્ત્રો પહેરે છે તે

અહરિમાન પું૦[फा. अह्रमन](સં.)અહ્રિમાન; પારસી ધર્મપુસ્તકમાં વર્ણવેલી, ઈશ્વરથી વિરુદ્ધ, સેતાન જેવી એક શક્તિ

અહર્નિશ અ૰ [સં] જુઓ 'અહ'મા
અહમાન ન૰ [અ] ૰મદ વિ૰ [ફા] જુઓ 'અહેસાન'મા
અહહ અ૰ [સં] દુખ, શોક, આશ્ચર્ય, દયા, સંબોધન, શ્રમ ઇત્યાદિ સૂચવતો એક ઉદ્ગાર
અહં સ૰ [સં] હું (૨) ન૰ હુંપદ, અહંકાર ૰કાર પુ૰ અભિમાન, ગર્વ ૰કારી વિ૰ અભિમાની ૰કૃતિ સ્ત્રી૰અહંકાર ૰તા સ્ત્રી૰, ૰ત્વન૰,૰પદ ન૰હુંપદ ૰બુદ્ધિ સ્ત્રી૰અવિદ્યા, અજ્ઞાન, અહંતા ૰ભાવ પુ૰ અહંનો ભાવ, અહંતા ૰મન્ય વિ૰ અહંકારી ૰મન્યતા સ્ત્રી૰ ૰સત્તાવાદ પુ૰ 'સર્વસત્તા સ્વાધીન' એવો વાદ, 'ઓટોક્રસી' ૰સત્તાવાદી વિ૰ અહંમત્તાવાદમા માનનાર
અહા ૰હા અ૰[સં]આશ્ચર્ય, ઉત્સાહ, વિસ્મય તથા દુખ દર્શાવતો ઉદ્ગાર
અહાર્ય વિ૰ [સં] ન હરવા જેવું કે ન હરી શકાય એવું (૨) અપરિહાર્ય
અહાલેક પુ૰ [સં અલક્ષ-અલખ] બાખી બાવાઓનો એક પોકાર (ભિક્ષા માગતી વખતનો) (૨) [લા] સ્ત્રી૰ પ્રચાર અર્થે કરેલો કોઈ પણ લાગણીભર્યો પોકાર, ટહેલ [–જગવવી = જુઓ અલખ જગવવી]
અહિ પુ૰ [સં] સાપ ૰પતિ પુ૰ સાપનો રાજા (શેષનાગ, વાસુકી ઇત્યાદિ) ૰મુખ વિ૰ સાપના જેવા મોવાળું (૨) પુ૰ સાપનું મો ૰રિપુ પુ૰ સાપનો શત્રુ (ગરુડ, નોળિયો ઇત્યાદિ) ૰વલ્લી સ્ત્રી૰ નાગરવેલ
અહિત ન૰ [સં] ભૂંડું, અકલ્યાણ(૨)નુકસાન ૰કર વિ૰ અહિત કરનાર ૰કારક, ૰કારી વિ૰ અહિતકર
અહિંસા સ્ત્રી૰ [સં]મન, વાણી અથવા કર્મથી હિંસા ન કરવી તે –સક વિ૰ હિંસક નહિ તેવું (૨)અહિંસાવાળું, દયાવાન ૰ત્મક વિ૰ અહિંસાના સિદ્ધાન્ત ઉપર રચાયેલું ૰મય વિ૰ જેમાં હિંસા ન હોય એવું, શાંતિમય ૰વાદી વિ૰ (૨) પુ૰ અહિંસામાં માનનાર –સ્ર વિ૰ હિંસા ન કરે એવું, નિર્દોષ
અહીર પુ૰ [સં] આહીર, ભરવાડની એક જાત
અહીં,૰યાં અ૰ [સં अस्मिन्, अस्याम्]અત્ર, આ સ્થળે ૰કણે અ૰ આ સ્થળે ૰તહીં અ૰ અહીં અને તહીં, આમ તેમ ૰થી આ જગાએથી [+અધુના, હમણાં
અહુણાં(–ણા) અ૰ [સં अधुना, પ્રા अहुणा]
અહૃદય વિ૰ [સં] હૃદયહીન, નિષ્ઠુર, લાગણી કે કોમળ ભાવ વિનાનું
અહેડી પુ૰ + જુઓ આહેડી – શિકારી
અહેત ન૰ [અ+હેત] હેતનો અભાવ
અહેતુ વિ૰[સં]હેતુ – કારણ વિનાનું, સ્વાભાવિક (૨) નિષ્પ્રયોજન (૩) નિષ્કામ ૰ક વિ૰ હેતુ વિનાનું, અકારણ
અહેવાલ પુ૰ [અ अहवाल] વૃત્તાંત, હેવાલ ('અ' 'હે' બે પદો ભેગાં એક જ પદ હોય એમ દ્રુત બોલાય છે)
અહેશા(–સા)ન ન૰ [અ अह्मान] ઉપકાર, આભાર ૰મંદ વિ૰ આભારી, કૃતજ્ઞ ('અ' 'હે' ઉચ્ચાર માટે જુઓ 'અહેવાલ'મા)
અહૈતુક વિ૰[સં] જુઓ અહેતુક –કી વિ૰સ્ત્રી૰
અહો અ૰ [સં] આશ્ચર્ય, સ્તુતિ, કરુણા, ખેદ ઇત્યાદિ સૂચવતો ઉદ્ગાર(૨)સારુ, ઘણું ઇત્યાદિ દર્શાવનાર પૂર્વગ. ઉદા૰ 'અહોભાગ્ય' ૰બુદ્ધિ સ્ત્રી૰ આશ્ચર્યકારક બુદ્ધિ,(કટાક્ષમા)મંદબુદ્ધિ ૰ભાગ્ય ન૰ મોટું ભાગ્ય ૰ભાવ પુ૰ આશ્ચર્યનો ભાવ (૨) સ્તુતિ કે વખાણ ૰હો અ૰ આશ્ચર્ય, સ્તુતિ,કરુણા,ખેદ ઇત્યાદિ સૂચક ઉદ્ગાર
અહોનિશ અ૰ [સં] અહર્નિશ, દિનરાત
અહોરાત્ર અ૰ [સં] દિનરાત, અહર્નિશ
અહ્મિાન પુ૰ (સ.) જુઓ અહદિમાન
અહ્રીક વિ૰ [સં] નિર્લજ્જ, બેશરમ
અળ ન૰ કળ, યુક્તિ-પ્રયુક્તિ [અપ્રિય
અળખામણું વિ૰[સં अलक्ष्यमान] અણ-માનીતું,
અળગળ વિ૰ + જુઓ અનર્ગલ
અળગું વિ૰ [સં अलग्न] દૂર, છેટેનું, વેગળું (૨) જુદું,નિરાળું, અનેરું (૩) ન૰ અટકાવ, રજોદર્શન [–ચડવું = મુદતે અટકાવ ન આવવો (૨)ગર્ભ રહેવો –બેસવું = અટકાવ આવવો, વેગળું બેસવું]

અળગેરું વિ૰ જુઓ અળગુ (લાલિત્યવાચક)(૫)
અળછ(-શ) સ્ત્રી૰ [જુઓ અલછ] નિર્ધનતા, દારિદ્રય (૨) કચરોપૂંજો [ચપટ્ટ ફળ
અળતી સ્ત્રી૰ પરોણાને બીજે છેડે નખાતુ
અળતો પુ૰ [જુઓ અલતો] ઉકાળેલી લાખમાથી બનાવેલો લાલ રગ (પહેલા લાલ શાહી તરીકે તેમ જ સ્ત્રીઓના હાથપગ રગવામા વપરાતો) (૨) [લા] મેદીનો છૂદો (સ્ત્રીઓને હાથેપગે મૂકવાનો)
અળદાવુ અ૰ક્રિ૰ થાકીને લોથ થઈ જવુ, દિલાવુ
અળપ વિ૰ વાતોડિયુ, લવલવિયુ (૨) અટકચાળુ, અડપલુ [અલપઝલપ (૩)
અળપઝળપ સ્ત્રી૰ હાવભાવ (૨) વિ૰ ઝાખું ઝાખું,
અળપાવુ અ૰ક્રિ૰ અલપાવુ, સતાવુ, અલોપ થવુ
અળફસળફ વિ૰ (કા) દીઠુ ન દીઠુ - હતુ ન હતુ એવુ
અળવી સ્ત્રી૰ [સં आलुक] એક કદમૂળ, જેના પાદડાના પત્તરવેલિયા થાય છે
અળવીતરુ વિ૰ (૨) ન૰ જુઓ અટકચાળુ
અળશ સ્ત્રી૰ જુઓ અળછ
અળશી(-સી) સ્ત્રી૰ [સં अतसी, प्रा अलसी] એક તેલી બી -શિ(-સિ)યું ન૰ તેનુ તેલ
અળસાવું અ૰ક્રિ૰ [જુઓ આળસ] આળસથી અથવા કટાળાથી છોડી દેવુ -યુ વિ૰ આળસુ, મદ (૨) થાકેલું (૩) અટકી પડેલુ
અળસિયું ન૰ [સં अलस] ચોમાસામા દેખાતો જમીનનો એક કીડો
અળસી સ્ત્રી૰, -સિયુ ન૰ 'અળશી'મા જુઓ
અળબો પું૰ [દે आलब] બિલાડીનો ટોપ
અળાઈ સ્ત્રી૰ ઉનાળામા શરીરે થતી ઝીણી ફોલ્લી [-કરડવી=અળાઈથી કરડવાનુ દુખ થવુ -નીકળવી=અળાઈ થવી -બેસવી= અળાઈ મટવી, તેની ફોલ્લી શમી જવી]
અળાયો પુ૰ (કા) ફાસો
અળાયો પુ૰ [અ+લહાવો-'અ' નકામો] ઉપકાર
અળાંસવું સ૰ ક્રિ૰ (કા) [માટીના કોરા વાસણને રસોઈમા વાપરતા પહેલા] અદરની બાજુ તેલ ચોપડવુ
અળુ ન૰ [न अळू, सं आलु] અળવી
અળુળુળુ, અળોળોળો અ૰ (રવ૰) હાલરડુ ગાતા બોલાતો શબ્દ
અળુખડું ન૰ [सं आलुक] અળવીની ગાઠ
અંક સ્ત્રી૰ [दे अंकिम] બાથ, આલિગન, ભેટવું તે [અંકે કરવું=ભેટવુ]
અક પુ૰ [સં] આકો, ચિહ્ન (૨) સખ્યાનુ ચિહ્ન, આકડો (૩) ડાઘો, કલક, જેમ કે ચદ્રમા (૪) ખોળો (૫) નાટકનો વિભાગ (૬) ટેક. [અંકે કરવું, બાંધવુ = રકમનો આકડો અક્ષરે શબ્દમા લખવો (૨) નક્કી કે સાબિત કરવુ અંકે સો કરવા=કરાર પૂરો કરવો] ૦ગણિત ન૰ આકડાથી ગણતરી કરવાનું શાસ્ત્ર, ગણિત ૦ન ન૰ ગાયન વગેરેના સ્વર લિપિબદ્ધ કરવા તે. ૦ન-પદ્ધતિ સ્ત્રી૰ અકનની-સ્વરલિપિની રીત ૦પાશ પુ૰ ગણિતપાશ 'પરમ્યુટેશન' (ગ) ૦મુખ ન૰ અકના જે ભાગમા નાટકના આખા વસ્તુનુ સૂચન કરવામા આવ્યું હોય તે ભાગ. ૦લિપિ(-પી) સ્ત્રી૰ આકડા લખવાની રીત -કાવતાર પુ૰ આગલા અકને અતે પાત્રો દ્વારા સૂચિત થયેલુ કાર્ય બીજા અકમા લાવી તેનું અનુસધાન કરવામા આવે તે. -કી વિ૰ (સમાસને અંતે) અકવાળુ ઉદા૰ પચાકી (નાટક) -કે અ૰ રકમનો આકડો શબ્દોમા ઉદા૰ અકે પચાસ
અંકાઈ સ્ત્રી૰ આકવાનુ કામ (૨) આકવાની કિમત અથવા મજૂરી -મણ ન૰, -મણી સ્ત્રી૰ આકવાની કિમત અથવા મજૂરી
અકિત વિ૰ [સં] નિશાની અથવા છાપવાળું (૨) અકાયેલુ, પ્રસિદ્ધ (૩) અધીન
અંકુર પું૰ [સં.] ફણગો (૨) [લા] મૂળ બીજ (૩) રૂઝ [-આવવો, ફૂટવો, બેસવો= ફણગો થવો કે નીકળવો, વધુ ઊગવુ] -રિત વિ૰ જેને ફણગા ફૂટયા હોય તેવુ
અંકુશ પુ૰ [સં] દાબ કાબૂ (૨) હાથીને હાકવાનુ લોઢાનુ સાધન [-રાખવો, અકુશમાં રાખવું=કાબૂ કે નિયમન મૂકવુ, વશ રહે એમ કરવુ -રહેવો, અકુશમાં રહેવું=નિયમન કે કાબૂને વશ હોવુ કે થવું]

અંફુ(-ફો)લ ન૦ [જુઓ અંમેલ] એક વનસ્પતિ – ઔષધિ
અંકોડો પુ૦ [हिं अँकुड़ा, सं अङ्कुटक, प्रा अकुडग] બેઉ છેડે વાળેલો ધાતુનો કડી જેવો સળિયો, સાંકળનો આંકડો–કડી (૨) આકડો, 'હૂક' (૩) સાણસો, ચીપિયો –ડાબંધ અ૦ સાંકળના અંકોડા જેમ એકબીજામા બરાબર બેસતા કર્યા હોય છે તેમ, હારોહાર (૨) સળંગ –ડી સ્ત્રી૦ નાનો અંકોડો કે આંકડો (૨) એવા આકડાવાળી લાબી લાકડી (૩) ગળ (માછલાં પકડવાની)
અંકોર પુ૦+ જુઓ અંકુર, ફણગો
અંકોલ પુ૦ [सं] એક વનસ્પતિ, અંફૂલ –લુ ન૦ અંકોલનું ફળ
અંગ ન૦ [सं] શરીર (૨) અવયવ (૩) ભાગ (૪) જાત, પોતે જાતે (જેમ કે, અંગનું= પોતાનું, જાતનુ અંગ ઉપર કૂદવું=જાતની તાકાત પર–પોતે કોઈના આધાર વિના–ઝંપલાવવું તેમ જ, અંગ ઉપર કરજ કરવુ, આણવા=કશી આડ વગર અંગ ઉપર ધીરવુ) (૫) [सं] બંગાળના એક ભાગનું પ્રાચીન નામ (૬) [વ્યા] પ્રત્યય પૂર્વેનું શબ્દનું રૂપ [–આપવું=મદદ કરવી –ઉપર આવવું =શરીર પર ધસી આવવું, મારવા તડવું (૨) માથે પડવું, પોતાને જાતે કરવાનું કે વેઠવાનું થવું અંગ ઉપર=જાત ઉપર, પોતાની જવાબદારી ઉપર (જેમ કે, અંગ ઉપર રૂપિયા આણવા, કરજ કાઢવું ધીરવું –પડવું= માથે આવી પડવું, જવાબદારી થવી –લેવું= પોતાને લાગે છે એમ સમજવું કે પોતાની જવાબદારી સમજવી) અંગ કાઢી લેવું=(મુશ્કેલી કે નુકસાનમાથી) જાત બચાવી લેવી –ચોરવું =(કામ કે મહેનતમાથી) જાત બચાવવી, ઘટતું કરી ન છૂટવું –તળે ઘાલવું=પચાવી કે દબાવી પાડવુ, અઘટિત રીતે લઈ લેવું– સરકાવવું –તૂટવું, તોડાવું=શરીર ફાટવું, તેમા કળતર થવું –તોડવું=ખૂબ મહેનત કરવી ('અંગ ચોરવું'થી ઊલટું) –પર =જુઓ 'અંગ ઉપર' –ભરાઈ આવવું, જવું=શરીર (થાક કે મહેનત–મજૂરીથી) અકડાવું કે દુખવું –ભરાવું=અંગ ભરાઈ જવાની અસર લાગવી–તાવની નિશાની જણાવી –ભારે થવું=શરીરનો ભાર વરવો, મરતી કે સુરતી ચડવી (૨) 'અંગ ભરાવું' જુઓ –મરડવું=આળસ ખાવી –વળવું= શરીરના અવયવો કસરતમા જોઈએ તેમ વળવા–અક્કડ ન હોવા (૨) શરીર પાકું સારુ થવું –લોહીનો ભરાવો થવા લાગવો –વાળવું=શરીરના અવયવો વળે એમ કસરત કરવી કે (કામમા) તેમને ટેવ વવા –સાચવવું=અંગ ચોરવું, શરીરને શ્રમ ન પડે એ રીતે–શરીર તોડયા વિના વતવું] ૦ઉધાર વિ૦ (૨) અ૦ અંગત શાખ ઉપર ધીરેલું ૦કસરત સ્ત્રી૦ કસરત, વ્યાયામ ૦ગ્રંથ પુ૦ બાર મુખ્ય જૈન ધર્મ ગ્રંથોમાંનો દરેક ૦ચાપલ્ય ન૦ શરીરની સ્ફૂર્તિ ૦ચેષ્ટા સ્ત્રી૦ અંગની ચેષ્ટા, ચાળા ૦જ વિ૦ શરીરમાથી જન્મેલું (૨) પુ૦ પુત્ર ૦જા વિ૦ સ્ત્રી૦ શરીરમાથી જન્મેલી (૨) સ્ત્રી૦ પુત્રી ૦જ્ઞાન ન૦ શરીરના સ્પર્શ થી થતુ જ્ઞાન (૨) સહજજ્ઞાન શરીરના પોષણ – રક્ષણ સબધી પોતામા જ રહેલું સ્વાભાવિક જ્ઞાન ૦ત વિ૦ [सं अंगगत ?] ખાનગી, જાતને લાગતુ ૦તું વિ૦ પોતાનું, અંગત, ખાસ સબધ ધરાવનારુ (૨) વિશ્વાસુ (૩) નજીકનુ (સગુ) (જેમ કે, અંગતુ કામ, માણસ, અંગનો ધધો ઇ૦) ૦ન્યાસ પુ૦ ઉચિત મત્રોચ્ચાર સાથે શરીરના જુદા જુદા ભાગને હાથથી સ્પર્શ કરવો તે ૦બલ(–ળ) ન૦ શરીરબળ ૦ભંગ પુ૦ અંગ જૂઠું પડી જવું તે (૨) શરીર મરડવું–આળસ ખાવી તે (૩) અંગ તૂટવું તે ૦ભંગિ(–ગી) સ્ત્રી૦ અંગવિક્ષેપ ૦ભૂત વિ૦ અંગરૂપ બનેલું ૦મર્દન ન૦ ચંપી ૦મહેનત સ્ત્રી૦ શારીરિક શ્રમ, જાતમહેનત ૦મેજયત્વ ન૦ [सं] અંગો કંપાવનાર કારણ ૦મોડા પુ૦બ૦વ૦ તાવ આવતાં પહેલા શરીરનું ભાંગવુ તે, કસમોડા ૦રક્ષક પુ૦ અંગરક્ષા કરનાર ખાસ સૈનિક

૦રક્ષણી સ્ત્રી૦ નાનો અંગરખો (૨) એક જાતનુ બખ્તર ૦રક્ષા સ્ત્રી૦ શરીરની રક્ષા (૨) ગખડી. ૦રખી સ્ત્રી૦જુઓ અંગરક્ષણી ૦રખું ન૦, ૦રખો પુ૦ જૂની ઢબનો કસ બાધવાનો ડગલો ૦રસ પુ૦ પાણી ભેળવ્યા વિનાનો ફળનો રસ ૦રંગ પુ૦શરીરની કાંતિ, ચહેરો (૨) ભોગવિલાસ. ૦રાગ પું૦ શરીરે સુગંધી વગેરે ચોળવા તે ૦વસ્ત્ર ન૦ ખેસ; ઉપરણો (૨) [લા] રખાત ૦વિકાર પુ૦ શારીરિક ખોડ કે રોગ (૨) શરીરના દેખાવમા થતો ફેરફાર (ખાસ કરીને કામક્રોધાદિની અસરથી). ૦વિન્યાસ, ૦વિક્ષેપ પુ૦ ભાવને વ્યક્ત કરવા શરીરના અવયવોની ચેષ્ટા. ૦સંસ્કાર પુ૦ શરીરની ટાપટીપ ૦સ્વભાવ પુ૦ જાતિસ્વભાવ (૨) સહજશક્તિ –ગાઉ વિ૦ અંગને લગતુ, આગવુ, ખાનગી (૨) જાતમુચરકા ઉપરનુ,અંગઉધાર –ગાંગિભાવ પુ૦અંગ અને અંગી—ગૌણ અને મુખ્યનો પરસ્પર સબંધ –ગે અ૦ –ની બાબતમા,-ને વિષે –ગોઅંગ અ૦ એકેએક અંગમા

અંગદ પુ૦ [સ] (સ) વાલીનો પુત્ર ૦કૂદકો પુ૦ ઊંચો કૂદકો, 'હાઈ જંપ' ૦વિષ્ટિ સ્ત્રી૦ અંગદે રામના દૂત તરીકે રાવણ સાથે કરેલી વિષ્ટિ–સમાધાનની મસલત ૦શિષ્ટાઈ સ્ત્રી૦ અંગદના જેવી, દૂતને છાજતી શિષ્ટાઈ-સભ્યતા [–કરવી = અંગદ પેઠે ચતુરાઈથી વાત સમજાવવી]

અંગના સ્ત્રી૦[સં] સ્ત્રી (૨) સુંદર સ્ત્રી

અંગમેજયત્વ ન૦ [સં] જુઓ 'અંગ'મા

અંગમોડા પુ૦બ૦વ૦ જુઓ 'અંગ'મા

અંગરખી, –ખું, –ખો [સં. अग+रक्षक] જુઓ 'અંગ'મા

અંગાઉ વિ૦ જુઓ 'અંગ'મા [–કરજ = અંગ પર કરેલુ–બીજી આડ વિનાનુ કરજ – ખર્ચ = હાથખરચી, જાત અંગેનુ ખરચ]

અંગાખરું વિ૦[અંગાર+ખરું]જુઓ અંગારખું

અંગાર પુ૦[સં]અગ્નિ (૨)સળગતો કોલસો(૩) બળતરા, અગન(૪)[લા]કપૂત ૦ક પુ૦ નાનો અંગારો(૨)[સ]મંગળગ્રહનુ એક નામ(૩) એક છોડ. ૦વાયુ પુ૦ 'કાર્બોનિક ઍસિડ ગૅસ' ૦વું સ૦ક્રિ૦ દેવતામા નાખી શુદ્ધ કરવું. –રિયું વિ૦ બળીને ખાખ થયેલુ (૨) ન૦ આગિયુ પડવાથી બળી ગયેલી જુવાર –રી સ્ત્રી૦ નાનો અંગારો, ચિનગારી (૨) શગડી. –રો પુ૦ જુઓ અંગાર [અંગારા ઊઠવા= ખૂબ દાઝ ચડવી, સખત લાગી આવવુ અંગારો ઊઠવો = કુલાગાર નીવડવુ; કપૂત પાકવો ('દીવો ઊઠવો'નુ ઊલટું) (આખમાથી) અંગારા ઝરવા=ખૂબ ક્રોધથી આખ અંગારા જેવી લાલચોળ થવી અંગારો મૂકવો= જુઓ અગ્નિ મૂકવો]

અંગારખું ન૦ [જુઓ અંગાખરું] ઝીણા અંગારામા શેકીને ખરુ કરેલુ તે

અંગાંગિભાવ પુ૦ [સં] 'અંગ'મા જુઓ

અંગારી –રિયું,–રો જુઓ 'અંગાર'મા

અંગિત વિ૦[સં]લોહીની સગાઈવાળું(૨)વિશ્વાસુ

અંગિયું ન૦ [સં अग] ઝભલુ –યો પુ૦ બાય વગરનો સ્ત્રીનો કબજો [ઋષિ

અંગિરસ, અંગિરા પુ૦ [સં.] (સ) એક વૈદિક

અંગી વિ૦[સં.]ખાસ પોતાનુ (૨)[સમાસને અંતે] અંગ–અવયવવાળુ ઉદા૦ 'કોમલાગી' (૩) મુખ્ય, પ્રધાન (૪) સ્ત્રી૦ એક ડગલી. ૦કરણ ન૦, ૦કાર પુ૦ સ્વીકાર ૦કારવુ સ૦ક્રિ૦ [स अंगीकार] સ્વીકારવુ . ૦કાર્ય વિ૦સ્વીકાર્ય. ૦કૃત વિ૦અંગનુ –પોતાનુ કરેલુ, સ્વીકારેલુ. ૦કૃતક્રમ પુ૦ પ્રમાણ–પુરાવા વિના સ્વીકારી લીધેલો સિદ્ધાંત, 'પોસ્ચુલેટ'. ૦ભૂત વિ૦ અંગનુ થયેલુ, અંગરૂપ

અંગી(–ગે)ઠી સ્ત્રી૦ [જુઓ અંગીઠું] શગડી (ખાસ કરીને સોનીની)(૨)પોક પાડવા માટે તૈયાર કરેલી જગા (૩) ઝાળ, અગન [–નો અંગારો=(સોનીની અંગીઠીના અંગારા પેઠે) દેખાવે બહારથી નરમ, પણ ખરેખર જબરું પ્રતાપી હોય તે]

અંગીઠું ન૦ [સં अग्निस्थान] જુઓ અંગીઠી

અંગુર ન૦ પુ૦ [સં अंकुर] નવી ચામડી, રૂઝ [અંગૂર×] [–આવવો = રુઝાવુ]

અંગુલ પુ૦ [સં] આગળ (૨) આગળી

અંગુલિ(-લી) સ્ત્રી૦[सं]આંગળી, ૦ત્રાણ ન૦ આંગળીના રક્ષણ માટે બાણાવળી વાપરે છે તે ચામડાની અંગૂઠી ૦મુદ્રા સ્ત્રી૦સીલની વીંટી (૨) એની છાપ, મહોર ૦સંજ્ઞા સ્ત્રી૦ આંગળીથી કરેલી નિશાની ૦નિર્દેશ પુ૦ આંગળીથી નિર્દેશ કરવો – બતાવવું તે

અંગુષ્ઠ પુ૦ [सं] અંગૂઠો [ટુવાલ

અંગૂછો પુ૦[हिं अंगोछा]અંગ લૂછવાનો કટકો,

અંગૂઠો પુ૦ [सं अंगुष्ठ] હાથ અથવા પગનું જાડામાં જાડું–પહેલું આંગળું [અંગૂઠાનો રાવણ કરવો=જરામાંથી મોટું કરવું, રજનું ગજ—અતિશયોક્તિ કરવી અંગૂઠા પકડવા =ઊભા થઈ, નીચા વળી પગના અંગૂઠા ઝાલવા, તેમ કરવાની શિક્ષા થવી (૨) [લા] આગળ માટે શિખામણ લેવી, વાંક કબૂલ કરી તેમાંથી બોધ લેવો અંગૂઠે કમાડ ઠેલવું=માલૂમ ન પડે તેમ, છૂપી રીતે વર્તવું, કામ કરવું, મદદ કરવી (૨)પોતાનું કામ બીજા ઉપર ભેરવવું અંગૂઠો દેખાડવો, બતાવવો=ઠેંગો કરવું, અંગૂઠો અમુક ઢબે બતાવી ના સૂચવવી અંગૂઠો આપવો, કરી આપવો, પાડવો= (ખત વગેરેમાં) અંગૂઠાની નિશાની કરવી (૨) સહી કરવી–મંજૂર રાખવું]–ઠાદાવ પુ૦ કુસ્તીનો એક દાવ –ઠાપટ્ટી સ્ત્રી૦ અંગૂઠા જેટલી જાડી પટ્ટી –ઠિયું વિ૦ અંગૂઠાના માપનું (૨) ન૦ અંગૂઠાનું એક ઘરેણું –ઠી સ્ત્રી૦ પગને અંગૂઠે પહેરવાનું સ્ત્રીનું ઘરેણું (૨) આંગળીના રક્ષણ માટેની ખોળી

અંગૂર સ્ત્રી૦ [फा] લીલી દ્રાક્ષ

અંગે અ૦ [सं अंग] જુઓ 'અંગ'માં

અંગેઠી સ્ત્રી૦ જુઓ અંગીઠી

અંગોઅંગ અ૦ જુઓ 'અંગ'માં

અંગોર સ્ત્રી૦ તળાવના સામેના કિનારાની જમીન (૨) ખૂબ પાણી પાયેલી કે અતિશય ફળદ્રુપ જમીન

અંગ્રેજ પુ૦ [पो इंग्लेज] ઇંગ્લંડનો વતની ૦ણ સ્ત્રી૦ અંગ્રેજ સ્ત્રી –જી વિ૦ અંગ્રેજ લોકોનું, અંગ્રેજ લોકો સંબંધી(૨)સ્ત્રી૦અંગ્રેજોની ભાષા

અંઘેડો પુ૦ [જુઓ અઘેડો] એક વનસ્પતિ

અંઘોળ ન૦ [दे अंगोहलि, म] સ્નાન, નાહવું તે ૦ડી સ્ત્રી૦ નાનું અંઘોળિયું (૨) અંઘોળ કરવાની ઓરડી (૩) તાંબાકૂંડી (૪) વરકન્યાને સ્નાન કરાવતાં ગવાતું ગીત (૫) વરને સ્નાન કરાવનાર સ્ત્રી ૦વું અ૦ક્રિ૦ નાહવું –ળિયું ન૦ નાહવાનું પાણી ગરમ કરવાનું વાસણ (૨) નાહવા બેસવાનું પાટિયું –ળિયો પુ૦ સ્નાન કરાવનાર ચાકર (૨) નાહવાનું પાણી ગરમ કરવાનું વાસણ

અંઘ્રિ પુ૦ [सं] પગ

અંચ સ્ત્રી૦ જુઓ આંચ (૫)

અંચઈ સ્ત્રી૦જુઓ અણચી,વાંકું બોલવું તે, જૂઠ

અંચલ(-ળ) પુ૦ [सं] પાલવ

અંચળો પુ૦ [सं अंचल] નાના છોકરાંને ઓઢાડવાનો ભાતીગળ રૂમાલ(૨)તેલમાં બોળી સળગાવેલી દોરડી

અંચળો પુ૦ જુઓ અંચળવો

અંજન ન૦ [सं] આંજવાનો પદાર્થ, કાજળ, સુરમો [–પાડવું = દીવો કરી તેની મેશ ભેગી કરવી (અંજન માટે), મેશ પાડવી] ૦શલાકા સ્ત્રી૦ આંજવાની સળી

અંજના(-ની) સ્ત્રી૦ [सं] (સં) હનુમાનની માતા ૦પુત્ર, ૦સુત પુ૦ (સં) હનુમાન –નીગીત ન૦ એક છંદ

અંજલિ(-ળિ) સ્ત્રી૦[सं]ખોબો, પોશ(૨)એમાં ભરેલું હોય તે (૩)[લા]માન [–આપવી= શ્રાદ્ધ સરાવવું, તર્પણ કરવું, મૃતના સ્મરણમાં કાંઈક કરવું(૨)યથાશક્તિ ભાગ કે ફાળો આપવો]

અંજળ(૦પાણી) ન૦ + જુઓ અન્નજળ, દાણોપાણીનું નિર્માણ

અંજળિ સ્ત્રી૦ જુઓ અંજલિ

અંજામ પુ૦[फा] અંત (૨) પરિણામ

અંજાવવું સ૦ક્રિ૦ 'આંજવું'નું પ્રેરક, આંખમાં (અંજન) લગાડાવવું (૨) 'અંજાવું'નું પ્રેરક

અંજાવું અ૦ક્રિ૦ તેજને લીધે આંખ મીંચાઈ જવી (૨) બીજા આગળ ઝાંખા પડી જવું (૩) 'આંજવું'નું કર્મણિ

અંજીર ન૦ [फा] એક મેવો –રિયું વિ૦ અંજીરના જેવા રંગનું –રી સ્ત્રી૦અંજીરનું ઝાડ

અંજુમન ન૰ [ફા] મંડળ, સમાજ, જમાત

અંટવાવું અ૰ક્રિ૰ ['આંટો' પરથી?] વચમા અચડાયા કરવુ (૨) પગમા દોરડું ભરાવાથી ગબડી પડવુ -ણ સ્ત્રી૰ અંટવાવુ તે (૨) અંટવાતી વસ્તુ

અંટસ પું૰ વેર, પાડાખાર

અંટેવાવુ અ૰ ક્રિ૰ જુઓ અંટવાવુ

અંટેવાળ સ્ત્રી૰ અડફટમા આવવુ તે, નડતર (૨) ગાય ભેંસને દોહતી વખતે પાછલા પગે બાંધવામા આવતી આંટી [-ળે આવવુ=(નકામું) વચ્ચે અડફટમા આવવું]

અંટોળ વિ૰ જ્યા ત્યા અટવાતુ, રખડતુ (૨) ભારબોજ વિનાનુ (૩) નકામું. ૰કાટલું ન૰ ખોટું વજન (૨) [લા] નકામુ રખડતુ-કયાંયે જેનો સમાસ ન થતો હોય એવુ માણસ

અંડ ન૰[સં.] પેળ, ગોળી (ગુહ્યાંગની) (૨) ઈંડું ૰કટાહ પું૰ સામાન્ય ઈંડાનું અથવા બ્રહ્માંડનુ કોચલું. ૰કોશ(-ષ)પું૰ પેળની કોથળી. ૰જ વિ૰ ઈંડામાથી જન્મેલુ ૰ભિત્તિ સ્ત્રી૰ઈંડાનુ કોચલું ૰વર્ધ(-ર્ધ)ન ન૰, ૰વૃદ્ધિ સ્ત્રી૰ અંડકોષ મોટો થઈ જવાનો રોગ -ડાકાર, -ડાકૃતિ વિ૰ ઈંડાના આકારનુ, લંબગોળ

અંડળ વિ૰ વગર મહેનતનું, હરામનુ ૰ગંડળ વિ૰ ખરુંખોટું, ભેળસેળ

અંડાકાર,અંડાકૃતિ વિ૰[સં] જુઓ 'અંડ'મા

અંડૂસ પું૰ અંડ, ગોળી (ગુહ્યાંગની) (૨) ન૰ સીતાફળ

અંડોળ વિ૰ [સં આંદોલ] ડોલતુ, ઝોલા ખાતુ (પ.)

અંત પું૰ [સં] છેડો, છેવટનો ભાગ(૨)સમાપ્તિ, આખર (૩) હદ, સીમા (૪) મરણ, વિનાશ [-આણવો, લાવવો=પૂરુ કરવુ (૨) નાશ કરવો -આવવો=પૂરુ થવુ (૨) નાશ પામવુ. -કાઢવો=છેવટ સુધી છોડવુ નહિ. ખરેખર તપાસીને તાગ મેળવવો (૨) કંટાળો આપવો, પજવવું; દમ કાઢવો -લેવો=અંત કાઢવો (૨) આખર આવે ત્યા સુધી વળગ્યા રહેવુ] ૰ક પું૰ ઘાતક મારો(૨)કાળ, મરણ (૩)[સં] યમ. ૰કાલ(-ળ) પું૰ આખરનો સમય(૨) મોતની ઘડી ૰કાળિયું વિ૰ અંતકાળ વખતે કામ આવે એવું ૰વંત વિ૰નાશવંત ૰વેળા સ્ત્રી૰ મરણકાળ. ૰શય્યા સ્ત્રી૰ મરણપથારી

અંતર્ અ૰ [સં] જુઓ 'અંતરો' પછી

અંતર વિ૰[સં] અંદરનુ(૨)નજીકનુ (૩) ન૰ અંદરનો ભાગ (૪) અંતઃકરણ; મન (૫) અવકાશ, છેટુ (૬) વચલો કાળ (૭) તફાવત (૮) ભેદ, જુદાઈ (૯) સમાસને અંતે 'અન્ય', 'બીજું' એવા અર્થમા ઉદા૰ 'રૂપાંતર' (૧૦) સ્ત્રી૰ ('ખબર' જોડે) સમાચાર ઉદા૰ એની કાંઈ ખબર કે અંતર નથી [-ખોલવુ=મનની વાત સાફ કહી દેવી (૨) મનનું ભીતર ઉઘાડુ કરવુ -પડવું=બે વચ્ચે છેટુ રહેવુ (૨) તફાવત હોવો (૩) મનમા જુદાઈ આવવી -રાખવું=જુદાઈ ગણવી; મન મૂકીને ન વર્તવુ, પરાયુ માનવુ.]૰ચિહ્ન ન૰ બે વચ્ચે અંતર-તફાવતનુ ~ આવુ ચિહ્ન (ગ.). ૰છાલ સ્ત્રી૰ અંદરની છાલ. ૰જકાત સ્ત્રી૰ દેશની અંદર આવતા માલ ઉપર લેવાતી જકાત ૰જામી [સં યામી] વિ૰ (૨) પું૰ જુઓ અંતર્જામી. ૰જ્ઞ વિ૰ અંદરની વાત જાણનારુ ૰તમ વિ૰ છેક અંદરનુ ૰તર વિ૰ વધારે અંદરનુ ૰દૃષ્ટિ સ્ત્રી૰ અંદર -આત્મા તરફ વળેલી દૃષ્ટિ ૰નાદ પું૰અંતઃકરણનો અવાજ ૰પટ ન૰ આડુ કપડુ તે-પડદો ૰બાહ્ય વિ૰ અંદરનુ ને બહારનુ ૰વાસિયું [સં. वासस्] ન૰ શ્રાદ્ધ સરાવતા ખભા ઉપર નાખવાનો લૂગડાનો કકડો ૰વૃત્તિ સ્ત્રી૰ અંતઃકરણની ઇચ્છા, મનોભાવ -રાઈ સ્ત્રી૰ અંતર, છેટુ (૨) જુદાઈ

અંતરવેલ સ્ત્રી૰ એક વેલ, અમરવેલ

અંતરસ ન૰[જુઓ અંતરાશ] પાણી કે ખોરાકનુ શ્વાસનળીમા પેસી જવુ તે, અંતરાશ

અંતરવાસિયુ ન૰ જુઓ 'અંતરમા'

અંતરવાસો ન૰ [સં अंतर+वासस्] વિવાહ વગેરે શુભકામોમા વિધિ વખતે પાવડીનો છેડો કાઢવામા આવે છે તે [-કરવો]

અંતરાઈ સ્ત્રી૰ જુઓ 'અંતર'મા

અંતરાત્મા પું૰ [સં] જુઓ 'અંતર'મા

અંતરાય પું૦[સં] અડચણ, વિઘ્ન. [–આવવો, પડવો=વિઘ્ન થવું, વચ્ચે રોકાણ કે અડચણ આવવી –કરવો=હરકત પાડવી, વચ્ચે આવવું]૦ક,–યી વિ૦આડે આવતું, વિઘ્નકર્તા

અંતરાલ (–ળ) ન૦ [સં] વચમાની જગ્યા, ગાળો, વચગાળો (૨)મંદિરનો ગભાર ને ચાચર વચ્ચેનો ભાગ (૩) અંતર(૪)અવકાશ, જગા

અંતરાવું અ૦ક્રિ૦'આંતરવું'નું કર્મણિ, રોકાવું, સપડાવું,ઘેરાઈ જવું –મણ સ્ત્રી૦અંતરાવું તે

અંતરાશ (–સ) સ્ત્રી૦, ન૦ [સં अन्तराशन] જુઓ અંતરસ

અંતરાળ ન૦ જુઓ અંતરાલ

અંતરિ(–રી)ક્ષ ન૦ [સં] આકાશ, ગગનમંડળ

અંતરિત વિ૦ [સં] વચ્ચે આંતરાની જેમ આવેલું (૨) ઢંકાયેલું, પડદા પાછળનું (૩) આંતરી લીધેલું (૪) વિયોજિત

અંતરિયાળ અ૦[સં अंतराल]અધવચ, અધ્ધર

અંતરો પું૦[સં अंतरा] ધ્રુપદના ત્રણ ભાગમાંનો બીજો, આંતરો, ધ્રુવપદ પછી આવતી દરેક ટૂંક

અંતર્ અ૦ [સં]'અંદરનું' 'અંદર આવતું' એવા અર્થમાં શબ્દની પૂર્વે –રંગ વિ૦નજીકનું, અંદરના ભાગનું (૨) આત્મીય, દિલોજાન(૩) વિશ્વાસુ (૪) ન૦ અંદરનો ભાગ –રાત્મા પું૦ જીવાત્મા (૨) અંતઃકરણ –રિન્દ્રિય સ્ત્રી૦ અંતઃકરણ, મન –ર્કલહ પું૦ માહોમાહે કજિયો –ર્ગત વિ૦અંદર સમાયેલું –ર્ગત કોણ પું૦'ઇન્કલૂડેડ ઍન્ગલ' (ગ.) –ર્ગર્ભ વિ૦ જેની અંદર ગર્ભ છે એવું, ગર્ભયુક્ત –ર્ગુહા સ્ત્રી૦અંદરની ગુફા,હૃદય –ર્ગૂઢ વિ૦ અંતરમાં–અંદર છુપાયેલું –ર્ગૃહ ન૦ ઘરનો અંદરનો ખંડ–ભાગ –ર્ગોળ વિ૦ અંદરપડતો વર્તુલાકાર, 'કૉન્કેવ' (૨) પું૦ અંદરપડતો વર્તુલાકાર –ર્ચ(–ક્ષ)ક્ષુ વિ૦ અંતરદૃષ્ટિવાળું (૨)ન૦જ્ઞાનચક્ષુ –ર્જા(–ર્યા)મી વિ૦મનોવૃત્તિ જાણનારું (૨)પું૦પરમાત્મા.–ર્જ્ઞાન ન૦અંદરનું –ગૂઢ જ્ઞાન (૨) અંદરનું–સાહજિક જ્ઞાન –ર્દર્શન ન૦અંદરનું ખરું દર્શન –ર્દર્શી વિ૦ અંદર જોતું –ર્દશા સ્ત્રી૦ અંદરની–ખરી હાલત (૨)અંતરની–મનની સ્થિતિ (૩) [જ્યો] (માણસની સ્થિતિ ઉપર) એક ગ્રહની મહાદશામાં આવતી બીજા ગ્રહોની ટૂંકી દશા –ર્દાહ પું૦ અંદરની ગરમી (તાવ, કામ, ઇત્યાદિની) (૨)હૃદયની બળતરા–દાઝ –ર્દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ અંતરદૃષ્ટિ, –ર્દ્વાર ન૦અંદરનું કે છૂપું દ્વાર –ર્ધાન ન૦અદૃશ્ય–અલોપ થવું તે –ર્નાટક ન૦ નાટકની અંદરનું (પેટા) નાટક. –ર્નાદ પું૦ અંતરનાદ –ર્નિગ્રહ પું૦ અંદરનો નિગ્રહ–કાબુ –ર્નિષ્ઠ વિ૦ ધ્યાનસ્થ, આત્મનિષ્ઠ –ર્નિહિત વિ૦ અંદર મૂકેલું –ર્ભાવ પું૦ સમાવેશ, અંદર હોવાપણું (૨) અંતરની વૃત્તિ કે ભાવ –ર્ભૂત વિ૦ અંદર સમાયેલું–રહેલું –ર્ભેદી વિ૦ અંતરને ભેદે એવું, સોંસરું (૨) મન સમજી જનારું –ર્મુખ વિ૦ અંદર વળેલું, આત્મચિંતનપરાયણ –ર્ય વિ૦ અંતરનું, અંદરનું –ર્યામી વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ અંતર્જામી –ર્લાપિકા સ્ત્રી૦ અંદરના અક્ષરો અમુક રીતે ગોઠવવાથી બીજો અર્થ નીકળે એવી કાવ્યરચના –ર્લીન વિ૦ અંદર લીન થયેલું. –ર્વર્તી વિ૦ અંદરનું,અંતર્ગત –ર્વર્ધિષ્ણુ વિ૦(વનસ્પતિશાસ્ત્રમાં) પોતાની અંદરથી નવું બીજ નિપજાવે એવી જાતનું જેમ કે શેરડી –ર્વાહી વિ૦ અંદર–સપાટી નીચે વહેતું –ર્વૃત્તિ સ્ત્રી૦ અંતરવૃત્તિ –ર્વિકાર પું૦ અંદરનો–મનનો વિકાર –ર્વેદના સ્ત્રી૦ હૃદયની વેદના –ર્વેદિ(–દી) સ્ત્રી૦(સં)ગંગા અને યમુના વચ્ચેનો પ્રદેશ –ર્વેધ પું૦ ઘરના બારણાં મૂકવામાં થયેલો દોષ –ર્વેર ન૦ હાડવેર, અંદરનું ઊંડું વેર –ર્વેરી વિ૦ હાડવેરી –ર્વ્યથા સ્ત્રી૦ અંતરની–અંદરની વ્યથા –ર્વ્યાધિ પું૦ અંતરમાં–હાડમાં થયેલો રોગ. –ર્વ્રણ પું૦ અંદરનો જખમ –ર્હિત વિ૦ ગુપ્ત, અદૃશ્ય –શ્ચક્ષુ વિ૦(૨)ન૦જુઓ અંતર્ચક્ષુ –સ્તત્ત્વ ન૦ આંતરિક તત્ત્વ, સાર

અંતસ્થ વિ૦ [સં] અંતે આવતું

અંત(–ત)સ્થ વિ૦[સં]અંદર રહેલું, વચમાં રહેલું, અંદરનું (૨)[વ્યા] સ્વર અને વ્યંજન બંનેના ધર્મવાળો (અર્ધસ્વર)

અંતઃ [સં] શબ્દની પૂર્વે 'અંદરનું', 'વચમાં' એવા અર્થમાં ૰કરણ ન૰ જ્ઞાન, સુખાદિના અનુભવનું સાધન; મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર એ પદોથી ઓળખાતી અંદરની ઇંદ્રિય (૨) અંતર; હૃદય, 'કૉન્સ્યન્સ' [—ના લાળા=અંતરનો બળાપો કે ચિંતા. —નો ધક્કો=ભારે જબરો આઘાત, મોટું મર્મસ્પર્શી દુઃખ.] ૰કેંદ્ર ન૰ અંદરનું મધ્યબિંદુ, 'ઇનસેન્ટર' (ગ) ૰કોણ પું૰ 'ઇન્ટીરિયર ઍન્ગલ' (૨) 'ઇન્ટર્નલ ઍન્ગલ' (ગ) ૰કોપ પું૰ આંતરિક તોફાન (૨) દિલની અંદરનો ગુસ્સો ૰ક્ષોભ પું૰ આંતરિક ક્ષોભ–અશાંતિ. ૰પંચક ન૰ મન, બુદ્ધિ ચિત્ત, અહંકાર, અને જીવ એ પાંચનું જૂથ ૰પાત પું૰ (શબ્દનું) વચ્ચે આવવું–પડવું તે (વ્યા.) ૰પાતી વિ૰ વચ્ચે આવેલું ૰પુર ન૰ જનાનખાનું ૰પુરિકા સ્ત્રી૰ અંતપુરની સ્ત્રી ૰પ્રવાહ પું૰ અંદરનો–છૂપો પ્રવાહ ૰પ્રકૃતિ સ્ત્રી૰ મૂળ સ્વભાવ (૨) રાજનો ખાનગી વજીર ૰પ્રવેશ પું૰ અંદરના ભાગમાં દાખલ થવું તે ૰પ્રવેશી વિ૰ અંતપ્રવેશ કરતું. ૰પ્રેરણા સ્ત્રી૰ જુઓ સહજબુદ્ધિ ૰શત્રુ પું૰ અંદરનો–ઘરનો માણસ છતાં શત્રુ (૨) હૃદયમાં રહેલો દુશ્મન (કામ ક્રોધાદિ) ૰શલ્ય પું૰, ન૰ અંદરનું–છૂપું શલ્ય ૰શાસ્તા પું૰ અંદરનો શાસ્તા–અંતરાત્મા, ધર્મબુદ્ધિ ૰સત્ત્વા વિ૰ સ્ત્રી૰ સગર્ભા ૰સુખ ન૰ આંતરિક સુખ. ૰સ્થ વિ૰ જુઓ અંત(–ત)સ્થ ૰સ્થલ (–ળ) ન૰ અંદરનું—મર્મસ્થળ. ૰સ્ફૂર્તિ (–ત્તિ) સ્ત્રી૰ આંતરિક સ્ફૂર્તિ. ૰સ્વરૂપ ન૰ આંતરિક—અંદરનું સ્વરૂપ

અંતિક વ૰ [સં] પાસેનું, નજીકનું

અંતિમ વિ૰ [સં] છેલ્લું, છેવટનું (૨) સામે છેડે હોય એવું, જહાલ ૰તા સ્ત્રી૰

અંતિયું વિ૰ [સં. अंत] છેલ્લું, છેવટનું, અંતે આવેલું (૨) [લા] બહુ જ ખિજાયેલું, મરણિયું, જીવ ઉપર આવેલું [અંતિયાં કરવાં=ખિજાઈ કે કાયર થઈને છાળિયાં કરવાં (૨) મરણિયા થઈને વર્તવું]

અંતીપંતી સ્ત્રી૰ એક રમત

અંતે અ૰ [સં.] છેવટે, આખરે

અંતેવાસી વિ૰ [સં.] પાસે રહેનારું (૨) પું૰ (ગુરુની સમીપ રહેનાર) શિષ્ય

અંત્ય વિ૰ [સં.] છેવટનું; છેલ્લું. ૰કર્મ ન૰, ૰ક્રિયા સ્ત્રી૰ અગ્નિસંસ્કાર ૰ગમન ન૰ શ્રેષ્ઠ વર્ણની સ્ત્રીનો કનિષ્ઠ વર્ણના પુરુષ સાથેનો સંબંધ ૰જ વિ૰ પંચમ વર્ણનું, અસ્પૃશ્ય ગણાતી વર્ણનું (૨) પું૰ એ વર્ણનો માણસ ૰જાશ્રમ પું૰ અંત્યજોને રહેવા તથા કેળવણી લેવાની સંસ્થા ૰જોદ્ધાર પું૰ અંત્યજનો ઉદ્ધાર ૰ત્ર ન૰. ૰પદ ન૰ ગુણોત્તરનું અંત્ય પદ (ગ) ૰યમક પું૰ છેવટના અક્ષરોનો યમક–પ્રાસ —ત્યાક્ષર પું૰ અંત્ય — છેલ્લો અક્ષર. —ત્યાક્ષરી સ્ત્રી૰ બોલાયેલી કવિતાના છેલ્લા અક્ષરથી શરૂ થતી બીજી કવિતા બોલવાની રમત —ત્યાનુપ્રાસ પું૰ અંતે આવતો અનુપ્રાસ —ત્યાવસ્થા સ્ત્રી૰ છેલ્લી–આખરની સ્થિતિ (૨) ઘડપણ —ત્યાશ્રમ પું૰ અંત્ય આશ્રમ–સંન્યસ્તાશ્રમ —ત્યાશ્રમી વિ૰ સંન્યાસી —ત્યેષ્ટિ સ્ત્રી૰ અંત્યક્રિયા [જાળું

અંત્ર ન૰ [સં] આંતરડું. ૰જાળ સ્ત્રી૰ આંતરડાનું

અંદર અ૰ [ફા] માં; મહીં ૰ખાને, ૰થી અ૰ અંદરથી, છૂપી રીતે

અંદાજ પું૰ [ફા.] અડસટ્ટો; શુમાર, આશરો. [—કાઢવો=અડસટ્ટાનો હિસાબ કરવો—તેનો આશરો મેળવવો, શુમારે કેટલું તે જોવું; અનુમાન કરવું —લેવો=કસી જોવું, અજમાવવું, જેથી અંદાજ મળે. —હોવો=મર્યાદા હોવી, આશરે કાંઈક નક્કી હદ હોવી] ૰પત્ર, ૰પત્રક પું૰, ન૰ (વ્યક્તિ કે સંસ્થાનાં) વાર્ષિક આવક અને ખર્ચનો અંદાજી હિસાબ બતાવતું કાગળિયું; 'બજેટ'. —જી વિ૰ અંદાજથી નક્કી કરેલું [સાંકળ

અંદુ(–દૂ)ક સ્ત્રી૰ [સં] હાથીને પગે બાંધવાની

અંદેશ(–શો) પું૰ [ફા.] સંદેહ, વહેમ. [—આવવો, જવો=સંદેહ પેદા થવો, વહેમ પડવો. —આણવો, લાવવો=શંકા કરવી;

વહેમાવુ -રાખવો=મનમાં વહેમ ધારણ કરવો, વહેમાયા કરવુ]

અંદોલન ન૦[સં]આંદોલન -વુ સ૦ક્રિ૦[સં અંદોલ્ય્, પ્રા અંદોલ] હીંચોળવુ, ઝુલાવવુ

અંધ વિ૦[સં]આંધળુ (૨)[લા] વગર સમજનુ, વિવેકહીન ૦ક વિ૦ઝાખુ,ઝળઝળુ(૨)ફીકુ(૩) પુ૦(સ) એક રાક્ષસ. ૦કારે પુ૦ અંધારુ ૦કૂપ પુ૦ અંધારો કૂવો (૨) ઝાડ ઝાખર કે બીજે કારણે ન દેખાવાથી ફસાઈ પડાય એવો કૂવો (૩) [સ] એક નરક ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ આંધળાપણુ ૦તામિસ્ર પુ૦ પૂર્ણ અંધકાર (૨) અજ્ઞાન ૦પરંપરા સ્ત્રી૦ આંધળાઓની હાર (જોયા વિચાર્યા વિના ચાલનારાઓની મંડળી) ૦પૂજા સ્ત્રી૦ આંધળી પૂજા ૦પરંપરાન્યાય પુ૦જોયા વિચાર્યા વિના આંધળાઓની પેઠે એકની પાછળ બીજાએ ગાડરિયા પ્રવાહે ચાલવુ તે ન્યાય ૦પંગુન્યાય પુ૦ આંધળો ને પાંગળો પરસ્પર સહાયથી કામ ઉકેલે એવો ન્યાય ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ આંધળી— વગર સમજની ભક્તિ ૦શ્રદ્ધા સ્ત્રી૦આંધળી— વગર સમજની શ્રદ્ધા ૦હસ્તીન્યાય પુ૦ હાથીના પગ જોનાર આંધળો એને થાભલા જેવો કલ્પે, કાન જોનાર સૂપડા જેવો કલ્પે,એવો ન્યાય

અંધરાવુ અ૦ક્રિ૦ જુઓ અંધારવુ

અંધશ્રદ્ધા સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ 'અંધ'મા

અંધાધૂની સ્ત્રી૦ જુઓ અંધાધૂધી

અંધાધૂધ(-ધી) સ્ત્રી૦ [हिं म अंधाधुंध] અરાજકતા, અતિશય અવ્યવસ્થા

અંધાપો પુ૦ આંધળાપણુ

અંધાર પુ૦ [સં अंधकार] અંધારુ ૦કાળુ વિ૦ અંધારા જેવુ કાળુ ૦કોટ પુ૦ વરસાદનો ગોરંભો, એથી થતુ અંધારુ ૦કોટડી સ્ત્રી૦ અંધારી ઓરડી (૨) તુરંગ,કેદખાનુ ૦પછેડી સ્ત્રી૦, ૦પછેડો પુ૦ જે ઓઢવાથી અદૃશ્ય કે અછતુ રહેવાય એવુ (કાળુ કે જાદુઈ) વસ્ત્ર (૨) [લા]ગુપ્ત કે અજ્ઞાત રહેવું તે [-ઓઢવી,-વો, પહેરવો=ગુપ્ત કે અજ્ઞાત થઈ જવુ (જાદુથી કે કાળુ વસ્ત્ર પહેરી લઈને) -ઓઢાડવો= સામાને ભૂરકી નાખવો,ભ્રમમા નાખવો કે જેથી બીજુ સૂઝી ન શકે, ખરી સૂઝ પડવા ન દેવી] ૦પટો પુ૦ આંખે બાંધવાનો પટો, અંધારી (૨) એવી એક રમત. ૦પિછોડી સ્ત્રી૦, ૦પિછેડો પુ૦ જુઓ અંધારપછેડી ૦વુ અ૦ ક્રિ૦ વાદળાંથી આકાશ ઘેરાવુ—ઘનઘોર થવુ -રા ન૦ બ૦વ૦ આંખ સ્પષ્ટ ન દેખી શકે તેવુ થવુ તે, ચક્કર, તમ્મર [-આવવા=ન દેખાવુ, તમ્મર આવવી -ઉલેચવા=(પ્રકાશ મેળવવા) મિથ્યા પ્રયત્ન કરવો] -રિયુ વિ૦ અંધારાવાળુ (૨) ન૦ જેમાં ચંદ્ર ન દેખાય એવુ પખવાડિયુ, કૃષ્ણપક્ષ -રિયુ અજવાળિયુ ન૦ એક રમત -રી સ્ત્રી૦ આંખ ઢાંકણી, આંખનો ડાબડો (૨) ઘાણીનું એક ઓજાર (૩) ભૂરકી (૪) તમ્મર (૫) જેલની અંધારી કોટડી કે તેમા પૂરી રાખવાની સજા

અંધારુ ન૦[સં अंधकार] પ્રકાશનો અભાવ, ન દેખાય તેવી પ્રકાશની સ્થિતિ (૨) [લા] અવ્યવસ્થા,અંધેર (૩) ગુપ્તતા,અપ્રસિદ્ધિ (૪) અજ્ઞાન (૫) વિ૦ અંધારાવાળુ, પ્રકાશ વિનાનું [-રામા કુટાવુ=ન દેખાવા-સમજાવાથી ફોગટ ફાંફા મારવા, અથડાવુ -રામા જવુ= ધ્યાન બહાર કાંઈ બનવું,જેથી અજાણ રહીએ -રામા રહેવુ=અજ્ઞાન રહેવુ (૨) જાહેરમા ન આવવુ, અપ્રસિદ્ધ કે ગુપ્ત રહેવુ (-રામાં રાખવુ તેના પ્રેરક અર્થમા) અંધારા ઉલેચવાં જુઓ 'અંધાર'માં -કરવું=અંધારુ થાય કે પડે એમ વર્તવુ -થવું=રાત પડવી -પડવુ=(પ્રકાશ વચ્ચે કાંઈ આવવાથી)અંધારુ થવુ પ્રકાશ આવતો રોકાવો -મૂકવુ=(પ્રકાશ વચ્ચેથી) ખસવુ જેથી અજવાળુ આવે -વળવુ=અંધકાર કે અંધેર ફેલાવુ]

અંધારુ ઘોર વિ૦ (૨)ન૦ ખૂબ ઘાડુ અંધારુ

અંધું વિ૦ [સં अंध] આંધળુ -ઘેમૂસ વિ૦ હૈયાફૂટુ

અંધેર ન૦[સં अंधकार] અવ્યવસ્થા,અરાજકતા -રી (૦નગરી) સ્ત્રી૦ (સ) અરાજકતાના ધામરૂપ એક કલ્પિત નગરી, સાવ અંધાધૂંધી

અંબ ન૦ [સં अंबु] પાણી

અંબ સ્ત્રી૦ [સં] અંબા, મા, દેવી

અંબટ વિ૦ [म,सं.अम्ल] ખાટું
અંબર ન૦ [सं] આકાશ (૨) વસ્ત્ર (૩) કસબી બુટ્ટાવાળી રેશમી સાડી (૪) એક સુગંધી પદાર્થ
અંબરીષ પું૦ [सं] (સં) વિષ્ણુના અનન્ય ભક્ત તરીકે પ્રસિદ્ધ સૂર્યવંશી રાજા
અંબષ્ઠ પું૦ [सं] બ્રાહ્મણથી વાણિયણને થયેલો પુત્ર (૨) મહાવત
અંબળાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ અમળાવું
અંબા સ્ત્રી૦ [स] મા (૨) [स] દુર્ગા ૦જી સ્ત્રી૦ (સં) અંબા ભવાની કે એમનું ધામ આબુ ૦ભવાની સ્ત્રી૦ (સં) એક દેવી
અંબાટ પું૦ [જુઓ અંબાવું] ખાટા પદાર્થની દાંતને થતી અસર
અંબાડ પું૦ (કા) અંબાટ (૨) આંખમાં તીવ્ર ઔષધ નાખ્યા પછી અમુક વખત સુધી તેની જે અસર પહોંચે છે તે
અંબાડાં ન૦બ૦વ૦ [सं. आम्रातक, प्रा अंबाडग] એક જાતનાં ખાટાં ફળ [ઉંબાડિયું
અંબાડિયું ન૦ છાણાંનો ઢગલો (૨) જુઓ
અંબાડી સ્ત્રી૦ [म] એક (ખાટા પાનની) ભાજી
અંબાડી સ્ત્રી૦ [अ अम्मारी] હાથી ઉપરની બેઠક ૦નશીન વિ૦ અંબાડી પર બેઠેલું
અંબોડો પું૦ [म, हि अंबडा, જુઓ 'અંબોડો'] ભીડી
અંબાર પું૦ [अ इंबार] ઢગલો, ભંડાર
અંબાલિકા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં) પાંડુ રાજાની માતા -કેય પું૦ (સં) પાંડુ [ખટાઈ જવું
અંબાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं अम्ल, प्रा अंब]
અંબિકા સ્ત્રી૦ [सं] (સં) અંબા ભવાની (૨) ધૃતરાષ્ટ્રની માતા -કેય પું૦ (સં) ધૃતરાષ્ટ્ર
અંબુ ન૦ [सं.] પાણી ૦જ વિ૦ પાણીમાં ઊપજેલું (૨) ન૦ કમળ (૩) પું૦ ચંદ્ર ૦જા સ્ત્રી૦ લક્ષ્મી ૦દ, ૦ધર, ૦વાહ પું૦ વાદળ. ૦ધિ, ૦નિધિ, ૦રાશિ પું૦ સમુદ્ર ૦રુહ ન૦ કમળ
અંબોટી ન૦ એક વનસ્પતિ

અંબોળિયું ન૦ જુઓ આંબોળિયું
અંબોડો પું૦ [दे. आमोड] માથાના કેશની પાછળ વાળવામાં આવતી ગાંઠ [-લેવો = અંબોડો ગૂંથીને બાંધવો -વાળવો = અંબોડાની ગાંઠ બાંધવી] -ડી સ્ત્રી૦ નાનો અંબોડો. -રડો પું૦ (પ) અંબોડો
અંબોળવું સ૦ ક્રિ૦ ખટાશ લગાડવી (૨) ઉમેરવું, વધારવું
અંભ ન૦ [सं.] અંબ, પાણી -ભોજ, -ભોરુહ ન૦ કમળ. -ભોદ, -ભોધર પું૦ વાદળ -ભોધિ, -ભોનિધિ પું૦ સમુદ્ર, અંબુધિ
અંભા અ૦ (રવ૦) (ગાય-વાછરડાનું બોલવું)
અંભોજ,-રુહ,-દ,-ધર,-ધિ, -નિધિ [सं] જુઓ 'અંભ'માં
અંશ પું૦ [सं] ભાગ (૨) વર્તુલનો ૩૬૦મો ભાગ (૩) અપૂર્ણાંકમાં લીટી ઉપરનો અંક, પૂર્ણ સંખ્યાના છેદોમાંથી લીધેલા વિભાગ (૪) વાદી જ હોવો જોઈએ એવો ગ્રહનાત્મક સ્વર (સંગીત) ૦ક પું૦ ભાગિયો (૨) વારસ ૦તઃ અ૦ કાંઈક અંશે, અમુક દરજ્જે ૦પતિ પું૦ વારસ (૨) અંશાવતાર ૦ભાગી વિ૦ અંશ-ભાગ લેવાના અધિકારવાળું, ભાગ પડાવનાર (૨) પું૦ એવો માણસ ૦ભૂત વિ૦ અંશરૂપ -શાવતાર પું૦ જેમાં ઈશ્વરની વિભૂતિનો માત્ર અંશ હોય તેવો અવતાર -શાંશ પું૦ ભાગનો ભાગ. -શાંશીભાવ પું૦ અવયવ અને અવયવીનો સંબંધ (વ્યા) -શિક વિ૦ થોડું, થોડા ભાગનું -શી વિ૦ અંશવાળું (૨) ભાગ પડાવનારું ભાગિયું (૩) અવયવી, ભાગવાળું -શીજન પું૦ દેવાંશી માણસ
અંશુ ન૦ [सं.] કિરણ ૦માન(-લી) પું૦ સૂર્ય
અંશુક ન૦ [सं] ઝીણું કપડું (૨) રેશમી કપડું
અંસ પું૦ [सं] ખભો
અંહ અ૦ (રવ૦) કરડાકી, ક્રોધ કે ખુમારીનો ઉદ્ગાર

આ

આ પુ૦ [સં] સંસ્કૃત કુટુંબની વર્ણમાળાનો બીજો અક્ષર–એક સ્વર (૨) વ્યંજનથી શરૂ થતા શબ્દની પૂર્વે '–ની શરૂઆતથી' કે '–એટલે સુધી' એવા અર્થમા અ૦ બનાવે ઉદા૦ 'આજન્મ' 'આકંઠ' (૩) ઉપસર્ગ ઓછાપણું, અલ્પતા બતાવે ઉદા૦ આકંપ ઊલટાપણું બતાવે ઉદા૦ આગમન '–ની તરફ, –ની પાસે' એવા અર્થમાં ઉદા૦ 'આકર્ષણ' 'ચારે તરફ' એવા અર્થમાં ઉદા૦ 'આવર્ત' 'ઉપર' એવા અર્થમા ઉદા૦ આરોહ (૪) સંસ્કૃત વ્યાકરણ પ્રમાણે અકારાન્ત વિ૦નું વિ૦ સ્ત્રી૦ રૂપ બનાવે ઉદા૦ સુશીલ – લા ૦કાર પુ૦ 'આ' અક્ષર કે ઉચ્ચાર ૦કારાન્ત વિ૦ અંતે આકારવાળુ

આ સ૦ (૨) વિ૦ [સં अयम्] 'નજીકનું', 'બતાવેલું તે' –નિર્દિષ્ટ – એવા અર્થનું દર્શક સર્વનામ કે વિશેષણ

–આ અંકને છેડે લાગતાં તે અંકના (પુ૦ બ૦વ૦મા) 'આંક કે ઘડિયો' એ અર્થ બતાવે છે ઉદા૦ એકા, દુયા, તરિયા, અગિયારા, વીસા વગેરે

આ અ૦ (રવ૦) મોઢું ઊઘડવાનો સામાન્ય અવાજ ('આ આ કરતો રહી ગયો')

આઇતવાર પુ૦ [જુઓ આદિત્યવાર] રવિવાર

આઇસ પુ૦ [इं] બરફ ૦ક્રીમ પુ૦ ખાંડ, મસાલો વગેરે નાખીને બરફ વડે ઠારેલા (દૂધ, આમરસ વગેરે) પ્રવાહીની વાની

આઈ સ્ત્રી૦ [म, सं आर्या?] મા (૨) દાદી (૩) દેવી ૦જી સ્ત્રી૦ સાસુ

–આઈ પ્રત્યય વિ૦ ઉપરથી (સ્ત્રી૦) ભાવવાચક નામ બનાવે છે ઉદા૦ મોટાઈ, ગરીબાઈ, લંબાઈ (૨) ક્રિ૦ પરથી પણ બનાવે છે ઉદા૦ લડવું–લડાઈ, છાપવું–છપાઈ વગેરે

આઈન પુ૦ [फा] કાયદો

આઈન પુ૦ [फा आईनह्] આયનો, અરીસો

આઈન પુ૦ [म] એક ઝાડ (સાદડો) જેનું ઇમારતી લાકડું થાય છે [सं अर्जुन]

આઉ ન૦ બાવલું, અડણ

આઉ પ્રત્યય [मं आलु?] ક્રિ૦ પરથી (તે ક્રિયાના ગુણવાળું એવા અર્થનું) વિ૦ બનાવે છે ઉદા૦ ટકાઉ, ઉપજાઉ, કમાઉ

આક, ૦ડો પુ૦ [सं अर्क] એક વનસ્પતિ ૦ડિયું વિ૦ આકડાનું (૨) ન૦ આકડાનું રૂ (૩) આકડાનું દૂધ એકઠું કરવાનું ડિંગડું ૦ડી સ્ત્રી૦ આકડાની એક જાત [આકડાના તૂર ઊડી જવા કે તેની પેઠે ઊડી જવું= જોતજોતામા–જરા વારમા ગબગ કે પાયમાલ થઈ જવું, નાશ પામવું, ખતમ થઈ જવું આકડા વાવવા=કજિયો કે અણબનાવ કર્યા કરવો આકડી પરણાવવી=ત્રીજી વારનું લગ્ન અશુભ મનાતું હોવાથી ને 'ચોથી ચોક પૂરે' એમ ચોથું શુભ ગણાવાથી, ત્રીજા લગ્ન વખતે તેના અવેજમા આકડી સાથે નામનું લગ્ન કરવું, જેથી ખરું લગ્ન ચોથે નંબરે આવે]

આકએકલી સ્ત્રી૦ (કા) એક રમત

આકર પુ૦ [मं] ખાણ (૨) જથો, સમૂહ ૦ગ્રંથ પુ૦ આકરરૂપ પ્રમાણભૂત ગ્રંથ

આકરણ સ્ત્રી૦ [मं आकृ?] બૂમ પાડી–ઘાંટો પાડીને બોલાવવું તે

આકરું વિ૦ [आ+कटु?] તીવ્ર, સખત, અસહ્ય (૨) કઠણ, મુશ્કેલ (૩) આકળું, ગરમ સ્વભાવનું (૪) ભાવમાં આકરું, મોઘું [–પડવું =સખત કે વસમું કે મોઘું લાગવું આકરો રૂપિયો=હલકા ભેગવાળો રૂપિયો]

આકર્ણ અ૦ [सं] કાન સુધી

આકર્ષ પુ૦ [सं] ખેંચાણ (૨) કસોટી (૩) પાસા રમવા તે, જુગાર (૪) લોહચુંબક ૦ક વિ૦ ખેંચાણ કરે તેવું (૨) મોહક ૦ણ ન૦ ખેંચાણ (૨) મોહ ૦ણી સ્ત્રી૦ અંકોડી, આકડાવાળી લાકડી ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ખેંચવું (૨) મોહ પમાડવું –ર્ષિત વિ૦ આકર્ષાયેલું –ર્ષી વિ૦ આકર્ષક

આકલન ન૦ [सं] ગ્રહણ કરવું પકડવું તે (૨) કળવું–સમજવું તે (૩) ગણવું તે ૦શક્તિ

સ્ત્રી૦ આકલનાની શક્તિ -વું સ૦ ક્રિ૦ [સં आकल्] આકલન કરવુ
આકલિત વિ૦[સં] જણાયેલુ, સમજાયેલુ (૨) પકડાયેલુ (૩) અંદર લીધેલુ, ગૂંથાયેલુ
આકલ્પ અ૦[સં] એક કલ્પ - ચારે યુગ લગી
આકષ પુ૦ [સં] કસોટીનો પથરો [કાચુંકોરું
આકસબાકસ ન૦ આ તે, ગમે તે, પરચૂરણ (૨)
આકસ્મિક વિ૦ [સં] ઓચિંતું, અણધાર્યું, અકસ્માત બનતુ [ગભરાયેલું
આકળવિકળ વિ૦ [સં आकुलव्याकुल]
આકળું વિ૦ [સં आकुल] અધીરુ, ઉતાવળુ (૨) ઝટ ગુસ્સે થઈ જાય એવા સ્વભાવનુ -ળાશ સ્ત્રી૦ આકળાપણુ, અધીરાઈ
આકંઠ અ૦ [સં] ગળા સુધી
આકંપ પુ૦[સં] સહેજ ધ્રુજારી ૦ન ન૦ સહેજ ધ્રૂજવુ તે -પિત વિ૦ સહેજ ધ્રૂજતુ
આકા(-ગા) પુ૦ [ત્ર] શેઠ [છેડવુ
આકાડો(-ડો)ડી સ્ત્રી૦ [આક+ડોડી] આકડાનુ
આકાર પુ૦ [સં] આકૃતિ, ઘાટ (૨) જુઓ 'આ'મા (૩) વિગોટી (૪) ગુમાર ૦ક વિ૦ [સં] આમત્રણ આપતુ, નોતરનારુ ૦ણા સ્ત્રી૦બોલાવવુ તે,હાક ૦ણી સ્ત્રી૦જમાબધી, આકણી (૨) કિમત કરવી તે (૩) આક પાડવાનુ ઓજાર ૦વું સ૦ક્રિ૦ મૂલવવુ (૨) અડસટ્ટો કાઢવો (૩) જમીનની માપણી કરવી (૪) ઉઘારવુ ૦સૌષ્ઠવ ન આકારની સુંદરતા -રી વિ૦ આકારવાળુ (૨) [લા] દેહધારી
આકાશ ન૦[સં] ખાલી શૂન્ય સ્થાન, પોલાણ, 'સ્પેસ'(૨)ગગન,આસમાન [-ચડી આવવું= વાદળા ઘેરાવા (૨) [લા] દુ:ખના વાદળ ઘેરાવા **આકાશના તારા ઉખાડવા, ઉતારવા**= ભારે ઉધમાત કે ઊથલપાથલ કરવી **આકાશના તારા માગવા**= અશક્ય માગણી કરવી **-નાં પંખી ઝાલવાં**= અશક્યને શક્ય કરવુ. **-ની સાથે વાતો કરવી, -ને અડવુ**= ખૂબ ઊચુ હોવુ **-માં ઊડવું**= અલોપ થઈ જવુ (૨) નકાસુ જવુ (૩) ખૂબ ફુલાવુ(૪)અતિ ઊંચી, અશક્ય, ગગનવિહારી વાત કે કલ્પના કરવી **-માં ચડવું, જઈ પહોંચવું**=ખૂબ ફુલાવું(૨)કલ્પનામા કે વાતમા ખૂબ ચગવુ-આકાશમાં ઊડવુ **આકાશમાં કે આકાશે ચડાવવું**=ખૂબ વધારેપડતા વખાણ કરવા **-માં ચંદરવો બાંધવો**= દેશ દેશમા નામના કરવી. **આકાશ પાતાળ એક કરવું**=મહા ભગીરથ પ્રયત્ન કરવો, કરવામા કાઈ બાકી ન રાખવું (૨) ગજબ કરવો, ભારે ઊથલપાથલ કરવી **આકાશ પાતાળ એક થઈ જવું**=પ્રલય થવો (૨) ગજબ થવો, મોટી આફત આવી પડવી (કોઈને)**આકાશ પાતાળ એક હોવું**=ભારે મગરૂર હોવુ, જમીનથી અધ્ધર ચાલતા હોવુ. **આકાશ પાતાળ ફરી વળવું**=દુ:ખે ઘેરાઈ જવુ, આકાશ પાતાળ એક થઈ જવુ **આકાશ હેઠે આવવું**=અશક્ય શક્ય બનવુ] ૦કક્ષા સ્ત્રી૦ ક્ષિતિજરેખા ૦કલ્પ વિ૦ આકાશ જેવુ (૨) પું૦ બ્રહ્મ. ૦કુસુમ ન૦ (લા) અસભવિત વાત. ૦કુસુમવત્ વિ૦ (૨) અ૦ અસભવિત ૦ગમન ન૦ આકાશમા જવુ તે ૦ગંગા સ્ત્રી૦ આકાશમા રાતે અસખ્ય ચાદરણીઓનો જે લાબો સફેદ, ચળકતો પટ દેખાય છે તે ૦ગામી વિ૦ આકાશમા ફરનારુ (૨) દિવ્ય ૦ચલ્લી સ્ત્રી૦ આકાશમા ઊચે જવાથી કોઈ મોટી ચીજ ઘણી જ નાની દેખાય છે તે (૨) મદારીની એક રમત (૩) એક પક્ષી ૦દીપ(-પો) પુ૦ માણેકઠારી પૂનમથી દેવદિવાળી સુધી ઝાડ ઉપર કે અગાસીમા ઊચા થાભલા ઉપર લટકાવાતો દીવો (૨) અધ્ધર લટકતો દીવો. ૦પંથ પુ૦ આકાશનો માર્ગ ૦ભાષણ ન૦ આકાશ સામુ જોઈ ને ઈશ્વરને ઉદ્દેશી કાઈ બોલવુ તે; ઈશ્વરપ્રાર્થના ૦ભાષિત ન૦ રગભૂમિ બહારની કોઈ વ્યક્તિ સાથે જાણે વાત કરતો હોય તે રીતે નટે કરેલી ઉક્તિ. ૦મંડલ(-ળ) ન૦ પૃથ્વી ઉપરથી દેખાતુ આખુ આકાશ, ખગોળ. ૦માર્ગ પુ૦ આકાશમાનો રસ્તો ૦મુનિ પુ૦ ઊંચુ મોઢુ રાખી તપ કરનાર (૨)ઊટ ૦યાન ન૦ વિમાન. ૦વલ્લી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ, અમરવેલ ૦વાણી સ્ત્રી૦

દેવવાણી (૨)રેડિયોની વાણી ૦વાસી વિ૦ આકાશમાં રહેનાર (૨) પુ૦દેવ ૦વેલ સ્ત્રી૦ આકાશવલ્લી ૦વૃત્તિ વિ૦ વરસાદ ઉપર જ જેના જીવનનો આધાર હોય તેવું (૨) સ્ત્રી૦ અસ્થિર પેદાશવાળો ધંધો (૩) ઈશ્વર આપે તે ઉપર ગુજારો કરવો તે ૦સ્થ વિ૦ આકાશમાં રહેલુ ૦સ્ફટિક પુ૦ કરા -શિકા સ્ત્રી૦ અગાસી -શિયુ વિ૦ જેના પાકનો આધાર વરસાદ ઉપર હોય એવુ (૨) ન૦ ઘઉંની એક જાત -શી વિ૦ આકાશનું (૨) દિવ્ય

આકાક્ષા સ્ત્રી૦ [સં] ઇચ્છા, આશા (૨) [વ્યા] સાભળનારને બીજા પદની અપેક્ષા રહે એવી પ્રથમ પદની અપૂર્ણતા -ક્ષિત વિ૦ઇચ્છેલુ -ક્ષી વિ૦ આકાક્ષા રાખનાર

આકીન પુ૦, ન૦ [अ यकीन] શ્રદ્ધા ૦દાર વિ૦ આકીનવાળુ

આકીર્ણ વિ૦[સં] વ્યાપ્ત, પથરાયેલુ (૨)સકુલ

આકુલ(-ળ) વિ૦ [સં] અસ્વસ્થ, ગભરાયેલુ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦વ્યાકુલ(-ળ)વિ૦ખૂબ ગભરાયેલુ

આકુચન ન૦ [સં] સકોચ

આકુચિત વિ૦ [સં] સકુચિત

આકૂત ન૦ [સં] ઇરાદો, આશય, વિચાર

આકૂર ન૦ (કા)શક્તિ,તાકાત (૨)સ્ફૂર્તિ,ચેતના

આકૂલુ ન૦ આકડાનુ જીડવું, આકાદોડી

આકૃત વિ૦ [સં] (સમાસમા) આકારનું ઉદા૦ મકરાકૃતકુડળ -તિ સ્ત્રી૦ આકાર(૨) મૂર્તિ (૩) રેખાથી દોરેલો આકાર

આકૃષ્ટ વિ૦ [સં] આકર્ષેલુ, ખેચેલુ

આકેબત સ્ત્રી૦ [अ आकिबत] અત, આખર

આકેલ વિ૦[अ आक्लि] અકલવાળો

આક્રમ પુ૦ [સં] પરાક્રમ (૨) ચઢવુ તે (૩) પગરણ (૪) આગ્રહ (૫) ધોરણસર ચાલવાનો માગ ૦ક વિ૦ આક્રમણ કરનાર ૦ણ ન૦ ચડાઈ,હુમલો(૨)પરાક્રમ(૩)ઉત્કર્ષ ૦ણશીલ, ૦ણાત્મક વિ૦ આક્રમણ કરવાના સ્વભાવવાળુ, 'ઍગ્રેસિવ' [આક્રદ કરવુ

આક્રદ ન૦ [સં] રુદન, વિલાપ -દિત વિ૦

આક્રાત વિ૦ [સં] ઘેરી લીધેલુ, જીતી લીધેલુ (૨) પગ નીચે વાટેલુ (૩) ઓળગેલુ

આક્રોશ પુ૦ [સં] ઘાંટા પાડીને બોલવુ-રડવુ તે (૨) આક્ષેપ,નિદા(૩)ગાળ(૪)ઠપકો(૫)શાપ

આક્ષિપ્ત વિ૦ [સં] નાખેલુ, ફેકેલુ (૨) ઝૂટવી લીધેલુ (૩) મૂઝાયેલુ (૪) નિદાયેલુ (૫) પુ૦ સગીતમા એક અલકાર

આક્ષેપ પુ૦[સં] ફેકવુ તે (૨)લગાડવુ,ચોપડવુ, ઘસવુ તે (૩) આરોપ (૪) વાંધો (૫) ઝૂટવી લેવુ તે (૬) નિદા (૭) એક અલકાર કે જેમા જે કહેવા ધાર્યુ હોય તે દેખીતી રીતે ખાઈ જવાય છે યા તેનો નિષેધ થાય છે (કા ના) ૦ક પુ૦ આરોપ મૂકનાર, નિદક

આક્ષોભ પુ૦ [સં] ક્ષોભ

આખડવુ અ૦ ક્રિ૦ [सं आस्खल्] ખડવુ (૨) ઠોકર ખાવી, ટિચાવુ (૩) લડી પડવુ

આખડિયુ ન૦ [જુઓ આખડવુ] ઠોકર ખાઈને પડી જવુ તે

આખડી સ્ત્રી૦ બાધા, માનતા

આખર સ્ત્રી૦[अ आखिर]અત(૨)અ૦ અતે [-આવવી=પૂરુ થવુ, છેડો દેખાવો -કરવી =હદ કરવી, છેલ્લી હદે જઈને વર્તવુ] ૦ઘડી સ્ત્રી૦ છેલ્લી ઘડી (૨) મોતનો વખત ૦મોસમ સ્ત્રી૦ મોસમનો પાછલો-છેલ્લો ભાગ ૦સરવાળે અ૦ છેવટે, પરિણામે ૦સાલ સ્ત્રી૦ વર્ષનો છેલ્લો ભાગ અથવા વખત (૨) મરણનો વખત -રી વિ૦ આખરનુ અતિમ -રે અ૦ છેવટે (૨) નિરુપાયે [અનરકણ

આખરવુ સ૦ ક્રિ૦ અધરકવુ -ણ ન૦ મેળવણ,

આખલો પુ૦[सं अक्षत-આખુ પરથી ?]સાઢ ખસી ન કરેલો બેલ -લાઉધામી સ્ત્રી૦ આખલા જેવુ તોફાન, ધિગામસ્તી -લિયુ ન૦ નાનો બળદ

આખવુ સ૦ ક્રિ૦ [स आख्या] ભાખવુ, કહેવુ

આખળ(-ળી) સ્ત્રી૦ પથ્થર ઘડવાની જગા (કા)

આખળિયો પુ૦ આરણી

આખળી સ્ત્રી૦ જુઓ આખળ

આખડલ પુ૦ [સ] (સ) ઇદ્ર

આખા પુ૦બ૦વ૦ [सं अक्षत] અક્ષત, વણભાગેલા ચોખા [-જોવડાવવા=ભૂત કે શુ વળગ્યુ છે તે જોવા ચોખા ન ખાવવા, -નાખવા

=(જતિ ભૂવાએ) ચોખા નાખી તે વડે વળગણ વિષે તપાસવુ]
આખાડ પુ૦+જુઓ આષાઢ ૦ભૂતી વિ૦ અષાઢમા થયેલુ (૨) પુ૦ ધર્મઢોંગી ધુતારો. –ડીલું,–ડુ વિ૦, અષાઢને લગતુ
આખિયું ન૦ ચામડાની પખાલનુ ઉપલુ મો(કા)
આખિર સ્ત્રી૦ [अ] આખર અત
આખી સ્ત્રી૦ [જુઓ આખા] અક્ષત ઉતારવા તે (૨) દાણા વાળવા તે
આખુ પુ૦ [सं] ઉંદર ૦કણી સ્ત્રી૦ ઉદરિયુ
આખું વિ૦ [सं अक्षत] ભાગ્યા વિનાનુ, અખડ (૨) પૂરુ, બધુ, સળગ [આખાં હાડકાંનું= ઊભા હાડકાનુ હાડકા ન નમાવે એવુ, કામનુ કાયર કે આળસુ. આખી અણીએ = કશીય ઈજા વગર, 'પૂરુ સહીસલામત આખું કોળું શાકમા જવું = નજરે દેખાય એવુ હોવા છતા સરતચૂક થવી, ગફલત થવી આખો લાહવો=પૂરેપૂરો લાભ] ૦પાખુ, ૦ભાગ્યું વિ૦ અધુંપધું, અધકચરુ –ખાખાઉ વિ૦ (વગર હકે કે કેઈનો હક ડુબાડી–હરામનુ) આખુ ખાઈ જવાની વૃત્તિવાળુ, લોભિયુ –ખાબોલુ વિ૦ સાફ વાત કરનારુ (૨) કડવાબોલુ –ખોધડી,–ખોધડીએ અ૦ વારવાર
આખૂન [फा], ૦જી, આખૂદજી પુ૦ ગુરુ, ઉસ્તાદ (૨) અરબી ભાષાનો શિક્ષક
આખેટ પુ૦ [सं] શિકાર, મૃગયા ૦ક વિ૦ શિકાર કરનાર (૨) પુ૦ શિકારી (૩) કૂતરો
આખેપ પુ૦ [જુઓ ખેપ] સફર
આખેપ પુ૦ [सं आक्षेप] (કા) ટેવ, મહાવરો, વ્યાસગ [કાળજી, ચટ, ચિતા
આખેબ પુ૦ (સુ) જુઓ આખેપ (કા) (૨)
આખોધડી, ૦એ અ૦ જુઓ 'આખું'મા
આખ્યા સ્ત્રી૦[सं] નામ (૨) અટક (૩) નામના (૪) અફવા ૦ત વિ૦ કહેવાયેલુ, વર્ણવાયેલુ (૨)[વ્યા] જેના રૂપાખ્યાન કરવામાં આવ્યાં છે તેવુ (૩) ન૦ ભાવનુ અભિધાન કરનાર પદ, ક્રિયાપદ ૦તા પુ૦ આખ્યાન કરનાર ૦તિકી વિ૦સ્ત્રી૦ ક્રિયાપદને–ધાતુને લાગતી (વિભક્તિ) ૦ન ન૦ કથા,વૃત્તાત ૦નક ન૦ ટૂકુ આખ્યાન ૦નકી પુ૦ એક છદ ૦યક પુ૦ કહેનાર, કથા કહેનાર (૨) દૂત ૦યિકા સ્ત્રી૦ કથા, વાર્તા (૨) વંશાવલીનુ વર્ણન
આગ પુ૦ [सं आगम्] આવરો, આવવુ તે
આગ સ્ત્રી૦ [सं अग्नि] દેવતા (૨) અગન, લાય, બળતરા (૩) અકસ્માત્ કાઈ બળી ઊઠે ને ભડકે લાગે તે, લાય (૪) [લા] ક્રોધ, ઝનૂન, દાઝ કે એવા આવેશના ગુસ્સાની લાગણી (૫) આગ પેઠે ઝટ પરચો દઈ દે એવુ શીઘ્રકોપી કે ઉગ્ર સ્વભાવનુ માણસ [–ઊઠવી=અગન ઊઠવી, બળતરા બળવી (૨) બળવુ, મરવુ, નાશ પામવુ, એ ભાવનો તિરસ્કાર કે છણકો કરતા બોલવામા વપરાય છે જેમ કે, આગ ઊઠી એના પૈસામા=બળ્યા, મૂઆ એના પૈસા (૩) [લા] ક્રોધ ખૂબ ચડવો –દાકવી = ખૂબ ક્રોધે ભરાવુ –બળવી,–બેસવી = જુઓ 'અગન બળવી, બેસવી' –મૂકવી,–મેલવી, –સળગાવવી = આગ લગાડવી, બાળવાને માટે સળગાવવુ –લાગવી,=આગથી (મકાન, માલ ઇ૦) અકસ્માત બળવુ –સળગવી = આગ લાગવી (૨) અગ્નિ પ્રદીપ્ત થવો, લાગવુ –બળવુ –વરસવી = ખૂબ તાપ પડવો (૨) ક્રોધથી ભભૂકતી વાગ્ધારા નીકળવી –લગાડી તાપણું કરવું = તાપણી જોઈએ તે માટે ઘર જ લગાડવાના જેવી બેવકૂફીથી વર્તવુ ને તે વિષે બેપરવા કે ભાન ન હોવુ] ૦ખેલ પુ૦ આતસબાજી ૦ગાડી સ્ત્રી૦ રેલગાડી. ૦દાન ન૦ અગ્નિપાત્ર, આગિયુ (૨) પુણ્યાર્થે અગ્નિસસ્કાર કરવો વા તેના સાધન પૂરા પાડવા તે ૦બોટ સ્ત્રી૦ આગશક્તિથી ચાલતુ વહાણ, 'સ્ટીમર'
આગત વિ૦ [सं] આવેલુ –તાસ્વાગતા સ્ત્રી૦ આવેલાનો આદરસત્કાર, પરોણાચાકરી. –તું વિ૦+આવતુ
આગ-દાન,–બોટ જુઓ 'આગ'મા
આગમ પુ૦ [सं] આગમન, જન્મ (૨) શાસ્ત્ર, ધર્મશાસ્ત્ર (૩) પ્રાચીન જૈન ધર્મગ્રથ (૪) મત્રશાસ્ત્ર (૫) ખત, દસ્તાવેજ, પુરાવામા

મૂકવા લાયક લેખ (૬) પ્રત્યય ૦ન ન૦ આવવુ તે ૦નિગમ ન૦ વેદશાસ્ત્ર, શાસ્ત્રો ૦નિર્ગમ પુ૦ આવક-જાવક (૨) આયાત અને નિકાસ ૦રહિત વિ૦ લેખિત દાખલા વગરનુ (૨) શાસ્ત્રના આધાર વિનાનુ –માપાયી વિ૦[સં]આવતુ ને જતુ, જન્મતુ ને મરતુ (૨) ક્ષણિક [અગાઉ

આગમચ(-જ) અ૦ પહેલેથી આગળથી,

આગમણુ સ્ત્રી૦ ચૂલાનો આગલો ભાગ (જ્યાં અગારા કાઢી ઓલવાય છે)

આગમજ અ૦ જુઓ આગમચ

આગમાણુ ન૦ દાળભાત

આગરણુ (ણ,) સ્ત્રી૦ લુહારની કોઢ કે ભઠ્ઠી (૨) સોનીની ભઠ્ઠી (૩) (કા) હિંદુ ખલાસીની સ્ત્રી

આગરવુ સ૦ ક્રિ૦ સરખે અંતરે બંધ — પાટા નાખવા [એક રોગ

આગરુ પુ૦ મોમાથી દુર્ગંધ નીકળ્યા કરે એવો

આગરો પુ૦ નાણાભીડનો–તંગીનો વખત

આગલી પાછલી સ્ત્રી૦ ગઈ ગુજરી જૂની વાત [–કાઢવી=જૂની વાત (કે તેનો ડંખ) તાજી કે યાદ કરવી –ભૂલવી,–કાઢી નાખવી =જૂની વાત વીસરવું, માફ કરવુ]

આગલુ (લુ) વિ૦ [સં अग्रिम, प्रा अग्गिल्लिय] પહેલાનુ, અગાઉ બનેલુ (૨) મુખ્ય, આગળ પડતુ ૦પાછલુ વિ૦ (૨) ન૦ આગળ પાછળનુ, કશા સંબંધી જૂનુ બાકી કે ચૂકતે યા વસૂલ કરવાનુ રહેલુ (જુઓ આગલી પાછલી)

આગવાળો પુ૦ એંજિન બૉઈલરમાં આગ સંભાળનાર–કોલસા પૂરનારો, 'ફાયરમેન'

આગવુ વિ૦ ઇલાયદુ, પોતીકુ [ભોમિયો

આગ(-ગુ)વો પુ૦ [જુઓ અગવો] અગ્રણી,

આગળ અ૦ [સં अग्रे, हिं आगे] અગાઉ, પૂર્વે (૨) પાસે, કને (૩) સન્મુખ, સામે (૪) બહાર, જાહેરમાં (૫) [દે अग्गल= અધિક?] ભવિષ્યમા, હવે પછી [–આવવુ, =શરત, પ્રસિદ્ધિ વગેરેમા મોખરે થવુ (બીજાને પાછળ રાખી કે રહે એમ) –પડવુ=મોખરે આવવુ દોરવણી કે પહેલ કરવી, ઝંપલાવવુ –થવુ=પહેલું અગાઉ ચાલવુ કે જવુ યા મરવુ (૨) જુઓ 'આગળ આવવું' કે 'પડવુ' –પર, ઉપર=ભવિષ્યમાં] ૦પડતુ વિ૦ જાહેરમા આવતુ (૨) મોખરેનુ ૦પાછળ અ૦ આગળ અને પાછળ (સમય ને સ્થળ) (૨) ચારે પાસે ૦વા અ૦ અગાઉથી ૦વેંટા પુ૦ બ૦વ૦ વધારેપડતુ આગળપડતુ તે

આગળિયો, આગળી જુઓ 'આગળો'મા

આગળુ વિ૦ [જુઓ આગલુ] ચઢિયાતુ શ્રેષ્ઠ

આગળો,–ળિયો પુ૦ [સં अर्गल, प्रा अग्गल] બારણુ ઉઘાડવા વાસવાની કળ, ઉલાળો –ળી સ્ત્રી૦ ઉલાળી (૨) મલમની પટી

આગંતુક વિ૦ [સં] આવી ચડેલુ, હમેશનુ નહિ એવુ (૨) વગર નોતરે આવેલુ (૩) પુ૦ અતિથિ (૪) મુસાફર

આગા પુ૦ [तुर्की] આકા, શેઠ ૦ખાન પુ૦ (સ) ખોજાઓનો ધર્મગુરુ ૦ખાની વિ૦ આગાખાનને લગતુ (૨) આગાખાનના ધર્મને અનુસરતુ [કપડુ

આગાબાની સ્ત્રી૦ [म] એક જાતનુ સુતરાઉ

આગામી,–મિક વિ૦ [સં] આવનારું, ભવિષ્યનુ

આગાર ન૦ [સં] ઘર, નિવાસસ્થાન (૨) [જૈન] છૂટ, અપવાદ

આગાહી સ્ત્રી૦ [फा] ભવિષ્યનુ સૂચન

આગિયા પુ૦ એક પક્ષી

આગિયા-ખડક પુ૦ જુઓ 'આગિયુ'માં

આગિયુ વિ૦ [જુઓ આગ] આગવાળુ (૨) જલદ, તીખુ, મિજાજી (૩) ન૦ જુઓ આગદાન (૪) ઊભા મોલે ડૂડામાના દાણા બળી જાય તે રોગ (બહુધા જુવારમા) –યાખડક પુ૦ જ્વાળામુખી પર્વત

આગિયો પુ૦ ['આગ' પરથી] ખદ્યોત (૨) જુવાર ઇત્યાદિનો એક રોગ, આગિયુ (૩) એક જાતની વોળી જુવાર (૪) જેને અડકવાથી લાય બળે એવો એક છોડ (૫) (સ) વૈતાલ

આગુ વિ૦ + આગલુ

આગુવો પુ૦ જુઓ આગવો

આગે અ૦ [સં अग्रे, प्रा अग्गे, हिं] આગળ, પૂર્વે [–આગે ગોરખ જાગે=ભવિષ્યની આગળથી

ચિંતા ન કરતા, તે વખતે (દૈવ જોગે) કાંઈક સારુ જ થશે કે રસ્તો સૂઝશે એ શ્રદ્ધા રાખવી, આગળ ઉપર વળી કાંઈક ફાવતું થઈ જ રહેશે –અત્યારે રોકાવુ નહિ (આ ભાવ બતાવે છે) 'આગળ સો થઈ રહેશે'] ૦કદમ ન૦, ૦કૂચ સ્ત્રી૦ આગળ ધપવુ તે, પ્રગતિ ૦વાન વિ૦ આગળ ચાલનાર(૨) પુ૦નેતા, સરદાર ૦વાની સ્ત્રી૦ આગેવાનપણુ –ગોતર (–રુ) વિ૦ [સં.अग्रतर ?] શરૂઆતનુ, પહેલાનુ (૨) પાસેનું

આગોપીછો પુ૦ અંગરખાનો આગલો તથા પાછલો ભાગ

આગ્નિક વિ૦[સં] અગ્નિને લગતુ (૨) યજ્ઞને લગતુ

આગ્નેય વિ૦ [સં] અગ્નિનુ; અગ્નિ વિષેનુ (૨) અગ્નિકોણ સબંધી –યાસ્ત્ર ન૦ અગ્નિ વડે જેનો ઉપયોગ થાય તેવા હથિયારો–તોપ, બંદૂક ઇ૦

આગ્રયણ પુ૦ [સં] યજ્ઞકાલ (૨) ન૦ વર્ષાઋતુને અંતે પહેલા પાકની આહુતિ

આગ્રહ પુ૦ [સં] ધાર્યું કરવાની વૃત્તિ, ખંત, નિશ્ચય (૨) હઠ, જિદ, મમત (૩) ઘણી વિનંતી –હી વિ૦ આગ્રહવાળુ, નિશ્ચય, હઠીલુ

આગ્રહાયણ પુ૦ [સં] માગશર અગ્રહાયણ

આઘટ્ટક પુ૦ એક વનસ્પતિ, ઝીપટો

આઘડુ વિ૦ આઘુ [–જજો=ટળજો, મરજો, દીસતુ રહો, એવો ભાવ બતાવે છે]

આઘરો પુ૦ જુઓ આગ્રહ

આઘાત પુ૦ [સં]પ્રહાર, ફટકો(૨)અવાજ થાય એવી રીતે અથડાવું તે (૩) દુઃખની તીવ્ર લાગણી ૦ક વિ૦ આઘાત પહોચાડે એવુ (૨) પુ૦ મારો, ખૂની

આઘું વિ૦ [સં अग्रे ?] (કાલને અંતરમા) દૂર, છેટું (૨) ક્રિ૦વિ૦આગળ, પાસે (જેમ કે આઘો આવ, આઘુ પાછું) [–આવવું=પાસે આવવુ –ઓઢવું=લાજ કાઢવી, ઘૂમટો તાણવો (૨) [લા.]સ્ત્રી પેઠે વર્તવુ, બાયલુ બનવુ –કરવુ= (બારી બારણુ) વાસવુ, બંધ કરવું (૨) દૂર ખસેડવુ (૩) (ચૂલામા લાગતુ લાકડુ) બહાર કાઢવુ)(૪)[લા.]મનથી દૂર કરવું, અળખામણુ કરવુ –મૂકવું=(વસ્તુને) છોડવી, તેને અંગેના રોકાણમાથી મુક્ત થવુ (૨) (કામ) પૂરુ કરવુ, પરવારવુ, પાર મૂકવો –બેસવું=દૂર ખસવુ, છૂટું–નજીક નજીક નહિ એમ–બેસવું (૨) સ્ત્રીએ વેગળા બેસવું, અટકાવ આવવો –જઈને પાછું પડવું=વધારેપડતા આગળ વધવાની ભૂલ કરી, પછી પાછા પડવાનું થાય ત્યારે પસ્તાવુ; ભૂલ કરીને પસ્તાવુ, નિષ્ફળતા વહોરવી.

આઘુંપાછું વિ૦ (સમય કે અંતરમા) આગળ પાછળ આવતુ, અહી તહીં – આસપાસ ક્યાંક હોય એવુ, કે સ્થાનફેર થયેલુ (૨) (જગાફેર થયેથી) નજરે ન પડે એવુ (૩) ખોટુ ખરુ; યોગ્યાયોગ્ય [–કરવું=અહીથી તહી જગાફેર કરવુ (જેમ કે, આઘુ પાછુ કરી જુઓ તો બધુ પેટીમા માઈ જશે લાકડા આઘાપાછા કર્યા એટલે સળગ્યુ) (૨) સંતાડવુ (૩) ભંભેરવુ, ચાડીચૂગલી કરવી –કહેવું=ખોટું ખરુ કે યોગ્યાયોગ્ય યા વધારેપડતુ કહેવુ,–જોવુ= આગળ પાછળનો–બધો વિચાર કરવો,પરિણામ વિષે સંભાળવુ –થવું=અહીંથી તહી કે આસપાસ ભમવુ, આવવુ જવુ, ટિચાવુ, ફાંફા મારવુ (૨)સંતાવુ કે સ્થાનફેર થવુ]

આઘે અ૦ દૂર, વેગળે ૦થી અ૦ દૂરથી ૦નું વિ૦ દૂરનુ (૨) ભવિષ્યનું. ૦રુ વિ૦ આઘુ (૫)

આઘૂડો પુ૦ છોકરાની એક રમત

આઘૂર્ણ વિ૦ [સં] ઘૂમતુ, ફરતુ ૦માન વિ૦ ચકરચકર ફરતુ

આઘોષક વિ૦ [સં] ઘોષણા કરનાર

આઘ્રાણ ન૦ [સં] સૂંઘવુ તે (૨) સંતોષ

આચકવું સ૦ક્રિ૦ ખેંચવુ આચકા સાથે લઈ લેવું

આચકી સ્ત્રી૦ આચકી, તાણ –કો પુ૦ આચકો, ધક્કો (૨) [લા.] સંકોચ, આનાકાની (૩) ધ્રાસકો (૪) ખોટ [–ખાવો=ખમચાવુ, આચકો અનુભવમાં આવવો –આપવો = આચકો આવે એમ કરવું–અનુભવાવવો. –મારવો= જોરથી એકદમ ખેંચવુ –આવવો,–લાગવો= આચકો ખાવો.]

આચમન ન૦[સં]જમણી હથેલીમા થોડુ પાણી લઈ પી જવુ તે (–કરવુ) (૨) પ્રવાહી પ્રસાદ.

–ની સ્ત્રી૰ આચમન માટેની ચમચી –વુ વિ૰ [आचम्] આચમન કરવુ

આચરકૂચર વિ૰ પરચૂરણ (૨) ન૰ પરચૂરણ ખાવાનુ, કાચુ કોરુ (૩) પરચૂરણ સરસામાન

આચરણ ન૰[सं] ચાલચલગત, વર્તણૂક (૨) ચારિત્ર, લક્ષણ (૩) વ્યવહાર, અમલ –ણીય વિ૰ આચરવાયોગ્ય –વુ સ૰ક્રિ૰[सं आचर्] કરવુ, પાળવુ (૨) અ૰ ક્રિ૰ વર્તવુ, ચાલવુ

આચાર પુ૰[सं]આચરણ, વર્તન (૨)સદાચરણ (૩) વિધિ, સસ્કાર (૪) ધર્મશાસ્ત્રમા કહેલા આચરણના નિયમો (૫) શિષ્ટ સપ્રદાય, રૂઢિ, રિવાજ ૦જડ વિ૰ જડની પેઠે વિચાર વિના માત્ર આચારને વળગી રહેતુ (૨) આચારને વળગી રહીને વિચારશૂન્ય બનેલુ ૦ભ્રષ્ટ વિ૰ આચારથી ભ્રષ્ટ, પતિત ૦વિચાર પુ૰બ૰વ૰ વર્તન અને વિવેક (૨) ધાર્મિક રીતરિવાજ અને માન્યતાઓ ૦શુદ્ધિ સ્ત્રી૰ આચારની શુદ્ધતા — ધર્મ પ્રમાણે હોવુ તે ૦સૂત્ર ન૰ આચારનો પ્રધાન નિયમ –રાગ્રહ પુ૰ આચારનો આગ્રહ –રાગ્રહી વિ૰ આચારનુ આગ્રહી –રી વિ૰ આચાર પાળનારુ–સુરત

આચારજ(–જી) પુ૰ [सं आचार्य + जी]+ આચાયજી

આચાર્ય પુ૰ [सं] ધર્મ–સપ્રદાય ચલાવનાર, ધર્માધ્યક્ષ (૨) વેદાદિ વિદ્યા શીખવનાર (૩) મત્રોપદેશ કરનાર, ધર્મગુરુ (૪)મુખ્ય શિક્ષક, 'પ્રિન્સિપાલ' (૫) ગોર (૬) વિદ્વાન

આચ્છાદક વિ૰ [सं] ઢાકનાર, સતાડનાર –ન ન૰ ઓઢવાનુ કે ઢાંકવાનુ જે હોય તે (ચાદર, છાપરુ, ચદરવો ઇત્યાદિ) (૨) સતાડવુ તે –વુ સ૰ક્રિ૰ [सं आच्छाद्] ઢાંકવુ [સતાડેલુ

આચ્છાદિત વિ૰ [सं] છવાયેલુ, ઢકાયેલુ,

આછ સ્ત્રી૰ [જુઓ આછુ] ઓછાપણુ (૨) છાશનુ પાણી, પરાછ (૩) પાતળાપણુ

આછકલુ વિ૰ [જુઓ આછુ] છીછરા મનનુ, નાદાન (૨) મોટાઈ ન જીરવી શકનારુ, ફૂલણજી –લાઈ સ્ત્રી૰, –લાપણુ ન૰, –લાવેડા પુ૰બ૰વ૰ આછકલુ વર્તન

આછટવું સ૰ક્રિ૰ ખખેરવુ (૨) પછાડવુ

આછણલૂછણ ન૰ ટાપટીપ, વરણાગિયાપણુ

આછર પુ૰ [જુઓ આછરવુ] પોશાક (૨) પાથરણુ, આસન (૩) સ્ત્રી૰ ગધેડાની ગૂણ નીચેની ગાદી –રિયુ ન૰ પાથરણુ (૨) ગધેડાની આછર

આછરવુ અ૰ક્રિ૰ ['આછુ' પરથી ?] ઓસરવુ (૨) નરમ પડવુ (૩) [सं आस्तृ ?] પાથરવુ

આછેટવુ સ૰ક્રિ૰ જુઓ આછટવુ, પછાડવુ

આછીગરુ વિ૰ મલાકા પાસેના 'આછી' નગરનુ (સોપારી)

આછુ વિ૰ છૂટુ છૂટુ, પાખુ (૨) થોડુ, ઓછુ (૩) પાતળુ, છેક ઝીણુ (૪) ઝાખુ [આછા દહાડા = મુશ્કેલીનો — ગરીબીનો વખત] ૦પાતળુ વિ૰ થોડુ ઘણુ (૨) જેવુ તેવુ, દાસકૂસ (જેમ કે, રોટલો, ઘ ઘો આછો પાતળો કહેવાય છે) –છેરુ વિ૰ આછુ (૫) –છોતરુ વિ૰ ઘણુ જ આછુ, નજીવુ

આજ અ૰ [सं अद्य]આજે, ચાલુ દિવસે (૨) સ્ત્રી૰ આજનો દિવસ [–ની ઘડી અને કાલનો દિવસ=ગયુ તે ગયુ (અશક્ય વાયદામા પડે કે કદી ન બનવાનુ લાગે ત્યારે વાયદા અગે બોલાય છે]

આજકાલ અ૰ આજે અથવા કાલે, થોડા વખતમા (૨) હમણા, હાલ (૩) સ્ત્રી૰ આજ અને કાલનો દિવસ [–કરવી = વાયદો કરવો, ઢીલ કરવી –કરતા = આજકાલ એમ વખત ગણતા, થોડે થોડે, ન જણાય એમ ધીમે ધીમે] ૦નુ વિ૰ હમણાનુ જ, થોડા વખતનુ (૨) અર્વાચીન (૩) કાચી ઉમરનુ, નાદાન, બિન-અનુભવી ૦મા અ૰ તરતમા, થોડાક વખતમા, એકાદ બે દિવસમા

આજન્મ અ૰ [सं] જન્મથી જ (૨) જિદગી-ભર –ન્માત અ૰ જન્મથી માંડીને મરણ સુધી, જીવનભર

આજમ વિ૰ [अ आज़म] મોટુ (૨) માનનીય

આજાન(–નુ)બાહુ આજાન(–નુ)ભુજ વિ૰ ઢીંચણ સુધી પહોચે તેવા લાબા હાથવાળુ

આજાર પુ૰[फ़ा] મદવાડ (૨) ઉપદ્રવ, મરજ. –રી વિ૰ દરદી, રોગી

આજી સ્ત્રી૦ ['આજો'નું સ્ત્રી૦, સં आर्या] માની મા –જા [માનાર્થે], –જો પું૦ [સં. आर्य] માનો બાપ [આગ્રહભરી વિનંતી

આજીજી સ્ત્રી૦ [अ आजिज़ी] કાલાવાલા,

આજીવક પું૦ [સં] (સ.) મહાવીરનો પ્રતિસ્પર્ધી ગોશાલક (૨) એનો સંપ્રદાય (૩) [લા] ઢોંગી સંન્યાસી

આજીવન વિ૦ [સં] જીવન પર્યંતનું (૨) અ૦ જીવન પર્યંત [સાધન

આજીવિકા સ્ત્રી૦ [સં] ગુજરાન (૨) ગુજરાનનું

આજુ(–જૂ)બાજુ(–જૂ) અ૦ ['બાજુ, –જૂ'નું દ્વિત્વ] આસપાસ, ચારે બાજુ. ૦એ, ૦માં અ૦ આસપાસ કે ચોતરફ ૦થી અ૦ આમતેમ કે ચોતરફથી

આજૂકું વિ૦ આજનું

આજે અ૦ [સં अद्य] આજ, આ દિવસે –રોકડા (ને) કાલે ઉધાર=રોકડા તે ખરા; ઉધારની વાત નહિ (આજે બદલે 'આજ' પણ કહેવાય છે)

આજો પું૦ [સં आर्य] માનો બાપ ૦પડવો તેનું શ્રાદ્ધ કરવાનો દિવસ, આસો સુદિ એકમ

આજોકાજો પું૦ એક જાતની ઔષધિ

આજ્ઞા સ્ત્રી૦ [સં] હુકમ (૨) રજા, પરવાનગી [–આપવી=ફરમાવવું (૨) રજા કે પરવાનગી આપવી (–માગવી,–લેવી, મળવી સાથે આવે છે) –ઉઠાવવી, –માનવી, –માથે ચડાવવી=હુકમ પાળવો, માન્ય રાખવો –માં આવવું=આમન્યા કે કાબૂ તળે આવવું, કહ્યામાં આવવું –મા રહેવું=આમન્યા કે કાબૂ માન્ય રાખીને વર્તવું, કહ્યામાં રહેવું] ૦કર વિ૦ હુકમ આપનારું ૦કારિતા સ્ત્રી૦, કારિત્વ ન૦ આજ્ઞાકારી હોવું તે ૦કારી વિ૦ આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનારું, આજ્ઞાંકિત ૦ચક્ર ન૦ તંત્રશાસ્ત્રમાં વર્ણવેલાં છ ચક્રોમાંનું એક; એક તાંત્રિક ચક્ર કે આકૃતિ ૦ધારક, ૦ધારી વિ૦ આજ્ઞા માથે ચડાવનાર, આજ્ઞાકારી. ૦ધીન વિ૦ આજ્ઞાને આધીન, આજ્ઞા પ્રમાણે જ વર્તનારું. ૦ધીનતા સ્ત્રી૦ ૦નુયાયી, ૦નુવર્તી વિ૦ આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર, ૦નુસાર અ૦ આજ્ઞા અનુસાર–પ્રમાણે. ૦નુસારી વિ૦ આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર ૦પક વિ૦[સં] આજ્ઞા કરનાર ૦પન ન૦ હુકમ, ફરમાન ૦પત્ર ન૦ રાજાનો લેખી હુકમ કે તેનો કાગળ (૨) હુકમનામું ૦પત્રિકા સ્ત્રી૦ આજ્ઞાપત્ર (૨) (ગાયકવાડનું) સરકારી 'ગેઝેટ'. ૦પાલક વિ૦ આજ્ઞાનું પાલન કરનાર ૦ર્થ પું૦ આજ્ઞાનો અર્થ–ક્રિયાપદના રૂપમાંથી આજ્ઞાનો અર્થ નીકળવો તે (વ્યા) ૦ર્થક વિ૦ [વ્યા] આજ્ઞાર્થનું,–ને લગતું ૦વર્તી વિ૦ આજ્ઞાનુસારી –જ્ઞાંકિત વિ૦ આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનારું, તાબેદાર

આજ્ય ન૦ [સં] ઘી (૨) યજ્ઞદ્રવ્ય

આઝા સ્ત્રી૦ [अ ईज़ा] ઈજા

આઝાદ વિ૦ [फा] સ્વતંત્ર. –દી સ્ત્રી૦ સ્વતંત્રતા

આઝો પું૦ + વિશ્વાસ (૨) હિંમત

આટ પું૦ વણકરનું એક ઓજાર (૨) સ્ત્રી૦ ઉપર મૂકેલું વાસણ પડી ન જાય એવી છાણાંની ગોઠવણ (૩) [વ્યા] ક્રિ૦ પરથી નામ બનાવતો એક પ્રત્યય ઉદા૦ મરડાટ, ઠોકાટ

આટઆટલું વિ૦ ['આટલું'નું દ્વિત્વ] આટલું આટલું, આટલું બધું

આટ(–ડ)કાટ પું૦ [આડ+કાટ] સાગ સિવાયનું બીજું લાકડું

આટલાંટિક પું૦ [इं] (સ) એક મહાસાગર

આટલું વિ૦[સં.इयत्, एतावत्,प्रा इत्तिय,इत्तिल] અમુક દેખાડેલા નક્કી કદ, જથ્થા, પ્રમાણ જેટલું (સમય, સ્થળ, અંતર વગેરે) –લામાં અ૦ અમુક મર્યાદિત (પ્રદેશ, સમય)ની અંદર (૨) પાસે જ અહીં–બહુ દૂર નહિ (૩) અમુક થોડા વખતમાં [આટલું ત્યારે તેટલું = અમુક નક્કી હોય તેની સાથે સાથે બાકી રહેલું હોય તેય, પૂરું; બધું]

આટવું સ૦ક્રિ૦ [સં अट्] છૂટી ગૂંદી એકરસ કરવું (૨) [વ્યા] નામ કે ક્રિ૦ને લગતા 'વાર–વાર થવાપણું'ના અર્થનું ક્રિ૦ બનાવે છે ઉદા૦ 'ડાગાટવું', 'ગોખાટવું'

આટવિક પું૦ [સં] જંગલનો માણસ

આટાપાટા પું૦બ૦વ૦ ખારોપાટ–એક રમત

આટાપાણી ન૦બ૦વ૦ જુઓ 'આટો'માં

આટાર સ્ત્રી૦ (ક) રેતી

આટાલૂણ ન૦ જુઓ 'આટો'માં

આટિયાપાટિયા ન૦બ૦વ૦ એક બાળરમત, ('ગણ ગણ મોચલો'–વડોદરા પ્રાંતમાં)

આટિયુ ન૦ [જુઓ આટો] ઘંટીમાંથી આટો–લોટ વાળવાનું લૂગડું અથવા નાળિયેરનું છોડું

આટીકીટી સ્ત્રી૦ ['કીટો' પરથી 'કીટી'નું દ્વિત્વ?] (કા) ઘરમાંની ઝીણામાં ઝીણી વસ્તુનો જેમાં સમાવેશ થાય તે

આટો પુ૦ [हिं आटा] લોટ (૨) ભૂકો [–અને આવરદા એક થવા, –ઊડવો = ખૂબ હેરાન થવું, થાક, માર કે મહેનતથી ઢીલું થઈ જવું (૨) ખરાબ કે પાયમાલ થવું –કાઢવો = ખૂબ થકવવું, આટો ઊડે એમ કરવું –દળવો, પીસવો = વેઠ કે વૈતરું કરવું, ધીમું, નીરસ કામ કરવું –નીકળવો = આટો ઊડવો, ટૂંસ કે દમ નીકળવો –બાંધવો = લોટ બાંધવો, કણક તૈયાર કરવી] –ટાપાણી ન૦ બ૦વ૦, ૦પાણી ન૦ લોટ અને પાણી, ખોરાક (૨) [લા] આજીવિકાનાં સાધન, કમાણી (૩) નસીબ, દાણોપાણી –ટાલૂણ ન૦ આટો ને લૂણ (૨) [લા] ધૂળધાણી [આટાલૂણમાં જવું, ખપવું = નકામું જવું, ધૂળધાણી થવું]

આટોપ પુ૦ [सं] આડંબર (૨) જુઓ 'અટોપ'

આટોપવું સ૦ ક્રિ૦ [म आटपणें] એકઠું કરવું, સંકેલવું (૨) પૂરું કરવું, પતાવવું (૩) બંધ કરવું

આઠ વિ૦ [सं अष्ट] ૮ ૦આની સ્ત્રી૦ અડધા રૂપિયાની કિંમતનો સિક્કો ૦ડો પુ૦ આઠનો આંકડો (૨) વણતી વેળા તાણી ખેંચાયેલી રહે તે સારુ કરાતો બંધ ૦પેજી વિ૦ આઠ પૃષ્ઠ જેટલા કદનું, 'ઑક્ટેવો' ૦મ (ઠ,) સ્ત્રી૦ પખવાડિયાની આઠમી તિથિ –ઠા પુ૦બ૦વ૦ આઠનો ઘડિયો –ઠિયા પુ૦બ૦વ૦ આઠ ઠેકાવાળો રાસનો પ્રકાર –ઠું ન૦ આઠનો સમૂહ (આંકમાં) –ઠે અંગે = પૂરેપૂરું, સાંગોપાંગ –ઠે ગાંઠે = સંપૂર્ણપણે –ઠે જામ અ૦ આઠે પહોર આખો દહાડો (૨) બારે માસ, હમેશાં –ડો પુ૦ જુઓ અષ્ટક

આઠણું ન૦ દોરડું ભાંગતાં વળ દેવાનું ઓજાર, અહવાડું

આઠિયું વિ૦ ઠગ, લુચ્ચું [એક રમત

આઠી સ્ત્રી૦ [જુઓ આઠ] એક ઘરેણું (૨)

આઠો પુ૦ જુઓ 'આઠ'માં

આઠોદ(–ઢ) વિ૦ જુઓ આડોઢ

આઠોદ સ્ત્રી૦ છોડ પર ઊભા કણસલાં ખંખેરી (કાપીને નહિ) એકઠી કરેલી જુવાર

આઠોઢ વિ૦ વ્યાપી ગયેલું, ઓતપ્રોત

આડ (ડ,) સ્ત્રી૦ આડું તિલક, પિયળ (૨) આડાઈ, હઠ –છોડવી મૂકવી = હઠ જતી કરવી –લેવી પકડવી = હઠ ધરવી આડે ચડવું = હઠ પર જવું, હઠે ભરાવું, ખૂબ હઠ લઈ બેસવું

આડ પુ૦ (કપાસનાં કાલાં ઇ૦નો) વખાર –ડિયો પુ૦ કાલાં લઈ તે ફોલાવી કપાસ વેચનાર

આડ સ્ત્રી૦ [દે अड्ड] બેની આડે–વચ્ચે હોવું તે, કે જે હોય તે વસ્તુ (૨) પ્રતિબંધ, હરકત (૩) 'ગૌણ' અર્થ બતાવતો, 'ઉપ' જેવો પૂર્વગ ઉદા૦ આડકથા [–માં મૂકવું = નાણાં ઉપાડવા માટે બાંહેધરી તરીકે વસ્તુનો અવેજ આપવો –નું દોઢ કરવું = ઓછનું ચોડ કરવું, કાંઈનું કાંઈ–અવળું કે ઊલટું કરવું, ઊંધું વેતરવું] ૦કતરાતું વિ૦ જરા કતરાતું –વાંકું જતું ૦કતરું વિ૦ વાંકુંચૂંકું (૨) પરોક્ષ, અપ્રત્યક્ષ ૦કથા સ્ત્રી૦ વાતમાં આવતી બીજી વાત ઉપકથા (૨) વાત કરતાં વિષયાંતર કરવું તે ૦કાટ(–ઠ) પુ૦, ન૦ આટકાટ ૦ખરચ, ૦ખર્ચ ન૦ સામાન્ય ખર્ચ ઉપરાંતનું બીજું આડુંઅવળું ખર્ચ ૦ખીલ(–લી) સ્ત્રી૦, ૦ખીલો પુ૦ વિઘ્ન (૨) આગળો ૦ગીરો પુ૦ ગીરવાયેલી વસ્તુ ફરી ગીરવવી તે ૦ઘરેણે અ૦ આડગીરો તરીકે ૦ઘોડો પુ૦ રોઝ (૨) નાનો ઘોડો, ટટ્ટુ ૦ચ સ્ત્રી૦ આડ ૧ જુઓ ૦ચૌતાલ પુ૦ સંગીતનો એક તાલ ૦તાળો પુ૦ ઊલટી રીતે જવાબ મેળવી જોવો તે ૦ત્રાંસું વિ૦ આડું અને ત્રાંસું ૦દાવો પુ૦ સામો દાવો ૦ધંધો પુ૦ ગૌણ ધંધો ૦નામ ન૦ [फ.] અડક, ઉપનામ ૦પડદો પુ૦

અંતરપટ (૨) લાજ ૦પાસું (-સે) અ૦ એક બાજુએ ૦ફેરિયું, ૦ફેરું વિ૦ અવળું, માર્ગ બહારનું ૦બંધ પું૦ બાવા લોકો માલકાકણી કે બીજા કોઈ વેલાનો કંદોરો પહેરે છે તે ૦ભીંત સ્ત્રી૦ વચમાં ચણેલી ભીંત, બારણાની સામે ચણેલી પડદાની દીવાલ ૦ભીંતિયું ન૦ ભીંતની જોડે ભીંત ભેગી લઈને બનાવેલો ગુપ્ત કોઠાર-ભંડાર, પડભીંતિયું ૦રસ્તો પું૦ રાજમાર્ગ નહિ તેવો રસ્તો, ગલીકૂચીનો રસ્તો (૨) આડો-ખોટો રસ્તો ૦શેરી સ્ત્રી૦ નાની ગલી ૦મર પું૦, સ્ત્રી૦, ન૦ પાણી અટકાવવાની પાળ-ભીંત (૨) આડી પાટડી, મોભ ૦માસ સ્ત્રી૦ એકાંતરુ વર્ષ. ૦સોડ સ્ત્રી૦, ૦સોડિયું ન૦ સોડમાં ઘાલવાની ચાદર (૨) છાતીની આડે આવે એમ કપડું ઓટવાની રીત ૦હથિયાર ન૦ હથિયારને અભાવે બીજું જે કાંઈ હથિયાર તરીકે કામ આવે તે

આડણી સ્ત્રી૦ [મ अडणी, કાનડી अड्डणिगे] રોટલી ઇત્યાદિ વણવાની ત્રિપાઈ, આખળિયો

આડત સ્ત્રી૦ [હિં आढत, સ अड्डत] માલેકના વતી કામ કરવું તે (૨) હકસાઈ, દલાલી -તિયો પું૦ પ્રતિનિધિ, દલાલ. 'એજન્ટ'

આડતાળો. આડત્રાંસું જુઓ 'આડ'માં

આડત્રીસ વિ૦ [સં अष्टत्रिंशत्] ૩૮

આડદાવો, આડધંધો, આડનામ, આડપાસું (-સે) આડફેરું (-રિયું), આડભીંત (-તિયું) જુઓ 'આડ'માં

આડલું ન૦ જુઓ આઢણું

આડશ સ્ત્રી૦ [જુઓ આડ] આંતરો, પડદો, ભીંત

આડમર, આડમાસ, આડસોડ (-ડિયું), આડહથિયાર જુઓ 'આડ'માં

આડંબર પું૦ [સં] લાંબું પહોળું છવાઈ રહેવું તે. ખટાટોપ (૨) ઠાઠ, દબદબો (૩) ખોટો ડોળ (૪) અહંકાર -રી વિ૦ આડંબરવાળું

આડાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'આડું'માં

આડાઝૂડ વિ૦ આડુંઅવળું પથરાયેલું, ગીચ

આડામોઈ (મો'?) વિ૦ સ્ત્રી૦ [આડું+મોં] હઠીલી, જિદ્દી

આડિયાકરસણ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ, તનમનિયું

આડિયું ન૦ [જુઓ આડું] કરવત (૨) કપાળમાં આડ કરવાનું બીબું (૩) લીટ કાઢવાને બદલે ગદા ઠોકઝ આડો લપેડો કરે છે તે [-કરવું= આડો લપેડો કરી લીટ કાઢવી]

આડિયો પું૦ જુઓ આડ પું૦

આડિલ્લ પું૦ કફદોષથી પહોળો ઉચ્ચારાતો મદ્ર કે મધ્ય સ્વર

આડી સ્ત્રી૦ [જુઓ આડ] આડે મૂકવાની વસ્તુ (૨) આડસરથી પાતળું લાકડું (૩) બાધા, આખડી (૪) હઠ (૫) સીમા (૬) કુસ્તીનો એક દાવ (૭) આડ, આડું તિલક

આડીતર સ્ત્રી૦ હોડીથી નદી વગેરેની પાર જવું તે

આડીવાડી સ્ત્રી૦ કુટુંબકબીલો

આડું વિ૦ [જુઓ આડ] સીધું નહિ તેવું (૨) ઊભું નહિ તેવું (૩) વચ્ચે પડ્યું હોય કે આવે તેવું (૪) હઠીલું (૫) વાંધાખોરિયું (૬) પરોક્ષ, આડકતરુ (૭) ખોટું-વાંકુ (૮) વિરુદ્ધ, વચ્ચે આવતું (૯) અ૦ આડી બાજુએ (૧૦) ન૦ ગાડાનું ખલવું (૧૧) મેલું, ભૂત ઇત્યાદિ [આડી ખીલી = જુઓ આડખીલી, તડતર આડી જીભ કરવી = વચ્ચે આડું બોલીને હરકત નાખવી; વાંકુ બોલવું આડી દોટે (ખાવું) = સારી પેઠે ઊંધું ઘાલીને (ખાવું) આડી વાટની ધૂળ = ફાંફાં, વ્યર્થતા આડું (-ડે) આવવું = વચ્ચે (વિઘ્ન કે રાહત તરીકે) પડવું આડું (-ડે) ઊતરવું = રસ્તામાં કોઈ વચ્ચે આવી તેને પાર કરવો, એમ હરકત કરવી (૨) અપશુકન થવા (બિલાડી માટે ખાસ કરીને) આડું થવું = આડું પડવું; સૂવું (૨) વાંકું કે વિરુદ્ધ કે હઠીલું થવું આડું ફાટવું = વચમાંથી ફંટાવું, આડે રસ્તે વળવું (૨) વાંકુ બોલી કે બીજી રીતે વચમાં વાંધો પાડવો, સરળ ચાલતામાં વિઘ્ન પાડવું આડું ને ઊભું લેવું = ખૂબ ધમકાવવું, ઊધડું લઈ નાખવું -પડવું = સૂવું (૨) વચ્ચે વાંધો નાખવો, આડું આવવું, વિરોધ કરવો આડો આંક વાળવો = હદ કરવી, છેવટની હદે જઈ વર્તવું, ગજબ કરવો. આડો હાથ કરવો = રોકવું, અટકાવવું આડો હાથ

મારવો=અપ્રમાણિકતા કરીને મેળવવું (૨) લાંચ ખાવી આડે હાથે=ખોટું ખરું જોયા વિના, અપ્રામાણિકતાથી] -ડાઈ સ્ત્રી૦ વાંકાપણું, વિરુદ્ધતા(૨)હઠ દુરાગ્રહ -ડાબોલું વિ૦ વાંકાબોલું, ખોટાબોલું ૦અવળું વિ૦ (૨) અ૦ આડું ને અવળું, આમતેમ;ઊંધુ-ચત્તું (૨) [લા] કશા ક્રમ કે નિયમ વગરનું, ઢંગધડા વિનાનું (૩) ખરુંખોટું,જૂઠું [-લેવું=ખબ ધમકાવવું, વઢવું (૨) લાંચ ખાવી] ૦ઊભું વિ૦ આડું અને ઊભું, લાંબું ને ઊભું ૦ટે(-તે)ડું વિ૦(૨)અ૦આડું અવળું વાંકુંચૂકું, ઊલટુંસૂલટું ૦દોઢું વિ૦ આડું-અવળું, ઊંધુંચત્તું (૨) ન૦ તેવી વાત -ડે અ૦ વચમાં (૨) સામે, વિરુદ્ધમાં -ડે દહાડે અ૦ અમુક દિવસ સિવાય બીજે કોઈ વખતે (૨) ટાણા કે તહેવાર સિવાયના હરકોઈ દિવસે

આડેધડ(-ડે) અ૦ ધડો રાખ્યા વિના, જેમ આવે એમ [આડાઈ

આડો પુ૦ અટકાવ, વિરોધ (૨) આડ, હઠ,

આડો આંક પુ૦સીમા,અવધિ(જુઓ 'આડું'માં)

આડો ખોબો પુ૦ અડધો ખોબો, પોશ

આડોડાઈ સ્ત્રી૦ (કા) જુઓ આડાઈ

આડોડિયો પુ૦ એક જંગલી જાતનો માણસ

આડોધડ વિ૦ સાવ આડું -નિયમ બહારનું

આડોપું ન૦ (કા) કોઈના કામમાં મદદ કરવી તે (૨) આડકતરી સૂચનાથી અમુકની વતી કામ કરી આપવું તે

આડોશપાડોશ પુ૦ [જુઓ અડોશપડોશ] આસપાસનો રહેઠાણનો ભાગ-લત્તો (૨) આસપાસ રહેનારાઓનો સમૂહ, આસપાસનો વસવાટ [રહેનાર તે

આડોશીપાડોશી પુ૦, ન૦ આડોશપાડોશમાં

આઢ પુ૦ ઢગલો (૨) પૂંજો (૩) રસોઈ માટે કરેલો છાણાંના કકડાનો ઢગલો

આઢક પુ૦, ન૦ [સં] આઠ શેર અનાજ માય તેવડું લાકડાનું માપ

આઢક સ્ત્રી૦ તુવેર

આઢવું અ૦ક્રિ૦ ચરવા-રખડવા જવું

આઢિયો પુ૦ રૂની વખાર રાખનાર વેપારી (૨) ગોવાળિયો ['ગુણાઢ્ય'

આઢ્ય વિ૦ [સં.] ધનવાન (૨) ભરપૂર ઉદા૦

આણ પ્રત્યય ક્રિ૦ પરથી ન૦ બનાવે ઉદા૦ જોઠાણ, લખાણ

આણ (ણ) સ્ત્રી૦ [सं आज्ञा] આજ્ઞા, દુવાઈ (૨) મનાઈ, શપથ (૩) ઢંઢેરો [-દેવી=(દેવ દેવી ઇ૦નું નામ દઈ) મનાઈ કરવી -ફરવી, વર્તવી=હુકમ કે સત્તા ચાલવી. -ફેરવવી, વર્તાવવી=આણ ફરે એમ કરવું, ઢંઢેરો ફેલાવવો] ૦દાણ સ્ત્રી૦ દાણ-કર વસૂલ કરવાની સત્તા (૨) અધિકાર

આણપાણ સ્ત્રી૦ ['પાણ'નું દ્વિત્વ] આના, પા આનો ઇત્યાદિ દર્શાવનારી આડી ઊભી લીટીઓ ઉદા૦ ૰ા૰ા [જઈને લાવવું

આણવું સ૦ક્રિ૦ [सं आनी] ફરી લાવવું,

આણંદ પુ૦+જુઓ આનંદ ૦દી વિ૦+આનંદી

આણંદકંદ ન૦, આણંદદોરો પુ૦+ અનંતદોરો [કરવું તે

આણાઆણ સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી-અન્યેથી આણ્યા

આણી સ્ત્રીલિંગનો એક પ્રત્યય ઉદા૦ગોર ગોરાણી

આણી સ૦+આ ૦આણી સ૦+આ, આ ૦કોર,૦ગમ,૦તરફ,૦પા,૦પા,સ૦બાજુ, ૦મગ અ૦ આ બાજુ ૦પાર અ૦ આ પાર કે બાજુ ૦પેર અ૦ આ રીતે

આણું ન૦ [सं आनयन] પિયરથી વહુને વિધિસર સાસરે વળાવી આણવી તે, તેડું (૨) કન્યાને સાસરે વળાવતાં કરાતી રીત,કરિયાવર [-આવવું=વહુને સાસરેથી તેડું આવવું-તેને વળાવવાનું કહેણ આવવું -કરવું=આણું મોકલવું (૨) આણું વાળવાની રીત કરવી -મોકલવું=વહુને સાસરે આણવા તેડું મોકલવું -વાળવું=કન્યાને સાસરેથી આણું આવ્યે તેને વળાવવી આણે આવવું, જવું=આણું કરવાને માટે આવવું, જવું] -ણાસુખડી સ્ત્રી૦ આણા વખતે અપાતી મીઠાઈવગેરેની ભેટ [-આપવી=રજા આપવી]

આણે (આ'ણે,) સ૦ આ માણસે (ત્રીજી વિભક્તિ ઉદા૦ આણે મને માર્યો) (૨) આનાથી

(કરણ અર્થે 'આ'ની ત્રીજી વિ૦) (બ૦ વ૦ આમણે)
આતતાયી વિ૦ [સં] મહાપાપી (૨) ખૂની
આતપ પુ૦ [સં] તાપ ૦ત્ર ન૦ છત્તર, છત્રી
આતમ પુ૦ આત્મા (પ) ૦તા સ્ત્રી૦ આત્મતા (પ) ૦મૂળી સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ, ધમાસો ૦શસ્ય ન૦ એક વનસ્પતિ, શતાવરી –મા પુ૦ (પ) આત્મા
આતર્પણ ન૦ [સં] ખુશ કરવું તે (૨) સંતુષ્ટ કરવુ તે (૩) ઉત્સવને દિવસે લીંપવુ તે
આતવાર પુ૦ [જુઓ આદિત્યવાર] રવિવાર
આતશ(–સ) પુ૦ [फा आतिश] અગ્નિ (૨) બળતરા (૩) ક્રોધ ૦પરસ્ત વિ૦ અગ્નિપૂજક (૨) પુ૦ પારસી ૦બહેરામ [फा बहराम] પુ૦ પારસીઓની અગિયારી ૦બાજી સ્ત્રી૦ દારૂખાનુ ફોડવાની વિવિધ બનાવટો, આગખેલ –શિ(–સિ)યુ વિ૦ આતશ–અગ્નિના રંગનુ –શિ(–સિ)યો પુ૦ આગિયો –શી(–સી) વિ૦ અગ્નિયુક્ત, ગરમ (૨) ગરમ સ્વભાવનુ (૩) સખત આગ સહન કરી શકે તેવી (શીશી)
આતંક પુ૦ [સં] વ્યાધિ, રોગ
આતાજી પુ૦ [જુઓ આતો + જી] દાદાજી
આતાપ પુ૦ [સં आतप] + આતપ, તડકો (૨) ઘામ, બફારો
આતિથેય, આતિથ્ય ન૦[સં] પરોણાચાકરી
આતિથ્ય-શીલ વિ૦ [સં] આતિથ્ય કરે એવુ
આતિવાહિક વિ૦[સં] સૂક્ષ્મ શરીરને પરલોક લઈ જવાના કામમાં નિમાયેલુ (૨) ન૦ પવન કરતા પણ વિશેષ ત્વરિત ગતિવાળુ સૂક્ષ્મ શરીર (સાંખ્ય)
આતી(–થી)પોતી(–થી) સ્ત્રી૦ [अर्थ + फा पोतह પરથી ?] આથ, પૂજી [–ને ધરમ લંગોટી = પૂંજી હોય થોડી ને વધુ હોવાનો ડોળ કરવો (એ ભાવમા બોલાય છે)]
આતુર વિ૦ [સં]–થી પીડાતુ; દુખી (૨) અધીરુ, આકળુ (૩) ઉત્સુક ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦ ૦સંન્યાસ પુ૦ મરતી વખતે લીધેલો સંન્યાસ

આતો પુ૦ [સં आत्मन्] આત્મા જેવો પ્રિય પુત્ર (૨) પાટવી પુત્ર (૩) દાદો
આત્મ [સં] તત્પુરુષ સમાસના પૂર્વપદ તરીકે 'આત્મા' કે 'પોતાની જાત' એવા અર્થમા આવે ૦ઓળખ સ્ત્રી૦આત્મજ્ઞાન(૨)પોતાની ઓળખ. ૦કથા સ્ત્રી૦ પોતાની જીવનકથા ૦કારાગૃહ ન૦ આત્માનુ કારાગૃહ – શરીર ૦કૃત વિ૦ જાતે કરેલુ ૦કૌતુક ન૦ પોતા વિષેનુ પ્રશંસાપૂર્ણ આશ્ચર્ય ૦ખ્યાતિ સ્ત્રી૦ પોતાની ખ્યાતિ—કીર્તિ (૨) બધે આત્મતત્ત્વનુ ભાન થવુ તે ૦ગત વિ૦મનમાનુ (૨) અ૦ સ્વગત ૦ગતિ સ્ત્રી૦ આત્માની મરણ પછીની દશા. ૦ગુણ પુ૦ આત્મા કે પોતાનો ગુણ. ૦ગુપ્ત વિ૦ આત્મસંયમી ૦ગુપ્તિ સ્ત્રી૦ આત્મસંયમ ૦ગુરુ પુ૦ પોતે જ પોતાનો ગુરુ ૦ગૌરવ ન૦ આત્માનુ કે પોતાનુ ગૌરવ ૦ઘાત પુ૦ આપઘાત ૦ઘાતક (–કી), ૦ઘાતી વિ૦ આત્મઘાત કરનાર. ૦ચરિત્ર ન૦ આત્મકથા ૦ચિંતન ન૦ આત્માનુ ચિંતન ૦ચિંતા સ્ત્રી૦ પોતાની જાતની ચિંતા ૦છિદ્ર ન૦પોતાનુ છિદ્ર–ખોડ–દોષ ૦જ(–જાત) વિ૦ પોતામા કે પોતાનાથી ઊપજેલુ (૨) પુ૦ પુત્ર (૩) કામદેવ ૦જન પુ૦, ન૦ સ્વજન ૦જા વિ૦ સ્ત્રી૦ પોતામાથી — પોતાનાથી ઉત્પન્ન થયેલી (પુત્રી) (૨) સ્ત્રી૦ બુદ્ધિ ૦જાત વિ૦ (૨) પુ૦ જુઓ આત્મજ ૦જિજ્ઞાસા સ્ત્રી૦ આત્માનું સ્વરૂપ જાણવાની ઇચ્છા ૦જિજ્ઞાસુ વિ૦ આત્માને જાણવાની ઇચ્છાવાળુ. ૦જીવન ન૦ પોતાનુ જીવન ૦જુગુપ્સા સ્ત્રી૦ પોતાના પર જુગુપ્સા – અણગમો થવો તે ૦જેતા વિ૦ આત્મા પર – પોતા ઉપર વિજય મેળવનારું ૦જ્ઞ વિ૦ આત્મજ્ઞાની ૦જ્ઞાન ન૦ પોતાના સંબંધી જ્ઞાન (૨) અધ્યાત્મજ્ઞાન, આત્માનો સાક્ષાત્કાર ૦જ્ઞાની વિ૦ આત્મજ્ઞાનવાળુ ૦તત્ત્વ ન૦ આત્મારૂપી તત્ત્વ – પદાર્થ (૨)આત્માનુ તત્ત્વ – સત્ય–રહસ્ય ૦તત્ત્વવિદ્યા સ્ત્રી૦. આત્માના સત્ય સ્વરૂપની વિદ્યા, અધ્યાત્મશાસ્ત્ર. ૦તર્પણ ન૦ આત્માને જલાંજલિ આપવી તે.

૦તુલ્ય વિ૦ જાતના જેવું, પોતાની સમાન ૦તુષ્ટિ સ્ત્રી૦ આત્મસંતોષ ૦તૃપ્ત વિ૦ અનાત્મ વસ્તુઓ તરફનો મોહ દૂર થઈ આત્માના આનંદમાં તૃપ્ત થયેલું ૦તૃપ્તિ સ્ત્રી૦ આત્મતૃપ્ત થવું તે ૦ત્યાગ પું૦ સ્વાર્થત્યાગ (૨) આપઘાત ૦ત્યાગી વિ૦ આત્મત્યાગ કરનારું ૦ત્યાગિની વિ૦ સ્ત્રી૦ આત્મત્યાગ કરનારી ૦ત્વ ન૦ પોતાપણું, સ્વત્વ ૦દમન ન૦ પોતાની વાસનાઓનું દમન ૦દર્શન ન૦ આત્મસાક્ષાત્કાર, આત્મજ્ઞાન ૦દર્શી વિ૦ આત્મદર્શન કરનારું ૦દાન ન૦ સ્વાર્પણ, આત્મત્યાગ ૦દ્રોહ પું૦ પોતાની જાતનો દ્રોહ, પોતાની જાતને હાનિ પહોંચાડવી તે ૦દ્રોહી વિ૦ આત્મદ્રોહ કરનારું ૦ધર્મ પું૦ આત્માનો ધર્મ–ગુણ–સ્વભાવ ૦નિગ્રહ પું૦ પોતાની વાસનાઓનો નિગ્રહ–સંયમ ૦નિમગ્ન વિ૦ આત્મરત ૦નિમજ્જન ન૦ આત્મામાં ડૂબકી મારવી તે ૦નિરીક્ષણ ન૦ પોતાની જાતનું નિરીક્ષણ ૦નિર્ણય પું૦ પોતે જાતે કરવાનો કે કરેલો નિર્ણય ૦નિવેદન ન૦ પોતાની જાતને તથા પોતાનું બધું ઈશ્વરના ચરણોમાં સમર્પી દેવું તે, ભક્તિના નવ પ્રકારોમાંનો એક (૨) પોતાની તરફનો ખુલાસો ૦નિવેદી વિ૦ પોતાની જાત (ઇષ્ટદેવને) અર્પણ કરનારું (૨) પોતાનો ખોરાક જાતે રાંધી લેવાના નિયમવાળું ૦નિષ્ઠ વિ૦ આત્મામાં જ નિષ્ઠાવાળું, આત્મરત ૦નિષ્ઠા સ્ત્રી૦ આત્મામાં નિષ્ઠા ૦નિંદા સ્ત્રી૦ પોતાની જાતને નિંદવી તે ૦પરાજિત વિ૦ આત્માને ખોઈ બેઠેલો ૦પરિતાપ ન૦ અંતરનો પશ્ચાત્તાપ ૦પરીક્ષક વિ૦ (૨) પું૦ આત્મપરીક્ષણ કરનાર. ૦પરીક્ષણ ન૦ આત્મપરીક્ષા કરવી તે ૦પરીક્ષા સ્ત્રી૦ પોતાની જાતની પરીક્ષા ૦પ્રકાશ પું૦ અંતરના ભાવોને વ્યક્ત કરવા તે (૨) આત્માનું તેજ ૦પ્રતિષ્ઠા સ્ત્રી૦ સ્વમાન ૦પ્રત્યય પું૦, ૦પ્રતીતિ સ્ત્રી૦ જાતને ખાતરી થવી તે, આત્મવિશ્વાસ ૦પ્રબોધ પું૦ આત્મજ્ઞાન (૨) આત્મભાન ૦પ્રવણ વિ૦ આત્મનિષ્ઠ ૦પ્રશંસા સ્ત્રી૦ પોતાની જાતના વખાણ

૦પ્રીતિ સ્ત્રી૦ પોતા વિષેની પ્રીતિ ૦બલ(–ળ) ન૦ આત્માનું બળ, મનનું કે હૃદયનું બળ ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ પોતાની સ્વતંત્ર સમજણ (૨) પોતાપણાની બુદ્ધિ (૩) મતલબિયાપણું ૦બોધ પું૦ આત્મજ્ઞાન (૨) જાતને–જીવને ઉપદેશ ૦બંધુ પું૦ પોતીકું–એક લોહીનું સગું (મામા, માશી કે ફોઈ નો દીકરો) ૦ભાન ન૦ પોતાની જાતનું ભાન–જ્ઞાન ૦ભાવ પું૦ ગર્વ, હુંપદ (૨) પોતાના રક્ષણ અને ઉન્નતિની ઇચ્છા (૩) આત્મભાવના ૦ભાવના સ્ત્રી૦ પોતાના જેવો જ આત્મા બધામાં વસે છે એવી ભાવના ૦ભૂ વિ૦ સ્વયંભૂ (૨) પું૦ (મ) બ્રહ્મા (૩) કામદેવ (૪) પુત્ર ૦ભૂત વિ૦ જુઓ આત્મજ (૨) અનુકૂલ (સેવક) ૦ભોગ પું૦ આપભોગ ૦મંથન ન૦ અંતઃકરણમાં અનેક વૃત્તિઓ તથા ભાવોનું મંથન, મનોમંથન ૦મંથનકાલ(–ળ) પું૦ આત્મમંથનનો સમય ૦યોગ પું૦ આત્મા સાથે સંબંધ–જોડાણ ૦રક્ષણ ન૦, ૦રક્ષા સ્ત્રી૦ પોતાનું રક્ષણ–સંભાળ ૦રત વિ૦ આત્મામાં જ રમનારું–નિમગ્ન ૦રતિ સ્ત્રી૦ આત્મામાં પ્રીતિ–આનંદ ૦રામ પું૦ આત્માને રામ–પ્રભુ માનનાર યોગી (૨) આત્મામાં જ રમનાર યોગી ૦લક્ષી વિ૦ પોતાને લક્ષીને રચાયેલું, સ્વાનુભવરસિક, 'સબ્જેક્ટિવ' ૦લગ્ન ન૦ દેહલગ્નથી ભિન્ન એવું દિલી–બે આત્માઓ વચ્ચેનું લગ્ન ૦વત્ વિ૦ પોતાના જેવું ૦વધ પું૦ આપઘાત ૦વંચક વિ૦ જાતને છેતરનાર ૦વંચના સ્ત્રી૦ જાતને છેતરવી તે ૦વાદ પું૦ આત્મા છે એવો વાદ ૦વાદી વિ૦ આત્મવાદમાં માનનાર ૦વાન વિ૦ પોતાની જાત ઉપર કાબૂવાળું (૨) આત્મજ્ઞ (૩) ચેતનવાળું, આત્માવાળું ૦વિકાસ પું૦ પોતાની જાતનો વિકાસ—ઉન્નતિ ૦વિચાર પું૦ આત્મચિંતન, આત્મતત્ત્વ વિષે મનન ૦વિડંબના સ્ત્રી૦ પોતાની વિડંબના ૦વિદ પું૦ આત્માને જાણનાર, બ્રહ્મજ્ઞ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ અધ્યાત્મ વિદ્યા, બ્રહ્મવિદ્યા ૦વિનાશ પું૦ સ્વવિનાશ ૦વિલોપન ન૦ પોતે શૂન્યવત્ થવું કે તેમ

વર્તવુ તે ૦વિશ્વાસ પુ૦ જુઓ આત્મશ્રદ્ધા ૦વિસર્જન ન૦ આત્મસમર્પણ, સ્વાર્થત્યાગ (૨) નિરભિમાનપણુ ૦વૃત્ત ન૦, ૦વૃત્તાંત પુ૦,ન૦ પોતાનો અહેવાલ, આત્મકથા ૦વેગી વિ૦ આત્માના જેવા વેગવાળું (૨) પોતાની મેળે હાલતુ ચાલતુ ૦વેત્તા પુ૦ આત્મવિદ ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ આત્મબળ ૦શિક્ષણ ન૦ પોતાની જાતનુ શિક્ષણ ૦શુદ્ધિ સ્ત્રી૦ આત્માની–પોતાની જાતની શુદ્ધિ ૦શ્રદ્ધા સ્ત્રી૦ આત્માની–પોતાની શક્તિ ઉપરનો વિશ્વાસ ૦શ્લાઘા સ્ત્રી૦ આપવખાણ ૦શ્લાઘી વિ૦ બહાઈખોર ૦સમર્પણ ન૦ જુઓ આત્મનિવેદન ૦સંકોચી વિ૦ સકોચશીલ ૦સંતુષ્ટ વિ૦ આત્મા અથવા પોતામા સતુષ્ટ રહેનારુ (૨) બીજાના અભિપ્રાયની પરવા ન ડરનારુ ૦સતોષ પુ૦ આત્માનો–પોતાનો સંતોષ ૦સભાષણ ન૦ સ્વગત ઉક્તિ, 'સોલિલોક્વી' ૦સંયમ પુ૦ પોતાના ઉપર–મન ઇંદ્રિયો ઉપર સયમ હોવો તે, જાતનો નિગ્રહ ૦સંયમન ન૦ આત્મસયમ કરવો તે ૦સરક્ષણ ન૦ આત્મરક્ષા ૦સસ્કાર પું૦ આત્માની સંસ્કારિતા ૦સસ્થ વિ૦ આત્મનિષ્ઠ, આત્મામા સ્થિર ૦સાક્ષાત્કાર પુ૦ આત્માનો સાક્ષાત્કાર–જ્ઞાન થવું તે ૦સાત્ અ૦ તદ્દન પોતાના જેવુ –પોતાનુ હોય એમ, એકરૂપ ૦સાધન ન૦ આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાનુ સાધન, મોક્ષનુ સાધન (કર્મ, ઉપાસના જ્ઞાન, પુણ્યદાન ઇત્યાદિ) ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ આત્મસાક્ષાત્કાર, મોક્ષ ૦સુખ ન૦ આત્મામાથી ઉદ્ભવતુ સુખ ૦સ્તુતિ સ્ત્રી૦ આપવખાણ ૦સ્થ વિ૦ જુઓ આત્મસંસ્થ ૦હત્યા સ્ત્રી૦ આપઘાત ૦હત્યારું વિ૦ આપઘાત કરનારુ ૦હિત ન૦ આત્માનુ –પોતાનુ હિત

આત્મક વિ૦ [સં] બહુવ્રીહિ સમાસને અતે '–નુ બનેલુ' '–ના સ્વભાવનુ' '–ના ગુણ–ધર્મવાળુ' એવા અર્થમા ઉદા૦ 'વર્ણાત્મક,' 'અહિસાત્મક'

આત્મનેપદ ન૦ [સં] સસ્કૃત ધાતુઓના બે પ્રકારોમાંનો એક –દી વિ૦ આત્મનેપદ વિભાગનુ (વ્યા)

આત્મા પુ૦ [સં] જીવ, જીવનતત્ત્વ (૨) વ્યષ્ટિ જીવ. જીવાત્મા (૩) તત્ત્વ–સારભૂત તત્ત્વ (૪) પરમાત્મતત્ત્વ (૫) મૂળ સ્વભાવ, પ્રકૃતિ (૬) અતકરણ (૭) પોતાની જાત ૦દેશ પુ૦ આત્માનો આદેશ, સદસદ્ વિવેકબુદ્ધિની આજ્ઞા ૦ધીન વિ૦ આત્માને જ અધીન, સ્વતત્ર ૦નદ પુ૦ આત્મામાથી પ્રાપ્ત થતો આનદ, આત્મજ્ઞાન કે સાક્ષાત્કારને પરિણામે મળતું સુખ ૦નાત્મ ન૦ જડ અને ચેતન તત્ત્વ; આત્મા અને તેથી ભિન્ન બીજુ બધુ અનાત્મ. ૦નાત્મવિચાર પું૦ આત્માનાત્મનો વિચાર ૦નાત્મવિવેક પુ૦ આત્માનાત્મ વચ્ચેનો વિવેક–સાચી સમજ. ૦નુભવ પુ૦, ૦નુભૂતિ સ્ત્રી૦ આત્મસાક્ષાત્કાર ૦ભિમાન ન૦ જુ ૫૬ (૨) સ્વમાન. ૦ભિમુખ વિ૦ આત્મા તરફ વળેલુ, અતર્મુખ ૦ભ્યાસ પુ૦ આત્માને ઓળખવાનો અભ્યાસ ૦રામ વિ૦ આત્મા એ જ જેને આનદનુ સ્થાન કે સાધન છે તેવુ (૨) પુ૦ સાક્ષાત્કાર માટે પ્રયત્ન કરતો યોગી (૩) જીવન્મુક્ત યોગી (૪) આત્મા, પરમાત્મા ૦વલોકન ન૦ આત્મપરીક્ષણ; 'સેલ્ફ-ઇ-ટ્રોસ્પેકશન' ૦ર્પણ ન૦ સ્વાર્પણ, સ્વાર્થત્યાગ ૦ર્થ પુ૦ પોતાનો અર્થ, સ્વાર્થ (૨) આત્માનુ હિત ૦ર્થી વિ૦ આત્મકલ્યાણ ઇચ્છનાર ૦શ્રય પુ૦ એક ન્યાયદોષ, સાધ્યને પક્ષથી જ સિદ્ધ કરવુ તે (ન્યા શા) –ત્મિક, –ત્મીય વિ૦ આત્માનુ (૨) પોતાનુ, અગત (૩) સગુ –ત્મોત્કર્ષ પુ૦ આત્માની–પોતાની ઉન્નતિ –ત્મૈક્ય ન૦ આત્માની એકતા. –ત્મોત્થિત વિ૦ પોતાની મેળે ઉત્થાન પામેલુ –ત્મોદય પુ૦ આત્મોન્નતિ –ત્મોદ્ભવ વિ૦ (૨) પુ૦ જુઓ આત્મજ. –ત્મોદ્ભવા સ્ત્રી૦ પુત્રી(૨)બુદ્ધિ –ત્મોદ્રેક પુ૦ મનનો ઉભરો –ત્મોન્નતિ સ્ત્રી૦ આત્માની ઉન્નતિ (૨) પોતાની ઉન્નતિ. –ત્મોપજીવી વિ૦ સ્વાશ્રયી –ત્મોપમ વિ૦ પોતાના જેવુ –ત્મોપાર્જિત વિ૦ સ્વોપાર્જિત. –ત્મૌપમ્ય ન૦ બધાને પોતાના જેવા ગણવા તે

આત્યંતિક વિ૦ [સં] અનંત, સતત (૨) ખૂબ (૩) સર્વશ્રેષ્ઠ (૪) આખરી, અંતિમ -કી વિ૦ સ્ત્રી૦ આત્યંતિક એવી
આત્રેયી સ્ત્રી૦ [સં] (સં) અત્રિ ઋષિની પત્ની, અનસૂયા [આથીપોથી
આથ(-થા) સ્ત્રી૦ [સં અર્થ] પૂંજી, થાપણ,
આથડ સ્ત્રી૦ [જુઓ આથડાવું] રખડપટ્ટી, અથડામણ ૦વું અ૦ક્રિ૦ રખડવું, ભટકવું (૨) આખડવું, લડવું આથડિયા ન૦બ૦વ૦ ફાંફાં (૨) ગોથાં, લથડિયાં [-ખાવા=લથડાવું (૨) ફાંફાં મારવાં]
આથણું ન૦ [જુઓ આથવું] અથાણું (૨) આથવાની ક્રિયા-રીત
આથમણું વિ૦ [જુઓ આથમવું] પશ્ચિમ તરફનું
આથમવું અ૦ ક્રિ૦ [સં અસ્તમન?] અગ્ત પામવું, ન દેખાવું (૨) પડતી દશામાં આવવું
આથર પું૦ [જુઓ આથરવું] ઘાસનો થર (૨) પછેડી, પાથરણું, મોદ (૩) ગવેડા ઉપર નાખવાની ડળી ૦ણું ન૦ ચાદર, ઓછાડ (૨) પથારી, બિસ્તરો
આથરવું સ૦ક્રિ૦ [સં આસ્તૄ] પાથરવું (૨) ગજી કરવી (૩) આચ્છાદન કરવું, ઢાંકવું
આથર્વણ વિ૦ [સં] અથર્વવેદને લગતું (૨) પું૦ અથર્વવેદ ભણનાર કે જાણનાર બ્રાહ્મણ (૩) અથર્વવેદ -ણિક પું૦ અથર્વવેદ જાણનારો બ્રાહ્મણ
આથવું સ૦ક્રિ૦ મીઠું મસાલો ચડે તેમ કરવું (૨) ખમીર ચઢાવવું [માલમિલકત
આથા, આથીપોથી સ્ત્રી૦ જુઓ આથ, પૂંજી,
આથો પું૦ અથાવું-ખમીર ચઢવું તે(૨)અથાવા નાખેલી વસ્તુ [-આવવો, ચઢવો=અથાવું, અથાવાની ક્રિયા થવી, આથાની અસર લાગવી કે થવી -નાખવો=અથાવા મૂકવું]
આદ વિ૦ + આદ્ય, આદિ
આદત સ્ત્રી૦ [અ] ટેવ, મહાવરો
આદમ પું૦[અ] સૃષ્ટિનો સૌથી પ્રથમ જન્મેલો પુરુષ (૨) માણસ ૦ખોર વિ૦ માણસખાઉ ૦જાત સ્ત્રી૦ માણસજાત
આદમજીનો કોરડો પું૦ એક બાળરમત
આદમી પું૦ [અ] માણસ -મિયત સ્ત્રી૦ માણસાઈ, સુજનતા
આદર પું૦[સં] સન્માન ૦ણી સ્ત્રી૦વેવિશાળ થયા પછી કન્યાને વરપક્ષ તરફથી લૂગડાં ઘરેણાં ઇત્યાદિની અપાતી ભેટ, વસંત [-ચડાવવી=વસતની ભેટ કન્યાને આપવી] ૦ણીય વિ૦ આદર આપવા યોગ્ય ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ માનબુદ્ધિ, પૂજ્યભાવ ૦ભાવ પું૦ માનની લાગણી ૦માન ન૦ આદરસત્કાર ૦વાત સ્ત્રી૦ આદરયુક્ત વાત, આદર ઉપજાવનારી વાત ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સં આ+દૃ] આરંભવું, શરૂ કરવું (૨) સ્વીકારવું, સત્કારવું (૩) સેવન કરવું ૦સત્કાર પું૦ આદર અને સત્કાર
આદર્શ પું૦ [સં] દર્પણ, આરસો (૨) નમૂનો (૩) ધ્યેય, લક્ષ (૪) વિ૦ નમૂનેદાર, ધ્યેયરૂપ ૦જીવી વિ૦ આદર્શ પ્રમાણે અથવા માટે જીવનાર ૦દર્શી વિ૦આદર્શ-ધ્યેયને જોનારું ૦ભૂત વિ૦ ધડો લેવા જેવું, નમૂનેદાર ૦વાદ પું૦ આદર્શનું જ પરિપાલન કરવું જોઈએ એવો વાદ, 'આઇડિયેલિઝમ' ૦વાદી વિ૦ (૨) પું૦ આદર્શવાદમાં માનનાર
આદ(-ઘ)વેર ન૦ મૂળનું-જૂનું વેર (૨) હાડવેર, પાકી દુશ્મનાવટ
આદાન ન૦ [સં] સ્વીકાર (૨) પકડવું તે (૩) [રોગનું] નિદાન ૦પ્રદાન ન૦લેણદેણ,આપલે
આદાબ પું૦[અ] અદબ, સલામ, વિવેક
આદાય પું૦[સં] સ્વીકાર (૨) નફો, લાભ (૩) ઊપજ, આવક
આદા(-ધા)શીશી સ્ત્રી૦ [સં અર્ધ-શીર્ષમ્] અડધું-એક બાજુનું માથું દુખે એ રોગ
આદિ વિ૦ [સં] પહેલું, પ્રારંભનું (૨) મુખ્ય, પ્રધાન (૩) જુઓ આદિક (૪) પું૦ પ્રારંભ, શરૂઆત (૫) મૂળ કારણ (૬)[ગ] પહેલું પદ ૦કર્તા(-ર્તા)પું૦(સં)બ્રહ્મા ૦કવિ પું૦સૌથી પહેલો કવિ (૨) [સં] બ્રહ્મા (૩) વાલ્મીકિ ૦કારણ ન૦ મૂળ કારણ (૨) વિશ્વનું-સૃષ્ટિનું મૂળ કારણ, સૃષ્ટિનું બીજ ૦કાલ(-ળ) પું૦ આરંભકાલ (૨) સૃષ્ટિની શરૂઆતનો કાળ

૦કાવ્ય ન૦ સૌથી પહેલું રચાયેલું કાવ્ય(૨) (સ) રામાયણ (સસ્કૃતમા) ૦ગ્રંથ પું૦ પહેલો–મૂળ ગ્રંથ(૨)શીખ લોકોનુ ધર્મપુસ્તક, ગ્રંથસાહેબ. ૦ઘટક પુ૦ મૂળ એકમ, 'યુનિટ' ૦જિન પુ૦(સ) ઋષભદેવ,આદિનાથ ૦તાલ પુ૦ ગાવામા સૂરને બળ આપવા માટેનો પહેલો તાલ (૨) એકતાલ(સગીત) ૦દેવ પુ૦ દેવાધિદેવ, પરમાત્મા. ૦દૈત્ય પુ૦ (સ) હિરણ્યકશિપુ ૦નાથ પુ૦ (સ) પહેલા જૈન તીર્થંકર ૦નારાયણ પુ૦(સ) વિષ્ણુ ૦પદ ન૦ પ્રથમ પદ (ગ) ૦પર્વ ન૦ પહેલો ભાગ (૨) (સ) મહાભારતનો પ્રથમ ખડ ૦પુરુષ પુ૦ મૂળ પુરુષ (૨) વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, સર્જનહાર ૦માતા(-થા) સ્ત્રી૦ પ્રકૃતિ (૨) આદ્યભવાની, પાર્વતી ૦મૂળ ન૦ મૂળ પાયો, આદિ કારણ ૦યોજક પુ૦ મૂળ યોજક (૨) (સ.) બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, નારાયણ ૦રસ પુ૦ પ્રથમ અર્થાત્ શૃગારરસ ૦વર્ણ પુ૦ બ્રાહ્મણવર્ણ ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ પ્રકૃતિ (૨) દુર્ગા ૦શરીર ન૦ કારણ-શરીર(૨) સૂક્ષ્મ શરીર (૩) અજ્ઞાન –દીશ્વર પુ૦ (સ.) જૈનોના પ્રથમ તીર્થંકર

આદિક વિ૦ [સં] વગેરે, ઇત્યાદિ (બહુવ્રીહિ સમાસને અંતે)

આદિત્ય પુ૦[સં] સૂર્ય, રવિ (૨)અદિતિના બારે પુત્રોમાંનો કોઈ પણ (૩) બારની સજ્ઞા ૦વાર પુ૦ આતવાર, રવિવાર

આદિમ વિ૦ [સં] પ્રારભનુ મૂળ, અસલ

આદિષ્ટ વિ૦ [સં] આદેશ પામેલુ (૨) જેને માટે હુકમ અપાયો હોય એવુ

આદુ ન૦[સં आर्द्रक] એક કદ,જેની સૂઠ બને છે [-કાઢી નાંખવું=જોર કે જુસ્સો નરમ પાડી દે એમ કરવુ -ખાઈને=મુખ ખત અને જહેમતની સાથે, ભારે જોર કરીને આદાની સૂઠ થવી=શરીરે બહુ સુકાવુ-લેવાઈ જવુ]-દાપાક પુ૦ આદાનો પાક(૨) [લા] માર [-આપવો, દેવો,=મારવુ] -દામૂળી સ્ત્રી૦ આદાનુ કુમળુ મૂળ

આદે અ૦ જુઓ તોબા

આદેશ પુ૦[સં] આજ્ઞા (૨)ઉપદેશ (૩) [વ્યા] ફેરફાર,એકને બદલે બીજો વર્ણ આવે તે (૪) [ગ] ઉત્થાપન, 'સબ્સ્ટિટ્યૂશન' ૦ક પુ૦ આદેશ કરનાર ૦મંત્ર પું૦ ઉત્થાપનમત્ર, 'પ્રિન્સિપલ ઓફ સબ્સ્ટિટ્યૂશન' (ગ)

આદૌ અ૦ [સં.] આદિમા, પૂર્વે, અગાઉ

આદોકદમી વિ૦ [સં आद्य+फा कदीम] (કા) અસલનું, જૂના કાળનું

આદ્ય વિ૦ [સં] પ્રથમનુ, પ્રારભનું; મૂળ ૦કવિ પુ૦ આદિકવિ ૦ગુરુ પુ૦ આદ્ય ગુરુ-ઈશ્વર ૦ભવાની સ્ત્રી૦ જગદબા, મૂળ શક્તિ. ૦ભૂમિ સ્ત્રી૦ મૂળ ભૂમિ ૦વેર ન૦ જુઓ આદવેર ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ મૂળ શક્તિ-અબાભવાની, દુર્ગા ૦સ્થાન ન૦ સૌથી પહેલાનુ – મૂળ સ્થાન

આદ્યંક પુ૦ [સં] ત્રિરાશીનુ પહેલુ પદ (ગ)

આદ્યંત અ૦ [સં] આદિથી તે અત સુધી

આદ્યોદાત્ત વિ૦[સં] જેનો આદિ સ્વર ઉદાત્ત હોય એવુ

આધ વિ૦ [हिं] અડધુ

આધ(૦ર)ણ ન૦[स आदहन, प्रा. आदाण ?] અનાજને બાફવા માટે એકલુ પાણી પહેલેથી તપવા માટે મુકાય છે તે [-આવવું,-થવું= આધણનુ પાણી જોઈએ તેવું ગરમ થવુ, આવણ તૈયાર થવુ -મૂકવું=આધણનુ પાણી ચૂલા પર ચડાવવુ (૨) રસોઈની તૈયારી કરવી (૩) નકામુ કે બરબાદ કરવું, વેડફી નાખવુ આધણ ઊકળી જવાં=વેળા વહી જવી] [અધરકણુ

આધરકણુ ન૦અધરકણ,મેળવણ -ણું સ૦ક્રિ૦

આધરણ ન૦ જુઓ આધણ (૨)[સં]આધાર રાખવો તે

આધાન ન૦ [સં] મૂકવુ તે (૨) ધારણ કરવું તે (૩) ગર્ભધારણ, ગર્ભ (૪) અગ્નિહોત્રીનું પ્રાથમિક કર્મ

આધાપલીત(-તું) વિ૦ અડધુ ગાડુ, દાધારગુ

આધાર પું૦ [સં] ટેકો, અવલબન (૨) આશ્રય, મદદ (૩) પુરાવો, સાબિતી (૪) [વ્યા] અધિકરણ, સાતમી વિભક્તિનો અર્થ ૦ગ્રંથ પુ૦ આધારરૂપ-પ્રમાણભૂત ગ્રંથ ૦પાત્ર વિ૦ આધાર રાખવા યોગ્ય. ૦ભૂત વિ૦ આધાર

બનેલું (૨) પ્રમાણભૂત ૦સ્તંભ પું૦ આધારરૂપ સ્તંભ–થાંભલો –રાધેયભાવ પું૦ આશ્રયાશ્રયીભાવ
આધાશીશી સ્ત્રી૦ જુઓ આદાશીશી
આધિ પું૦[સં] માનસિક પીડા ૦વ્યાધિ પું૦ શરીર ને મનની પીડા [કાઢનાર
આધિક પું૦[સં આધિ પરથી?] ભૂવો, ભૂત-પ્રેત
આધિકારિક વિ૦ [સં] અધિકાર કે સત્તાને લગતું (૨) અધિકારીને લગતું, સર્વોપરી(૩) પું૦ પરમાત્મા, પરમેશ્વર
આધિક્ય ન૦ [સં] અધિકતા, વધારેપણું (૨) પુષ્કળતા (૩) ચડિયાતાપણું ૦ચિહ્ન ન૦ (ગ) અધિકતા,–ના કરતાં મોટું એવો અર્થ સૂચવતું (>) આવું ચિહ્ન
આધિદૈવિક વિ૦ [સં] ઇંદ્રિયોના અધિદેવોને લગતું(૨)ઇંદ્રિયો થકી થયેલું(૩)ભૂતપ્રેતાદિથી ઊપજેલું (દુઃખ) (૪) દૈવકૃત (સુખદુઃખ)
આધિપત્ય ન૦[સં] અધિપતિપણું, ઉપરીપણું
આધિભૌતિક વિ૦ [સં] પ્રાણીઓને લગતું(૨) પંચમહાભૂતો સંબંધી (૩) શારીરિક (પીડા)
આધિરાજ્ય ન૦ [સં] સંપૂર્ણ સ્વામિત્વ
આધીન વિ૦ જુઓ અધીન, વશ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦ [૦તા સ્ત્રી૦
આધુનિક વિ૦ [સં] હમણાંનું, અર્વાચીન
આધે અ૦[સં અર્ધ–જુઓ આધ]અર્ધ ભાગથી (ઢોર સાચવવા આપવું) [–આપવું, મૂકવું, બંધાવવું = ઢોરને અધભાગે સાચવવા આપવું]
આધેડ વિ૦ અડધી ઉંમરે પહોંચેલું, પ્રૌઢ વયનું
આધેય વિ૦[સં] આધાર આપવા લાયક
આધ્યાત્મિક વિ૦ [સં] આત્મા સંબંધી, આત્મતત્ત્વવિષયક
આધેવાયું વિ૦ જુઓ અધવાયું
આન વિ૦ જુઓ અન્ય (૫)
આનક પું૦ [સં] નગારું, મૃદંગ
આનતિ સ્ત્રી૦ [સં] નમવું તે (૨) નમસ્કાર(૩) માન, પૂજ્યભાવ ૦પ્રદેશ પું૦ ઢોળાવ કે તળેટીનો પ્રદેશ
આનન ન૦ [સં] મુખ, મો (૨) ચહેરો
આનમાન વિ૦ + ન માની શકાય એવું, ખોટું

આનય પું૦, ૦ન ન૦ [સં] આણવું તે (૨) ઉપનયનસંસ્કાર
આનર્ત(ર્ત્ત) પું૦ [સં] (સં) કાઠિયાવાડનું પ્રાચીન નામ
આનંત્ય ન૦[સં] અનંતતા (૨) શાશ્વતતા (૩) સ્વર્ગ, પરલોકનું સુખ
આનંદ પું૦[સં]હર્ષ, પ્રસન્નતા(૨)પું૦,ન૦ બ્રહ્મ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦ક વિ૦ આનંદકારી ૦કંદ પું૦ આનંદનું મૂળ (૨) બ્રહ્મ, પરમાત્મા ૦કારી વિ૦ આનંદ કરાવનાર ૦ગિરિ પું૦ (સં) શંકરાચાર્યનાં ભાષ્યો ઉપર ટીકા લખનાર એક વિદ્વાન ૦ઘન વિ૦ આનંદથી ભરપૂર (૨) પું૦ બ્રહ્મ, પરમાત્મા (૩) (સં) જૈનધર્મનો એક સંત ૦પર્યવસાયી વિ૦ જેને અંતે આનંદ હોય એવું, આનંદમાં પરિણમે એવું ૦ભૈરવી સ્ત્રી૦ એક રાગિણી ૦ભૈરવ વિ૦ એકીસાથે આનંદ અને ભય પમાડનારું (૨) પું૦(સં)શંકર,મહાદેવ ૦મય વિ૦ આનંદથી ભરેલું ૦મય કોશ(–ષ) પું૦ અન્ન, પ્રાણ મન, વિજ્ઞાન અને આનંદ એ પંચકોશોમાંનો એક ૦મીમાંસા સ્ત્રી૦ (કલાના ઉપભોગથી થતા) આનંદ વિષે વિચાર કરનારું શાસ્ત્ર 'એસ્થેટિક્સ' ૦મૂર્તિ(–ર્ત્તિ) વિ૦ આનંદરૂપ(૨)સ્ત્રી૦ બહુ આનંદી માણસ ૦લહરિ (–રી) સ્ત્રી૦ આનંદનો તરંગ (૨) [સં] શંકરાચાર્યકૃત એક સ્તોત્ર ૦વર્ષી વિ૦ આનંદ વરસાવનારું ૦વું અ૦ક્રિ૦[સં आनन्द्] આનંદ કરવો, ખુશ થવું ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ આનંદી રહેવાનું વલણ,એવો સ્વભાવ ૦સમાધિ સ્ત્રી૦ આનંદપૂર્ણ સમાધિ (૨) આનંદથી થયેલી સમાધિ (૩) રજસ્તમોગુણયુક્ત ચિત્તની માત્ર ભાવનાથી સ્થિરતા બને ત્યારે થતી સમાધિ. –દા સ્ત્રી૦ ભાંગ –દાશ્રુ ન૦ આનંદનાં આંસુ –દિત વિ૦ ખુશ –દી વિ૦ ખુશમિજાજી, મોજી
આનંદદોરો પું૦ જુઓ અનંતદોરો
આનાકાની સ્ત્રી૦ [હિં, મ, સં अनाकर्णन ?] હા ના કરવી તે, ઢચુપચુ હોવાની દશા
આનાવારી સ્ત્રી૦ કેટલી આની પાક પાકયો તેનો અડસટ્ટો કાઢવો તે, ઉત્પન્નનો અડસટ્ટો

[-કાઢવી=આનાવારીનો અંદાજ નક્કી કરવો, આનાવારી ગણવી] [પુતળિયું

આનિયું ન૦ ['આનો' પરથી] કોટમાં નાખવાનું

આની સ્ત્રી૦ [જુઓ આનો] એક આનાનો સિક્કો (૨) [લા] સોળમો ભાગ ૦ભાર પુ૦ રૂપિયાના સિક્કાના વજનનો—રૂપિયાભારનો ૧૬મો ભાગ.

આનુકૂલ્ય ન૦ [सं] અનુકૂલતા

આનુપૂર્વી સ્ત્રી૦ [सं] અનુક્રમ (૨) નિયમ પ્રમાણે દોરેલુ અનુમાન [ન્યા]

આનુભવિક વિ૦ [सं] અનુભવને લગતું

આનુમાનિક વિ૦[सं] અનુમાનને લગતું (૨) તર્કસિદ્ધ

આનુયાત્રિક વિ૦[सं] યાત્રિક,યંત્રવત્ એકધારું

આનુવંશિક વિ૦ [सं] વંશપરંપરાથી ચાલતું ૦તા સ્ત્રી૦

આનુશ્રાવિક વિ૦ [सं] શ્રવણ દ્વારા જાણેલું

આનુષંગિક વિ૦ [सं] અમુકના સંબંધવાળું; સહવર્તી (૨) ગૌણ ૦તા સ્ત્રી૦

આનૃણ્ય ન૦ [सं] અનૃણ—ઋણમુક્ત થવું તે

આનું (આ'નું) વિ૦ 'આ' (સ૦)નું છઠ્ઠી વિ૦નું રૂપ (બ૦વ૦ આમનું) (બીજાં રૂપો—આનાથી, આને, આનામાં) [નાણું

આનો પુ૦ [सं आणक] ચાર પૈસાની કિંમતનું

આન્ધ્ર પુ૦ [सं] જુઓ 'આંધ્ર'

આન્વીક્ષિકી સ્ત્રી૦ [सं.] તર્ક—ન્યાયશાસ્ત્ર (૨) આત્મવિદ્યા

આપ [सं अप्-आप] પાણી

આપ ન૦ [सं आत्मन्, प्रा अप्प] પોતાપણું, અહંતા (૨) પોતાનું શરીર (૩) સ૦ તમે [માનાર્થે] (૪) પોતે, ખુદ (સમાસમાં) ઉદા૦ આપમહેનત, આપખુશી ઇ૦ [આપ આપ કરવું=અતિ માનથી બોલવું કે વર્તવું, ખુશામત કરવી] ૦અક્કલ સ્ત્રી૦ આપબુદ્ધિ, પોતાની અક્કલહોશિયારી ૦અખત્યાર વિ૦ પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનારું, આપખુદ ૦અખત્યારી સ્ત્રી૦ આપખુદી ૦આપણું વિ૦ પોતપોતાનું ૦આપમાં અ૦ અંદરે-અંદર માહોમાહે ૦કમાઈ સ્ત્રી૦ જાતે કરેલી કમાણી ૦કર્મી વિ૦ પોતાના જ પુરુષાર્થ પર આધાર રાખનારું ૦કળા સ્ત્રી૦ આપે આવડે એવી કળા ૦ખુદ વિ૦ સર્વ સત્તા સ્વાધીન રાખી—ગણી વર્તનારું ૦ખુદી સ્ત્રી૦ આપખુદ વર્તન ૦ખુશી સ્ત્રી૦પોતાની મરજી ૦ઘાત પુ૦ આત્મહત્યા ૦ઘાતિયુ વિ૦ આપઘાત કરનારું ૦ઝલું વિ૦ (કા) આપબળે ટકી રહેતું, સ્વાશ્રયી ૦ડાહ્યું વિ૦ પોતાને બહુ ડાહ્યું માનનારું (૨) દોઢડાહ્યું ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ સ્વાર્થી દૃષ્ટિ ૦પરભાવ પુ૦ ભેદભાવ, મારાતારાપણું ૦બળ ન૦ પોતાનું બળ, જાતબળ ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ પોતાની બુદ્ધિ (૨) સ્વાર્થબુદ્ધિ ૦ભોગ પુ૦ સ્વાર્થત્યાગ ૦મતલબી(-બિયું) વિ૦સ્વાર્થી ૦મતિયું, ૦મતીલું વિ૦ પોતાની જ મતિ અનુસાર ચાલનારું (૨) દુરાગ્રહી, જક્કી ૦મુખત્યાર વિ૦પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવાની સત્તાવાળું. ૦મુખત્યારી સ્ત્રી૦ પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવાનો અધિકાર—સત્તા ૦મેળે અ૦ આપો-આપ, પોતાની મેળે ૦રખુ વિ૦(કા)પોતાનું જ સાચવી બેસી રહે એવું, સ્વાર્થી ૦વખાણ ન૦, ૦વડાઈ સ્ત્રી૦ પોતાની વડાઈ—મોટાઈ દેખાડવી—જાતે પોતાનાં વખાણ કરવાં તે, આત્મશ્લાઘા ૦વીતી સ્ત્રી૦ પોતાને વીતેલું તે, પોતાને થયેલો અનુભવ, આત્મકથા ૦સ્વાર્થ પુ૦પોતાનો સ્વાર્થ, એકલપેટાપણું ૦સ્વાર્થી વિ૦ આપમતલબી ૦હત્યારું વિ૦ આત્મઘાતી -પે અ૦ પોતાની મેળે -પોઆપ અ૦ ખુદ જાતે, પડે (૨) પોતાની મેળે, સહજ, સ્વાભાવિક રીતે

આપગા સ્ત્રી૦ [सं] નદી

આપઘાત,-તિયું જુઓ 'આપ'માં

આપટો પુ૦ એક ઝાડ

આપડાહ્યું વિ૦ જુઓ 'આપ'માં

આપણ પુ૦ [सं] બજાર, ચૌટું

આપણ સ૦ [सं आत्मन्, प्रा अप्पण] (સામાન્યત પદ્યમાં) હું કે અમે અને તું કે તમે, બોલનાર ને સાંભળનાર બધા (ગદ્યમાં 'આપણે' પ્રાય વપરાય છે) -ણું સ૦

'આપણે'નુ છઠ્ઠી વિભક્તિ ન૦, એ૦ વ૦ રૂપ
–ણે સ૦ જુઓ આપણ (૨) હુ (જેમ કે, 'ભાઈ, આપણે એમાં માનતા નથી') (૩) તમે, આપ ઉદા૦ "આપણે કારભાર કરો ત્યારે સરત રાખજો" (સરસ્વતીચંદ્ર)
આપત સ્ત્રી૦ જુઓ આયપત
આપત સ્ત્રી૦[સં]જુઓ આપત્તિ –ત્કાળ પુ૦ આપત્તિનો સમય [મુશ્કેલી
આપત્તિ સ્ત્રી૦ [સં] આફત, સકટ (૨) દુખ,
આપત્ય ન૦ + જુઓ અપત્ય
આપદ(–દા) સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ આપત્તિ [–પડવી=આફત કે દુખ થવુ–અનુભવમાં આવવુ] –દ્ધર્મ પુ૦ આપત્તિના સમયનો ધર્મ, મુશ્કેલીની વેળાએ નછૂટકે જે કરવાની ધર્મશાસ્ત્રે રજા આપી હોય તેવુ કામ
આપદૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ જુઓ 'આપ'માં
આપન્ન વિ૦ [સં] પ્રાપ્ત, મળેલુ (૨) આપત્તિમાં આવી પડેલુ [આત્મસંતોષ
આપન્યા સ્ત્રી૦ પોતાની સ્થિતિનુ ભાન (૨)
આપપરભાવ, આપબુદ્ધિ, આપભોગ, આપમતલબી(–બિયુ), આપમતિયુ, આપમતીલુ, આપમુખત્યાર, –રી, આપમેળે જુઓ 'આપ'માં
આપલે સ્ત્રી૦ [આપવુ + લેવુ] આપવુ અને લેવુ તે, લેવડદેવડ ['આપ'માં
આપવખાણુ, આપવડાઈ,આપવીતી જુઓ
આપવું સ૦ક્રિ૦ [સં અર્પ્] અર્પવુ, દેવુ (૨) સોપવુ, હવાલે કરવુ
આપસમા,–આપસમા અ૦ [હિં आपस] આપઆપમા, પોતપોતામા, માહોમાંહે
આ પા અ૦ + આ પાસ, આ બાજુ, આ તરફ
આપાત પુ૦[સં] પડવુ તે (૨) ચાલુ ક્ષણ (૩) પ્રથમ દૃષ્ટિ ૦ત અ૦ નજર પડતા જ,એકદમ
આપાપર વિ૦ [આપ + અપર] પોતીકુ ને પારકુ, મારુતારુ
આપીત વિ૦ [સં] પીળાશ પડતુ (૨) થોડુ પીધેલુ–ચાખેલુ (૩) સ્ત્રી૦ સુવર્ણમાક્ષિક ધાતુ
આપુ ન૦ [જુઓ આપ] + પોતાપણુ (૨) સ૦ જુઓ આપ
આપુશાહ પુ૦[આપવુ+શાહ] શાહુકાર, પોતાનુ દેવુ ભરી દે એવો ગૃહસ્થ
આપૂપ ન૦ [સં] જસત
આપૃચ્છા સ્ત્રી૦ [સં] વાતચીત, ખબરઅંતર પૂછવી તે (૨) પડપૂછ (૩) જિજ્ઞાસા
આપે, –પોઆપ અ૦ જુઓ 'આપ'માં
આપો પુ૦ [પ્રા अप्प] બાપ, પિતા (૨) [લા૦] વૃદ્ધ માણસ, વડીલ
આપોપુ ન૦ પોતાપણુ (૨) ટેક (૩) અ૦ એની મેળે, આપોઆપ
આપોશાન ન૦[સં] જમતા પહેલા અને પછી બોલવાનો મંત્ર (૨) જુઓ અપૂશણ
આપ્ત વિ૦[સં] નજીકના સંબંધવાળુ,સગુ (૨) વિશ્વાસપાત્ર [સમાચાર ઇત્યાદિ] (૩) વિશ્વાસુ [માણસ] (૪) પ્રાપ્ત, મેળવેલુ (૫) પુ૦ પોતે જે વસ્તુ વિષે કહેતો હોય તે વસ્તુ જાતે જોઈ હોય–જાણી હોય એવો–પ્રમાણપાત્ર માણસ ૦કામ વિ૦ જેની ઇચ્છા ફળી હોય એવુ, સંતુષ્ટ ૦જન પુ૦, ન૦ સગુ, સ્નેહી (૨) વિશ્વાસુ માણસ, અંગત માણસ ૦વર્ગ પુ૦ આપ્તજનોનો સમૂહ(૨)પોતાના વિશ્વાસુઓનુ મંડળ ૦વાક્ય ન૦ આપ્તનુ વાક્ય, વિશ્વાસ મૂકવા યોગ્ય વાક્ય
આપ્તા સ્ત્રી૦ [સં] જટા
આપ્તિ સ્ત્રી૦[સં] પ્રાપ્તિ, લાભ (૨) સંબંધ
આપ્યાયન ન૦ [સં] પ્રેમ (૨) સંતોષ
આફણી સ્ત્રી૦ આપત્તિ (૨) ફેણ (૩) (પ) અ૦ જુઓ આફણીએ
આફણીએ અ૦ [સં आत्मन् ? प्रा अप्पणो= સ્વયં ?] (પ) પોતાની મેળે (૨) એકાએક
આફત સ્ત્રી૦ [અ] જુઓ આપત્તિ
આફતાબ પુ૦ [ફા] સૂર્ય ૦ગીરી સ્ત્રી૦ છત્રી, આબદાગીરી
આફરકવુ અ૦ક્રિ૦ જુઓ આફરવુ
આફરડુ અ૦ + જુઓ આફણીએ
આફરવુ અ૦ક્રિ૦[જુઓ આફરો] આફરો ચડવો
આફરીન અ૦[ફા] કુરબાન, ફિદા, ખુશખુશ, વારી ગયુ હોય તેમ (૨) ધન્ય, શાબાશ (ઉદ્ગાર) (૩) સ્ત્રી૦ શાબાશી

આફરો પુ૦ [सं आपूर्ण, प्रा अप्फण्ण?] પેટ ચડવુ તે (૨) ઘણું ખાવાથી થતી અકળામણ [—ચડવો=(ઘણુ ખાવાથી) પેટ ફૂલવુ ને અકળામણ થવી —ઊતરવો, બેસવો=આફરો મટી જવો]

આફલાતૂન વિ૦ (૨) પુ૦ જુઓ 'અફલાતૂન'

આફળવુ અ૦ક્રિ૦[सं आस्फाल्,प्रा आप्फाल] ટિચાવુ, અફળાવુ (૨) અફળ જવુ

આફૂડુ(-ડું) અ૦ જુઓ આફણીએ

આફૂસ સ્ત્રી૦ [पो आल्फोन्झो] કેરીની એક જાત કે તે જાતની કેરી

આફોડું અ+ જુઓ આફણીએ

આફ્રિકન વિ૦ [इ] આફ્રિકાનુ (૨) પુ૦ આફ્રિકાનો વતની [ખડમાનો એક

આફ્રિકા પું૦, ન૦ [इ] (સ) પૃથ્વીના પાચ

આફ્રિદી વિ૦ [पुश्तु] હદની સરહદ ઉપર એ નામની એક ટોળીનુ (૨) પુ૦ એ ટોળીનો એક માણસ

આબ ન૦[फा] પાણી, જળ(૨) તેજ, નૂર(૩) ધારની તીક્ષ્ણતા. **૦કારી** સ્ત્રી૦ [फा] દારૂ ગાળવાનુ કામ (૨) દારૂ વગેરે કેફી ચીજો પર લેવાતો કર(૩)વિ૦ એને લગતુ **૦ખોરી** સ્ત્રી૦ ['આબખોરો' પરથી] ટોયલી, લોટી **૦ખોરો** પુ૦ [फा આબખોરહ્] લોટો **૦દસ્ત** ન૦ [फा] વજૂ **૦દાર** વિ૦ [फा] પાણીદાર. **૦દારખાનું** ન૦ પાણિયારુ

આબકદૂબક પુ૦ગિલ્લીદંડાની રમતનો એક દાવ

આબકારી, આબખોરી,(-રો), આબદસ્ત જુઓ 'આબ'મા

આબદા સ્ત્રી૦ જુઓ આપદા ('આપદા'નો ગ્રામ્ય ઉચ્ચાર) [સુદર છત્ર

આબદાગીરી સ્ત્રી૦ આફતાબગીરી, મોટુ અને

આબદાર, ૦ખાનું જુઓ 'આબ'મા

આબદ્ધ વિ૦[सं]બધાયેલું,જકડાયેલુ(૨)સજ્જડ

આબરૂ સ્ત્રી૦ [फा] કીર્તિ, શાખ નામના [—આપવી=માન આપવુ, પ્રતિષ્ઠા કરવી. —ઉઘાડવી,ઉઘાડી કરવી=ફજેત કે બેઆબરૂ કરવુ —ઉપર આવવું=ચારિત્ર્ય કે આબરૂને અગે આક્ષેપ કરવો, તેના પર હલ્લો કરવો. (—ઉપર જવું પણ કહેવાય છે) —ઉપર હાથ નાખવો=આબરૂ ઉપર આવવુ (૨) સ્ત્રીની લાજ લેવી-બળાત્કાર,શિયળભંગ કરવો —ઉપર વાત આવવી=આબરૂ જવા વારો આવવો, બેઆબરૂ થવા પ્રસંગ આવવો —કાઢવી=નામના મેળવવી (૨) (વ્યંગમાં) નામ બોળવુ, ફજેત થવું —જવી=બેઆબરૂ થવુ.—નાકાંકરા=ફજેતી,બેઆબરૂ —લૂંટવી, —લેવી=જુઓ 'આબરૂ ઉપર હાથ નાખવો'] **૦દાર** વિ૦ આબરૂવાળુ

આબ(-બુ)વો પુ૦ એક વેલો કે તેની સિંગ

આબા પુ૦ [अ.] બાપો, પિતા (૨) દાદો

આબાદ વિ૦ [फा] વસ્તીવાળુ (૨) ભરપૂર; સમૃદ્ધ (૩) ખેડાયેલુ, ફળદ્રુપ [જમીન] (૪) સલામત, સુખી (૫) ભારે, સરસ, ઉત્તમ (૬) અચૂક (૭) અ૦ ચૂક્યા વિના **—દાન** વિ૦ આબાદ **—દાની,—દી** સ્ત્રી૦ આબાદ—સમૃદ્ધ હોવુ તે **—દીખાનું** ન૦ આબાદીનુ ઘર, આબાદ સ્થળ

આબાન પુ૦[फा]પારસી વર્ષનોઆઠમો મહિનો

આબાલવૃદ્ધ અ૦ [सं] બાળકથી માડીને વૃદ્ધ પર્યંત [કરનારું

આબિ(-બે)દ વિ૦[अ]ધાર્મિક,પવિત્ર;પ્રાર્થના

આબેહયાત ન૦ [फा] અમૃત

આબેહૂબ વિ૦ [अ हूबहू] હૂબહૂ, તાદૃશ

આબોહવા સ્ત્રી૦[फा] હવાપાણી

આબ્દિક વિ૦ [सं]વાર્ષિક (૨) ન૦ વર્ષે પ્રગટ થતુ સામયિક

આભ ન૦ [सं अभ्र] આકાશ (૨) વાદળું [—ઊંડળમાં લેવું,—ની સાથે બાથ ભીડવી કે બાંય ભરવી=ગજા ઉપરાત હામ ભીડવી, ખોટુ સાહસ ખેડવુ;વધારે પડતી હિંમત કરવી —જમીનનો ફરક કે ફેર=ઘણો મોટો ફરક —ના તારા ઉખેડવા કે ઉતારવા=જુઓ 'આકાશ'માં —તૂટી પડવું=અતિશય દુખ આવી પડવુ —ના તારા દેખાડવા=ખૂબ વિતાડવુ —ના તારા દેખવા=સ્વર્ગનુ સુખ જાણે મળ્યુ એમ લાગવું-તેનો ગર્વ હોવો, સુખના મનોરાજ્યમા રમવુ —ના તારા

ખરવા=ભારે ખળભળ મચવી ઉલ્કાપાત થવો. –ને (અને) જમીન (ધરતી) એક થવા=આકાશ પાતાળ એક થવા, મોટો અનર્થ થવો –પ્રલય થવો –પડવું=જુઓ આભ તૂટી પડવુ –ફાટવું=ન રોકાય એવુ અફાટ કાંઈ થવુ (જેમ કે વરસાદ, દુ:ખ, લોકનો સમૂહ) (તે પરથી આભ ફાટવુ ત્યા થીગડુ દેવુ =અશકયને શકય કરવા વ્યર્થ ફાંફાં મારવા] ૦ફાડ વિ૦ આકાશને ફાડી નાખે એવુ ૦લુ ન૦ આકાશ, આભ (૨) વાદળુ (૩) દર્પણ (૪) ન૦(ફા) ઝીણો ગોળ કાચ (કાઠી સ્ત્રીઓ વગેરે વસ્ત્રમા ચોડે છે તે) –ભાલાડુ પુ૦ (કલ્પી લીધેલો) મોટો નફો –ફાયદો (૨) મોટી વાત, આશા [કલ્પી લીધેલી] (૩) અશકય આશા

આભડછેટ સ્ત્રી૦ [આભડવુ+છેટ–દે छित्त=અડકેલુ] અભડાવુ તે (૨) અમુકના સ્પર્શથી અભડાઈ જવાય તેવી માન્યતા (૩) રજસ્રાવ, અટકાવ (૪) પ્રસવ સમયે ઓર, લોહી ઇત્યાદિ નીકળે છે તે

આભડવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा मब्भिड=મળવુ, સગ કરવો ઉપરથી ?] અભડાવુ (૨) અડવુ [આભડવા જવુ=કોઈ મરી ગયુ હોય ત્યા–તેની ઉત્તર ક્રિયામાં–જવુ

આભરણ ન૦[सं]અલકાર,આભૂષણ,શણગાર

આભા સ્ત્રી૦[सं] તેજ, દીપ્તિ (૨) કાન્તિ, શોભા

આભાર પુ૦ [सं] ઉપકાર, અહેશાન ૦દર્શક વિ૦ આભાર દર્શાવતુ ૦દર્શન ન૦ આભાર માનવો તે ૦સૂચક વિ૦ આભાર સૂચવતુ –રી વિ૦ આભારયુક્ત [ને આભારી હોવુ= ને લઈને થવુ,(તે) કારણરૂપ હોવુ નુ આભારી હોવુ= ના આભાર કે ઉપકાર તળે હોવુ,–નુ કૃતજ્ઞ હોવુ]

આભાલાડુ પુ૦ જુઓ 'આભ મા

આભાસ પુ૦[सं]સાદૃશ્ય;બે વસ્તુ વચ્ચે સરખા પણાનો દેખાવ (૨)ભ્રમ,ખોટો દેખાવ (૩)ઝાખો પ્રકાશ(૪)[प्र]ભ્રામક હેતુ, હેત્વાભાસ ૦સી વિ૦ દેખાતુ પ્રકાશતુ (૨) ખોટુ દેખાતુ, આભાસવાળુ (૩) –ના સરખુ દેખાતુ

આભિચારિક વિ૦ [सं] અભિચારને લગતુ

આભિજાત્ય ન૦[सं] કુલીનતા, ખાનદાની (૨) શ્રેષ્ઠતા, સૌંદર્ય

આભિમાનિક વિ૦ [सं] અભિમાનને લગતુ, અભિમાનયુક્ત –કી વિ૦ સ્ત્રી૦

આભીર પુ૦[सं] આહીર, ગોવાળિયો, ભરવાડ (૨) એક છદ –રી સ્ત્રી૦ આભીરની સ્ત્રી

આભુ' વિ૦ [सं अद्‌भुत, प्रा अब्भुय]ચકિત, દિગ [–બનવુ=ચકિત થઈ જવુ, સ્તબ્ધ કે દિગ થવુ]

આભૂષણ ન૦[सं] ઘરેણુ

આભૃત વિ૦ [सं] ભરેલુ, ભરપૂર, સમૃદ્ધ

આભેસ[अ हवस] સદ [–કરવુ=સઢ ચઢાવવો]

આભોક પુ૦ [सं आभोग] વાળી લેવુ–સમેટી લેવુ તે (૨) ધ્રુપદનો ત્રીજો–છેલ્લો ભાગ (૩) કબજો,ભોગવટો [–વાળવો=ઉપસહાર કરવો]

આભોગ પુ૦[सं] ઉપભોગ, ભોગવવુ તે (૨) ઘેરાવો, વિસ્તાર (૩) ધ્રુપદના ત્રણ ભાગમાંનો ત્રીજો[સગીત](૪)સાપની ફેણ [(૨) ખાનગી

આભ્ય તર(–રિક) વિ૦ [सं] અદરનુ,માંહેલુ

આભ્યાસિક વિ૦ [सं] અભ્યાસ મહાવરામાથી પરિણમતુ (૨) અભ્યાસી. –કી વિ૦ સ્ત્રી૦

આમ પુ૦ [सं] કાચો મળ, જળસ (૨) મરડો ૦રસ પુ૦ પેટનો કાચો મળ ૦વાત(–યુ) પુ૦ આમને લીધે થતો સધિવા –માતિસાર પુ૦ મરડો, સગ્રહણી –માશય ન૦ જ્યાં આમ રહે છે તે પેટનો ભાગ

આમ સ્ત્રી૦ [सं आम्र] કેરી ૦ચૂર ન૦ કેરીનો છૂદો, એનુ અથાણુ ૦રસ કેરીનો રસ ૦રસિયુ, ૦રસી વિ૦ કેરીના રસ જેવુ

આમ અ૦ આ પ્રમાણે (૨) આ તરફ, અહી ૦તેમ અ૦ અવ્યવસ્થિત રીતે, ગમે તેમ(૨) અહી તહી ૦તેમથી અ૦ ગમે તે રીતે (૨) ગમે ત્યાથી અહી થી તહી થી ૦થી અ૦ આ બાજુએથી ૦નું વિ૦ આ બાજુનુ [આમનો સૂરજ આમ ઊગવો =પૂર્વનો સૂરજ પશ્ચિમમા ઊગવો, સામાન્યત ન બને એવુ બનવુ]

આમ વિ[अ]સામાન્ય,ખાસ નહિ એવુ ૦જનતા, ૦પ્રજા સ્ત્રી૦ સાધારણ લોકો (અમીર ઉમરાવ

નહિ) ૦વર્ગ પુ૦ સાધારણ લોકોનો વર્ગ-સમૂહ **૦સભા** સ્ત્રી૦ આમવર્ગના લોકોની સભા (૨) તેમના પ્રતિનિધિઓની સભા **૦સરા** સ્ત્રી૦ સરાઈ, ધર્મશાળા (૨) મહોલ્લા વચ્ચેની છૂટી સાર્વજનિક જગા

આમચુ ન૦ આબોળિયુ (૨) કોકમ (૩) કોઈ પણ ખાટા ફળની સુકવણી

આમટ વિ૦ [म अवट] ખાટું **–ટી** સ્ત્રી૦ [म.] (દખણી ઢબની) આમલીના પાણીની કઢી કે દાળ

આમણ (ણ,) સ્ત્રી૦ આતરડાનો છેડાનો ભાગ, આમળ (૨) પેડાનો એક ભાગ [**–છટકાવવી**=(સુ) દમ કાઢી નાખવો, ખૂબ રગડવુ]

આમણ,–ણી કૃત્પ્રત્યય ક્રિ૦ પરથી અનુક્રમે ન૦ ને સ્ત્રી૦ બનાવે તે ક્રિયા કે તેની મહેનત મજૂરી એવો અર્થ બતાવે છે ઉદા૦ પીજામણ,–ણી [હતાશ

આમણદૂમણ વિ૦ આભારથી દબાયેલુ (૨)

આમણ(–લ,–ળ)સારો ગધક પુ૦ જુઓ આમલસારો ગધક ['આણે'નુ બ૦ વ૦)

આમણે (આ'મ) સ૦ આ માણસે (ત્રીજી વિ૦

આમદ,૦ની,–દાની સ્ત્રી૦ [फा] આવક (૨) પેદાશ, ઊપજ [પરસ્પર

આમનસામન અ૦ સામસામે, માહોમાહે,

આમનું વિ૦ જુઓ 'આમ' અ૦ મા (૨) [આ'મ] સ૦ 'આનુ' સ૦નુ બ૦ વ૦. (આમનાથી, આમનામા, આમને રૂપો તેના છે)

આમન્યા સ્ત્રી૦ આજ્ઞાપાલન (૨) મર્યાદા, સભ્યતા [**–પાળવી, માનવી, રાખવી** = આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું, આજ્ઞા માથે ચડાવવી (૨) મર્યાદાનો ભગ ન કરવો—તે સભાળવી **–માં રહેવું**= .ની આજ્ઞા કે મર્યાદા ન લોપવી, તેને વશ વર્તવું **–રહેવી** = મર્યાદા સચવાવી, તેનો ભગ ન થવો]

આમય પુ૦ [सं] રોગ

આમરણ(–ણાત) અ૦ [सं] જિંદગી પર્યંત (૨) વિ૦ મરણ પર્યંત રહેનારુ

આમલ(–ળ)સારો ગધક પું૦ [हिं आँवलासार गंधक] એક જાતનો ગંધક (જગ ખાટો હોય છે ને સાફ વધારે હોય છે)

આમલી સ્ત્રી૦ [सं आम्लिका] એ નામનું ઝાડ. આબલી (૨) તેનુ ફળ. [**–નો બધ**=પાકો મજબૂત (આમલીની ડાળ જેવો) બધ **–નાં પાનમાં સૂઈ જા**=મર, ટળ દીસતો રહે (એવો અર્થ બતાવે છે)] **૦પીપળી** સ્ત્રી૦ એક રમત, આબલીપીપળી [**–રમાડવી**=ઊંધું-છતું સમજાવીને ભરમાવવુ, ફાંફા મરાવવા ગૂચવવુ]

આમળ સ્ત્રી૦,ન૦ આતરડાનો છેક નીચલો ભાગ (૨) જનનનાળ, આબેલ

આમળવું સ૦ક્રિ૦ વળ દેવો, મચડવુ [ગંધક

આમળસારો ગધક પું૦ જુઓ આમલસારો

આમળિયું ન૦ બાળકોનુ પગનું એક ઘરેણુ (જાડા તારને વળ દીધેલુ–આમળેલુ તે હોય છે)

આમળી સ્ત્રી૦ [सं आमलकी] આમળાનુ ઝાડ

આમળુ ન૦ [सं आमलक] એક ફળ [**આમળા જેવું મીઠું**=મોટો ભમરડો, પૂરી નિષ્ફળતા]

આમળુ,–ળિયુ ન૦ [આમળ પરથી ?]–કાઢવુ ખૂબ થકવવુ કે મારવુ

આમળો પુ૦ વળ (૨) ટેક, અભિમાન (૩) દ્વેષ ખાર [**–ચડવો**=આમળાઈને વળ આવવો (૨) દ્વેષ કે ખાર નીપજવો **–દેવો**=આમળવુ વળ ચડાવવો **–રાખવો**=ટેક કે દ્વેષનો ડખ હોવો કે મનમા સેવવો]

આમત્રણ ન૦ [सं] બોલાવવુ તે, નોતરુ **૦પત્રિકા** સ્ત્રી૦ આમત્રણ આપવા માટે મોકલેલી પત્રિકા – કાગળ **–ણા** સ્ત્રી૦ આમત્રણ **–ણાજ્ઞાપત્ર** [+ આજ્ઞાપત્ર] ન૦ + (ન્યાયાધીશને સ્વા– અદાલતમા આવવાના) આમત્રણનું આજ્ઞાપત્ર – હુકમ, 'સમન્સ'. **–વું** સ૦ક્રિ૦ [सं आमंत्र्] બોલાવવુ, નોતરવુ

આમંત્રિત વિ૦ [सं] આમંત્રેલુ

આમાત્ય પુ૦ [सं] અમાત્ય

આમાન્ન ન૦ [सं] કાચા ચોખા (૨) બ્રાહ્મણને અપાતુ કાચુ અનાજ

આમિખ ન૦+જુઓ આમિષ

આમિલ પું૦ [सं] અમલદાર, અધિકારી (૨) સિધની એક હિંદુ જાતનો માણસ

આમિષ ન૦ [सं.] માસ (૨) ગલ, લાલચ

આમીન અ૦ [હિબ્રૂ, अ] તથાસ્તુ (અંતનું આશીર્વચન)
આમુખ ન૦ [सं] પ્રસ્તાવના, ઉપોદ્ઘાત
આમુત્રિક, આમુષ્મિક વિ૦ [सं] પારલૌકિક, પરલોકનુ
આમેજ વિ૦[फा] સામેલ, ભેળવેલુ
આમોદ પુ૦ [सं] આનંદ (૨) સુગંધ
આમ્નાય પુ૦[सं] વેદ, શ્રુતિ (૨)સંપ્રદાય, મત (૩) શિષ્ટાચાર, રૂઢિ [મોરેલી ડાખળી
આમ્ર પુ૦[सं]આંબો ૦મંજરી સ્ત્રી૦ આંબાની
આય ન૦ (પ) જુઓ આયણુ
આય સ૦ (૨) વિ૦ (પારસી) આ
આય પુ૦[मं] લાભ;આવક,ફાયદો(૨)પેદાશ(૩) જનાનખાનાનો રક્ષક કે નાજર ૦વ્યય આવક અને ખર્ચ
આય (આ'ય) સ્ત્રી૦ શક્તિ,આગમણ(૨)હિંમત
આય(-વ)ખુ ન૦ [सं आयुष्य] આવરદા
આયડુ પુ૦ આહિયો, ગોવાળિયો -ડું ન૦ ઢોરોનું ચરવા જવુ તે
આયત વિ૦ [सं] લંબચોરસ (૨)લંબાયેલુ (૩) દીર્ઘ (૪)પુ૦(ગ) લંબચતુષ્કોણ (૫)સમકર્ણ, લંબચતુરસ્ર,'રેકટેંગલ' ૦ખાત પુ૦ 'રેકટેંગ્યુલર પેરેલલોપાઇપ્ડ'
આયત સ્ત્રી૦ [अ] કુરાનનુ વાક્ય
આયતન ન૦ [स] રહેઠાણ, સ્થાન
આયતું વિ૦ [सं अयत्न ? आयत्त? કે प्रा आयत=આવતુ ? म आयता] અનાયાસે મળેલુ, મફતિયુ [આયતા પર રાચવુ = ભેગા કરેલાં નાણાંમાથી ખરચવુ તે]-તારામ પુ૦ આયતા - મફતના પર જીવનાર
આયત્ત વિ૦[सं] અધીન, તાબે
આયદો પુ૦ ભાગિયાનો ભાગ - મુકરર હિસ્સો
આયના સ્ત્રી૦+[જુઓ આજ્ઞા] આમન્યા
આયનો પુ૦[फा आइनह्] આર્ટિન, અરીસો
આયપત સ્ત્રી૦[म आयपत, ऐपत फा आफियत પરથી ?] આય, આવક, ઊપજ, કમાણી (૨) ન૦ વારસો ૦વેરો પુ૦ આવકવેરો
આયર વિ૦ [सं आहिर] એ નામની જાતિનું (૨) પુ૦ એ જાતિનો પુરુષ -રાણી સ્ત્રી૦ આયર જાતની સ્ત્રી

આયંદે અ૦ [फा] હવે પછી, ભવિષ્યમાં (૨) સરવાળે
આયા સ્ત્રી૦[पो] છોકરાંને સભાળવા રાખેલી બાઈ
આયાત વિ૦ [सं] બહારગામથી કે પરદેશથી આવેલુ (૨) સ્ત્રી૦ બહારગામના માલનો આવરો ૦કર,૦વેરો પુ૦આયાત ઉપરનો વેરો -તી વિ૦ આયાતને લગતુ
આયાત [अ] સ્ત્રી૦બ૦વ૦ કુરાનની આયતો
આયાન ન૦ [सं] આગમન [નિયમન
આયામ પુ૦ [सं]લંબાઈ(૨)વિસ્તાર(૩)નિગ્રહ,
આયાસ પુ૦[सं] કષ્ટ, મહેનત (૨) પ્રયત્ન (૩) થાક, પીડા -સી વિ૦ આયાસ કરનારુ, મહેનતુ (૨) દુખપ્રદ, કપરુ (૩) થાકેલુ,ખિન્ન
આયુ ન૦ [सं] આયુષ્ય (૨) વય, ઉંમર ૦રારોગ્ય ન૦ [सं] આયુષ્ય અને તંદુરસ્તી, નીરોગી લાંબુ જીવન
આયુધ ન૦[सं]હથિયાર ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦, -ધાગાર ન૦ [सं] હથિયારો રાખવાનુ કે બનાવવાનુ સ્થળ
આયુર્વેદ પુ૦ [सं] આર્યોનુ વૈદક શાસ્ત્ર -દિક વિ૦ આયુર્વેદ સંબંધી કે તેને લગતુ
આયુષ(-ષ્ય) ન૦[सं]આવરદા ૦(-ષ્ય)દોરી સ્ત્રી૦ આયુષ્ય, આવરદા, જીવનદોરી ૦(ષ્ય)મર્યાદા સ્ત્રી૦આયુષ્યની હદ -ષ્માન આયુષ્યવાળુ, જીવંત (૨) દીર્ઘાયુષી
આયોજન ન૦[सं] વ્યવસ્થા કરવી તે (૨) તેને માટેની સાધનસામગ્રી -ના સ્ત્રી૦ વ્યવસ્થા, સંગઠન
-આર પ્રત્યય[सं कार]વસ્તુને લાગતા 'તે કરનાર' એ અર્થનું નામ બનાવે છે ઉદા૦ લુહાર, કુંભાર, ચમાર
આર પુ૦ પાણીનો વેગ - તાણ
આર સ્ત્રી૦ [सं आरा] (લોઢાની) અણી (જેવી કે પરોણાની) (૨) પરોણી (૩) મોચીનુ ટોચણુ [-ઘલાવવી, બેસાડવી =(પરોણા ઇ૦ને) છેડે અણી ઠોકાવવી કે મુકાવવી]
આર [આ'ર] પુ૦ [सं आहार] કાંજી, ખેળ(૨) આહાર [-ઉતારવો, -કાઢવો = કાંજી દૂર કરવી -ચડાવવો, -દેવો = કાંજી પાવી, કાંજીવાળુ કરવુ]

આરકું ન૦ [इ आर्क] કમાન, મહેરાબ
આરક્ત વિ૦ [सं] રતાશ પડતુ (૨) ઘેરું લાલ ૦જ્વર પુ૦ એક પ્રકારનો તાવ, 'સ્કાર્લેટ ફીવર' ૦તા સ્ત્રી૦
આરગણું ન૦ આર, મોચીનુ ટોચણુ
આરજા સ્ત્રી૦ [सं आर्या] જૈન સાધ્વી, ગરણીજી
આરજૂ સ્ત્રી૦ [फा] ઇચ્છા(૨)ઉમેદ,આશા(૩) આતુરતા;તીવ્ર ઇચ્છા ૦મંદ વિ૦આરજૂવાળુ
આરજો પુ૦ [अ. आरिजह] રોગ,બીમારી,પીડા
આરડવું અ૦ક્રિ૦ [सं आ+रद्, प्रा आरड] ગળામાથી ખેચીને અવાજ કાઢવો (ઢોર ઇત્યાદિનુ) (૨) [લા] મોટો અને બેસૂરો અવાજ કાઢવો
આરણકારણ ન૦ [सं 'कारण'नुं द्वित्व] બહાનુ (૨) વિ૦ અનિશ્ચિત
આરણું ન૦ અડાયું, છાણું
આરણ્યક વિ૦ [सं] અરણ્યને લગતુ; વગડાઉ (૨) પુ૦ વનવાસી (૩) વેદોમાના ધાર્મિક અને તાત્ત્વિક ગ્રંથોનુ નામ
આરત વિ૦ [सं आर्त] આર્ત્ત, પીડિત (૨) ભીડમા આવી પડેલુ (૩) અગત્યનું (૪) આતુર (૫) સ્ત્રી૦ [सं आर्ति] પીડા ભીડ, ગરજ(૬)ઓરિયો, કોડ, ઉત્કટ ઇચ્છા ૦બંધુ પુ૦ આરત સમયનો બધુ. ૦વાન વિ૦ આરતવાળું -તિયુ વિ૦ આરતવાળુ
આરતી સ્ત્રી૦ [सं आर्ति] દુખ; પીડા (૨) [सं आरात्रिक, प्रा आरत्तिय] દેવની મૂર્તિ સમક્ષ દીવો ઉતારવો તે (૩) તે વખતે ગવાતુ પદ (૪) જુઓ આરતિયુ (૫) એક છદ [-ઉતારવી, -કરવી=દેવ આગળ દીવો (તેની પૂજા તરીકે) ફેરવાય છે તે ઢબે ફેરવવો (૨) [લા] માન કે પૂજા કરવી -જેવું= ચોખ્ખુ -લેવી=દેવને ઉતારેલી આરતીની જ્યોત પર હાથ ફેરવી તે આખે શિર પર લેવુ, એમ તેની આસકા લેવી] -તિયુ ન૦ આરતી ઉતારવાનુ પાત્ર [(૨) રક્ષણ
આરદી પુ૦ હાથીના કુંભસ્થળનો નીચેનો ભાગ
આરદ્રા સ્ત્રી૦ [सं आर्द्रा] આર્દ્રા નક્ષત્ર
આરપાર અ૦ [सं. आर+पार] આ બાજુથી પેલી બાજુ, સોસરુ
આરબ પુ૦ [अ] અરબસ્તાનનો વતની -બી વિ૦ અરબી [ફળે એવું કર્મ
આરબ્ધ વિ૦[सं] આરભેલું (૨) ન૦ તત્કાળ
આરભટી સ્ત્રી૦ [सं] જેમા રૌદ્ર અને બીભત્સ રસનુ પ્રતિપાદન અતિ પ્રૌઢ સદર્ભથી કર્યું હોય તેવા પ્રકારની નાટકની શૈલી
આરમાર સ્ત્રી૦ [पो. आर्माडा] મનવાર,અરમાર
આરવા પુ૦ [अ. अर्वाह] અરવા, આત્મા, મન, જીવ
આરવે [આ']પુ૦બહુ ખાધાથી થતી અકળામણ
આરસ,૦પહાણ પુ૦ [सं आदर्श-पाषाण] એક જાતનો લીસો ચળકતો પથ્થર,સગેમરમર ૦બધી સ્ત્રી૦ આરસની ફરસબધી
આરસી સ્ત્રી૦ [सं आदर्श] નાનો અરીસો ૦ગરો પુ૦ આરસીનો કારીગર ૦છલ્લો પુ૦,૦છાપું ન૦ જેમા ખાપ જડી હોય તેવી વીટી-વીટલો -સો પુ૦ અરીસો
આરગ ન૦ શસ્ત્ર, ઓજાર
આરંબી વિ૦ સરસ, ઉત્તમ
આરંભ પું૦[सं]શરૂઆત, તૈયારી. ૦ક વિ૦ આરભ કરનારુ ૦ણ ન૦ આરભવુ તે ૦દ્રવ્ય ન૦મૂળ દ્રવ્ય ૦વાદ પુ૦'પરમાણુઓ વડે જ જગતની ઉત્પત્તિનો નિર્ણય કરનારો વૈશેષિક મત. ૦શૂર(-રું) વિ૦ ક્ષણિક ઉત્સાહવાળુ, શરૂઆતમા ઉત્સાહ બતાવી પછી શિથિલ થઈ જાય તેવુ
આરંભવું સ૦ક્રિ૦ [सं आरभ्] શરૂ કરવુ (૨) તૈયારી કરવી
આરાત્રિક ન૦ [सं] આરતી કે તે ઉતારવી તે
આરાધક વિ૦ [सं] આરાધના કરનારુ -ન ન૦ પ્રસન્ન કરવુ તે (૨) આરાધના -ના સ્ત્રી૦ પૂજા, સેવા -વું અ૦ક્રિ૦ [सं आराध्] પ્રસન્ન કરવું (૨) પૂજવુ, ભજવુ
આરાધિકા વિ૦સ્ત્રી૦ [सं] આરાધના કરનારી
આરાધ્ય વિ૦ [सं] આરાધવા યોગ્ય
આરામ પુ૦ [सं] બગીચો -મિક પુ૦ માળી
આરામ પુ૦ [फा] વિશ્રાન્તિ, થાક ખાવો તે (૨) શાન્તિ, સુખરૂપતા (૩) (દુઃખ ઇ૦માથી) મુક્તિ- નિવૃત્તિ(૪) કવાયતમા આરામથી ઊભા

રહેવાનો હુકમ [–કરવો, –લેવો=થાક ખાવો –થવો=(બિમારી ઇ૦માંથી) શાંતિ થવી, મટવું –મળવો=થાક ખાવા વખત કે નિવૃત્તિ મળવી] ૦ખુરશી(–સી) સ્ત્રી૦ આરામ માટે જેમાં બેસી કે લાંબા થઈ શકાય તેવી ખુરશી ૦ગાહ સ્ત્રી૦ આરામનું સ્થળ (૨) કબર ૦દિન પું૦(ખ્રિસ્તી અને યહૂદીઓનો) આરામનો દિવસ, રવિવાર ૦પટ્ટી સ્ત્રી૦ સગરામ ઇત્યાદિ વાહનોમાં આરામ માટે હાથ ટેકવવા રખાતી પટ્ટી –માસન ન૦ જેના પર આરામથી બેસાય એવું આસન

આરામિક પું૦ [સં] જુઓ 'આરામ' [સં]

આરારૂટ ન૦[इ] એક કંદ જેનો લોટ ખાવામાં વપરાય છે

આરાવ પું૦ [सं] બુમાટો, પોકાર

આરાવ(–વા)ડ્ડા, આરાવારા પું૦બ૦વ૦ શ્રાદ્ધના દિવસો

આરાસુર પું૦(સ)અરવલ્લી પર્વતનું–આબુનું એક શિખર –રી વિ૦ સ્ત્રી૦ આરાસુર ઉપર વસનારી (દેવી અંબાજી)

આરાસ્તે વિ૦[फा] શણગારેલું (૨)સુવ્યવસ્થિત –સ્તગી સ્ત્રી૦ [फा] શણગાર(૨)સુવ્યવસ્થા

આરિયા ન૦બ૦વ૦[पो आरिया]હોડી, વહાણ વગેરેના સઢ ઉતારી પાડી નાખવા તે [–કરવાં= કોઈ વસ્તુ નીચે ઉતારવી]

આરિયું ન૦ (ચ) ટોપલો

આરિયું ન૦ [हिं आरिया, सं आरु ?] કાકડી, ચીભડું [–આરિયાં તૂરિયાં જેવું=ભાજીમૂળા જેવું, તુચ્છ, ગણના વિનાનું]

આરી સ્ત્રી૦ [सं आरा ? फा अर्रह ?] નાની કરવતી (૨) મોચીનું એક ઓજાર

આરીકારી સ્ત્રી૦ ચતુરાઈ (૨) દાવપેચ

આરુણી સ્ત્રી૦[सं]મરતોની રતાશ પડતી ઘોડી

આરૂઢ વિ૦ [सं]–ની ઉપર ચડેલું, બેઠેલું

આરેડું વિ૦ [જુઓ આરડવું] બહુ રોનારું

આરેડું (આ'?) વિ૦ હારેડું, તોફાની (૨) જક્કી, હઠીલું (૩) ન૦ હારો, સાત મણનું એક માપ કે વજન

આરેતારે અ૦ [આરો+તરવું ?] લગભગ કિનારે પહોંચતાં, લગભગ પૂરું થવા વખતે, આખર વખતે

આરો પું૦[सं आर] કિનારો (૨) પાર, છેડો (૩)[લા]માર્ગ,છૂટવાનો ઉપાય [આરે આવેલું વહાણ ડૂબવું=પૂરું થતાં જ બગડી જવું, કર્યું કારવ્યું અંતે ધૂળ થવું]

આરો પું૦ [सं आर, आरा] પૈડાનો નાભિથી પરિઘ પર્યંતનો કકડો

આરો પું૦ છાણાનો ઉબાળો (૧) નિયત કાલાવધિ (જૈન) (૨) [કા] ચૂનો અને રેતીના મિશ્રણના ડોલનો ખાડાવાળો ઢગલો

આરોગવું સ૦ક્રિ૦ [दे आरोग्ग] જમવું, ખાવું

આરોગ્ય ન૦[सं]તંદુરસ્તી ૦કર વિ૦આરોગ્ય કરનારું ૦પ્રદ વિ૦ આરોગ્ય આપનારું ૦રક્ષક વિ૦ આરોગ્યનું રક્ષણ કરનારું ૦રક્ષણ ન૦ આરોગ્યની સાચવણી ૦વાન વિ૦ આરોગ્યવાળું ૦વિજ્ઞાન ન૦, ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦, ૦શાસ્ત્ર ન૦ આરોગ્ય સંબંધી જ્ઞાન તંદુરસ્તીને લગતા નિયમોનું શાસ્ત્ર ૦શાસ્ત્રી પું૦ આરોગ્યશાસ્ત્ર જાણનારો –ગ્યાલય ન૦ ઇસ્પિતાલ (૨)દરદીઓને સાજા થવા માટે સારી આબોહવામાં બાંધેલું સ્થળ, 'સૅનેટૉરિયમ'

આરોતારો પું૦ એક ઘાસ

આરોપ પું૦[सं]આક્ષેપ, તહોમત(૨)આરોપવું તે [–આવવો=દોષ કે તહોમત લાગવું, આરોપાવું –મૂકવો લાવવો=આરોપવું, આક્ષેપ કરવો, આળ ચડાવવું] ૦ક વિ૦ આરોપ મૂકનારું ૦ણ ન૦ આરોપવું તે (૨) આક્ષેપ, તહોમત (૩) સ્થાપના (૪)રોપવું તે ૦વું સ૦ક્રિ૦ એકના ધર્મ બીજાને લગાડવા (૨) આળ કે આક્ષેપ મૂકવો (૩) ઘાલવું, પરોવવું, મૂકવું, લગાડવું, નાખવું (વરમાળા આરોપવી મન પ્રભુમાં આરોપવું ઇ૦) –પિત વિ૦ આરોપાયેલું –પી વિ૦ જેના પર તહોમત હોય એવું (૨) પું૦ તહોમતદાર –પ્ય વિ૦ આરોપવા જેવું કે આરોપી શકાય એવું

આરોવારો પું૦[આરો+વારો=સમય ?][કા] છૂટકો (૨) છેવટ

આરોહ પું૦ [सं] ચઢાણ, ચડાવ (૨) રાગ

ખેંચવો તે (૩) સ્ત્રીની કેડ, નિતંબ ૦ણુ ન૦ ચડવુ તે(૨)સવારી કરવી તે (૩) ઉપર બેસવુ તે. ૦વું સ૦ક્રિ૦ આરોહણ કરવુ –હી વિ૦ આરોહણ કરનારુ, ચડનારુ

આર્ચિક વિ૦ [સં] વેદની ઋચા સબધી

આર્જવ ન૦[સં.]ઋજુતા; સરળતા, નિખાલસતા (૨) પ્રામાણિકતા (૩) વિનવણી, કાલાવાલા –વી વિ૦ આર્જવયુક્ત

આર્ત(–ર્ત્ત) વિ૦ [સં] પીડિત, દુખી ૦ત્રાણુ વિ૦ પીડિતોનુ રક્ષક (૨) ન૦ પીડિતનુ રક્ષણ ૦ત્રાતા પુ૦ પીડિતનુ રક્ષણ કરનાર પુરુષ ૦નાદ, ૦સ્વર પુ૦ દુખનો પોકાર

આર્તુ(–ર્ત્ત)વ વિ૦[સં]ઋતુને લગતુ –અનુસગતુ (૨) રજસ્રાવને લગતુ (૩) ન૦ ૦જ, રજસ્રાવ –વી વિ૦ સ્ત્રી૦ રજસ્વલા

આર્તિ(–ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦[સં] પીડા, દુખ ૦નાશન વિ૦ આર્તિનો નાશ કરે એવુ. ૦હર,૦હારક વિ૦ આર્તિ દૂર કરનારુ

આર્થિક વિ૦ [સં] નાણા સબધી [જુઈએ)

આર્થીય વિ૦ આર્થિક (ખોટો શબ્દ 'અર્થીય'

આર્દ્ર વિ૦[સં] ભીનુ(૨)દ્રવતુ, મૃદુ(૩)માયાળુ, લાગણીવાળુ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦તામાપક વિ૦ આર્દ્રતા માપે એવુ (૨) ન૦ એવુ યત્ર, 'બૅરોમિટર' ૦વાયુ પુ૦ 'હાઇડ્રોજન

આર્દ્રક ન૦ [સ] આદુ

આર્દ્રા સ્ત્રી૦ [સ] છઠ્ઠુ નક્ષત્ર

આર્ય વિ૦[સં] સુધરેલુ; કુલીન (૨)આર્યલોકોને લગતુ (૩) પુ૦ એ નામની પ્રજા (૪) કુલીન–સદાચારી માણસ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦. ૦દેશ પુ૦(સ) આર્યાવર્ત ૦ધર્મ પુ૦ આર્યોનો ધર્મ (૨)બ્રાહ્મણધર્મ (૩) સદાચાર ૦પુત્ર પુ૦ પતિ, સ્વામી ૦ભટ્ટ પુ૦ (સ) હિદુઓમા અક્ષરગણિતનો શોધક પ્રખ્યાત જ્યોતિર્વિદ ૦ભાષા સ્ત્રી૦ આર્યોની ભાષા (૨) સસ્કૃત. ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦આર્યને છાજતી વૃત્તિ ૦સત્ય ન૦ આર્ય –બુદ્ધે બતાવેલા ચાર મહાન સત્યો – દુખ, સમુદય, માર્ગ અને નિરોધ ૦સમાજ પુ૦,સ્ત્રી૦(સ.)સ્વામી દયાનદે સ્થાપેલો ધર્મ-સપ્રદાય ૦સમાજી વિ૦ (૨) પુ૦ આર્ય-સમાજનુ કે તેને અનુસરતુ. –ર્યા સ્ત્રી૦ કુલીન સ્ત્રી (૨) એક છદ –ર્યાગીતિ સ્ત્રી૦ એક છદ –ર્યાવર્ત પુ૦ (સ) આર્યોનુ રહેઠાણ, હિમાલય અને વિંધ્યાચળ વચ્ચેનો પ્રદેશ જેમા આર્યો આરંભમા આવી રહ્યા તે (૨) ભરતખડ

આર્ષ વિ૦[સં] ઋષિ સંબધી (૨) પવિત્ર, દિવ્ય (૩)પુ૦ એક પ્રકારનો વિવાહ, જેમા કન્યાનો બાપ વર પાસેથી માત્ર એક કે બે ગાયની જોડ લઈને કન્યા આપે છે ૦પ્રયોગ પુ૦ કેવળ ઋષિઓએ જ કરેલો પ્રયોગ, અતિ પ્રાચીન અને (વ્યાકરણ ઇ૦ની) રૂઢિથી વિરુદ્ધ પ્રયોગ

આર્હત વિ૦ [સં] જૈન મતને લગતુ (૨) પુ૦ જૈન મત

આલ સ્ત્રી૦ ટેવ (૨) ન૦ [હિં,મ] એક ઝાડવુ (જેની છાલ ને મૂળમાથી રગ બનાવાય છે) (૩) ન૦ [સં] હરિતાલ, હડતાલ

આલક્ષિત વિ૦ [સં] દેખેલુ, જાણેલુ, ચિહ્ન વડે દેખાડેલુ [બાળરમત

આલખીપાલખી સ્ત્રી૦['પાલખી'નુ દ્વિત્વ]એક

આલણુ ન૦ ઘેરા

આલપાકો પુ૦ [इ आलपाका] એક જાતનું ઘેટુ (૨) એના ઊનનુ બનાવેલુ કાપડ

આલપાલ સ્ત્રી૦ ['પાલ'નુ દ્વિત્વ ?] સેવાચાકરી (૨)માવજત, સભાળ (બાળકોની) (૩)સરભરા

આલબમ ન૦ [इ] ફોટાઓ અને સહીઓ (ઑટોગ્રાફ્સ) સાચવવા માટેની કોરી વહી

આલબેલ સ્ત્રી૦ [इ. ऑल वेल] બધું સલામત છે એમ સૂચવતો ચોકીદારોનો એક પોકાર [–પોકારવી = આલબેલ બોલ ઉચ્ચારવો.]

આલમ સ્ત્રી૦ [अ.] દુનિયા, જગત ૦ગીર વિ૦[फा] દુનિયાને જીતનારુ (૨) પું૦(સં) ઔરગઝેબનુ ઉપનામ. ૦નૂર વિ૦ [फा.] પ્રકાશમય (૨) ન૦ અતિશય પ્રકાશ, પ્રકાશમય સ્થિતિ ૦પનાહ વિ૦ [फा] આલમનું રક્ષણ કરનારુ (૨) પું૦ પાદશાહ

આલય ન૦ [સં] ઘર; સ્થાન, રહેઠાણ

આલવાલ પુ૦ [સ] ક્યારો [આપવુ

આલવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. अर्प्, प्रा. अल्लिव]

આલસવીલસ અ૦ તરસથી પીડાતુ

આલસાલ વિ૦ ['સાલ'નું દ્વિત્વ] (કા) સાલ પોલિયું, ઢીલા-બરાબર નહિ બેઠેલાં સાલવાળું
આલસ્ય ન૦[सं] આળસ, આળસુપણું
આલંકારિક વિ૦ [सं] અલંકાર સંબંધી, અલંકારયુક્ત (૨) પુ૦અલંકારશાસ્ત્ર જાણનારો, કાવ્યશાસ્ત્રનો અભ્યાસી
આલંબ પુ૦ [सं] આધાર, ટેકો (૨) લંબરેખા **૦ન** ન૦ આધાર, ટેકો (૨) જુઓ આલંબનવિભાવ **૦નવિભાવ** પુ૦ રસના આવિર્ભાવનું મૂળભૂત અને મુખ્ય કારણ (કા શા) **૦માન** વિ૦ આલંબનું લટકતું **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं आलम्ब्] આધાર લેવો, ટગાવું
આલા વિ૦[अ] સૌથી આલી-ઊંચું, ઉત્તમ,શ્રેષ્ઠ
આલાત ન૦ [सं] જુઓ અલાત **૦ચક્ર** ન૦ જુઓ અલાતચક્ર
આલાપ પુ૦[सं] વાતચીત (૨) ગાયનની પૂર્વે તેની તૈયારી રૂપે અને વચ્ચે રાગની ધૂનમાં 'આ આ' એમ ગાવામાં આવે છે તે (૩) ગુંજન **૦દાર** વિ૦આલાપવાળું **૦દારી** સ્ત્રી૦ ગાયન પૂર્વે રાગનું સ્વરૂપ બાંધવા કરાતી સુરાવટ **૦ન** ન૦ બોલવું તે **-પિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ કરુણાશ્રુતિનો એક અવાંતર ભે૦ (સંગીત) **-પી** સ્ત્રી૦ ગાંધાર ગ્રામની એક મૂર્છના
આલાપવું સ૦ક્રિ૦ [सं आलाप्] બોલવું (૨) આલાપ સાથે ગાવું
આલામત સ્ત્રી૦ [अ] નિશાની, ઓળખાણ
આલા(-લું)લીલું વિ૦ [આલું =ભીનું (सं ओल કે आर्द्र પરથી ?) સર૦ हिं आला+લીલું] લીલું સૂકું
આલાંબાલાં ન૦બ૦વ૦['બાલા'નું દ્વિત્વ] બહાના
આલિ(-લી) સ્ત્રી૦[सं] સખી(૨)હાર, આવલી
આલિમ વિ૦ [अ] પંડિત, વિદ્વાન
આલિંગન ન૦ [सं] છાતી સરસું ચાંપવું તે
આલિંગમ ત્રી પુ૦ + નાયબ દિવાન
આલિંગવું સ૦ ક્રિ૦ [सं आलिंग्] ભેટવું, છાતી સરસું ચાંપવું
આલી સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ આલિ
આલી વિ૦[अ] ઉચ્ચ;ઊંચું, ભવ્ય **૦જનાબ**, **૦હજરત** વિ૦[फा]મોટી-ઊંચી પદવીવાળું **૦જહા**, **૦જાહ** વિ૦ [फा] મોટા-ઊંચા દરજ્જાવાળું **૦શાન** વિ૦[फा]આલેશાન જુઓ
આલીગારું વિ૦ આળીગાળું, અટકચાળું, તોફાની
આલીલીલી વિ૦સ્ત્રી૦ [જુઓ આલાલીલું] તાજી, લીલી, ફળદ્રુપ, સમૃદ્ધ
આલીશાન વિ૦ [फा] જુઓ 'આલી' વિ૦માં
આલું ન૦ [જુઓ આળ] ખોટો આરોપ, આક્ષેપ (૨) જુઓ આલૂ
આલુંચન ન૦[सं]માથાના વાળ ખૂંટી કાઢવા તે
આલુંલીલું વિ૦ જુઓ આલાલીલું
આલૂ ન૦ [फा] એક મેવો, જરદાળુ (૨)[सं] બટાટો [આલા, ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ
આલે વિ૦ [अ आला] નક્કર,વધુ પ્રિય (૨)
આલેક પુ૦ જુઓ આહલેક કે અહાલેક
આલેખ પુ૦ [सं] લખાણ (૨) ખત, દસ્તાવેજ (૩) સનદ (૪) મહોર, 'સીલ' (૫) 'ગ્રાફ' (૬) ચિત્ર **૦ન** ન૦ લખવું તે, લખાણ (૨) ચિત્ર, (૩) ચીતરવું તે, ચિત્રકામ **૦(-ખિ)ની** સ્ત્રી૦ કલમ (૨) પીંછી
આલે(-ળે)ખવું સ૦ક્રિ૦ [सं आलिख्] દોરવું, રેખા કાઢવી (૨) ચીતરવું (૩) લખવું
આલેખિક વિ૦ [सं] આલેખ કરનારું
આલેખિની સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ 'આલેખ'માં
આલેખ્ય વિ૦ [सं] આલેખવા યોગ્ય (૨) ન૦ ચિત્ર (૩) લખાણ [તે (૨) આક્ષેપ
આલેપ પુ૦[सं] લેપ, મલમ **૦ન** ન૦લેપ કરવો
આલેશાન વિ૦[अ આલીશાન] પ્રતિષ્ઠિત,ઉત્તમ (૨) ખૂબ મોટું (૩) ભભકાદાર, ભવ્ય
આલોક પુ૦ [सं] જોવું તે (૨) દેખાવ, દર્શન (૩) દૃષ્ટિમર્યાદા (૪) તેજ, દીપ્તિ
આલોકન ન૦ [सं] આલોકવું તે
આલોકવું સ૦ ક્રિ૦ [सं आलोक्] જોવું (૨) અવલોકન કરવું
આલોચ પુ૦ [सं]જોવું તે, દર્શન (૨) વિચાર, ચિંતન, મનન (૩) અવલોકન, વિવેચન **૦ક** વિ૦ આલોચન કરનારું, **૦ન** ન૦, **૦ના** સ્ત્રી૦ અવલોકન, નિરીક્ષણ (૨) જુઓ આલોયણ [-લેવી=(જૈનમાં) સાધુ કે ગોરજી આગળ પાપ કબૂલી પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું, આલોયણ લેવું]

આલોચવું સ૦ ક્રિ૦ [सं आलोच्] જોવું (૨) કલ્પનાથી જોવું, વિચારવું [કરવું
આલોડન ન૦[सं]હલાવવું,ઘૂમડવું(૨)મિશ્રણ
આલોપાલો પું૦['પાલોનું દ્વિત્વ'] ઝાડના પાદડા, મૂળિયા વગેરે વનસ્પતિ (૨) શાકભાજીનો માદો ખોરાક
આલોયણુ ન૦ [प्रा आलोमण] આલોચન, વિચાર (૨) દોષોની કબૂલાત કરીને પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું તે, આલોચના (જૈન) (-લેવું')
આલોલ વિ૦[सं]હાલતું, કંપતું (૨)ક્ષુબ્ધ,વ્યગ્ર
આવ સ્રી૦[स आप्, प्रा आव=પ્રાપ્તિ પરથી? કે 'આવવું'?] આવક, આવરો, આયાત
આવક સ્રી૦ [જુઓ આવવું] આવવું તે (૨) ઉત્પન્ન, પેદાશ, કમાણી ૦ચિઠ્ઠી સ્રી૦ માલ મોકલ્યાની રસીદ પહોચ,પાવતી(૨) ભરતિયું. ૦જાવક સ્રી૦આવવું અને જવું તે(૨)ઊપજ-ખર્ચ (૩) તેની વહી ૦વેરો પું૦ કમાણી ઉપરનો કર(૨)આયાત થતા માલ ઉપરનીજકાત
આવકાર પું૦[આવવું+કાર सं] આવો-પધારો એમ કહેવું તે,સ્વાગત,આદરમાન [-આપવો, -દેવો=સ્વાગત કરવું,ભલે પધારો એમ કહેવું, આવકારવું] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ આવકાર આપવો
આવખુ ન૦[सं आयुष्य] આયુષ
આવગું વિ૦ (કા) જુઓ આગવું
આવચીબાવચી સ્રી૦ એક વનસ્પતિ કે એના બીજ, તુકમરિયા [અને જવું તે
આવજા,૦વ સ્રી૦ [આવવું+જવું] આવવું
આવજો ક્રિ૦ [આવવું] ફરી પધારજો એવા અર્થનો, જનારને વિદાય આપવાનો બોલ
-આવટ કૃતપ્રત્યય ક્રિ૦ પરથી સ્રી૦બનાવે ઉદા૦ બનાવટ, છણાવટ
આવટવું અ૦ ક્રિ૦ [सं आवृत्, प्रा आवट्ट] નીવડવું (૨) બદલાવું, ફરી જવું (૩) ચોતરફ વીટળાવું (૪) અજંપો થવો, મૂઝાવું
આવડ,૦ત સ્રી૦ [જુઓ આવડવું] કુશળતા ૦ત્રેવડ સ્રી૦ ઘરકામની વેતરણ કરકસર
આવડવું અ૦ ક્રિ૦ [सं आपत्, प्रा. आवड= આવવું, આવી લાગવું] -ની જાણ હોવી, -નું વાકેફ હોવું, -ની કુશળતા હોવી (જેમ કે, મને ભૂગોળ આવડે છે બાળકને લખતાં આવડે છે ઇ૦)
આવડુ વિ૦[सं इयत्, प्रा एवड?] આ કદનું, અમુકના જેવડું, આટલું
આવતું વિ૦ ['આવવું'નું વ૦ કૃ૦] આવવામાં હોય એવું, આવી રહેલું,હવે પછી આવનારુ (આવતી કાલ, આવતો રવિવાર ઇ૦)
આવદાની સ્રી૦ જુઓ આમદની
આવનજાવન ન૦[हिं.]આવજા (૨) જન્મમરણ
આવમ ન૦+આવકાર
આવરકૂ(-ખૂ)ટો પું૦ આવરદા ખૂટવો તે, આવરદાનો અંત, મોત (૨) અડદાળો, ભાગીતૂટી જવું તે [અંતરાય, વિઘ્ન
આવરણ ન૦ [सं] આચ્છાદન, પડદો (૨)
આવરદા પું૦, સ્રી૦, ન૦ [सं आयुर्+दाय] આયુષ્ય (૨)જિંદગની [આવરદાનું પૂરું, બળિયું =પૂરા આવરદાવાળું, જીવવાને સર્જાયેલું', નસીબદાર -બહુ લાંબો છે= કોઈને સંભારતા તે આવી પહોંચે ત્યારે બોલાતો ઉદ્ગાર]
આવરદો વિ૦પું૦ [का आवर्दह्] આણેલો, આશ્રિત
આવરવું સ૦ક્રિ૦[सं आवृ, प्रा. आवर] ઢાંકવું, આચ્છાદવું (૨) વ્યાપવું (૩) રૂંધવું, ઘેરવું
આવરો પું૦ ['આવવું' પરથી] આવક (૨) [फा. आवारह] માસિક આવકજાવકની ખાતાવાર નોંધપોથી ૦જાવરો પું૦ ['જવું' પરથી] આવવું અને જવું તે; અવરજવર (૨) આવકજાવક, ઊપજખર્ચ
આવરો (આ'વ) પું૦ (માંદગીમાથી ઊઠયા બાદ થતો) ખાવાનો ભભડાટ કે લાલસા
આવર્જના સ્રી૦ [सं] રીઝવવું, મનાવવું. મન મેળવવું તે, પળશી
આવર્ત પું૦ [सं] સંગીતમાં એક અલંકાર
આવર્ત,૦ક વિ૦ [सं] ફરી ફરી આવતું -આટા ખાતું (૨) [ગ] 'રિકરિંગ' (૩) પું૦ ગોળ ફરવું તે, આંટો ચકરાવો (૪) ચકરી, ભમરી (પાણીની) (૫) [सं] ચાર મેઘાધિપોમાંનો એક ૦દશાંશ પું૦ ફરી ફરી દશાંશ આવે

એવી રકમ, 'રિકરિંગ ડેસિમલ' (ગ) ૦ન ન૦ ગોળ ફરવુ તે (૨) વારવાર ફરી ફરી કરવુ તે (પારાયણ) –ર્તાક પુ૦ [સં] ફરી ફરી આવનો આકડો –ર્તી વિ૦ [સં] ફરી ફરી આવતુ (૨) ગોળ ફરતુ

આવર્તવુ અ૦ ક્રિ૦ [સં आवृत] ફરવુ, ચક્રાકારે ઘૂમવુ (૨) ફરી ફરી આવવુ (૩) સ૦ક્રિ૦ ભેટવુ, બાથમા લેવુ

આવર્તાક, આવર્તી જુઓ 'આવર્ત' વિ૦મા

આવલ ન૦ તાજુ પીજેલુ રૂ–પોલ

આવલા ન૦ બ૦ વ૦ ફાફા (૨) ડોસ, વરત ઇત્યાદિ પાણી ખેચવાના સાધન

આવલિ(–લી,–ળિ,–ળી) સ્ત્રી૦ [સં] હાર, પક્તિ (૨) પરપરા

આવવુ અ૦ક્રિ૦ [સં आया, प्रा आव] દૂર હોય ત્યાથી પાસે જવુ — તેવી ગતિ કરવી, પહોચવુ જેમ કે, તે ગામમા આવ્યો (૨)હોવુ, –ની સ્થિતિ કે જગા હોવી ઉદા અમદાવાદ ગુજરાતમા આવ્યુ લડન ક્યા આવ્યુ ? (૩) ન હોય ને આવી લાગવુ, કે જણાવુ, કે જન્મવુ કે દેખા દેવી કે ફળવુ ફૂલવુ જેમ કે, આબે કેરી આવી, ઓણ બોરડી સારી આવી, ગુલાબ હવે આવવા લાગ્યો છે દાદાને તાવ આવ્યો, તેના ધ્યાનમા આવ્યુ (૪) (કપડુ કે પોષાકની ચીજ) બરોબર બેસવુ જેમ કે, તેને મારી ટોપી આવે છે? (૫) (કોઈ વસ્તુ) (બરોબર) ઊતરવી, નીપજવી, બનવી જેમ કે, હવે ખરો ઘાટ આવ્યો, આ ચિત્ર બરોબર આવ્યુ નથી (૬) કોઈ ભાવ ઉત્પન્ન થવો જેમ કે, દયા, ગુસ્સો, ક્રોધ આવવો (૭) થવુ, હિસાબે ઊતરવુ, સમાવુ, ગોઠવાવુ, માવુ, વળતરરૂપે મળવુ, એવા ભાવ બતાવે છે જેમ કે, ખર્ચ કેટલુ આવ્યુ? વાસણનુ વજન બશેર આવ્યુ ઊચાઈ ૫" આવી આ કપડામા કેટલુ આવશે? રૂપિયાનુ કેટલુ શાક આવ્યુ ? (૮) શરીરનું કોઈ અગ આવવુ = તે અગ ફૂટવુ કે કામ દેતુ થવુ કે તેનુ દરદ થવુ–એવા અર્થ જુદે જુદે ઠેકાણે બતાવે છે (તેને અગમા જુઓ) જેમ કે, બાળકને દાત આવે છે, પગ આવ્યા જીભ આવી, મોઢુ આવવુ ઇ૦ (૯) બીજા ક્રિયાપદના સહાયકારીપણામા તે ક્રિયાનુ ભૂત કાળથી ચાલુપણુ બતાવે છે જેમ કે આ ભૂલ થતી આવી છે, આ રિવાજ ચાલ્યો આવે છે અથવા તે ક્રિયા આવવાની ક્રિયા સાથે સાથે— ભેગાભેગી થઈ એમ બતાવે છે જેમ કે, હુ તેમને કહેતો (એટલે ભેગાભેગી કહીને) આવ્યો છુ, ફરી કહેવા જવાની જરૂર નથી એમને કહેતો આવજે (આ પ્રયોગમાં પ્રાય વર્તમાન કૃ૦ સાથે યોગ આવે છે) અથવા ક્રિ૦ ના અ૦ ભૂત કૃ૦ સાથે, તે ક્રિયા થયા બાદ આવવુ એમ બતાવે છે જેમ કે, તે તેને પૂછી આવ્યો અથવા સપ્તમી વિ૦ના સામાન્ય કૃ૦ જોડે, તે ક્રિયા કરવામા પ્રયાણ કે ગતિ થવી, તે કરાવી, એવો ભાવ ને જાહેરાત કરાતા અર્થની છાયા બતાવે છે જેમ કે, હવેથી ઠરાવવામા આવે છે ગુનેગારને દડ કરવામાં આવશે (૧૦) આવવુ સહાયકારી ક્રિ૦ તરીકે બીજા ક્રિ૦ સાથે આવે છે (ત્યારે કેટલાંક ક્રિ૦મા તે અણધારી થવાનો ભાવ અર્પે છે) [–**આવી** અડવુ=એકાએક અણધાર્યુ આવવુ, પહોચવુ **આવી** ચૂકવુ, રહેવુ = પૂરુ થઈ જવુ (૨) ખૂટવુ **આવી** જવુ=આવીને ઊભા ઊભા પાછા જવુ, આટો મારી જવુ (૨) આવી પહોચવુ ઉદા૦ તે તરત પાછો આવી ગયો (૩) બધબેસવુ, ગોઠવાઈ જવુ, સમાવુ ઇ૦ (૪) લડવા તૈયાર થવુ, લડી પડવુ **આવી** પડવુ=અણધાર્યુ આવવુ કે માથે આવી લાગવુ નુ આવી બનવુ=ભારે સકટ કે મરણની ઘાંટી આવવી **આવી મળવુ**= અણધાર્યુ એકઠુ થવુ કે પ્રાપ્ત થવુ **આવવુ** તેવા જવુ=ઊભુ ઊભુ આવી જવુ (૨) જેવા આવવુ તેવા જ (કોરાને કોરા— વગર ઇરાદે કે કામ સધાયે–ફોગટ ફેરો ખાઈને, અથવા જે રસ્તે આવવુ તે રસ્તે) પાછા ફરવુ

આવશ્ય વિ૦ [સં] અગત્યનુ, અનિવાર્ય (૨) સ્ત્રી૦, ન૦ અગત્ય, અનિવાર્ય વસ્તુ કે ક્રિયા

આવશ્યક વિ૦ [સં] જરૂરી ૦તા સ્ત્રી૦

આવસથ પુ૦,ન૦ [सं] ઘર (૨) ધર્મશાળા (૩) અગ્નિશાળા, અગ્નિહોત્ર કરવાનું સ્થાન **–થ્ય** પું૦ અગ્નિહોત્રનો અગ્નિ

આવહ વિ૦ [सं] આણનારુ, ઉપજાવનારુ (સમાસને છેડે ઉદા૦ 'ભયાવહ')

આવળ પુ૦,સ્ત્રી૦ [सं आमलक] એક વનસ્પતિ

આવળગોવળ સ્ત્રી૦ (કા) બાળબચ્ચાં, પરિવાર

આવળિ(–ળી) સ્ત્રી૦ જુઓ આવલિ

આવળિયો પુ૦ મનની ઇચ્છા, ઓરિયો (૨) એક ઝાડ (આવળ ?)

આવળી સ્ત્રી૦ જુઓ આવલિ

આવંત, –તું કૃ૦ આવતું (૫)

આવાગમન ન૦ [આવ+ગમન] આવવુ ને જવુ તે (૨) અવતરવું અને મરવુ તે

આ વાર અ૦ આ વખતે–સમયે (૨) આ ફેરા

આવાલ ન૦ [सं] આલવાલ, ક્યારો

આવાસ પુ૦ [सं] ઘર, નિવાસસ્થાન, હવેલી (૨) ખડ, ઓરડો

આવાહન ન૦ [सं] આમંત્રણ (૨) દેવને મૂર્તિમા આણવા–દેવની પ્રતિષ્ઠા કરવી તે **–વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं आवाह्] આવાહન કરવું

આવિદ્ધ વિ૦ [सं] વીંધાયેલુ

આવિર્ભાવ પુ૦ [सं] બહાર નીકળવુ કે પ્રગટવું તે (૨) અવતાર, જન્મ

આવિષ્કરણ ન૦, **આવિષ્કાર** પુ૦ [सं] બહાર કાઢવુ, પ્રગટ – ખુલ્લુ કરવુ તે

આવિષ્કૃત વિ૦ [सं] દેખાડેલુ, બતાવી આપેલુ; ખુલ્લુ કરાયેલુ – થયેલુ

આવિષ્ટ વિ૦ [सं] પેઠેલુ (૨) વળગેલુ, ભરાયેલુ (ભૂત ઇત્યાદિ) (૩) આવેશયુક્ત

આવું (આ'વુ) વિ૦ [सं. ईदृश ?] આના જેવુ, આ જાતનું **૦ક** વિ૦ આવુ કાઇક

આવૃત વિ૦ [सं] આવરેલું ઢાંકેલું (૨) વ્યાપ્ત (૩) ઘેરાયેલુ, રૂંધાયેલુ

આવૃતિ સ્ત્રી૦ [सं] ઢાકવુ – છુપાવવુ તે

આવૃત્ત વિ૦ [सं] ચક્રાકારે ફરેલુ (૨) પાછુ આવેલુ (૩) વારવાર થયેલુ – કરેલુ

આવૃત્તિ સ્ત્રી૦ [सं] ચક્રાકારે ફરવુ તે (૨) પાછુ આવવું તે (૩) વારવાર થવુ – કરવુ તે (૪) પુસ્તકનુ પ્રકાશન, 'એડિશન'

આવેગ પુ૦ [सं] ગુસ્સો, જોર (૨) ક્ષોભ, વ્યગ્રતા, આવેશ (૩) ઉતાવળ, દોડાદોડી

આવેદન ન૦ [सं] નિવેદન (૨) ફરિયાદ **૦પત્ર** ન૦ ફરિયાદ કે અરજીનો કાગળ

આવેશ પુ૦ [सं.] જુસ્સો, ઊભરો (૨) ગુસ્સો. **–શી** વિ૦ આવેશવાળુ

આવેષ્ટન ન૦ [सं] વીંટી વળનારી વસ્તુ; વેષ્ટન (ગલેફ, પરબીડિયુ, રેપર, આચ્છાદન ઇ૦ જે હોય તે) (૨) વાડ, કોટ

આવેષ્ટિત વિ૦ [सं] ઢાંકેલુ, વીંટી લીધેલુ

આશ સ્ત્રી૦ (પ) જુઓ આશા (૨) જુઓ આશિષ

–આશ પ્રત્યય વિ૦ પરથી સ્ત્રી૦નામ બનાવે છે ઉદા૦ કડવાશ; પીળાશ (તે વિ૦ના આછાપણાનો કે થોડી છટાનો ભાવ બતાવે છે)

આશક [अ आशिक] પ્રેમી (૨) વિ૦ પ્રેમવશ, મોહિત, ફિદા **૦માશૂક** ન૦બ૦વ૦ વહાલો-વહાલી **–કી** [अ आशिकी] આસક્તિ, પ્રેમ

આશ(–સ)કા સ્ત્રી૦ દેવની આરતી, ભસ્મ ઇત્યાદિ લેવા તે

આશકાર(–રા) વિ૦ [फा] પ્રગટ, સ્પષ્ટ, જાહેર

આશટવું સ૦ક્રિ૦ (પ) જુઓ આછટવુ, પછાડવુ

આશના પુ૦ [फा] ભાઈબંધ, યાર (૨) સ્ત્રી૦ પ્રિયા, માશૂક **૦ઈ** સ્ત્રી૦ ભાઈબંધી, યારી

આશય પુ૦ [सं.] મનની ધારણા, ઇરાદો, હેતુ (૨) ન૦ સ્થાન (૩) પાત્ર (૪) કરેલા કર્મોના સંસ્કાર કે તેમનો સમૂહ

આશરવું સ૦ક્રિ૦ [આશરો પરથી] આશરો લેવો

આશરો પું૦ [सं आश्रय] આશ્રય, છત્રછાયા (૨) આધાર, ટેકો, આલબન (૩) અડસટ્ટો; અંદાજ, સુમાર [**આશરે જવું**=આશ્રય તળે જવુ, શરણ લેવું **આશરે બેસવું, રહેવું**=ભરોસો રાખી નિશ્ચિંત રહેવુ, આધાર ઉપર બેઠા રહેવુ **આશરો કરવો, લેવો**= આશ્રય કે આધાર તળે જવુ **–કાઢવો**= અંદાજ નક્કી કરવો] **–રાગત(–તિયું,–તી)** વિ૦ આશરે — શરણે આવેલુ **–રાપડતું** વિ૦ અંદાજ કે અટકળ પ્રમાણેનુ **–રે** અ૦ શુમારે, લગભગ

આશંક પુ૦ [सं] આચકો, શરમાવું તે (૨) આશંકા **–કા** સ્ત્રી૦ શંકા, વહેમ, **–કાવું**

અ૦ ક્રિ૦ આશંકા થવી, વહેમાવું –કિત વિ૦ આશંકાવાળું

આશા(–સા) સ્ત્રી૦ એક રાગિણી ૦ગૌડ પુ૦ એક રાગ ૦જોગી પુ૦ એક રાગ ૦માંડ પુ૦ એક રાગ

આશા સ્ત્રી૦ [સં] ઉમેદ, ઇચ્છા, ધારણા (૨) વિશ્વાસ,આસ્થા [–આપવી –દેવી = ઇચ્છા ફળશે એવો વિશ્વાસ જાય એમ કરવું, ઇચ્છાને પોષવી –પડવી = આશા ફળવાને માટે કારણ મળવું, વિશ્વાસ, સંભવ લાગવો, આશા બંધાવી –બાંધવી, રાખવી, સેવવી = આશા ફળશે એમ માનવું, વિશ્વાસ કરવો –કરવી = ઇચ્છવું(કાંઈ મળશે એમ)]૦દશીં વિ૦ આશાવાદી ૦પૂરી વિ૦ સ્ત્રી૦ આશા પૂરનારી (૨) સ્ત્રી૦ (સં) એ નામની માતા ૦બંધ પુ૦ આશાનું બંધન, આશાનો તંતુ (૨) આધીન, વિશ્વાસ (૩) વિ૦ આશાવાળું (૪) વિશ્વાસુ ૦બંધુ વિ૦ આશાબંધ, આશાવાળું ૦ભર્યું વિ૦ આશાથી ભરેલું, આશાવંત ૦ભંગ પુ૦ આશાનું ભાગી જવું તે (૨) વિ૦ હતાશ, ૦યુક્ત વિ૦ આશાવંત ૦વંત વિ૦ આશાવાળું ૦વાદ પુ૦ જે થાય છે તે સારા માટે થાય છે – નિરાશ થવા પણું કદી નથી એવો મત ૦વાદી વિ૦ આશાવાદમાં માનનારુ (૨) પુ૦ એવો પુરુષ ૦હીન વિ૦ આશા વિનાનું, નિરાશ

આશા(–ષા)ઢ પુ૦ [સં આષાઢ] વિક્રમ સંવતનો ૯મો મહિનો, અષાઢ –ઢા સ્ત્રી૦ જુઓ આષાઢા –ઢી વિ૦ અષાઢમાં આવતુ

આશાવરી પુ૦ એક રાગ [પ્રસાદ

આશિકા સ્ત્રી૦ સાધુ કે દેવનો કે યજ્ઞની રક્ષાનો

આશિષ સ્ત્રી૦ [સં] દુવા, આશીર્વાદ

આશી સ્ત્રી૦[સં]સર્પની દાઢ (૨) જીવલેણ ઝેર (૩) એક ઔષધિ (૪) વિ૦ ખાનારુ (સમાસમાં નામને અંતે) ઉદા૦ ફલમૂલાશી

આશીનીશી અ૦ મનમાનતી રીતે

આશીર્દાન ન૦ [સં] આશિષ દેવી તે

આશીર્વચન ન૦ [સં] આશીર્વાદ

આશીર્વાદ પુ૦[સં] દુવા –દાત્મક વિ૦ જેમાં આશીર્વાદ હોય તેવું –દાર્થ(–ર્થે) અ૦ આશીર્વાદને માટે

આશીર્વિષ પુ૦ [સં] સાપ

આશુ વિ૦ [સં] શીઘ્ર, ઉતાવળું ૦તોષ વિ૦ જલદી સંતુષ્ટ થઈ જાય એવું (૨) પુ૦ (સં) એવો દેવ – શંકર, મહાદેવ

આશૂરા પુ૦ [અ] તાબૂત બુડાડવાનો દિવસ

આશૌચ ન૦ [સં] જુઓ અશૌચ

આશ્ચર્ય ન૦[સં] નવાઈ,અચંબો (૨) આશ્ચર્યકારક બનાવ, ચમત્કાર [–પામવું = –ને આશ્ચર્ય ઊપજવું કે થવું]૦કારક, ૦જનક વિ૦ આશ્ચર્ય પમાડે એવું ૦વત્ અ૦ આશ્ચર્યપૂર્વક, આશ્ચર્ય સાથે

આશ્મ વિ૦ [સં] પથ્થરનું બનેલું (૨) પુ૦ એવી કોઈ પણ વસ્તુ ૦રિક વિ૦ પથરીનું રોગી (૨) પુ૦ પથરીનો રોગ

આશ્રમ પુ૦,ન૦[સં] વિસામાનું સ્થાન,રહેઠાણ (૨) વિશ્રાંતિ (૩) સાધુનો નિવાસ, તપોવન, પર્ણકુટી (૪) જીવનનો વિભાગ (બ્રહ્મચર્ય ગૃહસ્થાદિ ચાર વિભાગમાંનો કોઈ પણ) (૫) છાત્રાલય સાથેની શાળા – મહાશાળા (૬)રાષ્ટ્રીય યા ધાર્મિક હિલચાલનું મથક ૦ધર્મ પુ૦ આશ્રમવાસીએ પાળવાના ધર્મ–નિયમો ને(૨) જીવનના ચારમાંના દરેક વિભાગનો વિશિષ્ટ ધર્મ – ફરજ ૦ધર્મી વિ૦ આશ્રમના ધર્મ પાળનારુ ૦વાસી વિ૦ આશ્રમમાં વસનારુ ૦વ્યવસ્થા સ્ત્રી૦ આશ્રમની – જીવનના વિભાગની વ્યવસ્થા (૨) આશ્રમની વ્યવસ્થા ૦સંસ્થા સ્ત્રી૦ ચાર આશ્રમની સંસ્થા ૦સ્થાન ન૦ વિસામાનું ઠેકાણું (૨) મઠ –માંતર ન૦ આશ્રમની ફેરબદલી –મિક, –મી વિ૦ આશ્રમને લગતું (૨) ચારમાંના એક આશ્રમમાં રહેનારુ

આશ્રય પુ૦[સં] આશરો (૨)શરણું –યાશ્રયીભાવ પુ૦ આશ્રય અને આશ્રયીનો સંબંધ –યાસિદ્ધ પુ૦ આશ્રય – પક્ષ અસિદ્ધ હોય એવો એક હેત્વાભાસ(ન્યા) –યી વિ૦આશ્રયવાળું **આશ્રિત** વિ૦ [સં] આશ્રયે રહેલું

આશ્લિષ્ટ વિ૦[સં] આલિંગાયેલું (૨)ઓતપ્રોત

આશ્લેષ પુ૦ [સં] આલિંગન, છાતી સાથે ચાંપવુ — ભેટવુ તે
આશ્લેષા સ્ત્રી૦ [સં] નવમુ નક્ષત્ર
આશ્વાસ પુ૦[સં]દિલાસો, સાંત્વન, અભયદાન (૨) છુટકારાનો – નિવૃત્તિનો શ્વાસ લેવો તે (૩) કથાનો વિભાગ; સર્ગ ૦ક વિ૦ આશ્વાસન આપનારું ૦ન ન૦,૦ના સ્ત્રી૦દિલાસો, સાંત્વન, હિંમત (૨) અભયદાન આપવું તે ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [સં. आश्वास्] આશ્વાસન આપવુ (૨) [સં आश्वास] નિવૃત્તિનો – છુટકારાનો દમ ખેંચવો –સ્ય વિ૦ આશ્વાસનને યોગ્ય
આશ્વિન પુ૦ [સં] આસો માસ
આષાઢ પુ૦ [સં] અષાઢ માસ –ઢા સ્ત્રી૦ વીસમુ અને એકવીસમુ નક્ષત્ર (પૂર્વાષાઢા અને ઉત્તરાષાઢા) (૨) અષાઢ માસમાં ગર્જતી વાદળીઓનો સમૂહ –ઢી વિ૦ અષાઢ માસમા આવતુ – થતુ
આષ્ટ ન૦ [સં] આકાશ (૨) વાતાવરણ
આસકા સ્ત્રી૦ જુઓ આશંકા
આસક્ત વિ૦[સં] ચોટેલુ, મોહિત; અનુરક્ત –ક્તિ સ્ત્રી૦ અતિશય સ્નેહ, મોહ
આસન ન૦ [સં] બેસવાની જગા (૨) બેસવા, સૂવાની કે ઊભા રહેવાની ઢબ (૩) આસનિયુ, બેસવાની વસ્તુ (૪) ચોપડી ટેકવવાની વસ્તુ (૫) ચોપડી અથવા પત્રકમા પાડેલો કોઠો, ખાનુ (૬) બાવો જમાવે તે પડાવ, મઠ (૭) છવ – કીડા ઉત્પન્ન કરે એવી વસ્તુ – ગર્જ (૮) એક ઔષધિ, આસવ [–કરવું, વાળવું = યોગનુ આસન વાળવુ, તે ઢબની કસરત કરવી. –થવું, વળવું=યોગાસનની કસરત થવી, તેમ શરીર વળવુ –રાખવું= સ્થાન કે જગા યા પડાવ જતા ન રહે, ચાલુ રહે, એમ કરવુ –માંડવું=બેઠક કે પડાવ જમાવવો, અડ્ડો લગાવીને બેસવુ (૨)આસનિયુ ગોઠવવુ –ઓછાં ન હોવા, –બહુ હોવાં= દરિયાઈ લાયક કે ટીકાપાત્ર લક્ષણ હોવા] ૦વિધિ સ્ત્રી૦ (યોગના) આસન કરવાની રીત.–નિયું ન૦આસન માટે પાથરવાની વસ્તુ (ઊન, દર્ભ ઝાડની છાલ ઈ૦ ની). –ની સ્ત્રી૦ બેસણુ, છેક નાનુ આસન

આસનકેદ સ્ત્રી૦ જુઓ આસાનકેદ (ખોટો શ૦પ્ર૦)
આસનાવાસના સ્ત્રી૦ આશ્વાસન, દિલાસો [સં. आश्वासना ?] (૨) સરભરા, મહેમાની
આસન્ન વિ૦ [સં.] નજીક આવેલું. ૦કાલ(–ળ) પુ૦ મરણકાળ. ૦કોણ પુ૦ 'એડ્જેસન્ટ એન્ગલ' (ગ.)
આસપાસ(૦માં) અ૦['પાસેના' દ્વિત્વ પરથી? દે आसय=નિકટ, પાસે+પાસે?]આજુબાજુ (૨) નજીકમા (સ્ત્રી૦ સાથે યોગમા ઉદા૦ મંદિરની આસપાસ)
આસમાન ન૦[फा] આકાશ, ગગન [–જમીન એક થવાં,–જમીનનો તફાવત ઇ૦=જુઓ 'આભ. 'મા –પર ચઢવું = ખૂબ ફુલાઈ જવું સાતમા આસમાન પર ચઢવું= ફુલાઈ જવાની હદ કરવી.]–ની વિ૦આકાશના જેવા રંગનુ (૨) દૈવી, કુદરતી (૩) સ્ત્રી૦ દૈવી આફત – કોપ –ની સુલતાની સ્ત્રી૦ ચડતી-પડતી (૨) આસમાની કે સુલતાની, અણધારી આફત અથવા કોપ
આસમાસ અ૦ પાસે (૨) જાણીજોઈને, ખામુખા
આસરવું સ૦ક્રિ૦ ['આહરવુ' નુ શિષ્ટ માનેલુ રૂપ? જુઓ તે શબ્દ] અવાજ થાય એવી (અશિષ્ટ) રીતે ખાવુ
આસવ પુ૦ [સં] સત્ત્વ, અર્ક (૨) ગાળેલો દારૂ. ૦ન ન૦આસવ – અર્ક કાઢવો તે ૦વું સ૦ક્રિ૦ આસવ કાઢવો [[કા] ન૦ કામ
આસવતું વિ૦ કામગરુ, કામમા રોકાયેલુ (૨)
આસંગ પુ૦ [સં] આસક્તિ (૨) સમાગમ, સંભોગ (૩) કર્તૃત્વાભિમાન –ગી વિ૦ આસંગવાળું [આસક્તિ હેઠો
આસંગો પુ૦[સં आसंग? કે. आसंघ,–ञा?]
આસંત્રો(–દ્રો) પુ૦[म अ-आपटा,सं अश्मन्तक] એક ઝાડ; આસુંદરો (એના પાન બીડી વાળવામા ખપ લાગે છે)
આસંદિકા પુ૦[સં] નાનુ આસન; નાની ખુરસી
આસંદ્રો પુ૦ જુઓ આસંત્રો
આસં(–સો)ધ સ્ત્રી૦ [સં अश्वगन्धा, प्रा. आसंधी] એક ઔષધિ અશ્વગંધા

આસા, ૦ગૌરુ, ૦જોગી, ૦માઠ જુઓ 'આશા (-સા)'માં
[વિશ્રાંતિ
આસાએશ સ્ત્રી૦ [फा आसाइश] આરામ,
આસાન વિ૦[फा]સહેલું,નરમ ૦કેદસ્ત્રી૦ સાદી કેદ -ની સ્ત્રી૦ સહેલાઈ
આસામ પુ૦(સ)પૂર્વ હિંદનો એક પ્રાંત -મી પુ૦ તે પ્રાંતનો વતની(૨)સ્ત્રી૦ તે પ્રાંતની ભાષા
આસામી પુ૦, સ્ત્રી૦ [अ असामी] માણસ, વ્યક્તિ (૨) દેણદાર (૩) પૈસાદાર-પ્રતિષ્ઠિત માણસ(૪)ઘરાક,અસીલ ૦વાર અ૦માથાદીઠ
આસાર પુ૦ ફાળકો(૨)[सं]ઝાપટું,જોરદાર વૃષ્ટિ
આસિસ્ટન્ટ વિ૦[इ એસિસ્ટન્ટ] મદદનીશ,હાથ નીચેનું (૨) પુ૦ એવી વ્યક્તિ
આસીરિયા પુ૦ [इ એસીરિયા] (સ)પશ્ચિમ એશિયામાંનો એક પ્રાચીન દેશ -યન વિ૦ [इ]આસીરિયા દેશનું(૨)પુ૦ તે દેશનો વતની
આસુર(-રી) વિ૦[सं] અસુર સંબંધી,રાક્ષસી, જંગલી ૦વિવાહપુ૦ કન્યાવિક્રયવાળો વિવાહ
આસૂદા(-દુ) વિ૦ [फा] નિરાંતવાળું, સુખી
આસૂ(-સોં)દરોપુ૦[જુઓ આસત્રો]એક ઝાડ
આસેધ પુ૦ [सं] અટક, કેદ
આસેબ ન૦ [फा] ભૂતપ્રેત
આસો પુ૦ [सं आश्विन्, प्रा आसोअ] વિક્રમ વર્ષનો છેલ્લો મહિનો
આસોપાલવ પુ૦ [सं अशोक, प्रा आसोअ + पल्लव] એક ઝાડ
આસોંદ સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ, આસંધ
આસોદરો પુ૦ [જુઓ આસંત્રો] એક ઝાડ
આસ્કંદ પુ૦ [सं] હલ્લો (૨) યુદ્ધ (૩) તિરસ્કાર, નિંદા
આસ્તર પુ૦, ૦ણુ ન૦ [सं] પાથરવું-બિછાવવું તે (૨) પાથરણું, ગાલીચો (૩) ચાદર (૪) ઢાંકણ, ઓઢો
આસ્તિક વિ૦ [सं] ઈશ્વર અને પરલોકના અસ્તિત્વમાં માનનાર(૨)શ્રદ્ધાળુ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦, -ક્ય ન૦
આસ્તે અ૦[फा आहिस्तह] ધીમે(૨) ઊભું રાખો' 'ધીમું કરો' એમ સૂચવતો ઉદ્ગાર [-રહીને=ધીમેથી,જાળવીને(૨)ખાસ જણાય નહિ એવી રીતે કે યુક્તિથી, ચૂપચાપ]
આસ્થા સ્ત્રી૦[सं]આદર, માન(૨)શ્રદ્ધા,આકીન (૩) મૂડી,પૂંજી [-બેસવી=શ્રદ્ધા કે વિશ્વાસ આવવાં કે થવાં -ઊઠવી=શ્રદ્ધા કે વિશ્વાસ ન રહેવા-જતાં રહેવાં] ૦વાન,-સ્થિક વિ૦ આસ્થાવાળુ
આસ્થાનમંડપ પુ૦ [सं] સભામંડપ
આસ્પદ ન૦[सं] સ્થાન, જગા (૨) વિ૦ લાયક, પાત્ર (સમાસને અંતે). ઉદા૦શોભાસ્પદ
આસ્ફાલન ન૦[सं] અફળાવું કે અફાળવું તે
આસ્ફોટ પુ૦, ૦ણ(-ન) ન૦[सं] થાબડવું - પોલે હાથે (હાથના કોણીના ઉપલા ભાગ પર) ઠોકવું તે(૨)ઊપણવું તે (૩) પ્રગટ-જાહેર કરવું તે(૪)ભડાકા-ધડાકા સાથે ફૂટવું તે ૦વું સ૦ક્રિ૦ જોરથી અફાળવું
આસ્ય ન૦ [सं] મુખ (૨) ચહેરો
આસ્રવ પુ૦[सं]દુઃખ, પીડા(૨)સ્રાવ(૩)[જૈન] કર્મનું આત્મામાં દાખલ થવું તે કે તેના નિમિત્તરૂપ પાપપ્રવૃત્તિ
આસ્વાગત સ્ત્રી૦+ જુઓ આગતાસ્વાગતા
આસ્વાદ પુ૦[सं] ચાખવું-સ્વાદ લેવો તે (૨) માણવું તે ૦ક વિ૦ આસ્વાદ લેનારું ૦ન ન૦ આસ્વાદ લેવો તે ૦વું સ૦ક્રિ૦ [सं आस्वाद्] ચાખવું, સ્વાદ લેવો (૨) ભોગવવું, માણવું -દ્ય વિ૦ આસ્વાદ લેવા યોગ્ય
આહ સ્ત્રી૦ [फा आह] (સ્વ૦) હાય, નિસાસો (૨) અ૦ અરે!
આહત વિ૦ [सं] ઈજા પામેલું, જખમી (૨) હણાયેલું (૩) વગાડેલું, વગાડવાથી નીપજતું
આહતિ સ્ત્રી૦[सं]હનન, પ્રાણ લેવો તે (૨) મારવું તે ફટકો (૩) [ગ] ગુણવું તે
આહરડવું સ૦ક્રિ૦ [सं आहृत, प्रा आहड ઉપરથી ? કે दे आहड=સીત્કાર પરથી ?] આસરડવું, સડકાની સાથે ખાવું (પ્રવાહી કે અર્ધપ્રવાહી)
આહરણ ન૦[सं] હરણ, લઈ લેવું તે
આહવ પુ૦ [सं] યજ્ઞ(૨) યુદ્ધ ૦ન ન૦ યજ્ઞ ૦નીય વિ૦ યજ્ઞને યોગ્ય, હોમવા યોગ્ય (૨) પુ૦ હોમનો અગ્નિ [સૂચવનાર ઉદ્ગાર
આહા,૦હા અ૦ આશ્ચર્ય, દુઃખ આદિ

આહાર પુ૦[સં]ખોરાક (૨) ખાવું તે,ખાનપાન [–ઊતરી જવો=(તબિયત પર માઠી અસરને લીધે)ઓછું ખવાવું –લેવો=ખાવું]૦વિહાર પુ૦ આહાર અને વિહાર ૦શાસ્ત્ર ન૦ આહારનું શાસ્ત્ર ૦શુદ્ધિ સ્ત્રી૦ આહારની શુદ્ધિ –રી વિ૦ આહાર કરનારું (૨) અકરાંતિયું. –ર્ય વિ૦ ખાવા લાયક (૨) કૃત્રિમ વેશ, રચના આદિથી કરેલું (અભિનય માટે)

આહીર પુ૦ [સં આભીર] ભરવાડ, રબારી ૦ડી, ૦ણ, ૦ણી,–રાણી સ્ત્રી૦ આહીરની સ્ત્રી ૦જાદો પુ૦ ભરવાડનો દીકરો

આહુત વિ૦ [સં.] હોમેલું, બલિરૂપે અપાયેલું

આહુતિ સ્ત્રી૦[સં]હોમવું તે(૨)હોમવાનું દ્રવ્ય-વસ્તુ, બલિદાન [–આપવી=હોમવું (૨) બલિદાન કરવું –લેવી=ભોગ કે બલિદાન લેવું, ઓહિયા કરી જવું –લઈને ઊભા રહેવું=ખરાબ કરવાનો કે નાશનો લાગ શોધવો, તેવું કરવા તત્પર રહેવું]

આહૂત વિ૦ [સં] બોલાવેલું, નિમંત્રેલું

આહેડી પુ૦[સં आखेदक, प्रा. आहेड(०ग,०य)] શિકારી, ભીલ

આહોડ સ્ત્રી૦ તરતની ખેડાયેલી, જમીન (૨) [કા] તરતનું વાવેતર

આહોતું ન૦ દૈનિક ક્રિયા, રોજનું કામ [સં आह्निक?] (૨) (કા) ખુશામત

આહ્નિક વિ૦[સં] દૈનિક (૨) ન૦નિત્યકર્મ, આહોતું

આહ્લાદ પું૦ [સં.] આનંદ, હર્ષ. ૦ક વિ૦ આહ્લાદ કરાવે તેવું. –દિત વિ૦આહ્લાદયુક્ત

આહ્વાન ન૦ [સં.] આમંત્રણ (૨) પડકાર (૩) આવાહન (૪) હાજર થવાનો હુકમ, 'સમન્સ'

આળ સ્ત્રી૦ [મ =હઠ, જીદ] અટકચાળું

આળ ન૦ [સં अलीक કે आल? प्रा आल? કે દે अलग्ग?] આળું, ખોટો આરોપ, તહોમત, કલંક, આક્ષેપ. [–ઊતરવું=કલંક ટળવું; આક્ષેપ ખોટો પડવો –જવો –ચડવું, ચોંટવું, બેસવું=કલંક લાગવું, આક્ષેપ આવવો –મૂકવું=આળ ચોટાડવું કે બેસાડવું, આક્ષેપ કરવો]

આળ ન૦ [प्रा. आल?] ઓઠું, આળપંપાળ

–આળ પ્રત્યય, નામને લાગતા 'વાળુ' અર્થનું વિ૦ બનાવે ઉદા૦ શરમાળ, દયાળ

આળખવું સ૦ક્રિ૦ [સં. आलिख्] આલેખવું (૫) (૨) અડવું; પહોંચવું (?)

આળપંપાળ વિ૦ મિથ્યા (૨) સાચું નહિ એવું, આડું અવળું (૩) પટામણું (૪) ન૦ આશ્વાસન (૫) ભૂતપ્રેતાદિ

આળવણું ન૦ [જુઓ આળ] બટ્ટો, બદનામી

આળવાળ પુ૦, ન૦ [જુઓ આલવાલ] ક્યારો

આળવીતરું વિ૦ મસ્તીખોર, તોફાની –રાઈ સ્ત્રી૦ આળવીતરાપણું

આળવીતું વિ૦ જુઓ આળવીતરું

આળસ સ્ત્રી૦,ન૦[સં आलस्य, प्रा आलस्स] એદીપણું,સુસ્તી [–આવવી(–વું), –ચડવી (–વું)=આળસ થવું, સુસ્તી લાગવી –કરવી (–વું)=આળસવું, મંદ કે સુસ્ત થવું –ખાવી (–વું)=આળસુ પડયા રહેવું, થાક ખાવો –મરડવી=આળસ દૂર કરવા શરીર આમ-તેમ મરડવું, અંગમાંથી સુસ્તી કાઢવી] ૦વું અ૦ ક્રિ૦ આળસ કરવી, મંદ પડવું (૨) બંધ પડવું; અટકી જવું –સાઈ સ્ત્રી૦ આળસ –સુ વિ૦ આળસવાળું, મંદ, સુસ્ત [–નો ઢગલો,–નો પીર=જબરું ભારે આળસુ]

આળાહુંબો પુ૦ સંસારની આશા-તૃષ્ણા,લાલચ

આળાપવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ આલાપવું

આળિયું ન૦,–યો પુ૦ બખોલ, ખાડો (ખાસ કરીને કૂવાની દીવાલમાં)

આળી સ્ત્રી૦ [સં. आली] સોનીની અંગીઠી મૂકવાની ઊંચી ઓટલી [તોફાની

આળીગાળું વિ૦ આલીગારું; અટકચાળું;

આળું વિ૦ [સં आर्द्र, प्रा अल्ल] લીલું, ભીનું (૨) તાજું ઉતરડેલું, કાચું (ચામડું) (૨) જરા અડકવાથી દુખાવાય એવું (૪) [દે आल्ल] નરમ; પોચું

–આળુ પ્રત્યય, નામને લાગતા 'વાળુ' અર્થમાં વિ૦ બનાવે છે ઉદા૦ 'દૂધાળું' [ન૦ બાળક

આળુભોળું વિ૦ ભોળું; નિષ્પાપ, બાલિશ (૨)

આળે અ૦ એળે (૨) ન૦ + આલય (૫)

આળેખવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ આલેખવું
આળોટવું અ૦ક્રિ૦ [सं आलुट्] સૂઈને એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે એમ ગબડવું, લોટવું –ણું વિ૦ આળોટવાની ટેવવાળું (૨) ન૦ આળોટવું તે, આળોટવાની તલબ
આળોવણ ન૦ જુઓ આલોયણ (જૈન)
આં (આં') અ૦ (ર૦) હા, ઓ (૨) ઠીક, ભલે, વારુ ઇત્યાદિ અર્થ બતાવતો ઉદ્ગાર
આઉં (૦) અ૦ (ર૦) એક નકાર કે ના પસંદગી સૂચક ઉદ્ગાર
આંક (૦) પું૦[सं अंक] સંખ્યાની નિશાની (૨) ભાવ, મૂલ્ય (૩) જાડાઈ કે પાતળાઈનો હિસાબ [સૂતરનો] (૪) નિશાની (૫) અડસટ્ટો (૬) સીમા, હદ (૭) પું૦ બ૦વ૦ ઘડિયા, પાડા [–કરવા = ઘડિયા ગોખીને તૈયાર કરવા –કાઢવો = સૂતરનો આંક નક્કી કરવો (૨) આંક – ભાવ કે અડસટ્ટો કરવો –પાડવો, –માંડવો = આંક કે કિંમત યા ભાવ નક્કી કરવો –બોલવા = ઘડિયા (યાદ કરી જવા તે) બોલવા] ૦ચાળણી સ્ત્રી૦ ઝીણાં છિદ્રવાળી ચાળણી
આંક (૦) પું૦ [सं अक्ष] ધરી
આંકડિયું (૦) વિ૦ આંકડાવાળું, નિશાનીવાળું
આંકડી (૦)સ્ત્રી૦એક અથવા બ ને છેડેથી વાળેલો સળિયો, કડી, 'હૂક' (૨) ગળ (૩) આંતરડામાં થતી પીડા, ચૂંક (૪) તાણ [રોગ] (૫) [લા] સખત વાંધો, વિરોધ, અણગમો [–આવવી = તાણ કે ચૂંકનું દરદ થવું કે હોવું –ચડાવવી, દેવી = કડીથી બારીબારણું વાસવું (પેટમાં) –રાખવી = મનમાં વાંધોવચકો કે ડંખની લાગણી સંઘરવી, છૂપો વાંધો વિરોધ સેવવો] ૦ઘૂંકડી સ્ત્રી૦ આંટીઘૂંટી
આંકડો (૦) પું૦ [જુઓ અંકોડો] છેડેથી વાંકો સળિયો, 'હૂક' (૨) માછલી પકડવાનો ગળ (૩) (વીંછી, ભમરી ઇ૦નો) ડંખ (૪) (મૂછનો) આંકડો પાડેલો વળ [–અધ્ધર ને અધ્ધર, ઊંચો ને ઊંચો રહેવો = મિજાજ કે તોર નરમ ન પડવો, મગરૂર રહેવું –મારવો = ડંખ મારવો –મૂકવો = મગરૂરી છોડવી, નરમ થવું આંકડાની સ્ત્રી૦ જલેબી (પુષ્ટિમાર્ગમાં) –નમવો = નરમ પડવું, ગર્વ જવો]
આંકડો (૦) પું૦ [सं अंक] સંખ્યા, સંખ્યાની નિશાની (૨) લેણદેણનો હિસાબ - કાગળ (૩) બિલ (૪) (સુ૦) વરને આપવાનો ચાલ્લો, પરઠણ [–કરવો = લેણદારની રકમ નક્કી કરવી, હિસાબ કરવો –પાડવો = લખવું (૨) જુઓ આંક પાડવો –મૂકવો = આંકડો કે નક્કી રકમ લખવી, આંકડો પાડવો બે આંકડા (ભણવા, આવડવા) – થોડુંક સામાન્ય (ભણવું, આવડવું)] –ડાવહી સ્ત્રી૦ ભરતિયા નોંધવાનો ચોપડો –ડાશાસ્ત્ર ન૦ હકીકતના આંકડા એકત્ર કરવાની, તેનું વર્ગીકરણ કરવાની અને તેનો ઉપયોગ કરવાની વિદ્યા, 'સ્ટેટિસ્ટિક્સ' –ડાશાસ્ત્રી પું૦ આંકડાશાસ્ત્રનો વિદ્વાન
આંકણ (૦) ન૦[આંકવું] આંકવું તે(૨)ઊપણતાં સારું સારું અનાજ જુદું પાડવું તે –ણી સ્ત્રી૦ આંકવાનું – લીટી દોરવાનું સાધન (૨) કસ – કિંમતનો અડસટ્ટો કાઢવો તે –ણું ન૦ આંકવાનું ઓજાર (સુતારી) (૨) દાગીના પર ચીતરવાનું સોનીનું ઓજાર
આંકવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं अङ्क्] આંકો કે નિશાની પાડવી, (૨) લીટી દોરવી (૩) કસ – કિંમતનો અડસટ્ટો કાઢવો (૪) ડામીને નિશાની પાડવી જેથી ઓળખાય (૫) [લા] ખાસ કામ માટે નામ પાડી ફંડ કે રકમ અલગ કરવી ('ઇયર માર્ક'), સંકિન કરવું (ફંડ) [આંકેલો સાંઢ, ગોધો = ડામની નિશાની કરી હરાયો મૂકેલો – મહાજનિયો આખલો]
આંકસ (૦) વિ૦+ જુઓ અંકુશ, દાબ
આંકિક વિ૦ [सं] અંકને લગતું
આંકો (૦) પું૦ [सं अंक] નિશાનીની લીટી(૨) અડસટ્ટો (૩) હદ, નેક [–પાડવો = આંકો કે નિશાની કરવી –રાખવો = હદ કે મર્યાદા જાળવવી]
આંકોશિયાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ પાંસળાં (૨) સખત પ્રયત્ન (૩) એથી ઊપજતો શ્વાસ

આંખ (૦) સ્ત્રી૦ [સં.અક્ષિ] ચક્ષુ,નેત્ર (૨) [લા] જોવાની શક્તિ, નજર(૩)નિધા, ધ્યાન, દેખરેખ (૪)(કોઈ ચીજનું,આખ જેવું)નાનું કાણું, છિદ્ર (૫)બીજની ગાઠ (જેમ કે શેરડીની) [–આડા કાન કરવા=સાભળ્યુ ન સાભળ્યુ કરવુ, અવગણવું, ધ્યાન બહાર કરવુ –આવવી = (પશુના બચ્ચાની) આખ કામ કરતી થવી(૨) આખ દુખવી(ગરમીથી લાલ થઈને સૂજી જઈ) (૩) [લા] સમજ કે ગમ પડવી, ભાન થવું. –ઊઘડવી = ખરેખર જણાવુ, સમજાવુ (૨) સાવધાન કે સતેજ થવુ –ઊઠવી = જુઓ આખ આવવી –ઊ ચી કરવી = કામમાથી આંખ બીજા તરફ કરવી, હાથ પર હોય તેથી બીજી વાત તરફ ધ્યાન આપવુ (૨) ગુસ્સાથી કે રોષમા ભમર ચડાવવી, ગુસ્સે થવું (૩) આખ ઉઘાડવી (જેમ કે માદાએ) –એકઠી થવી=આખ સાથે આખ મળવી, સામસામે જોવુ, તારામૈત્રક થવુ.–કરવી = આખથી સાન કે ઇશારો કરવો (કામ કે ઈશ્કબાજીને અગે) –કહ્યું કરતી નથી=(ન મનાય કે ન ખમાય એવુ જોવામા આવતા તેનુ આશ્ચર્ય કે ઝેર બતાવે છે) –કાઢવી = આખ ઊચી કરી ડરાવવુ, ચમકાંવતી આખ કરવી –કાણી કરવી પણ દિશા કાણી ન કરવી=ખાઈએ તેનું ખોદવું નહિ, નિમકહરામ કે કૃતઘ્ન ન બનવુ. –ખેચવી, તાણવી = મહેનતથી–આખોના સ્નાયુ ખેચીને–જોવુ. –ઘેરાવી = (ઊઘ કે બીજે કારણે) આખ ભારે થવી, આખમા ઊંઘ ભરાવી.–ચડી આવવી = આખ સૂજી આવી દુખવી આખ આવવી –ચડી જવી = ગુસ્સો કે ગર્વ થવો –ચળી જવી=ફાટી નજરે જોવું. (?) (૨) જોઈને લલચાવુ, જોઈને મનમા કોઈ વિકાર ઊપજવો –ચોરવી = નજર ચુકાવવી, ન દેખે તેમ કરવુ – ભુલાવામા નાખવુ, થાપ આપવી –ચોળતું કે ચોળીને રહેવું = હારીને, થાકીને રહ્તુ રહેવુ, લાચાર કે અફળ બનવું –ટાઢી થવી = સતોષ કે નિરાત વળવી, જોઈને રાચવુ. –ઠરવી = આખ ટાઢી થવી (૨) ગમવુ, પસદ પડવુ –ઠરી જવી = મરી જવુ –ઠરડાવી, તરડાવી = મરતી વખતે આખનો ડોળો બદલાવો, મરવાનાં ચિહ્ન આખ પર દેખાવા. –તરવી = (તાવથી કે બીજે કારણે) ગોખલામાથી આખ ઉપર કે બહાર આવવી ને તગતગવી –તળે આવવું = જોવામા – નજર કે ધ્યાન યા નિઘા અદર – આવવુ –તળે કાઢવું = જોઈ લેવુ, તપાસી કાઢવુ –દબાવી = મરી જવુ. –દેખાડવી = જુઓ આખ કાઢવી,બિવડાવવુ –નીકળી પડવી = આખે કહ્યું ન કરવુ,જોયુ ન જવુ – ન ખમાવુ –નું ચણિયારું કરવું = વિવેકદૃષ્ટિ સાવ જતી કરવી –નું ચણિયારું ખસવું=ગુસ્સાથી આખ કરવી –નું ફૂટેલું = આધળુ, અણસમજુ, મૂર્ખ –ની કીકી = અતિ પ્રિય –નો પાટો = અતિ અપ્રિય. –ફરકવી = સારા માઠા શુકન થવા (જમણી ફરકે તો સારા ને ડાબી તો માઠા મનાય છે) –ફરવી, ફાટવી = ક્રોધ, શૌર્ય, મરણ ઇ૦થી) આંખનુ રૂપ બદલાવુ, તે પહોળી થવી. –ફૂટવી = આધળુ હોવુ કે થવુ, ન દેખાવું, સમજાવું સૂઝવું –ફોડવી = આખ તાણીને કે નકામુ જોવુ – વાચવુ (૨) આખને ઈજા કરી આધળી કરી દેવી –બતાડ(–વ)વી = જુઓ આખ દેખાડવી –ભરવી = આસુ ઢાળવા, આસુ આણવા –ભરાવી = જુઓ આખ ઠરવી –ભારે થવી = (ઊઘ, શ્રમ, રોગ ઇ૦ થી) આંખના સ્નાયુ ભારે લાગવા, આખમા ઊંઘ ઇ૦ ભરાવુ –મળવી = ઊંઘથી આખો મીચાવી – બધ થવી, ઊંઘ આવવી. (૨) જુઓ આખ એકઠી થવી (૩)મરણ થવુ, આખ દબાવી –મારવી = આખ ફેકવી, કટાક્ષ કે ઇશારો કરવો (આખ વડે) –માં આવવુ = નજરે ચઢવુ, દેખાવુ (૨) અદેખાઈ ઊપજવી –માં આંગળીઓ ઘાલવી = ધ્યાન પર આણીને, સામે જઈને – બેધડક (સામાને) ન ગમતુ કે તેને પજવે કે હેરાન કરે એવુ કરવું –માં આંજવું = નજરબધી કરવી, ભોળવવુ (૨)(પોતાથી રૂપ ગુણમા કમી હોવાથી) ઝાખુ પાડવુ, શરમાવી દેવુ –માં

કમળો હોવો=(મનના કોઈ કારણે) જેવુ હોય તેવુ ન દેખાવુ કે સમજાવુ, પોતાને દોષે-વસ્તુના વાંકે નહિ-કાંઈ અવળુ કે ખોટુ પ્રતીત થવુ -મા કરકર આવવી,-મા ખૂચવુ= જોયુ ન જવુ, અદેખાઈ આવવી -મા કૂવા પડવા=આખો ખૂબ ઊંડી પેસી જવી (નબળાઈ કે કોઈ કારણે) -મા ચકલા રમવાં=ચ ચળતાથી આખ ચમકવી, ચ ચળતા જણાઈ આવવી -માડવી=ધાવણુ બાળક લગાતાર નજરે જોતુ થવુ (૨) ધ્યાન દઈને જોવુ -મા તડતડિયા પડવા=અદેખાઈથી ખૂચવુ, જોયુ ન જવુ -માંથી કાળા કાઢી જવા=જુઓ આખમા ધૂળ નાખવી, છેતરી જવુ -માથી ભાલા કાઢવા=કરડી નજરે જોવુ, કાતરિયા નાખવા. -મા ધૂળ નાખવી= છેતરવું, ઠગવુ -મા પાણી આવવુ=આસુ આવવાં (ધૂણી, રોગ કે લાગણીથી) -મા પિયા આવવા=અદેખાઈ થવી -માં ભમરીઓ રમવી=ચકોર તીણી આખ હોવી જે ઝટ આમ તેમ જોઈ લે -મા મરચાં લાગવા=જુઓ 'આખમા તડતડિયા પડવા' -માં મીઠુ આજવુ,નાંખવું કે ભરવું= રિબાવવુ, (લાચાર બનાવી) કનડવુ (૨) હરાવવુ, ઉતારી પાડવુ (૩) થાપ આપવી, છેતરવુ. -મા મીઠુ પડવુ, રાઈ ભરાવી=અદેખાઈથી બળવુ -મા લહેર આવવી=ઊંઘ ભરાવી, આખ ઘેનાવી -માં શનિશ્ચર હોવો= બીજાનુ બગાડવાની (દ્વેષ કે ઝેર) વૃત્તિ હોવી -મા સાપોલિયા રમવા=આખ વિષય-વિકારવાળી થવી. -મી(-માં)ચવી=(ઊંઘ કે મરણથી) આંખ બીડવી -મી ચીને અ ધારુ કરવું=એકદમ-વગર વિચારે-આખો મીચીને વર્તવુ. -લાલ થવી, કરવી= ક્રોધ આવવો, ગુસ્સે થવુ આખે અ ધારી બાંધવી=આખમા ધૂળ નાખવી, ભમાવવું આખે આવવુ=જુઓ આખમાં આવવુ આખે આખ મળવી=તારામૈત્રક થવુ (ઊડીને) આખે બાઝવુ=ખૂબ સુંદર હોવુ આંખે ચઢવુ=જોવામા આવવુ, દેખાવુ (૨) એવુ દેખાવુ કે હોવુ જેથી અદેખાઈ થાય આંખે તળાવ પાણિયારાં બાધવા= જરા જરામા આસુ પાડવા-રડવુ આખે પાટા બાધવા=અક્કલ મારી જવી (૨) ભોળવવુ, છેતરવુ આખેથી પાટા છોડવા= ભાનસમજ ઠેકાણે આણવી, સાવધાન થવુ આખો અવળી થવી,બોચીએ આવવી= છેક નબળુ, થાકીને લોથ થવુ, ખૂબ શ્રમ પડવો. આખો ઊ ચી કરાવવી=અધીરુ કરવુ, (૨) દુ:ખ દેવુ,પીડવુ આખો ઊ ચી ચઢવી,જવી, જતી રહેવી, બોચીએ જવી=ગર્વ થવો, મગરૂરીનો પાર ન રહેવો આખો મી ચીને= ઊ ધુ ઘાલીને, જોયા વિચાર્યા વગર, સડેડાટ એ આખની શરમ=રૂબરૂ જે શેહ કે અસર પડવી તે.] ૦ચાદલો, ૦ચાલ્લો પુ૦ રૂડે અવસરે સ્ત્રીઓને ગાલે કે કપાળમા લગાડાતી ટીપકી. ૦ચોરી સ્ત્રી૦અણગમતી વસ્તુ ઉપરથી આખ ખસેડી લેવી તે(૨)જોયુ હોય છતાં નથી જોયુ તેવો દેખાવ કરવો તે ૦ઢાંકણી સ્ત્રી૦આખનો ઢાબલો (ઘોડા વગેરેનો) ૦ની આડ સ્ત્રી૦ ગિલ્લીદડાનો એક દાવ, આખી ૦ફુટમણુ ન૦ આખફુટામણીનુ ફળ. ૦ફુટામણી સ્ત્રી૦ ઇંદ્રવારણાના વેલો ૦મ(-મિ,-મી)ચકારો પુ૦ પલકારો (૨) આખથી કરેલી ઇશારત ૦મિ(-મી)ચામણુ ન૦ જોયુ ન જોયુ કરવુ તે ૦મિ(-મી)ચામણાં ન૦ બ૦ વ૦ એક બાળરમત (૨) જોયુ ન જોયુ કરવુ તે (૩) ઇશારત (આખ મીચીને કરેલી) ૦મિ (-મી) ચામણી સ્ત્રી૦ જુઓ આખ મીંચામણાં -ખાળુ' વિ૦ આંખવાળુ (૨) જાણનાર, વિદ્વાન [બળદની)

આખિયુ (૦) ન૦ આખઢાંકણી (ઘાચીના

આખિયા (૦) ન૦ બ૦ વ૦ મૂર્છા (૨) ડોળા કાઢવા તે(૩)ઝળઝળિયાં [-આવવા=મૂર્છા કે ઝળઝળિયાં આવવા -કાઢવા=ડોળા કાઢવા, બિવડાવવુ]

આખી(૦) સ્ત્રી૦ જુઓ 'આખની આડ', અ ખી

આંગડ(૦) સ્ત્રી૦[સં મગ] દાગીના, રોકડ વગેરેનું જોખમ(૨)દાગીના, રોકડ વગેરે કીમતી વસ્તુ

—ડિયો પુ૦ આગડ લઈ જનારો માણસ, વિશ્વાસુ નોકર

આંગડી (૦) સ્ત્રી૦ [સં. अंग] અંગરખી, ઝભલુ

આંગણુ(—ણું) (૦) ન૦ [સં अंगण] ઘરના મુખ્ય દ્વાર સામેની ખુલ્લી જગા [—ઊઠી જવું=ઉચ્છેદિયુ – નિર્વંશ જવુ (૨) પાયમાલ થવુ —ઘસી નાખવુ=ખૂબ વાર ઘેર જવા આવવાનું થવુ – જવુ આવવુ]

આંગત (૦) વિ૦ (ફા) જુઓ અંગત, પોતાનુ, સ્વતંત્ર માલિકીનુ (૨) અંગનુ, નજીકનું (સગું)

આંગમણુ (૦) સ્ત્રી૦ કૌવત, જોર (૨) જુઓ આગમણ [ઝૂઝવુ

આંગમવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સં अंग]—ની સામે થવુ,

આંગલુ (૦) ન૦ [સં अंग] ઝભલુ [આંગલાં ટોપી કરવાં=મોસાળમાથી ભાણેજ-બાળકને વસ્ત્ર આભૂષણ વગેરે આપવા]

આંગળ(૦) ન૦[સં अंगुल] આગળી(૨)આગળી જેટલી લંબાઈ, તસુ; ઇંચ (૩) દસની સંજ્ઞા ૦તોડો પુ૦ આગળીએ ચોટી જાય એવો પાણીમા રહેનારો એક જીવડો ૦વા અ૦ આગળ જેટલુ

આંગળિયાત,આંગળિયું (૦) વિ૦ (૨) ન૦ [જુઓ આગળી] આગલા ધણીનું (બાળક)

આંગળી (૦) સ્ત્રી૦[સં अंगुलि] હાથપગના પંજા આગળના પાચ અવયવોમાંનો દરેક અવયવ [—આપવી=મદદ કરવી, હાથ દેવો (૨) હનો આપવો, (સાન કરી) ઉશ્કેરવુ, પ્રેરવુ, ઊભુ કરવુ —ઊંચી કરવી=(સંમતિ દર્શાવવા) આગળી ઊંચી કરવી, સંમત થવુ (૨) ઊંચે એક પરમેશ્વર જ છે એમ બતાવવુ; એવી દેવાળા કે લાચારીની સ્થિતિ જણાવવી (૩) (જરા સરખુ ય) સામે થવુ, વિરોધ કરવો —આપતાં પહોંચો પકડવો, પહોંચે વળગવુ=થોડી મદદ કરવા આવે તેને આખો જ પોતાના સ્વાર્થમા કરવા તૈયાર થવુ, જરા હાથ દેનારનુ બધું જ પચાવી પાડવા મથવુ. —કરવી=સાન કરી ઉશ્કેરવુ, ચીડવવુ, છંછેડવુ (૨) ચીંધવુ, આગળી વડે બતાવવુ (૩) નિંદવુ, ફજેત કરવુ —ખૂંપવી = પહોંચ કે પ્રવેશ હોવો, ફાવવું કે સમજી શકવુ (સામે) —થવી = નિંદાવું, (ખરાબ કે નિંદ્ય) ચીંધાવુ, ફજેતી થવી —ના વેઢા પર, —ને ટેરવે હોવું= ફીટ હોવુ, બરોબર મોઢે હોવુ, જ્ઞાન કે માહિતી તૈયાર હોવા. —ને વેઢે ગણાય એટલું=સંખ્યામા અમુક થોડુ જ, વેઢે ગણી શકાય એટલુ, જુજ —ને ટેરવે નચાવવું,—પર નચાવવું=(કોઈને)કહ્યામા કે વશ રાખવુ, પૂરુ અનુકૂળ વર્તે એમ કરવુ. —પર રાખવું=જુઓ 'આગળી પર નચાવવુ' (૨) (સ્નેહથી) પાસે ને પાસે રાખવુ, આખથી વેગળું ન કરવુ, લાડ લડાવવા —બતાવવી= (આગળીની સંજ્ઞાથી) ધમકી કે વિરોધનો ઇશારો કરવો, ધમકાવવુ, મારની ધમકી બતાવવી (૨) (માર્ગદર્શન કરી) મદદ કરવી દા ત "આગળી બતાવ્યાનુ પણ પુણ્ય છે" આંગળીથી નખ વેગળા=(નખ આગળી જોડે હોવા છતા તે અલગ છે, તેવો ભેદભાવનો સંભવ બતાવે છે) નખ આગળીની જુદાઈ જેવી જુદાઈ]

આંગળી-દેખામણુ ન૦ ફજેતો,આગળી થવી તે

આંગળુ (૦) ન૦ જુઓ આગળી [—ળાં કરડવાં =(પસ્તાવો, આશ્ચર્ય, વિમાસણ, નિરાશાનો ભાવ બતાવે છે) ચિંતામા પડવુ, આશ્ચર્યચકિત થવું, પસ્તાવુ આંગળાં ચાટી પેટ ભરવું = જરાતરા વડે આખો સંતોષ મેળવવા મથવુ, વ્યર્થ ફાંફા મારવા]

આંગિક વિ૦ [સં] અંગ – શરીર સંબંધી

આંગિરસ વિ૦ [સં] અંગિરસ ઋષિને લગતુ (૨) પુ૦ (સં) બૃહસ્પતિ

આંગી (૦) સ્ત્રી૦ [સં अंगिका] પરણનાર પુરુષને મોસાળ તરફથી મળતુ ઓટયા વિનાનુ કોરુ વસ્ત્ર (૨) માતાની મૂર્તિને બદલે મુકાતી રંગ-બેરંગી ધાતુઓના પતરાની તકતી (૩) હનુમાનની મૂર્તિ ઉપરનુ તેલસિંદૂરનુ પડ (૪) (જૈન) મૂર્તિના શણગાર (૫) આધીથી ચડતો ધૂળનો ગોટો [—ઉતારવી=હનુમાનજી ઉપરનુ પડ હઠાવવુ —ચડાવવી=બાધાને અંગે માતાનુ પ્રતીક તેની આગળ મૂકવું —પહેરા-વવી=આગી વસ્ત્ર આપવુ (જુઓ આગી ૧)

આગ્રમન્યુ પુ૦ (સ) અહંકિમાન

આંગ્લ વિ૦[ઇ એન્ગ્લો પરથી સં રૂપ આપ્યુ છે] અંગ્રેજોને લગતુ ૦દેશ પુ૦,૦ ભૂમિ(-મી) સ્ત્રી૦ અંગ્રેજોનો દેશ, ઇંગ્લંડ ૦ભાષા સ્ત્રી૦ અંગ્રેજી ભાષા

આચ (૦) સ્ત્રી૦[સં अर्चिस्, प्रा अच्चि] ઝાળ, ભભૂકો, સખત તાપ(૨)દીપ્તિ, શેહ, રૂઆબ(૩) ધમકી, ત્રાસ(૪)ઈર્ષા [-આપવી=ગરમ કરવુ -આવવી,-લાગવી=ઈર્ષા થવી -લાગવી= ઝાળ અડવી, બળવુ -દેવી=ત્રાસ આપવો]

આચકવું (૦) સ૦ક્રિ૦ જોરથી એકદમ ખેંચવુ

આચકી (૦) સ્ત્રી૦ તાણ, આકડી (૨) હેડકી [-આવવી = તાણ કે હેડકી ઊપડવી, થવી] -કો પુ૦ જુઓ આંચકો

આચણી (૦) સ્ત્રી૦ બોલતા અચકાવુ તે (૨) વાતચીતમા વારે વારે બોલવાની ટેવ હોય એવા નિરર્થક શબ્દો તે (૩) જુઓ અરતાઈ

આચલુ (૦) વિ૦ દોઢડાહ્યું

આચળ (૦) પુ૦[સં अञ्चल] પશુમાદાના આઉનો અગ્રભાગ [-આવવો = આંચળમા એક રોગ થવો -ઊડી જવો = આચળમાથી દૂધ ન નીકળવુ - આવતુ અટકવુ -ઝરવો = આચળમાથી દૂધ ટપકવુ -ફૂઝવો = આચળના સડાથી દૂધની સાથે લોહી આવવુ]

આચળી (૦) સ્ત્રી૦[સં अञ्चल] અંચળ, છેડો, પાલવ [આંખની છારી

આંછ (૦) સ્ત્રી૦ ઝાંખ, ઓછુ સૂઝવુ તે (૨)

આંજણ (૦) ન૦[જુઓ આંજવુ] અંજન, કાજળ (૨) છેતરપિંડી, છળ

આજણિયુ (૦) ન૦[દે अंजणिआ] એક ઝાડ

આજણી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ આજવું] પાંપણના મૂળ આગળ થતી ફોલ્લી

આજણો (૦) પુ૦ એક જાતનો પાટીદાર

આજનેય પુ૦[સં](સ)અંજનાનો પુત્ર-હનુમાન

આંજવું(૦) સ૦ક્રિ૦[સં अञ्ज्]આંખમા લગાડવુ (૨) અતિ પ્રકાશથી આંખનુ તેજ હરી લેવુ (૩)[લા]શેહમા નાખવુ,ઝાંખા પાડી દેવુ, છક કરી દેવુ

આજિયુ (૦) ન૦ જુવારનો એક રોગ અંગિયુ

આંજો (૦) પુ૦ કૂવાથંભની બે બાજુના મંડ બાંધવાના મોટા દોરડાં

આંટ(૦)સ્ત્રી૦[મ अट, आट, हिं]આંટી, ગૂંચ(૨) કીનો, વેર (૩) શાખ, આબરૂ (લેવડદેવડ અંગે મુખ્યત્વે) (૪)હથોટી (૫)હાથકામમા કે બોલવા લખવામાં હોશિયારી, ઝડપ (૬) અંગૂઠા ને તર્જની વચ્ચેનો ભાગ કે જ્યા કલમ ટેકવીને લખીએ છીએ (૭) તાકોડિયાપણુ ચોટ [-છોડવી = કીનો કે મમત દૂર કરવા -જવી, -તૂટવી = શાખ જવી, બેઆબરૂ થવી -બેસવી=હથોટી આવવી(૨)આબરૂ જામવી]

આંટણ (૦) ન૦ (ચામડી પર) ઘસારાનુ ચિહ્ન [-પડવુ=આટણનુ ચિહ્ન ચામડી ઉપર થવુ]

આંટવુ સ૦ક્રિ૦ તાકવુ,નિશાન માંડવુ(૨)ટપી જવુ

આટિયાળુ (૦) વિ૦ આંટીવાળુ

આંટી(૦) સ્ત્રી૦ગંટ, ગાંઠ, ગૂંચ(૨)કાંતેલા દોરાની કરાતી ગડી(૩) [લા] કીનો (૪) કાંટો પેચ, પ્રપંચ (૫) કોયડો (૬) શાખ આંટ આબરૂ [-આવવી=ગૂંચાવુ -ઉકેલવી, કાઢવી = મુશ્કેલી કે મૂઝવણ દૂર કરવી -નાખવી = ગૂંચવવુ,મૂઝવવુ -પડવી = ગંઠાઈ જવુ (૨) અણબનાવ થવો, વેર બંધાવુ -મા લેવું, નાખવુ, -ભરાવવી, મારવી = દાવમા આણવુ, સપડાવવુ -રાખવી = મનમા ગાંઠ રાખવી, અણબનાવ કે વેરનુ કારણ સેવવુ] ૦ઘૂંટિયાળુ વિ૦ આટીઘૂંટીવાળુ ૦ઘૂંટી સ્ત્રી૦ દાવપેચ(૨)છળકપટ ૦ફાટી સ્ત્રી૦ એક બાલરમત [એક દાવ

આટે ટપ્પો (૦) પુ૦ લખોટીઓની રમતનો

આંટો (૦) પુ૦ [મ आटा, सं आवृत्त प्रा आवट्ट પરથી ?] વળ, ચકરાવો, ફેર (૨) ફેરો, ધક્કો (૩) અંટસ [-ખાવો = વળ પ્રમાણે કે ચકરાવામા ફરવુ (૨) (કામને ઇરાદે) જવુ, ફરી આવવુ (પ્રાય અફળ) -મારવો=આંટો ખાવો (૨) આમનેમ ખાલી ફરવુ -લેવો=આંટો ખાવો, વળ પ્રમાણે ફરવુ (જેમ કે સ્ક્રૂ) -રાખવો = જુઓ 'આંટી રાખવી'] ૦ફેરો પુ૦ આંટો અને ફેરો (૨) ફેરોફાંટો [-ફરવો = ફેરોફાંટો ખાવો, કાઈ કામકાજ માટે જવુ આવવુ]

આડવા (૦) પું૰બ૰વ૰ [સં अड] અડ, પેળ

આંતઆર (૦) પુ૰ આડખીલી, વિઘ્ન

આંતર વિ૰[સં.]અંદરનું,માહોમાહેનું,આંતરિક ૦ત્વ ન૰ ૦દર્શન ન૰ આંતર + દર્શન ૦પ્રતીતિ સ્ત્રી૰અંદર–મનમાં થતી પ્રતીતિ ૦પ્રાંતીય વિ૰ બધા પ્રાંતો કે તેમના પરસ્પર સંબંધને લગતું ૦રાષ્ટ્રિ(–ષ્ટ્રી)ય વિ૰ સર્વ રાષ્ટ્રોને કે તેમના પરસ્પર સંબંધને લગતું ૦વિગ્રહ પુ૰,૦યુદ્ધ ન૰એકસમૂહના લોકોમાં અંદર અંદર યુદ્ધ, 'સિવિલ વૉર'

આંતરડું (૦) ન૰[સં अन्त्र] પેટમાંના અન્નરસને પચાવી મળને બહાર કાઢનાર નળના આકારનો અવયવ, પેટનો નળ [**આંતરડાં ઊંચાં આવવાં, ગળે આવવાં** = ખૂબ મહેનત પડવી **આંતરડાની** (દાઝ, માયા) = ખરા મનની **આંતરડાની સગાઈ**=એક પેટનાં — સાચી સગાઈ **આંતરડાં રંગવાં** = ખૂબ મારવું, સતાવવું, દુઃખ દેવું]

આંતરડી (૦) સ્ત્રી૰[જુઓ 'આંતર'] દિલ, હૃદય

આંતર–પ્રાંતીય, –રાષ્ટ્રીય, –વિગ્રહ જુઓ 'આંતર' [સં]માં

આંતરવું (૦) સ૰ક્રિ૰ [સં अंतरि-अंतरय्, પ્રા अंतर] (વાડ કરી કે પડદો ભરીને) જુદું પાડવું, પડદો ભરવો (૨) ઘેરવું (૩) અટકાવવું, રસ્તો રોકવો

આંતરસી(–સે)વો,આંતરસો(૦)પુ૰અંદરનું સીવણ, સીવેલા કપડાને બંધબેસતું કરવા માટે અંદરથી ભરેલો દોરો

આંતરિક વિ૰ [સં] અંદરનું(૨)અંતરનું હૃદયનું

આંતરી (૦) સ્ત્રી૰ ધોતિયું, ખેસ વગેરે કાપડના વગર વણેલા છેડા તે (૨) કોર, છેડો, પાલવ (૩) કાપડ–ચોપડીઓમાં પડતી એક છાત (૪) વહાણની કિનાર (૫) ખાવાના પાનની નસ (સુ)(૬) કણસના ચાપાને વળગેલા રેસા (સુ)

આંતરો (૦) પુ૰[સં अंतराय] અંતર;ગાળો(૨) અંતરપટ,પડદો (૩) જુદાઈ, ભેદ (૪) ધ્રુપદનો બીજો ભાગ [**–ભરવો**=વચ્ચે પડદો કે પડભીંતિયું ઊભું કરવું – ચણી લેવું, જુદું પાડવું **–રાખવો** = ભેદભાવ રાખવો, મન ખોલીને વાત ન કરવી,પરાયું માનીને વર્તવું]

આંતો (૦) પું૰ ત્રણ સેરોનો દોર ભાગતા પહેલી બે સેરો ઉખેળવી તે

આંત્ર વિ૰ [સં.] આંતરડાને લગતું (૨) ન૰ આંતરડું ૦જ્વર પું૰ આંતરડાનો તાવ. ૦રસ પું૰ આંતરડાનો રસ

આંદૂલમાન વિ૰ [સં आदुल्]+ચલિત

આંદોલ પુ૰ [સં] આંદોલન, ડોલન (૨) વિ૰ કંપયુક્ત (સ્વર) ૦ન ન૰ હાલવું તે, ઝૂલવું તે (૨) હિલચાલ; ખળભળાટ (૩) ગતિમાન (પ્રેરક) તત્ત્વ –લિત વિ૰ આંદોલન પામેલું

આંધણ (૦) ન૰ [ફા] જુઓ આધણ

આંધળું (૦) વિ૰[સં अंध, પ્રા अंधल, अंधअ] અંધ, ન દેખતું (૨) વિચારહીન, જ્ઞાનહીન(૩) અંધારું [**આંધળા પાટા બાંધવા**=ભરમાવવું, આંખે પાટા બંધાવવા; છેતરવું. **આંધળી ગાય**=નિર્દોષ ગરીબ સ્વભાવનો માણસ. **આંધળું ગૂમડું** =છિદ્ર વગરનું — મોં ન પડેલું ગૂમડું **આંધળે બહેરું કુટાવું**= આંધળો ને બહેરો — સરખે સરખા અજ્ઞાન કે ગોટાળામાં અથડાવા, ગોટાળો વળી વધવો, ગૂંચમાં પડવું **આંધળો ધંધો** = નફાનુકસાનની સૂઝ ન પડે એવો કે ભળતર વગરનો વંધો **આંધળિયાં કરવાં** = આંખો મીંચીને સાહસમાં કૂદી પડવું, વગર જોયે વિચાર્યે ઝંપલાવવું] **–ળિયું** ન૰ સાહસ, અવિચારી કર્મ **–ળિયો પોટો** પુ૰ આંધળો પાટો **–ળી ખિસકોલી** સ્ત્રી૰ એક રમત **–ળી ચાકણ(–ળ,–ળણ)** સ્ત્રી૰ બે મુખવાળો એક સાપ ૦ધબ,૦ભીંત વિ૰ છેક આંધળું **–ળો પાટો (–ડો), –ળો પોટો** પુ૰ એક બાલરમત, હાઊનો ઘોડો **–ળો ભોટવો** પુ૰ એક બાલરમત

આંધી (૦) સ્ત્રી૰ [હિં] દિશાઓ ધૂળથી પુરાઈ જાય એવું સખત વાવાઝોડું (૨) અંધાપો [–આવવી,–ચડવી = વાવાઝોડું થવું]

આંધ્ર પુ૰ [સં] (સં) તેલુગુ પ્રદેશ, તેલંગણ

આંબટ વિ૰[સં] અંબટ, ખાટું (૨) સ્ત્રી૰ [સં आम्रातक] એક ઔષધિ

આંબલિયો (૦) પુ૰ (પ) જુઓ 'આંબો'માં

આંબલી (૦) સ્ત્રી૦ [सं अम्लिका, प्रा के दे अंबिलिया] આમલી (૨) [કા] આંબલીનો કચૂકો ૦પીપળી સ્ત્રી૦ એક રમત

આંબવુ (૦) સ૦ક્રિ૦ પહોંચવુ, પકડી પાડવુ (૨) [सं अम्ल, प्रा अंब] અ૦ક્રિ૦ અબાવુ, ખટાઈ જવુ

આંબળુ (૦) ન૦, -ળી સ્ત્રી૦ જુઓ 'આમળુ'મા

આંબળો (૦) પુ૦ જુઓ આમળો

આંબેલ ન૦ [प्रा अंबिल, आयंबिल, सं आचाम्ल] એક ટંક અલૂણુ જમવાનુ વ્રત (જૈન)

આંબો (૦) પુ૦ [सं आम्र, प्रा अंब] આમ્રવૃક્ષ, કેરીનું ઝાડ (૨) છોકરાંની એક રમત [આંબા ગોડી નાખવા = આંબા ખોદી નાખવા જેવુ - જે સામે કોઈ ઇલાજ પછી ન હોય એવુ અસહ્ય નુકસાન કરવુ, થઈ શકે એટલુ (કોઈનું) ખરાબ કરવુ. આંબે મોર (આશા બતાવવા માટે, સારા ફળની આશા તરીકે આનો પ્રયોગ આવી કહેવતોમાં મળે છે) 'આંબે મોર ને વાત કહીશુ પોર', 'આંબે મોર ને કલાલે લેખુ, જતે દહાડે કાંઈ ન દેખ્યુ' - આશા રાખો, ફળી તો ખરી, નહિ તો કાંઈ નહિ, એમ અર્થ બતાવે છે આંબો લેવો = ફરતા ભમરડાને હથેળીમા લેવો] -બલિયો પુ૦ આંબો (પ.) -બાગાળો પુ૦ કેરીની મોસમ -બામોર પુ૦ આંબાનો મોર (૨) ડાંગરની એક જાત -બાવાડિયુ ન૦, -બાવાડી સ્ત્રી૦ આંબાનું વન, અમરાઈ -બાશા(-સા)ખ સ્ત્રી૦ આંબા ઉપર કુદરતી રીતે પાકેલી કેરી -બાહુળદર સ્ત્રી૦ એક જાતની હળદર ૦ળિયુ ન૦ કાચી કેરીની સૂકવેલી ચીરી

આંબોઈ (૦) સ્ત્રી૦ ડૂંટીની નીચેની રગોની ગાંઠ [-કરાવવી, -ચોળવી, બેસાડવી = આંબોઈની જગાએ ચોળી કરીને તેને ઠેકાણે લાવવી -ખસવી, -ટળવી = આંબોઈની ગાંઠ તેને સ્થાનેથી હઠવાનું દરદ થવુ -બેસવી, ઠેકાણે આવવી = આંબોઈનુ દરદ મટવુ]

આંબોસુ (૦) ન૦ સૂકુ આલૂ (૨) સૂકી દ્રાક્ષ

આંબોળિયુ (૦) ન૦ જુઓ 'આંબો'મા

આંસ (૦) પુ૦ [सं अक्ष] ધરી

આંસુ (૦) ન૦ [सं अश्रु, प्रा अंसु] અશ્રુ, આંખોમાથી દુ ખ કે હર્ષ વખતે ટપકતા ટીપાં [-આવવાં, ખરવાં, પડવાં, વહેવાં = આંસુ નીકળવાં, રડવુ -લૂછવાં -લોહવાં = રડતાને શાંત પાડવુ (૨) સાંત્વન કે દિલાસો આપવો -ઢાળવાં = આંસુ પાડવાં, રડવુ] ૦ઢાળ વિ૦ આંખમાથી આંસુ પાડે એવુ (૨) સ્ત્રી૦ ઘોડાની એક જાત ૦પાત પુ૦ અશ્રુપાત [ઊંહું

આંહા (૦) અ૦ (રવ૦) નકાર બતાવતો ઉદ્ગાર,

આંહાવૂસ (૦) સ્ત્રી૦ હા ના, ઘડભાંગ (?)

આંહીં, ૦કણે (૦) અ૦ (કા) અહીંયાં

ઇ

ઇ સ્ત્રી૦ [सं] સંસ્કૃત કુટુંબની વર્ણમાલાનો ત્રીજો અક્ષર, એક સ્વર (દીર્ઘ રૂપ ઈ) (૨) અ૦ (રવ૦) ક્રોધ, નિંદા, દયા, દુ ખ, દાઝ અને વિસ્મયસૂચક ચિત્કાર ૦કાર પુ૦ [सं] 'ઇ' અક્ષર કે ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ અંતે ઇકારવાળુ [ભાગ્ય, આબાદી

ઇકબાલ ન૦ [अ] કિસ્મત, નસીબ (૨) સદ્

ઇકરાર પુ૦ [अ] હા પાડવી તે, કબૂલાત (૨) કેફિયત, પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહેલો અથવા લખાયેલો મંજૂર, એકરાર (જુઓ એકરાર) ૦નામું ન૦ [फा] પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કબૂલાતનો લેખ, 'એફિડેવિટ'

ઇકોતરી સ્ત્રી૦ ગણિતના સોળ આંકમાંનો એક

ઇકોત(-તે)રો વિ૦ પુ૦ ૭૧નો, ૭૧મો (૨) પુ૦ (સં) વિ સં ૧૮૭૧નો દુકાળ

ઇકોતેર વિ૦ [सं एकसप्तति] ૭૧, એકોતેર [-કુળ તરવાં = બધા વડવાઓનો ઉદ્ધાર થવો] -રો જુઓ ઇકોતરો

ઇક્કડ સ્ત્રી૦ [सं इक्कट, प्रा] એક વનસ્પતિ (તે એક કોમળ ઘાસ છે, તેની સાદડી બનાવાય છે)

ઇક્ષુ સ્ત્રી૦ [સં] શેરડી ૦કાંડ પુ૦ શેરડીનો સાઠો (૨) તેની પેરાઈ ૦જ વિ૦ શેરડીમાથી નીપજતુ (ગોળ, ખાંડ ઇ૦) ૦દંડ પુ૦શેરડીનો સાઠો ૦પાક પુ૦ ગોળ ૦યંત્ર ન૦ શેરડી પીલવાનુ યંત્ર, કોલુ ૦રસ પુ૦ શેરડીનો રસ ૦શર્કરા સ્ત્રી૦ સાકર ૦સાર પું૦ ગોળ

ઇક્ષ્વાકુ પુ૦[સં.](સ) સૂર્યવંશનો આદિ રાજા

ઇખલાક પુ૦ [अ] વિનય, સભ્યતા

ઇખલાસ પુ૦ [अ] સંપ, દોસ્તી, એખલાસ

ઇખ્તિલાત પુ૦ [अ] મૈત્રી, સ્નેહ

ઇખ્તિલાફ પુ૦ [अ] વિરોધ, જુદાઈ, દ્વેષ

ઇખ્તેસાર પુ૦[अ इख्तिसार] સંક્ષેપ, સાર

ઇચાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઇચવુ'નુ અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ઇચ્છવું સ૦ ક્રિ૦ [સં इष्-च्छ्] ઇચ્છા કરવી (૨) આશા રાખવી (૩) [સ इष्म्, प्रा इच्छ] મેળવવા આશા રાખવી, માગવુ

ઇચ્છનધારા સ્ત્રી૦[सं अविच्छिन्न-धारा] અતૂટ ધારા, ચાલુ પ્રવાહ (૨) અભિષેકપાત્ર

ઇચ્છા સ્ત્રી૦ [સં] મરજી, રુચિ, ખુશી (૨) ઉમેદ, આશા, અભિલાષા (૩) કામના, વાસના [-માં આવવું = ઇચ્છા થવી, ગમવુ, પસંદ પડવુ] ૦ચાર પુ૦ સ્વેચ્છાચાર ૦ચારી વિ૦ સ્વેચ્છાચારી ૦નુરૂપ વિ૦ મરજી પ્રમાણેનુ ૦નુસાર અ૦ મરજી મુજબ ૦નુસારી વિ૦ ઇચ્છા પ્રમાણેનુ ૦ન્યાય પુ૦ માગ્યો-મનપસંદ ન્યાય ૦પુરઃસર, ૦પૂર્વક અ૦ ઇચ્છા મુજબ (૨) જાણી જોઈને, ઇરાદાપૂર્વક ૦ફલ(-ળ) ન૦ ઇચ્છા પ્રમાણે મળવુ-થવુ તે(૨)[ગ.]ત્રિરાશિમા ઇચ્છિત ચોથુ પદ, હિસાબનો જવાબ ૦બલ (-ળ) ન૦ ઇચ્છાની શક્તિ, મનોબળ, સંકલ્પબળ ૦ભેદી સ્ત્રી૦ સખત જુલાબની એક ઔષધિ ૦ભોજન ન૦ ભાવતુ ભોજન ૦મરણી વિ૦ ઇચ્છાનુસાર મરવાની શક્તિવાળુ ૦વર પું૦ જાતે પસંદ કરેલો વર ૦વાચક વિ૦ ઇચ્છા દર્શાવનારુ ૦વ્યાપાર પુ૦ ઇચ્છાનો વ્યાપાર ઇચ્છાનું કાર્ય ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ ઇચ્છાબલ, સંકલ્પબળ -ચ્છાંક પું૦ ઇષ્ટરાશિ, ત્રિરાશિનુ ત્રીજું પદ (ગ) -ચ્છિત વિ૦ ઇચ્છેલુ -ચ્છુ(૦ક) વિ૦ ઇચ્છાવાળો

ઇજન ન૦ [अ इज़्न] નોતરુ, આમંત્રણ

ઇજનેર પું૦[इ. ऐन्जिनियर]બાંધકામ ઇત્યાદિની યોજના કરનાર આદમી(૨)યંત્રવિદ્યા જાણનાર આદમી -રી વિ૦ ઇજનેરને-ઇજનેરના કામને લગતુ (૨) સ્ત્રી૦ ઇજનેરી કામ કે વિદ્યા

ઇજલાસ સ્ત્રી૦ [अ] જલસો, સભા, બેઠક ૦નિશાન પુ૦[फा]સભ્ય(૨)નવાબો તથા એ દરજ્જાના પુરુષોને માટે માનાર્થે વપરાતો શબ્દ

ઇજાજત સ્ત્રી૦ [अ] પરવાનગી, રજા

ઇજાફત સ્ત્રી૦[अ]વધારો, ઉમેરો (૨)સમાસ(૩) છઠ્ઠી વિભક્તિ(૪)જોડી દેવુ તે,ખાલસા કરવુ તે ૦ગામ ન૦ ઇનામી ગામ કે વતન ૦ખાતું ન૦ ભેટ નજરાણાંને લગતુ ખાતુ

ઇજાર સ્ત્રી૦ [अ] સુરવાળ, લેંઘી ૦બંધ પુ૦ ઇજારનુ નાડુ, કમરપટો

ઇજારદાર પુ૦,-રી સ્ત્રી૦[फा]જુઓ 'ઇજારો'મા

ઇજારવું અ૦ક્રિ૦ દુખ, સંતાપ કરવો,દુખી થવુ

ઇજારો પુ૦ [अ] ઠરાવેલી શરત પ્રમાણે કોઈ હકનો એકહથ્થુ ભોગવટો કે એવો પટો,કરાર કે ઠરાવ(૨)સનદી હક [-આપવો = એકહથ્થુ ભોગવટો નક્કી કરીને હક સોંપવો -રાખવો, લેવો = એવો હક મેળવવો, ખરીદવો, કરી લેવો] -રદાર વિ૦ ઇજારો ધરાવનાર -રદારી સ્ત્રી૦ ઇજારદારનુ કામ,ઇજારદારપણુ -રાપદ્ધતિ સ્ત્રી૦ ઇજારે આપવાની કે ઇજારો આપીને કાર્યવ્યવસ્થા કરવાની પદ્ધતિ

ઇજ્જત સ્ત્રી૦ [अ] આબરૂ (૨) સ્ત્રીનુ શિયળ [-આપવી, કરવી = માન આપવુ, આબરૂ વધારવી -જવી -ના કાંકરા થવા,-લેવી = જુઓ 'આબરૂ જવી, . . .' વગેરે ૦(-તે) આસાર, ૦દાર વિ૦ આબરૂદાર, પ્રતિષ્ઠિત

ઇજ્યા સ્ત્રી૦ [સં] યજ્ઞ(૨) પૂજા

ઇઝરાયલ વિ૦ [हिब्रू] યહૂદી લોકોને લગતુ (૨) પુ૦ (સ) યહૂદી લોકોનો એક મૂળ પુરુષ

ઇઝહાર પુ૦ [अ] જાહેર રીતે રજૂ કરેલી હકીકત, જાહેરનામુ, 'ડેક્લેરેશન'(૨)જુબાની ૦નવીસ પુ૦ ઇઝહાર લખનાર

ઇટાલિયન સ્ત્રી૦ [इं] ઇટાલીની ભાષા (૨) પુ૦ તેનો વતની [જુઓ 'અક્કા'માં]
ઇટ્ટા(-ટ્ટી) સ્ત્રી૦ ટ્ટી, અક્કા (-કરવી,-થવી
ઇઠ્ઠોતેર વિ૦[सं अष्टसप्तति, प्रा अट्ठुत्तरि]૭૮, અઠ્ઠો(-ઠ્યો)તેર [अट्ठासीइ] ૮૮,અઠ્યાશી
ઇઠ્યાશી(-સી) વિ૦ [सं अष्टाशीति, प्रा
ઇડરિયો વિ૦પુ૦ ઈડરનો(૨)[લા]ઘણો મજબૂત -જીતવો મુશ્કેલ (ગઢ) [૦ગઢ જીતવો = ન થઈ શકે એવું પરાક્રમ કરવું (૨) (કટાક્ષમાં) મોટી ધાડ મારવી]
ઇડા સ્ત્રી૦[सं]યોગ શાસ્ત્રઅનુસાર પ્રાણવાયુની ત્રણ નાડીઓમાંની શરીરની જમણી બાજુની નાડી (ઇડા, પિંગલા અને સુષુમ્ણા)
ઇતબાર પુ૦[अ]વિશ્વાસ [-કરવો,-રાખવો જુઓ 'વિશ્વાસ'માં]-રી વિ૦ ભરોસા લાયક, પ્રમાણિક [સરલતમ, ગ્સાલો
ઇતમામ વિ૦ [अ] તમામ, પૂરેપૂરુ (૨) પુ૦
ઇતર સ૦(૨) વિ૦[सं] અન્ય,બીજું (૩)ફાલતુ, ભિન્ન(૪)ક્ષુલ્લક ૦ત અ૦ બીજેથી,જુદી રીતે ૦ત્ર અ૦ અન્યત્ર, બીજે ઠેકાણે ૦વાચન ન૦ અભ્યાસક્રમ ઉપરાંતનું – બહારનું ફાલતુ કે પાઠ્યપુસ્તક ઉપરાંતનું – વાચન
ઇતરડી સ્ત્રી૦ ઢોરના શરીરે વળગતું એક જંતુ
ઇતરાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઇતરાવું] આછકલાઈ, મિથ્યા મોટાઈ
ઇતરાજ વિ૦ [अ इअतिराज] નાખુશ, ખફા. -જી સ્ત્રી૦ નાખુશી, અવકૃપા, ખોફ
ઇતરાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઇતરાવું'નું પ્રેરક
ઇતરેતર વિ૦ (૨) સ૦ [सं] એકબીજાનું, પરસ્પરનું ૦દ્વન્દ્વ પુ૦ દ્વન્દ્વસમાસનો એક પ્રકાર ઉદા૦ 'હાથીઘોડા' -રાશ્રય પુ૦ અન્યોન્યાશ્રય
ઇતલાખ વિ૦ [अ इतलाक़] જુદુ, છૂટું (૨) સરકાર ખર્ચે સરદારો પાસે રહેતો (ફોજનો સિપાઈ) (૩) પુ૦ છૂટું -મુક્ત કરવું તે (૪) છૂટાછેડા આપવા તે
ઇતવાર પુ૦ જુઓ આતવાર, રવિવાર
ઇતસ્તત અ૦ [सं] અહીં તહીં, આમ તેમ
ઇત અ૦ [सं] અહીંથી ૦પર અ૦હવે પછી
ઇતિ અ૦[सं] આ પ્રમાણે(૨)સમાપ્ત,પૂરું થયું એમ બતાવે છે (૩)સ્ત્રી૦સમાપ્તિ ૦કર્ત(-ર્ત)-૦વ્ય વિ૦ વિધિ અનુસાર કરવા યોગ્ય(૨) ફરજ-કર્તવ્ય કરી ચૂકેલ, જેનું કર્તવ્ય સમાપ્ત થયું છે એવું,કૃતકૃત્ય(૩)ન૦ કરવા યોગ્ય કામ,ફરજ ૦કર્ત(-ર્ત)વ્યતા સ્ત્રી૦ અવશ્ય કરવા યોગ્ય કામ(૨)કૃતકૃત્યતા ૦કૃતમ્ અ૦ 'કર્યું ઈ ગોદ' (ગ) ૦માત્ર વિ૦ આટલું જ ૦વૃત્ત ન૦ બનેલી હકીકતનું બયાન,ઇતિહાસ ૦શ્રી સ્ત્રી૦ સમાપ્તિ ૦સિદ્ધમ્ અ૦ 'કર્યું ઈ ડી' (ગ) -ત્યલમ્ અ૦[सं]હવે બસ -ત્યાદિ(૦ક) વિ૦[सं] વગેરે
ઇતિમાદ પુ૦ [अ] વિશ્વાસ, ભરોસો
ઇતિહાસ પુ૦ [सं]તવારીખ ભૂતકાળનું વૃત્તાંત ૦ક,૦કાર પુ૦ ઇતિહાસ લખનાર પુરુષ ૦જ્ઞ,૦વિદ, ૦વેત્તા પુ૦ઇતિહાસનો જાણકાર-વિદ્વાન [બનાવ, સંજોગ
ઇત્તિફાક પુ૦ [अ] એકમતી (૨) મેળ (૩)
ઇત્થમ્ અ૦ [सं] આ પ્રકારે ૦ભૂત વિ૦ આ પ્રકારે બનેલું
ઇત્યલમ્, ઇત્યાદિ(૦ક) જુઓ 'ઇતિ'માં
ઇદમ્ સ૦ [सं] આ
ઇદંતા સ્ત્રી૦ [सं] નજીકપણું, તાદૃશતા
ઇદંતૃતીયમ્ વિ૦[सं] ધાર્યા કરતાં નવું જ-જુદું જ (૨) ન૦ ત્રીજું જ – આવનવું જ કંઈક
ઇધર અ૦ [हिं] અહીં ૦ઉધર, ૦તિધર અ૦ [हिं] અહીં તહીં
ઇનકાર પુ૦ [अ इन्कार] ઇન્કાર,નિષેધ, મના (૨) અસ્વીકાર, નામંજૂરી [-જવું = નામુકર જવું, ફરી જવું, ઇન્કારવું] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ઇનકાર કરવો -રિયત સ્ત્રી૦ ઇનકારવું તે
ઇનસાફ,૦દાર,-ફિયો,-ફી જુઓ 'ઇન્સાફ'માં
ઇનામ ન૦ [अ] બક્ષિસ યોગ્યતાની કદરમાં મળતી ભેટ [-કાઢવું, -રાખવું = ઇનામ આપવાનું કાયમ કરવું, ઠરાવવું,ઇનામ આપવાનું સ્થાપવું]૦અકરામ ન૦ બક્ષિસ (૨) બક્ષિસ અને માન ૦ઇજાફત ન૦ ઇનામમાં વધારો કરવો તે ૦ચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ ઇનામની સનદ ૦ચોથાઈ સ્ત્રી૦ ઇનામી જમીનના

ઉત્પન્નનો સરકારનો ચોથો હિસ્સો ૦દાર વિ૦ ઇનામ મેળવનાર (૨) ઇનામી જમીન કે ગામ-વાળુ (૩) પુ૦ એક અટક ૦દારી સ્ત્રી૦ ઇનામદારની પદવી ૦પટો(-ટ્ટો) પુ૦,૦પત્ર ન૦ ઇનામી જમીન કે ગામનો લેખ – સનદ ૦ફેરઝાબ્તી સ્ત્રી૦ ઇનામી જમીનનો સરકાર-ધારો ૦સલામી સ્ત્રી૦ સલામી દાખલ થોડુ મહેસૂલ ભરવુ પડતુ હોય એવી ઇનામી જમીન -મી વિ૦ ઇનામને લગતુ (૨) ઇનામમા મળેલુ (૩) જેમા ઇનામ મળે એવું

ઇનાયત સ્ત્રી૦ [अ] એનાયત, ભેટ, બક્ષિસ. [-કરવું = આપવુ (પદવી, ખિતાબ)]

ઇનિંગ સ્ત્રી૦ [इं] 'ક્રિકેટના કોઈ પક્ષનો રમવાનો દાવ

ઇન્કમ ટેક્સ પુ૦[इं]આવક પર લેવાતો વેરો — [આવક વેરો

ઇન્કાર [अ], ૦વું, -રિયત જુઓ 'ઇનકાર'મા

ઇન્કિલાબ ઝિંદાબાદ શ૦ પ્ર૦ [फा] ક્રાતિ ઘણુ જીવો

ઇન્શાઅલ્લાહ શ૦પ્ર૦ [अ] ઈશ્વરેચ્છા

ઇન્સાન પુ૦, ન૦ [अ] માણસ (૨) માણસ-જાત -નિયત સ્ત્રી૦ માણસાઈ, સજ્જનતા

ઇન્સાફ પુ૦[अ]ન્યાય(૨)ચુકાદો [-આપવો= ન્યાય કરવો, બરોબર તોળવુ -માગવો = ન્યાય કરવા કહેવુ-વિનતી કરવી] ૦દાર વિ૦ ઇન્સાફ રાખનાર (૨) પુ૦ જડજ, ન્યાયાધીશ -ફિયો પુ૦ ઇન્સાફ આપનાર (તુચ્છકારમા) -ફી વિ૦ ઇન્સાફને લગતુ (૨) ન્યાયી (૩) સ્ત્રી૦ ઇન્સાફની રીત (૪) અદાલત

ઇન્સ્પેક્ટર [इं] નિરીક્ષક, દેખરેખ રાખનાર

ઇપાણ(-ન) પુ૦ એક વનસ્પતિ

ઇપ્પી સ્ત્રી૦ [तिलुगु] એક વનસ્પતિ

ઇબાદત સ્ત્રી૦ [अ] ભક્તિ, ઉપાસના, સ્તુતિ. ૦ગાહ સ્ત્રી૦, ૦ખાના ન૦ ઉપાસનામદિર – મસ્જિદ, મદિર વગેરે

ઇબારત સ્ત્રી૦ [अ] (બોલવા લખવાની) ઢબ, શૈલી [-ગોઠવવી = (દસ્તાવેજ કે કોઈ કાગળનો) સાર કાઢવો (૨) ખરડો તૈયાર કરવો]

ઇબ્લીસ પુ૦[अ]શયતાન(૨)(સ)એ નામનુ દુષ્ટ ભૂત (મુસલમાનોમા મનાતુ) (૩) વિ૦ રાક્ષસી, નઠારુ

ઇભ પુ૦ [सं] હાથી

ઇમલો પુ૦[જુઓ અમલો]મજલો(૨) બાંધકામ

ઇમામ પુ૦ [अ] મુસલમાનોનો વડો ધર્મગુરુ, ધર્માધ્યક્ષ (૨) મસીદનો ઉપદેશક યા કુરાન વાચનારો, મુલ્લા, કાજી (૩) તાજિયાની આગળ રાખવામા આવતો ઝુંડો (૪) માળાનો મેર. ૦દાંડગો પુ૦ધર્મને નામે ધતિંગ ચલાવનારો ૦બારા પુ૦ મોહરમના દિવસોમા તાજિયો રાખવામા આવે કે ઉત્સવ ઊજવાય તે મસીદ ૦હુસેન પુ૦(સ)હજરત મહમદ સાહેબના દોહિત્ર, બાર ઇમામોમા ત્રીજા

ઇમારત સ્ત્રી૦ [अ] મોટુ મકાન, હવેલી (૨) [લા] યોજના ૦શાસ્ત્ર ન૦ બાધકામનુ શાસ્ત્ર, સ્થાપત્ય -તી વિ૦ ઇમારતને લગતુ (૨) ઇમારતમા ઉપયોગી

ઇમ્તિહાન પુ૦ [अ] પરીક્ષા, તપાસ

ઇયત્તા સ્ત્રી૦ [सं] આટલાપણુ (૨) પ્રમાણ, પરિમાણ (૩) સીમા

ઇયળ સ્ત્રી૦[सं इलिका, प्रा इलिया] એક કીડો

-ઇયુ નામ પરથી વિ૦ બનાવતો તદ્ધિત પ્રત્યય. 'વાળુ, -ને લગતુ, -ની ટેવવાળુ' એવા અર્થમા ઉદા૦ ભૂમિયુ, લોભિયુ

ઇરાક પુ૦,ન૦ [अ] (સ) મેસોપોટેમિયા દેશ

ઇરાદો પુ૦ [अ] ઉદ્દેશ, આશય -દાપૂર્વક અ૦ જાણીજોઈને

ઇલકાબ પુ૦ [अ] ખિતાબ

ઇલમ પુ૦ [अ इल्म] વિદ્યા, શાસ્ત્ર, કળા (૨) જાદુ (૩) મેલી વિદ્યા (૪) ઉપાય, તજવીજ ૦બાજ,-મી વિ૦ ઇલમ જાણનારુ (૨) કાબેલ, હોશિયાર

ઇલા સ્ત્રી૦[सं]પૃથ્વી(૨)(સ) પુરૂરવાની માતા. ૦વૃત્ત ન૦ (પ્રાચીન આર્ય ભૂગોળ પ્રમાણે) જબુદ્વીપના નવ ખડો પૈકીનો એક ખડ

ઇલા અ૦ [अ इलाही] યા ખુદા! ઇલા ઇલા પોકારાવવી = તોબા ત્રાહિ ત્રાહિ પોકરાવવુ, જુલમ કરવો

ઇલાકો(-ખો) પુ૦ [अ] પ્રાત (૨) હકૂમતનો પ્રદેશ (૩) હક, દાવો, લાગતુ વળગતુ તે -કેદાર વિ૦ ઇલાકા ઉપર હકૂમત ચલાવનાર

ઇલાજ પું૰ [अ] ઉપાય (૨) ઉપચાર, દવા [–લેવો = ઇલાજ અખતિયાર કરવો, ઉપાય કે દવા કરવી.] –જી વિ૰ ઇલાજ જાણનાર (૨) પું૰ વૈદ્ય, હકીમ

ઇલાયચી સ્ત્રી૰, ન૰ [सं इला, કાનડી–याल्क्की, તામિલ–एलाची] એક તેજાનો (૦નો) દાણો, ૦દોડો = ઇલાયચીનો (છોડા સાથેનો–જીડવા જેવો) કણ કે દાણો

ઇલાયચો પું૰ જુઓ અલાયચો

ઇલાયદુ વિ૰ [अ] જુઓ અલાયદુ

ઇલાહી વિ૰ [अ] ખુદા–ઈશ્વર સબધી (૨) વદનીય ૦સન સ્ત્રી૰ અકબર બાદશાહે શરૂ કરેલો એક સવત (શાહજહાએ તે બધ કરેલો)

ઇલૂપી સ્ત્રી૰ એક વનસ્પતિ, ઇપ્પી

ઇલેક્ટ્રિક વિ૰ [इं] વીજળીને લગતુ (૨) ઝડપી

ઇલ્તિમાસ સ્ત્રી૰ [अ] વિનતી, અરજ

ઇલ્લા(–લ્લી) સ્ત્રી૰ એક રમત

ઇવ અ૰ [सं] –ની પેઠે, જેમ

ઇશક,૦દારી,૦બાજ, ૦બાજી,–કી જુઓ ‘ઇશ્ક’મા –કિયુ વિ૰ ઇશ્કને લગતુ

ઇશારત સ્ત્રી૰ [अ] સાન, સકેત

ઇશારો પું૰[अ] ઇશારત(૨)સૂચન [ઇશારામા (કરવુ, કહેવુ, થવુ, સમજવુ) = ઇશારો થતાં-વેત, વિલબ કે વધુ તકલીફ વગર, તરત]

ઇશ્ક પું૰[अ] ઇશક, પ્રેમ, સ્નેહ(૨)કામવિકાર (૩)રાગ, આવેશ ૦દારી સ્ત્રી૰ પ્રેમીપણુ (૨) કામુકતા, કામીપણુ (૩) રડીબાજી ૦બાજ વિ૰ પ્રેમમાલીન, પ્રણયી ૦બાજી સ્ત્રી૰પ્રેમ મમતા,પ્રણયવ્યાપાર, ભોગવિલાસ ૦મિજાજી સ્ત્રી૰લહેરીપણુ, લાલાઈ –શ્કી વિ૰ પ્રેમી (૨) ફક્કડ, છેલ. –શ્કી ટટ્ટુ ન૰ ઇશ્કબાજ, વ્યભિચારી કે કામી માણસ –શ્કેમિજાજી પું૰ કેવળ કામવાસના –શ્કેહકીકી પું૰ ખરો–દૈવી પ્રેમ

ઇશ્તેહાર ન૰ [अ] જાહેરનામુ, ઘોષણા

ઇશ્યુ પું૰ [इं] (અદાલતમા કેસના) વાદનો મુદ્દો (૨) મુદ્દો, તક

ઇષિ(–ષી)કા સ્ત્રી૰ [सं] ઘાસનુ રાડુ (૨) તીર (૩) એક જાતની શેરડી (૪) સોનુ પીગળ્યુ કે નહિ તે જેવાની લાકડી અથવ સળિયો (૫) પીછી

ઇષુ પું૰ [सं] તીર (૨) પાંચની સખ્યા (૩) [ग] ઉત્ક્રમજ્યા, ‘વરર્ડ સાઈન’

ઇષ્ટ વિ૰ [सं] ઇચ્છેલુ (૨) પ્રિય, મનગમતુ (૩) [ग] કલ્પેલુ (૪) યોગ્ય (૫) હિતાવહ (૬) યજ્ઞ વડે પૂજેલુ (૭) ન૰ ઇચ્છા (૮) અગ્નિહોત્ર (૯) યજ્ઞ ઇત્યાદિનુ પુણ્ય ૦કર્મ ન૰ યોગ્ય – સારુ કામ(૨)[ग] કલ્પિત અક લઈને દાખલો ગણવો તે ૦જન પું૰, ન૰ પ્રિયજન ૦દેવ પું૰, ૦દેવતા પું૰બ૰વ૰ (૨) સ્ત્રી૰ પ્રિય–પોતાની આસ્થાનો દેવ (૨) કુળદેવ ૦મિત્ર પું૰ ઘણો પ્રિય મિત્ર ૦રાશિ સ્ત્રી૰ કલ્પેલી સખ્યા ઉપરથી ખરો ઉત્તર કાઢવાની રીત [ग] ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૰ ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ –ષ્ટાપત્તિ સ્ત્રી૰ ઇચ્છિત બનવુ તે (૨) [न्या] વિરુદ્ધ પક્ષ તરફથી અનુકૂળ કાર્ય કે દલીલ –ષ્ટાર્થ પું૰ ઇચ્છેલી વસ્તુ (૨) મનપસદ અર્થ –ષ્ટાપૂર્ત ન૰ [सं] યજ્ઞયાગ અને વાવ, કૂવા ઇત્યાદિ કરાવવાનુ પુણ્યકર્મ

ઇષ્ટ(–ષ્ટિ)કા [सं] ઈંટ (૨) વેદી ચણવા માટે [વપરાતી ઈંટ

ઇષ્ટાવો પું૰ કટ્રાટ, બાંધણી, ઠરાવ

ઇષ્ટિ સ્ત્રી૰ [सं] ઇચ્છા (૨) યજ્ઞ (૩) અમાસને દિવસે કરાતુ શ્રાદ્ધ

ઇષ્ટિકા સ્ત્રી૰ જુઓ ઇષ્ટકા

ઇષ્મ પું૰ [सं] જુઓ ઈષ્મ

ઇસપન પું૰ [फा इस्पद] એક વનસ્પતિ, રાઈ

ઇસપ(–બ)ગોળ ન૰ [फा इस्पगू(–गो)ल] ઊટિયુ જીરુ

ઇસમ પું૰ [अ इस्म] માણસ, વ્યક્તિ

ઇસેસ પું૰ એક જાતનો ગુદર

ઇસોટો પું૰ [‘ઈસ’ પરથી] લાકડાની નિસરણીનું પડખાનું લાકડુ, જેમા પગથિયા ઘાલેલા હોય છે

ઇસ્કામત સ્ત્રી૰ [अ] માલમતા, મિલકત

ઇસ્કોતરિયો, ઇસ્કોતરો પું૰ [पो એસ્કિ-ટોરિયા] નાની પેટી

ઇસ્કૂ પું૰ [इ स्क्रू] ગોળ આંટાવાળો ખીલો, ‘સ્ક્રૂ’ [–મારવો,જડવો,ઠોકવો,બેસાડવો,

લગાવવો=સ્ફૂથી સાખવું -ઢીલો હોવો, લાગવો=મગજનું ઠેકાણું ન હોવું કે તેવું પ્રતીત થવું. -ફેરવવો, દાબવો=સળીસંચો કરવો;(પાછળ રહી ગુપ્ત) ચાલના આપવી,પ્રેરવું]
ઇસ્ટાપડી સ્ત્રી૦[इं स्टॉपर] બારીબારણાં ઇત્યાદિ બંધ કરવા માટે તેના ઉપર જડવામાં આવતી ચાપ-ઠેસી,'સ્ટોપર' [-ખોલવી=ઇસ્ટાપડીથી વાસેલું હોય તે ઉઘાડવું -પાડવી, મારવી, વાસવી=ઇસ્ટાપડીથી બારીબારણું બંધ કરવું]
ઇસ્તરી સ્ત્રી૦ [हिं. इस्तिरी, म, सं स्तर પરથી ?] ઇસ્ત્રી; સફાઈ અથવા કડકપણું લાવવા માટે વાપરેલા કપડા પર ફેરવવાનું અગ્નિ ભરેલું પાત્ર [-કરવી=કપડાને ઇસ્તરી વડે કડક, કરચલી વિનાનું સાફ કરવું -થવી=ઇસ્તરી કરાવી. ઇસ્તરીનું, -વાળું (કપડું)=ઇસ્તરી કરેલું]
ઇસ્તબૂલ ન૦ [तुर्की] (સ) યુરોપીય તુર્કસ્તાનનું મુખ્ય શહેર, 'કૉન્સ્ટટિનોપલ' -લી વિ૦ ઇસ્તબૂલનું [આદરસત્કાર
ઇસ્તિકબાલ પું૦ [अ] સામે લેવા જવું તે,
ઇસ્તિ(-સ્તી)ફા પું૦[अ]રાજીનામું [બોલવું તે
ઇસ્તિલાહ સ્ત્રી૦[अ] રૂઢિ પ્રમાણે વિવેકસર
ઇસ્ત્રી સ્ત્રી૦ જુઓ ઇસ્તરી
ઇસ્પિતાલ(-ળ) સ્ત્રી૦[इं हॉस्पिटल] (રોગીઓને રાખીને ઉપચાર કરવા માટેનું) દવાખાનું
ઇસ્રાયલ વિ૦ (૨) પું૦ [अ] (સં.) જુઓ ઇઝરાયલ
ઇસ્લામ પું૦[अ]મુસલમાની ધર્મ.-મી વિ૦ ઇસ્લામને લગતું (૨) ઇસ્લામનું અનુયાયી -મીયત્વ ન૦ ઇસ્લામીપણું [પૃથ્વી
ઇહ અ૦ [सं.] અહીં. ૦લોક પું૦ આ દુનિયા,
ઇહાં અ૦ + અહીંયાં
ઇંગલીઢિંગલી સ્ત્રી૦ એક રમત
ઇંગળા સ્ત્રી૦ [सं इडा, हिं इगला] ઇડા નાડી (યોગ) [અંગારો
ઇંગાર(-રો) પું૦ [सं अंगार, प्रा इगार,-ल]
ઇંગિત ન૦[सं]ઇશારો, સંકેત (૨) મનોવિકારનું બાહ્ય ચિહ્ન-ચેષ્ટા (૩) મનની વાત ૦જ્ઞ વિ૦ મનોગત જાણી-કળી શકનાર
ઇંગુદી સ્ત્રી૦ [सं] એક વનસ્પતિ, ઇંગોરી. ૦તેલ ન૦ ઇંગુદીનું તેલ
ઇંગોરી સ્ત્રી૦, -રિયો પું૦ [सं इगुदी, प्रा. इगुई] ઇંગુદી -રું ન૦ ઇંગુદીનું ફળ, હિંગોરું
ઇંગ્લિશ વિ૦ [इं] જુઓ અંગ્રેજી
ઇંગ્રેજ પું૦ [पो.] અંગ્રેજ. -જી વિ૦(૨) સ્ત્રી૦ જુઓ અંગ્રેજી [વિલાયત
ઇંગ્લંડ પું૦, ન૦ [इं] (સ) અંગ્રેજોનો દેશ -
ઇંચ પું૦[इ.] તસુ જેટલું અંગ્રેજી માપ, ફૂટનો ૧૨મો ભાગ.-ચિયું વિ૦ એક ઇંચના માપનું
ઇંજલ પું૦ [अ. अजल] બાઇબલ સમજનારો પાદરી
ઇંજિન ન૦ જુઓ એંજિન
ઇંજીલ ન૦ [अ.] ખ્રિસ્તીઓનો ધર્મગ્રંથ; બાઇબલનો નવો કરાર
ઇંતિ(-તે)ખાબ પું૦ [अ] ચૂંટણી, ચૂંટી ચૂંટીને કરેલો સંગ્રહ (૨) સાર, મતલબ
ઇંતેજામ પું૦ [अ.] બંદોબસ્ત
ઇંતેજાર વિ૦ [अ इंतिज़ार] આતુર, અધીરું -રી સ્ત્રી૦ આતુરતા
ઇંદિરા સ્ત્રી૦ [सं] લક્ષ્મી
ઇંદિ(-દી)વર ન૦[सं] વિષ્ણુ (૨) ભૂરું કમળ
ઇંદુ પું૦ [सं] ચંદ્ર. ૦કલા(-ળા) સ્ત્રી૦ચંદ્રની (સોળ) કળા. ૦કાંત પું૦ એક મણિ, ચંદ્રકાંત. ૦કાંતા સ્ત્રી૦ રાત (૨) રોહિણી (નક્ષત્ર). ૦જા સ્ત્રી૦ (સ) નર્મદા નદી. ૦પુત્ર પું૦ (સં) બુધ (જ્યો) ૦મતી સ્ત્રી૦ પૂર્ણિમા ૦મુખી વિ૦ સ્ત્રી૦ ચંદ્રમુખી. ૦મૌલી પું૦ (સ) શંકર, મહાદેવ ૦વાર પું૦ સોમવાર. ૦વ્રત ન૦ ચાંદ્રાયણ વ્રત ૦શેખર પું૦ (સ) ઇંદુમૌલી, મહાદેવ ૦સાર પું૦ અમૃત
ઇંદ્ર પું૦[सं](સ) દેવોનો રાજા. (૨) સમાસમાં નામને અંતે, તેમાં શ્રેષ્ઠ એવો અર્થ બતાવે છે જેમ કે માનવેન્દ્ર, ગજેન્દ્ર ૦ખીલ પું૦ હાથીના સીધા ધસારાથી નગરદ્વારને બચાવવા આડે રખાતો મજબૂત થાંભલો. ૦ગોપ પું૦ ચોમાસામાં થતું એક જીવડું ૦ચાપ ન૦મેઘધનુષ્ય. ૦જવ પું૦ કડુ નામના ઝાડનું બીજ ૦જાલ (-ળ) સ્ત્રી૦ જાદુ, નજરબંધી (૨) હાથચાલાકી

(૩) કાવતરુ, છળકપટ ૦જિત્ પુ૦ (સં) રાવણનો પુત્ર ૦ધનુ(૦ષ,૦ષ્ય) ન૦ મેઘધનુષ્ય ૦નીલ પુ૦ નીલમણિ, નીલમ (૨) સંગીતમાં એક અલંકાર ૦પુત્ર પુ૦ (સં) ઇંદ્રનો પુત્ર, જયંત (૨) અર્જુન ૦પુરી સ્ત્રી૦ (સં) અમરાવતી, ઇંદ્રની રાજધાની ૦પ્રસ્થ ન૦ (સં) પાંડવોનું પાટનગર, પ્રાચીન દિલ્હી ૦લોક પુ૦ સ્વર્ગ ૦વજ્રૂ સ્ત્રી૦ એક છંદ ૦વંશા સ્ત્રી૦ એક છંદ ૦વારણું ન૦ [सं इंद्रवारुणिका] દેખીતું જેટલું સુંદર તેટલું જ કડવું એવું એક ફળ (૨) [લા] ફૂટડું પણ દુર્ગુણી – કપટી માણસ ૦વિજય પુ૦ એક છંદ –દ્રાણી સ્ત્રી૦ ઇંદ્રની સ્ત્રી –દ્રાણું ન૦ [सं इंद्राणी] 'ઇંદ્રવારણું'નો વેલો, એક વેલો –દ્રાયુધ ન૦ વજ્ર, વીજળી –દ્રાસન ન૦ ઇંદ્રનું સિંહાસન – પદ

ઇંદ્રારણું ન૦+જુઓ ઇંદ્રવારણું

ઇંદ્રિય સ્ત્રી૦ [सं] જ્ઞાન તથા કર્મનું (બહારનું કે આંતર) સાધન (ત્વચા, ચક્ષુ, કાન, જીભ અને નાક તથા વાચા, હાથ, પગ, અપદ્વાર અને ઉપસ્થેંદ્રિય એ પાંચ અનુક્રમે જ્ઞાનેંદ્રિયો તથા કર્મેંદ્રિયો છે) (૨) જનનેંદ્રિય ૦કર્મ ન૦ ઇંદ્રિયોનું કર્મ–વ્યાપાર ૦ગમ્ય,૦ગોચર વિ૦ ઇંદ્રિયોથી જાણી – સમજી શકાય તેવું, પ્રત્યક્ષ ૦ગ્રામ પુ૦ ઇંદ્રિયોનો સમૂહ ૦ગ્રાહ્ય વિ૦ ઇંદ્રિયગમ્ય ૦જન્ય વિ૦ ઇંદ્રિયો વડે ઉત્પન્ન થતું ૦જિત્ વિ૦ ઇંદ્રિયોને જીતનાર ૦જ્ઞાન ન૦ ઇંદ્રિયો દ્વારા થતું – સ્થૂલ જ્ઞાન ૦જ્ઞાનવાદ પુ૦ ઇંદ્રિયજ્ઞાન એ જ ખરું જ્ઞાન એવો મત ૦દમન ન૦ ઇંદ્રિયોના રસને મારવા તે ૦નિગ્રહ પુ૦ ઇંદ્રિયોને વશ રાખવી તે સંયમ ૦નિરપેક્ષ વિ૦ ઇંદ્રિયોની અપેક્ષા રાખ્યા વિનાનું – તેમનાથી સ્વતંત્ર ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ ઇંદ્રિયો દ્વારા મળતું જ્ઞાન ૦બોધ સ્ત્રી૦ ઇંદ્રિયો મારફતે થતું જ્ઞાન ૦વિષય પુ૦ ઇંદ્રિયોનો વિષય ૦સુખ ન૦ ઇંદ્રિયો દ્વારા અનુભવાતું સુખ (૨) વિષયસુખ ૦સ્થાન ન૦ ઇંદ્રિયોનાં સ્થાનો –યાતીત વિ૦ ઇંદ્રિયોથી પર, અગોચર –યારામ વિ૦ વિષયાસક્ત –યાર્થ પુ૦ ઇંદ્રિયવિષય

ઇંદ્રી સ્ત્રી૦+જુઓ ઇંદ્રિય ૦જુલાબ પુ૦ વારંવાર પેશાબ કરાવે એવી ઔષધિ

ઇંધક ન૦ [सं] જુઓ ઇંધર

ઇંધન ન૦ [सं] ઈંધણ, બાળવાનું લાકડું, કાઠી

ઈ

ઈ સ્ત્રી૦ [सं] સંસ્કૃત કુટુંબની વર્ણમાળાનો ચોથો અક્ષર – એક સ્વર (૨) પૈસો, સંપત્તિ (૩) અ૦ તિરસ્કાર કે ગુસ્સાનો એવો ઉદ્ગાર ૦કાર પુ૦ ઈ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે ઈકારવાળું

–ઈ [सं] સ્ત્રી૦નો પ્રત્યય ઉદા૦ 'ઓઝી, મહેતી' (૨) [सं इन्] નામને લાગતાં, 'ના સંબંધી', 'કરનાર', 'વાળું' એવો અર્થ બતાવતો પ્રત્યય ઉદા૦ 'કપટી' (આ પ્રત્યય બેવડા અર્થમાં ભૂલથી પણ વપરાતો મળે છે જેમ કે, નિર્વિકારી, સેશ્વરી, ધંધાદારી ઇ૦) (૩) વિશેષણ પરથી નામ બનાવતો ફારસી પ્રત્યય ઉદા૦ આપખુદ – આપખુદી

ઈ વિ૦ [प्रा ईअ]+આ અથવા એ (૨) (કા) એ (૩) સ૦ (કા.) એ

ઈકડ પુ૦ [જુઓ ઇક્કડ] એક વનસ્પતિ

ઈક્ષણ ન૦[सं] જોવું તે (૨) આંખ

ઈક્ષા સ્ત્રી૦ [सं] નજર (૨) જોવું – વિચારવું તે

ઈક્ષિત વિ૦[सं] જોયેલું – વિચારેલું (૨) ન૦ નજર

ઈકાર, –રાંત[सं] જુઓ 'ઈ'માં

ઈખ સ્ત્રી૦ [सं इक्षु] ઇક્ષુ, શેરડી ૦રસ પુ૦ [શેરડીનો રસ

ઈચકબાંડી સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત

ઈચવું (ઈ') સ૦ક્રિ૦ ઠાંસીને ખાવું (નિંદાથે)(૨) દંડાથી ગબીમાંની મોઈને ઉછાળી દૂર ફેંકવી

ઈજત સ્ત્રી૦, ૦(–તે) આસાર, ૦દાર વિ૦ જુઓ 'ઇજ્જત'માં

ઈજા સ્ત્રી૦[अ] પીડા, કષ્ટ (૨) [શારીરિક] નુકસાન – હાનિ [–પહોંચવી = ઈજા થવી]

ઈજાબકબૂલ ન૦[अ] મુસલમાનોમાં લગ્ન કબૂલ હોવાની વરકન્યાની લેવામાં આવતી પ્રતિજ્ઞા

ઈડલીપીડલી સ્ત્રી૦, ઈડિયું ન૦, ઈડીપીડી સ્ત્રી૦ વરકન્યાને નજર ન લાગે તે માટે તેમની પર ઉતારીને ફેંકી દેવાતી ભીની રાખોડીની ગોળીઓ, પોખવામા વપરાતી એક વસ્તુ
ઈતરાવું અ૦ક્રિ૦ [हिं इतराना]દેખાડો કરવો; ફૂલ મારવી [ઉપદ્રવ
ઈતિ સ્ત્રી૦[સં.]ધાન્ય વગેરેને નુકસાનપહોચાડનાર
ઈથર પુ૦ [इं] એક અતિ સૂક્ષ્મ તત્ત્વ જેમા થઈને પ્રકાશના મોજાનો સચાર થાય છે(૨) એક પ્રવાહી રૂસાયણ
ઈદ સ્ત્રી૦[अ.] મુસલમાનોનો એક તહેવાર(૨) ખુશાલીનો દિવસ ૦ગાહ સ્ત્રી૦ ઈદ ઊજવવાની જગા
ઈદડુ ન૦ [મદ્રાસી–ઈડલી] ઢોકળુ
ઈદશ વિ૦ [सं] આવુ, આ પ્રકારનું
ઈન મીન ને (૦સાડે)તીન શ૦ પ્ર૦[સર૦મ] જૂજ, સંખ્યામા થોડુ, હુ, તું ને તે જેટલા જ
ઈપ્સા સ્ત્રી૦ [सं] ઇચ્છા
ઈપ્સિત વિ૦ [સં.] ઇચ્છેલુ, (૨) ન૦ ઇચ્છા
ઈદ્દા અ૦ આ તરફ, અહીં (સુ ગ્રામ્ય)
ઈબક વિ૦ છ આગળીવાળુ (માણસ) [તુ](૨) સ્ત્રી૦ (સુ.) હબક, ડર
ઈમ અ૦ + એમ
ઈમાન પુ૦,ન૦ [अ] આસ્થા, શ્રદ્ધા (૨) ધમ, દીન (૩) અતકરણ (૪) પ્રમાણિકતા ૦દાર વિ૦ ઈમાનવાળુ, પ્રમાણિક ૦દારી સ્ત્રી૦ પ્રમાણિકતા –ની વિ૦ ઈમાનવાળું,પ્રમાણિક
ઈરખા, ઈર્ખા સ્ત્રી૦+ઈર્ષા
ઈરાન પુ૦ [फा] ઈરાન દેશ –ની વિ૦ (૨) પુ૦ ઈરાનનુ, ને લગતુ
ઈર્ષા(–ર્ષ્યા) સ્ત્રી૦ [सं] અદેખાઈ ૦ખોર વિ૦ ઈર્ષા કરવાની ટેવવાળુ ૦ળુ ઈર્ષાવાળુ, અદેખુ
ઈવ સ્ત્રી૦ [हिब्रू, इ](સ)(બાઇબલ પ્રમાણે) આદ્ય સ્ત્રી, આદમની જોડિયણ
ઈશ પુ૦ [सं] ધણી, માલેક (૨) પરમેશ્વર (૩) મહાદેવ, શિવ (૪) અગિયારની સજ્ઞા
ઈશાન સ્ત્રી૦ [सं] ઉત્તર અને પૂર્વ વચ્ચેની દિશા કે ખૂણો (૨) પુ૦ (સ) મહાદેવ ૦કોણ પું૦ ઈશાન ખૂણો. –ની વિ૦ ઈશાન દિશાનુ(૨)સ્ત્રી૦(સ) દુર્ગા. –ન્ય વિ૦ઈશાની
ઈશિતા સ્ત્રી૦.–ત્વ ન૦ [सं] એક મહાસિદ્ધિ (૨) સર્વોપરીપણુ [આદિ પુરુષ
ઈશુ(–સુ), ૦ખ્રિસ્ત પુ૦ (સ) ખ્રિસ્તીધર્મનો
ઈશ્વર પુ૦ [सं] પ્રભુ, પરમેશ્વર (૨) સ્વામી, માલેક (૩) રાજા [–ઉપર ચિઠ્ઠી=કેવળ ઈશ્વરાધાર –કરે (ને)=ઈશ્વરની મરજી હોય, થાય કે બને તો સારું, એ ભાવ બતાવે છે. ઈશ્વરના ઘરની ચીઠ્ઠી, –ઘરનું તેડું= દેવાજ્ઞા થવી, મોત આવવુ –ના ઘરની દોરી=આવરદા –ના ઘરનું (માણસ)= ભોળુ, સરળ, ચોખ્ખા દિલનુ,ઓલિયુ માણસ –ના ઘરનો ચોર=ઈશ્વરી દરબારને હિસાબે ગુનેગાર, પાપી (અહીની માનવ અદાલતમા ભલે ચોર ન ગણાય છતા ચોર એ ભાવ બતાવે છે.) –નું નામ લો=રામનું નામ લો, એટલું જ, બાકી બિલકુલ નહિ, વ્યથ –એવો ભાવ બતાવે છે –ને ખોળે બેસવું=ઈશ્વરાધીન થવું, ઈશ્વરલેખે રહેવું –ને માથે કે વચમાં રાખીને=ઈશ્વર સાક્ષી છે એમ, ઈશ્વરનો ડર રાખીને –ને લેખે, –ના નામ પર, –ને ખાતર=ઈશ્વરના સોગનથી, ઈશ્વરને યાદ કરીને કે તેનો ડર રાખીને, ધર્મ કે દયા કે સત્યને ખાતર ઈશ્વરે સામું જોવું=ઈશ્વરે દયા કે કૃપા કરવી, મદદે આવવું]૦કૃત વિ૦ ઈશ્વરનુ કરેલુ, કુદરતી. ૦કૃતિ સ્ત્રી૦ઈશ્વરની કૃતિ–રચના. ૦તત્ત્વ ન૦ ઈશ્વરરૂપી તત્ત્વ ૦કૃપા સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની કૃપા. ૦દત્ત વિ૦ ઈશ્વર તરફથી મળેલુ, કુદરતી ૦પ્રણિધાન ન૦ ઈશ્વરનુ ધ્યાન ધરવુ તે (૨) કર્મફળનો ત્યાગ, પોતાના કર્મ ઈશ્વરને સમર્પણ કરવા તે ૦પ્રસાદ પુ૦ ઈશ્વરકૃપા ૦પ્રાપ્તિ સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ. ૦પ્રાર્થના સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની પ્રાર્થના. ૦પ્રીત્યર્થ(–ર્થે) અ૦ઈશ્વરની પ્રીતિ માટે, પોતે ફળપ્રાપ્તિની ઇચ્છા રાખ્યા વિના. ૦પ્રેરણા સ્રી ઈશ્વરની પ્રેરણા, અતર્જ્ઞાન ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની ભક્તિ ૦ભાવ પુ૦ ઐશ્વર્ય (૨) ઈશ્વરના અસ્તિત્વમા શ્રદ્ધા.

૦વાદ પું૦ ઈશ્વર છે એવો વાદ ૦સ્તુતિ સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની સ્તુતિ. –રાધીન વિ ઈશ્વરને આધીન –રી વિ૦ ઈશ્વર સબંધી (૨) સ્ત્રી૦ દુર્ગા (૩) દેવી –રેચ્છા સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની ઇચ્છા
ઈષણા સ્ત્રી૦ [સં एषणा] વાસના (૨) સ્ત્રી, પુત્રાદિ પ્રત્યેની આસક્તિ
ઈષત્ અ૦ [સં] જરા, થોડુ [વારિયો
ઈષા ન૦ [સં] ગાડી કે ગાડાની ઊધ (૨) હળનો
ઈષ્મ પું૦ [સં] કામદેવ (૨) વસત ઋતુ
ઈસ સ્ત્રી૦ [दे ईस(૦ओ)=ખીલો? કે સં ईषा?] ખાટલાના પાયાને જોડતા બે લાંબા લાકડામાનુ દરેક
ઈસવી વિ૦ [अ] ઈસુ ખ્રિસ્તનુ ૦સન પું૦, સ્ત્રી૦ ઈસુના જન્મથી ગણાતો સવત (ઈ સ)
ઈસાઈ વિ૦ [अ] ઈસુનુ અનુયાયી, ખ્રિસ્તી (૨) ઈસુને લગતુ [(સ) ઈશુ
ઈસા મસીહ [अ], ઈસુ (૦ખ્રિસ્ત) પું૦
ઈસુ વિ૦ + [સં ईदृश] આવુ
ઈસ્ટર ન૦ [इ] એક ખ્રિસ્તી ઉત્સવ–તહેવાર
ઈસ્વી વિ૦ [अ] જુઓ ઈસવી ૦સન પું૦ સ્ત્રી૦ ઈસવી સન
ઈહકો પું૦ અફસોસ (૨) ભય, ત્રાસ
ઈહા સ્ત્રી૦[સં] ઇચ્છા (૨) આશા, ઉમેદ (૩) ઉદ્યમ – ધધો [પ્રકાર
ઈહામૃગ ન૦ [સં] નાટકનો એક (ચાર અકી)
ઈંગલીઢીંગલી સ્ત્રી૦ છોકરાની એક રમત
ઈજવુ સ૦ક્રિ૦ [સં यज् કે ईज्या – प्रा ईज्जा પરથી?] અર્પણ કરવુ, આપી દેવુ (૨) અગિયારીમાં અગ્નિની સ્થાપના કરવી (૩) અભિષેક કરવો (૪) પ્રસન્ન કરવુ (૫) તેલ ઊજવુ ઈજાવું (કર્મણિ) ઈજાવવુ (પ્રેરક)
ઈંટ સ્ત્રી૦ [સં इष्टका, प्रा इट्टा] ઘર ઇત્યાદિ ચણવામાં વપરાતુ માટીનું ચોસલુ ૦બધી વિ૦ ઈંટોનું બાંધેલુ (૨) સ્ત્રી૦ ઈંટનું બાંધકામ ૦વાડો પું૦ ઈંટો પકવવાનો ભઠ્ઠો –ટાળ (–ળુ) વિ૦ ઈંટનુ બનેલું, ઈંટવાળુ –ટાળી સ્ત્રી૦ ઈંટો મારી માગીને દેવાતો દડ–મલ –ટાળો પું૦ [प्रा इट्टाल] ઈંટનો કકડો (૨) ઈંટો બનાવવાનુ ઓજાર –ટેરી(–લ) વિ૦ ઈંટબધી
ઈંટો રે ઈંટો સ્ત્રી૦ છોકરાની એક રમત
ઈંડુ ન૦ [सं अंड] બેદુ (૨) શિખર પરનો કળશ [–ચડાવવુ = મોટુ પરાક્રમ કે નામના કરવી, કોઈ બાબતમા કળશ ચડાવવો] –ડાદાવ પું૦, ૦ઈંડુ ન૦ છોકરાંની રમત. –ડાળ સ્ત્રી૦ ઈંડા લઈને જનારી કીડીઓની હાર (૨) ઝીણાં ઝીણાં ઈંડાંનો જથ્થો (૩) [લા] છોકરાંની ધાડ–ભૂજરવાડ [–ઊભરાવી = ઈંડાળ જમીનમાંથી બહાર નીકળવી (૨) (લાભની લાલચે) મોટુ ટોળુ ભેગુ થવુ]
ઈંઢાણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઉઢાણી
ઈંતડી સ્ત્રી૦ એક જીવ, ઇતરડી
ઈંધણુ(–ણું) ન૦ [सं इंधन, प्रा इंधण] ઇંધન, બળતણ
ઈંધણુધોરી પું૦ બળદ (૨) ભાર વહેનારો આદમી (૩) વિ૦ બળદિયા જેવો, મૂર્ખ

ઉ

ઉ પું૦ [સં] સસ્કૃત કુટુબની વર્ણમાળાનો પાંચમો અક્ષર–એક મુખ્ય સ્વર. ૦કાર પું૦ ઉ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર. ૦કારાત વિ૦ છેડે ઉકારવાળુ
–ઉ ક્રિયાપદને લાગતાં 'તે ક્રિયા કરનાર' એ અર્થમાં વિ૦ બનાવતો પ્રત્યય ઉદા૦ ઉતારુ, ફાડુ, ખાઉ [પ્રેરક
ઉકણાવવુ સ૦ક્રિ૦ (કા) ચોરવુ (૨) 'ઊકણવુ'નું
ઉકમાઈ સ્ત્રી૦ (કા) ઉત્સાહ, પોરસ
ઉકરડી સ્ત્રી૦[दे उक्करड, उक्कुरुड,–डी,–डिया] નાનો ઉકરડો (૨) વિવાહના સમયમાં કચરો પૂજને નાખવાની જગા(૩) એક મલિન દેવતા [–ઉઠાડવી=વિવાહ પ્રસંગે સ્થપાતી કચરા-પૂજાની મલિન દેવતાને વિદાય કરવી, તેનો વિધિ કરવો –નોતરવી = તે દેવતાની પ્રતિષ્ઠા કે સ્થાપન કરવુ ઉકરડીને(–ની જાતને) વધતા વાર શી? = છોકરી ઝટ મોટી — પરણાવવાની ઉંમરની થતાં વાર નહિ]

-ડો પુ૦ છાણ અને પૂંજાનો ઢગલો; ઉકેરો (૨) [લા] ગદું સ્થાન, ગદવાડો
ઉકરાંટો પુ૦ ઉકાંટો, આવેશ, ઉશ્કેરણી (૨) તાલાવેલી, વિહ્વળતા
ઉકલાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઊકલવું'નું પ્રેરક
ઉકળાટ(-ટો) પુ૦ [જુઓ ઊકળવું] ઘામ, કઠારો (૨) ગુસ્સો (૩) સતાપ
ઉકળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊકળવું'નું પ્રેરક
ઉકાણવું સ૦ક્રિ૦ ચોરવુ, ઉકણાવવુ (સોનીઓ વાપરે છે)(પ્રેરક ઉકણાવવું, કર્મણિ ઉકાણાવું)
ઉકાણો પુ૦ ચોરી
ઉકાર, -રાન્ત [સં] જુઓ 'ઉ'મા
ઉકાળ પુ૦+સુકાળ, આબાદી-ચડતીનો કાળ
ઉકાળવું સ૦ક્રિ૦['ઊકળવું'નુ પ્રેરક] ઊકળે એમ કરવુ (૨) [લા] લાભ કરવો, સારુ કરવુ (૩) બગાડવુ (કટાક્ષમા) ઉકાળાવવું સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક) ઉકાળાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ઉકાળો પુ૦ [જુઓ ઉકાળવુ] ઉકાળવુ તે (૨) વનસ્પતિ, ઓસડિયા કે તેજાનાનો કાવો (૩)[દે. उक्कोल?] ઘામ, બાફ (૪) કઢાપો, સતાપ
ઉકાંચળી વિ૦સ્ત્રી૦[સં. उत्+કાચળી] કાંચળી પહેર્યા વિનાની।
ઉકાંટવું અ૦ક્રિ૦ કપવુ, મૂંજવુ
ઉકાંટો પુ૦ ઉકરાટો (૨) બકારી (૩) અભાવાની લાગણી (૪) અવાવરુ કિનારો
ઉકાંમણ(-ણુ) ન૦ ઉકાસવુ તે
ઉકાંસવું સ૦ક્રિ૦ [સં उत्कृष्, प्रा उक्कस] ખોદી કાઢવુ, બહાર કાઢવુ (૨) [લા] ધ્યાન પર લાવવુ, ભુલાયેલુ તાજુ કરવુ (૩) ઉશ્કેરવુ ઉકાસાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક
ઉકેરો પુ૦ [સં उत्कार, प्रा. उक्केर, उक्करड= [ઢગ] જુઓ ઉકરડો
ઉકેલ પુ૦, સ્ત્રી૦ સૂઝ, સમજ (૨) નિકાલ, રસ્તો. [-આપવો, -કાઢવો=તોડ કે ફેસલો કરવો, માર્ગ બતાવવો કે સુઝાડવો; ઉકેલવું -પડવો= સૂઝવુ, ઉકેલ દેખાવો કે મળવો, પતવુ, ઊકલવુ] ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સં उत्कल? દે उक्केल्लाविय =ઉકેલાયેલુ] ગૂંચ કાઢવી, વળ કાઢવો, બાંધેલુ કે ભરેલું યા ગૂથેલુ કે વાળેલુ (જેમ કે, ખાટલો, ગાઠ, ગડી, ઇ૦) પાછુ છૂટું કરવું (૨) વાચવુ (૩) પૂરુ કરવુ-નિકાલ કરવો (૪) ઉઘાડવું, ખુલ્લુ કરવુ. ૦ણી સ્ત્રી૦ ઉકેલવુ-નિકાલ કરવો તે -લાવવું સ૦ક્રિ૦, -લાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઉકેલવુ'નુ અનુક્રમે પ્રેરક અને કર્મણિ
ઉક્ત વિ૦ [સ] કહેલુ, બોલેલુ -ક્તિ સ્ત્રી૦ કથન (૨) શબ્દલાલિત્ય, વાક્ચાતુર્ય
ઉખડામણ ન૦ ઉખાડવાનુ-ખોદવાનું મહેનતાણુ
ઉખડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઉખાડવુ'નુ પ્રેરક, ઉખેડાવવુ
ઉખરડુ (-ડું) વિ૦ ઉઘાડુ, ખુલ્લુ (૨) ન૦ બીજાની વાત ફોડી દેવી તે
ઉખરડો પુ૦ એક જાતનુ ઘાસ
ઉખરણુ વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ઉખરડુ
ઉખરાંડું વિ૦ ઉખરડુ, ઢાકયા વિનાનુ, ઉઘાડુ
ઉખરાંટો પુ૦ ધાતુના વાસણ પરનો ઓઘરાળો
ઉખળાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઊખળવુ'નુ પ્રેરક
ઉખડિયો પુ૦ [જુઓ 'ઊખડવુ'] તવેથો
ઉખાડ પુ૦ ઉખાડેલુ હોય તે, પોપડો (૨) ખાડો
ઉખા(-ખે)ડવું સ૦ ક્રિ૦ [સં उत्खन्, प्रा उक्खण, उक्खिण] 'ઊખડવું'નુ પ્રેરક-ઊખડે એમ કરવું, ચોંટેલુ જુદુ કરવુ (૨) મૂળ ખેચી નાખવું (૩) [લા] પદચ્યુત કરવુ, ઉઠાડી મૂકવુ (૪) નાશ કરવો
ઉખા(-ખે)ડાવું અ૦ ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'ઉખા(-ખે)ડવુ'નુ અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક
ઉખાણુ ન૦, -ણો પુ૦ [સં उपाख्यान] સમસ્યા, કોયડો (૨) કહેવત, દૃષ્ટાંત
ઉખાલપખાલ સ્ત્રી૦ ઊલટી અને ઝાડો
ઉખા(-ખે)ળવું સ૦ ક્રિ૦ [સં उत्खन्, प्रा. उक्खाल=ઉખેડવુ] (કા) ઉખાડવુ (૨) ઉકેલવુ (૩) [લા.] ભુલાયેલું તાજુ કરવુ, ઉકાસવુ ઉખા(-ખે)ળાવું અ૦ક્રિ૦, -વવુ સ૦ક્રિ૦ તેનુ અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક
ઉખેડ વિ૦ ખેડવાને અયોગ્ય (૨) અણખેડેલુ, વેરાન (૩) પુ૦, સ્ત્રી૦ ઉખાડ, પોપડો ૦વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉખાડવુ -ડાવું અ૦ક્રિ૦, -ડાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'ઉખાડાવુ'મા
ઉખેળવું, ઉખેળાવું, ઉખેળાવવું જુઓ 'ઉખાળવુ'મા

ઉગટણુ ન૦ પીઠી, ઊગટ
ઉગમ પુ૦ [સં उद्गम, પ્રા. उग्गम] ઊગમ, મૂળ (૨) આરભ, જન્મ (૩) ઊગવુ તે, ઉદય
ઉગમણ સ્ત્રી૦ પૂર્વદિશા –ણુ વિ૦ પૂર્વદિશા તરફનું ['ઊગમદાસ્ત'મા
ઉગમદાસ્ત વિ૦, –સ્તી સ્ત્રી૦ જુઓ
ઉગાડવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊગવુ'નું પ્રેરક, ઊગે એમ કરવુ ઉગાડાવું અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ક્રિ૦ 'ઉગાડવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક
ઉગામવુ સ૦ક્રિ૦ [સં उद्गम] મારવા ઉપાડવુ ઉગામાવુ અ૦ક્રિ૦, –વવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઉગામવું'નુ અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક
ઉગાર પુ૦ [ઉગારવુ] બચાવ, છૂટકો (૨) બચત, લાભ ૦વુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊગરવુ'નુ પ્રેરક, ઊગરે એમ કરવુ, રક્ષણ કરવુ, બચાવી લેવુ (૨) બચત કરવી –રાવું અ૦ક્રિ૦, –રાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઉગારવુ'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક –રો પુ૦ જુઓ ઉગાર (૨) [જુઓ ઊગવુ] ચોમાસામા થતા નાના છોડોનો સમૂહ, ઉગાવો [ઉગારે પડવુ = બચત થવી, ઉગારા ખાતે જવુ] [ચોમાસાનો ઉગારો
ઉગાવો પુ૦ ઊગવુ તે, ફૂલવુ ફાલવુ તે (૨)
ઉગ્ર વિ૦ [સં] આકરુ, જલદ (૨) ક્રોધી (૩) બિહામણુ (૪) જબરુ ૦ગધા સ્ત્રી૦ એક જાતની ઉગ્ર વાસવાળી વનસ્પતિ (૨) હિગ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦રૂપ વિ૦ ઉગ્ર રૂપવાળુ ૦શાસન વિ૦ કડક આજ્ઞાઓ આપનારુ, કડક અમલવાળુ ૦સેન પુ૦ (સ) કસના પિતાનુ નામ –ગ્રા વિ૦ સ્ત્રી૦ દીપ્તા શ્રુતિનો અવાતર ભેદ (સગીત)
ઉઘડાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊઘડવુ'નુ પ્રેરક
ઉઘરાઈ (–ત) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉઘરાવવુ] મહેસૂલ, કર, સાથ, લેવુ ઇ૦ની વસૂલાત કરવી તે
ઉઘરાણી સ્ત્રી૦ લેણાની વસૂલાત (૨) લેણાની માગણી, તકાદો [–ચડવી = ઉઘરાણી વસૂલ કરવાનું કામ ઘણુ એકઠુ થવુ, તે કામ કરવાનુ બાકી હોવુ] –ણિયો પુ૦ ઉઘરાણી કરનાર ૦પા(–પુ) ઘરાણી સ્ત્રી૦ [દ્વિત્વ] ઉઘરાણીનુ કામકાજ –ણુ ન૦ લખણી, ફાળો, ફડ –ત સ્ત્રી૦ ઉઘરાઈ –તદાર વિ૦ ઉઘરાતનુ કામ કરનાર –વવુ સ૦ક્રિ૦ [સં उद्ग्रह्, પ્રા उग्गाहिय = હાથમા લીધેલુ] જુદે જુદે ઠેકાણેથી મેળવી એકઠુ કરવુ
ઉઘલાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊઘલવુ'નું પ્રેરક [વરઘોડો
ઉઘલાવો પુ૦ આનદનો ઉછાળો – ઊભરો (૨)
ઉઘાડ પુ૦ [સં उद्घाट, પ્રા उग्घाट] આકાશ વાદળા વિનાનું થઈ તડકો નીકળે તે (૨) [લા] ઉદય, લાભ [–નીકળવો = (વાદળા ઇ૦નું ઢાંકણ ખસીને) તડકો પડવો] ૦પગુ વિ૦ જોડા વિનાનુ ૦બારુ વિ૦ ચોરને ફાવે એવુ, ઉઘાડુ (૨) ન૦ નાઠાબારી, નાસી છૂટવાનો રસ્તો ૦વાસ સ્ત્રી૦ ઉઘાડવુ અને બધ કરવુ તે ૦વુ સ૦ક્રિ૦ [સં. उद्घाट्, પ્રા उग्घाड] ઊઘડે એમ કરવુ, ઉઘાડુ કરવુ ખોલવુ (જુઓ ઉઘાડુ) –ડાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઉઘાડવું'નુ પ્રેરક –ડાવુ અ૦ક્રિ૦ 'ઉઘાડવુ'નું કર્મણિ
ઉઘાડુ વિ૦ [પ્રા उग्घाड, જુઓ ઉઘાડવુ] ખુલ્લુ, નહિ ઢાંકેલુ, નહિ વાસેલુ, નહિ બિડાયેલુ (૨) નહિ ઓઢેલુ પહેરેલુ કે શણગારેલુ – (ઓછુ કે પૂરુ) નાગુ (૩) ચોખ્ખુ, સ્પષ્ટ, સરળ, સૌને સમજાય તેવુ (૪) પ્રગટ, છચોક, જાહેર, સૌની નજર સામે પડેલુ, ખાનગી નહિ તેવુ (૫) [લા] નિર્લજ્જ, નાગુ (જેમ કે ઉઘાડી ગાળ) (૬) અરક્ષિત [ઉઘાડા હાથમાં આપવા = છાનુ માનુ કે ઉઘાડુ કાંઈ આપવુ (પિરસણ ઇ૦) (૨) મનની બધી વાત કહેવી –કરવુ, પાડવુ = ખુલ્લુ જાહેર કરવું (૨) જાહેરમાં બદનામ થાય કે સૌ જાણે ને વગોવે તેમ કરવુ, ફજેત કરવુ –કહેવુ = ખુલ્લુ, શરમ રાખ્યા વિના, સ્પષ્ટ કહેવુ –થવું, પડવું = છતુ થવુ, બહાર આવવુ, જણાવુ (૨) ફજેત થવુ, વગોવાવુ –બોલવુ = સાફ સાફ, હોય તેવુ કહેવુ (૨) બેફામ–ફાટ્યુ બોલવુ ઉઘાડે ચોક, ઉઘાડે છોગે, ઉઘાડે બારણે અ૦ છચોક, ખુલ્લી રીતે, જાહેરમા ઉઘાડે બરડે = પોતા ઉપર ઝીલવાની તૈયારીથી, એકલે હાથે, મદદ વિના ઉઘાડે માથે = શરમ કે ડર વગર (સારા નરસા બેઉ ભાવમા) (જેમ કે, ઉઘાડુ માથુ કરીને બેસવુ =

શરમ વિના (અજાણ્યાને ત્યાં) જમવા બેસવું) ઉઘાડો હિસાબ=ખુલ્લો, ચોખ્ખો, કશી ઘાલ મેલ વગરનો હિસાબ,સૌ જોઈ કે સમજી શકે તેવો સ્પષ્ટ હિસાબ]

ઉઘાડું પુગાડું વિ૰ ['ઉઘાડું'નું દ્વિત્વ] સાવ ઉઘાડું – નાગું, નાગું પૂગું

ઉચકામણ નં૰,–ણી સ્ત્રી૰ ઊચકવાનું મહેનતાણું

ઉચકાવવું સ૰ ક્રિ૰ 'ઊચકવું'નું પ્રેરક

ઉચણાવવું સ૰ક્રિ૰ 'ઊચણવું'નું પ્રેરક

ઉચરાવ વિ૰ [સં उच्च]ઊંચા પ્રકારનું,શ્રેષ્ઠ,શુદ્ધ

ઉચરાવવું સ૰ક્રિ૰ 'ઊચરવું'નું પ્રેરક

ઉચલબાંગડી સ્ત્રી૰ ટાગાટોળી [પ્રેરક

ઉચલા(–ળા)વવું સ૰ ક્રિ૰ 'ઊચલ(–ળ)વું'નું

ઉચાક(–ગ)ર વિ૰ બરતરફ

ઉચાટ પું૰ [दे उच्चाड=દિલગીર થવું ? म, हिं] ચિંતા,ફિકર (૨)અધીરાઈ[–માં પડવું= ઉચાટ,ચિંતા કે અધીરાઈ થવી]–ટિયું વિ૰ ઉચાટ કર્યા કરતું

ઉચાપત સ્ત્રી૰ [हिं , म =ઉધાર] ખોટી રીતે ઉપાડી–ઉઠાવી જવું તે, ઓળવવું તે

ઉચારવું સ૰ક્રિ૰ જુઓ ઉચ્ચારવું ઉચારાવું અ૰ક્રિ૰ (કર્મણિ), –વવું સ૰ક્રિ૰ (પ્રેરક)

ઉચાળવું સ૰ક્રિ૰[સં उत्+चाल् ,प्रा॰उच्चाल ?] ઊચલવું, તજવું, ખાલી કરવું ઉચાળાવું અ૰ક્રિ૰ (કર્મણિ), –વવું સ૰ ક્રિ૰ (પ્રેરક)

ઉચાળો પું૰ ઘરવાખરો [ઉચાળા ભરવા= ઘરબાર ખાલી કરીને નીકળી જવું કે ભાગવું (૨) જતા રહેવું, (નોકરીમાથી કે પદથી) ચલતી પકડવી.]

ઉચિત વિ૰[સં.] યોગ્ય, ઘટિત

ઉચે(–ખે)ડવું સ૰ક્રિ૰ [સં उच्चाटन, प्रा. उच्चाडन?] ઉતેડવું,ઉખાડવું,(છાલ)ઉતારવી ઉચે(–ખે)ડાવું અ૰ક્રિ૰ (કર્મણિ), –વવું સ૰ક્રિ૰ (પ્રેરક)

ઉચેલ પું૰ પાલવ (૨) કડીનો છેડો

ઉચેલવું સ૰ક્રિ૰ + જુઓ ઉલેચવું

ઉચ્ચ વિ૰[સં] જુઓ ઊંચું (૨) પું૰ ગ્રહના માર્ગનું ઊંચામાં ઊંચું બિંદુ ૦ક વિ૰ ઊઘડું, ઊચક ૦ગામિતા વિ૰ ઉચ્ચગામી હોવું તે ૦ગામી વિ૰ ઉન્નતિ તરફ જનારુ ૦ગ્રાહ પું૰ ઊંચો આદર્શ ૦ગ્રાહિણી વિ૰ સ્ત્રી૰ ઊંચા આદર્શવાળી ૦ગ્રાહી વિ૰ ઉચ્ચગ્રાહવાળું. ૦તમ વિ૰ સૌથી ઉચ્ચ, ઊંચામાં ઊંચું. ૦તર વિ૰ વધારે ઉચ્ચ ૦તા સ્ત્રી૰ ૦ત્વ નં૰ ૦વર્ણ પું૰ ઊંચી વર્ણ–નાત ૦વર્ણી, ૦વર્ણું વિ૰ ઊંચી વર્ણનું ૦વિહારિતા સ્ત્રી૰ ઉચ્ચ વિહાર કરવો તે,ઉચ્ચગામિતા

ઉચ્ચરવું સ૰ ક્રિ૰ [સં उच्चर्] આચરવું, બોલવું (૨) ઉચ્ચારવું, ઉચ્ચારણ કરવું

ઉચ્ચરિત વિ૰ [સં] ઉચ્ચારેલું

ઉચ્ચાટન નં૰ [સં] એક અભિચાર, (મંત્ર-તંત્રથી) ઉચાટ કરાવવો તે [ઉન્નત અભિલાષ

ઉચ્ચાભિલાષ પું૰,–ષા સ્ત્રી૰ [સં] ઉચ્ચ–

ઉચ્ચાર પું૰ [સં] મોમાંથી બોલ કાઢવો તે કે તેમ કરવાની ઢબ [–કાઢવો=ઉચ્ચારવું. –નીકળવો=ઉચ્ચાર થવો, ઉચ્ચાગવું] ૦ણ નં૰ ઉચ્ચાર (૨) કથન ૦વું સ૰ ક્રિ૰ [સં. उच्चार्]ઉચ્ચારણ કરવું (૨) બોલવું ૦શાસ્ત્ર નં૰ ઉચ્ચારનું શાસ્ત્ર

ઉચ્ચાલન નં૰ [સં] ઊંચું કરવું તે (૨) વજન ઊંચું કરવાની એક યોજના, 'લીવર' (૩) કંપ, ધ્રુજારો

ઉચ્ચાવચ વિ૰ [સં] ઊંચુંનીચું, અણસરખું (૨) નાનું મોટું (૩) જુદી જુદી જાતનું

ઉચ્ચીકરણ નં૰ [સં.] ઊંચું કરવું તે

ઉચ્ચોચ્ચ વિ૰ [સં] ઉચ્ચતમ

ઉચ્ચૈઃશ્રવા પું૰ [સં] (સં) ઇંદ્રનો ઘોડો (ચૌદ રત્નોમાનું એક) [લૂગડું, ઓઢણું

ઉચ્છણ નં૰ [दे अवअच्छ] (ક) ઓઢવાનું

ઉચ્છવ પું૰ [प्रा]+ઓચ્છવ, જુઓ ઉત્સવ

ઉચ્છ(–છં)ગ પું૰ [प्रा] જુઓ ઉત્સંગ, ખોળો –ગી વિ૰ ઉચ્છંગને લગતું

ઉચ્છિન્ન વિ૰[સં] તોડી નાખેલું, નિર્મૂળ કરેલું

ઉચ્છિષ્ટ વિ૰ [સં] એઠું, બોટેલું (૨) ખાતાં વધેલું (૩) નં૰ છાડણ

ઉચ્છ્રિત વિ૰ [સં] ઊંચું કરેલું –ચડેલું (૨) ઉચ્ચ (૩) આબાદાન (૪) મગરૂર [સ્ત્રી૰

ઉચ્છૃંખલ(–ળ) વિ૰[સં.]ઉછાંછળું; ઉદ્ધત ૦તા

ઉચ્છેદ પુ૦ [સં] જડમૂળથી ઉખાડી નાખવુ તે, સમૂળો નાશ ૦ક વિ૦ ઉચ્છેદ કરનાર ૦ન ઉચ્છેદ કરવો–થવો તે ૦વુ સ૦ ક્રિ૦ [સં उच्छिद्] ઉછેદવુ, ઉચ્છેદ કરવો. –દિયુ વિ૦ વંશ કે વારસ વિનાનુ (૨) ઉચ્છેદક (૩) ન૦ નિર્વંશની મિલકત [જવુ તે

ઉચ્છોષણ ન૦ [સં] શોષણ, સુકાવુ–એ ચાઈ

ઉચ્છ્રાય પુ૦ [સં] ઊંચુ જવુ (ગ્રહ ઇત્યાદિનુ) (૨) ઊભુ કરવુ–બાંધવુ તે (૩) ઊંચાઈ, ઉચ્ચતા (૪) મગરૂરી (૫) [ગ] ત્રિકોણની ઊંચી બાજુ

ઉચ્છ્વસન ન૦ [સં] શ્વાસ બહાર મૂકવો તે (૨) વરાળ બહાર કાઢવી તે (૩) ઊંડો શ્વાસ લેવો તે, હાંફવુ તે [લેવો

ઉચ્છ્વસવુ સ૦ક્રિ૦ [સં उच्छ्वस्] ઉચ્છ્વાસ

ઉચ્છ્વસિત વિ૦[સં] શ્વાસ લેતુ–મૂકતુ, હાંફતુ (૨) વરાળ બહાર કાઢતુ (૩) ઊપડેલુ, પૂર્ણ ખીલેલુ

ઉચ્છ્વાસ પુ૦ [સં] શ્વાસ લેવો મૂકવો તે (૨) આશા (૩) પ્રકરણ, કાંડ (૪) જાળિયુ

ઉછરંગ પુ૦ [પ્રા उच्छल પરથી ?] આનંદ, આનંદનો ઉછાળો –ગી વિ૦ આનંદી, ઉમંગી, હર્ષઘેલુ

ઉછરાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊછરવુ'નુ પ્રેરક રૂપ

ઉછળામણી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઊછળવુ] હરીફાઈ (૨) લિલામ, હરાજી

ઉછળાટ પુ૦ ઊછળવુ તે, ઉછાળો

ઉછળાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊછળવું'નુ પ્રેરક

ઉછ ક(–ખ)ળ(–ળિત) વિ૦ [પ્રા उच्छलल]+ જુઓ ઉચ્છૃંખલ

ઉછંગ પુ૦ [સં उत्संग, પ્રા उच्छंग] જુઓ ઉત્છંગ –ગી વિ૦ ઉત્છંગી

ઉછાનીક ન૦+બાળક પાસું ફેરવતુ થાય ત્યારે કરાતી ઉત્સવક્રિયા

ઉછામણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઉછળામણી

ઉછાહ પુ૦[સં उत्साह, પ્રા उच्छाह]+ઉત્સાહ, ઉમંગ, હર્ષ

ઉછાળ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉછાળવુ] ઉછાળો ૦ણી સ્ત્રી૦ ઉછાળવુ તે (૨) જુઓ ઉછળામણી ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [સં उच्छाल्] ઊંચે ફેંકવું (૨) ઉપરતળે કરવુ (જેમ કે શાક ઇ૦) (૩) (ગમે તેમ) ખરચવુ, વાપરવુ –ળાબંધ અ૦ઉછાળા-ભેર, ઉછાળા સાથે. –ળાવુ અ૦ક્રિ૦, –ળાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઉછાળવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક –ળિયુ વિ૦ગમે તેમ ખરચીને બગાડ કરનારુ, (૨) ન૦ બગાડ. ગેરઉપયોગ [ઉછાળિયા કરવા=વેડફી નાંખવુ, બરબાદ કરવુ] –ળો પુ૦ કૂદકો, ઠલંગ (૨) એકાએક વધારો (૩) આવેશ (૪) હુમલો (૫) ઊબકો, બકારી [–મારવો = જોરથી ઊછળવુ –આવવો = એકાએક ઊછળવુ, ઊંચે જવુ]

ઉછાછળુ વિ૦[દે उच्छुच्छु? કે સં उच्छृंखल?] અવિચારી, ઉદ્ધત, તોફાની (૨) લાજ વિનાનું –ળાવેડા પુ૦ બ૦ વ૦ ઉછાંછળુ વર્તન–રીતભાત

ઉછીતું(–નુ) વિ૦ થોડા દિવસ પછી પાછુ આપવાની શરતે આપેલુ–લીધેલુ (વ્યાજ ઇત્યાદિ આપ્યા લીધા વિના)[–આપવુ=(વગર વ્યાજે) રકમ આપવી (૨) (પાછી વાળવાની શરતે) જણસ ભાવ કે ચીજ આપવી –કરવુ=ઉછીનુ લેવુ;દેવુ કરવુ –લેવુ=(પાછુ આપવાની શરતે) મેળવવુ] [કાઢવુ

ઉછેદવુ સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉચ્છેદવુ, જડમૂળથી

ઉછેદિયુ વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ઉચ્છેદિયુ

ઉછેર પુ૦, સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉછેરવુ] ઉછેરવુ તે (૨)તાલીમ,કેળવણી ૦કાળ પુ૦ઉછેરનો સમય

ઉછેરવુ સ૦ ક્રિ૦ [સં उत्+श्री, પ્રા उच्छेर] પાળીપોષી મોટુ કરવુ (ઝાડ, પશુ, બાળક વગેરે) (૨) સંસ્કારવાળુ કરવુ, કેળવવુ, તાલીમ આપવી ઉછેરાવવુ સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક), ઉછેરાવુ અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉજડાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊજડાવુ'નુ પ્રેરક

ઉજમ(–વ)ણી સ્ત્રી૦ [સં उद्यापन, પ્રા उज्जम(–व)ण,उज्जावण] જુઓ ઉજવણી [ઉદ્યાપન

ઉજમ(–વ)ણુ ન૦ [જુઓ 'ઉજમણી'] વ્રતનું

ઉજમાવવુ સ૦ ક્રિ૦ 'ઊજમાવુ'નું પ્રેરક

ઉજમાળું વિ૦ [જુઓ ઊજમ] ઊજમવાળુ, ઉમંગી (૨) ઊજળુ, પ્રકાશમાન

ઉજર ન૦ [म. उज्र] બહાનું (૨) લાચારી
ઉજરડું ન૦ [જુઓ ઊજળુ, हिं उजरा, म. उजर्णे] ભરભાંખળું; અરુણોદય
ઉજ(-ઝ)રાવવું સ૦ ક્રિ૦ (કા) 'ઊજ(-ઝ)રવું'નું પ્રેરક [(૨) ઉજાણી; જાફત
ઉજવણી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉજમણી] ઊજવવું તે
ઉજવણું ન૦ જુઓ ઉજમણું, વ્રતનું ઉદ્યાપન
ઉજવાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઊજવવું'નું પ્રેરક
ઉજળિયાત વિ૦[જુઓ ઊજળુ] ઉચ્ચ વર્ણનું ૦વર્ગ પું૦ ઉચ્ચવર્ણનો લોકસમૂહ
ઉજાગર વિ૦ [हिं] ઉજ્જ્વળ, ભપકાદાર
ઉજાગરો પું૦ [सं उज्जागर, दे उज्जग्गिर?] જાગરણ, નહિ ઊંઘવું તે (૨) ચિંતા, ફિકર -રું વિ૦+જાગતું
ઉજાડ સ્ત્રી૦[दे उज्जड] ઉજ્જડપણું, પાયમાલી ૦ણ વિ૦ ઉજ્જડ કરનારું (૨)અપશુકનિયું ૦વું સ૦ક્રિ૦[ઉજ્જડ પરથી ? दे उज्जाडिम= ઉજાડેલું] ઉજ્જડ કરવું, નાશ કરવું, વેરાન કે પાયમાલ કરવું -ડાવવું સ૦ ક્રિ૦,-ડાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ઉજાડવું'નું અનુક્રમે પ્રેરક અને કર્મણિ. -ડિયું વિ૦ ઉજાડનારુ, ઉચ્છેદિયું
ઉજાણી સ્ત્રી૦[सं मौद्यानी ? प्रा उज्जाणी=गोष्ठी] વન, મંદિર ઇત્યાદિ સ્થળે ઊજવાતું જમણ, વનભોજન (૨) જાફત, મિજબાની
ઉજાર(-રું) વિ૦ [सं उज्ज्वल, प्रा उज्जल] ઉજાગર, ઊજળુ, સુંદર (૨) ઉમંગી
ઉજાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. उद्या?, दे उज्झमण=दोडी जवुं ते?] + દોડી જવું
ઉજાશ(-સ) પું૦ [हिं, सं उद्भास? प्रा उज्झास?] અજવાળું, પ્રકાશ (૨) ઉજ્જ્વળતા, તેજ -સવું અ૦ ક્રિ૦ ઉજાસ કરવો-પ્રકાશવું -સાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઉજાસવું'નું પ્રેરક -સો પું૦ પ્રકાશ, પ્રકાશનો ઝબકારો
ઉજાળવું સ૦ક્રિ૦ [सं उज्ज्वाल्, प्रा उज्जाल] ઊજળું કરવું (૨) [લા] સારુ કરવું, શોભાવવું ઉજાળાવું અ૦ ક્રિ૦ કર્મણિ, -વવું સ૦ક્રિ૦ પ્રેરક
ઉજિયાર(-રું) વિ૦ જુઓ ઉજાર
ઉજેરવું સ૦ક્રિ૦ (કા) ઉછેરવું ઉજેરાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ) ઉજેરાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)
ઉજેશ(-સ) પું૦ જુઓ ઉજાશ. ૦કાર વિ૦ ઉજેશ-ઉજાસ કરનારું, દેદીપ્યમાન (૨) પું૦ તેજ, ચળકાટ
ઉજ્જડ વિ૦ [दे] ઊજડ, વેરાન
ઉજ્જન ન૦, ઉજ્જય(-યિ)ની સ્ત્રી૦ [सं.] (સ) માળવામાં સિપ્રા નદીના કિનારા ઉપર આવેલું પ્રાચીન હિંદુ રાજનગર
ઉજ્જૃંભણ ન૦ [सं] બગાસું ખાવું તે (૨) વૃદ્ધિ (૩) ઉછાળો, આવેગ, ઉશ્કેરણી
ઉજ્જ્વલ(-ળ) વિ૦[सं.] ઊજળુ; દેદીપ્યમાન. ૦તા સ્ત્રી૦
ઉજ્જ્વલિત વિ૦[सं] ઉજ્જ્વળ કરેલું
ઉજ્જ્વળ વિ૦ જુઓ ઉજ્જ્વલ -ળાછંદ પું૦ એક છંદ ૦તા સ્ત્રી૦
ઉઝરડવું સ૦ ક્રિ૦ [सं उत्सृ?] નખથી કે ધારવાળા હથિયાર કે કશાથી ઘસરડીને ઉખાડવું ઉઝરડાવું અ૦ક્રિ૦કર્મણિ,-વવું સ૦ક્રિ૦પ્રેરક
ઉઝરડો પું૦ ઉઝરડાવાથી થતો કોઈ લિસોટો(૨) શરીર ઉપર નખ, કાંટા વગેરેનો લિસોટો
ઉઝરાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ (કા) ઉજરાવવું
ઉઝેડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉઝરડવું
ઉઝેડો પું૦ જુઓ ઉઝરડો
ઉઝેલો પું૦ સરળતા(૨) મદદ (સુ) [ઝૂંપડું
ઉટ ન૦ [सं] ઘાસ પાંદડું ૦જ ન૦ પર્ણકુટિ,
ઉટકટો પું૦ [सं उत्कटा] એક વનસ્પતિ
ઉટકાઈ સ્ત્રી૦ [ઊટકવું] (વાસણ ઇત્યાદિ) અજવાળવાની રીત (૨) ઊટકવાનું મહેનતાણું -મણ ન૦ (વાસણ) અજવાળવામાં વપરાતી વસ્તુ (૨) ઊટકવાનું મહેનતાણું [પ્રેરક
ઉટકાવવું સ૦ક્રિ૦ ઊટકે એમ કરવું, 'ઊટકવું'નું
ઉટજ ન૦ [सं.] જુઓ 'ઉટ'માં [જુઓ ઉટંગ
ઉટપટ(-ટાં)ગ વિ૦ (૨) ન૦ [हिं ऊटपटाग]
ઉટવાણું ન૦[सं उद्वर्तन, प्रा उव्वट्टण, म उटणें] શરીરે ચોળવાની ખુશબોદાર ચીજોનું મિશ્રણ, ઉટપણું; ઉવટણ
ઉટવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊટવાવું'નું પ્રેરક
ઉટં(-ટાં)ગ વિ૦ ઉટપટંગ, આધાર વગરનું, તરંગી (૨) ન૦ આધાર વગરની વાત, ગપ્પું (૩) તરંગ બુટ્ટો

ઉટગી વિ૦ ઉટગવાળું (૨) ગપ્પી
ઉટાંકવું સ૦ક્રિ૦[હિં ઉટકના=ઉટાંકો-અંદાજ કાઢવો સં ઉત્+ટક=એક માપ ઉપરથી ?] તોળવું, વજન કરવું(કા) ઉટાકાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક), ઉટાકાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ઉટાંકો પુ૦ [ઉટાંકવું] અડસટ્ટો
ઉટાગ વિ૦ જુઓ ઉટગ
ઉટાટિયું ન૦, -યો પુ૦ એક રોગ
ઉટીગણ પુ૦ એક વનસ્પતિ, ઓટીગણ
ઉઠમ(-વ)ણું ન૦ [ઊઠવું] બેસણું (મરણનું)
ઉઠંગવું અ૦ક્રિ૦+જુઓ અઢિંગવું
ઉઠાઉ,૦ગીર વિ૦ [ઉઠાવવું] નજર ચુકાવી પારકી વસ્તુ ઉઠાવનાર – ચોરનાર
ઉઠાડવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊઠવું'નું પ્રેરક, ઊઠે એમ કરવું (૨) જગવવું (૩) ઊભું કરવું [ઉઠાડી લેવું =(નિશાળમાં) ભણતાને ત્યાંથી ખેંચી લેવું, નિશાળ જતું બંધ કરવું ઉઠાડી મેલવું, મૂકવું=કાઢી મૂકવું,સ્થાનેથી હઠાવવું, ઉઠાડી કાઢવું] ઉઠાડાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦'ઉઠાડવું'ના અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક
ઉઠામ(-વ)ણું ન૦ જુઓ ઉઠમણું, બેસણું (મરણનું)
ઉઠાવ પુ૦ ઊઠવું — ઊપસવું તે (૨) ઊંચાઈ (૩) ઉપાડ, ખપત (૪) કલ્પના, ભુટ્ટો (૫) દેખાવ, ભભક ૦ણી સ્ત્રી૦ ઉઠાવવું તે (૨) ઉશ્કેરણી (૩) બળવો ૦દાર વિ૦ સારા ઉઠાવ–દેખાવ-વાળું (૨) અસરકારક ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સં ઉત્+સ્થાપય્, પ્રા ઉટ્ઠાવ] ઊંચકવું, ઉપાડવું (૨) નજર ચુકાવવી, ધીમેથી ઉપાડી જવું–ચોરવું (૩) (ખૂબ) ખાવું (૪) ઉઠાડવું,જગાડવું (૫) ઊભું કરવું, અસ્તિત્વમાં આણવું,તૈયાર કરવું (૬) પાળવું, માનવું, બજાવવું (જેમ કે, હુકમ, ચાકરી, તાબેદારી, આજ્ઞા ઇ૦ સાથે) ૦ડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'ઉઠાવવું'નું પ્રેરક -વાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઉઠાવવું'નું કર્મણિ
ઉઠાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊઠવું'નું ભાવેપ્રયોગનું રૂપ
ઉઠાવો પુ૦ ભુટ્ટો,બનાવટી વાત(૨)ઉપાડ,ખપત
ઉઠાવણું ન૦ જુઓ ઉઠામણું
ઉઠાંતરી સ્ત્રી૦ ચાલ્યા જવું તે [-કરવી, -ભણવી=ચાલ્યા જવું,અગિયારા ગણી જવું]
ઉડગણ પુ૦+જુઓ ઉડુગણ
ઉડતાળીસ વિ૦ જુઓ અડતાળીસ, ૪૮
ઉડદાબેગું વિ૦ ચપળ, ચંચળ (૨) અજંપાવાળું, રઘવાટિયું (૩) મૂર્ખ
ઉડાઉ વિ૦ [ઉડાવવું] ઉડાવનારું, ઉડાવે એવું (૨) અતિ ખર્ચાળ, અવિચારી ખર્ચ કરનાર ૦પણું ન૦
ઉડા(-રા)ડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉડાવવું (૨) (પાંખવાળો જીવ) ઊડી જાય એમ કરવું(જેમ કે માખ ઉડાડવી 'ઉડાવવી' નથી બોલાતું)
ઉડા(-રા)ડાવવું સ૦ક્રિ૦ ઉડા(-રા)ડવું'નું પ્રેરક
ઉડાણ(-ન) વિ૦ [સં ઉડ્ડયન, પ્રા ઉડ્ડાણ] ઊડે એવું, પવનવેગી (૨) ન૦ ઊડવું તે ૦ઘોડો પુ૦ અધ્ધર ઊડે તેવો ઘોડો, પવનપાવડી (૨) પવનવેગી ઘોડો ૦શેહ સ્ત્રી૦ શેતરંજનો એક દાવ [તિ હાસી
ઉડામણી સ્ત્રી૦ [ઉડાવવું] મશ્કરીમાં ઉડાવવું
ઉડાવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'ઉડાવવું'નું પ્રેરક
ઉડાવવું સ૦ક્રિ૦[સં ઉડ્ડાય્, પ્રા ઉડ્ડાવ]ઉડાવવું, ઊડે એમ કરવું ચગાવવું (જેમ કે પતંગ) (૨) વાપરી નાખવું, વેડફી નાખવું, બરબાદ કરવું (૩) (વાત, ગપ ઇ૦) ફેલાવવું (૪) જવાબમાં ચાલાકી કરવી,આડવાતમાં ચડાવવું (૫) મશ્કરી કરવી (૬) રદ–નપાસ કરવું (જેમ કે પરીક્ષામાં) [ઉડાવી દેવું =ગુમ કરી દેવું (૨) વેડફી કાઢવું, ખર્ચી નાખવું (૩) (માથું ઇ૦ અંગ) કાપી નાખવું, ઠાર કરવું ઉડાવી કાઢવું, નાખવું =જુઓ ઉડાવી દેવું (૨) (૩)]
ઉડાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊડવું'નું ભાવેપ્રયોગનું રૂપ, ઊડવાની ક્રિયા થવી
ઉડિયાલા પુ૦ એક છંદ
ઉડુ પુ૦ [સં] તારો (૨) ગ્રહ (૩) નક્ષત્ર. ૦ગણ પુ૦ તારાઓનો સમૂહ, તારાઓ ૦પતિ,રાજ પુ૦ ચંદ્ર
ઉડ્ડયન ન૦ [સં] ઊડવું – ઊંચે ઊડવું તે
ઉડ્ડીન ન૦ [સં] ઉડ્ડયન
ઉઢરણું ન૦ [જુઓ ઉઢાણું] ઊઢણ, ઉઢેણું
ઉઢાણિયું ન૦ [જુઓ ઉઢાણી] ઈંઢોણી

ઉઢા(-ઢે)ણી સ્ત્રી૦ નાનું ગૂંથેલું (તૈયાર બનાવટનું) ઉઢાણું
ઉઢા(-ઢે)ણું ન૦ [दे उडल? सं. उपधान?] માથા ઉપર વજન ઊંચકતી વખતે વચ્ચે મૂકવામાં આવતો લૂગડાં ઇત્યાદિનો વીંટો [-વાળવું=ઉઢાણા માટે કપડાંનો તેવો ઘાટ હાથ વડે વાળીને કરવો -મૂકવું=માથે ભાર લેવા માટે ઉઢેણું માથા ઉપર ગોઠવવું]
ઉણાદિ વિ૦ [સં.] (વ્યા) ઉ, ઉર, ઇર વગેરે (પ્રત્યય) ['ઊણવું'નું પ્રેરક
ઉણાવવું સ૦ ક્રિ૦ ઊણું - ઓછું કરવું,
ઉણાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊણવું'નું કર્મણિ, ઊણું થવું
ઉતડાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઊતડવું'નું પ્રેરક
ઉતપત (ત,) સ્ત્રી૦+જુઓ ઉત્પત્તિ
ઉતરડ સ્ત્રી૦ [दे उत्तिरिविडि] વાસણ ઉપર વાસણ-ખાસ કરીને એક એકથી નાના - એવી ગોઠવણી
ઉતરડવું સ૦ ક્રિ૦ ઉતેડવું, સીવણ ઉકેલવું, ટાંકા તોડી જુદું કરવું (૨) (છાલ-ચામડી ઇત્યાદિ) ઉતારવી ઉતરડાવવું સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક) ઉતરડાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ઉતરડિયું ન૦ ઉતરડવાનું ઓજાર
ઉતરણ સ્ત્રી૦, ન૦ [ઊતરવું] ઢાળ, ઉતાર (૨) ઊતરાય એવું હોવું તે (૩) એવો નદીનો ભાગ -ણી સ્ત્રી૦ ઊતરવું - પાર જવું તે
ઉતરાણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉત્તરાયણ] મકરસંક્રાંતિ (૨) એ દિવસે પળાતો તહેવાર (૩) ન૦ [ઊતરવું] ઉતાર, ઉતરણ
ઉતરાતું(-દું) વિ૦ [સં उत्तर] ઉત્તર તરફનું, ઓતરાતું [મહેનતાણું કે ખર્ચ
ઉતરામણ ન૦,-ણી સ્ત્રી૦ ઉતરાવવું તે કે તેનું
ઉતરાવવું સ૦ ક્રિ૦ ઉતારે એમ કરવું (૨) 'ઊતરવું'નું પ્રેરક (૩) (માથેથી) વજન નીચે ઉતારવામાં મદદ કરવી (બેડું, ટોપલો ઉતરાવવો)
ઉતરેવડ સ્ત્રી૦ જુઓ ઉતરડ
ઉતાપ(-પો) પું૦, ૦ણ ન૦ [સં उत्ताप,०न] તાપ, તડકો; બફારો (૨) ચિંતા, ફિકર (૩) સંતાપ, પીડા
ઉતાર પું૦ [ઉતારવું] ઊતરાય એવું હોવું તે કે તેવું (નદી ઇ૦ નું) સ્થાન; ઉતરણ (૨) પાણી ઊતરી જવું તે, ઓટ (૩) (ડંખ, ઝેર, ખરાબ અસર, કડક દવા વગેરેને) ઉતારવાનો - દૂર કરવાનો ઉપાય (૪) ભૂતપ્રેતની અસર કાઢવા માટે માથેથી ઉતારેલું હોય તે (૫) [લા] તદ્દન નકામું અથવા ભૂંડામાં ભૂંડું માણસ કે તેવાનું જૂથ. ('..નો ઉતાર' એવો પ્રયોગ થાય છે ઉદા૦ આખા ગામનો ઉતાર ત્યાં ભેગો થયો છે.) [-મૂકવો=ભૂત કાઢવા ઉતારેલો ઉતાર ચકલામાં મૂકવો, ભૂત ઉતારવાને એમ કરવું] ૦ણ ન૦ ઉતારવું તે (૨) એની મજૂરી ૦ણી સ્ત્રી૦ ઉતારવું તે, ઉતારવાની રીત
ઉતારત સ્ત્રી૦ ઉદાહરણરૂપ, અંગત નહિ એવું, સાધારણ (વાત)
ઉતારવું સ૦ક્રિ૦[સં अवतार, प्रा उत्तार] ઊતરે એમ કરવું (જુઓ 'ઊતરવું'), ઊતરવું'નું પ્રેરક (૨) ઉપરથી નીચે મૂકવું (૩) ઘાટ કાઢવો (જેમ કે, ભમરડો સંઘાડા પર ઉતારવો, કુંભાર ઘાટ ઉતારે) (૪) ધાર કાઢવી (૫) લખવું; નકલ કરવી (૬) ઝેરની અસરથી મુક્ત કરવું (૭) પાર લઈ જવું (૮) નજરગાટ કાઢવા માથે ફેરવવું [ઉતારાવવું સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક) ઉતારાવું (કર્મણિ)] [ઉતારી પાડવું=બોલવું તોડી પાડવું, વાત કાપી નાખવી (૨) હલકી કે નીચેની ગણનામાં આણી મૂકવું, માનભંગ કરવું]
ઉતારુ પું૦ ઉતારવું [हिं, म.] પ્રવાસી, મુસાફર (૨) ઉતારો કરનાર (વીશી ધર્મશાળાના ઉતારુઓ)
ઉતારો પું૦ ઊતરવાનો મુકામ [दे उत्तार] (૨) કશામાંથી ઉતારેલું - લીધેલું લખાણ, અવતરણ, ટાંચણ, નકલ
ઉતાલ સ્ત્રી૦ (કા) ઘોડીની એક જાત
ઉતાવળ સ્ત્રી૦[दे उत्तावल] ત્વરા, તાકીદ, ઝડપ -ળિયું વિ૦ ઉતાવળ કરનારું - કરાવનારું (૨) ઉતાવળું, અધીરું -ળી સ્ત્રી૦ (ઝટ થતી) એક જાતની જુવાર કે ડાંગર -ળું વિ૦ ઉતાવળવાળું, વેગી, ઝડપી (૨) અધીરું
ઉતાવું અ૦ ક્રિ૦ ઊતવું'નું ભાવે
ઉતેડવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઉતરડવું ઉતેડાવવું સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક) ઉતેડાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉતોલની સ્ત્રી૦[સં उद्+तोल्]ઉચ્ચાલન (યંત્ર)
ઉત્ક વિ૦ [સં] આતુર
ઉત્કટ વિ૦ [સં] તીવ્ર, જલદ, પ્રબળ (૨) મસ્ત (૩)વિષમ(૪)મુશ્કેલ **૦તા** સ્ત્રી૦,**૦પણું** ન૦
ઉત્કર્ષ પુ૦ [સં] ઉપર ખેંચાવું તે, ઉન્નતિ (૨) અભિવૃદ્ધિ, આબાદાની (૩) વૃદ્ધિ, અધિકતા **૦ક** વિ૦ ઉત્કર્ષ કરનારું **૦વાચક** વિ૦ ઉત્કર્ષ બતાવનારું
ઉત્કલ પુ૦ [સં] (સં) એ નામનો એક દેશ (હાલનું ઓરિસ્સા). **–લી** સ્ત્રી૦ઉત્કલની ભાષા
ઉત્કલન ન૦ [સં उत्+कलन પરથી રચના] ઊકળવું તે **૦બિન્દુ** ન૦, **–નાંક** પુ૦ જ્યાં સુધી ગરમી પહોંચવાથી પદાર્થ ઊકળવા માંડે એ સીમા કે તેના માપનો અંક
ઉત્કલિકા સ્ત્રી૦[સં] ચિંતા (૨)ઉત્કંઠા(૩)હેલા, વિલાસની ચેષ્ટા (૪) કળી (૫) તરંગ, મોજું
ઉત્કંઠ વિ૦ [સં] કંઠ ઊંચો કરેલો હોય એવું (૨) અતિ ઉત્સુક, આતુર **૦ભાવ** પુ૦, **–ઠા** સ્ત્રી૦ તીવ્ર ઇચ્છા, આતુરતા (૨) આશા **–ઠિત** વિ૦ ઉત્કંઠ થયેલું, આતુર **–ઠિતા** વિ૦સ્ત્રી૦ (પતિને) મળવાને અત્યંત આતુર એવી **–ઠી** વિ૦ ઉત્કંઠ
ઉત્કંપ પુ૦ [સં] ધ્રુજારી, ક્ષોભ
ઉત્કીર્ણ વિ૦ [સં] આલેખેલું, કોતરેલું
ઉત્કૃષ્ટ વિ૦ [સં] શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ **૦તા** સ્ત્રી૦
ઉત્કેંદ્ર વિ૦ [સં]મધ્યબિંદુથી આઘું (૨) એક કેન્દ્રવાળું નહિ એવું (૩) વિલક્ષણ **૦કોણ** પુ૦ 'એક્સેન્ટ્રિક એંગલ' (ગ)
ઉત્ક્રમ પુ૦ [સં] ઊલટો ક્રમ (૨) ઉલ્લંઘન(૩) ક્રમિક વધારો, ઊંચો ક્રમ **૦જ્યા** સ્ત્રી૦'વર્સ્ડ સાઈન' (ગ) **૦ણ** ન૦ ઊલટું જવું –ઉલ્લંઘન કરવું તે (૨) ક્રમે ક્રમે ઊંચા જવું તે, ખિલવટ
ઉત્ક્રાંત વિ૦ [સં] ઓળંગી ગયેલું (૨)ઉત્ક્રાંતિ પામેલું (ઉત્ક્રાંતિવાદના નિયમાનુસાર) **-તિ** સ્ત્રી૦ વિકાસ, ખિલવણી **–તિવાદ** પુ૦ જાતિવિશેષો ('સ્પીશીસ')એકદમ નવા સર્જાયા નથી પણ અગાઉ પ્રચલિત એવા આકારો પરથી ધીમે ધીમે વિકાસ પામીને બન્યા છે એવો મત
ઉત્ક્ષિપ્ત વિ૦ [સં] ઉત્ક્ષેપ પામેલું
ઉત્ક્ષેપ પુ૦[સં] ઉપર ફેંકવું તે, ઊંચું કરવું તે (૨)ઊપણવું તે(૩)ફેંકી દેવું–અવમાન્ય કરવું તે(૪) મોકલવું–રવાના કરવું તે(૫)ઊલટી **૦ક** વિ૦ ઊંચે ફેંકનાર, ઊંચું કરનારું (૨) પુ૦ વસ્ત્રાદિનો ચોર **૦ણ** ન૦ ઊંચું કરવું–ઊંચે ફેંકવું તે (૨)ઊપણવું તે (૩)ઊપણવાનું સાધન (સૂપડું ઇત્યાદિ) (૪) ઊલટી કરવી તે
ઉત્ખાત વિ૦ [સં] ખોદી કાઢેલું (૨) ઉખાડેલું
ઉત્તપ્ત વિ૦[સં]ઘણું ગરમ થયેલું (૨)ક્રોધાયમાન
ઉત્તમ વિ૦ [સં] સૌથી સારું, શ્રેષ્ઠ **૦ત્વ** ન૦, **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦ **૦પુરુષ** પુ૦ શ્રેષ્ઠ આદમી (૨)પરમેશ્વર (૩) [વ્યા] પહેલો પુરુષ **૦શ્લોક** પુ૦ સુવિખ્યાત, પુણ્યશ્લોક **–મા** વિ૦સ્ત્રી૦ ઉત્તમ(૨)સ્ત્રી૦ ઉત્તમ નાયિકા (કા શા) **–માંગ** ન૦ માથું (૨)મુખ **–માંશ** પુ૦ ઉત્તમ અંશ **–મોત્તમ** વિ૦ઉત્તમમાં ઉત્તમ
ઉત્તમૌજા પુ૦ [સં] (સં) પાંડવ પક્ષનો એક બળવાન યોદ્ધો
ઉત્તર વિ૦ [સં] પાછલું ,બાકીનું (૨) પછીનું (૩) વધતું, વધારે (૪) ડાબું (૫) પુ૦, ન૦ જવાબ, પૂછ્યા કે કહ્યા સામે કહેલું તે, રદિયો (૬) બચાવનું કથન [**–આપવો** = જવાબ આપવો, પૂછ્યા બાબતમાં કહેવું (૨) બચાવમાં કહેવું, રદિયો રજૂ કરવો] (૭) સ્ત્રી૦ ઉત્તરદિશા (૮) પુ૦ ગણિત–શ્રેઢીમાં બે સંખ્યાની,વચમાંનું અંતર (૯) પુ૦ [સં]વિરાટ રાજાનો પુત્ર(૧૦) અ૦ પછી **૦અક્ષાંશ** પુ૦ વિષુવવૃત્તની ઉત્તરનો અક્ષાંશ **૦કથા** સ્ત્રી૦ કથાનો પાછલો અથવા અંતનો ભાગ **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ મરણ પછીની–અંતિમ ક્રિયા **૦કાલ(–ળ)** પુ૦ ઘડપણનો સમય **૦ખંડ** પુ૦ છેલ્લો વિભાગ યા ગ્રંથ (૨) જુઓ ઉત્તરાખંડ **૦ચર** વિ૦ પૂર્વચરની સાથે સાહચર્ય રાખનારું, અનુગામી **૦દિશા** સ્ત્રી૦ દક્ષિણ દિશા સામેની દિશા **૦ધ્રુવ** પુ૦ પૃથ્વીની ધરીનો ઉત્તર તરફનો છેડો (૨) ઉત્તર દિશામાં સ્થિર દેખાતો તારો **૦પક્ષ** પુ૦ બચાવપક્ષ, પ્રતિવાદી (૨) પ્રતિવાદીનો જવાબ (૩)અંધારિયું **૦પથ** પુ૦હિમાલય ઉપર ઊંચે ને ઊંચે જતો ઉત્તરદિશા તરફનો માર્ગ,દેવયાન

(૨) મૃત્યુની તૈયારી તરીકે કરવામા આવતા તપ અને જાત્રાઓ ૦પત્ર ન૦, પું૦પરીક્ષાના પ્રશ્નપત્રના ઉત્તરનો પત્ર ૦પૂજા સ્ત્રી૦ દેવાદિનું વિસર્જન કરતી વેળાની છેલ્લી પૂજા ૦પદ ન૦ (સમાસનુ) છેલ્લુ પદ (૨) [ગ] 'સેકન્ડ ટર્મ ઓફ એ રેશિયો' ૦મંદ્રા સ્ત્રી૦ ષડ્જ ગ્રામની મૂર્ચ્છના (સગીત) ૦મીમાંસા સ્ત્રી૦ મીમાસા દર્શનનો પાછલો ભાગ વેદાત ૦રાગણી સ્ત્રી૦ પાછલી રાત્રે ગાવાનો રાગ ૦લોક પુ૦ સ્વર્ગલોક ૦વાહિની વિ૦સ્ત્રી૦ ઉત્તર ભણી વહેતી (ગગા) ૦વય સ્ત્રી૦ ઉત્તરાવસ્થા ૦વયસ્ક વિ૦ઘરડુ ૦૦વ્યવસ્થા-પત્ર ન૦ વસિયતનામુ ૦શ્રેઢી સ્ત્રી૦ 'જ્યોમેટ્રિકલ પ્રોગ્રેશન' (ગ) ૦શ્રેણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ 'જ્યોમેટ્રિકલ સીરીઝ' ૦સાધન ન૦ પરલોકમા કામ આવે એવુ ધર્મકર્મ કે પુણ્યદાન -રા સ્ત્રી૦ ઉત્તરદિશા (૨) [સ] અભિમન્યુની સ્ત્રી (૩) ઉત્તરાફાલ્ગુની -રાખંડ પું૦ (સ) હિમાલય પાસેનો ઉત્તર હિંદનો પ્રદેશ, ઉત્તરખડ -રાપથ પુ૦ વિંધ્ય પર્વતની ઉપરનો હિંદ -રા ફાલ્ગુની સ્ત્રી૦બારમુ નક્ષત્ર -રાગ્ર પુ૦, ન૦ પૃથ્વીની ધરીનો ઉત્તર તરફનો છેડો -રાધિકાર પુ૦ પાછળથી-ભવિષ્યમા મળનારો અધિકાર, વારસાનો અધિકાર -રાધિકારી વિ૦ ઉત્તરાધિકારવાળું, પછીથી અધિકાર પર આવનારુ -રાર્ધ ન૦ વસ્તુનો પાછલો અધ-ભાગ -રા ભાદ્રપદા સ્ત્રી૦છવ્વીસમુ નક્ષત્ર -રાભિમુખ વિ૦ ઉત્તર તરફ મુખ (બારણુ) હોય એવુ -રાયણ ન૦ સૂર્યનું ઉત્તર તરફના રાશિચક્રમા જવુ તે (૨)ઉતરાણ -રાર્ધ(-ર્દ્ધ) પુ૦ બાકીનો અર્ધો ભાગ -રાયતા સ્ત્રી૦ ષડ્જગ્રામની એક મૂર્ચ્છના -રાવસ્થા સ્ત્રી૦ ઘડપણ -રાશ્રમ પુ૦ વાનપ્રસ્થાશ્રમ (૨) સન્યસ્તાશ્રમ -રાષાઢા સ્ત્રી૦ એકવીસમુ નક્ષત્ર -રાંગ ન૦ વસ્તુનો પાછલો-છેડાનો ભાગ -રોત્તર અ૦ વધારે ને વધારે, દિવસે દિવસે, ક્રમશ

ઉત્તરીય ન૦ [સં] ઉપવસ્ત્ર

ઉત્તરોત્તર અ૦ [સં] જુઓ 'ઉત્તર'મા

ઉત્તંસ પુ૦ [સં] માથે પહેરવાનુ એક આભૂષણ (૨) કાનનુ એક આભૂષણ

ઉત્તાન વિ૦[સં] ચત્તુ (૨) પહોળુ પથરાયેલુ; છીછરું ૦પાદ પુ૦ (સ) ધ્રુવના પિતાનુ નામ

ઉત્તાપ પુ૦ [સં] સતાપ, ચિંતા

ઉત્તીર્ણ વિ૦[સં.] તરી પાર ઊતરેલુ (૨) પાસ થયેલુ (પરીક્ષામા)

ઉત્તુંગ વિ૦ [સં] ઊચુ ૦તા સ્ત્રી૦

ઉત્તેજક વિ૦ [સં] ઉત્તેજન આપે તેવુ (૨) ઉત્સાહ-હોશ પ્રેરે તેવુ (૩) જલદ, ઉદ્દીપક -ન ન૦ ઉત્સાહ આપવો-પુષ્ટિ આપવી તે (૨)[ખરાબ અર્થમાં] ઉશ્કેરણી [-આપવું, દેવુ =ઉત્તેજવુ, ઉશ્કેરવુ -મળવું =ઉત્તેજન દેવાવુ] -ના સ્ત્રી૦ ઉશ્કેરણી, આવેશ -વું સ૦ક્રિ૦ [સ उत्तिज्] ઉત્તેજન આપવુ

ઉત્તેજિત વિ૦[સં.] ઉત્તેજન કે ઉદ્દીપન પામેલું (૨) ઉશ્કેરાયેલું

ઉત્થ વિ૦[સં] (સમાસને અતે)-થી ઊપજતું ઉદા૦ સસ્કારોત્થ

ઉત્થાન ન૦[સ] ઊઠવુ-ઊભા થવુ તે(૨) ઊગવુ તે (૩)ઉદય, જાગૃતિ (૪) ઉત્સાહ, નિરાશા છોડી ફરી ફરી પ્રયત્ન કરવો તે (૫) ટેકો, મદદ -નિક વિ૦ઉત્થાનને લગતુ -નિકા સ્ત્રી૦ અવતરણિકા

ઉત્થાપક વિ૦[સં]ઉથલાવી નાખનારુ, ઉખાડનારુ (૨) ઉશ્કેરનારુ (૩) ઊભુ કરનારું -ન ન૦ ઉત્થાપવુ તે (૨) [મદિરમાં] દેવનુ સૂઈ ને ઊઠવુ તે (૩) [ગ] એકને ઉઠાવી એ જગાએ બીજું મૂકવુ તે,'સબ્સ્ટિટ્યૂશન'. -નમંત્ર પુ૦ 'ધી પ્રિન્સિપલ ઓફ સબ્સ્ટિટ્યૂશન'(ગ) -ના સ્ત્રી૦ ઉત્થાપવુ તે -વુ સ૦ક્રિ૦[સં उत्थाप्] સ્થાપ્યુ ન સ્થાપ્યુ કરવુ, ઉખાડી નાખવુ (૨) ઉથાપવુ,ન માનવુ(૩)ઉઠાડવુ,જાગ્રત કરવુ

ઉત્પત (ત,) સ્ત્રી૦+ઉત્પત્તિ, જુઓ ઉતપત

ઉત્પતવું અ૦ક્રિ૦+[સં उत्पत्]કૂદવુ, ઊડવુ; (૨) ઉત્પન્ન થવુ

ઉત્પત્તિ સ્ત્રી૦[સં.] પેદાશ (૨) જન્મ (૩) મૂળ

ઉત્પથ પુ૦ [સં] ખોટો માર્ગ

ઉત્પન્ન વિ૦[સં] જન્મેલું (૨) નીપજેલુ,બનેલુ

(૩) ઊગેલું (૪) ન૦ પેદાશ, નીપજ (૫) કમાઈ (૬) નફો [કમલાક્ષી

ઉત્પલ ન૦ [સં] કમળ -લાક્ષી વિ૦ સ્ત્રી૦

ઉત્પાત પું૦ [સં] કૂદવું તે (૨) તોફાન, ધાંધલ (૩) આપત્તિનું ચિહ્ન (૪) વિનાશકારક આપત્તિ -તિયું, -તી વિ૦ જંપીને ન બેસે એવું (૨) તોફાની, મસ્તીખોર (૩) ઉત્પાત કરે એવું

ઉત્પાદક વિ૦ [સં] ઉત્પન્ન - પેદા કરનારું

ઉત્પાદન ન૦ [સં] ઉત્પન્ન કરવું તે (૨) પેદાશ, ઉત્પત્તિ (૩) ફળ

ઉત્પાદિત વિ૦ [સં] ઉત્પન્ન કરેલું [એવું

ઉત્પાદ્ય વિ૦ [સં] ઉત્પન્ન કરવા યોગ્ય કે કરાય

ઉત્પીડન ન૦ [સં] એકબીજાને દબાવવું તે (૨) પીડા કરવી તે (૩) પીડા (૪) સ્પર્ધા

ઉત્પ્રેક્ષા સ્ત્રી૦ [સં] ધારણા, કલ્પના (૨) [કા શા] એક અલંકાર, જેમાં ઉપમેય અને ઉપમાન કેટલીક બાબતોમાં મળતાં આવતાં હોવાથી વસ્તુત એક જ છે એવી સંભાવના કરવામાં આવે છે -ક્ષિત વિ૦ ઉત્પ્રેક્ષા કરાયેલું

ઉત્પ્લવ પું૦ [સં] કૂદકો

ઉત્પ્લુતિ સ્ત્રી૦ [સં] આરોહ, ઉડ્ડયન

ઉત્ફુલ્લ વિ૦ [સં] ખીલેલું, પૂર્ણ ખીલેલું (૨) વિકસેલું, પહોળું થયેલું

ઉત્સર્ગ પું૦ [સં] તજી દેવું તે, ત્યાગ (૨) સમર્પણ (૩) શરીરમાંથી મળમૂત્રાદિ કાઢવાં તે (૪) [વ્યા] સામાન્ય લાગુ પડતો કાયદો કે નિયમ ('અપવાદ'-થી ઊલટું) ૦કાર્ય ન૦ મળમૂત્ર ત્યાગ કરવાનું કામ ૦તંત્ર ન૦ મળમૂત્રના ત્યાગને માટેનાં અંગોની શરીરની યોજના, તે બધાં અંગોના કામની વ્યવસ્થા -ર્જન ન૦ તજી દેવું તે (૨) ઉપવીત બદલવાની વાર્ષિક ક્રિયા (૩) વેદાધ્યયન મુલતવી રાખતી વખતે કરવાની ક્રિયા (૪) મળમત્રનો ત્યાગ કરવો તે

ઉત્સર્પણ ન૦ [સં] ઊંચે સરવું - જવું તે (૨) ફૂલવું, ઊંચાનીચા થવું (૩) ઉદય

ઉત્સર્પિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] ઉત્સર્પણ કરનારી (૨) સ્ત્રી૦ (જૈન) અવસર્પિણીના જેટલો લાંબો પણ તેથી ઊલટો સમય

ઉત્સવ પું૦ [સં] આનંદનો દિવસ, તહેવાર (૨) આનંદનો મેળાવડો, ઓચ્છવ

ઉત્સંગ પું૦ [સં] ઉછંગ, ખોળો

ઉત્સાર પું૦ [સં] ઉત્કેન્દ્રતા, 'એક્સેન્ટ્રિસિટી' (ગ)

ઉત્સારક વિ૦ [સં] ખસેડનારું, દૂર કરનારું (૨) પું૦ પોલીસ, ચોકીદાર, દ્વારપાળ -ણ ન૦ ખસેડવું - દૂર કરવું તે (૨) મળમૂત્ર, પરસેવો ઇત્યાદિનો ત્યાગ કરવો તે -ણા સ્ત્રી૦ ઉત્સારણ (૨) 'ખસો, ખસો' એવો પોકાર (નાટ્યમાં)

ઉત્સાહ પું૦ [સં] હોંસ, ઉમંગ (૨) આનંદ, હર્ષ (૩) ખંત (૪) [કા શા] વીરરસનો એક સ્થાયી ભાવ - દૃઢતા [-આણવો, લાવવો = ઉત્સાહ પેદા કરવો -આવવો = ઉત્સાહ પેદા થવો -રેડવો = ઉત્સાહ ફેલાવવો, ઉત્સાહ પેદા કરવો] ૦ક વિ૦ ઉત્સાહી, ખંતીલું ૦ભંગ પું૦ ઉત્સાહનો ભંગ (૨) વિ૦ ભગ્નોત્સાહ, નાહિંમત -હિત વિ૦ ઉત્સાહવાળું -હિની વિ૦ સ્ત્રી૦, -હી વિ૦ ઉત્સાહવાળું

ઉત્સુક વિ૦ [સં] આતુર (૨) અધીરું ૦તા સ્ત્રી૦

ઉત્સેક પું૦ [સં] છાંટવું તે (૨) -નો વધારો થવો - ઊભરાવું તે -ચન ન૦ ઊભરાવું તે (૨) ફુવારાની પેઠે ઊંચે ઊડવું તે

ઉત્સેધ પું૦ [સં] ઊંચાઈ (૨) મહત્તા

ઉત્સ્ફુરણ ન૦ [સં] સ્ફુરણ

ઉત્સ્ફોટન ન૦ [સં] સ્ફોટન, સ્પષ્ટીકરણ

ઉથડક વિ૦ બંધબેસતું કે ચોંટતું ન હોય તેવું

ઉથડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊથડવું'નું પ્રેરક

ઉથલાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊથલવું'નું પ્રેરક, ગબડાવી દેવું, ઊંધુંચત્તું કરી દેવું (૨) પદચ્યુત કરવું (૩) ફેરવવું ઉથલાવાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉથાપ પું૦ [ઉથાપવું] ઉથાપવું-ઊલટાવવું તે (૨) સામી થાપ ૦ન ન૦, ૦ના સ્ત્રી૦[સં उत्थापन, -ना] ઉઠાડવું - જાગ્રત કરવું તે (૨) મંદિરમાં દેવનું સૂઈ ઊઠવું તે (૩) ઉથાપવું તે ૦વું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઉત્થાપવું] બદલી કે કાઢી નાખવું, રદ કરવું (૨) ઊલટાવવું (૩) ન માનવું, અનાદર કરવો, સામા થવું [-પાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) -પાવું અ૦ક્રિ (કર્મણિ)]

ઉથામવું સ૦ક્રિ૦ [ઉથાપવું, પ્રા उत्थामिय = ઉથાપેલું] આમથી તેમ ઊંચકવું ને મૂકવું,

ઉપાડાઉપાડ કરવુ (૨) ફીંદવુ, ઊંચુંનીચુ કે આમ તેમ કરી નાખવુ (૩) મિથ્યા મહેનત કરવી (૪) આમ તેમ ખોળવુ, ઉથામીને જોવુ, તપાસવુ ઉથામાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ), –માવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)
ઉથામો પુ૦ [ઉથામવુ] ઉથામવા–ઉપાડવાનો પ્રયાસ (૨) જુઓ ઉધામો [ચૂવો
ઉથેવો પુ૦ [દે થેવ=બિંદુ પરથી?] છાપરાનો
ઉદ ન૦ [સં] પાણી (પદ્ય કે સમાસમાં) ૦ધિ, ૦પાન તેમના ક્રમમા જુઓ
ઉદક ન૦ [સં] પાણી. ૦ક્રિયા સ્ત્રી૦ મૂએલાની પૂજા કરાતી જલના તર્પણની ક્રિયા ૦મેહ પુ૦ એક મૂત્રરોગ
ઉદકાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઊદકવું'નુ પ્રેરક
ઉદકોદર ન૦ [સં] જળોદરનો રોગ
ઉદગ્ર વિ૦ [સં] ઊંચી ટોચવાળુ (૨) ઊંચું (૩) આગળ પડતું, પ્રસિદ્ધ (૪) મોટી ઉંમરનુ
ઉદધિ પુ૦ [સં] સમુદ્ર. ૦કન્યા, ૦તનયા સ્ત્રી૦ સમુદ્રની કન્યા, લક્ષ્મી (ચૌદ રત્નોમાનુ એક) ૦મેખલા(–ળા) સ્ત્રી૦ પૃથ્વી ૦સુતા સ્ત્રી૦ લક્ષ્મી
ઉદબત્તી સ્ત્રી૦ [અ ઊદ+वत्ती] અગરબત્તી, ઊદબત્તી
ઉદપાન ન૦ [સં] જળાશય(૨)હવાડો કે પરબ
ઉદબુદો પુ૦+જુઓ બુદ્બુદ, પરપોટો
ઉદ(–ધ)માત પુ૦ [મ उदमात વિ૦, हिं उदमाद, सं उन्माद?] તોફાન, મસ્તી, ઉત્પાત –તિયું, –તું વિ૦ ઉદમાત કરનારુ
ઉદય પું૦ [સં] ઊગવુ તે (૨) ઉન્નતિ (૩) પ્રાગટ્ય, ઉદ્ભવ (૪) (જૈન) કર્મોનુ ફળ દેવા તત્પર થવુ તે [–પામવું=ઉદય થવો, ઊગવુ (૨) ચડતી થવી (૩) કર્મે ફળ દેવા તત્પર થવુ] ૦કર્મ ન૦ પ્રારબ્ધકર્મ (જૈન) ૦કાલ(–ળ) પુ૦ (સૂર્યચંદ્રાદિના) ઉદયનો કાળ–સમય (૨) ઉન્નતિનો–ચડતીનો વખત ૦ગિરિ પુ૦ (સં) જેની પૂઠેથી સૂર્યચંદ્રાદિ ઊગે છે એવો કલ્પિત પર્વત, મેરુ ૦ન ન૦ ઉદય (૨) પુ૦ (સં) વત્સરાજ નામથી ઓળખાતો એક ચંદ્રવંશી રાજા (૨) ગુજરાતના કુમારપાલ રાજાનો એ નામનો મંત્રી. –યાચલ(–ળ) પું૦ (સં) ઉદયગિરિ; મેરુ –યાત વિ૦ જેમા સૂર્યોદય આવતો હોય તેવી (તિથિ) –યાધીન વિ૦ (જૈન) ઉદયને અધીન, પ્રારબ્ધવશ –યાસ્ત પુ૦ ઉદય અને અસ્ત (૨) ચડતી-પડતી –યી વિ૦ઉદયવાળુ, ઉદય થતુ કે પામતું
ઉદર ન૦ [સં] પેટ (૨) ગર્ભાશય (૩) બખોલ, પોલાણ (૪) [લા] આજીવિકા (૫) અંદરનો ભાગ. [–ભરવુ=પેટમા ખોરાક પૂરવો, ખાવુ (૨)ગુજારો કે નિર્વાહ કરવો ઉદરે આવવું=પેટે જનમવુ, અવતરવું] ૦ગ્રંથિ સ્ત્રી૦ એક રોગ, ગુલ્મ ૦છેદન ન૦ ઉદરની દીવાલનું છેદન, 'લેપરેટોમી' ૦ત્રાણ ન૦ પેટનુ બખ્તર (૨) કમરપટો ૦ધમનિ(–ની) સ્ત્રી૦ પેટની ધોરી નસ ૦નિર્વાહ પુ૦ આજીવિકા, ગુજરાન ૦પડલ ન૦ છાતી અને પેટની વચ્ચેનો પડદા-રૂપ એક અવયવ, 'ડાયેફ્રેમ' ૦પૂર્તિ(–ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ ઉદરનિર્વાહ, ગુજરાન ૦પૃષ્ઠ ન૦ પેટનો આગળનો ભાગ ૦પોષણ ન૦ આજીવિકા, ગુજરાન ૦ભરણ ન૦ પેટ ભરવુ તે ૦સ્થ વિ૦પેટમાં રહેલુ, પેટમાનુ –રંભરિ વિ૦[સં] પેટ ભરી જાણનારુ, સ્વાર્થી (૨) અકરાતિયુ –રંભરિતા સ્ત્રી૦
ઉદરણી વિ૦સ્ત્રી૦[સં उदरिणी] સગર્ભા, બેજીવી
ઉદરસ સ્ત્રી૦ (ચ) જુઓ ઉધરસ
ઉદરંભરિ, ૦તા [સં] જુઓ 'ઉદર'મા
ઉદ(–ધ)રાયો પુ૦ ચિંતા, ઉચાટ
ઉદર્ક પુ૦[સં] અંત, પરિણામ(૨)બદલો, ભાવિ ફળ (૩) ભવિષ્ય
ઉદ(–દ્)વસ(–સ્ત) વિ૦+જુઓ ઉદ્વસ્ત
ઉદવું અ૦ ક્રિ૦ [સં उदि?]+ ઊગવુ
ઉદંત પુ૦ [સં] સમાચાર, ખબર
ઉદંબર(–રો) પુ૦ [જુઓ ઉદુંબર] ઉમરડો (૨) ઊમરો (ઘરનો) (૩) હીજડો
ઉદાત્ત વિ૦[સં] ઉચ્ચ, ઉન્નત (૨) ઉદાર, સખી દિલનું, દાતાર (૩) ઊંચા સ્વરવાળુ (૪) પુ૦ સ્વરના ત્રણ ભેદોમાંનો પ્રથમ (ઉદાત્ત, અનુદાત્ત અને સ્વરિત) ૦તા સ્ત્રી૦ ૦વર્ગ પુ૦ 'એરિસ્ટોક્રસી'

ઉદાન પુ૦ [સં] પંચ વાયુમાંનો એક, જે ગળા તરફ ઊંચે ચડીને માથામાં જાય છે

ઉદામ વિ૦ + જુઓ ઉદ્દામ

ઉદાર વિ૦ [સં] સખી દિલનું,દાનશીલ,ત્યાગશીલ (૨) ખુલ્લા મનનું, નિખાલસ, સરળ **૦ચરિત** વિ૦ ઉદાર ચરિત્રવાળું **૦ચિત્ત** વિ૦ ઉદાર–નિખાલસ ચિત્તવાળું **૦તા** સ્ત્રી૦ **૦ધી** વિ૦ ઉદાર બુદ્ધિવાળું **૦પણું** ન૦ **૦મતવાદ** પુ૦ સ્થિતિચુસ્ત ન રહેતાં નવા સુધારા માટે મન ખુલ્લું રાખવાનો વાદ, 'લિબરલિઝમ' **૦મતવાદી** વિ૦ (૨) પુ૦ ઉદારમતવાદમાં માનનાર **–રાત્મા** વિ૦ ઉદાર આત્માવાળું, ઉદારચરિત

ઉદાસ્ય ન૦ + ખટાટોપ, ખાલી ભપકો

ઉદાવર્જ, –ર્ત [સં] પુ૦ પેટનો એક રોગ, ગોળો

ઉદાસ વિ૦ [સં] નિરપેક્ષ, તટસ્થ, બેફિકર (૨) વૈરાગી, વિષય તરફ અપ્રીતિવાળું (૩) [દે ઉદ્ભાસ= દુઃખ,સંતાપ?]ગમગીન,ખિન્ન **–સી** વિ૦ ઉદાસ (૩) પુ૦ ઉદાસીપંથનો સાધુ (૩) સ્ત્રી૦ ઉદાસીનતા **–સીન** વિ૦ [સં] ઉદાસ, રસ ન ધરાવનારું, તટસ્થ **–સીનતા** સ્ત્રી૦, **–સીનપણું** ન૦ **–સીપંથ** પુ૦ શીખ ધર્મી સાધુઓનો એક પંથ

ઉદાહરણ ન૦[સં]દાખલો, દૃષ્ટાંત [–આપવું, દેવું,=દાખલો રજૂ કરવો, કહેવો કે ટાંકવો –લેવું=ધડો લેવો, દાખલા પરથી શીખવું, સમજવું (૨) દાખલા તરીકે ધરવું, કહેવું]

ઉદાહૃત વિ૦ [સં] કહેવાયેલું (૨) નામ દઈને બોલાયેલું (૩) દૃષ્ટાંતરૂપે અપાયેલું

ઉદિત વિ૦[સં] ઊગેલું (૨) ખીલેલું (૩) જાગ્રત (૪)ચળકતું,પ્રકાશવંતું(૫)બોલેલું(૬)જન્મેલું

ઉદીક્ષણતાલ પુ૦ [સં] વિલંબિત ત્રિતાલ

ઉદીચી સ્ત્રી૦[સં] ઉત્તરદિશા **૦ન** વિ૦ ઉત્તર તરફનું **–ચ્ય** વિ૦ ઉત્તર દિશામાં આવેલું (૨) પુ૦ (સં) ઉત્તર ગુજરાતમાં સરસ્વતી નદીની ઉત્તરે અને પશ્ચિમે આવેલો પ્રદેશ

ઉદીયમાન વિ૦ [સં] ઊગતું, ઉદિત થતું

ઉદુંબર પુ૦[સં] જુઓ ઉદંબર(૨)બ્રાહ્મણોની એક જાત (૩) એંશી રતીનું એક વજન

ઉદે પુ૦ + જુઓ ઉદય

ઉદેતી વિ૦સ્ત્રી૦ જે તિથિમાં સૂર્યનો ઉદય થતો હોય તેવી, ઉદયાત, ઉદયવાળી (તિથિ)

ઉદેસાલમ ન૦[અ ઉદુલ્મલીવ?]એક ઔષધિ

ઉદો ઉદો શ૦ પ્ર૦ [સં ઉદય ઉદ્ય, મ હિં] ઉદય હો, ઉદય હો, જય હો, જય હો

ઉદ્ [સં] ઉત્સર્ગ સ્થાન, કક્ષા, મંત્ર ઇ૦માં 'ઊંચે કે ઉપર', અથવા અમુકમાંથી 'અલગ' કે 'બહાર', એવો અર્થ બતાવે છે ઉદા૦ ઉદ્ગમ ઉદ્ભવ, ઉદ્ગ્રીવ(૨)'નઠારું કે ખોટું' એવા અર્થમાં નામ પૂર્વે ઉદા૦ ઉન્માર્ગ

ઉદ્ગત વિ૦[સં] ઉપર ગયેલું, ચડેલું (૨) બહાર નીકળેલું (૩) ઊગેલું (૪) ઊંચું **–તિ** સ્ત્રી૦ ઊંચે જવું – ચડવું તે (૨) બહાર નીકળવું – ઊગવું તે

ઉદ્ગમ પુ૦[સં]ઊંચે જવું – ચડવું તે (૨) ઊગવું– બહાર નીકળવું તે, ઉત્પત્તિ (૩) ઉત્પત્તિસ્થાન, ઊગમ (૪) ફણગો, પીલો **૦ન** ન૦ ઉદ્ગમ થવો – ઊંચે જવું તે (૨) બહાર નીકળવું – દેખાય એવું થવું તે

ઉદ્ગાતા પુ૦ [સં] સામવેદની ઋચાઓ ગાનાર બ્રાહ્મણ **–ન** ન૦ સામવેદનું ગાન

ઉદ્ગામી વિ૦[સં]ઊંચે જતું(૨)બહાર નીકળતું

ઉદ્ગાર પુ૦[સં]ઉચ્ચાર,બોલ,શબ્દ [–કાઢવો= ઉચ્ચારવું, બોલવું (ભાવ કે લાગણી સાથે)] **૦ચિહ્ન** ન૦ લાગણીભર્યો ઉદ્ગાર સૂચવતું '!' આવું ચિહ્ન

ઉદ્ગીત વિ૦ [સં] મોટેથી ગાયેલું (૨) પુ૦ સંગીતમાં એક અલંકાર **–તિ** સ્ત્રી૦ મોટેથી ગાવું તે(૨)ઉદ્ગીથ, સામગાન (૩)આર્યા છંદનો એક પ્રકાર **–થ** પુ૦ સામવેદની ઋચાઓ ગાવી તે (૨) સામવેદનો બીજો ભાગ (૩) ઓમ્કાર

ઉદ્ગ્રીવ વિ૦ [સં] ઊંચી ડોકવાળું, ઉત્કંઠ

ઉદ્ઘાટન ન૦[સં] ખોલવું તે,કૂંચીથી ઉઘાડવું તે (૨) સ્પષ્ટ કરવું – સમજાવવું તે (૩) ઉઘાડવાનું સાધન (કૂંચી વગેરે) (૪) રેંટ **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ પહેલપ્રથમ કાંઈ ઉઘાડવાની ક્રિયા – વિધિ **૦સમારંભ** પુ૦ તે વિધિને અંગેનો ઉત્સવ

ઉદ્‌ઘાટિત વિ૦[સં] ઉઘાડેલું, ખોલેલું (૨) સ્પષ્ટ કરેલું (૩) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર
ઉદ્‌ઘૃષ્ટ વિ૦ [સં] નીરસ બૂમ પાડી ગાનાર
ઉદ્‌ઘોષ પું૦ [સં] ઘાંટો, પોકાર (૨) ઢંઢેરો (૩) શોરબકોર, ઘોંઘાટ (૪) લોકોમાં વાત ચાલવી તે ૦ણ ન૦, ૦ણા સ્ત્રી૦ ઉદ્‌ઘોષ થવો – કરવો તે
ઉદ્દંડ વિ૦ [સં] ઉગામેલા દંડવાળું (૨) ભયંકર
ઉદ્દામ વિ૦ [સં] અંકુશ કે બંધન વિનાનું (૨) સ્વચ્છંદી, ઉચ્છૃંખલ (૩) ઉગ્ર, જહાલ ૦પક્ષ પું૦ જહાલ પક્ષ
ઉદ્દાલ પું૦ [સં] રાતા ઘઉં (૨) કોદરા
ઉદ્દાલક પું૦ [સં] (સં) એક ઋષિનું નામ
ઉદ્દાંત વિ૦[સં.] નરમ, ગરીબ (૨) ઉત્સાહવાળું
ઉદ્દિષ્ટ વિ૦ [સં] બતાવેલું (૨) ઉદ્દેશાયેલું, સંબોધાયેલું (૩) ધારેલું, ઇચ્છેલું [કરનારું
ઉદ્દીપક વિ૦ [સં] ઉદ્દીપન કરનારું, ઉત્તેજિત
ઉદ્દીપન ન૦, –ના સ્ત્રી૦ [સં] સળગાવવું – પ્રજ્વલિત કરવું તે (૨) ઉશ્કેરણી (૩) ઉત્તેજના (૪) ઉદ્દીપન વિભાવ ૦વિભાવ પું૦ રસનું ઉદ્દીપન કરનાર વિભાવ (કા શા)
ઉદ્દીપિત વિ૦ [સં.] ઉદ્દીપ્ત કરેલું
ઉદ્દીપ્ત વિ૦ [સં] સળગાવેલું – પ્રજ્વલિત કરેલું (૨) ઉત્તેજિત થયેલું, ઉશ્કેરાયેલું
ઉદ્દેશ પું૦[સં.] હેતુ ધારણા, ઇરાદો (૨) ઉલ્લેખ, નામ દઈ બતાવવું – કહેવું તે (૩) ઉદાહરણ (૪) પ્રશ્ન–વિચાર, તપાસ શોધન (૫) [ન્યા] ચર્ચવા કે સમજાવવાના પક્ષ કે વાદનું સ્વરૂપ–કથન ૦ક વિ૦ ઉદ્દેશ બતાવતું; ઉદાહરણરૂપ (૨) પું૦ ઉદાહરણ (૩) ઉપદેશક (૪) [ગ] પ્રશ્ન ૦ન ન૦ ઉદ્દેશવું તે ૦વાદ પું૦ કુદરતમાં બધું હેતુપૂર્વક રચાયેલું છે એવો મત, 'ટેલિયોલૉજી' ૦વું સ૦ક્રિ૦[સં ઉદ્દિશ્] નામ દઈને – અનુલક્ષીને બોલવું – કહેવું –શ્ય વિ૦ ઉદ્દેશવા – વિચારવા યોગ્ય, લક્ષ્ય (૨) ન૦ (વ્યા) જેને ઉદ્દેશીને કંઈ કહેવાયું હોય તે, કર્તાપક્ષ (૩) હેતુ પ્રયોજન. –શ્યવર્ધક ન૦ ઉદ્દેશ્યના અર્થમાં વધારો કરનાર શબ્દ કે શબ્દસમૂહ (વ્યા)
ઉદ્ધત વિ૦ [સં] ઉચ્છૃંખલ (૨) ઊંચું – ઉન્નત (૩) ભવ્ય ૦પણું ન૦, ૦વેડા પું૦બ૦વ૦ ઉદ્ધત જેવું વર્તન –તાઈ સ્ત્રી૦ ઉદ્ધતપણું –તિ સ્ત્રી૦ ઉદ્‌ગતિ (૨) ઉન્નતિ (૩) ઠોકર
ઉદ્ધરણ ન૦[સં] ઉદ્ધાર – છુટકારો કરવો અથવા થવો તે (૨) મોક્ષ –વું અ૦ક્રિ૦ [સં ઉદ્‌ધૃ] ઊઠવું અથવા ઉપર જવું (૨) મુક્ત થવું, ઉદ્ધાર થવો (૩) સફળ થવું
ઉદ્ધર્તા વિ૦ [સં.] ઉદ્ધારક
ઉદ્ધવ પું૦ [સં] (સં.) કૃષ્ણના કાકા અને ભક્ત
ઉદ્ધાર પું૦[સં] મુક્તિ, મોક્ષ (૨) છુટકારો (૩) સારી સ્થિતિ થવી તે ૦ક વિ૦ ઉદ્ધાર કરનારું ૦ણ ન૦ ઉદ્ધારવું તે ૦ણહાર વિ૦ ઉદ્ધારક ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [સં ઉદ્ધાર્] ઉદ્ધાર કરવો
ઉદ્ધૃત વિ૦ [સં] અવતરણ તરીકે લીધેલું (૨) ઉદ્ધારેલું; ઉગારેલું [ઉજ્જડ
ઉદ્‌ધ્વસ્ત વિ૦ [સં] જડમૂળથી નાશ પામેલું;
ઉદ્‌બુદ્ધ વિ૦ [સં] જાગ્રત, જગાડેલું (૨) ઉદ્દીપ્ત, સતેજ થયેલું (૩) સ્મૃતિમાં તાજું કરેલું
ઉદ્‌બોધ પું૦ [સં] જાગ્રત થવું તે (૨) યાદ આવવું તે. ૦ક વિ૦ ઉદ્‌બોધ કરાવનારું ૦ન ન૦ જુઓ ઉદ્‌બોધ ૦વું સ૦ક્રિ૦[સં ઉદ્‌બોધ્] જગાડવું (૨) યાદ દેવું
ઉદ્‌ભવ પું૦ [સં] જન્મ, ઉત્પત્તિ, પેદાશ (૨) મૂળ (૩) [સં] વિષ્ણુનું એક નામ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [સં ઉદ્‌ભૂ] ઉત્પન્ન થવું, જન્મવું
ઉદ્‌ભાવ પું૦ [સં] ઉત્પન્ન કરવું તે (૨) ઉદારતા ૦ક વિ૦ ઉદ્‌ભવ કરનારું, સર્જક ૦ન ન૦ કલ્પના કરવી તે (૨) ઉત્પાદન (૩) ચિંતન (૪) ઉત્પ્રેક્ષા કરવી તે ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [સં. ઉદ્‌ભાવ્] ઉદ્‌ભવે એમ કરવું, ઉત્પન્ન કરવું. –વિત વિ૦ ઊભું કરેલું, બનાવટી, ઉત્પાદિત (૨) કાલ્પનિક
ઉદ્‌ભિજ્જ ન૦ [સં] વનસ્પતિ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ વનસ્પતિશાસ્ત્ર ૦વેત્તા પું૦ વનસ્પતિવિદ્યાનો જાણકાર
ઉદ્‌ભિદ પું૦ [સં] ઉદ્‌ભિજ્જ (૨) ફુવારો (૩) ઝરો –જ્ઞ વિ૦ ઉત્પન્ન થયેલું, બનેલું (૨) અંકુરરૂપે નીકળેલું (૩) વિકસેલું, ખીલેલું (૪) ભેદીને બહાર આવેલું; દશ્યમાન બનેલું
ઉદ્‌ભૂત વિ૦ [સં] જન્મેલું, ઉત્પન્ન થયેલું (૨) દેખાય એવું થયેલું. –તિ સ્ત્રી૦ [સં] ઉત્પત્તિ, પેદાશ (૨) ઉદય, આબાદાની

ઉદ્‌ભેદ પુ૦ [સં] (ભેદીને) બહાર આવવું તે, ઊગવું તે (૨) વિકસિત થવું તે (૩) દેખાવું તે, આવિષ્કાર ૦ક વિ૦ ઉઠાવદાર, ખીલી નીકળતું
ઉદ્‌ભ્રાંત વિ૦ [સં] ગભરુ, વ્યાકુળ (૨) બીનેલું, છળેલું
ઉદ્‌મસ્ત,-સ્તીખોર વિ૦ [સં उदमन्न, सं उद्+मग्न] તોફાની, અતિ મસ્ત (૨) કામી -સ્તાઈ,-સ્તી સ્ત્રી૦ [તત્પર
ઉદ્યત વિ૦ [સં] ખંતીલું ઉદ્યમી (૨) નિશ્ચયવાળું
ઉદ્યમ પુ૦ [સં] યત્ન, મહેનત (૨) ઉદ્યોગ, ધંધો ૦વંત વિ૦ ઉદ્યમવાળું -મી વિ૦ મહેનતુ, ખંતીલું (૨) વગાદારી
ઉદ્યાન પુ૦ ન૦ [સં] બગીચો, વાડી
ઉદ્યાપન ન૦ [સં] ધર્મકર્મ-વ્રતાદિની સમાપ્તિની વિધિ, તેની ઉજવણી [(૨) તત્પર
ઉદ્યુક્ત વિ૦ [સં] કામમાં પરોવાયેલું, ઉદ્યમી
ઉદ્યોગ પુ૦ [સં] ધંધો, રોજગાર (૨) કામ (૩) મહેનત ૦ધંધો પુ૦ ધંધો-રોજગાર, પ્રવૃત્તિ ૦મંદિર ન૦ ઉદ્યોગશાળા ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ જ્યાં ઉદ્યોગો શીખવાતા હોય તેવી શાળા, કલાભવન -ગી વિ૦ મહેનતુ, ખંતીલું (૨) ધંધાદારી -જક વિ૦ ઉદ્યમ થનાર કે કરનાર
ઉદ્યોત,૦કાર પુ૦ [સં उद्+द्योत] પ્રકાશ તેજ
ઉદ્રિક્ત પુ૦ [સં] અતિશય, અધિક (૨) દેખાય એવું, સ્પષ્ટ [(૨) ચડિયાતાપણું
ઉદ્રેક પુ૦ [સં] વધારો, પુષ્કળતા, અતિશયતા
ઉદ્દડ વિ૦ ઘેટા જેવું મો કરી ગાનાર
ઉદ્વર્તન ન૦ [સં] કૂદકો (૨) ખોટું વર્તન (૩) શરીરે તેલ, લેપ, સુગંધી વગેરે ચોળવું તે
ઉદ્વસ(-સ્ત) વિ૦ + જુઓ ઉદ્ધ્વસ્ત
ઉદ્વાહ પુ૦ [સં] વિવાહ, લગ્ન (૨) ઊંચે લઈ જવું તે (૩) એક જગાએથી બીજે લઈ જવું તે ૦ક ઉદ્વાહન કરનારું ૦ન ન૦ ઉદ્વાહ (૨) વિવાહ-લગ્નની ક્રિયા -હિત વિ૦ પરણેલું (૨) ઊંચું કરેલું (૩) પુ૦ સંગીતમાં એક અલંકાર
ઉદ્વાહની સ્ત્રી૦ [સં] ગાડી
ઉદ્વિગ્ન વિ૦ [સં] વ્યાકુળ, ખિન્ન, દુખી
ઉદ્વેગ પુ૦ [સં] વ્યાકુળતા, ગભરાટ (૨) ચિંતા (૩) દુખ ૦કર, -જક વિ૦ ઉદ્વેગ કરાવનારું
ઉદ્વેલ(-ળ) વિ૦ [સં] હદ બહારનું અતિશય (૨) છલકાતું, બહાર ઊછળી જતું
ઉદ્વેશ વિ૦ [સં] ઉઘાડું પુગાડું, નવગું
ઉધક(-ડ)કવું અ૦ક્રિ૦ (હૃદયનું) ધડકવું, ધડકવું, ધ્રૂજવું (૨) ગભરાવું, ચોંકવું (૩) બી જવું (૪) ધૂણવું (ભૂતના પ્રવેશથી)
ઉધડિયું વિ૦ [જુઓ ઊધડું] ઊધડું નાખેલું-આપેલું (કામ) (૨) ઊધડું કામ કરનાર (૩) [લા] બેપરવાઈથી કરેલું [' ઉદ્‌માત 'માં
ઉધમાત પુ૦, -તિયું, -તી વિ૦ જુઓ
ઉધરકવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉધડકવું
ઉધરસ સ્ત્રી૦ [સં उद्ग्रस ?] ઉધરસ, ઠાંસો કફ, ખાંસી [-આવવી = ખાનાનું ભૂખું થવું -ખાવી = ખાસવું, (કફ કાઢવા કે ગળું સાફ કરવા) ખું અવાજ કરવો -થવી = ઉધરસનું દરદ થવું]
ઉધરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊઘરવું'નું પ્રેરક
ઉધરાવો પુ૦ ઉઘરાવો ઉઘાર
ઉધાન ન૦ [સં उदान? સં उत्थान-न] ઊંચે ચડવું તે (૨) એક રોગ ? (૩) મોટી ભરતી (૪) પશુની કામભોગની ઇચ્છા (૫) ત્રણની સંખ્યાનો વેપારી સંકેત [-ચડવું = મોટી ભરતી આવવી (૨) દમના રોગનો હુમલો થવો] ૦ચક્કર વિ૦ વાયલ ગાંડું ૦પડી સ્ત્રી૦ ઉધાનરોગની પડી-ઔષધી (૨) ત્રણની સંખ્યાનો સંકેત ૦પાયું વિ૦ ત્રણ પાયાનું, અસ્થિર મનનું, ગાંડા જેવું
ઉધામો પુ૦ [સં उद्धावन ?] પ્રયત્ન (૨) વલખું, ધમપછાડો [-કરવા = ખૂબ ધમપછાડા કરવા જબરો પ્રયત્ન કરવો વલખાં મારવાં]
ઉધાયેલું વિ૦ (જુઓ ઊધઈ) ઊધઈથી ખવાયેલું
ઉધાર પુ૦ (સુ) ઉછેર જુઓ ઉધારનું (સુ)
ઉધાર(-રું) વિ૦ [પ્રા उद्धार] પૈસા આપ્યા વિના નામે લખાવીને, દેવા કરી લીધેલું કે આપેલું (૨) ભરપાઈ નહિ થયેલું એવું [-આપવું = રોકડા નાણાં લીધા વિના કિંમત લેવી બાકી રાખી આપવું વેચવું, મીલવું

–કરવું=ઉધાર રાખી ખરીદવું; દેવું કરવું –લેવું=પૈસા આપવા બાકી રાખી ખરીદવું –રાખવું=પૈસા ઉધાર માંડીને આપવું, માલ આપી પૈસા લેવા બાકી રાખવા]૦નોંધ સ્ત્રી૦ વેચેલો માલ નોંધવાનો ચોપડો ૦પાસું ન૦ ચોપડમાં જ્યાં ઉધાર રકમો નોંધાય છે તે પાસું. ૦વહી સ્ત્રી૦ ઉધારનોંધ ૦વું સ૦ક્રિ૦ [प्रा उद्धार=ઉધાર આપવું] નામે લખવું (૨) + ઉદ્ધારવું (૩) (સુ) ઉછેરવું [–રાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક), –રાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)] –રિયું વિ૦ વારંવાર ઉધારે ખરીદ કરનારું –રિયો પું૦ ઉધારે લેનાર આદમી. –રે વિ૦ જુઓ ઉધાર –રો પું૦ ઉધાર હિસાબ (૨) વાયદો (૩) વિલંબ, ઢીલ (૪) સામા ખોટ

ઉધેઈ સ્ત્રી૦ [सं उद्देहिका ? के उद्देही] ઊધઈ, જમીનમાં અંધારામાં રહેતું એક જીવડું

ઉધેડવું સ૦ક્રિ૦ [त उद्धडण हि उधेड़ना] ઉચેડવું (છાલ) ઉતારવી ઉધેડાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) ઉધેડાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉધેરવું સ૦ક્રિ૦ ઘંટીમાંથી લોટ વાળવો–ઝાટવો ઉધેરાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) ઉધેરાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉધોર પું૦ મેદ ૭૬

ઉધ્ધડ વિ૦ [सं उद्धत, प्रा उद्धड] જુઓ ઊધડ ૦જોખી(–ણી) સ્ત્રી૦ ઠેકાણા વગરનું ગમે તેમ ગબડાવવું

ઉનચર પું૦ + અનુચર

ઉનવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊનવાવું'નું પ્રેરક

ઉનાબ ન૦ [अ उन्नाब] એક ફળ (ઔષધિ) ૦દાણા પું૦બ૦વ૦ તેના દાણા

ઉનામણું,–ણિયું (ના') ન૦[જુઓ ઊનું]નાહવાનું પાણી ઊનું મૂકવાનું વાસણ. અઘોળિયું –ણો(–ણિયો) પું૦ અઘોળિયો

ઉનારણ (ના') ન૦ ઉનારવાનું પાણી

ઉનારવું ન૦ એક વનસ્પતિ (૨) (ના')[સુ] અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઊનું] ગરમ પાણીથી (જુવારનો) લોટ બાફવો ઉનારાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ઉનાડવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा उन्न=ખિન્ન પરથી ?] હિજરાવું ઝૂરવું

ઉનાળુ (ના') વિ૦ [જુઓ ઉનાળો] ઉનાળામાં વવાતું-પાકતું (૨) ઉનાળાને લગતું

ઉનાળો (ના') પું૦ [सं उष्णकाल, अप उन्हाल] ફાગણથી જેઠ માસ સુધીનો ગરમીનો સમય [–બેસવો=ઉનાળાની ઋતુ શરૂ થવી]

ઉનેવાળ વિ૦ (૨) પું૦ [ઊના ગામના મૂળ તે પરથી ?] બ્રાહ્મણોની એક જ્ઞાતિ

ઉન્નત વિ૦[सं]ઊંચું (૨)ટટાર(૩)ઉન્નતિવાળું ૦કોણ પું૦'એન્ગલ ઑફ એલિવેશન'(ગ) ૦તા સ્ત્રી૦ –તાંશ પું૦ ઊંચાઈ (ગ, ખ) –તાંશકોણ પું૦ ઉન્નતકોણ –તિ સ્ત્રી૦ ચડતી, આબાદી (૨) મોટાઈ, મહત્તા. –તોદરકોણ પું૦ (ગ) બે કાટખૂણા કરતાં મોટો ખૂણો, 'કૉન્વેક્સ એન્ગલ'

ઉન્નયન ન૦ [सं] સીધું – સરખું કરવું તે (સીમંતોન્નયનમાં કરવામાં આવે છે એમ) (૨) અનુમાન

ઉન્નેય વિ૦ [सं] અનુમાન કરવા યોગ્ય

ઉન્મત્ત વિ૦ [सं] ગાંડું, ભાન વગરનું (૨) છકી, છાકટું (૩) ક્રોધી (૪) અહંકારી, ગર્વિષ્ઠ (૫) ઉદ્ધત ૦તા,–ત્તાઈ સ્ત્રી૦

ઉન્મન વિ૦ [सं] જુઓ ઉન્મત્ત (૨) ન૦ અભાવ અપ્રીતિ (૩) ખેદ –ની સ્ત્રી૦ યોગીના ચિત્તની અંતિમ અવસ્થા –નું વિ૦ અધીરું સક્ષુબ્ધ આતુર (૨) ખિન્ન દિલગીર

ઉન્માદ પું૦ [सं] ઘેલછા ગાંડપણ (૨) તોર; મદ (૩) એક રોગ, સનેપાતનો એક પ્રકાર (૪) તોફાન ૦ક વિ૦ ઉન્માદ કરાવનારું ૦ન પું૦મદનનાં પાંચ બાણો પૈકી એક ૦વાયુ પું૦ ઉન્માદ કરે એવો વાયુ –દી વિ૦ ઉન્માદવાળું

ઉન્માર્ગ પું૦ [सं] ખોટો કે ઊંધો રસ્તો (૨) કુમાર્ગ, અનીતિનો માર્ગ ૦ગામી, –ર્ગી વિ૦ ઉન્માર્ગે જનારું

ઉન્મિતિફલ ન૦ [सं] 'ડિટર્મિનન્ટ (ગ)

ઉન્મીલન ન૦[सं] આંખોનું ઊઘડવું તે, જાગ્રત થવું તે (૨) ખીલવું-વિકસવું તે (૩) મુક્ત થવું (ગ્રહણમાંથી)

ઉન્મીલિત વિ૦ [सं] ઊઘડેલું (૨) વિકસેલું

ઉન્મુખ [सं],–ખું વિ૦ ઊંચા મુખવાળું, ઊંચું

જોતું (૨) આડું જોવું, નારાજ (૩) તત્પર, તૈયાર (૪) આતુર, રાહ જોતું [નિકંદન
ઉન્મૂલન ન૦ [સં] જડમૂળથી કાઢી નાખવું તે
ઉન્મેષ પું૦, ૦ણ ન૦ [સં] પલકારો, આંખની ઉઘાડવાસ (૨) પ્રકટીકરણ, સ્ફુરણ (૩) વિકાસ ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ 'કૉન્સેન્ટ્રિક મેથડ' ૦યોજના સ્ત્રી૦ 'કૉન્સેન્ટ્રિક પ્લૅન'
ઉપ [સં] ઉપસર્ગ 'પાસે, નજીક' એવો અર્થ ('અપ'થી ઊલટો) બતાવે છે ઉદા૦ ઉપગમન (૨) નામની સાથે 'ગૌણ, ઊતરતું' એવા અર્થમાં ઉદા૦ ઉપકથા, ઉપનામ [ભાગ
ઉપ-આનો પું૦ પોણી પાઈ, આનાનો સોળમો
ઉપકથા સ્ત્રી૦ [સં] મુખ્ય કથામાં આવતી નાની કથા આડકથા [સાધનસામગ્રી
ઉપકરણ ન૦ [સં] મદદ કરવી તે (૨)
ઉપકરવું સ૦ ક્રિ૦ [સં ઉપકૃ] ઉપકાર કરવો
ઉપકલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [સં] ગૌણ કળા
ઉપકંઠ વિ૦ [સં] નજીકનું, પડોશનું (૨) પું૦ પડોશ, નજીકનો ભાગ (૩) પરવાડ (૪) ગળાની નજીકનો ભાગ (૫) તળેટી
ઉપકાર પું૦ [સં] ભલું કરવું તે, કલ્યાણ (૨) મદદ, સહાય (૩) પાડ (૪) શણગાર (જેમ કે, હાર તોરણ વગેરેથી કરાતો) [—ચડવો = ઉપકાર કર્યાનો ભાર લાગવો કે હોવો, તેનું ભાન થવું, પાડ ચડવો —માનવો ઉપકાર કર્યા માટે કૃતજ્ઞતા બતાવવી] ૦ક વિ૦ ઉપકાર કરનારું (૨) સહાયક, ઉપયોગમાં આવે તેવું —રી વિ૦ ઉપકાર કરનારું —ર્ય વિ૦ ઉપકારને યોગ્ય
ઉપકારણ ન૦[સં] ગૌણ—ઓછા મહત્ત્વનું કારણ
ઉપકીચક પું૦[સં](સ) કીચકનો ભાઈ અથવા અનુયાયી (૨) કીચકના હાથ નીચેનું લશ્કર
ઉપકૃત વિ૦ [સં] આભારી —તિ સ્ત્રી૦ આભાર, પાડ [ઍન્ગલ'
ઉપકોણ પું૦[સં] આસન્નકોણ, 'ઍડ્જેસન્ટ
ઉપકોશ(-ષ) પું૦ [સં] કળીનું બહારનું ઢાંકણ
ઉપક્રમ પું૦ [સં] આરંભ, શરૂઆત (૨) પાસે–આગળ આવવું તે (૩) યોજના (૪) ખત, ઉદ્યોગ ૦ણિકા સ્ત્રી૦ પ્રસ્તાવના (૨) અનુક્રમણિકા ૦ણીય વિ૦ ઉપક્રમ કરવા જેવું
ઉપક્રોશ પું૦ [સં] નિંદા (૨) ઠપકો
ઉપક્ષય પું૦ [સં] ક્ષીણ થવું તે, ઘટાડો
ઉપક્ષેપ પું૦ [સં] રજૂઆત, ઉલ્લેખ સૂચન (૨) ધમકી (૩) આરંભ
ઉપગતિ સ્ત્રી૦, —મન ન૦ [સં] પાસે જવું–મળવું તે (૨) જ્ઞાન (૩) અંગીકાર, સ્વીકાર
ઉપગા સ્ત્રી૦ [સં] આપેલા વાકની પાસે ને પાસે જતી હોવા છતાં, અમુક નિયત કરેલા અંતર સુધીમાં વાકને પહોંચે નહિ એવી લીટી 'ઍસિમ્પ્ટોટ' [ગ]
ઉપગામ ન૦ નાનું ગામ, ગામડું
ઉપગામી વિ૦ [સં] ઉપગમન કરનારું
ઉપગીતિ સ્ત્રી૦ [સં] એક છંદ
ઉપગુણ પું૦ [સં] મુખ્ય નહિ એવો ગુણ (૨) [ગ] 'કોઇફિશન્ટ'
ઉપગુરુ પું૦ [સં] મદદનીશ ગુરુ – શિક્ષક
ઉપગૂહન ન૦ [સં] આલિંગન
ઉપગ્રહ પું૦ [સં] મુખ્ય ગ્રહની આસપાસ ફરનારો ચંદ્ર જેવો નાનો ગ્રહ (૨) આકાશમાં આવેલા નાના ગ્રહોમાંનો દરેક (ધૂમકેતુ, રાહુ કેતુ ઇત્યાદિ ઉપગ્રહો કહેવાય છે)
ઉપઘાત પું૦ [સં] ઈજા, હાનિ (૨) મારી નાખવું તે (૩) નાશ
ઉપચક્ર ન૦ [સં] મુખ્ય ચક્રને આધારે ફરતું–નાનું ચક્ર (૨) એક પક્ષી
ઉપચય પું૦[સં] સંચય, વધારો ઉમેરો (૨) જથો, ઢગલો (૩) આબાદી, ઉન્નતિ (૪) લગ્નકુંડળીમાંના ૩, ૬, ૧૦ ને ૧૧મા સ્થાનોમાંનું કોઈ પણ એક ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ ઉપચયની શક્તિ [(૩) સેવા
ઉપચરણ ન૦[સં]નજીક આવવું તે (૨) ગૌણ પદ
ઉપચાયક વિ૦ [સં] ઉપચય કરનારું
ઉપચાર પું૦ [સં] સારું કરવા જે ઉપાય–સારવાર, ઓસડ-વેસડ ઇત્યાદિ કરવા તે (૨) શરીરે ચંદન ઇત્યાદિ ચોપડવું તે (૩) પૂજાવિધિ, ક્રિયાકર્મ, સંસ્કાર (૪) સાધન, સામગ્રી (૫) માનપાન, સેવાચાકરી (૬) બીજાને ખુશ કરવા કરેલું મિથ્યા કથન (૭) લક્ષણા દ્વારા અર્થબોધ થવો તે (કા શા) ૦ક

વિ૦ ઉપચાર કરનારું, ચિકિત્સક (૨) પુ૦ સેવક, દાસ -રિકા સ્ત્રી૦ ઉપચારક સ્ત્રી, સેવિકા, દાસી -રી વિ૦ ઉપચારક

ઉપચિત વિ૦ [સં] એકઠું કરેલું, સંચિત (૨) વધેલું, મોટું થયેલું (૩) મજબૂત થયેલું, શક્તિમાં વધેલું

ઉપચિત્ર પુ૦ [સં] એક છંદ

ઉપચીયમાન વિ૦ [સં] એકઠું થતું, ભેગું થતું, વધતું [ઓળો

ઉપચ્છાયા સ્ત્રી૦ [સં] ઓળાનો ઓળો, ઝાંખો

ઉપછટ(-ત) સ્ત્રી૦ સાધનોની છત-પુષ્કળતા

ઉપજન પુ૦ [સં] પરિવાર (૨) [વ્યા.] ઉમેરો

ઉપજાઉ વિ૦ [જુઓ ઊપજવું] ઊપજ કરનારું, ઉત્પાદક (૨) ફળદ્રુપ, રસાળ

ઉપજાતિ પુ૦, સ્ત્રી૦ [સં] એક છંદ

ઉપજાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊપજવું'નું પ્રેરક, પેદા કરવું, જન્મ આપવો (૨) બનાવવું, ઊભું કરવું, કલ્પવું -ડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક)

ઉપજિહ્વા સ્ત્રી૦ [સં] જીભના મૂળ પાસેની નાની જીભ

ઉપજીવ પુ૦ [સં] નાનું જીવડું

ઉપજીવક વિ૦ [સં] કોઈની ઉપર જેની આજીવિકા ચાલતી હોય એવું (૨) પુ૦ આશ્રિત માણસ, દાસ [જીવિકા, ગુજરાન

ઉપજીવન ન૦, ઉપજીવિકા સ્ત્રી૦ [સં.] આ-

ઉપજીવી વિ૦ (૨) પુ૦ [સં.] જુઓ ઉપજીવક

ઉપજ્ઞા સ્ત્રી૦ [સં] સ્વયં પ્રેરણાથી થતું જ્ઞાન

ઉપજ્ઞાન ન૦ [સં] ગૌણ જ્ઞાન, સંસારજ્ઞાન

ઉપઝૂલણા પુ૦ એક છંદ

ઉપટણ(-ણું) ન૦ [જુઓ ઉટવવું] નહાતા પહેલાં શરીરે ચોપડવાનું સુગંધી દ્રવ્ય, પીઠી, ઉવટણ

ઉપટામણી સ્ત્રી૦ વેવાઈની આગળ વાંચવામાં આવતી કન્યાના સગાઓની યાદી (૨) લગ્નનો દસ્તાવેજ, લગ્નખત

ઉપટાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊપટવું'નું પ્રેરક, ઝાંખું કરવું (૨) દિલગીર કરવું [ઉપાડવાનું મહેનતાણું

ઉપડાઈ સ્ત્રી૦, -મણ ન૦, -મણી સ્ત્રી૦

ઉપડાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઉપાડવું', 'ઊપડવું'નું પ્રેરક, ઊપડે-ઉપાડે એમ કરવું; ઉચકાવવું (૨) ઉપાડવામાં મદદ કરવી

ઉપણાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊપણવું'નું પ્રેરક, ઊપણે એમ કરવું (૨) ઊપણવામાં મદદ કરવી

ઉપણિયું ન૦ ઊપણવાનું સાધન-ટોપલો, સૂપડું જે હોય તે

ઉપતટ પુ૦[સં]ભાઠું, ઓછા વપરાશવાળો કિનારો

ઉપતાપ પુ૦ [સં] ઉતાપો, દુઃખ, પીડા

ઉપતંત્રી પુ૦ [સં.] મદદનીશ તંત્રી

ઉપત્યકા સ્ત્રી૦[સં]તળેટીની-નીચાણની જમીન

ઉપદંશ પું૦[સં] કરડવું તે, ડંખ(૨)એક રોગ, ચાંદી [થયેલો હોય તેવું

ઉપદિષ્ટ વિ૦ [સં] ઉપદેશેલું (૨) જેને ઉપદેશ

ઉપદેવ પુ૦, ૦તા પું૦, સ્ત્રી૦[સં]ગૌણ-નાનો દેવ (યક્ષ, ગંધર્વો, અપ્સરા જેવા)

ઉપદેશ પુ૦ [સં] શિક્ષણ (૨) બોધ, શિખામણ, સલાહ (૩) પાસેનો દેશ ૦ક વિ૦ (૨) પુ૦ ઉપદેશ આપનાર ૦કવિતા સ્ત્રી૦ બોધપ્રધાન કવિતા ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સં उपदिश्] ઉપદેશ આપવો-કરવો -શામૃત ન૦ અમૃત જેવો ઉત્તમ ઉપદેશ

ઉપદેષ્ટા પુ૦ [સં.] ઉપદેશક, ગુરુ, આચાર્ય

ઉપદ્રવ પુ૦ [સં] પજવણી (૨) ઈજા, પીડા (૩) ત્રાસ, ઉપાધિ (૪) સંકટ, આપદા ૦કર, ૦કારક વિ૦ ઉપદ્રવ કરનારું -વી વિ૦ ઉપદ્રવકારક

ઉપદ્વીપ પુ૦ [સં] નાનો બેટ [ધાતુ

ઉપધાતુ સ્ત્રી૦[સં] હલકી-ગૌણ ધાતુ(૨) મિશ્ર

ઉપધાન ન૦ [સં] ઓશીકું, તકિયો

ઉપધાન્ય ન૦[સં]ખડધાન, હલકી જાતનું અનાજ

ઉપધારણા સ્ત્રી૦ [સં] ચિત્તને એકાગ્ર કરવાનો એક પ્રકાર

ઉપધ્માનીય પુ૦ [સં] સંસ્કૃત વ્યાકરણ અને વર્ણમાળામાં प અને फ ની પૂર્વે આવતો મહાપ્રાણ વિસર્ગ

ઉપનક્ષત્ર ન૦ [સં.] સત્તાવીસ મુખ્ય નક્ષત્રો સિવાયનું કોઈ પણ ગૌણ નક્ષત્ર (એ કુલ ૭૨૯ કહેવાય છે.)

ઉપનગર ન૦ [સં.] મુખ્ય નગરનું પરું, 'સબબ'

ઉપનય પું૦[સં.] ઉપનયન(૨)ન્યાયના ૫ાંચ અવયવ

વાક્યોમાનુ ચોથુ – જેમા સાધ્યથી (વહ્નિ) વ્યાપેલુ સાધન(ધૂમ)પક્ષ(પર્વત)ઉપર છે એમ બતાવવામા આવે છે ૦ન ન૦જનોઈ દેવુ તે, તેનો સસ્કાર (૨) જનોઈ [મશ્કરી વગેરેનું)
ઉપનામ ન૦ [સં] બીજુ નામ (લાડ, અડક,
ઉપનાયક પુ૦[સં]વાર્તા,નાટકાદિમા મુખ્ય નાયક પછીનુ બીજુ પાત્ર (૨) ઉપપતિ, યાર
ઉપનાયિકા સ્ત્રી૦ [સં] મુખ્ય સ્ત્રીપાત્ર પછીનુ બીજુ પાત્ર
ઉપનાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊપનવુ'નુ પ્રેરક
ઉપનિધિ પુ૦ [સં] થાપણ, આડમા મૂકેલી વસ્તુ
ઉપનિયમ પુ૦ [સં] પેટાનિયમ
ઉપનિવેશ પુ૦[સં] સસ્થાન,વસાહત, 'કૉલોની'
ઉપનિષત્કાર પુ૦ [સં] ઉપનિષદનો કર્તા
ઉપનિષદ સ્ત્રી૦, ન૦ [સં] વેદનો અતગત ગણાતો અને તેના ગૂઢ અર્થોને સ્પષ્ટ કરતો, બ્રહ્મવિદ્યાનુ પ્રતિપાદન કરતો તાત્ત્વિક ગ્રથ (૨) વેદ રહસ્ય (૩) બ્રહ્મજ્ઞાન (૪) રહસ્ય ૦કાર પુ૦ જુઓ 'ઉપનિષત્કાર' [જવાયેલુ
ઉપનીત વિ૦[સં]ઉપનયન પામેલુ (૨) પાસે લઈ
ઉપનેત્ર ન૦ [સં] ચશ્મુ
ઉપન્યાસ પુ૦ [સં] પાસે – જોડાજોડ મૂકવું તે (૨) ઉપનિધિ (૩) લખાણ, સૂચના, દરખાસ્ત (૪) પ્રસ્તાવના, ઉપોદ્ઘાત(૫)ઉલ્લેખ (૬) બ્યાન, આખ્યાન (૭) નવલકથા
ઉપપતિ પુ૦ [સં] યાર (૨) દિયર
ઉપપત્તિ સ્ત્રી૦ [સં] સાબિતીમાં પ્રમાણો અને દાખલા બતાવવા તે (૨) સિદ્ધિ, યુક્તિ (૩) પુરાવો, પ્રમાણ (૪) ઉપાય, ઇલાજ સાધન
ઉપપત્ની સ્ત્રી૦ [સં] મુખ્ય નહિ એવી પત્ની (૨) રખાત
ઉપપદ ન૦ [સં] પૂર્વે બોલાયેલો અથવા આગળ મુકાયેલો શબ્દ (૨) સમાસનો પહેલો શબ્દ (૩) ઉપાધિ, અડક ૦સમાસ પુ૦ ધાતુસાધિત શબ્દ – કૃદતની સાથે થતો નામનો સમાસ ઉદા૦ કુભકાર, ઘરભેદુ
ઉપપન્ન વિ૦ [સં] મેળવેલુ, પ્રાપ્ત કરેલુ (૨) –ની સાથે આવેલુ (૩) યોગ્ય, સુસગત (૪) સાબિત — સિદ્ધ થયેલુ
ઉપપરિણામ ન૦ [સં] ગૌણ પરિણામ
ઉપપથ પુ૦ [ઉપ+પથ] સપ્રદાયનો ફાંટો (૨) નાનો ભાગ, ફેંટો
ઉપપાતક ન૦ [સં] ગૌણ પાપ
ઉપપાદક વિ૦ [સં] ઉત્પન્ન કરનાર ૦તા —ન ન૦ ઉત્પન્ન હોવુ કે કરવું તે
ઉપપુર ન૦ [સં] ઉપનગર, પરુ [પુરાણ
ઉપપુરાણ ન૦[સં] મુખ્ય નહિ એવુ – ગૌણ
ઉપપ્રમુખ પુ૦ [સં] મદદનીશ પ્રમુખ
ઉપપ્રશ્ન પુ૦, ન૦ [સં] પ્રશ્ન પરથી નીકળતો પ્રશ્ન (૨) ગૌણ પ્રશ્ન
ઉપપ્રદાન ન૦ [સં] ભેટ, નજરાણુ (૨) લાચ
ઉપપ્લવ પુ૦ [સં] સકટ, આફત, ઉત્પાત (૨) જુલમ, પીડા (૩) ગ્રહણ કરવુ તે (૪) [સ] રાહુ ૦કારક વિ૦ ઉપપ્લવ કરે એવું –વી વિ૦ ઉપપ્લવવાળુ [આલિંગન
ઉપબર્હણ ન૦ [સં] ઓશીકુ (૨) ભેટવુ તે
ઉપબાહુ પુ૦ [સં] કોણીથી નીચેનો હાથ
ઉપબૃહણ ન૦ [સં] વધારો, વધારવુ તે
ઉપભાષા સ્ત્રી૦ [સં] મુખ્ય ભાષાનો ગૌણ ભેદ, બોલી [માલિક (૩) વારસ
ઉપભોક્તા પુ૦ [સં] ઉપભોગ કરનાર (૨)
ઉપભોગ પુ૦ [સં] ભોગવટો (૨) અનુભવ, લહાવો (૩) માણવુ – મજા લેવી તે ૦વુ ન૦ ક્રિ૦ [ઉપભોગ પરથી] ઉપભોગ કરવો –ગી વિ૦ ઉપભોગ કરનારુ –ગ્ય(–જ્ય) વિ૦ ઉપભોગ કરવા યોગ્ય
ઉપમઠ પુ૦ [સં] મુખ્ય મઠની શાખા
ઉપમર્દ પુ૦ [સં] મર્દન કરવુ તે (૨) નાશ ૦ક વિ૦ ઉપમર્દ કરનાર
ઉપમત્રી પુ૦ [સં] મદદનીશ મત્રી
ઉપમા સ્ત્રી૦[સં]સરખામણી(૨)મળતાપણુ (૩) [કા શા] એક અર્થાલકાર – જેમાં ઉપમેય તથા ઉપમાનભેદ કાયમ રાખીને તેમનો સમાન ધર્મ બતાવવામાં આવે છે [–આપવી = સરખાવવુ (૨)ઉપમાઅલકાર સાધવો –લેવી = દાખલા તરીકે કહેવુ] ૦ન ન૦ જેની સાથે સરખામણી હોય તે (૨) [ન્યા] ચાર પ્રમાણોમાંનું એક – પ્રસિદ્ધ વસ્તુના સાધર્મ્યથી સાધ્ય સિદ્ધ કરવુ તે

ઉપમાતા સ્ત્રી૦ [સં] ધાવ (૨) અપરમા
ઉપમિત વિ૦ [સં] સરખાવેલુ, ઉપમાવાળુ ૦સમાસ પુ૦ પૂર્વપદ ઉપમિત અને ઉત્તરપદ ઉપમાન હોય એવો સમાસ. ઉદા નરસિહ –તિ સ્ત્રી૦ ઉપમા, સરખામણી (૨) [ન્યા] ઉપમા અથવા સાદૃશ્યથી થતુ જ્ઞાન
ઉપમેય ન૦ [સં] જેને ઉપમા આપવામા આવી હોય તે –યોપમા સ્ત્રી૦ જેમા ઉપમેયની ઉપમા ઉપમાન હોય અને ઉપમાનની ઉપમા ઉપમેય હોય એવો અર્થાલકાર(કા.શા)
ઉપયુક્ત વિ૦ [સં] બરોબર, છાજતુ, યોગ્ય, બંધબેસતુ (૨) ઉપયોગી ૦તા સ્ત્રી૦. ૦તાવાદ પુ૦ ઉપયોગી તે જ સારુ એવો મત, જાહેર સેવાનો એકમાત્ર હેતુ, વધારેમા વધારે સંખ્યાનુ વધારેમા વધારે ભલુ કરવુ, એવો મત, 'યુટિલિટેરિયેનિઝમ'
ઉપયોગ પુ૦ [સં] કામ, વાપર, વપરાશ (૨) ખપ, જરૂરિયાત (૩) (જૈન) ધ્યાન, સાવચેતી [–લેવો = ઉપયોગ કરવો, વાપરવુ, ખપ કરવો] ૦વાદ, –ગિતાવાદ પુ૦ જુઓ ઉપયુક્તતાવાદ –ગિતા સ્ત્રી૦ ઉપયોગીપણુ. –ગી વિ૦ ઉપયોગમા આવે તેવુ, ખપતુ, કામનુ; સાર્થક
ઉપર ન૦ + ઉપરાણુ, વહાર
ઉપર અ૦ [સં ઉપરિ] પર, ઊંચે ઉદા૦ 'ઉપર આકાશ ને નીચે ધરતી'; (ક્રિ૦ વિ૦ તરીકે) (૨) સ્થાન કે ક્રમથી જોતા નીચે કે પાછળ નહિ પણ એથી ઊલટુ (નામયોગી અ૦ તરીકે) ઉદા૦ 'વર ઉપર' (૩) –ના કરતા વધારે, ઉપરાંત ઉદા૦ 'સો ઉપર ખર્ચ થશે' (૪) (–ના કરતા) ચઢિયાતુ કે આગળ આવે એમ ઉદા૦ 'વર્ગમા તે ઉપર રહે છે' 'ઘરમા એનો હાથ ઉપર છે.' 'તેનુ સ્થાન ઉપર છે' (૫) અગાઉ પૂર્વે. ઉદા૦ 'વેદો હજારો વર્ષ ઉપર લખાયા 'ઉપર લખ્યા પ્રમાણે' (૬) (કોઈ ભાવની સાથે શ પ્ર મા) –ની પ્રત્યે. ઉદા૦ 'પશુ ઉપર દયા, ક્રોધ, ક્રૂરતા' ઇ૦ 'મારી ઉપર રોફ ન માર, ક્રોધ ન કર' (૭) –ના આધારે, –ને લઈને, –ને કારણે ઉદા૦ 'શા ઉપર આ કૂદાકૂદ છે?' 'બાપના પૈસા ઉપર તાગડધિન્ના ના કરો' 'એના કહ્યા ઉપર આટલુ બધુ લાગી જાય?' (૮) –ની આડથી, –ને આધારે ઉદા૦ 'ઘર કે માલ ઉપર પૈસા ધીરે છે' (૯) કૃ૦ સાથે આવતાં, તે ક્રિયા થયે કે થાય ત્યારે કે ત્યાર પછી કે થાય એટલે ઉદા૦ 'ખબર આવ્યા ઉપર હુ જઈ આવીશ' 'નેતાઓ છૂટ્યા ઉપર કાઈ થાય' 'તેના આવવા ઉપર સભા મુલતવી રાખી'. (૧૦) વિષે, બાબતમા ઉદા૦ 'ગાય ઉપર નિબધ લખો' 'એના વ્યાખ્યાન ઉપર મારે કાઈ કહેવાનું નથી.' (૧૧) –ના કિનારા ઉપર, –ને કિનારે ઉદા૦ 'કાશી ગગા ઉપર છે' 'તે નદી ઉપર ફરવા ગયો' 'તે તળાવ ઉપર બેઠો છે' (૧૩) –ની લગોલગ ઉદા૦ તેઓ મારામારી ઉપર પહોચ્યા. હવે તે પૂરુ થવા ઉપર છે (૧૨) –સપાટી ઉપર (પ્રાય પ્રવાહી સાથે) ઉદા૦ 'મલાઈ ઉપર આવી' 'પડ્યો તેવો તો ઉપર આવ્યો, પછી ડૂબી ગયો.' 'છેવટે તે વાત ઉપર આવી (૧૪) (સાતમી વિભક્તિનો ભાવ બતાવે છે) તે જગાએ, સ્થાને ઉદા૦ 'દુકાન ઉપર કોણ બેસે છે?' 'ઘર ઉપર આવજો'. 'મન ઉપર અસર થઈ' 'કામ ઉપર હોઉં ત્યારે' [–કરવું = આગળ પડતુ – પહેલુ કરવુ, જાહેરાતમા આણવુ, જરા ગાવો (૨) ઉપરાણુ લેવુ –જવુ = જાત-સ્વભાવ કે ખાન દાનનુ પોત પ્રકાશવું. નીચે પ્રમાણે શ પ્ર મા આવે છે 'આબરૂ ઉપર ગયો', 'માબહેન ઉપર ના જા,' 'જાત ઉપર ગયા વગર રહે?' –થઈ ને = ઉપરવટ જઈને, ના કહ્યા છતા, અવગણીને –નીચે કરવું = તળેઉપર કરવુ; સેળભેળ કરવુ, ઉપરનુ નીચે ને નીચેનુ ઉપર કરવુ –નીચે થવું = આતુરતા કે અધીરાઈથી કે ઉત્કટતાથી વર્તવુ; (કાઈ ને કાઈ કરવા) અધીરુ થવુ, ઊચુનીચુ થવું. –બેસવું, –ને ઉપર બેસવું = દેખરેખ રાખવાનુ કામ લેવુ (કોઈ માણસ કે કામની), તેનું ધ્યાન રાખી સભાળવું. –ને ઉપર રાખવું = ઉપર કરવુ, નીચું ન પડવા દેવું

(૨) લાડ લડાવવા, ખૂબ સભાળવુ –પગ મૂકવો=ના માનવુ, અવગણવુ (૨) ફચડવુ –પડવુ=હરીફાઈમા ઊતરવુ, વચ્ચે આવવુ (૨) –ને આશરે જવુ, ઓળરૂપ થવુ (૩) રૂપ ગુણ ઇ૦માં મળતુ આવવુ ઉદા૦ 'એ એના બાપ ઉપર પડ્યો છે' –રહીને=જાત દેખરેખ તળે, જાણી-બૂજીને (–ઊભુ રહીને પણ કહેવાય છે.)] ૦ઉપરથી અ૦ ઊ ઠાણમા ઊતર્યા વિના (૨) માત્ર સપાટી ઉપરથી (૩) સહેજસાજ ૦ઉપરનું વિ૦ ઉપરચોટિયુ ૦ચોટિયુ, –છલુ (–લ્લુ) વિ૦ છીછરુ, ઉપલકિયુ ૦ટપકે અ૦ ઉપર ઉપરથી (૨) ચોપડામાં રીતસર લખ્યા વિના. ૦તળ ન૦ જમીનતળ પર કરેલુ બાધકામ ૦થી અ૦ ઉપલે સ્થાનેથી કે સપાટી પરથી (૨) બહારથી, બાહ્યત ('અ દરથી'થી ઊલટુ') ૦મતું વિ૦ ઉપરવટ કરતા મતવાળુ ૦વટ સ્ત્રી૦ અનધિકાર ઉપરીપણુ દાખવવુ તે (૨) ઉલ્લઘન, અવગણના (૩) વિ૦ વિરુદ્ધ, અવગણતુ (૪) ટપે એવુ, સરસાઈ કરતુ (–જવુ, થવુ=અવગણીને ચાલવુ) ૦વટણો પુ૦ બલનો બત્તો, વાટવાનો પત્થર ૦વાસ (–સો) પુ૦ મેડાનો વાસ ૦વાસિયો પુ૦ ભગી [ઉપર ઓઢવાનુ વસ્ત્ર

ઉપરણી સ્ત્રી૦ [सं प्रावरण, प्रा पाउरण] ઓઢણી, ઉપરણુ ન૦, –ણો પુ૦ [જુઓ 'ઉપરણી'] ખેસ, પિછોડી, અ ગવસ્ત્ર

ઉપરત વિ૦ [सं] વૈરાગી, સ સારમાથી જેનુ ચિત્ત ઊઠી ગયેલુ છે એવુ (૨) અટકી પડેલુ, શાત (૩) નિર્વેદયુક્ત, ક ટાળેલુ –તિ સ્ત્રી૦, –મ પુ૦ ઉપરત થવુ તે, ઉપરામ

ઉપરવટ, ઉપરવટણો જુઓ 'ઉપર'મા

ઉપરવાડ સ્ત્રી૦ [सं उपरि+वाट] ઘર, ફળિયુ કે ગામની નજીકનો ભાગ, પરવાડ (૨) ઘરની વાડ–સીમાત દીવાલની બે બાજુનો ભાગ –ડિયો પુ૦ ઉપરવાડે રહેનારો, આશ્રિત માણસ (૨) પાસેના ગામની ખેતી કરનાર ખેડૂત

ઉપરવાસ અ૦ પવન કે પાણીના વહનની વિરુદ્ધ દિશાએ, ઉપલે ભાગે

ઉપરવાસ(–સો), –સિયો જુઓ 'ઉપર'મા

ઉપરગ પુ૦ ગમ્મત [એક, લાગલાગટ

ઉપરાઉપર, ઉપરાઉ(–છા)પરી અ૦ એક પછી

ઉપરાજવુ સ૦ ક્રિ૦ [सं उपार्ज्] ઉપાર્જન કરવુ. કમાવુ ['ડુમીનિયન'

ઉપરાજ્ય ન૦ [सं] મુખ્ય નહિ એવુ રાજ્ય,

ઉપરાણુ (–ણુ) ન૦ [हिं उपराला, म उपराळा] પક્ષ લેવો તે, તરફદારી [–લેવુ=પક્ષમા જવુ તરફદારી કરવી]

ઉપરામ પુ૦ [सं] ઉપરમ, નિવૃત્તિ (૨) વિરામ, અટકવુ તે (૩) સન્યાસ (૪) મૃત્યુ

ઉપરામણી સ્ત્રી૦ ['ઉપર' પરથી] તફાવત, ઠરાવેલી કિંમતથી ઉપરનુ જે હોય તે

ઉપરાળુ ન૦ જુઓ ઉપરાણુ, તરફદારી

ઉપ(–રે)રાડુ (૦) વિ૦ પાસાભેર એવુ (૨) બાજુ ઉપરનુ, સામેનુ (૩) ઊભુ (૪) અવળુ, ઊંધુ

ઉપરાત અ૦ [हिं, म] વધારે, વિશેષમા (૨) સિવાય, વળી બીજુ (૩) પછી, ઉપરથી

ઉપરિતન વિ૦ [सं] ઉપરનુ, ઊચેનુ

ઉપરી પુ૦ ['ઉપર' પરથી] ઉપરનો અધિકારી (૨) વિ૦ ઉપરનુ ૦પણુ ન૦

ઉપ(–રે)રુ વિ૦ [सं उपरि, प्रा उप्परि] પાસાભેર (૨) ઊભુ (જેમ કે ખાટલો ઉપરો કરવો)

ઉપરો(–ર્યુ)ક્ત વિ૦ [सं उपरि+उक्त] ઉપર કહેલુ – જણાવેલુ

ઉપરૂપક ન૦ [सं] નાટકનો એક પ્રકાર

ઉપર્યુક્ત વિ૦ [सं] ઉપર કહેલુ – જણાવેલુ

ઉપરોધ પુ૦ [सं] રોકાણ, પ્રતિબ ધ, વિઘ્ન (૨) ઘેરવુ તે (૩) પીડા, દુખ ૦ક, ૦ધી વિ૦ ઉપરોધવાળુ કે કરે એવુ

ઉપલ પુ૦ [सं] પત્થર, શિલા, ખડક (૨) રત્ન

ઉપલક વિ૦ ઉપર ઉપરનુ ઉપરચોટિયુ (૨) ફાલતુ, વધારાનુ (૩) ચોપડામા (કોઈ ખાસ ખાતે) નહિ નોંધેલુ એવુ [–માંડવુ, –રાખવુ=ખાસ કોઈને ખાતે નોધ્યા કે પાડયા વગર ચોપડામા રકમ લખવી કે ટપકાવી રાખવુ]–કિયુ વિ૦ ઉપર ઉપરનુ, ઉપરચોટિયુ, અસપૂર્ણ

ઉપલક્ષણ ન૦ [सं] ચિહ્ન, વિશેષ લક્ષણ (૨) ઇશારત સૂચન (૩) [કા શા] એક અર્થાલ કાર,

જેમા વસ્તુના એક ભાગ વડે આખી વસ્તુનો બોધ કરાવાય છે
ઉપલક્ષિત વિ૰ [સં.] ઉપલક્ષણથી સૂચવાયેલુ
ઉપલક્ષ્ય વિ૰ [સં] ઉપલક્ષણ કે અનુમાનથી સમજાય એવુ (૨) ન૰ ટેકો, આશ્રયસ્થાન (૩) અનુમાન
ઉપલબ્ધ વિ૰ [સં]મળેલુ,મેળવેલુ (૨)જાણેલુ. –બ્ધિ સ્ત્રી૰ પ્રાપ્તિ, લાભ (૨) બોધ, જ્ઞાન
ઉપલભ્ય વિ૰[સં] મેળવી–જાણી શકાય એવુ (૨) માનનીય; સ્તુતિપાત્ર ૦માન વિ૰ મળતુ, પ્રાપ્ત થતુ [એક ઔષધિ, અનતમૂલ
ઉપલસ(–સા)રી સ્ત્રી૰ [સં उत्पलसारिका]
ઉપલાણુ વિ૰ ઉપરનુ, ઉપરના ભાગનુ, ઊંચેનુ (૨)ન૰ ઉપલો ભાગ અથવા બાજુ –ણું ન૰, જુઓ ઉપલાણ
ઉપલિયુ ન૰ એક રોગ, ઉટાટિયુ
ઉપલી સ્ત્રી૰ [સં उपल પરથી] જમીનમા દાટેલી ખાડણી, ખાડણિયો
ઉપલું (લુ,) વિ૰ [हिं उपल्ला] ઉપરનુ (૨) આગળ આવેલુ કે જણાવેલુ
ઉપલેટ ન૰ એક વનસ્પતિ–ઔષધિ [લીપણ
ઉપલેપ પુ૰, ૦ન ન૰ [સં.] લેપ કરવો તે (૨)
ઉપવન ન૰ [સં] બગીચો, વાડી
ઉપવસ્ત્ર ન૰ [સં] અગવસ્ત્ર, ખેસ
ઉપવાત પુ૰ [સં] પવન, વાયુ
ઉપવાસ પુ૰ [સં] વ્રત કે નિયમ તરીકે ન ખાવુ – ઇંદ્રિયોના ભોગનો ત્યાગ કરવો તે(૨) ન ખાવુ તે. અનશન –સી વિ૰ ઉપવાસ કરનાર
ઉપવિદ્યા સ્ત્રી૰ [સં] ચૌદ મોટી વિદ્યાઓથી ગૌણ વિદ્યા
ઉપવિરોધ પુ૰ [સં] બે નિર્દેશોના અમુક અશ વચ્ચેનો વિરોધ, 'સબ–કોન્ટ્રરી ઑપોઝિશન ઉદા૰ 'કેટલાક માણસ ડાહ્યા છે, કેટલાક માણસો ડાહ્યા નથી' (ન્યા)
ઉપવિષ ન૰[સં]બનાવટી ઝેર (૨) ઘેનનું ઓસડ
ઉપવીત ન૰ [સં.] જનોઈ [–આપવું, દેવું = જનોઈ પહેરાવવી. તેનો વિધિ ઉત્સવ કરવો. –પહેરવું = જનોઈ ધારણ કરવી, તેનો સસ્કાર થવો કે ગ્રહણ કરવો]
ઉપવેદ પુ૰ [સં.] વેદોમાથી નીકળેલી ગૌણ વિદ્યાઓ, જેવી કે, આયુર્વેદ, ધનુર્વેદ, ગાધર્વવેદ અને સ્થાપત્ય શાસ્ત્ર
ઉપવેશન ન૰ [સં] બેસવુ તે, બેઠક
ઉપશમ પુ૰, ૦ન ન૰ [સં] શાત પડવુ – વિરામ લેવો તે, શમવુ તે (૨) શાતિ, નિવૃત્તિ (૩) સાત્વન ૦વું અ૰ક્રિ૰ [सं उपशम्] શાત – નિવૃત્ત થવુ, અટકવુ
ઉપશય પુ૰ [સં.] અમુક દવા કે ખોરાકની અસર પરથી કરાતુ નિદાન કે ઉપચાર
ઉપશાખા સ્ત્રી૰ [સં૰] મુખ્ય શાખાનો ફાંટો
ઉપશાસ્ત્ર ન૰[સં] મુખ્ય શાસ્ત્ર ઉપરથી બનેલુ ગૌણશાસ્ત્ર [(કામક્રોધાદિનુ)શાત પડવુ તે
ઉપશાંત વિ૰ [સં] શાત –તિ સ્ત્રી૰ શાંતિ,
ઉપશિક્ષક પુ૰ [સં] મદદનીશ શિક્ષક
ઉપશ્રુતિ સ્ત્રી૰ [સં.] સાભળવુ – કાન માડવા તે (૨) જ્યાં સુધી સભળાય તે અતર (૩) એક અલૌકિક વાણી – વનદેવતાની ભવિષ્યસૂચક વાણી (૪) વચન, સ્વીકારનુ વચન
ઉપસમિતિ સ્ત્રી૰ [સં] પેટા સમિતિ
ઉપસર્ગ પુ૰ [સં] રોગ, માદગી (૨) આફત, ઈજા (૩) અપશુકન, મરણચિહ્ન (૪) દેવ અને મનુષ્ય વગેરે તરફની કનડગત (જૈન) (૫) [વ્યા] ધાતુઓ કે ધાતુ ઉપરથી બનેલા નામોની આગળ જોડાતો તથા તેમના મૂળ અર્થમા વિશેષતા આણતો શબ્દ કે અવ્યય (પ્ર,પરા, અપ, સમ્, અનુ, અવ, નિસ્ અથવા નિર્, દુસ્ અથવા દુર્, વિ, આ, નિ, અધિ, અપિ, અતિ, સુ, ઉત્–દ્, અભિ, પ્રતિ, પરિ, ઉપ)
ઉપસંગ્રહ પુ૰ [સં] ખુશ રાખવુ–અનુમોદન આપવુ તે (૨) માન આપવુ તે (૩) લેવુ – સ્વીકારવુ — સઘરવુ તે [દીક્ષા
ઉપસંપદ(–દા) સ્ત્રી૰ [સં] બૌદ્ધ ભિક્ષુ થવાની
ઉપસંહાર પુ૰ [સં] એકત્ર કરવુ તે(૨)સારાશ (૩) ટૂકામા આટોપી લેવુ તે
ઉપસાગર પું૰ [સં] પહોળા મુખનો અખાત
ઉપસાટ પુ૰ [ઊપસવુ] ઊપસવુ તે (૨) સોજો (૩) ફુલાવો
ઉપસાવવુ સ૰ક્રિ૰ 'ઊપસવુ'નુ પ્રેરક

ઉપસિદ્ધાંત પુ૦[સં] મુખ્ય સિદ્ધાંતમાંથી સીધી રીતે ફલિત થતો સિદ્ધાંત, 'કોરોલરી'
ઉપસ્કર પુ૦[સં] સામગ્રી,સાહિત્ય(૨)વરખટલો (૩) સંભાર, મસાલો (૪) શણગાર, ઘરેણું (૫) ઠપકો (૬) મારવું – ઈજા કરવી તે ૦ણ નં૦ ભૂષણ – શણગાર સજવા તે (૨) મારવું – ઈજા કરવી તે (૩) સંગ્રહ (૪) વિકાર, ફેરફાર (૫) અધ્યાહાર (૬) ઠપકો
ઉપસ્કાર પુ૦[સં] પૂર્તિ, પુરવણી (૨) ઘરેણું (૩) જુઓ ઉપસ્કરણ અર્થ ૧,૩,૫
ઉપસ્ત્રી સ્ત્રી૦ [સં] રખાત
ઉપસ્તિત પુ૦ [સં] અનુચર, સેવક
ઉપસ્થ ન૦[સં]પુરુષ અથવા સ્ત્રીની ગુહ્યેન્દ્રિય ૦પાયુ પુ૦ ગુદા
ઉપસ્થાન ન૦ [સં] દેવની સન્મુખ પૂજા માટે મંત્ર કે સ્તુતિ બોલતા ઊભા રહેવું તે, ઉપાસના, સેવા (૨) અભિવંદન, નમસ્કાર (૩) રહેઠાણ
ઉપસ્થિત વિ૦[સં] નજીક ઊભેલું, હાજર, રજૂ (૨)આવી પડેલું (૩) બનેલું (૪) જ્ઞાત, પ્રાપ્ત –તિ સ્ત્રી૦ ઉપસ્થિત હોવું તે [સ્મૃતિ
ઉપસ્મૃતિ સ્ત્રી૦[સં] મુખ્ય નહિ એવી – ગૌણ
ઉપહત વિ૦[સં]ઈજા પામેલું,નષ્ટ(૨)ભ્રષ્ટ,અશુદ્ધ
ઉપહસનીય વિ૦ [સં] ઉપહાસને પાત્ર
ઉપહાર પુ૦[સં] ભેટ, બક્ષિસ (૨) પૂજાનો સામાન (૩) લવાજમ
ઉપહાસ પુ૦[સં] મશ્કરી, ઠેકડી ૦ચિત્ર ન૦ ઉપહાસ કરવા દોરાતું ચિત્ર, નર્મચિત્ર –સાસ્પદ વિ૦ (૨) ન૦ ઉપહાસ કરવા જેવું –સ્ય વિ૦ ઉપહસનીય
ઉપહિત વિ૦ [સં] ઉપાધિવાળું (વેદાન્ત)
ઉપાકર્મ ન૦[સં] ચોમાસામાં વેદોનું પારાયણ આરંભતાં પહેલાં કરવાની એક ક્રિયા
ઉપાખ્યાન ન૦[સં] નાનું આખ્યાન
ઉપાઘ્રાણ ન૦ [સં] સૂંઘવું કે ચૂમવું તે
ઉપાચાર્ય પુ૦ [સં] મદદનીશ આચાર્ય
ઉપાડ,–ડો પુ૦ [ઉપાડવું] ઉપસાટ, સોજો (૨) ભરાઉપણું (૩)જુસ્સો, આવેશ(૪)આરંભ (૫) કોશિશ,પ્રયત્ન(૬)મૂકેલા નાણાંમાંથી પાછું લેવું તે,પાછી લીધેલી રકમ (૭)ખપત,ઉઠાવ, માગ.
ઉપાડવું સ૦ક્રિ૦ [સં उत्पात,प्रा उप्पाड] 'ઊપડવું'નું પ્રેરક;ઊંચું કરવું – ઉઠાવવું,નીચેથી ઉપર લેવું (૨)માથે લેવું,વહોરવું (૩)મૂળમાંથી ખેંચી કાઢવું(૪)નાણાં મૂકેલાં હોય ત્યાંથી લેવાં (૫)ચોરીકરવી(૬)શરૂ કરવું,માંડવું ઉપાડાવવું સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક) ઉપાડાવું અ૦ક્રિ૦(કર્મણિ)
ઉપાડો પુ૦ જુઓ ઉપાડ (૨) ઝગડા ઝાખરાનો વાઢીને કરેલો જથો
ઉપાત્ત વિ૦ [સં] પ્રાપ્ત (૨) ગૃહીત સ્વીકૃત
ઉપાદાન ન૦[સં] અંગીકાર સ્વીકાર(૨)કારણ, સમવાયી કારણ (૩) જેમાંથી કોઈ પણ વસ્તુ બનાવાઈ હોય તે દ્રવ્ય ૦કારણ ન૦ સમવાયી કારણ ૦લક્ષણા સ્ત્રી૦ એક અર્થાલંકાર, અજહલ્લક્ષણા (કા શા)
ઉપાદેય વિ૦[સં]લઈ શકાય એવું (૨) સ્વીકાર્ય (૩) પસંદ કરવાનું (૪) ઉત્તમ,વખાણવા જેવું
ઉપાધિ સ્ત્રી૦ [સં] પીડા, આપદા (૨) જંજાળ, પંચાત ચિંતા (૩) ચિહ્ન, સંજ્ઞા (૪) ખાસ લક્ષણ, ગુણધર્મ (૫) પદવી 'ડિગ્રી' (૬) ખિતાબ, ઇલકાબ (૭) અટક, ઉપનામ [–માં આવવું, આવી પડવું,=પીડા કે પંચાતની દશા થવી –માં પડવું=પીડા કે પંચાતમાં ફસાવું કે તે માથે વહોરવી –વળગવી= ઉપાધિમાં ફસાવું]
ઉપાધ્યક્ષ વિ૦ [સં] ઉપપ્રમુખ
ઉપાધ્યાપક પુ૦ [સં] મદદનીશ અધ્યાપક
ઉપાધ્યાય [સં]. ઉપાધ્યો + પુ૦ શિક્ષક અધ્યાપક (૨) પુરોહિત, ગોર (૩) બ્રાહ્મણોની એક અટક
ઉપાન ન૦ [સં उपानह्] પગરખું, જોડો
ઉપાય પુ૦ [સં]ઇલાજ, યુક્તિ(૨)સાધન રસ્તો (૩) ચિકિત્સા, ઉપચાર, પ્રયોગ (૪) આરંભ, શરૂઆત [–ચાલવો=ઉપાય ફાવવો કે સફળ થવો –લેવો=ઉપાય કરવો – અખતિયાર કરવો] [(૨) કમાઈ
ઉપાર્જન ન૦,–ના સ્ત્રી૦ [સં] મેળવવું તે, પ્રાપ્તિ
ઉપાર્જિત વિ૦[સં]મેળવેલું (૨)વારસામાં મળેલું
ઉપાર્જવું સ૦ક્રિ૦[સં उपार्ज्] કમાવું (૨)મેળવવું
ઉપાલંભ પુ૦ [સં] ઠપકો

ઉપાવવું સ૦ ક્રિ૦ + ઉપજાવવુ ઉપાવુ અ૦ ક્રિ૦ [सं उत्पाद्, प्रा उप्पाय] + (કર્મણિ) ઊપજવુ
ઉપાશ્રય પુ૦ [सं] અપાસરો (૨) આશ્રયસ્થાન
ઉપાશ્રિત વિ૦ [सं] આશ્રિત [સેવક
ઉપાસક પુ૦ [सं] ભક્ત, સાધક (૨) અનુયાયી,
ઉપાસણ ન૦ (ભુલાયેલ કે શાંત પડેલ બાબતને) ફરી ઉખાડવી કે તાજી કે ઊભી કરવી તે, પ્રેરણા ઉશ્કેરણી, સળી કરવી તે
ઉપાસન ન૦, –ના સ્ત્રી૦ [सं] આરાધના, સેવા, ભક્તિ (૨) ધ્યાન ઇત્યાદિ દ્વારા ઇષ્ટદેવનું ચિંતન વગેરે (૩) તીર ફેંકવાનો અભ્યાસ કરવો તે
ઉપાસવું સ૦ ક્રિ૦ [सं उपास्] આરાધવુ, સેવા પૂજા કરવી
ઉપાસગ પુ૦ [सं] ભાથો
ઉપાસિકા સ્ત્રી૦ [सं] ઉપાસક સ્ત્રી
ઉપાસિત વિ૦ [सं] જેની ઉપાસના કરી હોય તેવુ
ઉપાસી વિ૦ [सं] આરાધક, ભક્ત, પૂજા કરનારુ (૨) ઉપવાસી [–ત્વ ન૦
ઉપાસ્ય વિ૦ [सं] ઉપાસના કરવા યોગ્ય
ઉપાહાર પુ૦ [सं] નાસ્તો ૦ગૃહ ન૦ 'હોટેલ'
ઉપાંગ ન૦ [सं] અંગનુ અંગ, ગૌણ અંગ (૨) પરિશિષ્ટ, પુરવણી (૩) વેદાંગ જેવા ચાર શાસ્ત્રો – પુરાણ, ન્યાય, મીમાંસા અને ધર્મશાસ્ત્ર (૪) તિલક, ત્રિપુંડ (૫) ઢોલક જેવું એક વાજિંત્ર ૦લલિત ન૦ એક વ્રત ૦વિરોધ પુ૦ સર્વદેશવિધાન અને એકદેશવિધાન, તેમ જ સર્વદેશનિષેધ અને એકદેશનિષેધ વચ્ચેનો વિરોધ, 'સબૉલ્ટર્ન ઑપોઝિશન' (ન્યા)
ઉપાંત પુ૦ [सं] નજીકનો ભાગ — પ્રદેશ (૨) કોર, છેડો (૩) આંખનો ખૂણો –ત્ય વિ૦ છેલ્લાની પહેલુ
ઉપેક્ષક વિ૦ [सं] ઉપેક્ષા કરનારુ
ઉપેક્ષા સ્ત્રી૦ [सं.] અનાદર, તિરસ્કાર (૨) ત્યાગ (૩) અનપેક્ષા, ઉદાસીનતા (૪) બેદરકારી
ઉપેય વિ૦ [सं] ઉપાય થઈ શકે એવુ, સાધવા જોગ
ઉપેંદ્ર પુ૦ [सं] (સં) વિષ્ણુ
ઉપેંદ્રવજ્રા પુ૦, સ્ત્રી૦ [सं] એક છંદ
ઉપોઢ વિ૦ [सं.] પરણેલુ (૨) નિકટ
ઉપોતી (–દકી, –દિકા) સ્ત્રી૦ [सं] એક વનસ્પતિ – પોઈ (૨) પોથી (? ગની)
ઉપોદ્ઘાત પુ૦ [सं.] આરંભ (૨) પ્રસ્તાવના
ઉપોષણ ન૦ [सं] ઉપવાસ
ઉપોસથ પુ૦ [પાલી] ઉપવાસનુ વ્રત (બૌદ્ધ)
ઉફણાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊફણવું'નું પ્રેરક
ઉફરાટ પુ૦ ગર્વ કરવો તે, હુંપદ
ઉફરાટસુફરાટ અ૦ [सं] આગળ અને પાછળ
ઉફરાંટવું અ૦ક્રિ૦ ['ઉફરુ' પરથી ?] ફેરવવુ (૨) પાસુ ફેરવવુ; મો બદલવુ ઉફરાટાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક), ઉફરાટાવું અ૦ક્રિ૦ (ભાવે)
ઉફરાંટિયું ન૦ લખેલા પાનાની કે કાગળની સામી બાજુ
ઉફરાંટિયો પુ૦ બીક, ભય (કા)
ઉફરાંટુ વિ૦ જુઓ ઉપરાટુ
ઉફરુ વિ૦ જુઓ ઉપરુ
ઉફટાઈ સ્ત્રી૦ ઉફરાટ, હુંપદ મગરૂરી
ઉફાણો પુ૦, –ન ન૦ [हिं उफान, म उफाणा, –ण જુઓ ઊફણવુ] ઊભરો, જોશ, આવેશ
ઉફાળો પુ૦ કૂદકો, ઉછાળો
ઉફાંત (–દ) સ્ત્રી૦ હુંપદ, ગર્વ (૨) મોટાઈનો – શ્રીમંતાઈનો આડંબર (૩) ઉદ્ધતપણું
ઉબટાણુ ન૦ [म, જુઓ ઉબાવુ] ઉબાઈ જવુ તે
ઉબડિયું ન૦ [ઊબડુ' પરથી] ઊંધિયુ
ઉબળ(–ળે)ક વિ૦ ઉપલક
ઉબાટ પુ૦ ઊબ, ઉબાવાથી વળતી દૂગ કે થતુ પરિણામ [–વળવો, –લાગવો=ઉબાવુ]
ઉબ(–બ)ળાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊબ(-બ)ળવુ'નુ પ્રેરક
ઉબાડિયુ ન૦ [हे उम्माडिय] (એક છેડેથી બળતુ ને હાથમાં લીધેલુ) બળતુ પાતળુ લાકડુ કે સાંઠી સળેખડુ, ખોરિયુ (૨) (સુ) જુઓ ઉબડિયુ [ઉબાડિયાં કરવા = ખોરિયાં કરવાં, નકામુ લાકડુ કે સળી હાથમાં લઈ લગાડવી (૨) [લા] (સુ) તોફાન કરવુ (૩) નકામુ ધૂળ કરવુ]
ઉબાણુ અ૦ આડફેટે રસ્તે (સુ)
ઉબાન વિ૦ [सं उल्वण, प्रा उव्वण ?] છાતીચલુ, બહાદુર [ઉબાણતા] ફૂગવાળુ બનવું; કોવાવું
ઉબાવુ અ૦ક્રિ૦ [म उद्दर्णे, –दर्णे, કાનડી उव्वे =

ઉબાળુ ન૦ તાપોડિયુ, ગૂમડુ
ઉબાળો પુ૦ [મ उबाळा] બાફ (૨) ઊભરો (૩) ઉશ્કેરણી, રોષ (૪) હોહા, તોફાન (૫) બળ તણ, છાણાં (૬) કલ્લો (એકીસાથે બાળી ભડકો કરવા જેટલો) [–આવવો = ઊભરાવુ –ઊઠવો = તોફાન કે હોહા મચવી કે જાગવી]
ઉબેતર ન૦ ઉનાળામા કૂવાના પાણીથી કરેલો પાક (૨) લગ્નમા નોતરે આવેલાઓને રજા આપવી તે
ઉબેર સ્ત્રી૦ હળમા દાંતાને બેસાડવા માટે માર વામા આવતી ફાચર [(૨) ચૂક
ઉબેલો પુ૦ ચૂક સાથે ઝાડાની હાજત થાય તે
ઉબે(–ભે)ળવુ સ૦ક્રિ૦ [મ उद्वल्, प्रा उव्वल= ઉબેડવુ ? हिं उमाड़ना, म उमारणें] વળ ઊકલે એવુ કરવુ (૨) વાવેલુ ઉખેડી નાખવુ (૩) ગઈગુજરી સભારવી ઉબે(–ભે)ળાવવુ સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) ઉબે(–ભે)ળાવુ અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ) [જઈ શકે એવુ
ઉભચર વિ૦[સં]ઉભયચર(૨) [સ્ત્રી પુરુષ] બેઉ
ઉભડ(–ડૂ)ક વિ૦ [‘ઊભુ’ પરથી ? प्रा उक्कुडुग ?] અર્ધું ઊભુ, ઊભુ (૨) નિરાંતે નહિ બેઠેલુ
ઉભડિયો પુ૦ મજૂર, દહાડિયો, ઉભેડુ
ઉભડૂક વિ૦ જુઓ ઉભડક
ઉભય વિ૦ [સં] બન્ને ૦ચર વિ૦ પાણી અને પૃથ્વી બન્ને પર ચાલે એવુ ૦ત અ૦ બન્ને રીતે ૦ત પાશ પુ૦ ઉભયત પાશમા પડાય–ફસાઈ જવાય એવી સ્થિતિ, ‘ડાઇલેમા’ ૦ત પાશરજ્જુન્યાય પુ૦ નદીવ્યાઘ્રન્યાય ૦તુ અ૦ ઉભયત ૦તોભદ્ર વિ૦ બન્ને રીતે ભદ્ર – સારુ અથવા શુકનિયાળ ૦ત્ર અ૦ બન્ને સ્થાને કે પક્ષે ૦થા અ૦ ઉભયત ૦વિધ વિ૦ બન્ને પ્રકારનુ ૦સભવ પુ૦ ધર્મસકટ, ધમસકટ જેવી સ્થિતિ –યાત્મક વિ૦ બનેવાળુ, બનેનુ બનેલુ –યાન્વયી વિ૦ ઉભય (પદ અથવા વાક્ય)ને જોડનાર (વ્યા) –યાન્વિત વિ૦ બે તરફથી જોડાયેલુ –યાર્થ વિ૦ દ્વિઅર્થી, અસ્પષ્ટ (૨) બેઉ રીતે કામ લાગે એવુ –યાલકાર પુ૦ શબ્દ અને અર્થ બનેના અલકારવાળો અલકાર

ઉભરડો પુ૦ (સુ) ઘરનો વચલો ખડ – ઓરડો
ઉભરણ ન૦[ઊભરવુ]ઊભરો(૨) આયો ચડવો તે
ઉભરણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઊભણી
ઉભરાટ પુ૦ ઊભરાવુ તે
ઉભરામણ ન૦ ઉભરણ ઊભરો (૨) ઊભરાઈને જે બહાર નીકળી ગયુ હોય તે [પ્રેરક
ઉભરાવવુ સ૦ક્રિ૦ ‘ઊભર(–રા)વુ’ ‘ઉભારવુ’નુ
ઉભળાવવુ સ૦ ક્રિ૦ ‘ઊભળવુ’નુ પ્રેરક, ઉબળાવવુ, ઊભળે એમ કરવુ
ઉભારવુ સ૦ક્રિ૦ ઊભવુ નુ પ્રેરક, ઊભે એમ કરવુ, ઉભાવવુ
ઉભાણ ન૦ આયો ચડવો તે
ઉભાત વિ૦ [મં उद्+भात ?] ભાત જતી રહી હોય – ઝાખી પડી ગઈ હોય તેવુ
ઉભાર પુ૦ [જુઓ ઊભરવુ] ઉપરનુ મોટા પણુ કે દેખીતુ વજન કે ભાર (૨) ખાલી દમામ (૩) [જુઓ ઉભારવુ] રાખમાથી અગ્નિ બહાર કાઢવો તે ૦ણી સ્ત્રી૦ ઊચાઈ ૦વુ સ૦ક્રિ૦ રાખમાથી અગ્નિ બહાર કાઢવો, ભારેલો બહાર કાઢવો
ઉભારી સ્ત્રી૦ પોલી ઘૂઘરી
ઉભાવવુ સ૦ક્રિ૦ ‘ઊભવુ’નુ પ્રેરક ઉભાવુ અ૦ક્રિ૦ ‘ઊભવુ’નુ ભાવે [ચડાવ
ઉભાળ વિ૦ ઉભેડુ (૨) ઢાળ પડતુ (૩) સ્ત્રી૦
ઉભેડુ પુ૦ ઉભડિયો, દહાડિયો, ઊભડ
ઉભેડુ(–રુ) વિ૦ ઊભુ હોય એવુ, ઉભાળ
ઉભેથા અ૦ + ઉભયથા
ઉભેરુ વિ૦ જુઓ ઉભેડુ
ઉભેળવુ સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉબેળવુ (૨) ડાગરની કરડ કરવી ઉભેળાવવુ સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) ઉભેળાવુ અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ઉભેળો પુ૦ કરડ, અર્ધી ખડાયેલી ડાંગર
ઉમગાવવુ સ૦ક્રિ૦ ‘ઊમગવુ’નુ પ્રેરક
ઉમચાડો પુ૦ (કા) દબાણમાંથી છૂટવાનો – સત્તાધારી સામે માથુ ઊંચકવાનો પ્રયત્ન
ઉમટા(–ઠા)વવુ સ૦ક્રિ૦ ‘ઊમટ(–ઠ)વુ’નુ પ્રેરક
ઉમદા(–દુ) વિ૦ [अ] સારુ, શ્રેષ્ઠ (૨) ખાનદાન (૩) કીમતી
ઉમદાઈ સ્ત્રી૦ ઉમદા હોવુ તે

ઉમદ્દુ વિ૦ જુઓ ઉમદા
ઉમ(-મ્મ)ર સ્ત્રી૦ [अ उम्र] ઉંમર, વય [-થવી=ઘડપણ આવવુ, વૃદ્ધ થવું -સામું (-મે) જોવું=મોટી ઉંમરનો ખ્યાલ કરવો, તેની કદર કરવી ઉંમરે પહોંચવુ =ઉંમર લાયક-પુખ્ત વયનુ થવું] ૦દરાજ [फा] વિ૦ દીર્ઘાયુ ૦લાયક વિ૦ પુખ્ત વયનુ
ઉમરખ પુ૦, સ્ત્રી૦ અભરખો, અભિલાપ હોશ
ઉમરડું ન૦ [सं उदुम्बर, प्रा उंबर] ઉમરડાનુ ફળ -ડો પુ૦ એક ઝાડ, ઊમરો
ઉમરાવ પુ૦ [अ उमरा] અમીર (૨) શ્રીમંત ૦જાદી [अ जादह्] સ્ત્રી૦ ઉમરાવની પુત્રી ૦જાદો પુ૦ ઉમરાવનો પુત્ર
ઉમલાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊમલવુ'નુ પ્રેરક
ઉમલેટિયા પુ૦બ૦વ૦ ગુટલા (૨) કુખમા ગલી કરવી તે
ઉમળકો પુ૦ ['ઊમલવુ' પરથી ?] વહાલ-હેતનો ઊભરો [-આણવો, લાવવો=હેત કે ભાવ પોતામા પેદા કરવો -આવવો=હેત થવુ, ભાવ પેદા થવો]
ઉમંગ પુ૦ [हिं] ઉત્સાહ, હોશ (૨) આનંદ, હર્ષ (૩) ખુશી, ઇચ્છા ૦વુ અ૦ક્રિ૦ [हिं उमगना] ઉમંગમા આવવુ -ગાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક), -ગાવું અ૦ક્રિ૦ (ભાવે) -ગી વિ૦ ઉમંગવાળુ
ઉમા સ્ત્રી૦[सं](સ) પાર્વતી ૦ધવ ૦પતિ, -મેશ પુ૦(મૃ) શંકર, મહાદેવ ૦મહેશ્વર ન૦બ૦વ૦ ઉમા અને મહેશ્વર (૨) મરી ગયેલાની પાછળ પરણેલા જોડાને અપાતુ દાન ૦મહેશ્વરી વિ૦ બેરંગી, ગંગાજમની
ઉમાડ(-ડિયુ) ન૦,-ડો પુ૦ [दे उम्माहिय] જુઓ ઉબાડિયુ, ખોરિયુ
ઉમાર્ગ,-રગ પુ૦ જુઓ ઉન્માગ [(૨)ઉમંગી
ઉમાલી વિ૦ઉદાર, છૂટે હાથે ખરચનાર (માણસ)
ઉમાસી વિ૦ ઉદાર (૨) હોશીલુ
ઉમિયા સ્ત્રી૦ (સ) જુઓ ઉમા ૦ધીશ, ૦વર પુ૦ (સ) ઉમાપતિ, મહાદેવ
ઉમેદ સ્ત્રી૦ [फा] આશા (૨) ઇચ્છા, અભિલાષા ૦વાર વિ૦ ઉમેદ રાખનાર (૨) પુ૦ નોકરી માટે અરજદાર અથવા નવું કામ શીખનાર આદમી ૦વારી સ્ત્રી૦ ઉમેદવારપણુ
ઉમેરવુ સ૦ક્રિ૦ હોય તેમા બીજુ મૂકવુ, નાખવુ, રેડવુ, વધારવુ (૨) મેળવવુ, ભેગું કરવું (૩) ઉશ્કેરવુ -ણ ન૦ જુઓ ઉમેરણી(૨) અખરામણ -ણી સ્ત્રી૦ ઉમેરવુ તે, વધારો(૨) [લા]વધારીને કહેવુ - ઉશ્કેરવુ તે ઉમેરાવવું સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક) ઉમેરાવુ અ૦ક્રિ૦(કર્મણિ)
ઉમેરો પુ૦ વધારો (૨) મેળવણી, ભેળવવુ તે
ઉમેશ પુ૦ [सं](સ) ઉમાપતિ, શંકર
ઉમેળવુ અ૦ક્રિ૦ આમળીને મૂળમાથી ઉખેડી નાખવુ ઉમેળાવવુ સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક) ઉમેળાવુ અ૦ક્રિ૦ (ભાવે)
ઉર ન૦ [सं] હૃદય (૨) છાતી (૩) [લા] ધ્યાન, લક્ષ [ઉરની લાગણી=ખરા મનનો ભાવ ઉરે ધરવું=ધ્યાનમા લેવુ] ૦જ, -રોજ પુ૦, ન૦ સ્તન (૨) [સ] કામદેવ ૦મંડલ (-ળ) ન૦ છાતીનો ભાગ (૨) સ્તનમંડળ ૦માળ સ્ત્રી૦ છાતી સુધી ઝૂલે એવો હાર ૦રાગ પુ૦ હૃદયનો રાગ પ્રેમ. ૦વલ્લી સ્ત્રી૦ ડૂંટીથી છાતી તરફ જતી વેલ જેવી રુવાટી (૨) પેટ ઉપર વાટા પડે છે તે, ત્રિવલી ૦સ્ત્ર ન૦ છાતીનુ બખ્તર ૦(-રઃ)સ્થલ(-ળ) ન૦ છાતીનો ભાગ. ૦હાર પુ૦ ઉરમાળ
ઉરગ પુ૦, ન૦ [सं] પેટે ચાલે તે - સાપ ૦પતિ પુ૦ શેષનાગ ૦લતા સ્ત્રી નાગરવેલ -ગાદ પુ૦ [सं] (સ) ગરુડ
ઉરઝાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊરઝાવુ,' 'ઊરઝવુ'નુ પ્રેરક
ઉરણિયુ વિ૦ [सं उद्+ऋण] ઋણ વિનાનુ, ઋણમુક્ત
ઉરદૂ સ્ત્રી૦ જુઓ ઉર્દૂ
ઉરફે અ૦ બીજે નામે, કિંવા, ઉર્ફે ['ઉર'મા
ઉરમંડલ(-ળ), ઉરમાળ, ઉરરાગ જુઓ
ઉરવર ન૦ (પ) કમળનું બીજ, કમળકાકડી
ઉરવલ્લી સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ 'ઉર'મા
ઉરસ પુ૦ ઓલિયાની મરણતિથિનો ઉત્સવ, ઓરસ (૨) લગ્નનું જમણ
ઉરસ્ત્ર ન૦ [सं] ઉરઃસ્થલ(-ળ) ન૦ [सं] ઉરહાર પુ૦ જુઓ 'ઉર'મા

ઉરાઉર અ૦['ઉર' પરથી](કા)શ્વાસભેર પૂરપાટ
ઉરાઉરી સ્ત્રી૦ + હનીકાઈ
ઉરાડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઊડવું] 'ઊડવું'નું પ્રેરક, જુઓ ઉડાડવું ઉગાડાવવું સ૦ક્રિ૦ ઉડાડાવવું ઉગાડાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ઉરાગઉટાંગ પુ૦[इ ओरॅन्ग उटॅन्ग मूळ मलय] ઊભો ચાલી શકે તેવો એક જાતનો વાંદરો
ઉરિયાલ ન૦ એક જાતનું ઘેટું
ઉરુ વિ૦ [सं] વિશાળ (૨) મોટું (૩) ઊંચું (૪) ઉમદા, કીમતી ૦ચક્ષા વિ૦ સ્ત્રી૦ વિશાળ ચક્ષુવાળી
ઉરૂબરૂ અ૦ + જુઓ રૂબરૂ સન્મુખ
ઉરેફ-બ ડી સ્ત્રી૦ વણાટની રેખાવી ત્રાંસુ વેતરીને કરાતા એક પ્રકારના સીવણવાળી બંડી
ઉરોગામી વિ૦ [सं] પેટે ચાલતું (૨) ન૦ પેટે ચાલતું પ્રાણી (સર્પાદિ)
ઉરોગ્રહ, ઉરોઘાત પુ૦ [सं] છાતીનો એક રોગ
ઉરોજ પુ૦, ન૦ [सं] જુઓ ઉરજ (ઉર'માં)
ઉરોદેશ પુ૦[सं] પેટની ઉપરના ખાડાનો ભાગ
ઉરોનલ પુ૦[सं]ઉરોદેશ આગળના શરીરની નળી
ઉરોભાગ પુ૦ [सं] ઉરોદેશ
ઉરોવંશ પુ૦ [सं] છાતીનો ભાગ
ઉરોસ્થિ ન૦ [सं] છાતીનું હાડકું
ઉર્ણ ન૦[सं] જુઓ ઊર્ણ ૦નાભ પુ૦ કરોળિયો
ઉર્દૂ સ્ત્રી૦ [तुर्की] ઉત્તર હિંદની એક ભાષા કે તેની લિપિ
ઉર્ફે(-ર્ફે) અ૦ [अ] ઉરફે
ઉર્વશી સ્ત્રી૦[सं](સં) સ્વર્ગની એક અપ્સરા
ઉર્વારુ સ્ત્રી૦ [सं] એક જાતની કાકડી
ઉર્વી સ્ત્રી૦ [सं] પૃથ્વી (૨) જમીન
ઉર્સ ન૦ [अ] જુઓ ઉરસ
ઉલગુલાટ સ્ત્રી૦ [सं उद्+गुलाट]ગુલાટ, અવળી ગુલાંટ
ઉલટાણી સ્ત્રી૦ ચામડિયાનું એક ઓજાર
ઉલટાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊલટવું'નું પ્રેરક
ઉલ(-લે)મા પુ૦[अ]ઇસ્લામી પંડિત–શાસ્ત્રી
ઉલસાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊલસવું'નું પ્રેરક
ઉલળાવવું (લ') સ૦ક્રિ૦ 'ઊલળવું'નું પ્રેરક
ઉલ(-લ્લ)ઘવું સ૦ક્રિ૦[सं उल्लङ्घ्]ઓળંગવું ઉપર થઈને જવું, પાર કરવું (૨) અનાદર કરવો
ઉલ(-લ્લ)ઘાવું અ૦ક્રિ૦,–વવું સ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ ને પ્રેરક)
ઉલબાટો પુ૦ [सं ग्पाटन] કપડાં ...
ઉલાણ (લાં) વિ૦ પાછળના ભાગમાં વધારે વજનવાળું [જુઓ ઉલાળ]
ઉલાળ (લાં) વિ૦ [જુઓ ઊલળવું] ઊલળતું (૨) પુ૦ ગાડા ઇત્યાદિના પાછળના ભાગના વધારે વજન હોવું તે [–પડવો = ગાડાને પાછળ વધારેપડતું વજન થવું કે લાગવું ઉલાળે પડવું = પાછળથી કાંઈ અડચણ આવવાથી (કામ) અટકી જવું મંદ પડવું] ૦વું સ૦ક્રિ૦ ઊલળવું નું પ્રેરક, ઊલળે એમ કરવું (૨) ઉછાળવું (૩) અધવચ મૂકી દેવું (૪) બંધ કરવું, ગવાણું કાઢવું [–ળાવવું સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક) –ળાવું અ૦ક્રિ૦(કર્મણિ)]–ળાકૂચી સ્ત્રી૦ બારણાનો ઉલાળો ઊંચો કરવાની કૂચી–આંકડી –ળિયું ન૦ ઉલાળવું તે [ઉલાળિયું કરવું = વચ્ચેથી બંધ કરવું ગવાણું કાઢવું] –ળિયો પુ૦ ઉલાળવું તે(૨) જુઓ ઉલાળો (૩) સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું (કા)(૪)૦વવું કાઢવું તે (૫)વિનાશ [–કરવો = જુઓ ઉલાળિયું કરવું']
ઉલાળો (લાં) પુ૦ [ઊલળવું] ઊંચે આગળો (જૂની ઢબનો લાકડાનો હોય છે તે) (૨) [प्रा उल्लाल = એક છંદ] કાવ્યના ગમતનું વલણ, ઊથલો(૩)ઉછાળો,ઊભરો [–પાડવો = ઉલાળો નીચો કરવો (બારણું વાસવું) ઉલાળાથી બારણું બંધ કરવું –મેલવો = બારણું ઉઘાડવા ઉલાળો ઊંચો કરવો]
ઉલાચો પુ૦ આંચકો ધક્કો
ઉલાટ સ્ત્રી૦ ઊલટાઈ જવું –ગુલાટ ખાવી તે ૦ગુલાટ સ્ત્રી૦ ગોટીમડું (૨) એક જાત
ઉલૂક પુ૦, ન૦ [सं] ઘુવડ
ઉલૂખલ પુ૦ જુઓ ઊખળ
ઉલૂપી સ્ત્રી૦[सं](સં)એક નાગકન્યા અર્જુનની [એક પત્ની
ઉલેખે અ૦ અલેખે, નકામું [ચડવો, છત
ઉલેચ(–ચો) (લે') પુ૦ રમત, ટાઢોડિયું (૨)
ઉલેચણી (લે') સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉલેચવું] નાનો ઉલેચણો –ણિયો –ણો પુ૦ પાણી ઉલેચવાનું પાત્ર (૨) પાણી ઉલેચવાની એક યુક્તિ

ઉલેચવુ સ૦ક્રિ૦[સં ઉદ્+રિચ્,પ્રા ઉલ્લિચ = ખાલી કરવુ] સ૦ક્રિ૦ થોડે થોડે બહાર કાઢવુ (પ્રવાહી માટે) [ઉલેચાવવુ સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) ઉલેચાવુ અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)]

ઉલેચો (લે') પુ૦ જુઓ ઉલેચ

ઉલેમા પુ૦ જુઓ ઉલમા [વાળુ (૨)ઊંચુ

ઉલે(-લ્લે)ર (લે') વિ૦ ઊંચા વધવાના વલણ

ઉલ્કા સ્ત્રી૦ [સ] રેખાના આકારે પડતો તેજનો ઢગલો, આકાશનો અગ્નિ (૨) ખરતો તારો (૩) ખોરિયુ (૪) જ્વાળામુખીમાંથી ઊડેલો અગ્નિ ૦પાત પુ૦ ઉલ્કાનુ પડવુ તે (૨) [લા] મહા અનર્થ–ઉત્પાત ૦મુખ ન૦ જ્વાળામુખીનુ મો (૨) ખોરિયાનો બળતો ઠેડો (૩) પુ૦ અગ્નિમુખી રાક્ષસ

ઉલ્ફત સ્ત્રી૦[અ]દોસ્તી, મહોબત [ઉછેર

ઉલ્લર વિ૦[પ્રા ઉલ્લલ = ઊંચુ ચાલતુ ?]જુઓ

ઉલ્લસવુ અ૦ ક્રિ૦ [સ ઉલ્લસ્] ઉલ્લાસવુ જુઓ [વાળુ

ઉલ્લસિત વિ૦ [સં] હર્ષથી પ્રફુલ્લિત ઉલ્લાસ

ઉલ્લંઘન ન૦ [સ] ઓળગવુ તે, અતિક્રમ (૨) અનાદર કરવો તે, વિરુદ્ધ જવુ – ન માનવુ તે (૩) અપરાધ

ઉલ્લંઘવુ, ઉલ્લંઘાવવુ, ઉલ્લંઘાવુ જુઓ ઉલંઘવુ'મા [ઉલ્હાદ,-વવુ'

ઉલ્લાદ, -વવુ (લ્લા') + (૫) જુઓ

ઉલ્લાપ પુ૦ [સં] વાણી (૨) કટાક્ષ કે તિરસ્કારનુ વચન, વક્રોક્તિ (૩) ઘાટો પાડીને બોલાવવુ તે (૩) દુ ખ, ભય, શોક, માદગી ઇત્યાદિથી સ્વરમા પડતો ફરક, કાકુ ૦ન ન૦ કથન

ઉલ્લાસ પુ૦ [સ]આનદ (૨) પ્રકાશ, ભભકો (૩) પ્રકરણ (૪)[કા શા]એક અર્થાલકાર જેમા એકના ગુણ અથવા દોષથી બીજાના ગુણ અથવા દોષ બતાવાય છે ૦વુ અ૦ ક્રિ૦ [સ ઉલ્લાસ્] હરખાવુ (૨) પ્રફુલ્લિત થવુ (૩) પ્રકાશવુ **–સી** વિ૦, **–સિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ આનદી (૨) તેજસ્વી ઝળકાદાર

ઉલ્લુ વિ૦ [હિં] મૂરખ, ગમાર [–બનવુ = મૂર્ખ ઠરવુ, મૂર્ખ–અવિચારી કે બેવકૂફમા ખપવુ, ગણાવુ]

ઉલ્લેખ પુ૦ [સ] નિર્દેશ, કથન (૨) વર્ણન (૩) [કા શા] એક અલકાર–જેમા વણા જણ ઘણી રીતે એક જ જણને જુએ અથવા એક જણ ઘણે રૂપે જણાય તેવુ વર્ણન હોય છે ૦ક પુ૦ ઉલ્લેખ કરનાર ૦વુ સ૦ક્રિ૦ [સં ઉલ્લિખ્]લખવુ, કોતરવુ (૨) ઉદ્દેશીને લખવુ નિર્દેશ કરવો (૩) વર્ણવવુ [ઉલ્લેખાવવુ સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક) ઉલ્લેખાવુ અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)]

ઉલ્લોલ વિ૦ [સં] અમતિયાળ (૨) લહેરી

ઉલ્હાદ પુ૦ (૫) +આહ્લાદ, ઉલ્લાસ –વવુ સ૦ ક્રિ૦ રાજી કરવુ મોજ કરાવવી

ઉવટણુ ન૦[જુઓ ઉટવણુ]ઊપટણુ,લેપ કરવો–ચોળવુ તે (૨) શરીરે ચોળવાનું એક સુગધી દ્રવ્ય(૩) ઊટકવાના કામમા આવતી વસ્તુ –ણો પુ૦ ઉવટણ તરીકે વપરાતુ દ્રવ્ય (૨) જુઓ ઉપરવટણો

ઉવાટ વિ૦ [સં ઉદ્+વાટ] આડુ ખોટુ (૨) સ્ત્રી૦ આડો રસ્તો, ખોટો રસ્તો

ઉવારો પુ૦ – જુઓ ઓવારો

ઉવેખ પુ૦[ઉવેખવુ] ઉપેક્ષા અનાદર ૦ક વિ૦ ઉવેખનાર ૦વુ સ૦ક્રિ૦[સ ઉપેક્ષ્, પ્રા. ઉવેક્ખ] ઉપેક્ષા કરવી (૨) અનાદર કરવો, અવગણવુ તુચ્છકારવુ –ખાવવુ સ૦ ક્રિ૦, –ખાવુ અ૦ક્રિ૦'ઉવેખવુ'ના અનુક્રમે પ્રેરક ને કર્મણિ

ઉશના પુ૦[સં](સ) અસુરોના ગુરુ–શુક્રાચાર્ય

ઉશાપ પુ૦ [સં ઉદ્+શાપ? મ ઉશ્શાપ] શાપનુ નિવારણ, તેના ઉતારનો માર્ગ

ઉશીકુ (–સુ) ન૦ [જુઓ ઉશીસુ દે. ઊસઅ] ઓશીકુ. [ઊશીકાં ઉથામવાં = માલાની સારી રીતે ચાકરી કરવી]

ઉશીનર પુ૦ [સ] (સ) પુરુના વંશનો રાજા

ઉશી(–ષી)ર ન૦ [સં] એક વનસ્પતિ, વીરણનો વાળો [ઉશિરી, ઉશી] ઓશીકુ

ઉશીસુ ન૦ [સ ઉચ્છીર્ષક, પ્રા ઉસ્સીસ, મ

ઉશે(–સે)ટવુ સ૦ ક્રિ૦ [સં ઉત્ક્ષિપ્, પ્રા ઉચ્છિક્ક?](તિરસ્કારથી કે કાળજી વિના ગમે તેમ) ફેંકવુ ઉશે(–સે)ટાવુ અ૦ક્રિ૦, –વવુ સ૦ક્રિ૦ અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ઉશ્કેરવુ સ૦ક્રિ૦[રવ'હુશ'+કરવુ ?]આવેશમા આવે એમ કરવુ, ઉત્તેજિત કરવુ (૨)જા ભેરવુ, ચડાવવુ -ણુ ન૦,-ણી સ્ત્રી૦ ઉશ્કેરવુ તે
ઉશ્કેરાટ પુ૦આવેશ,ઉશ્કેરણી -વવુ સ૦ક્રિ૦, -વુ અ૦ક્રિ૦ 'ઉશ્કેરવુ'નુ પ્રેરક અને કર્મણિ
ઉશ્વાસ પુ૦ + જુઓ ઉચ્છ્વાસ
ઉષ ન૦ [सं] ઉષા ૦ર્બુધ વિ૦ [सं] મળસકે વહેલુ ઊઠનાર -ષ કાલ(-ળ) પુ૦ ઉષા-મળસકાનો સમય -ષ કાલીન વિ૦ઉષ કાળનુ -ને લાગતુ -ષા સ્ત્રી૦ પરોઢ (૨)મળસકાનુ અજવાળુ (૩) સારી જમીન(૪)(સ) ઓખા (૫) એક વૈદિક દેવતા
ઉષીર ન૦ [सं] ઉશીર જુઓ
ઉષ્ટ્ર ન૦ [सं]ઊંટ -ષ્ટ્રિકા,-ષ્ટ્રી સ્ત્રી૦ ઊંટડી
ઉષ્ણ વિ૦ [सं] ગરમ ૦કટિબધ પુ૦ વિષુવવૃત્તથી ૨૩½ અ શ ઉત્તર અને ૨૩½ અ શ દક્ષિણ વચ્ચેનો ભાગ ૦તા સ્ત્રી૦ગરમી, ઊનાપણુ ૦તાનય ન૦ ગરમી વહન કરવાની ક્રિયા ૦તામાન ન૦ ઉષ્ણમાન ૦તામાપક વિ૦ ઉષ્ણતા માપનાર (૨) ન૦ તેવુ યત્ર ૦તાવહન ન૦ગરમી વહનકરવી તે ૦તાવાહક વિ૦(૨)પુ૦ ગરમી વહન કરનાર ૦તાવાહી વિ૦ ઉષ્ણતાવાહક ૦ત્વ ન૦ ૦માન ન૦ ગરમીનુ માપ, 'ટેમ્પરેચર' -ષ્ણાશુ પુ૦ સૂર્ય -ષ્ણોદક ન૦ઉષ્ણ પાણી -ષ્ણૌષધિ (-ધી) સ્ત્રી૦ ગરમી આપે એવી દવા
ઉષ્મા સ્ત્રી૦ [सं] ગરમી (૨) હૂફ (૩) વરાળ ૦ક્ષર પુ૦ (વ્યા) શ, ષ, સ, ને હ એમાનો કોઈ પણ વ્યજન ૦ભેદ્ય વિ૦ પ્રકાશમાન ગરમી વહન કરવાના ગુણવાળુ ૦માન ન૦ ઉષ્ણમાન ૦માપકયત્ર ન૦ ઉષ્મા માપનાર યત્ર -ષ્માક પુ૦ ગરમીનો આક, 'ડિગ્રી'
ઉસપાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊસપવુ'નુ પ્રેરક
ઉસરડવુ સ૦ક્રિ૦એકઠુ કરવુ (૨)કચરો(દૂરકરવા કે ફેકી દેવા માટે, જેમ કે ગદકી, એઠવાડ ઇ૦)વાળી ઝૂડીને એકઠુ કરવુ ઉસરડાવવુ સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક) ઉસરડાવુ અ૦ક્રિ૦(કર્મણિ)
ઉસરડો પુ૦ ઉસરડીને એકઠી કરેલી વસ્તુ (૨) ઢસ્ચરઘાણ
ઉસરણ ન૦ ['ઓસરવુ' પરથી] ઘટાડો
ઉસરાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઊસરવુ'નુ પ્રેરક
ઉસવણ(-ણુ)ન૦ ઊસનુ – ખારવાળુ પાણી
ઉસાર પુ૦+જુઓ ઓસાર, ઓથ(૨)દૂઝવાનો અવકાશ
ઉસારવુ સ૦ ક્રિ૦ [सं उत्सृ, प्रा उस्सार] ઉપાડવુ(૨)વમીને ઉસરડી લેવુ ઉસારાવવુ સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક) ઉસારાવુ અ૦ક્રિ૦(કર્મણિ)
ઉસાસ પુ૦[सं उच्छ्वास, प्रा उस्सास] ઊડો શ્વાસ
ઉસેટવુ સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઉગેટવુ, ફેકી દેવુ ઉસેટાવવુ સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક) ઉસેટાવુ અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ઉસેડવુ, ઉસેડાવુ, -વવુ જુઓ ઉસરડવુ, ઉસરડાવુ,-વવુ [ખારવુ પાણી
ઉસેવણ ન૦ જુઓ ઉસવણ, ઉસેવવા માટેનુ
ઉસેવવુ સ૦ ક્રિ૦ સૂતર અથવા રેશમને રગ ચડાવવા માટે પહેલા ઊસના – ખારવાળા ઉકાળામા બોળી રાખવુ (૨)બાફ આપવો,ધોવુ (૩)સેવવુ,પરિશીલન કરવુ ઉસેવાવવુ સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) ઉસેવાવુ અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ઉસ્તવાર વિ૦ [अ उस्तुवार]જબરુ(૨)ટકાઉ (૩) દૃઢ -રી સ્ત્રી૦ મજબૂતી,કૌવત (૨) દૃઢતા (૩) [સર૦ म](સુ) માવજત, ઉપચાર
ઉસ્તાદ વિ૦[फा] કાબેલ,પહોચેલુ (૨)પુ૦ ગુરુ (૩) વિદ્યાગુરુ, આચાર્ય, તજ્જ્ઞ -દી વિ૦ ઉસ્તાદની ઢબનુ (૨) સ્ત્રી૦ ઉસ્તાદપણુ, કાબેલિયત (૩)ચાલાકી, યુક્તિપ્રયુક્તિ કરવાની હોશિયારી
ઉળૂખળો પુ૦ [सं उलूखल] ખાડણિયો
ઉંકાર પુ૦ 'ઉં' અક્ષર કે ઉચ્ચાર
ઉંદર પુ૦ [सं उदुर, प्रा] ઊદર [ઉંદરને ઉચાળો શો ?=જેને ઘરબાર નથી તેને ચિ તા શી ? 'નાગો નહાય શુ ને નિચોવે શુ ?' -ખિલાડી જેવુ હોવુ,-નો મેળ કે સબધ હોવો=આદવેર હોવુ, સાપ નોળિયા પેઠે કુદરતી વેર હોવુ] ૦કણિયુ, ૦કણી સ્ત્રી૦ ઉંદરિયુ ૦ક(-કા)-ની, ૦કરણી [सं कर्णी] સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ ૦ડી સ્ત્રી૦ ઉંદરની માદા

(૨)નાનો ઉંદર ૦ડો પું૦ નર ઉંદર (૨) મોટો ઉંદર ૦વાઈ સ્ત્રી૦, -રિયું ન૦ ઉંદર પકડવાનુ પિંજરું

ઉંબળેટિયો પુ૦ (કા.) પહેરેલા લૂગડાની પેડુ ઉપર વાળેલી ગાઠ

ઉંબર(-રો) પુ૦ [સં उदुंबर, प्रा उंबर] એક ઝાડ,ઉમરડો(૨)[જુઓ ઊમર] ઘરનો ઊમરો. **-રી** સ્ત્રી૦ ઉમરડો **-રું** ન૦ ઉમરડુ

ઉંબી સ્ત્રી૦ [દે.] ઘઉં,જવ ઇત્યાદિ ધાન્યનુ ડૂંડું

ઉંમર,૦દરાજ,૦લાયક જુઓ 'ઉમર'મા

ઊ

ઊ પુ૦ [સં] વર્ણમાળાનો છઠ્ઠો અક્ષર **૦કાર** પુ૦ઊ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ઊકારવાળુ

ઊક(-ગ,-પ)ટો પું૦દુખતી આખની એક દવા

ઊકડુ વિ૦[સં उत्कुट(-ट्)क,प्रा.उक्कुडुग,-य] (સુ) જુઓ ઉભડક, અધૂકડું

ઊકડો પુ૦ [દે. उक्कडा, उक्कोडा=લાંચ પરથી ?] વરસૂદ, વર્ષાસન (રોજની રાતબ કે સીધુ વરસે ચૂકતે કરવાનો બ દોબસ્ત)

ઊકણવું અ૦ક્રિ૦ (કા) નાસી જવુ

ઊકન વિ૦ તૈયાર, હાજર (૨) (કા.) ઉમર લાયક, વિવાહને યોગ્ય

ઊકલવું અ૦ક્રિ૦ [સં उत्कल्? દે उक्केल्लाविय=ખોલાયેલુ]ગડી કે ગૂચગાઠનુ ખૂલવુ; ગૂચગાંઠ વિનાનુ -સરળ કે સીધું બનવુ (૨) (અક્ષરો કે લખેલુ) વચાવુ , વાચી શકાવુ (૩) સીધુ ઊતરવુ; પાર પડવુ, આટોપાવુ, સધાવુ [(૨) ગુસ્સે થવુ

ઊકળવું અ૦ક્રિ૦ [સં उत्कल्?] ગરમ થવુ

ઊખડવું અ૦ક્રિ [જુઓ ઉખાડવું] (વળગેલુ કે ચોટેલું હોય ત્યાથી) છૂટું પડવુ, જુદું થવુ (૨) જડમૂળથી નીકળી જવું (૩) [લા.] વંઠી જવુ [**ઊખડી પડવું**=ઊખળવુ, ગુસ્સે થઈ જવુ, લડી પડવું **ઊખડી જવું**=સાફ થઈ જવુ, પાયમાલ થવુ, બેહાલ કે દુર્દશા થવી]

ઊખડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઊખળી] લાકડાનો ખલ (૨) જુઓ ઊખર, ખારાટવાળી જમીન

ઊખડેલ વિ૦ [જુઓ ઊખડવું] વંઠેલ

ઊખત (કા), **-દ** સ્ત્રી૦ નવાઈ, આશ્ચર્ય

ઊખર વિ૦ [સં ऊषर] ખારાટવાળુ (૨) સ્ત્રી૦ જેમા કાઈ પાકે નહીં એવી જમીન, ખારાટવાળી જમીન

ઊખળ(-ળી-ળુ) ન૦[સં उलूखल,प्रा.उक्खल, उक्खल] ખાંડણિયો (૨) ચાર બળદવાળા ગાડાના બે આગળના બળદનું ધૂસરુ

ઊખળવું અ૦ક્રિ૦ [સં उत्कल्?] વળનુ ઊકલી જવુ , ઊબળવું (૨) ઊકળવુ , ગુસ્સામા બોલવુ

ઊખળી સ્ત્રી૦, **-ળું** ન૦ જુઓ ઊખળ

ઊખળો પુ૦ [જુઓ ઊખળ] ખાંડણિયો (૨) ઊંચા વધવાના ગુણનો-ઉક્ષર છોકરો

ઊગટ સ્ત્રી૦ ઊભેલા ગાડી-ગાડાના પૈડાની આગળપાછળ મુકાતું અટકણ (૨) ઉગટણું; પીઠી કે તે ચોળવાની ક્રિયા [જુઓ ઊકટો

ઊગટો પુ૦ (કા.) ઘોડાના તગની વાધરી (૨)

ઊગમ પુ૦ [જુઓ ઉગમ] ઊગવુ તે (૨) મૂળ, ઉદ્ભવસ્થાન (૩) શરૂઆત

ઊગમદાસ્ત વિ૦ ખતીલુ (૨) કામગરુ **-તી** સ્ત્રી૦ ખત, ચીવટ

ઊગર સ્ત્રી૦ [ઊગરવુ] ઉગાર, બચાવ(૨)બચત. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [प्रा उव्वर?] બચવું (૨) બાકી રહેવું **-રાવું** અ૦ ક્રિ૦ (ભાવે)

ઊગવવું સ૦ ક્રિ૦ ઊગે એમ કરવુ

ઊગવું અ૦ ક્રિ૦ [સં उद्गम्, प्रा उग्ग] આગળ અકુર થવા, વધવું, ફૂટવું (બીજમાથી) (૨) ઉદય થવો (જેમ કે સૂરજ, ચદ્ર) (૩) (મનમા) સ્ફુરવુ-ઉત્પન્ન થવુ (૪) [લા] ફળદાયી થવુ, પરિણામરૂપે નીપજવુ. [**ઊગતા સૂરજને પૂજવું**=ચડતીવાળા પક્ષમાં રહેવુ, તેની ખુશામત કરવી, લાભની બાજુએ જવાની વૃત્તિ રાખવી **ઊગતાં જ આથમવું** = નાનપણમા (કે ઉદય થવામા હોય તેવામાં) મરી જવુ . **ઊગવું તેવું આથમવું**=સવારથી સાજ સુધીમા કશી ખાસ સ્થિતિ ન ફરવી, જેવા ને તેવા (કગાલ) રહેવુ (દુ:ખ કે અફસોસ

બતાવામાં પ્રયોગ થાય છે) ઊગ્યા આથ મ્યાની ખબર=શું બને છે તેની-દુનિયાની ખબર કે સમજ યા ભાન, સામાન્ય સમજ]

ઊઘડ વિ૦ [ઊઘડવું] ઉઘાડું, સ્પષ્ટ (૨) ન૦ સ્પષ્ટીકરણ, વિવરણ

ઊઘડવું અ૦ક્રિ૦ [सं उद्घट्, प्रा उग्घड] ઉઘાડું થવું, ખૂલવું (જેમ કે બારણું શાળા, મકાન, પેટી, વાસણ, [લા] વાત, રહસ્ય, પાપ ઇ૦) (૨) ખીલવું, પ્રફુલ્લ થવું (જેમ કે, ફૂલ, કળી ઇ૦, [લા.] નસીબ) (૩) માફ-સ્પષ્ટ થવું, નીકળવું (જેમ કે, રંગ, આકાશ ઇ૦) (૪) અર્થ સરવો, કલ્યાણ થવું (જેમ કે, એમાં તારું શું ઊઘડ્યું ?) (૫) નવેસર ઊઘડવું (જેમ કે, નિશાળ ઊઘડી)

ઊઘડું વિ૦ ઊઘડ, ઉઘાડું

ઊઘરુ વિ૦ [सं उद्गृह, प्रा उग्घर=સંન્યાસી] ઘર કર્યા વિનાનું, કુંવારું

ઊઘલવું અ૦ક્રિ૦ છલકાવું (૨) પરણવા (વરઘોડામાં) નીકળવું (૩) [કટાક્ષમાં] ફજેત થવું

ઊચક અ૦ [જુઓ ઉચ્ચક] ઊધડું

ઊચકવું સ૦ક્રિ૦ [सं उच्च+कृ ? म उचकणे, हिं उचकना] ઊંચું કરવું, માથે લેવું (૨) [લા] ઠપકો આપવો, ધમકાવવું ઊચકાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊચકી સ્ત્રી૦ વાઘણી, હેડકી

ઊચકું વિ૦ ઉછીનું લીધેલું (૨) નાદાર

ઊચકો પુ૦ ઉચ્ચક લીધેલી-આપેલી રકમ

ઊચક્કો પુ૦ [हिं उचक्का, म उचक्या] પારકા માલ ઉપર ચોરની નજર રાખનારો આદમી (૨) ઠગ, બદમાશ માણસ (૩) છકેલો માણસ

ઊચડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઊચેડવું] ઉખાડવું ઊચડાવું અ૦ક્રિ૦(કર્મણિ)

ઊચણવું સ૦ક્રિ૦ છૂટું કરીને ગોઠવવું (રેશમના તાર ઇત્યાદિ)

ઊચણાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊચણવું'નું કર્મણિ

ઊચમૂચ અ૦ જુઓ અચબૂચ

ઊચરવું સ૦ક્રિ૦ [सं उच्चर्] ઉચ્ચારવું, બોલવું ઊચરાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊચલ(-ળ)વું સ૦ક્રિ૦ [सं उच्चल्] ઉપાડવું (૨) ઉચાળો લઈ જતા રહેવું ઊચલા(-ળા)વું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊચલાઊચલ(-લી) સ્ત્રી૦ ઊચકાઊચકી (૨) રોડાદોડી (૩) અશાંતિ [ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊચવવું સ૦ક્રિ૦ ધીરવું, આપવું ઊચવાવું અ૦

ઊચળવું, ઊચળાવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઊચલવું

ઊચી જવું અ૦ક્રિ૦ (ઢોર) વસૂકવું, દૂધ દેતું બંધ થવું [શક્તિ

ઊછરભાવ પુ૦ ઊછરવાની-વૃદ્ધિ પામવાની

ઊછરવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઉછેરવું] પાલનપોષણ ને સંભાળથી મોટા થવું ઊછરાવું (કર્મણિ)

ઊછરેલ પાછરેલ, ઊછર્યું પાછર્યું વિ૦ ઊછરીને મોટું થયેલું (બાળમરણમાંથી બચીને)

ઊછળવું અ૦ક્રિ૦ [सं उत्+शल् प्रा उच्छल्] ઊંચે જવું-કૂદવું (૨) ઉછાળો મારવો (૩) છલંગ મારવી, કૂદવું (૪) ટૂંકે હાથે વપરાવું (લાકડી, તલવાર, વસ્તુ ઇત્યાદિનું) (૫) ખૂબ વધી જવું (જેમ કે ભાવ) (૬) કોઈ જોશ કે આવેશમાં આવવું, મિજાજ-ગુસ્સો કરવો ઉદા૦ 'શું જોઈને આમ ઊછળતો હશે?' 'એ તેના પર બહુ ઊછળ્યો' [ઊછળી ભાગવું=વગર વિચાર્યે કૂદી પડવું-સાહસ કરી બેસવું, હાથે કરીને નુકસાનમાં પડવું]

ઊછળાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊછળવું'નું ભાવે

ઊછિયો પુ૦ ઉછીની લીધેલી રકમ કે ઉછીની વસ્તુઓની ભરી આપવાની કિંમત

ઊજડ વિ૦ જુઓ ઉજ્જડ, વેરાન ૦નોમ સ્ત્રી૦ અષાડ સુદ ૯ [ઉજ્જડ થવું

ઊજડાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ 'ઊજડ', ઉજાડવું]

ઊજડું ન૦ ઉજરડું, ભળભાખળું, પ્રભાત

ઊજમ પુ૦ [सं उद्यम, प्रा उज्जम] હોંશ, ઉમંગ (૨)+ઉદ્યમ [ઉમંગમાં આવવું

ઊજમાવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ ઊજમ] ઊજમમાં-

ઊજ(-ઝ)રવું અ૦ક્રિ૦ (કા) જુઓ ઊછરવું

ઊજવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा उज्जवण=ઉદ્યાપન] (વ્રતનું) ઉદ્યાપન કરવું (૨) ઉત્સવ કરવો, કોઈ પ્રસંગ વિધિસર પૂરો કરવો (જેમ કે, લગ્ન, જન્મતિથિ ઇ૦) (૩) ફજેત કરવું (કટાક્ષમાં)

ઊજવાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊજવવુ'નુ (કર્મણિ)
ઊજવું અ૦ક્રિ૦ દોડવુ (કા)
ઊજળુ વિ૦ [सं उज्ज्वल, प्रा उज्जल] ધોળુ (૨) ચકચકતુ, તેજસ્વી (૩) ચોખ્ખુ, નિષ્કલંક, નિર્મળ (૪) ઊંચ વર્ણનુ, ઉજળિયાત (૫) રીતભાતે સુઘડ (૬) પૈસેટકે સુખી, સારુ, રૂડુ [ઊજળા પગનું, ઊજળાં પગલાંનું = જેને આવ્યે ભાગ્ય ઊઘડે એવુ, શુકનિયાળ (૨) (વ્યગ્યમાં) અપશુકનિયાળ ઊજળું કરવું = ઉજાળવું, દીપાવવુ (૨) (વ્યગ્યમા) કાળુ કરવું, બેઆબરૂ કરવુ ઊજળુ વાળવું = ફાયદો કાઢવો ઊજળે લૂગડે (આવવું) = નિષ્કલંક–આબરૂભેર, બદનામી વગર (આવવું) ઊજળાં લૂગડાં, કપડાં = શુદ્ધ સારી આબરૂ (જેમ કે, ઊજળે લૂગડે ફરો છો પણ જાળવજો, ઊજળે લૂગડે ડાઘ લાગે] ૦ફટ, ૦ફટાક, ૦બગ, ૦બગ જેવું વિ૦ એકદમ ઊજળુ –ળાઈ સ્ત્રી૦ ઉજાશ ઉજ્જ્વળતા (૨) સ્વચ્છતા (૩) સસ્કારિતા (૪) પૈસેટકે સુખી હોવાનો દેખાવ –ળાટ પુ૦, –ળામણ સ્ત્રી૦, ન૦, –ળાશ સ્ત્રી૦ ઊજળાપણુ
ઊઝરવું અ૦ક્રિ૦(કા) જુઓ ઊજરવુ
ઊઝવું સ૦ક્રિ૦ [सं उज्झ] ત્યાગ કરવો, છોડવુ ઉદા૦ 'તેણે ભણવાનુ ઊઝ્યુ છે'
ઊટ(–ડ)કવું સ૦ ક્રિ૦ માજવુ, અજવાળવુ ઊટ(–ડ)કાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ઊટણુ ન૦ જુઓ ઉપટણુ, ઉવટણુ
ઊટવાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं उद्वृत्, प्रा उव्वट्ट] (ઊટણુ) ચોળાવુ
ઊટોફૂટો પુ૦ ['ફૂટો'નુ દ્વિત્વ] અનાજને ખાડયા, ઝાટકયા પછી રહેલા ફોતરા
ઊઠ(–ઠુ) વિ૦ [म अर्धचतुर्थ, प्रा अद्धुट्ठ? (हिं. हूठ–ठा) के ? आर्ध–? म औट] સાડાત્રણગણુ
ઊઠબેસ સ્ત્રી૦ ઊઠવુ અને બેસવુ તે (૨) એવી કસરત અથવા શિક્ષા (૩) વારે વારે ઊઠવુ અને બેસવુ તે (અજપાથી કે અકળામણથી)
ઊઠવું અ૦ક્રિ૦ [स उत्था, प्रा उट्ठ] ઊભા થવુ (૨) લાગવુ અને પથારી છોડી ઊભા થવુ (૩) જાગવુ, સાવધ થવુ, તૈયાર કે ખડુ થવુ (૪) એકાએક ઓચિતુ ખડુ થવુ, આવી લાગવુ બનવુ (જેમ કે, બડ, બૂમ, દરદ, અગન, સણકો, ફોલ્લો વગેરે) (૫) પૂરુ કરીને ઊભા થવું (જેમ કે. સભા, અદાલત, પંગત, મંડળી ઇ૦) (૬) ખીલવું, બરાબર ઊઘડવું, સ્પષ્ટપણે પરિણમવુ (જેમ કે, છાપ, રંગ, સોળ, બચકુ ભરવાથી દાત, દિલમા ભાવ વગેરે) (૭) (જીવનમા) નીવડવુ, નીકળવુ (જેમ કે, છોકરો ખરાબ ઊઠયો) (૮) (દિલ) ઊતરી જવુ, રાગ કે પ્રેમ જતો રહેવો (૯) (દી કે દિવસ સાથે) જુઓ તે શબ્દમા [ઊઠતાં બેસતાં અ૦ હરદમ, બધો વખત ઊઠ પહાણા પગ પર = હાથે કરીને — જાતે પોતાનુ બગાડવુ, પોતે જ પોતાના પગ ભાગવા ઊઠી ચાલવુ = મરી જવુ ઊઠી જવું = ચાલ્યુ જવુ, જતુ રહેવુ (૨) નિશાળ છોડવી (૩) દેવાળુ કાઢવુ, પાયમાલ થવુ (૪) મરી જવુ ઊઠીને બેઠુ થવું = મદવાડમાથી – ખાટલામાથી ઊઠવુ, સાજુ થવુ (. રૂ)ની ઊઠવી = તેટલા રૂ નુ નુકસાન થવુ]
ઊઠવેઠ સ્ત્રી૦ [म उठाठ(–ठे)व] સેવાચાકરીમા આલપાલને હાજર ને હાજર રહેવામા પડતો શ્રમ (૨) વેઠરૂપ શ્રમ
ઊઠાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ ઊઠ] સાડાત્રણના ગુણાકારવાળા ઘડિયા [–ગણાવવાં, ભણાવવાં = રમાડી જવુ, ભરમાવવુ, છેતરવુ] [પતગ
ઊડ સ્ત્રી૦ [ઊડવુ] ઊડવાની શક્તિ–ગતિ ૦ઈ સ્ત્રી૦
ઊડકવું, ઊડકાવું અ૦ જુઓ ઊટકવુ
ઊડણ વિ૦ [ઊડવું] ઊડે એવુ (૨) ચેપી ૦ખાટલી સ્ત્રી૦ ઊડે એવી ખાટલી, બલૂન ૦ખિસકોલી સ્ત્રી૦ ઊડતી ખિસકોલી. ૦ઘો સ્ત્રી૦ ચદનઘો ૦ઘોડો પુ૦ ઉડાણઘોડો ૦દંડ પુ૦ ઊડી શકે એવી જાદુઈ લાકડી ૦દાવ પુ૦ કુસ્તીનો એક દાવ ૦પાવડી સ્ત્રી૦(કા) જે પહેરવાથી ઉડાય એવી જાદુઈ પાવડી ૦માછલી સ્ત્રી૦ ઊડતી માછલી ૦રોગ પુ૦ ઊડતો–ચેપી રોગ ૦શોઠ સ્ત્રી૦ જુઓ ઉડાનશોઠ
ઊડઝૂડ અ૦ [ઊડવુ + ઝૂડવુ?] ઊંધુ ઘાલીને, આડુ અવળુ, વિવેકવિચાર વિના –ડિયું વિ૦ ઊડઝૂડ થતુ કે કરનારુ
ઊડમૂડ અ૦ એકાએક, છાનુમાનુ [વિના
ઊડસૂડ અ૦(કા) ભાન રાખ્યા વિના, ખબર આપ્યા

ઊડવુ અ૦ક્રિ૦ [सं उड्डी] હવામાં અધ્ધર જવું (૨)જોરથી ચાલવુ દોડવુ(જેમ કે ઘોડો પવનવેગે ઊડયો) (૩) જવુ,ભાગવુ, નાસી જવુ (જેમ કે, અત્યારે તે કયા ઊડયો છે ? ઊંઘ ઊડવી=ઊંઘ પૂરી થવી) (૪) ફીકુ પડવુ અને જતુ રહેવુ (રગ ઇત્યાદિ) (૫) ખપી જવુ (વસ્તુ, માલ ઇત્યાદિ) (૬) કલ્પનામાં ચગવુ, ગગનવિહાર કરવો(૭)(વાત,ગપ,ખબર ઇ૦)ફેલાવુ,પ્રસરવુ (૮)(તલવાર,લાઠી,બદૂક,તોપ,ઇ૦ હથિયાર) હવામા બરોબર ચગવુ, વપરાવુ (૯) ચેપ ફેલાવો (જેમ કે આખે શરીરે ચેપ ઊડવો),રોગ ફેલાવો (૧૦)ચડી આવવુ,ધસી જવુ,લડવા કૂદી પડવુ (જેમ કે,તેનો શો વાક કે તેના પર તમે ઊડયા?) (૧૧) (તકરાર અધ્યાહાર રહીને સ્ત્રી૦મા) ઊડવી=તકરાર કે લડાઈ થવી, વાધો પડવો (૧૨) (પરીક્ષામા) નાપાસ થવુ [ઊડતા કાગ પાડે એવુ='વડના વાદરા ઉતારે એવુ', ગમે તેમ કરીને પહોચી વળે એવુ, ચકોર, દાવપેચ-વાળુ કે યુક્તિબાજ (૨) તોફાની, ઉધમાતિયુ, ખૂબ ચચળ ને અટકચાળુ ઊડતા પક્ષી (પખી) ઝાલવા=ગમે તેમ કરીને કામ પાર પાડવુ, પહોચી વળવુ ઊડતી અસ્લા (થવી, વળગવી)=ઊલટી સામેથી પીડા(આવી પડવી) ઊડતો રોગ=ઊડણ-ચેપી રોગ ઊડીને આખે બાઝવુ=એકદમ સુદર લાગવુ ઊડી જવું=અદૃશ્ય થવુ,હવામાં જતુ રહેવુ (ગધ,દારૂ,કપૂર,પરી,સ્વપ્ન,વાત ઇ૦)(૨)(ઢોર) વસૂકી-ઊચી જવુ ઊડી પડવુ=લડી પડવુ, સામસામે આવી જવુ]

ઊડાઊડ(-ડી) સ્ત્રી૦ ઉપરાછાપરી ઊડવુ તે(૨) દોડાદોડ, ઘણી જ ઉતાવળ (૩) અવ્યવસ્થા, અધાધૂધી

ઊડિયા સ્ત્રી૦[सं औड्र, प्रा उड्डिअ] ઉત્કલની – ઓરિસાની ભાષા; ઉત્કલી

ઊડી સ્ત્રી૦ [म उडी] મલખભની એક કસરત

ઊડેલ(-લુ) વિ૦ ચચળવૃત્તિનું(૨)ફાટેલુ,વઠેલુ (૩) ઢોર પણ ન ખાય એવુ બગડેલુ

ઊઢ વિ૦ [सं] પરણેલુ (૨) લઈ જવાયેલુ (૩) પુ૦ પરણેલો માણસ –ઢા વિ૦સ્ત્રી૦ પરણેલી

ઊઢણ ન૦ જુઓ ઉઢાણ

ઊણુ વિ૦ [सं ऊन] ઊણ (૨) સ્ત્રી૦ ઊણપ ૦પ(-મ) સ્ત્રી૦ ઓછપ,ખોટ (૨) અપૂર્ણતા (૩) ખોડ ૦વુ સ૦ક્રિ૦ વણાટમા ઊણુ હોય તે પૂરવુ, તૂણવુ. –ણાપણુ ન૦ ઊણા હોવુ તે –ણા પેટનું વિ૦ વાત પેટમા ન રાખી શકે એવુ –ણાશ સ્ત્રી૦ ઊણાપણુ –ણુ વિ૦ ઓછુ ભરાયેલુ, અપૂર્ણ, ખૂટતુ, કમી

ઊતડવુ સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉતરડવુ ઊતડાવુ અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊતરચડ સ્ત્રી૦ [ઊતરવુ + ચડવુ] ઊતરવુ અને ચડવુ તે, ચડઊતર

ઊતરતી ભાજણી સ્ત્રી૦ ગણિતની એક રીત, ભારે કિમતની સખ્યાને ઓછી કિમતની સખ્યાનું રૂપ આપવાની રીત

ઊતરતી એઢી સ્ત્રી૦ ગણિતની એક રીત, જે હારમાં એક પછી એક ઊતરતી સખ્યાની રકમો મુકાય તે

ઊતરવુ અ૦ક્રિ૦ [सं अवतॄ, उद् + तॄ, प्रा उत्तर] ઉપર કે ઊચેથી નીચે આવવુ [सं अवतॄ] (૨) [सं. उद्+तॄ] બહાર આવવુ, નીકળવુ (જેમ કે વાહનમાથી, ગાડીએથી ઊતરવુ, સ્ટેશને ઊતરવુ ઇ૦) (૩) પાર કરવુ, ઓળગવુ (નદી, પૂલ ઇ૦) (૪) નીચે આવવુ, કમી થવુ, ઘટવુ (જેમ કે, વસ્તુના ભાવ) (૫) (આવેશ, અસર, નશો, દરદ, ભાવ, લાગણી ઇ૦) ઓછુ થવુ કે શમવુ (જેમ કે, ઝેર, તાવ, ક્રોધ, મોહ, માથુ ઇ૦) (૬) (ગુણ, સ્થિતિ, સ્વભાવમા) ઘટવુ, ઓછુ નીવડવુ, બગડવુ (જેમ કે, ઊતરેલી કેરી, ઊતરતી કળા, વેળા 'વખત જતાં દવાનો ગુણ ઊતરે' ભોગમાં પડી તે માણસ ઊતરવા લાગ્યો) (૭) (તોલમા) આવી રહેવુ, બરોબર થવુ ('શેરના ૭ રૂ ગણ ઊતર્યા') (૮) થવુ, નીપજવુ, ફળ તરીકે હાથ આવવુ – મળવુ (જેમ કે, પાક ઊતરવો, 'આ આબે ૧૦ મણ કેરી ઊતરી' 'મણ કપાસમાંથી ૧૨ શેર રૂ ઊતર્યું' 'પૂરી,

જલેબી, માલપૂઆ હવે ઊતરવા લાગ્યા છે' ઇ૦) (૯) ઉતારો કે મુકામ કરવો (જેમ કે તેઓ વીરમગામ ઊતર્યા) (૧૦) બરોબર આબેહૂબ થવુ, બનવુ, આલેખાવુ, ઘડાવુ, પાર પડવું (જેમ કે નકલ, છબી, ચૂડો, ઘડો ઇ૦ નો ઘાટ, 'આ કામ ઠીક ના ઊતર્યું') (૧૧) (શરત, સ્પર્ધા, ઝઘડો, નાટક, લડાઈ ઇ૦માં) સામેલ થવું, ભાગ ભજવવો (૧૨) (કોઈ અંગ કે હાડકું) પોતાને સ્થાનેથી હઠવું–ચળવુ (૧૩) (ગ્રહ કે દશા) -ની અસર (નાઠી) જવી, -નો યોગ દૂર થવો (જેમ કે પનોતી ઊતરી, 'હવે બુધની દશા ઊતરશે') (૧૪) (મો) ફીકું પડવુ, વિલાવું (૧૫) (રંગ) ફીકો પડવો, ઊડવો, ધોવાથી નીકળવો (જેમ કે, કપડાનો રંગ ઊતરે છે, જો જો બીજાને ન લાગે) (૧૬) (મન, હૃદય, ધ્યાનમાં) બરાબર જવું, સમજાવુ, ગમવુ, ઠસવું (૧૭) (વાળ માટે) ખરી પડવું; નીકળી જવું [ઊતરતાં પાણી = વળતાં પાણી, ઘટતો જતો જોશ, જોમ, સ્થિતિ (૨) ઘડપણ ઊતરી જવું = સડી કે બગડી જવુ (૨) બરોબર ઊતરવું ('જવું' ક્રિ૦ સાથે આવતાં આ સામાન્ય અર્થ છે જુઓ ઊતરવુ) ઊતરી પડવું = ઝટ ઊતરવું ('પડવું' સાથે 'ઊતરવું'નો સામાન્ય અર્થ) (૨) ઊછળવું, ઊખડી પડવું; ગુસ્સે થઈ લડવા તૈયાર થવુ, વઢવુ, ઠપકો આપવો. ઊતરેલું વિ૦ વાપરમાંથી દૂર કરાયેલું (જેમ કે કપડું), 'સેકન્ડહેન્ડ' ('ઊતરવું'ના ભૂ૦ કૃ૦ ના સામાન્ય અર્થો માટે તે ક્રિ૦ જુઓ) [('ઊતરવું'નું ભાવે)

ઊતરાવું અ૦ ક્રિ૦ ઊતરવાની ક્રિયા થવી

ઊતરી સ્ત્રી૦ ગળાનું એક ઘરેણું (૨) વિ૦ કોમળ (સ્વર)

ઊતર્યુંપાતર્યું વિ૦ ઊતરેલું, વપરાઈ રહેલું

ઊતવું અ૦ ક્રિ૦ પાણી કે હવા લાગવાથી (લાકડું) વાંકુંચૂંકું થવું

ઊતણું વિ૦ [सं उद्+तल?] ઊંડું નહિ એવું છીછરું [આડે માર્ગે જવું

ઊથડવું અ૦ક્રિ૦ ઉશ્કેરાવું (૨) ટિચાવું (૩)

ઊથમી જીરું ન૦ એક ઔષધિ

ઊથમું વિ૦+ઉત્તમ

ઊથલ વિ૦ [दे उत्थल्लिअ] અસ્થિર, ઊથલેલું. ૦પાથલ વિ૦ [दे उत्थल्ल पत्थल्ला] ઊંચું-નીચું (૨) સ્ત્રી૦ ઊંચુંનીચું થવું તે, પરિવર્તન ૦ભે વિ૦ ભયથી ઊથલેલું—અસ્થિર. ૦(-લા)વું અ૦ક્રિ૦ ઊંધા થઈને પડવું, ઊંચુંનીચું—ઉપરતળે થવું, ઊંધું કે ઊલટું થવું

ઊથલો પું૦ [दे. उत्थल्ला] ઊંધાચતા થઈને બીજી બાજુ પર પડવું તે (૨) ગયેલો મંદવાડ પાછો આવે તે (૩) વલણ (કાવ્યમાં) (૪) સામો જવાબ [-ખાવો = ઊથલવું, ઊથલાઈ પડવું (૨) માંદગીમાંથી ઊઠી પાછા પટકાવું -મારવો = ઉથલાવવું (૨) પલટો ખાવો, ઊથલી પડવું, જુઓ ઊથલો ખાવો -વાળવો = સામો જવાબ આપવો]

ઊથો પું૦ (કા) કોહવાણ, સળો

ઊથોકૂથો પું૦ [કૂથો દ્વિત્વ?] નાની મોટી કચુંબર (૨) નકામી મહેનતનું પરચૂરણ કામ

ઊદકવું અ૦ક્રિ૦ [हिं, सं उद्च?]+કૂદવું(પ.)

ઊદબત્તી સ્ત્રી૦ જુઓ ઉદબત્તી, અગરબત્તી

ઊદું વિ૦ [अ. ऊद, हिं. ऊदा, म. उदी] ભૂરું, ભૂરાશ પડતું

ઊધ સ્ત્રી૦ [दे उद्धि] ઊંધ, (ગાડાનો) વોરિયો

ઊધઈ સ્ત્રી૦ જુઓ ઉધેઈ

ઊધડ વિ૦ [જુઓ ઉધ્ધડ] ભાવતાલ કે વજન કર્યા વગર એમનું એમ આપેલું - રાખેલું કે અંદાજે ઠરાવેલું (જેમ કે, ઊધડ ભાવ, માપ, ખરીદી) –ડું વિ૦ ઊધડ (૨) ન૦ જુઓ ઉધડો [ઊધડું લેવું = ખૂબ વઢવું, સખત ઠપકો આપવો] –ડો પું૦ ઊધડું કામ

ઊધરવું અ૦ક્રિ૦ (સુ) ઊછરવું, મોટું થવું

ઊધર(-રા)વું અ૦ક્રિ૦ ઉધાર ખાતે લખાવું (૨) દૂર થવું, ટળવું (૩) જુઓ ઉદ્ધરવું

ઊધળવું અ૦ક્રિ૦ નાસી જવું, પોબારા ગણી જવા (યાર સાથે) (જેમ કે, ઊધળી જવું)

ઊન વિ૦ [सं.] ઊણું (૨) ઊણપવાળું. ૦તા સ્ત્રી૦ જુઓ ઊણપ ૦મ સ્ત્રી૦ જુઓ ઊણપ ૦માસિક વિ૦ મહિનો પૂરો ન

થયે હોય ત્યાર પહેલા કરવાનુ હોય એવુ ૦માસીસો પુ૦મૂએલાના માસીસા પહેલાની કરવાની એક ક્રિયા

ઊન સ્ત્રી૦,ન૦[सं ऊर्ण, प्रा उण्ण] ઘેટાના વાળ. **–નોત્સાર** પુ૦ ઊન કાપી લેવુ તે

ઊનડ વિ૦ [म उनाड](કા)રખડતુ (૨) કામચોર (૩) લુચ્ચુ [જુઓ 'ઊન'[सं]મા

ઊનતા(–મ), ઊનમાસિક, ઊન-માસીમો

ઊનવા (ન') પુ૦ [ઊનુ+વા–उण्णवात ?] એક મૂત્રરોગ [(૨) ઝૂરવુ

ઊનવાવુ (ન') અ૦ ક્રિ૦ ઊના શ્વાસ નાંખવા

ઊનું (નુ') વિ૦ [सं उष्ण, प्रा उण्ह] ગરમ, તપેલુ, અડયે દઝાવાય એવુ (૨) તાવભર્યું [ઊની આચ (આવવી, લાગવી)=દાઝવુ પડે એવો– કશુ નુકસાન, ભય, જોખમ કે બેઆબરૂ કરે તેવો પ્રસગ યા વેળા **ઊની વરાળ કાઢવી**=હૈયાની બળતરા બહાર જણાવવી, પોતાનુ દુ ખ રડવુ; દિલની દાઝ કાઢવા બોલવુ **ઊનુ ખાવુ**=આપકમાઈનુ ખાવુ **ઊનું લોહી**=નવો જુસ્સો, નવજુવાનીનુ જોમ, ઉત્સાહ ઇ૦ **ઊનો વા વાવો**=જુઓ 'ઊની આચ ']**–નાઈ** સ્ત્રી૦ ઊનુ હોવુ તે, ઉષ્ણતા

ઊપજ સ્ત્રી૦[ઊપજવુ]પેદાશ(૨)આવક,મળતર (૩) નફો **૦નીપજ** સ્ત્રી૦ ઉત્પન્ન અને વૃદ્ધિ (૨) પેદાશ (૩)ચોખ્ખી આવક **૦વેરો** પુ૦ આવકવેરો **૦વુ** અ૦ ક્રિ૦ [सं उत्पद्, प्रा उप्पज्ज] ઉત્પન્ન થવુ, પેદા થવુ, જનમવુ (૨) નીપજવુ, નીવડવુ (૩) મળવુ, સધાવુ, મળતર કે આવક થવી (૪) કિમત તરીકે મળવુ (જેમ કે, 'આ પેન વેચો તો ૫૦ ઊપજે એમ છે') (૫) સાખી શકાવુ, ચલણ હોવુ (જેમ કે, 'ઘરમા એનુ કાઈ ઊપજતુ નથી')

ઊપટ સ્ત્રી૦ નાણાનો ઉપાડ, દેવુ (૨) જુઓ ઊગટ, ઉપટણુ

ઊપટવુ અ૦ ક્રિ૦ ઝાખુ પડી જવુ

ઊપટો પુ૦ જુઓ ઊકટો

ઊપડવુ અ૦ ક્રિ૦ [सं उत्पत्, प्रा उप्पड] ઊપસવુ, ઊંચુ થવુ (૨) ઊંચકાવુ (૩) પ્રયાણ કરવુ, નીકળવુ, ચાલવા માંડવુ, જવુ (૪) એકાએક શરૂ થવું (દુ ખ, રોગ ઇત્યાદિનુ) (૫) ચોરાવુ, ઉપાડાવુ (૬) નાણા ઉપાડાવા, ઉપાડ થવો (૭) ખપવુ, વેચાવુ (જેમ કે, 'હમણા ખાદી ખૂબ ઊપડે છે') (૮) (એકાએક, ઓચિતુ) શરૂ થવુ, ચાલવુ (જેમ કે હમણા ફાળાના કામ ઘણા ઊપડયા છે) (૯) એકદમ તત્પર થવુ, ધસવુ, કૂદી પડવુ (ઉદા તે એને મારવા ઊપડયો [ઊપડતીને એણે ગાળ દીધી, **ઊપડતાને** થપ્પડ મારી=ઓચિતી, એકદમ) **ઊપડતા ઘાટ**=ઊપસેલો, ઊઠેલો ઘાટ]

ઊપણવુ સ૦ક્રિ૦ [सं उत्-पू, प्रा उप्पुण] (અનાજને) પવન નાખી ચોખ્ખુ કરવુ

ઊપણાવુ અ૦ ક્રિ૦ 'ઊપણવુ'નું કર્મણિ

ઊપણુ(–ળુ) ન૦ ખાટલાના માથા અથવા પાગથ આગળનુ લાકડુ

ઊપનવુ અ૦ ક્રિ૦ [सं उत्पन्न, प्रा उप्पण्ण પરથી ?] ઉત્પન્ન થવુ (૨) જન્મવુ (૫)

ઊપસ(–મા)વુ અ૦ક્રિ૦[म उपसणें उमणें ? सं उत्सृप्, प्रा उस्सप्पण ?] બહાર નીકળવુ ઊંચુ થવુ (૨) ફૂલવુ (૩) સોજો આવવો

ઊપળુ ન૦ જુઓ ઊપણુ

ઊફણવુ અ૦ક્રિ૦ [म उफणणें, प्रा उप्पण्ण ? કે दे उप्फुण्ण ?] (ઝાડ, છોડ ઇ૦) ફૂલવુ વધવુ (૨) મનમાં ફૂલવુ **ઊફણાવુ** અ૦ક્રિ૦ ઊફણવાની ક્રિયા થવી (ભાવે)

ઊફરુ વિ૦ જુઓ ઉપ(–ફ)રુ

ઊબ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉબાવું] ફૂગ, ઉબાટ

ઊબક સ્ત્રી૦,**–કો** પુ૦[म उवक, हिं उबकना] બકારી, ઊલટી થવાનો ઉછાળો

ઊબટ(–ડુ) વિ૦ [म उबट] ઉબાઈ–બગડી ગયેલુ (૨) ખોરુ

ઊબડ સક્રાંત વળી જવી=બગડી જવુ, ખરાબ થવુ, પાયમાલ થવુ

ઊબડુ વિ૦ [म उबुड] અધૂકડુ, અધ્ધર બેઠેલુ, ઉભડક (૨) (સુ) ઊંધુ [–**રહીને**=વાકુ વળીને, જખ મારીને, પોતાની મેળે જ ઠેકાણે આવીને–સમજીને, ગરજે]

ઊબવુ અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઉબાવુ, ઊબ લાગવી

ો બળ પું૦ [ઉદ્ + વળ ?] ઊલટો વળ
ઊબ(-ભ)ળવું અ૦ ક્રિ૦ (વળવું) ઊકળી જવું (૨) (રૂઝ વળ્યા પછી અથવા મટવા આવ્યા પછી) ફરી ઊપડવું, ઊથલો ખાવો
ઊભ.૦ટ વિ૦ જરાક ઊંચું હોય એવું, ઊભું
ઊભડ પું૦ મજૂર, દહાડિયો (૨) અસ્થિર વાસવાળો આદમી ૦ભેચુ વિ૦ અસ્થિર; નક્કી કર્યા વિનાનું ૦વેરો પું૦ બિનખેડૂત ઉપર લેવાતો કર
ઊભડું વિ૦ જુઓ ઊભું
ઊભણી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઊભવું] ઘરના પરથારથી મેડા લગીની ઊંચાઈ (૨) ઘરનો પરથાર, ઘરની બેસણી
ઊભર(-રા)વું અ૦ ક્રિ૦ [हिं उमड़(-र)ना, म उमरणें, सं उद्भृ ?] ગરમીના જોરથી ઊંચે આવીને બહાર નીકળવું (૨) ન માવાથી બહાર આવવું-છલકાવું (જુસ્સો બહુ ઊભરાઈ જાય છે) (૩) અતિ મોટી સંખ્યામાં ટોળે વળવું
ઊભરો પું૦ ઉભરણ, ઊભરાવું તે (૨) લાગણીનો ઉછાળો [-આવવો, ચડવો = ઊભરાવું (વસ્તુ કે લાગણી માટે) -કાઢવો, -ઠાલવવો = મનની લાગણીનો જુસ્સો બહાર કાઢવો, મનમાં ઊભરાતી લાગણીને બહાર કહેવી -બેસવો, શમવો = ઊભરાતું અટકવું (૨) મનનો ઊભરો ઠંડો પડવો.]
ઊભવું અ૦ક્રિ૦ [सं ऊर्ध्व, प्रा उब्भ = ઊંચું - ઊભું કરવું] ઊભા રહેવું - થવું, ખડું થવું, પગ ઉપર ઊઠવું (૨) થભવું (૩) ટકવું, સામે ઊભા રહેવું - ટક્કર ઝીલવી
ઊભળવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઊબળવું
ઊભાઊભ સ્ત્રી૦ ઊભા ને ઊભા રહેવું તે (૨) અ૦ બેઠા વિના, નિરાત વિના; ઊભાં ઊભા (૩) ઝપાટામાં [એક જેલશિક્ષા
ઊભાબેડી સ્ત્રી૦ ઊભા જ રહેવું પડે એવી બેડી,
ઊભું વિ૦ [सं ऊर्ध्व, प्रा उब्भ] ઊભેલું (૨) થભેલું, થોભેલું, ચાલતું બંધ થયેલું (જેમ કે ગાડી ઊભી છે) (૩) ટટાર, સીધું (૪) સીધા-એકદમ બહુ ઢાળના ચડાણવાળું (જેમ કે ઊભી ભેખડ), (૫) અપૂર્ણ, ચાલુ, આગળ ચાલવાની કે પૂરું થવાની વાટ જોતું કે પૂરું કરવાનું બાકી (જેમ કે, આ કામ તો હજી ઊભું છે, ઊભો પાક = લણવાનો બાકી - ખેતરમાં ઊભેલો પાક) (૬) સીધું, આખું એક લાંબા પટમાં પડેલું (ઊભો રસ્તો, ઊભે બરડે બે લગાવવી જોઈએ) (૭) હયાત, મોજૂદ (ઊભો ધણી) (૮) સપાટીને લંબ દિશાએ આવેલું (જેમ કે ઊભી લીટી, ઊલટું - આડી લીટી) [ઊભાં હાડકાંનું = કામમાં હાડકાં ન વાળે એવું, કામનું કાયર ઊભી આબરૂએ = આબરૂભેર, આબરૂ જોખમાયા વિના ઊભી પૂંછડીએ નાસવું = જોરથી (બીકના માર્યા) ભાગવું, જીવ લઈને નાસવું (શરીરમાં) ઊભી વાટ પડવી = આખું શરીર મોઢેથી ગુદા સુધી પ્રાણસંચાર માટે એક સીધો રસ્તો બનવો, - મરણની દશામાં આવવું. ઊભું કરવું = ખડું કરવું, તૈયાર કરવું, બનાવવું, ઘડવું, ઉપજાવવું, વગેરે (પ્રાય ન હોય ને તેમાંથી કરવાનો ભાવ બતાવે છે જૂઠી કે કૃત્રિમ બનાવટનો ભાવ પણ બતાવે) (૨) ચૂંટણીમાં ચૂંટાવા માટે તત્પર કરવું ઊભું થવું = ઊભું કરાવું (૨) માંદગીમાંથી ઊઠવું (૩) ચૂંટણીમાં ચૂંટાવા દાખલ થવું ઊભું થઈ રહેવું = રાહ જોતા ઊભા રહેવું (૨) ખોટી થવું (૩) અટકી રહેવું, થભવું (૪) ચકિત થવું, સ્તબ્ધ થઈ ઊભા રહેવું ઊભું ને ઊભું બાળી કે સળગાવી મૂકવું = જેમ હોય તેમ ને તેમ — એકસપાટે બાળી નાંખવું (૨) આખે શરીરે ઝાળ ચડે એવું — ખૂબ રીસ કે દાઝ લાગે એવું કહેવું કે કરવું ઊભું ને ઊભું રાખવું = જરા જંપવા ન દેવું, નિરાત ન વળવા દેવી, આરામ ન લેવા દેવો ઊભું રહેવું = થોભવું; અટકવું (૨) ખોટી થવું (૩) ટકવું, ન ડગવું, ન ઓછું થવું ઊભું રાખવું = ઊભું રહે એમ કરવું (જુઓ ઊભું રહેવું) ઊભું વરસ = આખું વર્ષ. ઊભે ગળે ખાવું = જે આવે તે સીધું ગળામાં ઉતારવું, ખા ખા કરવું (ગમે ત્યારે ને ગમે તેમ કે ગમે તેટલું) ઊભે પગે = ખડું ને ખડું, ઊભું ને ઊભું, બેઠા વગર સતત રોકા-

ચેહુ (૨) ઝટપટ, વગર વચ્ચે થોભ્યે કે વિલંબ કર્યે (જેમ કે ઊભે પગે જઈને આવ્યો જાણો, સવારનો છુ ઊભે પગે છુ) ઊભે પગે થઈ રહેવુ = અધીરુ, આતુર, ઊંચુનીચુ થવુ ઊભો મૂળો = ઊભા હાડકાનો — મૂળા જેવો — કામના કાયર કે આળસુ માણસ માટે વપરાય છે ઊભો રસ્તો દેખાડવો = સીધી વાટ પરખાવવી, ચાલતી પકડાવવી, ચાલ્યા જવાનુ કહેવુ (૨) બરતરફ કરવુ]

ઊભક સ્ત્રી० (કા) અભિમાન, ગર્વ, તોર

ઊભગવુ અ०ક્રિ० [हिं उमगना, म उमगणें, सं उन्मग्न, प्रा उम्मग्ग ?] સ્ફુરવુ, ઉત્પન્ન થવું

ઊભટ(-ડ)વું અ०ક્રિ [म उमटणें, हिं उमड़ना] ઊલટભેર ધસવુ, એકસામટા જથામા આગળ આવવુ (૨) પાકવુ, ફળ ઊતરવુ

ઊભડઘૂમડ અ०[हिं उमड़ना घुमडना] ચ દરવા જેવુ, આકાશ જેવુ છવાઈ જઈને (?)

ઊભડવું અ०ક્રિ० જુઓ ઊભટવું

ઊભણુ વિ० [सं उद्+ભણા] ભણા વગરનું, સુ દર

ઊભર પુ०[दे उम्मर] ઉંબરો, ઘરનો ઊભરો (૫)

ઊભરો પુ० [જુઓ ઉંબર] ઉંબરો (ઘરનો) (૨) ઉંબર, એક ફળઝાડ, ઉમરડો (૩) બે ચાસ વચ્ચેની જગા [**ઊભરા ઘસવા, ઠેકવા** = (વગર કામે) ઘેર ઘેર ભટકવુ **ઊભરાની બહાર જવુ** = જુઓ ઊભરો ઓળગવો **ઊભરા વચ્ચે બેસવુ** = (અવરજવર રોકાય એમ) ઊભરા ઉપર — બારણા વચ્ચે બેસવુ (૨) (તકાદો કરવા માટે) લાંઘણ કરતા ઊભરા પર બેસવુ, તકાદો કરવો. **ઊભરે ચઢ(-ઢ)વુ** = ઘરમા પેસવુ, (કોઈને) ઘેર જવુ **ઊભરો ઊઠવો, ઊખડી જવો** = નિર્વંશ થવુ, નખોદ જવુ **—ઓળગવો** = ઘર બહાર નીકળવુ કે જવુ (૨) મર્યાદા છોડવી **—ખોદી નાખવો** = લેણદારે ચાલુ તકાદો કરવો **—ઘસવો, ઘસી નાખવો** = વાર વાર કોઈને ઘેર જવુ. **—તજવો** = ઘેર જવુ ઊભરે ચડવુ બધ કરવુ (માઠુ લાગવાથી કે અણબનાવ થતાં) **—મૂકી ડુ ગરો પૂજવો** = ઘરનુ — નજીકનુ અવગણી દૂરનાને માન આપવુ **—વાટી નાખવો** = ઊભરો ઘસી નાખવો.]

ઊમલવુ અ०ક્રિ० [म उमलणें, सं उन्मील्, प्रा उम्मिल्ल] ખીલવુ, વિકાસ પામવુ (૨) [ઢોરનું] વિયાવાનુ થવુ (૩) પલળીને ભૂકો થવુ (કળીચૂનાનુ)

ઊમસ સ્ત્રી० મૂર્છા, ફેફરુ (કા) [લટકવુ, ફેફડવુ

ઊરઝવું અ०ક્રિ० ઊપસવુ, આગળ પડવુ (૨)

ઊરઝાવુ અ०ક્રિ० [हिं उर(-ल)झाना] મૂઝાવુ

ઊરવા પુ० બદનામી

ઊરુ પુ० [सं] જાઘ ०ફલક ન० કેડનુ હાડકુ ०સ્તભ પુ० એક રોગ, જાઘનો લકવો

ઊરુ ન० કોસ ખેચવા માટે કરેલો ઢાળ, ઓલાણ

ઊર્જસ્વી વિ० [सं] જબરુ, બળવાન —સ્વિતા સ્ત્રી०

ઊર્જિત વિ० [सं] જબરુ, બળવાન (૨) ચડિયાતુ, ઉમદા, સુ દર, ખાનદાન (૩) મહાન ભવ્ય

ઊર્ણ ન० [सं] ઊન (૨) તાર, તતુ (૩) કરોળિયાનુ જાળુ ०નાભ(-ભિ) પુ० કરોળિયો —ર્ણા સ્ત્રી० ઊન (૨) આખની ભમરો વચ્ચેની વાળની રેખા —ર્ણાયુ વિ० ઊનનુ (૨) પુ० ઘેટો (૩) કરોળિયો

ઊર્ધ્વ વિ० (૨) અ०[सं] ઊંચુ, ઉપરનું, ગગન તરફનું (૨) સીધુ, ટટાર (૩) ઊંચુ કરેલુ, ઉન્નત ०ગતિ સ્ત્રી० ઊંચે જવુ તે, આકાશમા ઊંચે ઊડવું તે ०ગામી વિ० ઊંચે જનારુ (૨) [લા] ઉન્નતિ તરફ જનારુ ०દેહ પુ०, સ્ત્રી० મરણ પછી થનારો દેહ (૨) મરણ પછી કરવાની એક ક્રિયા ०દૃષ્ટિ વિ० મહત્ત્વાકાક્ષી, મહેચ્છાવાળુ (૨) સ્ત્રી० આકાશ તરફ જોવું તે ०પત્ર(-ત્રી) ન० જીવડાનો એક પ્રકાર ०પથ પુ० સ્વર્ગનો માર્ગ ०પાણિ, ०બાહુ વિ० ઊંચે કરેલા હાથવાળુ ०પિડ પુ० મૂત્રપિડ ઉપર આવેલો પિડ, 'સુપ્રા-રેનલ કેપ્સ્યૂલ' ०પુડ્ર પુ० ઊભુ ટીલુ ०ભાગ પું० ઉપરનો કે આગળનો ભાગ ०રેત(-તા, ०સ) જેના વીર્યનુ પતન થતુ નથી એવુ (૨) નિત્ય બ્રહ્મચર્ય પાળનારુ ०રોહણ ન० ઉપર — આકાશ તરફ ચડવુ તે (૨) સ્વર્ગમા જવુ તે ०લોક પુ० સ્વર્ગ,

ઉપરની દુનિયા ૦વાયુ પુ૦ શરીરના ઊર્ધ્વ ભાગમાંનો વાયુ (૨) ઓડકાર ૦શાખા સ્ત્રી૦ હાંસડીનું હાડકું -ર્ધ્વાકાંક્ષી વિ૦ ઉચ્ચ આકાંક્ષાવાળું

ઊર્મિ સ્ત્રી૦ [સં.] તરંગ, મોજું (૨) પ્રવાહ (૩) લાગણીનો તરંગ-ઉછાળો (૪) સંગીતમાં એક અલંકાર ૦કાવ્ય, ૦ગીત ન૦ ઊર્મિથી ભરેલું-રચાયેલું કાવ્ય કે ગીત, 'લિરિક' ૦મત, ૦માન વિ૦ ઊર્મિવાળું (૨) મોજા જેવા વાંકાચૂકા આકારનું (કેશ વિષે) ૦લ વિ૦ લાગણીપ્રધાન, તરંગવશ ૦લગ્ન ન૦ ઊર્મિવશ થઈ-ઝટ કરી નંખાતું લગ્ન ૦લા સ્ત્રી૦ (સ) લક્ષ્મણની પત્નીનું નામ

ઊર્વ પુ૦ [સં] વાદળ (૨) પિતૃઓનો એક વર્ગ (૩) વડવાનલ (૪) સમુદ્ર

ઊલ સ્ત્રી૦ [કે उ(-ओ)ल्ली] જીભ ઉપરનો મેલ કે વળતી છારી [-ઉતારવી=(દાતણની ચીર કે ઊલિયાથી)જીભ પરની છારી દૂર કરવી]

ઊલક (લ') સ્ત્રી૦ [हिं हुल्की, हुलकना, स उद्+वन्, प्रा उव्वक्क ?] ઊલટી, ઓકવું તે

ઊલકું [सं उल्का ?] ન૦ ખાલી ખુમરાણથી નાસભાગ ને ગભરાટ થવો તે [-પડવું= ખાલી ખુમરાણથી નાસભાગ તથા ગભરાટ થવો, હો હા થઈ જવી]

ઊલકો(-ખો) (લ') પુ૦[જુઓ હૂકલો વ્યસ્ય ?] નાળિયેરનો ગર્ભ કે છોતરા વિનાનો, એક કાણાવાળો, ખાલી ગોળો, હૂકાની કાચલી

ઊલઝવું અ૦ક્રિ૦ [સર हिं उलझाना]ગૂંચવાવું

ઊલટ વિ૦ [प्रा उल्ल(-व्व)ट्ट, सं उद्+वृत् ?] ઊલટું, અવળું, પાછું ૦ટપાલે=વળતી ટપાલે ૦તપાસ સ્ત્રી૦ પ્રતિપક્ષી તરફની (સાક્ષીની) તપાસ ૦પા(-પૂ)લટ વિ૦ અવળાસવળી,ઊલટસૂલટ (૨) અવ્યવસ્થિત (૩) સ્ત્રી૦ ઊલટપાલટ તપાસ (૪) અવ્યવસ્થા, ગોટાળો ૦સવાલ પુ૦ સામો સવાલ ૦સૂલટ, -ટાસૂલટી વિ૦ અવળાસવળી (૨) ઊંધુંચતું; આડુંઅવળું; તળે ઉપર એવું

ઊલટ સ્ત્રી૦ હોંશ, ઉમંગ ૦ભ(-ભે)ર અ૦ ઉમંગભેર, હોંશભેર

ઊલટવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઊલટ, हिं. उलटना, म उलटणें] ઊલટથી કરવું (૨) ધસી આવવું (૩) હુમલો કરવો (૪) ઊંધું થઈ જવું (૫) ફરી થવું પાછું થવું

ઊલટી સ્ત્રી૦[हिं , જુઓ ઊલટ વિ૦] ઓકવું તે

ઊલટું વિ૦ ઊલટ, ઊંધું, અવળું (૨) વિરુદ્ધ, આડું (૩) સામું; વિપરીત. [ઊલટી ગંગા વહેવી=સવળાને બદલે અવળું થવું, બાજી બગડવી ઊલટાનું વિ૦ ઊલટું]

ઊલવું (લ') અ૦ક્રિ૦ (મોસમનું) ખલાસ થવું

ઊલસવું અ૦ક્રિ૦ [सं उल्लस्] જુઓ ઉલ્લાસવું (૨) એકાએક ઊભા થવું, ઊભરાવું

ઊલળવું (લ') અ૦ક્રિ૦ [सं उद्+लल् प्रा. उल्लल, हिं उछलना] નમી જવું; લળી પડવું (૨) ગાડા ઇત્યાદિનું આગળથી ઊંચું થઈ જવું (૩) ઊલટાઈ જવું (૪) કૂદવું (૫) જતું રહેવું, નાશ પામવું (૬) [લા] હોંશભેર ધસવું - ઊંચા ને ઊંચા રહેવું

ઊલિયું ન૦[જુઓ ઊલ] ઊલ ઉતારવાની ચીપ

ઊવટ સ્ત્રી૦આપદા (૨) અડચણ,હેરાનગતિ,પીડા

ઊશિયું ન૦ દાતરડું

ઊષર વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ ઊખર

ઊષા સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ ઉષા

ઊષ્મા સ્ત્રી૦ [सं], ૦ક્ષર પુ૦, ૦ભેદ વિ૦, ૦માપકયંત્ર ન૦, -ષ્માંક પુ૦ જુઓ 'ઉષ્મા'માં

ઊસ પુ૦ [सं ऊष, प्रा] એક ક્ષાર (૨) સ્ત્રી૦ [हिं ऊख; म :] શેરડી

ઊસટ વિ૦[सं उद् + સટ] સટતું નહિ એવું, ભિન્ન

ઊસપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. उत्सर्पय् प्रा उस्सप्पण, म उसपणें] બહાર કાઢવું, ઉલેચવું, ખાલી કરવું (૨) સ્થાનમાંથી કાઢવું ઊપસાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊસરપાટો પું૦ વિનાશ (૨) સંપૂર્ણ નિકંદન

ઊસરવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा उस्सर. सं उत्सृ, हि. उसरना] ટળવું, જતા રહેવું (૨) નાશ પામવું; નિકંદન નીકળી જવું (૩) [सं अपसृ, प्रा ओसर] ઓસરવું; ઓછું થવું

ઊહ અ૦ (ર૦) મશ્કરી, ચેષ્ટા તિરસ્કાર અને

ગર્વસૂચક ધ્વનિ(૨)હુ પણાનો ઉદ્‌ગાર ૦કારો પુ૦ દીર્ઘ નિશ્વાસ, નિસાસો (૨) સાંભળું છુ, ઠીક છે, સ્વીકારુ છુ, ઇત્યાદિ દર્શાવનારો ધ્વનિ (૩)ગર્વનો અને અનાદર કે તુચ્છકારનો ઉદ્‌ગાર

ઊહ પુ૦ [સં] તર્ક, કલ્પના (૨) પરીક્ષણ (૩) અધ્યાહાર –હાપોહ પુ૦ [સં] ચર્ચા

ઊંઆં અ૦ (૨) ન૦ (રવ૦) તરત જન્મેલા બાળકના રડવાનો એવો આવાજ

ઊંઊં અ૦ (૨) ન૦ (રવ૦) રડવાનો એવો અવાજ

ઊંકરાટો પુ૦ (કા) મનમા થતી ઉત્તેજનાનો અંકુર (૨) ટાઢિયા તાવમા રોમાચ સાથે થતો ઝમઝમાટ

ઊંકારો (ઊં') પુ૦ જુઓ ઊંહકારો

ઊજ(–જ)ણુ ન૦ જુઓ ઊજણ

ઊંગ(–જ)વુ, ઊંગા (–જા)વુ, ઊગા(–જા)વવુ જુઓ 'ઊંજવુ'મા

ઊંઘ સ્ત્રી૦ [ઊંઘવુ]ઊંઘવુ તે,નિદ્રા [–આવવી = સૂઈ જવાની–ઊંઘવાની વૃત્તિ થવી –ઊડવી ઊડી જવી = ઊંઘ જતી રહેવી, જાગવુ (૨) આળસ કે અજ્ઞાન ટળવુ, ભાન આવવુ –ઉતારવી = ચડેલી કે ઉજાગરાથી બાકી ઊંઘ કાઢવી (૨) આળસ કે અજ્ઞાન કાઢવુ –કાઢવી = ઊંઘવુ (૨) ઊંઘ ઉતારવી. –ચડવી = ઊંઘ આવી લાગવી, ઊંઘ ભરાવી (૨) ઊંઘવાનુ–આરામ કરવાનુ બાકી હોવું –જવી = ઊઠવું, જાગવુ, ઊંઘ પૂરી થવી. –ભરાવી = ઊંઘ આવવાનુ થવુ, ઊંઘ ચડવી –લેવી = ઊંઘવું ઊંઘમા જવુ = ગફલત કે અજાણમાં જવુ ઊંઘમા પડવુ = ઊંઘી જવું, ઊંઘ આવવી ઊંઘ વેચીને ઉજાગરો કરવો, વહોરવો = હાથે કરીને દુઃખ કે પંચાતમા પડવુ, ડોબુ ખોઈને હડોળ બનવુ]

ઊંઘટુ,–ટિયુ,–રેટુ વિ૦ ઊંઘમા ભરાયેલું

ઊંઘણુ સ્ત્રી૦ ઊંઘવું તે (૨) બહુ ઊંઘવાની ટેવ ૦રોગ પુ૦ એક જાતની મધમાખીઓથી ફેલાતો જીવલેણ રોગ ૦શી વિ૦ ઊંઘ્યા કરવાની ટેવવાળુ (૨) આળસુ, એદી

ઊંઘવુ અ૦ક્રિ૦[પ્રા उंघ] નિદ્રા લેવી(૨)આળસુ થઈને પડયા રહેવુ (૩) અજાણમાં–અજ્ઞાનમા રહ્યા કરવુ [ઊંઘી જવું = ઊંઘમાં પડવુ, સૂઈ જવું(૨)[લા] (કોઈ બાબત કે કાર્યમાં અમસ્કારક થતુ) મટવુ, ઢીલતુ રહેવુ ('ઊંઘી જાય ન આવે તો')

ઊંઘાડવુ સ૦ ક્રિ૦ ઊંઘે એમ કરવુ (૨) પડતુ મૂકવુ, શાંત પાડવુ ઊંઘાવુ અ૦ ક્રિ૦ ઊંઘવાની ક્રિયા થવી

ઊંઘાળ,૦વુ વિ૦ ઊંઘણશી, બહુ ઊંઘનારુ (૨) સહેજ સહેજમા ઊંઘી જાય તેવુ

ઊંઘેટુ વિ૦ ઊંઘટિયુ

ઊંચ વિ૦[સં उच्च] ઉચ્ચ, ચડિયાતુ (૨)ઉમદા ૦નીચ વિ૦ ઊંચુ અને નીચુ ૦નીચભાવ પુ૦ અમુક ઊંચુ ને અમુક નીચુ એવો ભેદભાવ, અસમાનતાની લાગણી કે માન્યતા ૦વર્ણી(–ર્ણું) વિ૦ ઉચ્ચવર્ણું

ઊંચક(–કા)નુ (કં', કાં') વિ૦ બહેરુ (૨) થોડુ સાંભળનારુ (૩) સાભળ્યુ ન સાભળ્યુ કરનારુ, બેદરકાર

ઊંચકવુ સ૦ક્રિ૦ [સં उच्चीकृ] નીચેથી ઊંચુ કરવુ, ઉપાડવુ (૨) હાથ પર લેવુ, (બોજ) માથા ઉપર લેવુ, ઉઠાવવુ ઊંચકાવુ અ૦ ક્રિ૦, ઊંચકાવવુ સ૦ ક્રિ૦ 'ઊંચકવુ'નુ અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

ઊંચકાનું (કાં') જુઓ ઊંચકનુ [મહેનતાણુ

ઊંચકામણુ ન૦, –ણી સ્ત્રી૦ ઊંચકવાનુ

ઊંચનીચ, ઊંચવર્ણી,–ર્ણું જુઓ 'ઊંચ'મા

ઊંચાઈ,–ણ, જુઓ 'ઊંચુ'મા

ઊંચુ વિ૦ [સં उच्च] સપાટી કે બેસણીની ઉપર ઊભુ આવેલુ કે ઊઠતુ ('નીચુ'થી ઊલટુ) (૨) ઉચ્ચ, ચડિયાતુ, ઉમદા (કદ, પ્રમાણ, ગુણ, દરજ્જો ઇ૦માં વધારે કે ચડિયાતુ જેમ કે, ઊંચો ઢગલો, ઊંચો ભાવ, કિંમત, મત વગેરે) (૩) અતિ તાણેલ, લઆવેલ (સૂર કે અવાજ), ઊંચા સ્વર–સપ્તકનુ (સગીતમા) (૪) જંપ, નિરાત કે શાંતિ સમાધાન વગરનુ, અણબનાવવાળુ (મન, શ્વાસ, જીવ) [ઊંચા ડોળા રાખવા = સામે ન જોતા બીજે કે ઊંચુ જોવુ, ધ્યાન ન

રાખવુ **ઊંચી આંખ કરવી**=(કામ કે ગેકાણમાથી) ઊંચુ જોવું, ધ્યાન બીજે જવા દેવુ (૨) (ગુસ્સા કે વિરોધથી) આખની મુદ્રા ફેરવવી, સામે થવુ, વિરોધ કે ક્રોધ બતાવવો **ઊંચી આંખો કરાવવી**=ખૂબ રાહ જોવડાવવી **ઊંચી ચાલ**=એડી ઊંચી રાખી ચાલવુ તે **ઊંચી મૂછ**='મૂછ'મા જુઓ **ઊંચું આવવું**=(દુખ, પીડા, ભાર ઇ૦ માથી) છૂટવુ; કશામા ગરક થયામાથી બહાર નીકળવુ (દા ત. 'હાથ પરના કામમાથી ઊચો આવુ ત્યારે નવુ લઈ ગઉ') **–ઊંચુ ચાલવું**=ઊચી ચાલે ચાલવું (૨) [લા] રોફ કે ગર્વથી ચાલવું–વર્તવું **–કરવું**=બોજ ચડાવવો, તે માટે હાથ દેવો (૨) ઊભુ કે ઉપસ્થિત કરવું, ઉખેળવુ **–ચડાવવું**=ખોટા વખાણ કરવા, ગર્વથી ફુલાય એમ કરવું, અતિમાન આપવું **–જવું**=સ્વર્ગમા જવું, મરવું **–જોવુ**=કામ કે રોકાણમાથી ફુરસદ મળવી કે કાઢવી ('આમાથી એ ઊંચુ જોવા પામે ત્યારે ને ?') (૨) નજર કરવી, સામે જોવું, ધ્યાન પર લેવું (જેમ કે, ભાઈ તો હવે ઊંચુંયે જોતા નથી') (૩) ('નીચુ જોવુ'–શરમાવું–તેથી ઊલટું) શરમમાથી મુક્ત થવું, સ્વમાન પામવુ (દા ત 'તે દિવસથી તે ચાર માણસમા ઊંચુ જોઈ શકતો નથી') **–ને ઊંચુ માથું રાખવું**=ગર્વથી છકેલુ રહેવું. **–ને ઊંચુ રહેવું**=અસ્થિર આસન કે ચિત્તવાળા હોવુ, ઠરીને ન બેસવુ, શાતિથી નિરાંતે (કામ કે કોઈ બાબતમા) ન ગોઠવાવુ (૨) કામમા ઢેકો ન નમાવવો, કામમા ન લાગવું (૩) જુઓ ઊચુ ને ઊચુ માથુ રાખવું **–બેસવું**=(સ્ત્રીએ) વેગળી બેસવુ (૨)જુઓ ઊંચે બેસવું **–માથું**=જુઓ 'માથુ'મા **–મૂકવું, મેલવું**=(પરવારી જવાથી કે વચ્ચેથી કોઈ કારણે) અલગ કે વેગળું કરવું, છોડવું, વિસારે પાડવુ ('આ કામ હવે તો ઊચુ મૂકે તો સારુ' 'હમણા તો એને ઊંચું મૂક, પછી જોઈશુ'; 'વાચવાનું હવે ઊચું મૂકયુ છે કે શુ ?' 'લાજ ઊંચી મૂકવી') (૨) સંતાડી કે બચાવી યા સઘરી રાખવું **–મોં**=જુઓ 'મો'મા. **ઊંચો હાથ**=જુઓ 'હાથ'માં] **–ચાઈ** સ્ત્રી૦ ઊંચાપણું (૨)તેનુ માપ **–ચાણ** ન૦ ઊંચાઈ (૨) ઊચી જગા, ટેકરી

ઊંચુંનીચું વિ૦ ઊચુ અને નીચુ, ખાડાખૈયા વાળુ [**–કરવું**=ઠીકઠાક ગોઠવવું, સાફસૂફ કરી વ્યવસ્થિત કરવુ ('મહિને ઘેર ગયો એટલે ઊચુ નીચુ કરવાનુ તો હોય જ ને ?') (૨) [લા.] ખળભળાટ પેદા કરવો, અજપો ઊભો કરવો, નીચુ થાય એમ કરવુ **–થવું**=ઊહવેઠ કરવી, મથવુ ('માથે આવ્યા પછી ઊચાનીચા થયા વગર છૂટકો છે ?') (૨) અધીરુ થવુ, અજપો થવો આતુર બનવુ, તલપાપડ થવુ **ઊંચો-નીચો હાથ પડવો**=ઊધા છતા કરી કમાવુ, અન્યાયથી ધન કમાવુ]

ઊંચે અ૦ સપાટીથી ઉપર, ઊચી–ઊચાણવાળી જગાએ, ઊંચી દિશામા, માથા ઉપર [**–ચડાવવું**=જુઓ 'ઊચું ચડાવવુ' **–બેસવું**=કામમાથી દૂર કે અલગ બેસવુ **–જોવું**=આકાશ તરફ જોવું **–લઈ જવું**=સ્વર્ગમા લઈ જવુ ('હત, તને ઊચે લઈ જાય')] **૦થી** અ૦ અધ્ધર, અડયા વિના (૨) ઉપરથી, ઊચાણમાથી (૩) ઊચે અવાજે કે સૂરથી (૪) આકાશમાથી **૦નું** વિ૦ ઊચે આવેલું

ઊંજણ ન૦ [ઊંજવુ] ઊજવુ તે (૨) ઊજવાનુ દ્રવ્ય – તેલ, દિવેલ ઇત્યાદિ **–ણી** સ્ત્રી૦ મંત્ર ભણીને કપડાના, સાવરણી ઇ૦ના છેડાથી રોગ કે ભૂતને દૂર કરવાની ક્રિયા [**–નાખવી**=ઊજવું, તે ક્રિયા કરવી) (૨) તેલ ઊજવાની કુપ્પી] **–ણું** ન૦ રાજકુમારી કે રાણીનો રસાલો

ઊંજવું સ૦ક્રિ૦ [સં सिच्, પ્રા उञ्ज=સિચવુ] તેલ નાખવું–પૂરવુ (૨) રોગ કે ભૂત કાઢવા ઊજણી નાખવી **ઊંજાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) **ઊંજાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊંટ ન૦ [સં उष्ट्र, પ્રા उट्ट] રણમાં ખૂબ ખપતું એક ઊચુ પશુ [**–જેવું**=ખૂબ ઊચુ (૨) બેવકૂફ, અણસમજુ **ઊંટનાં શીંગડાં** ન૦ બ૦વ૦ વંધ્યાપુત્ર કે આકાશકુસુમ, અશક્ય વાત **ઊંટનાં અઢારે વાંકાં**=સ્વભાવે જ વાંકાપણું, અઢારે અગો–બધુ જ વાકુ હોવું

તે ઊટનું પગલું જાણવું = સહેલી સીધી કે ઉઘાડી વાતની ખબર હોવી (નકારમા પ્રાય બોલાય છે) ઊટે ચડીને આવવું =(લેણું લેવા આવનારે) બધાને દેખાય એમ – છડેચોક આવવું. ઊટે ચડીને ઊઘવું = એના જેવું અશક્ય કે અજુગતું કરવું (એમા નુકસાન જ થાય, એવો ભાવ બતાવે છે) ઊટે કર્યા ઢેકા તો માણસે કર્યા કાઠડા = સહેજે કે સીધી રીતે ન પાર પડે તો તેને પહોચી વળવા ઘટતી યુક્તિ કરી લેવી, જ્યા જેવો સંજોગ તેને પહોચી વળવું] ૦ડી સ્ત્રી૦ સાઢ, સાઢણી, ઊટની માદા (૨) સોનીનું ઓજાર ૦ડો પું૦ ઊટ (૨) જુઓ ઊટિયો [ઊટડો કેણી તરફ બેસશે ?=શુ નીપજશે? પરિણામ અતે શુ હશે ?] ૦વૈદ(–ઘ) પું૦ ઊટનો – માણસની દવા કરવાને નાલાયક એવો, લેભાગુ વૈદ ૦વૈદુ નં૦ ઊંટવૈદનુ કામ, રાક્ષસી ઉપચાર –ટિયો વિ૦ ઊટ જેવો ઊચો(૨)પું૦ ઊટ (૩) મદબુદ્ધિ ને આળસુ માણસ (૪) ભારે વજન ઉપાડવાનુ(ઊટની ડોક જેવું લાગતુ) યંત્ર (૫) અડો

ઊટકટો પું૦ એક વનસ્પતિ

ઊટિયા(–યુ)જીરુ નં૦ એક ઔષધિ

ઊઠ વિ૦ [જુઓ ઊઠ] સાડાત્રણ, સાડાત્રણ ગણું

ઊઠિયુ વિ૦ [ઊડાણ] ઊડાણવાળુ, ઊડુ

ઊઠળ સ્ત્રી૦ [दे उहल=સમૂહ ? કે दे अवरुहण=આલિંગન ?] બાથ (૨) બાથમા ભરાય તેટલી વસ્તુ [ચૂકવું

ઊંડળ સ્ત્રી૦ પેટનો ગોળો–ચૂક [–વળવી =

ઊડળગૂડળ નં૦ ગોળો, પિંડાળો (૨) પેટમા ગોળો ચડવો–ચૂક આવવી તે (૩) ઢગધડા વગર બોલવુ તે(૪)અ૦ અવળસવળ, ઢગવડા વગર ગોટાળો થાય એમ

ઊડાઈ,–ણ–પણું જુઓ 'ઊડું'મા

ઊડુ વિ૦[दे उड्ड]સપાટીથી નીચે ઊતરતુ (૨) છીછરુ નહિ એવુ, ઘેરુ(૩)અંદરથી લાબુ–દૂર સુધી અંદર ને અંદર વિસ્તરતુ (૪)ઘાડુ, ગીચ (જેમ કે વન)(૫)[લા]ગહન,ગભીર,ન પામી શકાય એવું [ઊડા પાણીમાં ઊતરવું, પેસવું = જોખમ ખેડવું, લપટાઈ કે ફસાઈ પડવાનું વહોરવું ઊડુ ઊતરવું = ઘેરો વિચાર કરવો, અંદર લાબે સુધી જઈને વિચારવુ કે તપાસવું ઊડા મૂળ = જુઓ 'મૂળ'મા –ડાઈ સ્ત્રી૦ ઊડાપણું, ગહનતા(૨)તેનુ માપ. –ડાણ નં૦ જુઓ ઊડાઈ (૨)નીચાણ –ડાપણું નં૦

ઊદર પું૦ ૦કણિયુ, ૦કણી, ૦કની, ૦કરણી, ૦કાની, ૦વાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'ઉંદર'મા

ઊદરી સ્ત્રી૦ માથાની ચામડીનો એક રોગ

ઊધ સ્ત્રી૦ આડા અને માચડાને સાધતો ગાડાનો ભાગ ઊધ [જુઓ 'ઊધુ'મા

ઊધકરમુ, ઊંધખોદિયુ, ઊંધાઈ,–પણું

ઊધાધળુ વિ૦ ઝાખુ (૨) ચૂખડુ (૩) [લા] મૂર્ખ (૪) ઉડાઉ

ઊધિયુ નં૦ જુઓ 'ઊધુ'મા

ઊધુ વિ૦ [क्रू ऊर्ध्व, प्रा उद्ध] અવળુ, ઊલટુ, નીચે માથુ ને ઉપર પગ જેવા આસનનુ (૨) [લા]આડુ, અવળુ, સીધા કે સવળાથી સાવ ઊલટુ — વિરુદ્ધ, ખોટુ [ઊધા પાટા બાધવા = આડુ અવળુ સમજાવી ભરમાવવુ ઊધા પગલાનુ = (ઊલટુ 'ઊજળા પગલાનુ') કમનસીબ, અપશુકનિયાળ ઊધા વાજા વાગવા = બાજી બગડવી, અવળુ થવુ ઊધી ઈંટે ચણનાર પું૦ કડિયો, ઊધી પાઘડી મૂકવી = પાઘડી ફેરવવી,દેવાળુ કાઢવુ –કરવુ = ઊલટુ કે અવળુ કરવુ, ફેરવી નાખવુ (૨) જુઓ ઊધુ મારવુ –કરી નાખવુ = મારીને ગબડાવી દેવુ (૨) મૂઢ ઇ૦ મારીને પથારીવશ કરી દેવુ –ઘાલવુ = નીચુ જોવુ, શરમાવુ –ઘાલીને = બીજે ધ્યાન આપ્યા વગર,કામમા જ નજર રાખીને(૨)પીજુ ત્રીજુ જોયા વગર,સાહસપૂર્વક,વિચાર વગર –પડવુ, વળવુ = ઉપર માથુ નીચે પગ કે ઉપલો ભાગ નીચે ને નીચલો ભાગ ઉપર થાય એમ પડવુ કે થવુ, ઊલટાઈ જવુ (૨) બગડવુ, કથળવુ –મારવુ = બગાડવુ,કથાળવું –વળી જવુ = બગડી જવુ(૨)ખૂબ થાકીને લોથ વળીને(ઊધુ) પડવુ –વાળવુ = ઊધુ મારવુ(૨) (ઉઠમણાને દિવસે) ઊધુ વાસીદુ વાળવુ(૩)(વાસણકૂસણ

સાથે) ખાઈ પરવારી વાસણ માજીને ઊંધાં પાડવા, ખાઈપીને અબોટ ઇ૦ પરવારીને નિરાંતે થવું -વેતરવું=ઓડનું ચોડ કરી બેસવું, ભૂલ કરી બેસવું ઊંધે પાયે=અવળે કે ખોટે રસ્તે ઊંધે મોઢે પડવું=ચત્તુ નહિ પણ ઊંધુ મો હોય એ દશામા પડવુ (જેમ કે ઓચિતા પડતા), (તાવથી) પથારીવશ થવુ મદવાડ ભોગવવો] -વકરમું વિ૦ અક્કરમી (૨) ઊંધા કામ કરનારુ -ખોદિયું વિ૦ ઊંધા કામ કરનારુ -ધાઈ સ્ત્રી૦. -ધાપણું ન૦ -ધિયું ન૦ અમુક રીતે બાફેલા મીગ કદનુ ખાણુ -થી પૂતળીનું વિ૦ જેની કીકીમા ઊંધું પ્રતિબિંબ પડતુ હોય એવુ(૨) [લા] વિચિત્ર,અવળી જાતનુ (માણસ)] ૦ચ-(-છ)તું વિ૦ ઊંધુ અને ચત્તુ, આડુ અવળુ. [-કરવું=ઘાલમેલ કરવી આમનુ તેમ ફેરવવું (૨) ગરબડગોટો વાળવો બગાડવુ] [ખોયણુ

ઊબાડિયું ન૦ [જુઓ ઉબાડિયુ] ઉમાડિયુ,

ઊબેલો પુ૦ ઝાડાની હાજત થાય તે, ચૂક

ઊભળવું સ૦ક્રિ૦ (કા) આમળવું

ઊંહ અ૦ (રવ૦) દુ ખ,તુચ્છકાર કે અભિમાનનો ઉદ્ગાર ૦કારો પુ૦ ઊંહ એવો ઉદ્ગાર

ઊંહુ અ૦ (રવ૦) ઇનકાર કે છેદ દર્શાવતો ઉદ્ગાર

ઋ

ઋ પુ૦ [સં] વર્ણમાળાનો સાતમો અક્ષર — એક સ્વર (દીર્ઘરૂપ ૠ) (પ્રાકૃતમા આ સ્વર નથી) ૦કાર પુ૦ ઋ અક્ષર કે ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે ઋકારવાળુ

ઋક(-ચ, -ચા) સ્ત્રી૦ [સં.] ઋગ્વેદ (૨) વેદનો મત્ર

ઋક્ષ પુ૦,ન૦ [સં] રીછ (૨) નક્ષત્ર, તારો (૩) પૌરાણિક ભૂગોળના સાત પર્વતમાંનો એક ૦પતિ, ૦રાજ પુ૦ રીછોનો રાજા (૨) ચદ્ર -ક્ષા પુ૦બ૦વ૦ સપ્તર્ષિ (૨) સ્ત્રી૦ ઉત્તર દિશા -ક્ષી સ્ત્રી૦ રીછડી

ઋક્ષાગ ન૦ એક ઔષધિ

ઋખિ પુ૦ + ઋષિ, ગુરુ

ઋગ્વેદ પુ૦ [સં] (સ) ચતુર્વેદમાનો પહેલો વેદ ૦સંહિતા સ્ત્રી૦ ઋગ્વેદની ઋચાઓનો વ્યવસ્થિત સગ્રહ -દી વિ૦ ઋગ્વેદને જાણનારુ (૨) ઋગ્વેદ ભણનાર બ્રાહ્મણોના કુળમા જન્મેલુ (૩) પુ૦ ઋગ્વેદી બ્રાહ્મણ

ઋચ(-ચા) સ્ત્રી૦[સં] જુઓ ઋક

ઋચીક પુ૦ [સં] (સ) જમદગ્નિના પિતા

ઋજુ વિ૦ [સં] સરલ, સીધુ (૨) અનુકૂળ, નરમ, ભલુ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦યોધી વિ૦ સરળ રીતે-કૂડ વગર લડનારુ

ઋજુજડ પુ૦[સં](સં૦) આદિ જૈન તીર્થંકર ઋષભદેવનો સાધુ

ઋણ ન૦ [સં] દેવુ (૨) આભારનો ભાર (૩) વિ૦ ઋણાત્મક જુઓ [ગ., પ વિ] ૦ત્રય ન૦ દેવઋણ, ઋષિઋણ અને પિતૃઋણ,અથવા અતિથિઋણ, મનુષ્યઋણ અને ભૂતઋણ ૦ભૃત વિ૦ ઋણવિદ્યુતથી ભરેલુ (પ વિ) ૦મુક્ત વિ૦ ઋણ-દેવામાથી છૂટું થયેલુ ૦મુક્તિ સ્ત્રી૦ ઋણમુક્ત થવુ તે ૦વિદ્યુત સ્ત્રી૦ ઋણ વીજળી (પ વિ) ૦સંબધ પુ૦ પૂર્વ જન્મનો ઋણાનુબંધ -ણાગ્ર પુ૦, ન૦ ઋણ છેડો (પ વિ) -ણાત્મક વિ૦ 'નેગેટિવ' (ગ, પ વિ) -ણાનુબંધ પું૦ લેણાદેણી -ણાનૃણ્ય ન૦ [+ આનૃણ્ય] ઋણમાથી મુક્ત થવુ તે, ઋણમુક્તિ -ણાંત પુ૦ (વીજળીના) પ્રવાહનો ઋણ છેડો (પ વિ) -ણિયું -ણી વિ૦ ઋણવાળુ

ઋત ન૦ [સં] સત્ય (૨) નક્કી અચળ નિયમ, દૈવી નિયમ (૩) પાણી -તભર પુ૦ સત્યને ટકાવી રાખનાર તે — ઈશ્વર -તંભરા વિ૦ સ્ત્રી૦ વિપર્યાસ વિનાની, સત્ય (પ્રજ્ઞા)

ઋતિ સ્ત્રી૦ [સં.] કલ્યાણ (૨) માર્ગ (૩) નિદા (૪) સ્પર્ધા (૫) ગમન (૬) નરમેધનો અધિષ્ઠાતા દેવ

ઋતુ પુ૦ [સં] જુઓ ઋતુકાલ (૨) અડકાવ, રજસ્રાવ (૩) સ્ત્રી૦ બે મહિનાનો નિયત કાળ (ષડ્ઋતુ શબ્દ જુઓ) (૪) [લા] મોસમ

(૫) હવાપાણી [-ઊતરવી = મોસમ પૂરી થવી -બેસવી = મોસમ આવવી - શરૂ થવી] ૦કાલ(-ળ) પુ૦ ગર્ભાધાનનો સમય. ૦ગામી વિ૦ ઋતુકાળે જ સંભોગ કરનારુ ૦દર્શન ન૦ અટકાવનું દેખાવુ તે ૦દાન ન૦ ગર્ભાધાન ૦ધર્મ પુ૦ ઋતુદર્શન ૦પતિ પુ૦ ઋતુરાજ, વસંત ૦પર્ણ પુ૦ (સં) એક સૂર્યવંશી રાજા ૦પાકુ પુ૦ એક રોગ ૦પ્રાપ્તિ સ્ત્રી૦ ઋતુદર્શન ૦ભેદ પુ૦ ઋતુઓનુ બદલાવુ તે ૦મતી વિ૦સ્ત્રી૦ રજસ્વલા ૦રાજ પુ૦ ઋતુઓમા શ્રેષ્ઠ એવી ઋતુ - વસંત ૦વર્ણન ન૦ ઋતુઓનું વર્ણન ૦શાંતિ સ્ત્રી૦ પહેલી વાર ઋતુપ્રાપ્તિ થાય ત્યારે કરવાની વિધિ ૦સંગ્રામ પુ૦ સુરત સંગ્રામ, કામક્રીડા ૦સ્નાતા વિ૦ સ્ત્રી૦ ઋતુસ્નાન કરી શુદ્ધ થયેલી ૦સ્નાન ન૦ અટકાવ પછી (ચોથે દિવસે) નાહવુ તે

ઋતે અ૦ [સં] સિવાય, સિવાય કે [પુરોહિત

ઋત્વિજ પુ૦ [સં] યજ્ઞ કરાવનાર બ્રાહ્મણ,

ઋદ્ધિ સ્ત્રી૦ [સં] વૃદ્ધિ, સમૃદ્ધિ (૨) આબાદી, ઉત્કર્ષ (૩) સિદ્ધિ (૪) [સં] લક્ષ્મી, પાર્વતી

ઋવાફ પુ૦ + બ્રહ્મરાક્ષસ (૫)

ઋષભ પુ૦ [સં] આખલો (૨) સ્વરસપ્તકમાનો બીજો સ્વર (૩) ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ (સમાસમાં છેડે) ૦દેવ પુ૦ (સં) વિષ્ણુનો એક અવતાર (૨) જૈનોના એક તીર્થંકર

ઋષિ પુ૦ [સં] મંત્રદ્રષ્ટા નવુ દર્શન પામનાર પુરુષ (૨) મુનિ, તપસ્વી, સાધુ ૦ઋણ ન૦ ઋષિઓ પ્રત્યેનું ઋણ ૦કુમાર પુ૦ ઋષિનો પુત્ર ૦કુલ(-ળ) ન૦ ઋષિઓનો સમૂહ (૨) ઋષિનો આશ્રમ (જેમા પ્રાચીનકાળમાં વિદ્યા અપાતી હતી) (૩) ઋષિનો વંશ ૦તર્પણ ન૦ ઋષિઓની તૃપ્તિ માટે જળ આપવુ તે ૦પંચમી સ્ત્રી૦ ભાદરવા સુદ પાંચમ, સામાપાંચમ ૦પત્ની સ્ત્રી૦ ઋષિની પત્ની ૦યજ્ઞ પુ૦ પંચમહાભૂતયજ્ઞમાનો એક જેમા જ્ઞાન દ્વારા ઋષિનું તર્પણ કરવાનુ હોય છે ૦લોક પુ૦ સત્યલોકની નજીક કલ્પેલો ઋષિઓનો લોક

ઋષ્યશૃંગ પુ૦ [સં] (સં) એક ઋષિ

ૠ, ઌ,

[નાગરી વર્ણમાળાના આ બે અક્ષરો સંસ્કૃતમા આવે છે ગુજરાતીમા એમનાથી શરૂ થતો કે તે અક્ષરવાળો શબ્દ નથી પ્રાકૃત ભાષાઓમા તેમનો લોપ થયો છે]

એ

એ પુ૦ [સં] વર્ણમાળાનો દસમો અક્ષર — એક સ્વર

એ સ૦ [સં एतत्, પ્રા एअ] (દર્શક) તે, પેલુ (૨) વર અથવા વહુની સંજ્ઞા (હિંદુઓમા) ['એણે, એને, એમાંથી, એનું, એનાથી, એમાં' ઇ૦ રૂપોમા (એ') ઉચ્ચાર થાય છે પણ 'એથી', 'એથી કરીને'માં તેમ નથી થતુ] (૩) વિ૦ પેલુ (૫.) અ૦ [પ્રા, સં ऐ] 'અરે' 'ઓ, હે' આદિ સૂચક ઉદ્ગાર

એ ત્રીજી ને સાતમી વિભક્તિનો પ્રત્યય (રાજાએ , હુકમ કર્યો, છાપરે ચડ્યો)

એઈ સ્ત્રી૦ + મર્યાદા, આમન્યા

એક વિ૦ [સં] '૧', સંખ્યામા પહેલુ (૨) અજોડ, અદ્વિતીય, ('જેમ કે, ઈશ્વર એક છે,' 'તમે જ એક ખરા, બાકીના ખોટા?') (૩) કોઈ અમુક, તદ્દન ચોક્કસ નહિ એવુ ('એક રાજા હતો ') (૪) એકસરખુ, સમાન, ભેદ વગરનું ('તમે અમે સૌ એક છીએ') (૫) એક મતનુ, એકતાવાળુ, સંપીલુ, એકઠુ ('બધા પક્ષો એક ન થયા,' નેતાઓ એક ન થાય ત્યાં સુધી') (૬) અમુક નિશ્ચિત, બીજુ નહિ (જેમ કે, કહેવુ એક ને કરવુ બીજુ એક વાત કરો તો સમજણ પડે) (૭) સંખ્યા વાચક શબ્દને છેડે આવતા 'આશરે' 'શુમારે

એવો અર્થ બતાવે છે ઉદા૦ પાયેક, સોએક (૮) 'ફક્ત, માત્ર' જેવો ભાવ બતાવે છે જેમ કે, એક પિતાના વચનને સારુ રામ વનમાં ગયા [**–અસ્ત્રે મૂંડવું**=(કશા વિવેકવિચાર વિના, બધા જોડે) એકધારુ વર્તવું **–આંખ થવી**=આંખે આંખ મળવી, એકબીજાની નજર મળવી **–આંખ હોવી, આંખે જોવું**=એકતરફી–પક્ષપાતી નજર હોવી **–આંખમાં હસાવવાં ને એક આંખમાં રડાવવાં**=ભય ને પ્રીતિ બેઉ બતાવવાં, જરૂર પ્રમાણે હસાવવું અને રડાવવું પણ **–એકના મોંસા[illegible]થું કે એવાં**=કોઈથી ગાજ્યું ન જાય–ઊતરે નહિ એવું, સરખું પહોંચેલ **–ઇંદ્રિયનું જ્ઞાન**=એક જ બાજુ કે હેતુનું જ્ઞાન બધી બાજુનું નહિ–એકતરફી સમજ **–કાનથી બીજે કાન જવું**=એક પાસેથી બીજા પાસે થતાં થતાં વાત ફેલાવી–છાની ન રહેવી **–કાને સાંભળી બીજે કાને કાઢી નાખવું**=સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરવું, સલાહ કે શિખામણ ન માનવી **–કાંકરે (પથરે) બે પક્ષી (પંખી) મારવાં**=એક પંથ ને દો કાજ, એક સાથે બે કામ સાધવાં **–ગાડે જોડાય એવા**=બરોબર સરખા, એક જોડીના **–ઘાએ બે કકડા**=તડ ને ફડ જવાબ કે નિકાલ **–ચ દાવા(–વો) ચડે એવું**=ટપી જાય એવું, ચઢિયાતું **–ચૂડી ચલાવે ચડી**=એક કામ પત્યું **એક જ ગુરુના ચેલા**=(ઠકોચ આવડત ઇ૦માં) કોઈ કોઈથી ઊતરે નહીં એવા, સરખેસરખા **–જાળામાં સો સાપ**=સાવ ઢિંગ–ગપ! **–નાવમાનું** વિ૦ સરખી હાલત કે સરખા વિચારનું **–પછી એક**=વારાફરતી, અનુક્રમે **–પર બે કરવું**=જુઓ એકડા પર બગડો કાઢવો ભણવાનું શરૂ કરવું **–પાણ ઓછી**=પેણા આઠ બાયલું, ઢગધડા વિનાનું **–પાયો ઓછો હોવો**=જરા ગાંડું–ઢાધારગુ હોવું **–ભવમાં બે ભવ કરવા**=ધર્મભ્રષ્ટ થવું, વટલાવું, નાતબહાર થવું (૨) નાતરું કરવું **–મગની (૦એ) ફાડ**=એક જ માબાપનાં સંતાન, સહોદર **–માળાના મણકા**=સરખેસરખા **–મૂઠીએ**=એક સાથે, સામટું, સાથે લાગું **એકના એકવીસ–એકાશી થાઓ**=વધાવેલો વધો (એવો આશીર્વાદ) **એકનું એક, એક ને એક**=એકસરખું, એક જ, ફેરફાર વિનાનું **એકના તેર કરવા**=રજનું ગજ કરવું, વધારી મૂકવું **એકનું બે ન થવું**=મક્કમ રહેવું, હઠ ન છોડવી, પોતાની વાતને વળગી જ રહેવું **–પગ દૂધમાં ને એક પગ દહીંમાં**=દૂધમાં ને દહીંમાં, બ ને પક્ષમાં, બેઉ બાજુની ઢોલકી (મક્કમતા કે નિશ્ચયનો અભાવ બતાવે છે, યા ખધાઈની કુનેહ) **–પંથ દો કાજ**=એક સાથે બે કામ સારવાં **–મ્યાનમાં બે તલવાર**=એક જ ક્ષેત્રમાં બે સત્તાનો દોર કે ચલણ **–લાકડીએ હાંકવું**=જુઓ એક અસ્ત્રે મૂંડવું (૨) સરખી રીતે દોર ચલાવવો **એકસો આઠ પેઢી**=બાપદાદાઓ, પૂર્વજો, વડવાઓ **–હાથે તાળી ન પડે**=(કામ કે સોદા પતવામાં કે ઝઘડામાં—હરેકમાં) એકલાથી કામ ન થઈ શકે, સહકાર જોઈએ. **–હાથમાં ગોળ અને બીજા હાથમાં ઘી**=જુઓ 'એક પગ દૂધમાં ને બીજો દહીંમાં' **એકે કોર કાચી ન રહેવી**=સુખદુઃખના–સારામાઠા બધા અનુભવ થઈ જવા **એકે કોર કાચી ન રાખવી**=મણા ન રાખવી, કશું બાકી ન રહેવા દેવું] [એક, ક્રમિક

એક એક વિ૦ એકીસાથે એક (૨) એક પછી

એકક્રમિક સમીકરણ ન૦ [સં] 'ઇક્વેશન ઑફ ધી ફર્સ્ટ ઑર્ડર' (ગ)

એક કતાર [હિં.] કવાયતનો, એક કતાર કે પંક્તિમાં થવાનું કહેવાનો, હુકમ કે બોલ [–થવું=સીધી લીટીમાં ગોઠવાવું (કવાયત માટે)]

એક કાને અ૦ એકાગ્ર, એકધ્યાન

એકકાલિક, એકકાલીન વિ૦ [સં] એક જ સમયનું, સમકાલીન (૨) એકીસાથે બનતું (૩) માત્ર એક વાર બનતું

એકકેન્દ્ર વિ૦ [સં] એક કેન્દ્રવાળું

એકખુરી વિ૦ [સં] એક અખંડ ખરીવાળું

(પ્રાણી) (૨) ન૦ શસ્ત્રવૈદનું એક શસ્ત્ર
એકગર્ભકોશી(-ષી) વિ૦ [સં] એક જ ગર્ભ-કોશવાળું
એક ગાંઠ સ્ત્રી૦ સંપ, મેળ, મૈત્રી [એક્સ્પ્રેશન'
એકઘાતપદી સ્ત્રી૦ [સં] (ગ) 'ધી ફર્સ્ટ ડિગ્રી
એકઘાત સમીકરણ ન૦ [સં] (ગ) સુરેખ સમીકરણ, 'લીનિયર ઇક્વેશન'
એક(-કે)ચકવે અ૦ એકચક્રે, એક જ જણના હાથમા બધી સત્તા રાખીને
એકચક્ર વિ૦ [સં] ચક્રવર્તી -ક્રી વિ૦ એક પૈડાવાળુ (૨) ચક્રવર્તી (૩) સ્ત્રી૦ એક પૈડાની સાઇકલ -ક્રે અ૦ જુઓ એકચકવે
એકચિત્ત વિ૦ [સં] એકાગ્ર, તલ્લીન, ધ્યાનસ્થ (૨) ન૦ ધ્યાન, એકાગ્રતા
એકછત્ર વિ૦ [સં] એક રાજાવાળુ (૨) ન૦ કુલ અધિકાર એક જ હાથમાં હોય એવી શાસનપદ્ધતિ -ત્રે અ૦ એક જ રાજાના અમલ તળે
એકજથે(-થ્થે) અ૦ એકસાથે, એક ઠેકાણે
એકજાત વિ૦ એક જ જાતનુ-વર્ગનું, સરખુ -તીય વિ૦ [સં] એક વર્ગનું કે કુટુબનુ (૨) એક જ જાતિનું (નર કે માદા)
એકજીવ વિ૦ [સં] મનમા પરસ્પર ભેદભાવ વગરનું, એકરૂપ [(૨) લગડુ
એકટંગુ, -ગિયુ વિ૦ [એક+ટાંગ] એકપગુ
એકટાણુ ન૦ એક ટંક જમવુ તે
એકઠુ વિ૦ [સં एकस्थ, પ્રા एकट्ठ] એકસાથેનું, એકત્રિત, ભેગુ (૨) અ૦ એક જગાએ-સાથે [-બેસવું, મળવું=સાથે બેસવુ ઊઠવુ કે મળવુ, મેળ હોવો]
એકડ વિ૦ કોઈની સાથે ભળે નહિ એવુ, એકલ
એકડિયા ન૦ બ૦ વ૦ [એકડો] એકડો બગડો શીખવાનો બાળપોથીનો વર્ગ, બાળવગ
એકડો પુ૦ [સં एक] એકની સંજ્ઞાસૂચક આંકડો -૧ (૨) સહી (૩) કબૂલાત (૪) જ્ઞાતિનો ગોળ [એકડા પર બગડો કાઢવો=ભણવાનું કાંઈક શરૂ કરવુ, કક્કો ઘૂંટતા થવું એકડા વગરનું મીંડુ=લેખામા નહિ એવુ, નકામુ એકડે એક પુ૦ બ૦ વ૦ શરૂનું સંખ્યાલેખન (૧થી ૧૦૦ સુધીનું સામાન્ય રીતે), તે આંક એકડે એકથી=શરૂઆતથી -કરવો=એકડો લખવો કે કાઢવો (૨) સહી કે કબૂલાત કે ગોળ કરવો -કાઢવો=એકડો લખવો -કાઢી નાખવો=ગણતરીમાથી કાઢી નાખવુ, સબંધ છોડવો (૨) મમત કે હઠ જતી કરવી -કાપવો=ગોળમાથી કે સબંધમાથી દૂર કરવુ (૨) ગણતરીમા ન લેવુ -પાડવો=એકડો કાઢવો(૨)સહી કરવી,સંમતિ આપવી -લેવો=સહી કે સંમતિ લેવી]
એકઢાળિયુ વિ૦ એક જ બાજુ ઢળતા છાપરાવાળુ (૨) ન૦ એવુ મકાન કે ઓસરી
એકતરફી વિ૦ એકપક્ષી, એક બાજુનુ
એકતંત વિ૦ આગ્રહી (૨) પુ૦ આગ્રહ -તે અ૦ સાથે મળીને એકરાગથી (૨) લાગુ રહીને, ખંત ને આગ્રહથી
એકતંત્ર વિ૦ [સં] બધાની સંમતિવાળુ (૨) ફૂટ પડ્યા વિનાનુ (૩) એક વ્યવસ્થા નીચેનુ (૪) ન૦ એક સરખી વ્યવસ્થા તે(૫)સર્વાનુમતિ
એકતબે અ૦ એકસાથે સંપીને, એક જૂથમા [-ઊભુ રહેવુ=સંપથી સાથ દઈને જૂથમા રહેવુ]
એકતા સ્ત્રી૦ [સં] સંપ, ઐક્ય
એકતાન વિ૦ (૨) ન૦ [સં] જુઓ એકચિત્ત ૦તા ન૦, ૦તા સ્ત્રી૦ એકતાન હોવુ તે
એકતાર વિ૦ એક તારવાળુ (૨) એકસરખુ (૩) એકરસ (૪) એકચિત્ત. -રુ વિ૦ એક તારવાળુ (૨) એકસરખુ -રો પુ૦ એક તારવાળો તબૂરો
એકતાલ પુ૦ [સં] જેમા એક જ તાલ આવે એવો રાગ (૨) સંગીતનો એક તાલ (૩) ઐક્ય (૪) વિ૦ એક તાલવાળુ
એકતાળીસ વિ૦ [સં एकचत्वारिंशत्] ૪૧
એકતાળો પુ૦ મણના એકતાળીસ શેર થાય એવુ માપ
એકતી(-ત્રી)સ વિ૦ [સં एकत्रिंशत्] ૩૧
એકત્ર અ૦ [સં] એક જગાએ, સાથે (૨) એક ઠેર -ત્રિત વિ૦ એકત્ર કરેલુ, એકઠુ
એકત્રીસ વિ૦ જુઓ એકતીસ, ૩૧

એકત્વ ન૦ [સં] એક હોવાપણું, એકતા
એકથંભુ વિ૦ [એક+થભ] એક થાભલાવાળું : એક થાભલા ઉપર રચેલું
એકદમ અ૦[એકદ फा यक+दम] તાબડતોબ (૨) સાવ, તદ્દન (એકદમ કાળુ) [ઢળતું
એકદલ(-ળ,-ળિયુ) વિ૦ [સં] એકસરખા
એકદસ્તી સ્ત્રી૦[એક+દસ્ત] કુસ્તીનો એક દાવ
એકદંડિયું વિ૦ એકથભુ (૨) એકદડા શ્વાસને લગતું
એકદંડી પુ૦ [સં.] એક પ્રકારનો સન્યાસી, હસ
એકદંડો પુ૦ [એક+દંડ] મરતી વેળા ઊપડતો સાસ, એકદડિયો શ્વાસ
એકદંત વિ૦ [સં] એક દાતવાળુ (૨) પુ૦ (સ) ગણેશ (૩) એક દાતવાળો હાથી
એકદા અ૦ [સં] એક વખતે (૨) અગાઉના વખતમાં [મણકાની કંઠી, મંગળસૂત્ર
એકદાણિયું ન૦ [એક+દાણો] એકસરખા
એકદાણી વિ૦ [એક+દાણો] બધા દાણા સરખા હોય તેવુ (૨) એક કદનું, એકસરખુ
એકદિલ વિ૦ જેના દિલમા જુદાઈ નથી એવું, એકજીવ -લી સ્ત્રી૦ એકદિલ હોવું તે (૨) મનનો મેળ, સંપ
એકદૂધ વિ૦ એક જ દૂધ ધાવેલું, એક વશનુ
એકદૃષ્ટિ વિ૦ [સં] એક આખવાળુ (૨) સ્ત્રી૦ તાકીને જોઈ રહેવુ તે, સામસામી નજર થઈ જવી તે (૩) એક જ-સરખો હેતુ હોવો તે
એકદેશ પું૦[સં] એક સ્થળ અથવા જગા (૨) એક ભાગ અથવા વિભાગ, એક બાજુ (૩) એક આશય કે મહત્ત્વાકાંક્ષા. -શાવયવ પુ૦ એક ન્યાયદોષ, બે એકદેશી નિર્દેશો પરથી કાઢેલું નિગમન, 'ફેલસી ઑફ પર્ટિક્યુલર પ્રેમિસીસ'
એકદેશી, ૦ય વિ૦[સં.]એક જ દેશનું-વતનનું (૨) એક દેશ-ભાગને લાગુ પડતું;એકતરફી; એકેન્દ્રિય (૩) અધૂરુ, સંકુચિત, મર્યાદિત -શિતા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦ ૦સમાસ પુ૦ ષષ્ઠીતત્પુરુષનો એક પ્રકાર
એકધર્મી વિ૦ [સં.] એક જ-સમાન ગુણધર્મ ધરાવનારુ, એક જ જાતનુ (૨) એક જ ધર્મનું
એકધા અ૦ [સં] એક રીતે (૨) એક હાથે (૩) એકદમ; એક જ વખતે (૪) એક વખતે
એકધારું વિ૦ [એક+ધારા] એકસરખુ, ફેરફાર વિનાનું [(૨) ન૦ એકાગ્રતા
એકધ્યાન વિ૦ [સં] એકચિત્ત, ધ્યાનમા એકાગ્ર
એકનસિયું, એકનસીલુ વિ૦[એક+નસ] જક્કી
એકનિશ્ચયી વિ૦ [સં] કરેલા નિશ્ચયને વળગી રહે તેવુ, દૃઢ (૨) સરખા-સમાન નિશ્ચયવાળું
એકનિષ્ઠ વિ૦[સં] એકનિષ્ઠાવાળું -ષ્ઠા સ્ત્રી૦ એકની જ ઉપર નિષ્ઠા-આસ્થા હોવી તે (૨) વફાદારી (૩) પ્રમાણિકતા
એકપક્ષી વિ૦ [સં] એકતરફી
એકપગું વિ૦ [એક+પગ] એક પગવાળુ. -ગે અ૦ અધીરું, તલપાપડ થતું હોય એમ
એકપતિત્વ ન૦[સં.] એક જ પતિ હોવો તે(૨) પતિ પ્રત્યેની વફાદારી
એકપત્ની(૦ક)ત્વ ન૦[સં]એક જ પત્ની હોવી તે
એકપત્નીવ્રત ન૦[સં.]એક જ પત્ની કરવાનુ વ્રત
એકપદી વિ૦[સં.] એક પદવાળું, 'મોનોમિયલ' (ગ) (૨) સ્ત્રી૦ કેડી, પગથી
એકપર્ણી વિ૦ [સં.] એક પર્ણ-પાદડાવાળુ
એકપાઠી વિ૦ [સં] એક જ વખત વાચવાથી અથવા સાભળવાથી યાદ રાખી શકે એવુ
એકપુષ્પી વિ૦ [સં] એક બીજકોશવાળું; 'યુનિલોક્યુલર'
એકપ્રાણ વિ૦ [સં.] એકજીવ [આપે એવુ
એકફસલી વિ૦[એક+ફસલ]વરસમા એક પાક
એકબારગી અ૦[हिं]એક રીતે,એક બાજુથી જોતા (૨) એક વાર ['કૉન્કરટ' (ગ.)
એકબિંદુક વિ૦ [સં] એક બિંદુમા મળતું;
એકબીજું અન્યોન્યવાચક સ૦ (કર્તા વિભક્તિમા વપરાતું નથી.) [(૨) સરખા વિચારવાળું
એકબુદ્ધિ વિ૦ [સં.] એક જ પ્રકારની બુદ્ધિવાળું
એકભાવતા સ્ત્રી૦ [સં.] એક-સમાન ભાવ કે ભાવના હોવી તે [સરખી કિંમતનું
એકભાવું વિ૦ [એક+ભાવ] એક જ ભાવનું,
એકભુક્ત, એકભોજન વિ૦ [સં.] એક ટંક ખાનારુ(૨) ભેગુ બેસીને ખાનારું (૩) ન૦ એક ટંક ખાવાનુ વ્રત (૪) ભેગું બેસીને ખાવુ તે

એકમ પુ૦ ગણતરી વગેરે હેતુઓ માટે એક અને આખી પૂર્ણ માનેલી વસ્તુ અથવા સમૂહ, 'યુનિટ' (૨) એકડો (૩) સંખ્યા લેખનમાં જમણા હાથથી પહેલા સ્થાનનો આંકડો (૪) સ્ત્રી૦ પડવો
એક મગ(-ગા) અ૦ એક બાજુ
એકમજલી વિ૦[એક+મજલો] એક મજલા-માળવાળું
એકમત વિ૦ [सं] એક અભિપ્રાયવાળું, સર્વાનુમત (૨) સંમત -તિયુ વિ૦ એક જ મત કે તતને વળગી રહેનાર, જિદ્દી -તી સ્ત્રી૦ બધાનો સરખો મત હોવો તે
એકમન વિ૦ [सं] એકચિત્ત (૨) એક વિચારનું (૩)ન૦ એકમન હોવું તે, સંપ -નું વિ૦અનન્ય -એકમનવાળું (૨) સર્વત્ર સમાન ભાવવાળું
એકમય વિ૦ [सं] એકમાં લીન, એકરૂપ
એકમલ્લ પુ૦ [सं] જુઓ એકલમલ્લ
એકમાત્ર વિ૦ [सं] એકનું એક, ફક્ત એક જ
એકમાર્ગી વિ૦ [सं] એક જ માર્ગને વળગી રહેનાર (૨) સરળ, સીધે માર્ગે જનાર
એકમુલકી વિ૦ [એક+મુલક] એક જ દેશનું
એકમેક અ૦ [दे एक्केक्कम ? के एक्कमेक्क = प्रत्येक ?] પરસ્પર, માંહોમાંહે (૨) સ૦ જુઓ એકબીજું ૦તા સ્ત્રી૦એકરૂપતા, એકમેક થવું તે
એક મેર (મે) અ૦ એક બાજુ
એકમેળ વિ૦ સંપીલું (૨) પરસ્પર મેળ ખાય એવું, સંવાદી (૩) પુ૦ સંપ, સંવાદ, મેળ
એકર પુ૦ [इं] ૪૮૪૦ ચોરસવાર જમીનનું માપ
એકરસ વિ૦ [એક+રસ] બરાબર મળી-પીગળી ગયેલું (૨) ગુલતાન ૦તા સ્ત્રી૦
એકરંગ(-ગી) વિ૦ [सं] એક જ સરખા રંગનું (૨) મળતા સ્વભાવ કે વિચારવાળું
એકરાગ વિ૦ [सं] જુઓ એકરંગી (૨) પુ૦ એકમતી, સંપ, સંવાદ
એકરાર પુ૦, ૦નામું ન૦ જુઓ 'ઇકરાર'માં
એકરાશ વિ૦ [એક+રાશિ] એક જાતનું, એકસરખું, સમાન ગુણવાળું (૨) જેમની મળતી રાશિ હોય એવું (૩) સ્ત્રી૦ સરખાપણું, મળતાપણું (૪) સંપ
એકરાષ્ટ્ર પુ૦,ન૦ [सं] એક અખંડ અવિભક્ત રાષ્ટ્ર, દેશના સૌ મળીને બનેલો એકતાવાળો રાષ્ટ્ર
એકરૂપ(-પી) વિ૦ [सं] એક જ રૂપનું, અભેદ (૨) સરખા દેખાવનું, બહુરૂપીથી ઊલટું
એકલ વિ૦ [प्रा एकल्ल] એકાકી, એકલું ૦ડું વિ૦ (૫) એકલું ૦ડો(-દો)કલ વિ૦ એકલું, સોબત-સંગાથ વિનાનું (અથવા એકાદ સંગાથવાળું) ૦તા સ્ત્રી૦ એકલાપણું ૦પીઠું વિ૦ નિરાળું, એકલું ૦પેટું વિ૦ આપસ્વાર્થી ૦દોકલ વિ૦ એકલું, સાથી વગરનું (એક બે જણની જ સંખ્યામાં ?) ૦મલ્લ પુ૦ અદ્વિતીય મલ્લ-કુસ્તીબાજ (૨) ઘણો જબરો માણસ (૩) એક્કો (૪) વિ૦ અજોડ (૫) એકમાર્ગી ૦મૂડિયું, ૦મૂડું વિ૦ સ્ત્રી, પુત્ર આદિ પરિવાર વિનાનું, એકલે-એકલું ૦વાયું વિ૦ એકલું, એકલદોકલ (૨) સ્ત્રી, પુત્રાદિ પરિવાર વિનાનું(૩)આશ્રય વગરનું ૦વીર પુ૦ એકલે હાથે ઝૂઝનાર વીર ૦સૂરું વિ૦ એકલું, સોબત વિનાનું (૨) એકલપેટું, સ્વાર્થી ૦સૂરાપણું ન૦ એકલપેટાપણું ૦હથ્થું વિ૦ જુઓ એકહથ્થું
એકલકંટો પુ૦ એક વેલો, શતાવરી
એકલકૂટો પુ૦ જુઓ એકલંગા
એકલક્ષી વિ૦ [सं] એક જ લક્ષ કે હેતુવાળું
એકલવાઈ સ્ત્રી૦ સોનીનું એક ઓજાર (૨) એક બાજુ ઊંચો ચીલો
એકલવાયું, એકલવીર, એકલસૂરું, એકલ-હથ્થું જુઓ 'એકલ'માં
એકલંગા સ્ત્રી૦ [हिं, म एकलंगी - એક લંગ = પિંડી] કુસ્તીનો એક દાવ [ગોદડું
એકલિયું ન૦[જુઓ એકલ]એકને સૂવાના માપનું
એકલિંગ વિ૦[सं](વ્યા) એક જ લિંગ-જાતિ બતાવે એવું (૨) પુ૦ (સં) મેવાડના રજપૂતો વગેરેના કુલદેવ એવા મહાદેવ (૩) કુબેર ૦જી પુ૦ એકલિંગ મહાદેવ
એકલું વિ૦ [જુઓ એકલ] કોઈના સાથ વિનાનું, એકાકી, સાવ છૂટું કે અલગ
એકલોહિયું વિ૦ [એક+લોહી] એક લોહી-વાળું - એક કુળમાં જન્મેલું

એકવગું વિ૦(૨)અ૦ [એક+વગો]એકસાથે-એકબાજુએ હોય એવુ (૩) સામટુ, એક જથે (૪) ઓચિંતુ
એકવચન ન૦ [સં] ફરે નહિ એવું વચન (૨) [વ્યા] એક જ વસ્તુનો બોધ કરે તે. **–ની** વિ૦ બોલ્યુ પાળે એવુ(૨)[વ્યા.]એકવચનવાળું
એકવટ વિ૦ વટવાળું, ટેકીલુ
એકવડ વિ૦ [એક+વડ–પડ ?]એકવડુ, એક પડવાળુ **–ડિયું** વિ૦ નાજુક–નમળા બાંધાનું, સૂકલા–પાતળા કોઠાનુ. **–ડું** વિ૦ જુઓ એકવડિયુ (૨) એક પડવાળુ
એકવર્ણ વિ૦[સં] એક વર્ણનુ–ન્યાતનુ (૨) ન્યાતજાતના ભેદ વિનાનુ(૩)એકરંગી(૪)એકસરખુ **૦સમીકરણ** ન૦ 'સિમ્પલ ઇકવેશન' (ગ.)
એકવાકય ન૦ [સં] એકસમાન કે સર્વમાન્ય મત કે અભિપ્રાય (૨) વિ૦ એકસમાન મતવાળું, એકમત. **૦તા** સ્ત્રી૦ એકસરખાપણું, સમાનાર્થતા, એકવાકય હોવુ કે થવુ તે
એકવાદ પુ૦ [સં.] એક જાતનુ તબલુ (૨) એકેશ્વરવાદ
એકવાર, –રે અ૦[સં] એક, અમુક વખતે(૨) એક ફેરો **૦કું** વિ૦ એક વારનુ, પહેલપ્રથમ **–રિયું** વિ૦ એક વાર બને એવુ,એક વખતનુ (૨) એક વારના માપનું (૩) ન૦ એક વાર ખાંડેલી ડાંગર, કરડ
એકવિધ વિ૦ [સં] એક પ્રકારનુ
એકવીતીનું વિ૦ [એક+વીતી] એક જ વાર બને એવુ (ન્યાતનુ જમણ)
એકવીસ વિ૦ [सं एकविंशति, प्रा. एकवीसा] ૨૧ **–સા** પુ૦બ૦વ૦ ૨૧×૧ થી ૧૦નો ઘડિયો
એકવેણિ(–ણી) સ્ત્રી૦ [સં] સાદો અંબોડો
એકવૃંદ ન૦ [સં] ગળાનો એક રોગ (૨) એક ઢગલો–સમૂહ
એકશાસન ન૦ [સં] એકહથ્થુ અમલ
એકશ્રુતિ વિ૦ [સં] ઉદાત્ત, અનુદાત્ત ઇત્યાદિ સ્વરોના વિભાગ કર્યા વિના જ ઉચ્ચારેલું–ઉચ્ચારાયેલું [(૨) પું૦ એક સટ
એકસટ વિ૦ [એક+સટ] એક સટ–જથામાનુ
એકસઠ વિ૦ [सं एकषष्टि, प्रा एकसट्ठि] ૬૧
એકસત્તાક વિ૦ [સં] એકહથ્થું સત્તાવાળુ
એકસરખું વિ૦ સમાન, બધી રીતે સરખુ
એકસરી વિ૦ [એક+સર] એક સેરુ (૨)સ્ત્રી૦ એવુ કોટનું એક ઘરેણુ [બાથી બનાવેલું
એકસંધિ વિ૦ [સં] સાંધા વિનાનું, એક આખા-
એકસંપ વિ૦ એકસંપીવાળુ (૨) પું૦ એકય; સંપ (૩) બધાએ મળી એકસરખો વિચાર–નિશ્ચય કરવો તે **–પી** સ્ત્રી૦ (૨) વિ૦ જુઓ એકસંપ **–પીલું** વિ૦ એકસંપ
એકસાથે અ૦ [એક+સાથ] સૌ સાથે મળીને; જોડે, એકીવખતે [એકરૂપ
એકસાન વિ૦ [फा यकसान] એકસરખુ,
એકસૂત્ર ન૦ [સં] ડાખલુ, ડમરુ
એકસૂરું વિ૦[એક+સૂર]એક–સમાન સૂરવાળુ
એકસેરુ વિ૦ [એક+સેર] એક સેરવાળુ
એકસો, –સેં વિ૦ ૧૦૦ ['મોનોસિલેબિક'
એકસ્વરી વિ૦ [સં] એક સ્વરવાળું;
એકહથુ (–થ્થુ) વિ૦ [એક+હથ્થુ] એક જ હાથમા હોય એવુ
એકહરી પુ૦ [हिं] કુસ્તીનો એક દાવ
એકંદર વિ૦ [સર૦ મ] બધુ મળીને થતું, કુલ. **–ર(–રે)** અ૦ સામટી રીતે, બધી બાબતોનો વિચાર કરતા
એકા પુ૦ બ૦ વ૦. ૧ થી ૧૦×૧ નો ઘડિયો
એકાએક અ૦[हिं , म.एकाएकीं, फा यकायक] ઓચિંતુ, એકદમ
એકાકાર વિ૦ [સં] એક આકારવાળું, એકરૂપ (૨) સેળભેળ. **૦તા** સ્ત્રી૦ **૦પણુ** ન૦
એકાકી વિ૦ [સં] એકલું (૨) નિરધાર **–કિતા** સ્ત્રી૦એકાકી હોવું તે **–કિની** વિ૦સ્ત્રી૦એકાકી
એકાક્ષ(–ક્ષી) વિ૦ [સં] એક આંખવાળુ (૨) કાણુ (૩) પુ૦ કાગડો
એકાક્ષર વિ૦ [સં.] એક અક્ષરવાળુ (૨) પું૦ એક અક્ષર (૩) એવો ગૂઢ મંત્ર — ૐ. **–રી** વિ૦ એકાક્ષરવાળુ
એકાક્ષી જુઓ એકાક્ષ
એકાગ્ર વિ૦ [સં.] એકલક્ષી (૨) તલ્લીન. **૦ચિત્ત** વિ૦ એકાગ્ર ચિત્તવાળુ **૦તા** સ્ત્રી૦

એકાચ્ વિ૦ [સં] એક સ્વરવાળુ (વ્યા)
એકાચાર પુ૦ [સં] એકસરખો આચાર, એકસરખુ વર્તન [૯૧
એકાણુ(-ણુ) વિ૦[सं एकनवति,प्रा एकाणउइ]
એકાત્મ વિ૦ [સં] પોતાના ઉપર જ આધાર રાખનારુ, એકલુ (૨) એક – સમાન આત્માવાળુ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ભાવ પુ૦ આત્મૈકય -ત્મિક વિ૦ પર્યાયિક (ગ)
એકાદ(-દુ) વિ૦ [મ, એક+અર્ધ] કોઈ એક (૨) એક અથવા બે (૩) ભાગ્યે એક, વિરલ
એકાદશ વિ૦[सं] ૧૧ -શા સ્ત્રી૦અગિયારમુ (૨) અગિયારમાની ક્રિયા -શી સ્ત્રી૦ અગિયારસ
એકાદુ વિ૦ જુઓ એકાદ
એકાધિક ગુણોત્તર પુ૦[સ]'રેશિયો ઓફ ગ્રેટર ઇન ઇકવોલિટી (ગ)
એકાનએક અ૦ એકાએક
એકાર્થ(-ર્થી) વિ૦ [સં] એકસરખા અર્થ કે આશયવાળુ -ર્થ નિર્દેશ પુ૦ સમાન અર્થવાળા શબ્દો કહેવા તે [૫૧
એકાવન વિ૦[सं एकपञ्चाशत्, प्रा एकपन्नास]
એકાવલિ(-લી) સ્ત્રી૦[સં] એકસરી (૨) એક અર્થાલંકાર – જેમાં પૂર્વપદો સાથે ઉત્તરપદોનુ વિશેષણ રૂપે સ્થાપન કે નિષેધ દેખાડાય છે
એકાવળ હાર પુ૦ [એકાવલિ+હાર] એક ઘરેણુ, એક સેરનો હાર
એકાશ(-સ)ણુ(-ણુ) ન૦ [सं एकाशन, प्रा एका(-गा)सण] એક ટંક ખાવુ તે
એકા(-ક્યા)શી(-સી) [सं एकाशीति, प्रा एकासीइ] ૮૧
એકાસણુ(-ણુ) ન૦ જુઓ એકાશણ
એકાસન ન૦ [સં] એકસરખુ આસન
એકાસૂધ અ૦ દરેકેદરેક, તમામ
એકાંક વિ૦ [સં.] એક આંકડાવાળુ (૨) એક અંકવાળુ (નાટક) (૩) ન૦ એકમ, 'યુનિટ' -કી વિ૦ જુઓ એકાંક
એકાંગ વિ૦ [સં] એક અંગવાળુ (૨) અપંગ, ખોડવાળુ (૩) પુ૦ અંગરક્ષક (૪) [સ] બુધ નામનો ગ્રહ (૫) ન૦ એક અંગ અથવા ભાગ ૦વાત પુ૦ એક અંગનુ રહી જવુ તે, પક્ષાઘાત -ગી વિ૦ જુઓ એકાંગ (૨) એકતરફી (૩) એકપ્રિય, એક વાતને પકડી રાખનારુ, હઠીલુ -ગીપણુ ન૦
એકાંડ ન૦ [સં] એક જાતનો ઘોડો (તેના અંડ જાણે એક હોય એવુ દેખાતો)
એકાંત વિ૦ [સં] કોઈના અવરજવર વિનાનુ (૨) એકલુ, એકાકી (૩) ખાનગી (૪) એક જ બાજુ અથવા વસ્તુને લગતુ, અનેકાંતથી વિરુદ્ધ એવુ (૫) ન૦, સ્ત્રી૦ જ્યા કોઈ ન હોય એવી— કોઈના અવરજવર વગરની – એકાંત જગા ૦વાદ પુ૦ એક અમુક જ સાચુ ને બીજુ નહિ એવો આગ્રહ ૦વાસ પુ૦ એકાંતમા રહેવુ તે (૨) છૂપી રીતે રહેવુ તે -તિક વિ૦ એક જ હેતુ, માણસ કે સિદ્ધાંતને વળગી રહેનારુ (૨) (સિદ્ધાંત જેવુ) છેવટનુ, 'એબ્સોલ્યૂટ' -તિકત્વ ન૦ વ્યાઘાતવાળી બે વસ્તુમાની એક ખરી અને બીજી ખોટી હોવી જોઈએ એ નિયમ (ન્યા)
એકાંતર વિ૦ [સં] વચમાં એક આંતરો પડે એવુ (૨) દર ત્રીજે દિવસે આવતું ૦પ્રમાણ ન૦ 'ઓલ્ટરનેન્ડો' (ગ) ૦વૃત્તખંડ પુ૦ 'ઓલ્ટરનેટ સેગ્મેન્ટ ઓફ એ સર્કલ' (ગ)
એકાંતરા(-રે) (૦) અ૦ [એક+આંતરો] એકને આંતરે, વચમા એક મૂકી દઈને -રિયુ વિ૦ એકાંતર -રિયો પુ૦ એક એક દહાડાને આંતરે આવતો તાવ -રુ વિ૦ એકાંતર
એકાંતિક, ૦ત્વ [સં] જુઓ 'એકાંત'મા
એકાંશ પુ૦ [સ] એક અંશ–ભાગ (૨) [ગ] 'એલીકોટ પાર્ટ'
એકી વિ૦ [सं एक] બે વડે નિઃશેષ ન ભાગી શકાય એવી (સંખ્યા) (૨) સ્ત્રી૦ એકતા (૩) [લા] પેશાબની હાજત [-કરવી = પેશાબ કરવો -જવુ = પેશાબ કરવા જવુ -થવુ=પેશાબની હાજત થવી, પેશાબ કરવાનુ થવું -લાગવી=પેશાબની હાજત થવી -થવી=પેશાબ થવો]
એકી વિ૦ એક જ (પ્રાય એકીસાથે જેવા

અ૦ પ્રયોગમા આવે છે જેમ કે—) ૦કલમે અ૦ એકીસાથે ૦ટશે(-સે) અ૦ એકી નજરે, ટગર ટગર ૦વખતે, ૦વારે અ૦ એકે ઝપાટે. ૦સાથે અ૦ એક સાથે, સૌ સાથે થઈને
એકીકરણ ન૦ [સં] અનેકને એક કરવા તે
એકીબેકી સ્ત્રી૦ એક બાળરમત
એકીભવન ન૦, એકીભાવ પુ૦ [સં] અનેકનુ એકરૂપ થવુ તે
એકીભૂત વિ૦ [સં] એકરૂપ બનેલું; એકત્રિત
એકૂકુ વિ૦ [જુઓ એકેકુ]+એકએક (૨) એક પછી એક
એકે(-ક્કે) વિ૦ એક પણ
એકેક વિ૦ [એક+એક] એક એક (૨) જૂદુ, નોખુ (૩) અ૦ એકીવખતે એક એમ
એકેકુ વિ૦ [અકેક] એક પછી એક
એકેચકચે અ૦ એકચકવે
એકેશ્વરવાદ પું૦ [સં] ઈશ્વર એક જ છે એવો મત -દી વિ૦ (૨) પુ૦ તેમા માનનાર
એકોતેર વિ૦ જુઓ ઇકોતેર, ૭૧
એકોદર વિ૦ [સં] એક પેટનું સહોદર
એકોદિષ્ટ વિ૦ [સં] એકને ઉદ્દેશાયેલુ (શ્રાદ્ધ)
એકોનગુણોત્તર પુ૦ [સં] 'રેશિયો ઓફ લેસ ઇનઇક્વોલિટી' (ગ.)
એક્કે વિ૦ જુઓ એકે
એક્કડ વિ૦ એકલુ રહેવાના સ્વભાવનું, એકાતપ્રિય, ઓછુ મિલનસાર
એક્કો પુ૦ ['એક' પરથી] રમવાનાં પાનામાંનું એક સજ્ઞાવાળુ પત્તુ (૨) એક બળદ કે ઘોડાથી ખેચાતુ વાહન (૩) એકતા, સપ (૪) [લા] સૌથી બાહોશ અથવા કુશળ આદમી, શ્રેષ્ઠ પુરુષ
એક્સ્પ્રેસ વિ૦[ઇ] ઉતાવળનો (તાર) (૨) સ્ત્રી૦ મેલ પેઠે વેગવાળી ને મોટા સ્ટેશનો જ કરતી ટ્રેન-ગાડી
એક્યાશી(-સી) વિ૦ એકાશી, ૮૧
એખરો (એ) પુ૦ [સં. इक्षुरक] એક ઔષધિ (૨) એનુ ઝાડ (૩) [લા.] કચરપૂંજા જેવો માલ
એખલાસ પુ૦ જુઓ ઇખલાસ, દોસ્તી
એજન અ૦ [અ] એ જ, ઉપર પ્રમાણે
એજન્ટ પુ૦ [ઇ] આડતિયો, મુનીમ (૨) પ્રતિનિધિ, મુખત્યાર -ન્સી સ્ત્રી૦ આડત (૨) આડતની દુકાન (૩) સરકારી એજન્ટની હકૂમત નીચેનો (દેશી રાજ્યમાનો) પ્રદેશ
એઝવુ સ૦ક્રિ૦ (કા) સ્પર્શ કરવો
એટએટલું વિ૦ એટલુ એટલુ, એટલુ બધુ
એટલું વિ૦ [સં एतावत्, प्रा एत्तिल] જણાવેલા માપ કે સખ્યાનું એટલા માટે = એ કારણસર; તેથી કરીને -લામાં અ૦ એટલા વખતમા
એટલું બધુ વિ૦ (આગળ આવતા માપનુ) ઘણુ, પુષ્કળ (એટલુ કે જે ઘણુ કે ખૂબ છે એવુ)
એટલે અ૦ અર્થાત્ (૨) તેથી, એ ઉપરથી (૩) એ જગાએ, ત્યા સુધી (જેમ કે, વાત હવે એટલે આવી છે) [એટલેથી અ૦ ત્યાથી, તે સ્થાનેથી] (૪) (૫) એ વખતે; એટલામા
એઠ (એ) વિ૦ [સં उच्छिष्ट] એઠુ (૨) સ્ત્રી૦ એઠવાડ ૦વાડ(-ડો) પુ૦ ખાવાપીવાથી થતો ગદવાડ (એઠું વાસણ, છાડણ વગેરે) (૨) કચરોપૂજો, મલિનતા [-કાઢવો = એઠુ જૂઠુ લઈને બધુ સાફ કરવું (૨) એઠા વાસણકૂસણ માજી કરીને પરવારવુ] -ઠું વિ૦ જમતા વધેલુ, ઉચ્છિષ્ટ (૨) ખાઈ પી કે અડીને બોટેલુ કે બોટાય એવુ (૩) એઠવાડથી ગદુ (૪) ન૦ એઠુ કે તેવુ થાય એવુ અન્ન [એઠે પાણીએ છાંટે તેવું નથી = ઘણુ જ કજૂસ] -ઠું જૂઠું વિ૦ એઠુ (૨) ન૦ છાડણ, એઠવાડ
એડ(-ડી) સ્ત્રી૦ જુઓ એડી
એડક પુ૦ [સં] ઘેટો
એડવવું સ૦ક્રિ૦ અડકાડવુ, જોડવુ (૨) ઘાલવુ, ઘુસાડવુ
એડી સ્ત્રી૦ [हिं, म] પાનીનો છેડો (૨) બૂટની એડી (૩) ત્યા લગાડાતી ઘોડાને મારવાની આર-ચકરડી (૪) બીબુ, સોનીનુ એક ઓજાર [-તળે = કબજામા -દેવી = એડીથી દાબવુ (૨) એડી મારવી -મારવી = સમતિ બતાવવા એડીથી નિશાની કરવી, હા ભણવાનો ઇશારો એડી લગાવીને કરવો (૨) ઘોડાને એડીની આર મારવી, ઘોડાને દોડાવવા એડી તેને લગાવવી] ૦દાર વિ૦ એડીવાળુ
એડો વિ૦ પુ૦ આડો, ઊંધો, ખરાબ

એડો (એ') પુ૦ નેડો, સ્નેહ [મોટો વકીલ
એડ્વોકેટ પુ૦ [इ] વકીલ, ધારાશાસ્ત્રી (૨)
એઢ સ્ત્રી૦ જુઓ હેડ
એઢી સ્ત્રી૦+પેઢીની પરંપરા, ક્રમ
એણ નo [सं] એક જાતનું કાળું હરણ -ણી સ્ત્રી૦ એની માદા
એણુપ સ્ત્રી૦ મકરરાશિ
એણી સ્ત્રી૦ [सं] એણ હરણની માદા
એણી (એ') દર્શક સ૦ ['એ'નું સ્ત્રી૦] એ, પેલી
એણી પેર(-રે) (એ, પે) અ૦ એ રીતે, એ પ્રમાણે
એણી કોર, ગમ, મગ, પા અ૦ એ બાજુએ ૦થી અ૦ એ તરફથી ૦નુ=તે બાજુનું
એણુ ન૦ ઢોરનું વસૂકી જવું તે
એણે (એ') સ૦ 'એ'નું ત્રીજી વિભક્તિનું રૂપ (૨) વિ૦+એ [-અવસર=એ વખતે]
એતદાલ વિ૦ [अ इअतिदाल] માફકસરનું (૨) સમશીતોષ્ણ (હવા, પ્રદેશ)
એતદ્દેશી, ૦ય વિ૦ [सं] એ દેશને લગતું
એતાન પત્રની જૂની શૈલીમાં શરૂમાં વપરાતો શબ્દ 'એતાન શ્રી ગામ થી લિ૦ '
એતુ વિ૦ [सं एतावत्, प्रा एत्तअ]+એટલું
એદી (એ) વિ૦ [अ अह्दी, म अयदी, ऐदी] પ્રમાદી, આળસુ, સુસ્ત ૦ખાનુ ન૦ આળસનું ઘર, એદીનો અખાડો ૦નું પાથરણું ન૦ એદી પેઠે પડી રહેવું પડે એવી હાલત ૦નો અખાડો=એદીખાનું (૨) આળસુનો પીર
એધાણ (એ) ન૦, -ણી સ્ત્રી૦[सं अभिज्ञान,प्रा अहिणाण] (ઓળખવા માટેનું) એંધાણ, સંજ્ઞા, નિશાની, ચિહ્ન [-આપવી, -કહેવી=ઓળખી કે યાદ આવી શકે તે માટે નિશાની કહેવી, ઓળખાણનું ચિહ્ન જણાવવું -માગવી, લેવી=ઓળખાણ માટે નિશાન આપવા કહેવું-પૂછવું -મૂકવી=ઓળખાણનું ચિહ્ન કરવું કે તે સારુ કાંઈક વસ્તુ મૂકવી]
એન (એ) વિ૦[अ] ખરુ, અસલ(૨)ખાસ, મુખ્ય (૩) સરસ, સુંદર (૪) [का] ઠીકઠીક, સામાન્ય રીતે સારુ (૫) સ્ત્રી૦, ન૦ શોભા, આબરૂ, શાખ (૬) અણીનો વખત ૦ઊપજ સ્ત્રી૦ ખાસ-જમીનની ઊપજ(૨)જમીનનું મહેસૂલ ૦કરજ ન૦ખરુ-અસલ દેવું ૦કિંમત સ્ત્રી૦ ખરી-મૂળ કિંમત ૦ખરચ, ૦ખર્ચ પુ૦, ન૦ ખાસ ખરચ (૨) જમીન પાછળનું ખર્ચ ૦ચોમાસુ ન૦ ખરુ-ભરચોમાસુ ૦જમા સ્ત્રી૦ જમીન મહેસૂલની આવક ૦જમીન સ્ત્રી૦ ખાસ-વાવેતરવાળી જમીન ૦જુવાની સ્ત્રી૦ ખરી-ભરજુવાની ૦તક સ્ત્રી૦ ખરી તક ૦લાગણી સ્ત્રી૦ ખરી લાગણી ૦વાવેતર ન૦ ખરુ-અન્ન ઉત્પન્ન થાય એવું વાવેતર ૦વેળા સ્ત્રી૦ ખરી-અણીની વેળા
એન (એ) ન૦ [सर० म अइन, ऐन मादडा] એક ઝાડ કે તેનું લાકડું
એનઘેન (એ,ઘે) સ્ત્રી૦ છોકરાની એક રમત
એનાથી, એનામા, એનું, એને (એ') અ૦ 'એ'નું અનુક્રમે ત્રીજી, સાતમી, છઠ્ઠી, ચોથી વિ૦નું રૂપ
એનાયત સ્ત્રી૦ [જુઓ ઇનાયત] આપવું, બક્ષવું તે, બક્ષિસ -કરવુ=બક્ષવું (ખિતાબ ઇ૦)
એનિમા સ્ત્રી૦[इं] બસ્તી, ઝાડો કરવા માટે અપાતી પિચકારી કે તેનું ઓજાર (-આપવી, -લેવી)
એનું (એ') સ૦ 'એ'નું છઠ્ઠી વિ૦નું રૂપ
એપ્રિલ પુ૦ [इ] અંગ્રેજી વર્ષનો ચોથો મહિનો
એબ (એ') સ્ત્રી૦ [अ] ખોડખાપણ, ખામી (૨) દૂષણ, કલંક [-ઉઘાડવી=ખોડ ખુલ્લી કરવી-બતાવવી (૨) આબરૂ ઉઘાડવી, ફજેત કરવું -જોવી=ભૂલ કે ખરાબ જોવું-તે ધ્યાન પર લેવું -ઢાંકવી=શરીરનો ગુહ્ય ભાગ ઢાંકવો(૨) એબ ન ઊઘડે એમ કરવું, આબરૂ સાચવવી -લાગવી=કલંક ચોટવું, આબરૂને દોષ લાગવો] ૦દાર, -બિયલ વિ૦ એબવાળું
એમ પુ૦[इ] છાપકામમાં બીબાના કદનું એક માપ
એમ (એ) અ૦ [सं एवम्, प्रा एअ, एम] એ રીતે, એ પ્રમાણે ૦નુ વિ૦ એ બાજુનું, એ રીતનું, એવું [-કરતા=એ રીતે, એમ વર્તવાથી કે બનવાથી(૨)+એમ છતાં, તોપણ -છતા અ૦ તોપણ -નું એમ, એમ ને એમ અ૦ જેમ હોય તેમ, વગર ફેરફારથી]
એમણે (એ')સ૦ 'એણે'નું બ૦વ૦ [નામ
એમન પુ૦ [हिं, व इमन] સંગીતની એક રીતનું

એમનું (એ') સ૦ 'એ'નું છઠ્ઠી વિ૦, બ૦વ૦ રૂપ (બીજા રૂપો એમને, એમનાથી, એમનામાં વગેરે)
એમાન ન૦ જુઓ આમાન
એમાં (એ') સ૦ 'એ'નું સાતમી વિ૦નું રૂપ. ૦થી સ૦ 'એ'નું પાંચમી વિ૦નું રૂપ
એરકા ન૦ [સં] એક વનસ્પતિ
એરગન સ્ત્રી૦ [इ] દારૂ વિના, હવાના દબાણથી ફોડાય એવી એક બંદૂક
એરગેરિયા વિ૦ નામના કે શૂન્ય સરકારધારાની એવી – ઇનામી (જમીન)
એરણ,–ણી(એર') સ્ત્રી૦ [हिं. अहरन, –नी म. ऐरण] અમુક આકારનું લોખંડનું ગચિયું, જેના ઉપર સોની, લુહાર વગેરે ઘડવાનું ઘડે છે. [**એરણની ચોરી ને સોયનું દાન**=પાપના પ્રમાણમાં, તેના પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે, કરાતું અલ્પ દાન કે શુભકર્મ. **એરણની ચોરી ને સોયનો** ડામ=ગેરઇન્સાફ,- અન્યાય]
એરણકાકડી સ્ત્રી૦ [સં एरड + કાકડી] પપૈયાનું ઝાડ (૨) તેનું ફળ
એરમડી સ્ત્રી૦ એક ઝાડ **–ડું** ન૦ એરમડીનું ફળ(૨)અબોટમાં પહેરવાનું જાડું શણિયું,ચીકટો
એરવાદસ ન૦ એક જાતનું બીજ – ઔષધિ
એરંગ સ્ત્રી૦ [સં] એક જાતની માછલી
એરંડો પું૦ [સં एरण्ड] દિવેલો **–ડમૂળ** ન૦ દિવેલાનું મૂળ **–ડિયું** ન૦ દિવેલ [**–આપવું**= રેચ આપવો, ધમકી કે બીક બતાવવી **–પીવું**= (મો બગડેલું કે ઊતરેલું હોય ત્યારે વપરાય છે) મો બગડવું – ઊતરી જવું, એરંડિયું પીવાની અસર મો પર દેખાવી] **–ડી** સ્ત્રી૦ નાની જાતનો દિવેલો (૨) દિવેલી
એરા પું૦બ૦વ૦ નહોર, પંજા (૨) સ્ત્રી૦ પકડ (૩) કબજો, પહોંચ
એરાવું(એરા') અ૦ક્રિ૦ હેરાન થવું(૨)ચણિયારા-માંથી ઊતરી જવું,હાલી જવું(૩)વેરાવું,વીટળાવું
એરિંગ ન૦[इं इयररिंग]કાનની બૂટનું એક ઘરેણું
એરુ (એ') પું૦[સં अहि+रूप ?] સાપ **૦ઝાંઝર** (–રુ') ન૦ સાપ વગેરે ઝેરી જાનવર
એરો (એ') પું૦ અવરજવર (૨) હવાડો
એરોએરો પું૦ સોનારૂપાનો ભગાર
એરોડ્રોમ ન૦ [इ.] વિમાની મથક, જ્યાં વિમાનો ચડે ઊતરે, વિમાનોનું સ્ટેશન
એરોપ્લેન ન૦ [इ.] વિમાન, હવાઈ જહાજ
એલકી સ્ત્રી૦ (ચ) જુઓ એલ(–ળ)ચી
એલચી પું૦ [तुर्की] એક રાજ્યનો બીજા રાજ્યમાં મોકલેલો પ્રતિનિધિ – વકીલ **૦ખાતું** ન૦ એનું ખાતું – કાર્યાલય
એલ(–ળ)ચી ન૦, સ્ત્રી૦ જુઓ ઇલાયચી **૦ડો(–દો)ડો** પું૦ ઇલાયચીના દાણાનો પોપટો **–ચો** પું૦ એક જાતની મોટી એલચી (૨) એક જાતનું ઝાડ
એલતેમાસ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઇલ્તિમાસ] વિનતી (૨) ફરમાશ
એલફેલ (એ, ફે) વિ૦ [ફેલ પરથી] આડુ-અવળુ, ગમે તેવું (૨) અવિચારી; ગાડુંઘેલું (૩) અસભ્ય (૪) ન૦ નખરું, તોફાન (૫) અસંબદ્ધ – મિથ્યા પ્રલાપ
એલરવું (એલ') અ૦ક્રિ૦ (ઉપર તરી આવવાને બદલે માખણનું છાશ સાથે) મિશ્ર પ્રવાહી થઈ જવું [(હાથ, મીઠું ઇ૦માંથી)
એલળવું (એલ') અ૦ક્રિ૦ એલરવું, પાણી છૂટવું
એલા સ્ત્રી૦ [સં] ઇલાયચીનો છોડ(૨) ઇલાયચી. **૦લતા** સ્ત્રી૦ ઇલાયચીનો છોડ – વેલો
એલા સ્ત્રી૦ + ઇયળ
એલાકું (લા) ન૦ વરસાદની હેલી
એલાયચી ન૦, સ્ત્રી૦ જુઓ ઇલાયચી, એલચી
એલી વાર અ૦ આ વખતે (૨) ઓણ
એલોએલો પું૦ (કા) છોકરાની એક રમત
એલ્યુમિનિયમ ન૦ [इ] એક હલકી ધાતુ (જેના વાસણ બને છે)
એવ અ૦ [સં] નિશ્ચિતપણે (૨) જ (૩) ફક્ત
એવડું વિ૦ [સં इयत्, प्रा एवड्ड] એટલા કદનું (૨) એટલું બધું
એવણ સ૦ (પારસી) એ
એવમ્ અ૦ [સં] આમ; આ રીતે
એવાન (એ) ન૦[अ.]ખંડ, બેસવાઊઠવાનો ખંડ
એવું (એ') વિ૦ [સં ईदृक्, प्रा. एह ?] એ રીતનું – પ્રકારનું (૨) એના જેવું – સરખું **–વામાં** અ૦ એટલામાં **–વે** અ૦ એ વખતે

એશ (એ) સ્ત્રી૰ [अ] મોજમજા, સુખચેન, રંગ-બાજી ૦**આરામ** પુ૰ ભોગવિલાસ, સુખચેન
એશિયા પુ૰, ન૰ [इ] (સ) પૃથ્વીનો એક મોટો ખંડ ૦**ઈ** વિ૰ એશિયાનું
એષણ ન૰, -ણા સ્ત્રી૰ [सं] ઇચ્છા, વાસના
એષણી સ્ત્રી૰ [सं] લોઢાની સળી, ઘા વગેરે તપાસવાનું શસ્ત્રવૈદ્યનું એક ઓજાર (૨) સોનીના નાના ત્રાજવાં
એસણું ન૰ સોનીની નાની સગડી
એસરવું (એ) અ૰ક્રિ૰ એલળવું(૨) ઓસરવું, ઓછું થવું, સુકાવું(૩) પાછું વળવું, ઊતરી જવું
એસેસર પુ૰ [इ] ફોજદારી કોર્ટને સલાહ આપવા નિમાતો પ્રજાજન
એસિડ પુ૰, ન૰[इ] એક રસાયની તત્ત્વ, અમ્લ
એસોસિયેશન પુ૰ [इं] મંડળ
એસ્કિમો પુ૰ [इ] આ નામની ઉત્તર ધ્રુવ પ્રદેશની વતની જાતનો માણસ
એસ્તેકબાલ પુ૰ જુઓ ઇસ્તિકબાલ
એહ વિ૰ [सं ईदृक्, प्रा एह?] પેલું (૨) સ૰ એ, તે (૫)
એહમક (એ) વિ૰ [अ] મૂર્ખ
એહી સ૰ [જુઓ એહ] + એ (૨) વિ૰ + જે
એળ સ્ત્રી૰ (ચ) જુઓ ઇયળ
એળચી ન૰, સ્ત્રી૰ જુઓ એલચી
એળિયો પુ૰ [म एळिया, हिं एलुवा, इ (ગ્રીક) એલો, सं एलुक?] કુંવારના પાઠાનો સુકવેલો ગભ, એક ઔષધિ
એળે, ૦**વેળે** (એ, વે) અ૰ ફોકટ, વૃથા (૨) વગર મહેનતે, સહેજમાં [-જવું = નકામું કે ફોગટ થવું]
એળેસેળે (એ, સે) અ૰ [फा] જુક્તિથી, બારીકીથી (?)
એં (એં') અ૰ (રવ-) ન સંભળાવાથી ફરી પૂછવા માટે કરવામાં આવતો અવાજ, હેં (૨) હા, પછી! (૩) ધમકામણીનો અવાજ (૪) આશ્ચર્ય-ખેદસૂચક ઉદ્ગાર (૫) [ચ] ત્યાં
એંઘો (એં૰) પુ૰ ['હિંગ' પરથી] વાણિયો (તુચ્છકારમાં)
એંચણિયો (એં'૰) પુ૰ [એંચવું] પતંગ ખેંચનારો (૨) પતંગના પેચ થતાં રીતસર નહિ રમતાં ખેંચી પાડવાની ટેવવાળો માણસ
એંચવું (એં'૰) સ૰ ક્રિ૰ [સર हिं ऍंचना] ઈંચવું, નાખવું, ફેંકવું (લખોટી ઇ૰) (૨) ખેંચવું (પતંગ) (૩) હીંચવું
એંચએંચા, **એંચાએંચી** (એં'૰) સ્ત્રી૰ ખેંચખેંચા(૨) ફેંકાફેંકા(લખોટીઓની)(૩) હુંસાતુંસી
એંઠ, ૦**વાડ**, -**ઠું** (એં૰) (ચ) જુઓ 'એઠ, ૦વાડ,-ઠું' [એવું (૨) બાડું
એંચાતાણું વિ૰[हिं ऍंचाताना] 'ટૂંટું સુધી દેખે
એંજિન (એં) ન૰ [इ] વેગ આપનારું યંત્ર, ઇજિન -**નિયર** પુ૰ ઇજનેર
એંટ (એં૰) સ્ત્રી૰ [म ऐट, अयट, हिं ऐंठ] મમત, જીદ (૨) આંટ, સાખ (૩) ટેક ૦**દાર** વિ૰ એંટવાળું ૦**વું** અ૰ક્રિ૰ ગર્વ કરવો(૨) જક કરવી -**ડાળ**, -**ટી** વિ૰ જક્કી, આડું
એંધણ (એં૰) ન૰ બ૰ વ૰ (ચ) ઇંધણ, બળતણ, લાકડાં
એંધાણ (એં૰) ન૰,-ણી સ્ત્રી૰ જુઓ એધાણ
એંશી(-સી) (એં૰) વિ૰ [सं अशीति, प्रा असीइ, म ऐंशीं] ૮૦

ઐ

ઐ સ્ત્રી૰ [सं] વર્ણમાળાનો અગિયારમો વર્ણ - એક સ્વર ૦**કાર** પુ૰ ઐ ઉચ્ચાર અથવા અક્ષર ૦**કારાંત** વિ૰ છેડે ઐકારવાળું
ઐકમત્ય ન૰ [सं] એકમતી, એકમત હોવું તે
ઐકાગ્ર્ય ન૰ [सं] એકાગ્રતા
ઐકાત્મ્ય ન૰ [सं] એકાત્મપણું
ઐકાંતિક વિ૰ [सं] એકાંતનું, એકાંતને લગતું (૨) જુઓ એકાંતિક
ઐક્ય ન૰ [सं] એકતા [મરજિયાત
ઐચ્છિક વિ૰ [सं] પોતાની ઇચ્છાનું - ખુશીનું,
ઐડ વિ૰ [हिं ऐंड़ा] આડું, જિદ્દી ૦**જંતર** વિ૰ સાવ આડું -એડ
ઐતરેય વિ૰ [सं] ઐતરેયને લગતું - સંબંધી (૨) પુ૰ ઇતરા (અથવા ઇતર ઋષિ)નો વંશજ,

જેની દ્વારા ઐતરેય બ્રાહ્મણ અને આરણ્યક પ્રગટ થયા હતા (૩) સ્ત્રી૦, ન૦ (સ) એ નામનું એક ઉપનિષદ (૪) ન૦ ઋગ્વેદનું એક બ્રાહ્મણ
ઐતિહાસિક વિ૦ [સં] ઇતિહાસને લગતું ૦તા સ્ત્રી૦ [(એક પ્રમાણ)
ઐતિહ્ય ન૦ [સં] પરંપરાગત વાત કે વર્ણન
ઐના, ૦છાલ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
ઐયામ પુ૦ [અ] સમય, પ્રસંગ (૨) ઋતુ,હવા
ઐયાર વિ૦ [અ] ચાલાક, લુચ્ચું, ઠગ
ઐયો વિ૦ પુ૦ આ, પેલો (એક કહેવતમાં 'ઐયો વહાલો બૈયો વહાલો, ત્યારે ધાડે કોને ઘાલો ?')
ઐરાવણ(-ત) પુ૦ [સં] (સં) ઇંદ્રનો હાથી (ચૌદમાનું એક રત્ન)
ઐરાવતી સ્ત્રી૦ [સં] વીજળી
ઐલવિલ પુ૦ [સં] (સ) કુબેર
ઐલ વિ૦ [સ] ઇલા કે પૃથ્વીનું(૨)પું૦ઇલાનો પુત્ર
ઐશાની વિ૦ [સં.] ઈશાનકોણ સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ (સં) દુર્ગા
ઐશ્વર્ય ન૦ [સ] ઈશ્વરપણું (૨) સર્વોપરીપણું (૩) મોટાઈ, સાહેબી (૪) વિભૂતિ, સંપત્તિ ૦શાલી(-ળી) વિ૦ ઐશ્વર્યવાળું
ઐષીકાસ્ત્ર ન૦ [સં ऐषीक+अस्त्र] બાણ (ઈષુ) વરસાવતું અસ્ત્ર (?)
ઐહલૌકિક વિ૦ [સં] આ લોક સંબંધી
ઐહામુષ્મિક વિ૦ [સં] આ લોક અને પરલોક સંબંધી [૦તા સ્ત્રી૦
ઐહિક વિ૦ [સં] સાંસારિક, આ લોક સંબંધી
ઐંટ (૦) ન૦ એક વનસ્પતિ
ઐંદ્ર વિ૦ [સં] ઇંદ્રનું, ઇંદ્ર સંબંધી ૦જાલિક વિ૦ ખોટું, માયાવી, જાદુઈ -દ્રી સ્ત્રી૦ ઇંદ્રાણી (૨) પૂર્વદિશા [ઇંદ્રિયગમ્ય
ઐંદ્રિય, ૦ક વિ૦ [સં] ઇંદ્રિયોને લગતું (૨)

ઓ

ઓ પુ૦ [સં] વર્ણમાળાનો બારમો અક્ષર—એક સ્વર ૦કાર પુ૦ ઓ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે ઓકારવાળું
ઓ નામના બહુવચનનો પ્રત્યય (૨) સ૦ (કા) તે, પેલું (૩) અ૦ (રવ) અરેરે, ઓરે
ઓઇયાં (ઓ') અ૦ (રવ૦) ઓડકાર આવતાં થતો-કરાતો સંતોષજનક ઉદ્ગાર (૨) ન૦ ઓડકાર કે તેનો અવાજ (૩)ગટાપ કરી જવું, પચાવી પડવું-પાડવું તે [-કરવું = જમ્યાના સંતોષનો ઉદ્ગાર કાઢવો, જમી લેવું (૨) લઈ લેવું, પચાવી પાડવું]
ઓક ન૦ [સં] ઘર, રહેઠાણ (૨) આશ્રયસ્થાન
ઓક (ઓ) સ્ત્રી૦ [દે ओक्किअ]ઊલટી,બકારી. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ઊલટી કરવી (૨)[લા.] લીધેલું પાછું આપવું (૩) કહી નાખવું
ઓકળી સ્ત્રી૦[સં उत्कलिका,પ્રા उक्कलिआ] લહરી (૨) લીંપણની એક લહેરી જેવી દેખાતી ભાત [-પાડવી = લીંપણમાં ઓકળી જેવી ભાત કાઢવી]
ઓકા(-ખા)ત (ઓ) સ્ત્રી૦[અ.]જુઓ ઓખાત
ઓકાબ ન૦ [અ उक़ाब] એક પક્ષી-મોટી જાતનું ગીધ, ગરુડ
ઓકારી (ઓ) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઓક સ્ત્રી૦] બકારી,ઊલટી -રો પુ૦ ઓકારી (૨) ઊલટી થતાં થતો અવાજ
ઓકાવવું (ઓ) સ૦ક્રિ૦ 'ઓકવું'નું પ્રેરક
ઓ કે. અ૦[ઇ O K]આલબેલ,બધું બરોબર
ઓક્ટોબર પુ૦ [ઇ] ઈ. સ નો દશમો મહિનો
ઓખડ(-દ) ન૦ [ओषधि]+ઓસડ, દવા (૨) ઇલાજ
ઓખણવું અ૦ક્રિ૦ [સં उत्खन्, પ્રા उक्खण] ખોદી કાઢવું, ઉખેડી નાખવું(૨)વગોવવું, ખોડો કાઢવી, હેરાન કરવું (૩)[દે उक्खण] ખાંડવું
ઓખદ ન૦ + જુઓ ઓખડ
ઓખદિયું ન૦ જુઓ ઓસડિયું
ઓખર (ઓ) ન૦ [સં अवकर, પ્રા ओकरग = વિષ્ટા] નરક, ગંદવાડ [-કરવું = (ગાય ભેંસ ઇ૦ ઢોરે) નરક ખાવું, ઓખરવું] ૦ચાડો, -રા(વા)ડો પુ૦ ઉકરડો, ગંદવાડ -રાયેલું વિ૦ ઓખર કરેલું હોય એવું (ઢોર) ૦વું

ओज्झ=મેલુ ?] ઝપટ, અડફટ (ભૂતપ્રેતની) [-લાગવી=ઓઝટમા આવવુ, ભૂતપ્રેતની ઝપટમાં આવવું]
ઓઝડવા પુ૦ (ભૂતપ્રેતાદિની) ઝપટનો પવન-અસર [ન દેખાતુ
ઓઝડવાયુ વિ૦ અરધુ દેખાતુ અને અરધુ
ઓઝણુ (ઓ) ન૦ દાયજો, કન્યાને પિતા તરફથી મળતી સંપત્તિ કે દાસદાસી (૨) ગરાસિયાની કન્યાને પરણીને તેડી લાવવા માટે જતી ખાડા માયેની વહેલ
ઓઝપવુ અ૦ક્રિ૦ સંકોચ આવવો, શરમવું
ઓઝબ સ્ત્રી૦ જુઓ ઓઝટ
ઓઝમ (ઓ) પુ૦ વણછો
ઓઝરિયુ ન૦ એક જાતનુ રેશમી કાપડ
ઓઝરી સ્ત્રી૦, -રુ ન૦ (ચ) [दे ओज्झरी] હોજરી, પેટ
ઓઝલ (ઓ) પુ૦, સ્ત્રી૦, ન૦ [हिं] પડદો, બુરખો (૨) જનાનો [-પાળવુ=લાજ કે પડદાનો રિવાજ પાળવો, ઓઝલ-પડદામા રહેવુ -રહેવુ=ઓઝલમા રહેવું, ઓઝલ પાળવું (૨) [લા] શરમાવુ] ૦પડ(-ર)દો પુ૦ સ્ત્રી પુરુષની બેઠક જુદી પાડનાર પડદો (૨) ઘૂમટાનો-લાજ કાઢવાનો રિવાજ ૦નશીન વિ૦ પડદેનશીન
ઓઝપો પુ૦ સંકોચ, શરમ (૨) અજંપો
ઓઝા પુ૦ [सं उपाध्याय, प्रा उवज्झाअ, ओज्झाय] બ્રાહ્મણોમા એક અટક
ઓઝાડ પુ૦ જુઓ ઓછાયો
ઓઝો પુ૦ [दे वोज्झ? જુઓ म ओझें] કુંભાર -ઝી સ્ત્રી૦ કુંભારણ
ઓટ પુ૦,સ્ત્રી૦[सं अपवर्त, प्रा ओवट्ट]ભરતીનું ઊતરી જવુ તે(૨)ઓથુ,પડદો[दे ओहट्ट, हिं] (૩) [લા] પડતી (૪) અ૦ પરત, વળતુ
ઓટ ન૦ [इं] એ નામનુ (જવ જેવું) એક વિલાયતી ધાન્ય [ઓટણ (૨) ઓટાઈ
ઓટણ ન૦ ઓટવુ તે (૨) બખિયો -ણી સ્ત્રી૦
ઓટલી સ્ત્રી૦ નાનો ઓટલો -લો પુ૦ જુઓ ઓટો [-ઊઠવો=ખૂબ નુકસાન થવુ,પાયમાલ થવુ(૨)વંશ જવો,નિ સંતાન થવુ,ઊમરો ઊખડી જવો -ઘસી નાંખવો='ઊમરો ઘસી નાખવો', વારંવાર ફેરા ખાવા (આજીજી કે ખુશામત કરવા) -બેસવો=ઓટલો ઊઠવો -ભાગવો=ઘરમા કંકાસ નિપજાવવો, ઘર વણસાડવુ(૨)નિંદા કે કૂથલી કરવી -વળવો= જુઓ 'ઓટલો ઊઠવો કે બેસવો'(૨)એક એકના ઘાના ઉઘાડા કરી લડી પડવુ -વાળવો= ભીડુ વાળવુ, ખૂબ બગાડી મૂકવુ ઓટલે બેસવુ=(ઉઘરાણી કરવા)ઉમરા વચ્ચે બેસવુ તગાદો કરવો (૨) ઘરબાર વગરના થવુ, ટાલ હવાલ થવા (૩) (વેશ્યાગીરી) તેનો ધંધો કરવો]
ઓટવુ સ૦ક્રિ૦ બખિયો દેવો, કપડાંના કિનારી અંદર વાળીને સીવવુ (૨) [हिं औटना] ઉકાળી, વસી કે હલાવીને એકરસ કરવુ
ઓટાઈ(-મણી) સ્ત્રી૦, -મણુ ન૦ ઓટણ (૨) ઓટવાનુ મહેનતાણુ
ઓટી સ્ત્રી૦ [दे उअट्टी, म]કમર ઉપરના વસ્ત્રનુ વાળીને બંધ જેવુ કરાતુ પડ [ઓટીમા ઘાલવુ=બરોબર સંતાડવુ(૨)કાબુમાં લેવુ]
ઓટીગણુ પુ૦ ઉટીગણ એક વનસ્પતિ
ઓટીબાર વિ૦ ગુપ્ત વાત બહાર પાડવાની આદતવાળુ,ભડભડિયુ(૨)વાતોડિયુ,બહુબોલુ
ઓટો પુ૦ [हिं, म ओटा]ઓટલો,બેઠક તરીકે વપરાય એવી ઘરને અડીને કરાતી ઊંચી જગા
ઓઠ (ઓ') પુ૦ [सं ओष्ठ, प्रा ओट्ठ] હોઠ [-ઊઘડવા=મોં ફાટવુ,બોલાવુ,શબ્દ નીકળવો -ઉઘાડવા=મો ફાડવુ,શબ્દ કાઢવો (સામેથી) બોલવુ -કરડવા=નિરાશા કે હતાશા યા પસ્તાવાની લાગણીથી તેમ કરવુ,હતાશ થવુ, પસ્તાવુ -પીસવા=(ક્રોધથી) ગુસ્સે થવુ -સુધી આવવુ=બહાર નીકળવાને માટે-બોલાવા માટે શબ્દો તૈયાર હોવા, હમણા બોલાય એમ હોવુ]
ઓઠવવુ (ઓ) સ૦ક્રિ૦ ખોટી વસ્તુ ગોઠવી દેવી, જૂઠું બોલવુ (૨)મૂકવુ,ગોઠવવુ(૩)ચાપીને ખાવુ
ઓઠગવું સ૦ક્રિ૦[म ओठगणें] જુઓ અઢિંગવુ
ઓઠગિયુ,ઓઠિં(-ઠીં)ગણુ ન૦[म ओठगण] જુઓ અઢિંગણ
ઓઠું (ઓ) વિ૦ [दे ओत्थअ=ખિન્ન ?]ભોઠું,

ઝાખુ(૨)ન૦ [પ્રા ઓત્થમ=ઢાંકેલુ ?]ઓથું, પડદો,આતરો(૩)આતરાને લીધે અધારું અને એકાત હોય તેવી જગા(૪)છુપાવાની કે આશરો લેવાની જગા (૫) છાયા, પડછાયો, ઓળો (૬) સાદો,ડબકો (૭)મહાનુ (૮) નમૂનો, બીબુ (૯) પૂતળુ, ઓડુ (૧૦) મહોણુ

ઓડ વિ૦ (૨) પુ૦ [દે उड्ड] (ખોદવાનુ કામ કરનારી)એ નામની જાતનુ (માણસ) ૦ણ સ્ત્રી૦ ઓડ જાતની સ્ત્રી

ઓડ (ઓ) પુ૦ પવન રોકવાનો પડદો, ઓઠુ

ઓડ (ઓડ,) સ્ત્રી૦[દે अवड्डा] બોચી ગરદન –ડિયાં ન૦બ૦વ૦ બોચી પરના વાળ

ઓડકાર પુ૦ [સર૦ हि डकार] પેટનો વાયુ મોમાથી નીકળતા થતો ડકાર

ઓડનું ચોડ (ઓ,ચો) વિ૦ [म ओढ=ઊંડુ ?] કેવાનુ કેવુ !, વિચિત્ર, ઊધુ અવળુ જ [–વેતરવું, ઓડને ઠેકાણે ચોડ વેતરવું = ઓડનુ ચોડ કરવું, સાવ ઊંધુ કે વિચિત્ર જ કરી મૂકવુ]

ઓડવ વિ૦ [સ] પાચસ્વરવાળો (રાગ)

ઓડવું ન૦ એક ફળ (૨) હોડકુ (૩) સ૦ક્રિ૦ [म ओडवणें] સામે ધરવુ, રજૂ કરવુ (૪) [हिं ओडना] ખાળવુ, રોકવું (૫) [म ओढणें] ખેચવુ (૬) અ૦ ક્રિ૦ મુશ્કેલીથી બોલવુ– પોતાનો અર્થ સમજાવવો

ઓડાટ (ઓ) પુ૦ (સુ) ઓડામણ, તકલીફ

ઓડામણ વિ૦ ઉદાર, દાતાર, મદદગાર(૨)સ્ત્રી૦ (સુ.) તકલીફ

ઓડાવું અ૦ ક્રિ૦ આકર્ષાવુ, ઇચ્છતા થવુ (૨) (સુ.) તકલીફ વેઠવી (૩) 'ઓડવુ'નુ કર્મણિ

ઓડિયો (ઓ) પુ૦ પ્રતિપક્ષી ગમે તેમ વર્તે તોયે પોતાને જ ફાવે તેવી યુક્તિ કે જાગ –યાબાજી સ્ત્રી૦ ઓડિયો રચવામાં કુશળતા

ઓડું ન૦ [દે अवडअ] ખેતરનો ચાડિયો (૨) રમકડુ, પૂતળુ, કામચલાઉ ઓઠી રીતે ઊભુ કરેલુ નકામુ માણસ

ઓડો પુ૦ ઢોર ઉપરાવવાનુ રસ્તા ઉપરનુ થાણું, ચોકી (૨) [ના] કરસાણને–ઝાડને ખાળી મૂકે એવો દક્ષિણનો પવન

ઓઢણ(–ણું) ન૦ [दे ओट्ठण] (બીઓ અને છોકરીઓનુ) ઓઢવાનુ –પહેરવાનુ એક વસ્ત્ર –ણી સ્ત્રી૦ (છોકરીનુ) ઓઢણુ –વું સ૦ ક્રિ૦ શરીર કે માથુ ઢાકવુ, શરીર કે માથા પર ધારણ કરવુ (૨) [લા] વહોરવુ, માથે લેવુ(૩) દેવાળુ કાઢવુ [(કોઈ વસ્તુને), ઓઢે કે પાથરે ?=શા ખપની છે ? નકામી છે, કશા વેતની નથી–એમ બતાવે છે (ચ)]

ઓઢાડ પુ૦ [प्रा ओहाडण ?] આચ્છાદન, ઢાકણ –વું સ૦ ક્રિ૦ 'ઓઢવુ'નુ પ્રેરક.

ઓઢો પુ૦ જુઓ ઓઢાડ

ઓણ (ઓ) અ૦ આ સાલમા (૨) [સ अधुना, प्रा अहुणा] ચાલુ સમયમા –ણકું વિ૦ આ સાલનુ [ઉદ્ગાર

ઓત અ૦ (રવ૦) ઓત્તારી, આશ્ચર્યનો એક

ઓતણી સ્ત્રી૦ [ઓતવુ] ઓતવું તે (૨) ઓતવાનુ પાત્ર (૩) ઓતવાની કળા, ભરતરનુ કામ (૪) ધાતુ ગાળવાની ભઠ્ઠી (૫) ઓતવાનુ મહેનતાણુ

ઓતપ્રોત વિ૦ [સં] એકબીજામા પરોવાયેલુ; એકબીજા સાથે વણાઈ ગયેલુ – મળી ભળી ગયેલુ (૨) તલ્લીન, તન્મય

ઓતરંગ (ઓ) પુ૦, ન૦ [सं उत्तरंग] બારસાખનો ઉપલો ભાગ

ઓતરાદુ(–દું) (ઓ) વિ૦ [सं उत्तर] ઉત્તર દિશાનુ, ઉત્તર તરફનુ

ઓતવું સ૦ક્રિ૦ [म ओतणें] ધાતુનુ ભરતરનું કામ કરવુ [ગૂમ થવુ, સરી જવું

ઓતળવું (ઓ) સ૦ક્રિ૦ ભૂલી જવુ(૨)અ૦ક્રિ૦

ઓતાકું (ઓ) વિ૦ આડફેટું, અપરિચિત

ઓતાર (ઓ ?) પુ૦ [सं अवतार] ઉતાર (૨) [શરીરમા દેવ આવવાથી ઊપજતો] કપ–ધ્રૂજ

ઓતારી પુ૦ [ઓતવુ] ઓતવાનુ કામ કરનાર આદમી

ઓતિયારી પુ૦ મહત, મહાધ્યક્ષ

ઓતુ પુ૦ [સ] વાણો (૨) સ્ત્રી૦ બિલાડી

ઓત્તર વિ૦ [सं उत्तर]+ઓતરાદુ (૨) સ્ત્રી૦ ઉત્તરદિશા

ઓત્તારી અ૦ (રવ૦) અહો ! વાહ રે !

ઓથ (પ, ?) સ્ત્રી૦ આશરો, શરણ (૨) મદદ
ઓથમીર (ઓ ?) પુ૦ 'અક્કલનો' જોડે જ આવે છે જુઓ 'અક્કલમાં'
ઓથમી જીરુ ન૦ ઔષધિ
ઓથરવું અ૦ક્રિ૦ ઓથાર — ભયકર સ્વપ્ન આવવુ [નાહિંમત થઈ જવુ
ઓથવુ અ૦ક્રિ૦ (કા) ઓથે ભરાઈ જવુ,
ઓથાર (ઓ) પુ૦ [दे ओत्थरिअ = આક્રમણ કરનાર?] ભયકર સ્વપ્ન, સ્વપ્નમા કોઈ છાતી ઉપર ચડી બેઠુ હોય એમ લાગવુ તે (૨) + મૂર્ખ, અક્કલનો ઓથમીર [**ઓથારે ચાપવુ** = ભયકર સ્વપ્ન આવવુ, સ્વપ્નમા કોઈ છાતી પર ચડી બેસે એમ લાગવુ [૭ અર્થો]
ઓથુ (ઓ) ન૦ જુઓ 'ઓઠુ' (૨, ૩, ૪, ૫,
ઓથો (ઓ) પુ૦[प्रा ओत्थअ, सं अवस्तृत ?] ઓથ (૨) વચ્ચે આવવુ તે (૩) છાયો
ઓદન પુ૦, ન૦ [सं] રાધેલા ચોખા
ઓદર ન૦[सं उदर] + ઉદર **૦વુ** સ૦ક્રિ૦(કા) પચવુ, હજમ થવુ (૨) સુખેથી ભોગવવુ
ઓદા પુ૦ બ૦ વ૦ ગાડાના ચીલામાં પાડેલા ખાડા (૨) સ્ત્રી૦ (કા) આપદા
ઓદારવુ (ઓ ?) સ૦ક્રિ૦[सं अवदार्] વિદારવું, ચીરવુ (૨) ખેડવુ
ઓદીચ (ઓ) પુ૦ જુઓ ઔદીચ્ય
ઓદો (ઓ) પુ૦ ઔદીચ્ય (તુચ્છકારમા)
ઓદુ કોદુ ન૦ (કા) કૂચા-કચરા જેવુ ભેગુ કરેલુ મિશ્રણ
ઓદ્ધ(-ધ)વ પુ૦ (સ) જુઓ ઉદ્ધવ
ઓધ ન૦ [सं ओघस्], બાવલુ (૨) સ્ત્રી૦ વશ, કુળ(૨)વારસો [**ઓધે ઊતરવુ** = બાપના ગુણદોષ રોગ ઇ૦નુ વારસામા આગળ ચાલવુ] [(૨) (સ) ઊતરવુ
ઓધરવુ (ઓ) અ૦ ક્રિ૦ + જુઓ ઉદ્ધરવુ
ઓધવ (ઓ) પુ૦ (સ) [જુઓ ઉદ્ધવ] ઓદ્ધવ
ઓધવાડો પુ૦ [જુઓ ઓધ] ઓલાદ, સતતિ
ઓધવુ અ૦ ક્રિ૦ ગોઠવુ, ગમવું [આધાન
ઓધાન (ઓ) ન૦[सं आधान] ગર્ભ રહેવો તે,
ઓધાર (ઓ) પુ૦+જુઓ ઉદ્ધાર **૦વુ** સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉદ્ધારવું

ઓધિયો પુ૦ લાગ, તાકડો [ટેકો કરવો
ઓધે લેવુ = (કાંઈ ધકેલવા કરવા) ખાંધ દેવી,
ઓદ્દો, -દ્દેદાર, -દ્દેદારી જુઓ 'હોદ્દો'માં
ઓનાળવુ સ૦ક્રિ૦(કા) દાણાને પાણીમા તરતા રાખી ધોવા (૨) ચાવ્યા વગર ખૂબ ખાવુ — ઓર્યે ૦વુ (તિરસ્કારમા)
ઓપ પુ૦[दे ओप्प, ओप्पिअ = ઘસીને ઓપેલુ] ચળકાટ, ઢોળ (૨) સફાઈ, શોભા [**-આપવો, ચડાવવો, દેવો** = ઓપાવવુ (૨) ઉપરની સફાઈ કે શોભા કરવી] **૦દાર** વિ૦ ઓપવાળુ **૦ણી** સ્ત્રી૦ ઓપ (૨) ઓપ ચડાવવાનુ ઓજાર
ઓપટી સ્ત્રી૦ [सं आपत्ति] અડચણ, મુશ્કેલી (૨) અટકાવ, ઋતુ (૩) સુવાવડ [**-આવવી, પડવી** = ઓપટી થવી **-કાઢવી, સાચવવી** = ઓપટીના સમય કે ઘાટીમાથી સુરક્ષિત બહાર આવવુ, તેને પાર કરી જવી, બચવુ **ઓપટીનો માણસ** = ઓપટીમા કામનો-મદદગાર માણસ **ઓપટીમા આવવુ** = સપડાવુ, ફસાવુ, ભરાઈ પડવુ]
ઓપવુ અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઓપ] શોભવુ (૨) સ૦ ક્રિ૦ માંજી ઘસીને ચળકતુ કરવુ (૩) [સોનારૂપાનો] ઢોળ ચઢાવવો
ઓપરેશન ન૦ [इं] દાક્તરી શસ્ત્રક્રિયા, નસ્તર, વાઢકાપનું કામ [અમલદાર
ઓફિસ સ્ત્રી૦ [इं] કાર્યાલય **૦ર** પુ૦ (મોટો)
ઓબલો પુ૦ મૂછનો થોભિયો
ઓબળાહુ ન૦ બગાસુ (કા) [નદીનો કાપ
ઓબાળ(-ળો) પુ૦ ઉબાળો, બળતણ (૨)
ઓભા સ્ત્રી૦ મુશ્કેલી, ઉપાધિ, પીડા **૦મણ(-ણી)** સ્ત્રી૦ ઓભાવુ તે **૦વુ** અ૦ક્રિ૦ મુશ્કેલીમાંથી -પ્રસૂતિની પીડામાંથી છૂટવાને વલખા મારવાં (૨) અમૂઝાવુ, સલવાવુ, ઉપાધિ કે પચાતમાં આવી પડવુ
ઓમ્ પુ૦[सं] વેદનો પહેલો અને પવિત્ર ઉચ્ચાર, પ્રણવ, ૐ **૦કાર** પુ૦ ઓમ્, પ્રણવ (૨) ઓમ્ એવો ઉચ્ચાર
ઓય અ૦ (રવ૦) આશ્ચર્ય અથવા શોકનો ઉદ્ગાર **૦ઓ(-વો)ય રે** અ૦ શોક કે ઊંડા દુ ખનો ઉદ્ગાર **૦રે** અ૦ ઓય

ઓર સ્ત્રી૦ ઉરાઉરી, ચડસાચડસી (૨) પુ૦ [ક] પાણીની ઓટ
ઓર (ઑ) વિ૦ [सं अपर, प्रा. अवर, हिं. और] અવર, અન્ય, બીજુ (૨) [दे ओर = सुंदर ?] નિરાળુ, અસાધારણ, વિચિત્ર
ઓર (ઑ) સ્ત્રી૦ [सं उल्व ?] ગર્ભના રક્ષણ માટે તેના ઉપર રહેતું પાતળી ચામડીનું પડ (૨) કેરીને પાકવા નાખવી તે
ઓરડી સ્ત્રી૦ [स अपवरक] નાનો ઓરડો. -ડો પુ૦ મોટો-મુખ્ય ખંડ કે કોઈ પણ ખંડ(૨)[ચ] ઘરની પરસાળ પછીનો ખંડ(૩) ઘર (૪) [લા] અંતઃપુર (૫) ભંડાર, ખજાનો [ઓરડાનું ધન ઓટલે આવવું=ઘરની દોલતનો દેખાવ કે ઠઠારો કરવો ઓરડા સામું જોવું=પોતાના ઘરની સ્થિતિ-આર્થિક સ્થિતિ જોવી વિચારવી ઓરડો તપાસવો ઓરડે અજવાળું હોવું=ઘરમા ધનદોલત કે સંતાન હોવા ઓરડે તાળાં દેવાવાં=ઘર બંધ થવું-ન સંતાન જવુ, વંશવેલો અટકવો ઓરડે બેસવું=સ્ત્રીએ રાંડવુ,ખૂણો પાળવો ઓરડો અજવાળવો=(લક્ષ્મી ને સંતાનથી) ઘર શોભાવવુ-રૂડા વાના કરવાં -કરવો= ઘર ઝાલીને — ઓરડામા બેસી રહેવુ(૨)ઉંમરે પહોચતા દંપતીએ અલગ સૂવું -તપાસવો= જુઓ ઓરડા સામુ જોવુ -દેવાવો,-વસાવો =જુઓ ઓરડે તાળા દેવાવા -સાચવવો =ઘરની ધનદોલતની તપાસ રાખવી]
ઓરણી સ્ત્રી૦ [ઓરવુ]ઓરવુ તે(૨)ઓરણીનો સમય (૩) ઓરવાનુ એક સાધન,ચાવડુ (૪) દળવાની ઘંટીનુ મો, જેમાં દળણું ઓરાય છે (૫) મોમા ઓરવું-ખા ખા કરવું તે (તુચ્છ-કારમા) -ણું ન૦ જુઓ 'ઓરણી' ૧,૩,૪ અર્થો(૨)ઓરવાની વસ્તુ(અનાજ,ખી ઇત્યાદિ) (૩) મોમા ઓરવાનુ. ખાવાનું (તુચ્છકારમા)
ઓરત (ઑ) સ્ત્રી૦ [अ] સ્ત્રી, બૈરી
ઓરતો (ઑ) પું૦[सं आतुरत्व, प्रा आउर= આતુર] ઓરિયો, લહાવાની ઉમેદ [-રહી જવો=મનની ઇચ્છા મનમા રહી જવી— સફળ ન થવી -પીતવો=તે પૂરી થવી]
ઓરથેરું વિ૦ (કા.) વધારે ઓરું-નજીક
ઓરદોર પુ૦ મગરૂરી, અભિમાન
ઓરપવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म ओरपणें]ઉઝરડવું
ઓરપો પુ૦ [જુઓ ઓળીપો](ચ) લીંપણની ઓકળીઓની એક ઊભી હાર કે પટ
ઓરમાઈ(-ન,-યુ) (ઑ) વિ૦[सं अ_ प्रा अवरमाउ] સાવકુ (મા બાળકો માટે) [ઓરમાયું કરવું=(બાળકને) સાવકી મા આણવી, બીજી વાર પરણવુ (જેથી પહેલીનુ બાળક ઓરમાયુ થાય) (૨) બાળકને અણ-માનીતુ કે ઓછુ વહાલુ કરવુ, ઓરમાયા પેઠે વર્તવુ]
ઓરમું ન૦ એક મિષ્ટાન્ન-ત્રણધારી લાપસી
ઓરવણી સ્ત્રી૦ ઓરવવા માટેની-વસ્ત્ર સૂકવ-વાની દોરી કે વાસ, વળગણી
ઓરવવું સ૦ ક્રિ૦ છૂટું છૂટું કરીને સૂકવવુ (વસ્ત્ર વગેરે) (૨) [म ओलवणें, प्रा ओल्ल= ભીંજવવુ](ખેતરને ખેડવા પોચુ કરવા) પાણી પાવુ (૩) ભીંજવવુ, કરમોવવુ
ઓરવું સ૦ક્રિ૦-મા નાખવુ, હડેડો કરવો(જેમ કે ઘંટીમા દળવાનું અનાજ) (૨) [ખી] પેરવાં; ઓરણીથી (ખેતર) વાવવુ (૩) [રાંધવા માટે] દાણા આધણમા નાખવા (૪) મોમા ઓરવુ-નાખવુ, ખાવુ (તુચ્છકારમાં)
ઓરવો પુ૦ [म ओरवा] ગોદી, વહાણો નાગરવાની જગા
ઓરસિ(-સિ)યો પુ૦ [दे. ओहरिस, हिं होरसा] સુખડ ઇત્યાદિ ઘસવાનો પથ્થર [ઓરસિયા જેવું કપાળ=સાવ સાફ-ટીલા ચાલ્લા વગરનુ, કે કોઈ ભાગ્યરેખા વગરનું-દુર્ભાગી, કે વિશાળ મોટું કપાળ. ઓરસિયા જેવું સાફ=સીધુ સપાટ (૨) [લા] નિર્વંશ, સંતતિરહિત]
ઓરસ પુ૦ જુઓ ઉરસ
ઓરસડી સ્ત્રી૦ નાનો ઓરસિયો
ઓરસંગું ન૦ ક્રોસ અને વરત એ બેને જોડનારો લાકડાનો કકડો-ખીલો, ભરડ
ઓરંગો પુ૦ કુસ્તીનો એક દાવ(૨)તરંગ,બુટ્ટો
ઓરાઢવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઓઢાડવું

ઓરિસા પુ૦ [इ, सं ओड्रदेश] (स) હિંદુસ્તાનનો એક પૂર્વ પ્રાંત
ઓરિયો (ઓ) પુ૦ જુઓ ઓરતો (૨) કાંઠા ઉપરનો કૂવો
ઓરી સ્ત્રી૦ [दे उअरी?] એક ચેપી રોગ (બાળકોનો પ્રાય)
ઓરુ (રુ') વિ૦ [सं आरात?] નજીક, પાસે
ઓ રે અ૦ (રવ૦) દુ:ખનો એવો ઉદ્ગાર
ઓરે(-રો) (રે') અ૦ પાસે
ઓરેરુ વિ૦ (કા) ઓરથેજ, ઓરુ
ઓરો પુ૦ ઓરનાર(૨)(રો')અ૦ જુઓ ઓરે
ઓર્ડર પુ૦ [इं] હુકમ, આજ્ઞા (૨) (માલ કે હોટેલની ચીજ) ખરીદવા જણાવવું તે [-મૂકવો=ખરીદવા માગણી કરવી-લખી જણાવવું કે કહેવું]
ઑર્ડિનન્સ પુ૦, ન૦[इं] ધારાસભાની સંમતિ વગર કરાતો કાયદો-વટહુકમ
ઓલ (ઓ?) સ્ત્રી૦ નાગર જ્ઞાતિમાં વરને માથે બંધાતો રંગિત પટકો (૨) [दे ओल्ली]જુઓ ઊલ (૩) [सं ओल्ल] જામિન તરીકે રાજાનું માણસ પાસે રાખવું તે
ઓલપાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ) સંતાડવું; લપાવવું, છુપાવવું, ઓળવવું [હોલવવું
ઓલવવું (લ') સ૦ક્રિ૦ [प्रा ओल्हव] બૂઝવવું,
ઓલા પુ૦ કાચું ચામડું, ખાલ
ઓલાણ(-ણું) (ઓ) ન૦[सं औलान] કોસ ખેંચતા બળદોને ઊતરવાનો ઢાળવાળો ખાડો
ઓલાણ(-ણું) (લા') ન૦ [ઓલવવું]ઓલવવું તે, હોલાણ
ઓલાદ (ઑ) સ્ત્રી૦ [अ]સંતતિ(૨)વંશ,કુળ
ઓલાહો પુ૦ છાયાવાળી જગા, મંડપ, માંડવો
ઓલાં ન૦બ૦વ૦ [सं उपल?] કરા
ઓલિયું (ઓ) વિ૦ [अ] ભોળિયું,નિખાલસ, ઉદાર (૨) ભક્ત (-યણ વિ૦સ્ત્રી૦) -યો પુ૦ ઓલિયો આદમી(૨)ખુદાનો બંદો,ભક્ત ૦દોલિયું (દો) વિ૦ ભોળું અને દોલું-ઉદાર
ઓલું(-લ્યું) વિ૦ (કા) પેલું ૦પેલું વિ૦ આ અને તે, ફુટકળ
ઓલુંદોલું (ઓ દો)વિ૦ જુઓ ઓલિયુંદોલિયું
ઓલો પુ૦ [दे उल्ली] ચૂલાની માથે જોડેલો નાનો ચૂલો
ઓલ્મા પુ૦ જુઓ ઉપેમા
ઓલ્યું,૦પેલું વિ૦ જુઓ 'ઓલું'માં
ઓવરકોટ પુ૦ [इं] (સૌથી ઉપર પહેરાતો) મોટો લાંબો ડગલો
ઓવરટાઈમ અ૦ [इं] નક્કી કરેલા (કામ કે રોજના) સમય બહાર કે તે ઉપરાંત (૨) ન૦ તે રીતે કરાતું કામ કે તેનું વધુ મહેનતાણું
ઓવરણ સ્ત્રી૦ જુઓ ઓરવણી, વગાવણી
ઓવરસિયર પુ૦ [इं] બાંધકામ ઇ૦માં દેખરેખ રાખનાર, નાના દરજ્જાનો ઇજનેરી અમલદાર [વડે ચોખ્ખું કરવું
ઓવરાળવું સ૦ક્રિ૦ ઓનાળવું,અનાજને પાણી
ઓવારણું ન૦ [જુઓ ઓવારવું] અશુભ અથવા દુ:ખનું વારણ કરવા માટે આશીર્વાદ આપવાની એક રીત
ઓવારવું સ૦ક્રિ૦ [सं अपवारय्, प्रा ओवार] ઓવારણાં લેવાં (૨) વારી નાખવું કુરબાન કરવું (૩) [सं अवतार, प्रा ओआर] [ત્રાક ઉપરનું સૂતર] ફાળકા પર ઉતારવું
ઓવારો પુ૦ [सं अवतार, प्रा ओआर] કિનારો, નાહવાધોવાનો ઘાટ
ઓવાળ પુ૦ (કા) નદી કે દરિયાને કિનારે તણાઈ આવેલો કચરો
ઓવાળવું સ૦ક્રિ૦ [म ओवाळणें] દુ:ખ-સંકટનું વારણ કરવા થાળીમાં સળગતી દિવેટો તથા પૈસો મૂકી માણસના માથા ઉપર ઉતારવું (૨) આરતી ઉતારવી (૩) અર્પણ કરવું
ઓવી સ્ત્રી૦ [म] મરાઠીમાં વપરાતો એક છંદ
ઓવે (વે') અ૦ હોવે, હા
ઓશ સ્ત્રી૦ છાતી
ઓશ(-સ)રી (ઓ) સ્ત્રી૦ [म हिं ओसारी, दे ओसरिया] અડાળી, માડવી (૨) ઘરનો શરૂનો — પરસાળમાં જતાં પહેલાંનો ખુલ્લો (આગણું પૂરું થતાં શરૂ થતો) ભાગ
ઓશ(-સ)લો પુ૦ ઓશ, છાતી (૨) રોટલો (તુચ્છકારમાં) [-નો ઓશ(-સ)લો કૂટવો=મર, મૂઆ એવી બદદુવા દેવી

-કરવો,ઘડવો,ટીપવો=રોટલો તૈયાર કરવો (૨)રસોઈ કરવી, રાંધવુ (૩)ખૂબ મારવુ,પીટવુ]
ઓશંક (ઓ) સ્ત્રી૦ શરમ,સંકોચ ૦વુ ,-કાવું અ૦ક્રિ૦ શરમાવું સંકોચાવુ -કા સ્ત્રી૦ઓશક
ઓશિયાળ વિ૦ [म ओशाळ, सं अवश? के अवसित, प्रा ओसिय?] જુઓ ઓશિયાળુ (૨) સ્ત્રી૦, ન૦ આશ્રય, ઉપકાર કે ગરજને લીધે પરાધીનતા કે દીનતા -ળુ વિ૦ આશ્રય, ઉપકાર કે ગરજને લીધે પરાધીન-દબાયેલુ (૨) શરમિંદુ (૩) ન૦ ઓશિયાળા-પણુ. -ળાપણુ ન૦
ઓશિંકળ, ઓશિંગણુ (ઓ) વિ૦ આભારી
ઓશિં(-શીં,-સિં,-સીં)જાળું વિ૦ અવડ (૨) ન૦ અવડ જગા (૩) અવડ જગામા બાઝતું જાળુ
ઓશી(-સી)કુ ન૦[જુઓ ઉશીકુ]સૂતી વખતે માથા નીચે મુકાતુ ટેકણ [-કરવું=ટેકણ કે ઓશીકા તરીકે વાપરવુ -મૂકવું, રાખવુ =ટેકણ તરીકે ઓશીકું ગોઠવવું]
ઓશીં(-સિં,-સીં)જાળુ વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ઓશિંજાળુ
ઓષધિ(-ધી) સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ ઔષધિ -ધીશ પુ૦ (સ) ઔષધિઓનો ઈશ-ચંદ્ર
ઓષ્ટો પુ૦ [सं आविष्ट] શરીરમા ભૂતપ્રેત આવ્યું હોય તે
ઓષ્ઠ પુ૦ [सं] હોઠ -ષ્ઠાધર પુ૦બ૦વ૦ ઓષ્ઠ+અધર -ષ્ઠય વિ૦ હોઠ સબધી (૨) [વ્યા] હોઠથી જેનો ઉચ્ચાર થતો હોય એવુ ('પ'વર્ગનો વ્યંજન)
ઓસ પુ૦; સ્ત્રી૦ [દે] ઝાકળ (૨) મૃગજળ. [-પડવો, -વરસવો]
ઓસડ ન૦[सं औषध प्रा ओसढ] દવા (૨) [લા] ઉપાય, ઇલાજ [-કરવુ =દવા કે ઇલાજ કરવો (૨) કાંઈ વિઘ્ન ઇ૦ દૂર કરવા-નિવારવા મટાડવાનું કરવુ -વાટવું = શિક્ષા કરવી (૨) ભૂંડુ બોલવું]૦વેસડ ન૦ દવાદારૂ. -ડિયું ન૦ દવાના ગુણવાળી વનસ્પતિ
ઓસણી સ્ત્રી૦ ઓસાવવાની ક્રિયા અથવા કળા (૨) ઉસવણુ

ઓસરતી (ઓ) સ્ત્રી૦ ઓસરવું તે, ઓટ.
ઓસરવુ (ઓ)અ૦ક્રિ૦[सं अपसृ, प्रा. ओसर] પાછા હઠવુ, સંકોચાવું (૨) ઓછુ થવુ, ઘટવુ (૩) સુકાવુ (૪) શરમાવુ
ઓસરી (ઓ) સ્ત્રી૦ જુઓ ઓશરી
ઓસલો પુ૦ જુઓ ઓશલો
ઓસ(-સા)વવું (ઓ ?) સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઓસામણ] દાણો ચડી જાય એટલે વધારાનુ પાણી નિતારી નાખવુ
ઓસવાવુ (ઓ ?)અ૦ક્રિ૦'ઓસ(-સા)વવું'નું કર્મણિ (૨) (દાણા) ચડવુ, બફાવુ (૩) ઘટવુ, શોષાઈ ઓછું થવુ (૪) [લા] મનમા દુખ પામવુ; ઓછુ લાગવુ (૫) શરમાવુ, સંકોચાવું [વાણિયાની જાતનુ
ઓસવાળ વિ૦ (૨) પુ૦ એ નામની શ્રાવક
ઓસવું અ૦ક્રિ૦ પીગળવું, ટપકવુ
ઓસંગ (ઓ) પુ૦ [सं उत्संग] ઉચ્છંગ, ખોળો
ઓસંગાવું (ઓ) અ૦ક્રિ૦ ઓશંકાવુ,શરમાવુ
ઓસંગો (ઓ) પુ૦ શરમ, સંકોચ, ઓસંગાવુ તે
ઓસાણુ(-ન) (ઓ) ન૦ [सं. अवसान, प्रा ओसाण] (કટોકટી વેળાની) હિંમત કે જુસ્સો, ધીરતા [યાદ આવવુ (?)]
ઓસાણુ(-ન) ન૦ નિશાન (?) [-આવવું=
ઓસાફ (ઓ) પુ૦ [अ] ઢંગ, લક્ષણ
ઓસામણુ (ઓ ?) [सं अवस्रावण, प्रा. अवसावण] ઓસાવવાથી નીકળેલુ પાણી (૨) દાળના પાણીની એક વાની
ઓસાર (ઓ) પુ૦[हिं , म , सं अवसार, प्रा ओसार?] ભીંતની જાડાઈ (૨) સ્ત્રી૦ [प्रा. ओसार=બખતર ?] ઓથ, આશરો, રક્ષણ -રો પું૦ (ચ.) ઓસરી જેવી મોટી ખુલ્લી અડાળી
ઓસાર (ઓ) પું૦[सं अपसार, प्रा ओसार] ઓસરવું-ઓછું થવું તે, સંકોચાવુ તે (૨) પાછા હઠવુ તે (૩) ખસેડવુ, દૂર કરવુ તે(૪) બીક, નબળાઈ; પોચાપણું. [-દેવો=પાછા હઠવુ, ઓસરવું] -રો પું૦ સંકોચ,શરમથી પાછા પડવું તે

ઓસારો (ઓ) પું૦ જુઓ બને 'ઓસાર'મા
ઓસાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઓસવવું
ઓસિ(-સી)જાળુ વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ઓશિજાળુ
ઓસીકુ(-સું) ન૦ જુઓ ઉશીકુ
ઓસીજાળુ વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ઓશિજાળુ
ઑસ્ટ્રેલિયા પું૦ [ઇં] (ભ) પૃથ્વીના પાચ ખડોમાનો એક
ઑસ્ટ્રેલેશિયા પું૦[ઇ](સ)ઑસ્ટ્રેલિયા અને એની પાસેના ટાપુસમૂહોનો પ્રદેશ
ઓહિયા અ૦ (રવ૦) જુઓ ઓઇયા
ઓહિયો પું૦ એક જાતનું દાતરડું
ઓહો અ૦(રવ૦) આશ્ચર્ય કે ક્ષુદ્રતા દર્શાવનારો એક ઉદ્ગાર [ઓહોમા કાઢવું = અવગણવું, ઉપેક્ષા કરવી]
ઓળ (ળ,) સ્ત્રી૦ [દે ओली] હાર, પંક્તિ (૨) શ્રેણી, વર્ગ (૩) ગલી, શેરી
ઓળ સ્ત્રી૦ ઓવાળ, ઉપસાગર અગર અખાતના મો આગળ તણાઈ આવેલો કાદવ
ઓળ સ્ત્રી૦ [દે मोल्ली] જુઓ ઓલ, ઊલ કે તે ઉતારવાની ચીપ
ઓળખ સ્ત્રી૦ [ઓળખવું] ઓળખાણ (૨) અડક (૩) ઓળખવાનું ચિહ્ન – સાધન. ૦પાળખ સ્ત્રી૦ ઓળખ અને પરીક્ષા, ઓળખાણ ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [सं अव કે उप + लक्ष् ? प्रा ओलक्खिअ – उपलक्षित] જાણવું, પિછાનવું –ખાણ (૦પાળખાણ) સ્ત્રી૦, ન૦ પિછાન, પરિચય (૨) ઓળખવાનું ચિહ્ન – સાધન (૩) ઓળખીતા માણસની ખાતરી –ખાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઓળખવું'નું પ્રેરક –ખાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ) (૨) પરખાવું, સારાખોટા જણાવું (૩) પ્રસિદ્ધ થવું (સારે કે ખોટે કારણે) –ખીતું (૦પાળખીતું) વિ૦ ઓળખાણવાળુ, પરિચિત, જાણીતું
ઓળગ સ્ત્રી૦ [दे ओलग्गा या प्रा ओलग्गा] સેવા ચાકરી, ફેરા આંટા ખાવા તે (૨) દેવને સંતોષવા તેને સ્થાનકે – પારે જઈ આવવું તે (૩) આશિષ ૦વું અ૦ક્રિ૦ [सं अवलग्, प्रा ओलग्ग, म ओलगणें, કે 'ઓળગ' પરથી ?] ઓળગ કરવી, –ને પારે આંટાફેરા ખાવા, સેવા કરવી
ઓળગાણી સ્ત્રી૦ ભગિયણ –ણો પું૦ [सं अवलागी, प्रा ओलग्गि = સેવા કરનાર, જુઓ ઓળગવું] ભગી
ઓળગુ પું૦, સ્ત્રી [જુઓ ઓળગ] + ભક્ત
ઓળઘોળ અ૦(ભ) માથે ફેરવીને – ઉતારીને
ઓળઘોળ (ઓ', બેઉ ળ,) સ્ત્રી૦ ઓળવું ચોળવું તે
ઓળછોળ અ૦ ઓળેઘોળે
ઓળતો પું૦ + જુઓ અળતો
ઓળપટિયું વિ૦ ઢીંચણ વાળીને ઢીંચણ અને કેડની ફરતે ખેસ બાધીને બેઠેલું
ઓળપો પું૦ જુઓ ઓરપો, ઓળીપો
ઓળવવું સ૦ક્રિ૦ ખોટી રીતે લઈ લેવું, પચાવી પાડવું (૨) છુપાવવું, મતાડવું ઓળવાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ઓળવું (ઓ') સ૦ક્રિ૦ (કેશને) કાસકીથી સાફ અને વ્યવસ્થિત કરવા હોળવું ૦ચોળવું સ૦ક્રિ૦ (માથું – કેશ) ચોળીને ધોવું અને કાસકીથી સાફ કરવું
ઓળવો પું૦ ઘર, મકાન (સતાવાની જગા)
ઓળસવું સ૦ક્રિ૦ ઓળાસવું
ઓળગવું સ૦ક્રિ૦ [सं उल्लङ्घ्] પાર જવું, ઉપર થઈને જવું, વટાવી જવું (૨) કૂદી જવું (૩) ઉલ્લંઘવું, અવગણના કરવી, લોપવું
ઓળટવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा ओलण्ड, सं उल्लङ्घ्, म ओलाडणें](ચ) ઉપર થઈને – ઓળગીને જવું [ફરિયાદ એક ઓનાર
ઓળબો પું૦ [सं अवलम्बन, प्रा ओलम्बण]
ઓળભો પું૦ [सं उपालम्भ, प्रा ओलम्भ] ઠપકો (૨) ફરિયાદ, રાવ (૩) મશ્કરી, ઠઠ્ઠો
ઓળા પું૦ બ૦વ૦ [हिं होला, सं होलक ?] લીલા ચણાના પોપટા, પોપટા સતી એના છોડવાની ઝૂડીઓ (૨) ચણાના શેકેલા પોપટા
ઓળાઓળ અ૦ [ઓળ] હારબંધ (૨) એક પછી એક હારમા
ઓળાણી (ઓ') સ્ત્રી૦ [ઓળવું] કાસકી
ઓળામણું ન૦ ઓવારણું (૨) વળામણું

ઓળાયો (ળા')પુ૦આવું ચિહ્ન(')',હોળૈયો જુઓ
ઓળાંડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઓળડવું
ઓળાંસવું (૦) સ૦ક્રિ૦ માલિસ કરવું, ચોળવું (૨) [લા.] ખુશામત કરવી
ઓળિયા પુ૦ બ૦વ૦ વાલ – કડોળ
ઓળિયાપટી(–ટ્ટી) સ્ત્રી૦ બૂચ કે ડાટો બરાબર બેસાડવા આજુબાજુ વીંટેલી (કપડાની) પટ્ટી
ઓળિયું ન૦ (ગોળ વીંટાળેલો લાંબો કાગળ), ભૂંગળું (૨) ટીપણું; પંચાગ
ઓળીપો પુ૦ [प्रा ओलिप, सं अवलिप् ? કે 'ઓળ' પરથી ?] (કા.) ઓકળી (લીંપણની)
ઓળેછાળે અ૦ સૂપડે ને ટોપલે, છૂટે હાથે
ઓળો પુ૦ [જુઓ ઓળા] ચણાના પોપટાનો પોંક, ઓળા [–પાડવો = ઓળાનો પોંક તૈયાર કરવો –બાળવો = વાત ઉઘાડી કરવી]
ઓળો પુ૦ પડછાયો (૨) [લા.] સહેજ સ્પર્શ કે સંબંધ (૩) (કા.) રક્ષણ, આશ્રય [ઓળે ઊતરવું = સહેજ છાયામાં કે સંબંધમાં જવું, ઓળો લેવો –પડવો = નિષિદ્ધનો પડછાયો ઉપર પડવો, એમ થવાથી બગડવું –ન લેવો = જરાય સ્પર્શ સંબંધમાં ન આવવું]
ઓળોળો અ૦ (રવ૦) હાલરડું ગાતાં કરાતો એક અવાજ
ઓંજણું (૦) ન૦ (કા.) પર્દેનશીન ગરાસિયણ વહેલમાં બેસીને જતી આવતી હોય તે (૨) ઓઝણું, ગરાસિયાની કન્યાને પરણીને તેડી લાવવા માટે જતું ખાંડા સાથેનું વહેલડું (૩) ગરાસિયાની પરણેલી કન્યાને તેડી જતું વહેલડું
ઓંતાવું (૦) અ૦ક્રિ૦ હરડાવું, માપમાંથી આઘુંપાછું થવું (ઉદા૦ ચોમાસામાં ખાટલો ઓંતાઈ ગયો)

ઔ

ઔ પુ૦[સં.]સંસ્કૃત કુટુંબની વર્ણમાળાનો તેરમો અક્ષર – એક સ્વર(૨)સ્ત્રી૦ પૃથ્વી ૦કાર પુ૦ 'ઔ' અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે ઔકારવાળું
ઔચિત્ય ન૦[ન] ઉચિતપણું યોગ્યતા [પ્રકાશ
ઔજ્જ્વલ્ય ન૦[સં.]ઉજ્જ્વલતા(૨)અજવાળું,
ઔડવ વિ૦ [સં.] પાંચ સ્વરવાળો (રાગ)
ઔઠ વિ૦ [म औट, જુઓ ઊઠ] + સાડાત્રણ
ઔત્સુકચ ન૦[સં.]ઉત્સુકતા [અકરાંતિયું
ઔદરિક વિ૦ [સં.] ઉદર–પેટ સંબંધી (૨)
ઔદાર્ય ન૦ [સં.] ઉદારતા
ઔદાસીન્ય, ઔદાસ્ય ન૦[સં.] ઉદાસીનતા
ઔદીચ, –ચ્ય વિ૦[સં.] ઉત્તરદિશા તરફનું(૨) પુ૦ એ નામની જ્ઞાતિનો બ્રાહ્મણ ૦ણ સ્ત્રી૦ ઔદીચ સ્ત્રી [ઉદુંબરના લાકડાનું
ઔદુંબર વિ૦ [સં.] ઉદુંબરનું, –ને લગતું;
ઔદ્યોગિક વિ૦[સં.] ઉદ્યોગને લગતું
ઔદ્ધત્ય ન૦ [સં.] ઉદ્ધતપણું
ઔન્નત્ય ન૦ [સં.] ઉન્નતતા
ઔપચારિક વિ૦ [સં.] ઉપચારને લગતું (૨) ઉપચાર પૂરતું જ (સાચું નહિ)
ઔપચ્છંદસિક પુ૦ [સં.] એક વૃત્ત
ઔપદેશિક વિ૦[સં.] ઉપદેશનું,–ને લગતું (૨) ઉપદેશ આપીને ગુજરાન ચલાવનારું
ઔપનિષદ વિ૦ [સં.] ઉપનિષદને લગતું (૨) બ્રહ્મવિદ્યા સંબંધી (૩) સર્વે ઉપનિષદોએ ગાયેલ – વર્ણવેલ (પરમાત્મા)
ઔપપત્તિક વિ૦ [સં.] ઉપપત્તિવાળું, તર્કશુદ્ધ
ઔપશ્લેષિક વિ૦ [સં.] ઉપશ્લેષ – અડોઅડ સંબંધને લગતું [ઉપાધિને કારણે થયેલું
ઔપાધિક વિ૦ [સં.] ઉપાધિને લગતું (૨)
ઔરસ(–સ્ય) વિ૦[સં.]પોતાની પરણેલી સ્ત્રીથી પેદા થયેલું (સંતાન) [ઉચ્ચારાતું
ઔરસ્ય વિ૦ [સં.](વ્યા.)ઉરમાંથી–છાતીમાંથી
ઔરંગઝેબ પુ૦[फा.](સં.)એક મોગલ બાદશાહ
ઔર્ણ વિ૦[ન.] ઊનનું, ઊનને લગતું, ઊનમાંથી બનાવેલું –ર્ણી વિ૦સ્ત્રી૦ ઊન જેવા વાળવાળી
ઔર્ધ્વદે(–દૈ)હિક વિ૦ [સં.] ઊર્ધ્વદેહને – મરણક્રિયાને લગતું
ઔશનસ વિ૦ [સં.] ઉશનાને લગતું, શુક્રાચાર્યે રચેલ (ગ્રંથ) [(૨) ઉશીરનો લેપ
ઔશીર ન૦ [સં.] પંખાનો–ચમરીનો દાંડો

ઔષધ ન૦[सं] ઓસડ, દવા ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦, -ધાલય ન૦ દવાખાનું (૨) દવાઓનું કારખાનું,'ફાર્મસી' -ધોપચાર પુ૦ઓસડનો ઉપચાર, ઓસડ

ઔષધિ(-ધી) સ્ત્રી૦ [सं] વનસ્પતિ(૨)ઓસડ, દવા ૦પંચામૃત ન૦ સૂંઠ, કાળી મૂસળી, ગળોનું સત્ત્વ, શતાવરી અને ગોખરુ એ પાંચ ઔષધિઓનું મિશ્રણ

ઔષ્ટ્ય વિ૦ [सं] જુઓ ઓષ્ટ્ય

ઔષ્ણ્ય ન૦ [सं] ઉષ્ણતા, ગરમી

ઔંસ પુ૦, ન૦ [इं]એક અંગ્રેજી વજન[રતલનો સોળમો કે બારમો ભાગ એમ બે જાતનું છે]

ક

ક પુ૦[सं] કંઠસ્થાની પહેલો વ્યંજન (૨) વિષ્ણુ (૩) પાણી (૪) અગ્નિ (૫) સૂર્ય (૬) (પ્રાય બહુવ્રીહિ સમાસને અંતે, અર્થવૃદ્ધિ કર્યા વગર આવે છે) દા ત હિંસાત્મક, ક્લેશ મૂલક, રાગપૂર્વક (૭) નામ કે વિ૦ ને લગતો તદ્ધિત પ્રત્યય – અલ્પતા, વહાલ બતાવે છે, નકામો પણ આવે છે દા ત બાલક, થોડુંક, જરાક, ઘડીક, કકડીક ૦કાર પુ૦ 'ક' અક્ષર કે ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે કકારવાળું ૦વર્ગ પુ૦ ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ એ પાંચ અક્ષરો

ક [सं कु]નઠારુ, અયોગ્ય ઇત્યાદિ અર્થસૂચક પૂર્વગ ઉદા૦ 'કપૂત', 'કજોડું'

ક (પ્રશ્નાર્થક પદ સાથે બહુધા લાગતો) તેના અર્થમા અનિશ્ચિતતા સૂચવનો પ્રત્યય ઉદા૦ કોક, ક્યાંક, ક્યારેક, કશુંક [સમય

કઅવસર પુ૦ કવખત, કટોકો–કઢંગો–પ્રતિકૂળ

કઈ સ૦ (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ 'કયું'નું સ્ત્રીલિંગ

કઋતુ સ્ત્રી૦ખરાબ–અયોગ્ય ઋતુ(૨)અસાધારણ કે મોસમ વગરનો સમય

ક(૦ક)કડતું વિ૦(રવ૦) ઘણું જ તપી ગયેલું, ઊકળતું (૨) ચોખ્ખું અને ઇસ્ત્રીવાળું (કપડું) (૩) આકરી – મૂંઝવે એવી (ટાઢ)

કકડધજ વિ૦ [જુઓ 'ખખડધજ'] મજબૂત (૨) અક્કડ, ટટાર (૩) મહાન, ભવ્ય

કકડભૂસ અ૦ (રવ૦) કડડડ એવા અવાજ સાથે (તૂટવું, પડવું ઇ૦)

ક(૦ક)કડવું અ૦ક્રિ૦(રવ૦)કડકડ એવો અવાજ કરવો (૨) દાંત કકડે એટલું ધ્રૂજવું (૩) કડકડ થાય એટલું ઊકળવું

ક(૦ક)કડાટ પુ૦(રવ૦) કડકડવું તે, કડકડ એવો અવાજ (૨) અ૦ ઝપાટાબંધ, વેગભેર (૩) એકસરખી રીતે, અટકયા વગર -ટી સ્ત્રી૦ કડકડ એવો અવાજ

કકડી સ્ત્રી૦[જુઓ 'કકડો']છેક નાનો કકડો ૦ક સ્ત્રી૦ કકડી જેટલું, બહુ જ થોડું

ક(૦ક)કડીને અ૦ સખત રીતે(૨) કડકડ થઈને

કકડો પુ૦ [सं खण्डक?] એક ભાગ, ટુકડો –ડે બચકે અ૦ થોડે થોડે કરીને ૦ક પુ૦ નાના કકડા જેટલું, થોડુંક ૦કોર ન૦ કોરના કકડા જેટલું, ઘણું થોડું

ક(૦ણ)કણવું, ક(૦ણ)કણાટ(-ટો) જુઓ 'કણકણવું'માં

ક(૦ણ)કણો પુ૦ થથરાટ, કંપ

ક(૦ર)કરાવવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ'કકરુ', 'કાકર'] કાકર કઢાવવા

ક(૦ર)કરુ વિ૦ [सं कर्कर, प्रा कक्कर] લીસું નહિ — કાંકરા લાગે એવું (૨) [લા] આકરા સ્વભાવનું

ક(૦લ,૦ળ)કલા(-ળા)ણ ન૦ [सं कलकल] કળકળવું તે, કલ્પાત (૨) ઉભરાણ

ક(૦ળ)કળવું અ૦ક્રિ૦કલ્પાંત કરવું,જીવ બાળવો (૨) [सं कल्] બબડવું, ગણગણવું (૩) ઊકળવું [કકળી ઊઠવું = રડારોળ – ઉભરાણ કરી મૂકવું (૨)(દિલમાં)બળવું – દુખી થવું]

ક(૦ળ)કળાટ પુ૦, -ણ,-મણ ન૦ કજિયો, કંસેરા, રડારોળ (૨) ઉભરાણ -ટિયું વિ૦ કકળાટ કરે–કરાવે એવું, કજિયાખોર

કકાડિયો પુ૦ ચકમકનો પથ્થર

કકુભ સ્ત્રી૦ [सं] દિશા (૨) શોભા (૩) એક રાગિણી(૪) પુ૦ તંબૂરાનું તૂંબડું (૫) વીણાને છેડે હોતો લાકડાનો વાંકો ભાગ -ભા સ્ત્રી૦ માલકોશની એક રાગિણી

કક્કો પુ૦ ક અક્ષર (૨) મૂળાક્ષરોની આખી યોજના (૩) કક્કાનો દરેક અક્ષર લઈ બનાવેલી કાવ્યની એક રચના (૪) [લા] પ્રાથમિક જ્ઞાન [-ખરો કરવો = પોતાનો મત કે જીદ બીજા પાસે સ્વીકારાવવા -ઘૂંટવો=મૂળાક્ષર શીખવા, લખેલા અક્ષર ઉપર લખ્યા કરવું (૨) ભણવાનું શરૂ કરવું (૩) કોઈ વાતમા પ્રાર ભિક દશામા હોવુ -ઘૂ ટયા કરવો = પોતાની જીદ વારે વારે આગળ કરવી -માંડવો = મૂળથી આરંભવું] -ક્કાવારી સ્ત્રી૦ કક્કાનો અનુક્રમ

કક્ષ પુ૦ [સં] બગલ, કાખ (૨) પાસુ, પડખુ (૩) [લા.] કંદોરો

કક્ષા સ્ત્રી૦ [સં] ગ્રહનો આકાશમા ફરવાનો માર્ગ (૨) સ્થિતિ, શ્રેણી (૩) કેડ, પડખું (૪) કાછડી (૫) ઓરડો, ખાનગી ખડ (૬) અત પુર ૦ધમનિ(-ની) સ્ત્રી૦ કક્ષામાની-પડખામાની મોટી નસ ૦પટ પુ૦,ન૦ લંગોટ. -ક્ષાંશ પુ૦ [+अंश] ગ્રહના આકાશમાર્ગનો અશ – ભાગ

કખ સ્ત્રી૦ [સં कक्ष] બગલનો એક રોગ (૨) તણખલુ; સળી ૦રા પુ૦ કૂખનો એક રોગ

કખડમા(-માં)કડી સ્ત્રી૦ [કુ+ખડ+માકડી] એક છોડ [બુરાઈ

કખા સ્ત્રી૦ [સં कु+ख्याति, प्रा खाई] નિંદા,

કખા,૦ય પુ૦ [સં कषाय] ઉકાળો, કાઢો (૨) ભગવો રગ (૩) અસ્વચ્છતા (૪) મનોવિકાર (૫) વિ૦ તૂરુ, કસાણુ (૬) કષાય, ભગવુ

ક(૦ર)ગરવું અ૦ક્રિ૦ અત્યંત દીનતાપૂર્વક આજીજી કરવી – કાલાવાલા કરવા

કગરસ સ્ત્રી૦ ધાતુને ઘોલતા પડેલી ઝીણી રજ, કગ્ગસ

કગ્ગો પુ૦ [સં काक] કાગડો (પ)

કઘા પુ૦ [કુ+ઘા] ખરાબ-અયોગ્ય ઘા

કચ પુ૦ [સં.] માથાનો કેશ; ચોટલો (૨) પું૦(સ.) બૃહસ્પતિનો પુત્ર, જે દેવો તરફથી રાક્ષસોની મૃતસંજીવની વિદ્યા શીખી લેવા ગયો હતો ૦ભાર પુ૦ કેશભાર, ચોટલો, અંબોડો

કચ સ્ત્રી૦ [સં कच्] જુઓ 'કચકચ'. -ચિયુ' વિ૦ [+ઇયુ] કચકચિયુ

કચકચ સ્ત્રી૦[કચ+કચ]ટકટક;નકામી માથાફોડ (૨) કજિયો, તકરાર ૦વું અ૦ક્રિ૦ કચકચ કરવી (૨) કચકચ એવો અવાજ થવો (ખાસ કરીને કાઈ ભાગવાનુ થવાથી અથવા સાલ ઢીલા થવાથી) -ચાટ પુ૦ કચકચ કરવી તે (૨) 'કચકચ' એવો અવાજ થવો તે -ચાવવું સ૦ક્રિ૦ 'કચકચવું'નું પ્રેરક (૨) [સં कच्= બાધવું] જોરથી ખેંચીને બાધવું (૩) હેરાન કરવુ -ચિયું વિ૦ તકરારી, કજિયાખોર (૨) માથાફોડિયુ, જિદ્દી (૩) કાદવ કરે એવુ, અટક્યા વગર અને થોડે થોડે પડતુ (પાણી, વરસાદ ઇત્યાદિ) -ચિયો પુ૦ [+ઇયો] એક પક્ષી

કચકડુ ન૦, -ડો પું૦ [कच्छप ઉપરથી] કાચબાની પીઠનું હાડકુ, કચબડુ [તેમ

કચડકચડ અ૦ (રવ૦) કચડકચડ અવાજ થાય

કચડ(-ર)વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ કચરવુ

કચડા(-રા)કચડ(-ડી,-રી) સ્ત્રી૦ કચરાઈ જવાય એવી સખત ભીડ

કચડાટ પુ૦ કચડાકચડ, સખત ભીડ

કચડો વિ૦પુ૦ [જુઓ 'કાચુ'](કા) સુકુમાર, કુમળો

કચપચ સ્ત્રી૦જુઓ કલબલ(૨)કચકચ -ચિયુ' વિ૦ કચપચ કર્યા કરનારું

કચબડુ ન૦ કેરીનુ ગાબચુ – ચીરિયુ (૨) [જુઓ કચકડુ] કાચબાનુ હાડકુ

કચ(-ચ્ચ)રકૂટ સ્ત્રી૦ કચરવુ અને કૂટવુ તે (૨) મહેનત (૩) લડાલડી, મારામારી

કચરપચર વિ૦ કાચું કોરુ (૨) અપરિપક્વ(મળ)

કચરવું સ૦ ક્રિ૦ [हिं कचरना] ચગદવુ (૨) છૂદવુ (૩) ફૂરો કરવો [કચરી નાખવું = છૂદી નાખવું(૨)સખત દબાણ કે અ કુશ હેઠળ રાખી પાયમાલ કરવુ, દબાવી દેવુ]

કચરાકચર(-રી) સ્ત્રી૦ કચડાકચડી,સખત ભીડ

કચરાપટી(-ટ્ટી), કચરાપેટી, કચરાવાળો જુઓ 'કચરો'મા [ફૂટો

કચરિયુ ન૦ કચરેલુતે,તેલી બીજનો તેલભર્યો

કચરુ ન૦[સં कच्चरकं गंद्ध,हिं.कचरा,दे. कच्चवार] નકામો કચરો -રો પું૦ નકામુ ફેંકી દેવા જેવુ

તે (ધૂળ, તરણા, બિછામણ ઇ) [-કાઢવો, -વાળવો = સાવરણી વગેરે વડે કચરો દૂર કરવો] (૨) [दे कच्छर] કાદવ (૩) ચણતરની માટી (૪) [લા] ખરાબમાં ખરાબ માણસ, ઉતાર -રાપટી(-ટ્ટી) સ્ત્રી૦ કચરો, પૂંજો (૨) કચરા-પૂંજાનો ઢગલો -રાપેટી સ્ત્રી૦ કચરો નાખવાની - ભેગો કરવાની પેટી -રાવાળો પુ૦ ઝાડુવાળો, ભંગી [(અસંતોષથી)

કચવવુ સ૦ ક્રિ૦ [सं कच् ?] દિલ દુખવવુ

કચવાટ પુ૦ મનનું કચવાવુ તે, અસંતોષ (૨) અણબનાવ (૩) કચકચાટ, માથાકૂટ -ટિયુ વિ૦ કચવાટ કરનારુ -ણુ ન૦ ચૂંથાઈ જવુ તે, ભેળસેળ, ખરાબી (૨) ગભરાટ, અમૂઝણ (૩) મન કચવાવુ તે (૪) વણબોલાવ્યા વચમા બોલવુ તે -વવુ સ૦ક્રિ૦ કચવાય તેમ કરવુ -વું અ૦ક્રિ૦ દિલગીર થવું, મનમા મૂઝાવું [અસંતોષથી) [ગડબડિયુ

કચવું વિ૦ સફાઈ વિનાનુ, મેલુ (૨) સેળભેળ,

કચાકચ સ્ત્રી૦ જુઓ કચકચ (૨) [રવ૦] કોઈ વસ્તુ કપાયાનો એવો અવાજ (૩) અ૦ કચકચ-ઝપાટાબંધ કપાય એમ

કચાકચિ અ૦ [सं] સામસામા વાળ ખેંચીને (લડવામા) [તકરાર, લડાલડી

કચાકચી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કચાકચિ'] સખત

કચાટ વિ૦ [કચ + આટ ?] જિદ્દી (૨) પુ૦, સ્ત્રી૦ કચકચ (૩) જીદ (૪) [જુઓ કચવાટ] મૂઝવણ -ટિયુ વિ૦ કચાટ કરવાની આદતવાળુ

કચારો પુ૦ [कु + चर् ?] ઓથાર, ભયંકર સ્વપ્ન

કચાલ પુ૦ [કુ + ચાલ] ખોટો રિવાજ (૨) સ્ત્રી૦ ખરાબ વતણૂક (૩) કુટેવ -લો પુ૦ કુરિવાજ

કચાશ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાચુ'] કાચાપણુ, અપક્વતા (૨) ન્યૂનતા, કસર [ભેળ (૩) ગંદુ

કચિત્રુ વિ૦ [कु+चित्र] ચૂંથાઈ ગયેલુ (૨) સેળ-

કચિયાણુ ન૦ ભીડ, ગરદી

કચિયારો પુ૦ [सं कच्] કચકચાટ (૨) ['કાચુ' ઉપરથી] કાચી ઈંટોનો જથો

કચિયુ વિ૦ જુઓ 'કચ'મા, કચકચિયુ

કચુંબર સ્ત્રી૦, ન૦ [हिं कचूमर] ઝીણી કકડીઓ - કાતરીઓ, છૂંદો, કચૂમર

કચૂકો પુ૦ [જુઓ 'ચિચૂકો'] આંબલીનો ઠળિયો

કચૂડકચૂડ અ૦ (રવ૦) એવો અવાજ થાય તેમ

કચૂડો પુ૦ (રવ૦) હીંચકો, ઝૂલો

કચૂમર સ્ત્રી૦ [हिं] કચુંબર

કચૂ(-ચો)રો પુ૦ [सं कर्चूर] ઝેરકચોલુ

કચૂંદવુ સ૦ક્રિ૦ [કુ + ચૂંદવું(છૂંદવુ)] અંદર પાણી નાખીને ચોળવુ - ગૂંદવું

કચેરી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ, हिं कचहरी] કોર્ટ (૨) ઑફિસ, કાર્યાલય (૩) દીવાનખાનું [કચેરીએ ચડ(ઢ)વુ, જવુ = કોરટમાં ન્યાય માગવા જવુ કચેરીએ બેસવુ = કચેરી પાસે બેસી દાવા અરજી વગેરે લખી આપવાનો ધંધો કરવો]

કચોરી સ્ત્રી૦ [हिं कचौरी] ખાવાની એક બનાવટ

કચોરો પુ૦ [જુઓ કચૂરો] ઝેરકચોલુ

કચોલુ ન૦ [प्रा कच्चोल] ચલાણુ, નાનુ પ્યાલુ (૨) કંકાવટી

કચ્ચર વિ૦ [જુઓ 'કચરવુ'] કચરાઈ-છૂંદાઈ ગયુ હોય એવુ (૨) લોહી ન નીકળ્યુ હોય પણ અંદરથી સખત ઈજા થઈ હોય એવુ ૦કૂટ સ્ત્રી૦ જુઓ કચરકૂટ ૦ઘાણ પુ૦ પૂરેપૂરુ કચરાવુ - છૂંદાવુ તે, પૂર્ણ પાયમાલી [-નીકળવો, વળવો = પૂરી ખરાબી - પાયમાલી થવી]

કચ્ચર પુ૦ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

કચ્ચુ વિ૦ [हिं म कच्चा, ब काचा] કાચુ, અનુભવ વિનાનુ (૨) ન૦ કાચકુ -ચ્ચાઈ સ્ત્રી૦ કાચાપણુ, કચ્ચાબાર પુ૦ બ૦ વ૦ પાસાની રમતમા હારના દાવ -ચ્ચાબચ્ચા ન૦ બ૦વ૦ છોકરાંછૈયાં

કચ્છ પુ૦ [सं] કછોટો, લંગોટ [-મારવો, વાળવો] (૨) કાચબો (૩) કિનારો, કિનારા પરનો પ્રદેશ (૪) હમેશ જ્યા પાણી રહે એ દેશ (૫) પુ૦, ન૦ (સં) કાઠિયાવાડની ઉત્તરનો એ નામનો દેશ ૦પ પુ૦ [सं] કાચબો ૦પી સ્ત્રી૦ કાચબી -ચ્છાવતાર પુ૦ ઈશ્વરના દશમાંનો એક અવતાર -ચ્છી વિ૦ કચ્છ દેશનું, -ને લગતુ (૨) પુ૦ કચ્છનો રહેવાસી (૩) સ્ત્રી૦ કચ્છની બોલી -ચ્છો પુ૦ લંગોટ, કછોટો

કચ્છપ પું૦ [સં.] અર્ક ગાળવાનું એક યંત્ર (૨) જુઓ 'કચ્છ'માં [(સં) સૂર્ય
કચ્છપ પું૦ (સં)+ કશ્યપ. ૦તન, ૦સુત પું૦
કચ્છુ(-ચ્છૂ) સ્ત્રી૦[સં]ખસ,ખૂજળી(૨)ભીંગડું
કચ્છો પું૦એક જાતની માછલી(૨)જુઓ'કચ્છ'માં
કછલું વિ૦[સં. कच्चर]+ક ખદાયક,ખરાબ(૨)નીચ
કછવું સ૦ક્રિ કચ્છ કે કાછડો મારવો
કછોટી સ્ત્રી૦ [दि कच्छोटी, सं कच्छ] લંગોટી (૨)એમાં બંધાતો અવયવ ૦બંધ વિ૦ લંગોટબંધ, બ્રહ્મચારી (૨) પુરુષવાર (નોતરા) -ટો પું૦ કચ્છો, કાછડો(૨)કચ્છમાં બંધાતો અવયવ
કછોરુ(-રુ) ન૦ [ક + છોરુ] નઠારુ છોકરુ
કજક સ્ત્રી૦ [फा] પરોણો, અંકુશ
કજલ સ્ત્રી૦ સોગટા રમવાની એક રીત(૨)કરામત
કજલી સ્ત્રી૦ જુઓ કજ્જલી
કજલો પું૦ [સં कज्जल] એક પંખી
કજળ(-ળા)વું અ૦ક્રિ૦ ['કાજળ' ઉપરથી] કદરવું, રાખથી ઢાકવું, ઠરી જવું, ઓલવાવું (અંગારાનું) [૦ગરુ વિ૦ યુક્તિબાજ
કજા સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કળા'] યુક્તિ, તદબીર.
કજા સ્ત્રી૦ [अ] કિસ્મત (૨) આફત, હાણ (૩) મોત(૪)[લા] અશુભની આશંકા ૦ગરું વિ૦ નુકસાનકારક (૨) મૃત્યુ નિપજાવે એવું ૦રજા સ્ત્રી૦દૈવનો કોપ,આફત(૨)મોત [કજારજાએ પાળવું = મોત વખતે અમલમાં આણવું]
કજાક પું૦ [तुर्की] લૂટારો
કજાત વિ૦ [ક + જાત] હલકા કુળનું, નીચ
કજાવો પું૦ [फा] એક પ્રકારનું ઊંટનું પલાણ, જેની બંને તરફ બેસાય છે
કજિયો પું૦ [फा] કંકાસ, તકરાર, ટંટો [-ચૂકવવો, -પતવવો = કજિયાની માંડવાળ કરવી -મૂલવી લેવો, -વેચાતો લેવો = જાણી જોઈને તકરારમાં પડવું. -હોલવવો = થયેલો કે સળગેલો કજિયો પતવી દેવો કજિયાનું મોં કાળું કરવું = કજિયો હમેશ ખરાબ - કાળા મોંનો હોઈ તેનાથી વેગળા રહેવું - થવું, તે પતવવાની વલણ હોવી] -યાખોર વિ૦ કજિયો કરવાની ટેવવાળુ -યાખોરી સ્ત્રી૦ -યાદલાલ પું૦ કોર્ટમાં કજિયા લડવાની ગોઠવણ કરી આપનાર દલાલ (૨) [તિરસ્કારમાં] વકીલ (૩) કજિયા કરાવીને અથવા કરનારાઓનો મધ્યસ્થ બનીને કમાઈ ખાનાર આદમી. -યારજિયા પું૦ બ૦વ૦ કજિયાકંકાસ, લડાઈ ટંટો. -યાળું વિ૦ કજિયો કર્યા કરનારું
કજોડ વિ૦ [ક+જોડ] જોડી ન જામે એવું, અણસરખું (૨) સ્ત્રી૦ અયોગ્ય જોડી -ડું ન૦[ક+જોડું]સ્વભાવ,રૂપ કે ઉમ્મર ઇત્યાદિમાં અસમાન—અયોગ્ય જોડું (વરવહુનું)
કજોરું વિ૦ [ક+જોરુ] ખોટું જોર કરનારું.
કજ્જ ન૦ [प्रा] + કાર્ય
કજ્જલ ન૦ [સં] મેશ(૨) કાજળ -લી સ્ત્રી૦ ગંધક અને પારાનું એક મિશ્રણ
કટ સ્ત્રી૦ [સં] કટિ, કેડ (૨) ઘાસની સાદડી
કટ સ્ત્રી૦ [सं कष्ट, प्रा कट्ट, म] મહેનત, મજૂરી
કટ સ્ત્રી૦ જુઓ કટ્ટા, કટ્ટી
કટ સ્ત્રી૦ [सं कटक] કંકણ,(૨)પર્વતની ધાર - બાજુ
કટ અ૦ (રવ૦) [-દઈને, -લઈને = કટ અવાજની સાથે, તરત (ભાગી જવું)]
કટ પું૦ [इ] કાપ, વેતરવાની રીત (પોશાક)
કટક ન૦ [સં] સૈન્ય (૨) છાવણી (૩) હુમલો (૪) કટ, કડું, કંકણ(૫) કોટલું (૬) ઘર(૭) કટ, પર્વતની ધાર -કિયો પું૦ સૈનિક, લડવૈયો -કિયું વિ૦ સૈન્યને લગતું
કટકટ સ્ત્રી૦ (રવ૦) એક કટાળાભર્યો અવાજ (૨) ટકટક, ચીડ ચડે એવી ટોક, કજિયો(૩) અ૦ (રવ૦) કટકટ અવાજ થાય એમ (૪) અવ્યવસ્થિતપણે પણ વેગથી ૦વું અ૦ ક્રિ૦ કટકટ એવો અવાજ થવો (૨) કટકટ—ટકટક કરવી તે -ટાવવું સ૦ ક્રિ૦ (દાંત) કટકટ કરવા -ટાટ(-ટો) પું૦ કટકટ—ટકટક કરવી. તે -ટિયું વિ૦ ટકટકિયું (૨) કજિયાખોર
કટકટિયો પું૦ [જુઓ 'કટકટ'] એક પક્ષી (૨) [જુઓ કટકિયો] લડવૈયો
કટકણું વિ૦કટ દઈને—ઝટ ભાગી જાય એવું, બરડ
કટકબટક ન૦ [કટકો+બટકું] કટકોબચકું - થોડું ઘણું કાંઈક (ખાવું તે)

કટકિયું વિ૦ કટકણું, બરડ(૨)જુઓ 'કટક'માં (૩) [सं. कटक] ન૦ છાપરું (૪) માળ, મેડો
કટકિયો પુ૦ જુઓ 'કટક'માં
કટ(-ડ)કી સ્ત્રી૦ ['કટકો' ઉપરથી] નાનો ટુકડો
કટકુ ન૦['કટકો' ઉપરથી]નાનું ખેતર (૨)કટક, લશ્કર, છાવણી
કટ(-ડ)કો પુ૦ [सं कृत्तक, प्रा कट्टक] ટુકડો. ૦કોર ન૦ કડકોબટકો ૦બટકો પુ૦ ટુકડો, બટકુ ભરતાં મોમાં આવે એટલો ભાગ
કટકોલ પુ૦, સ્ત્રી૦, ન૦ [सं] પિકદાની
કટખોર ન૦ એક પક્ષી
કટર સ્ત્રી૦ તાડ કે ખજૂરીના થડની બનાવેલી હોડી
કટલું ન૦ [सं कटक?] નાનું ઝૂંપડું (૨) ઝૂંપડાનું બારણું (૩) કપાસની સાંઠીઓનો ગૂંથેલો આડપડદો, કડતલું
કટવું અ૦ક્રિ૦ [सं कटु ઉપરથી?] કટુ થવું(૨) દુશ્મનાવટ કરવી (૩) ક્રોધે ભરાવું
કટાકટ(-ટી) સ્ત્રી૦[सं कट ઉપરથી] મારામારી, ઝપાઝપી (૨) જીવલેણ દુશ્મનાવટ (૩) તીવ્ર હરીફાઈ (૪) જુઓ કટોકટી
કટાક્ષ પુ૦, ન૦ [सं] પ્રેમ, સંકેત કે ક્રોધભરી વક્રદૃષ્ટિ (૨) [લા] વક્રોક્તિ, કટાક્ષકથન ૦કથન ન૦કટાક્ષમાં-મર્મમાં કહેવું તે -ક્ષિત વિ૦ કટાક્ષ પામેલું
કટાટ વિ૦ [सं कट] કજિયાખોર, તકરારી (કા)
કટાણું વિ૦ [જુઓ કાટ] કટાયેલું (૨) કાટના જેવું બેસ્વાદ (૩) બગડેલું (મો), અણગમા-ભર્યું (૪) ન૦ [ક+ટાણું] કવેળા
કટામણું વિ૦ [જુઓ કાટ] કાટ ચડાવે એવું(૨) કટાઈ જાય એવું (૩) બગડેલું, કટાણું
કટાર સ્ત્રી૦ [अ किताब] વર્તમાનપત્રનું કોલમ
કટાર(-રી) સ્ત્રી૦ [सं कट्टार, अप दे कटार] એક બેધારુ શસ્ત્ર (૨)[લા] કટાક્ષભરી દૃષ્ટિ કે વચન [-કેડે ખોસવી=કેડે કટાર બાંધવી]
કટાવ પુ૦[सं कर्त, प्रा कट्ट, કાટવું પરથી] એક છંદ (૨) પત્તાંની રમતમાં અમુક પત્તા ન હોવા તે (૩) કોતરણી, કલમ કરવી તે (૪) પતંગોના પેચ થવા-કરવા તે ૦દાર વિ૦ કોતરણીવાળું, કલમી
કટાવવું સ૦ક્રિ૦ ['કાટવુ' ઉપરથી] કપાવવુ (૨) ['કાટ' ઉપરથી] કાટ ચડે એમ કરવું
કટાવુ અ૦ક્રિ૦ ['કાટ' ઉપરથી] કાટ ચડવો
કટાસણું ન૦[सं कटासन] ઊન કે ઘાસ-દર્ભનું આસન
કટાહ પુ૦ [सं] કાચબાની પીઠનું કોટલું, ઢાલ (૨) સ્ત્રી૦ પેણી
કટિ(-ટી) સ્ત્રી૦[सं]કેડ, શરીરનો મધ્યભાગ. ૦ત્રાણ ન૦ કમરબંધ (૨) કંદોરો ૦દેશ પુ૦ કેડનો ભાગ ૦બદ્ધ વિ૦ કેડ બાંધીને ઊભેલું, તૈયાર. ૦બંધ પુ૦ કમરપટો (૨) [ગરમી તથા ઠંડીનો ખ્યાલ આવવા] પૃથ્વીના ગોળાના બતાવાતા પાંચ ભાગમાંનો કોઈ પણ [ભૂ] (૩) એક છંદ, કટાવ ૦મેખલા(-ળા) સ્ત્રી૦ કંદોરો ૦શૂલ(-ળ) ન૦ કેડનું શૂળ-દુખાવો. ૦શૃંખલા સ્ત્રી૦ કમરબંધ, કંદોરો ૦સૂત્ર ન૦ કેડે બાંધેલો દોરો (૨) કસ્તી ૦સ્નાન ન૦ કેડ ને તેથી નીચેના ભાગનું સ્નાન, એક કુદરતી રોગોપચાર
કટુ,૦ક વિ૦ [सं] કડવું (૨) તીખું (૩) [લા] અપ્રિય ૦તા સ્ત્રી૦ ૦પત્ર ન૦ પિતપાપડો ૦ફલ(-ળ) ન૦ કડવું ફળ (૨) કારેલું (૩) ઇંદ્રવારણું (૪) ઝેરી નારિયેળ
કટેવ સ્ત્રી૦ જુઓ કુટેવ
કટેશ(-સ)રી ન૦ ગળાનું એક ઘરેણું
કટોકટી સ્ત્રી૦[सं कट પરથી] અણીનો-બારીક સમય, કટાકટી
કટોદાન ન૦ ડબો, દાબડો
કટોરી સ્ત્રી૦ [दे कट्टोरग, सं कटोरा] વાડકી (૨) કાપડાનો સ્તનભાગ ઉપર રહેતો કાપલો -રો પુ૦ વાડકો
કટ્ટર વિ૦ [हिं, प्रा कट्ट] ઘણું સખત (૨) ચુસ્ત, આગ્રહી (૩) જીવલેણ
કટ્ટા(-ટ્ટી) સ્ત્રી૦ [म कट्टा, प्रा कट्ट (सं कर्त)] અક્કા, દોસ્તીનો ભંગ
કટ્ટુ વિ૦ જુઓ કટ્ટર
કઠ સ્ત્રી૦ [सं कट] તાડછાની કોથળી-સાદડી
કઠ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કઠવુ'] કઠારો, બફારો (૨) આંતરિક પીડા, અમૂંઝણ (૩) કઠણાઈ

કઠ પુ૦ [સં] (સ) એક ઋષિ (૨) ન૦, સ્ત્રી૦ (સ૦) કઠોપનિષદ

કઠણ વિ૦ [સં. कठिन] ઝટ ભાગે કે પોચુ નહિ એવુ, સખત (૨) અઘરું, મુશ્કેલ (૩) મજબૂત (૪) દુ ખદાયક (૫) નિર્દય [–છાતીનું = દુ ખ કે સ કટ ખમી શકે તથા તેની સામે થઈ શકે તેવુ (છાતી, હૈયુ) કઠણ કરવું = દુ ખની અસર મન પર ન થવા દેતા તેને દૃઢ કરવુ] ૦પણું ન૦, –ણાઈ(–શ) સ્ત્રી૦ કઠણ હોવુ તે

કઠપંજર ન૦ [काष्ठ + पजर] કાઠડો, હોડો

કઠરાઈ સ્ત્રી૦ ['કઠવુ' ઉપરથી] અકળામણ, મૂઝવણ

કઠલો પુ૦ જુઓ ખટલો ૧,૨

કઠવું અ૦ક્રિ૦ [સં. कष्ट, પ્રા कट्ठ] દુ ખ થવુ; મૂઝાવુ (૨) બફારો મારવો-લાગવો (૩) કઠણ લાગવુ, ખૂચવુ

કઠવો પુ૦ ઘી તેલ ભરવાનો ગાઠવો (૨)[સં काष्ठ ઉપરથી ?] કૂવામા બેસાડાતું લાકડાનુ ચોકઠુ

કઠામ ન૦ [ક + ઠામ] જુઓ કઠેકાણું

કઠારો પુ૦ ['કઠવુ' ઉપરથી] બફારો, ઘામ (૨) જુઓ કઠેડો

કઠિન વિ૦ [સં] કઠણ. ૦તા સ્ત્રી૦

કઠિયારી(–રણ) સ્ત્રી૦ [જુઓ કઠિયારો] કઠિયારાની સ્રી (૨) કઠિયારાનુ કામ કરતી સ્રી –રું ન૦ કઠિયારાનો ધધો –રો પુ૦ [સ काष्ठहार, પ્રા कट्ठहार] લાકડા કાપી વેચવાનો ધધો કરનારો

કઠિયો પુ૦ પૈસો, દોઢિયુ

કઠેકાણુ ન૦ [ક + ઠેકાણુ] કુમળી જગા, દેખાડતા શરમ આવે એવી જગા (શરીરની) (૨) ખરાબ – કઢોલી જગા, કઠામ

કઠેડો(–રો) પુ૦ [પ્રા कट्ठहर ? હિં कटहरा ? = कठाडा – कठडा] બારી; અગાસી, દાદરો ઇત્યાદિ સ્થાનોએ પડી ન જવાય તે માટે કરેલી આડ (૨) ગોખ, ઝરૂખો (૩) ખટારો, મોટુ ગાડુ –ડી સ્ત્રી૦ નાનો કઠેડો

કઠોડી સ્ત્રી૦, –ડિયું ન૦ નાનુ કઠોડું

કઠોડું ન૦[સં काष्ठभाण्डक]મસાલો રાખવાની ખાનાવાળી લાકડાની પેટી, લકડિયુ

કઠોડો પુ૦ [જુઓ કઠેરો] ગોખ (૨) વહાણનો પાછલો ભાગ [એક રોગ

કઠોદર ન૦ [કઠ (કઠણ, કઠવુ) + ઉદર] પેટનો

કઠોર વિ૦ [સં.] કકરા (૨) કઠણ(૩) નિર્દય ૦તા, –રાઈ સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

કઠોળ ન૦ [સં कठोल] દાળ પડે એવું – દ્વિદલ અનાજ [કડ –ડિયું ન૦ કડિયુ.

કડ(ડ,) સ્ત્રી૦ [સં. कटि, પ્રા कडि] (કા.) કમર,

કડ સ્ત્રી૦ એક વાર ખાડેલી ડાગર, કરડ (૨)ગણીને અપાતી વસ્તુ ઉપર સેંકડે અપાતો વધારો, કરડ

કડ,૦કડ અ૦ (રવ૦) એવો અવાજ કરીને. ૦કડતું વિ૦ જુઓ કકડતુ ૦કડવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ કકડવુ ૦કડાટ પુ૦ (૨) અ૦ જુઓ કકડાટ ૦કડાટી સ્ત્રી૦ જુઓ કકડાટી (૨) અ૦ કકડાટ કરીને [–બોલાવવી = રૂઆબ બેસાડવો, સખતાઈ કરવી] ૦કડાવવું સ૦ક્રિ૦ કકડાવવુ. ૦કડિત વિ૦ કકડેલુ, કડક (૨) સફાઈબધ, ઇસ્રીબધ ૦કડીને અ૦ જુઓ કકડીને (૨) ધસારાબધ, ઘણા જ જોશમા ૦કડવડી સ્ત્રી૦ખાતા કડકડે એવી વડી કૂલવડી

કડક વિ૦[રવ-]બડૂકો બોલે એવુ(૨)[સં कक्खट] કઠણ, આકરુ (૩) કાચુ, અપરિપક્વ (૪) કડાકાવાળુ, ભૂખ્યુ, ઉપવાસી(૫) [સં खडक] સ્ત્રી૦ કાનનું એક ઘરેણું(૫) તખતી (બારીની) ૦બંગાળી વિ૦ સાવ ખાલી – નિર્ધન –કાઈ, –કાશ સ્ત્રી૦ કડકતા (૨) નાણાની તાણ

કડકા-બાલૂસ વિ૦ જુઓ 'કડકો'મા

કડકાવવું સ૦ક્રિ૦[રવ૦]વગાડવુ(પડઘમ ઇત્યાદિ)

કડકિયું ન૦ [જુઓ 'કડક' ૪થો] પુરુષના કાનનુ ઘરેણુ

કડકી સ્ત્રી૦ [જુઓ કડકી–કો] કકડી. –કો પુ૦ કકડો –કાબાલૂસ વિ૦જુઓ કડકબ ગાળી

કડ(–ર) કોચલી સ્ત્રી૦ કરચલી, કરચોલી

કડખેદ પું૦ [હિં कडखैत]કડખો બોલનાર ભાટ

કડખો પુ૦[હિં]દુહા જેવી એક વીરરસની રચના

કડછી સ્ત્રી૦ [દે कडच्छु] રસોઈ હલાવવા કે પીરસવાનુ છેડે વાડકી જેવુ લાબી દાડીનુ એક સાધન –છો પુ૦ મોટી કડછી [–હલાવવો = ઘાલમેલ કરવી, દખલ દેવી, માથુ મારવું.]

કડછીલ પુ૦ [म कडझील] સતાર બીન જેવા વાદ્યોમા પડખે હોતો તાર [અવાજ
કડડ, ૦કડડ અ૦ (રવ૦) તૂટવા કે કરડવાનો
કડડડ અ૦ (રવ૦) ૦ભૂસ જુઓ કકડભૂસ
કડ(–ઢ)ણ સ્રી૦ [सं कटक] કરાડ (૨) કોસની કાબી(૩)[मं क्रट=રૂઢિ ઉપરથી?]આદત,લઢણ
કડતલ સ્રી૦જુઓ કરતાલ(૨)[કા]નકામી કૂથલી
કડતલુ' ન૦ [જુઓ 'કટલુ']કપાસની સાઠીઓનો ગૂંથેલો પડદો, કટલુ
કડદો પુ૦ ઓછુ આપવુ તે(૨)ભેગ(૩)કાટલુ [–કરવો=છૂટ મૂકીને ઓછામા આપી દેવુ (૨) વાંધો પતવી સોદો નક્કી કરવો]
કડપ પુ૦ જુઓ કરપ (૨) સ્રી૦ જુઓ કડબ
કડપલુ ન૦ [કડપ+લુ] છોડને કાપી કાપીને ખેતરમાં થોડે થોડે અ તરે ઢગલા કરવા તે(૨) [?] રાંધેલાનો વાસણમાં ચોટેલો પોપડો,ખબડુ
કડબ સ્રી૦ [सं कडब]જારબાજરીના સૂકા સાંઠા
કડલી સ્રી૦[सं कटक]હાથનું એક ઘરેણુ, કલ્લી –લુ ન૦ પગનું એક ઘરેણુ, કલ્લુ
કડવુ વિ૦ [सं कटुक, प्रा कडुअ] કરિયાતાના સ્વાદ જેવુ, કટુ (૨) અપ્રિય (૩) ન૦ [सं कडवकम्] એક જ રાગના કાવ્યની કેટલીક કડીઓનો સમુદાય [કડવી આંખ=નાપસંદગી કે ઇર્ષાની નજર કડવી જીભ=અપ્રિય લાગે તેવુ બોલવુ તે]૦ઝેર,૦વખ વિ૦ ઝેર જેવુ – ખૂબ કડવુ –વટિયુ ન૦ એક દવા –વાટ પુ૦,સ્રી૦ કડવો સ્વાદ(૨)[લા.]લાગણીઓની –સબધની કટુતા –વાટવુ સ૦ ક્રિ૦ કડવુ ઓસડ આપવુ –વાણી સ્રી૦ કડવી દવા –વાબોલુ વિ૦ કડવુ બોલતુ, મીઠાબોલુ નહિ એવુ –વાશ સ્રી૦[+આશ] કડવાપણુ –વી સ્રી૦ એક વેલ, ગળો [લોટો
કડવો પુ૦ [જુઓ 'કરવો']કરવડો,નાળચાવાળો
કડવો પુ૦ પાટીદારની એક જાતનો માણસ
કડમલો પુ૦ પડભીંતિયુ
કડા પુ૦ એક જાતની ડાંગર–ચોખા (૨) [सं कुटज]કડો ૦છાલ સ્રી૦ ઇંદ્રજવના ઝાડની છાલ
કડા(–ઢા) સ્રી૦ [मं कटाह, प्रा कडाह] તળવાનુ વાસણ,પેણી(૨)ચરુ ૦ઈ સ્રી૦ પેણી

કડાક અ૦(રવ૦) કડાક એવો અવાજ કરીને
કડાકડ અ૦(રવ૦) કડાકડ એવા અવાજ સાથે –ડી સ્રી૦ [જુઓ કટાકટી] હરીફાઈ, ચડમાચડસી (૨) સખત બોલાબોલી, તડાતડી (૩) ધડાધડી, મારામારી (૪) શત્રુવટ (૫) જુઓ કડાકો ૨ [માથાફોડિયુ કટાળાભરેલુ
કડાકૂટ સ્રી૦, –ટો પુ૦ માથાકૂટ –ટિયુ વિ૦
કડાકો પુ૦[રવ૦]કડાક એવો મોટો અવાજ(૨) નકોરડો ઉપવાસ,લાંઘણ [કડાકા ફોડવા= આગળી ખેંચી કે વાળીને કડાક અવાજ કરવો કડાકા પડવા, થવા=ખાવા ન મળવુ ઉપવાસ થવા] [મઝાજક
કડાઝૂડ, કડાબીડ અ૦ અડાબીડ, વમધોકાર,
કડાનુ વિ૦ [मं कृत, प्रा कड+नु] (કોઈને માટે)અ કિત કરાયેલુ, –ને યોગ્ય, –ને માટેનુ ઉદા૦'આ અનાજ કૂતરાના કડાનું છે' 'કોઈના કડાનુ હોય તો મને ન ખપે' [તૂ કી અ ટુક
કડા(–રા)બીન સ્રી૦ [तु करावीन] એક નાની
કડા(–ઢા)યુ ન૦ [જુઓ કડા]મોટી કડાઈ,પેણો
કડાર વિ૦ [सं] માંજરુ (૨) અહકારી
કડાસન ન૦ [मं. कटासन] દર્ભનું આસનિયુ, ઘાસની ચટાઈ
કડિયા(–યો)કોટ પુ૦ મોઈદડાની એક રમત
કડિયાળી વિ૦ સ્રી૦ કડીવાળી (ડાંગ)
કડિયુ ન૦ [જુઓ કડ=કેડ]જુઓ કેડિયુ(કા)
કડિયો પુ૦ [दे कडइअ] છોવા ચણવાનું કામ કરનાર કારીગર –યણ સ્રી૦ કડિયાની સ્રી –યાકામ ન૦ છોવા ચણવાનું કામ
કડિયોકોટ પુ૦ જુઓ કડિયાકોટ
કડિગધીન અ૦ (રવ૦) એવો અવાજ કરીને
કડી સ્રી૦ [सं कटक, द कडा] આંકડી, 'હૂક' (૨) ગોળ વાળેલો તાર કે સળિયો (૩) કાનનુ એક ઘરેણુ(૪)બેડી(૫)કવિતાનું પદ,ચરણ(૬) ઓળ, હાર (૭) બારણાની આકડી સાંકળ [–કરવી=બેડી પહેરાવવી –દેવી, મારવી =સાંકળ વાસવી] ૦તોડ વિ૦ કડી અથવા સાંકળ તોડે એવુ (૨) મજબૂત ૦બદ્ધ,૦બ ધ વિ૦હારબધ(૨)સાંકળરૂપે ગોઠવેલુ [ઔષધિ
કડુ ન૦ [सं कटुक, प्रा कडु] એક વનસ્પતિ–

કડું ન૦ [सं कटक, प्रा कडक] ગોળ વાળેલો ધાતુનો સળિયો, મોટી કડી (૨) હાથનું એક ઘરેણું
કડૂખલો પુ૦ [સં. कूटक+લો] ખૂણો, કાલો
કડૂચું વિ૦ [सं कटु ઉપરથી] કડવાશપડતું, જરા કડવા જેવા સ્વાદનું
કડે અ૦ [म] કને, પાસે (૨) તરફ
કડેટાટ અ૦ [રવ૦] સપાટાબંધ
કડેધડે અ૦ (રવ૦) ધમધોકાર, બહુ સારી રીતે
કડો પુ૦ [જુઓ 'કડા'] એક વનસ્પતિ, ઇદ્રજવનું ઝાડ [એક ઓજાર
કડોકડે ન૦ ચકમક અને દોરીનું દેવતા પાડવાનું
કડોળ વિ૦ [ક+ડોળ] બેડોળ, કદરૂપું
કઢણ વિ૦ જુઓ કઢણિયું (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ કડણ(૩)વાસી(સુ) (૪) ન૦['કઢવું' ઉપરથી] મસાલાવાળું ઓસામણ –ણિયું વિ૦ચીડિયું, કઢાપો કરવાના સ્વભાવવાળું –વું સ૦ક્રિ૦ [સં. क्वथ्, प्रा कढ] ખૂબ ઉકાળવું (૨)અ૦ક્રિ૦ કઢાપો કરવો, ઊકળવું
કઢંગ પુ૦ [ક+ઢંગ] કુચાલ, ગેરવર્તણૂક –ગું વિ૦ ઢંગ વગરનું, બેડોળ
કઢા,૦ઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'કડા'માં
કઢાણું (–યેલું) વિ૦ ['કઢવું' ઉપરથી] કઢિયલ (૨) કઢણિયું
કઢાપો પુ૦ ['કઢવું' ઉપરથી] કઠારો, ધામ (૨) કલેશ, પરિતાપ (૩) કઢી (તિરસ્કારમાં)
કઢામ ન૦ ઘોડા અને બળદને પલોટવાનું લાકડાનું ત્રિકોણ ચોકઠું
કઢાયું ન૦ [सं कटाह] મોટી કડાઈ
કઢાયેલું વિ૦ જુઓ કઢાણું
કઢારું ન૦ [જુઓ 'કોઢારું'] ઢોર બાધવાની પડાળી – ઘર, કોઢિયું
કઢારો પુ૦ ['કાઢવું' ઉપરથી] ઊચક વસ્તુ લેવી તે, ઊધડ ઇજારો
કઢાવવું સ૦ક્રિ૦ 'કઢવું', 'કાઢવું'નું પ્રેરક
કઢાવું અ૦ક્રિ૦ 'કઢવું', 'કાઢવું'નું કર્મણિ
કઢાળ વિ૦ [ક+ઢાળ] ખરાબ ઢાળવાળું (૨) પુ૦ છીંડું, બોડીબારું [ઉકાળેલું
કઢિયલ વિ૦ ['કઢવું' ઉપરથી] કઢેલું, ખૂબ

કઢી સ્ત્રી૦ [दे कढिअ, જુઓ કઢવું] ખાવાની એક વાની –ઢો પુ૦જુઓ કઢાપો ૨,૩(૨)કાઢો
કણ પું૦ [सं.] દાણો (૨) ઘણો નાનો ભાગ; પરમાણુ (૩) કાગરી (૪) [લા] બ્રાહ્મણ કે અભ્યાગતને આપેલું ભિક્ષાન્ન ૦દાર વિ૦ દાણાદાર(૨)કાગરીવાળું ૦પીઠ સ્ત્રી૦દાણાપીઠ
કણ(–ણું) પ્રત્યય ક્રિ૦ને લાગતા 'તે ક્રિયા કરનારું, તેની ટેવવાળું' એ અર્થનું વિ૦ બનાવે ઉદા૦ બીકણ, –ણું; લડકણું
કણક વિ૦કડક,જરા કાચું (૨)સ્ત્રી૦ [म कणीक] બાંધેલો લોટ (૩) [सं कणिकम्]કણ,ભિક્ષાન્ન [**–કરાવવી**=ભિક્ષાન્ન આપવું **–કેળવવી, ગૂંદવી, ટૂંપવી, બાંધવી**=(રોટલી પૂરી ઇ૦નો)લોટ પાણી નાખી, ગૂંદીને તૈયાર કરવો]
કણકણ સ્ત્રી૦ [હિ.] (રવ૦) કણકણાટ ૦વું અ૦ક્રિ૦ દુખ અથવા અસંતોષને લીધે ગળામાથી અસ્પષ્ટ અવાજ કાઢવો, ઝીણું રોવું –ણા(–ણી) સ્ત્રી૦ થથરાટ, કંપારી, કમકમાટ (૨) કટાળો –ણાટ પુ૦ કણકણવું તે –ણો પુ૦ થથરાટ, કંપ [(હિ ચકાનુ)
કણકવું અ૦ક્રિ૦ [सं कर्ण्] કચૂડ કચૂડ થવું
કણકી સ્ત્રી૦ [सं कणिक] ચોખાનો ભંગાર (૨) ઝીણો કણ ૦દાર વિ૦ [+દાર] કણકીવાળું, દાણાદાર
કણજી સ્ત્રી૦ [सं करञ्ज] એક ઝાડ –જું ન૦ કણજીનું બી –જિયું ન૦ કણજીના બીનું તેલ
કણજો પુ૦ જુઓ કણેજરો
કણ(–ણો,–ણાય)તું ન૦ ['કણ' ઉપરથી] દરમાયા તરીકે અપાતું અનાજ
કણદાર, કણપીઠ જુઓ 'કણ'માં
કણદિયો પુ૦[सं कण (ના આકારનું)+दीप?] સ્ત્રીઓના હાથનું એક ઘરેણું
કણબી વિ૦ [सं कुटुम्बिन् प्रा कुडुंबि] એ નામની એક જ્ઞાતિનું (૨) પુ૦ એ જ્ઞાતિનો માણસ (૩) [લા] તાબેદાર આદમી, ગુલામ –બણ સ્ત્રી૦ કણબીની સ્ત્રી
કણમણવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ કણકણવું
કણમણાટ પુ૦ કણમણવું તે
કણુચરી સ્ત્રી૦ [सं कनक, प्रा कणय પરથી] +સોનાનું એક ઘરેણું

કણવટ(-ટિયુ,-ત) ન૦ [सं कण+वृत्ति] ભિક્ષાથી ભેગુ કરેલુ પરચૂરણ અનાજ –તિયું વિ૦ ભિક્ષા ઉપર જીવનારુ

કણવીર ન૦ [सं कर्णिकार, प्रा कणउर] એક ફૂલઝાડ, કરેણ

કણવુ અ૦ક્રિ૦ [सं कण्] કણકણવુ, કણસડવુ (૨) સ૦ક્રિ૦ [કણ' ઉપરથી] ચણવુ (૩) વીણવુ [જુઓ કણસલુ

કણસ(-સુ) ન૦ [सं कणिश, प्रा कणिस]

કણસ(ડ)વું અ૦ ક્રિ૦ [सं कण्?] દુખનાં જોરને લીધે ઊહકાર કરવો–થવો

કણસલુ ન૦ [કણસ+લુ] ડૂંડુ, કણસુ

કણસાઈ સ્ત્રી૦ ['કણ' ઉપરથી] એક મીઠાઈ મોતીચૂર

કણસાટ પુ૦ કણસવુ તે

કણા સ્ત્રી૦ [सं] લીંડીપીપર (૨) જીરુ (૩) બારીક ભાગ (૪) એક જાતની માખી

કણાદ પુ૦ [सं] (સ) વૈશેષિક દર્શનના પ્રણેતા ઋષિ

કણાયતુ ન૦ જુઓ કણતુ કણોતુ

કણિક પુ૦, સ્ત્રી૦ [सं] કણસલુ (૨) કણ, કરચ (૩) કણક

કણિકા સ્ત્રી૦ [सं] છેક ઝીણો કણ, ઝીણી કરચ (૨) આટણ, કપાશી

કણિયુ વિ૦ ['કણ' ઉપરથી] કણ ચણનારુ (૨) કણી અથવા કાંગરીવાળુ (૩) ન૦ ગોદડુ, ગાદલુ [કૂંડિયો

કણિયો પુ૦ ['કણ' ઉપરથી] અનાજ વેચનારો,

કણિશ પુ૦, ન૦ [सं] કણસલુ

કણી સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ કણિકા (૨) તેલઘીમાં કોઈ વસ્તુ તળ્યા પછી જે ઝીણી ભૂકી રહે છે તે –ણુ ન૦ [सं कण] નાનો કણ–દાણો (૨) જુઓ કણિકા (૩) જુઓ કણ(-ણુ) [ઔષધિ

કણેજરો પુ૦ [सं कुणजर] એક વનસ્પતિ,

કણેર સ્ત્રી૦ [सं] કરેણ

કણો પુ૦ થોડા દિવસનુ જન્મેલુ સાપનુ બચ્ચુ (૨) ફેંટો (૩) [સર૦ म कणा] રેંટિયાની ધરી (૪) ચરખાની આકારવાળી લાટ

કણોજી ન૦ ['કણ' ઉપરથી] ડુંગળીનું બી

કણોતું ન૦ જુઓ કણતુ, કણાયતુ

કત સ્ત્રી૦ [अ कत्त] કલમનો કાપ [–મારવી= કલમનો કાપ કરવો]

કતક ન૦ [सं] એક જાતનું ઝાડ (૨) તેનુ ફળ, નિર્મળી [દસ્તો (૨) ફૂતકુ

કતકુ ન૦ [तु कुत्कह] ભાગ ખાંડવાનો લાકડાનો

કતબા પુ૦ [अ] લવાદનામુ પંચાતનામુ

કતરઝોડ વિ૦ [કટ્ટર+ઝોડ?] વળગ્યુ છૂટે નહિ એવુ, જિદ્દી (૨) અ૦ ઝોડની જેમ, છૂટે નહિ એવી રીતે [વાની કાતર

કતરણી સ્ત્રી૦ [सं कर्तनी] ધાતુના પતરા કાપ

કતરવેનિયુ વિ૦ પક્ષપાતી, વગીલુ

કતરાતુ(-યુ) વિ૦ ત્રાસુ, આડુ જતુ –વુ અ૦ક્રિ૦ [જુઓ 'કાતરવુ'] આડુ–ત્રાંસુ જવુ (૨) વિરુદ્ધ જવુ (૩) કપાવુ

કતરાશ(૦) પુ૦['કતરાવુ' ઉપરથી?]આડાપણું, ઠરડ (૨) દ્વેષ, કત્રાસ

કતલ સ્ત્રી૦ [अ कत्ल] કાપાકાપી, ખૂનરેજી ૦ખાનુ ન૦ કતલ થતી હોય તે જગા–મકાન. ૦ગાહ સ્ત્રી૦ કતલની જગા ૦ની રાત સ્ત્રી૦ મહોરમની આગલી રાત (૨) ખૂબ કટોકટી કે તડામારનો વખત, કોઈ કામ કે સંજોગને પહોંચી વળવા માટેની, તાકડા ઉપરની પૂર્વ તયારી કે તેની ધમાલ [કાપાકાપી

કતાર [अ क़िनार] હાર અલગાર (૨) લડાઈ,

કતાલ વિ૦ [अ कित्ताल] ખૂની, કતલ કરનાર

કતાલ(–ળ) પુ૦સ્ત્રી૦ [ક+તાલ] અણબનાવ, કજિયો (૨) રડારોળ, કલેશ

કતિ,૦પય વિ૦[सं] કેટલુ ક, અમુક, અનિશ્ચિત સંખ્યાવાળુ

કતોદય પુ૦ [सं कृत+उदय] કૃત કર્મનો ઉદય, કર્મફળ, નસીબ

કતોહિયો પુ૦ વાટપાડુ, લૂટારો (કા)

કત્તા સ્ત્રી૦ [हि कत्ता=કોડી?] ઠીકરાનો ગોળ કકડો, કૂકો

કત્રાસ પુ૦ (ગ્રા) દ્વેષ, અંટસ, કતરાશ

કત્લેઆમ સ્ત્રી૦ [अ] કત્લ અંકુશ કે વિવેક વિનાની કતલ, આમ કતલ, ખૂનરેજી

કથક વિ૦ [સં] કહેનારું, બોલનારું, વર્ણવનારુ (૨) પુ૦ વક્તા (૩) પુરાણી (૪) નટ અને ગાયક (૫) ન૦ કહેવત

કથણી સ્રી૦+જુઓ કથની

કથન ન૦ [સં] કહેવુ તે, બોલ (૨) વર્ણન (૩) વિવેચન (૪) કહેવત –નાવલિ(–લી, –ળિ, –ળી) સ્રી૦ કહેવતોનો સગ્રહ –ની સ્રી૦ કથા, વાત (૨) કહેવાની રીત, કહેણી (૩) કૂથલી –નીય વિ૦ કહેવા જેવુ –વુ સ૦ક્રિ૦ [સં કથ્] કહેવુ, બોલવુ (૨) કથા–વાત કરવી (૩) ટીકા કે વિવેચન કરવુ [મોટો થાળ

કથરોટ સ્રી૦ [સં काष्ठ+वाटी, મ કઠવટ–ટી]

કથવુ સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'કથન'મા

કથળવું અ૦ક્રિ૦ [સં कु+स्थल्] સ્થાનભ્રષ્ટ થવુ ઊતરી જવુ (હાડકુ ઇત્યાદિ) (૨) બગડવુ, વણસવુ

કથા સ્રી૦ [સં] વાર્તા, કહાણી (૨) ઈશ્વર કે ધર્મ સબધી ભાષણ, કીર્તન કે વાર્તા કરવી તે (૩) વૃત્તાન્ત, ચરિત્ર ૦કાર પુ૦ કથા કહેનાર (૨) વાર્તા બનાવનાર ૦નક ન૦ કથાનો ભાગ–કિસ્સો (૨) આડકથા, ઉપકથા ૦નાયક પુ૦ કથાનુ મુખ્ય પાત્ર ૦નુસંધાન ન૦ કથાનુ અનુસધાન–સબધ કે પૂર્વાપર સબદ્ધતા કે પ્રવાહનું બધબેસતાપણુ ૦પીઠ સ્રી૦ કથાની પ્રસ્તાવના ૦પ્રબધ પુ૦ કથાની રચના ૦પ્રસગ પું૦ કથાને માટે અનુકૂળ પ્રસગ ૦ભટ(–દ્દ) પુ૦ પુરાણી, વ્યાસ ૦રભ પુ૦ કથાનો આરભ. ૦શરીર ન૦ કથાનુ શરીર તેનો મુખ્ય ભાગ ૦શેષ વિ૦ જેને વિષે માત્ર કથા કરવાનું જ રહે છે એવું; મૂએલુ. –થાતર ન૦ મુખ્ય કથા છોડીને આડા – વેગળા જતા રહેવુ તે, વાત બદલવી તે (૨) ઉપકથા, આડકથા (૩) મૂળ કથાનુ રૂપાતર

કથાનક ન૦ [સં कु+स्थानक] કઠેકાણુ (૨) [સં] જુઓ 'કથા'મા

કથિત વિ૦ [સં] કહેલુ, વર્ણવેલુ ૦પદત્વ ન૦ પુનરુક્તિ ૦પાઠ પુ૦ વસ્તુ દેખાડી તેના સબધી મોઢેથી શીખવવું તે

કથીર ન૦ [સં कस्तीरं] કલાઈ અને સીસાની મેળવણીથી બનેલી ધાતુ; જસત (૨) [લા] હલકી – તુચ્છ વસ્તુ

કથીરી સ્રી૦ એક જીવડુ –રો પું૦ મોટી કથીરી

કથોરું વિ૦ (કા) જુઓ કથોલુ

કથોલ સ્રી૦ [કુ+ચોલ] સારા લાગનો અભાવ (૨) કથળવુ તે –લ(–લુ) વિ૦ [कु+स्थल] કઠેકાણાનુ (૨) લાગ વિનાનુ, અગવડ ભરેલુ

કથ્થાઈ વિ૦ [હિ. कत्था ,–त्थई, જુઓ કાથો] કાથાના જેવા રગનુ

કથ્ય વિ૦ [સં] કથવા–કહેવા યોગ્ય

કદ [સં.] 'કુ'–ખરાબ, નિંદ્ય એ અર્થ બતાવનો (નામ પૂર્વે આવતો) પૂર્વગ ઉદા કદરૂપુ, કદશના

કદ ન૦ [અ कद्] શરીરની ઊંચાઈ (૨) પ્રમાણ; વિસ્તાર, આકાર (૩) વજન, ભાર, બોજ (૪) પદવી દરજ્જો [–ખસવું = કુળ, દરજ્જો કે વજન વકર જવુ, ઓછુ થવુ]

કદ ન૦ એક જાતનુ રેશમી વસ્ત્ર

કદખલા(–ળા)ઈ સ્રી૦ [કદ+સં खल ઉપરથી ?] લુચ્ચાઈ, ધૂર્તતા (કા) [લુચ્ચુ, ધૂર્ત

કદખલિ(–ળિ)યુ વિ૦ [જુઓ 'કદખલાઈ']

કદખોળ સ્રી૦ [કદ+'ખોળવુ' ઉપરથી ?] નિંદા

કદડો પુ૦ [કદ+દોરો ?] રેશમ કે સૂતરનો કદોરો (ભીલોમા)

કદન ન૦ [સં] મારવુ તે, વધ (૨) પાપ (૩) દુઃખ

કદનું વિ૦ [જુઓ કદન] કદન કરનારુ, વિનાશક

કદમ ન૦ [અ] પગ (૨) પગલુ; ડગલુ ૦જોશ = કવાયતનો એક હુકમ–પગ જોરથી ઉપાડો, ઝટ ચાલો એમ જણાવે છે. ૦નિવાજ વિ૦ મહેરબાન, કૃપાળુ ૦બાજ વિ૦ ઉતાવળે ચાલનારું. ૦બોસ વિ૦ ચરણ ચૂમનારું (૨) નમ્ર, આજ્ઞાંકિત ૦બોસી સ્રી૦ ચરણ ચૂમવા તે (૨) દડવત પ્રણામ, નમસ્કાર

કદમ ન૦ [સં. कदंब] કદબનુ ઝાડ

કદમી વિ૦ [અ. क़दीम] કદીમ, પ્રાચીન (૨) પહેલા આવનાર અને ગરીબ (પારસીના બે વિભાગ–કદમી ને શાહેનશાહી–માના એકનું)

કદર સ્રી૦ [અ क़द्र] ઘટતી કિમત કરવી તે, બૂજ ૦દાન વિ૦ કદર જાણે એવુ, ગુણજ્ઞ ૦દાની સ્રી૦ કદરદાન હોવુ તે, કદર જાણવી

તે ૦દાર વિ૦ કદરવાળુ ૦વુ સ૦ ક્રિ૦ ['કદર' પરથી]કદર કરવી [(૩) કરૂપ(?)

કદરજ વિ૦ [सं कदर्य] કંજૂસ (૨) પાજી, ક્ષુદ્ર

કદરદાર વિ૦, કદરવુ સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'કદર'મા

કદર(-રા)વુ અ૦ક્રિ૦ ['કજળવુ' ઉપરથી]ઓલવાવુ, બુઝાવુ (દીવાનું કે દેવતાનું)

કદરી વિ૦ કદરજ, કૃપણ (૨) કદર જાણનારુ

કદરૂપુ વિ૦ [सं कद्रूप] કૂબડુ, બેડોળ

કદવા સ્ત્રી૦ [ક+દુવા] કદુવા, શાપ

કદવાન વિ૦ [કદ+વાન] કદવાળુ, કદાવર

કદવું સ૦ક્રિ૦ [सं कद्] મારવુ, ઈજા કરવી

કદશના [कद्+अशना] બેદરકારી, ધ્યાન ન આપવુ તે (૨) ચિંતા, કાળજી

કદલી(-ળી) સ્ત્રી૦ [सं] કેળ ૦નાલ(-ળ) સ્ત્રી૦ કેળના થડની અંદરનો સુંવાળો ભાગ. ૦પુષ્પ ન૦ કેળનું ફૂલ ૦ફલ(-ળ) ન૦ કેળું ૦વન ન૦ કેળોનુ વન, કેળો જ્યા ઘણી હોય એવી જગા ૦સ્તંભ પુ૦કેળનો થાભલો

કદહાડો પુ૦ [ક+દહાડો] કમોસમ (૨) દુઃખનો દહાડો [જુઓ 'કદલી'માં

કદળી, ૦નાળ, ૦પુષ્પ, ૦ફળ, ૦વન, ૦સ્તંભ

કદંબ ન૦ [सं] એક ફૂલઝાડ, કદમ

કદા અ૦ [सं] ક્યારે (૨) કોઈ સમયે, કદાચ ૦ચ અ૦ દૈવયોગે, ગમેને (૨) કોઈ વાર (સંભવ બતાવવા) ૦ચિત્ અ૦ [सं] કોઈ વખતે; ક્યારેક, કદી ૦પિ અ૦[सं]કદાચિત (૨) કોઈ દહાડો પણ, હરગિજ

કદાગરો પુ૦ કજિયો (૨) અદાવત; અંટસ

કદાવર વિ૦ [फा कद्दावर] મોટા કદ અથવા આકૃતિવાળુ (૨) મજબૂત

કદાસણ સ્ત્રી૦ વઢકારી સ્ત્રી

કદી અ૦ [કો+દી ?] કદાપિ, ક્યારેય પણ (૨) કોઈક વેળા ૦ક અ૦ જવલ્લે, કોઈક જ વાર ૦કદી અ૦ કોઈ કોઈ વાર

કદીમ(-મી) વિ૦ [अ] અસલી, પ્રાચીન, જૂના જમાનાનુ [ને કોઈ વાર

કદીમદી અ૦ [કદી+મદી (દ્વિ)] કદી નહિ

કદીમી વિ૦ જુઓ કદીમ

કદીર વિ૦ [अ] શક્તિમાન, સર્વશક્તિમાન

કદુવા સ્ત્રી૦ [ક+દુવા] કદવા, શાપ

કદૂરત સ્ત્રી૦ [अ] મલિનતા, ડહોળાપણુ (૨) અસ્વસ્થતા (૩) શંકા

કદૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ જુઓ કુદૃષ્ટિ

કદ્દુ પુ૦ [फा कदू] દૂધી (૨)[લા] બત્તો, ટૂંકો જાડો ને મજબૂત લાકડાનો દંડો (૩) ઘોકણુ

કદ્રુ પુ૦ [सं] (સં) કશ્યપ ઋષિની સ્ત્રી– નાગલોકોની માતા ૦કુમાર, ૦સુત પુ૦ નાગ

કદ્રૂપ(-પુ) વિ૦ [सं] કૂબડુ, કદરૂપુ

કધાન ન૦ [कु+धान्य] હલકી જાતનુ અનાજ (કોદરા, બંટી ઇ૦) (૨) બગડેલુ અનાજ

કધોકુ,-ણુ વિ૦ [ક+ધોકુ, ધોણ] ન ધોયુ –ણી સ્ત્રી૦ લાંબો વખત ચીજ ન ધોવાથી થતી એની ગાઢ મેલભરી સ્થિતિ (ખાસ કરીને કપડાની) –ણુ, –તુ, –વણ વિ૦ ધોયુ ધોવાય નહિ એટલુ મેલુ

કનક ન૦ [सं] સોનુ (૨) ધન, દોલત (૩) ધતૂરો ૦પાટી સ્ત્રી૦ સોનાનો પટો ૦ફૂલ ન૦ સોનાનુ ફૂલ (૨) કાનનુ એક ઘરેણુ (૩) ધતૂરાનુ ફૂલ ૦મુદ્રા સ્ત્રી૦ સોનામહોર ૦વર્ણું વિ૦ સોનાના રંગનુ ૦સારિકા સ્ત્રી૦ એક પક્ષી –કાચલ(-ળ) પુ૦ (સં) સુમેરુ

કનકવી સ્ત્રી૦ [हिं कनकौवा] નાની પતંગ –વો પુ૦પતંગ [–અપાવવો,–મુકાવવો = પતંગને ઊડતો કરવા બીજાએ દૂર સુધી લઈ જઈ છોડવો, છૂટ અપાવવી –ચગાવવો પતંગ ઉડાડવો, ઊંચે ચડાવવો]

કનજર સ્ત્રી૦ [ક+નજર] કુદૃષ્ટિ

કનડવુ સ૦ક્રિ૦ દુઃખ દેવુ, પજવવુ –ગત સ્ત્રી૦ કનડવુ તે, હેરાનગતિ

કનડાટ પુ૦ કનડવું તે

કનફૂલ ન૦ [सं कर्णोत्पल, प्रा कण्णुप्पल ? के કણ + ફૂલ ?] કાનનુ એક ઘરેણુ, કનકફૂલ (?)

કનવા, ૦ર સ્ત્રી૦ દરકાર, ચિંતા

કન(-ના)સ્તર ન૦ [इ કૅનિસ્ટર, हिं] ઘાસ કે ઘાસની ચીપોની ટોપલી કે કંડિયો (૨) શીશી (પઢિયાની) (૩) ટીનના પતરાનો ડબ્બો

કનાઈ (ના') પુ૦ [हिं कन्हाई, सं कृष्ण] (સં) + કનૈયો, કહાન (પ)

કનાત સ્ત્રી૦ [અ] તબૂની કપડાની ભીંત (૨) જાડા કપડાનો પડદો
કનાસ્તર ન૦ જુઓ કનસ્તર
કનિષ્ઠ વિ૦ [સં] ઉમ્મરમા સૌથી નાનુ (૨) સૌથી નાનુ (૩) છેક ઊતરતું, હલકામા હલકુ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦પક્ષ પુ૦ છેક ઊતરતો પક્ષ (૨) હલકી રીત −ષ્ઠિકા સ્ત્રી૦ ટચલી આગળી (૨) વિ૦ નાની (બહેન) [આવે છે
કની અ૦ 'કે નહિ?' એ અર્થમા વાક્યમા
કનીનિકા સ્ત્રી૦ [સં.] આખની કીકી
કને અ૦ [સં कर्णे] પાસે
કનેરા સ્ત્રી૦ [સ] વેસ્યા (૨) હાથણી
કનેરી સ્ત્રી૦ ['કણ' ઉપરથી] ચોખાની કાજી(૨) ['કિનારી' ઉપરથી] કિનારી,કોર (૩) કાંગરી(૪) બારી પૂરી (૫) [ઇ કેનેરી] એક પક્ષી
કનેરું ન૦ ['કિનારો' ઉપરથી] કિનારો, કોર(૨) અ૦ જુઓ કને, પાસે
કનેવાળિયો પુ૦ [કને + વાળિયો(વાળો)](કા) મકાનમા પેસેલા ચોરનો બહાર ઊભેલો સાથી
કનોજી સ્ત્રી૦[હિં कनौज, સં. कान्यकुब्ज, પ્રા कन्नउज्ज] મધ્ય ગંગાયમુના અને ઉત્તર પ્રદેશની એક હિંદીની બોલી
કનૈયો પુ૦[સં कृष्ण,પ્રા कण्ह−न्ह, હિં कन्हैया] (હશ્રુતિ બોલવામા લોપાઈ ગઈ છે) (મ) કૃષ્ણ કનાઈ
કનોચાં ન૦બ૦વ૦ [સ कर्ण, પ્રા कण्ण−न्न પરથી? દે कण्णाआस?] કાનની બૂટો
કનોછો ન૦ એક વનસ્પતિ
કન્ના સ્ત્રી૦[હિં, મ : સં. कर्ण, પ્રા कन्न પરથી?] કન્યા, (ઊડવા માટે) પતગના ઢઢ્ઢા અને કમાન સાથે બધાતી દોરીની યોજના [−ખાવી = પતગે એક બાજુ કન્નાનુ ઊડવુ −બાંધવી = કન્નાની યોજના કરવી, તે દોરી બાધવી] ૦વું અ૦ ક્રિ૦ એક બાજુ નમતુ રહેવુ, ગિન્નાવું (પતગનુ) −ન્ની સ્ત્રી૦ કન્નાતી ઓછી કરવા માટે પતગને છેડે ચોડાતી પૂંછડી (૨) [?] નાની પતગ
કન્યકા સ્ત્રી૦ [સં.] નાની કુંવારી છોકરી
કન્યા સ્ત્રી૦[સં] કુવારી છોકરી(૨)પુત્રી,દીકરી (૩)એક રાશિ(૪)મોટી ઇલાયચી(૫)[સં]દુર્ગા, પાર્વતી [−ઊતરવી = કન્યા જવી.લગ્નવહેવાર બધાવો,બેટીવહેવાર હોવો] ૦ઉતાર પું૦કન્યા ઊતરવી અપાવી તે કે તેનો વ્યવહાર,૦કેળવણી સ્ત્રી૦ કન્યાઓની કેળવણી, સ્ત્રીકેળવણી ૦કાળ પુ૦ કુવારાપણાનો સમય (૨) કન્યાને પરણાવી દેવાનો સમય ૦કુબ્જ પુ૦ (સં) એ નામનો કનોજની આજુબાજુનો એક પ્રાચીન દેશ ૦કુમારી સ્ત્રી૦(સ) હિંદુસ્તાનના દક્ષિણ છેડાની ભૂશિર(૨) દુર્ગા ૦ગત ન૦ સ્ત્રીધન,પલ્લુ (૨)કન્યા રાશિમા ગ્રહની સ્થિતિ ૦ગ્રહણ ન૦ કન્યાને પરણવુ તે, લગ્ન ૦ચૂડી સ્ત્રી૦ પરણતી વખતે કન્યાને પહેરાવવાની ચૂડી ૦દાન ન૦ કન્યાને વિધિપૂર્વક પરણાવવી તે(૨)તે વખતે અપાતી પહેરામણી ૦દાયો પુ૦ કન્યાને અપાતો દાયજો − પહેરામણી ૦ધન ન૦ કન્યારૂપી ધન ૦પુત્ર પુ૦ કુવારી કન્યાને થયેલો પુત્ર(૨)ભાણેજ ૦રાશિ વિ૦ સ્ત્રીના જેવા ગુણવાળું, બાયલુ (૨) સ્ત્રી૦ એક રાશિ ૦વય ન૦ કન્યા તરીકેની ઉમર ૦વસ્થા સ્ત્રી૦ કન્યા તરીકેની અવસ્થા. ૦વિક્રય પુ૦ કન્યા દેવા બદલ પૈસા લેવા તે ૦શાળા સ્ત્રી૦ છોકરીઓની નિશાળ
કન્યા સ્ત્રી૦ જુઓ કન્ના
કન્યાણું ન૦ વીરડો
કપ પુ૦ [મ, સ कार्पास પરથી?] લામગરી, કફ (૨) [ઇ] પ્યાલો
કપચી સ્ત્રી૦[મ कों. कपची, સં कवच ?] સડક પૂરવાનો પથ્થર (૨) પથ્થરનો ભૂકો
કપટ ન૦[સં] છળ,પ્રપંચ (−કરવું, −ખેલવું, −રમવું) ૦કોટ પુ૦ ઠગવા માટે ઊભો કરેલો બનાવટી કોટ (૨) ઢોંગનો પડદો ૦ખોર વિ૦ કપટી,ઠગ. ૦નિંદા સ્ત્રી૦ છેતરવા માટે કરેલી કોઈની નિંદા ૦પ્રબંધ પુ૦ કપટની યોજના ૦બાજ વિ૦ કપટખોર ૦બાજી સ્ત્રી૦ ઠગાઈ, ધૂર્તતા(૨) કપટની જાળ ૦ભાવ પુ૦ કપટની વૃત્તિ ૦યુદ્ધ ન૦ કપટભર્યું કે કપટથી લડાતુ યુદ્ધ ૦રૂપ વિ૦ કપટી રૂપવાળું,ઠગારું ૦વધ પુ૦ કપટ કરીને મારી નાખવુ તે. ૦વિદ્યા

ભોટ, ગામડિયુ (૨) ન૦ [सं कपाट] નાનુ તાકુ, ભંડારિયુ
કબડવુ સ૦ ક્રિ૦ હેરાન કરવુ
કબડાવું અ૦ક્રિ૦ માંદુ પડવુ, શરીરનું કથળવુ
કબર સ્ત્રી૦ [अ कब्र] કબ્ર, ઘોર(૨)તેમા મડદુ દાટી ઉપર કરેલું ચણતર [(હાથે)કબર ખોદવી =પોતાનુ મૃત્યુ થાય,કે પોતાને અતિ નુકસાન થાય તેવુ જાતે કરવુ] ૦સ્તાન ન૦ [+(ફા) स्तान] મુસલમાનો યા ખ્રિસ્તીઓનું સ્મશાન
કબરી સ્ત્રી૦ [सं] ચોટલો, વેણી
કબલ અ૦ [अ क़ब्ल] પહેલા
કબંધ પુ૦,ન૦[सं]માથા વિનાનું શરીર(૨)[સં] રાહુ(૩)એક રાક્ષસ (૪) [ક+બંધ] ખરાબ બંધ
કબા સ્ત્રી૦ [अ] જભ્ભો (અમીરી) [કૃત્ય
કબાજી સ્ત્રી૦ [ક+બાજી] ઊંધો ધંધો, મૂર્ખાઈભર્યું
કબાટ પુ૦ન૦ [सं कपाट ? સર૦ म, ई कप्वोर्ड ?] વસ્તુઓ મૂકવાની ખાનાવાળી એક બનાવટ
કબાડ વિ૦ કદરૂપુ, ખરાબ, દુષ્ટ (૨) પુ૦ [સર૦ हिं , म] ઘાસનો ભાર, ગંજી (૩) ન૦ ઇમારતી લાકડુ ૦કઠ સ્ત્રી૦ [+सं कष्ट, म कवाडकष्ट] ખૂબ સખત કે હલકી મજૂરી, ગધ્ધાવૈતરુ –ડિયુ વિ૦ જાડુ અને જોરવાળુ (૨) કબાડી –ડી વિ૦ કબાડા કરનારુ (૨) પુ૦ ઇમારતી લાકડાનો વેપારી (૩) કઠિયારો –ડુ વિ૦ બેડોળ, કઢંગુ, કદરૂપુ (૨) નઠારુ, દુષ્ટ, વ્યભિચારી (૩) ન૦ તેવુ કામ
કબાબ પુ૦ [फा] માંસનુ મૂઠિયુ–ભજિયુ ૦ચીની સ્ત્રી૦ એક ઓષધિ
કબાલો પુ૦ [अ]સાટુ (૨) સાટાનો કરાર (૩) વાયદે નાણાં આપવાના કરારથી કરેલી ખરીદી
કબી અ૦ [हिं कमी] કબૂ, કદી
કબીર વિ૦ [अ] મહાન, મોટુ (૨) પુ૦ ભાટ, કવિ (૩) [સં] પ્રસિદ્ધ ભક્તકવિ અને જ્ઞાની ૦પંથ પુ૦કબીર પાછળ ચાલેલો પંથ ૦પંથી વિ૦ કબીરપંથનું (૨) પુ૦ તેનો અનુયાયી –રો પુ૦કબીરપંથીઓનું પહોળા મોંનું ભિક્ષાપાત્ર, કટોરો (૨) ઇસ્લામી શરેહ પ્રમાણેનો મહા અપરાધ [કબીલાવાળો
કબીલદાર વિ૦ [अ कवीलह्+दार (फा)]
કબીલો પુ૦[अ] બૈરાંછોકરાં(૨)કુટુંબ પરિવાર.
કબીસો પુ૦ [अ] પારસી વર્ષ પ્રમાણે છેલ્લા માસના પાંચ દિવસોનો સમૂહ (૨) ચાંદ્રવર્ષ કરતાં સૌરવર્ષમા આવતા વધારાના ૧૧ દિવસોનો સમૂહ
કબુલાવવુ સ૦ ક્રિ૦, કબુલાવુ અ૦ ક્રિ૦ 'કબૂલવું'નુ પ્રેરક ને કર્મણિ
કબુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [ક+બુદ્ધિ] કુબુદ્ધિ
કબૂ અ૦ [हिं कभु] + કદી, કોઈ વાર
કબૂતર ન૦ [फा] એક પખી ૦ખાનુ ન૦ કબૂતરો રાખવાનુ પીંજરુ (૨) [લા] નાના નાના ઘણા ખાનાવાળુ એવું કબાટ (૩) ગંદી જગા –રી સ્ત્રી૦ કબૂતરની માદા
કબૂદ ન૦ [फा] એક પક્ષી
કબૂધ સ્ત્રી૦ કુબુદ્ધિ –ધિયુ વિ૦ [+ઇયુ] કુબુદ્ધિવાળુ
કબૂલ વિ૦[अ]મંજૂર, માન્ય [–થવું, –રાખવુ =કબૂલ કરવુ, માનવુ] ૦ણી સ્ત્રી૦ કબૂલાત ૦(–લા)ત સ્ત્રી૦ કબૂલવુ તે [–આપવી, –કરવી = કબૂલવુ (૨) કબૂલાતપત્ર લખી આપવુ –માગવી = કબૂલ થવા કહેવુ, માન્ય કે મંજૂર છે કે કેમ તે પૂછવુ –લેવી = મંજૂરી કે સ્વીકાર મેળવવો] ૦(–લા)તનામું ન૦, ૦(–લા)તપત્ર પુ૦ કબૂલાતનો લેખ, કરારનામુ ૦મંજૂર વિ૦ કબૂલેલુ, મંજૂર થયેલુ –કરેલુ ૦મંજૂરી સ્ત્રી૦ ૦વુ સ૦ક્રિ૦ હા પાડવી, સ્વીકારવુ (૨) કબૂલાત આપવી
કબૂલી સ્ત્રી૦ [अ] ચણાની દાળની ખીચડી
કબેલુ ન૦[જુઓ 'કવલુ'] કાળુ મોટુ નળિયુ, મોભારિયુ (૨) ઘાટ વગરનુ ઠીકરુ (૩) મોટી બેડોળ ઠીબ
કબોલ પુ૦ [ક+બોલ] કુબોલ, કુવેણ
કબ્ર [अ], ૦સ્તાન [फा] જુઓ 'કબર'મા
કભા પુ૦ [अ कवा] જરીનો જામો, વાઘો ૦ય પુ૦ કભા (૨) ઓઢો (૩) સ્ત્રી૦ બાય
કભારજા સ્ત્રી૦ કુભારજા, કર્કશા સ્ત્રી
કભાવ(–વો) પુ૦ [ક+ભાવ] અપ્રીતિ, કંટાળો, તિરસ્કાર [મેલુ, કઘોણુ
કભોડું વિ૦[ક+ભોડુ] ધોયુ ધોવાય નહિ એવુ

કમ વિ૦ [फा] ઓછુ (૨) ખરાબ ૦**અક્કલ** વિ૦ ઓછી બુદ્ધિવાળુ, મૂર્ખ (૨) સ્ત્રી૦ ઓછી અક્કલ ૦**અસલ** વિ૦ કમજાત, રાંડનાં-રાખેલીના પેટનુ. ૦**આવડ(૦ત)** સ્ત્રી૦ ઓછી આવડત ૦**કદર** વિ૦ કદર વગરનુ (૨) સ્ત્રી૦ ઓછી કદર. ૦**કૌવત** વિ૦ કમતાકાત, દુર્બળ ૦**કૌવતી** સ્ત્રી૦ દુર્બળતા, અશક્તિ ૦**ખર્ચ (-રચ)** પુ૦ ઓછુ ખરચ ૦**ખર્ચાં(-રચા)ળ** વિ૦ ઓછુ ખરચાળ ૦**જબાં(-બાન)** વિ૦ ઓછાબોલુ (૨) બહાના કાઢયા વિના હુકમ માનનારુ, આજ્ઞાંકિત (૩) તોતડુ (૪) ભૂંડાબોલુ (૫) સ્ત્રી૦ ગાળ, અપશબ્દ ૦**જાત** વિ૦ કમઅસલ ૦**જાદે** વિ૦ ઓછુવત્તુ. ૦**જોર** વિ૦ કમતાકાત, દુર્બળ. ૦**જોરી** સ્ત્રી૦ અશક્તિ ૦**જોશ(-સ)** વિ૦ જોશ જુસ્સા વિનાનું (૨) નમાલુ ૦**તર** વિ૦ [+(फा)तर] વધારે ઓછુ -ઊતરતુ ૦**તરીન** વિ૦ [+(फा.)तरीन] સૌથી ઓછુ -ઊતરતુ ૦**તાકાત** વિ૦ કમજોર. ૦**તાકાતી** સ્ત્રી૦ કમજોરી ૦**તી** વિ૦ [+(फा) ई] ઓછુ ૦**તોલ** વિ૦ તોલમા તોલ કરતા ઓછુ (૨) જેનો ઝાઝો ભાર — વક્કર ન પડે એવુ. ૦**નજર** સ્ત્રી૦ મહેરબાનીની ઓછપ; અવકૃપા ૦**નસીબ** વિ૦ દુર્ભાગી (૨) ન૦ દુર્ભાગ્ય ૦**નસીબી** સ્ત્રી૦ દુર્ભાગ્ય ૦**ફુરસદ** વિ૦ ઓછી નવરાશવાળુ (૨) સ્ત્રી૦ કમફુરસદી ૦**ફુરસદી** સ્ત્રી૦ નવરાશની ઓછપ ૦**બખ્ત (-ખત)** વિ૦ કમનસીબ (૨) ધૂર્ત, બદમાશ. ૦**બખ્તી(-ખતી)** સ્ત્રી૦ કમનસીબી (૨) ધૂર્તતા, બદમાશી. ૦**બેશ** વિ૦ ઓછુવત્તુ. ૦**સમજ** વિ૦ ઓછી સમજવાળુ (૨) સ્ત્રી૦ ઓછી સમજ

કમકમવું અ૦ક્રિ૦ [सं कम्प्] ધ્રૂજવુ, કંપારી ખાવી કમકમાટ પું૦, -ટી સ્ત્રી૦ કમકમવુ તે, કમકમી (૨) ત્રાસ (૩) જુગુપ્સા

કમકમાં ન૦બ૦વ૦ ધ્રુજારી, કંપારી [-આવવાં, -ખાવાં, -છૂટવા] -મી સ્ત્રી૦ કંપારી (૨) સૂગ

કમખો પુ૦ [फा कमखाव પરથી] કાપડું, કાચળી -ખી સ્ત્રી૦ નાનો કમખો -ખાચોળી સ્ત્રી૦ કમખાઘાટની ચોળી

કમચી સ્ત્રી૦ [तु] ચાબુક; કોરડો (૨) ચાબુકની દોરી

કમજરે અ૦ [ક + મજરે] એળે, બરબાદ

કમઠ પુ૦ [सं] કાચબો (૨) વાસ -ઠી સ્ત્રી૦ કાચબી

કમઠાડું ન૦ [सं कमठ ઉપરથી] ખપાટિયુ (ખાસ કરીને વાસનુ)

કમઠાણ ન૦ [सं कर्मस्थान, प्रा. कम्मट्ठाण ?] મોટો ખટલો; રસાલો (૨) વાખરો, સરસામાન (૩) ઢંગધડા વગરની કે ખાલી મોટી રચના

કમઠાયો પુ૦ [स कर्मठ ? જુઓ કમઠાણ પણ] બાધકામનો સારો અનુભવી મિસ્ત્રી, શિલ્પી

કમઠાળ સ્ત્રી૦ ['કમઠ' ઉપરથી] ચિતાળ, ફાડેલું લાકડું

કમણવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ કણવુ] કચવાવુ; કણકણવું

કમત સ્ત્રી૦ [જુઓ કુમતિ] કુબુદ્ધિ -તિયું વિ૦ કમતવાળુ

કમતર, -રીન, કમતી વિ૦ [फा.] જુઓ 'કમ'માં

કમન ન૦ [ક + મન] અપ્રીતિ, અભાવ

કમનીય વિ૦ [सं] ચાહવા-ઇચ્છવા યોગ્ય (૨) સુંદર, મજેનુ

કમબખ્ત, -ખ્તી, [फा] **-ખત, -ખતી** જુઓ 'કમ'મા

કમબેશ [फा] જુઓ 'કમ'મા

કમર સ્ત્રી૦ [फा] કમ્મર, કેડ [-કસવી, -બાંધવી = હિમત ભીડવી, તૈયાર થવુ -ભાગવી, -તૂટવી = હતાશ થવુ, ઢીલા થવુ. -તોડવી, -બેસવી = સખત મહેનત કરવી (૨) બીજાની હિમત તૂટી જાય તેમ કરવુ -પર કાંકરો મૂકીને (કામ કરવું) = જરાય ચસ્યા વિના.] ૦**કસ** વિ૦ (+કસવુ) કમર કસનારું, જોરનુ કામ કરનારું (૨) પુ૦ લડવૈયો, વીરપુરુષ (૩) ન૦ કેડને મજબૂતી આપનાર એક ઔષધિ ૦**તૂટ,** ૦**તોડ** વિ૦ કમર તોડી નાખે તેવુ અઘરુ (કામ) ૦**નું ઢીલું** વિ૦ ઢીલી-નબળી કેડનુ (૨) હિંમત વગરનુ; પોચું, કાયર ૦**મા જોર** પું૦ તાકાત, હિમત ૦**પટ્ટી(-ટ્ટી)** સ્ત્રી૦ કમર અથવા કોઈ પણ ચીજના મધ્યભાગમા બાધવાની પટ્ટી ૦**પટો (-ટ્ટો)** પુ૦ કેડે બાધવાનો પટો ૦**બધ** પુ૦ કમરપટો (૨) વિ૦ સુસજ્જ, સાવધ; તત્પર ૦**વા** પુ૦ કમરનો વા, એક રોગ

કમરક(-ખ) ન૦ [सं कर्मरंग] એક ખાટું ફળ **-ખી** સ્ત્રી૦ એનું ઝાડ

કમરીક ન૦ [इ केंब्रिक] એક જાતનું કાપડ

કમલ ન૦ [सं] એક ફૂલ, કમળ (૨) ગર્ભસ્થાન ૦જા સ્ત્રી૦ લક્ષ્મી ૦(-ળ)તંતુ પુ૦ કમળનો રેસો ૦દલ ન૦ કમળની પાંદડી ૦(-ળ)નાળ સ્ત્રી૦ કમળની દાંડી ૦પત્ર ન૦ કમલદલ ૦પત્રાક્ષ વિ૦ [+पत्र+अक्ष] કમળદલ જેવી આંખવાળું ૦ભૂ, ૦યોનિ પુ૦ બ્રહ્મા ૦મુદ્રા સ્ત્રી૦ આંગળાંને કમળના આકારે વાળવાં તે **-લા(-ળા)** સ્ત્રી૦ વિષ્ણુની પત્ની, લક્ષ્મી (૨) સુંદરી, સ્ત્રી **-લાકર** પુ૦ [+आकर] કમળોનો સમુદાય (૨) કમળનું તળાવ-સરોવર **-લાક્ષ** વિ૦, **-ક્ષી** વિ૦ સ્ત્રી૦ કમળ જેવી સુંદર આંખવાળું **-લા(-ળા)પતિ** પુ૦ વિષ્ણુ **-લા(-ળા)સન** પુ૦ [+आसन] બ્રહ્મા **-લિની** સ્ત્રી૦ કમળની વેલ કે તેથી ભરપૂર તળાવ **-લોદ્ભવ** વિ૦ [+उद्भव] કમળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું (૨) પુ૦ બ્રહ્મા

કમળ ન૦ જુઓ કમલ ૦કાકડી સ્ત્રી૦ કમળનું બીજ ૦કોશ(-ષ) કમળના ફૂલનો ડોડો ૦તંતુ, ૦નાળ જુઓ 'કમલ'માં ૦પૂજા સ્ત્રી૦ કમળ ચડાવીને પૂજા કરવી તે (૨) જેમાં દેવને મસ્તક ચડાવાય છે એવી પૂજા ૦પ્રબંધ, ૦બંધ પુ૦ એક ચિત્રકાવ્ય ૦ભૂ વિ૦ કમળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું (૨) પુ૦ બ્રહ્મા ૦મુદ્રા સ્ત્રી૦ કમલમુદ્રા ૦વેલ સ્ત્રી૦ એક વેલ **-ળા, ળાપતિ, -ળાસન** જુઓ 'કમલ'માં

કમળી સ્ત્રી૦ એક ફૂલ (૨) એક રોગ **-ળો** પુ૦ [म कमला] એક રોગ (૨) [લા] વિકૃત દૃષ્ટિ

કમંડલુ(-ળુ) ન૦ [सं] સંન્યાસીનું જલપાત્ર (૨) એક વાનુપાત્ર (પીરસવાના કામનું)

કમંડળ ન૦ જુઓ કમંડલુ [કમાવું

કમાઈ સ્ત્રી૦ ['કમાવું'] કમાણી **-ઉ** વિ૦ રળતું,

કમાચણ સ્ત્રી૦ [म कामाचारिणी] છિનાળ; વેશ્યા

કમાડ ન૦ [सं कपाट] બારણું [(-દેવું, -વાસવું = બારણું બંધ કરવું -ભાગવાં = વારવાર આવવું - જવું (ઉઘરાણી ઇ૦ માટે)]

કમાડું ન૦ ['કમાડ' પરથી] ક્યારામાં પાણી આવવા કે આવતું બંધ કરવા માટે નીકમાં કરાતી-તોડાતી નાની પાળ [વિ૦ કમાઉ

કમાણી સ્ત્રી૦ [કમાવું] રળતર, કમાઈ **-તલ**

કમાન સ્ત્રી૦ [फा] કામઠું, ધનુષ (૨) કામઠાના આકાર, એ આકારની કોઈ પણ રચના, મહેરાબ (૩) સ્થિતિસ્થાપક ગુણવાળું ગૂંચળું, 'સ્પ્રિંગ' [-કાઢવી = કમાનનો આકાર કરવો (બાંધકામમાં) -ચડાવવી - મનુષ્ય વાળીને પણછ ચડાવવી -છટકવી = (સ્પ્રિંગ) ઢીલી થઈ જવી (૨) મિજાજ જવો -નાખવી, -બેસારવી = છટકેલી કમાનને ફરી ગોઠવવી, કે ન હોય ત્યાં નવેસર મૂકવી] ૦કાંટો પુ૦ એક જાતનો તોળવાનો કાંટો ૦ગર પુ૦ કમાન ચણનારો કારીગર (૨) ચિતારો (૩) હાડવૈદ ૦દાર વિ૦ કમાનવાળું (૨) અર્ધગોળાકાર

કમાલ વિ૦ [अ] સંપૂર્ણ (૨) ઉત્કૃષ્ટ, ઘણું સારું (૩) સુંદર (૪) સ્ત્રી૦ હદ, પરાકાષ્ઠા [-કરવી = હદ કરવી, કાંઈક ભારે પરાક્રમ કરવું]

કમાલિ(-ળિ)યો પુ૦ [કમાલ' પરથી] હીજડો ફાતડો (૨) નપુંસક, વ્યંઢળ (૩) [લા] પુરુષના જેવી સ્ત્રી ઊંચી અને અસુંદર અથવા લજ્જા વિનાની સ્ત્રી

કમારગ પુ૦ [કુ + મારગ] જુઓ કુમાર્ગ

કમાવતર ન૦ બ૦ વ૦ [કુ + માવતર] માબાપના સ્વાભાવિક ગુણ વિનાનાં - છોકરાંનું ભૂંડું કરે એવાં માબાપ

કમાવવું સ૦ક્રિ૦ [हिं कमाना, म कामान, म कमा.णें] (ચામડું) કેળવવું, સાફ અને સુંવાળું કરવું (૨) 'કમાવું'નું પ્રેરક, કમાણી કરાવવી, રળાવવું કમાવાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

કમાવીસદાર પુ૦ [म] જુઓ કુમાવીસદાર

કમાવું સ૦ક્રિ૦ [हिं कमाना] પેદા કરવું, રળવું

કમાળિયો પુ૦ જુઓ કમાલિયો

કમિટી સ્ત્રી૦ [इं] સમિતિ

કમિશન ન૦ [इ] દલાલી, હકસાઈ (૨) નિયુક્ત જન, પંચ, તપાસપંચ (૩) અખત્યારનામું, સનદ (૪) અખત્યાર, અધિકાર ૦ર પુ૦ અંગ્રેજી

રાજ્યનો એક અમલદાર,સન્સૂબો (૨) ખાસ કામ માટે નિમાયેલો માણસ ૦એજન્ટ પુ૦ [इ] દલાલ

કમી વિ૦ [फा कम] કમ ઓછું (૨)ઊણું,અધૂરું (૩)સ્ત્રી૦ [फा] ઓછપ, ઊણપ [–કરવું = રદ કરવું (૨) બરતરફ કરવું] ૦જાસ્તી વિ૦ ઓછુંવત્તું

કમીન વિ૦ [फा] નીચ, હલકા મનનું (૨) મેલા મનનું,કપટી –ના સ્ત્રી૦[फा]ઓછપ,ખોટ –નું વિ૦[फा कमीनह] કંગાળ, પામર, હલકું

કમુરત ન૦ [ક + મુરત] અશુભ મુહૂર્ત, અયોગ્ય સમય –તાં ન૦બ૦વ૦ કમુરતવાળા દિવસો

કમૂળ વિ૦ [ક + મૂળ] ખરાબ મૂળવાળું (૨) કુળને એબ લગાડે એવું

કમોત ન૦ [ક + મોત] અસ્વાભાવિક મોત –તિયું વિ૦ કમોતે મરેલું (૨) કમોતે મરે તેવું (૩)[લા] સાહસિક

કમોદ સ્ત્રી૦ [सं कुमुदा?] એક જાતની ડાંગર [–આપવી = સાગી પેઠે માર મારવો] ૦ડો પુ૦ એનાથી ઊતરતા પ્રકારની ડાંગર –દિયું વિ૦ [+ ઇયું] જેમાં કમોદ પાકતી હોય એવું (૨) [લા] સુગંધીદાર.

કમોસમ સ્ત્રી૦ [ક + મોસમ] કઋતુ, કવખત

કમ્મર સ્ત્રી૦ જુઓ કમર

કયડો પુ૦પતંગનો ઢઢ્ઢો (૨) [सं कटक] કરડો, વીંટલો (૩) [જુઓ 'કરડું'] કવાથ, ઉકાળો

કયામત સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ કયામત

કયાસ પુ૦ (પ) + જુઓ કયાસ

કયડું ન૦ [જુઓ કરડું] માદાને કે સુવાવડીને આપવાની એક રાબ

કયું સ૦ (૨) વિ૦ [सं कतर, प्रा कयर?] (સ્ત્રી૦ કઈ) કોણ, શું (પ્રશ્નવાચક) [કયે મોઢે = શી આબરૂથી કે હકદાવાથી?]

કર પુ૦ [सं] હાથ (૨) વેરો, મહેસૂલ, જકાત (૩) લાગો (૪) કિરણ (૫) સૂંઢ (૬) બેની સંજ્ઞા [–ઘાલવો –નાખવો, –બેસાડવો, –ઠોકવો = વેરો લાગુ કરવો –ભરવો = વેરો આપવો] ૦કંકણન્યાય પુ૦ કેડમાં છોકરું ને ગામ ઢૂંઢે એવો ન્યાય ૦કોશ(–ષ)પુ૦ખોબો, અંજલિ. ૦ગ્રહ પુ૦ પાણિગ્રહણ, લગ્ન (૨) આશ્રય આપવો તે ૦ગ્રાહી વિ૦ આશ્રય આપનારું (૨) પુ૦ હાથ ઝાલનાર – પતિ (૩) વેરો ઉઘરાવનાર અમલદાર ૦તલ(–ળિયું) ન૦ હથેળી ૦તલગત વિ૦ હથેળીમાં હોય એવું ૦તલભિક્ષા સ્ત્રી૦હથેળીમાં માય તેટલી જ ભિક્ષા લેવાનું વ્રત ૦તલાસ્થિ ન૦હથેળીનું હાડકું ૦તલી સ્ત્રી૦ હથેળી, ૦તાલ(–ળ) સ્ત્રી૦ હાથ વડે તાળી આપવી તે (૨) કાંસીજોડા,ઝાંઝ ૦ન્યાસ પું૦મંત્ર ભણીને કર આદિ વિભાગો ઉપર જુદા જુદા દેવનું સ્થાપન કરવું તે ૦પલ્લવ પુ૦ પંજો,પહોંચો (૨) હાથરૂપી પલ્લવ (૩) કોમળ હાથ(૪)આંગળી ૦પલ્લવી સ્ત્રી૦ હાથના – આંગળીઓના ચાળાથી વિચાર જણાવવા – સમજાવવાની વિદ્યા (૨) હાથનો ઇશારો – સંકેત ૦પીડન ન૦ જુઓ કરગ્રહ ૦પુટ પુ૦ નમસ્કાર માટે હાથ જોડવા તે (૨)ખોબો ૦પૃષ્ઠ ન૦ હાથનો પાછલો – અવળો ભાગ ૦બદર ન૦ હાથમાં રહેલું બોર. ૦બદરવત્ અ૦ કરબદર પેઠે બરોબર તપાસી – જાણી શકાય તેવું ૦ભાગ પુ૦ કર રૂપે આપવાનો રાજ્યનો ભાગ ૦ભાર પુ૦ કરવેરાનો ભાર – બોજો. ૦ભૂષણ ન૦ હાથનું ઘરેણું (૨) પતિ (૩) દાન ૦માળા સ્ત્રી૦ જપમાળા બેરખો (૨) હાથની આંગળીઓ રૂપી જપમાળા ૦લજામણું વિ૦ હાથ લજાવે એવું ૦સંપાત પુ૦ હાથનો ધબ્બો, ધોલ ૦સંપુટ પુ૦, ન૦ જુઓ કરપુટ (૨) વચ્ચે પોલાણ રહે એમ હાથ ઉપર હાથ રાખવો તે ૦સ્રુવ(–વા) પુ૦ નાનો સ્રુવ – ચાટવો

કરકટિયો વિ૦ [सं कर्कट = કઠિન, પરથી?] બખ્તરધારી

કરકટી સ્ત્રી૦ [दे करकटी = વધ્ય પુરુષને પહેરાવવાનું વસ્ત્ર] કાંડી [કઠોળ

કરકઠોળ ન૦ [કર(કિ)+કઠોળ પરથી?] પરચૂરણ

કરકડી સ્ત્રી૦ + કકડી –ડો પુ૦ + કકડો

કરકર સ્ત્રી૦ [सं कर्कर] ઝીણી કાંકરી (૨) દ્વેષ, ખાર –રાવવું સ૦ક્રિ૦કકરાવવું,કાંકરા કઢાવવા. –રું વિ૦ ઝીણી કાંકરી જેવું લાગતું, કકરું

કરકરિયાવર પુ૦[કર+કરિયાવર]કન્યાના લગ્ન પ્રસંગે કરેલો આપલેનો ઠરાવ,પહેરામણી, રીત
કરકશા વિ૦ સ્ત્રી૦ જુઓ કર્કશા
કરકસર સ્ત્રી૦[કર+કસર] જરૂરી ખર્ચ જ કરવુ-થવા દેવુ તે, ત્રેવડ **-રિયું** વિ૦ કરકસર કરનારુ
કરકાટક ન૦ [म कर्काटक, सं कर्कट] વર્તુલ દોરવાનું જોશીઓનું ઓજાર
કરકાટિયુ વિ૦ હાડપિંજર જેવુ, સુકલકડી
કરકુ ન૦ [सं कर्कर? करक?] હાડકું (?)
કરકોચલી સ્ત્રી૦[म करकोची]કરચોલી,કરચલી
કરકોલવુ સ૦ક્રિ૦ ધીમે ધીમે કોતરી ખાવુ
કરકોસ(-સી)ર સ્ત્રી૦ [કર+કોસર] કરકસર, ત્રેવડ
કરખ પુ૦ દુખ, શોક (૨) તાણ, મુશ્કેલી
કરખી પુ૦ [सं कर्षिन्]+ ખેડૂત, કર્ષી
કરગરવુ અ૦ક્રિ૦ જુઓ કગરવુ
કરગરાટ પુ૦, સ્ત્રી૦ કરગરવુ તે [કરચ
કરગસ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કગરસ'] રજ, કરકર (૨)
કરચ સ્ત્રી૦[हिं किरच] છેક નાની પાતળી કકડી **-ચાવુ** અ૦ક્રિ૦ કરચો પડે એમ થવું-કપાવુ, કરચ કરચ થઈ જવુ
કરચલિયો પુ૦ [કરચલો' ઉપરથી] એક પક્ષી
કરચ(-ચો)લી(-ળી) સ્ત્રી૦[मं कूर्च ઉપરથી ?] કોઈ સુંવાળી સાફ વસ્તુ સંકોચાવાથી એમાં પડતી રેખા
કરચલી સ્ત્રી૦ કરચલાની માદા **-લુ** ન૦, **-લો** પુ૦ [दे कुरुचिल्ल] એક જળચર પ્રાણી
કરચળી સ્ત્રી૦ કરચલી, કરચોલી **-ળિયાળુ** વિ૦ કરચળીવાળુ ['કરચાવું'નુ પ્રેરક
કરચાવવુ સ૦ક્રિ૦ ચીડવવુ, ખીજવવુ (૨)
કરચાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ 'કરચ'માં
કરચો પુ૦ [જુઓ 'કરચ'] સારુ ન મૂડાયાથી આછા કેશ રહી જાય તે, ખૂપરો (૨) બેવકૂફ-અભણ ગામડિયો
કરચોલી(-ળી) સ્ત્રી૦ કરચલી
કરજ [अ कर्ज] દેવુ, ઋણ [**-કાઢવું**=કરજ કરવું, કરજે કાઢવું **-ચૂકવવુ**, **-પતવવું**= દેવુ ભરપાઈ કરવુ **કરજે આપવું, લેવું, કાઢવુ**=કરજ તરીકે આપવું, લેવુ કે કાઢવું] ૦દાર,**-જી** વિ૦ દેવાદાર ૦દારી સ્ત્રી૦ કરજદારપણુ **-જાઉ** વિ૦ કરજે લીધેલુ, વ્યાજુકુ
કરજળી સ્ત્રી૦ [मं कज्जल ઉપરથી] મેશ પાડવાનું કોડિયુ (૨) ધુમાડિયું
કરડ સ્ત્રી૦ [म , का , सं कड्=કોતરી કાઢવાં] ડાંગરનું એકવાડિયુ - ભરડીને કાઢેલો દાણો તે ૦**પાંચમ** સ્ત્રી૦શ્રાવણ સુદ પાંચમ (સ્ત્રીઓ કરડની ખીચડી તે દિવસે જમે છે)
કરડ સ્ત્રી૦ [જુઓ કરડવુ] ડંખ, કરડેલુ તે(૨) કરડવુ તે,ચૂંટ, ખૂજલી
કરડ સ્ત્રી૦ ચૂલામાં બળેલી માટી (૨) કેળા કેરી ઇ૦ની ખરીદી પર સેંકડે અપાતો છૂટનો વધારો
કરડ કરડ અ૦ (રવ૦) (કરડવાનો અવાજ) [**-ખાવું**=તેવો અવાજ કરતાં કરતાં ખાવુ]
કરડકણુ વિ૦ [કરડવુ] કરડવાની ટેવવાળુ. **-ણાપણુ** ન૦
કરડવુ સ૦ક્રિ૦ [सं कर्त्? कड्?] ડંખવુ,બચકુ ભરવું, દાંતથી કાપવું (૨) ખાવું (તુચ્છકારમાં) (૩) [લા.] તીવ્રપણે ખૂંચવુ [**કરડવા ધાવુ**= સામે તડવુ - છ છેડાવુ
કરડવો પુ૦+જુઓ કરવડો
કરડાકી(-ગી) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કરડુ'](વાણીની) વક્રતા,કટાક્ષ,માર્મિકતા(૨)છેલાઈ,અકડાઈ(૩) કડકાઈ, સખ્તાઈ ૦**ખોર** વિ૦ કરડાકીની આદત કે સ્વભાવવાળુ **-ટ** પુ૦, **-શ** સ્ત્રી૦ કરડાપણુ [સોનીનું એક ઓજાર
કરડાપાટી સ્ત્રી૦['કરડો'+પાટી म करडापट्टी]
કરડું વિ૦ [दे कुरुड, तै करडु, म करडा] આકરુ,સખત (૨)કઠોર, નિર્દય (૩) [सं कटु ઉપરથી] સહેજ કડવુ, બેસ્વાદ (૪) ન૦ [मं कटक? कुरंट?]સ્ત્રીઓના કાનનું એક ઘરેણુ
કરડૂઓ પુ૦+જુઓ કરવડો
કરડો પુ૦ [सं कटक] આગળીએ ઘાલવાનો સોનારૂપાનો આમળાવાળો વીંટલો (૨) [म करडा] સોનીનુ એક ઓજાર
કરણ ન૦+જુઓ કિરણ(૨)જુઓ કર્ણ,કાન(૫)
કરણ ન૦[सं] કારણ,હેતુ (૨) કોઈ પણ ક્રિયાનુ સાધન (૩)ઇંદ્રિય (૪)[વ્યા] ત્રીજી વિભક્તિથી સૂચવાતો અર્થ (૫)[જ્યો] ત્રીસ ઘડીનો કાળ

(૬) કરવું તે, કમ (૭) 'ઑપરેશન' (ગ). ૦હાર વિ૦ (પ.) કરનારુ -ણાર્થક વિ૦ [+ सं अर्थक] [વ્યા] કરણના અર્થવાળુ

કરણ પુ૦ (સ) ગુજરાતનો એક રજપૂત રાજા

કરણાટ ન૦ [सं कर्ण+वृत्ति ઉપરથી?] કાનના ઘાટનું એક વાજુ, મોટું તતૂડું

કરણી [सं करण] ક્રિયમાણ, કરતૂક (૨) આચરણ (૩) કડિયાનુ એક ઓજાર, થાપી (૪) [ન] ચમત્કાર, જાદુ -ણી (૦ગત) વિ૦ [सं] (ગ) બરાબર મૂળ ન નીકળી શકે એવી, 'સર્ડ' (રકમ) -ણ્યાત્મક વિ૦ મૂલભૂત, 'રેડિકલ' (ગ)

કરણીય વિ૦ [सं] કરવા જેવું

કરત સ્ત્રી૦ [ક+રત] કઋતુ [કર્તવ્ય(૨)જાદુ

કરતવ ન૦ [हिं करतव, स कर्तव्य] કાર્ય,

કરતાર પું૦ જુઓ કિરતાર; કર્તા

કરતાં અ૦ થી, થકી (તુલના સૂચવવાના અર્થમા)

કરતું ન૦ + કૃત્ય, કમ

કરતુંકારવતું વિ૦ [કરવુ-કારવવુ] કર્તાહર્તા, મુખ્ય આગેવાન; ચલણવાળુ, કારભારી

કરતૂક(-ત) ન૦ [सं कर्तृत्व] કૃત્ય કરણી (૨) વર્તણૂક, આચરણ (ખરાબ)

કરપ(-બ) પુ૦ કડપ, દાબ, ધાક, અંકુશ,વજન [-બેસાડવો=ધાક વર્તે એમ કરવુ -રાખવો = અંકુશમા કે કાબૂમા રાખવુ.વશ રહે એવી ધાક બેસાડવી [એનું ફળ

કરપટી સ્ત્રી૦ [सं कर्पटक] એક ઝાડ -ટું ન૦

કરપત્ર ન૦ [सं] કરવત (૨) જળક્રીડા

કરપલું ન૦ ઊંડળ (ભાલમાં)

કરપવું સ૦ક્રિ૦ [सं कृप्, प्रा कप्प] થોડુ થોડું કરડવું, કાપવું કે કોરવુ (૨) [જુઓ 'કલપવુ' સ૦ક્રિ૦]'મરનારના પુણ્યાર્થે પહેલી ઉતરાણ ને દરોઆઠમે દાન આપવુ

કરપી સ્ત્રી૦ [કરપવું] રાપડી

કરપી વિ૦ [सं. कृपण] કૃપણ, કંજૂસ

કરપીણ વિ૦ કમકમાટીભર્યું, નિર્દય

કરપીડન ન૦[सं]જુઓ 'કર'માં [કરેલે.માળો

કરપો પું૦ (કા) ખેતરમાં પખી ઉડાડવા માટે

કરબ પુ૦ [अ कर्ब] જુઓ કરપ

કરબડી સ્ત્રી૦ [જુઓ કરપી] રાપડી (૨) [सं करपत्रिन्?] પખીઓને ચણ નાખવા ટીગાવેલુ શીકુ

કરબદર,૦વત્ [सं] જુઓ 'કર'મા

કરબવું સ૦ક્રિ૦ કરબડી-રાપડી દેવી,કળબવુ(?)

કરબોરું ન૦ [કર+બરુ] એક જાતનુ બરુ

કરભ પુ૦ [सं] હાથીનુ બચ્ચુ; નાનો-જુવાન હાથી (૨) કોણીથી કાંડા સુધીનો હાથનો ભાગ (૩) હથેળીનો પાછલો ભાગ (૪) ઊંટ, ઊંટનુ બચ્ચુ (૫) હાથીની સૂંઢ (૬) [લા] ઊંટની જેમ ઊંચે ડોકે ગાનાર -ભોરુ(-રૂ) સ્ત્રી૦ [+सं. ऊरु(-रू)] સૂંઢના જેવી જ ઘાવાળી સ્ત્રી. -ભી સ્ત્રી૦ ઊંટડી (૨) નાની-જુવાન હાથણ

કરભીર પું૦ [सं.] સિંહ

કરમ ન૦ [सं कर्म] કર્મ; કૃત્ય (૨) કુકર્મ; ક્રૂર કર્મ (૩) નસીબ, વિધાતા [-ઊઘડવું= નસીબ ખૂલવું, સારા સંજોગો મળવા, -ફૂટવું કમનસીબી આવવી. કરમના કાળા હાથ= ભૂંડું નસીબ ૦ના ભોગ (પુ૦ બ૦ વ૦) પાછલા કર્મના ફળ, સર્જિત. ૦નું આગળ વિ૦ ભાગ્યશાળી (૨) [લા] કમનસીબ ૦નું બળિયું વિ૦ નસીબદાર ૦નું ફૂટલું વિ૦ અભાગિયુ -બાંધવાં=આગલા જન્મમા (માઠા) ફળ ભોગવવા પડે તેવા કામ કરવા. કરમ કઠણ ને કાયા સુંવાળી=પાછલા કર્મ (નસીબ) આરામ-સુખ આપે તેવા ન હોય, ને શરીર સુકુમાર હોય તેવી સ્થિતિ ('કરમ કહે કોઠીમા પેસુ, ને મન કહે માળવે જાઉં')] ૦કથા, ૦કહાણી સ્ત્રી૦ વીતક કથા ૦કૂટ સ્ત્રી૦ નકામી મહેનત,માથાફોડ(૨)એકની એક વાતનું પીંજણ. ૦વેરો પુ૦ માથાવેરો, જજિયાવેરો (૨) નસીબમા લખાયેલી વેઠ. -માધર્મી (-રમી) વિ૦ કર્મધર્મ અનુસારનુ; ભાગ્યને આધીન -માળું વિ૦ કર્મવાળુ -મી વિ૦ નસીબદાર (૨) ધનાઢ્ય

કરમ સ્ત્રી૦ [अ.] ઉદારતા (૨) કૃપા, મહેરબાની ૦બક્ષિસ સ્ત્રી૦ ભાગ્યશાળીપણું (૨) ક્ષમાશીલતા, રહેમિયત (૩) સખાવત, ઉદારતા. ૦બખ્શી સ્ત્રી૦ મહેરબાની કરવી તે

કરમ(-મિયો) પુ૦ [જુઓ કિરમ] કૃમિ, પેટમા થતો એક જીવ
કરમકલ્લો પુ૦ [फा] એક શાક, કોબી
કરમજ, -જી જુઓ 'કિરમજ'માં
કરમણવુ અ૦ક્રિ૦ જુઓ કણમણવુ, કચવાવુ
કરમદી સ્ત્રી૦, **-દો** પુ૦ [सं करमर्द, प्रा करमद्द] એક ફળઝાડ **-દુ** ન૦ એનુ ફળ
કરમલડો, કરમલો(-ળો) પુ૦ [सं कर+मिल्?] સાથવો, કુલેર (૨) જુઓ કરમો
કરમવેરો પુ૦ જુઓ 'કરમ'મા
કરમાણી અજમો પુ૦ [फा कर्मान, किर्मान् ઉપરથી] કિરમાણી અજમો, એક વસાણુ
કરમાવુ અ૦ ક્રિ૦ [सं कु+म्लान? हिं कुम्हलाना, म करमणें] ચીમળાવુ, વિલાવુ
કરમાળુ, કરમી જુઓ 'કરમ'મા
કરમો પુ૦ [सं करम्भ] દહી તથા જીરુ મીઠુ નાખેલા ભાતનુ માતાનુ નૈવેદ્ય [કરમોડાવુ]
કરમોડ સ્ત્રી૦ કરમોડાવુ તે, લચક [-ખાવી=
કરમોડ(-ડિયો) પુ૦ ઢોરનો એક રોગ
કરમોડવું સ૦ ક્રિ૦ [કર+મોડવુ] મરડવુ, લચકાવવુ (૨) કરમોવવુ, સહેજ પલાળવુ
કરમોડાવુ અ૦ક્રિ૦ લચકાવુ, મરડાવુ
કરમોડિયો પુ૦ જુઓ કરમોડ (રોગ)
કરમોડી સ્ત્રી૦ (ચ) ઢોરના શીગડાનો રોગ
કરમો(૦વ)વુ સ૦ક્રિ૦ [કર+મોવુ] સહેજ પ્રવાહી સાથે ભેળવવુ – મસળવુ, કરમોડવુ
કરલ ન૦ કોઠીનુ ઝાડ(૨)ચીકણી અને કઠણ માટી
કરલજામણુ વિ૦ જુઓ 'કર'મા
કરલી સ્ત્રી૦ [सं कुलिका] એક વનસ્પતિ
કરવડુ ન૦[सं करक, प्रा करव]નાળચુ **-ડી** સ્ત્રી૦ નાળચાવાળી લોટી, ઝારી **-ડો** પુ૦ એવો લોટો
કરવત સ્ત્રી૦, ન૦ [सं करपत्र, प्रा करपत्त] લાકડા વહેરવાનુ એક ઓજાર [**-મેલાવવુ, મુકાવવું** (કાશીમાં) = બીજા જન્મમાં ઇચ્છેલુ પ્રાપ્ત કરવા, કરવત વડે શરીર વહેરાવીને પ્રાણત્યાગ કરવો] **-તિયો** પુ૦ કરવતથી કામ કરનારો, વહેરણિયો **-તી** સ્ત્રી૦ નાનું કરવત (૨) સોનીનુ એક ઓજાર (૩) એક જાતની ઘોડાગાડી **-તી દાવ** પુ૦ કુસ્તીનો એક દાવ
કરવરુ વિ૦ ઓછા પાકવાળુ (વ૫) (૨) ન૦ ખરડિયુ, નાનો દુકાળ
કરવાલ સ્ત્રી૦ [हिं, म तरवाल], **-લુ** ન૦ તલવાર, ખડ્ગ [(૨) તેનુ ફૂલ
કરવીર ન૦ [सं] એક ફૂલઝાડ, ધોળી કરેણ
કરવુ સ૦ક્રિ૦ [सं कृ, प्रा कर] આચરવુ, બનાવવુ, યોજવુ, ઘડવુ ઉપજાવવુ વગેરે (૨) અન્ય ક્રિ૦ સાથે આવતા ને ક્રિયામા બીજી આનુષંગિક ક્રિયાઓનો ભાવ ઉમેરે ઉદા૦ 'જોવુ કરવુ', 'પૂછવુ કરવુ'. (૩) ક્રિ૦ના ભૂતકાળના રૂપની સાથે વપરાતા સાતત્યનો ભાવ બતાવે ઉદા૦ 'જોયા કરવુ', 'બોલ્યા કરવુ' **કરવુ કારવવુ** અ૦ક્રિ૦ સાગોપાગ કરવું (૨) ક્રિયાથી બધી રીતે પરવારવુ [**કરી જોવુ** = અજમાવવુ પ્રયોગ કરવો **કરી લાવવુ** = તૈયાર કે પૂરુ કરીને લાવવુ]
કરવો પુ૦ જુઓ કરવડો
કરવૈયો પુ૦ [કરવુ] કરી જાણનારો, કરનારો
કરશણ ન૦ [જુઓ કણસલુ] ડૂડુ (૨) વાવેતર, મોલ (૩) [सं कर्षण] ખેતી **-ણી** પુ૦ ખેડૂત [ડૂચો–ડાટો (૨) ચીથરુ
કરસફ સ્ત્રી૦ [अ कुर्सफ] શાહીના ખડિયાનો
કરસપાત, કરસંપુટ, કરસ્રુવ(-વા) [सं] જુઓ 'કર'મા
કરસાઠી સ્ત્રી૦ કરાઠી (સુ)
કરસાઠો પુ૦ (સાવરણાના કામનો) કરાઠીનો ઝૂડો [મડદુ, શબ
કરંક પુ૦, ન૦ [सं] હાડપિંજર (૨) [લા]
કરંજ ન૦ [सं] એક ઝાડ, કણજી
કરંજો પુ૦ [फा कारेज] ફુવારો
કરંડ,૦ક સ્ત્રી૦ [सं] કરંડિયો **-ડિકા** સ્ત્રી૦ નાનો કરંડિયો **-ડિયો** પુ૦ કંડિયો
કરંતુ વિ૦ [प्रा करन्त ?] કરે એવુ, ઉદ્યોગી
કરા પુ૦બ૦વ૦ [सं कर ०क, प्रा करआ] આકાશમાથી પડતા કુદરતી બરફના કકડા [**-પડવા** = કરાનો વરસાદ થવો]
કરાઇયત સ્ત્રી૦ [अ कराहियत] સૂગ, અણગમો
કરાઈ પુ૦['કરવત'ઉપરથી, हिं वराती] કરવતિયો (૨) સ્ત્રી૦ [ફા] ખોદવાની કોશ (૩) પરાઈ

કરાખી સ્ત્રી૰ સીવણમા વળણના ભાગે (જેમકે બગલ)આગળ મુકાતી ત્રિકોણાકાર કાપલી,કાખી

કરાડ સ્ત્રી૰ [हिं. करार] ખડક(૨)ઊંડા ખાડાની ઊભી કોર,ભેખડ(૩)પર્વતની ખો(૪)પુ૰ઊંચો ઢોળ(ઢા) –ડી સ્ત્રી૰ પર્વતની સાંકડી ને ઊંચી ફાટ, ખો (૨) ખગો(૩)નદીનો ભેખડવાળો કાંઠો (૪) સોનીનું એક ઓજાર –ડો પુ૰ જુઓ કરાડ ૧,૨ (૨) જે આડા લાકડા ઉપર વહેરવાનું લાકડું મુકાય છે તે

કરાડા (રાં')પું૰[म]એક મહારાષ્ટ્રી બ્રાહ્મણ જાતિ

કરાડો (રાં') પુ૰ (સુ) [म कुह्राड] કુહાડી

કરાણી પુ૰ [સરખાવો म करानी] વહાણનો નિરીક્ષક વહાણનો કારકુન કે ભંડારી (૨) વિ૰ કશું કારવતું કરી જાણે એવું

કરાજી સ્ત્રી૰ [ક+રાજી] નાખુશી

કરાબીન સ્ત્રી૰ [તુ] જુઓ કડાબીન, બંદૂક

કરામણ નં૰,–ણી સ્ત્રી૰ ['કરવું'] કરવાની મજૂરી (૨) કરવાની આવડત–ખૂબી (૩) ['કામણ' કે 'કરામત' ઉપરથી ?] જાદુ

કરામત સ્ત્રી૰[अ]કારીગરી (૨) કળા કસબ (૩) હિકમત, યુક્તિ (૪) ચાતુરી, ખૂબી (૫) બનાવટ (૬) ચમત્કાર, જાદુ –તી વિ૰ [+ઈ] કરામતવાળું

કરાયું નં૰ જુઓ કરૈયું–સોનીનું એક ઓજાર

કરાયું (રાં') નં૰ જુઓ કરૈયું–ચણતર

કરાર પુ૰ [अ] કબૂલાત, ઠરાવ (૨) દુઃખની શાંતિ નિરાંત, આરામ ૰દાદ પુ૰ [+फा दाद] કબૂલાતનો કાગળ (૨) સુલેહશાંતિની અરજ ૰નામું, ૰પત્ર નં૰ ઠરાવપત્ર, લખત, દસ્તાવેજ (૨) સંધિપત્ર

કરાલ(–ળ) વિ૰ [સં] ભયંકર, બિહામણું (૨) ઉગ્ર તીવ્ર (૩) ઊંચું (૪) સ્ત્રી૰ કાળી તુળસી (૫) પુ૰ કસ્તૂરીમૃગ –લિની સ્ત્રી૰ દુર્ગાનું એક ભયંકર સ્વરૂપ (૨) ભયંકર સ્ત્રી –લી વિ૰ ભયંકર મો ફાડીને ગાનાર (સંગીત)

કરાળિયો પુ૰ [फा सं कुलाल] માટીના વાસણ વેચનારો, કરોળિયો

કરાંજ સ્ત્રી૰ કરાંજવું તે ૰વું અ૰ક્રિ૰ ઝાડે ફરતા ગુદાને જોર આપવું (૨) ઘણા જોરથી બોલવું

કરાંઠું (રાં') નં૰ (ચ) જુઓ કરેઠું, ખરેઠું

કરાંઠી સ્ત્રી૰ સાંઠી, કપાસ વગેરેની સૂકી સોટી –ઠું નં૰ સાંઠી–કરાંઠીનો ભાગ, સાંઠી

કરાંશી સ્ત્રી૰ સુતારનું એક ઓજાર

કરિણી સ્ત્રી૰ [સં] હાથણી

કરિયાણું નં૰ [म किराणा, हिं केराना, सं क्रयाण, प्रा किरिआण] ગાંધીને ઘેર મળતું ઓસડ, મસાલો વગેરે (૨) ગાંધિયાટું

કરિયાતું નં૰ [सं किरात, हिं किरयात, म किराईत] એક ઔષધિ

કરિયાવર પુ૰ [सं वर + क्रिया ?] કરકરિયાવર પહેરામણી, રીત

કરી પુ૰ [સં] હાથી

કરી સ્ત્રી૰ [જુઓ 'ચરી'] પથ્ય, પરહેજી (૨) અણૂજે (૩) એક વનસ્પતિ [–પાળવી =પરેજ રાખવી] [–કાગળે

કરી,૰ને અ૰ ['કરવું'પરથી અ૰કૃ૰]–ને લીધે,

કરીને અ૰ જુઓ કરી (૨) નામે (જેમ કે દશરથ કરીને એક રાજા હતો)

કરીમ વિ૰ [अ] દયાળુ, ઉદાર

કરીર પુ૰ [સં] એક વનસ્પતિ કેરડો

કરુણ વિ૰ [સં] દયાજનક શોકકારક (૨) પુ૰ [કા શા] અષ્ટરસમાનો એક ૰તા સ્ત્રી૰ ૰પરિણામક વિ૰ 'ટ્રૅજિક', કરુણ પરિણામવાળું ૰પ્રશસ્તિ સ્ત્રી૰ કરુણરસથી ભરેલી પ્રશસ્તિ કાવ્યનો એક પ્રકાર 'એલીજી' ૰રસિક વિ૰ કરુણરસનું, –વાળું

કરુણા સ્ત્રી૰[સં] દયા, અનુકંપા [–આણવી, –આવવી, –કરવી, –લાવવી] (૨) વિ૰ સ્ત્રી૰ શ્રુતિના પાંચ પ્રકારોમાંનો એક (દીપ્તા, આયતા, મૃદુ, કરુણા, મધ્યા) ૰કર વિ૰ [+आकर] દયાનિધિ, દયાળુ ૰નિધિ પુ૰ દયાનો ભંડાર ૰પાત્ર વિ૰ [+पात्र] દયાયોગ્ય (૨) નં૰ દયાયોગ્ય મનુષ્ય ૰ર્દ્ર વિ૰ [+आर्द्र] કરુણાથી આર્દ્ર, દયાથી ગદ્ગદ્ ૰લુ, ૰વંત, ૰ળ(–ળુ) વિ૰ દયાળુ

કરુણાશ સ્ત્રી૰ કરુણતા

કરુણાંત વિ૰[म करुण+अंत] કરુણ અંતવાળું (૨) નં૰ 'ટ્રૅજેડી' ૰ક નં૰ 'ટ્રૅજેડી'

કરુવરુ અ૦ ફટફટ કરવું તે
કરૂપ(-પુ) વિ૦ [ક+રૂપ] કદરૂપું
કરેડુ (-ઠું) (રે'?) ન૦ જુઓ ખરેડું (૨) ઘીમાંની છાશ (૩) [સં कर ઉપરથી] દેવીને અપાતી વાર્ષિક ભેટ
કરેઠી સ્ત્રી૦ જુઓ કળોઠી
કરેડું વિ૦[જુઓ 'કરડું']બેસ્વાદ [થાળલી
કરેડો પુ૦ [જુઓ 'કરાડો'] રેંટિયાની ઊભી
કરેણ સ્ત્રી૦, -ણો પુ૦ [સં करेणु] એક ફૂલ ઝાડ -ણું ન૦બ૦વ૦ કરેણનાં ફૂલ
કરેણુ(-ણૂ) પુ૦[સં]હાથી (૨) સ્ત્રી૦ હાથણી
કરેપ પુ૦ [હિં करेब, इ क्रेप] એક જાતનું રેશમી કાપડ – સાડી
કરેળી સ્ત્રી૦ [સં कराल ઉપરથી?] મોટી બૂમ, ચીસ (૨) ક્રોધ, ક્રોધની ઝાળ
કરૈયુ (રૈ') ન૦ ['કરો' ઉપરથી] ભોભારાની બંનેમાની કોઈ પણ એક બાજુના કરાનું ઢાળપડતું ચણતર
કરૈયુ ન૦ સોનીનું એક હથિયાર
કરો (રા') પુ૦ [સં कट] ઘરની બાજુની દીવાલ
કરોચ પુ૦ + ક્રૌંચ (૨) તેતર
કરોચળી સ્ત્રી૦ જુઓ કરચલી
કરોટ(-ટિ) [સં], -ટી સ્ત્રી૦ ખોપરી
કરોઠ સ્ત્રી૦ [હિં करौंट, करवट] શરીરનું પાસું (૨) [જુઓ 'કરોઠી'] બાધા, વ્રત
કરોઠી સ્ત્રી૦ બાધા, વ્રત [આડું
કરોડુ ન૦ પરંપરા, ચાલ, રિવાજ (૨) રાંડું,
કરોડ પુ૦ [હિં, મ] કોટિ, સો લાખ ૦(-ડાધિ)પતિ પુ૦ કરોડ રૂપિયાનો આસામી – ધણી
કરોડ સ્ત્રી૦ [સં क्रोड] બરડાની ઊભી હાડમાળા, પૃષ્ઠવંશ (૨) બરડો ૦રજ્જુ સ્ત્રી૦ કરોડમાથી પસાર થતું જ્ઞાનતંતુનું દોરડું
કરોયલ પુ૦ [જુઓ 'કળાયલ'] મોર [ભાલ] (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ કોયલ
કરોળિયો પુ૦ [સં कौलिक, દે कोलिअ] એક જીવડું (૨) ચામડીનો એક રોગ (૩) એક વનસ્પતિ, કાગડોળિયો (૪) [જુઓ કરાળિયો] માટીના વાસણ વેચનારો

કર્ક પુ૦ [સં] કરચલો (૨) એક રાશિ (૩) ધોળો ઘોડો ૦રેખા સ્ત્રી૦ વિષુવવૃત્તની ઉત્તરે ૩૩° ૨૭' અક્ષાંશની ગોળ રેખા ૦વર્તુલ (-ળ), ૦વૃત્ત ન૦ કર્કરેખાનું વર્તુલ -ર્કાર્ક પુ૦ [+अर्क] કર્કરાશિનો સૂર્ય
કર્કટ,૦ક પુ૦ [સં] જુઓ કર્ક ૧, ૨ -ટી (-ટકી) સ્ત્રી૦ કરચલી
કર્કટિ(-ટી) [સં] કાકડી
કર્કટી સ્ત્રી૦ [જુઓ કરકટી] ઠાઠડી
કર્કર વિ૦ [સં] કઠણ (૨) પુ૦ હાડકું, (ખોપરીનો) હાડકાનો ટુકડો
કર્કશ વિ૦[સં]કઠોર, આકરું (૨) કડવાબોલું (૩) ઘાતકી, નિર્દય -શા વિ૦સ્ત્રી૦ કંકાસિયણ, વઢકારી
કર્કંધુ(-ધૂ) સ્ત્રી૦ [સં] બોરડી ['કર્ક'માં
કર્કાર્ક પુ૦ [સં] કર્કરાશિનો સૂર્ય, જુઓ
કર્કોટ,૦ક પુ૦ [સં] (સ) નાગોનો એક નાયક
કર્ણ પુ૦ [સં] કાન (૨) [ગ] કાટખૂણત્રિકોણમાં કાટખૂણાની સામેની બાજુ (૩) સુકાન (૪) [સ] કુંતીનો સૂર્યથી થયેલો પુત્ર ૦કટુ(-ઠોર) વિ૦ કાનને કટુ – કઠોર લાગે એવું ૦કંડુ(-ડૂ) પુ૦ કાનનો એક રોગ, ૦ગોચર વિ૦ સંભળાય એવું ૦છેદ પુ૦ કાન વીંધવા કે કાપવા તે ૦ધાર પુ૦ સુકાની, નેતા ૦પટલ ન૦ કાનનો પડદો, 'ડ્રમ' ૦પાક પુ૦ કાન પાકવો તે, એક રોગ ૦પાલી સ્ત્રી૦ કાનની બૂટ ૦પ્રદેશ પુ૦ કાનની આજુબાજુનો શરીરનો ભાગ ૦ફૂલ ન૦ કાનમા પહેરવાનું ફૂલ, સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું ૦મૂલ(-ળ) ન૦ કાનના મૂળ આગળનો શરીરનો ભાગ ૦રેખા,૦સીટી સ્ત્રી૦ જુઓ કર્ણ [ગ] ૦વેધ પુ૦ કાન વીંધવો તે ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ સાંભળવાની શક્તિ ૦શૂલ (-ળ) ન૦ કાનમાં થતું શૂળ – સણકો ૦સ્રાવ પુ૦ કાનમાથી પરુ ઝરવું તે -ર્ણાકર્ણિ અ૦ [સં] એક કાનેથી બીજા કાને એમ ફરતું -ર્ણાટ ન૦ કાનના આકારનું એક વાજિંત્ર
કર્ણાટ ન૦ [સં] (સ) કર્ણાટક પ્રાંત (૨) એક વનસ્પતિ (૩) જુઓ 'કર્ણ'માં

કર્ણાટક પું૦, ન૦ (સં) દક્ષિણ હિંદુસ્તાનનો એક પ્રાંત –કી વિ૦ કર્ણાટકનું, તે સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ કર્ણાટકની સ્ત્રી

કર્ણાશ્મ પું૦ [સં.] માછલાં તથા તેવાં પ્રાણીઓના કાનમાંનો એક પથ્થર જેવો અવયવ

કર્ણાસ્થિ ન૦[સં]કાનનું અને કર્ણપ્રદેશનું હાડકું

કર્ણિકા સ્ત્રી૦ [સં] કળી, બીજકોશ (૨) હાથીની સૂંઢની અણી (૩) વચલી આગળી (૪) લેખણ

કર્ણિકાર પું૦ [સં.] એક ફૂલઝાડ; કરેણ

કર્ણિની સ્ત્રી૦ [સં] ગર્ભાશયનો એક રોગ

કર્ણેન્દ્રિય સ્ત્રી૦ [સં.] સાંભળવાની ઇંદ્રિય, કાન

કર્ણોપકર્ણ(-ર્ણિ) અ૦ [સં] જુઓ કર્ણાકર્ણિ

કર્તદંતી વિ૦ [સં] કાપવા માટે જોઈતા તીક્ષ્ણ દાંત કે દાંતાવાળું (૨) ન૦ એક પ્રકારનું પ્રાણી

કર્તન ન૦[સં] કાપવું કે કાતરવું તે (૨) કાંતવું તે

કર્તરિપ્રયોગ પું૦ [સં] જેમાં ક્રિયાપદ કર્તા પ્રમાણે જાતિ અને વચન લેતું હોય તેવો પ્રયોગ [વ્યા]

કર્તરી સ્ત્રી૦ [સં] કાતર

કર્ત(-ર્ત્ત)વ્ય વિ૦ [સં] કરવા યોગ્ય, કરવાનું (૨) ન૦ કામ; કર્મ (૩) ફરજ (૪) વર્તન. ૦તા સ્ત્રી૦ કર્તવ્યબુદ્ધિ ૦ધુરા સ્ત્રી૦ કર્તવ્યની ઝૂંસરી ૦નિષ્ઠ વિ૦ કર્તવ્યપરાયણ ૦નિષ્ઠતા, ૦નિષ્ઠા સ્ત્રી૦ કર્તવ્યમાં નિષ્ઠા, કર્તવ્યપરાયણતા ૦પરાયણ વિ૦ પોતાના કર્તવ્યોમાં પરાયણ – મચ્યું રહેનાર ૦પરાયણતા સ્ત્રી૦ ૦પાલન ન૦ કર્તવ્યનું પાલન. ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ કર્તવ્યની ભાવના કે સમજ ૦ભાન ન૦ કર્તવ્યનું ભાન ભૂમિતિ સ્ત્રી૦ (ગ) 'પ્રૅક્ટિકલ જ્યોમેટ્રી'

કર્તા(-ર્ત્તા) વિ૦ [સં] કરનારું, બનાવનારું (૨) પું૦ કરનાર–બનાવનાર માણસ, રચયિતા ૦હર્તા(-ર્ત્તા) પું૦ સરજનાર અને નાશ કરનાર (ઈશ્વર) (૨) સર્વોપરી સત્તા ધરાવનાર પુરુષ, મુખ્ય ધણી –ર્તાર પું૦ કિરતાર, સ્રષ્ટા

કર્તૃ વિ૦ (૨) પું૦ [સં] જુઓ કર્તા ૦ત્વ ન૦ કરવાની–રચવાની શક્તિ (૨) કર્તાપણું ૦ત્વશક્તિ સ્ત્રી૦ ૦વાચ્ય વિ૦ [વ્યા] જેમાં કર્તાનું પ્રાધાન્ય હોય એવું (વાક્ય)

કર્ત્તવ્ય, ૦તા, ૦ધુરા, ૦નિષ્ઠ, ૦નિષ્ઠતા, ૦નિષ્ઠા, ૦પરાયણ, ૦પરાયણતા, ૦બુદ્ધિ, ૦પાલન, ૦ભાન ન૦ જુઓ 'કર્તવ્ય'માં

કર્ત્તા વિ૦ (૨) પું૦, ૦હર્ત્તા પું૦ [સં] જુઓ 'કર્તા'માં –ર્ત્રી સ્ત્રી૦ કર્તાનું સ્ત્રીલિંગ

કર્દમ પું૦ [સં.] કાદવ, કીચડ ૦ભૂમિ સ્ત્રી૦ કાદવવાળી જમીન

કર્પટ ન૦ [સં] કાપડ, કપડું (૨) ચીથરું, [જૂનો ગાભો

કર્પર ન૦ [સં] ખોપરી (૨) કલેડું, ઠીબ; ઠીકરું [(૨) ઠીકરી

કર્પરી સ્ત્રી૦ [સં] એક ઔષધિ; ખાપરિયું

કર્પાસ પું૦ [સં] કપાસનું ઝાડ (૨) કપાસ

કર્પૂર ન૦ [સં.] કપૂર

કર્બુર વિ૦ [સં] કાબરું, કાબરચીતરું

કર્મ ન૦ [સં] ક્રિયા, કાર્ય, કામ (૨) પ્રવૃત્તિ, ધંધો ઉદા૦ વૈશ્યકર્મ (૩) આચરણ, ધર્મકર્મ (નિત્યાદિ) (૪) [લા] કરમ, નસીબ, પૂર્વજન્મનાં કર્મ (૫) કર્તવ્ય (૬) કુકર્મ, પાપ (૭) જેની ઉપર ક્રિયા થતી હોય તે (વ્યા) [–બાંધવાં,–બંધાવાં = જેમનું સારું માઠું ફળ ભોગવવું પડે તેવાં કર્મ કરવાં કર્મના ભોગ પું૦ બ૦વ૦ દૈવયોગ, પ્રારબ્ધ કર્મનાં કાળાં, –નાં કુહાળાં ન૦ બ૦વ૦ નસીબના ભૂંડા લેખ] ૦કથા સ્ત્રી૦ જુઓ કરમકથા ૦કપાટ ન૦ નસીબનું બારણું ૦કર વિ૦ કર્મ કરનારું (૨) પું૦ કામ કરનાર મજૂર ૦કર્તા પું૦ કર્મરૂપ કર્તા (વ્યા) ૦કઢા(-ઢો) વિ૦ + મરણમાં આવે ત્યાં પગલું ભરીને ખોદાવતાં જેનાથી સોનામહોરોની કઢા નીકળે તેવું (માણસ) ૦કાર(-રી) પું૦ કામ કરનાર; કાર્યકર્તા (૨) મજૂર (૩) કારીગર (૪) લુહાર (૫) બળદ ૦કાંડ ન૦ ધર્મક્રિયાઓ અને ધર્મકર્મોને લગતો વેદનો ભાગ (૨) એમાં બતાવેલી ધાર્મિક ક્રિયાઓ અને કર્મો. ૦કાંડી વિ૦ કર્મકાંડને અનુસરનારું ૦કૂટ સ્ત્રી૦ કર્મકાંડી કડાકૂટ ૦કૌશલ ન૦ કામ કરવામાં કુશળતા ૦ક્ષેત્ર ન૦ કર્મભૂમિ (ભારતવર્ષ) ૦ગતિ સ્ત્રી૦ કર્મની ગતિ, નસીબ ૦ચંડાળ પું૦ કર્મનો ચંડાળ,

અધર્મી, દુરાચારી ૦ચોર વિ૦ (૨) પુ૦ કામમા ચોરદાનતનુ ૦જ વિ૦ કર્મમાંથી નીપજેલુ (૨) પુ૦ કળિયુગ (૩) વડ ૦ઠ આહ્નિકકર્મમા ચુસ્ત, કર્મનિષ્ઠ (૨) કર્મ-કુશળ (૩) બાહ્ય આચારમા આગ્રહી ૦ઠતા સ્રી૦ ૦તત્ર ન૦ કર્મનું તત્ર ૦દંડ પુ૦ કર્મની સજા ૦દોષ પુ૦ કર્મનો દોષ–ભૂલ (૨) કર્મનુ માઠુ પરિણામ (૩) પાપ, દુર્ગુણ ૦ધારય પુ૦ [વ્યા] જે તત્પુરુષ સમાસમાં બન્ને પદો સમાનાધિકરણ હોય તે સમાસ. ઉદા મહારાજા ૦નિષ્ઠ વિ૦ કર્મકાડમા આસ્થાવાળુ–ચુસ્ત(૨)કર્તવ્યપરાયણ ૦નિષ્ઠા સ્રી૦ પોતાના કર્મોમા અથવા શાસ્ત્રવિહિત કર્મોમા નિષ્ઠા ૦ન્યાસ પુ૦ કર્મ ઈશ્વરને અર્પણ કરી દેવાં તે ૦પાક પુ૦ કર્મનુ પાકવુ તે, કર્મફળ ૦પાશ પુ૦ કર્મબધન. ૦ફલ(–ળ) ન૦ કર્મનુ ફળ–પરિણામ ૦બાધ પુ૦ કર્મનો બાધ–દોષ ૦બધ પુ૦ કર્મનુ બધન ૦ભૂમિ સ્રી૦ કર્મ કરવાનુ ક્ષેત્ર (૨) ધર્મકર્મ કરવાનો દેશ (ભારતવર્ષનુ એક વિશેષણ) ૦ભ્રષ્ટ વિ૦ કર્તવ્યકર્મથી ભ્રષ્ટ–વિમુખ થયેલું ૦માર્ગ પુ૦ કર્તવ્યકર્મથી અથવા કર્મકાડને અનુસરવાથી મોક્ષ મેળવવાનો માર્ગ ૦મીમાસા સ્રી૦કર્મની ફિલસૂફી, કર્મ સબધી વિચારણા (૨) પૂર્વમીમાંસા ૦યોગ પુ૦કર્મ-માર્ગની સાધના (૨) નસીબનો જોગ ૦યોગી પુ૦કર્મયોગનો સાધક ૦રેખા સ્રી૦ભાવિસૂચક રેખા – આંકો (૨) નસીબ ૦વત્તા સ્રી૦ [સં વત્+તા] કર્મ કરનાર હોવુ તે ૦વશ વિ૦ નસીબને આધીન એવુ ૦વાદ પુ૦ કર્મને નગતો વાદ (૨) પ્રારબ્ધવાદ, દૈવવાદ ૦વાદી વિ૦ (૨) પુ૦ કર્મવાદમા માનનાર ૦વિપાક પુ૦ કર્મપાક ૦વીર વિ૦ કર્તવ્ય કર્મ કરવાના વીર — બહાદુર(૨)પુ૦એવો માણસ ૦વ્યતિહાર પુ૦ ક્રિયાનુ સામસામે થવુ તે (૨) [વ્યા] સમાસની એક જાત ઉદા૦ મુક્કા મુક્કી ૦વ્યતિહારવાચક વિ૦કર્મવ્યતિહાર બતાવનારુ ૦શીલ વિ૦ પ્રવૃત્તિશીલ, ઉદ્યમી ૦સગ પુ૦ સાંસારિક કર્મો અને તેનાં ફળો પ્રત્યેની આસક્તિ ૦સજોગ પુ૦ ભાવિનો યોગ, નસીબનો તાકડો ૦સન્યાસ પુ૦કર્મનો ત્યાગ (૨) કર્મફળનો ત્યાગ ૦સન્યાસી પુ૦ કર્મસન્યાસ કરનાર ૦સાક્ષી પુ૦ કર્મને જોનાર પુરુષ (૨) કર્મના પરિપાકનો અનુભવ લેનાર પુરુષ ૦સાધન ન૦ કર્મ સિદ્ધ કરવા જરૂરી સાધન ૦સિદ્ધિ સ્રી૦ કર્મફળની પ્રાપ્તિ(૨)કાર્યમા સફળતા ૦સ્થાન ન૦ કાર્યાલય, કામધધો કરવાની જગા ૦હીણુ(–ણુ) વિ૦ અભાગિયુ, કમનસીબ –ર્માતીત વિ૦ [+અતીત] કર્મથી અતીત–પર –ર્માધિકાર પુ૦[+અધિકાર] ધર્મકર્મનો અધિકાર–યોગ્યતા –ર્માધીન વિ૦[+અધીન] કર્મવશ, દૈવાધીન –ર્માનુરૂપ વિ૦[+અનુરૂપ] કર્મને અનુરૂપ, જેવા કર્મ કર્યા હોય એ પ્રમાણેનુ, નસીબ પ્રમાણેનુ –ર્માનુષ્ઠાન ન૦ [+અનુષ્ઠાન] પોતાના કર્મધર્મ કરવા તે –ર્માનુસાર અ૦ [+ અનુસાર] કર્મને અનુ-સરીને –ર્માનુસારી વિ૦ કર્મને અનુસરતુ –ર્માતર ન૦ [+ અતર] શુભ કારજમા અને ખાસ કરીને અધરણીમા વિધિયુક્ત જે કર્મ ગોર કરાવે છે તે (૨) બીજુ કામ (૩)યજ્ઞાદિ ધર્મવિધિ બધ હોય ત્યારનો નવરાશનો વખત

કર્મણિ વિ૦[સં](વ્યા) કર્મ પ્રમાણે જાતિવચન ઇ૦ લેનારુ ૦દ્વિતીયા સ્રી૦કર્મ અર્થે વપરાતી બીજી વિભક્તિ ૦પ્રયોગ પુ૦ જેમા કર્મ પ્રમાણે ક્રિયાપદ જાતિ અને વચન લેતુ હોય એવો પ્રયોગ ૦વાચ્ય વિ૦ કર્મ પ્રમાણે જાતિ અને વચન લેનારુ

કર્મણ્ડ સ્રી૦ [સં] મનોરજન

કર્મણ્ય વિ૦ [સં] કુશળ, હોશિયાર (૨) ન૦ ઉદ્યોગ, પ્રવૃત્તિ ૦તા સ્રી૦ કુશળતા

કર્મરી સ્રી૦ [સં] એક વનસ્પતિ, વરાલોચન

કર્મિષ્ઠ વિ૦ [સં] કર્મ કરવા પર પ્રીતિવાળુ (૨) કાર્યકુશળ

કર્મી વિ૦ [સં] નસીબદાર (૨) ઉદ્યોગી

કર્મેંદ્રિય સ્રી૦ [સં] સ્થૂળ કામો કરવાની ઇંદ્રિય (જુઓ 'ઇંદ્રિય'મા)

કર્ણનક ન૦ એક પક્ષી

કર્ષ પુ૦ [સં] એક પ્રાચીન તોલ (૨) ખેંચાણ ૦ક વિ૦ [સં] ખેંચે – આકર્ષે એવુ (૨) પુ૦ ખેડૂત ૦ણુ ન૦ [સં.] ખેડ, ખેતી (૨) ખેંચતાણ (૩) આકર્ષણ [(૨) પુ૦ ખેડૂત

કર્ષી વિ૦ [સં] ખેંચનારુ (સમાસમા અંતે)

કલ પુ૦ [સં.] એક અવાજ, ગુંજન (૨) કળા, માત્રા (પિંગળ). ૦કલ પુ૦ પક્ષીઓનો કલરવ (૨) ગુંજારવ (૩) કલબલ, મનુષ્ય યા પશુપક્ષીઓનો મિશ્ર ધ્વનિ ૦રવ પુ૦ મધુર ધ્વનિ (ખાસ કરીને પખીઓનો)

કલ(–ળ)કલ(–ળ)વું અ૦ક્રિ૦ જુઓ કકળવું

કલકલાટ પુ૦ [સં कल् ઉપરથી] ઘોઘાટ

કલકલા(–ળા)ણ ન૦ જુઓ કકલાણ

કલકલિયો પુ૦ એક પક્ષી ૦કોકિયો પુ૦ એક પક્ષી

કલકલાણુ ન૦ જુઓ કકલાણ

કલકો પું૦[સં कल् ઉપરથી] ઘોઘાટ, શોરબકોર

કલખાણુ વિ૦[જુઓ કુલક્ષણું]અપલક્ષણવાળુ

કલખાપરી સ્ત્રી૦, –રો પુ૦ [સં कल्य + खर्पर, म] પકવેલી અથવા બાળેલી માટીની એક ઔષધિ (૨) જસતનો એક ક્ષાર

કલખ્ખણુ ન૦ જુઓ કુલક્ષણ

કલગી સ્ત્રી૦ [तुर्की] મુગટ અથવા મસ્તક પર મૂકવાનો એક શણગાર; મંજરી (૨) ફૂલોનો ગોટો (૩) એક શાક્ત લાવણી. ૦દાર વિ૦ [फा] કલગીવાળું

કલગેર (ગે?) સ્ત્રી૦ [કલગીદાર?] એક કીમતી રેશમી વસ્ત્ર, બાટ

કલ(–ળ)જુગ પુ૦ જુઓ કળિયુગ

કલ(–ળ)ણુ ન૦ ['કળવુ' ઉપરથી] કળી – ઊતરી જવાય એવી પાણીપોચી કાદવની જગા

કલત્ર ન૦ [સં] વહુ, પત્ની

કલદાર વિ૦ [કલા + દાર] હુનર – કળાવાળું (૨) [हिं, म.] અંગ્રેજી ચલણનુ (નાણુ)

કલન ન૦ [સં] કળી જવુ – સમજવું તે (૨) પકડવુ – ઝાલવું તે (૩) ગર્ભાધાન થયા પછીની ગર્ભની શરૂઆતની સ્થિતિ, 'ઝાઇગોટ'

કલના સ્ત્રી૦ [સં.] સમજણ, ગ્રહણ (૨) અડસટ્ટો (૩) પિછાન

કલપ(–ફ) પુ૦ [अ. कल्फ = મો ૮૦ પડતા હાથ] વાળ રંગવાની એક બનાવટ

કલપવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. कल्? लप्? કે ગુ કલ્પાંત ઉપરથી?] ઝૂરવું (૨) રડવુ, કલ્પાંત કરવુ (૩) સ૦ક્રિ૦ [સં कल्प् ઉપરથી] સારવુ (શ્રાદ્ધ), મરનાર વાસ્તે પુણ્ય કરવુ કરપવુ

કલપાંત પુ૦, ન૦ + જુઓ કલ્પાંત

કલફાત ન૦ [अ.] વહાણના પાટિયા બરાબર બેસાડી ક્યાંય હવા કે પાણી પેસી ન શકે એવુ કરવાની ક્રિયા

કલબલ સ્ત્રી૦ [સં कल् ઉપરથી] વાતચીતથી થતો આછો ઘોઘાટ, શોરબકોર (૨) ન સમજાય તેવુ બોલવુ તે. –લાટ પુ૦ ઘોઘાટ, શોરબકોર

કલમ સ્ત્રી૦ [अ, સં] લેખણ (૨) દસ્કત (૩) ચિત્રકારની પીંછી (૪) [લા] લેખનશક્તિ, ચીતરવાની છટા (૫) કલમની પેઠે ત્રાંસી કાપીને રોપવાને કરાતી ઝાડની ડાળી (૬) કંડિકા; લખાણમા પડેલો ક્રમિક ભાગ (જેમ કે, કાયદાની કલમ) (૭) કરારની શરત (૮) [લા] ભાષા કે લિપિ ઉદા૦ ત્રણ કલમ જાણનાર [–કપાવી = આબરૂ જવી (૨) બરતરફ થવુ –કરવી = સારી જાતના ઝાડની ડાળી બીજા ઝાડ ઉપર બાંધવી (૨) લાંબી ડાળીને જમીનમા દાબવી, જેથી ત્યા મૂળ નાખી નવો છોડ તૈયાર થાય –કરવું = કાપી નાખવુ, ખંડિત કરવું –કાપવી = લેખણમાં કાપ મૂકવો (૨) બરતરફ થવુ –ઘડવી = લખવા માટે છોલીને તૈયાર કરવી. –ચાલવી, –ચલાવવી = વગર અટકાયે સારી રીતે લખાવું, લખવુ –રોપવી = કલમ કરેલી ડાળી જમીનમા વાવવી. –લાગવી = (કાયદાની કલમ) લાગુ પડવી – થવી, તે પ્રમાણે કામ થવુ] ૦કશ વિ૦ [फा] લેખણ વાપરી જાણનારુ (૨) પુ૦ લહિયો (૩) લેખક, કુશળ લેખક, મુસદ્દી ૦કશી સ્ત્રી૦ કલમ વાપરવી તે, સુંદર છટાદાર લખાણ કરવુ તે. ૦કસાઈ પુ૦ કઠોર લેખક ૦ચોર વિ૦ છૂપું લખનાર ૦તરાશ પુ૦ [फा] કલમ ઘડવાનો ચપ્પુ (૨) કલમ ઘડનાર આદમી ૦ત્રાંસ વિ૦

કલમની માફક ત્રાંસુ ૦દાન(-નિયુ) ન૦ કલમ રાખવાની ભૂંગળી-પેટી ૦બ દી સ્ત્રી૦ કલમવાર-પેરા પાડીને કરેલુ ચોક્કસ લખાણ (૨) ટાચ, જપ્તી (૩) જપ્ત કરેલી વસ્તુઓની યાદી (૪) કોઈ પણ ભાગની વ્યવસ્થા કે કામ-કાજનું ધોરણ બતાવની તપસીલ (૫) કોલકરાર, શરત ૦બાજ વિ૦ કલમ વાપરવામાં કુશળ. ૦વાર અ૦ દરેક કલમ-ફકરાના ક્રમથી કે તે પ્રમાણે -મી વિ૦ કલમ કરીને ઉગાડેલુ (ઝાડ)

કલમલડો, કલમલો પુ૦ કરમલડો (?)

કલમી પુ૦ [सं प्रा कलम] એક જાતના ચોખા (૨) વિ૦ જુઓ 'કલમ'મા

કલમી, ૦ન સ્ત્રી૦ વહાણની ડોલકાઠી, નાનો સઢ

કલમેશરીફ પુ૦ જુઓ કલામેશરીફ, કુરાન, કલ્મેશરીફ

કલમો પુ૦ [अ] કુરાનનુ મૂળ સૂત્ર-ફરમાન, ઇસ્લામનુ દીક્ષા વાક્ય [-પઢવો=(વિધિસર કલમો બોલીને) મુસલમાન થવું]

કલરવ પુ૦ [सं] મધુર ધ્વનિ, જુઓ 'કલ'મા

કલરોળ પુ૦ ઘોંઘાટ, મોટો કલબલાટ (૨) કલરવ, મધુર અવાજનો સમુદાય

કલવવુ સ૦ક્રિ૦ ખીજવવુ

કલવાર સ્ત્રી૦ દૂધિયા સોપારી

કલવું સ૦ક્રિ૦ [सं कल्] કળવુ, સમજવુ

કલવો પુ૦ [सं कल्यवर्त, प्रा कल्लवत्त] કવલ, કોળિયો (૨) પરણવા આવેલા વરને ઊઘલતા પહેલાં કન્યાપક્ષ તરફથી મોકલાતો કાચો કે સાર-ખાવાનુ

કલશ વિ૦ [सं] કળશ, લોટો (૨) દહેરા ઉપર મુકાતુ ઘડાના આકારનું ધાતુ કે છેનુ શિખર-ટોચ [મધુર શોર

કલશોર પુ૦ [सं कल+फा शोर] કલરવ,

કલહ પુ૦ [सं] કજિયો, કકાસ, લડાઈ ૦પ્રિય વિ૦ કલહ જેને વહાલો છે એવુ -હાંતરિતા વિ૦સ્ત્રી૦ [+अंतरिता] ધણી સાથે કલહ કરી રૂસણુ લઈ બેઠલી (સ્ત્રી) (૨) પતિનો અનાદર કરી રિસાયા પછી શોક કરતી (નાયિકા) [કા શા]

કલહંસ પુ૦ [सं] હંસ (૨) એક બતક

કલંક ન૦ [सं] ડાઘ, લાંછન, બટ્ટો (૨) આળ [-ઉતારવુ,-ધોઈ નાખવુ=આળ-બટ-નામી દૂર કરવા -ચડવુ,-ચોટવુ,-બેસવુ. -લાગવુ=લાછન લાગવુ] -કિત વિ૦ [सं] કલંકવાળુ, કલંક પામેલુ -કિની વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं] કલંકવાળી -કી વિ૦ કલંકવાળુ (૨) પુ૦ ચંદ્ર [અવતાર

કલંકી,-ગી પુ૦ [सं कल्की] જુઓ કલ્કી-

કલંઠ વિ૦ + જુઓ કલાઠ

કલંદર પુ૦ [अ] એક જાતનો ફકીર (૨) નિસ્પૃહ માણસ (૩) મદારી (૪) વણસંકર આદમી

કલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं] કોઈ પણ વસ્તુનો એક ભાગ (૨) ચંદ્રનો સોળમો ભાગ (૩) 'મિનિટ', ડિગ્રીનો સાઠમો ભાગ (ગ) (૪) કાલમાન (૫) યુક્તિ, હિકમત (૬) હુન્નર, કસબ (૭) સૌંદર્યયુક્ત રચના કે તેવી હિકમત. ૦કાર પુ૦ કલાયુક્ત રચના કરનારો પુરુષ (કવિ, ચિત્રકાર, શિલ્પી ઇત્યાદિ) ૦કૌશલ્ય ન૦ કળાની આવડત-હોશિયારી (૨) હુન્નર ઉદ્યોગની આવડત ૦ધર પુ૦ મોર (૨) ચંદ્ર (૩) કલાકાર ૦નાથ પુ૦ ચંદ્ર ૦નિધિ પુ૦ જુઓ કલાધર ૦બંધ પુ૦ ઉચ્ચારણના કાલમાનને આધારે રચાતુ પદ કે પ્રબંધ વગેરેનો વર્ગ ૦ભવન ન૦ હુન્નર કળાની શાળા ૦ભંડાર ન૦ કલાકૃતિઓનો ભંડાર કે સંગ્રહસ્થાન ૦રસ પુ૦ કલાનો રસ ૦વતી વિ૦ સ્ત્રી૦ કળા કાંતિ વાળી (૨) નૃત્યાદિ કળા જાણનારી (૩) સ્ત્રી૦ એક વીણા ૦વંત વિ૦ કલા જાણનારુ ૦વંતી વિ૦ સ્ત્રી૦ નૃત્યાદિ કળા જાણનારી ૦વાન વિ૦ કળા જાણનારુ-કળાવાળુ (૨) પુ૦ ચંદ્ર ૦વિધાન ન૦ કલાની રચના-સર્જન ૦વિધાયક વિ૦ કલાવિધાન કરનારુ

કલાઈ સ્ત્રી૦ [सं कलाचिका, प्रा कलाइआ=કોણીથી કાંડા જેટલો હાથ; हिं कलाई=કાંડુ] મગદળ-જોડીની એક કસરત

કલાઈ સ્ત્રી૦ [अ] એક ધાતુ (૨) વાસણ પર ચડાવાતુ કલાઈનુ પાતળુ પડ [-કરાવવી=

[લા.] બધા વાળ મૂંડાવી માથું કલાઈ કરાવ્યા જેવું કરવું] ૦ગરો, ૦ગાર(-રો), ૦વાળો પું૦ વાસણની કલાઈ કરનારો. ૦સફેતો (-દો) પું૦ કલાઈની રાખ
કલાક પું૦[ઇ. क्लॉक ઉપરથી ? મ.] ૬૦ મિનિટ જેટલો સમય ૦શીશી સ્ત્રી૦ રેતી ગરવા પરથી સમય જોવાની શીશીનું યંત્ર
કલા(-ળા)કાર પું૦ [સં] જુઓ 'કલા'માં
કલાગું વિ૦ [ક+લાગ] સારા લાગ-મોખ વગરનું, કઢંગું
કલા(-લે)ડું (લા', લે') ન૦ જુઓ કલેડું. -ડી સ્ત્રી૦ નાનું કલાડું
કલાદ પું૦ [સં] સોની [જુઓ 'કલા'માં
કલા(-ળા) ૦ધર, ૦નાથ, ૦નિધિ [સં.]
કલાપ પું૦ [સં] સમૂહ (૨) મોરના પીછાંનો સમૂહ (૩) ભાથો (તીરનો) (૪) ઘરેણું (૫) મ્યાન (૬) ચંદ્ર. -પી પું૦ [સં.] મોર
કલાપીટ સ્ત્રી૦ [સં कल्+पीट (પીટવું)] શોરબકોર (૨) રડારોળ
કલા(-ળા)બંધ પું૦ [સં] જુઓ 'કલા'માં
કલાફૂલ ન૦ [સં कर्ण+ફૂલ ?] કાનનું એક ઘરેણું, કોકરવું
કલાબૂત પું૦ [फा. कलाबतून] કસબ, સોનેરી અથવા રૂપેરી તારથી વીંટેલો રેશમનો તાર
કલાબો પું૦ [अ कुलावह्] બાયનો કાપ (૨) બે છેડા સાધવા વચ્ચે નખાતી લોઢાની કડી
કલાભવન, કલાભંડાર જુઓ 'કલા'માં
કલામ સ્ત્રી૦ [अ] વાણી, વાક્ય, શબ્દ (૨) કડી, ફકરો (૩) લખાણ
કલામે શરીફ પું૦ [फा] કુરાન
કલાર (લા') પું૦, ન૦ [જેમ કે ઓડિયો કલાર] એક વનસ્પતિ
કલાલ પું૦ [दे प्रा. कल्लाल, सं कल्यपाल] દારૂનો દુકાનદાર. ૦ખાનું ન૦ દારૂનું પીઠું (૨) [લા] વ્યસનીઓને ભેગા થવાનું ઠેકાણું ૦ણ (-ણી) સ્ત્રી૦ કલાલની સ્ત્રી -લી સ્ત્રી૦ કલાલનો-દારૂ વેચવાનો ધંધો
કલા(-ળા)વતી [સં] જુઓ 'કલા'માં [પટાવવું
કલાવવું, ૦પટાવવું સ૦ ક્રિ૦ કળથી સમજાવવું,
કલાંકલાં અ૦ [સં कल् ઉપરથી ?] સંપૂર્ણ ખીલેલું હોય એમ
કલાંઠ વિ૦ [ક+લાં[illegible]] લાંઠ; તોફાની અને લુચ્ચું
કલાંઠી સ્ત્રી૦ પાસળી (૨) પાસું, કરોઠી
કલિ(-ળિ) પું૦ [સં.] ટંટો, કજિયો (૨) લડાઈ, યુદ્ધ (૩) કળિયુગ (૪) [સં] કળિયુગનો અધિષ્ઠાતા પુરુષ-અસુર (૫) [લા] પાપની બુદ્ધિ ૦કાલ(-ળ) પું૦ કળિયુગનો સમય. ૦મલ પું૦ કલિનો મેલ-ખરાબ અસર, પાપ ૦યુગ પું૦ ચાર યુગમાંનો છેલ્લો યુગ, અધર્મનો સમય (જુઓ યુગ)
કલિકા સ્ત્રી૦ [સં] અણખીલેલું ફૂલ, કળી
કલિત વિ૦ [સં] કળાયેલું, જાણેલું, સમજાયેલું
કલિલ વિ૦ [સં] -થી ઢંકાયેલું; -થી ભરેલું (૨) મિશ્રિત (૩) અભેદ્ય (૪) ગહન (૫) ન૦ ગોટાળો
કલિંગ ન૦ [સં] એક પક્ષી (૨) પું૦ (સં) પ્રાચીન ભારતનો એક પ્રાંત, ઓરિસા
કલિં(-ળિં)ગડ(-ડું) ન૦ [સં कालिंग] કાલિંગડું, તડબૂચ
કલિંદ પું૦ [સં.] (સં) એક પર્વત (૨) સૂર્ય (૩) એક વનસ્પતિ ૦કન્યા સ્ત્રી૦ (સં) યમુના, કાલિંદી
કલુષ વિ૦ [સં] કાદવવાળું, મેલું, ગંદું (૨) દુષ્ટ; ઘાતકી (૩) પાપી (૪) ન૦ કાદવ, મળ (૫) પાપ. -ષિત વિ૦ જુઓ કલુષ (૨) કચવાયેલું, રિસાયેલું [અમલદાર
કલેક્ટર પું૦ [ઇ] જિલ્લાનો વડો મહેસૂલી
કલેજું ન૦ [સં. कालेय, प्रा कालिज्ज] પિત્ત ઉત્પન્ન કરનારો અને શિરાઓમાંનું લોહી સાફ કરનારો એક મોટો માંસલ અવયવ, કાળજું (૨) [લા.] હૃદય (૩) મન, અંતઃકરણ
કલેડી સ્ત્રી૦ [दे काहली ? જુઓ કલોડી] કલોડી, એક વેતર ન ચયેલી ગાય કે ભેંસ
કલેડી (લે') સ્ત્રી૦ [दे. काहल्ली] નાનું કલેડું -ડું ન૦ રોટલા શેકવાનું શાણકું-ઠીકરું
કલેવર ન૦ [સં.] શરીર, ખોળિયું
કલેસર ન૦ એક પક્ષી
કલેંદુ પું૦ [સં] બીજનો ચંદ્રમા

કલો(-ળો) (લો', ળો') પુ૦[म कल्हो,-ल्हो] જુઓ કલહ (૫)

કલોચડી સ્ત્રી૦ જુઓ [illegible]લી કરોચલી

કલોઠુ ન૦ જુઓ કરોઠુ [ગાય, કલેડી

કલોડી (લો') સ્ત્રી૦[दे कल्होडी] વાછડી, નાની

કલોપનતા સ્ત્રી૦ [सं कल+उपनता? हिं] મધ્યમ ગ્રામની એક મૂર્છના (સંગીત)

કલોલ પુ૦ જુઓ કલ્લોલ

કલોંજી સ્ત્રી૦ [हिं कलौंजी] કાળીજીરી

કલ્ક વિ૦[सं] પાપી (૨) પુ૦ પાપ (૩) દંભ, છેતરપિંડી (૪) કીચડ, કચરો (૫) વાટીને બનાવેલો લોંદો, લૂગદી (ઔષધ વગેરેની) (૬) કાનનો મેલ [છેલ્લો અવતાર

કલ્કિ(-લ્કી) પુ૦ [सं] વિષ્ણુનો દશમો અને

કલ્પ પુ૦ [सं] બ્રહ્માનો એક દહાડો, અર્થાત્ ૪,૩૨૦,૦૦૦,૦૦૦ વર્ષોનો સમય (૨) ધર્મકર્મનો વિધિ (૩) વિહિત વિકલ્પ (૪) આચાર (૫) એક વેદાંગ, જેમા યજ્ઞક્રિયા ઇત્યાદિનો ઉપદેશ છે (૬) સંકલ્પ (૭) અભિપ્રાય (૮) શબ્દને અંતે 'જેવુ, સદૃશ'ના અર્થમાં (ઉદા૦ દીપકલ્પ) ૦ક પુ૦ કલ્પના કરનાર, શોધક ૦કતા સ્ત્રી૦ ૦તરુ,૦દ્રુમ ન૦ કલ્પવૃક્ષ ૦ન ન૦ કલ્પવુ તે ૦ના સ્ત્રી૦ નવુ ચિતવી કે ઉપજાવી કાઢવાની શક્તિ (૨) હરેક વાતની મનમા જે પ્રથમ રચના થાય તે (૩) ધારણા, ખ્યાલ (૪) તરંગ, બુટ્ટો ૦નાચિત્ર ન૦ કલ્પના વડે ખડુ કરેલુ ચિત્ર ૦નાબલ(-ળ) ન૦ કલ્પનાનુ બળ ૦નાવાદ પુ૦ કળા એ અનુભવ કરેલી કલ્પના છે એવો વાદ ૦નાશક્તિ સ્ત્રી૦ નવુ ચિતવી કે ઉપજાવી કાઢવાની શક્તિ ૦નાશીલ વિ૦ કલ્પના કરવાના વલણ-સ્વભાવવાળુ ૦નાસૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ કલ્પનાની સૃષ્ટિ,મનોરાજ્ય ૦નીય વિ૦ કલ્પી શકાય એવુ ૦લતા સ્ત્રી૦ કલ્પવૃક્ષ. ૦વું સ૦ક્રિ૦ કલ્પના કરવી ૦વૃક્ષ ન૦ નીચે બેસનાર જેનો સંકલ્પ કરે તે વસ્તુ આપનારુ સ્વર્ગમાનુ એક કાલ્પનિક ઝાડ ૦સૂત્ર ન૦ વૈદિક કર્મોના વિધિઓનું શાસ્ત્ર,એક વેદાંગ(૨) [જૈન] સાધુઓના આચાર વર્ણવતુ ધર્મપુસ્તક -લ્પાન્ત પુ૦ કલ્પનો અંત,જગતનો પ્રલયકાળ (૨) ન૦ રડારોળ, અતિશય રડવુ-શોક કરવો તે -લ્પિત વિ૦ [सं] કલ્પેલુ (૨) જોડી કાઢેલુ, ખોટુ (૩)ન૦ કલ્પેલ વસ્તુ, કલ્પના, યુક્તિ -લ્પ્ય વિ૦ [सं.] કલ્પનામા આવે એવુ

કલ્મષ પુ૦,ન૦[सं] મેલ,કાળાશ (૨) પાપ (૩) [સં] એક નરક [કલમેશરીફ

કલ્મેશરીફ પુ૦[अ कलामेशरीफ] કુરાન,

કલ્યાણ ન૦ [सं] સુખ,આબાદી(૨)શ્રેય,કુશળ (૩) પુ૦ એક રાગ ૦કર વિ૦ કલ્યાણ કરે એવુ ૦કર્તા વિ૦ (૨)પુ૦ જુઓ કલ્યાણકારી ૦કારી વિ૦ કલ્યાણ કરે એવુ (૨) પુ૦ કલ્યાણ કરનાર પુરુષ ૦મૂર્તિ(-ર્ત્તિ) વિ૦ કલ્યાણની મૂર્તિ જેવુ (૨) સ્ત્રી૦ કલ્યાણરૂપ-કલ્યાણની મૂર્તિ -ણી સ્ત્રી૦ કલ્યાણ કરનારી દેવી (૨) સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી [આશીર્વાદ

કલ્યાણમસ્તુ [सं] 'કલ્યાણ થાઓ' એવો

કલ્લા પુ૦બ૦વ૦[फा =જડબુ ,ગલોફુ, म]ગાલ લમણા ઉપરના વાળ (ઘોળિયાથી જુદા)

કલ્લી સ્ત્રી૦ [જુઓ કડલી, -લુ]હાથના કાંડાનુ એક ઘરેણુ -લ્લુ ન૦ સ્ત્રીના પગનુ એક ઘરેણુ

કલ્લી સ્ત્રી૦ નાનો કલ્લો (૨) હાથની આંગળીઓ વડે (ધોતિયા કે સાડી જેવા કપડાને વાળીને મૂકવા માટે) કરાતી ગડી [-કરવી, -પાડવી=તેમ ગડી કરી કપડુ બરોબર લપેટવુ-વાળવુ] -લ્લો પુ૦ (ઘાસ ઇ૦નો) હાથમા માય એટલો જથો, કોળિયુ (૨) પ્રસવમા મદદ કરવા માટે તે વખતે સ્ત્રીની કેડના ભાગ ઉપર હાથથી કે પાટાથી કરવામા આવતુ દબાણ [-કરવો=હાથથી ઘાસ ઇ૦ને એકઠુ કરવું(૨)પ્રસવમા કલ્લાથી મદદ કરવી]

કલ્લુ ન૦ જુઓ કલ્લી'માં

કલ્લો પુ૦ જુઓ 'કલ્લી' (ગડી)માં (૨) [सं कल्ल,प्रा कल्ल, म कल्ला]ઘોંઘાટ,શોરબકોર

કલ્લોલ પુ૦ [सं] મોજુ, ઘોડો (૨) આનંદ, આનંદથી ઊભરાવુ તે ૦ક, -લી વિ૦ કલ્લોલ કરનાર,કલ્લોલ કરતુ-બોલતુ (પક્ષી) ૦વુ અ૦ક્રિ૦ કલ્લોલ કરવું -લ્લિની સ્ત્રી૦ નદી

કલ્હાર ન૦ જુઓ કલ્લાર
કવ અ૦ [सं कदा, प्रा कइ, हिं कव]+ક્યારે (૫) [અયોગ્ય – અશુભ સમય
કવખત પું૦, સ્રી૦ [ક+વખત] ખરાબ –
કવગું વિ૦ [ક+વગ] વગ – સગવડ વગરનું (૨) કથોલું [ખરાબ લત્તો
કવગો પુ૦ ચસક, આકડી (૨) [ક+વગો]
કવચ ન૦[सं] બખતર(૨)તાવીજ,ભૂત,પિશાચ કે મૂઠચોટથી શરીરનું રક્ષણ કરતો મનાતો મંત્ર
કવચ સ્રી૦[सं.कपिकच्छु,प्रा कविक(–ग,य)च्छु, म क्वच-कुइरी] એક વનસ્પતિ, કૌવચ ૦બીજ,–ચુ ન૦ એનું બીજ
કવચન ન૦ [ક+વચન] કુવચન
કવચી ન૦[सं] બખતર જેવી કઠણ ચામડીના કોટલાવાળું પ્રાણી*
કવચુ ન૦ જુઓ કવચ બીજ [સમય
કવછટ સ્રી૦મહેનત,વૈતરુ(૨)ઋતુકાળ,અટકાવનો
કવઠવું અ૦ક્રિ૦[ક+વઠવુ(વઢવું)]બગડવું,વઢવું (૨) જુદા પડવું [રમત (રેવાકાંઠા તરફ)
કવડી સ્રી૦ [म , જુઓ કોડી] કોડી(૨)મોઈ-દંડાની
કવણ સ૦ [प्रा] જુઓ કોણ, કયું (૫)
કવન ન૦[स] કવિતા કરવી તે(૨)કવિતા –ની પુ૦ કવિતા કરનાર પુરુષ, કવિ, ભાટ (૩) સ્રી૦ કહેતી, કહેવાની ઢબ –યિત્રી સ્રી૦ [सं] સ્ત્રી કવિ
કવર ન૦ [इ] પરબીડિયું
કવર ન૦ [सं] મીઠું (૨) પુ૦ પાઠક, વક્તા (૩) વિ૦ વિચિત્ર, કાબરચીતરું
કવરક પું૦ [सं] કેદી, બંદીવાન
કવરધું વિ૦ [सं कु+वृत्त] વાંકું, તીક્ષ્ણ, કડું (વચન) [હોવી તે
કવરાપ સ્રી૦ [ક+વરાપ] ખેતીમાં વરાપ ન
કવરાવવું સ૦ક્રિ૦ કાવરું – કાયર કરવું, હેરાન કરવું, (૨) [જુઓ 'કવવું'] વર્ણન કે કવિતા કરાવવી, 'કવવું'નું પ્રેરક
કવરી સ્રી૦ [सं] કબરી [કવ૦ (?)
કવરુ ન૦ [सं कु+वर]કજોડું(૨)વિ૦જુઓ
કવરો પુ૦ [ક+વરો] અણઘટતો વરો – ખર્ચ
કવર્ગ પું૦ [सं] જુઓ 'ક'મા
કવર્ણ સ્રી૦ [કુ+વર્ણ] હલકી વર્ણ – જાતિ (૨) વિ૦ તેવી જાતિનું
કવલ(–ળ) પુ૦ [सं] કોળિયો, ગ્રાસ
કવલું ન૦ [म कौल, हिं कवेलू] નળિયું (૨) મોભારિયું
કવલે સ્રી૦ [કુ+વલે] ખરાબ વલે – દશા
કવવું સ૦ક્રિ૦ [स कु, प्रा. कव] કવિતા કરવી (૨) સ્તુતિ ગાવી, વખાણવું (૩) વર્ણવવું
કવવું અ૦ક્રિ૦ [का] કળતર થવું
કવશ વિ૦ [કુ+વશ] તાબેદાર, પરાધીન (૨) સ્રી૦ ઓપટી, અડચણ
કવળ પું૦ જુઓ કવલ, કોળિયો
કવા, ૦યુ પુ૦ [કુ+વાયુ] પ્રતિકૂળ પવન (૨) પ્રતિકૂળ સમય, સંજોગ કે વાતાવરણ [–પેસવો (શરીરમાં)=શરીર બગડવું]
કવાટ સ્રી૦ [કુ+વાટ] કુમાર્ગ
કવાણ ન૦ [ક+વાણો] ખોડખાપણ, લાછન. –ણું વિ૦ કવાણવાળું (૨) ન૦ ખોડખાપણ
કવાબ પુ૦ [જુઓ કબાબ] માસનું ભજિયું – મૂઠિયું
કવાયત સ્રી૦ [अ कवाइद ઉપરથી] ડ્રિલ, લશ્કરી તાલીમ, પરેડ (૨) તરતીબ, તાલીમ
કવાયતી વિ૦ [જુઓ કવાયત] કવાયત પામેલું, તાલીમવાળું
કવાયુ પુ૦ જુઓ કવા
કવાયું વિ૦ [જુઓ 'કવા'] પ્રતિકૂળ, કવાવાળું
કવાર પુ૦ [કુ+વાર] અશુભ દિવસ – સમય –રે અ૦ અશુભ દિવસે કે સમયે
કવારી સ્રી૦ અપકીર્તિ
કવા(–વ્વા)લ પુ૦ [જુઓ 'કવ્વાલ'] ગવૈયો (૨) એક રાગ –લી સ્રી૦ ગઝલ (ખાસ કરીને સૂફીવાદની) (૨) ખ્યાલટપ્પાનું ગાણું
કવાવું અ૦ક્રિ૦ ['કવા' ઉપરથી] શરીરમાં કવા પેસવો, શરીર બગડવું (૨) કથળવું, વણસવું (૩) વસૂકી જવું (૪) વગોવાવું, નિંદાવું
કવાવું અ૦ક્રિ૦ 'કવવું'નું કર્મણિ
કવાસ પુ૦ [કુ+વાસ] કહેકાણું; કુસ્થાન (૨) સ્રી૦ નઠારી વાસ – ગંધ [પેય
કવાસ સ્રી૦ જવ, મધ અને મીઠાની મેળવણીનું

કવિ પુ૰ [સં] કાવ્ય–કવિતા કરનાર (૨)ભાટ ૰કલ્પિત ન્યાય પુ૰ કાવ્યસૃષ્ટિનો ન્યાય ૰જન પુ૰ બ૰ વ૰ કવિલોક, કવિઓ ૰ત ન૰ એક જાતની કવિતા, મનહર છંદ ૰તા સ્ત્રી૰ કાવ્ય (૨) પદબંધ (૩) કાવ્યનો ગુણ ૰ત્વ ન૰ પદ–કાવ્ય રચવાની શક્તિ (૨) કવિપણું (૩) કાવ્યનો ગુણ ૰ત્વરીતિ સ્ત્રી૰ કવિતા દ્વારા ભાવ પ્રગટ કરવાની રીતિ ૰ત્વશક્તિ સ્ત્રી૰ કવિતા રચવાની શક્તિ ૰યણ સ્ત્રી૰+કવયિત્રી ૰રાજ પુ૰ મોટો–ઉત્તમ કવિ ૰વર પુ૰ શ્રેષ્ઠ–ઉત્તમ કવિ –વીશ્વર,[+ઈશ્વર], –વીંદ્ર પુ૰ [+इन्द्र] સૌથી મોટો કવિ –વીશ્વરતા સ્ત્રી૰

કવિદ્યા સ્ત્રી૰ [કુ+વિદ્યા] ખોટી વિદ્યા, ઠગાઈ (૨) મેલી–મંત્રતંત્રની વિદ્યા

કવીશ્વર, કવીંદ્ર પુ૰ [સં] જુઓ 'કવિ'માં

કવેણ ન૰ [કુ+વેણ] ખોટું–અઘટિત વેણ, અપશબ્દ

કવેળા સ્ત્રી૰ [કુ+વેળા] કવખત

કવ્ય ન૰ [સં] પિતૃને આપેલ પિંડ, ભોજન ઇ૰

કવ્વાલ પુ૰ [અ] કવાલ, કવાલી ગાનારો –લી સ્ત્રી૰ જુઓ કવાલી

કશ (શ, ?) સ્ત્રી૰ [સં कुशी, कोश] નરાશ, કોશ (૨) [સં कशा] વરત

કશ(–સ) સ્ત્રી૰, ૰ણું ન૰[સં कश] અંગરખું, બંડી વગેરે ભીડવાની નાની દોરી હોય છે તે (બટનને બદલે)

કશ(–સ)ણું ન૰ જુઓ કણસલું, ડૂંડું

કશાલો પુ૰અચો, ભીડ(જેમ કે, 'ઘરમાં કામનો કશાલો બહુ પડે છે')

કશી (–સી)દો પુ૰ ઈંટ અથવા નળિયાંને ખૂબ તપવીને તેના રસનો બનાવેલો હીરો (૨)[અ] જરીનું ભરતકામ [–કાઢવો, –ભરવો = જરીનું ભરતકામ કરવું]

કશું [હિં कछु, સં कीदृश ? किंचित् ?] સ૰ (૨) વિ૰ કોઈ કાંઈ (અનિશ્ચિતાર્થક) ૰ક સ૰ (૨) વિ૰ કોઈક, કાંઈક

કશે(–સે)રુ પુ૰, ન૰, ૰કા સ્ત્રી૰ [સં] કરોડ (બરડાની) ૰નલિકા સ્ત્રી૰ કરોડરજ્જુ

કશ્મ(–શ્મ)લ વિ૰[સં]ખરાબ,ગંદુ(૨)નામોશી ભરેલું (૩) ન૰ પાપ (૪) દુઃખ, ઉદાસી

કશ્યપ પુ૰ [સં] કાચબો, કચ્છપ (૨) (સં) એક ઋષિ (દેવો, દાનવો ઇ૰ના પિતા) ૰તન, ૰સુત પુ૰ (સં) સૂર્ય

કષ(–સ)ણી સ્ત્રી૰ [સં कष्, પ્રા कस = કસવું] કસોટી(૨) કસોટીની વેળા, આપત્તિ, દુઃખ (૩) [જુઓ 'કશ'(સ્ત્રી૰)] વાંસળી, પૈસા ભરવાની લાંબી,કેડે બંધાય એવી કોથળી

કષાય વિ૰ [સં] જુઓ કષાયિત (૨) પુ૰ કાવો, ઉકાળો (૩) કટાણો–કડૂચો સ્વાદ (૪) ગેરુવો–ભગવો રંગ (૫) કાટ, મેલ કાલપ (૬) પાપ (૭)[જૈન] ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ એ ચારમાંનું કોઈ પણ –યિત વિ૰ રંગેલું, રંગવાળું થયેલું (૨)* બગડેલું (૩) કસાણું, ખેરવાદ (૪) કષાય–વિકારવાળું

કષ્ટ ન૰ [સં] મહેનત, શ્રમ (૨) દુઃખ, સંતાપ ૰કથા સ્ત્રી૰ દુઃખની વાત ૰કારક વિ૰ કષ્ટ કરે એવું ૰કાલ (–ળ) પુ૰ કષ્ટનો સમય ૰તા સ્ત્રી૰ કષ્ટ હોવા તે તેવી દશા ૰દાયક, ૰પ્રદ વિ૰ કષ્ટ આપે એવું ૰મોચન વિ૰ કષ્ટમાંથી ઉગારે એવું (૨) ન૰ કષ્ટમાંથી ઉગારવું તે ૰વું સ૰ક્રિ૰ કષ્ટ આપવું, પીડવું ૰સાધ્ય વિ૰ કષ્ટથી સધાય એવું ૰હારી વિ૰ કષ્ટ હરે એવું –ષ્ટાર્તવ ન૰ સ્ત્રીઓનો એક રોગ, જેમાં આર્તવ–રજસ્રાવમાં બહુ કષ્ટ થાય છે –ષ્ટાવું અ૰ ક્રિ૰ દુઃખ પામવું, પીડાવું (૨) પ્રસવની પીડ–વેણ આવવી –ષ્ટિ સ્ત્રી૰ [સં] જુઓ કષ્ટ –ષ્ટિત, –ષ્ટી વિ૰ કષ્ટવાળું, દુઃખી

કષ્ટો સ્ત્રી૰[સં काष्ट ?]લેણા પેટે આપવાનો હપતો

કસ પુ૰ [સં कष, પ્રા कस] કસોટી ઉપરથી નક્કી કરેલો સોનારૂપાના ભાવનો આંક (૨) કસોટી (૩) [फा कशीदन, સં कर्ष् = ખેંચવું] સાર, માલ સત્ત્વ (૪) બળ, જોર [–કાઢવો, જોવો, લેવો = કસવું માપ કે પ્રમાણ કાઢવું, કસી જોવું –કાઢવો = અડદાળો કાઢવો, સખત મહેનત કરાવવી –ચોરવો = કસનો પૂરો લાભ ન આપવો કસ પર આવવું, કસે આવવું, કસે ચડવું, કસે ભરાવું = ચડસે

ભગવું, રસાકસીમા આવી જવુ] ૦દાર વિ૰ કસ–સત્ત્વવાળુ (૨) રસાળ (૩) ધનવાન (૪) કસોટીમાથી પાર ઊતરે એવુ, ઓજસ્વી
કસ સ્ત્રી૰ જુઓ કશ,૦ણ [–ચોડવી, ટાંકવી = કપડાને કસ સીવવી–લગાવવી –બાંધવી = કપડુ કસ વડે ભીડવુ]
કસકસ સ્ત્રી૰ [જુઓ કસવુ] ખૂબ ખેચીને બાધવાથી થતો અવાજ ૦તું વિ૰ ખૂબ ખેચીને બાંધેલુ (૨) પરાણે બરાબર બેસતુ થતું ૦વું અ૰ક્રિ૰ ખૂબ ખેચાવુ (૨) પરાણે બધબેસતુ થવુ (૩) સ૰ક્રિ૰ ખૂબ ખેચીને બાધવુ. –સાવવું અ૰ક્રિ૰ કસકસે તેમ કરવુ
કસટિયો પું૰[सं कष्ट ?]એકના સવાયા કરનારો –માલ ઘરાણે લઈ પૈસા ધીરનારો આદમી
કસડો પુ૰ [કસ+ડો] કમરબધ, કંદોરો
કસણ ન૰ [જુઓ કશણ] કસ
કસણ(–ણી) સ્ત્રી૰ જુઓ કપણી
કસણવું સ૰ક્રિ૰ [सं कपण] ચોળી મસળીને એક કરવુ; ગૂદવુ, કેળવવુ
કસણી સ્ત્રી૰ [स कास] નાના છોકરાંને થતો કફ કે શ્વાસનો એક રોગ
કસણું વિ૰ [सं कृश ?]નિર્બળ, દુબળ (૨) ન૰ [જુઓ 'કણસ'] કશણુ, કણસલુ
કસતું વિ૰ [જુઓ 'કસવુ'] પરાણે બેસતુ થતું, તણાતુ (૨) ઓછુ રહેતુ
કસદ પું૰ [अ कस्द] મકસદ, હેતુ (૨) કોશિશ
કસદાર વિ૰ જુઓ 'કસ' પુ૰ મા
કસબ પુ૰ [अ कस्ब] ધધો, રોજગાર, કામ(૨) હુનર, કળા, કારીગરી(૩) કળાકુશળતા, નિપુણતા (૪) અનીતિનુ કામ ૦ચોર પું૰ પોતાનો હુનર બીજાને ન દેખાડે એ, આવડ સતાડનાર આદમી (૨) વખામા ઠગારો, ૦ચોરી સ્ત્રી૰ કસબચોરનુ કામ. ૦ણ,–બાતણસ્ત્રી૰ વેશ્યા –બી વિ૰ કળાકુશળ, નિપુણ (૨) પુ૰ હુનરકળા જાણનાર, કારીગર
કસબ પું૰ (ભરતકામ, વણાટમા વપરાતો) સોનારૂપાનો બારીક તાર –બી વિ૰ કસબવાળુ
કસબાતી વિ૰[फा] કસબામા રહેનારુ. –તણ સ્ત્રી૰ કસબાતી સ્ત્રી (૨) જુઓ કસબણ
કસબી વિ૰ જુઓ 'કસબ' (બેઉ)મા
કસબો પુ૰[अ] મુસલમાનોની વિશેષ વસતીવાળુ ગામ (૨) મોટું ગામ
કસમ પુ૰ (બ૰વ૰) [अ] સોગન [–આપવા, દેવા, ખવડાવવા = સોગન લેવડાવવા. –ખાવા = સોગન લેવા] ૦નામું ન૰ સોગદનામું; 'એફિડેવિટ'
કસમજ સ્ત્રી૰ [ક+સમજ] ખોટી–અયોગ્ય [સમજ
કસમય પુ૰ [ક+સમય] કસમો, કવખત, કવેળા
કસમસ સ્ત્રી૰ ['કસ'નો દ્વિર્ભાવ] કસકસ થવુ તે
કસમો પુ૰ [ક+સમો] કસમય, કવેળા
કસમોડા પુ૰બ૰વ૰ [કસવુ+મોડવુ] અગ મરોડવાના ઉકાટા આવવા તે(૨)પ્રસવ વખતનુ શરીરનુ દુખવુ ને આંકડી–વેણો આવવી તે [–ખાવા = કસમોડા આવવા (૨) વકાવુ; વચકાવુ] ૦વું અ૰ ક્રિ૰ કસમોડા ખાવા –ડુ વિ૰ કસમોડાયુક્ત (૨) વાકુ, ચિડિયલ
કસર સ્ત્રી૰ [अ कस्र] ઘટ, ખોટ (૨) કચાશ; અપૂર્ણતા (૩) ખામી, કસૂર (૪) કરકસર (૫) નુકસાન. [–આપવી = બિલ ચૂકવતી વખતે થોડી છૂટ મૂકવી –કરવી = કરકસર કરવી, (૨) ઓછુ કરવુ –રાખવી = કમી કે ખામી રહેવા દેવી, બાકી રાખવુ –કાઢવી = (ભૂલનો કે ખોટનો) ખગ વાળવો–ભરપાઈ કરી લેવી] –રિયું વિ૰ કરકસરિયુ
કસરત સ્ત્રી૰ [अ कस्रत = બહુલત', हिं] વ્યાયામ (૨) અભ્યાસ, મહાવરો, તાલીમ. [–આપવી = (કોઈ અગને) કસરત કરાવવી] ૦બાજ વિ૰ કસરતી, કસરતના શોખવાળુ ૦બાજી સ્ત્રી૰ ૦શાળા સ્ત્રી૰ કસરત કરવા–શીખવાનુ મકાન, વ્યાયામશાળા –તિયું, –તી વિ૰ કસરત કરનારુ; કસરતબાજ
કસરાવું અ૰ક્રિ૰[જુઓ 'કસર'] તાવ આવે એવુ અથવા માદા પડાશે એવું લાગવુ, અઠીક લાગવુ
કસલી સ્ત્રી૰ જુઓ કળશલી
કસલું ન૰ જુઓ કણસલુ
કસવાટ ન૰ [કસ+વાટ ?] ઘાણીમાનુ આટાવાળું ચોક્કુ, જેમા થઈને તેલ બહાર આવે છે

કસવાડો પુ૦ હળપૂણીને ચવડામાં બરાબર બેસાડવા માટે વપરાતી લાકડાની લાંબી મેખ — ફાચર [બેચેની

કસ(-સુ)વાણ સ્ત્રી૦ [ક+સવાણ] માંદગી,

કસવુ સ૦ક્રિ૦ [फा कशीदन? सं कष्, प्रा कस] ખૂબ ખેચવુ, સખત બાંધવુ (૨) કસોટી કરવી, અજમાવવુ (૩) મહેનત આપવી, રગડવુ (૪) પીડવુ, સતાવવુ (૫) ઓછુ આપવાનો પ્રયત્ન કરવો [**કસીને આપવુ-લેવુ**=ભાવતોલ વગેરે બાબત બહુ ચકાસીને આપવુ-લેવુ **કસીને કામ લેવુ**=બને તેટલુ વધુ કામ કરાવવુ **કસીને કામ પાડવુ**=કસોટી કર્યા પછી કામનો પ્રસગ પાડવો]

કસાઈ પુ૦ [सं कष्, प्रा कस=હાર મારવુ कम्मि=મારનાર? સર૦ अ कस्साव]પશુઓને મારીને તેનુ માસ વેચવાનો ધધો કરનાર, ખાટકી (૨) ગળકટ્ટો, ખૂની ૦ખાનુ ન૦ કસાઈનુ કર્મ કરવાની જગા ૦વાડો પુ૦ કસાઈઓને રહેવાનો લત્તો

કસાકસ(-સી) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કસવુ'] રસાકસી, ચડસાચડસી

કસાણુ વિ૦ [सं कषाय, प्रा कसाय] કાટના સ્વાદવાળુ, કટાણુ, બેસ્વાદ

કસાયેલુ વિ૦ [જુઓ 'કસવુ'] પલોટાયેલુ, અનુભવી (૨) [જુઓ 'કસાણુ'] કટાયેલુ

કસાર પુ૦ [दे] (ચ) જુઓ કસાર

કસાજણુ ન૦ [કાસુ+અજન] આંખનુ એક ઔષધ – અજન

કસીદો પુ૦ જુઓ કશીદો (૨) [अ] કાવ્યનો એક પ્રકાર, સ્તુતિ — પ્રશસા કરવાને માટે લખાયેલુ કાવ્ય

કસુતર(-રુ) વિ૦ [ક+સુતર(-રુ)] સુતર નહિ એવુ, મુશ્કેલ (૨) કસોજ, બગડી ગયેલુ (૩) આડુ, વાંકુ [બેચેની

કસુવાણ સ્ત્રી૦ [ક+સુવાણ] કસવાણ, માંદગી,

કસુવાવડ સ્ત્રી૦ [ક + સુવાવડ] ગર્ભનુ તેના નિયત સમય પહેલા ગળી જવુ તે

કસુ(-સૂ)બી વિ૦ [सं कुसुम] કસુબલ (૨) સ્ત્રી૦ કસુબાના ફૂલનો રગ (૩) કસુબાનુ બીજ

–બગર પુ૦ કસુબાનો રગ ચડાવનાર –બલ(-લુ) વિ૦ કસુબાના ફૂલના રગનુ, લાલ

કસુ(-સૂ)બો પુ૦ [सं कुसुम]એક વનસ્પતિ(૨) એના ફૂલમાથી નીકળતો રગ(૩)એ રગનુ કપડુ (૪) પાણીમાં ઘોળેલુ અફીણ કે તે મિષે થતો મેળાવડો (જેવો કે, અમુક જ્ઞાતિમા લગ્નવેળા) [**કસુબાપાણી કરવા, કસુબો કરવો**=અફીણ ગાળીને (લગ્ન વગેરે પ્રસગે) એકબીજાને પાવુ (૨) (લગ્નનો) મેળાવડો કરવો **–ગાળવો, –ઘોળવો**=અફીણ પલાળીને રસ કરવો **–ચડવો**=અફીણનુ ઘેન ચડવુ **–કાઢવો,** ગાળવો=કસુબાના ફૂલનો રગ કાઢવો **–ચડાવવો, –દેવો, –મૂકવો**=કસુબાનો લાલ રગ ચડાવવો **–પીવો, –લેવો**= કસુબાનુ પાણી પીવુ]

કસૂઝ સ્ત્રી૦ [ક+સૂઝ] કસમજ

કસૂર સ્ત્રી૦ [अ] ખામી, ભૂલચૂક, વાંકગુનો ૦દાર વિ૦ કસૂર કરનારુ

કસૂબલ(-લુ), કસૂબી, કસૂબો જુઓ 'કસુબલ, -બી, -બો'

કસેરુ,૦કા [सं] જુઓ કશેરુ

કસોજ(-જુ) વિ૦ [ક+સજ્જ કે સોજુ ?] બગડી ગયેલુ, કસુતર [ઝટકામણ, કચરો

કસોજણુ ન૦ ['સોવુ'=ઝાટકવુ ઉપરથી]

કસોટી સ્ત્રી૦ [सं कसपट्टिका, प्रा कसट्टिय] સોનાનો કસ જોવાની પથરી(૨)કસ કાઢવાની રીત, પરખ (૩) કડક તપાસ – પરીક્ષા. [**કસોટીએ ચડાવવુ, કસોટીમા લેવુ**= (સોનાને) કસોટી ઉપર ઘસી જોઈ તેનો કસ જોવો (૨) આકરી પરીક્ષા-તપાસ કરી જોવી, કસોટી કરવી (૩) કસ કાઢે એમ કામમા લેવુ **કસોટીમાં ઊતરવુ**=કસોટી કરાવવા તત્પર થવુ, તેમાં દાખલ થવુ]

કસ્તર ન૦ [सं कुश+तुल (તણખલુ) ઉપરથી? प्रा कसट्ट] તણખલુ, રજ, કચરો (૨) [सं कस्तीर ઉપરથી, म] કસારા લોકો સાંધવાના વાસણને જે લેપ કરે છે તે

કસ્તી સ્ત્રી૦[फा]પારસીની જનોઈ કે તે દેવાનો સરકાર [-કરવી=મત્રો ભણીને અપવિત્રતા

દૂર કરવી (પારસી પૂજાવિધિ) -આપવી, દેવી=કસ્તી પહેરાવવાનો સંસ્કાર કરવો.]
કસ્તુ(-સ્તૂ)રિકા,૦મૃગ[સં.]જુઓ'કસ્તૂરી'મા
કસ્તુરીબિલાડી સ્ત્રી૦ [કસ્તુરી+બિલાડી] એક જાતની બિલાડી
કસ્તૂરી, -રિકા સ્ત્રી૦ [સં] અમુક જાતના હરણની ડૂંટીમાથી મળતો એક સુગંધી પદાર્થ, મૃગમદ ૦મૃગ, -રિકામૃગ પુ૦ જેની ડૂંટીમાથી કસ્તૂરી મળે છે તેવુ હરણ
કસ્તૂરિયો બાંટ પુ૦ એક વનસ્પતિ
કસ્તૂરો પુ૦ એક પક્ષી
કસ્મલ ન૦ (૨) વિ૦ [સં] જુઓ 'કશ્મલ'
કહાણી (ક્) સ્ત્રી૦ [सं कथानक, प्रा. कहाणय, हिं.] વાર્તા, દંતકથા (૨) કહેવત
કહાન(-નો) (ક્) પુ૦ [सं कृष्ण, प्रा कण्ह] (સં) કૃષ્ણ
કહાર વિ૦ [अ] નિષ્ઠુર, ક્રૂર [ઊંચકનારો
કહાર પુ૦[हिं, दे काहार]ભોઈ,મ્યાનો-પાલખી
કહાવવું સ૦ ક્રિ૦ [स कथय्, प्रा कहाव] 'કહેવુ'નું પ્રેરક, કહેડાવવુ, સદેશો મોકલવો
કહીં અ૦ [प्रा. कहिं, कहि, (सं क?) हिं कहाँ] કયા, કયે ઠેકાણે (પ્રશ્નાર્થક) ૦ક અ૦ ક્યાંક ૦કહીં અ૦ કેટલેક સ્થળે, ક્યાંક ક્યાંક
કહેણુ(-ણ) (ક્હે) ન૦ [જુઓ 'કહેવુ'] કહેવરાવવું તે, સંદેશો (૨) હુકમ (૩) વેણ, વચન (૪) તેડુ, નોતરુ [-મોકલવું= કહેવરાવવુ (સંદેશો, નિમંત્રણ ઇ૦)] -ણી સ્ત્રી૦ કહેવત (૨) કહેવુ તે, કહેવાની રીત (૩) કહાણી (૪) લોકાપવાદ, દોષ. -તી સ્ત્રી૦ કહેવત (૨) કહાણી (૩) લોકાપવાદ
કહેર અ૦ + બેહદ, ભારે, અપાર
કહેવડા(-રા)વવું (ક્હે) સ૦ ક્રિ૦ કહાવવુ (૨) 'કહેવુ'નું પ્રેરક
કહેવત (ક્હે) સ્ત્રી૦ લોકોક્તિ (૨) દૃષ્ટાંત, ઉદાહરણ (૩) ઉખાણો (૪) કહેવરામણ [દોષ
કહેવરામ(-વ)ણ (ક્હે) ન૦ કહેવાપણું, બદનામી,
કહેવાપણું ન૦ કહેવું પડે એવુ હોવું તે, ખામી
કહેવું (ક્હે) સ૦ક્રિ૦ [सं कथ्, प्रा कह] બોલવુ, જણાવવુ (૨) સમજાવવુ, (૩) શિખામણ આપવી (૪) આજ્ઞા કરવી (૫) ઠપકો આપવો (૬) નામ આપવુ [કહી આપવું= તત્કાળ અસર થવી (૨) ગુપ્ત કે ભવિષ્યની વાત કહેવી કહી છૂટવું=માને ન માને પણ કહેવાની ફરજ બજાવી દેવી કહી દેવું= ગુપ્ત વાત જાહેર કરવી કહી બતાવવું, કહી સંભળાવવુ=પહેલાંની વાત કે પહેલાંનો આભાર કહીને મહેણું મારવુ]
કહ્યાગરું વિ૦ [કહ્યું + ગરુ (सं कृ= કરવુ)] કહ્યુ કરે એવુ, આજ્ઞાંકિત
કહ્યું ન૦ કહેલુ તે, વચન, શિખામણ, આજ્ઞા [-પાળવું = બોલેલુ વચન પાળવું. -માનવું = કહેલી શિખામણ કે આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવુ, આજ્ઞાંકિત થવુ-હોવુ કહ્યામાં રહેવું= ગાંઠવુ, માનવુ, આમન્યામા રહેવુ]
કહ્લાર ન૦ [સં] ધોળુ કમળ, કલ્હાર
કળ સ્ત્રી૦ [सं कला? कील? हिं, म] પેટી વગેરેને જડેલુ યંત્ર, જેમા કૂચી ફેરવવાથી તે વસાય ઉઘાડાય છે (૨) યંત્રની ચાવી, ચાપ (૩) [લા] લાગ, યુક્તિ, કરામત, કીમિયો [-દબાવવી, -દાબવી, -ફેરવવી, -મરડવી =ચાપ દાબવી (જેથી યંત્ર ચાલે કે બંધ થાય) (૨) બરાબર યુક્તિ કરવી જેથી ધાર્યું થાય -બતાવવી=ખરી ચાવી કે ચાપ યા ઉપાય બતાવવો -મારવી, વાસવી=ચાવી કે ચાપ ફેરવી બંધ કરવું]
કળ સ્ત્રી૦[म]એકદમ (વાગવા વગેરેથી) થતુ તીક્ષ્ણ કે સતત દુખ કે તેથી આવતી મૂર્છા. [-આવવી,-ચડવી=એકદમ દુખ ઊપડવુ, તેથી તમ્મર કે મૂર્છા આવવી -ખાઈને= તમ્મર કે મૂર્છાની સાથે કળ ચડે એમ (જેમ કે,-પડવું,-રોવું=ખૂબ રોવુ -હસવું= ખૂબ હસવુ) -ઊતરવી, -વળવી=કળનુ દુખ બેસવુ, નિરાંત કે શાંતિ થવી]
કળ પુ૦ [प्रा. कल] કાદવ (ઝીણો ચીકણો કાપ જેવો), કળી જવાય એવી જમીન, કળણ
કળ સ્ત્રી૦ [सं कल् જુઓ કળવુ] અટકળ, સમજ (૨) (પ.) માત્રા (?) [કઠલાણ
કળકલા(-ળા)ણુ ન૦ [सं. कल् ઉપરથી] જુઓ

કળકળ સ્ત્રી૦ [સં कल् ઉપરથી] કળકળાટ (૨) (૨) ટિટિયારો, માથાઝીક (૩) પખીનો કલરવ – કલકલ (૪) [મ] તાલાવેલી ૦વુ અ૦ક્રિ૦ જુઓ કકળવુ –ળાટ પુ૦ જુઓ કકળાટ –ળાણ નo જુઓ કકલાણ
કળછા સ્ત્રી૦ [સં कलि=કલહ ઉપરથી ?] અણબનાવ, કજિયો
કળજ(–જુ)ગ પુ૦ જુઓ કલિયુગ [–આવવો, –બેસવો=[લા] માણસોની વૃત્તિઓ પાપી–અધર્મી થઈ જવી]
કળણ નo [જુઓ 'કળવુ'] જેમાં પગ મૂકતા કળી જવાય એવી જમીન – જગા (૨) જાણવુ તે, સૂઝ, સમજ, જ્ઞાન –ણા સ્ત્રી૦+સૂઝ સમજ, જ્ઞાન –તર ન૦ શરીરની અદર થતી પીડ – વેદના (૨) ગણતરી, અટકળ, અદાજ (પાકનો) (૩) જુઓ કળણ ૧ (૪) કોસનું સાધન (વરત ચાક ઇત્યાદિ) –તરુ પુ૦ પાકનો અદાજ કરનાર –તાણુ ન૦ પાકનો અડસટ્ટો કાઢવાનુ મહેનતાણુ (૨) આના વારી વખતે ઘણો ઓછો પાક થયેલો જણાતાં ખેડૂતને મળતી રાહત
કળત્ર ન૦+જુઓ કલત્ર
કળથિયુ વિ૦ ['કળથી' ઉપરથી] કળથીનું (૨) કળથીના બીજના રગનું
કળથી સ્ત્રી૦ [સં कुलत्थ, હિં] એક વનસ્પતિ (૨) એક જાતનું હલકુ કઠોળ
કળપવુ સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ કલપવુ] મૂએલાને નામે સકલ્પ કરી દાન આપવુ (૨) [જુઓ 'કર(–ળ)બવુ'] રાપડી ફેરવવી (૩) અ૦ક્રિ૦ [સં कल्प ઉપરથી] ખપવું, ઉપયોગમા આપવુ (૪) [જુઓ 'કલપવુ'] ઝૂરવુ, રડવુ
કળપી સ્ત્રી૦ કરપી, રાપડી
કળબ સ્ત્રી૦ મોટી રાંપડી ૦વુ સ૦ ક્રિ૦ રાપડી દેવી – ફેરવવી
કળલાવી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
કળવ(–વિ)કળ સ્ત્રી૦ જુઓ કળવિકળ. –ળિયુ વિ૦ કળવિકળવાળુ, યુક્તિબાજ
કળવળ સ્ત્રી૦ કલબલ (૨) દાવપેચ ૦વુ અ૦ ક્રિ૦ કલબલ કરવી
કળવિકળ સ્ત્રી૦ યુક્તિ, તદબીર (૨) યુક્તાયુક્ત વિચાર (૨) ચેન, શાતા (૩) સૂઝ, સમજ
કળવુ સ૦ ક્રિ૦ [સં कल्] સમજવુ(૨)કલ્પવુ, ધારવુ, અટકળ કરવી, હિસાબ કે અદાજ કાઢવો (૩) અ૦ ક્રિ૦ દુખવુ, કળતર થવુ (૪) [સં प्रा कल=કીચડ ઉપરથી] કાદવમાં ઊતરી જવુ, ખૂતી જવું [–કળી જવુ=સમજી જવુ (૨) કાદવમા ખૂતી જવુ]
કળશ પુ૦ [સં कलश] એક વાસણ, લોટો (૨) મદિરના શિખર તરીકે મુકાતો ઘાટ, ઘૂમટની ટોચ, કલશ [–ચઢાવવો = સિદ્ધિની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચવુ [લા] કળશે(–શિયે) જવું=ટટ્ટી જવુ, ઝાડે ફરવા જવુ] ૦(–સ)લી સ્ત્રી૦ લોટી –શિયો પુ૦ લોટો (૨) ઝાડો (રોગ) –શો પુ૦ (કા) લોટો
કળશી સ્ત્રી૦ સોળ (કાચા) મણનુ માપ
કળસલી સ્ત્રી૦ જુઓ કળશલી, લોટી, કસલી
કળહીણુ વિ૦ [સં कलाहीन] કળાહીન (૨) કળ – ચાપ વગરનું (૩) [સં कुलहीन] કુળહીન
કળળવુ અ૦ ક્રિ૦ [સં कल्] મોટેથી બૂમ પાડવી, અવાજ કરવો
કળા સ્ત્રી૦ જુઓ કલા (૨) (મોરની) કળા – કલાપ ફેલાવવો તે. [–કરવી = યુક્તિ કે ઇલાજ કરવો (૨) સૌંદર્યયુક્ત રચના કરવી (૩) મોરે પીછા ઊભા કરી ચદ્રાકારે ફેલાવવા –પાડવી = શરીરની કાતિ કે રૂપ કાઢી નાખવુ, (વેશપલટાથી) ઢાકવુ] ૦કર પુ૦ મોર ૦કુશળ, ૦કૌશલ્ય, ૦ધર, ભવન, ૦વત, ૦વતી(–તણી), ૦વાન જુઓ 'કલા(ળા)'મા
કળાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કલાઈ'] કોણીથી કાડા સુધીનો હાથનો ભાગ
કળાણ ન૦ [જુઓ 'કળણ'] કાદવ – ગારાવાળી જગા (૨) [સં कलन] સૂઝ, સમજણ
કળાપો પુ૦ [જુઓ 'કળો'] રડારોળ (૨)કઢાપો
કળાવુ અ૦ ક્રિ૦ [સં कल्] પ્રતીત થવુ દેખાવુ, લાગવુ [એવો (મોર)
કળાયલ વિ૦ ['કળા' ઉપરથી] કળા કરેલી હોય
કળાહોળ પુ૦ જુઓ 'કોલાહલ'
કળિ, ૦કાળ ૦યુગ જુઓ 'કલિ(–ળિ)'મા

કળિયું વિ૦ [સં કુલ ઉપરથી] કુળવાળુ -યો પુ૦ કુળવાન પુરુષ
કળિયો પુ૦ [જુઓ 'કળી'] હળિયો (૨) ડોડો (૩) દાડમનો દાણો (૪) જુઓ 'કળિયુ'માં
કળિંગડું ન૦ [જુઓ 'કલિંગડુ'] તડબૂચ
કળી સ્ત્રી૦ [સં कलि] અણખીલ્યુ ફૂલ, કલિકા (૨)છૂટો મોતીચૂર(૩)અંગરખાને કે પહેરણની અમુક ઢબને સીવતા બગલ આગળ કરાતું સીવણ [-ખીલવી=હૃદયની કળી ઊઘડવી, (માણસે) ખીલવુ - પ્રફુલ્લ થવુ -પાડવી= છૂટો મોતીચૂર પાડવો, એ નામની ગાંગડી આકારની વાની બનાવવી (૨) ગડી પાડવી, ગોઠવવી]
કળીચૂનો પુ૦ [કળી+ચૂનો] વિશુદ્ધ કરેલો ચૂનો
કળૂંઠું (-ઢું) વિ૦ ['કળવુ' ઉપરથી] માટી-કાદવવાળુ [પ્રયુક્તિથી, સમજાવટથી
કળે કળે, કળે વળે અ૦ ['કળ' + 'વળ'] યુક્તિ
કળેળવું અ૦ક્રિ૦ કળકળવું
કળેળી સ્ત્રી૦ કરેળી, કળેળવુ તે
કળો પુ૦ [જુઓ કલો] કઢાપો (૨) [જુઓ 'કળ' (તમર)] આવેશ
કળોઈ વિ૦ (કા) [જુઓ કળ - કુળ] ગાઢ સબધવાળુ (૨) ન૦ તેવુ માણસ સબધી
કંઓટી(-ઠી) સ્ત્રી૦ [સં कला (નાનો કણ) ઉપરથી ?] એક જાતની સફેદ રેતી, સાથિયા પૂરવાની ભૂકી (આરસ વગેરે પથ્થરની)
કંઈ અ૦[જુઓ 'કહીં'](ચ.)કયા ૦ક અ૦કયાંક
કંઈ વિ૦ (૨) સ૦ [સં कति, प्रा कइ?] (અનિશ્ચિતાર્થ, પ્રશ્નાર્થ તથા નકારાર્થમા મુખ્યત્વે વપરાય છે) કાંઈ, અમુક, કશુ ૦ક વિ૦ (૨) સ૦ કશુંક, કાંઈક [નિશ્ચયાર્થ ને હકારાર્થમા વપરાય] [કંઈ કંઈ થવું=જાત જાતની અવર્ણનીય લાગણીઓ કે મૂંઝવણ યા પીડા થવી કંઈ નહિ=ફિકર નહિ, ચિંતા નહિ, એવો ઉદ્ગાર કંઈ નહિ તો=બીજુ કે વધારે નહિ તો, બીજુ બધુ જવા દઈને કંઈનું કંઈ=શુંનું શું, ધારેલા કે છાજે એવાથી બીજું - ઊંધું; અવળું (કંઈનું કંઈ બોલી જવુ, થઈ જવું, કરી બેસવું ઇ૦), કંઈ હોય, હતુ કે હોવું જોઈએ તેને બદલે બીજુ કંઈક કંઈ ને કાયશ=કશુ પણ નહિ]
કંઈ વિ૦ (૨)સ૦[સં कति, प्रा कइ, हि कई] અનેક (ઉદા૦ 'તમારા જેવા તો કંઈ આવી ગયા') ૦ક વિ૦ (૨) સ૦ કેટલુંક, થોડુંક
કંઈ અ૦ [સં. क्वचित्, प्रा कइ?] વાક્યમા પ્રશ્નાર્થવાચક ને નકારસૂચક ઉપયોગ ઉદા૦ 'કંઈ મારાથી જવાય?'
કંક પુ૦[સં] જેની પાંખમાંથી શરપુંખ થાય છે તે પખી(૨)બગલો(૩)પીંછાળુ તીર(૪)નામ-ધારી બ્રાહ્મણ(૫)[સં] યુધિષ્ઠિરે વિરાટ રાજાને ત્યા ધારણ કરેલુ નામ
કંકણ ન૦[સં] કાંગરાવાળી ચૂડી - બંગડી (૨) કાચની કે સોનાની બંગડી (૩) કંકણદોરો ૦દોરો પું૦ લગ્નવિધિ શરૂ કરતા વરકન્યાને કાંડે બંધાતુ મીંઢળ અને લાલ દોરો, કાંકણ-દોરો -ણાકાર,-ણાકૃતિ વિ૦ [+आकार, आकृति] કંકણના આકારનું [ખગ્રાસગ્રહણ માટે], 'એન્યુલર' -ણી સ્ત્રી૦ કાંગરીવાળી સોનાની બંગડી; કાંકણી (૨) ઘૂઘરીઓવાળો કંદોરો
કંકણી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કણકણી'] કંપારી, કમકમી (૨) જુઓ 'કંકણ'મા
કંકર પુ૦ [સં कर्कर, प्रा. कक्कर, हिं कंकड, મ] કાંકરો, નાનો પથ્થર (૨) કાંકરી, મગ્ગડિયો
કંકલોહ ન૦ [प्रा =એક જાતનુ લોઢુ] એક પ્રકારનું ઘોડાનુ જીન (?) ('પંચવર્ણ તેજી પાખરિયા,કંકલોહ પ્રમાણ' - પદ્મનાભ)
કંકાયુ પું૦ [સં कङ्क, प्रा. कक ઉપરથી ?]એક જાતનો પાણીનો સાપ [કાંકોલ કાકળ
કંકાલ(-લી) સ્ત્રી૦ કાંટાળી એક વનસ્પતિ,
કંકાલ ન૦[સં] હાડપિંજર -લી પુ૦ કપાલી; શિવ (૨) શિવભક્ત
કંકાવટી સ્ત્રી૦ [સં कुंकुमवर्ति] કંકુ રાખવાની પ્યાલી (૨) [વ્યંગમાં] ગાલે કૂકવાની ચલમ
કંકાસ પું૦[फा. कंगाश ઉપરથી ?]કજિયો,ક્લેશ ૦ણું વિ૦ કંકાસ કરે એવું. -સિયણ વિ૦ સ્ત્રી૦, કંકાસિયા સ્વભાવની -સિયું વિ૦ કંકાસણા સ્વભાવનું

કંકાળી વિ૦ [સં कंकाली]માગણ ભાટની એક જાતનું (૨) પુ૦ એ જાતનો ભાટ
કંકાળી સ્ત્રી૦ જુઓ કંકાલ(-લી) (૨) વિ૦ [કા] કજિયાખોર, નાના કજિયાને મોટું રૂપ આપી ધુમરાણ મચાવી મૂકનારું
કંકુ ન૦[સં कुंकुम]ચાલ્લા ઇ૦માં વપરાતું લાલ દ્રવ્ય, કુંકુમ [-છાટવું=કંકુ છાંટીને મંગળ કાર્યના શુકન કરવા કંકુના કરવા= મંગળ કાર્ય આરંભવું (૨) કામમાં ફતેહ મેળવવી[લા] કંકુના કોગળા કરવા= જીવનમાં સુખવૈભવ હોવાં કંકુના પગલા= સુખવૈભવના શુભ શુકન કંકુનાં પગલાં કરવા=આગમનથી ઘરને સુખી કરવું કંકુને પગલે=ઊભી આબરૂએ] ૦પડી સ્ત્રી૦ કંકુની પડી-પડીકી ૦પડો પુ૦ કંકુનો પડો-પડિયો-પડીકું
કંકૂડો પુ૦ [જુઓ 'કનકવો'] પતંગ
કંકેલ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કંકોલ'] ચિનીકબાલા
કંકોડી સ્ત્રી૦ [સં कर्कोटकी, प्रा कक्कोड] કંકોડાની વેલ(૨)[સં कक्कोली ?]સૂતક કાઢવા માટે સ્નાન વખતે માથામાં નખાતી એક ભૂકી -ડું ન૦ કંકોડાનું શાક-ફળ
કંકોતરી, કંકોત્રી સ્ત્રી૦ [સં कुंकुमपत्रिका] લગ્નાદિ શુભ પ્રસંગની આમંત્રણપત્રિકા (૨) (વ્યંગમાં)ન ગમતું નોતરું કે ખબરની ચિઠ્ઠી
કંકોલ પુ૦ [સં] એક ઔષધિ, ચિનિકબાલા
કંકોલું વિ૦ જુઓ 'કાકરવરણું'
કંગણ,-ન ન૦, -ની સ્ત્રી૦ જુઓ કંકણ
કંગધર ન૦ સફેદ કલગીવાળું બુલબુલ
કંગન ન૦ [હિં] કંકણ -ની સ્ત્રી૦ કાંસકી (૨) [હિં] કંગન
કંગવો પુ૦ [સં कंकत, हिं कगुवा, म कगवा] કાંસકી
કંગાલ(-ળ) વિ૦ [હિં, સં कंकाल ઉપરથી ?] છેક ગરીબ, દીન (૨) દરિદ્રી, નિર્માલ્ય, તુચ્છ (૩) રસકસરહિત ૦તા, -લિ(-ળિ)યત સ્ત્રી૦ અત્યંત ગરીબી, દીનતા(૨)કંગાલ દશા
કંગુરો પુ૦ [फा] કાંગરો, દાંતો, અણી (૨) [જુઓ 'કંકર'] કાંકરો

કંચન ન૦ [જુઓ 'કાંચન'] ચોખ્ખું સોનું (૨) ધન, દોલત -ની વિ૦ સોનાનું [ગણિકા
કંચની સ્ત્રી૦[હિં, 'કંચન' ઉપરથી ?]કળાવંતણી,
કંચવો પુ૦ [सं कंचुक] કાંચળી
કંચાવું અ૦ક્રિ૦ [સં कच्=બાંધવું ઉપરથી ?] ઠગાવું (૨) હેરાન થવું
કંચુક પુ૦[સં] કાંચળી, કમખો (૨) સાપની કાંચળી (૩) બખ્તર -કી સ્ત્રી૦ કાંચળી (૨) પુ૦ જનાનખાનાનો ચોબદાર
કંચોલું(-ળું) ન૦ એક સુગંધીદાર વનસ્પતિ
કંજ પુ૦ [सं] બ્રહ્મા (૨) ન૦ કમળ
કંજક પુ૦ [सं] એક પક્ષી
કંજન પુ૦ [સં] કામદેવ (૨) સ્ત્રી૦ મેના
કંજર પુ૦[सं] બ્રહ્મા (૨) હાથી(૩)ન૦ પેટ
કંજ(-ઝ)રી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) [સં कजल (એક પખી) ?] એક પખી (૩) [सं झर्झरी] ઝાંઝ,ખંજરી(૪)[સં कन्चुली] કાંચળી
કંજૂસ વિ૦ [હિં, મ कंजूश(-ष)] અતિશય-વધારેપડતી કરકસર કરે એવું, કૃપણ, પાજી -સાઈ સ્ત્રી૦ કંજૂસપણું
કંઝરી સ્ત્રી૦ જુઓ 'કંજરી'
કંટક પુ૦ [સં] કાંટો, ફાંસ (૨) આંકડો, ગલ (માછલાં પકડવાનો) (૩) રોમાંચ (૪) [લા] નડતર, દખલ (૫) દુશ્મન ૦કીટ પુ૦ શરીરે કાંટા કાંટા હોય તેવો એક કીડો ૦ચર્મી વિ૦ કાંટાળી ચામડીવાળું (પ્રાણી) -કિત,-કી વિ૦ કાંટાવાળું (૨) મુશ્કેલ (૩) રોમાંચિત -કીલ વિ૦ કાંટાળું
કંટલ વિ૦ [સં] કાંટાળું (૨) પુ૦ કાંટાવાળું ઝાડ (બાવળિયો ઇ૦)
કંટવાડ સ્ત્રી૦ [સં कट કે કંટક+વાડ] કાંટાની વાડ
કંટારિયું ન૦ [સં कट=સ્મશાન ઉપરથી ?] શબ ઉપરનું કપડું
કંટાલુ સ્ત્રી૦ [सं] રીંગણી (૨) બાવળ
કંટાળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ 'કંટાળો'] કંટાળો ચડવો-આવવો
કંટાળી વિ૦ સ્ત્રી૦[જુઓ 'કંટાળું'] કાંટાવાળી (૨) સ્ત્રી૦ [દે कटाली] હાથિયો થોર, થોરી

કંટાળુ વિ૦ [सं कटालु] કાંટાવાળુ

કંટાળો પુ૦ [म कटाळा, सं कट,कटालु પરથી ?] અવિવિધતા કે થાકથી ઊપજતો અણગમો

કંટિયુ ન૦ [જુઓ 'કંટી'] ડૂંડુ [રહેવું તે

કંટિયો પુ૦ ભારે જમણને બીજે દિવસે ભૂખ્યા

કંટી સ્ત્રી૦ ['કણ' ઉપરથી ?] ડૂંડામાના બારીક કણ (૨) ડૂંડુ (૩) તાજી ડાંગર

કંટી(-ટે)વાળો પુ૦ [કંઠી+વાળો ?] ચૂલે ચડાવવાના વાસણને બહારની બાજુએ કરાતો માટીનો લેપ [મિજાજ

કંટુ વિ૦ [सं कटु ઉપરથી ?] કડક, ઉગ્ર,

કંટુ ન૦ ખરેટુ

કંટૂડિયો પુ૦ બાળકોને રમવાની કુલડી

કંટેવાળો પુ૦ જુઓ 'કંટીવાળો'

કંટેમરી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કંટેસરી'] ગળામા નાખવાનુ એક ઘરેણુ (૨) એક વનસ્પતિ, કાંટાસળિયો

કંટોડિયું ન૦ [કાંટિયો (બાજરૂ) ઉપરથી ?] ઉકરડાનો—કચરોપૂંજો નાખવાનો ખાડો (૨) અઘણખાડ [વિલો, કંદોડી

કંટોલી(-ળી) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કંટોલું'] એન

કંટોલું (-ળુ) ન૦ [दे कटोल] કંકોડુ

કંટ્રાક્ટ,-ટ પુ૦ [इं कॉन्ट्रेक्ट] કરારથી કરવાનુ કામ, ઠેકો (-આપવો-રાખવો, -લેવો) ૦ર, -ટી પુ૦ કંટ્રાકટ રાખનાર, ઠેકેદાર

કંટ્રોલ પુ૦ [इं.] કાબૂ, નિયમન

કંઠ પુ૦ [सं.] ગળુ, ડોક (૨) હૈડિયો (૩) કંઠમાથી નીકળતો અવાજ, સૂર, સાદ (૪) કાંડો—કાંઠલો (૫) [दे कठ=મર્યાદા ?] કાંઠો, કિનારો [-ખૂલવો=અવાજ સાફ નીકળવો -ફૂટવો= હૈડિયો દેખાવો, ઘાંટી ફૂટવી, અમુક વયનું થવુ, યુવાવસ્થામા આવવુ (૨) પક્ષીને કાંઠલો આવવો (૩) વાચા આવવી -બેસવો, -બેસી જવો=સ્વર ખુલ્લો ન નીકળવો (કફ વગેરેથી) -ભરાવો=લાગણીથી ગદ્ગદ્ થઈ જવુ, બોલી ન શકાવુ -રૂંધાવો=ગૂંગળાવુ -સુકાવો=ખૂબ તરસ લાગવી. કંઠે કરવું= મોઢે કરવુ, ગોખી લેવુ કંઠે કાંટા પડવા, કંઠે સોસ પડવો=પાણી વિના ગળુ સુકાવુ કંઠે પ્રાણ આવવા=મરવાની તૈયારી થવી (૨) ઘણી જ મુસીબત પડવી કંઠે હોવું=મોઢે હોવુ, યાદ હોવુ] ૦ગ્રંથિ સ્ત્રી૦ કંઠમા આવેલી એક ગ્રંથિ, 'થાયરૉઇડ ગ્લૅન્ડ'. ૦દ્વાર ન૦ ગળાનુ બારણુ ૦નાળ સ્ત્રી૦ ગળાની નળી. ૦નીલક પું૦ મોટો દીવો, મશાલ ૦પાશ પુ૦ ગળામા નાખવાનો દોરડાનો ગાળો—ફાંસો (૨) ગલપટ્ટો (૩) કંઠાશ્લેષ. ૦મણિ પુ૦ કંઠીમાનો હીરો (૨) હૈડિયો (૩) [લા] અત્યંત પ્રિયજન ૦મણિન્યાય પુ૦ જુઓ કરકંકણન્યાય ૦માધુર્ય ન૦ કંઠના અવાજની મધુરતા ૦માળ સ્ત્રી૦ ગળાનો એક રોગ ૦સૂત્ર ન૦ કંઠી, મંગળસૂત્ર (૨) ગળામા પહેરવાનુ ઘરેણું ૦સ્થ વિ૦ કંઠે—મોઢે—યાદ હોય તેવુ (૨) કંઠસ્થાની (વ્યંજન) ૦સ્થાન ન૦ કંઠની જગા ૦સ્થાની વિ૦ કંઠમાથી બોલાતો (વ્યંજન) -ઠાગ્ર પુ૦; ન૦ [+અગ્ર] કંઠનો આગળનો ભાગ (૨) અ૦ મોઢે -ઠાભરણ ન૦ [+આભરણ] કંઠનુ ઘરેણુ, ગળચવો, છડો. -ઠાવરોધ પુ૦ [+અવરોધ] કંઠ રૂંધાવો તે -ઠાવરોધી વિ૦ કંઠ રૂંધે એવુ -ઠાશ્લેષ પુ૦ [+આશ્લેષ] કંઠે વળગવુ—આલિંગન દેવુ તે

કંઠાર(-ળ) [જુઓ 'કંઠ'] સ્ત્રી૦ દરિયાનો કાંઠો, કિનારો [(૪) [લા] કતલ

કંઠાલ ન૦ [सं] સૂરણ (૨) કોદાળી (૩) લડાઈ, યુદ્ધ

કંઠાળ સ્ત્રી૦ જુઓ 'કંઠાર' (૨) [प्रा कंठाल=મોટા ગળાવાળુ ?] ઘોડા અથવા ગધેડા ઉપર માલ લાદવાની બેપાસિયા ગૂણ (૩) વાસણ ભરવાનો કોથળો (૪) [જુઓ 'કમઠાળ'] ચીતળ (લાકડાની)

કંઠિયું વિ૦ ['કંઠ' ઉપરથી] ગળુ પકડે એવુ, ગળે ઊતરતા વસમુ લાગે એવુ, લૂખુ

કંઠી સ્ત્રી૦ [सं] ડોકનુ એક ઘરેણુ (૨) કંઠમા પહેરવાની ગુરુએ બંધાવેલી માળા (૩) [અંગરખાના] ગળા આગળના ભાગ ઉપરનું શોભીતુ સીવણ કે ભરતકામ [-બાંધવી= શિષ્ય કરવો કે શિષ્ય થવું -બંધું વિ૦ એક કંઠી બાંધનાર—સમાન ગુરુવાળુ (૨) વૈષ્ણવ]

કાકડી સ્ત્રી૦ [सं कर्कटी, प्रा कक्कडी]આરિયું, ચીભડું (૨)[જુઓ 'કાકડો'] ચીથરાને વળ દઈ બનાવેલી દિવેટ [-મૂકવી = કાકડીથી શગડી કે ચૂલો સળગાવવો] -ડો પુ૦ ચીથરાની મોટી કાકડી (૨)[म काकडा, सं कृकाटक (गळु)? काकल्क?] ગળાની બારીની આસપાસનો એક અવયવ, ચોળિયો(૩)પડજીભ [-ડા ઉતારવા = બળતા કાકડા ફેરવી ભૂત વગેરેની અસર કાઢવી -ડા કરાવવા = ગળાના ફૂલેલા ચોળિયા દબાવી લોહી કઢાવી નાખવું -ડા કપાવવા = ચોળિયાની વાઢકાપ કરાવવી -ડા ના(-ના)ખવા = રમવામાં કોણ દાન આપે તે નક્કી કરવા હાથ ચત્તા-ઊંધા કરવાની રમત. -ડા ફાકવા = મોમાં બળતા કાકડા ઘાલવા -ડા ફૂલવા = ચોળિયા સૂજવા -ડા બાળવા, -સળગાવવા = જુઓ કાકડા ઉતારવા -ડા મળી જવા = કાકડા ફૂલી જવા]

કાકફળ ન૦ કાકમારીનું ફળ

કાકતાલીય, કાકદૃષ્ટિ, કાકનાસા, કાકપક્ષ, કાકપત્ર [सं] જુઓ 'કાક'માં

કાકબ પુ૦ [दे कक्कब, म काकवी] ગોળ કે મહુડાની રસી (તમાકુ બાંધવામાં વપરાય છે તે)

કાકમ પુ૦ [જુઓ 'કાકબ'] પ્રવાહી ગોળ જેવો થાય ત્યાં સુધી ઉકાળેલો શેરડીનો રસ

કાકમારી સ્ત્રી૦ એક વેલ

કાકર પુ૦ [सं कर्कर ઉપરથી] દાંત, દતૂશળ (સૂવરાદિ પ્રાણીના) (૨) કરવતનો દાંતો (૩) ચામડીમાં પડેલો કઠણ ચીરો ૦ડી સ્ત્રી૦ ઘણા ઝીણા દાંતાની ધાર ૦ણી સ્ત્રી૦ કાનસ, અતરડી ૦વું સ૦ક્રિ૦ કરવતના કાકર કાઢવા-તીક્ષ્ણ કરવા (૨) ઉશ્કેરવું; મમત પર ચઢાવવું (૩) ધીરે ધીરે ખોતરી ખોતરીને ખાવું -રી સ્ત્રી૦ નાના દાંતાવાળી ધાર

કાકર પુ૦[सं कर्कर]ઠળિયો (૨)કાકરો -રિયા પુ૦ બ૦ વ૦ અંદર ચણા મગફળી વગેરે રાખી લોટગોળની બનાવેલી એક વાની-ગોળીઓ -રિયું વિ૦ કાકરાળું -રી સ્ત્રી૦ નાનો કાકરો (૨) કાંકર, રેતી

કાકર સ્ત્રી૦ પીંજણને છેડે તાતની નીચે રહેતી ચામડાની અક્કડ કકરી પટ્ટી

કાકરિયા કુંભાર પુ૦ એક કલગીદાર પક્ષી

કાકરી સ્ત્રી૦ જુઓ બેઉ 'કાકર' પુ૦ માં

કાકરો પુ૦ [જુઓ 'કાંકરો'] (ચ) કાંકરો (૨) ડચકું (જેમ કે ડુંગળીનું) [બળિયા કાકા

કાકલિયા પુ૦ બ૦ વ૦ ['કાકા' પરથી] શીતળા,

કાકલી વિ૦ [सं] કોમળ ને મધુર

કાકલૂદી સ્ત્રી૦[सं काकली પરથી, म काकलुत] દયા ઉપજાવે એવી આજીજી, કાલાવાલા ૦વેડા પુ૦ બ૦ વ૦ કાકલૂદીભર્યું વર્તન

કાકવંઝા, -ધ્યા [सं] સ્ત્રી૦ એક જ વાર ફળનાર વનસ્પતિ (૨) એવી સ્ત્રી

કાકવી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાકબ'] ગોળની રસી

કાકશિખ ૬ પુ૦ [सं] બાબરી [શબ્દ

કાકા (કા-કા) અ૦ (રવ૦) કાગડાની વાણીનો

કાકા પુ૦બ૦વ૦ [फा =મોટો ભાઈ] 'કાકો'નું માનવાચક રૂપ ૦જી, ૦સસરા પુ૦ સસરાના ભાઈ,કાકોસસરો(માનવાચક) [જાતનો પોપટ

કાકાકૌવો પુ૦ [मलायी काकातुआ] એક

કાકાપુરી વિ૦[फा काका=ઘરનો ઘરડો ગુલામ + પુરી (ગામનું?)] તકલાદી, નિર્માલ્ય (૨) જાનવર (૩) પુ૦ ગુલામ [બળિયાકાકા, શીતળા

કાકાબળિયા [કાકા+બળિયા] પુ૦ બ૦ વ૦

કાકાબાસી ન૦ એક જાતનું હલકું મોતી

કાકાભાઈ પુ૦ [માનાર્થે] જુઓ 'કાકો' ૨

કાકી વિ૦ [सं] કાગડા જેવા ક્રૂર અવાજથી ગાનાર [કાકાઈની સ્ત્રી

કાકી સ્ત્રી૦ કાકાની સ્ત્રી ૦જી, ૦સાસુ સ્ત્રી૦

કાકીડો પુ૦ [दे कक्किड, किक्किड] કાચંડો

કાકીસાસુ સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાકી' સ્ત્રી૦ માં

કાકુ પુ૦ [सं] દુઃખ, ભય, ક્રોધથી સ્વરમાં પડતો ફેર (૨) કટાક્ષમાં કે વ્યંગમાં બોલવું તે

કાકુ પુ૦ કીડો (ભાટિયા લોકોમાં)

કાકુત્સ્થ પુ૦ [सं] (સં) રામ

કાકો પુ૦ [જુઓ 'કાકા'] બાપનો ભાઈ (૨) (પિતાને સંબોધન કરવામાં વપરાય છે) પિતા, કાકાભાઈ (૩) [વ્યંગમાં] દુશ્મન [કાકા મામા કરવા = ખુશામત કરવી કાકો

લાગે છે ? = સગો થાય છે જેથી વગ કરશે ?]
૦સસરો પુ૦ કાકાજી

કાકોદર, કાકોલ પુ૦ [સં] સાપ

કાકોલી વિ૦ [સં] કાગડા જેવો (સ્વર)

કાખ, ૦લી સ્ત્રી૦ [સં कक्षा, प्रा. कक्खा] બગલ [કાખમાં રાખવું, -લેવું = સત્તા નીચે રાખવુ; પક્ષમા લેવુ કાખલી ફૂટવી = આનંદમા આવી જવુ કાખલીમાં દૂધ આવવું = હરખ ઊભરાઈ જવો] ૦બલાઈ, ૦બિલાડી સ્ત્રી૦ બગલમા થતુ એક ગૂમડુ બામલી -ખી સ્ત્રી૦ અગરખા કે કપડાની બગલની કરાખી -ખું પુ૦ કાખનો વાળ -ખોવાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ કાખબલાઈ

કાખા સ્ત્રી૦ [સં काक्ष?] નડતર (દાવામા પ્રતિ પક્ષને હરાવવા માટે આણેલી)

કાખાઈ સ્ત્રી૦ કાસકી (ધરમપુર-વાસવાડાના ભીલોમા)

કાખી, -ખું, -ખોવાઈ જુઓ 'કાખ'મા

કાગ પુ૦ [સં] કાક, કાગડો [-નું પીંછ થવુ, -નો વાઘ કરવો = રજનુ ગજ કરવુ; નજીવી વાતને મોટું રૂપ આપવુ -નું બેસવું ને તાડનું પડવું = જે બે બનાવો વચ્ચે કાર્ય-કારણ સબંધ નથી, તે છે એવો ભ્રમ થાય એવો આકસ્મિક બનાવ બનવો -ને ડોળે રાહ જોવી = ખૂબ આતુરતાથી રાહ જોવી] ૦ડોળ વિ૦ કદરૂપુ ૦ડોળિયુ વિ૦ કાગડાના ડોળા જેવુ, એકાક્ષી (૨) ન૦ એક રેચક વનસ્પતિ ૦ણ સ્ત્રી૦ કાગડી ૦નો વાઘ પુ૦ રજનુ ગજ ૦માળ વિ૦ કાગડાના માળા જેવુ; ખાખાવીખી ૦માળો પુ૦ કાગડાનો માળો ૦વાશ (શ,) સ્ત્રી૦ [સં काग + वाश्= બોલવુ, બોલાવવુ ?] શ્રાદ્ધને દિવસે પિતૃનિમિત્તે કાગડાને બલિ નાખતી વખતનો ઉદ્ગાર (૨) એ બલિ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ પશુપંખીની ભાષા સમજવાની વિદ્યા -ગાનીંદર સ્ત્રી૦ [કાગ + નિદ્રા] કાગડાના જેવી, ઝટ ઊડી જાય એવી ઊઘ -ગારોળ પુ૦ [કાગ + રોકકળ] રોકકળ(૨) ગરબડાટ

કાગજ, -ઝ [અ] -ળ પુ૦ વાંસ, ઘાસ, ધાગા ઇ૦માથી કરાતી લખવા વગેરેના કામની એક બનાવટ (૨) પત્ર, પત્રિકા

કાગડો પુ૦ [સં काग] કાક, એક કાળુ પક્ષી (૨) (લા) ચાલાક લુચ્ચુ પ્રાણી [કાગડા ઊડવા = ઉજ્જડ ખખ થવુ(૨) નસતાન જવુ. -ડા કકળવા = સત્યાનાશ જવુ, ખરાબીના ચિહ્ન જણવા -ડાની કોટે રતન = અણ-ઘટતુ જોડાણ, અપાત્રને દાન -ડાની કોટે કંકોતરી = પેટમાં વાત ન રહેવી -ડાની નજરે જોવું = ખૂબ સાવધ રહેવુ -ડો દહીંથરુ લઈ ગયો = સારી વસ્તુ નઠારાને હાથ ગઈ] -ડાકામડી સ્ત્રી૦ ઇતરાજી (૨) અણવિશ્વાસ -ડાકેરી સ્ત્રી૦ આકડાનુ ડોડવુ -ડાટોપી સ્ત્રી૦ કાગડા જેવી દેખાતી લાબી પૂછડીવાળી ટોપી -ડાસાણશી (-સી) સ્ત્રી૦ ધાતુ ગાળવાની કુલડીને પકડવાની સાણસી -ડિયો પુ૦ પતંગ, કનકવો -ડી સ્ત્રી૦ કાગડાની માદા (૨) ગાડાની બે ઊધોની પિત્તળથી જડેલી અણી

કાગદી વિ૦[फा]પાતળી છાલવાળુ (જેમ કે લીંબુ) (૨)તકલાદી(૩) પુ૦કાગળ બનાવનારો કારીગર (૪) કાગળ વેચનારો અથવા ચોપડા ઇ૦ બાધનારો વેપારી ૦ચલણ ન૦ કાગળનુ ચલણ

કાગળ પુ૦ જુઓ કાગજ.[કાગળની કોથળી = બહુ નાજુક, વધુ ભરતા ફાટી જાય એવુ. -નાખવો = કાગળ-પત્ર ટપાલમા રવાના કરવો -ફોડવો = પરબીડિયું ફાડી કાગળ કાઢવો (૨) પારકાનુ પરબીડિયું ફાડી અદરની વાત છૂપી રીતે જાણી લેવી -બીડવો = લખેલો કાગળ પરબીડિયામા બધ કરવો, અથવા તેમ કરીને ટપાલમા રવાના કરવો -માગવો, -લાવવો = ભલામણ કે ઓળખાણની ચિઠ્ઠી માગવી કે લાવવી -લખવો = ખબર અતર ટપાલ વગેરે દ્વારા લખી જણાવવા. -વાંચવો = કાગળમા લખેલુ ઉકેલવુ] ૦દાબણિયું ન૦ કાગળ દાબવાનુ વજન-વસ્તુ ૦પત્ર(-ત્તર) પુ૦ ચિઠ્ઠીચપાટી કે ટપાલનો પત્ર -ળિયું ન૦ કાગળનો કટકો(૨)ચલણી નોટ,લોન,હૂડી અને

ગેર જેવો—જેના નાણા થાય તેવો કાગળ [કાગળિયા કરવા = લખાણ કે તુમાર કરવો કાગળિયે ચડવું = અંતરિયાળ મરી જવું (૨) જાહેરમા આવવું (૩) કોરટે જવુ (૪) લખાપટ્ટી થવી, તેમા પડી અટવાવું] -ળિયો પુ૦ કાગળ લઈ જનારો કાસદ ['કાગ'મા

કાગાનીંદર સ્ત્રી૦, કાગારોળ પુ૦ જુઓ

કાચ પુ૦ [સં] રેતી અને ખારવાળી માટી ઓગાળીને બનાવાતો એક પદાર્થ (૨) દર્પણ (૩) પાસાદાર, ચળકતી મિશ્ર ધાતુ (૪) નિર્મળ કે ક્ષણભંગુર એવી ઉપમા આપતા વપરાય છે, જેમ કે—કાચ જેવું પાણી, કાચનું વાસણ, કાચનો કૂપો ૦એળિયો પુ૦ શુદ્ધ કરેલો એળિયો ૦ગૃહ ન૦ કાચનું બનાવેલું ઘર ૦મણિ પુ૦ કાચ જેવો એક હલકો મણિ (૨) કાચ ૦રસ પુ૦ કાચનો રસ (૨) આંખના ડોળામાનો કાચના રસ જેવો પદાર્થ ૦લવણ ન૦ કાચ બનાવવામા વપરાતો ક્ષાર -ચિયો પથ્થર પુ૦ જેમાથી કાચમણિ નીકળે છે એ પથ્થર

કાચકી સ્ત્રી૦ કાકચી, કાકચ, એક વનસ્પતિ (૨) ગળાની બારી આગળ થતો એક રોગ (૩) સંકડામણ, મુશ્કેલી -કું ન૦, -કો પુ૦ કાચકીનુ ફળ, કાકચું

કાચડ સ્ત્રી૦ [કાચું ઉપરથી] ગૂમડાની આજુ બાજુનો સૂજેલો ભાગ

કાચબી સ્ત્રી૦ [જુઓ કાચબો] કાચબાની માદા (૨) એક રોગ, કાચકી -બો પુ૦ [સં कच्छप] એક જળચર પ્રાણી [-બાની આંખે જોવું = તીક્ષ્ણ કે ઈર્ષાની આંખે જોવું]

કાચર સ્ત્રી૦ [જુઓ કરચ] કકડી ૦કૂચર ન૦ પરચૂરણ ખાદ્ય વસ્તુઓ (૨) પરચૂરણ ભાંગીતૂટી વસ્તુઓનો સમૂહ -રી સ્ત્રી૦ મીઠામાં આથેલી ફળની -શાકની કાકડી, સુકવણી -રું ન૦ ચીરિયું, કકડી

કાચલી સ્ત્રી૦ [સં कवच ઉપરથી] નાળિયેરનુ ભાગેલું કોટલું (૨) [દે कच्चरा] શાકની—ખાસ કરીને કોઠમડાની સુકવણી [-માં પાણી લઈ ડૂબી મર ! = બીજું શક્ય ન હોય તો એવા અશક્ય ઉપાય વડે પણ શરમાઈને મરી જા ! કાચલાં ફૂટવાં = મિથ્યા મહેનત કરવી કાચલા જુદા થઈ જવાં = કોઈ પણ સખત કોટલાવાળી વસ્તુનાં બે ફડચાડિયા થઈ જવા (જેમ કે માથાની ખોપરીના પણ)] -લું ન૦ નદીના ભાઠાની ખેડેલી જમીન (૨) નાળિયેરનું ભાગેલું કોટલું (૩) [લા] કોઈ પણ ભાગેલું અર્ધગોળ જેવું કઠણ કોટલું ઉદા૦ 'ઠીબ' (૪) એવો વાડકો

કાચડી સ્ત્રી૦ કાચડાની માદા [પ્રાણી

કાચ (-ચિં,-ચી)ડો પુ૦ [જુઓ 'કાકીડો'] એક

કાચું વિ૦ [જુઓ 'કચ્ચું'] પાકેલું નહિ એવું (કાચી કેરી) (૨) બરાબર નહિ સીઝેલું, પકવેલું કે રંધાયેલું (કાચી ચાસણી, કાચી માટલી, કાચો ભાત) (૩) શેકેલું રાંધેલું નહિ એવું (કાચી સોપારી, ચણા, અનાજ ઇ૦) (૪) જેના સંસ્કાર ન કરાયેલા—કુદરતી સ્થિતિમા હોય એવું (કાચો માલ, કાચી ધાતુ) (૫) તકલાદી, મજબૂત કે ટકાઉ નહિ એવું (કાચી સડક, કાચું સૂતર, કાચો રંગ) (૬) નાદાન, બિન-અનુભવી, અધૂરું, અધકચરું (માણસ, જ્ઞાન, આવડત, ઉંમર ઇ૦) (૭) અધૂરું, અપૂર્ણ (કાચું કામ, કાચી બુદ્ધિ, કાચો વિચાર, કાચી વાત, કાચો ગાઉ ઇ૦)(૮) કામચલાઉ, છેવટનુ નહિ એવું (કાચો હિસાબ, દસ્તાવેજ, ખરડો ઇ૦) (૯) પોચું, નરમ (કાચા કાળજાનું, હૈયાનું = બીકણ) (૧૦) બારદાન ઇ૦ સાથેનું કામચલાઉ કે અંદાજી (વજન, માપ) (૧૧) પાકું—બંગાળી નહિ, તેથી અડધા વજનનું (શેર, મણ ઇ૦ વજન) (આમ આ શબ્દ અધૂરાપણું, અધકચરાપણું, ઇ૦ અનેક ભાવો લક્ષણાથી બતાવે છે) (૧૨) ન૦ કચાશ, કસર, અધૂરાપણું [કાચા કાનનું વિ૦ બીજાના કહેવાથી ભરમાઈ શકે તેવું કાચી કેદ સ્ત્રી૦ આરોપીને કેસ પહેલાં ને તે દરમિયાન કરાતી કેદ કાચી બુદ્દી, માયા સ્ત્રી૦ છેતરાઈ જાય એવું ભોળું માણસ (નકારમા આવે છે ઉદા૦ 'એ કાંઈ કાચી માયા નથી' 'એને તમે કાચી માયા માનો છો ?') કાચું કઢાવવું =

દેવાળુ કઢાવવુ -કાપવુ=અધૂરી તૈયારીમા કે કવખતે કે એવી કોઈ કચાશ છતા વર્તવુ, કાઈ કરવુ (૨) કામ તેથી કરીને કથાળવુ, બાફ્વુ (૩) (કામ, વિચાર ઇ૦મા) ઉતાવળ કરી નાખવી -ખાવું=ભીડ કે તગી પડવી -પાડવું=કાચો ગર્ભ પાડવો, ગર્ભપાત કરવો કાચો કચિયારો, કબીલો=સમજણો ન થયેલો-કાચી કે નાની ઉમરનો પરિવાર (તે મૂકીને મરી ગયુ, એમ પ્રયોગમા આવે છે) કાચે ઘડે પાણી ભરવું=મિથ્યા પ્રયત્ન કરવો] ૦કુંવારુ વિ૦ કાચી વયનુ અને અવિવાહિત ૦કોરુ વિ૦ નહિ રાધેલુ અને લૂખુ ૦નચ વિ૦ સાવ કાચુ ૦પાકું વિ૦ કઈક કાચુ અને કઈક પાકુ એવુ, અર્ધદગ્ધ ૦પોચુ વિ૦ અનુભવ અને હિમત વગરનુ, ભોળુ, અકુશળ કાચો કૂચો પુ૦ છેવટનો બાકી રહેલો ભાગ

કાછ પુ૦ જુઓ 'કાછડો'

કાછઈ સ્રી૦ [સ कच्छ=કાઠો, પ્રા कच्छ= નદી પાસેની નીચી જમીન (૨) મૂગા ઇ૦ની વાડી] નદીનુ ભાઠુ (ખેતર કરેલું) (રેવાકાઠા)

કાછડી સ્રી૦ [જુઓ 'કછોટી', ફ कच्छट्टी] કાછડાની રીતે પાછળ ખોસેલો ધોતિયાનો એક ભાગ [-છૂટી જવી=ડરી જવુ -ઝાલીને, પકડીને દોડવું=બીકથી બાવરા બની દોડવુ કાછડીનો છૂટો=જુઓ 'કાછડી-છૂટો'] ૦છૂટો વિ૦ પુ૦ વ્યભિચારી -ડો પું૦ ધોતિયુ કે સાલ્લો ઊંચો લઈ બે પગની વચ્ચેથી પાછળ ખોસવો તે, તે રીતે ખોસેલો વસ્ત્રનો ભાગ [-મારવો,-વાળવો=કાછડાની રીતે વસ્ત્ર પહેરવુ -મારીને, વાળીને (કામ કરવુ)=કમર કસીને, બરોબર ખતથી ને જોરશોર] -ડું અ૦ક્રિ૦ + જુઓ 'કછવુ'

કાછર ન૦ એક જાતનુ ઘાસ (ધરમપુર)

કાછલી સ્રી૦,-લુ ન૦(ચ) જુઓ કાચલી,-લુ

કાછવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ 'કાછડી'મા

કાછિયો પુ૦ [हिं म काछी, स. शाकिक?] શાક વેચવાનો ધંધો કરનાર આદમી (૨) એ જ્ઞાતિનો માણસ -યણ સ્રી૦ કાછિયાની સ્રી

કાછી પુ૦ જુઓ કાછિયો ['કછોટી'

કાછો,૦ટો પુ૦ જુઓ કછોટો ૦ટી સ્રી૦ જુઓ

કાજ ન૦ [सं.कार्य,प्रा कज्ज] કામ (૨) કારણ, પ્રયોજન ૦કાર વિ૦ કામ કરે એવુ, કાબેલ (૨) કામગરુ ૦ગરું વિ૦ શક્તિવાળુ, કાબેલ (૨) જુવાનજોધ, તરુણ (૩) ઘણું પ્યારુ, માનીતુ, લાડકુ (૪) નાજુક, તકલાદી

કાજળ ન૦ [सं कज्जल] મેશ (૨) આખમા આજવાની મેશ [-આંજવું, -સારવું = આખમા મેશ આજવી -ની કોટડી= સહેજમા કલક બેસે તેવુ-સભાળથી રહેવા જેવુ સ્થાન] ૦કંકુ ન૦બ૦વ૦(સૌભાગ્યવતીના શણગારના) કાજળ ને કકુ ૦રાણી સ્રી૦ કાજળી ત્રીજ ૦લટોરી સ્રી૦ એક પક્ષી ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [सं कज्जल પરથી, हिं. कज्जलाना, म काजळणें] કાજળ-મેશ વળવી (૨) કજળી જવુ, ઓલવાવુ. -ળિયો પુ૦ (કા) ખોવાયેલી વસ્તુ શોધી આપવા કે બનેલો બનાવ જણાવવા બીજા માણસને બેસાડી તેલ કે શાહીના ટીપામા બધુ બતાવનાર આદમી

કાજળી સ્રી૦ ['કાજળ' ઉપરથી]મેશ(૨)રાખનુ પડ(૩)કાળી ફૂગ(૪)મેશ પાડવાનુ કોડિયુ (૫) ગાય પૂજવાનું સ્રીઓનુ એક વ્રત (શ્રાવણ માસમા) (૬) [કા] કાજળિયાની વિદ્યા ૦ગોકરણુ ન૦ એક વનસ્પતિ ૦ત્રીજ સ્રી૦ શ્રાવણ વદ ત્રીજ, કાજળરાણી

કાજા સ્રી૦ [જુઓ 'કાજ'] કાર્ય, ફરજ, કામ. ૦ગરુ વિ૦ કામગરુ (૨) ફાયદાકારક

કાજી,-ઝી [अ.] પુ૦ ઇસ્લામી ન્યાયાધીશ (૨) ઇસ્લામી વિદ્વાન-પડિત ૦જી પુ૦ 'કાજી' [માનાર્થે] [-ની કૂતરી=મોટાની નાની વસ્તુ પણ મોટી ગણવી પડે એ.]

કાજુ વિ૦ સારુ, ખાસુ (૨) વિનયી (કા)

કાજુ પુ૦ [मलायी काजु,म काजू] એક સૂકો મેવો ૦કળિયા પુ૦ બ૦ વ૦ કાજુ (૨) સાકરિયા કાજુ

કાજે અ૦ [જુઓ 'કાજ'] માટે, વાસ્તે

કાજો પુ૦ [दे कज्जव] કચરો, પૂજો

કાઝગી સ્રી૦ [म काजगी] લગામ

કાટ પુ૦ [प्रा किट्ट] ધાતુને લાગતો મેલ કે તેનો વિકાર (૨)[લા] નકામો ભારરૂપ ઉતાર કે મેલ [–ખાવો, –ચડ(–ઢ)વો, –વળવો = કટાવુ (૨) નકામુ અવાવરુ પડી રહેવુ, તેથી (વસ્તુ કે માણસનુ) હીર કે પાણી ઊતરી જવુ, બગડવુ –ઉતારવો,–કાઢવો = ચડેલો કાટ દૂર કરવો]

કાટ પુ૦ [सं काष्ठ, प्रा कट्ठ] ઇમારતી લાકડુ [–નાખવો = ઘરનું છાપરુ મોભ વળી ઇ૦ કાટ વડે જડવુ]૦કૂટ સ્ત્રી૦ તૂટેલો ફૂટેલો સરસામાન (૨) મકાનના બાંધકામનો માલ ૦પીઠિયો પુ૦ [सं पीठ ?] ઇમારતી લાકડાંનો વેપારી ૦માળ પુ૦ જૂનુંનવુ પરચૂરણ ઇમારતી લાકડુ (વળી, વાંસ ઇ૦)

કાટ પુ૦ ['કાટવુ' પરથી ?] (દાવો કાપવા) સામે મ ડાતો દાવો,પ્રતિકાર (૨)(ટ,)સ્ત્રી૦ ગ જીફામા અમુક ભાત ન હોવી – કાપતુ હોવુ તે ૦છાટ (ટ,)સ્ત્રી૦ કાપકૂપ –ટેસર પુ૦બ૦વ૦ પત્તા રમતા પહેલી જે ભાત કપાય તે પરવી સર પડે એવી સરબાજી

કાટ પુ૦ ['કાટો' પરથી ?]કાંટો,નડતર,આડ,વિઘ્ન [–કાઢવો = નડતર દૂર કરવુ (૨)કાસળ કાઢવુ ('જયસિંહનો કાટ કાઢયા વગર ', 'પછે કઢો સેનાનો કાટ ')] [–ખાંડવુ ટીચવુ તે

કાટકૂટ સ્ત્રી૦ [કાટવુ + કૂટવુ] કાપવુ અને કૂટવુ

કાટકો પુ૦ [જુઓ કડાકો] મોટી ગર્જના

કાટખૂણુ પુ૦ નેવુ અશનો ખૂણો (૨) એ માપનું કડિયા–સુતારનું ઓજાર ૦ચોખૂણુ પુ૦ ચાર કાટખૂણાવાળો ચતુષ્કોણ ૦ત્રિકોણ પુ૦ કાટખૂણાવાળો ત્રિકોણ –ણો પુ૦કાટખૂણ

કાટછાટ સ્ત્રી૦ [हिं] કાપકૂપ, સુધારોવધારો

કાટફળ ન૦ એક વનસ્પતિની છાલ

કાટરડો પુ૦ [सं किट्टाल]ઠરેલો કચરો, પ્રવાહી વસ્તુનો મેલ (૨)કટાઈ–બગડીને ખરાબ થઈ ગયેલો માલ, નકામો રદ્દી સરસામાન ઇ૦

કાટલિયો પુ૦ [જુઓ 'કાયટિયો'] કાટ્ટી

કાટલુ ન૦ વજન, અમુક નક્કી વજનનું તોલવાનું સાધન (૨) સુવાવડમા સ્ત્રીઓને અપાતુ ગુદર વગેરેનું વસાણુ (૩) [हिं काटना 'કાટવુ' પરથી ?] ઓછુ કરવુ તે, કાપી લેવુ તે (૪) કાટ, કાંટો, નડતર, બલા [કાટલા કૂટવા = વ્યર્થ પ્રયત્ન કરવો, કાચબાં કૂટવા –કૂવામા નાખવા = ગઈ ગુજરી ભૂલી જવી કાટલા માપવા = તોલ મેળવી જોવા બરોબર વજન તપાસવુ કાટલુ કાઢવુ = આડખીલી દૂર કરવી(૨)મારી નાખવુ –કરવુ = જુઓ 'કાટલુ કાઢવુ' (૨) ઓછુ આપી-કરીને પતવવુ, ઓછાથી પતાવટ કરી લેવી] –લાદાસ પુ૦ વચમા પડી કાટલુ કરનાર – ઓછુ આપનાર આદમી છાપેલુ કાટલુ ન૦ સરકારી છાપવાળુ કાટલુ (૨) તે રીતે બધે નામીચુ માણસ [કરડવુ (૩) છેતરવુ

કાટવુ સ૦ક્રિ૦[सं कर्त्, प्रा कट्ट]કાપવુ,છેદવુ(૨)

કાટવુ વિ૦ [જુઓ 'કાટ'] કાટના રગનુ –વો પુ૦ શોકનો કાટવો સાલ્લો ['કાટવુ'મા

કાટવો પુ૦ એક ઔષધિ – વનસ્પતિ (૨) જુઓ

કાટાકાટ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાટવુ'] કાપાકાપી (૨) કતલ (૩) અ ટસ,. અદાવત

કાટોડો પુ૦ ચકમક (૨) જુઓ 'કાટરડો' (૩) કાચી ધાતુમાથી લોઢુ કાઢી લીધા પછી ભઠ્ઠીમા રહેતો અવશેષ [दे करट्ट] કાયટિયો

કાટ્ટી સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાયટ્ટુ' (૨) પુ૦ [सं करट,

કાઠ વિ૦ ધૂર્ત, પહોંચેલ (૨)પુ૦[सं काष्ठ] કાષ્ઠ (૩) ઇમારતી કાટ (૪) કાઠડો (૫) હેડબેડીનુ ચોકઠુ, હેડ ૦ગઢ પુ૦ લાકડાંનો ગઢ

કાઠડી સ્ત્રી૦ નાનો કાઠડો –ડુ ન૦, –ડો પુ૦ ઊટ વગેરે જાનવરની પીઠ પર મુકાતુ લાકડાનું આસન

કાઠલો પુ૦ [કઠ + લો] કન્યાને પરણાવતા પહેલા ચડાવાતુ ઘરેણુ [(બઉ)

કાઠા વિ૦ (બ૦વ૦) લાલાશ પડતા એક જાતના

કાઠાડલી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાઠડો'] કાઠડા પર નાખવાની ધાબળી – ગોદડી [વાળુ (કા)

કાઠાળુ વિ૦ [જુઓ 'કાઠુ'] કદાવર, કાઠા – બાધા-

કાઠિન્ય ન૦ [सं] કઠિનતા (૨) કઠોરતા

કાઠિયાણી સ્ત્રી૦ કાઠી સ્ત્રી

કાઠિયાવાડ પુ૦, ન૦[કાઠી + [सं]वाट] (સ) ગુજરાતનો એક ભાગ –ડી વિ૦ કાઠિયાવાડનું, –સબધી (૨) પુ૦ કાઠિયાવાડનો રહીશ

કાઢિયો પું૦[સં काष्ठ પરથી] ગાડાનો લાકડાનો સામાન – ખોખું (કા)

કાઢી વિ૦ (૨) પું૦ કાઠિયાવાડની એક અસલી જાતનું (માણસ)(૩)સ્ત્રી૦ [સં काष्ठ] બાળવાનું લાકડું(૪)જમીનનું એક માપ (૪૦૦ કાઢી= વીઘું) (૫)લાકડી;દંડો,વાંસ (૬)કાઠું (શરીરનું)

કાઢું વિ૦ [સં कठिन, પ્રા कढ्ढिण] કઠણ,આકરું (૨)કઠોર (૩)કંજૂસ (૪)ખરાબ, માઠું (૫)ન૦ [સં काष्ठ પરથી] કલેવર,શરીરનો બાંધો (૬) ખોખું (ઢોલ,ડફ ઇત્યાદિનું), આકાર(૭)કાઠડો (૮)કોર ચોડવાની હોય એવું સાલ્લાનું કપડું

કાઢઘાલ (ઢ, લ,) સ્ત્રી૦ કાઢવું ને ઘાલવું તે

કાઢવું સ૦ક્રિ૦ [સં कृष्, પ્રા कड्ढ](હોય ત્યાંથી કે અંદરથી) બહાર ખેંચવું – લાવવું – લેવું – મોકલવું (જેવા ભાવો બતાવે છે) (૨) અલગ કરવું, દૂર કરવું, છૂટું પાડવું (૩) રદ કરવું ('આ શબ્દ કાઢો તો લખાણ મંજૂર છે') (૪) [પ્રા कड्ढ=રેખવું] આલેખવું, દોરવું(જેમ કે અક્ષર, ચિત્ર, વેલ,રંગ ઇ૦) (૫)કહેવું,બોલવું, ઉચ્ચારવું (જેમ કે અવાજ, બોલ, વાત, સાદ, ઘાંટો ઇ૦)[પ્રા कड्ढ,સં कथ् ?=કહેવું,ઉચ્ચાર કરવો] (૬) સ્થાપવું, નવું ખોલવું, શરૂ કરવું (જેમ કે, નિશાળ, દુકાન, કારખાનું, કંપની,કામ ઇ૦)(૭)ગણી કાઢવું, ગણતરી કરવી (જેમ કે, ભાવ, માપ, વ્યાજ હિસાબ કે તેનો જવાબ, અંદાજ ઇ૦ કાઢવાં)(૮)જાહેરમાં બહાર આણવું (જેમ કે નામ, આબરૂ, દેવાળું કાઢવું) (૯) અંદરનો સાર કે અમુક ભાગ અલગ કરવો, મૂકવો કે છૂટો પાડવો [જુઓ અર્થ (૨)] જેમ કે, સાર કાઢવો, મલાઈ કાઢવી,તેલ કાઢવું, ઇ૦, 'તેણે ૫૦૦ રૂ આ ખાતે કાઢ્યા.')(૧૦)કમાવું, મેળવવું, જોગ કરવો ('દુકાન ભાડું ય કાઢતી નથી,' 'દુકાનમાંથી રોટલો કાઢવાનો છે' 'બધું ય ખર્ચ પગારમાંથી જ કાઢવાનું')(૧૧) બીજા ક્રિ૦ સાથે, તે ક્રિયા પૂરી કરી દેવી, પતવવી,એવો ભાવ પ્રેરે છે જેમ કે,'એણે આખું ખેતર ખોદી કાઢ્યું' 'આટલું જરા જોઈ કાઢશો ?' [કાઢી જવું=મડદાને ઘેરથી બહાર કાઢી બાળવા – દાટવા લઈ જવું ('એમને ક્યારે કાઢી ગયા ?') કાઢી નાખવું=રદ કરવું (જેમ કે અરજી,માગણી ઇ૦)(૨)નાપાસ કરવું ('એને પરીક્ષકે શામાં કાઢી નાખ્યો ?'), ગણતરીમાં ન લેવું ('મને તો તમે સાવ કાઢી જ નાખ્યો કે શું ?') કાઢી લેવું=છાનુંમાનું લઈ લેવું (૨) પતાવવું, પાર પાડવું (કામ કાઢી લેવું 'એને ત્યાં રકમ છે તે હવે કાઢી લેવી જોઈએ'). કાઢી મૂકવું, મેલવું=હાંકી કાઢવું (૨) રજા આપવી, બરતરફ કરવું (૩) કાઢીને મૂકવું – અલગ કરવું(જેમ કે, લૂગડાં),સાચવીને રાખવું (ડોસીએ રૂ પહેલેથી કાઢી મૂક્યા છે').]

કાઢો પું૦ [સં क्वाथ, પ્રા काढ] ઉકાળો, કાવો

કાઢો પું૦['કાઢવું' પરથી] ખેતરમાંથી વધારાનું પાણી કાઢી નાખવા કરાતી નીક

કાણ, ૦મોકાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [સં. कण्, महा + कण् ?]મરણ પાછળ રોવું, કૂટવું અથવા લૌકિકે જવું તે [–કરવી, માંડવી=મરનાર પાછળ રોવું – કૂટવું(૨)[લા.]કોઈએ બગાડેલા કામને સંભાળવું કાણે જવું=કાણ કરવાને માટે જવું (પરગામ)] –ણિયત, –ણિયું વિ૦ કાણ કરનારું

કાણાંકોઢી સ્ત્રી૦ છોકરાની એક રમત

કાણિયત વિ૦ જુઓ 'કાણ'માં ['કાણુ'માં

કાણિયું વિ૦ જુઓ 'કાણ'માં (૨) જુઓ

કાણીબગલું ન૦ એક જાતનું બગલું

કાણું વિ૦ [સં काण]વેહ — છિદ્રવાળું(૨) એક આંખવાળું (૩)ન૦વેહ,છિદ્ર,બાકું [–પાડવું= કાણું કરવું] –ણિયું વિ૦ કાણું

કાત સ્ત્રી૦ પેડુ(કા) (૨) તાકાત, કૌવત (૩) [સં. कृत्–कर्तनी] સોનીનું એક ઓજાર

કાતડી સ્ત્રી૦ [મ, સં कृत्ति, પ્રા. कत्ति] ચામડી

કાતણ સ્ત્રી૦ ['કાતવું' પરથી મ. कातण] કરોળિયા જેવું એક જીવડું [કાકડી (કા)

કાતણી સ્ત્રી૦ ['કાતવું' ઉપરથી]કાતેલા સૂતરની

કાતર વિ૦[સં]બીકણ,કાયર(૨)દુઃખી,ભયભીત (૩) કતરાવું, વાંકુ

કાતર સ્ત્રી૦ [સં कर्तरी, પ્રા कत्तरी] કાતરવાનું ઓજાર(૨)વાળ ખરી પડવાનો જાનવરોનો એક રોગ(૩)કાતરના જેવી ધારવાળી પાતળી ઠીકરી,

પતરુ ઇ૦ [–ચલાવવી,–ફેરવવી,–મૂકવી =કાપકૂપ કરવી] ૦ણી સ્ત્રી૦ કાપવુ તે, કાપવાની રીત (૨) કાતર (૩) કરસણ કાપી લીધા પછી ખળુ કરતી વખતે બ્રાહ્મણોને જે ભાગ આપે છે તે

કાતરવુ સ૦ ક્રિ૦ [સં कृत्] કાતરથી કાપવું (૨) કાપવુ, કરડવુ (૩) ઓછુ કરવુ (૪) ખોતરવું, ખણવુ (૫) [લા] ઘસાતુ બોલવુ

કાતરિયુ ન૦ [કાતરવુ] છેક છાપરાની નીચેનો નીચો મેડો (૨) લાકડાનું એક બેધારુ અસ્ત્ર (૩) દીવાલ કોચવાનુ ચોરનુ એક ઓજાર (૪) બે ચૂડીની વચમા પહેરાતુ પાતળી ચીપનું કંકણ (૫) સેજુ (૬) કટાક્ષ, કરડી આખે જોવુ તે (૭) સ્લેટનો ભાગેલો મોટો ટુકડો [–ગેપ(–બ)=ગાડુ, ચસકેલ, –મૂકવુ=ઘર ફોડવુ, ચોરી કરવી કાતરિયા ખાવા, –નાખવા=રીસમા ત્રાંસુ જોવુ, ચિડાઈને જોવુ, કટાક્ષ ફેંકવાં]

કાતરી(–ળી) સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાતળી'

કાતરો પુ૦ [સં कृत=કાતરવું પરથી, સરખાવો 'કાતળી'] ચપટુ, લાબુ ને વાકુ ફળ ઉદા૦ આમલીનો કાતરો (૨) એને મળતા આકારનું એક દારૂખાનું (૩) એક જીવડો [એ ઊગતા અનાજના છોડ કાતરી ખાય છે] (૩) દાઢીની બ ને બાજુ રખાતા વાળના લાંબા કાકડામાનો પ્રત્યેક (૫) [સુ] ફૂલાંની લૂમ [**કાતરા પડવા**=ખેતરમા કાતરા જીવડા થવા]

કાતળ સ્ત્રી૦ અફવા, ગપ (કા) (–મારવી)

કાતળિયો પુ૦ એક જાતના ચોખા

કાતળી સ્ત્રી૦ [સં कृत्त, प्रा कत्तरिअ, म कातळा] પાતળી, ચપટી કકડી

કાતળુ ન૦ [જુઓ 'કાતળી'] જાડી ચીરી– ગાબચુ (૨) ગંડેરી (૩) મોટો બેડોળ કકડો

કાતિલ વિ૦ [અ] કતલ કરનારુ–કરે એવુ (૨) ઘાતક (૩) મર્મવેધી

કાતી સ્ત્રી૦ [સં कृत પરથી] છરી (૨) કરવતી (૩) [લા] દગો [(પેટમાં) **કાતી હોવી, –રાખવી**=મનમાં દગો હોવો કે રાખવો]

કાતું ન૦ [જુઓ 'કાતી'] બૂઠી છરી–પાળી

કાત્યાયન પુ૦ [સં] (સ) એક ઋષિ (૨) એક વૈયાકરણી (૩) ન૦ નિકંદન [–કાઢવુ= નિકંદન કાઢવુ]

કાત્યાયની સ્ત્રી૦ [સં] (સ) દેવી – દુર્ગા (૨) યાજ્ઞવલ્ક્ય મુનિની પત્ની ૦વ્રત ન૦ ઇચ્છેલો પતિ મળવા કન્યાઓ કાત્યાયની દેવીને ઉદ્દેશી કરે છે તે વ્રત

કાથ ન૦ [प्रा कत्थ?] જુઓ 'કથન'

કાથ પુ૦, ન૦ [સં क्वाथ] સત્ત્વ, પાણી, હૈવત (૨) [કા] મનખો, જીવતર (૨) સ્વાર્થ

કાથાકબલા પુ૦ બ૦વ૦ [કાથ ('કથ' પરથી) કે કબલા (કલબલ?)] કૂથલી, સાચાંજૂઠાં (૨) નકામી ભાજગડ, નજીવી તકરાર

કાથિયુ વિ૦ [જુઓ 'કાથો'] કાથાના રંગનુ (૨) કાથીનુ દોરડુ (૩) કાથીની સાદડી (૪) કાથીનુ બનાવેલુ પગલુછણિયુ

કાથી સ્ત્રી૦ [મ काथा, –थ्या] નાળિયેરનાં છોડાંના રેસા કે તેની દોરી (કાથી જેવા રંગની)

કાથો પુ૦ [સં क्वाथ, हिं कत्था] ખેરની છાલનું સત્ત્વ (૨) જુઓ 'કાથી' **–થાગોળી** સ્ત્રી૦ મસાલાવાળી કાથાની ગોળી **–થાદોરી** સ્ત્રી૦ કાથાની દોરી

કાદર વિ૦ [अ कादिर] શક્તિમાન

કાદવ પુ૦ [સં कर्दम, प्रा कद्दम] ધૂળ– મટોડીમા પાણી મળીને બનતો ગારો, કીચડ [–ઉછા(–ળા)ળવો, –ફેંકવો=ખોટી નિંદા કરવી –ખૂંદવો=વ્યર્થ મહેનત કરવી]

કાદવ-કીચડ પુ૦ ખૂબ કાદવ [પ્રાચીન કાળથી

કાદોકદમી અ૦ [કાદો (?)+કદમી] અતિ

કાદંબરી સ્ત્રી૦ [સં] કોકિલા (૨) મેના (૩) (સ) સરસ્વતી (૪) બાણકૃત સુપ્રસિદ્ધ કથા (૫) તે કથામા આવતુ એ નામનુ મુખ્ય સ્ત્રીપાત્ર (૬) [લા] નવલકથા

કાન (કા'?) પુ૦ [સં कर्ण, प्रा कण्ण] સાભળવાની ઇંદ્રિય (૨) [લા] લક્ષ, ધ્યાન (૩) નાકુ, છિદ્ર [–આવવું=જુઓ 'કાને આવવુ' –આવવા=સાભળવા–સમજવાની શક્તિ આવવી. –આમળવા=(ઠપકો આપવા– શિક્ષા કરવા) કાનપટ્ટી પકડવી –ઉઘાડવા=

ચેતવવું, ખબર પડે કે જાણે એમ કરવુ. –ઊઘડવા=સાચી સ્થિતિ સમજાવી, ખબર પડવી –ઊભા કરવા=જુઓ 'કાન માંડવા' –કરડવા=ગુસપુસ મસલત કરવી –કાપવા=આડું અવળું સમજાવી લેવુ (૨) -ના કરતા ચડિયાતા થવુ–જીતવુ –ખોતરવા =કાનમાથી સળી વગેરે વડે મેલ કાઢવો (૨) પોતાની ભૂલથી શરમાવું–કાન પકડવા –ખોલવા=જુઓ 'કાન ઉઘાડવા' –ઘણા હોવા=જેતું તેનુ સાભળી ભોળવાવુ, કાચા કાનના હોવુ –ઘરેણે મૂકવા= બહેરુ થવું, ન સાભળવુ –ઝાલવા= જુઓ 'કાન પકડવા' –તળે કાઢવું, તળેથી કાઢી નાખવું=સાભળ્યા ઉપર લક્ષ ન આપવુ; સાભળ્યુ ન સાભળ્યુ કરવુ –દેવા, ધરવા=ધ્યાનથી સાભળવા પ્રયત્ન કરવો કાનના કીડા ખદબદવા કે ખરવા= અપશબ્દો સાભળી કમકમાટી છૂટવી –નીચે કાઢી નાખવુ=જુઓ 'કાન તળે કાઢવુ'. કાનની બૂટ પકડવી=ભૂલ કબૂલ કરવી કાનનું કાચું વિ૦ બહેરુ (૨) બીજાનુ સાભળી ઝટ ભરમાઈ જાય તેવુ –પકડવો= ભૂલ બતાવવા–સાનમા લાવવા કાન ઝાલવો (૨) પોતાની ભૂલ કબૂલ કરવી–કાનની બૂટ પકડવી ફૂટવા=(કાન ફૂટી જાય–બહેરા થઈ જાય તેવો) અસહ્ય ઘોઘાટ લાગવો (૨) (કાનનો પડદો ફૂટતા) બહેરુ થવુ –ફૂંકવા= જુઓ 'કાનમા ફૂંક મારવી' (૨) ભભેરવુ (૩) મત્ર કહીને ચેલો બનાવવો –ફોડવા,–ફોડી નાખવા=ભારે ઘોઘાટ કરવો –ભરવા, ભંભેરવા=ખોટુ કહી ભમાવવુ, ચાડીચૂગલી કરી ઉશ્કેરવુ –મરડવા=ઠપકો આપવો કાનમાં આંગળીઓ ઘાલવી=ન સાંભળવું કાનમાં કહેવું=છાની રીતે કહેવુ (૨) (દવા ઇ૦ની) તત્કાળ અસર થવી –માં કાંકરા ઘાલવા=કાકરા રાખી કાન ચાંબોળવા (૨) સાભળ્યું ન સાભળ્યુ કરવુ કાનમાં કૂચા મારવા=ન સાભળવુ (૨) શિખામણ ન માનવી –માં ઝેર રેડવું=કાન ભભેરવા, ખોટી ઉશ્કેરણી કરવી કાનમાં ફૂંક મારવી= બોધ આપવો (૨) છૂપી મસલત કરવી (૩) ભમાવવુ, ભભેરવું કાનમાં મંત્ર મૂકવો= ઉપદેશ કરવો (૨) ભોળવવુ, કહ્યું ખરું માને એમ કરવુ –માંડવા=સાભળવા ધ્યાન આપવું –વીંધવા=કાનના અલકાર પહેરાવવા કાન કોચવા –વીંધી નાખવા, વીંધાઈ જવા=સાભળતા હૈયુ પીગળી જવુ –સૂના થઈ જવા=બહેરુ થવુ (૨)કઠોર–અપશબ્દ સાભળવા કાને આવવું=(કોઈ વાતનુ) કાન સુધી પહોચવુ, સાંભળવામા આવવુ કાનેથી કાઢી નાખવું=સાભળ્યુ ન સાભળ્યુ કરવુ. કાને પડવું=કાને આવવુ; સાભળવામા આવવું કાને દાટા મારવા=જુઓ 'કાનમાં કૂચા મારવા' કાને ધરવું=કહ્યા ઉપર લક્ષ આપવુ, ધ્યાનમા લેવુ. કાને નાખવું= ખબર આપવી, જણાવવુ કાને હાથ દેવા, ધરવા, મેલવા, મૂકવા=કઈ ખબર નથી એમ જણાવવું (૨) ન ગણકારવુ, જાણી જોઈને બહેરા થવુ.] ૦કટ્ટું વિ૦ કપાયેલા કાનવાળુ ૦ક(૦ર)ડિયું ન૦ છોકરાની એક રમત (૨) એક જાતનુ ચામાચીડિયુ. ૦કોચિયું ન૦ કાનમા વેહ પાડવાનું ઓજાર. ૦કોચિયો પુ૦ કાન વીંધવાનો ધધો કરનારો આદમી ૦કોરણી સ્ત્રી૦ કાનમાનો મેલ કાઢવાનુ ઓજાર (૨) કાન કરડવા–છાની ઉશ્કેરણી કરવી તે ૦ખજૂરો પુ૦ [સં. खर्जूर=વીછી] ઘણા પગવાળો એક જીવડો. ૦ખોતરણી સ્ત્રી૦ મેલ કાઢવાની કાનકોરણી ૦ચિમોરી ન૦ વાગોળ ૦ચિમડિયું ન૦ વાગોળ (૨) ચામાચીડિયું ૦છે(–શે)રિયાં ન૦ બ૦ વ૦ કાન ઉપરના વાળના ગુચ્છા, કાકપક્ષ [–અમળાવા, –ખરવા=ભૂડા શબ્દો સહન ન થવાથી કમકમાટી છૂટવી] ૦ટોપી, ૦ઢાંકણી સ્ત્રી૦ કાન ઢકાય એવી ટોપી ૦પટી(–ટ્ટી) સ્ત્રી૦ કાનની કોર કે બૂટ [–પકડવી=જુઓ 'કાન પકડવો'] ૦પટો(–ટ્ટો) પુ૦ કાન ઢાકવાનો પટો ૦ફટો પુ૦ [કાન+ફટો (ફાટવુ પરથી)] કાનમાં

મોટું કુંડળ – કડું પહેરનાર સાધુ, ગોરખપંથી વેરાગી ૦ફૂટું વિ૦ બહેરું ૦ફૂસિયા ન૦ બ૦વ૦ કાનભંભેરણી ૦ફૂસિયું વિ૦ ચુગલખોર (૨) કાન ભંભેરનારું (૩) ન૦ એવું માણસ કે એવી વાત કરવી તે ૦ફોડિયું વિ૦ ['ફોડવું' પરથી] કાન ફોડે એવું (૨) ધ્યાન ખેંચવા ગરબડ કરનારું ૦ભંભેરણી સ્ત્રી૦ કાન ભંભેરવા તે, નાઈનું કાંઈ કહી ઊંધી દોરવણી કરવી તે ૦મૂળિયું ન૦ કાનના મૂળમાં થતો એક રોગ ૦શિયાળ ન૦ એક જીવડું ૦શિયાં, ૦શેરિયા, ૦સિયા ન૦ બ૦ વ૦ કાનછેરિયા ૦શૂલ (–ળ) ન૦ કાનનો દુખાવો –ને(–નો) કાન અ૦ જુદા જુદા કાને થઈ ને (૨) ખુદ પોતાના કાનથી

કાનડી [सं कर्णाट, प्रा कण्णाड = કર્ણાટક] કર્ણાટકનું, –ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ કર્ણાટકી ભાષા

કાનડું ન૦ વણકરનું એક ઓજાર [એક રાગ

કાનડો પુ૦ [हिं कान्हडा, म कानडो, કાનડી ?)

કાનઢાંકણી સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાન'માં

કાનન ન૦ [सं] વન, જંગલ

કાન ૦પટી, ૦પટ્ટી, ૦ફટો, ૦ફૂટું, ૦ફૂસિયું (યા), ૦ફોડિયું, ૦ભંભેરણી જુઓ 'કાન'માં

કાનમ (ન') સ્ત્રી૦ [सं कृष्णभूमि, प्रा कण्हभूम, कान्हम] કાળી જમીન (૨) ન૦ (સં') વડોદરા અને ભરૂચ વચ્ચેનો પ્રદેશ ['કાન'માં

કાન ૦મૂળિયું, ૦શિ(–સિ)યા, ૦શૂલ જુઓ

કાનસ સ્ત્રી૦ એક ઓજાર, અતરડી [म] (૨) ઘરના મેડાની આગલી પાટડી ઉપર ગોઠવવામાં આવતો બીજો નાનો પાટડો

કાનસીલ(–ળ) (કા') પુ૦ [सं कर्णशिरस्, म कानशील] કાનનો બહાર પડતો ભાગ (કા)

કાનસૂરી (કા') સ્ત્રી૦ [सं कर्णश्री ?] કાનનો વળોટ, કાન રહેવાની સ્વાભાવિક રીત [કોર

કાની સ્ત્રી૦ ['કાન' પરથી]ઊંચા લીધેલા કપડાની

કાનીન વિ૦ [सं] કન્યાનું, –ને લગતું

કાનુડો પુ૦[सं]કહાનો, કૃષ્ણ (હશ્રુતિ લોપાઈ છે)

કાનું ન૦ [ગોવા કૅાર્નો ? म कानूत] એક બાજુ

કાનૂગો પુ૦ [फा कानूनगो] કાયદા જાણનાર પુરુષ –ગા પુ૦ (બ્રહ્મક્ષત્રિયોમાં) એક અટક

કાનૂન પુ૦ [अ] કાયદો, નિયમ (૨) ધારોરિવાજ ૦ભંગ પુ૦ કાનૂનનો – કાયદાનો ભંગ –ની વિ૦ કાનૂનને લગતું

કાને(–નો)કાન (કા') અ૦ જુઓ કાન'માં

કાનો (કા') પુ૦ [सं कर्ण] લિપિમાં 'આ'નું 'ા' આવું ચિહ્ન (૨) વાસણની દોરી ૦કાન અ૦ [વાસણના] કાના સુધી (૨) જુઓ 'કાન'માં ૦માતર પુ૦બ૦વ૦, ૦માત્રા ન૦ બ૦ વ૦ 'ો' આવું ચિહ્ન

કાન્યકુબ્જ પુ૦, ન૦ [सं] (સ) કનોજ

કાપ પુ૦ [કાપવું] કાપવું તે (૨) કાપવાથી પડતો આંકો, વાઢ, કાપો (૩) સ્ત્રીઓના કાનનું એક ઘરેણું (૪) કાપવાની – વેતરવાની રીત, ખૂબી [–કાઢવો = કપડું વેતરવું –મૂકવો = કાપવું (૨)કાપી લેવું, કમી કરવું, કાઢી નાંખવું]૦કૂપ, –પાકૂપ(–પી) સ્ત્રી૦ થોડુંઘણું કાપવું –ઘટાડવું તે (૨) સુધારોવધારો (૩) કરકસર

કાપટ્ય ન૦ [सं] કપટ, કપટતા

કાપડ ન૦ [सं कर्पट, प्रा कप्पड] કોરું કપડું –ડિયો પુ૦ કાપડ વેચનાર –ડી વિ૦ કાપડનું, ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ નાનું કાપડું –ડું ન૦ સ્ત્રીઓનું છાતીએ પહેરવાનું એક પ્રકારનું વસ્ત્ર, કાચળી

કાપડી(–ડિયો) પુ૦[सं कर्पटिक, प्रा कप्पडिअ] કાર્પટિક, સાધુસંન્યાસી (૨) જુઓ 'કાપડ'માં

કાપણી સ્ત્રી૦ [सं कल्पनी, प्रा कप्पणी] કાપવાની રીત (૨) પાકેલા અનાજને કાપવું તે, લણણી (૩) પતરાં કાપવાનું ઓજાર, કાતર

કાપતું વિ૦[જુઓ 'કાપવું'] 'કાપવું'નું વ૦ કૃ૦, મોટી રકમમાં નાની સમાવીને ગણાતું (વ્યાજ)

કાપલી સ્ત્રી૦ [કાપવું] કાગળ કે કપડાનો નાનો કકડો –લો પુ૦ કાગળ કે કપડાનો કકડો –લાકૂપલી સ્ત્રી૦ કાપલા અને કાપલી

કાપવું સ૦ ક્રિ૦ [सं कृप् (?) प्रा कप्प, दे कप्परिम, म कापणें] વાઢવું, વાઢી જુદું પાડવું (૨)ઘટાડવું (૩) દૂર કરવું, ફેડવું (૪)[ગંજીફાની રમતમાં] ચીપ્યા પછી પાનાં વહેંચતા પહેલાં અધ્ધર અમુક ભાગ ઉઠાવવો (૨) રમાતી ભાતનું પત્તું ન હોય તો હુકમનું પાનું ઊતરવું,

કટેવુ [કાપેયુ વ્યાજ = જેમા અમુક દિવસોનુ વળતર અપાય છે તેવુ વ્યાજ]
કાપાકાપ(-પી)સ્ત્રી૦[કાપવુ-દ્વિત્વ]એક બીજાને સામસામે કાપી નાખવુ તે, કતલ, ખૂનરેજી
કાપાકૂપ(-પી) સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાપ'મા
કાપાલ(-લિક) પુ૦ [સ] જુઓ 'કપાલી' ૧,૨
કાપુરુષ પુ૦ [સં.] બાયલો માણસ (૨) અધમ-તુચ્છ માણસ
કાપો પુ૦ [કાપવુ]આંકો,લીટો,છેકો(૨)ચીરો,કાપ
કાફર વિ૦ [अ काफिर] મુસલમાની ધર્મને નહિ માનનાર, નાસ્તિક, અધર્મી (૨) લુચ્ચું, હરામખોર (૩) જગલી (૪) પુ૦ આફ્રિકાની મૂળ વતની જાતનો માણસ -રી પુ૦ એબિસીનિયાનો મૂળ વતની; હબસી (૨) સ્ત્રી૦ હબસણ -રો પુ૦ દક્ષિણ આફ્રિકાનો મૂળ વતની, કાફર [લડાયક વહાણનો સમૂહ
કાફલો પુ૦ [अ काफिलह]સમુદાય, સઘ(૨)
કાફિયો પુ૦ [अ] અનુપ્રાસ
કાફી સ્ત્રી૦ [हिं, म] એક રાગિણી (૨) [इं. कॉफी, प्रो काफी, अ कहवह પરથી] બુંદદાણામાથી બનાવાતુ એક પીણુ (૩) [अ] વિ૦ પૂરતું, જરૂર જેટલુ
કાબર સ્ત્રી૦ [सं कर्बुर, प्रा कब्बुर ?] એક પખી (૨) [લા] કચકચિયણ સ્ત્રી ૦કલહ સ્ત્રી૦ કાબરોનો કલહ(૨)[લા]બોલાચાલી-ઝઘડો, કચકચાટ ૦ચીતરુ વિ૦ ચિત્રવિચિત્ર, તરેહવાર રગનુ -રિયું, -રુ વિ૦ [सं कर्बुर] રગબેરગી, કાબરચીતરુ -રી સ્ત્રી૦ કસૂબીનુ (૨) કાબરચીતરા ધોળા અને કાળા રગની તલી
કાબસ પુ૦ તેલનો (તળે ઠરતો) કચરો
કાબા પુ૦[अ कअबह](સ)મક્કામા આવેલુ મુસલમાનોનુ એક જાત્રાનુ સ્થાન
કાબિજ પુ૦ [अ] કબજેદાર, માલિક
કાબુલ ન૦ [फा.] (સ) અફઘાનિસ્તાનનો એક પ્રાત (૨) અફઘાનિસ્તાનનુ પાટનગર -લી વિ૦ કાબુલનુ-ને લગતુ (૨) પુ૦ કાબુલનો વતની અફઘાન, પઠાણ
કાબૂ પુ૦ [तुर्की] સત્તા, અખત્યાર (૨) અકુશ (૩) કબજો (૪) વજન; વગ [-જમવો, -ધરાવવો, -માં લેવું, -માં રાખવું, -રાખવો સાથે શ પ્ર. થાય છે] ૦દાર વિ૦ કાબૂ ધરાવનાર
કાબેલ વિ૦ [अ काबिल] પહોચેલું, હોશિયાર (૨) પ્રવીણ; બાહોશ -લિયત સ્ત્રી૦ [अ काबिलियत] કાબેલ હોવાનો ગુણ -લેબરદાશ(-સ) વિ૦ [+वरदाश्त फा] બરદાસ કરી શકાય - સહી શકાય એવુ
કાબો પુ૦ [प्रा कब्बड = કુનગરનો રહેવાસી તે પરથી?] કચ્છ તરફ વસતી એક લુટારુ અને ચાચિયા જાતનો આદમી, લૂટારો (૨) વિ૦ પુ૦ [કાબિલ પરથી ?] કાબેલ, પક્કો
કાભા સ્ત્રી૦ જુઓ કુભારજા
કામ પુ૦ [सं] ઇચ્છા, વાસના (૨) ચાર પુરુષાર્થોમાંનો એક(૩)ઇદ્રિયસુખ, વિષયસુખ. મૈથુનેચ્છા (૪) [सं] કામદેવ; મદન (૫) એક છંદ ૦કામી વિ૦ વિષયસુખની ઇચ્છાવાળુ. ૦કેલિ(-લી), ૦ક્રીડા સ્ત્રી૦સ્ત્રીપુરુષની કામવાસનાપ્રેરિત રમત (૨) સંભોગ; મૈથુન ૦કુમાર, ૦કુંવર પુ૦ (સ.) પ્રદ્યુમ્નનો કુંવર-અનિરુદ્ધ ૦ગુણ પું૦ શબ્દાદિ પાચ વિષય ૦ચર, ૦ચાર(-રી) વિ૦ સ્વચ્છદી (૨) પું૦ સ્વચ્છદ (૩) સ્વચ્છંદી આદમી. ૦જિત્ વિ૦ વિષયવાસનાને જેણે જીતી છે એવુ. ૦જ્વર પુ૦ તીવ્ર વિષયવાસના, મૈથુનેચ્છારૂપી જ્વર-તાવ ૦દ વિ૦મનકામના પૂરી કરનારુ (૨) પુ૦ ઈશ્વર (૩) કાર્તિકસ્વામી. ૦દા વિ૦ સ્ત્રી૦ કામદ (૨) સ્ત્રી૦ કામધેનુ (૩) નાગરવેલ. ૦દુધા, ૦દુગ્ધા સ્ત્રી૦ કામધેનુ ૦દૂતી સ્ત્રી૦ મદનદૂતી; કોયલ. ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ વિષયવાસનાવાળી નજર ૦દેવ પું૦ કામવાસનાનો કલ્પિત દેવ, મદન ૦ધુક, ૦ધેનુ સ્ત્રી૦ મનકામના પૂરી કરનારી એક કલ્પિત ગાય ૦બાણ ન૦ કામદેવનુ બાણ (અરવિંદ, અશોક, આમ્ર, નવમલ્લિકા અને નીલોત્પલ) (૨) નેત્રકટાક્ષ ૦ભાવ પું૦ કામવાસના. ૦ભોગ પુ૦ કામવાસના ભોગવવી-પૂરી કરવી તે. ૦મીમાંસા સ્ત્રી૦ કામશાસ્ત્ર (૨) એને લગતી તાત્ત્વિક ચર્ચા. ૦રૂપ

વિ૦ ઇચ્છામાં આવે એવું રૂપ ધરનારું (૨) સુંદર, મોહક (૩) પુ૦ (સં) આસામ દેશના એક ભાગનું પ્રાચીન નામ ૦રૂપી વિ૦ કામરૂપ ૦વતી વિ૦ સ્ત્રી૦ વિષયેચ્છાવાળી – કામી ૦વશ વિ૦કામવાસનાને વશ બનેલું ૦વાસના સ્ત્રી૦ વિષયેચ્છા ૦વિકાર પુ૦ વિષયેચ્છાને લીધે થતો મનોવિકાર ૦વિજ્ઞાન ન૦ કામવાસનાનું વિજ્ઞાન કામશાસ્ત્ર ૦વૃદ્ધિ સ્ત્રી૦ કામનું – વિષયેચ્છાનું વધવું તે ૦શર પુ૦,ન૦ કામબાણ, ૦શાસ્ત્ર ન૦ કામભોગનું શાસ્ત્ર ૦સૂત્ર ન૦(સં)કામશાસ્ત્ર નિરૂપતો વાત્સ્યાયન મુનિએ રચેલો સૂત્રગ્રંથ ૦હીણું વિ૦ નપુંસક

કામ ન૦ [सं कर्म, प्रा कम्म] કર્મ, કૃત્ય (૨) નોકરચાકરનું કામ જેમ કે કામ કરનારી (૩) કર્તવ્ય (૪) વ્યવસાય, ધંધો (૫) જરૂર, ખપ, ઉપયોગ (૬) કેસ, મુકદ્દમો (ઉદા૦ એના ઉપર કામ ચલાવવું જોઈએ) (૭) અ૦ કાજે, માટે ('શું કામ ?') [–આવવું = કામમાં આવવું, ઉપયોગી થવું (૨) યુદ્ધમાં ખપી જવું –કરવું, –કરી છૂટવું=અદલાની આશા વિના કામ કરવું –કાઢી લેવું, કાઢવું = યુક્તિથી સ્વાર્થ સાધી લેવો –ચાલવું = અદાલતમાં મુકદ્દમો ચાલવો –થવું = કાર્ય પાર પડવું –તમામ થવું = મરણ પામવું –દેવું = ઉપયોગી થવું કામનું ચોર=જુઓ'કામચોર '–પડવું=(નો)ઉપયોગ કે જરૂર હોવા (૨) (–ની સાથે) પ્રસંગ પડવો –મળવું = રોજગારે લાગવું,ધંધે ચડવું કામમાં આવવું = ઉપયોગી થવું કામમાં કામ કરી લેવું = એક કામ કરતાં ભેગું બીજું કામ કરી લેવું કામ લાગવું = જુઓ 'કામ આવવું' –સરવું = કામ સફળ થવું, ધાર્યું પાર પડવું કામે લાગવું = ઉદ્યોગ કરવા મંડી જવું] ૦કરુ વિ૦ કામ કરે એવું, કર્તવ્યનિષ્ઠ (૨) મહેનતુ ૦કાજ ન૦ નાનુંમોટું કોઈ પણ કામ, વ્યવસાય (૨) ધંધો, રોજગાર ૦ગ(–ગી)રી સ્ત્રી૦ નોકરી, ચાકરી (૨) અધિકાર, સત્તા (૩) નોકરીને અંગે કરવાનું કામ ૦ગરુ વિ૦ કામમાં મચ્યું રહેનારું, ઉદ્યોગી ૦ગાર વિ૦ કામ – મહેનત મજૂરી કરનાર(૨)પુ૦ કામદાર, મજૂર ૦ગીરી સ્ત્રી૦ કામગરી ૦ચલાઉ વિ૦ કામ ચલાવવા પૂરતું જ હોય એવું (૨) કાયમીથી ઊલટું હંગામી ૦ચોર પુ૦ પોતાને સોંપાયેલું કામ બરાબર નહિ કરનાર – હાડકાનો આળો એવો આદમી (૨) કસબચોર ૦ચોરી સ્ત્રી૦ કામચોરનું કર્મ ૦જોગ(–ગું) વિ૦ કાર્યપૂરતું ૦ધંધો પુ૦ કામ અને ધંધો, વેપારરોજગાર ૦સર અ૦ કામને માટે – અંગે ૦સાધુ વિ૦ સ્વાર્થસાધુ આપમતલબી (૨) પુ૦ તેવો આદમી

કામઠું વિ૦ [सं काम પરથી] + કામી

કામઠ પુ૦ [सं कमठ] કાચબો

કામઠિયો પુ૦ [જુઓ 'કામઠી'] તીર મારનારો પુરુષ, ધનુર્ધારી

કામઠી સ્ત્રી૦ [सं कमठ=વાંસ] નાનું કામઠું, સાદું ધનુષ્ય (૨) કામઠીવાળો માણસ, ભીલ –ઠું ન૦ ધનુષ

કામઠકોટિયું વિ૦ [કામડ (सं कमठ=વાંસ) પરથી] કામડાંનું બનાવેલું (૨) ભાગું ભાગું થઈ રહેલું (૩) ન૦કામડાં બાંધીને બનાવેલું ઘર

કામડી(–ડું) વિ૦ [सं कमठ=વાંસ] નબળા બાંધાનું, સુકલકડી (૨) ['કામ' પરથી] કામ કરતું –ડી સ્ત્રી૦,–ડું ન૦[सं कमठ=વાંસ] વાંસની ચીપ

કામઢું વિ૦ જુઓ કામકરુ'

કામણ ન૦ [सं कार्मण, प्रा कम्मण] વશીકરણ, મોહિની લગાડવી તે (૨) વતરમંતર ટૂચકો ૦ગારું વિ૦ [+ગારું] કામણ કરે એવું, મોહક ૦ટૂમણ ન૦ કામણ અને બીજા ટુચકા, વતરમંતર ૦ટૂમણિયું વિ૦ કામણટૂમણ કરનારું ૦વું સ૦ ક્રિ૦ કામણ કરવું

કામતાઈ સ્ત્રી૦[सं काम પરથી]+વિષયલંપટતા, કામીપણું

કામદ, કામદા વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ 'કામ [सं]'માં

કામદાની સ્ત્રી૦ [કામ+દાની (फा)] એક પ્રકારનું લૂગડું

કામદાર પુ૦ [કામ+દાર (फा)] અમલદાર, અધિકારી (૨) કારભારી, દીવાન (૩) કામ કરનાર – નોકરિયાત માણસ અથવા મજૂર

૦પક્ષ પું૦ કામ કરનારાઓ–મજૂરોનો પક્ષ
૦સંઘ પું૦ કામ કરનારાઓનો–કામદારોનો મંઘ –રી સ્ત્રી૦ કામદારપણું
કામ ૦દુધા, ૦દુર્ગા, ૦દૂતી, ૦દેવ, ૦ધુક, ૦ધેનુ જુઓ 'કામ [સં]'મા [અભિલાષા
કામના સ્ત્રી૦ [સં] વાસના,મનોભાવ(૨)ઇચ્છા;
કામ(–મિ)ની સ્ત્રી૦[સં कनिनी] કામ–પ્રેમ–હેત રાખનારી સ્ત્રી (૨) સુંદરી
કામરૂ પું૦[સં कामरूप](સ)કામરૂપ દેશ ૦પ પું૦ [સં.] જુઓ 'કામ [સં]'મા
કામલેટ સ્ત્રી૦ [इं कॅमलेट?] એક જાતનુ ઊનનું કપડુ, કામબ્લેટ
કામવું સ૦ક્રિ૦ [સં काम પરથી] ઇચ્છા કરવી (૨) મેળવવુ, સંપાદન કરવું, કમાવુ [મેલ
કામસ પું૦,સ્ત્રી૦ શેરડીના રસનો કચરો, ગોળનો
કામળ(–ળી) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાબળ'] ઊનની ધાબળી –ળિયો પું૦ ચોમાસામા થતો એક રૂવાવાળો જીવડો –ળો પું૦ ધાબળો, મોટી કામળી
કામા સ્ત્રી૦ [સં कामिनी] સુંદર સ્ત્રી (૨) [?] પું૦ એક પારસી અટક
કામાક્ષી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] વિષયી આંખવાળી સ્ત્રી (૨) સ્ત્રી૦ (સં) તંત્રો પ્રમાણે દેવીની એક મૂર્તિ (૩) દુર્ગાનું એક નામ
કામાગ્નિ પું૦ [સં] કામવાસનારૂપી અગ્નિ
કામાટી(–ઠી) વિ૦ [म. कामाठी] એ નામની હિંદુ જ્ઞાતિનુ (૨)પું૦ એ જ્ઞાતિનો માણસ(૩) ઝાડઝૂડ કરનાર નોકર, પટાવાળો –ટ(–ઠ)ણ સ્ત્રી૦ કામાઠીની સ્ત્રી
કામાતુર વિ૦[સં.] વિષયેચ્છાથી આતુર બનેલું
કામાદાર પું૦+કામદાર, કારભારી [કામાગ્નિ
કામાનલ(–ળ) પું૦ [સં] કામરૂપી અનલ,
કામાયુધ ન૦ [સં] કામદેવનુ આયુધ–બાણ
કામાર્ત(–ર્ત્ત) વિ૦[સં.]કામવાસનાથી આર્ત–પીડિત [એલુ, કામી
કામાર્થી વિ૦ [સં] વિષયભોગ જેનો હેતુ છે
કામાર્થું વિ૦ [સં काम+અર્થું (સં अर्थिन्)] કામગરુ; ઉદ્યોગી
કામાવેશ પું૦[સં]વિષયેચ્છાનો આવેશ–જુસ્સો
કામાસક્ત વિ૦ [સં] વિષયાસક્ત –ક્તિ સ્ત્રી૦ વિષયાસક્તિ [એક આસન
કામાસન ન૦ [સં] કામવાસનાને દબાવવાનું
કામાસ્ત્ર ન૦ [સં] કામનુ અસ્ત્ર–બાણ
કામાંધ વિ૦ [સં.] કામાવેશથી આંધળું બનેલું. ૦તા સ્ત્રી૦ [સ્ત્રી૦ કામી
કામિની સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ 'કામની' (૨) વિ૦
કામી વિ૦ [સં] વિષયી, વિષયાસક્ત
કામુક વિ૦ [સં] ઇચ્છુક (૨) વિષયી, કામી (૩) પું૦ યાર (૪) કામી પુરુષ –કા વિ૦ સ્ત્રી૦ કામી (સ્ત્રી) [વ્યાપાર, ક્રિયા
કામું ન૦ [જુઓ 'કામ'] કામ, કાર્ય (૨)
કામેચ્છા સ્ત્રી૦ [સં.] કામની–વિષયભોગની ઇચ્છા –ચ્છુ વિ૦ કામુક
કામેશ્વર પું૦ [સં] વિષયવાસના પર કાબૂ મેળવનાર પુરુષ (૨) [સં] મહાદેવ, શિવ. –રી સ્ત્રી૦ એવી સ્ત્રી (૨) [સં] પાર્વતી
કામો પું૦ ['કામ' ઉપરથી] બહાદુરીનું કામ, પરાક્રમ (કા) [એક ગગણી
કામોદ પું૦[સં] એક રાગ –દી સ્ત્રી૦ દીપકની
કામોરો પું૦ કામદાર (કા)
કામ્ય વિ૦ [સં] ઇચ્છા કરવા યોગ્ય (૨) કામનાથી–ઇચ્છાથી કરેલુ (૩) સુંદર
કાય ન૦ જુઓ 'કાયફળ'
કાય સ્ત્રી૦ [સં] શરીર ૦કષ્ટ ન૦ કાયાનુ કષ્ટ (૨) તપાદિથી દેહનું દમન કરવું તે (૩) શારીરિક કામ–મહેનત ૦કષ્ટી વિ૦ કાયકષ્ટ કરનારુ ૦સ્થ વિ૦ [સં] એ નામની જ્ઞાતિનું, કાયચ (૨) પું૦ એ જ્ઞાતિનો પુરુષ. ૦ચિકિત્સા સ્ત્રી૦ શરીરની ચિકિત્સા–વૈદકીય તપાસ અને સારવાર. ૦દંડ પું૦ દેહદમન ૦રોગ પું૦ શારીરિક રોગ
કાયચ વિ૦(૨) પું૦+કાયસ્થ (જુઓ 'કાય'માં)
કાય(–ર)ટું ન૦ [સં करट કે करट्ट] મરનારના અગિયારમાને દિવસે કરવામા આવતી ક્રિયા કે જમણ [–કરવું=અગિયારમુ કરવું. –બાળવું=અગિયારમુ જમાડવુ –સરાવવું કાયટાની ક્રિયા કરવી] –ટિયો પું૦ કાયટું કરાવનાર બ્રાહ્મણ

કાયદે આઝમ પુ૦ જુઓ કાઇદિ-આઝમ
કાયદો પુ૦ [अ] નિયમ, ધારો (૨) સરકારી કાનૂન (૩) ઘોડાના ચોકડા સાથે સબધ રાખતી દોરી, જે તેની ડોકની હાસડીના આકડામા ભેરવાય છે [-ઉતારવો, -ચડાવવો = લગામ કાઢવી ઘાલવી -ચલાવવો = કાયદાનો અમલ કરવો (૨) આપખુદી ચલાવવી કાયદામા લેવુ, સપડાવવુ = ગુના કે તહો મતસર પકડવુ, કાયદાના સકજામાં લેવુ] -દાપાલક વિ૦ કાયદા પાળનાર, કાયદા અનુસાર વર્તન રાખનાર -દાબાજ વિ૦ કાયદાની ઝીણવટ જાણનાર, કાયદાની આવડવાળુ -દાભગ પુ૦ કાયદો તોડવો તે -દાશાસ્ત્રી પુ૦ કાયદાનો જાણકાર, ધારાશાસ્ત્રી -દા(-દે)સર અ૦ કાયદા મુજબ
કાયનાત સ્ત્રી૦ [अ] પૃથ્વી, વિસાત
કાયપત્રી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
કાયફળ ન૦ [हिं म, सं कट्फल, प्रा कप्फल?] એક ઔષધિ-ફળ -ળી સ્ત્રી૦ કાયફળનુ ઝાડ
કાયમ વિ૦ [अ] સ્થિર, ટકે એવુ (૨) હમેશ માટેનુ, સ્થાયી, કામચલાઉથી ઊલટુ (જેમ કે નોકરી) (૨) મજૂર, બહાલ. [-રાખવુ = મજૂર રાખવુ (૨) જેમનુ તેમ રહેવા દેવુ] ૦ખરડો પુ૦ ખેતર તથા ખાતેદારને લગતી કાયમની વિગતવાળુ તલાટીનુ દફતર ૦દાયમ, -મી વિ૦ હમેશ માટેનુ, સ્થાયી, નિત્ય
કાયર વિ૦ [सं कातर, प्रा] નાહિમત, ડરકણ, બાયલુ
કાયર(-રુ) (કા') વિ૦ [अ काहिल = सुस्त] કામથી કટાળી જાય એવુ, આળસુ (૨) થાકી-કટાળી ગયેલુ (૩) [सं कातर, प्रा काहल] નાહિમતવાન, ડરકણ, બાયલુ [-કરવુ = કટાળો આપવો, પજવીને હેરાન કરવુ -થવુ = કટાળવુ, હેરાન થવુ, ત્રાસવુ]
કાયલી (કા') વિ૦ [अ काहिल] કાહલી, માદુ, માંદલુ (૨) મદવાડથી કાયર બનેલુ
કાયા સ્ત્રી૦ [सं काय] શરીર [-કસવી = શરીરનુ પૂરુ બળ વાપરવુ (૨) કસરતથી ખડતલ બનાવવુ -વણસવી = શરીર ઘટવુ કે બગડવુ, રોગ થવો -દેખાડવી, -ઉઘાડી કરવી, -ઢાકવી ઇ૦ ક્રિ૦ભેડે કાયા = કાયાનો ગુહ્ય કે વિવેકથી ન દેખાડાય એવો ભાગ, એમ અર્થ થાય છે -પડવી = દેહ જવો, મરવુ] ૦કલ્પ પુ૦ વૃદ્ધ કે અશક્ત શરીરને નવુ તાજુ કરવાનો એક ઔષધ ને ચિકિત્સાનો વિધિ ૦કષ્ટ ન૦, ૦કષ્ટિ સ્ત્રી૦ તપ, વ્રતાદિ અર્થે શરીરને કષ્ટ આપવુ તે (૨) દુખ, પીડા ૦પલટો પુ૦ શરીરની ફેરબદલી, નવો અવતાર લેવો તે (૨) બાહ્ય દેખાવની-વેશની ફેરબદલી
કાયાફૂટી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
કાયિક વિ૦ [सं] કાયા-શરીરને લગતુ, શારીરિક
કાયો પુ૦ એક જાતની પીળી માટી (કા)
કાર પુ૦ [सं] ક્રિયા, કાર્ય (૨) નિશ્ચય (૩) યત્ન (૪) સબધ, વ્યવહાર, (૫) વક્કર, શાખ (૬) ગજુ (૭) ફેરફાર [-જવો = આબરૂ-વક્કર જવા -પડવો = ભાર-શેહ પડવાં -પહોચવો = શેહ પહોચવી] ૦ક વિ૦ કરનારુ-કરાવનારુ (સમાસને છેડે) ઉદા૦ 'સુખકારક' (૨) ન૦ (વ્યા) વાક્યમા નામ અને ક્રિયાપદ અથવા એની સાથે વિભક્તિનો સબધ ધરાવતા શબ્દો વચ્ચેનો સબધ (૩) પદવિન્યાસ ૦કવિભક્તિ સ્ત્રી૦ છઠ્ઠી સિવાયની કોઈ પણ વિભક્તિ
-કાર પુ૦ [सं] એક અનુગ નામને અંતે 'કરનાર' એવા અર્થમા ઉદા૦ 'ચિત્રકાર' (૨) વર્ણને અંતે 'તે વર્ણ કે તેનો ઉચ્ચાર' એવા અર્થમા ઉદા૦ 'ટકાર', (૩) રવાનુકારી શબ્દ અંતે 'તે રવ' એવા અર્થમા ઉદા૦ ફૂત્કાર, ફુકાર, આવકાર
કાર પુ૦ [फा] કાર્ય, કામ (૨) કામકાજ, ધધો ૦કર્દગી, ૦કિર્દી સ્ત્રી૦ [फा] કારભાર દરમિયાનનો સમય (૨) અમલ દરમિયાનમા કરેલુ કામ કાજ, વહીવટ, ૦કુન પુ૦ [फा] ગુમાસ્તો, મહેતો ૦કુની સ્ત્રી૦ કારકુનનુ કામ ૦ખાનદાર પુ૦ કારખાનાનો માલિક ૦ખાનદારી સ્ત્રી૦ કારખાનાદારપણુ ૦ખાનુ ન૦ [फा] જ્યા હુન્નરઉદ્યોગનુ કામ થતુ હોય તે મકાન (૨) કોઈ પણ મોટા કામકાજનુ

ખાતુ ૦ચ(-ચો)બી સ્ત્રી૦ [फा] લાકડા ઉપરનુ કોતરકામ (૨) એક જાતનુ જરૂરી ભરતકામ ૦સાજ પુ૦ [फा] કામકાજની વ્યવસ્થા કરનારો ૦સાજી સ્ત્રી૦ કારસાજપણુ (૨) કામ સુધારવા માટે મૂકેલો અવેજ, અનામત ઇ૦. ૦સ્તાન ન૦ [फा] પ્રપચ, લુચ્ચાઈનુ કામ (૨) તોફાન, મસ્તી ૦સ્તાની વિ૦ કારસ્તાન કરનારુ કરાવનારુ -રોબાર પુ૦ [फा] કારભાર -રોબારમંડળી સ્ત્રી૦ કાર્યવાહક સભા -રોબારી વિ૦ કારોબારનુ, -ને લગતુ (૨) સ્ત્રી૦ કારોબારી સમિતિ [પ્રાચ]

કાર સ્ત્રી૦ [इं] મોટરગાડી (ખાનગી માલકીની

કારખત સ્ત્રી૦ તગ્દી (કા.)

કારખાનીસ પુ૦ [फा कारखानु+नवीस] કારખાનાનો-કામકાજના ખાતાનો વડો (૨) એક મરાઠી અટક

કારગત સ્ત્રી૦ શક્તિ; કૌવત (૨) વગ; ચલણ (૩) કામ, અર્થ (૪) કામમા આવવાપણુ [-ચાલવી, -પહોચવી = અસર-વગ પહોચવી]

કારજ ન૦ [सं कार्य] કામ, કાર્ય (૨) વિવાહ કે મૃત્યુ સબંધી (ખર્ચનો) પ્રસંગ-વરો [-કરવુ, -થવુ = તે પ્રસગનુ ખર્ચ વગેરે કરવુ કે થવુ, તેનો વિધિ ઇ૦ કરવા] ૦કારી વિ૦ મેવાભાવી, પરોપકારી

કારઠુ ન૦, -ઠિયો પુ૦ જુઓ 'કાયઠ્ઠ, -ઠિયો'

કારટૂન ન૦ [इं] મજાક કે ઠેકડી યા કટાક્ષ ઇ૦ કરવા માટે દોરાતુ-નર્મસૂચક ચિત્ર ઠઠ્ઠાચિત્ર, નર્મચિત્ર

કારડિયો પુ૦ એ જાતનો એક રજપૂત

કારડો પુ૦ + ક્યારડો (૨) જુઓ 'કરવડો'

કારણ ન૦ [सं] કાર્યની ઉત્પત્તિ કે પ્રવૃત્તિનુ મૂળ-બીજ, સબબ (૨) હેતુ, ઉદ્દેશ (૩) જરૂર, ગરજ (૪) ભૂત, પ્રેત, મૂઠ ઇત્યાદિથી જે વ્યથા થાય તે (૫) અ૦ કારણ કે ૦કે અ૦ એટલા વાસ્તે કે, સબબ કે, કેમ કે. ૦અવતાર પુ૦ અમુક નિશ્ચિત કાર્ય કરવાને સારુ ઈશ્વર જે અવતાર લે છે તે ૦દેહ, ૦શરીર પુ૦, ન૦ સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ શરીરના મૂળ કારણરૂપ (અવિદ્યા શક્તિરૂપ) દેહ (વેદાત) (૨) લિગદેહ. ૦ભૂત વિ૦ કારણ-સાધનરૂપ બનેલુ ૦રૂપ વિ૦ કારણભૂત (૨) ન૦ બધા રૂપોના મૂળબીજરૂપ શ્રેષ્ઠ રૂપ ૦માલા સ્ત્રી૦ એક અર્થાલંકાર (કા શા) ૦વશાત્ અ૦ કારણને લીધે ૦વાદ પુ૦ કારણ વિના કાર્ય ન જ હોઈ શકે એવો વાદ-મત (૨) ફરિયાદ (૩) અપીલ ૦વાદી વિ૦ કારણ વાદમા માનનારુ (૨) પુ૦ ફરિયાદી ૦સર અ૦ -ના કારણથી, ને લીધે -ણોત્તર પુ૦ન૦ કારણ દર્શાવતો ઉત્તર (૨) પ્રતિવાદીનો રદિયો

કારણી વિ૦સ્ત્રી૦ [सं कारिणी] યોજનારી, કરનારી

કારતક પુ૦ [सं कार्तिक] વિક્રમ સવતનો પહેલો મહિનો -કી વિ૦ એનુ, એને લગતુ

કારતૂસ સ્ત્રી૦ [पो] બદૂક ઇ૦મા ભરી ફોડવાની ટોટી જેવી બનાવટ

કારદાન ન૦ [फा.कारदान = હુનરમંદ, તદબીરવાળો ઉપરથી] + તદબીર, યુક્તિ (૨) કળા; યોજના

કારભાર પુ૦ [फा. कारोबार, सं कार्यभार] કારોબાર, વ્યવસ્થાનુ કામ (૨) એકાદા મોટા કામનો વ્યવસાય ૦ણુ સ્ત્રી૦ કારભાર કરનારી સ્ત્રી (૨) કારભારીની સ્ત્રી -રી પુ૦ કારભાર કરનારો, વ્યવસ્થાપક, પ્રધાન -રુ ન૦ કારભારીનુ કામ, પ્રધાનવટુ

કારમુ વિ૦ભય કરુ (૨) [सं कार्मिक, दे. कारिम] કૂટ સ્વરૂપવાળુ, અદ્ભુત (૩) દૈવી, સુદર

કારમોક અ૦ એકદમ, ઓચિંતુ (કા)

કારવ પુ૦ [सं] કાગડો -વી સ્ત્રી૦ કાગડી

કારવવુ સ૦ક્રિ૦ [सं कारय्, प्रा कारव] બીજા ક્રિ૦ સાથે વપરાતા તેમા ઇત્યાદિનો ભાવ ઉમેરે છે ઉદા૦ જોઈકારવીને, કરીકારવીને

કારવહેવાર પુ૦ [કાર (કાર્ય) + વહેવાર (વ્યવહાર)] કામકાજ અને રીતભાત, સામાજિક વહીવટ અને વ્યવહાર

કારવા પુ૦ આબરૂ, પ્રતિષ્ઠા (૨) જુઓ 'કવા'

કારવી સ્ત્રી૦ જુઓ 'કારવ'મા (૨) [सं. कारवी = અજમો, સુવા, કાળુ જીરુ, હિંગના ઝાડની છાલ પરથી?] અશ્વગધા (૩) મેથી (૪) કારેલી

કારવો પુ૦ [हिं काहरवा, म कारवा] એક તરેહનો નાચ – કેરબો (૨) કેરબા વખતે ગાવાનો રાગ (૩) ['કાર' પરથી ?] અવસર, તક
કારસાજ પુ૦, –જી સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાર[फा]'માં
કારસિયો પુ૦ હીંચકાની સાકળ કે સળિયો ભરવવાનો આંકડો, કડું
કારસી સ્ત્રી૦ મોટો કાંટો, કપાણ [મનસૂબો
કારસો પુ૦ યુક્તિ, હિકમત (૨) બેત, પ્રબંધ (૩)
કારસ્તાન ન૦, –ની વિ૦ જુઓ 'કાર[फा]'માં
કારંજ, –જો પુ૦ [म कारंजे] ફુવારો (૨) ફુવારાવાળો બાગ
કારંડવ ન૦ [सं] એક જળચર પક્ષી – બતક
કારંડવ્યૂહ પુ૦ [सं] (સ) એક બૌદ્ધ સાધુ કે શાસ્ત્ર
કારાખડિયો પુ૦ [सं कालाक्षर પરથી] અશુભ ખબર – કાળોતરી લાવનારો માણસ
કારાગાર ન૦ [सं] કેદખાનું ૦વાસ પુ૦ કારાગારમાં રહેવું તે [કારાગારવાસ
કારાગૃહ ન૦ [सं] કારાગાર ૦વાસ પુ૦
કારાપારા પુ૦ ચૂથાચૂથ (૨) વકાઈને કોઈનું ભૂડું બોલવું તે, જાણીજોઈને દોષ કાઢવા તે, કારીપેરી
કારાવાસ પુ૦ [सं] જુઓ 'કારાગારવાસ'
કારિકા સ્ત્રી૦ [सं] શ્લોકબદ્ધ વ્યાખ્યા કે વિવરણ (૨) નટી
કારિકા સ્ત્રી૦ ભોંયરીંગણી (૨) ઊંટડી, સાઢણી
-કારી વિ૦ [सं] 'કરનાર, કરે એવું' એ અર્થમાં સમાસને અંતે ઉદા૦ સુખકારી –રિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ કારી
કારી વિ૦ [सं कार = ખૂન, કતલ ?] કારમું, દારુણ (૨) ઘાતક, મારક (૩) સ્ત્રી૦ [?] યુક્તિ, તદબીર
કારીગર પુ૦ [फा] હાથની કારીગરીમાં પ્રવીણ માણસ (૨) યંત્રાદિ ચલાવી જાણનાર (૩) કોઈ પણ કળામાં કુશળ – હોશિયાર માણસ, ઉસ્તાદ
કારીગ(–ગી)રી સ્ત્રી૦ [फा] કારીગરનું કલાત્મક કામ, રચના (૨) કળાકૌશલ્ય, ચતુરાઈ, ઉસ્તાદી
કારીપા(–પે)રી સ્ત્રી૦ [કારી(યુક્તિ) ઉપરથી?] દ્વિઅર્થી બોલી, દ્વૈધીભાવ, કહેવું કંઈક ને કરવું કંઈક એવી વતણૂક (૨) જ્યાં એક જવાબ જોઈએ ત્યાં બે જવાબ આપવા તે (૩) જાણી જોઈને દોષ કાઢવો તે, કારાપારા
કારુ વિ૦ [सं] કરનારુ, બનાવનારુ (૨) પુ૦ કારીગર – શિલ્પી (૩) એ કામ કરનારી એક જાત
કારુણિક વિ૦ [सं] કરુણાવાળુ (૨) કરુણાજનક ૦તા સ્ત્રી૦
કારુણ્ય ન૦ [सं] કારુણિકતા, કરુણા
કારૂન પુ૦ [अ] (સ) એક પ્રખ્યાત કંજૂસ ધનિક
કારેલી સ્ત્રી૦ [सं कारवेल्ल, दे कारिल्ली] કારેલાનો વેલો –લું ન૦ [જુઓ 'કારેલી', दे कारेल्लय] શાક તરીકે વપરાતું એક કડવું ફળ
-કારો પુ૦ [सं कार] જુઓ '-કાર'. ઉદા૦ જાકારો, દેકારો, તુંકારો, હુંકારો
કારોતર પુ૦ [सं] દારૂ ગાળવાની વાસની ચીપોની ચાળણી (૨) દારૂનું ચીણ (૩) કૂવો
કારોબાર [फा], ૦મંડળી, –રી જુઓ 'કાર[फा]'માં
કાર્ડ ન૦ [इ] ટપાલનું પત્તુ (૨) પોતાના નામનુ પત્તુ
કાર્ડિનલ પુ૦ [इ] ખ્રિસ્તીધર્મમાં એક ઊંચી પદવી ધરાવતો પાદરી કે ધર્મગુરુ
કાર્તવીર્ય પુ૦ [सं] (સ) કૃતવીર્યનો પુત્ર; સહસ્રાર્જુન
કાર્તાંતિક પુ૦ [सं] જોશી
કાર્તિક પુ૦, –કી વિ૦ [सं] જુઓ કારતક, –કી
કાર્તિકેય પુ૦ [सं] (સ) મહાદેવનો પુત્ર
કાર્પટ ન૦ [सं] જૂનો કાપલો, જીર્ણ વસ્ત્ર –ટિક પુ૦ કાપડી, સંન્યાસી, ચીંથરેહાલ યાત્રી બાવો
કાર્પણ્ય ન૦ [सं] કૃપણતા દૈન્ય
કાર્બન પુ૦ [इ] એક રસાયણી તત્ત્વ (૨) જુઓ 'કાર્બન–પેપર' ૦પેપર પુ૦ [इ] નકલ કરવા માટે વપરાતો શાહીવાળો ખાસ બનાવાતો કાગળ [–મૂકવો = નકલ કરવા માટે બે કોરા કાગળ વચ્ચે કાર્બન ગોઠવવો]
કાર્બોનિક વિ૦ [इ] કાર્બનનું, તે સંબંધી – મિશ્રિત ૦એસિડ ગેસ પુ૦ [इ] પ્રાણીમાંથી બહાર નીકળતો કાર્બોનિક વાયુ
કાર્બોલિક સાબુ પુ૦ [इ कार्बोलिक + સાબુ] નાહવાનો એક જંતુવિનાશક સાબુ
કાર્મુક ન૦ [सं] ધનુષ્ય (૨) વાંસ (૩) ધનરાશિ

કાર્ય ન૦[સં] કરવાનું હોય તે, કામકાજ (૨) પ્રયોજન હેતુ(૩)કુંડળીમાંનું દશમું સ્થાન(૪) કારજ(૫)પાંચ અર્થપ્રકૃતિમાંની છેલ્લી(બીજ, બિંદુ,પતાકા,પ્રકાશ ને કાર્ય) ૦કર, ૦કારી વિ૦ કામકાજ કરનારું–કરે એવું (૨) અસરકારક ૦કર્તા(–ર્તા) પુ૦ કામ કરનારો, સંચાલક. ૦કારણભાવ પુ૦ કાર્ય અને કારણ વચ્ચેનો સંબંધ. ૦કુશલ(–ળ) વિ૦ કાર્યનિપુણ ૦(–ર્યાનુ)ક્રમ પુ૦ કરવાના કાર્યોનો અનુક્રમ–નિયતક્રમ ૦ક્ષમ વિ૦ કામમાં ધીરજ રાખે એવું (૨) કાય કરી શકે એવું, પાવરધું. ૦ક્ષમતા સ્ત્રી૦ ૦ક્ષેત્ર ન૦ કામકાજનું ક્ષેત્ર. ૦ગ્રાહક, ૦ગ્રાહી વિ૦ કામગરું ૦ગ્રાહકતા સ્ત્રી૦ ૦ગ્રાહિણી વિ૦ સ્ત્રી૦કામગરી ૦દક્ષ વિ૦ કાર્યનિપુણ.૦દક્ષતા સ્ત્રી૦ ૦નિપુણ વિ૦ કાર્યો કરવામાં હોશિયાર–પાવરધું, કામની આવડવાળું. ૦નિપુણતા સ્ત્રી૦ ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ કાર્ય–કામ કરવાની પદ્ધતિ. ૦પ્રકાશ પુ૦ કથા, નાટય વગેરેમાં કાર્યનું આગળ વધવું તે ૦પ્રદેશ પુ૦ કાર્યક્ષેત્ર ૦પ્રયોજન ન૦ કાર્ય કે પ્રયોજન, મતલબ (૨) લગ્ન વગેરેનું કામ, રૂડો અવસર ૦પ્રવણ વિ૦ કાર્યમાં લાગેલું ૦પ્રવીણ વિ૦ કાર્યનિપુણ ૦વાહક વિ૦ કારોબાર કરનારું (૨) પુ૦ કારભારી ૦વાહકસભા સ્ત્રી૦ કાર્યવાહકોનું મંડળ ૦વાહી સ્ત્રી૦ કાર્ય ચલાવવાની રીત, 'પ્રોસીજર'(૨) કાર્યક્રમ ૦વ્યવસ્થિતિ સ્ત્રી૦ કાર્યો કરવામાં વ્યવસ્થિતતા ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ કાર્ય કરવાની શક્તિ ૦સરણિ(–ણી) સ્ત્રી૦ કાર્ય કરવાની સરણી–પદ્ધતિ. ૦સંજ્ઞા સ્ત્રી૦ કોઈ બે ભાવની વચ્ચે અમુક સંબંધ, કાર્ય વગેરે બતાવવા નક્કી કરેલી સંજ્ઞાઓ (ન્યા) ૦સાધક વિ૦ કાર્ય સાધે–પાર પાડે એવું ૦સાધકસંખ્યા સ્ત્રી૦ મંડળનું કાર્ય કરવાને જરૂરી(સભ્યોની)નાનામાં નાની સંખ્યા, 'કોરમ'. ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ કાર્યની સિદ્ધિ, કામ પાર પાડવું તે ૦સૂચિ(–ચી) સ્ત્રી૦ કામની યાદી ૦સ્થાન ન૦ કાર્ય કરવાની જગા, કાર્યાલય (૨) કારસ્તાન –ર્યાનુક્રમ પુ૦ [+અનુક્રમ] કાર્યક્રમ –ર્યાર્થી વિ૦ [+અર્થી] કાંઈ કામ સારુ આવેલું, કામ કરવા કે કરાવવા ઇચ્છતું –ર્યાલય ન૦ [+આલય] કામ કરવાની જગા, 'ઑફિસ' –ર્યાવલિ(–લી) સ્ત્રી૦ કામની યાદી, કરવાનાં કાર્યો તે

કાલ (લ,) સ્ત્રી૦ [सं कल्य, कल्लि, प्रा कल्ल] ચાલતા દિવસની આગળ કે પાછળનો દિવસ (૨) અ૦ ગઈ કાલે અથવા આવતી કાલે (૩) [લા] હમણાં, થોડા દિવસ ઉપર કે પછી [–ઊઠીને=ભવિષ્યમાં,આગળ જતાં. –ઉપર રાખવું=મુલતવી રાખવું; ઢીલ કરવી] –લે (લે,) અ૦ [सं कल्लि, कल्ये, प्रा॰ कल्लि] જુઓ કાલ અ૦

કાલ [सं],–ળ પું૦ સમય,વખત (૨) સમયનું માપ;વેળા (૩)મોત,નાશ (૪)મોસમ, ઋતુ (૫) જ્યાં ઠોકો ન આવે એવું માત્રાનું સ્થાન(સંગીત). ૦કા સ્ત્રી૦(સં)કાળકા ૦કૂટ ન૦ હલાહલ ઝેર (૨)અફીણ(૩) સમુદ્રમંથનને અંતે નીકળેલું અને શિવે પીધેલું તે હલાહલ ૦(–લાનુ)ક્રમ પુ૦ વખતનું જવું–વહેવું તે(૨)કાળગણનાની ક્રમિકતા. ૦(–લાનુ)ક્રમદોષ પુ૦ કાળની ક્રમગણનામાં કે સમજમાં દોષ,'એનેક્રોનિઝમ'. ૦ક્રમણ ન૦ વખતનું જવું તે (૨) વખત કાઢવો–આળસમાં વિતાવવો તે ૦ક્ષેપ પું૦, ૦ક્ષેપણ, ૦ખેપન ન૦ વખત ગુમાવવો તે, ઢીલ–વિલંબ કરવો તે ૦ખંડ પુ૦ પિત્ત પેદા કરનારો અને શિરાઓનું મેલું લોહી શુદ્ધ કરનારો એક મોટો માંસલ અવયવ, યકૃત. ૦ખેપન ન૦ જુઓ કાલક્ષેપણ ૦ગ્રસ્ત વિ૦ કાળનો ગ્રાસ થઈ ગયેલું, જૂનું થયેલું,'ઑબ્સોલીટ'. ૦(–ળ)ચક્ર ન૦ કાળનું ચક્ર–પૈડું (૨) [લા]ભાગ્યનું ચક્ર, જિંદગીના વારાફેરા(૩)મોટી આફત ૦(–ળ)ચિહ્ન ન૦ મોતની–વિનાશની નિશાની ૦જ્ઞ વિ૦ કાલને–સમયની યોગ્યાયોગ્યતાને જાણનારું (૨) પુ૦ જોશી ૦(–ળ)જ્વર પું૦ કાળરૂપ જ્વર,મોત નિપજાવે એવો તાવ ૦ત્રય ન૦ ત્રણે કાળનો–ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનનો સમૂહ. ૦દોષ પું૦ સમયનો દોષ(૨)કાળવ્યુત્ક્રમ ૦ધર્મ પુ૦

સમયને ગોગ્ય એવો ધર્મ,કર્તવ્ય કર્મનો માર્ગ (૨) સમયનો ધર્મ –ગુણ–નિયમ (૩) મોત; યમ ૦નિદ્રા સ્ત્રી૦ મોતની નિદ્રા ૦નિર્ણય પુ૦ સમયનો નિર્ણય કરવો તે ૦નેમિ પુ૦ (સ)એક રાક્ષસ,રાવણનો મામો(૨)હિરણ્ય-કશિપુનો પુત્ર ૦પાશ પુ૦ યમનો ફાંસો ૦(–ળ)પુરુષ પુ૦(સ)યમરાજ ૦(–ળ)બલ (–ળ)ન૦ સમયનુ બળ ૦બધ પુ૦ કાળપાશ ૦માન ન૦ સમયનુ માપ (૨) સમય–સજોગોની યોગ્યાયોગ્યતાની ગણતરી (૩) ઋતુ –વાતાવરણનુ આકલન કરવુ તે ૦માપક વિ૦ સમયને માપે એવુ (૨) ન૦ કાળમાપક યત્ર ૦(–ળ)યવન પુ૦ (સ) દાનવોનો એક રાજા ૦(–ળ)રાત્રિ(–ત્રી)સ્ત્રી૦ ઘોર અધારી રાત (૨) કાળરૂપી રાત્રી, જગતના નાશની રાત્રી, બ્રહ્માની રાત (૩) કાળીના જન્મની રાત્રી (૪) ૭૭ વર્ષે આવતી આસો સુદ આઠમ કે શ્રાવણ વદ આઠમની રાત (૫) યમરાજાની બહેન ૦વિપર્યાસ પુ૦ કાલક્રમદોષ ૦વિવર્ત પુ૦ કાલનુ ફરવુ –બદલાવુ તે,વારોફેરો ૦વ્યુત્ક્રમ પુ૦ કાલક્રમદોષ ૦સિદ્ધ વિ૦ કાળની કસોટીએ ઊતરેલુ –લાગરુ પુ૦,ન૦ (+અગરુ) કાળુ અગરુ –લાગ્નિ પુ૦ [+અગ્નિ]કાલરૂપી અગ્નિ, પ્રલયાગ્નિ –લાતિક્રમદોષ પુ૦ [+અતિક્રમદોષ]કાલક્રમદોષ –લાતીત વિ૦[+અતીત] કાલથી અતીત–પર(૨)વીતી ગયેલુ (૩)જૂનુ થઈ ગયેલુ –લાનુક્રમ પુ૦ [+અનુક્રમ] કાલક્રમ –લાવધિ પુ૦ [+અવધિ] કાલની અવધિ, નક્કી કરેલો સમય –લાષ્ટમી સ્ત્રી૦ [+અષ્ટમી] કાર્તક વદ ૮ –લાતરે અ૦ [+અતરે] કાળાતરે

કાલકલાઈ સ્ત્રી૦ બચપણ, નાનપણ

કાલચૂરી ન૦ એક પક્ષી

કાલપણુ ન૦ કાલાપણુ, કાલા થવુ તે

કાલબૂત ન૦ [फा कालबुद] જોડાની અદર ઠોકવાનો લાકડાનો પગનો ઘાટ(૨)વાટ, બીબુ (૩) પાયો, ઓઠુ (કજિયાનુ)

કાલરી સ્ત્રી૦ ઘાસની ચોખડી ચાકી–ગજી

કાલવવુ સ૦ક્રિ૦ [प्रा कल्लविअ, म कालवणें] પ્રવાહી સાથે મેળવી ઘૂટવુ ['કાલ' [सं]મા

કાલાગ્નિ, કાલાતિક્રમ,કાલાનુક્રમ, [सं]જુઓ

કાલાપણુ ન૦ [કાલુ] જુઓ કાલપણ

કાલાવધિ [सं] જુઓ કાલ [सं]મા

કાલાવાલા પુ૦બ૦વ૦ કરગરવુ તે, આજીજી

કાલા(–ળા)તરે અ૦ [सं] જુઓ 'કાલ'મા

કાલિક વિ૦ [सं] કાલ–સમયને લગતુ

કાલિકા સ્ત્રી૦ [सं](કાળા)વાદળાનો સમૂહ(૨) [સ] ચડિકા, કાલી ૦છદ પુ૦ એક છદ

કાલિ(–ળિ)દાસ પુ૦ [सं] (સ) સસ્કૃત ભાષાનો પ્રખ્યાત કવિ [(૪) છાયા

કાલિમા સ્ત્રી૦ [सं]કાળપ (૨)અધારુ(૩)કલક

કાલિય પુ૦ [सं] શ્રીકૃષ્ણે નાથેલો કાળિનાગ

કાલિ(–લી)ગડુ ન૦ [सं कालिंग ઉપરથી] કલિગડ, તડબૂચ (૨) ભૂરા કોળુ (?)

કાલિ(–લી)ગડો પુ૦ [सं कालिंग] એક રાગ

કાલિગી સ્ત્રી૦ [सं] એક જાતની કાકડી (૨) કલિગ દેશની સ્ત્રી [પટરાણી

કાલિદી સ્ત્રી૦[सं]યમુના નદી(૨)કૃષ્ણની એક

કાલી સ્ત્રી૦[सं] (સ) કાળી, કાળકા

-કાલીન વિ૦ [सं] (અમુક) સમય સબધી (સમાસમા) ઉદા૦ તત્કાલીન

કાલીપાટ પુ૦ એક વેલો

કાલીયક ન૦ [सं] કાલાગરુનુ લાકડુ (૨) એક જાતની હળદર (૩) પીળુ ચદન (૪) કાલાગરુ (૫) કેસર

કાલુ પુ૦, સ્ત્રી૦ દરિયાઈ ખડક (૨)કાલુમાછલી ૦માછલી સ્ત્રી૦ એક જાતની માછલી, મોતી બનાવનારી માછલી

કાલુ વિ૦બાળકની વાણી જેવુ,ભાગ્યુ તૂટ્યુ અને મધુરુ (૨) તોતડુ (૩) બાલિશ, અણસમજુ (૪) [सं कलक] કપાસનુ જીડવુ –લાં ન૦ બ૦વ૦ કાલપણ [–કાઢવા = કાલપણ કરવુ]

કાલાંઓબડા ન૦બ૦વ૦ કાલી ને ઓબડી – ભાગીતૂટી વાણી

કાલે (લે,)અ૦ જુઓ 'કાલ' અ૦

કાલેરો પુ૦ એક રાગ, કાલિગડો

કાલોર સ્ત્રી૦ ઘાસની ગજી

કાલ્પનિક વિ૦ [સં] કલ્પનાથી ઉત્પન્ન થયેલુ; સાચુ નહિ એવું, કલ્પેલુ
કાવ પુ૦ [મ ?] યુક્તિ, કાવો ? [–કાઢી લેવો= યુક્તિથી (કાવાદાવાથી ?) કામ સાધી લેવુ]
કાવડ(–ડી) સ્ત્રી૦ [દે.] ખાંધે બોજો ઉપાડવાને બનાવેલી તુલા
કાવડિયું ન૦ [सं कपर्दिका, प्रा कवड्डिया ઉપરથી ?] પૈસો
કાવડિયો પુ૦ [दे कावड्डिअ] કાવડ ઊંચકનારો
કાવડી સ્ત્રી૦ જુઓ કાવડ –ડું ન૦ કાવડનુ લાકડુ
કાવડું વિ૦ [दे. काहल] ધૂર્ત, ઠગારુ (કા)
કાવતરુ ન૦ ['કાવો' સરખાવો] છળ પ્રપંચ, કારસ્તાન (૨) ગુપ્ત અને કપટપૂર્ણ યોજના –રાખોર, –રાબાજ વિ૦ કાવતરુ કરનારુ
કાવરાન ન૦ [સરખાવો म. काव(–वा)र= નૌકાકામમા વપરાતી ફાચર] વધારે માલ ભરવાની વહાણની આતરી ઉપર રાખવાનુ પાટિયુ [બગડી (સુ.)
કાવરી(–લી) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાવલુ'] કાચની
કાવરું, ૦બાવરું વિ૦ [म कावरा, ०बावरा, दे. कावळिअ = અસહિષ્ણુ ? प्रा काहल्ल = કાયર ?] બાવરુ, બેબાકળુ
કાવલી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાવલુ'] કાવળી, બગડી
કાવલું વિ૦ [सं कोमल ? કે दे काहल ? म कावळ] ઘણું નાજુક અને શોભીતું, પણ તકલાદી
કાવશ ન૦ [सं अवकाश] ખાલીપણુ, શૂન્યતા
કાવસશા, કાવસિયો પુ૦ પક્કો માણસ, ગઠિયો
કાવળ ન૦ [જુઓ 'કાવડુ' વિ૦] કપટ, પ્રપંચ
કાવળી સ્ત્રી૦ પાણી, દૂધ ઇત્યાદિ પર તરતુ પાતળુ પડ (૨) જુઓ 'કાવરી'
કાવાદાની સ્ત્રી૦ [કાવો + દાની; फा कह्वहदानी] કાવો કરવાનું વાસણ; કીટલી
કાવાદાવા પુ૦બ૦વ૦ [म] છળપ્રપંચ, કપટબાજી
કાવું ન૦ છાપરા ઉપરની નળિયાની ઓળ (૨) [સુ] ખાટલાની પાટીનો આંટો (૩) અ૦ક્રિ૦ [म कावणें] કંટાળવુ, કાયર થઈ જવુ
કાવેરી પુ૦ [સં.] એક રાગ (૨) દક્ષિણ હિંદની એક નદી [ઉકાળો; કાઢો
કાવો પું૦ [फा कह्वह्] બુંદદાણાનો ઉકાળો (૨)
કાવો પુ૦ [हि; म] ઘોડાને ગોળ ચક્કર ફેરવવો તે (૨) [म., फा. कावह ?] છળ, પ્રપંચ
કાવ્ય ન૦ [સં] કવિતામા જે કલાત્મક રમ્યનું તત્ત્વ હોય છે તે (૨) રસાત્મક વાક્ય કે પદબંધ (૩) પદ્ય, કવિતા ૦કલા(–ળા) સ્ત્રી૦ કાવ્યની કળા ૦કાર પુ૦ કવિતા કરનાર, કવિ. ૦મય વિ૦ કાવ્યથી ઓતપ્રોત થયેલું ૦મીમાંસા સ્ત્રી૦ કાવ્યશાસ્ત્ર (૨) કાવ્યની શાસ્ત્રીય રસચર્ચા ૦રચના સ્ત્રી૦ કાવ્યની રચના ૦રસ પુ૦ કાવ્યથી અનુભવાતો રસ ૦રસિક વિ૦ કાવ્યમા જેને રસ છે એવું ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ કાવ્યની શક્તિ (૨) કાવ્ય કરવાની આવડત–વિદ્યા ૦શાસ્ત્ર કાવ્ય–કવિતાનુ શાસ્ત્ર. –વ્યાનંદ પુ૦ કાવ્યનો આનંદ
કાશ(–સ) પુ૦.ન૦ [સં] એક ઘાસ (૨) ન૦ એનુ ફૂલ (૩) પુ૦ [सं कास] ખાસી, ઉધરસ
કાશ(–સ) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાસળ'] આડખીલી [–કાઢવી, –જવી] (૨) [જુઓ ક્યાસ] ચીકણાશ, ચોળાચોળ (ચ) (–કરવી)
કાશંડી(–દી, –દ્રી) સ્ત્રી૦ (કાશીની બનાવટનો) મોટા પેટનો પડઘીવાળો લોટો
કાશિયા ન૦ એક પક્ષી
કાશી સ્ત્રી૦ [સં] (સં) પ્રસિદ્ધ જાત્રાનુ સ્થળ, વારાણસી [કાશીએ સંઘ પહોંચવો = ફતેહમંદીથી પાર પડવુ, સફળ થવુ કાશીનું કરવત = નવા જન્મમા ઇચ્છિત ફળ મેળવવા કાશીમા જઈ કરવતથી શરીર વહેરાવવુ તે. –નું મરણ = પવિત્ર તીર્થમા મૃત્યુ થવાથી સદ્ગતિ થવી તે, ઉત્તમ મરણ.]
કાશ્મીર સ્ત્રી૦ [સં] એક જાતનુ ઊનનું કપડુ (૨) ન૦ કેસર (૩) સુખડ (૪) પુ૦;ન૦ (સં.) હિંદુસ્તાનની છેક ઉત્તરમા આવેલો એક દેશ. –રી વિ૦ કાશ્મીરનુ, કાશ્મીર સબંધી (૨) કાશ્મીરની ભાષા
કાશ્ય વિ૦ [સં] કાશ ઘાસનુ
કાશ્યપ પુ૦ [સં] (સં) એક પ્રસિદ્ધ ઋષિ (૨) કણાદમુનિ –પી સ્ત્રી૦ કશ્યપની કે કાશ્યપ કુળની સ્ત્રી (૨) પૃથ્વી
કાષાય વિ૦ [સં] ભગવુ (૨) ન૦ ભગવુ વસ્ત્ર

કાષ્ઠ ન૦[सं] લાકડું (૨) કાઠી, બળતણ [-ભક્ષ કરવો, -ભક્ષણ કરવું = ચિતા સળગાવી બળી મરવું, સતી થવું] ૦કસ્ત્રી૦ છોડવાઓનું નક્કર કાઠું બનાવનાર પદાર્થ (૨) અગરુનું લાકડું ૦કીટ પુ૦ લાકડું કોરી ખાનાર કીડો ૦કૂટ પુ૦ એક પક્ષી, લક્કડખોદ ૦ઘંટા સ્ત્રી૦ તોફાની પશુને ગળે બાંધવામાં આવતું લાકડું, ડેરો ૦મય વિ૦ તદ્દન લાકડાનું, લાકડાથી ભરપૂર (૨) લાકડા જેવું, સુકલકડી (૩)[લા] અસર-લાગણી વગરનું (૪) મજબૂત, કઠણ ૦મૌન ન૦ લાકડાના જેવું મૌન ૦વત્ વિ૦ (૨) અ૦ લાકડાના જેવું

કાષ્ઠા સ્ત્રી૦ [सं] દિશા, પ્રદેશ (૨) હદ, સીમા (૩) એક નાનું કાલમાન

કાષ્ઠિક પુ૦ [सं] લાકડા વહી જનારો, કઠિયારો

કાષ્ઠૌષધિ(-ધી) સ્ત્રી૦[सं] વનસ્પતિની દવા

કાસ પુ૦ [सं] જુઓ 'કાશ' ૦ડો પુ૦ કાશ ઘાસ ૦કંદ પુ૦,ન૦ કાસ-ઠાંસાના રોગ પર વપરાતું એક કંદ-ઔષધિ

કાસદું ન૦ કાયદું

કાસદ પુ૦ [अ कासिद] સંદેશો-કાગળ લાવનાર લઈ જનાર આદમી, ખેપિયો -દિયું ન૦ કાસદું (૨) વિ૦ એ કામ કરનાર (કબૂતર) -દું ન૦ કાસદનું કામ

કાસની સ્ત્રી૦ [फा] એક વનસ્પતિ-ઔષધિ

કાસવાસ પુ૦ [सं काम+श्वास] શ્વાસ, દમ

કાસળ ન૦ [सं कश्मल (પાપ)?] આડખીલી, નડતર, પીડા [-કાઢવું = નડતર કે પીડા દૂર કરવી (૨) વચ્ચેથી ખતમ કરવું -જવું = પીડા કે બલા વચ્ચેથી ટળવી]

કાસાર પુ૦, ન૦ [सं] સરોવર, તળાવ

કાસિયું ન૦ [सं कास] એક જાતનું ઘાસ

કાસીદોરિયો પુ૦[કાશી+દોરિયો] એક જાતનું સુતરાઉ કાપડ

કાસૂદ્રા સ્ત્રી૦,-દ્રો પુ૦ એક વનસ્પતિ

કાહર પુ૦ [दे काहार] કહાર, કાવડિયો

કાહળ પુ૦,ન૦ [सं काहल]+રણશીંગું, તતૂડું (૨) ગાયનું શીંગડું (૩) [सं काहला] મોટું ઢોલ (લશ્કરનું)

કાહિલી વિ૦ [अ काहिल] આળસુ, કાયર (૨) આળસી, માંદું (૩) સ્ત્રી૦[फा] આળસુપણું, કાયરતા (૪) માંદગી (૫) તંગી-ભીડ

કાહ્યું વિ૦[फा काहिल] ચિડાયેલું (૨) થાકેલું, કાયર (૩) આળસી, માંદું

કાળ પુ૦ જુઓ 'કાલ' અર્થ ૧ થી ૪ (૫) દુકાળ (૬) ક્રોધ [-આવવો = કાળ ચડવો (૨) મોત આવવું -કરવો = દેહત્યાગ કરવો, મરણ પામવું -કાઢવો = વખત વિતાવવો (૨) દુકાળનો દોહ્યલો વખત ગાળવો -ખૂટવો = આવી બનવું, મરણ પાસે આવવું -ચડવો = ગુસ્સો આવવો -થવો = મોત થવું -દેખવો = યમદૂત જોવો કે યમદૂત જેવો માનવો -ભરવો = ક્રોધે ભરાવું, ગુસ્સે થવું કાળમાંથી આવવું = ભૂખે મરતા હોવું, ખાઉં ખાઉં કરવું, ખૂબ ભૂખ્યું હોવું] ૦કરાળ વિ૦ કાળ જેવું ભયંકર (૨) મૃત્યુ ૦કૂટ ન૦ કાલકૂટ ૦ગાળામણું વિ૦ કાળ ગાળવામાં સાધનભૂત એવું ૦ચક્ર ન૦ કાલચક્ર (-ફરવું) ૦ચંદ્ર પુ૦ નુકસાનકારક-ઘાતક ગણાતી રાશિનો ચંદ્ર ૦ચિહ્ન ન૦ કાલચિહ્ન ૦ચોઘડિયું ન૦ નુકસાનકારક-ઘાતક ચોઘડિયું ૦જીભું વિ૦ કાળ જેવી નુકસાનકારક-ઘાતક જીભવાળું ૦જૂનું વિ૦ કાળ જેટલું અતિ જૂનું, પુરાણું ૦જ્વર પુ૦ કાલજ્વર, છેવટનો તાવ ૦ઝાળ વિ૦ કાળની ઝાળ જેવું ૦ના કોદરા પુ૦બ૦વ૦ ઘણી જૂની બાબત [-કાઢવા = નિંદા માટે જૂની વાતો ઉખેળવી -ખાધા હોવા = બહુ જીવીને અનુભવથી રીઢા બનેલા હોવું] ૦નું વરસ ન૦ દુકાળનું વરસ ૦નિદ્રા સ્ત્રી૦ કાલનિદ્રા (૨) ગાઢ નિદ્રા ૦પુરુષ પુ૦(સં)યમરાજ ૦બળ ન૦ કાલબળ ૦ભાતિ વિ૦ કાળ જેવું, યમસ્વરૂપ ૦ભૈરવ પુ૦ મહાદેવ ૦મીંઢ વિ૦ ઘણું જ કાળું (૨) નિષ્ઠુર (૩) પુ૦ એક જાતનો ઘણો કઠણ અને કાળો પથ્થર ૦મુખું વિ૦ કાળના જેવા મોવાળું ૦મૂર્તિ(-ર્ત્તિ) વિ૦ કાળના જેવી મૂર્તિવાળું (૨) સ્ત્રી૦ શરીરધારી કાળ પોતે (૩) કાળના જેવી ભયંકર આકૃતિવાળો આદમી

૦યવન પુ૦ (સં) કાલયવન. ૦યોગ પુ૦ સમયનો યોગ; સંજોગ ૦રાત્રિ(-ત્રી) સ્ત્રી૦ જુઓ કાલરાત્રિ ૦વેળા સ્ત્રી૦ ભયકરવખત (૨)સંધ્યાકાળ ૦વેળિયો પું૦ છોકરા ચોરી જનારો (૨) ધુતારો બાવો ૦વ્યુત્ક્રમ પુ૦ કાલવ્યુત્ક્રમ(૨)યોગ્ય કાળ વીતી જવો તે

કાળક સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાળપ'

કાળકા સ્ત્રી૦ (સં) જુઓ 'કાલિકા'

કાળજ ન૦ કલેજુ, કાલજુ

કાળજાતૂટ વિ૦ કાળજુ તૂટી જાય એવું આકરુ

કાળજી સ્ત્રી૦ [કાળજુ પરથી ?] હૃદયપૂર્વક સંભાળ-ચિંતા;ચીવટ [-કરવી,-ધરાવવી, -રાખવી=ચીવટ રાખવી, ચિંતા કરવી]

કાળજુ ન૦ જુઓ કલેજું (૨) [લા.] અંતર, અંદરનો જીવ, મન, દિલ [-કપાવુ, કોરાવું=દિલમાં તીવ્ર વેદના થવી (૨) અદેખાઈ થવી. -કહ્યું ન કરે એવું=ન માની શકાય એવુ. -કાચું હોવું=હિંમત ન હોવી -કાચું રહેવું=મરણપથારીએ પણ ઝંખના રહેવી -કોતરવું, કોરવું= દિલને સંતાપ કરવો. -ખસવું=મન-બુદ્ધિ ભ્રમિત થવા. -ખંડાવું=વેદના, ચિંતા કે અદેખાઈથી પ્રાણ જવા જેવુ થવુ -ખવાઈ જવું=દિલમાં ચિંતા કે વેદના થવી -છોલવું= સંતાપવુ, કાયર કરવુ -ઠરવુ, ઠંડુ થવુ= મનને સંતોષ થવો શાંતિ થવી -ઠેકાણે હોવું=ભાન-ખબરદારી હોવા -તપવું= ગુસ્સે થવુ -ધડકવું=બીવુ, હિંમત હારવી -પકડી રાખવું=હિંમત રાખવી. -પાકું હોવું=ન છેતરાય તેવુ,રીઢુ -ઝટ અસર ન થાય તેવુ હોવુ -ફટકી જવું=આવેગ કે આસકાથી ગાંડા થઈ જવુ -ફાટી જવું= દિલમાં ભારે વેદના થવી -ફૂટવું=અક્કલ-હોશિયારી ચાલ્યા જવા,ભાન ન રહેવુ -ફોલી ખાવું=દુ:ખ—સતામણી કર્યા કરવા -બળવું=દિલમાં ભારે દુ:ખ થવુ -ચચરાટ થવો -બાવન હાથનું હોવું=ખબરદાર-હોશિયાર હોવુ -ભરાઈ આવવું=ડૂમો ભરાવો -રીઢું થવું=કઠણ થવુ, પાકા થવુ. -વશ રાખવું=હિંમત ન હારવી કાળજાના કટકા થવા=હૈયું ચિરાઈ જાય તેવુ દુ:ખ થવુ કાળજાની કોર=તેના જેવુ અત્યંત પ્રિય -જાનું આછું=હિંમતવાન -જાનું નર્યું વિ૦ સાવધ,ખબરદાર.-જાનો ડંખ, દાધ= કારી ઘા (૨) કીનો; દાઝવેર -જામાં ચીરા પડવા=દિલમાં તીવ્ર વેદના થવી -જામાં કટારી હોવી=દિલમાં ડંખ કે કપટ હોવા -જામાં કોતરી,કોરી રાખેલું=ઠસાવીને યાદ રાખેલું. કાળજા વિનાનું=ભાન વિનાનું (૨) સાહસિક કાળજે કાણુ પડવું=હૃદય-વીંધાવુ, ખૂબ વેદના થવી કાળજે ટાઢક વળવી=સંતોષ થવો; શાંતિ થવી કાળજે હાથ ધરી રાખવો=હિંમત રાખવી]

કાળપ સ્ત્રી૦ [કાળું] કાળાપણુ (૨) કલંક

કાળપૂછ ન૦ [કાળુ + પૂંછડું] કાળા પૂંછડા-વાળુ એક જાતનું હરણ -છી, -છુ વિ૦ કાળા પૂંછડાવાળુ (૨) પૂંછડામાં અશુભ ચિહ્ન હોય એવુ

કાળપેચક ન૦ એક પક્ષી

કાળવેરી વિ૦ કાળા રંગનું (ભેંસ ઇત્યાદિ)

કાળંગડું ન૦ કાલિંગડુ; ભૂરાકોળુ

કાળા પુ૦બ૦વ૦ નઠારા લેખ, દુર્ભાગ્ય

કાળા-બજારિયો પુ૦ કાળુ બજાર ચલાવનાર માણસ કે વેપારી

કાળાગ્નિ પુ૦ જુઓ કાલાગ્નિ

કાળાટ પુ૦ [જુઓ કાળુ] કાળાપણુ -શ સ્ત્રી૦ કાળાટ (૨) સહેજ કાળાપણુ [સુરમો

કાળાંજન ન૦ [સં काल+अंजन] કાળુ અંજન,

કાળાંતરે અ૦ [સં. कालांतरे] ઘણા લાંબા સમયના - યુગોના અંતર પછી (૨) કેટલોક કાળ વીત્યા પછી (૩) [લા] કદી પણ

કાળાંધોળાં ન૦બ૦ વ૦ કારસ્તાન, બદચાલ (બ૦વ૦માં વપરાય છે જુઓ 'કાળુંધોળુ'). [-કરવાં = કૂડકપટ કે બદચાલ કરવી]

કાળિયાર પુ૦ હરણના ટોળાનો મુખી - કાળો નર

કાળિયુ વિ૦[કાળુ]કાળા રંગનુ (૨)ન૦ કાળી ગાઠી(૩)અફીણ(૪)કાળિયો -યો પુ૦ કાળી તમાકુ -યો વછનાગ પુ૦[લા]અતિ ઝેરીલો

કે ડસીલો માણસ -યો સરસ પું૦ એક વનસ્પતિ-ઔષધિ
કાળિંગું ન૦ જુઓ કાલિંગડું
કાળી વિ૦ સ્ત્રી૦ [કાળું] કાળા રંગની સ્ત્રી (૨) સ્ત્રી૦ કાળી છાપવાળી ગંજીફાના પત્તાની એક જાત (૩) [સં] કાલિકા ૦કૂટકી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ ૦કંઠી, ૦ગાંઠી સ્ત્રી૦ [સં कल्य कठिका] સ્ત્રીઓની કોટનું એક ઘરેણું ૦ચૌદશ(-સ) સ્ત્રી૦ આસો વદ ૧૪ [-નો કકળાટ કાઢવો=તે દિવસે બધો ગંજાવાડો દૂર કરવો] ૦જીરી સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ-બીજ ૦ટીલી સ્ત્રી૦ કલંક, લાંછન ૦ધામણી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ ૦નાગ પું૦ કાળો નાગ-સાપ(૨) જુઓ કાલિય ૦પરજ સ્ત્રી૦ દૂબળા વગેરે કાળા રંગની જાતિ ૦પહાડ, ૦પાટ સ્ત્રી૦ એક વેલો ૦રોટી સ્ત્રી૦ માલપૂઓ ૦રોળી સ્ત્રી૦ રોળીટોળી-સાંજનો વખત
કાળું વિ૦ [સં काल] મેશના રંગનું (૨) [લા] નઠારું, દુષ્ટ, અઘોર, અનીતિમય (જેમ કે કાળું કામ, બજાર ઇ૦) (૩) વસમું, સખત, કારમું ઇ૦ ભાવવાળું (જેમ કે કાળો ચોર, કાળી મજૂરી) [કાળા અક્ષરને કૂટી મારવા= છેક અભણ-નિરક્ષર હોવું કાળા અઠદ ચોરવા=ભયંકર પાપ કરવું કાળા કાળા મંકોડા=કેવળ નિરક્ષર (હોવું) કાળા ગયા ને ધોળા આવ્યા=જુવાની (કાળા વાળ) ગઈ ને ઘડપણ આવ્યું કાળો ચોર= ભારે હોશિયાર-ખૂની કે હાથ આવવો મુશ્કેલ માણસ ('કાળાચોરના લાવી આપ'=ગમે તેમ કરીને માગતું ચૂકવ) કાળા તલ ચોરવા= પાપ કરવું કાળાના ધોળા થયા=ઘડપણ આવવું કાળા પાણીએ કાઢવું=દેશનિકાલની સજા થવી. કાળા માથાનો માનવી=માનવજાત, મનુષ્ય (સામાન્યપણું બતાવવા આમ કહેવાય છે) કાળાં પાણી ઓળગવાં=દૂર દરિયાપારના દેશમાં જવું કાળી ટીલી=અપજશ, કલંક (-ચોટવી, -લાગવી) કાળી નાગણ સ્ત્રી૦ ઘણી ઝેરીલી સ્ત્રી કાળી રાત સ્ત્રી૦ મધરાત, ઘોર-અંધારી રાત કાળું કરવું=કલંકિત કરવું (૨) ટળવું, મો બાળવું, દીસતા રહેવું કાળું કૂતરું = શુદ્રમાં શુદ્ર પ્રાણી-એ ભાવ બતાવે છે -ગોરું કહેવું, -ધોળું કહેવું=ખરાબ હેતુનો આરોપ કરવો -પડવું=ઝંખવાઈ જવું -પહેરવું=શોકનાં કપડાં પહેરવાં -મોં કરવું = મોં સંતાડવું, શરમાવું] ૦કટ વિ૦ સાવ કાળું ૦ઠણક, ૦ડિબાંગ વિ૦ અતિશય કાળું ૦ધોળું ન૦ ખરાબ કામ ૦બદ્દલક વિ૦ કાળું કાળું ભૂત જેવું ૦પાણી ન૦ દેશનિકાલ, જન્મટીપ ૦બજાર ન૦ છાનુંમાનું ચાલતું ગેરકાયદે નફાખોરીનું બજાર-વેચાણ ને ખરીદ ૦ભમ્મર વિ૦ ભમરા જેવું ખૂબ કાળું ૦મેશ વિ૦ મેશ જેવું કાળું
કાળૂખડો પું૦ એક વનસ્પતિ
કાળો કાયદો પું૦ ખૂબ અકારો જુલમી કાયદો
કાળો કામણગારો પું૦ (સં) શ્રીકૃષ્ણ
કાળોતરિયો પું૦ [જુઓ 'કાળોતરી'] કાળોતરી લઈ જનારો ખેપિયો
કાળોતરી, કાળોત્રી સ્ત્રી૦ [સં कालपत्रिका] મરણના સમાચારની ચિઠ્ઠી -રું વિ૦ કાળું -રો પું૦ કાળો નાગ, ફણીધર
કાં અ૦ જુઓ 'કેમ?'(૨) કિંવા, કાં તો, કાં કે, કાં જે અ૦ કેમ જે, કારણ કે કાં તો અ૦ અથવા, અગર તો ૦રે અ૦ કેમ રે (ઉદ્ગાર)
કાંઈ, ૦ક (૦) જુઓ 'કંઈ, ૦ક' [કાંઈ ને કાવશ= ખાલીખમ, કાંઈ કશુંય નહિ]
કાંઉં (૦) અ૦ + જુઓ 'કેમ'
કાકચ (૦) પું૦,-ડ ન૦ કાકચી, એક વનસ્પતિ -ચિયું ન૦ કાકચનું ફળ, કાચકું
કાકડું (૦) ન૦ એક પક્ષી [કંકણદોરો -ણી
કાકણ (૦) ન૦ [સં कङ्कण] બંગડી ૦દોરો પું૦
કાંકણું (૦) ન૦ + જુઓ કાંગડું (૨) કાગું
કાકરી (૦) ન૦ સ્ત્રી૦ [જુઓ કાકર,-રી] ઝીણો કાંકરો (૨) રેતી, પથરી (૩) એ નામનો રોગ (૪) કાકરીદાવની કૂટી [-મારવી= દાવની કૂટીને સામાવાળે પકડી પાડી રમતમાં દૂર કરવી-હરાવવી]-રાળું, -રિયું વિ૦ કાંકરીવાળું -રિયાળું વિ૦ કાંકરીવાળું (૨)

[લા] ખૂચે એવું. ૦ચાળો પુ૦ કોઈના પર મશ્કરીમા કાકરી નાખવી તે ૦દાવ પુ૦ છોકરાની એક રમત

કાંકરો (૦) પું૦ [જુઓ 'કાકર'] ઝીણો પથ્થર (૨) કોઈ પણ કઠણ પદાર્થનો નાનો ગાગડો (૩) કંટક, ફાસ, નડતર (૪) શકા, વહેમ, ખટકો, મનની લાગણી (૫) ખીલ (આખમા થતો) [કાંકરા પડવા=કાકરા નખાવા; જાહેરમા ફિટકાર થવો.—કાઢવો=પગ કાઢવો; નડતર કાઢવુ —કાઢી નાખવો=દુખ કે સંદેહ કાઢી નાખવો, ખટકો ટાળવો (૨) નડતર દૂર કરવી (૩) ગણતરીમા ન લેવુ —ખૂંચવો મનમા ખૂચ્યા કરવુ.]

કાંકળ (૦) સ્ત્રી૦, કાકોલ(—ળ) [सं कक्कोली] એક કાટાકાટાવાળી વનસ્પતિ

કાંક્ષા સ્ત્રી૦ [सं] આકાક્ષા, ઇચ્છા, —ક્ષિત વિ૦ ઇચ્છિત. —ક્ષી વિ૦ ઇચ્છા કરનારું (સમાસમાં અંતે ઉદા૦ દર્શનકાક્ષી)

કાંગ પુ૦, સ્ત્રી૦ [सं कगु] એક જાતનુ ધાન્ય. ૦વો (૦) પુ૦ તેની એક વાની

કાંગડ (૦) પુ૦ વણકરનુ એક ઓજાર

કાંગડું (૦) ન૦ [प्रा. ककडुक] અનાજમાંનો ગાગડુ દાણો, ડોળ

કાંગણિયું (૦) ન૦ એક જાતનું સુતરાઉ લુગડુ

કાંગરવું (૦) અ૦ક્રિ૦ ગુસ્સે થવું,રીસે ભરાવું(કા)

કાગરી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ કાગરો] દાતા જેવી હાર—ભાત (૨) કોર. ધાર

કાંગરો (૦) પુ૦ [फा. कगुरा, જુઓ કગુરો] દાતો (૨) શિખર (૩) કોટની કોરણ ઉપરનું એક ચણતર(૪)મોટા દાતાની કાગરી(૫) ભરત ભરવાની એક તરેહ —રાદાર વિ૦ કાગરાવાળુ

કાંગલુ (૦) વિ૦ જુઓ કાંગું

કાંગવો (૦) પુ૦ જુઓ 'કાગ'મા

કાંગસી (૦) સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) [सं. ककती, दे ककसी] કાંસકી

કાંગારુ ન૦ [इ] એક ચોપગું પ્રાણી

કાંગું (૦) વિ૦ ['કગાલ' ઉપરથી ?]નિર્માલ્ય,રાક (૨)[म कागाव] કાયર, રોતડુ. —ગાઈ સ્ત્રી૦, —ગાવેડા પું૦ બ૦ વ૦ કાગાપણુ

કાંચન ન૦[સં.]સોનું(૨)ધન;દોલત ૦ક પુ૦ એક ફૂલઝાડ (૨) એક ધાન્ય (૩) ન૦ હડતાલ; હરિતાલ ૦ગિરિ પુ૦(સં.) મેરુ પર્વત. ૦છાલ સ્ત્રી૦ એક વેલી. ૦લતા સ્ત્રી૦ કાંચનછાલ. —ની વિ૦ સોનાનું, સોનેરી

કાંચનાર(—લ) પું૦ [સં.] એક ઝાડ

કાંચળી (૦) સ્ત્રી૦ [सं कञ्चुली] કાપડું;કમખો (૨) સાપે ઉતારી દીધેલી ચામડી—ખોળ. [—ઉતારવી, —કાઢી નાખવી=જૂની ખોળ ઉતારી ફેકી દેવી —પહેરવી=નામર્દાઈ બતાવવી(૨)બૈરીનો વેશ કાઢવો]—ળિયા પંથ પુ૦ એક પંથ, જેમા ધર્મને નામે વ્યભિચાર પોષાય છે —ળિયો પું૦ સ્રીપાઠ ભજવનારો ભવૈયો

કાંચિ(—ચી) સ્ત્રી૦ [सं] ઘૂઘરીવાળો કંદોરો (૨) [સં] દક્ષિણમા આવેલુ હિંદુઓનું એક પવિત્ર ધામ

કાંચોળાં (૦) ન૦ બ૦વ૦ (કા) આતરડા

કાંજી (ં) સ્ત્રી૦[सं] રાબ (૨) લાહી (૩) ખેળ (૪) કાજીખોરાક. ૦ખોરાક પું૦ ખોરાકમા અતિ ખારી કાજી જ મળે તે (એક જેલશિક્ષા)

કાં જે (૦) અ૦ કેમ જે; કારણ કે

કાંટ (૦ટ,?) સ્ત્રી૦(કા) [જુઓ 'કાંટો']કાટાવાળા વૃક્ષોની ગીચ ઝાડી [—ઓષધિ

કાંટાઅશે(—સા)ળિયો (૦) પુ૦ એક વનસ્પતિ

કાંટાકોળું ન૦ એક જાતનું કોળુ (બલિ તરીકે યજ્ઞમાં વપરાય છે) [પાણીદાર

કાંટાદાર (૦) વિ૦ [કાંટો + દાર] જુસ્સાવાળુ;

કાંટારખું (૦) ન૦ [કાટા + રખુ (सं रक्ष्)]કાંટાથી રક્ષનારું તે—પગરખું [શેળો

કાંટાસરિ(—ળિ)યો (૦) પુ૦ એક વનસ્પતિ(૨)

કાંટાળું (૦) વિ૦ ['કાંટો' ઉપરથી] કાટાવાળું

કાંટિયું (૦) ન૦['કાંટો' ઉપરથી (મડદા ઉપરનું કપડુ કાટા ઉપર ભરવવામા આવતુ હોવાથી?) કે सं कट=સ્મશાન ઉપરથી ?] મડદા ઉપર નાખવાનું કપડું (૨)[જુઓ કાઠિયું] સડાસ

કાંટિયો (૦) પુ૦ [જુઓ કાઠિયો] સડાસ,જાજરૂ (૨) [જુઓ કાંટો] અંટસ—વેર રાખનારો માણસ

કાંટી (૦) સ્ત્રી૦ ['કાંટો' ઉપરથી] એક જાતની માછલી(૨)નાનો પાતળો કાંટો – કટક ૦વાળું વિ૦ નાના – પાતળા કાંટાવાળુ

કાઠુ (૦) ન૦ [સં कठ પરથી ?] બટનનું કાણુ, નાકુ (૨) હાંગીનામા ચૂની જડવાનું ઘર

કાંઠુ (૦) ન૦ માલ આપવા લેવાની ગોઠવણ – કરાર, સોદો (પ્રાય અણછાજતો) (૨) કઠોળનાં પાંદડા ડાંખળાં ઇત્યાદિનો ભૂકો, ગોતર

કાંટો (૦) પુ૦ [સં कण्टक] કેટલીક વનસ્પતિ પર ઊગતો કઠણ અણીદાર સીધો કે વાંકો અંકુર, શૂળ(૨)એના જેવા આકારની કોઈ પણ વસ્તુ (ઘડિયાળનો કાંટો, વીંછીનો કાંટો – ડંખ, માછલીનો કાંટો – અણીદાર હાડકુ, માછલી પકડવાનો કાંટો – ગલ ઇ૦) (૩) યુરોપી ઢબે જમતા વપરાતું હાતાળુ, ચમચા ઘાટનું સાધન ઉદા૦ છરીકાંટો(૪) તોલ કરવાનું યંત્ર, કંપાણ ઇ૦(૫)નાકે પહેરવાનું સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણુ(૬) પોપટના ગળામાં થતો એક રોગ (૭) [લા] રોમાંચ (૮)નડતર,ફાંસ (૯)અંટસ,કીનો (૧૦) વહેમ,શંકા(૧૧)ગુસ્સો,પાણી(જેમ કે કાંટાદાર માણસ)(૧૨)ટેક,મમત [(કંઠે)કાંટા પડવા= કંઠે શોષ પડવાથી ગળામા કાંટા ભોંકાય એવું દર્દ થવુ કાંટામા આવી પડવું = મુશ્કેલીમા ફસાવુ કાંટા વેરવા, વાવવા = દુશ્મનાવટ ઊભી કરવી કાંટો કાઢવો = નડતર દૂર કરવી (૨)મનનો ખટકો દૂર કરવો –મારવો = ડંખ મારવો (વીંછીએ) (૨) અડચણ નાખવી. –વાગવો = કાંટો ભોંકાવો (૨) ડંખ લાગવો]

કાંઠલી (૦)સ્ત્રી૦[સં कठ ઉપરથી] સ્ત્રીઓના કંઠનું એક ઘરેણુ, હાંસડી (૨)વાણાનો તાર તાણામાં નાખવાનું વણકરનું એક ઓજાર, કાંઠલો

કાઠલો (૦) પુ૦ [સં कठ] ગળાને બેસતો આવતો અંગરખાનો કાપ (૨) પોપટને કંઠે કાળુ વર્તુલ હોય છે તે (૩) જુઓ કાંઠલી (૪) ઘડા, ગાગર વગેરેના પેટાની ઉપરનો – કંઠના ભાગનો ગોળ ભાગ, કાંઠો (૫) ઘાટ, કિનારો

કાંઠિયુ (૦)ન૦, –યો પુ૦, કાંઠી સ્ત્રી૦ ['કાંઠો' ઉપરથી ?] એક જાતનું જાજરૂ, ઠલ્લણ

કાંઠો (૦) પુ૦[દે कठ=મર્યાદા] કિનારો, તટ, ઘાટ (૨) અંત, છેડો (૩) [સં कठ] ઘડો, ગાગર, કૂવો ઇ૦ની છેક ઉપરનો વર્તુલાકાર ભાગ

કાઠોકુ (૦) વિ૦ ['કાંઠો' પરથી] કાંઠા સુધી ભરેલુ, રાગ વગરનુ

કાંડ પુ૦[સં] પ્રકરણ, વિભાગ (૨) છોડની બે ગાંઠ વચ્ચેનો ભાગ, પેરી (૩) ડાળી (૪) તીર

કાંડણી, –ની [સં] સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

કાંડર ન૦ એક જાતની મધમાખી [માથી ઊગતુ

કાંડરુહ વિ૦[સં] પેરાઈ કે ડાળીની ગાંઠના ભાગ-

કાંડિયુ (૦) ન૦ ['કાંડુ' પરથી] સ્ત્રીઓનુ કાંડે પહેરવાનુ ઘરેણુ (૨) ખમીસ ઇ૦નો કાંડા આગળનો ભાગ [કાંડિયા કરવા = આખે ડિલે નાહવાને બદલે માત્ર કાંડા સુધીનો ભાગ જ ધોવો]

કાંડી (૦) સ્ત્રી૦ [મ काडी] દીવાસળી કે તેની પેટી (૨) જુઓ કાંડુ

કાંડુ (૦) ન૦ [સં काण्ड] જ્યા હાથનો પંજો જોડાયેલો છે તે ભાગ [કાંડા કલમ કરવા = (ગુનેગારી બદલ) કાંડા કાપી નાખવા કાંડું કાપી આપવું = સહી કરી આપવી, લેખિત કબૂલત આપવી (જેથી ફરી જવાનો રસ્તો બંધ થાય) કાંડુ પકડવુ = [લા] પરણવું (૨) આશ્રય આપવો] –ડાઘડિયાળ સ્ત્રી૦ કાંડે પહેરવાની ઘડિયાળ, 'રિસ્ટવૉચ' –ડા-(૦વ)છોડ વિ૦ ગમે તેવુ સખત પકડેલુ કાંડુ છોડવી નાખે એવુ, બળવાન (૨) કાંડાબળની રમત (૩) ચડસાચડસી, હુંસાતુંસી –ડાબળ ન૦ કાંડાનુ – હાથનુ બળ –ડાબળિયુ વિ૦ કાંડાના બળવાળુ, મજબૂત

કાંત વિ૦[સં]ઇચ્છિત, પ્રિય (૨) મજેનું, અનુકૂળ (૩) સુંદર, મનોહર (૪) પુ૦ પ્રીતમ (૫) વર, પતિ (૬) ચંદ્ર (૭) કીમતી પથ્થર, હીરો (સમાસમાં છેડે) ઉદા૦ સૂર્યકાંત (૮) ઓસડ (૯) ન૦ કેસર (૧૦) કંકુ (૧૧) એક પ્રકારનું લોઢુ ૦પક્ષી ન૦ મોર ૦પાષાણ પુ૦ ચકમકનો પથ્થર (૨) લોહચુંબક (૩) એક જાતનુ – ખરુ લોઢુ ૦લોહ ન૦ લોહચુંબક

કાંત (૦) સ્ત્રી૦+ત્રાક

કાંતણુ (૦) ન૦ કાતવુ તે, કાંતવાની ક્રિયા

કાંતવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સં કર્ત્, પ્રા કત્ત] વળ દઈને તાર કાઢવો (૨) પાતળુ કરવુ, ઘટાડવુ [કાંતેલું કાંતવું=કરેલુ કામ ફરી કરવુ, નકામી મહેનત કરવી કાંત્યાં કોકડાં કપાસ થવાં, કાંત્યું પીંજ્યું કપાસ થવું=કર્યું-કારવ્યુ ધૂળ મળવુ, મહેનત નકામી જવી]

કાંતા સ્ત્રી૦ [સં.] પ્રિયા (૨) સુંદર સ્ત્રી (૩) પત્ની (૪) પૃથ્વી [દુર્ગમ માર્ગ

કાંતાર ન૦ [સં] મોટુ કે નિર્જન જંગલ (૨)

કાંતિ સ્ત્રી૦ [સં] શોભા, સૌંદર્ય, મનોહરતા (૨) તેજ, નૂર, દીપ્તિ (૩) ચહેરાનુ તેજ. ૦મતી વિ૦ સ્ત્રી૦ કાંતિવાળી ૦માન વિ૦ કાંતિવાળું ૦લોહું ન૦ કલાઈ ચડાવેલુ લોઢાનુ પતરુ (૨) લોહચુંબક

કાં તો (૦) અ૦ અથવા, અગર તો

કાંદડુ (૦) ન૦ ચમરખું (?)

કાંદો (૦) પુ૦ [સં कन्द] ડુંગળી (૨) કંદ, હરકોઈ વનસ્પતિના મૂળની ગાંઠ—જડ (૩) [લા] લાભ, ફાયદો (શ પ્ર કાંદો કાઢવો)

કાંધ (૦) સ્ત્રી૦ [સં स्कंध, પ્રા.कंध] ખભો (૨) ખાંધ, ધૂંસરીનું આંટણ [—આપવી=ખાંધે લઈ, ઊંચકવામા મદદ કરવી —આવવી=ગરદન કે ખાંધ આગળની ચામડી સોરાઈને સોજો આવવો. —પડવી=ખાંધ પર જૂંસરુ રહેવાથી આંટણ પડી ત્યાંની ચામડી રીઢી ને ખડતલ થવી —મારવી=ખાંધે લેવામા મદદ કરવી]—ધાખત ન૦ હપતા પ્રમાણે દેવુ ભરી દેવાનું લખત —ધાળું વિ૦ મોટુ, મોટાઈવાળું —ધાંપાંજરાં ન૦બ૦વ૦ કરેલાં કાંધા ચૂકતે ન થાય તો વ્યાજ સાથે તેનાં ફરી કાંધા કરવા તે —ધિયો પુ૦ ખભા ઉપર ભાર ઉપાડનાર મજૂર (૨) બળદ (૩) મુડદુ ઊંચકનાર આદમી [કાંધિયા કરવા=કાંધિયાઓને ક્રિય મર્ચ વખતે જમાડવા] (૪) કાંધાખત કરી નાણા ધીરનાર આદમી (૫) સાગરીત.]—ધી સ્ત્રી૦ પથ્થરની છાજલી (દીવાલમા કરેલી) —ધું ન૦ હપતા પ્રમાણે ભરી દેવાની રકમ, હપતો [કાંધાં કરવાં=હપતે હપતે રૂપિયા ભરવાની ગોઠવણ કરવી કાંધે કાઢવા (રૂપિયા)=હપતે હપતે આપવાની બોલીથી રૂપિયા લેવા કાંધું ચડવું =હપતાની રકમ ભરવાનો વખત વીતી જવો. કાંધું પડવું=હપતાની રકમ વખતસર ન ભરી શકવી કાંધુ ભરવું=હપતો ભરવો]—ધેલી સ્ત્રી૦ ઝૂંસરી —ધેવળિયો પુ૦ નાટેદાર; દાણ-ચોકી ઉપરનો અમલદાર —ધેવાળિયો પુ૦ મોટો છોકરો; ઘરનો ભાર વહેનાર દીકરો (૨) સાથી —ધો પુ૦ જુઓ કાંધું

કાંપ (૦) પું૦ [સં पक (વ્યત્યયથી)? સં. कर्दम ?] કાળો—ચીકણો ઠરેલો કાદવ (૨) 'કૅમ્પ [ઇ.]

કાંપ (૦) પુ૦ કંપ, કંપારો ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સં कंप्] કંપવુ, ધ્રૂજવુ (૨) ભયથી ધ્રૂજવુ

કાંપો (૦) પુ૦ ઊંડળ, ઊંડળમા માય એટલો જથો (૨) એક માણસ ઊંચકી શકે એટલો બોજો (કા.)

કાંબ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ કંબા] વાંસની ચીપ (૨) વાંસનો ગજ, આંકડી. ૦ડી સ્ત્રી૦ વાંસની ચીપ, કામડી

કાંબલેટ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ કામલેટ] એક ઊંચી જાતનુ ઊનનુ કપડુ, કામલેટ

કાંબળ(—ળી) (૦) સ્ત્રી૦ [સં. कम्बल] કામળી. —ળો પું૦ ધાબળો; કામળો

કાંબી (૦) સ્ત્રી૦ [સં. कंबी] સ્ત્રીઓના પગનુ એક ઘરેણુ (૨) કોસના મોનો કાંઠલો (૩) ચામડાની ઢોલ (૪) સારણગાંઠ દબાવવાનો કંદોરો

કાંશિયાં (૦) ન૦બ૦વ૦ [જુઓ કાંસીજોડ] મંજીરા

કાંસ (૦) પું૦ [સં. कर्ष ઉપરથી ?] પાણી લઈ જવાને બનાવેલી નાની નહેર (૨) પાણી વહી જવાને માટે કરેલી નીક; ગટર

કાંસકી (૦) સ્ત્રી૦ [સં. कंकतिका, દે. कंकसी] વાળ ઓળવાનુ એક સાધન (૨) એક વનસ્પતિ. —કો પુ૦ વાળ ઓળવાની મોટી કાંસકી

કાંસડો (૦) પું૦ તળાવનો સામો કાંઠો

કાંસણું (૦) ન૦ [જુઓ કાંસુ] કાંસાનું એક ખૂબ પહોળા મોનુ વાસણ, તાંસળુ

કાંસવું (૦) અ૦ ક્રિ૦ [સં कास्] ખાંસવુ (૨) ખોંખારવુ (૩) હાંફવુ, ફેંફેં કરવુ (૪) સ૦ ક્રિ૦ [સુ] ઠાંસવું, ચગદીને ભરવુ

કાંસા (૦) પુ૦ બ૦ વ૦ [સં काश ?] નીંદી કાઢેલું ઘાસ

કાસાર (૦) પું૦+[सं कास्यकार] કાંસુ ઘડનારો (૨) કંસારો
કાસિયો (૦) પું૦ ['કાંસુ' ઉપરથી] પિત્તળની કડછી (૨) જુઓ 'કાંસુ'માં (૩) જુઓ કાસકો
કાંસુ (૦) ન૦ [सं कास्य] તાંબું, જસત અને કલાઈથી બનતી એક મિશ્રધાતુ –સાફૂટ સ્ત્રી૦ કાંસાના વાસણનો ખડખડાટ (૨) કાંસાનો ભંગાર –માળુ ન૦ કાંસાનું બનાવેલું મોટું ઠીંગતિયું –સા ન૦ બ૦ વ૦ કાંસીજોડ –સિયો પું૦ કાંસાનો મોટો વાડકો – તાંસળું –સી(૦જોડ) સ્ત્રી૦ –સીજોડું ન૦ (બહુવચનમાં) કાંસાની બનાવેલી મોટી ઝાંઝ, કાંસાનું ઝબઝબિયું. [કાંસીજોડા વગાડવા = (ધન વગેરેનું) ખૂટી જવું (૨) ભીખ માગવી (૩) કામધંધા વિનાના થવું]
કાસ્ય ન૦ [सं] કાંસુ ૦કાર પું૦ કંસારો
કિકલાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'કીકલાવું'નું પ્રેરક
કિકિયાણુ ન૦ [રવ૦] એકસામટા ઘણા મોટા તીણા અવાજો થવા તે
કિકિયારી સ્ત્રી૦ [રવ૦] તીણી, કારમી ચીસ –રો પું૦ મોટી કિકિયારી [ઠળિયો
કિચૂકો પું૦ [જુઓ ચિચૂડો] કચૂકો, આમલીનો
કિચૂડ અ૦ (રવ૦) તેવો અવાજ થાય તેમ (જેમ કે કોસના ચાકળાનો)
કિચૂડિયો પું૦ છોકરાંની એક રમત
કિચૂ(–ચો)ડો પું૦ [જુઓ ચિચૂડો] કિચૂકો (૨) ['કિચૂડ' ઉપરથી] કિચૂડ કિચૂડ થતો અવાજ (૩) નાનો ચગડોળ
કિતવ પું૦ [सं] જુગારી (૨) કપટી, ઠગારો, ધુતારો
કિતાબ સ્ત્રી૦ [अ] ચોપડી, ગ્રંથ ૦ખાનું ન૦ ગ્રંથભંડાર, પુસ્તકાલય. ૦પરસ્ત વિ૦ ચોપડીચુંબક
કિત્તો પું૦ [अ कितअह='તેણે કાપ્યું' ઉપરથી] જાડા કાપની કલમ – લેખણ (૨) સારો લખેલો ખરડો – નમૂનો (૩) ખેતરનો કકડો – વિભાગ (૪) અ૦ એનું એ જ, એજન
કિનખાબ પું૦ [फा कम्खाव] જરીબુટ્ટાના વણાટનું એક જાતનું કાપડ (૨) કસબ
કિનાર(–રી) સ્ત્રી૦ [फा] ધારનો ભાગ, કોર (૨) વસ્ત્ર પર મૂકવાની કોર (૩) કિનારો –રો પું૦ કાંઠો, તટ
કિન્નર પું૦ [सं] એક જાતનો દેવ, કુબેરનો ગણ ૦કંઠ વિ૦, ૦કંઠા(–ઠી) વિ૦ સ્ત્રી૦ કિન્નર જેવા મધુર કંઠવાળી –રી સ્ત્રી૦ કિન્નરની સ્ત્રી (૨) સારંગી –રેશ પું૦ (સ) કુબેર
કિન્નો,–ન્નાખોર જુઓ કીનો, –નાખોર
કિફાયત સ્ત્રી૦ [अ] બચત (૨) વિ૦ જુઓ કિફાયતી [–પરવડવું = ગરજવું પડવું] –તી વિ૦ ફાયદો પડતું, સસ્તું
કિમ અ૦+[सं] જુઓ કેમ –મે અ૦+કેમેયે
કિયું વિ૦ (૨) સ૦ કયું ? (ચ) [કિયે મોઢે = શું જોઈને? શી આબરૂ કે શોભાથી?]
કિરકોલ(–ળ) વિ૦ [म] પરચૂરણ (૨) અ૦ છૂટક, થોડે થોડે કરીને
કિરણ ન૦, પું૦ [सं] તેજની રેખા, રશ્મિ ૦મય વિ૦ કિરણોથી ભરેલું, ઝળકતું ૦માલી પું૦ (સ) સૂર્ય ૦વતુ, –ણાળ વિ૦ કિરણવાળું [કર્તાર
કિરતાર પું૦[सं कर्ता] સૃષ્ટિનો કરનારો – સ્રષ્ટા,
કિરપા સ્ત્રી૦ જુઓ કૃપા (પ)
કિરપાણ સ્ત્રી૦ [सं कृपाण] (શીખો ધર્મચિહ્ન તરીકે રાખે છે તે) એક હથિયાર
કિરમ ન૦[हिं , म , सं कृमि?, फा किर्म] કરમ
કિરમજ પું૦ [अ किर्मिज़, इं क्रिम्झन, सं कृमिज?] એક જાતનો કીડો (૨) એમાંથી નીકળતો કિરમજ – રાતો રંગ અને દવા –જી વિ૦ કિરમજના રંગનું, ઘેરું લાલ [કરમાણી'
કિરમાણી(–ની) અજમો પું૦ જુઓ 'અજમો
કિરવાણી પું૦ પીલુ રાગ
કિરાત પું૦ [सं] પહાડી જંગલી લોકોની એક જાત (૨) એ જાતનો માણસ, ભીલ –તિની સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ, જટામાંસી –તી સ્ત્રી૦ કિરાતની સ્ત્રી, ભીલડી (૨) [સ] પાર્વતી, દુર્ગા
કિરાયું ન૦ [अ] ભાડું –યાદાર વિ૦ ભાડે રહેનાર – રાખનાર (૨) પું૦ ભાડૂત
કિરીટ પું૦ [सं] મુગટ, તાજ (૨) એક નક્ષત્ર –ટી વિ૦ કિરીટવાળું (૨) પું૦ રાજા (૩) [સ] અર્જુન

કિરં વિ૦ [म, (૨૧૦)] વાસની ઝાડીવાળું, ગીચ (૨) અ૦ પક્ષીનો એવો અવાજ
કિલ અ૦ [सं] ખરેખર
કિલકાર પુ૦ [सं. किल+कार ?, हिं.] આનંદભર્યો કલબલાટ (૨) આનંદની કિકિયારી. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ કિલકાર કરવો -રી સ્ત્રી૦ જુઓ કિલકાર (૨) તીણી ચીસ કે પોકાર [કિલકારીઓ કરવી = કોઈની મજાકના આનંદમાં કિલકારવું કિલકારી પાડવી, મારવી = (જોરથી) કિલકારવુ-ચીસ પાડવી]
કિલકિલ સ્ત્રી૦ [सं.] (૨૧૦) પક્ષીઓ એકીસાથે બોલવાથી થતો કિલકિલ એવો હર્ષભર્યો અવાજ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [सं किलकिलाय्, प्रा किलकिल] કિલકિલ અવાજ કરવો (૨) આનંદમા આવવુ ૦(-લા)કાર પુ૦ કિલકિલાટ (૨) શોરબકોર, કોલાહલ -લાટ(-ર) પુ૦ પક્ષીઓનું કિલકિલ એમ કરવુ તે (૨) હર્ષધ્વનિ [હાવભાવ
કિલકિંચિત ન૦ [सं] નાયિકાના શૃંગારનો એક
કિલામના સ્ત્રી૦ [सं क्लमना, प्रा किलामणा] પીડા, દુખ (જૈન)
કિલાવો પુ૦ [फा. कलावा] હાથીને ગળે લટકતુ દોરડુ, જેના ગાળામા પગ ભેરવીને મહાવત હાથીને ચાલવા વગેરેનો ઇશારો કરે છે
કિલેવર સ્ત્રી૦ [इं क्लावर ઉપરથી ? સર૦ म किलावर= કાળીનુ પત્તું इं क्लव ?] ગંજીફાના પાનાની ચારમાથી ફૂલની જાત
કિલ્બિ(-લ્વિ)ષ [सं], કિલ્મિષ (પ) ન૦ પાપ (૨) અપરાધ, દોષ (૩) રોગ, માંદગી [કિલકાર
કિલ્લાણુ ન૦ [૨૧૦, म] પક્ષીનો હર્ષધ્વનિ,
કિલ્લી સ્ત્રી૦, ૦દાર પુ૦ જુઓ 'ક્રીલી, ૦દાર'
કિલ્લું ન૦ [सं कीट+लु] અનાજમા પડતુ એક જીવડુ, ભોટવુ
કિલ્લો પું૦ [अ किलअह] કોટ, દુર્ગ. -લ્લેદાર પુ૦ કિલ્લાનો ઉપરી અમલદાર (૨) કિલ્લાનો કબજો ધરાવનાર કે તેનુ રક્ષણ કરનાર સૈનિક -લ્લેબંદી(-ધી) સ્ત્રી૦ શત્રુની સામે રક્ષણ મળે એવું બાંધકામ-કિલ્લો કરવો તે (૨) કિલ્લાનુ બાંધકામ

કિલ્વિષ ન૦ [सं] જુઓ કિલ્બિષ
કિશોર વિ૦ [सं] નાની ઉંમરનું; સગીર (૨) પુ૦ ૧૧ થી ૧૫ વર્ષ સુધીની ઉમરનો છોકરો. -રાવસ્થા સ્ત્રી૦ કિશોર વય કે સ્થિતિ -રી સ્ત્રી૦ કુમારી, ૧૧થી ૧૫ વર્ષની છોકરી
કિશોર ગૂગળ પુ૦ એક ઔષધિ
કિશોરી,-રાવસ્થા સ્ત્રી૦[सं.] જુઓ કિશોર'મા
કિશ્ત(-સ્ત) સ્ત્રી૦[फा.] શેતરંજનો એક દાવ; શેહ (૨) ખેતી, વાવેતર
કિશ્તી(-સ્તી) સ્ત્રી૦ [फा] હોડી
કિષ્કિંધા સ્ત્રી૦ [सं.](સં) સુગ્રીવની રાજધાની
કિસ સ૦ [हिं]+કોણ ? શુ ? (પ્રાય ૫)
કિસબત પુ૦ [आ] મસક ઊંચકતાં ભિસ્તીઓ પોતાની ડાબી કેડ અને થાપા ઉપર પહેરે છે એ ચામડુ
કિસમ સ્ત્રી૦ [अ किस्म] જાત, પ્રકાર; રીત
કિસમિસ સ્ત્રી૦ [फा किश्मिश] નાના દાણાની એક જાતની સૂકી દ્રાક્ષ
કિસલય ન૦ [सं] કૂંપળ
કિસાન પુ૦ [हिं, सं. कृपाण] ખેડૂત
કિસ્ત સ્ત્રી૦ [फा] મહેસૂલ વગેરેનો હપતો (૨) મહેસૂલ, ફીસ (૩) ખંડણી, કર (૪) જુઓ કિશ્ત ૦બંધી સ્ત્રી૦ કાંધા કરવાં-કિસ્તથી રકમ આપવી તે
કિસ્તી સ્ત્રી૦ જુઓ કિશ્તી
કિસ્મત ન૦ [अ.].નસીબ
કિસ્સો પુ૦[अ.]કહાણી, અદ્દભુત કથા-બનાવ (૨) કલ્પિત વાર્તા. [-ઉઠાવવો, ગોઠવવો = યુક્તિ કરવી, બુટ્ટો કાઢવો -કરવો = યુક્તિ રચવી]
કિહાં અ૦ (પ) જુઓ કયા
કિંકર પું૦ [सं] ચાકર. ૦ત્વ ન૦
કિંકરી સ્ત્રી૦ [सं] દાસી, ચાકરડી
કિંકર્ત(-ર્ત)વ્યતા સ્ત્રી૦ [सं] કર્તવ્ય શું છે તેવો પ્રશ્ન ઊઠે એવી દશા.-મૂઢ વિ૦ કિંકર્તવ્યતાથી મૂઢ-મૂઝાયેલુ
કિંકિણી સ્ત્રી૦ [सं] નાની ઘંટડી, ઘૂઘરીવાળો કંદોરો, કાંચી (૩) કંકણ; કાગરાવાળું વલય. -ણાટ પુ૦ કિંકિણીના જેવો ખણખણ અવાજ

કિગલાવુ અ૦ક્રિ૦ [જુઓ કીકલાવુ] આનંદમાં આવી જવુ, ખૂબ ખુશી થવું -ણુ ન૦ કિંગલાવુ તે (૨) કિગલાવાનો હર્ષધ્વનિ [કિગલાણે ચડવુ = આનંદ મસ્તીમા આવી જવુ]

કિંચિત્ વિ૦[સં] થોડુ ક(૨)અ૦ સહેજ,જરા -ત્કર વિ૦ કિંચિત્ કરે એવું ૦માત્ર વિ૦ (૨) અ૦ કિંચિત જ

કિંડરગાર્ટન ન૦ [જર્મન] ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપવાની બાળશિક્ષણની એક પદ્ધતિ

કિંતુ અ૦ [સં] પરંતુ, તોપણ

કિંપુરુષ પુ૦[સં]કિંનર(૨) પ્રાચીન કાલની એક જંગલી જાતનો પુરુષ (૩)વર્ણસંકર-નીચ-તુચ્છ માણસ

કિંબહુના અ૦ [સં] વિશેષ (કહેવા)થી શું ?

કિંમત સ્રી૦ [જુઓ કીમત] મૂલ્ય, બદલો,વળતર (૨) કદર, બૂજ, લેખુ [-આંકવી = મૂલ્યની અટકળ કે આંકણી કરવી -ઠરવી = મૂલ્ય ઠેરવવુ(૨)કદર કરવી -થવી = પરીક્ષાથી મૂલ્ય નક્કી થવુ(૩)[કટાક્ષમાં] આબરૂ ઓછી થવી, પોત જણાઈ આવવું -પડવી,-બેસવી = મૂલ્ય આપવાનું હોવું,કિંમત હોવી -મૂકવી = કિંમત ઠરાવવી કે વસ્તુ પર લખવી, કિંમત પાડવી]

કિંવદંતી સ્રી૦ [સં] લોકવાયકા, અફવા

કિંવા અ૦ [સં] અથવા

કિંશુક પુ૦ [સં] ખાખરો

કીકરો પુ૦[મ किंकर्रे]ફરસી,ટાકણુ,વીંજણુ[કા]

કીકરો પુ૦ (રાનીપરજમા) મહેમાન

કીકલાવુ અ૦ક્રિ૦[સં किलकिल પરથી] કિંગલાવું

કીકલી સ્રી૦, -લો પુ૦ નાનો કીકો ને કીકી

કીકી સ્રી૦ નાની બાળકી (૨) [સં कीका ? प्रा कीया]આંખની પૂતળી -કો પુ૦ નાનો બાળક

કીચ,૦ડ પુ૦ [હિં, મ किचड, સં. चिकिल ?] કાદવ

[રાજાનો સાળો

કીચક પુ૦ [સં] પોલો વાસ (૨) [સં.] વિરાટ

કીચડ પુ૦ [જુઓ કીચ] કાદવ

કીજે [સં कृत, प्रा किज्जिअ] કરવામા આવે; કરો (વિધ્યર્થ રૂપ) (પ)

કીટ વિ૦ [प्रा किट्ट = કહેવુ, વર્ણવવુ ?] બરાબર પાઠે-મોઢે કરેલુ (૨)પૂરુ માહિતગાર, કાબેલ (પ્રાય ક્રિ૦વિ૦ કે ક્રિયાપૂર્તિ તરીકે આવે છે જેમ કે કીટ કરવુ, -હોવુ,-થવુ)

કીટ પુ૦ [સં किट्ट] મેલ,કાટ (૨)કચરો, કસ્તર; કીટુ (૩) ગઠ્ઠો, ગાઠ

કીટ,૦ક પુ૦[સં]કીડો,જંતુ ૦(-ટ)ખદુ વિ૦ કીડાથી ખવાયેલુ ૦ઘ્ન વિ૦ કીડાઓનો નાશ કરે એવું ૦ભોજી વિ૦ કીડા ખાઈને જીવનાર (૨)પુ૦ તેવુ પ્રાણી ૦ભ્રમર(-રી)ન્યાય પુ૦ કિવદંતી પ્રમાણે ભમરીના ડખના ભયથી કીડો તેનું સ્મરણ કર્યા કરીને ભમરી થઈ જાય છે તે ન્યાય, જે વસ્તુનું વધારે ચિંતન થાય તે વસ્તુના ગુણ આપણામા આવે જ એ ન્યાય ૦માર પુ૦ જેના ફૂલમાં કીડાઓને મારવાનો ગુણ છે એવી એક વનસ્પતિ

કીટલી સ્રી૦ [ઇં] ચાદાની

કીટિયુ ન૦ [સં कट ઉપરથી] લાકડાની ચીપટ (૨) વિ૦ જુઓ 'કીટી'મા

કીટી સ્રી૦ [જુઓ કીટ, प्रा किट्टी] રૂમા જે (કપાસિયાની કરચ કે પાદડીનો ભૂકો ઇ૦)કસ્તર વળગી રહેલુ હોય તે -ટિયુ વિ૦ કીટીવાળુ

કીટું ન૦ [સં किट्ट] ઘીને તાવ્યા પછી નીચે જામતો કચરો

કીટો,૦ડો પુ૦ [સં किट्ट] ઈંટો કે નળિયા પકવતા પીગળીને ગઠ્ઠો થઈ ગયેલી માટી (૨) બળી-પીગળીને ઠરેલો કોઈ પણ કચરો (૩) ધાતુના પદાર્થો,ઘણા તાપથી રસરૂપ થઈ બધાઈ જાયછે તે(૪)બાવળના લાકડાનો ગાઠવાળો કકડો

કીડ સ્રી૦ [સં कीट, प्रा कीड]કીટ,ઊધ(૨)એક રોગ, દાદર, ઊંદરી ઇત્યાદિ (૩) ખજવાળ, ચળ ૦ખદુ વિ૦ જુઓ 'કીટ'મા

કીડિયારુ ન૦ [કીડી ઉપરથી] કીડીઓનું દર [-ઊભરાવુ= કીડીઓ મોટી સખ્યામા એકઠી થવી કે દરની બહાર આવવી (૨) [લા] લોકોના ટોળેટોળા જામવાં -પૂરવુ = કીડીઓના દર આગળ લોટ પૂરવો]

કીડિયુ ન૦ [કીડી ઉપરથી ? દે चीड પરથી ?] ખૂબ નાનો કાચનો મણકો -યાસેર સ્રી૦

સેર – કઠી. –યાહાર પું૦ ક્રીડિયાંનો હાર

ક્રીડી સ્ત્રી૦ [सं कीटिका, प्रा कीडी, कीडिआ] એક ઝીણો જીવ–જંતુ [ક્રીડીઓ ઊભરાવી =અસંખ્ય માણસો ટોળે વળવા ક્રીડીઓ ચડવી=(કામ કરતાં) કંટાળો ચડવો, અણગમો હોવો ક્રીડી ઉપર કટક=નાના હેતુ માટે મોટો ખટાટોપ, નકામો ને વધારેપડતો ખોટો પ્રયત્ન ક્રીડીના મોંને(–માં) કાલિંગડું =માથા કરતા પાઘડી મોટી જેવા અર્થમા, ગજા બહારનુ. ક્રીડીને પાંખો આવવી= વરસાદની આગાહી થવી (૨) નવી શક્તિ આવવી ક્રીડીનો કુંજર, વાઘ=રજનુ ગજ (કરવું), કાગનો વાઘ કરવો] ૦ક થવો પું૦ ક્રીડી કે થવો કે તેના જેવો જીવજંતુ ૦મ-(–મં)કોડી સ્ત્રી૦ ક્રીડી, મકોડી ઇત્યાદિ જીવજંતુ ૦વેગ પું૦ ક્રીડીના જેવો–ધીમો વેગ

ક્રીડો પું૦ [सं कीट, प्रा कीड] પેટે ચાલનારો નાનો જીવડો [ક્રીડા પડવા=ક્રીડા પેદા થવા; સડવું ક્રીડા સળવળવા=[લા] બોલ્યા વિના ન રહેવાવુ] –ડામાર(–રી) સ્ત્રી૦ એક પખી (૨) એક વનસ્પતિ, ક્રીટમાર

ક્રીધ સ૦ ક્રુ૦ (૫) જુઓ ક્રીધુ, કર્યું

ક્રીધુ સ૦ક્રિ૦ [સં. कृत] કર્યું ('કરવુ'ના ભૂતકાળનુ એક રૂપ, બહુધા સુરત તરફ)

ક્રીધુ સ૦ક્રિ૦ [स कीर्तय्, प्रा कित्त=કહેવુ ઉપરથી ?] કહ્યું ('કહેવુ'ના ભૂતકાળ માટે વપરાતું એક રૂપ [રાખે એવુ, દશીલું

ક્રીનો પું૦[फा]વેર,અંટસ –નાખોર વિ૦ક્રીનો

ક્રીબરી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ક્રીમ ન૦ એક પખી

ક્રીમત સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ કિંમત (શ૦ પ્ર૦ ઇ૦ માટે પણ) –તી વિ૦ [फा] ભારે કિંમતનુ

ક્રીમિયો પું૦ [अ कीमिया] હલકી ધાતુને ક્રીમતી બનાવવાની ગુપ્ત રસાયણવિદ્યા (૨) [લા] ઇલમ, યુક્તિ(૩)સહેલાઈથી ઘણુ દ્રવ્ય મળે અથવા ફાયદા થાય એવો ઇલમ–ધંધો અથવા વસ્તુ –યાગર પું૦ [फा] ક્રીમિયો કરી જાણનારો આદમી (૨) કળાવાન–યુક્તિબાજ આદમી (૩) ધુતારો

ક્રીર પું૦ [સં.,દે.] પોપટ [સંગીન

ક્રીરચ સ્ત્રી૦ [हिं] કરચ, ઘણો નાનો કકડો(૨)

ક્રીરત સ્ત્રી૦ (૫) જુઓ ક્રીર્તિ ૦ન જુઓ ક્રીર્તન ૦નિયાં ન૦ બ૦ વ૦ કાસીજોડ, ક્રીર્તન કરવાના ઝાંઝબિયા ૦નિયો પું૦ ક્રીર્તનકાર

ક્રીરદમન ન૦ [हिं] એક ઝેરી વનસ્પતિ–ઔષધિ

ક્રીર્ત(–ર્ત્ત)ન ન૦ [सं] યશોગાન; ગુણકીર્તન (૨) ગાયન અને સંગીત સાથેનુ ઈશ્વરનુ ગુણવર્ણન ૦કાર પું૦કીર્તન કરનારો આદમી, હરદાસ

ક્રીર્તનીય વિ૦ [सं] વખાણવા જેવુ

ક્રીર્તિ, –ર્ત્તિ સ્ત્રી૦ [सं] ખ્યાતિ, નામના ૦(–ર્ત્તિ)કર વિ૦ ખ્યાતિ કરનારુ ૦ત વિ૦ [सं] પ્રખ્યાત, જાણીતું ૦(–ર્ત્તિ)ધ્વજ પું૦ ક્રીર્તિરૂપી ધજા ૦(–ર્ત્તિ)માન વિ૦ ક્રીર્તિવાળું; નામાંકિત ૦(–ર્તિ)વંત વિ૦ ક્રીતિમાન ૦લેખ પું૦ ક્રીતિનુ સૂચન કે વર્ણન કરતો લેખ ૦(–ર્ત્તિ)સ્થંભ પું૦ ક્રીર્તિ કરવા (કે કાયમ રાખવા) માટે રોપેલો કે ચણેલો સ્તંભ –મિનારો, સ્મરણસ્તંભ

ક્રીલ પું૦ (ગાડાની) ભળી (૨) [सं] મેખ, ખૂંટો (૩) ઢોર બાંધવાનો ખીલો. ૦ક ન૦ મેખ, ખૂંટો(૨)ઢોર બાંધવાનો ખીલો(૩)એક તાંત્રિક દેવતા (૪) મંત્રનો મધ્ય ભાગ(૫)સામા મંત્રની શક્તિ કે પ્રભાવનો નાશ કરનારો મંત્ર (૬) જ્યોતિષ પ્રમાણેનો એક સંવત્સર, જેમા બધા અમંગલોનો નાશ થઈ સર્વત્ર મંગલ અને સુખ થાય છે (૭)એક સ્તોત્ર(૮)ધરી ૦કાસ્થિ ન૦ જેની વચ્ચે કરોડરજ્જુ હોય છે તે કરોડની હાડમાળાનો બીજો મણકો

ક્રીલયો પું૦ [જુઓ ક્રીલ] ક્રીલીદાર

ક્રીલી સ્ત્રી૦ [સં. क्रीड्, प्रा कील ઉપરથી ?] ક્રીડી. –લો પું૦ ક્રીડો

ક્રીલી સ્ત્રી૦ [हिं., सं. कील=મેખ ઉપરથી] કૂચી (૨) તિજોરી, નાણાની પેટી ૦દાર પું૦ જેની પાસે કૂચી રહેતી હોય (કિલ્લો, તિજોરી, ઇત્યાદિની) તે આદમી, કિલ્લીદાર

કિંગલાવુ અ૦ક્રિ૦ [જુઓ કીકલાવું] આનંદમાં આવી જવુ, ખૂબ ખુશી થવુ –ણુ ન૦ કિંગલાવુ તે (૨) કિંગલાવાનો હર્ષધ્વનિ [કિંગલાણે ચડવુ=આનંદ મસ્તીમા આવી જવુ]

કિંચિત્ વિ૦[સં] થોડુ ક(૨)અ૦ સહેજ,જરા –ત્કર વિ૦ કિંચિત્ કરે એવુ ૦માત્ર વિ૦ (૨) અ૦ કિંચિત જ

કિંડરગાર્ટન ન૦ [જર્મન] ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપવાની બાળશિક્ષણની એક પદ્ધતિ

કિંતુ અ૦ [સં] પરંતુ, તોપણ

કિંપુરુષ પુ૦[સં]કિંનર (૨) પ્રાચીન કાલની એક જંગલી જાતનો પુરુષ (૩)વર્ણસંકર–નીચ–તુચ્છ માણસ

કિંબહુના અ૦ [સં] વિશેષ (કહેવા)થી શુ ?

કિંમત સ્ત્રી૦ [જુઓ કીમત] મૂલ્ય, બદલો,વળતર (૨) કદર, બૂજ, લેખુ [–આંકવી=મૂલ્યની અટકળ કે આંકણી કરવી –કરવી=મૂલ્ય ઠેરવવુ(૨)કદર કરવી –થવી=પરીક્ષાથી મૂલ્ય નક્કી થવું(૨)[કટાક્ષમાં] આબરૂ ઓછી થવી, પોત જણાઈ આવવું –પડવી,–બેસવી= મૂલ્ય આપવાનુ હોવુ,કિંમત હોવી –મૂકવી= કિંમત ઠરાવવી કે વસ્તુ પર લખવી, કિંમત પાડવી]

કિંવદંતી સ્ત્રી૦ [સં] લોકવાયકા, અફવા

કિંવા અ૦ [સં] અથવા

કિંશુક પુ૦ [સં] ખાખરો

કીકરો પુ૦[સ કિંકર]ફરસી,ટાકણું;વીંજણું[કા]

કીકરો પુ૦ (રાનીપરજમા) મહેમાન

કીકલાવું અ૦ક્રિ૦[સં किलकिल પરથી] કિંગલાવુ

કીકલી સ્ત્રી૦, –લો પુ૦ નાનો કીકો ને કીકી

કીકી સ્ત્રી૦ નાની બાળકી (૨) [સં कीका ? प्रा कीया]આંખની પૂતળી –કો પુ૦નાનો બાળક

કીચ,૦ડ પુ૦ [હિં, મ किचड, सं चिकिल ?] કાદવ [રાજાનો સાળો

કીચક પુ૦ [સં] પોલો વાસ (૨) [સં] વિરાટ

કીચડ પુ૦ [જુઓ કીચ] કાદવ

કીજે [સં कृत, प्रा. किज्जिअ] કરવામાં આવે; કરો (વિધ્યર્થ રૂપ) (૫)

કીટ વિ૦ [પ્રા किट्ट=કહેવું, વર્ણવવુ ?] બરાબર પાઠે–મોઢે કરેલુ (૨)પૂરુ માહિતગાર, કાબેલ (પ્રાય ક્રિ૦વિ૦ કે ક્રિયાપૂર્તિ તરીકે આવે છે જેમ કે કીટ કરવુ, –હોવુ,–થવું)

કીટ પુ૦ [સં किट्ट] મેલ,કાટ (૨)કચરો, કસ્તર; કીટુ (૩) ગઠ્ઠો, ગાઠ

કીટ,૦ક પુ૦[સ]કીડો,જતુ ૦(–ટ)ખટ્ટુ વિ૦ કીડાથી ખવાયેલુ ૦ઘ્ન વિ૦ કીડાઓનો નાશ કરે એવુ ૦ભોજી વિ૦ કીડા ખાઈને જીવનાર (૨)પુ૦ તેવુ પ્રાણી ૦ભ્રમર(–રી)ન્યાય પુ૦ કિંવદંતી પ્રમાણે ભમરીના ડખના ભયથી કીડો તેનું સ્મરણ કર્યા કરીને ભમરી થઈ જાય છે તે ન્યાય, જે વસ્તુનું વધારે ચિંતન થાય તે વસ્તુના ગુણ આપણામાં આવે જ એ ન્યાય ૦માર પુ૦ જેનાં ફૂલમાં કીડાઓને મારવાનો ગુણ છે એવી એક વનસ્પતિ

કીટલી સ્ત્રી૦ [इ] ચાદાની

કીટિયુ ન૦ [સં कट ઉપરથી] લાકડાની ચીપટ (૨) વિ૦ જુઓ કીટી'મા

કીટી સ્ત્રી૦ [જુઓ કીટ, प्रा किट्टी] રૂમા જે (કપાસિયાની કરચ કે પાદડીનો ભૂકો ઇ૦)કસ્તર વળગી રહેલુ હોય તે –ટિયુ વિ૦ કીટીવાળુ

કીટુ ન૦ [સં किट्ट] ઘીને તાવ્યા પછી નીચે જામતો કચરો

કીટો,૦ડો પુ૦ [સં किट्ट] ઈંટો કે નળિયા પકવતાં પીગળીને ગઠ્ઠો થઈ ગયેલી માટી (૨) બળી–પીગળીને ઠરેલો કોઈ પણ કચરો (૩) ધાતુના પદાર્થો,ઘણા તાપથી રસરૂપ થઈ બધાઈ જાયછે તે(૪)બાવળના લાકડાનો ગાંઠવાળો કકડો

કીડ સ્ત્રી૦ [સં कीट, प्रा कीड]કીટ,ઊધ(૨)એક રોગ, દાદર, ઊંદરી ઇત્યાદિ (૩) ખજવાળ ચળ ૦ખટ્ટુ વિ૦ જુઓ 'કીટ'મા

કીડિયારુ ન૦ [કીડી ઉપરથી] કીડીઓનું દર [–ઊભરાવુ=કીડીઓ મોટી સખ્યામા એકઠી થવી કે દરની બહાર આવવી (૨) [લા.] લોકોના ટોળેટોળા જમવાં –પૂરવુ=કીડીઓના દર આગળ લોટ પૂરવો]

કીડિયુ ન૦ [કીડી ઉપરથી ? કે चीड પરથી ?] ખૂબ નાનો કાચનો મણકો –યાસેર સ્ત્રી૦

સેર – કડી –યાહાર પું૰ કીડિયાનો હાર

કીડી સ્ત્રી૰ [सं. कीटिका, प्रा कीडी, कीडिया] એક ઝીણો જીવ–જંતુ [કીડીઓ ઊભરાવી = અસંખ્ય માણસો ટોળે વળવા. કીડીઓ ચડવી=(કામ કરતાં) કંટાળો ચડવો, અણગમો હોવો. કીડી ઉપર કટક = નાના હેતુ માટે મોટો ખટાટોપ, નકામો ને વધારેપડતો ખોટો પ્રયત્ન કીડીના મોંને(–માં) કાલિંગડું = માથા કરતા પાઘડી મોટી જેવા અર્થમા, ગજા બહારનુ કીડીને પાંખો આવવી = વરસાદની આગાહી થવી (૨) નવી શક્તિ આવવી. કીડીનો કુંજર, વાઘ = રજનુ ગજ (કરવું), કાગનો વાઘ કરવો] ૦કંથવો પુ૰ કીડી કંથવો કે તેના જેવો જીવજંતુ. ૦મ-(–મં)કોડી સ્ત્રી૰ કીડી, મકોડી ઇત્યાદિ જીવજંતુ ૦વેગ પુ૰ કીડીના જેવો – ધીમો વેગ

કીડો પુ૰ [सं कीट, प्रा कीड] પેટે ચાલનારો નાનો જીવડો [કીડા પડવા = કીડા પેદા થવા, સડવું કીડા મળવળવા = [લા] બોલ્યા વિના ન રહેવાવુ] –ડામાર(–રી) સ્ત્રી૰ એક પખી (૨) એક વનસ્પતિ, કીટમાર

કીધ સ૰ કૃ૰ (પ) જુઓ કીધુ; કર્યું

કીધુ સ૰ક્રિ૰ [सं कृत] કર્યું ('કરવુ'ના ભૂત કાળનુ એક રૂપ, બહુધા સુરત તરફ)

કીધું સ૰ક્રિ૰ [स कीर्तय्, प्रा. कित्त=કહેવું ઉપરથી ?] કહ્યુ ('કહેવુ'ના ભૂતકાળ માટે વપરાતુ એક રૂપ [સગીન

કીનો પુ૰[फा]વેર,અંટસ –નાખોર વિ૰કીનો [રાખે એવું, દ્વેષીલુ

કીબરી સ્ત્રી૰ એક વનસ્પતિ

કીમ ન૰ એક પંખી

કીમત સ્ત્રી૰ [अ] જુઓ કિંમત (શ૰ પ્ર૰ ઇ૰ માટે પણ) –તી વિ૰ [फा] ભારે કિંમતનુ

કીમિયો પુ૰ [अ कीमिया] હલકી ધાતુને કીમતી બનાવવાની ગુપ્ત રસાયણવિદ્યા (૨) [લા.] ઇલમ, યુક્તિ(૩)સહેલાઈથી ઘણુ દ્રવ્ય મળે અથવા ફાયદો થાય એવો ઇલમ–ધંધો અથવા વસ્તુ –યાગર પુ૰ [फा] કીમિયો કરી જાણનારો આદમી (૨) કળાવાન–યુક્તિબાજ આદમી (૩) ધુતારો

કીર પુ૰ [सं.;दे.] પોપટ

કીરચ સ્ત્રી૰ [हिं] કરચ, ઘણો નાનો કકડો(૨)

કીરત સ્ત્રી૰ (પ) જુઓ કીર્તિ. ૦ન જુઓ કીર્તન ૦નિયાં ન૰ બ૰ વ૰ ડાકલાંડ, કીર્તન કરવાના છબછબિયા ૦નિયો પુ૰ કીર્તનકાર

કીરદમન ન૰ [हिं] એક ઝેરી વનસ્પતિ–ઔષધિ

કીર્ત(–ર્ત)ન ન૰ [सं] યશોગાન, ગુણકીર્તન (૨) ગાયન અને સંગીત સાથેનુ ઈશ્વરનુ ગુણવર્ણન ૦કાર પુ૰કીર્તન કરનારો આદમી, હરદાસ

કીર્તનીય વિ૰ [सं] વખાણવા જેવુ

કીર્તિ,–ર્ત્તિ સ્ત્રી૰ [सं] ખ્યાતિ, નામના ૦(–ર્ત્તિ)કર વિ૰ ખ્યાતિ કરનારુ ૦ત વિ૰ [सं] પ્રખ્યાત, જાણીતું ૦(–ર્ત્તિ)ધ્વજ પુ૰ કીર્તિરૂપી ધજા ૦(–ર્ત્તિ)માન વિ૰ કીર્તિવાળું, નામાંકિત ૦(–ર્તિ)વંત વિ૰ કીર્તિમાન ૦લેખ પુ૰ કીર્તિનુ સૂચન કે વર્ણન કરતો લેખ ૦(–ર્ત્તિ)સ્થંભ પુ૰ કીર્તિ કરવા (કે કાયમ રાખવા) માટે રોપેલો કે ચણેલો સ્તંભ –મિનારો; સ્મરણસ્તંભ

કીલ પુ૰ (ગાડાની) મળી (૨) [सं] મેખ, ખૂટો (૩) ઢોર બાંધવાનો ખીલો. ૦ક ન૰ મેખ, ખૂટો(૨)ઢોર બાંધવાનો ખીલો(૩)એક તાંત્રિક દેવતા(૪) મંત્રનો મધ્ય ભાગ(૫)સામા મંત્રની શક્તિ કે પ્રભાવનો નાશ કરનારો મંત્ર (૬) જ્યોતિષ પ્રમાણેનો એક સંવત્સર, જેમા બધા અમંગલોનો નાશ થઈ સર્વત્ર મંગલ અને સુખ થાય છે (૭)એક સ્તોત્ર(૮)ધરી ૦કાસ્થિ ન૰ જેની વચ્ચે કરોડરજ્જુ હોય છે તે કરોડની હાડમાળાનો બીજો મણકો

કીલવો પું૰ [જુઓ કીલ] કીલીદાર

કીકી સ્ત્રી૰ [सं. क्रीड्, प्रा. कील ઉપરથી ?] કીકી. –કો પુ૰ કીકો

કીલી સ્ત્રી૰ [हिं, सं. कील=મેખ ઉપરથી] કૂંચી (૨) તિજોરી, નાણાની પેટી ૦દાર પુ૰ જેની પાસે કૂંચી રહેતી હોય (કિલ્લો, તિજોરી, ઇત્યાદિની) તે આદમી, કિલ્લીદાર

કીશ પુ૦ [સં] વાંદરો (૨) સૂર્ય ૦પર્ણ પુ૦ એક વનસ્પતિ, અપામાર્ગ [ભરણું
કીસ સ્ત્રી૦ [જુઓ કિસ્ત] મહેસૂલ, સરકાર
કુ અ૦ [સં]નામ પૂર્વે આવતા 'ખરાબ, હલકુ, નિંદિત, પાપી' એવો અર્થ સૂચવે ઉદા૦ કુમાર્ગ (૨) સ્ત્રી૦ પૃથ્વી
કુકરેકૂક ન૦ જુઓ કૂકરેકૂક [કુકર્મ કરનાર
કુકર્મ ન૦ [સં] ખોટું-ખરાબ કર્મ -ર્મી વિ૦
કુકલ્પના સ્ત્રી૦ [સં] ખોટી-ખરાબ કલ્પના
કુકવિ પુ૦ [સં] ખરાબ કવિ
કુક્કુટ પુ૦ [સં] કૂકડો
કુક્ષ(-ક્ષિ) સ્ત્રી૦ [સં] કૂખ
કુખ પુ૦ [જુઓ 'કુશ']+દર્ભ (કૂખ નહિ)
કુગ્રામ ન૦ [સં] રાજા, બ્રાહ્મણ, નદી ઇ૦ વિનાનુ કે જરૂરિયાતની વસ્તુઓ જ્યા ન મળે એવું ખરાબ-નકામુ ગામ [ઊલટું
કુઘડ વિ૦ [कु (સ)+(सं घट्)] સુઘડથી
કુચ પુ૦ [સં] સ્ત્રીની છાતી, સ્તન
કુચકુચ સ્ત્રી૦(રવ૦)ગુચપુચ,કાનમા વાત કરવી તે
કુચાલ સ્ત્રી૦ [કુ+ચાલ] કચાલ, ખરાબ વર્તણૂક
કુચિત્ર વિ૦ [સં], -ત્રુ વિ૦ કદરૂપુ
કુચુમાર પુ૦[સં](સ)એક પ્રાચીન કામશાસ્ત્રી
કુચિયો પુ૦ [સં कुच પરથી] સ્તન ઢાંકનારો વસ્ત્રનો ભાગ [ચેષ્ટા
કુચેષ્ટા સ્ત્રી૦, -ષ્ટિત ન૦ [સં] ખોટી-ખરાબ
કુચ્છિત, કુછીત વિ૦+જુઓ કુત્સિત
કુછંદ પુ૦ [સં] ખરાબ છંદ-વ્યસન કે ચસકો, લંપટપણું -દાઈ સ્ત્રી૦+કુછંદીપણું -દી વિ૦ કુછંદે ચડેલુ
કુજ પુ૦ [સં] એક ગ્રહ, મંગળ (૨) ઝાડ(૩) [સ] નરકાસુર ૦વાર પુ૦ મંગળવાર
કુજાગ સ્ત્રી૦ [કુ+જાગ (જગા)] નઠારી જગા
કુજોગ પુ૦ [કુ+જોગ] કુયોગ
કુટજ પુ૦ [સં] એક ઝાડ
કુટારો પુ૦ જુઓ 'કુટાવુ'માં
કુટાવુ અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ કૂટવુ] 'કૂટવુ'નું કર્મણિ (૨) ટિચાવુ, અથડાવુ (૩) [લા] સૂજ ન પડવી, કુટારો થવો [કુટાઈ જવુ=માર ખાવો(૨) અથડાવુ ટિચાવુ કુટાઈ મરવુ= નકામા અથડાવુ-ટિચાવુ] -મણુ ન૦ કુટાવું તે, ટિચામણ -રો પુ૦ કુટામણ (૨) [લા] માથાકૂટ,પંચાત -વવુ સ૦ક્રિ૦'કૂટવું'નું પ્રેરક
કુટિ(-ટી), ૦ર સ્ત્રી૦ [સં] ઝૂંપડી
કુટિલ વિ૦ [સં] વાંકુ, વળેલુ (૨) હઠીલુ (૩) છળવાળુ, કપટી ૦તા,-લાઈ સ્ત્રી૦,૦પણુ ન૦
કુટી, ૦ર સ્ત્રી૦ [સં] કુટિ, ઝૂંપડી
કુટુંબ ન૦ [સં] એક બાપનો પરિવાર-વંશ (૨) બૈરી, છોકરા વગેરે ઘરના માણસોનો સમૂહ (૩) બૈરીછોકરાંનો સમૂહ ૦કબીલો પુ૦ કુટુંબ અને કબીલો ૦કલહ પુ૦ કુટુંબમાં કંકાસ ૦પરિવાર પુ૦ કુટુંબ અને પરિવાર -બિની સ્ત્રી૦ [સં] કુટુંબી સ્ત્રી -બી વિ૦ કુટુંબનું (૨) કુટુંબવાળુ (૩) ન૦, પુ૦ કુટુંબનું માણસ
કુટેવ સ્ત્રી૦ [કુ+ટેવ] નઠારી ટેવ-આદત
કુટ્ટણી [પ્રા],-ની [સં] સ્ત્રી૦ કૂટણી
કુટ્ટમિત ન૦ [સં] પ્રીતમના પ્રેમાલિંગનની ઉપર ઉપરથી અવહેલના કરવી તે
કુટ્ટિમ વિ૦ [સં] નાના પથરાઓ પૂરી ટીપી પાકુ કરેલુ (૨) લાદીથી અથવા રંગબેરંગી ચોરસામા જડેલુ (૩) પુ૦, ન૦ એવી રીતે જડેલી જમીન
કુઠામ ન૦ [કુ+ઠામ] ખરાબ કે અયોગ્ય ઠામ
કુઠાર પુ૦ [સં] કુહાડો (૨) ફરસી -રો પુ૦+ કુહાડાવાળો, કઠિયારો
કુડ(-ર)ણુ ન૦ [જુઓ કુરણ] પહેરણ
કુડપ(-વ) ન૦ [સં] ૧૨ મૂઠી અથવા ૧૬ તોલાનુ એક માપ [ન૦ કુલ્લુ
કુડલી સ્ત્રી૦[सं कुट, प्रा कुड]કુલડી,કુલ્લી -લુ
કુડવ ન૦ [સં] જુઓ કુડપ
કુડંતર પુ૦ [सं कुड्य, प्रा कुड्ड+अंतर] ભીંતનો આંતરો, કુડાતરો
કુડાપો પુ૦ જુઓ કઢાપો
કુડાતરો (૦) પુ૦ જુઓ કુડંતર (જૈન)
કુડ્મલ ન૦ [સં] કળી [કઢંગુ
કુઢંગિયુ [કુ+ઢંગ ઉપરથી] ખરાબ ઢંગવાળુ,
કુણ સ૦+જુઓ કોણ? [રોકાયેલુ
કુણ્ઠિત વિ૦+['કુંઠિત' ઉપરથી] અંતરાયેલુ,

કુણિયાટવું સ૦ક્રિ૦ (ચ.) જુઓ કોણિયાટવું
કુત(-દ)કું ન૦ [तु. कुतक.] ડફણું,ખૂધું,દડૂકો
કુતરિયું ન૦ એક ઘાસ, કૂતરી
કુતર્ક પુ૦[सं] ખોટો તર્ક (૨) ખરાબ વિચાર. ૦શાસ્ત્રી પું૦ કુતર્ક કરવામા પ્રવીણ પુરુષ ૦વાદી,-ર્કી વિ૦કુતર્કવાળુ,કુતર્ક કર્યા કરનારુ
કુતુબ પુ૦ [अ कुत्ब] ધરીનો ખીલડો (૨) ધ્રુવતારો ૦નુમા ન૦ [फा] હોકાયંત્ર
કુતુમરો ન૦ એક પક્ષી
કુતૂહલ ન૦ [सं] અમુક વસ્તુ-નવી વસ્તુ જોવા જાણવાની ઉત્કંઠા, કૌતુક (૨) નવાઈભરી વસ્તુ -લી વિ૦ કુતૂહલવાળુ
કુતેલી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ, કૂતરી (?)
કુત્તી સ્ત્રી૦ (સુ) દોરની દાતી (૨) જુઓ 'કુત્તો'મા. [-દેવી=દાતી કરવી]
કુત્તો પું૦[दे कुत्त]કૂતરો.-ત્તી સ્ત્રી૦[दे]કૂતરી
કુત્સિત વિ૦ [सं] ધિક્કારવા યોગ્ય, નિંદિત (૨) નીચ; નઠારુ, અધમ (૩) મેલુ, ગંદુ
કુથ પું૦ [सं] હાથી ઉપર નાખવાની ઝૂલ (૨) સાદડી, શેતરંજી (૩) કથા
કુથ્થો પુ૦ નાગળ ખાનારો એક જીવડો
કુદકારો પુ૦ ['કૂદવું' ઉપરથી] કૂદકો
કુદકું ન૦ જુઓ કુતકુ
કુદરત સ્ત્રી૦[अ]ઈશ્વરી શક્તિ, નિસર્ગ પ્રકૃતિ(૨) જાતિસ્વભાવ (૩) જોર, તાકાત. -તી વિ૦ કુદરત સબધી, નૈસર્ગિક, સ્વાભાવિક
કુદાડું અ૦ ક્રિ૦, -વવું સ૦ ક્રિ૦ અનુક્રમે 'કૂદવુ'નુ કર્મણિ અને પ્રેરક
કુદાળિયાં ન૦બ૦વ૦ભવૈયાઓને બપોરે અપાતુ (દાળભાતનુ) ભોજન (૨) ભવૈયાઓને અપાતું બપોરનુ ભોજન
કુદૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं] ખોટો મત-કલ્પના (૨) ખોટા-ખરાબ ખ્યાલથી જોવુ તે
કુદ્દ પુ૦+ જુઓ કુદો
કુધાન ન૦ [કુ+ધાન્ય] હલકા પ્રકારનુ ધાન્ય
કુધારો પુ૦ [કુ+ધારો] ખોટો-ખરાબ રિવાજ (૨) સુધારાથી વિરુદ્ધ એવી ખોટી દિશામા ગતિ [-પડવો=ખોટો ધારો ચાલુ થવો]
કુનક્ષત્ર ન૦[सं.] ખરાબ-અપશુકનિયાળ નક્ષત્ર
કુનારી સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ કે કજિયાખોર સ્ત્રી
કુનીતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ નીતિ-પદ્ધતિ કે આચરણ
કુનેહ સ્ત્રી૦ [अ कुन्ह]યુક્તિ;હિકમત(૨)ચતુરાઈ
કુપ્પી સ્ત્રી૦ (ક) હાલ્લી
કુપથ પુ૦ [सं] ખરાબ-અનીતિનો માર્ગ ૦ગામી વિ૦ કુપથે જનારું
કુપથ્ય વિ૦[सं]પથ્ય નહિ તેવુ,આરોગ્યને માફક ન આવે એવુ(૨)ન૦ પરેજી-કરી ન પાળવી તે
કુપાત્ર વિ૦ [सं] નાલાયક, અનધિકારી (૨) બેઅદબ;છકી ગયેલુ (૩) ન૦ ખરાબ વાસણ (૪) કુપાત્ર માણસ ૦તા સ્ત્રી૦
કુપિત વિ૦ [सं] કોપેલુ, કોપે ભરાયેલુ
કુપુત્ર પુ૦ [सं] કપૂત,પુત્ર નામને લજવે એવો દીકરો [પુ૦ કુલ્લુ
કુપ્પી સ્ત્રી૦ [सं कूपी, कूपी]નાનો કુપ્પો -પ્પો
કુફર ન૦ [अ कुफ्र] નાસ્તિકતા, કાફરપણુ
કુફરાન ન૦ [अ] કુફર(૨)ખોટુ તહોમત,આળ (૩) ધાધલ, તોફાન
કુબજા સ્ત્રી૦ [જુઓ કુબ્જા] કૂબડી સ્ત્રી (૨) ખરાબ સ્ત્રી
કુબુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं.] નઠારી બુદ્ધિ, લુચ્ચાઈ, કપટ
કુબેર પુ૦[सं.](સ)ઇદ્રના ધનનો ભડારી-એક દેવ
કુબોધ પુ૦ [सं] નઠારી શિખામણ
કુબ્જ વિ૦ [सं.] ખૂધુ-કૂબડુ -બ્જા વિ૦ સ્ત્રી૦ ખૂંધી-કૂબડી (૨) સ્ત્રી૦ (સ)કૈકેયીની દાસી-મથરા (૩) કૃષ્ણની કૃપાપાત્ર કસની એક દાસી
કુભારજા સ્ત્રી૦ [कु+भार्या] નઠારી સ્ત્રી (૨) કજિયાખોર સ્ત્રી, કર્કશા (૩) ફૂવડ
કુભાવ પુ૦ [सं.] જુઓ કભાવ
કુભાંડ ન૦ [सं. कु+भंड ઉપરથી] જૂઠુ તહોમત,આળ (૨) તરકટ ૦ખોર વિ૦ કુભાડ કર્યા વિના જેને ચેન ન પડે એવુ,કુભાડી -ડી વિ૦ ઢોગી,વેષધારી, તરકટ કરનારું (૨) ખોટો આરોપ મૂકનારુ
કુમ સ્ત્રી૦ [तुर्की] મદદ. [કુમકે આવવું= 'મદદ કરવા પહોચવુ. કુમકે ઊભા રહેવું=

ફૂટો પુ૦ ['ફૂટવું' ઉપરથી] કચરાયેલું–ખડાયેલું હોય તે, ભંગાર ભૂકો (૨) માર, ઠોક [–કરવો, –વાળવો]

ફૂડ ન૦ [सं कूट, प्रा] કપટ, ઠગાઈ (૨) વાંધા, વચકો ૦કપટ ન૦ દગોફટકો, છળપ્રપંચ –ડિયું વિ૦ ફૂડકપટવાળું –ડું વિ૦ ફૂડવાળું, કપટી (૨) વાંકું (૩) ન૦ વાંધાવચકો (ખાસ કરીને દેવીને કે માતાને પડે તે)[–પડવું = દેવ દેવીનો અપરાધ થવો, તેવું કામ થવું] –ડાપાડુ વિ૦ વાંધાવચકા પાડનારુ [૭ ઉેડાવું

ફૂડવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ફૂડ] ચિડાવું, કઢવું,

ફૂડાપાડુ, ફૂડિયું, ફૂડું ડ'માં

ફૂણી (ફૂં') સ્ત્રી૦ [दे कुहणी, हिं कुहनी] (ચ) જુઓ કોણી

ફૂણું વિ૦ [જુઓ કૂણું] કુમળું –ણુપ, –ણાશ સ્ત્રી૦ કૂણાપણું

ફૂત(–દ)ફું [तुर्की कुत्कह] કુતકું, ડફણું, બૂધું, દંડૂકો [હિંસ્ર પશુ

ફૂતરખડિયું ન૦ (કૂતરાં મારી ખાનારુ) એક

ફૂતરી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) એની ચમરી (૩) જુઓ 'કૂતરુ'માં

ફૂતરુ ન૦ [सं कुक्कुर, दे॰ कुत्ता]એક પશુ, શ્વાન [કૂતરા જેવું = ભટકતું (૨) ભસતું ને કરડકણું –નું મો બિલાડીએ ચાટ્યું = 'જૈસે કો મિલા તૈસા'ના અર્થમાં. –ને નાખવું = [લા] ફોગટ ગુમાવવું –ને મોતે મરવું = ભૂરે હાલે મરવું –ની ઊંઘ = ઝટ જાગી જવાય તેવી ઊંઘ –રાં બિલાડાં જેવું = સાથે ઊભાં રહે ન બને તેવું (૨) નિરાંત વિનાનું, રઝવાયું (જીવન.) કૂતરુ કાન કરે છે = અપશુકન થાય છે (કૂતરુ કાન ફફડાવે તે)] –રી સ્ત્રી૦ એની માદા –રો પુ૦ એનો નર –રાનો કાન પુ૦, –રાની ટોપી સ્ત્રી૦ ઉકરડા અથવા ભીની જગામાં થતી એક છત્રાકાર વનસ્પતિ, શિલીંધ્ર

ફૂથ વિ૦ (કા) સુંદર, નાજુક

ફૂથલી સ્ત્રી૦[सं कुत्स् પરથી]નિંદા, ખોટી ચકચાર

ફૂથલો, ફૂથો પુ૦ ['કથળવું' પરથી]ગરબડગોટો, ગૂંચવાડો (૨) કડાકૂટ (૩) [सं कुर्च]કૂચો(૪) જુઓ કૂથલી, નિંદા

ફૂદકું ન૦ જુઓ કુતકું

ફૂદકો પુ૦ ['ફૂદવું' ઉપરથી] ઠેકડો, છલંગ

ફૂદન સ્ત્રી૦ ['ફૂદવું' પરથી?] બેઠકની કસરતનો એક પ્રકાર

ફૂદવું અ૦ક્રિ૦ [सं कूर्द् ? हिं कूदना, म कूदणें] છલંગ મારવી, ઠેકડો મારવો(૨) [લા] ગજા ઉપરવટનો ભપકો – ખર્ચ કરવો [ફૂદી જવું = ઓળંગી જવું (૨) ગાયભેંસનું દોહતાં દોહતાં વચ્ચેથી દોહવા ન દેવું ફૂદી પડવું = ઝંપલાવવું (૨) સાહસ કરવું. ફૂદી રહેવું = તલપાપડ થવું (૨) (આંધળા ખર્ચ કરવા) તત્પર રહેવું]

ફૂદ ફૂદા(–દી), ફૂદાફૂદ સ્ત્રી૦ વારવાર ફૂદવું તે (૨) [લા] વલવલાટ (૩) હદથી જ્યાદે ખર્ચવું તે

ફૂન વિ૦ નવ (વેપારીનો સંકેત)

ફૂપ પુ૦[सं]કૂવો ૦મંડૂક પુ૦ કૂવામાંનો દેડકો (૨) [લા] ખૂબ સંકુચિત દૃષ્ટિવાળો આદમી

ફૂપી સ્ત્રી૦[सं]નાનો કૂપો –પો પુ૦[सं कूपक] ફૂલેલા પેટનું અને સાંકડા મોંનું ચામડાનું પાત્ર, કુલ્લું (૨) એ ઘાટનો કાચનો શીશો

ફૂબડું વિ૦ [दे कुब्बड] કદરૂપું

ફૂબો પુ૦ એક છોડ (૨) [अ कुब्बह = ઘુમ્મટ] પક્ષીએ બાંધેલો માળો (૩) ઘુમ્મટવાળું ઘાસનું ઝૂંપડું (૪) [फा कूबह = મોગરી]છો – કાંકરેટ-વાળી જમીન, રથ્થડ (૫) તે ટીપવાનું લાકડાના કે લોઢાના વજનદાર ડચકામાં લાકડી ખોસી બનાવેલું સાધન –બાવાળી સ્ત્રી૦ ફૂબો (વનસ્પતિ) વેચનારી સ્ત્રી (૨) ફૂબાથી જમીન ટીપનારી સ્ત્રી

ફૂમચી સ્ત્રી૦ [જુઓ કમચી] (કા) ચાબુક

ફૂર પુ૦ [सं] ભાત, રાંધેલા ચોખા

ફૂરિયો પુ૦, [सं कूर પરથી]જુવારને મોટી મોટી ભરડીને બનાવાતી એક વાની (૨) જુવારનો પોંક (૩) જુવારના ઠોઠા (૪) ચોખા

ફૂર્ચ પુ૦[सं] ભ્રમર (૨) દાઢી (૩) કૂચડો, પીંછી –ર્ચી પુ૦ હાડકાના સાંધા પરનો દોરી જેવો બંધ

ફૂર્મ પુ૦[सं]કાચબો –ર્માવતાર પુ૦ કાચબા-રૂપે વિષ્ણુનો એક અવતાર

ફૂલ પુ૦ [सं] કિનારો

ફૂલો પુ૦ [दे कुल्ल] ધગડો [ફૂલે કોદરા

ભરડવા=મહા દુઃખ ભોગવવું કૂલે પાની ઓ વગાડવી=શક્તિ ઉપરાંત ફાળ ભરવી (૨) આનંદમાં આવી જવું કૂલો ગોઠવવો=ઠરીને બેસવું. કૂલા ભાંગવા=(કૂલા પર) ખૂબ મારવું, ટીપવું કૂલા ભારે થવા=(બેઠાબેઠ કે આળસથી) શરીર વધવું

કૂવત ન૦ + જુઓ કુવ્વત, કૌવત

કૂવાથંભ પું૦ જુઓ 'કૂવા'માં

કૂવો પું૦ [सं कूप, प्रा कूव]જમીનમાંથી પાણી કાઢવા માટે ખોદેલો ખાડો (૨) કૂવાથંભ. [–કરવો,–પૂરવો,કૂવોહવાડો કરવો=કૂવા હવાડામાં ડૂબી મરી આપઘાત કરવો કૂવામાં ઉતારવું, કૂવામાં નાખવું=ખૂબ નુકસાનમાં ઉતારવું,ફસાવવું. કૂવામાંનો દેડકો=પોતાની નાની સંકુચિત દુનિયાને આખું જગત માનનારો મૂર્ખ મિથ્યાભિમાની. કૂવે, કૂવામાં પડવું=આપઘાત કરવો (૨) સાહસ કરવું]–વાથંભ પું૦ વહાણના વચલા સઢનો થાંભલો

કૂષ્માંડ ન૦ [सं] કુષ્માંડ, કોળું

કૂહું ન૦ જુઓ કૂખ(૨)ગર્ભાશય(૩) [सं. कुश ઉપરથી?] ફણગો, પીલો

કૂણુ વિ૦ જુઓ કૂંણું, કૂણું

કૂંકણી વિ૦ [द्र कुंकण=કોકણ]+કોકણનું

કૂંકણો પું૦ [જુઓ કૂંકણી](સુ) સુરત તરફની એક રાનીપરજનો માણસ

કૂંચલી સ્ત્રી૦ [सं कञ्चुक=ઝભ્ભો] ચોળી

કૂંચી સ્ત્રી૦[सं कुञ्चिका]ચાવી(૨)[લા.]ઉપાય (૩) રહસ્ય જાણવાનું સાધન [–ફેરવવી=તાળું ઉઘાડવા કૂંચી વાપરવી (૨) [લા.] યુક્તિ કરવી (જેથી કામ આગળ ચાલે કે ઊકલે); ઉપાય કરવો –બેસવી, લાગવી=તાળાને ઉઘાડે એવી કૂંચી હોવી].

કૂંજડી સ્ત્રી૦ [सं कुञ्ज ઉપરથી] એક પક્ષી, કુંજડી –ડું ન૦ એક પક્ષી; કુંજડું

કૂંજડો પું૦ [જુઓ કુંજડો] કંજૂસ આદમી

કૂંજરાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ કુંજરાવું –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'કૂંજરાવું'નું પ્રેરક રૂપ

કૂંઝડો પું૦ [म कुजडा] ચડેલા મોંનો–ગુસ્સે થયેલો આદમી (૨) ખારીલો આદમી

કૂંડલી(–ળી) સ્ત્રી૦ જુઓ કુંડલી. –ળિયો પું૦ જુઓ કુંડળિયો

કૂંડાળું ન૦ [सं कुडलक]વર્તુલ,ગોળ આકૃતિ [કૂંડાળાં કરવાં, –ળાં વાળવાં=ગોટાળા કરવા. કૂંડાળું કરવું, કાઢવું=મીંડું–વર્તુલ કરવું, દોરવું –વાળવું=દેવાળું કાઢવું (૨)ઘસીને ના કહેવું]–ળી સ્ત્રી૦ નાનું કૂંડાળું

કૂંડી સ્ત્રી૦[सं. कुण्ड ઉપરથી]કુંડ જેવો નાનો ખાડો (૨) પહોળા મોંનું નાના કુંડ જેવું વાસણ (૩) નાનો હવાડો (૪) વીસની સંખ્યાનો સંકેત (૫) ગબી ૦દો પું૦ ભમરડાની એક રમત –ડું ન૦ કુંડ જેવું પહોળા મોંનું નાનુંમોટું શકોરું (૨) ફૂલઝાડ વાવવાનું એવું પાત્ર (૩) કૂંડાળું. [કૂંડે નાખવું, –પાડવું, ફેરવવું=ગોળ ફેરવવું (૨) આડે રસ્તે દોરવું]

કૂંઢું વિ૦ ગૂંછળા જેવા વળાંકવાળું (શીંગડું)

કૂંણું વિ૦ જુઓ કૂણું –ણપ,–ણાશ સ્ત્રી૦

કૂંદલી સ્ત્રી૦ [सं. कुडली ઉપરથી] સાંબેલાને છેડે લગાવેલું ગોળ લોઢું

કૂંદવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ કુંદી] કુંદી કરવી (૨) કુંદનથી જડવું કૂંદાવવું સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક) કૂંદાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

કૂંદ(–ધ)વું ન૦ ઘાસની ગંજી –વો પું૦ કૂંદવું (૨) લાકડાનો ઢગલો

કૂંપળ સ્ત્રી૦ [सं कुड्मल, प्रा. कुपल] કુમળું–નવું ફૂટતું પાંદડું –ળો પું૦ કૂંળો ફણગો–પીલો

કૂંપી સ્ત્રી૦ [प्रा कुप्पय]જુઓ કૂપી –પો પું૦ જુઓ કૂપો

કૂંભિયો પું૦[જુઓ કુંભિયો]થાંભલા નીચે મુકાતો ઘડેલો પથ્થર

કૂંભી સ્ત્રી૦ જુઓ કુંભી

કૂંભું ન૦ લગભગ એકર જેટલું જમીનનું માપ

કૂંવળ ન૦ ઘઉંનું પરાળ

કૂંવાડિયો ન૦ એક વનસ્પતિ–છોડ

કૂંળું વિ૦ [सं कोमल] કુમળું, કૂણું

કૃકલાશ(–સ) પું૦ [सं.] કાચિંડો

કૃચ્છ્ર વિ૦ [सं] કષ્ટ પડે એવું (૨)પું૦ કષ્ટ (૩) પ્રાયશ્ચિત્ત, વ્રત ૦ચાંદ્રાયણ ન૦ ઘણા કષ્ટે થાય એવું એક પ્રાયશ્ચિત્ત–વ્રત

કૃત વિ૰ [સં] કરેલું, બનાવેલું (૨) પું૰ કૃતયુગ (૩) ન૰ કર્મફળ (૪) ચારની સંખ્યા ૦ક વિ૰ કૃત્રિમ ૦કાર્ય, ૦કૃત્ય વિ૰ પોતાનું કાર્ય, પોતાની ફરજ પૂરી કરી ચૂક્યું હોય એવું (૨) તેના સંતોષવાળું ૦ઘ્ન (-ઘ્ની) વિ૰ કરેલો ઉપકાર ભૂલી જાય એવું, નિમકહરામ ૦ઘ્નતા સ્ત્રી૰ ૦જ્ઞ (-જ્ઞી) વિ૰ કરેલા ઉપકારની કદર કરનારું, નિમકહલાલ ૦જ્ઞતા સ્ત્રી૰ ૦નિશ્ચય વિ૰ નિશ્ચય કરી બેઠેલું ૦યુગ પું૰ સત્યયુગ ૦વર્મા પું૰ (સં) કૌરવ પક્ષનો એક યોદ્ધો -તાપરાધ વિ૰ [+અપરાધ] ગુનેગાર -તાર્થ (-ર્થી) વિ૰ [+અર્થ (-ર્થી)] કૃતકૃત્ય. -તાર્થતા સ્ત્રી૰ -તાંજલિ વિ૰ [+અર્થતા, +અંજલિ] હાથ જોડી અંજલિ કરેલી હોય એવું -તાંત પું૰ (સં) [+અંત] યમ (૨) કાળ, મૃત્યુ (૩) [ગ] કૃત્ય

કૃતિ સ્ત્રી૰ [સં] કાર્ય, કામ (૨) રચના, સર્જન (૩) આચરણ, કરણી ૦ચૌર્ય ન૰ (સાહિત્ય-કળાદિની) કૃતિ ચોરવી તે, તફડંચી, 'પ્લેગિયારિઝમ' ૦સંગ્રહ પું૰ લખાણોનો સંગ્રહ

કૃતી વિ૰ [સં] કૃતકૃત્ય (૨) ભાગ્યશાળી (૩) પ્રવીણ, કુશળ (૪) વિદ્વાન (૫) ધાર્મિક, ધર્મને અનુસરનારું

કૃત્પ્રત્યય પું૰ [સં] ધાતુને લાગી નવો શબ્દ બનાવતો પ્રત્યય (વ્યા) જેમ કે, અક (મારક), આમણ (ડરામણું) ઇ૰

કૃત્તિકા સ્ત્રી૰ [સં] ત્રીજું નક્ષત્ર

કૃત્ય ન૰ [સં] કાર્ય, કામ (૨) આચરણ (૩) ભૂમિતિમાં રચના કરવાને અંગેનો સિદ્ધાંત, 'પ્રૉબ્લેમ' [ગ]

કૃત્યા સ્ત્રી૰ [સં] મેલી દેવી, મેલડી (૨) ડાકણ, વંતરી, ચુડેલ (૩) જાદુ કરનારી સ્ત્રી (૪) કર્કશા, રાંખણી

કૃત્રિમ વિ૰ [સં] બનાવટી ૦તા સ્ત્રી૰ ૦પણું ન૰

કૃત્સ્ન વિ૰ [સં] બધું, આખું, સમગ્ર

કૃદંત પું૰, ન૰ [સં] ધાતુને કાળ કે અર્થવાચક પ્રત્યય લાગવાથી બનતું અપૂર્ણ અર્થવાચક રૂપ. જેમ કે કરતું, કરનારું, કરવું, કરેલું ઇ૰

કૃપ, -પાચાર્ય પું૰ [સં] (સં) દ્રોણનો સાળો

કૃપણ વિ૰ [સં] કંજૂસ ૦તા સ્ત્રી૰

કૃપા સ્ત્રી૰ [સં] મહેરબાની (૨) દયા ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૰ કૃપાની દૃષ્ટિ, રહેમનજર ૦નાથ પું૰ કૃપા કરવી જેના હાથની વાત છે એ ૦નિધાન ન૰, ૦નિધિ પું૰ કૃપાનો ભંડાર તે ૦પત્ર પું૰, ન૰ (વિવેકની ભાષામાં) પત્ર, કાગળ ૦પાત્ર વિ૰ (૨) ન૰ કૃપાને યોગ્ય હોય તે ૦વંત, ૦વાન વિ૰ કૃપાળુ ૦સિંધુ પું૰ કૃપાનો સાગર તે ૦ળ (-ળુ) વિ૰ દયાળુ

કૃપાણ પું૰ [સં] તરવાર, ખડ્ગ

કૃમિ પું૰ [સં] કીડો (૨) પેટમાંનો એક જીવ, કરમિયો ૦ઘ્ન વિ૰ કૃમિનો નાશ કરે એવું

કૃશ વિ૰ [સં] દૂબળું, સુકું (૨) પાતળું, નાજુક ૦તા સ્ત્રી૰ -શાંગ વિ૰ [+અંગ] કૃશ અંગ-શરીરવાળું -શાંગી વિ૰ સ્ત્રી૰ કૃશ - નાજુક શરીરવાળી

કૃશ(-સ)ર પું૰ [સં] દૂધ, તલ અને ભાતની એક વાની (૨) ખીચડી

કૃશાનુ પું૰ [સં] અગ્નિ

કૃશાંગ, -ગી જુઓ 'કૃશ'માં

કૃશોદરી વિ૰ સ્ત્રી૰ [સં] પાતળી કેડવાળી

કૃષિ સ્ત્રી૰ [સં] ખેતી ૦ક પું૰ કૃષિકાર ૦કર્મ ન૰ ખેતીનું કામ ૦કાર પું૰ ખેડૂત ૦દાસ પું૰ ખેતીને અંગે રાખેલો ગુલામ, 'સર્ફ' ૦દાસત્વ ન૰ ખેતીને અંગેની ગુલામી, 'સર્ફડમ' ૦યંત્ર ન૰ ખેતીનું યંત્ર (હળ ઇત્યાદિ)

કૃષીવલ પું૰ [સં] ખેડૂત

કૃષ્ટ વિ૰ [સં] તાણેલું, ખેંચેલું, ખેંચી કાઢેલું (૨) આકર્ષાયેલું (૩) ખેડેલું

કૃષ્ણ વિ૰ [સં] શ્યામ, કાળું (૨) પું૰ (સં) વિષ્ણુનો આઠમો અવતાર ૦પક્ષ પું૰, ન૰ અંધારિયું ૦પટ્ટી સ્ત્રી૰ એક પક્ષી ૦મંડળ (-ળ) ન૰ આંખની કીકીની આજુબાજુનો વર્તુલાકાર કાળો ભાગ ૦મુખ વિ૰ શ્યામ મુખવાળું ૦લવણ ન૰ એક ક્ષાર, સંચળ ૦વલ્લી સ્ત્રી૰ કાળી તુલસી ૦શૃંગી સ્ત્રી૰ કાળા શીંગવાળી તે-ભેંસ ૦સાર પું૰ કાળિયાર, મૃગ -ષ્ણા સ્ત્રી૰ (સં) દ્રૌપદી (૨) દક્ષિણ હિંદની એક નદી -ષ્ણાગર (-રુ)

[+ અગર (-ર)], -ષ્ણાગાર ન૦ [+ અગાર] કાળુ અગરુ -ષ્ણાજિન ન૦ [+અજિન] કાળિયારનુ ચામડુ.-ષ્ણાર્પણ ન૦[+અર્પણ] કૃષ્ણ ભગવાનને અર્પણ કરવુ તે, ઈશ્વરાર્પણ -ષ્ણાવતાર પુ૦ [+ અવતાર] વિષ્ણુનો આઠમો અવતાર -ષ્ણાષ્ટમી સ્ત્રી૦ [+ અષ્ટમી) કૃષ્ણની જન્મતિથિ, શ્રાવણ વદ ૮

કૃષ્ણલ ન૦ [સં] રતી; ગુંજાફલ

કૃષ્ણસાર, કૃષ્ણા, કૃષ્ણાગાર, કૃષ્ણાજિન, કૃષ્ણાર્પણ, કૃષ્ણાવતાર, કૃષ્ણાષ્ટમી જુઓ 'કૃષ્ણ'મા

કૃશ્વી સ્ત્રી૦ [સં] એ નામની ગત

કૃસર પુ૦ [સં] જુઓ કૃશર

કે (કે) અ૦ [ફા કિ] અથવા, યા, વા (૨) આકાંક્ષાસૂચક ઉભયાન્વયી ઉદા૦ 'મેં એને કહ્યુ કે આવ, કારણ કે, જેમ કે, કેમ કે' (૩) વાક્યને અંતે આવતા પ્રશ્નાર્થસૂચક. ઉદા૦ કહ્યુ કે? (૪) નિરર્થક સબંધક 'જે' સ૦ આગળ આમ વપરાય છે: 'નળ રાજા, કે જેને વનવાસ ભોગવવો પડ્યો હતો, તે . .' (૫) એટલે, એથી તરત ઉદા૦ 'વહુનુ જરાક કાંઈ કહીએ છીએ કે ચૂટકો ચઢે છે'

કેક સ્ત્રી૦ [ઇં] વિલાયતી ઢબે કરાતી, કચોળી જેવી એક વાની-મીઠાઈ [ગત

કેકય પુ૦[સં](સ)એક પ્રાચીન દેશ(૨)ને દેશનો

કેકર વિ૦ [સં] બાડુ

કેકા સ્ત્રી૦ [સં] મોરની વાણી ૦રવ પુ૦ કેકાનો અવાજ,ટહુકાર ૦વલ(-ળ) પુ૦મોર ૦વલિ(-લી) સ્ત્રી૦ મોરના ટહુકારની હાર-પરંપરા -કિન્,-કી પુ૦ મોર [ઘાઘાટ

કેકાણ પુ૦ [સં મ કેંકાણ] ઘોડો (૨) [ગ્રા૦]

કેટલુ વિ૦ [સં કિયત, પ્રા કેત્તિઅ] (માપ, સંખ્યા કે કદમાં) શા માપનું-પ્રમાણનુ ? (પ્રશ્નાર્થક) [કેટલી વીશીએ-કેટલે વીસે સો થાય છે?=કેટલી મહેનત પડે છે, (કોઈ વાતમા) કેટલી પચાત ને શ્રમ કરવાના રહેલા છે તે ખ્યાલ] ૦ક,૦એક વિ૦ અમુક માપ કે પ્રમાણનુ (અનિશ્ચિતાર્થક) કેટલું બધું, કેટલુંય વિ૦ થોડુ કે સાધારણ નહિ, પણ અનિશ્ચિત છતા પ્રમાણમા ઘણુ (માપ, સખ્યા કે કદ)

કેડ (કેડ,) સ્ત્રી૦ [સં. कटि, प्रा कडि] શરીરનો મધ્ય ભાગ, કમર [-ઝાલવી=શરણ લેવુ (૨) કેડે વા આવવો કેડ (-ડો)ના કટકા થવા=કેડમા સખત દુખવુ, ખૂબ થાક લાગવાથી કેડ દુખવી કેડના મકોડા જુદા થઈ જવા, વછૂટી જવા=(મારથી કે થાકથી) કેડો ભાગી જવી કેડપોતિયું કરવું=કેડ સુધી નાહવુ કેડ(-ડો) ભાગવી=ખૂબ મારવુ (૨) (ટટાર રહી ન શકે-ફરી ઊભુ ન થાય તે રીતે) જુસ્સો તોડી નાખવો, મૂળ જોર ન રહેવા દેવુ, ખરુ જોર તોડી નાખવુ (૩) અ૦ક્રિ૦ કેડ નબળી થવી, તેનુ જોર ઘટવુ -મરડવી=નીચા નમવુ. -મરડીને ઊભા રહેવું=નારાજી બતાવવી, પૂઠ ફેરવવી કેડમાં લાકડું ઘાલ્યું હોવું=શરીર વાળી ન શકવુ (જેમ કે થાકથી કે અકડાઈ જવાથી) કેડે તેડવું, લેવું=કેડ ઉપર બેસાડવુ, ઊંચકવુ (જેમ કે બાળકને)]૦ભાંગલું, ૦ભું(-ડે) ભાંગલું વિ૦ કેડમાથી ભાગી ગયેલુ-વળી ગયેલું, ટટાર ન રહી શકે તેવુ(૨)[લા] સુસ્ત, આળસુ ૦વા અ૦ કેડ સુધી આવે એમ (૨) પુ૦ એક રોગ, કેડનો વા

કેડ સ્ત્રી૦ જુઓ કેડો; પીછો, પૂઠ [-મૂકવી, -પકડવી, -લેવી=જુઓ 'કેડો'મા] ૦વો પુ૦ વારસ, ફરજન -ડે અ૦ પૂઠે, પાછળ

કેડિયું (ક) ન૦ [કેડ પરથી] કેડ સુધી આવે એવુ બદન, બડી

કેડી સ્ત્રી૦ [કેડો પરથી] સાકડો પગરસ્તો, પગથી

કેડે અ૦ [કેડ પરથી] પૂઠે, પાછળ [-પડવું, ભાગવું, લાગવું, મંડવું=પાછળ ને પાછળ મડ્યા રહેવુ (૨) પજવવુ, સતાવવુ]

કેડો પુ૦ પગરસ્તો (૨) પીછો, પૂઠ (૩) છેડો, અત (૪) [લા] સનામણી. [-મૂકવો=પાછળ લાગવાનુ જતુ કરવુ, પીછો છોડવો. -પકડવો, લેવો=પીછો પકડવો, પાછળ પડવું કે લાગવું (૨) સતાવ્યા કરવું]

કેણી (કે), ૦ગમ, ૦પા, ૦મગ(-ગા) અ૦ [જુઓ કોણ] કઈ બાજુ ?
કેતક પુ૦ [સં] એક વનસ્પતિ, કેવડો (૨) અંબોડા પર ખોસવાનું એક ઘરેણું -કી સ્ત્રી૦ એક ફૂલઝાડ (૨) એ ઝાડનું પાન -કીપ્રબંધ પુ૦ એક ચિત્રકાવ્ય
કેતન ન૦ [સં] ચિહ્ન (૨) ધ્વજ (૩) ઘર, નિવાસસ્થાન
કેતુ પુ૦ [સં] એક ગ્રહ, ધૂમકેતુ (૨) ધજા, નિશાન ૦દંડ પુ૦ ધજાનો દાંડો ૦માળ પુ૦ (સં) નવ ખંડોમાંનો એક, જંબુદ્વીપનો પશ્ચિમ ભાગ (૨) એક વૃક્ષ ૦મુખ ન૦ ધૂમકેતુનું મોં [+કેટલું
કેતું(-તુ) વિ૦ [સં कियत्, પ્રા केत्त(०अ)]
કેથલિક વિ૦ (૨) પુ૦ [ઇ] એ નામના એક ખ્રિસ્તી સંપ્રદાયનું (માણસ)
કેથાં(-થે) અ૦ [સં कुत्र, અપ केत्थु] (સુ) ક્યાં (૨) કોઈ પણ જગ્યાએ (૩) કોક જગાએ
કેથે પુ૦ [ઇ] (સં) પૂર્વ ચીનનું પ્રાચીન નામ
કેદ (કે) વિ૦ [અ] બંધનયુક્ત (૨) સ્ત્રી૦ એવી સ્થિતિ (-કરવું, પકડવું, -મા ખોસવું, નાખવું) ૦ખાનું ન૦ જેલ, કારાગાર, તુરંગ -દી વિ૦ કેદમાં પડેલું (૨)કેદ કરેલું (૩) પુ૦ કેદ કરેલો માણસ, બંદીવાન
કેદાર પુ૦,ન૦, [સં] ખેતર(૨)પુ૦ હિમાલયનું એક શિખર ૦નાથ પુ૦ (સં) શિવ (૨) હિમાલયનું એક યાત્રાસ્થાન
કેદાર(-રો) પુ૦ [સં] એક રાગ [કેદારો કરવો = મોટું પરાક્રમ કરવું, મોટું જોર મારવું (૨) [લા] ભગાના ભાઈ જેવું કરવું, બાફવું]
કે દી અ૦ [કે = કયે, દી = દિવસે] (કા,સુ) કયે દહાડે? ક્યારે?
કેદી (કે) વિ૦ (૨) પુ૦ જુઓ 'કેદ'માં
કેનું વિ૦ કોનું?
કેન્વાસ [ઇ] ન૦ એક જાતનું જાડું કપડું
કેપ્ટન પુ૦ [ઇ] જુઓ કપ્તાન
કેફ (કે)પુ૦, સ્ત્રી૦[फा]નશો,ઘેન [-ઊતરવો = નશો દૂર થવો,નશામાંથી પાછું ઠેકાણે આવવું -કરવો = કેફી ચીજ ખાવી પીવી (તેની આદત હોવી) -ચડવો = નશાની અસર થવી કેફમાં પડવું = કેફી બનવું, તેના બંધાણી થવું]-ફી વિ૦કેફવાળું, કેફ ચડે એવું
કેફિયત (કે) સ્ત્રી૦ [અ] અધિકારી આગળ રજૂ કરાતી હકીકત
કેબાલા ન૦ [હિબ્રૂ] યહૂદી વિદ્વાનોમાં પ્રચલિત એવું ગુપ્તજ્ઞાન [આગબોટની)
કેબિન સ્ત્રી૦ [ઇ] નાની ઓરડી (જેમ કે,
કેમ (કે) અ૦ [સં किम्? कथम्? અપ केम] શા કારણે? શા માટે? (૨) કેવી રીતે? (૩) પ્રશ્નાર્થસૂચક અવ્યય 'તમે જશો કેમ?' [કેમે કરતાં, કેમે કરીને = કોઈ પણ ઉપાયે કેમ છે? = શી ખબર છે? (ખબર અંતર પૂછવાનો સામાન્ય કુશળપ્રશ્ન)
કેમ કે, કેમ જે અ૦ કારણ કે
કેમ રે અ૦ (ધમકાવવા માટે) કેમ અલ્યા?
કેમેરા પુ૦ [ઇ] ફોટો પાડવાનું યંત્ર
કેયૂર ન૦ [સં] બાજુબંધ, બેરખો
કેર (કે) પુ૦ [અ قهر] મહા નાશ - જુલમ, ગજબ [-વર્તવો = જુલમ થવો, બધે જુલમ ફેલાવો] [એની હાર
કેરખી સ્ત્રી૦ કાગરી (૨)સોનાની ગોળ ટીપકી
કેરડી (કે) સ્ત્રી૦, -ડો પુ૦ [સં करीर, પ્રા कयर] એક વનસ્પતિ -ડું ન૦ તેનું ફળ કેરું
કેરબો (કે) પુ૦ એક નાચ, કારવો (૨) એમાં ગવાતું ગાયન (૩) એનો રાગ (૪) [फा कहरुबा] સુગંધી ગુંદર જેવો એક પદાર્થ (તેના પારા ફકીરો રાખે છે)
કેરમ ન૦ [ઇ ?] (લખોટીદાવ જેવી) પાટિયા પર રમાતી એક રમત
કેરલ(-ળ) પુ૦ [સં] (સં) મલબાર પ્રાંત
કેરાર સ્ત્રી૦ ઘોડાની એક જાત (૨) ન૦ ફૂલ કે દવાના ઉપયોગમાં આવતી વનસ્પતિના તંતુની એક વસ્તુ (૩) પુષ્પની અંદરના તંતુ
કેરાબોરા (કે) ન૦ બ૦ વ૦[લા] કેરાંબોરાં જેવું નજીવું - માલ વગરનું, ભાજીમૂળા (ચ)
કેરી (કે) સ્ત્રી૦ [મ कैरी = કાચી કેરી પ્રા कयर = કેરું પરથી?] આંબાનું ફળ ૦ગાળો પુ૦ કેરીની મોસમ

કેરું (કે) ન૦ [જુઓ કેરડી] કેરડીનું ફળ
કેરું [દે. केर] (પ) નું (છઠ્ઠી વિભક્તિનો અર્થ બતાવે છે)
કેરૂલ ન૦ એક પક્ષી
કેરોસીન ન૦ [ઇં] ઘ્યાસતેલ
કેલ વિ૦ એક (વેપારીનો સંકેત) (૨) પું૦ [સં केल्=કેળવવું ઉપરથી] કેળવેલો ચૂનો, છોનો કોલ [-દેવો=ભીંતને ચૂનાનું પડ ચડાવવું કેલનો પાયો=મજબૂત પાયો]
કેલપડી વિ૦ અગિયાર (વેપારીનો સંકેત)
કેલિ (-લી) સ્ત્રી૦ [સં] ક્રીડા, રમત (૨) રતિક્રીડા, મૈથુન
કેવડું વિ૦ [સં कियत्, પ્રા केवड्य, અપ. केवड; મ केवढा] (માપ, કદ કે વયમાં) કેટલું મોટું? ૦ક વિ૦ આશરે કેવડું? ૦ય વિ૦ અનિશ્ચિત છતાં પ્રમાણમાં મોટું
કેવડો પું૦ [સં केतक] એક ઝાડ (૨) એનો ડોડો -ડિયું વિ૦ કેવડામાં રાખેલું, કેવડાની સુગંધીવાળું
કેવરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી
કેવલ(-ળ) વિ૦ [સં.] શુદ્ધ, નિર્મળ (૨) માત્ર; ફક્ત(૩)એકમાત્ર (૪) અ૦ સાવ, છેક ૦જ્ઞાન ન૦ ભ્રાંતિશૂન્ય, વિશુદ્ધ જ્ઞાન ૦ધામ ન૦ મુક્તિપદ ૦વ્યતિરેકી વિ૦માત્ર વ્યતિરેકવ્યાપ્તિવાળું (સાધન કે અનુમાન) [ન્યા] -લાદ્વૈત પું૦ [+अद्वैत] શંકરાચાર્યે સ્થાપેલો જીવ અને બ્રહ્મના અદ્વૈતનો સિદ્ધાંત -લાદ્વૈતવાદી વિ૦ (૨) પું૦ કેવલાદ્વૈતમાં માનનાર -લાન્વયી વિ૦ માત્ર અન્વયવ્યાપ્તિવાળું (સાધન કે અનુમાન) [ન્યા]. -લી(-ળી) વિ૦ કેવલાદ્વૈતમાં માનનાર (૨) [જૈન] કેવલજ્ઞાન જેને પ્રાપ્ત થયું હોય તે(૩) સ્ત્રી૦ ચેતન અને અચેતનની એકતાનો સિદ્ધાંત
કેવળ વિ૦ (૨)અ૦ જુઓ કેવલ. ૦પણું ન૦ કૈવલ્ય ૦પ્રયોગી વિ૦ (વ્યા) કેવળ ઉદ્ગાર દર્શાવતો (અવ્યય) -ળી વિ૦ જુઓ કેવલી
કે વારે અ૦ ક્યારે? (સુ)
કેવાળ સ્ત્રી૦ મકાનની મેડીનો નાનો રવેશ
કેવું વિ૦ [સં कीदृश्? અપ केह?] ક્યા પ્રકારનું?(પ્રશ્નાર્થક કે ઉદ્ગારવાચક) ૦ક વિ૦ કેવું?(પ્રશ્નાર્થક ને કાંઈક અનિશ્ચિતાર્થવાચક) ૦ય વિ૦ અજ્ઞાત અનિશ્ચિત પ્રકારનું
કેશ પું૦ બ૦વ૦ [સં] વાળ. [-ઉતરાવવા, કઢાવવા=વાળ કપાવી નાખવા; મૂંડાવવું -કાપી લેવા=[લા.] છેતરી જવું; નુકસાન કરવું -રાખવા=વાળ વધારવા (હજામત ન કરાવવી)] ૦કલાપ પું૦ કેશનો સમૂહ (૨) અંબોડો, વેણી ૦નલિકા સ્ત્રી૦ વાળ જેવી પાતળી રક્તવાહિની, 'કેપિલરી'. ૦પાશ પું૦ વેણી,ચોટલો ૦ભાર પું૦ કચભાર, અંબોડો, ચોટલો ૦રંધ્ર ન૦ વાળનું છિદ્ર ૦રાજ પું૦ એક પક્ષી ૦લુંચન ન૦ વાળ ખૂંટી કાઢવા તે ૦વાહિની સ્ત્રી૦ કેશનલિકા ૦સાધન ન૦ માથું ઓળવું-વેણી ગૂંથવી તે -શાકર્ષણ ન૦ [+આકર્ષણ] કેશવાહિનીમાંનું (પ્રવાહી પદાર્થનું)આકર્ષણ-ખેંચાણ -શાકેશિ અ૦ [સં] સામસામા વાળની ખેંચાખેંચી કરીને -શાળ વિ૦કેશવાળું -શિની સ્ત્રી૦[સં]એક વનસ્પતિ, જટામાસી (૨)સુંદર લાંબા કેશવાળી સ્ત્રી (૩)[સં]દુર્ગા -શી પું૦[સં] સિંહ(૨) ઘોડો (૩) [સં] કૃષ્ણે સંહારેલો એક રાક્ષસ
કેશ(-સ)ર ન૦ [સં] જુઓ કેસર -રી વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ કેસરી
કેશવ પું૦ [સં] શ્રીકૃષ્ણ
કેશવાહિની સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ 'કેશ'માં
કેશવાળી સ્ત્રી૦સિંહ કે ઘોડાની ગરદન ઉપરના કેશ
કેશાકર્ષણ ન૦ [સં] જુઓ 'કેશ'માં
કેશાકેશિ અ૦ [સં] જુઓ 'કેશ'માં
કેશાળ, કેશિની, કેશી જુઓ 'કેશ'માં
કેસ પું૦[ઇં]મુકદ્દમો,કામ(૨)દરદી કે તેને વિષેની હકીકતનો દવાખાનામાં કરાતો કાગળ (૩)કોઈ અમુક બાબત કે કિસ્સો યા તે સંબંધમાં આવતી વ્યક્તિ. [-ચાલવો=મુકદ્દમાનું કામ ચાલવું. -માંડવો=કેસ કરવો,કામ ચલાવવું, ફરિયાદ અદાલતમાં દાખલ કરવી]
કેસર ન૦[સં.] એક વનસ્પતિ (૨) તેના ફૂલની અંદર વચ્ચે ઊગતો સુગંધીદાર રેસો-તંતુ(૩) હરકોઈ ફૂલની અંદર થતો તંતુ(૪) સ્ત્રી૦ યાળ.

૦વર્ણું વિ૦ કેસરી –રિયા ન૦બ૦વ૦ કેસરી વાઘા પહેરીને યા તો કેસરિયો કસૂંબો પીને મરણિયા થઈને લડવું તે [–કરવા = તે પ્રમાણે કરીને મરણવશ થવું] –રિયું વિ૦ કેસરી રંગનું, પીળું (૨) રંગીલું, ઉમંગી, આનંદી (૩) ન૦ સ્ત્રીઓને પહેરવાનું કેસરી રંગનું વસ્ત્ર –રી વિ૦ કેસરના રંગનું, પીળું (૨) પુ૦ સિંહ, કેશરી

કેમરપચ્ચુ વિ૦ સહેજમાં વચકાઈ–રિસાઈ જાય એવું (૨) ચેતા વિનાનું, ગાંડિયું (૩) ભટકતું (૪) પુ૦ રિસાળ માણસ (૫) મદ્રાસ તરફનો ચાળા કરી ભીખ માગતો બ્રાહ્મણ

કેસરિયા, –યું, કેસરી જુઓ 'કેસર'માં

કેસુવાઈ ન૦બ૦વ૦ જુઓ કેસૂડાં

કેસૂ, ૦ડાં ન૦બ૦વ૦ [सं किंशुक, प्रा केसुअ] કેસરી રંગનાં એક જાતનાં ફૂલ, ખાખરાનાં ફૂલ ૦ડી સ્ત્રી૦, ૦ડો પુ૦ ખાખરો

કેહ(–હિક) વિ૦(૨)સ૦(૫)[हिं केहि] કોણ?

કેળ સ્ત્રી૦ [सं कदल, प्रा कयल, केल] જેને કેળાં બેસે છે તે ઝાડ [કેળના ગર્ભ જેવું = અતિ નાજુક, કોમળ] ૦ડો(–દો)ડો પુ૦ કેળના ફૂલનો ડોડો

કેળવણી સ્ત્રી૦ [કેળવવું] કેળવવું તે (૨) વ્યવસ્થિત ઉછેર, ખિલવણી અને શિક્ષણ (૩) શિક્ષણ, તાલીમ (૪) ભણતર, વિદ્યા ૦કાર પુ૦ કેળવણીના સિદ્ધાંતોનો–તેના શાસ્ત્રનો જાણકાર અથવા તેનો અમલ કરનાર પુરુષ

કેળવવું સ૦ક્રિ૦ [सं केल्?] વ્યવસ્થિત રીતે ખીલવવું, ઉછેરવું–સુધારવું–તાલીમ આપવી (૨) (કણક–લોટ) ગૂંદીને તૈયાર કરવું, (૩) (કાચા ચામડાને) પકવી નરમ ને સફાઈદાર બનાવવું (૪) પલોટવું [સોપારી

કેળસોપારી ન૦, સ્ત્રી૦ ઊંચી જાતની એક

કેળિયું ન૦ ['કેલ' ઉપરથી] કેલ–કેળવેલો ચૂનો ભરવાનું–ઊંચકી જવાનું લોઢાનું વાસણ, તગારું (૨) કાનનું એક ઘરેણું (કા)

કેળું ન૦ [જુઓ કેળ] એક ફળ

કેંચી (કેં૦) સ્ત્રી૦ [तु, हिं, म] કાતર (૨) છાપરાના આધાર માટે મુકાતું ત્રિકોણાકાર ચોકઠું

કેંદ્ર ન૦ [सं] મધ્યબિંદુ (૨) મધ્ય–મુખ્ય સ્થાન (૩) [જ્યો] ઇષ્ટ લગ્નથી ગ્રહનું પહેલું, ચોથું અને દશમું સ્થાન ૦ગામી વિ૦ કેંદ્ર તરફ જતું, 'સેન્ટ્રિપેટલ' ૦ત્યાગી વિ૦ કેંદ્રમાંથી વિખેરાતું, 'સેન્ટ્રિફ્યૂગલ' ૦ભ્રષ્ટ વિ૦ કેંદ્રમાંથી ભ્રષ્ટ થયેલું ૦વર્તી વિ૦ કેંદ્રમાં રહેતું–રહેલું ૦સ્ખલિત વિ૦ કેંદ્રભ્રષ્ટ ૦સ્થ વિ૦ કેંદ્રવર્તી ૦સ્થાન ન૦ કેંદ્રરૂપ સ્થાન મધ્ય–મુખ્ય સ્થાન –દ્રાનુસારી વિ૦ [+અનુસારી] કેંદ્રને અનુસરનારું કેંદ્રગામી –દ્રાપગામી વિ૦ [+અપગામી] જુઓ કેંદ્રત્યાગી –દ્રાભિમુખ વિ૦ [+અભિમુખ] કેંદ્ર તરફ મુખ છે જેનું એવું –દ્રિત વિ૦ કેંદ્રમાં સ્થિત કરેલું –દ્રીકરણ ન૦ કેંદ્રિત કરવું તે [પત્ની, ભરતની મા

કૈક(–કે)યી સ્ત્રી૦ [सं] (સં) દશરથની એક

કૈકસ પુ૦ [सं] રાક્ષસ –સી સ્ત્રી૦ રાક્ષસણી

કૈટભ પુ૦ [सं] (સં) વિષ્ણુએ મારેલો એક દૈત્ય

કૈતવ ન૦ [सं] શરતમાં મૂકેલી વસ્તુ (૨) જુગાર (૩) જૂઠાણું (૪) છળકપટ, ઠગાઈ (૫) પુ૦ જુગારી (૬) ધુતારો, ઠગ (૭) એક વનસ્પતિ, ધતૂરો

કૈથી સ્ત્રી૦ [हिं, सं कपित्थ, प्रा कइत्थ] કોઠીનું ઝાડ (૨) [हिं, सं कायस्थ प्रा कायत्थ પરથી] એક લિપિ

કૈરવ ન૦ [सं] ધોળું કમળ, કુમુદ –વિણી સ્ત્રી૦ કુમુદિની –વી પુ૦ ચંદ્રમા

કૈલાસ પુ૦ [सं] (સં) હિમાલયનું એક શિખર (૨) શિવનું નિવાસસ્થાન [–પધારવું = મરણ પામવું, સ્વર્ગે જવું] ૦નાથ, ૦પતિ પુ૦ (સં) શિવ ૦વાસ પુ૦ કૈલાસમાં રહેવું તે (૨) મૃત્યુ [–કરવો = મરી જવું] ૦વાસી વિ૦ કૈલાસમાં વસનારું (૨) સદ્‌ગત, મૃત્યુ પામેલું. [–થવું = મરી જવું]

કૈવર્ત પુ૦ [सं] માછી

કૈવલ્ય ન૦ [सं] કેવળસ્વરૂપ–બ્રહ્મસ્વરૂપ થવું તે (૨) નિર્લેપપણું, મોક્ષ

કૈશિક વિ૦ [सं] કેશ જેવું, વાળ જેવું ઝીણું. ૦ભેદ પુ૦ છેક નાનો–નજીવો ભેદ –કીવૃત્તિ સ્ત્રી૦ જુઓ કૈશિકી

કૈશોર ન૦ [સં] કિશોરપણુ
કૈસરેહિંદ પુ૦ [अ] એક ઇલકાબ
કો સ૦ (૨) વિ૦ (૫) જુઓ કોઈ (૩) કોણ (૪) પુ૦ [રવ૦] હોલાના બોલવાનો શબ્દ ૦ક, ૦નું સ૦ અર્થ માટે જુઓ તેના ક્રમમા
કોઈ સ૦ (૨) વિ૦ [सं कोऽपि, प्रा कोई] ગમે તે (જણ કે વસ્તુ માટે, અનિશ્ચિતાર્થવાચક)] ૦(૦એ)ક વિ૦ (૨) સ૦ ગમે તે એક
કોઈતુ ન૦ સરપણના લાકડા ચીરવાનુ શસ્ત્ર –તો પુ૦ નાળિયેરની છાલ ઉખેડવાનો મોટો છરો
કોક વિ૦ (૨) સ૦ જુઓ કોઈક
કોક પું૦ [સં] હોલો (૨) દેડકો (૩) વરુ (૪) ચક્રવાક, સારસ (૫) પુ૦ (સ) વિષ્ણુ (૬) કોકશાસ્ત્ર બનાવનાર પડિત (૭) ન૦ કોકશાસ્ત્ર ૦લાલ પુ૦ ભડવો ૦લાલી સ્ત્રી૦ ભડવાઈ ૦શાસ્ત્ર ન૦ કોક પંડિતે રચેલુ કામશાસ્ત્ર
કોકટી વિ૦ [सं कुक्कुटी, हिं कुकटी] રૂની એક જાત (૨) એની બનેલી (ખાદી)
કોકડાવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं कुकडना] કોકડુ વળવુ, કોકડા જેવુ થવુ
કોકડિયો કુભાર પુ૦ એક પક્ષી
કોકડી સ્ત્રી૦ [हिं कुकड़ी] નાનુ કોકડુ (૨) [हिं कुकड़ना = કોકડુ વળવુ] ચામડી વળી-ચડી જાય તે, કરચલી (૩) સુકવેલુ રાયણુ –ડું ન૦ શકુ આકારમા વીંટાળેલા સૂતરનો કે કોઈ દોરાનો દડો (૨) ચામડીનુ કે શરીરનું વળી – ચડી જવુ કે સકોચાવુ તે (૩) [લા] ગૂચવણભર્યું કામકાજ કે મામલો.[–ઉકેલવું = ગૂંચાયેલા સૂતરનુ કોકડુ ઉકેલવુ (૨) કામની મુશ્કેલી કે આવેલી ગૂંચ દૂર કરવી –ઉતારવું = ત્રાક પરનુ કે કોકડાનુ સૂતર ફાળકા પર લપેટી લેવુ –ગૂંચવાવું, ગૂંચાવું = કામ ગૂચવણમા પડવું – ગૂચાવું, ઉકેલ ન થવો –વળવું = (શરીર કે ચામડી) ખેચાઈ કે સકોચાઈ જવું; અકડાવુ –વળીને સૂવું = શરીરના અંગો સકોચીને –ટૂટિયું વળીને સૂવુ.]
કોકણુ, ૦સ્થ, ૦પટ્ટી, –ણી જુઓ 'કોકણ'માં
કોકત્રી ન૦ [म कोकात्री ?] એક પક્ષી
કોકનદ ન૦ [સં] કમળ (૨) પોયણુ (૩) સોનું
કોકમ ન૦ [म] કોકબ, એક ખાટુ ફળ ૦નું તેલ, ઘી ન૦ કોકમના બીમાથી કઢાતું તેલ (શિયાળામા ચામડી ન ફાટે તે માટે વપરાય છે તે)
કોકરલી ન૦ એક પક્ષી
કોકરવરણું, કોકરવાયુ [सं कोष्ण (क + उष्ण) कदुष्ण प्रा कोसिण. कोउण्ह = થોડું ઊનુ + वर्ण] જરાતરા ઊનુ
કોકરવું સ૦ ક્રિ૦ છેતરવુ, ફોસલાવવુ (૨) ન૦ કાનનુ એક ઘરેણુ
કોકરું ન૦ [म. कोंकरु] બકરીનું બચ્ચુ
કોકરૂદો ન૦ એક વનસ્પતિ
કોકલાલ, –લી જુઓ 'કોક'મા
કોકશાસ્ત્ર ન૦ [સં] 'કોક' [સં.]મા જુઓ
કોકંબ ન૦ + [न] જુઓ કોકમ
કોકંબી ન૦ [न.] કોકમનુ ઝાડ
કોકા પુ૦ બ૦વ૦ સારા ને કીમતી કપડા–જામા (૨) સ્ત્રી૦ બોકી, ચુબન (૩) [इं] એક વનસ્પતિ, જેમાંથી કોકેન બને છે
કોકિલ પુ૦ એ નામની લુટારુ જાતિનો પુરુષ
કોકિલ પુ૦ [સં] કોયલનો નર (૨) સગીતમા એક અલકાર –લા સ્ત્રી૦ કોકિલની માદા, કોયલ –લાવ્રત ન૦ એક વ્રત
કોકી સ્ત્રી૦ [म को-कोंकी] દખણી પાઘડીની ટોચ (૨) [?] ચક્લી (રમકડુ)
કોકીલુ વિ૦ જુઓ કોકરવાયુ
કોકીશું ન૦ કામઠાનો છેડો – ગાળો, જેમા પણછ ચડાવાય છે (૨) જુઓ કોસીસું ૧
કોકેન ન૦ [इं.] એક કેફી ઔષધિ
કોકો પુ૦ [इं] નાળિયેરની જાતનુ એક ઝાડ (૨) તેનું બીજ (૩) પીણા માટે કરાતી તેની ભૂકી કે તે પીણુ
કોકો પું૦ ઝભલું (૨) ચુબન, કોકા
કોગળિયું (કૉ) ન૦ ['કોગળો' ઉપરથી] ઝાડા અને ઊલટીનો એક રોગ, કોલેરા
કોગળો (કૉ) પુ૦ [सं. कवल ?] મો ભરાય એટલુ પાણી – કોઈ પણ પ્રવાહી વસ્તુ [–કરવો = મોમા પ્રવાહી લઈ મો સાફ કરવુ (૨) પુરુષે મરનારને ત્યા જઈ લૌકિક કરવુ (૩) નાહી નાખવુ, સંબંધ તજવો] –ળાછંટ

વિ૦ [કોગળો + છ ટ (છાંટવું ઉપરથી)] મોમાં પેમે તેટલું ઊંડું (પાણી) [કાણું

કોચ ન૦ ['કોચવું' ઉપરથી] કોચાઈને થયેલું તે,

કોચ પુ૦ [ફ્રે] સુખાસન, સોફા (૨) છત્રપલંગ (૩) સુખાસનવાળી ચાર પૈડાની ગાડી ૦મેન પુ૦ કોચ–ગાડી હાંકનારો

કોચરાની સાલ સ્ત્રી૦ [જુઓ કોચરી] ઘણા જૂના–જરીપુરાણા સમયની કોઈ સાલ–વર્ષ

કોચરી સ્ત્રી૦ [સં कुचर = વૃદ્ધ ઉપરથી ?] સ્ત્રી (તિરસ્કારમાં) –રું વિ૦ કોચાઈ ગયેલું, કાણાંવાળું, છિદ્રવાળું (૨) જરીપુરાણું, ઘણું જૂનું –રો પુ૦ (સ) ઇદ્ર (૨) વૃદ્ધ પુરુષ (તિરસ્કારમાં) [ઈંડાં વગેરે ઉપરનું)

કોચલું ન૦ [સં कवच] કોટલું, કઠણ છોડું (ફળ,

કોચવવું સ૦ક્રિ૦ ['કોચવું' ઉપરથી] દૂભવવું

કોચવું સ૦ક્રિ૦ [સં कुच् ?] કાણું પાડવું, શારવું (૨) [ઘરમાં] ખાતર પાડવું (૩) [લા] દિલ દુખવવું, સતાવવું

કોચુ વિ૦ [સં कुच् ?] સુકાઈ સં કોચાઈ ગયેલું (૨) સત્ત્વહીન (૩) સડી ગયેલું [(પૂનમ)

કોજાગરી સ્ત્રી૦ [સં कोजागर ઉપરથી] માણેકઠારી

કોટ પુ૦ [સં, દે कोट्ट] કિલ્લાની દીવાલ, રક્ષણ માટે કરેલી ભીંત (૨), શત્રુ ન ભેદી શકે એવી વ્યૂહરચના (૩) ગઢ (૪) કોટની અંદરનો ભાગ [કોટના કાંગરા ફૂદવા (–ફૂટી જવા) = મર્યાદા ઓળંગી જવી] ૦બંધી સ્ત્રી૦ કિલ્લેબંધી

કોટ પુ૦ + જુઓ કોટિ, કરોડ (૨) [ઈ] ડગલો

કોટ પુ૦ [સં कोष्ठ ?] એકદમ સાત હાથ કરી લેવા અને સામાને એક ન કરવા દેવો તે (પાનાની રમતમાં) [–આપવો, પહેરાવવો = સામા પક્ષને કોટથી હરાવવો – સાતે હાથ કરી લઈ પૂરો હરાવવો –પહેરવો, –લેવો = કોટથી હારવું]

કોટ સ્ત્રી૦ [દે कोट्टा] ડોક, ગળું [–કરવી = એકબીજાને ગળેવળગી રડવું (૨) કોટે વળગવું, આલિંગવું [કોટમાં ઘાલવું = કોટમાં પહેરવું (૨) પ્રેમથી પાસે લેવું કોટમાં માળા ને હૈયામાં લાળા = 'મુખમેં રામ ઔર બગલમેં છૂરી' જેવા અર્થમાં દંભ કોટે કોડિયું બાંધવું = ભીખ માગવી કોટે ઘાલવું = ગળે (ઘરેણું) પહેરવું (૨) જવાબદારી ઓઢવી કે ઓઢાડવી, વળગાડવું કોટે બાંધવું = ગળે વળગાડવું (જવાબદારી કે વ્યસન ઇ૦), સાથે લેવું કોટે વળગવું = ગળે બાઝવું (૨) બોલ-રૂપ થવું]

કોટકોટાન વિ૦ જુઓ કોટાનકોટ, કરોડો

કોટડી સ્ત્રી૦ [સં कोष्ठ પરથી] ઓરડી [કોટડીમાં પૂરવું = કેદ કરવું] –ડું ન૦ નાનું–પીંઢેરી ઘર (૨) દીવાલ

કોટર ન૦ [સં] ઝાડની બખોલ

કોટરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

કોટલું ન૦ [સં कोष्ठ ઉપરથી] કઠણ છોડું, કોચલું (૨) [લા] જેની અંદર કંઈ સાર ન હોય તેવી ચીજ [કોઠલો

કોટ(–ઠ)લો પુ૦ [સં कोष्ठ, પ્રા कोट्ठ] જુઓ

કોટવાલ(–ળ) પુ૦ [દે कोट्ट + पाल – પ્રા वाल] કોટનો–શહેર કે ગામનો બંદોબસ્ત રાખનાર અમલદાર (૨) એક અટક –લી (–ળી) પુ૦, સ્ત્રી૦ કોટવાળનું કામ

કોટાકોટ વિ૦ કરોડો (૨) અ૦ કોટે કોટે, કોટની ધારે ધારે [कोटि] કરોડો

કોટાનકોટ(–ટિ, –ટી) વિ૦ [સં कोटि + अनु +

કોટિ(–ટી) સ્ત્રી૦ [સં] કરોડ, સો લાખની સંખ્યા (૨) કમાનનો છેડો (૩) તકરારના પ્રશ્નની એક બાજુ – પૂર્વ પક્ષ (૪) વર્ગ, પ્રકાર (૫) ઊંચામાં ઊંચું બિંદુ, અંતિમતા (૬) [ગ] કાટખૂણત્રિકોણની કર્ણ સિવાયની બાજુ (૭) 'ઍબ્સિસ્સા' ૦ક વિ૦ કરોડો, અગણિત ૦કોણ પુ૦ પૂરો કાટખૂણો બનાવનાર પૂર્તિરૂપ ખૂણો, 'કૉમ્પ્લિમેન્ટરી ઍન્ગલ' (ગ) ૦ચ્છેદક પુ૦ 'કૉસેકન્ટ' (ગ) ૦જ્યા સ્ત્રી૦ 'કૉસાઇન' (ગ) ૦ધા અ૦ કોટિ પ્રકારે ૦ધ્વજ પુ૦ કરોડપતિના ઘર પર ફરકતી ધજા (૨) કરોડાધિપતિ ૦પણું ન૦ ૦સ્પર્શક પુ૦ 'કોટેન્જન્ટ' (ગ)

કોટિયુ ન૦ હોડકું, મછવો (૨) [જુઓ કોટ = ગરદન] મોઈદંડાની રમતનો એક દાવ (૩) જાનવરના ગળામાં બંધાતું ગોળ લાકડું

કોટી સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ કોટિ (૨) [જુઓ કોટ સ્ત્રી૦] આલિંગન [**–કરવી**=કોટ કરવી, એકબીજાને ગળે વળગવું કે તેમ કરી રહવું]

કોટીલી સ્ત્રી૦ કાળા રંગેલા કપડા પર ઠોકવાનું છીપાનું એક બીબું

કોટીલો પુ૦ પીંજવા માટે પીંજણની તાતને થડકાવવાનું ઓજાર, ગોટીલો

કોડુ (કો) વિ૦(સુ) આડું વાંકું **–ટાઈ** સ્ત્રી૦

કોડુ (–ડુ) ન૦ [સં कोष्ठ ?] પક્ષીનો માળો

કોડું (–ડુ) (કો) ન૦ સામો છેતરાય ને આપણને ફાયદો થાય એવો પેંતરો – બાજી (૨) તકરારી – ખટપટનું વચ્ચે ઊભું કરેલું કામ [**–ઉતારવું, કરવું**=યુક્તિથી કામ સાધવું **કોટાં કરવાં**= ખટપટના દાવપેચ રમવા]

કોટ્યક્ષ પુ૦[સં](સ) કરોડ આંખવાળો – ઇંદ્ર

કોટ્યવધિ વિ૦ [સં] કરોડોથી ગણાતું હોય એવું (૨) અપાર

કોટ્યુત્ક્રમજ્યા સ્ત્રી૦[સં.]'કોવરર્ડ સાઈન'(ગ)

કોઠ (કોઠ,) પુ૦ (ચ સ્ત્રી૦) એક જાતનો સાપ

કોઠ (કો) ન૦ [જુઓ કોઠું] એક ફળ, કોઠું

કોઠેક ન૦ એક વનસ્પતિ

કોઠલી સ્ત્રી૦ [સં कोष्ठ ઉપરથી] નાની કોઠી (૨) નાનો કોઠલો **–લો** પુ૦ માટીનો બનાવેલો પટારો (ખાવાની વસ્તુઓ મૂકવાનો)(૨)કોઠાર

કોઠાદાવ પુ૦['કોઠા'ઉપરથી]એક જાતની રમત

કોઠાયુદ્ધ ન૦ [કોઠો + યુદ્ધ] કોઠામાંનું – ચકરાવામાંનું –અટપટા દાવપેચવાળું યુદ્ધ

કોઠાર પુ૦ [સં कोष्ठागार, प्रा कोट्ठार] અનાજ ભરવાનો ઓરડો (૨) ભોંયરું કે ચાર ભીંતો વાળી ચણેલી ઊંચી કોઠી(૩)ભંડાર,વખાર (૪) ખજાનો **–રિયું** ન૦ નાનો કોઠાર **–રી** પુ૦ કોઠારનો ઉપરી (૨) એક અટક (વાણિયાની)

કોઠાભિરામ પુ૦ [સં कोष्ठ + अभिराम] જુદી જુદી પ્રકૃતિને જુદું જુદું ખાવાનું અનુકૂળ આવવું તે, શરીરની પ્રકૃતિની ભિન્નતા

કોઠી સ્ત્રી૦ [સં कोष्ठ ઉપરથી] માટીનો (કે ધાતુનો) ઊંચો નળો (૨) વખાર (૩) વેપારીની પેઢી – દુકાન (૪) થાણું (૫) કોઠીના આકારનું એક દારૂખાનું (૬) ટટ્ટણમાં ઉતારેલી કોઠી [**–ઉતારવી**=ટટ્ટણને માટે જમીન ખોદી ખાડામાં કોઠી ગોઠવવી **–ઘાલવી, નાખવી**= જમીનમાં નળ આગળ કોઠી ઉતારવી(૨)દુકાન –પેઢી નાખવી (૩) પડાવ નાખવો **–ધોઈને કાદવ કાઢવો**=નકામા કામમાં વ્યર્થ મહેનત કરવી – ખરાબ થવું.]

કોઠી [કો] સ્ત્રી૦ [સં कपित्थ, प्रा कविट्ठ] કોઠનું ઝાડ **–ઠું** ન૦ તેનું ફળ

કોઠીમડી સ્ત્રી૦એક વેલો **–ડું** ન૦કોઠીમડીનું ફળ

કોઠીંબડી સ્ત્રી૦ કોઠીમડી **–ડું** ન૦ કોઠીમડું

કોઠું ન૦ જુઓ કોઢું, પક્ષીનો માળો

કોઠું (કો) ન૦ જુઓ કોઢું, પ્રપંચ, પેંતરો (૨) જુઓ 'કોઠી'માં, એક ફળ (૩) ચહેરો, મો. [**–આપવું**=પત કરવી, સમભાવથી સરખી વાત કરવી, ગરજ કે દરકાર હોય એમ વર્તવું (સામા સાથે) (૨) [લા] રજા આપવી, શ્રીફળ આપવું, બરતરફ કરવું (૩) નિષ્ફળ કે નિરાશ કરવું, કાંઈ ન આપવું **–મળવું**=રજા કે બરતરફી મળવી (૨) નિષ્ફળતા કે નિરાશા મળવી, (ફેરો કે કામમાં) અફળ નીવડવું.]

કોઠશું વિ૦ [म कोडगा] + જુઓ કોરશું

કોઠો પુ૦ [સં. कोष्ठ] પેટ (૨) શરીર, શરીરની અંદરનો કોઈ પણ કોઠરૂપ ભાગ (૩) મન, અંતઃકરણ (૪) ખાનું ઉદા૦ કોઠો પાડીને લખવું (૫) [સોગઠાં ઇત્યાદિ બાજીનું] ઘર, ખાનું (૬) મોટી કોઠી, વખાર (૭) મોટો કૂવો (૮) કિલ્લાનો બુરજ (૯) સુધરાઈની મુખ્ય ઓફિસ, મહેસૂલ, વેરો ઇત્યાદિના નાણાં ભરવાની જગા (૧૦) રખડતા ઢોર પૂરવાનો ડબો (૧૧) વ્યૂહરચના (૧૨) કોષ્ટક, આંકનો પાડો (૧૩) અંગરખાનો ગળાની આસપાસનો ભાગ [**કોઠે પડવું, પડી જવું**=ખાસ અસર ન થવી, અસર કરતું મટવું. (જેમ કે શિખામણ, દવા ઇ૦) **કોઠો છૂટવો, –છૂટી જવો**=ઝાડા થવા(૨)અંતકાળના ઝાડા થવા, મરણ આવવું **–ચીકવો**=અંદર ચિંતાથી બળવું **–વટલાવવો**=નિષિદ્ધ ખાવું પીવું, દેહ ભ્રષ્ટ કરવો]

કોડ પુ૦[दे कोड्ड ?] મનોભાવ,અંતરની ઉમેદ

[ગ૦ પ્ર૦ ૦પૂરવા, ૦પૂરા કરવા, ૦પૂરા પાડવા]–ડામણુ વિ૦ કોડવાળુ, કોડીલુ (૨) વરણાગિયુ –ડીલુ વિ૦ કોડવાળુ

કોડાણુ ન૦ કરાડ

કોડિયુ ન૦[દ કોડિઅ] માટીનુ નાનુ શકોરુ (૨) એ આકારનુ દીવો કરવાનુ પાત્ર [કોડિયા જેવુ કપાળ = નાનુ કપાળ, દુર્ભાગ્ય]

કોડી (કો) સ્ત્રી૦ [સં कपर्दिका, દ कवड्डिआ] એક જાતનુ દરિયાઈ જીવડાનુ ઘર, શખલી (૨) એક હલકુ ચલણ (૩) વીસની સજ્ઞા

કોડી વિ૦ [જુઓ કૂડ, સર૦ દ कोड्डिअ]+ કૂડ વાળુ, પાપી

કોઢુ (કો) વિ૦ ઓડુ, રીતભાત વગરનુ

કોઢુ (કો) ન૦ [જુઓ કોડી] શખલી –ઢો પુ૦ મોટી કોડી, શખલો

કોઢ પુ૦ [सं कुष्ठ, प्रा कोड्ड–ढ,] ચામડીનો એક રોગ –ઢિયુ (–યેલ) –ઢી(૦લુ) વિ૦ કોઢના રોગવાળુ

કોઢ (કોઢ) સ્ત્રી૦ [सं गोष्ठ] ગમાણ, ઢોરને બાધવાની જગા (૨)[સર દે कव्वाल]કારીગર લોકોને કામ કરવા બેસવાની જગા –ઢારુ, –ઢિયુ ન૦ ઢોરની કોઢ, કઢારુ

કોઢી (કો) સ્ત્રી૦ (ચ) જુઓ કુહાડી

કોટો (કો) પુ૦ (ચ) જુઓ કુહાડો (૨) વિ૦ પુ૦ [લા] કોવાડ, કોદાળ

કોણ (કો) સ૦ (૨) વિ૦ [सं क पुन ?, प्रा कवण, हिं कौन, म] કયુ ?(પ્રશ્નાર્થક બહુધા માણસ માટે) કોણ જાણે = શી ખબર ? 'હુ નથી જાણતો' એ અર્થમા ૦માત્ર વિ૦ જેનો હિસાબ નહિ એવુ –ણે સ૦ (પ) કોઈએ પણ (૨) કોઈથી પણ

કોણ પુ૦ [सं] ખૂણો ૦માપક વિ૦ ખૂણો માપનારુ (૨) ન૦ એ માટેનુ એક ઓજાર –ણાકાર વિ૦[+ आकार] ખૂણાના આકારનુ (૨) પુ૦ કોણનો આકાર

કોણિયાટવું (કો') સ૦ ક્રિ૦ [કોણી પરથી] કોણીએ કોણીએ મારવુ

કોણી વિ૦ [सं कोण] ખૂણાવાળુ, ખૂણો પડે એવુ

કોણી (કો) સ્ત્રી૦ [दे कुहणी] ખભા નીચેનો હાથનો(પહુચો)સાધો(૨) એ સાધાનુ અણીદાર હાડકુ [–મારીને માર્ગ કરવો = જોર કરીને આગળ આવવુ –વીંઝવી = ગામમા આગેવાની લેવી (૨) દેખાડો કરવો]

કોતર ન૦ [सं कोटर, प्रा कोत्थर] જમીન કે પર્વતમા ઊડો પહોળો ખાડો કે બખોલ

કોતરકામ ન૦[જુઓ કોતરવુ] કોતરીને કરેલુ નકશીકામ

કોતરણી સ્ત્રી૦ [કોતરવુ]કોતરવુ તે(૨)કોતરવાની ઢબ (૩) કોતરકામ, નકશી (૪) કોતરવાની મજૂરી (૫)કોતરવાનુ ઓજાર

કોતરણું ન૦ [જુઓ કોતરવુ] જુઓ ખોતરણ

કોતરલેખ પુ૦ [કોતર (કોતરવુ) + લેખ] કોતરી કાઢેલો લેખ

કોતરવુ સ૦ ક્રિ૦ [सं कृत ઉપરથી ?] આછુ આછુ ખોદવુ, ખોતરવુ, કોરવુ

કોતલ પુ૦ [तुर्की कूतल हिं] અમીર લોકોની સવારીનો ખાસ ઘોડો(૨)સવાર વિનાનો શણગારેલો ઘોડો [સ્ત્રી૦

કોતા વિ૦[फा] સક્ષિપ્ત, ટૂકુ (૨)અપૂર્ણ ૦ઈ

કોતારે પુ૦ મહાવ્રત (કા)

કોથ ન૦[सं] જીવતા પ્રાણીના માંસનુ કોહવાણ

કોથમી,૦ર સ્ત્રી૦[सं कुस्तुम्बरी, प्रा कुत्थुमरी] ધાણાની ભાજી

કોથળી સ્ત્રી૦[दे कोत्थल] થેલી (૨) અડકોષ (૩)હજારની સજ્ઞા [–છૂટી મૂકવી, ૦નુ મો ખોલવુ = છૂટે હાથે પૈસા ખરચવા કોથળીમાથી સાપ નીકળવો,બિલાડુ નીકળવુ = નહી ધારેલુ નીકળવુ, અણધાર્યું બનવુ છેતરાવુ –રૂપિયા = હજાર રૂપિયા] ૦છોડામણ ન૦ કરજે રૂપિયા આપતા પહેલા સાહુકાર જે વધારાના રૂપિયા પ્રથમથી કાપી લે છે તે ૦સાથ સ્ત્રી૦ જમીનદારના, ગરાસિયાના અથવા સરકારના ભરણામાથી અપાતો વટાવ –ળો પુ૦થેલો [કોથળા જેવું = ઢીલુ –ળામા પાચશેરી ઘાલીને મારવી = બહારથી માર મારેલુ જણાય નહી તેમ છૂપો માર મારવો કોથળે ઘાલવુ = દબાવી–છુપાવી રાખવુ (૨)[ચર્ચા]બધ કરવી કોથળે જવું

કોથળો કરવો=કોથળામા માલ ભરી ફેરી કરવી કોથળો ચાંદલો=કન્યાપક્ષ તરફથી વેવાઈને લગ્નમાના પોતાના સગાઓને વહેચવા માટે આપેલી ઊચક રકમ.]
કોદરા પુ૦બ૦વ૦[सं कोद्रवा॰] એક ધાન્ય -રી સ્ત્રી૦ તે ધાન્યના દાણા
કોદંડ ન૦ [सं] ધનુષ્ય, કામઠુ
કોદાળ (કો) વિ૦ કોદા જેવુ, જાડી બુદ્ધિનુ
કોદાળી (કો) સ્ત્રી૦ [सं कुद्दालक, प्रा कोद्दाल] ખોદવાનુ એક ઓજાર -ળો પુ૦ મોટી કોદાળી
કો દી અ૦(પ.) કોઈ દિવસ, ક્યારે કે દી (કા)
કોદુ (કો) ન૦ ધરડી કે થોડુ યા નહિ જેવું દૂધ દેતી ભેસ
કોદો (કો) પુ૦ કોદાળ આદમી
કોનફળ ન૦ [ना.] રતાળુ, સકરકંદ
કોનું (કો) સ૦ કેનુ ? કઈ વ્યક્તિનું ? ['કોણ'નું ષષ્ઠીનુ રૂપ] (૨) (પ) કોઈનુ
કોન્ફ્યૂશિયસ પુ૦ [इं.] (સં) ચીની ફિલસૂફ
કોન્સ્ટેબલ પુ૦ [इं] પોલીસનો સિપાઈ
કોપ પુ૦[सं.] ક્રોધ, રોષ(૨) નાશકારક આફત, ગજબ
કોપટી સ્ત્રી૦ પોપડી, કપોટી (કા)
કોપરબ્રાસ ન૦ [इ॰ कॉपरब्रास] તાબુ અને પિત્તળ મળીને બનતી એક ધાતુ
કોપરિયું વિ૦ [सं कूर्पर, प्रा.कोप्पर, म कोपर] ખૂણા પડતુ, કોણવાળુ (૨) ન૦ કોણી (સુ)
કોપરુ ન૦[सं. कर्पर ?हिं खोपरा, म खोबरा] નળિયેરની અંદરનો ગર, ટોપરુ -રાપાક પુ૦ કોપરાના ખમણની બનાવેલી એક મીઠાઈ (૨) [કટાક્ષમા] માર -રેલ ન૦ કોપરાનું તેલ
કોપવું અ૦ક્રિ૦ [सं कुप्] કોપ-ગુસ્સો કરવો
કોપાયમાન, કોપાવિષ્ટ, કોપિત વિ૦ [सं] કોપેલુ, રૂઠેલું [સંન્યાસીની)
કોપીન ન૦ [सं कौपीन]લંગોટી (ખાસ કરીને
કોપીરાઈટ પુ૦ [इं] લેખક પ્રકાશકાદિને પોતાની કૃતિ પર મળતો કાનૂની હક
કોફી સ્ત્રી૦ [इ] શેકેલા બુંદદાણાનો ભૂકો કે તેનુ પીણુ [ખીણ
કોબર ન૦ બે પહાડ વચ્ચેનો સાકડો માર્ગ (૨)
કોબાડ વિ૦ જુઓ કબડ [કૂઆવાળી
કોબો પુ૦, -બાવાળી સ્ત્રી૦ જુઓ કૂબો,
કોબી, ૦જ સ્ત્રી૦ [म, हिं. कोबी पो couve इं कॅबेज] એક શાકભાજી-કમ્મકલ્લો
કોમ સ્ત્રી૦ [अ कौम] એક જ નામથી ઓળખાતો લોકસમૂહ (જ્ઞાતિ વર્ગ કે જાતવારનો). ૦વાદ પુ૦ જુઓ કોમીવાદ -મી વિ૦ કોમનુ, કોમ સબધી -મીપણુ ન૦ -મીવાદ પુ૦ કેવળ કોમના જ સાકડા હિતાહિતની દૃષ્ટિનો મત
કોમલ(-ળ) વિ૦ [सं] કુમળું મુલાયમ (૨) સુકુમાર, નાજુક (૩) નરમ; મૃદુ (૪) મધુર (૫) દયાળુ ૦તા સ્ત્રી૦. -લાસ્થિ ન૦ [+ અસ્થિ] કુમળું હાડકુ, જેનુ વખત જતા હાડકુ બને છે તે પદાર્થ -લાંગી વિ૦ સ્ત્રી૦ [+અંગી] કોમળ શરીરની
કોય સ૦ (પ) [सं कोऽपि] કોઈ
કોયડો (કો) પુ૦ જુઓ કોરડો
કોયલ (કો) સ્ત્રી૦ [सं कोकिल, प्रा.कोइल] એક પક્ષી, કોકિલા (૨) એક રમકડુ
કોયલી (કો) સ્ત્રી૦ ગળાનો એક રોગ (૨) બળવુ, બળતરા થવી તે [પેટમાં કોયલી પડવી = અત્યંત ભૂખ લાગવી]
કોયલો (કો) પું૦ [दे कोइला] કોલસો (૨) ઠારેલો કોલસો(૩)અંગારો [કોયલા પાડવા =લાકડાના બાળવાના કે ઠારેલા કોલમા તૈયાર કરવા કોયલો કરવો, થવો = બાળીને કે બળીને કોયલા જેવુ કરવુ કે થવુ]
કોર સ્ત્રી૦ [ना , हिं] વસ્તુનો છેડો, કિનાર (૨) ત્યા મૂકવાની ભાત કે પટ્ટી (૩) બાજુ (૪) બાજુ પરનો કકડો, થોડોક ભાગ. [-ચોડવી, મૂકવી, લગાડવી = કપડાને કિનારે કોર સાંધવી -મરડવી =પક્ષ બદલવો -ભરવી = કિનારી પર ભરતકામ કરવુ કોરે બેસવું= સ્ત્રીએ વેગળું બેસવુ, અટકાવ આવવો]
કોર સ્ત્રી૦['કુંવર' ઉપરથી] સ્ત્રીઓનાં નામને છેડે મુકાતો શબ્દ છે ઉદા૦ 'જેકોર' [નિષ્ઠુર
કોરગુ વિ૦ [म कोडगा] નિર્લજ્જ, નફ્ફટ (૨)
કોરટ (કો) સ્ત્રી૦[इ कोर्ट] અદાલત. [-ઊઠવી=

અદાલત બરખાસ્ત થવી,દિવસનું તેનું કામ પૂરું થવું કોરટે જવું,ચડવું =(ખાનગી ન પતતાં) મામલો અદાલતમાં દાખલ થવો કે કરવો]
કોરડી સ્ત્રી૦ + જુઓ કોઠરી
કોરડી-કોરડી સ્ત્રી૦ (સુ) લગ્ન બાદ દંપતી કે દિયરભાભી એકબીજાને કોરડા મારે છે એ ચાલ કે રમતનો વિધિ [ગાગડુ
કોરડુ વિ૦ [જુઓ કોરુ] ભીનાશ વિનાનું (૨)
કોરડો પુ૦ [म कोरडा] ગૂંથેલો ચાબખો, સાટકો (૨)[લા] દોર, સત્તા (૩) ત્રાસ, જુલમ, સખ્તાઈ (૪) [सं कूट?] ઝટ ન ઊકલી શકે એવો પ્રશ્ન
કોરદાદાવ પુ૦ છોકરાની એક રમત
કોરણિયો પુ૦ ['કોરવુ' ઉપરથી] કોરીને કરેલી ખોભણ – ખાંચો (૨) કોરવાનુ કામ કરનાર (૩) શરીર કોરી ખાય એવો તાવ, હાડજ્વર
કોરણુ સ્ત્રી૦ [કોર' ઉપરથી] બાજુ (૨) વસ્તુનો છેડા પરનો ભાગ, કાનો કે સીમા (૩) [?] ધૂળનુ વાવાઝોડુ, આંધી
કોરણી સ્ત્રી૦ ['કોરવુ' ઉપરથી] કોરવાનું ઓજાર (૨) કોરવાની રીત – કારીગરી
કોરમ ન૦ [इं] સભા – સમિતિનુ કામ શરૂ કરવા કે ચલાવવા માટે જરૂરી આંકેલી કાનૂની સંખ્યા [–થવું = સભાને માટેની જરૂરી સંખ્યા હાજર થવી] [ભૂકો – ચૂરો
કોરમું ન૦['કોરણ'– કોરવાથી પડેલુ ?] દાળનો
કોરવંકુ વિ૦ [કોર + વાંકુ] એક બાજુએથી વાંકુ - ઢળતુ [(કા)
કોરવાણુ વિ૦['કોરું' ઉપરથી] ભીનાશ વિનાનું
કોરવું સ૦ ક્રિ [प्रा कोरण = કોતરવું તે, प्रा कोरिल्लअ = કોરી ખાધેલુ ,કોતરેલુ] વીંધવુ, કાણુ પાડવુ(૨)અંદરથી કોતરવુ, આછુ ખોદવુ
કોરસણી સ્ત્રી૦ [કોરવુ] કોરવાનું ઓજાર
કોરંગ પુ૦ +, ૦ણી સ્ત્રી૦ + જુઓ કુરંગ,૦ણી
કોરા પુ૦ એક પક્ષી
કોરાટી(–રી) પું૦ એક જાતનો સાપ
કોરાડુ(–ણુ,–ણું) વિ૦ સૂકું, કોરુ
કોરાખવુ અ૦ક્રિ૦ (કા) [કોર + આખવું ?] કટાક્ષથી જોવુ, મર્મભરી ત્રાંસી નજર કરવી
કોરી સ્ત્રી૦ [' કુંવરી' પરથી ? સર૦ કોર] આશરે ૪ રૂપિયાની કિંમતનુ એક કચ્છી રૂપાનાણું
કોરુ વિ૦ [हिं , म कोरा] ભીનું નહિ એવું, સૂકું (૨) લૂખુ (૩) વાપર્યા વિનાનુ તદ્દન નવું (કાપડ) (૪) લખ્યા વિનાનું (પત્તું, કાગળ ઇત્યાદિ) (૫) રાંધેલું નહિ એવું (સીધુ, અનાજ) [–કરવુ = પાણી કે ભેજ સુકાઈ જાય તેમ કરવું – કાઢવું = (ચોમાસામાં) ઉઘાડ નીકળવો –નીકળવુ = વરસાદ બંધ પડવો –પડવુ = કોરુ થવું (૨) વરસાદ બંધ પડવે (૩) અનાવૃષ્ટિ થવી –ભીનું કરવુ = (પેશાબ વગેરેથી) ભીનું થતા લૂગડું કે સ્થળ બદલીને બાળકને સુવાડવું –લૂગડું = ધોયા - વાપર્યા વિનાનું તદ્દન નવું કપડુ કોરે કાગળે મતું = લખાણ થયા વિના નીચે સહી કરી સંમતિ આપી દેવી કોરે લૂગડે = કલંક લાગ્યા વિના કે હાનિ થયા વિના] ૦કડકડતુ વિ૦ તદ્દન નવું (વસ્ત્ર) ૦કટ વિ૦ તદ્દન કોરુ ૦ધાકોર(–ર) વિ૦ તદ્દન કોરુ ૦મોરુ વિ૦ તદ્દન કોરુ – લૂખુ (૨) તદ્દન નવુ, વાપર્યા કે ઉકેલ્યા વિનાનું [કોરોમોરો કકડધજ = ધનમાલ વિનાનો, સંબંધ વિનાનો, ઇ૦]
કોરેકોરું ન૦ તદ્દન કોરુ
કોર્ટ (કો) સ્ત્રી૦ [इं] ન્યાયમંદિર, ઇન્સાફની અદાલત,કોરટ [–ઊઠવી, –બેસવી, કોર્ટે ચડવું = જુઓ 'કોરટ'માં] કોર્ટ-ફી સ્ત્રી૦ કોર્ટના કેસના ખર્ચની સરકારને ભરવી પડતી રકમ – સ્ટૅમ્પખર્ચ
કોર્ડન ન૦ [इं] જુઓ ચક્રવ્યૂહ
કોલ (કો) પુ૦ [अ] વચન, કબૂલાત, ખાતરી [–આપવો = વચન આપવુ (હાથમાં હાથ મૂકીને) (–તોડવો, –પાળવો, –લેવો] ૦કરાર પુ૦ કોલ અને કરાર, પાળવાનુ વચન આપ્યુ હોય એવુ કબૂલાતપત્ર (૨) સંધિપત્ર; તહનામું
કોલ (કો) પુ૦ બંદરમાં આવતા જતા વહાણની જકાતખાતાની નોંધ
કોલ પુ૦ [જુઓ કેલ] ચૂનાની મેળવણીનો ગારો (૨) [જુઓ કોલુ] શેરડીનો રસ કાઢવાનો

સચો (૪) [જુઓ કોલુ] શિયાળ (૫) ન૦ રમકડું [ચૂંચો, ડામર

કોલટા(-તા)ર પું૦ [ઇં] ખનીજ કોલસાનો

કોલર્ન-વોટર ન૦ [ઇં] એક પ્રવાહી દવા

કોલમ પું૦ સ્ત્રી૦ [સં कलम] ડાંગરની એક જાત

કોલમ ન૦ [ઇં] વર્તમાનપત્ર, ગ્રંથ ઇત્યાદિના પાનાના લખાણની ઊભી ઓળ, હાર (૨) વિભાગ, ખાનું; કોઠો

કોલર પું૦ [ઇં] કપડાનો ગળા માટેના સીવણનો ભાગ [-મૂકયો=કોલરનો ભાગ (અલગ તૈયાર કરેલો) કપડાને જોડવો-સીવવો] (૨) (અંગ્રેજી પહેરવેશમાં) ગળે પહેરાતી કાંઠલા જેવી એક બનાવટ

કોલસો (કો) પું૦ [દે कोल्ल, ન कोलसा, ઇં કોલ] એક જાતનું બળતણ [કોલસા પાડવા=બાળવાના કોલસા તૈયાર કરવા] -સી (કો) સ્ત્રી૦ કોલસાનો ભૂકો (ખાસ કરીને બળેલા ખનિજ કોલસાનો)

કોલાઓ પું૦ જુઓ કુવાઓ

કોલાહલ પું૦ [સં] શોરબકોર, ઘોંઘાટ -લી વિ૦ કોલાહલવાળું

કોરેન્ટાઈન ન૦ [ઇં] જુઓ ક્વૉરેન્ટીન

કોલવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ ન कोलणें] (સુ) (મોઈ-દંડાની રમતમાં) ઠોચવું

કોલી (કો) સ્ત્રી૦ [જુઓ કોલું વિ૦] ગાય

કોલુ(લું) ન૦ [દે कोल्हुक] શેરડી પીલવાનો મંચો

કોલુ (લું) ન૦ [દે. कुल्ह, कोल्हअ] શિયાળ

કોલું (કો) વિ૦ [સં कपिल, પ્રા कविल?] ઘઉંવર્ણું ગેરુ -લો પું૦ કોલા રંગનો આદમી

કૉલેજ સ્ત્રી૦ [ઇં] મહાવિદ્યાલય, ઉચ્ચ શિક્ષણ માટેનું વિદ્યાલય -જિયન પું૦ તેનો વિદ્યાર્થી

કૉલેરા (કો) પું૦ [ઇં] ઝાડા અને ઊલટીનો એક ચેપી રોગ, કોગળિયું

કોલો (કો) પું૦ ખૂણો, કોણ (૨) જુઓ 'કોલું' વિ૦ માં [વસ્તુ, સડો

કોવડામણ (કો') સ્ત્રી૦ [કોવડાવવું] કોવડાવેલી

કોવડા(-રા)વવું (કો') સ૦ક્રિ૦ 'કોહવું'નું પ્રેરક

કોવાડ (કો) પું૦ [કૂવો+આડું] જેના આધારે કોસનું પૈડું રહે છે તે લાકડું

કોવાડ (કો') વિ૦ ['કુહાડો' પરથી?] કુહાડીની વાર જેવી (જીભ, વાણી) (૩) કોઢાળ, જાડી બુદ્ધિનું-ઝટ મારફાડ કરી બેસે એવું (માણસ)

કોવાડી(કો') સ્ત્રી૦,-ડો પું૦ જુઓ કુહાડી,-ડો

કોવાવું (કો') અ૦ક્રિ૦ સડવું ('કોહવું'નું કર્મણિ)

કોવિદ વિ૦ [સં] જાણકાર, પ્રવીણ (૨) વિદ્વાન. પંડિત ૦તા સ્ત્રી૦

કોવિદાર પું૦, ન૦ [સં] એક વૃક્ષ

કોશ(-ષ) પું૦ [સં] કોઈ પણ વસ્તુ મૂકવા-સાચવવાનું પાત્ર, ખાનું, આવરણ અથવા ઘર (૨) ભંડાર, ખજાનો (૩) શબ્દકોશ (૪) મ્યાન (૫) કૂવામાંથી પાણી કાઢવાનું ચામડાનું પાત્ર; કોસ (૬) જીવતા પ્રાણીના શરીરનો અણુ જેવો મૂળ ઘટક, જેના પેશી, માંસ ઇ૦ બને છે ૦કાર પું૦ શબ્દકોશ બનાવનાર આદમી. ૦મંત્રી પું૦ ખજાનાનો મંત્રી, ખજાનચી -શા(-ષા)ધ્યક્ષ પું૦ [+અધ્યક્ષ] કોશનો અધ્યક્ષ-ખજાનચી, ભંડારી -શિ(-સિ)યો પું૦ કોસ ચલાવનાર-હાંકનાર કે તે વડે પાણી કાઢનાર, કુવેતી -શિયો વિ૦ પું૦ કોસની જેમ પાણીમાં તદ્દન ઊભો મારેલો (ભૂસકો)

કોશ (કોશ.) સ્ત્રી૦ [સં. कुशी ઉપરથી] ખોદવાનું એક ઓજાર, નરાજ (૨) હળપૂણી

કોશ(-રી,-સ)ર સ્ત્રી૦ કસર, કરકસર, -રિયું વિ૦ જુઓ કોશીરિયું

કોશિયાળો (કો) પું૦ કોશ બરાબર બેસાડવા માટે હળના લાકડામાં વપરાતી ફાચર

કોશિયો પું૦ એક પખી (૨) જુઓ 'કોશ' [સં] માં

કોશિશ સ્ત્રી૦ [फा.] પ્રયત્ન

કોશી(-સ)ર સ્ત્રી૦ કોશર, કસર -રિયું વિ૦ + કરકસરિયું (૨) કંજૂસ [કોકડું

કોશેટો પું૦ [સં कोश] રેશમના કીડાનું ઘર-

કોષ, ૦કાર, ૦મંત્રી, -ષાગાર, -ષાધ્યક્ષ જુઓ 'કોશ' [સં] માં

કોષ્ટક (કો) ન૦ [हिं, म., સં कोष्ठक પરથી?] આડી અને ઊભી સમાંતર લીટીઓ દોરવાથી જે ચોખૂણી આકૃતિ પડે તે, કોઠો (૨) તોલ, માપ, નાણાં વગેરેના હિસાબો સહેલાઈથી કરી

શકાય એ માટે તૈયાર કરેલો એમના પરિમાણનો કોઠો

કોષ્ઠ પુ૦ [સં] પેટ, કોઠો (૨) પેટનો નીચલો ભાગ, મળાશય (૩) કોઠાર –ષ્ઠાગાર પુ૦ [+ आगार] કોઠાર (ધાનનો)

કોસ પુ૦ [સં क्रोश, પ્રા] ગાઉ અથવા દોઢ માઈલનું અંતર ૦ત્રા અ૦ ગાઉ જેટલે

કોસ [સં कोश, પ્રા] કૂવામાંથી પાણી કાઢવાનો ચામડાનો કોથળો [–કાઢવો = જુઓ કોસ તાણવો –ચાલવો = કોસ વડે પાણી ખેંચવાનું શરૂ થવું –જોડવો = કૂવામાંથી પાણી ખેંચવા બળદ જોડીને કામ શરૂ કરવું –ખેંચવો, તાણવો = કોસ વડે પાણી કાઢવું] ૦કૂવો પુ૦ કોસ ચલાવવા જોગ કૂવો

કોસણ સ્ત્રી૦ [સં कोश ઉપરથી?] કૂખ

કોસમ પુ૦ [સં कुसुम्भ] કોસબીનું ફૂલ (?)

કોસર સ્ત્રી૦ જુઓ કોશર, કોશીર –રિયું વિ૦ જુઓ કોશરિયું [હળપૂણી

કોસલું, ન૦ –લી સ્ત્રી૦ [સં कुशी ઉપરથી]

કોસવું સ૦ ક્રિ૦ + શાપવું, ડામવું

કોસંબી સ્ત્રી૦ [સં कोशाम्र, પ્રા कोसंब] એક વનસ્પતિ (૨) એક ઝાડ જેના બીજને કાબરી કહે છે (૩) [સં कौशाम्बी, પ્રા] એક પ્રાચીન નગરી (વત્સ દેશની રાજધાની) (૪) એક અટક

કોસિયા સ્ત્રી૦ [સં कोशा, પ્રા कोसा] વેશ્યા

કોસિયો પુ૦ જુઓ કોશિયો

કોસીસું ન૦ [સં कपिशीर्ष, પ્રા कविसीसय] કોટમાંથી બંદૂક, તીર ઇ૦ મારવાનું બાકું, કોશીશું (૨) કોટ ઉપરનું શોભાનું નાનકડું શિખર

કોસું ન૦ [સં कुश ઉપરથી] બાજરી, જુવાર ઇત્યાદિના ગાઠામાંથી છૂટેલો ફણગો (૨) બાણનો છેડો (૩) વિ૦ [સં कोण પરથી] કોકરવરણું, હૂંફાળું

કોહ, ૦વારો [કો] પુ૦ [જુઓ કોહવું] કોહવું તે, સડો (૨) ચામડીનો એક રોગ [–ઊઠવો = શરીરે કોહનો ચેપ ફેલાવો, શરીર પર જ્યાં ત્યાં કોહ થવો] ૦વ(–વા)ણ ન૦, ૦વાટ પુ૦ કોહવારો, સડો

કોહપણ ન૦ [સં क्रोध(०न), પ્રા कुहण, क्रोध પરથી] ચીડિયાપણું, ખણખોદ

કોહર ન૦ (?) [સં कुहर] કાળી જમીનમાં પાણી ભરાઈ ખાડો પડે છે તે (કા) [કોહ માં

કોહવ(–વા)ણ, કોહવાટ(–રો) (કો) જુઓ

કોહવું (કો) અ૦ક્રિ૦ [સં कुथ, પ્રા कुह, कोह] સડવું (૨) કોહ થવો

કોહામા ન૦ એક પક્ષી

કોહિનૂર પુ૦ [ફા] તેજનો પર્વત (૨) (મ) એક ઘણો તેજસ્વી હીરો

કોહિસ્તાની સ્ત્રી૦ [ફા] એક પૈશાચી ભાષા

કોહેલું વિ૦ સડેલું (૨) જેને કોહ થયો હોય એવું (૩) કોહપણ કરે એવું, ચીકણું

કોહ્યું વિ૦ સડેલું (૨) કોહપણભર્યું ૦કૂચ્યું વિ૦ કોહેલું ને કૂચા જેવું –હ્યાબોલું વિ૦ ચીડિયું (૨) ચીકણું, કચાટિયું –હ્યાપેટો પુ૦અ૦વ૦ કોહપણભર્યું વર્તન

કોળ પુ૦ [સં, પ્રા कोल] મોટો જાડો ઉંદર ૦વાઈ સ્ત્રી૦, –ળિયું ન૦ ઉંદરિયું

કોળણ સ્ત્રી૦ જુઓ 'કોળી' વિ૦માં

કોળવું (કો) અ૦ક્રિ૦ ખીલવું, ફૂલવું, પાગરવું (૨) ફેલાવું [ફુલાવું

કોળાવું (કો) અ૦ ક્રિ૦ હર્ષ કે અભિમાનથી

કોળિયું (કો) વિ૦ [સં कवल ઉપરથી] ઊંડળમાં માય એટલું, થોડુંક (૨) (કો) ન૦ જુઓ કોળ'માં

કોળિયો (કો) પુ૦ [સં कवल] મોમાં એક વાર લેવાય એટલો ખોરાક – ગ્રાસ [–કરી જવું = હડપ કરીને ખાઈ જવું, ગટાપ કરી જવું]

કોળી વિ૦ [સં कोल ઉપરથી] ઠાકરડાની જાતનું (૨) પુ૦ ઠાકરડો (૩) [સર૦ દે कोलिअ] [લા] કાળો અથવા દયાહીન આદમી –ળણ સ્ત્રી૦ કોળીની સ્ત્રી (૨) [લા] કાળી અથવા દયાહીન સ્ત્રી ૦નાળી વિ૦ કોળી અને એના જેવું અનાર્ય –શૂદ્ર જાતિનું (માણસ) [કોળાનો વેલો

કોળી (કો') સ્ત્રી૦ [સં कुष्माण्डी, પ્રા कोहली]

કોળીંદુ ન૦ (કા) બોરિયું (અંગરખાનું)

કોળું (કો') ન૦ [જુઓ કોળી સ્ત્રી૦] શાક તરીકે વપરાતું એક ફળ, કુષ્માંડ [(હસવું)

કોળેકોળ(–ળો) લઈને = ખૂબ ખડખડાટ

કોંકણ પું૦ [સં.](સં)સહ્યાદ્રિ પર્વતની પશ્ચિમે આવેલો એક પ્રદેશ ૦પટ્ટી સ્ત્રી૦ કોંકણનો (કિનારાનો પટ્ટી જેવો) મુલક. ૦સ્થ વિ૦ કોંકણ પ્રદેશમા રહેનારુ (૨) મહારાષ્ટ્રી બ્રાહ્મણોની એક જાતિનું (૩) પુ૦ તે જાતિનો માણસ —ણી વિ૦ કોંકણનું (૨) સ્ત્રી૦ મરાઠીની એક બોલી

કોંગ્રેસ સ્ત્રી૦ [ઇં.] (સં) અખિલ ભારતીય રાષ્ટ્રીય મહાસભા —સી વિ૦ કોંગ્રેસનું કે તેને લગતુ (૨) પુ૦ મહાસભાવાદી

કોંટ (કો૦) સ્ત્રી૦(કા.)[સં स्काप = ખાવ ?] ખૂપ (આખલા કે ઊંટની)

કોંટાઈ (કો૦) સ્ત્રી૦ [કોંટ' ઉપરથી] મગરૂરી

કોંટિયું (કે૦) વિ૦ ઠૂંઠું —યાપણું ન૦

કોંઠી (કો૦) સ્ત્રી૦ તરવારને મ્યાન સાથે બાંધી રાખવાની દોરી અથવા સાંકળી

કોંડુ (કો૦) ન૦ કોડું, પેતરો [—બેસવુ = પેતરો સફળ થવો, યુક્તિ લાગવી]

કોંટો (કો૦) પું૦ [સં कटक] ફણગો

કૌટિલ્ય પુ૦ [સં] (સં) કુટિલ રાજનીતિજ્ઞ ચાણક્ય (૨) ન૦ કુટિલતા

કૌટુંબિક વિ૦ [સં] કુટુંબનુ, કુટુંબને લગતું

કૌતક ન૦ + જુઓ કૌતુક

કૌતુક ન૦[સં.] કુતૂહલ (૨) કુતૂહલ જાગ્રત કરે એવુ ગમે તે (૩) નવાઈ; અજાયબી (૪) ટીખળ. ૦પ્રિય વિ૦ કૌતુકના શોખવાળું. ૦પ્રેમ પુ૦ કૌતુક વિષેનો પ્રેમ —કાચાર પુ૦[+ આચાર] વિવાહવિધિનો એક ભાગ, જે દરમિયાન કેટલીક રમતો તેમ જ મીંઢળ બાંધવાનુ વગેરે કરાય છે

કૌતૂહલ ન [સં] કુતૂહલ, કૌતુક, ઇંતેજારી

કૌપીન ન૦ [સં] લંગોટી, કોપીન

કૌભાંડ ન૦ [જુઓ કુભાંડ] કાવતરુ; તરકટ

કૌમાર,—ર્ય ન૦ [સં] કુમારપણું. ૦વ્રત ન૦ કુમાર દશામાં કરવાનુ વ્રત (૨) કુંવારા રહેવાનું વ્રત

કૌમુદી સ્ત્રી૦ [સં] ચાંદની (૨) વ્યાકરણનો એક સંસ્કૃત ગ્રંથ

કૌરવ પુ૦ [સં] કુરુનો વંશજ (૨) [સં] [ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર

કૌલ વિ૦ [સં.] તાંત્રિક મતનુ, વામમાર્ગી, શાક્ત ૦મત પુ૦, ન૦ તે મત. ૦માર્ગ પુ૦ તે માગ

કૌવચ સ્ત્રી૦, ન૦ [હિં. कौंच, જુઓ કવચ] એક વનસ્પતિ (૨) એનો ખજૂરીવાળો ફાફડો

કૌવત ન૦ [અ. कुव्वत] તાકાત

કૌવો પુ૦ [સં. काक, હિં. कौवा] કાગડો

કૌશલ(—લ્ય) ન૦ [સં] કુશલપણુ, પ્રવીણતા

કૌશ(—સ)લ્યા સ્ત્રી૦[સં](સં) રામચંદ્રની માતા

કૌશિક પુ૦ [સં] (સં) વિશ્વામિત્ર (૨) ઇંદ્ર

કૌશિકી, ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ [સં]નાટકની લખાવટની (કૌશિકી, આરભટી, સાત્વતી અને ભારતી) ચારમાની એક શૈલી, જેમા શૃંગાર, કરુણ અને હાસ્ય ત્રણે રસની જમાવટ હોય છે

કૌસ્તુભ પુ૦ [સં.] એક જાતનો મણિ, સમુદ્રમંથનથી નીકળેલા ચૌદ રત્નોમાનું એક

કૌંસ પુ૦ [અ कौस] કંસ, લખાણમા વપરાતુ ( ) [ ], { } આવું ચિહ્ન

ક્યમ અ૦ + જુઓ કેમ ? (પ.)

ક્યહું અ૦ [किहां] + ક્યાંય પણ (પ)

ક્યાડી સ્ત્રી૦ ક્યાડા રંગની ઘોડીની એક જાત —ડું વિ૦ ઘેરા રાતા કથ્થાઈ રંગનુ —ડો પુ૦ એ જાતનો ઘોડો

ક્યામત સ્ત્રી૦ [અ. कियामत] મરણ બાદ ખુદા આગળ ઊભા થઈને જવાબ આપવાનો દિવસ, ઈશ્વર આગળનો ઇન્સાફનો દિવસ

ક્યારડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ક્યારી] નાનો ક્યારડો —ડો પું૦ જેમા પાણી ભરાઈ રહે એવુ પાળ બાંધેલુ ખેતર (ડાંગર વગેરેનુ)

ક્યારી સ્ત્રી૦ ['ક્યારો' પરથી] નાનો ક્યારો (૨) પાણી પાવું પડે તેવી જમીન (૩) પાણી ભરાઈ રહે એવી જમીન (૪) ખેડાણ જમીન —રો પું૦ [સં. केदार, પ્રા केआर] ક્યારડો (૨) ઝાડ, છોડ વગેરેની આજુબાજુ પાણી ભરવા માટે કરેલો ખાડો

ક્યારે અ૦ [પ્રા किवारइ] કયે વખતે ? ૦ક અ૦ કોઈક વખતે ૦ય અ૦ ગમે ત્યારે, કદી પણ

ક્યાસ પુ૦ [અ. कियास] અટક, ધારણા (૨) કિંમતની આકણી, અંદાજ [—કરવો, —કાઢવો, —બાંધવો]

ક્યાં અ૦ કઈ જગાએ ? **૦ક** અ૦ કોઈ જગાએ **૦ય** અ૦ કોઈ પણ જગાએ

ક્યૌં અ૦ [हिं क्यों]+ કહી, ક્યહુ

ક્રતુ પુ૦ [सं] યજ્ઞ

ક્રમ પુ૦ [सं] એક પછી એક આવે એવી વસ્તુસંકલના (૨) શ્રેણી, હારમાળા(૩) ડગલુ, પગલુ (૪) ધારો, રિવાજ (૫) આક્રમણ, હુમલો (૬) સંગીતમા એક અલંકાર **૦ણ** ન૦ ડગલુ (૨) જવુ તે (૩) આગળ વધવું તે (૪) ઉલ્લંઘન કરવુ તે **૦બદ્ધ** વિ૦ નિયત ક્રમવાળુ **૦ભંગ** પુ૦ ક્રમ–નિયમનો ભંગ **૦વાર** અ૦ હારબંધ અનુક્રમ પ્રમાણે **૦શઃ** અ૦ નિયત ક્રમ પ્રમાણે, એક પછી એક (૨) ક્રમે ક્રમે, હપતેથી **–માગત** વિ૦[+આગત] વંશપરંપરા પ્રમાણે ઊતરી આવેલુ અથવા મળેલુ **–માનુસાર** અ૦[+અનુસાર]ક્રમવાર **–માંક** પુ૦ [+અંક] અનુક્રમ પ્રમાણેનો નંબર **–મિક** વિ૦ [सं] એક પછી એક –ક્રમ પ્રમાણે આવે એવુ (૨) વંશપરંપરાગત

ક્રય પુ૦ [सं] ખરીદવુ તે, ખરીદી

ક્રંદન ન૦ [सं] રડવુ તે, રુદન

ક્રાઉન વિ૦[इं](છાપવાના)કાગળના એક માપનુ (૨)પુ૦ એક અંગ્રેજી નાણુ – રાા શિલિંગ

ક્રાંત વિ૦[सं]અતીત,વીતેલુ(૨)આક્રાંત **૦દર્શી** વિ૦ અતીત, અનાગત તથા સૂક્ષ્મ પદાર્થ જોઈ શકનાર(૨)વસ્તુનું રહસ્ય જોઈ શકનાર(૩)સર્વજ્ઞ

ક્રાંતિ સ્ત્રી૦[सं]એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને જવુ તે ગતિ (૨) (ધરમૂળથી) ફેરફાર, પરિવર્તન, ઊથલપાથલ. **૦કર** વિ૦ ક્રાંતિ–પરિવર્તન કરનારુ **૦કારક,૦કારી** વિ૦ ક્રાંતિકર **૦વૃત્ત** ન૦ સૂર્યની ગતિથી જે ગોળાકાર રેખા ખગોળમા થતી કલ્પાય છે તે, સૂર્યમાર્ગ

ક્રિકેટ સ્ત્રી૦[इं]એક અંગ્રેજી રમત, બૉલબૅટની રમત **૦ર** પુ૦ [इं] ક્રિકેટ રમી જાણનાર, ક્રિકેટનો ખેલાડી

ક્રિયમાણ વિ૦[सं]કરાતુ,થતુ,બનતુ (૨)ન૦ ક્રિયાકર્મ, ધર્મ–સંસ્કારવિધિ

ક્રિયા સ્ત્રી૦[सं] કાર્ય, કર્મ (૨) સંસ્કારવિધિ, ક્રિયમાણ (૩) કામ કરવાની રીત,કૃતિ,અમલ **૦કાંડ** પુ૦ ક્રિયા–ધર્મવિધિને લગતો વેદશાસ્ત્રનો ભાગ(જુઓ કર્મકાંડ) **૦તિપત્ત્યર્થ** પુ૦ ક્રિયાપદનુ સાંકેતિક ભવિષ્યકાળનુ રૂપ ઉદા૦ 'જો વૃષ્ટિ થઈ હોત તો સુકાળ થાત' (૨) [કા શા] એક કાવ્યાલંકાર જેમાં પ્રકૃતિથી ભિન્ન કલ્પના કરીને વિષયનુ વર્ણન કરવામા આવે છે **૦ત્મક** વિ૦ અમલી(૨)પ્રયોગાત્મક **૦નાથ** પુ૦ ક્રિયાપદના લિંગ, વચન વગેરે જેના પર આધાર રાખે છે તે પદ(વ્યા) **૦પદ** ન૦ ક્રિયા બતાવનારુ પદ (વ્યા) **૦પૂરક** વિ૦ ક્રિયાનો અર્થ પૂરો કરનાર(પદ કે પદો)[વ્યા] **૦ફલ(–ળ)** ન૦ ક્રિયાનુ – કર્મનુ પરિણામ **૦યોગ** પુ૦ ક્રિયાપદ સાથેનો સંબંધ [વ્યા] (૨) ઉપાયો યોજવા તે(૩) દેવતાનુ આરાધન, દેવમંદિર બનાવવા ઇત્યાદિ પુણ્યકર્મ (૪) યોગનો અભ્યાસ થઈ શકે તે માટે કરવાના સાધનરૂપ કર્મ **૦વાચક** વિ૦ જેનાથી ક્રિયાનો બોધ થાય એવુ **૦વાન** વિ૦ કોઈ પણ વસ્તુને અમલમાં મૂકનારુ (૨)યજ્ઞયાગાદિ વિધિપૂર્વક ક્રિયા કરનારુ,કર્મનિષ્ઠ **૦વિશેષણ(૦અવ્યય)** ન૦ ક્રિયાપદના વિશેષણ તરીકે વપરાતો શબ્દ (વ્યા) **૦વિશેષણ વાક્ય** ન૦ ક્રિયા વિશેષણનુ કામ કરતુ ઉપવાક્ય **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ ક્રિયા–કામ કરવાનુ બળ (૨) ઈશ્વરની એ શક્તિ, જેથી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ થયેલી મનાય છે **૦શીલ** વિ૦ કાંઈ ક્રિયા કરવાના સ્વભાવવાળુ **૦શ્રય** પુ૦ [+आश्रय] કર્તા (વ્યા)

ક્રીડન ન૦ [सं] ખેલવુ તે

ક્રીડવુ અ૦ક્રિ૦ [सं क्रीड्] ક્રીડા કરવી, ખેલવુ

ક્રીડા સ્ત્રી૦ [सं] ખેલ, રમતગમત **૦તાલ** પુ૦ દાદરાતાલ **૦ભૂમિ(–મી)**સ્ત્રી૦,**–ડાંગણ** ન૦ ક્રીડા કરવાનુ ક્ષેત્ર–સ્થળ,રમતગમતની જગા કે મેદાન

કુપિત, ક્રુદ્ધ વિ૦ [सं] ક્રોધે ભરાયેલુ

ક્રુસેડ સ્ત્રી૦ [इं] ક્રૉસ ખાતરનુ ધર્મયુદ્ધ (૨) ધર્મયુદ્ધ, જેહાદ

ક્રૂર વિ૦ [सं] નિર્દય **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણુ** ન૦

ક્રૂસ પુ૦[हिं]જુઓ ક્રૉસ

ક્રોડપત્ર ન૦ [सं] પૂર્તિ, વધારો (ગ્રંથ કે વર્તમાન- [પત્રનો)

ક્રોડ વસા અ૦ + લક્ષ વસા, જરૂર

ક્રોધ પું૦[સં.]ગુસ્સો (–આવવો,ચડવો,થવો.) [–કરવો = ગુસ્સે થવું. –મારવો = ગુસ્સાને દબાવવો ક્રોધમાં આવવું, આવી જવું= ગુસ્સે થઈ જવું ક્રોધે ભરાવું=ગુસ્સે થવું] ૦વું અ૦ક્રિ૦ ગુસ્સે થવું. –ધા સ્ત્રી૦ આયતા શ્રુતિનો એક પ્રકાર (સંગીત). –ધાગાર પું૦ ન૦[+ આગાર] ક્રોધી માણસને ભરાઈ બેસવાનો ઓરડો –ધાયમાન વિ૦ [સં ક્રુધ્યમાન] ક્રોધે ભરાયેલું, ખફા –ધાવેશ પું૦[+ આવેશ] ક્રોધનો આવેશ. –ધાળ [સં ક્રોધાલુ], –ધી વિ૦ [સં.] ક્રોધવાળું. –ધિષ્ઠ વિ૦ [સં] ભારે ક્રોધી, તામસી

ક્રોમ ન૦ [ઇં] ચામડું કેળવવાનો એક પ્રકાર (તે રંગવાળું બને છે), કે તેવી રીતે કેળવાયેલ ચામડું કે તેની જાત [–કરવું, –બનાવવું= ચામડાને ક્રોમપદ્ધતિથી કેળવવું–રંગવું]

ક્રોશ પું૦ [સં] દોઢ માઈલનું અંતર; કોસ, ગાઉ

ક્રોસ પું૦ [ઇં] ચોકડી-ઘાટનો વધસ્તંભ (૨) ખ્રિસ્તી ધર્મચિહ્ન [–પર ચડવું = ફાંસી કે ક્રોસથી મરણ આવવું (૨) (ઈસુ ખ્રિસ્ત પેઠે) શહીદ થવું]

ક્રોસિંગ ન૦ [ઇં] પગરસ્તામાં વચ્ચે આવતા રેલમાર્ગને ઓળંગવા રખાતો રસ્તો (૨) બે રેલગાડીઓનું એક જગાએ સામસામેથી આવીને મળવું તે.

ક્રૌંચ પું૦ [સં] એક પક્ષી, બગલું (૨) પુરાણોમાં વર્ણવેલા સાત દ્વીપોમાંનો એક (૩) હિમાલયમાંનો એક પર્વત ૦રંધ્ર ન૦ હિમાલયની એક ઘાટી –ચી સ્ત્રી૦ ક્રૌંચની માદા

ક્લબ સ્ત્રી૦ [ઇં] મનોરંજન તથા મળવા કરવા માટે કઢાતું મંડળ (૨) સ્વતંત્ર વ્યવસ્થાથી એકરમોડે જમતું મંડળ કે તેનું રસોડું

ક્લાંત વિ૦ [સં] થાકેલું –તિ સ્ત્રી૦ થાક

ક્લિષ્ટ વિ૦ [સં] પીડિત (૨) [લા] સમજતા મહેનત પડે એવું, અર્થની ખેંચતાણ કરવી પડે તેવું, સ્પષ્ટ નહિ તેવું, કૃત્રિમ ૦તા સ્ત્રી૦. –ષ્ટાર્થ વિ૦ ક્લિષ્ટ અર્થવાળું

ક્લીબ વિ૦ [સં] નપુંસક, નામર્દ

ક્લીમ્ ન૦ [સં.] કામદેવના મંત્રનું બીજ

ક્લેદ પું૦ [સં] ભેજ; વિનાશ (૨) દુઃખ. ૦ન ન૦ ભીનું કરવું તે (૨) પરસેવો આણવો તે

ક્લેશ પું૦ [સં] પીડા, દુઃખ (૨) કજિયો, કંકાસ. ૦કર વિ૦ ક્લેશ કરે એવું –શી ક્લેશ કરનારું; કંકાસિયું [નામર્દાઈ

ક્લૈબ્ય ન૦ [સં.] ક્લીબપણું; નપુંસકતા.

ક્લોરોફોર્મ ન૦ [ઇં] શસ્ત્રક્રિયા માટે દરદીને અચેત કરવા વપરાતી એક ઔષધિ [–આપવું, –સૂંઘાડવું = તે દવા સૂંઘાડીને અચેત કરવું –ઊતરવું = તે દવાની અસર મટવી –ચડવું, –લાગવું = તે દવાની અસર થવી]

ક્વચિત્ અ૦ [સં] કદાપિ, કદી, કોક વખત

ક્વાથ પું૦ [સં] ઉકાળો, કાઢો

ક્વિનાઈન, ક્વિનીન ન૦[ઇં.] સિંકોના નામના ઝાડની છાલનું સત્ત્વ, તાવની એક દવા

ક્વૉરેન્ટીન સ્ત્રી૦, ન૦ [ઇં] રોગચાળાને ફેલાતો રોકવા માટે રોગના શકમંદ વહાણ કે મુસાફરના કે રોગીના અવરજવર ઉપર મુકાતો અમુક વખતનો પ્રતિબંધ કે મનાઈ

ક્ષ પું૦ [સં.] રાક્ષસ (૨) ક્+ષ્નો જોડાક્ષર

ક્ષણ પું૦,સ્ત્રી૦[સં.]વખતનું એક માપ, સેકન્ડનો ⅘ ભાગ (૨) [લા] છેક જ જૂજ સમય ૦જીવી વિ૦ ક્ષણ સુધી જ જીવે કે ટકે એવું ૦દા સ્ત્રી૦ રાત (૨) હળદર ૦બુદ્ધિ વિ૦ ક્ષણે ક્ષણે જેની બુદ્ધિ ફરે એવું, ચલિત બુદ્ધિવાળું. ૦ભર અ૦ ક્ષણને માટે, ક્ષણવાર ૦ભંગુર વિ૦ ક્ષણમાં નાશ પામે એવું, નશ્વર ૦માત્ર અ૦ એક ક્ષણ સુધી, જરાક જ વાર ૦વાદ પું૦ ક્ષણે ક્ષણે વસ્તુ ફરે છે એવો બૌદ્ધવાદ. ૦વાદી પું૦ એમાં માનનાર. –ણિક વિ૦ ક્ષણનું, ક્ષણભંગુર

ક્ષણુ સ્ત્રી૦ + ક્ષણ

ક્ષત વિ૦ [સં] ઈજા પામેલું, જખમી (૨) ઓછું થયેલું (૩) ન૦ નાનો છેદ, ઘા –તિ સ્ત્રી૦ નુકસાન, હાનિ (૨) ઊણપ, ખોડ (૩) કલંક (૪) ક્ષત, ઘા. –તોદર પું૦ [સં] પેટનો એક રોગ.

ક્ષત્ર પું૦ [સં] ક્ષત્રિય ૦તા સ્ત્રી૦ ૦પ્રકોપ પું૦ વધારે પડતી ક્ષત્રિયતા, 'મિલિટેરિઝમ'.

૦(-ત્રી)વટ સ્ત્રી૦ જુઓ ક્ષત્રીવટ -ત્રાણી સ્ત્રી૦ ક્ષત્રિય જાતિની સ્ત્રી, રજપૂતાણી -ત્રિય વિ૦ (૨) પુ૦ [સં] જેનો ધર્મ પ્રજાનું સંરક્ષણ કરવાનો છે તે વર્ણનો (પુરુષ) -ત્રિયાણી સ્ત્રી૦ [સં] ક્ષત્રાણી -ત્રી પુ૦ [સં] ક્ષત્રિય -ત્રીવટ સ્ત્રી૦ [સં ક્ષત્રિય+વૃત્તિ] ક્ષત્રિય જાતિનું બિરુદ [યા જૈન સાધુ
ક્ષપણ પુ૦ [સં] ઉપવાસ (૨), ૦ક પુ૦ બૌદ્ધ
ક્ષપા સ્ત્રી૦ [સં] રાત્રિ ૦કર પુ૦ (સ) ચંદ્ર ૦ચર પુ૦ ચંદ્ર (૨) નિશાચર, રાક્ષસ (૩) ચોર ૦પતિ પુ૦ (સ) ચંદ્ર
ક્ષપિત વિ૦ [સં] નાશ પામેલું (૨) ક્ષીણ
ક્ષમ વિ૦ [સં] સહન કરી શકે એવું (૨) સાધી શકે એવું (૩) સમર્થ, શક્તિમાન (૪) યથાર્થ, યોગ્ય (૫) ધીરજવાળું ૦તા સ્ત્રી૦ ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [સં ક્ષમ્] ક્ષમા આપવી, ખમી લેવું
ક્ષમા સ્ત્રી૦ [સં] ખામોશી, દરગુજર કરવું તે, માફી [-આપવી, -કરવી, -માગવી, -યાચવી](૨) પૃથ્વી ૦ક્ષમણ નં૦ ક્ષમાવંત એવો સાધુ (જૈન) ૦ધર વિ૦ ક્ષમા ધારણ કરે એવું (૨) પુ૦ પર્વત (૩) (સ) પૃથ્વી ધારણ કરે છે તે શેષનાગ ૦પન નં૦ ક્ષમા માગવી તે ૦પાત્ર નં૦ ક્ષમાને યોગ્ય ૦વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ક્ષમવું'નું પ્રેરક, ખમાવવું ૦વંત, ૦વાન, ૦શીલ વિ૦ ક્ષમાવાળું
ક્ષમ્ય વિ૦[સં] ક્ષમા આપી શકાય એવું, ક્ષમાપાત્ર
ક્ષય પુ૦ [સં] ક્ષીણ થવું-ઘસાઈ જવું તે, ઘટાડો (૨) નાશ (૩) ક્ષય રોગ ૦ગ્રંથિ સ્ત્રી૦ ક્ષયને લીધે થયેલી ગાંઠ ૦તિથિ સ્ત્રી૦ જેનો લોપ થતો હોય તે તિથિ ૦રોગ પુ૦ એક રોગ, ધાસણી ૦રોગી વિ૦ (૨) પુ૦ ક્ષયરોગવાળું -યી વિ૦ ક્ષયવાળું
ક્ષર વિ૦ [સં] નાશ પામે એવું ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સં ક્ષર્] નાશ પામવું
ક્ષંતવ્ય વિ૦ [સં] ક્ષમ્ય, ક્ષમા યોગ્ય
ક્ષા સ્ત્રી૦ + ક્ષમા, પૃથ્વી
ક્ષાત્ર વિ૦ [સં] ક્ષત્રિયનું -ને લગતું (૨) નં૦ ક્ષત્રિયનું કર્મ (૩) ક્ષત્રિયપણું (૪) ક્ષત્રિયોનો સમૂહ, ક્ષત્રિય જાતિ. ૦કર્મ નં૦ ક્ષત્રિયે કરવાનું કર્મ ૦તેજ નં૦ ક્ષત્રિયનું તેજ-પરાક્રમ ૦ધર્મ પુ૦ ક્ષત્રિયોનો ધર્મ ૦વટ સ્ત્રી૦ જુઓ 'ક્ષત્ર'માં ક્ષત્રીવટ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ ક્ષત્રિયને ઉપયોગી વિદ્યા [ક્ષત્રપ્રકોપ
ક્ષાત્રોદ્રેક પુ૦ [સં] ક્ષત્રિયપણાનો ઉદ્રેક, જુઓ
ક્ષાર વિ૦ [સં] ખારું (૨) પુ૦ ખારાશવાળું તત્ત્વ ૦ગુણી વિ૦ ક્ષારના ગુણવાળું ૦ભૂમિ(-મી) સ્ત્રી૦ ખારાટવાળી જમીન ૦માપક વિ૦ ક્ષાર માપનારું (૨) નં૦ ક્ષાર માપવાનું યંત્ર. ૦મિતિ સ્ત્રી૦ ક્ષારને માપવું તે કે તેની વિદ્યા
ક્ષાલન નં૦ [સં] પખાળવું-ધોવું તે
ક્ષાંત વિ૦ [સં] ક્ષમાવાળું, સહનશીલ -તિ સ્ત્રી૦ ક્ષમા, સહિષ્ણુતા
ક્ષિતિ સ્ત્રી૦[સં] પૃથ્વી ૦ધર પુ૦ શેષનાગ.૦નાથ, ૦પાલ(ળ), -તીશ પુ૦ [+ ઈશ] રાજા
ક્ષિતિજ સ્ત્રી૦ [સં] આંખને પૃથ્વી આકાશ સાથે મળતી જણાય છે એ કલ્પિત રેખા, દૃષ્ટિમર્યાદા ૦ક્ષેત્ર નં૦ ક્ષિતિજને સમાંતર ક્ષેત્ર ૦સમાંતર વિ૦ સપાટ, 'હૉરિઝૉન્ટલ' (ગ)
ક્ષિપ્ત વિ૦ [સં] નાખી દીધેલું તજેલું
ક્ષિપ્ર અ૦ [સં] તરત, જલદી
ક્ષિપ્રા સ્ત્રી૦ [જુઓ ક્ષિપ્ર] ખીચડી (?)
ક્ષીણ વિ૦ [સં] ઘસાઈ ગયેલું, સુકાયેલું, નબળું ૦વીર્ય વિ૦ જેનું વીર્ય પરાક્રમ ક્ષીણ થયેલું છે એવું, નમાલું -ણાસ્રવ વિ૦ (બૌદ્ધ) જેના આસ્રવ — તૃષ્ણારૂપી વિપત્તિઓ ક્ષીણ થઈ છે તેવું
ક્ષીર નં૦ [સં] દૂધ (૨) પાણી (૩) ખીર (૪) ઝાડનું દૂધ-રસ ૦સાગર પુ૦ દૂધનો સમુદ્ર -રોદક નં૦ [+ઉદક] દૂધ જેવું સફેદ પાણી (૨) ક્ષીરસાગર (૩) એક જાતનું ધોળું રેશમી વસ્ત્ર, ખીરોદક
ક્ષુણ્ણ વિ૦ [સં] ખાંડેલું, દળેલું (૨) પગતળે ચટાયેલું (૩) અભ્યસ્ત, બરોબર વિચારેલું
ક્ષુદ્ર વિ૦ [સં] નજીવું, તુચ્છ, પામર ૦ઘંટાળી, ૦ઘંટિકા સ્ત્રી૦ ઝીણી ઘૂઘરીઓવાળી મેખલા -કંદોરો
ક્ષુધા સ્ત્રી૦ [સં] ભૂખ -ધાતુર વિ૦ [+આતુર] ભૂખ્યું, ખાવાને તલપી રહેલું -ધાર્ત(-ર્ત્ત)

વિ૦ ભૂખે પીડાતુ –ધિત વિ૦ [સં] ભૂખ્યુ

ક્ષુબ્ધ વિ૦ [સં.] ડહોળાયેલું; અસ્થિર (૨) ક્ષોભ પામેલુ, ખળભળેલું (૩) આકુળવ્યાકુળ (૪) ડરેલુ

ક્ષુભિત વિ૦ [સં.] ક્ષોભ પામેલું (૨) ડહોળુ

ક્ષુર પુ૦ [સં] અસ્રો (૨) જાનવરના પગની ખરી –રી પુ૦ હજામ

ક્ષુલ્લક વિ૦ [સં.] થોડું, અલ્પ(૨)તુચ્છ, નજીવુ

ક્ષેત્ર ન૦ [સં.] જમીન, ખેતર (૨) સ્થાન, જગા (૩) કાર્ય કે ધંધાનો અવકાશ, મોકળાશ (૪) શરીર; દેહ (૫) જાત્રાનું ઠેકાણું, તીર્થ (૬) રણાંગણ (૭) સ્ત્રી ૦જ પુ૦ રીતસર નીમેલા પુરુષ દ્વારા પોતાના પતિ માટે ઉત્પન્ન કરેલુ બાલક (ધર્મશાસ્ત્રવિહિત બાર્ગમાનો એક પુત્ર). ૦જ્ઞ વિ૦ ક્ષેત્રને જાણનારુ, જ્ઞાની (૨) ડાહ્યુ, ચતુર (૩) પું૦ આત્મા (૪) પરમાત્મા (૫) સ્વચ્છંદી – કાછડીછૂટો પુરુષ (૬) ખેડૂત ૦ત્રિકોણમિતિ સ્ત્રી૦ સમતલત્રિકોણમિતિ, 'ટ્રિગોનોમેટ્રી' (ગ.). ૦પાલ(–ળ)પુ૦ખેતરનો રખેવાળ, ખેડૂત (૨) ખેતરનુ રક્ષણ કરનાર દેવ (૩) સ્વામી રાજા (૪) 'ફિલ્ડર' (ક્રિકેટ ઇ૦ રમતમા) ૦ફલ(–ળ) ન૦ક્ષેત્રનો વિસ્તાર(૨) જમીનની લંબાઈપહોળાઈનુ માપ, 'એરિયા' [ગ] ૦ભૂમિતિ સ્ત્રી૦ સમતલભૂમિતિ, 'પ્લેઈન જ્યોમેટ્રી.' ૦માપન ન૦, ૦મિતિ સ્ત્રી૦ક્ષેત્રને માપવુ તે કે તેની વિદ્યા ૦સંન્યાસ પુ૦ બીજાં બધા ક્ષેત્રોને છોડી એક જ ક્ષેત્રને – સ્થાન નેવળગી બેસવું તે. ૦સ્થ વિ૦ શરીરમા રહેલું (૨) પુણ્યક્ષેત્રમા રહેનાર (૩) પુ૦ શરીરમા રહેલો આત્મા [પતિ

ક્ષેત્રિય, ક્ષેત્રી પુ૦ [સં.] ખેડૂત (૨) આત્મા (૩)

ક્ષેપ પું૦[સં] ફેંકવુ – નાખી દેવુ તે(૨)ગાળવું – ગુમાવવું તે (સમયનુ) ૦ક વિ૦ ઘુસાડેલું, પાછળથી ઉમેરેલુ (૨) પુ૦ નાખનાર પુરુષ (૩) ઉમેરો,પાછળથી ઉમેરેલી વસ્તુ ૦ણુ ન૦ ક્ષેપ કરવો તે (૨) નિંદા, અપવાદ

ક્ષેપણી સ્ત્રી૦ [સં.] હલેસુ (૨)માછલા પકડવાની જાળ (૩) કુસ્તીનો એક દાવ (૪) એક અસ્ત્ર

ક્ષેમ વિ૦ [સં.] સુખશાંતિ આપનારુ (૨) સુખ શાંતિવાળું, આબાદ (૩) ન૦ સુખશાંતિ (૪) કલ્યાણ, શ્રેય (૫) આરોગ્ય. ૦(–મં)કર વિ૦ કલ્યાણકારક. ૦કુશલ(–ળ) વિ૦ સુખશાંતિ અને આરોગ્યવાળું (૨) ન૦ તેવી સ્થિતિ કે તેના સમાચાર. ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ વસ્તુનું ક્ષેમ સાચવવા તરફ ઢળતી વૃત્તિ, 'કૉન્ઝરવેટિઝમ'. –મી વિ૦ [સં] ક્ષેમવાળું, કુશળ

ક્ષોણિ(–ણી) સ્ત્રી૦[સં]પૃથ્વી(૨)એકની સખ્યા

ક્ષોભ પું૦ [સં.] મનનો ગભરાટ, વ્યગ્રતા (૨) ઓસાણો ખાવો–શરમાવું તે(૩)ખળભળાટ ૦ક વિ૦ ક્ષોભ કરે એવુ. –ભિત વિ૦ [સં] ક્ષોભ પામેલું –ભિની સ્ત્રી૦ [સં] મધ્યા શ્રુતિનો એક અવાતર ભેદ(સંગીત.) –ભ્ય વિ૦[સં] ક્ષોભિત થાય કે કરી શકાય એવુ

ક્ષૌર, ૦કર્મ ન૦[સં]હજામત,મુંડન –રિક પુ૦ [સં] હજામ. –રી પું૦ [સં] અસ્રો

ક્ષ્મા સ્ત્રી૦ [સં.] પૃથ્વી (૨) એકની સંજ્ઞા, ૦નાથ, ૦પતિ પુ૦ ક્ષ્માનો પતિ–રાજા

ખ

ખ પુ૦ [સં] કંઠસ્થાની બીજો વ્યંજન (૨) સૂર્ય (૩) ન૦ પોલાણ, આકાશ (૪) શૂન્ય, મીંડુ (૫) મીંડાનો સંકેત (પદ્યમાં) (૬) હરકોઈ નક્ષત્રથી દસમું નક્ષત્ર ૦કારાંત વિ૦ છેડે ખકારવાળું ૦ખ્ખું ન૦ + ખકાર ૦ખ્ખો પુ૦ ખકાર (૨) (તોછડાઈમાં) બ્રહ્મક્ષત્રિય કોમનો માણસ ૦ગુણ પુ૦ 'ઝીરો કૅકટર' [ગ] ૦પુષ્પ ન૦ આકાશકુસુમ, મિથ્યા કલ્પના ૦મધ્ય ન૦ આકાશનું માથા ઉપરનું બિંદુ ૦સ્વસ્તિક પુ૦ ક્ષિતિજ [ખાઈ

ખઈ પુ૦ + [સં क्षय, प्रा खय] ક્ષયરોગ (૨) જુઓ

ખખ વિ૦ ખખળી ગયેલું, જીર્ણ

ખખડધજ વિ૦ [સં खक्खड + ધજ] (ખાસ કરીને વૃદ્ધ છતાં) મજબૂત બાંધાનું (૨) દમામ દાર, ભવ્ય [અવાજ થવો

ખ(૦ડ)ખડવું અ૦ક્રિ૦ (રવ૦) ખડખડ એવો

ખ(૦ડ)ખડાટ પુ૦ (રવ૦) ખખડવાથી થતો અવાજ —વવું સ૦ક્રિ૦ ખડખડ અવાજ કરવો (૨) [લા.] ધમકાવવું (૩) મારવું (જેમ કે ધોલ)

ખખરવખર અ૦ [ખખર (ખખળવું) + વખર (સં विकिर् = વેરવું)] ફોદળું હોય એમ, આમ તેમ પડ્યું હોય એમ

ખ(૦ર)ખરવું અ૦ક્રિ૦ લાગવું, બળાપો — શોક થવો, સાલવું (૨) ખૂંચવું (આંખમાં) (૩) ખખળવું ૩ જુઓ (૪) ખરખર એવો અવાજ થવો (૫) સ૦ક્રિ૦ દુ:ખ દેવું

ખ(૦ર)ખરી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ગળામાં બાઝેલો કફ કે ખાધેલી વસ્તુનો ભાગ (જેનાથી અવાજ ખોખરો થાય છે) (૨) ગાતી વખતે સૂર કંપાવવો તે (૩) સૂર, અવાજ (૪) ચિંતા ચટપટી [—બાઝવી = ગળામાં કફ ભરાવો]

ખ(૦ર)ખરો પુ૦ [રવ૦] શોક, સંતાપ (૨) પસ્તાવો, પશ્ચાત્તાપ (૩) શક, અંદેશો [—કરવો = શોક કરવો (૨) લૈકિંટે જવું —કાઢી નાખવો = સંદેહ દૂર કરવો —થવો = પસ્તાવો થવો ખખરે જવું = ખરખરા કરવા જવું, લૈકિંટે જવું]

ખ(૦ળ)ખળતું વિ૦ ['ખખળવું'નું વ૦કૃ૦] ખૂબ ઊનું, ઊકળતું (૨) ખળ ખળ કરતું વહેતું

ખ(૦ળ)ખળવું અ૦ક્રિ૦ (રવ૦) ખૂબ ઊનું થવું, ઊકળવું (૨) વહેતાં ખળખળ અવાજ કરવો (૩) [સં स्खल्, प्रा खल ?] બાંધાનું હાલી ઊઠવું ખખ — જીર્ણ — અશક્ત થવું

ખખળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ખખળવું'નું પ્રેરક (૨) (રવ૦) ઘણા પાણીથી ધોવું (૩) (નાયું) કઢાવવું, પટાવી લેવું

ખખ્ખું ન૦, —ખ્ખો પુ૦ જુઓ 'ખ'માં

ખગ પુ૦ [સં] પક્ષી (૨) ગ્રહ (૩) તારો (૪) સૂર્ય (૫) દેવ (૬) નવની સંજ્ઞા ૦પતિ પુ૦ પક્ષીઓનો રાજા — ગરુડ (૨) હંસ ૦વાહન પુ૦ (સં) વિષ્ણુ —ગાકાર વિ૦ [+ આકાર] આભું, ચકિત (૨) સુંદર —ગાધિપ, —ગેશ, —ગેન્દ્ર પુ૦ (સં) [+ અધિપ ઈશ, ઇન્દ્ર] ગરુડ —ગાસન પુ૦ [+ આસન] (સં) ઉદયાચલ (૨) વિષ્ણુ

ખગુણ પુ૦ [સં] જુઓ 'ખ'માં

ખગોલ(—ળ) પુ૦ [સં] ગગનમંડળ ૦ગણિત ન૦ ખગોળના પદાર્થોની ગતિ વગેરેનું ગણિત ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ ગ્રહનક્ષત્ર ઇત્યાદિ સંબંધી શાસ્ત્ર ૦વેત્તા, ૦શાસ્ત્રી પુ૦ ખગોળવિદ્યાનો જાણકાર ૦શાસ્ત્ર ન૦ ખગોળવિદ્યા [તરવાર

ખગ્ગ ન૦, ૦રી સ્ત્રી૦ [સં खड्ग, प्रा खग्ग] + ખડ્ગ,

ખગ્ગા પુ૦ + [જુઓ ખગ] પક્ષી (પ) (૨) આકાશ [પૂર્ણ ગ્રહણ

ખગ્રાસ પુ૦ [સં] સૂર્ય, ચંદ્ર કે કોઈ પણ ગ્રહનું

ખચ(—ચ્ચ) અ૦ [સં खच् = ખેંચી બાંધવું] ખેંચીને, સખત રીતે (૨) [રવ૦] અંદર પેસી જવા કે ભોંકવાનો કે તેથી ઊલટી ક્રિયાનો રવ (ખચ દઈને અંગીન પેસી ગયું ખચ દઈને ખેંચી કાઢ્યું)

ખચકાવવું સ૦ક્રિ૦ [ખચ (૨વ૦) ઉપરથી] ખચ દઈને ખોસી દેવું
ખચકાવું અ૦ક્રિ૦ ['ખચકો' ઉપરથી] અચકાવું; અટકવું (૨) પાછા પડવું
ખચકો પુ૦ [ખચ (૨વ૦) ઉપરથી] સપાટી પર પડેલો ખાડો – ખાચો (૨) અટકાવ; અંતરાય
ખચખચવું અ૦ ક્રિ૦ [૨વ૦] ખચ ખચ એવો અવાજ થવો કે કરવો (૨) [જુઓ ખચ] ખીચોખીચ ભરાવું, ભિડાવું
ખચર ન૦ ખચ્ચર –રી સ્ત્રી૦ ખચ્ચરની માદા. –રું ન૦ નિર્માલ્ય – ખચ્ચર જેવું ઘોડું (૨) વિ૦ ઘરડું, નબળું [જુઓ 'ખચર'માં
ખચરું ન૦ જુવાનનું મરણ (૨) વિ૦ (૩) ન૦
ખચવું સ૦ ક્રિ૦ [સં ખચ્ ઉપરથી] જડવું; બેસાડવું (૨) ખીચોખીચ ભરવું – લાદવું
ખચાખચ અ૦[૨વ૦]ખચ ખચ(૨)ખીચોખીચ
ખચાખચી અ૦ ખચીત, અવશ્ય (૨) સ્ત્રી૦ ગિરદી, ભીડ
ખચિત વિ૦ [સં] જડેલું, બેસાડેલું
ખચીત અ૦ [મ૦ મ ખચિ(–ચી)ત] જરૂર, અવશ્ય –તાઈ સ્ત્રી૦ ખાતરી, ચોકસાઈ
ખચૂક ખચૂક અ૦ ખદુકખદુક, ઊછળતું અને ધીરુ ચાલતું હોય તેમ (ઘોડાની ચાલ માટે)
ખચોખચ અ૦ [જુઓ ખચ] ભચોભચ (૨) ખીચોખીચ
ખચ્ચ અ૦ જુઓ ખચ
ખચ્ચર ન૦[હિં]ઘોડો અને ગધેડું એ બંનેની મિશ્ર જાતિનું પ્રાણી [ખંજવાળવું
ખજવાળ સ્ત્રી૦ જુઓ ખંજવાળ ૦વું સ૦ક્રિ૦
ખજાનચી પુ૦[ફા] ખજાનાનો ઉપરી,કોશાધ્યક્ષ
ખજાનદાર વિ૦ ખજાનાવાળો
ખજા(–જી)નો પુ૦[અ] નાણું રાખવાની જગા, ભંડાર(૨)[લા]ધન,દોલત(૩)હથિયાર ભરવાની ખોલ કે ખાકાવાળો પટો (૪)બંદૂકમાંનું ગોળી ભરવાનું ખાનું (૫) ચલમમાં ગડાકુ મૂકવાનો ખાડો (૬) મીઠું પકવવાનો અગર [ખજાને પડવું =વખારે પડવું, કોઈ ભાવ પૂછે નહીં – ચિંતા કરે નહીં તેવી સ્થિતિમાં પડવું(૨)ઠેકાણે પડવું, જગાએ ગોઠવાઈ જવું.]

ખજૂર ન૦ [સં. खर्जूर, प्रा खज्जूर] એક ફળ, જે સુકાવાથી ખારેક બને છે.[–ટોપરાં કરવાં= (બાળકને)પીઠ પર લઈ ખજૂર ટોપરા વેચતા હોઈએ એમ રમત કે ખેલ કરવો] –રી સ્ત્રી૦ ખજૂરનું ઝાડ (૨) [સુ.] ખજૂરો. –રી ભાત સ્ત્રી૦ ખજૂરીના પાંદડાંની ભાત –રું ન૦ ખજૂરીની જાતનું ઝાડ, જેમાંથી તાડી નીકળે છે
ખજૂરી સ્ત્રી૦[સં. खर्जू, प्रा. खज्जू] ખંજવાળ લાગે એવા નાના નાના કાંટા(૨)ખંજવાળ(૩) ['ખજૂર' ઉપરથી] એક મીઠાઈ (૪) જુઓ 'ખજૂર'માં ખજૂરું ન૦ જુઓ 'ખજૂર'માં
ખજૂરો પુ૦[સં खर्जु खर्जूरक]+ કાનખજૂરો
ખટ વિ૦ [સં षट्] છ. ૦કરમ, ૦કર્મ ન૦બ૦ વ૦ બ્રાહ્મણે કરવાના છ ધર્મકાર્યો (યજન, યાજન, અધ્યયન, અધ્યાપન, દાન અને પ્રતિગ્રહ) (૨) ધર્મ સંબંધી નિત્યકર્મ
ખટ પુ૦ [સં શઠ, મ]ઠગ,લબાડ આદમી (૨) [મ.] એક રાગ (૩) અ૦ [૨વ૦]
ખટક સ્ત્રી૦ [જુઓ ખટકવું] ખટકો (૨) ચાનક
ખટક ખટક અ૦[૨વ૦] ખટ ખટ અવાજ થાય એમ
ખટકવું અ૦ક્રિ૦[૨વ૦, प्रा.खटक्कय, हिं खटकना, म खटकणें] કાંકરીની પેઠે ખૂંચવું, ભોંકાવું, સાલવું (૨) અંદરથી લાગવું; પશ્ચાત્તાપ થવો
ખટકો પુ૦ [જુઓ ખટકવું] ખટકવું તે કે તેનો અવાજ યા પીડા (૨) હરકત, નડતર (૩) શક, અંદેશો(૪) ચાનક, કાળજી [–આવવો=નડવું, ખટકવું,ખટકો લાગવો કે થવો. –રાખવો = મનમાં અંદેશો કે કશું ખટકે એવું હોવું (૨) ચાનક કે ચિંતા રાખવી]
ખટખટ સ્ત્રી૦ [૨વ૦, સર૦ हि, म] ખટ ખટ એવો અવાજ (૨) હરકત,નડતર (૩) પંચાત, માથાકૂટ –ટારો પુ૦ કંટાળો આવે એવી માથાઝીક; કચકચાટ
ખટગુણ પું૦ બ૦ વ૦ [સં षट् + ગુણ] છ ગુણ (ઉદ્યોગ, સાહસ, ધૈર્ય, બળ, બુદ્ધિ ને પરાક્રમ)
ખટચક્ર, ન૦બ૦વ૦ [સં षट्+ चक्र] [યોગ] શરીરની અંદરના છ ચક્રો (આધાર, લિંગ. નાભિ, અનાહત, કંઠ અને મૂર્ધ્ન)

ખટદર્શન ન૦બ૦વ૦ [सं. षट्+दर्शन] જુઓ ખટશાસ્ત્ર [પ્રપંચી

ખટનટ વિ૦ [જુઓ ખટ+નટ, म] નટખટ,

ખટપટ સ્ત્રી૦ [રવ૦? सं. घटपट? મ૨૦ म, हिं] યુક્તિપ્રયુક્તિથી કામ સાધી લેવાની તજવીજ, પ્રાપંચિક ગોઠવણ (૨) ગોઠવણ (૩) કડાકૂટ પંચાત [ખટપટમાં પડવું = ખટપટ કરવામાં રોકાવું કે ફસાવું યા માથું મારવું] ૦વું અ૦ક્રિ૦ ખટપટ કરવી –ટિયું વિ૦ ખટપટવાળું, કડાકૂટિયું (૨) ખટપટી, કારસ્તાની –ટી વિ૦ ખટપટિયું, કારસ્તાની

ખટપદ પું૦[सं षट्+पद] છ પગવાળાં પ્રાણીઓનો વર્ગ (૨) ભમરો (૩) મધમાખ (૪) જૂ

ખટબાકી સ્ત્રી૦ [ખટ–શઠ+બાકી?] વસૂલ ન આવી શકે એવું લેણું (૨) મહેસૂલમાંની વસૂલ ન થાય એવી બાકી રકમ

ખટમધુર(–રું) વિ૦ [सं शट, दे. खट्ट+मधुर] કંઈક ખાટાં અને કંઈક મીઠાં સ્વાદવાળું

ખટમલ પું૦[हिं, म, प्रा खट्टामल्ल પરથી?] માંકડ [આવતું, છમાસી

ખટમાસી વિ૦ [सं षट्+मास] છ મહિને

ખટમીઠું વિ૦[सं शट, दे खट्ट+મીઠું]ખટમધુરું

ખટરસ પું૦બ૦વ૦ [सं षट्+रस] છ સ્વાદ (ખાટો, ખારો, કડવો, તૂરો, તીખો અને ગળ્યો) (૨) વિ૦ છ રસ–સ્વાદવાળું, બધા રસવાળું

ખટરાગ પું૦ [सं षट्+राग] છ રાગ (એક મત પ્રમાણે ભૈરવ, માલકોશ, હિંડોળ, શ્રીરાગ, કેદાર અને મલાર) (૨) [?] કજિયો, અણબનાવ (૩) સાંસારિક જંજાળ, કડાકૂટ –ગી વિ૦ કજિયાખોર (૨) જંજાળી

ખટલો પું૦[મ૨૦ म खटला, सटलें, फा क़टले] કુટુંબકબીલો, પરિવાર; રસાલો (૨) સરસામાન, સરંજામ (૩) મુકદ્દમો (૪) ગૂંચવણવાળું – મુશ્કેલ કામ

ખટવવું સ૦ક્રિ૦ [दे खट्ट='ખાટું' ઉપરથી] ખટાશ ચડે એમ કરવું (૨) 'ખાટવું'નું પ્રેરક, ખટાવવું [લાભ મેળવવો

ખટવું સ૦ક્રિ૦ [મ૨૦ हिं खटाना]+ખાટવું,

ખટશાસ્ત્ર ન૦બ૦વ૦ [सं षट्+शास्त्र] હિંદ તત્ત્વજ્ઞાનનાં છ શાસ્ત્રો – દર્શનો (સાંખ્ય, યોગ, ન્યાય, વૈશેષિક, મીમાંસા અને વેદાંત)

ખટાઈ સ્ત્રી૦ [दे खट्ट, हिं, म] ખાટાપણું (૨) ખાટી વસ્તુ [કરે એવું

ખટાઉ વિ૦ ['ખાટવું' ઉપરથી] ખટાવે–લાભ

ખટાઉ પેદાશ સ્ત્રી૦ હરાયાં ઢોરની હરાજીમાંથી થતી પેદાશ

ખટાખટ અ૦[રવ૦]–ટ(–ટી) સ્ત્રી૦ ખટાખટ એવો અવાજ (૨) [લા] કજિયો, તકરાર

ખટાટોપ પું૦[ग, सं फटाटोप?, ખટ(રવ૦)+सं आटोप?]આડંબર, (ખોટો) મોટો દેખાવ, જરા સરખા કામની જગાએ ભારે કડાકૂટનું તોસ્તાન થવું તે [કજિયો, તકરાર

ખટાપટી સ્ત્રી૦ ['ખટપટ' ઉપરથી]ગરબડ (૨)

ખટારો પું૦ [મ૨૦ म] ભાર ભરવાનું ગાડું (૨) તેના જેવું મોટું કોઈ વાહન, ભારની 'મોટર–લોરી' (૩) [લા] કર્કશ અવાજ કરે એવું – ખરાબ વાહન (૪) ઘરવાખરો

ખટાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ખટાવું', 'ખાટવું'નું પ્રેરક

ખટાવું અ૦ક્રિ૦['ખાટું' ઉપરથી]ખટાશ ચડવી, ખાટું થવું (૨) 'ખાટવું'નું કર્મણિ

ખટાશ સ્ત્રી૦ [दे खट्ट=ખાટું ઉપરથી] જુઓ ખટાઈ (૨) [લા] અણબનાવ

ખટુંબટું, ખટ્ટમટ્ટ પું૦ ['ખાટું' ઉપરથી] થોડુંક ખાટું [એક શસ્ત્ર

ખટ્વાંગ પું૦ [सं] ખોપરીના મૂઠાવાળું શિવનું

ખડ ન૦[सं खट–ड, दे]ઘાસ, કડબ(૨)ખેતરમાં ઊગેલું નકામું ઘાસ, નીંદામણ

ખડક પું૦ [सं?] પાણીમાંનો કે જમીન ઉપરનો પથ્થરનો ટેકરો (૨) ખરાબો ધારદાર ભેખડ

ખડક(–ગ) પું૦ (ચ) એક પ્રકારની ચૂડી

ખડકલો પું૦ ['ખડકવું' ઉપરથી] ખડકેલી ચીજોનો જથો; ઢગલો

ખડકવું સ૦ક્રિ૦ ['ખડક' ઉપરથી તેના જેવા આકારે ગોઠવવું] ઉપરાઉપરી ગોઠવવું, સીંચવું

ખડકી સ્ત્રી૦ [दे, म खडक्की] ઘર આગળની બાંધેલી – બારણાવાળી છૂટી જગા, ડેલી (૨) બે અથવા વધારે ઘર આગળની એક સામાન્ય દરવાજાવાળી ગલી કે શેરી(૩)એવી જાતની–

દરવાજાવાળી રચના અથવા એની ઉપરની ડેલી
ખડકું નo [જુઓ ખડક] નાનો ખડક (૨) પથ્થરનો કે લાકડાનો – શલ્યા કે પાટલા જેવો – લૂગડાં ધોવામાં વપરાતો નાનો કકડો [સુ.,કા]
ખડકો પુo જુઓ ખડકલો
ખડખડ અo(રવo)[सं. खटत्खट,प्रा. खडक्खड] ખડખડ એવો અવાજ કરીને (હસવું) (૨) સ્ત્રીo એવો અવાજ (૩)ખટખટ, ડખલ, પીડા, ઉપાધ (૪) તકરાર, ખટપટ oભડભડ અo ખડખડ ભડભડ એવો અવાજ કરીને (૨) સ્ત્રીo એવો અવાજ (૩) ગરબડ. oજોગ પુંo ટટાનો પ્રસંગ oતું વિo ખડખડ અવાજ કરતું (૨)નo સૂકું નાળિયેર(૨)[લા]બરતરફ થવું તે [–આપવું=રજા આપવી,કાઢી મૂકવું. –મળવું] oવું અoક્રિo ખડખડ અવાજ થવો –ાટ પુંo ખડખડ એવો અવાજ (૨) અo એવો અવાજ કરીને (હસવું) –ાવવું સo ક્રિo જુઓ ખખડાવવું –ડિયું વિo (૨)નo જુઓ ખડખડતું [–આપવું, –મળવું] (૩) વસાય ખોલાય એવી નાના નાના પાટિયાની બારીબારણામાં મુકાતી રચના(૪)એક ખાવાની વાની –ડિયાં નo બo વo ઝાંઝ
ખડગ નo [જુઓ ખડ્ગ] તલવાર (૨) ગેંડાનું શિંગડું (૨) જુઓ ખડક (ચ)
ખડગુ નoબિલાડીની જાતનું એક હિંસક પ્રાણી
ખડઘૂસ નo એક પખી [જાતનો ચપો
ખડચ પો પુo [દે खड्ड=મોટું + ચપો] એક
ખડણુ વિo ['ખડવું' ઉપરથી,સરo म] આખા –હરામ હાડકાનું,આળસુ(૨)[?](સુ)ખડતલ
ખડતર(–લ) વિo [सं. खरतर ?] દુખ ખમી શકે એવું, ખરવાણ (૨) મહેનતુ (૩) મજબૂત બાંધાનું (૪) તુચ્છ
ખડતાલ સ્ત્રીo[सं षट्+ताल] છ તાલ [સંગીત] (૨)કરતાલ, કાંસીજોડ (૩) લાકડાની ફડેતાલ
ખડતાલ સ્ત્રીo[सं खुर+ताल?]લાત, પાટુ
ખડતાલ(–ળ)વું સoક્રિo [જુઓ 'ખડતાલ'= લાત] ખરી વડે ઠોકવું–ખોદવું (જમીન)
ખડતું,–તૂસ નo ખડખડતું, રજા, બરતરફી
ખડદું નo [દે खड्ड=મોટું ઉપરથી ?] ખડણું; પ્રવાહી પદાર્થનું જામેલું ચોસલું(૨)[ખધરાવું ઉપરથી ?] ખૂરું, છિદ્ર, દોષ
ખડધાન નo['ખડ' જેવું 'ધાન' વગર ખેડે ઊગતું] ખેડયા કે વાવ્યા વિના થતું ધાન(સામો, મણકી વગેરે) (૨) હલકી જાતનું અન્ન
ખડધામણી સ્ત્રીo એક વનસ્પતિ
ખડધાયેલું, ખડધાલ વિo [જુઓ ખધરાવું] ચાઠાં, ખૂજલી ઇત્યાદિ થવાથી ખરાબ થયેલું, કીડ પડી હોય તેવું, ખવાયેલું (૨) ખરડાયેલું, મેલું (૩) ઘસાયેલું, નબળું
ખડ(–ર)પવું સoક્રિo[જુઓ ખડપું] ખોતરી–ઉખેડી કાઢવું; સોરવું
ખડપિયું નo (ચ) ગાડાનું પછીતિયું
ખડપું નo [જુઓ ખૂરપી] ખડપવાનું ઓજાર, –પો પુo જુઓ ખરપો, ખરપડો
ખડ(–ર)બચડું વિo ખાડાખૈયાવાળું, ઊંચું-નીચું. –ડાઈ સ્ત્રીo
ખડબું નo [દે. खड्ड=મોટું ઉપરથી ?] જામી ગયેલા પ્રવાહીનું ચોસલું ખડદું, –બાદાર વિo ખડબા નીકળે એવું
ખડબૂચ(–ચું) નo[सं. खर्बुज, फा खर्बुजह]એક ફળ, તરબૂચ –ચી સ્ત્રીo તેનો વેલો, તરબૂચી
ખડભડ સ્ત્રીo [રવo] એવો અવાજ(૨)ગરબડ; ધાંધલ(૩)કજિયો, બોલાબોલી (૪)દખલ oવું અo ક્રિo ખડભડ અવાજ થવો (૨) બોલા-બોલી થવી –ાટ પુo ખડભડ અવાજ (૨) ગરબડ; ધાંધલ
ખડમા(–માં)કડી સ્ત્રીo [दे खड्ड=મોટું + માકડી ? કે ખડ=ઘાસ+માકડી ?]એક જીવડું
ખડમોસાળ નo[दे खड्ड=મોટું + મોસાળ] માનું કે બાપનું મોસાળ
ખડવઢુ વિo [ખડ+વાઢવું] ઘાસ વાઢનારું
ખડવેવાઈ પુo [दे. खड्ड=મોટું + વેવાઈ] વેવાઈનો બાપ –ણ સ્ત્રીo વેવાઈની મા
ખડવું સoક્રિo ['ખરડવું' ઉપરથી ?]ચોપડવું;લેપ કરવો(૨) ખરડવું, ડાઘ લગાડવો(૩) સંડોવવું, આળ મૂકવું(૪)નઠારા કામમાં સામેલ કરવું
ખડવું અo ક્રિo [સરo हिं खडा, सं खडक= સ્થાણુ, સ્થિર પરથી ?] અટકવું,રોકાવું, ચભી

જવું (૨) હાથપગ ઇ૦ અવયવ ઊતરી જવો (૩)આખડી પડવું,પડી જવું[સર૦ म खडणें] (૪)(રગ)ઊડી જવો,ઝાંખું પડવું [ખડી પડવું, બેસવું = અટકી પડવું, રોકાઈ જવું ખડતું મૂકવું = રહેવા દેવું, અવગણવું]
ખડશિ(-શીં)ગી ન૦[દે खडु = મોટું + શીંગ] એક મોટું ઝાડ, જેની લાંબી લાંબી શિંગોનું શાક તથા અથાણું થાય છે
ખડશિંબી સ્ત્રી૦[सं खड्गशिंबी?]એક વનસ્પતિ
ખડસમેરયો પુ૦ એક વનસ્પતિ
ખડસલ પુ૦ મકાનનો પાયો [પાપડો
ખડસલિ(-ળિ)યો પુ૦ એક વનસ્પતિ, પિત
ખડગ અ૦ [રવ૦] ખડગ એવો અવાજ કરીને
ખડા સ્ત્રી૦[સર૦ हिं खडाउँ, म खडावा, का कडाव]પાવડી, ચાખડી (૨)[?] જોડાની એડી ૦ઉતાર વિ૦ જોડા ઉતારતા વેત–તરત સ્વીકારાય એવી (હૂંડી) ૦ઉપાડ વિ૦ ઊભા ખડાનો – ચપસીને બેસનો (જોડો)
ખડાઈ સ્ત્રી૦ વાછરડી [કા] (૨) [જુઓ ખટ = શઠ] શઠતા, કામચોરી
ખડાઉ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખડા]પાવડી, ચાખડી (૨) [જુઓ ખડ] સૂકું ઘાસ [ઉતાવળથી
ખડાખડ અ૦[રવ૦]એવો અવાજ થાય એમ(૨)
ખડાખાટ,-સડું ન૦[સં षट्+अष्ट]જ્યોતિષમાં છ અષ્ટકવાળો યોગ(જે બે માણસો વચ્ચે આ યોગ આવે તેમને બને નહિ – અણબનાવ રહે એમ કહેવાય છે)
ખડાખાખ્ડું (-ષ્ટકું,-સડું) ન૦જુઓ ખડાખાટ
ખડાયતા વિ૦બ્રાહ્મણ કે વાણિયાની એ નામની એક જાતનું –તો વિ૦ પુ૦
ખડારી સ્ત્રી૦ [સર૦ म खडारी] ગાવાનીએક બાની – ધ્રુપદ પદ્ધતિ (તે ગાનાર પ્રસિદ્ધ ગાયક રાજા સન્મુખ સિંગના ગામ 'ખડાર' પરથી)
ખડાવો પુ૦ [જુઓ ખડાઉ] લાકડાનો જોડો
ખડાસન પુ૦ એક વનસ્પતિ – ઔષધિ
ખડિયાખડખડ વિ૦ [રવ૦] સખળડખળ, ખખળી ગયેલું, જીર્ણ (૨) સ્ત્રી૦ ભાંગીતૂટી હાલત (૩) જંજાળ, માથાફોડ
ખડિયાટ પુ૦ તળાવમાં ઊતરવાની, ઢાળ પડતી પણ ખમી ન પડાય એવા ચણતરવાળી, ઓકળીબંધ રચના
ખડિયું ન૦ [જુઓ ખરડિયું] સુકવણું (૨) સુકાવાથી તડો પડી ગઈ હોય તેવી જમીન (૩) ચોમાસામાં કેટલાક દિવસ વરસાદ ન પડવાથી જે તાપ પડે છે તે (૪) ['ખડું' ઉપરથી] બાજીમાં છેવટની કૂકી ઘરમાં બરાબર પહોંચે એથી વધારે દાણા પડતાં તેણે બહાર નીકળવું પડે તે (૫) [જુઓ ખડિંગો વાઘ] ચિત્તો, વાઘ (૬) જોટું, જુવાન ભેંસ
ખડિયો પુ૦ [કે खडिअ] લખવાની શાહી રાખવાનું પાત્ર (૨) દીવો કરવાનો નાનો ડબો (૩) ઘણા પડવાળી ઝોળી, ખભાની બે તરફ ઝૂલતો નખાય એવો કોથળો (૪) ખલતો,વાટવો [–ભરવો = ખડિયામાં શાહી ભરવી (૨) ખડિયામાં ઘાસતેલ ભરવું ખડિયા ભરવા, ખડિયા પોટલા બાંધવાં = ઉચાળા ભરવા, ઉઠાતરી કરવી]
ખડિયો ખાર પુ૦ ['ખડિયો' = 'ખડી' જેવો + ખાર] એક જાતનો ક્ષાર, ટંકણખાર
ખડિયો વાઘ પુ૦[સર૦म खड्या वाघ (खड्या = નાનો)] ચિત્તો, દીપડો
ખડી સ્ત્રી૦ [सं, प्रा] ખડીમાટી (૨) રસ્તા પર નખાય છે એવા પથ્થરના કાકરા – મરડિયા (૩) [જુઓ ખડિયું] વગર વિયાયેલી ભેંશ
ખડી ફોજ સ્ત્રી૦ ['ખડું' + ફોજ] કાયમી લશ્કર
ખડી બોલી સ્ત્રી૦ ['ખડું' + બોલી] (દિલ્હી પાસેની—પશ્ચિમી) હિંદી–હિંદુસ્તાની ભાષા
ખડી માટી સ્ત્રી૦ ['ખડી' + માટી] એક જાતની ધોળી માટી, ખડી [સાકર
ખડી સાકર સ્ત્રી૦ ['ખડી' + સાકર] એક જાતની
ખડું વિ૦ [हिं खडा प्रा खडुक्क = પ્રગટવું, ઊપજવું પરથી?]ઊભું (૨) તત્પર (૩) ન૦[म खडा = નાનું ઢેકું (सं खड)] પાણી ચૂસી લે એવું ઈંટનું ઢેકું, ઠીકરું (૪) જુઓ ખડિયું ૪ અર્થ [–કરવું = સામે રજૂ કરવું, લાવીને સામે ઊભું કરવું (વસ્તુ, વાત કે માણસ); ઉપસ્થિત કરવું –થવું = ખડું કરાવું, સામે આવીને ઊભું રહેવું, હાજર થવું]

ખડેખાંગ અ૦ ['ખડે ખડ્ગે'?] (કા.) ટટાર
ખડેધાટ વિ૦ ['ખડુ'+ધાટ] ભઠ્ઠીમાં બાફ્યા વગર ધોયેલું (કપડું) (૨) અ૦ ટટાર, મગરૂર રીતે (૩) સજ્જ, તત્પર
ખડે ચોક અ૦ [ખડુ+ચોક] છડે ચોક; છચોક, જાહેર રીતે [આવતાંવેંત, તરત
ખડે લેડે અ૦ [ખડુ+લેડો] ઊભે ઊભે;
ખડેલી સ્ત્રી૦ (કા.) લોટડી ભેસ, ખડી
ખડો પુ૦ [જુઓ ખડા] નેડાની ખડા-એડી (૨) કૂકડા કે કબૂતરને રાખવાનું પિંજરું
ખડ્ગ ન૦ [સં] જુઓ ખડગ
ખડ્ડુ વિ૦ [દે ખડ્ડુ=મોટું] અનુભવી (૨) હોશિયાર, ચાલાક (૩) વયોવૃદ્ધ (૪) [જુઓ ખાડુ] અપંગ
ખણ સ્ત્રી૦ [ખણવુ] વલૂર, ચળ, ખંજવાળ (૨) [?] એક જાતની ગરોળી (૩) પુ૦ [મ] ટેબલનું કે કબાટનું ખાનું
ખણ સ્ત્રી૦ + ક્ષણ; ખણ
ખણકો પુ૦ [રવ૦] એક અવાજ; રણકો (૨) [જુઓ ખટકો] શૂળના ભોંક જેવી વેદના, સણકો
ખણખણ અ૦ [રવ૦] ખણખણ અવાજ થાય એમ ૦વું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. खणक्खण] ખણખણ અવાજ થવો -ણાટ પુ૦ ખણખણ અવાજ -ણિયાં ન૦બ૦વ૦ ખણખણે એવી નાની નાની ઘૂઘરીઓ કે કાસીજોડ જેવા પતરાં (રથ ઇત્યાદિનાં) (૨) કાસીજોડ, છબછબિયાં -ણું વિ૦ખૂબ શેકાયેલું; ખરું થયેલું, ખૂબ તપેલું
ખણખોજ(-ત, તર, -દ, -ળ) સ્ત્રી૦ [ખણવું+ ખોજવું, ખોતરવું, ખોદવું, ખોળવું] બારીક તપાસ-શોધ (૨) [લા] કોઈના દોષ ગોખ્યા-કાઢ્યા કરવા તે, નિંદા કર્યા કરવી તે -દિયું વિ૦ ખણખોદ કરવાની ટેવવાળું
ખણચણું ન૦ ['ખણવું' પરથી ?] પાવડો
ખણજ સ્ત્રી૦ ખંજવાળ, વલૂર, ચળ
ખણવું સ૦ક્રિ૦ [સં खन्, प्रा खण] ઉઝરડવું, ખોતરવું (૨) ખોદવું (૩) વલૂરવું, ખંજવાળવું (૪) ચીમટી ભરવી (ચૂંટી ખણવી)
ખણસ સ્ત્રી૦ [દે खणुसा] શંકા, અંદેશો (૨) અટંમ વેરઝેર (૩) ખત, હોંશ (૪) ઝાડા પેશાબની શંકા-હાજત (૫) સ્વાદ ટેવ [-થવી=ઝાડાની હાજત થવી -ખાધેલે ભરાવું=ચડેલ લાગવું, અદેખાઈ આવવી] -સાવું અ૦ ક્રિ૦ વહેમાવું (૨) મનમાં ખાવું (૩) હાજત થવી
ખણિક વિ૦ + ક્ષણિક
ખણું ન૦ + ક્ષણ. ૦ખણ અ૦ ક્ષણે ક્ષણે
ખણેર પુ૦ એક વનસ્પતિ, ખજૂર
ખત ન૦ [અ] લેખ, લખત, દસ્તાવેજ ૦પત્ર (-ત્તર) ન૦ ખત કે તેને લગતા કાગળિયાં [-કરવું=દસ્તાવેજ કરવો, લેખિત કરાર કરવો -ફાટવું=દસ્તાવેજ રદ થવો (૨) ખર્ચ કે ખરચમાંથી બચી જવું (જેમ કે કન્યા ગુજરી જવાથી)]
ખતમ અ૦[अ खत्म] ખલાસ, સમાપ્ત [-કરવું = પૂરું કરવું (૨) મારી નાખવું -થવું]
ખતરવટ અ૦ આગ્રહપૂર્વક, છેદપૂર્વક (૨) સ્ત્રી૦+ક્ષત્રીવટ [-ધઈને લાગવું = બનાવ કેડે પડવું] ૦વેર ન૦ (સુ) હાડવેર
ખતરણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખતરી] ખતરીની સ્ત્રી
ખતરિયાંવટ સ્ત્રી૦ + જુઓ ક્ષત્રીવટ
ખતરી વિ૦ [સં क्षत्रिय] ક્ષત્રિયની એક જાતનું (૨) કાપડ વણવાનો ધંધો કરતી એક ન્યાતનું (૩) પુ૦ એ ન્યાતનો માણસ
ખતરું ન૦ [જુઓ ખતરો] અડચણ, આફત (૨) [જુઓ ખૂંધરું] ખોડ, છિદ્ર [ખતરાં ખોળવાં = છિદ્ર ખોળવાં - જોવાં]
ખતરો પુ૦ [अ] ભય, જોખમ (૨) અંદેશો, સંદેહ [-મટાડવો = શંકા દૂર કરવી (૨) હાજતની શંકા પૂરી કરવી, ઝાડે ફરવા જવું -પાડવો = વાંધો પાડવો]
ખતવણી સ્ત્રી૦ ખતવવું તે
ખતવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ખાતું] (રોજમેળમાંની રકમની) ખાતાવાર નોંધ કરવી
ખતા(-ત્તા) સ્ત્રી૦[અ.] નુકસાન, ઠોકર (૨) ચૂક [-આવવી = ઠોકર વાગવી, નુકસાન થવું.]
ખતાબ સ્ત્રી૦[अ खता + ऐब (अ.)] ભૂલ, ખામી (૨) આરોપ, દોષ દેવો તે (૩) શાપ, બદદુવા
ખતિયો પુ૦ એક પક્ષી

ખતીબ પુ૦ [અ] ઉપદેશક, વ્યાખ્યાતા
ખત્તા સ્ત્રી૦ જુઓ ખતા
ખત્તો પુ૦ કામળો, ધાબળો [કા] (૨) [જુઓ ખત્તા]ઠોકર (૩) ધપ્પો [ખત્તા ખાવા=ધપ્પા કે ઠોકર વાગવી (૨) ભૂલ કરી નુકસાન વેઠવું]
ખત્રી વિ૦ (૨)પુ૦ જુઓ ખતરી –ત્રાણી સ્ત્રી૦ તેની સ્ત્રી, ખતરણ
ખદખદ અ૦ (રવ૦)ખદખદ એવો આવાજ થાય તેમ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ ખદખદ થવું (૨)ખદખદ અવાજ સાથે ઊકળવું
ખદ(–દે)ડવું સ૦ ક્રિ૦ ખૂબ દોડાવવું, તગેડવું (૨) ફેરા ખવડાવવા, અથડાવવું (૩) ખૂબ મહેનત આપવી
ખદડામણ સ્ત્રી૦ ખદડવું કે ખદડાવું તે
ખદડુક ખદડુક અ૦ [રવ૦] એવો અવાજ કરીને (ખૂબ દોડવાનો અવાજ,પ્રાય. ઘોડાનો)
ખદડુ વિ૦[हिं खदरा=ક્ષુદ્ર, હલકુ, નકામુ ? કે खद्द=મોટુ, ખૂબ પરથી?] ઘટ પોતનુ જાડુ (કપડુ) [રાડવો (કા)
ખદડો પુ૦ [हिं खदरा (सं क्षुद्र) ?] હીજડો,
ખદબદ અ૦ (રવ૦) ખદબદ કરતુ સડતુ હોય – કીડાઓથી તળેઉપર થતુ હોય એમ ૦વું અ૦ક્રિ૦ ખદબદ થવું [પૈસા ખદબદવા = ખૂબ પૈસા હોવા ને તેનો સળવળાટ મનમાં લાગવો]
ખદબદિયા ન૦ બ૦વ૦ (સુખી સ્થિતિ, મોજ મજા એ અર્થમા વપરાય છે)
ખદવુ અ૦ ક્રિ૦ ચાલવુ આગળ વધવુ (૨) આમતેમ નકામા દોડવુ [કાથો
ખદિર પુ૦[सं]ખેરનુ ઝાડ ૦સાર પુ૦ ખેરસાર,
ખદિરિ(–રી)કા સ્ત્રી૦ રિસામણીનો વેલો (૨) લાખ [પહેલી પત્ની
ખદીજા સ્ત્રી૦ [अ](સ)મહમદ પેગમ્બરની
ખદુક(–શ) ખદુક(–શ) અ૦ (રવ૦) ખદડુક ખદડુક, દુક ડગલે ઘોડુ ગધેડુ ચાલે તેમ
ખદેડવુ સ૦ક્રિ૦[સર૦ हिं खदेरना]જુઓ ખદડવું
ખદ્દડ વિ૦ જુઓ ખદડુ
ખદ્યોત પુ૦ [सं] આકાશમાં તેજ કરે તે– આગિયો, તારો, સૂરજ વગેરે

ખધરાવુ અ૦ક્રિ૦ [ખાવુ, ખાધુ ઉપરથી ?] સપાટી પરથી ખવાવુ – ખરબચડુ થવું
ખધ્યા સ્ત્રી૦ [दे खद्ध=ભૂખ્યુ]+ક્ષુધા,ભૂખ (૨)(ચ)વારંવાર ખાવાની વૃત્તિ [–ઊપડવી = ખા ખા કરવાનું મન થવુ કે ખા ખા કરવુ]
ખનક પુ૦[सं]ઘર ફાડનારો(૨)ખાણ ખોદનારો
ખનખન સ્ત્રી૦ છંદ,વ્યસન(૨)ખંત(૩)તપાસ, ખણખોદ (૪) શંકા, હાજત (ઝાડાપેશાબની), ખણસ
ખનન ન૦ [सं] ખોદવુ તે
ખનિ(–ની) સ્ત્રી૦ [सं] ખાણ ૦જ વિ૦ ખાણમાથી નીકળેલુ, જમીનમાથી ખોદી કાઢેલુ (૨) ન૦ તેવી ધાતુ (સોનું, લોઢુ વગેરે)
ખનિત્ર ન૦ [सं] ખોદવાનું ઓજાર, કોદાળી
ખની સ્ત્રી૦,૦જ વિ૦(૨)ન૦[सं]જુઓ 'ખનિ'મા
ખન્નુ ન૦ અથાણુ (ભીલોમા)
ખપ પુ૦ ['ખપવુ' ઉપરથી] વાવર, વપરાશ(૨) ઉપયોગ, અગત્ય, જરૂર (૩) તંગી, ખોટ (૪) માલનો ઉપાડ, ખપત [–આવવુ=ઉપયોગી થવુ (૨) રણમેદાનમા મરાવુ –જાગવો = ઉપયોગ શરૂ થવો, માગણી વધવી ખપમા આવવુ=ઉપયોગી થવું ખપ પડવો=જરૂર પડવી, ઉપયોગ જણાવો ખપ લાગવુ = ઉપયોગી થવુ, કામમા આવવુ] ૦જોગુ વિ૦ ઉપયોગ પૂરતુ, જોઈતુ ૦ત સ્ત્રી૦ વેચાણ, ઉપાડ ૦તુ વિ૦ વપરાય એવું ઉપયોગી (૨) વેચાય એવુ (૩)વ્યવહારમા ચાલે એવુ, લેવાય ખવાય એવુ ૦નુ વિ૦ ઉપયોગી
ખપરડી સ્ત્રી૦ [प्रा खप्पर=ટુકડો ?] નાનો ખપરડો(૨)ખપેડી –ડો પુ૦ વાસની ચીપોની સાદડી–ટટ્ટી [નળિયાથી છાયેલુ
ખપરેલ(–લુ) વિ૦[સર૦ हिं खपडा= નળિયુ]
ખપવુ અ૦ક્રિ૦ [सं क्षप्] વેચાવુ,ઉપાડ હોવો (૨)વપરાવુ, ખરચાવુ,ખતમ થવુ (૩)લેખાવુ, ગણાવુ (૪) વહેવારમાં ખપતુ હોવુ (૫)જોઈવુ, કામ લાગવુ [ખપી જવુ =વેચાઈ જવું (૨) યુદ્ધમા કામ આવવુ, મરી જવુ –ખલાસ થઈ જવુ (કોઈ કામ કે પ્રયત્નમા)] [શસ્ત્ર
ખપ(–પ્પ)વો પુ૦[ખાંપવુ ઉપરથી ?]એક જાતનુ

ખપાટ સ્ત્રી૦ [सं क्पाट ઉપરથી?] કામઠું, વાંસની-લાકડાની ચીપ -ટિયું ન૦ ખપાટ; વાંસની ચીપ (૨) વાંસનું-લાકડાનું ફાડિયું (૩) એક વનસ્પતિ

ખપાડ(-વ)વું અ૦ક્રિ૦ 'ખપવું'નું પ્રેરક

ખપુસાવું,-વવું 'ખપૂસવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ખપુષ્પ ન૦ [सं.] જુઓ 'ખ'માં

ખપૂકલી સ્ત્રી૦ (કા) ઝૂંપડી -લું વિ૦ નાજુક, સુકલકડી (૨) ન૦ ઝૂંપડું

ખપૂસો પું૦ જુઓ ખપવો

ખપૂ(-બૂ)સવું અ૦ક્રિ૦ [दे खपुसा = જૂતું પરથી?] ખંતથી પાછળ લાગવું - મંડવું, એકધ્યાન થવું (૨) સ૦ ક્રિ૦ મારવું, ઝૂડવું (કા) [ખાઈ ખપૂ(-બૂ)સીને લાગવું = કોઈ કામ પાછળ ખંતથી લાગવું]

ખપેડી સ્ત્રી૦ ઊગતા છોડ ખાઈ જનારું એક જીવડું (૨) છોડું, પોપડો (૩) ગૂગું

ખપેડો પું૦ ખપરડો, વાંસની ટટ્ટી (૨) પાલખમાં વપરાતો વાંસનો ત્રાપો

ખપોટી(-ડી) સ્ત્રી૦ [दे. खप्पुर = રૂક્ષ? સર૦ म खरपु(-पो)डी] એક જાતની રેતી (૨) ભિંગડું, પોપડી (૩) કપોટી -ટું ન૦ પાતળું છોડું, ભિંગડું

ખપ્પર ન૦ [सं खर्पर, प्रा खप्पर] જેમાં આવેલું બધું નાશ પામે એવું પાત્ર (દેવીનું) (૨) ઝોળી નાગિયેળીનું કે બીજું કોઈ પણ ભિક્ષાપાત્ર [-ભરવું = (માતાને) ભોગ ધરાવવો રાજી કરવી **ખપ્પરમાં આવવું** = ભોગ થઈ પડવું, -નો ભોગ બનવું. **ખપ્પરમાં લેવું** = ભોગ લેવો]

ખફગી સ્ત્રી૦ [फा] ખફાપણું, નાખુશી, ઇતરાજી, રોષ (-વહોરવી, -વેઠવી)

ખફા વિ૦ [अ] નાખુશ, ક્રોધાયમાન

ખબકાવવું સ૦ક્રિ૦ ચોરવું, ઉચાપત કરવું (કા)

ખબખબ અ૦ [રવ૦] ખદ્દકખદ્દક ૦વું અ૦ ક્રિ૦ ખમખબ અવાજ થાય એમ દોડવું

ખબ(-બ્બ)ડ વિ૦ જાડું, ઘટ્ટ (ઉદા૦ દૂધ)

ખબડ(-ર)દાર વિ૦ જુઓ ખબરદાર -રી સ્ત્રી૦

ખબડું ન૦ [જુઓ ખડબું, સર૦ म खरवड] જાડું પડ કે થર - ખપોટું (ચ.)

ખબર પું૦બ૦વ૦, સ્ત્રી૦ [अ] સમાચાર, બાતમી (૨) સંદેશો, કહેણ (૩) જાણ, જ્ઞાન, ભાન (૪) નજર, સંભાળ [-આપવી = જાણ કરવી. -કરવી = જાણ કરવી (૨) ખબર કાઢવી -કાઢવી = ખબર મેળવવી -પડવી = જાણવું, માહિતી મળવી (૨) વીતવું, અનુભવમાં આવવું -રાખવી = સંભાળ રાખવી. -લેવી = માહિતી મેળવવી (૨) વેર કાઢવું, વિતાડવું. -લઈ નાખવી = બરાબર બતાવી આપવું, વિતાડવું] ૦અંતર પું૦બ૦વ૦, સ્ત્રી૦ માહિતી, સમાચાર (૨) તબિયતના સમાચાર ૦દાર વિ૦ હોશિયાર, કાબેલ (૨) સાવધ (૩) અ૦ 'સાવધ રહો, યાદ રાખો' એવા અર્થનો ઉદ્ગાર ૦દારી સ્ત્રી૦ ૦પત્ર પું૦, ખબરઅંતર કે કાગળપત્ર (૨) ખબર દેતો પત્ર ૦પત્રી પું૦ (છાપામાં) ખબર મોકલનાર

ખબાખબ અ૦ [રવ૦] ધોંધાટ - ધાંટાઘાટ થાય એમ (૨) સ્ત્રી૦ ઘોઘાટ, ધાંધલ (૩) ઘાટાઘાટ; તકરાર, બોલાબોલી

ખબુકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ખબૂકવું'નું પ્રેરક

ખબુસાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'ખબૂસવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ખબૂકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦?] દીઠા વિના કૂદી પડવું

ખબૂકિયું ન૦ ખબૂકવું તે

ખબૂતર ન૦ કબૂતર ૦ખાનું ન૦ કબૂતરખાનું -રી સ્ત્રી૦ કબૂતરી

ખબૂસવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ખપૂસવું

ખબેડવું સ૦ક્રિ૦ (કા) ગમે તેમ ખૂંદવું

ખબ્બડ વિ૦ જુઓ ખબડ

ખ(૦ળ)ભળવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ખળભળ અવાજ થવો (૨) હાલી ઊઠવું, તળેઉપર થવું (૩) [લા] મનમાં અજંપો થવો, ગભરાવું

ખ(૦ળ)ભળાટ પું૦ જુઓ ખળભળાટ

ખભો પું૦ [दे खवय?] ધડ ને હાથ જ્યાં જોડાય છે તે અવયવ [-ચડાવવો = ના કહેવી; આનાકાની કરવી -ઠોકવો, -થાબડવો = શાબાશી આપવી -દેવો = ઊંચકવામાં મદદ કરવી]

ખમ સ્ત્રી૦ [फा] બાજુ (કુસ્તી વખતે જે ભાગ

થાબડવામાં આવે છે તે) (૨) તે ભાગનો સ્નાયુ, 'બાઇસેપ્સ' [–ઠોકવી = કુસ્તી પહેલાં હાથના સ્નાયુ થાબડવા]
ખમખમ અ૦ [રવ૦] ૦વુ અ૦ક્રિ૦ ખમખમ અવાજ થવો (૨) ['ખમવુ'નુ દ્વિત્વ] ખમી લેવુ, સહી કે વેઠીને ચૂપ રહેવું –માટ પુ૦ ખમખમવાનો અવાજ
ખમચ(–ચા)વુ અ૦ક્રિ૦ ખચાવુ, અટકવુ
ખમણ ન૦ છીણીને કરેલો ભૂકો (૨) ખમણ ઢોકળા ૦કાકડી સ્ત્રી૦ ખમણી શકાય એવી કાકડી (૨) [સર મ] નાળિયેરનુ ખમણ (હાળિયા અને મરીમીઠું નાંખી કરે છે તે) ૦ઢોકળા ન૦બ૦વ૦ એક ખાવાની વાની, ખમણવાળાં ઢોકળા ૦વુ સ૦ક્રિ૦ છીણવુ
ખમણા સ્ત્રી૦ +ક્ષમા
ખમણી સ્ત્રી૦ ખમણવાનુ ઓજાર, છીણી
ખમતખામણુ ન૦[प्रा खम = ક્ષમવુ+खामणा = માફી માગવી તે] જાણે અજાણે થયેલા દોષની ક્ષમા માગવી તે (જૈન) [કરનારુ
ખમતલ વિ૦ ['ખમવુ' ઉપરથી] ખમનારુ, સહન
ખમતીધર વિ૦ ['ખમવું' + 'ધરવુ ઉપરથી] ખમતુ (૨) સધ્ધર, પૈસાદાર
ખમતું વિ૦ ['ખમવું' ઉપરથી] ખમી શકે એવુ (૨) ગજા પ્રમાણેનું (૩) સધ્ધર, પૈસાદાર
ખમધ્ય ન૦ [सं] આકાશનુ – માથા ઉપરનુ મધ્યબિંદુ
ખમલી સ્ત્રી૦ વ્યાયામમાં બેઠકનો એક પ્રકાર
ખમવુ સ૦ક્રિ૦ [सं क्षम्, प्रा खम] સહન કરવુ, સાખવુ (૨) ક્ષમા કરવી (જૈન) (૩) [કા] ખમણવું (૪) અ૦ક્રિ૦ થોભવું [ખમી જવુ = થોભી જવુ] ૦ખમાવવુ સ૦ ક્રિ૦ [प्रा खमाविय, सं क्षमित] પરસ્પર દોષો માફ કરવા કરાવવા (જૈન)
ખમા સ્ત્રી૦ [सं क्षमा, प्रा] ક્ષમા (૨) સબૂરી (૩) અ૦ જુઓ ખમ્મા [રાગ
ખમાચ(–ચી,–જ) પુ૦[म खमाज, –स] એક
ખમાર પુ૦ [अ खम्मार] દારૂ ગાળનારો
ખમાર પુ૦ જુઓ ખભાર (ઉ ગુ)
ખમાવવુ સ૦ક્રિ૦ ['ખમવુ' ઉપરથી] ખમે એમ કરવુ (૨)[प्रा खमावणा] [જૈન]ક્ષમા માગવી
ખમાસણુ ન૦['ખમાવવુ' પરથી] ક્ષમા માગવી તે (૨) [જૈન] જૈન સાધુને વંદન કરવાની ક્રિયા (૩) તે વખતે બોલાતા સૂત્રનું નામ
ખમીર ન૦ [अ] ખટાશ કે આથો ચડાવનારુ તત્ત્વ (૨) ખટાશવાળુ ઉભરણ (૩) જોશ, તાકાત –રી વિ૦ ખમીરવાળુ
ખમીરો પુ૦[अ]એક જાતની સુગંધીદાર તમાકુ
ખમીસ [अ क़मीस] એક જાતનુ પહેરણ
ખમ્મા અ૦ 'ક્ષેમકુશળ રહો – દુઃખ ન થાઓ' એવુ બતાવતો ઉદ્‌ગાર
ખયાલ પુ૦[अ] ખ્યાલ
ખર પુ૦ [सं] ગધેડો (૨)[મ] રાવણનો ભાઈ (૩) વિ૦ ઠોઠ, મૂર્ખ (૪) [રવ૦] ખોખરુ (૫) [सं खर] તીક્ષ્ણ (૬) કઠોર
ખરક(–ખ)લો પુ૦ [જુઓ ખડકલો] ઢગલો
ખરખડિયુ ન૦ જુઓ ખડખડિયુ
ખરખબર પુ૦બ૦વ૦, સ્ત્રી૦ સમાચાર
ખરખર સ્ત્રી૦ જુઓ ખરખરી(૨)અ૦ ['ખરવુ' ઉપરથી] એક પછી એક ખરતુ હોય એમ (આંસુ), સપાટાબંધ
ખરખરવુ અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ખખરવુ
ખરખરાજાત સ્ત્રી૦ પરચૂરણ ખર્ચ (૨) ઘટ, બાધ, નુકસાન [ખખરો
ખરખરી સ્ત્રી૦ જુઓ ખખરી –રો પુ૦ જુઓ
ખરખલો પુ૦ [જુઓ ખડકલો] ખરકલો
ખરખોટી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
ખરગધ ન૦ જંગલી ઘોડો
ખરગોશ(–સ) ન૦ [फा] સસલુ
ખરચ ન૦, પુ૦[જુઓ ખર્ચ] વાપર(૨) કિંમત, લાગત(૩)મોટી રકમ વાપરવાનો સારો નરસો અવસર [–કરવુ(–વો) = વાપરવુ(૨)નાતવરો કરવો –કાઢવુ = ખરચ જોગુ મેળવવુ (૨) નાતવરા જેવા ખર્ચને પહોચી વળવુ –ખાતે નાખવુ = ખરચના હિસાબમા ગણી લેવુ –પાડવુ = ખરચ ખાતે નાખવુ] ૦ખૂટણુ ન૦ પરચૂરણ – ફાલતુ ખર્ચ (૨) અવસર વખતે કરવાનુ ખર્ચ, વરો ૦પાણી ન૦ ખરચીપાણી [–કરવા = પ્રસંગ ઊજવવો,

જમણવાર કરવો (૨) છૂટથી વન વાપરવુ. -ખૂટવાં=પૈસાની તાણ પડવી નિર્વાહના સાસા પડવા] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ખર્ચ કરવુ, વાપરવુ -ચાઉ(-ળ,-ળુ) વિ૦ ખર્ચ કરે એવુ, હાથનુ છૂટું (૨) મોઘુ -ચી સ્ત્રી૦ ખરચવાને માટે જોઈતી રકમ (૨) ગુજરાનનુ સાધન -ચી ચૂનો પુ૦ મરામત જેવા સાધારણ કામમા લેવા જેવો-સામાન્ય પરચૂરણ ચૂનો -ચીપાણી ન૦ ખરચી ગુજરાનનુ સાધન, પરચૂરણ ખરચ

ખરચુ ન૦ [फा खर्च] ઝાડે જવુ તે, મળત્યાગ [-જવું=જાજરૂ જવું] ૦પાણી ન૦ ખરચુ

ખરચો પું૦ જુઓ ખર્ચ (૨) [જુઓ કરચો] ખાપો (વાળનો કે છોડનો) (૩) પતરાળા સીવવાની રાડાની સળી

ખરજ પુ૦[सं षड्ज] ષડ્જ-સા સ્વર (સંગીત)

ખરજ સ્ત્રી૦[स खर्जु] ચામડીનો એક રોગ (૨) ખ જવાળ [એક રોગ

ખરજવું ન૦ [सं खर्जु ઉપરથી] ચામડીનો

ખરડ સ્ત્રી૦ [ખરડવુ ઉપરથી] જાડા ગગડાનો લેપ

ખરડકું ન૦ [सं क्षर् ઉપરથી] (કા) વહેળિયુ

ખરડવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा खरड] ખરડ-લેપ કરવો (૨) ખરાબ-મેલુ કરવુ, બગાડવુ (૩) [લા] સ ડોવવુ, લબદાવવુ

ખરડિયું ન૦ [दे खरडिम=રૂખુ, સૂકુ] સુકવણુ, દુકાળ જેવુ વર્ષ

ખરડો પુ૦[ખરડવુ ઉપરથી] ઘૂટવાના અક્ષરોનો કાગળ (૨) કાચું લખાણ, મુસદ્દો (૩) યાદી (૪) ખરડ, લેપ

ખરણેર ન૦[सं क्षीरिणी]એક વનસ્પતિ, ખણેર

ખરતરગચ્છ પું૦[सं]જૈન સાધુઓનો એક વર્ગ

ખરપડી સ્ત્રી૦[જુઓ ખૂરપી]ખરપવાનુ ઓજાર -ડો પુ૦ મોટી ખરપડી (૨)મોટો તવેથો(૩) એન્જિનની આગળનુ પાટા પર થોડુ ઊચું રહેતુ ખરપી જેવુ તે (૪)ચામડા ઉઝરડવાનુ ઓજાર(૫)કમઅક્કલ ગામડિયો,ગમાર માણસ

ખરપણી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ખરપવુ સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ખડપવું [ખાવી

ખરપાવું અ૦ ક્રિ૦ [ખરપવુ ' ઉપરથી ?] ખોટ

ખરપી સ્ત્રી૦ જુઓ ખૂરપી -પિયો પુ૦ મોટી ખરપડી -પો પુ૦ જુઓ ખરપડો

ખરબચડું વિ૦ જુઓ ખડબચડુ -ડાઈ સ્ત્રી૦

ખરમચી સ્ત્રી૦, -ચો પુ૦ આદત, ટેવ (કા)

ખરયાન ન૦ [सं] ગધેડો જોડેલુ વાહન

ખરરર, ૦**ખટ** અ૦ (રવ૦)ઝપાટાબધ ખરે તેમ (જેમ કે તારો) [વાટવુ]

ખરલ પુ૦[हिं]જુઓ ખલ [-કરવુ=ખલમા

ખરવ વિ૦ જુઓ ખવ [એક રોગ

ખરવટ પુ૦ [ખરી ઉપરથી] પશુઓની ખરીનો

ખરવડ સ્ત્રી૦[दे खरडिअ પરથી ?]ઝાડની છાલ ઉપરનો સુકાયેલો ભાગ (૨) [म] (ભાત દૂધ ઇ૦માં) નીચે દાઝીને વળતુ ખબડુ ખરેટો

ખરવા પુ૦ [ખરી + વા] પશુઓના ખરીમા કીડા પડીને થતો એક રોગ

ખર(-રા,-ળા)વાડ સ્ત્રી૦ [ખળુ + વાડ] ગામનુ પાદર, જ્યા ખળા કરાય છે

ખરવાણ વિ૦ [ખર+વાન ?] દુ ખ ખમી શકે એવું, ખડતલ

ખરવાસ પુ૦ [ખરી ઉપરથી] જુઓ ખરવટ રોગ

ખરવું અ૦ક્રિ૦ [सं क्षर्, प्रा खर] ઉપરથી નીચે પડવુ (૨) સુકાઈને પડી જવુ,ગરવું (૩) [લા] હારીને દૂર થવુ - જતા રહેવું [ખરતું કરવું, મૂકવું=પડતુ મૂકવુ, વહેતુ મૂકવું. ખરતા તારા દેખાડવા=(દિવસે)ઠાર કરવું, મરણતોલ કરવુ] [તકલાદી

ખરસટ વિ૦ ખરબચડુ ,બરછટ (૨)[કા]બરડ;

ખરસણ ન૦ એક વનસ્પતિ

ખરસલી સ્ત્રી૦ પશુઓને ખાવાનું ઝીણુ સૂકું ઘાસ, ખસલી [તણખલુ

ખરસલું ન૦ ખસલુ, ઘાસ કે તેનુ પાન યા

ખરસવુ ન૦ જુઓ ખરજવુ (૨)એક જાતનુ કદ

ખરસાણી, ખરસાંડી સ્ત્રી૦ [सं खरसोनि] એક વનસ્પતિ (પાન વગરની ને તેમાથી દૂધ નીકળે છે)

ખરસૂરુ (-રુ) વિ૦ ['ખારુ' ઉપરથી]જરા ખારુ

ખરાઈ સ્ત્રી૦ [મગ૦ हिं , म] આદરી વખતે ઢીલા ન થઈ જતા સહનશીલતા રાખવી તે

ખરાખર અ૦ [ખરુ' ઉપરથી]નક્કી,ખરેખર

–રી સ્ત્રી૦ ખરાપણુ, સચ્ચાઈ (૨) સાબિતી (૩) [લા] સ કટવેળા, બારીક વખત

ખરાજાત સ્ત્રી૦[अ अखराजात]મજૂરી કે બગાડને કારણે માલ પાછળ થતુ ખર્ચ

ખરાડ સ્ત્રી૦ ['ખરવુ' ઉપરથી ?સર૦ म खराट, –टा] ગરેલા સૂકા પાંદડાં ડાખળા વગેરે (૨) ખોટ, ઘસારો, ઘટ (કા)

ખરાદ સ્ત્રી૦ [फा खराद] લાકડુ, હાથીદાત વગેરેનો ઘાટ ઉતારવાનુ યત્ર, સઘાડો ૦વુ સ૦ક્રિ૦ ખરાદીકામ કરવુ –દી પુ૦ ખરાદથી ઘાટ ઉતારનારો કારીગર

ખરાબ વિ૦ [अ](કોઈ બાબતમા) સારુ નહિ તેવુ, નઠારુ (૨) અનીતિમાન, ભ્રષ્ટ [–કરવુ= બગાડવુ (૨) કુમાર્ગે ખરચવા (પૈસા) (૩) પાયમાલ કરવુ, કોઈનુ ભૂડું કરવુ –થવુ= બગડવુ (૨) પાયમાલ થવુ]૦ખસ્ત(–સ્તા) વિ૦ અત્યત ખરાબ, પાયમાલ થયેલુ –બી સ્ત્રી૦ બગાડ, નુકસાન (૨) નાશ, પાયમાલી –બીનો ખાટલો પુ૦ દુ ખ,પાયમાલી

ખરાબો પુ૦ [फा] પાણીથી ઢકાયેલો ખડક (૨) ખરાબ–ખેડવા લાયક ન હોય તેવી જમીન [ખરાબાની જમીન=ખેડવા લાયક નહી તેવી જમીન, ખરાબે પડવુ = બરબાદ થવુ (૨) વહાણ ભાગી જવુ]

ખરાબોલુ વિ૦ જુઓ 'ખરુ' મા

ખરાવાડ વિ૦ જુઓ ખરવાડ

ખરાવાદી વિ૦ જુઓ 'ખરુ'મા

ખરી સ્ત્રી૦ [सं खुर] કેટલાંક ચોપગા પ્રાણીઓને પગનાં આગળાને ઠેકાણે જે આખા કે ફાટવાળા નખ હોય છે તે

ખરીખો સ્ત્રી૦ છોકરાની એક રમત

ખરીતો પુ૦[अ]સરકારી કાગળિયાનો લખોટો– થેલો (૨) ખલીતો

ખરીદ સ્ત્રી૦ [फा] ખરીદી, ખરીદવુ તે ૦દાર વિ૦ ખરીદનારુ ૦વુ સ૦ક્રિ૦ [फा खरीदन] વેચાતુ લેવુ –દાવવુ સ૦ક્રિ૦, –દાવું અ૦ ક્રિ૦ અનુક્રમે 'ખરીદવુ'ના પ્રેરક ને કર્મણિ –દિયો પુ૦ ખરીદ કરનારો –દી સ્ત્રી૦ ખરીદવું તે

ખરીપટ્ટી સ્ત્રી૦ ગામને દેવામાંથી મુક્ત કરવા માટેનું ઉઘરાણુ

ખરીફ સ્ત્રી૦ [अ] ચોમાસુ પાક

ખરુ વિ૦ [સર૦ म, हिं खरा मं गार'] સાચુ, 'ખોટુ'થી ઊલટુ, યથાર્થ, જેવુ હોય તેવુ (જેમ કે, હિસાબ, વાત, ઇ૦) (૨) શુદ્ધ, નકલી કે બનાવટી નહિ એવુ, જેવુ હોવુ જોઈએ તેવુ, અસલ (જેમ કે, ખરો રૂપિયો, સોનુ, લોઢુ, ખરો ક્ષત્રિય ઇ૦) (૩) સાચા બોલુ, ઈમાનદાર (માણસ) (૪) ગેકીને કડક કરેલુ કે થયેલુ (ખરી રોટલી, શાક ઇ૦) (૫) પાકુ, બરોબર, ઊણપ વગરનુ (જેમ કે ખરી મજૂરીનુ કામ છે, ખરા બપોર, ખરા પરસેવાનું ઇ૦) (૬) આશ્ચર્યના ઉદ્‌ગારનો ('ભલુ' 'બરોબર' જેવો) ભાવ બતાવે છે –(જેમ કે, તમે તો ખરી વાત કાઢી ! આ તો ખરુ કામ આવ્યુ ! ખરા છો તમે તો ! (વ્યગ), તમે તો ખરુ કર્યું !) (૭) અ૦ [सं खलु ?] 'અહા હા – સાચુ, વારુ, અલબત્ત,' જેવા અર્થનો ઉદ્‌ગાર સૂચવે છે (જેમ કે, ખરુ, ખરુ ! પણ જા તો ખરો, વગર ગયે શી ખબર પડે ? જો ખરુ ને ! ઇ૦) [ખરા કરવા = મદવાડમાથી બેઠા થવુ– ખરા પરસેવાનું = સાચી મહેનતનું હકથી મેળવેલુ ખરા બપોર = બરોબર મધ્યાહ્નનો સમય ખરુ કરવુ = પાકુ કરવુ (૨) ખાતરી કરવી પુરવાર કરવુ –ખોટુ કરાવવુ = સાચુ શુ ને ખોટુ શુ તે મોઢામોઢ નક્કી કરાવવુ –પડવુ = સાચુ હોવુ કે તેવુ પુરવાર થવુ ખરો આકડો = છેવટનો નક્કી કરેલો આકડો] –રાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ તેના ક્રમમા –રાપણુ ન૦ ખરુ હોવુ તે –રાબોલુ, –રાવાદી વિ૦ સાચાબોલુ ૦લોઢુ ન૦ પોલાદ –રે અ૦ સાચે, ખચીત (૨) નક્કી –રે(–રો)ખર, રેખાત અ૦ સાચે (૨) ખચીત –રેખરુ વિ૦ સાચેસાચુ

ખરેટવુ સ૦ક્રિ૦ વેચવુ (કા) [જમીન

ખરે(–રે)ટી સ્ત્રી૦ કાદવ સુકાઈ ફાટી ગયેલી

ખરે(–રે)ટુ ન૦કરેટુ તરત વિયાયેલી ગાયભેંસનુ દૂધ (૨)[દેવને]વાકુ – કૂડુ પડવુ તે [–પડવુ]

ખરેટા પુ૦ ઓઘરાળો; રેલાનો ડાઘ (૨) (સર મ खरोडा] દાઝી ગયેલા અન્નનો પોપડો
ખરેડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ગરેડી] ગરગડી
ખરેરી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ખખરી (૨) ગળામા ખરખર થવુ તે
ખરેરો (રે') પુ૦ [हिं खरहरा, खोरा] ઘોડા, બળદ વગેરેની માલિસ કરવાનુ ઓજાર [-કરવો = ખરેરાથી માલિસ કરવી]
ખરેંટી (૦) સ્ત્રી૦, -ટુ નં૦ જુઓ ખરેટી,-ટુ
ખરો પુ૦ જોડાની એડી
ખરોખર અ૦ જુઓ ખરેખર [જૂની લિપિ
ખરોષ્ટી સ્ત્રી૦ [सं.? हिं. खरोष्ट्री, -ष्ठी] એક
ખર્ચ [अ], ૦ખૂટણુ, ૦વું, -ર્ચાઉ(-ળ, -ણુ) જુઓ 'ખરચ'મા
ખર્વ પુ૦ [सं] હજાર કરોડ (૨) વિ૦ ખોડીલુ, અપંગ, અધૂરુ (૩) વામન, ઠીંગણુ
ખર્વટ ન૦ [सं] પર્વતની તળેટીનુ ગામ (૨) આસપાસના નાના ગામો વચ્ચે આવેલું મોટું-બજારનુ ગામ
ખલ પુ૦ [सं] ઔષધ વગેરે કચરવાનો કે ઘૂટવાનો ખાડાવાળો ઘડેલો પથરો ૦બત્તો પું૦ ખલનો બત્તો, ઉપરવટણો (૨) ખલ અને બત્તો
ખલ(-ળ) વિ૦ [सं] શઠ, ધૂર્ત
ખલક સ્ત્રી૦ [अ. खल्क] જગત દુનિયા (૨) માણસજાત, સંસાર
ખલકો પુ૦ [अ खिर्क] ફકીરનો લેબાસ, કથા
ખલખણુ પુ૦ ગળાનો એક રોગ
ખલતો પુ૦ [फा खलीतह] ખાનાખાનાવાળી થેલી, મોટો વાટવો
ખલબત સ્ત્રી૦ [अ खलवत = એકાંત] ખિલવત, છૂપી મસલત; ખાનગી બેઠક
ખલબત્તો પુ૦ જુઓ 'ખલ'મા
ખલ(-લે)લ સ્ત્રી૦,ન૦ [अ.]હરકત,અડચણ(૨) નુકસાન [-નાંખવું, પહોંચાડવું, પાડવું = હરકત કે નુકસાન થાય એમ કરવુ. -પડવું, પહોંચવું = હરકત કે નુકસાન થવુ]
ખલવાં ન૦ બ૦ વ૦ ભજિયા
ખલવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. खलणें, 'ખલ' પરથી] ખળવુ, ખરલ કરવુ, ખલમા ઘાલીને ઘૂંટવું-બારીક કરવુ (૨) ન૦ [?] ગાડાના પાંજરા ટેકવવા માટે ઘલાતો લાકડાનો ઠાયો, આડું (૩) ક્રિકેટમા રોપાતો દાંડિયો, 'સ્ટંપ'
ખલા પુ૦ [अ.] જ્યાં કોઈ ન હોય એવુ સ્થળ
ખલા(-ળા)વું અ૦ ક્રિ૦[सं स्खल्, प्रा. खल] અટકી રહેવુ (૨) 'ખલવુ'નુ કર્મણિ
ખલાસ વિ૦ [अ] સમાપ્ત, પૂરુ
ખલાસ(-સી) પુ૦ [अ, સર૦ दे खुल्लासय] ખારવો -સણ સ્ત્રી૦ ખલાસીની સ્ત્રી
ખલિત વિ૦ +સ્ખલિત, ખરી પડેલુ
ખલી સ્ત્રી૦ ખિસકોલી (૨)છોકરાની એક રમત
ખલી(-ળી) સ્ત્રી૦ [सं खल] ખળુ (૨)કઠોળની દાળ કરવાની જગા
ખલીચક ન૦ છોકરાની એક રમત, ખલી
ખલીતો પુ૦ [फा.] લખોટો, પરબીડિયુ
ખલીફ(-ફા) પું૦ [अ] મહમદ પેગંબર પછી ઇસ્લામી ધર્મનો વડો, ધર્મરક્ષક -ફાત, -ફી સ્ત્રી૦ ખલીફપણુ (૨) ખલીફની ગાદી અથવા સત્તા
ખલુ અ૦ [सं] જરૂર, નક્કી
ખલૂલો પુ૦ છોકરાની એક રમત, ખલી
ખલેચી સ્ત્રી૦ [फा. खलीतह ઉપરથી] ખાનાવાળી કોથળી, થેલી
ખલેડી(-રી) સ્ત્રી૦ ['ખલી' ઉપરથી]ખિસકોલી
ખલેલ સ્ત્રી૦, ન૦ જુઓ ખલલ [ખજૂરી
ખલેલુ(-લું) ન૦ [કા] ખારેક (૨) ખજૂર (૩)
ખલે(ળે)ળવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा खलिर = સ્ખલન કરનાર પરથી ?] (કા.) મૂતરવુ
ખલો પુ૦ [दे खल्लय] જોડો [કા] (૨) [?] એક બાળરમત
ખલ્ક સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ ખલક
ખવડા(-રા)વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ખાવુ'નુ પ્રેરક
ખવળવું અ૦ ક્રિ૦[દે. खवलिअ = क्रुद्ध પરથી ?] ભોંય, બિછાના પર આળોટવું (૨) વલૂરવું (૩) ખળભળવુ
ખવાડ(-ર)વું સ૦ ક્રિ૦ ખવડાવવુ
ખવાબ પુ૦ [જુઓ ખ્વાબ] સ્વપ્ન
ખવાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ખાવુ'નુ કર્મણિ (૨) [सं.

ક્ષપિત, प्रा खविअ, પરથી ?] (ખ'?) કાટ કે સડો લાગવો, ક્ષીણ થવુ
ખવાસ વિ૦ [अ] સેવાચાકરીનો ધંધો કરતી એક જાતનુ (૨) પુ૦ તે જાતનો માણસ (૩) હજૂરિયો (૪) ચીજની ખાસિયત, પદાર્થનો ધર્મ (૫) સ્વભાવ મિજાજ ૦ણ(-ણી),-સી સ્ત્રી૦ દાસી (૨) ખવાસની સ્ત્રી
ખવીસ પુ૦[अ]એક જાતનુ ભૂત-પ્રેત(૨)રાક્ષસ
ખશફલ્લુ વિ૦ (કા) ઠીંગણુ
ખશિ(-સિ)યાણુ વિ૦ (કા) [જુઓ ખિસિયાણુ] છોભુ, ઝખવાણુ [-પડવુ= છોભુ થવુ, ઝખવાવુ]
ખષ્ટ વિ૦ [सं] છોભુ, ખસિયાણુ
ખસ સ્ત્રી૦ [सं खस, दे. खसु] ચામડીનો એક રોગ. ૦લુ,-સિયુ,-સિયેલ વિ૦ ખસના રોગવાળુ
ખસ સ્ત્રી૦ [फा] વીરણનો વાળો
ખસકવુ અ૦ક્રિ૦ જુઓ ખીસકવું
ખસકો પુ૦ [જુઓ ખચકો] ખાંચો
ખસખસ સ્ત્રી૦ [सं खस्खस] અફીણનો છોડવો (૨) એ છોડવાનુ બીજ -સામ્લ પુ૦ ખસખસનો અમ્લ -સિયુ, -સી વિ૦ ખસખસના જેવુ ઝીણુ (૨) ખસખસના જેવા ધોળા રંગવાળુ
ખસડફસડ અ૦ (રવ૦)(૨)ઘસડાતુ હોય તેમ
ખસબો, ૦ઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખુશબો] સુગંધ
ખસમ પુ૦ [अ खस्म] પતિ, ધણી
ખસર સ્ત્રી૦ [सं कर्षु ઉપરથી?]નાનો ખસરકો-૦કો પુ૦ લીટો,ખચકો (૨)ઉઝરડો,કાપો ૦વુ સ૦ક્રિ૦ કયારા કરવા, જુદા જુદા વાવેતર કરવા ખેતરમા ભાગ પાડવા (૨) નિશાની કરવી, ખસરકો પાડવો -રિયો પુ૦ ખસરકો પાડવાનુ ઓજાર(સુતારનુ) -રો પું૦ લીટો,આંકો (૨) ઘસરકો, કાપો [સ્વભાવ
ખસલત સ્ત્રી૦[अ] આદત (૨) ખાસિયત (૩)
ખસલી સ્ત્રી૦ [सं घास ઉપરથી?]પશુને ખાવાનુ ઝીણુ સૂકુ ઘાસ, ખરસલી
ખસલુ ન૦[सं घास ઉપરથી?]ઘાસ કે તણખલુ (૨) વિ૦ જુઓ ખસ'મા
ખસવુ અ૦ક્રિ૦ [दे खस] સરકવું, આઘા થવુ (૨)લપસવુ(૩)[લા]કરાર,મત,માન્યતા,કથન ઇ૦થી ફરી જવુ (ખસી જવુ)
ખસિયાણુ વિ૦ [જુઓ ખિસિયાણુ] ખશિયાણુ, છોભુ [રોગવાળુ
ખસિયુ(-યેલ) વિ૦[सं खस ઉપરથી]ખસના
ખસી(-સ્સી) સ્ત્રી૦ [अ] અંડ-વૃષણ પર ઉપચાર કરી નિરુપયોગી કરવા તે [-કરવુ= પશુના અંડ નકામા કરવા, તેને નપુંસક કરવુ]
ખસૂસ, ૦ન અ૦ [अ] ખચીત, જરૂર (૨) ખાસ કરીને
ખસેડવુ સ૦ક્રિ૦ ['ખસવુ' ઉપરથી] દૂર કરવુ
ખસોટી સ્ત્રી૦ -ટો પુ૦[ખોસવુ પરથી?]ઓટી
ખસોરવુ સ૦ ક્રિ૦ [કા] ખસેડવુ
ખસ્ત વિ૦ [फा] વેરણછેરણ, અસ્તવ્યસ્ત
ખસ્વસ્તિક પુ૦ [सं] ક્ષિતિજ, જુઓ 'ખ'મા
ખસ્સી સ્ત્રી૦ જુઓ ખસી
ખળ વિ૦ [જુઓ ખલ] શઠ,ધૂર્ત ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણુ ન૦, -ળાઈ સ્ત્રી૦
ખળકવુ અ૦ક્રિ૦ શોભવુ, દીપવુ (૨) [રવ૦] ખડખડવુ
ખળકો પુ૦ [सं खल] ઉચ્ચક રકમ, અમુક સંખ્યા(૨)જથો,સમૂહ (૩)[રવ૦]ખળળ કરતો ધસતો પાણીનો પ્રવાહ - જથો
ખળખળ અ૦ [રવ૦] ખળખળ અવાજ થાય એવી રીતે(૨)સ્ત્રી૦,ન૦ ખળખળાટ ૦તુ વિ૦ જુઓ ખખળતુ ૦વુ અ૦ક્રિ૦ [सं खल-खलाय]જુઓ ખખળવુ -ળાટ અ૦ ખળખળ અવાજ સાથે,અટકયા વગર વહેતુ હોય એમ (૨)પુ૦ એક અવાજ -ળિયો પુ૦ ખળખળ વહેતો પ્રવાહ
ખળભળ સ્ત્રી૦[सं क्षुभ् ઉપરથી?,दे खलभलिय] ગડબડ,ઘોઘાટ(૨)મનનો અજંપો,ગભરાટ ૦વુ અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ખભળવુ [ખળભળી ઊઠવુ=ક્ષોભ થવો(૨)કંપી-ગભરાઈ ઊઠવુ] -ળાટ પુ૦ ક્ષોભ,ગભરાટ(૨)ગરબડ,કોલાહલ (-કરવો,-કરી મૂકવો)
ખળવુ અ૦ ક્રિ૦ [सं स्खल्, प्रा खल] અચકાવુ,અટકવુ(૨)સ૦ક્રિ૦['ખેળ' ઉપરથી]

ખેળ ચડાવવી (૩) ['ખલ' ઉપરથી] ખલવુ; લસોટવુ, ઘૂટવુ
ખળળખળ અ૦ [રવ૦] સપાટાબંધ, સતત (૨) ખળખળ અવાજ કરીને
ખળાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'ખળ'મા [ખરાવાડ
ખળાવાડ સ્ત્રી૦ [ખળુ પરથી] ખળુ કરવાની જગા,
ખળાવુ અ૦ક્રિ૦ જુઓ 'ખલાવુ'
ખળાંઢળાં અ૦ [ખળું + ઢળવું પરથી] (કા) ખળા ઊભરાઈ જાય એમ, પુષ્કળ છત હોય એમ
ખળિયાણુ ન૦ કકળાટ, તોફાન [ખળી
ખળી સ્ત્રી૦ જુઓ ખલી (૨) [પાદરા તરફ] દૂધની
ખળું ન૦ [सं खल] કણસલા ગૂદીને કે ઝૂડીને અનાજ કાઢવાની જગા [ખળાં માગવાં = ખળે જઈને અનાજની ભીખ માગવી ખળું કરવું = ખળામા અનાજ કાઢવાની ક્રિયા કરવી]
ખળેળવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ખલેળવુ, મૂતરવુ
ખંખ વિ૦ [સર૦ हिं, सं कक?] ખાલી (૨) ખોખા જેવુ નકામુ (૩) ધનહીન [ખાલીખંખ = છેક જ ખાલી]
ખંખ પું૦ ખંગ, બદલો (૨) પાયમાલી (૩) સ્ત્રી૦ ખંત (૪) ઇચ્છા, ભૂખ [-ભા(-ભાં)ગવી = ભૂખ દૂર કરવી, હરવી -વાળવો = ખંગ વાળવો, બદલો લેવો, બાકી ન રાખવુ (૨) ઉજ્જડ કરી દેવુ] [ખાખરોટવું
ખંખરોટવું સ૦ ક્રિ૦ જરાતરા ચોપડવુ,
ખંખ(-ગ)ળાવવું સ૦ક્રિ૦ ઝબકોળીને ધોવું, ખંખાળવુ [ખોખારવું
ખંખારવું અ૦ક્રિ૦ [हिं० खँ(-ख)खारना] +
ખંખા(-ગા)ળવું સ૦ક્રિ૦ [हिं खगालना, सं क्षाल्, प्रा खाल પરથી? રવ૦?] પાણીમા ઝબકોળીને અને હલાવીને ધોવુ, પાણી વડે ખૂબ ધોવુ – સાફ કરવુ (૨) પાણીના કોગળા કરી (મો) ખૂબ સાફ કરવું
ખંખેરવું સ૦ક્રિ૦ ['ખેરવુ' પરથી?] ખેરવી નાખવુ (૨) ઝાટકણી કાઢવી, ધમકાવવુ, મારવુ
ખંખોરવું સ૦ ક્રિ૦ ['ખોરવુ' પરથી?] વેરી નાખવુ, વીંખી નાખવું (૨) નખ વતી ખોતરવું (૩) ['ખોરવુ' ઉપરથી] સ કોરવુ ખોરવુ (દેવતા)
ખંખોળવું સ૦ ક્રિ૦ [हिं खखोरना] વેરણ છેરણ કરી નાખવું; ચૂંથી નાખવુ (૨) [ખોળવું પરથી] ખૂણેખાચરે શોધવુ (૩) જુઓ ખંખાળવું
ખંખોળા પું૦બ૦વ૦, -ળાં ન૦બ૦વ૦ ['ખોળવુ' ઉપરથી] ખોળંખોળા
ખંખોળિયાં ન૦ બ૦ વ૦ ['ખંખાળવુ' ઉપરથી, સર૦ हिं खंगालना = ખાલી કરી દેવું] પાણીથી નવાડવુ તે (નવડાવ્યા પછી વધેલુ પાણી એકી-સાથે બાળકના માથા પર રેડતી વખતે મા આ શબ્દ બોલે છે)
ખંગ પુ૦ ખરકલો, ઢગલો (૨) દાઝ, વેર (૩) ખંખ, બદલો (૪) ખત; ખાત [-વાળવો = ઢગલો કરી દેવો (૨) દાઝ કાઢવી, વેર લેવું (૩) ભરપાઈ કરવી, બદલો મેળવી લેવો]
ખંગ વિ૦ [જુઓ ખંજ] વિ૦ લૂલુ
ખંગળાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ખંખળાવવુ
ખંગાળવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ખંખાળવુ
ખંચાવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा खच = ખેચવું પરથી? सं खंज् = લંગડાવુ?] ખમચાવુ. અટકવું, પાછા પડવુ -મણ સ્ત્રી૦ ખંચાવું તે
ખંજ વિ૦ [સં.] લંગડુ, લૂલુ
ખંજન ન૦ [સં] એક પક્ષી (૨) [?] હસતા ગાલમા પડતો નાનો ખાડો
ખંજર ન૦ [फ़ा] કટાર જેવું, સીધું બેધારું એક શસ્ત્ર [નાની નગારી-ડફ
ખંજરી સ્ત્રી૦ [हिं] એક વાદ્ય, ઘૂઘરીઓવાળી
ખંજવાળ સ્ત્રી૦ [सं खन् + सं ज्वल] ચામડીનો એક રોગ; લૂખસ, ચૂંટ (૨) ચળ, વલૂર. [-આવવી = ખંજવાળવા જેવુ થવું કે લાગવુ, ખંજવાળ થવી] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ વલૂરવુ
ખંજા છંદ પું૦ [સં] એક છંદ
ખંજોળવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ખંજવાળવુ (૨) [ચ] હળવેથી વલૂરતા હાથ ફેરવવો, પંપાળવુ
ખંટાવું અ૦ ક્રિ૦ સમાવું પોવાવુ
ખંડ પુ૦ [સં] ભાગ, કકડો (૨) જૂથ, સમૂહ (જેમ કે તરુખંડ, પુસ્તકના પ્રકરણોનો ખંડ) (૩) પ્રકરણ (૪) એક ચોળી કે કાચળી થાય તેટલુ મોળિયા સાથે વણેલું કપડું, રેંજો (૫) ઘરનો એક ભાગ, ઓરડો (૬) પૃથ્વીના પાંચ મોટા

ભાગોમાંનો એક(એશિયા, અમેરિકા, આફ્રિકા, યુરોપ અને ઑસ્ટ્રેલિયા) (૭) વિ૦ વિભાગવાળુ (૮) નાનુ ટૂકુ [–પાડવા = વિભાગ કરવા (૨) ઓરડા બનાવવા, એકમાથી જુદાં ઘર કરવાં — આતરા ભરીને કે બીજી રીતે] ૦કથા સ્ત્રી૦ નાની–ટૂકી વાર્તા ૦કાવ્ય ન૦ નાતું કાવ્ય(૨)અનેક છદવાળુ કાવ્ય ૦જાતિ સ્ત્રી૦ પાચ કે પચમાશ માત્રાના ખડવાળા તાલની જાતિ ૦ધારા સ્ત્રી૦ કાતર ૦પરશુ (સ) શિવ ૦મંડલ વિ૦ બરાબર વર્તુલ નહિ એવુ (ચદ્ર માટે વપરાય છે) ૦શિખરિણી પુ૦, સ્ત્રી૦ એક છદ ૦હરિગીત ન૦, પુ૦ એક છદ

ખડણી સ્ત્રી૦ [सं खड्, प्रा खड्ड = હરાવવુ, જુઓ ખડવુ] તાબેદાર રાજ્ય ઉપરી રાજ્યને જે રકમ દર વર્ષે ભરે તે [–ભરવી = ખડણી આપવી, તાબેદારી સ્વીકારી તે પેટે રકમ આપવી]

ખડન ન૦ [सं] તોડવુ તે (૨) દલીલ કે વાદને તોડી પાડવો–રદિયો આપવો તે, પ્રત્યાખ્યાન ૦મડન ન૦ તોડવું અને માંડવુ તે (૨) ચર્ચામા વાદને તોડવો અને માંડવો તે

ખડવુ સ૦ક્રિ૦ [सं खण्ड्, प्रा] તોડવું, કકડા–વિભાગ કરવા (૨) માગતા પેટે અમુક ઓછુ આપી પતાવવુ (૩) સામટો ભાવ ઠરાવીને સોંઘામા ખરીદવુ [ખડી આપવુ = જથાબધ માલ ઓછી કિમતે આપવો (૨) દેવા પેટે અમુક કિમત ઠરાવીને વસ્તુ આપવી ખડી મૂકવુ, ખડી રાખવુ = પહેલેથી જથાબંધ માલ સસ્તી કિમતે લઈ રાખવો ખડી વાળવુ = જથાબંધ માલ ઊચક કિમતે લઈ લેવો]

ખડખડા સ્ત્રી૦ ['ખાડવું' ઉપરથી] ઉપરાઉપરી ખાંડવુ તે (૨) ખડાખડી

ખડાખડી સ્ત્રી૦[સર૦ प्रा खडाखडि, 'ખડવુ' પરથી] કચરકચરા, ભીડાભીડ

ખડાવવુ અ૦ક્રિ૦ 'ખાંડવુ', 'ખડવુ'નું પ્રેરક

ખડાવુ અ૦ક્રિ૦ 'ખાડવું' 'ખડવુ'નું કર્મણિ (૨) નુકસાનમા આવવુ (૩) પીડાવુ, ભીડમાં હેરાન થવુ

ખડિત વિ૦ [सं] ભાગેલુ, ખાંડુ –તા સ્ત્રી૦ અષ્ટનાયિકામાંની એક (પોતાનો પ્રીતમ સપત્નીને ત્યા રહી આવેલો જોઈને મનમા બળી જાય તે)

ખડિયુ વિ૦[જુઓ ખડણી, સર૦प्रा खड्डिअ = પરાજિત]ખડણી ભરનાર, તાબેદાર(૨)ખડિત

ખડિયેર ન૦ [सं खण्डित प्रा खडिअ પરથી] ભાગીતૂટી ઇમારત, પડી ગયેલા ઘરનું ખોખુ

ખડુ વિ૦ + ખડિત

ખડૂરિયુ વિ૦ [सं कण्डु ઉપરથી] ખાતા વવળે એવુ – જગલી (સૂરણ)

ખડેર ન૦ જુઓ ખડિયેર

ખત સ્ત્રી૦ [सं क्षान्ति, प्रा खति પરથી?] ચીવટપૂર્વક લાગ્યા–મડયા રહેવાનો ગુણ (૨) ચીવટ, કાળજી –તી, –તીલુ વિ૦ ખતવાળુ

ખધ પુ૦ [सं स्कन्ध, प्रा खध] + ખભો, ખાધ

ખધાઈ સ્ત્રી૦[જુઓ 'ખધુ'] લુચ્ચાઈ, ધૂર્તતા

ખધાડિયો પુ૦['ખધ'પરથી?]ઘરજમાઈ (સુ)

ખધુ વિ૦ [સર૦ म खदा, फा खद ?] લુચ્ચુ, ધૂર્ત [ખભો, ખાધ

ખધોલુ ન૦, –લો પુ૦[सं स्कन्ध,જુઓ ખધ]

ખપાલી(–ળી) સ્ત્રી૦['ખાંપાવાળી' કે ખાંપવુ' ઉપરથી?] ખેતીનુ એક ઓજાર; પજેટી

ખભ(–ભો) પુ૦ [सं स्तम्भ, प्रा खभ] થાંભલો, સ્તભ

ખભાતી વિ૦ (મૂળ ખભાતમા બનતુ) એક મજબૂત જાતનું (તાળુ) [–ને ઘેર ખભાતી તાળુ વસાવુ = નખ્ખોદ જવુ]

ખભાવતી સ્ત્રી૦ માલકોશની એક રાગિણી

ખા અ૦ ['ખાવુ' ઉપરથી] વારતા છતા ન માને ને નિષ્ફળતા મળે ત્યારે કટાક્ષનો બોલ 'લેતો જા' [–લાડવો! = લેતો જા! ખાતો જા! શો ફાયદો કાઢયો?] (૨) સ્ત્રી૦ ખેતરમા જનાવરો પાક ખાઈ જાય તે

ખાઈ સ્ત્રી૦ [सं खाति, प्रा खाइ, ઞ્ઞો] ખાણ, ઊંડો ખાડો (૨) કોટને ફરતી ખાડી (૩) ગામનુ પાણી જવા ખોદેલો કાસ (૪) ['ખાવુ' ઉપરથી, प्रा खाइअ, सं खादित]

ખાવાની ચીજ, આજીવિકાનું સાધન ૦બંધી સ્ત્રી૦ રક્ષણાર્થે ખાઈઓ ખોદવી તે

ખાઈખપૂસીને અ૦ ['ખાવું'+'ખપૂસવું'] ખંત અને એકાગ્રતાથી

ખાઈપીને અ૦ [ખાવું+પીવું] ખાઈખપૂસીને

ખાઈબદેલું વિ૦ [ખાવું+બદવું] પહોંચેલ, પાકું, યુક્તિપ્રયુક્તિ વગેરે પામી ગયેલું

ખાઉ વિ૦ ['ખાવું' ઉપરથી] ખાનારું, સહન કરનારું, એવા અર્થમાં નામને છેડે વપરાય છે ઉદા૦ 'ભાજીખાઉ', 'મારખાઉ' (૨) ન૦ [સર૦ન खाऊ] ખાવાનું, ખાણું ૦કંડ(-ણું) વિ૦ ખાઉધરું. ૦કી સ્ત્રી૦ લાંચ (૨) ખોરાકી. [-કરવી=ખાવાની ચીજ ચોરવી (૨) લાંચ લેવી] ૦ધર(-રું) વિ૦ ['ખાવું'+'ધરાવું'] ખાખા કરનારું, ખાતાં ધરાય નહિ એવું (૨) લાંચિયું ૦ધરાવેડા પુ૦બ૦વ૦ ખાઉધરાપણું કરવું તે ૦પાત્ર વિ૦ લોભી (૨) લાંચિયું

ખાએશ સ્ત્રી૦ [फा. ख़ाहिश] ઇચ્છા, અભિલાષા

ખાક(-ખ) સ્ત્રી૦ [फा] રાખ ધૂળ(૨) મારેલી ધાતુ (૩) નાશ, પાયમાલી

ખાકટી સ્ત્રી૦, -ટું ન૦ [સર૦મ खाकट, -टा =કોઈ કુમળું ફળ-મરવો] કેરીનો મરવો, ખાખટી

ખાકસાર વિ૦ [फा] પગની રજ જેવું, તાબેદાર, નમ્ર (૨) પામર, અધમ (૩) પુ૦ (સં) એક રાજદ્વારી મુસલમાની સંઘનો સભ્ય. -રી સ્ત્રી૦

ખાકાન પુ૦ [तुर्की] સુલતાન, પાદશાહ -ની વિ૦ બાદશાહી, શાહી

ખાકી(-ખી) વિ૦ [फा] ખાખવાળું, રાખોડી ચોળનારું (૨) રાખોડિયા રંગનું (૩) ઘેરા પીળા રંગનું (૪) [લા] ઐહિક

ખાખ સ્ત્રી૦ જુઓ ખાક

ખાખટી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી [મરવો

ખાખડી સ્ત્રી૦ જુઓ ખાકટી -ડું ન૦ ખાકટું,

ખાખણ ન૦ એક વનસ્પતિ

ખાખર પુ૦ [दे खक्खर] એક ઝાડ, જેના પાનનાં પતરાળાં થાય છે (૨) (ગોતા તરીકે ઢોર ખાય તે) તુવેરની સૂકી પાંદડી -રી સ્ત્રી૦ નાનો ખાખરો (૨) રોટલી (૩) તમાકુના સુકાઈ ગયેલા પાતરાં, સૂકો -રો પુ૦ જુઓ ખાખર (૨) [दे. खक्खरग] શેકીને કડક કરેલી રોટલી

ખાખરોટવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦ ? કે ખાખરાને જરાતરા ચોપડે તે પરથી ?] (કા) ખખરોટવું, જરાતરા ચોપડવું

ખાખસૂસ અ૦ [જુઓ ખસૂસ] ખચીત

ખાખાવીખી વિ૦ છિન્નભિન્ન (૨) દુઃખી, હેરાન (૩) સ્ત્રી૦ પાયમાલી, ધૂળધાણી

ખાખી વિ૦ જુઓ ખાકી (૨) ખાલી, નિર્ધન (૩) ન૦ ખાખી રંગનું લૂગડું ૦બંગાલી(-ળી) વિ૦ ખાલી ખિસ્સે ફક્કડ થઈને ફરનારું ૦બાવો પુ૦ રાખ ચોળનારો બાવો [(માણસ)

ખાચર વિ૦ (૨) પુ૦ કાઠી લોકોની એક જાતનું

ખાજ ન૦ [सं. खाद्य, प्रा खज्ज] ખાદ્ય (૨) ખાજું (૩) સ્ત્રી૦ [सं खर्जु, प्रा खज्जू ઉપરથી] ખૂજળી, ખજવાળ

ખાજલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ખાજ] નાનું ખાજું, એક ખાવાની વાની -લું ન૦ ખાજું (૨) ચકરડું, કૂંડાળું

ખાજવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ખાજ] ખજવાળ ઉત્પન્ન કરવી -વણી સ્ત્રી૦ ખજવાળ

ખાજાસરા પુ૦ [फा ख़ाजहसरा] હીજડો, વ્યંઢળ

ખાજું ન૦ [જુઓ ખાજ] એક ખાવાની વાની

ખાટ સ્ત્રી૦ [सं खट्वा, प्रा खट्टा] હીંડોળાખાટ (૨) [જુઓ ખાટવું] ખાટવું તે, લાભ

ખાટકી પુ૦ [सं खट्टिक] કસાઈ ૦ખાનું ન૦ કતલખાનું ૦વાડો પુ૦ કસાઈવાડો

ખાટખટુંબો પુ૦ એક વેલો -બડું વિ૦ ખટમધુરું (૨) ન૦ ખાટખટુંબાનું ફળ

ખાટખટ્મડું વિ૦ જુઓ ખાટખટુંબડું -ડો પુ૦ ખાટખટુંબો

ખાટલાવશ વિ૦ જુઓ 'ખાટલો'માં

ખાટલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ખાટ] નાનો ખાટલો, માંચી (૨) [सं खट्टि] ઠાઠડી

ખાટલો પુ૦ સૂવાનો ખાટ, માંચો, ચારપાઈ (૨) [લા] મંદવાડ (૩) પ્રસૂતિ [ખાટલે પડવું=માંદા પડવું ખાટલેથી પાટલે ને પાટલેથી ખાટલે=ખાવા અને ઊંઘવા સિવાય બીજી કંઈ મહેનત ન લેવી પડે તેવી સ્થિતિ

ખાટલો આવવો=સુવાવડ આવવી -ઉપ(-ફ)રો થવો=(માંદગી જવાથી ખાટલા ઉપરથી કાયમની પથારી ઉપાડી લઈ) ખાટલો ઊભો કરાવો -ઢાળવો=(સૂવા બેસવા માટે) ખાટલો ચાર પાયા પર બરોબર ગોઠવીને મૂકવો (૨) ખાટલા પર પથારી કરવી કે બિછાનું મૂકવું -ઊભો કરવો='ખાટલો ઢાળવો'થી ઊલટું -કરવો=મંદવાડ આવે એવું કરવું, મંદવાડ આણવો -ખેંચવો, -તાણવો= ખાટલાનું પાટી કે વાણનું ભરત ખેંચીને તંગ કરવું -થવો=મંદવાડ આવવો -પાથરવો= ખાટલો ઢાળી બિછાનું કરવું -ભરવો= ખાટલાના ચોકઠાને પાટી કે દોરી વીંટવી-ગૂંથવી -ભોગવવો=માંદગી ભોગવવી -હોવો=માંદગી હોવી (૨) સુવાવડ હોવી] -લાવશ વિ૦ (સુવાવડ કે સખત માંદગીથી) પથારીવશ

ખાટવું સ૦ક્રિ૦ [सं खट्='ઇચ્છવું' ઉપરથી ?] ફાયદો મેળવવો [ખાટી જવું=કમાઈ જવું(૨) ચચણી ઊઠવું, લાગી આવવું, ચડભડાટ થવો]

ખાટસવાદુ(-દિયું) વિ૦ પોતાના સંબંધ વિનાની નકામી વાતમાં રસ લેનાર

ખાટાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'ખાટું'માં

ખાટિયું ન૦['ખાટું' ઉપરથી]ખાટું,પ્રવાહી શાક (૨)કાચી કેરીને બાફીને બનાવાતી પ્રવાહી વાની

ખાટીમીઠી સ્ત્રી૦ [ખાટું + મીઠું] ખટમધુરી ખાવાની ચકતી કે ગોળી, 'પેપરમિંટ'

ખાટું વિ૦ [सं शठ, दे खट्ट] ખટાશવાળું (૨) કચવાયેલું, નારાજ [-ખારું ચાખવું= દુનિયાના સુખદુઃખનો અનુભવ લેવો -થવું= બગડી જવું, ઊતરી જવું (૨) [દિલ, મન] નારાજ થવું -મોળું થવું (થઈ જવું)= બગડી જવું, વણસવું (કે જેથી મિત્ર ને ખોઈ બેસાય)] ૦ચડ,ચરડ, ૦ચૈડ(-ચ), ૦બડસ (-ચ), ૦ચૂના જેવું વિ૦ એકદમ ખાટું -ટાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ ખટાઈ

ખાટુવડું ન૦ છોકરાના લગનની નાત (લગ્નને આગલે દિવસે) [ખાટી ભાજી

ખાટોડી સ્ત્રી૦ ['ખાટું' ઉપરથી] એક જાતની

ખાડ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખાડો] ખાઈ -ડી સ્ત્રી૦ દરિયાની ભરતી પહોંચે ત્યાં સુધીનો નદીનો ભાગ (૨) જમીનમાં ગયેલો દરિયાનો સાંકડો પ્રવાહ (૩) ગટર, મોરી

ખાડાબાજરૂ, ખાડાળું જુઓ 'ખાડો'માં

ખાડુ ન૦ [सं खड=સમૂહ ?] બેસોનું ટોળું

ખાડો પું૦ [दे खड्डा] ખાવરો, જમીનમાં ખોદાણ (૨) ખોટ, નુકસાન [ખાડામાં ઉતારવું, ખાડામાં નાખવું=નુકસાનમાં ઉતારવું (૨) પાયમાલ કરવું ખાડામાં પડવું=ભૂલ કરવી (૨) નુકસાન વહોરવું (૩) દેવું કરવું ખાડો પડવો=નુકસાન આવવું, તંગી પડવી -પૂરવો=ખોટ પૂરવી, દેવું વાળવું (૨) આપઘાત કરવો] -ડાબાજરૂ ન૦ ખાડા ઉપર ગોઠવાતું ફરતું બાજરૂ -ડાળું વિ૦ ખાડાવાળું ૦ખડિયો, ૦ખૈયો પું૦ ખાડો કે ખાધરો

ખાણ (ણ,)સ્ત્રી૦ [सं खानि, प्रा खाणि] ખનીજ પદાર્થો કાઢવા માટે ખોદેલો ખાડો, કે તેવા પદાર્થો ખોદતાં મળી આવે તેવું સ્થળ - છૂપો ભંડાર [-જડવી,-નીકળવી,-મળવી](૨) જેમાંથી બહાર ન નીકળાય તેવો ઊંડો ખાડો (ઉદા૦ નરકની ખાણ), અખૂટ ભંડાર (૩) અનાજ ભરવા માટે બનાવેલું ભોંયરું, ભંડાર (૪)ઉત્પત્તિસ્થાન (૫) ધારવાળી વસ્તુની ધારમાં પડેલો ખચકો [-કઢાવવી, -કાઢવી= ધારનો ખાડો ઘસીને દૂર કરવો - કરાવવો. -પડવી=ધારમાં ખચકો થવો](૬) ન૦ [सं खादन, प्रा] ઢોરને ખાવાનું અનાજ કે ગોતું [-પૂરવું ઢોરને ખવરાવવું, કે ગોતું બાફતી વખતે તેમાં ઉમેરવું] -ણિયો પું૦ ખાણનો મજૂર

ખાણકી સ્ત્રી૦ એક જાતનો ઘડેલો પથ્થર

ખાણાં ન૦બ૦વ૦ [सं ख्यान, प्रा खाण] બાળ-ઉખાણાં - સવાલ જવાબરૂપે બોલવાની કડીઓ

ખાણિયો પું૦ જુઓ 'ખાણ'માં

ખાણી સ્ત્રી૦[જુઓ ખાણ] ખાણ, ઉત્પત્તિસ્થાન (૨) ભંડાર [ખાનપાન

ખાણીપીણી સ્ત્રી૦ ખાવાપીવાનું; ખોરાકપાણી,

ખાણું ન૦ [સર૦ હિં. खाना] જમણ, ભોજન (૨) મિજબાની (૩) (ખાવા પીવામા પળાતો) મરણનો શોક. [–આપવું=નોતરીને જમાડવુ; માનમા ભોજન આપવુ. –ખરાબ થવું= આજીવિકા તૂટવી (૨) વચમા વિઘ્ન પડવુ –પાળવું = મરણ પાછળ ખાવાપીવાની બાબતમા શોક પાળવો.]

ખાત વિ૦ [સં] ખોદેલુ ૦મુરત, ૦મુહૂર્ત ન૦ બાંધકામનો પાયો નાખવાનો મગળ સમય કે તેનો વિધિ [વર્ણન

ખાત સ્ત્રી૦ [સં ख्यात?] + ઉલ્લેખ, લખાણ;

ખાતમો પુ૦[અ. खातिमह] અત,છેડો(૨)મોત

ખાતર ન૦ [દે खत्त] ખેતર સુધારવા સારુ તેમા નખાતા છાણ, કાપ, લીંડી વગેરે પદાર્થો, નેવો બીજો રસાયણી પદાર્થ. ૦ણી સ્ત્રી૦ છાણાની ભરેલી ગાડી (૨) તેમાથી છાણા પડી જતા રોકવા કરેલી આડ, પાજરી [–ઉપર કે પાછળ દિવેલ=નુકસાનમા વધુ નુકસ ન –નાખવું=જમીનને ખાતર આપવુ –ભરવું =(ખેતરમા) વાહન વાટે ખાતર વહી જવુ] ૦પૂંજો પુ૦ખાતરમા કામ આવે એવો પૂંજો, ઘાસ, છાણ, વાસીદુ વગેરે કચરો

ખાતર ન૦ [દે खत्त] ચોરે ભીતમા પાડેલું બાકુ(૨)ચોરી [–પડવું=ચોરી થવી પાડવું= ચોરી કરવા ભીંત કોચવી (૨) ચોરી કરવી] –પડો, –પાડુ પુ૦ ખાતર પાડનાર, ચોર –રિયું ન૦ [સર૦ સં खात्र=ખોદવાનુ હથિયાર] ઘર કોચવાનું ચોરનુ હથિયાર –રી પું૦ ચોર

ખાતર સ્ત્રી૦ [ફા खातिर] ચાકરી; બરદાશ, સરભરા (૨) તરફદારી(૩)અ૦માટે ૦જમા, ૦નિશા સ્ત્રી૦ ખાતરી; સાબિતી ૦દાર વિ૦ ચાકરી બરદાશ કરે એવુ (૨) તરફદાર. ૦દારી સ્ત્રી૦ બરદાશ; ચાકરી (૨) તરફદારી; પક્ષ. ૦બરદાશ(–સ) સ્ત્રી૦ આગતાસ્વાગતા; સરભરા

ખાતરણી સ્ત્રી૦ જુઓ 'ખાતર' ન૦(પહેલા)માં

ખાતરવું સ૦ ક્રિ૦['ખાતર' ઉપરથી] જમીનમા ખાતર નાખવું (૨) ગાજ ભાડવી

ખાતરિયું ન૦ જુઓ 'ખાતર' ન૦ મા

ખાતરિયો પુ૦ [જુઓ અખંતર] ભેલી વિદ્યામા પ્રવીણ માણસ, ભૂવાનો સાથી

ખાતરી સ્ત્રી૦[અ खातिर] ભરોસો, પતીજ (૨) નિશંકપણુ, ચોકસાઈ (૩) સાબિતી, પ્રમાણ (૪) પુ૦ જુઓ 'ખાતર' ન૦મા [–પડવી= ખાતરી થવી, વિશ્વાસ ઊપજવો] ૦દાર વિ૦ ખાતરીવાળુ ૦પૂર્વક, ૦બંધ અ૦ ખાતરીથી

ખાતાં પીતાં અ૦ કૃ૦ નિર્વાહનુ ખર્ચ કાઢતા

ખાતું ન૦ [ફા खत] આસામીવાર અથવા આવકખર્ચની જાતવાર જમે – ઉધારનો હિસાબ (૨) લેણદેણીનુ લખાણ (૩) વિષય, પ્રકરણ (૪) કામકાજની ફાળવણીનુ અગ ઉદા 'કેળવણીખાતુ' 'ઇન્સાફખાતુ' [–ઉઘાડવું,–ખોલવું=કામકાજનો નવો ભાગ શરૂ કરવો (૨) [બેંકમા કે શરાફને ત્યાં] નવુ ખાતું પાડવુ – શરૂ કરવુ (પૈસા વ્યાજે મૂકીને કે લઈને) –ચલાવવું=લેવડદેવડ રાખવી. –ચાલવું=લેવડદેવડ હોવી (૨) અલગ ભાગ તરીકે કામ ચાલવુ –ચૂકતે કરવું, ચૂકવી દેવું=કરજ પત વવુ, છેવટનો હિસાબ સમજી, લેણું પતવી દેવુ –પડાવવું,–પડાવી લેવું= લેણા બાબત દેણદારની કબૂલાત લખાવી લેવી –પાડવું=ચોપડામાં કોઈના નામનો હિસાબ નવેસર ઉઘાડવો (૨) લેણાના કરાર પર સહી કરવી –માંડી વાળવું=બાકીની રકમ નુકસાની ખાતે સમજી, લેણદેણનો હિસાબ બંધ કરવો. –બંધ કરવું=લેવડદેવડ બધ કરવી (૨) ખાતામાં જે નાણા નીકળતા હોય તે ઉપાડી લઈ, લેવડદેવડ બધ કરવી. (૩) છેવટનો હિસાબ કાઢી, નવી ખાતાવહીમા લઈ જઈ, ચાલુ હિસાબ બધ કરવો (૨) કામનુ ખાતું બધ કરવુ –સરભર કરવું=જમેઉધારના બંને આંકડા બરાબર કરવા]–તાબંધી સ્ત્રી૦ જમીનમહેસૂલની રૈયતવારી પદ્ધતિ.–તાબાકી સ્ત્રી૦ ખાતે બાકી નીકળે તે –તાવહી સ્ત્રી૦ ખાતાવાર હિસાબ નોંધવાનો ચોપડો–ચોપડી. –તાંપોતાં ન૦બ૦વ૦ હિસાબકિતાબ ૦પત્રું ન૦ લેવડદેવડ (૨) લેણદેણને લગતુ લખાણ

ખાતું પીતું વિ૦ ['ખાવુ પીવું'નુ કૃ૦] ઠીક ઠીક ગુજરાનના સાધનવાળુ
ખાતૂન સ્ત્રી૦ [तुर्की] મોટા ઘરની સ્ત્રી, બેગમ
ખાતેદાર પુ૦ [ખાતુ+દાર] સરકારના મહેસૂલી કે કોઈના ખાનગી ચોપડે ખાતાવાળો
ખાદી સ્ત્રી૦ હાથે કાતેલા સૂતરનુ હાથે વણેલુ કાપડ ૦કાર્યાલય ન૦ ખાદીનુ કામ કરતુ દફતર ૦કેન્દ્ર ન૦ ખાદી કામ કરનારુ મથક ૦સેવક પુ૦ ખાદીકામ કરનાર સેવક ૦ફેરી સ્ત્રી૦ ખાદી વેચવા નીકળવુ તે ૦ભ ડાર પુ૦ ખાદીની દુકાન [ન૦ ખાવાનુ
ખાદ્ય વિ૦ [सं] ખવાય એવુ, ખાવા યોગ્ય (૨)
ખાધ(ધ,) સ્ત્રી૦ [सं खाद्] એ રાક, આહાર (૨) ખોટ, નુકસાન (૩) ખોડ, ખાપણ (જેવી કે હીરા મોતીમા) ૦ખોરાકી સ્ત્રી૦ ખાધાખોરાકી ૦રુ વિ૦ ખાઉધરુ, ખાઉં ખાઉં કરનારુ ૦રો પુ૦ ઊંડો ખાડો (૨) નુકસાન -ધા ખર્ચ(-રચ) ન૦, -ધાખાઈ, -ધાખોરાકી સ્ત્રી૦ ભરણ પોષણ માટે જરૂરી રકમ. -ધાગળો પુ૦, સારુ સારુ ખાવાનો ભાવ (૨) ખાઉધરાવેડા
ખાધાવેધ પુ૦, સ્ત્રી૦ શત્રુવટ, વેર
ખાધાળુ વિ૦ ખાધ - ખોડ કે નુકસાનીવાળુ
ખાધુ સ૦ક્રિ૦ [दे खद्ध] 'ખાવુ'નુ ભૂતકાળ -ધેલ(-લુ) ભૂ૦કૃ૦, -ધેલ પીધેલ વિ૦ ખાધેપીધે સુખી (૩) માતેલુ, હૃષ્ટપુષ્ટ [ખાધુ પીધુ ઝેર થઈ જવુ ખાધેલુ કૂતરાને નાખવુ = (રોગ કે ચિંતાથી) ખાધાપીધાની અસર શરીર ઉપર ન થવી]
ખાન પુ૦ [फा] શાહજાદા, અમીર, ગૃહસ્થ વગેરેને અપાતુ મુસલમાની ઉપનામ ૦ખાના, ૦ખાનાન વિ૦ ખાનના ખાન - સૌથી મોટા ખાનનો ઇલકાબ ધરાવનાર ૦દાન વિ૦ [फा] સારા ઘરનુ કુળવાન (૨) પ્રતિષ્ઠિત (૩) ન૦ કુટુંબ, કુળ. ૦દાની સ્ત્રી૦ ખ નદાનપણુ, કુલીનતા (૨) સજ્જનતા ૦બહાદુર વિ૦ (૨) પુ૦ 'ખાનબહાદુર'નો ઇલકાબ ધરાવનાર ૦સાહેબ વિ૦ (૨) પુ૦ 'ખાનસાહેબ'નો ઇલકાબ ધરાવનાર -નાઈ સ્ત્રી૦ ખાનપણુ (૨) ખાન તરીકે - ખાનની જેમ સત્તા દાખવવી તે

ખાનગી વિ૦ [फा] પોતીકુ, અંગત (૨) જાહેર નહિ એવુ, ગુપ્ત
ખાનદાન, -ની જુઓ 'ખાન'મા
ખાનપાન ન૦ [सं] ખાવુંપીવુ તે કે તેની વસ્તુ
ખાનબહાદુર જુઓ 'ખાન'મા
ખાનસામા પુ૦[फा](મુસલમાન અને અંગ્રેજ ઘરમા) રસોઈ વગેરેનો કારભારી
ખાનસાહેબ, ખાનાઈ જુઓ 'ખાન'મા
ખાનાખરાબ વિ૦ [फा] સત્યાનાશ વાળનારુ -બી સ્ત્રી૦ સત્યાનાશ [માં લડવુ તે
ખાનાજંગી સ્ત્રી૦[फा]ઘરમા - આપસઆપસ
ખાનાજાદ વિ૦ [फा] ઘરમા જન્મેલુ અને ઊછરેલુ (૨)પુ૦ એવો ગુલામ,ગુલામનો છોકરો
ખાનાબાદ પુ૦ [फा]એક આશીર્વાદ(ઘરકુટુંબ આબાદ હો) [(વસ્તીની) ગણતરી
ખાનાશુ(-સુ)મારી સ્ત્રી૦ [फा] ઘરોની
ખાનિ સ્ત્રી૦ [सं] ખાણ
ખાનું ન૦[फा]ઘર,ઘરનો ભાગ,ખંડ(૨)ભંડાર, નિધિ (૩) પેટીપટારો કે મેજ, કબાટ વગેરેમા વસ્તુ મૂકવા કરેલો વિભાગ (૪) લખાણ માટે અલગ પડાતો વિભાગ કે કોઠો [-કરવુ,-મૂકવુ, -રાખવુ = પેટી - કબાટ વગેરેમાં ખાનાની ગોઠવણ કરવી -પાડવું=પત્રકમા કોઠે દોરવો]
ખાનેઆબાદ વિ૦ [फा] પૈસેટકે - ખધેપીધે સુખી ઘરનું -દી સ્ત્રી૦ ખાનેઆબાદ હોવ તે, ઘરનું સુખ
ખાપ સ્ત્રી૦ [सं कर्फर ઉપરથી] દર્પણ (૨) અબરખની પતરી ૦નુ ભરત = કાચ અથવા અબરખની નાની ટીલીઓ મૂકીને કરાતુ ભરત
ખાપડુ ન૦ [सं खर्पर, प्रा खप्पर] ઠીકરુ (સુ)
ખાપર ન૦ એક વનસ્પતિ, સાટોડો
ખાપરિયુ ન૦ બાળકને આપવાનું એક ઔષધ (૨) [सं खर्परी] આંખનુ એક ઔષધ
ખાપરી સ્ત્રી૦ [सं कर्पर, प्रा खप्पर?] લીંટની પોપડી, ગૂંગુ
ખાપરુ વિ૦[सं खर्पर=धूर्त] ગાજ્યુ ન જાય એવું,બહુ જ પહોંચેલુ,કપરુ -રો કોડિયો પુ૦ એકબીજાથી ઠગાય નહિ એવા બે ધૂર્તો માંનો એક (૨) સમાન હરીફ -રો ઝવેરી

પુ૦ ચાપાનેરનો એક પ્રાચીન,મહા કાબેલ અને ધૂર્ત ઝવેરી (૨) [લા.] મહા ઠગ (૩) હીરાનો હોશિયાર પારખ
ખાપવું સ૦ ક્રિ૦ ખાપવુ, થોડુ થોડુ સોરવું
ખાબ પુ૦ [फा ख्वाब] ઊંઘ(૨)સ્વપ્ન ૦ગાહ સ્ત્રી૦ સૂવાની જગા
ખાબકવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦](કા.)[પાણીમાં]ઊંચેથી પડવુ (૨) [લા.] વચ્ચે બોલી ઊઠવુ
ખાબડ ન૦ (પ)ખાબડું ૦ખૂબડ વિ૦ [સર૦ हिं, म.] ખાડાખૈયાવાળુ. –ડું ન૦ નાનુ ખાબોચિયુ
ખાબોચિયુ ન૦ પાણીથી ભરેલો નાનો ખાડો
ખાભ પુ૦ [सं स्कम]ટેકો,થાભલો(૨)[सं स्कंध] ખભો(૩) વિ૦ [फा] કાચુ, અધૂરું
ખામચીસ્ત્રી૦[ખમચાવુ ઉપરથી]ખામોશી(કા.)
ખામચું વિ૦ ['ખમચાવુ' ઉપરથી] (કા.) કાળજીવાળુ (૨) અ૦ કાળજીથી
ખામણિયું ન૦ ['ખામણુ' (કૂવાનુ) પરથી] વરત, નાચે ખામણા પર રહેતુ કાસનુ દોરડુ
ખામણુ ન૦ ['ખામુ' ઉપરથી] (પાણિયારા વગેરેમા) વાસણ મૂકવા સારુ કરેલી બેસણી (૨) છછરો ક્યારો [ઝાડનો] (૩) ખામુ, કદ
ખામણો પુ૦ ખાતું,ખડ (કચ્છી) (૨) ઠીગણો માણસ (૩) ભડવો
ખામી સ્ત્રી૦ [फा] ખોડખાપણ, કસર, ઊણપ (૨) ખોટ, ઘટ (૩) ભૂલ. દોષ [–આવવી= (કશામાં)ખોડ કે ખોટ જણાવી, ખૂટતુ રહેવુ –રહેવી=ખોટ કે ઊણપ હોવી, પૂરુ થવામા બાકી રહેવુ]
ખામુખા અ૦ [फा खाहमखाह] ઇચ્છાએ કે અનિચ્છાએ, નાછૂટકે, અવશ્ય (૨) ખાસ કરીને (૩) જાણીજોઈને
ખામું ન૦ આકાર, કદ (૨) અનુકૂળ જગા વા દિશા (કા.)(૩)ખાબડુ [અર્થનોઉદ્ગાર
ખામોશ અ૦ [फा] સબૂર, થોભો, શાંત' એ
ખામોશ(–શી) સ્ત્રી૦ [फा] સબૂરી, ધીરજ [–પકડવી, –રાખવી=ધીરજ ધરવી]
ખાયકી સ્ત્રી૦ ['ખાવુ' ઉપરથી] પેદાશ, મળતર (૨) કોઈનુ છાનુ ખાવુ–મેળવવુ તે
ખાયો પુ૦ [फा.] અંડ, વૃષણ
ખાર પુ૦ [फा.] કાંટો (૨) વેર, દ્વેષ (૩) ઈર્ષા, અદેખાઈ [–રાખવો=વેર રાખવુ ખારે જવું=ઈર્ષ્યાળુ થવુ ખારે બળવું=ઈર્ષ્યાથી બળ્યા કરવું]
ખાર પુ૦ [सं. क्षार, प्रा खार] ખારાશવાળો પદાર્થ, ક્ષાર ૦પાટ પુ૦ ન૦ ખારવાળી–જેમા મીઠુ પાકતું હોય એવી જમીન ૦પાટિયું વિ૦ ખારપાટવાળુ ૦ભંજણુ ન૦ ઠૂંગણ(૨)મો સ્વાદિષ્ટ કરવાને જે કંઈ ખાવુ તે
ખારવાં ન૦બ૦વ૦ વરસાદને અભાવે સુકાઈ જતી જારબાજરીના ખેંચી લીધેલા સાંઠા
ખારવું ન૦ [સર૦ हिं खारुआँ,–वा, म खारवा– 'ખાર' પરથી ? फा. खारा=એક જાતનું કાપડ ?] ખોળિયું (તળાઈ, ગોદડા ઇત્યાદિનુ લાલ રંગેલુ આવે છે તે)
ખારવો પુ૦ [सं क्षार+वह] ખલાસી, વહાણ ચલાવનારો (૨) સચારો (૩) ખારાટવાળો ગોળ. –વણ સ્ત્રી૦ ખારવાની સ્ત્રી
ખારસ્તી વિ૦ [સર૦ म] કઠણ દીલનુ, ક્રૂર
ખારાઈ,–ટ,–શ જુઓ 'ખારું'મા
ખારિયુ વિ૦ ['ખાર' ઉપરથી] ખારવાળુ (૨) ખારીલુ (૩) ન૦ મીઠુ ચડાવેલો ચીભડાનો કકડો (૪) [?] ભૂખે મરવુ તે, ભૂખ્યા રહેવું પડે તે [ખારિયાં થવાં=ભૂખે મરવુ]
ખારી સ્ત્રી૦ ['ખાર' ઉપરથી] ખારવાળી માટી કે જમીન (૨) ખારાશવાળી એક ભાજી
ખારી સ્ત્રી૦ [सं] એક વજન (દોઢ મણ)
ખારીબ(–વ)લા ન૦એક પક્ષી [રાખનાર
ખારીલું વિ૦ ['ખાર' ઉપરથી] દ્વેષીલુ, વેરઝેર
ખારીવલા ન૦ જુઓ ખારીબલા
ખારુ વિ૦ ['ખાર' ઉપરથી] મીઠા જેવા સ્વાદનું (૨) મીઠામા આથેલું, મીઠુ ચડાવેલું (ઉદા૦ ખારી સૂંઠ) (૩) ખારવાળુ, ખારીલુ (ઉદા૦ ખારો સ્વભાવ) [ખારી દાઢ થવી=ખાવાની ઇચ્છા કરવી (૨) લાચ લેવી (૩) નફો મેળવવો ખારી પૂરી સ્ત્રી૦ મીઠા મસાલાવાળી પૂરી–એક વાની. ખારી માટી થવી=બગડવું, પાયમાલ થવુ, નાશ પામવુ ખારી માટી=

ખાર જેમા હોય એવી માટી] ૦અગ્ગર, ૦ઊસ, ૦દવ વિ૦ એકદમ ખારુ -રાઈ સ્ત્રી૦ ખારાપણુ -રાટ પુ૦ સહેજસાજ ખારાઈ -રાશ સ્ત્રી૦ ખારાટ (૨)[લા] અણબનાવ
ખારૂઈ સ્ત્રી૦ [सं क्षीरोदक?] વિધવાને પહેરવાનુ એક જાતનુ વસ્ત્ર
ખારેક સ્ત્રી૦ [दे खारिक्क] સુકવેલુ ખજૂર ૦કોપરા=ન૦ બ૦ વ૦ હોળીના તહેવારે કન્યાના સાસરેથી કન્યા માટે મોકલાતી ભેટ -કી વિ૦ ખારેક જેવુ કે જેવડુ
ખારો પુ૦ [सं क्षार] એક ક્ષાર, સચોરો, પાપડખાર [ઇ૦ માટે)
ખારોડ વિ૦ ['ખાર' ઉપરથી] ક્ષારવાળુ (જમીન
ખારો પાટ પુ૦ [ખાર (મીઠુ) પકવવાનો + પાટ (પટ)] એક રમત, અગરપાટો (૨) ખારપાટ
ખારોલો ન૦ (ક) મોળુ લોઢુ
ખાલ, ૦ડી સ્ત્રી૦ [दे खल्ला] ચામડી (૨) છાલ ૦પી સ્ત્રી૦ [ખાલ + सं पू = સાફ કરવું] ચામડિયણ ૦પો પુ૦ ચામડિયો
ખાલવવુ સ૦ક્રિ૦ ['ખાલી' ઉપરથી] ખાલી કરવું
ખાલસા વિ૦ [फा खालिसह] પોતાની કુલ માલિકીનુ, આગવુ (૨) સરકારના વહીવટનું, સરકારી (૩)[स] ગુરુ ગોવિદસિહે શીખોમા જે નવુ વિધાન પ્રવર્તાવ્યુ તેને અનુસરનાર [-કરવુ - સરકારે કબજે કરવુ, જપ્ત કરવુ -થવુ = જપ્ત થવુ]
ખાલિક પુ૦ [अ] સર્જનહાર
ખાલિસ વિ૦ [अ] શુદ્ધ (૨) કૂડકપટ વિનાનું
ખાલી વિ૦ [अ, दे खल्ल, खलइअ] ઠાલુ, કશુ ભર્યા વગરનુ (૨) નિર્ધન, ગરીબ [-કરવું= અદરની વસ્તુ કાઢી લેવી (૨) મકાનમાથી વસવાટ લઈ લેવો (૩) નિર્ધન કરવુ -જગા, જમીન = અદર કશુ ન હોય તેવી - વપરાશ વિનાની જગા કે જમીન -થવું = વસવાટ કે વાપર વગરનુ થવુ (૨) પૈસે ટકે તગીમાં આવી જવુ -પડવુ = વાસ કે વપરાશ વગરનું થવું (૨) પુરાયા - ભરાયા વગરનું રહેવુ (૩) શરીરે નબળુ થઈ જવું -હાથે = કશુ લીધા - કમાયા વિના (જેવા આવ્યા હતા તેવા)] (૩) સ્ત્રી૦ લોહીનુ ફરવુ બધ પડી જવાથી અગ ઝણઝણે તે, ઝણઝણી [-ચડવી = અગ અકડાતાં ઝણઝણાટી થવી] (૪) સગીતના તાલમાં તાળી ન આપતા હાથ છૂટા પાડવા તે કે તેવુ સ્થાન (૫) અ૦ અમથુ, વ્યર્થ (૬) માત્ર, ફક્ત ૦ખમ, ૦ખ મ વિ૦ તદ્દન ખાલી, ઠાલુઠમ ૦પીલી અ૦ વગર કારણે, અમથુ
ખાલુ ન૦ ['ખાલ' ઉપરથી] જોડાનુ ઉપલુ ચામડુ (૨)['ખાલી' ઉપરથી] વાણાની ટોકડી ભરવાનો નેતર કે બરુનો પોલો કકડો (૩) ખળાના અનાજ ઉપર ઢાકવાનું ઘાસ [ખાલા વાળવાં = તેમ ઘાસથી ઢાકવુ] (૪) પડતર રાખેલું ખેતર (૫) [प्रा खल्ल] ક્યારો (ઉદા૦ તમાકુનુ ખાલુ)
ખાવટી સ્ત્રી૦ ['ખાવુ' પરથી] શાહુકાર કે ધણિયામાને ત્યાંથી ઉછીનુ લેવાતુ અનાજ (૨) જિવાઈ
ખાવડી સ્ત્રી૦ છોકરાંની રમત, નિસરણી
ખાવરુ વિ૦ ['ખાવુ' ઉપરથી] ખાઉધરુ
ખાવ(-વિ)દ પુ૦ [फा] માલિક, શેઠ (૨) પતિ (૩) ઈશ્વર
ખાવુ સ૦ક્રિ૦ [सं खाद्, प्रा खा] અન્ન લેવુ, જમવુ(૨)વેઠવું, ખમવુ (ઉદા૦ માર ખાવો), (૩) વાપરવુ, ભોગવવુ (ઉદા૦ હવા ખાવી)(૪)લેવુ, ખર્ચ કરાવવુ, ખર્ચ તરીકે કઢાવવુ (ઉદા૦ 'આ મકાને સો રૂપિયા ખાધા', 'આ કામે બહુ દહાડા ખાધા' (૫) વગર હકે લેવુ, ચોરીછૂપીથી લેવુ (ઉદા૦ ઘણા પૈસા ખાઈ ગયો) (૬) 'દમ, છીક, બગાસુ, ઉદરસ' ઇ૦ સાથે વપરાય છે- શરીરથી તે ક્રિયા કરવી કે થવી, એ અર્થમા. (૭) ન૦ પકવાન (૮) ખાવાની ચીજ, ભાથુ- (ઉદા૦ ખાવુ બધાવવુ) (જુઓ ખાઉ) [ખાઈ જવુ = પેટમા ઉતારી દેવુ (૨) ઉચાપત કરી જવુ ખાઈ જોવુ = ખાઈને સ્વાદ તપાસી લેવો ખાઈને ખોદવુ = નિમક- હરામ થવુ ખાઈપી ઊતરવુ = સસારના સુખોપભોગ કરીને પરવારવુ ખાઈપીને મડવુ, ખાઈપીને પાછળ પડવુ, ખાઈ ખપૂસીને મડવુ = ખતપૂર્વક મડવુ, ટેડો

ન દોડવો **ખાઈ બગાડવું**=નિમકહરામ થવુ (૨) ખાવાપીવા છતા માદુ કે નિર્બળ રહેવુ **ખાઈ લેવું**=ખાવાનું કામ આટોપી લેવુ **ખાઉં ખાઉં કરવું**=ઝટ ખાઈ લેવાની ઇચ્છા દાખવવી **ખાતાં પીતાં**=સસારના સુખ ભોગવતા (૨) ખાધાખર્ચ ઉપરાત **ખાતું ધન**=જેની પાછળ વારવાર ખર્ચ કરવુ પડતુ હોય તેવી મિલકત **ખાતું પીતું**=સાધારણ રીતે સુખી; ખાવાપીવાના પૈસાની ટાચ ન પડતી હોય તેવુ. **ખાવા ધાવું**=બીક લાગે તેવુ નિર્જન હોવુ. **ખાવા પીવાનો દહાડો**=જાફતનો દિવસ (૨) આબાદીનો વખત **ખાધું તેનું ખોદવું**= ઉપકાર કરનાર ઉપર અપકાર કરવો નિમક-હરામી કરવી **ખાધું પીધું**=સુખે જીવવુ]

ખાવો પુ૦ ખેતરમા થતુ ઊંડા મૂળનુ એક ઘાસ

ખાશ સ્ત્રી૦ ['ખાવુ' ઉપરથી] ખાવાની શક્તિ (૨) ખાવાનો જથ્થો

ખાસ વિ૦[अ] પોતીકુ, અગત, (ઉદા૦ 'ખાસ માણસ') (૨) વિશિષ્ટ, અસાધારણ (૩) ખરું, અસલ (ઉદા૦ 'ખાસ માલ, ખબર') (૪) અમીરી (ઉદા૦ દીવાનેખાસ) **૦ખવાસ** પુ૦ બાદશાહનો અથવા અમીર ઉમરાવનો નોકર. **૦ગત, ૦ગી** વિ૦ પોતાનુ; અગત(૨)ખાનગી, ગુપ્ત (૩) અગત્યનુ, મુદ્દાનુ **૦દાન** ન૦પાનનો ડબ્બો, પાનદાની **૦દાર** પુ૦સેવક, હજૂરિયો (૨) ઘોડાની ચાકરી કરનાર, અશ્વપાલ **૦નવીસ** પુ૦ ખાનગી લહિયો – મત્રી, 'પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી' **૦બજાર**=મોટુ – મુખ્ય બજાર **૦બરદાર** પુ૦ સરદારના હથિયાર લઈ સાથે ફરનાર, અનુચર

ખાસડું ન૦ [સર૦ म खासडा] જૂનુ, જોડો (૨) [લા] ઠપકો. [**ખાસડા રાત**=ખાસડું ઊચકનાર, તુચ્છ માણસ (ઉદા૦ 'મારે જાણે ખાસડારાત' અર્થાત્ મને તો જાણવાની કાઈ પડી નથી) **ખાસડાં ખાવાં**=ખત્તા ખાવા, સખત ઠપકો ખાવો **ખાસડાને તળિયે મારી**= ધૂળ નાખી, ધર્યું રહ્યુ ,એવા ધિક્કારના અર્થમા **ખાસડાની (–ને)તોલે** વિ૦ તદ્દન વિસાત વિનાનુ, તુચ્છ **ખાસડાં મારવાં**=સખત ઠપકો આપવો(૨)અવગણવુ **ખાસડે માર્યું**= મૂઉં, ધર્યું રહ્યુ –એવા તુચ્છકારના અર્થમાં. **(–નુ શુ) ખાસડું ફાટી જશું?**=શુ ગયુ ? બગડયુ ? એવા અર્થમા **ખાસડે દાળ વહેંચવી**=ભૂડી રીતે કે સારે પ્રસગે લડી પડવું] **–ડકૂટુ, –ડકૂટું** વિ૦ જેને ખાસડા પડે – વારવાર ઠપકો મળે એવુ **–ડાટવું** સ૦ ક્રિ૦ ખાસડે ખાસડે મારવુ **–ડાં** ન૦ બ૦ વ૦ [લા] ઠપકો. **–ડાંખાઉ** વિ૦ ખાસડકૂટુ **–ડાખોર** વિ૦ખાસડા ખાવાની આદતવાળુ, સખત ઠપકો મળે પણ સીધુ ન ચાલે એવુ **–ડાંબાજી** સ્ત્રી૦ એકબીજા પર ખાસડા ફેંકી ગમ્મત માનવી તે; ગધ્ધામસ્તી (૨) [લા] અસભ્ય લડાઈ **–ડિયું** વિ૦ ખાસડાના જેવુ (૨) એક હલકી જાતનુ (ઢેણુ) **–ડી** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીનુ પગરખુ

ખાસદાન, ખાસદાર, ખાસનવીસ, ખાસ-બરદાર ખાસ બજાર જુઓ 'ખાસ'મા

ખાસાનું બીડું ન૦ [अ खास्सह] ઠાકોરજી કે મહારાજ માટેનુ ખાસ પાનબીડુ(પુષ્ટીમાર્ગીય)

ખાસાપીસી સ્ત્રી૦ [રવ૦?] [કા] છાની છાની વાતો કરવી તે

ખાસામંડળી સ્ત્રી૦ ['ખાસ' જુઓ] અમીર-ઉમરાવોની મડળી, શાહી મિજલસ

ખાસાંજળ[अ खास्सह] ન૦ બ૦વ૦ ઠાકોરજીના ઉપયોગનુ ખાસ જળ (પુષ્ટીમાર્ગીય)

ખાસિયત સ્ત્રી૦[अ.]સ્વભાવ, પ્રકૃતિ(૨)વિશિષ્ટ ગુણધર્મ (૩) આદત [પીસી કરવી તે

ખાસિયાં ન૦ બ૦ વ૦ (કા) કાનમા ખાસા

ખાસિયું ન૦ ગધાડા ઉપર લાદવાની બે પાસિયા-વાળી ગૂણ (૨) તેની નીચે મૂકેલી ગાદલી-ગોદડી, આચ્છર

ખાસુ વિ૦ [अ खास्सह] રૂડું; મજેનુ, સુદર, બરોબર યોગ્ય (૨) અ૦ વાહ, શાબાશ (૩) સુંદર! બેશ! બરાબર [**–દીવા જેવું**= તદ્દન સ્પષ્ટ.]

ખાળ પુ૦, સ્ત્રી૦ [दे खाल] મેલા પાણીના નિકાલ માટેનો નળ – નીક (૨) ખાળવાળી

ચોકડી [–કાઢવો = મોરી સાફ કરવી ખાળે જવું, ખાળે બેસવું = પેશાબ કે ટટ્ટીએ જવું. ખાળે ડાટા ને દરવાજા કે બારણાં ઉઘાડાં = ખોટી કરકસર, જ્યાં ન કરવી જોઈએ ત્યાં કરવી અને કરવી જોઈએ ત્યાં ન કરવી]
૦કૂવો પુ૦ ખાળનું પાણી જેમાં છોડાતું હોય તેવો ઊંડો ખાડો–કૂવો (૨) જાજરૂ માટે કરેલો કૂવો ૦કૂડી સ્ત્રી૦ ખાળના મેલા પાણીની કૂડી

ખાળવું સ૦ક્રિ૦[સં સ્ખલ, પ્રા ખલ ઉપરથી?] અટકાવવું, રોકવું ('ખળવું'નું પ્રેરક)

ખાળાચાળા પુ૦(કા) ખટપટ, દાવપેચ, પ્રપંચ

ખાળુ ન૦ જમાની; બાંહેધરી (કા)

ખાળો પુ૦ ['ખાળવું' ઉપરથી] અટકાવ, રોકાણ (૨) વાર, વિલંબ (૩) બંદર (૪) મુકામ; વિસામો [સ્વર

ખાહુલ પું૦ કફદોષથી ઊપજતો કોમળ, મધુર

ખાં પુ૦ [જુઓ ખાન] મુસલમાન ગૃહસ્થ વા અમીરને બોલાવવાનો માનવાચક શબ્દ (૨) ઉસ્તાદ, ખૂબ જાણનાર

ખાંખડિયું (૦) વિ૦[સ્વ૦]ઉધરસવાળું, ઠાંસાથી પીડાતું (૨) ન૦ ઉધરસ, ઠાંસો

ખાંખણ ૦તેલ (૦) ન૦ શરીરે ચોળવાની એક ઔષધિ, વરખડીનું તેલ

ખાંખણી(૦)સ્ત્રી૦ ક્રોધવચન, ક્રોધભરી વાણી(૨) ક્રોધ(૩)[સ્વ૦][સુ]ખખડે એવી સૂકી બદામ

ખાંખત(–દ) (૦)સ્ત્રી૦ [જુઓ ખણખોદ]ઊંડું, ઝીણું કુતૂહલ(૨) ચીવટભરી ખંત(૩) અણગમો, સૂગ –તી વિ૦ ખાંખતવાળું

ખાંખતેલ(૦)ન૦ જુઓ ખાંખણ તેલ

ખાંખરોટવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ખાખરોટવું] તેલ થોડું થોડું ચોપડવું

ખાંખાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ (કા) ફાંફાં

ખાંખાંખોળા (૦)પુ૦બ૦વ૦ [ખાંખાં + ખોળા (ખોળવું)] ખૂણેખાચરે ખૂબ ખોળાખોળ કરવી તે –ળું વિ૦ ખાંખાખોળા કરે એવું

ખાગ (૦) પુ૦ ખાંગડો, ફૂકો (૨) અતિ ગરમીથી પીગળી ગયેલો ઈંટ કે નળિયાનો કકડો, કીટો ૦ડ, ૦ડકો પુ૦ ઈંટ નળિયાનો ભાંગેલો કકડો (૨) જુઓ ખાગ

ખાગડિયું(૦)ન૦ ['ખાગડો' ઉપરથી] ખાગડામાં રહેતો જીવડો

ખાગડી (૦) સ્ત્રી૦ નાનો ખાંગડો

ખાગડો (૦) પુ૦ સીપ, શંખલો, કોડી ઇત્યાદિ જીવડાંનું ઘર(૨) ફૂકો (રમવાનો)

ખાચુ (૦) પુ૦ જાણભેદુ, જાસૂસ (૨) ખાડો

ખાચું (૦) વિ૦ કોરવકુ [રમતમાં પાસો કે કોડી] (૨) ન૦ (ટેબલનું) ખાનું

ખાચ(૦)સ્ત્રી૦ખાચો, નાનો ખાડો–કાપ(૨)સાંકડ, ગૂંચવણ(૩)ખોટ, તોટો(૪)આંચકો(૫)જમે ઉધારનો તાળો નહિ મળવો તે, વધઘટ ૦કો પુ૦ ખાચો(૨)આંચકો ૦ખૂંચ સ્ત્રી૦ નાની મોટી ખોડખાંપણ (૨) ઝીણવટ ૦ટ સ્ત્રી૦ ટેકરીની પડખેનો સાંકડો માર્ગ(૨)ખીણ ૦રો પુ૦ નાનો ખૂણો, ખાચો –ચાખૂચી સ્ત્રી૦ નાનો ખાડોખૈયો, ખૂણો ખાચરો(૨)ગલીકૂંચી. –ચાળું વિ૦ ખાચાવાળું –ચો પુ૦ એકસરખી ધાર, સપાટી અથવા લીટીમાં પડતો કાપ, ખાડો કે વાંક(૨)સાંકડો રસ્તો, ગલી(૩)ખૂણો (૪)[લા]વાંધો, હરકત, અટકાવ [–આવવો = વાંધો–હરકત આવવા (સૂતક વગેરેથી) –કરવો = સપાટીમાં ખાંચો કે વાંક થાય તેમ કરવું –કાઢવો = વાંધો કાઢવો કે ઊભો કરવો (૨)ખૂણો કે વાંક કરવો(શેરી – રસ્તા વગેરેમાં) –પડવો = વાંધો પડવો(૨)રસ્તો એકદમ વાંકમાં આવવો (૩) સૂતક વગેરેથી વિઘ્ન આવવું –પાડવો = વાંધો પાડવો (૨) ખાંચો કરવો –રાખવો = ખાંચો રહે તેમ કરવું(૨)વાંધો કે વહેમ રાખવો]

ખાચવું (૦) સ૦ક્રિ૦[પ્રા खच?] ખેંચી રાખવું, પાછું હઠાવવું (૨) અ૦ક્રિ૦ ખમચાવું, અટકવું

ખાજ (૦) ન૦ [सं खञ्ज ઉપરથી] લંગડાપણું

ખાજણ(૦) સ્ત્રી [દે खजण = કાદવ પરથી? સર૦ મ खाजण] જ્યાં દરિયાનું પાણી આવી ભરાઈ રહેતું હોય એવી જગા, ભાઠાની જમીન (૨) (સુ) ખાડી

ખાંજરુ (૦) ન૦ ખૂણો, ખૂણે પડતું – જાહેર નહિ તેવું સ્થળ (૨) ફૂટણીનું ઘર, ફૂટણખાનું (૩) [સુ] અનાજ સંઘરવાની જગા, કોઠાર(૪)[કા]

મામ [ખાંજરે નાખવું = ખૂણે નાખી મૂકવુ, દરકાર ન રાખવી ખાંજરે પડવું = ખૂણામા પડવુ, જયા કોઈનુ તેના ઉપર લક્ષ ન રહે, ઢીલ કે બેપરવાઈમા જવું.]

ખાંટ (૦) સ્ત્રી૦ એક જાતિ (૨) વિ૦ પક્કું, ધૂર્ત

ખાટુ (૦) વિ૦ ખાર, પક્કુ, પહોચેલ

ખાંડ (૦) સ્ત્રી૦ [સં खण्ड, પ્રા खण्डा] એક ગળ્યો પદાર્થ [-ખાવી = વધારેપડતુ સારુ કે રાજી થવા જેવુ માની લેવુ ખાંડનું નાળિયેર ન૦ જેમાથી કોઈ ભાગ કાઢી ન નાખવો પડે તેવી વસ્તુ કે વાત -પાથરવી, -પીરસવી, -ભભરાવવી, -ભરવી, -વાપરવી = મીઠુ મીઠુ બોલી ખુશામત કરવી.] ૦ખાજું ન૦ ખાંડ પાયેલુ ખાજું

ખાંડકૂટ (૦) સ્ત્રી૦ ખાંડવુ કૂટવુ તે, ખાંડવા કરવાનુ પરચૂરણ કામ (૨) [લા] મૂઝવણ, અકળામણ, અજંપો

ખાંડણિયુ (૦) ન૦ [ખાંડવુ ઉપરથી] સાંબેલુ -યો પુ૦ અનાજ કે બીજી ચીજ ખાંડવા માટે બનાવેલુ લાકડા કે પથ્થરનુ સાધન-પાત્ર [ખાંડણિયામાં ઘાલીને ખાંડવું = પોતાના પંજામા લઈ જુલમ ગુજારવો ખાંડણિયામાં માથુ મૂકીને સૂવું = જોખમ વચ્ચે રહેવુ]

ખાંડણી (૦) સ્ત્રી૦ ['ખાંડવુ' પરથી] ખાંડવાનું પાત્ર નાનો ખાંડણિયો ૦પરાઈ સ્ત્રી૦ ખાંડણી ને પરાઈ -ણુ ન૦ ખાંડવુ તે (૨) ખાંડવાની વસ્તુ ખાંડવાનુ કામ(૩)ખાંડવાનુ સાધન,સાંબેલુ

ખાંડવ ન૦ [સં](સ) કુરુક્ષેત્ર પાસેનુ એક વન, જેને અર્જુને બાળી મૂકવુ હતુ

ખાંડવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સં कड्] ફોતરા જુદા કરવા કૂટવું (ડાંગર વગેરેને) (૨) [સં खड्] કચરવુ, કૂટવુ(૩)કકડેકકડા-ચૂરેચૂરા કરવા, નાશ કરવો

ખાંડાજંગી ખાંડાધર જુઓ 'ખાંડુ'મા

ખાંડિયું (૦) વિ૦ [ખાંડુ પરથી] ખંડિત થયેલુ, ખોડખાંપણવાળુ, ભાગલા શીંગડાનુ (૨) ન૦ ભાગલા શીંગડાવાળુ ઢોર (૩) ભેંસ, પાડુ [એકવચનમા વપરાય છે]

ખાંડી (૦) સ્ત્રી૦ [દે. खंडिआ] ૨૦ કાચા મણનુ તોલ-માપ ૦બંધ વિ૦ ખાંડીને હિસાબે મપાય એવુ, પુષ્કળ (૨) અ૦ ખાંડીને હિસાબે (૩) જથાબંધ [ભાગેલુ

ખાંડુ (૦) વિ૦ સં खण्डित] ખંડિત, ખાણ પડેલું,

ખાંડું (૦) ન૦ [સં. खड्ग, અપ૦ खड्ड] સામાન્ય કે બેધારી તલવાર (૨) [લા] વરને બદલે એનુ ખાંડુ લઈને ગયેલી જાન [-મોકલવું = વરને બદલે ખાંડુ લઈને જાન મોકલવી] -ડાજંગી સ્ત્રી૦ [ખાંડુ + જંગ] તલવારનુ યુદ્ધ-ઝપાઝપી -ડાધર વિ૦ [ખાંડું + ધર ('ધારવું')] ખાંડું ઝાલનાર અર્થાત્ વાપરી જાણનાર

ખાંડેરુ (૦) ન૦ [જુઓ સાઢ] ઊંટ

ખાંત(૦,૧,) સ્ત્રી૦[જુઓ ખત](૨)હોશ,ઉમંગ (૩) લાલસા, તૃષ્ણા -તીલું વિ૦ ખાંતવાળુ

ખાંધ (૦) સ્ત્રી૦ [સં स्कंध, પ્રા खंध] ખભો (૨) પશુની ગરદન (૩) ભાર વહેતા પશુની ગરદન પર પડતું આટણ [-આવવી = પશુની ગરદન આગળની ચામડી છોલાઈને પાકી જવી. -આપવી = કંઈ ઊંચકવામા ખભો ધરી મદદ કરવી -પડવી = ભાર વહેવાથી ગરદન પર આટણ પડવુ -મારવી = જુઓ ખભો આપવો] -ધિયો પુ૦ ખાંધે ચડાવી લઈ જનારો, મુડદુ ઊંચકનારો (૨) મદદ કરનારો, સાથી (૩) ખુશામતિયો -ધી વિ૦ ખાંધવાળું (૨) પુ૦ બળદ

ખાંધુ (૦) ન૦ [ખાંધ ઉપરથી] કાંધુ હપતો

ખાંધો (૦) પુ૦ જુઓ કાંદવ

ખાંપ (૦) વિ૦ લાંબુ છટ થઈને પડેલુ -સૂતેલું (૨) સ્ત્રી૦ લાંબાછટ થઈને પડવુ-સૂવુ તે, પ્રણામ

ખાંપ,૦ણ (૦) સ્ત્રી૦ ખામી, ખોડ, એબ (૨) નુકસાન (૩) [દે खपणय = વસ્ત્ર, કપડુ] મુડદા ઉપર ઓઢાડવાનુ કપડું, કફન (૪) દવાના ઉપયોગ માટે કોટલાવાળા અમુક બિયામાંથી કાઢેલું તેલ

ખાંપવું (૦) સ૦ક્રિ૦[ખાંપો પરથી] સોરવુ, ખાંપા કાઢી નાખવા (૨) થોડુ થોડુ ખોદવુ, પાવડાથી (ઢગલામાથી લઈ) આમતેમ ફેરવવુ

ખાંપો (૦) પુ૦ [ખૂંપવુ પરથી] કાપ્યા પછી રહેલુ

અણખોદાયેલુ જડિયુ (૨) ભાગેલી ડાખળીનું થડને વળગી રહેલુ ઠૂઠુ (૩) કોઈપણ સપાટી ઉપર રહી ગયેલો કરચો, ખૂપરો (૪) ખાપ, ખોડ, ખામી (૫) [લા] રાભો

ખાભ(૦) પુ૦ [सं स्कम, प्रा खंभ] થાભલો –ભી સ્ત્રી૦ પાળિયો, સ્મરણસ્તભ (૨) ખોભણ, પાટિયા બેસાડવા લાકડામા પાડેલી ખાંચ –ભો પુ૦ સીમાડાની હદ બતાવતો પથ્થર (૨) ખાભી, પાળિયો

ખાભુ (૦) ન૦ ખાતરપૂજો નાખવાનો ખાડો

ખાંસવુ (૦) અ૦ક્રિ૦[सं कास्,प्रा खास] ખાંસી ખાવી ખાસી સ્ત્રી૦ [प्रा खासिअ] ઉધરસ, ઠાસો

ખિચડિયુ વિ૦ ['ખીચડી' ઉપરથી] પચરાઉ, ભેળસેળ (૨) ખીચડીના કામનુ

ખિજવાટ પુ૦ [જુઓ ખીજવું] ખિજાવુ તે, ગુસ્સો, ક્રોધ

ખિજ(–દ)મત સ્ત્રી૦[अ खिदमत] સેવાચાકરી, તહેનાત ૦ગાર પુ૦ સેવક, નોકર, ચાકર ૦ગારી સ્ત્રી૦ ખિદમતગારપણુ, સેવા

ખિજવણી સ્ત્રી૦ ખીજવવુ તે

ખિજાવુ અ૦ ક્રિ૦, –વવુ સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ખીજવું] 'ખીજવુ'નુ કર્મણિ ને પ્રેરક

ખિડકી સ્ત્રી૦ [हिं] બારી

ખિણુ સ્ત્રી૦[हिं खिन,म]+ક્ષણ

ખિતાબ પુ૦ [अ] ઇલકાબ

ખિદમત સ્ત્રી૦[अ],૦ગાર પુ૦, ૦ગારી સ્ત્રી૦ જુઓ 'ખિજમત'મા

ખિન્ન વિ૦[सं] દિલગીર, ગમગીન ૦તા સ્ત્રી૦

ખિન્ની સ્ત્રી૦ [सं क्षीरिणी, हिं खिरनी] રાયણ

ખિમા સ્ત્રી૦ ક્ષમા [જૈન]

ખિયાનત સ્ત્રી૦ [अ] બેઈમાની

ખિરાજ સ્ત્રી૦ [अ खराज] ખડણી

ખિરેચુ વિ૦ ન૦ [मं क्षीर=દૂધ]દુધાળ(ઢોર)

ખિલકોડી સ્ત્રી૦ [રવ૦ ?] ખિસકોલી, ખિલોડી

ખિલખિલ અ૦ (રવ૦) ખિસકોલીનો રવ (૨) ખૂબ હસવાનો રવ

ખિલ(–લ્લ)ત સ્ત્રી૦ [अ खिलअत] માનનો પોશાક, સિરપાવ

ખિલવટ,–ણી સ્ત્રી૦ ખીલવવુ તે –ટો પુ૦ ખીલવનારો

ખિલવત સ્ત્રી૦[अ] એકાંત(૨)જુઓ ખલબત

ખિલાફ વિ૦[अ]વિરુદ્ધ –ફી સ્ત્રી૦ વિરુદ્ધતા

ખિલાફત સ્ત્રી૦ [इं] જુઓ ખલીફાત

ખિલાવવુ સ૦ક્રિ૦('ખીલવુ'નુ પ્રેરક)ખીલે એમ કરવુ –ટ સ્ત્રી૦ ખિલવટ

ખિલાવુ અ૦ક્રિ૦[જુઓ ખીલો, प्रा खिल्ल= રોકવુ પરથી] ઊંચે અટકી રહેવુ,ભરાઈ જવુ, ટિંગાવુ(૨)અ૦ક્રિ૦'ખીલવુ'નુ ભાવે ને કર્મણિ

ખિલોડી સ્ત્રી૦ જુઓ ખિલકોડી

ખિલોણુ (લો) ન૦[સર૦ हिं खिलौना]રમકડુ

ખિલ્લત સ્ત્રી૦ જુઓ ખિલત

ખિસકાવવુ સ૦ ક્રિ૦ 'ખીસકવુ'નું પ્રેરક

ખિસકોલી સ્ત્રી એક જનાવર, ખિલકોડી

ખિસિયાણુ વિ૦ [સર૦ हिं खिसिआना, म खिसमाणा] ભસિયાણુ, ઝખવાણુ

ખિસ્સુ, –સ્સાકાતરુ –સ્સાખર્ચ(–ર્ચ), –સ્સાભરુ જુઓ 'ખીસુ'મા

ખિંડ સ્ત્રી૦ [म] ખીણ

ખીખી અ૦(રવ૦)એવો અવાજ કરીને(૨)સ્ત્રી૦ ખીખી હસવુ તે (હાસીમા)

ખીચ વિ૦ [જુઓ ખીચાખીચ] ગીચ ભરચક (૨) સ્ત્રી૦ [दे खिच्च] ખીચડી

ખીચગાલ્લુ ન [ખીચ+ગાલ્લુ]માલ ભરવાનુ મોટુ ગાડુ, ખટારો

ખીચડી સ્ત્રી૦ [सं कृशर, दे खिच्च] એક ખાવાની વાની [–ખવરાવવી=ભરણપોષણ કરવુ –મૂકવી=ખીચડી પકવ । માટે ચૂલે ચડાવવી –ખૂટવી = ખાવાનુ ખૂટવુ]૦ખાઉ વિ૦ ખીચડી ખાનાર, હલકી પંક્તિનુ –ડુ ન૦ ખીચડી (તુચ્છકારમા) –ડો પુ૦ આખા મગ ને ચોખાની અથવા આખા ઘઉં ને દાળની ખીચડી (૨) ખીચડુ (૩) [વા] ગોટાળો, ભેળસેળ તે

ખીચા(–ચો)ખીચ અ૦ [જુઓ ખચાખચ] ગીચોગીચ, ભરચક, ઠાસી ઠાસીને

ખીચી સ્ત્રી૦ જાર ચોખાનો બાફેલો લોટ

ખીચોખીચ અ૦ જુઓ ખીચાખીચ

ખીજ સ્ત્રી૦ [दे खिज्जिअ, જુઓ ખીજવુ] ચીઢ, ગુસ્સો (૨) ખીજવવા માટે પાડેલુ નામ,

જેનાથી ખિજાય તે. [-કાઢવી = એક પરનો ગુસ્સો બીજા પર કાઢવો -પડવી = ખીજનું નામ પડવું]

ખીજડો પુ૦ [સં. खदिर] એક ઝાડ, સમડો

ખીજવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ખીજવું] ખીજે એમ કરવું; ચીડવવું **ખીજવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ખીજવું અ૦ક્રિ૦ [સં. खिद्, प्रा खिज्ज] ગુસ્સે થવું (૨) સ૦ક્રિ૦ ડાટવું, વઢવું

ખીણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખિંડ] બે ટેકરીઓ વચ્ચે આવેલો સાંકડો માર્ગ (૨) પર્વતના બે ઊંચા ભાગ વચ્ચેનો પ્રદેશ

ખીમણું ન૦ [ખામું,-મણું પરથી?] નગની બેસણી (૨) વાળી કે નથમાં જડેલું નગ

ખીમો પુ૦ [अ कीमह] માંસનો છૂંદો

ખીર વિ૦ [સં क्षर ઉપરથી] સારહીન, નકામું (૨) સ્ત્રી૦ [સં क्षीर, प्रा खीर = દૂધ ઉપરથી, प्रा खीरी] દૂધભાતની એક વાની (૩) + ક્ષીર; દૂધ (૪) ન૦ [?] એક પક્ષી **-રું** ન૦ લોટ અને પાણીને અડવાળી કરેલો રગડો (પૂડા, ભજિયા ઇ૦ બનાવવા) (૨) ખમીર ચડાવેલો આથો (જલેબી ઇ૦નો) (૩) એક જાતની કુમળી કાકડી (૪) એક જાતનું જાડું કાપડ **-રોદક** ન૦ જુઓ ક્ષીરોદક (૨) એક ધોળું રેશમી વસ્ત્ર

ખીલ પુ૦ [दे. खिल्ल] જુવાનીમાં મો પર થતી ફોલ્લી (૨) [સં कील, प्रा खील] આંખના પોપચા પર થતી લોહી માંસની ગડી (૩) ઘંટીનો ખીલડો **૦ખીલમાંકડો** પુ૦ છોકરાની એક રમત (૨) ખીલમાંકડા. **૦ગોટીલો** પુ૦ છોકરાની એક રમત (૨) ઘંટીનો ખીલડો **૦ડો** પુ૦ [સં कीलक; प्रा खीलय] ઘંટીના હેઠલા પડમાં વચ્ચોવચ્ચ આવેલી ખીલી, જેના પર ઉપલું પડ ફરે છે. **૦દદો** પું૦ છોકરાની એક રમત **૦મા(-મા)કડાં** ન૦ બ૦વ૦ છોકરાની એક રમત **૦મા(-માં)કડી** સ્ત્રી૦ ઘંટીના ઉપલા પડિયાની વચ્ચોવચનું લાકડું, જે ખીલડામાં પરોવાય છે (૨) ખીલડો અને માંકડી

ખીલવવું સ૦ ક્રિ૦ ખીલે એમ કરવું (૨) ખોલવું, ફાટવું, સીવવું (ધાબળા ચોફાળના બે પાટ પેઠે). **ખીલવાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ખીલવું અ૦ ક્રિ૦ [हिं. खिलना] ફૂલવું ફાલવું; વિકસવું (૨) શોભવું, દીપવું (૩) ખુશીમાં આવવું, ગમ્મતે ચડવું (૪) ચગવું, ઉશ્કેરાવું. **ખીલવું** (૫) સ૦ક્રિ૦ [સં कील, हिं खीलना] (ચોફાળ, કામળા ઇ૦ને વચ્ચે) બખિયા દઈને સીવવું, ફાટવું, ખીલવવું

ખીલાઉપાડ, ખીલાપાટી, ખીલામૂળ, ખીલારખું જુઓ 'ખીલો'માં

ખીલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ખીલો, प्रा खीलिया] નાનો ખીલો, ચૂક [-ચોડવી,-ઠોકવી,-મારવી = ખીલી પેસાડવી (૨) [લા.] પડાવ નાખવો (૩) વિઘ્ન નાખવું] **૦ખટકો** પુ૦ ખીલી ખૂંચવા જેટલી પીડા, ઇજા, હરકત (૨) અડચણ, વિઘ્ન **૦પખિ(-સિ)યારાં** ન૦ બ૦ વ૦ ખીલી અને પસિયારા (કલ્લા, સાંકળાના)

ખીલો પુ૦ [સં. कीलक प्रा. खीलअ] ખૂંટો મેખ (૨) [લા.] છકાપ જાતના જુગારમાં પૈસાની હોડ લાગે તે લેનારો મધ્યસ્થ જુગારી. [-ચોડવો, -ઠોકવો, -મારવો = ખીલો પેસાડવો **ખીલે બાંધવું** = ખીલાની સાથે બાંધવું (૨) કાયમનું જોડી દેવું (૩) [લા.] પરણાવી દેવું (ઉદા. છોડી ખીલે બાંધી સારી)] **-લાઉપાડ** અ૦ જડમૂળથી; નિર્વંશ થાય એવી રીતે **-લાપાટી** સ્ત્રી૦ પેચ પાડવાનું -સ્ક્રૂ બનાવવાનું ઓજાર **-લામૂળ** ન૦ મુખ્ય મૂળિયું. **-લારખું** વિ૦ અમુક ખીલે જ બંધાવાની આદતવાળું (૨) બહાર ચરવા નહિ જતાં ઘેર ખીલે બાંધ્યું રહેવાની ટેવવાળું (૩) ઊપસેલા – ખીલા જેવા ઘાટનું

ખીશ(-સ)ર પુ૦ [अ खिस्र = શરદી] ઠંડીનો દિવસ (૨) પુ૦, સ્ત્રી૦ મકરસંક્રાંત, ઉતરાણ

ખીસકવું અ૦ ક્રિ૦ [दे. खिस] ખસકવું, સરકવું, લપસવું

ખીસું ન૦ [फा कीसह] ગજવું [-તર હોવું = પૈસા સારા હોવા **ખીસાનું તર** વિ૦ સારા પૈસાવાળું **ખીસામાં ઘાલવું, મૂકવું** = પોતાની સત્તા હેઠળ મૂકવું (૨) લેખામાં ન લેવું. **ખીસાં તર કરવાં** = ખૂબ પૈસા એકઠા કરવા **ખીસું ભરવું** = લાંચ આપવી કે લેવી **ખાસે**

ખાલી વિ૰ નિર્ધન, ગરીબ] -સાકાતરુ વિ૰ ગજવાકાતરુ, ખીસુ કાપીને ચોરનાર -સાખરચ,-સાખર્ચ પુ૰ સામાન્ય ખરચ માટે ખીસામા રાખવાનુ નાણુ (૨) પસંદ પડતી બાબતમા વાપરવા મળેલુ-ખાસ ખરચનુ નાણુ -સાભરુ વિ૰ લાંચિયુ (૨) લોભિયુ

ખીંટી સ્ત્રી૰ નાનો ખીટો (૨) કપડા ભરવવા ભીતમા જડેલુ (લાકડાનુ) ટેકણ [ખીંટીએ પોતિયુ હોવુ = ચિંતા કે જવાબદારીમાથી છૂટા હોવુ ખીંટીએ મૂકવુ = ઊચુ મૂકવુ, દૂર કરવુ] -ટડિ(-ળિ)યાળુ વિ૰ અણીદાર (૨) આકડીવાળુ (૩) વાકુ વળેલુ -ટો પુ૰ [જુઓ ખૂટો] ખીલો, મેખ

ખુટાડવુ સ૰ ક્રિ૰ [જુઓ ખૂટવુ] ખૂટે એમ કરવુ, ઘટાડવુ (૨) પૂરુ કરવુ

ખુટામણ સ્ત્રી૰ ['ખૂટવુ' ઉપરથી] ખોટ, ઘટ (૨) [કા] ફૂટ, દગો

ખુડ(-ર)દો પુ૰ [फा खुर्दह] મોટા સિક્કાની કિંમતના નાના સિક્કા તે, પરચૂરણ(૨) [લા] કકડેકકડા, ભૂકો [-કરવો = ખચી ને ખલાસ કરવુ (૨) ભાગીને ભૂકો કરવો -કાઢવો, -કાઢી નાખવો = ભાગીને ભૂકો કરવો]

ખુડી અ૰ (રવ૰) બાળકને ઉધરસ ચડે ત્યારે વાસે હાથ ફેરવતા બોલાતો શબ્દ

ખુણિયાળુ વિ૰ ['ખૂણો' પરથી] ખૂણાવાળુ

ખુતબો પુ૰ [अ खुतबा] તારીફ, પ્રશંસા(૨) જુમાને દિવસે નમાજ વખતે પઢાતો ખાસ સ્તુતિપાઠ [પ્રેરક ને ભાવે

ખુતાડવું સ૰ ક્રિ૰, ખુતાવુ અ૰ ક્રિ૰ 'ખૂતવુ'નુ

ખુદ વિ૰ [फा] અસલ, શુદ્ધ(૨)સ૰ પોતે, જાતે ૦અખત્યારી સ્ત્રી૰ પોતાનો કાબૂ હોવો તે. ૦કાસ્તા(-સ્તા) વિ૰ [फा] જાતે ખેડેલુ ૦કુશી સ્ત્રી૰ [फा] આપઘાત ૦ગરજી વિ૰ [फा] સ્વાર્થી, આપમતલબી(૨)સ્ત્રી૰ આપગરજીપણુ ૦પસંદગી સ્ત્રી૰ પોતે જ સારા એવો ભાવ, અહંકાર

ખુદા પુ૰[फा]ઈશ્વર, પ્રભુ [-કરે ને = પ્રભુની મરજી હોય તો] ૦ઈ વિ૰ ઈશ્વરનુ -ઈશ્વરને લગતુ (૨) પવિત્ર (૩) કુદરતી, દૈવી (૪) [લા] ભોળુ (૫) સ્ત્રી૰ ઈશ્વરપણુ (૬) સૃષ્ટિ ૦તાલા પુ૰[फा]મહાન પ્રભુ ૦પરસ્ત વિ૰પ્રભુપરાયણ, આસ્તિક ૦વત(-द फा)વિ૰ઈશ્વરતુલ્ય (સાહેબ, અન્નદાતા ઇ૰ જેમ રાજારાણી કે માલિકને સંબોધનરૂપે) ૦હાફેજ શ૰પ્ર૰[अ हाफिज = રક્ષણ કરનાર] પ્રભુ તમારુ રક્ષણ કરો

ખુદી સ્ત્રી૰ [फा] હુંપણુ, હુંપદ, ગર્વ

ખુનકી સ્ત્રી૰ [फा] ઘેન, ટાઢ [કાપી

ખુનામરકી સ્ત્રી૰ [ખૂન + મરકી] ખૂનરેજી, કાપાખુનસ સ્ત્રી૰,ન૰[જુઓ ખૂનસ]ખૂન કરાવે એવી ઝેરી લાગણી, વેરઝેર [-રાખવુ = વેરભાવ સેવવો ખુનસે ભરાવુ = વેર લેવાની લાગણી બરોબર વ્યાપવી કે જાગવી] -સી વિ૰ ખુનસવાળુ

ખુપાવુ અ૰ ક્રિ૰, -વવુ સ૰ ક્રિ૰ 'ખૂપવુ'નુ અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

ખુફિયા વિ૰ [अ] ગુપ્ત, છૂપુ

ખુબાફોડ ન૰ [ખુબા(म = એક છીપ) + ફોડ (ફોડનરુ')] (સીપો ફોડી ખાનારુ)એક પક્ષી

ખુમારી સ્ત્રી૰ [अ]આખમા દેખાતો નશો,ઘેન, મસ્તી (૨) ધન, વૈભવ, હોદ્દા વગેરેનો ગર્વ [-રાખવી = ગર્વ ધરવો]

ખુમાવતી વિ૰ [सं क्षमावत्] ક્ષમાવત

ખુર [सं], -રી સ્ત્રી૰ ખરી ૦શબ્દ પુ૰ (ચાલતા) ખરીનો અવાજ [અવાજ

ખુરખુર ન૰,-રાટ પુ૰ (રવ૰)ખુર ખુર એવો

ખુરચન ન૰ [हिं] ઉખાડીને - ઉઝરડીને એકઠુ કરેલુ ખાવાનું, ખપોટી (૨) કચુબર, કાચુ કોરુ ખાવાનુ -ની સ્ત્રી૰ મોચીનુ એક ઓજાર (ચામડુ ઉઝરડવાનુ)

ખુરજી સ્ત્રી૰[फा खुरजीन](સવારીમા સાથેનો સરસામાન રાખવાની ઘોડેસવારની) થેલી ઝોળી

ખુરદો પુ૰ [फा] જુઓ ખુડદો -દિયો પુ૰ નાણાંનો ખુરદો - પરચૂરણ વેચનાર આદમી

ખુરપડો પુ૰ એક જાતનો શંખલો

ખુરમુ ન૰ [फा] એક જાતની મીઠાઈ

ખુરશી(-સી) સ્ત્રી૰ [अ कुर्सी] એક જાતનુ આસન(૨) [લા]માનનુ કે પદ યા અમલનુ સ્થાન [-આપવી = બેસવાને ખુરશી આપવી,

એ રીતે માન આપવું. –ખાલી કરવી = પદ કે અમલની જગા છોડવી]
ખુરશેદ પું૦[फा] સૂરજ
ખુરસી સ્ત્રી૦ જુઓ ખુરશી. –સું ન૦ માટીનું બેસણું, અગીઠી મૂકવાની ઓટલી (૨) ખુરશી (તુચ્છકારમાં)
ખુરાસાન પું૦ [सं., फा] (સ) ઈરાન દેશનો એક ભાગ
ખુરાસાની વિ૦ [फा] ઈરાન દેશમાં આવેલા ખુરાસાન નામના પ્રદેશનું કે તેને લગતું ૦અજમો પું૦ એક ઔષધિ
ખુરી સ્ત્રી૦ [જુઓ ખુર] ખરી
ખુલા(–લ્લા)ણ ન૦ [જુઓ ખુલ્લું] હવા અજવાળાની છૂટવાળી ખુલ્લી જગા
ખુલાવું અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ ખૂલવું] 'ખૂલવું'નું ભાવે ને પ્રેરક
ખુલાસાવાર અ૦ ખુલાસા સાથે
ખુલાસો પું૦ [अ] સ્પષ્ટીકરણ, ચોખવટ (૨) સાર, ભાવાર્થ (૩) નિકાલ, રસ્તો (૩) મોકળાશ (૫) [લા] દસ્ત, ઝાડો [–આપવો, –કરવો = સમજૂતી આપવી –થવો સ્પષ્ટતા થવી (૨) દસ્ત આવવો –પૂછવો, –માગવો, –લેવો = વિગતવાર જવાબ ને સ્પષ્ટીકરણ માગવા ખુલાસીને, ખુલાસે (૦થી) ઝાડો થવો = સાફ ઝાડો આવવો.]
ખુલ્લું વિ૦ [अ खुला] ઉઘાડું (૨) નિખાલસ, ચોખ્ખું (૩) સ્પષ્ટ (૪) નાગું, ઢાંકેલું નહિ તેવું (૫) છૂપું નહિ – જાહેર (૬) અસભ્ય (૭) અણઘેરાયેલું (૮) ઘેરું નહિ – આછું [ખુલ્લી આંખે = નરી આંખે (૨) દેખતા છતાં, જાણી જોઈને ખુલ્લી રીતે = છચોક, ઉઘાડી રીતે ખુલ્લી હવા = ગામ બહારની ચોખ્ખી હવા. ખુલ્લું કરવું = ઉઘાડવું (૨) ઉઘાડું પાડવું, પ્રકટ કરવું –પાડવું = છૂપું પ્રગટ કરી દેવું –મૂકવું = ઉઘાડું મૂકવું; ઉદ્‌ઘાટન વિધિ કરવી (૨) ખોલીને કે ખુલ્લામાં મૂકવું ખુલ્લે ચોક(–કે) = ઉઘાડેછોગ ખુલ્લો કાગળ = જાહેરમાં (વર્તમાનપત્રદ્વારા) લખેલો કાગળ (૨) બીડ્યા વગરનો કાગળ]
–લ્લા ખુલ્લા અ૦ ખુલ્લેખુલ્લી રીતે –લ્લે-ખુલ્લું વિ૦ સાવ ખુલ્લું
ખુવાર વિ૦ [फा. ख्वार] અતિ દુખી. હેરાન (૨) પાયમાલ –રી સ્ત્રી૦
ખુશ વિ૦ [फा] આનંદી, હર્ષિત, પ્રસન્ન (૨) તંદુરસ્ત [–કરવું = પ્રસન્ન કરવું (૨) [લા] બક્ષિસ આપવી –રહેવું = પ્રસન્ન કે તંદુરસ્ત રહેવું] ૦ખુશાલ વિ૦ તંદુરસ્ત તેમ જ ખુશ, ખૂબ ખુશ ૦ખુશાલી સ્ત્રી૦ ખુશખુશાલપણું ૦દિલી સ્ત્રી૦ આનંદીપણું ૦નવીસ વિ૦ સારા–સુંદર દસ્કત લખનારું ૦નુમા વિ૦ સુંદર, રમણીય ૦બખતી, ૦બખ્તી સ્ત્રી૦ [फा] સદ્‌ભાગ્ય (૨) ખુશાલીની ભેટ – બક્ષિસ ૦બો(૦ઈ) સ્ત્રી૦ સુગંધી ૦બોદાર વિ૦ સુગંધીદાર ૦મિજાજ પું૦ સારો – આનંદી સ્વભાવ (૨) વિ૦ ખુશમિજાજી ૦મિજાજી વિ૦ ખુશમિજાજવાળું, આનંદી (૨) સ્ત્રી૦ આનંદી હોવું તે. –શી સ્ત્રી૦ આનંદમગ્નતા, હર્ષ (૨) મરજી, ઇચ્છા, રુચિ (૩) વિ૦ ખુશ, રાજી [ખુશીની વાત = હર્ષ – ખુશાલીની વાત ખુશીનો સોદો = મરજીની વાત]
ખુશકી સ્ત્રી૦ [फा] જમીનમાર્ગ
ખુશહાલ વિ૦,–લીસ્ત્રી૦[फा]જુઓ 'ખુશાલ'માં
ખુશામત, –દ [फा] સ્ત્રી૦ સ્વાર્થ માટે કરેલા હદ બહારના વખાણ, પળશી, હાજી હા [ખુશામતનું ઓળિયું = ભારે ખુશામતિયો] ૦(–દ)ખોર વિ૦ ખુશામતની ટેવવાળું, ખુશામતિયું –તિયું વિ૦ ખુશામત કરનારું –તિયો પું૦ ખુશામતિયો આદમી
ખુશાલ વિ૦['ખુશહાલ' ઉપરથી]ખુશ હાલતમાં હોય એવું, સુખી (૨) કુશળ, તંદુરસ્ત –લી સ્ત્રી૦
ખુશી સ્ત્રી૦ [फा] (૨) વિ૦ જુઓ 'ખુશ'માં
ખુસરો વિ૦ પું૦ બડમૂછો
ખુસિયો પું૦ [अ] વૃષણ (૨) વિ૦ પું૦ ખસ્સી કરેલો [મુકાતી પોક, ઠૂઠવો
ખૂખવો પું૦ [રવ૦] (કા) મરનાર પાછળ
ખૂજલી(–ળી) સ્ત્રી૦[सं. खर्जू, प्रा खज्जु]ચળ, વલૂર ખંજવાળ (૨) ચામડીનો એક રોગ (૩) જે લાગવાથી ખંજવાળવું પડે તે, ખજૂરી

ખૂટ સ્ત્રી૦ ખોટ, ખૂટકો (૨) છાપખાનામાં બીબાં ગોઠવતા ખૂટતા બીબા ૦કો પું૦ ['ખૂટવુ' ઉપરથી] ખોટ, ઘટ, ઓછપ

ખૂટડુ ન૦ ખોરણુ, ખોયણુ –ડો પુ૦ અગારો, ખોટારો (૨) ખૂટડુ, ખોયણું [સ્ત્રી૦

ખૂટલ વિ૦(કા) અપ્રામાણિક,ખોટાબોલુ –લાઈ

ખૂટવુ અ૦ક્રિ૦ [દે खुट्ट] ઓછુ થવુ, ઘટવુ (૨) પૂરુ થવુ (૩) [કા] ખૂટલ થવુ

ખૂટેલ(–લુ) વિ૦ ['ખૂટવુ' ઉપરથી] ખાલી થયેલ કગાલ, દેવાળિયુ (૨) ફૂટેલુ, વિશ્વાસઘાતી

ખૂડ સ્ત્રી૦ (કા) અગાસી, ધાબુ

ખૂણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખૂણો] દિશા (૨) [म] નિશાની, ચિહ્ન –ણિયુ વિ૦ ખૂણાવાળુ –ણેખાચરે અ૦ કોઈ ખૂણામા – ખૂણાપડતી અપરિચિત જગાએ

ખૂણો પુ૦ [સં कोण] જ્યા બે દિશા કે લીટી મળતી હોય તે જગા, કોણ, ખાંચો [ખૂણામાં પડી રહેવુ = અધારામાં – અપ્રગટ પડયા રહેવુ, પ્રકાશમા ન આવવુ ખૂણામાં હોવુ, ખૂણે પેસવું, ખૂણે હોવુ = તરતના વૈધવ્યને કારણે ઘરખૂણો છોડી બહાર ન નીકળવુ ખૂણો પાળવો = વૈધવ્યનો શોક પાળવો, ઘર બહાર ન નીકળવુ –ઝાલીને બેસી કે બેઠા રહેવુ = ઘરમા ભરાઈ રહેવુ –પડવો = આકાર કે રચનામા ખૂણાનો ઘાટ આવવો કે થવો. –મૂકવો = શોક પાળવાનુ પૂરુ કરવું]

ખૂણેખાચરે પુ૦ ખૂણે કે ખાંચો, ખૂણા પડતી કે ખાચામાં આવી જતી – ઓછી જાહેર – જગા

ખૂત સ્ત્રી૦ ['ખૂતવુ' ઉપરથી] હરકત, અડચણ, વાંધો (કા)

ખૂતવુ અ૦ક્રિ૦ [દે खुत्त] જુઓ ખૂતવુ

ખૂદ(–ધ)રુ ન૦[સં क्षुद्र,પ્રા खुद्द પરથી ?]ખોતરણુ, દ્વેષ ખાતર કાઢેલી ભૂલ, વાંધાવચકો, છિદ્ર

ખૂન વિ૦[फा]લોહી (૨) ખૂનની – વેરની તરસ, ખુન્નસ (૩) જીવથી મારી નાંખવુ તે, હત્યા ૦ખરાબો પુ૦ [+ખરાબો (फा खराबी)] મારફાડ ૦ખાર વિ૦ [फा] લોહી રેડાય એવુ (ઉદા૦ યુદ્ધ) (૨) ઘાતકી, ખૂની ૦રેજી સ્ત્રી૦ [+રેજી (फा. रेज़ी)] લોહી રેડવુ તે, કાપાકાપી, કતલ (૨) લોહી રેડાય એવી – ખૂનખાર મારામારી –ની વિ૦ ખૂન કરે એવુ, ઘાતકી (૨) ખૂન કરનારુ, હત્યારુ

ખૂનસ સ્ત્રી૦ ન૦ ['ખૂન' ઉપરથી] ખૂનની – વેરની તરસ, ખુન્નસ [ખૂનસે ભરાવુ = વેર લેવાની લાગણી બરોબર વ્યાપવી કે જામવી]

ખૂપવવુ સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ખૂપવુ] બરાબર ગોઠવવુ, જમાવવુ ('દેશ દેશ નવી દુકાન ખૂપવે, ત્યાં મુનીમ છે ઘણા')

ખૂપવુ અ૦ ક્રિ૦ [પ્રા खुप्प] ખૂપવુ, ઊંડુ ઊતરવુ, ભોંકાવુ (૨) કળી જવુ, અદર ઊતરી ચોટી જવુ, ખૂતવુ

ખૂબ વિ૦ [फा]સારુ, સુદર (૨) ઘણુ, પુષ્કળ, [–કરી ! = 'ભારે સારુ કે જબરુ કર્યું', 'વાહવાહ' – એવો પ્રશસાસૂચક ઉદ્ગાર] ૦સૂરત વિ૦ રૂપાળુ, ફૂટડુ ૦સૂરતી સ્ત્રી૦ ફૂટડાપણુ, સૌંદર્ય –બી સ્ત્રી૦ ખાસ ગુણ, રહસ્ય (૨) મજા, લિજ્જત (૩) ચતુરાઈ (૪) સૌંદર્ય, ચમત્કાર (૫) ભલાઈ –બીદાર વિ૦ ખૂબીવાળુ

ખૂમચો પુ૦ [फा खान्चह] ઢળતા કાનાનો છાછરો થાળ (૨) વેચવાની વસ્તુઓથી ભરેલો ખૂમચો (૩) એમા ભરેલી વસ્તુ, ભેટની વસ્તુ –ચાવાળો પુ૦ ખૂમચામા ભરીને વસ્તુઓ વેચનારો ફેરિયો

ખૂરપી સ્ત્રી૦ [સં क्षुरप्र, પ્રા खुरप्प] ખરપડી

ખૂલતુ વિ૦ [ખૂલવુ] ખુલ્લુ કે પહોળુ ,ભીંસાતુ– તગ નહિ એવુ (૨) ઊઘડતુ

ખૂલવુ અ૦ક્રિ૦ ['ખુલ્લુ' ઉપરથી] ખુલ્લુ થવુ, ઊઘડવુ (૨) ખીલવુ [ફૂલ] (૩) દીપવુ, શોભવુ (રંગ)

ખૂશર સ્ત્રી૦ ન૦ [हिं खूसर] એક પક્ષી, ચીબડી

ખૂખારવુ અ૦ક્રિ૦[રવ૦] ખૂખૂ અવાજ કરવો (૨)(અમુક અવાજ કરી) ગળુ સાફ કરવુ (૩) હણહણવુ (૪) (પોતાની હાજરી મરદાઈ કે બડાશ બતાવવા) ખૂખારાથી અવાજ કરવો

ખૂખારો પુ૦ [રવ૦] ખૂખારવુ તે (૨) ખૂખાવાનો અવાજ [અવાજ

ખૂખૂ ન૦ [રવ૦] (ખૂખારવાનો કે ખાસીનો)

ખૂંચ, ૦ખાંચ સ્ત્રી૦ ખાચ, ખૂણો, ખાચો (૨) ખૂચવાની અસર, ભોક (૩) [લા] લાગણી, અસર (૪) મનમા ખૂચવું તે, ખાર, દાઝ, વેર (૫) બારીક સમજ (૬) ખોડખાપણ, વાંધોવચકો

ખૂંચવવું સ૦ક્રિ૦ ['ખેચવુ' ઉપરથી?] ખેચીને લઈ લેવુ [બહુધા 'લેવુ' ક્રિ૦ સાથે]

ખૂચવાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ખૂચવવુ'નુ કર્મણિ

ખૂચવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ખૂપવુ] નડવુ, ભોંકાવુ (૨) મનમા ખટકવુ દુખવુ (૩) લપટાવુ, બધનમા પડવુ, ખૂપવુ

ખૂચાવવુ સ૦ક્રિ૦ ખૂચવી લેવુ, ઝૂટી લેવુ (૨) 'ખૂચવુ'નુ પ્રેરક

ખૂંટ પુ૦ આખલો, સાઢ (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ ખૂટી] જમીનની હદ બતાવનો પથ્થર, હદનુ નિશાન (૩) અ૦ બરાબર માપસર, પૂરેપૂરું

ખૂટડી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ खुंटणी] એક જગલી ઝાડ (૨) ['ખૂટી' ઉપરથી] પગની આગળીઓ ઉપર વીટીઓ પહેર્યા પછી તે નીકળી ન જાય તે માટે આગળ પહેરાની હલકી કિમતની વીટી, ઠેસણિયુ

ખૂંટડુ ન૦ [ખૂટવુ ઉપરથી] ખૂટવાનુ ઓજાર, ખૂટણ (૨) [સર૦ ખૂટ] [કા] બળદ (૩) [?] (સુ) ખૂટડું, ખોરિયું (૪) ઝાડનુ ઠૂઠુ, ખૂદ્ર [ચીપિયો

ખૂટણ ન૦ ખૂટવુ તે (૨) ખૂટવાનુ ઓજાર,

ખૂટવું સ૦ક્રિ૦ ['ખૂટો' ઉપરથી? સર૦ મ खुटणें] મૂળ સાથે ખેંચી–ટૂપી કાઢવું, નિર્મૂળ કરવુ, નિકદન કાઢવુ (૨) ચૂટવુ, ટૂપવુ

ખૂંટાઉ, ખૂટિયુ ન૦ ખૂટડુ, બળતા લાકડાનો કકડો, ખોયણુ [જાદુગર

ખૂટિયો પુ૦ ખૂટ, સાઢ (કા) (૨) [સુ] બાજીગર,

ખૂંટી સ્ત્રી૦ [દે खुंट] ખીટી (૨) લાકડાની મેખ (૨) કપાળની બે બાજુએથી વાળ ટૂપાવીને કરાવેલો ખૂણો (૪) અગરખાની કળી (૫) [તતુવાદ્યમા] તાર લપેટવાની ખીંટી. **–ડું** ન૦ ઝાડ કાપતા રહેલુ ઠૂઠુ, કરચો **–ટો** પુ૦ ખીલો (૨) ખૂટ (૩) બદરમા વહાણો ઉપર લેવાતો કર (૪) ઘટીનો ખીલડો [**–ઘાલવો**=પગ પેસાડવો (૨) પાયો નાખવો. **–જબરો હોવો**=પીઠબળ–આધાર સબળ હોવા **–ઠોકવો**=એક ઠેકાણે ઠરીને રહેવુ (૨) તોડ લાવવો (૩) પાયો નાખવો **–ઢીલો થવો કે પડવો**=મગરૂરી–તોર ઓછા થવા]

ખૂંતવું અ૦ક્રિ૦ [દે खुत्त=નિમગ્ન] ખૂપવુ, કાદવમા ઊતરી જવુ, કળવુ (૨) અદર જઈ ચોટી જવુ

ખૂતા સ્ત્રી૦ મન શાંતિ, સુખસમાધાન (૨) દઢતા, ખત (?)

ખૂંતાડવું સ૦ક્રિ૦ 'ખૂતવુ'નું પ્રેરક

ખૂદણુ ન૦ ['ખૂદવુ' ઉપરથી] કૂદતા કૂદતા ફરવુ તે (૨) ધમ્માચકડી, ધિંગાણુ, મસ્તી

ખૂદવુ સ૦ક્રિ૦ [શૌર૦ खुंद] પગ વડે ગદડવુ, ગૂદવુ, કચરવુ (૨) કૂદતા કૂદતા ગરબે રમવુ (૩) હેરાન કરવુ, વિતાડવુ

ખૂદાખૂંદ સ્ત્રી૦ ['ખૂદવુ' ઉપરથી] ગૂદાગૂદ, ચગદાચગદી (૨) કૂદાકૂદ, ધમ્માચકડી

ખૂદાવવું સ૦ક્રિ૦, **ખૂંદાવું** અ૦ક્રિ૦, 'ખૂદવુ'નુ અનુક્રમે પ્રેરક અને કર્મણિ

ખૂદાળવું અ૦ક્રિ૦ ખાઈપીને મોજ કરવી

ખૂંધ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખાધ] (પશુના) વાસા પર હોનો ઢેકો (૨) વાસો વળી જવાથી થતો ઢેકો (માણસને) **–ધિયુ, –ધું** વિ૦ વાંસે ખૂધવાળુ (માણસ)

ખૂંપ પુ૦ [સં गुम्फ् ઉપરથી? દે खुंप?] પરણવા જતા વરને પહેરવાનો ફૂલનો એક શણગાર

ખૂંપડી સ્ત્રી૦ [દે खुंपा] નાનો ખૂપડો **–ડો** પુ૦ વરસાદથી બચવા મહુડાના પાદડાંનો કરેલો છત્રીનો ઘાટ

ખૂંપરું ન૦ [જુઓ ખૂપરો] ખાપો

ખૂંપરો પુ૦ [જુઓ ખાપો] (ઝાડ–છોડ કાપ્યા પછી રહેલુ) જડિયુ, ખાપો (૨) ખીલો કે ખાપો ભરાવાથી કપડામા પડેલી ફાટ કે ચીરો (૩) હજામત કરતા રહી ગયેલા ખાપા જેવા વાળ

ખૂપવું સ૦ક્રિ૦ (૨) અ૦ક્રિ૦ જુઓ ખૂપવુ.

ખૂપ(–પા)વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ખે પું૦, સ્ત્રી૦ [સં क्षय प्रा० खय]+[illegible] થવું તે, ક્ષય (૨) નાશ **૦તિથિ** સ્ત્રી૦ ક્ષયતિથિ

ખેકડો પુ૦ [म खेकड,डा, -डें, सं कर्कटक] એ કડો, કરચલો (સુ)

ખેચર વિ૦ [सं] આકાશમા ફરનાર (૨) ન૦ પક્ષી (૩) ભૂતપ્રેતાદિ (૪) પુ૦ તારા, ચદ્ર, ગ્રહ ઇત્યાદિ (૫) દેવ ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ ઊડતી નજર (આકાશમાથી નાખેલી), 'બર્ડ્ઝ આઈ વ્યૂ' -રી સ્ત્રી૦ દેવી, ભૂતડી, જોગણી (૨) પખિણી, સમડી (૩) એક યોગમુદ્રા

ખેટ ન૦ [सं] ખેડ, ગામડુ (૨) પુ૦, ન૦ શિકાર ૦ક પુ૦ શિકારી (૨) ન૦ વ્યસન, ચડસ (૩) વહેમ, વળગ ટ (૪) ન નુ ગામડુ ૦કી પુ૦ શિકારી (૨) ખેડૂત

ખેટકી સ્ત્રી૦ સેથી

ખેડ સ્ત્રી૦ ['ખેડવુ' ઉપરથી] ખેતી (૨) [?] કાંટાવાળી એક વનસ્પતિ (૩) ન૦ [જુઓ ખેટ] ગામડુ ૦ણુ ન૦ ખેડવાની ક્રિયા (૨) વિ૦ ખેડનાર (ઉદા૦ 'રથખેડણ') ૦ણહાર પુ૦ ખેડૂત(૨)હાંકડુ ૦તર વિ૦ ખેડાય-ખેતી થાય એવુ ૦વાયો પુ૦ ખેડૂત ૦વુ સ૦ક્રિ૦ [प्रा खेड] જમીનને હળ વડે ખોદી, ચાસીને પોચી કરવી(૨)[લા]સુધારવુ, કેળવવુ(૩) [प्रा खेड्ड = રમવુ, ખેલવુ પરથી ?](સાહસ કે વેપાર ધ ધો)કરવો(૪)[મુસાફરી]કરવી (૫)[सं खेद्, प्रा खेड = હાકવુ]ચલાવવુ, હાકવુ ૦હક(-ક્ક) પુ૦ ખેડવાનો હક્ક

ખેડાકઓઈ સ્ત્રી૦ [ખેડ + કઓઈ?] એક [વનસ્પતિ

ખેડાણ વિ૦ ['ખેડવુ' ઉપરથી] ખેડેલુ, ખેડાતુ હોય એવુ(૨)ન૦ ખેડેલી - ખેડાતી હોય એવી જમીન (૩) ખેતી (૪) ખેડવુ તે

ખેડુ વિ૦ ['ખેડવુ' ઉપરથી] ખેડનારો (૨)પુ૦ [ખેડૂત

ખેડૂત પુ૦ [ખેડવુ પરથી] ખેડવાનો ધધો કરનાર (૨) તે વર્ગનો આદમી [(૩) ભાલો

ખેડુ ન૦ [सं खेट] ગામડુ (૨) ગેડાની ઢાલ

ખેડો પુ૦ [प्रा खेड्ड, खेड्डा = क्रीडा] નટ

ખેત ન૦ [सं क्षेत्र, प्रा खेत्त] ખેતી માટેનો જમીનનો ટુકડો ૦ર ન૦ ખેત (૨) + ક્ષેત્ર ૦રપાદર ન૦ સ્થાવર મિલકત ૦રપાળ પુ૦ [+पाल] ખેતરનું રક્ષણ કરનાર દેવ(૨) ગ્રામદેવતા. ૦રવા અ૦ એક ખેતર જેટલે અંતરે ૦રાઈ સ્ત્રી૦ એક શેઢે-એકજથ્થે આવેલાં ખેતરોનો સમૂહ, પાટ ૦રાઉ(-ઊ) વિ૦ ખેતરનું - ને લગતુ(૨)ખેતર વચ્ચે થઈને જતો (માર્ગ)

ખેતિથિ સ્ત્રી૦ 'ખે'મા જુઓ

ખેતી સ્ત્રી૦ ['ખેત' ઉપરથી] જમીનમા અનાજ વગેરે પકવવા માટે કરવાનું કામ ૦કાર પુ૦ ખેતી કરનાર, ખેડૂત ૦વાડી સ્ત્રી૦ ખેતર અને શાકભાજી કે ફળફળાદિની વાડી (૨) ખેડૂતનો કામધધો

ખેદ પુ૦, ૦ના સ્ત્રી૦[सं] શોક, સતાપ, દિલગીરી (૨) થાક ૦યુક્ત, -દિત વિ૦ ખેદવાળુ, ખેદથી ભરેલુ

ખેદાનમેદાન (ખે મે) વિ૦ તારાજ, પાયમાલ

ખેદીવ પુ૦ [इ, अ खदीव] મિસરનો રાજા

ખેદો(-ધો) પુ૦ [सं खेद = પ્રયત્ન ઉપરથી ?] કેડો, પીછો [-છોડવો, -મૂકવો, -લેવો]

ખેન (ખે) ન૦ [સર૦ म खेन] ક્ષયરોગ (૨) કટાળો આપે - માથુ ફોડાવે એવુ માણસ કે કામ, નડતર, પીડા (૩) મુસીબત, વિપદ [-પડવુ = ભારે મહેનત પડવી, દમ નીકળવો -વળગવું = લપ વળગવી, માથાફોડિયુ માણસ કે કામ વળગવુ] ૦ખાટલો, ૦નો ખાટલો પુ૦ ક્ષયરોગ (૨) માથાફોડિયુ માણસ

ખેપ સ્ત્રી૦ [सं क्षेप] ભાર લઈને કોઈ દૂરની જગાએ જઈ આવવુ તે, આંટો, ફેરો (૨)લાબી મુસાફરી, સફર (૩) ફેરાનુ મહેનતાણુ (૪) ધોબીને ધોવા આપેલાં લૂગડાની ગાસડી (૫) વેપારની વસ્તુનું એક દેશથી બીજે દેશ આવવુ તે(૬)પછવાડે લાગવુ તે, ખત(૭)હપતો, વારો [-કરવી = ફેરો કરવો - ખાવો]

ખેપટ સ્ત્રી૦ ધૂળ, કચરો [કા](૨)અ૦ મૂઠીઓ વાળીને, ઝપાટાબધ(જેમ કે દોડવુ) [-પડવુ, -પડી જવુ = મૂઠીઓ વાળીને નાસી જવુ, સીધા રસ્તે પડવુ]

ખેપન ન૦ [सं क्षेपन] બહાર કાઢવુ - નાખી દેવુ તે (૨) દુખ, પીડા

ખેપાની (ખે) વિ૦ તોફાની (૨) યુક્તિબાજ

ખેપિયો પુ૦ ['ખેપ' ઉપરથી] દૂત, કાસદ

ખેપી વિ૦ [सं क्षिप् ઉપરથી] આક્ષેપ કરનારું (૨) ['ખેપ' = ખત ઉપરથી] ચાનકવાળું
ખેમકુશળ (ખે) વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ક્ષેમકુશળ
ખેમટા પુ૦[म , हिं](સંગીતમા)એક તાલ(૨) એ તાલમા ગવાતુ ગાયન
ખેર (ખે) ન૦ [सं खदिर, प्रा खइर] એક ઝાડ ૦સાર(-લ) પુ૦[+સાર(-લ)=છાલ] ખેરના લાકડામાથી નીકળતો પદાર્થ (૨) કાથો
ખેર [ખે] અ૦ [अ] ભલે, હશે, ફિકર નહિ (૨) સ્ત્રી૦ ખેરિયત [-ગુજરી = પીડા ગઈ, બલા ટળી]
ખેર સ્ત્રી૦ [સર૦ म केर, खेर] ધૂળ, ખેરો
ખેરખટ અ૦ એકદમ, જોતજોતામા (કા)
ખેરખાહ (ખે) વિ૦ [फ] ભલુ ચાહનારુ, શુભેચ્છક -હી સ્ત્રી૦
ખેરવવુ સ૦ ક્રિ૦ ['ખરવું' ઉપરથી] ખરી પડે એમ કરવુ, ગેરવવુ (૨) ખસેડવુ, દૂર કરવુ, કાઢી મૂકવુ (૩) પજવવુ, માથુ દોહાવવુ
ખેરવેલ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
ખેરસલ્લા (ખે) સ્ત્રી૦[अ खैरसल्लाह]સમાચાન, સુખરૂપતા, સુલેહશાતિ (૨) અ૦ ખેર, હશે, બન્યુ, એવો મન વાળવાનો ઉદ્ગાર [-કરવું =ઉડાવી દેવુ, ખર્ચી નાખવુ]
ખેરસાર(-લ) (ખે) પુ૦ 'ખેર ન૦'મા જુઓ
ખેરચો(-ટો) પુ૦ ['ખેર' ઉપરથી] રજ, ધૂળ
ખેરાત (ખે) સ્ત્રી૦ [अ] દાન પુણ્ય, સખવત -તી વિ૦ ખેરાત માટે કાઢેલુ, ધર્માદાનુ (૨) ખેરાત કરે એવુ [હોવુ તે
ખેરિયત (ખે) સ્ત્રી૦ [अ.] સુખરૂપ-ક્ષેમકુશળ
ખેરિયુ (ખે) વિ૦છિન્નભિન્ન થયેલુ, વીખરાયેલુ (૨) તરત ભુઝાઈ જાય એવુ (૩) [લા] માલ વગરનુ
ખેરી (ખે) વિ૦ ['ખેર' ઉપરથી]ખેરના લાકડા-માથી કાઢેલુ (૨) ખેરના લાકડાનુ બનાવેલુ (૩)પુ૦[?]ચેટો(૪) [हिं खैर,-रा म खैरा?] એક પક્ષી (૫) સ્ત્રી૦ કંસારી (૬) લૂગડામા - જામળમા પડતી એક જીવાત
ખેરી સ્ત્રી૦ ['ખેર' ઉપરથી] ખેરો, રજ (૨) દાત ઉપર બાઝતી પોપડી
ખેરીચો પુ૦ [अ खरीज=પરચૂરણ ઉપરથી] પરચૂરણ ચીજોનો ડાબડો
ખેરીજ વિ૦ [अ खारिज] વધારાનુ, અદર આવી ગયેલુ ન હોય તેવુ (૨) અ૦ વિના, સિવાય, વધારામા
ખેરું, ૦ખેરું વિ૦ જુઓ ખેરિયુ
ખેરો (ખે) પુ૦ [સર૦ ખેરીચો] ગૂથીને બનાવેલો દોરીઓનો જાળીદાર થેલો-ઝોળી
ખેરો (ખે)પુ૦['ખેળ'ઉપરથી ?]ચોખાના લોટની વડી (૨) ['ખેર'(सं खदिर) ઉપરથી] પોખ પાડવાનો ડાડિયો(૩)[ખેર = ધૂળ ઉપરથી] અડાયાનો ભૂકો, ગોર (૪) ગેરો, ભૂકો (૫) [સર૦ हिं खैरा] ડાગરના છૂડાનો એક રોગ
ખેરો પુ૦ [સર૦ ખેરી પુ૦] બાજ, સિચાણો
ખેલ પુ૦ [सं]રમત (૨) તમાસો, જોવાનુ નાટક, ભવાઈ (૩) [લા.] રચના, લીલા [-કરવો = ક્રીડા કરવી,રમત રમવી -કાઢવો =નો તમાસો, -નુ નાટક ભજવુ -ખેલવો = રમત રમવી.]
ખેલખાના પુ૦ [फा खेल=લશ્કર+खानह, म]લશ્કરનો અસબાબ(૨) અસ્તવ્યસ્ત પડેલો સામાન, ગોટાળો (૩) ખરાબી, પાયમાલી
ખેલણી સ્ત્રી૦ ['ખેલવુ' ઉપરથી] ઢીગલી -ણુ (-વણું) ન૦ રમકડુ, ખિલોણુ
ખેલદિલી સ્ત્રી૦ [ખેલ+દિલ+ઈ] દિલમા ખેલ કે રમતનો પ્રસન્ન ભાવ હોવો તે
ખેલન ન૦ [सं] ખેલવુ-રમવુ તે (૨) તમાસો, ખેલ -ના સ્ત્રી૦ ખેલવુ તે
ખેલવણું ન૦ રમકડું. ખિલોણુ
ખેલવું અ૦ ક્રિ૦ [सं खेल्] રમવુ, ગેલગમ્મત કરવી (૨) યુક્તિ કે પ્રપચથી કાર્ય કરવુ
ખેલાડી વિ૦ રમતમા કામ કાઢી લે એવુ, ચતુર, મુત્સદ્દી(૨) પુ૦ ખેલ કરે-રમત રમે તે, નટ ૦પણુ ન૦ -ડુ વિ૦ ખેલાડીના સ્વભાવનુ
ખેવ પુ૦, સ્ત્રી૦ [સર म] +(૫) ક્ષણ, પળ, (૨) અ [सं क्षिप्र, प्रा खिव्व, म खेवीं] તતખેવ, તરત
ખેવટ(-ટિયો) પુ૦[हिं] માર્ગદર્શક, નેતા (૨) સુકાની -ડું ન૦ સુકાનીનુ-હોડી હકારવાનુ કામ, વહાણવટુ

ખેવડો પુ૦ [हिं खेव?] એક જાતનુ ઘાસ
ખેવના સ્ત્રી૦ [सं क्षेपण प्रा खेवण પરથી?] કાળજી, ચાનક, સભાળ
ખેશ બિરાદર પુ૦ [फा] સગુવહાલુ
ખેસ પુ૦ [हिं खेस, म खेंस] ખભે નાખવાનુ વસ્ર, દુપટ્ટો [–ખ ખેરવો, –ખ ખેરીને ચાલતા થવુ –ખ ખેરી નાખવો = જવાબદારીમાથી છૂટી જવુ –એમ જાહેર કરવુ, અને ચાલ્યા જવુ –નાખનો = ખભે દુપટ્ટો પહેરવો ખેસે વળગવુ, ખેસ પકડવો = આશરે પડવુ (૨) ન છૂટે એવુ લફરુ વળગવુ]
ખેસર પુ૦ [सं] ખચ્ચર
ખેસવવુ સ૦ક્રિ૦ ['ખસવુ' ઉપરથી] ખસેડવુ
ખેસિયુ ન૦ ખેસ તરીકે ચાલે એવુ વસ્ત્ર,ખેસ (૨) જુઓ 'ખેસી'માં
ખેસી વિ૦[फा खेश = પોતાનું]નજીકનુ;અતરંગ –સિયુ ન૦ નજીકનુ સગુ [क्षय
ખેહ સ્ત્રી૦[दे]ધૂળ,રજ(૨)પુ૦[सं क्षय ઉપરથી]
ખેળ (ખે) સ્ત્રી૦ [सं 'क्षीर'?] લાહી, આર, કાજી
ખેલો પુ૦ ['ખેલ' ઉપરથી ?] નાટક કે ભવાઈમા સ્ત્રીનો વેષ લેનાર પુરુષ, ભવૈયો
ખેકડો પુ૦ [જુઓ ખેકડો] કરચલો
ખેખલી (ખેં૦) વિ૦ [ખે ખે ઉપરથી] ખવાઈ –ખળખળી ગયેલુ, અત્યત અશક્ત
ખેખે (ખેં૦) અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ (રવ૦) ઉધરસનો અવાજ
ખેગાણુ ન૦ (કા) બદલો, ખગ
ખેગાર (ખેં૦) પુ૦ [प्रा खगार] (સ) જૂનાગઢનો પ્રખ્યાત રાજા(૧૨મી સદીનો)(૨) રબારીનુ એક વિશેષ નામ
ખેચ (ખેં૦) સ્ત્રી૦[प्रा खच = ખેચવુ]ખેચાણ, તાણ(૨)આગ્રહ (૩)તગી,તાણ ૦તાણ સ્ત્રી૦ ખેચાખેચ (૨) [લા]આગ્રહ ૦વુ સ૦ક્રિ૦ [प्रा खच, सं कृष्] પોતા તરફ આણવુ, આકર્ષવુ,તાણવુ(૨)કસવુ,તગ કરવું(૩)આગ્રહ કરવો, આગ્રહથી વળગી રહેવુ (૪) શોષી લેવુ, ચૂસવુ [ખેચી ઝાલવું, પકડવું, રાખવુ = ખેચીને મજબૂત પકડવુ (૨) નમતુ ન મૂકવુ, આગ્રહને વળગી રહેવું]૦તાણ, ૦પકડ સ્ત્રી૦ ખેચી કે પકડી રાખવુ તે,આગ્રહ –ચ ખેચા સ્ત્રી૦ તાણતાણા. –ચાખેચ (–ચી) સ્ત્રી૦ તાણાતાણ (૨) આગ્રહ –ચાણુ ન૦ જુઓ ખેચ –ચાતાણ સ્ત્રી૦ ખેચાખેચ –ચાટો પુ૦ એકદમ ખેચવાથી લાગતો આચકો
ખેંઠ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખરડિયું]પાણી ન પાવુ – સુકાવા દેવુ તે(૨)સુકવણ,સૂક(૩)હોરડીને વળ ચડાવવાનુ ઓજાર [–વાળવી = ખેતરમા સૂક ન પડવા દેવી – પાણી પાવુ] –ઠિયુ વિ૦ [જુઓ ખરડિયુ] પાણી વિનાનુ, નીક કે નહેર ઇત્યાદિથી જેને પાણી ન પવાતુ હોય તેવુ (ખેતર) (૨)ન૦ સુકવણુ, ખરડિયુ (–પડવુ) ખેઠિયો ગવાર = સમજાવ્યો ન સમજે તેવો જડસો આદમી
ખો (ખો') સ્ત્રી૦[फा खू]ટેવ, આદત (૨)ખાર, દ્વેષ, વેર [–ભુલાવવી = ટેવ કાઢે તેમ કરવુ, પાઠ શીખવવો –ભૂલી જવી = (જિંદગીનો) પાઠ મળવો –રાખવી = દ્વેષ કે વેર હોવુ]
ખો (ખો') સ્ત્રી૦ [જુઓ ખોહ]ખાઈ,ખીણ,કોતર
ખો સ્ત્રી૦ એક રમત(૨) (ખો') (રવ૦) ખોખો રમતનો બોલ [–આપવી = 'ખો' કહી બીજાને રમવા ઉઠાડવો]
ખો (ખો') પુ૦ વશ,મૂળ [–કાઢી નાખવો = ખોડો કાઢી નાંખવો ખલાસ કરી દેવુ, જડમૂળથી નાશ કરવો]
ખોઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખોળો] બાળકને સુવાડવા માટે કરેલી કે બાંધેલી ઝોળી(૨)[કા] ખોળો –ઇયું ન૦ ઘોડિયાની ખોઈ,ખોયુ (૨)ઘોડિયુ
ખોખ ન૦ [જુઓ ખોખુ] મોટા કદનુ પણ ખાલી ખોખુ હોય તે
ખોખરાટ પુ૦ ખોખરાપણુ
ખોખરી સ્ત્રી૦ હાગર (વેપારીઓનો સકેત)
ખોખરુ વિ૦ [રવ૦] જાડો ને પોલો અવાજ નીકળે એવું(૨)અડધુ પડધુ ભાગેલુ – ફૂટેલુ [–કરવું = માર મારવો –નાળિયેર = ફાયદો ન હોય તેવુ – નકામુ કામ]
ખોખલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ખોખલુ, સર૦ म खोकड (सं क्रोष्टु)] ઘરડી શિયાળ (૨)પડી ગયેલા દાતવાળી વૃદ્ધા –લુ વિ૦ ['ખોખુ'

ઉપરથી]ખખળી ગયેલુ, વૃદ્ધ(૨)ઉધરસ ખાતુ –લો પુ૦ [મ.] ઉધરસ, ઠાસો(૨) ['ખોખુ' ઉપરથી] વૃદ્ધ–ખખળી ગયેલો આદમી –લો પંડ્યો પુ૦ વૃદ્ધ ખખળી ગયેલો ગોર (૨) ઘરડો મહેતાજી

ખોખાવું અ૦ ક્રિ૦ ખો–વેર રાખવું

ખોખું ન૦ [સં. શુષ્ક, હિં ખુક્ખ] અંદરથી પોલું ને સાર–ગર કાઢી લીધેલુ જે કાંઈ હોય તે(૨)માલ કાઢી લીધો હોય તેવી ખાલી તકલાદી પેટી,હલકી બનાવટની પેટી (૩) કાગળ અને લૂગડું લાહીથી ચોપડી બનાવેલો પાઘડીનો આકાર કકડાઓની બનાવેલી પાઘડી (૪) ભગ્પાઈ થઈ ગયેલો લૂડીનો કાગળ (૫)નમૂનો, બીબું (૬)કાચુ લખાણ, મુસદ્દો (૭) કલેવર, હાડપિંજર

ખોખો સ્ત્રી૦ [સર૦ મ.] એક રમત, ખો

ખોગીર ન૦ [फा] ઘોડા ઉપર મૂકવાની ઊનની ગાદી જીન

ખોચરું (ખો) વિ૦ ['કોચવુ' ઉપરથી ? સર૦ म खोच(ર)णें] પોલુ (૨) ખાચાવાળું (૩) ન૦ [જુઓ કોતર] ખો (૪) [સં. कुचर] જૂનો જમાનો –રેલ વિ૦ ખાડાખૈયાવાળું જેમ કે તેવો રૂપિયો

ખોચરે (ખો) અ૦ ખૂણે,ઝટ ધ્યાન ન પડે તેવી જગાએ [–પડવું=ઝટ ધ્યાનમા ન આવે તેવી જગાએ પડવુ; ઉવેખાવુ] [ખૂણો

ખોચડો પુ૦ ['ખોચરુ' ઉપરથી ?] કઠેકાણું,

ખોજ (ખો) સ્ત્રી૦[अ. खोंज, સર૦ हिं खोज] તપાસ, શોધ, ખોળ ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [हिं. खोजना] ખોજ કરવી, ખોળવુ

ખોજો વિ૦[फा ख्वाजह] હિંદુમાંથી મુસલમાન બનેલી એક જાતનુ (૨) પુ૦ એ જાતિનો પુરુષ (૩) [फा ख्वोजह] વ્યંઢળ, હીજડો, જનાનખાનામા સ્ત્રીઓની તહેનાતમા રહેનારો નપુસક નોકર

ખોટ સ્ત્રી૦ ['ખૂટવુ' ઉપરથી] ઘટ, ઓછાપણું, અપૂર્ણતા (૨) નુકસાન, ગેરલાભ (૩) ભૂલ ચૂક (૪) નાની બરની (ઉધાનથી ઊલટા પ્રકારની) [–આવવી,જવી =ગેરલાભ થવો, નુકસાન થવુ –ખાવી=નુકસાન સહન કરવુ –પડવી =ની જરૂર–ભીડ પડવી (૨) ઘટ પડવી. –લાગવી = ખોટ પડવી –ભાગવી = ખાધ મેળવી લેવી (૨) ભીડ ભાગવી. ખોટનું છોકરું = મોટી ઉંમરે થયેલુ બાળક (૨) જેને છોકરા જીવતા ન હોય એનુ જીવેલુ છોકરું]

ખોટક(–કા)વું અ૦ ક્રિ૦ [स खोद्=લંગડાવુ ઉપરથી] અટકવુ, અચકાવુ

ખોટકો પુ૦ [જુઓ ખોટ] ઘટ (૨) ખોટકાવુ તે

ખોટાઈ સ્ત્રી૦ ['ખોટું' ઉપરથી] જૂઠાપણું, અસત્યતા (૨) હરામીપણું, આળસુપણું

ખોટાબોલું વિ૦ ખોટું બોલે તેવુ, બોલીને ફરી જાય એવુ [રાખનો ગોટો

ખોટારવો પુ૦ છાણાં બળી ગયા પછી રહેલો

ખોટારું વિ૦ ['ખોટુ' ઉપરથી] જૂઠું (૨) ભૂડું ખોટું (૩) ન૦ જૂઠાણું (૪) તરકટ

ખોટારો પુ૦ ઈંટનો કકડો, ૫પોયો (૨) અંગારો, લાળો (૩) ['ખોટું' ઉપરથી] નખરુ

ખોટી અ૦ વિલબ–ઢીલ થાય એમ, નકામુ થોભી રહેવુ પડે–વખત બગડે એમ (૨) સ્ત્રી૦ (સુ) વાર, વિલબ [–કરવું=રાહ જોવડાવવી, મોડુ કરવુ –થવુ=વાટ જોવી, થોભવુ]

ખોટીપો પુ૦ ખોટી થવુ તે, રોકાણ

ખોટીલું વિ૦ ['ખોટું' ઉપરથી] આખા હાડકાનું, આળસુ (૨) ખોડવાળુ (૩) ન૦ નિસંતાનને ઘણા વખત બાદ થયેલુ–ખોટીનુ બાળક

ખોટું વિ૦ [सं कूट ઉપરથી? સર૦ हिं, म. खोटा] જૂઠું, અસત્ય (૨) ભૂલચૂકવાળુ (૩) ખરાબ, નઠારું (૪) ફરી જાય એવુ, બેવફા (૫) ન૦ નુકસાન, અન્યાય, ખોટું કામ (ઉદા૦ કોઈનું ખોટું કરવામાં આપણને શો લાભ ?). [ખોટાં હાડકાંનું વિ૦ આળસુ, હરામખોર ખોટી ચાલ=બદચાલ, વ્યભિચાર ખોટી નજર = કુદૃષ્ટિ ખોટું કરવું = ન કરવા યોગ્ય કરવું (૨) અન્યાય કરવો (૩) નીકળતા પૈસા ન આપવા (૪) ગુમાવવુ –કાટલુ = કામમા ન લેવાય તેવુ–ઓછા વજનનુ કાટલુ (૨) [લા] મંદવાડમાથી ન ઊઠે તેવુ માણસ –થવું = ખેદજનક બનાવ બનવો (૨) નાણુ–

લેણુ ડૂલ થવુ -લાગવુ = માઠુ લાગવુ ખોટો રૂપિયો = બનાવટી રૂપિયો (૨) જુઓ ખોટુ કાટલુ]

ખોડ (ડ,) સ્ત્રી૦ ખો, આદત, કુટેવ (૨) [सं खोड=લગડુ] શારીરિક ખામી (૩) ભૂલ, ખામી કલક, લાછન (૪) ન૦ [दे खोड] ખોડસુ [-આવવી = ખામી - કચાશ રહેવી -કાઢવી = ભૂલ કાઢવી, ખામી બતાવવી (૨) નિદા કરવી -ભાગવી = નઠારી ટેવ છોડાવવી -ભુલાવવી = પાઠ શીખવવો, ખો ભુલાવવી -રહી જવી = ખામી રહી જવી] ૦ખાપણ સ્ત્રી૦ ખોડ કે ખામી

ખોડવુ સ૦ ક્રિ૦ [सं क्षोट = હાથી બાંધવાનો થાભલો, दे खोड = સીમાકાષ્ઠ - તે ઉપરથી, સરુ૦ ખોડસુ] દાટવુ (૨) રોપવુ, ઊભુ કરવુ (૩) ['ખોડુ' ઉપરથી] તોડવુ, ભાગવું [કા.] (૪) ખોડુ કરવુ

ખોડસુ ન૦ [જુઓ 'ખોડ' (ન૦), 'ખોડવુ'] મોટુ લકડુ - ઠૂણકુ, ઝાડનું જૂનું થડિયુ

ખોડગ(-ગા)વુ, ખોડાવુ અ૦ક્રિ૦ [मं खोड्] લગડાવુ, ખોડુ ચાલવુ

ખોડિયુ વિ૦ ['ખોડ' ઉપરથી] ખોડવાળુ, અપગ -યો પાડો પુ૦ છોકરાંની એક રમત

ખોડીખમચી સ્ત્રી૦ ખોડ ગતા ચાલીને રમવાની છોકરાની એક રમત

ખોડીબારુ ન૦ [લાકડા 'ખોડી'ને કરેલુ બારુ] ખેતરમા જવા આવવા માટે બે પાખિયાંવાળુ લાકડુ ઘાલી કરવામાં આવતો રસ્તો - છીડુ

ખોડીલુ વિ૦ ખોડવાળુ, ખોડિયુ

ખોડુ વિ૦ [सं खोड] ખોડિયુ (૨) લગડુ (૩) સ્વર વિનાનું (અક્ષર માટે)

ખોડો (ખો) પુ૦ [સર૦ म खवडा, हिं खौरा, स क्ष्विड् ઉપરથી] માથાની ચામડી પર બાઝતો એક મેલ (૨) માથાની ચામડીનો એક રોગ (૩) [?] સહાર, નાશ [-કાઢવો, -કાઢી નાંખવો = સહાર કરવો -નીકળી જવો = અતિ સહાર થવો]

ખોણિયુ ન૦ [सं कोण ઉપરથી] (કારીગરનો) કાટખૂણો (૨) [?] ખોયણુ

ખોતરણી સ્ત્રી૦ ['ખોતરવુ' ઉપરથી] દાત ખોતરવાની સળી (૨) ખરપડી (૩) કોતરવાનું ઓજાર, ટાંકણુ (૪) કોતરણી, નકશીકામ. -ણું ન૦ ટાંકણુ (૨) ખરપડી (૩) ખોતરવાનું સાધન (૪) ખૂધરુ, દોષ

ખોતરવુ સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ કોતરવુ] આછુ આછુ ખોદવુ, ખણવુ (૨) [લા] પાયમાલ કરવુ, (કોઈનું) ખોદવુ [મહેનતાણુ

ખોતરામણ ન૦['ખોતરવુ' ઉપરથી]ખોતરવાનું

ખોતરુ ન૦ [ખોતરવુ' પરથી ?] બહાનું

ખોદકામ ન૦ ['ખોદવુ' ઉપરથી] ખોદવાનું કામ (૨) કૂવા, તળાવ વગેરે ખોદવાનું કામ (૩) કોતરકામ

ખોદણી સ્ત્રી૦ ['ખોદવુ' ઉપરથી] [લા] ખણખોદ, નિદા, બદબોઈ [-કરવી,-ખોદવી = દોષ જોયા કરવા, નિદા કરવી]

ખોદવુ સ૦ક્રિ૦, અ૦ક્રિ૦ [मं क्षोद, प्रा खोद પરથી ? સર૦ हिं खोदना, म खोदणें] ભોંય ઉખાડવી, ખણવુ (૨) કોતરવુ, નકસી પાડવી (૩) [લા] ખોદણી કરવી

ખોદાઈ,-મણી સ્ત્રી૦, -મણ ન૦ ['ખોદવુ' ઉપરથી] ખોદવાનું મહેનતાણુ

ખોદાખોદ સ્ત્રી૦ ['ખોદવુ ' ઉપરથી] વારવાર ખૂબ ખોદવુ તે (૨) ખોદણી

ખોદાણ ન૦ ['ખોદવુ ' ઉપરથી] ખોદાવુ કે ખોદવુ તે, ખોદકામ (૨) પાણીના જોરથી ખોદાયલી જમીન

ખોદુ (-ધુ) ન૦ [दे खोड પરથી ?] લાકડાનો જાડો - બારે કકડો (૨) વિ૦ મૂઢ, દ, બેવકૂફ

ખોપ પુ૦ નેતર, બરુ [સર૦ म. खोप સ્ત્રી૦] (૨)વાદળુ (૩) [કા] દેવુ [ખોરડુ

ખોપડુ ન૦ [प्रा खुपा, સર૦ म खोपट] છાપરી,

ખોપરી સ્ત્રી૦[मं खर्पर] માથાનુ પેટી જેવુ હાડકુ, જેમાં મગજ છે તે [ખોપરીમાં પવન ભરાવો, હોવો = મિજાજ વધવો, ગર્વ થવો (એક) ખોપરી હોવુ = ખાસ વિશેષતાવાળુ મગજ ધરાવવુ (ઉદા૦ 'એ પણ એક ખોપરી જ છે')]

ખોપી,૦લું વિ૦ ખટપટિયુ [ભયાનક

ખોફ (ખો) પુ૦ [अ] ડર (૨) ગુસ્સો ૦નાક વિ૦

ખોબલો, ખોબો પુ૦ [સં. ख=ખાડો + उभय =બ ને હાથ] બે હાથ છતા જોડવાથી બનતો પાત્રનો આકાર, પોશ (૨) તેમાં માય તેટલું માપ [**-ભરવો**=ખોબામાં માય તેટલું લેવું]

ખોભ પુ૦ [સં. क्षोभ, प्रा] + ક્ષોભ

ખોભણ(-ણી) (ણ,)સ્ત્રી૦[સં क्षुभ्? મ. खोवण] ખો, ગુફા (૨) કોતરની બે બાજુનો ખાંચો (૩) ખાડો(ખાસ ઠેસ, ચાપ કે ઉલાળો અટકે એવો)

ખોભના સ્ત્રી૦ [સં. क्षुभ्?] ખોડ, ખાંપણ

ખોભરણ સ્ત્રી૦ (કા.) ઢીલ, વિલંબ **-વું** અ૦ક્રિ૦ખોટી થવું, રાહ જોતા રહેવું, ચોભવું[કા.]

ખોભળો પુ૦ (કા) સળંગ કઠણ પડ

ખોયણી (ખો') સ્ત્રી૦ [ખોરવું પરથી? સર૦ દે. छोडिअ, फोडिअ=વધારેલું'] વઘાર

ખોયણું (ખો') ન૦ બળતું લાકડું કે સળેખડું (૨) જામગરી (૩) [લા] ચાદવું, ઉશ્કેરણી

ખોયલ ન૦ મોચીનું એક ઓજાર

ખોયાણ ન૦ ઊંડી ખો-ખોભણ

ખોયું ન૦ જુઓ ખોઇયું

-ખોર વિ૦[फा]'ખાનારું,'-ની ટેવવાળું', 'ખાઉ' એવા અર્થમાં પ્રાયઃ નામને અંતે. (અનિષ્ટ ભાવ સૂચવે છે) ઉદા૦ હરામખોર, શરાબખોર

ખોરડ (પ.),**-ડું** ન૦ [સર૦ મ खोरटा, સં कुटीर?] ઝૂંપડું, માટીની ભીંતનું નાનું ઘર

ખોરડું ન૦ (સુ) ખોલી, ઓરડી

ખોરણ ન૦ ['ખોરવું' ઉપરથી] હોલવાઈ ગયેલું જે હોય તે (૨) ખોરવાનું સાધન

ખોરણી સ્ત્રી૦ ['ખોરવું'ઉપરથી]ખોરવું તે (૨) ઉશ્કેરણી (૩) ખોયણી

ખોરણું ન૦ જુઓ ખોયણું

ખોરવાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ખોરવું' ઉપરથી] વેરવિખેર થઈ જવું, તૂટી પડવું

ખોરવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ खोरणें, हिं खोरनी] (દેવતાને સતેજ કરવા કે બળતાને જલદી બળવા) ખખેરવું-તળે ઉપર કરવું [વિખાઈ

ખોરસું ન૦ [જુઓ ખુરસું] ત્રણ પાયાની ઘોડી,

ખોરંચે અ૦[ખોચરે'? કે 'ખોરંચો' પરથી?] ખૂણેખોચરે, નિકાલ ન થાય એવે ઠેકાણે

ખોરંચો પું૦ નડતર, અંતરાય

ખોરાક પું૦ [फा. ख़ुराक] ખાવાનો પદાર્થ (૨) [લા] જેનાથી કોઈ વાતનો નિર્વાહ થાય તે **-કી** સ્ત્રી૦ ખોરાક, ગુજરાનની વસ્તુ (૨) તેનું ખરચ. **-કીપોશાકી** સ્ત્રી૦ [फा] અન્નવસ્ત્ર (૨) તેનું ખરચ [ખોયણું [ચ.]

ખોરિયું ન૦ ['ખોરવું' ઉપરથી] ઉબાડિયું;

ખોરીઠ વિ૦ (ખાવામાં) જબરું કે શોખીન

ખોરું (ખો) વિ૦ [प्रा खउरिय=મેલું, ડહોળું?] જૂનું થવાથી બેસ્વાદ **-રાટ** પુ૦, **-રાશ** સ્ત્રી૦ ખોરાપણું

ખોલ સ્ત્રી૦ [दे खोल, खोल्ल] ખામી, કરચલી, પોલાણ (૨) ઊતરી ગયેલી જીર્ણ ચામડી (૩) સાપની કાચળી (૪) ખોળી (૫) ખોળ, ગાદી તકિયા વગેરેનું ઉપલું પડ (૬) ન૦ જુઓ ખોયલ [**-આવવી,પડવી** =(સીવણ, માડવો બાંધવો ઇ૦માં) કપડું ઢીલું રહેવું-તંગ, બેસતું ન આવવું. **-ઊતરવી, ઊતરી જવી** =ચામડી કે કાચળી ઊતરવી-નીકળી જવી **-ચડાવવી**=પડ-ગલેફ ચડાવવા **-ભરવી** =કપડાનો ઢીલો પડતો ભાગ સીવી લેવો.]

ખોલકો પુ૦ [दे खोल] ગધેડો. **-કી** સ્ત્રી૦ ગધેડી **-કું** ન૦ ગધેડાનું નાનું બચ્ચું

ખોલણહાર(-રું) વિ૦ ખોલનાર

ખોલવણું ન૦ ['ખોલવું' ઉપરથી] કંસારાનું એક ઓજાર (૨) સ્ક્રૂ ફેરવવાનું ઓજાર, પેચિયું

ખોલવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ખુલ્લું] ઉઘાડવું (૨) કાઢવું, સ્થાપન કરવું

ખોલી સ્ત્રી૦ [સં खोलि] ખોળી (૨) [दे. खुल्ल=કુટીર] ઓરડી (૩) [જુઓ ખોલકો] ગધેડી **-લો** પુ૦ ગધેડો [(ચ)

ખોલું (ખો) ન૦ ખીચડી વગેરેનો દાઝેલો પોપડો

ખોવડા(-રા)વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ખોવું'નું પ્રેરક.

ખોવાવું અ૦ક્રિ૦ 'ખોવું'નું કર્મણિ

ખોવું સ૦ક્રિ૦[સં क्षप्, प्रा खव] ગુમાવવું (૨) ગેરલાભ થવો. [**ખોઈ નાંખવું**=ખોવું **ખોઈ બેસવું**=ગુમાવવું (૨) હારી જવું]

ખોસવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ खोसणें] જોરથી દાખલ કરવું, ઘાલવું, ઘોંચવું

ખોહ સ્ત્રી૦ [सं गोह] ખો, કોતર, ખીણ
ખોહાણ પુ૦ [જુઓ ખોહ] નદીની ભેખડ
ખોહો પુ૦ ['ખોસવુ' ઉપરથી] ખોસનારો (૨) [सं कुसीद = આળસુ ? દે गोह = ગમાર કે કોટવાળ જેવો ક્રૂર પરથી ?] લઠીગો, લઠ્ઠ પણ આળસુ માણસ [(તેને સ્થાને જુઓ)
ખોળ સ્ત્રી૦ જુઓ ખોલ ૨ થી ૫ -ળિયુ ન૦
ખોળ (ખો) પુ૦ [दे खोल] તેલ કાઢી લીધા બાદ રહેતો તેલી બીનો કૂચો
ખોળ (ખો) સ્ત્રી૦ [दे खोल = જાસૂસ પરથી ?] તપાસ, શોધ ૦વુ સ૦ક્રિ૦ શોધવુ, તપાસ કરવી, ઢૂંઢવુ -ળ ખોળા, -ળાખોળ(-ળી) સ્ત્રી૦ શોધાશોધ [ખૂબ ઢૂંઢવુ તે (?)
ખોળાઢ ઢોળા (ખો) પુ૦બ૦વ૦ ખોળાખોળ,
ખોળ બે(-બો) પુ૦ [म खोळंबा] વિલબ, ઢીલ [**ખોળ બે નાખવુ** = ઢીલમા નાખવું **ખોળ બે પડવુ** = ઢીલમા પડવું]
ખોળાધર (ખો) પુ૦ [ખોળો + ધરવો] જામીન -રી સ્ત્રી૦ જામીનગીરી [અધરણી
ખોળાભરણુ (ખો) ન૦[ખોળો + ભરવુ] સીમત,
ખોળાખંખોળા, ખોળાખાખાં (ખો) ન૦બ૦ વ૦ ખૂબ બારીક તપાસ
ખોળિયુ ન૦ [सं खोलि] ગોદડા વગેરે ભરવાનો ઓઢો (૨) શરીર, કલેવર [**-ચડાવવુ** = ઓઢો ઘાલવો - પહેરાવવો **ખોળિયામા જીવ આવવો** = નિરાત વળવી, ચિતા દૂર થવી **ખોળિયામાથી જીવ ઊડી જવો** = ફાળ પડવી, ભારે ગભરાટ - ચિતા થવા]
ખોળી સ્ત્રી૦ [सं खोलि] વસ્તુના રક્ષણ માટે છેડા ઉપર ગોઠવેલુ ઢાકણ (જેમ કે લાકડીને)
ખોળો (ખો) પુ૦ [सं क्रोडक] પલાઠી મારી બેસતા બને જાઘ ઉપરની ઘૂંટણ લગી થતી આસન જેવી જગાનો ભાગ (૨) એ ભાગ ઉપરના વસ્ત્રને (તેમા કાઈ લેવા) ઝોળી પેઠે કરાય છે તે [**ખોળામા ઘાલવુ** = વહાલથી ખોળામા લેવુ (૨) આશ્રય આપવો **ખોળે ઘાલવુ** = દીકરી સાસરે જતી હોય ત્યારે સગાવહાલાએ તેને પૈસા ભેટ આપવા **ખોળે બેસાડવુ** = લગ્ન વખતે કન્યાને સાસુ-સસરાના ખોળામા બેસાડવી(૨) દત્તક લેવુ (૩) વિશ્વાસ આપવો **ખોળે માથુ મૂકવુ** = શરણે જવુ **ખોળે લેવુ** = દત્તક લેવુ (૨) માન્ય કરવુ **ખોળે સોંપવુ** = જાળવણી કરવી **ખોળો પાથરવો** = કગરવુ, વિનતી કરવી **-ભરવો** = સીમત કરવુ **-ધરવો, વાળવો** = ખોળાની ઝોળી જેવુ કપડુ વાળીને કાઈ તેમા લેવા માટે તૈયાર થવુ (૨) માગવુ]
ખોખારવુ (ખો૦) અ૦ક્રિ૦ જુઓ ખૂખારવુ
ખોખારો પુ૦ (ખો૦) જુઓ ખૂખારો
ખોચ (ખો૦) સ્ત્રી૦[જુઓ ખાચ] ખાચો, ખોભણ, ખાણ (૨) કસર, કમીના (૩) [જુઓ ખૂચ] વાધો, અડચણ (૪) મુશ્કેલી, ગૂચવણ
ખ્યાત વિ૦ [सं] પ્રકાયેલુ, નામીચુ (૨) સ્ત્રી૦ [પ] ખ્યાતિ, કીર્તિ (૩) ન૦ કથન -તિ સ્ત્રી૦ પ્રસિદ્ધિ, કીર્તિ (૨) પ્રતીતિ, જ્ઞાન -પન ન૦, -પના સ્ત્રી૦ જાહેરાત (૨) કબૂલાત
ખ્યાલ પુ૦ [જુઓ ખયાલ] તર્ક, વિચાર, કલ્પના સ્મરણ (૨) છાલ, કેડો (૩) એક જાતનુ ગાયન [**-કરવો** = વિચાર - કલ્પના કરવા **-છોડવો** = વિચાર તજવો (૨) છાલ મૂકવો **-બાધવો** = કલ્પના કરવી **-રાખવો** = ધ્યાન કે સ્મરણ રાખવુ **ખ્યાલમા હોવુ** = વિચારવુ, ધ્યાન પર લેવું] ૦ટપ્પો પુ૦ ખ્યાલ ને ટપ્પો, ગાયનનો એક પ્રકાર **-લિયો** પુ૦ ખ્યાલટપ્પા ગાનારો **-લી** વિ૦ તરગી (૨) ખ્યાલ - લાવણી જોડનારુ
ખ્રિસ્ત પુ૦ [ग्रीक - ख्रिस्टोस] (સ) જુઓ ઈસુ **-સ્તી** વિ૦ ઈસુ સબધી, ઈસુના ધર્મનુ (૨) પુ૦ એ ધર્મ માનનારો માણસ
ખ્વાબ પુ૦, ન૦ [फा] ખાબ, સ્વપ્ન **-બી** વિ૦ સ્વપ્નનુ તે સબધી (૨) સ્વપ્ન રચ્યા કરનાર, સ્વપ્નશીલ, તરગી

ગ

ગ પું૦ [सं] કંઠસ્થાની ત્રીજો વ્યંજન(૨)ગ વાર સ્વરની સંજ્ઞા ૦કાર પું૦ ગ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ [सं] છેડે ગકારવાળું. ૦ગ્ગુ ન૦ + ૦ગ્ગો પું૦ ગકાર

–ગ [सं] [સમાસને અંતે] 'જતું' 'ચાલતું' એવા અર્થમાં ઉદા૦ ખગ, ઉરગ

ગ છંદશાસ્ત્રમાં 'ગુરુ' અક્ષરનું ટૂંકું રૂપ

ગઈ 'જવું'નું ભૂતકાળનું સ્ત્રી૦રૂપ(૨)(ભૂ૦કૃ૦)વિ૦ ગયેલી, વીતેલી [–તે ગઈ=જાણે મરવાને માટે ચાલી ગઈ, ફરી આવી જ નહિ] ૦કાલ સ્ત્રી૦ આજની પહેલાંનો દિવસ (૨) અ૦ જુઓ 'ગઈ કાલે' ૦કાલે અ૦ આજની પૂર્વેના દિવસે કાલે (૨) [લા] હમણાં જ ૦ગુજરી સ્ત્રી૦ બની ગયેલી – ભૂતકાળની હકીકત

ગ(૦ડ)ગડવું અ૦ક્રિ૦[સર૦ हे गडयड, રવ૦] ગડગડ અવાજ કરવો, ગાજવું

ગ(૦ડ)ગડાટ પું૦ ગડગડ એવો અવાજ (૨) અ૦ સપાટાબંધ, વગર હરકતે –વવું સ૦ક્રિ૦ ગડગડે એમ કરવું (૨) ઝપાટાબંધ –અટક્યા વગર કામ ચલાવવું (જેમ કે વાચનનું)

ગ(૦ણ)ગણવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ગણગણ એવો અવાજ કરવો (૨) નાકમાં બોલવું (૩) [લા] પોતાની નામરજી અસ્પષ્ટ રીતે બતાવવી (૪) સ૦ક્રિ૦ મનમાં બબડવું, ગગણતાં કહેવું

ગ(૦ણ)ગણાટ પું૦ ગણગણવું તે

ગગન ન૦[सं] આકાશ, આભલું [ગગનનાં કુસુમ વીણવાં, ગગનના પક્ષી ઝાલવા, ગગનનાં ફૂલ વીણવાં=અસંભવિત કામ કરવું, કે તેમ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો ગગનમાં ઊડવું =અલોપ થઈ જવું (૨) નિરર્થક જવું (૩)ફૂલાવું ગગનમાં ગાજવું =ઘણે ઊંચે ગર્જના થવી (૨) મોટાઈમાં રહેવું ગગનમાં ચડાવવું=વખાણ કરી ઊંચે ચડાવવું ગગને ચડવું =ફુલાવું, તોર કરવો (૨) પોતાની કિંમત ઘણી વધારી મૂકવી –સાથે વાતો કરવી=બડાઈઓ મારવી(૨)આકાશને અડે તેટલું–ઘણું ઊંચું હોવું.]૦ગામી વિ૦ ગગનમાં જનારું ૦ગાંઠિયા પું૦બ૦વ૦ એક મીઠાઈ, ઘઉંના લોટના ચાસણી પાયેલા ગાંઠિયા ૦ચર વિ૦ ગગનમાં ફરનારું(૨)ન૦ પંખી,દેવ, ભૂત પિશાચ,નક્ષત્ર,ગ્રહ વગેરે ૦ચુંબિત, ૦ચુંબી વિ૦ આકાશને ચુંબતું,બહુ ઊંચું ૦પટ પું૦ ગગનરૂપી પટ,આકાશનો વિસ્તાર ૦ભેદી વિ૦ ગગનને ભેદે એવું મોટું (અવાજ કે નાદ) ૦વિહાર પું૦ આકાશમાં વિહાર (૨) [લા] બહુ ઊંચા ઊંચા ખ્યાલો કરવા તે ૦વિહારી વિ૦ ગગનવિહાર કરનારું ૦સ્પર્શી વિ૦ આકાશને અડે એવું, બહુ જ ઊંચું

ગગરી સ્ત્રી૦[सं गर्गरी, प्रा गग्गरी] નાનો ગગરો

ગગરું વિ૦ [જુઓ કકરું] ભભરું, દાણાદાર

ગગરો પું૦ [જુઓ ગગરી] ધાતુનો ઘડો [–ફેરવવો=ભીખ માગવી (૨) ઉપર ઘી પીરસાય એવો વરો કરવો]

ગ(૦ળ)ગળવું અ૦ક્રિ૦ ['ગળવું'? सं गद्गद, प्रा गग्गर?] ઢીલા થઈ જવું (પ્યારથી, ધમકીથી કે એવી કોઈ લાગણીથી) (૨) ફીકા પડી જવું

ગ(૦ળ)ગળું વિ૦ [જુઓ ગગળવું] ઢીલું દીન (૨) પાકવા ઉપર આવેલું. [–થઈ જવું = ગદ્ગદ કે રડું રડું થઈ જવું]

ગગા સ્ત્રી૦ (બાળભાષા) બાળકનું ઝબલું

ગગો પું૦છોકરો, દીકરો –ગી સ્ત્રી૦છોડી;દીકરી

ગગ્ગુ,–ગ્ગો જુઓ 'ગ'માં

ગચ અ૦ [રવ૦? સર૦हिं] ગચ્ચ [–દઈને= ગચ, ફચ અવાજની સાથે, ઝટ (અંદર ઘૂસી કે પેસી જવું).] [થવું]

ગચ ક્રિ૦વિ૦ પસંદ, માફક [–આવવું=માફક

ગચ સ્ત્રી૦ [फा] ચૂનો; કેલ [તે

ગચકડિયું ન૦ [રવ૦] (ડૂબતાં) તરફડિયાં મારવાં

ગચકડું,ગચકિયું ન૦ [રવ૦] ગચકડિયું (૨) ગચરકું [ઠસાઈ ગયેલું

ગચન વિ૦ ['ગચ' ઉપરથી] મસ્ત (૨) ભરાઈ–

ગચરકું ન૦, –કો પું૦ [જુઓ ગચ] ખાડો

ઢ તીખો ઓડકાર, ઘચરકુ [-આવવું, ખાવું] -કાવિકાર પુ૦ ગચરકુ ગળાઈ જવાથી થતો ચામડીનો એક રોગ

ગચાગચ વિ૦ ખીચોખીચ

ગચિ(-ચ્ચિ)યુ ન૦ ['ગચ્ચ' ઉપરથી] ઢેકુ, ચોસલુ (જેમ કે ઈંટ ચૂનો ઇ૦ નું) (૨) [લા] આડ, નડતર

ગચ્ચો પુ૦ ['ગચ્ચ' ઉપરથી] ગઠ્ઠો

ગચ્ચ અ૦ [રવ૦] ગચ (૨) [फा गच ?] સજડ, તૂટે છૂટે નહિ એવુ -ચ્ચિયુ ન૦ જુઓ ગચિયુ

ગચ્ચી(-ચ્છી) સ્ત્રી૦ ['ગચ્ચ' ઉપરથી] માટી, ઈંટો, કાકરા અને ચૂનો વગેરેનું બાઝી જવું તે ઉદા૦ ચૂનાગચ્ચી (૨) અગાસી, ધાબુ (૩) છોબંધ જમીન (૪) [જુઓ ગચ્છ] વર્ગ

ગચ્ચુ ન૦ જુઓ ગચિયુ

ગચ્છ પુ૦ [સં] સમુદાય, જથો (૨) [ગ] એકીમા અમુક પદોનો સમુદાય

ગચ્છવુ અ૦ ક્રિ૦ [સં गम्, प्रा गच्छ] જવુ -ન્તી સ્ત્રી૦ નાસી જવું તે [-કરવી, પકડવી]

ગચ્છી સ્ત્રી૦ જુઓ ગચ્ચી

ગજ પુ૦ [सं] હાથી (૨) [फा , सं] લબાઈ ભરવાનું ચોવીસ તસુનું માપ (૩) બારણાની ભૂગળ (૪) ધાતુનો નક્કર સળિયો (૫) બદૂકની નાળમા દારૂ ઠાસવા માટે વપરાતો સળિયો (૬) તતુવાદ્ય વગાડવા વપરાતુ ધનુષ્ય જેવુ સાધન [-જેવુ = સગીન, નક્કર -ભરે પણ તસુ ન ફાડે = વાતો મોટી કરે, પણ તે પ્રમાણે અમલ કશો ન કરે -ખાવો, વાગવો = ફાવવું, અસરકારક નીવડવુ] ૦કણુ ન૦ એક જાતનું રેશમી કાપડ ૦કર્ણ(-રણુ) પુ૦ હાથીનો કાન (૨) દરાજ, દાદર (૩) [સ] ગણપતિ. ૦કરણી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) યોગીઓની એક ક્રિયા ૦ગતિ સ્ત્રી૦ હાથીની ચાલ (૨) તેના જેવી ડોલતી ને મગરૂર ચાલ ૦ગામ વિ૦ હાથી ઉપર સવારી કરનારુ ૦ગામા(-મિની) વિ૦સ્ત્રી૦ ગજગતિથી ચાલનારી ૦ગામી વિ૦ ગજગતિથી ચાલનારુ ૦ગાહ ન૦ હાથીની પીઠ પરનો ઓછાડ. ૦ગૌરી સ્ત્રી૦ હાથી પર બેસાડેલી ગૌરીની - પાર્વતીની મૂર્તિ ૦ગ્રાહ પુ૦ 'ટગ ઓફ વૉર', પક્ષ પાડીને દોરડુ ખેચવાની રસાકસીની રમત ૦ઘટ પુ૦, ૦ઘટા સ્ત્રી૦ હાથીને બાધેલો લટકતો ઘટ (એના આવવાની ખબર કરવા) ૦ચર્મ ન૦ હાથીનું ચામડુ ૦છાયા સ્ત્રી૦ શ્રાદ્ધ કરવાને સારો ગણાતો એક યોગ (જ્યો) ૦દળ ન૦ હાથીનુ લશ્કર ૦દત પુ૦ હાથીનો દાંત, દતૂશળ (૨) [સ] ગણપતિ (૩) ખીંટી ૦ધર પુ૦ દરજી ૦પતિ પુ૦ હાથીઓનો માલિક (૨) ગજદળનો નાયક (૩) મોટો - ઉત્તમ હાથી ૦પાળ પુ૦ હાથીની માવજત કરનારો આદમી (૨) મહાવત ૦પીપર સ્ત્રી૦ જુઓ કુજરપીપર ૦પુટ પુ૦ ધાતુઓની ભસ્મ બનાવવા તેમને આચ આપવા માટેની એક પ્રકારની ભઠ્ઠી ૦વાડ, ૦શાલા (-ળા) સ્ત્રી૦ હાથીખાનું ૦વક્ત્ર, ૦વદન, -ાનન પુ૦ (સ) ગણપતિ -જિયાણી સ્ત્રી૦ ગજી પનાનું એક રેશમી કાપડ -જિયુ વિ૦ એક ગજ માપનુ (૨) ન૦ જાડા સૂતરનુ (બહુધા ગજી) કપડું. -જિયો પુ૦ લોઢાનો સળિયો, ગજ -જી વિ૦ ગજિયુ (૨) સ્ત્રી૦ ગજિયાણી -જેન્દ્ર પુ૦ ઉત્તમ હાથી (૨) [સ] ઐરાવત -જેન્દ્રમોક્ષ પુ૦ મગરના મોમાથી વિષ્ણુએ કરેલો ગજેન્દ્રનો છુટકારો (૨) તે નામનું એક સ્તોત્ર

ગજક ન૦ [फा] નશો કર્યા પછી ખવાતી તીખી કે મીઠી ચીજ

ગજ(-ઝ)નવી વિ૦ જુઓ ગઝનવી

*ગજપાઉ ન૦ એક પક્ષી

ગજપીપર સ્ત્રી૦ જુઓ 'ગજ'માં

ગજપુટ પુ૦ [सं] જુઓ 'ગજ'માં

ગજપુષ્પી સ્ત્રી૦ એક વેલ

ગજબ પુ૦ [अ] કેર (૨) મોટુ દુ ખ (૩) આશ્ચર્ય. [-થવો, -કરવો, -વર્તાવો, -વર્તાવવો] ૦નાક વિ૦ [फा] ગજબ કરનારુ, કેર વર્તાવનાર -બી વિ૦ ગજબવાળુ

ગજર પુ૦ [हिं , सं गर्ज्?] પહોર પહોરને આતરે ઘડિયાળાં વગાડવામા આવે છે તે, ગજ્જર (૨) ચોઘડિયાં

ગજરુ ન૦ [જુઓ ગજરો] કાઠે કે અબોડે

ઘાલવાનો ફૂલનો હાર (૨)કાંડે પહેરવાનું સ્ત્રીનું ઘરેણું, ગુજરી [જુઓ
ગજરો પુ૦ [हिं. गजरा, सं गज?] ગજર૧
ગજલ સ્ત્રી૦, -લિસ્તાન ન૦ જુઓ 'ગઝલ'માં
ગજ(-જા)રવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગાજવું] ગાજે એમ કરવું
ગજવાકાતરુ પું [ગજવું + કાતરવું] ખીસાકાતરુ ખીસાચોર
ગજવું (જ') ન૦ [सं गुह्य] ગૂજું; ખીસું [ગજવાનો વર=ગજવું ભર્યાથી - મોટી પહેરામણી આપવાથી જ મળે તેવો - ઊંચા કુળનો વર ગજવામાં ઘાલવું કે મૂકવું = લાંચ આપવી (૨) નહિ ગણકારવું (૩) પોતાના અંકુશમાં લેવું (૪) -થી ચડિયાતું હોવું ગજવાં ભરવાં=લાંચ આપવી. ગજવું જોઈને વાત કરવી=ગજા પ્રમાણે ખર્ચ કરવું] [જાતના ચોખા
ગજવેલ સ્ત્રી૦ ખરું લોઢું, પોલાદ (૨) એક
ગજાદાર, ગજાહીણું વિ૦ જુઓ 'ગજું'માં
ગજાનન પું૦ [सं] જુઓ 'ગજ'માં
ગજાર સ્ત્રી૦ [જુઓ ગોઝાર] (રસોડા કે ભંડાર તરીકે વપરાય એવો)મુખ્ય ઓરડાની બાજુનો ખંડ [પ્રેરક
ગજાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ગજવવું; 'ગાજવું'નું
ગજિયાણી સ્ત્રી૦, ગજિયું વિ૦, ગજિયો પુ૦, ગજી વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ 'ગજ'માં
ગજું ન૦ ગુંજાશ, શક્તિ -જાદાર વિ૦ ગજાવાળું. -જાહીણું વિ૦ ગજા વગરનું
ગજેન્દ્ર પુ૦, ૦મોક્ષ પુ૦ [सं] જુઓ 'ગજ'માં
ગજ્જર પું૦ ['ગજધર' ઉપરથી] વડો સુતાર, મિસ્ત્રી (૨)વડો મુકાદમ (૩) [જુઓ ગજર] અમુક વખત થયો એવું દર્શાવનારો ટકોરો; ગજર (૪) સમય, કાળ
ગઝનવી વિ૦[फा] ગિઝની નામના શહેરનું, -ને લગતું (૨) પુ૦ એક મુસલમાન અટક
ગઝલ સ્ત્રી૦[अ] એક ફારસી રાગ, રેખતો (૨) એ રાગનું કાવ્ય. ૦ગોષ્ટિ સ્ત્રી૦ ગપ્પા, ટાઢા પહોરના ગપ્પા.-લિસ્તાન ન૦ ગઝલોનો સંગ્રહ
ગટ, ૦ગટ અ૦ [રવ૦] ગટગટ અવાજ થાય એમ
ગટગટાવવું સ૦ક્રિ૦ ગટગટ કરતા-ઝટ પી જવું
ગટક, ૦ગટક અ૦[રવ૦] ગટગટ [-ઊતરવું, -ઊતરી જવું, -પી જવું, ગટક લઈને ઊતરવું=ઝપાટાબંધ ગળે ઊતરી કે પી જવું.-કરી જવું=કપટથી ઓળવવું, ઓહિયાં કરી જવું] -કાવવું સ૦ક્રિ૦ ગટગટ પીવું કે ખાઈ જવું, ગળી જવું, ઓહિયા કરવું
ગટપટ સ્ત્રી૦ [રવ૦] ધીમી - છાનીમાની વાત
ગટમટ સ્ત્રી૦ ગતિમતિ, સાનસૂધ [ખાળ
ગટર સ્ત્રી૦ [इं] ગંદું પાણી જવાની નીક - મોરી;
ગટરપટર અ૦ [રવ૦] ગમે તેમ આડું અવળું
ગટાપરચા ન૦ [मलाया] એક વનસ્પતિ
ગટિયું વિ૦ જુઓ ગટ્ટું
ગટ્ટ(-ટૂ)ચી સ્ત્રી૦[सं गुडूची, प्रा गलोई] એક વનસ્પતિ, ગળો
ગટ્ટ અ૦ (રવ૦) ગટ, ગટક
ગટ્ટી(-ટ્ટું) વિ૦ [स. ग्रथित=ગઠાઈ ગયેલું, दे. गिट्ठो] ઠીંગણું (૨) બટકું અને જાડું
ગઠડી સ્ત્રી૦ [हिं] પોટલી, બચકી [કરવું
ગઠન ન૦[सं ग्रथन] ગાઠવું - બાંધવું તે, એકત્રિત
ગઠિયું પુ૦ [सं. ग्रथिन, प्रा गठिय] લુચ્ચું, પાકું -યણ વિ૦ સ્ત્રી૦ લુચ્ચી, પાકી
ગઠ્ઠો પુ૦ [सं ग्रथि, प्रा. गठि ઉપરથી] ગાગડો, ગચિયું, બાઝી ગયેલો જથ્થો
ગડ ન૦ [सं गडु=ગાંઠ કે दे गड = મોટો પથ્થર] ગાંઠ (૨) ગૂમડું, ગોટ (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ ગડી (લૂગડાની) ૦ગરચો પું૦ ગડબડગોટો. ૦ગૂમડ ન૦ નાના મોટા ગૂમડા (૨) તે થઈને થતો ચામડીનો રોગ. ૦ગૂંદી સ્ત્રી૦, ૦ગૂંદો પુ૦ ગડગૂંદાનું ઝાડ ૦ગૂંદું ન૦ એક ફળ, મોટું ગૂંદું
ગડગડ, ૦વું, -ડાટ, -ડાવવું જુઓ 'ગગડવું'માં
ગડગડિયું ન૦ [રવ૦] ખડખડિયું, પાણીચું
ગડદગડ અ૦ [રવ૦] ગરડગડ, ઝટ, જોતજોતામા
ગડદો પું૦ [સર૦ दे गुडदालिअ=(મારીને) પિંડો કરી નાખેલું]ઠોંસો, ધીબકો. [-ખાવો; -મારવો] -દાગડદી સ્ત્રી૦ ગડદાથી મારામારી (૨) ભીડાભીડ -દાપાટું ન૦બ૦વ૦ ગડદા ને પાટું (૨) હાથપગથી મારામાર

પહોંચતા નથી " (૫) [સમાસને અંતે] '–માં આવેલુ', '–નુ', '–ને અંગેનુ કે લગતુ' એ અર્થમા ઉદા૦ વ્યક્તિગત, અંતર્ગત ૦ભર્તૃકા સ્ત્રી૦ વિધવા –તાગત વિ૦[+આગત] ગયેલુ અને આવેલુ (૨) ન૦ અવરજવર, જન્મ ને મરણ –તાગતભેદ પુ૦ ઊલટ–સૂલટ બંને રીતે વાચવાથી એક જ વ ચાય એવો રચનાભેદ (કવિતા) –તાગત સ્વસ્તિક પ્રબંધ પુ૦ એક ચિત્રકાવ્ય –તાનુગતિક વિ૦ ચીલે ચાલનારુ, ગાડરિયુ –તાસુ વિ૦ [+असु] પ્રાણરહિત, મૃત –તાંક પુ૦ [+अंक] ગયો અંક

ગત (ત,) સ્ત્રી૦ [सं गति] જુઓ ગતિ (૨) વાદ્ય પર વગાડવાની (કોઈ રાગના) સ્વરોની રચના [–જાણવી =દશા (સમભાવપૂર્વક) સમજવી –રમી જવુ =ચાલાકી કે રમત યા યુક્તિ કરી જવુ ગતે ઘાલવુ =(શ્રાદ્ધ કરી) સદ્ગતિએ પહોંચાડવુ (૨) કામ કે ઉપયોગમા લેવુ, ઠીક ભોગવવુ, ઠેકાણે પાડવુ ગતે જવુ =સદ્ગતિ થવી] [–ખાવી =હારવુ.]

ગત(–દ) સ્ત્રી૦, ન૦ (?) (કા)હાર('ખાવુ' સાથે)

ગતકડુ ન૦ [સર૦ म गतक] નવાઈનો બનાવ (૨)ટોળ, મશ્કરી [ગતકડાં કાઢવાં =હસવુ આવે એવી વાતો કરવી, ટીખળ કરવાં]

ગતાગત વિ૦ [सं] જુઓ 'ગત' [मं]મા

ગતાગમ સ્ત્રી૦ [ગત–ગતિ+ગમ (સમજ)] સમજણ, જ્ઞાન

ગતાસુ, ગતાંક [सं] જુઓ 'ગત'માં

ગતિ સ્ત્રી૦ [सं] ચાલ(૨)ઝડપ(૩)પ્રવેશ, પ્રવેશ કરવાની બુદ્ધિ–શક્તિ (૪) સમજ, મતિ (૫) શક્તિ બળ (૬)સ્થિતિ, દશા(૭)મૂઆ પછીની હાલત (૮) રસ્તો, માર્ગ [–આપવી =ચાલતુ કરવુ;વેગ આપવો –થવી =સદ્ગતિ થવી (૨) દશા થવી ગતિમા મૂકવુ=ગતિ આપવી ૦ચક્ર વિ૦ વેગ આપનારુ,વેગનું બળ સંગૃહીત કરનારુ અથવા વેગનું નિયમન કરનારુ પૈડું ૦તંતુ પુ૦ 'એફેરન્ટ નર્વ'(શરીરશાસ્ત્ર) ૦ભંગ વિ૦ ભગ્ન ગતિવાળુ;નિશ્ચેષ્ટ(૨) પુ૦ ગતિનો ભંગ. ૦મંત વિ૦ ગતિવાળુ, ચાલતુ ૦માન વિ૦ ગતિમંત (૨) ન૦ ગતિ–વેગનુ માન–પ્રમાણ ૦માર્ગ પુ૦ ગમન કરવાનો રસ્તો ૦શાસ્ત્ર ન૦ ગતિની ગણિતવિદ્યા, 'ડાઇનેમિક્સ' (ગ.)

ગતિયુ વિ૦ ['ગતિ' ઉપરથી]મરણ પામેલું,ગતે ગયેલુ (૨) યુક્તિથી કામ કાઢી લે એવુ

ગતીલુ વિ૦ ['ગતિ' ઉપરથી] ચાલાક, પહોંચેલુ

ગતેગતુ ન૦ [ગત+આગત] ખરચ થયુ હોય તેટલુ પાછુ મેળવવુ તે [–થવુ =જાય તેટલુ મળી રહેવુ, સરભર થઈ રહેવુ, ખોટ ભરપાઈ થવી]

ગત્યર્થક વિ૦[सं](વ્યા) ગતિના અર્થ વાળુ

ગદ સ્ત્રી૦, ન૦ (?) (કા) રમતમા હારવુ તે (૨) પુ૦ ['ગદા' ઉપરથી ?] છડીદાર, ચોબદાર

ગદ પુ૦ [सं] રોગ, માંદગી

ગદકુ ન૦ [સર૦ म गतक] બહાનુ, મિષ

ગદગદ વિ૦ (૨) અ૦ જુઓ ગદ્ગદ

ગદગ(–બ)દિયા ન૦બ૦વ૦ [રવ૦] ખાનપાન, નાણા, કે આનંદની રેલછેલ, ખદબદિયા, (૨) ગલીપચી થવી તે

ગદગદુ વિ૦ [જુઓ ગદ્ગદ] પાણીપોચુ (૨) કોહી ગયેલુ [હેરાન કરવુ

ગદડવુ સ૦ક્રિ૦ (પગ વતી) દબાવવુ (૨) [લા]

ગદબ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ગદબદ વિ૦ [રવ૦] ખદબદ

ગદબદિયા ન૦બ૦વ૦ જુઓ ગદગદિયા

ગદલ સ્ત્રી૦ [हिं गद्दर] રુયેલ બડી

ગદલુ વિ૦ [हिं गदला, म गदळ] ગોલાયેલુ, મેલુ, ગંદુ

ગદવુ અ૦ક્રિ૦ [सं खद् ?] ટટાર–દઢ ઊભ રહેવુ [કા] (૨) [જુઓ ખદવુ] દોડવુ (૩) [ચ] ચાલવુ, જવુ (૪) સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ગદલુ] ગદલુ –ધૂળવાળુ કરવુ

ગદરવુ સ ક્રિ૦ (કા) ગદડવુ

ગદા સ્ત્રી૦ [सं] લડાઈનું એક હથિયાર. ૦ધર પુ૦ ગદા ધારણ કરનાર (૨) [સ] વિષ્ણુ ૦યુદ્ધ ન૦ ગદા વડે થતુ યુદ્ધ

ગદાઈ સ્ત્રી૦ [फ़ा] ગરીબી, ફકીરી

ગદારવુ સ૦ક્રિ૦['ગદવુ' ઉપરથી] ઊભુ રાખવુ, ટેકા દેવા (કા) [દોડાવવુ, થકવવુ

ગદાવવુ સ૦ક્રિ૦['ગદવુ' ઉપરથી] દડ કે રેતીમા

ગદિયાણી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ, કાસણી
ગદિયાણો પુ૦[સં ग्द्याणक] અર્ધા તોલાનું વજન
ગદૂક ન૦ હાડકામાંનો નરમ માવો, મજ્જા
ગદેલું ન૦ [હિં गदेला] ગાદલું (૨) જાડી ગાદી
ગદ્ગદ વિ૦ [સં.] ગળગળું (૨) અ૦ ગળગળા કંઠે. –દિત વિ૦ ગદ્‌ગદ થયેલું
ગદ્ય ન૦ [સં.] ગવાય નહિ એવું, પદ્યથી ઊલટું–સાદું લખાણ ૦કાર પુ૦ ગદ્ય લખનારો ૦કાવ્ય ન૦ કાવ્યની શૈલીમા લખેલું ગદ્ય ૦તા સ્ત્રી૦ ગદ્યનો ગુણ (૨) [લા] અરસિકતા ૦પદ્ય ન૦ ગદ્ય અને પદ્ય. ૦પદ્યાત્મક વિ૦ જેમા ગદ્યપદ્ય બંને હોય તેવું ૦બધ વિ૦ ગદ્યમા લખેલું –રચેલું (૨) પુ૦ ગદ્યમા લખેલી સાહિત્યકૃતિ –દ્યાત્મક વિ૦ ગદ્યવાળું
ગધા(–ધે)ડિયું ન૦ જે ચપટા અને મોટા લાકડામા ગાડીના પૈડાના લઠ્ઠા વલાય છે તે (૨) વિ૦ જાડું, ગધૈયા જેવું (જેમ કે કપડું)
ગધા(–ધે)ડું ન૦ [સં गर्दभ, प्रा. गद्दह] એક પશુ [ગધેડા પર અંબાડી = ખોટો ખર્ચ, ન શોભે એવી હલકી વસ્તુ ઉપર મોટી શોભા કરવી ગધેડાનો પાછલો પગ = લાતણિયો, વાંકો, મૂરખ એવી ઉપમા માટે વપરાય છે. ગધેડા બનવું = બેવકૂફ બનવું. ગધેડા વૈતરું કરવું = ગધ્ધાવૈતરું કરવું, નજીવા લાભ માટે કાળી મજૂરી કરવી ગધેડાનું પૂછડું પકડવું, પકડી રાખવું = જક ઝાલવી, હઠ ન છોડવી ગધેડાને તાવ ચડે તેવું = છેક જ મૂર્ખ, છેક જ અણગમતું. ગધેડાને વળી અગાઈ = ગોટાળામા વધુ ગોટાળો. ગધેડે ચડવું = જાહેરમા મૂરખ બનવું, ફજેત થવું ગધેડે ગવાવું = ખૂબ સસ્તું હોવું (૨) ફજેત થવું ગધેડે બેસવું = ફજેત કે બદનામ થવું, આબરૂ કાઢવી] –ડિયું વિ૦ મૂર્ખ –ડી સ્ત્રી૦ ગધાડાની માદા [ગધાડી ફૂલેકે ચડી = મૂરખે મુગટ પહેર્યો, ખોટી મોટાઈથી ફુલાવું] –ડો પુ૦ નર ગધેડું (૨) [લા] મૂરખ
ગધૈયો પુ૦ એક પ્રાચીન સિક્કો, ગધ્ધૈયું
ગધ્ધો પુ૦ [જુઓ ગધેડું] ગધેડો (૨) [લા.] મૂર્ખ –ધ્ધાઈ સ્ત્રી૦ ગધ્ધાપણું, મૂખતા –ધ્ધાપચીશી(–સી) સ્ત્રી૦ ૧૬ થી ૨૫ વર્ષ સુધીનો સમય, જ્યારે માણસમા ગધ્ધાઈનું જોર હોય છે –ધ્ધાપાટુ સ્ત્રી૦, ન૦ ગધ્ધા મસ્તી –ધ્ધામજૂરી સ્ત્રી૦ ગધ્ધાવૈતરું. –ધ્ધામસ્તી સ્ત્રી૦ મૂર્ખાઈભર્યું અતિશય તોફાન, લાતંલાતા[–કરવી] –ધ્ધાવૈતરું ન૦ સખત વૈતરું (૨) લાભ વગરની–નકામી મહેનત –ધ્ધી સ્ત્રી૦ ગધેડી –ધ્ધેવાન પુ૦ ગધેડાવાળો, કુંભાર (૨) [લા] ગમાર આદમી
ગધ્ધૈયું ન૦ જાડી બેડોળ વસ્તુ (૨) એક પ્રાચીન સિક્કો, ગધૈયો (૩) [સં गर्दभक, प्रा गद्दहय] (દાણામા પડતુ) એક જીવડું
ગનસન સ્ત્રી૦ [રવ૦] ખૂબ ધીમે અવાજે થતી વાત. –ને અ૦ ગણસારાથી, કાનોકાન
ગનીમ પુ૦[અ] દુશ્મન(૨)મુસલમાન, મોગલ –મી વિ૦ ગનીમને લગતું
ગનીમત સ્ત્રી૦ [અ.] ઈશ્વરકૃપા, સદ્‌ભાગ્ય
ગનેમને અ૦ ગનસને; જુઓ 'ગનસન'મા
ગપ સ્ત્રી૦[फा] ઊડતી વાત, અફવા (૨) ખોટી વાત, ડિંગ [–ઉડાવવી = અફવા ફેલાવવી કે ચલાવવી. –ઠોકવી, –મારવી, –હાંકવી = અફવા કે ઊડતી વાત કહેવી –ચાલવી = ઊડતી કે ખોટી વાત ફેલાવી ગપેગપ ચુંવાળસો = ગપેગપ ચલાવવી તે, સાવ ગપ ઠોકવી તે] ૦ગોળો પુ૦ ગપાટો
ગપ(–બ) [સર૦ હિં., म , રવ૦]ગબ;ઝટ (ગપં દઈને). ૦(–બ)કાવવું સ૦ક્રિ૦ ગપ દઈને લઈ લેવું કે ખાઈ જવું
ગપગપ અ૦ [રવ૦]ઉપરાઉપરી,એક પછી એક, ડબ ડબ
ગપગોળો પુ. [ગપ + ગોળો] જુઓ 'ગપ'માં
ગપતાળિયું ન૦ [જુઓ ગપતાળું] ચોરી (૨) આખામાથી કાપીને કરેલો કકડો
ગપતાળીસ વિ૦ ('અધ્ધર અનિશ્ચિત સંખ્યા' એમ સૂચવે છે) ઉદા૦ સાઠી ગપતાળીસ
ગપતાળું ન૦ કાપીને કરેલો કકડો
ગપસપ સ્ત્રી૦ ['ગપ' ઉપરથી] ગપ્પા, આડી અવળી નવરાશની વાત
ગપાગપ અ૦[રવ૦]ગપગપ –પી સ્ત્રી૦ ઉપરા-

ઉપરી પડતો મુક્કીનો માર(૨)['ગપ' ઉપરથી] ગપની પરંપરા [ગપ્પી

ગપાટો પુ૦ ગપ -ટી વિ૦ ગપાટા હાંકનારુ,

ગપાવું અ૦ક્રિ૦ [સં गुप्] ચુપચાપ કે છાનામાના ઘૂસવુ. -વવુ સ૦ક્રિ૦ પ્રેરક [ગપ

ગપાષ્ટક ન૦ [ગપ+સં अष्टक] ખોટા તડાકા,

ગપોડશંખ પુ૦ ગપ્પીદાસ

ગપોડુ ન૦, -ડો પુ૦ ['ગપ' ઉપરથી] ગપ્પુ

ગપોલિયુ ન૦ [સં गुप् ઉપરથી] કશામાંથી છટકી જઈને ભરાઈ બેસવુ તે (ખાસ કરીને નિશાળમાથી) (૨) વ્યભિચાર -કરવુ = (નિશાળમાથી) છટકી જઈ ક્યાંક લપાઈ રહેવુ કે સરી જવુ

ગપ્પુ ન૦ જુઓ ગપ -પ્પી વિ૦ ગપ્પા મારે એવુ -પ્પીદાસ પુ૦ ગપ મારવાની આદતવાળો માણસ

ગફલત સ્ત્રી૦ [अ] બેદરકારી, અસાવધતા (૨) ભૂલ [ગફલતમાં રહેવુ = બેદરકાર રહેવુ, અજાણમાં ભૂલ થવી - ભૂલ ખાવી]

ગફલતિયુ, -તી વિ૦ ગફલત કરનારુ

ગફલુ વિ૦ [જુઓ ગભરુ] સુદર અને હૃષ્ટપુષ્ટ

ગફા સ્ત્રી૦ + ગુફા

ગફૂર વિ૦ [अ] દયાળુ

ગફ્ફો પુ૦[રવ૦]ઉતાવળમા - ગપ દઈને ભરેલો મોટો કોળિયો - બૂકડો

ગબ અ૦ [જુઓ ગપ અ૦] ઝટ,ચટ ૦કાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ગપકાવવુ ૦ગબ અ૦ ટપોટપ (૨) સ્ત્રી૦ બીજાની વાતચીતમા વચ્ચે બોલવુ તે

ગબડગંદ(-ડુ) વિ૦ [ગરબડિયુ + ગાંડુ] દાધારંગુ, મૂર્ખ [અવ્યવસ્થિત

ગબડગડુ વિ૦ [ગરબડિયુ + ગડુ] ગડુ અને

ગબડવુ અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગડબડવુ] તળે ઉપર થતા સરવુ(૨)આળોટવુ(૩)[લા](વગર વાંધે કે વિઘ્ને) ચાલી કે નભી જવુ, આગળ વધવુ

ગબડી(-રડી) સ્ત્રી૦ ['ગબડવુ' ઉપરથી]એકદમ દોડી જવુ તે [-મારવી]

ગબ(-ભ)રુ વિ૦ [સર૦ हिं म गबरू, फा खूबरू પરથી ?] જુઓ ગભરુ

ગબાગબ અ૦ [રવ૦]ગબગબ,ટપોટપ(૨)સ્ત્રી૦ ધોળાધોળ -બી સ્ત્રી૦ મુક્કામુક્કી(૨)બોલાબોલી

ગબાર સ્ત્રી૦ [सं गह्वर, प्रा गब्भर?] ખાડો (૨) બખોલ

ગબારો પુ૦ [अ गुब्बारह्] નાનું બલૂન (૨) હવાઈ, હવામા ઊંચે જઈ ફૂટે એવુ એક જાતનુ દારૂખાનું

ગબી સ્ત્રી૦ [सं गर्भ, प्रा गब्भ?] લખોટી કે મોઈદંડાની રમતમા કરાતો નાનો ખાડો

ગબો(-બ્બો) પુ૦[अ ग़बी = મૂરખ ।] મૂરખો, ગધો

ગબોગબ અ૦ [રવ૦] ગબગબ, ઉપરાઉપરી

ગબોળો પુ૦ જુઓ ગપગોળો (૨) ભવાડો

ગબ્બર વિ૦ [સર૦ हिं म] સંગીન (૨) પૈસાદાર (૩) જબરુ

ગબ્બર પુ૦ [सं गह्वर, प्रा गब्भर = ગહન વિષમ જગા] (સં) અબાજી પાસેનો એક (ચડવામા કઠણ) ડુંગરો

ગબ્બો પુ૦ મોટી ગબી (૨) [?] શેરડીની ગાંઠ (૩) [રવ૦] ધપ્પો (૪) જુઓ ગબો

ગભરાટ પુ૦ ['ગભરાવુ' ઉપરથી] ગભરામણ ૦વુ અ૦ક્રિ૦ + ગભરાવુ -ટિયુ વિ૦ ગભરાટવાળુ, ગભરાટના સ્વભાવનું -મણ સ્ત્રી૦ અકળામણ, મૂંઝવણ (૨) ભય [-થવી] -વુ અ૦ક્રિ૦ [हिं घबराना, म घाबरणें] ગૂંચાવુ મૂંઝાવુ, કષ્ટાવુ (૨) બીવુ

ગભરુ વિ૦ [જુઓ ગબરુ] ગાભલા જેવુ, ગોરુ અને માંસલ (૨) નિર્દોષ, ભોળુ

ગભસ્તિ પુ૦, સ્ત્રી૦ [सं] કિરણ

ગભા પુ૦બ૦વ૦ [सं गर्भ, प्रा गब्भ] ગળફા

ગભા(-મા)ણ સ્ત્રી૦ [सं गवादनी] ઢોરના નીરણ માટે આડુ લાકડુ રાખી કરેલી જગા

ગભાણ ન૦ [सं गवादनी] ગામના પાદર પરની ગોચર જમીન, ચરો

ગભાર(-રો) પુ૦ [सं गर्भागार] મંદિરની અંદરનો ભાગ [ગભીર ૦તા સ્ત્રી૦

ગભીર વિ૦ [सं] ઊંડુ (૨) ઘાડુ (૩) જુઓ

ગમ સ્ત્રી૦ [सं गम् ઉપરથી] બાજુ (૨) મનનુ વલણ (૩) ગતિ, પ્રવેશ (૪) સૂઝ [-પડવી = સૂઝ-સમજ પડવી -હોવી = સૂઝ-સમજ

~ હોવી] (૫) પું૦ જુઓ ગમા (–ભાગવા)

ગમ સ્ત્રી૦ [अ] શોક, દુખ (૨) ગમખારી [–ખાવી = ખામોશી રાખવી,એકદમ ઊછળી ન જતા રોકાવુ – મનને રોકવુ.] ૦ખાર વિ૦ [फा.] ગમ ખાય એવુ, ખામોશ, સહનશીલ. ૦ખારી સ્ત્રી૦ ખામોશી, ગમ ખાઈ જવી તે ૦ગીન વિ૦ ખિન્ન,ઉદાસ ૦ગીની સ્ત્રી૦ [फा] ગમગીનપણુ ૦ગુસાર વિ૦ [फा.] દુખ દૂર કરનારું, દિલાસો આપનારુ (૨) પુ૦ મિત્ર

ગમક પુ૦[सं]સ્વરને કપાવીને ગાવું તે (સગીત) (૨) એક છદ [ગતાગમ

ગમગત સ્ત્રી૦ [ગમ+ગત (ગતિ)] જુઓ

ગમચાં ન૦બ૦વ૦[ર૦વ૦]બોલતા બોલતા અચકાવુ તે (લાગણી વિચાર કે નામરજીથી) [–ખાવાં = બોલતા અચકાયા કરવુ]

ગમત સ્ત્રી૦ ['ગમવું' ઉપરથી] વિનોદ, મજા, આનદ –તી વિ૦ વિનોદી (૨) આનદી

ગમન ન૦ [सं] જવુ – ચાલવુ તે (૨) ચાલ, ગતિ (૩) સ્ત્રીસગ ૦શીલ વિ૦ 'કાઇનેટિક'– ગતિવાળુ (ગ)

ગમવું અ૦ક્રિ૦ [सं.गम्,म गमणें] મનને સારુ લાગવુ, ગોઠવુ (૨) પસદ પડવુ [ગમતું ઘડાવવું = ગમતુ (જેમકે ઘરેણું) કરવું–કરાવવું (૨)[કટાક્ષમાં]ગમાડયા સિવાય છૂટકો ન હોવો]

ગમા પુ૦બ૦વ૦ શક્તિ (૨) શરીરના સાધા [–ભાંગવા = પગ ભાગવા, ચાલવાની શક્તિ જતી રહેવી]

ગમાણ સ્ત્રી૦ [सं गवादनिका] જુઓ ગભાણ સ્ત્રી૦ –ણિયુ ન૦ આડુ લાકડુ

ગમાનક ન૦ [જુઓ ગવાનિક] ગોગ્રાસ

ગમાર વિ૦ [दे] અણસમજુ, મૂર્ખ (૨) રોચુ, ગામડિયુ

ગમાવવું સ૦ક્રિ૦ [सं निर्गमय्] ગાળી નાખવું, ખર્ચી નાખવુ (૨) ગુમાવવુ, ખોવુ

ગમી સ્ત્રી૦ [अ गम ઉપરથી] દિલગીરી (૨) અ૦ [सं. नम् ઉપરથી] (સુ) તરફ ભણી

ગમે તે સ૦ (૨) વિ૦ કોઈ કે કશુ પણ (૩) રુચિ કે ઇચ્છા મુજબનુ

ગમે તેમ અ૦ રુચિ મુજબ, ઇચ્છા પ્રમાણે (૨) કાઈ બંધન કે મર્યાદા વગર; નિરકુશ, ઉચ્છૃખલ રીતે (૩) અવ્યવસ્થિત રીતે [–કરીને = કોઈ પણ ઉપાયે કે રીતે]

ગમો પુ૦ ['ગમવુ' ઉપરથી] ગમવુ તે, રુચિ

ગમ્મત સ્ત્રી૦ જુઓ ગમત, ગમત

ગમ્ય વિ૦ [सं] જવાય – પહોંચાય એવુ કે જવા ધારેલુ તેવુ (૨) સમજાય એવુ (૩) ઔષધિ ઇત્યાદિથી મટાડી શકાય તેવું, સાધ્ય (૪) સ્ત્રીસગ – ગમનને યોગ્ય ૦માન વિ૦ જણાતુ, સમજાતું

ગયવર પુ૦ [प्रा, सं गजवर] + મોટો હાથી

ગયંદ પુ૦ [प्रा, सं गजेन्द्र] + હાથી

ગયાવ(–વા)ળ પું૦ [हिं गयावाल] ગયાનો પડો

ગયું [सं गत, प्रा गय दे गय = भूत] 'જવું'નું ભૂતકાળનું રૂપ (૨) વિ૦ ગયેલું, વીતેલુ, ભૂતકાળનુ (૨) મરી ગયેલુ. (જેમ કે, ગયુ તે ગયુ, ના ગયું થનાર છે?) –યેલું વિ૦ 'જવુ'નું ભૂ૦ કૃ૦

ગર પુ૦ [सं गर्भ] ફળની કે ઝાડના થડની અદરનો ગર્ભ (૨) [ला] મનનો ભેદ, મર્મ

ગર પુ૦ [सं] ઝેરી અધાર, ગલ

–ગર [फा] 'કરનાર' એવો અર્થ સૂચવતો પ્રત્યય ઉદા૦ 'સોદાગર,' 'કારીગર' –રી સ્ત્રી૦

ગર પુ૦ જુઓ ગીર. ઉદા૦ કેશવગર

ગરક વિ૦[अ] ડૂબેલું (૨) મગ્ન, લીન. ૦બારી સ્ત્રી૦ છટકવાની બારી ૦વું અ૦ક્રિ૦ ડળી – ખૂપી જવું (૨)ડૂબી જવું (૩) મગ્ન – લીન થઈ જવું –કાવ વિ૦ ગરક, મશગૂલ

ગરગટ પુ૦ ગઠ્ઠો – ઠીંગણો આદમી

ગરગટિયું વિ૦ જૂનું ને જીર્ણ

ગરગડવું અ૦ ક્રિ૦ ['ગડગડ' ઉપરથી] ગડગડ અવાજ થવો (૨) ગબડવુ [રુખસત

ગરગડિયું ન૦ [ર૦વ૦] ખરખડિયુ, પાણીચું;

ગરગડી સ્ત્રી૦ ['ગડગડ' ઉપરથી] ફરે તેવું નાનું પૈડું (૨) દોરાની ગરગડી, 'રીલ'

ગરગર અ૦ [ર૦વ૦] ઝપાટાબધ,એક પછી એક ગરે એવી રીતે

ગરજ સ્ત્રી૦[अ]ખપ, જરૂર(૨)સ્વાર્થ [–પડવી

=જરૂર જણાવી,ખપ હોવો –સરવી =સ્વાર્થ પૂરો થવો]૦મતલબી વિ૦ સ્વાર્થી ૦પ ત, ૦વાન, –બાઉ, –જિયુ, –છુ, –છુડું, –જુ વિ૦ ગરજવાળુ ૦સવાદી વિ૦ગરજમતલબી

ગરજણ સ્ત્રી૦ [સં. गर्जन] એક પખી

ગરજનતેલ ન૦ ગર્જન ઝાડમાથી મળતું તેલ

ગરજવુ અ૦ક્રિ૦ [સં गर्जू] ગર્જના કરવી, ગાજવું (૨) મોટેથી બરાડવું, તડૂકવુ

ગરજ-સવાદી, ગરજાઉ, ગરજિયુ, ગરજી (૦લુ), ગરજુ વિ૦ જુઓ 'ગરજ'માં

ગરજો પુ૦ ડ્ગો,અ કુર(૨)કાંટો, ઊભો ખીલો (૩) ખૂપરો (૪) એક અણિયાળુ હથિયાર

ગરડગપ(–ફ) અ૦ [રવ૦] ગડડગફ, ઝટ દઈને, અચાનક

ગરડવુ સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઘસડવુ, સં घर्ष्] (અક્ષર)ઘૂટવા (૨) અ૦ક્રિ૦ ['ઘરર' ઉપરથી રવ૦] ગળામાં બોલવું (૩) અવાજ ખેચવો

ગરડો પુ૦ [જુઓ ગરડવું] ઘૂટવાના અક્ષરોનો કાગળ, ખરડો

ગરણુ ન૦ એક ઝાડ

ગરણી સ્ત્રી૦ [સં गिरिकर्णिका] એક ઔષધિ

ગરણી સ્ત્રી૦ [સં गुरु ઉપરથી] સ્ત્રી ગુરુ, (૨) ગરણીજી ૦જી સ્ત્રી૦ [જી માનાર્થે] જૈન સાધ્વી

ગરણુ ન૦ એક જાતની ધાર્મિક ક્રિયા

ગરથ પુ૦[મં ग्रथ=ધન ?]નાણુ, પૈસો. [–વેચી ઘેલા થવુ=ગાઠનું ખોઈને ગાંડા બનવુ પૂરી મૂર્ખાઈ કરવી]

ગરદ સ્ત્રી૦ [फा. गर्द] ધૂળ,(૨)વિ૦ ભિડાયેલુ, સાકડમા આવેલુ, દટાયેલુ

ગરદન સ્ત્રી૦[फा]ડોકી,ગળચી,બોચી [–કાંટા ઉપર ન હોવી=ઉદ્ધતાઈ ને મગરૂરીનો પાર ન હોવો –નમવી=નીચાજોણુ થવું, આબરૂ જવી (૨) નુકસાન થવુ (૩) મરણવેળા ડોક લચી જવી –નાખી દેવી = મરણવેળાએ ડોક લચી જવી–ડોકું લૂલુ પડી જવુ –મારવી(–વુ)=ડોકુ કાપી જુદુ કરી નાખવુ (૨) પાયમાલ કરવું]

ગરદા સ્ત્રી૦ [फा गर्द] ધૂળ

ગરદી સ્ત્રી૦ ગિરદી, ભીડ

ગરદો પુ૦[फा गर्द]તમાકુના પાંદડાંનો ભૂકો,જરદો-

ગરનાળ સ્ત્રી૦ [पो गार्नेल, हिं म. गरनाल] છરાના ગોળા ભરવાની, ખાડણી જેવી તોપ

ગરનાળુ ન૦[ગર(ગળવું)+નાળુ]પાણી આવવા જવા માટે બાંધેલો સાકડો માર્ગ, નાળુ

ગરબડ, ૦ગોટો, ૦ણુ, ૦સડ(–ર)બડ, –ડાટ, –ડિયુ જુઓ 'ગડબડ'માં

ગરબી સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓના ર ગમા ગાવાની એક જાતની કવિતા ૦બાટ પુ૦ ગરબીઓ ગાનારો, બૈરાંનો રાગ તાણનારો બ્રાહ્મણ (૨) [લા]વિ૦ નાટકુ

ગરબો પુ૦ નોરતામાં અથવા માતા વાવે છે તે પ્રસંગની કાણાવાળી માટલી જેમાં ચાલુ ઘીનો દીવો રખાય છે તે (૨) દીવા કે માંડવીની આસપાસ ફરતા ફરતા તાળીઓ પાડીને ગાવું તે (૩) મોટી ગરબી, રાસડો [ગરબા ગાવા =રાસડા ગાવા (૨) ગરબે રમવુ (૩) નામર્દ નુ કામ કરવુ ગરબે રમવુ=ગરબો ગાતા, નૃત્ય કરતા ગોળ ફરવુ ગરબો કોરાવવો =માતાનો માનેલો ગરબો મુ ડાવવો –ખૂદવો, –રમવો = જુઓ ગરબે રમવુ]

ગરભ પુ૦ [મં गरभ, गर्भ] જુઓ 'ગર્ભ'માં. ૦છાંટ સ્ત્રી૦ છરા ભરેલો દારૂનો ગોળો (૨) ગરનાળ ૦સુતરાઉ, ૦સૂતર વિ૦ તાણામા રેશમ અને વાણામાં સૂતરના વણાટવાળુ

ગરભાવુ અ૦ક્રિ૦ [સં गर्भ] ગર્ભાવુ,ગરભ રહેવો (૨) બગડવુ, બેસ્વાદ થવુ [ડોડો

ગરભોણુ ન૦ [સં गर्भ પરથી] મકાઈનો દૂધિયો

ગરમ વિ૦ [फा गर्म] ઊનું (૨) શરીરમા ઉષ્ણતા પેદા કરે–વધારે તેવુ (૩) [લા] જોસમાં કે ક્રોધમાં આવેલું [–આગ, લાય=ઘણુ જ ગરમ (૨) બહુ જ તીખુ –કપડા=ઊનનાં કપડા –કરવું=ફટકારવુ (જેલભાષા) –પડવુ =ગરમીની અસર થવી, શરીરમા ગરમી દાખવવી (ઉદા૦ દવા ગરમ પડી)] ૦મસાલો પુ૦ તજ, લવિગ ઇત્યાદિ ગરમ તેજાનાનો ભૂકો [સેવાચાકરી

ગરમઠર સ્ત્રી૦ [ગર (ગડ) + મઠારવું]બરદાસ,

ગરમર સ્ત્રી૦, ન૦ [સર મ] એક વનસ્પતિ (તેના મૂળનું અથાણુ થાય છે)

ગરમાગરમ વિ૦ [જુઓ ગરમ] ગરમ ગરમ; ઊનું ઊનું **-મી** સ્ત્રી૦ ગરમાગરમ હોવું તે
ગરમાટો(-વો) પું૦ ગરમી, ઉષ્ણતા, તપારો
ગરમાળો પું૦ [સં कृतमालक] એક જાતનો છોડ **-ળાનો ગોળ** પું૦ તેની સીંગમાથી નીકળતો ગોળ જેવો રેચક પદાર્થ
ગરમી સ્ત્રી૦ [फा] ઉષ્ણતા, તાપ (૨) ગરમી-ચાંદી કે પરમિયાનો રોગ [**-આવવી**= ઉષ્ણતા કે જાગૃતિ આવવી **-થવી**=તાપ થવો (૨) તાપ લાગવો **-નીકળવી,-ફૂટી નીકળવી**=શરીરે તાપોડિયા નીકળવા.]
ગરમી સ્ત્રી૦ માપસર ચાક પાડવા માટેનુ સુતારનુ એક ઓજાર (**-મારવી, લગાવવી**)
ગરમું ન૦ તપેલી જેવો પડધી વિનાનો મોટો વાડકો [એક વનસ્પતિ
ગરમેલ સ્ત્રી૦ [જુઓ ગરમર, म गरमल]
ગરવ પું૦ [સં गर्व] ગર્વ, અહંકાર
ગરલ ન૦ [સં] વિષ, ઝેર
ગરવું વિ૦ [સં गुरुक, प्रा गरुअ] મોટું; મહાન, ગૌરવવાળું (૨) અ૦ ક્રિ૦ [સં गल्] ખરવુ, પડવુ (૩) [જુઓ ગડવુ] ધીરે રહીને અંદર પેસવુ
ગરાડ વિ૦ [સં गुरु ઉપરથી] મોટુ (૨) પું૦ [જુઓ ગરાડો] ખાડો
ગરાડી વિ૦ [હિં गराडी (ઘરેડી, ગરગડીનો ખાડાવાળો ભાગ જેના ઉપર દોરડુ રહે છે)= ઘરેડમા પડી ગયેલો ?] અધાણી; ભાગ, અફીણ કે ગાંજો વગેરેનો વ્યસની
ગરા(-રે)ડો પું૦ [સર૦ म गराडा=ચીલો] ઇમારતનો પાયો નાખવા માટે ખોદેલો ખાડો
ગરાશિ(-સ)યો પું૦ ['ગરાસ' ઉપરથી] ગરાસ ખાનારો (૨) ગરાસ ખાનારો રજપૂત, રાજવંશી ભાયાત (૩) કોઈ પણ રજપૂત – એક જાત. **-યણ (ણ,)** સ્ત્રી૦ ગરાશિયાની સ્ત્રી
ગરાસ પું૦ [સં ग्रास] ગામનુ રક્ષણ કરવાના બદલામા કાઢી આપેલી જમીન અથવા ઊચક રકમ (૨) ગુજરાન માટે આપેલી જમીન (રાજવંશીઓને) [**-જવો** = [લા] મોટુ નુકસાન થવુ **-બંધાવવો,-બંધાવી દેવો**= મોટો લાભ ખટાવવો કે કરી આપવો]૦ણુ(ણ), ૦ણી સ્ત્રી૦ ગરાસિયાની સ્ત્રી (૨) ગરાસિયા જાતિની સ્ત્રી. ૦દાર વિ૦ ગરાસ ધરાવનાર. ૦દારી સ્ત્રી૦ ગરાસદારપણુ. **-સિયણ -સિયો** સ્ત્રી૦ જુઓ 'ગરાશિયો'મા
ગરિમા સ્ત્રી૦ [સં] મોટાઈ, પ્રૌઢતા (૨) ઇચ્છા પ્રમાણે ભારે થઈ જવાની યોગની એક સિદ્ધિ
ગરિયો પું૦ ['ગરવુ' ઉપરથી] ભમરડો (કા)
ગરિષ્ઠ વિ૦ [સં] ભારેમા ભારે (૨) સૌથી વધુ અગત્યનુ [છાણનો ગોળો
ગરીડું ન૦ ['ગરવુ' (ખરેલુ – છાણ) ઉપરથી ?]
ગરીબ વિ૦ [अ] નિર્ધન, કંગાલ (૨) બાપડું. દુખી (૩) [લા] નમ્ર, સાલસ; રાંક ૦ગ-(-ગુ)રબું ન૦[अ गरबा –ગરીબનુ બ૦વ૦] ગરીબ અને કંગાલ માણસ. ૦ન(-નિ)વાજ વિ૦ [+नवाज़ (फा)] ગરીબ પર રહેમ રાખે-ગરીબનુ પોષણ કરે એવુ. ૦પરવર વિ૦ [+ फा परवर] ગરીબને પાળનારું **-બાઈ, -બી** [फा] સ્ત્રી૦ નિર્ધનતા, કંગાલિયત (૨) નમ્રતા, સાલસાઈ
ગરીયસી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] ગૌરવશાળી, મહાન
ગરુડ પું૦; ન૦ [સં] એક પક્ષી (૨) [સ] કશ્યપનો વિનતાથી થયેલો પુત્ર, વિષ્ણુનુ વાહન. ૦ગામી પું૦ (સ) વિષ્ણુ ૦ધ્વજ પું૦ (સ) ધજા પર ગરુડના ચિહ્નવાળા વિષ્ણુ. ૦વ્યૂહ પું૦ એક જાતનો વ્યૂહ (યુદ્ધનો) **-ડારૂઢ** વિ૦ [+आरूढ] ગરુડ પર બેઠેલુ **-ડાસન** ન૦ [+आसन] ગરુડના જેવું એક યૌગિક આસન **-ડાસ્ત્ર** ન૦ [+अस्त्र] ગરુડનુ (એક દિવ્ય) અસ્ત્ર
ગરુડપાચુ ન૦ [म] એક જાતનુ લીલમ
ગરુ(-રો)ડો પું૦ [સં गुरु પરથી] જુઓ ગરોડો
-ગરું [સં कर ? फा गर ?] વિ૦બનાવતો પ્રત્યય. ઉદા કામગરુ, કહ્યાગરુ [સ્ત્રી૦ મગરૂરી
ગરૂર વિ૦ [अ. गुरूर=અભિમાન] મગરૂર **-રી**
ગરૂવું વિ૦ + ગરવુ
ગરેડી સ્ત્રી૦ [ગ્રા૦] ગરગડી [પડેલો ખાડો
ગરો પું૦ [જુઓ ગરાડ] ચોમાસાના પાણીથી
ગરોડો પું૦ [જુઓ ગરુડો] ઢેડનો ગોર

ગરોદર વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं गर्भ+उदर] સગર્ભા, ગર્ભિણી [ઝેરી જનાવર
ગરોળી (રો') સ્ત્રી૦ [दि घरोली] ઘરોળી, એક
ગર્ગ,–ર્ગાચાર્ય પુ૦ [सं] (સં) એક પ્રાચીન ઋષિ (૨) યાદવોના પુરોહિત
ગર્જન ન૦,–ના સ્ત્રી૦[सं] ગર્જવુ તે (૨) એથી થતો અવાજ [ગરજન તેલ
ગર્જન ન૦[સર૦ हिं] એક ઝાડ ૦તેલ ન૦જુઓ
ગર્જવુ અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ગરજવુ –ન્ત વિ૦ ગર્જતુ (૫)
ગર્ડર પુ૦ [इ] લોખંડનો પાટડો (નાનો કે મોટો)
ગર્ત પુ૦, ન૦ [सं] ખાડો, ખાણ
ગર્થ પુ૦ [सं ग्रथ?] + ગરથ
ગર્દ સ્ત્રી૦ [फा] ધૂળ, રજ
ગર્દભ પુ૦ [सं] ગધેડો –ભી સ્ત્રી૦ ગધેડી
ગર્ધવ પુ૦ જુઓ ગર્દભ
ગર્ભ પુ૦ [सं] માના પેટમાં રહેલુ જીવનું રૂપ (૨) ગર, અંદરનો માવો (૩) કોઈપણ વસ્તુનો અંદરનો ભાગ (૪) નાટકની એક સંધિ [–પડવો=ગર્ભપાત થવો, કસુવાવડ થવી –પાડવો = ગર્ભપાત કરાવવો –મૂકવો, –મેલવો = ગર્ભાધાન કરવું –રહેવો = સગર્ભા થવું –હોવો=સગર્ભા હોવુ] ૦કાલ (–ળ) પુ૦ ગર્ભ ધારણ કરવાનો સમય (૨) ગર્ભ રહે ત્યારથી જન્મ થાય ત્યા સુધીનો સમય (૩) નાટકની પાચ સંધિમાની મધ્ય તે, જ્યારે કથાની ફલપ્રાપ્તિનો નિશ્ચય નથી થતો–ગર્ભમાં હોય છે ૦કોશ(–ષ) પુ૦ ગર્ભાશય ૦ગૃહ ન૦ મકાનની અંદરનો ભાગ (૨) ગભાર ૦ઘાતી વિ૦ ગર્ભનો ઘાત કરનારુ, ગભપાતી ૦ચોર પુ૦ ગર્ભમાંથી–જન્મથી ચોર ૦જલ (–ળ) ન૦ ગર્ભ અને ઓર વચ્ચેનું પાણી ૦જોગી પુ૦ (સ) શુકદેવ ૦દ્વાર ન૦ મંદિરનો છેક અંદરનો ભાગ, ગભાર ૦ધારણ ન૦ ગર્ભ ધારણ કરવો–રહેવો તે ૦નાડી સ્ત્રી૦ ગર્ભાશયની એક નાડી, જેનાથી ગર્ભ ધારણ થાય છે ૦પાત વિ૦ ગર્ભનું પાડવુ–પડવુ તે ૦પાતી વિ૦ ગર્ભપાત કરનારુ ૦મંદિર ન૦ ગભાર ૦યાતના સ્ત્રી૦ જીવને ગર્ભદશામા પડતુ દુઃખ. ૦વચન ન૦ ગર્ભયાતનામાંથી છૂટવા માટે જીવે ઈશ્વરને આપેલુ વચન(હુ તારી ભક્તિ કરીશ ઇ૦) ૦વ(–વ)તી વિ૦ સ્ત્રી૦ સગર્ભા (૨) સ્ત્રી૦ ગર્ભિણી ૦વાસ પુ૦ ગર્ભનો ઉદરમાં વાસ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ ગર્ભ અંગેની વિદ્યા, 'એમ્બ્રિયોલોજી' ૦શ્રીમત્તા સ્ત્રી૦ ગર્ભશ્રીમતાઈ ૦શ્રીમંત વિ૦ ગર્ભથી–જન્મથી પૈસાદાર, શ્રીમંતને ઘેર જન્મેલુ ૦શ્રીમતાઈ સ્ત્રી૦ ગર્ભશ્રીમંત હોવુ તે ૦સ્થાન ન૦ ગર્ભાશય ૦સ્રાવ પુ૦ ગર્ભનું સ્રવી–ગળી જવુ તે, ગર્ભપાત
ગર્ભાગાર પુ૦, ન૦[सं] ગર્ભાશય (૨) અંદરનો ખાનગી–સૂવાનો ઓરડો(૩)મંદિરનો ગભાર –અંદરનો મૂર્તિવાળો ભાગ
ગર્ભાત્મા પુ૦[सं] ગર્ભમાંનો જીવ
ગર્ભાધાન ન૦[सं]ગર્ભ મૂકવો તે(૨)ગર્ભધારણ કરવુ તે(૩)એ નામનો એક સંસ્કાર ૦નિરોધ પુ૦ ગર્ભાધાન થતુ અટકાવવુ તે, 'કૉન્ટ્રાસેપ્શન'
ગર્ભાશય ન૦ [सं] સ્ત્રીશરીરમા ગર્ભ રહેવાની જગા–તે અવયવ ૦અર્બુદ ન૦ ગર્ભાશયની અંદર થતુ ગૂમડુ–ચાઠુ ૦ગ્રંથિ સ્ત્રી૦ ગર્ભાશયમા થતી ગાંઠ ૦ભ્રંશ પુ૦ ગર્ભાશયનું પડી જવુ–ઊંધુ થઈ જવુ તે. ૦વક્રતા સ્ત્રી૦ ગર્ભાશયનું વાંકા વળી જવુ તે–એક રોગ ૦વિવર્તન ન૦ ગર્ભાશયને ફેરવી નાખવુ તે
ગર્ભાવુ અ૦ક્રિ૦ જુઓ ગરભાવુ
ગર્ભિણી સ્ત્રી૦ [सं.] સગર્ભા સ્ત્રી
ગર્ભિત વિ૦[सं]જેના ગર્ભમા–ઊંડાણમા કઈ બીજી વસ્તુ, અર્થ કે ભાવ રહેલો હોય તેવુ, છૂપુ
ગર્વ પુ૦[सं] અભિમાન, ગુમાન [–આવવો, –ચડવો=ગર્વ થવો –ઊતરવો, ગળવો = ગર્વ દૂર થવો,અભિમાન ટળવુ]–ર્વિત(–ષ્ઠ), –ર્વી,–ર્વીલુ વિ૦ ગર્વવાળુ, અભિમાની
ગર્હણ ન૦,–ણા સ્ત્રી૦[सं]નિંદા –ણીય વિ૦ નિંદ્ય, તિરસ્કરણીય [વિ૦ નિંદ્ય
ગર્હા સ્ત્રી૦[सं]નિંદા –ર્હિત વિ૦ નિંદિત –ર્હ્ય
ગલ પુ૦[सं गृ=ગળવુ ઉપરથી] માછલાં પકડવાનો આકડો(૨)લાચ,લાલચ(૩)[सं गर्भ] ગુપ્ત વાત, બાતમી(૪)ગર, માવો(૫) કૂવામા પડેલી

ચીજ કાઢવા માટેનો આકડીઓનો ઝૂમખો, બિલાડી(૬)[સં ગલ્=ખરવું]ગર,ઝેરી અધાર–લાળ(૭)બત્તીનો મોગરો(૮)[સર૦ हिं गुल] પિવાઈગયેલી –બળી ગયેલી ચલમમાની ગડાકુ (૯)[फा गुल] ગુલગ્રાસ [–આપવો=મનની વાત કહેવી (૨)લાલચ આપવી(ફસાવવામાટે)]

ગલકંબલ પુ૦[સં]ગાય–બળદને ગળે લટકતી ગોદડી જેવી ચામડી [ન૦ ગલકીનુ ફળ

ગલકી સ્ત્રી૦[प्रा गलई ?]શાકનો એક વેલો –કું

ગલખોડ પુ૦ નિવેડો; ઉકેલ, અંત (૨) ગલખોડી

ગલખોડી સ્ત્રી૦[ગળે + ખોડવુ ?]અછોડેકે ઢોરને ગાળિયે ઘાલેલો મોઈના આકારનો લાકડાનો કકડો

ગલગલામણી સ્ત્રી૦ એક બાળરમત (કા)

ગલગલી સ્ત્રી૦, –લિયાં ન૦બ૦વ૦ [રવ૦ ? સર૦ प्रा गुलगुल] ગલીગલી ગલીપચી [–થવાં=ગલીપચી થવી (૨) મનમા આનંદના તરંગ ઊઠવા]

ગલગંડ ન૦ [સં गलगंड] ગળાનો એક રોગ

ગલઢું વિ૦ (કા) ઘરડું, વૃદ્ધ, મોટું

ગલગોટો પુ૦ [ગલ(ગુલ)+ગોટો]એક ફૂલનો છોડ (૨) તેનુ ફૂલ

ગલચશ્મ ન૦ [फा गुल+चश्म] એક પક્ષી

ગલ(–ળ)છીભી સ્ત્રી૦ [સં गोजिह्वा] એક વેલો

ગલઢેરો પુ૦ ['ગલઢુ'=મોટું, વૃદ્ધ ઉપરથી] કાઠી નગરસિયો (કા) [ચૂક

ગલત વિ૦[अ]ભૂલભરેલું, જૂઠું –તી સ્ત્રી૦ભૂલ;

ગલતંડા ન૦ જુઓ ગલગંડુ

ગલ(–ળ)તકોઢ, ગલત્કુષ્ઠ [સં] પુ૦ લોહી કે રસ ટપકયા કરે એવો કોઢનો રોગ

ગલ(–ળ)થૂથી સ્ત્રી૦ [ગલ (સં गुल = ગોળ) + થૂથી (થૂથો)=પૂમડું] જુઓ ગળથૂથી

ગલધાણી સ્ત્રી૦ [ગલ (સં गुल=ગોળ) +ધાણી] ગોળ અને ધાણીની બનાવેલી એક વાની

ગલપાપડી સ્ત્રી૦ [સં गुल ગલ (ગોળ) + પાપડી] જુઓ ગોળપાપડી [વોટવાનો પટો,ગલૂબંધ

ગલપટો(–પટ્ટો) પુ૦ [સં गल + પટો] ગળે

ગલબા પું૦ બ૦ વ૦ [फा. गलबा ? के गुलबाग ? સર૦ म] ફટકા, ટેટા

ગલબુ ન૦ [फा गुलबाग ?] ગુલબાન, બૂમ, શોરબકોર (૨) ગુલબુ, ગપાટો, ગલબો.

ગલબો પુ૦ [જુઓ ગલબુ] ગપાટો; ગપ (૨) [फा गुलबन] એક ફૂલઝાડ

ગલમેંદી સ્ત્રી૦ [ગુલ (ફા)+મેંદી] એક વનસ્પતિ, મોટી મેંદી

ગલવિદ્રધિ પું૦ [સં] ગળાનો એક રોગ

ગલવેલ સ્ત્રી૦ [સર૦ म गुळवेल] જુઓ ગળો

ગલશુંડી(–ડિકા) સ્ત્રી૦ [સં] જીભનો પાછલો ભાગ, ગળાનો કાકડો (૨) કાકડા ફૂલવાનો રોગ

ગલસ્તન પુ૦, ન૦ [સં] (બકરીના) ગળાનો આંચળ (૨) [લા] નકામી વસ્તુ –ની સ્ત્રી૦ ગલસ્તનવાળી બકરી

ગલસ્થલ ન૦ [સં] ગળુ (૨) [સં. गलस्थळ] જુઓ ગજસ્થળ [ગળથૂથી

ગલ(–ળ)હૂતી સ્ત્રી૦ [સં गल+हुति] જુઓ

ગલિત વિ૦ [સં] પડેલું,ટપકેલુ (૨)ગળી ગયેલું

ગલી સ્ત્રી. [સર૦ दे गजोल्लिअ]જુઓ ગલીપચી

ગલી સ્ત્રી૦[हिं]સાકડી વાટ–શેરી ૦કૂ(–કૂ)ચી સ્ત્રી૦ [+फा. कूचह] ગલીઓમાનો આડોઅવળો અને સાકડો માર્ગ

ગલીગલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ગલી] ગલીપચી

ગલીચ વિ૦ [अ गलीज] ગંદુ –અતિ ગંદુ. –ચી સ્ત્રી૦ ગલીચપણુ, ગંદવાડ

ગલીચો પુ૦ જુઓ ગાલીચો

ગલીપચી સ્ત્રી૦[જુઓ ગલી]શરીરના અમુક ભાગમા સ્પર્શથી થતા સળવળાટની મજેદાર અસર

ગલૂડગલૂડ અ૦ [રવ૦ ?] જાણે ગબડતુ હોય તેમ (ચાલવુ–બળદ ઇ૦નુ) [ઘણુ નાનુ બચ્ચું

ગલૂડિયું ન૦ [જુઓ ગલૂડ ગલૂડ] ભટોળિયુ,

ગલૂબંદ(–ધ) પુ૦ [फा गुलूबंद] ગલપટ્ટો

ગલેગંડ ન૦ [સં] એક પક્ષી

ગલેફ પું૦[अ गिलाफ]ગાદીતકિયા વગેરેની ખોળ

ગલેફી સ્ત્રી૦ [ગલેફ ઉપરથી] એક જાતનુ ભજિયુ

ગલેલી સ્ત્રી૦ ['ગર' કે 'ગલ' ઉપરથી] તાડના ફળની અંદરનો ગર–ગર્ભ

ગલોટિયું ન૦ [જુઓ ગુલાટ] ગોટીમડું

ગલોડું(–ફું) ન૦ ['ગાલ' ઉપરથી ?] ગાલ નીચેનો મોની અંદરનો ભાગ

ગલોલ સ્ત્રી૦ [સર૦ મ गलु(–लो)ल, हिं. गुलेल જુઓ ગયોલો] ગોફણ જેવું ગલોલા ફેંકવાનું એક સાધન (૨) તેના વડે ફેંકાતો ગલોલો –લી સ્ત્રી૦ નાનો ગલોલો –લો પુ૦ [अ गलूलह, हिं गुलेला] ગલોલ વડે મારવાનો ગોળ કાંકરો કે પથરો

ગલ્લ પુ૦ [सं] ગાલ ૦સ્થલ(–ળ) ન૦ ગાલ, ગાલનો ભાગ

ગલ્લાતલ્લાં ન૦બ૦વ૦ [રવ૦] ગાંગાતલ્લાં, બહાનાં, આનાકાની [–કરવાં=સીધો જવાબ ન આપવો, છટકવા બહાનાં બતાવવા, આનાકાની કરવી]

ગલ્લો પુ૦[गुल्क (तुर्की) અથવા फा गुल्लह दान] નાણું રાખવાનું ઠામ–ખજાનો (૨) પરચૂરણ વકરાનું નાણું નાખવાનું પાત્ર

ગવડા(–રા)વવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ગાવું] 'ગાવું'નું પ્રેરક

ગવન ન૦ [इ 'ગાઉન'] એક જાતનો સાલ્લો

ગવન ન [सं गमन] + ગતિ, ચાલ

ગવરાવવું સ ક્રિ જુઓ ગવડાવવું

ગવરી સ્ત્રી૦ ગાય (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं गौरी] ગૌરી, ધોળી ને સહેજ લાલ ધાબાવાળી (ગાય)

ગવરીકંદ પુ૦ એક વનસ્પતિ

ગવર્નર પુ૦[इं] ઇલાકાનો વડો હાકેમ (૨) સાઇકલનો હાથો ૦જનરલ પુ૦ વડો ગવર્નર

ગવલી(–ળી) પુ૦ [म गवळी] ગોવાળિયો (૨) ઢોર રાખનાર અને દૂધ વેચનાર (મુંબઈમાં)

ગવંડર પુ૦ [पो] ગવર્નર – હાકેમ

ગવાક્ષ પુ૦ [सं] બાકું, જાળિયું

ગવાડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ગવડાવવું

ગવાનિ(–ને)ક ન૦ [सं गवाह्निक] જમતાં પહેલા ગાયને માટે જુદું કાઢેલું અન્ન

ગવાર પુ૦ [दे गवार?] એક વનસ્પતિ, ગુવાર (૨) તેની શીંગ અને બીજ ૦ફળી, ૦શિ(–શીં,–સિ,–સીં)ગ સ્ત્રી૦ ગવારની સીંગ

ગવારા વિ૦ [फा] કબૂલ કરેલું, ફાવતું

ગવાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગાવું] 'ગાવું'નું કર્મણિ (૨) [લા] નિંદાવું, ફજેત થવું

ગવાલભ પુ૦ [सं] ગાયનો વધ (યજ્ઞ ઇ૦માં)

ગવાહ પુ૦ [फा] સાક્ષી પૂરનાર, સાક્ષી –હી સ્ત્રી૦ સાક્ષી, પુરાવો [ગ્રામ્ય જનો

ગવાળાં ન૦બ૦વ૦ [दे गवार, જુઓ ગમાર]

ગવાળો પુ૦ [म गवाळें] સરસામાન વગેરેનો પરચૂરણ ઢગલો (૨) એ ભરવાનો દાબળો

ગવેન્દ્ર પુ૦ [सं] (સ) વિષ્ણુ

ગવેષક વિ૦ [सं] અન્વેષક –ણ ન૦, –ણા સ્ત્રી૦ અન્વેષણ

ગવેહ સ્ત્રી૦ વેર, ખાર (કા)

ગવૈયો પુ૦ ['ગાવું' ઉપરથી] ગાનારો, ગાવામાં ઉસ્તાદ –યણ સ્ત્રી૦ સ્ત્રી ગવૈયો

ગવ્ય ન૦[सं] ગાયમાંથી નીપજતું દૂધ, દહીં, ઘી, છાણ, મૂત્ર વગેરે

ગશ્ત(–સ્ત) સ્ત્રી૦ [फा] રોન, ચોકી, પહેરો

ગહન વિ૦ [सं] ઊંડું, ગાઢ (૨) દુર્ગમ, દુર્ભેદ્ય (૩) અકળ, ગૂઢ

ગહિરગભીર વિ૦ [दे गुहिर=ઊંડું + ગભીર] ગહન અને ગભીર, ઊંડાણ અને ગભીરતાવાળું

ગહેકવું અ૦ક્રિ૦ મહેકવું

ગહ્વર ન૦ [सं] પહાડની અંદરની બખોલ, ગુફા

ગળ સ્ત્રી૦ જુઓ ગલ

ગળકબોળિયું વિ૦ [ગળક (ગળકા)+ બોળિયું ('બોળવું')] ગળા સુધી ઊંડું (પાણી)

ગળકા ન૦બ૦વ૦ [જુઓ ગળું] ડૂબકાં ડૂબતી વખતના ડસકા [–ખાવાં=ડૂબકાં ખાવાં]

ગળકેરી સ્ત્રી૦ [सं गुड–ગળ (ગોળ)+કેરી] ગોળકેરી, ગોળમાં આથેલી કેરી

ગળકો પુ૦ એક વાર ચાખેલી વસ્તુનો રહી ગયેલો સ્વાદ (૨) રુચિ, ભાવ, ચસકો

ગળગળવું અ૦ક્રિ૦ ['ગળગળું' ઉપરથી] ગળગળું થવું (૨) ['ગળવું' ઉપરથી] દદડવું

ગળગળું વિ૦ [सं गलत्–गल्त्] પાણીપોચું, ઢીલું (૨) [સર૦ प्रा गग्गर–सं गद्गद] દુખથી કે લાગણીથી હૈયું વા કંઠ ભરાઈ જવાથી થાય એવું –ળિયું વિ૦ ગળગળતું

ગળગોટો, –ટડો, –ટિયો વિ૦પુ૦ ગોળમટોળ

ગળચકું ન૦ જુઓ ગચકડું

ગળચટ્ટું વિ૦ [ગળ(ગળ્યું)+ચટ્ટું (ચાટવું)] જરા ગળપણના સ્વાદવાળું

ગળચવાં ન૦બ૦વ૦ ગૂંચવાઈને બોત જેવા ઊભા રહેવું કે બોલતા અચકાવું તે. [**-ખાવાં**= બોલતા અચકાવું (બોતની પેઠે)]

ગળચવું સ૦ક્રિ૦ ['ગળું' ઉપરથી] ગળા સુધી ઇચિવું, ખૂબ ખાવું [એક ઘરેણું

ગળચવો પુ૦ ['ગળું' ઉપરથી] પુરુષનું ગળાનું

ગળચિયું વિ૦ ['ગળું' ઉપરથી] ગળા સુધી આવે એટલું (૨) ન૦ જુઓ ગળચી (૩) ડૂબતા માણસનું ઉપરનીચે આવવું તે, ડૂબકા ખાવા તે [**ગળચિયાં ખાવાં**=ડૂબકા ખાવા]

ગળચી સ્ત્રી૦ [ગળ (સં गल)=ગળું + ચુ (फा चेह लघुत्ववाचक પ્રત્યય)] ગળું, બોચી **-ચું** ન૦ ગળું (તિરસ્કારમા)

ગળજીભી સ્ત્રી૦ જુઓ ગલજીભી, એક વનસ્પતિ

ગળણી સ્ત્રી૦ ['ગળવું' ઉપરથી] ગાળવાનું છિદ્રાળુ સાધન [ગાળવાનો કપડાનો કકડો

ગળણું ન૦ ['ગળવુ' ઉપરથી] પાણી ઇત્યાદિ

ગળતકોઢ પુ૦ જુઓ ગલતકોઢ

ગળતી સ્ત્રી૦ [સં गलती] જેમાથી ટીપે ટીપે પાણી ગળ્યા કરે એવુ વાસણ, શિવલિંગ પર લટકાવાતુ તેવું વાસણ

ગળથૂથી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'ગલથૂથી'] તરત જન્મેલા બાળકને આપવાનું ગોળ, ઘી તથા પાણીનું મિશ્રણ [**ગળથૂથીમાં મળવું**=છેક બાળપણથી મૂળથી મળવુ. **ગળથૂથીમાંથી**= છેક બાળપણથી, મૂળથી]

ગળધરી, ગળધાઈ, ગળધી સ્ત્રી૦ [સં गल (ગળું)+दाह] પિત્તવિકારથી ગળું બળવું તે, અન્નનળીની બળતરા

ગળપણ ન૦['ગળ્યું' પરથી] ગળ્યો સ્વાદ (૨) ગોળ ખાંડ જેવી ગળી વસ્તુ [ગળબંધ

ગળબંધ પુ૦ [फा गलूबंद] ગળાનુ એક ઘરેણુ,

ગળફો પુ૦ ['ગળું' ઉપરથી] જે કફ મોમા આવતા થૂંકીએ છીએ તે, બળખો [**-આવવો, કાઢવો, નીકળવો, પડવો**] [પિચ

ગળમાણુ ન૦ ['ગળ્યું' ઉપરથી] એક વાની-ગળ્યું

ગળવાઈ સ્ત્રી૦ [સં गुल-'ગોળ' ઉપરથી] તૈયાર થયેલા ગોળના માટલાં રાખવાનુ ખળાવાડ જેવુ સ્થાન

ગળવું સ૦ ક્રિ૦ [સં गिल्] ગળામા ઉતારી જવુ (૨) ગાળવું, શુદ્ધ કરવુ (૩) અ૦ ક્રિ૦ [સં गल्] ઝમવુ (૪) ઓગળવુ (૫) ઢીલુ થવુ, પાકવુ (૬) અંદર ઊતરી જવુ, કળવું [**ગળતી ગોદડીએ**=ધીલે મોઢે, ઢીલે તોરણે. **ગળી જવું**=ગળામા ઉતારી દેવુ (૨) ગમ ખાઈ જવી (૨) ઊતરી કે ઓગળી જવું] [તે

ગળસૂણું ન૦[ગળુ + સૂણવું] ગળુ સૂજી આવવું

ગળસ્થળ ન૦ [સં. गलस्थल] ગાલ

ગળહૂતી સ્ત્રી૦ જુઓ ગલહૂતી-ગળથૂથી

ગળાદૂંપો પુ૦ [ગળુ + દૂંપો] ગળુ દબાવી મારી નાખવુ તે [**-દેવો**=ગળુ દબાવી દેવુ]

ગળાફાંસો પુ૦ [ગળું + ફાંસો] ગળે ફાંસો ખાવો-દેવો તે [એવુ, ગળચિયું

ગળાબૂડ વિ૦ [ગળુ + બૂડ (બૂડવુ)] ગળુ બૂડે

ગળામણ ['ગાળવુ' ઉપરથી] ગાળવાની રીત કે મહેનતાણુ (સોનું રૂપુ ઇ૦) (૨) ગાળતા નીકળેલો કચરો **-ણી** સ્ત્રી૦ ગાળવાનુ મહેનતાણું

ગળાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ગળવુ', 'ગાળવુ'નું પ્રેરક

ગળિયાગોટી સ્ત્રી૦ છોકરાઓની એક રમત

ગળિયારો પું૦ [ગળી + કાર (સં)] ગળીથી કપડા સૂતર વગેરે રંગનારો

ગળિયું વિ૦ [સં गल् ઉપરથી] બેઠુ ઊઠે નહીં એવું (૨) [લા] નિર્માલ્ય કે જક્કી

ગળિયેલ વિ૦['ગળી'ઉપરથી] ગળીના રંગનું, નીલું

ગળિયો પુ૦ કાટાનો ભારો (૨)['ગોળો ઉપરથી] માટીનો પિંડો (૩) અફીણની ગોળી

ગળી સ્ત્રી૦ [સર૦ म गुळी] એક વનસ્પતિ (૨) એના પાંદડામાથી કઢાતો નીલો રંગ (૩)[म] અવાજ, સૂર, ગળુ [**-ખાવી**=અફીણ વગેરેના સટ્ટામા તેજી-મંદી ઉપર અમુક રકમ લેવાની એક પ્રકારની શરત મારવી **-કરવી, -નાંખવી** =ધોઈને કપડાને ગળીના રંગવાળુ કરવું]

ગળું ન૦ [સં. गल] શરીરનું એક અંગ (૨) અવાજ, સૂર [**-આવવું**=ચોળિયા ઊપડવા **-કરવું**=છેતરવુ (૨) નાના બાળકનુ ગળુ પડ્યું હોય તે મટાડવા તેના ગળા ને માથાની અમુક નસો પકડી, ઝોલા ખવડાવવા **-કાપવું**= વિશ્વાસઘાત કરવો, દગો રમવો **-પકડવું**=

ગળચુ પકડવું (૨) [અમુક ખાવાથી] ગળા પર માઠી અસર થવી – ગળુ બેસી જવુ –પડવુ=ગળુ બેસી જવુ(૨)બાળકને ગરમીથી કે ગળુ મચકોડાવાથી થતો એક રોગ –બધાવુ=ગળુ રૂંધાવુ(૨) મુસીબત થવી –બેસી જવુ = અવાજ મંદ થવો, ગળુ અંદરથી ફૂલી જતા અવાજ બેસી જવો. ૦–રહે સવુ, –રે સવુ = જુઓ 'ગળુ કાપવુ' ગળા ઉપર છરી ફેરવવી=[લા] વિશ્વાસઘાત કરવો, દગો રમવો ગળાના સમ ખાવા= જીવનાસોગન ખાવા. ગળામા જીભ ઘાલવી= બોલવુ અટકવુ ગળામા જોતરુ ઘાલવું, વળગાડવું = જંજાળમા નાખવુ, પીડા વળગાડવી (૨) પરણાવીને દુનિયાદારીની માથાકૂટમા નાખવું ગળા લગી, ગળા સુધી= મનમાન્યુ, પૂરેપૂરુ ગળે આવવુ=જીવ ઉપર આવી જવુ (૨) બાવરુ થઈ જવુ (૩) મુસીબત પડવી ગળે ગળુ મળી જવુ= તરસથી ગળુ સુકાઈ જવુ ગળે ઘાલવું= [કટાક્ષમાં] પોતાના ઉપયોગમા લેવુ ઉદા૦ "મારે શુ ગળે ઘાલવું છે ?" (૨) ગળે વળગાડવુ, જવાબદારી ઓઢાડવી ગળે છરી ફેરવવી=જુઓ 'ગળા ઉપર છરી ફેરવવી' ગળે ઝલાવું, (–ઝલાઈ જવુ)=મુશ્કેલ સ્થિતિમા મુકાવુ ગળે ટાટિયા આવવા, ગળે ટાંટિયા ભરાવા=મુશ્કેલ સ્થિતિમા મુકાવુ ગળે દોરી આવવી=ગૂંગળાઈ જવુ (૨) મહામુશ્કેલીમા આવી પડવુ. ગળેથી દોરી કાઢી નાખવી=માથેથી જોખમ ઉતારી નાખવુ ગળે નખ દેવો, ગળે નખ મારવો=ગળે ટૂંપો દેવો, ગૂંગળાવીને મારી નાખવુ ગળે નાખવુ=માથે નાખવુ,જવાબદારી ઓઢાડવી ગળે પડવું=આળ ચઢાવવુ, માથે નાખવુ (૨) કાલાવાલાની જબરદસ્તી કરવી ગળે પવિત્રાં આવવાં=જુઓ 'ગળે ટાટિયા આવવા' ગળે પાણી ન પડવા દેવુ= ત્રાસ ગુજારવો ગળે બાઝવું, વળગવુ= ગળે પડવુ (૨) ગળે ન ઊતરવુ (શોક આદિથી અન્ન આદિનુ) ગળે વળગાડવું=જુઓ 'ગળે નાખવુ' ગળે હાથ મૂકવો=ગળાના સોગન ખાવા] –બૂધ પુ૦ ગળાનુ એક ઘરેણુ –ટૂંપો પુ૦ગળાટૂંપો –પડુ વિ૦ પારકી વસ્તુ અથાવી પડનાર (૨) ખોટો આરોપ મૂકનાર ગળેચી સ્ત્રી૦ ઢોરનો એક રોગ

ગળો સ્ત્રી૦ [मं गुडूची, प्रा गलोई] એક વેલ

ગળો પુ૦ ટેવ, લત

ગળ્યુ વિ૦ [सं गुल्य] ગોળ સાકરના જેવા સ્વાદવાળુ, મીઠુ ૦મધ, ૦સાકર વિ૦ મધુ, સાકર જેવુ — બહુ ગળ્યુ

ગંગ સ્ત્રી૦ [प्रा , मं गंगा] (સ) ગંગા નદી(૨) પુ૦ (સ) એક હિંદી કવિ

ગંગચીલ ન૦ [गंग + चिल्ली (સ)] એક પક્ષી

ગંગમેના સ્ત્રી૦ એક પક્ષી [એક સગડી

ગંગરી સ્ત્રી૦ કાશ્મીરમા ઠંડીમાં ગળામા રાખવાની

ગંગા સ્ત્રી૦ [सं] (સ) હિંદુઓની પવિત્ર નદી, ભાગીરથી (૨) [લા] ગંગાજળ [–કરવી= નાહવુ (બાળભાષા) –નાહવી=છૂટવુ, મુક્ત થવુ (પાપમાંથી, તેમ જ (લા) લપમાંથી, જવાબદારીમાંથી) ગંગાનો પ્રવાહ =(પવિત્ર ને પાવન કરનારી વસ્તુ માટે વપરાય છે) (૨) નિર્મળ તથા અસ્ખલિત (વાણીનો) પ્રવાહ] ૦ગોળી સ્ત્રી૦ ગંગા જેવી પવિત્ર ગોળી (જે ગોળીમાથી બોટેલે વાસણે જ કાઢીને પાણી પિવાય છે તેને એમ મશ્કરીમા કહે છે) ૦છાપ વિ૦ વચમા મૂળ અને તળે ઉપર ટીકા છાપી હોય તેવુ (મુદ્રણ) ૦જમની વિ૦ બે બાજુ જુદા જુદા રંગવાળુ (૨) જુદી જુદી ધાતુઓનું બનેલુ ૦જળ ન૦ ગંગા નદીનું પાણી જળિયુ વિ૦ ગંગાજળ જેવુ ૦જળી સ્ત્રી૦ ગંગાજળ રાખવાનું વાસણ (૨) તાબા કૂંડી જળુ વિ૦ ઘોડાની એક જાતનું ૦ધર પુ૦ (સ) શિવ ૦પૂજન ન૦ ગંગાયાત્રા કરી ઘેર ગંગા લાવે ત્યારે કરાતો પૂજનવિધિ– વરો ૦વતરણ ન૦ [+ અવતરણ] ગંગાનો પૃથ્વી પર અવતાર થયો તે ૦સ્નાન ન૦ ગંગા નદીનું (પવિત્ર) સ્નાન ૦સ્વરૂપ વિ૦ પવિત્ર (વિધવાના નામ આગળ માનાર્થે વપરાતુ ગં. સ્વ વિશેષણ) –ગોદક ન૦ ગંગાજળ

ગંગે(-જે)ટી સ્ત્રી૦ એક ઝાડ, ગંજેટી, નાગબલા
ગંગેટું નં૦ ગંગેટીનું ફળ
ગંગેડું નં૦ એક ઝાડ [ખાવાનું પાન
ગંગેરી પાન નં૦ ['ગંગા' ઉપરથી] એક જાતનું
ગંગોત્રી સ્ત્રી૦ (સં) ગંગા નદીનું મૂળ—એક તીર્થ (૨) એક વનસ્પતિ
ગંગોદક નં૦ [સં] ગંગાજળ
ગંજ પું૦ [फा, सं] ઢગલો (૨) એક જાતની એકબીજામાં બેસતી વસ્તુઓની ઉતરડ [-મારવો=મોટો ઢગલો કરવો કે ખડકવો]
ગંજન નં૦ [સં] જુલમ (૨) ચડિયાતાપણું (૩) વિ૦ જુલમી (૪) ચડિયાતું [કરવો
ગંજવું સં૦ક્રિ૦ [જુઓ ગંજન] પીડવું, જુલમ
ગંજાવર વિ૦ [फा] ઘણું મોટું [છાલિયું
ગંજિયું નં૦ [જુઓ ગંજ] ગંજમાંનું એક પાત્ર,
ગંજી સ્ત્રી૦ [જુઓ ગંજ] ઘાસનો ઢગલો; ઓઘો ૦નો કૂતરો પું૦ ખાય નહી ને ખાવા દે નહીં એવો અદેખો માણસ ૦નો સાપ પું૦ છૂપો દુશ્મન
ગંજીફરાક નં૦ [ઇં फ्रॉक ઉપરથી] શરીરે ચપટ આવી રહે એવું ગૂંથેલું બદન
ગંજીફો પું૦ [फा] રમવાના પાનાનો જથો
ગંજેટી(-રી) વિ૦ ['ગાંજા' ઉપરથી] ભાગ-ગાંજાનો વ્યસની (૨) જુઓ ગંગેટી
ગંઠણ નં૦ જુઓ ગાંઠણ
ગંઠાઈ સ્ત્રી૦, -મણ નં૦ ['ગાંઠવું' ઉપરથી] ગાંઠવાનું મહેનતાણું (૨) ગાંઠવાની રીત અથવા કળા -મણી સ્ત્રી૦ ગાંઠવાનું મહેનતાણું
ગંઠાવવું સં૦ક્રિ૦ 'ગાંઠવું'નું પ્રેરકરૂપ
ગંઠાવું અ૦ક્રિ૦ 'ગાંઠવું'નું કર્મણિરૂપ (૨) [લા] વધતું અટકવું (ગંઠાઈ જવું)
ગંઠિયું વિ૦ [सं ग्रंथ (प्रा गंठ)=દૃઢ હોવું કે सं ग्रंथि પરથી જુઓ ગઠિયું] ઠગ, ધુતારુ (૨) ખીસાકાતરુ
ગંઠીછોડ(-ડો) પું૦ [सं. ग्रंथि. प्रा गंठि+છોડ (છોડવું)] ગાંઠે બાંધેલું છોડી લેનારો, ગઠિયો
ગંઠેર નં૦ એક વનસ્પતિ
ગંઠો પું૦ [सं ग्रंथि प्रा. गंठि] કોટે પહેરવાનું એક ગાંઠેલું ઘરેણું કંઠો (૨) દાબીને બાંધેલી ગાંસડી (૩) આઠ ફૂટની લંબાઈનું માપ (૪) ગાંઠિયો
ગંઠોડો પું૦ ['ગાંઠવું' ઉપરથી] સ્ત્રીના પગનું એક ઘરેણું (૨) હાથનું સોનાનું સાંકળું (૩) [સં. ग्रंथि=ગાંઠ ઉપરથી] એક વનસ્પતિનું મૂળ, ઓષધિ
ગંડ પું૦[सं]લમણો(૨)ગાલ(૩)ગાલ ને લમણા સહિત ચહેરાની એક બાજુ ૦માળ સ્ત્રી૦ કંઠમાળ ૦સ્થલ(-ળ) નં૦ (હાથીનો) લમણાનો ભાગ, કુંભસ્થળ (૨) ગાલ
ગંડક વિ૦[જુઓ ગાંડું] ઘેલું (૨)પું૦[सं]ગેંડો
ગંડકી સ્ત્રી૦ [सं] (સં.) પટણા પાસે ગંગાને મળતી હિમાલયની એક નદી
ગંડવો પું૦ ગાંડો આદમી(૨) ['ગાડ' ઉપરથી] ભડવો [ગાંડું
ગંડિયું, ગંડું વિ૦ ['ગાંડું' ઉપરથી] ગાંડિયું,
ગંડૂષ પું૦ [सं] કોગળો
ગંડેરી સ્ત્રી૦ [हिं गंडीरी]છોલેલી શેરડીના કકડા
ગંદકી સ્ત્રી૦[फा गदगी], -વાડ પું૦, સ્ત્રી૦, -વાડો પું૦ વાસ મારતો કચરોપૂંજો અથવા મળમૂત્ર (૨) અસ્વચ્છતા
ગંદું વિ૦[फा गंद]ગંદકીવાળું, મેલું. ૦ગોબરું વિ૦ ગંદું -દાઈ સ્ત્રી૦
ગંધ પું૦,સ્ત્રી૦[सं]સોડ,વાસ(૨)દુર્ગંધ(૩)સુગંધી પદાર્થ, ચંદન(૪)તિલક,ચાલ્લો(૫)[લા]મિથ્યાભિમાન(૬)અણગમો(૭) (જરા પણ)સહવાસ, નિકટતા ઉદા૦ 'મારે એની ગંધ ન જોઈએ' [-આવવી=દુર્ગંધ માલૂમ પડવી, નાકે મોઢાનું -મારવી=ગંધાવું, દુર્ગંધ કાઢવી.] ૦ગજ પું૦ સારામાં સારી જાતનો હાથી ૦ઘાણ સ્ત્રી૦ નઠારી વાસનું ચોપાસ ફેલાવું તે ૦દ્રવ્ય નં૦ સુગંધી પદાર્થ ૦પતંગ નં૦ એક પખી ૦પુષ્પ નં૦અ૦વ૦ ચંદન અને ફૂલ ૦માદન-ગિરિ પું૦ (સં)મેરુની પૂર્વે આવેલો સુગંધીદાર જંગલોવાળો એક પર્વત ૦વતી વિ૦ ગંધવાળી (૨) સ્ત્રી૦ પૃથ્વી (૩) મદિરા (૪) નવમાલિકા (૫) [સં] મત્સ્યગંધા (૬) વાયુની નગરી ૦વ(-વા)હ પું૦ વાયુ ૦સાર પું૦ સુગંધીવાળી વસ્તુ, અત્તર (૨) સુખડ

ગંધક પું૦ [सं] એક ખનિજ પદાર્થ -કામ્લ પું૦[+અમ્લ]તેનો અમ્લ-તેજાબ -કાયિત વિ૦ 'સલ્ફાઇટ' -કિત વિ૦ 'સલ્ફેટ'
ગંધના સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
ગંધબરેડો પું૦ (કા) પત્તો, ખરખબર
ગંધબિરોઝો પું૦ એક વનસ્પતિ, બેરજો
ગંધર્વ પું૦ [सं] સ્વર્ગનો ગવૈયો ૦નગર ન૦ ગંધર્વોની કાલ્પનિક નગરી(૨)[લા] મૃગજળ ૦લગ્ન ન૦, ૦વિવાહ પું૦ વિવાહનો એક પ્રકાર, જેમાં વરકન્યા પોતાની મેળે છાની રીતે પરણે છે ૦વેદ પું૦ સંગીત વિષે ચર્ચા કરતો એક ઉપવેદ, સંગીતશાસ્ત્ર
ગંધવા પું૦ [ગંધ+વા] સહવાસ, સોબત
ગંધાક્ષત [सं] પું૦ બ૦વ૦ ચંદન અને ચોખા
ગંધાણ ન૦ ['ગંધાવું' ઉપરથી]ગંધાતું હોય તે
ગંધાર પું૦ [सं] (સં) હિંદુસ્તાન અને ઈરાન વચ્ચે આવેલા દેશનું પ્રાચીન નામ (હાલનું કંદહાર)(૨)[प्रा गंधार] ગાંધાર - 'ग' સ્વર
ગંધાવું અ૦ક્રિ૦ [सं गंध, दे गंधिअ=ખરાબ ગંધવાળું] ગંધ-બદબો મારવી (૨) સેવાવું
ગંધીલું વિ૦ ['ગંધ' ઉપરથી] વાસ મારતું(૨) [લા] અદેખું (૩) કંકાસિયું (૪) અતિશય ચીકણા સ્વભાવનું
ગંધેલી સ્ત્રી૦ [सं गंध ઉપરથી] એક ફૂલઝાડ
ગંભીર વિ૦[सं] ઊંડું (૨) અહોભાવ ને માન ઉપજાવે તેવું, પ્રૌઢ (૩) પુખ્ત, ઠરેલ, વજનદાર (માણસ, વિચાર વગેરે) (૪) ધીર, સહનશીલ (સ્વભાવ) ૦તા, -રાઈ સ્ત્રી૦
ગંમત સ્ત્રી૦ જુઓ ગમ્મત
ગા સ્ત્રી૦ જુઓ ગાય
ગાઉ પું૦ [सं गव्यूत, प्रा गाउ] અંતરનું એક પરિમાણ (દોઢેક માઈલ)
ગાગર (૨,)સ્ત્રી૦[सं गर्गरी, दे गग्गरी] સાંકડા મોંનું પાણી ભરવાનું વાસણ, અમુક ઘાટનો ઘડો (૨)હળનો વચ્ચેનો જાડો ભાગ(ચ) ૦બેડિયું ન૦ બેત્રણ ગાગરોની ઉતરડ ૦ની માનતા સ્ત્રી૦ માતાને વધામણું દેવાની એક રીત -રિયો ભટ પું૦ માણભટ
ગાજ(-ઝ) પું૦, ન૦ જુઓ ગાઝ
ગાજ પું૦ [इ गॉज़] બોરિયું ઘાલવાનું નાકું(૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ ગાજવું] ગર્જના
ગાજર પું૦,ન૦ [सं, दे गज्जर] એક વનસ્પતિ તથા તેનું કંદ -રિયું ન૦, -રિયો પું૦[લા] મોટું ઊભું ટીલું [-ખેંચવું, તાણવું= મોટું ઊભું ટીલું કરવું]
ગાજવીજ સ્ત્રી૦ [ગાજ+વીજ] વાદળાંની ગર્જના અને વીજળી
ગાજવું અ૦ક્રિ૦[सं गर्ज्, प्रा गज्ज]ગરજવું (૨) [લા] જાહેર થવું, નામના થવી
ગાજી,-ઝી [अ] વિ૦ ધર્મને માટે લડનાર કે મરનાર વીર ૦(-ઝી)મર્દ(-ર્દ) પું૦બહાદુર લડવૈયો - પહેલવાન
ગાઝ ન૦ [इ गॉज़] રેશમ, સૂતર કે તારની એક જાળીદાર કે પાતળા પોતની બનાવટ
ગાઝી,૦મર્દ(-ર્દ) [अ] જુઓ 'ગાજી'માં
ગાઠવું અ૦ક્રિ૦ [ગાઠું' પરથી ?] ઠગાવું, છેતરાવું
ગાઠિઓ પું૦ + ગઠિયો [પડેલું (૨) હારેલું
ગાઠું વિ૦ [सं घृष्ट, प्रा घट्ट] ઘસાયેલું, નબળું
ગાડર(-રુ) ન૦ [सं गड्डर, सर० दे गड्डरी = ઘેટી જુઓ ગડેરિયો] ઘેટું, મેંઢું -રિયું વિ૦ ગાડરને લગતું(૨)[લા]ગાડરની જેમ-આંધળી રીતે અનુસરતું, ગતાનુગતિક [ગાલ્લું
ગાડલી સ્ત્રી૦['ગાડી' ઉપરથી]ગાલ્લી, -લું ન૦
ગાડવું સ૦ક્રિ૦ [सं गर्त, प्रा गड्ड ઉપરથી, हिं गाड़ना] ખાડો કરીને દાટવું
ગાડવો પું૦ ['ઘડો' ઉપરથી] ઘડા જેવું વાસણ (ઘી-તેલ ભરવાનું)
ગાડી સ્ત્રી૦[प्रा दे गड्डी]એક વાહન(રેલ-ગાડી મોટર-ગાડી, ઘોડા-ગાડી ઇ૦) [ગાડી, વાડી ને લાડી=વાહન, ખેતર, ને સ્ત્રી ત્રણે- અર્થાત્ સર્વ વૈભવ(હોવા) ગાડી ઘોડો લેવો, ગાડી ઘોડે ફરવું=સારા સાધનવાળા હોવું -ચૂકવી=મોડા પડવાથી રેલગાડીમાં બેસી ન શકાવું ગાડીમાં ઘાલવું=વાહનમાં ઊંચકીને બેસાડવું કે મૂકવું (જેમ કે માંદું) -કરવી=ભાડાની ગાડી રોકવી] ૦ત(-વાન, -વાળો) પું૦ ગાડી હાંકનાર ૦ભાડું ન૦ ગાડીનું ભાડું, વાહનખર્ચ

ગાડું ન૦[प्रा.दे गड्डुय]એક વાહન [–ગબડાવવું, ચલાવવું=વ્યવહાર ધીરજથી નભાવવો. –છોડવું=ગાડે જોડેલા બળદને ધૂસરીએથી છોડવા (૨) મુસાફરીમાં વિસામો ખાવો –જોડવું=ગાડે બળદ જોતરવા –ધપાવવું, હાંકવું=જુઓ ગાડું ગબડાવવું ગાડાના પૈડા જેવો=મોટો,ગોળ(રૂપિયો) ગાડાના અહા જેવું=ઘણુ મોટું, આગળ તરી આવતું (નાક) ગાડે ઘાલવું=(ચાલવાને અશક્ત હોવાથી) ગાડામા બેસાડવું ગાડે ચડીને=જુલ્મી રીતે – ઉઘાડે છોગ(૨)એકાએક, જલદી (મોત આવવું) ગાડે ચડીને ગ્રહણ જોવું=(ગ્રહણઘેલા છોકરાની મા વિષે બોલતા) આતુરતાપૂર્વક સૌથી પહેલા ગ્રહણ જોવું ગાડે જોડાવું, જોતરાવું=સાંસારિક વ્યવહારમા–જ જાળમા પડવુ] –ડાચીલો પુ૰ ગાડાનો ચીલો –ડામાર્ગ,–ડાવ(–વા)ટ સ્ત્રી૰ ગડાનો માર્ગ –ડાખેડુ પુ૰ ગાડુ ચલાવનારો,ગાડાનો હાંકેડુ ૦ગરીડું ન૦ગાડું અને એવુ બીજુ, ગાડુ વગેરે

ગાઢ(–ઢુ) વિ૰[सं]ઘટ્ટ,ઘાડુ(૨)અત્યંત ઘણુ (અજ્ઞાન અંધારુ) (૩) ભારે, ઘોર (નિદ્રા)

ગાણપત્ય પું૰[सं]ગણપતિનો પૂજક (૨)ન૰ ગણેશપૂજા (૩) સરદારી

ગાણિતિક વિ૰[सं] ગણિતને લગતું

ગાણુ ન૦ [सं गायन, प्रा गाण] ગાવુ તે (૨) ગાયન, ગીત

ગાત ન૰+, ૦ર (પ) જુઓ ગાત્ર

ગાતડી સ્ત્રી૰ [सं गात्र] વગર સીવેલુ કપડુ ઓઢીને ગળે વાળેલી ગાઠ

ગાતર ન૦બ૦વ૦ [सं गात्र] શરીરના અવયવ, સાંધા [–ઢીલા થઈ જવાં=(ઘડપણ કે થાક કે તેવા કારણે) શક્તિ ચાલી જવી]

ગાત્ર ન૰[सं.]શરીર(૨)શરીરનો અવયવ–ભાગ ૦ભંગ પુ૦ ગાતર ઢીલા થઈ જવા તે ૦શોષણ ન૰ ગાત્રો શોષાઈ–સુકાઈ જવા તે ૦સૌષ્ઠવ ન૦ ગાત્રોની સુંદરતા. ૦વર્ણ પુ૰ સંગીતમા એક અલંકાર

ગાથા સ્ત્રી૦[सं]કથા(૨)છંદબદ્ધ વાર્તા(૩)શ્લોક (ઉદા૰ બૌદ્ધ ગાથા) (૪) એક પ્રાકૃત ભાષા

ગાદલુ ન૰ [हिं म गद्देला] ખૂબ રૂથી ભરેલું ગોદડું –લી સ્ત્રી૰ નાની(આસન જેવી) ગાદી

ગાદી સ્ત્રી૦ [સર૰ हिं गद्दी, म] બેસવાના માપનુ નાનું ગાદલું (૨) શેઠ કે મોટા માણસ કે મહંત ઇ૰નું આસન કે પદ (૩) રાજાનું તખ્ત, સિંહાસન [ગાદીએ આવવું કે બેસવું=રાજગાદી મળવી, રાજા થવું] ૦તકિયો પુ૰ ગાદી અને તકિયો (૨) [લા] આરામ અને સુખની સ્થિતિ ૦નશીન વિ૰ ગાદીએ આવેલુ, ગાદી પર બેઠેલુ ૦પતિ પું૰ રાજા (૨) ગાદીનો વારસ

ગાધ વિ૰[सं] છીછરુ, ઊંડું નહિ તેવુ, પાર કરી શકાય એવુ

ગાધિ(–ધી) પુ૰ [सं] (સ) વિશ્વામિત્રના પિતા ૦સુત પુ૰ (સં) વિશ્વામિત્ર

ગાન ન૦[सं] ગાવુ તે, ગાયન, ગીત ૦તાન ન૰ ગાવુ બજાવવુ તે (૨) [લા] ચેનબાજી

ગાપ(–બ)ચી સ્ત્રી૦,–ચું ન૦[જુઓ 'ગાબચી'] યુક્તિભેર કાઢી કે નીકળી જવું તે [–મારવી, મારવું=(કામકાજમાથી કે મંડળીમાથી) યુક્તિભેર છાનામાના નીકળી જવુ, છટકી જવુ]

ગાપ(–બ)ચુ ન૰ ડગળુ; દળદાર ટુકડો. [–નીકળી જવુ=ડગળુ અલગ પડવુ]

ગાફ(–ફે)લ વિ૰ [अ गाफ़िल] અસાવધ ૦પણું ન૰,–લાઈ સ્ત્રી૰ જુઓ ગાફેલી

ગાફેલ, –લાઈ જુઓ 'ગાફલ'મા –લિયત, ગાફેલી સ્ત્રી૰ ગાફલપણું, અસાવધાની

ગાબચી સ્ત્રી૦, –ચુ ન૦ [गेव (फा)+ चेह (फा)?] જુઓ ગાપચી [–મારવી (–વું)]

ગાબડ-ગૂબડ ન૦બ૦વ૰ નાનામોટાં પરચૂરણ ગાબડાં

ગાબડી [सं] [सं गर्भ?] કાણું (૨) નાનો ખાડો (ઉદા૰ ગાબડીદાર રૂપિયો) [–મારવી = જુઓ ગાપચી મારવી] –ડુ ન૦ બાકું; કાણુ (૨) ખાડો (૩) [લા] નુકસાન, ખોટ

ગાભ પુ૦[सं गर्भ]ગર્ભ (પશુની માદાનો). ૦ણ ન૦ જુઓ ચિરોડી (૨) વિ૰સ્ત્રી૰ ગાભણી. ૦ણી વિ૰સ્ત્રી૰ [सं गर्भिणी] ગર્ભવાળી

(પશુની માદા) [-ઘલોડી જેવી = ખૂબ સુસ્ત અને ભારેવાન (સ્ત્રી)]

ગાભરુ વિ૦ [સર૦ મ ઘાવરા] ગભરાયેલું

ગાભલી સ્ત્રી૦ સોનીનું એક ઓજાર

ગાભલું વિ૦ [મં गर्भ ઉપરથી] નરમ, પોચું (૨) ન૦ પીંજેલા રૂનો પોલ (૩) વાદળનો જથો

ગાભાચૂથા પુ૦બ૦વ૦[ગાભો + ચૂથા (ચૂથવું)] રદ્દી કાગળ કે કપડાંના ડૂચા – ગાભા

ગાભો પુ૦ [મં गर्भ, प्रा गब्भ] જેનાથી વસ્તુની અંદરનું પોલાણ પૂરવામાં આવે તે (૨) પાઘડીનું બોતાનું (૩) ઘરેણાની અંદરનો તાંબાપિત્તળનો સળિયો (૪) અંદરનો ગર-ગરભ (૫) રદ્દી કપડું – ડૂચો [**ગાભેગાભા કાઢી નાખવા** = સખત માર મારવો (૨) આટો કાઢી નાખવો **ગાભા નીકળી જવા** = સખત માર પડવો (૨) આટો નીકળી જવો]

ગામ ન૦ [સં ग्राम, प्रा] માણસના વસવાટનું સ્થળ (બહુધા શહેરથી નાના પાયા પરનું) (૨) વતન, રહેઠાણ [**-આડું કે ઘેલું કરવું** = રૂપ-ગુણથી ગામને વશ કરવું – મોહિત કરવું **ગામનું પાપ, ગામનો ઉતાર** = ગામનું સૌથી ખરાબ માણસ **ગામ માથે કરવું** = આખા ગામમાં શોધાશોધ કરવી **-રીતે દિવાળી** = સ્થળના રીતરિવાજ મુજબ ચાલવું **-હલાવી નાખવું કે મારવું** = આખા ગામને તળે ઉપર કરી દેવું – ઉશ્કેરવું **ગામે ગામના પાણી પીવા** = ખૂબ મુસાફરી કરી અનુભવી થવું **ગામમાં ઘર નહીં ને સીમમાં ખેતર નહીં** = કંઈ પણ સ્થાવર મિલકત વિનાનું – બેજવાબદાર માણસ **ગામ વચ્ચે રહેવું** = સૌની સાથે આબરૂભેર – લોકવ્યવહાર જાળવીને રહેવું] **૦ઈ** વિ૦ આખા ગામનું, –ને લગતું **૦ગરાસ** પુ૦ રાજાએ બક્ષિસ આપેલી જમીન (૨) ગામ કે જમીનની આવકરૂપી આજીવિકા (૩) ગામ કે ગરાસ, માલમિલકત **૦ગરાશિ(-સિ)યો** પુ૦ ગામગરાસવાળો **૦ઠાણું** ન૦ [+સ્થાન] જેની પર ગામ વસ્યું હોય તે જમીન કે સ્થળ **૦ઠી** વિ૦ [+સં स्थ] ગામડાનું, –ને લગતું (૨) [લા] ગ્રામ્ય, ગામડિયું **૦ડિયણ** સ્ત્રી૦ ગામડિયા સ્ત્રી **૦ડિયું** વિ૦ ગામડાનું, –ને લગતું (૨) [લા] તેવી રીતભાતનું, રોંચા જેવું, પ્રાકૃત **૦ડિયો** પુ૦ ગામડાનો પ્રાકૃત માણસ **૦ડું** ન૦ [प्रा गामड] નાનું ગામ **૦(-મો)તરુ** ન૦ [મં ग्रामान्तर] એક ગામ છોડી બીજે ગામ જવું – ગ્રામાંતર કરવું તે **૦દેવી, ૦દેવતા** સ્ત્રી૦ જુઓ ગ્રામદેવતા **૦લોક** પુ૦ બ૦વ૦ ગામની બધી વસ્તી – સમાજ **૦વખો** પુ૦ [+વખો (વિખૂટા પડવું)] ગામનો વિયોગ (૨) તેનું દુખ (૩) આખા ગામ સાથે લઢાઈટંટો **૦સ(-સા)રણી** સ્ત્રી૦ આખા ગામને જમાડવું તે ગામેરુ

ગામાત વિ ['ગામ' ઉપરથી] જુઓ ગામઈ

ગામી પુ૦ [સં ग्रामिक, प्रा गामिअ] ગામનો માલિક (૨) મુખી (૩) [दे कम्हिअ] માળી

ગામી વિ૦ [મં] (સમાસને અંતે) 'જતું, પહોંચતું' એવા અર્થમાં ઉદા૦ ક્ષેત્રગામી

ગામેતી પુ૦ [સં ग्रामपति] ગામનો મુખ્ય માણસ, મુખી (૨) [કા] ગામનો રખવાળ

ગામેરુ ન૦(ચ) આખા ગામને જમાડવું તે – મોટો વરો (૨) ગામ (અમદાવાદ જિલ્લામાં)

ગામોટ વિ૦ ['ગામ' ઉપરથી] ગામનું (૨) ગામડિયું (૩) પુ૦ ગામનો ગોર **-ટી** પુ૦ ગામોટ **-ટું** ન૦ ગામનું ગોરપદું

ગામોતર પુ૦ [સં ग्राम + उत्तर] ગામનો બહારવટિયો

ગામોતરુ ન૦ જુઓ ગામતરુ

ગાય સ્ત્રી૦ [સં गो, प्रा गाई] દૂધ દેતું એક ચોપગું [**-(ઘેર) બાંધવી** = ગાય પાળવી **-ના ભાઈ જેવું** = મૂર્ખ, આખલા જેવું **-પછવાડે વાછડું** = બાળકનું માની પછવાડે પછવાડે જ ચાલવું **-વહેલી વિયાવી** બીજા કરતાં પહેલું જમી લેવું **-વિનાનું વાછરડું** = અનાથ મા વિનાનું] **૦વ્રત** ન૦ ગાય પૂજવાનું કુમારિકાઓનું એક વ્રત

ગાયક પુ૦ [મં] ગાનારો, ગવૈયો **-કા** સ્ત્રી૦ [સં] ગાનારી, ગાયક સ્ત્રી

ગાયકવાડ પુ૦ (સં) વડોદરાના રાજાની અટક

કે તે રાજ -ડી વિ૦ ગાયકવાડને લગતુ કે તેના જેવુ
ગાયત્રી સ્ત્રી૦ [સં] એક વૈદિક છંદ (૨) એક વૈદિક મંત્ર ૦પુરશ્ચરણ નo [સં.] સવા લાખ ગાયત્રીનો વિધિપૂર્વક જપ
ગાયન નo [સં] ગાવુ તે (૨) ગાવાની ચીજ ૦વાદન નo ગાવુ બજાવવુ તે ૦શાસ્ત્ર નo સંગીતશાસ્ત્ર
ગાયબ વિ૦ [अ ग़ाइब] ગેબ, અલોપ
ગાયબગલું નo [हिं गायबगला] એક પક્ષી (પ્રાય ઢોર પાસે રહી તેના જીવડા ખાય છે)
ગાયમ પુ૦વહાણના પાછલા ભાગનો એક થાભલો
ગાયિકા સ્ત્રી૦ [સં] ગવૈયણ
ગાર (ર,) સ્ત્રી૦ લીંપવા માટે બનાવેલો છાણ-માટીનો ગારો [(ઠડુગાર)
ગાર વિ૦ [म] (પ્રાય 'ઠડુ' સાથે) ઘણુ ઠડું
-ગાર વિ૦ [फ़ा, સર૦ प्रा गार, सं कार] 'કરનાર' એવા અર્થનો તદ્ધિત - નામને લાગતો પ્રત્યય (ઉદા૦ મદદગાર)
ગારત(-દ) વિ૦ [अ.] જેર, મૃત્યુવશ
ગારદી પુ૦ [इ गार्ड, સર૦ म, हिं गारद] ગાર્ડ, પહેરેગીર ચોકીદાર
ગારવો પુ૦ [सं गौरव, प्रा गारव = અભિમાન, મહત્તા] + ગર્વ
ગારા પુ૦ એક રાગ
ગારાળુ વિ૦ ['ગારો' ઉપરથી] ગારાવાળુ
ગારિયું નo ['ગાર' ઉપરથી] ગૂદીને ગાર કરવા છાણમાટીનો કરેલો ગોળો (૨) રાંધેલુ અન્ન ઢાકવાનુ ટોપલા જેવુ માટીનું ઠામ
ગારિયો પુ૦ [ગારો પરથી] ગારો વહેનારો મજૂર
ગારુડતંત્ર નo [સં] મદારીની તંત્રવિદ્યા
ગારુડી પુ૦ [सं गारुडिक] મદારી (૨) સાપનો મંત્ર જાણનાર (૩) જાદુગર ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ ગારુડીની વિદ્યા
ગારો પુ૦ [हिं गारा] કાદવ, કીચડ (૨) ચણતરમા વાપરવા કરેલી તૈયાર માટી (૩) કેલ
ગાર્ગી સ્ત્રી૦ [સં] (સ) ઉપનિષદોમા પ્રસિદ્ધ એવી બ્રહ્મવાદિની સ્ત્રી [પટી
ગાર્ટર નo [ઇં] મોજા પર બાધવાની (રબ્બરની)
ગાર્ડ પુ૦ [ઇં] (લશ્કરી) પહેરેગીર, રક્ષક (૨) આગગાડીને સભાળીને હંકાવી જનાર
ગાર્ડી પુ૦ [पो.] જુઓ ગારદી (૨) એક પારસી અટક
ગાર્હપત્ય પુ૦ [સં] (સ) હિંદુ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે ગૃહસ્થે રાખવાના ત્રણ અગ્નિમાનો એક (૨) નo જુઓ ગૃહસ્થી
ગાર્હમેધ પુ૦ [સં] ગૃહસ્થે રોજ કરવાના પાચ મહાયજ્ઞો [ગાર્હમેધ
ગાર્હસ્થ્ય નo [સં] ગૃહસ્થાશ્રમ (૨) જુઓ
ગાલ પુ૦ માણસના મોની બે બાજુનો ભાગ [-ઉપર ગાલ ચઢવા = ગાલ બહુ જાડા થવા] ૦પચોરિ(-ળિ)યાં નo બ૦ વ૦ કાકડા કે ચોરિયા ફૂલવા તે ૦ફાડિયુ નo એક જાતની દળદાર પૂરી ૦મશૂ(-સૂ)રિયુ નo [+ सं. मसूरक = ઓસીકુ] ગાલ તળે રાખવાનુ મશરૂનુ કે કોઈપણ નાનુ ગોળ ઓશીકુ ૦માર વિ૦ બડાઈખોર, ગપાટા હાકનારુ
ગાલાવેલું વિ૦ (કા) અર્ધું ગાડુ, દાધારંગુ
ગાલિ સ્ત્રી૦ [સં] ગાળ ૦પ્રદાન નo ગાળ આપવી - ભાડવી તે
ગાલીચો પુ૦[फ़ा] ઊનનુ એક જાતનુ પાથરણુ
ગાલોઠું નo ['ગાલ' ઉપરથી] ગલોઠુ, ગાલનો અદરનો ભાગ, ગલોફુ
ગાલ્લી સ્ત્રી૦ [જુઓ ગાડલી] નાનુ ગાલ્લુ (ભારનુ કે વાહનનુ) (૨) એક પરિમાણ, ત્રીસ મણનું માપ -લ્લુ નo ગાડુ
ગાવડકું નo થૂવરનુ પાદડુ
ગાવડી સ્ત્રી૦[सं गो, प्रा गावी, સર૦ फ़ा गाव; म. गावडी] ગાય ['ટૉપ માસ્ટ'
ગાવડોલ પુ૦ ['ડોલ' ઉપરથી]મુખ્ય કૂવાસ્થંભ;
ગાવદી વિ૦ [સર૦ म, हिं] ગોળુ, ગડુ (૨) અણસમજુ, મૂર્ખ (૩) જગલી
ગાવલી સ્ત્રી૦[हिं]દલાલી કમિશન [-કાઢવી = દલાલી કાઢવી -કાઢી જવું = ગાળિયુ કાઢી જવુ કામ કે જોખમમાથી છટકી જવુ]
ગાવલુ (કાદવુ) નo ગાવલી કાઢી જવુ, માથે આવેલા કામમાથી છટકવુ તે
ગાવી પુ૦[हिं, म]ગાવડોલ ઉપર ચડાવેલો સઢ

ગાવુ સ૦ક્રિ૦ [सं गै, प्रा गा] સુરેલ અવાજ કાઢવો,સગીતમા બોલવુ(ગીત વગેરે)(૨)[લા] વખાણ કરવા (૩) એકની એક વાત વારવાર કહેવી [ગાયા કરવુ = (એકની એક વાત) વારવાર કહ્યા કરવી ગાયુ ગાવુ = ગાયા પ્રમાણે ગાવું (૨) આધળુ અનુકરણ કરવુ, હાજી હા કરવી]

ગાશા, –શિયો [अ] પુ૦ ઘોડાની પીઠ ઉપર નાખવાની ડળી, ઘાસિયો, ગાશિયો

•ગુ હાળવો [म गुडाळणॆं] = ઉચાળા ભરવા, ભાણાં પોટલા બાધવા, નાસવુ

ગાસ(–હ) પુ૦ ['ઘાસવુ' ઉપરથી ?] ઘાણીની આસપાસનો બળદ નીચે વટાયેલો કચરો(૨) તુવેર, મગ ઇત્યાદિનાં ઝીણા છોડા

ગાળ પુ૦ ['ગાળવુ' ઉપરથી] ગાળતાં નીકળેલો કચરો (૨) સ્રી૦ [सं गालि] અપશબ્દ [–ખાવી = ગાળ સાભળવી –આપવી, ચોપડવી, ચોપડાવવી, દેવી, ભાંડવી, બોલવી, સભળાવવી = અપશબ્દ કહેવા -ગાળે ચડવું = ગાળ ભાંડયા કરવી]–ળ ગાળા (–ળી), –ળાગાળી સ્રી૦ પરસ્પર ગાળો દેવી તે [–ઉપર આવવુ કે ચડવું = સામસામી ગાળો દેવા માડવી]

ગાળવુ સ૦ક્રિ૦ [सं गालय्, प्रा गाल] કચરો કાઢી શુદ્ધ કરવુ (કૂવો, પાણી ઇ૦) (૨) આચ દઈ ઓગાળવુ(ધાતુ ઇ૦)(૩)શોધવુ,ઓછુ કરવું (૪) વિતાવવુ, પસાર કરવુ

ગાળિયુ' ન૦ [જુઓ ગાળો] ઢોરને બાધવાનું ગાળાવાળુ' દોરડુ (૨) [લા] કામનો બોજો, જવાબદારી (૩) ગળણી (૪) જુઓ ગાળ ૧

ગાળી સ્રી૦ [જુઓ ગાલિ] ગાળ (૨) [ગાળો પરથી] પર્વતો વચ્ચેનો સાંકડો માર્ગ, ખીણ

ગાળો પુ૦ [જુઓ ગળુ] સરકાવી જવાય એવુ નાકુ, ફાસો (૨) અમુક સમય (૩) મોસમ ઉદા૦ દેરીગાળો (૪) ઘરનો વિભાગ, ખડ (૫) બે સ્થળ કે કાળ વચ્ચેનું અતર (૬) પહોળાઈ, પનો(૭) અમુક જગા,પ્રદેશ,(૮)ઢળણુ ઓરવાનુ વટીનું મો (૯) બગડીનો ખ્યાસ (૧૦) શરીરનો બાંધો (૧૧)[સર૦ म गाळा]મોટી ગાળી,ખીણ(૧૨) ['ગાળવુ' ઉપરથી] ફેર, વટાવ (૧૩) પેટમા ગળાઈને જામેલો મળ(૧૪)[સર૦ म गाळॊ] સ્રીને પહેરવાનું એક જાતનું વસ્ત્ર (ગળણા જેવુ બારીક ?) [ગાળા નરમ થઈ જવા = હાજા ગગડી જવા ગાળો ગળી જવો = શરીર ઊતરી જવુ, પાતળુ થઈ જવુ –કરવો = દોરડાનો ફાસો કરવો –કાઢવો = ઘટીના ગાળામા છેવટે રહેલા વગર દળાયેલા દાણા ટળી કાઢવા –કાઢી નાખવો = ભાવફેર મટાડી દેવો –કાઢી લેવો = વટાવ કાઢવો –થવો = પેટમાં મળનો ભરાવો થવો –પડવો =(વચમાં) સમયનું અતર પડવુ –પાડવો = સમયનો વખલ્લો પાડવો (૨) દોરડાનો ફાંસો કરવો –રાખવો = વટાવ રાખવો (૨) વચ્ચે અતર રાખવુ –વાળવો = દોરડાનો ફાસો કરવો]

ગાગડી (૦) સ્રી૦ જુઓ 'ગાંગડો'મા

ગાગડુ (૦) વિ૦ [सं काक्कुडुक प्रा ककडुअ] ન પલળે અને ન બફાય એવુ (૨)પુ૦ પલાળવા કે બાફવા છતા નરમ ન થાય એવો દાણો [–રહેવુ = બફાતા મૂકેલા દાણાનું કાચુ રહેવુ (૨)નહિ સુધરવુ(૩)બેઉ પક્ષમા અપ્રિય થવુ]

ગાગડો (૦)પુ૦ [જુઓ કાકરો] વસ્તુનો બાઝી ગયેલો નક્કર કકડો – કાકરો (૨) નહિ ફાટેલુ કપાસનુ છોડવુ –ડી સ્રી૦ નાનો ગાગડો

ગાગરવુ (૦) સ૦ક્રિ૦ [રવ૦, સર૦ म गारणॆं] બરાડવુ (ઊ ટનુ)

ગાંગલુ (૦) વિ૦ [રવ૦] કાગલુ, નકામુ(૨)ન૦ ગણગણાટ (૩) આનાકાની (૪) બડબડવુ – ફરિયાદ કરવી તે

ગાગાંતલ્લાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ [રવ૦] જુઓ ગલ્લાતલ્લાં [રાક

ગાંગુ (૦) વિ૦ [જુઓ ગાગલુ] કાગુ, નમાલુ,

ગાગેય પુ૦ [सं] (સ) ગગાના પુત્ર – ભીષ્મ

ગાંગેરિયુ ન૦ એક પક્ષી [આમલીનુ બીજ

ગાગેરૂક ન૦ [સર૦ हिं गागेरुक] ગોરખ

ગાગો (૦) પુ૦ [गगडाम ?] ઘેરઘેર ફરીને તેલ દિવેલ ઇ૦ વેચનારો (૨) ગરીબ – રાંક માણસ

ગાગ્ય વિ૦ [सं] ગગાને લગતુ

ગાંછો (૦) પુ૦ [સર૦ हिं गाँछना = ગૂથવુ]

વાસફોડો, વાસની ચીપટોનાં ટોપલા-ટોપલી ગૂથનારો

ગાંજવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं गंजित, प्रा. गजिअ = ગાજ્યો સર૦ म गाजणें] છેતરવુ, ફોસલાવવુ (૨) હરાવવુ [ગાંજ્યું જવુ = છેતરાવુ (૨) શેહમા દબાવુ] ['ગાજો'મા

ગાંજા-કસુ, ૦ખોર(-રિયુ) (૦) જુઓ

ગાંજિ(-જી,-ડિ,-ડી)વધન્વા, **ગાંજિ(-જી,-ડિ,-ડી)વપાણિ** પુ૦ [सं गाडीव धन्वा, -पाणि] (સ) અર્જુન

ગાંજો (૦) પુ૦ [सं प्रा गज्ज] એક છોડ અથવા તેની કળી (તેને ચલમમા પીવાથી નશો ચડે છે) -જાકસુ, -જાખોર(-રિયુ) વિ૦ ગજેરી ['એનો ગાજો નાનો છે'

ગાંજો (૦) પુ૦ [મર૦ म] બાધો, કદ ઉદા૦

ગાંઠ (૦ઠ,) સ્ત્રી૦ [सं ग्रथि, प्रा गठि] આટીવાળો બધ, ગ્રથિ (૨) ઝાડને જ્યાથી ડાળા ફૂટે છે તે ભગ (૩) લાકડામાનો ભમરાવાળો ગઠાઈ ગયેલો ભાગ (૪) મૂળનો ગઠ્ઠા જેવો ભાગ (જેને વાવવાથી ફણગો ફૂટે છે) (૫) શરીરમા લોહી ગઠાઈ જઈ બાઝેલી ગોળી (૬) એક રોગ, પ્લેગની ગાઠ (૭) [લા] અટસ, કીનો (૮) સપ [-ઓગળી જવી = ગાઠ શરીરમા ને શરીરમા સમાઈ જવી -કરવી = છાના પૈસા સઘરવા (૨) સપ કરવો (૩) અદાવત ઊભી કરવી -થવી = ગાઠ નીકળવી, પ્લેગ થવો (૨) દોસ્તી થવી (૩) સપ થવો. -ઘાલવી = લોહી બધાઈ જવુ (૨) વેળ ઘાલવી (૩) કોઈ ભાગ સૂજી આવવો -નીકળવી = પ્લેગ થવો ગાંઠનુ ઉમેરવું = મીઠુ મરચુ ભભરાવીને-પોતા તરફથી વધારીને વાત કહેવી ગાંઠનું ગોપીચદન કરવું કે ઘસવું = પોતાનુ નાણું ખચી પોતાના જ ગેરફાયદાનુ કામ કરવુ -પડવી = આટીવાળો બધ પડવો (દોર-દોરીમા) (૨) ગંઠાઈ જવુ (૩) મૈત્રી બધાવી (૪) વેર બધાવુ -પાડવી = ગાઠ મારવી -બાંધવી = ગાઠ મારવી (૨) નિશ્ચય કરવો (૩) સ્મરણમા રાખવુ (૪) અટસ રાખવો (૫) છાનુમાનુ ધન સઘરવું -બેસી જવી = ગાઠ ઓગળી-બેસી જવી -વાળવી = ગાઠ બાધવી ગાંઠે કરવું = જુઓ ગાઠ -કરવી ગાંઠે બાંધવું = પોતાની પાસે કબજામા લેવુ, પોતાનુ કરવુ.] ૦(-ઠો)ગળફો પું૦ ગાઠ કે રૂનો ફોદો (સૂતરના તારમાનો) (૨) ખટકો, સંશય ૦ડી સ્ત્રી૦ ગાસડી (૨) ધન, સંપત્તિ ૦ડો પુ૦ મોટી ગાઠડી. ગાસડો ૦ણુ ન૦ સાંધો (૨) બે તારને જોડતી ગાઠ (૩) ગાઠવાના દોરા (૪) ગાઠવાની ઢબ-કળા ૦દાર,-ઠાળું, -ઠિયું વિ૦ ગાઠવાળુ ૦નું વિ૦ ખાસ પોતાનુ, પદરનુ -ઠે (ઠે,) અ૦ પાસે, કબજામા

ગાંઠવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं ग्रथ्, प्रा गठ] મણકા કે એવી વેહવાળી વસ્તુને દોરામા પરોવી ગાઠ વાળી એકબીજા સાથે ગૂથવુ (૨) દોરી, તાર વગેરેને એકબીજા સાથે ગાઠ વાળીને બાધવું (૩) તાબે રહી હુકમ માનવો, બદવુ (૪) ગાઠે કરવુ, મેળવવુ

ગાંઠાળુ, **ગાઠિયું** વિ૦ જુઓ 'ગાઠ'મા

ગાઠિયો (૦) પુ૦ ['ગાઠ' ઉપરથી] સૂકવેલી હળદરનો કાકરો (૨) ચણાના લોટની એક તળેલી વાની (૩) મોટી ગાઠ (૪) વિ૦ ગાઠ સાથે સબધવાળું જેમ કે ગાઠિયો તાવ પુ૦ ગાઠ નીકળીને આવતો તાવ ૦વા પુ૦ જેમા શરીરમા ગાઠો બાઝી જાય છે એવો વા-એક રોગ

ગાંઠી (૦) સ્ત્રી૦ [सं कण्ठिका] એક ઘરેણુ

ગાંઠે (૦ઠે,) અ૦ જુઓ ગાઠ'મા

ગાઠો (૦) પુ૦ ['ગાઠ' પરથી] મોટી ગાઠ, પેરાઈ આગળનો ભાગ ૦ગળફો પુ૦ જુઓ 'ગાઠ'મા

ગાંડ (૦ડ,) સ્ત્રી૦ [दे खडी = નાનુ અપદ્વાર म, हिं] (અશિષ્ટ પ્રયોગ) ગુદા (૨) કશાયની બેસણી-બૂધુ [-ગોઠવવી = આરામથી બેસવુ -તળે રેલો હોવો = પોતાની જાત સડોવાયેલી હોવી, પોતાને પણ લાગુ પડતુ હોવુ -ના ત્રેહ લગી = ઉપરથી નીચે સુધી, પૂરેપૂરુ. -બળવી = માઠુ લાગવુ -માં પેસવું કે ભરાવું = (તિરસ્કારમા) બીજાની ખુશામત કરવી -માં છાણુ હોવું = તાકાત હોવી, સામર્થ્ય હોવુ -વગરનું ઢોળવું,

-વિનાનો ગોળો=કશા નક્કી નિર્ણય વગરનું માણસ, ઝટ ઝટ વિચાર કે પક્ષ બદલે તેવુ -વધારવી=આળસુ પડી રહી જાત વધાર્યા કરવી ગાંડે મરચા લાગવા=ખોટુ લાગવુ ગાંડે ભમરો હોવો=ઠરીને એક ઠેકાણે સ્થિર ન રહે એવો સ્વભાવ હોવો] ૦ગમચા ન૦ બ૦વ૦ [+अ गम्जह्] ચામોદિયાં, મરડાટ, આનાકાની ૦ગુલામી સ્ત્રી૦ હલકા પ્રકારની ખુશામત

ગાંડછા (૦) સ્ત્રી૦, -પણુ ન૦, ગાંડાઈ સ્ત્રી૦ ['ગાડુ' ઉપરથી] ગાડાપણુ [ગાંડપણુ કાઢવુ=ઘેલછા કરવી, મૂરખાઈ બતાવવી]

ગાંડિયુ (૦) વિ૦ ગાડુ; ગાંડા જેવુ

ગાંડિ(-ડી)વ ન૦ [સં] (સ) અર્જુનનું ધનુષ્ય (૨)[લા]કોઈ પણ ધનુષ્ય ૦ધન્વા,૦પાણિ પુ૦ (સ) અર્જુન

ગાંડી (૦) સ્ત્રી૦['ગાડુ'નું સ્ત્રી૦]બાજીમા અવળી ચાલે ચાલતી કૂટી [-કાઢવી]

ગાંડુ (૦) વિ૦ [हिं गड्ड, गाड्ड] ઘેલુ, અણસમજુ, નાદાન, મગજનુ ચસકેલુ (૨) ન૦ ગાંડુ કામ કે વર્તન (૩) બાજીમા અવળી ચાલે કૂટી ચારવાનુ રમવુ તે ૦ઘેલુ વિ૦ ગાંડુ ૦તૂર [+आतुर (સં)] છેક ગાંડુ [ગાંડાં કાઢવાં=ગાંડાની માફક વર્તવુ ગાંડુ ગાંડુ થઈ જવુ=ખુબ ખુશાલીમા આવી જવુ ગાંડુ કાઢવુ=ગાડુ વર્તન કરવુ (૨) બાજીમા અવળી ચાલે કૂટી ચારવાનુ રમવુ]

ગાદરુ (૦) ન૦, -રો પુ૦ [સં ग्रामद्वार? ग्रामोत्तर=ગામનો બાહ્ય ભાગ] ગોદરુ, ગામના ઢોર ઊભા રહેવાની ભાગોળ પાસેની જગા (૨) ગામની ભાગોળ

ગાદળુ (૦) ન૦(કા)ડગળુ (૨) કોઈ વસ્તુનો વચ્ચે સરખો ને જાડો ભાગ (૩) છૂટુ પડેલુ ડગળુ (ખડક કે ભેખડનું)

ગાંધર્વ વિ૦ [સં] ગન્ધર્વોને લગતું (૨) પુ૦, ૦નગર ન૦,૦લગ્ન ન૦,૦વિવાહ પુ૦ જુઓ 'ગન્ધર્વ'માં. -ર્વી સ્ત્રી૦ ગાંધર્વ સ્ત્રી (૨) વિ૦ ગંધર્વનું,-ને લગતુ

ગાંધાર પુ૦[સં]સગીતના સાત સ્વરમાંનો એક -'ગ' (૨)(સ) જુઓ ગધાર -રી સ્ત્રી૦(મ) ગાંધાર દેશના રાજાની પુત્રી – ધૃતરાષ્ટ્રની પત્ની

ગાંધી (૦) પુ૦ [सं गान्धिक] કરિયાણુ વગેરે વેચનારો વેપારી (૨) એક અટક [ગાંધીનો ગાંધી ને પોદીનો પોદી=ગોઠનો શેઠ ને નોકરનો નોકર, એક પથ દો કાજ] -ધિયાટુ (-ણુ) ન૦જુઓ ગાંધીવટુ (૨)[લા]મેળમેળ, ગૂચવાડો ૦ટોપી સ્ત્રી૦ ખાદીની સફેદ લાંબી ટોપી ૦વટુ ન૦,૦વટો પુ૦ ગાંધીનો ધધો (૨) [લા] બધી બાબતોનું થોડુ થોડુ જ્ઞાન હોવુ તે

ગાંધીવાદ પુ૦ સત્ય અને અહિંસાના પાયા પર આખી સમાજવ્યવસ્થા તથા માનવજીવનની ગાંધીજીએ બતાવેલી દૃષ્ટિ કે ફિલસૂફી -દી વિ૦ (૨) પુ૦

ગાંનુ (૦) ન૦(ચ)(ગોગવી) ગઠાઈ ગયેલો તુવેરનો [દાણો

ગાંભીર્ય ન૦ [સં] ગભીરતા

ગાયજો (ગા'૦) પુ૦ [दे गञ्झओ] વાળદ (૨) [લા]ઠચાક માણસ -જણ,-જી સ્ત્રી૦વાળદણ

ગાંસડી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ ગાંઠડી] અનેક વસ્તુ એકઠી બાંધી કરેલો બોજો, પોટલી -ડો પુ૦ મોટી ગાસડી, પોટલો [ગાંસડા પોટલા બાધવાં=ઉચાળા ભરવા, ઘરવખરી લઈકરીને ચાલી જવુ]

ગિગલાવવુ સ૦ ક્રિ૦ 'ગીગલાવુ'નું પ્રેરક

ગિટકીડી સ્ત્રી૦ [રવ૦ ? हिं गिटकिरी, म गिटकडी] સ્વરોને જલદી જલદી ઉચ્ચારાતાં ઊપજતો અલકાર [ઘિટાનુ બચ્ચુ

ગિદરડુ ન૦[दे गड्डुरी, मं गड्डुर પરથી ?] (કા)

ગિદ્ધ વિ૦ [सं गृद्ध, प्रा गिद्ध=લુબ્ધ] સુસ્ત, ભારે (ઘણુ ખાધાથી) (૨) ન૦ [हिं गीदड] શિયાળ [હાજરી લેવી તે

ગિનતી સ્ત્રી૦ [हिं , प्रा गिण=ગણવુ] ગણતરી,

ગિની સ્ત્રી૦ [ઇં] જુઓ ગીની

ગિન્નાવુ અ૦ ક્રિ૦ ['ગિન્ની' ઉપરથી] (પત ગનું) એક બાજુ નમતુ – કતગતુ રહેવુ(૨) રિસાવુ

ગિન્ની સ્ત્રી૦ [हिं] ચક્કર ખાવુ – ખવરાવવુ તે

ગિબાવવુ સ૦ ક્રિ૦ 'ગીબવુ'નુ પ્રેરક

ગિબાવુ અ૦ક્રિ૦ 'ગીબવુ'નુ કર્મણિ

ગિર(-રિ)જા સ્ત્રી૦ (સ) પાર્વતી

ગિરજા, ૦ઘર ન૦ [पो. इंग्रिजिया] ખ્રિસ્તી દેવળ, 'ચર્ચ'

ગિરદી સ્ત્રી૦ [फा.] ભીડ [બલિહારી

ગિરદેશી સ્ત્રી૦ [फा गर्दिश] ફેરફાર, ક્રાંતિ (૨)

ગિરદો પુ૦[फा गर्द]નીચે ઠરેલો કે ગ્હેલો કચરો

ગિર(-રિ)ધર, ગિર(-રિ)ધારી [સ ગિરિ + ધર, ધારી] (સ) શ્રીકૃષ્ણ

ગિરનાર પુ૦ (સં) કાઠિયાવાડનો એક પર્વત. -રો પુ૦ ગિરનાર પાસે મૂળ રહેતી બ્રાહ્મણની એક જાતનો આદમી

ગિરફતાર વિ૦ [फा. गिरिफ्तार] પકડાયેલું (૨) તલ્લીન -રી સ્ત્રી૦ કેદ પકડાવું તે, બંધન(૨) તલ્લીનતા

ગિરમીટ સ્ત્રી૦ [इं एग्रीमेन्ट] હિંદ બહાર સંસ્થાનોમાં મજૂરી માટે લઈ જવાતા મજૂરો પાસે કરાવી લેવાતું કરારપત્ર. -ટિયું વિ૦ ગિરમીટનું-ને લગતું -ટિયો પુ૦ ગિરમીટથી બંધાયેલો મજૂર [ઓજાર, સારડી

ગિરમીટ ન૦ [इं गिम्लेट] છેદ પાડવાનું એક

ગિરવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ગીરવવું'નું પ્રેરક

ગિરવી, ૦દાર [फा.] જુઓ 'ગીરવી'

ગિરા સ્ત્રી૦ [सं] વાણી (૨) ભાષા

ગિરિ પુ૦ [सं.] પર્વત. ૦કંદર(-રા) સ્ત્રી૦ પર્વતની ગુફા ૦જા સ્ત્રી૦ (સ) પાર્વતી. ૦જાપતિ, ૦જાવર પું૦(સ.)મહાદેવ ૦જાસુત પુ૦ (સ) ગણેશ ૦તનયા સ્ત્રી૦ (સ) પાર્વતી ૦દુર્ગ પુ૦ પહાડ ઉપરનો કિલ્લો. ૦ધર, ૦ધારી પુ૦ (સ)ગિરધર કૃષ્ણ ૦વ્રજ ન૦ (સં) મગધદેશનું રાજનગર. -રીશ પુ૦ (સ) [+ ઈશ] મહાદેવ (૨) હિમાલય

ગિરેબાજ ન૦ [फा] એક જાતનું કબૂતર

ગિરેબાન પું૦ [फा] ગલપટો

ગિરો અ૦ (૨) પું૦ [फा] જુઓ ગીરો

ગિલતાન પુ૦ મોભ વગેરેને ત્રિશૂલાકાર ટેકો મૂકવામાં આવે છે તે (૨) ફડેતાલ જડતા માદળીમાં પાટડી ઉપર મુકાતી બીજી બે ચીતરેલી પાટડીઓમાની પહેલી

ગિલા(-લ્લા)ખોર વિ૦[फा]ચાડિયું નિંદાખોર

ગિલ્લી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं , म] મોઈ(૨)ગડગૂમડ કે બીજા દરદને લીધે આવતો સોજો, વેળ ૦દંડા પું૦ મોઈ ને દંડો કે તેની રમત

ગિલ્લેમાર ન૦ એક પક્ષી

ગિલ્લો પું૦ [फा गिलह] આળ, આક્ષેપ; નિંદા [ગિલ્લા ઉડાવવા, -કરવા, -ગણવા = ખોટી વાત ઉડાવવી, નિંદા કરવી]-લ્લાખોર વિ૦ જુઓ ગિલાખોર

ગિસ્ત વિ૦ [फा जिश्त ?] નિષ્ફળ, ફોગટ(૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઘીસ] ફોજ

-ગી એક ફારસી તદ્‌ભવ તદ્ધિત પ્રત્યય. વિ૦ પરથી ભાવવાચક નામ બને છે. ઉદા૦ માંદગી, પસંદગી [('ક્રિ ગલાવું'] ખુશ થવું

ગીગલાવું અ૦ક્રિ૦ અકળાવું, ગભરાવું(૨)[જુઓ

ગીગો પુ૦ [જુઓ ગગો] નાનો છોકરો, કીકો. -ગી સ્ત્રી૦ નાની છોકરી, કીકી

ગીચ વિ૦ [सं खच् ?] પાસે પાસે સંકડાઈને આવી રહેલું -ચોગીચ અ૦ ખીચોખીચ; ભીડ-ગરદી થાય તેમ (૨) વિ૦ ખૂબ ગીચ

ગીત ન૦[सं]ગાયન(૨)અવસર પર ગવાતું ગાણું. [(-નું ગીત)ગા ગા કરવું = વારંવાર કહે કહે કરવું (૨) વારંવાર કહી બતાવવું.] ૦ક ન૦ ગીત, નાનું ગીત ૦કાવ્ય ન૦ કાવ્યના ગુણવાળું ગીત, 'લિરિક'

ગીતા સ્ત્રી૦ [सं] કેટલાક ધાર્મિક પદ્યગ્રંથોને આપવામાં આવેલું નામ. ઉદા૦ 'શિવગીતા' 'રામગીતા' 'ભગવદ્‌ગીતા' પરંતુ ખાસ કરીને તે નામથી ભગવદ્‌ગીતા જ ઓળખાય છે. ૦કાર પું૦ ગીતા રચનાર, કૃષ્ણ ૦જયંતી સ્ત્રી૦ ભગવદ્‌ગીતા કહેવાયાના દિવસનો ઉત્સવ (એક મતે, માગશર સુદ અગિયારશ) ૦જી સ્ત્રી૦ (સ) ભગવદ્‌ગીતા ૦જીવન ન૦ ગીતામાં ઉપદેશેલું આદર્શ જીવન

ગીતિ સ્ત્રી૦ [सं.] એક છંદ [પક્ષી

ગીધ ન૦[सं गृध्र, प्रा गिद्ध]એક મોટું માંસાહારી

ગીની સ્ત્રી૦ ગિની, સોનાનો એક બ્રિટિશ સિક્કો

ગીબત સ્ત્રી૦ [अ] બદબોઈ, નિંદા (૨)આળ; તહોમત (૩) ચાડી. ૦ખોર વિ૦ ગીબત કરવાની ટેવવાળું

ગીબવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦]ગડદા મારવા, ધીબવું

ગીબોગીબ અ૦[રવ૦] ધીબોધીબ, ઉપરાઉપરી
ગીમ સ્ત્રી૦[ઇં ગેમ] ગંજીફાનાં પત્તાંની એક રમત
ગીર પુ૦ [સં ગિરિ] (ગોસાંઈની એક જાતના નામને અંતે વપરાય છે)(૨)(સ)ગિરનારનો ગિરિપ્રદેશ
–ગીર [फा]એક પ્રત્યય 'વાળું','ઝાલનાર'એવા અર્થમાં નામને અંતે ઉદા૦જહાંગીર,દસ્તગીર –રી [ગીર + ઈ] સ્ત્રી૦ નામ બનાવતો પ્રત્યય ઉદા૦ જહાંગીરી; ગુમાસ્તાગીરી, ગુંડાગીરી
ગીરચોટિયા ન૦ એક પક્ષી
ગીરજા ન૦ એક પક્ષી
ગીરણી સ્ત્રી૦[મ]યંત્રથી ચાલતું કારખાનું,મિલ
ગીરદ સ્ત્રી૦ [फा गर्द] ધૂળ, રજકણ, રજોટી
ગીરવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગીરો] ગીરો–ઘરેણે મૂકવું ગીરવાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ગીરવી અ૦ [फा गिर्वी] ગીરવેલું, ઘરેણે ૦દાર વિ૦ ગીરો રાખનાર
–ગીરી [फा] એક પ્રત્યય જુઓ 'ગીર'માં
ગીરો અ૦ [फा गिरो] ગીરવી (૨) પુ૦ ગીરવવું તે, દેવા પેટે આડમાં કાંઈ મૂકવું તે [–મૂકવું = ગીરવી મૂકવું, ઘરેણે મૂકવું –રાખવું = ગીરામાં લેવું] ૦ખત ન૦ ગીરો મૂક્યાનું ખત–લખાણ
ગીર્વાણ પુ૦[સં] દેવ, સુર ૦ભાષા સ્ત્રી૦ [સંસ્કૃત
ગીલી સ્ત્રી૦, ૦દંડો પુ૦ જુઓ 'ગિલ્લી'માં
ગીસ સ્ત્રી૦ [अ गीश = નઠારાપણું] ચોરી [–પડવી = ખોટ જવી (૨) ચોરાવું (૩) હારવું, પાછા પડવું –મારવી = ચોરવું]
ગીસલું ન૦ [જુઓ ઘીસલું] જેસલો (કા) [ગીસલે ઘલાવું = જેસલે જોડાવું, સંસારની રગડપટ્ટીમાં પડવું]
ગુચપુચ(–છ) અ૦[રવ૦]ગુસપુસ, છાની રીતે, કોઈ સાંભળી ન જાય એમ (૨) એકમેકમાં ગૂંચવાતું ગયેલું હોય તેમ, અસ્પષ્ટ (લખાણ) (૩) સ્ત્રી૦ એમ કરેલી વાત
ગુચપુચિયું વિ૦ અસ્પષ્ટ, ગુચપુચ હોય એવું
ગુચ્છ(–ચ્છો) પુ૦ [सं] ગોટો, કલગી (૨) વાળનો જથો–જુલફું –ચ્છા (–ચ્છે) દાર વિ૦ ગુચ્છાવાળું
ગુજર સ્ત્રી૦ [फा] ગતિ, પ્રવેશ
ગુજરડું ન૦ ગણપતિ આગળ મૂકવાનું માટીનું વાસણ (૨) ગારાની ગાજર જેવી આકૃતિ, જે માંગલિક પ્રસંગે વેદી ઉપર મૂકવામાં આવે છે –ડાગોરમટી સ્ત્રી૦ ગુજરડું ને ગોરમટી, તે લાવવાનો લગ્નનો એક વિધિ
ગુજરવું અ૦ક્રિ૦ [फा गुज़र ઉપરથી] જવું, વહી જવું (૨) વીતવું માથે આવી પડવું (૩) સ૦ક્રિ૦ જતું કરવું, દરગુજર કરવું [ગુજરી જવું = મરી જવું]
ગુજરાત પુ૦, સ્ત્રી૦, ન૦ [सं गुर्जरत्रा, प्रा गुज्जरत्ता] (સ) ગૂજરાત ૦ણ સ્ત્રી૦ ગુજરાતની રહેવાસી સ્ત્રી –તી વિ૦ ગુજરાતનું, –ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ ગુજરાતી ભાષા (૩) પુ૦ ગુજરાતનો રહેવાસી
ગુજરાન ન૦ [फा] નિર્વાહ, ગુજારો
ગુજરી સ્ત્રી૦ સ્ત્રીના હાથનું એક ઘરેણું (૨) ભૈરવ રાગની એક રાગણી (૩) [फा गुज़र] શહેર–કસબામાં ભરાતું બજાર [–ભરાવી]
ગુજરુ ન૦ જુઓ ગુજરડું
ગુજારટોલ્લો પુ૦ મોઈદંડાની એક રમત
ગુજારત સ્ત્રી૦ ['ગુજારવું' ઉપરથી] દરખાસ્ત કરવી–રૂબરૂ કરવું તે, સાક્ષી
ગુજારવું સ૦ક્રિ૦ [फा गुज़ार्दन] નિગમન કરવું, ગાળવું (૨) રજૂ કરવું, દાદ માગવી (૩) માથે નાખવું, વિતાડવું
ગુજારો પુ૦ [फा गुज़ारह] નિભાવ, નિર્વાહ, ગુજરાન [–કાઢવો = ભરણપોષણ જોગ મેળવવું –ચાલવો = નિર્વાહ થવો]
ગુજ્જર વિ૦ [सं गुर्जर, प्रा] સુતાર, વાણિયા, આહીરો ને ક્ષત્રિયોનો એક ભેદ (૨) પુ૦ એક જાતનો ગુંદર (૩) એક જાતનો બાવળ
ગુટકો પુ૦ [सं गुटिका, हिं , म गुटका] ઘણી ઓછી લંબાઈપહોળાઈની જાડી ચોપડી
ગુટપુ(–સુ)ટ અ૦ બરોબર ઓઢી કરીને (સૂવા માટે), ગોટપોટ
ગુટિકા, ગુટી સ્ત્રી૦ [सं] ગોળી (દવાની)
ગુટી સ્ત્રી૦ માટીનો ગોળો બાંધીને (છોડની કે ઝાડની) કલમ કરવાની રીત, અથવા એવી

રચના [–બાંધવી=તે રીતે કલમ કરવી]

ગુટીમાર ન૦ એક પક્ષી

ગુડ પુ૦ [સં] ગોળ

ગુડગુડ અ૦ (રવ૦) એવો અવાજ કરીને (૨) ધીરે ધીરે, ગબડતું હોય એમ (ભોટીલા કે બાળક ચાલે એમ)

ગુડાકેશ પુ૦ [સં] (સ) અર્જુન (૨) શિવ

ગુડાવું અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ગૂડવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

ગુણ પુ૦ [સં] જાતિસ્વભાવ, મૂળ લક્ષણ, ધર્મ (૨) સદ્‌ગુણ [ઉદા૦ **ગુણ ઊતરી આવવા**=વારસામાં તેવા જ ગુણ આવવા] (૩) પ્રકૃતિના ત્રણ ધર્મ – સત્ત્વ, રજ, તમ – તે (૪) [તે પરથી] ત્રણની સંખ્યા (૫) અસર, ફાયદો [ઉદા૦ **ગુણ કરવો**=ફાયદો કરવો (દવાએ) –**થવો**, –**પડવો**=સારી અસર થવી, ફાયદો થવો] (૬) ઉપકાર [ઉદા૦ 'અવગુણ ઉપર ગુણ કરવો'] (૭) પણછ (૮) દોરી, દોરો, દોરડું (૯) ટાંકડો, 'માર્ક' (૧૦) [વ્યા.] સ્વરોના બે ફેરફાર – ગુણ, વૃદ્ધિ – માંનો પ્રથમ (૧૧) [કા શા.] કૃતિનું રસપ્રદ લક્ષણ (શૈલી, લાલિત્ય વગેરે) (૧૨) વિ૦ [સંખ્યાને અંતે તે સમાસમાં] ગણું ૦**ક** પુ૦ ગુણનાર અંક – સંખ્યા – રકમ [ગ] ૦**ક પ્રમાણ** ન૦ 'જ્યોમેટ્રિકલ રેશિયો' [ગ] ૦**કર**, ૦**કારક**, ૦**કારી** વિ૦ ફાયદો કરે એવું ૦**ગાન** ન૦ ગુણ ગાવા તે, વખાણ (૨) કથા, આખ્યાન ૦**ગ્રાહક** વિ૦ ગુણજ્ઞ (૨) સ્ત્રી૦ ખ્યાતિ ૦**ગ્રહણ** ન૦ ગુણની બૂજ – કદર કરવી તે ૦**ગ્રામ** ન૦ ગુણોનો સમૂહ ૦**ગ્રાહક**, ૦**ગ્રાહી** વિ૦ ગુણજ્ઞ. ૦**ચિહ્ન** ન૦ ગુણવાનું આવું (×) ચિહ્ન (ગ) ૦**ચોર** પુ૦ ગુણ જોયા છતાં તેની પિછાન નહિ કરનાર, ખળ. ૦**જ્ઞ** વિ૦ ગુણ જાણનારું, કદરદાન ૦**જ્ઞતા** સ્ત્રી૦, ૦**જ્ઞપણું** ન૦ ૦**ત્રય** ન૦ સત્ત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણનો સમૂહ ૦**દોષ** પુ૦ ગુણ અને દોષ, સારાસાર ૦**ન** ન૦ ગુણવું તે (ગ) ૦**ધર્મ** પુ૦ અમુક ગુણો ધરાવવાની સાથે પ્રાપ્ત થતો સ્વભાવ કે ધર્મ ૦**નિધિ** પુ૦ ગુણોનો નિધિ – ભંડાર ૦**નિંદક** વિ૦ ગુણીને દોષ દેનાર ૦**પાડ** પુ૦ આભાર, ઉપકાર, સપાડું. ૦**પૃથક્કરણ** ન૦ 'ફેક્ટરાઇઝેશન' (ગ.) ૦**ફલ** (–ળ) ન૦ ગુણાકારથી આવતી રકમ, 'પ્રૉડક્ટ' (ગ) ૦**વ** (–વં) તી વિ૦ સ્ત્રી૦ ગુણવાળી. ૦**વત્તા** સ્ત્રી૦ ગુણવાળા હોવું તે (૨) ઉત્તમતા; શ્રેષ્ઠતા. ૦**વંત** (–તું) ગુણવાળું, સદ્‌ગુણી. ૦**વાચક** વિ૦ [વ્યા] ગુણ બતાવનાર (વિશેષણ) ૦**વાન** વિ૦ ગુણવાળું ૦**વિગ્રહ** પુ૦ ગુણ-પૃથક્કરણ; 'ફેક્ટરાઇઝેશન' (ગ) ૦**વિશેષણ** ન૦ ગુણવાચક શબ્દ ૦**વિશ્લેષ** પુ૦ 'ફેક્ટ-રાઇઝેશન' (ગ) ૦**વૃદ્ધિવિધાન** ન૦ સ્વરોના ગુણ કે વૃદ્ધિ કરવાની વિધિ – રીત (વ્યા). ૦**સ્થાન** ન૦ (જૈન મતે) જ્ઞાનની – આત્માના વિકાસની ચૌદ ભૂમિકાઓમાંની દરેક

ગુણકા સ્ત્રી૦ [જુઓ ગણિકા] વેશ્યા

ગુણગુણ અ૦ (રવ૦) ગણગણ

ગુણવું સ૦ક્રિ૦ [સં ગુણ્] એક સંખ્યાને બીજી સંખ્યા જેટલી વાર વધારવી

ગુણાકાર પુ૦ [જુઓ ગુણવું; प्रा गुणकार; સર૦ મ; हिं. गुणा] ગુણવું તે (૨) એથી આવતી રકમ

ગુણાઢ્ય વિ૦ [સં] ગુણથી ભરપૂર

ગુણાતીત વિ૦ [સં] સત્ત્વ વગેરે ત્રણ ગુણોને – તેમના કાર્યોને ઓળંગી ગયેલું, પરમજ્ઞાની

ગુણાત્મ, ૦**ક** વિ૦ [સં.] પ્રકૃતિના ગુણવાળું

ગુણાનુરાગ પુ૦ [સં] બીજાના ગુણો પ્રત્યે આસક્તિ કે આદર –ગી વિ૦ ગુણાનુરાગવાળું

ગુણાનુવાદ પુ૦ [સં] ગુણગાન, સ્તુતિ

ગુણાન્વિત વિ૦ [સં] ગુણવાળું, ગુણી

ગુણાવયવ પુ૦ [સં] 'ફેક્ટર' (ગ)

ગુણાળુ વિ૦ ['ગુણ' ઉપરથી] ગુણવાળું, સદ્‌ગુણી

ગુણાંક પુ૦ [સં] ગુણાકાર કરવાથી આવેલી રકમ

ગુણિત વિ૦ [સં] ગુણેલું

ગુણિયલ વિ૦ ['ગુણ' ઉપરથી] સદ્‌ગુણી

ગુણી વિ૦ [સં] સદ્‌ગુણી (૨) પું૦ ગુણવાન પુરુષ (૩) કલાકોવિદ (૪) જંતરમંતર જાણનાર ૦**જન** પુ૦, ન૦ કદરદાન, ચતુર માણસ (૨) સજ્જન, ગુણિયલ માણસ

ગુણીભૂત વિ૦ [સં] ગૌણ બનેલું (૨) ગુણરૂપ – ભૂષણરૂપ બનેલું – કરેલું

ગુણોત્તર પુ૦,ન૦ [सं] બે રકમ વચ્ચેનું પ્રમાણ, 'રેશિયો' (ગ)
ગુણોપેત વિ૦ [सं] ગુણવાળું
ગુણ્ણુ ન૦ ગુલ્લુ, પાપડની કણકનો લૂઓ
ગુણ્ય વિ૦ [सं] ગુણવાળું (૨) [ગ] જેને ગુણવાનું હોય તે (રકમ), 'મલ્ટિપ્લિકન્ડ' -ણ્યાંક પુ૦ ગુણ્ય આંકડો (ગ)
ગુત્તો પુ૦ [हिं गुत्ता, सं गुप्त, प्रा गुत्त પરથી ?] એકહથ્થુ વેપાર, ઇજારો
ગુદરવું અ૦ક્રિ૦+[સર૦ हिं गुदरना, म गुदरणें, फा गुज़र પરથી] ગૂદરવું, ગુજરવું [સાલ)
ગુદસ્ત વિ૦ [फा गुज़श्तह्] ગત, પાછલું (વરસ,
ગુદા સ્ત્રી૦ [सं] શરીરમાંથી વિષ્ટા નીકળવાનું દ્વાર ૦વર્ત [+ आवर्त] પુ૦ ગુદાનો એક રોગ ૦સ્થિ [+ अस्थि] ન૦ માણસના શરીરમાં કરોડને છેડે આવેલું ત્રિકોણ હાડકું, 'કોક્સિક્સ' [રાગણી
ગુનકલી સ્ત્રી૦ [सं गुणकली] માલકોશની એક
ગુનો (નો') પુ૦ [फा] અપરાધ, વાંક, તકસીર [ગુનામાં આવવું = અપરાધી થવું; વાંક કરેલો હોવો] -નેગાર વિ૦ ગુનો કરનારું, અપરાધી -નેગારી સ્ત્રી૦ ગુનેગારપણું [-કરવી = ગુનો કરવો, વાંકમાં આવવું]
ગુપ વિ૦+ગુપ્ત (૫)
ગુપચુપ અ૦ [ગુપ+ચુપ] ચુપચાપ, છાનુંમાનું
ગુપ્ત વિ૦ [सं] છુપાવેલું, સંતાડેલું (ધન વગેરે) (૨) છાનું, ગૂઢ (વાત વગેરે) [-ગંગા સ્ત્રી૦ જેનું મન કળી ન શકાય તેવી ઊંડી સ્ત્રી] ૦તા, -પ્તાઈ સ્ત્રી૦ ગુપ્તપણું ૦ચર પુ૦ જાસૂસ ૦ચર્યા સ્ત્રી૦ જુઓ અજ્ઞાતચર્યા ૦દાન ન૦ છૂપું દાન -પ્તા સ્ત્રી૦ એક પરકીયા નાયિકાનો ભેદ (પ્રેમીના પ્રેમ, આલિંગન વગેરે ગુપ્ત રાખે તે) -પ્તિ સ્ત્રી૦ [सं] રક્ષણ
ગુપ્તી સ્ત્રી૦ [सं गुप्त] લાકડીની અંદર ગુપ્ત-છૂપું રહે એવું એક અણીદાર સળિયા જેવું હથિયાર
ગુફા સ્ત્રી૦ [सं गुहा] પહાડની બખોલ - ઊંડું કોતર, ગુહા [ગૂજ
ગુફત(-તે)ગો સ્ત્રી૦ [फा] વાતચીત, મસલત,
ગુફતાર સ્ત્રી૦ [फा] વાણી
ગુફતેગો સ્ત્રી૦ જુઓ ગુફતગો
ગુબારો પુ૦ જુઓ ગબારો
ગુમ વિ૦ [फा] ખોવાયેલું [-કરવું = છૂપાવવું, ઉપાડી જવું -થવું = ખોવાવું] ૦રાહ વિ૦ રસ્તો ભૂલેલું [ગુપચુપ
ગુમસૂમ અ૦ [ગુમ+સૂમ (सं शून्य)] સૂમસામ,
ગુમાન ન૦ [फा] અભિમાન, ગર્વ [-ધરવું, -રાખવું = અહંકાર કરવો -ઊતરવું = અહંકાર દૂર થવો -ઉતારવું = અહંકાર દૂર કરાવવો, નમાવવું] -ની વિ૦ અભિમાની
ગુમાવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગુમાવવું] ખોવડાવવું
ગુમાવવું સ૦ ક્રિ૦ [फा गुम ઉપરથી, हिं गुमाना] ખોવું (૨) ધૂળધાણી કરવું, ઉડાવી દેવું
ગુમાસ્તો પુ૦ [फा गुमाश्तह्] કારકુન, મહેતો -સ્તાગીરી સ્ત્રી૦ ગુમાસ્તાનું કામ, મહેતાગીરી -સ્તી સ્ત્રી૦ ગુમાસ્તાગીરી
ગુમ્મો પુ૦ [રવ૦] મુક્કી [વતની
ગુરખો પુ૦ [સર૦ हिं गोरखा] નેપાળદેશનો
ગુરગુરવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ગુરગુર એવો અવાજ કરવો ગુરગુરાવવું સ૦ ક્રિ૦ પ્રેરક
ગુરજ સ્ત્રી૦ [फा गुर्ज़] ગદા, મુદ્ગર
ગુરથમાની વિ૦ મરહૂમ, સ્વર્ગવાસી
ગુરદો પુ૦ [फा गुर्ज़] ગુરજ, લોઢાનો મગદળ (૨) [फा] મૂત્રપિંડ, 'કિડની'
ગુરાબ ન૦ [સર૦ हिं, म, फा गुराब, इ ग्रैब] એક જાતનું વહાણ
ગુરુ વિ૦ [सं] મોટું (૨) ભારે (૩) દીર્ઘ (૪) પુ૦ શિક્ષક (૫) પુરોહિત, ગોર (૬) [સ] એ નામનો ગ્રહ, બૃહસ્પતિ (૭) ગુરુવાર ૦ક્રૉસ પુ૦ [] આવો મોટો ક્રૉસ ૦કિલ્લી સ્ત્રી૦ ગુરુકૂચી ૦કુલ(-ળ) ન૦ ગુરુને રહેવાનું ઠેકાણું, જ્યાં વિદ્યાર્થીઓને રાખીને તે શિક્ષણ આપે છે (૨) તે પદ્ધતિને અનુસરતી શિક્ષણસંસ્થા ૦કૂચી સ્ત્રી૦ અનેક તાળાંને લાગુ પડે એવી કૂચી, 'માસ્ટર-કી' (૨) [લા] ગમે તેવા સંજોગોમાંય કામ દે એવી યુક્તિ, ઉપાય, સાધન ઇ૦ ૦કોણ પુ૦ કાટખૂણાથી મોટો ખૂણો, 'ઑબ્ટયૂસ ઍંગલ'

[ગ] ૦ગમ સ્ત્રી૦ ગુરુ પાસેથી મેળવેલું જ્ઞાન ૦ગમ્ય વિ૦ ગુરુ દ્વારા જ સમજાય એવું. ૦ચર્યા સ્ત્રી૦ ગુરુની સેવા. ૦જન પુ૦; ન૦ બ૦વ૦ વડીલવર્ગ (માબાપ, શિક્ષક ઇત્યાદિ). ૦તલ્પગ(-ગામી) વિ૦ગુરુપત્ની સાથે સંભોગ કરનાર. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ ગુરુપણું (૨) મોટાઈ, ગૌરવ (૩) ભારેપણું ૦ત્વકેંદ્ર ન૦ બિંદુથી વજનનું સમતોલપણું થતું હોય તે, 'સેન્ટર ઑફ ગ્રૅવિટી' ૦ત્વમધ્યબિંદુ ન૦ જુઓ ગુરુત્વકેન્દ્ર ૦ત્વરેખા(-ષા) સ્ત્રી૦ ગુરુત્વકેન્દ્રના આકર્ષણની લીટી યા દિશારેખા. ૦ત્વાકર્ષણ ન૦ ભારનું પૃથ્વીના કેન્દ્ર તરફ ખેંચાવું તે, 'ગ્રૅવિટેશન' ૦દક્ષિણા સ્ત્રી૦ અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી ગુરુને આપવાની દક્ષિણા ૦દાસ વિ૦ પુ૦ ભલો, બાઘો (કટાક્ષમાં) ૦દ્રોહ પુ૦ ગુરુનો દ્રોહ ૦દ્રોહી વિ૦ ગુરુનો દ્રોહ કરનારું ૦પત્ની સ્ત્રી૦ ગુરુની પત્ની ૦પદ ન૦ ગુરુનું પદ – પદવી ૦પૂજા સ્ત્રી૦ ગુરુની પૂજા – આદરમાન ૦બંધુ પુ૦ એક ગુરુનો શિષ્ય, સહાધ્યાયી ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ ગુરુ પ્રત્યે ભક્તિ ૦ભાઈ પુ૦ ગુરુબંધુ ૦ભાર પુ૦ ગુરુ તરીકેની જવાબદારી. ૦મંત્ર પુ૦ ગુરુએ આપેલો મંત્ર (૨) [લા] છૂપી સલાહ, શિખવણી [-આપવો, -મૂકવો = છૂપી શિખવણી આપવી -લેવો = કોઈની શીખ સ્વીકારવી, બીજાની શિખવણીમાં રહેવું] ૦માન ન૦ વડીલ પ્રત્યેની અદબ (૨) રૂસણું, રૂસણાનું કટાક્ષ ૦મુખ વિ૦ ગુરુના મોએથી મળેલું (૨) મનસ્વી નહિ પણ દીક્ષિત – ગુરુના બોધને અનુસરનારું (૩) ન૦ ગુરુનું મુખ ૦મુખી વિ૦ ગુરુના મુખનું (૨) સ્ત્રી૦ શીખોમાં શરૂ થયેલી પંજાબની એક લિપિ ૦રેખા સ્ત્રી૦ મહારેખા, (—) આવું વિરામચિહ્ન ૦વાર પુ૦ અઠવાડિયાનો એક દિવસ ૦વારુ વિ૦ ગુરુવારે આવતું – શરૂ થતું -રૂપસદન ન૦ [+उपसदन] ગુરુ પાસે જવું તે (૨) ગુરુનાં ચરણોમાં પડવું – શિષ્ય બનવું તે

ગુર્જર વિ૦ [सं] ગુજરાતનું (૨) પુ૦ ગુજ્જર જાત (૩) ગુજરાત (૪) ગુજરાતનો વતની. -રી સ્ત્રી૦ ગુજરાતણ (૨) રબારણ, ગોવાળણી (૩) એક જૂનો ગુજરાતી રાસ (૪) રાગની એક ઢબ (૫) ગુજરાતી ભાષા કે ગુજરાતરૂપી દેવી (૬) વિ૦ ગુર્જર – ગુજરાત દેશને લગતું

ગુલ ન૦ [फा] ફૂલ (૨) ગુલાબનું ફૂલ (૩) [લા] બત્તી ઉપરનો બળેલો ભાગ, મોગરો [-કરવું = હોલવી નાખવું, -થવું = હોલવાવું] ૦કંદ પુ૦ [फा] ગુલાબની પાખડીઓ ને સાકરનો મુરબ્બો ૦બાર પુ૦ [फा गुलखैरू] આસમાની લાલ રંગ ૦બેરી (બે) વિ૦ [फा. गुलखैरू] ગુલબાર રંગનું ૦ચશ્મ ન૦ [फा] એક પક્ષી ૦છડી સ્ત્રી૦ એક ફૂલઝાડ (૨) તેનું ફૂલ (૩) ગુલાબનો ગોટો અથવા તોરો (૪) એક ઘરેણું ૦છબું પુ૦, ન૦ [फा गुलशब्बू] એક ફૂલઝાડ ૦જાન વિ૦ ગુલાબના આત્મા જેવું, સુંદર, મોહક ૦જા(-ઝા)ર પુ૦ [फा] ગુલાબની વાડી; ફૂલવાડી (૨) વિ૦ મનોહર, સુંદર ૦તરાશ સ્ત્રી૦ [फा] બત્તીનો મોગરો કાપવાની કાતર ૦તોર પુ૦ [+ (अ) तुर्रह] એક ફૂલઝાડ ૦તોરો પું૦ ગુલાબનો ગોટો – ગજરો (૨) એક ફૂલઝાડ ૦દસ્ત પુ૦ [फा] ફૂલનો ગોટો – તોરો ૦દાન ન૦ [फा] ફૂલદાની ૦દાવદી (-રી) સ્ત્રી૦ [फा गुलि(-ले) दावूदी] એક ફૂલઝાડ (૨) તેનું ફૂલ ૦નાર ન૦ દાડમ ૦બાસ ન૦ [+अ अब्बास] એક ફૂલઝાડ (૨) તેનું ફૂલ ૦મોર (મો,) સ્ત્રી૦ [फा गुलेमुह] એક ફૂલઝાડ (૨) એનું ફૂલ ૦શન ન૦ [फा] ગુલિસ્તાન

ગુલગુલાટ પુ૦ [રવ૦]

ગુલગુલાટિયો પું૦ છોકરાની એક રમત

ગુલચશ્મ, ગુલછડી, ગુલછબુ, જુઓ 'ગુલ'માં

ગુલછાય ન૦ એક વનસ્પતિ ['ગુલ'માં

ગુલજાન, ગુલજા(-ઝા)ર, ગુલતરાશ જુઓ

ગુલતાન વિ૦ [फा] મશગૂલ, તલ્લીન

ગુલતોર, -રો, ગુલદસ્ત, ગુલદાન, ગુલદાવદી(-રી) જુઓ 'ગુલ'માં

ગુલબકી પુ૦ એક છંદ

ગુલબાન ન૦ [फा गुलबाग] શોરબકોર (૨) આનંદની – ઠઠ્ઠામશ્કરીની વાત (૩) ગામગપાટો, તડાકો

ગુલબાસ, ગુલમોર જુઓ 'ગુલ'માં
ગુલબુ ન૦ [फा गुलबाग] ગપાટો, ગપગોટો
ગુલમહેરી સ્ત્રી૦ એક જળચર પક્ષી
ગુલશન ન૦ [फा] જુઓ 'ગુલ'માં
ગુલશામ ન૦ એક વનસ્પતિ
ગુલબી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
ગુલાબ ન૦ [फा] એક ફૂલઝાડ (૨) તેનું ફૂલ ૦જળ ન૦ ગુલાબની ખુશબોવાળું પાણી ૦જાબુ ન૦[हिं गुलावजामुन]એક મીઠાઈ ૦દાન ન૦[फा],૦દાની સ્ત્રી૦[फा]ગુલાબ-જળ છાંટવાની શિરોઈના આકારની ઝારી **-બી** વિ૦[फा] ગુલાબના રંગનું(૨)મીઠું, મજેદાર (ઉદા૦ ઊંઘ, સ્વભાવ) (૩) સ્ત્રી૦ ગુલાબના જેવો રાતો રંગ **-બી તૂરી** સ્ત્રી૦ એક પક્ષી **-બી મેના** સ્ત્રી૦ એક પક્ષી
ગુલામ પુ૦ [अ] ખરીદ કરેલો ચાકર, લૂંડો (૨) [લા] પરવશ-પરતંત્ર માણસ ૦ખત ન૦ ગુલામ તરીકેના વેચાણનું લખત(૨)પરતંત્ર બનાવે એવું લખાણ-કરાર ૦ગીરી સ્ત્રી૦ [फा]જુઓ ગુલામી ૦ડી સ્ત્રી૦ ખરીદ કરેલી દાસી-લૂડી ૦દાર પુ૦ ગુલામનો ધણિ-યામો **-મી** સ્ત્રી૦[फा]ગુલામપણું (૨)ઘણી હલકી તાબેદારી (૩) પરાધીનતા
ગુલાલ પુ૦,ન૦ [हिं, જુઓ ગુલાલા] એક રાતા રંગનો સહેજ સુગંધીદાર ભૂકો (આનંદોત્સવ, ખાસ કરીને હોળીના દિવસોમાં, એ ખૂબ વપરાય છે)
ગુલા(-લ્લા)લા પુ૦,ન૦ [फा गुलेलालह्, સર૦ हिं, म] એક ફૂલ
ગુલાટ સ્ત્રી૦ [दे गुलुत्थ (च्छ)] ગોટીમડું (૨) [લા] ઊલટું ફરી જવું તે. [-ખાવી -મારવી,-લગાવવી=ઊલટું ફરી જવું]
ગુલિસ્તાન ન૦ [फा] ગુલશન, ફૂલવાડી, બાગ
ગુલ્ફ પુ૦, સ્ત્રી૦ [सं] ઘૂંટી, ઘૂંટણ (૨) ઢીંચણ
ગુલ્મ ન૦ [सं] ગોળાનો રોગ (૨) ગાંઠ (૩) ઝુંડ, ઝાડી **-લ્મોદર** ન૦ [सं +उदर] બરોળનો એક રોગ
ગુલ્લર ન૦ [हिं, જુઓ ગૂલર] ઉમરડો
ગુલ્લાલા પુ૦ એક ફૂલ, જુઓ 'ગુલાલા'માં
ગુલ્લુ ન૦ [જુઓ ગૂડલું] પાપડની કણકનો લૂઓ, ગૂવરું [-પાડવું=તે લૂઓ બનાવવો]
ગુવરહારી સ્ત્રી૦ ગાવાની એક બાની
ગુવાર, ૦ફળી, ૦શિ(-શી, -સિં, -સી)ંગ જુઓ 'ગવાર'માં [-મસલત
ગુસપુસ સ્ત્રી૦ [રવ૦] ગુચપુચ,છાની વાતચીત
ગુસલ ન૦, ૦ખાનું ન૦ જુઓ 'ગુસ્લ'માં
ગુસ્તાખાના વિ૦[फा] અસભ્ય,બેઅદબીભર્યું
ગુસ્તાખી સ્ત્રી૦ [फा] બેશરમી, અસભ્યતા, બેઅદબી [નાહવાની ઓરડી
ગુસ્લ(-સલ) ન૦ [अ] સ્નાન ૦ખાનું ન૦
ગુસ્સો પુ૦[अ]ક્રોધ [-આવવો,-ચડવો= ગુસ્સે થવું. ગુસ્સે કરવું=ક્રોધે ભરાય એમ કરવું કે વર્તવું, ચીડવવું. ગુસ્સે થવું, ગુસ્સામાં આવવું, ગુસ્સે ભરાવું=ક્રોધ કરવો, કોપવું]
ગુહા સ્ત્રી૦ [सं] ગુફા
ગુહ્ય વિ૦ [सं] છૂપું, છુપાવવા યોગ્ય (૨) ન૦ રહસ્ય, મર્મ (૩) છૂપી વાત
ગુહ્યક પુ૦[सं]દેવોનો એક વર્ગ,કુબેરનો અનુચર
ગુંગ(-ગું) વિ૦ [फा,सं] જુઓ 'ગૂંગું' વિ૦માં
ગુંજ પુ૦, ૦ન ન૦[सं] ગણગણાટ ૦કર પુ૦ ગુંજન કરનાર, ભ્રમર
ગુંજવું અ૦ક્રિ૦[सं गुंज्] ગણગણવું,ગુંજાર કરવો
ગુંજ ન૦ [सं गुह्य] છૂપી વાત, ભેદ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ ગુંજા(૩)ગાંઠ, ગૂંચ, આંટી ૦વટ સ્ત્રી૦ છાની છાની વાત
ગુંજા સ્ત્રી૦ [सं] ચણોઠી કે તેનું ઝાડ (૨)ચણોઠી જેટલું વજન, રતી ૦ફલ(-ળ) ન૦ ચણોઠી ૦રવ પુ૦ [सं] જુઓ ગુંજાર
ગુંજાગુંજ સ્ત્રી૦ [જુઓ ગુંજવું]ભારે ગુંજારવ
ગુંજાર(૦વ) પુ૦[સર૦ हिं]ગુંજવાનો અવાજ (૨) [લા] અવ્યક્ત મધુર અવાજ
ગુંજાશ સ્ત્રી૦ [फा गुंजाइश] ગજું, તાકાત
ગુંજયત્વ ન૦,-તા સ્ત્રી૦[सं] ગુંજન થઈ શકે એવું હોવું તે [લગાડવું તે
ગુંઠન ન૦[सं]ઢાંકવું-છુપાવવું તે(૨)ચોપડવું-
ગુંઠો પુ૦ [इं Gunter-એક જણનું નામ તેની સાંકળ માપમાં લેવાતી તે પરથી, સર૦

મ गुठा] જમીનનું એક માપ (એકરનો ૪૦ મો ભાગ, ૧૧×૧૧ ચોરસ વાર)

ગુંડ,-ડો [સર૦ हिं. गुंडा] વિ૦ જબરદસ્તીના કામ કરનારુ, બદમાશ, દાડ (૨) પુ૦ એવો આદમી -ડાશાહી સ્ત્રી૦ ગુંડાઓનો અમલ -ડાગીરી સ્ત્રી૦ ગુંડાપણું, ગુંડા જેવું વર્તન

ગુંદ,૦ર પુ૦ [हिं गोंद] કેટલાક ઝાડમાથી ઝરતો ચીકણો રસ (૨) ચોટાડવાના કામમા આવતો તેવો બાવળનો રસ ૦રપાક પુ૦ ગુંદર ભેળવીને બનાવેલુ વસાણું (૨) એક મીઠાઈ (૩) [લા] માર ૦રિયુ ન૦ પલાળેલો ગુંદર રાખવાનું પાત્ર(૨)લફરુ,કંટાળો આવે તોય ન ખસે એવું - ચોટણ વૃત્તિનું માણસ [-ચોટવું =લપ વળગવી; લફરુ વળગવુ] -દિયુ ન૦ ગુંદરનું પાત્ર, ગુંદરિયુ [ગૂંથણી

ગુંફ પુ૦ [सं] ગૂંથણ (૨) ગૂંમખું. ૦ના સ્ત્રી૦

ગુંફિત વિ૦ [सं] ગૂંથેલુ

ગુંબજ પુ૦ [फा गुंबद] ઘૂમટ

ગૂ ન૦ [सं] વિષ્ટા, મળ ૦ખાઉ(-ડી,-ણુ) સ્ત્રી૦ અઘણખાઉ

ગૂઈ સ્ત્રી૦ ગળી, બદી (૨) [કા] અણચી

ગૂખાઉ,-ડી,-ણુ જુઓ 'ગૂ'મા

ગૂગળ પુ૦[सं गुग्गुल]એક ડુંગરી ઝાડનો ગુંદર (તે દવાના તેમ જ ધૂપ કરવાના કામમા આવે છે) -ળિયું વિ૦ ગૂગળને લગતુ, ગૂગળવાળુ (૨) ન૦ ગૂગળ રાખવાનું પાત્ર

ગૂગળી વિ૦(૨)પુ૦ ઓખામંડળના બ્રાહ્મણોની એક જાતનુ(૨)[લા]ઝીણુ,કંજૂસ [-જેવું = ગોઝું, ગંદું]

ગૂજ(-ઝ) સ્ત્રી૦[सं गुह्य, प्रा गुज्झ]ગુપ્ત વાત, રહસ્ય (૨) બે બાજુ અણીવાળો (પાટિયા જોડવાનો) ખીલો (૩) વિ૦ ગુહ્ય, ગુપ્ત

ગૂજરાત,૦ણ,-તી [सं गूर्जरत्रा] જુઓ 'ગુજરાત'મા

ગૂઝ સ્ત્રી૦ જુઓ ગુજ [સૂંથણી; લેંઘી

ગૂડકી સ્ત્રી૦ ['ગૂડો'=પગનો નળો પરથી ?]

ગૂડલું ન૦ [सं गूढ=દડો] ગુલ્લુ

ગૂડવું સ૦ક્રિ૦ [सं, प्रा खुड् ઉપરથી ?] કાપવું; વાઢવુ (૨) [જુઓ ગોડવું] ખોદવું

ગૂડાલાકડી સ્ત્રી૦ ગોળ લાકડી, એક પ્રકારની જૂની સજા - રિબામણી [વચલો ભાગ

ગૂડિયા પુ૦ (કા) ગાડાના પૈડાનો આરાવાળો

ગૂડી સ્ત્રી૦ [म. गुढी (કાનડી 'ગુડિ=ધ્વજ) हि. गुडी=પતંગ] ઉત્સવને દિવસે ઊભો કરેલો ઝંડો,માણેકથંભ ૦પડવો પું૦ ચૈત્ર સુદ પડવો

ગૂડુ વિ૦ [સર૦ म गुडा] પાકુ; લુચ્ચુ, શઠ

ગૂડો પું૦ [સર૦ म गुढी=મૃત્યુના સમાચાર] મરનારને રોવા જવું તે, કાણ

ગૂડો પું૦[સર૦ दे. गोह=પગ, हिं गुड्डी, म गुढघा=ઢાકણી, सिंधी गुड] (ચ) પગનો નળો (૨) [લા] બળ, શક્તિ, હોંશ [ગૂડા ભાંગવા=(અ૦ ક્રિ૦) પગ ભાગી જવા, શક્તિ ન રહેવી (૨) સ૦ક્રિ૦ પગ ભાગી નાંખવા, શક્તિ ખતમ કરી દેવી]

ગૂઢ વિ૦[सं]ગુહ્ય,છાનું(૨)ન સમજાય એવુ,ગહન (૩) ઇંદ્રિયાતીત, 'મિસ્ટિક' ૦જત્રુ વિ૦ [सं] હાંસડી ન દેખાય તેવું માસલ, હૃષ્ટપુષ્ટ. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણુ ન૦ ૦મણિ પુ૦ સંતાડેલી કાકરી ખોળવાને મળતી એક પ્રાચીન રમત. ૦વાદ પુ૦ વસ્તુ ગૂઢ હોઈ સ્વાનુભવનો જ વિષય છે એવો તત્ત્વજ્ઞાનનો વાદ, 'મિસ્ટિસિઝમ' ૦વાદી વિ૦ (૨) પું૦ ગૂઢવાદમા માનનાર -ઢાક્ષર પુ૦ ગૂઢ અક્ષર

ગૂણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [सं गोणी] થેલો, કોથળો (૨) છાલકુ (ગધેડા વગેરે ઉપરનું) (૩) ચાર મણનુ માપ.૦પાટ ન૦ શણ કે સૂતળીનું વણેલું તાપડું, ટાટિયું(૨)ન૦બ૦વ૦ તેના વસ્ત્ર કે તે પહેરવાની જેલશિક્ષા. -ણિયું ન૦ ગૂણપાટનો બનાવેલો થેલો. -ણિયો પુ૦ તાબાનો ઘડો(૨)થેલો,ગૂણ (૩)અમુક વજનનુ માપ(૪)[સર૦ हिं गु(-गो) निया, म. गुण्या] પુ૦ કાટખૂણો (કારીગરનો)

ગૂણસું વિ૦ [જુઓ ગૂણ] જાડુ અને ઠીંગણું

ગૂણિયુ,-યો જુઓ 'ગૂણ'મા

ગૂધ વિ૦[सं गुध्=રમવુ ઉપરથી] રમતિયાળ (૨)[सं गृध्=કામવુ ઉપરથી] કામી (૩) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'ગૂથ'; प्रा गुंथ] (ચ) (ધ,) ગૂમડુ મટયે રહેતું ચિહ્ન - ખાડો

ગૂમડ(-ડું) ન૦ [सं गुल्म, प्रा. गुम्म(૦ड) ?]

શરીરે ઊઠતો ફોલ્લો – ટેટા જેવો ગઠ્ઠો [ગૂમડે ઘસીને ચોપડવા જેવુ = નકામું, જરૂરને વખતે કામ ન આવે તેવું]

ગૂમૂતર ન૦[ગૂ+મૂતર] મળમૂત્ર [–ઉથામવાં, –કરવાં = મળમૂત્ર સાફ કરવાં (૨) માવજત કરવી (બાળક કે માંદાની)]

ગૂર સ્ત્રી૦ ['ગર', 'ગર્ભ' ઉપરથી] લાકડાંની અંદરનો ગર 'મેરો'

ગૂરજી પુ૦ [સર૦ મ गुरजी]એક જાતનુ પુષ્કળ વાળવાળુ ઠીંગણુ કૂતરુ

ગૂરા પુ૦ બ૦ વ૦ [જુઓ ગૂડા] પગ

ગૂર્જર વિ૦(૨)પુ૦,–રી સ્ત્રી૦ જુઓ 'ગુર્જર'માં

ગૂલર ન૦[हिं] ગુલ્લર,ઉમરડો (૨)ઉમરડુ(૩) કાનનું એક ઘરેણુ –રુ ન૦ [જુઓ ગૂડલુ] પાપડનો લૂઓ (૨) જુઓ ગૂલર (૩) ઘોડિયે લટકાવવાનુ એક લાકડાનુ રમકડુ –રો પુ૦ ઉમરડો [કાબરુ ઘર

ગૂલી સ્ત્રી૦ ગળી(૨)જીવડાએ બનાવેલુ ઘોળુ કે

ગૂલુ ન૦ એક પક્ષી

ગૂવાળણુ, ગૂસેણું ન૦ [ગૂ+વાળણુ (વાળવું), +સેણુ –(ઉસરડવુ)] ગૂ ઉસરડવાનું સાધન (ઠીકરુ, પતરુ)

ગૂગણું વિ૦ [सं गुंग] નાકમાથી બોલતું

ગૂગળાવુ અ૦ક્રિ૦ ['ગૂગૂ' અવાજ ઉપરથી રવ૦]હવાની ખોટ કે અટકાયતને લીધે અમૂ-ઝાવુ,શ્વાસ રૂંધાવો –મણુ ન૦,સ્ત્રી૦ ગૂગળાવુ તે, –વવુ સ૦ક્રિ૦ 'ગૂંગળાવું'નું પ્રેરક

ગૂગું વિ૦ [सं गुंग]નાકમાથી બોલતુ, ગૂગણુ (૨) મૂગુ(૩)ન૦ નાકના મળનો બધાઈ ગયેલો પોપડો –ગાવેડા પુ૦ બ૦ વ૦ ગૂગાના જેવુ વર્તન–ચાળા, ગૂગાપણુ (૨) કોઈ કામમા ચીકાશ કર્યા કરવી તે (૩) વગર આવડયે કામમાં ચૂથણા કરવા તે –ગો પુ૦(નાકમાંનુ) ગૂગુ (૨) એક જાતનો જીવડો

ગૂચ સ્ત્રી૦ [सं गुच्छ, प्रा गुछ?] (દોરા વગેરેનું) ગઠાઈ જવુ તે (૨) [લા] આંટીઘૂટી, મુશ્કેલી.[–આવવી = ગૂચ પડવી –ઉકેલવી = આંટી ઉકેલવી (૨) મુશ્કેલીનો તોડ કરવો –પડવી = આંટી પડવી (૨) ગૂચવાવુ (૩) મૂઝાવુ, મુશ્કેલી પડવી] ૦વણુ(–ણી) સ્ત્રી૦ ગૂચાઈ જવું તે(૨)જેમાથી ઉકેલ કાઢવો મુશ્કેલ થઈ પડે એવી પરિસ્થિતિ ૦વણિયું વિ૦ ગૂચવણવાળુ ૦વવુ સ૦ ક્રિ૦ ગૂચવણમાં નાખવુ ૦વાડિયું વિ૦ ગૂચવાડાવાળુ .૦વાડો પુ૦ જુઓ ગૂચવણ ૦વાવું અ૦ક્રિ૦ ગઠાવુ (દોરા વગેરેનુ)(૨)[લા]સપડાવુ,ઉકેલ ન સૂઝવો (૩)[લા] મૂઝાવું, ગભરાવુ ૦(–છ)ળિયાળું વિ૦ ગૂછળીવાળુ ૦(–છ)ળી સ્ત્રી૦ દોરાની અટેરીને કરેલી આટી કે ગોળો ૦(–છ)ળુ ન૦ ગોળ આકારમા વળેલુ કે વીટેલું હોય તે

ગૂચાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ગૂચવાવુ

ગૂછળી, –ળિયાળું, –ળું જુઓ 'ગૂચ'માં

ગૂજિયુ ન૦ [જુઓ ગૂજુ] ગજવુ (૨) [?] ધુમાતો દેવતા

ગૂજુ (–જૂ) ન૦ [सं गुह्य, प्रा गुज्झ] ગજવુ

ગૂતો પુ૦ [સર૦ મ गुंत]ગૂચ(૨)વાંધો,શંકા(૩) કલંક [–પડવો = વાંધો પડવો –પાડવો = વાંધો પાડવો (૨) શક લાવવો (૩) જુદા પડવુ, જુદો મત ધરાવવો]

ગૂથ (થ,) સ્ત્રી૦ [જુઓ ગૂથવુ] (કા) ગૂમડા વગેરે રુઝાતાં ત્યાં ગાઠ જેવુ રહે તે, ગૂધ

ગૂથણુ ન૦['ગૂથવુ' ઉપરથી]ગૂથવુ તે(૨)ગૂથવાનુ કામ (૩) ગૂથવાની કળા –ણિયાળુ વિ૦ ગૂથણવાળુ,ગૂંથેલુ –ણી સ્ત્રી૦ ગૂથણનું કામ (૨)ગૂથવાની કળા કે આવડત (૩) ગૂથામણી

ગૂથવુ સ૦ક્રિ૦ [सं ग्रथ्, प्रा गुथ, गुंत्थ પરથી] દોરો કે સેરને આંટી પાડી પાડીને સાંકળવું–જાળીદાર રચના કરવી ગૂથાવવુ (પ્રેરક) ગૂથાવું (કર્મણિ) [ગૂથવાનું મહેનતાણુ

ગૂથામણ ન૦, –ણી સ્ત્રી૦ ['ગૂથવુ' ઉપરથી]

ગૂદડો પુ૦ [दे गुड?] એક ઘાસ

ગૂદરવુ સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ગુદરવું]+જુઓ ગુજરવું સ૦ક્રિ૦ [ગુલાબજાંબુ

ગૂદવડ ન૦ [दे गुदवडय] એક મીઠાઈ,

ગૂદવુ સ૦ક્રિ૦[જુઓ ખૂદવુ]પગ તળે કચરવુ, ખૂદવુ (૨) દાબી મસળીને નરમ કરવુ (૩) [લા] મારવુ, ઠોકવુ

ગૂદા(–દી)પાક પુ૦ એક મીઠાઈ (૨)[લા]માર

ગૂંદાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ગૂંદવું'ના અનુક્રમે ભાવે અને પ્રેરક રૂપ

ગૂંદી સ્ત્રી૦ [सं गुन्द्र, प्रा गुंद] એક ઝાડ.

ગૂંદીપાક પુ૦ જુઓ ગૂંદાપાક

ગૂંદું ન૦ [જુઓ ગૂંદી] ગૂંદીનું ફળ

ગૂધ ન૦ એક પક્ષી

ગૃધ્ર ન૦ [सं] ગીધ **-ધ્રી** સ્ત્રી૦ ગીધડી

ગૃધ્રસી સ્ત્રી૦ [सं] કમર અને તેની નીચેના ભાગમાં લાગુ પડતું વાનું દર્દ

ગૃહ ન૦[सं]ઘર(૨) છાત્રાલય (૩)જગા;આલય, મકાન કે ઓરડો (અંતે સમાસમાં. જેમ કે શયનગૃહ, ભોજનગૃહ) **૦ઉદ્યોગ** પું૦ ફાલતુ સમયમાં ઘેર બેઠાં થઈ શકે તેવો ઉદ્યોગ(ઉદા૦ રેંટિયાનો ઉદ્યોગ) **૦કર્મ**, **૦કાર્ય** ન૦ ઘરનું કામકાજ. **૦ગોધા** સ્ત્રી૦[सं]ગરોળી **૦દેવતા** સ્ત્રી૦ ઘરની દેવી (૨) પું૦ બ૦વ૦ ઘરના દેવો (કુલ ૪૫ છે) **૦પતિ** પું૦ ગૃહસ્થ (૨)છાત્રો પર દેખરેખ રાખનાર શિક્ષક **૦પતિત્વ** ન૦ **૦પત્ની** સ્ત્રી૦ ગૃહિણી **૦પ્રવેશ** પું૦ ઘરમાં વિધિપૂર્વક પ્રવેશ કરવો તે (૨)બીજાના ઘરમાં કે હદમાં રજા વિના પેસવું તે, 'ટ્રેસપાસ' **૦બલિ** પું૦ વૈશ્વદેવ **૦મેધી** પું૦ ગૃહસ્થ **૦લક્ષ્મી** સ્ત્રી૦ સુશીલ,સચ્ચરિત સ્ત્રી **૦રાજ્ય** ન૦ ગૃહ અને ગૃહની બાબતોમાંની હકૂમત **૦વ્યવસ્થા** સ્ત્રી૦ ઘરની વ્યવસ્થા, ઘરનું કામકાજ **૦સચિવ** પું૦ દેશની આંતરવ્યવસ્થા સંભાળનાર પ્રધાન, 'હોમ-મેમ્બર'. **૦સંસાર** પું૦ ઘરસંસાર, ઘરખટલો **૦સંસ્કાર** પું૦ ઘરમાંથી મળતો કે પડતો સંસ્કાર **૦સ્થ** પું૦ બ્રહ્મચર્યાશ્રમ પૂરો કરી ગૃહસ્થાશ્રમમાં દાખલ થયેલો માણસ (૨) સારો ખાનદાન માણસ, સજ્જન **૦સ્થતા** સ્ત્રી૦. **૦સ્થાણી** સ્ત્રી૦ ગૃહસ્થની સ્ત્રી;ગૃહિણી(નર્મદ) **૦સ્થાઈ** સ્ત્રી૦ ગૃહસ્થપણું **૦સ્થાવટ** પું૦,સ્ત્રી૦ ગૃહસ્થાઈ. **૦સ્થાશ્રમ** પું૦ બ્રહ્મચર્યાશ્રમ પછીનો બીજો આશ્રમ. **૦સ્થાશ્રમી** વિ૦ ગૃહસ્થાશ્રમમાં આવેલું -રહેલું **૦સ્થી** વિ૦ ગૃહસ્થને લગતું (૨)સ્ત્રી૦ [हिं]ગૃહસ્થાઈ, ગૃહસ્થાશ્રમનું કામ-કાજ વગેરે. **-હાંગણું** ન૦ [+આંગણ] ઘરનું આંગણું **-હિણી** સ્ત્રી૦ [सं] ગૃહસ્થની સ્ત્રી, ઘરધણિયાણી **-હી** પું૦ [सं] ગૃહસ્થાશ્રમી (૨) ઘરધણી

ગૃહીત વિ૦[सं]ગ્રહણ કરેલું(૨)માની લીધેલું. [ગ્રહીતા પું૦ ('ગૃહીતા' ખોટું છે.) જુઓ તેના ક્રમમાં] **-તાગમા** સ્ત્રી૦ [गृहीत + आगम] કર્વે યુનિવર્સિટીની બી એ ને મળતી પદવી કે તે ધરાવતી સ્ત્રી

ગૃહ્ય વિ૦[सं]ગૃહનું, ગૃહ સંબંધી. **૦સૂત્ર** ન૦ ગૃહધર્મ સંબંધી સૂત્રોનો સંસ્કૃત ગ્રંથ

ગે સ્ત્રી૦ ઘરના છાપરામાં ને છતમાં આવતું એક લાકડું, લગ [એક ફળ

ગેગડું ન૦ લખોટીઓને બદલે રમતમાં વપરાતું

ગેડ (ગેડ,) સ્ત્રી૦ [सं घट्ट?] ગડ, પડ, ગડી (કપડાની) (૨) સળ (કાગળનો) (૩) [સર૦ सं गड=विघ्न] [કા.] બંધન (૪) [લા] મેળ બેસવો તે, સયુક્તિકતા [-બેસવી=સમજાવું (૨) મેળ કે અનુબંધ બરોબર સ્પષ્ટ થવો -સમજાવો]

ગેડાં ન૦ બ૦ વ૦ તાડછાં

ગેડી સ્ત્રી૦ [दे गेड्डी] ગેડીદડાની રમતમાં વપરાતી છેડેથી વાંકી લાકડી **૦દડો** પું૦ ગેડી અને દડો કે તે વડે રમાતી રમત **૦બાજ** વિ૦ ગેડીદડામાં કુશળ (ખેલાડી) **-ડો** પું૦ ગેડી જેવી વળેલી મોટી લાકડી

ગેણિયું, **ગેણું** (ગે) ન૦[સર૦ दे गोण=બળદ] ઠીંગણો પણ વેગથી ચાલનાર એક જાતનો બળદ

ગેદળ (ગે) ન૦[प्रा गय-ગજ+દળ]+જુઓ ગજદળ [એક ઘરેણું

ગેન (ગે) ન૦[સર૦ म गेणा] પગની આંગળીનું

ગેબ (ગે) વિ૦ [अ] ન દેખાય એવું, અદૃશ્ય (૨) ન૦ ગેબ હોય તે,અદૃષ્ટ

ગેબી (ગે) વિ૦ [જુઓ ગેબ] ગુપ્ત, અદૃશ્ય; ગૂઢ. [-અવાજ=(અંતરનો) ગૂઢ અવાજ (૨) આકાશવાણી -ગજબ=આસમાની આફત -ગોળો (ગબડાવવો)=ગપ, અફવા -માર=મૂઢ માર, બહારથી ચિહ્ન દેખાય નહીં તેવો માર] [પ્રકારે અનુકૂળ

ગેમે (ગેમે) અ૦ (કા.) સમૃદ્ધિથી ભરપૂર, સર્વ

ગેય વિ૦[સં] ગવાય એવું કે ગાવા જેવું ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦
ગેર(-રો) પુ૦ ['ગરવું' ઉપરથી] ગરેલો ભૂકો
ગેર (ગે) [ફા] 'નિષેધ,અભાવ,ખોટું'એવો અર્થ દર્શાવનાર પૂર્વગ **૦આબરૂ** સ્ત્રી૦ અપકીર્તિ, બદનામી **૦ઇન્સાફ(-નસાફ)** પુ૦ અન્યાય **૦ઉપયોગ** પુ૦ દુરુપયોગ **૦કાયદે** વિ૦ (૨) અ૦ [ફા] કાયદા વિના, કાયદા વિરુદ્ધ **૦કાયદેપણું** ન૦કાયદા વગર કે સામે હોવું તે **૦કાયદેસર** અ૦ ગેરકાયદે, કાયદા પ્રમાણે નહિ **૦ખુશી** સ્ત્રી૦નારાજી **૦ફાયદો** પુ૦ગેરલાભ **૦બંદોબસ્ત** પુ૦અવ્યવસ્થા **૦મરજી** સ્ત્રી૦ નારાજી **૦મહેરબાની** સ્ત્રી૦ અવકૃપા **૦માહિત(૦ગાર)** વિ૦ અજાણ, બિનવાકેફ **૦માહિતી(-તગારી)** સ્ત્રી૦ અજાણપણું **૦મુનાસ(-સિ)બ** વિ૦ ગેરવાજબી **૦રસ્તે** અ૦ ખોટી રીતે, બેકાયદે **૦રીત** સ્ત્રી૦ ખોટી રીત **૦લાભ** પુ૦ ખોટ, નુકસાન (૨) ખોટો લાભ **૦વર્તણૂક** સ્ત્રી૦ ખરાબ રીતભાત-વતન **૦વલ્લે** અ૦ [અ વલા પરથી] જ્યાંથી ન જડે એવી જગાએ, ખોટી જગાએ [-જવું, -પડવું = યોગ્ય ઠેકાણે ન પહોંચવું(૨)ખોવાવું] **૦વહીવટ** પુ૦ અવ્યવસ્થા,અંધેર **૦વાજબી** વિ૦ અયોગ્ય, અઘટિત **૦વાટે,૦શિરસ્તે** અ૦ આડે-અનીતિને માર્ગે **૦વ્યવસ્થા** સ્ત્રી૦ ગેરવહીવટ, ગોટાળો **૦શિરસ્તો** પુ૦ ખોટી રીત **૦સમજ(-જૂત,-જૂતી)** સ્ત્રી૦ ખોટી સમજ **૦સાવધ** વિ૦ અસાવધ,ગાફેલ **૦સોઈ** સ્ત્રી૦ અગવડ, સોઈનો અભાવ **૦હાજર** વિ૦ હાજર નહિ તેવું **૦હાજરી** સ્ત્રી૦
ગેરત (ગે) સ્ત્રી૦ [અ] માન-આબરૂનું ભાન, લાજશરમ
ગેરવવું સ૦ક્રિ૦['ગરવું' ઉપરથી]પાડવું,ખખેરવું
ગેરવો પુ૦ [જુઓ 'ગેરુ' સર૦ મ ગેરવા, હિં ગેરુઆ] ઘઉંના ખેતરમાં થતો એક રોગ [-આવવો = એ રોગ લાગુ પડવો]
ગેરિયત સ્ત્રી૦ [અ ગૈરત] જુઓ ગેરત
ગેરુ પુ૦,ન૦ [સં ગૈરિક, પ્રા ગેરુઅ]એક જાતની લાલ મટોડી (૨) જુઓ ગેરવો
ગેરુઓ(-વો) પુ૦ ['ગેરુ' જુઓ] ગેરુનો-ભગવો રંગ
ગેરો પુ૦ ['ગરવું' ઉપરથી] ગરેલો ભૂકો, ગેર
ગેલ (ગે) ન૦[સં કેલિ?] લાડ (૨) લાડભર્યો ખેલ, રમત(૩)સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં ગૈલ] ગલી, વાટ;રસ્તો (૪) [?] શુવરનું પાકું પાન જે સ્લેટ ઉપર ઘસાય છે (૫) (પ) અ૦ કેડે, પાછળ
ગૅલન પુ૦ [ઇં] પ્રવાહીનું વિલાયતી માપ (આશરે દશ શેર)
ગૅલરી સ્ત્રી૦[ઇં]એક પછી એક હાર ઊંચી ઊંચી ગોઠવી હોય એવી બેઠક (નાટકશાળામાં હોય છે તેની) (૨) છજું
ગેલવું (ગે) અ૦ક્રિ૦ ગેલ કરવું, લાડથી ખેલવું
ગૅલી સ્ત્રી૦[ઇં](છાપખાનામાં)ગોઠવેલા બીબાંના ચોકઠાને મૂકવાનું લંબચોરસ પતરું કે પાટિયું (૨) [લા] ગૅલીપ્રૂફ [-કાઢવી = ગૅલીપ્રૂફ છાપીને તૈયાર કરવું] **૦પ્રૂફ** ન૦ ગૅલીનાં બીબાં પરથી કઢાતું પ્રૂફ [-કાઢવું = ગૅલી છાપી પ્રૂફ તૈયાર કરવું]
ગૅસ પુ૦[ઇં] વાયુરૂપી પદાર્થ (૨) કોલસામાંથી કઢાતો બળે એવો વાયુ
ગેસાળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ગેસુ] ધૂળ
ગેસુ પુ૦ [ફા ગેસૂ] વાળની લટ, જુલફું (૨) [?] ગેસુડી **૦ડી** સ્ત્રી૦ ધૂળ, જેહુ (કા ચ)
ગેહ ન૦ [સં] ઘર **૦ગોધા** સ્ત્રી૦ ગૃહગોધા, ગરોળી **૦પતિ** પુ૦ ગૃહપતિ **૦લક્ષ્મી** પુ૦ ગૃહલક્ષ્મી
ગેહવાલ ન૦ એક પક્ષી
ગેહિની સ્ત્રી૦ [સં] ગૃહિણી
ગેંગું (ગેં૦) વિ૦[રવ૦] સહેજમાં રડી પડે એવું, ગાંગુ
ગેંગાટ (ગેં૦) પુ૦ [રવ૦] ભારે શોક
ગેંઘટ (ગેં૦) વિ૦ ચકચૂર, મસ્ત
ગેંડી (ગેં૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ ગેંડો]ગેંડાની માદા **-ડો** પુ૦ [સં ગણ્ડક, પ્રા ગંડય] એક જંગલી જાનવર [ગેંડા જેવું = જાડું અને મજબૂત]
ગેંદ (ગેં૦) સ્ત્રી૦ [સં ગેંદુક, પ્રા ગેંદુઅ, હિં] દડી (ખાસ કરીને ફૂલ કે રેશમની)
ગેંદલ (ગેં૦) વિ૦ [જુઓ ગેંડલ] (કા) મોટું, સમૃદ્ધ
ગેંદાલ (ગેં૦) વિ૦ (ચ.) જાડું ભારે બાંધાનું (માણસ) (નામ પણ આ હોય છે)

ગો સ્ત્રી૦ [સં] ગાય (૨) ઇંદ્રિય (૩) વાણી (૪) પૃથ્વી(૫)આકાશ ૦કર્ણ પું૦ગાયનો કાન(૨) ખચ્ચર (૩) સાપ (૪) અંગૂઠાથી અનામિકા સુધીના વિસ્તારનું પ્રમાણ(૫)એક જાતનો મૃગ (૬) ગાયના કાનના આકારમાં વાળેલો હાથ (૭)ન૦ એક ધોળું ફૂલ (૮) [સ] દક્ષિણમાં આવેલું શિવનું એક પ્રસિદ્ધ તીર્થ ૦કર્ણાસ્થિ ન૦ ગાયના કાનના આકારનું હાડકું,'સ્કેફૉઇડ બોન' ૦કર્ણી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ,દુર્વા ૦કશી સ્ત્રી૦ ગોવવ. ૦કળઆઠમ સ્ત્રી૦ શ્રાવણ વદ આઠમ કૃષ્ણની જન્મતિથિ ૦કળગાય સ્ત્રી૦ ચોમાસામાં થતું એક લાલ અને સુંવાળું જીવડું, ઇંદ્રગોપ (૨) શિંગડાંવાળું એક જીવડું (તેને પરમેશ્વરની ગાય પણ કહે છે) ૦કળિયું ન૦ ગોકુળ(લાલિત્યવાચક) (૨)વિ૦ ગોકુળનું. -ને અંગેનું ૦કળગાંડું વિ૦ ગોકુળની ગોપી જેવું ગાંડું, સાવ ભાન વગરનું ૦કળી પું૦ ગાયોનો ગોવાળ,રબારી(કા) ૦કિ(-કી)લ ન૦ જુઓ ગોકીલ

ગોકીરો પું૦ શોરબકોર, ઘોંઘાટ [મુસળ

ગોકીલ ન૦[સં] હળ(૨)ખેતરમાં ઢેફાં ભાગવાનું

ગોકુલ(-ળ) ન૦[સં] ગાયોનું ટોળું (૨)[સ] મથુરા પાસેનું, કૃષ્ણ જ્યાં ઊછર્યા હતા તે ગામ. ૦ચંદ, ૦નાથ પું૦(સ) કૃષ્ણ ૦પુરી સ્ત્રી૦ (સ)ગોકુળ ગામ(૨) [લા] બધી બાબતોમાં સુખી એવું કુટુંબ કે ગામ (૩)અતિ આનંદ -ળિયો રોગ પું૦ વિરહને લીધે થતો રોગ

ગોખ (ગૉ) પું૦[सं गवाक्ष, प्रा गवक्ख]છજું, ઝરૂખો (૨) ગોખલો

ગોખણ ન૦ ['ગોખવું' પરથી] ગોખવું તે ૦પટ્ટી સ્ત્રી૦ ગોખી પાડવું તે -ણિયું વિ૦ ગોખી પાડનારું કે ગોખણપટ્ટીનું

ગોખર પું૦ [સં] ગાયોમાં ઊછરેલો ગધેડો

ગોખરવા પું૦ બ૦ વ૦ ['ગોખરુ' પરથી ?] (ચ) બહુ પાકી ગયેલા ઈંટોના કકડા (ઈંટવાડામાં નીચે હોય છે તેવા)

ગોખરુ પું૦,ન૦[सं गोक्षुर, प्रा गोक्खुरय] એક વનસ્પતિ (૨)એનું કાંટાવાળું બીજ (૩) એક તરેહની કીત

ગોખલો (ગૉ) પું૦ [જુઓ ગોખ] ગોખ, તાકું. -લિયું ન૦ મધપૂડાનું ખાનું -લી સ્ત્રી૦ નાનો ગોખલો

ગોખવું સ૦ક્રિ૦[स घुष्, सर० हिं घोखना, म. घोकणें, गोखणे] (મોઢે કરવા) વાર વાર બોલવું. [ગોખી કાઢવું, નાખવું, પાડવું, મારવું = મોઢે કરી દેવું ગોખી રાખવું = મોઢે કરી રાખવું (૨) પાકું યાદ રાખવું] [કરવું

ગોખાટવું સ૦ક્રિ૦['ગોખવું' પરથી] ગોખ ગોખ

ગોખો (ગૉ?) પું૦ પક્ષીનો માળો

ગોગડું વિ૦ [ગૂગળું ?] (કા)અસ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળું, તોતળું

ગોગળો પું૦ [ગળું' પરથી] (કા) હડપચીની નીચેનો ગળા તરફ લચી પડતો ભાગ (૨) ઊંટ મસ્તીમાં આવે ત્યારે મોમાંથી જીભની પાછળથી તાળવાનો ભાગ બહાર કાઢે છે તે

ગોગું વિ૦ માલ વગરનું (૨) આવડ વગરનું

ગોગ્રાસ પું૦[સં] જમતા પહેલાં ગાયને માટે જુદું કાઢેલું અન્ન, ગવાહ્નિક

ગોચર વિ૦[સં.]ઇંદ્રિયગમ્ય(૨)ન૦ ગૌચર,ચરો ૦તા સ્ત્રી૦ -રી સ્ત્રી૦ ભિક્ષા

ગોચળું ન૦ [ગૂંછળું' પરથી] વર્તુલાકારમાં એકઠાં થવું તે, ટોળું [ગોચળાં ગણવાં = વાંમાટામાં કરવા, ખચકાવું, (કશાનો) પાર ન મૂકવો–ગૂંચવાયા કરવું]

ગોઘ્ન વિ૦ [સં] ગોહત્યારું, ગાય મારનાર

ગોજું વિ૦ [फा गोज = વાછૂટ પરથી ?] ગંદું

ગોઝાર સ્ત્રી૦ [सं गुह्यागार] જુઓ ગજાર

ગોઝારુ વિ૦ (सं गो + હત્યારું(सं हत्या)] ગાયની હત્યા કરનાર,પાપી(૨)જ્યાં હત્યા થઈ હોય એવું,અપવિત્ર -રો પું૦ ગોઘ્ન(૨)હત્યારો

ગોટ પું૦ [प्रा घोट्ट?]ઘૂંટડો(૨)[જુઓ ગોટો] ગોટો (ધુમાડાનો) (૩) [સર૦ न] બૈરાં તથા છોકરાંને હાથે પહેરવાનું એક ઘરેણું (૪) [हिं] બીજા રંગના કપડાને ઓટીને મૂકેલી કિનાર (જેમ કે, બનૂસ, સીના કબજાને)

ગોટપીટ ન૦ [રવ૦] અંગ્રેજી કે તે બોલવું તે (કટાક્ષમાં) [-કરવું = અંગ્રેજી (જરા રોફથી કે ભાંગ્યુંતૂટ્યું) બોલવું]

ગોદાટવું સ૦ક્રિ૦ ['ગોદો' ઉપરથી]ગોદા મારવા (૨) [લા.] વારવાર કહ્યા કરવું, ટોકવું
ગોદાન ન૦[સં] ગાયનું દાન(૨)કેશ કપાવવાનો સસ્કાર–વિધિ
ગોદામ સ્ત્રી૦,ન૦ [હિં, સર૦ ઇં गोडाउन] ગોદી
ગોદાવરી સ્ત્રી૦ [સં](સ)દક્ષિણની એક નદી (૨) વિ૦ બાર (સંકેતમાં)
ગોદાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ગોદવું'નું પ્રેરક (૨) ગોદા મારવો(૩)[લા]ટોકીને જાગ્રત કે સતેજ કરવું
ગોદી સ્ત્રી૦ [હિં, મ]અ દર પાણી કઢાય ઘલાય એવી સવડવાળુ, વહાણો બાંધવાનું અને ઊભા રાખવાનુ બ દર (૨) ગોડાઉન
ગોદો પુ૦ ગોદાવે–ખૂચે યા ભોંકાય એવુ ઊપસેલુ તે (૨) મુક્કો, ઠાસો (૩)[લા] ખોટ, નુકસાન [–આવવો –લાગવો,–વાગવો= ખોટ આવવી, નુકસાન થવુ –ઘાલવો= જવાબદારી – ખર્ચ કે લપ વળગાડવાં –મારવો=ઠાંસો મારવો(૨)નુકસાન કરવું]
ગોધણ ન૦ [જુઓ ગોધન] ગાયોનુ ટોળુ
ગોધન ન૦[સં]ગાયોરૂપી ધન–દોલત(૨)ગોધણ
ગોધરિયુ વિ૦ [મં गोध्र धर=પર્વત] ગોધરા તરફનુ(લાકડુ) [–તેલ=ગોધરા તરફનું હલકી જાતનું તેલ –વાળુ =મૂર્ખાઓનું ટોળુ]
ગોધલિયુ ન૦ ['ગોધો' ઉપરથી] નાનો બળદ, વાછરડો
ગોધાઈ સ્ત્રી૦ એક જાતની ભૂતડી
ગોધુલગન ન૦[જુઓ 'ગોધૂલિક'(લગ્ન)] ગોરજ –સમીસાંજનુ લગ્ન
ગોધુ(–ધૂ)મ પુ૦બ૦વ૦ [સં] ઘઉં
ગોધુ ન૦ જુઓ ગોધલિયુ
ગોધૂમ પુ૦બ૦વ૦[સં] ગોધુમ, ઘઉં [(લગ્ન)
ગોધૂલિ(–ળિ)ક વિ૦[સં]ગોરજ–સમીસાંજનું
ગોધૂળિયુ ન૦જુઓ ગોધુલગન [કરેલો બળદ
ગોધો પુ૦ [સં गो+धव]આખલો,ખસ્સી નહિ
ગોપ પુ૦ [જુઓ ગોફ] (પુરુષનુ) કાટનું એક ઘરેણુ ૦હાર પુ૦ (સ્ત્રીનું) તેવું ઘરેણુ
ગોપ પુ૦[સં] ગોવાળિયો ૦કાવ્ય ન૦ ગ્રામ જીવન વર્ણવતું કાવ્ય, 'પેસ્ટોરલ' ૦જા સ્ત્રી૦ ગોપકન્યા, ગોપી
ગોપદ ન૦ [સં] ગાયનું પગલુ, ગોષ્પદ
ગોપન ન૦, –ના સ્ત્રી૦ [સં] સરક્ષણ(૨)ગુપ્ત રાખવું તે
ગોપનીય વિ૦ [સં] ગોપ્ય,ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય
ગોપવવુ, ગોપવુ સ૦ ક્રિ૦ [સં गुप् ઉપરથી] સતાડવું, છુપાવવુ
ગોપાલ(–ળ),૦ક પુ૦[સં]ગોવાળિયો(૨)રાજા (૩) [સ] કૃષ્ણ –લિકા, –લી સ્ત્રી૦ ગોપી (૨) એક વનસ્પતિ
ગોપાષ્ટમી સ્ત્રી૦ [સં] કારતક સુદ ૮
ગોપી,–પિકા સ્ત્રી૦[સં]ગોવાળણ(૨)વૃંદાવનની કૃષ્ણભક્ત ગોપી ૦જન સ્ત્રી૦બ૦વ૦ ગોપીલોક
ગોપીચદન ન૦ ટીલુ કરવામાં વપરાતી એક પીળી માટી [(ગાઠનુ) ગોપીચદન કરવુ= (ગાઠના) પૈસા બગાડવા, (જાતે) નુકસાનમા ઊતરવુ] [(૨) મુખ્ય દ્વાર
ગોપુર ન૦ [સં] શહેરનો કે મદિરનો દરવાજો
ગોપ્તા પુ૦ [સં] રક્ષક, વાલી
ગોપ્ય વિ૦ [સં] ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય, ગોપનીય
ગોફ પુ૦ [સં गुम्फ] કોટનું એક ઘરેણુ (૨) હાથનું એક ઘરેણુ (૩) રાસ રમતાંની સાથે હાથમાંના રગબેરગી દોરડા ગૂંથાતા જાય છે તે રમત [મ સર૦]
ગોફણ સ્ત્રી૦ [દે गुफण, दे गोफणा, सं गो+फणा]ગોળા–પથરા ફેંકવાનું ઓતર જેવું સાધન –ણિયુ વિ૦ ગોફણના કામનું, કઠણ (પથ્થર) (૨) થોડા ઘીના કઠણ (નાના લાડુ) –ણિયો પુ૦ ગોફણમાં ફેંકવાનો ગોળો(૨) [લા] લાડુ (વ્યગમા)
ગોફણડો પુ૦, **ગોફણી** સ્ત્રી૦ [સં गुफ् કે गोफणा પરથી?] અબોડે લટકાવવાનું સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણુ
ગોફણો પુ૦ જુઓ ગોફણી(૨)ત્રુગા પર જડેલો લાકડાનો એક ભાગ [ભૂકો
ગોબર ન૦[દે गोवर](ગાયનું) છાણ(૨)છાણાનો
ગોબરુ પુ૦[જુઓ ગોવરુ]ઓરી,એક જાતની શીતળા, ગોદડિયુ
ગોબરુ વિ૦['ગોબર' ઉપરથી]ગદુ(૨)ન૦ગોબર
ગોબરો પુ૦ ધૂસરી બાધવાની હળની દાંડી

ગોબાવું અ૦ક્રિ૦ 'ગોબો'માં જુઓ
ગોબો પુ૦ પછડાયાથી ધાતુની બનેલી વસ્તુની સપાટીમાં પડેલો ખાડો [-ઉપાડવો=ગોબાને બરાબર કરવો -પડવો=ગોબાનો ખાડો થવો] -બાવું અ૦ક્રિ૦ ગોબો પડવો
ગોબ્રાહ્મણપ્રતિપાલ(-ળ) વિ૦(૨) પુ૦[સં] ગાય ને બ્રાહ્મણનો રક્ષક (રાજા)
ગોમ સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં ,મ]ખોડ (ખાસ કરીને ઘોડાની) (૨) આનાકાની
ગોમટો પુ૦ [સર૦ म. गोमटा] વણાટમાં જોગ પાડવા કરાતી રચના, રાચ
ગોમય(-ળ) ન૦ [સં] ગાયનું છાણ
ગોમંડલ(-ળ) ન૦[સં.]પૃથ્વીનો ગોળાકાર-ચક્ર
ગોમાયુ ન૦ [સં] શિયાળ
ગોમાંસ ન૦ [સં] ગાયનું માંસ
ગોમુખ ન૦ [સં] ગાયનું મોઢું (ખાસ કરીને પથ્થર વગેરેમાંથી બનાવેલું) (૨) એક જાતનું નગારું -ખી સ્ત્રી૦ માળા જપવાની ગાયના મુખના આકારની કોથળી
ગોમૂત્ર ન૦[સં] ગાયનું મૂતર, ગૌમૂત્ર -ત્રિકા સ્ત્રી૦ ગાયના મૂતરની ધાર જેવી આકૃતિ (૨) એક પ્રકારનું ચિત્રકાવ્ય
ગોમેદ પુ૦ [સં] એક જાતનો હીરો, પોખરાજ
ગોમેધ પુ૦[સં.]જેમાં ગાયનો ભોગ આપવાનો હોય તેવો યજ્ઞ
ગોયણી (ગૉ) સ્ત્રી૦ ['ગોર'નું સ્ત્રીલિંગ] ગોરાણી (૨) [સં गौरी ઉપરથી]સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી(૩) વ્રત નિમિત્તે જમવા બોલાવેલી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી [-કરવી, -જમાડવી=(બાધા અંગે) સોહાગણને જમવા બોલાવવી -માનવી સોહાગણને જમાડવાની બાધા રાખવી -વાળવી=ગોયણી જમાડવી.]
ગોયરો (ગૉ) સ્ત્રી૦ [સં. गौरी] ગોરમાનું વ્રત
ગોર (ગૉ) પુ૦ [फा] વિચાર, મનન
ગોર પુ૦ ['ગરવું' ઉપરથી ?] (છાણાંનો) ભૂકો, ગેરો (૨) [જુઓ 'ધોરી'] ઢોરનો સમૂહ
ગોર (ગૉ) પુ૦ [સં गुरु] પુરોહિત (૨) પંડો (૩)સ્ત્રી૦['ર'માં યશ્રુતિ]જુઓ ગોરમા ૦પદું ન૦ યજમાનવૃત્તિ, ગોરનું કામ
ગોરક્ષ વિ૦ [સં] ગાયોનું રક્ષણ કરનાર (૨) ઇંદ્રિયોને કબજે રાખનારું. ૦ક પુ૦ ગાયોનું રક્ષણ કરનાર,ગોવાળ. ૦ણ ન૦, -ક્ષા સ્ત્રી૦ ગાયોનું રક્ષણ ૦ણી વિ૦ ગૌરક્ષણને લગતું
ગોરખ વિ૦ [સં गोरक्ष] ઇંદ્રિયોને સ્વાધીન રાખનારું, સંયમી (૨) પુ૦ શિવમાર્ગી સાધુઓનો એક પ્રકાર (૩) પું૦ (સં) મત્સ્યેન્દ્રનો પ્રસિદ્ધ શિષ્ય ગોરખનાથ [આગે આગે ગોરખ જાગે=આગળની વાત આગળ જોવાશે, 'સૌ થશે'-વખત આવ્યે કાંઈક જડશે-એવો ભાવ] ૦આમલી, ૦આંબલી સ્ત્રી૦ એક ઝાડ (૨) એનું ફળ ૦ધંધો પુ૦ ગોરખપંથી રાખે છે એવું એક યંત્ર (૨) [લા]એકના એક કામનું નિરર્થક પુનરાવર્તન ૦પંથ પુ૦ ગોરખ સાધુઓનો પંથ ૦પંથી વિ૦ ગોરખપંથનો અનુયાયી ૦ગાંજો,૦બુટ્ટી પુ૦ એક વનસ્પતિ ૦મૂંડી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
ગોરજ સ્ત્રી૦ [સં] ગાયોના ચાલવાથી ઊડતી રજ-ધૂળ(૨)[લા] સમીસાંજ ૦લગ્ન ન૦ સમીસાંજનું લગ્ન
ગોરજી (ગૉ) પુ૦ [સં गुरु+જી] જૈન સાધુ-ધર્મોપદેશક
ગોરટ,-ટિયું,-ડું વિ૦ [સં गौर, प्रा गोर] ગોરું, ગોરાટ
ગોરડ,-ડિયો બાવળ પુ૦ એક વનસ્પતિ
ગોરણી (ગૉ) સ્ત્રી૦ જુઓ ગોયણી
ગોરતો (ગૉર,) પું૦ [સં गौरी ઉપરથી] સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓને જમાડવાનું એક વ્રત
ગોરધન પુ૦ (સં) જુઓ ગોવર્ધન
ગોરપદું (ગૉ) ન૦ [સં गुरु+पद] જુઓ 'ગોર [ગૉ]'માં
ગોરબસરા ન૦ એક પક્ષી
ગોરમટી સ્ત્રી૦ [સં गौरमृत्तिका]લાલ-પીળી માટી, મરોડી
ગોરમા (ગૉર,) સ્ત્રી૦[સં. गौरी+माता] ગૌરી, પાર્વતી (૨) કુમારિકાઓનું ગૌરીપૂજનનું વ્રત
ગોરલ વિ૦ વહાલું, પ્રિય
ગોરવ પુ૦ [સં गौरव, प्रा गोरव=બહુમાન, આદર] વર અને એનાં સગાંનું ગૌરવ-માન

વધારવા કન્યાપક્ષ તરફથી કરાતુ જમણ [-દેવા, નોતરવા=ગોરવનું જમણ આપવું]

ગોરસ ન૦ [सं] દૂધ, દહીં વગેરે (૨) તે રાખવાનું પાત્ર,ગોરસી ૦ડુ ન૦ જુઓ ગોરસુ ૦શાસ્ત્ર ન૦ ગોરસ અંગેની વિદ્યા,'ડેરીઇંગ' ૦શાસ્ત્રી પુ૦ ગોરસશાસ્ત્રનો વિદ્વાન -સિયુ વિ૦ ગોરસ વાળુ (૨) ન૦ જુઓ ગોરસ -સી સ્ત્રી૦,-સું ન૦ દહીં દૂધ રાખવાનું માટીનું વાસણ,દોણી

ગોરભ(-ભા)વુ અ૦ક્રિ૦ [सं घोर+भाव] ઘનઘોર થવુ (વાદળાથી આકાશનું) (૨)ઘુમાવુ (૩)સૂઝ ન પડવાથી ગૂંચવાવુ

ગોરંભો પુ૦'ગોરભાવુ તે, ગૂંચવણ(૨)ઘેરો(૩) વાદળા ચડી આવવાં તે [-ઘાલવો=વાદળ ચડી આવવાં (૨) ધૂંધવાતું-ચડેલુ મો કરવુ (૩) મુશ્કેલીમાં મૂકવુ]

ગોરાટ વિ૦ જુઓ ગોરટ [જમીન)

ગોરાટ(-ડુ) વિ૦[सं गौर ઉપરથી]પોચી,રેતાળ અને લાલાશ વા પીળાશ મારતી (માટી વા

ગોરાણી (ગો) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'ગોર' તેનું સ્ત્રી૦] ગોરની સ્ત્રી (૨) ગુરુપત્ની કે સ્ત્રીગુરુ

ગોરાદે, ગોરી સ્ત્રી૦ [सं गौरदेहिनी, गौरी] ગોરા દેહવાળી સ્ત્રી

ગોરિયો પુ૦ [सं गौर, प्रा गोर ઉપરથી] વાછડો (બહુધા ગોરો)

ગોરી સ્ત્રી૦ [सं गौरी, प्रा] જુઓ ગોરાદે

ગોરીલો પુ૦ [इ] એક જાતનો મોટો વાંદરો

ગોરુચદન ન૦ જુઓ ગોરોચન

ગોરુ વિ૦ [सं गौर, प्रा गोर] સફેદ-ઊજળા રંગનુ -રાશ સ્ત્રી૦ ગોરતા ૦ગફ, ૦ગફાક એકદમ ગોરુ -રો પુ૦ ગોરી ચામડીનો પરદેશી(યુરોપ અમેરિકા વગેરે દેશોનો)માણસ

ગોરોચન ન૦, -ના [सं] સ્ત્રી૦ ગાયના માથામાંથી મળતી કે તેના પિત્ત યા મૂત્રમાથી બનાવાતી એક ઔષધિ

ગોલ પુ૦ [इ](ફૂટબૉલ વગેરે રમતોમા) પોયુ [-કરવો=તે રમત જીતવી,પોયુ કરવું]

ગોલ(-ળ) વિ૦[सं]વર્તુલના-દડાના આકારનું (૨) પુ૦ ગોળ આકાર -લા(-ળા)ર્ધ પુ૦ [+અર્ધ] અર્ધગોળ (૨) પૃથ્વીનો અર્ધો ગોળો -લીય વિ૦ ગોળાકાર, ગોળને લગતુ, 'સ્ફેરિકલ' [ગ]

ગોલક પુ૦ [सं] ગોળો (૨) વિધવાને જાર કર્મથી થયેલો પુત્ર (૩) ગોલો (૪) ન૦ ઇંદ્રિયોનું અધિષ્ઠાન-જે દ્વારા તેનુ કામ થાય છે તે જગા

ગોલક પુ૦ [फा गुल्क] પૈસા નાખવાનો ગલ્લો-પેટી [-મા નાખવુ,-મા મૂકવું = ગલ્લામા નાખવુ, સંઘરો કરવો]

ગોલણ,-વાડ જુઓ 'ગોલો'મા

ગોલમાલ પુ૦ [हिं] ગરબડગોટો,અવ્યવસ્થા

ગોલવું (ગો) સ૦ક્રિ૦ પગ વડે ખૂંદી નાખવુ

ગોલદાજ પુ૦ [फा] તોપચી

ગોલાપો પુ૦ જુઓ 'ગોલો'મા

ગોલાબારૂદ પુ૦ [फा गोलह+वारूद (फा)] દારૂગોળો [[सं]માં

ગોલા(-ળા)ર્ધ, ગોલીય [सं] જુઓ 'ગોલ'

ગોલો પુ૦ [सं गोल,-ला] એ નામની જ્ઞાતિનો માણસ(૨) જનાનખાનાનો નોકર(૩) ગંજીફાનું એક પત્તુ -લણ સ્ત્રી૦ ગોલાની સ્ત્રી,ગોલી. -લવાડ સ્ત્રી૦ ગોલાઓનો વાસ -લાપો પુ૦ ગોલાપણુ, દાસત્વ. -લાં ન૦બ૦વ૦ જનાનખાનાનાં હલકા દરજ્જાના દાસદાસી -લી સ્ત્રી૦ ગોલણ (૨) વહારણ [સ્થાન

ગોલોક પુ૦[सं](સ)વિષ્ણુ વા કૃષ્ણનું નિવાસ-

ગોલ્લૈયો પુ૦ [જુઓ ઘોલ્લૈયો] વગર નોતરે જમતો ફરતો આદમી

ગોલ્લો પુ૦ [सं गो ઉપરથી] વાછરડો (૨) માતાનો ચુસ્ત ભક્ત(૩) જુઓ ગોલ્લૈયો (૪) ['ગુલામ' કે 'ગોલો' ઉપરથી] ગંજીફાનો ગોલો -એક પાનું

ગોવધ પુ૦ [सं] ગાયનો વધ

ગોવર પુ૦ [दे गोवर] ગોર, છાણાંનો ભૂકો

ગોવરુ ન૦ [સર૦ म गोंवर, का गोब्बर] (સુ) ગોબરુ, ઓરી, શીતળાની જાતનો એક રોગ [-આવવું=ઓરી નીકળવી]

ગોવર્ધન પુ૦ [सं] (સ) વૃંદાવનમા આવેલો એક ડુંગર ૦ધર, ૦ધારી પુ૦(સ) કૃષ્ણ

ગોવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ गोवर्णे, प्रा. गोव = છુપાવવુ પરથી ?] ફસાવવુ
ગોવંશ પું૦ [सं] ગાયની ઓલાદ, બળદ
ગોવા ન૦(સ.)પોર્ટુગીઝોના તાબાનું શહેર. [-નું ગડગડિયું = (લા) શ્રીફળ, પાણીચું, રજા.] ૦મ(૦ર)ણ સ્ત્રી૦ ગોવા તરફની સ્ત્રી. ૦ગરું વિ૦ ગોવા તરફનું, ગોવાનુ. ૦ગરણ સ્ત્રી૦ જુઓ ગોવાગણ
ગોવારું ન૦[सं गो + वृद] ગાય-ઢોરનુ ટોળુ
ગોવાલ(-ળ)ણી સ્ત્રી૦ [सं गोपालिनी, प्रा. गोवालिणी] ગોવાળણ
ગોવાવું અ૦ક્રિ૦ વગોવાવુ(૨)'ગોવવું'નુ કર્મણિ
ગોવાળ,-ળિયો,-ળો પુ૦ [सं गोपाल, प्रा. गोवाल, गोवाल(-लि)य] ગાય-ઢોર ચરાવનારો ૦ણ(-ણી) સ્ત્રી૦ગાય-ઢોર ચરાવનારી, ગોવાળની સ્ત્રી ૦બકરી સ્ત્રી૦ છોકરાની એક રમત. -ળી સ્ત્રી૦, -ળું ન૦ ગોવાળનો ધંધો
ગોવાંદરું(૦) ન૦ [सं. गोवृंद] ગોંદરુ, પાદર
ગોવિંદ પુ૦ [सं.] (સ) કૃષ્ણ
ગોવૃંદ ન૦ [सं] ગાયોનુ ટોળુ
ગોવ્રજ ન૦ [सं] ગાયોને બાંધવાનો વાડો (૨) ગાયોને ચારવાની જગા (૩) ગાયોનું ટોળુ
ગોશપેચ વિ૦[फा]કાન ઢાંકી દે તેવુ(પાઘડીમાટે)
ગોશા પુ૦[फा]ખૂણો,એકાંતસ્થાન ૦નશીની, -શેગીરી સ્ત્રી૦ અલગ રહેવું તે,એકાંતવાસ
ગોશાલક પુ૦[सं] (સ) મહાવીરનો એક સમકાલીન અને પ્રતિસ્પર્ધી - આજીવક
ગોશાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ ગોશાળા
ગોશાસ્ત્ર ન૦[स] ગોપાલનનું-ગોરક્ષાનું શાસ્ત્ર
ગોશીતલા સ્ત્રી૦ [ગો+શીતલા] શીતલા
ગોશ્ત ન૦ [फा] ગોસ, માસ
ગોષ્ઠ પું૦ [सं] ગાયોનો વાડો (૨) ભરવાડવાડો
ગોષ્ટિ(-ષ્ઠી) સ્ત્રી૦ [सं] વાતચીત; ગોઠડી (૨) મસલત, છૂપી વાતચીત(૩)એક પ્રકારનુ એક-અંકી નાટક ૦વિનોદ પું૦ ગોષ્ઠિ અને વિનોદ
ગોષ્પ(-ષ્પા)દ ન૦ [सं] ગાયેનું પગલુ
ગોસ વિ૦ [સર૦ हिं]જમણી બાજુનું (સુકાન ફેરવવા વિષે)(૨) ન૦ સઢની નાથનુ દોરડુ(૩) [फा गोश्त] માસ(૪)[अ] એક પદવીનો પીર
ગોસંખ્ય પું૦ [सं.] ગોવાળ
ગોસાંઈ(૦) પું૦ [सं गो + स्वामी -प्रा सामि] એક જાતનો સાધુ-વેરાગી(૨)મૂળ ગોસાઈ પણ હાલ ગૃહસ્થીમા રહેતી એક નાત ૦જી પુ૦ જુઓ ગોસ્વામી -ઇયણ સ્ત્રી૦ ગોસાઈની સ્ત્રી
ગોસેવા સ્ત્રી૦ [सं]ગાય ને તેના વંશની સેવા. -વક પું૦ ગોસેવા કરનાર [એક અડક
ગોસ્વામી પું૦ [सं] વૈષ્ણવોનો આચાર્ય (૨)
ગોહ સ્ત્રી૦ [सं], ૦ર પું૦ [सं गह्वर ?] ગુફા
ગોહત્યા સ્ત્રી૦[सं] ગાયને મારી નાખવી તે(૨) તેનુ પાપ. ૦રું વિ૦ ગોહત્યા કરનાર (૨)ગોઝારું
ગોહાવું અ૦ક્રિ૦ ['ગુહા' ઉપરથી ? કે सं गुह् ઉપરથી ?] અંધારે અટવાવુ, ગૂંચાવુ
ગોહિલ પું૦ [दे गोह = યોદ્ધો, ગામનો મુખી, કોટવાળ ઉપરથી ?] એ નામની જાતનો કે અડકનો ક્ષત્રિય ૦વાડ પું૦, ન૦ (સ) કાઠિયાવાડનો એક ભાગ
ગોળ વિ૦ (૨)પું૦ જુઓ ગોલ(૩)પું૦ પરસ્પર કન્યાની લેવડદેવડ માટે નક્કી કરેલું નાતીલાઓનું જૂથ [-તોડવો = બેટીવહેવારના ગોળ બહાર જવુ -બાંધવો = કન્યાની લેવડદેવડ માટે નાતીલાઓ કે ગામોનુ જૂથ બાધવું -ભમરડા જેવું = મોટા મીંડા જેવુ, શૂન્ય, ખોટું.] ૦ગોળ વિ૦ અસ્પષ્ટ,ઉડાઉ ૦મટોળ વિ૦ બરાબર ગોળ(૨)[લા]હૃષ્ટપુષ્ટ. ૦લાકડી સ્ત્રી૦જુઓ ગૂડાલાકડી -ળાઈ સ્ત્રી૦ગોળપણું. -ળાકાર વિ૦ ગોળ. -ળાકૃતિ વિ૦ ગોળાકાર (૨)સ્ત્રી૦ ગોળ આકૃતિ. -ળાર્ધ પુ૦ ગોલાર્ધ
ગોળ (ગો) પું૦ [सं गुड, गुल]શેરડીના રસને ઉકાળીને બનાવાતુ એક ખાદ્ય [-ખાવો, -ખાઈ લેવો = સ્વાર્થ સાધવો -નું ગાડું-(-લ્લું), -નું માટલું = અતિપ્રિય-ગમતી વસ્તુ -ને પાણીએ નાહવું, નાહી નાખવું = આશા છોડી દેવી (૨) છેતરાવું. ગોળે વીંટાળેલી વાત = ઉપરથી મીઠી લાગે-ગમે તેવી વાત] ૦કેરી સ્ત્રી૦ ગોળવાળું કેરીનું એક અથાણું ૦ગોળ વિ૦ નરમ,પૂર્ણ રીતે ચડી ગયેલુ (૨) [લા] જેનુ મન પીગળી ગયું હોય-પૂર્ણ રીતે અનુકૂળ થઈ ગયું હોય

એવું ૦ચું નo જેમાં ગોળનું પ્રમાણ વધારે હોય એવું અથાણું ૦ધાણા પુo બo વo ગોળ સાથે ભેળવેલા ધાણા (માંગલિક અવસરે વહેંચાય છે).૦પાપડી સ્ત્રીo એક મીઠી વાની, સુખડી [–આપવી = માર મારવો]

ગોળમેજી વિo (૨) સ્ત્રીo ગોળ મેજને ફરતા બેસીને ભરાતી (પરિષદ)

ગોળવા પુoબoવo ['ગોળ' ઉપરથી] સ્ત્રીઓનાં હાથનાં સોનાનાં કડા (૨) તેવા ઘાટની કાચની બંગડી

ગોળિયો પુo ['ગોળ' ઉપરથી] ગોફણ વડે ફેંકવાનો ગોળો(૨)ટૂંકો અને ગોળ મોભિયાનો કકડો(૩)ગોળો,ગોળ આકૃતિ [મા

ગોળાઈ,–કાર,–કૃતિ,–ર્ધ જુઓ 'ગોળ વિo'

ગોળિયા કેરી (ગો) સ્ત્રીo [ગોળ + કેરી] એક જાતનુ કેરીનું અથાણું [ખાલી માટલું

ગોળિયો (ગો) પુo ['ગોળ' ઉપરથી] ગોળનું

ગોળી સ્ત્રીo[सं गुली, गुलिका; दे गोल्लिया] કોઈ નાની ગોળ વસ્તુ(૨)દવાની ગોળી,ગુટિકા (૩) બંદૂક કે પિસ્તોલમાં ભરીને મારવાની (સીસાની) ગોળી (૪)પાણી ભરવાની માટલી (૫)[સરo दे गोली = રવૈયો] દહીં વલોવવાનું ગોળ વાસણ(૬)અડકોષ(૭)[?]નુકસાન;ખોટ (–આવવી, બેસવી, વાગવી = ખોટ જવી, નુકસાન થવુ)[–ખાવી = દવાની ગોળી ખાવી (૨)લાડુની ગોળી ખાવી (૩) બંદૂકની ગોળી (સામે મોઢે) જાત પર ઝીલવી – વાગે એમ કરવું –છૂટવી = બંદૂકમાંથી ગોળી નીકળવી,બંદૂક ચાલવી –છોડવી, –મારવી = બંદૂક ચલાવવી, ગોળીબાર કરવો –વાગવી = બંદૂકની ગોળીથી ઘવાવું કે તેના જેવું દરદ થવુ (૨) કામના ફળવી ,સફળ થવુ –વાળવી = ગોળી કરવી – બનાવવી ગોળીનું પાણી સુકાવુ = (પૈસાનું કે બીજુ) નુકસાન થવું] ૦ડું નo વલોવવાની ગોળી (?) ૦બાર પુo બંદૂકમાંથી કે પિસ્તોલમાંથી ગોળી છોડવી તે

ગોળો પુo [सं गोलक, फा गोलह] કોઈ પણ ગોળ વસ્તુ, પિંડો(૨)ગોફણથી મારવાનો પિંડો (૩)તોપથી મારવાનો પિંડો(૪)પાણી ભરવાની મોટી ગોળી (૫) પેટનો વાયુનો એક રોગ (૬) ગપગોળો (૭) ફાનસનો કે વીજળીના દીવાનો પોટો [–ચઢવો = પેટમાં વાયુ ચડવો –ગબડાવવો = ગપ હાંકવી (૨) અડચણ નાખવી ગોળો ને ગોફણ સાથે જવાં = અલાબલા – નડતર દૂર થવી] ૦પિ (–પી)- ડાળો પુo ગોટાળો,સેળભેળ [–વાળવો = ગોળ ગોળ, અસ્પષ્ટ – મુદ્દા બહાર બોલવુ]

ગોંગડો (ગોo) પુo + જુઓ ગાંગડો

ગોંડ પુo [मं , दे गोंड = જંગલ]વિંધ્ય પ્રાંતની એક રાની પરજની જાતનો માણસ [ગાંદરો

ગોંદરુ (ગોo) નo જુઓ ગાદરુ –રો પુo જુઓ

ગોંદળી (ગોo) સ્ત્રીo ગોળ, જાડુ લાકડું

ગોંદો(ગોo)પુo['ગૂંદવું' ઉપરથી] ગૂંદો – રસોઈની બધી વાનીઓનો ખીચડો [–કરવો, = બધાનો ખીચડો – લોંદો કરવો(૨)ગોટો વાળવો]

ગોંધવુ (ગોo)સoક્રિoબંધ જગામાં પૂરવુ,કેદ કરવુ

ગોંધળ (ગોo) પુo સેળભેળ, ખીચડો (૨)[સરo म] ગોટાળો

ગોંધિયારુ (ગોo) વિo[ગોંધવુ' ઉપરથી]ગોંધાઈ મરાય એવું બંધિયાર (૨) નo ઘોલકુ

ગૌ સ્ત્રીo [सं गो, प्रा गउ] ગાય ૦ગોટો પુo જુઓ ગોરોચન ૦ગ્રાસ પુo જુઓ ગોગ્રાસ ૦ચર નo ગોચર, ચરો ૦ચારણ વિo(૨)પુo ગાયો ચારનાર ૦દાન નo ગાયનું દાન ૦ધન નo ગાયોરૂપી ધન ૦બ્રાહ્મણ પ્રતિપાલ(–ળ) વિo ગાયો અને બ્રાહ્મણોનું પાલનપોષણ કરનાર(રાજા) ૦મુખ નo ગાયનું મોં,ગોમુખ ૦મુખિયુ વિo દેખીતુ ગાયના મોં જેવુ – દીન મુખવાળુ ૦મુખી સ્ત્રીo જુઓ ગોમુખી ૦મુખું વિo જુઓ ગૌમુખિયુ ૦મુખો વાઘ = બહારથી ગરીબ પણ અંદરથી ક્રૂર ૦મૂત્ર નo ગાયનુ મૂતર ૦રક્ષણ નo, ૦રક્ષા સ્ત્રીo ગાયની રક્ષા ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રીo ગાયો રાખવાનું મકાન અથવા વાડો (૨) દુગ્ધાલય ૦શીતળા પુo (ગાયની) રસી મૂકીને કાઢેલા બળિયા

ગૌડ પુo [सं] બંગાળાનો એક પ્રાચીન વિભાગ (૨)એક રાગ(૩)વિo ગૌડ – બંગાળને લગતુ

૦બંગાળી પું૦ જાદૂગર ૦મલાર પુ૦ મલાર રાગનો એક પ્રકાર ૦સારંગ પુ૦ સારંગ રાગનો એક પ્રકાર ૦સારસ્વત વિ૦(૨)પું૦ એ નામની બ્રાહ્મણોની એક જાત -ડી સ્ત્રી૦ ગૌડ પ્રાતની સ્ત્રી(૨)એક બોલી(૩) ગોળમાથી કાઢેલો દારૂ(૪)એક રાગિણી-ગોડી (૫) [કા. શા]એક પ્રકારની કાવ્યરીતિ

ગૌડિયો પુ૦ ['ગૌડ' ઉપરથી] ગારુડી, મદારી

ગૌણ વિ૦[સં]મુખ્ય નહિ એવું; પેટામા આવતુ ૦ત્વ ન૦, ૦તા સ્ત્રી૦

ગૌતમ પુ૦[સં.](સં)બુદ્ધ ભગવાન (૨) ન્યાયદર્શનના સસ્થાપક (૩)કૃપાચાર્ય -મી સ્ત્રી૦ (સં)કૃપી; દ્રોણાચાર્યની પત્ની (૨) ગોદાવરી નદીનુ એક નામ

ગૌત્રા(-તરા)ટ ન૦ [સ गो+त्रिरात्र] ત્રણ રાત પાળવાતું ગૌપૂજનનું સ્ત્રીઓનુ એક વ્રત (ભાદરવા સુદમા)

ગૌર વિ૦ [સં] ગોરુ ૦વર્ણ વિ૦ ગોરા રગનું (શરીર માટે) -રાંગ વિ૦ [+अग] ગોરા અગવાળુ (૨)પુ૦ (સં) ચૈતન્ય -રાંગિની વિ૦સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦[+अगिनी] ગોરી સ્ત્રી, યુરોપિયન સ્ત્રી

ગૌરવ ન૦[સં]ભાર, વજન(૨)મોટાઈ,મહત્તા(૩) આદર ૦શાલી(-ળી) વિ૦ ગૌરવવાળુ

ગૌરાંગ,-ગિની [સં] જુઓ 'ગૌર'માં

ગૌરી સ્ત્રી૦ [સં] પાર્વતી (૨) આઠ વર્ષની બાળા (૩) સ્ત્રીઓના નામ સાથે માનાર્થે વપરાતો એક શબ્દ ઉદા૦ 'વિમળાગૌરી' (૪) પુ૦ એક રાગ ૦જ પુ૦ (સં.) કાર્તિકેય (૨) ન૦ અબરખ ૦નદન પુ૦ (સં) ગણેશ ૦પુત્ર પુ૦(સં) કાર્તિકેય(૨)ગણેશ ૦પૂજન ન૦ પાર્વતીની પૂજા (૨)એક વ્રત ૦ફળ ન૦ એક ફળ. ૦શ પુ૦ [+ईश] (સં) શિવ ૦શિખર, ૦શકર ન૦ (સં) હિમાલયનુ ઊંચામા ઊંચુ શિખર

ગૌહત્યા સ્ત્રી૦ જુઓ ગોહત્યા

ગ્યાસતેલ ન૦ જુઓ ઘાસતેલ

ગ્રથન ન૦[સં] જુઓ ગ્રંથન(૨)ઘાડુ થઈ જવુ -ગાઠા પડી જવા તે

ગ્રથલ વિ૦ [સં. ग्रथ् ઉપરથી] ચકિત, આભુ

ગ્રથવું સ૦ક્રિ૦ [સં. ग्रथ्] ગૂંથવું, ગાઠવુ (૨) રચવું, લખવું

ગ્રથિત વિ૦ [સં] ગ્રથેલુ

ગ્રસન ન૦ [સં] ગ્રસવાની ક્રિયા

ગ્રસવું સ૦ક્રિ૦ [સં ग्रस्] પકડવુ(૨) કોળિયો કરવો, ખાવુ (૩) સૂર્યચંદ્રને રાહુએ ઘેરવું

ગ્રસિત વિ૦ [સં] પકડાયેલુ

ગ્રસ્ત વિ૦[સં]ગ્રસાયેલુ -સ્તાસ્ત પુ૦[+अस्त] ગ્રહણ છૂટ્યા પહેલા સૂર્યચદ્રનુ આથમી જવું તે -સ્તોદય પું૦ [+उदय] ગ્રહણની દશામા સૂર્યચદ્રનુ ઊગવુ તે

ગ્રહ પુ૦ [સં] (પ્રાચીન વ્યાખ્યા પ્રમાણે)સૂર્ય, ચદ્ર, મગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ, રાહુ અને કેતુ એ નવમાનો એક (૨) [અર્વાચીન વ્યાખ્યા પ્રમાણે] સૂર્યની આસપાસ ફરતો આકાશીય ગોળો (ઉદા૦ બુધ, શુક્ર, પૃથ્વી વગેરે) (૩) ગ્રહવુ તે, ગ્રહણ (૪) પૂર્વગ્રહ (૫) ગીતના આરભમાં જેનો પ્રયોગ થાય તે સ્વર (૬) [લા] ભાગ્ય,નસીબ [-કઠણ થવા=ભાગ્ય પ્રતિકૂળ થવુ.-કઠણ હોવા=ભાગ્ય પ્રતિકૂળ હોવુ -ગામ જવા, -ઘરેણે મૂકવા= સિતારો પાસરો ન હોવો (૨) અક્કલ કે બુદ્ધિ ન હોવી -પાધરા હોવા=નસીબ પાધરું-અનુકૂળ હોવું -મળતા આવવા કે હોવા =વરકન્યાની ગ્રહદશા મળતી આવવી -વાંકા હોવા=નસીબ વાકુ હોવું -સીધા હોવા=નસીબ અનુકૂળ હોવુ] ૦ગણિત ન૦ ગ્રહોના ચલન ઇ૦નું ગણિત ૦દશા સ્ત્રી૦ ગ્રહોની સ્થિતિ(૨)તેને કારણે થતી મનુષ્યની ભલી કે બૂરી અવસ્થા (૩) [લા] દુર્દશા (-બેસવી) ૦દાન ન૦ ગ્રહની નઠારી અસર મટાડવા માટે અપાતુ દાન ૦નિરીક્ષા સ્ત્રી૦ ગ્રહોનુ નિરીક્ષણ ૦પીડન ન૦, ૦પીડા સ્ત્રી૦ ગ્રહની અસરથી થતુ દુખ ૦બલ(-ળ) ન૦ ગ્રહનું જોર-સારી માઠી અસર. ૦ભાવ પુ૦ ગ્રહથી થતી અસર, 'ગ્રહનુ ફળ ૦મખ પુ૦ ગ્રહની શાતિ અર્થે કરવાનો યજ્ઞ ૦મંડલ(-ળ) ન૦ ગ્રહોનું મડળ-માળા-ચક્ર ૦યોગ પું૦

ગ્રહનો યોગ, સંજોગ ૦રાજ પું૦ સૂર્ય ૦શાંતિ સ્ત્રી૦,૦શાંતિ(-તે)ક ન૦ કોઈ પણ મંગળ કાર્યની શરૂઆતમાં ગ્રહોની માઠી અસર નિવારવા માટે કરાતી ધાર્મિક ક્રિયા ૦સંગમ પું૦ ગ્રહોનો યોગ થવો-એકઠા થવું તે -હેશ પું૦ [+ઈશ] સૂર્ય

ગ્રહણ ન૦ [સં] લેવું,પકડવું તે(૨) સમજ(૩) [જ્યો] સૂર્ય અને પૃથ્વી વચ્ચે ચંદ્રના આવવાથી કે સૂર્ય અને ચંદ્ર વચ્ચે પૃથ્વીના આવવાથી સૂર્ય અને ચંદ્રનું ઘેરાવું-ગ્રસાવું તે [-કાઢવું=ગ્રહણથી લાગતી આભડછેટ દૂર કરવા ઘરમાંથી એઠવાડો કાઢી નાખવો, તેમ જ રસોડું -વાસણ ધોઈ કાઢવાં -છૂટવું =સૂર્યચંદ્રે ગ્રાસમાંથી છૂટવું, ગ્રહણ પૂરું થવું -વખતે સાપ કાઢવો=છેલ્લી ઘડીએ પંચાત ઊભી કરવી, કવેળાએ કામ કાઢવું -વખતે સાપ નીકળવો = એકમાં બીજી મુશ્કેલી ઊભી થવી, કવેળાનું કામ નીકળવું -લાગવું =ગ્રહણની અસર થવી,તે શરૂ થવું] ૦શીલ વિ૦ ગ્રહણ કરવાના સ્વભાવનું, 'રિસેપ્ટિવ' ૦શીલતા સ્ત્રી૦

ગ્રહવું સ૦ક્રિ૦[સં ग्रह्]લેવું,પકડવું(૨)સમજવું. -વાવું અ૦ક્રિ૦ ગ્રહાવું (કર્મણિ)

ગ્રહીતા પું૦ [સં] ગ્રહણ કરનાર, ગ્રહનારો

ગ્રહશાંતિક(૦) ન૦, ગ્રહેશ પું૦ જુઓ 'ગ્રહ'માં

ગ્રંથ પું૦ [સં] પુસ્તક (૨) [બત્રીસ અક્ષરનો બનેલો] અનુષ્ટુભ છંદનો શ્લોક (૩) બંધન ૦કર્તા પું૦ પુસ્તક રચનાર ૦કર્ત્રી સ્ત્રી૦ પુસ્તક રચનાર સ્ત્રી ૦કાર પું૦ ગ્રંથકર્તા ૦ન ન૦, ૦ના સ્ત્રી૦ ગૂંથણ,ગંઠણ(૨)પુસ્તક રચવું-લખવું તે ૦પાલ(-ળ) પું૦ પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકોની રક્ષા અને આપવા લેવાની વ્યવસ્થા કરનાર ૦માળા સ્ત્રી૦ ગ્રંથોની માળા ૦સંગ્રહ પું૦ પુસ્તકાલય ૦સાહેબ પું૦ (સં) શીખ લોકોનો ધર્મગ્રંથ ૦સ્થ વિ૦ ગ્રંથમાં આવતું -થાલય ન૦ [+आलय] પુસ્તકાલય -થાવલિ(-લી, -ળિ, -ળી) સ્ત્રી૦ [+आवलि] ગ્રંથમાળા -થાવલોકન ન૦ [+अवलोकन]પુસ્તકના ગુણદોષનું અવલોકન -થાર્પણ ન૦ [+अर्पण] ગ્રંથનું અર્પણ કરવામાં આવે છે તે -થાંતર ન૦[सं] બીજો ગ્રંથ (૨) ભાષાંતર

ગ્રંથિ સ્ત્રી૦ [સં] ગાંઠ(૨)સાંધો ૦લ વિ૦[सं] ગ્રંથિવાળું ૦વાત પું૦ સંધિવા

ગ્રંથિત વિ૦[સં] ગ્રથિત, ગૂંથાયેલું

ગ્રંથિલ,-વાત જુઓ 'ગ્રંથિ'માં

ગ્રાન્ટ સ્ત્રી૦ [ઇં] મદદ તરીકે અપાતી રકમ

ગ્રામ ન૦ [સં] ગામ, ગામડું (૨) મૂર્છનાના આશ્રયરૂપ સ્વરસમૂહ (૩) સમૂહ ૦ઉદ્યોગ, -મોદ્યોગ પું૦ ગામડામાં ને તેની અર્થનીતિની દૃષ્ટિએ કરીને ખીલવી શકાય એવો ઉદ્યોગ-ધંધો, 'વિલેજ ઇંડસ્ટ્રી' ૦દેવતા પું૦બ૦વ૦ ગામનું રક્ષણ કરનાર દેવતા (૨) સ્ત્રી૦ ગામની ઇષ્ટ દેવતા ૦પંચાયત સ્ત્રી૦, ૦મંડળ ન૦ ગામનો વ્યવહાર ચલાવનાર પંચાયત ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ (શહેર નહિ, પણ) ગામડા તરફનું મનનું વલણ, ગ્રામસંગઠનના કામમાં પડવા ને ફાવવામાં અનુકૂળ વૃત્તિ ૦સંગઠન ન૦ ગામડાના આખા જીવનનું સંગઠનકામ ૦સુધાર પું૦ ગામડાના આખા જીવનને સુધારવું તે ૦સિંહ પું૦ કૂતરો ૦સેવક પું૦ ગ્રામસેવા કરનાર ૦સેવા સ્ત્રી૦ ગામડાઓની સેવા -માંતર ન૦[સં]બીજું ગામ -મીણ વિ૦[સં]ગામડાનું-ને લગતું(૨)પું૦ ગામડિયો (૩) કૂતરો (૪) કાગડો (૫) ભૂંડ, સૂવર

ગ્રામોફોન ન૦ [ઇં] થાળી ચડાવીને વગાડવાનું એક વિલાયતી વાજું

ગ્રામ્ય વિ૦ [સં] જુઓ ગામડિયું ૦તા સ્ત્રી૦

ગ્રાવા પું૦[સં]પથ્થર,ખડક -વીય સ્ત્રી૦ એક ધાતુ, 'લીથિયમ'

ગ્રાસ પું૦[સં]કોળિયો(૨)ગ્રહણને લીધે સૂર્ય-ચંદ્રનો ઘેરાયેલો ભાગ [મગરી

ગ્રાહ પું૦[સં]ગ્રહણ,પકડ(૨)મગર -હા સ્ત્રી૦

ગ્રાહક વિ૦ [સં] ગ્રહણ કરનારું, સમજનારું (૨)પું૦ ઘરાક (૩) ગ્રહણ કરનાર ૦ત્વ ન૦, ૦તા સ્ત્રી૦

ગ્રાહા સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ 'ગ્રાહ'માં

ગ્રાહી વિ૦[સં]ગ્રહણ કરનાર (સમાસને અંતે)

ઉદા૦ ગુણગ્રાહી (૨) ગુણમાં દસ્ત રોકનારુ (૩) પુ૦ એક છંદ
ગ્રાહ્ય વિ૦[સં.] ગ્રહણ કરવા યોગ્ય ૦તા સ્ત્રી૦
ગ્રીક વિ૦[ઇ] ગ્રીસ દેશનુ(૨)પું૦ ગ્રીસનો વતની (૩) સ્ત્રી૦ ગ્રીસની ભાષા
ગ્રીવ પુ૦ સંગીતનો એક અલંકાર
ગ્રીવા સ્ત્રી૦ [સં] ગરદન, ડોક
ગ્રીષ્મ પુ૦;સ્ત્રી૦[સં.] (છ ઋતુમાની) ગરમીની મોસમ(જેઠ અને અષાઢ) ૦વર્ગ પુ૦ ગ્રીષ્મ –ઉનાળાની રજાઓમા ચલાવવામા આવતો શિક્ષણનો વર્ગ [એક જાત
ગ્રેટ પ્રાઇમર પુ૦બ૦વ૦[ઇ] ટાઈપ કે બીબાની
ગ્રેજ્યુએટ પું૦ [ઇં.] યુનિવર્સિટીનો સ્નાતક (બી એ., બી કૉમ ઇ૦ કોઈ પદવીવાળો)
ગ્રેન પું૦ [ઇં.] એક ઘણું નાનુ વજન (ચોખા-કે જવ–ભાર જેવુ)
ગ્રોસ ન૦ [ઇં] બાર ડઝન–૧૪૪ની સંખ્યા
ગ્લાન વિ૦[સં] થાકેલું(૨)ઉત્સાહ વિનાનુ,ખિન્ન –નિ સ્ત્રી૦ થાક (૨) અનુત્સાહ, ખિન્નતા (૩) ઘૃણા, અણગમો
ગ્લાસ પું૦ [ઇ] કાચ (૨) કાચનો પ્યાલો (૩) ઊભો અને લાબો કોઈ પણ પ્યાલો
ગ્વાલ પુ૦[હિં] ગોવાળ. ૦ન સ્ત્રી૦ ગોવાળણ –ળ પુ૦ ગ્વાલ [ભાષા કે બોલી
ગ્વાલેરી વિ૦ ગ્વાલિયરનુ(૨)સ્ત્રી૦તે નામની એક
ગ્વાળ પુ૦ જુઓ ગ્વાલ

ઘ

ઘ પુ૦[સં] કંઠસ્થાની ચોથો વ્યંજન. ૦કાર પુ૦ ઘ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર. ૦કારાંત વિ૦ છેડે ઘકારવાળુ ૦ઘ્ઘુ + ન૦ ઘકાર ૦ઘ્ઘો પુ૦ ઘકાર (૨) ઘોઘો–ઠોઠ કે બેવકૂફ માણસ
ઘઉં પુ૦બ૦વ૦ [सं गोधूम; फा गंदुम, प्रा. गोहूम, हिं.गेहूँ] એક અનાજ ૦ઉં વિ૦ ઘઉં જેવુ(રંગમાં) ૦લો પુ૦ એક જાતનો સુગંધી પદાર્થ (૨) એક ઘાસ ૦વર્ણું વિ૦ ઘઉં જેવા રંગનુ
ઘખવું સ૦ક્રિ૦ વઢવું
ઘઘરણું ન૦ ઘરઘરણુ, નાતરુ –વું અ૦ક્રિ૦ ઘરઘરવુ, નાતરે જવું (૨)[રવ૦ सं घर्घर,प्रा घग्घर] ગળામાથી ઘરઘર અવાજ થવો
ઘઘો પુ૦ ઝઘ્ઘો (કા)
ઘઘ્ઘુ ન૦, –ઘ્ઘો પુ૦ જુઓ 'ઘ'મા
ઘચ, ૦ક અ૦ (રવ૦) ગચ (ભોંકાવાનો રવ) [–દઈને, દેતાકને=ઘચ અવાજ સાથે, ઝટપટ] [થાય એમ
ઘચ(–ચા)ઘચ અ૦ (રવ૦)ગચગચ, ઉપરાઉપરી
ઘચડ ઘચડ અ૦ (રવ૦) (ઘચડવાનો રવ)
ઘચ(૦ર)ડવું સ૦ક્રિ૦ (રવ૦) 'ઘચડ ઘચડ' થાય એમ જોરથી હીંચોળવુ (૨) કચડવુ,ભીડવુ
ઘચ(૦ર)ડાઘચ(૦ર)ડ(–ડી) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઘચડવું] ભીડાભીડ, કચડાકચડી (૨) જોરથી હીંચોળવાની ક્રિયા
ઘચરકું ન૦, –કો પુ૦ જુઓ ગચરકું. –કાવિકાર જુઓ ગચરકાવિકાર
ઘચરડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઘચડવુ
ઘચરેડાઘચરડ(–ડી) સ્ત્રી૦ જુઓ ઘચડાઘચડ
ઘચાઘચ અ૦ (રવ૦) જુઓ ઘચઘચ
ઘચૂમ પુ૦ [જુઓ ઘૂમચો] ઘચૂમલો, જૂથ. ૦લ વિ૦ ઘચૂમલાવાળુ (૨) સ્ત્રી૦ ઘચૂમલો. ૦લો પુ૦ જૂથ, ઝોલુ (૨) ગૂંચવાડો, અવ્યવસ્થા
ઘચેટો પુ૦ જુઓ ગચેટો
ઘટ (ટ,) સ્ત્રી૦ ['ઘટવુ' ઉપરથી] ઘટવું તે, ઘટાડો (૨) ખોટ [–આવવી, જવી, પડવી = ઘટવુ, ઘટાડો કે નુકસાન થવુ]
ઘટ વિ૦ જુઓ ઘટ્ટ
ઘટ પુ૦[સં]ઘડો(૨)શરીર(૩)હૃદય, મન ૦ક વિ૦ વસ્તુના અંશરૂપ (૨) યોજનારુ, રચનારું (૩) પુ૦ વસ્તુનો અંગભૂત અવયવ, 'યુનિટ' ૦કર્પર પું૦ ઘડાનું ઠીંકરુ ૦કાવયવ પુ૦ [सं. घटक+अवयव] અંગભૂત અવયવ. ૦જ વિ૦ ઘડામાથી જન્મેલુ (૨) પુ૦ (સ) અગસ્ત્ય મુનિ. ૦ના સ્ત્રી૦ [સં] રચના, બનાવટ (૨) બનાવ (૩) કારીગરી. ૦પાટ પું૦ દઢ આસન.

૦માન વિ૦ [સં] બનતું, થતુ (૨) બને એવુ, સંભવિત(૩)યોગ્ય, ઘટતું **૦માળ** સ્ત્રી૦ રેંટમાં ગોઠવેલી ઘડાની હાર (૨) ક્રમ; પ્રણાલી **૦સ્થાપન** ન૦ નવા ઘરમાં વસતા પહેલાં ત્યાં પાણીનો ઘડો મૂકવાની ક્રિયા (૨) નવરાત્રિના દિવસોમાં ઘડા દ્વારા માતાજીની સ્થાપના કરવાની ક્રિયા **૦સ્ફોટ** પુ૦ મડદાને બાળી ચિતા છાંટયા પછી છેલ્લી વાર તે તરફ મોં ફેરવી ઘડો ફોડી નાખવો તે (૨) [લા] હંમેશ માટે સંબંધ તોડી નાખવો તે (૩) તોડ, નિકાલ (૪) છૂપી વાતનો ભેદ ભાગી નાખવો તે **—ટાકાશ** ન૦ [+ आकाश] ઘડામાંનું આકાશ – ખાલી જગા **—ટાટોપ** પુ૦ [+ आटोप] ચારે બાજુ ઢંકાઈ જાય તેવી ઘટા(૨)તેવુ ઢાંકણ(૩)આડંબર,ભપકો

ઘટક વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ ‘ ઘટ ’ [સં]માં (૩) અ૦ (રવ૦) પેય ગળતાં થતા અવાજની જેમ [–લઈ ને =એવો અવાજ થાય તેમ (૨) ઝટ, એકદમ] **૦ઘટક** અ૦ (રવ૦) **—કાવવુ** સ૦ક્રિ૦ ઘટક ઘટક – ઝટ પી જવુ **—કી** સ્ત્રી૦ નાનો ઘૂટડો

ઘટકો પુ૦ (રવ૦) સણકો, ખટકો [**ઘટકા નાખવા, ભરવા** = સણકા આવવા]

ઘટજ વિ૦ (૨) પુ૦ [સં], **ઘટના** સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ ‘ ઘટ ’ [સં]માં

ઘટતું વિ૦ [‘ઘટવું’નું વ૦કૃ૦] યોગ્ય, વાજબી (૨) કમી, ખૂટતુ

ઘટપાટ, ઘટમાન, ઘટમાળ જુઓ ‘ઘટ’[સં]માં

ઘટવું અ૦ ક્રિ૦ [સં घट्, સર૦ મ घटणें, હિં घटना] યોગ્ય હોવું, છાજવું (૨) બેસતું આવવુ, લાગુ પડવું(પ્રેરક ઘટાવવું)(જેમ કે શ્લોકનો અર્થ)

ઘટવુ અ૦ક્રિ૦ [સર૦ હિં , મ , प्रा घट्ट=ઘસવુ (૨) ભ્રષ્ટ થવુ, એ ઉપરથી ?] ઓછુ કે કમી થવું (૨) (કપડું) ચડી જવુ (પ્રેરક ઘટાડવુ)

ઘટસ્થાપન, ઘટસ્ફોટ [સં] જુઓ ‘ઘટ’[સં]માં

ઘટા સ્ત્રી૦ [સં] જમાવ, ઝુંડ, સમૂહ (ઝાડ, વાદળાં વગરેનો **૦દાર** વિ૦

ઘટાકાશ, ઘટાટોપ [સં] જુઓ ‘ ઘટ ’ [સં]માં

ઘટાડવું સ૦ક્રિ૦ ‘ઘટવુ’ (ઓછુ થવું)નું પ્રેરક

ઘટાડો પુ૦ કમીપણુ, ઘટ

ઘટારત વિ૦ [સં. घटितार्थ] યોગ્ય, ઘટતુ

ઘટાવવુ સ૦ક્રિ૦ [‘ઘટવું’નું પ્રેરક] બેસતું કરવું, લાગુ પાડવું (ઉદા૦ શ્લોકનો અર્થ ઘટાવવો)

ઘટિત વિ૦ [સં] યોગ્ય, ઉચિત

ઘટી(–ટિકા) સ્ત્રી૦ [સં]ઘડી, ૨૪ મિનિટ જેટલો વખત (૨) ઘડી માપવાનો વાડકો **૦યંત્ર** સ્ત્રી૦ ઘડી માપવાનું યંત્ર [થયેલો પુત્ર

ઘટોત્કચ પુ૦[સં](સં) ભીમસેનને હિડિંબાથી

ઘટોદ્ભવ વિ૦ (૨) પુ૦ [સં] (સં) જુઓ ઘટજ

ઘટ્ટ વિ૦ [प्रा] ઘાટું, ઘાડું **૦પણું** ન૦

ઘડઘડ અ૦ (રવ૦) **૦વું** અ૦ક્રિ૦‘ઘડઘડ’ એવો અવાજ થવો **—ડાટ** પુ૦ ઘડઘડ અવાજ

ઘડણ ન૦[‘ઘડવુ’ ઉપરથી]ઘડતર(૨)વિ૦ઘડનારું

ઘડતર ન૦[‘ઘડવુ’ ઉપરથી] ઘડીને – ટીપીટીપીને કરેલી બનાવટ (૨) ઘડવુ – રચવુ કે બનાવવુ તે કે તેની રીત(૩)ઘડામણ (૪) કેળવાઈને તૈયાર થવુ તે, કેળવણી (૫) વિ૦ ઘડીને–ટીપીને થતુ (સર૦ ભરતર) (જેમ કે લોખંડ)

ઘડપણ ન૦ [‘ઘરડુ ’ ઉપરથી] વૃદ્ધાવસ્થા

ઘડભાંગ(–જ) સ્ત્રી૦ [‘ઘડવું ’ + ‘ભાગવું’] ઘડવુ અને ભાંગવું તે(૨)[લા]વિચારોનું ડામાડોળપણું

ઘડમથલ સ્ત્રી૦[‘ઘડવુ’+‘મથવુ’]જુઓ ગડમથલ

ઘડમાંચી સ્ત્રી૦ [ઘડો + માચી] પાણીની ગોળી મૂકવાની ઘોડી

ઘડવી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઘડવો] નાનું ટાંકું

ઘડવું ન૦ [જુઓ ઘડવો] ગોળનો ગાડવો

ઘડવું સ૦ક્રિ૦ [સં घट्; प्रा घड] ઘાટ – આકાર આપવો (૨) બનાવવું, રચવુ, લખવુ (જેમ કે, દાગીના, છુરથી ઇ૦) (૩) ગોઠવવુ, સંકલના કરવી(૪) ટીપવું(જેમ કે ધાતુ)(૫)ખરડો તૈયાર કરવો(જેમ કે ઠરાવ,અરજી,યોજના,મુસદ્દો ઇ૦) (૬) [લા] કેળવીને તૈયાર કરવુ (૭) મારવુ [**ઘડાઈ ને ઠેકાણે આવવું** = અનુભવથી – ખત્તા ખાઈને પાસરા થવુ **ઘડી નાખવું** = ખૂબ મારવુ **ઘડી કાઢવું** = બનાવી કે ગોઠવીને કે લખીને તૈયાર કરવુ]

ઘડવો પુ૦ [સં घट, प्रा घड परथी] ઘડાના ઘાટનો લોટો [ઘડવાનું મહેનતાણું

ઘડાઈ,–મણી સ્ત્રી૦,**–મણ** ન૦ [‘ઘડવુ’ ઉપરથી]

ઘડાબૂડ વિ૦ [ઘડો + બૂડવું] ઘડો બૂડે એટલું ઊંડું (પાણી) [પાકું થયેલું

ઘડાયેલું વિ૦['ઘડવું'નું ભૂ૦ કૃ૦][લા]અનુભવથી

ઘડિયાળ સ્ત્રી૦,ન૦ [हिं० घड़ियाल, म घड्याळ, सं. घटिकालय, प्रा घडियालय] વખત જણાવનારું યંત્ર(૨)કાંસાનો ગોળ સપાટ ઘંટ; ઝાલર.[–ચા પીએ છે=ઘડિયાળ કામ નથી કરતી;અથવા ખોટો વખત બતાવે છે] –ળી૦ પું૦ ઘડિયાળો વેચનાર તથા દુરસ્ત કરનાર –ળું ન૦ અમુક વખતને આંતરે વગાડાતી ઝાલર [(લાંબી ડોકનો) ઘડો

ઘડિયું ન૦ ['ઘડો' ઉપરથી] તાડી ઝીલવાનો

ઘડિયો પું૦ [स घटित, प्रा घडिअ પરથી ?] આંકનો પાડો, ગડિયો

ઘડી સ્ત્રી૦ [सं घटी, प्रा घडी] જુઓ ઘટી (૨)[લા]ક્ષણ (૩)તક, પ્રસંગ. [–**માંડવી**= વખત ગણવા માંડવો. **ઘડીઓ ગણવી**= (–ની) તૈયારી હોવી (૨)આવી બનવું, મોતની તૈયારી હોવી **ઘડીએ ઘૂંટ ભરાવી**= વિલંબ દુઃસહ હોવો (૨)મરણની અણી ઉપર હોવું **ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં**=જોતજોતામાં, ક્ષણમાં જ. **ઘડી ઘડીના રંગ**=પ્રતિક્ષણ બદલાતા વિચારો કે પરિસ્થિતિ.] –**ડિયું લગન** ન૦ ગમે તે વખતે થતું અથવા વિવાહ અને લગ્ન બધું સાથે થાય તેવું લગ્ન (બહુધા બહુવચનમાં) **ઘડી ઘડી** અ૦ ઘડીએ ઘડીએ, વારંવાર, હરઘડી ૦**તાળ**, ૦**સાધ** અ૦ મરવાની અણી પર ૦**ભર** અ૦ એક ઘડી સુધી, થોડી વાર

ઘડુડાટ પું૦ [રવ૦] ઘડડડ અવાજ

ઘડું ન૦ ['ઘડો' ઉપરથી] ,અનાજ કે પાણી ભરવાની મોટી કોઠી

ઘડૂડ ઘડૂડ અ૦ [રવ૦]

ઘડૂડવું અ૦ ક્રિ૦ ઘડૂડ ઘડૂડ અવાજ કરવો

ઘડૂલી સ્ત્રી૦ ['ઘડો' ઉપરથી] નાનો ઘડૂલો –લો(–લિયો) પું૦ ઘડો (કવિતામાં) (૨) ચોથું ચરણ ટૂંકાવેલો દુહો

ઘડો પું૦ [सं घट, प्रा. घड] ધાતુ કે માટીનું પાણી ભરવાનું પાત્ર. [**ઘડાના કળશિયા** (કે ઘાણિયા) **કરવા**=ખોટનો ધંધો કરવો; નકામી ભાગફોડ કરી નુકસાન વેઠવું. **ઘડો ગાગર થવી**=સારો નરસો નિકાલ આવવો, જે તે પરિણામ આવવું. –**ઘાટ કરવો**=મારી નાખવું (૨)પાયમાલ કરવું –**ઢોળવો**=જેવું તેવું સ્નાન કરવું (૨) નાહી નાખવું, સગાઈ–સંબંધ તોડી નાખવો(૩)–ની જવાબદારી માથે ઓરાડવી –**ફૂટવો**=ઉઘાડું પડી જવું, જાહેર થવું (૨)મોટું નુકસાન આવવું (૩) મરી જવું. –**ભરાવો**=આવી બનવું (પ્રાય પાપનો)] ૦**ઘાટ** પું૦ નિકાલ, ફેંસલો.[–**કરવો**,=મારી નાખવું (૨) પાયમાલ કરવું]

ઘડોલાડવો પું૦ મડદાને બાળ્યા પછી સ્મશાનમાં લાડવાવાળો ઘડો ભાગવો તે [–**આપવો**=શ્રાદ્ધ પછી ઘડા ઉપર લાડવો મૂકી બ્રાહ્મણને દાન કરવું –**કરવો**=નિકાલ લાવવો,ગમે તેમ કરી, ઠેકાણું પાડવું –**થવો**= જે તે નિકાલ આવવો(૨)મોત થવું (૩) મોટું નુકસાન આવવું [ઘાસ

ઘઢાણ ન૦ [ગાઢું રાન ?]ગઢાણ–બીડનું ઊંચું

ઘણ પું૦ [सं. घन, प्रा घण] મોટો ભારે હથોડો (૨) [सं. घुण] લાકડામાં થતો એક કીડો

ઘણઘણ અ૦ [રવ૦] –ણાટ પું૦ ઘણઘણ અવાજ

ઘણણણ અ૦ [રવ૦] (ધાતુનો કે તેવો અવાજ)

ઘણાઘણ(–ણી) સ્ત્રી૦ ['ઘણું' ઉપરથી] ઘણો સ્નેહ; ગાઢ સંબંધ

ઘણું વિ૦ [स घन, प्रा घण, हिं. घना] બહુ, ખૂબ,પુષ્કળ [–**કરવું**=બનતું બધું કરવું(૨) બહુ બહુ રીતે સમજાવવું(૩)કરકસરથી બચત કરવી –**કરીને**=ઘણું ખરું, પ્રાય ; બહુધા –**કહેવું**=ખૂબ કહેવું–સમજાવવું, વીનવવું, ઠપકો આપવો –**થવું**=બહુ થવું; પૂરતું થવું. (કોઈને) –**હોવું**=મંદવાડ વધારે હોવો **ઘણાં ઘણાં વાનાં કરવાં**=અનેક ઉપાય લેવા (૨) ખૂબ સમજાવવું **ઘણાં થોડાં કરવાં**=કરકસર કરવી] ૦ક વિ૦ ('ઘણું'થી જરાક ઓછું એવો અર્થ બતાવે છે). ૦**ખરું** અ૦ બહુધા,મોટે ભાગે. ૦ય વિ૦ ('ઘણું'થી

વધારે અર્થ બતાવે) –ણેરુ વિ૦ ઘણું (૫)
ન વિ૦ [સં] નક્કર (૨)ઘાડું ;ગીચ (૩) ઘણું, પુષ્કળ (૪) [ગ] લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઊંચાઈવાળું, 'ક્યૂબિક' (૫) પુ૦ [ગ] કોઈ સંખ્યાને તેનાથી જ બે વાર ગુણવાથી આવતો ગુણાકાર, 'ક્યૂબ' (૬) છ સરખી બાજુઓની આકૃતિ (૭) વેદપાઠનો એક પ્રકાર (૮) પુ૦,ન૦ વાદળું ૦કોણ પુ૦ 'સૉલિડ ઍન્ગલ' [ગ] ૦ઘટા સ્ત્રી૦ વાદળાની ઘટા ૦ઘોર વિ૦ ગાઢું (જેમ કે, વાદળ) (૨) ભયાનક (જેમ કે, અવાજ, યુદ્ધ) ૦ચક્કર વિ૦ મગજનું ચસકેલું ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦, ૦પણું ન૦ ૦ધ્રુવ પુ૦ 'ઍનોડ' (પ વિ) ૦પદી સ્ત્રી૦ 'ક્યૂબિક એક્સપ્રેશન' (ગ) ૦પરવલય પુ૦ 'પૅરૅબોલૉઈડ' (ગ) ૦ફલ(–ળ) ન૦ વસ્તુના કદનું માપ, 'વૉલ્યૂમ' [ગ] ૦ભૂમિતિ સ્ત્રી૦ 'સૉલિડ જ્યૉમેટ્રી' [ગ] ૦માન, ૦માપ ન૦ 'ક્યૂબિક મેઝર' ૦માળ સ્ત્રી૦ વાદળાની હાર–ઘટા. ૦મૂળ ન૦ 'ક્યૂબ રૂટ' (ગ) ૦રસ પુ૦ પાણી (૨) ઉકાળીને કાઢેલું સત્ત્વ (૩) કપૂર. ૦રવ પુ૦ વરસાદની ગર્જના (૨) મોર ૦વલ્લિકા સ્ત્રી૦ વીજળી ૦વાત ન૦ એક નરક ૦વાદ્ય ન૦ ઘંટ, મંજીરા વગેરે નક્કર વાદ્ય ૦શ્યામ વિ૦ મેઘ જેવું કાળું (૨) પુ૦ (સ) કૃષ્ણ ૦સમીકરણ ન૦ 'ક્યૂબિક ઇક્વેશન' [ગ] ૦સમુત્સાર પુ૦ ઘનપરવલય (ગ) ૦સાર પુ૦ કપૂર (૨) પાણી (૩) પારો (૪) ચંદન –નાક્ષર (–રી) પુ૦ [+ अक्षर] એક છંદ –નાતિપરવલય, –નાધિકોત્સાર પુ૦ [+अतिपरवलय, + अधिकोत्सार] (ગ) 'હાઇપરબોલૉઇડ' –નિષ્ઠ વિ૦ [સં] સૌથી ઘન–ગાઢ –નીકરણ ન૦ ઘનરૂપ કરવું તે –નીભવન ન૦ [સં] ઘનરૂપ થવું તે –નીભૂત વિ૦ [સં] નક્કર કે ઘટ્ટ બનેલું –નીય વિ૦ જુઓ ઘન [ગ]
ઘનચૂરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી
ઘનિષ્ઠ વિ૦ [સં] જુઓ 'ઘન'માં
ઘમકવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦] ઘમ ઘમ અવાજ થવો (જેમ કે ઘૂઘરાનો)
ઘમકાર(–રો), ઘમકો પુ૦ [રવ૦] ઘમકવાનો અવાજ
ઘમકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઘમકવું'નું પ્રેરક
ઘમઘમ અ૦ [રવ૦] ૦વું અ૦ક્રિ૦ ઘમ ઘમ અવાજ થવો –માટ પુ૦ ઘમ ઘમ અવાજ –માવવું સ૦ક્રિ૦ ઘમ ઘમ અવાજ થાય તેમ જોરથી મારવું
ઘમ(૦રડી) ચકરડી સ્ત્રી૦ [ઘમરડી (ઘમર ઘમર ફરવું) +ચકરડી (ચકર ચકર ફરવું)] છોકરાની એક રમત
ઘમર ઘમર અ૦ [રવ૦] ગોળ ગોળ ગતિના અવાજ જેમ [–ફરવું = ગોળ આકારમાં ફરવું (૨) ફૂદડી ફરવી]
ઘમવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] મારવું, ઘમઘમાવવું
ઘમસાણ ન૦ [સર૦ हिं घमसान, म घमशान, प्रा घसण = ઘર્ષણ ઉપરથી ?] રમણભમણ, તોફાન (૨) ભયંકર યુદ્ધ (૩) વિનાશ (૪) લોકોનું ટોળું–ભીડ [–મચવું = મોટું ધાંધલ થવું, ભીડ મચવી (૨) ભારે તોફાન યુદ્ધ ચાલવું]
ઘમંડ પુ૦ [हिं] અહંકાર, ગર્વ (૨) ખોટો દેખાવ, ડોળ –ડી વિ૦ ઘમંડવાળું (૨) સ્ત્રી૦ અભિમાન, ગર્વ
ઘમાઘમ અ૦[રવ૦](૨) સ્ત્રી૦ ધમ્માચકડી, [ધાંધલ, દોડાદોડ
ઘમેલું ન૦ [म घमेलें] તગારું, તબાહરું
ઘમ્મરઘંટી સ્ત્રી૦[ઘમ્મર(રવ૦)+ઘંટી] મોટી ભારે ઘંટી
ઘમ્મરઘાઘરો પુ૦ [ઘમ્મર (ઘમર ઘૂમતો) + ઘાઘરો] મોટો–ખૂબ ઘેરવાળો ઘાઘરો
ઘમ્મરવલોણું ન૦ [ઘમ્મર (ઘમર ઘૂમવું) + વલોણું] મોટું ભારે વલોણું
ઘર ન૦[સં,પ્રા](માણસ કે પશુપંખીનું) રહેવાનું ઠેકાણું, મકાન (૨) ગૃહ, એક કુટુંબનું નિવાસસ્થાન (૩) વસ્તુને રાખવાનું કે રહેવાનું ખોખું, ખાનું, ઘોડી, ઠેકાણું વગેરે (ઉદા૦ 'ચશ્માંનું ઘર', 'સોકટીનું ઘર') (૪) [જ્યો] ગ્રહનું જે રાશિમાં સ્થાન હોય તે (૫) કુટુંબ (કે લક્ષણાથી તેની આબરૂ, સુખસંપત્તિ, વ્યવહાર ઇ૦,) (૬) ઘરસંસાર (લક્ષણાથી સ્ત્રી, પુત્ર

ઇ૦) (૭) ખાનદાન, કુળ [-અજવાળવું=ઘરની -કુટુંબની આબરૂ વધારવી -ઉખેડી નાખવું=[લા] નિર્વંશ કરવુ, કુટુંબની જડ કાઢી નાખવી. -ઉઘાડવું=કુટુંબની આબરૂ વધારવી (૨) વંશજને જન્મ આપવો -ઉઘાડું પડવું=ઘરની - કુટુંબની બેઆબરૂ થવી -ઉઘાડું રહેવું=વંશ ચાલુ રહેવો (૨) પત્ની મળવી, લગ્ન થવુ -ઉઘાડું હોવું=આવનારના સ્વાગત માટે ઘરમા તત્પરતા હોવી -ઉઠાવી લેવું, ઉપાડી લેવું=ઘરનો બોજો કે જવાબદારી ઉપાડી લેવાં - અદા કરવાં -ઊખડી જવું=ઘરની પાયમાલી થવી (૨) નિર્વંશ જવો -ઊઘડવું=બહારગામ જવાથી બંધ રહેલુ ઘર, કુટુંબના માણસો પાછા આવતા ચાલું થવુ (૨) પરણવુ અથવા સંતાન થવુ -ઊજળું થવું=ઘર દીપવુ, ઘરની આબરૂ વધવી ઘર-ઊમરે, -ઊંબરે=અ૦ છેક પાસે, તદ્દન ઘર આગળ -ઊભુ કરવું=ઘર બાંધવુ -ઊભું રહેવું=નિર્વંશ જતો અટકવો (૨) કુટુંબની આબરૂ ટકી રહેવી (૩) સંસારવહેવાર નક્કે જવો (૪) ઘર પાયમાલીમાથી બચી જવુ -કરવું=વસવાટ કરવો; કાયમના ધામા નાખવા (૨) પરણવુ -કાણું કરવું=ઘરમા ફૂટ પાડવી (૨) ઘરમા ને ઘરમા વ્યભિચાર કરવો -કાણું હોવું=ઘરની ગુપ્ત વાત ઘરના જ માણસમાથી બહાર જવી -કોચવું=ખાતર પાડવા ભીતમા કાણુ પાડવુ (૨) ગોત્રગમન કરવુ ઘરખૂણે અ૦ ખાનગીમા -ઘાલવું=લાંબો વસવાટ કરવો (રોગ, ટેવ આદિએ) (૨) વ્યભિચાર કરવો (૩) ઘરની ખરાબી કરવી -ચલાવવું=કુટુંબ-વ્યવહાર નભાવવો -જવું=મોટી ખોટ આવવી, એકમાત્ર સાધન જતુ રહેવું -જોડવું=કોઈ કુટુંબ સાથે સંપ-વ્યવહાર બાંધવો. -જોવું, -તપાસવું=(કન્યા આપવા માટે) સામેના કુળની ઉચ્ચતા નીચતા કે સુખ સાધનનો વિચાર કરવો -ડૂબવું=ઘરની પાયમાલી થવી (૨) વંશ જવો. -પૂછતું આવવું=પોતાની ગરજે કે મેળે સ્થાન ખોળતુ આવવું, જાતે -બીજાના લાવવાના પ્રયત્ન વગર-આવવુ -પૂછીને આવવું=જાણી જોઈને, નુકસાન કરવા (પૂર્વનું માગતા લેણુ પૂરુ કરવા) કોઈ માણસે ઘરમા (સંબંધી થઈને) આવવુ, ઘરના માણસો ઢીલા છે, અથવા પોતાને મળતા (માફક આવે) તેવા છે, એમ જાણીને આવવુ (નોકરે, કે વહુએ) -બૂડવું=જુઓ ઘર ડૂબવું. -તરતું કરવું=ઘરને તારવીને ઊંચું લેવું (૨) ઘરને આબાદ કરવુ (૩) ઘરની આબરૂ વધારવી -તૂટવું=કુટુંબમા કુસંપ થવો (૨) ઘરની પૈસેટકે કે માણસની બાબતમા પાયમાલી થવી. -ઘર ધુજાવવું=આખા ઘરના માણસો ઉપર કરપ રાખવો - હોવો -ધોવું=ઘરની માલમતા ઉડાવી દેવી ઘરના ભૂવા ને ઘરના જાગરિયા=બધો લાભ આપસમા જ થાય એવો ઘાટ કરવો (૨) કોઈ કોઈની ખોડ ન કાઢે અને મન ફાવતુ કરે એવો ઘાટ હોવો -નિકોલાઈ જવું=ઘર ગણતરીમાથી નીકળી જવુ, વ્યવહારમાં બહિષ્કૃત જેવુ થવુ ઘરનું સુખ હોવું=સ્ત્રી, પૈસાટકા, વસવાટ આદિનું સુખ હોવુ ઘરનું નાક=જેનાથી ઘરની આબરૂ જળવાઈ રહે-વધે તેવુ માણસ ઘરનું માણસ=વિશ્વાસુ અંગત-માણસ, સ્વજન (૨) સ્ત્રી, પત્ની. ઘરને ખૂણે=જુઓ ઘરખૂણે ઘરનો ઉંદર=ઘરનુ બધું જાણનાર - પૂરો વાકેફ માણસ ઘરનો થંભ=કુટુંબના આધારરૂપ મુખ્ય માણસ. ઘરનો ધંધો=પોતાના કુટુંબ કે કુળમા પેઢીધર ચાલતો ધંધો રોજગાર. -નો ભાર ઉપાડી લેવો=સંસારવ્યવહારની જવાબદારી માથે લેવી -નો રોટલો-ખાવો=ગાંઠનું ખાવું; પોતાને ખર્ચે ખાવું (૨) (વીશી ઇ૦નુ નહીં ખાતાં) ઘેર બનાવેલો રોટલો ખાવો. -ફાડવું=ખાતર પાડવુ, ચોરી કરવી -ફૂટવું=કુટુંબમા જ કોઈ વિશ્વાસઘાતી પાકવુ -ફોડવું=ઘરના માણસોમા ફૂટ પડાવવી -બેસવું=મકાનના પાયા જમીનમા ઊતરી જવા (૨) મકાન પડી જવુ (૩) નાદારીની સ્થિતિ થવી (૪) નસંતાન થવું (૫) સ્ત્રીનુ મૃત્યુ થવું.

–ભરવુ=(પારકાનું લૂટીને) પોતાના ઘરને સમૃદ્ધ બનાવવું –ભલું ને આપણે ભલા= ઘરની બહાર ન નીકળવું (૨) પારકી પંચાતમાં ન પડવું –ભાગવુ=પતિપત્ની વચ્ચે કુસંપ થવો કે કરાવવો (૨) લગ્ન તૂટવુ કે તોડવુ (૩) પત્ની ગુજરી જવી (૪) ઘરના આધારરૂપ માણસ ગુજરી જવુ (૫) ઘરની ખરાબી થવી (૬) કુટુંબનુ નિર્વંશ થવું –મારવુ=ઘરની ખરાબી કરવી (૨) વ્યભિચાર કરવો –માથે કરવુ=આખા ઘરમાં શોધી વળવુ –માંડવું= લગ્ન કરવું (૨) ઘરસંસાર ચલાવવો –માં ઘંટ ફરવો, વાગવો=ઘરમા કોઈ પણ જરૂરી ચીજ ન હોવી, અતિ ગરીબાઈ હોવી –મા ઘોડા ફેરવવા=અછકલાઈ કે અવિવેક કરવાં –મા ને ઘરમાં=ઘરનાં જ માણસો સાથે (૨) પોતાના જ ઘરમા –મા બાર હાથનો (૦વાંસ) ફરે, ભૂત ભૂસકા મારે, શંખ વાગે, હનુમાન હડીઓ કાઢે, હાલ્લાં કુસ્તી કરે=ઘર ખાલીખમ હોવું, અત્યંત ગરીબાઈ હોવી –રાખવું=ઘર વેચાતુ કે ભાડે રાખવુ (૨) પોતાનુ સંભાળવું, સ્વાર્થ સાધવો –લાગવું=એકનો એક પુત્ર મરી જવો (૨) ઘરને આગ લાગવી (૩) ઘર પાયમાલ થવુ –વસાવવું=ઘર મેળવી, તેનું સાધન કરવું (૨) પરણવુ –વિચારવું=પોતાનુ ગજુ તપાસવુ –સૌને લાગ્યુ છે=સૌને કુટુંબવ્યવહારનો બોજો ઉઠાવવાનો હોય છે –સંભાળવું= પોતાનો સ્વાર્થ સંભાળવો ઘરે તાળુ દેવાવુ= નિઃસંતાન થવું (૨) અદાલતના હુકમથી ઘર ઉપર જપ્તી બેસવી] ૦આંગણુ ન૦ ઘરનું આગણુ (૨) [લા] અતિ પરિચિત પાસેનુ સ્થાન [–કરવું=અતિ આતુરતાથી રાહ જોવી-અંદર જવું ને બહાર આવવું] ૦કાજ(–મ) ન૦ ઘરનુ સાધારણ કામકાજ ૦કૂકડી(–ડિયું) વિ૦ઘરમાં ને ઘરમા ભરાઈ રહેનારુ ૦કૂકડીપણું ન૦ ૦ખરલો પુ૦ ઘરને લગતો સરસામાન, ઘરવાખરો (૨) સંસારવહેવારનુ કામકાજ (૩) સ્ત્રી, છોકરાં વગેરે સમુદાય ૦ખરચ, ૦ખર્ચ પુ૦;ન૦ઘર ચલાવવામાં થતો ખરચ ૦ખૂણિયું વિ૦ ઘરકૂકડિયુ (૨) ઘરખૂણે પડી રહેલું, અપ્રસિદ્ધ (૩) ઘરગથુ ૦ખૂણે અ૦ ઘરને ખૂણે, ખાનગીમાં ૦ખોદુ વિ૦ઘરનું જ બગાડનાર ૦ખોયું વિ૦ ઘરનુ ખુએ એવી બુદ્ધિવાળુ ૦ગતુ(–થુ–થ્થુ) વિ૦ જેની ઉત્પત્તિ કે વપરાશ ઘરમાં જ હોય તેવુ (૨) વેચવા માટે નહિ કરેલુ (૩) ખાનગી ૦ગોટી સ્ત્રી૦ ઘરમા જમતી વખત પહેરવાનુ વસ્ત્ર, અબોટિયુ ૦ઘર અ૦ ઘેરઘેર ૦ઘરણુ ન૦ [ગ્રહણ?] નાતરુ, ઘઘરણુ ૦ઘરવુ અ૦ ક્રિ૦ ઘઘરવુ, નાતરુ કરવુ ૦ઘરાઉ વિ૦ માહોમાહેનુ, ખાનગી ૦ઘાલુ વિ૦ ઘર ઘાલે એવુ – પોતાના જ ઘરને નુકસાન પહોચાડનારુ (૨) ખરચાળ (૩) દગાબાજ ૦ચોળું ન૦ સ્ત્રીઓને પહેરવાનુ એક રેશમી વસ્ત્ર ૦જમાઈ પુ૦ સસરાને ઘેર સંસાર માંડી રહેનારો જમાઈ [–થવુ,–થઈ ને રહેવુ=(લા) (આકરા થઈ) માથે પડવુ] ૦ણી સ્ત્રી૦ ઘરણી, ગૃહિણી ૦ધણિયાણી સ્ત્રી૦ ઘરધણીની પત્ની (૨) ઘરની માલિક, ઘરવાળી ૦ધણી પુ૦ ઘર ચલાવનારો મુખ્ય પુરુષ (૨) ઘરનો માલિક ૦ધંધો પુ૦ ઘરને લગતું કામકાજ ૦ધાવડું વિ૦વડીલોની પૂંજી પર જીવનારુ (૨) નિરુદ્યમી ૦ધોણી સ્ત્રી૦ ઘરનાં કપડાંલત્તાં ધોવાનુ કામકાજ ૦નું વિ૦ પોતીકુ, પોતાના ઘર જેવુ, ખાનગી ૦પ્રવેશ પુ૦ જુઓ ગૃહપ્રવેશ ૦ફાડુ વિ૦ ઘર ફાડીને ચોરી કરનારુ, ખાતર પાડનારુ ૦બાર ન૦ ઘર, રાચરચીલુ, માલમિલકત વગેરે(૨)કુટુંબકબીલો ૦બારી વિ૦ઘરબારવાળુ (૨)સંસારી ૦બોળુ વિ૦ ઘરને બોળે – બેઆબરૂ કે પાયમાલ કરે એવુ ૦ભંગ પુ૦(સ્ત્રી મરવાથી) ઘર ભંગાવુ તે (૨) વિ૦ તેવી દશામાં આવેલુ ૦ભાડુ પુ૦ઘરનુ ભાડુ ૦ભેદુ વિ૦પોતાના ઘરનો ભેદ જાણનારુ કે બહાર પાડી દઈ દગો દેનારુ ૦મેળે અ૦ માંહોમાંહે સમજીને (ત્રીજા પક્ષ પાસે ગયા વિના) (૨) મિત્રતાની રીતે ૦મોણુ વિ૦ઘરકૂકડિયુ ૦મોયુ (મો'?)વિ૦ ઘર તરફ મોવાળુ કે વળેલુ ૦રખુ વિ૦ ઘરની સંભાળ રાખે એવુ ૦વખરી સ્ત્રી૦ જુઓ

ઘરવાખરો ૦વખુ વિ૦ ઘરની ચાહનાવાળુ, ઘરમેળુ ૦વટ સ્ત્રી૦ એક ઘરના હોય તેવો ગાઢ સંબંધ (૨) વિ૦ઘર જેવા સંબંધવાળું. ૦વણાઉ વિ૦ ઘેર વણેલુ ૦વલું વિ૦ ઘર પ્રત્યે મમતાવાળુ ૦વાખરો પું૦ઘરને લગતો સરસામાન, રાચરચીલુ ૦વાસ પું૦ ઘર કરીને રહેવું તે, ગૃહસ્થાશ્રમ ૦વાળી સ્ત્રી૦ ઘરધણિયાણી ૦વાળો પું૦ ઘરધણી ૦વેરો પું૦ ઘર ઉપર લેવાતો કર ૦વૈદું ન૦ ઘરગથુ વૈદુ ૦સંસાર પું૦ગૃહસ્થાશ્રમ (૨) સંસાર-વહેવાર ૦સંસારી વિ૦ ઘરસંસારવાળુ, ગૃહસ્થાશ્રમી (૨) ઘરસંસારને લગતુ ૦સાડી સ્ત્રી૦ ઘરમા પહેરવાની સાડી ૦સાતેક ન૦ જુઓ ગ્રહશાંતેક ૦સૂત્ર ન૦ જુઓ ઘરસંસાર ૦સેવા સ્ત્રી૦ ઘરના કામકાજ તથા ફરજો વગેરેનું પાલન -રાઉ વિ૦ ઘરનુ, ખાનગી, અંદર અંદરનું -રેબારે અ૦ ઘરબારવાળુ હોય તેમ(૨)ઘરમાં કર્તા હર્તા-આપઅખત્યાર હોય તેમ [-થવું (વહુએ કે દીકરીએ) ઘર-બારની બાબતમા સુખી થવુ (૨) ઘરબારમા ચલણવાળા થવુ -હોવું=સુખી પત્ની અને માતા હોવુ (વહુએ કે દીકરીએ)] -રોઘર અ૦ ઘેર ઘેર

ઘરકવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઘૂરકવું] ખીજવુ

ઘરકિયું ન૦ છાછિયુ, ધુરકિયું

ઘરગતુ(-થુ,-થ્થુ) વિ૦ જુઓ 'ઘર'માં

ઘરઘર અ૦ [રવ૦] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ (ગળામાના જેવો) ઘરઘર અવાજ થવો (૨)જુઓ 'ઘર'માં. -રાટ પું૦ ઘરઘર અવાજ, ઘરઘરવુ તે

ઘરડ સ્ત્રી૦ [દે ઘરટ્ટ પરથી ? સર૦ મ ઘરડ] ચીલો (૨) [લા] ચાલુ પ્રણાલી કે રૂઢિ [-પડવી=ચીલો કે રૂઢિ દાખલ થવા -માં પડવું=ચીલે પડવું, એકધારુ ચાલતુ થવુ] (૨) રૂઢિગ્રસ્ત કે ચીલેચાલુ થવું (૩) [?] આમલીની સૂકી છાલ(૪)અ૦[રવ૦](જેમ કે, ગળામાં ઘરડ ઘરડ બોલે છે ઘંટીનો રવ)

ઘરડવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ઘસડાતુ ખેચવું (૨) જોરથી વલૂરવું, ઘવડવુ

ઘરડાપો પું૦ [જુઓ ઘરડુ] ઘડપણ (૨) [લા] ઘરડાના જેવુ ડહાપણ, પ્રૌઢડહાપણ -મું વિ૦ ઘરડુ દેખાય એવું, ઘરડાને યોગ્ય.

ઘરડાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ઘરડુ' પરથી] ઘરડુ થવુ

ઘરડિયો પું૦ [રવ૦] તળાતી વસ્તુ ફેરવવાનું લાકડાનું એક સાધન (૨) નાનુ ઘાસ કાપવાનુ એક જાતનું દાતરડુ (૩) ધાર કાઢવાનો પથ્થર (૪)ગળામા બોલતો શ્વાસ(ખાસ કરીને મરતા માણસનો) (૫) જુઓ 'ઘરડુ'મા

ઘરડું વિ૦ [સં જરઠ, દે જરડ] પાકી ઉમ્મરે પહોચેલુ, મોટી વયનુ (૨) પુરાણું, જૂનું (૩) પાકી ગયેલુ, કઠણ [ઘરડામાં ખપવું=વૃદ્ધ કે અનુભવી ગણાવુ ઘરડું પાન=ઘણુ ઘરડું માણસ (ગમે ત્યારે ગુજરી જાય તેવુ) ઘરડે ઘડપણ=ઘડપણમા, વૃદ્ધાવસ્થામાં]. ૦ખખ વિ૦ સાવ ઘરડુ - ખખળી ગયેલું. -ડિયું વિ૦ ઘરડુ, વૃદ્ધ -ડિયો પું૦ ઘરડો-વડીલ માણસ ૦ડચ્ચર વિ૦ સાવ ઘરડુ (તિરસ્કારમાં) -ડેરું વિ૦ ઘરડુ, વડીલ

ઘરણ ન૦ [સં ग्रहण] સૂર્યચંદ્રનું ગ્રહણ (શ૦ પ્ર૦ જુઓ 'ગ્રહણ'મા) ૦ઘેલુ વિ૦ અર્ધું ગાડુ (ગર્ભવતી સ્ત્રીએ ગ્રહણ જોયુ હોય તો તેનું બાળક ગાડુ થાય એવી માન્યતા પરથી)

ઘર(-રૂ)ણી સ્ત્રી૦ [પ્રા घर(-री)णी] જુઓ ગૃહિણી

ઘરધન ન૦ ગીધની જાતનું એક પખી

ઘરાઉ વિ૦ જુઓ 'ઘર'મા

ઘરાક પું૦, ન૦ [સં ग्राहक] ખરીદનાર (૨) ખૂબી પિછાનનાર -કી સ્ત્રી૦ ઘરાકપણુ (૨) ખરીદનારાનો આવરો (૩) ખપત, ઉઠાવ

ઘરા(-રે)ણિયાત વિ૦ [જુઓ ઘરેણે] ઘરેણે લીધેલુ કે આપેલુ

ઘરાણે અ૦ જુઓ ઘરેણે

ઘરું ન૦ ['ઘર' ઉપરથી] કોઈ વસ્તુ રાખવાનુ ખોખુ -ઘર

ઘરૂણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઘરણી, ગૃહિણી

ઘરેડ સ્ત્રી૦ જુઓ ઘરડ (૨) કૂવા પરના પથ્થર ઉપર દોરડાના ઘસારાથી પડેલો ખાડો

ઘરેડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઘરડવુ] ગરગડી (૨) [રવ૦] ઘરડ ઘરડ એમ બોલતો-મરતી વખતનો શ્વાસ, ઘરડિયો

ઘરેડો પું૦ [રવ૦] મરતી વખતના શ્વાસથી થતો અવાજ(૨)વરડ, ચીલો [(૨)ગીરો રાખેલું
ઘરેણાઉ વિ૦ [જુઓ ઘરેણે] ગીરો સંબંધી
ઘરેણિયું,-યાત વિ૦ જુઓ ઘરાણિયાત
ઘરેણું ન૦ [દે गहणय] દાગીનો ૦ગાંઠું ન૦ ઘરેણું ને બીજો ગાંઠેલો અલંકાર
ઘરેણે અ૦ [દે गहण=ગીરો લેવું] આંટમાં-ગીરો આપેલું લીધેલું હોય તેમ
ઘરેરાટ પું૦ [રવ૦] ઘરર ઘરર અવાજ
ઘરોઠ સ્ત્રી૦ + ઘરેડ, ચીલો
ઘરોપું ન૦,-પો(-ઓ) પું૦ [સર૦ મ घरोवा] ઘરના જેવો ગાઢ સંબંધ, ઘરવટ
ઘરોળી સ્ત્રી૦ [दे घरोली] ગરોળી
ઘર્ઘર વિ૦[સં] 'ઘર્ઘર' એવો અવાજ થાય-કરે એવું (૨) અસ્પષ્ટ
ઘર્મ પું૦ [સં] ઘામ, ઉકળાટ, બફારો
ઘર્ષ પું૦ [સં] ઘસારો ૦ણ ન૦ ઘસાવું તે, ઘસારો (૨) [લા.] સામાસામી અથડામણ, બોલાચાલી, તકરાર. ૦ણવાદ્ય ન૦ ઘર્ષણથી વાગતું વાદ્ય (જેમ કે સારંગી, દિલરુબા)
ઘલાત સ્ત્રી૦ ['ઘલાવું' ઉપરથી] ઘાલી કે ઘલાઈ જવું તે, નુકસાની, ખોટ (૨) વસૂલ ન આપવું તે
ઘલાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઘાલવું'નું કર્મણિ
ઘલોડી સ્ત્રી૦ એક શાકનો વેલો, ઘિલોડી (૨) જુઓ ગરોળી -ડું ન૦ જુઓ ઘિલોડું
ઘવડવું અ૦ક્રિ૦ ઘરડવું, ખણવું, જોરથી વલૂરવું
ઘવાવું અ૦ક્રિ૦ ['ઘાવ' ઉપરથી] ઘાયલ થવું
ઘસઘસ,-સાટ અ૦ (રવ૦)ગાઢ રીતે(ઊંઘવું તે)
ઘસડબોરો પું૦ ['ઘસડવું' + 'બોળવું' (કલમ)] લખ લખ કરવાની મહેનત
ઘસ(૦ર)ડવું સ૦ક્રિ૦[સં घर्ष,પ્રા घस]ઢસરડાતું ખેંચવું (૨) [લા] ઝપાટાબંધ-ગમેતેમ લખવું કે કામ કરવું [આંકો
ઘસરકો પું૦ ['ઘસડવું' ઉપરથી] ખચકો, કાપો,
ઘસરડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઘસડવું
ઘસરડો પું૦ ['ઘસરડવું' ઉપરથી] ઘસરકો, ઉઝરડો (૨) ઉસરડો, વેઠ
ઘસરપસર અ૦ ['ઘસરડવું' પરથી દ્વિત્વ? સર૦ हिं घिसरपिसर] ઘસડાતું પછડાતું, જેમ તેમ (૨) પરાણે, વેઠ લેખે
ઘસવું સ૦ક્રિ૦ [સં घृष्, પ્રા घस] એક વસ્તુને બીજી વસ્તુ પર દાબીને જોરથી આમ તેમ ખેંચવી(૨)ચોળવું, મસળવું(૩)માંજવું (જેમ કે વાસણ) (૪) ઘસીને ધાર ચડાવવી કે ઓપ આપવો [ઘસી નાખવું = ભૂંસી નાખવું (૨) લેખામાં ન લેવું (૩) વાપરી કે ખપાવી દેવું, (જેમ કે શરીર ઘસી નાખ્યું) ઘસીને કાપવું, કાપી નાખવું = દેઠથી કાપી નાખવું (૨) (વાતને) છેક જ ઉડાવી દેવી, ઊલટું જ કરવું ઘસીને ગૂમડે ચોપડવું, ચોપડવા લાયક હોવું = નકામું, કાંઈ ઉપયોગનું ન હોવું. ઘસીને ના પાડવી = સાફ ના પાડવી]
ઘસાઘસ સ્ત્રી૦ ['ઘસવું' ઉપરથી] ખૂબ ઘસવું તે (૨) [લા] તકરાર, કજિયો
ઘસાતું વિ૦ [વ૦ કૃ૦ 'ઘસાવું'] ઉતારી પાડે એવું (૨) નુકસાનકારક
ઘસાર પું૦ ['ઘસવું' ઉપરથી] ઘસારો ૦ણ ન૦ ઘસાવું તે, ઘસારો(૨)વસાવાથી પડેલી રજ(૩) ઘસાવાથી લાગતી ખોટ, નુકસાન(૪)ઘસારવું ૦ણું ન૦ ઘસીને પીવાનું ઓસડ -રો પું૦ જુઓ ઘસારણ ૧ થી ૩ [-ખાવો, -વેઠવો =નુકસાન - ખર્ચ વેઠવાં -પડવો, પહોંચવો, લાગવો = ખર્ચ થવું, નુકસાન પહોંચવું]
ઘસાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઘસવું'નું પ્રેરક
ઘસાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઘસવું'નું કર્મણિ (૨) ઘસારો વેઠવો, ખર્ચ કે ખોટ યા નુકસાનમાં ઊતરવું [ઘસાઈ જવું = (ખૂબ કામ ઇ૦થી) ખપી જવું, (શરીરે કે શક્તિ ઇ૦ માં) ઊતરી જવું ઘસાઈને (જવું) = તદ્દન નજીક કે પાસે થઈને ઘસાતું (બોલવું) = જુઓ ઘસાતું]
ઘસિયું વિ૦ ['ઘસવું' ઉપરથી] ગાંગડું નહિ-ભૂકા જેવું (મીઠું)
ઘસિયો પું૦ ['ઘસવું' ઉપરથી] લોટ શેકીને કરાતી એક વાની (૨) ઘસવાનું કામ કરનાર માણસ ઉદા૦ 'અફીકઘસિયો'
ઘસીટ સ્ત્રી૦ ['ઘસવું' પરથી, મ घसिट] એક સ્વર પરથી બીજા સ્વર પર જતાં વચ્ચેનું અંતર નાદસ્વરથી પ્રકાશિત કરવું તે (સંગીત)

ઘસોટિયો પું૦ ['ઘસવું' ઉપરથી] ખાવાની એક વાની

ઘંઘોલિયું ન૦ [दे. घंघ] નકામુ, ખરાબ ઘર –ઓરડું (૨) માથેમોઢે–ગોટપોટ ઓઢવું તે, ઘોઘો (૩) [લા] ધૂળધાણી, વિનાશ

ઘંટ પું૦ [સં. घंटा, प्रा घंट] ધાતુની (કાસાની) ઊંધા પ્યાલાના આકારની કે જાડી લોઢી જેવી વગાડવાની વસ્તુ, ઝાલર (૨) એના પર વગાડેલો ટકોરો(૩)[લા] પક્કો-ધૂર્ત, ઉસ્તાદ [**–ફરવો, –વાગવો** = (ઘરમા) ખાલીખમ હોવુ, વપરાઈ જવુ (૨) ગરીબાઈ હોવી **–વગાડવો** = જાહેર કરવું] ૦ડી સ્ત્રી૦ છેક નાનો ઘંટ, ટોકરી (૨)[લા.] શૂન્ય કાઈ નહિ

ઘંટરવાળ પુ૦ [ઘંટ+રવ(વાણુ કે આલય ?)] શિકારીનુ વાઘ [વિનાની ઘંટી

ઘંટલો પુ૦ ['ઘંટી' ઉપરથી] ભરડવાની થાળા

ઘંટા સ્ત્રી૦ [સં] ઘંટ, ઘંટડી ૦કર્ણ પુ૦ (સ) મહાદેવનો એક પ્રિય અનુચર ૦કાર વિ૦ [+આકાર] ઘટાના આકારનુ ૦ઘર ન૦ [हिं] જાહેર ઉપયોગ માટે રખાતી મોટી ઘડિયાળનુ ઘર, 'ટાવર.' ૦પથ પુ૦ રાજમાર્ગ, મુખ્ય રસ્તો ૦રવ પું૦ ઘંટનો અવાજ–રણકો ૦ળી સ્ત્રી૦ [સં घटाली] ઘૂઘરીઓની હાર

ઘંટાયો પું૦ ['ઘંટી' ઉપરથી] થાળા વગરની છૂટી ઘંટી

ઘંટી સ્ત્રી૦ [સં घट्टी] દળવાનું સાધન (હાથનુ કે યાન્ત્રિક). [**ઘંટીએ બેસવું** = દળવા બેસવુ (૨)યાન્ત્રિક ઘંટીથી લોટ દળવાનો ધંધો કરવો, કે ત્યા નોકરી કરવી **ઘંટી ટંકાવવી** = ઘંટીના પડને ટાંકણાથી કકરું કરાવવું **–તળે હાથ આવવો** = સપડામણ – મુશ્કેલીમા આવવુ **ઘંટીનું પડ** = વસમુ કામ, પીડા, ભારે બોજે **ઘણી ઘંટીઓનો લોટ ખાધો હોવો** = ઘણો અનુભવ હોવો.] ૦ટંકારો પુ૦ ઘંટી ટંકાતી હોય એવો અવાજ કરતું પક્ષી–લક્કડખોદ (૨) ઘંટી ટાંકવાનો અવાજ [**–કરવો** = ટકટક કર્યા કરવી]

ઘંટીચોર પુ૦ ['ઘંટીનો ચોર' કે સં ग्रंथिच्छेदक, प्रा. गंठिछेञ ?] ચાલાક ચોર(૨)ખીસાકાતરુ

ઘંડુ પુ૦ [સ] હાથીનો ઘંટ

ઘંટો પું૦ [જુઓ ઘટ] મોટો ઘટ (૨) એનો ટકોરો (૩) [જુઓ ઘંટી] મોટી ઘંટી (તુચ્છકારમા)

ઘંડ પુ૦ [સં.] ભમરો

ઘા પું૦ [સં. घात = સઘાત, જથો] ચોવીસ કાગળનો જથો (૨) [સં घात = પ્રહાર, જખમ; प्रा. घाय] ઝટકો, પ્રહાર, ચોટ(૩)કાપ, જખમ (૪) [લા.] મોટા દુ:ખની ઊંડી અસર [**–કરવો** = પ્રહાર કરવો (૨)યોગ્ય વખતે જોર કરવુ **–પડવો** = જખમ થવો (૨) આફત આવી પડવી (૩)[લા] ખૂબ વેઠવુ કે જોર કરવું પડવું, જોર આવવુ (ઉદા૦ કામ કરતા શા ઘા પડે છે?) **–મારીને કામ કરવું** = જોર કરીને કામ કરવુ **ઘામાં લૂણ ભરવું** = દાઝ્યા ઉપર ડામ દેવો; બળતામા ઘી હોમવુ **ઘા ભેગો ઘસરકો** = એટલું થયું,ત્યારે થવા દો થોડુ વધારે; મોટા દુ:ખ ભેગું નાનુ દુ:ખ. **–લાગવો** = ઘા લાગ્યા જેટલુ દુ:ખ થવુ (૨) મોટુ નુકસાન થવુ **–વાગવો** = જખમ થવો (૨)કાઈ પણ (કામ કે જોર) થઈ શકવું] ૦તેલ ન૦ ઘા ઉપર ચોપડવાનું તેલ. ૦પહાણુ પું૦ ઘા પર મૂકયે રૂઝ લાવે એવો એક જાતનો પથ્થર. ૦બાજરિયું ન૦ ઘા પર કામ આવતી એક વનસ્પતિનું ફૂડુ

ઘાઈ સ્ત્રી૦ [प्रा घाय = ગતિ ? સર૦ म] ઉતાવળ, દોડાદોડી (૨) ધાધલ, ધમાલ (૩) ભીડ, ભરાવો

ઘાઘરો પું૦ [दे. घग्घर] ચણિયો **–રા-ચલણ** ન૦ સ્ત્રીનુ ચલણ હોવુ તે **–રા-પલટણ** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓનું ટોળું (૨) હીજડાઓનુ ટોળું **–રા-પાટ** પું૦ ઘાઘરાનુ લૂગડું **–રિયો** વિ૦ પું૦ હીજડો, રાડવો **–રી** સ્ત્રી૦ નાનો ઘાઘરો. [**–પહેરવી** = સ્ત્રીવેશ લેવો (૨) નામર્દ થવું–હોવું]. **–રિયું ગોતર** = જેમા છોકરીઓનો જન્મ ને વસ્તી વધારે હોય એવું કુટુંબ (૨) જેમા પ્રધાન કાર્યકર્તા પુરુષ નહીં પણ સ્ત્રી હોય તેવું કુટુંબ. **–રિયો વસ્તાર** = છોકરીઓની વસ્તી હોવી તે

ઘાટ પુ૦ [સં ઘટ્ ઉપરથી] આકાર; દેખાવ(૨) [દે ઘટ્ટ, સં] બાંધેલો આરો, ઓવારો (૩) [?] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું એક રેશમી વસ્ત્ર (૪) [સર૦ હિં ઘાટી, મ] પહાડી રસ્તો (૫) (સ) સહ્યાદ્રિનો પહાડી પ્રદેશ (૬)[લા]પ્રસંગ,લાગ (૭)યુક્તિપ્રયુક્તિથી કામ કાઢી લેવાની યોજના, તજવીજ(૮)રીત, લક્ષણ,શોભા. [**–આવવો**= જોઈતો આકાર આવવો (૨) લાગ મળવો **–આણવો**=જોઈતો આકાર આણવો (૨) લાગ મેળવવો **–ઉતારવો, –કરવો**=ઘાટ પ્રમાણે આકાર તૈયાર કરવો (૨) ધારેલું થાય એમ કરવું, ચોકઠું બેસાડવું (૩)[લા] બરોબર પાર પાડવું, કામ કે યોજનામાં બેસતું કરવું **–ખાવો**=લાગ મળવો, તક મળવી **–ઘડવો**= આકાર કરવો(૨)યુક્તિ કે પ્રપંચ કરવા(૩)મનસૂબો કરવો (૪) લાગ સાધવો (૫) ઘણું નુકસાન કરવું (૬) મારી નાખવું **–ઘાલવો**=ઠેકાણું પાડવું (૨) મંગળપ્રસંગે (સ્ત્રીએ) સફેદ ગાળો પહેરવો **–બેસવો**=બરાબર ગોઠવાઈ જવું, ધાર્યા પ્રમાણે થવું **–રચવો**=જુઓ ઘાટ ઘડવો **–લાવવો**=જુઓ ઘાટ આણવો **ઘાટમાં ઘાલવું**=ફસાવવું, દાવમાં લેવું **ઘાટ ઘાટનાં પાણી પીવાં**=દેશ દેશનો અનુભવ લેવો] **૦દાર** વિ૦ સારા ઘાટવાળું, રૂપાળું

ઘાટડી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'ઘાટ' ૩] રાતા રંગનું બાંધણીની ભાતનું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું રેશમી વસ્ત્ર; ચૂંદડી (૨) ગાતડી [**ઘાટડીએ જવું**= સુવાસણને વેશે મરવું **–ઘાલવી**=મરનાર સુવાસણને પિયર તરફથી ચૂંદડી ઓઢાડવી **–ભીડવી**=ગાતડીની ઢબે લૂગડું પહેરવું(૨) મહેનતનું કે મરદાનગીનું કામ કરવા માટે સ્ત્રીએ પોતાના લૂગડાના ઝૂલતા છેડાઓ ખોસી ગાંઠ મારવી (૩)સ્ત્રીએ મહેનત કે મરદાનગીનું કામ ઉપાડવું]

[જાતનું રેશમી કપડું

ઘાટપોત ન૦ [જુઓ 'ઘાટ' (૩) + પોત] એક

ઘાટી વિ૦ ['ઘાટ' (૫) ઉપરથી] દખ્ખણના ઘાટમાં રહેતી એક જાતિનું(૨)પુ૦ તે જાતનો માણસ **–ટણ** સ્ત્રી૦ ઘાટીની સ્ત્રી

[રૂપાળું

ઘાટીલું વિ૦ [ઘાટ=આકાર ઉપરથી] ઘાટદાર,

ઘાડું(–ઢું,–ઢું) વિ૦ [સં ગાઢ] ઘટ્ટ, લચકાદાર (૨) ખીચોખીચ (૩) પુષ્કળ; ગાઢ (૪)*કઠણ, સંગીન

[**–ડો** પુ૦ જુઓ ગાડરો

ઘાડવું ન૦['ઘડો' ઉપરથી]ગોળ ભરવાનું માટલું

ઘાઢું વિ૦ જુઓ ઘાડું

ઘાણ પુ૦ [દે] એક ફેરે રંધાય, તળાય કે કચરાય, ખંડાય એટલો જથો, આખા જથાનો ભાગ (૨) સંહાર, ખરાબી (૩) [પ્રા ઘણ, સં ઘન] મોટો હથોડો,ઘણ (૪) [સં ઘુણ]લાકડું કોરી ખાનાર એક કીડો (૫) સ્ત્રી૦ [સં ઘ્રાણ, પ્રા] ગંધ, બદબો [**–કાઢવો**=ભયંકર સંહાર કરવો (૨) તળવા – ખાંડવા વગેરે માટે નાખેલો ભાગ તૈયાર થતાં ત્યાંથી બહાર કાઢવો **–ઘાલવો,–નાખવો**=આખા જથાનો પેણી – ખાણિયા વગેરેમાં નાખી શકાય તેટલો ભાગ તૈયાર કરવા નાખવો **–નીકળી જવો**= ભયંકર સંહાર થઈ જવો,પાયમાલી થઈ જવી **–પેસવો**=જીવલેણ વિકાર કે રોગ થવો (૨) કુસંપ થવો **–વળવો**=ઘાણ નીકળી જવો **–વાળવો**=ઘાણ કાઢવો]

ઘાણી સ્ત્રી૦ [દે ઘાણ] તેલી બી પીલવાનું યંત્ર [**ઘાણીએ જોડવું**=કંટાળાભરેલા કામમાં રોકવું **ઘાણી કરવી**=ઘાણી ચલાવવાનો ધંધો કરવો. **ઘાણીનો બળદ**=ઘાણી ચલાવનારો બળદ (૨)[લા]કઠણ ને કંટાળાભર્યું કામ કે વૈતરું કર્યા કરનાર (૩) ઘાણી ખેંચવા જેવા કામ સિવાય બીજી કોઈ ગતાગમ વિનાનો માણસ. **ઘાણીમાં ઘાલીને તેલ કાઢવું, પીલવું**= સખતમાં સખત વૈતરું કરાવવું (૨) સખતમાં સખત શિક્ષા કરવી (૩) રિબાવવું]

ઘાત પુ૦[સં] ઝટકો,ઘા (૨)નાશ,ખૂન (૩) [ગ.] 'પાવર'(૪)'ડિગ્રી ઑફ એન એક્સપ્રેશન' (૫) 'ઇન્વોલ્યૂશન'(૬)(ત, ?)સ્ત્રી૦ અકાળ મૃત્યુની ઘાંટી.[**–જવી**=મરતા બચવું] **૦ક** વિ૦ મોત નિપજાવે એવું,નાશક(૨)[ગ]'મોડ્યુલસ' **૦કી** વિ૦ ખૂની(૨)ક્રૂર,નિર્દય **૦ચંદ્ર** પુ૦(જ્યો) નુકસાન કરે તેવા ઘરનો ચંદ્ર **૦તિથિ** સ્ત્રી૦, **૦દિવસ** પુ૦ (જ્યો) નુકસાન કરે એવી તિથિ. **૦નક્ષત્ર** ન૦ (જ્યો) નુકસાન કરે તેવું નક્ષત્ર

૦પ્રકાશક પુ૦ 'એક્સ્પોનન્ટ' (ગ.) **૦વાર** પુ૦ ઘાતતિથિ **૦વિધિ** પુ૦,સ્ત્રી૦ (ગ)'ઇન્વોલ્યૂશન' **૦સ્થાન** ન૦ સ્મશાન(૨)કતલખાનું (૩) વધસ્થાન (૪) [જ્યો] નુકસાન કરે તેવુ ગ્રહાદિનુ સ્થાન **–તારોહ** પુ૦ [+ आरोह] (ગ) 'એસેન્ડિગ ઑર્ડર' **–તાવરોહ** પુ૦ [+ अवरोह] 'ડિસેન્ડિગ ઑર્ડર' (ગ) **–તિની** વિ૦ સ્ત્રી૦[સં]હત્યારી,ઘાતકી **–તી** વિ૦ [સ] હત્યા – ખૂન કરનારો (૨) પુ૦ કસાઈ **–તુક** વિ૦ [સં] ઘાતકી

ઘાતેલ,ઘાપહાણુ,ઘાબાજરિયું જુઓ 'ઘા'મા

ઘાટ્રીથ ન૦ એક છોડ

ઘામ પુ૦ [સં. घर्म, प्रा घम्म] તાપ (૨) ઉકળાટ, બફારો (૩) પરસેવો(–થવો; હોવો)

ઘામચ(–છ,–ટ) વિ૦ ['ઘામ' ઉપરથી, સર૦ म घामट–ड, हिं घामड़] પસીનાથી ગદ્દ થયેલુ (૨) ન૦ પરસેવો (૩) [સર૦ મ घामत] તડમા થઈને વહાણમા ભરાયેલુ પાણી

ઘામતફૂડી સ્ત્રી૦[જુઓ 'ઘામચ'(૩)] વહાણમા પેસતા ઘામચની કૂડી [ઘામ થવો

ઘામવું અ૦ક્રિ૦[ઘામ' પરથી; સર૦મ घामेणें]

ઘાયક વિ૦ + [સં घातक, प्रा घायग] ઘાતક

ઘાયડમલ(–લ્લ) વિ૦ [प्रा घायण = હિસક + મલ પરથી ?] પહેલવાન, શૂરવીર

ઘાયપાત પુ૦ [સર૦ म] એક જાતનો રેસાદાર છોડ [(ઘાયપાત ને આ એક ?)

ઘાયમારી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] એક ઝાડ (?)

ઘાયલ વિ૦[हिं, 'ઘા' ઉપરથી, સર૦મ घायाळ] જખમી (૨) [લા] કામ કે પ્રેમથી પીડિત

ઘાયાંબૂડ્યાં, ઘાયાંપડ્યાં વિ૦કમોતે મરેલા (૨) ન૦ બ૦ વ૦ ઘવાયા, બૂડવા વગેરેથી કમોતે મરેલા માણસ

ઘાયો વિ૦ પુ૦ ['ઘા' ઉપરથી] ઘાયલ થયેલો (૨) ઘાયલ થવાથી મરી ગયેલો (૩) પુ૦ [प्रा घायग,–य = ઘાતક ?] દિલ પર અસર કરે એવુ માર્મિક લખાણ (૪) [સં घात] કાગળનો ઘા

ઘારણ ન૦ [प्रा] ઘોર નિદ્રા (૨) ઊઘથી ઘોરવુ તે (૩) ઊઘ લાવે એવુ ઔષધ [–નાંખવું = ઊઘમા પડી જાય તેમ(ઔષધથી) કરવું]

ઘારી સ્ત્રી૦ [दे॰ घारिया] એક મીઠાઈ (૨) અડદ કે મગની દાળનુ વડુ (૩) ચોટલીની ચારે બાજુએ રાખેલા કેશનું ચકરડુ (૪) પાણીમા છરતી ઠીકરી મારવાથી પાણીમા થતુ ચકરડુ **૦પૂરી** સ્ત્રી૦ ઘારી

ઘારું ન૦ ['ઘા' ઉપરથી ?] રોગથી શરીરમા પડેલુ નારુ [–પડવું = નારુ થવુ] (૨) [કા] ઘેટીનુ બચ્ચું

ઘાલ (લ,) સ્ત્રી૦ સાથે જમવા બેઠેલાઓની હાર– ઓળ (૨)તેમનો આખો સમૂહ (૩) ['ઘાલવુ' ઉપરથી, સર૦ म.]નુકસાન, ખાધ.[–ઊઠવી = પક્તિ જમી પરવારવી –પડવી, –બેસવી =જમનારની પંક્તિ પડવી] **૦ખાદ** (–ધ) સ્ત્રી૦ જુઓ ઘલાત **૦ઘુસેડ** સ્ત્રી૦, **૦ઘૂસણ** ન૦ કાઢઘાલ. **૦મેલ** સ્ત્રી૦['ઘાલવુ' + 'મેલવુ '] કાઢઘાલ, ગડબડસડબડ (૨) પચાત, ધમાલ(૩)ખટપટ, પ્રપચ **૦મેલિયું** વિ૦ ઘાલમેલ કરે એવુ [દેવાળિયો

ઘાલણદાસ પું૦ લોકોના નાણા ઘાલી જનારો;

ઘાલવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा घल्ल] ખોસવુ, અદર મૂકવુ (૨) પહેરવુ (૩) [લા] નાણા ખાઈ જવા (૪) બગાડવુ, પાયમાલ કરવુ ઉદા૦ ઘર ઘાલવુ (૫) પ્રસગે ભેટ તરીકે પહેરાવવુ. ઉદા૦ 'મે કન્યાની કોટમા અછોડો ઘાલ્યો ' (૫) અદર નાખવા – મૂકવાની રીત સૂચવનાર સહાયકારી ક્રિયાપદ સાથે વપરાય છે, જેમ કે, 'ખોસી ઘાલવુ ', 'ચગદી ઘાલવુ '

ઘાવ પું૦ [સં घात, प्रा घाय] ઘા, જખમ (૨) સમસ્યા

ઘાવર ન૦ ઝાકળ (સુ)

ઘાવેડી વિ૦ ચતુર, ચચળ (કા.)

ઘાસ ન૦ [સં] ખડ, ચાર [–કાપવું = નકામું, લેખામા ન લેવા જેવુ, તુચ્છ કામ કરવુ, ફોગટ મહેનત કરવી –ખાવું = પશુ પેઠે વર્તવુ, માણસની ગણનામા ન રહેવુ –ચવડાવવું = અપમાનિત કરવું](૨)સ્ત્રી૦[प्रा ,સં. घर्ष] ઘસારો (૩) ખોટ, ઘટ [–કાપવી =

ઘટના બદલામા કઈ મજરે લેવુ -ખાવી=ખોટ ખાવી -જવી, પડવી, લાગવી=ઘટ આવવી, ઘસારો પડવો] ૦ચારો પુ૦ ઢોરનુ ઘાસ, ચારો વગેરે ૦દાણો પુ૦ ઘાસ અને દાણો (પશુઓને ખવાડવાનો) (૨) તેવા ઘાસ અને દાણારૂપે લેવાતી ખડણી ૦પૂળો પુ૦ કચરોપૂળો, વાસીદુ

ઘાસણી સ્ત્રી૦, ['ઘાસવુ' (ઘસાવુ) ઉપરથી ? સં कास्=ખાસવુ ઉપરથી ?] ક્ષયરોગ

ઘાસતેલ ન૦[इ गॅस+तेल]ગ્યાસતેલ, ઘાસલેટ

ઘાસલેટ ન૦ [સર૦ મ, 'ઘાસતેલ' પરથી] બાળવાનું એક ખનીજ પ્રવાહી, ગ્યાસતેલ -ટિયુ વિ૦ [લા] હલકા પ્રકારનુ -ટિયો પુ૦ ઘાસલેટ વેચનારો (૨) [લા] દારૂડિયો

ઘાસવુ સ૦ક્રિ૦ [प्रा घास, सं घृष्, સર૦ म घासणें] જુઓ ઘસવુ (૨)અ૦ક્રિ૦ઘસાવુ [ઘાસી છૂટવું=ઘસાઈ છૂટવુ(૨)કામ કરી છૂટવુ]

ઘાસાળુ વિ૦ ['ઘાસ' પરથી] ઘાસવાળુ, ઘાસ [ઊગેલુ

ઘાસિયુ વિ૦ ['ઘાસ' ઉપરથી] જેમાં ઘાસ નીપજતું હોય તેવુ (૨) ઘાસમાંથી ઉત્પન્ન થતુ (૩) [લા] સત્ત્વ વગરનું, હલકુ (જેમ કે, ઘાસિયુ ઘી, સોનું) (૪) ન૦ એક પક્ષી

ઘાસિયો પુ૦ ['ઘાસ' ઉપરથી] સાથરો, ઘાસનો પાથરો(૨)ઘાસ કાપનારો(૩)જુઓ 'ગાશિયો'

ઘાસે(-સો)ટિયુ ન૦ ['ઘાસવુ' ઉપરથી] ઘરમા પહેરવાની (સામાન્ય) ચૂડી

ઘાંઘરડવું(૦) અ૦ક્રિ૦ [રવ૦]ભારે ઘાંટો કાઢીને — ખૂબ રોવુ (૨) આરડવુ (જેમ કે પાડીનુ) (૩) [લા] મોટે અવાજે બોલવુ

ઘાઘરી(૦) સ્ત્રી૦ એક જાતનું વાજુ

ઘાંઘલુ (૦) ન૦ ઓવારણુ (ઉદા૦ ઘાઘલા લેવાં) (૨) [अप घग्घल=ગભરાટ ?] ગાડા જેવુ આચરણ (ઉદા૦ ઘાઘલાં કાઢવાં)

ઘાંઘુ(૦) વિ૦ [अप घग्घल પરથી ?] (કા) ઉતાવળુ (૨) ગભરાયેલુ

ઘાંચ (૦ચ,) સ્ત્રી૦ ['ગૂચ' કે 'ખાંચ' ઉપરથી] ચીલામાં પડેલો ખાડો, ખાડો(૨)ગૂચ, મુશ્કેલી

ઘાંચી(૦) વિ૦[दे घाण(ઘાણી)+ચી(વાળો–ફા.) અથવા दे घंचिय] ઘાણી ચલાવી તેલ કાઢવાનો ને તેલ ને દૂધ વેચવાનો ધંધો કરતી ન્યાતનું (૨) પુ૦ તે ન્યાતનો માણસ. [-ખૂટવો=દીવામાં તેલ ખૂટવુ -ની ઘાણી જેવુ=ખૂબ મેલુ, ચીકટુ -ની ઘાણીએ જોડાવું=કટાળા ભરેલા વૈતરામા જોડાવુ -નો બળદ=કટાળાભર્યું એકનુ એક કામ કૂટનારો (૨) મૂર્ખ માણસ] -ચણ સ્ત્રી૦ ઘાંચી સ્ત્રી

ઘાંચો(૦) પુ૦ વાસફોડો, ટોપલા, સાદડી વગેરે બનાવનાર (૨) ઘાંચી (રીસ કે તિરસ્કારમા)

ઘાંટી(૦) સ્ત્રી૦ઘાંટા કે કંઠની–પડજીભની જગા, હૈડિયો(૨)અવાજ, સૂર(૩)ઘાટ, બે પર્વતની કે ડુંગરાની વચ્ચેનો સાંકડો રસ્તો(૪)[લા] મુશ્કેલીનો-બારીક સમય(૫)હરકત, અડચણ [-આવવી, પડવી=મુશ્કેલીનો બારીક સમય આવવો, હરકત આવવી -ફૂટવી=જુવાની આવવી (૨) ઘાત આવવી (૩) મુશ્કેલી આવવી]

ઘાંટીઘૂંટી(૦) સ્ત્રી૦ [ઘાંટી+ઘૂંટી] આંટીઘૂંટી-વાળો માર્ગ (૨)[લા]મુશ્કેલી કે મુશ્કેલીનો સમય

ઘાંટો(૦) પુ૦ [सं घट्=બોલવુ] કંઠ,સાદ (૨) મોટો સાદ, બૂમ (૩) ખિજાઈને કાઢેલો સાદ (૪) [જુઓ ઘાટ] મોટી ઘાંટી–ડુંગરાળ રસ્તો [-ઊઘડવો=સારો સ્પષ્ટ સાદ નીકળવો -કાઢવો=તાણીને મોટેથી બોલવુ (૨) ઠપકો દેવો, ધમકાવવુ -નીકળવો=અવાજ નીકળવો -ખૂલવો=ઘાંટો ઊઘડવો -પાડવો=બૂમ પાડીને બોલાવવુ (૨)ખિજાવુ, ધમકાવવુ -બેસવો=સાદ જાડો–ઘોઘરો થવો, ગળાએ કામ ન કરવુ] -ટાઘાંટ સ્ત્રી૦ બૂમાબૂમ

ઘાંસી(૦) સ્ત્રી૦(કા)બોરડી વગેરે કાંટાળી વનસ્પતિનો ઢગલો

ઘિમેલ સ્ત્રી૦ [सं घृतेली ?] એક જાતનુ લાલ રંગનુ મંકોડાની જાતનુ જીવડુ

ઘિયાળ વિ૦, **ઘિયો** પુ૦ જુઓ 'ઘી'મા

ઘિલેરી ન૦ એક પક્ષી

ઘિલોડી સ્ત્રી૦ જુઓ ઘલોડી -ડુ ન૦ઘિલોડીનુ ફળ–ઘલોડુ [કર્મણિ ને પ્રેરક

ઘિસાવુ અ૦ક્રિ૦,-વવુ સ૦ક્રિ૦, 'ઘીસવુ'નુ

ઘિસોડી સ્ત્રી૦ તૂરિયાનો વેલો. **–ડું** ન૦ તૂરિયું
ઘિસ્સો પું૦ ['ઘિસાવું' ઉપરથી]એકદમ જોરથી પડેલો ઘસરકો (**–દેવો,–પડવો,–મારવો**)
ઘી ન૦[સં ઘૃત, પ્રા ઘિઅ]ઘૃત, તૂપ [**–ઢળ્યું તો ખીચડીમાં**=દેખીતું નુકસાન છતાં સરવાળે તેનો ફાયદો જ થઈ રહેવો. **બળતામાં ઘી હોમવું**=ચાલુ ઉશ્કેરણીમાં વધુ કારણ ઉમેરવું] **–ઘિયાળ** વિ૦ વધારે ઘી આપે એવું (ઢોર – ગાયભેંસ) **–ઘિયો** પું૦ ઘી વેચનારો **૦કાંટો** પું૦ જ્યાં ઘી જોખાતું,વેચાતું હોય એ જગા, ઘીનું બજાર **૦કેળાં** ન૦બ૦વ૦ઘી અને કેળાં (૨) [લા] ભારે લાભ **૦ગળણી** સ્ત્રી૦ ઘી વગેરે ગાળવાની ઝીણી ગળણી **૦ચોપડ** ન૦ ઘી ને તેવો ચીકટ પદાર્થ. **૦તાવણી** સ્ત્રી૦ માખણ તાવવા માટેનું વાસણ. **૦તેલું** ન૦ પોયણીના મૂળમાં થતી ગાંઠ (?)
ઘીચ વિ૦ જુઓ ગીચ **–ચોઘીચ** વિ૦ગીચોગીચ, ખીચોખીચ
ઘીમ પું૦ વહેમ, શંકા [કા.] (૨) સ્ત્રી૦[સં. ग्रीष्म; प्रा. घिं] હોળી પછીને દિવસે કરવામાં આવતી એક ક્રિયા
ઘીસ સ્ત્રી૦ [फा गश्त] રોન (૨) [સં. ग्रीष्म, प्रा घिंसु પરથી ?] હોળીનો વરઘોડો (૩) ['ઘીસવું' ઉપરથી] માર; ઠોક (૪) ['ઘિસાવું' ઉપરથી] ઘિસ્સો (૫) જુઓ ગીસ [**ઘીસનો વરરાજા** = મશ્કરીનું પાત્ર **ઘીસ મારવી** = ચોરી કરવી **–પડવી** = ફાવવું, લાભ થવો(૨) નુકસાન થવું; પાછું પડવું (૩) માર પડવો]
ઘીસરું ન૦ ધૂસરું [જેસલો
ઘીસલું ન૦ ['ઘીસાવું' ઉપરથી] જુઓ ગીસલું,
ઘીસવું સ૦ ક્રિ૦ [સં घृष्? म विसर्ण] ધુમ્મા લગાવવા, ધીબવું, ઠોકવું (૨) [સર૦ हिं. विसना] ઘસવું [કજિયો(૩)ધમાચકડી
ઘીસાઘીસ સ્ત્રી૦['ઘીસવું' પરથી] ઠોકંઠોકા(૨)
ઘીંઘ,૦ર સ્ત્રી૦ મોટું, સેંકડોનું ટોળું
ઘીંસરું ન૦ જેંસલો, ઘીસરું
ઘુઘરવટ સ્ત્રી૦ [ઘૂઘરી+वृत्ति] ઘાઘરાના ઘેરની નીચેની ઘૂઘરીઓવાળી ઝૂલ (૨) પું૦ ઝૂલ પર ઘૂઘરીઓની હાર હોય એવો ઘાઘરો
ઘુઘરાવવું સ૦ક્રિ૦[રવ૦] 'ઘૂઘરવું', 'ઘૂઘરાવું'નું પ્રેરક
ઘુઘવાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] 'ઘૂઘવવું'નું પ્રેરક
ઘુઘરિયાળું વિ૦ ઘૂઘરીઓવાળું
ઘુઘવાટ(–ટો), ઘુઘાટ પું૦ ઘૂઘવવું તે
ઘુઘાર પું૦ + ઘૂઘરો, ઘૂઘરી
ઘુચ્ચો પું૦ જુઓ ઘુમ્મો
ઘુણ પું૦ [સં] લાકડું કોરી ખાનારો એક કીડો. **–ણાક્ષર** પું૦ ઘુણના કોરવાથી લાકડામાં અથવા પોથીના પાનામાં પડેલો અક્ષર જેવો આકાર **–ણાક્ષરન્યાય** પું૦ ઘુણાક્ષરની જેમ વગર ઇરાદે બનાવ બનવો તે
ઘુમડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઘૂમડવું'નું પ્રેરક
ઘુમરડવું સ૦ક્રિ૦ ઘુમરડી ખવડાવવી
ઘુમરડિયો પું૦ ['ઘુમરડી' ઉપરથી] ગોપીને વેશે ઘેર ઘેર ભિક્ષા માટે ફરતો સાધુ
ઘુમરડી સ્ત્રી૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] ચક્રાકારે ફરવું-નાચવું તે, ફૂદડી (૨) ફેર, ચક્કર (૩) પકડનારને ચુકાવી દેવા ઘૂમી જવું–ફરી જવું તે (૪) હીંચોળવું તે
ઘુમરાઈ સ્ત્રી૦['ઘૂમરાવું' ઉપરથી] મગરૂરી,ગર્વ
ઘુમરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઘૂમરાવું'નું પ્રેરક
ઘુમાવવું સ૦ક્રિ૦, **ઘુમાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ઘૂમવું'નું પ્રેરક ને ભાવે
ઘુમ્મર સ્ત્રી૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] ચક્રવ્યૂહ
ઘુમ્મો પું૦ [રવ૦] ગુમ્મો, ધીબકો, મુક્કો
ઘુરકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઘૂરકવું'નું પ્રેરક
ઘુરકિયું ન૦ ['ઘૂરકવું' ઉપરથી] ઘૂરકવાનો અવાજ(૨)છાછિયું; ગુસ્સાનો બોલ (**–કરવું**)
ઘુરઘુર અ૦ [સં., રવ૦] **–રાટ** પું૦ તેવો અવાજ
ઘુરવું અ૦ક્રિ૦ [સં. घुर्] ઘૂરકવું, ભસવું
ઘુવડ પું૦, ન૦ [સં घूक, प्रा घूअ; સર૦ મ घुवड] રાત્રે જ દેખી શકતું એક પક્ષી
ઘુસણિયું વિ૦ ['ઘૂસવું' ઉપરથી] ગમે તેમ કરીને ઘૂસનારું; તેવા સ્વભાવનું
ઘુસપુસ અ૦(૨)સ્ત્રી૦[રવ૦]માંહોમાંહે ગુપચુપ ધીમી વાતો કરવી તે, ગુસપુસ
ઘુસાડવું સ૦ ક્રિ૦ ['ઘૂસવું' ઉપરથી] પેસાડવું, દાખલ કરવું (વગર રજાએ કે હઠે)

ઘુસાવું અ૦ ક્રિ૦, -વવુ સ૦ ક્રિ૦ 'ઘૂસવું'નુ ભાવે ને પ્રેરક

ઘુમટ પુ૦ [फा. गुंबद] દેરા અથવા મકાન ઉપરનું છત્રાકાર ધાબુ, ગુંબજ (૨) ઘુમટ નીચેનો દેરાનો અંદરનો ભાગ

ઘૂક ન૦ [सं] ઘુવડ

ઘૂઘર સ્ત્રી૦ જુઓ ઘૂઘરી (૫) ૦માળ સ્ત્રી૦ (બળદને કોટે બાંધવાની) ઘૂઘરાની માળા

ઘૂઘરવું અ૦ક્રિ૦ ['ઘૂઘર' ઉપરથી] ફૂલીને મોટા થવું, પાકવું (જેમ કે સેવડનું)

ઘૂઘરાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ઘૂઘરો' ઉપરથી] ગુસ્સાથી ડોળા કાઢવા

ઘૂઘરી સ્ત્રી૦ [सं घर्घरी] ધાતુના પતરાની પોલી ખણખણતી ગોળી (૨) સ્ત્રીઓના હાથનું ઘુઘરિયાળુ એક ઘરેણુ (૩) એક રમકડું, નાનો ઘૂઘરો (૪) [સર૦ म घुगरी] બાફેલી જાર-બાજરી વગેરે [-બાફવી = જાર બાજરી બાફવી ઘૂઘરીઓ લટકવી = પહેરેલાંફાટેલાં કપડાંની ચીંદડીઓ ઘૂઘરીઓ લટકે તેમ ફરફર થવી (કટાક્ષમાં)] -રો પુ૦ અંદર કાંકરા જેવી વસ્તુ ભરીને કરેલો ખખડે તેવો ધાતુ વગેરેનો પોલો ગોળો (૨) તેવું એક રમકડુ (૩) એક મીઠાઈ (૪) ઘૂઘરીઓનો ઝૂમખો (૫) દાળ પાડવા માટે પલાળીને સૂકવેલુ કઠોળ (૬) ચૂનો બનાવવા માટે પકવેલા મરડિયા (૭) [ચ] વલોણાનો દાંડો ઘૂઘરા જેવા જે માટમાં ફરે છે, ને જે ગોળીને મોઢે ગોઠવાય છે તે ગોળ ઘાટ [ઘૂઘરા જેવું = સુંદર, મજેનું (૨) ગમતી (૩) બોલકણુ ઘૂઘરા બાંધવા = નાચવું(૨) નિર્લજ્જ થવું ઘૂઘરા મુકાવવા કે મૂકવા = ઘૂઘરીઓની શોભા કરવી ઘૂઘરા બનવું = રમકડા જેવા થવુ (૨) ખુશખુશાલ થવું (૩) વશ થઈ રહેવું (સ્ત્રીને)]

ઘૂઘવવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] 'ઘૂઘૂ' એવો અવાજ કરવો (૨) ગર્જવું

ઘૂઘવાવું અ૦ ક્રિ૦ ઘૂ ઘૂ અવાજ થવો

ઘૂઘૂ અ૦ [રવ૦] (રેલગાડી, સમુદ્ર વગેરેનો રવ)

ઘૂડ પુ૦, ન૦ જુઓ ઘુવડ

ઘૂણિયો પુ૦ ઢેગડો

ઘૂનો પુ૦ ખાઈ (કા)

ઘૂમ અ૦ [फा गुम, प्रा गुम्म] (તકમાં) ગરક – લીન (૨) [નશાથી] ચકચૂર – બેભાન

ઘૂમચી સ્ત્રી૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] ઘુમરડી, ચકાકારે ફરી વળવું તે [જથ્થો, સમૂહ

ઘૂમચો પુ૦ [फा गुचा = પાંદડીઓનો જથ્થો]

ઘૂમટ પુ૦ [સર૦ म घुमट] જુઓ ઘુમટ. -ટી સ્ત્રી૦ ઘુમટ જેવી નાની આકૃતિ (૨) [લા] માથું અને પીઠ ન પલળે એવી ઘાસ કે વાંસની ચીપો વગેરેની બનાવેલી ઓચલા જેવી છત્રી

ઘૂમટો પુ૦ [સર૦ हिं घुमटा] ઘૂંઘટ. [-કરવો, ખેંચવો, તાણવો, વાળવો = માથા ઉપરનો સાલ્લાનો ભાગ આગળ ખેંચી, લાજ કાઢવી]

ઘૂમડવું સ૦ ક્રિ૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] હીંચોળવું (૨) ચકર ચકર ફેરવવું

ઘૂમડાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઘૂમડવું'નું કર્મણિ

ઘૂમડી(-ણી) સ્ત્રી૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી, प्रा घुम्मण] ઘુમરડી -ણુ ન૦ ઘૂમવું કે હીંચવું તે

ઘૂમરાવવું અ૦ ક્રિ૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] રીસમાં મોં ચડવું, ધૂંધવાવું (૨) ઘૂમરી ખાવી (૩) વરસાદનું ચડી આવવું (૪) ડહોળાવું

ઘૂમરી સ્ત્રી૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] વમળ, ભમરો (૨) ઘૂમડી, ઘુમરડી (૩) તોર કે અભિમાનમાં (મદની પેઠે) આખો ચકળવકળ થવી [-આવવી = (પાણીમાં) વમળ ચડવો -ખાવી = (આંખોનું) તોરમાં ચકળવકળ થવું (૨) ઘુમરડી ખાવી, ચકર ફરવું]

ઘૂમવું અ૦ ક્રિ૦ [सं घूर्ण्, प्रा घुम्म] ગોળ ફરવું (૨) રખડવું (૩) [લા.] મોટો કારભાર કરવો, મહાલવું (૪) મચ્યા રહેવું [દોડધામ

ઘૂમાઘૂમ(-મી) સ્ત્રી૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] હરફર,

ઘૂરકવું અ૦ક્રિ૦ [दे घुरुक्क, (રવ૦)] ઘુરઘુર કરવું (૨) જોરથી ભસવું (૩) [લા] ગુસ્સામાં બાંટો પાડવો, તડૂકવું

ઘુરકાઘૂરકી સ્ત્રી૦ સામસામે ઘૂરકવું તે

ઘૂરકાવું અ૦ ક્રિ૦ ('ઘૂરકવું'નું ભાવે) ઘૂરકવાની ક્રિયા થવી

ઘૂર્ણાયમાન વિ૦ [सं] ચકાકારે ઘૂમતું

ઘૂલર,–રું ન૦, **–રો** પુ૦ જુઓ 'ગૂલરમા
ઘૂસ પુ૦[सं गुहाशय ? સર૦ हिं , म]ઉંદર,કોળ
ઘૂસણ ન૦ ઘૂસવું તે, વગર હકનો પ્રવેશ (૨) વિ૦ ઘૂસણિયુ
ઘૂસવું અ૦ ક્રિ૦ [दे घुसिणिअ=ગવેષેલુ; શોધેલું પરથી ? સર૦.म. घुसणें, हिं घुसना] જોરથી કે ગમે તેમ કરી પેસી જવું [**ઘૂસી જવું**=જોરથી, વગર હકે કે ગમે તેમ કરીને દાખલ થઈ જવુ.]
ઘૂસિયું ન૦ ['ઘૂસ'=ઉંદર] ઉંદરિયુ
ઘૂસિયું મધ ન૦['ઘૂસવુ' ઉપરથી](ઝાડ વગેરેની બખોલમા ઘૂસીને બાંધેલા મધપૂડાનું) એક જાતની ઝીણી માખોએ બનાવેલુ મધ
ઘૂઘટ(–ટો) પુ૦ [हिं] ઘૂમટો, સ્રીઓ મો પર કપડુ ઢાકે છે તે
ઘૂટ પુ૦ [दे घुट, प्रा घोट्ट] ઘૂટડો (૨)ઘાટો, કઠ (૩) સ્રી૦ (જીવનુ) ઘૂટાવુ–ગૂગળાવુ તે. [**–ભરાવી**=ગૂગળાવું] **૦ડો** પુ૦ ગળા વાટે એકી વખતે ઊતરી શકે તેટલો પ્રવાહી પદાર્થ. **ઘૂટડે ઘૂટડે**=ધીમે ધીમે, એક પછી એક ઘૂટડાથી **ઘૂટડો ઊતરવો**=ઘૂટડો ગળામાથી નીચે જવો (૨) સમજાવુ, ગળે ઊતરવું **–ભરવો**=ઘૂટડા જેટલુ મોમા લેવુ–પીવુ.]
ઘૂંટણ,–ણિયું ન૦ [सं घुट] ઢીંચણ [**ઘૂંટણે (–ણિયે) પડવું** = બાળકે ઢીંચણ વડે ચાલવુ (૨)[લા]પગે લાગવુ(૩)કરગરવુ **ઘૂટણિયાં ભરવાં** = બાળકે ઢીચણ વડે ચાલવું. **–ભાંગવાં, ભાંગી જવાં**=પગ નરમ થઈ જવા;(કામમા) પાછા પડવુ–હારવુ **–ભાંગી નાંખવાં**=હરાવવુ, પાછુ પાડી દેવુ.]
ઘૂટવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं घोटना, म घोंटणें,दे घुट्टग=વાસણ પર પડેલું ધાબુ ઘસવાનો પથ્થર]લસોટવુ;પીસવુ(૨)ઘેરવુ,રોધવુ(શ્વાસને) (૩) અભ્યાસથી–પુનરાવર્તનથી પાકુ કરવુ ઉદા૦ અક્ષર ઘૂટવા, રાગ ઘૂટવો
ઘૂટાવું અ૦ ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ઘૂટવુ'નું કર્મણિ ને પ્રેરક
ઘૂંટી સ્રી૦ પગની પાટલી અને નળાને જોડનાર સાધા આગળનું હાડકુ (૨)['ઘૂટવુ' ઉપરથી, સર૦ म घुटी, हिं घुट्टी] ગળથૂથી(૩)[સર૦ 'ઘાટી'] ગૂચવણ, ભરાઈ પડાય એવી મુશ્કેલી
ઘૂંટો પું૦ ['ઘૂટવુ' ઉપરથી] ઘૂટીને બનાવેલો લોંદો (૨) ઘૂટવાનું–લસોટવાનુ સાધન (૩) ઘૂટવાથી આવેલો ઓપ
ઘૃણા સ્રી૦[सं.] તિરસ્કાર (૨) દયા, અનુકપા
ઘૃત ન૦ [सं] ઘી
ઘેઘૂર વિ૦ મસ્ત, ચકચૂર
ઘેટું ન૦ જેના શરીર ઉપર ઊન થાય છે તે પ્રાણી [**ઘેટાંનું ટોળું**=ગાડરિયો પ્રવાહ **ઘેટાં બકરાં**=સામે ન થાય તેવા ગરીબ પ્રાણી] **–ટી** સ્રી૦ ઘેટાની માદા **–ટો** પુ૦ ઘેટાનો નર [ઢોચકુ
ઘેડ સ્રી૦ ['ઘડો' ઉપરથી ?] નાનો ઘડો, લોટુ;
ઘેન (ઘે) ન૦ [अ घैन] નશો,કેફ, સુસ્તી (૨) મદ, અભિમાન [**–ઊતરવું**=નશો કે મદ જવો **–ચડવું**=નશાની અસર થવી **–માં પડવું**=નશા કે સુસ્તીને વશ થવુ]
ઘેબ(–વ)ર,–રું ન૦[सं. घृतपूर, दे. घेउ(व)र] એક વાની–પકવાન. **–રિયું** વિ૦ ઘેબરના જેવુ સ્વાદિષ્ટ
ઘેર (ઘે) અ૦ ['ઘર' પરથી] ઘરે, ઘરમા, ઘર તરફ [**(–ને) ઘેર ઊઠવી**=–ની અછત કે તાણ પડવી (૨) ખર્ચના ગોદા કે નુકસાનમા પડવુ; **–ને ઘેર બેસવી** (જેમ કે 'આમાં તો એને રૂા ૧૦૦ને ઘેર ઊઠી'.) **–કરવું**=(દીવો) ઓલવવો–રાણો કરવો. **–કાંટા પડવા**=ઘર ઉજ્જડ થવુ, નિર્વંશ જવુ **–ગોળી બેસવી** =નુકસાન થવુ **–જવું**=(દીવો) ઓલવાવો (૨) કોઈ કામ કે કશામાથી ખસવુ, ટળવુ, વચ્ચેથી હઠવુ, એવા ભાવમા જેમ કે, ન ફાવે તો જાય ઘેર. **–તાળું દેવાવું**=ઘર સત્યાનાશ કે નિસતાન જવુ (૨) ઘર પર ટાંચ આવવી **–બેઠાં**=ઘર બહાર કે દૂર પરગામ ક્યાય ગયા વિના,ઘરઆગણે (૨) [લા] વગર ખાસ મહેનતે, સહેજે. **–બેઠાં ગંગા** (આવવી, થવી)=સહેજે–અનાયાસે મોટો લાભ. **(–ને) ઘેર બેસવી**=–નો ગોદો કે નુકસાન આવવુ (૨) (સ્રીએ .ની સાથે)

નાતરુ કરવુ -બેસવું=બેકાર બનવું (૨) બરતરફ થવું, રજા મળવી (૩)[તગાદો કરવા] ધરણું લઈને બેસવુ -મૂકવુ=સાથે ન રાખવુ, દૂર કરવુ (૨) ઘરેણે મૂકવું]

ઘેર પુ૦ ['ઘેરવુ' ઉપરથી ?]ઘેરાવ,'સર્કમ્ફરન્સ' (૨)સમૂહ,ટોળી(૩)(૨,) સ્ત્રી૦કોર પરનો ભાગ [-બાંધવી](૪) ચોટલીની આસપાસ રાખેલી ધારી(૫)ઘેરૈયાનું ટોળુ,હોળી ખેલવા નીકળેલી ટોળી ૦કો પુ૦ જથો, સમૂહ ૦ણુ સ્ત્રી૦ ઘેરી લેવુ તે, ઘેરો (૨) ધારણ ૦દાર વિ૦ ઘેરવાળુ (કપડુ)(૨)ખૂલતુ,ચપસીને નહિ એવુ

ઘેરગભીરુ, ઘેરગ ભીર વિ૦ ['ગહીર ગભીર'] ઘેરુ અને ગભીર, અતિ ગાઢ

ઘેરવુ સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं घेरना, म घेरणें सं ग्रह्, प्रा घे परथी ?] ચારે તરફ વીંટળાઈ વળવુ (૨)(પશુને) પાણી પાવુ [ઘેરી લેવુ= ઘેરીને કબજામાં લેવુ, ઘેરો ઘાલવો]

ઘેરાવ,-વો પુ૦ ઘેર,ચારે તરફનો વિસ્તાર(૨) ઘેરવુ તે, રોકાણ, અટકાયત

ઘેરાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઘેરવુ'નું કર્મણિ (૨) સપડાવુ, ઘેરામાં આવી જવું(૩)[ઘે']('ઘેરુ' ઉપરથી ?) ઘેરુ થવું, વ્યાપવું (જેમ કે આંખ નશા કે ઊંઘથી, આકાશ કે ચદ્ર વાદળથી, વાદળ કાળાશથી)

ઘેરિયા ન૦ એક પક્ષી

ઘેરી સ્ત્રી૦ ['ઘેર' ૪ ઉપરથી]માથા પરની ધારી

ઘેરુ ન૦ [જુઓ ગેરો, સર૦ म घेरू] ક્રીડાએ કોરવાથી ગરેલો લાકડાનો લોટ

ઘેરુ (ઘે) વિ૦ [सं गभीर, हिं गहरा] ગાઢ, પાકુ (રગના સબધમાં), ઘણી માત્રામા રગવાળુ (જેમ કે ઘેરો લાલ) (૨) ઊંડુ, ગહન (૩) ચકચૂર, ખુમારીવાળુ (આખના સબધમાં)

ઘેરૈયો પુ૦ ['ઘેર' (૨) ઉપરથી] હોળી ખેલવા નીકળેલો,ઘેરમાંનો માણસ [ઘેરૈયા રમવા= ઘેર બાંધી હોળીનું નૃત્ય કરવુ] -યા ચૌદશ સ્ત્રી૦ ફાગણ સુદ ચૌદશ

ઘેરો પુ૦ ['ઘેરવુ' ઉપરથી] ઘેરી લેવુ તે [-ઘાલવો, નાખવો, ઊઠવો] (૨) રોકાણ, અટકાવ (૩) સમૂહ,ઘચૂસલો (જેમ કે ઝાડનો)

ઘેલચદ્ર(-દ્રુ),ઘેલછા,ઘેલાઈ જુઓ 'ઘેલુ'માં

ઘેલુ (ઘે) વિ૦ [मं ग्रहिल,प्रा गहिल] ગાડું, અક્કલ વગરનું (૨) ન૦ ગાંડપણ [-કરવુ= નાદ કે ધૂન લગાડવી -થવું=ગાંડા પેઠે વર્તવું,ગાંડી વાત કરવી -લાગવુ,-વળગવુ= ગાંડપણ વળગવુ (૨) ધૂન લાગવી ઘેલા કાઢવા=ગાંડા કાઢવાં ઘેલીનો ગવાળો= અવ્યવસ્થિત ગાંસડા પોટલા]-લચદ્ર(-દ્રુ) વિ૦ જેની ઘેલછા ચદ્રનાં ક્ષયવૃદ્ધિની પેઠે પાક્ષિક હોય એવુ, વખને ડાહ્યુ અને વખતે ગાંડુ થઈ જતુ હોય એવુ -લછા સ્ત્રી૦ ગાડપણ (૨) ધૂન [-આવવી, -લાગવી, -વળગવી=કશાકની ધૂન વળગવી -કરવી, -કાઢવી=ગાડા પેઠે વર્તવું, ગાડાં કાઢવા] -લાઈ સ્ત્રી૦ ઘેલાપણુ, ગાડપણ ૦તૂર વિ૦ ગાંડુતૂર, સાવ ઘેલુ

ઘેવર સ્ત્રી૦ + ગહ્વર, ગુફા

ઘેવર(-રુ)ન૦[दे]-રિયુ વિ૦જુઓ 'ઘેબર'માં

ઘેઘટ (ઘે૦) વિ૦ ઊઘ કે કેફથી ઘેરાયેલુ (૨) સ્ત્રી૦ વરસાદ આ ધાર્યો હોય એવી આકાશની સ્થિતિ

ઘેંઘાટ (ઘે૦) પુ૦+ જુઓ ઘોંઘાટ

ઘેશ(-સ) (ઘે૦) સ્ત્રી૦ ખાવાની એક હલકી વાની-ભરડકુ [ઘેશમાં ઘી=અઘટિત ખર્ચ]

ઘૈયું ન૦ [सं गह्वर] ખાડો, ખાધરો

ઘો સ્ત્રી૦ [सं गोधा] ગરોળીના આકારનું એક ઝેરી પ્રાણી

ઘોગધારી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ-ઓષધિ

ઘોઘર પુ૦ [सं घुर्घर ?] ભારે માથાનો જગલી બિલાડો (૨) બાળકને બિવડાવવાનો હાઉ (૩) ન૦ એક પક્ષી ૦બિલાડો પુ૦ જુઓ ઘોઘર અર્થ ૧. ૦રાણો પુ૦ ઘોઘરોનો રાજા, મોટો ઘોઘર (નવરાત્રીમાં 'માતાજીનો ઘાચી' નામની એક મોટી અને બિહામણી પુરુષાકૃતિ, જેની આગળ બાળકો રમે છે)

ઘોઘરુ વિ૦ [સર૦ म घोघरा, का गोग्गर- રવ૦] ખોખરુ - ભારે સાદવાળુ

ઘોઘરો(-ળો) પુ૦ [રવ૦] ભારે સાદ, ઘાંટો (૨) ગળાના જે ભાગમાંથી અવાજ નીકળે

છે તે [-કાઢવો=ઘાંટો કાઢવો, મોટેથી બોલવુ -ઝાલવો=ગળેથી પકડવુ, ટોટો પકડવો -તાણવો=સાદ ખેચીને ગાવુ -પકડવો=જુઓ ઘોઘરો ઝાલવો ઘોઘરે બાઝવું=ગળુ પકડવુ (૨) ન ભાવવુ ઘોઘરે સિંદૂર દેવું=ઘાંટો બેસી જાય એમ કરવુ (૨) બહુ ન બોલે તેવુ કરવુ] [અટક

ઘોઘારી વિ૦ ઘોઘા બદરનું-તરફનું (૨) પુ૦

ઘોઘો વિ૦ પુ૦ [સર૦ म. घोग्या] અભણ, મૂર્ખ માણસ (૨) પુ૦ [?] સાપ (૩) મોમાથુ ઢકાય એમ ઓઢવુ તે, ઘંઘોલિયું (-કરવો)

ઘોઘોઈ ન૦ એક પક્ષી

ઘોઘોરાણો પુ૦ જુઓ ઘોઘરરાણો

ઘોચ સ્ત્રી૦ [ઘચ્ચ'-રવ૦] ઘોચવુ -ઘોચાવુ તે, ઘોચાયાની અસર ૦પરોણી સ્ત્રી૦, ૦પરોણો પુ૦ જુઓ ઘોચપરોણો

ઘોચવું અ૦ક્રિ૦ ઘોચવુ, ભોકવુ ઘોચી ઘાલવું, દેવું=ઝટ ખોસવુ, ભોકવુ, પેસાડવુ કે ઘાલવું

ઘોટ પુ૦ [दे घुट, प्रा घोट्ट] ઘૂટડો

ઘોટક પુ૦ [सं] ઘોડો

ઘોડાદામણુ અ૦ વારાફરતી

ઘોડદોડ (ડો) ['ઘોડો'+'દોડવુ'] ઘોડાઓની દોડવાની હરીફાઈ (૨) એને માટેનુ મેદાન અથવા રસ્તો [પલટણ

ઘોડપલટણ સ્ત્રી૦ [ઘોડા+પલટણ] ઘોડેસવારની

ઘોડમાત સ્ત્રી૦ [ઘોડો+માત] શેતરજમા રાજા ઘોડાની શેહથી માત થાય તે [મોવાળુ

ઘોડમુખુ વિ૦[ઘોડો+મુખ] ઘોડાના જેવા

ઘોડવહેલ (વ્હે) સ્ત્રી૦ [ઘોડો+વહેલ] ઘોડા જોડવાની વહેલ, ઘોડાગાડી [ગાડી

ઘોડાગાડી સ્ત્રી૦[ઘોડો+ગાડી]ઘોડા વડે ખેચાતી

ઘોડાગાંઠ (૦) સ્ત્રી૦ બેવડી સેડકાગાઠ. [-વાળવી,પાડવી,પડવી ઇ૦ સાથે પ્રયોગ] (૨) શેતરજમાં બે ઘોડાને એકમેકના જોરમા રાખવા તે [એક બ્રિટિશ સિક્કો

ઘોડાગીની સ્ત્રી૦ઘોડાની છાપવાળી ગીની,સોનાનો

ઘોડાઘાટડી સ્ત્રી૦ ઘોડે બેઠેલી કન્યાને વર તરફથી માથે ઓઢાડાતી ચૂદડી

ઘોડાઘાસ પું૦ ઘોડાને ખાવાનું એક ખાસ ઘાસ

ઘોડાચડ(-ઢ) પુ૦ ઘોડે ચડનારો-વર(૨)સવાર

ઘોડાચિયો પુ૦ એક જાતનુ ઘાસ

ઘોડાપૂર ન૦ ઘોડાની જેમ એકદમ ધસી આવતુ મોટુ પૂર (૨) અ૦ તેની જેમ, જોશથી

ઘોડામૂઈ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ, ઔષધિ

ઘોડાર (ર,) સ્ત્રી૦ [ઘોડુ+સં. अगार] ઘોડા બાધવાની જગા,તબેલો -રિયો પુ૦ ઘોડારની સાફસૂફ રાખનારો, ઠાણિયો

ઘોડાલિયું ન૦ વાસની ચીપમાથી બનાવેલુ એક વાજું [વનસ્પતિ-ઔષધિ

ઘોડાવજ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं घोडावच, म]એક

ઘોડાસમેરવો પું૦ એક ઝાડ

ઘોડાસર (ર,?) સ્ત્રી૦ [સર૦ म घोडसाळ, घोडशाळा, घोडसर] ઘોડાર

ઘોડાસૂન ન૦ એક વનસ્પતિ

ઘોડિયાટ પુ૦ ['ઘોડી' ઉપરથી] મોભને ટેકવવાનું ત્રિકોણિયુ

ઘોડિયું ન૦ ['ઘોડી' ઉપરથી] એક જાતનુ પારણુ (૨) તાડછાનો હાડો [ઘોડિયામાંથી ઝડપાવું=બાલ્યાવસ્થામાથી જ લગ્નનુ માગું આવવુ ઘોડિયું બંધાવું=સતતિ થવી ઘોડિયે ઘર મૂકવું=નાના છોકરા મૂકીને ગુજરી જવુ ઘોડિયુ બાંધવું=ખોયુ કે તેનુ કપડું બાધીને તૈયાર કરવુ] -ચા ખાતું ન૦ મોટા કારખાનામા કામ કરતી સ્ત્રીઓના બાળકો રાખવા કરવાનુ ખાતુ

ઘોડી સ્ત્રી૦ [सं घोटिका, प्रा घोडी] ઘોડાની માદા (૨)જેની ઉપર કોઈ વસ્તુ મુકાય અથવા ગોઠવાય કે ટગાવાય એવી લાકડા કે ધાતુની બનાવટ(૩)જેનો ટેકો લઈ ચલાય એવી લાકડી (૪)ઊંચે ચડવાની નિસરણી જેવા પગથિયાં-વાળી બનાવટ [ઘોડીએ ચડ(-ઢ)વું=ઘોડી પર સવારી કરવી (૨) કેફ કરવો (૩) લહેરમા આવવુ. ઘોડી કુદાવવી=ઘોડીને ઠેકાવવી (૨) લાકડીના ટેકાથી ચાલવું, લગડુ ચાલવુ -ખેલાવવી=ઘોડી પર બેસી તેને નચાવતા -કૂદવતા ચલાવવી -છૂટી કે ઘોડો છૂટચો=કોને ખબર કે શુ થયું? -ઠાણે આવવી=

ઘોડી ઋતુમાં આવવી —ને ઠાણ દેવું = ઘોડીને ઘોડો દેખાડવો —પલાણવી = ઘોડી પર સવારી કરવી —પ્રસવી ને વાત પ્રસરી = પાયા વિનાની મોટી ગપ ચાલવી (કાળી) ઘોડી = અફીણ (લીલી) ઘોડી = ભાંગ (લાલ) ઘોડી = દારૂ (કાળી, લાલ, કે લીલી) ઘોડીએ ચડવું = નશો કરવો]

ઘોડું ન૦ [સં घोट(०क), प्रा घोड(०ग,०य)] ઘોડો અથવા ઘોડી (૨) નાનું અથવા દુર્બળ ઘોડું, ટટ્ટુ (૩) હયદળ, ઘોડાનો સમૂહ —ડેસવાર પુ૦ ઘોડા ઉપર સવારી કરનારો માણસ કે સિપાઈ

ઘોડે અ૦ (કા) ગોડે, પેઠે

ઘોડેસવાર પુ૦ જુઓ 'ઘોડું'માં —રી સ્ત્રી૦ ઘોડેસવાર થવું તે

ઘોડો પુ૦ [જુઓ ઘોડું] સવારીનું એક પશુ, અશ્વ (૨) નદી કે દરિયાનું મોટું મોજું, લોઢ (૩) ઘોડા જેવા આકારની જાડી નકશીદાર ખીંટી (૪) ચાપ — કળ (જેમ કે બંદૂકનો) (૫) મોટી ઘોડી, કોઈ વસ્તુ મૂકવા માટે બનાવેલું ઉભેડું ચોકઠું (૬) ચાર પાંખડીનું કપાસનું કાલું (૭) અંગૂઠાની પાસેની આંગળી ઉપર પહેરવાનું એક રૂપાનું ઘરેણું [(વ્યાજના) ઘોડા પર ઘોડા વધવા = વ્યાજનું વ્યાજ ચડવું —જેવું = ટટાર, મજબૂત, સ્ફૂર્તિવાળું —થાકી જવા = થાકી જવું (૨) હારી જવું, આગળ વધવાની હિંમત ન હોવી —દોડાવવા = ખાલી મનોરથ — શેખચલ્લીના વિચાર દોડાવવા —ગાઉ = ખૂબ લાંબા લાંબા ગાઉ —નહીં પહોંચવા = પગે કશું ન કરવું, થાકી જવું (૨) શક્તિ કે ગજુ ન હોવું —બાંધવા = જુઓ ઘોડા દોડાવવા ઘોડા લે! = બહાર વટિયા પકડો (એક ધમકી) ઘોડાવેગે = બહુ ઝડપથી (—નું) ઘોડું ચડતું હોવું = જુસ્સામાં હોવું, ચડતો જોશ હોવો ઘોડું દોડવું = યોગ્ય વખતે કામ દેવું (ઉદા૦ દશરાએ ઘોડું ન દોડે ત્યારે શું કરવાનું ?) ઘોડું પાડવું = બહુ ખરચ કરી નાખવું (કોઈને) બોજારૂપ થવું ઘોડે ચડવું = આગળ પડવું, અગ્રેસર થવું (૨) વરરાજા થઈ ઘોડા પર બેસવું (૩) ફત્તેહ થવું (૪) તત્પર થવું ઘોડે ચડીને આવવું = ઉતાવળ કરતા આવવું, (૨) છડે ચોક આવવું ઘોડે ચડીને ઊતરવું = મૂર્ખ ઠરવું (૨) પસ્તાવો કરવો ઘોડે પલાણ નાખવું, માંડવું = ઘોડા પર જીન નાખવું — બાંધવું (૨) તૈયારી કરવી, તત્પર થવું (૩) લડવા જવું ઘોડે બેસવું = ઘોડા ઉપર સવારી કરવી ઘોડે બેસી ગાંસડી માથે મૂકવી = મૂર્ખ જેવું કામ કરવું ઘોડે બેસીને આવવું = જુઓ ઘોડે ચડીને આવવું, ઘોડો મ(—ગ)ઠવો = મસલત કરવી, ખાનગી ચર્ચા કરવી —ચડાવવો = બંદૂકની કળ ઊંચી કરવી (૨) ત્રાજવાની દાંડીમાં કડી ચડાવવી, જેથી કરીને ઓછું વસ્તુ જોખાય —જોર પર હોવો = જુસ્સામાં હોવું (૨) શરતમાં જીતે એવું હોવું —ઝાડ થવો = ઘોડે પાછલા પગ પર ઊભા થઈ જવું —દેખાડવો (ઘોડીને) = ઘોડા ઘોડીને સંભોગ માટે ભેગાં કરવાં —પાડવો = બંદૂક ફોડવા તેની કળ પાડવી —ફેંકવો = ઘોડો મારી મૂકવો ઘોડો બાંધ!, ઘોડો બાંધી રાખ! = જરા થોભ, ઉતાવળ ન કર! —બેસી જવો = થાકી જવું, હારી જવું —મારી મૂકવો = ઘોડો પૂરપાટ દોડાવવો (૨) ઉતાવળે નાસી જવું]

ઘોણિયું ન૦ ઢોલ, બાયું

ઘોણિયો પુ૦ મોટી તાંબાની વટલોઈ (કા.)

ઘોનારવું સ૦ક્રિ૦ (કા) મારવું

ઘોયરું (ઘો) ન૦ ગોતું બાફવાનો ચૂલો [તિ

ઘોયું ન૦ જખમ (૨) કોઈ વાતમાં નિરર્થક ભળવું

ઘોર વિ૦ [સં] બિહામણું (૨) કમકમાટી ઉપજાવે એવું (૩) ગાઢ, અત્યંત (પોતપોતાની માત્રામાં) (જેમ કે નિદ્રા, વન, અંધારુ, અજ્ઞાન)

ઘોર પુ૦ [સર૦ મ] ઘોર અવાજ કે રણકો (૨) તંબૂરા ઇ૦માં ખરજ સ્વરના તારનો ઘોર અવાજ કે રણકો (૩) (૨,) સ્ત્રી૦ [ઘોરવું પરથી] ઊંઘમાં નાક બોલવાનો અવાજ [—બોલાવવી = ઘોરવું, નસકોરાં બોલાવવાં]

ઘોર સ્ત્રી૦ [फा गोर] મડદું દાટવાનો ખાડો,

કબર. [-ખોદવી=મડદું દાટવાનો ખાડો ખોદવો(૨)વિનાશની તૈયારી કરવી -ચણવી= ઘોર ઉપર કબર ચણવી; રોજો બાંધવો.] ૦ખોદિયો પું૦ ઘોર ખોદનારો (૨) ઘોર ખોદી મડદાં કાઢી ખાનારું એક પ્રાણી (૩) [લા] હીણું કામ કરનારો. ૦ખોદુ વિ૦ ઘોર ખોદે એવું, વિનાશક

ઘોરખર ન૦ જુઓ ખરગધ [ઘોરખોદિયો

ઘોરખોદું ન૦ [ઘોર+ખોદવું] એક પ્રાણી,

ઘોરણું ન૦ ['ઘોરવું' ઉપરથી] ઘોરવું-ખૂબ ઊંઘવું તે (૨) નસકોરાં બોલવાં તે, એથી થતો અવાજ

ઘોરવું અ૦ક્રિ૦ [સં ઘુર્, પ્રા. ઘોર] (ઊંઘમાં) નસકોરાંથી શબ્દ કરવો (૨) ઘસઘસાટ ઊંઘવું (૩) ઘોર-અવાજ કરવો [ગાજવું

ઘોરવવું સ૦ક્રિ૦ (અવાજનો) ઘોર કરવો,

ઘોરંભ(-ભા)વું અ૦ક્રિ૦[ઘોર+ભાવ ઉપરથી?] ગોરંભાવું, વાદળાં ચડી આવવાં, ઘેરાવું

ઘોરંભો પું૦ જુઓ ગોરંભો

ઘોરા સ્ત્રી૦ [સં] રાત્રિ [ને દોડાદોડી

ઘોરાઘોર સ્ત્રી૦['ઘોર' રવ૦ ઉપરથી] બૂમાબૂમ

ઘોરી વિ૦['ઘોરવું' ઉપરથી]ઊંઘણશી (૨) પું૦ [?] ઢોરનું ટોળું (ચરવા માટે જતું આવતું). [-છૂટવો=ઢોર ચરવા જવા ઘેરથી છૂટવાં (૨) ઢોરને તે માટે છોડવા વખત થવો]

ઘોરો પું૦ ['ઘેરાવું' ઉપરથી કે 'ઘોર' ઉપરથી?] (કા.) વરસાદનો ઘોરંભો (૨) કંકાસ

ઘોલ વિ૦ નરમ; કમતાકાત (કા) [ઘર, 'સ્લમ'

ઘોલક(-કી) સ્ત્રી૦,-કું ન૦ સાવ નાનું અંધારું

ઘોલવું ન૦માછીની જાળ નાખી રાખવાનો થાંભલો

ઘોલી સ્ત્રી૦ ઘિલોડીનો વેલો

ઘોલું ન૦ ઘિલોડું (૨)[લા.] આડખીલી, ડખલ [-ઘાલવું=ફાંસ મારવી, ડખલ કરવી]

ઘોલો પું૦ જુઓ ઘોલૈયું-ઘોલ્લો

ઘોલૈયું વિ૦ વગરનોતરે જમવા જનારું

ઘોલ્યું ન૦ખસી નહિ કરેલો એવો નાનો બળદ

ઘોલ્લું વિ૦ ઘોલૈયું [ઘોલ્લા મહાજન બે પતરાળી = વગર નોતરે આવવું અને ઉપરથી તોફાન]-લ્લો પું૦વગર નોતરે જમવા જનાર માણસ (૨) એક જાતનું ઘોડિયું

ઘોષ પું૦ [સં] મોટો ધ્વનિ, અવાજ (૨) ગોખવું તે (૩) ઢંઢેરો (૪) ગોવાળિયાનું રહેઠાણ, ઝૂંપડું (૫)[વ્યા] મૃદુ વ્યંજનના ઉચ્ચારણનો બાહ્ય પ્રયત્ન ૦ણ ન૦, ૦ણા સ્ત્રી૦ જાહેરાત (૨) ઢંઢેરો.[-કરવી=જાહેરાત કરવી, ઢંઢેરો પીટવો] ૦વતી વિ૦ સ્ત્રી૦ ઘોષ-ધ્વનિ કરતી. ૦વ્યંજન પું૦ [વ્યા] કોમળ, મૃદુ વ્યંજન (ગ, જ, ડ. ધ, ઝ.. ઇ૦)

ઘોળ પું૦ ગભરાટ [-ઘાલવો=ગરબડ મચાવવી. -પડવો=વાંધો પડવો]

ઘોળવું સ૦ ક્રિ૦ [સં ઘોલય્, પ્રા. ઘોલ] ફરતેથી દાબીને નરમ કરવું (૨) ઓગાળવું (૩) મેળવવું (૪) જોરથી ઘૂમડવું [ઘોળીને પી જવું, ઘોળી પીવું= ન ગણકારવું, ન બદલવું, ન ગાઠવું]

ઘોળાઘોળ(-ળી) સ્ત્રી૦ ખૂબ ઘોળવું તે (૨) [લા.] મનમાં વિચાર ઘોળાયા કરવો તે, મનની અનિશ્ચિત સ્થિતિ

ઘોળાવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઘોળવું'નું કર્મણિ [ઘોળાયા કરવું =ઘોળાઘોળમાં રહેવું, ખોટી થવું (૨) વાત કે વિચારનું મનમાં આમ તેમ ઘૂંટાયા ઘુમાયા કરવું]

ઘોળ્યું વિ૦ ઘોળેલું-ઘૂંટેલું (૨) [કા] બળ્યું, ભૂંડું (એવા અર્થમાં શ૦ પ્ર૦ માં) ઉદા૦ 'ઘોળ્યો પગાર !'

ઘોંકવું (ઘો૦) [જુઓ 'ઘોંચવું'] કોણી કે ગોદો મારવો (૨) ઘોંચવું

ઘોંકો (ઘો૦) ['ઘોંકવું' ઉપરથી] કોણીનો ગોદો, ઠાસો (૨) મુક્કો [જીવડો

ઘોંઘા (ઘો૦) ન૦ શંખના જેવો પાણીમાંનો એક

ઘોંઘાટ (ઘો૦) પું૦[રવ૦] શોરબકોર, ગરબડાટ

ઘોંચ (ઘો૦) સ્ત્રી૦ ચીલામાં પડેલો ઊંડો ખાડો (૨) ભોંકાવાથી પડેલો ખાડો-ઘા કે તેની અસર. (૩)[લા] નુકસાન [-માં પડવું=ચીલામાં પડી જઈ ધીમી ગતિ થવી, અટવાવું.] ૦પરોણો પું૦ વારે વારે પરોણો ભોંકવો તે. [-કરવો=વારેવારે 'ગોદાવ્યા કરવું,-ટોકવું, -સતાવવું] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ભોંકવું.-ચાટવું=

સ૦ ક્રિ૦ વારવાર ઘોચવું –ચાવું અ૦ક્રિ૦ ભોંકાવું

ઘોંટવું (ઘો૦) અ૦ ક્રિ૦ ઘોરવું, ઊંઘવું (તુચ્છકારમાં)

ઘ્ન વિ૦ [સં] હણનારુ–નાશ કરનારુ (સમાસને અંતે) ઉદા૦ શત્રુઘ્ન

ઘ્રાણ ન૦ [સં] વાસ, ગંધ (૨) નાક –ણેન્દ્રિય સ્ત્રી૦ [+ઇન્દ્રિય] વાસ લેવાની ઇંદ્રિય–નાક –તિ સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ ઘ્રાણ

ઘ્રાવું સ૦ ક્રિ૦ [સં ઘ્રા] સૂંઘવું (૨) ચુંબવું

ઙ

ઙ૦ પુ૦ કંઠસ્થાની અનુનાસિક (આ વ્યંજનથી શરૂ થતો શબ્દ નથી તથા આમેય ગુજરાતીમાં તે ઓછો જ દેખાય છે.)

ચ

ચ પુ૦ [સં] તાલુસ્થાની પહેલો વ્યંજન (૨) અ૦ અને, વળી ૦કાર પુ૦ ચ અક્ષર કે ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે ચકારવાળુ ૦ર્ચો પુ૦ ચકાર. ૦વર્ગ પુ૦ ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, એ પાંચ તાલુસ્થાની વ્યંજનોનો વર્ગ ૦વર્ગીય વિ૦ ચવર્ગને લગતું

ચક પુ૦ [चिक (तुर्की)] બારણા પર નાખવાનો સળીઓનો પડદો, જાળીદાર અંતરપટ [–નાખવો=પડદો નાખવો, અંતરપટ કરવો (૨) વેશ્યાનો ધંધો કરવો.]

ચક પુ૦ [સર૦ हिं] (સ્ત્રીઓનું) એક ઘરેણુ

ચક પુ૦ [સં चक्र, प्रा चक्क] (કચ્છ) કુંભારનો ચાક (૨) બચકુ

ચકચક અ૦ [જુઓ ચકચકવું] ચળકતું હોય તેમ(૨)[રવ૦] (ચકલાંનો અવાજ કે નકામો લવારો સૂચવે) ૦વું અ૦ક્રિ૦[રવ૦] 'ચકચક' એવો અવાજ કરવો (ચકલાએ) (૨) [સં चक्, प्रा चिकचिकाय] ચળકાટ મારવો, ઝળકવું –કાટ પુ૦ ચળકાટ –કિત વિ૦ ચકચકતું, ચળકતું (૨) નિર્મળ, સ્વચ્છ

ચકચાર સ્ત્રી૦ પડપૂછ, ચર્ચા, વાતની ઊહાપોહ (૨) તપાસ [–જાગવી=ચર્ચા કે પૂછપરછ ને ઊહાપોહ થવાં, વાતની ભારે ચોળાચોળ થવી]

ચકચૂર વિ૦ તલ્લીન, ગરક, મસ્ત (જેમ કે, દારૂ કે કેફથી) (૨) અ૦ [સર૦ म, हिं चकनाचूर] ચૂરેચૂરા,

ચકચૂંથ(–ધ) સ્ત્રી૦ ['ચૂંથવું' ઉપરથી]ચૂંથાચૂંથ, ચોળાચોળ, નકામી ચર્ચા

ચક(–ગ)ડોલ(–ળ) પુ૦ [સં चक्र+दोल] પારણા જેવી ડોળીમાં બેસીને ગોળ ફરવાનો ફાળકો (૨) ફેર, ચકરી (૩) ન૦ એક પક્ષી [ચકડોળે ચઢવું =ચગડોળમાં બેસી હીંચવું (૨) ફેર ચડવો (૩) ગોટાવું, ગૂંચવાવું (મન, વાત) (૪) વખતોવખત મુલતવી રહેવું]

ચકતી સ્ત્રી૦ નાની ચપટી ગોળ તકતી ૦દાર વિ૦

ચકતું વિ૦ ['ચકવું' ઉપરથી] સાવધ, સાવચેત(૨) ન૦ [સં चक्र ? સર हिं, म चकती] ગોળ કે ખૂણાદાર ચોરસ ઢેફુ, જાડું દળદાર પડ (૩) [સર૦ हिं चकत्ता, म चगदा] [લા] ચકામુ

ચકબંદૂ(–ધૂ)ક સ્ત્રી૦ [સં चक्र+બંદૂક] એક જાતની જૂના વખતની બંદૂક

ચકભિલ્લુ ન૦ [સં चक्र+ભિલ્લુ] એક રમત

ચકભૂલ સ્ત્રી૦ [સર૦ म] બેશુદ્ધિ

ચકમક પુ૦ [तुर्की] એક જાતનો પથ્થર (તેની સાથે લોખંડ અફાળવાથી અગ્નિ ઝરે છે) (૨) સ્ત્રી૦ તણખો (૩) ચમક; ઝલક (૪) [લા] તકરાર, કજિયો [–ઝરવી=કજિયો થવો, તકરાર કરવી]

ચકમંડળ ન૦ [સં. चक्र+मडल] ઉપર ચકર ચકર ફરવું તે, તેમ ફરતી વસ્તુઓનો સમૂહ (૨) અતિ ખટપટથી વધી ગયેલી અવ્યવસ્થા (૩) મજાક મશ્કરી કરવાને મળેલી ટોળી

ચકમો પુ૦ [फा] જાડું ઊનનું કપડું; બનાત

ચકરચકર અ૦ [સં चक्र ઉપરથી] ફરતા ચકની માફક ગોળ ગોળ

ચકરડી સ્ત્રી૦ [सं चक्र ઉપરથી] ફૂદડી (૨) ફેર, ચકરી (૩) ચક્કર ફરતી ચકતી, ફરકડી (૪) એક ચક્કર ફરે એવુ રમકડું [–આવવી =ચકરી આવવી –ખાવી=ફૂદડીએ ફરવું –ફેરવવી,–રમવી=ચકરડીના રમકડા વડે રમવુ. –ખવડાવવી=ભુલાવવુ, ભમાવવું –રમવી=એ નામની રમત રમવી –રમાડવી=ભુલાવવું, ભમાવવું]૦ભમરડી સ્ત્રી૦ ફૂદડી ફરવાની એક રમત –ડુ ન૦ ચક્ર (૨) કૂંડાળુ, મીડુ (૩)ચકરી પાઘડી (તિરસ્કારમા) [ચકરડા જેવો રૂપિયો=રોકડો કલદાર રૂપિયો ચકરડુ કરવું=મોટા મીંડા જેવું કરવુ, શૂન્ય પરિણામ લાવવુ]

ચકરદા વિ૦ [सं चक्र ઉપરથી] હૃષ્ટપુષ્ટ, ગોળ મટોળ (પુરુષ માટે)

ચકરભમર અ૦ [+भ्रमर] ફરતા ચક્રની જેમ

ચકરમકર ન૦[સર૦મ ,ચક+મકર=ફરેબ ?] કાવતરુ, તરકટ

ચકરવકર અ૦ ચકરી આવવાથી બેભાન [(આખો) ચકરવકર થવી=આખ આમ તેમ ફરવી ને વકાવી]

ચકરાવો પું૦ [सं चक्र+व्यूह ?] ફેરાવો (૨) ઘેર, પરિઘ (૩) કોઠાયુદ્ધ, ચક્રવ્યૂહ [–ખાવો, ચકરાવામાં પડવું=ફેરમા જવુ, લાબો રસ્તો પકડવો, વર્તુલાકારે ફરવું.]

ચકરી વિ૦ [सं चक्र] ગોળ આકારનુ (જેમ કે ચકરી પાઘડી=ગોળ દક્ષિણી પાઘડી)(૨) સ્ત્રી૦ ફેર, તમ્મર [–આવવી –ખાવી= ફેર આવવા, તમ્મર આવવી] (૩) નાનું ચક્કર ચકરડી –રું ન૦ જાડો રોટલો, રોટલાનો ગોળ કકડો (તિરસ્કારમા) (૨) [તુચ્છકારમાં] ચકરી પાઘડી

ચકલી સ્ત્રી૦ ['ચક' રવ૦ ઉપરથી અથવા સં. चटका, चटिका] ચકલાની માદા (૨) [લા] પાણીનો નળ ખોલવાની ચાવી (૩) પાણીનો નળ [–ખોલવી, –ફેરવવી=પાણી આવે માટે નળની ચાવી મરડવી. ચકલી નાની ને ફૈડકો મોટો=ગજા ઉપરાતની વાત–ડફાસ] ૦ભટ પુ૦ ગરીબ બ્રાહ્મણ

ચકલુ ન૦ ચકલીનુ ન૦ રૂપ (૨) કોઈ નાનું પખી (જેમ કે, ચકલા બહુ ખાઈ જાય છે) [–ફરકવું=(નકારના ભાવ સાથે વપરાય છે) કોઈ પણ પ્રાણીનો અવરજવર હોવો ચકલાં ચૂંથવાં=નજીવા કામમા ખાલી માથુ મારવું –ચૂથાચૂથ કરવી] –લો પુ૦ નર ચકલુ, એક પખી

ચકલું ન૦ [दे चक्कल પરથી ?] મહોલ્લા આગળની છૂટી જગા (૨) ચાર રસ્તા મળતા હોય એવુ નાકુ –લેદાર પુ૦ ચકલાનો રખવાળ–પોલીસ –લો પુ૦ચકલુ કે ચકલામા બેસતુ બજાર [ચકલામાં જવું= વેશ્યાગમન કરવું ચકલામાં બેસવુ ,ચકલે બેસવું, ચકલે દુકાન કાઢવી કે માંડવી = વેશ્યાવૃત્તિ કરવી ચકલે મૂકવું=જાહેર કરવુ (૨) ચકલા વચ્ચે ઉતાર મૂકવો. ચકલે વાત થવી=લોકોમા નિંદા થવી ચકલો ઠેકાણે ન હોવો=અક્કલ ન હોવી]

ચકવુ વિ૦ [सं चक् (ચકિત) ઉપરથી] લાગ જોતુ બેઠેલું, તત્પર (૨) અ૦ ક્રિ૦ લાગ જોતા બેસવુ (૩) તકાસવુ

ચકવે અ૦[सं चक्रवर्ती, प्रा चक्कवई ઉપરથી] ચક્રવર્તીપણે ('એકચકવે' શ પ્ર. માં)

ચકવો પુ૦ [सं चक्रवाक, प्रा चक्कवाग(–य)] એક પખી, ચક્રવાક –વી સ્ત્રી૦ ચકવાની માદા

ચકળવ(–વિ)કળ વિ૦ [सं चक् (ચકિત)+ વકળ (વ્યાકુળ)] (૨) અ૦ આકુળવ્યાકુળ

ચકદલ પું૦ [સર૦ મ चकदळ] ફેલ્લો

ચકંદુ વિ૦ ['ચકવુ' ઉપરથી] કોઈનુ ગાજ્યુ ન જાય એવુ [સચો

ચકંદો પુ૦ ચગઢીને રૂની ગાસડીઓ બાધવાનો

ચકા સ્ત્રી૦ [જુઓ ચક] સરકટ કે સાઠાની ચીપ

ચકાચક અ૦ [सं चक्=પરિતૃપ્ત થવુ]ભરપટ્ટે, પેટ ભરીને, ખૂબ [ચાઠું

ચકામું(–ચુ) ન૦ ચામડી પર પડેલુ ચાઠુ કે

ચકાર પું૦[सं]'ચ' અક્ષર કે ઉચ્ચાર [–પણ ન બોલવો=એક અક્ષર પણ ન બોલવું]

ચકારી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] પીઠ પાછળ ભૂંડુ બોલવુ તે

ચકાસવુ સ૦ક્રિ૦ તપાસીને જોવું (૨) અ૦ક્રિ૦ [સં चकास्] પ્રકાશવુ [પામેલુ
ચકિત વિ૦ [સં] છક થઈ ગયેલુ, આશ્ચર્ય
ચકી, ૦બાઈ સ્ત્રી૦ ચકલી પક્ષી (બાળભાષામાં) –કારાણા, –કો પુ૦ ચકલો (બાળભાષામાં)
ચકોતરુ ન૦, –રો પુ૦ [સર૦ म, हिं. चकोतरा] મોટા લીંબુ જેવુ એક ફળ, પપનસ
ચકોત્રા ન૦ એક પક્ષી
ચકોર વિ૦ [સં चकोर પખી જેવુ?] તરત ચેતી જાય એવુ, ચાલાક (૨) પુ૦, ન૦ [સં] એક પક્ષી ૦પણું ન૦ –રી સ્ત્રી૦ ચકોરની માદા
ચક્કર વિ૦ [સં चक्र ઉપરથી] ગાડુ, ચસકેલુ (૨) ન૦ ચક્ર, પૈડુ (૩) (જેલનો) ચક્રાકાર ગોઠવણમાં મકાનોનો વાડો (૪) ગોળ ધારવાળુ એક હથિયાર (૫) ચકરી, તમ્મર [–આવવાં = ફેર ચડવા (૨) તમ્મર આવવી –ખાવુ = ગોળાકારે ફરવુ (૨) ફેરો મારવો, આવી જવું (૩) લાંબે રસ્તે પડવું –ફરવુ = ચક્રાકારે ફરવુ (૨) વિચાર બદલાવો (૩) ઊથલપાથલ થવી (૪) નસીબ બદલાવું, ફાવવુ –મારવુ = જુઓ ચક્કર ખાવુ (૨) ફરવુ; આંટા મારવા –માં પડવુ = ગૂંચવાવુ, સપડાવુ (૨) વિલબમાં પડવુ (૩) નુકસાનમા આવવુ ઉદા૦ 'સો રૂપિયાના ચક્કરમાં આવી ગયો' –લેવુ = ચક્કર મારવુ ચક્કરે ચડવુ = વિલબમાં પડવુ]
ચક્કી સ્ત્રી૦ [સં चक्रिन्, પ્રા चक्की] ઘટી (૨) ઘાણી [–ચાલવી = ચક્કી ચાલુ થવી (૨) ચાવવાનું – ખાવાનું શરૂ થવુ, ખા ખા કરવુ]
ચક્કુ ન૦ જુઓ ચાકુ, ચપ્પુ
ચક્ર ન૦ [સં] પૈડુ (૨) ધારવાળુ એક ગોળ હથિયાર (૩) વિષ્ણુનું એક હથિયાર – સુદર્શનચક્ર (૪) કૂડાળુ, ગોળાકાર (૫) ઘણુ મોટુ રાજ્ય (૬) સમૂહ, સમુદાય, મડળ (૭) તત્રમાં વર્ણવેલાં ગુદાથી તાળવા સુધીમાં આવતાં છ સ્થાનોમાંનુ કોઈ પણ ૦ક પુ૦ [સં] અન્યોન્યાશ્રય જેવો એક હેત્વાભાસ (ન્યા) ૦ગતિ સ્ત્રી૦ ચક્ર જેવી ગોળ ગતિ ૦ગોલ(–ળ) પુ૦ લેજીમની એક કસરત (૨) 'કૉર્ડન', ચક્રવ્યૂહ ૦દડ પુ૦ એક જાતના દડની કસરત ૦ધર વિ૦ ચક્ર ધારણ કરનારુ (૨) પુ૦ (સ) વિષ્ણુ ૦ધારા સ્ત્રી૦ પૈડાનો પરિઘ – ઘેરાવો ૦ધારી વિ૦ ચક્ર ધારણ કરનારુ (૨) ન૦ પાણીમા થતુ એક સૂક્ષ્મ જતુ ૦નાભિ સ્ત્રી૦ ચક્રની નાભિ – મધ્ય ભાગ, જેમા આરા ખોસેલા હોય છે, નાયડી ૦નેમિ સ્ત્રી૦ ચક્રનો પરિઘ – ઘેરાવો ૦પાણિ પુ૦ (સ) વિષ્ણુ ૦પાદ પુ૦ હાથી (૨) રથ ૦બધ પુ૦ ચક્રના આકારમાં વચાય એવી એક કાવ્યરચના ૦મ પુ૦ [સં चक्रम्?] ગાંડો – ચક્કર માણસ ૦મુદ્રા સ્ત્રી૦ ગોળ આકારનો સિક્કો (૨) વિષ્ણુના ચક્રની છાપ ૦વર્તિત્વ ન૦ ચક્રવર્તીપણુ ૦વર્તી વિ૦ એકચક્રે રાજ્ય કરનારુ, સાર્વભૌમ (૨) પુ૦ સાર્વભૌમ રાજા (૩) એક વનસ્પતિ, જટામાસી ૦વાક પુ૦ એક પક્ષી, ચકવો ૦વાકી સ્ત્રી૦ ચક્રવાકની માદા ૦વાત(–ત્ત્યુ) પુ૦ વટોળિયો ૦વૃદ્ધિ વિ૦ મુદ્દલ સાથે વ્યાજનું પણ વ્યાજ ગણાતુ હોય તેવુ (ગ) ૦વ્યૂહ પુ૦ ચક્રાકારે ગોઠવેલી સૈન્યરચના. –કાકાર વિ૦ [+ आकार] ચક્રના આકારનુ (૨) પુ૦ સગીતમા એક અલકાર –ક્રાકૃતિ વિ૦ [+ आकृति] જુઓ ચક્રાકાર –ક્રાભાસ વિ૦ [+ आभास] 'સાઇક્લોઇડ' (ગ.) –ક્રાંકિત વિ૦ [+ अंकित] જેણે ચક્રમુદ્રા શરીર ઉપર લગાવી હોય તેવુ –ક્રાંગ ન૦ [+ अंग] ચકવો, ચક્રવાક (૨) રથ –ક્રી વિ૦ [સં] ચક્રવાળુ (૨) સાર્વભૌમ (૩) પુ૦ સાર્વભૌમ રાજા, ચક્રવર્તી (૪) [સં] વિષ્ણુ (૫) કુભાર –ક્રીય વિ૦ [સં] ચક્રની પેઠે ક્રમમાં આવતુ, 'સાઇક્લિક' (ગ) –ક્રીય ક્રમ પુ૦ 'સાઇક્લિક ઑર્ડર' (ગ)
ચક્રમ પુ૦ [સં चक्रम्?] ચક્કર–ગાંડો માણસ
ચક્રાકાર, ચક્રી ચક્રીય જુઓ 'ચક્ર'મા
ચક્ષ(–ખ) ન૦ [સં चक्षु] આખ (પ)
ચક્ષુ ન૦ [સં] આંખ. ૦ગોચર વિ૦ આખથી દેખાય એવુ –ક્ષુશ્રવા પુ૦ આખથી સાભળનાર–સાપ ૦ષ્માન વિ૦ દેખતુ, આંખોવાળુ (૨) [લા] બુદ્ધ, જ્ઞાની

ચક્ષૂરાગ પું૦ [સં] આંખોની લાલાશ (૨) આંખો વડે દેખાડાતો રાગ–પ્રેમ
ચક્ષૂરોગ પું૦ [સં] આંખનો રોગ
ચખ ન૦ [સં चक्षु] ચક્ષ, આંખ (૫)
ચખાડવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચાખવું'નું પ્રેરક
ચખાર પું૦ ઠગલબાજ, ચાલાક ? (ચોર સાથે વપરાય છે – 'ચોર-ચખાર')
ચગડોળ ન૦ જુઓ ચકડોળ
ચગદવું સ૦ ક્રિ૦ [સં गद् (ગદા) ઉપરથી ?] પગ તળે કચરવું, જોરથી દાબવું (૨) 'એને તે ત્યાં ચગદવો છે ?'–એવી ઉક્તિમાં 'વધ કરવો, ચડાવવો' એવા ભાવમાં વપરાય છે
ચગદાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ચગદવું'નું કર્મણિ રૂપ
ચગદોળવું સ૦ ક્રિ૦ ચગદવું, રગદોળવું
ચગમગવું અ૦ ક્રિ૦ ['ચગવું' ઉપરથી] ચગવું, રંગમાં આવવું
ચગવું અ૦ ક્રિ૦ [સં चक् ઉપરથી] આકાશમાં –ઊંચે ઊડવું (૨) અણસારામાં સમજી જવું (૩) [લા] રંગમાં આવવું, ખીલવું
ચગળવું સ૦ ક્રિ૦ [ચગદવું + ગળવું ?] ધીમે ધીમે ચાવવું, મમળાવીને ખાવું
ચગું વિ૦[સં चञ्चु ? સર૦ મ ચગ, ચચ, हिं चगड=ચાલાક] ચંચળ, ચાલાક (૨) સંજ્ઞાથી –ઇશારામાં સમજી જાય એવું
ચગું ન૦ ઘસડાઈ આવીને ઠરેલો કાદવ, કાંપ
ચ(૦ણ)ચણવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] બળતરા થવી, લાય બળવી (૨) [સર૦ સં चण्] ચણ ચણ થઈને બળવું (૩) [લા] મનમાં દુખી થવું – બળવું
ચ(૦ણ)ચણાટ પું૦ ચચણવું તે, લાય
ચ(૦ર)ચરવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] બળતરા થવી, લાય બળવી
ચ(૦ર)ચરાટ પું૦ ચચરવું તે, બળતરા
ચચૂકો(–ડો)પું૦[સં. चिंचा=આમલી ઉપરથી] ચિચૂકો, કચૂકો, આંબલીનો ઠળિયો
ચચ્ચાર વિ૦ ['ચાર' ઉપરથી] ચાર ચાર
ચટ પું૦ [સં. कट ઉપરથી ? સર૦ મ] શ્રાદ્ધમાં દેવને સ્થળે મુકાતી ગાંઠ વાળેલી દાભની સળી (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચટક] કાળજી, ચાનક (૩) જીદ, હઠ (૪) અ૦ [રવ૦ ? સં चट्= પડવું, તૂટવું પરથી ?] ઝટ, ચપટીની સાથે. [–દઈને, લઈને=ઝટ; તરત] (૫) ('કરવું, કરી જવું' સાથે) (ખાવાનું) ખતમ, પૂરું [સર૦ મ, हिं; दे चट्ट=ચાટવું (૨) ભૂખ ?]
ચટક પું૦ [સં] ચકલો
ચટક વિ૦ [સં चट् પરથી ?] (રાતું ચટક' એમ પ્રયોગમાં આવે છે) ખૂબ રાતું–આંખે બાઝે એવું દીપતું [સર૦ મ पिवळाचटक] (૨) સ્ત્રી૦[दे चट्ट=ભૂખ, સર૦ મ] લહેજત, સ્વાદ (૩) [સં. चट्=ભોંકવું] ચટકો, ડંખ (૪) [લા] ચાનક, લાગણી **૦ચાંદની** સ્ત્રી૦ ઘણી સ્વરૂપવાન સ્ત્રી **૦(–કં)તું** વિ૦ ભપકાદાર, ચટકદાર **૦દાર** વિ૦ સ્વાદિષ્ટ, લહેજતદાર (૨) મોહક, ચિત્તાકર્ષક (૩) મનમાં ડંખે તેવું (૪) લાગણી ઉશ્કેરે એવું (લખાણ, ભાષણ) **૦મટક** વિ૦ ફાંકડું, નખરાબાજ (૨) સ્ત્રી૦ વરણાગિયો–નખરાબાજ દેખાવ કે ચાલવાની રીત **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ ચટકો ભરવો (૨) [લા] મનમાં ચટકો લાગવો (૩) અ૦ક્રિ૦ (ચાંદનીનું) દીપવું, ખીલવું **–કાટવું** સ૦ક્રિ૦ ચટકો ભરવો **–કાવવું** સ૦ક્રિ૦ ડંખ મારવો, કરડવું (૨) મનમાં ખૂંચવું [ચટકાવી જવું= ચટ કરી જવું, બધું ખાઈ જવું] **–કી** સ્ત્રી૦ તીવ્ર લાગણી (૨) ચૂંટી, ચપટી (૩) મોહિની (૪) ખૂલનો લાલ રંગ **–કીદાર** વિ૦ જુઓ ચટકદાર ૧ થી ૩ **–કું** ન૦ ટીપું, છાંટો **–કો** પું૦ દંશ, ડંખ (૨) [લા] મનની તીવ્ર લાગણી (૩) સ્વાદ, લહેજત, ચસકો [–દેવો, –ભરવો, –મારવો=ચટકાવવું, ડંખવું –લાગવો=ડંખાવું, ડંખ બેસવો (૨) મનમાં ચટકો–લાગણી થવી (૩) લહેજત લાગવી, સ્વાદ આવવો]
ચટ(–ટા,–ટો)ચટ અ૦ [જુઓ 'ચટ' અ૦] ઝટઝટ, સપાટામાં
ચટણી સ્ત્રી૦ [दे चट्ट=ચાટવું ઉપરથી] વાટીને બનાવાતી એક ચટકદાર વાની [–કરવી,–કરી નાખવી=વાટીને લૂગદી જેવું બનાવવું (૨) ખર્ચવું, વાપરી નાખવું. ઉદા૦ 'સો રૂપિયાની

ચટણી કરી ' -થઈ જવું,-ની પેઠે ઊડી જવું =જોતજોતામાં ખવાઈ, ખરચાઈ કે વપરાઈ જવું -માં કાઢી નાખવું=લેખામાં ન લેવું -મા જવું=ઉપલક ખરચાઈ જવું (૨) લેખામાં ન લેવાવું] ૦ખાઉ વિ૦ ચટણીનું શોખીન

ચટપટ અ૦ [રવ૦,સર૦ મ , હિં] તાબડતોબ, ઝટપટ (૨) વિ૦ ચાંપલું, ડાહ્યું

ચટ(-ટા)પટી સ્ત્રી૦ ['ચટપટ' ઉપરથી] અતિ ઉત્સુકતા, તાલાવેલી (૨) અકળામણ, સતાપ

ચટપટિત વિ૦ ['ચટાપટા' ઉપરથી] ચટાપટાવાળું

ચટવું અ૦ક્રિ૦ [સં ચટ્] દિલ પર ચોટ લાગવી [ચટી જવું=હૃદયમાં ભોંકાવું,બરોબર લાગવું]

ચટાઈ સ્ત્રી૦ [મં કટ, હિં] સાદડી ૦ની સ્ત્રી૦ વડી (પુષ્ટિમાર્ગીય)

ચટાકો પુ૦ [સં ચટ્,દે ચટ્ટ=ભૂખ] ચટકો, તીવ્ર લાગણી (૨) સ્વાદ

ચટાચટ અ૦ ચટચટ, ઝટઝટ

ચટાડવું સ૦ક્રિ૦ 'ચાટવું'નું પ્રેરક

ચટાપટા પુ૦બ૦વ૦ ['પટા' ઉપરથી] રંગબેરંગી આડાઅવળા પટા

ચટાપટી સ્ત્રી૦ જુઓ ચટપટી

ચટાં અ૦ જુઓ ચટ્ટાં

ચટિયું વિ૦ ['ચટ' સ્ત્રી૦ ઉપરથી] જિદ્દી, હઠીલું -યણ વિ૦ સ્ત્રી૦ હઠીલી, જિદ્દી

ચટીયું વિ૦ [જુઓ ચટિયું] ચટવાળું

ચટૂડું વિ૦ ['ચાટવું' ઉપરથી] ખાધાનું લાલચું (૨) લાંચિયું [તાબડતોબ

ચટોચટ(-ટ્ટ) અ૦ ['ચટ' અ૦ ઉપરથી]

ચટ્ટ અ૦ જુઓ ચટ -ટ્ટાં અ૦ જુઓ ચટ, ખતમ, ઓહિયાં [જલદીથી

ચટ અ૦ ['ચટ' અ૦ ઉપરથી] જોતજોતામાં,

ચડ(-ડા,-ઢ,-ઢા)ઊતર(-રી) સ્ત્રી૦ [સર૦ દે ચહુત્તરિયા] ચડવું અને ઊતરવું તે

ચડચડ અ૦ [રવ૦, પ્રા] (બળવાનો રવ) ૦વું અ૦ક્રિ૦ તતડવું (૨) ચડચડ એવા અવાજ સાથે બળવું -ડાટ પુ૦ તતડાટ

ચડ(-ઢ)ણ (ડ')ન૦['ચડવું' ઉપરથી] ચડાવવાળો માર્ગ; ચઢાવ -તી સ્ત્રી૦ ઉન્નતિ (૨) બઢતી, વૃદ્ધિ -તી પડતી સ્ત્રી૦ ચડવું અને પડવું તે, અસ્તોદય -તું વિ૦ વધતું, ઊંચે જતું (૨) ચડિયાતું [ચડતા દહાડા હોવા= સગર્ભા અવસ્થા હોવી ચડતા પગારે =પગાર ચાલુ રહે એવી રીતે ચડતી કળા, ચડતી કમાન=આબાદીનો વખત ચડતી પાયરી =વધારે ઊંચો હોદ્દો ચડતી ભાંજણી = નાનામાથી મોટા પરિમાણમા રકમ ફેરવવી તે (ગ૦) ચડતી શ્રેઢી=સરખા ઉત્તરની અથવા સરખા ગુણોત્તરની વધતી સંખ્યાઓનો હિસાબ ગણવાની રીત (ગ) ચડતી હાલત=આબાદ સ્થિતિ ચડતું વ્યાજ = ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ ચડતો દહાડો=વધતો દિવસ (૨) ઊગતો સૂરજ (૩) આબાદીનો વખત (૪) [સ્ત્રીની] સગર્ભા સ્થિતિ ચડતો પહોર=સૂર્યનો તાપ વધતો જતો હોય એવો દિવસનો વખત ચડતો પાસો= આબાદી] -ન ન૦ ચડવું તે, ચડતી

ચડપ, ૦ચડપ અ૦ ઉતાવળથી, ત્વરાથી ૦વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઝડપવું

ચડપાટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ચપડાવવું અર્થ (૨)

ચડભડ સ્ત્રી૦ [રવ૦, સર૦ મ चडफड, दे चडपड] ચડભડવું તે ૦વું અ૦ક્રિ૦ ગુસ્સે થવું, ખીજવું, લડી પડવું, ઊંચાનીચા થવું -ડાટ પુ૦ ચડભાડ

ચડ(-ઢ)વું સ૦ક્રિ૦, અ૦ક્રિ૦ [પ્રા चड-ढ] નીચેથી ઉપર જવું (ઉદા૦ પગથિયા ચડવા) (૨) વધવું, ઊંચે જવું (ઉદા૦ ભાવ, રેલ, સૂર, અવાજ, પૂર, સોજો ઇ૦) (૩) સવાર થવું, બેસવું (ઉદા૦ ઘોડે ચડવું) (૪) ચડાઈ કરવી (ઉદા૦ ગુજરાત ઉપર ચડી આવ્યો) (૫) બફાવું, રંધાવું (ઉદા૦ ભાત ચડી ગયો છે) (૬) ગર્વથી ફૂલવું (૭) ગુસ્સે થવું (ઉદા૦ ચડી ચડીને બોલે છે) (૮) સંકોચાવું, ટૂંકું થવું (ઉદા૦ કપડું ચડી ગયું) (૯) -ના કરતાં શ્રેષ્ઠ ઠરવું (૧૦) -નો નશો કે ખૂબ અસર કે પાસ લાગવો (ઉદા૦ અફીણ,દારૂ, ઇ૦ તથા થાક, ક્રોધ,ઘેન,ગર્વ,કાટ, રંગ ઇ૦ચડવું) (૧૧) [લા.] (સર૦ અર્થ ૩) -ની લતમાં કે નાદમાં

ફસાવું (ઉદા૰ નાદે,લતે,ચડસે,હઠે ચડવું)(૧૨) [કોઈ વસ્તુની બાકી] વધવી, ચૂકતે કે અદા કરવાનું એકઠું થવું (ઉદા૰ કામ, ઉઘરાણી, ઊંઘ,થાક,પગાર, રજા,દેવું,ઉપકાર ઇ૰ ચડવા) (૧૩) [સર૰ પ્રા चड्ड = મર્દન કરવું,ચોળવું] લેપ કે અર્ચા થવી (ઉદા૰ હનુમાનને તેલ ચડવું, પીઠી ચડવી) (૧૪) નૈવેદ્ય ઇ૰ તરીકે અપાવું (ઉદા૰ દેવને ફૂલ ,નાળિયેર ચડવું – ચડાવવું)(૧૫) –ના ઉપર ઢાકણ કે ગલેફ પેઠે આવવું (ઉદા૰ પૂંઠું,ગલેફ, ખોળ ઇ૰ ચડવા) [**ચડ ચૂલા ખાઉં**=રસોઈ તૈયાર પણ ન થઈ હોય ત્યારથી ખાવાની ઉતાવળ કરવી **ચડી આવવું**=આક્રમણ કરવું, હુમલો લઈ ધસી આવવું. **ચડી જવું**=સંકોચાવું, ટૂંકું થવું (૨)(રડતાં) કળ ન વળતાં શ્વાસ રૂંધાઈ જવો (૩) ગુસ્સે થઈ જવું (૪) [લા] શરીરે સુકાવું (ઉદા૰ એના વગર શું ચડી ગયો હતો ?)**ચડી બેસવું** =સવાર થવું (૨) સરજોરી કરવી (૩) મર્યાદા મૂકી વર્તવું, આજ્ઞા ઉલ્લંઘવી **ચડી વાગવું**=બહેકી જવું, મર્યાદા ન માનવી **ચડચે ઘોડે આવવું**= અતિશય ઉતાવળ કરતા – એકશ્વાસે આવવું **ચડ્યું ખાતું**=અવિવેકી અને અમર્યાદ વર્તન.]

ચડવો પું૰ માટીની નાની લોટી

ચડ(–ર)સ પું૰ [સર૰ हिं चरस] એક માદક પદાર્થ (૨) વ્યસન, ચસકો, લત (૩) મમત [**ચડસે ચડ(–ઢ)વું**=મમતે ચડવું] –**સા**-

ચડ(–ર)સી સ્ત્રી૰ હરીફાઈ –**સીલું** વિ૰ લતવાળું (૨) મમતી, હઠીલું

ચડસું ન૰ ['ચડવું' ઉપરથી] પાણી ઊંચે ચડાવવાનું એક યંત્ર

ચડા(–ઢા)ઈ (ડા') સ્ત્રી૰ ['ચડવું' ઉપરથી] લશ્કરી આક્રમણ, હુમલો. –**ઉ** વિ૰ કૂલણજી (૨) ,ઝટ ગુસ્સે થઈ જાય એવું (૩) જમીનને માફક એવું, ગુણકારી (૪) ચડવા – સવારી કરવા યોગ્ય. –**ઊતર(–રી)** સ્ત્રી૰ જુઓ ચડઊતર –**ચડ(–ડી,–ઢ,–ઢી)** સ્ત્રી૰ હુંસાતુંસી, સરસાઈની સ્પર્ધા –**ણ** ન૰ ચડાવ, ચડાવવાળો માર્ગ. –**વ** પું૰ ઊંચાણ(૨)ચડતા ઊંચાણવાળી જગા (૩) તેવો માર્ગ (૪) વૃદ્ધિ; વધારો(૫) ચડાઈ –**વવું** સ૰ ક્રિ૰ 'ચડવું'નું પ્રેરક [**ચડાવી મારવું, મૂકવું**=ઉશ્કેરી મૂકવું (૨) લાડ લડાવી બહેકાવી મૂકવું. **ચડાવી જવું** [સર૰ પ્રા चड्ड = ખાવું] = ખાઈ જવું, આરોગી જવું] –**વો** પું૰ જુઓ ચડાવ (૨) ઉશ્કેરણી

ચડિ(–ઢિ)યાતું (ડિ') વિ૰ ['ચડવું' ઉપરથી] વધારે સરસ, ચડતું –**તાપણું** ન૰

ચડી વિ૰ તીવ્ર (સ્વર)

ચડીચોટ અ૰ એકદમ, સપાટાબંધ

ચડીમાર પું૰+[हिं चिडिमार, चिडिया+मार] પારધી

ચડે(–રે)હાટ અ૰ [રવ૰] મોટે અવાજે(ફાટવું)

ચડ્ડી સ્ત્રી૰ [का , સર૰ हिं., म]અર્ધું પાટલૂન, જાંઘિયો

ચઢઊતર સ્ત્રી૰ જુઓ ચડઊતર

ચઢન ન૰ જુઓ ચડન. –**વું** જુઓ ચડવું

ચઢાઈ,–ઉ, –ઊતર(–રી), –ચડ(–ઢ, –ઢી), –ણ,–વવું,–વો જુઓ 'ચડાઈ'માં

ચઢિયાતું, –તાપણું જુઓ 'ચડિયાતું'માં

ચણ (ણ,) સ્ત્રી૰ પંખીઓને ચણવા માટે નખાતું અનાજ (૨) [જુઓ ચીણ] કરચલીવાળી કપડાની સીવણી

ચણક પું૰ [सं] ચણો

ચણકચીભડી સ્ત્રી૰(કા.)છોકરીઓની એક રમત

ચણકબાબ પું૰ જુઓ ચિનીકબાલા

ચણ(–ણા)ખાર પું૰ જુઓ ચણાખાર

ચણચણ અ૰ [રવ૰] 'ચણણ' થાય એમ **૦ભોગરી** સ્ત્રી૰ એક બેઠી રમત **૦વું** અ૰ ક્રિ૰ જુઓ ચણણવું –**ણાટ** પું૰ ચચણાટ

ચણતર ન૰ ['ચણવું' પરથી]ચણવું તે,ચણવાનું કામ (૨) એની રીત

ચણભણ અ૰ ['ચણચણવું'+'ભણવું' પરથી ?] ધીમે અવાજે (૨) સ્ત્રી૰ (કા) ધીમે અવાજે ચાલતી લોકચર્ચા

ચણવું સ૰ક્રિ૰ [सं चि, प्रा चिण] (ઈંટ ઇ૰ વડે) દીવાલ, મકાન વગેરે બનાવવું (૨) [સં

ચણ્ ઉપરથી] વીણીને ખાવું (પક્ષી માટે)
ચણિયારું (ણિ') ન૦ જે ખાડામાં ટેકાવાથી બારણું ફરે છે તે [-ખસી જવું=ઠાગળી ચસકી જવી (૨) નુકસાન થવું (ઉદા૦ એમાં તારું શું ચણિયારું ખસી ગયું ?) ચણિયારા ઠેકાણે રાખવાં=ભાન ન ભૂલવું, સંયમ રાખવો ચણિયારા નચાવવા=આંખો મારવી, કટાક્ષ નાખવાં]
ચ(૦૨)ણિયો પું૦ [સર૦ સં. चलनी, दे चल्लणग] ઘાઘરો
ચણીકબાલા પું૦ જુઓ ચિનીકબાલા
ચણો પું૦[સં चणक,પ્રા चण(०अ)]એક કઠોળ. [ચણા કરવા, કરી જવા=વગર વિચારે ખર્ચવું (૨) વટાવી ખાવું, છેતરી જવું (ઉદા૦ 'મને વેચીને ચણા કરી ગયો') ચણા ચવરાવવા=છેતરવું (૨)સંતાપવું (૩) ત્રાહ ત્રાહ પોકરાવવી (ઉદા૦ 'લોઢાનાચણાચવરાવ્યા') ચણાના ઝાડ ઉપરથી કૂદવું=ખોટી ડંફાસ મારવી ચણા મમરા ફાકીને રહેવું= લૂખુંસૂકું ખાઈને જેમ તેમ દહાડા કાઢવા] -ણાખાર પું૦ ચણાના છોડ ઉપરથી મળતો ક્ષાર. -ણાદાળ સ્ત્રી૦ ચણાની દાળ -ણાપણી સ્ત્રી૦ ચણાનો પોપટાવાળો છોડવો (૨) તેવા છોડની ઝૂડી -ણાપાપડી સ્ત્રી૦ ચણાની દાળમાં ચાસણી મેળવી બનાવેલી એક મીઠાઈ -ણી સ્ત્રી૦ નાનો ચણો,ચણાની એક જાત -ણીબોર ન૦ચણા જેવું નાનું બોર
ચણો(-નો)ઠી સ્ત્રી૦ [दे चिणोट्ठी] એક વેલો (૨)તેનું ફળ (૩) વાલના ત્રીજા ભાગનું વજન, રતી ૦બાર વિ૦ બહુ થોડું [-ના ચીર= ચળકતા લાલ રંગનાં વસ્ત્ર]
ચતરંગ વિ૦ જુઓ ચતુરંગ (૨) ન૦ એક જાતનું વાજું (૩) એક જાતનું ગીત
ચતરાવવું સ૦ ક્રિ૦ ચળાવવું (કા)
ચતસ્રજાતિ સ્ત્રી૦[સં]ચાર કે ચતુર્થાંશ માત્રાના ખંડવાળા તાલની જાતિ
ચતુર વિ૦ [સં] ચાલાક, હોશિયાર -રા સ્ત્રી૦ ચતુર સ્ત્રી ૦પણું ન૦ -રાઈ સ્ત્રી૦ [-કરવી, ચલાવવી, વાપરવી=ચાલાકી કે હોશિયારીથી વર્તન કરવું, યુક્તિ લડાવવી]
ચતુર્ વિ૦ [સં] ચાર (સમાસમાં પૂર્વપદ તરીકે) -રસ્ર વિ૦ [સં] ચોખૂણિયું -રસ્રાસ્થિ ન૦ 'ટ્રૅપેઝૉઈડ બોન' -રંગ વિ૦ [+अंग] ચાર અંગવાળું (૨) પું૦ શેતરંજ -રંગિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ હાથી,ઘોડા, રથ અને પાયદળ એ ચાર અંગવાળી (સેના) -રંગી વિ૦ ચતુરંગ -રંત વિ૦ [+અંત] ચાર છેડાવાળું -રાનન પું૦ [+आनन] (સં) ચાર મુખવાળા-બ્રહ્મા -રાશ્રમ પું૦ [+आश्रम] ચાર આશ્રમ (બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યસ્ત) -ર્ગુણવિ૰ચારગણું, ચોગણું. -ર્ઘાત પું૦ અમુક સંખ્યાને તેની તે જ સંખ્યાએ ત્રણ વાર ગુણતાં આવે તે ગુણાકાર(૨^4=૧૬)[ગ] -ર્ઘાતસમીકરણ ન૦ 'બાઈક્વૉડ્રૅટિક ઇક્વેશન' (ગ) -ર્થ વિ૦ [સં] ચોથું -ર્થક વિ૦ ચોથું (૨) પું૦ ચોથિયો તાવ -ર્થસમીકરણ ન૦ જુઓ ચતુર્ઘાતસમીકરણ(ગ) -ર્થાશ્રમ પું૦ ચોથો આશ્રમ-સંન્યસ્તાશ્રમ -ર્થાંશ પું૦ ચોથો ભાગ. -ર્થી સ્ત્રી૦ ચોથ (૨) ચોથી વિભક્તિ [વ્યા] -ર્થીકર્મ ન૦ લગ્ન પછી ચોથે દિવસે કરવાનો વિધિ -ર્દશ વિ૦ ચૌદ -ર્દશી સ્ત્રી૦ ચૌદશ -ર્દળ વિ૦ ચાર પાંખડીવાળું -ર્દિશ અ૦ ચોતરફ -ર્દિશા સ્ત્રી૦ ચારે દિશા -ર્ધા અ૦ [સં] ચારે પ્રકારે-રીતે -ર્ભુજ વિ૦ ચાર હાથવાળું (૨) હાથ પાછળ બાંધેલા હોય તેવું-તેવી રીતે કેદ પકડેલું (૩) ચાર ખૂણા કે બાજુઓવાળું (૪) પું૦ ચાર બાજુઓવાળી આકૃતિ (૫) આળસુ માણસ (૬) [સં] વિષ્ણુ -ર્માસ પું૦ બ૦ વ૦ ચાતુર્માસ (દેવપોઢીથી દેવઊઠી એકાદશી સુધીના) [-કરવા, -રહેવું=સાધુસંન્યાસીએ ચોમાસાના ચાર માસ એક ઠેકાણે ગાળવા (૨) ચોમાસાનું વ્રત કરવું] -ર્મુખ પું૦ (સં) બ્રહ્મા -ર્મૂલ(-ળ) ન૦ 'ફોર્થ રૂટ' (ગ) -ર્યુગ પું૦બ૦વ૦ ચાર યુગ (સત્ય, ત્રેતા, દ્વાપર અને કલિ) -ર્વર્ગ પું૦બ૦વ૦ ચાર પુરુષાર્થ (ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ)

—ર્વર્ણ્ય પું૦બ૦વ૦ ચાર વર્ણ (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર) —ર્વિધ વિ૦[સં.] ચાર પ્રકારનું. —ર્વેદ પું૦બ૦વ૦ ચાર વેદ (ઋગ્વેદ, સામવેદ, યજુર્વેદ અને અથર્વવેદ) —ર્વેદી વિ૦ ચારે વેદ જાણનાર (૨) બ્રાહ્મણોની એક જાતનું.—વ્યૂહ પું૦(સ)વાસુદેવ, સંકર્ષણ, પ્રદ્યુમ્ન અને અનિરુદ્ધ એ ચાર વ્યૂહ-રૂપ ધારણ કરનાર-વિષ્ણુ. —ષ્કલ વિ૦ [સં.] ચાર કલાવાળું —ષ્કોણ વિ૦ ચાર ખૂણાવાળું (૨) ચાર ખૂણાવાળી આકૃતિ, 'ક્વૉડ્રિલૅટરલ' [ગ.] —ષ્ટય વિ૦ [સં] ચાર ભાગવાળું (૨) ચાર પ્રકારનું (૩) ન૦ ચારનો સમુદાય —ષ્પથ પું૦ ચાર રસ્તા એકઠા થતા હોય એવી જગા-ચકલું.—ષ્પ-(—ષ્પા)દ વિ૦ ચોપગું (૨) ન૦ ચોપગું પ્રાણી —ષ્પદી સ્ત્રી૦ ચાર પદની બનેલી કડી. —ષ્ફલક, ચતુ ફ્લક ન૦ ચાર બાજુવાળી આકૃતિ, ત્રિકોણ બાજુવાળો શંકુ; 'ટેટ્રાહેડ્રોન' [ગ]. ચતુ સીમા સ્ત્રી૦ ચાર બાજુની સીમા-ખૂટ ચતુ.સ્વરી વિ૦ ચારસ્વરવાળું

ચતું(—ત્તું) વિ૦ જુઓ છતુ ૦(—ત્તું)પાટ વિ૦ છતુપાટ,—ત્તાપાટ અ૦ છત્તાપાટ [લહેર

ચનમનિયાં ન૦બ૦વ૦ ગદબદિયા (૨)ચેનબાજી,

ચનિક વિ૦+ક્ષણિક

ચનોઠી સ્ત્રી૦ જુઓ ચણોઠી

ચપ અ૦[રવ૦]ચટ લઈને,એકદમ[—દઈને] ૦(—પા,—પો)ચપ અ૦ ઝટ ઝટ

ચપકણું વિ૦ [સં ચપ્=છેતરવુ ?] દગાવાળુ (૨) ન૦ ચ્હડપણું, ચાહવું (૩) [જુઓ ચપણું] માટીનુ પાત્ર, નાનુ ચપણુ

ચપ(—બ)કાવવું સ૦ક્રિ૦[સર૦ हिं चपकाना] ઊંતુ કરી ચાપવુ (૨) ચોટાડવુ (૩) [સર૦ મ. चपका=વધાર] વધાર કરવો

ચપ(—બ)કો પું૦ ['ચપકાવવુ' ઉપરથી] ડામ (૨)[લા.]મહેણુ (૩) મહેણાનો ડખ.[ચપકા દેવા, ચોઢવા=મહેણા મારવા]

ચપચપ અ૦[સર૦ મ , રવ૦] (૨) ઝટઝટ ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ चपचपणें] ચપચપ અવાજ કરવો (૨) (ચાસણી તપાસતાં) તાર નીકળવા

ચપચપું વિ૦ [જુઓ 'ચપચપવું' (૨)]ચીકણું અને ભીનું, ગદગદ

ચપટ વિ૦ [સં चिपट, म. चपटा, हिं. चिपटा] ચોટેલુ, ચપટું; ચપ્પટ [—થઈ જવું, થવું= જમીનદોસ્ત થવું; નાશ થવો —બેસવું= બરાબર ગોઠવાઈને બેસવું (૨) સાવ પાયમાલ થવુ. —વળવું=ખેવડ વળવું (૨) નાશ પામવુ (૩) ખૂબ ખાધ આવવી.] ૦વું સ૦ક્રિ૦ સજ્જડ કરવુ; ચપસીને બેસાડવુ —ટાવું અ૦ ક્રિ૦ ચપ્પટ થવુ, દબાવું (૨) [લા.] નુકસાનમા આવવુ

ચપટી સ્ત્રી૦ [સં. चप्पुटिका, प्रा चप्पुडिया, चप्पुडी] હાથનો અંગૂઠો અને આગળી ભીડવા તે (૨) તેમા પકડાય તેટલુ માપ (૩) તેમ કરીને કરાતો ચટ એવો અવાજ (૪) એ અવાજ કરતા લાગે એટલો સમય, જરા વાર (૫) પકડ; ચીમટી [—આવવી= ચપટીમા પકડાવું, લેવાવું. —ચાંગળુ =થોડું ઘણું. —માં=જરા વારમા —માં આવવું= દાવમા આવવુ, ફસાવુ —માં ઉડાવવું= ન લેખવવું, અવગણવુ (૨)મશ્કરીમા ઉડાવવુ —માં લેવું=દાવમા આણવું, સપડાવવુ. —ભરવી=ચપટીમા આવે એટલુ પકડવું (૨)ચીમટી ભરવી, ચૂંટી ખણવી —ભરાવી= ચીમટી ભરાવી. —લેવી=ચૂંટી ખણવી —વગાડવી=ચપટી વડે ચટ એવો અવાજ કરવો.] —ટો પું૦ મોટી ચપટી [ચોટેલુ

ચપટું વિ૦ [જુઓ 'ચપટ'] બેઠેલું, દબાયેલુ,

ચપટો પું૦ જુઓ 'ચપટી'માં [—ભરવો, લેવો=મોટી ચપટી જેટલું લેવુ] [કરવું

ચપડવું સ૦ક્રિ૦['ચપટ' ઉપરથી]ટીપીને ચપટુ

ચપડાલાખ સ્ત્રી૦['ચપટ' ઉપરથી+લાખ;સર૦ हिं चपडा] લગડી બનાવેલી ચોખ્ખી લાખ

ચપડાવવું સ૦ક્રિ૦ ['ચપટુ' ઉપરથી] ચપટુ કરવું (૨) ['ચડપ' ઉપરથી]સપાટાબંધ ખાઈ જવુ (૩) ચોરી જવુ

ચપડિયો પું૦ [ચપડવું ઉપરથી] સોનારૂપાના તાર ચપડનારો [લાખ (કા)

ચપડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચપડાલાખ, સર૦ મ]

ચપડું વિ૦ [જુઓ ચોપડું] ચાર પડવાળું
ચપણું,-ણિયું,-ણું ન૦ [સર૦ हिं चपनी, म. चपणी, सं चप्=ગૂંદવું] ચપ્પણ, શકોરું, બટેરું (૨) ભિક્ષાપાત્ર [કકડી
ચપ(-પો)તરું ન૦['પતરું'-पत्र પરથી] કાગળની
ચપરચપર અ૦ જુઓ ચબડ ચબડ
ચપરાસ સ્ત્રી૦ સિપાઈના પટાની પિત્તળની તખતી (૨) બિલ્લો (૩) બડાઈ, પતરાજી [ચપરાસો ફૂટવી = પતરાજી કરવી (૨)કાખલીઓ ફૂટવી] **–સી** પું૦ [हिं, फा चप=ડાબું + फा रास्त=જમણું] ચપરાસવાળો–પટાવાળો (૨) સ્ત્રી૦ બડાઈ
ચપલ(-ળ) વિ૦ [સં] ચંચળ (૨) હોશિયાર, ચાલાક ૦તા સ્ત્રી૦ **–લા(–ળા)**સ્ત્રી૦ ચપળ સ્ત્રી (૨) વીજળી (૩) લક્ષ્મી (૪) એક છંદ
ચપસવું અ૦ક્રિ૦[फा चस्पीदन] દાબવું, જોરથી દાબવું (૨) ચપ દઈને બરાબર બંધબેસવું
ચપળ, –ળા, ૦તા, ૦પણું, –ળાઈ જુઓ 'ચપલ'માં [મિચમણા, કટાક્ષ
ચપળાં ન૦બ૦વ૦ [સં चपल ઉપરથી] આંખ-
ચપા(–પો)ચપ અ૦ [રવ૦] જુઓ 'ચપ'માં
ચપાટ અ૦ સાફ, ચટ (૨) સપાટ. [ચોખ્ખું ચપાટ કરી મૂકવું = ચોખ્ખું ચટ કરી મૂકવું]
ચપાટવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म चपाटणें, 'ચપ' ઉપરથી ?] સપાટાબંધ ખાવું, ચટ કરી જવું
ચપાટી(–તી) સ્ત્રી૦[सं. चर्पटी; हिं म, चपाती] ચાર પડવાળી રોટલી (૨) જાડી રોટલી
ચપેટ(–ટી) સ્ત્રી૦ [सं चपेट, चपेटिका]ઝાપોટ, તમાચો(૨)સકંચો,કબજો(ખાસ કરીને ભૂતના વળગણ માટે) (૩) નુકસાન, આફત
ચપેટો પું૦ [જુઓ ચપેટ] તમાચો
ચપોચપ અ૦ [રવ૦] જુઓ 'ચપ'માં
ચપોતરું ન૦ [જુઓ ચપતરું] કાગળની કકડી
ચપ્પટ વિ૦ [જુઓ ચપટ] બરોબર ચોંટીને
ચપ્પણ(–ણિયું)ન૦ જુઓ ચપણ [ઓજાર
ચપ્પુ પું૦,ન૦ [સર૦ म चापु] ચાકુ, કાપવાનું
ચપ્પો પું૦ [સર૦ हिं चप्पा=ચાર આંગળી] લખોટીની રમતમાં સામાની લખોટીને તાકવી તે [–**મારવો**=લખોટીને તાકીને પોતાની લખોટી કે કરી(આંગળીઓ વડે) –**વામવો**= લખોટી બરોબર તાકવી] –**પ્પે શંખો** = ચપ્પો વાગે તો તે મારનારને એક શંખો આપવાની શરતથી રમાતો લખોટી દાવ
ચબકાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચપકાવવું
ચબકાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચપકાવું
ચબકો પું૦ જુઓ ચપકો [આવે એમ
ચબડચબડ અ૦ [રવ૦] ચપચપ (૨) મનમાં
ચબરકી(–ખી) સ્ત્રી૦[વરક=પાનું,પત્ર ઉપરથી] કાગળનો નાનો કકડો
ચબરાક વિ૦ [फा चाबक=ચાલાક,चर्ब=ચપળ, તેજ]ચપળ, ચાલાક(૨) [સર૦म चवरा,–ट] બોલવામાં કુશળ, વાચાળ –**કિયું** ન૦ ટૂંકી ચબરાક ઉક્તિ –**કી** સ્ત્રી૦ ચબરાકપણું
ચબવું અ૦ક્રિ૦ [सं चप्, प्रा चप्प=દબાવું] ખાડો પડે એમ ચોટવું –દબાવું
ચબાવલું વિ૦[સર૦चवा चबाके=ચાવી ચાવીને વાત કરવા કે 'ચબાં' ઉપરથી ?] દોઢડાહ્યું
ચબાં અ૦ ['જબાન' ઉપરથી ?] મોમાંથી ઉચ્ચાર નીકળતો હોય તેમ [–**કરવું**=ચૂંકે ચાં કરવું, કાંઈ પણ બોલવું](૨)સ્ત્રી૦ જીભ [–**ઊપડવી** =જબાન ઊપડવી, શબ્દ પણ બોલવો]
ચબૂતરી સ્ત્રી૦ નાનો ચબૂતરો, પરબડી –**રો** પું૦[हिं] પોલીસથાણું, 'ગેટ'(૨)કર લેવાની ચોકી,નાકું (૩) ચોતરો (૪) પંખીઓને માટે દાણા નાખવાની જગા, પરબડી. [ચબૂતરે લઈ જવું =પોલીસચોકીએ લઈ જવું,ફરિયાદ માંડવી]
ચબૂરિયો પું૦ હીંચકો (૨) હિંડોળાખાટ
ચબોલા પું૦બ૦વ૦ સામસામે મારેલા ટોણા, ટપાટપી, ચાબખા [બોલવું, ગાળ દેવી
ચબોળવું સ૦ક્રિ૦ ['ચબોલા' પરથી ?] ખરાબ
ચભડચભડ અ૦ [રવ૦] (ચાવવાનો અવાજ), ભચડ ભચડ [પું૦ ચડભડાટ
ચભડવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચડભડવું **ચભડાટ**
ચમક સ્ત્રી૦ ['ચમકવું' ઉપરથી] ચમકારો (૨) ધ્રુજારી–તાણ આવવી તે (૩) તાજુબી, આશ્ચર્યની ચોંક(૪)પું૦લોહચુંબક [–**પેસવી**,

-પેસી જવી = ચોક પેસી જવી] ૦ચાંદની સ્ત્રી૦ બનીઠનીને રહેતી ફરતી દુશ્ચરિત સ્ત્રી. ૦પથ્થર, ૦પહાણુ પું૦, ૦બાણુ ન૦ લોહચુંબક (૨) ચકમક ૦વા પુ૦ એક રોગ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा चमक्क (सं चमत्कृ?)] જુઓ ઝબૂકવું(૨)ચોંકવું(૩)વંઠી જવું [ચમકી ઊઠવું = ભડકી ઊઠવું એકાએક બી જવું (૨) આશ્ચર્યચકિત થઈ જવું] ૦વો પુ૦ ચમકવાળું લટકું -કાટ પું૦ ચમકારો, ઝબકારો (૨)વાઈનો આવેશ (૩)વંઠી જવું તે -કાર(-રો) પુ૦ [प्रा चमक्कार, सं चमत्कार] ઝબકારો(૨) ચમક,કંપારી (૩) ચમચમ થતો અવાજ -કાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચમકવું'નું પ્રેરક (૨) સપાટવું, મારવું -કિત વિ૦ ચમકેલું, ચકિત(૨)ચળકતું -કી સ્ત્રી૦ ચમચમે એવી નેતરની સોટી

ચમકળી સ્ત્રી૦[ચંપક+કળી ઉપરથી]સ્ત્રીઓનું કોટનું એક ઘરેણું

ચમચબઝ ન૦ એક પક્ષી

ચમચમ અ૦ [રવ૦] ચમચમે એમ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ 'ચમચમ' એવો અવાજ થવો (૨) તીવ્ર બળતરા થવી -માટ પુ૦ ચમચમવું તે

ચમચી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચમચો] નાનો ચમચો (૨) [म चची] પાનસોપારી ઇ૦ રાખવાની ખાસ કોથળી

ચમચો પુ૦ [तुर्की चुम्चह, सं, प्रा चमस] રસોઈમાં તથા ખાવાપીવાના કામમાં આવતું એક કડછી જેવું સાધન

ચમડપોસ પું૦[ચમડ (ચમ્મડ ચામડું)+फा. पोशीदन] ચામડાનું ઢાંકણ, ઓઢો

ચમડી સ્ત્રી૦ [हिं] ચામડી [**ચમડી તૂટે પણ દમડી ન છૂટે** = જીવ જાય પણ પૈસો ન છોડે (તેવા સ્વભાવના માણસ માટે)]

ચમત્કાર પું૦ [सं] આશ્ચર્ય, આશ્ચર્યકારક બનાવ–દેખાવ (૨) કરામત; અલૌકિક ક્રિયા. [**-દેખાડવો, બતાવવો** = અલૌકિક કે અદ્ભુત કામ કરી દેખાડવું (૨) પ્રભાવ કે ખબર પડે એમ હાથ કે પરચો બતાવવો] ૦ક, -રિક,-રી વિ૦ [सं] ચમત્કારવાળું

ચમત્કૃતિ સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ ચમત્કાર

ચમન પુ૦, ન૦ [फा.] બાગ(૨)આનંદ, મોજમજા. ૦બંદી સ્ત્રી૦ બાગબાની

ચમર પુ૦ ધૈર્ય, હામ (બ૦વ૦માં વપરાય છે. ઉદા૦ ચમરબંધીના ચમર વછોડે તેવું)

ચમર સ્ત્રી૦ [सं चमर=ચમરી] વાળ કે પીંછાં (૨) સ્ત્રી૦, ન૦ જુઓ ચમ્મર

ચમરકઠા પુ૦બ૦વ૦ એ નામના ઘઉં

ચમરખું ન૦ [सं चर्म, प्रा चम्म+રાખવું પરથી સર૦ हिं चमरख] રેંટિયાની ત્રાક જેમાં રખાય છે તે (ચામડાનો કકડો) [**ચમરખા જેવું શરીર** = સુકાયેલું, ચઢી ગયેલું શરીર]

ચમરબંધ પુ૦[सं चर्म+બંધ] ચામડાનો પટો. -ધી વિ૦ કેડે ચમરબંધવાળું (૨) શૂરવીર અને ધૈર્યવાન (૩) પુ૦ ચમરબંધી માણસ (૪)સત્તાધીશ,રાજા જેવો માણસ [**-ના ચમર વછોડે તેવું** = ભારે હિંમતવાળું.]

ચમરાળ વિ૦ ['ચમર'વાળું] ચમરબંધી

ચમરી સ્ત્રી૦[सं.] રેસાવાળી ફૂલની માંજર મંજરી (૨) ફૂલની મંજરીના આકારની રેશમ કે ઊનની બનાવટ (૩) મચ્છર વગેરે ઉડાડવાની ઘોડાના વાળની બનાવેલી ચામર ૦ગાય સ્ત્રી૦ એક પ્રકારની પહાડી ગાય, જેના પૂંછડાના વાળની ચામર બને છે

ચમસ પુ૦ [सं] સોમરસ પીવાનો પ્યાલો, એક यज्ञपात्र

ચમાર વિ૦ [सं. चर्मकार, प्रा चम्मार] ચામડિયાની જ્ઞાતિનું (૨) પું૦ તે જ્ઞાતિનો માણસ, ચામડિયો. ૦કામ ન૦ ચમારનું કામ ૦ણ સ્ત્રી૦ ચમાર સ્ત્રી ૦દૂધી સ્ત્રી૦ એક વેલો (ચમાર લોકો તેનો ઉપયોગ ચામડાના વાળ ઉતારવામાં કરે છે.)

ચમૂ સ્ત્રી૦ [सं] સેના ૦પતિ પું૦ સેનાપતિ

ચમેડ સ્ત્રી૦ એક છોડ – ચિમેડ -ડિયું ન૦ ચમેડ જેવી શીંગોવાળો એક છોડ

ચમેલી સ્ત્રી૦ [सं चमक+वेल्ली? સર૦ हिं, म] એક ફૂલવેલ, ચંપેલી, જાઈ (?)

ચમ્મડ વિ૦ [सं चर्म ઉપરથી] ચામડા જેવું, ઝટ તૂટેફાટે નહિ એવું (૨) [લા] કૃપણ, કંજૂસ ૦તોડ વિ૦ કંજૂસ

ચમ્મર સ્ત્રી૦, ન૦ [सं चमर] ચમરી ગાયના કે બીજા વાળની બનેલી ચમરી, ચામર [**–ઢોળવાં** =(દેવ કે રાજા જેવા મોટા માણસ આગળ) ચમરી ફેરવવી, પંખા પેઠે આમપાસ વીંઝવી]

ચય પુ૦ [सं] ઢગલો, રાશિ (૨) વધારો (૩) 'કૉમન ડિનૉમિનેટર' (ગ.) **૦શ્રેણિ(–ણી)** સ્ત્રી૦ (ગ) 'ઍરિથમેટિકલ સીરીઝ' **૦શ્રેણિ(–ણી)મધ્યમ** પુ૦ 'ઍરિથમેટિકલ મીન'

ચર વિ૦ [सं] ચચળ, અસ્થિર, ફરતુ (૨) ફરનારુ (સમાસને છેડે) ઉદા૦ 'જલચર, ખેચર' (૩) પુ૦ જાસૂસ, બાતમીદાર (૪) મેષ, કર્ક, તુલા ને મકર રાશિઓ, અથવા સ્વાતી, પુનર્વસુ, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા અને શત તારકા એ નક્ષત્રો (૫) ન૦ (જ્યો) ભૂમધ્ય રેખાથી યામ્યોત્તર અંતર, જેને કારણે દિવસ લાબોટૂકો થાય છે

ચરુ પુ૦ હોમ નિમિત્તે રાંધેલુ અન્ન(૨)સ્ત્રી૦ [म] કિલ્લાની આસપાસ ખોદેલી ખાઈ (૩) ચૂલ, તમણ (કા) (૪) અ૦ [રવ૦] કપડુ વગેરે ફાટવાનો અવાજ [**–દઈને, દેતું(૦ક)ને**= ચરર અવાજ સાથે]

ચરક ન૦ [सं चक्र? फा चर्ख? સર૦ म] શેરડીનું ડોલુ (૨) [કડી કા૦ તરફ] છોકરાંની એક રમત (ચકભિલ્લુ ?) (૩) સ્ત્રી૦ ['ચરકવુ' પરથી] પખીની અધાર [વૈદકશાસ્ત્રી

ચરક પુ૦ [सं] દૂત, કાસદ (૨) [सं] પ્રસિદ્ધ

ચરકણ વિ૦ ['ચરકવુ' ઉપરથી] ચરકયા કરતુ (૨) બીકનું માર્યું ચરકી જાય એવું, ડરકણ **–ણુ** વિ૦ વારવાર ચરકી જાય એવુ (૨) ન૦ (બાળક, ઢોર વગેરે) વારવાર ચરકયા કરે એવો રોગ

ચરકલુ વિ૦ ['ચરકવુ' ઉપરથી] ચરકણુ (૨) ન૦ ચકલુ, ચલ્લુ

ચરકવુ અ૦ ક્રિ૦ ['ચર' રવ૦ પરથી ? સર૦ म चरकणें, के फा चरका=પરુ, પરુ વહેતો જખમ, શરીરનો મેલ એ પરથી ?] થોડુ પ્રવાહી જેવું અઘવું (ખાસ કરીને પક્ષી માટે)

ચરકીડો પુ૦ [सं चक्र, फा चर्ख]+ચરખો (૨) ખરા-, સધાડો

ચરકુ(–ખુ) વિ૦ [फा चरका=નાનો ઘા ઉપરથી ?] સહેજ તમતમુ તથા કડુ, ખેરવાદ

ચરખિયુ, ચરખી જુઓ 'ચરખો'માં

ચરખુ વિ૦ જુઓ ચરકુ

ચરખો પુ૦ [फा] કપાસ લોઢવાનો સંચો (૨) મિલ (૩) ખરાદ, સઘાડો (૪) [हिं] રેંટિયો [**–ચલાવવો**=જ્યારે ત્યારે આખા કરવુ (૨) રેંટિયો ચલાવવો (૩) એકધ્યાનથી સતત કામે લાગવુ] **–ખિયું** વિ૦ ચરખામાં–મિલમા કામ કરવા જતુ (૨) ચરખાને લગતુ **–ખી** સ્ત્રી૦ નાનો ચરખો (૨) પવનચક્કી

ચરચર અ૦ [રવ૦] બળવાનો અવાજ (૨) ઝડપથી, જલદીથી (૩) સ્ત્રી૦ 'ચરચર' એવો અવાજ (૪) ધીમી બળતરા, ચચરાટ (૫) [લા] ચિંતા, ફિકર **૦વુ** સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચચરવુ **–રાટ** પુ૦ જુઓ ચચરાટ **–રી** સ્ત્રી૦ બળતરા, ચિંતા

ચરચવુ સ૦ ક્રિ૦ [सं चर्च् ઉપરથી] (ચદન વગેરેનો) લેપ કરવો, અર્ચા કરવી

ચરડ અ૦ [રવ૦] કપડુ વગેરે ફાટતાં થતો અવાજ (૨) જોડામાંથી નીકળતો અવાજ [**–દઈને, દેતું(૦ક)ને**=ચરડ અવાજ સાથે, એકદમ (ફાટવુ)] **૦કો** પુ૦ ચરડ થતો અવાજ (૨) [લા] દિલ ચિરાય એવી લાગણી, ઉગ્ર ચિંતા, ધ્રાસકો **૦વુ** સ૦ક્રિ૦ 'ચરડ' થાય એવી રીતે ચીરવુ **–ડાવુ** અ૦ ક્રિ૦ ચરડ દઈને ફાટવુ [કરવાનું એક યંત્ર

ચરડૂકિયો પુ૦(કા) લાકડા ઘસીને અગ્નિ ઉત્પન્ન

ચરણ પુ૦, ન૦ [सं] પગ (૨) ટૂક, કડી (કવિતાની) [**–ધરીને બેસવુ**=જુઓ ચરણ સેવવાં **–ધોવાં**=પગ પખાળવા, પૂજનીયનુ સ્વાગત કરવુ **–ની રજ હોવુ**=દાસાનુદાસ હોવુ. **–પકડવા**=જુઓ ચરણ સાહવા **–પૂજવા**=વદના કરવી (૨) આજ્ઞાંકિત થઈ રહેવુ **–સાહવા**=પગ પૂજવા (૨) તાબેદાર થઈને રહેવું **–સેવવાં**=ચરણનો આશરો લેવો, ચરણ પકડવા **ચરણે પડવુ, લાગવું** =પગે લાગવું (૨) કરગરવુ, વિનંતી કરવી (૩) તાબેદાર થઈને રહેવુ] **૦મર્દન** ન૦

પગચપી ૦રજ સ્ત્રી૦ પગની રજ–ધૂળ [–લેવી=ભક્તિપૂર્વક વંદના કરવી. ચરણસ્પર્શ કરી, તે હાથ માથે લગાડવો] ૦સેવા સ્ત્રી૦ પગચપી (૨) ભક્તિનો એક પ્રકાર. ૦સ્પર્શ પુ૦ પગનો સ્પર્શ. –ણામૃત ન૦ [+अमृत] ચરણોદક (૨) દૂધ, દહીં, ઘી મધ અને પાણી વગેરેનું મિશ્રણ, જેના વડે દેવમૂર્તિને સ્નાન કરાવ્યું હોય તે –ણારવિંદ ન૦ [+अरविंद] ચરણરૂપી અરવિંદ–કમળ –ણોદક ન૦ [+उदक] દેવ, ગુરુ વગેરેના ચરણ ધોયેલું પાણી

ચરણવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ચરચરવું] ડામવું (૨) અ૦ક્રિ૦ દિલમાં બળવું (૩) દુખનો ટહકારો કરવો (૪) ઊંઘમાં દાંત કચડવા

ચરણાકુલ(–ળ) પું૦ એક છંદ [ધાધરો

ચરણું ન૦,–ણિયો,–ણો પું૦ [જુઓ ચણિયો]

ચરપણું ન૦ [सं कृपण] કૃપણતા, કંજૂસાઈ. ૦વેડા પુ૦ બ૦ વ૦ કંજૂસના જેવું વર્તન –ણું, ચરપી વિ૦ કંજૂસ

ચરબી સ્ત્રી૦ [फा] પ્રાણીઓના માંસમાં રહેલો તેલી પદાર્થ (૨) [લા] મદ, અભિમાન [–કરવી –કરડવી=મદમાં આવી જઈ, ચાહવા કરવા, મિજાજ યા જોર દાખવવું –ચડવી,–વધવી=મદ–અભિમાનમાં છકી જવું] ૦દાર વિ૦ ચરબીવાળું

ચરભક્ષ ન૦ [सं. चरुभक्ष] હોમ માટે રાંધેલું અન્ન વરકન્યાએ એકબીજાને ખવડાવવું તે, લગ્નને બીજે દિવસે કરાતી એક ક્રિયા

ચરમ ન૦ + [જુઓ ચર્મ] ચામડું

ચરમ વિ૦ [सं] અંતિમ, છેવટનું ૦પંથી વિ૦ અંતિમ માર્ગે ચાલનાર

ચરમ ન૦ [?] મુદ્ગર, મગદળ

ચરર,૦ર અ૦ [રવ૦] (કપડું વગેરે ફાટવાના અવાજ માટે)

ચરવાદાર પુ૦ ઘોડાની ચાકરી કરનારો રાવત

ચરવી સ્ત્રી૦ [सं चरु ઉપરથી] નાનો ચરુ, દેગડી

ચરવું અ૦ક્રિ૦ [सं चर्] ચાલવું ફરવું (૨) [सं चर्, फा चरीदन] ઘાસ, દાણો વગેરે ફરીને શોધી ખાવો (પશુ પંખીએ) (૩) રઝળવું, પેદા કરવું [ચરી ખાવું=રખડી ખાવું; ગમે તે રીતે પેટ ભરવું (૨) લાંચરુશ્વત લેવી]

ચરસ, –સાચરસી, –સીલું જુઓ 'ચડ(–૨)સ'માં [(૨) ન૦ જાનવર, પશુ

ચરંદું વિ૦[फा.चरिंदह]ચરનારું –ઘાસ ખાનારું

ચરાઈ સ્ત્રી૦ ['ચરાવવું' ઉપરથી] ઢોર વગેરે ચારવાનું મહેનતાણું –ઉ વિ૦ ચરવા માટે યોગ્ય,ચરા તરીકે વાપરવાનું(૨)ન૦ ચરો –કા સ્ત્રી૦ ઢોરને ચરવાની જમીન –ણ ન૦ ચરો, ગોચર(૨)ચરામણ –મણ ન૦,–મણી સ્ત્રી૦ જુઓ ચરાઈ

ચરાચર વિ૦[सं]ચર અને અચર, ચેતન અને જડ,સ્થાવર અને જંગમ(૨) ન૦ આખી સૃષ્ટિ

ચરાણ, –મણ,–મણી જુઓ 'ચરાઈ'માં

ચરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચરવું'નું પ્રેરક (૨) [લાંચ] આપવી

ચરાળ વિ૦ જોઈએ તે કરતાં ઊંચું –ઉભેડું (જેમ કે, હળપૂણી ચરાળ છે) (૨) સ્પર્શની લાગણી ન થાય એવું–જાડું (જેમ કે ચરાળ ચામડી)

ચરિત ન૦[सं] આચરણ,વર્તન(૨)જીવનચરિત્ર. –તાર્થ વિ૦ [+अर्थ] કૃતકૃત્ય, કૃતાર્થ (૨) સફળ (૩) પુ૦ નિર્વાહ (૪) ભાવાર્થ

ચરિત્ર ન૦[सं] જુઓ ચરિત (૨) [લા] કપટ, પાખંડ, કાવાદાવા ૦કાર પું૦ જીવનચરિત્ર લખનાર ૦કીર્ત(–ર્ત)ન ન૦ (જીવન-)ચરિત્રનું ગુણગાન ૦નિરૂપણ ન૦ જીવનનું વર્ણન, જીવનકથા

ચરી સ્ત્રી૦ બેહદ બેઠેલા ઢોરને ઊભું રાખવાની લાકડાની ઘોડી (૨) [सं चर्या] કરી, પરેજી

ચરુ પુ૦ [सं] એક પહોળા મોંનું વાસણ; દેગ (૨) હોમનો ચરુ [–ચઢાવવો=જમણ આપવું (૨) જમણ આપવાની હરીફાઈમાં ઊતરવું] ૦ભક્ષણ ન૦ હવિષ્યાન્ન ખાવું તે. ચરભક્ષ ૦ડી સ્ત્રી૦ નાનો ચરુ, દેગડી ૦ડો પુ૦ ચડવો, માટીનો લોટો

ચરેહાટ અ૦ [રવ૦] જુઓ ચડેડાટ

ચરેડો(–રો) પુ૦ [રવ૦] ચરડકો ધ્રાસકો(૨) ચીરો

ચરેરાટ પુ૦ [રવ૦] ચરેડો, ધ્રાસકો (૨) ચર એવો અવાજ
ચરો (રો') પુ૦ ['ચરવું' ઉપરથી] ગૌચર તરીકે હલાયદી રાખેલી પડતર જમીન
ચરોતર ન૦ [સ] મહી અને સાબર એ-બે નદીઓ વચ્ચેનો ગુજરાતનો પ્રદેશ **-રિયુ, -રુ** વિ૦ ચરોતરનું **-રી** વિ૦ ચરોતરિયુ (૨) સ્ત્રી૦ ચરોતરની બોલી
ચર્ઘ ન૦ [ફા] એક પક્ષી, બાજ
ચર્ચ ન૦[ઇ]ખ્રિસ્તીઓનુ પ્રાર્થના કરવાનુ મંદિર
ચર્ચક વિ૦ [સં] ચર્ચા કરનાર
ચર્ચરી(-રિકા) સ્ત્રી૦ [સં] આનંદ, ઉત્સવ (૨) એક છંદ (૩) નાટકમા પ્રવેશ પૂરો થાય ત્યારે મૂકવામા આવતુ ગીત
ચર્ચવુ સ૦ ક્રિ૦ [સં चर्च्] ચર્ચા કરવી (૨) કૂથલી કરવી (૩) ચરચવુ; લેપ કરવો
ચર્ચા સ્ત્રી૦ [સં] વાદવિવાદ (૨)કૂથલી(૩)લેપ ૦ત્મક વિ૦ [સં] ચર્ચા કરતુ, ચર્ચાથી ભરેલુ ચર્ચા જગવે એવુ (જેમ કે, નિબંધ, વાત, મુદ્દો ઇ૦) ૦પત્ર ન૦ ચર્ચા કે વિવેચનનો છાપામા આવેલો પત્ર - લખાણ ૦પત્રી પુ૦ ચર્ચાપત્ર લખનાર ૦પરિષદ સ્ત્રી૦ ચર્ચા કરવાની પરિષદ - સભા ૦પાત્ર વિ૦ ચર્ચા થાય તેવું (૨)ચર્ચા કરવા યોગ્ય ૦વુ અ૦ ક્રિ૦ 'ચચવુ'નું કર્મણિ ૦સ્પદ વિ૦ [+ સં आस्पद] ચર્ચાને જેમા સ્થાન હોય તેવુ, ચર્ચાપાત્ર
ચર્ચિત વિ૦ [સં] ચર્ચાયેલું
ચર્પટ પુ૦ [સં] થપ્પડ, ધોલ
ચર્મ ન૦ [સં] ચામડુ ત્વચા ૦કાર પુ૦ ચામડિયો (૨) મોચી ૦કીલ પુ૦મસો ૦ચક્ષુ ન૦ ભૌતિક - કુદરતી આંખ (જ્ઞાનચક્ષુથી ઊલટુ) ૦દલ ન૦ ગૂમડુ. ૦પત્ર ન૦ ચામડાના જેવો મજબૂત કાગળ ૦વાદ્ય ન૦ ચામડાનું વાદ્ય ઉદા૦ ઢોલ **-ર્માખ્ય** ન૦ [સર૦ हिं] ચામડીનો એક રોગ - કોઢનો એક પ્રકાર **-ર્માલય** ન૦[સં] ચામડાનું કારખાનું, 'ટૅનરી'
ચર્યા સ્ત્રી૦ [સં] કામકાજ, વ્યવહાર (૨) રીત ભાત, વર્તણૂક (૩) સેવા (૪) અંદરનો ભાવ સમજાય તેવો દેખાવ - ચહેરો
ચર્વણ ન૦ [સં] ચાવવુ - વાગોળવું તે (૨) [લા] મનન [ઉપભોગ
ચર્વણા સ્ત્રી૦ [સં] ચર્વણ (૨) આસ્વાદ,
ચર્વિત વિ૦ [સં] જેનું ચવર્ણ થઈ ગયેલું છે એવુ ૦ચર્વણ ન૦ એકની એક વાત ફરી કહેવી તે, પુનરુક્તિ
ચલ(-ળ) વિ૦[સં]ચાલતુ, હાલતુ(૨) અસ્થિર, ચલાયમાન ૦વિચલ(-ળ) વિ૦ અસ્થિર, ડગમગતુ **-લા** વિ૦ સ્ત્રી૦
ચલકચલાણુ ન૦ (કા) છોકરાની એક રમત, 'બાઈ બાઈ ચાળણી'
ચલણ ન૦ [સં चलन, પ્રા]ચાલવુ તે, અમલ, સત્તા (૨) ચલણી નાણુ, 'કરન્સી' (૩) વારો, રિવાજ [-થવુ = સત્તા ચાલવી (૨) કારભાર મળવો, ચાલતુ] -ણી વિ૦ વ્યવહારમા પ્રચલિત - વપરાતુ હોય એવુ
ચલણીવલણી સ્ત્રી૦ જુઓ ચલનવલન
ચલતી સ્ત્રી૦ સંગીતની એક ઢબ, જેમા ગાનનો પ્રવાહ બહુ ઝડપથી ચલાવવામા આવે છે
ચલથાટ પુ૦ [ચલ + થાટ] ફેરવવાની જરૂર રહે એવો - ઓછા પડદાવાળો થાટ(સતાર માટે)
ચલન વિ૦[સં]હાલતુ, કંપતુ(૨)ન૦ચાલવાની ક્રિયા ૦કંપવા પુ૦ એક રોગ ૦વલન ન૦ હાલવું ચાલવુ તે, હરફર, ગતિ ૦શાસ્ત્ર ન૦ ગતિશાસ્ત્ર ૦શીલ વિ૦ હાલવાના સ્વભાવ વાળુ
ચલમ સ્ત્રી૦ [ફા] તમાકુ વગેરે પીવા માટેનું માટીનું એક પાત્ર [-પીવી = હૂકા કે ચલમમાં તમાકુ પીવી -ભરવી = હૂકાની ચલમમા તમાકુ મૂકી તેમા દેવતા ભરવો (ઊલટુ -ઠાલવવી)]
ચલવવુ સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચલાવવું
ચલવું અ૦ ક્રિ૦ + ચાલવુ, જવું
ચલ(-ળ)વિચલ(-ળ),ચલા જુઓ 'ચલ'માં
ચલાઉ વિ૦ ચાલી શકે - નભે એવું
ચલાખાચહિયારો પુ૦ સહિયારામા કે વેપારી-મંડળ માટે કરેલી માલની ખરીદી
ચલાખી સ્ત્રી૦ નાનો ચલાખો -ખો પુ૦ પુ૦ સમચોરસ કપડાનો (મોટો) કકડો

(ચરોતરમા ખેડૂતો પાક ઇ૦ બાધી લાવવા પણ એ વાપરે છે)
ચલાણી સ્ત્રી૦ નાનું ચલાણુ (૨) 'બાઈ બાઈ ચાળણી'ની રમત -ણું ન૦ પડઘીવાળી નાની પ્યાલી
ચલામણી સ્ત્રી૦ ['ચાલવુ' ઉપરથી] લગ્ન થઈ રહ્યા બાદ છેલ્લે દિવસે કન્યાપક્ષ તરફથી વરપક્ષને સગપણ પ્રમાણે અપાતી બક્ષિસ
ચલા(-ળા)યમાન વિ૦[સં] હાલતુ (૨) ફરતુ, બદલાતુ
ચલાવવું સ૦ક્રિ૦ ચાલવુ'નુ પ્રેરક [ભાવે
ચલાવું અ૦ક્રિ૦ ચાલવાની ક્રિયા થવી,'ચાલવુ'નું
ચલાંતર ન૦ [સં] 'વેરિયેશન' (ગ)
ચલિત વિ૦ [સં] ચસેલુ,સ્થાનભ્રષ્ટ(૨)અસ્થિર (૩) સંગીતનો એક અલંકાર ૦કુ'(-કૂં)ડલી (-ળી) સ્ત્રી૦ ચલિત ગ્રહ બતાવનારી કુંડળી (જ્યો)
ચલિયુ ન૦ [જુઓ ચલ્લુ] ચકલુ, એ જાતનુ નાનુ પખી [ચલિયાં ઉરાડવાં=પાકનું રખોપુ કરવુ, ચકલાંને પાક ઉપર ન બેસવા દેવા (૨) રમત કરવી, બેસી રહેવુ. ચલિયું ફરકવું=કોઈએ પણ અવરજવર કરવો (પ્રાય નકારના—નિર્જન હોવુ—એ ભાવમા)
ચલૂડું ન૦ [સં ચરુ?] કચોલુ, પ્યાલી (૨) માટીની લોટી, લોટુ
ચલેંધો પુ૦ કડછો (સુ) [(આજ્ઞાર્થરૂપ)
ચલો અ૦ ક્રિ૦ [હિં] ચાલો, તૈયાર થાઓ
ચલોઠો પુ૦ બેસ, ઉપરણો
ચલ્લુક વિ૦ [સર૦ पाली चुल्ल, दे. चुल्ल=નાનુ, લઘુ]+હલકુ; માલ વગરનું, ક્ષુલ્લક
ચલ્લુ' ન૦ [સર૦ दे चिल्ला, सं चिल्ली] ચકલાની જાતનુ નાનુ પખી 'ચકલુ -લ્લો પુ૦ ચકલો -લ્લી સ્ત્રી૦ ચકલી
ચલ્લું ન૦ [સં चुलुक] ચાગળુ, અંજલિ
ચવ પુ૦, સ્ત્રી૦ [મ] મોતીનુ એક તોલ, ટકો (રતી=૧૩॥। ટકા)(૨)હોશ, રામ,સકાર (૩) આવડત,ગમ (૪)ઢંગ, ઠેકાણું (૫)[સર૦ हिं. चाव] સ્વાદ, લહેજત ૦દાર વિ૦ [મ] સ્વાદવાળુ, લહેજતદાર

ચવક પુ૦ એક જાતનો ચવડ વેલો
ચવચવ વિ૦ [સર૦ म , प्रा =એક રવ,રવ૦?] પરચૂરણ,છૂટકળ (૨) સ્ત્રી૦ જુદે જુદે ઠેકાણેથી ચૂંટી કાઢેલી—છૂટકળ બાબતો
ચવડ વિ૦ [જુઓ ચિવ્વડ] મુશ્કેલીથી તૂટે ફાટે કે ચવાય એવુ
ચવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'ચાવવુ'નુ પ્રેરક
ચવડુ વિ૦ ચવડ (૨) ન૦ હળનો અણીદાર દાતો, જે ભોયમા પેસે છે
ચવલિયુ, ચવલુ વિ૦ પાપણે ધોળા વાળવાળુ (ઉદા૦ 'ચવલિયો બળદ')
ચવલી સ્ત્રી૦ [મ] બેઆની
ચવલો(-ળો) પુ૦ જૈન જતિનો રજોયણો'(૨) શેરડીમા થતો એક રોગ
ચવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा चव=કહેવુ (૨) ચ્યવવુ; જન્માતર પામવુ] કહેવુ, વર્ણવવુ (પ) (૨) અ૦ ક્રિ૦ ચ્યવવુ, પડવુ (ઉદા૦ દેવલોકમાથી ચવવુ) (જૈન)
ચવવેરો પુ૦ ઘર તથા જમીનનો વેરો
ચ(૦ળ)વળવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ચળવળવુ] સળવળવુ, ચળ આવવી [તનમનાટ
ચ(૦ળ)વળાટ પુ૦ ['ચવળવુ' પરથી] ચળ(૨)
ચવળો પુ૦ જુઓ ચવલો
ચવાઈ સ્ત્રી૦ મશ્કરી; ઠેકડી
ચવાણું ન૦ [સં चर्वण] કાચુ કોરુ કે શેકેલુ ખાવાનુ (ધાણી, ચણા, મમરાશેવ વગેરે)
ચવાવું અ૦ક્રિ૦ 'ચાવવુ'નુ કર્મણિ (૨) [સર૦ शौ चव्व=ચર્ચવુ, दे चवेण=લોકાપવાદ हिं. चवाई,-व=બદનામી] [લા] વગોવાવુ, લોકમા ગવાવુ
ચવૈયા પું૦ બ૦ વ૦ ચાળા પાડવા તે
ચવો પુ૦ પગને તળિયે થયેલો ફોલ્લો
ચશ્મ સ્ત્રી૦ [फा] આખ. ૦(-સમ)પોશી સ્ત્રી૦ દીઠુ અદીઠુ કરવુ તે;આખ આડા કાન કરવા તે.—શ્મી વિ૦સ્ત્રી૦ આખના આકારની (કોર) -શ્મું ન૦ આખે બરાબર દેખાય તે માટે પહેરવાનો કાચ (પ્રાય બ૦ વ૦ મા). [ચશ્માં આવવાં=થોડુ દેખાવુ, આખને ચશ્માની જરૂર પડે એમ થવુ (૨) અભિમાન

ચડવું -ઊતરી જવા=ચશ્માની જરૂર ન રહેવી -ચઢાવવા, ઘાલવાં=ચશ્માં પહેરવાં -ઠેકાણે ન હોવા=મિજાજ ઠેકાણે ન હોવો -ફરી જવા=ગુસ્સે થવું (૨) ખરી વસ્તુ ન દેખાય એવું થવું -બેસવા, લાગુ પડવા=જોવા માટે અનુકૂળ (જોઈતા નંબરનાં) ચશ્મા મળવા ચશ્માનો નંબર કાઢવો=આંખને કયાં ચશ્માં બેસશે તે તપાસવું કયા નંબરનો ચશ્માંનો કાચ જરૂરી છે તે ખોળી કાઢવું ચશ્મે બુલબુલ, ચશ્મે મુલાખ=આંધળું, ઓછું જોતું] -શ્મેધબ વિ૦ આંધળું ધબ, સાવ ન દેખતું (ચશ્માં વગર ન જ દેખાય એવી આંખોવાળું)

ચશ્મો(-સમો) પુ૦ [फा] પાણીનો ઝરો

ચષક પુ૦ [सं] મદ્ય, દારૂ (૨) તે પીવાનું પ્યાલું

ચસ ન૦ [सं चष्, प्रा चस=ખાવું, ભાવવું] અતિ ભાવ-પ્રેમ, ચસકો

ચસક સ્ત્રી૦ ['ચસકવું' ઉપરથી, સર૦ हिं] (નસ કે સાંધાના સ્નાયુના એકાએક) ચસકવાથી થતું દુઃખ (-આવવી,-મારવી)

ચસકવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ ખસકવું, રવ૦] પકડમાંથી અથવા એકાદા સ્થાનમાંથી ખસવું છટકવું (૨) ગાંડા થવું, મગજ ઠેકાણે ન રહેવું

ચસકાવું અ૦ ક્રિ૦ ચસકવું મરડાવું, ચસક આવવી

ચસકો પુ૦ ['ચસકવું' ઉપરથી] ચસક, સળક (૨) [જુઓ ચસ, સર૦ हिं] તલબ, ભાવ, ચડસ (૩) લત, ખો (૪) નખરાબાજી [-આવવો, નાખવો, મારવો=જુઓ ચસક આવવી -કરવો=સ્વાદ કરવો, શોખ કરવો -પડવો=-નો શોખ થવો, -નો સ્વાદ ખૂબ ગમી જવો -લાગવો=નાદ કે લત પડી જવી]

ચસચસ અ૦ [સર૦ કસવું, રવ૦] ચસે નહિ તેમ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ તંગ હોવું, જકડાવું (૨) સ૦ ક્રિ૦ ચસચસાવવું, બરાબર ખેંચીને પીવું -સાટ અ૦ ચસી ન જાય તેમ-તંગ (૨) સપાટાબંધ (પીવું) (૩) પુ૦ તંગ હોવું તે -સાવવું સ૦ ક્રિ૦ તંગ કરવું (૨) ઝપાટામાં કે બરોબર પીવું

ચસમ પુ૦ [हिं] રેશમના દોરાની ગૂંછળી

ચસમપોશી સ્ત્રી૦ જુઓ ચશ્મપોશી

ચસમુ ન૦ જુઓ ચશ્મુ

ચસમો પુ૦ જુઓ ચશ્મો

ચસવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ ચમકવું] ચળવું ખમવું (૨) [સર૦ ચસચસવું, हिं चमना] દબાઈને બેસી જવું (પૂળા, કડબ) (૩) ચંપી જવું (૪) નુકસાનમાં આવી પડવું

ચસાચસી સ્ત્રી૦ ચડસાચડસી, સ્પર્ધા

ચહટાલિ(-ળિ)યું વિ૦ સ્વાદીલું

ચહુ વિ૦ [सं चतुर्, સર૦ हिं, म चहु, प्रा चउ] + ચાર ૦દા, ૦દિશ અ૦ + ચારે દિશાએ, બધી બાજુ

ચહેબચ્ચો પુ૦ [फा चह्‌बच्चह] લીલ અને વનસ્પતિથી ભરપૂર હોજ

ચહેરો પુ૦ [फा चहरह] મોનો ઘાટ, શિકલ, સૂરત (૨) કપાળ પરની એક હજામત [-ઉતરાવવો, -કઢાવવો, -કરાવવો=કપાળ પરના વાળની હજામત કરાવવી જેથી ચહેરો શોભે -ઊતરવો, ઊતરી જવો=મો લેવાઈ જવું-ફીકું પડી જવું -કાઢવો=ચહેરો કઢાવવો (૨) તેવી હજામત કરી, ચહેરો ઘાટીલો બનાવવો (૨) આકૃતિ પાડવી-ચીતરવી -પડવો, પડી જવો=મો ઊતરી જવું] -રાદાર વિ૦ ઘાટીલું સુંદર

ચળ વિ૦ [सं चल] અસ્થિર ૦વિચળ વિ૦ જુઓ ચલવિચલ -ળાચળ વિ૦ [+અચળ] ચરાચર, ચળ-અચળ

ચળ (ળ,) સ્ત્રી૦ ખૂજલી ખજવાળ (૨)[લા૦] અજંપો, ચટપટી [-આવવી, -થવી=ચટપટી થવી (૨) ખૂજલી થવી -કાઢવી, -ભાગવી=ચટપટી દૂર કરવી, અજંપો દૂર કરવો. -રાખવી=અજંપો સેવવો]

ચળક સ્ત્રી૦ ચળકાટ (૨) ચળકતી ટીકી ૦ચળક અ૦ ચળકે-તેજ મારે તેમ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं चलकना] તેજ મારવું ઝબકવું -કાટ પુ૦ ચકચકાટ, પ્રકાશ [-મારવો=ખૂબ ચળકવું] -કારો પુ૦ પ્રકાશનો ચમકારો ઝબકારો -કી સ્ત્રી૦ ચળકાટ (૨) ચળકારા મારતી વસ્તુનું છાંટણું (ઉદા૦

કપડા ઉપર ચળકી છંટાવી છે -કીબંધ વિ૦ ચળકીવાળુ, ચળકતુ (નવા સિક્કા માટે)
ચળચળવું અ૦ક્રિ૦ [સં ચલ્ ઉપરથી] ચળવુ, અસ્થિર થવું
ચળવણી સ્ત્રી૦ જુઓ ચાળવણી
ચળવળ સ્ત્રી૦ [સં. ચલ્ + વલ્ (સં.), સર૦ મ] ચટપટી, અજંપો; વલોપાત (૨) હિલચાલ, પ્રવૃત્તિ, આંદોલન ૦વું અ૦ ક્રિ૦ જરા હાલવું, સળવળવુ (૨) કંઈક કરવાને ઊંચાનીચા થવુ (૩) મનમા ખૂંચવુ -ળાટ પુ૦ ચળવળવુ તે(૨)તલસાટ, વલવલાટ(૩)ખંજવાળ -ળિયું વિ૦ ચળવળ જગાડવાના સ્વભાવનું, ધમાલિયુ
ચળવું અ૦ક્રિ૦ [સં. ચલ્] ડગવુ, ખસવુ (૨) [લા] પતિત થવુ, સ્ખલવુ
ચળાઈ સ્ત્રી૦['ચાળવુ'પરથી]ચળામણી.-મણ ન૦ ચળામણી (૨) ચ ળતા નીકળેલુ ભૂસુ - કચરો -મણી સ્ત્રી૦ ચાળવાનું મહેનતાણુ
ચળાયમાન વિ૦ જુઓ ચલાયમાન
ચળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચળવુ', 'ચાળવુ'નુ પ્રેરક
ચળાવું અ૦ક્રિ૦ 'ચાળવુ'નુ કર્મણિ (૨) 'ચળવુ'નું ભાવે
ચળાંડ વિ૦ [સર૦ કળાંઠ] વઠી-બહેકી ગયેલુ
ચળિત વિ૦ જુઓ ચલિત
ચળિયાં ન૦બ૦વ૦ ['ચાળવુ' ઉપરથી] લાડુના ચળામણના કકડા (કા)
ચળિયાંપુતળિયાં ન૦બ૦વ૦[ચલિયુ + પૂતળું] (ઘઉં, જવની) ઊંબીઓ
ચળું ન૦[સં ચુલુક, પ્રા ચુલુઅ]હાથમાં પાણી લેવા હથેળીને પાત્રાકાર કરવામા આવે છે તે (જમી ઊઠી હાથ મો ધોતી વખતે) [-કરવું =જમીને હાથ મો ધોવા. -લેવું=ચળુ કરવા ચળુંમા પાણી લેવુ] ૦પાણી ન૦ ચળું લેવાનુ પાણી [(૪) પુષ્કળ
ચંગ વિ૦ [સં]સ્વચ્છ(૨) મજેદાર (૩)તદુરસ્ત
ચંગ પુ૦ [ફા] મોથી પકડીને વગાડવાનું એક વાજું; મોરચંગ (૨) વગાડવાની પિત્તળની તકતી તાળ (૩) પતંગનુ પૂછડુ (૪)ગંજીફાની એક રમત(૫) ન૦ ઘંટ
ચંગી,૦ભંગી વિ૦ [ચગ + ભંગ (ભાંગ)] ભાંગગાંજામા મસ્ત રહેનાર, વ્યસની (૨) કાછડીછૂટો
ચંગું વિ૦ [જુઓ ચંગ] નીરોગી, તદુરસ્ત
ચંગૂલ ન૦ [સર૦ હિં चंगुल, फा॰ चुगल ?] પક્ષીનો પંજો
ચંગોટી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ चिंगुटी] સૂતા મોઢે માથે ઓઢેલુ લૂગડુ [ટોપલી
ચંગોડી સ્ત્રી૦[દે. चगेरी = ફૂલની નાની છાબડી]
ચચ(-ચુ,-ચૂ) [સં] સ્ત્રી૦ ચાચ
ચંચરી પુ૦ [સં] ભમરો (૨) એક છંદ (૩) સ્ત્રી૦ ભમરી ૦ક પુ૦ ભમરો
ચંચલ(-ળ) વિ૦ [સં] ડગમગતું (૨) અધીરુ (૩)ક્ષણિક,ફાની(૪)ચકોર,ચાલાક. ૦(-ળ)તા સ્ત્રી૦. -લા(-ળા) સ્ત્રી૦ ચંચળ સ્ત્રી (૨) લક્ષ્મી(૩) વીજળી(૪)એક છંદ. -લાયમાન વિ૦ ચંચલ -ળાઈ સ્ત્રી૦ ચચળતા
ચંચવાળવુ સ૦ક્રિ૦[ચંચ (સં ચંચુ) ઉપરથી] ચાચમા આવે તેટલુ થોડુ થોડું મોમા લઈને મમળાવવું (ઉદા૦ મોમા ક્યારનો શાને ચચવાળ્યા કરે છે ?) (૨) [લા] ઝટ પાર ન આણવો (૩) પંપાળ્યા કરવું, હાથ ફેરવવો
ચંચુ(-ચૂ) સ્ત્રી૦[સં.] ચાચ ૦પાત, ૦પ્રવેશ પુ૦ ચાચ બોળવી તે (૨) [લા.] પ્રવેશમાત્ર, અલ્પ પરિચય ૦સૂચી ન૦ એક પખી
ચંડ વિ૦ [સં.] ગરમ (૨) ક્રોધી (૩) ભયકર. ૦કિરણ પું૦(સ.) સૂર્ય. ૦નેત્રી સ્ત્રી૦ એક જાતની માખ ૦સરટ ન૦ પ્રાચીન કાળનુ ઘરોળીના આકારનુ એક રાક્ષસી પ્રાણી -ડા(-ડિકા,-ડી) સ્ત્રી૦ ઉગ્ર સ્વભાવની સ્ત્રી (૨)[સ]દુર્ગાદેવી -ડાંશુ પુ૦[+ અંશુ] સૂર્ય
ચંડાલ(-ળ) વિ૦ [સં] નિર્દય, ઘાતકી (૨) પાપી; નીચ(૩)પું૦ એક જાતનો અંત્યજ(૪) મારો, જલ્લાદ (૫)[લા] નીચ-ઘાતકી કર્મ કરનાર પુરુષ -ળચક્ર ન૦ અનર્થની કે અનિષ્ટની પરંપરા-ચક્કર,'વીશિયસ સર્કલ' -ળચોકડી સ્ત્રી૦ કાળાં કામ કરનારાઓની ટોળી -ળણ(-ણી) સ્ત્રી૦ ચંડાળ સ્ત્રી (૨) ચડાળની સ્ત્રી -ળપણું ન૦

ચંડિ,૦કા,-ડી સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ ચંડા

ચંડીપાઠ પું૦[सं]દુર્ગાદેવીનું સ્તોત્ર–સપ્તશતી [–કરાવવો=(માનતાને અંગે) તે સ્તોત્રનો પાઠ પુરોહિત પાસે કરાવવો]

ચંડૂલ પું૦ [સર૦ हिं चंडू, म चंडोल] અફીણનું સત્ત્વ (ચલમમાં પિવાય છે)

ચંડોલ(–ળ) પું૦ [સર૦ म चंडो(–दो)ल, हिं चंडूल] એક પક્ષી (૨) ચકડોળ

ચંત પું૦ ['ચંતવવું' ઉપરથી] આશક (૨) સ્ત્રી૦ + જુઓ ચિંતા (૩) ન૦ + ચિત્ત

ચંતવવુંસ૦ક્રિ૦[सं चिंत]ચિંતવવું,વિચારવું(પ)

ચંતની સ્ત્રી૦ [જુઓ ચંત] માશૂક, પ્રિયા

ચંતા સ્ત્રી૦ + જુઓ ચંત, ચિંતા

ચંદ વિ૦ [फा] કેટલુંક, થોડું, જૂજ

ચંદ પું૦[सं, प्रा] ચંદ્ર (૨) ચાંલ્લા તરીકે કપાળે ચોડવાની ટીકી

ચંદન ન૦ [सं] સુખડનું ઝાડ–લાકડું (૨) સુખડનો લેપ (૩) ટીલું, તિલક [(ચોખ્ખું) ચંદન જેવું=એકદમ ચોખ્ખું] ૦ગિરિ સ્ત્રી૦ જ્યાં સુખડનાં ઝાડ થાય છે એવો એક પર્વત, મલયાચલ ૦ઘો પું૦ [સર૦ हिं चंदनगोह] જુઓ ઊહણઘો ૦ચૂડી સ્ત્રી૦ [?] નકશીદાર ચૂડી ૦હાર પું૦ [સર૦ हिं, सं चंद्रहार ?] સ્ત્રીઓની કોટનું એક ઘરેણું

ચંદની સ્ત્રી૦ [दे चंदिण=ચંદ્રિકા, સર૦ दे. चंदणी=ચંદ્રની પત્ની] ચાંદની (૨) [सं चंद्र ઉપરથી] ચંદરવો, છત (૩) ['ચંદન' ઉપરથી] ચંદન ભરવાની કટોરી (૪) ['चंद्र' ઉપરથી ?] એક વનસ્પતિ–બારમાસી

ચંદરવું સ૦ ક્રિ૦ વાત કઢાવી લેવી (૨) છેતરવું

ચંદરવો પું૦ [सं चंद्र પરથી, સર૦ हिं चँदवा, प्रा चंदाअव, चंदायय] છતનું રંગબેરંગી કપડું (૨) છત, ચંદની [–બાંધવો=માંડવો બાંધવો (૨) જાહેર કરવું (૩) ફજેતી ઉડાડવી (૪) કીર્તિ ગવાવવી]

ચંદા સ્ત્રી૦ [सं चंद्र, प्रा चंदअ] ચંદ્ર (૨) ચંદની, ચાંદરણું ૦વત વિ૦ એ નામની ક્ષત્રિયોની એક પેટા નાતનું (૨) પું૦ એ નાતનો માણસ (૩) રાજ્યનો મોટો સામંત ૦વા વિ૦ [+वत (सं)] ચંદ્રના જેવું–જેટલું (૨) જેની ઉપર ચંદ્રની આકૃતિ કાઢેલી કે ભરેલી હોય તેવું [કોહવાણ લાગવું

ચંદાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ચાંદું' ઉપરથી] ચાંદું પડવું,

ચંદી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] ઘોડા કે બળદને અપાતો સૂકો દાણો (૨)[ला] (લશ્કરનાં વાહનને ચંદી રૂપે) ખંડણી (૩) લાંચરુશવત [–ચડવી=ચંદીનો દાણો કે લાંચ મળવી (૨) ખાઈપીને ઘોડા જેવા થવું –આપવી=ખાવાની ચંદી મૂકવી (૨) ખંડણી આપવી]

ચંદેરી સ્ત્રી૦ (૨) વિ૦[दे = એક નગરી સર૦ हिं, म] એ નામનું એક જૂનું ગામ (ગ્વાલિયર રાજ્યમાં) કે ત્યાંનું બનેલું કે તેને લગતું (જેમ કે, ચંદેરી શેલું, પાઘડી ઇ૦ કાપડકામ)

ચંદેલ વિ૦ (૨) પું૦ [सं चंद्र, સર૦ हिं] ક્ષત્રિયોની એ નામની પેટા નાતનું

ચંદો પું૦ [सं चंद्र] ચાંદો (૨) ધાતુના પતરા ઉપર લખેલું બક્ષિસનામું (૩) ચહેરો, મુખવટો (૪) ચંદ્રમા જેવો ગોળ આકાર (ટોપીનો ચંદો) (પ) ચાંલ્લો (૬) મહોર, છાપ

ચંદ્ર પું૦ [सं] ચાંદો (૨) ઉપગ્રહ (જેમ કે શનિને અમુક ચંદ્ર છે) (૩) છૂંદણું, ટપકું (૪) ચાંલ્લો (પ) એકની સંજ્ઞા ૦ક પું૦ ચાંલ્લો (૨) મોરના પીંછાની ટીલડી (૩) મહોરછાપવાળો સિક્કો, બિલ્લો (૪) ચંદ્રના જેવો આકાર ૦કલા(–ળા) સ્ત્રી૦ ચંદ્રની કળા, બિંબનો સોળમો ભાગ (૨) એક જાતની સાડી (૩) ચંદ્રનું કિરણ (૪) અંબોડાનું એક ઘરેણું, ચાક ૦કાંત પું૦ એક જાતનો મણિ, જેના ઉપર ચંદ્રનાં કિરણ પડતાં તેમાંથી પાણી ઝમે છે ૦કાંતા સ્ત્રી૦ રાત્રી (૨) ચાંદની (૩) પું૦ એક છંદ ૦ક્રીડા પું૦ એક છંદ ૦ગ્રહણ ન૦ ચંદ્રનું ગ્રહણ ૦ચૂડ(–ડામણિ) પું૦ (સં) શિવ ૦જ્યોતિ સ્ત્રી૦ ચાંદની (૨) એક જાતનું દારૂખાનું ૦દારા સ્ત્રી૦ બ૦ વ૦ [सं] સત્તાવીસ નક્ષત્ર (તે ચંદ્રની પત્નીઓ મનાય છે) ૦નાડી સ્ત્રી૦ ઈડા ૦પ્રભા સ્ત્રી૦ ચાંદની ૦બિંદુ ન૦ અનુનાસિક અવાજની (ँ)

આવી નિશાની ૦બિંબ પુ૦ ચદ્રનો ગોળો ૦મણિ પુ૦ જુઓ ચંદ્રકાત ૦મ ડલ(-ળ) ન૦ ચદ્ર અને તેની આસપાસનુ કૂંડાળુ ૦મુખી વિ૦સ્ત્રી૦ ચંદ્રના જેવા મુખવાળી(૨) સ્ત્રી૦ચદ્રના પ્રકાશમા ખીલતા ફૂલની એક વેલ ૦મૌલિ પુ૦ (સ) મહાદેવ ૦રે(-લે)ખા સ્ત્રી૦ ચદ્રની કળા (૨) એક વનસ્પતિ (૩) એક છદ ૦વર્ત્મ પુ૦ એક છદ ૦વાર પુ૦ સોમવાર ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ અગાશી. ૦શેખર પુ૦ (સ) મહાદેવ ૦હાસ પુ૦ ચકચકતી તલવાર (૨) [સ] રાવણની તલવારનુ નામ (૩) એક પૌરાણિક રાજા

ચંદ્રમા પુ૦ [સં.] ચદ્ર, ચાંદો

ચંદ્ર(-દ્રૂ)સ પુ૦ [સર૦ हिं. चंद्रस, म चद्र (-द्रु,-द्रो)स, अ सुदरूस?] એક જાતનો સુગધીદાર ગુદર, ગધબિરોજો

ચદ્રાયન પુ૦ [સં चद्र ઉપરથી] એક છદ

ચદ્રાવળા પુ૦[સં चंद्र ઉપરથી] એક છદ (૨) એક જાતની કાવ્યરચના [ગીત

ચંદ્રાવળી સ્ત્રી૦ [સં चद्र ઉપરથી] એક જાતનું

ચદ્રિકા સ્ત્રી૦ [સં] ચાદની

ચદ્રી સ્ત્રી૦ ચદ્ર (૫)

ચંદ્રૂસ ન૦ જુઓ ચદ્રસ [-દવા

ચંદ્રોદય પુ૦[સં] ચદ્રનો ઉદય (૨)એક ઔષધિ

ચપક પુ૦[સં] ચપો ૦માલા(-ળા) સ્ત્રી૦ એક છદ ૦વર્ણું વિ૦ જુઓ ચપાવર્ણુ

ચંપત વિ૦ [સર૦ हिं , म सं चप्=જવુ] ભાગતુ, નાસી છૂટતુ. [-થવું =નાસી છૂટવુ, ચલતી પકડવી.]

ચપલ પું૦,સ્ત્રી૦, ન૦ [સર૦ हिं म चप्पल] ઉપર ખોલ વગરનુ એક પ્રકારનુ પગરખુ

ચપાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચાપવુ'નુ પ્રેરક

ચંપાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ચાંપવુ'નુ કર્મણિ રૂપ (૨) ગદકીમા પગ પડવો

ચંપી સ્ત્રી૦ ['ચાપવુ' ઉપરથી, दे चंपिअ= આક્રમણ, દબાવ] મસળવુ-દબાવવુ તે

ચંપૂ સ્ત્રી૦,ન૦ [સં] ગદ્ય અને પદ્ય બનેવાળી સાહિત્યકૃતિ [ફૂલવેલ

ચંપે(-બે)લી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચમેલી] એક

ચંપો પુ૦ [सं चपक, प्रा चपा] એક ફૂલઝાડ -પાવર્ણું વિ૦ ચપાના ફૂલના રગનુ

ચંબુ પુ૦ [સર૦ हिं , म चंबू , का] ભોટવા-ઘાટનુ એક વાસણ (૨) ફૂલો, ભોટવો

ચબૂડિયો પુ૦ ઊંચા ઘાટનો લોટો

ચબૂડી સ્ત્રી૦ નાનો ચબુ

ચંબેલી સ્ત્રી૦ જુઓ ચપેલી

ચા (ચા') પુ૦,સ્ત્રી૦[ચીની-चा,टशा]એક છોડ (૨)તેના પાનનુ પીણુ [-પીવી=(ઘડિયાળ) બધ રહેવું ઉદા૦ઘડિયાળ ચા પીએ છે]૦ખાનું ન૦ ચાની દુકાન, 'હોટેલ' ૦દાની સ્ત્રી૦ ચાની કીટલી ૦પાણી ન૦ બ૦વ૦ ચા કે ચા સાથેનો નાસ્તો [-કરવાં=ચા પીવી, ચા સાથે નાસ્તો કરવો (૨) ચાપાણીની મિજલસ કરવી ચાપાણીમાં=પરચૂરણ ખર્ચમા (ચાપાણી વગેરેના)]

ચાઉર, ચાઓળ ન૦ [સર૦ म चाव(-हू)र] વાવણી માટે અનાજ ઓરવાનુ એક ઓજાર

ચાઉસ પુ૦ [तुर्की चावूश] લશ્કરમા ડકા, નિશાન વગેરેની ટુકડીનો જમાદાર [-જેવું મોં=સુકાયેલુ ને ઊતરી ગયેલુ મોં]

ચાક વિ૦ [तुर्की] તદુરસ્ત,બરોબર તૈયાર(જેમ કે તબિયત એની ચાક છે) [-કરવું=તેજ કરવુ ચડાવવુ(જેમ કે દીવો ચાક કરો) -થવું =સ્ફુર્તિ કે તેજીમા આવવુ,જાગ્રત કે સાવધાન થવુ](૨) [फा] ફાટેલુ, ચીરેલુ (૩) પુ૦ [इं चॉक] એક જાતની ધોળી પોચી માટી, ખડી

ચાક પુ૦[सं चक्र, प्रा चक्क] પૈડુ, ચક્કર (૨) કુભારનુ ચક્ર, ચાકડો (૩) ચક્રની ગોળ ગતિ, ચક્કર ચક્કર ફરવુ તે, ઘૂમરી (૪) અબોડામા ઘલાતુ એક ગોળાકાર બિલ્લા જેવું ઘરેણુ. [-આપવો, દેવો=ગોળ ગોળ ફેરવવુ, ઘુમાવવું -ચડવો= ચકર ચકર ગતિમા આવવુ -લેવો, ખાવો=ગોળ ગોળ ફરવુ ચાકે ચડવું=ચાક ખાવો, ગોળ ગોળ ફરવુ (૨) કુભારના ચાકડા પર ચડવુ કે મુકાવુ (૩) [લા] (વ ત) જગબત્રીશીએ ચડવી,ખૂબ ચર્ચા કે ચોળાચોળ જાગવી, વગોવાવું, ફજેત થવુ (૪) મદ કે મસ્તીમા આવી જવું, માતવુ

(જેમ કે, હમણાંનો એ બહુ ચાક ચડયો છે)]
ચાકચક્ય ન૦ [सं] ચકચકાટ, ઉજ્જ્વલતા
ચાકટ(-ણ,-ળ,-ળણ) સ્ત્રી૦[दे चक्कुलंडा] બે મોઢાનો આંધળો સાપ
ચાકડો પુ૦ [सं चक्र] કુંભારનો ચાક
ચાકણ (ણ,) સ્ત્રી૦ જુઓ ચાકટ
ચાકબાક વિ૦ [જુઓ ચાક તુર્કી, સર૦ મ चाकपाक] હોશિયાર, ચાલાક, પહોંચેલ
ચાકર પુ૦ [फा] દાસ, નોકર ૦ડી સ્ત્રી૦ ચાકરનું કામ કરનાર સ્ત્રી -રિયાત વિ૦ ચાકરી કરનાર (૨) ચાકરિયું (૩) પુ૦ નોકર, ચાકર -રિયું વિ૦ચાકરી પેટે મળેલું -રી સ્ત્રી૦ ચાકરનું કામ (૨) સેવા, સારવાર (૩) ચાકરનું મહેનતાણું (૪) નોકરી [-ઉઠાવવી = ચાકરી કરવી, આવજત-સારવાર કરવાં -એ જવું =નોકરી કરવા જવું -એ રહેવું =નોકર તરીકે રહેવું]
ચાકલો પુ૦ કાંચળી ઉપર પાડેલી રેશમ કે કસબની ભાત
ચાકળ,૦ણ (ણ,) સ્ત્રી૦ જુઓ ચાકટ
ચાકળી સ્ત્રી૦ નાની ગાગર
ચાકળો પુ૦[दे चक्कल] આખળિયો, આડણી (૨) ઘાસની મોટી ગરગડી (૩) ગોળ કે ચોરસ નાની ગાદી (ખાસ કરીને ચામડાની)
ચાકી સ્ત્રી૦ [सं चक्र ઉપરથી] ખીલા સ્ક્રૂ વગેરે સાથે વપરાતી પેચવાળી કે પેચ વિનાની ચકતી (૨) ગોળ ગાઠડી (૩) ગોઠવીને કરેલો ઢગલો [-કાઢવી =સ્ક્રૂ ઇ૦ ની ચકતી હઠાવી લેવી ('ઘાલવી થી ઊલટું)-ચઢાવવી, બેસાડવી =તે ચકતી તેની જગાએ બરોબર ગોઠવવી -મારવી=એક પર એક બરોબર ગોઠવીને ઢગલો-ચાકી કરવી]
ચાકુ(-કૂ) પુ૦, ન૦ [જુઓ ચાકૂ] ચપ્પુ [-ઘસવું =ચાકુની ધાર કાઢવી -કાઢવું, -દેખાડવું = મારવા માટે ચાકુ કાઢી તૈયાર કરવું તેમ કરીને ડરાવવું]
ચાકું ન૦ [सं चक्र ઉપરથી] ચકતું (૨)ગચિયું (૩) ખજૂરનું વાઢિયું-ગૂણ
ચાકૂ પુ૦, ન૦ [फा] ચાકુ, ચપ્પુ
ચાક્ષુષ વિ૦ [सं] ચક્ષુ-આંખ સંબંધી (૨) આંખથી થતું (૩) પ્રત્યક્ષ
ચાખડી સ્ત્રી૦ પાવડી
ચાખણું ન૦ ['ચાખવું' ઉપરથી] (સુ) અથાણું
ચાખવું સ૦ક્રિ૦ [सं चष्, प्रा चक्ख] જીભથી સ્વાદ જોવો (૨) [લા] જરા-થોડું ક ખાવું
ચાખળિયો પુ૦ [જુઓ ચાકળો] આખળિયો
ચાખાનું ન૦ જુઓ 'ચા'માં
ચાગ પુ૦ (કા) લાડ, પ્યાર
ચાગલું(-લુ) વિ૦['ચાગ' ઉપરથી](કા) પવિત્ર હોવાનો ઢોંગ કરતું (૨) મૂર્ખ છતાં ચતુર હોવાનો ઢોંગ કરતું (૩) પ્યાર કે લાડ ચાહતું
ચાગાચૂગું વિ૦ ['ચાગ' પરથી] બેવકૂફ (કા)
ચાચર પુ૦ [सं चत्वर प्रा चच्चर] મંડપની બહારનો ખુલ્લો ચોક (૨) ચાર રસ્તાનું ચકલું (૩) દીપચંદી તાલ (૪) સ્ત્રી૦ ચકલાની દેવી
ચાચરિયા ન૦બ૦વ૦ ['ચાચર' પરથી] ચકલાની દેવીના ગણ
ચાચરુ ન૦ [ચાચર ઉપરથી ?] (કા) કપટ
ચાચા [માનાર્થ], ચાચો પુ૦ જુઓ કાકો
ચાટ પુ૦ [सं] વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરાવી ચોરી કરનાર (૨) વિ૦ [?] ભોઠું, શરમિંદુ [-પડવું,-બનવું સાથે]
ચાટ (ટ,) સ્ત્રી૦ ['ચાટવું' પરથી ?] કૂતરાને ખાવાનું નાખવાનું ઠામ (૨) [दे चट्ट=ભૂખ પરથી ? કે ચાટવું ?] ખાવાનો ચસકો, લાલસા
ચાટ સ્ત્રી૦ [રવ૦ ? सं चट् પરથી] લપડાક, તમાચો (૨) મહેણું, ટોણો
ચાટકો પુ૦[જુઓ ચાટ] મનમાં લાગતો ચટકો (નવલરામ)
ચાટણ ન૦['ચાટવું'પરથી]ચાટવું તે(૨)ચાટવાની ઔષધિ -ણિયું વિ૦ ચાટવા-ખાવાની લોલુપતાવાળું -ણું ન૦ જુઓ ચાટણ (૨)
ચાટલું ન૦ દર્પણ -લો પુ૦રૂપિયો(તિરસ્કારમાં)
ચાટવું સ૦ ક્રિ૦ [दे चट्ट] જીભ વતી અડીને વસ્તુને સ્પર્શવી, તે પર ફેરવવી કે તે વડે ચાખવું, ચૂસવું કે ખાવું [(૨) હલેસું
ચાટવો પુ૦ [दे चट्ट(०अ)] લાકડાનો કડછો
ચાટી સ્ત્રી૦ ['ચાટ' ઉપરથી] લપડાક

ચાટુ વિ૦ [સં] પ્રિય; મીઠું (વચન) (૨)સ્રી૦ પ્રિય લાગે તેવું વાક્ય – વાત **–ટૂક્તિ** સ્રી૦ [+સં उक्ति] પ્રિય લાગે તેવું કથન

ચાટૂડી સ્રી૦ નાનો ચાટવો (૨) કાંટામાં નગ બેસાડવાનું ઘર(૩)કાનનો મેલ કાઢવાનું ઓજાર

ચાટૂડું વિ૦ ['ચાટુ' ઉપરથી] દોઢડાહ્યું, ચબાવલું (૨) ['ચાટવું' ઉપરથી] ચાટણિયું (૩) લાચિયું (સર૦ મ चाटू)

ચાટો પું૦ ['ચાટવું' ઉપરથી] ચાટણ, ચાટણું

ચાઠું ન૦ ચામઠું, ડાઘ, ચકામું

ચાડ સ્રી૦ [સર૦ મ चाड, દે चार=ઇચ્છા] ચીવટ, ચાનક, કાળજી (૨) [કા] સ્પર્ધા, ચડસ

ચાડખું ન૦ ['ચાડી' પરથી ? સં चारक ?] જાસૂસ, બાતમીદાર, ચાડીકો(૨)રખવાળ, પગી

ચાડસરી સ્રી૦ (કા) તંબૂ બાંધવાની ખૂંટી

ચાડિયું વિ૦ [જુઓ ચાડી] ચાડી ખાનારું **–યણ** વિ૦સ્રી૦ **–યો** પું૦સુકલકડી માણસ (૨) પંખી, વાંદરા વગેરેને બિવરાવવા માટે કરેલો માણસ જેવો આકાર (૩) ગામ-શેરીનો નઠારો માણસ (૪) નિંદાપાત્ર માણસનું પૂતળું (૫) વિ૦ પું૦

ચાડી સ્રી૦ [સર૦ મ. चहाड, चाडी, का चाडि, દે. चाड=માયાવી] એકની વાત બીજાને કહી દેવી તે [–કરવી, ખાવી] (૨) [જુઓ ચાડું] જેમાં ગોળો મુકાય છે એ ગોફણનો ભાગ. **૦કો** પું૦[સં चारक ?] (કા) [લૂંટારા કે બહારવટિયાની ટોળીમાંનો] શત્રુની ચોકી કરતો માણસ **૦ખોર** વિ૦ ચાડિયું, ચાડી ખાવાની આદતવાળું **૦ચુગલી** સ્રી૦ [સર૦ મ चहाडीचुगली का चाडिचुकलि] ચાડી, ચુગલી [–કરવી, ખાવી]

ચાડીલું વિ૦ [જુઓ ચાડ] (કા.) ચાડ રાખનારું, ખબરદાર (૨) ચડસીલું

ચાડું ન૦ [દે चड्डु] ગોફણની ચાડી(૨)ખાડાવાળું દીવો મૂકવાનું ચોકઠું (૩) મો, ડાચું (તુચ્છકારમાં) (૪) ખામણું

ચાણક્ય પું૦ [સં] (સં) અર્થશાસ્ત્રનો પ્રસિદ્ધ લેખક – કૌટિલ્ય

ચાણાક્ષ વિ૦ [મ] ચતુર, ચાલાક, પહોંચેલ

ચાણૂર પું૦ [સં] (સં) કંસના દરબારનો મલ્લ

ચાતક પું૦, ન૦ [સં] એક પંખી (તેને વિષે એમ કહેવાય છે કે તે વરસાદના ટીપાં જ પીને રહે છે) [ચુકાદો

ચાતરમ ન૦(સુ) પંચાયત; લવાદી(૨)લવાદીનો

ચાતરવું સ૦ક્રિ૦[સં चत्–चातयति=ભડકાવી ભગાડી મૂકવું] ચુપચાપ સરકાવી લેવું (૨) છુપાવરાવવું (૩) ખસેડવું [(રેંટિયાની)

ચાતરી સ્રી૦ [દે. चत्त=ત્રાક, મ. चात] ત્રાક

ચાતુર વિ૦ [સં] ચતુર **–રી** સ્રી૦[સં]ચતુરાઈ

ચાતુર્માસ પું૦ બ૦ વ૦ જુઓ ચતુર્માસ [–કરવા=એક ઠેકાણે ચોમાસાના ચાર માસ રહેવું (સંન્યાસીએ) (૨) ચોમાસામાં એકટાણાનું વ્રત કરવું] **–સું** ન૦ ચતુર્માસ, ચોમાસું. **–સ્ય** ન૦ [સં] દર ચોથે મહિને – કારતક, ફાગણ અને અષાડ માસની શરૂઆતમાં – કરવાનો એક યજ્ઞ

ચાતુર્ય ન૦ [સં.] ચાતુરી, ચતુરાઈ

ચાતુર્વર્ણ્ય ન૦[સં]ચાર વર્ણ–બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, અને શૂદ્ર (૨) ચારે વર્ણના ધર્મ કે તે પ્રમાણેની સમાજવ્યવસ્થા

ચાતુર્વેદ વિ૦ [સં] ચાર વેદો કે જ્ઞાનશાખાઓવાળું, –ને લગતું **–દી** વિ૦ચાર વેદ જાણનાર

ચાત્ર ન૦ [સં] યજ્ઞનો અગ્નિ પ્રગટાવતાં વપરાતો ખેરના લાકડાનો કકડો

ચાથી સ્રી૦ મલમવાળી પટી

ચાદર સ્રી૦ [फा.] ઓછાડ (જેમ કે, ઓઢવાની, પથારીની, મડદા કે કફનની) [–ઓઢવી =ચાદર શરીર (માથે) ઓઢાડવી (૨) દેવાળું કાઢવું. –ઓઢાડવી=ચાદરથી ઢાંકવું (૨) મહંતના ગુજર્યા પછી તેમના વારસને ગાદીએ સ્થાપવો (૩) પાયમાલ કરવું, દેવાળું કઢાવવું] **૦પાટ** પું૦ ચાદરો કરવા લાયક કપડાનો તાકો. **–રું** ન૦ ચાદરથી મોટું અને રંગેલું પાથરણું કે ઓછાડ

ચાદાની (ચા') સ્રી૦ જુઓ 'ચા'માં

ચાનક સ્રી૦[સં चाणक्य, પ્રા. चाणक्क પરથી ? સર૦ મ चुणूक, चाणूक] કાળજી (૨)ચેતવણી (૩) જાગૃતિ ચાલાકી [–આપવી=ચેતવવું

–આવવી, લાગવી = ચેતતુ કાળજી નાખતા થવુ –રાખવી = ચેતતા રહેવુ (૨) કાળજી રાખવી]

ચાનકી સ્ત્રી૦ ['ચાહ' ઉપરથી ?] નાનો રોટલો કે ભાખરી

ચાનકુ ન૦ જુઓ ચાનકી (૨) નાનુ છોકરુ

ચાનસ ન૦ [इ चान्स] પત્તાની એક રમત [–તૂટવું = એ રમતમા જોઈતુ પાનુ નીકળી આવતા દાવ લાગવો –તોડવુ = તેવો દાવ ખેલવો]

ચાપ ન૦ [सं] ધનુષ્ય (૨) [ગ] 'આર્ક ઓફ એ સર્કલ', વર્તુલ–ખડ

ચાપ(–પા)ચીપ સ્ત્રી૦ [સર૦ म चापचोप, ચાપ (म चापणें) = ચાપવુ + ચીપવુ] ટાપટીપ (૨) ચીકણાઈ, દોઢડહાપણ –પિયુ વિ૦ ચાપચીપ કરવાવાળુ

ચાપટ સ્ત્રી૦ [સર૦ म, सं चपेट] લપડાક, તમાચો (૨) અ૦ ['ચપટ' ઉપરથી] પલાઠી વાળીને (બેસવું)

ચાપટિયુ ન૦ ['ચપટ' ઉપરથી] એક જાતનું ચપટુ નગ (બહુધા પીળા રગનુ)

ચાપડો પુ૦ [સર૦ म चपडा, हिं चापना, म चापणें = દાબવુ] સજ્જડ રાખે એવો બધ–પટો (૨) ['ચપટ' ઉપરથી ?] કણકના બે લૂઆને ભેગા કરી એક બનાવેલો લૂઓ (૩) ગોળ નહિ પણ ચપટા પત્તા પર વીટેલો દોર (પતગનો)

ચાપણિયુ ન૦ [જુઓ ચપણિયુ] રામપાતર

ચાપલ ન૦ [सं] ચાપલ્ય

ચાપલૂસી સ્ત્રી૦ [फा] ખુશામત (૨) ચીપી ચીપીને બોલવુ તે ચબાવલાપણુ [કામ

ચાપલ્ય ન૦ [सं] ચપળતા (૨) સાહસ, અવિચારી

ચાપવુ ન૦ ચાપુ, હાથ કે પગનો આગળીઓ વાળો ભાગ (૨) કાનની બૂટ (૩) કાનનું એક ઘરેણુ

ચાપાચીપ, –પિયુ જુઓ 'ચાપચીપ'મા

ચાપાણી (ચા') ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ 'ચા'મા

ચાપીય વિ૦ [सं] ધનુષાકાર, ગોળાકાર ૦કોણ પુ૦ 'સ્ફેરિકલ ઍન્ગલ' (ગ)

ચાપુ ન૦ ચપ્પુ, ચાકુ

ચાપુ ન૦ પગનુ ચાપવુ [ચાપ્પુ (ચ.)]

ચાબ(–બુ)ક પુ૦ સ્ત્રી૦ [જુઓ ચાબુક] પાતળી દોરીનો કોરડો

ચાબખો પુ૦ [फा चाबुक ઉપરથી] કોરડો (૨) [લા] અસરકારક – મામિક વચન [ચાબખા મારવા = મામિક વેણ કહેવા]

ચાબુક પુ૦ [फा] ચાબક, કોરડો ૦બાજી સ્ત્રી૦ ચાબુકની લડાઈ ૦સવાર પુ૦ ઘોડો કેળવનારો

ચામ ન૦ [सं चर्म, प्रा चम्म] ચામડી, ચામડુ ૦ચિમડિયુ વિ૦ જેની ચામડી ચડી ગઈ હોય એવુ (૨) સૂકુ – ખખળી ગયેલુ (૩) કજૂસ (૪) ન૦ ચામાચીડિયુ ૦ચોરી સ્ત્રી૦ વ્યભિચાર ૦જૂ સ્ત્રી૦ ચામડી પર ચોટતી જૂ ૦રમ પુ૦ મ ભોગસુખ

ચામખેડુ ન૦ [ચામ + ખેડુ (सं खेट = ઢાલ કે ચામડુ) ?] મદારી કે ઝોળી જાદુગરની પેટી

ચામચોરી, ચામજૂ જુઓ 'ચામ'મા

ચામઠુ વિ૦ ['ચામડુ' કે 'ચામડ ઉપરથી] ભૂલો જોનારુ, વાંકાબોલિયુ (૨) દોઢડાહ્યુ (૩) છકીલુ (૪) ન૦ ચાઠુ, સોળ

ચામડ વિ૦ [ચામડુ' ઉપરથી સર૦ म चामट] ચામડા જેવુ ચીકણુ

ચામડિયણ સ્ત્રી૦ ચામડિયાની સ્ત્રી

ચામડિયો પુ૦ ['ચામડુ' પરથી] ચામડા ઉતરવા – કેળવવાનુ કામ કરનારો કે તેની નાતનો, ચમાર

ચામડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચામ] ત્વચા (શરીર પરની) [–આવવી = રૂઝ આવવી, ઘા ઉપર નવી ચામડી આવવી –ઉતરડી નાખવી = સખત માર મારવો –કાઢવી = છોલવુ છાલા ઉખેડવા –ચૂથવી = વગોવણુ કરવુ –જવી = રોગથી ચામડી ઊતરી જવી (૨) ઘણો શ્રમ કે માર પડવો –તોડી નાખવી = ખૂબ મારવુ –નુ નાણુ = કન્યાવિક્રયનુ નાણુ] ૦ચોર પુ૦ કામમા પોતાની જાત સભાળ્યા કરે તેવુ, કામ ન કરનારુ

ચામડુ ન૦ ઢોરની ઉતારેલી ખાલ (કેળવેલી કે ન કેળવેલી) (૨) ચામડી (તુચ્છકારમા) [ચામડાનાં નાણાં ચલાવવાં = જબર

દરી કરવી, અન્યાય કરવો —ની જીભ છે= જીભમા હાડકું ન હોવાથી અજાણતા ગમે તેમ હાલી-બોલી બેસે। ચામડાંનાણું= વેશ્યાવૃત્તિથી કમાણી કરવી(૨)ઉપરી અમલદારને વ્યભિચાર માટે સ્ત્રીઓ પૂરી પાડવારૂપી લાચ ચામડાનું તાળુ =જીવતા-જાગતા માણસની રખવાળી (૨) ઘરનુ વરકુ માણસ (જે હંમેશ ઘરમા રહી રખવાળી કરે) ચામડાં રંગવાં=સખત માર મારવો ચામડુ ખરાબ થવું=માર ખાવો.—ચીરી નાખવું=ખૂબ મારવુ —ચૂંથવુ=ખાલી મહેનત કરવી (૨)વ્યભિચાર કરવો(૩) ફજેતી કરવી —ચૂંથાવું=શબ રઝળવુ (૨) વ્યર્થ મહેનતમા પડવુ (૩) [સ્ત્રીની] લાજ જવી (૪) અપકીર્તિ થવી —તોડી ફોડી નાખવું, રંગી નાખવું=સખત માર મારવો]

ચામર પુ૦,ન૦[સં]ચમ્મર,ચમરી(૨)એક છંદ

ચામરસ પું૦ જુઓ 'ચામ'મા

ચામાચીડિયું ન૦[સં. चर्मचटिका ? સર૦ હિં चमगादड, म चमचिचडी] વાગોળની જાતનુ એક નાનું પ્રાણી

ચામાચેણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ચેણ] છછુદર (૨) જુઓ ચામાચીડિયુ

ચામીકર ન૦ [સં] સોનુ (૨) ધતૂરો

ચામુંડા સ્ત્રી૦ [સં] દુર્ગાનુ એક રુદ્ર સ્વરૂપ

ચામોડિયુ વિ૦ નખરાખોર(૨)અડપલુ ચા-ળુ (૩) ન૦ નખરુ (૪) અડપલુ

ચામોડી સ્ત્રી૦ નખરાખોરી (૨) ચાળવો સ્વભાવ

ચાર પુ૦ [સં] જાસૂસ (૨) ખેપિયો. ૦ક વિ૦ ચલાવનારુ (૨) પુ૦ ગોવાળ ૦ચક્ષુ પું૦ જાસૂસની આંખે જોતો-રાજા

ચાર (૨) સ્ત્રી૦ [પ્રા चारि] લીલુ ઘાસ, ચારો

ચાર વિ૦ [સં. चत्वारि, સર૦ फा चहार] '૪' (૨) થોડુ ઘણુ, કાંઈક ગણનામા લેવા જેટલુ (જેમ કે તે ચાર પૈસા કમાયો છે, આટલાથી ચાર માણસમાં આબરૂ રહી)(૩)થોડું, અલ્પ (જેમ કે ચાર દિવસનુ ચાદરણું) [—આંખ= ચારે બાજુ જોયા કરતી આખ-દેખરેખ, સભાળ —આંખ કરવી=ગુસ્સે થવુ —આંખો થવી=ક્રોધ થવો (૨) સામસામી આખો મળવી (૩) ઘેલછા થવી —કાનની વાત=બે જણે અંદરોઅદર કરેલી વાત (ત્રીજા કાને ન જવી જોઈએ) —ખાણ [સં खानि=આકર]પ્રાણીઓના ચાર મોટા વિભાગ (અડજ, ઉદ્‌ભિજ્જ,સ્વેદજ, જરાયુજ) [જૈન] —ખૂંટ=ચારે ખૂણા (૨) આખી પૃથ્વી —દહાડાનું=ક્ષણિક.—દાણા=થોડુ અનાજ —દાણાય ન હોવા=થોડી પણ અક્કલ ન હોવી —ધામ=હિંદુઓમા ચાર મુખ્ય તીર્થો-જગન્નાથપુરી, સેતુબધ-રામેશ્વર, દ્વારકા, બદરી-કેદાર —પદાર્થ=જીવનના ચાર મુખ્ય પુરુષાર્થ-ધર્મ, અર્થ,કામ,મોક્ષ. —પૈસા થવા=ઠીક ઠીક પૈસા થવા —બોલ કહેવા=જરા શિખામણ કે ઠપકો આપવા —મુક્તિ =સાલોક્ય,સાયુજ્ય,સારૂપ્ય,સામીપ્ય —લોકમાં ગણાવું=સર્વત્ર પ્રતિષ્ઠિત-આબરૂદાર લેખાવુ —વર્ણ = બ્રાહ્મણ. ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર.—વાત કહેવી=જુઓ ચાર બોલ કહેવા —હાથ કરવા=કામ કરવામા હદથી વધારે ઉતાવળ કરવી (ઉદા૦તારે માટે ચાર હાથ કરુ ?) ચારે ચોટે=પ્રસગ આવ્યે (૨)જ્યારે ત્યારે. ચારે હાથ=કૃપાદૃષ્ટિ ચારે હાથ હેઠા પડવા=કઈ કે આધાર કે ઉપાય ન રહેવો]

ચારકણું ન૦ [ચાર+કણ] ભરડેલુ અનાજ (ઢોરના ખાણ માટે)

ચારખાની સ્ત્રી૦ [फा. चारखानह] એક જાતનુ ચોકડિયા ભાતનુ કપડું

ચારખૂણિયું વિ૦ ચાર ખૂણાવાળુ

ચારખૂંટ વિ૦ (૨) અ૦ ચોખૂંટ

ચારચક્ષુ વિ૦ [સં]જુઓ 'ચાર[સં]'માં

ચારજામો પુ૦ [फा] ઘોડા પર નાખવાની રૂમતાવાળી ડળી

ચારટ(-ઠ) સ્ત્રી૦ [इं चेरियट ?] ચાર પૈડાંનો રથ, બગી

ચારણ વિ૦ ['ચારવુ' ઉપરથી] ચારનાર (૨) [સં] રાજાના ગુણકીર્તન અને વખાણ કરવાનો ધંધો કરનારી એક જાતિનુ (૩) પુ૦ એ જાતિનો માણસ ૦કાવ્ય ન૦ 'બેલડ' —ણાઈ

સ્ત્રી૦ ભાટાઈ, ખુશામદ -ણિયાણી સ્ત્રી૦
ચારણ સ્ત્રી -ણી વિ૦ [સં ચારણ ઉપરથી] ચારણનું,-ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ ભાટચારણની કવિતાની ભાષા (૩) ચારણિયાણી (૪) ['ચારવું' ઉપરથી] ઢોરની ચરામણી -ણું ન૦ ચારવાનું સાધન
ચારપાઈ સ્ત્રી૦ [હિં] ખાટલો
ચારવાલી સ્ત્રી૦ ચાર વાલના વજનનું માપ
ચારવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ચરવું] (ઢોર) ચરાવવું (૨) સોગઠું ચલાવવું ['૪૦૦'
ચારસે (-સો) વિ૦ [ચાર + સો (સં. શત)]
ચારિત્ર(-ત્ર્ય) ન૦ [સં] આચરણ (૨) શીલ, સદાચાર, ૦ગઠન ન૦ ચારિત્ર ઘડાવું તે ૦બળ ચારિત્રનું બળ ૦મીમાંસા સ્ત્રી૦ નીતિશાસ્ત્ર, 'એથિક્સ' ૦વત્સલ વિ૦ સદાચાર વિષે અનુરાગવાળું ૦શીલ વિ૦ સદાચારી
ચારિયાળુ ન૦ [જુઓ ચારિયું] ચારિયા જમીન, બીડ
ચારિયું વિ૦ ['ચાર' ઉપરથી] જેમાં માત્ર ચાર થની હોય તેવું (એનર) (૨) ફક્ત ચાર ખાનારા ઢોરનું [ધી] (૩) ન૦ ચાર વાઢી લાવનાર માણસ (૪) ચાર બાંધવાનું વસ્ત્ર
ચારી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચર] ચૂલ
ચારુ વિ૦ [સં] સુંદર, મનોહર ૦ગાત્રી વિ૦ સ્ત્રી૦ સુંદર અવયવોવાળી ૦તર વિ૦ વધારે સુંદર. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ ૦મતા વિ૦ સ્ત્રી૦ એક માસ ઉપવાસ કરનારી સ્ત્રી
ચારુ ન૦ ખોદીને પડતર રાખેલું ખેતર (૨) વારવાર ખાર ભોકાવાથી પડેલું ખાટણ (૩) ['ચારવું' ઉપરથી] બીજા ઢોર સાથે ભેગું ચરવા જતું પ્રાણી
ચારે અ૦ ચારેય, બધું ૦ગમ,૦તરફ,૦પાસ, ૦બાજુ(-જૂ) અ૦ ચોતરફ, બધી કોર
ચારે વેળા સ્ત્રી૦ દિવસનો ચોથો-છેલ્લો પહોર, સમીસાંજ
ચારો પુ૦ ['ચરવું' 'ચારવું' પરથી] પશુપખીનો ખોરાક, ભક્ષ [-ચરવો]
ચારો પુ૦ [ફા] ઇલજ, ઉપાય (૨) [લા] સત્તા, ચલણ [-ચાલવો, હોવો]
ચારોળી સ્ત્રી૦ એક સૂકો મેવો. -ળુ ન૦ જેમાંથી ચારોળી નીકળે છે તે ફળ (૨) ઝૂડ
ચાર્વંગ વિ૦ [સં] સુંદર અંગવાળું -ગા, -ગી વિ૦ સ્ત્રી૦
ચાર્વાક પુ૦[સં](અ)નાસ્તિક મતનો પ્રવર્તક (૨) દુર્યોધનનો એક મિત્ર-એક રાક્ષસ
ચાર્વી સ્ત્રી૦ [સં] (સ) કુબેરની પત્ની
ચાલ પુ૦ ['ચાલવું' પરથી] રિવાજ (૨) (લ.) સ્ત્રી૦ ચાલવાની પદ્ધતિ, હીંડછા (૩) ચાલવાની ગતિ (૪) [રમતમાં] કૂકી વગેરે ચલાવવી તે કે તેનો દાવ (૫) ચાલચલગત, વર્તણૂક (૬) જુઓ ચાલી [-ચલાવવો, -પાડવો, -બાંધવો =રિવાજ, શિરસ્તો શરૂ કરવો-ચાલુ કરવો -ચાલવી = કૂકીનો દાવ ખેલવો, કૂકી ચલાવવી (૨) ચાલચલગત રાખવી (૩) હીંડછા રાખવી -ની ચાલે ચાલવું-ની ગતિ-હીંડછા મુજબ ચાલવું (૨) ને અનુસરવું] ૦ચલગત સ્ત્રી૦, ૦ચલણ ન૦ વર્તણૂક (૨) ચારિત્ર, શીલ ૦ચલણિયું, ૦ચલાઉ વિ૦ કામચલાઉ ૦ચાલાકી સ્ત્રી૦ ઝડપ (૨) હોશિયારી ૦બાજી સ્ત્રી૦ કૂકી ઇ૦ ચલાવવાની રીત કે હોશિયારી (૨)[લા] પ્રપંચ, યુક્તિ, ચાલાકી
ચાલક વિ૦ [સં] ચલાવનારુ, પ્રવર્તક, નિયંતા
ચાલણગાડી સ્ત્રી૦['ચલવું' + 'ગાડી'] છોકરાંને ચાલતાં શીખવવાની ગાડી
ચાલણચૂલો પુ૦['ચાલવું' + 'ચૂલો'] ફરતો-કામચલાઉ ચૂલો
ચાલતી સ્ત્રી૦ ચાલતા થવું તે [-પકડવી = ચાલવા માંડવું, પલાયન કરવું] -તું વિ૦ ચાલુ, વર્તમાન (૨) ગતિમાન (૩) કામ ગેતુ, ઉપયોગી [ચાલતી ગાડીએ બેસવું = ચાલતામાં ભળી જવું, ચાલુ કે ચલણવાળી-મોટાની બાજુ પકડવી, ચાલતી બાજુ જોઈ ને વર્તવું (ઉપરાંત જુઓ ચાલવું'માં)]-તા લગી, સુધી અ૦ બનતા લગી, શક્ય હોય ત્યાં સુધી
ચાલન ન૦ [સં] ચલાવવાની ક્રિયા, એક વસ્તુને એક જગાએથી બીજી જગાએ લઈ જવી-મૂકવી તે (૨) હલાવવું તે ૦હાર વિ૦ ચલાવનારુ (૨) ચાલનારુ

ચાલની અસ્થિ ન૦ [सं चाल्नी + अस्थि] નાકના મૂળમા આવેલુ ચાળણી જેવુ હાડકુ; 'એથમોઇડ બોન'

ચાલવું અ૦ ક્રિ૦ [सं चल्] હીંડવુ (૨) કોઈ યંત્ર ગતિવાળુ કે ક્રિયાવાન થવુ (જેમ કે, કારખાનુ, સંચો, એંજિન, રેંટ ચાલે છે) (૩) નિર્વાહ થવો; નભવુ (ઉદા૦ આમ આપણું ક્યા સુધી ચાલશે ? તારા વિના મારે ચાલશે) (૪) ટકવું, પહોચવુ (ઉદા૦ આટલા ઘઉં ઘણા દિવસ ચાલશે) (૫) કહ્યાનો અમલ થવો, સત્તા હોવી (ઉદા૦ એનુ કંઈ ચાલતુ નથી] (૬) વર્તવુ, અનુસરવુ (ઉદા૦ મારા કહ્યા પ્રમાણે ચાલશો, તો સુખી થશો)(૭)બસ-પૂરતુ થવુ(ઉદા૦ આમા આટલુ દૂધ ચાલશે)(૮)[લા]કોઈ પણ પ્રવૃત્તિનુ ગતિમાન થવુ કે હોવુ (ઉદા૦ અહીં અત્યારે મસલત ચાલે છે) (૯) વ્યવહારમા-ઉપયોગમા હોવુ (ઉદા૦ અહીં આ પુસ્તક નથી ચાલતુ; અહીં બાબાશી રૂપિયો ચાલે છે) [**ચાલતો પ્રવાહ**=રૂઢિ, પ્રણાલિ. **ચાલતા બળદને આર ખોસવી**=કામ કરતા માણસને ખોટી સતામણી કરવી **ચાલતો રોજગાર**=કમાણી કરતો ધંધો, ચાલુ ધંધો. **ચાલતાં, રસ્તે ચાલતાં**=વિના કારણે, એમ ને એમ (કજિયો વહોરવો) **ચાલતાંનાં વધામણાં**=પૈસાદારનાં ગીત ગાવા, ઊગતા સૂરજને પૂજવો. **ચાલતાં બોલતાં**=કોઈ બીમારી વિના-શરીરની ઠીક હાલતમા(મરી જવુ) **ચાલતી ગાડીએ (-વહેલે) બેસવું, બેસી જવું**=મોટાના કે વિજયીના પક્ષમા પેસવું **ચાલતી સેર**=વહેતો ઝરો (૨) ચાલુ આવક **ચાલતી સેરમાં પગ દેવો**=કોઈની ચાલુ રોજીમાં વિઘ્ન નાખવુ. **ચાલતું કરવું**=શરૂ કરવુ (૨) જમવાનુ શરૂ કરવુ. **ચાલતું થવું**=ચાલ્યા જવુ (૨) ચાલુ થવુ. **ચાલતું વલણ કરવું**=શક્તિ પ્રમાણે કામની વ્યવસ્થા કરવી. **ચાલતો કજિયો વહોરવો. મૂલવવો**=પારકો કજિયો માથે વહોરી લેવો.]

ચાલિત વિ૦ [सं] સંચાલિત, ચલાવાયેલુ

ચાલાક વિ૦ [फा] ચતુર, હોશિયાર (૨) ધૂર્ત -કી સ્ત્રી૦ ચાલાકપણુ

ચાલી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. चाळ] પાઘડીપને બાંધેલી અનેક ઓરડીઓવાળી ઇમારત (જેમ કે મુંબઈમાં) [(૨) ચાલતુ જારી

ચાલુ વિ૦ ['ચાલવુ' ઉપરથી] હાલનુ, વર્તમાન

ચાવડી વિ૦ [જુઓ ચાવડો] ચાવડાઓનુ, -ને લગતુ (૨) સ્ત્રી૦ ચાવડા વંશની રજપૂતાણી (૩)[ચાર + વાટ, સર૦म] પોલીસથાણુ, ગેટ

ચાવડુ વિ૦ [જુઓ ચાવળુ] વાતોડુ (૨) બોલવામા ચતુર (૩) [જુઓ ચાવળ] ન૦ અનાજ વાવવા-ઓરવાનુ સાધન, ચાઊર

ચાવડો પુ૦ [सं चामुंड, प्रा. चाउड પરથી ?] ચાવડા વંશનો રજપૂત [કે જડબાં

ચાવણિયાં ન૦બ૦વ૦ ['ચાવવુ' ઉપરથી] દાઢ

ચાવણું ન૦ કાચુ કોરુ ખાવાનુ, ચવાણુ

ચાવરો પુ૦[म चावर्णें-चावरा પરથી ?]માકણ (સુ) [ચોખા

ચાવલ પુ૦ બ૦વ૦ [दे. चाउल, चवल हिं]

ચાવલાં ન૦બ૦વ૦ ['ચાવળુ' ઉપરથી ? કે सं. चापल, प्रा चावल ?] નખરા, હાવભાવ (૨) મલાવડા

ચાવવું સ૦ ક્રિ૦[सं चर्व, प्रा. चाव] (અન્નને) ખાવા માટે દાંત વતી કચરવુ [**ચાવીને કૂચો કરવો**=બધો રસકસ ચૂસી લેવો (૨) સારી પેઠે જાણી-સમજી લેવુ, અભ્યાસ કરવો (૩) કંટાળો ચડે એટલી લાંબી ચર્ચા કરવી **ચાવી ખાવું, નાખવું**=કરડી ખાવુ (૨) વગોવવુ **ચાવી ચાવીને બોલવું**=ચીપી ચીપીને બોલવુ]

ચાવળ પુ૦ [म] ફડકો, વાવણિયો

ચાવળું વિ૦ [સર૦ म चावळणें=બોલવુ, બબડવુ सं चापल, प्रा चावल ?] દોઢડહાપણ કરનારુ (૨) ચાપલુ; ચિબાવલુ

ચાવી સ્ત્રી૦ [पो] કૂંચી (૨) [લા] ઉપાય [**-આપવી**=યંત્ર ચાલે તે માટે ચાવી ફેરવવી (ઉદા૦ ઘડિયાળને) (૨)ઉપાય-રહસ્ય બતાવવાં (૩) ચાવી ચડાવવી (૪) ચૂંટી ખણવી (ચાવી પેઠે આમળીને). **-ઊકલવી, ઊતરવી**

=ચાવી આપી હોય તે નીકળી જવી -ચઢાવવી=ઉસ્કેરવુ, ચડાવવુ -છટકવી =એકદમ ચાવી ઊતરી જવી, તેથી ચાવી તૂટી જવી -જડવી, મળવી=રહસ્ય કે ઉપાય જડવા-મળવા -બેસવી=ચાવી લાગુ થવી, ચાવી (તાળા વગેરેમા) અદર પેસીને કળ ફેરવી શકે તેમ હોવુ-થવુ -મરડવી=યુક્તિ કરવી -લગાડવી=ચાવી બેસે છે કે નહીં તે જોવા તેને અદર (તાળા વગેરેમા) નાખી -ફેરવી જોવી (૨) યોગ્ય ઉપાય અજમાવવો -હોવી=યત્રને ચાવી આપી શકાય એવુ હોવુ]

ચાષ(-સ) પુ૦ [સં] એક પક્ષી

ચાસ પુ૦ [दे चास] ખેડવાથી પડતો લાંબો આંકો (૨) સ્ત્રી૦ [?] ખોટ (૩) જુઓ ચાસણી [-આપવી, દેવી=ખોટ આપવી -ખાવી=ખોટ ખાવી.] [ઘટ

ચાસકો પુ૦(કા૦)બૂમ, રાડ (૨) સ્ત્રી૦ નુકસાન,

ચાસણી સ્ત્રી૦[फा चाशनी=શરબત કે ખાવાની ચીજનો નમૂનો] ઉકાળીને કરાતુ ખાંડનુ પ્રવાહી (૨) [?] કસોટી (૩) નમૂનો (૪) ['ચાસવુ' ઉપરથી] ચાસવાની ક્રિયા

ચાસ(-હ)ન વિધેય વિ૦(૨)અ૦જુઓ ચાહન

ચાસવુ અ૦ક્રિ૦[दे चास=ખેડેલી ભૂમિરેખા] 'ચાસ પાડવા

ચામઘ અ૦ જુઓ ચાહન

ચાસિયા વિ૦બ૦વ૦ ['ચાસ' ઉપરથી] પાણી પાયા વગર ઊગેલા (ઘઉં)

ચાહ પુ૦, ૦ના સ્ત્રી૦['ચાહવુ' પરથી]પસદગી, ઇચ્છા (૨) પ્યાર,હેત ૦ક વિ૦ચાહનાર,હેતાળ ૦વુ સ૦ ક્રિ૦ [प्रा चाह] ઇચ્છવુ (૨) પ્રેમ કરવો -હેલુ [કૃદત] -હ્યુ [ભૂતકાળ] ૦વુ [વ૦ કૃ૦] [ન૦

ચાહન વિ૦ (૨) અ૦ જાહેર-ઉઘાડુ ૦પણુ

ચાહે [સર૦ हि, ચાહવુ પરથી] ઇચ્છા મુજબ, મરજીમા આવે તેમ ('ચાહે તે કર' ઇ૦ પ્રયોગમા)

ચાળ સ્ત્રી૦ ['ચાળવુ' ઉપરથી, સર૦ म] અગરખાનો છાતી નીચેનો ઘેર(૨)ચાળવુ તે

ચાળક ન૦ (કા) ટોળુ (બકરા-ઘેટા કે ઊંટનુ)

ચાળણ ન૦ જુઓ ચળામણ

ચાળણી સ્ત્રી૦ [सं चालनी, प्रा चालणी] ચાળવાનું બારીક છિદ્રોવાળુ સાધન. [-માં પાણી ભરવુ=વ્યર્થ પ્રયત્ન કરવો] -ણો પુ૦ મોટાં છિદ્રવાળી કે મોટી ચાળણી

ચાળવણી સ્ત્રી૦ ચાળવવુ તે

ચાળવવુ સ૦ક્રિ૦['ચાળવુ'નું પ્રેરક]અવારનવાર ઉથલાવવુ-ફેરબદલ કરવુ(૨)સચારવું(છાપરુ) (૩) એક ઉપર બીજુ દોઢવાતુ આવે એમ ગોઠવવુ કે સીવવુ(૪)જુદી જુદી રીતે ઉપયોગ કરવો (૫) ચારવુ (બાજીમા), કૂટી ચલાવવી

ચાળવુ સ૦ ક્રિ૦ [सं चालन] ચાળણી વડે ચોખ્ખુ કરવુ (૨) [सं चाल(=છાપરુ) ઉપરથી ?] સચારવુ (છાપરુ) (૩) સારુ માઠુ વીણી અલગ કરવુ જેમ કે ચાળી ચાળીને લેવુ

ચાળા પુ૦બ૦વ૦ મશ્કરી ખાતર કોઈનુ અનુકરણ-નકલ કરવી તે (૨) હાવભાવ, નખરા, અગચેષ્ટા (૩) અડપલાં, તોફાન [-કરવા=મરજી હોવા છતા આનાકાની કરવી(૨)નખરા કરવા(૩) અડપલા કરવાં -પાડવા=કોઈની નકલ કરવી -માંડવા=અડપલા-તોફાન કરવા(૨)લાડમા હા-ના કરવી] ૦ખોર વિ૦ ચાળા પાડવાની આદતવાળુ ૦ચસકા પુ૦ બ૦વ૦ નખરા, હાવભાવ (૨) આનાકાની ૦ચૂંથેયાં ન૦બ૦વ૦ ચાળાચસકા ૦લખણું વિ૦ ચાળાખોર (?)

ચાળી સ્ત્રી૦ બકરી -ળુ ન૦ બકરુ (કા)

ચાળીસ વિ૦[सं चत्वारिंशत्, प्रा चाली(०स)] '૪૦' [-મું નાહવુ=સ્ત્રીએ પ્રસવને ૪૦ મે દિવસે નાહી-ધોઈ શુદ્ધ થવુ] -સા ન૦ બ૦વ૦ ચાળીસ વર્ષે આવતા ચશ્મા કે તેવી આંખની સ્થિતિ [-આવવા=તેવાં ચશ્માંની જરૂર પડવી,આખનુ તેજ મદ થવુ -ઊતરવાં =ચાળીસાં દૂર થવા-તેની જરૂર મટવી]

ચાળો પુ૦ ચાળાનુ એ૦વ૦(૨)લક્ષણ,નિશાની, એંધાણ (૩) છાપરુ ચાળનારો, સચારો

ચાંઈ (૦) વિ૦ શરમિંદુ (૨) સ્ત્રી૦ નાનો ચાસ્લો

ચાઉ કરવુ, કરી જવુ=પચાવી પાડવુ,અયોગ્ય રીતે લઈ લેવું-ખાઈ જવુ

ચાંખડ (૦) વિ૦ (કા) ગરીબ; દીન **-ડાઈ, -ડી** સ્ત્રી૦ ગરીબી; નિર્ધનતા (૨) ગરીબીનો ઢોગ

ચાંગળું (૦) ન૦ [ચાર + આગળા ઉપરથી] ચાર આગળાની અંજલિ [**ચાંગળું પાણીયે ન પાય એવું** = જરાય ભાવ ન પૂછે-આગતા-સ્વાગતા ન કરે એવુ (૨) ખૂબ કંજૂસ]

ચાંગી (૦) વિ૦ [દે. चंग] એ નામની ઊચી જાતનું (ઘોડા માટે)

ચાંગેરી (૦) સ્ત્રી૦ એક છોડ

ચાંચ (૦) સ્ત્રી૦[સં चञ्चु] પક્ષીઓનું અણિયાળુ મોં (૨) તેના આકારની વસ્તુ ઉદા૦ પાઘડીની ચાચ [**-ઊઘડવી** = ચપચપ બોલવા માડવુ. **-ખૂંપવી, ડૂબવી, બૂડવી** = નજર પહોંચવી, સમજ પડવી, કરવા શક્તિમાન થવુ. **-બોળવી** = સહેજ ચાખી જોવુ. **-મારવી** = સહેજસાજ કરડવુ (ઉદા૦ ઉંદરે કપડાને ચાચ મારી છે) (૨) ચાચાટવું (૩) બીજાના કામમા માથુ મારવુ (૪) ઉપલક જ્ઞાન મેળવવુ **-માં લેવું** = સખત પકડવુ, શેહમા લેવુ **ચાંચે ચડવું** = ગવાવુ, નિંદાપાત્ર થવુ]

ચાંચડ (૦) પુ૦ એક જંતુ [**-જેમ ચોળી નાખવું** = નિષ્ઠુરતાથી બરોબર મસળી નાખવુ-મારી ખતમ કરવું] ૦**મારી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (તેની ઉગ્ર વાસથી ચાંચડ નાસી જાય છે) ૦**વત્** અ૦ ચાચડ પેઠે

ચાંચલ્ય ન૦ [સં] ચંચળતા

ચાંચવું (૦) ન૦ ['ચાચ' ઉપરથી] ચાચવાળુ, અનાજમા પડતુ એક જીવડુ (૨) વિ૦ બહુ બોલ બોલ કરનારુ

ચાંચવો (૦) પુ૦ ['ચાચ' ઉપરથી] જમીન ખોદવાનું હથિયાર, તીકમ

ચાંચાટવું અ૦ક્રિ૦ ['ચાચ' પરથી] ચાંચો મારવી

ચાંચિયું (૦) વિ૦ ['ચાચ' પરથી] ચાચવાળુ, ચાચના આકારનું

ચાંચિયો (૦) પુ૦ [ચાંચ = અરબી સમુદ્રનો એક બેટ, સર૦ મ चाच, चांचा, કે સં चचा = ખરાબ માણસ માટે ગાળ ઉપરથી ?] દરિયાઈ લુટારો (૨) ['ચાચ' ઉપરથી] લાબી ચાચની પાઘડી પહેરનારો

ચાંટ (૦) સ્ત્રી૦ તબલાની કિનારનો ભાગ

ચાંટી (૦) સ્ત્રી૦ (કા.) ચૂટી (૨) ખાલી બહાશ

ચાંડાલ(-ળ) વિ૦(૨) પુ૦[સં] જુઓ ચંડાળ **-ળણ(-ણી)** સ્ત્રી૦ ચંડાળણ

ચાંદ (૦) પુ૦ [સં चंद्र, પ્રા चंद] ચાદો (૨) ચંદ્રક, બિલ્લો. ૦**બીજ**, ૦**રાત** સ્ત્રી૦ સુદ બીજ

ચાંદની (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચંદની] ચંદ્રનો પ્રકાશ (૨) ચંદરવો [**-ખીલવી** = ચંદ્રનો પ્રકાશ બરાબર પડવો **-નીકળવી** = ચાદની થાય એમ ચંદ્રનો ઉદય થવો **-ચટકવી** = ચાદનીની અસર મન પર થવી] ૦**રાત** સ્ત્રી૦ ચાદનીવાળી-અજવાળી રાત

ચાંદરમંકોડું (૦) ન૦ ચાદરડુ (૩) જુઓ

ચાંદરડું(-ણું) (૦) ન૦ [સં चंद्र ઉપરથી] તારાઓનો ઝાંખો પ્રકાશ (૨) ચાદની (૩) ઝીણા કાણામાથી પડતુ અજવાળાનું ચાંદુ **-ણી** વિ૦ ચાદરણાવાળી (૨) સ્ત્રી૦ તારો (૩) ચાદરણુ

ચાંદરુ (૦) વિ૦ ['ચાદુ' ઉપરથી] ધોળા ચાદાવાળુ (૨) [લા] [સં चद् = રાજી થવુ, મલકાવુ ?] નિરંકુશ, મસ્તાની

ચાંદલાવહેવાર (૦) પુ૦ [ચાદલો + વહેવાર] શુભ પ્રસંગે નાણાની ભેટ આપવા લેવાનો વહેવાર-સંબંધ, ચાલ્લાવહેવાર

ચાંદલિયો (૦) પુ૦['ચાદો' ઉપરથી] ચાદો (૫)

ચાંદલી (૦) સ્ત્રી૦ ['ચાદા'વાળી ?] (કા) ઘોડીની એક જાત

ચાંદલો (૦) પુ૦ ['ચાદ' ઉપરથી] ચાલ્લો. [**ચાંદલે ચોંટવું** = નસીબમા લખાવુ, પાલવે પડવુ (ઉપરાંત જુઓ 'ચાલ્લો'મા)]

ચાંદવું (૦) વિ૦ [જુઓ ચાદરુ (૨)] અડપલાખોર, અટકચાળુ (૨) ન૦ અડપલુ અટકચાળુ

ચાંદાયેલું (૦) વિ૦ ['ચાંદુ' ઉપરથી] કોહવાણ કે ગૂમડાના ચાદાવાળુ

ચાંદિયો (૦) વિ૦પું૦['ચાદુ' ઉપરથી] ચામડી પર ચાદા પડી જાય એવો (વાનો રોગ)

ચાંદી (૦) સ્ત્રી૦ ['ચાદ' ઉપરથી ? સર૦ મ, हिं.] એક ધાતુ; શુદ્ધ રૂપુ (૨) ['ચાદુ' પરથી ?] એક ચેપી રોગ (૩) જ્યાથી ખાલ ખરી ગઈ હોય કે ઊપસી હોય એવું

ચાંદુ, ઘારુ [(ચોખ્ખુ) ચાંદી જેવુ = તદ્દન ચોખ્ખુ, ડાઘ વગરનું. **–કરવી** = સમૂળગો નાશ કરવો, બાળીને ખાખ કરવુ **–થવી** = ચાદીનો રોગ થવો (૨) ચાદી પડવી **–પડવી** = ખાલ ખસી – ઊપસી જવાથી ચાંદું થવું] **૦કામ** ન૦ ચાંદી ઉપરની નકશી

ચાદુ (૦) ન૦ ['ચાદ' ઉપરથી?] ચાદી (૩) જુઓ (૨) ચાદાનો ડાઘ, ચાઠું (૩) [લા] લાછન, ડાઘ (૪) છિદ્ર, દોષ [**ચાંદા જોવાં, ખોળવા** = છિદ્ર શોધવા, દોષ ખોળવા.]

ચાંદૂડિયાં (૦) ન૦બ૦વ૦ [જુઓ ચાદવુ] ચાદવા

ચાદો (૦) પુ૦ [સં चन्द्र, પ્રા चन्द] ચદ્ર (૨) તેના જેવો ગોળ આકાર

ચાંદ્ર વિ૦ [સં] ચદ્રનુ, ચદ્રને લગતુ. **૦માન** ન૦ ચદ્રની ગતિ પરથી કઢાતુ સમયનું માપ **૦માસ** પુ૦ ચાદ્રમાન પ્રમાણે ગણાતો માસ **૦વર્ષ** ન૦ ચાદ્રમાનથી ગણાતુ વર્ષ **–દ્રાયણ** ન૦ ચદ્રની કળાની વધઘટ પ્રમાણે રોજ ખાવાનો કોળિયો વધારતા ઘટાડતા જવાનું એક વ્રત

ચાંપ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચાપવુ] કોઈ પણ યત્ર કે યુક્તિને ચાલુ કે બધ કરવાની કળ, પેચ (૨) નાનો ઉલાળો (૩) પૈસાનું પાકીટ (સુ) (૪) [લા] દાબ, ધાક (૫) સાન, ચેતવણી (૬) કાળજી [**–ઉઘાડવી** = કળ ફેરવી દીધી હોય તે છૂટી કરવી (જેથી ઢાકણ ખુલ્લુ થઈ શકે) (૨) [સુ] પૈસા ખરચવા **–કરવી** = દબાણ કરવુ (૨) દાબ બતાવવો **–ચડાવવી** = દાબવા માટે કળનો ઘોડો ઊચો કરવો (૨) ઉશ્કેરણી કરવી **–દેવી** = ચાંપ પાડવી, બધ કરવું (૨) ઉશ્કેરવુ **–દાબવી, –દબાવવી** = કળ ફેરવવી જેથી ક્રિયા ચાલુ થાય **ચાંપથી ચાલવું** = ઉતાવળે ચાલવું **–મરડવી** = કળ ફેરવવી **–મરડી નાખવી** = કળ વાળી દેવી–બગાડી નાખવી **–રાખવી** = દાબ રાખવો (૨) કાળજી રાખવી **–મા રાખવુ, –માં લેવુ** = અકુશમા રાખવુ, રોફમા લેવુ] **૦ણુ (–ણી)** સ્ત્રી૦ ચાપવુ–દાબવુ તે (૨) ઉશ્કેરણી (૩) અકુશ, દાબ (૪) કળ, જેને દાબવાથી ગતિ અટકે તેવી થોભણ, 'બ્રેક' **૦ણિયું** વિ૦ લાચ આપવાની ટેવવાળું (૨) ન૦ બારણાના ચોકઠાનુ ઉપલું લાકડુ **૦ણુ** ન૦ સાળમા તાર ઊચાનીચા કરવાની પાવડી

ચાંપતી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચાપતુ] તાકીદ, [ચેતવણી

ચાપતુ (૦) વિ૦ [જુઓ ચાંપવુ] સખત, આકરુ (૨) ઝટ અસર કરે તેવુ [**ચાપતી ઉઘરાણી** = ઉપરાઉપરી, કડકપણે કરાતી ઉઘરાણી **ચાપતો ઇલાજ, ઉપાય** = તાકીદનો – કડક ઇલાજ કે ઉપાય]

ચાપલુ (૦) વિ૦ [જુઓ ચાપલૂસી] દોઢડાહ્યુ, ચિબાવલુ **–લાવેડા** પુ૦ બ૦ વ૦ ચાપલુ વર્તન, દોઢડહાપણ **–લાશ** સ્ત્રી૦

ચાપવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [દ્રે चप] દબાવવુ (૨) લગાડવુ, દઝાડવુ (૩) [લા] લાચ આપવી (૪) ઠાસવુ [**ચાપી ઘાલવુ** = બળતુ શરીરે લગાડી દેવુ, ડામ દઈ દેવો (૨) ખૂણામા ધકેલી દેવુ, દાબી દેવુ **ચાંપી દેવુ** = દઝાડવા કે બાળવા બળતુ લગાડવુ – નાખવુ **ચાપીને** અ૦ ઘસાઈને (૨) જલદીથી (ઉદા૦ ચાપીને ચાલવુ) (૩) કડકાઈથી (ઉદા૦ ચાપીને બોલવુ) (૪) દાબી દાબીને અકરાતિયાપણે (ઉદા૦ ચાપીને ખાવું)]

ચાપાચાપી (૦) સ્ત્રી૦ ['ચાપવુ' ઉપરથી] વારવાર દાબવુ તે

ચાપુ (૦) ન૦ [સર૦ મ चाँपें] ફણસની પેશી (૨) [જુઓ ચાપો] નાકની નથમાંનો એક ભાગ (૩) માથાનુ એક ઘરેણુ (૪) ચપાનું ફૂલ (૫) ચંપો

ચાંપો (૦) પુ૦ [સર૦ મ चाफा] + જુઓ ચપો **–પલિયો** પુ૦ ચપો (લાલિત્યવાચક)

ચાબા (૦) ન૦ બ૦ વ૦ ચાદા

ચાલ્લાવહેવાર પુ૦ જુઓ ચાદલાવહેવાર

ચાલ્લૈયો પુ૦ ['ચાલ્લો' ઉપરથી] ચાંલ્લો કરી ખાનારો ભિક્ષુક બ્રાહ્મણ (૨) મીનાકારીના ચાલ્લા બનાવનાર (૩) વિ૦ પુ૦ ચાંલ્લો આપીને વહોરેલો (વર)

ચાલ્લો પુ૦ [જુઓ ચાદલો] કપાળે કરાતુ (કકુનું) ગોળ ટપકુ (૨) તેની ઉપર ચોડવાની

ટપકી (૩) શુભ પ્રસંગે અપાતી નાણાની ભેટ (૪) બરાબર નહીં ગળેલો (દાળનો) દાણો (ઉદા૦ દાળમા ચાલ્લા રહી ગયા છે) [–અમર રહો = (સ્ત્રીનુ) સૌભાગ્ય અખંડ રહો –કરવો = વાગ્દાન કરવુ, સગાઈ કરવી (૨) નકામુ આપી દેવુ (૩) લગ્ન જનોઈ વગેરે શુભ પ્રસંગે ભેટ આપવી (૪) દંડ કરવો, નુકસાન કરવુ. –ચોટવો, થવો = એટલા રૂપિયાનુ નકામુ ખર્ચ થવુ (૨) એટલા રૂપિયાનો દંડ થવો. –ચોડવો = એટલા રૂપિયાના દંડની સજા કરવી (૨) એટલા રૂપિયાના નુકસાનમા ઉતારવુ]

ચિકટાવવુ સ૦ ક્રિ૦ 'ચીકટાવુ'નું પ્રેરક

ચિકન [फा चिकिन] ભરતકામ. ૦દોજ પુ૦ ભરત ભરનારો

ચિકાખાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ શિકાકાઈ

ચિકાર વિ૦(૨) અ૦ [સર म] જરા ખાલી ન હોય એવુ, ભરપૂર

ચિકારડું ન૦ એક જગલી જાનવર

ચિકારી ન૦ [सं. चीत्कार, प्रा चिक्कार પરથી?] એક વાજિંત્ર (૨) [म] સતારના સાત તારમાંનો છેલ્લો – સાતમો તાર

ચિકિત્સક વિ૦[सं]ચિકિત્સા કરનાર(૨)પુ૦વૈદ્ય, હકીમ –નીય વિ૦ ચિકિત્સા કરવા યોગ્ય

ચિકિત્સા સ્ત્રી૦[सं] વૈદકનો ઉપચાર (૨) ગુણ-દોષ પારખવાની શક્તિ (૩) ટીકા, દોષદર્શન ૦ખોર વિ૦ ટીકાખોર, ખણખોદ કરનારું. ૦શાસ્ત્ર ન૦ રોગના ઉપચારનુ શાસ્ત્ર

ચિકીર્ષા સ્ત્રી૦[सं] (કંઈ પણ) કરવાની ઇચ્છા

ચિકોટી સ્ત્રી૦ [म] કાંડાની પકડ

ચિકોડી સ્ત્રી૦ મેથી ઉકાળેલુ પાણી (સોની કામમા વપરાય છે)

ચિકોર વિ૦ [म] ઉદ્ધત, બટકબોલુ

ચિકોરવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ચિકોર] ટોકવુ, ફરી કરીને કહેવુ

ચિકોરી સ્ત્રી૦ [इं] બુંદદાણા સાથે દળવામા આવતુ એક છોડનુ મૂળિયુ (કોફીને બદલે પણ ચાલે છે) [त्रिखल] કાદવ

ચિખ(–ખ્ખ)લ પુ૦[सं चिकिल, दे चिक्खल्ल,

ચિગોટી સ્ત્રી૦ મોઢેમાથે ઓઢીને સૂવું તે

ચિચરવટી સ્ત્રી૦ [સર૦म. चिरोटी] જમીનનો સાકડો અને લાબો કકડો –ટો પું૦ જમીનનો લાબો કકડો

ચિંચરવટી સ્ત્રી૦ [રવ૦, જુઓ ચચરાટ] તીખી કે કડી વસ્તુ ખાતા કે પીતા પડતો શેરડો (૨) ધ્રાસકો, ફાળ (૩) પ્રીતિનો જુસ્સો. –ટો પુ૦ ધ્રાસકો, ફાળ (૨) ગૂચવણ

ચિચરકો [રવ૦?] પિચકારી (૨) હીંચકો (૩) ચીચવો [(૨) ટળવળાવવુ

ચિચવાવવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ચીસ પડાવવી

ચિચાડી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ચિચિયારી

ચિચાવવું સ૦ક્રિ૦'ચીચવુ'નુ પ્રેરક [કિકિયારી

ચિચિયારી સ્ત્રી૦[રવ૦](દુખ કે ભયની) ચીસ,

ચિચૂકો(–ડો) પુ૦[सं चिंचा = આમલી પરથી, સર૦ म चिंचोका] આંબલીનો ઠળિયો

ચિચોટિયું ન૦, **ચિચોટો** પું૦ [રવ૦?] હેડિયો

ચિચોડો પુ૦ [સર૦ म चिचोरा] જુઓ ચિચૂકો (૨) [રવ૦] શેરડીનું કોલુ

ચિટનવીસ પુ૦ [ચિટ (हिं. = ચિઠ્ઠી) + નવીસ (फा.)] જુઓ ચિટનીસ

ચિટનીસ પુ૦ [જુઓ ચિટનવીસ] મંત્રી, અવલકારકુન –સી સ્ત્રી૦ ચિટનીસનુ કામ (૨) તેનુ પદ

ચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, म, सं चिट् = નોકરને કામ પર મોકલવો] થોડી મતલબનો નાનો કાગળ કે કાપલી (૨) કાળોતરી (૩) ભલામણ પત્ર [–ઉપાડવી = જુદા જુદા નામ નબર લખેલી અનેક ચિઠ્ઠીઓમાથી અધ્ધર એક ઉપાડીને તેમા જે નામ નબર નસીબ જોગે આવે તે પરથી કાંઈ નક્કી કરવાનુ હોય તે કરવુ –નાખવી = ચિઠ્ઠી ઉપાડવાને ન્યાયે નિર્ણય કરવો કે તે માટે ચિઠ્ઠીઓ લખી ભેગી મૂકવી –નો ચાકર = કેવળ ચિઠ્ઠી લાવનાર લઈ જનાર, તેથી વિશેષ કાંઈ નહિ તે, કહે તેમ ચૂપચાપ કરનાર –ફાટી જવી = કન્યા કુવારી મરી જવી, તેના લગ્નનુ ખર્ચ બચવુ. –લખવી = કામકાજ અંગે કે કાળોતરીનો પત્ર લખવો] ૦ચપાટી [જુઓ ચપતરુ],

૦પત્રી સ્ત્રી૦ કાગળપત્ર ૦દોરો પુ૦ ભૂત પિશાચનું વળગણ દૂર કરવા બાંધવામાં આવતો મંતરેલો દોરો કે ચિઠ્ઠી. [–કરાવવો = વળગણ દૂર કરાવવા જંતરમંતર કરાવવા.]
ચિડકણું વિ૦ [જુઓ ચિડાવું] ચીડિયા સ્વભાવનું
ચિડાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ હિં चिढ़ना, મ चिड (–ढ)णें] ખીજવાવું, ગુસ્સે થવું
ચિડિયલ વિ૦ ચીડિયું
ચિડિયારું ન૦ (ચ) માટલીમાંથી ઝમતા પાણીને ઝીલવા નીચે મુકાતું (માટીનું) વાસણ
ચિડી સ્ત્રી૦સ્ત્રીઓને પહેરવાનું એક જાતનું લૂગડું (૨) પહેરામણીમાંથી વરપક્ષને મળતો ભાગ (૩) [હિં , મ चिडी] ચકલી
ચિડાણું વિ૦ ચીકટવાળું અને વાસ મારતું
ચિણ(–ન)ગી(–ગારી) સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં. चिनगी, –गारी, મ चिणका = क्रोधाग्नि, ठिणगी = तणखो] તણખો. –ગારો પુ૦મોટી ચિણગારી [કર્મણિ અને પ્રેરક
ચિણાવું, –વવું સ૦ક્રિ૦ 'ચીણવું'નું અનુક્રમે
ચિત ન૦ [सं] જ્ઞાન, ચેતના (૨) ચિત્ત (૩) ચૈતન્ય, જ્ઞાનસ્વરૂપ બ્રહ્મ ૦ચોર પુ૦ ચિત્ત ચોર ૦ડું ન૦ ચિત્ત (પ)
ચિતણિયો પુ૦ [પ્રા चित्त, હિં चीतन = ચીતરવું] ધાતુ પર ઘાટ ચીતરનારો
ચિતરામણ ન૦ ['ચીતરવું' ઉપરથી] ચિત્ર(૨) ચીતરવાની ક્રિયા (૩) જુઓ ચિતરામણી –ણી સ્ત્રી૦ ચીતરવાનું મહેનતાણું
ચિતરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચીતરવું'નું પ્રેરક રૂપ
ચિતવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચીતવવું'નું પ્રેરક
ચિતા સ્ત્રી૦ [सं] મડદું બાળવા ગોઠવેલી લાકડાંની ચોકી, ચેહ [–ખડકવી = ચિતાનાં લાકડાં ગોઠવવાં, ચિતા તૈયાર કરવી]૦રોહણ ન૦ ચિતા પર ચડવું,–મા પ્રવેશ કરવો તે
ચિતાક પુ૦ ગળાનું એક ઘરેણું (ખેડાવાળમાં પહેરાય છે)
ચિતાર પુ૦ ['ચિત્ર' ઉપરથી] ચિત્ર (૨) આબેહૂબ વર્ણન. [–આપવો = આબેહૂબ વર્ણન કરવું –આવવો = બરોબર સમજાવું, સ્પષ્ટ દેખાવું]
ચિતારો પુ૦ [सं चित्रकार] ચિત્રકામ કરનારો
ચિતાવું અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ક્રિ૦ 'ચીતવવું'નું કર્મણિ અને પ્રેરક [કાચરો
ચિતાળ સ્ત્રી૦ ચીરેલા લાકડાનો કકડો, ચીપાળ,
ચિત્કાર પુ૦ [सं] ચીસ, ચીત્કાર
ચિત્ત ન૦ [सं] અંતઃકરણ, મન (૨) [લા] લક્ષ, ધ્યાન (જેમ કે, એનું કરામાં ચિત્ત નથી) [–ચાલવું, –ચોટાડવું, –દેવું, –પરોવવું, –લગાડવું = બરાબર લક્ષ આપવું –ચોરવું = મન હરણ કરવું –ઠેકાણે રાખવું = સ્વસ્થતા જાળવી રાખવી (૨) પૂરેપૂરું લક્ષ આપવું –ઠેકાણે હોવું = મનની સ્વસ્થતા હોવી (૨) ભાન હોવું (૩) ધ્યાન રહેવું] ૦ક્ષેપ પુ૦ ચિત્તની અસ્વસ્થતા – અજંપો ૦ક્ષોભ પુ૦ ચિત્તનો ક્ષોભ ૦ગત વિ૦ ચિત્તનું, ચિત્તની અંદર રહેલું ૦ચોર પુ૦ ચિત્ત ચોરી જનાર – વશ કરનાર ૦ભ્રમ પુ૦ ઉન્માદ (૨) ભ્રમ ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ ચિત્તની વૃત્તિ ૦વેધક વિ૦ ચિત્તને વીંધી નાખે તેવું ૦શુદ્ધિ સ્ત્રી૦ ચિત્તના મેલ–કામાદિ વિકારો તથા વૃત્તિઓની શુદ્ધિ – સફાઈ ૦શાસ્ત્ર ન૦ માનસશાસ્ત્ર, 'સાઇકૉલૉજી' –ત્તાકર્ષક વિ૦ ચિત્તને આકર્ષે એવું, મનોહર [વાઘ
ચિત્તો પુ૦ [सं चित्रक प्रा चित्त] એક જાતનો
ચિત્ર ન૦[सं]ચીતરેલું તે, છબી(૨) જે અક્ષરમાં જે પ્રશ્ન થયા હોય તે જ અક્ષરોથી તે પ્રશ્નનું ઉત્તર મળે એ કાવ્યની ખૂબી (કા શા) [–કાઢવું, –ચીતરવું, –દોરવું,–પાડવું = છબી ચીતરવી –ઊભું કરવું, –ખડું કરવું = આબેહૂબ–તાદૃશ વર્ણન કરવું] ૦ક પુ૦ ચિતારો (૨) [ગ] અજ્ઞાન ચિહ્ન, 'અનનોન સાઇન ' ૦કલા(–ળા) સ્ત્રી૦ ચિત્ર દોરવાની કળા ૦કંઠ ન૦ કબૂતર ૦કામ ન૦ ચિત્રનું કામ, ચિતારાનો ધંધો ૦કાર પુ૦ ચિત્ર દોરનારો ૦કાવ્ય ન૦ ચિત્રના આકારમાં લખેલી કવિતા ૦કૂટ પુ૦ (સ) પ્રયાગ નજીક આવેલો એક પર્વત ૦ગુપ્ત પુ૦ (સ) જીવોનાં કર્મો નોંધી રાખનાર યમરાજાનો સેવક ૦ગ્રીવ ન૦ જુઓ ચિત્રકંઠ

૦ણુ ન૦ ચીતરવુ તે ૦પટ પુ૦, ન૦ જેના પર ચિત્ર દોર્યુ હોય તે કપડુ કે પાટિયુ (૨)પડદો(૩)સિનેમાની 'ફિલ્મ' ૦પદી પુ૦ એક છ૬ ૦ફ્લક ન૦ ચિત્ર કાઢવાનુ પાટિયુ-ફલક ૦ભાનુ પુ૦ સૂર્ય (૨) આકડો (૩) અગ્નિ (૪) એક વનસ્પતિ, ચીતરો ૦મંજૂષા સ્ત્રી૦ ચિત્રોના સગ્રહની વહી, 'આલ્બમ' ૦લિપિ(-પી) સ્ત્રી૦ સાંકેતિક ચિત્રોની બનેલી લિપિ ૦લેખા સ્ત્રી૦ તસવીર, છબી (૨) વિધાતા (૩) [સ] ઓખાની સખી ૦વત્ અ૦ ચિત્ર જેવુ, સ્તબ્ધ ૦વતી સ્ત્રી૦ ગાધાર-ગ્રામની એક મૂર્છના ૦વાચન ન૦ ચિત્રને સમજવુ કે સમજાવવુ તે ૦વિચિત્ર વિ૦ રગબેરગી (૨) વિચિત્ર, વિલક્ષણ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ ચિત્ર દોરવાની વિદ્યા–કળા ૦શૈલી સ્ત્રી૦ ચિત્ર રજૂ કરી દે – ચિત્રની જેમ કામ કરે એવી લેખનની શૈલી ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ ચિત્રો કાઢવાનું અથવા કાઢતા શીખવાનુ સ્થાન

ચિત્રા સ્ત્રી૦ [સં] ચૌદમુ નક્ષત્ર (૨) એક છ૬ (૩) જુઓ ચિત્રવતી

ચિત્રાકાર વિ૦ [સં] ચિત્રવત, સ્તબ્ધ

ચિત્રાર્પિત વિ૦ [સં] ચીતરેલું, ચિત્રમા ઉતારેલુ

ચિત્રાલય ન૦ [સં] ચિત્રશાળાનુ સગ્રહસ્થાન

ચિત્રાંગદા સ્ત્રી૦ [સં] (મ) અર્જુનની એક પત્ની, બભ્રુવાહનની માતા

ચિત્રિણી સ્ત્રી૦ [સં] ચતુર, સુદર અને ગુણવાન સ્ત્રી(પદ્મિની, ચિત્રિણી, હસ્તિની અને શખિની એ ચાર પ્રકારમાની) [ચિત્રવિચિત્ર

ચિત્રિત વિ૦ [સં] ચીતરેલુ (૨) રંગબેરંગી,

ચિત્રો પુ૦ જુઓ ચીતરો

ચિત્પાવન પુ૦[સં.] દક્ષિણી બ્રાહ્મણોનો એક ભેદ

ચિત્શક્તિ સ્ત્રી૦[સં] ચૈતન્ય

ચિત્સ્વરૂપ ન૦ [સં] પરબ્રહ્મ

ચિથરિયુ વિ૦ જુઓ ચીથરેહાલ, ચીથરિયુ

ચિદાકાશ ન૦ [સં] શુદ્ધ બ્રહ્મ

ચિદાત્મા પુ૦ [સં] ચૈતન્યસ્વરૂપ પરબ્રહ્મ

ચિદાભાસ પુ૦ [સં] જીવ [પુ૦ બ્રહ્મ

ચિદ્ઘન વિ૦ [સં] જ્ઞાનથી ભરેલુ જ્ઞાનસ્વરૂપ(૨)

ચિદ્રૂપ વિ૦[સં] જ્ઞાનસ્વરૂપ

ચિદ્વિલાસ વિ૦ [સં] જ્ઞાનમા જ વિલાસ છે જેનો એવુ (૨) પુ૦ પરબ્રહ્મમા રમણ (૩) ચિત્સ્વરૂપ ઈશ્વરની માયા-લીલા

ચિનગારી સ્ત્રી૦ [હિં] જુઓ ચિણગારી –રો પુ૦ જુઓ ચિણગારો

ચિનગી સ્ત્રી૦ [હિં] જુઓ ચિનગારી

ચિનાઈ વિ૦ ચીનમા બનાવેલુ ચીન દેશનું (૨) ચિનાઈ માટીનુ બનાવેલુ(૩) તકલાદી, આકર્ષક પણ ટકે નહી તેવુ (૪) સ્ત્રી૦ એક જાતની રેશમી સાડી [-માટી સ્ત્રી૦ એક જાતની સફેદ માટી જેના વાસણ વગેરે ઘાટ બનાવાય છે -સિ (-સી)ગ સ્ત્રી૦ શેકેલી કે મીઠે પાસેલી મગફળી]

ચિનાર પુ૦ [ફા] એક જાતનું ઝાડ

ચિનાવું અ૦ ક્રિ૦, –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચીનવું'નુ કર્મણિ ને પ્રેરક

ચિનિકબાલા પુ૦ એક વનસ્પતિના બીજ ઔષધિ

ચિન્મય વિ૦[સં] જ્ઞાનમય, બ્રહ્મમય(૨)ન૦ બ્રહ્મ

ચિન્માત્ર વિ૦ [સં.] જુઓ ચિન્મય (૨) ન૦ શુદ્ધ જ્ઞાન [કર્મણિ ને પ્રેરક

ચિપાવું અ૦ ક્રિ૦, –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચીપવુ'નુ

ચિપાસિયું વિ૦ કજૂસ (૨) વાતને ચોળીને ચીકણુ કરવાની ટેવવાળું, ચીકણુ ને દીર્ઘસૂત્રી

ચિબાવલુ વિ૦ જુઓ ચબાવલુ –લાશ સ્ત્રી૦ ચિબાવલાપણુ

ચિબુક સ્ત્રી૦[સં]હડપચી, દાઢી [ચીબોળવુ

ચિબોળવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ મ चिंवळणें] જુઓ

ચિમરાજ ન૦ એક પક્ષી [પ્રેરક

ચિમળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચીમળાવું', 'ચીમળવુ'નુ

ચિમાવું અ૦ક્રિ૦ ચુમાવું,અમુક વસ્તુ પોતાની પાસે નહિ હોવાથી મનમા બળવું કે શરમાવુ (૨)તે મેળવવાની ઇચ્છાથી તાકીતાકીને જોવુ –વવું સ૦ક્રિ૦ 'ચિમાવુ'નુ પ્રેરક

ચિમે(-મો)ઠ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ – ઔષધિ

ચિમોટી(-ડી) સ્ત્રી૦ ગળચી, ડોક, બોચી

ચિમોઠ સ્ત્રી૦ જુઓ ચિમેઠ

ચિમોઠિયું ન૦ જિંગોડો (સુ)

ચિમોડી સ્ત્રી૦ એક જાતના વેલાના બિયા (૨) જુઓ ચિમોટી (૩) જુઓ ચિમોઠિયુ

ચિમ્મડ વિ૦ જુઓ ચમ્મડ
ચિર વિ૦ [सं] લાંબું (સમય માટે) (૨) લાંબા વખતનું (૩) અ૦ લાંબા વખત સુધી ૦કારિતા સ્ત્રી૦ ચિરકારીપણું ૦કારી વિ૦ દીર્ઘસૂત્રી, ટાઢું, ધીમું ૦કાલ(–ળ) પું૦ લાંબો સમય ૦કાલીન વિ૦ લાંબા વખતનું–જૂનું. ૦સ્થાયી વિ૦ દીર્ઘકાળ સુધી ટકી રહે એવું ૦સ્મરણીય વિ૦ ચિરકાળ યાદ રાખવા યોગ્ય –રંજીવ(–વી) વિ૦ લાંબા આવરદાવાળું (૨) પું૦ પુત્ર –રંજીવિની વિ૦સ્ત્રી૦ લાંબા આવરદાવાળી (૨) સ્ત્રી૦ પુત્રી –રંતન વિ૦ ચિરકાલીન, જૂનું, પ્રાચીન –રાયુ વિ૦ લાંબા આવરદાવાળું, દીર્ઘાયુ
ચિરાઈ, –મણી સ્ત્રી૦, –મણું ન૦ ['ચીરવું' ઉપરથી] ચીરવાનું મહેનતાણું [જ્યોત
ચિરાગ પું૦ [फा] દીવો, બત્તી (૨) રાગ, દીવાની
ચિરાડો પું૦ જુઓ ચીરો
ચિરામણું ન૦, –ણી સ્ત્રી૦ જુઓ ચિરાઈ
ચિરાવું અ૦ ક્રિ૦, –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચીરવું'નું કર્મણિ અને પ્રેરક
ચિરૂટ પું૦, સ્ત્રી૦[इं] તમાકુનાં પાનનો જ વાળેલો મોટો ટોટો–એક પ્રકારની બીડી
ચિરોટી સ્ત્રી૦ [म] એક પકવાન
ચિરોડી પું૦ એક જાતનો પોચો પથ્થર
ચિલખત ન૦ [फा चिल्कद] બખતર
ચિલગોજા ન૦ [फा] એક મેવો – ફળ
ચિલાવું અ૦ ક્રિ૦ [हिं चिल्लाना] વેદનાથી બૂમો પાડવી [चिवट] જુઓ ચવડ
ચિવ્વડ વિ૦ [સર૦ ચિમ્મડ–ચમ્મડ, ક઼ે म
ચિષ્ટા ન૦બ૦વ૦ [સર૦ છીલટાં] નાળિયેરનાં છોતરાના રેસા [થઈ ગયેલું
ચિષ્ઠું વિ૦ [સર૦ છીલટું] સુકાઈને ચવડ
ચિહ્ન ન૦ [सं] નિશાની (૨) [ગ] 'સાઈન' ૦નિરપેક્ષ વિ૦ 'ઍબ્સોલ્યૂટ'(ગ) –હ્નાંતર ન૦ ચિહ્નોની ફેરફારી, 'ચેન્જ ઓફ સાઇન્સ' (ગ) –હ્નિત વિ૦ ચિહ્નવાળું
ચિંગટ વિ૦ [જુઓ ચેંગટ] ચાપચીપિયું, ચીકણું, ચેંગટ [(૨) મીંઢું
ચિંગુ(–ગૂસ) વિ૦ અક્કડ કરકસરિયું, કંજૂસ
ચિંત(–તા) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચિંતા] ફિકર (૨) વિચાર [વિચારક, ફિલસૂફ
ચિંતક વિ૦ [सं] ચિંતન કરનારું (૨) પું૦
ચિંતન ન૦ [सं] વિચાર, મનન ૦શીલ વિ૦ ચિંતન કરવાના સ્વભાવવાળું –નાત્મક વિ૦ વિચાર–મનનથી ભરેલું –નીય વિ૦ ચિંતન કરવા જેવું
ચિંતવન ન૦ [જુઓ ચિંતવવું] ચિંતન
ચિંતવવું સ૦ક્રિ૦ [सं चिंत्, प्रा चिंतव] મનન કરવું, વિચારવું
ચિંતા સ્ત્રી૦[सं.] ફિકર (૨) વિચાર ૦શીલ વિ૦ ચિંતા કરવાના સ્વભાવવાળું ૦કુલ(–ળ) વિ૦ ચિંતાથી આકુળ થયેલું – ગભરાયેલું ૦ચૂરણી વિ૦સ્ત્રી૦ ચિંતાને ચૂર્ણ કરનારી ૦તુર વિ૦ [+आतुर] ચિંતાથી વ્યાકુળ. ૦મણિ પું૦ ચિંતવેલું આપે તેવો મણિ [–કરવા = માટીના શિવ બનાવી તેમને નિત્ય-નિયમથી આરાધવા] –ંતિત વિ૦[सं]વિચારેલું, ધારેલું –ંત્ય વિ૦ [सं] ચિંતનીય
–ચી [तुर्की] 'વાળું' એ અર્થનો નામને લાગતો પ્રત્યય ઉદા૦ મસાલચી, તોપચી
ચીક પું૦, સ્ત્રી૦ [જુઓ ચીકણું, સર म] વનસ્પતિનાં ફળ, ડાખળાં વગેરેમાંથી નીકળતું ચીકણું પાણી અથવા દૂધ
ચીકટ વિ૦[જુઓ ચીકણું] ચીકણું (૨) તેલ ઇત્યાદિના પાસવાળું (૩) ન૦,સ્ત્રી૦ ચીકાશ (૪) ચીકાશવાળી વસ્તુ (ઘી તેલ વગેરે) કે પદાર્થમાં હોતું તેલી તત્ત્વ, 'ફૅટ' –ટાવું અ૦ક્રિ૦ ચીકટવાળું થવું, તેલ વગેરેથી ખરડાવું (૨) ચીકટવાળો પદાર્થ ખાવામાં આવવાથી રોગ કે ગૂમડાનું વીફરવું (૩) [સર૦ म चिकटणें] ચોંટવું –ટું વિ૦ ચીકટવાળું
ચીકટો પું૦ શણનું કપડું – મુગટો [સર૦ हिं, म चिकटा] (૨) પચાસ વાર લાંબો કસબી તાર (૩) [સર૦ म चिकटा] એક જાતનું ઘાસ
ચીકણુ સ્ત્રી૦[સર૦ म चिकण-काकडी, 'ચીકણું' પરથી?] એક જાતની કાકડી
ચીકણું વિ૦ [सं चिक्कण] ચોંટી રહે તેવું (૨) [લા] ચિંગૂસ, કંજૂસ (૩) ચાપચીપિયું,

દાઢડાળું. [–જોઈને લપસી પડવું=કંઈક સ્વાદ કે સત્ત્વ જોઈ લોભાવું, રૂપ કે ધન જોઈને મોહી પડવું] –ણાઈ(–શ) સ્ત્રી૦ ચીકણાપણું ૦લાટ,૦વાધર વિ૦અતિ ચીકણું
ચીકાર પુ૦ [રવ૦] 'ચી ચી' એવો અવાજ
ચીકાશ સ્ત્રી૦ ['ચીકણું' ઉપરથી] ચીકણાઈ
ચીકી સ્ત્રી૦ [म चिक्की, दे चिक्क=થોડું પરથી] નાની ચકતી પેઠે (ગોળ ખાંડની ચાસણીથી કરાતી) એક મીઠાઈ
ચીકુ ન૦ એક ફળઝાડ (૨) એનું ફળ
ચીગચી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી
ચીચવાટો(–ડો) પું૦ [રવ૦] ચીસ, બુમાટો
ચીચવાવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ટળવળવું
ચીચવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ચીસ પાડવી, ચી ચી અવાજ કરવો
ચીચવો પુ૦ [રવ૦, જુઓ ચી ચી] અણીદાર ઊભા લાકડા પર એક આડી મૂકી હીંચાતા ગોળ ફરવાનું રમતનું સાધન
ચીચી અ૦ [સર૦ प्रा चिच्चि](રવ૦) [ભાગ
ચીચુ ન૦ શેરડીના સાંઠાનો ટોચ તરફનો કુમળો
ચીચો પુ૦ કાંકો (૨) એક કાળો કઠણ પથ્થર
ચીજ(–ઝ) [फा.] સ્ત્રી૦ વસ્તુ (૨) સરસ ગાયન. ૦વસ્તુ સ્ત્રી૦ બધી ચીજો; સરસામાન
ચીટકવું સ૦ક્રિ૦ ['ચીકટું' કે 'ચોંટવું' ઉપરથી] વળગવું, ચોંટવું
ચીટકી સ્ત્રી૦ [રવ૦ ? સર૦ हिं चिटकना] ચપટી
ચીટિયું ન૦ ['ચીપટ' ઉપરથી ?] લાકડીની ચીપ – ચીપટ (૨) ઘરમાં પહેરવાની નાની પટીની ચૂડી
ચીટું વિ૦ ['ચીકટું' ઉપરથી ?] ચીકણું, ચીકટવાળું (૨) ન૦ ઘી તાવ્યા પછી નીચે ઠરતો કચરો – છાશ ઇત્યાદિ કીટુ
ચીડ (ડ') સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं चिढ] ગુસ્સો, રીસ (૨) સખત અણગમો [–કાઢવી =ગુસ્સાથી વર્તવું, (બોલી કે કાંઈ કરીને) ગુસ્સાનો વેગ બહાર કાઢવો. –ચડવી =ગુસ્સે થવું, ગુસ્સો મનમાં આવવો (ઊલટું) –ઊતરવી =ગુસ્સો જતો રહેવો, શમવો]
ચીડવવું (ડ') સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं चिड़चिढ़ाना, चिढाना] ગુસ્સે કરવું, ખીજવવું
ચીડવાવું (ડ') અ૦ ક્રિ૦ ખિજાવું, ચિડાવું
ચીડવું (ડ') અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं चिढ़ना] ચિડાવું, ગુસ્સે થવું
ચીડિયું (ડ') વિ૦ સહેજમાં ચિડાઈ જતું (૨) ન૦છાછિયું, છણકો [ચીડિયાં કરવાં=ચિડાવું, છાછિયા કરવા (૨) સહેજસાજમાં ચિડાઈ જવું ચીડિયાં નાંખવાં=ચિડાવું, છણકા કરવા]
ચીડિયું ન૦ [हिं. चिड़िया] ચકલું, પક્ષી
ચીણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ચીણવું] સ્ત્રીઓની કોટનું એક જાતનું ઘરેણું (૨) ઘાઘરાના નેફા આગળની કરચલીઓ (૩) [प्रा. चिण, च्चण] પંખીઓનો ખોરાક, ચણ (૪) ન૦ માટી, મીઠું વગેરે ખોદવાનું એક ઓજાર
ચીણ(–ન)ગી સ્ત્રી૦ જુઓ ચિણગારી –ગો પું૦ ચિણગારો
ચીણ(–ન)માળા સ્ત્રી૦ ['ચીણ', 'ચીણવું' ઉપરથી ?] એક જાતનું કોટનું ઘરેણું
ચીણવું સ૦ક્રિ૦ [सं चि, प्रा चिण] ચીણ ભરવી (૨) કણે કણે ખાવું, ચાંચ વડે ખાવું
ચીણિયું ન૦ (ચ) ચીણાનું પરાળ [અનાજ
ચીણો પુ૦ [प्रा चीण, हिं चेना] એક જાતનું
ચીત વિ૦ [સર૦ हिं चित] પીઠ પર પડેલું, ચત્તું (કુસ્તીમાં) [–કરવું, –થવું] (૨) ન૦ [सं चित्त] ચિત્ત ૦ડું ન૦ ચિત્ત
ચીતરવું સ૦ક્રિ૦[सं. चित्र ઉપરથી] ચિત્ર કાઢવું, આલેખવું (૨) જેમ તેમ લખી કાઢવું ચીતરાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ચીતરી(–ળી) સ્ત્રી૦સૂગ કે અણગમાની કંપારી. [–ચડવી =સૂગથી કંપારી આવવી]
ચીતરો પું૦ [सं चित्रक, प्रा. चित्त] એક વનસ્પતિ (૨) ચિત્તો, વાઘ જેવું ચટાપટાદાર પ્રાણી (૩) [જુઓ ચીતળો] એક જાતનો સાપ
ચીતવવું સ૦ક્રિ૦ [सं चिंत् ઉપરથી] ચિંતવવું (૨) ચીતવું ચીતવાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ચીતવું સ૦ ક્રિ૦ [सं चित्] ધારવું, કલ્પવું (૨) ઇચ્છવું
ચીતળ સ્ત્રી૦ [જુઓ ચીતળો] એક જાતનો સાપ (૨) [જુઓ ચિતાળ] લાકડાનો ફાચરો (૩) [?] સ્ત્રીઓની કોટનું એક ઘરેણું (૪)

ચપટી પહોળી બ ગડી, પાટલી (૫) ન૦ [सं चित्रल, प्रा चित्तल] એક જાતનું હરણ

ચીતળો પુ૦[प्रा चित्तलि]એકજાતનોસાપ,ચીતરો

ચીત્કાર પુ૦ [सं] ચિત્કાર, ચીસ

ચીથડું,-રુ ન૦ [સર૦ हिं चिथडा, म चिंधडी] ચીથરુ -રી સ્ત્રી૦ ચીથરી -રેહાલ વિ૦ ચીંથરેહાલ

ચીન પુ૦ [सं] (સ) હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે આવેલો એક દેશ [ચીનનો માલ=ચીનની બનાવટનો માલ (૨) [લા] તકલાદી માલ ચીનનો શાહુકાર=ચોર, શઠ]

ચીનગી સ્ત્રી૦, -ગો પુ૦ જુઓ 'ચીણગી'મા

ચીનમાળા સ્ત્રી૦ જુઓ ચીણમાળા

ચીનવું (નં') સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं चीन्हना, सं चिह्न પરથી ?] ઓળખવુ, જાણવુ

ચીનાશુક ન૦ [सं] ચીનનુ રેશમી કાપડ

ચીની વિ૦ ['ચીન' ઉપરથી] ચીન દેશનું,-ને લગતુ (૨) સ્ત્રી૦ એક જાતની સફેદ માટી (૩) ચીન દેશની ભાષા ૦કામ ન૦ ચીની માટીનુ કામ (૨) કાચનું કામ ૦ખાનું ન૦ દારૂખાનુ -નો પુ૦ ચીન દેશનો વતની

ચીપ સ્ત્રી૦[જુઓ ચીપવુ] લાબી ચપટી પટ્ટી, ચીપટ (૨) પના ચીપવાનુ કામ કે તેની વારી ૦ટ સ્ત્રી૦ ચીપ, પટ્ટી

ચીપટી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચપટી] ચપટી -ટો પુ૦ જરા મોટી ચપટી, ચપટો

ચીપડું ન૦ [સર૦ हिं चीपड, म चिपड, प्रा चिप्पड=ચપટું] સુકાઈ ગયેલો આંખનો મેલ, ચીપડો -ડો પુ૦આખનો મેલ, પીયો

ચીપણી સ્ત્રી૦,-ણું ન૦ ['ચીપવુ' ઉપરથી] પત્તાની ચીપ (કંઈક તુચ્છકારમાં)

ચીપવુ સ૦ ક્રિ૦ [दे चिप्प, સર૦ सं चिपिट=ચપટું (નાક, કે ચોખા)] દાબી ખેંચીને ચીપ બનાવવી (૨) સફાઈથી ઠીક કરીને ગોઠવવુ (જેમ કે, ધોતિયાની પાટલી, ગંજીફા ના પાનાં, બોલવાની ઢબ ઇ૦) (૩) ગંજીફાના પત્તાને છૂટાં પાડવા ઉપરતળે કરવાં (૪) [વાતને] ચોળીને લાંબી કરવી [ચીપવાની ક્રિયા

ચીપાચીપ સ્ત્રી૦ ['ચીપવુ' ઉપરથી] વારવાર

ચીપાસોતુ ન૦ [ચીપ+સોતું] પાટનું મોતું, ઊંચા ટચનું સોનું

ચીપિયો પુ૦ ['ચીપ' ઉપરથી] દેવતા વગેરે ઝાલવાની પકડ, ચીમટો

ચીબડી(-રી) સ્ત્રી૦ [રવ૦] એક પક્ષી

ચીબડું વિ૦ જુઓ 'ચીબુ'મા

ચીબુ વિ૦ [सं चिपिट=ચપટુ નાક, સર૦ दे चिप्प=દબાવવું, दे चिच्च(०र)=ચીબુ म चिरका] બેઠેલા - ચપટા નાકવાળુ -બડુ વિ૦ ચીબુ, ચપટુ

ચીભડી સ્ત્રી૦[सं चिर्भटिका, प्रा चिब्भडिया] એક વેલો -ડુ ન૦[सं चिर्भटि, प्रा चिब्भड] એનુ ફળ [ચીભડા-ચોર, ચીભડાનો ચોર =નાની નજીવી ચીજ ચોરનાર,નજીવો ગુનેગાર]

ચીમટી સ્ત્રી૦ [दे चिम्प] ચીપટી (૨) ચૂટી [-ખણવી,ભરવી,ભરવી=ચૂટી ખણવી] -ટો પુ૦ ચીપટો (૨) ચૂંટલો (૩) ચીપિયો

ચીમડી સ્ત્રી૦, -ડું ન૦ કાપણી થઈ ગયા બાદ જુવાર બાજરીના ખેતરમા રહેલા કુમળા ગેપ-છોડવા

ચીમની સ્ત્રી૦ [इं] ધુમાડિયુ (૨) ફાનસની બત્તીનું રક્ષણ કરનારી કાચની નળી - ગોળો

ચીમળવુ સ૦ક્રિ૦[સર૦ म चिंवळणें,चिमळणें] ચીબોળવુ, આમળવુ (કાન)

ચીમળાવુ અ૦ક્રિ૦['ચીમળવુ ઉપરથી]કરમાવુ (૨) મનમાં બળ્યા કરવુ, ઝૂરવુ(૩) ચીમળવું'નુ કર્મણિ [એક જાતનુ વાસ

ચીયો પુ૦ એક કાળો કઠણ પથ્થર ચીચો (૨)

ચીર સ્ત્રી૦ [સર૦ सं चीर्ण=ચીરેલુ ? प्रा चीर=ટુકડો] ચીરી (૨) ફાડ, તરડ

ચીર ન૦[सं] સ્ત્રીઓનુ એક રેશમી વસ્ત્ર (૨) વલ્કલ(૩) કોઈ કીમતી વસ્ત્ર (પ્રાય કટાક્ષમાં) ૦ડા ન૦ બ૦ વ૦ ગરાસિયા કે પટેલે વેચી દીધેલા જમીનના નાનકડા કકડા ૦પટોળું ન૦ ફાટેલું કપડુ (વ્યગમા)

ચીરવુ સ૦ક્રિ૦ [सं चीर्ण ? સર૦ हिं चीरना, म चिरणें, (વેદ) सं चिरि=મારવુ, નુકસાન કરવું]ફાડવુ ન્નાખવુ(૨)વચ્ચેથી બે ભાગ કરવા, સોંસરુ કે આરપાર જાય એમ કરવું (જેમ કે,

ચીરીને જવું) (૩) [લા] ઘરાક પાસેથી ખૂબ ભાવ લેવો [ચીરી નાંખવું = ફાડી–રહેંસી નાખવું (૨) (ચામડું ચીરી નાખવું) ખૂબ મારવું (૩) ખૂબ ભાવ લઈ પાડવો]

ચીરાબંધ વિ૦ [સર૦ મ चिरेबंदी, चिरा = ઇમારતી પથરો] ઈંટો કે પથ્થરથી જડેલું

ચીરિયું ન૦ [જુઓ ચીર] ફાડ, ચીરી (૨) (પ્રાય કેરીનો) અથાણાનો કકડો –યાં ન૦ બ૦વ૦ કેરીની ચીરીનું અથાણું [–નાખવાં = તે અથાણું તૈયાર કરવું–બનાવવું]

ચીરી સ્ત્રી૦ ચીર, નાની પાતળી ફાડ–કકડો

ચીરો પુ૦ લાંબો પાતળો કકડો (ચીરીને પાડેલો) (૨) ફાટ, તરડ, કાપ (૩) [સર૦ મ चिरा = કાપેલો પથ્થર] ઓવારો, ઘાટ

ચીલ સ્ત્રી૦ [સર૦ મ चिक = એકદમ ફૂટતી દૂધની સેર] વનસ્પતિમાંથી ફૂટતો ચીકણો રસ, ચીક (૨) [મૂ = એક ભાજી] એક વનસ્પતિ (૩) [સં चिल्ह, દે चिल्ला] એક પંખી, સમડી ૦ઝડપ સ્ત્રી૦ સમડી પેઠે ઝટ ઝડપવું તે

ચીલચીલ ન૦ એક પક્ષી

ચીલો (ચી') પુ૦ [દે चिल्हय] ગાડાવાટ–ફાંડ (૨) [લા] રિવાજ, રૂઢિ [ચીલે ચીલે ચાલ્યા કરવું = યંત્રવત્ રૂઢિને આધીન રહી વર્તવું ચીલે પડવું = રસ્તે પડવું; સરાણે ચડવું, રાગે પડવું ચીલો કાપવો = ગાડાવાટ છોડીને હાંકવું (૨) ચાલુ રિવાજથી જુદા પડવું –પાડવો = નવો શિરસ્તો–પદ્ધતિ શરૂ કરવા]

ચીવટ સ્ત્રી૦ [સર૦ મ चिवटपणा] કાળજી

ચીવર ન૦ [સં] વસ્ત્ર, કપડું (૨) ફાટેલું કપડું, કંથા (૩) ભિક્ષુઓનું અંગવસ્ત્ર –રી પું૦ બૌદ્ધ ભિક્ષુ

ચીસ સ્ત્રી૦ [દે चीहाडी, હિં चीख] તીણી બૂમ, રાડ [–ખાઈ જવું, –ખાવી = વાગી જવું એ ભૂલી જવી ફરી તેમ કરવાની હિંમત ન હોવી –નાખવી, પાડવી = બૂમ પાડવી] ૦કાર પુ૦, ૦રાણ ન૦, –સાચીસ સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી ચીસો પાડવી તે

ચીસપદી સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓનું કોટનું એક ઘરેણું

ચીસું વિ૦ દોઢડાહ્યું ચીકણું (૨) કંજૂસ

ચીંગડી સ્ત્રી૦ વદાની જાતનું એક છોડવું

ચીંચી અ૦ [રવ૦]

ચીંડોરા ન૦ એક પક્ષી

ચીંથરું ન૦ [જુઓ ચીથરું] ફાટી ગયેલું કપડું કે ટુકડો [ચીંથરાં વીણવાં = તેમ કરવું પડે એવી ગરીબ દશા થવી] –રિયું વિ૦ ફાટયા તૂટયા વસ્ત્ર પહેર્યાં હોય તેવું (૨) [લા] માલ વગરનું (૩) ન૦ માલ વગરનું વસ્તુ કે લખાણ. [ચીંથરિયા મામા = વગડામાં ઝાડ કોઈ કાપી ન જાય તે માટે ઊભું કરાતું ભૂતનું પ્રતીક] –રી સ્ત્રી૦ નાનું ચીથરું, ચીંદરડી. –રેહાલ વિ૦ ફાટયાતૂટયાં વસ્ત્ર પહેર્યાં હોય એવું (૨) [લા] છેક જ ગરીબ

ચીંદરડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચીથરું; મર૦ મ चिंधडी, का० चिंदी, હિં चिंदी] લૂગડાની લાંબી પટ્ટી –ડું ન૦ સાંકડો પણ લાંબો લૂગડાનો કાપલો –ડો પુ૦ મોટી ચીંદરડી

ચીંદરી સ્ત્રી૦ જુઓ ચીંદરડી

ચીંધવું સ૦ક્રિ૦ [સં चिह्न, પ્રા चिंध] આંગળી કરીને દેખાડવું (૨) ફરમાવવું –ણું ન૦ ચીંધવું તે ચીંધાવું [કર્મણિ], –વવું [પ્રેરક]

ચીંબોળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ચીમળવું] આમળવું, ચીમટી દેવી ચીંબોળાવું અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ક્રિ૦ અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ચુકાદો પુ૦ ['ચૂકવવું' ઉપરથી, સર૦ હિં चुकौता] ફેસલો [–આપવો, સંભળાવવો]

ચુકાવું અ૦ ક્રિ૦ –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂકવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ચુગલ વિ૦ [તુ चुग़ुल, ફા चुग़ल] ચુગલખોર (૨) સ્ત્રી૦ પીઠ પાછળ કરેલી નિંદા ૦ખોર વિ૦ ચુગલી કર્યા કરનારું –લી સ્ત્રી૦ ચુગલ –લીખોર વિ૦ ચુગલખોર

ચુગાવું અ૦ ક્રિ૦ –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂગવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ચુચવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચૂચવવું'નું પ્રેરક

ચુચુક, ચુચૂક [સં] પું૦; ન૦ સ્તનની ડીંટડી

ચુડિયાલા(–ળા) પુ૦ એક છંદ

ચુડેલ સ્ત્રી૦ [હિં चुड़ैल, સં चूडा = શિખા પરથી ?] ડાકણ

ચુણાવું અ૦ ક્રિ૦, –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂણવું'નું [કર્મણિ અને પ્રેરક

ચુનવણી સ્ત્રી૦ [મ] ચૂનાનું પાણી
ચુનદા(-દ) વિ૦[ફા]ખાસ પસંદ કરેલું,ઉત્તમ
ચુનાઈ વિ૦ ['ચૂનો' ઉપરથી] ચૂનાનું, ચૂના સંબંધી -રુ ન૦ ચૂનાનો કેલ ભરવાનું તગારુ -રો પુ૦ ચૂનો પકવનાર (૨) ચૂનાથી ઘોળનાર, કડિયો (૩) ચુનારાની ન્યાતનો માણસ -રણ, -રી સ્ત્રી૦ ચુનારાની સ્ત્રી -ળવો પુ૦ ચૂનો ઘાલવાની ડબી -ળુ વિ૦ ચૂનો દીધેલુ, ઘોળેલુ (૨) ચૂનાનું (૩) ન૦ કડિયાનુ એક ઓજાર -લેલુ
ચુનાવું અ૦ક્રિ૦, -વવુ સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂનવું'નુ કર્મણિ ને પ્રેરક
ચુનાળુ, -ળવો જુઓ 'ચુનાઈ'મા
ચુપ વિ૦[હિં, સં चुर् ચૂપકીથી ચાલવુ] શાંત, કે મૂક (૨) અ૦ શાંત કે મૂક રહેવા સૂચવતી નિશાની કે ઉદ્ગાર [-કરવુ=નાક પર આંગળી મૂકી ચૂપ થવા સૂચવવુ(૨)બોલતુ બંધ કરવુ (દલીલ કે દાબથી)] ૦કી,૦કીદી સ્ત્રી૦ શાંતિ, મૌન ૦ચાપ,-પાચુપ અ૦ કંઈ પણ અવાજ કર્યા વિના, છાનામાના
ચુપાવુ અ૦ક્રિ૦,-વવું સ૦ક્રિ૦ 'ચૂપવું'નુ ભાવે ને પ્રેરક
ચુબીના સ્ત્રી૦ [ફા चूबीना=લાકડા જેવુ પરથી (?), સર૦ મ चोबीना=લાકડકામ] એક પ્રકારની હોડી
ચુમાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચૂમવું' 'ચુમાવુ'નું પ્રેરક
ચુમાવું સ૦ ક્રિ૦ ચિમાવુ, મરજી વિરુદ્ધ શાંત થવુ (૨) મનમા બળવું (૩) 'ચૂમવું'નું કર્મણિ
ચુરાડો પુ૦ ['ચૂરો' ઉપરથી] ઈંટોનો ભૂકો કે નાની કરચો (૨) ચૂરો
ચુરાવું અ૦ ક્રિ૦, -વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂરવુ'નું કર્મણિ ને પ્રેરક
ચુલબુલિયું વિ૦[હિં चुलबुला=નટખટ,ચંચળ, સં चुल्ल्=રમવું, ખેલવુ] રમતિયાળ, મોજીલુ
ચુલેતરુ ન૦ એક પક્ષી (૨) પાટલીને જડેલી ધારિયા-ઘાટની પાળી, ચૂલિયુ -રો પુ૦ કેરી કાપવાનું ઓજાર, સૂડો
ચુલ્લિકા સ્ત્રી૦ [સં] ચૂલો [પ્રેરક
ચુવડા(-રા)વવુ, ચુવાડવુ સ૦ક્રિ૦ 'ચૂવુ'નું
ચુવાવુ અ૦ક્રિ૦ 'ચૂવું'નુ ભાવે
ચુસણિયું વિ૦ ['ચૂસવુ' ઉપરથી] ચૂસવાના સ્વભાવવાળુ (૨) બાળકને ચૂસવાનું રમકડુ, ધાવણી
ચુસાડ(-વ)વું સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂસવું'નું પ્રેરક
ચુસાવુ અ૦ ક્રિ૦ 'ચૂસવુ'નું કર્મણિ
ચુસ્ત વિ૦ [ફા] આગ્રહી, દૃઢ (૨) તંગ,સક્કસ
ચુગ(-ગા)લ સ્ત્રી૦ [ફા] પંજો (?) [લા] એની કે એવી મજબૂત પકડ, સકંજો
ચુમા સ્ત્રી૦ પંજો, સકંજો
ચુંગી સ્ત્રી૦ તમાકુ પીવાની નળીના આકારની ચલમ (૨) [હિં] દાણ, જકાત
ચુંબક વિ૦ [સં] ચુંબન કરનારુ (૨) પોતાની તરફ આકર્ષનારુ (૩)ન૦ ચુંબક વસ્તુ ઉદા૦ લોહચુંબક (૪)કંજૂસ -ન ન૦ બચ્ચી -વું સ૦ ક્રિ૦ [સં चुम्ब्] બચ્ચી કરવી
ચુંબિત વિ૦ [સં] ચુંબેલુ
ચુંમાળા ન૦બ૦વ૦ ૪૪ વર્ષની ઉમ્મર થતા આંખે ઝાંખ પડવી-નબળાઈ આવવી તે, ચૂવાળાં [-આવવાં] -ળીસ વિ૦ [પ્રા चउआलीस, चोआला, સં चतुश्चत्वारिंशत्] ૪૪, ચૂંવાળીસ -ળુ વિ૦ ૪૪ શેરનો મણ ગણાય તેવુ, ચૂવાળુ (તોલ)
ચુમોતેર વિ૦ [જુઓ ચૂંવોતેર] '૭૪'
ચૂઆખોર પુ૦ [ચૂઓ+ખોર?] એક પક્ષી
ચૂઈ સ્ત્રી૦ માછલાની શ્વાસ લેવાની ઇંદ્રિય (૨) કેટલાક પખીની ચાચ નીચે લટકતી લાલ ચામડી
ચૂઓ(-વો) પુ૦ [હિં चुहा, 'ચૂ' રવ૦ ઉપરથી] ઉંદર
ચૂકસ્ત્રી૦[ચૂકવુ'ઉપરથી]ભૂલ,કસૂર [-આવવી. પડવી=ભૂલ થવી]
ચૂકણ પુ૦ દરજી (ભાલમાં)
ચૂકતું વિ૦ ['ચૂકવુ' ઉપરથી] ચૂકવી દીધેલુ (ઉદા૦ દેવુ) -તે અ૦ ચૂકતુ હોય એમ [ચૂકતું(-તે) કરવુ,ચૂકતે આપવું=ચૂકવવુ, હિસાબ કરી છેવટનું પતવી દેવુ, કંઈ માગતુ બાકી ન રાખવુ ચૂકતું(-તે) થવુ=માગતુ પતવુ, ચૂકવાવુ]
ચૂકર પુ૦ + ચાકરનોય ચાકર

ચૂકવવું સ૰ક્રિ૰ ['ચૂકવું' ઉપરથી] ભુલાવવુ ચુકાવવુ (૨) પતાવવુ (કજિયો, દેવું)
ચૂકવાવું અ૰ક્રિ૰ 'ચૂકવવુ'નુ કર્મણિ રૂપ
ચૂકવું અ૰ક્રિ૰ [પ્રા चुक्क=અ૰ ક્રિ૰ ભૂલવુ (૨) વચિત થવુ (૩) સ૰ક્રિ૰ નાશ કરવો, સર૰ हिं चूकना, म चुकणें] ચૂક–ભૂલ કે ગફલત કરવી, ભૂલવુ, કસર રાખવી (૨) અ૰ ક્રિ૰ ખોવુ(જેમ કે વખત, ગાડી, તક, આણી, નિશાન ઇ૰ ચૂકવું) (૩) અ૰ક્રિ૰ ચૂકતે થવુ; પતવુ (જેમ કે દેવું, કજિયો) (૪) બીજા ક્રિયાપદની સહાયમા આવતા, તે ક્રિયા કરી પરવાર્યુ, એવો અર્થ બનાવે છે જેમ કે, મારી ચૂક્યો, લખી ચૂક્યો ઇ૰
ચૂકો સ્રી૰ [सं चुक्र, म चुका, हि चूका] એક જાતની ભાજી
ચૂગડી સ્રી૰ ચપટી (૨) એક ઘરેણુ –લોટકુ
ચૂગડો પુ૰ [સર૰ म चुगडा] મોતીના હારની પોટલી
ચૂગણી સ્રી૰ ['ચૂગવુ'ઉપરથી]પક્ષીઓનો ખોરાક
ચૂગવું સ૰ક્રિ૰ [हिं चुगना] (પક્ષીનું) ચાચ વડે ખાવું [(પૈઠા વગેરેએ)
ચૂચવવું અ૰ ક્રિ૰ [રવ૰] ચૂચૂ અવાજ કરવો
ચૂટકી સ્રી૰ ચપટી [–વગાડવી] –કો પુ૰ ટૂંકું પણ અસરકારક ભાષણ (૨) ટુચકો; જાદુ (૩) લહેરકો, છાંટો
ચૂડ સ્રી૰ [દે] આટી, પકડ (સાપની) [–ભરવવી –ભરાવવી, –ભેરવવી, –મારવી] (૨) વિધવા પહેરે છે તે ચૂડાના આકારનું ઘરેણું (૩)મોતી જડેલુ હાથનું ઘરેણું (છોકરા માટે) (૪) [કા] અગરખા વગેરેમા ભરાતી ઝીણી કરચલી (૫) ['ચૂડા' ઉપરથી] ચૂડેલ (૬) ગઢની જાડી દીવાલ ઉપરની કાગરા અને બાકાંવાળી નાની દીવાલ
ચૂડ(–ડી)ગર પુ૰[ચૂડ,–ડી+ગર] ચૂડી વહેરનાર –ઉતારનાર, મણિયાર
ચૂડલો પું૰ જુઓ ચૂડો
ચૂડા સ્રી૰ [सं] ચોટલી(૨)મસ્તક (૩)શિખર, ટોચ ૦કરણ ન૰ સોળ સસ્કારમાંનો એક, મૂંડણ–વાળ ઉતારવા તે ૦કર્મ ન૰ ચૂડાકરણ (૨) રાવવાનુ–બૈરાનુ કામ (તિરસ્કારમાં). ૦મણિ પુ૰ મુગટમા જડેલો મણિ
ચૂડાઉતાર વિ૰,ચૂડાદાન ન૰ જુઓ 'ચૂડો'મા
ચૂડી સ્રી૰ [દે. चूड] નાનો ચૂડો (૨) ગ્રામો-ફોનની જૂની ચૂડી-ઢબની રેકર્ડ [–ચડાવવી= ગ્રામોફોન ઉપર રેકર્ડ વગાડવી ચૂડીઓ પહેરવી=નામર્દ થવુ ચૂડી ચલાણે ચડવી=કામ પતવુ] ૦કરમ ન૰ પતિનુ મરણ થતા સ્રીના હાથની ચૂડીઓ ભાગવી તે. ૦ગર પું૰ જુઓ ચૂડગર
ચૂડો પું૰ [દે चूड] સ્રીઓના કાંડાનુ એક ઘરેણું [(–ના ઘરનો)ચૂડો આવવો=–ના તરફથી સ્રીને નાતરું કરવાનું કહેણ આવવુ –ઉતારવો=સગાણે ચડાવી ચૂડો તૈયાર કરવો (૨) ચૂડો કાઢી નાખવો (૩) ચૂડો ફોડી વિધવા થવુ. –ઘાલવો=જુઓ ચૂડો પહેરવો. ચૂડો, ચોટલો ને ચાંલ્લો=સ્રીનું સૌભાગ્ય. –પહેરવો=હાથ ઉપર ચૂડો ચડાવવો (૨) સ્રીએ ઘર–નાતરુ કરવુ(૩)નામર્દ થવુ(પુરુષે) –ફોડવો=સ્રીએ પતિ મરી જતા ચૂડો તોડી નાખી, વિધવા થવું] –ડાઉતાર વિ૰ ચૂડી પેઠે એકએકથી એક નાનુ હોય એવુ –ડાદાન ન૰ ધણીને રોગમાથી બચાવી સ્રીને ચૂડીઓ –સૌભાગ્ય આપવુ તે (વૈદ્ય માટે)
ચૂણ સ્રી૰ ['ચૂણવુ' ઉપરથી] ખોરાકની શોધ (પક્ષીની)(૨) ચૂણી ૦વું સ૰ ક્રિ૰ [सं चि, प्रा चुण] જુઓ ચીણવુ –ણી સ્રી૰ બાયની કરચલી, ચીણ
ચૂત પુ૰ [सं] આંબો
ચૂતડો વિ૰ પુ૰ (ક) કજૂસ
ચૂન પુ૰ [सं चि ઉપરથી] (ક) ખોરાક (૨) [सं चूर्ण, प्रा चुण्ण (–न्न) ઉપરથી] ચૂનો. ૦ખડી સ્રી૰ચૂનો બનાવવાની કાકરી, મરડિયો
ચૂનચૂની સ્રી૰ [જુઓ 'ચૂન' (૨)] એક જાતની ખાડ, બૂરુ [પસંદ કરવું
ચૂનવું સ૰ક્રિ૰ [જુઓ ચૂણવુ] વીણવુ,ચૂટવું (૨)
ચૂનાગરચી(–રછી) સ્રી૰ જુઓ 'ચૂનો'મા
ચૂની સ્રી૰ [જુઓ ચૂન (૨)] હીરાકણી (૨) ચૂનીવાળી નાકની નાની જડ

ચૂનુ ન૰ [જુઓ 'ચૂન' (૨)] કઠોળ ભરડતાં પડેલો ઝીણો ભૂકો

ચૂનો પુ૰ [જુઓ 'ચૂન' (૨)] મકાનાદિ ચણવામા વપરાતો પથ્થર મરડ વગેરેનો ભૂકો [ખાટું ચૂનો=ચૂના જેવુ (અતિશય) ખાટુ –ચોપડવો=ધોળવું(૨)જડ કાઢી નાખવી(૩) ખુશામત કરવી –છાંટવો,–દેવો,–લગાડવો =ધોળવુ –મારવો=ધોળવું (૨) ચૂનાનું પ્લાસ્ટર કરવુ] –ગાગરચી(–ચડી) સ્ત્રી૰ ચૂનાના કેલની જમાવટ, ચૂનાનુ મજબૂત ચણતર કે તેની બનાવેલી અગાશી –ધાબુ

ચૂપ,૦કી,૦ચાપ,–પાચૂપ અ૰જુઓ'ચુપ'મા

ચૂમવુ સ૰ક્રિ૰ [सं चुम्] બચ્ચી કરવી

ચૂમી સ્ત્રી૰ બચ્ચી [એક સુગંધીદાર પદાર્થ

ચૂયો પુ૰[सं श्चुत्,प्रा चुअ=ટપકવુ ઉપરથી?]

ચૂર પુ૰ ['ચૂરવુ' પરથી] ચૂરો, ભૂકો ૦ણ ન૰ ભૂકો ચરો (૨) ઔષધિનો ભૂકો ૦મુ ન૰ [दे चूरिम] ભોજનની એક વાની–છૂટો લાડુ ૦વુ સ૰ ક્રિ૰ [सं चूर्ण, प्रा चूर] ભૂકો કરવો –રી સ્ત્રી૰ ચૂર, ઝીણો ચૂરો (જેવી કે સોપારીની) –રો પુ૰ ભૂકો

ચૂર્ણ વિ૰[सं] ચૂરો થયેલુ (૨)ન૰ચૂર્ણ [સાર

ચૂર્ણિકા સ્ત્રી૰ [सं] કવિતાનો ગદ્યમાં સમજાવેલો

ચૂલ (ચૂ'લ)સ્ત્રી૰[सं चुल्लि] રસોઈ માટે ખોદેલો મોટો ચૂલો તમણ [લેવાતો કર

ચૂલાવેરો (ચૂ') પુ૰ [ચૂલો+વેરો] ચૂલા દીઠ

ચૂલાશ(–સ)ગ(–ઘ)ડી (ચૂ') સ્ત્રી૰ [ચૂલો+સગડી] ચૂલાની પણ ગરજ સારે એવી સગડી

ચૂલિકા સ્ત્રી૰ [सं] રંગભૂમિ ઉપર ન લવાય તેવા બનાવનુ નેપથ્યમા ઊભેલા પાત્રો દ્વારા સૂચન કરવુ તે (નાટ્યશાસ્ત્ર)

ચૂલિકાપૈશાચી સ્ત્રી૰ [सं] અફઘાનિસ્તાન, નેપાળ, બાલ્હિક વગેરે પ્રદેશોમા બોલતી એક પ્રાચીન પ્રાકૃત

ચૂલિયુ ન૰શાક સમારવાનો નાનો સૂડો,ચૂલેતરુ

ચૂલિ (ચૂ') સ્ત્રી૰ [सं चुल्लि,–ल्ली] નાનો ચૂલો કે ચૂલ –લો પુ૰ રાધવા વગેરે માટે બળતણ ગોઠવવા કરાતી જગા કે ગોઠવણ [ચૂલા અભોટ કરવાં=ચૂલાને તથા રાધણિયાને અભોટ કરવો (૨) રાધવા જમવામાથી પરવારવુ. ચૂલા ઉપર (ચૂલે) ચડી બેસવુ= રાંધવાના કામમાં અગત્ય ઉતાવળ કરવી કરાવવી ચૂલાનું કંઈ મો દુખે છે?–રાંધતા શી વાર? હમણા ખાવાનું થઈ જશે ચૂલામા ઘાલવુ=ચૂલમા નાખી બાળી નાખવુ (૨) કોઈને રાધવા બેસાડવુ ચૂલામાં જા,–પડ, –પેસ=ફાવે તેમ કર–કૂવતામાં પડ! (કોપોદ્ગાર) ચૂલામાથી નીકળવુ, પરવારવું= રાધવાના કામમાથી નીપરવુ ચૂલામા નાખ =બાળી મૂક (૨) દીનતુ ગયુ એમ કરવુ (કોપોદ્ગાર) ચૂલામા પેસવુ=રાંધવા બેસવુ ચૂલામા બિલાડા આળોટવાં=ચૂલો ન મળ લાવી શકાય તેવી ગરીબાઈ–તંગી હોવી. ચૂલામા ટાઢિયો ઘાલ્યુ?=રોનાવી રાવુ? બળતણ તો કે નહીં! ચૂલા-મોઢુ=બળ્યા મોઢુ, બળેલા સ્વભાવનુ ચૂલામગડી મળગવી=મનમા ભારે ચિંતા થવી ચૂલે ચડાવવુ, મૂકવુ=રધાવા ચૂલા પર ગોઠવવુ ચૂલો ઠંડો હોવો=રાંધવાનુ ન હોવુ (૨) ગરીબાઈ હોવી ચૂલો પાડી નાખવો= પારકે ઘેર જમવાનુ રાખવુ ચૂલો ફૂંકવો= ફૂંકીને ચૂલાનો અગ્નિ સતેજ કરવો(૨) જાતે રાધવુ (પીડાનો ભાવ બતાવે છે) ચૂલો ભભડવો=કોઈ મહેમાન આવશે એવી એંધાણી થવી ચૂલો સળગાવવો=ચૂલામા અગ્નિ સળગાવવો; રાધવાની તૈયારી કરવી]

ચૂવાચદન ન૰ [म चुवा, हिं चौआ ('ચૂવુ' ઉપરથી) + ચંદન] એક જાતની સુખડ

ચૂવું અ૰ ક્રિ૰ [सं च्युत्, प्रा चुअ] ટપકવુ, ગળવુ (છિદ્રમાથી) [ચૂઈ જવુ=બગડવુ (ઉદા૰ તારુ શુ ચૂઈ જાય છે?)]

ચૂવો પું૰ [हिं चूहा] ચૂઓ ઉંદર (૨) ['ચૂવું' ઉપરથી] પાણી ચૂએ એવુ છાપરામાંનું કાણુ (૩) લાકડુ કે કાથલી બાળતાં નીકળતો રસ

ચૂસ સ્ત્રી૰ ['ચૂસવું' ઉપરથી] ચૂસી ખાવુ તે, શોષણ, 'એક્સ્પ્લોઇટેશન'

ચૂસણુ ન૰ ['ચૂસવુ' ઉપરથી] ચૂસ (૨) વિ૰ ચૂસનારુ ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૰ પારકુ ચૂસી ખાવાની

પદ્ધતિ, 'એક્સ્પ્લોઇટેશન'. –ણી સ્ત્રી૦ ધાવણી (૨) ચૂસી ખાવું તે

ચૂસવું સ૦ ક્રિ૦ [सं चूष्] મોં વડે રસ ખેંચવો (૨) [લા] નિઃસત્ત્વ કરવું [ચૂસી ખાવું = ચૂસીને નિઃસત્ત્વ કરવું]

ચૂ (૦ચૂ) [રવ૦] ઉંદરનો અવાજ ચૂ કે ચાં ન કરવું = હરફ સરખો ન બોલવો. નદ્દન ચૂપ રહેવું, જરા પણ આનાકાની ન કરવી

ચૂક સ્ત્રી૦ [सं चुक्क्] પેટની આંકડી (૨) નાની ખીલી, રેખ [–આવવી = પેટમાં ચૂંક આવવું (૨) માઠું લાગવું, વાંકું પડવું, (૩) ગુપ્ત વાંધો હોવો –ઘાલવી = ખીલી જડવી (૨) વિઘ્ન નાખવું (૩) એ આકારનું ઘરેણું નાકે પહેરવું –જડવી, ઠોકવી = ખીલી મારવી –મટાડવી = પેટમાં થતું દર્દ દૂર કરવું (૨) આનાકાનીનું કારણ – વાંધો દૂર કરવો –મારવી = ખીલી જડવી (૨) ફાંસ મારવી, વિઘ્ન નાખવું (૩) હમેશ માટે બંધ કરવું] –કાવું અ૦ક્રિ૦ (પેટમાં) ચૂક આવવી (૨) [લા] મનમાં ગુપ્ત વાંધો હોવો – ન ગમવું ચૂકાવવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રેરક]

ચૂખડું (–ણું), ચૂંચ(–ધ)ળું વિ૦ [સર૦ મ ચોખળ્ણેં = દૂધવું, બારીકાઈથી જોવું, हिं चुधा] (તેજથી અંજાઈ જાય તેવી) ઝીણી આંખોવાળું, મંદ દૃષ્ટિનું

ચૂંચાં ન૦[રવ૦] ચૂ કે ચાં – જરા પણ બોલવું તે, સામે જવાબ આપવો તે (૨) આનાકાની [–કરવું] [ડીંટડીઓ (૨) સ્તનો

ચૂંચિયાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ ચૂંચી] સ્તનની

ચૂંચી સ્ત્રી૦ [सं चुचि = સ્તન, सं चुच्चिक] સ્તનની ડીંટડી (૨) સ્તન

ચૂંચું ન૦ [રવ૦] ઉદા૦ ઉંદરનું ચૂંચું (૨) વિ૦ જુઓ ચૂખળું

ચૂંટ સ્ત્રી૦ [જુઓ ચૂંટી] ખંજવાળ; વલૂર ૦ણી સ્ત્રી૦ ચૂંટવું તે, પસંદગી (૨) પ્રતિનિધિને ચૂંટવો તે, 'ઇલેક્શન' ૦લી સ્ત્રી૦ ચૂંટી ૦લો પું૦ મોટી ચૂંટી ૦વું સ૦ક્રિ૦ [सं प्रा चुट्] તોડવું, ફૂંપવું (૨) પસંદ કરવું [ચૂંટી કાઢવું = ઘણામાંથી વીણી કાઢવું – પસંદ કરવું. ચૂંટી ખાવું = એકસામટા ઘણાએ ઠપકો આપવો કે ટીકા કરવી ચૂંટી નાખવું = તોડીને ફેંકી દેવું ચૂંટી લેવું = તોડી લેવું (૨) પસંદ કરી વીણી લેવું.] –ટાવવું સ૦ક્રિ૦, –ટાવું અ૦ક્રિ૦ 'ચૂંટવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ. –ટિયાટવું સ૦ક્રિ૦ બહુ ચૂંટીઓ ખણવી –ટી સ્ત્રી૦[दे चहुतिया; सं चुंट् = કાપવું, છૂટું પાડવું] ચીમટી [–ખણવી, –દેવી, –ભરવી, –લેવી.]

ચૂંથ સ્ત્રી૦ ['ચૂંથવું' ઉપરથી] ચૂંથારો – પીડા ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ चुथणें] આમ તેમ અસ્તવ્યસ્ત કરીને ચોળી નાખવું, ફેંદવું, ક્રમ કે વ્યવસ્થા ઇ૦ બગાડી નાખવા –થાચૂંથ સ્ત્રી૦ ફરી ફરીને ચૂંથવું તે –થાણ ન૦ ચૂંથાવું તે, ચૂંથારો –થારો પું૦ ચૂંથાઈ ગયેલી વસ્તુ (૨) શરીરમાં થતું કળતર (૩) ચૂંથાચૂંથ (૪) હૃદય ચૂંથાતું હોય એવી પીડા, ગભરામણ –થાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂંથવું'નું પ્રેરક. –થાવું અ૦ક્રિ૦ 'ચૂંથવું'નું કર્મણિ રૂપ (૨) [શરીરમાં કે મનમાં] ચૂંથારો થવો –થો પું૦ રોળાયેલો ચોળાયેલો ડૂચો

ચૂંદડી સ્ત્રી૦ [हिं चुनरी, चूँदरी] એક જાતનું ભાતીગર રેશમી લૂગડું –ડિયાળી વિ૦ સ્ત્રી૦ ચૂંદડીવાળી

ચૂંધળું વિ૦ [સર૦ हिं चुधा, चुँधलाना] જુઓ ચૂંખડું

ચૂંધી સ્ત્રી૦ ખણખોદ, ટીકાખોર દૃષ્ટિ ૦ખોર વિ૦ નકામી ખણખોદ કરવાના સ્વભાવનું

ચૂંપવું સ૦ ક્રિ૦ [म चोपणें] (કા) પ્રવાહી પદાર્થને જરા જરા લઈને પીવો

ચૂંવાળ પું૦(સ.) અમદાવાદ, પાટણ અને કડી વચ્ચેનો ૪૦ ગામોનો અમુક જથો – પ્રદેશ

ચૂંવાળાં, –ળીસ, –ળું જુઓ 'ચુમાળા'માં

ચૂંવોતેર વિ૦ [प्रा चउहत्तरि, चौवत्तरि, सं चतु सप्तति] ચુમોતેર, '૭૪'

ચેક પું૦ [इं] એક જાતનું ચોકડી ભાતનું કાપડ (૨) બેંકમાંથી નાણાં ઉપાડવાની ચિઠ્ઠી. [–ફાડવો, –લખવો = ચેકથી નાણાં આપવાં. –વટાવવો = ચેકનાં નાણાં મેળવવાં]

ચેકવુ (ચે') સ૦ક્રિ૦[સં चक्? સર૦ म छेकण, જુઓ છેકવુ] જુઓ ચેરવુ
ચેક ચેકા, ચેકાચેક (ચે') સ્ત્રી૦ ચેગચેર
ચેકો (ચે') પુ૦ છેકો (૨) ચેકાવાથી પડેલો લીટો કે ડાઘો [–પડવો = ચેકાવુ –મારવો, મૂકવો = ચેકવું]
ચેટક પુ૦ [સં] દાસ, સેવક
ચેટક ન૦ [म, हिं चेटक=જાદુમંત્ર, સર૦ म चेड = ભૂતવિશેષ] ભૂત, વળગણ (૨) જાદુ (૩) [સર૦ 'ચટક'] ચાનક, શિક્ષા [–લાગવુ = ભૂત વળગવુ (૨) મોહ થવો, ઘેલુ લાગવુ] –કી પુ૦ જાદુગર
ચેટિકા, ચેટી સ્ત્રી૦ [સં] દાસી, લોંડી
ચેડવવુ સ૦ક્રિ૦ (સુ) ચોડવવુ, ચડવવુ – પકવવું
ચેડા પુ૦બ૦વ૦ જુઓ ચેના
ચેડા ન૦બ૦વ૦ ગાંડા (૨) અડપલા, ચાળવા [–કાઢવા = ગાંડા કાઢવા (૨) ખોટી કે નકામી ખણખોદ કરવી]
ચેણુ [ચે] ન૦ છછૂંદર
ચેત સ્ત્રી૦ [सं चित्? चेतम्?] ચેતના, જ્ઞાન (૨) હોશ, સુધ (૩) ન૦ [સં] ચિત્ત
ચેતન વિ૦ [સં] ચેતનાવાળુ, સજીવ (૨) ન૦ ચૈતન્ય, જીવનશક્તિ, પ્રાણ (૩) હોશ, સુધ [–આવવુ = ભાન આવવું, સૂધ આવવી (૨) શક્તિ આવવી, જાગૃતિ આવવી] ૦દેહ પુ૦ સૂક્ષ્મ શરીર ૦મય વિ૦ ચેતનથી ભરેલુ ૦પણુ ન૦ ૦શાસ્ત્ર ન૦ માનસશાસ્ત્ર, ચિત્તશાસ્ત્ર –ના સ્ત્રી૦ ચૈતન્ય, જીવનશક્તિ (૨) સમજશક્તિ
ચેતરડ વિ૦ [सं चित्र ઉપરથી?] દાધારંગુ, ગાંડા જેવુ
ચેતવણી સ્ત્રી૦ ['ચેતવવુ' ઉપરથી] ચેતવવુ તે, અગાઉથી આપેલી ખબર, સાવચેતી
ચેત(–તા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'ચેતવુ'નુ પ્રેરક
ચેતવુ અ૦ક્રિ૦ [सं चित्, સર૦ हिं चेतना, म चेतणें] સળગવુ, લાગવુ (૨) આગ લાગવી (૩) ઇશારતમા સમજી જવુ (૪) સાવધાન થવુ, અગાઉથી જાણી જવુ
ચેતો પુ૦ બ૦ વ૦ ['ચેતવુ' ઉપરથી] ખબર – સૂચના – ચેતવણી [–પહોંચવા = ખબર પડવી, સૂચન થવુ (કે આમ થશે)]
ચેતાવવુ સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચેતવવુ
ચેદિ પુ૦ [સં] (સ) બુંદેલખંડ પાસેના પ્રદેશનુ પ્રાચીન નામ ૦રાજ પુ૦ (સ) શિશુપાલ
ચેન (ચે') ન૦ [सं चिह्न] + ચિહ્ન, લક્ષણ ૦ચાળો પુ૦ નામનિશાન, ચિહ્ન ૦કા ન૦ બ૦વ૦ ચાળા, બહાના (૨) ચિહ્ન
ચેન (ચે) ન૦ [સર૦ म, हिं चैन, सं चैतन्य, प्रा चेयन्न ઉપરથી?] સુખ, આરામ (૨) ગમ્મત, મોજમજા [–કરવુ = મોજથી રહેવુ (૨) લહેર કરવી –પડવુ = સુખ કે આરામ લાગવો, નિરાંત હોવી] ૦બાજી સ્ત્રી૦ સુખચેન, મોજમજા
ચેનો (ચે'?) પુ૦ ['ચીનવુ' ઉપરથી?] ઉત્કંઠા, લાલસા (૨) ફિકર, કાળજી
ચેપ પુ૦ [सं चप्, प्रा चप्प?] પરુ, રસી (૨) બીજાના રોગ કે અપબધની અસર (૩) દબાણ (૪) તંત, દુરાગ્રહ, ચીકણાશ [–ઊડવો = ચેપ લાગવો –કાઢવો = પરુ કે રસી કાઢવી – લેવી (૨) પરુ કે રસી કાઢી નાખવી (૩) પીડા દૂર કરવી, પતાવી નિકાલ કરવો (૪) ભ્રાંતિ દૂર કરવી –છોડવો = સોબત છોડવી (૨) દુરાગ્રહ છોડવો –ફેલાવવો = રોગ કે સોબતની ખરાબ અસરનો ફેલાવો કરવો –મૂકવો, મેલવો = રસી મૂકવી (૨) દુરાગ્રહ છોડવો –લાગવો = સોબતની અસર થવી (૨) ચેપથી રોગ થવો –લેવો = રસી મુકાવવી (૨) રસી કાઢી લેવી] ૦ક વિ૦ ચેપે – અસર કરે એવુ ૦નાશક વિ૦ રોગનો ચેપ નાશ કરનારુ (દવા વગેરે), 'ડિસિન્ફેક્ટન્ટ' ૦વુ સ૦ક્રિ૦ દાબવુ, નિચોવવુ (૨) ખોસવુ, રોપવુ (૩) ચેપથી અસર કરવી –પી વિ૦ ચેપ લગાડે એવું (૨) ચીકણુ, દુરાગ્રહી (૩) કંજૂસ –પુ વિ૦ કંજૂસ
ચેર ન૦ [સર૦ म चेर = એક જ ગલી વનસ્પતિ] (કા) લાકડા
ચેરમેન પુ૦ [ઇં](સભા કે સમિતિનો) પ્રમુખ
ચેરવુ (ચે') સ૦ક્રિ૦ છેકવું (૨) ખોતરણી કરવી, ચર્ચા કરવી –ચૂંથ સ્ત્રી૦ ચેરવુ ને ચૂંથવુ તે –ભૂસ સ્ત્રી૦ ચેરવુ ને ભૂસવુ તે

ચેરંચેર (ચે') સ્ત્રી૦,-રો પુ૦બ૦વ૦,ચેરાચેર સ્ત્રી૦ [જુઓ ચેરવું] છેકાછેક, ખૂબ ચેરવુ તે
ચેરીમેરી સ્ત્રી૦ [ઇં ?] બક્ષિસ
ચેરો (ચે') પુ૦ [જુઓ ચેરવું] છેકો
ચેલ ન૦ [સં] વસ્ત્ર, કપડા
ચેલકી સ્ત્રી૦ [દે. चेल्ल] છોડી (વહાલમાં) –કુ ન૦ છોકરુ –કો પુ૦ છોકરો
ચેલિયું ન૦ [દે चेलय] તાજવાનુ પલ્લુ
ચેલિયો પું૦ [સં. चेल પરથી] (કા) કેડનો સૂતરનો કદોરો
ચેલો પુ૦ [દે चि(–चे)ल्ल] શિષ્ય [–મૂંડવો =શિષ્ય બનાવવો] –લી સ્ત્રી૦ શિષ્યા
ચેવડો પુ૦ [म चिवडा, सं चिपिट=પૌઆ] એક ચવાણુ
ચેવલી વિ૦ ચેવલ નામના કોકણમા આવેલા ગામનુ (પાન, સોપારી)
ચેવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म चेवणें, चेतणें] શેકવુ, ગરમ કરવુ (બળતા રૂ કે મીણથી)
ચેષ્ટક વિ૦ [સં] ચેષ્ટા કરનાર
ચેષ્ટન ન૦[सं]ચેષ્ટા કરવી તે(૨)ગતિ(૩) પ્રયત્ન
ચેષ્ટા [સં], ૦ઈ સ્ત્રી૦ જુઓ ચાળા (૨) ઠઠ્ઠો; મશ્કરી ૦ખોર વિ૦ ચેષ્ટક, ટીખળી, તોફાની ૦ળી સ્ત્રી૦ ઠેકડી, મશ્કરી
ચેસાંતરુ (૦) વિ૦ ચમકી ગયેલુ
ચેહ (ચે) સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा चिआ(-यगा)] મડદાની ચિતા
ચેહાલક વિ૦ દૂરથી સંભળાય તેવો ઘન(સ્વર) [સંગીત]
ચેહેન (ચે) ન૦ + જુઓ ચેન, ચિહ્ન
ચેં (ચેં૦) અ૦ [રવ૦] [ચાપચીપિયુ
ચેગટ વિ૦ [મ.] ધીમુ, ઢીલુ (૨) ચીકણુ,
ચેંચી (ચેં૦) સ્ત્રી૦ (સુ) મકાનના મોભારાને છેડે કે છાપરાની ટોચે જડાતુ ચાચદાર લાકડુ
ચેંચી (ચેં૦) સ્ત્રી૦ [રવ૦] ચેંચું કરવુ તે (૨) [લા] પતરાજી, ગર્વ
ચેંચું (ચેં૦)અ૦ (૨) ન૦ [રવ૦]જુઓ ચૂંચા
ચેંચેં (ચેં૦) સ્ત્રી૦ [રવ૦] ચીચી, પક્ષીઓનો કલબલાટ (૨) કચ
ચેંચેપેંચેં (ચેં૦ પેં૦) અ૦ ['ચેંચેં' ઉપરથી] ખાનગી રીતે, માહોમાહે (૨) સ્ત્રી૦, ન૦ આના કાની (૩) ખડખડાટ

ચેંડલ ન૦ [સર૦ ચંડોળ] એક પક્ષી
ચેંડુ પુ૦ [म સર૦ सं गेंडुक] રમવાનો દડો
ચેંડુ પુ૦ ચેડુ (૨) હાથીદાંતનો મજો
ચેંપેં (ચેં૦પેં૦) અ૦ (૨) ન૦ જુઓ ચૂંચા
ચેંબડી (ચેં૦) સ્ત્રી૦ ચીમડી (ચ)
ચૈતન્ય ન૦ [સં] ચેતના, ચેતનપણુ (૨) સમજ; જ્ઞાન (૩) આત્મા (૪) પરમાત્મા (૫) બળ, પરાક્રમ (૬) પુ૦(સં)પ્રસિદ્ધ બંગાળી વૈષ્ણવ સંત ૦ઘન વિ૦ જ્ઞાનથી ભરેલુ, જ્ઞાનસ્વરૂપ (૨) પુ૦ બ્રહ્મ ૦દાયી વિ૦ ચેતન કે બળ –પરાક્રમ આપનાર ૦પ્રેરક વિ૦ ચેતન કે બળ–પરાક્રમ પ્રેરનાર ૦વાદ પુ૦ જડવાદથી ઊલટો – આત્મા છે એવો – વાદ
ચૈતર પુ૦ ચૈત્ર માસ
ચૈત્ય ન૦ [સં.] હદ બતાવતો પથ્થર(૨)સ્મરણ-સ્તંભ, પાળિયો (૩) દેવાલય (૪) બુદ્ધ દેવના અવશેષ ઉપર બાંધેલો મિનારો, બૌદ્ધ મંદિર (૫) દેરાસર (જૈન) ૦વંદન ન૦ ચૈત્ય–દેરાસરમા જઈ પૂજા વગેરે કરવા તે
ચૈત્ર પુ૦[સં]વિક્રમ સંવતનો છઠ્ઠો માસ ૦રથ પુ૦ [સં] (સ) કુબેરનો બાગ –ત્રી વિ૦ ચૈત્રનુ, ચૈત્રથી શરૂ થતુ(૨) સ્ત્રી૦ચૈત્રની પૂનમ
ચૈયું ન૦ ખાટલાની દોરી – વાણ
ચૈલ ન૦ [સં] ચેલ, વસ્ત્ર
ચો પુ૦, સ્ત્રી૦ અબરખો, ચડસ
ચો (ચો) વિ૦ [સં चतुर् प्रा चो, चउ] (સમાસની શરૂઆતમા) 'ચાર' એવુ બતાવતો પૂવંગ ઉદા૦ 'ચોતરફ'
ચોક (ચો) વિ૦ ['ચોકવુ' ઉપરથી] સ્થિર, વશ
ચોક(–કુ) (ચો) વિ૦ [જુઓ ચોક પું૦] ચાર ગણુ (આંકમા, જેમ કે ચાર ચોક ૧૬)
ચોક (ચો) પુ૦ [सं चतुष्क, प्रा. चउक्क ઉપરથી] ઘર વચ્ચેની ચોખંડી ખુલ્લી જગા (૨) આંગણા આગળની ખુલ્લી જગા (૩) વસતી વચ્ચેની ખુલ્લી જગા (૪) બજાર, ગુજરી (૫) પળ, ક્ષણ (૬) ચાર કડીઓની ટૂક (૭) [પાસાની રમતમાં] ચારનો દાવ [–પૂરવા=ચોકમા સાથિયા પાડવા (૨) મંગળકાર્ય કરવુ (૩) શેખચલ્લીના વિચાર કરવા] ૦પ્રબંધ પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય

ચોકઠું (ચો) ન૦ [प्रा चउकट्ठी(सं चतुर् + काष्ठी)] બારી કે બારણાં બેસાડવા ચાર લાકડાં સાલવીને કરેલો ચોખંડો ઘાટ (૨) એવો કોઈ ચોખંડો ઘાટ, 'ફ્રેમ' (૩) [લા] યુક્તિ, બાજી [–બેસવું, –બેસી જવું = સાંધે સાંધો બરાબર મળી જવો (૨) (યુક્તિ-બાજી) ગોઠવાઈ જવી (૩) વિવાહ ગોઠવાવો, મેળ ખાવો ચોકઠે ચડવું = ઉમરે ચડવું, ઘેર જવું (૨) સબબ રાખવો] (૪) [प्रा चउक्क પરથી] શેરી કે પોળનું ચકલું – ચોગાન

ચોકડી (ચો) સ્ત્રી૦ [सं चतुष्क, प्रा चउक्क ઉપરથી] × આવી આકૃતિ (૨) ઓરડામાં (સામાન્ય રીતે તેના ખૂણામાં) પાણી ઢોળવા કરવામાં આવતું ખાળવાળું કડિયા કામ (૩) ચારની ટોળી ઉદા૦ ચંડાળ ચોકડી (૪) ચાર યુગનો સમુદાય [–કાઢવી = ચોકડીનો આકાર ચીતરવો (૨) ખાળ કે મોરીને માટે ચોકડી કરવાની જગા રાખવી કે તે કરવી –પડવી = લખાણ ખોટું હોવાથી તેના ઉપર પરીક્ષકે ચોકડી ખેંચવી, નપાસ થવું –મૂકવી = ખોટું ઠરાવવું રદ કરવું (૨) નપાસ કરવું (૩) ગેરહાજરીની નિશાની કરવી (શાળા વગેરેના હાજરીપત્રકમાં)] –ડિયું વિ૦ ચોકડીઓવાળું, ચોકડી ભાતનું (૨) ન૦ તેવું સ્ત્રીનું વસ્ત્ર

ચોકડું (ચો) ન૦ [सं. चतुष्क ઉપરથી] કાનનું એક ઘરેણું (૨) ગાડા ઉપર માલ ભરવા મૂકવામાં આવતું લાકડાનું પાંજરું (૩) ઘોડાના મોંમાં રહેતો લગામનો લોઢાનો ભાગ (૪) ચોકડી × (ગુ૨૦ કારમાં) (૫) [લા] લગામ, અંકુશ, દાબ (૬) રેશમના ભરતની એક તરેહ (૭) ચારનો સમુદાય

ચોકલિયું (ચો) વિ૦ [ચો (सं चतुर् = ચાર) + કલા] ચાર કલા – માત્રાવાળું (પિંગળ)

ચોકવટી (ચો) સ્ત્રી૦ [ચોક + વટી (सं वर्त्मन् = રસ્તો)] ચાર રસ્તા મળતા હોય એવું સ્થળ-ચકલું

ચોકવું (ચો) અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચોંકવું (૨) સ૦ ક્રિ૦ [?] માપવું (૩) ઊભું કરવું, રોપવું

ચોકસ (ચો) વિ૦ [સર૦ हिं, म चौकस, सं चतु + कष्?] ચોક્કસ, નક્કી, બરાબર (વસ્તુ) (૨) સાવધાન (૩) ખાતરીદાર (માણસ) (૪) અ૦ નક્કી, અવશ્ય ૦પણું ન૦ –સાઈ સ્ત્રી૦ ચોકસપણું (૨) ખાતરી (૩) સાવધાની, ખબરદારી [–રાખવી = સાવધ રહેવું] –સી પું૦ સોનારૂપાનો કસ કાઢનાર (૨) સોનારૂપાનો ધંધો કરનાર (૩) એક અટક (૪) સ્ત્રી૦ જુઓ ચોકસાઈ

ચોકાધર્મ (ચો) પું૦ ['ચોકો' ઉપરથી] રસોઈના ચોકાના-ખાનપાનાદિના નિયમો વગેરે પાળવા તે કે તેટલામાં મનાતો ધર્મ

ચોકિયાત (ચો) પું૦ ['ચોકી' ઉપરથી] ચોકી કરનાર, રખવાળ [બળદનું ગાડું

ચોકિયું (ચો) ન૦ [सं चतुष्क ઉપરથી] ચાર

ચોકી સ્ત્રી૦ [प्रा दे चउक्किया, सं चतुष्किका सर० हिं चौकी] રખેવાળને રહેવાનું સ્થાન, 'ગેટ' (૨) રખેવાળી (૩) તપાસ, સંભાળ (૪) [જકાત લેવાનું] નાકું (૫) એક જાતનું ઘરેણું (૬) નાનો બાજઠ [–ઉપર હોવું = ચોકીના કામ ઉપર હોવું –કરવી = ચોકીનું કામ કરવું, દેખરેખ રાખવી –પર લઈ જવું = પોલીસ 'ગેટ' ફરિયાદ કરવા લઈ જવું –બાંધવી = દેવદેવીની દેખરેખના પ્રતીકરૂપ તાવીજ બાંધવું –ભરવી = રખેવાળી કરવી –રાખવી = ચોકી કરવી] ૦દાર પું૦ ચોકિયાત, રખેવાળ ૦દારી સ્ત્રી૦ રખવાળી ૦પહે(–હો)રો પું૦ ચોકી અને પહેરો, સખત જાપતો **ચોકી-પહેરામાં મૂકવું, રાખવું** = સખત જાપતા હેઠળ રાખવું **ચોકીપહેરો રાખવો** = જાપતો રાખવો **ચોકીપહેરો મૂકવો, ગોઠવવો** = ચોકી અને પહેરાનો જાપતો કરવો] ૦બંધ પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય ૦વાળો પું૦ ચોકિયાત

ચોકો (ચો) પું૦ [सं चतुष्क] ચાર ખૂણાવાળી જગા (૨) રસોઈ કરવા અબોટ કરેલી કે મરનારને સુવાડવા લીંપી તૈયાર કરેલી જગા [**ચોકા પર લેવું, ઉતારવું** = મરણપથારીએ સુવાડવું **ચોકેથી ઊઠવું** = મરણની અણીએ પહોંચી સાજા થવું **ચોકે નાખવું** = મરણપથારીએ સુવાડવું **ચોકે પડવું** = મરવાની તૈયારીમાં હોવું **ચોકે લેવું** = જુઓ ચોકે નાખવું. **ચોકો કરવો** = રસોઈ કરવાની જગામાં અબોટ કરવો (૨) મરનારને સુવાડવા ગાયના

છાણનો હાથ ફેરવી જગા તૈયાર કરવી
ચોકો દેવો,-વાળવો=અભોટ દઈ ચોકો કરવો (૨) ગોટાળો કરવો, કામ બગાડવુ]
ચોકો(-ક્કો) (ચો) પું૦ [सं चतुष्क] ચારની સંજ્ઞાવાળુ ગંજીફાનુ પત્તુ
ચોક્કસ,૦પણું જુઓ 'ચોકસ'મા
ચોખ વિ૦ [सं चोक्ष, दे चोक्ख] ચોખ્ખુ (૨) સ્રી૦ ચોખ્ખાઈ (૩)[લા]નિકાલ ૦ડિ(-લિ)-યાત વિ૦ વટાળ વિનાનું ૦ડિ(-લિ)યાવેડા પુ૦બ૦વ૦ વટાળ બહુ પાળતા હોઈએ એમ બતાવવુ તે ૦ડિ(-લિ)યું વિ૦ [સર૦ दे. चोक्खलि] ચોખલિયાત (૨) શુદ્ધિ કે નીતિનો અતિ આગ્રહ રાખનાર ૦વટસ્રી૦ચોખ્ખાઈ, પવિત્રતા(૨)સ્પષ્ટતા(૩)[લા]નિકાલ, ખુલાસો
ચોખણું(ચો ?)ન૦[ચો=ચાર+ખણુ ?]ગામડાંનો સમુદાય (૨) પરગણું
ચોખંડ (ચો) વિ૦ જુઓ ચોખંડું (૨) પુ૦ ચોખડી આકૃતિ (૩) [ચો = ચાર+ખડ] ચારે ખંડ (પૃથ્વીના) -ડું વિ૦ ચારખૂણિયુ (૨) ચોરસ (૩) ચાર ખડવાળુ
ચોખા પુ૦ બ૦ વ૦ [दे चोक्ख પરથી ?] (ડાંગર ભરડીને કઢાતુ) એક અનાજ. [-ઓરવા = રાંધવા માટે ચોખા આવણમાં નાખવા -ઊભા રહી જવા=ભાતમા અમુક દાણા કાચા રહી જવા -ચઢાવવા=દેવ-મૂર્તિની ચોખા વડે પૂજા કરવી (૨) ખુશામત કરવી (૩) ચોખા મૂકવા, નોતરું દેવુ -ચવરાવવા = મંતરેલા ચોખા ચવરાવી ગુનેગાર પકડવાનો પ્રયોગ કરવો -ચોડવા= કપાળે અક્ષત કંકુ ચોડવા (૨) કલ્યાણ ઇચ્છવું -નાખવા,-વેરવા =સ્રીએ નાતરું કરવુ (૨) ખોળો ભરવો, સીમંત કરવુ -મૂકવા = આમંત્રણ આપવુ -મૂકવા જવું= નોતરું આપવા જવુ -ભેગી ઇયળ = મોટા ભેગું નાનુ તારા ચોખા ખાઉં,-આકુ,-રાંધું= તુ મરે ! (એક ગાળ)] ૦પૂર વિ૦ એક ચોખા જેટલુ (માપ કે વજનમા) (૨) [લા] જરાક. ૦ભાર વિ૦ એક ચોખાના વજન જેટલુ (૨) [લા] જરાક ૦વા વિ૦ ચોખા જેટલુ (માપમા). -ખો પું૦ ચોખાનો દાણો
ચોખાની (ચો) સ્રી૦ [ચો =ચાર+ખાનુ]એક જાતનુ ભાતીગર લૂગડું
ચોખામું વિ૦ ['ચોખ્ખુ' ઉપરથી] જુઓ ચોખલિયાત; વટાળ વિનાનુ
ચોખાળવું સ૦ ક્રિ૦ ['ચોખ્ખુ' ઉપરથી] સાફ કરવુ (૨) ચોખ્ખું - ખુલ્લુ - સ્પષ્ટ કરવું
ચોખિયાત વિ૦ ચોખડિયાત (?)
ચોખું વિ૦, -ખાઈ સ્રી૦, ૦વટ વિ૦, ૦ફૂલ વિ૦ જુઓ 'ચોખ્ખુ'મા
ચોખૂણ(-ણિયું) (ચો) વિ૦ [ચો=ચાર+ ખૂણો] ચાર ખૂણાવાળુ
ચોખૂટ (ચો) વિ૦ [સર૦ प्रा. चउक्कुट्ट; हिं. चौखूँट] ચારે દિશાની મર્યાદામા આવતુ - તમામ(૨)અ૦ ચારે ખૂણાઓમા - ચારે બાજુ
ચોખ્ખું વિ૦ [दे. चोक्ख] સ્વચ્છ (૨) ભેળ વગરનુ(૩)સાચું; પ્રમાણિક (૪) ખુલ્લુ, સ્પષ્ટ. [-કરવું =સાફ કરવુ(૨)સ્પષ્ટ કરવુ(૩)ગોટાળો કાઢી નાખવો (૪) ખતમ કરવુ -કહેવું = સાફસાફ કહેવુ,બેધડક કહેવુ ચોખ્ખો હાથ, ચોખ્ખો માણસ=પ્રમાણિક - ઘાલમેલ ન કરે તેવો માણસ ચોખ્ખો હિસાબ= સ્પષ્ટ કે ગોટાળા વિનાનો હિસાબ]. -ખ્ખાઈ સ્રી૦ સ્વચ્છતા; શુદ્ધતા (૨) પ્રામાણિકતા, નિખાલસતા ૦વટ વિ૦ બિલકુલ ચોખ્ખુ ૦ફૂલ વિ૦ ફૂલ જેવુ - ખૂબ ચોખ્ખુ
ચોગઠ (ચો) સ્રી૦ [ચો =ચાર + ગંઠ (ગાઠ)] ચોરીની આસપાસ બાંધેલી દોરીની ગાંઠ (૨) ચારે છેડે ગંઠાવુ તે, લગનની ગાંઠ
ચોગડો (ચો) પું૦ [सं. चतुर्, प्रा चउ ઉપરથી] ચારનો આંકડો, '૪'
ચોગણું (ચો) વિ૦ [सं चतुर्गुण] ચાર ગણું
ચોગમ(-રદમ) (ચો)અ૦ [ચો=ચાર+ગમ, કે ગર્દમ (गिर्द फा)] ચ રે દિશામા, ચોમેર. -માં અ૦ + ચોગમ
ચોગાન (ચો) ન૦ [फा] ખુલ્લી જગા, મેદાન
ચોગો પું૦ [तु चूगा ? हिं. चोगा] ઝભ્ભો
ચોઘડિયાં (ચો) ન૦બ૦વ૦ [ચો = ચાર + ઘડી] ચાર ચાર ઘડીને આંતરે વગાડાતાં નગારાં.

[-વાગવા=[લા] -ની તૈયારી થવી, -નું બનવું નજીક હોવું]

ચોઘડિયું (ચો) ન૦ [ચો=ચાર+ઘડી] ચાર ઘડી જેટલો વખત (૨) મુરત [-જોવું=મુરત ખોળવું-નક્કી કરવું] [પટેલ(૨)નાતનો પટેલ

ચોઘલો (ચો) પું૦ [સર૦ મ चौघला] ગામડાનો

ચોચ ન૦ [સં] વલ્કલ, છાલ

ચોજ સ્ત્રી૦ (કા)તર્ક, દલીલ,બુદ્ધિની સૂક્ષ્મતા **-જાળું** વિ૦ ચોજવાળું

ચોજાવો (ચો) પું૦ [ચો=ચાર+જાવા] જાવાથી આવતી ચાર તેજાનાની વસ્તુઓ-લવિંગ, ઇલાયચી,તજ અને જાયફળ(૨)ગરમ મસાલો, તેજાનો

ચોટ સ્ત્રી૦[હિં ,સં चुट्=તોડી પાડવું]આઘાત, પ્રહાર,મુક્કી(૨)દાવ,લાગ(૩)એક જાતનું જાદુ-મારણ, મૂઠ (૪) નિશાન (તીર, ગોળીનું) [**-આવવી**=વાગવું, ઘા થવો, મચકોડાવું **-મારવી**=ઝડપ મારવી (૨) ઘા કરવો (૩) નિશાન મારવું (૪)મૂઠ વગેરે મારી જીવ લેવો **-વાગવી,-લાગવી**=ધાર્યો ઘા થવો, દાવ ફાવવો (૨) જુઓ ચોટ આવવી]**૦દાર** વિ૦ ચોટવાળું, તાકેડુ [મળવિકાર રહેવો]

ચોટ (ચોટ,) સ્ત્રી૦ ચોટવું તે.[**-રહેવી**=બાળકને

ચોટડુ,-ડૂક,-ણુ (ચો) વિ૦ ['ચોટવું' ઉપરથી] ચોટી રહે - ખસે નહિ એવું

ચોટણું (ચો) વિ૦ ['ચોટવું' ઉપરથી] ચોટે એવું, ચીકણું (૨) ન૦ ચોટેલી વસ્તુ

ચોટલી સ્ત્રી૦ [દે चोट्टी]શિખા(૨)નાળિયેરના ઉપરના રેસા [**-ઊભી થઈ જાય એવું**=અતિશય ખાટું કે તીખું **-પકડવી**=ખમે નહીં એમ કબજામાં લેવું (૨) કાન પકડવો, કબૂલ કરાવવું **-મતરવી**=દાવ પેચથી હરાવવું **-લઈ જવી**=છેતરવું **-હાથમાં આવવી**=બરાબર કબજામાં આવવું]**-લો** પું૦ વેણી,અંબોડો [**-ગૂંથવો,-વાળવો**]

ચોટવું (ચો) સ૦ ક્રિ૦ [દે चप्पुट्=ચોટેલું] ચીકાશને લીધે વળગવું (૨)[લા]આગ્રહપૂર્વક વળગવું,અડ્ડો જમાવવો (૩) અ૦ક્રિ૦ બેસવું (તિરસ્કારમાં)

ચોટાડવું સ૦ક્રિ૦ 'ચોટવું'નું પ્રેરક રૂપ

ચોટી પું૦ ['ચોટ' ઉપરથી] ચોટ-નિશાન-તાકનાર (૨) સ્ત્રી૦ [દે चोट्टी] ચોટલી (૩) મરણને ત્રીજે દિવસે દિલાસો દેવાની એક વિધિ

ચોટ્ટુ વિ૦ [જુઓ ચોરટું] ચોરી કરવાની ટેવવાળું (૨) લુચ્ચું **-ટ્ટાઈ** સ્ત્રી૦

ચોડ (ચો) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચોડો] વસ્તુઓનો જથ્થો (૨) વિ૦ [જુઓ ચોડું] પહોળું [**-વળવું**=પાયમાલ થવું]**-ડાઈ** સ્ત્રી૦,**-ડાણ** ન૦ પહોળાઈ

ચોડણ (ચોડ') ન૦ ['ચોડવું' ઉપરથી] (ના) ચોડવાનું તે (થાગડો, ટીલડી ઇ૦)

ચોડવવું સ૦ ક્રિ૦ +(?) પકવવું, ચડવવું

ચોડવું (ચોડ') સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ 'ચોટવું'] ચોટાડવું (૨) જડવું, બેસાડવું(જેમ કે ખીલી) (૩) લગાવવું, ઠોકવું (જેમ કે સોટી, ધોલ) (૪) બરોબર લાગે તેવો સચોટ આકરો બોલ કહેવો, જેમ કે કડક વેણ, ગાળ

ચોડાવવું (ચોડા') સ૦ક્રિ૦ 'ચોડવું'નું પ્રેરક રૂપ

ચોડું (ચો) વિ૦[હિં चौड़ा] પહોળું (૨) ચાર પડવાળું, ચોવડું

ચોડો (ચો)પું૦એક ઉપર એક વસ્તુઓનો ખડકલો

ચોતરફ (ચો) અ૦ [ચો=ચાર + તરફ] ચારે બાજુ

ચોતરો (ચો) વિ૦ [સં चत्वर] મોટો ઓટલો, ચબૂતરો (૨) પોલીસચોકી, ચાવડી

ચોતારુ (ચો) વિ૦ [ચો=ચાર+તાર] ચાર તારવાળું **-રો** પું૦ ચોતારા વણાટનું કપડું

ચોતાલ(-ળ) (ચો)વિ૦[ચો=ચાર+તાલ]ચાર તાલ-ઠોકવાળું (ગાયન) (૨) પું૦ સંગીતમાં એક તાલ **-લું (-ળું)** વિ૦ ચોતાલ

ચોત્રીસ (ચો) વિ૦ [સં चतुस्त्रिंशत्, પ્રા चउतीस] '૩૪' **-સા** પું૦બ૦વ૦ ચોત્રીસ સાથે ૧ થી ૧૦ સુધીની સંખ્યાના ગુણાકારનો ઘડિયો

ચોથ (ચોથ,) સ્ત્રી૦ [સં चतुर्थ, પ્રા चउत्थ] પખવાડિયાની ચોથી તિથિ (૨) વદ ચોથે કરવાનું એક વ્રત (૩) જુઓ ચોથાઈ (૪) ન૦કક્ષાના પખિયારાનો નાનો ભાગ **-થાઈ** સ્ત્રી૦ચોથો

કે સં फलक ?)] પાનસોપારી વગેરે મૂકવાનો દાબડો [ચારે બાજુ

ચોફેર(-રી) (ચો) અ૰ [ચો = ચાર + ફેર]

ચોબ સ્ત્રી૰ [फा] નાની લાકડી, દંડૂકો (૨) છડી (૩) તબૂનો વચલો વાસ ૰દાર પુ૰ છડીદાર

ચોબગળુ (ચો ?) ન૰ [સર૰ हिं चौबगला = કુરતા વગેરેમા બગલની નીચે અને કળીની ઉપરનો ભાગ] એક જાતનો ટૂંકો ડગલો

ચોબચીની સ્ત્રી૰ [फा] ચોપચીની [(કા)

ચોબવું સ૰ક્રિ૰ [સર૰ ચાંપવુ, हिं चोभा] ડામવુ

ચોબંદી (ચો) વિ૰ [ચો = ચાર + બંધ ?] ચાર પડવાળુ (૨) ન૰ ચાર પડવાળી કાગળની આકૃતિ [ચોપાસ, ચારે બાજુ

ચોબાજુ(-જૂ) (ચો) અ૰ [ચો = ચાર + બાજુ]

ચોબિયો પુ૰ [સર૰ म चोंबा = ગઠ્ઠો, ગોળો] કસુબી રગ ગળતો સુવાળો પિંડો

ચોબો પુ૰ [हिं चौबे, सं चतुर्वेदी, प्रा चउवेय] મથુરા તરફનો બ્રાહ્મણ (૨) [फा चोब] ઢોલ વગાડવાનો દડૂકો (૩) ઢોલ ઉપર પડેલો દડૂકાનો સોળ (૪) ['ચોબવુ' ઉપરથી] ચપકો, ડામ (૫) છૂંદણુ

ચોબોલો ।= ચાર + બોલ] ચાર લીટીની

ે બીલુ] ભોડુ

(શરીરમા) = શરીરમા ભારે રોગ દાખલ થવો

ચોરનો ભાઈ ઘંટી-ચોર = ચોર કે તેનો ભાઈ કહો, બધા સરખા, કોઈ કોઈથી ઊતરે નહિ, (સરખુ જ આક્ષેપને પાત્ર હોય, ત્યારે આમ કહેવાય છે.) ચોર(૰નાર)ને ચાર આંખ હોય = ચોર ચારે બાજુથી સાવધ રહે છે] ૰આંક પુ૰ માલ ઉપર લખેલો મૂળ કિંમતનો છૂપો આંકડો ૰કડી સ્ત્રી૰ છૂપી કડી—નાનો આંકડો ૰ખલી સ્ત્રી૰ ઉપરથી દેખાય નહિ તેવો છૂપો ખાડો (પ્રાણીઓને ફસાવવાનો) ૰ખંડ પુ૰, ૰ખાનુ ન૰ (કબાટ પેટી ઇ૰નું) છૂપુ ખાનું ૰ખીલી સ્ત્રી૰ છૂપી ખીલી—ચૂંક ૰ખીસુ, ૰ગજવુ ન૰ છૂપુ ગજવુ ૰ગડી સ્ત્રી૰ તાકો વાળવામાં તરત ન પકડાય એમ વચ્ચે નાની ગડી કરી હોય તે (ગડી પરથી તાકાનુ માપ ગણનાર છેતરાય તે પરથી) ૰ગલી સ્ત્રી૰ છૂપી ગલી ૰ગાંઠ સ્ત્રી૰ ન સમજાય—ન છૂટે તેવી ગાઠ ૰ચખાર પુ૰ [સર૰ हिं चोर-चकार] ચોર વગેરે, ચોર-બોર ૰દલાલ પુ૰ ચોરનો દલાલ ૰દાનત, ૰દૃષ્ટિ, ૰નજર સ્ત્રી૰ ચોર જેવી ઝીણી છૂપી નજર (૨) [લા] ખોટી દાનત, અપ્રમાણિકતા

સ ન૰ પ્રકારો ગુપ્ત રાખી શકાય તેવુ

બજાર પુ૰, સ્ત્રી૰, ન૰ જ્યા ચોરીનો

ભાગ(૨)ખંડણી તરીકે આપવાનો મહેસૂલનો ચોથો ભાગ. -થિયુ વિ૦ચોથે દિવસે આવતુ (૨) ન૦ ચોથો ભાગ (૩) નાના બાળકના મરણ પાછળ ચોથે દિવસે કરાતી ક્રિયા કે ભોજન -થિયો (૦તાવ) પુ૦ ચોથે દહાડે આવનો તાવ -થુ વિ૦ ક્રમમા ત્રીજા પછીનુ
ચોદ(-દિ)શ (ચો) અ૦ [ચો=ચાર+દિશા] ચારે દિશાઓમા, ચોતરફ
ચોધરી (ચો) પુ૦ [હિં चौधरी, સ चतुर्+ धुरीण?] મુખ્ય ગાડીત, સારથિ(૨) સીમનુ રક્ષણ કરવા બદલ પસાયતુ ખાનાર(૩)જગલી ડુંગરાઓમા વસતી એક કોમ -રો પુ૦ પોલીસપટેલ, ગામનો પટેલ (૨) ચોધરી કોમનો પુરુષ
ચોધાર (ચો) વિ૦ (૨) અ૦ [ચો=ચાર ધાર] પુષ્કળ (૩) વિ૦ ચોધારું -રી સ્ત્રી૦ચાર બાજુઓવાળી એક સીંગ -રું વિ૦ ચાર ધારવાળું (૨) ન૦ચાર ધારવાળું એક હથિયાર
ચોધારો પુ૦ એક વનસ્પતિ
ચોપ સ્ત્રી૦ [સર૦ 'ચાપ'] ખત (૨) ઉત્સાહ (૩) જુઓ ચોબ [+ચારે બાજુએ
ચોપખે (ચો) અ૦ [ચો=ચાર+પખ (પક્ષ)]
ચોપગ(ગુ) (ચો) વિ૦[ચો=ચાર+પગ]ચાર પગવાળું (૨) ન૦ જાનવર; પશુ
ચોપચીની સ્ત્રી૦[ફા चोबचीनी]એક ઔષધિ
ચોપ(-પા)ટ (ચો) સ્ત્રી૦ સોગટાની રમત (૨) તે રમવાનુ કપડુ કે પાટિયુ [-ખેલવી, -ઢાળવી,-માંડવી=ચોપાટનુ કપડું પાથરી તે રમત શરૂ કરવી]
ચોપડ ન૦ [પ્રા चोप्पड, 'ચોપડવું' ઉપરથી] (ચોપડવાનું) ઘી (૨) [ચો] વિ૦ [ચો=ચાર +પડ] ચાર પડવાળુ
ચોપડવું સ૦ ક્રિ૦[પ્રા. चोप्पड]લગાડવું, લપેડવુ
ચોપડાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચોપડવુ'નુ પ્રેરક રૂપ (૨) ગાળ કે અપશબ્દ કહેવો
ચોપડી (ચો) સ્ત્રી૦ [ચો=ચાર+પડ?] પુસ્તક ૦યુ બક વિ૦ ચોપડીઓમા મશગૂલ રહેનાર -ડું વિ૦ [ચો=ચાર+પડ] ચાર પડવાળુ (૨) ન૦ ચાર પડવાળી રોટલી (૩) ચોપડી [તિરસ્કારમા] [ચોપડાં ફાડવાં=ચોપડી ખૂબ વાચવી-ભણવી (વ્યગ કે તુચ્છકારમા)] -ડો પુ૦હિસાબ લખવાની વહી [-ઉકેલવો, -કાઢવો=વિગતવાર નોંધ કાઢવી, ઇતિહાસ કાઢવો -રાખવો=વિગતવાર હિસાબ રાખવો (૨) વિગતે નોંધ રાખવી -વાંચવો= વિગતવાર ગુણદોષ કહેવા (૨) ભાગવત વગેરે મોટા ગ્રથ વાચવા] [ખવરાવવુ]
ચોપડુ વિ૦ ચીકટુ [-કરવું=ઘી કે ચીકટ
ચોપણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ચાપણ] કળ, યુક્તિ (૨) ન૦ ભોય ટીપવાનું લાકડુ ['૫૪'
ચોપન (ચો)વિ૦[સં चतु पञ्चाशत्, प्रा.चउपन्न]
ચોપવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ મ चोपणें, જુઓ ચાપવુ] ખોસવુ, રોપવુ (૨) ટીપવુ (૩) મારવુ, ઠોકવુ
ચોપાઈ (ચો) સ્ત્રી૦[સ.चतुष्पदी,प्रा चउपइया] એક છંદ (૨) ચારપાઈ, ખાટલો
ચોપાટ (ચો) સ્ત્રી૦ [ચો+પાટ] જુઓ ચોપટ (૨) સરખી સુધરેલી જમીન, ચોગાન (૩) પરસાળ જેવો બેઠકનો ભાગ, ચોપાડ
ચોપાડ (ચો) સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં चौपाल=ખુલ્લી બેઠક] પરસાળ
ચોપાનિયું (ચો) ન૦ [ચો=ચાર+પાન] બે પાચ પાનાનુ પતાકડું,'પેમ્ફલેટ' (૨) નાનકડું જાહેરનામુ (૩) વર્તમાનપત્ર [એક છદ
ચોપાયા (ચો) પું૦બ૦વ૦ [જુઓ ચોપાઈ]
ચોપાયો (ચો) પુ૦ [જુઓ ચોપાઈ] ખાટલો, ચારપાઈ [(પાસુ)] ચારે બાજુ
ચોપાસ (ચો) અ૦ [ચો=ચાર+પાસ
ચોપાળી (ચો?) સ્ત્રી૦ ક્યારડામા નાળા કે ખાડ માથી પાણી લાવવાની એક રચના
ચોપાળો (ચો) પું૦ [સર૦ મ चोपाळा, हिं. चौपाल, ચો+સં फलक] હીંડોળાખાટ
ચોફાળ (ચો) પું૦ [ચો=ચાર+ફાળ] જાડી મોટી પિછોડી [-ઓઢવો=પોક મૂકીને રોવુ (૨)દેવાળુ કાઢવુ, પાયમાલ થઈ જવુ]
ચોફૂલું (ચો) ન૦ [ચો=ચાર+ફૂલ] ચોકડી; × + * આવુ ચિહ્ન
ચોફૂલો (ચો) પુ૦ [ચો=ચાર+ફૂલ=ખાનુ?

કે सं फलक?)] પાનસોપારી વગેરે મૂકવાનો દાબડો [ચારે બાજુ
ચોફેર(-રી) (ચો) અ૰ [ચો = ચાર + ફેર]
ચોબ સ્ત્રી૰ [फा] નાની લાકડી, દંડૂકો(૨)છડી (૩)તંબૂનો વચલો વાસ ૦દાર પું૰ છડીદાર
ચોબગલુ (ચો?) ન૰ [સર૰ हिं चौबगला = કુરતા વગેરેમા બગલની નીચે અને કણીની ઉપરનો ભાગ] એક જાતનો ટૂંકો ડગલો
ચોબચીની સ્ત્રી૰ [फा] ચોપચીની [(કા)
ચોબવું સ૰ક્રિ૰ [સર૰ ચાંપવુ, हिं चोभा]ડામવુ
ચોબંદી (ચો) વિ૰ [ચો = ચાર + બંધ?] ચાર પડવાળુ (૨) ન૰ ચાર પડવાળી કાગળની આકૃતિ [ચોપાસ, ચારે બાજુ
ચોબાજુ(-જૂ) (ચો) અ૰ [ચો = ચાર + બાજુ]
ચોબિયો પું૰ [સર૰ म चोंबा = ગહો, ગોળો] કસુંબી રંગ ગળતો સુંવાળો પિંડો
ચોબો પું૰[हिं चौंबे, सं चतुर्वेदी,प्रा चउवेय] મથુરા તરફનો બ્રાહ્મણ (૨) [फा चोब] ઢોલ વગાડવાનો દંડૂકો (૩) ઢોલ ઉપર પડેલો દંડૂકાનો સોળ (૪) ['ચોબવું' ઉપરથી] ચપકો, ડામ (૫) છૂંદણું
ચોબોલો (ચો) પું૰ [ચો = ચાર + બોલ] ચાર લીટીનો એક પદબંધ
ચોભીલું વિ૰ [જુઓ છોભીલું] ભોઠુ
ચોમગ (ચો) અ૰[ચો = ચાર+ગમ (વ્યત્યયથી); અથવા ચો + મગ (માર્ગ)] ચોપાસ, ચોમેર
ચોમટિયું (ચો) વિ૰[ચો = ચાર + મૂઠ?]ચારે છેડે પહેરેલુ (વસ્ત્ર)
ચોમાસુ (ચો) વિ૰ [सं चातुर्मासिक, प्रा चउमासिअ] ચોમાસામાં થતુ -સુ ન૰ વરસાદના ચાર મહિના, વર્ષાઋતુ
ચોમુખ(-ખુ) (ચો) વિ૰ [ચો = ચાર + મુખ] ચાર મોં, બારણા કે બાજુઓવાળુ
ચોમુખી (ચો) સ્ત્રી૰ [જુઓ ચોમુખ] લાઠીની એક કસરત
ચોમેર (ચો) અ૰ [ચો = ચાર + મેર] ચારે તરફ
ચોર પું૰ [सं] ચોરી કરનાર માણસ, ઠુંગો [-કોટવાળને દંડે = ગુનેગાર છતા સામાને ગળે પડવુ - તેના પર આક્ષેપ કરવો -પેસવો (શરીરમા) = શરીરમાં ભારે રોગ દાખલ થવો **ચોરનો ભાઈ ઘંટી-ચોર** = ચોર કે તેનો ભાઈ કહો, બધા સરખા, કોઈ કોઈથી ઊતરે નહિ, (સરખુ જ આક્ષેપને પાત્ર હોય, ત્યારે આમ કહેવાય છે) **ચોર(૦નાર)ને ચાર આંખ હોય** = ચોર ચારે બાજુથી સાવધ રહે છે] ૦આંક પું૰ માલ ઉપર લખેલો મૂળ કિંમતનો છૂપો આંકડો ૦કડી સ્ત્રી૰ છૂપી કડી - નાનો આંકડો ૦ખલી સ્ત્રી૰ ઉપરથી દેખાય નહિ તેવો છૂપો ખાડો (પ્રાણીઓને ફસાવવાનો) ૦ખંડ પું૰, ૦ખાનુ ન૰ (કબાટ પેટી ઇ૰નુ) છૂપુ ખાનું ૦ખીલી સ્ત્રી૰ છૂપી ખીલી-ચૂંક ૦ખીસું, ૦ગજવુ ન૰ છૂપુ ગજવુ ૦ગડી સ્ત્રી૰ તાકો વાળવામા તરત ન પકડાય એમ વચ્ચે નાની ગડી કરી હોય તે (ગડી પરથી તાકાનું માપ ગણનાર છેતરાય તે પરથી) ૦ગલી સ્ત્રી૰ છૂપી ગલી ૦ગાંઠ સ્ત્રી૰ ન સમજાય - ન છૂટે તેવી ગાંઠ ૦ચખાર પું૰ [સર૰ हिं. चोर-चकार]ચોર વગેરે,ચોર ઓર ૦દલાલ પું૰ ચોરનો દલાલ ૦દાનત,૦દૃષ્ટિ, ૦નજર સ્ત્રી૰ ચોર જેવી ઝીણી છૂપી નજર (૨) [લા] ખોટી દાનત, અપ્રમાણિકતા ૦ફાનસ ન૰ પ્રકાશ ગુપ્ત રાખી શકાય તેવુ ફાનસ ૦બજાર પું૰,સ્ત્રી૰,ન૰ જ્યાં ચોરીનો માલ વેચાતો હોય તેવુ બજાર ૦બત્તી સ્ત્રી૰ ચોરફાનસ ૦બાતમી સ્ત્રી૰ છૂપી - જાસૂસ દ્વારા મળેલી બાતમી ૦બારી સ્ત્રી૰ છૂપી બારી ૦વાટ સ્ત્રી૰ છૂપો રસ્તો, ૦વાડો પું૰ ચોરો રહેતા હોય એ લત્તો ૦વિદ્યા સ્ત્રી૰ ચોરી કરવાની વિદ્યા
ચોરઆમલી, ચોરઆંબલી સ્ત્રી૰એક જાતની આંબલી [જાતના આમળા
ચોરઆમળા, ચોરઆંબળાં ન૰બ૰વ૰ એક
ચોરટું વિ૰ ['ચોરવું' ઉપરથી, हिं चोरटा] ચોટ્ટુ -ટાઈ સ્ત્રી૰ ચોટ્ટાઈ
ચોરણી સ્ત્રી૰ [સર૰ सं चलनी, चलनक, दे चल्लणग = ચણિયો] લેંઘી, સૂથણી -ણો પું૰ સાથળ આગળ ખૂલતો હોય એવો લેંઘો (૨) મોટી ચોરણી

ચોરવું સ૰ક્રિ૰ [सं चुर्] પારકાનું છૂપી રીતે લઈ જવું (૨) પૂરેપૂરું કામ ન દેવું, કસર રાખવી (જેમ કે હાથ પગ કે મન યા કામ ચોરવું)

ચોરસ (ચો) પુ૰ [सं चतुरस्र, प्रा चउरस्स] ચારે સરખી બાજુ ને સરખા ખૂણાની ચતુષ્કોણ આકૃતિ (૨) વિ૰ તેવા આકારનું, 'સ્કવેર' (ગ) **–સાવવું** સ૰ક્રિ૰ ચોરસ કરવું. **–સી** સ્ત્રી૰ ચોરસ આકારની તખતી (૨) સુતારનું એક ઓજાર (૩) સ્ત્રીઓની કોટનું ઘરેણું–ચોકી (૪) ચોખડું છજું **–સું** ન૰ ચોખડો કકડો **–સો** પુ૰ જાડા કાપડનો ચોરસ કકડો (૨) વિશેષ પહોળી એક પિછોડી

ચોરાઉ વિ૰ ['ચોર' ઉપરથી] ચોરાયેલું

ચોરાચોર(–રી) સ્ત્રી૰ ['ચોરવું' ઉપરથી] ચોરચોરા, વાર વાર જ્યાં ત્યાં ચોરવું તે (૨) માહોમાહે અરસપરસ ચોરી થયા કરવી તે

ચોરાણું(–ણું) (ચો) વિ૰ [सं. चतुर् + नवति, प्रा चउणउइ] '૯૪'

ચોરાસી(–શી) (ચો) વિ૰ [सं चतुरशीति, प्रा चउरासी] '૮૪' (૨) સ્ત્રી૰ બ્રાહ્મણોની ચોરાશી–બધી નાતોનું જમણ [**–કરવી, જમાડવી**=બ્રાહ્મણોની બધી નાતોનું જમણ કરવું **–નો ફેરો**=૮૪ લાખ યોનિમાં જન્મવાની ઘટમાળ (૨) જેનો છેડો ન આવે એવું કામ **–બંદરનો વાવટો**=વેપારનું બહુ મોટું મથક **–બંદરનો વાવટો ઊડવો**=દેશદેશાવર વેપાર કરી બહુ ધન મેળવવું]

ચોરિયું વિ૰['ચોર'ઉપરથી]લૂટનારુ (વહાણોને) **–યો** પુ૰ ચાંચિયો

ચોરી સ્ત્રી૰ ['ચોરવું' ઉપરથી] ચોરવું અથવા ચોરાવું તે (૨) ચોરનો ધંધો [**–ઉપર શિરજોરી**=જુઓ ચોર કોટવાળને દંડે **–નું મોં કાળું**=ચોરીના ધનથી તવંગર ન થવાય, છેવટે ચોરીથી નુકસાન જ થાય **–નો માલ**=ચોરાયેલો માલ] ૦**ચપાટી** સ્ત્રી૰ ચોરવું–છીનવી લેવું તે (૨) કોઈ જાતની ચોરી અથવા ગુનો ૦**છૂપી** સ્ત્રી૰ ચોરી કે ગુપ્તતા [જેમ કે ચોરીછૂપીથી]

ચોરી (ચો) સ્ત્રી૰ [दे. चउरी] માંયરું, વરકન્યા પરણવા બેસે છે તે મંડપ [**ચોરીમાંથી દાંત કકડાવવા, કચડવા**=લગ્ન થતાં વેંત અણબનાવ થવો (૨) શરૂઆતમાં જ ઝઘડો થવો **ચોરીમાંથી રંડાપો**=લગ્નમંડપમાં જ પતિ ગુજરી જવો (૨) વેપાર માંડતાં જ દેવાળું નીકળવું] ૦**ફેરો** પું૰બ૰વ૰ ચોરીમાં વરકન્યાને ફેરવાતા ફેરા

ચોરો (ચો) પુ૰ [दे चउरय] ગામમાં સહુને બેસવાની જગા (૨) પોલીસથાણું, 'ગેટ' (૩) મોટો ઓટલો

ચોલ સ્ત્રી૰ [सं] મજીઠ (૨) પુ૰ (સ) કોરોમંડળ કિનારાના એક પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ **–લિયું** વિ૰ ચોલ તરફ થતું (નાગરવેલનું પાન)

ચોલમોગરો પુ૰ એક વનસ્પતિ

ચોવટ (ચો) પુ૰,ન૰[ચો=ચાર+વાટ] ચકલું, બજાર, ખુલ્લી જગા (૨) પંચનો નિર્ણય–ચુકાદો (૩) અ૰ જુઓ ચોવાટ [**–વળવું**=બગડવું, પાયમાલ થવું] (૪) સ્ત્રી૰ પંચાત, (લાંબી દોઢડાહી) ચોળાચોળ **–ટિયણ** વિ૰ સ્ત્રી૰ દોઢડાહી **–ટિયું** વિ૰ દોઢડાહ્યું (૨) ન૰ પંચનો ચુકાદો. **–ટિયો** પું૰ ચોરે બેસનારો, આગેવાન પુરુષ, પંચ

ચોવટી સ્ત્રી૰ હુકાની (કા ?)

ચોવડું (ચો) વિ૰ [ચો=ચાર+પડ?] ચાર પડવાળું (૨) ચાર ગણું

ચોવાટ(–ટે) (ચો) અ૰ [ચો=ચાર+વાટ] ચોતરફ, બધી બાજુએ

ચોવાડ (ચો) વિ૰ [ચો=ચાર+વાડ] ચારે બાજુએ વાડવાળું (૨) પુ૰, ન૰ તેવું ખેતર (૩) પું૰ [?] ચોરાશીનું જમણ

ચોવાડો (ચો) પુ૰ [જુઓ ચોવાડ] ઢોર બકરાં ચરતાં હોય તે સ્થળ [વ્રત(જૈન)

ચોવિહાર (ચો) સ્ત્રી૰સૂર્યાસ્ત પછી નહિ જમવાનું

ચોવીસ (ચો) વિ૰ [सं चतुर्विंशति; प्रा चउवीस] '૨૪' [કપડામાં)

ચોવું સ૰ ક્રિ૰ ઘોચવું, ખોસવું (કાઢવમાં કે

ચોશિયું (ચો) ન૰ રાઈના દાણા જેટલું વજન

ચોષ પું૰ [सं] શોષ, દાહ (૨) સોજો (વૈદકમાં) (૩) ચૂસવું તે

કે सं फलक?)] પાનસોપારી વગેરે મૂકવાનો દાબડો [ચારે બાજુ

ચોફેર(-રી) (ચો) અ૰ [ચો = ચાર + ફેર]

ચોબ સ્ત્રી૰ [फा] નાની લાકડી, દંડૂકો (૨) છડી (૩) તંબૂનો વચલો વાંસ ૦દાર પુ૰ છડીદાર

ચોબગળું (ચો?) ન૰ [સર૰ हिं चौबगला = કુરતા વગેરેમાં બગલની નીચે અને કળીની ઉપરનો ભાગ] એક જાતનો ટૂંકો ડગલો

ચોબચીની સ્ત્રી૰ [फा] ચોપચીની [(કા)

ચોબવું સ૰ક્રિ૰ [સર૰ ચાપવું, हिं चोभा] ડામવું

ચોબંદી (ચો) વિ૰ [ચો = ચાર + બંધ?] ચાર પડવાળું (૨) ન૰ ચાર પડવાળી કાગળની આકૃતિ [ચોપાસ, ચારે બાજુ

ચોબાજુ(-જૂ) (ચો) અ૰ [ચો = ચાર + બાજુ]

ચોબિયો પુ૰ [સર૰ म चोवा = ગઠ્ઠો, ગોળો] કસુંબી રંગ ગળતો સુંવાળો પિંડો

ચોબો પુ૰ [हिं चौबे, सं चतुर्वेदी, प्रा चउवेय] મથુરા તરફનો બ્રાહ્મણ (૨) [फा चोब] ઢોલ વગાડવાનો દંડૂકો (૩) ઢોલ ઉપર પડેલો દંડૂકાનો સોળ (૪) ['ચોબવું' ઉપરથી] ચપકો, ડામ (૫) છૂંદણું

ચોબોલો (ચો) પુ૰ [ચો = ચાર + બોલ] ચાર લીટીનો એક પદબંધ

ચોભીલું વિ૰ [જુઓ છોભીલું] ભોઠું

ચોમગ (ચો) અ૰ [ચો = ચાર + ગમ (વ્યત્યયથી), અથવા ચો + મગ (માર્ગ)] ચોપાસ, ચોમેર

ચોમટિયું (ચો) વિ૰ [ચો = ચાર + મૂઠ?] ચારે છેડે પહેરેલું (વસ્ત્ર)

ચોમાસું (ચો) વિ૰ [सं चातुर्मासिक, प्रा चउमासिअ] ચોમાસામાં થતું -સું ન૰ વરસાદના ચાર મહિના, વર્ષાઋતુ

ચોમુખ(-ખું) (ચો) વિ૰ [ચો = ચાર + મુખ] ચાર મોં, બારણાં કે બાજુઓવાળું

ચોમુખી (ચો) સ્ત્રી૰ [જુઓ ચોમુખ] લાઠીની એક કસરત

ચોમેર (ચો) અ૰ [ચો = ચાર + મેર] ચારે તરફ

ચોર પુ૰ [सं] ચોરી કરનાર માણસ, ઠગ [-કોટવાળને દંડે = ગુનેગાર છતાં સામાને ગળે પડવું - તેના પર આક્ષેપ કરવો -પેસવો (શરીરમાં) = શરીરમાં ભારે રોગ દાખલ થવો ચોરનો ભાઈ ઘંટી-ચોર = ચોર કે તેનો ભાઈ કહો, બધા સરખા, કોઈ કોઈથી ઊતરે નહિ, (સરખું જ આક્ષેપને પાત્ર હોય, ત્યારે આમ કહેવાય છે) ચોર(૦નાર)ને ચાર આંખ હોય = ચોર ચારે બાજુથી સાવધ રહે છે] ૦આંક પુ૰ માલ ઉપર લખેલો મૂળ કિંમતનો છૂપો આંકડો ૦કડી સ્ત્રી૰ છૂપી કડી - નાનો આંકડો ૦ખડી સ્ત્રી૰ ઉપરથી દેખાય નહિ તેવો છૂપો ખાડો (પ્રાણીઓને ફસાવવાનો) ૦ખણ પુ૰, ૦ખાનું ન૰ (કબાટ પેટી ઇ૰નું) છૂપું ખાનું. ૦ખીલી સ્ત્રી૰ છૂપી ખીલી - ચૂક ૦ખીસું, ૦ગજવું ન૰ છૂપું ગજવું ૦ગડી સ્ત્રી૰ તાકો વાળવામાં તરત ન પકડાય એમ વચ્ચે નાની ગડી કરી હોય તે (ગડી પરથી તાકાનું માપ ગણનાર છેતરાય તે પરથી) ૦ગલી સ્ત્રી૰ છૂપી ગલી ૦ગાંઠ સ્ત્રી૰ ન સમજાય - ન છૂટે તેવી ગાંઠ ૦ચખાર પુ૰ [સર૰ हिं. चोर-चक्कार] ચોર વગેરે, ચોર બોર. ૦દલાલ પુ૰ ચોરનો દલાલ ૦દાનત, ૦દૃષ્ટિ, ૦નજર સ્ત્રી૰ ચોર જેવી ઝીણી છૂપી નજર (૨) [લા] ખોટી દાનત, અપ્રમાણિકતા ૦ફાનસ ન૰ પ્રકાશ ગુપ્ત રાખી શકાય તેવું ફાનસ ૦બજાર પુ૰, સ્ત્રી૰, ન૰ જ્યાં ચોરીનો માલ વેચાતો હોય તેવું બજાર ૦બત્તી સ્ત્રી૰ ચોરફાનસ ૦બાતમી સ્ત્રી૰ છૂપી - જાસૂસ દ્વારા મળેલી બાતમી ૦બારી સ્ત્રી૰ છૂપી બારી ૦વાટ સ્ત્રી૰ છૂપો રસ્તો ૦વાડો પુ૰ ચોરો રહેતા હોય એ લત્તો ૦વિદ્યા સ્ત્રી૰ ચોરી કરવાની વિદ્યા

ચોરઆમલી, ચોરઆંબલી સ્ત્રી૰ એક જાતની આંબલી [જાતનાં આમળાં

ચોરઆમળાં, ચોરઆંબળાં ન૰બ૰વ૰ એક

ચોરટું વિ૰ ['ચોરવું' ઉપરથી, हिं चोरटा] ચોટ્ટું -ટાઈ સ્ત્રી૰ ચોટ્ટાઈ

ચોરણી સ્ત્રી૰ [સર૰ सं चलनी, चलनक, दे॰ चल्लनग = ચણિયો] લેંઘી, સૂંથણી -ણો પુ૰ સાથળ આગળ ખૂલતો હોય એવો લેંઘો (૨) મોટી ચોરણી

ચોરવું સ૦ક્રિ૦ [સં चुर्] પારકાનુ છૂપી રીતે લઈ જવુ (૨) પૂરેપૂરુ કામ ન દેવુ, કસર રાખવી (જેમ કે હાથ પગ કે મન યા કામ ચોરવું)

ચોરસ (ચો) પુ૦ [સં चतुरस्र, પ્રા चउरस्स] ચારે સરખી બાજુ ને સરખા ખૂણાની ચતુષ્કોણ આકૃતિ (૨) વિ૦ તેવા આકારનુ, 'સ્કવેર' (ગ) **-સાવવું** સ૦ક્રિ૦ ચોરસ કરવુ **-સી** સ્ત્રી૦ ચોરસ આકારની તખતી (૨) સુતારનુ એક ઓજાર (૩) સ્ત્રીઓની કોટનુ ઘરેણુ-ચોકી (૪) ચોખડુ છજુ **-સુ** ન૦ ચોખડો ટકડો **-સો** પુ૦ જાડા કાપડનો ચોરસ કકડો (૨) વિશેષ પહોળી એક પિછોડી

ચોરાઉ વિ૦ ['ચોર' ઉપરથી] ચોરાયેલું

ચોરાચોર(-રી) સ્ત્રી૦ ['ચોરવુ' ઉપરથી] ચોર-ચોરા, વાર વાર જ્યા ત્યા ચોરવુ તે (૨) માહોમાહે અરસપરસ ચોરી થયા કરવી તે

ચોરાણુ(-ણું) (ચો) વિ૦ [સં चतुर् + नवति; પ્રા चउणउइ] '૯૪'

ચોરાસી(-શી) (ચો) વિ૦ [સં चतुरशीति, પ્રા चउरासी] '૮૪' (૨) સ્ત્રી૦ બ્રાહ્મણોની ચોરાશી-બધી નાતોનુ જમણ [**-કરવી, જમાડવી**=બ્રાહ્મણોની બધી નાતોનુ જમણ કરવુ **-નો ફેરો**=૮૪ લાખ યોનિમા જન્મવાની ઘટમાળ (૨) જેનો છેડો ન આવે એવુ કામ **-બ દરનો વાવટો**=વેપારનુ બહુ મોટુ મથક. **-બ દરનો વાવટો ઊડવો**=દેશદેશાવર વેપાર કરી બહુ ધન મેળવવુ]

ચોરિયુ વિ૦['ચોર'ઉપરથી]લૂટનારુ (વહાણોને) **-યો** પુ૦ ચાંચિયો

ચોરી સ્ત્રી૦ ['ચોરવુ' ઉપરથી] ચોરવુ અથવા ચોરાવુ તે (૨) ચોરનો ધંધો [**-ઉપર શિરજોરી**=જુઓ ચોર કોટવાળને દડે. **-નું મોં કાળુ**=ચોરીના ધનથી તવંગર ન થવાય, છેવટે ચોરીથી નુકસાન જ થાય. **-નો માલ** = ચોરાયેલો માલ] ૦**ચપાટી** સ્ત્રી૦ ચોરવું-છીનવી લેવુ તે (૨) કોઈ જાતની ચોરી અથવા ગુનો ૦**છૂપી** સ્ત્રી૦ ચોરી કે ગુપ્તતા [જેમ કે ચોરીછૂપીથી]

ચોરી (ચો) સ્ત્રી૦ [દે. चउरी] માંહ્યરુ, વરકન્યા પરણવા બેસે છે તે મંડપ [**ચોરીમાંથી દાંત કકડાવવા, કચકડવા**=લગ્ન થતા વેત અણબનાવ થવો (૨) શરૂઆતમા જ ઝઘડો થવો **ચોરીમાંથી રંડાપો**=લગ્નમંડપમા જ પતિ ગુજરી જવો (૨) વેપાર માંડતા જ દેવાળુ નીકળવુ] ૦**ફેરો** પુ૦બ૦વ૦ ચોરીમા વરકન્યાને ફેરવાતા ફેરા

ચોરો (ચો) પુ૦ [દે चउरय] ગામમા સહુને બેસવાની જગા (૨) પોલીસથાણુ, 'ગેટ' (૩) મોટો ઓટલો

ચોલ સ્ત્રી૦ [સં] મજીઠ (૨) પુ૦ (સ) કોરો મંડળ કિનારાના એક પ્રદેશનુ પ્રાચીન નામ **-લૈયુ** વિ૦ ચોલ તરફ થતુ (નાગરવેલનુ પાન)

ચોલમોગરો પુ૦ એક વનસ્પતિ

ચોવટ (ચો) પુ૦,ન૦[ચો=ચાર + વાટ] ચકલુ, બજાર, ખુલ્લી જગા (૨) પંચનો નિર્ણય-ચુકાદો (૩) અ૦ જુઓ ચોવાટ [**-વળવું**= બગડવુ, પાયમાલ થવુ] (૪) સ્ત્રી૦ પંચાત, (લાંબી ડોઢડાહી) ચોળાચોળ. **-ટિયણ** વિ૦ સ્ત્રી૦ ડોઢડાહી **-ટિયુ** વિ૦ ડોઢડાહ્યુ (૨) ન૦ પંચનો ચુકાદો **-ટિયો** પુ૦ ચોરે બેસનારો, આગેવાન પુરુષ, પંચ

ચોવટી સ્ત્રી૦ ખુકાની (કા ?)

ચોવડુ (ચો) વિ૦ [ચો=ચાર+પડ?] ચાર પડવાળુ (૨) ચાર ગણુ

ચોવાટ(-ટે) (ચો) અ૦ [ચો=ચાર+વાટ] ચોતરફ, બધી બાજુએ

ચોવાડ (ચો) વિ૦ [ચો=ચાર+વાડ] ચારે બાજુએ વાડવાળુ (૨) પુ૦, ન૦ તેવુ ખેતર (૩) પુ૦ [?] ચોરાશીનુ જમણ

ચોવાડો (ચો) પું૦ [જુઓ ચોવાડ] ઢોર બકરા ચરતા હોય તે સ્થળ [વ્રત (જૈન)

ચોવિહાર (ચો) સ્ત્રી૦સૂર્યાસ્ત પછી નહિ જમવાનુ

ચોવીસ (ચો) વિ૦ [સં चतुर्विंशति, પ્રા चउवीस] '૨૪' [કપડામાં)

ચોવું સ૦ ક્રિ૦ ઘોચવુ, ખોસવુ (કાદવમા કે

ચોશિયુ (ચો) ન૦ રાઈના દાણા જેટલુ વજન

ચોષ પું૦ [સં] શોષ, દાહ (૨) સોજો (વૈદકમાં) (૩) ચૂસવુ તે

ચોષણ ન૦[સં] ચોષવું તે ૦ણ ન પુ૦ ચોષણ કરનાર યંત્ર
ચોષવું સ૦ ક્રિ૦ [સં चूष्] ચૂસવું
ચોષ્ય વિ૦[સં] ચૂસવા લાયક(૨)ન૦ ચૂસીને ખાવાનું ખાદ્ય ['૬૪'
ચોસઠ (ચો) વિ૦[સં चतु षष्ठि, प्रा चउसट्ठि]
ચોસર (ચો) વિ૦ [दे चउसर] જુઓ ચોસેરુ (૨) સ્ત્રી૦ ચાર દોરીવાળો ગજરો (૩) ચાર સેરનું ભરત-ગૂંથણ (૪) સોગટા વડે રમાતી એક બાજી (૫) ચારની જોડ (બળદની)
ચોસલુ (ચો) ન૦ ['ચોરસ' ઉપરથી ?] ગચિયુ
ચોસિયુ (ચો) ન૦ સોળ મણનું વજન (કા)
ચોસેરુ (ચો) વિ૦ [જુઓ ચોસર] ચાર સેરવાળુ
ચોહદ (ચો) સ્ત્રી૦ [ચો=ચાર+હદ]ચારે હદ
ચોહાણ (ચો) પુ૦ [સર૦ हिं चौहाण, प्रा चाहुआण] જુઓ ચૌહાણ
ચોળ વિ૦ [જુઓ ચોલ=મજીઠ] ('રાતું' અને 'લાલ' સાથે 'ખૂબ' એ અર્થમાં) (૨) સ્ત્રી૦ ['ચોળવું' ઉપરથી]ચોળવાની ક્રિયા ૦ચોળ સ્ત્રી૦ મનની ચોળાચોળ
ચોળ(-ળાઈ,-ળી) (ચોળ,) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચોળા] ચોળાની સીંગ
ચોળવુ સ૦ક્રિ૦ ઘસવું-મસળવું (૨) [લા] ચૂંથવું વારવાર ઉથલાવવું,બગાડવું [ચોળીને ચીકણું કરવું=ચોળાચોળ કરીને બગાડવુ -લ આવવું] ચોળ ચોળા સ્ત્રી૦ ચોળાચોળ
ચોળા (ચો) પુ૦બ૦વ૦ [दे चवलय] એક કઠોળ ૦ઈ, ૦ફલી, -ળી સ્ત્રી૦ ચોળ
ચોળાઈ (ચો) સ્ત્રી૦ જુઓ ચોળ
ચોળાચોળ(-ળી) સ્ત્રી૦ ['ચોળવું' ઉપરથી] વારવાર ચોળવું-ચૂંથવુ તે
ચોળિયા પુ૦બ૦વ૦ ગળાના કાકડા (૨) એ ફૂલવાથી થતું દર્દ
ચોળિયુ (ચો) ન૦ ['ચોલ'=મજીઠ ઉપરથી] (કા)કાઠિયાવાડી સ્ત્રીઓમા વપરાતુ લાલ કપડુ
ચોળિયુ (ચો) ન૦ [ચોળા ઉપરથી ?] એક જાતના કાંકરા
ચોળી સ્ત્રી૦[સં चोली]સ્ત્રીઓનો ટૂંકી બાયનો કબજો [-પહેરવી=[લા] બાયલું થવું] ૦ખંડ પુ૦ ચોળીનું લૂગડું ૦માર્ગ પુ૦ કાચળિયો પંથ, વામમાર્ગ ૦માર્ગી વિ૦(૨) પુ૦ વામમાર્ગી
ચોળી (ચો) સ્ત્રી૦ જુઓ ચોળ સીંગ
ચોળીરોટલો પુ૦ ['ચોળવું'+રોટલો] [કા] દૂધમાં ચોળેલો રોટલો
ચોળો પુ૦['ચોળવું' ઉપરથી] પ્રવાહીમાં ચોળીને કે ઉકાળીને બનવેલુ પેય (૨) વિચારોની ઘડભાગ (૩) [સં चोल, हिं चोला] અંગરખાનો ડોહો (૪) (સાધુ ફકીરો ઢીલો ખૂલતો પહેરે છે એવો) એક જાતનો ઝભ્ભો
ચોક (ચો૦)સ્ત્રી૦[સં चमत्कृ,प्रा चमक्क=ચમકવું, સર૦ हिं चौंक]ચોંકવું તે [-ખાવી=ચોંકવું, ચમકી જવું] ૦વુ અ૦ક્રિ૦ ભડકવું ચમકવું
ચોંચલા ન૦બ૦વ૦ [हिं चोंचला, चोचला, म चोचला] નખરાં (૨) હાંસી, મશ્કરી
ચોચલુ વિ૦ [જુઓ ચોચલા] ઉછાંછળુ, તોફાની (૨) ચૂંખળુ
ચોટવુ (ચો૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ચોટવું] વળગવું
ચોટાડવુ (ચો૦) સ૦ક્રિ૦ ચોટાડવુ
ચોટિયો (ચો૦)પુ૦,ચોટી સ્ત્રી૦[दे चतुतिया] ચૂંટી ચોટિયાટવુ સ૦ક્રિ૦ ચૂંટિયાટવુ
ચૌકુ ન૦ [સં चतुर्वर्त्मकम् ?] બજાર
ચૌઠ(-લ),૦કર્મ ન૦ [સં] જુઓ ચૂડાકર્મ
ચૌદ વિ૦ [સં चतुर्दश,प्रा चउद्द(૦મ)] ૧૪' [-ચોકડીનું રાજ્ય=ચિરકાલ પહોંચે એવું વિશાળ રાજ્ય -ભુવન એક થવા=ગજબ થવો, પ્રલય થવો] ૦મું વિ૦ ક્રમમા ૧૩ પછી આવે એવું (૨) ન૦ માણસના મરણને ચૌદમે દિવસે કરાતો જમણવાર ૦મુ રત્ન (-તન) ન૦ અમૃત (૨) [લા]માર, હડ ૦ભ(-ભુ)વન, ૦લોક પુ૦બ૦વ૦ ભૂર્લોક, ભુવર્લોક, સ્વર્લોક, મહર્લોક જનલોક,તપોલોક, સત્યલોક વા બ્રહ્મલોક, અતલ, વિતલ, સુતલ, રસાતલ, તલાતલ, મહાતલ અને પાતાલ (૨) સમગ્ર બ્રહ્માંડ, આખું વિશ્વ ૦રત્ન ન૦બ૦વ૦ સમુદ્રમંથનમાંથી નીકળેલા ચૌદ રત્ન (લક્ષ્મી, કૌસ્તુભ, પારિજાતક, સુરા, ધન્વંતરી, ચંદ્રમા, કામદુઘા, ઐરાવત, રંભા,

સાતમુખી ઘોડો, ઝેર, સારંગ ધનુષ, પાંચજન્ય શંખ, ને અમૃત) ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ પ્રાચીન ચૌદ વિદ્યાઓ – ચાર વેદ, છ વેદાંગ, ધર્મ, પુરાણ, ન્યાય ને મીમાંસા ૦શ(–સ) સ્ત્રી૦ પખવાડિયાની ચૌદમી તિથિ

ચૌદગિયો પુ૦ (ચ ?) વિઘ્નસંતોષી માણસ

ચૌર પુ૦ [સં] ચોર ૦તા,–રી સ્ત્રી૦, –ર્ય ન૦ ચોરી

ચૌલ, ૦કર્મ ન૦ [સં] જુઓ ચૌડ

ચૌહાણ પુ૦ [જુઓ ચોહાણ] એ નામની રજપૂત શાખાનો પુરુષ

ચ્યવન પુ૦ [મ] (સ.) એક ઋષિ (૨) પતન, ભ્રષ્ટતા

ચ્યવવું અ૦ક્રિ૦ [સં च्यु] પડવું, ચ્યુતિ થવી

ચ્યુત વિ૦ [સં.] પડેલું, ભ્રષ્ટ થયેલું –તિ સ્ત્રી૦ પતન (૨) ખામી (૩) સ્ખલન, ભૂલ

છ

છ પુ૦ [સં] તાલુસ્થાની બીજો વ્યંજન ૦કાર પુ૦ [સં] છ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે છકારવાળું

છ અ૦ [સર૦ મ] [રવ૦] 'છિ', 'છટ' એવો તિરસ્કારવાચક ઉદ્ગાર

છ વિ૦ [સં षट्, પ્રા छ] '૬' [–પાંચ કરી જવું = નાસી–છટકી જવું] ૦આંગળિયું વિ૦ (હાથે કે પગે) છ આંગળીવાળું. ૦એક વિ૦ આશરે છ ૦કાય સ્ત્રી૦ [પ્રા छक्काय] [જૈન] છ જાતના જીવ (પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેજકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને ત્રસકાય) ૦ખૂણ(–ણિયું)વિ૦છખૂણાવાળું, ષટ્કોણ

છક અ૦ [સર૦ મ. छक, સં चकित ?] દિઙ્મૂઢ, ચકિત [–કરવું,–થવું] (૨) પુ૦ છાક, તોર

છક ન૦ [સં षट्क, પ્રા छक्क] (આંકમાં) છનો સમૂહ (એક છક છ, બે છક બાર)

છકછકાટ પુ૦ [સર૦ 'ચકચકાટ'] ભભકો, ઠાઠ (૨) છાક, તોર

છકચૂથું વિ૦ [સર૦ 'ચકચૂથ'] એકઠું કરી [ચૂંથી નાખેલું

છકછોળ અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ છાકમછોળ

છકડી સ્ત્રી૦ [સં षट्, પ્રા. छक्क પરથી] છ કાગળની ચોકડી –ડું ન૦,–ડો પુ૦છનો જથો

છકડો પુ૦ [મં शकट, સર૦ ન छकडा] ગાડું, ખટારો (૨) જુઓ 'છકડી'માં

છકભૂક સ્ત્રી૦ (કા) લૂંટફાટ

છકવું અ૦ક્રિ૦ [સં. चक्, સર૦ હિં. छकना] બહેકી જવું, વંઠી જવું

છકાઈ સ્ત્રી૦ [સં षट्क, પ્રા. छक्क ઉપરથી] છ ઉપવાસનું એક જૈન વ્રત

છકાય સ્ત્રી૦ જુઓ 'છ'માં

છકાર, –રાન્ત [સં] જુઓ 'છ'માં

છકિયું ન૦ [સં. षट्क, પ્રા छक्क ઉપરથી] છ બળદ જોડેલું ગાડું

છક્કડ સ્ત્રી૦ [સર૦ મ] તમાચ, થપ્પડ (૨) ભૂલથાપ. (૩) પુ૦ છક્કડિયો [–આપવી ખવરાવવી = તમાચ મારવી (૨) થાપ ખવરાવવી, છેતરવું. –ખાવી = થાપોટ ખાવી (૨) ફસાવું, છેતરાવું. –દેવી = જુઓ છક્કડ આપવી –મારવી, લગાવવી = લપ્પડ લગાવવી (૨) નુકસાનમાં ઉતારવું (૩) છેતરવું, થાપ આપવી (૪) સ્પર્ધામાં ચડી જવું] [છ આંગળીવાળો માણસ

છક્કડિયો પુ૦ [સં षट्क, પ્રા छक्क પરથી]

છક્કલ સ્ત્રી૦ સોગટાં રમવાની એક રીત

છક્કો પું૦ [સં षट्क, પ્રા छक्क] છ ચિહ્નવાળું ગંજીફાનું પત્તું (૨) છ દાણાવાળો પાસો. [છક્કા છૂટી જવા = નાઉમેદ થઈ જવું, નરમ પડી જવું, હિંમત હારી જવું. (પાંચ જ્ઞાનેંદ્રિય ને મન એ છ ઉપરથી) ૦પંજો પુ૦ સટ્ટાનો ખેલ કે ગંજીફાની એક રમત (૨) જુગાર (૩) [લા] દાવપેચ, દગલબાજી [છક્કે પંજે દોઢસો = પરકે પૈસે પરમાનંદ છક્કાપંજો રમવો =

જુગાર-સટ્ટો રમવો -રમી જવો=દાવપેચ કરી જવો, દગલબાજી કરી જવી.]
છખૂણુ, -ણિયુ વિ૦ ૭ ખૂણા કે બાજુવાળુ (ષટ્કોણ)
છગ પુ૦ [સં] બકરો, છાગ [ઢચુપચુ
છગડગ વિ૦ ['ડગવુ' ઉપરથી] સગડગ,અસ્થિર,
છગડો પુ૦ [સં ષટ્,પ્રા છ(ગ)] છનો આંકડો
છગન પુ૦ [સર૦ હિં = પ્યારુ નાનું બાળક] (સ)એક નામ (પુરુષનુ)
છગલ પુ૦ [સં] છગ,બકરો (૨) ન૦ ભૂરુ વસ્ત્ર
છગાર સ્ત્રી૦ ટોચ, મથાળુ
છગોલુ સ્ત્રી૦ છગાર, ટોચ (ચ)
છચોક (ચો) અ૦ છડેચોક,ખુલ્લી રીતે,જાહેરમાં
છચોર પુ૦ [સર૦ મ छचोर=બહેકેલવાળુ, હલકટ, સં छित्वर પરથી ?] જાણીતો ચોર
છછઈ સ્ત્રી૦વાવેતર થાય તેવી દરિયાકાંઠાની જમીન
છ(ળ્ણુ) છણુણુ અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] છણછણ અવાજ કરવો (૨) ગણગણવું (૩) ઊકળવુ (પાણી) (૪) [લા] ગુસ્સે થવું [ગુસ્સો
છ(ળ્ણુ)છણાટ પુ૦ ખણખણાટ (૨) મિજાજ,
છછરુ વિ૦ [જુઓ છીછરુ] ઊંડુ નહિ તેવુ
છછુ(-છૂ)દર(-રુ) ન૦ [સં छछुंदर, દે छच्छुंदर] ઉંદરના જેવું એક પ્રાણી (૨) એક જાતનુ દારૂખાનું (૩) વિ૦ [લા] અડપલાંખોર, તોફાની [-છોડવું=ગપ મારવી,ડિંગ હાકવી. -જેવું=અડપલાખોર -પકડવુ, ગળવુ= ના અધવચ મુકાય કે ના પૂરુ કરાય, તેવી સ્થિતિમાં આવવું (સાપે છછુદર ગળ્યા જેવી સ્થિતિ)] -રી સ્ત્રી૦ છછુદરની માદા. [-નાં છયે સરખા=કોઈમા કશો ફરક નહીં]
છછેકાઈ સ્ત્રી૦ સુઘડતા, ચોખ્ખાઈ
છછોરુ વિ૦ છોકરવાદ, બાળક બુદ્ધિનું, નાદાન -રાઈ, -રી સ્ત્રી૦
છછ્છો પુ૦ ['છ' ઉપરથી] છકાર, છ અક્ષર
છજાવટી સ્ત્રી૦ ['છજુ' ઉપરથી] છજા ઉપરનું નાનું છાપરુ, વાછટિયુ
છજાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'છાજવું'નુ પ્રેરક (૨) છજુ કાઢી ઘરને શોભાવવું (૩) ['છાજ' ૧ ઉપરથી] છાપરુ બનાવવુ; છાજ ન ખાવવુ
છજુ ન૦ [પ્રા छज्ज=છાજવું, શોભવુ, કે દે छज्जिआ=છાબડી ટોપલી ઉપરથી] ઝરૂખો
છટ અ૦ [રવ૦] ધુત્કારસૂચક ઉદ્ગાર, છીટ
છટ સ્ત્રી૦ [સર૦ છીટ=સૂગ, છટારો=દુર્ગંધ, છટ (ધુત્કાર) ઉપરથી ?] (ક) ગંધ ૦કારવુ સ૦ ક્રિ૦ છટ કહેવુ, ધુત્કારવુ
છટકવુ અ૦ક્રિ૦ [સર૦ હિં छटकना, પ્રા छुट्ट, સં त्रुट्=છૂટવુ ઉપરથી ?] એકદમ છૂટવુ-ખસવુ (૨) [લા] નાસી જવુ, સટકવુ
છટકિયુ ન૦ ['છડકવુ'=છાંટવુ ઉપરથી] ડંડક માટે રાખવામા આવતો ભીનો રૂમાલ
છટકું ન૦ ['છટકવું' ઉપરથી] દાવપેચ, જાળ [-માંડવુ=જાળ ગોઠવવી, ફસાવવા કાવતરુ રચવું]
છટા સ્ત્રી૦[સં] શોભા,કાંતિ(૨)રીત, ખૂબી (૩) જુઓ અર્ચા ૦દાર વિ૦ છટાવાળુ
છટાછટ અ૦ [રવ૦]
છટારો પુ૦ [જુઓ 'છટ' સ્ત્રી૦] દુર્ગંધ
છટાંક ન૦ [છ + ટાંક (સં टंक)] નવટાંક
છટેલ વિ૦ [સર૦ મ ,'છટકવુ' પરથી ?] છકેલ, વંઠેલ
છઠ સ્ત્રી૦ [જુઓ છઠ્ઠી] પખવાડિયાની છઠ્ઠી તિથિ (૨) પુ૦ [સં षष्ठ, પ્રા. छट्ठ] એકસાથે છ ટંક ન ખાવાનું વ્રત(જૈન) -ડિયાતપુ૦છઠનું વ્રત કરનારો (૨) [લા] તેને અપાતુ જમણ (જૈન) -ઠિયાતી સ્ત્રી૦ છઠનું વ્રત કરનાર સ્ત્રી (જૈન) -ઠિયુ ન૦ ['છઠ્ઠી' ઉપરથી] છઠ્ઠીને દિવસે બાળકને ઓઢાડવામાં આવતું લૂગડુ -ઠ્ઠી સ્ત્રી૦ [સં षष्ठी, પ્રા छट्ठी] બાળકના જન્મ પછીનો છઠ્ઠો દિવસ(૨) તે દિવસે કરવામાં આવતી ક્રિયા [છઠ્ઠીના લેખ=વિધાતાના લેખ, ભાવિ, નિર્માણ છઠ્ઠીનું ઊખડેલું= જન્મથી જ ઉદ્ધત ને વંઠેલુ છઠ્ઠીનું ધાવણ કાઢવું, કાઢી નાખવું=ખૂબ ઊલટી થવી (૨) મરણતોલ માર મારવો] -ઠ્ઠુ વિ૦ [સં षष्ठ, પ્રા छट्ठ] ક્રમમા પાંચ પછીનુ
છડ પુ૦ [હિં] લાબો બરુ (૨) ભાલાનો દાંડો (૩) વાસ (૪) ['છડવુ', 'છાડવુ' ઉપરથી ?] ઝાડની છાલ (૫) [?] તાણ, પ્રવાહનું જોર

(કા)(૬)(ડ,) સ્ત્રી૰ ['છડવુ' પરથી] છડવુ તે
છડકવું સ૰ક્રિ૰ [हिं छडकना] છાટવુ
છડવું સ૰ક્રિ૰ [दे छडिय=છડેલુ, ખાડેલુ] ખાડીને છોડા જુદા કરવા (૨) [લા] મારવુ,ઠોકવુ [છડી નાખવું=મારવુ, ઠોકવુ (૨) ખૂબ પૈસા (છેતરીને) લેવા. છડયાનું છડામણુ=મહેનતનો બદલો છડી લેવું=છેતરીને કે બળજબરીથી કઢાવી લેવુ]
છડા પુ૰બ૰વ૰ (કકુના) થાપા મારવા તે [છડા દેવા=કકુના થાપા મારવા]
છડા પુ૰બ૰વ૰ [સર૰ प्रा छडा=પરપરા, न=અછોડો, સાકળી] (સ્ત્રી કે બાળકનુ) પગનુ એક ઘરેણુ
છડાણુ ન૰ ['છડવુ' ઉપરથી] છડતા નીકળેલો ભૂકો, કુશકી –મણુ ન૰ છડવાનુ મહેનતાણુ (૨) છડાણ. –મણી સ્ત્રી૰ છડવાનુ મહેનતાણુ
છડિયાત વિ૰ જુઓ છડુ
છડિયું ન૰ બેલગાડીમા જનાર, મુસાફર, ઉતારુ
છડી સ્ત્રી૰ [જુઓ છડ, સર૰ म., सं यष्टि?] સીધી પાતળી સોટી (૨) રાજચિહ્ન તરીકે રાજા આગળ રખાતો દડ. [–પોકારવી = નેકી પોકારવી] (૩) ગુલછડીનુ ફૂલ (૪) સળી ઉપર ફૂલ બાધી કરેલો ગોટો, કલગી. ૦દાર, ૦ધર, ૦વાન વિ૰ છડી ઝાલનાર (૨) પુ૰ નેકી પોકારનાર, ચોબદાર [એકલી
છડીછાંટ વિ૰ સ્ત્રી૰ [છડુ = છાડેલુ ?] છડેછડી,
છડીલો પું૰ [हिं छडीला, सं शैलेय પરથી] એક વનસ્પતિ
છડીસવારી સ્ત્રી૰ [છડુ + સવારી] છડા–સાથ કે રસાલા વગર–એકલા જવુ તે
છડુ વિ૰ [प्रा छड्ड=છોડવુ, તજવુ પરથી] એકલુ, સાથ વિનાનુ (૨) [લા] કુવારુ (૩) છોકરાછૈયા વિનાનુ ૦છડેછડું વિ૰ સાવ છડુ
છડેચોક અ૰ [છડુ (–જાતે) + ચોક = જાહેર જગા] ખુલ્લી રીતે, જાહેરમા
છડો પુ૰'છડા'નું એ૰વ૰(જુઓ છડા)(૨)મોતીનો કડો (૩) [प्रा छड्डु=છોડવુ?] છટકાવ
છણકછણક અ૰ [રવ૰]
છણકછોયું ન૰ (કા) છણકો
છણકપાદ સ્ત્રી૰, ન૰ છણકો અને પાદ (૨) [લા] છણકો, તરછોડ
છણકવું, છણકારવું સ૰ક્રિ૰ [રવ૰?] છણકો કરવો, ગુસ્સામા બોલવુ, તરછોડવું (૨) સૂપડા વડે ઝાટકવુ
છણકારો પુ૰ જુઓ ઝણકાર (૨) છણકો, તોર
છણકો પું૰ [રવ૰] ગરમ તેલમાં પાણીનો છાટો પડવાથી થતો અવાજ (૨) ગુસ્સાનો બોલ, ગુસ્સો(૩)તુચ્છકાર, તરછોડ (–કરવો) ૦છાકોટો પુ૰છણકો, ગુસ્સાનો બોલ, તરછોડ
છણછણ અ૰ [રવ૰] ૦વું અ૰ક્રિ૰ જુઓ 'છછણવુ' –ણાટ પુ૰ જુઓ છછણાટ
છણણણ અ૰ [રવ૰]
છણવુ સ૰ક્રિ૰ [दे छाणण=ચાળવુ કે ગાળવુ તે] બારીક કપડાથી ચાળવુ કે ગાળવુ (૨) [લા] બારીક તપાસ કરવી (૩) [प्रा छण, सं क्षण्] ખણવું, નખથી વલૂરવુ (૪) [લા] દબાઈ ગયેલી વાતને ફરી ઉખેળવી–છેડવી
છણણી, છણાવટ સ્ત્રી૰ છણવુ તે
છણુંવણુ અ૰ (કા.) છિન્નભિન્ન
છત સ્ત્રી૰ [सं सत्] હોવાપણુ, હસ્તી (૨) પુષ્કળપણુ, ભરતી (૩) [सं छत्र, प्रा छत्त] ઓરડા કે મકાનના છાપરાનો અદરનો ભાગ–'સીલિંગ',ચદરવો,વિતાન (૪) ધાબુ,અગાશી [–જડવી=છાપરાની અદરની છત–'સીલિંગ' (શોભે એવી કારીગરીવાળી) કરવી] ૦રાયું વિ૰ છતુ,ખુલ્લુ,ચાહત ૦વંત(–તુ) વિ૰ છતવાળું,પુષ્કળ(૨)પૈસાદાર ૦વાડ સ્ત્રી૰છત હોવી તે, પુષ્કળપણુ –તાળુ વિ૰ છતવાળુ
છતારું વિ૰ [છ + તાર] છ તારવાળુ (૨) ન૰ છ તારવાળુ એક વાદ્ય [છતા પણ
છતાં અ૰ [सं सत् ઉપરથી] તોપણ ૦ય અ૰
છતું વિ૰ [सं सत् ઉપરથી] જીવતુ; વિદ્યમાન (૨) ચત્તુ, સવળુ (૩) સીધુ, પાસરુ (૪) ઉઘાડુ, જાહેર. [–રાખવું=વરાવેલો ચાલુ રાખવો (૨) બધું ઠીક જાળવી રાખવુ]
છતું(–ત્તા,–ત્તું)પાટ વિ૰ ચત્તુ; ચત્તુંપાટ
છતે અ૰ એક નકામો વપરાતો શબ્દપ્રયોગ (જેમ કે, છતે તમે ક્યારે આવશો?) (૨)

'છતુ'નું 'સતિ સપ્તમી' પ્રયોગનુ રૂપ (જેમ કે 'ઝને હાથે લૂંટો છુ)
છત્તર ન૦ જુઓ છત્ર
છત્તા(-ત્તું)પાટ વિ૦ જુઓ છતુપાટ
છત્ર ન૦ [सं] મોટી ભારે છત્રી (૨) રાજચિહ્ન તરીકે વપરાતી છત્રી (૩) [લા] રક્ષણ કરનાર, પાલક [-ધરવુ=(રાજચિહ્ન તરીકે) છત્રને માથા ઉપર રાખવુ-બીજાએ ઓઢાડવુ] ૦ક વિ૦ છત્રીના આકારનું (૨) ન૦ બિલાડીનો ટોપ, કાગછત્તર ૦છાયા સ્ત્રી૦ છત્રની છાયા (૨) [લા] આશ્રય ૦ધર, ૦ધારી પુ૦ માથે છત્રવાળો, રાજા ૦પતિ પુ૦ રાજા, શહેનશાહ ૦પલગ પુ૦ છપ્પરપલગ ૦પ્રબધ, ૦બધ પુ૦ છત્રના આકારમા વચાય એવી કાવ્ય-રચના ૦ભગ પુ૦ રાજ્ય ખોવુ તે (૨) પરતત્રતા (૩) વિધવાપણુ -આકાર વિ૦ છત્રના આકારનું -ત્રી સ્ત્રી૦ તાપ તથા વરસાદથી બચવા માથે ઓઢવાનું એક સાધન (૨)ગાડી, પલગ વગેરે પર હોતી છત-ઢાકણ [-ધરવી=માથે છત્રી ઓઢાડવી]
છત્રીશ(-સ) વિ૦ [सं षट्+त्रिंशत्, प्रा छत्तीस] ૩૬' -શી(-સી) સ્ત્રી૦ ૩૬ નો સમૂહ -શે(-સે)ક વિ૦ આશરે છત્રીસ
છદ્મ ન૦[सं] છળકપટ (૨) બનાવટ, ઢોંગ; બહાનું
છનછન અ૦[રવ૦]-નિત વિ૦ છનછન કરતુ
છનાછની સ્ત્રી૦ [રવ૦] ઉપરાઉપરી છન છન અવાજ થયા કરવો તે (૨) [લા] પૈસાની રેલછેલ [-થઈ રહેવી સાથે પ્રયોગમા]
છન્ન વિ૦ [सं] ઢ કાયેલું
છન્નુ(-ન્નુ) વિ૦ [सं षण्णवति, प्रा छण्ण (-न्न)उ] '૯૬' [વિ૦ પુ૦ વ્યભિચારી
છપગુ [છ+પગ] છ પગવાળુ, છપાદ -ગો
છપડી સ્ત્રી૦ લુચ્ચાઈ, ઠગાઈ
છપડુ વિ૦ [છ+પડ] છ પડવાળુ
છપતરુ વિ૦['પતરુ' ઉપરથી? સર૦ 'ચપતરુ'] છીછરુ (૨) ઘસાઈને પાતળુ થઈ ગયેલું (૩) ન૦ એવુ વાસણ કે સિક્કો
છપ(-પ્પ)ય પુ૦ [सं.षट्पद] છપ્પો
છપ(-પ્પ)ર ન૦ [हिं, म, दे छिप्पिर=ઘાસ (છાપરે ઢાંકવાનુ) ઉપરથી ?] છાપરુ ૦ખાટ સ્ત્રી૦, ૦પલગ પુ૦(મચ્છરદાનીની) છત્રીવાળો પલગ ૦પગુ વિ૦ ચાલતાં જેનુ જમીન પર આખુ પગલુ પડે એવું (તે અભાગીનુ ચિહ્ન મનાય છે) ૦બધ વિ૦ [સર૦हिं छप्पर्बंद] છાપરાવાળુ(૨)પુ૦છાપરુ બાંધનારો કે ૦ નારો
છપવુ અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं छपना, म छपणें] છુપાવુ, સતાવુ -વવુ સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)
છપાઈ(-મણ,-મણી) સ્ત્રી૦['છાપવુ' ઉપરથી] છાપવાનું મહેનતાણુ (૨) છાપ, છાપણી -ણ ન૦ છાપવાની ક્રિયા કે રીત -ણકામ ન૦ છાપકામ
છપાદ(-દુ) વિ૦ [છ+પાદ प्रा छप्पय] છ પગવાળુ [ચોપાનિયુ
છપાનિયુ ન૦ [છ+પાન] છ પાનાનુ પાનિયુ
છપાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'છપવુ', 'છાપવુ'નુ પ્રેરક
છપાવું અ૦ ક્રિ૦ 'છાપવુ'નુ કર્મણિ (૨) છપવાની ક્રિયા થવી, 'છપવુ'નું ભાવે (૩) [પતગનુ] એકદમ નીચે પડવુ
છપ્પન વિ૦ [सं षट्पञ्चाशत्, प्रा छप्पण्ण-(-न्न)] '૫૬'(૨)(૫૬ દેશ, ૫૬ ભાષા ને ૫૬ સસ્કૃત કોશ છે એ સમજ પરથી)ઘણુ અનેક, બહુ,બધુ [-ઉપર ભૂગળો વાગવી=ખૂબ પૈસો હોવો(૨)બિલકુલ ધ્યાન ન જવુ, નચિત-પણે ઘોરવુ -દેશનું પાણી પીવુ=દેશ-દેશાતરમાં મુસાફરી કરવી, જાતજાતના અનુભવ હોવા -ના વિતાડવા=ખૂબ પજવવુ,ત્રાસ આપવો -ની છિનાળી કાઢવી=બધા છાના કામ ઉઘાડાં પાડી ફજેતી કરવી -નો દેવાળયો =હમેશનો-નામીચો દેવાળિયો -મે પાને અ૦ છેક અજાણી અને ઓતાડી જગાએ -વખારી, -વેપારી=ઘણો વ્યવસાયી માણસ -વેપારી ને બારે કૂચી=કરવુ કઈ નહીં ને દમામ ઘણો -શાહ=જુઓ છપ્પન વેપારી] ૦ભોગ પુ૦ ઠાકોરજીને ધરાવવાની છપ્પન પ્રકારની રસોઈ(૨)[લા] દુનિયાના બધા ભોગવિલાસ -નિયો પુ૦વિ૦ સ ૧૯૫૬માં પડેલો મોટો કાળ(૨)તે કાળના વખાનો માર્યો વટલાઈને થયેલો ખ્રિસ્તી.

(તુચ્છકારમાં)[છપ્પનિયામાંથી આવેલું= અતિ ભૂખ્યુ, દુકાળિયુ]

છપ્પય પું૦ જુઓ છપ્પો ['છપર'માં

છપ્પર,૦ખાટ,૦પલંગ,૦પગું,૦બંધ જુઓ

છપ્પો પું૦ [प्रा. छप्पय] ૭ પદનો એક છંદ

છપ્પોસાત પું૦ પાસામાં ૭ ને તેની પો એમ સાત પડે તે

છબ,૦છબ,૦કછબક અ૦[રવ૦] પાણીમાં કાંઈ અફળાવાનો અવાજ **૦છબવું** અ૦ક્રિ૦ 'છબછબ' અવાજ થવો **૦છબાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'છબછબ' કરવું (૨) તેમ કરતાં કપડું ધોવું **૦છબિયું** ન૦ 'છબછબ' કરે એવું એક ખખડાવવાનું વાદ્ય **૦છબું** વિ૦ છછરું, માત્ર તળિયું ઢંકાય તેટલું

છબ(-બો)તરુ વિ૦ છીછરું(૨)ગઢ્ઢ, ચૂંથાયેલું (૩)ન૦ છપતરું, ઘસાયેલું પતરું(૪)ચૂંથાયેલો કાગળનો કકડો, છબોતરું

છબદાર વિ૦ જુઓ છબીદાર

છબરડો પું૦ [सं शबल ઉપરથી ?] ગોટાળો, અવ્યવસ્થા, કામ કે ફળને નામે મીંડું [-વાળવો = ગોટાળો કરવો]

છબલીકાં ન૦બ૦વ૦ [રવ૦] કાંસા,છબછબિયાં [-વગાડવાં = પૈસેટકે ખાલી થઈ જવું]

છબવું અ૦ક્રિ૦ [सं क्षुप्=અડકવું] પહોંચવું, અડકવું (૨) [જુઓ છપવું] છુપાવું

છબ(-બી) સ્ત્રી૦ [જુઓ છવિ] તસવીર [-ઉતારવી, -પાડવી,-લેવી] (૨) કાંતિ, સૌંદર્ય. **૦દાર** વિ૦ વાટીલું, સુંદર **-બીલું** વિ૦ મોહક છબીવાળું, રૂપાળું

છબોતરું વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ છબતરું

છમ,૦કછમક અ૦[રવ૦] **૦કલી** સ્ત્રી૦ (કા) દહીં વલોવવાની ગોળી **૦કલું** ન૦ અટકચાળું, ચાદવું (૨) નાનકડું તોફાન **૦કવું** અ૦ક્રિ૦ છમક છમક થવું (જેમ કે, ઘૂઘરીનું)(૨)ઠમકો કરીને ચાલવું **૦કાટ(-રે)** પું૦ છમકવું તે **૦કારવું** સ૦ક્રિ૦ છમ અવાજ કરવો(જેમ કે, ઊની વસ્તુ પાણીમાં બોળીને) **૦કારો** પું૦ છમકારવાનો અવાજ **૦કાવવું** સ૦ક્રિ૦ ધમકાવવું (૨)'છમકવું'નું પ્રેરક. **૦છમ** અ૦ [प्रा छमच्छम=છમછમ કરવું, સર૦ हिं, म] એવો અવાજ કરીને (૨) [લા] મદમાં. **૦છમતું** વિ૦ છમછમાટ કરતું **૦છમાટ** પું૦ 'છમછમ' અવાજ (૨) [લા] તોર, મદ **૦છમિયાં** ન૦બ૦વ૦ કાંસીજોડા(૨)ઝાંઝરિયાં

છમછરી સ્ત્રી૦ જુઓ સંવત્સરી(૨)પજુસણનો છેલ્લો દિવસ

છમના સ્ત્રી૦ એક જાતની માછલી

છમાસિક વિ૦ [सं षण्मासिक, प्रा छमासिय] ૭ મહિને થતું (ખાસ કરીને પરીક્ષા માટે)

છમાસિયો પું૦ જુઓ છમાસી

છમાસી સ્ત્રી૦ [જુઓ છમાસિક] મરણ પછી ૭ માસે કરાતી ક્રિયા [-વાળવી]

છર પું૦ ['મત્સર' ઉપરથી ?] તોર, મદ (૨) મસ્તી, તાન (૩) [सं क्षुर] અસ્ત્રો (૪) સ્ત્રી૦ [सं. शर] બરુની સોટી [-ઉતારવો = મદ દૂર કરવો(૨) અસ્ત્રાની ધાર કાઢવી -ઊઠવો, ઊઠવો = અસ્ત્રાનો ચેપ લાગવો -આવવો = મદ થવો -કરવો, -કાઢવો = મદ કરવો, અહેકવું(૨)અસ્ત્રાન દમાં આવી જવું -ચઢવો = મદ આવવો -ફેરવવો = અસ્ત્રાથી બોડી કાઢવું (૨) નાશ કરવું -બેસવો = હજામત કરતાં અસ્ત્રાનો કાપ થવો]

છરતું વિ૦ ['છરર' અવાજ કરતું]આડું, ઢળતું (૨) કતરાતું

છરર,૦ર અ૦[રવ૦]વસ્તુ છરતી જતાં કે કપાતાં થતો અવાજ – સરરર

છરવં(-વિ)ળું વિ૦ [છર + વાળું] છરવાળું; મદમસ્ત, અભિમાની

છરાયું(-યેલું) વિ૦ [છર' ઉપરથી] માતેલું, ફાટેલું. **-વવું** સ૦ક્રિ૦ [પ્રેરક], **-વું** અ૦ક્રિ૦ તોર કે મસ્તીમાં આવવું, ફાટવું

છરી સ્ત્રી૦ [सं. क्षुरिका, प्रा क्षुरिआ, छुरी] પાળી, ચપ્પુ [-ઊછળવી = છરીઓ વડે મારામારી થવી -ચાલવી = છેદ મુકાવો, કપાઈ જવું(૨) છરીથી કપાવાનું કામ બરાબર થવું -જેવી જીભ = આકરી - નિષ્ઠુર બોલી; સામાની લાગણીઓની જરા પણ પરવા ન કરે તેવી તાતી વાણી. -મૂકવી = કતલ કરવી (૨) ખરચ કરવું પાયમાલ કરવું]

છરેલ વિ૦['છર' ઉપરથી]છર-મઢવાળુ, છરાયેલુ
છરો પુ૦ [સં क्षुर,પ્રા छुर] મોટી છરી (૨) સીધો જમૈયો (૩) બંદૂકના બારમાં ભરે એવા ખીલા, કાંકરા ઇ૦ -રાવાંટી સ્ત્રી૦ 'બૉલ બેરિંગ', પૈડું બરાબર ફરવા માટે વીંટીમાં છરા ગોઠવી તે ધરી કે લાટ પર બેસાડાય છે તે યોજના (જેમ કે સાઇકલમાં)
છર્દિ સ્ત્રી૦ [સં] અધઓક કે બકારીનો રોગ
છલ પુ૦,ન૦ [સં] છળ, છેતરપિંડી, કપટ (૨) ખોટો વેશ (૩) બહાનું ૦ન ન૦,૦ના સ્ત્રી૦ [સં] છળવુ-છેતરવુ તે ૦બલ ન૦ ['છલ'નો દ્વિર્ભાવ?] છળકપટ, પ્રપંચ
છલક સ્ત્રી૦ ['છલકાવું' ઉપરથી] છાલક (૨) પાણીનું બેડું (૩) અ૦ છાલક વાગતી હોય એમ ૦છોઈયા અ૦ છલકાતું હોય એમ -વાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ હિં छलकना, જુઓ છલાછલ](હાલવાથી) પ્રવાહી પદાર્થનું ઊછળી બહાર પડવું કે ઊભરાવું (જેમ કે વરસાદથી તળાવ છલકાઈ ગયાં) (૨) [લા] અભિમાનથી ફુલાવું
છલર સ્ત્રી૦ પ્રો, દૂર્વા [છળકપટ,લુચ્ચાઈ
છલ(-ળ)વિછલ(-ળ) સ્ત્રી૦ [જુઓ છલ]
છલંગ સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં छलांग] ઠેકડો, ફલંગ, કૂદકો [-ભરવી, મારવી = કૂદવું]
છલા વિ૦ '૬' (સાંકેતિક)
છલા(-લો)છલ અ૦ [दे छुल्लुच्छुल = છલકાવું, ઊછળવું]છલકાય તેમ-ઠેક સુધી(ભરેલું)
છલાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ છલકાવું
છલિ(-ળિ)ત વિ૦ [સં] છેતરાયેલુ (૨)['છળવું' અ૦ ક્રિ૦ ઉપરથી] છળેલું; ચમકેલું
છલી સ્ત્રી૦[दे छल्ली = ત્વચા]ચામડીનો એક રોગ
છલૂડી સ્ત્રી૦ [જુઓ છાલું] નાનું છાલિયું, નાની વાડકી
છલો(-લ્લો) પુ૦ [સર૦ હિં, મ छल्ला] એક જાતની ઘૂઘરીઓની વીંટી (૨) લગ્ન વખતે પહેરવાની વીંટી (૩) [?] પૂજાના સામાનની છાબડી [-ભરવો = પૂજાપાના સામાનની છાબડી ભરી, દેવીના માનમાં ભોજન આપવું તે]
છલોછલ અ૦ જુઓ છલાછલ
છલ્લા સ્ત્રી૦ [જુઓ છલો] કાનનો વેહ વધારવા ઘલાતી કડી (૨) પુ૦બ૦વ૦ જુઓ છલ્લો
છલ્લાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ છલો] છલ્લા - વીંટીઓ
છલ્લો પુ૦ જુઓ છલો (૧,૨ અર્થો બહુધા બ૦વ૦ તરીકે)
છલ્લેયું ન૦ [दे छल्ली ઉપરથી] સાવ ઘસાઈ ગયેલું છલૂડું (૨) ધાન કે લાકડાની ચૂડી
છવાવું (છ') અ૦ક્રિ૦ [दे छविअ = છવાયેલું] 'છાવું'નું કર્મણિ-ઢંકાવું, ઘેરાવું (૨) ફેલાવું
છવિ સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ છબી
છવીંટિયા ન૦બ૦વ૦[છ + વાંટી]સ્ત્રીઓના પગની આંગળીએ ઘાલવાનું એક ઘરેણું - જોટવા
છવ્વીશ(-સ) વિ૦ [સં षट् + विंशति, પ્રા छव्वीस] '૨૬'
છસે(-સો) પુ૦બ૦વ૦ [છ + સો] '૬૦૦'
છળ પુ૦, ન૦ જુઓ છલ [-કરવું,-રમવું] ૦કપટ ન૦ પ્રપંચ, દગોફટકો ૦કારી વિ૦ કપટી, દુઃખ દેનાર ૦ના સ્ત્રી છલના, છળ કરવું તે. ૦પ્રપંચ પુ૦ દગોફટકો, છળકપટ ૦ભેદ પુ૦છળપ્રપંચ ૦વિછળ સ્ત્રી૦છળકપટ, લુચ્ચાઈ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ચતુરાઈથી છેતરી જવું તે
છળકો પુ૦[જુઓ છલક] પાણીની છોળ - છાલક
છળવું સ૦ક્રિ૦ [સં छल्] છેતરવું, ઠગવું (૨) અ૦ક્રિ૦ [સં उच्चल् = ઊછળવું ?] બીકથી ચમકવું, હબકવું
છળિત વિ૦ જુઓ છલિત
છળો (છ) પુ૦ રગડો (દહીં વગેરેનો)
છંછણવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ છણછણવું
છંછણાટ પુ૦ જુઓ છણછણાટ
છંછેડવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ છેડવું] ચીડવવું, સળી કરવી [છાંટવું તે
છંટકાવ પુ૦[પ્રા छट् = છાંટવું, दे छट्ट = છાંટો]
છંટકોર પુ૦ [જુઓ છંટકાવ] છંટકોરવું તે ૦વું સ૦ક્રિ૦ છંટકાવ કરવો, છાંટવું (૨) પાણી છાંટી ઓલવવું
છંટાવ પુ૦ જુઓ છંટકાવ
છંટાવવું સ૦ક્રિ૦ 'છાંટવું'નું પ્રેરક
છંટાવું અ૦ક્રિ૦ 'છાંટવું'નું કર્મણિ (૨) છાંટા

ઊડવા, છાટાથી ભીંજાવુ (૩) ગાભણુ થવુ (ગાય ભેસ ઇત્યાદિનુ)
છંડાવવું અ૦ક્રિ૦ 'છાડવુ'નુ પ્રેરક
છંડાવું અ૦ક્રિ૦ 'છાડવુ'નુ કર્મણિ (૨) છણાવુ, તપાસ થવી, ઇન્સાફ થવો
છંદ પુ૦[સં]અક્ષર કે માત્રાના મેળ-નિયમથી બનેલી કવિતા,વૃત્ત(૨)લત;વ્યસન [-લાગવો, છંદે ચડવું=લત કે લેહ લાગવી, વ્યસન વળગવુ](૩)અમુક જાતની ચૂડીઓ ૦(-દો) બદ્ધ વિ૦ પદ્યરૂપે ગોઠવેલુ-બનાવેલુ ૦(-દો) ભંગ પુ૦ છંદ-વૃત્તનો ભગ ૦વૃત્ત ન૦ છદ કે વૃત્ત, કવિતાનુ માપ અથવા રાગ. ૦(-દઃ)શાસ્ત્ર ન૦ વેદનાં છ અ ગમાનુ એક (૨) પિગળ. ૦શાસ્ત્રી સ્ત્રી૦ છદશાસ્ત્ર જાણનાર -દી,-દીલું વિ૦ મોજી, શોખીન (૨) અમુક લતવાળું. -દોવતી સ્ત્રી૦ [સં] મધ્યા શ્રુતિનો એક અવાન્તર ભેદ (સગીત)
છંદોબદ્ધ, છંદોભંગ, છંદોવતી [સં] જુઓ 'છદ'મા
છાક પુ૦[સર૦ હિં,મ. छाकणें 'છકવુ' પરથી? કે સ શાક્ત?] નશો, કેફ(૨)તોર, મિજાજ (૩) સ્ત્રી૦[?] દુર્ગંધ.[-મારવી=વાસ નીકળવી, બદબો છૂટવી છાકે ચડવું=છાકટુ થવુ શરીરનુ ભાન ન રહેવુ] ૦ટ વિ૦ છાકટુ ૦ટાઈ સ્ત્રી૦, ૦ટાપણુ ન૦ ૦ટું વિ૦ [જુઓ છાક, મ. छाकटा] દારૂ પીને ભાન ભૂલેલુ ૦ટો પુ૦ દારૂડિયો
છાકમછોળ અ૦ ['છોળ' ઉપરથી] છોળો ઉપર છોળો વાગે એમ (૨) સ્ત્રી૦ પુષ્કળતા
છાકવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ છકવુ]છલકાઈ-ફુલાઈ જવુ (૨) બહેકી-વઠી જવુ
છાકોટો પુ૦ [જુઓ છાક] ભારે છાકભર્યો છણકો-તિરસ્કાર; છાછિયુ
છાગ પુ૦ [સં] છગ, બકરો
છાગળ પુ૦[સં छागल]બકરો(૨)સ્ત્રી૦ પાણી ભરવાની ચામડાની બતક
છાગળિયું વિ૦ઉડાઉ(૨)ન૦ (પ્રાય બ૦વ૦મા) ઉડાઉપણુ (૩)પાણી ભરવાની બતક, છાગળ
છાગળિયો પુ૦ [હિં छागल] ફાટવાળી ઘૂઘરી
છાછર સ્ત્રી૦ ['છાછરુ' ઉપરથી?] તાસક (૨) ['છરર' રવ૦ પરથી?] પાણીની સપાટી પર છરરર કરતુ જાય એવી રીતે કાઈ ફેંકવુ તે. [-મારવી.](૩)વિ૦ છાછરુ.-રુ (-રૂ) વિ૦ જુઓ છીછરુ
છાજ ન૦ [સં छाद् ઉપરથી] છાપરામા ઘાસ, પાટિયા કે વાસ વગેરેનુ કરાતુ આચ્છાદન કે તે વસ્તુઓ (૨) ['છજુ' ઉપરથી] અભરાઈ
છાજલી સ્ત્રી૦ ['છજુ' ઉપરથી] છજા ઉપરની નાની અગાસી (૨) નાનુ છજું (૩) અભરાઈ
છાજવું સ૦ક્રિ૦ [સં छाद् ઉપરથી] છાજથી ઢાકવુ,છાવુ (૨) છવાઈ રહેવુ (૩) [સર૦ હિં. छाजना, प्रा छज्ज्] લાયક હોવું (૪) સારું દેખાવુ, શોભવુ(૫) ઘણો વખત નભવુ, ટકવું (ઉદા૦'રાક હાથે રે, રતન ચડ્યું છાજ્યુ નહિ.')
છાજિયું ન૦ શોકના આવેશમા છાતી કૂટવી તે [છાજિયાં લેવાં=મરણ પાછળ નામ લઈ છાતી કૂટવી (૨) [લા] સ્ત્રીઓ તિરસ્કારના ઉદ્ગાર તરીકે-મર મૂઆ-એવા ભાવમા વાપરે છે]
છાજું ન૦ ['છાજ' ઉપરથી] છાજ નાખી કરાતુ એકઢાળિયુ [લાબો પહોળો કકડો
છાટ સ્ત્રી૦ ટાકાની અદરની છત (૨) પથ્થરનો
છાણ ન૦ [દે] ગાયભેસનો મળ, ગોબર. [-કરવું=(ગાયભેસે) પોદળો કરવો -દેવું= અબોટ કરવો, લીંપવુ -હોવું=દમ હોવો, હિમત હોવી. -પૂંજવું=છાણ એકઠુ કરવુ -માં તરવાર મારવી=દોરદમામ બહુ પણ કરવુ કાંઈ નહિ,કાયર પેઠે વર્તવુ]૦પૂંજો પું૦ કચરોપૂંજો -ણિયું વિ૦ છાણ જેવુ, પોચુ; દમ વગરનુ (૨) છાણ ખાઈને રહેનારુ (૩)ન૦ છાણમાટીનુ બનાવેલુ ટોપલુ -ણું ન૦ [દે. छाणी] બાળવા માટે છાણને થાપીને સૂકવેલુ ચકરડુ
છાણવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ હિં छानना, મ छानणें, કે छाणण] બારીક રીતે ચાળવુ (૨) છણવું
છાત ન૦ [સં छत्र, હિં छाता] (૫) છત્ર, છત્રી
છાતરક સ્ત્રી૦ મેગો કૂદકો, ફાળ (ઘોડાની)
છાતરવું સ૦ક્રિ૦ ખેચવુ, બહાર કાઢવુ

છાતી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ, હિં] શરીરનો પેટની ઉપરનો પહોળો ભાગ (૨) [લા] હૈયું દિલ (૩) હિંમત [-ઉપર બેસવું=સામે બેસીને કામ કઢાવવું, રૂબરૂ હાજર રહી કામની ઉતાવળ કે ચોકસાઈ કરાવવી -ઉપર મૂકવું=તદ્દન નજીક કે સામે મૂકવું (કંટાળાનો ઉદ્ગાર) -ઉપર હાથ મૂકવો=હિંમત રાખવી (૨) હિંમત આપવી (૩) છાતીમાં રહેલા ઈશ્વરની સામે (સાચું કહેવું) -ઊભરાવી=શોક કે આનંદથી હૈયું ભરાઈ આવવું – ખૂબ લાગણી થવી.-ઊંચી આવવી=ખૂબ હરખ કે આનંદ યા ગર્વ થવો છાતીએ ચાંપવું=વહાલમાં હૈયા સરસું દબાવવું -એ હાથ લાગવો, રહેવો=દિલમાં દુઃખ કે વેરની લાગણી થવી -એ ધરવું=છાતીસરસું લેવું -એ વળગાડવું =છાતી સરસું ચાંપવું(૨)પાસે ને પાસે રાખવું (૩) ધવરાવવું. -એ કહ્યું કરવું=ધીરજ કે હિંમત રહેવી -કાઢીને ચાલવું=હિંમતભેર કે દમામથી ચાલવું -કૂટવી=શોકક્રોધના આવેગમાં છાતી ઉપર હાથના પંજા પછાડવા (૨) પસ્તાવો કરવો -ખાલી કરવી=જુઓ છાતી ઠાલવવી -ચલાવવી=હિંમત દાખવવી -ચાલવી=હિંમત રહેવી -ટાઢી થવી=સંતોષનો આનંદ થવો -ટાઢી હોવી =દિલમાં કંઈ બળતરા કે દુઃખ ન હોવાં -ઠરવી=સંતોષ અને આનંદ થવા -ઠાલવવી=હૈયાની વરાળ કાઢવી, સુખદુઃખના ઊભરા કાઢવા -ઠોકવી=હિંમત આપવી. (૨) શાબાશી આપવી -ઠોકીને કહેવું= વિશ્વાસ ને હિંમતપૂર્વક કહેવું -તોડવી= સખત કામ કરવું -થાબડવી=ઉત્સાહ, હિંમત કે શાબાશી આપવી છાતીનું આધું=સાહસિક, હિંમતવાન -નું કઠણ, -નું ધાડું=છાતીવાળું, હિંમતવાન -નો ઘા=મરમનો ઘા (૨) સ્વપરાક્રમ -પર પથ્થર મૂકવો=શોકનો ડૂમો દબાવવો, હિંમતપૂર્વક સહન કરવું -પર રાખવું= લાડથી ઉછેરવું પાસે જ રાખવું -પાકવી =સ્તન ઉપર ગૂમડું થવું (૨) છોકરા નઠારા નીકળવા (૩) છાતીમાં કફ પાકી જવો -પીગળવી=લાગણી થવી, દયા આવવી -ફાટ રડવું=પુષ્કળ ને મોટેથી રડવું -ફાટી જવી=ભારે દુઃખથી કાળજું ચિરાઈ જવું -ફૂલવી=આનંદ કે ગર્વ થવો -બળવી=દિલ દાઝવું (દુઃખ કે અદેખાઈથી) -બેસી જવી,-ભાગી જવી=દુઃખ શોકથી હિંમત હારી જવું -ભરાઈ આવવી= લાગણીના આવેશથી રડી જવાવું -ભેર ચાલવું=અક્કડ-દમામભેર ચાલવું -માં ઘાલવું=વહાલમાં છાતી સરસું ચાંપવું -સરસું રાખવું=લાડથી પોતાની પાસે રાખવું -હાથ ન રહેવી=લાગણીથી ઉશ્કેરાઈ જવું (૨) હિંમત જતી રહેવી] ૦કઢું વિ૦ બહાદુર, પ્રાણવાન ૦ચલું વિ૦ હિંમતવાન ૦પૂર વિ૦ છાતી સુધી આવે એટલું ૦ફાટ અ૦ છાતી ફાટી જાય એમ, ખૂબ લાગણીથી ૦ભેર અ૦ હિંમતથી (૨) [ઊંચું ચડતાં] છાતી ભરાઈ આવે-દમ ચડે તેમ

છાત્ર પુ૦ [સં] વિદ્યાર્થી ૦પતિ પુ૦ ગૃહપતિ ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ જુઓ શિષ્યવૃત્તિ -ત્રા સ્ત્રી૦ વિદ્યાર્થિની -ત્રાલય ન૦ છાત્રોને રહેવાનું સ્થળ, 'બોર્ડિંગ,' 'હોસ્ટેલ' [વસ્તુ

છાદન ન૦[સં]ઢાંકવું કે ઓઢવું તે કે તે ઓઢવની

છાદિત વિ૦ [મ] આચ્છાદિત, ઢંકાયેલું

છાનગપતિયાં ન૦બ૦વ૦ [છાનું+ગુપ્ત] (કા) છાની વાતો [ગુફતેગો(૨)અ૦છ ની રીતે

છાનાછાની સ્ત્રી૦ ['છાનું' ઉપરથી] છાની વાત,

છાનું વિ૦ [સં छन्न] ગુપ્ત (૨) મૂગું [-રહેવું, -રાખવું સ૦ ચે] ૦છપનું(-નું) વિ૦ છૂપું કોઈ જાણે નહિ તેવું, ગુપ્ત ૦માનું વિ૦ છાનુછપનું (૨) ગુપચુપ

છાપ સ્ત્રી૦ ['છાપવું' ઉપરથી] એક વસ્તુ બીજા પર દબાવાથી તેની આકૃતિ પડે તે (૨) આકૃતિ પાડવાનો સિક્કો (૩) પતંગ છપાવી તે (૪) [લા] મન ઉપર થયેલી અસર-બનાયેલો અભિપ્રાય (૫) રોફ, દાબ, પ્રભાવ (૬) છાપવાની સફાઈ [-ઊઠવી=છાપવામાં બરાબર આકૃતિ પડવી. -ખાવી=પતંગ

છવાવી – એકદમ નીચે પડવી –પડવી = શેહ, અસર પડવી –બેસાડવી = પ્રભાવ પાડવો (૨) સારી નરસી શાખ બતાવવી –મારવી = સિક્કો-મહોર દબાવવા (૨) હક-દાવો હોવો ("એ ચીજ ઉપર તમારી છાપ મારી છે શું?") –લાગવી = છાપનો સિક્કો પડવો] ૦ખાનું ન૦ છપાણ થતું હોય તે સ્થળ, મુદ્રણાલય ૦ગર પુ૦ છીપો ૦જ(–પ)ત્ર પુ૦ છાપવાનું યંત્ર

છાપટ સ્ત્રી૦ પાણીની છાલક, છોળ (૨) [दे छप्पत्तिआ] ધાપટ, લપડાક

છાપણી સ્ત્રી૦ ['છાપવું' ઉપરથી] છાપવાની રીત કે તેની સફાઈ, છાપ

છાપત સ્ત્રી૦ [છાપ ઉપરથી] શાખ, આબરૂ

છાપભૂલ સ્ત્રી૦ [છાપ + ભૂલ] છાપવામાં થયેલી ભૂલ

છાપર સ્ત્રી૦ વાટવાનો મોટો ચપટો પથ્થર

છાપરું ન૦ [જુઓ છપ્પર] મકાન પર કરેલું ઢાંકણ (૨) છાજ (૩) ઝૂંપડું [છાપરાં ઠેકવાં = ઉદ્ધતવેડા કરવા (૨) અતિશય આનંદ દેખાડવો –ઉકેલવું = છાજ બદલવા નળિયા ઉતારવા. –જડવું ઠોકવું = ઘર પર છાપરું બનાવવું (૨) ઝૂંપડું ઊભું કરવું –વધવું = કપાળ આગળ કે માથે હજામત વધી જવી –સડવું = છાપરાનું છાજ કોહવું છાપરે ચડવું = મોંઘા થવું, મગરૂરીમાં ફુલાવું છાપરે ચડાવવું = ખૂબ વખાણ વડે ફુલાવી મૂકવું છાપરે બેસવું =. જુઓ છાપરે ચડવું] –રિયું વિ૦ છાપરાનું, –ને લગતું –રિયો પુ૦ ભાવનગર તરફની વાણિયાની એક જાતનો માણસ. –રી સ્ત્રી૦ નાનું છાપરું (૨)[લા] ઝૂંપડી

છાપવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं, म, फा. चस्पीदन् કે सं चप्, स्थाप् ઉપરથી ?] બીબા વડે છાપ–આકૃતિ પાડવી

છાપું ન૦ ['છાપવું' ઉપરથી] વર્તમાનપત્ર (૨) બીડું (૩) [?] ચામાચીડ

છાપેલ કાટલું ન૦ [છાપેલું + કાટલું] [લા.] પહોંચેલ, ખંધા તરીકે પંકાયેલો માણસ

છાપો પુ૦ ['છાપવું' ઉપરથી] ઓચિંતો હુમલો (૨) છાપ વડે કરેલું ચિહ્ન (૩) લાગો, વેરો (૪)+ બધાં છાપાં, 'ધિ પ્રેસ.' [–મારવો = એકાએક હુમલો કરવો –ભરવો = વેરો ભરવો છાપાનું ભૂત = ('પ્રિન્ટર્સ ડેવિલ') છપાણમાં રહેતી ભૂલ, છાપભૂલ]

છાબ,૦ડી સ્ત્રી૦, –ડું ન૦ [दे छब्ब (०ग)] છાબડી, વાંસની છાછરી ટોપલી [–કળપવી = મૂએલાના શ્રાદ્ધમાં ફળફળાદિની છાબડી બ્રાહ્મણોને આપવી –મોકલવી = ભેટ મોકલવી –વાળવી = સ્ત્રીના મરણ પછી તેના પિયરિયાએ છેલ્લી ક્રિયાના કપડાં વગેરે એક છાબડીમાં ઘાલીને આપવાં]

છાયલ (છા') ન૦ [સર૦ दे छाइल्ल = સુંદર, प्रा. छायण = વસ્ત્ર] એક જાતનો છાપેલો સાળ્લો

છાયા સ્ત્રી૦ [सं] પડછાયો (૨) [લા] આશ્રય, ઓથ (૩) અસર, છાપ [–કરવી = છાયડો કરવો (૨) ઓથ આપવી –જેવું = સદા જોડાયેલું (૨) પકડતાં હાથમાં કંઈ ન આવે તેવું, દેખાવમાત્ર –પડવી = ઓળો પડવો (૨) શેહ પડવી –મારવી = ચિત્રમાં પ્રકાશ અને ઓળાનો ઉઠાવ આવવો. છાયામાં રહેવું = ઓથ- આશ્રયમાં રહેવું. –લેવી = છાયડો લેવો (૨) અમુકને મળતું આવે એવું કરવું – થવું] ૦કાવ્ય ન૦ બીજા કાવ્યની છાયાવાળું કાવ્ય ૦ચિત્ર ન૦ કેવળ છાયા–ઓળારૂપે આલેખાયેલું ચિત્ર. ૦નટ પુ૦ એક રાગ ૦નુવાદ પુ૦ મૂળની છાયા ઉતારતો અનુવાદ; ભાવાનુવાદ ૦પુરુષ પુ૦ તડકામાં અથવા ચાંદરણામાં ઊભા રહીને પોતાની છાયા તરફ ઘણીવાર જોયા કર્યા પછી એકદમ આકાશમાં જોતાં ઊંચે જે પુરુષઆકૃતિ દેખાય છે તે ૦યંત્ર ન૦ છાયા ઉપરથી વખત જાણવાનું યંત્ર, 'સન–ડાયલ' ૦લગ વિ૦ રાગને મનોહર બનાવવામાં બીજા રાગના સ્વરની છાયાવાળું

છાયો (છા') પુ૦ [सं छाया; प्रा छाहा- (–हिया), फा सायह्] છાયો, પડછાયો, ઓળો

છાર (છા')પુ૦,સ્ત્રી૦ [सं क्षार, प्रा] ઈંટવાડાનો ભૂકો (૨) ફૂગ (૩) ધૂળ (૪) રાખોડી (૫) છારી (૬) પુ૦ [प्रा] મત્સર, અભિમાન

છિણાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'છીણવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક
છિદવું સ૦ક્રિ૦ + જુઓ છેદવું
છિદ્ર ન૦ [સં] કાણું, બાકું, નાકું (૨)[લા]દોષ, ખામી [-કાઢવાં, જોવાં, શોધવાં = દોષ શોધવા] -દ્રાન્વેષણ ન૦ [સં] બીજાના દોષ શોધવા તે -દ્રાન્વેષી વિ૦ [સં] બીજાના દોષ શોધનારુ -દ્રાળુ વિ૦ છિદ્રવાળું -દ્રિત વિ૦ [સં] છિદ્રવાળું, છિદ્ર પાડેલું
છિનવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'છીનવવું'નું પ્રેરક
છિનાવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'છિનાવવું'નું પ્રેરક
છિનાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ છીનવવું (૨) 'છીનવું'નું પ્રેરક
છિનાવાવું અ૦ક્રિ૦ 'છિનાવવું'નું કર્મણિ
છિનાવું અ૦ક્રિ૦ 'છીનવું'નું કર્મણિ
છિનાળ વિ૦[સર૦ મ, हिं छिनाल, दे छिग्णाल = જાર, छिण्णा = કુલટા, કે छिन्नाल = હલકી જાતનું પરથી] છિનાળવું (૨)(ળ ?)સ્ત્રી૦[दे छिग्णाली] વ્યભિચારિણી, કુલટા ૦ચસકા પુ૦બ૦વ૦ છિનાળના (જેવા) ચાળા, અપલક્ષણ ૦વાડો પુ૦ વેશ્યાવાડો, ખાજરુ ૦વું વિ૦ વ્યભિચારી -ળી સ્ત્રી૦,-ળું ન૦ જારકર્મ, વ્યભિચાર
છિન્ન વિ૦ [સં] છેદેલું; જુદું પાડેલું ૦ભિન્ન વિ૦ ભાગીતૂટી ગયેલું (૨)અસ્તવ્યસ્ત ૦વ્રણ પુ૦ કપાવાથી પડેલો જખમ
છિપકળી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं छिपकली (चिपकना ઉપરથી ?)] એક જાતનો સાપ
છિપાવવું સ૦ક્રિ૦, છિપાવું અ૦ક્રિ૦ 'છીપવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક
છિપોલી સ્ત્રી૦ જુઓ છીપ
છિયાડી સ્ત્રી૦ [दे खेह = ધૂળ, રજ] પવનથી ઊડીને પડેલી ધૂળ -ડો પુ૦ પવનથી ઊડીને પડેલો કચરો
છિરકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'છીરકવું'નું પ્રેરક
છિલાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'છીલવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક
છિલેકું ન૦ [જુઓ છીલટું] છોડું, છોતરું
છિલ્લર ન૦[दे]તૂટી ગયેલું તળાવ(૨)ખાબોચિયું
છિલ્લો પુ૦ [फा चिल्लः] પીરનું સ્મારક
છી સ્ત્રી૦,ન૦ [જુઓ છિ, સર૦ हिं छिया = મળ] ગંદી વસ્તુ (૨) [બાળભાષા] મળ, મળત્યાગ [-ગ ધાવી = બાળક જેવા અણસમજુ થવું (૨) મેલું દેખાવું]
છી,૦છી અ૦[રવ૦] જુઓ છિ (૨)ગંદકીસૂચક ઉદ્ગાર [(વ૦ કા૦)
છીએ અ૦ક્રિ૦ 'હોવું'નું પ્રથમ પુરુષ બ૦ વ૦
છીચી સ્ત્રી૦ (ચ) ખીચડી (બાળભાષા)
છીછરવું અ૦ક્રિ૦ છીછરું થવું
છીછરું વિ૦ [સર૦ म छिछोली = નાનો જલપ્રવાહ, हिं छिछला-छिछोरा]થોડી ઊંડાઈવાળું
છીટ અ૦ [રવ૦] છિટ(૨)સ્ત્રી૦ સૂગ,અણગમો, છીત [છીડું
છીડું ન૦ [સં छिद्र, પ્રા छिड्डु ?] દોષ, બહાનું,
છીણવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ખરવું] ગાળવું(૨) [सं छिद्, छिन्न, પ્રા छिण्ण ?]છીણી ઉપર ઘસવું, છૂંદો પાડવો (૩) મોળવું, સમારવું (શ ક)
છીણી સ્ત્રી૦ ['છીણવું' ઉપરથી]છીણવાનું સાધન (૨) લાકડાં ફાડવામાં વપરાતી લોઢાની ફાચર (૩)ધાતુ કાપવાનું લોઢાનું ઓજાર [-મૂકવી = કાપી નાખવું(૨)બરબાદ કરવું -મારવી = કાપી નાખવું (૨) ફાંસ મારવી]
છીત સ્ત્રી૦ [જુઓ છીટ] સૂગ (સુ)
છીતરી સ્ત્રી૦ બે ઘર વચ્ચેનું નવેળિયું, છીડી
છીતવું અ૦ક્રિ૦ છીછરા પાણીમાં વહાણનું જમીન સાથે ચોંટવું
છીદરી સ્ત્રી૦ [સં છિદ્ર ઉપરથી]ટીપકી ટીપકીવાળો એક જાતનો સાલ્લો(૨)દાણાનું વેરાવું-હરેડો થવો તે [-કરવી = હરેડો કરવો, આમ તેમ વેરાતું નાખવું]
છીદરું વિ૦ [સર૦ हिं छिदरा] જુઓ છીછરું
છીનકી સ્ત્રી૦ [સર૦ दे छिण्णा] છિનાળ
છીનવવું સ૦ક્રિ૦ [सं छिद्, हिं छीनना] ઝૂટવી લેવું (૨) છેતરી લેવું
છીનવાવું અ૦ક્રિ૦ 'છીનવવું'નું કર્મણિ
છીનવું સ૦ક્રિ૦[सं छिद् ઉપરથી] + કાપવું,છેદવું
છીપ સ્ત્રી૦ [सं शुक्ति, પ્રા सिप्पि, हिं छीप] એક જાતની માછલીનું કોટલું-ઘર, સીપ

છીપણી સ્ત્રી૦['છીપવું' ઉપરથી]પાણી છીપવુ-છાટવુ તે. -ણું નo પાણી છીપવાનુ લોટી જેવુ પાત્ર

છીપર સ્ત્રી૦ પથ્થરની છાટ, શિલા [છાટ-પથરો

છીપરું વિ૦ ગદું,ગોળુ(૨)ન૦ (ગ) વોખીની

છીપવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा थिप्प्=तृप्त थवु, सं तृप्?] શમવુ, શાત થવુ (તરસનુ) (૨) [हिं छिपना]સંતાવુ, લપાવુ(૩)સ૦ક્રિ૦ [स क्षिप्] સીપવુ, છાટવુ (૪) લાગવુ (વહાણને)

છીપો પુ૦ [दे छिंपय]કપડાં છાપનારો,છાપગર. -પાનામું ન૦ ગમે તેવો આવડત વિનાનો હિસાબ

છીબું ન૦ [दे छब्ब] તપેલીનુ ઢાકણુ, તાસક

છીરકવું સ૦ક્રિ૦[हिं. छिडकना]છાંટવુ,છટકાવથી નવરાવવુ છીરકાવું અ૦ક્રિ૦ [કર્મણિ]

છીલડું ન૦ [दे छल्ली] ફિલેડુ, છોડુ, છોતરુ

છીલવુ સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. छीलना] છોડા કાઢવા, છોલવુ

છીં અ૦ [રવ૦] છીંકવાનો અવાજ

છીંક સ્ત્રી૦[दे छिक्का] છી કરીને જોરથી શ્વાસ બહાર કાઢવો તે [-આવવી =છીંકવાનુ થવુ (૨) [લા] અપશુકન થવા. -ખાવી = છીંકવુ (૨) છીંકવાથી અપશુકન કરવા છીંકો આવે તેવું =તદ્દન સ્વચ્છ (સ્વચ્છતા બતાવવા)] ૦ણી સ્ત્રી૦ સૂઘવા માટે ઘૂટીને તૈયાર કરેલી તમાકુ ૦વું અ૦ક્રિ૦ છીંક ખાવી [છીંકતાં છીંકું પડવું =સહેજસાજમા વાકુ પડવુ-માઠું લાગવુ છીંકતાં દંડવું =નજીવા કારણસર દંડ કરી પાડવો, આપખુદ-જુલમી અમલ ચલાવવો]

છીંકારડું ન૦ ['છીંક' ઉપરથી] કાચકા જેવુ એક ઝેરી પ્રાણી, જેની છીંકનો વાયુ ઝેરી માનવામા આવે છે(૨)[?]એક જાતનુ નાનુ હરણ

છીંકારવું ન૦ ['છીંક' પરથી ?]એક જાતનુ હરણ (૨)વિ૦ વારે વડીએ-ઘણી છીંકો ખાનારુ

છીંકારુ ન૦ છીંકારવુ -રી સ્ત્રી૦ છીંકારાની માદા (૨) હરણની ચીસ

છીંટ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं छींट, म छीट, सं चित्र પરથી ?] એક જાતનુ રંગીન, છાપીગર કપડુ

છીંટલો પુ૦ કાટાનો ભારો ઉપાડવાની બે પાખિયાવાળી લાકડી, છેંટલો

છીંડી સ્ત્રી૦ [दे. छेंडी] સાકડી ગલી-નવેળિયુ (૨) [दे छिंडिआ, छींडी] નાનુ છીંડું. -ડું ન૦ [જુઓ છીંડી, સર૦ सं छिद्र, प्रा छिड्ड] વાડમા રાખેલુ બાકુ-માર્ગ (૨) [લા] દોષ(૩) બહાનુ [-પાડવું =વાડમા બાકુ કે માર્ગ પાડવો(૨)દોષ કાઢવો(૩)છટકવાનો રસ્તો કરવો છીંડે ચઢવું = છીંડામાથી આવવુ (૨) છીંડામાથી આવતા પકડાવુ. (ઉદા૦ છીંડે ચઢયો તે ચોર.)]

છુકછુક અ૦ [રવ૦] એન્જિનનો અવાજ ૦ગાડી (બાળભાષામા) રેલગાડી (૨) તેની બાળ રમત

છુછકારવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦, સર૦ प्रा छुच्छुक्कर, हि छुछकारना] કરડવા કે પાછળ પડવા ઉશ્કેરવુ (કૂતરાને) [-છાપણું ન૦

છુછલું વિ૦[જુઓ છિછલુ] આછકલુ, છીછરું

છુટકારો પુ૦['છૂટવુ' ઉપરથી] મુક્તિ, છૂટકો,અ ત

છુટાવું અ૦ ક્રિ૦ ['છૂટવુ' ઉપરથી] છૂટવાની ક્રિયા થવી, 'છૂટવુ'નું ભાવે

છુટ્ટી સ્ત્રી૦['છૂટવુ' ઉપરથી] છૂટી, રજા(૨)નવરાશ. [-પડવી = રજા મળવી]

છુટ્ટું વિ૦ જુઓ છૂટું

છુપછુપામણુ સ્ત્રી૦['છુપાવુ' ઉપરથી] સતાકૂકડી જેવી એક રમત [ગુપ્ત રાખવુ

છુપાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ ['છૂપવુ' ઉપરથી]સંતાડવુ,

છુપાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ છૂપવુ] સતાવુ, છૂપવુ

છુમ,૦છુમ અ૦ [રવ૦] ૦કાર,૦કો પુ૦ છુમ એવો રવ (જેમ કે વવારનો)

છુરી(-રિકા) સ્ત્રી૦ [सं] છૂરી, છરી

છુવડાવવું,છુવાડવું સ૦ક્રિ૦ 'છુવુ'નુ પ્રેરક

છુવારી અજમોદ પું૦[સર૦ हिं छुवा(-हारी) अजवायन] એક વનસ્પતિ

છુવાવું અ૦ક્રિ૦ 'છવુ'નુ કર્મણિ [(વ૦કા૦)

છું અ૦ક્રિ૦ 'હોવુ'નુ પ્રથમ પુરુષ એકવચન

છૂ ન૦ સરકી જવુ-જતા રહેવું તે [-કરી જવું, થઈ જવું =નાસી જવુ, સરકી જવુ] (૨) અ૦ (રવ૦) કૂતરાને માણસની પાછળ પડવા ઉશ્કેરવાનો - છુછકારવાનો ઉદ્ગાર

છૂછ સ્ત્રી૰ એક છોડ

છૂટ(ટ,) સ્ત્રી૰ ['છૂટવું' પરથી] મોકળાશ (૨) રજા, પરવાનગી (૩) છોડી દીધેલી–જતી કરેલી રકમ (૪) ઊડવા માટે પતંગને દૂરથી, ઊડે એમ ઊંચી કરી, છોડવી તે (૫) છૂટાપણું, સ્વતંત્રતા (૬) તંગી કે સખતાઈ, સંકોચ યા મનાઈનો અભાવ (શ૰પ્ર૰માં આ ભાવ આવે છે) [–અપાવવી = પતંગની છૂટ આપવી –આપવી = રજા કે સ્વતંત્રતા યા મોકળાશ આપવી (૨) પતંગની છૂટ આપવી –કરવી = બંધી કે મના હોય તે દૂર કરવી, રજા આપવી –થવી = રજા મળવી (૨) બંધી કે મના દૂર થવી (૩) તંગી ન રહેવી –મૂકવી = મોકળાશ રાખવી (૨) નાણાંની છૂટ આપવી — અમુક રકમ જતી કરવી (૩) જુઓ છૂટ આપવી –મુકાવવી = પતંગની છૂટ અપાવવી –લેવી = બંધી કે મનાને ન ગાંઠવું, મોકળાશથી વર્તવું (–ની સાથે છૂટ લેવી = ની જોડે વધારે પડતું કે અઘટિત વર્તન કરવું.) (૨) પતંગની છૂટ લેવી ('છૂટ આપવી'થી ઊલટું ઉડાડનાર છૂટ લે)]

છૂટક વિ૰ છૂટું છૂટું (૨) અ૰ જથાબંધ નહિ તેમ ૦બારી સ્ત્રી૰ નાસી છૂટવાની બારી–રસ્તો ૦બારો પું૰ છુટકારો, મુક્તિ –કો પું૰ છુટકારો, મુક્તિ [–કરવો = છોડી મૂકવું, જવા દેવું (૨) નિકાલ કરવો, પાર લાવવો (૩) ગર્ભવતીને બાળકનો પ્રસવ કરાવવો –થવો = છૂટવું, મુક્ત થવું (૨) પ્રસવપીડામાંથી છૂટવું, બાળક જન્મવું (૩) નિકાલ થવો] ૦છાટ સ્ત્રી૰ છૂટ, મોકળાશ

છૂટવું અ૰ક્રિ૰ [सं छुट्, प्रा छुट्ट] બંધનમાંથી છૂટા થવું (૨) (એકાએક કે જોરથી) બહાર નીકળવું (જેમ કે, પરસેવો, દુર્ગંધ, બાણ વા તોપબંદૂકનો ભડાકો ઇ૰) (૩) પાસેથી જવું કે નીકળવું (જેમ કે, ચમડી તૂટે, દમડી ન છૂટે) (૪) [જવાને માટે] છૂટ કે રજા મળવી (જેમ કે, ઘોરી, સભા, નિશાળ, કચેરી ઇ૰ છૂટવું) (૫) વછૂટવું, ઊકલવું (જેમ કે ગાંઠ) (૬) કોઈ ભાવ કે લાગણી એકદમ પ્રગટવી (જેમ કે, ગુસ્સો, દયા, લાજ, કમકમાટી છૂટવી) (૭) બીજા ક્રિ૰ જોડે સહાયમાં આવી, તે ક્રિયા કરી નાખી ને તેમાંથી છૂટ્યો, એવો ભાવ બતાવે છે (જેમ કે, લખી છૂટ્યો હું તો કહી છૂટ્યો, તેને ફાવે તે હવે કરે) [છૂટી પડવું = જવાબદારીમાંથી નામુકર જવું — ખસી જવું છૂટી જવું = કેદ કે બંધનમાંથી મુક્ત થવું (૨) અદાલતમાં નિર્દોષ ઠરવું]

છૂટાછેડા પું૰બ૰વ૰ ફારગતી, લગ્નના બંધનમાંથી છુટકારો [–આપવા, કરવા, લેવા] (૨) બાળકનો પ્રસવ [–થવા]

છૂટી સ્ત્રી૰ જુઓ છુટ્ટી

છૂટું વિ૰ [प्रा छुट्ट, જુઓ છૂટવું] બંધનવિનાનું (૨) [નોકરી કે કામ યા કોઈ રોકાણમાંથી] ફારેગ, નવરું, બરતરફ થયેલું યા કરાયેલું (૩) અલગ, જુદું, કોઈ સાથે ભેગું સંધાયેલું કે ગોઠવાયેલું યા મુકાયેલું નહિ એવું (૪) ભભરું (૫) મોકળું, વચમાં અંતર હોય તેવું (૬) ન૰ પરચૂરણ (નાણાંનું) (૭) [લા](ચ) ચૂરમું [છૂટી ચાલે (ચાલવું) = નિરંકુશપણે (વર્તવું) છૂટું મારવું = (કશાથી) હાથ વડે ફેંકીને મારવું –મૂકવું = બંધનમુક્ત કરવું (૨) રખડતું મૂકવું ('મોં છૂટું મૂકવું' = મોટેથી રડવું, 'કોથળી છૂટી મૂકવી' = ખૂબ વાપરવું, ઉડાવવું] છૂટે છેડે, છૂટે દુપટ્ટે = નિરાંતપણે (૨) છડું — એકલું, સરસામાન વિના છૂટે મોંએ = મોંને રોક્યા વિના — જેમ બોલાય કે અવાજ કરાય તેમ. છૂટો હાથ = ઉદારતા, ખર્ચાળપણું (૨) વાત વાતમાં મારવાની ટેવ] –ટાપણું ન૰ ૦છવાયું વિ૰ અલગ અલગ, વેરાયેલું, આછું

છૂતઅછૂત સ્ત્રી૰ [प्रा छुत्त (सं छुप्त) = સ્પૃષ્ટ, दे छुत्ति = અશૌચ] અમુકને અડાય અમુકને ન અડાય એવી અસ્પૃશ્યતાની માન્યતા

છૂપવું અ૰ક્રિ૰ [सं चुप् = ચૂપકીથી સરકવું ? सं गुप् ?] સંતાવું, છુપાવું

છૂપાછૂપ અ૰ છૂપી રીતે

છૂપું વિ૰ ગુપ્ત, છાનું [–રાખવું, –રહેવું]

છૂમંતર ન૰ [છૂ(રવ૰) + મંતર (सं मन्त्र)] જાદુ, જંતરમંતરનો પ્રયોગ [–કરવું, કરી દેવું = (હાથચાલાકી કે જાદુથી) વસ્તુને છૂ કરી દેવી — ઉડાડી દેવી –થઈ જવું, થવું = (તે રીતે) વસ્તુ ઊડી જવી — અદૃશ્ય થવી]

છૂરી(-રિકા) સ્ત્રી૦ [સં] છરી; ક્ષુરી
છૂવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. छूना, प्रा. छुअ(-त्त); सं छुप्] અડવું, છેવું
છૂંછાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ છૂછું] રૂછા,વણતા કે બીજે કારણે રહી ગયેલા તારના છેડા. [-નીકળવાં=જીર્ણ થઈ થૂથા નીકળવા]
છૂછું ન૦ [સર૦ રૂછુ; અથવા सं तुच्छ, प्रा. छुच्छ?] ડાચુ, મો (તિરસ્કારમા)
છૂંદણી સ્ત્રી૦[છૂંદવું' પરથી]છૂંદવુ. તે -ણું ન૦ [सं क्षोदनक?] શરીર પર છૂંદીને પાડેલુ ટપકુ -ચાંદુ કે આકૃતિ (-છૂંદાવવું)
છૂંદવું સ૦ક્રિ૦ [सं क्षुद्, प्रा. छुंद ઉપરથી] સોય કે તેવા અણીવાળા હથિયાર વડે ટોચવું (૨) બારીક કચરવુ, છૂંદા જેવું બનાવવું
છૂંદાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'છૂંદવું'નુ અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક
છૂંદો પું૦['છૂંદવુ' ઉપરથી]છૂંદીછૂંદીને બનાવેલો લોચો (૨) છીણેલી કેરીનુ અથાણું
છૂશ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
છે [सं. अस्ति રૂપ ઉપરથી] 'હોવુ'નુ ત્રી૦ પુ૦, વ૦ કાળનુ રૂપ
છેક અ૦ [दे. छेअ(-य)=અંત, પ્રાંત, પર્યંત] તદ્દન; સાવ (૨) પું૦ (પ.) અંત, હદ
છેકણી સ્ત્રી૦ ['છેકવુ' પરથી]છેકવું તે (૨)લખેલુ છેકી નાખવાનુ ઓજાર. -ણું ન૦ છેકવાનુ સાધન -વું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म छेकणें, सं. छिद्, प्रा. छेअ પરથી ?]ચેકવું; લખેલુ રદ છે એમ જણાવવાને ઉપર લીટો ખેંચવો(૨)લખેલું કાઢી નાંખવું-ભૂંસી નાખવું
છેકાછેક(-કી) સ્ત્રી૦ જ્યાં ત્યાં છેકા-લીટા કરવા તે; ચેરાચેર
છેકાછેક અ૦ [જુઓ છેક] છેક, તદ્દન
છેકાનુપ્રાસ પું૦[સં] અનુપ્રાસનો એક પ્રકાર
છેકાપહ્નુતિ સ્ત્રી૦[સં] અપહ્નુતિ અલંકારનો એક પ્રકાર (કા શા.)
છેકો પું૦ ['છેકવુ' ઉપરથી; સર૦ म. छेका]છેકવા માટે દોરેલો લીટો. [-મૂકવો, -મારવો= છેકવું; લખેલું રદ કરવું.]
છેટાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ છેટાવું

છેટી સ્ત્રી૦ નાની પોતડી
છેટું વિ૦ [प्रा. छेत्त=क्षेत्र ઉપરથી? સર૦ हिं छेटा] વેગળુ; દૂર (૨) ન૦ બે જગા વચ્ચેનું અંતર(૩)અશક્યતા (પ્રાય બ૦ વ૦માં ઉદા૦ પૃથ્વીમા આના જેવી અન્ય જોવી, તેના તો છેટાં જ) [-પડવુ=અંતર વધવું (૨) મન જુદાં થવાં. -ભાગવું=અંતર ઓછુ કરવુ -બેસવું=અડકાવ આવવો]
છેટે અ૦દૂર,આઘે [-બેસવું=(સ્ત્રીએ)અભડાવુ.]
છેડ સ્ત્રી૦ ['છેડવુ' ઉપરથી] વાદ્ય પર લેવાતો રાગનો આલાપ, જોડકામ (૨) [ચ.] ['છેડો' ઉપરથી] હળમાં વચ્ચે હોતો લાંબો દાંડો
છેડ,ણી સ્ત્રી૦ ['છેડવું'ઉપરથી] ખીજવવું તે-પજવણી (૨) ખીજ
છેડતી સ્ત્રી૦ ['છેડવું' ઉપરથી] છિદ્ર, દોષ(૨) અડપલુ, અટકચાળુ. [-શોધવી=છિદ્ર શોધવું, પજવવાનો લાગ જોવો]
છેડલો પું૦ છેડો (લાલિત્યવાચક)
છેડવું સ૦ક્રિ૦ [हिं. छेडना; म छेडणें] અટકચાળુ કરવુ;ખીજવવું(૨) [સર૦ हिं छिडना] ટકોરવું, જરા હળવો સ્પર્શ કરવો (જેમ કે વીણાના તાર છેડવા, વાત છેડવી)
છેડાછેડ(-ડી) સ્ત્રી૦ વારંવાર છેડવું તે,સતામણી
છેડાછેડી સ્ત્રી૦['છેડો' ઉપરથી]વરના જામા સાથે વહુની ઘાટડીની ગાંઠ બાંધે છે તે
છેડાબાંધણ,-ણું જુઓ 'છેડો'માં
છેડાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ છેડવુ] ખીજવાવું
છેડો (છે') પું૦ [दे. छेओ, કે सं. शेष] અંતનો ભાગ,અંત (૨)હદ,સીમા (૩)પાલવ(૪) [લા.] આશરો,મદદ (૫)છેડો વાળવો-મરણ પાછળ છેડો વાળીને રોવું તે [છેડા ગાંઠવા, બાંધવા= વરકન્યાનાં વસ્ત્રોના છેડા એકબીજા સાથે બાંધવા; પરણવું(૨)સંબંધ બાંધવો. છેડા છોડીનાખવા =હિંમત હારી જવી(૨)સંબંધ તોડી નાખવો. છેડે ગાંઠ વાળવી=[લા.] યાદ રાખવુ, નિશ્ચય કરવો. છેડે બાંધવું=શિખામણની વાત યાદ રાખવી (૨) સંઘરો કરવો, પોતાના કબજામા લેવું (૩) બોલ પાછો ખેંચી લેવો (૪) વ્યસન વળગવું. છેડે બાંધી જવું=સાથે

પરલોકમાં લઈ જવુ છેડો આવવો = પૂરુ થવુ -કાઢવો = લાજ કાઢવી ઘૂઘટ તાણવો -છોડવવો = નિકાલ કરીને દૂર મૂકવુ -છોડવો = ફારગતી આપવી -ઝાલવો = શરણ લેવુ (૨) સાથે જોડાવુ-બધાવુ (૩) મુદ્દામાલ સાથે પકડવું(૪)પાછળ પડવુ,આગ્રહ કરી વળગવુ -તાણવો = ઘૂઘટ તાણવો, લાજ કાઢવી (૨) સ્ત્રીની છેડતી કરવી -પાથરવો = કાલાવાલા કરવા, વિનતિ કરવી -ફાડવો -ફાડી આપવો = છેડો છોડવો, તલાક આપવી -માથે નાખવો = લાજ છોડવી, નિલજ્જ થવુ -મૂકવો = સદતર સબધ તોડી દેવો (૨) અત લાવવો,છોડી દેવુ (૩) મો ઢાકીને રોનારે ચુપ થવુ -લાવવો = છેવટ આણવુ -વાળવો = (મરણ બાદ) મોઢે માથે ઓઢીને લાબે ઘાટે રડવુ(૨)અત આણવો -સાધવો, -સાહવો = આશ્રય લેવો -શોધવો = આશ્રય શોધવો] -ડાગાઠણુ-(-ણુ) ન૦ વરકન્યાના છેડા ગાઠવાનુ વસ્ત્ર -ડાછૂટકા પુ૦ બ૦ વ૦ છૂટાછેડા, તલાક [-કરવા] -ડાબધન, -ડાબાધણુ(-ણુ) ન૦ જુઓ છેડાગાઠણ

છેતરપિંડી,છેતરબાજી સ્ત્રી૦ ['છેતરવુ' પરથી] છેતરામણી, ઠગાઈ [ઠગવુ, છળવુ

છેતરવુ સ૦ક્રિ૦ [સં छिन्वर = લુચ્ચો ઉપરથી?]

છેતરામણુ ન૦, -ણી સ્ત્રી૦ છેતરાવાપણુ -ણુ વિ૦ છેતરી લે એવુ

છેતાળીસ (છે) વિ૦ [સં षट्चत्वारिंशत्, प्रा छायालीस, સર૦ चउत्तालीम = ૪૪] '૪૬', છેતાળીસ

છેદ પુ૦ [સં.] કાપો, ચીરો (૨) છિદ્ર (૩) [ગ] છેદનારી-ભાગનારી સખ્યા (અપૂર્ણાકમા લીટી નીચે લખવામાં આવે છે તે) (૪) નાશ [-ઉડાડવો = (ગ.) અપૂર્ણાકના અશ છેદને સરખા ગુણકથી ભાગી તેને સાદુ રૂપ આપવુ (૨) ટૂકુ કરવુ (૩) કાપીને વેગળુ કરવુ -કાઢવો = ભાગીને ઓછુ કર્વું (૨) નાશ કરવો -મૂકવો = કાપીને દૂર કર્વું, અત કે ફેંસલ લાવવો] ૦ક વિ૦ છેદનારુ-કાપનારુ (૨)[ગ] ભાગનારુ (૩) પુ૦ જુઓ છેદ ૦ગમ પુ૦ છેદશુદ્ધિ; 'કલીઅરિંગ ઑફ ફ્રૅક્શન' (ગ) ૦ન ન૦ છેદવુ-કાપવુ તે ૦નબિંદુ ન૦ જ્યા બે અથવા વધાર લીટીઓ એક બીજાને કાપતી-મળતી હોય તે બિંદુ (ગ) ૦નભેદન ન૦ પૂરેપૂરા નાશ ૦નરેખા, ૦નલીટી સ્ત્રી૦ વર્તુલને છેદનારી લીટી, 'સીકન્ટ' ૦શુદ્ધિ સ્ત્રી૦, ૦દાપગમ પુ૦ [+ अपगम] છેદ ઉડાડી દેવો તે, છેદગમ (ગ)

છેદવુ સ૦ક્રિ૦ [સં छिद्] કાપવુ (૨) છિદ્ર-કાણુ પાડવુ (૩) નિકદન કાઢવુ (૪)[ગ] છેદ રૂપે થઈને ભાગવુ

છેદશુદ્ધિ, છેદાપગમ જુઓ 'છેદ'મા

છેબા ન૦ બ૦ વ૦ [સર૦ હિં. छेव ?] છિદ્ર

છેર (છે') સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं छेद्दर = ઘા, જખમ] જુઓ છેરટો, ખેર

છેરવુ (છે'?) અ૦ક્રિ૦ [રવ૦ ? સર૦ म गेरणें, हिं छेरना] પાતળુ અઘવુ [છેરી જવુ, દેવુ, પડવુ = ડરી જવુ, નાહિંમત થઈ જવુ]

છેરટો (છે'?) પુ૦ છેરામણ, પાતળો ઝાડો (૨) [જુઓ ખેરટો] ધૂળ,કચરો [પાતળો ઝાડો

છેરાટો (છે'?) પુ૦, -મણુ ન૦, સ્ત્રી૦ છેરવુ તે,

છેલ (છે) પુ૦ [સ छेक, छेकिल प्रा छइल्ल; म छेल्ला, हिं छैला] વરણાગિયો માણસ ૦કડી સ્ત્રી૦ પુરુષને કાને પહેરવાનુ એક ઘરેણુ ૦કાટો પુ૦ સ્ત્રીને કાને પહેરવાનુ એક ઘરેણુ ૦છબીલુ વિ૦ મોહક ને રૂપાળુ ૦છટાકિયુ વિ૦ છેલબટાઉ ૦ડ(-ડો) પુ૦ છેલ ૦ડી(-ણુ) સ્ત્રી૦ વરણાગિયણ સ્ત્રી ૦બટાઉ પુ૦ વરણાગિયો-લહેરી જવાન

છેલછેલ્લુ વિ૦ ['છેલ્લુ'નો દ્વિર્ભાવ] છેલ્લામા છેલ્લુ સૌથી છેલ્લુ, છેલવેલ્લુ

છેલડ, -ડી, -ડો, -ણુ જુઓ 'છેલ'મા

છેલપડી વિ૦ '૧૬' (વેપારીઓનો સકેત)

છેલબટાઉ પુ૦ જુઓ 'છેલ'માં

છેલવહેલુ, છેલવેલ્લુ વિ૦ જુઓ છેલછેલ્લુ

છેલાઈ (છે) સ્ત્રી૦ [જુઓ છેલ] છેલી, છેલપણુ -ણી પુ૦ છેલ, સહેલાણી

છેલારવું સ૰ક્રિ૰ ચોરવું, લૂટવું
છેલી (છે) સ્ત્રી૰ જુઓ છેલાઈ
છેલો પુ૰ [दे चेल्ल] છોકરો, છૈયો
છેલ્લું (છે') વિ૰ [दे छिल्ली(–हेली)=શિખા કે दे छेअ + લુ ઉપરથી ?] છેવટનું [છેલ્લા પ્રણામ=છેવટના રામરામ છેલ્લા પ્રણામ કરવા=છેવટની વિદાય લેવી, સદા માટે છૂટા પડવું મરણ પામવું. છેલ્લી ઘડી=મરણની તૈયારીનો સમય (૨) આખરનો સમય છેલ્લી ઘડી જવી=મરણ તદ્દન નજીક હોવું છેલ્લી સનદ=છેવટનો જન્મ, મનુષ્યાવતાર. છેલ્લી સલામ=જુઓ છેલ્લા પ્રણામ છેલ્લું ઘર =સ્મશાન (૨) બાજીમા છેવટનું ખાનું (૩) નાતરિયા નાતમા કરીને નાતરું ન થાય એટલી મોટી ઉમરે કરેલો સંસાર. છેલ્લે ક્યારે પાણી=ઘડપણના છેવટના દહાડા (૨) છેવટની હદ છેલ્લે પગથિયે=છેક છેલ્લી હદે છેલ્લે પાટલે બેસવું =જાત કે સ્વભાવ ઉપર જવું (૨) અંતિમ હદે જવું છેલ્લે રવિવારે=કદી નહી (વાયદામા) છેલ્લે સરવાળે=છેવટે છેલ્લો અક્ષર=છેવટની શિખામણ (૨) રામનામ છેલ્લો પરોણો= મરણને કાંઠે આવી પહોચેલો માણસ –શ્વાસ મૂકવો=મરણની આખરી ઘડી આવવી]
છેવટ (છે) સ્ત્રી૰, ન૰ [दे छेअ + ट? सं शेष? સર૰ म शेवट, प्रा छेप्प=પૂછડી] અંત, છેડો –ટ(–ટે) અ૰ અંતે, છેડે
છેવાડું (છે')વિ૰[જુઓ છેવટ] છેલ્લું, છેડા ઉપરનું
છેવાવું (છે') અ૰ક્રિ૰ [दे छेअ, છેહ પરથી] છેલ્લું–મોડા આવવું–પડવું (૨) મોડા પડવાથી શરમાવું, છેલ્લા પડવું
છેહ પું૰ [सं. क्षेप, प्रा छेह ?] દગો, વિશ્વાસઘાત [–દેવો.](૨)ત્યાગ(૩)[दे छेअ] છેવટ, અંત
છેંટલી (છે૰) સ્ત્રી૰ [સર૰ हिं छीटा=વાંસની ચીપોનો ગૂથેલો ટોપલો]છાણ વીણવા કરવાની રદ્દી તૂટીફૂટી ટોપલી (ચ) (૨) [લા] તેવી ગંદી ટોપી (તિરસ્કારમા 'છેટલું')
છેટલો (છે૰) પું૰ જુઓ છીટલો
છેંટાવવું (છે૰) સ૰ક્રિ૰છેંટાય એમ કરવું. છેડવું
છેંટાવું (છે૰) અ૰ક્રિ૰ [જુઓ છેટાવું] રિસાઈને અળગા ચાલવું, છેડાવું
છેંતાળીસ (છે૰) વિ૰ [જુઓ છેતાળીસ] '૪૬'
છૈયું ન૰ [સર૰ हिं छैया] છોકરું –યાંછોકરાં ન૰બ૰વ૰છોકરાછૈયા, બાળકો, સંતાન કે પરિવાર. ૰છોકરું=સંતાન; બાળક –યો પુ૰ છોકરો
છો (છો') સ્ત્રી૰ [सं सुधा, प्रा छुहा] ચૂનાનો કેલ [–કરવી, –દેવી=છોનું પડ ચડાવવું. –ફેરવવી,–વાળવી=ધૂળધાણી કરી નાખવું, પાણી ફેરવવું] ૰બંધ વિ૰ છોવાળું
છો [છો] અ૰ક્રિ૰ [सं अस् ના રૂપ પરથી आस्ताम्, સર૰ व आछो]'હોવું'નું બીજો પુરુષ બ૰વ૰, વર્તમાનનું રૂપ (૨) અ૰ ભલે
છોઈ સ્ત્રી૰ [दे छोइआ] સાંઠા ઉપરની પાતળી ચીપ, છાલ (૨) પતરાળા કરવાની સળી (૩) જુઓ છો
છોકરમત વિ૰ [જુઓ છોકરું] બાળક જેવી અલ્પ બુદ્ધિનું કે હઠીલું(૨)સ્ત્રી૰બાળક જેવી હઠ
છોકરવાદ વિ૰ [જુઓ છોકરું] થોડી અક્કલનું, ઉછાછળું, અવિવેકી(૨)સ્ત્રી૰ તેવું વર્તન –દી સ્ત્રી૰ છોકરવાદપણું
છોકરિયું વિ૰ છોકરવાદ
છોકરી સ્ત્રી૰ [दे. छोक्करी] સ્ત્રીજાતિનું છોકરું (૨) કન્યા, દીકરી (૩) (વ્યંગમા) નામર્દ [–આવવી=કન્યા જનમવી]
છોકરું ન૰ [જુઓ છોકરી] સંતાન, બાળક (૨) નાનો છોકરો કે છોકરી. [–આવવું =પ્રસૂતિ થવી, બાળક જનમવું –થવું=જણવાનું થવું]
છોકરો પુ૰ [જુઓ છોકરું, છોરું] નરજાતિનું છોકરું (૨) નાની વયનો–૧૬ વર્ષ સુધીનો માણસ (૩) દીકરો [–આવવો=દીકરો જનમવો]
છોગડ ન૰ એક પક્ષી
છોગલો પુ૰ ['છોગું' ઉપરથી] લૂગડાનો કકડો, અંગૂછો
છોગું ન૰ [सं. गुच्छक] કલગીની જેમ ખોસેલો ઊડતો કે ઝૂલતો ફેંટા–ફાળિયાનો છેડો (૨) પાઘડીમા ખોસેલો ફૂલનો તોરો [ઉઘાડે છોગે =જાહેર રીતે, ખુલ્લંખુલ્લા. –મૂકવું =ફેંટાનો

છેડો છોગા તરીકે રાખવો.] -ગાળ(-ળુ) વિ૦ છોગા રાખનારુ; છેલછબીલુ, ફક્કડ
છોછ સ્ત્રી૦ [सं शौच, કે दे छूत्ति?] ચોખ્ખાઈ કે આચારની ચટ - તીવ્ર લાગણી, છોત. [-ધરવી, -રાખવી=છોછ હોવી]
છોછત સ્ત્રી૦ જુઓ છોછ (૨) ખણખોદ
છોછુ વિ૦ [सं तुच्छ, प्रा छुच्छ] ઊણપવાળુ, ઓછુ (૨) અસહાય, એકલુ
છોટાધૂઘ ન૦ એક પક્ષી
છોટુ' વિ૦ [दे छुट्ट, हिं छोटा] નાનું
છોડુ [છો] ન૦ [दे छो(०इ)आ=છોડુ+ડુ] છોડિયુ (૨) ભીડીનું ફેલું, રેસાદાર એવી લટ (૩) પેગડાનો ચામડાનો પટો
છોડ પુ૦[सं क्षुद्र, प्रा छुड्ड, दे छोडय=છોડુ ?] રોપો, છોડવો
છોડ (છો) ન૦ [दे छवडी=ચામડી, સર૦ दे छउअ=કૃશ] સુકાઈને થયેલુ છોડુ (૨)સુકાઈ ગયેલો ગર્ભ (૩) નાકમાં બાઝતુ લીટ ઇ૦નુ સૂકુ પડ (-બાઝવુ, વળવુ)
છોડણહાર વિ૦ (૨) પુ૦ ['છોડવું' ઉપરથી] છોડાવનાર - મુક્ત કરનાર
છોડ(-ડા)વવુ સ૦ક્રિ૦ ['છોડવુ' ઉપરથી] બધનમાંથી છૂટુ કરાવવુ'
છોડવળગ સ્ત્રી૦ છોડવું ને વળગવુ તે
છોડવુ સ૦ક્રિ૦[सं छोटय्, प्रा छोड] છૂટે એમ કરવું (જુઓ 'છૂટવુ'ના અર્થો) (૨) તજવુ, ત્યાગ કરવો
છોડવો પુ૦ છોડ, રોપો
છોડિયુ (છો) ન૦ [જુઓ છોડુ] છાલ કે તેનો કકડો (૨) લાકડાનો પાતળો કકડો (ભૂકરી) [છોડિયા જેવુ' =છેક સૂકુ-પાતળુ છોડિયાં ઉતારવાં, કાઢવાં, કાઢી નાખવાં, પાડવાં=ઝાટકવુ, ઠપકો આપવો, કઠક ટીકા કરવી (૨) મારવું]
છોડી સ્ત્રી૦ [दे छोड्डि=નાની] છોકરી
છોડુ (છો) ન૦ [જુઓ છોડુ] જુઓ છોડિયુ (૨) જુઓ છોતરુ' [છોડાં ઉતારવાં, ઉખાડવાં, કાઢી નાખવાં, પાડવાં જુઓ 'છોડિયુ'માં
છોત સ્ત્રી૦ જુઓ છોછ
છોતરુ (છો) ન૦ [दे छोअ?] છોડુ, ફોતરુ, પડ
છોતે(-ત્તે)ર (છો) વિ૦[सं षट्सप्तति, प्रा छहत्तर, छाहत्तरि, छावत्तरि] '૭૬', છોંતેર
છોતો (છો) પુ૦ [સર૦ છોડુ ન૦] વાસણ ધોવાનો કૂચડો (૨) જુઓ છોયો
છો ને (છો) અ૦ ભલે ને
છોભાવુ' અ૦ક્રિ૦ [सं क्षुभ्, प्रा छुब्भ् પરથી] છોભુ - ખસિયાણુ પડવુ -ટ પુ૦ છોભાવુ તે
છોભીલુ, છોભુ વિ૦ [જુઓ છોભાવું] ખસિયાણુ, ઝખવાણુ, શરમિંદુ
છોયલુ ન૦ ['છો' ઉપરથી] ચૂનાવાળી ઈંટ [છોયલુ કૂટવુ =નકામુ પિષ્ટપેષણ કર્યા કરવુ છોયલો કૂવો = આડાઅવળા મળતર વિનાનુ -માત્ર મજૂરી મળે તેવુ કામ.]
છોયો પુ૦ [જુઓ છોઈ] શેરડી વગેરેના સાંઠા ઉપરથી ઉતારેલી છાલ
છોર પુ૦ [सं क्षुर] છરો, અસ્ત્રો
છોરવુ સ૦ક્રિ૦ [प्रा छुर्=કાપવુ ઉપરથી] છોરિયા વડે ખોદવું
છોરિયું ન૦[જુઓ છોરવું] લાંબા હાથાને ફળવાળી કોદાળી (વાવેતરમાથી ઘાસ કાઢવાની)
છોરી સ્ત્રી૦[જુઓ છોરો]છોકરી,છોડી -રુ(-રુ) ન૦ છોકરુ -રો પુ૦ [दे छोय(-इ)र, हिं छो(०ह)रा] છોકરો
છોલ [છો] પુ૦,સ્ત્રી૦ [જુઓ છાલ] વનસ્પતિ ઉપરની ત્વચા (સુ)
છોલ પુ૦, સ્ત્રી૦ ['છોલવુ' ઉપરથી] (લાકડાનાં) છોલવાથી પડતાં છોલાં, (ફળ, શાક ઇ૦ને) છોલતાં પડે તે ૦ણી સ્ત્રી૦ છોલવાનુ ઓજાર (૨) છોલવાની રીત-આવડત
છોલદારી સ્ત્રી૦ [સર૦ म, हिं] નાનો તબૂ
છોલવુ સ૦ક્રિ૦ [प्रा छोल्ल्] ઉપર ઉપરથી ઉખેડવુ(૨)[ફળની]છાલ કાઢવી(૩)[લાકડુ] ઘડવું(૪)[વ્યગમાં] અણઆવડતથી કે ખરાબ સાધનથી હજામત કરવી (૫) સખત ઠપકો આપવો; ઝાટકવુ; છોડા ઉતારવા
છોલાટવુ સ૦ક્રિ૦ ['છોલવું' ઉપરથી] ખૂબ છોલ છોલ કરવું(૨)[લા]સખત ઠપકો આપવો
છોલાણુ (છો') ન૦ [જુઓ છો] છોબંધ કામ

છોલાવું અ૦ક્રિ૦ 'છોલવું'નું કર્મણિ

છોલાં (છો) ન૦ બ૦ વ૦[જુઓ 'છોડું'(છોડા)] છાલા [પ્રેરક; છો કરાવવી

છોવડા(-રા)વવું (છો') સ૦ક્રિ૦ 'છોવું'નું

છોવાવું (છો') અ૦ ક્રિ૦ 'છોવું'નું કર્મણિ

છોવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ છૂવું] અડકવું; અડકીને અપવિત્ર કરવું (૨) અ૦ક્રિ૦ અડકવાથી અપવિત્ર થવું (૩) (છો') સ૦ક્રિ૦['છો' ઉપરથી] (ઘર વગેરેને) છો કરવી [વિયોગ

છોહ પુ૦[प्रा छोह=ફેંકવું તે] જુઓ છેહ (૨)

છોળ (છોળ,) સ્ત્રી૦ ['ઊછળવું' પરથી ?] તરંગ, મોજું(૨)છલકાવું તે,છાલક (૩) [લા.] પુષ્કળપણું [-મારવી=મોજું ઊછળવું; છલકાવું. -વાગવી=ઊછળવું, છલકાવું. (કોઈ વસ્તુની) છોળો વાગવી=તેની પુષ્કળ છત હોવી, છલકાઈ જવું]

છોળવું (છો) અ૦ક્રિ૦ [જુઓ છોળ] (બાળકે) (વધારેના) ધાવણની ઊલટી કરવી

છોંતેર (૦) વિ૦ [જુઓ 'છોતેર'] '૭૬'

છ્યા(-શી)સી વિ૦ જુઓ છાશી; '૮૬'

જ

જ પું૦ [सं.] તાલુસ્થાની ત્રીજો વ્યંજન (૨) સમાસને છેડે 'જન્મેલું, ઉત્પન્ન થયેલું' એવો અર્થ બતાવતું પદ. ઉદા૦ 'વંશજ' ૦કાર પું૦ જ એવો અક્ષર કે ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે જકારવાળું. ૦જો પું૦ જકાર

જ અ૦ [સર૦ प्रा. च्चिअ, चेअ, ज्जेव, अप जि, ઉદા૦ तासु जि=તેનો જ; शौ ज्जिअ; म च्च, सं एव] વાક્યના પદ પાછળ આવતાં તેને અંગે મહત્ત્વ, અનન્યતા, નિશ્ચય, ખાતરી વગેરે બતાવે છે (અને તેની આગળના શબ્દનો છેલ્લો અક્ષર ભારથી બોલાય છે) ઉદા૦ આવીશ જ'; 'ત્યાં જ' (૨) (કાવ્યમાં) પાદપૂર્તિ માટે વપરાય છે

જઈફ વિ૦ [अ] વૃદ્ધ (૨) અશક્ત -ફી સ્ત્રી૦ ઘડપણ (૨) અશક્તિ

જક (જ') સ્ત્રી૦ [हिं. जक, झक] જીદ, હઠ (૨) રકઝક, પંચાત (જેમ કે, લેવું હોય તો લે, નકામી જક છોડ)[-પકડવી,-લેવી =હઠ કરવી (ઊલટું) -છોડવી=હઠ કે પંચાત મૂકી દેવી]

જકડ સ્ત્રી૦ [हिं] જકડવું તે, પકડ, સકંજો ૦જસ અ૦ ખૂબ જકડીને, ચસકે નહિ એમ. ૦બંધ અ૦ જકડીને (બાંધવું)

જકડવું સ૦ક્રિ૦ [हिं. जकडना] ખેંચીને-ચસકે નહિ એમ, સખત બાંધવું-પકડવું

જકાત સ્ત્રી૦[अ]નાકાવેરો દાણ (૨)(ઇસ્લામમાં) દાન, ખેરાત (આવકનો ૪૦ મો ભાગ ધર્માદા કરવાની આજ્ઞા) [-નાંખવી=નાકાવેરો દાખલ કરવો; જકાત લેવાનું કરવું -ભરવી =જકાત આપવી, ચૂકવવી.] ૦દાર પું૦ જકાત લેનારો અમલદાર, નાકાદાર ૦નામું ન૦ દાણ-જકાત-મહેસૂલના દરની યાદી ૦માફી સ્ત્રી૦ જકાત ભરવામાંથી મુક્તિ. -તી વિ૦ જકાતનું,-ને લગતું (૨) જકાતને પાત્ર (૩) પું૦ જકાતદાર

જકિયું વિ૦ જક્કી, હઠીલું

જક્કુ(-ગુ) પું૦ [तिलुगु ૭ ઉપરથી. સર૦ म झक्कू] મોઈદંડાની રમતનો એક દાવ

જક્કી વિ૦ જક કરનારું, જકિયું (૨) ન૦ [हिं] એક પક્ષી [યક્ષણી

જક્ષ પું૦ જુઓ યક્ષ. ૦(-ક્ષિ)ણી સ્ત્રી૦ જુઓ

જખ (જ') સ્ત્રી૦ [सं. यक्ष, प्रा. जक्ख, सं झष=માછલું, કે प्रा झख्=રડવું એ પરથી ?] ('જખ મારવી'=પસ્તાવું, વાંકા રહીને ઠેકાણે આવવું, એવા અર્થમાં શ૦પ્ર૦માં)

જખમ પું૦ [फा ज़ख्म] ઘા. -માવું અ૦ક્રિ૦ જખમી-ઘાયલ થવું -મી વિ૦ [फा.] જખમ થયો હોય એવું, ઘાયલ

જખવું સ૦ક્રિ૦ [सं जक्ष्] ખાઈ જવું

જખીરો પું૦ [अ.] જથો, સમૂહ

જખ્ખડ વિ૦ [સર૦ ધગ્ગડ] સહેલાઈથી ફાટેતૂટે નહિ એવું-મજબૂત (૨) જડસું

જગ ન૦[सं जगत्, प्रा. जग]જગત (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ જગા] જગા (૫). [-જીતવું=

પૂરેપૂરું સફળ નીવડવું (ઉદા૦ 'આમ થાય એટલે જગ જીત્યા ') ૦કર્તા(–ર્ત્તા) પુ૦ જગતનો કરનાર – ઈશ્વર ૦જાહેર, ૦પ્રસિદ્ધ વિ૦ જગમાં બધે જાણીતું ૦જીવન પુ૦ જગતના જીવનરૂપ – પરમેશ્વર ૦ત્રય ન૦ સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ એ ત્રણે જગ, જગત્રય ૦પતિ પુ૦ જગતનો પતિ – ઈશ્વર ૦બત્રીશી(–સી) સ્ત્રી૦ લોકવાયકા ૦મોહન વિ૦ (૨) પુ૦ જગતને મોહ પમાડનાર (પ્રભુ) ૦મોહના વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ જગમોહન (દુર્ગા) ૦રાય પુ૦ જગતનો રાજા – પ્રભુ

જગત ન૦ [सं] સૃષ્ટિ, વિશ્વ (૨) દુનિયા, પૃથ્વી (૩) [લા] લોકો, લોકમત (જેમ કે, જગત જિતાયું નથી) [–જીતવું = જુઓ જગ જીતવું જગતનો વા વાવો = જગતના સુખદુઃખનો અનુભવ થવો (૨) જગતના પ્રપંચનો ચેપ લાગવો] –ચ્ચક્ષુ પુ૦ [सं] જગતની આંખરૂપ સૂર્ય –ચ્છાક્ષી પુ૦ [सं] સૂર્ય (૨) પરમાત્મા ૦(–જ્) જનની સ્ત્રી૦ જગદંબા – દુર્ગા ૦(–જ્)જેતા પુ૦ જગત જીતનાર, આલમગીર ૦જામ પુ૦ જગતને નિયમમાં રાખનાર–ઈશ્વર ૦પાણી ન૦ ગાંજેપાણી, રંગપાણી ૦(–ત્)પ્રસિદ્ધ વિ૦ જુઓ જગજાહેર ૦બવારો પુ૦ જાહેરમાં ફજેતી કે બદનામી થવી તે –તી સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ જગત (૨) એક છંદ –તીસુર પુ૦ ભૂદેવ, બ્રાહ્મણ –ત્ત્રય ન૦ ત્રણે જગત – સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ –ત્પતિ પુ૦ જગતનો સ્વામી – પરમેશ્વર –ત્પ્રસિદ્ધ પુ૦ જગજાહેર –દંબા(–બિકા) સ્ત્રી૦ [+ अंबा] જગતની માતા–દુર્ગા –દાત્મા પુ૦ જગતનો આત્મા – પરમેશ્વર –દાધાર પુ૦ જગતનો આધાર – પરમેશ્વર –દાભાસ પુ૦ જગતનો આભાસ માત્ર (સાચું નહિ) –દીશ(–શ્વર) પુ૦ જગતનો ધણી–પરમેશ્વર. –દુદ્ધાર પુ૦ જગતનો ઉદ્ધાર –દુદ્ધારક વિ૦ જગદુદ્ધાર કરનાર, તારણહાર –દેકવીર પુ૦ [+ एकवीर] જગતમાં એક અજોડ વીર –દ્ગુરુ પુ૦ આખા જગતનો ગુરુ (૨) શાંકરમતના મુખ્ય આચાર્યની ઉપાધિ (૩) [સં] મહાદેવ –દ્ધર પુ૦ [+ धर] જગતને ધારણ કરનાર – પરમેશ્વર –દ્ધાતુ સ્ત્રી૦ [+ धातु] જેમાંથી જગત ઉત્પન્ન થયું છે એ ધાતુ, મૂળતત્ત્વ –દ્ધાત્રી સ્ત્રી૦ જગતની ધાત્રી – જગદંબા –દ્વંદનીય,–દ્વંદ્ય વિ૦ આખા જગતને વંદન કરવા યોગ્ય –ન્નાથ પુ૦ [+ नाथ] જગતનો નાથ – પરમેશ્વર (૨) વિષ્ણુનો એક અવતાર (૩) જગન્નાથપુરીમાં આવેલી એ નામની મૂર્તિ (૪) [સં] એક સંસ્કૃત કવિ [–(૦જી)નો પ્રસાદ = જગન્નાથજીના મંદિરમાં અપાતો પ્રસાદ (૨) વર્ણાશ્રમનો ભેદ મૂકીને ખાઈ શકાય તેવી પ્રસાદી –(૦જી)નો રથ = જગન્નાથજીના જંગી રથની પેઠે આજુબાજુના સૌની પરવા કર્યા વિના આગળ વધતું – ગબડતું કામ કે તંત્ર] –ન્નિયંતા પુ૦ જગતનો નિયંતા – પરમેશ્વર –ન્નિવાસ પુ૦ જગતમાં વ્યાપી રહેનાર કે જગતનો નિવાસ – આધારસ્થળ – ઈશ્વર –ન્નિંદ્ય વિ૦ બધા વડે નિંદાતું કે નિંદાવા યોગ્ય –ન્માન્ય વિ૦ [+ मान्य] સૌએ માન્ય કરવા યોગ્ય કે માન્ય કરેલું –ન્મિત્ર પુ૦ આખા જગતનો મિત્ર, વિશ્વબંધુ

જગણ પુ૦ [सं] 'જ' સંજ્ઞાથી ઓળખાતો બે લઘુ વચ્ચે એક ગુરુ એવા ત્રણ અક્ષરનો ગણ (છંદશાસ્ત્ર)

જગતી, જગદાધાર ઇ૦ જુઓ 'જગત'માં

જગત્ર(–ત્ત્ર)ય જુઓ 'જગ', 'જગત'માં

જગદંબા(–બિકા) જુઓ 'જગત'માં

જગદાત્મા,–ધાર, –ભાસ જુઓ 'જગત'માં

જગદીશ(–શ્વર) જુઓ 'જગત'માં

જગદ્ધર, જગદ્ધાતુ, –ત્રી જુઓ 'જગત'માં

જગધી સ્ત્રી૦ [सं जाघ,–ઘિ ઉપરથી] (તિરસ્કારવાચક) છોકરી –ધું ન૦ છોકરું –ધો પુ૦ છોકરો

જગન પુ૦ જુઓ યજ્ઞ (૨) [લા] અતિ મુશ્કેલ કે મોટું કામ ૦ભડાકો પુ૦ અતિ મુશ્કેલ કામ

જગન્નાથ પુ૦ [सं] જુઓ 'જગત'માં

જગન્નાથપુરી સ્ત્રી૦ [सं] એક પ્રખ્યાત તીર્થ-

સ્થળ -રિયું વિ૦ ચુસ્ત સનાતની નહિ એવુ બૌદ્ધ અસરવાળું
જગન્નાથ-રાયજી પુ૦ [લા] (જગન્નાથ જેવુ) સહનશીલ દોલુ માણસ [કાપડ
જગન્નાથી સ્રી૦ એક જાતનુ ઝીણુ સુતરાઉ
જગન્નિયંતા, જગન્નિવાસ, જગન્નિ ઘ, જગન્માન્ય જગન્મિત્ર [સં] જુઓ. 'જગત મા
જગબત્રીશી(-સી) જુઓ ' જગમા '
જગબી ન૦ [સર૦ દે જગા] ઘાસ ઉગાડવા રાખેલી જમીન, બીડ
જગર ન૦ એક પક્ષી (૨) [સં] બખ્તર
જગા(-ગ્યા) સ્રી૦ [फा जायगाह] સ્થળ,ઠેકાણુ (૨)ખાલી જગા (૩)નોકરી (૪) સાધુ બાવાનો મ૦ [-આપવી = બેસવાનુ સ્થાન આપવુ(૨) નોકરી આપવી -કરવી=બીજાને માટે અવકાશ કરવો (૨) નોકરી ઊભી કરવી -પૂરવી = ખાલી પડેલી જગાએ કોઈને રાખી લેવુ -લેવી = નોકરીમા જોડાવુ (૨) જમીન ખરીદવી(૩)-નુ સ્થાન સ ભાળવુ.]૦ધારી વિ૦ જગા-મઠવાળુ [વુ'નુ પ્રેરક ને ભાવે
જગાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦, જગાવું અ૦ક્રિ૦ 'જાગ-
જગુ પુ૦ જુઓ જકુ
જગો સ્રી૦ જુઓ જગા ૦જગ અ૦ ઠેર ઠેર, બધી જગાએ, સર્વત્ર [(૨) જામ (?)
જઘન સ્રી૦, ન૦ [સં.] શરીરનો થાપાનો ભાગ
જઘન્ય વિ૦ [સં] હલકુ, કનિષ્ઠ(૨) અ તિમ, છે-લુ (૩) પુ૦ શૂદ્ર
...વાત સ્રી૦, -તિયાં ન૦બ૦વ૦ [સં ઘાત ઉપરથી ?]બાળકોતથા કુ વારાના શ્રાદ્ધની તિથિ, ભાદરવા વદ તેરશ -તિયુ વિ૦(૨)ન૦ બાળ પણમા અથવા કુ વારુ મરી ગયેલુ માણસ
...ડ)જ પુ૦ [इ.] ન્યાયાધીશ
...માન પું૦ જુઓ યજમાન. ૦વૃત્તિ સ્રી૦, ...નેયુ વિ૦,-નિયો પુ૦જુઓ 'યજમાન'મા. ...ી સ્રી૦ જજમાનવૃત્તિ
..વાવેરો, જજિયો પું૦ [अ ज़िज्यह= હૈડિયો, હિં , न जज़िया] મુસલમાની રાજ્યમા મોટી ઉમરના (હૈડિયાવાળા) પરધર્મીઓ પાસેથી લેવાતો માથાવેરો

જટ,૦લ વિ૦[સં जट=પ...
જટા સ્રી૦ [સં.] બાવાએ કે તેવું કેશનુ ઝુડ (૨) વાળ (૩) વડપીપરના લા વડવાઈઓ (૪) વેદમ કરવાનો ચારમાંનો એક જટા અને ઘન) [-છોડવી વાળ છૂટા કરવા. -પછાડ ઉશ્કેરાઈ જવુ (બાવાનુ, કે બ તપ વગેરેને લગતા વ્રતોનો -બાંધવી =(વડ વગેરેના આમળીને વાળની ગાઠ માર લેવી -રાખવી,-વધારવી = વધારવા] ૦જૂટ પુ૦ [સં जटा જટાનો ભારો ૦ધર,૦ધારી વિ હોય એવુ (૨) પું૦ જોગી, તપસ્વી શિવ (૪) વડનુ ઝાડ ૦પાઠ પુ અને જટા એટલે સુધીની વેદમ કરવાની રીતો જાણનાર ૦માસી ... એક વનસ્પતિ-ઔષધિ ૦ળું વિ૦
જટાયુ પુ૦ [સં] (સ) રામાયણમા એક ગૃધ્રરાજ
જટાળું વિ૦ જુઓ 'જટા'મા
જટિ(-ટી) સ્રી૦ [સં] જટા (૨) સમૂ... જટામાસી -ટિત વિ૦ [સં.] બાઝી -... અંદર ગૂંચવાઈ ગયેલુ -ટિયું ન૦ વા... છૂટી કે ગૂંચવાયેલી લટ -ટિલ વિ૦ [... જટાવાળું (૨) ગૂંચાયેલુ, અટપટુ (૩) તપસ્વી (૪) બ્રહ્મચારી -ટિલતા સ્રી અટપટાપણુ
જઠર ન૦ [સં] પેટ, હોજરી ૦રસ પુ૦ જઠરમ ઝમતો પાચક રસ, 'ગૅસ્ટ્રિક જ્યૂસ' -રાગ્નિ પુ૦ [+अग्नि] ખાધેલુ પચાવનારો જઠરનો અગ્નિ— જઠરની શક્તિ
જડ વિ૦ [સં] જીવ વિનાનુ (૨) [લા] લાગણી, બુદ્ધિ કે સ્ફૂર્તિ વિનાનુ ૦તા સ્રી૦, ૦ત્વ, ૦પણુ ન૦. ૦ત્વાકર્ષણુ ન૦ ગુરુત્વાકર્ષણ. ૦દેહ પુ૦ સ્થૂળ શરીર ૦બુદ્ધિ વિ૦ મંદ બુદ્ધિનુ. ૦ભરત વિ૦ અત્ય...

પુ૦ (સ)એ નામનો એક યોગી ૦રૂપ વિ૦ જડ જેવું, મૂખ, ઠોઠ ૦વાદ પુ૦ જગતનું મૂળ જડ પદાર્થ છે, ચેતન નહિ, એવો વાદ, 'મટિરિયેલિઝમ' ૦વાદી વિ૦ જડવાદનું, ને લગતુ (૨) જડવાદમાં માનનાર (૩) પુ૦ એવો પુરુષ

જડ સ્રી૦ [સર૦ हिं ,म ,सं जटा, प्रा जड ઉપરથી?] જુઓ જડમૂળ (૨) ખીલી મેખ(૩)સ્રીઓના નાકનુ એક ઘરેણુ [**–ઉખેડવી, –કાઢવી** =નિકંદન કરવુ, મૂળમાંથી કાઢી નાખવુ **–ઘાલવી**=ઊંડે સુધી મૂળિયુ રોપાવું-ચોટવુ **–ઘાલી બેસવુ**=સ્થિર થવુ,ચોટવુ **–નાખવી** =જડ ઘાલવી **–પકડવી**=મુખ્ય મુદ્દો પકડી પાડવો **–પહેરવી**=(નાકમા) જડ (ઘરેણુ) ખોસવી **–બાઝવી**=બરાબર મૂળિયુ લાગવુ, સ્થિર થવુ] ૦મૂળ,**–ળિયુ** ન૦ મુખ્ય મૂળિયુ

જડજ પુ૦ [इं जज] ન્યાયાધીશ, જજ

જડતર વિ૦ ['જડવુ' ઉપરથી] જડાવકામનું,–ને લગતુ (૨) ન૦ જડવુ તે, જડવાની રીત, જડાવકામ (૩) મળતર, પ્રાપ્તિ

જડતુ વિ૦ ['જડવુ' ઉપરથી] બરાબર જડી શકાય એવું, બધબેસતુ [મૂળાડિયુ

જડથુ ન૦ ['જડ' પરથી] અનેક મૂળવાળુ મોટુ

જડબુ ન૦ દાંતવાળો મોનો નીચેનો ભાગ (૨) તે ભાગનુ હાડકુ, 'જૉ બોન' [**–તોડી નાખવુ** =મો ઉપર માર મારવો **–ફાટવુ**=મોં પહોળુ થવું (૨) બોલાવુ **–બેસાડવું**= બનાવટી દાતનુ ચોકઠુ બેસાડવુ **–ભાગી નાખવું**=મોમા મારવુ **–વધવુ**=હદ ઉપરાત બોલવુ, વગર વિચાર્યે બોલવુ] **–બા(–બાં)-તોડ** વિ૦ ઉચ્ચાર કરતાં મુશ્કેલી પડે તેવુ (૨) જડબુ તોડી નાખે એવું, સચોટ **–બા(–બાં)ફાડ** વિ૦ જુઓ જડબાંતોડ (૧)

જડબેસ(–સુ)લાક(–ખ) અ૦ [જડ+બે= નહી + સુલાખ (सूराख फा =કાણુ)] સજ્જડ, મક્કમ

જડવુ સ૦ ક્રિ૦ [प्रा जडिअ (सं जटित)= જડાયેલુ સર૦ हिं जड़ना, म जडणें] સજ્જડ બેસાડવું – જોડવું (જેમ કે, ખીલો, નરમાદા ઇ૦ જડવા, બેસણીમાં નગ ગોઠવવુ) (૨) અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं जुड़ना] હાથ લાગવુ, મળી જવુ (૩) ખોવાયેલુ ફરી મળવુ

જડસુ વિ૦ [सं जड] શરીરે મોટુ પણ અક્કલમા ઓછુ **–સાઈ** સ્રી૦ જડસાપણુ

જડાઈ સ્રી૦ ['જડવુ' ઉપરથી] જડવાની- બેસાડવાની રીત (૨) જડવાનુ મહેનતાણુ **–ઉ(–વ)** વિ૦ જડેલુ – બેસાડેલુ; જડતર **–મણુ(–ણી)** ન૦ જુઓ જડાઈ. **–વ** વિ૦ જડાઉ, જડિત(૨)પુ૦,ન૦ જેમાં હીરામાણેક વગેરે જડ્યાં હોય તેવો દાગીનો

જડિત(–ત્ર) વિ૦[જુઓ જડવુ] જડેલુ, બેસાડેલુ

જડિમા પુ૦, સ્રી૦ [सं] જડતા

જડિયુ ન૦ ['જડ' ઉપરથી] મુખ્ય મૂળિયુ જડ

જડિયો પુ૦ ['જડવુ' ઉપરથી] હીરામાણેક વગેરે જડવાનું કામ કરનાર, પચ્ચીગર (૨) [કા] બડવો

જડી સ્રી૦ ['જડ' ઉપરથી] ઔષવિના ગુણવાળુ મૂળિયુ ૦બુટ્ટી સ્રી૦ જાદુઈ ગુણવાળી જડી [**–સૂઘાડવી**=જાદુઈ અસર તળે આણવુ, ભોળવવું, ભમાવવુ]

જડીભૂત વિ૦ [सं] જડ, જડરૂપ બનેલુ

જણ પુ૦,ન૦[प्रा ,सं जन] પુરુષ,વ્યક્તિ,આદમી

જણતર ['જણવુ' ઉપરથી] જણવુ તે, પ્રસવ (૨)બાળક(૩)ઓલાદ [મા, જનેતા

જણતી સ્રી૦['જણવુ' ઉપરથી]જન્મ આપનારી

જણ(–ણા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'જાણવુ'નું પ્રેરક (૨) બતાવવુ, દેખાડવુ (૩) ['જણવુ' ઉપરથી] જણવાના કામમા મદદ કરવી, પ્રસવ કરાવવો

જણવુ સ૦ક્રિ૦ [सं जन्, प्रा जण] (બચ્ચાને) જન્મ આપવો

જણસ સ્રી૦ [अ जिन्स] વસ્તુ, ચીજ (૨) માલ, સોદો (૩) સિલક (૪) ઘરેણુ (૫) અફીણ (૬) નવની સંજ્ઞા (સંકેતની ભાષામા) ૦ભાવ સ્રી૦, ન૦ દરદાગીનો, કીમતી સરસામાન **–સાઉ** વિ૦ જણસ ઉપર આપવા લેવાનું અથવા આપેલુ લીધેલુ **–સી** સ્રી૦ રોકડ નાણુ

જણાવવુ સ૦ક્રિ૦ જુઓ જણવવુ

જણાવું અ૦ ક્રિ૦ 'જણવું', 'જાણવું'નું કર્મણિ (૨) દેખાવું (૩) બહાર પડવું

જણી સ્ત્રી૦ [જુઓ જણ, प्रा.] સ્ત્રી–વ્યક્તિ –ણું ન૦ મનુષ્ય–વ્યક્તિ

જત અ૦ [सं यत] 'જત લખવાનું કે' એમ પત્રનો મજકૂર લખતાં શરૂઆતમાં લખાય છે

જતન ન૦, –ના સ્ત્રી૦ [सं यत्न, –तन] સંભાળ, સાચવણી

જતરડું ન૦, –ડો પું૦ [જુઓ જતરડું] સોનારૂપાના તાર ખેંચવાનું એક સાધન (૨) [લા] સકંજો, ચુંગલ [**જતરડામાં ઘાલવું** =ફસાવવું સકંજામાં લેવું. **જતરડામાં ઘાલીને ખેંચવું, તાણવું**=જતરડા વડે તાર ખેંચવા (૨) સકંજામાં લઈ કામ કરાવવું. **જતરડામાંથી નીકળવું** = મહાન મુંઝવણમાંથી છૂટા થવું,ચુંગલમાંથી છૂટવું]

જતિ પું૦[सं यति] યતિ (૨) જૈન સાધુ, ગોરજી

જતીમતી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ, सं युतिमति ?] દરેકની જુદી કે સામટી – સહિયારી જે જવાબદારી તે (કાયદામાં)

જતુ સ્ત્રી૦[सं]લાખ. ૦મણિ પું૦લાખુ ૦રસ પું૦ જુઓ અળતો ૦વર્ણ વિ૦ લાખના રંગનું, લાલ

જત્રતત્ર અ૦+[सं यत्रतत्र] જ્યાં ત્યાં

જત્રુ ન૦, સ્ત્રી૦ [सं] ગળાની હાંસડી, કાંઠલો

જથરપ(–ત્ર)થર વિ૦ જ્યાં ત્યાં, ક્યાંનું ક્યાં હોય એવું, આમ તેમ ખસી ગયેલું, અવ્યવસ્થિત

જથા અ૦ [सं. यथा] જેવી રીતે

જથારથ વિ૦ +,**જથાર્થ** વિ૦ [सं यथार्थ] યોગ્ય

જથો(–થ્થો) પું૦ [સર૦ हिं.,म. जथा, सं. यूथ?] જૂથ, સમૂહ, સમુદાય. **–થા(–થ્થા) બંધ** અ૦ છૂટક નહિ પણ એકસામટું

જદ(–ધ)પિ અ૦ [सं यद्यपि] જોકે

જદા અ૦ [सं यदा] જે વખતે **૦તદા** અ૦ જ્યારે ત્યારે, કોઈ પણ સમયે

જદુ પું૦ [सं यदु] (સં) યદુ **૦નાથ,૦પતિ, ૦રાય,૦વીર** પું૦ (સં) યાદવોના સ્વામી–કૃષ્ણ **૦વંશ** પું૦ યાદવવંશ **૦વંશી** વિ૦ યદુવંશનું

જદ્દાતદ્દા અ૦ [सं. यद्वातद्वा] આમ તેમ, ગમે તેમ; બેફામ; ઠેકાણા વગર

જન પું૦[सं] માણસ (એ૦વ૦માં સામાન્ય રીતે સમાસમાં, ઉદા૦ પ્રજાજન, સ્વજન, પ્રિયજન) (૨) જનતા, લોકોનો સમુદાય (જેમ કે, જનને ઢાંકણું નહિ, સાંભળીએ જનનું,કરીએ મનનું) (૩)સાત લોક મનાય છે તેમાંનો પમો,જનલોક. **૦કથા** સ્ત્રી૦ લોકોમાં ચાલતી આવેલી કે ચાલતી વાત. **૦ચર્ચા** સ્ત્રી૦ લોકોમાં ચાલતી ચર્ચા–વાત **૦પદ** પું૦, ન૦ દેશ. **૦પદધર્મ** પું૦ દેશાચાર, દેશની રૂઢિ **૦પ્રિય** વિ૦ લોકપ્રિય. **૦પ્રવાહ** પું૦ લોકોનો પ્રવાહ–ટોળું (૨) [લા] લોકાચાર, રૂઢિ **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ સામાન્ય માણસની બુદ્ધિ **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ લોકભાષા (નવલરામ) **૦મંડલ(–ળ)** પું૦ જનસમુદાય **૦લોક** પું૦ પૌરાણિક કલ્પના પ્રમાણેના સાત લોકમાંનો પાંચમો લોક (જુઓ લોક). **૦વાદ** પું૦ અફવા(૨)લોકોમાં અપકીર્તિ **૦વાર્તા** સ્ત્રી૦ લોકવાર્તા,લોકકથા. **૦વિચાર** પું૦ લોકોનો–આમ વિચાર **૦વિશેષભાવ** પું૦ માણસમાં કોઈ સરખું નથી એવો ભાવ,ઊંચનીચભાવ **૦શ્રુતિ** સ્ત્રી૦ અફવા **૦સમાજ** પું૦ જનતા, જનસમૂહ. **૦સમુદાય, ૦સમૂહ** પું૦ લોકોનો સમૂહ **૦સામાન્યભાવ** પું૦ બધા મનુષ્યો સરખા છે એવો ભાવ; 'ઇક્વૉલિટી ઑફ મૅન'. **૦સુખવાદ** પું૦ જનતાના — બને તેટલા મોટા ભાગના લોકનું સુખ સાધવું,એ સામાજિક ઉદ્દેશવાળો વાદ, 'યુટિલિટેરિયનિઝમ'. **૦સુખવાદી** વિ૦ (૨) પું૦ જનસુખવાદમાં માનનાર **૦સ્વભાવ** પું૦ માણસનો કે જનતાનો સ્વભાવ **૦હિત** ન૦ લોકોનું હિત. **૦હિતકારી** વિ૦ જનહિત કરનાર **૦હિતવાદ** પું૦ જુઓ જનસુખવાદ **૦હિતવાદી** વિ૦(૨)પું૦ જનહિતવાદમાં માનનાર **–નેશ્વર** પું૦ [+ईश्वर] રાજા **–નોપયોગી** વિ૦ [+उपयोगी] લોકોપયોગી

જનક વિ૦ [सं] ઉત્પન્ન કરનાર, પેદા કરનાર (પ્રાય સમાસને અંતે) (૨) પું૦ બાપ (૩)

[સ]સીતાજીના બાપનું નામ ૦જા, ૦તનયા સ્ત્રી૦ (સ) સીતા, જાનકી
જનતા સ્ત્રી૦ [सं] બધા લોકોનો સમૂહ, આખો મનુષ્યસમાજ ૦ધર્મ પુ૦ માનવસમાજ પ્રત્યેનો ધર્મ, 'હ્યુમેનિટેરિયન ફેઇથ' ૦સ્મિતા સ્ત્રી૦ [+ अस्मिता] 'હ્યુમેનિટેરિયનિઝમ'
જનન ન૦[सं] ઉત્પન્ન કરવું તે, ઉત્પત્તિ, જન્મ ૦નાળ સ્ત્રી૦ ગર્ભમાં બાળકની દૂંટી સાથે જોડાયેલી રગોની લાંબી નળી, નાળ ૦નિરોધ પુ૦, ૦મર્યાદા સ્ત્રી૦ જુઓ સંતતિનિયમન –ની સ્ત્રી૦ [सं] જન્મ આપનારી – માતા –નેંદ્રિય સ્ત્રી૦ [+ इंद्रिय] ગુહ્યેન્દ્રિય
જનમ પુ૦[सं जन्मन्] જન્મ, અવતરવું તે(૨) જનમારો, જિંદગી [–આપવો = જણવું, પેદા કરવું –થવો = જનમવું, પેદા થવું –લેવો = અવતરવું, –ની કૂખે આવવું જનમનું વિ૦ સહજ, જનમ સાથેનું, આજન્મ, જનમ્યું ત્યારનું (જેમ કે, જનમનું જૂઠું, જનમની ખોડ)] ૦કુંડળી સ્ત્રી૦ જન્મ વખતના ગ્રહસંયોગનો બરાબર કાળ લઈને બનાવેલું બાર રાશિવાળું ચક્ર, જન્માક્ષર ૦કેદ સ્ત્રી૦ જિંદગી સુધીની કેદ ૦કેદી વિ૦ (૨) પુ૦ જન્મકેદ થઈ હોય એવું (કેદી) ૦ગાંઠ સ્ત્રી૦ વરસગાંઠ, જન્મતિથિ ૦ટીપ સ્ત્રી૦ જનમકેદ ૦ભોમકા સ્ત્રી૦ (કા) જુઓ જન્મભૂમિ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ જન્મવું, પેદા થવું –મારો પુ૦ જન્મથી મરણ લગીનો કાળ, આખી જિંદગી, ભવ –મોજનમ અ૦ દરેક જન્મે, જન્મોજન્મ –મોતરી, –મોત્રી સ્ત્રી૦ જન્મ પછી ઉત્તરોત્તર બનનારા બનાવ ને લાભહાનિ જણાવતી જન્મકુંડળી પરથી જોષીએ બનાવેલી પત્રિકા
જનમેજય પુ૦ [सं] (સ) પરીક્ષિતનો પુત્ર
જનમોજનમ અ૦ જુઓ 'જનમ'માં
જનમોત્રી, –તરી સ્ત્રી૦ જુઓ 'જનમ'માં
જનયિત્રી સ્ત્રી૦ [सं] જન્મ આપનારી – મા, જણતી [લશ્કરી પદવી
જનરલ પુ૦ [इं] સેનાપતિ (૨) એક મોટી
જનસપડી વિ૦ ૧૯ (વેપારીઓનો સંકેત)
જના [अ ज़िना, સર૦ हिं जना], ૦કારી [फा ज़िनाकारी] સ્ત્રી૦ વ્યભિચાર, છિનાળું
જનાક(–ખ) સ્ત્રી૦ [फा, हिं जनाग्र ? કે જુઓ જનાખું] દમ, પ્રાણ, શક્તિ, બળ
જનાકારી સ્ત્રી૦ જુઓ 'જના'માં
જનાખ સ્ત્રી૦ જુઓ જનાક –ખું ન૦ જીવતર –ખો પુ૦ (કા) પ્રાણ, જીવ
જનાજો પુ૦ [अ] મુસલમાનોમાં મડદું કાઢવા લઈ જવાની ખાટલી (૨) એની પાછળ જનારું સરઘસ [સિક્કો, પૈસો
જના(૦વા)દી પુ૦ હલકી કિંમતનો એક
જનાનખાનું ન૦ [फा] અંતઃપુર, રણવાસ
જનાનો પુ૦ [फा] ઓઝલમાં રહેનારો સ્ત્રીસમુદાય કે તેનું જનાનખાનું –નાશાળા સ્ત્રી૦ ઓઝલમાં રહેનારી સ્ત્રીઓ માટેની શાળા –ની વિ૦ સ્ત્રીઓને લગતું, સ્ત્રીઓનું ઉદા૦ 'જનાની જોડા' (૨) બાયલું, રાંડવું
જનાબ વિ૦[अ] મહેરબાન, કૃપાળુ (સંબોધન કે શ્રી પેઠે નામ પૂર્વે આદર તરીકે, જેમ કે, જનાબ કુરેશી) –બેઆલી વિ૦ [अ] મોટા મહેરબાન, પરમ કૃપાળુ
જનાર્દન પુ૦ [सं] (સ) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ
જનાવર ન૦ [સર૦ म, हिं] જુઓ જાનવર, પશુ(૨)[લા] ચિત્ર, છબી [અ૦વ૦ 'જનાવરા' (ચ ?) આ બીજા અર્થમાં બોલાય છે, એ૦વ૦ જનાવરું] ૦ખાનું ન૦ જનાવરોનું સંગ્રહસ્થાન, 'ઝૂ'
જનાવાદી પુ૦ જુઓ જનાદી
જનિ(–ની) સ્ત્રી૦ [सं] જન્મ(૨)સ્ત્રી(૩)માતા (૪) પત્ની (૫) દીકરાની વહુ
જનિત વિ૦ [सं] જન્મેલું [નારી – મા
જનેતા સ્ત્રી૦[स जनि(–नयि)त्री]જન્મ આપ-
જનેશ્વર પુ૦ [सं] 'જન'માં જુઓ
જનોઈ સ્ત્રી૦, ન૦ [सं यज्ञोपवीत, प्रा जन्नोवईय] જુઓ યજ્ઞોપવીત [–આપવી, દેવી, પહેરાવવી = ઉપનયન – સંસ્કાર કરવો ૦વઢ(–ઢો), ૦વાઢ વિ૦ ધડ પર જનોઈ રહે છે તેની લીટીમાં વાઢનો (ઘા)
જનોપયોગી વિ૦ [सं] 'જન'માં જુઓ

જન્નત ન૦ [अ] સ્વર્ગ, બિજ્ઞત ૦નશીન વિ૦ જુઓ સ્વર્ગસ્થ

જન્મ પુ૦ [सं] જન્મવુ–પેદા થવુ તે (૨) જનમારો. [શ૦ પ્ર૦ જુઓ 'જનમ મા.] ૦કુંડલી(–ળી), ૦કેદ, ૦કેદી, ૦ગાંઠ જુઓ 'જનમ'માં ૦ચરિત્ર ન૦ જીવનચરિત્ર ૦દીપ સ્રી૦ જનમકેદની સજા ૦તિથિસ્રી૦, ૦દિવસ પું૦ જન્મનો દિવસ; જનમગાંઠ ૦નક્ષત્ર ન૦ જે નક્ષત્રમા જન્મ હોય તે ૦પત્રિકા, ૦પત્રી સ્રી૦ જનમોતરી ૦બુદ્ધિ સ્રી૦ જન્મ સાથે મળેલી બુદ્ધિ ૦ભાષા સ્રી૦ માતૃભાષા ૦ભૂમિ સ્રી૦ જ્યા જન્મ થયો હોય તે સ્થાન કે દેશ, માતૃભૂમિ ૦ભૂભક્તિ સ્રી૦ જન્મભૂમિ વિષેની ભક્તિ(૨)દેશભક્તિ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ જુઓ જનમવુ ૦સિદ્ધ વિ૦ જન્મથી જ પ્રાપ્ત થયેલુ–મળેલુ સ્વભાવ પુ૦ પોતાનો સહજ સ્વભાવ –ન્માક્ષર પુ૦બ૦વ૦ [+अक्षर] જુઓ જનમકુંડળી. –ન્મારો પુ૦ જુઓ જનમારો, –ન્માષ્ટમી સ્રી૦ [+अष्टमी] કૃષ્ણજન્મનો દિવસ, શ્રાવણ વદ આઠમ. –ન્માંતર ન૦[सं][+अंतर] બીજો જન્મ. –ન્માંધ વિ૦ [+अंध] જન્મથી આંધળું –ન્મોજન્મ અ૦ [સર૦ म] જુઓ જનમોજનમ –ન્મોત્રી(–તરી) [સર૦ म] જુઓ 'જનમોત્રી,–તરી.'–ન્મોત્સવ પુ૦[+उत्सव] જયંતી, જન્મદિવસનો ઉત્સવ

જન્મસારણુ સ્રી૦ જાધના સાધાનો એક રોગ

જન્મારો, જન્માષ્ટમી, જન્માંતર, જન્મોજન્મ, જન્મોત્રી, –તરી, જન્મોત્સવ જુઓ 'જન્મ'મા [(સમાસને અંતે)

જન્ય વિ૦ [सं] –થી જન્મેલુ, પેદા થયેલુ

જપ પું૦ [सं] નામ, મંત્ર ઇત્યાદિનુ રટન [–કરવા, જપવા=મંત્રનુ રટણ કરવુ (૨) વારવાર યાદ કરવુ (૩) [ला] નિરુદ્યમી બેસી રહેવુ –કરાવવા=મંત્રાદિનુ રટણ કરાવવુ (૨)આશામા બેસાડી રાખવુ]૦માલા(–ળા) સ્રી૦ જપ કરવાની માળા–બેરખો

જપ્ત વિ૦ [अ जब्त] જપ્ત ગુનાસર દંડરૂપે સરકારે કબજે કરેલુ (૨) માગતા પેટે કબજે લીધેલુ –તી સ્રી૦જપ્તી, ગુનાના દંડરૂપે સરકારે કે માગતા પેટે કોઈએ લીધેલો કબજો (૨) ટાચ [–આવવી=જપ્તી કરવા માણસો આવવા કે તે કરવાનો હુકમ થવો –બેસાડવી, મૂકવી, લાવવી=કબજો લેવા–જપ્તી કરાવવા સરકારી માણસો લાવવા, મૂકવા (એથી ઊલટુ –ઊઠવી, ખસવી).]

જપવું સ૦ક્રિ૦ [सं जप्] જપ કરવો, રટવુ

જપા ન૦ [सं] એક ફૂલઝાડ કે તેનુ ફૂલ

જપિયો પુ૦ ['જપ' પરથી] જપ કરનારો, ભક્ત (૨) યજમાન માટે જપ કરનારો બ્રાહ્મણ

જપ્ત વિ૦, –પ્તી સ્રી૦ જુઓ જપ્ત, -તી

જફા સ્રી૦ [फा.] જુલમ, જબરદસ્તી

જબ અ૦[हिं.,सं यावत्, प्रा जाव પરથી] જ્યારે

જબર વિ૦[फा] જબરુ, જબ્બર, મોટુ, ભારે, કઠણ (કદ, બળ, સત્તા, ગતિ, ઇ૦મા ઘણુ) (૨) પું૦ ઉર્દૂ લિપિમા વપરાતુ એક ચિહ્ન (તે અકાર બતાવે છે) ૦જ(–દ)સ્ત વિ૦ જોરાવર, જબરુ ૦જ(–દ)સ્તી સ્રી૦બળાત્કાર, જુલમ ૦જંગ વિ૦ ખૂબ જબરુ ને હિંમતવાળુ, યુદ્ધવીર –રાઈ,–રી સ્રી૦ જબરજસ્તી

જબરું વિ૦ જબર, જોરાવર, બળવાન (૨)[ला] મુશ્કેલ. [–લાકડુ=વિશેષ મજબૂત પક્ષ કે ટેકો (૨) પીડાકારક પંચાત]

જબરૂત પુ૦ [अ] જુઓ જબ્રૂત

જબાદ સ્રી૦ (फा) ઘોડાની એક જાત

જબાન,જબાં સ્રી૦[फा]જીભ (૨) બોલી,ભાષા

જબાની સ્રી૦ [फा] જુઓ જુબાની

જબીરુ ન૦ એક પક્ષી

જબ્બર વિ૦ જુઓ જબરુ

જબ્રૂત પુ૦ [अ] ઈશ્વરની પ્રૌઢતા, જબરૂત

જમ પુ૦ જુઓ યમ [–જેવું=ભયંકર અને ક્રૂર (૨) જમ પેઠે પોતાનુ કામ કરવા કરાવવામા અટલ (માણસ)(જેમ કે જમ જેવો માથે બેસે પછી શુ થાય?) જમને જવાબ દે એવુ= મજબૂત અને નીડર] ૦કિંકર પુ૦ જુઓ યમકિંકર ૦ડો પું૦ જમ, જમદૂત ૦દંડ પુ૦ યમદંડ ૦દૂત પુ૦ યમદૂત ૦પુરી સ્રી૦ જમરાજાનુ નગર

જમજમા સ્ત્રી૦ [अ जमजमनो द्विर्भाव, सर० म] સ્વરોને જલદી જલદી ઉચ્ચારતાં ઊપજતો અલંકાર (સંગીત)

જમજોહર ન૦ [हिं जमजोहरा] એક પક્ષી

જમણ ન૦ ['જમવું' પરથી] જમવું તે, ભોજન (૨) નાતવરો. **૦વાર** પુ૦, સ્ત્રી૦ નાતવરો (૨) એનો દિવસ

જમણું વિ૦ [સર૦ सं यामी, प्रा जमी, दे जेमणय] પૂર્વાભિમુખ થતાં દક્ષિણ તરફનું [**–અંગ, જમણો હાથ** = મુખ્ય મદદગાર માણસ **જમણો હાથ ઝાલવો, પકડવો** = મદદ કરવી] [બાપ

જમદગ્નિ પુ૦ [सं] (સં) એક ઋષિ–પરશુરામના

જમના સ્ત્રી૦ [सं यमुना] (સં) ગંગાને મળનારી એક નદી, કાલિંદી **–નોત્રી** સ્ત્રી૦ જમના નદીનું મૂળ

જમરૂખ ન૦ [સર૦ हिं, म जमरूद] જામફળ **૦ડી,–ખી** સ્ત્રી૦ જમરૂખનું ઝાડ [(૨)અ૦સાથે

જમલું વિ૦[सं यमल = જોડું]+ –ના સાથવાળું

જમલો પુ૦ + જુઓ જુમલો

જમવું સ૦ક્રિ૦[सं जम्]ભોજન કરવું,ખાવું(૨) [લા] લાભવું, ખાટવું (વ્યંગમાં) (ઉદા૦ શું જમવા ત્યાં ગયા'તા) [**જમીને જખ મારવી** = ખાઈને મુશ્કેલીમાં ઊતરવું (૨) જમ્યા પછી એઠવાડ કાઢવાનું થવું]

જમશેદી નવરોજ પુ૦ [फा] એક પારસી તહેવાર (૨૨મી માર્ચ)

જમા વિ૦[अ] એકઠું થયેલું, એકઠું (૨)જમા બાજુનું. (૩) સ્ત્રી૦ આવક, ઊપજ, વસૂલ (૪) સરવાળો, જુમલો [**–આપવું** = જમા બાજુ લખવું, (૨) લેણું પાછું આપવું. **–કરવું** = જમા પાસે નોંધવું **–થવું** = એકઠું થવું (૨) જમા પાસે નોંધાવું **–માંડવું** = જમા બાજુ લખવું (૨) વ્યાજે રકમો સ્વીકારવી **–લેવું** = જમા બાજુ લેવું(૨)વસૂલ કરવું] **૦ઉધાર** ન૦ જમા અને ઉધાર, આવક–જાવકનો હિસાબ [**–કરવું** = જમા અને ઉધાર બાજુએ રકમો નાખવી, હવાલો નાખવો] **૦ખર્ચ(–રચ)** પુ૦,ન૦ ઊપજ અને ખર્ચ [**–નાખવું, પાડવું** = આવી–ગઈ–રકમોની વ્યવસ્થા કરી નાખવી (૨) આવકજાવકનું તારણ કાઢવું] **૦ત** સ્ત્રી૦ (એક નાતના કે પંથના લોકોનો) સમુદાય, સમૂહ (૨) બાવાઓનો સમૂહ **૦તી** વિ૦ જમાતનું –ને લગતું **૦દાર** પુ૦ સિપાઈઓની નાની ટુકડીનો ઉપરી (૨) [લા] ઉપરીપણું કે પ્રભાવ દાખવે એવું માણસ (કટાક્ષમાં) **૦દારી** સ્ત્રી૦ જમાદારનું કામ–પદ **૦નોંધ** સ્ત્રી૦ખરીદનો માલ નોંધવાનો ચોપડો **૦પાસું** ન૦,**૦બાજુ(–જૂ)** સ્ત્રી૦ ચોપડામાં (ડાબું) પાસું, જ્યાં જમા રકમ લખાય છે **૦બંદી (–ધી)** સ્ત્રી૦ જમીન માપી જાત વગેરે તપાસી કરીને તેનું સરકાર-ભરત આકારવું તે, 'લૅન્ડ રેવન્યુ–સેટલમેન્ટ' **૦વસૂલ** સ્ત્રી૦, ન૦ મહેસૂલની ઊપજ **૦વહી** સ્ત્રી૦ જમાનોંધ

જમાઈ પુ૦ [सं जामातृ, प्रा जमाउ(–उ), हिं जमाई] દીકરીનો વર

જમાડવું સ૦ ક્રિ૦ 'જમવું'નું પ્રેરક રૂપ

જમાત [अ जमाअत], **–તી** **જમાદાર,–રી** [फा] જુઓ 'જમા'માં

જમાદિલ અવલ પુ૦ [अ जमादिल अव्वल] અરબી – મુસલમાની પાંચમો મહિનો

જમાદિલ આખર પુ૦[अ जमादिल आखिरह] અરબી – મુસલમાની છઠ્ઠો મહિનો

જમાન પુ૦ [अ. ज़ामिन] જામીન **૦ખત** ન૦ જામીનખત

જમાની સ્ત્રી૦ ['જમાન' ઉપરથી] જામીનગીરી

જમાનો પુ૦ [फा] યુગ,લાંબો સમય(૨) દેશ-કાળની, આચારવિચારાદિની અમુક સ્થિતિ કે તેનો સમય **–નાજૂનું** વિ૦ જમાનાઓથી ચાલતું આવેલું, પ્રાચીન **–નાનું ખાધેલ** વિ૦ પહોંચેલ, અનુભવી, પાકું

જમાનોંધ, જમાપાસું, જમાબાજુ, જમાબંદી(–ધી) જુઓ 'જમા'માં

જમાલ પુ૦ [अ] સૌંદર્ય

જમાલગોટો પુ૦ [हिं] જુઓ નેપાળો

જમાવ પુ૦ [જુઓ જમા, 'જામવું' પરથી] ભરાવો, ભીડ **૦ટ** સ્ત્રી૦ જમાવવું તે (૨) બંધબેસતી મેળવણી – મિશ્રણ

જમાવવું સ૦ક્રિ૦ 'જામવું'નું પ્રેરક રૂપ
જમા-વસૂલ, જમા-વહી જુઓ 'જમા'માં
જમિયત સ્ત્રી૦ [अ जमीअत] સમૂહ, મંડળ
જમીઝ ન૦ એક પક્ષી
જમીન સ્ત્રી૦ [फा] ભોંય (૨) ખેતર તરીકે વપરાય તેવી જમીન(૩)ઘા રુઝાવાથી આવતી નવી ચામડી [–આવવી=રૂઝ આવવી –આસમાન એક હોવું=અતિશય મગરૂરી હોવી (૨) અતિશય વરસાદ વરસવો. –આસમાનનું છેટું=ઘણો મોટો તફાવત –કરવી=કિનારે ઊતરવું, સફર પરથી પાછા ફરવું (૨) જમીન વેચાતી લેવી (૩) ભોંયને લીંપી-થાપી સરખી કરવી. –ખણવી, –ખોતરવી=લજ્જા-પશ્ચાત્તાપ કે અપમાનની અસરથી નીચું જોવું –છોડવી=જન્મભૂમિ છોડી પરદેશ જવું –ને આસમાન એક થવું=પ્રલય થવો(૨)મોટો અનર્થ થવો. –પર પગ ન મૂકવો=ખૂબ ઉતાવળું ચાલવું(૨)ગર્વથી બહેકી જવું –મરવી=જમીનનો રસકસ જવો (૨) ઘામાં કોહવાણ વધી સડો ઊંડો ઊતરવો (૩) નદીના વહેણથી જમીન કપાયા કરવી –માપવી=ઠોકર ખાઈ ગબડી પડવું (૨) નાસી જવું જમીનમાં પેસવું=ઊંચા ન વધવું,ઠીંગણા રહેવું(૨)ખૂબ શરમ આવવી(૩) દટાઈ જવું (૪)મરી જવું, –સૂંઘવી=રસકસ તપાસવો]**૦દાર** વિ૦ જમીનની માલિકીવાળો (૨) પુ૦ જમીનનો માલિક (૩) લાટબંધ જમીનનો માલિક **૦દારી** વિ૦ જમીનદારનું, –ને લગતું(૨) સ્ત્રી૦ જમીનદારપણું **૦દારી પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ મહેસૂલ માટે સીધો ખેડૂત સાથે વ્યવહાર રાખવાને બદલે જમીનદાર પાસેથી જ મહેસૂલ લેવાની પદ્ધતિ **૦દોસ્ત** વિ૦ (ભાગીતોડી)જમીનસરસું કરેલું,પાયમાલ
જમે વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [अ जमअ] જુઓ જમા
જમૈયો પુ૦ [સર૦ म जमइ] કટાર જેવું એક હથિયાર
જ,મોર (મોં')પુ૦જાહેર,સામુદાયિક આત્મહત્યા –રિયો પુંં૦ જમોર કરનાર [કેર
જમ્મર પુ૦ [જુઓ જમોર] મોટું દુખ, કાળો
જય પું૦, સ્ત્રી૦ [सं] જીત, ફતેહ **૦કરી** સ્ત્રી૦[સર૦ हिं.] એક છંદ, જેકરી. **૦ઘોષ** પું૦, **૦ઘોષણા** સ્ત્રી૦ જય મળવાથી કરેલો પોકાર (૨) જય થયો છે એવું જણાવનો ઢંઢેરો **૦જય** પું૦ જયજયકાર (૨) અ૦ જેજે (કોઈને સામા મળતાં કે છૂટા પડતાં બોલાતો શબ્દ) **૦જયકાર** પુ૦ જીતની ખુશાલીનો પોકાર **૦જયવંતી** સ્ત્રી૦ એક રાગિણી, જેજેવંતી **૦પુરી** વિ૦ જયપુર શહેરનું, તરફનું (૨) સ્ત્રી૦ રજપૂતાનાની એક પ્રાંતિક બોલી **૦મંગલ(–ળ)** પુ૦ રાજાને બેસવાનો હાથી, ઉત્તમ હાથી (૨) ન૦ જય અને મંગળ. **૦માળ** સ્ત્રી૦ વિજયના અભિનંદનાર્થે ગળામાં નાખવાનો ફૂલહાર. **૦શાલી(–ળી)** વિ૦ વિજયવંત, ફતેહમંદ **૦શ્રી** પું૦, સ્ત્રી૦ વિજયની દેવી (૨) એક રાગિણી. **૦સંહિતા** સ્ત્રી૦ જય ગાતું મહાકાવ્ય; 'એપિક'. **૦સ્તંભ** પુ૦ ફતેહની યાદગીરીમાં ઊભો કરેલો સ્તંભ **–યંતી** સ્ત્રી૦ [सं] મહાન વ્યક્તિનો જન્મદિવસ (૨) વિજયનો વાવટો. **–યા** સ્ત્રી૦ (સં) દુર્ગા **–યાચાર** પું૦ [+आचार] જય મળે એવો આચાર, જય પ્રસંગે કરાતો આચાર **–યાજય** પું૦ [+अजय] જય ને અજય, હારજીત **–યાનંદ** પુ૦ [+आनद] વિજયનો આનંદ **–યિની** વિ૦સ્ત્રી૦ [सं] જય મેળવનારી **–યી** વિ૦ [सं] જય મેળવનાર, વિજયી **–યીપણું** ન૦. **–ય્ય** વિ૦ [सं] જીતવા જેવું કે જિતાય એવું,
જર સ્ત્રી૦ [सं जरायु?] ઓર, મેલી (૨) [सं. जलूका?] [क] જળો (૩) વિ૦ [सं] જીર્ણ, જર્જર
જર પુ૦[फा] પૈસો, નાણું, સોનું (૨) કસબ (સોના-રૂપાના તાર) કે કસબનું વણતર. **૦કસ** પુ૦ [+फा कश] સોનારૂપાનો તાર; કસબ **૦કસી** વિ૦ [फा.] કસબી, કસબના ભરતવાળું **૦કોસ** પુ૦ [फा] જૂઠો–હલકો કસબ **૦કોસી** વિ૦ જૂઠા–હલકા કસબવાળું **૦ખરીદ** વિ૦[फा.] વેચાતી લીધેલી (વસ્તુ). **૦ખેજ** વિ૦[फा जरखेज़]ફળદ્રૂપ. **૦જરિયાન**

ન૦ પૈસા, ઘરેણાં વગેરે કીમતી વસ્તુઓ(૨) કસબી ભરતકામ ૦જોખમ ન૦ પૈસા વગેરે જોખમની વસ્તુઓ. ૦દોજ પુ૦ [फा] કસબ ભરનારો ૦દોજી સ્ત્રી૦ કસબ ભરવાનું કામ – વિદ્યા, કસબી ભરતકામ

જરખ ન૦ [प्रा जरग्ग, સર૦ हिं त्वरख, मं तरक्ष, प्रा तरच्छ] ઝરખ, એક જંગલી પ્રાણી, ઘોરખોદિયો, તરસ

જરગો વિ૦ પુ૦ [सं. जरत्क, प्रा. जरग्ग](કા) ઘરડો, ઠચરો [ઘસાઈ ગયેલું

જરજરિયું વિ૦ [सं जर्जर] જીર્ણ થઈ ગયેલું,

જરજરિયાન, જરજોખમ ન૦ જુઓ 'જર'માં

જરઠ વિ૦ [सं] વૃદ્ધ, ઘરડું (૨)કઠણ ૦તા સ્ત્રી૦

જરણુ વિ૦ [सं] ઘરડું (૨)ન૦ જરણા –ણા સ્ત્રી૦ વૃદ્ધાવસ્થા [ધર્મસંસ્થાપક

જરથુષ્ટ્ર પુ૦ [અવેસ્તા] (સં) પારસીઓના

જરથોસ્તી વિ૦ જરથુષ્ટ્રનું, –ને લગતું (૨) જરથુષ્ટ્રનું અનુયાયી (૩) પુ૦ પારસી

જરદ વિ૦ [फा जर्द] પીળું, ઝાંખુંપીળું

જરદાલુ(–ળુ) ન૦ [फा जर्द પરથી] એક સૂકો મેવો, આલૂ

જરદી સ્ત્રી૦ [फा] પીળો પદાર્થ

જરદો પુ૦ [फा] તમાકુનો ભૂકો

જરબ પું૦ [अ जर्ब] ત્રાસ, દહેશત, ધાક

જરાજર વિ૦ [फा जरा ઉપરથી] જરા, સહેજ (૨) અ૦ જરાતરા, સહેજસાજ

જરવાળિયું વિ૦ [સર૦ 'ળાવાળા,–ળિયું'] પાખું (૨) જીર્ણ (કપડું)

જરવું અ૦ક્રિ૦ [सं जॄ, प्रा जर] જીર્ણ થવું, ઘસાઈ જવું (૨) પચવું, હજમ થવું (૩) પાંખું કે છૂટું થવું

જરા સ્ત્રી૦ [सं] વૃદ્ધાવસ્થા(૨)સાપની કાંચળી

જરા વિ૦ (૨) અ૦ [अ] લગાર, થોડું ૦એક, ૦ક વિ૦ (૨) અ૦ થોડું, લગાર. ૦તરા અ૦ થોડું – નહિ જેવું [જરા જરામાં, જરાતરામાં અ૦ સહેજ સહેજમાં, ખાસ કારણ વિના (૨) ઝટ, જરા વખતમાં

જરાયત વિ૦ [જુઓ જિરાયત] વરસાદના પાણીથી થતું (ખેતી કે પાક માટે) (તેનાથી ઊલટું બાગાયત – કૂવાના પાણીથી થતું)

જરાયુ ન૦ [सं] ગર્ભને વીંટળાયેલું પાતળું પડ, ઓર ૦જ વિ૦ જરાયુમાંથી જન્મતું (ઈંડામાંથી નહિ) [સસરો

જરાસંધ પુ૦ [सं] મગધદેશનો રાજા; કંસનો

જરિત વિ૦ [सं] જીર્ણ, ખખળી ગયેલું

જરિયાન વિ૦ [फा जर्रीन] જરીનું, કસબી (૨) ન૦ સોનારૂપાનાં ઘરેણાં

જરી સ્ત્રી૦ [फा जर] કસબ, કસબી માલ(૨) વિ૦ કસબ સાથે વણેલું, કસબી ૦કામ ન૦ કસબી ભરતકામ ૦પટકો પુ૦ કસબી વાવટો(૨)પેશવાઈમાં લશ્કરી સરદારને કમરે બાંધવાનો કસબી પટકો

જરી વિ૦(૨)અ૦ [જુઓ જરા] થોડું, લગાર. ૦ક વિ૦(૨)અ૦ સહેજ, થોડુંક

જરીપુરાણું વિ૦ [सं जरिन्+पुराण] જૂનું, ફાટીતૂટી ગયેલું, ઘણું જૂનું

જરીફ સ્ત્રી૦ [फा जरीब=જમીન માપવાની સાંકળ] જમીનમાપણીનું કામ(૨) પુ૦ એ કામ કરનારો, મોજણીદાર(૩)વિ૦[अ ज़रीफ] વિનોદી, મશ્કરું (૪) બુદ્ધિવાન, સમજદાર ૦ખરડો પુ૦ માપણીનું પત્રક

જરીમરી સ્ત્રી૦ [સર૦ म, प्रा जर=તાવ +मरक=મરકી] ભારે ચેપી રોગ, કોગળિયું, (ખાસ કરીને) કૉલેરા (આ રોગની દેવી હોવાનું મનાય છે)

જરૂખો પુ૦ જુઓ ઝરૂખો

જરૂર સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ જરૂરત (૨) અ૦ અવશ્ય, નક્કી, અલબત્ત [–ઊભી થવી, જાગવી, પડવી=જરૂર લાગવી, જરૂરી બનવું] ૦ત, –રિયાત સ્ત્રી૦ અગત્ય, આવશ્યકતા, ગરજ, હાજત –રી વિ૦ જરૂરનું, અગત્યનું

જરેજર અ૦[સર૦ अ जरा, કે રજેરજ પરથી?] જરા પણ છોડયા વગર, બધું જ, રજેરજ

જર્જર(–રિત) વિ૦ [सं] જીર્ણ થઈ ગયેલું

જર્મન વિ૦ [इं] જર્મની નામના દેશનું (૨) પુ૦ તે દેશનો વતની (૩) સ્ત્રી૦ ત્યાંની ભાષા

જર્મનસિલ્વર ન૦ [इं] એક મિશ્ર ધાતુ

જલ(–ળ) ન૦ [सं] પાણી ૦કમલ ન૦ કમળ. ૦ગરિયો પુ૦ મંદિરમાં ઠાકોરજીની

પૂજા માટે પાણી લાવી આપનારો ૦ક્રિયા સ્ત્રી૦ જુઓ ઉદકક્રિયા ૦ચર વિ૦ પાણીમાં ચાલનાર(૨)ન૦ પાણીનું પ્રાણી. ૦જ વિ૦ [સં] પાણીમા ઉત્પન્ન થતુ(૨) ન૦ કમળ (૩)શંખ ૦(-ળ)જલ(-ળ)બંબાકાર અ૦ જુઓ જલમય. ૦(-ળ)જંતુ પું૦, ન૦ પાણીનું જંતુ (૨) માછલું. ૦જા સ્ત્રી૦ [સં] (સં.) લક્ષ્મી. ૦જાત ન૦ [સં] કમળ,જલજ ૦(-ળ)તરંગ પું૦ પાણીનું મોજું (૨) ન૦ (ચલાણામાં પાણી ભરીને વગાડાતુ) એક વાદ્ય ૦તાડન ન૦ [સં.] [લા] પાણીને મારવા પેઠે ફોગટ ફાંફાં; અફળ પ્રયત્ન. ૦(-ળ)તુલા સ્ત્રી૦ જળની મદદથી વજન કરવાનુ ત્રાજવુ, 'હાઇડ્રોસ્ટેટિક બૅલન્સ' ૦દ પું૦ [સં] વાદળ, મેઘ. ૦દાગમ પું૦ [जलद + आगम] વર્ષાકાળ, ચોમાસું. ૦(-ળ)દાહ પું૦ શબને બાળવાને બદલે પાણીમાં વહેતુ મૂકવુ તે. ૦(-ળ)દીક્ષા સ્ત્રી૦ જળથી અપાતી ખ્રિસ્તી ધર્મની દીક્ષા, 'બૅપ્ટિઝમ'. ૦(-ળ)દેવતા પું૦ અ૦ વ૦; સ્ત્રી૦ જળની દેવી; પાણીની પરી ૦(-ળ)ધર પું૦ [સં] મેઘ, વાદળ (૨) સમુદ્ર ૦(૦નિ)ધિ પું૦[સં] સમુદ્ર. ૦(-ળ)નીલિ(૦કા) સ્ત્રી૦ સેવાળ ૦(-ળ)પતિ પું૦ [સં] સમુદ્ર (૨) વરુણ ૦(-ળ)પાન ન૦ પાણી પીવું તે ૦(-ળ)-પ્રપાત પું૦ પાણીનો ધોધ ૦(-ળ)પ્રલય પું૦ ભારે વરસાદ કે પૂરથી નાશ થવો તે ૦(-ળ) પ્રવાસ પું૦ જળ ઉપર-વહાણમાં કરેલી મુસાફરી. ૦(-ળ)મય વિ૦ બધે પાણી પાણી થઈ ગયું હોય એવું. ૦(-ળ)માર્ગ પું૦ જળ ઉપર-વહાણમાં બેસીને જવાનો રસ્તો (૨) નહેર,વહેળો ૦(-ળ)યંત્ર ન૦ જળના જોરથી ચાલતું યંત્ર(૨) ફુવારો(૩)રેંટ ૦(-ળ)યાત્રા સ્ત્રી૦ જળપ્રવાસ (૨) એક તહેવાર, જ્યારે ઠાકોરજીને જલવિહાર કરાવવામા આવે છે ૦(-ળ)યાન ન૦[સં] જળ પર જવાનું વાહન, વહાણ, મછવો. ૦(-ળ)યુદ્ધ ન૦ પાણી ઉપર -વહાણમાં રહીને કરેલુ યુદ્ધ ૦(-ળ)સમાધિ સ્ત્રી૦ પાણીમાં કરેલો પ્રાણત્યાગ (જેમ કે સંન્યાસી માટે) (-લેવી). ૦સ્થિતિશાસ્ત્ર ન૦ 'હાઇડ્રોસ્ટેટિક્સ'. -લં(-ળં)દ(-ધ)ર ન૦ [सं. जलोदर] એક ઉદરરોગ. -લાગાર ન૦ [સં.] પાણીનો હોજ, ટાંકી -લા(-ળા)શય ન૦[સં] કૂવો, તળાવ વગેરે પાણીનું સ્થળ. -લાંજલિ સ્ત્રી૦ [સં] પાણીની અંજલિ(૨) પિતૃઓનું તર્પણ કરવા અપાતી જલાંજલિ. -લો(-ળો)દર ન૦ [સં.] જુઓ જલંદર

જલદ વિ૦ [फा. जल्द] ઉગ્ર; આકરુ, તેજ

જલદી સ્ત્રી૦ [फा] ઉતાવળ, ત્વરા (૨) અ૦ ઉતાવળથી, ઝટ, સત્વર

જલસો પું૦ [अ] આનંદ યા ઉત્સવનો મેળાવડો (૨) સંગીતનો મેળાવડો

જલા(-ળા)ખુ પું૦[સં.] એક જળચર પ્રાણી

જલાલ વિ૦ [अ] ઝગઝગતુ, ઉજ્જ્વળ. -લી સ્ત્રી૦ ઝગઝગાટ, ભપકો; ઠાઠમાઠ, પ્રભાવ

જલેબ સ્ત્રી૦ [अ. जलवा ?] ઠાઠમાઠ, ભભકો

જલેબી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, म. जिलबी, (हिं. जलाव = આથો, ખીરું)] એક મીઠાઈ

જલ્પ પું૦ [સં] કથન, કહેવુ તે (૨) બકવાદ, લવારો(૩)[ન્યા]તત્ત્વનિર્ણયની ઇચ્છાથી નહિ પણ પરપક્ષખંડન અને સ્વપક્ષસ્થાપનની ઇચ્છાએ કરેલો વાદ.૦ક વિ૦[સં] બકવાદ-લવારો કરનારુ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [સં जल्प्] બબડવુ-લવારો કરવો

જલ્લાદ પું૦ [अ.] ગરદન મારનાર, શિરચ્છેદ કરનાર (૨) કસાઈ. -દી સ્ત્રી૦ જલ્લાદનું કામ, જલ્લાદપણુ

જવ પું૦ [सं. यव, प्रा] એક ધાન્ય (૨) જવ જેટલી લંબાઈ અથવા વજનનુ માપ. [-તલ મૂકવા = શ્રાદ્ધ સરાવવુ. -તલ લાવવા = મરણના ચોકાની તૈયારી કરવી] ૦ખાર પું૦ [+सं. क्षार] જવનો ખાર-ક્ષાર

જવ પું૦ [સં.] વેગ; ત્વરા, ઝપટ (૨) સંગીતમા એક અલંકાર

જવ અ૦ [સર૦ [हिं जव] (પ) જ્યારે

જવઈ સ્ત્રી૦ એક જાતનો (બરુનો) છોડ (જવઈના બરુની કલમ થાય છે.)

જવખાર પું૦ જુઓ 'જવ'મા

જવન પુ૦ જુઓ યવન(૨)ખાટકી **-ની** સ્ત્રી૦
જવની(-નિકા) સ્ત્રી૦ [સં] પડદો, ચક
જવરઅવર સ્ત્રી૦ [જવું+આવવું ઉપરથી], વારવાર જવું આવવું તે, અવરજવર
જવલો પુ૦ ['જવ' ઉપરથી] જવના આકારનો સોનાનો મણકો (?) [કવચિત, ભાગ્યે
જવલ્લુ વિ૦ કોઈક જ, વિરલું **-લ્લે** અ૦
જવવુ અ૦ ક્રિ૦ [સં जन्-जा?] (ફળ માટે) બેસવું, ફળ થવું, ઉત્પન્ન થવું જેમ કે, ફૂલ બેસે પછી સીંગ જવે (૨)(ફળ કે કશામાં)છીવ પડવા
જવશીર પુ૦ [સર૦ हिं. जवाशीर, फा जावशीर] એક વનસ્પતિ (ગધબિરોઝા જેવી)
જવાન વિ૦ (૨) પુ૦ [फा] જુઓ જુવાન ૦પટ્ઠો પુ૦ મજબૂત બાંધાનો જવાન **-ની** સ્ત્રી૦જુવાની [**-આવવી, ફૂટવી**=જુવાનીની શરૂઆત થવી-તેનાં ચિહ્ન દેખાવાં]
જવાબ પુ૦ [अ] ઉત્તર [**-આપવો**=ઉત્તર આપવો (૨) ઉપયોગી થઈ પડવુ (૩) જવાબદાર થવુ (૪) સામુ બોલવું (૫) કહી આપવુ, સાક્ષી પૂરવી **-આપવા જવું**= ઈશ્વરને પોતાનાં સુકૃત-દુષ્કૃતનો હિસાબ આપવા જવુ-મરી જવું **-દેવો**=જુઓ જવાબ આપવો **-લેવો**=ખુલાસો પૂછવો **-મેળવવો**, તપાસ કરવી (૨) સાક્ષી કહે તે લખી લેવુ]૦દાર વિ૦ [फा] જવાબદારી વાળુ ૦દારી સ્ત્રી૦ જવાબ દેવાનું જોખમ અથવા ફરજ, જુમ્મેદારી, જોખમદારી **-બી** વિ૦ [फा] જેનો જવાબ માગેલો હોય એવુ (૨) જેના જવાબનું ખર્ચ ભરેલુ હોય એવું (જેમ કે, પોસ્ટકાર્ડ, તાર) **-બી હૂંડી** સ્ત્રી૦ સ્વીકારાયાનો જવાબ મળ્યા પછી જ જેનાં નાણાં ભરવાના હોય એવી હૂંડી
જવારણુ ન૦ [જવારવું પરથી] મેળવણ **-વું** સ૦ક્રિ૦ ['જવવુ'નુ પ્રેરક ?] આખરવુ
જવારા પુ૦બ૦વ૦ [दे जवरय; जववारय] જવ વગેરેના નાના-તાજા ઊગેલા અંકુરો [**-વાવવા**=દેવીના પૂજન-અનુષ્ઠાનની જવ વાવી સ્થાપના કરવી]
જવાવું અ૦ક્રિ૦ જવાની ક્રિયા થવી,'જવું'નું ભાવે
જવાસો પુ૦ [સં. यवास, प्रा जवास] એક વનસ્પતિ
જવાહિર ન૦ [अ] હીરામાણેક વગેરે ઝવેરાત ૦ખાનું ન૦ રત્નો વગેરે ઝવેરાત જેમા રખાતુ હોય તે જગા
જવાળી સ્ત્રી૦ ['જવ' ઉપરથી] અંગૂઠા ઉપરની જવના આકારની એક રેખા (૨) જવના જેવા સોનાના દાણાની માળા
જવાંમર્દ પુ૦ [फा] બહાદુર, વીર **-ર્દી** સ્ત્રી૦ જવાંમર્દપણું, વીરતા
જવુ અ૦ક્રિ૦ [सं या, प्रा जा] (તેનાં રૂપો-જાઉં, જાય, જા, જાઓ, જતુ, ગયુ, ગઈ, જઈશ ઇ૦ થાય છે] ગતિ કરવી, ખસવુ (૨) પાસેથી ખસવુ, ઓછુ થવુ (૩) ઘટવુ, નુકસાન થવુ, નાશ પામવુ(૪)વીતવુ, પસાર થવું (૫) અન્ય ક્રિ૦ સાથે આવતા તે ક્રિયા બરોબર યા ચોક્કસ થવાનો કે ચાલુ રહેવાનો ભાવ બતાવે. ઉદા૦ નાસી જવું, ખાઈ જવુ, કરતા જવું વગેરે [**જઈ ચડવું**=અણધાર્યું ઓચિંતુ જવુ-પહોંચવું **જઈ મળવું**=પકડી પાડવુ(૨)-ના પક્ષમાં સામેલ થઈ જવુ ઉદા૦ પોતાના પિતાના શત્રુને જઈ મળ્યો **જતું આવતુ થવુ**=આવવા જવાનો વહેવાર થવો, પરિચિત થવુ **જતું કરવું**=મૂકી દેવુ, માફ કરવું (૨) છોડી મૂકવું **જતું રહેવું**=પાસેથી ચાલ્યા જવુ, ખોવાવું (૨) નાસી જવુ (૩) પરપુરુષ સાથે સ્ત્રીનુ નાસી જવું (૪) સાધુ-વેરાગી થઈ જવુ **જવા બેસવુ**=જવાની તૈયારીમાં હોવું(૨)મરવાની તૈયારી હોવી.]
જશ(-સ) પુ૦ [सं यश, प्रा जस] કીર્તિ. [**-ઉપર જૂતિયાં**=કદરને બદલે તિરસ્કાર **-ગાવા**=સારુ બોલવું, ગુણ ગાવા. **જશના થવા**=ફતેહ મળવી, ડંકો વાગવો, સારુ કહેવાવુ **-મળવો**=વખાણ થવાં, કદર થવી]૦નામી વિ૦ કીર્તિમંત ૦વંત વિ૦ જશવાળુ, યશવંત
જશન ન૦ [फा जश्न] ઉત્સવનો કે આનંદનો દિવસ (પારસી)
જશનામી, જશવંત જુઓ 'જશ'માં

જશો(–સો)દા સ્ત્રી (સં.) યશોદા–શ્રીકૃષ્ણની મા
જસ પુ૦ જુઓ જશ
જસત ન૦ [સં, प्रा. जसद] એક ધાતુ
જસતા પુ૦બ૦વ૦ ડાઘા
જસું વિ૦ [સં यादृश, प्रा. जइस, हिं. जैस, जैसा] જેવુ, મળતુ આવતુ (પ.)
જહતી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] તજતી (લક્ષણા). –ત્સ્વાર્થા વિ૦સ્ત્રી૦ (કા. શા) જેમા શબ્દના વાચ્યાર્થનો ત્યાગ થતો હોય તેવી (લક્ષણા)(૨) સ્ત્રી૦ તેવી લક્ષણા. –દજહલ્લક્ષણા સ્ત્રી૦ જેમા વાચ્યાર્થનો કેટલેક અંશે ત્યાગ તેમ જ કેટલેક અંશે તેનુ ગ્રહણ થતુ હોય તેવી લક્ષણા (કા શા)
જહન્નમ ન૦ [अ] નરક, દોજખ
જહલ્લક્ષણા સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ જહત્સ્વાર્થા
જહાજ ન૦ [अ] મોટું વહાણ. –જી પુ૦ જહાજ ચલાવનારો (૨)વિ૦જહાજનું,–ને લગતુ
જહાન સ્ત્રી૦ [फा.] જહાં, દુનિયા; આલમ
જહાનમ ન૦ [જુઓ જહન્નમ] નરક. [–માં જવું=દીસતુ રહેવું, મરવુ, ગમે તેમ (ખરાબ) થવું (શાપ કે ધુત્કાર બતાવવા વપરાય છે.)]
જહાલ વિ૦ [म, સર૦ अ. जहल, जाहिल= નાદાન] ઉદ્દામ, આકળુ (ઊલટું 'મવાલ')
જહાં સ્ત્રી૦[फा] દુનિયા, જહાન ૦ગીર પું૦ દુનિયાનો જીતનારો (૨) [સ] એક મોગલ બાદશાહ ૦ગીરી વિ૦ જહાંગીરનુ,–ને લગતુ(૨)[લા] આપખુદ, જોહુકમીભર્યું (૩) સ્ત્રી૦ જોહુકમી,આપખુદી(૪)અમીરી. ૦દીદા વિ૦ [फा.] દુનિયાના અનુભવવાળું–ચાલાક. ૦પના(૦હ) વિ૦ (૨) પું૦ [फा] જગતનુ રક્ષણ કરનાર (બાદશાહ). ૦સોજ વિ૦ [फा] દુનિયાને બાળનાર
જહીં અ૦ [સં यत्र, प्रा जह(–हि,–हिं), સર૦ हिं. जहाँ] જ્યાં, જે ઠેકાણે
જહુ સ્ત્રી૦ + જુઓ જેહુ
જહેજ ન૦ [अ. जिहेज] કન્યાદાન કરવું તે
જહેમત સ્ત્રી૦ [अ जहमत] મહેનત, શ્રમ
જહ્નુ પું૦ [સં] (સ) એક પ્રાચીન રાજા. ૦કન્યા,૦જા, ૦સુતા સ્ત્રી૦ (સં.) ગંગા નદી

જળ ન૦ [સં. जल] પાણી. [–જંપવું=નીરવ શાંતિ ફેલાવી. –પોતિયાં કરવાં=ધોતિયુ માથે બાંધી નાહવુ –મૂકવું=પ્રતિજ્ઞા કરવી –ભરવું=પાણી વહેવું (૨) આંખમાં આંસુ લાવવાં. –રેલવું=પાણી ફરી વળવા. –લેવું =જળ મૂકવુ –શમવું=રેલનાં પાણી ઓસરી જવાં.]૦આગિયો પુ૦એક વનસ્પતિ. ૦આમળું ન૦ એક જાતનુ ફળ ૦કમળ ન૦ જુઓ જલકમલ. ૦કીડો પું૦ પાણીનો કીડો ૦કૂકડી સ્ત્રી૦ એક જળચર પક્ષી.૦કૂંડું ન૦ ચંદ્રની આજુબાજુ આછા પાણીભર્યા વાદળાંને લીધે દેખાતુ કુંડાળુ ૦ક્રીડા,૦કેલિ સ્ત્રી૦ પાણીમા ખેલવું તે. ૦ઘોડો પુ૦ એક પ્રાણી,'હિપ્પોપોટેમસ' ૦ચક્કી સ્ત્રી૦ પાણીના જોરથી ચાલતી ચક્કી ૦ચર વિ૦(૨)ન૦ જુઓ જલચર. ૦જળું વિ૦ આંસુથી ભરાયેલુ (લોચન). ૦જંતુ પુ૦, ન૦. ૦જં(–ય)ત્ર, ૦જાત, ૦જા(યા)ત્રા જુઓ 'જલ'મા. ૦જાબુનો પુ૦ નદીના કિનારા પર થતી એક વનસ્પતિ ૦ઝીલણા(–ણી)વિ૦સ્ત્રી૦(ભાદરવા સુદ અગિયારશ) ૦તરણુ પુ૦ એક છોડ. ૦તરંગ પુ૦(૨)ન૦, ૦તુલા,૦દાહ,૦દીક્ષા જુઓ 'જલ'મા ૦દૂધી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. ૦દેવતા જુઓ જલદેવતા ૦ધમણ સ્ત્રી૦ જળના બળથી ચાલતી ધમણ ૦ધર,૦નીધિ-(૦કો) જુઓ 'જલ'મા. ૦નેવરી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ ૦પતિ, ૦પાત્ર, ૦પાન જુઓ 'જલ'મા ૦પાલો પુ૦ પાણીમા ઊગતો પાલો ૦પ્રપાત પું૦, ૦પ્રલય પું૦, ૦પ્રવાસ પુ૦ જુઓ 'જલ'મા ૦(૦જળ)બંબાકાર, ૦બોળ વિ૦ (૨) અ૦ જલજલબંબાકાર; જલમય ૦બિલાડી સ્ત્રી૦ એક જળચર પ્રાણી ૦મય જુઓ જલમય. ૦માણસ ન૦ જેનુ નીચલુ અર્ધું અંગ માછલી જેવુ હોય છે તેવુ પાતાળના પાણીમા રહેતુ મનાતુ વેતિયુ માણસ. ૦માર્ગ,૦યંત્ર,૦યાત્રા, ૦યાન,૦યુદ્ધ જુઓ 'જલ'મા.૦વાસ પુ૦ પાણીમા ડૂબી મરવુ તે. ૦શાયી વિ૦ [સં] પાણીમાં શયન કરનાર–ડૂબી જનાર. ૦સમાધ(–ધિ) જુઓ જલ-

સમાધિ ૦સંપ્રદાયક પુ૦ જળદીક્ષા આપનાર, 'બૅપ્ટિસ્ટ' ૦સ્થિતિશાસ્ત્ર જુઓ જલસ્થિતિશાસ્ત્ર [(૨) બગતરા થવી
જળજળવું અ૦ક્રિ૦ ['જળવું' ઉપરથી] બળવું
જળજણુ વિ૦ જુઓ 'જળ'માં
જળણુ ન૦ ['જળવું' ઉપરથી] બળતણ, લાકડાં
જળવાવું અ ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'જળવવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક [સળગવું
જળવું અ૦ ક્રિ૦ [सं ज्वल्, प्रा जल] બળવું,
જળાસ ન૦ [दे जलुत्तग?] ઝાડા વાટે પડતો પરુ જેવો ચીકણો પદાર્થ [-પડવું=જળાસ નીકળવાનો રોગ થવો]
જળસોઈ સ્ત્રી૦ [सं जलशयन? जल+प्रा सो =सुतु?] (બાળવા કે દાટવાને બદલે) જળમાં સુવાડવું-ડુબાડવું તે (સંન્યાસીને) (-કરાવવી.)
જળાદ(-ધ)ર જુઓ જલદર [(લાકડું)
જળાઉ વિ૦ ['જળવું' ઉપરથી]બાળવાના કામનું
જળાખુ પુ૦ જુઓ જલાખુ
જળાગાર ન૦[सं जलागार]પાણીનો હોજ,ટાંકી
જળાતિસાર પુ૦ [सं जल+अतिसार] વારંવાર પેશાબ કરવો પડે તેવો એક રોગ
જળાધારી સ્ત્રી૦ [सं जलाधार ઉપરથી] જેમાં શિવલિંગ બેસાડવામાં આવે છે તે ક્યારા જેવો ઘાટ (૨) શિવલિંગ ઉપર ટંગાતું નીચે કાણાવાળું જળપાત્ર
જળાપો પુ૦ ['જળવું' પરથી] બળાપો, કઢાપો
જળાભાસ પુ૦ [सं जल+आभास] મૃગજળ
જળાશય ન૦ જુઓ જલાશય
જળો સ્ત્રી૦ [सं जलौका, प्रा जलु(-लो)या] પાણીમાં રહેતો એક જીવડો(ખરાબ લોહી ચૂસી લેવા તેને ચામડી ઉપર વળગાડવામાં આવે છે) [જળોની પેઠે વળગવું=આગ્રહપૂર્વક ચોટવું -મૂકવી=જળો વળગાડી નઠારું લોહી ચુસાવી લેવરાવવું] [નાખવું તે
જળોજથા સ્ત્રી૦ સંસારની જંજાળ(૨) વિખેરી
જળોદર ન૦ જુઓ જલદર
જળોયું ન૦ ગૂમડું મટી ગયા પછી રહેલું ચાઠું (૨) મેડો જડતી વખતે પીઢો ઉપર પાટિયાં જડે છે ત્યારે તેની તડ પૂરવા નીચે મુકાતી પાતળી ચીપટ
જંઈ પુ૦ પૈસો, રાદિયું [જાળું, ગીચ ઝાડી
જંખાળ સ્ત્રી૦ ['ઝાંખર+જાળું'] ઓરિ
જંગ પુ૦ [फा] મોટી લડાઈ, યુદ્ધ (૨) [લા] ઝઘડો, કંકાસ [-મચવો=ખૂબ લડાઈ જામવી] ૦બહાદુર વિ૦ એક ઇલકાબ
જંગડિયો પુ૦ સરકારી તિજોરીનાં નાણાં એક ગામથી બીજે ગામ લઈ જતી વખતે રક્ષક તરીકે જતો લશ્કરી સિપાઈ
જંગમ વિ૦ [सं] એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ખસી શકે એવું (સ્થાવરથી ઊલટું) (૨) પુ૦ એક પ્રકારનો શિવલિંગપૂજક જોગી
જંગમો પુ૦ લાઠીની એક કસરત
જંગલ ન૦ [सं, फा] વન [-જવું=ઝાડે ફરવા-હાજતે જવું -થવું=માણસની વસ્તી વિનાનું થવું-વેરાન થવું -વસાવવું,-સેવવું =વનવાસ કરવો(૨)વાનપ્રસ્થ થવું.] -ખિયત સ્ત્રી૦જંગલીપણું -લી વિ૦ જંગલનું, રાની(૨) ખેડયા વિના ઊગેલું (૩) [લા] સુધારો, સંસ્કાર કે વિવેક વિનાનું [-રોઝ જેવું=સાવ જંગલી] -લીજટ વિ૦ [સર૦ म जंगलाजन] સાવ જંગલી, અણઘડ, રોચું
જંગલો પુ૦ એક રાગ
જંગાલ પુ૦ [फा जंगार, સર૦ हिं, म] તાંબાનો કાટ -લી વિ૦ જંગાલનું,-ને લગતું
જંગી વિ૦ [फा] જંગ-લડાઈને લગતું (૨) [લા.] મોટું, જબરું, (૩) સ્ત્રી૦ કિલ્લાની ભીતમાંનું ત્રાંસું બાકું (૪) પુ૦ લડવૈયો
જંગોટો પુ૦ ખાખી બાવાઓની ગોફણ જેવી લંગોટી (?) [જંગોડો
જંગોડો પુ૦ જુઓ જિંગોડો -ડી સ્ત્રી૦ નાનો
જંઘ(-ઘા) [सं] સ્ત્રી૦ જાંઘ, સાથળ
જંઘડિયાં ન૦ બ૦ વ૦ ચોઘડિયાંવાળા, ઢોલ-ઢૂમકા વગાડનાર
જંઘા સ્ત્રી૦ [सं] જંઘ, જાંઘ ૦સારણુ સ્ત્રી૦ જાંઘનો એક રોગ ૦સ્થિ ન૦ [+अस्थि] જાંઘનું હાડકું
જંજાર(-લ) સ્ત્રી૦ [સર૦ म जज्याळ, हिं

जंजाल] એક જાતની નાની તોપ, જંબૂરો
જંજાળ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. जंजाल (જન કે જગ + જાળ?)] ઉપાધ; ખટપટ [-માં પડવું =(લગ્ન, કુટુંબ કે ધંધા ઇ૦ની) પંચાત વહોરવી-ફસાવું, જંજાળી થવું -ળી વિ૦ જંજાળવાળું. [-થવું=પરણવું, સંસારી થવું (૨) ખૂબ કામધંધામાં રોકાવું]
જંજીર સ્ત્રી૦ [फा] સાંકળ (૨) બેડી (૩) ઘડિયાળની કમાન (૪) ઝાંઝર [-દોહવી= પોતાની સચ્ચાઈ સાબિત કરવા લાલ તપાવેલી સાંકળ ઉપર હાથ ફેરવવો, દિવ્યનો એ પ્રયોગ કરવો] ૦નો ગોળો પું૦ [સર૦ हिं जंजीरी गोला] સાંકળથી જોડેલા તોપના ગોળા (તે સાદા ગોળાથી ભયંકર ગણાય છે) -રું ન૦ સાંકળના જેવું ઘરેણું
જંજીરો પું૦ [अ जज़ीरह] પાણીમાં બાંધેલો કિલ્લો (૨) ટાપુ, બેટ (૩) [જુઓ 'જંતર'] જંબૂરો, એક જાતની પૈડાંવાળી નાની તોપ (૪) [?] હનુમાનની સાધનાનો મંત્ર, જંતર (૫) [फा जंजीर=સાંકળ (ના આકારનું)] કસબી કિનાર
જંત પું૦ જુઓ જંતુ
જંતર પું૦, ન૦ [सं यंत्र, प्रा जंत] તાંત્રિક આકૃતિ (૨) તેવી આકૃતિ કે અક્ષરવાળો કાગળ કે પતર, તાવીજ (૩) જાદુ
જંતરડું ન૦ [सं यंत्र, प्रा जंत, સર૦ हिं जंतरी (यंत्र, प्रा जंत=જકડવું) પરથી] જુઓ જતરડું
જંતરમંતર પું૦, ન૦ જંતર અને મંત્ર
જંતરવું સ૦ક્રિ૦ જંતર કરવું, (તાવીજને) જાદુઈ અસર આપવી
જંતુ પું૦, ન૦ [सं] નાનું જીવડું ૦ઘ્ન,૦નાશક વિ૦ જંતુઓનો નાશ કરે એવું ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦, ૦શાસ્ત્ર ન૦ 'બૅક્ટીરિયોલૉજી'
જંત્ર [सं. यंत्र] ન૦ જુઓ છાયાયંત્ર (૨) એક જાતનું તંતુવાદ્ય (૩) પું૦, ન૦ જુઓ જંતર જંત્રમધ્યાહ્ન = ખરો બપોર (છાયાયંત્ર પ્રમાણે પૂરેપૂરો)
જંત્રી પું૦ ['જંત્ર' ઉપરથી] જંત્ર વગાડનાર(૨) જાદુગર, ખેલાડી (૩) સ્ત્રી૦ [સર૦ म] સૂચિ; અનુક્રમણિકા; સાંકળિયું(૪)જંતરવાનું તાવીજ (૫) તૈયાર ગણતરીનો કોઠો, કોષ્ટક
જંદો પું૦ ફક્કડ પુરુષ (ભવૈયાઓનો એક વેષ) (એ નામના એક છેલ રાજા ઉપરથી જુઓ ઝંડાઝીલણ)
જંપ (જં') પું૦ [प्रा झप्=ઢાંકવું ઉપરથી? સર૦ हिं झपना, झपना; म झपणें] શાંતિ, નિરાંત (-વળવો). ૦વું અ૦ક્રિ૦ નિરાંત વાળવી, શાંત પડવું (૨) જરા ઊંઘવું— આંખ મળવી (જંપી જવું) (૩) તોફાન, ધમાચકડી, ઇ૦માંથી રોકાવું, તે બંધ કરી શાંત થવું -પાવું અ૦ક્રિ૦ જંપવાની ક્રિયા થવી
જંબીર ન૦ [सं.] એક વનસ્પતિ, એક જાતની લિંબોઈ [ઝોળી
જંબીલ સ્ત્રી૦ [फा] ખજૂરીનાં પાંદડાંની ગૂંથેલી
જંબુ(-બૂ) ન૦ [सं] જાંબુ
જંબુ(-બૂ)ક પું૦, ન૦ [सं] શિયાળ
જંબુ(-બૂ)ખંડ, જંબુ(-બૂ)દ્વીપ પું૦[सं] (સં.) (પૌરાણિક ભૂગોળ પ્રમાણે) મેરુ પર્વતની આજુબાજુ આવેલા સાત ખંડમાંનો એક(૨)[બૌદ્ધોની માન્યતા પ્રમાણે] ભારતવર્ષ
જંબૂર ન૦ [સર૦ म जंबोरा, हिं जंबूर(-रा) (अ जंबूर=ભમરો ઉપરથી?)] ખીલા ખેંચી કાઢવાનું ઓજાર — એક જાતની પકડ
જંબૂરિયો પું૦ ['જંબૂરો' ઉપરથી] નાનો છોકરો
જંબૂરો પું૦ [फा] એક નાની તોપ (૨) [अ. जंबूर=ભ્રમર? સર૦ हिं झमूरा] બાજીગરનો મદદનીશ છોકરો
જંબે જંબે અ૦ 'જય અંબે! જય અંબે!' એવો પોકાર [-કરવું=બેજવાબદાર નાચકૂદ કે ખર્ચ કરવું (૨) [ला] અવ્યવસ્થિત રીતે ગમે તેમ વર્તવું જેથી કાંઈ ભલીવાર ન આવે
જાઆવ સ્ત્રી૦ જવું ને આવવું તે, આવજા
જાઈ વિ૦સ્ત્રી૦ ['જાવું'=જન્મવું, 'જાયું' ભૂ૦ કૃ૦ ઉપરથી] જણી; જણેલી (૨) સ્ત્રી૦ પુત્રી (૩) [सं जाति, प्रा जाइ] એક ફૂલની વેલ (માલતી?) કે તેનું ફૂલ [બ૦ વ૦
જાઓ ('જાવ' જોડણી નહિ) 'જવું'નું આજ્ઞાર્થ

જાક પું૦ (કા) બળનો ધક્કો (૨) ઘસારો (૩) વજનનું દબાણ (૪) વ્યવહારનો બોજો (૫) ખર્ચનો ભાર

જાકઠસીકઠ,-ઠ્ઠું વિ૦ [જકડાવું + સ ઠડાવું ઉપરથી ?] નબળા બાંધાનું, વારવાર માદ પડયા કરતું

જાકાર(-રો) પું૦ ['જા' + કાર] 'જાઓ' એવો ઉદ્ગાર, અસત્કાર - [વસ્ત્ર, વાસકોટ

જાકીટ ન૦ [इं जैकेट] એક પ્રકારનું પહેરવાનું

જાગ પું૦ [सं याग, प्रा] યજ્ઞ (૨) સ્ત્રી૦ [?] રજાદે (જવારા) (૩) [જુઓ 'જગા'] જગા (૪) ['જાગવું' પરથી] જાગવું તે, જાગૃતિ [જામ વાવવા = જવારા વાવવા કે માતા વાવવા, રજાદેનું આઠ દિવસનું અનુષ્ઠાન કરવું]

જાગતું વિ૦ ઊંઘતું નહિ તેવું, જાગ્રત (૨) સાવધાન -તી જોત વિ૦ સ્ત્રી૦ જેની જ્યોતિ-શક્તિ જાગ્રત હોય - તરત પારખું બતાવતી હોય તેવી (દેવી) [-ભૂતરવું = જાણીબૂજીને બગાડવું જાગતો દહાડો = આબાદીનો વખત (૨) ખરાબ - લડવાડનો દહાડો] ૦જોધ વિ૦ તરત પારખું બતાવે - શિક્ષા કરે તેવું (દેવ, દેવી)

જાગરણ ન૦[सं] જાગવું તે; ઉજાગરો(૨)જાગૃતિ [-કરવું = જાગવું; કોઈ મત કે ભજન નિમિત્તે ઉજાગરો કરવો] -ણિયો પું૦ જાગરણ કરનારો

જાગરિત વિ૦ [सं] જાગેલું, જાગ્રત

જાગરિયો પું૦ [प्रा जागरिअ] જુઓ જાગરણિયો (૨) ભુવાનો સાથી - ડાકલું વગાડનાર

જાગરૂક વિ૦ [सं] જાગતું (૨) સાવધ

જાગર્તિ સ્ત્રી૦ [सं] જાગવું તે (૨) સાવધપણું

જાગવું અ૦ક્રિ૦ [सं. जागृ, प्रा जग्ग] ઊંઘમાંથી ઊઠવું, જાગ્રત થવું (૨) પ્રમાદમાં ન પડવું, જાગ્રત રહેવું (૩) જાગતા હોવું (૪) ફરી ઊખડવું, તાજું થવું (જેમ કે, વાત પાછી જાગી છે) (૫) અજ્ઞાનમાંથી નીકળવું; જ્ઞાન પામવું [જાગી જવું = ઓચિંતા ઊંઘમાંથી જાગવું, જાગ્રત થઈ જવું] -વવું સ૦ ક્રિ૦ + જગાડવું

જાગામીઠું વિ૦ થોડુંક જાગતું અને થોડુંક ઊંઘતું

જાગીર સ્ત્રી૦ [फा] સરકાર તરફથી બક્ષિસ તરીકે મળેલી જમીન કે ગામ. ૦દાર વિ૦ જાગીર ધરાવનારુ (૨) પું૦ જાગીરનો ધણી. ૦દારી સ્ત્રી૦ જાગીરદારપણું -રી વિ૦ જાગીરને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ જાગીરદારી

જાગૃત વિ૦ [सं जाग्रत् પરથી અશુદ્ધ રૂપ સર૦ म] જાગેલું, જાગતું, જાગ્રત ૦તા સ્ત્રી૦, -ર્તિ સ્ત્રી૦ જુઓ જાગર્તિ, જાગતાપણું (૨) [લા] ચપળતા, ચેતન

જાગો વિ૦ પું૦ ['જાગવું' ઉપરથી] જાગનારો (૨) જાગ્રત, સાવધ અપ્રમાદી

જાગ્રત વિ૦ [सं] જાગતું (૨) હોશિયાર, સાવધ -દવસ્થા સ્ત્રી૦ [+ अवस्था] જાગૃતિની અવસ્થા (૨) ચિત્તની ત્રણ દશામાંની એક

જાચક પું૦ [सं. याचक], ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦, -ના સ્ત્રી૦, -વું સ૦ક્રિ૦ [सं याच्] જુઓ અનુક્રમે યાચક, યાચકવૃત્તિ, યાચના, યાચવું

જાચુ વિ૦ ['જાચવું' ઉપરથી] કટાળો આવે તેટલા કાલાવાલા કરનારુ (૨) માગેલું -ચાવેડા પું૦ બ૦ વ૦ માગણના જેવું વર્તન, દૈન્ય

જાચ્યુ વિ૦ [सं जात्य, प्रा जच्च = કુલીન, શ્રેષ્ઠ] અભિજાત, ઉત્તમ

જાજમ સ્ત્રી૦ [तुर्की, हिं जाजिम, म जाज, जाजीम] પહોળું, જાડું એક પાથરણું

જાજરમાન વિ૦ જુઓ જાજ્વલ્યમાન (૨) તરત પારખું દેખાડે એવું (૩) કરડા મિજાજનું, રૂઆબદાર, તેજીલું

જાજરુ વિ૦ [सं जर्जर, प्रा जज्जर] તરત નાશ પામે એવું, બિચારુ, પામર (૨) જરી ગયેલું, પાંખા વણાટનું

જાજરૂ પું૦,ન૦ [फा जायेजरूर] સંડાસ, પાયખાનું

જાજુલમાન વિ૦ + [सं जाज्वल्यमान] જુઓ જાજરમાન

જાજ્વલતી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं] ચળકતી, જાજ્વલ્યમાન

જાજ્વલ્યમાન વિ૦ [सं] પ્રકાશથી ઝગઝગતું, દેદીપ્યમાન

જાટ વિ૦ [प्रा जट्ट, સર૦ हिं, म] રજપૂતોની એક જાતનું (૨) પું૦ તે જાતનો આદમી (૩) સ્ત્રી૦ ઘેટાબકરાના વાળ

જાડ સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦, -ડાઈ, -ડાશ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'જાડું'] જાડાપણું -ડિયું વિ૦ જાડું

(જરા કટાક્ષમા) ૦ધરું વિ૦ જડ, જાડી કે મોભાગ્ર બુદ્ધિવાળુ

જાડું વિ૦[સં जड, प्रा जड्ड, સર૦મ जाड(–डा)] જાડાર (૨) ચરબીથી ભરેલુ (૩) ઘાટુ (૪) તીણુ નહિ એવુ (૫) ખોખરું, ભારે (૬) [લા] મદ બુદ્ધિવાળુ (૭) અશિષ્ટ, ગામડિયું (૮) ઓછી ઝીણવટવાળુ (જેમ કે, એનુ કામ જરા જાડુ હોય ખરું) [–ખદ્દડ=ઠાસીને વણેલું, જાડુ (જાડા સૂતરનું). –ધખ્ખડ= જાડુ ને મજબૂત –પાતળું=જાડું કે પાતળું ગમે તેવુ, જેવુ હોય તેવુ કે તેટલુ –બખ્ખડ વિ૦ જાડુ, ઘટ્ટ (દૂધ માટે).] ૦બ(–ભ)મ વિ૦ ખૂબ જાડુ ૦રે(–રો)ડ વિ૦ રગડા જેવુ જાડુ –ઘટ

જાડેજો પુ૦ રજપૂતોની એક જાતનો માણસ

જાડ્ય ન૦ [સં] જડતા (બુદ્ધિની)

જાણ વિ૦ ['જાણવુ' ઉપરથી, સં. जानत्, प्रा] જાણનાર(૨)ઓળખાણવાળુ ;પરિચિત ૦પણુ (–ણું) ન૦ માહિતગારપણુ (૨) આવડ, જ્ઞાન

જાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [જાણવુ પરથી] જાણવું તે, જ્ઞાન, માહિતી(૨)ઓળખાણ ૦કાર વિ૦(૨) પુ૦ જાણનાર ૦(–ન)પિછાણ(–ન) સ્ત્રી૦ ઓળખાણપિછાન [જાણનાર

જાણુ઼(–ન)હાર(–રુ) વિ૦['જાણવુ' ઉપરથી]

જાણતલ વિ૦ ['જાણવુ' ઉપરથી] જાણકાર

જાણભેદુ વિ૦ [સં ज्ञान, प्रा. जाण + ભેદુ ?] વાતનો ભેદ જાણનાર, અદરની વાત જાણતું

જાણવું સ૦ક્રિ૦ [સં. ज्ञा, प्रा. जाण] (કશા વિષે) ખબર, માહિતી, સમજ, જ્ઞાન, આવડ કે પરિચય વગેરે હોવુ કે પામવુ (૨) [સર૦ हिं. जानना] માનવું, કલ્પવું (જેમ કે, હુ જાણુ કે તે કરશે) [જાણી જોઈ(૦ને), જાણી બૂજી(૦ને)=જાણતાં છતાં, ઇરાદાથી]

જાણીતું વિ૦ [સ. ज्ञात, प्रा जाणिअ] ઓળખીતુ (૨) અનુભવી (૩) પ્રસિદ્ધ

જાણે, જાણે કે અ૦ [સર૦ अप जणि(–णु), म जणु=સં. इव] 'એવુ જ હોય ને' એવી ઉત્પ્રેક્ષા બતાવતો શબ્દ (૨) [સં. जाने, प्रा. जाणे] 'માનો કે' એવો ભાવ બતાવતો શબ્દ

જાણે(–ણ્યે)અજાણે(–ણ્યે) અ૦ જાણતા કે અજાણતા; વગર ઇરાદે

જાત વિ૦ [સં] જન્મેલુ, ઉત્પન્ન થયેલુ. ૦ક ન૦ જાતકર્મ (૨)જન્માક્ષર, જન્મકુડળી (૩) બુદ્ધ ભગવાનના પૂર્વજન્મની કથા, જાતકકથા ૦કર્મ ન૦(જન્મ વેળા કરાતો)સોળ સસ્કાર-માનો એક ૦મૃત વિ૦ મરેલુ અવતરેલુ

જાત (ત,) સ્ત્રી૦ [સં जाति] જાતિ, વર્ગ (૨) ખાનદાન કુલ (ઉદા તુ તારી જાત ઉપર ગયો) (૩) નાત, જ્ઞાતિ (૪) પડ, દેહ [સર૦ अ जात] (૫) [લા] મૂળ સ્વભાવ (૬) [સમાસના પૂર્વપદ તરીકે] 'જાતનુ–પોતાનું', 'આપ' એ અર્થમા [–ઉપર જવું=જાતિ-સ્વભાવ કે મૂળસ્વભાવ દાખવવો (૨) મિજાજ કરવો. –ચોરવી=કામ કરવામાં પૂરી શક્તિ ન વાપરવી (૨) ન્યાત છુપાવવી. –જણાવી= મૂળ જાતિ કે કુલના સ્વભાવનુ લક્ષણ પ્રગટ થવું, પરખાવુ, પોત પ્રકાશવુ –જાતનું=વિવિધ, અનેક જાતનું, ચિત્રવિચિત્ર –તોડવી= તનતોડ મહેનત કરવી –નું અડધું=તકલાદી શરીરનુ, નબળા બાંધાનુ –બોળવી=ભ્રષ્ટાચાર કરવો(૨)વટલાવુ –માં લેવાવું=ખાનદાનીની દૃષ્ટિએ પ્રતિષ્ઠાને હાનિ ન પહોચે માટે નુકસાન વેઠવું જાતે ને જીવે=એક પોતે જ, એકલુ, એ ભાવ દર્શાવે જેમ કે, જાતે ને જીવે જે કહો તે એ છે] ૦અનુભવ પુ૦પોતાનો જ અનુભવ. ૦કમાઈ સ્ત્રી૦ પોતે જાતે કરેલી કમાણી ૦જમાત સ્ત્રી૦ આખી નાતની જમાત–સમૂહ ૦નું વિ૦ જાતે, જાતિથી. (ઉદા૦ જાતનો કોણ છે એ ?) ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ પોતાની બુદ્ધિ (પારકાની શિખવણી વિનાની) ૦ભાઈ પુ૦ જાતિભાઈ ૦મહેનત સ્ત્રી૦ જાતે કરેલી મહેનત, સ્વાશ્રય (૨) શરીરશ્રમ. ૦મુચરકો પુ૦ પોતે જ પોતાના જામિન થવુ તે. ૦રખું વિ૦ જાત સાચવનારુ, સ્વાર્થી. ૦લખાણ ન૦ પોતે લખેલુ લખાણ. ૦વંત, ૦વાન વિ૦ ઊચા ખાનદાન કે ઓલાદનું. ૦સ્વભાવ પુ૦ જાતિ સ્વભાવ, કુળનો–બાપદાદાનો સ્વભાવ

જાતર સ્ત્રી૦ [सं यात्रा] વાઘરી ઇત્યાદિ પાડા, બકરાનો ક્રૂર વધ કરી દેવીનો ઉત્સવ કરે છે તે (૨) [ક] જાત્રા
જાતકાર પુ૦ + ઝાતકાર, ઝગઝગાટ
જાતવેદ(-દા) પુ૦ [सं] અગ્નિ
જાતિ સ્ત્રી૦ [सं] કુળ, વર્ણ કે નાત તથા યોનિના ભેદસૂચક વર્ગ, સમુદાય ઉદા૦ 'મનુષ્યજાતિ,' 'આર્યજાતિ', 'ક્ષત્રિયજાતિ'(૨)[વ્યા.]લિંગભેદ સૂચક વર્ગ(૩)[ન્યા]અમુક વર્ગની જુદી જુદી વ્યક્તિઓમાં રહેલો સમાન ધર્મ(૪)માત્રામેળના બંધારણવાળો એક છંદવિભાગ ૦દ્વેષ પુ૦ જાતિ જાતિ વચ્ચેનો દ્વેષ ૦ધર્મ પુ૦ દરેક જાતિની વિશિષ્ટ ફરજો(૨)એક આખી જાતિનો વિશિષ્ટ સ્વભાવ ૦ભાઈ પુ૦ એક જ જાતિ કે જ્ઞાતિનો હોઈ ભાઈ ૦ભેદ પુ૦ જાતિ જાતિ વચ્ચેનો તફાવત ૦ભ્રષ્ટ વિ૦ જાતિમાંથી ભ્રષ્ટ થયેલું,ન્યાત બહાર ૦ભ્રંશ પુ૦ જાતિભ્રષ્ટ થવું તે ૦મીમાંસા સ્ત્રી૦ જાતિઓના ગુણધર્મ ચર્ચતું શાસ્ત્ર, 'એથ્નોલૉજી' ૦લક્ષણ ન૦ જાતિનું લક્ષણ-વિશિષ્ટતા ૦વહેવાર પુ૦ જ્ઞાતિ જ્ઞાતિ વચ્ચેનો ખાધાપીધાનો વ્યવહાર ૦વાચક વિ૦ જાતિ બતાવનારું (વ્યા) ૦વાદ પુ૦ જાતિ વ્યક્તિથી ભિન્ન રહી શકે છે તેવો વાદ, 'રિયલિઝમ' (ન્યા) ૦વિશિષ્ટ વિ૦ અમુક વ્યક્તિનો બોધ કરાવવા સાથે જ તે વ્યક્તિમાં રહેલી જાતિનો પણ બોધ કરાવે તેવો (શબ્દ) [ન્યા] ૦વિશિષ્ટત્વ ન૦ જાતિલક્ષણ, 'કૉનોટેશન' [ન્યા.] ૦વિશેષ પુ૦ (પ વિ.) અમુક ખાસ જાતિભેદ, 'સ્પીશીઝ' ૦વેર ન૦ કુદરતી વેર ૦વ્યવહાર પુ૦ જુઓ જાતિવહેવાર ૦શબ્દ પુ૦ જાતિવાચક શબ્દ, સામાન્ય નામ ૦સ્મર વિ૦[सं]જાતિસ્મરણવાળું ૦સ્મરણ ન૦ પૂર્વજન્મનું સ્મરણ ૦સ્વભાવ પુ૦ જાતિ કે કોમનો વિશિષ્ટ સ્વભાવ (૨) પોતાનો સ્વભાવ
જાતીય વિ૦[સં.]જાતિનું, -ને લગતું(૨)સ્ત્રીપુરુષ સંબંધને લગતું, 'સેક્સ્યુઅલ' [સ્વજાતીય
જાતીલું વિ૦ ['જાતિ' ઉપરથી] પોતાની જાતિનું,
જાતુધાન પુ૦ [सं] રાક્ષસ
જાતુષ વિ૦[सं]લાખનું બનાવેલું કે તે વડે રસેલું
જાતે (તે,) અ૦ ['જાત' ઉપરથી] પોતે, ખુદ (૨) જાતિથી, જાતિ પ્રમાણે (ઉદા૦ તે જાતે કોણ છે?)
જાત્ય વિ૦[सं] મૂલકોણીય,'રાઇટ ઍન્ગલ્ડ'(ગ) (૨) જુઓ જાત્યુ ૦પ્રક્ષેપ પુ૦ 'ઑર્થોગોનલ પ્રોજેક્શન' (ગ) ૦પ્રતિષ્ઠાપક પુ૦ 'રેક્ટેંગ્યુલર કોઑર્ડિનેટ્સ' (ગ) ૦ચતુષ્કોણ પુ૦ લંબચોરસ, 'રેક્ટૅન્ગલ'
જાત્યંધ વિ૦ [सं] જન્મથી આંધળું
જાત્યભિમાન ન૦[सं]પોતાની જાતિનું અભિમાન
જાત્રા સ્ત્રી૦ [सं यात्रा] તીર્થની મુસાફરીએ જવું તે (૨) દેવ કે મહાપુરુષને નિમિત્તે થતો મોટો સમારંભ કે મેળો (૩) ભરણપોષણનો માર્ગ ૦ળુ પુ૦ (૨) વિ૦ જાત્રા કરવા જનાર
જાથુ(-થૂક) અ૦[સર૦ म जाथू] હમેશ રહે-ચાલ્યા કરે એમ
જાદર ન૦ [दे जद्दर] એક જાતનું ધોળું રેશમી કપડું [-નું કપડું = કન્યાને પરણાવતા પહેરાવાય છે તે — જા૦૨]
જાદરિયું ન૦ જુવાર કે ઘઉંના પોંકનો લાડુ
જાદવ પુ૦ જુઓ યાદવ. ૦રાય પુ૦ (સ) શ્રીકૃષ્ણ -વાસ્થળી સ્ત્રી૦ જાદવોની અંદર અંદર થયેલી લડાઈ (૨) [લા] એક વર્ગનાં માણસોની માહોમાહેની લડાઈ -વી સ્ત્રી૦ યાદવી, જાદવાસ્થળી (૨) (સ) દુર્ગા
જાદી સ્ત્રી૦ [फा] દીકરી (જેમ કે, શાહજાદી)
જાદુ,-દૂ [फा] પુ૦, ન૦ મંત્રતંત્ર કે હાથચાલાકીનું કામ ૦(-દૂ)ઈ વિ૦ જાદુથી થયેલું, ચમત્કારી, વિલક્ષણ ૦(-દૂ)કપટ ન૦ જાદુ અને કપટ ૦(-દૂ)ખોર(-રો) વિ૦ પુ૦ જાદુ જાણનાર, જાદુગર ૦(-દૂ)ગ(-ગી)ર પુ૦ જાદુનું કામ કરનાર ૦(-દૂ)ગ(-ગી)રી સ્ત્રી૦ જાદુની વિદ્યા (૨) જાદુનું કામ ૦(-દૂ)ગારું વિ૦ જાદુઈ અસર કરે એવું, માયાવી, મોહક ૦(-દૂ)ટોણું ન૦ બ૦ વ૦ જાદુ-મંતરજંતરના નાના નાના પ્રયોગો ૦(-દૂ)મંતર પુ૦ જાદુનો મંત્ર
જાદે વિ૦ [अ ज़ियादह] જ્યાદા, વધારે
જાદો પુ૦ [फा] દીકરો (જેમ કે, શાહજાદો)

જાન સ્ત્રી૦ [दे जन्ना, जाणण] લગ્નમાં વર સાથે જનારાઓનો સમૂહ [–**જોડવી**,–**મેળવવી**, –**સૂંઢાડવી**=જાનને તૈયાર કરી લઈ જવાની ધામધૂમ કરવી **જાનમાં જવું, જાને જવું** =વર પરણાવવા જવું **જાને આવવું**= જાનૈયા થઈને આવવું (૨) [લા] આગતા-સ્વાગતાની અપેક્ષા મનમાં રાખવી (જાનૈયા પેઠે)]

જાન ન૦ [फा जियान? સર૦ म] નુકસાન, હાનિ (–કરવું,–થવું) (૨) પુ૦ [फा] જીવ, પ્રાણ (૩) [લા] પ્રાણપ્રિય માણસ (૪) દમ, શક્તિ [–**આપવો**=જીવ આપવો,–ને ખાતર પોતાનો જીવ જતો કરવો **જાનથી બેજાન કરવું**=મારી નાખવું, ભયંકર નુકસાન કરવું –**પર આવવું**=જીવ પર જોખમ આવવું(૨) મરણિયા થવું –**પર કરવું**=જીવના જોખમે કરવું –**લેવો**=મારી નાખવું] ૦**ગરું** વિ૦ નુકસાન કરનાર (૨) જાન લીધે યા નુકસાન ખમ્યે મળે એવું ૦**નિસાર** વિ૦[फा] પ્રાણને ભોગે સેવા કે ભક્તિ કરે એવું ૦**ફિશાની** સ્ત્રી૦ [फा] પ્રાણાર્પણ. ૦**માલ** પુ૦ જીવ અને માલમતા. ૦**વર** ન૦ [फा] જનાવર, પશુ (૨) [લા] વાઘવરુ જેવું હિંસ્ર પશુ [રામ

જાનકી સ્ત્રી૦[सं](સ) સીતા ૦**નાથ** પુ૦(સ)

જાનપદ વિ૦ [सं] ગામડાનું,–ને લગતું (૨) પુ૦ ગામડિયો ('પૌર'થી ઊલટો) (૩) દેશ

જાનપિછાણ(–ન) સ્ત્રી૦ જુઓ જાણપિછાણ

જાનફિશાની સ્ત્રી૦ [फा.] જુઓ 'જાન'[फा]માં

જાનરડી સ્ત્રી૦ ['જાન' ઉપરથી] જાનમાંની સ્ત્રી

જાનવર ન૦ [फा] જુઓ 'જાન' [फा]માં

જાનાં સ્ત્રી૦ [फा] માશૂક, પ્રિયા

જાની વિ૦ [फा] જાન સમું પ્રિય (૨) જીવલેણ

જાની પું૦ [सं याज्ञिक] યજ્ઞ કરાવનાર, પુરોહિત (૨) એક બ્રાહ્મણ અટક

જાનીવાસો પુ૦ [જાન+વાસો, સર૦ म जान(–नि)वसा, हिं जनवास] જાનનો ઉતારો. [–**કાણો થવો**=મગતિયાઓમાં ફાટફૂટ પડવી, ઘરની એબ બહાર આવવી.]

જાનુ સ્ત્રી૦ [सं] ઘૂંટણ

જાનેવારી પુ૦ જુઓ જાન્યુઆરી

જાનૈયો પુ૦ ['જાન' ઉપરથી] જાનમાં જનાર પુરુષ

જાનોતર [સર૦ दे जन्नत्ता] સ્ત્રી૦ જાન (લગ્નની)

જાન્યુઆરી પુ૦ [इ] ખ્રિસ્તી પહેલો મહિનો

જાન્વસ્થિ ન૦ [सं] જાનુનું હાડકું, ઢાંકણી; 'ની-કૅપ' [કરનારો, જપિયો

જાપ પુ૦ [सं] જપ ૦**ક** [सं],–**પી** પુ૦ જાપ

જાપતો પુ૦ [अ. जाब्तह] પાકો બંદોબસ્ત, જાપ્તો, કાબૂ; તકેદારી [–**મૂકવો**=ચોકી પહેરા જેવો બંદોબસ્ત કરવો કે ગોઠવવો. –**રાખવો**=કાબૂમાં રાખવું, બંદોબસ્ત કરી સંભાળવું **જાપતામાં રાખવું**=અંકુશ કે કાબૂમાં રાખવું, સાચવવું]

જાપાની વિ૦ [इ Japan, મૂળ 'निप्पोन =સૂર્યોદય' ઉપરથી] જાપાન દેશનું કે તેને લગતું (૨) [લા] તકલાદી (૩) સ્ત્રી૦ જાપાનની ભાષા (૪) પુ૦ જાપાનનો વતની

જાપી પુ૦ જુઓ 'જાપ'માં

જાપ્તો પુ૦ જુઓ જાપતો [ઉજાણી

જાફત સ્ત્રી૦ [જુઓ જિયાફત] મિજબાની,

જાફરમાની વિ૦ ['જાફરાન' ઉપરથી, સર૦ म. जाफरमाना(–नी)] કેસરના રંગનું

જાફરાન ન૦ [अ] કેસર

જાફરાબાદી વિ૦ જાફરાબાદ શહેરનું કે તેને લગતું (ભેંસ, ઘી ઇ૦ માટે મુખ્યત્વે વપરાય છે)

જાફરાં(–રિયાં) ન૦બ૦વ૦ ['જાફરાન' (કેસરના તાંતણા) ઉપરથી?] લાંબા કેશ (ખાસ કરીને અવ્યવસ્થિત) (૨) બાબરા –**રું**,–**રિયું**, –**રિયાળું** વિ૦ જાફરાંવાળું

જાફાટ ન૦ બેદરકારી

જાબજા અ૦ [फा] ઠેકઠેકાણે જહીં તહીં (૨) અતિશય, વધારેપડતું

જાબર વિ૦ (કા) મરવા પડેલું, વૃદ્ધ

જાબાલિ પુ૦ [सं] (સ) એક ઋષિ

જામ પુ૦, ન૦ [फा] પ્યાલો

જામ પુ૦ [फा. जानह् પરથી?] જામસાહેબ; જામનગરના દરબારનો ઇલકાબ(૨)[सं. याम] એક પહોર (૩) [?] જામફળ

જામગરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. जामगी(–गिरी), म–

જામગી, फा जामगी પરથી?] બંદૂક કે તોપના દારૂને સળગાવવા માટેની કાકડી–પલીતો [–ચાંપવી,–મૂકવી,–સળગાવવી=તોપ બંદૂકનો પલીતો સળગાવવો (૨) (લા) ઉશ્કેરણી કરવી, –સળગાવવું]

જામણુ ન૦['જામવું' ઉપરથી]જામવું–બંધાવું તે (૨) અધકરણ, મેળવણ [પરશુરામ

જામદગ્ન્ય પુ૦[सं](સં) જમદગ્નિના પુત્ર–

જામદાની સ્ત્રી૦ [फा. जामह् + दानी(फा)] એક જાતનું ભાતીગર સુતરાઉ કપડું (૨) ચામડાની થેલી

જામદાર પુ૦[फा जामह् + दार(फा)]જામદારખાનાનો ઉપરી ૦ખાનું ન૦ જવાહિર,દાગીના, રોકડ વગેરે કીમતી વસ્તુઓ રાખવાની જગા

જામ(–મિ)ની સ્ત્રી૦[सं यामिनी, प्रा जामिणी] રાત [જામફળનું ઝાડ (૨) તેની વાડી

જામફળ ન૦ એક ફળ–જમરૂખ. –ળી સ્ત્રી૦

જામવું અ૦ક્રિ૦ [अ जमअ પરથી]એકઠું થવું, છૂટા છૂટા તત્ત્વોનું એકત્ર થવું (જેમ કે ટોળું જામ્યું, કચરો, મેલ જામ્યો) (૨) ઘન થવું, ઠરવું, બાઝવું, બંધાવું (જેમ કે દૂધ, બરફ જામવો) (૩) સ્થિર કે દૃઢ થવું (જેમ કે ખીલો જામવો) (૪) બરોબર ચાલવું, પૂરું રંગમાં આવવું, પુરબહાર થવું, મચવું (જેમ કે મૈત્રી, ધંધો, યુદ્ધ જામવાં) [જામી જવી=ઠરવી, ઝઘડો થઈ જવો, લડી પડવું]

જામાતા(–તૃ,–ત્ર) પુ૦ [सं] જમાઈ

જામિની સ્ત્રી૦ [सं यामिनी] જામની, રાત્રિ

જામિ(–મી)ન પુ૦[अ] બીજાની જોખમદારી પોતા પર લઈ તે વિષે કબૂલાત આપનારો [–આપવા=બાયધરી આપવી –થવું=બીજાની જોખમદારી પોતા પર લેવાની કબૂલાત આપવી –પર છૂટવું=જામીન આપીને (અટકાયતમાંથી) છૂટવું –માગવા,–લેવા=બાયધરી લેવી–માગવી] ૦ખત ન૦ જામીન તરીકેનો લેખી કરાર. ૦ગીરી,–ની સ્ત્રી૦ જામીન થવું તે, ખાતરી આપવી તે

જામો પુ૦[फा] મોટા ઘેરવાળો ઘણો જ નીચો એવો એક જાતનો અંગરખો

જાયકો પુ૦ [अ जाइक़ह्] સ્વાદ; લહેજત

જાયદાદ સ્ત્રી૦ [फा] માલમિલકત, જાગીર

જાયનશીન પુ૦[फा]હકદાર, ગાદીએ બેસનાર

જાયપત્રી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, म., सं जातिपत्री] જાયફળ ઉપરનું સુગંધીદાર છોડું, જાવત્રી

જાયફળ ન૦ [सं जातिफल] એક ફળ–તેજાનો

જાયા સ્ત્રી૦ [सं] સ્ત્રી, પત્ની ૦પતિ(–તી) ન૦ બ૦વ૦ પતિપત્ની, દંપતી

જાયું વિ૦ ['જાવું'=જન્મવું ઉપરથી, सं जात, प्रा जाय] જન્મેલું (સ્ત્રી૦ જાઈ) –યો પુ૦ પુત્ર (૨) વિ૦પુ૦ જણેલો, જન્મેલો

જાર (રૂ,) સ્ત્રી૦ [दे जुआरी, जोवारि] એક અનાજ, જુવાર ૦બાજરી સ્ત્રી૦[લા]ભરણ પોષણ [–થઈ જવું=સોઘું સસ્તું થઈ જવું, મહત્ત્વ ઘટી જવું]

જાર પુ૦ [सं] પરસ્ત્રી સાથે પ્રીતિ કરનાર, યાર ૦કર્મ ન૦ વ્યભિચાર ૦કર્મી વિ૦ વ્યભિચારી ૦જ વિ૦ વ્યભિચારથી જન્મેલું ૦પ્રીત સ્ત્રી૦ જાર સાથેની પ્રીતિ

જારણ(–ણું) ન૦[सं] માણસ રોગી થઈ જાય તેવો મંત્ર–પ્રયોગ (૨) વશીકરણ

જારત સ્ત્રી૦ [જુઓ જિયારત] મુસલમાનોમાં મરણને ત્રીજે દિવસે કરવામાં આવતી ઉઠમણાની ક્રિયા

જારવું સ૦ક્રિ૦ [सं जॄ–जारय પરથી]જીર્ણ કરવું

જારિણી સ્ત્રી૦ [सं] વ્યભિચારિણી

જારી(–રૂ) અ૦ [वा] ચાલુ

જારી સ્ત્રી૦ [सं जार ઉપરથી] જુઓ જારકર્મ ૦વિજારી સ્ત્રી૦ પકડાય નહિ અથવા શક ન પડે એવો વ્યભિચાર

જારૂ અ૦ [अ जारी] જારી, ચાલુ

જારૂ ન૦ [सं जार ઉપરથી] જુઓ જારકર્મ

જાલ(–ળ) સ્ત્રી૦ [सं] માછલાં, પંખી વગેરે પકડવા માટેની જાળી (૨) ઘણી વસ્તુઓ ગૂંચવાઈને થયેલું જાળું (૩) [સર૦ हिं, अ जमल] ફંદો, ફરેબ [જાળમાં ફસાવું=છેતરાવું, કપટમાં સપડાવું –ગોઠવવી,–નાખવી, –પાથરવી, –ફેલાવવી, –બિછાવવી=પશુપંખી પકડવાને જાળ તૈયાર કરવી (૨)

ફસાવવા માટે પેતરો રચવો, ફાંસલો ગોઠવવો.]
જાલગદર્ભ ન૦ [સં.] એક ચામડીનો રોગ
જાલમ વિ૦ જુઓ જાલિમ. ૦ગાર વિ૦ જુલમ કરવામા પૂરું. **-મી** સ્ત્રી૦ ક્રૂરતા, જાલમપણું
જાલિમ વિ૦ [अ] જુલમી, નિર્દય ૦પણું ન૦
જાલી વિ૦ [हिं , જુઓ 'જાલ' (૩)] કપટી, બનાવટી, જૂઠું
જાવ સ્ત્રી૦ [सं यापय, प्रा जाव, જુઓ જવુ; સર૦ म जावा] જવાની ક્રિયા. ૦આવ સ્ત્રી૦ [+આવવુ] જાઆવ
જાવક વિ૦ [જુઓ જાવ] બહાર જતુ કે મોકલાતુ (૨) સ્ત્રી૦ બહાર મોકલેલુ તે (૩) ખરચ, ઉધારેલી રકમ(૪)પું૦ [सं यावक] (લાખિયો) લાલ રગ ૦બારનીશી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] જાવક પત્રોની નોંધપોથી [જિંદગી પર્યંત
જાવજીવ અ૦ [सं. यावज्जीव, प्रा जावज्जीव]
જાવડભાવડ અ૦ જેવું તેવુ, અધૂરુ, તકલાદી
જાવત અ૦ [सं यावत्] જ્યા સુધી ૦ચંદ્ર દિવાકરૌ શ૦ પ્ર૦ જુઓ યાવચ્ચદ્રદિવાકરૌ
જાવરી સ્ત્રી૦ [सं ज्वर પરથી ?] ચોખા અને દાળનું (માંદાનુ પથ્ય) એવુ હલકુ ખાણું (વૈદો તાવમા ભલામણ કરે છે)
જાવરુ (-રું) વિ૦ [सं जॄ ?] જીર્ણ, ઘસાઈ ગયેલુ (૨) ક્ષણભંગુર (૩) નાજુક
જાવલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝાવલી] ખજૂરીના પાદડાની સાદડી [પડ, કાંજળી
જાવળું વિ૦ જુઓ જાવરુ (૨)ન૦ રાખવુ પાતળું
જાવંત્રી(-તરી) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं जावित्री, म जावत्री] જુઓ જાયપત્રી
જાવા ન૦ (સ) હિંદી મહાસાગરનો એક બેટ
જાવું અ૦ક્રિ૦ [सं या, प्रा जा] જવુ (કા)
જાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं जन्, प्रा. जा] જન્મવું (૨) સ૦ક્રિ૦ જન્મ દેવો, જણવું
જાવેદાન વિ૦ [फा. जाविदान] હમેશનુ, કાયમી (૨) અ૦ હમેશ (૩) સ્ત્રી૦ પરલોક **-ની** સ્ત્રી૦ કાયમીપણુ, નિત્યતા
જાસક વિ૦ પુષ્કળ, જોઈએ તે કરતાં વધુ
જાસ(-હ)કિયાં ન૦બ૦વ૦ પુષ્કળતા. [-ઊડવાં =ખૂબ ખચપાણી થવુ.]
જાસલ વિ૦ (કા) માંદલુ, દુર્બળ, તકલાદી
જાસવેણુ સ્ત્રી૦ [सं जपाकुसुमनस् ; प्रा. जासुमण] જુઓ જાસુ
જાસા(-હા)ચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ જાસાનુ કારણ દર્શાવતી ચિઠ્ઠી. [-બાંધવી = જાસાની ચિઠ્ઠી છાનીમાની ક્યાય લગાવવી, મૂકવી]
જાસુ,જાસૂદ(-દી) સ્ત્રી૦ [જુઓ જાસવેણ, સર૦ म जासुद(-दी)] એક ફૂલઝાડ
જાસૂસ પુ૦ [अ] શત્રુની છૂપી રીતે બાતમી જાણી લાવનાર (૨) કાસદ. **-સી** સ્ત્રી૦ છૂપી બાતમી લાવવાનુ કામ
જાસો(-હો) પુ૦ અ ગત વેર વાળવા લોકો પર કરાતી જબરદસ્તી (૨) તેને માટે અપાતી છૂપી ધમકી (-કરવો)
જાસ્ત વિ૦ [फ़ा.] જોઈએ તેના કરતા વધારે **-સ્તી** વિ૦ જુઓ જાસ્ત (૨) સ્ત્રી૦ જુલમ, જબરદસ્તી [-ગુજારવી = બળાત્કાર - અત્યાચાર કરવો] [જાસૂદીનુ ફૂલ
જાસ્વદ ન૦ [જુઓ જાસવેણ, સર૦ म]
જાહકિયાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ જાસકિયા, પુષ્કળતા
જાહરે અ૦ + જ્યારે (પ.)
જાહાચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ જુઓ જાસાચિઠ્ઠી
જાહિ(-હે)દ વિ૦(૨)પુ૦ [अ] ભક્ત, તપસ્વી
જાહિલ વિ૦ જુઓ જાહેલ
જાહેદ જુઓ જાહિદ
જાહેર વિ૦ [अ जाहिर] ગુપ્ત નહિ એવુ; લોકને જાણીતુ(૨)સાર્વજનિક. [-માં આવવું =પ્રસિદ્ધ કે જાણીતુ થવુ (૨) ખુલ્લુ પડવુ, બહાર પડવુ] ૦ખબર સ્ત્રી૦ સૌ કોઈની જાણ માટેની ખબર (૨) તેને માટે લખાણ છપાણ વગેરેનુ લેવાતુ સાધન. [-આપવી, -લેવી, -મૂકવી, -મોકલવી (છાપામા).] ૦દારી સ્ત્રી૦ જાહેરમા દેખાડો કરવો તે, ઠાઠ, દભ. ૦નામું ન૦ જાહેર ખબર, ઢઢેરો. [-કાઢવું =તે બહાર પાડવુ, જાહેર કરવુ.] ૦સભા સ્ત્રી૦ જાહેર જગાએ અને સૌને માટે થતી સભા. ૦સેવા સ્ત્રી૦ લોકસેવા
જાહેરાત સ્ત્રી૦ [अ जाहिरात] જાહેર કરવાની ક્રિયા, પ્રસિદ્ધિ (૨) જાહેરખબર (૩) અ૦

છડેચોક, ચાહન ૦દાર પુ૦ પ્રસિદ્ધિ કરવાનું કામ કરનાર, 'પબ્લિસિટી ઑફિસર'
જાહેલ વિ૦ [જુઓ જહાલ] ઉગ્ર, આકળું, ઝટ વપી જાય એવું
જાહો પુ૦ જુઓ જાસો [વૈભવ
જાહોજલાલી સ્ત્રી૦ [फा.] ઠઅઠબો, આબાદી,
જાહ્નવી સ્ત્રી૦ [सं] (સ) ગગા નદી
જાળ સ્ત્રી૦ જુઓ જાલ (૨) ભમરડો ફેરવવાની દોરી ૦ખોડ સ્ત્રી૦ જાળાંઝાંખરાં ઇ૦
જાળક પુ૦ ['જાળવવુ' ઉપરથી] + જાળવનારો
જાળવણી સ્ત્રી૦ [दे जाल्वणी] જાળવવું તે, સભાળ, સાચવણી [સાચવવું
જાળવવુ સ૦ક્રિ૦ [જુઓ જાળવણી] સભાળવું,
જાળવાળિયુ ન૦ ઘણુ જ ઝીણુ કપડુ (૨)જાળિયુ
જાળાવાળા વિ૦ અગ દેખાય એવા આછા વણાટવાળુ (૨) જરી ગયેલું
જાળિયુ ન૦ [स जाल]એક વનસ્પતિ - ઔષધિ (૨)મકાનમા અજવાળા માટે મૂકેલું બાકુ (૩) જાળીદાર ધુમાડિયું [એક જાળીદાર ઘરેણું
જાળિયો પુ૦ [જુઓ જાળિયુ] દોટમાં પહેરવાનું
જાળી સ્ત્રી૦ [सं जाल] વચમાં કાણા રહે એવી ગૂથણી કે તેવી બનાવટની વસ્તુ (૨) તેવી ગૂથણીવાળા વાળાથી કે સળિયાથી ભરેલું બારીબારણાંનું કમાડ કે ભીંતનું જાળિયું (૩) ભમરડાની જાળ [-પાડવી, -ભરવી (ભરવા-ગૂથવામા), -મૂકવી (ભીંતમાં)] ૦દાર વિ૦ જાળીવાળુ
જાળુ ન૦ [सं जाल] એકબીજા સાથે ગૂચવાઈ કે ગૂથાઈને બનેલું કોકડુ, ઘુગુ (જેમ કે છોડ વેલા ઇ૦નું) (૨) કરોળિયાનું બાવું [-બાઝવું (ઘરમાં, કરોળિયાનું)] (૩) આંખની છારી [-વળવું(આંખમા)](૪)જાળ, ફાંસલો(જેમ કે, કપટનું જાળુ) -ળાંઝાંખરાં ન૦બ૦વ૦ જાળા અને ઝાંખરાં
જાંગડ (૦) વિ૦ [म, સર૦ हिं जाकड] જોવા દેખાડવા, મૂલ્ય આપ્યા કે સોદા કર્યા સિવાય, લીધેલું(૨) અ૦ [રવ૦?] ખૂબ ઘેરા અવાજથી
જાંગર (૦) સ્ત્રી૦ [सं गॄ ઉપરથી ?] શિયાળનું બોલવુ તે, લાળી
જાગલો પુ૦ [સર૦ म जागला, सं जंगल પરથી?] ગોરો, ટોપીવાળો (કાંઈક તુચ્છકારમાં) (૨) જગલી [મોટું ઢોલ (૨) ચીચવો
જાગી સ્ત્રી૦ ['જગ', 'જગી' ઉપરથી, સર૦ हिं]
જાઘ (૦) સ્ત્રી૦ [सं जघा, સર૦ हिं] સાથળ, જઘા [-ઉઘાડી કરવી = હાથે કરીને પોતાની એબ ઉઘાડી કરવી] -ઘિયો પુ૦ જાઘ ઢકાય એવડો તગિયો-ચડ્ડી
જાદર, ૦ણી (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ જાનરડી
જાબુ (૦) ન૦ [सं जबु] જાબુડાનું ફળ ૦ડિયુ વિ૦ જાબુના રંગનું ૦ડુ વિ૦ જાબુના રગનું (૨) ન૦ જાબુ ૦ડો પુ૦ જાબુનુ ઝાડ ૦વાડિયું ન૦, ૦વાડી સ્ત્રી૦ જાબુડાની વાડી
જાબુ(-બૂ)ક પુ૦,ન૦[सं. जबु(-बू)क] શિયાળ (૨) પુ૦ એક જાતની ભૂતયોનિનું માણસ
જાંબુડી સ્ત્રી૦ લાકડાની ઘાવણી (સુ)
જાબુવતી સ્ત્રી૦[सं जाववती](સ) શ્રીકૃષ્ણની એક રાણી [સેનાનો એક વાનર
જાબુવાન પુ૦ [सं जाववान्] (સ) રામની
જાબૂક પુ૦ (૨) ન૦ જુઓ જાબુક
જાબૂનદ ન૦ [सं] સોનું
જિકર સ્ત્રી૦ [જુઓ જક] આગ્રહ, હઠ, મમત (૨) [अ ज़िक्र] કથન, વાતચીત
જિગર ન૦[फा]દિલ, હૈયું (૨)[ला]દિલોજાન દોસ્ત [-હોવું=હિંમત હોવી]
જિગીષા સ્ત્રી૦ [सं] જીતવાની ઇચ્છા -ષુ વિ૦ [सं] જિગીષાવાળુ
જિજીવિષા સ્ત્રી૦ [सं] જીવવાની ઇચ્છા
જિજ્ઞાસા સ્ત્રી૦ [सं] જાણવાની ઇચ્છા, જ્ઞાન-પ્રાપ્તિની ઇચ્છા -સુ વિ૦ [सं] જિજ્ઞાસાવાળુ
જિત વિ૦ [सं जित्] જીતનારુ (સમાસને અંતે) ઉદા૦ 'ઇદ્રજિત'
જિત વિ૦[सं]જિતાયેલુ -તાત્મા વિ૦ જાતને -પોતાની વાસનાઓને જીતી હોય એવું -તેન્દ્રિય વિ૦ ઇંદ્રિયોને જીતી હોય એવું
જિતાડ(-વ)વું સ૦ ક્રિ૦, જિતાવુ અ૦ ક્રિ૦ 'જીતવુ'નું કર્મણિ ને પ્રેરક
જિદ સ્ત્રી૦ [अ] જીદ, હઠ [-પકડવી=હઠ કરવી (ઊલટુ -છોડવી)]-દ્દી વિ૦ જક્કી

જિન ન૦ [इ] કપાસ લોઢવાનું કારખાનું
જિન વિ૦[सं] (રાગદ્વેષાદિ ઉપર)જય મેળવનારું (૨)પું૦ બુદ્ધ(૩)જૈન તીર્થંકર(૪)વિષ્ણુ. ૦જન પું૦ જૈન ૦ધર્મ પું૦ જૈન ધર્મ. ૦પદ ન૦ જિન તરીકેનું પદ. ૦મંદિર ન૦ જૈન મંદિર. –નેશ્વર,–નેન્દ્ર પું૦ જૈન તીર્થંકર, જિન (૨) બુદ્ધ ભગવાન
જિન્નત ન૦, ૦નશીન વિ૦ જુઓ 'જન્નત'માં
જિપ્સી વિ૦ (૨) પું૦ [इं] એ નામની એક રખડાઉ જાતનું માણસ
જિભાળ(–ળું) વિ૦ [જીભ ઉપરથી] બહુબોલું, અસત્ય (૨) ભૂંડું (શબ્દ–વેણ)
જિમ અ૦ + જેમ (૫)
જિમખાનું ન૦ [इं. जिमखाना, સર૦ फा जम्‌खाना=મોટી શેતરંજી](મેદાની) રમત-ગમતની મંડળીને ખેલવાની જગા
જિયાફત સ્ત્રી૦ [अ] નફત, મિજબાની
જિયારત સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ નારત
જિયાનર પું૦ વરરાજા
જિરવાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'જીરવવું'નું પ્રેરક
જિરાફ ન૦ [इं; अ. जराफ़ह] આફ્રિકાનું એક જંગલી પશુ
જિરાયત વિ૦ [अ] જુઓ જરાયત
જિર્ગા પું૦[फा] (સરહદ પ્રાંતની કોમોમાં)પંચ, પરિષદ, સમેલન
જિલકદ પું૦ [अ. जिल्कअदह, સર૦ म जिलकाद] મુસલમાની ૧૧મો મહિનો
જિલહજ પું૦ [अ ज़िल्हिज्जह, સર૦ म. जिल्हेज] મુસલમાની ૧૨મો મહિનો
જિલાયત વિ૦ [જુઓ જલો] જિલાનું,–માં હોય એવું [(રસાયણ)
જિલેટીન ન૦[इं] એક પ્રાણિજ ચીકણો પદાર્થ
જિલ્દ સ્ત્રી૦ [अ] પુસ્તકનું ચામડાનું પૂઠું(૨) પુસ્તકનો જુદો બાંધેલો વિભાગ
જિલ્લો પું૦ [अ. जिलअ]વિભાગ(૨)કલેકટરની હકૂમત નીચે મુકાતો દેશનો ભાગ
જિવાઈ સ્ત્રી૦ [જીવ ઉપરથી] જીવનનિર્વાહ પેટે બાંધી આપેલી રકમ કે જમીન–ગરાસ. ૦દાર વિ૦ જિવાઈ ધરાવનાર
જિવાડણહાર વિ૦ જિવાડનાર [(૨) પોષવું
જિવાડવું સ૦ક્રિ૦ જીવતું કરવું, મરતું બચાવવું
જિવારી સ્ત્રી૦ [સર૦ જિવાળી] તબલું
જિવારો પું૦ [જીવ ઉપરથી] જન્મારો
જિવાવું અ૦ ક્રિ૦ 'જીવવું'નું ભાવે
જિવાળ વિ૦['જીવ' ઉપરથી] જીવવાળું ; સચેતન (૨) ધનવાળું (૩) દમ–તેજવાળું
જિવાળી સ્ત્રી૦ [સર૦हिं. जवारी,म. जिव्हाळी] તબલાના ચામડા ઉપરનું કાળું વર્તુલ (૨) તંબૂરાના ઝારા પર તારને લગાડાતા દોરા(તેને લઈને સૂર બરોબર મળે ને રણકે છે.)
જિષ્ણુ પું૦[सं] (સં) ઇંદ્ર (૨) વિષ્ણું (૩) વિ૦ ફતેહમંદ, વિજયી
જિસમ ન૦ [अ. जिस्म] શરીર
જિસસ, ૦ક્રાઇસ્ટ પું૦[इं](સં.)ઈશુ ખ્રિસ્ત
જિહાદ સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ જેહાદ
જિહાન સ્ત્રી૦ + જહાન
જિહોવા પું૦ [इं] ઈશ્વરનું યહૂદી નામ
જિહ્વા સ્ત્રી૦ [सं]જીભ ૦ગ્ર પું૦,ન૦[+अग्र] જીભનું ટેરવું ૦દોષ પું૦ જીભની–વાચાની ભૂલ ૦મૂલ(–ળ) ન૦ જીભનું મૂળ.૦મૂલીય વિ૦ જીભના મૂળમાંથી બોલાતું ૦લૌલ્ય ન૦ જીભની ચપળતા–લોલુપતા ૦ળી સ્ત્રી૦ શ્વાસ-નળીના આદિમાં આવેલું સૂરનું નિયમન કરનારું વાચાનું દ્વાર, 'ગ્લોટિસ'
જિંગા ન૦ [सं चिंगट, म. झिंगा, हिं झींगा] કાચબાની પેઠે કઠણ કોચલાવાળું એક પ્રાણી
જિંગોડો પું૦ કૂતરાં, ગાય, ભેંસ ઇત્યાદિ પશુઓના કાન વગેરે અંગો પર બાઝતો જીવ, જગોડો. –ડી સ્ત્રી૦ નાનો જિંગોડો –ડું ન૦ જિંગોડો (૨) [લા] નાનું છોકરું
જિંજર પું૦[इं] આદુના રસવાળું એક પીણું
જિંદગાની સ્ત્રી૦ [फा] જન્મારો, જિંદગી
જિંદગી સ્ત્રી૦ [फा] જીવન (૨) આયુષ્ય. [–માંથી નીકળી જવું=ખરાબખસ્ત થઈ જવું] ૦ભર અ૦ આખી જિંદગી સુધી
જિંદાન ન૦ [फा.] બંદીખાનું [(અઠઘોઇ)
જી પું૦ (ચ) જઈ, પૈસો (જેમ કે બેજી,
જી અ૦ કાવ્યમાં પાદપૂર્તિ માટે વપરાય છે

જી સ્ત્રી૦ [પ્રા जीआ, सं ज्या ?] માતા, બા
જી અ૦ [સં 'जीव', પ્રા जीअ = ઘણું જીવો, અથવા સં जयिन्–प्रा जइ ઉપરથી ? સર૦ हिं, म] 'આ રહ્યો', 'વારુ' વગેરે અર્થ બતાવનાર માનવાચક ઉદ્ગાર (પ્રશ્નાર્થક કે 'હા'નો નિશ્ચયાર્થક, જેમ કે, 'જી ?' = શું ?, જી' = હાં, ઠીક) (૨) નામને જોડાતો માનવાચક શબ્દ ઉદા૦ 'પિતાજી' ૦કાર પુ૦ 'જી' બોલવું તે ૦સાહેબ અ૦ એક માનવાચક ઉદ્ગાર, જી
જીજી સ્ત્રી૦ [જુઓ જી] બા (૨)મોટી મા, દાદી ૦બહેન, ૦બા સ્ત્રી૦ મોટી નણંદ. ૦મા સ્ત્રી૦ ઘરડી મા, દાદી –જો પુ૦ દાદો(૨) [સર૦ हिं जीजा] (સુ) બનેવી
જીણુ સ્ત્રી૦,ન૦ [સર૦ दे झीण = અંગ]કેરીમાં ગોટલી પરનું રુવાંટીવાળુ સખત પડ [–બાઝવું = કેરીના મરવાનું જીણનું પડ કઠણ થવું]
જીત સ્ત્રી૦ ['જીતવું' ઉપરથી] ફતેહ, વિજય (૨) પુ૦ સંગીતનો એક અલંકાર [રમત
જીતલખોટો પુ૦[જીતવું + લખોટો ?]એક બાલ
જીતવું સ૦ ક્રિ૦ [સં जि, સર૦ પ્રા जित्त = જિતાયેલું] ફતેહ મેળવવી [તેમાંનું બીજ
જીતેલુ ન૦ [જુઓ ધીતેલું] એક ફળ અને
જીદ સ્ત્રી૦ જુઓ જિદ્
જીન પુ૦ [અ जिन्न] એક જાતનું ભૂત (૨)ન૦ [फा जीन,.प्रा जीण] ઘોડાનું પલાણ ૦ગર પુ૦ જીન બનાવનાર ૦પોશ ન૦ જીન ઉપર નાખવાનું કપડું
જીન ન૦ [સર૦ म]એક જાતનું જાડું મિલનું કપડું
જીનો પુ૦[फा] દાદરબારી, અલગ કાઢેલી સીડી
જીભ સ્ત્રી૦ [સં जिह्वा, પ્રા जिब्भ] બોલવાની કર્મેન્દ્રિય (૨)વાચા,વાણી (૩) સ્વાદની ઇંદ્રિય (જેમ કે, જીભ ઠેકાણે રાખો)(૪)જોડા પહેરવા માટે એડી આગળ વપરાતી પટીનું સાધન(૫) ટાંક,અણિયું [–અટકવી = બોલતાં તોતડાવું. –આડી વાળવી = વાંકું બોલવું (૨) બોલતા અટકવું. –આવવી = બોલતાં આવડવું, જીભ છૂટવી (૨) જીભ ઉપર ગરમી ફૂટી નીકળવી –ઊપડવી = છૂટથી બોલાવું,બોલવાની હિંમત ચાલવી –ઓવારવી = કુરબાન થવુ –કરવી = બહુ બોલવું, સામું બોલવું –કઢાવવી = બહુ હેરાન કરવું (૨) અચંબો ઉપજાવવો –કરડીને મરવું, મરી જવું = (પ્રાય૦ શરમના માર્યા) આપઘાત કરવો –કસોટી કરવી = ગંદા–અપશબ્દ બોલવા –કાઢવી = ચાળા પાડવા(૨) અચંબો પામવું. –કાપવાના સમાચાર = ઘણા માઠા સમાચાર –કાપવી = જીભે કાપ પડવો (૨) બોલતું બંધ થવું (૩) બોલતું બંધ કરવું –ઘસાઈ જવી = કહી કહીને થાકી જવું –ચલાવવી = બહુ બોલવું, ફાવે તેમ બોલવું.–ચોંટવી = બોલતા તોતડાવું –છૂટવી = બોલતા ફાવવું કે આવડવું –છૂટી હોવી = ગમે તેમ–બહુ બોલવું –ઝલાઈ જવી = બોલી ન શકાવું –ઝાલવી = બોલતું રોકવું કે રોકાવું –ટૂંકી કરવી = ગમ ખાઈ જવી, ન બોલવું –ટૂંકી થઈ જવી = (મરતા પહેલાં)વાચા જતી રહેવી,ન બોલાવું –દોડવી = ગમે તેમ અંકુશ વગર બોલવું –ન હોવી = મૂગું હોવું, બોલી ન શકાવું (૨) બોલતાં ન આવડવું –ના કકડા કરવા = સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણનો પ્રયત્ન કરવો –ના કકડે કકડા થઈ જવા = કહી–કહી, સમજાવીને થાકવું –ની છૂટ = વાચાળતા –નું કરડું = આકરું બોલનાર. –નું જૂઠું = જૂઠું બોલનાર –નું સાચું = સાચું બોલનાર –ને ટેરવે = મોઢે, પાઠે, યાદ –નો કૂચો કરવો, વાળવો = કહી કહીને થાકી જવું –બંધ કરવી = બોલતું બંધ કરવું–થવું, નિરુત્તર થવું–કરવું –મોંમા ઘાલવી, વાળવી = બોલતા અટકવું –લાંબી હોવી = બોલકણું હોવું (૨) નકામું કડવું બોલવું –વધવી = બહુ ને નિરર્થક, કે સમજ્યા વિના બોલબોલ કરવું –વળવી = શુદ્ધ ઉચ્ચાર થવા –વાઢવા જેવી હોવી = ગમે તેવું જૂઠું બોલનાર હોવું –વાળવી = શુદ્ધ ઉચ્ચારનો મહાવરો પાડવો –હલાવવી = બોલવું(૨)ભલામણ કરવી(૩)માત્ર મોંએ હુકમ કર્યા કરવા –હોવી = બોલતાં આવડવું. જીભે કાંટા ઊગે, પડે = (આમ ખરાબ બોલનારને શાપ–ગાળ દેવાય છે) જીભે કાટા પડવા =

તરસથી જીભ સૂકી પડી જવી. **જીભે કામ દે**=જુઓ જીભે કાંટા ઊગે **જીભે ચઢવું**=મોઢે ચઢી જવું, કંઠસ્થ કે યાદ થવું (૨) ગવાવું, વગોવાવું **જીભે લોચા વળવા**=સ્પષ્ટ કે જલદી ન બોલી શકાવું, જવાબ આપતાં ગલ્લાંતલ્લાં કરવાં **જીભે સરસ્વતી હોવી**=ભારે વિદ્વાન હોવું] **૦ડી** સ્ત્રી૦ જીભ (તુચ્છકાર), [**-કરવી**=બહુ બોલ બોલ કરવું, કંકાસ કરવો.] **૦લડી** સ્ત્રી૦ (કોમળ લલિતભાવ) જીભ **-ભાજોડી (-રી,-જી)** સ્ત્રી૦ બોલાબોલી, તકરાર **-ભિયા રસ** પુ૦ બોલાબોલી કરવાની હોંશ **-ભી** સ્ત્રી૦ જીભના આકારનો વહાણનો આગળનો ભાગ (૨) દેશી વહાણોમાંના ત્રણમાંનો વચલો સઢ (૩) ઊલ ઉતારવાની ચીપ કે પટ્ટી, ઊલિયું

જીમી સ્ત્રી૦ (કા) ઘાઘરાને બદલે કાઠી સ્ત્રીઓ કથ્થાઈ રંગનું જે કપડું પહેરે છે તે

જીમૂત પુ૦,ન૦[સં] મેઘ, વાદળ **૦વાહન** પુ૦ (સં) ઇંદ્ર

જીરણ વિ૦ જુઓ જીર્ણ

જીરવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. जीरव, सं जॄ, प्रा जीरवु प्रेरक] પચવવું, હજમ કરવું (૨) સાંખવું, વેઠવું

જીરવાવું અ૦ક્રિ૦ 'જીરવવું'નું કર્મણિ

જીરું ન૦ [सं जीर(-र)क, प्रा जीरय, फा. जीरह्] એક મસાલો **-રાકેરી** સ્ત્રી૦ જીરા સાથે આથેલી કેરી **-રાસાળ** સ્ત્રી૦ એક જાતની ડાંગર. **-રિયા કેરી** સ્ત્રી૦ જીરા જેવી વાસવાળી કેરી

જીર્ણ વિ૦ [સં] છેક જૂનું, ઘસાઈ કે ખવાઈ ગયેલું **૦જ્વર** પું૦ માલૂમ ન પડે એવો શરીરમાં રહેતો ઝીણો ધીમો તાવ **-ર્ણોદ્ધાર** પુ૦[+उद्धार] જીર્ણ થયેલાને સમરાવવું તે. **-ર્ણોદ્ધારવું** સ૦ક્રિ૦ જીર્ણોદ્ધાર કરવો

જીલબ્બે અ૦ [જી+अ लब्बेक=હાજર છું ઉપરથી?] અતિશય તાબેદારી સૂચવતો ઉદ્ગાર [**-કરવું**=જી, જી કહીને પડતો બોલ ઉપાડી લેવો, ખુશામત કરવી.]

જીવ પુ૦ [સં] શરીરનું ચેતનતત્ત્વ; પ્રાણ (૨) પ્રાણી (૩) મન, દિલ (૪) [લા.] પૂંજી, દોલત (૫) દમ, સાર (૬) કાળજી, લક્ષ ઉદા૦ 'ધંધામાં જીવ રાખવો', 'જીવ રાખીને કામ કરવું'. [**-અકારો કરવો**=મરવા સુધીની તત્પરતા દાખવવી. **-અડધો કરવો**=અધમૂઉં – કાયર કરવું (૨) પોતાની બધી શક્તિ ખરચવી **-અડધો થઈ જવો**=ગાભરુ કે બાવરુ થઈ જવું (૨) પ્રિયજન માટે ખુશ ખુશ થવું, કુરબાન થવા તત્પર થવું **-અડધો થવો** (ભય કે ધાકથી) અધમૂઆ જેવું થઈ જવું. **-અધ્ધર થવો**=ચિંતાથી વિહ્વળ થવું, મન ન લાગવું **-અધ્ધર ફરવો**=ધ્યાન ન ચોંટવું (૨) જીવને નિરાંત ન હોવી **-અધ્ધર રહેવો**=નિરાંત ન હોવી, ઉચાટ હોવો **-અધ્ધર લટકી રહેવો**=આતુર કે અધીરા થવું. **-અર્ધો અર્ધો થઈ જવો**=ખુશ ખુશ થઈ જવું, પ્રિયજન માટે ગમે તેટલો ભોગ આપવા તત્પર થવું. **-આપવો**=આપઘાત કરવો (૨) કુરબાન થવું **-આવવો**=સચેતન થવું (૨) શાંતિ થવી **-આવવો ને જવો**=મરણકાળની કંપારીઓ આવવી **-ઉપર આવી જવું**=મરણિયા થવું **-ઉપર આવી પડવું**=જાન જોખમમાં મુકાવો. **-ઊડી જવો**=ધ્રાસકો પડવો (૨) મરી જવું **-ઊંચો થવો**=ઉચાટ થવો (૨) દિલ ન લાગવું **-ઊંચો રહેવો**=ઉચાટ – અશાંતિ રહેવાં (૨) દિલ ન લાગવું. **-એક હોવો**=મેળ – હિલોળાની હોવી. **-કઈ પાંખડીએ ગયો છે, કયે કોઠે ગયો છે?**=ચિત્ત ક્યાં ભમે છે? મિજાજ ઠેકાણે છે કે નહીં? **-કપાઈ જવો**=હૃદય વીંધાઈ જવું (દુઃખ – શોકથી) **-કહ્યું કરતો નથી**=દિલ માનતું નથી. **-કાઢવો**=આપઘાત કરવો (૨) તનતોડ મહેનત કરવી (૩) અત્યંત પજવણી કરવી. **-ખાટો થવો**=મન ઊઠી જવું; મન બગડી જવું **-ખાવો**=પજવવું, કંટાળો આપવો. **-ગભરાવો**=મૂંઝાવું (૨) છાતીમાં ચૂંથારો થવો **-ઘાલવો**=લક્ષ દેવું **-ઘાંટીમાં આવી રહેવો**=પ્રાણ નીકળવાની તૈયારી હોવી (૨) આવરુ બની જવું **-ઘેરાવો**=જીવ મળવો, સ્નેહ થવો. **-ચગડોળે ચઢવો**=અસ્વસ્થ થવું, મૂંઝવણમાં પડી જવું.

-ચલાવવો=હિંમત કરવી -ચાલવો= હિંમત ચાલવી (૨)ઉદાર થઈ શકાવું -જતો રહેવો,-જવો,-નીકળી જવો=મરી જવું (૨)ખૂબ પજવણી કે વેદના થવી.-જોવો=મન જોવું -ઝાલ્યો ન રહેવો=મન કાબૂમાં ન રહેવું, લલચાઈ-ખેંચાઈ જવું -છોડવો= કેડો મૂકવો, ન પજવવું -ટગુમગુ થવો= મરવાની તૈયારી હોવી (૨) અત્યંત આતુરતા કે આંકડીથી બાવરું થવું.-ટંગાઈ રહેવો= આતુર કે બાવરા હોવું - રહેવું -ટાઢો પડવો =ઉદ્વેગ શમવો, શાંતિ થવી -ટૂંકો કરવો, થવો=કેરકસરિયા-કંજૂસ થવું -ઠંડો ખાવો=ઊલટી થાય એમ થવું, ખૂબ બેચેની લાગવી -ઠરવો, ઠરીઠામ બેસવો=શાંતિ થવી -ઠેકાણે ન રહેવો=મન અસ્વસ્થ થવું, ઉચાટ થવો -ઠેકાણે રાખવો=મનને કબજે રાખવું(૨)ચિત્તને સ્થિર રાખવું.-તાળવે ટગાવો=જાણે હમણાં જીવ જશે એવી સ્થિતિમાં હોવું(૨)ભારે ઉચાટ થવો -તોડવો= જાતને ઘસી નાખવી -થરે પડવો=શાંતિ થવી. -થવો=મન થવું(૨)સારી પૂંજી થવી -થી જવું=મરણ પામવું -થી મારવું= પૂરેપૂરું મારી નાખવું -થોડો થોડો થવો= નબળાઈ આવવી (૨) કાલાવાલા કરવા (૩) નાઉમેદ થવું, હિંમત હારી જવી -દાઝવો= મન બળવું,ચિંતા થવી,લાગણી થવી.-દોરીએ ટંગાવો, વીંટાવો=જુઓ જીવ તાળવે ટગાવો -ધરવો=માંદગીમાથી સાજા થવું (૨) ધીરજ રાખવી -ધરીને=જીવ કે લક્ષ રાખીને -ના સમ='હું મરું' એવા અર્થના સોગન -નાખીને=જીવ લગાડીને -નાખી દેવો=કુરબાન થવું. -નીચે બેસવો= ટાઢક વળવી, શાંતિ થવી -નું તરસ્યું=દુઃખ દેનારું,પજ્વ્યા કરતું -ને જનાખ નીકળી જવી=મહા મુશ્કેલી પડવી. -ને ટાઢક થવી, વળવી = મનને શાંતિ થવી -પડીકે બંધાવો=જીવ નીકળી જવા જેવું થવું, ભારે ઉદ્વેગ થવો, ભારે ચિંતા કે ઉચાટ થવો -પર આવવું =મરણિયા થવું (૨) આપઘાત કરવા તત્પર થવું -બગાડવો=મન મેલું કરવું, દાનત બગાડવી -બળવો=સંતાપ થવો. -ભડકે બળવો=અતિશય સંતાપ થવો -ભરાઈ રહેવો=વાસના રહી જવી -મળવો=મન એક થવાં -માનવો=મન કબૂલ થવું. -માં જીવ આવવો=ચિંતા દૂર થવી, શાંતિ થવી -મોટો કરવો કે રાખવો= ઉદાર થવું -રાખવો = લક્ષ દેવું, ધ્યાન આપવું -લઈને નાસવું=જીવ બચાવવા ઘણી જ ઉતાવળે દોડવું -લગાડવો=ધ્યાન આપવું -લબૂક લબૂક થવો=બીક કે ડરથી બાવરું બનવું -લાગવો=પ્રીતિ બંધાવી -લેવો= કંટાળો આપવો (૨) મારી નાખવું. -વહાલો કરવો=મરણના ભયથી પાછા પડવું -હેઠો બેસવો=નિરાંત થવી જીવે ધરવું, જીવે બાધવું=પ્રાણપ્રિય કરવું જીવે લાગવું= પ્રાણપ્રિય થવું] ૦ઉકાળો પું૦ બળાપો,ક્લેશ ૦જંત(-તુ) પું૦, ન૦ જીવડું ૦જાન વિ૦ અત્યંત વહાલું ૦ડું ન૦ કદમાં નાનું જંતુ ૦ડો પું૦ જીવ, આત્મા(૨)કીડો ૦તોડ વિ૦ અતિશય મહેનત કરાવે એવું (કામ) ૦દયા સ્ત્રી૦ જીવો-પ્રાણીઓ પર દયા ૦દશા સ્ત્રી૦ જીવની અજ્ઞાન દશા ૦દાર વિ૦ યોગ્ય (૨) ઉમદા(૩) મજબૂત ૦દેહ પું૦ સ્થૂળ શરીર ૦ધારી વિ૦ જીવવાળું(૨) પું૦ પ્રાણી ૦બલ (-ળ) ન૦ જીવવાની શક્તિ, પ્રાણ ૦રખું વિ૦ જીવને સાચવનારું ૦લગ વિ૦ પ્રાણપ્રિય. ૦લેણ વિ૦ મૃત્યુ નિપજાવે એવું ૦લોક પું૦ મૃત્યુલોક ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦,૦શાસ્ત્ર ન૦ જીવોના ભૌતિક જીવનનું શાસ્ત્ર, 'બાયોલૉજી' ૦શેષ વિ૦ માત્ર જીવ બાકી રહ્યો હોય એવું(૨)પું૦ ભૂતકાળનાં પ્રાણી કે વનસ્પતિનો પૃથ્વીના પડમાંથી મળી આવતો અવશેષ, 'ફૉસિલ' ૦સટોસટ અ૦ જીવને જોખમે ૦હત્યા સ્ત્રી૦ પ્રાણીની હત્યા -વાણુ પું૦, ન૦ [+ અણુ] અણુ જેવડો જીવ, સૂક્ષ્મ જંતુ -વાત્મા પું૦ જીવ, જીવદશાવાળો આત્મા -વારોપણ ન૦ જીવનું આરોપણ; સજીવારોપણ -વાંતક પું૦ [+ અંતક] પારધી (૨) મારો, ખૂની

જીવણ,૦જી પું૦ [सं जीवन, प्रा जीवण] જીવનનો સ્વામી; પતિ

જીવત ન૦ [सं जीवत् પરથી ? કે जीवित ?] જીવિત, જીવતર ૦ક્રિયા, ૦ચરા સ્ત્રી૦ પોતાના મરણ પાછળ કરવાની ક્રિયા(વરો વગેરે)જીવતા જ કરવી તે. ૦જાગત અ૦ હયાતી સુધી. ૦દાન ન૦ આફતમા સપડાયેલાને કે પોતાના સકંજામા પડેલાને ન મારવો – પ્રાણનું દાન – રક્ષણ કરવુ તે, જીવિતદાન

જીવતર ન૦ જન્મારો; જિંદગી

જીવતું વિ૦ ['જીવવુ'નુ વ૦કૃ૦] જીવવાળુ, જીવનશક્તિવાળું, સજીવ('મરેલુ'થી ઊલટું)(જેમ કે, જીવતો માણસ, નખ, જીવતી પૂંછડી ઇ૦) [જીવતી ડાકણ=સાક્ષાત્ ડાકણ જેવી ખરાબ સ્ત્રી. જીવતી માખ ગળવી =(હરામખોરીનુ કે અનૂતનુ લીધેલુ) પાછું ઓકી કાઢવું, ન જીરવાવુ. જીવતું પાણી કાઢવું=પાતાળ ફોડીને પાણી કાઢવુ. જીવતું મારવું = હાલ કરવા, રીબવુ જીવતો કોયલો, લાળો = સળગતો અંગારો. જીવતું જાગતું = જીવતુ ને પૂરું સાવધ, જીવંત ને પ્રાણવાન

જીવન ન૦ [सं] જીવવુ તે(૨) આયુષ્ય, જિંદગી (૩) જીવનશક્તિ, પ્રાણ. ૦કથા સ્ત્રી૦ જિંદગીનુ વૃત્તાંત. ૦કલહ પુ૦ જુઓ જીવનસંગ્રામ. ૦કલા(–ળા) સ્ત્રી૦ જીવન જીવવાની કળા. ૦કાર્ય ન૦ જિંદગીનું મુખ્ય કાર્ય. ૦ગાળો પુ૦ જીવન ગાળવાનુ – ગુજારવાનું સાધન. ૦ચરિત(–ત્ર) ન૦ જિંદગીનુ વૃત્તાંત ૦દષ્ટિ સ્ત્રી૦ જીવન વિષેની દષ્ટિ – દષ્ટિકોણ ૦ દોરી સ્ત્રી૦ જીવનરૂપી દોરી, આયુષ્ય (૨) [લા.] જીવનનો મુખ્ય આધાર ૦નિર્વાહક વિ૦ જીવનનો નિર્વાહ કરનાર. ૦પલટો પુ૦ આખા જીવનમા થતો પલટો, 'કૉન્વર્ઝન.' ૦બુટ્ટી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. जीवनबूटी] સજીવન કરી દે એવી બુટ્ટી; સંજીવની. ૦મંત્ર પુ૦ જીવનનો મુખ્ય ધ્યાનમંત્ર ૦મૂળી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं जीवनमूरि] જીવનનુ મૂળ, જીવનાધાર. ૦રસાયન ન૦ પ્રાણીના શરીરની ધાતુઓનું રસાયનશાસ્ત્ર, 'બાયોકેમિસ્ટ્રી' ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ જીવનની મૂળ શક્તિ, 'લાઇફ-એનર્જી' ૦શાસ્ત્ર પુ૦ સમગ્ર જીવનને વિચારતુ શાસ્ત્ર (૨) જીવશાસ્ત્ર; 'બાયોલોજી.' ૦સખી સ્ત્રી૦ સહધર્મચારિણી, પત્ની. ૦સંગ્રામ પુ૦ જીવતા રહેવા માટે પ્રાણીઓને કરવો પડતો સંગ્રામ, 'સ્ટ્રગલ ફૉર એક્ઝિસ્ટન્સ'. ૦સાફલ્ય ન૦ જિંદગીની સફળતા. ૦સિદ્ધાંત પું૦ જીવનનો ખાસ સિદ્ધાંત, જીવનમંત્ર ૦સૂત્ર ન૦ જુઓ જીવનદોરી (૨) જીવનમંત્ર. ૦સ્મૃતિ ન૦ સ્મરણરૂપે લખાયેલી આત્મકથા, 'રેમિનિસન્સીઝ' –નોપાય પુ૦ [+ઉપાય] ગુજરાનનુ સાધન

જીવન્મુક્ત વિ૦ [सं] છતે દેહે માયાના બંધનો માંથી મુક્ત –ક્તિ સ્ત્રી૦ જીવન્મુક્ત દશા

જીવરું વિ૦ ['જીવ' ઉપરથી] (ના.) ચાલાક, ચપળ, ચબરાક

જીવલેણ વિ૦, **જીવવિદ્યા** સ્ત્રી૦ જુઓ 'જીવ'મા

જીવવું અ૦ ક્રિ૦ [सं जीव्] જીવનક્રિયાઓ કરવાની શક્તિ હોવી, પ્રાણ ધરવા, શ્વાસ ચાલવો (૨) જીવતુ હોવુ કે રહેવુ, હયાત હોવું કે રહેવુ (જેમ કે, હજી તે જીવે છે) (૩) જીવન ગુજારવુ (જેમ કે, ગુલામીમા જીવવા કરતા તો મરવુ સારુ) ['જીવ'મા

જીવશાસ્ત્ર ન૦, **જીવહત્યા** સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ

જીવંત વિ૦ [सं] જીવતુ, પ્રાણવાન

જીવા સ્ત્રી૦ [सं] ધનુષ્યની દોરી (૨) [ગ] 'કૉર્ડ ઑફ ઍન આર્ક' [આવાર

જીવાજીવ પું૦ [જીવ+જીવ]જીવનો જીવ, જીવનનો

જીવાણુ પુ૦, ન૦ [सं.] 'જીવ'મા જુઓ

જીવાત સ્ત્રી૦ ['જીવ' ઉપરથી] જીવડા કે કીડાનો સમૂહ (જેમ કે, અનાજ કે ઘામા પડતો.) [–પડવી = સડવુ, સડો પેસવો]૦ખાનું ન૦ પાંજરાપોળમા અનાજ વગેરેમા પડેલા જીવડાના રક્ષણ માટે રાખેલુ સ્થાન [બનેલુ, મૂળગત

જીવાનુભૂત વિ૦ [सं] જીવાનુ–અસ્તિત્વરૂપ

જીવાત્મા પું૦ [सं] જુઓ 'જીવ'મા

જીવાદોરી સ્ત્રી૦ [જીવ+દોરી] જુઓ જીવનદોરી

જીવારોપણ ન૦, **જીવાંતક** પુ૦ [सं] 'જીવ'મા જુઓ

જીવિકા સ્ત્રી૦[સં]આજીવિકા, ગુજરાનનું સાધન

જીવિત વિ૦ [સં] જીવતું (૨) ન૦ જીવતર, જિંદગી ૦કાલ(-ળ) પું૦જિંદગીનો સમય, આયુષ્ય ૦દાન ન૦ જુઓ જીવતદાન -તેશ પું૦ [+ઈશ] જીવનનો સ્વામી

જીવિતવ્ય વિ૦ [સં] જીવવા યોગ્ય (૨) જીવી શકે એવું(૩)ન૦ આવરદા(૪)જીવવાનું પ્રયોજન

જીવી વિ૦ [સં] (સમાસને અંતે) જીવનારું, નભનારું ઉદા૦ 'શ્રમજીવી'

જીવી સ્ત્રી૦[સં, प्रा जीवा=દોરી (ધનુષ્યની)!] મુંજ વગેરેથી ખાટલો ભરતા વચમા જે બે સેરો વારાફરતી ઝુડાડે છે અને તારે છે તે

જીંડવું ન૦ [दे जिंडह=ગોળો, કંદુક પરથી?] છોડનો કોટલાવાળો બીજકોષ(૨)[લા]જોડકું [જીંડવે આવેલું = જોડકામા જન્મેલ જીંડવાનું છોકરું=જોડિયા બાળકોમાંનું એક]

જીથરાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ ઝીંથરાં -રિયું વિ૦ જીથરાવાળું

જુઆ(-વા) ન૦ [સં द्यूत, प्रा जूअ(-व),સર૦ हिं, म] જુવું,જૂગટું ૦ખાનું ન૦ જુગાર ખાનું ૦ખોર પું૦ જુગારી

જુઆ(-વા)રું ન૦ સંયુક્ત કુટુંબમાંથી છૂટા પડી નવો માંડેલો ગૃહસંસાર, જુજવારો, જુગલબારું [જાર

જુઆ(-વા)ળ પું૦[સર૦ हिं. ज्वार] ભરતી,

જુઓ સ૦ક્રિ૦ 'જોવું'નું આજ્ઞાર્થ બીજો પુરુષ, બ૦વ૦ [અનુકૂળ

જુક્ત(-ગત) વિ૦ [સં युक्त] જોડેલું(૨)યોગ્ય,

જુક્તિ(-ગત,-ગતિ) સ્ત્રી૦ [સં युक्ति] ઉપાય, કરામત,તદબીર (૨) રીત, પ્રકાર

જુગ પું૦ [સં युग] જમાનો (૨)ન૦[સં युग्म] જોડ,જુગલ ૦(-ગો)જુગ અ૦ દરેક યુગમાં ૦જોર, ૦બળ ન૦ યુગનું-સમયનું બળ

જુગટિયું વિ૦ ['જૂગટું' ઉપરથી]જૂગટું રમનારું (૨) ન૦ જૂગટું

જુગટિયો પું૦ ['જૂગટું' ઉપરથી] જુગારી

જુગત વિ૦, -ત(-તી) સ્ત્રી૦ જુઓ જુક્ત, જુક્તિ

જુગતું વિ૦ [સં युक्त] બંધબેસતું, યોગ્ય. -તાઈ સ્ત્રી૦ જુગતું હોય તે

જુગદાધાર પું૦ (પ) જુઓ જગદાધાર

જુગમ ન૦ [સં युग्म] યુગલ; જોડું

જુગલ ન૦ [સં युगल] જોડું ૦કિશોર પું૦ (સ)કૃષ્ણ ૦જોડી સ્ત્રી૦ યુગલ,જોડી ૦બારું ન૦ (કા) જુઓ જુવારું

જુગાર પું૦ [જુઓ જુગારી, સર૦ म] જૂગટું, દ્યૂત (-ખેલવો,-રમવો) ૦ખાનું ન૦ જુગાર રમવાનું સ્થળ-ઘર -રિયો પું૦ જુગારી -રી વિ૦ [સં द्यूतकारिन्, प्रा जूआरि] જુગાર રમવાની લતવાળું (૨) પું૦ જુગાર રમનારો

જુગુપ્સા સ્ત્રી૦ [સં] નિંદા(૨)ચીતરી, સખત અણગમો -પ્સિત વિ૦ [સં] નિંદિત (૨) ચીતરી ચડે તેવું

જુગ્મ ન૦ જુઓ જુગમ [જુઆરું

જુજવારો પું૦ ['જૂજવું' પરથી ?](કા) જુઓ

જુઠું વિ૦ જુઓ જૂઠું ૧ થી ૩

જુત વિ૦ [સં युत] જોડાયેલું હોય તેવું (૨) ન૦ બળદની જોડ [કર્મણિ ને પ્રેરક

જુતાવું અ૦ ક્રિ૦, -વવું સ૦ ક્રિ૦ 'જૂતવું'નું

જુદાઈ(-ગીરી) સ્ત્રી૦ [फा] જુદાપણું

જુદું વિ૦ [फा जुदा] છૂટું, અલગ, વેગળું (૨) અનોખું, અસાધારણ [-કરવું=છૂટું પાડવું (૨) તોડી નાખવું (૩) સહિયારા કે ભેગામાંથી આગળું કરવું -થવું=નોખું પડવું, તૂટી જવું (૨) અલગ વસવાટ કરવો (૩) અળગું થવું, આગળું કરવું -પડવું=અળગું થવું (૨)તૂટી જવું (૩) ભિન્ન મત ધરાવવો (૪) આગળું કરવું -પાડવું=અલગ પાડવું, છૂટું કરવું -રહેવું=સ્વતંત્ર વસવાટ કરવો(૨)ન ભળવું. -રાખવું =ન ભેળવવું]

જુદ્ધ ન૦ [સં युद्ध]લડાઈ ૦પતિ પું૦ સેનાપતિ

જુધરાણ ન૦ ['જુદ્ધ' ઉપરથી] લડાલડીનું ઘમસાણ

જુનવટ સ્ત્રી૦ ['જૂનું' ઉપરથી] જૂનાપણું, જુનવાણીપણું

જુનવાણી વિ૦ ['જૂનું' ઉપરથી] જૂનું (૨)જૂના વિચારનું, 'ઓર્થોડોક્સ'

જુનાડ વિ૦ જુનવાણી (ચ)

જુબાન સ્ત્રી૦ જુઓ જબાન.-ની સ્ત્રી૦ બોલીને જણાવેલી હકીકત, સાક્ષી [(-આપવી, -લેવી.)-પડવી=સાક્ષીમા હકીકત તરીકે રજૂ થવું.] જુબાં સ્ત્રી૦ જુઓ જબાં
જુમલો પું૦ [अ] એકંદર આંકડો, સરવાળો
જુમા પું૦ [अ. जुमअह] શુક્રવાર. ૦મસી-(-સ્જિ)દ સ્ત્રી૦ (શુક્રવારની નમાજ પઢવાની) મોટી મસીદ
જુમેરાત સ્ત્રી૦ [જુમા + રાત] ગુરુવાર
જુમ્મો પું૦ [अ. ज़िम्मह] જોખમદારી; જવાબદારી -મ્મેદા(-વા) ર વિ૦ [फा.] જોખમદાર; જવાબદાર -મ્મેદારી સ્ત્રી૦ [फा] જોખમદારી, જવાબદારી
જુરત, જુરિયત સ્ત્રી૦ [अ जुरअत] છાતી; હિંમત, ધૈર્ય
જુલકું ન૦ [જુઓ જુલ્ફ] વાળની લટ-ગૂંછળુ
જુલમ પું૦ [अ. ज़ुल्म] જબરદસ્તી, બળાત્કાર (૨) અત્યાચાર, અન્યાય (૩) કોઈ વાતમા અતિશયતા કરવી કે ખૂબ કરી નાખવું એવો ભાવ બતાવે છે. ૦ગાર વિ૦ જુલમી. -માટ પું૦ જુલમ -મી વિ૦ [फा] જુલમ કરનાર, જુલમગાર (૨) જેમા જુલમ હોય તેવુ, જુલમભરેલુ
જુલાઈ પું૦[इं] ખ્રિસ્તી સનનો સાતમો મહિનો
જુલાબ પું૦ [अ. जुल्लाब] ઝાડા થાય એવુ ઓસડ, રેચ (૨) દસ્ત, ઝાડો [-આપવો= ઝાડાનુ ઓસડ આપવુ (૨) [લા] સખત ધમકાવવુ, બરોબર ગભરાવવું. -થઈ જવો = ગભરાઈ જવુ. -લાગવો = રેચની અસર થવી, દસ્ત થવા લાગવો -લેવો=ઝાડાનું ઓસડ લેવુ]
જુલ્ફ ન૦ [फा.] જુઓ જુલકું
જુલ્મ પું૦ [अ] જુઓ જુલમ
જુવટું ન૦ + [જુઓ જુવુ] જૂગટું
જુવતી સ્ત્રી૦ જુઓ યુવતી
જુવા, ૦ખાતું, ૦ખોર જુઓ 'જુઆ'મા
જુવાન વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ જવાન, યુવાન ૦જોધ વિ૦ ભરજુવાન (૨) મજબૂત, કદાવર. -નિયા વાળું ન૦ જુવાન સ્ત્રીપુરુષોનુ ટોળું (૨) [લા] તોફાની કે અતિ સાહસવાળું ટોળુ -નિયું વિ૦ જુવાન -નિયો પું૦ જુવાન -ની જુઓ યુવાની
જુવાર સ્ત્રી૦ [दे जुआरि, जोवारि] એક [અનાજ, જાર
જુવારું ન૦, જુવારો પું૦(કા.) જુએ જુઆરું
જુવાળ પું૦ [જુઓ જુઆળ] ભરતી; ઝાર
જુવું ન૦ [જુઓ જુવા] જૂગટુ, જુગાર
જુસ્તેજુ(-જૂ) સ્ત્રી૦ [फा. जुस्तोजू અથવા जुस्तजू] શોધખોળ, બારીક તપાસ
જુસ્સો પું૦ [જુઓ જોશ] ઊભરો, જોસ (૨) લાગણીનો જુસ્સો(૩)જોમ, બળ -સ્સાદાર વિ૦ જુસ્સાવાળુ
જુહાર પું૦ [दे. जोहार] 'નમસ્કાર', 'સલામ' એ ભાવ બતાવતો શબ્દ ૦પટોળાં ન૦ બ૦ વ૦ બેસતા વર્ષને દિવસે આશીર્વાદ લેવા જુહાર કરવા તે. ૦વું સ૦ક્રિ૦ [दे. जोहार क्रि०] જુહાર કરવા [ચાલાકી, ચતુરાઈ
જુંગાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ જુગું] મજબૂતી (૨)
જુંગિત પું૦[सं.] ઉચ્ચ સ્ત્રી સાથે નીચ પુરુષના વ્યભિચારથી જન્મેલો પુરુષ [ચાલાક,ચતુર
જુંગું વિ૦ જબરું; મજબૂત (૨) [સર૦ म]
જૂ સ્ત્રી૦ [सं. यूका, प्रा. जूआ] માથામાં કે ચામડી પર પડતુ એક જંતુ. [-જેવું=ચોટ્યુ ત્યાથી ઊખડે નહી તેવું -પડવી=(માથામા વગેરે) જૂઓ થવી] [ફૂલવેલ
જૂઈ સ્ત્રી૦[सं. यूथिका, प्रा जूहिया, जूहि] એક
જૂગટું ન૦ જુઓ દ્યૂત, જુગાર
જૂજ વિ૦ [સર૦ फा जुज़=ટુકડો, म] બહુ થોડું, જરા. ૦જાજ વિ૦ ઘણું થોડું, જરાતરા
જૂજવું વિ૦ [अप जुअजुअ] જુદું; નોખું
જૂટ પું૦ [सं] (વાળનો) જૂડો, સમૂહ(૨)દંડનો એક પ્રકાર (વ્યાયામ)
જૂડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म; सं जूट, प्रा जूड] ઝૂડી. -ડો પું૦ સાવરણી (૨) ઝૂડો
જૂઠ ન૦ [दे जुट्ठ] જૂઠાણુ. ૦ણુ ન૦ [सं. जुष्ट, प्रा जुट्ठ=સેવિત, સર૦ हिं. जूठन] અજીઠવાડ, એઠુ, છડામણ(૨)પું૦ [જુઓ જૂઠ] રંગલો. વિદૂષક (ભવાઈમા) ૦ણવેડા પું૦ બ૦ વ૦ જૂઠાણના જેવુ વર્તન કરવુ તે.-ઠાણુ+,-ઠાણું ન૦ જૂઠી વાત

જૂઠાબોલું વિ૦ જૂઠું બોલવાની ટેવવાળું
જૂઠું વિ૦ [જુઓ જૂઠ] અસત્ય, જુઠું (૨) કૃત્રિમ, બનાવટી (૩) રહી ગયેલું—જડ (અંગ) (૪) [સં जुष्ट, प्रा जुट्ठ] અજીઠું, એઠું [–પડવું=અસત્ય ઠરવું (૨) (અંગ) રહી જવું] [બળદ વગેરે)
જૂતવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा जुत्त] જોડવું (ગાડું,
જૂતી સ્ત્રી૦ [સં युक्त, प्रा जुत्त પરથી?] જૂતિયું, ખાસડું –તિયું,–તું ન૦ [સર૦ મ जुता, हिं जूता] જૂતું, પગરખું, ખાસડું [જૂતા બરાબર=તુચ્છ, તિરસ્કારને પાત્ર જૂતિયા પડવાં=માર પડવો (૨) અપમાન કે તિરસ્કાર થવો; કાઢી મુકાવું. જૂતું ખાવું, પડવું=ખાસડાનો માર પડવો (૨) અપમાનિત થવું –મારવું=ખાસડું મારવું (૨) કાઢી મૂકવું, ધુત્કારી કાઢવું જૂતે માર્યું જવું=ગયાની પરવા ન કરવી ('ભલે ગયું' 'મૂઉં ગયું તો'—એવો ભાવ બતાવે છે)] જૂતીખોર વિ૦ હમેશાં ખાસડાં–ઠપકા ખાતું
જૂથ ન૦ [સં यूथ] ટોળું, સમૂહ
જૂન પુ૦ [ઇં] ખ્રિસ્તી સનનો છઠ્ઠો મહિનો
જૂનાગઢી વિ૦ જૂનાગઢ શહેરનું,–ને લગતું
જૂનું વિ૦ [સં जीर्ण, जूर्ण, प्रा जुण्ण] પુરાણું પ્રાચીન, અગાઉનું (૨) જર્જરિત, જીર્ણ (૩) ઘણો વખત થયેલું (જેમ કે જૂનો ગોળ, જૂનો મિત્ર), ઘણો વખત વાપરેલું (જેમ કે, જૂનું વાસણ ઇ૦) (૪) [સર૦ दे जुण्ण= દક્ષ, નિપુણ] રીઢું, નામીચું, અનુભવી (જેમ કે, જૂનો ચોર, જોગી, પાપી ઇ૦) [જૂનો જોગી=(કોઈ ક્ષેત્રમાં) જૂનેથી કસાઈને તૈયાર થયેલ વ્યક્તિ (તેને માટે આ પ્રયોગ કરાય છે] ૦ખખ વિ૦ છેક જૂનું, ખખળી ગયેલું ૦પાનું,૦પુરાણું વિ૦ઘણું જૂનું ૦પૂનું વિ૦ ગમે તેવું જૂનું, ફાટ્યુંતૂટ્યું, જીર્ણ જૂનેથી અ૦ ઘણા જૂના વખતથી, બહુ પહેલેથી [મદદ કરનારું પંચ
જૂરી સ્ત્રી૦ [ઇં] ફેંસલો આપવામાં ન્યાયાધીશને
જૂવો પુ૦ [સં यूक] ઢોરના શરીર પર ચોટતું એક જીવડું

જૂકવું અ૦ક્રિ૦[સર૦મ झोंपणे; સં जृम्भ्](સુ) બેઠાં બેઠાં ઝોકા ખાવાં [જૂંકાવવું પ્રેરક]
જૂંહલવું અ૦ ક્રિ૦ ['જૂસરું' ઉપરથી] જૂંસરી વડે જોડાવું [જૂંહલાવવું પ્રેરક]
જૃંભકાસ્ત્ર ન૦ [સં] શત્રુને ઊંઘમાં નાખી દે તેવું અસ્ત્ર
જે (જે') સ૦(૨) વિ૦ [સં यद्, प्रा ज પરથી? કે અપ૦ જેદ=જેવું પરથી?] ('તે' સાથે સંબંધમાં વપરાય છે) (તેના રૂપો–જેણે, જેને, જેનું ઇ૦ નો 'જે'('જે')પેઠે ઉચ્ચારાય છે) જે જે સ૦ દરેક, હરકોઈ જે જે તે સ૦ ગમે તે કોઈ
જે અ૦+[प्रा. जे (પાદપૂર્તિ માટેનું અ૦) પરથી?] કે (વાકયના બે વિભાગને જોડતું અપેક્ષાપૂરક અ૦) (ઉદા૦ તેનું કારણ એ છે જે (દે) .)
જે ('જે') પુ૦, સ્ત્રી૦ [સં जय]+ફતેહ ૦કરી પુ૦એક છોડ ૦ગોપાળ(–ળ) પુ૦ બ૦વ૦ 'જયગોપાળ' (નમસ્કાર કરવાનો એક વૈષ્ણવ ઉદ્ગાર) ૦જે પુ૦જય જય, વંદન (૨)અ૦ વંદનસૂચક ઉદ્ગાર ૦જેકાર પુ૦,સ્ત્રી૦જુઓ જયજયકાર ૦જેવંતીપુ૦,સ્ત્રી૦એક રાગિણી
જેઓ (જે') સ૦ ['જે'નું બ૦ વ૦] [તેના રૂપો–જેમનું,–નાથી ઇ૦ નો 'જે' પહોળો 'જે' (હશ્રુતિ સાથે) બોલાય છે]
જેટલું (જે')વિ૦[સં यावत्, प्रा जत्तिय, जेत्तिअ, जेत्तिल, हिं जितना] ('તેટલું'ના સંબંધમાં વપરાય. દ૦, સંખ્યા, વજન ઇ૦નું માપ કે મર્યાદા સૂચવે છે) –લે અ૦ ('તેટલે' સાથે સંબંધમાં) જેટલે અંતરે, હદે કે મર્યાદા ઇ૦માં (૨) જે વખતે, જ્યારે (પ)
જેઠ પુ૦[સં ज्येष्ठ,प्रा जेट्ठ] વરનો મોટો ભાઈ (૨) વિક્રમ સંવતનો આઠમો મહિનો (૩) વિ૦જુઓ જ્યેષ્ઠ –ઠાણી સ્ત્રી૦ [प्रा जिट्ठाणी] જેઠની વહુ –ઠી વિ૦ જેઠ મહિનાનું,–ને લગતું (૨)સ્ત્રી૦જેઠ મહિનાની પૂનમ.–ઠીપુત્ર પુ૦ પહેલા ખોળાનો અથવા વડો પુત્ર
જેઠીમધ ન૦ [સં यष्टि (प्रा जट्ठि) मधु] એક વનસ્પતિ; ઔષધિ [–નો શીરો=જેઠી-

મધમાથી બનાવાતી—તેના સત્ત્વની એક ઔષધિ.]

જેઠીમલ(-લ્લ) પુ૦ [સં. ज्येष्ठमल्ल] વડો મલ્લ (૨) મોઢ બ્રાહ્મણની એક જાતનો આદમી

જેઠો પું૦ ગૂઢી કાઢ્યા પછીનો કસુંબાનો રંગ (૨) જુઓ જેઠીપુત્ર

જેઠાણું નવ લગ્ન પછી કન્યાને ત્યાં વરપક્ષને [અપાતું જમણ

જેડલ સ્ત્રી૦ (ક) સહિયર

જેણુ સ્ત્રી૦ (ક.) ધીરજ

જેણી (જે') સ૦'જે'નું સ્ત્રી૦ ('તેણી' સંબંધમાં) (જૂના પદ્યમાં, કે હાલ મુખ્યત્વે પારસીઓમાં) (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ જે ૦ગમ અ૦ જે તરફ

જેણે (જે') સ૦ 'જે'નું તૃતીયાનું રૂપ

જેતશ્રી (જે) સ્ત્રી૦ [हिं. जैतश्री (सं. जयतिश्री)] દીપકની એક રાગણી

જેતા પું૦ [सं] જીત મેળવનાર, વિજેતા

જેતૂન (જે) ન૦ [अ] એક તેલી બી, 'ઑલિવ'

જે તે સ૦ (૨) વિ૦ ગમે તે કોઈ (૨) ફાલતુ; સામાન્ય (ઉદા૦ આ કાંઈ જે તે માણસથી ન બને)

જેદર ન૦ ઘેટું

જેબ પુ૦,સ્ત્રી૦ [फा] ખીસું (૨) [फा. ज़ेब] શોભા,સુંદરતા.[-આપવો(-વી)=શોભાવવું.]

જેબ પુ૦, સ્ત્રી૦ જુલમ (?)

જેમ (જે') અ૦ [अप० जिध(-म), जेम; सं यथा, સર૦ हिं जिमि] જે રીતે જેમ કે અ૦ દાખલા તરીકે. ૦તેમ અ૦ ગમે તેમ, હરકોઈ રીતે, મુશ્કેલીથી

જેમનું (જે') સ૦ બ૦ વ૦ જેઓનું (-ને, -નાથી,-નામાં ઇ૦ રૂપ પણ 'જેઓ'ના છે) (૨) વિ૦ જે પ્રમાણેનું, જે રીતનું, જેવું (૩) [જુઓ જેમ] જે બાજુ કે તરફનું

જેર અ૦ [फा] વશ, તાબે; પરાજિત [-કરવું, થવું.] ૦કડી સ્ત્રી૦ ઘોડાના ચોકડાની કાંટા કાંટાવાળી કડી. ૦દસ્ત વિ૦ [फा] આધીન, કમજોર, નબળું. ૦બંદ(-ધ) પુ૦ [फा] લગામને તંગ સાથે જોડનારી ચામડાની કે જાડી બનાતની પટી(૨)ચામડાનો કોરડો,સાટકો

જેરકી સ્ત્રી૦ (સુ) સવારનો કુમળો તાપ

જેરણું (જે?) ન૦ ['જેરો' ઉપરથી?] ઘાસ સાથે મસળીને બનાવેલું છાણું (ચ. રૂપ જેયણું)

જેરો પું૦[સર૦ 'ગેરો'] ગરેલો ભૂકો, ભૂકો(૨) તમાકુનો ભૂકો, જરદો (૩) ['ઘેરો' પરથી?] ધચૂમલો, ટોળે વળવું તે (૪) [?] આગ, લાય

જેલ સ્ત્રી૦[इं.]કેદખાનું (૨) જેલની સજા, કેદ. [-તોડવી=બધનો તોડી જેલમાંથી છટકી જવું.-કૂદવી=જેલની દીવાલ કૂદવી (નાસી છૂટવા માટે).] ૦જા (-યા)ત્રા સ્ત્રી૦ જેલમાં જવું તે ૦(૦નિ)વાસ પું૦ જેલમાં જવું તે. ૦ર'પુ૦ [इं.] જેલનો વ્યવસ્થાપક -લી વિ૦ જેલનું, -ને લગતું (૨) પુ૦ કેદી

જેવડું વિ૦ [अप० जेवड] ('તેવડું' સાથે સંબંધમાં) અમુક કદ કે માપનું

જેવર ન૦ [फा] અલંકાર, દાગીના

જેવરી સ્ત્રી૦[हिं. (सं. ज्या, जीवा)]દોરી,દોરડી

જેવાણી ન૦ રસોડાનું એઠું પાણી

જેવારો પુ૦ [જય+વારો]જયનો વારો–વખત

જેવું (જે') વિ૦ [अप० जिवँ, जेवँ પરથી?] ('તેવું' સાથે સંબંધમાં વપરાય) અમુક જાત રીત કે ગુણ–લક્ષણનું [જેવા આવ્યા તેવા ગયા=(જરાય ફેરફાર પામ્યા વિના,વધ્યાઘટ્યા વિના). જેવો આવ્યો, તેવો તૂટી પડ્યા= (આવ્યો કે તરત જ તૂટી પડ્યા).] ૦તેવું વિ૦ સાધારણ (૨) ગમે તેવું -વે અ૦ જે વખતે; જ્યારે

જેષ્ટિકા સ્ત્રી૦ [सं.] લાકડી, સોટી

જેહ સ૦ [સર૦ अप जिह, जेह] (પ.) જે

જેહાદ સ્ત્રી૦ [अ जिहाद] ધર્મ ખાતર કરેલું યુદ્ધ, 'ક્રુસેડ'

જેહુ સ્ત્રી૦ [दे खेह] ધૂળ, રજ

જેળ ન૦[सं ज्वल? સર૦ જેરો=આગ]તેજ, પ્રભાવ, દૈવત. [જેળ ગયું=બધું બગડ્યું.]

જેસલી (જે૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ ઘીંસલું] નાનો જેસલો (૨) ખેતીનું ચાસ પાડવાનું ઓજાર -લો પુ૦ પૈડા વગરનું બળદ પલોટવાનું વાહન

જૈન વિ૦ [सं] (મં) જિને (તીર્થંકરે) પ્રવર્તાવેલું (૨) જૈન ધર્મને લગતું (૩) પુ૦ જિનનો ઉપાસક, શ્રાવક

જૈનેતર વિ૦ [સં] જૈન સિવાયનું બીજું
જૈમિનિ પુ૦ [સં] (સ) પૂર્વમીમાંસાદર્શનના પ્રવર્તક ઋષિ
જો અ૦ [સં यदि, प्रा जइ, સર૦ हिं जो] (સશય કે શરત બતાવે છે 'તો'સાથે વપરાય છે)
જોઈએ 'જોઈવું'નું વ૦કા૦નુ રૂપ ('જોઈએ છે' =જરૂરનું છે એ અર્થમાં વપરાય છે બાકી અપૂર્ણ ક્રિ૦ છે) (૨)ખપ કે જરૂર યા ઇચ્છા હોય તેમ—એવો ભાવ બતાવે છે [જેમ કે, -એમ=ખપ કે જરૂર મુજબ -ત્યારે= ખપ પડે તે વખતે. -તેટલું=માગો તેટલું, જરૂર હોય તેટલુ. -ત્યાં=ગમે ત્યા, જ્યા કહો ત્યાં — જ્યાં જરૂર હોય ત્યા] (૩) ['જોવું'નું પહેલો પુરુષ બ૦વ૦નુ વ૦કા૦નુ રૂપ]
જોઈતું વિ૦ ['જોઈવું'નુ વ૦ કૃ૦] જોઈએ તેટલું, જરૂરી ૦કરતું, ૦કારવતું વિ૦ જરૂરી,ખપતું
જોઈવું અ૦ ક્રિ૦[સં योजय्, प्रा जोअ પરથી?] ખપ,જરૂર કે ઇચ્છા હોવી (૨) સામાન્ય કૃદંત જોડે વપરાતાં 'તે ક્રિયા કરવાની જરૂર કે ફરજ હોવી' એમ અર્થ થાય છે ઉદા૦ તમારે જવું જોઈએ [આ ક્રિ૦ અપૂર્ણ છે જોઈએ, જોઈતુ, જોઈશે એ ત્રણ રૂપે જ સામાન્યપણે જોવા મળે છે સુરત બાજુ 'જોઈવાનું' રૂપ પણ વપરાય છે જેમ કે, કાલે મારે આ ચોપડી જોઈવાની છે=જોઈશે]
જોઈશે 'જોઈવું'નુ ભવિષ્ય કાળનું રૂપ
જોક(-ખ) સ્ત્રી૦ [સં जलौकस्, प्रा. जलूगा, हिं जौंक, जोक] જળો (૨) [ગ્રા] ઢોરનો વાડો, ઝાક (૩) (ઢોરનું) જૂથ
જોકર પુ૦ [इ] ગંજીફામાં આવતું એક પત્તુ
જોકે અ૦ [જો+કે] અગરજો (વિરોધી શરત કે વિધાન બતાવે છે) 'છતા' અથવા 'પણ' સાથે સબધમા વપરાય છે (જેમ કે, જોકે તમે કહો છો તે ખરુ હશે, પરંતુ મને નથી લાગતું) (૨)'બલ્કે'થી ઊલટો ભાવ બતાવવા (બે વાક્યો વચ્ચે) વપરાય છે (જેમ કે, તેણે આપવા કહ્યું , જોકે એનું મન નથી.)
જોખ પુ૦ [સં जोष] સુખ, આનંદ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ જોક (૩) ન૦ ['જોખવું' ઉપરથી] જોખવાનું કાટલું (૪) જોખવાની રીત, તોલ (૫) તાજવું
જોખમ ન૦ [સ૦ हिं, म जोख(-खि) म] ભવિષ્યમાં થવાના નુકસાનની ધાસ્તી (૨) નુકસાન, ધોકો (૩) જેમાં નુકસાનની ધાસ્તી હોય એ, સાહસ (૪) જુમ્મો; જવાબદારી. [-ખેડવું=સાહસ કરવું, જોખમવાળા કામમાં પડવું -ઉઠાવવું, માથે લેવું, વહોરવું= જોખમવાળું કામ હાથ ધરવું, જવાબદારી માથે લેવી -માં ઊતરવું=નુકસાનીમા ઊતરવું, નુકસાનીની ધાસ્તીવાળા કામમાં પડવું -માં નાખવું, મૂકવું=ખોટ-હાનિના ભયમાં મૂકવું -વેઠવું=જોખમ માથે લેવુ (૨) નુકસાન વેઠવું] ૦કારક, ૦કારી વિ૦ જોખમવાળું, જોખમ પહોચાડે એવું ૦દાર વિ૦ જુઓ જવાબદાર ૦દારી સ્ત્રી૦ જુઓ જવાબદારી
જોખમાપ ન૦ જોખવું અને માપવું તે (૨) જોખવાનું કાટલું અને ભરવાનું માપ
જોખમાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ જોખમ] જોખમમાં આવવું, જોખમ કે નુકસાન થવું
જોખવું સ૦ ક્રિ૦ [हिं जोखना, सं जुष्-जोषति ઉપરથી ?] તોળવું, વજન કરવું (૨) [લા] મનમાં તોળીને વિચારી લેવું (જેમ કે,તે શબ્દો જોખીને વાપરે છે)
જોખસે (જો?)અ૦[हिं (अ चौक=ખુશી+ हिं से)] અલબત્ત, અવશ્ય, ઘણી ખુશીથી
જોખામણ ન૦,-ણી સ્ત્રી૦જોખવાનું મહેનતાણું
જોખિયો પુ૦ જોખનારો, તોલાટ
જોખો પુ૦ જુઓ જોખિયો (૨) [જુઓ જોખ] સુખ, મજા (૩) ['જોખમ' પરથી] (કા) જોખમ
જોગ(-ગું) વિ૦ [સં योग्य, प्रा जोग्ग]જોગુ, લાયક, છાજતું (નામ કે ક્રિયા સાથે નામયોગી અ૦ પેઠે વપરાય છે જેમ કે, લખવા જોગ, (બાબત), ખાવા જોગ (ફળ), તમારા જોગ (કામ).) (૨) માટેનું, -ના તરફનું (જેમ કે, શાહ જોગ, નામ જોગ (હૂંડી) (૩) અ૦ પ્રતિ, તરફ (જેમ કે, ના ત ત્રી જોગ इ to પેઠે)

જોગ પું૦ જુઓ યોગ(૨)જોગવાઈ(૩) (વણાટમા તાણાના) ક્રમવાર તાર તળે ઉપર કરી સધાતી ચોકડી જેવી આટીની યોજના [-આવવો -બેસવો = સજોગ આવવો, લાગ મળવો. -ખાવો=યોગ થવો; મેલાપ થવો -પાડવો =વણાટમા તાણાના તારમા જોગ આવે એમ કરવુ, જોગ સાધવો -મળતો આવવો =બનાવનો મેળ થવો(૨)ગ્રહો મળતા આવવા -લેવો=સસારત્યાગ કરી યોગસાધના કરવી -વહેવા=જૈન સાધુને પવિત્રતા અર્પતી એક ક્રિયા કરવી. -સાધવો=તકનો લાભ લેવો (૨) યોગની સાધના કરવી] ૦ટી સ્ત્રી૦ સાધુડી, બાવી (તુચ્છકારમા) ૦ટો પુ૦ જોગી, બાવો (તુચ્છકારમા) ૦ણ સ્ત્રી૦ જુઓ યોગિની (૨) બાવાની સ્ત્રી, સાધુડી. ૦ણી સ્ત્રી૦ ઈશ્વરશક્તિના કલ્પેલા ૬૪ સ્ત્રી રૂપોમાંનુ દરેક. ૦દેવ પુ૦ મોટો જોગી-સન્યાસી ૦નિદ્રા સ્ત્રી૦ યોગયુક્ત નિદ્રા - અર્ધી ઊઘની ને અર્ધી સમાધિની સ્થિતિ (૨) યુગને અતે વિષ્ણુની નિદ્રા (૩) બ્રહ્માની નિદ્રા (જે વખતે પ્રલય થાય છે) ૦પતિ પુ૦ (સ) યોગીશ્વર-શિવ ૦માયા સ્ત્રી૦ સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનારી ઈશ્વરની -મોટી શક્તિ, જગતના કારણરૂપ ઈશ્વરી માયા (૨) દુર્ગા ૦વટો પુ૦ જોગીપણુ, સન્યાસ

જોગવવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं जोगवना, सं. योज्य्, प्रा. जोअ] જોગ ખવરાવવો, મેળ કરાવવો, ગોઠવવુ (૨) વિવેકથી ભોગવવું; માણવુ, સાચવીને કામમા લેવુ

જોગવાઈ સ્ત્રી૦ ગોઠવણ; બદોબસ્ત

જોગંદર પુ૦ [सं योगी+इन्द्र] યોગીન્દ્ર

જોગાણ ન૦ ઘોડા બળદ વગેરેને ખાવાનુ અનાજ

જોગાનજોગ અ૦ [सं योग+अनुयोग] જોગ આવી મળવાથી, બનવાકાળ હોવાથી, સજોગ વશાત્

જોગિયો પું૦એક જાતનો રાગ(૨)જુઓ 'જોગી'મા

જોગી પું૦ જુઓ યોગી (૨) રાવપથી ખાખી બાવો (૩) એક રાગ (૪) એ નામની જાત, રાવળિયો. -ગિયો પુ૦ યોગી ૦આશાવરી પુ૦, સ્ત્રી૦ એક રાગિણી

જોગું વિ૦ જુઓ 'જોગ' વિ૦

જોગેશ પુ૦ [सं योगेश] (સ) મહાદેવ

જોજન પુ૦, ન૦ [सं योजन] ચાર ગાઉનુ અતર [જુવાન-પહેલવેતરી ભેસ

જોટડી સ્ત્રી૦, -ડુ ન૦ [दे. झोट्टी] ઝોટડી;

જોટલાં(-વાં) ન૦ બ૦ વ૦ [સર૦ म जोडवें, 'જોટો' પરથી ?] પગની આગળીઓ ઉપર પહેરવાના સ્ત્રીઓના ઘરેણાં

જોટિંગ પુ૦ [सं] શિવનુ એક નામ (૨) આકરામા આકરી તપસ્યા કરનાર તપસ્વી

જોટું ન૦ જુઓ જોટડુ

જોટો પુ૦ [सं योटक, हिं जोटा] બે સરખી વસ્તુની જોડ. ઉદા૦ 'ધોતીજોટો' (૨) એક વસ્તુને બધી રીતે મળતી આવતી બીજી વસ્તુ

જોડ સ્ત્રી૦ [अप. जोड=જોડી, યુગ્મ, જોટો; સર૦ हिं , म.] બે સરખી વસ્તુઓની જોડી (૨) હરીફાઈ કે સરખામણીમા બરાબર ઊતરે તેવી બીજી વસ્તુ (૩) તબૂરાના ચાર તારમાના વચલા બે તાર (૪) સગતિ, સોબત, જોડાણ. ૦કણું ન૦ ગમે તેમ જોડી કાઢેલુ ગીત કે કવિતા (૨) જોડી કાઢેલી વાત ૦કામ ન૦ જોડવાનુ કામ કે રીત ૦કું ન૦ એકબીજાની સાથે વળગેલી વસ્તુઓ (૨) જોડે અવતરેલા બે બાળક (બ૦ વ૦ માં)

જોડણી સ્ત્રી૦['જોડવુ' ઉપરથી] જુઓ જોડકામ (૨) શબ્દ લખવા અક્ષરોને જોડવાની રીત, 'સ્પેલિંગ' ૦કોશ પુ૦ જોડણીની શુદ્ધિ અર્થે રચેલો કે શુદ્ધ જોડણીવાળો શબ્દકોશ

જોડલા વિ૦ બાર (વેપારીઓનો સકેત)

જોડવું સ૦ ક્રિ૦ [सं जुड्=બાધવુ, प्रा जोड (सं. योजय्)=સયુક્ત કરવુ] જુદી વસ્તુઓનો સબધ કરવો-સાધવો, ભેગું કરવુ,વળગાડવુ(૨) છૂટા ભાગો કે ઘટકોને ભેગા કરી એક આખી રચના કરવી. (જેમ કે, વાક્ય કે કવિતા જોડવી, સાઇકલ કે યત્ર જોડવુ) (૩) (વાહન કે કામમા) લગાડવુ, જોતરવુ (જેમ કે, ગાડીએ બળદ ઘોડો જોડવો, હળે કે ઘાણીએ બળદ જોડવો) (૪) વાહનને કે ઓજારને બળદ ઘોડો જોતીને

તૈયાર કરવું (જેમ કે, ઘાંચી ઘાણી જોડશે, હળ જોડો એટલે જઈએ ગાડાં જોડીને સૌ નીકળ્યા) (૫) ખોટ કે નુકસાન આવે ત્યારે ભરી આપવું, ખૂટતું પૂરુ કરી આપવું, ભરપાઈ કરવી (જેમ કે, મારે એમાં ઘરના સો જોડવા પડયા.) (૬) એક સાથે બીજાને તેના અનુસધાનમાં લગાડવુ, સાથે સાંધવુ (જેમ કે, ગાડીને એંજિન કે ડબા જોડવા, પુસ્તકને અંતે સૂચિ જોડવી, 'ક' ને 'ષ' જોડવાથી ક્ષ થાય, ઇ૦) (૭) રચવું, ઘડવુ (જેમ કે, પ્રીત જોડવી, વાત જોડવી) (૮) સાથે કરવું; એકઠું કરવું (જેમ કે, 'તેણે ખૂબ પૈસા જોડયો છે,' 'પુણ્ય જોડવું') (૯) એક સાથે બીજાને ભેગુ કરવુ (જેમ કે, હાથ જોડવા) [જોડી કાઢવું = કલ્પનાથી રચીને તૈયાર કરવું, બનાવટી કે ખોટું ઊભુ કરવુ]

જોડવું ન૦ [જુઓ જોડ, સર૦ हिं जोडवाँ, म जोडवें] જોડુ, જોડકુ

જોડાક્ષર પુ૦ [જોડવુ+અક્ષર] બે અથવા વધારે અક્ષરો જોડવાથી બનેલો એક સયુક્ત અક્ષર

જોડાજોડ અ૦ [જોડે જોડે] પાસેપાસે, અડોઅડ

જોડાણ ન૦ ['જોડવું' પરથી] સાંધો, સંધાન (૨) એકઠું કરવું, ભેગુ કરી દેવું (૩) એકઠા થવુ, જોડાવુ તે (ઉદા૦ બે રાજ્યોનું જોડાણ) –મણ ન૦, –મણી સ્ત્રી૦ જોડવાનું મહેનતાણુ –વાડો પુ૦ જોડકણુ કરવુ તે

જોડિયું વિ૦ ['જોડ' ઉપરથી] સાથે રહેનાર (૨) બેની જોડમાંનું એક (૩) જોડાક્ષરનું (છાપવાનું બીબું) –યણ વિ૦ સ્ત્રી૦ જોડે રહેનારી, સાથી –યો પુ૦ સાથી

જોડી સ્ત્રી૦ [જુઓ જોડ] બે સરખી વસ્તુઓની જોડ (૨) નાના છોકરાંનું –નાનું પગરખુ ૦દાર પુ૦ સાથી (૨) બરાબરિયો –ડું બે ન૦ વસ્તુઓની જોડી (૨) વરવહુની જોડ (૩) ખાસડું –ડે અ૦ સાથે, જોડમાં (૨) પાસે, નજીક –ડો પુ૦ પગરખુ (૨) જુઓ જોટો (૨) [જોડા ખાવા = ખાસડાનો માર ખાવો (૨) ઠપકો ખાવો (૩) નુકસાન કે ખોટ વેઠવી. –ઘસવા = કોઈને ત્યાં વારવાર ધક્કા ખાવા –ચઢાવવા = જોડા પહેરવા –પડવા = જોડાનો માર પડવો (૨) ઠપકો મળવો. –પહેરવા = પગમાં જોડા ચડાવવા –ફાટવા [લા] જોડા ઘસાઈને ફાટે એટલા બધા ફેરા થવા –મારવા = ખાસડાનો માર મારવો (૨) સખત ઠપકો આપવો]

જોડયાબોલ પુ૦ [જોડવુ+બોલ]+જોડકણું

જોણુ ન૦ [જોવુ ઉપરથી] જોવું તે (૨) તમાસો, ફજેતો [શિખા

જોત સ્ત્રી૦ [सं ज्योति] તેજ, પ્રકાશ (૨) દીવાની

જોતજોતાં, –તામાં અ૦ ક્ષણમાં, પલક વારમાં

જોતર, –રું ન૦ [सं योक्त्र, प्रा जोत्त(०य)] ધૂસરીની સાથે બળદને જોડવાનો પટો [–ઘાલવું = બળદને ધૂંસરે જોડવો (૨) નવા-સવા કામમા પહેલવહેલુ નાખવુ (૩) પીડા વળગાડવી –વળગાડવું = જોતરુ ઘાલવુ, બૈરી પરણાવવી, સસારની ધૂસરીમા જોડવુ જોતરે જોડાવુ = કટાળા ભરેલા કામમા ગૂથાવુ (૨) સસારની ધૂસરીમા જોડાવુ]

જોતછોડો પુ૦ જોતર છોડી બળદને આરામ આપવો તે [સાથે જોડવુ

જોતરવુ સ૦ક્રિ૦ જોતર વડે પશુને ધૂસરી

જોતિક પુ૦ [सं ज्योतिष्कि]+જોષી

જોતી પુ૦ મદદનીશ પુરોહિત (પારસી)

જોદ્ધો, –ધ પુ૦ [જુઓ યોદ્ધો] લડવૈયો –ધારમલ(–લ્લ) પુ૦ [योद्ध + मल्ल] જબરો અને શૂરવીર મર્દ

જોબન ન૦ [सं यौवन, प्रा जोव्वण] જુવાની. ૦વતું વિ૦ જોબનવાળુ ૦વેશ વિ૦ યુવાન –નિયુ ન૦ જોબન (લાલિત્યવાચક)

જોબર પુ૦ [इं] મજૂરો લાવી આપી તેમના કામ પર દેખરેખ રાખનાર મિલનો એક નોકર

જોબા(–સા)વુ અ૦ક્રિ૦ [જુઓ જોબો] જોબો આવવો, મરણઘાંટીમાં સપડાવુ

જોબો(–સો) (જો') પુ૦ જીવ ઊડી ઊતરી જવો– બેભાન થઈ જવું તે, તમ્મર [–આવવો = તમ્મર આવવી, બેભાન થઈ જવુ]

જોમ ન૦ [સર૦ म, हिं, अ जअम] જુસ્સો, બળ, શક્તિ ૦દાર, –મી વિ૦ જોમવાળુ

જોર ન૦ [फा] બળ, શક્તિ, કૌવત (૨) શ્રમ, મહેનત (ઉદા૦ એટલું કરત તો શું જોર પડત ?) (૩)

વશ,કાબૂ;ચલણ(ઉદા૦ મારુ એના ઉપર કાઈ જોર છે કે માને?) (૪) ચડતી, તેજી, જોસ, વેગ (ઉદા૦ ભાઈનું કામ કાઈ જોરમા દેખાય છે। તાવનું જોર ઇ૦) (૫)દાબ, ભાર, વજન (ઉદા૦ આ બળદ નાનો હોવાથી તેને વધારે જોર આવે છે)[–કરવું=બળ વાપરવું,મહેનત કરવી(૨) આગ્રહ કરવો; દબાણ કરવું –કાઢવું=શક્તિ ખરચવી (૨) પૂરો કાબૂ કે અધિકાર યા વેગ વાપરવો (ઉદા૦ ક્યાય નથી ચાલતુ ત્યારે ઘરમા જોર કાઢે છે) –ચડવું=ચરબી ચડવી જોરથી માતવું –ચાલવું=બળ કે શક્તિની અસર થવી, જોર ફાવવું –પકડવું=જોરાવર–બળવાન થવુ,વધારે મજબૂત થવુ –મારવું=ખૂબ બળ કે શક્તિ વાપરી કાઈ કરવુ(૨)ઝપાટો કે વેગ કરવો –પર, –માં આવવું=જબરુ થવુ, વધવુ, જોર પકડવુ.]૦કસ વિ૦ કસરતી, કસાયેલુ (૨) જોર કરવુ પડે–જોરની કસોટી થાય એવુ ૦જબરાઈ.૦જબરી સ્ત્રી૦[फा] જબરદસ્તી, જુલમ ૦જુલમ પું૦ બળાત્કાર, જુલમ ૦તલબી સ્ત્રી૦[फा] ખડણી ૦દાર વિ૦ જોરવાળુ ૦ભેર અ૦ જોરથી. ૦વાન વિ૦ જોરવાળુ –રાણુ વિ૦ જોરવાન. –રાવર વિ૦[फा] જોરવાળુ ,બળવાન.–રાવરી સ્ત્રી૦ [फा] જબરદસ્તી, બળાત્કાર –રાળ(–ળુ) વિ૦ જોરવાળુ –રાળાપણું ન૦

જોરી વિ૦ ['જોર' ઉપરથી] જેને બીજાનું જોર–મદદ હોય એવુ (શેતરંજમા) (૨) સ્ત્રી૦ શેતરંજની રમતનો એક પ્રકાર

જોરુ સ્ત્રી૦ [हिं] બૈરી, વહુ

જોરો. ૦તોરો પું૦['જોર' ઉપરથી] દાબ,દબાણ, સખતી ['જોવુ'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

જોવડા(–રા)વવું સ૦ક્રિ૦, જોવાવું અ૦ ક્રિ૦

જોવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. जो, जोअ, जोव] દેખવુ, આખ વડે જાણવુ(૨)[લા] તપાસવું,વિચારવુ, ધ્યાન આપવુ (૩) વાચવુ, અભ્યાસ કરવો (જેમ કે પ્રૂફ જોવા,કામના કાગળો જોવા ઇ૦) (૪)અખતરો કરવો,પ્રયોગ કરવો(જેમ કે,જોવું હોય તો આવી જા.)એ અર્થમા બીજા ક્રિયાપદો સાથે સહાયકારક તરીકે વપરાય છે જેમ કે કહી જોવુ, બોલાવી જોવુ, કરી જોવું. [જોઈ જોઈને=ખૂબ તપાસીને (૨) લાબો વિચાર કરીને. જોઈને ચાલવું, ડગલું ભરવું=વિચારીને કાર્ય કરવુ જોઈ લેવું= વિચારી લેવુ (૨) મારવાની ધમકી આપવી, ખબર લેવી જોવા જેવું=જોવા લાયક,સુદર (૨)ફજેત થવા જેવું,મારામારી થઈ બેસે એવું, ખરાબ (આ અર્થમા 'જોયા જેવુ' પણ વપરાય છે)]

જોશ(–ષ) પું૦ [सं ज्योतिष, प्रा जोइस] જ્યોતિષનુ જ્ઞાન, ગ્રહ, ગ્રહફળ વગેરે જોવુ તે. [–જોવા=ગ્રહ વગેરેના સ્થાન તપાસી ફળ–ભવિષ્ય કહેવું]

જોશ(–સ) પું૦, ન૦[फा] ઉછાળો, ઊભરો (૨) ગુસ્સો (૩) વેગ, જોર. ૦દાર વિ૦ જોરાવાળુ; જોશીલુ

જોશન ન૦ [फा जोशन, 'જોશદાન'] ચોપડીઓ વગેરે રાખવાની વિદ્યાર્થીની કોથળી–પાકીટ (૨) હાથે પહેરવાનુ એક ઘરેણુ

જોશી(–ષી) પું૦ [જુઓ જોશ] જોષ જોનારો

જોશી(–સી)લું વિ૦ ['જોશ' (फा) ઉપરથી] જોશવાળું, જોસદાર

જોષ પુ૦ જુઓ જોશ –ષી પુ૦ જુઓ જોશી

જોસતા(–દા)ન ન૦[अ जुज़्दान]જુઓ જોશન

જોસ્સો પુ૦ + જુસ્સો

જોહાકી સ્ત્રી૦ [अ जह्हाक–એક જુલમી પાદશાહ ઉપરથી] જોહુકમી

જોહુકમ પુ૦ જુલમ,દોર(૨)અ૦ હુકમ પ્રમાણે –મી સ્ત્રી૦ જોહુકમ, આપખુદી (૨) વિ૦ જોહુકમવાળુ

જોળ સ્ત્રી૦ [सं युगल, प्रा जुअल, जुवल] સાથે અવતરેલાં બાળકનુ જોડલુ–જોડકુ –ળિયું વિ૦ સાથે અવતરેલુ હોય એવુ (પ્રાય બ૦ વ૦મા)

જો સો (૦) પું૦ [જુઓ ઝાસો] ઠપકો

જૌહર ન૦ [अ, સર૦ म. जोहार] સામુદાયિક આત્મહત્યા, જમોર

જૌહર ન૦ [अ] જવાહિર, ઝવેરાત

જ્ઞ (અ) પુ૦ [सं] જ્,ઞનો જોડાક્ષર (૨) વિ૦ જાણનારું (સમાસને છેડે) ઉદા૦ 'સર્વજ્ઞ'

જ્ઞપ્તિ સ્ત્રી૦ [સં] જાણવું તે (૨) બુદ્ધિ
જ્ઞાત વિ૦ [સં] જાણેલું ૦વ્ય વિ૦ [સં] જાણવા યોગ્ય -તા પું૦ [સં] જાણનારો
જ્ઞાતિ સ્ત્રી૦ [સં] ન્યાત, નાત ૦બંધુ પું૦ નાતભાઈ ૦માસિક ન૦ જ્ઞાતિવિષયક કે જ્ઞાતિનું માસિકપત્ર
જ્ઞાન ન૦ [સં] જાણવું તે, જાણ, (૨) ખબર, માહિતી (૩) ભાન, પ્રતીતિ (૪) સમજ કે સમજવા જેવી વસ્તુ ('એ તો જ્ઞાન મને ગમતું નથી') (૫) બ્રહ્મજ્ઞાન [-આવવું=સમજવું, ભાન થવું -પામવું=જ્ઞાન થવું, ખબર પડવી (૨) બ્રહ્મજ્ઞાન થવું.] ૦કાંડ પું૦ જીવાત્મા-પરમાત્મા સંબંધીના તત્ત્વજ્ઞાનને લગતો (વેદનો) વિભાગ ૦કોશ(-ષ) પું૦ બધી જાતના જ્ઞાનના—માહિતીના સંગ્રહરૂપ મોટો ગ્રંથ, 'એન્સાઇક્લોપીડિયા' ૦ખળ પું૦ જૂઠા—ઢોંગી પંડિત બની બેઠેલો તે ૦ચક્ષુ વિ૦ જ્ઞાનરૂપી આંખવાળું (૨) ન૦ જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ — આંખ (ચર્મચક્ષુથી ઊલટું) ૦તંતુ પું૦ જ્ઞાનેંદ્રિયોને મગજ સાથે સાંધતો તંતુ, 'નર્વ' ૦તંતુવ્યવસ્થા સ્ત્રી૦ જ્ઞાનતંતુઓની રચના, કામ વગેરેનું તંત્ર, 'નર્વસ સિસ્ટમ' ૦દગ્ધ વિ૦ અરધાપરધા જ્ઞાનને કારણે વિપરીત બનેલું ૦દીપ(૦ક) પું૦ જ્ઞાનરૂપી દીવો ૦ધન વિ૦ જ્ઞાનરૂપી ધનવાળું (૨) ન૦ જ્ઞાનરૂપી ધન ૦પરંપરા સ્ત્રી૦ એક ઉપરથી બીજું, બીજા ઉપરથી ત્રીજું, એ રીતે મળતી જ્ઞાનની હાર. ૦પંચમી, ૦પાંચમ સ્ત્રી૦ કારતક સુદ પાંચમ ૦પ્રક્રિયા સ્ત્રી૦ જ્ઞાન નીપજવાની પ્રક્રિયા, 'એપિસ્ટેમોલૉજી' ૦ભંડાર પું૦ પુસ્તકાલય ૦મય વિ૦ જ્ઞાનથી ભરેલું ૦માર્ગ પું૦ જ્ઞાન દ્વારા મોક્ષ મેળવવાનો રસ્તો ૦યજ્ઞ પું૦ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કે દાનરૂપી યજ્ઞ ૦યોગ પું૦ શ્રવણ, મનન ને નિદિધ્યાસનનાં સાધનવાળો એક યોગ. ૦રજ્જુ સ્ત્રી૦ જુઓ જ્ઞાનતંતુ ૦વલ્લી સ્ત્રી૦ એક વેલો (૨) ભાંગ ૦વાન વિ૦ જ્ઞાનવાળું ૦વાયુ પું૦ મગજનો એક રોગ (તેથી માણસ મોટી મોટી—જ્ઞાનની વાતો લવ્યા કરે છે) ૦વિજ્ઞાન ન૦ સામાન્ય અને વિશેષ બધું જ્ઞાન (૨) બ્રહ્મજ્ઞાન. ૦વૈરાગ્ય પું૦ જ્ઞાન વડે ઉત્પન્ન થયેલો વૈરાગ્ય -ની વિ૦ જ્ઞાનવાળું. -નીશ્વર પું૦ [જ્ઞાની+ઈશ્વર] શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ જ્ઞાની -નેન્દ્રિય સ્ત્રી૦ [જ્ઞાન+ઇન્દ્રિય] (જુઓ ઇંદ્રિય) જ્ઞાન ગ્રહણ કરનારી ઇંદ્રિય -નોદય પું૦ [જ્ઞાન+ઉદય] જ્ઞાનનો ઉદય, જ્ઞાન પ્રગટવું તે -નોપાસના સ્ત્રી૦ [જ્ઞાન+ઉપાસના] જ્ઞાનની ઉપાસના
જ્ઞાપક વિ૦ [સં] જણાવનારું (૨) પું૦ ગુરુ, શિક્ષક (૩) ન૦ (વ્યા) અપવાદનું સમર્થક -ન ન૦ જણાવવું તે (૨) જાહેરાત, ઢંઢેરો
જ્ઞાપિત વિ૦ [સં] જણાવેલું
જ્ઞેય વિ૦ [સં.] જાણવા યોગ્ય ૦તા સ્ત્રી૦
જ્યહાં અ૦ (પ) જુઓ જહીં, જ્યાં
જ્યા સ્ત્રી૦ [સં] ધનુષ્યની પણછ - દોરી (૨) સાઇન' (ગ) ૦શ્રેણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ 'સાઇન સીરીઝ' (ગ)
જ્યાદા(-દે) વિ૦ [અ] વધારે
જ્યારે (જ્યાં') અ૦ જે વખતે -રથી અ૦ જે સમયથી -રનું વિ૦ જે સમયનું -રે લગી અ૦ જે સમય લગી, જ્યાં લગી ૦ ત્યારે અ૦ કોઈ ને કોઈ વખતે (૨) ગમે તે વખતે
જ્યાં (') અ૦ [જુઓ જહીં] જે જગાએ ૦ત્યાં અ૦ જહીંતહીં, દરેક જગાએ (૨) મુશ્કેલીથી (૩) કોઈ પણ રીતે
જ્યુબિલી સ્ત્રી૦ [ઇં] મહોત્સવ (અમુક વર્ષ વીત્યાનો) (૨) [લા] પરીક્ષામાં નાપાસ થઈ તેના તે વર્ગમાં રહેવું તે (-કરવી, થવી.)
જ્યેષ્ઠ વિ૦ [સં] મોટું, સૌથી મોટું, વડું (૨) પું૦ જેઠ માસ -ષ્ઠા વિ૦ સ્ત્રી૦ જ્યેષ્ઠ (૨) સ્ત્રી૦ અઢારમું નક્ષત્ર
જ્યોતિ પું૦, સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ જ્યોત (૨) સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા વગેરે આકાશના તેજસ્વી પદાર્થ ૦ર્ધર પું૦ જ્યોતિ ધારણ કરનાર, પ્રકાશ ફેલાવનાર (ખાસ કરીને જ્ઞાનનો) ૦ર્મય વિ૦ તેજસ્વી ૦ર્મંડલ (-ળ) ન૦ તારા નક્ષત્રો વગેરેનો સમૂહ ૦ર્લિંગ ન૦ બાર મુખ્ય શિવલિંગોમાંનું દરેક ૦ર્વિદ પું૦ જ્યોતિર્વિદ્યા જાણનારો ૦ર્વિદ્યા સ્ત્રી૦ જ્યોતિ શાસ્ત્ર ૦ષ્ચક્ર ન૦ ગ્રહમંડળ, રાશિચક્ર ૦ષ ન૦

જુઓ જ્યોતિ શાસ્ત્ર(૨)વેદના અંગોમાંનું એક ૦ષજાણ પું૦ જ્યોતિષ જાણનારો,જોશી ૦ષી પુ૦જ્યોતિષ જાણનારો ૦ષ્ટોમ પુ૦[સં]એક યજ્ઞ ૦ષ્મતી વિ૦ સ્ત્રી૦ તારા અને નક્ષત્રોના પ્રકાશવાળી (રાત) ૦ષ્માન વિ૦ પ્રકાશમાન, કાંતિમાન -તિ.પુંજ પું૦ નક્ષત્રસમૂહ. -તિ શાસ્ત્ર ન૦ ગ્રહોની મનુષ્યની સ્થિતિ ઉપર થતી શુભાશુભ અસર જાણવાનું શાસ્ત્ર (૨) ખગોળશાસ્ત્ર

જ્યોત્સ્ના(-ત્સ્નિકા) સ્ત્રી૦ [સં] ચાંદની, ચાંદરણું

જ્વર પું૦[સં]તાવ ૦ઘ્ન વિ૦ જ્વરવિનાશક -રાંકુશ પું૦[+ अंकुश] તાવની એક દવાનું નામ. -રાંશ પું૦ [+ अंश] થોડોઘણો-સહેજસાજ તાવ

જ્વલન ન૦ [સં] બળવું તે (૨) પું૦ અગ્નિ

જ્વલંત વિ૦[સં]બળતું(૨)પ્રકાશમાન,ઝળહળતું (૩) [લા] ઉઘાડું, સ્પષ્ટ

જ્વલિત વિ૦[સં] સળગેલું (૨) પ્રકાશિત

જ્વાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [સં] અગ્નિની શિખા ૦ગ્રાહી વિ૦ સળગી ઊઠે તેવું. ૦મુખ ન૦ જ્વાલામુખી પર્વતનું મો ૦મુખી વિ૦ (૨) પું૦ જેના મુખમાંથી જ્વાલા નીકળે છે એવો -બળતો (પહાડ)

ઝ

ઝ પું૦ [સં] તાલુસ્થાની ચોથો વ્યંજન ૦કાર પું૦ ઝ અક્ષર કે ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ જેને છેડે ઝકાર હોય એવું ૦ઝું ન૦ +, ૦ઝો પું૦ ઝકાર

ઝકઝોલ(-ળ)વું સ૦ક્રિ૦ [दे झल्लोज्झल्लिअ =પરિપૂર્ણ, ભરપૂર; સર૦ हिं झकझोलना] રેલછેલ કરવી

ઝકઝોળ વિ૦ [જુઓ ઝકઝોળવું] મશગૂલ (૨) સ્ત્રી૦ રેલછેલ (આનંદની) ૦વું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઝકઝોલવું

ઝકૂંબ,૦ઝૈયાં અ૦[રવ૦]મૃદંગનો એવો અવાજ

ઝકૂંબવું અ૦ક્રિ૦ (કા.) ઝૂકવું, લળી પડવું

ઝકોર સ્ત્રી૦ [हिं] પવનમાં ફરફરવું તે (૨) ઝકઝોળ (આનંદની) (૩) ન૦ ગાડું, ખટારો (૪) ગાલ્લી (તારાનું ઝૂમખું)

ઝકોળ સ્ત્રી૦ ઝકોર, ફરફરાટ(૨)પવનનું વાવું તે

ઝક્કી સ્ત્રી૦ એક જાતનું પક્ષી

ઝખ સ્ત્રી૦ [સર૦ म झक] જુઓ જખ [-મારવી, મારીને રહેવું.](૨) ન૦ [સં. झष] માછલું

ઝગઝ(-મ)ગ અ૦ [प्रा जगजग, हिं जगमग (રવ૦)] ખૂબ તેજ મારતું હોય તેમ. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ સં. झगझगायते] ઝગઝગ થવું -ગાટ પું૦ ઝગઝગ થતો પ્રકાશ -ગિયું ન૦ એક જાતનું કસબી કાપડ

ઝગર વિ૦ [સં झ=વિનષ્ટ, વિનાશિત ઉપરથી?] ઉજ્જડ, નિર્જન

ઝગરણ ન૦ [જુઓ 'ઝગર' અથવા 'ઝઘડવું'] ઝઘડો, પંચાત, ટંટો

ઝગવું અ૦ક્રિ૦ [सं झगझगायते, प्रा जगजग] ઝગમગ થવું

ઝગાર(-રો) પું૦ ઝગઝગાટ [ઝગારે જવું= ઝગઝગવું 'અજવાળા ઝગારે જાય છે']

ઝઘડવું અ૦ક્રિ૦ [दे ज(-झ)गड] લડવું, ટંટો કરવો, સામે બોલાબોલી કરવી

ઝઘડાઝઘડી સ્ત્રી૦ ખૂબ ઝઘડો

ઝઘડો પું૦ [दे झगड] લડાઈ, ટંટો -ડાખોર વિ૦ ટંટાખોર, ઝઘડવાના સ્વભાવનું

ઝઘર વિ૦ [સર૦ 'ઝગર'] કચ્ચર (૨) જડ

ઝઝકલું ન૦[જુઓ ઝળઝળું]સંધ્યાનો પ્રકાશ

ઝ(ણ)ઝણાટ પું૦[જુઓ ઝણઝણાટ] મોટો ઝણકારો (૨)ઝમઝમાટ, બળતરા(૩)ધમધમાટ

ઝ(ણ)ઝણી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝણઝણી] ખાલી (૨)ક્રોધ કે રીસની લાગણી, ઝાંઝ [-ચડવી]

ઝઝૂમવું અ૦ ક્રિ૦ [दे झुंवणग=પ્રાલંબ, કે झुज्झ=ઝૂઝવું પરથી?] ઉપર લચી પડવું, બહાર કે ઉપરથી ઝૂકવું (૨) [લા.] ટમટમી રહેવું, જોર કર્યા કરવું [પ્રેરક-ઝઝુમાવવું]

ઝટ અ૦ [स झटिति, સર૦ हिं., म] તરત; તાબડતોબ ૦પટ, -ટોઝટ અ૦ ઝટ ઝટ.

૦પટી,-ટાઝ(-પ)ટી સ્ત્રી૦ જોશમા ચાલેલી તકરાર, બોલાબોલી

ઝટક સ્ત્રી૦ [સર૦ મ ,हिं ,'ઝટ' ઉપરથી ? સર૦ सं शद्=જુદુ કરવુ] ઝટકો-આચકો (૨) સપાટો; ત્વરિત ગતિ (૩) કુસ્તીનો એક દાવ [-મારવી]. ૦વુ સ૦ ક્રિ૦ ઝટકો-આંચકો મારવો(૨)ઝટકાથી કાપવું(૩) ઝાટકવુ -કાટવુ =ખૂબ ઝટકાવવું-ઝટકા મારવા -કામણ ન૦ ['ઝાટકવું' ઉપરથી] ઝાટકવાની ક્રિયા(૨) ઝાટકવાથી પડતો કચરો, ઝાટકણ (૩) ઝટકા મણી -કામણી સ્ત્રી૦ઝાટકવાનું મહેનતાણુ -કાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઝટકવું'નું પ્રેરક (૨) ઝટકો મારવો, ઝટકાથી કાપવુ -કો પુ૦ જોરથી ઉગામી કરેલો કાપ-ઘા (૨) આચકો, જોર બધ એચ (૩) [લા] ઘાની માફક થતુ દુખ [ઝટકા ખાવા=ઘા ઝીલવા (૨) કડવા વેણ સાભળવા ઝટકાના બોલ= મર્મભેદી વેણ ઝટકા પડવા=ઘા પડવા (૨) દુખી થવું, મહેનત પડવી (વ્યગમા) ઝટકો મારવો=ઘા કરવો, ઝટકાવવુ.]

ઝટપટ અ૦, -ટી સ્ત્રી૦ [સર૦ दे झडप्पड] જુઓ 'ઝટ'માં

ઝટવું સ૦ ક્રિ૦ [सं शद्, प्रा झड પરથી ?] ઝડપ મારી પડાવી લેવું, ઝૂટવી-ખૂચવી લેવુ

ઝટાઝ(-પ)ટી સ્ત્રી૦ જુઓ 'ઝટ'મા

ઝટિતિ અ૦ [सं] ઝટ

ઝટી સ્ત્રી૦ [सं झटि] નાનુ ઝાડવુ

ઝટેરવુ સ૦ક્રિ૦[प्रा झाडन (झाटन)=ઝાપટવું, ઝાડવું] (સુ) સખત ઠપકો આપવો

ઝટોઝટ અ૦ 'ઝટ'માં જુઓ

ઝડ સ્ત્રી૦ જુઓ ઝડઝમક(૨)એક જાતનો તાલ (૩) [दे झडी, સર૦ म झड] લહે, લગની (૪) જુઓ ઝડી [જુઓ ઝટકામણી

ઝડકામણુ ન૦ જુઓ ઝટકામણ -ણી સ્ત્રી૦

ઝ(૦ર)ડકો પુ૦ [રવ૦] કપડાનો ચીરો, ઝરડકો (૨) વલોણુ ઝટકો મારીને ફેરવવુ તે

ઝડઝમક સ્ત્રી૦ (કવિતામાં) એક શબ્દાલકાર (વૃત્ત્યનુપ્રાસ અને શ્રુત્યનુપ્રાસ બેઉ તેમા મળેલા હોય છે)

ઝડતી સ્ત્રી૦ [प्रा झड =ઝપટ મારવી, સર૦म] બારીક તપાસ (૨)ટાચ, જપ્તી(૩)પોલીસની તપાસ [-લઈ નાખવી=આકરી તપાસ કરવી(૨) ધૂળ કાઢી નાખવી-ધમકાવી કાઢવુ. -લેવી=બારીક તપાસ કરવી.]

ઝડપ સ્ત્રી૦ [द झडप्प=શીઘ્રતા] ત્વરા; વેગ (૨) ઝડપવાની ક્રિયા (૩) ઝાપટ, અડફટ [-કરવી=ઉતાવળ કરવી -મારવી=ઝડપવુ -માં આવી જવુ=અડફટમા આવી જવુ (૨) ભૂત માતા ઇ૦ની અસરમાં આવી જવુ] ૦પ ખો પુ૦દોરીથી ખેચવાનો ઊંચે લટકાવેલો પખો ૦દાર વિ૦ ઝડપી, વેગવાળુ ૦બ ધ, ૦ભેર અ૦ ઝડપથી, સપાટાબંધ. ૦વુ ન૦ ઝૂટ ૦વુ સ૦ ક્રિ૦ [दे झडप्प= લઈ લેવુ] એકદમ પકડવુ, ઓચિતું ઝૂટવુ -લઈ લેવુ -પાઝડપી સ્ત્રી૦ લૂટાલૂટ, પકા પકી (૨) ઝપાઝપી, મારામારી -પી વિ૦ ઝડપવાળુ

ઝડાકો પુ૦ [प्रा झड =ઝડપ મારવી] ઝપાટો, સપાટો (૨) ભારે ઝઘડો

ઝડાઝડી સ્ત્રી૦ [ઝડ+ઝડી] ટપાટપી, તકરાર

ઝડાકો પુ૦ [प्रा झाम=બાળી નાખવું] (કા) ભડકો

ઝડિયું ન૦ [જુઓ ઝડી] ઝાપટું (વરસાદનું) (૨) [प्रा झड=ઝપટ મારવી] ઝૂડિયુ

ઝડી સ્ત્રી૦ [दे] એકીસપાટે-જોરશેર વરસવુ તે (૨) રમઝટ, ઝપાટો (-વરસવી.)

ઝણ અ૦ [રવ૦] ૦કાર (-રો), ૦કો પુ૦ [मे झणत्कार] ઝણ ઝણ અવાજ ૦કારવું અ૦ ક્રિ૦ ઝણકાર કરવો, ૦ઝણ પુ૦, સ્ત્રી૦ બળતરા, ચરચરે એવી અસર (૨) અ૦ [રવ૦] ૦ઝણકાર પુ૦ [सं झणझण] ઝણકાર ૦ઝણવુ અ૦ ક્રિ૦ [प्रा झणझण] ઝઝણી -ખાલીના જેવી અસર થવી, તમતમવું (૨) ઝણકારવું. ૦ઝણાટ પુ૦ ઝઝણીની અસર, ઝમઝમાટ (૨) ઝણકારો ૦ઝણાટી સ્ત્રી૦ ઝણઝણાટ, ઝઝણી જેવી તીવ્ર અસર ૦ઝણી સ્ત્રી૦ ઝઝણી, ખાલી (૨) રીસ [ચડવી, ઊતરવી]

ઝણુણ,૦ણ અ૦[રવ૦] ૦વુ અ૦ક્રિ૦ ઝણણ

અવાજ કરવો -ણાટ પું૦ ઝણણ અવાજ
ઝણુત્કાર પું૦ [सं] ઝણકાર
ઝનૂન સ્ત્રી૦; ન૦ [अ. जुनून] ગાંડો જુસ્સો. [-ચડવું, ઊતરવું] -ની વિ૦ ઝનૂનવાળું
ઝપ,૦ઝપ અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं.,म] ઝટ ઝટ [ઝપ દઈને=ઝટ].
ઝપટ સ્ત્રી૦ [સર૦ सं झप=કૂદકો; प्रा झप=આક્રમણ કરવું કે 'ઝડપ' પરથી? हिं झपट, ૦ના, म झपाटण] ઝપાટો, ઉતાવળ(૨)ઝડપી લેવું તે, ઝડપ (૩) ભૂતપ્રેત ઇત્યાદિની અડફટ (૪)અડફટ [-મારવી=તરાપ મારવી. -માં આવવું=અડફટમાં આવવું (૨) ભૂતપ્રેત આદિની અસરમાં આવવું] ૦પઓ પું૦ લાંબી દાઢીવાળો મોટો પખો. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ઝપટ-ઉતાવળ કરવી (૨) ઝડપવું, ઝૂટવું (૩) મતરવું -ટાવું અ૦ક્રિ૦ ઝપટમાં આવવું, વચ્ચે આવી જવું(૨)[લા] ભરાવું, ફસાવું (૩) 'ઝાપટવું', 'ઝપટવું'નું કર્મણિ
ઝપતાલ પું૦ સંગીતનો એક તાલ
ઝપવું અ૦ક્રિ૦ (ચ.) [જુઓ જપવું] સખનું-શાંત રહેવું
ઝપાઝપ(-પી) સ્ત્રી૦['ઝપ' ઉપરથી,प्रा झप?] મારામારી, ટંટો (૨) કાપાકાપી, કતલ
ઝપાટવું સ૦ક્રિ૦['ઝપાટો' ઉપરથી]ઝપાટો કરવો (૨)મારવું, ઝપાટામાં લેવું(૩)ઝટ ઝટ, ચાપીને ખાવું ઝપા(-પે)ટો પું૦ [સર૦ 'ઝપટ'] ઝડપ,વેગ(૨) જોરમાં કરેલો પ્રહાર, સપાટો(૩) અડફટ [-કાઢી નાખવો=ધમકાવવું (૨) સખત માર મારવો. -દેવો, -મારવો=ઉતાવળે કામ કરવું]
ઝપેટ સ્ત્રી૦ જુઓ ઝપટ ૦વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઝપટવું. -ટો પું૦ જુઓ ઝપાટો
ઝપોઝપ અ૦ ['ઝપ' ઉપરથી] ઝપાટાથી,ઝપઝપ
ઝબ અ૦ [જુઓ ઝપ] ઓચિંતું, એકદમ -ઓઝબ અ૦ ઝપોઝપ
ઝબક સ્ત્રી૦ ['ઝબ' ઉપરથી] ઝબકવું તે ૦વું અ૦ક્રિ૦ ચમકવું, ચોંકવું(૨)ઝબૂકવું -કારો પું૦ પ્રકાશનો ઝબૂકો [-મારવો=ઝબૂકવું]
ઝબકોળ સ્ત્રી૦ જુઓ ઝબકોળું ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ 'ઝબ'] પાણીમાં બોળવું-ઝબોળવું -ળા પું૦બ૦વ૦ ઘણા ઝબકોળા. -ળું ન૦ પાણીમાં ઝબકોળવું તે
ઝબ(-ભ)લું ન૦ [अ जुब्बह्, સર૦ म. झबलें] નાનાં છોકરાંનું પહેરણ
ઝબા(-બૂ)કો પું૦ ઝબકારો
ઝબુકાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઝબૂકવું'નું પ્રેરક
ઝબૂક અ૦ [સર૦ 'ઝબક'] રહી રહીને ચમકે તેમ (૨) સ્ત્રી૦ ઝબૂકો ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं झबूकना] ઝબૂક ઝબૂક પ્રકાશવું. -કો પું૦ જુઓ ઝબાકો [તિ; કતલ
ઝબે સ્ત્રી૦ [अ जब्ह्] વધેરવું-ભોગ આપવો
ઝબો(-બ્બો,-ભો,-ભ્ભો) પું૦ [अ जुब्बह्] લાંબો અને ખૂલતો ડગલો
ઝબોઝબ અ૦ જુઓ 'ઝબ'માં
ઝબોળવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઝબકોળવું
ઝબોળિયું વિ૦ ઝબોળેલું (૨) ન૦ વસ્તુને પ્રવાહીમાં ઝબોળવું તે(૩) ડૂબકી, ડૂબકું
ઝબ્બો પું૦ જુઓ ઝબો(૨)[સર૦ म झब्बू] પત્તાની એક રમત [-આપવો,પહેરાવવો=પત્તાની એ રમતમાં કાપવાનો દાવ આવવો, જેથી સામાને પાનાં વધે]
ઝભલું ન૦ જુઓ ઝબલું [થવું
ઝભાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઝબે] મરણતોલ ઘાયલ
ઝભો(-ભ્ભો) પું૦ જુઓ ઝબો
ઝમ અ૦ [રવ૦] (રણકવાનો રવ)
ઝમક સ્ત્રી૦[सं. यमक] એક શબ્દાલંકાર, જેમાં તેના તે જ શબ્દો એક અથવા ભિન્ન અર્થમાં વાપર્યા હોય છે(૨)જુઓ ઝમકાર (૩)[સર૦ 'ચમક', 'ધમક,', हिं] ભભક, તેજ. ૦ઝોલ(-ળ) વિ૦ આનંદ અને લાલિત્યયુક્ત. ૦દાર વિ૦ ઝમકવાળું ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦, સર૦ हिं. झमकना, म झमकणें] ઝમકાર-મધુર રણકાર થવો -કાર(-રો),-કો પું૦ [રવ૦] રણકો, ઠણકો -કાળું વિ૦ ઝમકારવાળું
ઝમખઝૂમખું ન૦ જુઓ ઝૂમખઝૂમખું
ઝમઝમ અ૦ [રવ૦] રણકે તેમ (૨) ઝીણું ઝીણું બળે તેમ [-થવું] (૩) પું૦ [अ] કાબા પાસેનો પવિત્ર કૂવો. ૦વું અ૦ ક્રિ૦

ઝમઝમ થવું, રણકવું (૨) ઝીણું ઝીણું બળવું, ચચરવું -માટ પું૦ ઝમઝમવું તે
ઝમર પું૦ જુઓ ઝમોર, ઝોડર
ઝમર(-રૂ)ખ ન૦ ['જમરૂખ' ઉપરથી ઊંધા જમરૂખ જેવા આકારનું] શોભા માટે ટગાતો બિલોરી કાચના લોલકોવાળો કાચની હાંડીઓનો દીવો; ઝુંમર [થઈ ને બહાર ઝરવું
ઝમવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦ ?] પ્રવાહીનું જરા જરા
ઝમાઝમી સ્ત્રી૦ [સર૦ म झमाझमी=ઝપડો] હાથના ચાળા સહિત બોલાબોલી(૨)ઝપાઝપી, ઝપડો [ઝમોર કરનાર
ઝમોર પું૦ જુઓ જમોર -રિયો પું૦
ઝરખ ન૦ જુઓ જરખ
ઝરડ અ૦ [રવ૦] લૂગડું ફાટતાં થતો અવાજ (૨) સ્ત્રી૦ ઝરડાના કકડા ૦ક્ષી સ્ત્રી૦ (કા) ધમકી ૦કો પું૦ જુઓ ઝડકો ૦વું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦]ઝરડ એવા અવાજ સાથે ફાડવું (ફપડું) -ડું ન૦ ઝાખરું, કાંટાવાળું ડાળું [-ઝાલી કે પકડી રાખવું = નજીવી બાબતનો ખોટો આગ્રહ રાખવો (સુ)]
ઝરણુ(-ણું) ન૦['ઝરવું' ઉપરથી સર૦ सं क्षर] જમીન કે પહાડમાંથી ઝરતો પાણીનો વહેળો -ણી સ્ત્રી૦ નાનું ઝરણું [ઓગળી જવું
ઝરપવું અ૦ ક્રિ૦ ધીમે ધીમે ઝરવું, ઝમવું (૨)
ઝરમર ન૦ [જુઓ ઝરવું] સ્ત્રીની કોટનું એક સોનાનું ઘરેણું (૨) સ્ત્રીઓના પગનું એક ઘરેણું (૩) એક જાતનું ઝીણું લૂગડું (૪) સ્ત્રી૦ વરસાદની ફરફર (૫) અ૦ ઝીણે ઝીણે છાંટે (વરસવું) ૦ઝરમર અ૦ ઝરમર ૦વું અ૦ ક્રિ૦ ઝરમર ઝરમર પડવું -રિયું ન૦ જુઓ ઝરમર ૧, ૩, ૪
ઝરવું અ૦ક્રિ૦ [सं क्षर्, प्रा झर, के सं झृ ?] (પ્રવાહીનું) ધીમે ધીમે બહાર નીકળવું, સ્રવવું
ઝરસ ન૦ એક વનસ્પતિ
ઝરસાટવું સ૦ક્રિ૦(સુ) ઝેરવું,સખત ઠપકારવું
ઝરા(-રે)ણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઝઝણી; ખાધી
ઝરામણ ન૦ ['ઝારવું' ઉપરથી] ઝારવું તે (૨) ઝારવાનું મહેનતાણું (૩) ઝારેલો ભાગ (૪) ['ઝરવું' ઉપરથી] ઝરેલું પ્રવાહી.-ણી સ્ત્રી૦ ઝરામણ ૨ જુઓ.
ઝરી સ્ત્રી૦ [सं] ઘણું નાનું ઝરણ (૨) રેલો
ઝરૂખો પું૦ [સર૦ हिं झरोखा, म झरु(-रो)-का(-खा)] બારી બહાર કાઢેલું ઝઝૂમતું બાંધકામ, છજું, જરૂખો
ઝરેર ન૦ એક વનસ્પતિ [(૨) તાવલી
ઝરેળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝરેણી] ધ્રુજારી, કંપારી
ઝરે(-ળે)ળો પું૦ [સર૦ ઝાળ] ચામડી બળવાથી ઊઠેલો ફોલ્લો [-ઊઠવો = બળવાથી ફોલ્લો થવો] [એક છોડો
ઝરો પું૦ [सं झर] જુઓ ઝરણ (૨) [?]
ઝર્ઝર(-રી) સ્ત્રી૦ [सं] એક વાદ્ય
ઝર્દ વિ૦ [फा] પીળું, જરદ (૨) ફીકું -ર્દી સ્ત્રી૦ જુઓ જરદી
ઝલ પું૦, ન૦ [सं झल्ला] એક ઊડતો છોડો
ઝલ(-ળ)ક સ્ત્રી૦ [सं झला, સર૦ म, हिं, दे. झुलुक = ઓચિંતો પ્રકાશ] ઓપ, ચળકાટ ૦દાર વિ૦ ચળકતું ૦વું અ૦ ક્રિ૦ તેજ મારવું, ચળકવું (૨) [લા] પોત પ્રકાશવું
ઝલકાવું અ૦ ક્રિ૦ ઝલકવું, તેજ મારવું (૨) છલકાવું [ઝળકવું, ઝળહળવું
ઝલઝલવું અ૦ક્રિ૦[प्रा झलझल (सं जाज्वल्)]
ઝલવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ઝલઝલવું] ઝલકવું, શોભવું
ઝલાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઝાલવું'નું કર્મણિ (૨) અક્કડ થઈ જવું, હલનચલન બંધ થવું, રહી જવું (જેમ કે, વાથી અંગ ઝલાય છે૦)
ઝલ્લું વિ૦ તૈયાર, તત્પર (સેવા કરવામાં) [ઝલ્લાં ને ઝલ્લાં રહેવું =(સેવામાં) તત્પર રહેવું]
ઝલે સ્ત્રી૦ [अ जिलह ? सं झला ?] ઝલક ૦દાર વિ૦ ઝલકવાળું; તેજ મારતું ૦મલે સ્ત્રી૦ તેજસ્વિતા, શોભા
ઝલો પું૦ (કા) વિટંબણા, મુશ્કેલી
ઝલ્લક ન૦ [सं] કાંસીજોડ
ઝલ્લરી સ્ત્રી૦[सं]ઝાંઝ,મંજીરાં [દાઝવું;બળવું
ઝલ્લાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं ज्वल्, સર૦ ઝાળ]
ઝવલું ન૦ (કા) ઝીણું ટપકું
ઝવવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ ઝમવું] (કા.) ટપકવું
ઝવેર ન૦ [अ जौहर] જવાહિર (૨) [લા.]

પાણી;દમ ૦ખાનું ન૦ જુઓ જવાહિરખાનું -રાત ન૦ [अ जौहारत] હીરા, માણેક, મોતી (૨) જડાવ દાગીના (૩) [લા.] બળ, સત્વ, દમ. -રી પુ૦ ઝવેરાતનો વેપારી

ઝષ ન૦ [सं] ઝખ, માછલું

ઝહીન વિ૦ [अ] ચાલાક, સમજુ

ઝળક સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝલક] ચળકાટ. [-મારવી = ઝળકવું]૦વું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઝલકવું -કાટ પુ૦ ઝળકવું તે -કારો પુ૦ તેજનો ચળકારો -કી સ્ત્રી૦ ઝળક, ભભક (૨) કોઈ પણ અસર સહેજસાજ જણાવી તે ઉદા૦'તાવની ઝળકી', 'ટાઢની ઝળકી'. -કો પુ૦ ઓપ, ચળકાટ

ઝળઝળ અ૦ [જુઓ ઝલઝલવું] તેજથી ઝળકતું હોય તેમ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ ઝળઝળ થવું (૨) [લા] આજી નાંખવું. -ળાટ પું૦ ઝગઝગાટ (૨) અ૦ ઝળઝળ થઈ રહે તેમ -ળિયું ન૦ આંખમાં ઝમતું પાણી-આંસુ (૨) ઝળઝળું [ઝળઝળિયાં આવવાં (-આવી જવાં)= આંખમાં આંસુ આવી જવાં, ભાવવશ થઈ રોવા જેવું થઈ જવું -ળું ન૦ સૂરજ ઊગ્યા પહેલાનું અને આથમ્યા પછીનું ઝાખું અજવાળું

ઝળમ(-હ)ળ અ૦ જુઓ ઝળઝળ (૨) વિ૦ ચળકતું, પ્રકાશમાન ૦વું અ૦ ક્રિ૦ ખૂબ તેજ મારવું-પ્રકાશવું -ળાટ પું૦ ઝળઝળાટ

ઝળળ,૦ળ અ૦ તેજથી ઝળકતું હોય તેમ

ઝળાંઝ(-મ)ળાં (૦) અ૦ ઝળઝગાટ [-થઈ રહેવું = તેજતેજનો અંબાર થઈ રહેવો.] (૨) ન૦ બ૦ વ૦ તેજ તેજનો અંબાર

ઝળેળો પુ૦ જુઓ ઝરેલો

ઝંકાર પું૦, ઝંકૃતિ સ્ત્રી૦[सं] (રવ૦) ઝણકાર

ઝંખના સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝંખવું] આતુરતાપૂર્વક રટન, વારંવાર સ્મરણ (૨) ચિંતા, ધખારી

ઝંખવાણું વિ૦ ['ઝાખું' ઉપરથી] ભોઠું; ખસિયાણું [-પડવું = ખસિયાણા થઈ જવું]

ઝંખવાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઝાખું] ઝાખું પડવું (૨) ભોંઠું પડવું

ઝંખવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा झंख] ઝંખના કરવી

ઝંખા સ્ત્રી૦ (પ.) ઝંખના

ઝંખાવું અ૦ક્રિ૦ ઝંખવાવું (૨)તેજથી અંજાઈ જવું (૩) 'ઝાખવું', 'ઝંખવું'નું કર્મણિ

ઝંઝટ સ્ત્રી૦ [हिं, સર૦ प्रा झंझा=ઝઘડો (૨) વ્યગ્રતા] ઝઘડો, પંચાત, નકામી પીડા

ઝંઝા સ્ત્રી૦ [सं.] પવનનો કે પવન સાથે પડતા વરસાદનો સુસવાટ ૦નિલ [+अनिल], ૦વાત પું૦ વરસાદ ને વંટોળિયાનું તોફાન

ઝંઝેટો પુ૦ એક વનસ્પતિ, અઘેડો (૨) ['ઝંઝેડવું' ઉપરથી] ઠપકો-ધમકી

ઝંઝેડવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. झंझोडना, सं. झंझा ઉપરથી?]ખૂબ હલાવવું કે ઝૂડવું(ઝાડને) (૨) તરછોડી નાખવું; ખૂબ ધમકાવવું

ઝંડ પુ૦ [फा झिंद?] એક ભૂત, જીન(૨) વિ૦ [?] અલમસ્ત, માતેલું (૩) લુચ્ચું, મત્સરવાળું

ઝંડાઝૂલણ સ્ત્રી૦; ન૦ ભવાઈમાં (જ઼ દાનો) એક વેશ

ઝંડાધારી વિ૦ ['ઝંડો' ઉપરથી] હાથમાં ઝંડાવાળું (૨) [લા] ઝુંડો-ઝુંબેશ ઉઠાવનાર

ઝંડિયું વિ૦['ઝંડ' ઉપરથી? સર૦ दे. झिरिड =જૂનો પુરાણો કૂવો] ખૂબ ઊંડું, પહોળું અને બિહામણું (કૂવા માટે)

ઝંડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝંડો] નાનો ઝંડો

ઝંડો પુ૦ [સર૦ हिं, म. झेंडा, सं ध्वजदड, प्रा झअदड પરથી?] ઝુંડો, ધ્વજ(૨) [લા.] ઝુંબેશ(૩)પક્ષ કે તેની આગેવાની કે દોરવણી. [-ઉઠાવવો,ફરકાવવો=-ની ઝુંબેશ ઉપાડવી (૨)-નો વિજયવાવટો ફરકાવવો -ઉઠાવવો= -ની ઝુંબેશ ઉપાડવી -રોપવો=ઝુંબેશનું મંડાણ કરવું(૨)સત્તા કે આદર્શના પ્રતીકરૂપે ધ્વજ ફરકાવવો -લેવો=આગેવાન થવું]

ઝંદ સ્ત્રી૦ [फा, સર૦ सं छंद] ઈરાનીઓની પ્રાચીન ભાષા(જેમાં પારસી ધર્મગ્રંથના ભાષ્ય લખાયા છે) ૦અવ(-વે)સ્તા સ્ત્રી૦[+फा. उस्ता] પારસીઓનો મુખ્ય ધર્મગ્રંથ

ઝંપલાવવું અ૦ક્રિ૦ [सं झप्] યાહોમ કરીને કૂદી પડવું-સાહસ કરવું

ઝંપા સ્ત્રી૦ [सं] કૂદકો. ૦તાલ પું૦ ઝપતાલ (સંગીત). ૦પાત પું૦ ઓચિંતું કૂદી પડવું તે (૨) [લા] આંધળિયું

ઝંપાન સ્ત્રી૦(?)[हिं ,સર૦ प्रा. झपण =ભ્રમણ]

ડોળી જેવુ એક પહાડી વાહન (માણસો તે ઊંચકીને ચાલે છે)
ઝપાવવુ અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઝપલાવવુ
ઝપાવુ અ૦ક્રિ૦ સંકોચ પામવુ (?)
ઝમર પુ૦ જુઓ ઝમોર, જમોર
ઝાઈ પુ૦ [सं ध्यायिन्, प्रा झाई=ચિંતન કરનાર, કે हिं झाँइ=છાયા ઉપરથી ?]આશ્રયદાતા, રક્ષક
ઝાઉ પુ૦ [સર૦ म झाऊ] એક વનસ્પતિ
ઝાકઝમાક પુ૦ ['ઝમક' ઉપરથી]ઝળક,ભપકો
ઝાકઝમાળ વિ૦ [સર૦ ઉજમાળ] ઉજ્જવલ, ઝગઝગતુ, દેદીપ્યમાન
ઝાકમઝોળ વિ૦ ['ઉજ્જ્વલ' ઉપરથી] સ્વચ્છ અને સુસ્પષ્ટ (૨) પુ૦ મહાલવુ તે, આનંદ
ઝાકરિયો પુ૦ નાનુ પહોળા મોનું માટીનું વાસણ
ઝાકળ સ્રી૦ ન૦ (ચ મા પુ૦) ઓસ, તુષાર [-ઉડાડવુ=સુસ્તી ઉડાડી દેવી(૨)ધમકાવવુ -ઉતારવુ, કાઢી નાખવું=ધમકાવવુ,ખબર લઈ નાખવી -ઊડવું=સુસ્તી દૂર થવી -પડવું=ઓસ પડવુ] ૦ભર્યું વિ૦ લીલું, તાજુ (૨) [લા] ઉત્સાહી -ભિયુ વિ૦ ઝાકળવાળુ (૨)ઝાકળની મદદથી પાકતુ -ળી વિ૦ ઝાકળનું, -ને લગતુ
ઝાઝુ વિ૦ [સર૦ જ્યાદા, सं ज्यायस् ?] પુષ્કળ -ઝેરુ વિ૦ ઝાઝુ (લાલિત્યવાચક)
ઝાટ(-ડ)કઝૂટ(-ડ)ક,ઝાટ(-ડ)કઝૂમક(-ડ) ન૦ ['ઝાટકવું, ઝાડકવુ' ઉપરથી] (દાણાદૂણી વગેરે) ઝાડકી કરીને સાફ કરવુ તે
ઝાટ(-ડ)કણુ ન૦ ['ઝાટકવુ-ઝાડકવુ' ઉપરથી] ઝાટકતાં નીકળેલો કચરો, ઝટકામણ
ઝાટકણી સ્રી૦ ['ઝાટકવું' ઉપરથી] ઝાટકવુ-સૂપડા વડે સોવું તે (૨) ઝાટકવાનું મહેનતાણુ (૩)[લા] સખત ઠપકો [-કાઢવી=સખત ઠપકો આપવો.]
ઝાટ(-ડ)કવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा झाडण, झाडावण (सं झाटन) ઉપરથી] સૂપડા વડે ઊપણવુ-સોવુ(૨) જોરથી ખંખેરવુ, ઝાપટવું (૩) [લા] ખૂબ ઠપકો આપવો
ઝાટકો પુ૦ જુઓ ઝટકો [-નાખવો=વેદના થવી, દુખવું -મારવો=ઘા કરવો(૨)વેદના થવી -લાગવો=ઘા થવો(૨)તીવ્ર વેદના થવી]
ઝાડ ન૦ [प्रा, सं झाट] વૃક્ષ (૨) દારૂખાનાની એક ચીજ [-ઉપર ચઢવુ, ચઢી બેસવુ =(વ્યંગમાં) ફુલાઈ જવુ -ઊગવાં, -થવાં (દુખના)=દુખની પરાકાષ્ઠા થવી -થવું (ઘોડાનું)=બે પગે ઝાડ જેમ (ઊભુ) થવુ -ફોડવુ=દારૂખાનાનુ ઝાડ સળગાવવુ] ૦પચાળુ વિ૦ વાદરા જેવુ અટકચાળુ ૦પાન ન૦, ૦પાલો વનસ્પતિમાત્ર ૦બીડ ન૦ ઝાડ અને ઘાસથી ભરેલો પ્રદેશ
ઝાડકઝૂટ(-ડ)ક,ઝાડકઝૂમક(-ડ) ન૦ જુઓ ઝાટકઝૂટક [જુઓ ઝાટકવુ
ઝાડકણુ ન૦ જુઓ ઝાટકણ -વુ સ૦ક્રિ૦
ઝાડઝૂડ ન૦ [ઝાડવુ+ઝૂડવુ] વાળઝૂડ, સાફસૂફ
ઝાડપટોળા ન૦બ૦વ૦(ચ) જુઓ ઝારપટોળાં
ઝાડપટ્ટી સ્રી૦ [ઝાડવુ+પીટવુ (કે ઝાપટવુ ?)] મારવુ-પાસરુ કરવુ તે [-કરવી]
ઝાડપીપળી સ્રી૦ આબલીપીપળીની રમત
ઝાડવુ ન૦['ઝાડ' ઉપરથી]નાનુ ઝાડ(૨)સ૦ક્રિ૦ [सं शद्, प्रा झड, प्रा झाडण, म झाडणें, हिं झाडना] ઝાડુથી વાળવુ કચરો કાઢવો (૩) ઝાટકવુ, ખંખેરવુ (૪) ઊંજણી નાખવી (૫) [લા] ઠપકો આપવો
ઝાડાવાટ સ્રી૦ [ઝાડો+વાટ] ગુદા
ઝાડિયુ ન૦ ['ઝાડ' ઉપરથી] ઝાડના ચિત્રવાળુ એક વસ્ત્ર [જંગલ
ઝાડી સ્રી૦ ઝાડ, વેલા, ઘાસ ઇ૦ નો ભરાવો(૨)
ઝાડુ ન૦ [જુઓ ઝાડવુ, સર૦ हिं, म झाड़ू] મોટો સાવરણો (જેવો કે ભંગી વાપરે છે) (૨) [हिं] સાવરણી (૩) [લા] ઝાટકણી, ઠપકો, અપમાન, અનાદર [-ઝાટવુ, દેવું, વાળવું=કચરોપૂંજો કાઢવો, વાળીઝૂડીને સાફ કરવું -ખાવુ=નિષ્ફળ થવુ, પાછુ પડવુ, બનવું (૨) અપમાન થવુ, ઠપકો મળવો -પડવુ =ઠપકો મળવો, અપમાન થવુ -મળવું=ઝાડુ ખાવુ, બનવુ (૨) ઝાડુ પડવુ, અપમાન થવું] ૦વાળી સ્રી૦, ૦વાળો પુ૦ઝાડુ લઈ(રસ્તો) વાળનાર કામદાર, ભંગી

ઝાડો પું૦[સર૦ हिं ,म झाडा]વિષ્ટા (૨)દસ્ત, જુલાબ (૩) [જુઓ ઝડતી] બારીક તપાસ (૪) ઝાડવુ–ઊજણી નાખવી [**ઝાડે જવું, ફરવા જવું**=અધવા જવુ **ઝાડે ફરવું, બેસવુ**=અધવું. **ઝાડો આવવો, ઊતરવો** =દસ્ત થવો. **–કબજ હોવો** = કબજિયાત હોવી **છૂટી જવો, થઈ જવો**=દસ્ત થઈ જવો (૨) બી જવુ.**–થવો**= દસ્ત ઊતરવો (૨) વારવાર દસ્ત થવો (બહુધા બ૦ વ૦મા ઝાડા થવા, થઈ જવા) **–લાગવો**=દસ્તની હાજત થવી (૨) વાર વાર દસ્ત થવો. **–જોવો, લેવો**=ઝડતી લેવી, ચાપતી તપાસ કરવી **–તપાસવો**=(દરદીની) વિષ્ટાની દાક્તરી તપાસ કરવી **–નાંખવો**= (મોરના પીછાથી) ઝાડવુ (આ અર્થમા **ઝાડોઝપટો, ઝાડોપીંછી** (કરવું સાથે) પણ વપરાય છે)] ૦**ઝપટો** પુ૦ સવારની શૌચવિધિ વગેરે. (૨) જુઓ 'ઝાડો' (૪) મા [**ઝાડેઝપટે જવું**=ઝાડે ફરી કરીને દાતણ-પાણી વગેરે કરવુ]. ૦**પેશાબ** પુ૦ શૌચ, મળની ઉત્સર્ગ ક્રિયા

ઝાતકાર વિ૦ [સર૦ ઝળઝળાટ] ઝળઝળતુ, ચકચકિત (૨) પુ૦ ઝળઝળાટ (૩) જાગૃતિ, તેજી

ઝાનમ ન૦ જુઓ જહનમ

ઝાપટ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝપટ] અડફટ (૨) ભૂત-પિશાચની ઝપટ [**–લાગવી,–માં આવવું**] ૦**ઝૂપટ** સ્ત્રી૦ ધૂળ ઝાપટી નાખવી તે ૦**વું** સ૦ ક્રિ૦ કપડાની ઝાપટથી સાફ કરવુ (૨) ફટકાવવુ, મારવુ (૩) (સુ) સળગાવવા માટે ઝાપટિયાથી પવન નાખવો (૪) [લા] ખૂબ ખાવુ **–ટિયુ** ન૦ઝાપટીને સાફસૂફ કરવા માટે લાકડાની ટોચે કપડું બાધીને બનાવેલી એક બનાવટ (૨) (સુ) વાસની ચીપનો પખો. **–ટિયો** પુ૦ઝાપટ મારનારો (વૈષ્ણવ મંદિરોમા ભીડ ઓછી કરવા) **–ટું** ન૦ થોડા સમય માટે વરસાદનું એકદમ તૂટી પડવુ તે. [**–આવવું, પડવું**=ઝાપટું થવુ, એકદમ વરસવુ]

ઝાપોટ સ્ત્રી૦ જુઓ ઝાપટ

ઝાબ સ્ત્રી૦ જુઓ છાબ (૨) [જુઓ ધાબું] દૂધ ભરવાનુ મોટું વાસણ

ઝાબો(–ભો) પુ૦[સર૦ हिं.,म. झावा]કુક્ષામા તેલ ભરવાનું લાબા મોવાળુ નાળચુ

ઝાભ પુ૦ ખેતર વચ્ચે પાણી ભરાઈ રહે તેવી ખાડાવાળી જગા, ડોજુ

ઝાભો પુ૦ જુઓ ઝાબો

ઝામ, ૦ઝૂમ સ્ત્રી૦ સમય

ઝામણ ન૦ [જુઓ જામણ] મેળવણ, અધરકણ

ઝામર પુ૦[दे झामल] માથા અને આખનો એક રોગ

ઝામરઝોલ(–ળ) વિ૦[ઝૂમવુ+ઝૂલવું] ડગમગતુ, પડુંપડું થઈ રહેલુ (૨) પું૦ ડોળ, આડબર

ઝામરા ઝીકવાં=માથાકૂટ કરવી (ચ.)

ઝામરી સ્ત્રી૦ [दे झाम=દાઝવુ] હથેળીમા કે પગને તળિયે થતો ફોલ્લો. [**–નીકળવી**]

ઝામરો પુ૦ જુઓ ઝામરી (૨) [दे झामल= કાળુ પરથી ?] ચામડીનો એક રોગ (૩) [सं झामक, हिं झाँवाँ] બહુ પાકેલી–દાઝેલી ઈંટનો કકડો (શરીરે ઘસવા–મેલ ઘસીને કાઢવા એ વપરાય છે)

ઝામવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा झांम(सं. दह्)] તપાવેલી ઈંટ–ઠીકરી વડે પાણી કે ઓસડ છમકારવુ

ઝામોરીન પુ૦[इं.] કાલીકટના રાજાનો ઇલકાબ

ઝામોરો સ્ત્રી૦ બ૦ વ૦ કુમળી ડાળીઓવાળો ઝાડની ટોચનો ભાગ

ઝાયલ વિ૦[જુઓ જાહેલ] ઉગ્ર, તામસી (૨) ['ઝાલવુ' ઉપરથી] ઝાલીને બેસી રહેનાર ઉદા૦ 'યથા પથારીઝાયલ'

ઝાર પુ૦ [જુઓ જુવાળ] ભરતી

ઝાર પુ૦[रु.]રશિયાના રાજાનો ઇલકાબ ૦**શાહી** સ્ત્રી૦ ઝારના જેવો જુલમી અમલ

ઝારણ ન૦[प्रा झर(सं. क्षर्) ઉપરથી ? સર૦ प्रा. झरव=સોની–ઝારનારો] રેણ (ધાતુના વાસણ સાધવાનુ) · [વર્ષનુ પર્વ

ઝારણી સ્ત્રી૦ [दे जुहार ઉપરથી ?] નવા

ઝારપટોળાં ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ જુહારપટોળા

ઝારવું સ૦ક્રિ૦['ઝરવુ' પરથી ? જુઓ 'ઝારણ, સર૦ हिं झालना, म. झालणें] ઊના

પાણીની ધાર વડે પીવું કે રોકવું (૨) ધીમે ધીમે સિંચન કરવું (૩) [જુઓ ઝારણ] ઝારણ વડે ધાતુના વાસણને સાંધવું, ઝાળવું (૪) ['ઝાડવું' પરથી? સર૦ हिं झारना] નકામાં ડાળાં કાપી નાખવાં, છાંટવું

ઝારી સ્ત્રી૦ ['ઝરવું' ઉપરથી, સર૦ हिं, म] નાળચાવાળી ટોયલી (૨) પેણામાંથી તળેલી વસ્તુઓ કાઢવાનું તવેથા જેવું કાણાવાળું ઓજાર

ઝારું ન૦ મોટું ડાળું (૨) ધાડું, ટોળું

ઝારો પું૦ [જુઓ ઝારી] મોટી ઝારી (જુઓ ઝારી ૨) (૨) (બાગમાં કે જમીન પર) પાણી છાંટવાનું નાળચાવાળું વાસણ (૩) [સર૦ म, રવ૦?] તંબૂરાના તાર નીચે ઘોડી ઉપર મૂકવામાં આવતો દોરો, જિવાળી (૪) તંબૂરાનો પિત્તળનો તાર, ખરજ-સ્વરનો તાર

ઝારોળો પું૦ એ નામની બ્રાહ્મણ, વાણિયાની જાતનો આદમી

ઝાલ સ્ત્રી૦ કાનનું એક ઘરેણું

ઝાલક સ્ત્રી૦ [સર૦ છાલક] છોળ

ઝાલ(-ળ)ણ ન૦ [જુઓ ઝાળ। ઝારવું] ઝારણ, રેણ (૨) તેનાથી કરેલું ધાતુનું સાંધણ (૩) ['ઝાલવું' ઉપરથી] મોભ, પાટડી

ઝાલર પું૦ એક કઠોળ-વાલ (૨) સ્ત્રી૦ [सं झल्लरी, સર૦ हिं, म. झालर] ઝૂલ, કોર (૩) મોગરીથી વગાડવાની ઘડિયાળ (૪) [?] માછલાં વગેરે જળચરોનો શ્વાસ લેવાનો અવયવ

ઝાલરી સ્ત્રી૦ [सं झल्लरी] વગાડવાની નાની ઝાલર

ઝાલવું સ૦ક્રિ૦ [सं धृ-धारय् પરથી?] હાથમાં લેવું, પકડવું ગ્રહવું (૨) કેદ કરવું, પકડી રાખવું, બંધનમાં લેવું (૩) જડવત્ રહી જાય તેમ કરવું (જેમ કે વાએ કાલથી કેડ ઝાલી છે) [**ઝાલી રાખવું** = આગ્રહપૂર્વક વળગી રહેવું, ન માનવું કે જતું કરવું **ઝાલી પડવું** = આગ્રહથી વળગવું (કોઈ વાતને) વળગી પડવું]

ઝાલાં ન૦બ૦વ૦ મહેણાં, ટોણાં [-ઝાલવાં = મહેણાં વેઠવાં]

ઝાલા,-લો પું૦ [સર૦ हिं] એ નામની જાતનો રજપૂત **-લી** સ્ત્રી૦ ઝાલાની સ્ત્રી

ઝાવલી(-ળી) સ્ત્રી૦ [સર૦ જાવલી, म झावळी] નાળિયેરી અને ખજૂરીની સૂકી ડાંખળી (૨) પાંદડાંની ગૂંથેલી સાદડી, ટટ્ટી

ઝાવસોઈ સ્ત્રી૦ [अ या हुसेन] 'યા હુસેન!' એવો મોહરમમાં હુસેનના મૃત્યુના શોકમાં કરવામાં આવતો પોકાર (૨) [લા] તેવી રીતે ઝનૂનમાં કૂદવું અને બૂમો પાડવી તે, હોહા, તોફાન, દંગો [-ઊઠવી = મારામારી થવી, દંગલ મચવી -કરવી = ઠેકાણા કે વિચાર વગર ગમે તેમ વર્તવું -કૂટવી = 'યા હુસેન!' એવા પોકારો સાથે મોહરમમાં કૂટવું (૨) મોટેથી રડારોળ કરતા કૂદવું]

ઝાવળી સ્ત્રી૦ જુઓ ઝાવલી

ઝાવાં ન૦ બ૦વ૦ ડૂબતા માણસના તરફડિયાં, વલખાં [-નાખવાં = વલખાં મારવાં, આધાર કે આશરા માટે આમતેમ ખાલી મથવું]

ઝાશું ન૦ બચકું (મોઢાસા તરફ)

ઝાહી વિ૦ [प्रा झाइ, (सं ध्यायिन्, જુઓ ઝાઈ)] શુભેચ્છક (૨) હેતાળ

ઝાળ સ્ત્રી૦ [सं ज्वाला] જ્વાલા, તેની આંચ (૨)[લા]ક્રોધનો આવેશ [-ઊઠવી, લાગવી = સખત બળતરા થવી (૨)(લા) ખૂબ ગુસ્સો ચડી આવવો; રીસ ચડવી, એકદમ ઉશ્કેરાઈ જવું]

ઝાળણ ન૦ જુઓ ઝાલણ

ઝાળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઝારવું] રેણ વડે સાંધવું

ઝાંઈ (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] ઝાંખી

ઝાંક(-ખ)ડું (૦) ન૦ ['ઝાંખું' ઉપરથી] ઝાંખો દિવસ (વરસાદ કે ધુમ્મસથી)

ઝાંખ,૦પ (૦) સ્ત્રી૦ ['ઝાંખું' ઉપરથી] ઝાંખાપણું (૨) [લા] બટ્ટો, લાંછન [-આવવી (આંખે) = બરાબર ન સૂઝવું, ઝાંખું સૂઝવું -મારવી = ઝાંખું થવું (૨) ઝાંખ આવવી -વળવી = આંખે ઓછું દેખાવું **ઝાંખપ લાગવી** = બટ્ટો લાગવો] ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं झाँकना, सं चक्ष्?] ઝાંખી કરવી (૨) છાનુંમાનું સંતાઈને જોવું (૩) અ૦ક્રિ૦ ['ઝાંખું' ઉપરથી] ઝાંખા પડવું **-ખાશ** સ્ત્રી૦ ઝાંખાપણું **-ખી** સ્ત્રી૦ ['ઝાંખવું' (સ૦ ક્રિ૦) ઉપરથી, हिं झाँकी] ઝાંખો ખ્યાલ કે દર્શન (૨) છાનુંમાનું જોવું તે (૩) ભાવપૂર્વક દર્શન [-કરવી =

દર્શન કરવા –થવી = ઝાંખો ખ્યાલ કે દર્શન થવું] –ખું વિ૦ [સર૦ મ. झाँक] અસ્પષ્ટ, આછું (૨) ઓછા પ્રકાશવાળું, નિસ્તેજ (–થવું, પડવું)

ઝાંખરું (૦) ન૦ [दे झखर] કાંટાવાળું ડાખળું [ઝાંખરાં ઝીંટવાં = ઝાખરા ખડકવા. ઝાંખરું વળગવું = લફરું લાગવું, લપ વળગવી.]

ઝાંઝ (૦) સ્ત્રી૦ [सं झर्झर, प्रा. झञ्झर] છબલીકા, કાંસીજોડ (૨) [प्रा. झझा] ગુસ્સો, રીસ. [–ચડવી = ગુસ્સે થવું, રીસ ચડવી]

ઝાંઝર (૦) ન૦ [જુઓ ઝાંઝ] સ્ત્રીઓનું પગનું એક ઘરેણું, નૂપુર (૨) [લા] બેડી, જંજીર. –રિયાળ(–ળું) વિ૦ ઝાંઝરવાળું –રિયાં ન૦ બ૦વ૦ જુઓ ઝાંઝર –રી સ્ત્રી૦ બાળકનું ઝાંઝર (૨) ઘૂઘરી બાંધેલી લાકડી (જે ખખડાવાય છે) (૩) નાનું ઝરણું

ઝાંઝવાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ [सं, प्रा झझा] મૃગજળ (૨) તેજથી કે આંસુથી આંખને પડતી ઝાંખપ. –વાનું જળ, –વાનું નીર ન૦ મૃગજળ [જાય તેવું – ચીડિયું

ઝાંઝી (૦) વિ૦ ['ઝાંઝ' ઉપરથી] ઝટ ચિડાઈ

ઝાંટું (૦) ન૦ [दे झटी, સર૦ हिं, म झाट] ગુહ્ય ભાગનો વાળ (૨) [લા] નકામી તુચ્છ વસ્તુ (ગ્રામ્ય)

ઝાંપ (૦) [प्रा झप = ઢાંકવું] સ્ત્રી૦ ઝાંખ [–પડવી, વળવી = જુઓ 'ઝાંખ'માં] (૨) નાની છાબડી, ઝાબ

ઝાંપડી (૦) સ્ત્રી૦ ['ઝાંપો' = ભાગોળ (ત્યાં રહે તેથી ?)] ભંગિયણ (૨) ભૂત થયેલી ભંગડી, એક મલિન ભૂત [–મૂકવી, મેલવી = ઝાંપડી (ભૂત) વડે મારણ પ્રયોગ કરવો, મારવા તેની મેલી વિદ્યાનો પ્રયોગ કરવો] –ડો સ્ત્રી૦ ભંગી (૨) ભૂત થયેલો ભંગી

ઝાંપલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝાંપો] નાનો ઝાંપો (પ્રાય. વાડ કે ખેતરનો)

ઝાંપી સ્ત્રી૦ [प्रा झप = ઢાંકવું] ઝાંપ, વાંસ કે ખજૂરીની પાતરીનો ગૂંથેલો ઢાબડો કે ઢાબડી

ઝાંપો (૦) પું૦ [प्रा झंप = ઢાંકવું] (શેરી, વાડા વગેરેનો) દરવાજો (૨) ગામની ભાગોળ. [ઝાંપે નોતરાં = જાહેર – સાર્વત્રિક આમંત્રણ –ઝૂડવો = પોતાની એકની એક વાત લંબાવ્યા કરવી]

ઝાંબક પું૦ કપાળ, મોં અને ગળાની નસો ખેંચાય અને ફૂલે એવી રીતે ગાનાર

ઝાંય (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ झाई] પ્રતિબિંબ, પડછાયો (૨) ઝલક, તેજ

ઝાંસો (૦) પું૦ [સર૦ हिं झासा] જુઓ જાંસો, જાહો (૨) હઠ, ત્રાગું (૩) મહેણું. –સાચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ જુઓ જાંસાચિઠ્ઠી

ઝાંહે (૦) અ૦ [अ झाइअ] નકામું – ખરાબ થાય તેમ. [–જવું = નકામું જવું.]

ઝિકાવું અ૦ ક્રિ૦, –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઝીકવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ઝિકાળો, –ળવો પું૦ ઈંટ – રોડાંનો ભૂકો, ઝીકો

ઝિપાવું અ૦ ક્રિ૦, –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઝીપવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ઝિમેલ સ્ત્રી૦ જુઓ ઘિમેલ

ઝિયાણું, ઝિયા(–રા)પણું ન૦ [सं दुहिता (प्रा धीआ) + (आ)नयन ?] પહેલી સુવાવડ પછી દીકરીને બાળક સાથે વળાવવી તે કે તે વેળાનું આણું કે કરાતી રીત (–કરવું)

ઝિલણિયું વિ૦ (૨) ન૦ ઝીલનારું (?)

ઝિલાવું અ૦ ક્રિ૦, –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઝીલવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ઝિલ્લિ(–લ્લી) સ્ત્રી૦ [सं] તમરું

ઝિંદાદિલી સ્ત્રી૦ [फा.] હૃદય જીવતું જાગતું – ઉત્સાહિત હોવું તે

ઝીક સ્ત્રી૦ [સર૦ म] કસબી તારનું ભરત ૦ચળક સ્ત્રી૦ ભરવામાં વપરાતા સોનારૂપાના તાર, ટીપકી વગેરે ૦ટીકડી, ૦ટીકી સ્ત્રી૦ ભરવામાં વપરાતી સોનારૂપાની ગોળ ટીપકી

ઝીક સ્ત્રી૦ ઝીક, ઝીકવું તે – પછાડ [–ખાવી = પછાડ ખાવી –ઝીલવી = ટક્કર ઝીલવી. –પડવી = ઝીકાવું –મારવી = ઝીકવું, ઝીકીને ધોવું (કપડું)] ૦ણું ન૦ પ્રજવણી, માથાઝીક ૦ણું ન૦ ઝીકવું – પછાડવું તે (૨) તારેતાર મેળવી સાંધવું તે, વણવું તે ૦વું સ૦ ક્રિ૦

જોરથી ફેંકવું–પછાડવુ (૨) પાડી નાખવું, હરાવવુ

ઝીણુ સ્ત્રી૦ ['ઝીણુ' ઉપરથી] જુઓ ઝેણ ૧, ૨

ઝીણુ વિ૦ [सं क्षीण, प्रा झिण, झिण्ण] બારીક; નાનુ (જેમ કે, ઝીણુ કાણુ) (૨) તીણુ, અણીદાર (ઝીણી અણી, ધાર ઇ૦) (૩) પાતળુ, બારીક (ઝીણુ કપડુ) (૪) નાજુક, ઝીણવટ અને સભાળની જરૂરવાળુ (જેમ કે ઝીણુ કામ; ઝીણી વાત) (૫) (અવાજમા) ધીમુ ને પાતળુ, મદ, ધીમું (જેમ કે, ઝીણુ ઝીણુ બોલવુ)(૬)[લા] ઝીણવટભેર વર્તનાર–કામ કરનાર (માણસ) [જેમ કે, અહીં ઝીણા માણસનું કામ છે] (૭) બહુ કરકસરિયુ, કજૂસ જેવુ [–કાંતવુ=(કોઈ કામ કે વાતમા) ઊંડે ઊતરવું, અતિ બારીકાઈથી તપાસવુ, ઝીણુ ઝીણુ જોવુ (૨) ભારે કરકસર કે કજૂસાઈ કરવી] –ણુવટ, –ણાશ સ્ત્રી૦ બારીકી (૨)ચતુરાઈ,ડહાપણ [આવ્યા કરતો તાવ

ઝીણો તાવ પુ૦ [सं जीर्ण ?] ધીમો પણ ચાલુ

ઝીપટુ ન૦ ઝીપટાનું ફૂલ –ટો પુ૦ એક વનસ્પતિ, ઝીઝરટો (એના ફૂલ–ઝીપટા–ઝપાટ લાગતા લૂગડે ચોટી જાય છે)

ઝીપવુ સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઝીલવું

ઝીમી સ્ત્રી૦ [સર૦ दे क्षामिअ=કાળુ કરેલું] એક જાતની કાળી સાડી

ઝીરિયા સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ઝીલ સ્ત્રી૦ [प्रा झिल्ली ?] એક વનસ્પતિ (૨) ['ઝીલવુ' ઉપરથી] સામો લણવાનુ વાસનું એક ઓજાર (૩) તબૂરાનો તાર (૪) લાંબેલી મોટી બરણી (૫) [સર૦ हिं झील=સરોવર] ઊંડા પાણીની જગા(૬)[दे झिल्ली]છોળ,છાલક

ઝીલણ ન૦ ઝીલવું તે(૨) ઝીલેલું તે (પ્રવાહી) (૩) સ્ત્રી૦ (મહેસાણા બાજુ) સાળાવેલી

ઝીલવુ સ૦ક્રિ૦ [दे. झिल्लिअ=ઝીલેલુ]પકડી લેવુ, ઝીપવું (૨) [સર૦ म झील देणें] એક જણનું બોલવું કે ગાવું બીજાએ ઉપાડી લેવું (૩)[प्रा झिल्ल=નાહવું] નાહવું, જળક્રીડા કરવી

ઝીલુ ન૦ ['ઝીલવું' ઉપરથી] લટકતાં સૂપડા બાંધી નીચેથી ઉપર (ખેતરમાં) પાણી ચડાવવાની એક રચના [(અનાજ ભરવાનું)

ઝીલો પુ૦['ઝીલવુ' ઉપરથી]માટીનું મોટુ વાસણ

ઝીક, ૦ણ, ૦ણુ જુઓ ઝીક, ૦ણ, ૦ણુ

ઝીંકવુ સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं झोंकना] જુઓ ઝીકવુ ઝીંકાવુ (કર્મણિ) ઝીંકાવવુ (પ્રેરક)

ઝીંકો પુ૦ જુઓ ઝિકાળવો

ઝીંઝરટો, –વટો પુ૦ ઝીપટો

ઝીંઝરુ ન૦ (કા) ચણાનો પોપટા સાથેનો છોડ

ઝીઝવો પુ૦ એક જાતનું ઘાસ

ઝીંઝી સ્ત્રી૦ [दे झिंझिणी(–री)?] એક ઝાડ (એના પાનાં બીડી વાળવામાં વપરાય છે)

ઝીંઝોટી સ્ત્રી૦ એક રાગિણી

ઝીંટ સ્ત્રી૦, ન૦ નકામી પીડા, લફરુ ૦વુ સ૦ક્રિ૦[સર૦ हिं झींटना] (કાંઈક કાંટાળુ–ઝરડુ કે એના જેવુ) ઝીંટુ વળગાડવુ, ભઝાડવુ (૨)ખડકવુ [ઝીંટી લેવુ =ઝીંટાથી છીંડુ કે બાકોરુ પૂરવું–બંધ કરવુ]–ટાવવુ (પ્રેરક) –ટાવુ (કર્મણિ) –ટુ ન૦ [સર૦ सं झिंटी =એક જાતનું ઝાખરુ કે છોડ] ઝાંખરુ (૨) જુઓ ઝીંટ

ઝીંથરકા ન૦બ૦વ૦(કા) ઝીથરા [છૂટા વાળ

ઝીંથરાં ન૦બ૦વ૦ માથાના અવ્યવસ્થિત અને

ઝુકારવુ સ૦ક્રિ૦ ['ઝુકાવવુ' પરથી ?](ઊંટને) બેસાડવુ ઝુકારાવવુ (પ્રેરક) ઝુકારાવુ (કર્મણિ)

ઝુકાવવુ સ૦ ક્રિ૦ નમાવવુ (૨) ઝંપલાવવુ, ચાહોમ કરવુ –વો પુ૦ બ૦ વ૦ ઝુકાવવુ–ઝંપલાવવું તે [ભાવે

ઝુકાવુ અ૦ક્રિ૦ ઝૂકવાની ક્રિયા થવી,'ઝૂકવુ'નું

ઝુઝાર વિ૦પુ૦ [सं युध्, प्रा झुज्झ='ઝૂઝવુ' ઉપરથી, સર૦ म झुझार] ઝૂઝનારો, લડવૈયો

ઝુઝાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઝૂઝવુ'નું પ્રેરક(૨) હફાવવુ, થકવવુ

ઝુઝાવુ અ૦ક્રિ૦ 'ઝૂઝવુ'નુ ભાવે

ઝુડાવુ અ૦ ક્રિ૦, –વવુ સ૦ ક્રિ૦ 'ઝૂડવુ'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ઝુણઝુણ અ૦ (૨) ન૦ [રવ૦]

ઝુમખડુ ન૦ વૂરિયાની જાતનું એક ફળ (૨) [જુઓ ઝૂમખુ] સમૂહ

ઝુમાવું અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઝૂમવુ'નું ભાવે ને પ્રેરક [વિયોગદુ:ખ

ઝુરાપો પું૦ ['ઝૂરવુ' ઉપરથી] ઝૂરણ, કલ્પાંત;

ઝુરાવુ અ૦ક્રિ૦, –વવુ સ૦ક્રિ૦ 'ઝૂરવુ'નુ ભાવે ને પ્રેરક [એક ઝૂલતુ ઘરેણુ

ઝુલણિયું વિ૦ ['ઝૂલવુ' ઉપરથી]ઝૂલતુ (૨)ન૦

ઝુલાવનહાર વિ૦ ['ઝૂલવુ' ઉપરથી]ઝુલાવનારું

ઝુલાવું અ૦ક્રિ૦, –વવુ સ૦ ક્રિ૦ 'ઝૂલવુ'નું ભાવે ને પ્રેરક

ઝુસ્તી સ્ત્રી૦[સર૦ મ झूस=લડાઈ]લડાઈ,ટંટો

ઝુંડ ન૦ [સં. यूथ પરથી? સર૦ મ, हिं] જૂથ, ટોળુ [ઝંડાધારી

ઝુંડો પું૦ જુઓ ઝંડો –ડાધારી વિ૦ જુઓ

ઝુંબેશ સ્ત્રી૦ [फा जुंबिश=ગતિ,હલનચલન] જોશપૂર્વકની ચળવળ – હિલચાલ

ઝુંમર ન૦ ['ઝૂમવુ' પરથી ?] જુઓ ઝમરખ

ઝૂકવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं झुकना, म झुकणें] નમવુ, લચી પડવુ, લટકવુ

ઝૂઝ સ્ત્રી૦ ઝૂઝવુ તે ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સં युध्, प्रा झुज्झ, झूझ]મચ્યા રહેવુ(૨) જોરથી લડવુ

ઝૂઝુ ન૦ [સર૦ हिं जूजू] હાઉ,કરડે એવુ જીવડુ (બાળકને બિવડાવવા બાળભાષામા)

ઝૂડ ન૦ મોટો મગર(૨)ચૂડ, મજબૂત પકડ(૩) એક જાતનું ભૂત – ઝૉડ ૦ઝાપટ ન૦ ઝાડઝૂડ, ઝાપટઝૂપટ ૦વુ સ૦ક્રિ૦ [दे झोड] ધોકા કે બૂધા વડે ઠોકવુ(૨)ઝાપટવુ, ખંખેરવું –ડિયું ન૦ જેનાથી ઝુડાય એવુ સોટુ – બૂધુ. [ઝૂડિયાં પડવાં=ઝુડાવુ-માર ખાવો(૨)[લા.] ખાસડા ખાવા,અપમાન ને તિરસ્કારથી પાછા પડવુ. –ખાવાં=ઝુડાવુ,માર ખાવો]–ડિયો પું૦ ઝૂડવાનો દંડૂકો, ઝૂડિયુ

ઝૂડો પું૦[સં जूट, प्रा जूड]ઘણી ચીજોનો સાથે બાંધેલો જથો,જૂડો –ડી સ્ત્રી૦ નાનો ઝૂડો,જૂડી

ઝૂપકી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ झोपणें] ઝોકુ, ડોલુ

ઝૂમ વિ૦ ધૂમ; ઘણુ (૨) ઝૂમખાની પેઠે એકઠુ થયેલુ(૩)સ્ત્રી૦ ઝામ, સમય(૪) કેફ, નશો(૫) ઝૂમવાની તાકાત; જુઓ જોમ

ઝૂમ સ્ત્રી૦,પુ૦ ['ઝૂમવુ', (સર૦ લૂમવું)ઉપરથી] ઝૂમખુ ૦ખઝૂમખું,૦ખુ ન૦, ૦ખો પું૦ [સર૦ મ झुमका] અનેક વસ્તુઓનો જથો, લૂમખો

ઝૂમણી સ્ત્રી૦['ઝૂમવુ' ઉપરથી]એક જાતનો હાર (એમા વચમા પાઈના આકારનુ ચકતુ હોય છે)

ઝૂમણું ન૦['ઝૂમવુ' ઉપરથી] એક જાતનુ ઘરેણુ

ઝૂમવુ અ૦ક્રિ૦ [સર૦ दे झुवणग=પ્રાલંબ; સર૦ हिं झुमना] જુઓ ઝઝૂમવુ(૨)લટકવુ; ટિંગાવું (૩) આતુરતાથી ટાપી રહેવુ

ઝૂરણ ન૦ ['ઝૂરવુ' ઉપરથી] જુઓ ઝુરાપો

ઝૂરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा झूर=યાદ કરવુ(૨)ઝૂરવું, સુકાવુ हिं. झुरना]–ને માટે તલસવુ – કલ્પાંત કરવું (૨) કલ્પાંતથી ક્ષીણ થવુ

ઝૂલ સ્ત્રી૦ ['ઝૂલવુ' ઉપરથી]શોભા માટે રાખેલી ઝૂલતી કિનાર, ચીણવાળી કોર (૨) કવિતામા (લાવણી ઇ૦મા) આવતો આંતરો (૩) બળદ કે ઘોડાને પહેરાવાતો ઓઢો

ઝૂલડી સ્ત્રી૦ ['ઝૂલવુ' ઉપરથી] ઝૂલતુ રહે એવું બાળકનુ ખૂલતુ પહેરણ

ઝૂલણહાર વિ૦ ['ઝૂલવુ' ઉપરથી] ઝૂલનારુ; હીંચકા ખાનારું

ઝૂલણા પું૦ [दे झुल्लण] એક છંદ

ઝૂલણું ન૦ ['ઝૂલવુ' ઉપરથી] ઝૂલવુ તે; હીંચકો (૨) પારણુ (૩) ગાવાનુ હાલરડુ

ઝૂલતું વિ૦['ઝૂલવુ' ઉપરથી]ઝોલા ખાતુ,લટકતુ –વું અ૦ક્રિ૦ [प्रा झुल्ल(सं दुल्)]હીંડોળે કે પારણે હીંચવુ (૨) લટકવુ

ઝૂલો પુ૦ ['ઝૂલવુ' ઉપરથી] જેમાં ઝૂલી શકાય તે, હીંચકો (૨) [લા] નુકસાન, ખાવ [ઝૂલા ખાવા=હીંચકા ખાવા (૨) આમ તેમ અથડાયા કરવુ]

ઝૂંક સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝૂકાવુ] (ચ) એકાએક આંખમા કાંઈ ઝપટાવુ તે, ઝોક [–વાગવી, –લાગવી=ઝૂકાવું.–ઉતારવી=ઝૂક લાગી હોય તેની વેદના મટાડવા ફૂંક વગેરે મારવી]. –કાવું અ૦ક્રિ૦['ઝોકવુ' પરથી]ઝૂક લાગવી –કાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ઝૂંટ સ્ત્રી૦ ઝૂંટવી લેવુ તે [–મારવી=ઝૂંટવુ.] ૦(–ટા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'ઝૂંટવું'નુ પ્રેરક. ૦વું સ૦ક્રિ૦ ઝડપ મારી ખૂંચવી – પડાવી લેવું.

-ટઝૂટા, -ટાઝૂટ સ્ત્રી૦ સામસામે ઝૂટ ચલાવવી તે -ટાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઝૂટવું'નું કર્મણિ
ઝૂપ(-પી) સ્ત્રી૦ ચિતા
ઝૂંપડી સ્ત્રી૦, -ડું ન૦ [दे झुंपडा] ઘાસ,સાંઠી, છાજ વગેરેથી બનાવેલું છાપરું - ઘર
ઝૂપી સ્ત્રી૦ ચિતા, ઝૂપ
ઝૂક સ્ત્રી૦, ૦ણું ન૦ ઝૂકવું-ઝોકાં ખાવા તે
ઝૂકવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ જૂકવું] (સુ) ઝોકાં ખાવાં ઝૂકાવવું (પ્રેરક)
ઝૂસરી સ્ત્રી૦ જુઓ ધૂસરી -રું ન૦ ધુરા,ધૂસરું
ઝેણ (ઝેણ,) સ્ત્રી૦ ['ઝીણું' ઉપરથી] ઝીણ, ઝીણી રજોટી(જેમ કે પીળતા રૂની,તમાકુની) (૨) વરસાદની ફરફર, પાણીની છાંટ (૩) [સર૦ ઝઝણી] ક્રોધની ઝુલારી - કમકમી
ઝેબઝેબાં, ઝેબઝેબ અ૦ (૨) ન૦ બ૦ વ૦ પરસેવાના રેલા પર રેલા
ઝેર સ્ત્રી૦ [જુઓ ઘેર] ઊંચી જગા કે બેઠકની ધાર, ઘરની ઓટલી કે તેની ધાર (ચ) (૨) ન૦, સ્ત્રી૦ ઝાંઝર
ઝેર (ઝે) ન૦[फा ज़हर] વિષ (૨) ઈર્ષ્યા(૩)વેર [-આપવું, દેવું = ઝેર ખવડાવવું -આવવું = ઈર્ષ્યા થવી -ઉતારવું = ઝેરની અસરથી મુક્ત કરવું -ઊતરવું = ઝેરની અસરથી મુક્ત થવું -કાઢવું = વેર વાળવું, દાઝથી બદલો લેવો -ખાવું = ઝેર વડે આપઘાત કરવો (૨) અદાવત રાખવી -ચડવું = ઝેરની અસર થવી (૨) વેર કે ઈર્ષ્યાની લાગણી થવી -થવું = ઝેર જેવું થઈ પડવું (૨) વેર ઈર્ષ્યા કે અણબનાવ થવો -વરસવું = વેરની લાગણી (આંખમાંથી) ઊભરાવી -વાવવું = કજિયાના બી વાવવા -વાળવું = ઝેર ઉતારવું (૨) વેર લેવું, વાળવું] ૦કચૂરો(-લો) પુ૦, ૦કચોલું, ૦કોચલું ન૦ [फा कुचलह] એક કડવું બી - ઔષધિ ૦કાજળી સ્ત્રી૦ પરસેવા વાટે બહાર આવતું શરીરમાંનું વિષ (૨) મરણ વખતનો પરસેવો ૦મહોરો પુ૦ દંશના વિષને ચૂસી લે એવો સાપના તાળવામાં થતો એક ચપટો પદાર્થ
ઝેરકો પુ૦ [જુઓ જેરો ૩, ઘેરકો] મોટો જથ્થો, સમૂહ (ચ)
ઝેરણી સ્ત્રી૦ ['ઝેરવું' ઉપરથી] દહીં વલોવવાની નાની હાથ-રવાઈ
ઝેરવું સ૦ ક્રિ૦ [જરર રવ૦?] નાની રવાઈથી દહીં વલોવવું
ઝેરી, ૦લું (ઝે) વિ૦ ['ઝેર' પરથી] ઝેર-વિષવાળું (૨) અદેખું, અદટસ રાખે એવું. ૦નાળિયેર ન૦ એક દરિયાઈ વનસ્પતિનું ફળ (જેના કોટલાનું સાધુનું કમંડળ બનાવાય છે). ૦મા(-માં)ખ સ્ત્રી૦ એક જાતની માખ
ઝેરું (ઝે) ન૦[सं क्षर्, प्रा झर् ઉપરથી] ઝાપટું
ઝોક પુ૦, સ્ત્રી૦ ['ઝૂકવું' ઉપરથી] વાંક, વલણ, ઝુકાવપણું (૨) [જુઓ ઝૂક] આંખમાં કંઈ ઝપટાવું તે, ઝૂક (૩) નુકસાન (૪) (ગ.) સુરેખાનો ઢોળાવ - 'ઇક્લિનેશન'
ઝોક પુ૦, ૦ડું ન૦ [જુઓ ઝાંક] ગોષ્ઠ, ગાય કે ઘેટાંબકરાંનો વાડો
ઝોકવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઝોંકવું] એકદમ ફેંકવું, નાખવું (૨) અ૦ ક્રિ૦ ['ઝૂકવું' ઉપરથી, સર૦ म झोकणें] વળવું, ઝૂકવું (૩) ચાહોમ કરીને પડવું (૪) ઊંઘમાં ઝોકાં ખાવાં
ઝોકડા પુ૦ બ૦ વ૦ ['ઝોકવું' ઉપરથી] ખૂબ ઈચીને તથા બીજી રીતે નિરંકુશ માણવું તે
ઝોકાર વિ૦ (કા) ઝાકમઝોળ
ઝોકારવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઝુકારવું (૨) ઝુકાવવું
ઝોકાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઝુકાવવું
ઝોકાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઝોંકવું] એકદમ ફેંકાવું (૨) ['ઝૂકવું ઉપરથી] લટકવું, ઝૂલવું
ઝોકું ન૦['ઝોકવું' ઉપરથી] ઊંઘ કે ઘેનનું ડોલું [-ખાવું, ઝોકાં ખાવાં = ઊંઘ કે ઘેનના ડોલાં આવવાં, ઝોકવું]
ઝોકો પુ૦['ઝોકવું' ઉપરથી] હેલો, હડસેલો(૨) આંખની ઝોક(૩) ત્રાજવા ખોટા નમાવવાની યુક્તિ [-ખવડાવવો = હડસેલો મારવો (૨) હડસેલો મારી તાજવાં એકબાજુ ખોટાં નમાવવાં.]
ઝોટ(-ટી,૦ડી) સ્ત્રી૦,૦ડું,-ડું ન૦ [दे झोट्टी] જુવાન ભેંસ
ઝોટિંગ પુ૦ [दे, सं जोटिंग ઉપરથી? સર૦ म, हिं] એક પ્રકારનું (મુસલમાનનું) ભૂત (૨)મેલું કે રખડતું હાડ માણસ (૩) અરાજક

દશા. ૦પાદશાહી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ] અંધાધૂંધીની રાજદશા

ઝોડું ન૦ જુઓ 'ઝોટ'મા

ઝોડ (ઝો) ન૦ [દે. ઝોઙ=જૂનું ઝાડ ભૂત ત્યા રહેતુ મનાય તે પરથી?] ઝુડ, વળગણ.૦ઝપટ સ્ત્રી૦ ભૂતપિશાચાદિની અડફટ, વળગાડ

ઝોબા(-બા)વું, ઝોબો(-બો) પુ૦ જુઓ જોબાવુ, જોબો

ઝોયણો પુ૦ (ચ.) જુઓ ઝોલણો

ઝોલ સ્ત્રી૦ ['ઝૂલવું' ઉપરથી] ઢીલાશને લીધે તારનું વચ્ચેથી ઝૂલી જવું તે

ઝોલ(-ળ)ણી સ્ત્રી૦[જુઓ ઝોળી] ખાનાવાળી કોથળી, ખડિયો. -ણો પુ૦ મોટી ઝોલણી

ઝોલવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઝૂલવુ] ડોલવુ (૨) ઝોકા ખાવા

ઝોલું [ઝો] ન૦ ઝુડ, ટોળુ

ઝોલું ન૦['ઝોલવુ' ઉપરથી]ઝોકુ, ડોલુ. -લો પુ૦ ઝૂલો, હિંડોળો (૨) હેલો, હીંચકાનો એક ઝોક(૩) ઝોલ. [ઝોલા ખાવા=હીચવુ (૨) અનિશ્ચિત સ્થિતિમા આમથી તેમ ડગવુ -આથડવુ] [(સુ) ઝોડ, વળગણ

ઝોળ (ઝો)સ્ત્રી૦[સં જ્વાલા]ઝાળ,જ્વાલા(૨)ન૦

ઝોળણી સ્ત્રી૦, -ણો પું૦ જુઓ 'ઝોલણી'મા

ઝોળવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ ઝોલવુ]ઝુલાવવું,હીંચોળવુ (૨) આમતેમ હલાવી રગડી નાખવુ-રોળવુ

ઝોળાવો પું૦['ઝોલવુ' ઉપરથી]ખાડાખૈયાવાળો જમીનનો ભાગ(૨)ઢોળાવ(૩)ઝૂલેલો-નીચો નમેલો ભાગ

ઝોળાશેક પું૦ [ઝોળો+શેક] ઔષધિથી ભરેલી કોથળી વડે કરેલો શેક

ઝોળી સ્ત્રી૦ [દે ઝોલિઆ] કપડાના ચાર છેડા પકડીને ઝૂલતુ પાત્રાકાર કરાય છે તે. ઉદા૦ 'શાકની,સાધુની ઝોળી'(૨)ઝૂલતી ઝલાતી થેલી (૩) બાળકની ખોઈ [-ફેરવવી=ભિક્ષા માગવી;દાન માગવુ.-માંથી ઝડપાવું=છેક બાળપણમાથી સગાઈ થવી.-લેવી=ભિખારી થવુ -ભરવી=માગનારને આપીને તેની ઝોળી ભરવી, માગણી પૂરી કરવી] ૦પોળી સ્ત્રી૦ બાળકને નામકરણવિધિ કરતા પારણામા ઘાલી હીંચોળવાની ક્રિયા. -ળો પુ૦ ઝોલો, નમી પડવુ તે(૨)મોટી ઝોળી [પટકવુ

ઝોંકવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [हिं झोंकना] ઝોકવુ,

ઝોંકો (૦) પું૦ જુઓ ઝોકો

ઝોંટ (૦)સ્ત્રી૦ ઝૂટ, ઝડપ ૦વું સ૦ક્રિ૦ ઝૂટવુ, ખૂચવી લેવુ

ઝોંસવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [दे झोस=નાખવુ, ફેંકવુ]રીસથી-અભાવથી આપવુ-નાખવુ કે મૂકવુ-પટકવુ (૨) ઠાસીને ખાવું-ગળચવુ

ઝોંસો પું૦ [જુઓ ઝોંસવુ, સર૦ જોસો] હડસેલો, ધક્કો

ઞ

ઞ ('ય'(૦) પેઠે બોલાય છે)પું૦[सं] ચવર્ગનો અનુનાસિક એથી શરૂ થતો એકે શબ્દ નથી. ચઞ્ચલ, જઞ્જાળ જેવા શબ્દોમા સંસ્કૃત ઢબે લખવામા આવી શકે પણ ગુજરાતીમા એમ કોઈ ભાગ્યે લખે છે, અનુસ્વાર જ મોટે ભાગે લખાય છે

ટ

ટ પું૦ [सं] મૂર્ધસ્થાની પહેલો વ્યંજન. ૦કાર પુ૦ ટ અક્ષર કે ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે ટકારવાળુ ૦ટો પું૦ જુઓ ટકાર

ટઈ પડવું અ૦ ક્રિ૦ ભરચક ભરાઈ જવુ (ખસ, ફોલ્લા ઇ૦ થી)

ટક અ૦ [રવ૦, સર૦ हिं., म.] ટકાવાથી થતો અવાજ, યા ખટ દઈને થતો અવાજ (જેમ કે, ઘડિયાળનો, કેમેરાની કળનો) (૨) [લા] 'કેવો બન્યો!' એવો ભાવ બતાવતો ઉદ્ગાર (ફોટો પાડવા જેવુ મો થાય તે પરથી) [-પડવું, પડી જવું=બનવુ]

ટકટક અ૦ [રવ૦, જુઓ ટક] સતત ટક ટક અવાજ થાય તેમ (જેમ કે ઘડિયાળનો) (૨) ટગર ટગર (જોવુ) (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ ટકટકારો

કટકાટ(–ટો) પુ૦ ટકટક અવાજ(૨)કંટાળો આવે તેવો નકામો લવારો

ટકટકિયું વિ૦ ટકટક કર્યા કરતું

ટકવું સ૦ ક્રિ૦ [सं तक्; સર૦ हिं टिकना, म टिकणें, टकणें] લાંબા વખત સુધી ચાલવું–નભવું (૨) એક સ્થળે લાંબો વખત ગોઠવું

ટકાઉ વિ૦ ટકે–રહે તેવું; મજબૂત. **–વ, –વો** પુ૦ ટકાઉપણું, મજબૂતાઈ, ટકવું તે

ટકાર, –રાત [सं] જુઓ 'ટ'માં

ટકાવારી સ્ત્રી૦ટકા પ્રમાણે ગણતરી,'પરસેન્ટેજ', સોએ કેટલા તેનું પ્રમાણ [**–કાઢવી**=ટકા ગણી કાઢવા]

ટકો પુ૦ [सं त्रिक] ત્રણ પૈસા (૨) [सं टंक] રૂપિયો, નાણું(૩)સો કડાંના પ્રમાણમાં ગણતરી, 'પરસેન્ટેજ' (૪) [म टक्कल (ટક ટકોરો વાગે એવું તે પરથી ?)] ટકો, સાવ બોડું –કેશરહિત માથું [**ટકા ઉધરાવવા**=ભીખી ખાવું **ટકા કરવા**=રોકડે વેચી સિક્કાનાણું ભેગું કરવું **ટકા ચડવા**=વ્યાજ વધવું **ટકા ચડાવવા**=વધારી વધારીને કહેવું(૨)અસલ કિંમત ઉપર દલાલી વગેરે ઉમેરી ભાવ વધારવો **ટકાની પીંજરી**=માલ વિનાનું માણસ. **ટકાનું ત્રણ શેર**=તદ્દન સસ્તું **ટકાનું માણસ**=હિસાબમાં ન લેવા જેવું-તુચ્છ માણસ **ટકો કરાવવો**=માથું સાવ બોડું કરાવવું]

ટકોર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, म, सं टकार પરથી ? કે दे टक्कर પરથી ?]ટકોરવું–ટોકવું તે,ધીમેથી ગોદાવવું તે (૨) સહેજ ઇશારો કે સૂચના (૩) વ્યંગ કે મરોડમાં કહેવું તે,મીઠી ટીકા;વક્રોક્તિ

ટકોરખાનું ન૦[સર૦ हिं टकोर=નગારા પર દાંડિયો મારવો તે કે તેનો અવાજ જુઓ ટકોર] ચોઘડિયાં કે તે વગાડનારને બેસવાની જગા. [**–બેસાડવું** =ચોઘડિયાં વગાડનારા રોકવા, ચોઘડિયાં વગડાવવાં.]

ટકોરવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ટકોરો] ટકોરો મારવો (૨)[જુઓ ટકોર]ટોકવું, ગોદાટવું, ટકોર કરવી

ટકોરો પુ૦ [दे टक्कर, રવ૦] રણકે એમ વાગતો ઠોક(૨)ઠોકનો રણકો [**–મારવો**=રણકે તેવો ઠોક મારવો **–મારી જોવો**=તપાસ માટે ઠોક મારી ખાતરી કરી જોવી. **–મારે એવું**=આંટે તેવું, ચડિયાતું] **–રી** સ્ત્રી૦ નાનો ટકોરો (૨) નાની ઘડિયાળ (મોગરી વડે વગાડવાની)

ટક્કર સ્ત્રી૦ [दे] ઠોકર, પ્રહાર(૨)અથડામણ, સામનો [**–ખાવી**=અથડાવું **–ચડવી**=માથું દુખી તમ્મર આવવી **–ઝીલવી**=હુમલા સામે ટકી રહેવું. **–મારવી**=ચડિયાતું હોવું **–લાગવી**=ઠોકર વાગવી. **–લેવી**=પાછા ન પડવું, સામનો કરવો]

ટક્કો પુ૦ જુઓ ટકો (૪)

ટગ ટગ અ૦ જુઓ ટગર ટગર

ટગમગ વિ૦ જુઓ ડગુમગુ, ટગુમગુ (૨)અ૦ ટગર ટગર

ટગરટ(–મ)ગર અ૦ [सं टगर ઉપરથી] એકી-નજરે, મીટ માંડીને

ટગલી સ્ત્રી૦ (કા) પાતળી ઊંચી ડાળી

ટગુમગુ વિ૦ જુઓ ડગુમગુ, ડોલતું (૨)અ૦ ટગુમગુ હોય એમ

ટચ વિ૦ ઊંચી જાતનું(૨) પુ૦ [इं] સોનાના કસનો આંક (૩) અ૦ [રવ૦, સર૦ म] ટચાકાનો અવાજ (૪) જરી વારમાં, ઝટ (**–લઈને, દઈને**)

ટચકડી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ચપટી

ટચકાટવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ટચકો] ટચકે ટચકે કાપવું, ટચકાવવું

ટચકારે પુ૦+[રવ૦] હાકેડુનો ડચકારો

ટચકારી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ટચકડી, ચપટી

ટચકાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ટચકો' ઉપરથી] ટચકો મારીને કાપવું

ટચકિયું ન૦ કમ્મરથી રહી જવું તે

ટચકું ન૦ [જુઓ ટોચકું] ઢેરવું (૨) [જુઓ ટાણુંટચકું] નાનો પ્રસંગ

ટચકો પુ૦ [दे टच्चक, રવ૦] ઝટકો, ઘા (૨) તેનો અવાજ (**–મારવો, વાગવો, લાગવો**)

ટચ ટચ અ૦ [રવ૦] ટચકાનો રવ

ટચરું વિ૦ [જુઓ ઠચરું] અતિ ઘરડું –બુઢ્ઢું (તુચ્છકારમાં)

ટચલી આંગળી સ્ત્રી૦[સં. ટ=ઠીંગુજી ઉપરથી?] છેલ્લી, સૌથી ટૂંકી આંગળી
ટચાક વિ૦ ડોળી, આછકલું; શેખી મારનાર
ટચાક અ૦ [રવ૦] -કિયો, -કો પુ૦ શરીરના સાંધાનો કડાકો [ટચાકા ફોડવા=શરીરના સાંધાના કડાકા બોલાવવા(સુસ્તી દૂર કરવા) (૨) દુખડાં લેવાં]
ટચૂકડું વિ૦ [સં ટ ઉપરથી ?] ઘણું નાનું
ટટવાણી સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં. टटुआनी, 'ટટ્ટુ' ઉપરથી]ટટ્ટુનું સ્ત્રીલિંગ, ટટ્ટુ જેવી નાની ઘોડી
ટટવું ન૦[સર૦ હિં टटुआ,'ટટ્ટુ' ઉપરથી]નાનું ઠીંગણું ઘોડું (૨) ખચ્ચર
ટટળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ટળવળવું] પીડાવું, ઝૂરવું (૨) લટકી રહેવું
ટટળાટ પુ૦['ટટળવું' ઉપરથી] ટટળવાનું દુઃખ
ટટા(-ટ્ટા)ર વિ૦ બરાબર ઊભું; અક્કડ (૨) [લા] સશક્ત. [-થવું=અક્કડ ઊભા થવું, હોશિયાર થવું (૨) શક્તિ આવવી]
ટટ્ટી સ્ત્રી૦ [દે टट्टइआ=પડદો, દે तट्टी=વાડ] કામઠાંનો કે વાંસની ચીપોનો પડદો (૨) વીરણનો બનાવેલો ચક (૩) [હિં] જાજરૂ, સંડાસ [-થવી=દસ્ત થવો -જવું=જાજરૂ જવું]
ટટ્ટુ પુ૦, ન૦ [હિં] ઠીંગણું ઘોડું(૨)નબળું ઘોડું
ટટ્ટો પુ૦ ટ અક્ષર
ટડકાવવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ હિં तड़काना, મ टरकाविणें] તડકાવવું, ધમકાવવું
ટડપડ સ્ત્રી૦, -ડાટ પુ૦ ખાલી ડંફાસ-દોરતોરનો દેખાવ, શેખી
ટઢિયાળું વિ૦ ['ટાઢ' 'ટાઢું' ઉપરથી]ટાઢ વાય એવું (૨) ન૦ એવું વાતાવરણ, ટાઢોડું (૩) ટાઢોડાવાળું સ્થાન
ટણક વિ૦[રવ૦, સર૦ મ]જડ, ઠોઠ(૨)ઝટકણ
ટણકો પુ૦ [સર૦ મ टणका; રવ૦] (સુ) ખોટું લાગવું-રીસ ચઢવી તે
ટણચ સ્ત્રી૦ એક જાતનો ઊડણ સાપ, તણછ
ટણપું વિ૦[સર૦મ. टेणपा,टेनप्पा, टोणपा(-पे)] જડ, ગમાર, મૂર્ખ (એક ગાળ) [મણ)
ટન પુ૦ [ઇં] એક અંગ્રેજી તોલ (આશરે ૫૬

ટનટન અ૦ [રવ૦](૨)ન૦એવો ઘંટનો અવાજ -નિયું ન૦ ટનટન લાંબો ઘંટ વાગે તે
ટનનન અ. [રવ૦]
ટપ અ૦ [સર૦ હિં, રવ૦] ટપકવાનો રવ(૨) ઝટ (-દઈને, લઈને)
ટપક,૦ટપક અ૦ [રવ૦] ટપકતું હોય એ
ટપ(-બ)કલું વિ૦['ટપકું' ઉપરથી]ટપકાંવાળું
ટપકવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ટપકું; સર૦ હિં टपकना] ટીપે ટીપે નીચે પડવું, ચૂવું
ટપકાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ટપકું' ઉપરથી] ટીપાં પાડવાં (૨) ટૂંકાણમાં લખવું, નોંધ કરી લેવી (૩) બીજામાંથી નકલ કરી લેવી
ટપ(-બ)કિયું ન૦ [જુઓ ટપ] ટપ દઈને મરી જવું તે (૨) ટપકું
ટપકું ન૦ [ટપ (રવ૦) ઉપરથી, સર૦ હિં, મ. टपका] ટીપું (૨) [સર૦ દે टिप्पी પણ] નાનું ગોળ બિંદુ-ચિહ્ન. -કી સ્ત્રી૦ કપાળમાંનો નાનો ચાંલ્લો, ટીપકી (૨) ટીલડી, મીનાકારી અબરખ કે સોનારૂપાની નાની ગોળ પતરી
ટપકો પુ૦ ['ટપકાવવું' ઉપરથી] જન્મપત્રિકા, જન્માક્ષર
ટપ ટપ અ૦ [રવ૦] (૨) ઝટ ઝટ (૩) સ્ત્રી૦ બડબડાટ (આણગમાનો) [કરવું ટપકવું
ટપટપવું અ૦ક્રિ૦ ટપ ટપ અવાજ કરવો કે તેમ
ટપટપાટ પુ૦ ટપ ટપ એવો અવાજ (૨) બડબડાટ, ટપ ટપ (૩) ચપળતા
ટપટપિયું વિ૦ ટપટપ-પાછળથી બકબડાટ કરનારું (૨) ન૦ જુઓ ટપટપી [કકડો
ટપટપી સ્ત્રી૦ અસ્ત્રો ચડાવવા માટેનો ચામડાનો
ટપણું ન૦ ['ટપ' પરથી] (ચ) જુઓ ટપટપી
ટપલાબાજી સ્ત્રી૦સામસામી ટપલાની મારામારી
ટપલી સ્ત્રી૦[રવ૦] ધીમેથી મારેલી ચપાટ (૨) [લા.] ટોણો, મહેણું. (-ખાવી, મારવી, પડવી)[-મારવી=દીવો ઓલવવા હાથની ઝાપટ મારવી.]
ટપલું વિ૦ બેસી ગયેલું-અકડાઈ ગયેલું (૨) ન૦ ['ટપ' પરથી] કુંભારનું હાલ્લાં ટીપવાનું ઓજાર (૩) [ચ] ટપટપિયું
ટપલો પુ૦ [રવ૦] મોટી જોરની ટપલી (૨)

ટકે(-કો)ટ'ક અ૦ [જુઓ ટંક] દરેક ટંકે (૨) બરાબર નિયત સમયે, યોગ્ય વખતે જ (૩) ટોચ સુધી, છલોછલ

ટગ સ્ત્રી૦ [सं टगा] ટાંગો, પગ

ટગડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટગ] ટાંગો, તંગડી (૨) ટાંગાથી મારેલી ઠોકર કે આંટી (કુસ્તીમાં) [-ઊંચી કરવી, કે રાખવી = હાર્યા છતાં ન હાર્યાનો દમામ રાખવો]

ટગાડ(-વ)વુ સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ટાંગવું] લટકાવવુ

ટંગાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ટાંગવું'નું કર્મણિ] ટિંગાવુ, લટકાવુ [કે, ટચ માલ એ ખાય)

ટચ વિ૦ [સર૦हिं =તૈયાર] ટચ, ઉત્તમ (જેમ

ટંટો પુ૦ [સર૦ हिं टंटा] કજિયો, તકરાર -ટાખોર વિ૦ ટંટો કરવાની આદતવાળુ ૦ફિસાદ પુ૦ [+अ फसाद] ટંટો-તકરાર

ટંડેલ પુ૦ [સર૦ हिं टंड(-डे)ल] વહાણનો મુખ્ય ખલાસી-સુકાની (૨) [લા] ઊંચો માણસ કે કાંઈ વધારે ઊંચુ લાગે તે (જેમ કે ઊંચી ટંડેલ સ્ત્રી, ખુરશી ઇ૦)

ટપાવું અ૦ ક્રિ૦,-વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ટાપવુ'નુ કર્મણિ ને પ્રેરક

ટાઇપ પુ૦ [इं] (છાપવાનું) બીબુ ૦રાઇટર ન૦ [इं] છાપ જેવા અક્ષરોમાં લખવાનુ યંત્ર

ટાઇફૉઇડ પુ૦ [इं] એક જાતનો (આંતરડાંને કારણે થતો) મુદતિયો તાવ [શાળાનું ઇ૦)

ટાઇમટેબલ ન૦ [इं] સમયપત્રક (રેલગાડીનું,

ટાઈ સ્ત્રી૦ [इं] જુઓ નેકટાઈ (-બાંધવી)

ટાઉ ટાઉ અ૦ [રવ૦] (૨) ન૦ લવારો, બકવાદ (૨) કૂતરાનું નિરર્થક ભસ ભસ કરવુ તે

ટાઉન-હૉલ પુ૦ [इं.] ગામનો સાર્વજનિક હૉલ-સભા ઇ૦ માટેનું મકાન

ટાકર સ્ત્રી૦ [दे टक्कर] હલકો આઘાત-ટકોરી (૨) વિ૦ [સર૦ दे टेक्कर=પ્રદેશ, म टकल] (કા) સાફ, ઉજ્જડ, વેરાન ૦ડી સ્ત્રી૦ ટાકર (૨) કઠણ-રણકી જમીન [પરચૂરણ

ટાચકટુચક વિ૦['ટચકો' ઉપરથી] છૂટું છવાયું,

ટાચકાટુચકી સ્ત્રી૦ ['ટુચકા' ઉપરથી] મંતર-જંતરના ટુચકા કરવા તે [નારાની મંડળી

ટાચકાટોળી સ્ત્રી૦[ટાચકો + ટોળી] તડાકા માર-

ટાચકો પુ૦ [રવ૦] ટચાકો, સાંધાનો કડાકો(૨) ઘોડિયે લટકાવાતુ ઝૂમખુ-રમકડુ (૩) ખોટુ લાગવુ-રીસ ચડવી તે [ટાચકા ફોડવા= સાંધાના કડાકા ફોડવા (૨) નિંદા કરવી ટાચકો ચડવો=રીસ ચડવી, ખોટુ લાગવુ]

ટાટ ન૦ [સર૦ हिं , म ताट, બંગાળી પાટ= શણ] શણની દોરીઓના વણટનુ જાડુ કપડુ

ટાટ પુ૦ [સર૦ म ताट, कानडी तट्टे] મોટી તાસકના ઘાટની છત્રી થાળી (૨) અ૦ સાવ; તદ્દન ઉદા૦ 'લૂખોટાટ', 'નાગુ ટાટ' (૩) વિ૦ [इं टाइट?] સજ્જડ, કડક, સક્કસ (૪) મસ્ત, ચકચૂર ૦પટી (-ટ્ટી) સ્ત્રી૦ ટાટ (કપડુ)

ટાટલુ ન૦ [જુઓ ટાટ]વાસણ, ઠામ [-કરવુ =એઠા વાસણ માજવા]

ટાટવુ ન૦ [સર૦ टट्टू] ટટ્ટુ, હલકી જાતનું ઘોડુ

ટાટિયુ ન૦ ['ટાટ' ઉપરથી]ટાટનો કકડો(કપડુ)

ટાટિયાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ ટાટું] ગાડાનાં પાંજરાં (૨) કામઠાંનાં બારણાં

ટાટુ ન૦ [જુઓ ટટ્ટી] કામઠાની ચીપોની ગૂંથેલી સાદડી, ભીંત કે ઝાંપો (૨) ટાટાનું બનાવેલુ છૂપડુ (૩) જુઓ ટાટકુ(૪) [ટાટ = અફીણ ઇ૦ના નશામાં ચકચૂર ઉપરથી]રજપૂત કે ગરાશિયો(તુચ્છકારમાં) ઉદા૦ "ભાટાં, ટાટાં, ને બામણાં, વહે ચણ ચોડી ને વઢવાં ઘણાં"

ટાઢ સ્ત્રી૦ [જુઓ ટાઢુ] ઠંડી [-ચડવી = ઠંડી લાગવી, ટાઢે ધ્રૂજવુ(૨)તાવની કણકણી આવવી (૩) [લા](અમુક કામ કરવાનુ આવે ત્યારે) અણગમો થવો -પડવી = ઠંડી પડવી -ફેરા મારે છે = ઠંડીનું કશુ ચાલતુ નથી -લાગવી, -વાવી = ઠંડી લાગવી, ટાઢથી ધ્રૂજવુ]૦ક સ્ત્રી૦ ઠડક (૨) [લા] નિરાંત [-વળવી,-થવી = બળતરા શમવી, શાંતિ થવી]૦કિયુ ન૦ ઠડક માટે વપરાતુ ભીનું કપડુ કે પીંછુ (૨) પાણી ઠંડુ થાય તેવુ વાસણ ૦તડકો = સુખદુ:ખ, તડકો છાંયડો -ઢિયો(૦તાવ) પુ૦ ટાઢ વાઈને આવતો તાવ -ઢી સ્ત્રી૦ મડદાની રાખ, વાની [-વાળવી = ચિતાની રાખને પાણી છાંટી,વાળી કરીને પાણીમાં પધરાવવી.]

ટાઢાશ સ્ત્રી૦ [જુઓ ટાઢુ] ટાઢાપણુ

ટાઢી શિયળ, ટાઢી શીળી સ્ત્રી૦ શ્રાવણ સુદ કે વદ સાતમનો દિવસ, શીતળાસાતમ

ટાઢુ વિ૦ [પ્રા. ઠડ્ઢ (સ્તબ્ધ)=કુંઠિત, જડ-સડ ઉપરથી] શીતળ, ઠંડુ (૨) વાસી (૩) [લા] ધીમુ, મંદ (જેમ કે કામમા) (૪) ઝટ ઉશ્કેરાય નહિ એવુ, શાંત સ્વભાવનુ [**ટાઢા પહોરનું** વિ૦ નવરાશના વખતનુ, ગપ જેવું (-ની સ્ત્રી૦ ગપ) **ટાઢા(-ઢે) પાણીએ ખસ જવી**=વગર મહેનતે પીડા ટળવી **ટાઢા સમ**=બહારથી ઉગ્ર ન લાગતા પણ અસરે ઉગ્ર લાગે તેવા સમ (દેવમૂર્તિ આગળના ફૂલ લઈને કે મૂર્તિ ને પગે હાથ અડકાડીને લીધેલા સમ) **ટાઢાંઊનાં** ન૦બ૦વ૦=ઘરવટના ખાનપાન (૨) [લા] સંસારના સુખદુખ **ટાઢાં ગાળવાં, ઢાળવાં**=જુઓ ટાઢો ઢાળવો (૨) આળસ કરવી **ટાઢાં પાટિયાં કરવાં**=ખાઈ પીને નિરાત કરવી **ટાઢી રસોઈ**=[લા] બાપદાદાથી ઊતરી આવેલી મિલકત **ટાઢું કરવું**=ઠંડું પાડવુ (૨) શાત કરવુ **-ગાર, ઘોર**=ઘણુ જ ઠંડુ **-છમ કરવું**=પચાવી પાડી ઠેકાણે કરવુ **-ટપ**=તદ્દન શાત કે ઠંડુ **-થવું**=ઠંડું થવુ (૨) શાત થવુ. **-નાખવું**=મુલતવી રાખવુ, વિલંબ કરવો **-પડવું**=શાત થવુ **-પડી જવું**=તેજી ઓસરી જવી(૨)શરીરની ગરમી એકદમ ઘટી જવી (મરવાની ઘડીની જેમ). **-પાડવું**=શાંત પાડવુ,શમાવવુ(૨) (આગને) બુઝાવવુ **-પથરા જેવુ**=ઘણુ ઠંડા સ્વભાવનુ **-પાડી પલાળવું**=શાત કરી, સમજાવવું **-પાણી રેડવું**=આશા કે ઉત્સાહ ઠંડાં પડી જાય એમ કરવુ, ના પાડવી. **-પેટ**=નિરાંત, નિશ્ચિંતતા **-બોળ**=ઘણું ઠંડુ. **-લોહી**=નિશ્ચિંતતા, શાંતિ **ટાઢો માર**=બહારથી અસર દેખાય નહીં પણ અંદરથી સાલે એવો મૂઢ કચ્ચર માર **ટાઢો ડામ**=મહેણુ. **ટાઢો ઢાળવો**=આરામ-વિસામો લેવો.] **-ઢું પથરો** વિ૦ કામમા અત્યંત ઢીલ કરનાર **-ઢુ શીળુ** વિ૦ ટાઢુ અને વાસી **-ઢુ હિમ** વિ૦ હિમ જેવુ ટાઢુ, ઘણું ઠંડુ

ટાઢો પું૦ [ટાઢુ ઉપરથી] ટાઢો ડામ, અંદરથી બાળી મૂકે એવુ મર્મવચન

ટાઢોડિયું ન૦ ['ટાઢુ' ઉપરથી] જુઓ ટાઢકિયુ (૨) જુઓ ટાઢોડું

ટાઢોડું ન૦ ['ટાઢુ' ઉપરથી] ચાલુ વરસાદને લીધે હવામા થયેલી શરદી

ટાઢોડો પુ૦ જુઓ ટાઢો. [**ટાઢોડા દેવા**=મહેણા મારવા]

ટાણુ ન૦ [સર૦ મ टाणें, સર૦ ટાકણુ (ટક)] સારેનરસો પ્રસંગ-અવસર(૨)સંધિ; લાગ [**-આવવું**=અવસર આવવો. **-માંડવું**=મંગળ પ્રસંગ ઊજવવો] **૦ટચકું** ન૦ [સં ટ ઉપરથી ? સર૦ ટચૂકડુ] વારતહેવારનો પ્રસંગ-અવસર

ટાપટીપ સ્ત્રી૦[સર૦ म.]વ્યવસ્થા, સુઘડતા(૨) મરામત (૩) ઉપરનો ભભકો-શણગાર, ચાપચીપ **-પિયું** વિ૦ ટાપટીપ-શણગાર કર્યા કરવાની ટેવવાળુ

ટાપલી સ્ત્રી૦ [રવ૦, સર૦ म. टापरी] ટપલી

ટાપશી(-સી) સ્ત્રી૦ ['ટપ' (રવ૦)] ચાલતી વાતમા પુરાતો હાજિયો. (**-પૂરવી**)

ટાપી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ટપલી (૨) છો બેસાડવા ટીપવાનું ઓજાર

ટાપુ પુ૦ [સર૦ हिं., म. टापू] બેટ, દ્વીપ

ટાપુવો, ટાપો પુ૦ ['ટપ' (રવ૦)] રોટલો [**ટાપુવો ટીપવો**=રોટલો ઘડવો **ટાપા ટીપવા**=રોટલા ઘડવા]

ટાબકો પું૦['ટપ' ઉપરથી]બહુ વાચાળ માણસ

ટાબોટો પુ૦ ['ટપ' રવ૦] હથેળી પર હથેળી અફાળી કરેલો અવાજ, તાબોટો. [**ટાબોટા ફૂટવા, પાડવા** = પહોળે પંજે તાળીઓ પાડવી (હીજડાઓ કરે છે તેમ) (૨) [લા.] નામર્દ-કાયર બનવુ]

ટાભાટેભા પુ૦બ૦વ૦ [જુઓ ટેભો] થાગડથીગડ (૨) જખમના ટાંકા. **-ભી** સ્ત્રી૦ ટાભાટેભા કરવા તે

ટાયડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટારડી] નાની ઘોડી **-ડું** ન૦ નાનુ ઘોડું. **-ડો** પું૦ નાનો ઘોડો

ટાયર ન૦ [इं] સાઇકલ, મોટર વગેરે વાહનને

હોતી રઅરની વાટ

ટાયલુ (ટાં') ન૦[સર૦ ડાહ્યલું] વગર જરૂરની ડોઢડહાપણની અથવા આપવડાઈની વાત કે વચન (–કરવુ)

ટારડી સ્રી૦ [દે ટાર=ટટ્ટુ, હલકી જાતનું ઘોડુ] (કા.) નાની–માલ વગરની ઘોડી

ટાલ સ્રી૦ વાળ જતા રહ્યા હોય એવો માયાનો ભાગ, તાલ [–પડવી=માથાના વાળ જતા રહી, માથુ સાફ ટાલકી જેવુ થવુ]

ટાલકી સ્રી૦ જુઓ તાલકી, તાળવુ –કું ન૦ જુઓ તાલકુ [જુઓ ટાળવુ

ટાલવુ સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं टालना]+(૫)

ટાલી સ્રી૦ [સર૦ हिं, म] અર્ધો રૂપિયો (વેપારીઓનો સ કેત) (૨) [જુઓ તાલુ] ચ દરવામા સાધેલા જુદા જુદા ર ગના કકડા (૩)['ટાલ' કે ટાળવુ'] હાભડા વગેરેની જડ બાઝવાથી ખેડવામાં ન આવતો ખેતરનો ભાગ

ટાલુ ન૦ જુઓ ટાલ

ટાવર ન૦ [ई] ઊંચા મિનારા જેવુ (બહુધા ઘડિયાળવાળુ) એક બાંધકામ

ટાળ સ્રી૦ ['ટાળવુ' ઉપરથી] નિવારણ કરવું –ટાળવુ તે ૦ક વિ૦ ટાળનારુ ૦ણુ, ૦ણુટોળણુ ન૦(ચળામણ, ઝટકામણ જેવો) ટાળી મૂકેલો નકામો ભાગ

ટાળવુ સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ટળવુ] દૂર કરવુ, નિવારવુ (૨) સારુ કાઢી લઈ ખરાબ છોડવું

ટાળી અ૦ ['ટાળવું' ઉપરથી] વિના, સિવાય

ટાળો પુ૦ ['ટાળવુ' ઉપરથી] વાયદા કર્યા કરવા તે (૨) જુદાઈ–અ તર ગણવુ કે રાખવું તે (૩) મેળ, મેલ, ચમત્કાર (૪) [सं ताल] સ જોગ, તાકડો, તાળો. [**ટાળા દેવા**=વાયદે ચડાવવુ **ટાળો મળવો**=જોગ આવવો, તાકડો બેસવો (૨) હિસાબ ખરો હોવો]

ટાંક (૦) પુ૦ [सं टंक] શેરનો ૭૨મો ભાગ(૨) મોતી તોળવાનું એક વજન–તોલ(૩)['ટાંકવુ' –ટાંકી (નાખી)રાખવુ ઉપરથી] લખત, લખાણ (૪) સ્રી૦ ['ટાંકવું'–(ઘડવું) ઉપરથી] ઘડેલી કલમની અણી (૫) અણિયુ, 'નિબ' (૬) [सं टंक् ઉપરથી] ટ ક, વેળા

ટાંકટ(–ર) (૦) વિ૦ [म टाकार] લુચ્ચુ, લફ ગુ, રડીબાજ

ટાંકણી (૦) સ્રી૦ ['ટાંકવુ' ઉપરથી] કાગળ ઇત્યાદિમા ખોસવાની માથાદાર ઝીણી સળી(૨) સુતારનું એક ઓજાર(૩)[જુઓ ટાંકણી] વાર-વાર ટોકવુ તે [–ખોસવી,મારવી=ટાંકણી ખોસીને (કાગળને બીજા કાગળ સાથે) જોડવુ]

ટાંકણું (૦) ન૦[मं टंक् ઉપરથી]ટાંકવાનું ઓજાર (૨) જોગ, પ્રસ ગ (૩) રૂડો અવસર; ટાણુ

ટાંકલી (૦)સ્રી૦ [જુઓ ટાંકી] નાનું ટાંકુ(૨) ['ટાંકવુ' ઉપરથી] ખોસવાની ટાંકણી (૩) [જુઓ 'ટાંક' અર્થ ૧] પણ

ટાંકવુ (૦) સ૦ ક્રિ૦ [सं टंक्] ખાણવુ, કોતરવુ (૨) ટાકા ભરવા, સાધવુ (૩) સાથે જોડવુ(૪) ઉતારો કરવો, અવતરણ આપવુ

ટાંકાબારી (૦) સ્રી૦ [જુઓ ટાંકુ] કેદેડી દશામાંથી છટકવાની–નીકળી જવાની બારી

ટાંકી(૦) સ્રી૦[જુઓ ટાંકુ] [दे टक्क=ખોદેલુ જલાશય, સર૦ हिं . म]પાણી ભરવાનો છોબ ધ કે લોખ ડનો કોઠો (૨) નાનું ટાંકુ (પાણીનું)(૩) [सं टक्क=ચીરો, ફાટ] ચાંદીનો રોગ (૪) ['ટાંકવુ' ઉપરથી] ટાંકવાની–કોતરવાની ક્રિયા (૫) [લા] ફાયદો–અસર (દવાની) [–લાગવી (દવાની)=અસર થવી]

ટાંકુ (૦) ન૦ [જુઓ ટાંકી] વરસાદનું પાણી ભરી મૂકવાને જમીનની અ દર બનાવેલો છોબ ધ કોઠો(૨)[જમવા માટે] પાણીથી ઠારેલુ ઘી (૩) [જુઓ તાકુ] મોટો ગોખલો

ટાંકો (૦) પુ૦ [સર૦ हिं . म टाका, જુઓ ટાંકવું] બખિયો, સીવણ [–દેવો, ભરવો, મારવો=સીવવુ]

ટાંગ(૦)સ્રી૦[જુઓ ટાંગો] પગ [–મારવી= કુસ્તીમાં ટાંગ ભેરવીને પાડી નાખવાનો–ટ ગડી દાવ અજમાવવો.] ૦તોલ સ્રી૦ બેઠકની કસરતનો એક પ્રકાર

ટાંઅણુ (૦) ન૦ [સર૦ हिं टांगन] ટટ્ટુ, નાનું ઘોડુ (૨) ઘણુ ઠીંગણુ માણસ

ટાંગવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [सं टक्, हिं टागना, म टांगणें] લટકાવવું, ટ ગાડવુ

ટાંગો (૦) પુ૦ [સં. टंगा] ટાંગ, ટાંટિયો (૨) [સર૦ हिं, म टांगा] ઘોડાગાડી, ટપ્પાગાડી. [**ટાંગા તોડવા**=નકામી રખડપટ્ટી–પગને ચાલવાની પીડા–ઉઠાવવી **ટાંગો કરવો**=ગાડી ભારે કરવી.] **–ગારોળી** સ્ત્રી૦ [ટાંગો+તોળવું] ટાંટિયો અને હાથ ઝાલી લબડતું ઉપાડવું તે. **–ગાતોડ** સ્ત્રી૦ [ટાંગો+તોડવું] રખડપટ્ટી

ટાંચ (૦) સ્ત્રી૦ [સ टंक्, સર૦ म] જપ્તી (૨) [જુઓ ટાંચવું]કલમની અણીનો ત્રાંસો કાપ(૩) ટચકો (૪) ઘટ, ખોટ. [**–આવવી, –લાવવી, –બેસાડવી**=જપ્તી કરનારે આવવું કે તેને આણવો **–ઊઠી જવી**=જપ્તી દૂર થવી, જપ્તીમાંથી મુક્ત થવું. **–પડવી**=ઘટ પડવી] **૦ણુ** ન૦ [સર૦ म.] ટૂંકી નોંધ **૦ણી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म] ટાંચણ (૨) ટાંકણી **૦મ** સ્ત્રી૦ ઘટ, ઓછપ **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ ટાંકવું; म टाचणें=ટાંકવું (૨) ટાંચ પડવી] ટાંકા મારવા (૨) ખોસવું, ઘોંચવું (૩) કલમની અણી કાપવી (૪) કરકસર કરવી, ખર્ચ કમી કરવું **–ચું** વિ૦ ઊણું, ઓછું, ખૂટતું (૨)ન૦ ઊણપ, ઘટ [**–પડવું**=ઓછું પડવું]

ટાંટિયો (૦) પુ૦ પગ (તુચ્છકારમાં) [**ટાંટિયા આવવા**=ચાલતા આવડવું (૨) જાત ઉપર ઊભા રહેવાની કે બીજાનો સામનો કરવાની શક્તિ આવવી **ટાંટિયા કહ્યું કરતા નથી**=થાકથી પગ ચાલતા નથી **ટાંટિયા કાપવા**=મૂળ કાપવા, આધાર ઉડાવી દેવો. **ટાંટિયા ગળે આવવા**=અતિ મુશ્કેલી પડવી **ટાંટિયા જેરમાં હોવા**=ઉમંગ ને ઉત્સાહ હોવો **ટાંટિયા તૂટવા, ફાટવા**=પગમાં કળતર થવું **ટાંટિયાતોડ**=ખૂબ ચાલવું પડવું (૨) ફોગટ ધક્કાફેરા **ટાંટિયા તોડવા**=ફોગટ ફેરા ખાવા. **ટાંટિયા નરમ થઈ જવા**=થાકી જવું (૨) નિરુત્સાહ થવું (૩) પૈસા ખોવા, નુકસાની આવવી **ટાંટિયાનાં તોરણ કરવાં**=અતિશય રખડપટ્ટી કરવી **ટાંટિયાનું આખું**=કામચોર. **ટાંટિયાનું ભાગેલું**=અતિ શ્રમ ન કરી શકે તેવું **ટાંટિયા પહોળા થઈ જવા**=અતિ ખર્ચ કે કામના ભારથી ભાગી પડવું. **ટાંટિયા ભાગવા**=પગે નબળાઈ આવવી (૨) હિંમત હારી જવી(૩)(સામાનાં) મૂળમાં ઘા કરવો. **ટાંટિયા મળવા**=હિસાબના પાસા સરખા થવા. **ટાંટિયામાં ગજ ઘાલ્યા હોવા, ગજવેલ ઘાલી હોવી**=ગમે તેટલું ચાલવા છતાં થાકે નહીં એવું હોવું. **ટાંટિયા મેળવવા**=હિસાબના બે પાસા સરખા કરવા. **ટાંટિયા રહી જવા**=પગે વા આવી પગ અકડાઈ જવા (૨) ખૂબ ચાલવાથી પગ અકડાઈ જવા **ટાંટિયા રંગવા**=ટાંટિયામાં માર મારવો (૨) ખૂબ માર મારવો **ટાંટિયા સામાના ગળામાં નાંખવા, ભેરવવા**=સામાને ભિડામણમાં – મુશ્કેલીમાં મૂકવો. **ટાંટિયો કાઢવો**=અવરજવર બંધ કરવો. **–ટકવો**=(એક જગ્યાએ) સ્થિર થવું **–વાળવો**=થાક ખાવો, વિસામો લેવો, જંપવું]

ટાંડ (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] ટાંડું; ધાડું

ટાંડર (૦) સ્ત્રી૦ તકરાર, કજિયો (૨) ફુંજારી, કંપ. [**–આવવી**=ફુંજારી ચઢવી]

ટાંડી (૦) સ્ત્રી૦ (ક) દીવાસળી

ટાંડું (૦) ન૦ [સર૦ हिं टांडा]પોઠ,વણજાર (૨) ટોળું, ધાડું (૩) [સં. तुड, સર૦ ટોડો] ટોચ; શિખર

ટાંડેમાંડે (૦) અ૦ લગોલગ, છેડે (?)

ટાંડો (૦) પુ૦ દેવતા, અગ્નિ (ક.) (૨) [જુઓ ઢાંઢો] બળદ (૩) (સુ) જુઓ ટાંડું ૧, ૨

ટાંપ (૦) સ્ત્રી૦, ન૦ [સર૦ म, दे टिप्पी] વાક્યમાં આવતું વિરામચિહ્ન(૨)પૂર્ણ વિરામ

ટાંપણી (૦) સ્ત્રી૦ ટાંપી રહેવું તે **–વું** સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. टापना, સં तप् ઉપરથી ?]તાકી–તલપી રહેવું [ઘાટ વિનાનું થઈ ગયેલું

ટાંપાટરડું (૦) વિ૦ [ટાંપું+ટેડું]રદ્દ,વળીને

ટાંપું ન૦ [સર૦ ટપ્પો, हिं टापा] મળવા જવું તે (૨) ફેરો, આંટો **૦ટૈયું** ન૦ ફેરો–આંટો ખાવાનું કામ

ટાંભરવાળું વિ૦ (કા.) સહેજ ભીનાશવાળું

ટિકટિકી ન૦ એક પક્ષી [કર્મણિ ને પ્રેરક

ટિકાવું અ૦ ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ટીકવું'નું

ટિકા(-લા)યત વિ૦ [જુઓ ટિકો, સર૦ મ. ટિકાईत] પાટવી, વડુ (૨) પુ૦ પાટવી કુંવર

ટિકિટ સ્ત્રી૦ [ઇં] પ્રવેશવા, જવા તથા મોકલવા કરવાના પરવાનાનો કાગળ કે પૂઠાનો કકડો (-કઢાવવી, કરાવવી, કાઢવી, લેવી) [-પડવી, બેસવી=ટિકિટ ખરીદવાની જરૂર હોવી -મારવી=ટિકિટ ચોટાડવી -લાગવી =ટિકિટ પડવી (૨) લોટરીમાં ટિકિટ ઊપડવી, ઇનામ મળવુ (૩) [લા] નસીબ જોગે લાભ થઈ જવો, ટિક્કી લાગવી]૦માસ્તર પુ૦ટિકિટ આપનાર કામદાર ૦કલેક્ટર પુ૦ ટિકિટ લેનાર કે તપાસનાર કામદાર

ટિક્કડ પુ૦ [જુઓ ટિક્કો, સર૦ हिं] તિક્કડ, જાડો રોટલો [-ઠોકવા = રોટલા ઘડવા (૨) રોટલા જમી જવા.-ચઢાવવા=રોટલા ખાવા]

ટિક્કી સ્ત્રી૦ [સર૦ ટિક્કો, મ टिकी] સફળતા (૨) લાગવગ, સિફારસ (૩) ટીપકી-ટીલડી [-લાગવી=સફળ થવુ]

ટિક્કો પુ૦ [दे टिक्क] ચાલ્લો, મોટુ ટીલુ (૨) [લા] ડામ, ઠિંગો [-કરવો=ડામ દેવો (૨) ઠિંગો બતાવવો, ના કહેવા અંગૂઠાની એક સૂચક મુદ્રા કરવી, ના પાડવી]

ટિચકારી સ્ત્રી૦ [રવ૦, સર૦ ડચકારી]મશ્કરી, મજાક, તોફાન -રો પુ૦ ['ટીચવુ' ઉપરથી] ટીચવાનો અવાજ (૨) [જુઓ ટિચકારી] મસ્તી, તોફાન

ટિચાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ટીચવુ'નુ પ્રેરક

ટિચાવું અ૦ક્રિ૦ અફળાવુ, કુટાવુ(૨)નકામા ફેરા ખાવા (૩) 'ટીચવું'નુ કર્મણિ [ટિટોડી

ટિટિ(-ટ્ટિ)ભ પુ૦[सं] ટિટોડો -ભી સ્ત્રી૦

ટિટિયાણ નo, -રો પુ૦ [સર૦ दे टिट्टियाव, हिं टिटिहा+रोर,રવ૦]કકલાણ,કકળાટ,કંકાસ

ટિટોડી સ્ત્રી૦ [सं टिट्टिभी, સર૦ મ. टिटवरी] એક પક્ષી -ડો પુ૦ ટિટોડીનો નર

ટિટોલી સ્ત્રી૦ સૂકા તુવેરના દાણાનું ખૂબ પાણી વાળુ કરાતું શાક (સુ)

ટિટ્ટિભ પુ૦,-ભી સ્ત્રી૦ [सं]જુઓ 'ટિટિભ'મા

ટિણુટિણી સ્ત્રી૦ [રવ૦] એક પક્ષીનો ધીમો અવાજ

ટિન ન૦ [ઇ] એક ધાતુ-કલાઈ (૨) ટિનના પતરાનુ વાસણ ૦પાટ [ઇં पॉट] ન૦ ડબલું (૨)[લા.]તેના જેવુ તુચ્છ માણસ [-આપવુ =રજા-રુખસત આપવી] ૦પાટિયુ વિ૦ ટિનપાટ જેવુ, તુચ્છ, પામર, નકામુ

ટિપણિયો પુ૦ ['ટીપણુ' ઉપરથી]ટીપણુ જોઈ ભવિષ્ય ભાખી ખાનારો

ટિપાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ ત્રિપાઈ

ટિપાવું અ૦ ક્રિ૦, -વવુ સ૦ ક્રિ૦ ટીપવું'નુ કર્મણિ ને પ્રેરક

ટિપ્પણ ન૦,-ણી(-ની) સ્ત્રી૦[सं] સમજૂતી માટે લખેલી નાની ટીકા (૨) ટાંચણ, ટૂંક નોંધ

ટિપ્પણી(-ની) સ્ત્રી૦[સર૦ सं तिप्, म टिपणें =ટીપે ટીપે પડવુ] પાણીના તાણ પડવી તે(૨) [ટીપવુ' ઉપરથી] સારી પેઠે ટીપવુ-ટીપી બેસાડવુ તે (૩) [सं] જુઓ ટિપ્પણ

ટિપ્પો પુ૦ ['ટીપવુ ઉપરથી, સર૦ म टिपणें] લખોટી કે ભમરડા વડે રમતમા બીજી લખોટી કે ભમરડાને મારવો તે (૨) ટપલો (૩) મહેણુ (-મારવો)

ટિફિનબૉક્સ સ્ત્રી૦ [इ] ખાવાનું લાવવા લઈ જવામા ફાવે તેવુ એક પાત્ર [ટિકાયત

ટિલાયત વિ૦(૨)પુ૦['ટીલુ' ઉપરથી] જુઓ

ટિલોર ન૦ એક પક્ષી

ટિળક પુ૦ [म] (સ) લોકમાન્ય તિલક

ટિંગળાવુ અ૦ક્રિ૦ જુઓ ટિંગાવુ

ટિંગાટોળી સ્ત્રી૦ જુઓ ટાંગાટોળી

ટિંગાડ(-વ)વુ સ૦ક્રિ૦ 'ટિંગાવુ'નું પ્રેરક

ટિંગાવુ અ૦ક્રિ૦[જુઓ ટંગાવુ] ટંગાવુ, લટકાવુ

ટિંબ પુ૦ [ટિંબો કે सं ढिंव=ઈંડુ પરથી ?] અનુસ્વાર(૨)ટપકા જેવુ-પૂર્ણ વિરામનુ ચિહ્ન

ટિંબરુ ન૦, -રવો પુ૦ [दे टिंवरु(०अ)] એક ઝાડ -રુણુ ન૦ તેનુ ફળ

ટિંબો પુ૦ [જુઓ ટીંબો] ટેકરો

ટીકડી સ્ત્રી૦ [સર૦ ટીકી] નાની ચપટી ચકતી

ટીકવું સ૦ક્રિ૦ [सं टीक्] તાકી તાકીને જોવુ (૨) ટીકા કરવી

ટીકા સ્ત્રી૦[सं]સમજૂતી આપવા કરેલુ વિવરણ (૨)ગુણદોષની સમાલોચના(૩)નિંદા,વગોવણી

૦કાર પુ૦ ટીકા કરનાર, વિવેચક. ૦ખોર વિ૦ ટીકા–નિંદા કરવાની આદતવાળુ

ટીકી સ્ત્રી૦ [दे टिक्क] સોનેરી કે રૂપેરી ટપકી (૨)ઝીણો ચાંલ્લો,ટીલડી(૩) નજર. [–કરવી = ઝીણો ચાલ્લો કરવો –ચોડવી = ટીલડી ચોટાડવી –મારવી=આંખમીંચામણી કરવી]

ટીકો પુ૦ જુઓ ટિક્કો (–કરવો)

ટીખળ ન૦ [સર૦ म. टिक्कल, टिंगल] આનંદ ખાતર કરેલી મશ્કરી–મજાક–તોફાન

ટીખળી વિ૦ ટીખળ કરે એવુ, મશ્કરુ

ટીચકું વિ૦ [સર૦ म टिचका, सं तुच्छक?] ઠીંગણુ (૨) ન૦ [જુઓ ટોચકુ] નાકનુ ટેરવુ

ટીચવું સ૦ક્રિ૦ [ટચ(૨૧૦), म टिचणें] ઠોકવુ, ટીપવુ, છૂંદવું

ટીચો પુ૦ ['ટીચવુ' ઉપરથી] ગોબો

ટીઠું વિ૦ [સર૦ ટાઢુ, ટટ્ટુ] જિદ્દી

ટીપ સ્ત્રી૦[सं टिप्पण]યાદી,નોધ(૨)ઉઘરાણીનો કાગળ,લખણી(૩)['ટીપવુ' પરથી] કેદની સજા (૪)પાણીની તંગી, ટિપ્પણી (૫)[?] ઘણો જ ઊંચો સૂર (ગાવામા) (૬) [ટીપવુ' ઉપરથી] થાબડી, ટીપણી. [–કરવી = યાદી કરવી (૨)લખણી કરવી –દેવી = સાંધાઓમા ચૂનો પૂરી(ભીંત વગેરે)મજબૂત કરવુ –ફેરવવી = ફાળો ઉઘરાવવો, લખણી કરવી –ભરવી = જુઓ ટીપ દેવી (૨)ફાળો કરવો. –મારવી = ટીપ દેવી (૨) કેદની સજા ફરમાવવી]

ટીપકી સ્ત્રી૦ [दे. टिप्पी]સોનેરી કે રૂપેરી ટપકી

ટીપણી સ્ત્રી૦ જુઓ ટિપ્પણી

ટીપણું ન૦[सं. टिप्पणी]પંચાગ [–ઉકેલવું = ગઈગુજરી બાબતો કાઢી ઝઘડો વધારવો. –જોવું = ટીપણા વડે મુહૂર્ત વગેરે નક્કી કરવા –પાણીમાં બોળવુ = ટીપણુ જૂઠું પડવાથી તેને નકામુ ગણી ફેંકી દેવુ (જૂના જોશીને મહેણુ દેવામાં) –વાચવું = લાંબું પીંજણ કરવુ] [માપિયુ

ટીપરી સ્ત્રી૦ [સર૦ म टिपरी] અર્ધા શેરનુ

ટીપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. टिप्=ફેંકવુ ? સર૦ हिं. टीपना, म. टिपणें] કઠણ વસ્તુથી થાબડી મારવી–ઠોકવું(જેમ કે જમીન ચૂનો ઇ૦)(૨) ઘડીને આકાર બનાવવો (જેમ કે લોઢુ ટીપવુ; હાલ્લુ કુંભાર ટીપે) (૩)મારવુ; ઠોકવુ(જેમ કે, બધાએ મળીને ચોરને ટીપ્યો)(૪)+ટીપ કરવી, ટાંકી–નોંધી રાખવું (જેથી ભુલાઈ ન જાય) (૫)સજા ઠોકવી,ટીપ મારવી(જેમ કે, એને ૧૦ વર્ષની સજા ટીપી)(૬)[લા.]એકનું એક ઠોકયે રાખવુ,એક પર જ જોર દેવું(જેમ કે, તુ તારું જ ટીપ્યે રાખે તો નહિ ફાવે) [ટપકુ

ટીપુ ન૦[જુઓ ટપકું;સર૦म टिपका] પ્રવાહીનું

ટીબ ન૦ એક જાતનુ ભરત

ટીબકું ન૦[સર૦ ટીમ, ટીમલુ](ગા)થાલલી ને પાટડા વચ્ચે મુકાતો ઘાટવાળો લાકડાનો કકડો

ટીમ ન૦ ગચિયુ; ટીમલુ (૨) સ્ત્રી૦ [इं] ખેલાડીઓની (જેમ કે ક્રિકેટની) ટુકડી

ટીમણુ ન૦ [સર૦ प्रा. तीमण] નાસ્તો(૨)ભાથુ (૩) લગ્નને આગલે દિવસે સગાસબધીને અપાતુ જમણ

ટીમર સ્ત્રી૦ [સર૦ म टिंबर] ટિંબો, ટેકરો

ટીમરુ ન૦ (ચ.) જુઓ ટિંબરુ [–ની બીડી = ટીમરુના પાનની વાળેલી બીડી]

ટીમલું ન૦ ગચિયુ (૨) (પાપડ ટીપવા માટેનુ) લાકડાનુ ઢીમચુ–ટીમ

ટીલડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટીલુ] કપાળે ચોડવાની ટીપકી (૨)નાનો ચાંલ્લો (૩) મોરના પીંછાની આંખ–ચંદ્રક

ટીલવું વિ૦ ['ટીલુ' ઉપરથી]ટીલાવાળુ (૨)ન૦ બ્રાહ્મણ(તિરસ્કારમા) –વો પુ૦ટીલિયો (૨) ટીલાવાળો (જેમ કે ટીલવો કૂતરો) (૩) ટીલાં ટપકાં કરનારો (તુચ્છકારમા, જેમ કે બાવો)

ટીલિયો પુ૦ ટીલુ કરનારો, ટીલાવાળો ૦ભગત = (નર્યા ટીલા કરીને)ભક્તિનો આડંબર કરનાર

ટીલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટીલુ] ટીલડી –લુ ન૦ [सं. तिलकक]તિલક [–ચાટી જવું = સામાનું ખાઈ જવું, જાતે મખ્ખીચૂસ રહેવુ ને સામાનુ ટીલુ પણ ચાટી જવા જેટલુ પાછીપાનું દાખવવું. –તાણવું = લાંબુ તિલક કરવુ (બહારથી ધાર્મિકતાનો દેખાવ કરવો,અને આચરણ તેથી ઊલટું રાખવુ,એ પ્રકારનો તુચ્છકાર બતાવવા)] –લો પુ૦ ઊભું ટીલુ

ટીશી (–સી), **ટીસકી** સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं टूसी = કળી] અંકુર, ફૂંપળ (૨) અણીદાર કળી (ફૂલની) (૩) [?] ટોચ, શિખર (૪) [સર૦ મ ટેસ] શેખી, પતગજી
ટીશી(–સી)ખોર વિ૦ શેખીખોર
ટીસા ન૦ એક પક્ષી
ટીસી,૦ખોર જુઓ ટીશી,૦ખોર
ટીસો પુ૦ ગેડીદડાની એક રમત(સામેડા તરફ)
ટીહો પુ૦ [રવ૦] જુઓ ડિંગો ('લેને જા', 'કેવો બન્યો !' એ ભાવનો ઉદ્‌ગાર)
ટીંગળાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ટિંગાવું] લટકવું
ટીંગાટોળી સ્ત્રી૦ ટિંગાટોળી, ટાંગાટોળી
ટીંગાડ(–વ)વું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ટિંગાડવું
ટીંગાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ટિંગાવું
ટીંટીં અ૦ [રવ૦]
ટીંડોરું ન૦ એક શાક–ફળ ['ટિંબરુ'માં
ટીંબરુ ન૦, **–રવો** પુ૦, **–રવું** ન૦ જુઓ
ટીંબો પુ૦ [સર૦ हिं टिबरी, टीबा(–ला), મ टिब्बा] ટિંબો, ટેકરો
ટુક પુ૦ [सं स्तोक? સર૦ हिं, મ टुक, का टूकि = સારાંશ)] ટુકડો (૫)
ટુકડાખાઉ, ટુકડાખોર વિ૦ [ટુકડો+ખાવું, ખોર] ટુકડા માગીને જીવનાર, ભિખારી
ટુકડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટુક] ટોળી
ટુકડો પુ૦ [જુઓ ટુક સર૦ हिं टुकड़ा, का तुकडि, મ तु(–टु)कडा] નાનો ભાગ, કકડો (૨)[લા૰]ખાવાનો કકડો [ટુકડા ઉપરાવવા = ભીખ માગવી ટુકડો નાખવો, ફેંકવો = દયા'દાનમાં ને તુચ્છકારથી આપવું]
ટુક્કલ સ્ત્રી૦, પુ૦ [हिं तुक्कल] મોટો પતંગ
ટુચકી સ્ત્રી૦ જુઓ ચપટી (૨) [જુઓ તુક્કો] + નાનો તુક્કો, બૂઠું તીર
ટુચકો પુ૦ [સર૦ ટચૂકડું કે ટીચકું] રસ ઊપજે તેવી ટૂંકી વાત કે વાક્ય (૨) [સર૦ हिं टुटका, टोटका]મંતરજંતરને લગતું નાનું વાક્ય કે પ્રયોગ(૩)અણસારો,સંકેત [–કરવો = મંતરજંતરનો પ્રયોગ કરવો]
ટુમડુમી સ્ત્રી૦ [રવ૦] નાનું નગારું કે થાળી (ઢંઢેરો પીટવાને)
ટુવાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ટૂવો] (રેશમી કે ગરમ કપડાને ટૂવે ખાવાથી) કાણાં પડવાં
ટુવાલ પુ૦ [इं टॉवेल] અંગૂછો
ટુહૂ અ૦ [રવ૦] ટોયલના ટહુકાની જેમ ૦કો (–કાર) પુ૦ જુઓ ટહુકો, ટહુકાર
ટુંકાર,–રો (૦) પુ૦ જુઓ તુંકાર ૦વું સ૦ક્રિ૦ હુંકારો કરવો
ટુંબો પુ૦ [દે टुम्बय] ટોણો, મહેણું
ટૂક સ્ત્રી૦ ટોચ, શિખર (૨) [જુઓ ટુક] કવિતાની અમુક કડીઓનો સમૂહ, ટૂંક
ટૂટલું વિ૦ [દે टुट = ઠૂંઠું સર૦ પ્રા टुट्ट = તૂટવું] ઠૂંઠું, હાથની ખોડવાળું
ટૂથબ્રશ ન૦[इं]દાત ઘસવાની પીંછી જેવી બનાવટ
ટૂમણ ન૦ ['કામણ'નો દ્વિર્ભાવ 'કામણટૂમણ'] મંતરજંતરનો ટુચકો(૨)ઓળપનું વાંકું પડવું–રીસ ચડવી તે (૩) [જુઓ ટૂંપણ] કણક ગંડવાનું ઘી કે તેલ
ટૂલું વિ૦ (ચ.) ઢીલું, પોચું
ટૂવો પુ૦ ['ટોવું' ઉપરથી] ખાડો, ગોબો(૨)ઊંડું દર, નારું (૩) ટપકું, બિંદુ (૪) પાણી ટોવું તે (તમાકુ વગેરેને) (૫) જેના વડે ટૂવા મુકાય તે, પેલ(૬)ચૂંટલો(૭)મહેણું (૮) એક જાતનું જીવડું (૯)એક પખી[ટૂવા દેવા = ચૂંટલા ખણવા (૨) મહેણાં મારવાં. ટૂવા મૂકવા = ટીપાં પાડવાં (૨) દૂધ ઘી ઇત્યાદિનાં પેલ મૂકવાં ટૂવો પડવો = ખાડો પડવો, નારું પડવું]
ટૂ અ૦ [રવ૦, સર हिं] વાછૂટનો અવાજ
ટૂંક સ્ત્રી૦['ટોકણી'–ટોકવાની અસર]સ્વમાનની ટેક–લાગણી (૨)[જુઓ ટુક] કવિતાની ટૂક (૩) વિ૦ જુઓ ટૂંકું ૦મંડોળિયું વિ૦ ટૂંક–અલ્પ ભંડોળવાળું –કાક્ષરી(૦લિપિ) સ્ત્રી૦ ટૂંકામાં–ઉતાવળે લખવાની લિપિ, "શૉર્ટ હૅન્ડ" –કાણ ન૦ ટૂંકું કે ટૂંકાવવું તે –કાવવું સ૦ ક્રિ૦ ટૂંકું કરવું –કું વિ૦ લાંબું કે વિસ્તૃત નહિ એવું [–કરવું = થોડામાં પતાવવું –પડવું = પૂરા માપનું ન હોવું, ખૂટવું, નાનું પડવું.] –કુંટચ વિ૦ ખૂબ ટૂંકું
ટૂંક(–કા)માં અ૦ થોડામાં, સારાંશે
ટૂંકડું વિ૦ ટૂંકું, નાનું

ટૂંકાક્ષરી, ટૂંકાણ, ટૂંકાવવું, ટૂંકું, ટૂંકુંટચ જુઓ 'ટૂંક'માં

ટૂટમૂટ વિ૦ [જુઓ ટૂટલુ] ભાગેલુતૂટેલુ

ટૂંટલુ(-ળુ) વિ૦ [दे. टुट्ट] જુઓ ટૂટલુ

ટૂંટિયું ન૦ [સર૦ सं टुटुक=નાનુ, दे टुंट=ઠૂંઠો] કોકડુ વળીને સૂવુ તે (–વાળવું) (૨) એક પ્રકારનો તાવ, 'ઇન્ફ્લુએન્ઝા' [–વળીને, વાળીને=હાથપગ સંકોચીને –કોકડુ વળી કે વાળીને (સૂવુ)]

ટૂંઠ(-ઠું) વિ૦ [दे. टुंट] ટૂટલુ, ઠૂંઠ (૨) [सं टुटुक] દુષ્ટ, કઠોર, નીચ

ટૂંડી સ્ત્રી૦ કૂવાની અંદરની કૂંડી, કઠવો

ટૂંડું વિ૦ જુઓ ટૂંઠું [(૨) દુષ્ટ; નીચ

ટૂંડો પુ૦ [જુઓ ટૂંઠું] ટૂંટા હાથવાળો પુરુષ

ટૂપ, –પેટૂપ વિ૦ સાંધામાંથી રહી ગયેલુ, અકડાઈ ગયેલુ (–રહી જવુ)

ટૂંપણ ન૦ ['ટૂંપવુ' ઉપરથી] મૂળમાંથી ચૂંટી નાખવુ તે (૨) નીંદણ (૩) ખૂબ ગૂંદવુ–મસળવુ તે (૪) ટૂંપવાનું ઘી કે તેલ, ટૂમણ

ટૂંપણું ન૦ ['ટૂંપવુ' ઉપરથી] ટૂંપવુ તે (૨) ટૂંપવાનુ ઓજાર

ટૂંપવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ ચૂંટવુ, सं तुप्=ઈજા કરવી] મૂળમાંથી ખેંચી નાખવું, ખૂંટવુ, તોડી નાખવુ (૨) રૂને કાલામાંથી ચૂંટી છૂટું કરવુ (૩) (મહેણાંથી) પીખી નાખવુ, શરમિંદુ કરવું (૪) મસળીને ગદડવુ, કણસવુ [ટૂંપી ખાવું, ટૂંપી નાખવું=મહેણાં-ટોણાંથી ચૂંટી ખાવુ]

ટૂંપામણ ન૦ ટૂંપવુ તે કે તેનુ મહેનતાણુ

ટૂંપાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ટૂંપવુ'નું પ્રેરક. **ટૂંપાવું** અ૦ ક્રિ૦ તેનુ કર્મણિ (૨) ગળે ભીંસાવુ

ટૂંપિયો પુ૦ ['ટૂંપો' ઉપરથી] ગળામાં પહેરવાનુ એક ઘરેણુ (૨) ['ટૂંપવુ' ઉપરથી] વાળ ટૂંપવાનું ઓજાર

ટૂંપો પુ૦ ['ટૂંપવુ' ઉપરથી] ગળુ દબાવવુ તે, ફાંસો (૨) હેડિયો. [–ખાવો=જાતે ફાંસો ખાવો –દેવો=ગળુ દબાવવુ]

ટૂંબો પુ૦ [જુઓ ઠૂંબો] મહેણું, ટોણો

ટેક પુ૦, સ્ત્રી૦ [જુઓ ટેકવુ, સર૦ हिं, म.] પણ, નિશ્ચય (૨) શાખ, આબરૂ (૩) ટેકો (૪) કવિતાનુ ધ્રુવપદ [–છોડવી(–વો)=નિશ્ચય મૂકી દેવો –જવી(–વો)=શાખ જવી. –રહેવી (–વો)=સંકલ્પ જળવાવો (૨) આબરૂ રહેવી –રાખવી(–વો)=નિશ્ચયને વળગી રહેવુ, પણ પાળવુ (૨) સામાની સાખ કે બોલ રાખવો] [આધાર

ટેકણ ન૦ ['ટેકવુ'. સર૦ हिं टेकन, म] ટેકો,

ટેકરી સ્ત્રી૦[दे टेक्कर] ઊંચી જગા (૨) ડુંગરી, નાનો પર્વત –રો પુ૦ મોટી ટેકરી

ટેક(-કા)વવું સ૦ક્રિ૦ ['ટેકો' ઉપરથી] ટેકો–આધાર આપવો

ટેકવું અ૦ક્રિ [સર૦ हिं टेकना, म टेकणें, सं टीक् ?] ટેકો–આધાર લેવો

ટેકાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ટેકવવુ

ટેકી સ્ત્રી૦ ['ટેકો' ઉપરથી] નાનો ટેકો(૨) જુઓ ટીકી [–લાગવી=સારી અસર થવી (૨) સફળ થવુ] [૦પણું, ૦લાપણું ન૦

ટેકી, ૦લું વિ૦ ['ટેક' ઉપરથી] ટેક–વટવાળુ.

ટેકો પુ૦ [સર૦ म टेका, हिं टेकुआ] આધાર, આશ્રય(૨)આધારની વસ્તુ, થાભલો (૩)ઠરાવનુ સમર્થન કે અનુમોદન [–આપવો=આધાર આપવો, મદદ કરવી (૨) અનુમોદન આપવુ (ઠરાવને) –કરવો=ઉપાડાવવુ(૨)મદદ કરવી –દેવો=મદદ કરવી(૨)અઢિંગવુ;–નો આધાર લેવો –મળવો=આધાર મળવો. –રાખવો=આધાર રાખવો, ટેકવાને માટે કાંઈક મૂકવુ]

ટેચ સ્ત્રી૦[રવ૦]કચકચ, તકરાર(૨)અહંતા, ગર્વ

ટેટી સ્ત્રી૦એક ફળ–સક્કરટેટી(૨)નાનો ટેટો–ફટાકડો

ટેટું ન૦ બરનું મૂળ (૨) પગની ઘૂંટી અને ટીંચણ વચ્ચેનો માંસલ અવયવ

ટેટો પુ૦ વડનુ ફળ (૨) દારૂખાનાનો ફટાકડો

ટેઠવા પુ૦બ૦વ૦ ઠોઠા, ઘૂઘરી, કઠોળનુ બાફણુ

ટેડું વિ૦ [સર૦ हिं टेढ़ा] વળેલુ, વાંકુ, આડુ (૨) [લા] મિજાજી, આડુ –ડાઈ સ્ત્રી૦ ટેડાપણુ (૨) [લા] આડાઈ, ગર્વ

ટેનિસ ન૦ [इं] એક અંગ્રેજી રમત

ટૅન્ક ન૦, સ્ત્રી૦[इं]પોલાદી બખ્તરવાળુ, યુદ્ધનુ એક નવીન વાહન, રણગાડી

ટેબલ ન૦ [इं] મેજ (૨) કોઠો, કોષ્ટક ૦ક્લોથ

ન૦ [ઇ] ટેબલ પર પાથરવાનો રૂમાલ કે કપડું
ટેભો પુ૦ ટાંકો, સાંધો (-દેવો, મારવો)
ટેમ્પરેચર ન૦, સ્ત્રી૦ [ઇ] (તાવ કે હવાની) ગરમીનું માપ [(૨) ભલામણ કરવી
ટેરવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઠેરવવું] બેસતું કરવું
ટેરવું ન૦ [સર૦ હિં ટેરવા] પાતળો છેડો, અણી (૨) સ૦ ક્રિ૦ [?] હરાવવું
ટેરો પુ૦ પડદો, અંતરપટ (૨) પથ્થર જેવી કઠણ ચીજ (૩) વડનો ટેટો [દોરાની એક જાત
ટેલર (ટૅ'લ) ન૦ [ઇ Tailor પરથી] પતંગના
ટેલિગ્રાફ પુ૦ [ઇ] વીજળીથી તાર મારફત સંદેશો મોકલતો તે -મ પુ૦ તાર [-કરવો, મૂકવો, મોકલવો=તારથી સંદેશો મોકલવો]
ટેલિફોન પુ૦[ઇં]વીજળી દ્વારા દૂર વાત કરવાનું યંત્ર કે તે દ્વારા કરાતી વાત [-આવવો= તે યંત્રથી વાત કરનાર કે વાત આવવી -કરવો =ટેલિફોનથી વાત કરવી -પર બોલાવવું= ટેલિફોનથી વાત કરવા બોલાવવું]
ટેવ સ્ત્રી૦[સર૦ હિં ,મ]લત, ખો [-કાઢવી= ટેવ દૂર કરવી, છોડવી -છૂટવી=આદત ન રહેવી -પડવી=આદત પડવી, મહાવરો થઈ જવો] ૦ડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ ['ટેવાવું'નું પ્રેરક] ટેવ પડાવવી
ટેવરાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'ટેવ'માં [અટકળ
ટેવણી સ્ત્રી૦ ['ટેવવું' ઉપરથી] (કા) અનુમાન,
ટેવવું સ૦ક્રિ૦ જોયા કરવું (૨) ધારવું, અટકળ કરવી (૩) [ટેવ' ઉપરથી] સહવાસ કરાવવો, પરિચયમાં લાવવું [પરિચિત થવું
ટેવાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ટેવ' ઉપરથી] ટેવ પડવી,
ટેવાળવું સ૦ ક્રિ૦ એકદમ પી જવું [ટેવાળી જવું=ઉતારી જવું, પી જવું]
ટેસ (ટે) પુ૦ [ઇં ટેસ્ટ ?] સ્વાદ, લિજ્જત(ઉદા૦ દારૂનો ટેસ) [-પડવો=સ્વાદ આવવો,લિજ્જત આવવી]૦દાર વિ૦સ્વાદવાળું કે લિજ્જતદાર
ટેસી (ટે) સ્ત્રી૦ ઠીશી, શેખી (-મારવી)
ટેસું વિ૦ [સર૦ ટસટસ] પાકીને ફાટું ફાટું થઈ ગયેલું,
ટૈ (ટ૦) અ૦ [રવ૦] થાકીને લોથપોથ
ટૈકાવવું (ટૅ૦) સ૦ ક્રિ૦ આશા આપી આપીને આતુર-અધીરું કરવું, ચિચવાવવું (ચ)
ટૈગરો (ટૅ૦) પુ૦[સર૦ ટૈટૈ] નારાજીથી કટાણું કરેલું મોઢું (૨) પતરાજી [-ઊતરી જવો= શેખી ચાલી જવી, નામોશી લાગવી -ચડાવવો=મો કટાણું કરવું]
ટૈંડું (ટૅ૦)વિ૦[સર૦ દે ટૈંટા=જુગારનો અડ્ડો] ટે-ડે થઈ ગયેલું(૨)અફીણથી બેહાલ-ચકચૂર (૩) ન૦ અફીણિયો, દરિદ્રી (૪) રજપૂત (તિરસ્કારમાં) (૫) [મં ટ્ટુક] એક ઓષધિ
ટૈ ટૈ (ટૅ૦) અ૦ [રવ૦] (૨) સ્ત્રી૦ પતરાજી (૩) અણગમાનો બબડાટ
ટૈડ સ્ત્રી૦ [સર૦ ટેડાપણું, ઠરડ] (ચ) મિજાજ, શેખી, ટેડાપણું ૦પૈડ સ્ત્રી૦ જુઓ ટઠપડ
ટૈડકો પુ૦ [જુઓ ટૈડ] (ચ) ટણકો, રીસ (૨) છણકો [-ચડવો=રીસ ચડવી, છણકાવું]
ટોક, ૦ણી સ્ત્રી૦, ૦ણું ન૦ ['ટોકવું' ઉપરથી] વારવાર કહેવું-ઠપકો આપવો તે (૨) નજર લાગવી-ટોકાવું તે
ટોકડાર ન૦ એક પક્ષી
ટોકણી સ્ત્રી૦,-ણું ન૦ જુઓ 'ટોક'માં
ટોકરી સ્ત્રી૦ [સર૦ દે ટક્કર] ઘંટડી(૨)ઘંટડીનું લોલક -રો પુ૦ મોટી ટોકરી, ઘંટ
ટોકવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ હિં ટોકના, ટાકવું] વારંવાર કહેવું-પૂછવું-ઠપકો દેવો (૨) નજર લાગે એમ કહેવું
ટોકળો પુ૦ મોટી જૂ, દોલો [સિનેમાઘર
ટોકી સ્ત્રી૦ [ઇં] સિનેમાનું બોલતું ચિત્રપટ કે
ટોચ સ્ત્રી૦છેક ઉપરનો ભાગ, શિખર(૨) [જુઓ ટોચવું] ભોંક (૩) મહેણું, દૂઓ
ટોચકી સ્ત્રી૦ ['ટોચ' ઉપરથી] નાનું ટોચકું
ટોચકું, -કું ['ટોચ' પરથી] ન૦ ટોચનો નાનો પાતળો કે ગોળ ભાગ
ટોચવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ટોંચવું સર૦ મ ટોં-(-ટોં)ચણેં] ભોંકવું (૨) [લા] વારવાર કહ્યા કરવું, ઠપકો આપવો [[લા] મહેણું, દૂઓ
ટોચો પુ૦ ['ટોચવું' ઉપરથી] ગોદો, તેનો ઘા(૨)
ટોટી સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં ટોંટી] કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર બેસાડવાનો ખોળી જેવો ઘાટ (૨) કાનનું એક ઘરેણું

ટોટો પું૦ મોટી ટોટી (૨) ગળાનો હૈડિયો (૩) [हिं टोटा] એક દારૂખાનું, મોટો ટેટો (૪) વિલાયતી મોટી બીડીનો ટોટો. [–ઝાલવો, પકડવો, પીસવો = હૈડિયો દબાવવો –છોડવો, ફોડવો = ટેટો – ફટાકડો ફોડવો.]

ટોડર પું૦ [दे. तोडर] ડમરો, ડમરાની મંજરી (૨) કલગી

ટોડલો પું૦ જુઓ ટોલ્લો

ટોડાગરાસ પું૦ ગરાસ પેઠે સરકાર તરફથી ઊચક મળતી વાર્ષિક રકમ

ટોડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं; म. तोडी सं त्रोटक, प्रा तोडअ પરથી ?] તોડી; એક રાગિણી (૨) ટોડા જાતના રજપૂતની સ્ત્રી

ટોડો પું૦ [સર૦ हिं, म तोडा] તોડો, પગે પહેરવાનું એક ઘરેણું (૨)બંદૂક સળગાવવાની જાડી લાંબી જામગરી (૩) એક હજાર રૂપિયા કે તેની ભરેલી કોથળી (૪) ટોડાગરાસ (૫) ટોલ્લો (૬) મિનારો (૭) મોખરો, ભાગોળ (૮) સતાર ઇ૦ વાદ્યોમાં અલંકાર તરીકે વગાડાતો સ્વરસમૂહ

ટોણુ(–ણું) ન૦,ટોણો પું૦[फा. तानह] મહેણું મર્મવચનનો ટોક (૨) [સર૦ हिं, म टोणा] જાદુટોણા [ટોણો મારવો,ટોણાં મારવાં = મહેણાં મારવાં ટોણાટુચકા કરવા = મંતરજંતર કરવા.]

ટોપ પું૦ [दे टोप्पिआ टोप्पर]લોઢાની લશ્કરી ટોપી (૨) વરસાદ વખતે ઓઢવાની બનાતની ટોપી(૩)મોટી છત્રી (૪) રાંધવાનું મોટું તપેલું (૫) બિલાડીનો ટોપ

ટોપચું(–સું) ન૦ [જુઓ ટોપ] સાહેબની ટોપી (૨) તે પહેરનારો (તિરસ્કારમાં)

ટોપરું ન૦ જુઓ કોપરું –રાપાક પું૦ જુઓ કોપરાપાક

ટોપલી સ્ત્રી૦[સર૦हि. टोप(–क)री,म टोपली] વાંસ કે ઘાસ ઇ૦ની. પાત્ર જેવી બનાવટ –લો પું૦ મોટી ટોપલી

ટોપસું ન૦ જુઓ ટોપચું

ટોપી સ્ત્રી૦[दे. टोप्पिआ]માથાનો એક પહેરવેશ (–પહેરવી, મૂકવી, મેલવી, ઘાલવી, કાઢવી સાથે) [–આવવી, બેસવી = માથે માપસર બંધ બેસવી.]૦વાળો પું૦ યુરોપિયન, ગોરો (૨) વેરાગી

ટોપું ન૦ આંખની ભમર(૨)ટોપી(તુચ્છકારમાં)

ટોપો પું૦ મોટી ટોપી, ટોપ

ટોયલી સ્ત્રી૦ [સર૦ म डोयली] લોટી, કસલી –લું ન૦ પહોળા મોનું બીતેલ ભરવાનું વાસણ

ટોયું ન૦ દાણાનું માપિયું [પંખી ઉડાડનારો

ટોયો પું૦['ટોવું' ઉપરથી]બૂમો પાડી ખેતરમાંથી

ટોર્ચ સ્ત્રી૦ [ઇં] સાથે રાખી ફરાય એવી વીજળીની એક પ્રકારની બત્તી કે દીવો

ટોર્પીડો સ્ત્રી૦ [ઇં.] વહાણ પર ફેંકવાનું એક દરિયાઈ અસ્ત્ર જે તેને અડકે ફૂટે છે

ટોલ પું૦ [ઇ] કર, દાણ, વેરો (૨) એ લેવાનું સ્થળ, નાકું

ટોલ પું૦ (ક) ઘરેણું [ટોળી

ટોલકું ન૦(સુ)લાકડાનો ફાડયા વિનાનો કકડો;

ટોલકું [ટો] ન૦ બોડું માથું, ટાલકું

ટોલું ન૦, –લો પું૦ (ટો) બોડું માથું [–કરાવવું(–વો)=માથું બોડું કરાવવું]

ટોલો પું૦ ટોકળો, મોટી જૂ

ટોલ્લો પું૦ બારસાખના ઉપલા લાકડા આગળ રહેતો છેડો(૨)[જુઓ ટલ્લો સર૦ म टोला, क्रि० टोलणें] ટલ્લો,વાયદો(૩)ઉડાડવું – ઉછાળવું તે (૪) મોઈને દંડાનો ફટકો મારી ઉડાડવી તે કે તેથી થતો અવાજ.[ટોલ્લે ચડાવવું = ટલ્લે ચડાવવું,વાયદે ચડાવવું,ઢીલમાં નાખવું. ટોલ્લે મૂકવું = ઊંચે મૂકવું, વિસારી જવું ટોલ્લો દેવો = ખોટું કહીને ઉડાવવું; ટોલ્લે ચડાવવું. –મારવો = જુઓ ટોલ્લો દેવો (૨) દંડાનો ફટકો મારવો (મોઈને)] –લ્લી સ્ત્રી૦ ક્રિકેટમાં બૉલને ટોલ્લો મારવો જેથી બે કે વધુ રન મળી જાય, 'બાઉન્ડરી'

ટૉલ્સ્ટૉય પું૦ [સં] એક પ્રખ્યાત રશિયન સાહિત્યકાર અને વિચારક

ટોવાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ટોવું' ઉપરથી] વગોવવું; નિંદાવું (૨) 'ટોવું'નું કર્મણિ

ટોવું સ૦ ક્રિ૦ [दे टउया (रव०)] બૂમ પાડી પક્ષી ઉડાડવાં (ખેતર સાચવવા) (૨) [ઈ]ટીપે ટીપે પાણી પાડવું

ટોસ્ટ પુ૦[इं.] પાઉંની કાતળી કરી તેને સેકીને તૈયાર કરાતો ટુકડો

ટોળ (ટો) પુ૦, સ્ત્રી૦, ન૦ હસવું આવે એવી ક્રિયા અથવા બોલ, મશ્કરીઠઠ્ઠો ૦ટપ્પો પુ૦ મશ્કરીઠઠ્ઠાની વાત ૦ટીખળ ન૦ ટોળ અને ટીખળ ૦બાજી સ્ત્રી૦ ઠઠ્ઠામશ્કરી

ટોળક,-કિયો પુ૦ એ નામની બ્રાહ્મણની એક જાતનો માણસ

ટોળકી સ્ત્રી૦ ['ટોળુ' ઉપરથી] ટોળી

ટોળટીખળ, ટોળબાજી જુઓ 'ટોળ'મા

ટોળવવુ સ૦ ક્રિ૦ ['ટોળુ' ઉપરથી] ટોળે કરવું

ટોળવાવું અ૦ક્રિ ટોળે વળવુ, એકઠુ થવુ

ટોળિયો (ટો) પુ૦ ['ટોળ' ઉપરથી] મશ્કરો, વિદૂષક [જુઓ ટોલકુ (સુ)

ટોળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટોળુ] મડળી (૨) [?] (ચ)

ટોળી [ટો] વિ૦ ['ટોળ' ઉપરથી] મશ્કરુ

ટોળું ન૦ [दे टोल] સમુદાય, સમૂહ [ટોળે વળવું = એકઠા થવુ, ટોળુ થવુ] -ળાધર્મ પુ૦ પોતાના જ ટોળા-વર્ગ માટે લાગણી કે તે પૂરતી ધર્મભાવના -ળાધર્મી વિ૦ ટોળાધર્મવાળુ -ળાશાહી સ્ત્રી૦ટોળાની ગુંડાશાહી

ટોળો પુ૦ ['ટોળુ' ઉપરથી] ટોળુ

ટોંચ (ટોં) સ્ત્રી૦[જુઓ ટોંચવું]ટોચવાથી પડેલો ખાડો (૨) ફાચર, ફાંસ (૩) મહેણુ, ટોણુ (૪) ઠપકો, ગોદ ૦ણું ન૦ટાંચવાનું ઓજાર, ટાકણુ ૦વું સ૦ક્રિ૦[જુઓ ટાચવુ, સર૦ हिं टोंचना પણ] જુઓ ટોચવુ

ટૌકાર(૦વ) પુ૦ જુઓ ટહુકાર

ટૌકો પુ૦ જુઓ ટહુકો

ટ્યૂબ સ્ત્રી૦[इं]ટાયર નીચે રહેતી, હવા ભરવાની રબરની ગોળ નળી જેવી બનાવટ(સાઈકલ,મોટર ઇ૦ ની) (૨) ગોળ નળી જેવી કાચની શીશી

ટ્રસ્ટ ન૦ [इं] ન્યાસ, સુપરત(૨)સાચવણી અને વ્યવસ્થા માટે સુપરત કરેલા પારકાં માલ-મિલકત [-કરવુ = ટ્રસ્ટી નીમી તેમને કાયદેસર સુપરત કરવુ] -સ્ટી પુ૦ જેને ટ્રસ્ટ સોપવામાં આવ્યુ હોય તે, વાલી [પેટી

ટ્રંક સ્ત્રી૦ [इं] (મુસાફરીમા ચાલે એવી)પતરાની

ટ્રામ(૦ગાડી) સ્ત્રી૦ [इं] (ઘોડાથી કે ઘણે ભાગે યાંત્રિક બળથી ચાલતુ) એક વાહન

ટ્રેક્ટર ન૦ [इं] જમીન ખેડવા માટેનું યંત્ર

ટ્રેડમાર્ક પુ, સ્ત્રી૦ [इं] જે નિયત છાપ કે નિશાની સાથે વેપારી પોતાનો માલ બજારમાં મૂકે છે-ચાલુ કરે છે તે માર્કો

ટ્રેન સ્ત્રી૦ [इं] રેલગાડી

ટ્રેનિંગ કૉલેજ સ્ત્રી૦ [इं] શિક્ષણની તાલીમ આપી શિક્ષકો તૈયાર કરનારી કૉલેજ, અધ્યાપન મંદિર

ઠ

ઠ પુ૦ [सं] મૂર્ધસ્થાની બીજો વ્યંજન ૦કાર પુ૦ ઠ અક્ષર કે એનો ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે ઠકારવાળુ ૦ઠ્ઠો પુ૦ ઠકાર

ઠકઠક અ૦ [રવ૦] ઠોકવાનો રવ

ઠકરાઈ સ્ત્રી૦ [सं. ठक्कुर ઉપરથી] ઠાકોરપણુ (૨) શેઠાઈ, મોટાઈ -ણાં ન૦બ૦ વ૦ઠાકોરની સ્ત્રી (માનાર્થે) -ણો પુ૦ ઠાકોર -ણી સ્ત્રી૦ ઠાકોરની સ્ત્રી -ત સ્ત્રી૦ જુઓ ઠકરાઈ (૨) ઠાકોરની હકૂમતની જાગીર-ગરાસ -તી વિ૦ ઠકરાતને લગતું -ણુ ન૦ ઠાકોરનું ગામ કે નાનું રાજ્ય -ળાં ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ ઠકરાણાં

ઠકાર,-રાન્ત [सं] જુઓ 'ઠ'મા

ઠક્કર પુ૦ ભાટિયા કે લોહાણામા એક અટક

ઠક્કુર પુ૦ [सं] ઠાકોર

ઠગ વિ૦[सं स्थग, प्रा. ठग, दे ठगिय = ઠગાયેલુ] ઠગનારુ (૨) એ નામની લૂટારાની એક જાતનું (૩) પુ૦ એક જાતનો માણસ (૪) ઠગનાર ૦ણુ વિ૦ ઠગારુ, લુચ્ચુ ૦પાટણુ ન૦ [ठग + पत्तन(सं)] ઠગોનું ગામ [-નું રહેવાસી = તે ગામનું-લુચ્ચુ, ધુતારુ] ૦બાજી સ્ત્રી૦ ઠગાઈ, પ્રપંચ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ ઠગવાની વિદ્યા-કળા(૨)ઠગબાજી ૦વુ સ૦ક્રિ૦ ભોળવીને છેતરવુ, ધૂતવુ ૦વેડા પુ૦બ૦ વ૦ ઠગ જેવું વર્તન, ઠગાઈ ૦વૈદ પુ૦ જૂઠો વૈદ -ગાઈ સ્ત્રી૦ઠગવાની ક્રિયા, ઠગબાજી, પ્રપંચ -ગારુ વિ૦ઠગે એવું -ગી સ્ત્રી૦ઠગાઈ,ઠગવિદ્યા

ઠગઠગાવવું સ૦ક્રિ૦[રવ૦,સર૦ હિં. ठकठकाना, મ ठकठकणे]ગોઠવાઈને વધુ માય તે માટે પાત્રને ઠઠેરવું

ઠચરી સ્ત્રી૦ [દે ढड्ढर=વૃદ્ધ પરથી ?]ઠચરી; ડોસી -રો પુ૦ ડોસો.-રું વિ૦ અતિ વૃદ્ધ; ખખળી ગયેલું (ત્રણે તિરસ્કારમા વપરાય છે)

ઠચ્ચર વિ૦ [જુઓ ઠચરી] ઢચ્ચર, બહુ ઘરડું

ઠચૂક,૦ઠચૂક અ૦[રવ૦](ખચકાતી મંદ ગતિ સૂચવે છે)

ઠઠ સ્ત્રી૦ [દે थट्ट, સર૦ હિં ठट, -ट्ट] ભીડ, ગિરદી, જમાવ [-જામવી, બાઝવી, ભરાવી, મળવી=ભીડ થવી]

ઠઠકારવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦]ઠપકો દેવો; ધધડાવવું, ઠપકારવુ [અવાજ થવો

ઠ(૦ણુ)ઠણવું અ૦ ક્રિં [રવ૦] ઠણઠણ એવો

ઠઠમ(-વે)ઠ સ્ત્રી૦[ઠઠ(ઠાઠ)નો દ્વિર્ભાવ, ઠઠ(ઠાઠ)+વેઠવુ] ચાકરી, બરદાશ, મહેમાનગીરી,ઠાઠો

ઠઠરવુ અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઠાઠ, સર૦ હિં. ठटना] ઠાઠવાળુ -દેખાવડું બનવુ (૨)[જુઓ થથરવુ, હિં. ठिठरना] (ટાઢે) થરથરવુ, ધ્રૂજવુ

ઠઠળવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦ ? સર૦ 'ઠાઠા'] ન ખફાતા અફળાયા કરવુ [દાણા માટે] (૨) [રવ૦,સર૦ ઠાઠા,હિં ठिट(-ठ)री=હાડપિંજર]ખખળી જવું

ઠઠાડવુ સ૦ક્રિ૦ [સર૦ હિં ठठना = અડી જવુ ठठाना=ઠોકવુ] અઢાડી-ઘુસાડી દેવુ

ઠઠારવું સ૦ ક્રિ૦ ['ઠાઠ' ઉપરથી] ઠાઠ કરવો, ખૂબ શણગારવુ ઠઠારો પુ૦ ઠાઠમાઠ

ઠઠોરી(-ળી) સ્ત્રી૦ [સં टट्टरी, હિં. ठठोली] ઠઠોળી; મજાક; મશ્કરી

ઠઠ્ઠો પુ૦ જુઓ 'ઠ'મા (૨)[જુઓ ઠઠોરી, સર૦ મ ठठ्ठा, थट्टा] મશ્કરી,ઠેકડી -ઠ્ઠાખોર વિ૦ ઠઠ્ઠામશ્કરી કરવાની આદતવાળું -ઠ્ઠાચિત્ર ન૦ નર્મચિત્ર,'કૅરિકેચર' -ઠ્ઠાબાજી,-ઠ્ઠામશ્કરી સ્ત્રી૦ ટોળટીખળ

ઠઠ્ઠું વિ૦ [સં स्था](કા) નિરર્થક રહી ગયેલુ

ઠણક સ્ત્રી૦ [રવ૦] એવો અવાજ-રણકો (૨) પગના ઝાટવા ઠણકે એવી ચાલ ૦વું અ૦ક્રિ૦ ઠણક અવાજ થવો; રણકવુ (૨) રણકે એમ ચાલવું(૩)રહી રહીને રોવુ -કારવું અ૦ક્રિ૦ ઠણક અવાજ કરવો (૨) ઠણકે એમ ચાલવું -કારો પુ૦ ઠણક અવાજ -કો પુ૦ ઠણકારો (૨) ઠમકો (૩) ટાઢની ધ્રુજારી, કંપ

ઠણઠણ અ૦ [રવ૦] (ખાલી વાસણના જેવો અવાજ.)૦પાક પુ૦ માર ૦પાળ[સર૦ મ], ૦ગોપાળ [સર૦ હિં. ठनठनगोपाल] પું૦ કંઈ પણ સાધન કે બુદ્ધિ વગરનો આદમી ૦વું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઠઠણવું -ણાટ, ઠણત્કાર [સર૦ મ] પુ૦ ઠણઠણ એવો અવાજ

ઠપ અ૦ [રવ૦] ૦ક(-કા)વું અ૦ક્રિ૦ ઠપ એવો અવાજ થવો(૨)પછડાવુ, ઠોકાવુ ૦કાર પું૦ઠપકવાનો અવાજ ૦કારવું સ૦ક્રિ૦ ઠપકે એમ કરવું, પછાડવુ (૨) ઠપકો દેવો (૩) મારવુ

ઠપકો પુ૦ [સર૦ હિં ठपका=ધક્કો,ઠેસ. મ ठपका=કલંક]દોષ બદલ ધમકાવવું-વઢવુ તે કે તેના વેણ(૨)[જુઓ ઠપ]ઉધરસનુ ખાખા; ઉધરસ(ઉધરસનો ઠપકો પણ કહેવાય છે) (૩) દોષ,વાંક, કલંક (જેમ કે, ઠપકો નહિ આવવા દઉં જોજે કરો. ઠપકો ઠેસ ન આવે)(૪)[રવ૦, જુઓ ઠપકવુ] ઠપ,ઠબ એવો ઠોકરનો અવાજ [ઠપકામાં આવવું=ઠપકો મળે તેવી સ્થિતિમા -અપરાધમા-આવવું -આપવો, દેવો= દોષ બદલ વઢવુ -ખાવો,મળવો,સાંભળવો =ઠપકાપાત્ર થવુ, ઠપકામા આવવુ.]

ઠબ અ૦[રવ૦]ઠબ એવો અવાજ,ઠપ.૦ક(-કા)-વું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઠપકવુ ૦કાર પુ૦ જુઓ ઠપકાર ૦કારવું સ૦ક્રિ૦[સર૦ મ. ठपकारणें] જુઓ ઠપકારવુ ૦કો પુ૦ ટકરાવાનો કે ઠોકરનો ઠબ એવો અવાજ, ઠપકો. ૦ઠબાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઠગઠગાવવુ. ૦વાવું અ૦ક્રિ૦ કુટાવુ, અફળાવું; ટિચાવું

ઠબવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦, સર૦ પ્રા ठव (સં. स्थापय्)] ઠોકવું, ઠબકવું

ઠમ અ૦[રવ૦](ચાલ-ગતિને અંગે વપરાય છે)

ઠમક સ્ત્રી૦ [રવ૦] ચાલવાની છટા (૨) ઠમકતી ચાલ ૦ઠમક અ૦(રવ૦)(૨)[લા]નરણાગી-મા ૦દીવી સ્ત્રી૦ ઠમકતી ચાલની સુંદર સ્ત્રી. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ ઠમક ઠમક એવો અવાજ થવો -કરવો (૨) તેવો અવાજ થાય તેવી ચાલે

ચાલવું -કારો, -કો પું૦ ઠમકવું તે (૨) લટકો [-કરવો=લટકા કરવો, શણગાર સજી ઠમકતી ચાલે ચાલવું]

ઠમઠમ અ૰ [રવ૦]. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ ઠમઠમ એવો અવાજ થવો-કરવો -માટ પું૦ ઠમ' ઠમવું તે (૨) [લા.] ખાલી ભભકો

ઠમ(-વ)ણી સ્ત્રી૦[સં સ્થાપ્ય્,પ્રા ઠવ(ઠવણી)] વાચતી વખતે પુસ્તક મૂકવાની ઘોડી

ઠરઠરાવ પું૦ [ઠરવું+ઠરાવ] પાકો-છેલ્લો ઠરાવ

ઠરઠામ, ઠરઠેકાણું ન૦ [ઠરવું+ઠામ, ઠેકાણું] ઠરીને રહેવાનું-નક્કી ઠેકાણું

ઠરડ સ્ત્રી૦[સર૦ દે થરથર, થરહર=થરથરવું?] જુઓ ઠરડાટ [-કાઢવી,-કાઢી નાખવી= (નાક વગેરેમાથી)વાંકાપણું ટીપીને કાઢી નાખવું (૨) [લા] મારી મારીને સીધુ કરી દેવું (૩) કામ લઈ લઈને ઠુસ કાઢવી-થકવી દેવું (ઊલટું,-નીકળવી)] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ હિં ઠર્રા=જાડુ સૂતર] બે કે વધુ દોરાને ભેગા વળ દેવો-આમળવું -ડાટ પું૦ વક્રતા, વાંકાપણું (૨) [લા] મિજાજ, તોર -ડાવું અ૦ ક્રિ૦ વાકું વળવું, મરડાવું (૨) 'ઠરડવું'નું કર્મણિ (૩) [લા] વકાવું, રિસાવું -ડું વિ૦ ઠરડવાળું, વાંકું

ઠરવું અ૦ક્રિ૦[સં સ્થિર, પ્રા ઠિર, થિર? સર૦ હિં ઠહરના, ઠરના (=ટાઢે ઠરવું),મ ઠર્ણે= ઠરાવ થવો(૨)રહેવું, ચોભવું] સ્થિર થવું,ચોભવું (જેમ કે,ઠરીઠામ થવું)(૨)નક્કી થવું, નિશ્ચય પર આવવું (જેમ કે, ભાવ, મહુરત, કોઈ વાત કે વિચાર ઇ૦)(૩) જામવું, તળિયે બેસવું (જેમ કે, ઘીમા બગર ઠરે, પાણીનો કચરો ઠરે)(૪) ઠંડીથી જામીને બાઝવું કે ઘટ થવું (જેમ કે,ઘી ઠરે, લાડુ ઠરે, બરફ ઠરે)(૫) ઠંડું થવું (જેમ કે ભાત ઠરી ગયો)(૬) ટાઢે મરવું, ટાઢ વાવી (૭)(અગ્નિ કે દીવો) ઓલવાવું, બુઝાવું (૮) [લા] ઠંડક કે શાંતિ કે તૃપ્તિ થવી (જેમ કે છાતી, આંતરડી, આંખ ઠરવી) (૯) (આંખ) મીચાવી,ઊંઘ આવવી (જેમકે, આખ જરા ઠરી ત્યાં તો ગરબડ થવા લાગી) [ઠરી જવું =ઊંઘમાં પડી જવું (૨) મરી જવું]

ઠરાવ પું૦[જુઓ ઠરવું] ઠરાવેલી-નક્કી કરેલી વાત (૨) કોઈ બાબતનો નિશ્ચય કે તોડ

ઠરાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ઠરવું'નું પ્રેરક] નક્કી કરવું, નિશ્ચય પર આવવું (૨) ઠરાવ કરવો

ઠરીઠામ અ૦[ઠરવું+ઠામ]મૂળ-અસલ ઠેકાણે (૨) નિરાંતે [-થવું, બેસવું=સ્થિર થવું, ચ ચળતા તજી દેવી(૨) થાકીને હેઠું બેસવું]

ઠરેલ વિ૦ ['ઠરવું' ઉપરથી] પુખ્ત વિચારનું, ડાહ્યું, શાણું ૦તા સ્ત્રી૦,૦પણું ન૦

ઠલવવું સ૦ ક્રિ૦ [દે ઠલિય=ખાલી] જુઓ ઠાલવવું

ઠલવાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ઠાલવવું'નું કર્મણિ

ઠવણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઠમણી

ઠસ ક્રિ૦ [સર૦ હિં, મ] ઠાસીને — સજ્જડ ભરેલું (૨) સજ્જડ, અક્કડ(૩)આશ્ચર્યચકિત (૪) અ૦ ઠસોઠસ (૫) [રવ૦]

ઠસક,-કો પું૦ [સર૦ મ, હિં ઠમક] ઠસ્સો, ભભકો, રોફ (૨) ઠમકો, લટકો ૦બાજ વિ૦ ચાલાક, ચકોર (૨) પ્રકાશિત, શોભતું (૩) ઠસ્સાવાળું -કાદાર વિ૦ ઠસકાવાળું

ઠસણિયું ન૦ [સર૦ 'ઠસવું'] અટકણ, ઠેસી -યો પું૦ ઉલાળો, મોટી ઠેસ

ઠસવું અ૦ ક્રિ૦ [મ ઠસણે (સં સ્થા)] મનમા ઊતરવું - સમજમા આવવું

ઠસા(-સો)ઠસ અ૦ [જુઓ ઠસ, સર૦ હિં, મ ઠસાઠસ] ઠાસી ઠાસીને ભરાયું હોય એમ, સજ્જડ દબાવીને

ઠસાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઠસવું'નું પ્રેરક

ઠસ્સો પું૦ [હિં ઠસ્સા] ભભકો (૨) રોફ (૩) લટકો -સ્સાદાર વિ૦ઠસ્સાવાળું -સ્સાબંધ અ૦ ઠસ્સામાં, ઠસ્સાભેર

ઠળક સ્ત્રી૦ [રવ૦] ૦વું અ૦ક્રિ૦ ઠળક એવો અવાજ થવો [કઠણ બીજ

ઠળિયો પું૦ [સં અષ્ઠિલ, સર૦ ઠીલો] ફળનું

ઠગરાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઠીગરાવું

ઠઠેરવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ખૂબ હલાવવું (૨) ખૂબ વઢવું -ઠપકો દેવો

ઠઠોરવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦, સર૦ ઠાઠાં] ઠાઠાં ભાગી નાંખવાં (૨) [સર૦ ઠઠારી] છેતરવું

ઠંઠોળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઠઠોરી] મજાક, હસણી
ઠંડ(–ડી) સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. ठड्ढ=જડસડ(सं स्तब्ध); म थड; हिं ठढ(–ढ)] ટાઢ (૨) શીતળતા (૩) શરદી
ઠંડક સ્ત્રી૦ [જુઓ ઠંડ] શીતળતા (૨) [લા.] શાંતિ [–વળવી=ઠંડું કે શાંત થવું.]–કિયું વિ૦ ઠંડક કરે એવું (૨) ન૦ ઠંડક કરે એવું ભીનું લૂગડું કે પીણું
ઠંડાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઠંડ] શીતળતા, ઠંડાપણું (૨) [સર૦ हिं ठंढाई] ઠંડકનું પીણું (૩) [લા.] ધીમાશ, સુસ્તી
ઠંડાશ સ્ત્રી૦ જુઓ ઠંડાઈ ૧, ૩
ઠંડિલ ન૦ [सं स्थंडिल; प्रा ठंडिल्ल] હવન કરવાની નાની ઓટલી, વેદિ (૨) શૌચ જવાની જગા [જૈન] [–જવું=ઝાડે ફરવા જવું]
ઠંડી સ્ત્રી૦ જુઓ ઠંડ
ઠંડું વિ૦ [જુઓ ઠંડ] ટાઢું, શીતળ (૨) વાસી (રસોઈ)(૩)ધીમું,મંદ,સુસ્ત(જેમ કે, સ્વભાવ, બજાર ઇ૦)(૪)શાંત, ઝટ ક્રોધે ન ભરાય એવું (જેમ કે માણસ) (૫) ગતિ, ક્રિયા વેગ ઇ૦માં સામાન્ય કરતાં ઓછું;ઢીલું,નરમ.(જેમ કે ઠંડું લોહી) (૬) નિરાંતવાળું (જેમ કે ઠંડું પેટ) [ઠંડી મશ્કરી=ઠાવકું મો રાખી કરેલી મશ્કરી, બેઠી મશ્કરી. ઠંડું પડવું=શીતળ થવું (૨) ઉકળાટ શમવો, મિજાજ–તોફાન–તકરાર શાંત થવાં –પાણી રેડવું=શાંત પાડવું(૨)નાઉમેદ કરવું,ઉત્સાહ હોલવી નાખવો ઠંડે પેટે=નિરાંતે, જાતે કંઈ લાગણી કે સંકોચ અનુભવ્યા વગર.]૦ગાર વિ૦ ખૂબ ઠંડું
ઠસાવું અ૦ ક્રિ૦, –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઠાસવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [ઠરેઠેકાણું
ઠા પુ૦ [સં સ્થા ઉપરથી પ્રા ठाय]સ્થિરતા(૨)
ઠાકઠીક અ૦ જુઓ ઠીકઠાક
ઠાકર પુ૦ [सं ठक्कुर] જુઓ ઠાકોર(૨) એક અટક(બ્રાહ્મણોમાં) ૦ડી સ્ત્રી૦ ઠાકરડાની સ્ત્રી ૦ડો પું૦ નાનો ઠાકોર (૨) [જરા માનાર્થ] ધારાળો, ઠાકોર –રાં ન૦બ૦ વ૦ રજપૂત, ગરાશિયા, ભીલ વગેરે લોકો (૨) ઠકરાણાં –રિયો પુ૦ ઠાકોર(૨) વરણાગિયો (૩) એક જાતનો વીંછી –રી સ્ત્રી૦ઠાકોરની સ્ત્રી,ઠકરાણી
ઠાકરી સ્ત્રી૦ (૫.) ઠકરાત (ઉદા૦ 'ધન જોબન ને ઠાકરી')
ઠાકોર પુ૦ [सं. ठक्कुर]ગામ કે ગરાસનો ધણી; નાનો રાજા(૨)ઠાકોરજી(૩)એક અટક(જેમ કે, બ્રહ્મક્ષત્રિયમાં) (૪) ઠાકરડો, ધારાળો (માન-વાચક) ૦જી પુ૦ દેવની – વિષ્ણુની મૂર્તિ
ઠાગલી સ્ત્રી૦ ઉડાડેલી મોઈને નીચે પડે તે પહેલાં ડંડો મારવો તે (–મારવી, –વાળવી)
ઠાગાઠૈયા પુ૦ બ૦ વ૦ [સર૦ ઠાગું =ઠગાઈ] કામ કરવાનો દેખાવ કરીને વખત ગાળવો તે (–કરવા)
ઠાગું ન૦ જુઓ ઠાગું
ઠાગો પુ૦ છૂપી રીતે એકઠા થવા કરેલી સંતલસ (૨)ઠગાઈ(૩)જુઓ ઠાગલી(૪)ડાંડિયો [ઠાગા રમવા=ડાંડિયારાસ રમવો –મારવા=જુઓ ઠાગલી મારવી.]
ઠાઠ, ૦માઠ પુ૦ [દે થટ્ટ=ઠાઠ] ભપકો, શોભા (–રચવો, કરવો)
ઠાઠડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. ठाटर, ઠાઠું ઉપરથી] શબને લઈ જવાની વાંસની એક બનાવટ
ઠાઠમાઠ પું૦ જુઓ ઠાઠ
ઠાઠિયું વિ૦ ['ઠાઠું' ઉપરથી] ઠાઠા જેવું – જીર્ણ થઈ ગયેલું, ખખળી ગયેલું(૨)ન૦ તેવું વાહન. [–બેસી જવું, –ભાગી જવું =ડગુમગુ ચાલતું ખાતું બંધ પડવું, જેને આધારે કામ નભ્યે જતું હોય તે પડી ભાગવું (૨) કદશામાં આવી જવું]
ઠાઠી, ૦લું વિ૦ ['ઠાઠ' ઉપરથી] ઠાઠવાળું, ભપકાદાર (૨) [લા.]બહારનો દેખાવ કરનારું, દાંભિક
ઠાઠું ન૦ [સર૦ हिं ठट्ठी, ठठरी=હાડકાનું માળખું, ठाट=ખોખું]હાડપિંજર (૨) છાતી અને થાપાના હાડકાં(બ૦ વ૦ માં) (૩)ખોખું, કોઈ પણ જીર્ણ થઈ ગયેલી વસ્તુ(૪)ભાંગીતૂટી હાલ(૫)[?] વરસાદની સખત ઠંડી, હીકળ(૬) બે વાર છડેલી બાજરીના ચોખ્ખા દાણા. [ઠાઠાં બેસવાં, બેસી જવાં=પડતી દશા આવવી (૨) નાઉમેદ થવું ઠાઠાં ભાગવાં,

રગવા, વેરી નાખવાં=હાડકાં ભાંગી જાય તેવો પુષ્કળ માર મારવો.]

ઠાઠો સ્ત્રી૦ ઊઠવેઠ, ઠઠમઠ, સેવાચાકરી

ઠાણ નં૦[સં સ્થાન, પ્રા ઠાણ(-મ)]સ્થાન,જગા, ઠામ(૨) [સર૦ મ] તબેલો (૩)[લા ?]ઘોડીની ઋતુ-દશા (જેમ કે, -દેવુ =ઘોડીને ઘોડો બતાવવો ઘોડી ઠાણે આવવી=ઘોડી ઋતુમાં આવવી) (૪) સ્ત્રી૦ [સર૦ પ્રા ઠાણ=ગુણ, ધર્મ,મ =કાઠુ,બાંધો, હિં ઠામ=બાંધો (૨) શરીરના હાલવાચાલવાની ઢબ] પ્રકૃતિ, રીત, ઢબ,શરીરનો હાવભાવ('ઉતાવળ હોય પણ તુ તો તાગી ઠાણમા ને ઠાણમાં')

ઠાણિયો પુ૦ તબેલો સાફ કરનારો, રાવત (૨) ઊંચી જાતનો ઘોડો (૩) જાર (માણસ)

ઠાબ વિ૦ જાણીતું, માલૂમ હોય એવુ

ઠામ પુ૦,નં૦[સં સ્થાન,પ્રા થામ,અપ ઠામ(-ય)] (રહેવાનું) સ્થાન, ઠેકાણુ (૨) નં૦ આસન, બેસવાની જગા(૩) [સર૦ મ ઠાય] વાસણ [ઠામઠીકરાં ઉપાડવાં=ઉચાળા ભરવા, ઘરવખરી ઉપાડીને લઈ જવી ઠામઠેકાણા વિનાનુ=ઘરબાર વિનાનું, રખડતુ (૨) પાયા વિનાનુ (૩) અવ્યવસ્થિત, ગોટાળા ભરેલુ ઠામ બેસવુ =ખોવાયેલુ જડવુ (૨)રંડાયેલી સ્ત્રીએ નાતરે જવુ (૩)હારી થાકીને બેસવુ(૪) થાળે પડવુ -શોધવું=નાતરે બેસવાનું સ્થાન શોધવુ]૦ણું નં૦ વાસણ ૦પલટો,૦બદલો પુ૦ સ્થાનફેર, હવાફેર, રહેવાસૂવાની જગાનો ફેરફાર ૦પાટલો પુ૦ ઠામ, પાટલા મૂકવા વગેરે ભોજનની તૈયારી (૨) ઠામપલટો (?) [ઠામપાટલા કરવા=ભોજનની તૈયારી કરવી]

ઠામ(-મૂ)કુ અ૦ [સર૦ મ ઠામ]સાવ, તદ્દન

ઠામણુ નં૦ ઠામ, વાસણ

ઠામે(-મો)ઠામ અ૦ ['ઠામ' ઉપરથી] દરેક જગાએ, ઠેર ઠેર

ઠાયુ વિ૦ [સર૦ મ ઠાવા] ઠરેલ, ઠાવકુ , ડાહ્યુ

ઠાર પુ૦ સુતાર (માનાર્થક)

ઠાર પુ૦, નં૦[સં] ઓસ, ઝાકળ(૨)ટાઢી હવા, હીમ (-પડવો)(૩) ['ઠરવુ' ઉપરથી ?]ઠામ, ઠેકાણુ [પ] (૪) અ૦ [સર૦ મ] ઠરે-મરે એમ, બરોબર ઉદા૦ 'ઠાર મારવું-કરવુ'

ઠારક વિ૦ ['ઠારવુ' ઉપરથી] ઠારે-શાંતિ પમાડે એવું (૨) સ્ત્રી૦ (કા) સંતોષ, નિરાંત, ટાઢક -કો પુ૦ સંતોષ, શાંતિ [-ઠારવો=સંતોષ આપવો]

ઠારવુ સ૦ ક્રિ૦ ઠરે એમ કરવું

ઠારોઠાર અ૦ ['ઠાર'=ઠામ-ઠેકાણુ ઉપરથી] ઠેર ઠેર

ઠાલવવુ સ૦ ક્રિ૦ ['ઠાલુ' ઉપરથી] ખાલી કરવુ

ઠાલિયું નં૦ ['ઠાલું' ઉપરથી] કપાસ કાઢી લીધેલુ કાલુ

ઠાલુ વિ૦ [દે ठल्ल] ખાલી, નહિ ભરેલું (૨) નકામુ, ધધા વિનાનુ (૩) નહિ વાસેલું, ખુલ્લું (૪) અ૦ નાહક, ફોગટ [-હોવુ=(ભેંસ કે પાડીનુ) સગર્ભ ન હોવું]૦ઠમ,૦માલુ વિ૦ તદ્દન ઠાલું-ખાલી

ઠાવકુ વિ૦ [સર૦મ ठाक्क(-का), प्रा ठावय, (सं स्थापक) ?] ગંભીર, ડાહ્યુ, વિવેકી -કાઈ સ્ત્રી૦,-કાપણુ નં૦

ઠાંગરુ (-ણુ) (૦) નં૦['ઠાંગુ ' ઉપરથી] ભાણાનુ વાસણ, થાળી

ઠાંગુ (૦) નં૦ [સર૦ ઠગવુ] ઠાગુ, છળકપટ (૨) [સર૦ ઠામ, મ ઠાય=ભોજનપાત્ર] જુઓ ઠાંગરુ

ઠાંઠુ (૦) નં૦ પીઠી, ખૂટો

ઠાંસ (૦સ,) સ્ત્રી૦ ['ઠાંસવુ' ઉપરથી] વણાટની ઘટ્ટતા (૨) [સર૦ ઠસ્સો] ખાલી દમ, શેખી, બડાઈ(૩)સૂકી ઉધરસ, ઠાંસો [-મારવી= શેખી કરવી] ૦વુ સ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ, હિં ठाँसना] ઠાંસવુ, દાબીદાબીને ભરવું(૨)દાબી દાબીને ખાવુપીવું (૩) મનમાં ઉતારવુ,ઠસાવવું (૪) અ૦ ક્રિ૦ ઉધરસ ખાવી -સી સ્ત્રી૦ ખાંસી -સો પુ૦ સૂકી ઉધરસ (૨) ગોદો, મુક્કો, ઠોંસો [-આવવો=ઉધરસ આવવી (૨) ઠૂંસો-મુક્કો મળવો -મારવો, લગાવવો= મુક્કો-ગોદો મારવો]

ઠિબાવુ અ૦ ક્રિ૦,-વવું સ૦ ક્રિ૦'ઠીબવુ'નું ભાવે નિ પ્રેરક

ઠિઠિ(-સિ)યારી સ્ત્રી૦ [રવ૦] મસ્કરી, મજાક

ઠિઠોળી સ્ત્રી૦[જુઓ ઠઠોરી] મજાક, ઠઠોળી

ઠિસિયારી સ્ત્રી૦ જુઓ ઠિઠિયારી

ઠિંગુજી,-શી વિ૦ (૨) વિ૦ [સર૦ મ ठिंगु, ठेंगू(-गोजी)] વામન, ઠીંગણુ (માણસ)

ઠીક વિ૦ [સર૦ हिं, म] સારુ, યોગ્ય, જોઈએ તેવું; બરોબર (૨) બહુ સારુ કે નઠારુ નહિ એવું (માત્રામાં) સાધારણ (૩) અ૦ 'સારુ, વારુ, ભલે, એવો અર્થ બતાવતો ઉદ્ગાર [–કરવું=જોઈએ તેવું–ઘટતુ કરવુ (૨) મટાડવુ, સુધારવું, દુરસ્ત કરવુ, સમારવું (જેમ કે, ઘડિયાળ, ઘર, કપડુ, તબિયત ઇ૦ મા જે નઠારુ કે અનિષ્ટ હોય તે દૂર કરવુ) –થવું=ઠીક કરાવુ(જુઓ ઠીક કરવુ) –પડવું=પસદ પડવુ,ગમવુ,અનુકૂળ આવવુ –લાગવું=સારુ–યોગ્ય છે એમ જણાવુ (૨) સારુ દેખાવુ, શોભવુ (જેમ કે આ ટોપી તમને ઠીક નથી લાગતી) ઠીક છે='સારુ, જોઈ શુ' અથવા 'જોઈ લઈશ, ખબર લઈ નાખીશ' એવા ભાવનો ઉદ્ગાર.]

ઠીકઠાક અ૦ ['ઠીક'નો દ્વિર્ભાવ, સર૦ म ठिकठाक, ठाकठिक] બરોબર, વ્યવસ્થિત ગોઠવેલું હોય એમ (–કરવું)

ઠીકાઠીક વિ૦(૨)અ૦[ઠીક+અઠીક ? કે 'ઠીક'નો દ્વિર્ભાવ] જેવું તેવુ; કામચલાઉ, માડ નભે એવુ

ઠીકરનાથ પુ૦ ગોસાઈની એક જાત

ઠીકરી સ્ત્રી૦ નાનુ ઠીકરુ

ઠીકરું ન૦ [दे ठिक्करिआ] માટીના વાસણનો ભાગેલો કકડો (૨) [લા.] માટીનુ વાસણ [ઠીકરામાં ધૂળ પડવી=ખાધુ પીધુ છૂટી પડવુ–વ્યર્થ જવુ(૨)ચાલતુ ગુજરાન અટકી પડવુ ઠીકરામાં ધૂળ નાખવી=ખાધુ પીધુ ખરાબ કરવુ (૨) ચાલતુ ગુજરાન અટકાવવું ઠીકરાં ફોડવાં=નોકરી છોડી દેવી ઠેર ઠેર ઠીકરાં ફોડવાં=નોકરી મળવા છતા સ્થિર ન થવું ઠીકરું ફેરવવું=ભીખ માગવી.]

ઠીજવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ થીજવું] ઠરી જવું

ઠીઠિયું વિ૦ ['ઠીઠુ' ઉપરથી] ભાંગ્યુતૂટ્યુ, જીર્ણ (૨) ન૦ તેવુ ઘર

ઠીઠી અ૦ [રવ૦] (મોટેથી હસવાનો અવાજ)

ઠીઠુ ન૦ [રવ૦; સર૦ ઠાઠુ] ભાગીતૂટી–જીર્ણ અને અવાવરુ ચીજ, ઠાઠું

ઠીબ સ્ત્રી૦ ભાગેલ હાલ્લાનો તળિયાનો ભાગ; મોટુ ઠીકરુ

ઠીણું ન૦ માટીનુ ઠામ –બકું(–લું) ન૦ ઠીણું (તિરસ્કારમા)

ઠીલો પુ૦ [सं अष्ठील] ઠળિયો

ઠીસરું ન૦ [જુઓ ઠિસિયારી] જુઓ ઠીસરો (૨) ઠીઠું –રો પું૦ મશ્કરી, ચેષ્ટા

ઠીકરું ન૦ જુઓ ઠીકરુ –રી સ્ત્રી૦ નાનું ઠીંકરું

ઠીંગણું વિ૦ [हिं. ठिंगना, म. ठिं(–ठें)गणा] પ્રમાણમા ઓછી ઊચાઈનુ–ગઠુ, ઠિંગુજી

ઠીંગરાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ ઠીગણુ, ઠિંગુજી] ખૂબ ઠડી લાગવી–ઠરી જવુ (૨) ઠરીને ચોસલુ બાઝી જવુ (૩) [લા] ગભાઈ જવુ–વધતા અટકી જવુ ઠીંગરાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ઠીંગાડોળી સ્ત્રી૦ [રવ૦]ઠઠ્ઠાબાજી,અડપલા કરી મશ્કરી કરવી તે

ઠુઠવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઠૂઠવાવુ'નુ પ્રેરક

ઠુંગો પુ૦ જુઓ ઠૂગણ

ઠૂઠવાવું અ૦ ક્રિ૦ [दे ठुठ=ठूठू] ટાઢથી અકડાઈ જવુ–ધ્રૂજવુ, ઠૂઠવાવુ

ઠૂઠવો પુ૦ [રવ૦] એકદમ મોટેથી રોઈ પડવુ તે [–મૂકવો=ઠૂ ઠૂ અવાજ કરી એકદમ જોરથી પોક મૂકી રોવુ]

ઠૂણકું ન૦ [સર૦ सं स्थाणु. प्रा ठाणु. दे ठुठ] ડીમચું, લાકડાની ભારે ગાઠ

ઠૂમકી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] (પતગને મરાતો) ધીમો આંચકો (–મારવી)

ઠૂમકો પું૦ [સર૦ हिं.] જોરથી મારેલી ઠૂમકી

ઠૂમરી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं, म ठुमरी]એક તરેહની ગાયનપદ્ધતિ

ઠૂમરો પું૦ પથ્થરનો મણકો(૨)[સર૦ म ठुमरा] જરતુ ભરડકું

ઠૂશ(–સ) સ્ત્રી૦[રવ૦]દમ,અડદાળો(–કાઢવી; –નીકળવી)(૨)વિ૦ નકામુ,નબળું; નિ સત્ત્વ

ઠૂસક(–કી) સ્ત્રી૦ [રવ૦, સર૦ हिं ठुमकी] વાછૂટનો અવાજ

ઠૂસકું ન૦ [રવ૦] ઠૂઠવો મૂકીને રોવું તે (૨) કટાક્ષનુ વેણ (–મૂકવુ)

ઠૂંગણ ન૦, –ણી સ્ત્રી૦ (અફીણ ખાવા ઉપર) કાચુકોરું ખાવાનું

ઠૂંગવુ સ૦ક્રિ૦ હાસીને ખાવુ (૨) ઠૂંગણ કરવું ઠૂંગાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). ઠૂંગાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ડ

ઠા

ઠા

[illegible]

લિ [illegible]

ઠા [illegible]

સ્રી [illegible]

થળે [illegible]

શોધ [illegible]

પુ૦ ૨ [illegible]

ફેરફાર [illegible]

વગેરે [illegible]

[ઠામપ [illegible]

ઠામ(-મૂ [illegible]

ઠામણું ન [illegible]

ઠામે(-મો) [illegible] જેમ કે, [illegible]

ઠાસુ વિ૦ [[illegible] સુઓ, આરે [illegible]

ઠાર પુ૦ સુત [illegible] (જેમ કે, એ માણસનું [illegible]

-ઠાર પુ૦, ન૦ [illegible] (૧) [illegible]

હીકળ(-પ [illegible] (૨)

ઠેકાણું [પ] [illegible] (૩) [illegible]

એમ, બરોબ [illegible] (૪) [illegible] કરવું [illegible]

[illegible] (૫) [illegible]

[illegible]

ઠેરાણું (ઠે) ન૦['ઠરવુ' ઉપરથી] ઠેકાણુ,મુકામ

ઠેરાવ પુ૦ ઠરાવ (સુ., પારસી)

ઠેરાવું (ઠે) અ૦ ક્રિ૦ ['ઠરવુ' ઉપરથી] સ્થિર થવુ (લખવામા હાયતુ) (૨) નક્કી થવું

ઠેલણગાડી સ્ત્રી૦ [ઠેલવુ+ગાડી] ઠેલીને ચલાવવાની ગાડી, ઠેલો (૨) ચાલણગાડી (૩) બાબાગાડી

ઠેલ(૦વ)વું સ૦ક્રિ૦[સર૦ हिं ठेलना]હડસેલવુ, ધકેલવુ (૨) આગળ_ધકેલવુ – કરવુ (જેમ કે કેસ કે મુદત ઠેલવી)

ઠેલંઠેલ(-લા), ઠેલાઠેલ સ્ત્રી૦['ઠેલવુ' ઉપરથી] ઉપરાઉપરી – સામાસામી ઠેલવુ તે

ઠેલો પુ૦ [જુઓ ઠેલવુ] હડસેલો (૨) ઠેલીને લઈ જવાની ગાડી •

ઠેશ(-સ) સ્ત્રી૦[સર૦ हि ठेस, म ठेंस, ક્રિ૦ અનુક્રમે ठेसना, ठेंसणें] ઠોકર (૨)હલકી લાત (૩) નાનુ અટકણ – ઉલાળી (૪) નાની ફાચર [**-ખાવી**=ઠોકર લાગવી (૨) લાત ખાવી(૩) ઠપકો ખવો **-મારવી**=ઠોકર – લાત મારવી (૨) તુચ્છકારવુ **-વાગવી**=ઠેસાવુ, ઠોકર લાગવી. **ઠેસે ચડાવવું**=લાતે ચડાવવુ(૨)ગમે તેમ નાખવુ – રગદોળવુ (૩) ટલ્લે ચડાવવુ – વિલબમા નાખવુ.] **-શી(-સી)** સ્ત્રી૦ ફાચર (૨) ઉલાળી **-સણિયું** ન૦ અટકણ; ઠેસ. **-સવું** સ૦ ક્રિ૦ ઠોકર મારવી (૨) ન૦ પગની ઠોકર – લાત. [**-ખાવું, -ભરવું**=ફેરો ખાવો; કામ કરવુ]

ઠૈં (ઠૈ૦) અ૦ સ્તબ્ધ, છક (૨) ધરાઈ ગયુ હોય એમ (૩) લોથપોથ, થાકી ગયુ હોય એમ, ટે (-થઈ જવું) [જ્યાના ત્યા

ઠૈંઠણેઠૈં (ઠૈ૦) અ૦ ઠેરના ઠેર, મૂળ ઠેકાણે,

ઠોક પુ૦, સ્ત્રી૦ ['ઠોકવુ' ઉપરથી] પ્રહાર, ગડદો (૨) ઠપકો (૩) ટોણો [**-દેવા, પાડવા, મારવા**=ઠપકો આપવો, મહેણા મારવા.]

ઠોકઠાક સ્ત્રી૦ ['ઠોકવુ' ઉપરથી] આમ તેમ ઠોકવુ તે

ઠોકર સ્ત્રી૦ [સર૦ દે ટક્કર; म, हिं. ठोकर] ઠેસ, ચાલવામા પગનુ વસ્તુ સાથે ટિચાવુ તે (૨)[લા] ભૂલ(૩)ખોટ. [**-ખાવી**=ઠોકરાવું, અથડાઈ પડવું (૨) ભૂલ કરવી(૩)નુકસાનમાં આવવુ **-મારવી**=લાત મારવી(૨)અવગણવું (૩) વચમા ફાચર મારવી – મુશ્કેલી નાખવી. **-મારીને**=અડચણ છતા(૨)થોડી મહેનતે, પણ અચૂક. **-લાગવી, -વાગવી**=વક્રો વાગવો, અથડાવુ (૨) નુકસાન પહોચવુ **ઠોકરે ચડવું**=વચ્ચે આવવું, અફળાવુ (૨) ઢીલમા પડવુ] **-રાવું** અ૦ ક્રિ૦ ઠોકર ખાવી

ઠોકવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦ ? સર૦ प्रा. ठुक्क = છોડવુ, हिं ठोकना, म ठोकणें] એક વસ્તુ પર બીજી વસ્તુ જોરથી ટીચવી — અફાળવી (જેમ કે, ખીલો, બારણુ, ઇ૦)(૨)માર મારવો, પીટવુ, લગાવવું (૩) ગપ મારવી (જેમ કે, આ તો તેણે ઠોકી જ લાગે છે) (૪)ખૂબ ખાવુ (૫) બરાબર, સચોટ, ને ધકેલી દેતા હોઈએ એમ કાઈ કરવાનો ભાવ બતાવવા વપરાય છે જેમ કે, તાર ઠોકવો, અરજી કે દાવો ઠોકવો. (૬) તંબુ ઠોકવો=તબુ બાંધવો કે રોપવો. [**ઠોકી ઘાલવું**=ઠોકીને ઘાલવું – અદર દાખલ કરવું (૨) કેદમા નાખવુ – પૂરી દેવુ **ઠોકી બેસાડવું**=યુક્તિ કે બળથી ગોઠવી દેવુ, બરોબર કે બધબેસતુ કરવુ (૨) ખોટું માથે ઓઢાડવું **ઠોકી પાડવું**=બરોબર પૂરુ કરવુ (જેમ કે, કલાકમા એ કામ ઠોકી પાડો) (૨) મારી નાખવુ, ખતમ કરવુ **ઠોકી મારવું**= ગમે તેમ કરીને ધકેલી દેવુ – કરી પાડવુ **ઠોકયે રાખવું**=ગમે તેમ કરીને ધકેલ્યા કરવુ — ચલાવવુ, હાકયે રાખવુ (૨) ગપ્પા હાક્યા કરવા]

ઠોકંઠોકા સ્ત્રી૦['ઠોકવુ' ઉપરથી] વાર વાર – ઉપરાઉપરી ઠોકવુ તે (૨) તેની ગરબડ

ઠોકાટ પુ૦ ['ઠોકવુ' ઉપરથી] ઠોકો, ઠોકવુ તે કે તેનો અવાજ **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ખૂબ ઠોકવુ,ઠોકારવુ

ઠોકાઠોક સ્ત્રી૦ જુઓ ઠોકઠોકા

ઠોકારવું સ૦ ક્રિ૦ ['ઠોકવુ' ઉપરથી] ઠોકીને બેસાડવુ, ઠોકવુ [તેનો અવાજ

ઠોકો પું૦ ['ઠોકવુ' ઉપરથી] ઠોક, ફટકો (૨)

ઠોઠ વિ૦ [સર૦ हिं. ठोट] ઓછી અક્કલ–સમજવાળુ, જડસુ. **૦ડાઈ** સ્ત્રી૦ (કા.)

ઠોઠપણુ. ૦ડું વિ૦ (કા) ઠોઠ [ઢુવેરના)
ઠોઠા પુ૦ બ૦ વ૦ બાફેલા આખા દાણા (ઘઉં
ઠોઠિયું (ઠો) વિ૦ [दे ठुठ પરથી?] જુઓ ઠાઠિયુ
(૨) ન૦ ફુલ્લાનું ફુડાશિયુ [રદ્દી વસ્તુ
ઠોઠુ (ઠો) ન૦ [જુઓ ઠોઠિયુ] જીર્ણ, કમતાકાત
ઠોણુ સ્ત્રી૦ વાધો, નુકસાન
ઠોબરુ (–લું) વિ૦ ઘાટ વિનાનું, કદરપુ (૨) ન૦
ધાતુ અથવા માટીનું વાસણ [મૂર્ખ, ઠોઠ
ઠોબારી વિ૦ [સર૦ મ ठोंब, ठोंबा, ठोंब्या]
ઠોયો પુ૦ ખાપો, સપાટી પર નીકળેલો ગોદા
જેવો ડોયો [ઠોયા જેવું = ભોત જેવું, હાલ્યા
ચાલ્યા વિનાનુ જડ જેવુ, વચ્ચે સ્થિર ઊભેલુ]
ઠોર (ઠો) પુ૦ [हिं] એક મિઠાઈ (૨) ન૦
[हिं. ठौर] ઠામ, ઠેકાણુ (૩) અ૦ + ઠેર, ઠાર
૦ખુવા પુ૦ બ૦ વ૦ [+ हिं खोवा = માવો]
માલમલીદા
ઠોરમૂઠી સ્ત્રી૦ નાનાં છોકરાંની એક રમત
ઠોરવું સ૦ક્રિ૦ ઠોરમૂઠીની રમતમા મૂઠી ઉપર
મૂઠી માંડવી [ઠોરી લેવુ ખૂચવી લેવુ (૨)
જીવી લેવુ]

ઠોલવું સ૦ક્રિ૦ ચૂંટી–તોડી ખાવું
ઠોલિ(–ળિ)યું (ઠો) વિ૦ [સર૦ મ ठोल्या
(–ळ्या)] જુઓ ઠાળિયુ
ઠોવું સ૦ક્રિ૦ રોકવુ –વાવું અ૦ ક્રિ૦,
–વડાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઠોવું'નુ કર્મણિ ને પ્રેરક
ઠોળિયું (ઠો) વિ૦ મૂર્ખ, ઠોઠ (૨) ઢ ગધડા વગરનુ,
અટોળક ટલા જેવુ (૩) ન૦ સ્ત્રીઓના કાનનું
એક ઘરેણુ – ઢોળિયુ
ઠોળિયો પુ૦ (ઠો) ['ટોળ' પરથી?] ઠઠ્ઠા કરનારો
માણસ (૨) ['ઠોળિયું' ઉપરથી] ઠોઠ – ઠોળિયો
માણસ [ઠોળિયાબાજી = ઠઠ્ઠાબાજી
ઠોળિયાવાળું = ઠોળિયાઓની મંડળી]
ઠોંઠર (ઠો૦) સ્ત્રી૦ (ચ) ઈશાનનો પવન
ઠોંસવુ (ઠો૦) અ૦ક્રિ૦ ઠાંસવુ, ખાંસવુ (૨)
સ૦ક્રિ૦ ઠાસવુ, ગઢડીને ભરવુ
ઠોંસો (ઠો૦) પુ૦ [સર૦ મ ठो(–ठों)सा] જુઓ
ઠાસો [–ખાવો = ગડદો ખાવો (૨) નુકસાન
ખમવુ –મારવો, લગાવવો = ગડદો મારવો.]
–સાઠોકર સ્ત્રી૦ ઠોસો અને ઠોકર. –સાબાજી
સ્ત્રી૦ સામસામે ઠોંસા મારવા તે

ડ

ડ પુ૦ [सं] મૂર્ધસ્થાની ત્રીજો વ્યંજન ૦કાર
પુ૦ ડકો, ડ અક્ષર કે એનો ઉચ્ચાર (૨) [રવ૦,
સર૦ हिं, म] ઓડકાર (–આવવા) ૦કારાંત
વિ૦ છેડે ડકારવાળુ ૦કો પુ૦ ડ અક્ષર
ડકડક અ૦ [રવ૦]
ડકાટી સ્ત્રી૦ [हिं डकैती, સર૦ इं डॅकॉइटी]
ડકો મારવો તે, લૂટફાટ, ડાકાટી
ડકારી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ઓડકાર (૨) [सं डक्कारी
ઉપરથી] વીણાનો અવાજ [–આવવી,
ઊપડવી, થવી = ઓડકાર આવવા –
ઊપડવા]
ડકાળ પું૦ + જુઓ દુકાળ
ડક્કો પુ૦ [इं डॉक, સર૦ 'ધક્કો' પણ] વહાણનો
માલ ચડાવવા ઉતારવા બાંધેલો ઘાટ, ફુરજો (૨)
દરિયા કે નદીના પાણી સામે રક્ષણ માટે બાંધેલો
બંધ –ક્કાવાળો પુ૦ ડક્કાનો માલિક
ડખ ન૦ [ડચ પરથી इं डक; સર૦ हिं, म डक]

એક જાતનું જાડુ કપડુ (તેનો કોટ બનાવે છે)
ડખલ સ્ત્રી૦ જુઓ દખલ –લિયું વિ૦ જુઓ
દખલિયુ
ડખળિયુ ન૦ ['ડખો' ઉપરથી] શાક નાખીને
કરેલી દાળ કે કઢી [કરેલી દાળ
ડખુ ન૦ ['ડખો' ઉપરથી] શાક વગેરે નાખી
ડખો પુ૦ [રવ૦?] જુઓ ડખુ (૨) [લા] ગોટાળો;
ખીચડો (૩) વાંધો, ઝઘડો [–ઘાલવો = વાંધો
–ઝઘડો નાખવો, ડખો કરવો –પડવો = ઝઘડો
પડવો, વાંધો પડવો, ડખો થવો] –ખાડખ
સ્ત્રી૦ ડખલ, ડખો
ડખોળવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦?] ડહોળી નાખવુ
ડગ સ્ત્રી૦ [જુઓ ડગવુ] ડગવુ તે, અસ્થિરતા
ડગ, ૦લું ન૦ [સર૦ हिं, म डग] પગલુ (૨)
તેનું અંતર [–દેવું, ભરવું = પગલું ભરવુ –
ઉપાડવુ (૨) પગરણ કરવુ –માંડવું = ડગ
ભરવુ (૨) ડગલું ભરતા શીખવુ]

ડગડગ વિ૦[સર૦ हिं. डगडगाना, म डगडगणें] જુઓ ડગમગ,ડગડગવુ ૦વું અ૦ક્રિ૦ આમ તેમ ડોલવું–હાલવું (૨) [લા.] નિશ્ચયમાથી ઢચુપચુ થવુ–હાલવું. –ગો પુ૦ મનનો ડગમગાટ (૨) દગદગો, શંકા, સંશય (૩) અવિશ્વાસ, વહેમ

ડગમગ વિ૦, ૦વું અ૦ક્રિ૦ [दे डगमग]જુઓ ડગડગ, ૦વુ. –ગાટ પુ૦ ડગડગવુ તે

ડગર સ્રી૦ [સર૦ हिं] વાટ; રાહ(૨)ધરડ,ચીલો

ડગરી સ્રી૦ જુઓ ડોકરી, ડોશી –રું ન૦ [સર૦ दे ठिग्घर, म. डगरा(धरडुं), ડોસલું –રો પુ૦ ડોકરો, ડોસો

ડગલી (ગ') સ્રી૦[તુ दग्लह,સર૦ हिं. दगला, म डगला,–लें]નાનુ ડગલું –લું ન૦ પહેરવાનું કપડું–જાડું બદન કે અંગરખુ. –લો પું૦ મોટો અંગરખો કે કોટ, ઓવરકોટ

ડગલી સ્રી૦[જુઓ 'ડગ' ન૦]નાનુ ડગલુ–પગલુ. –લું ન૦ જુઓ ડગ, પગલુ (–દેવું, ભરવું, માંડવું). [–ઓળખવું=પગલુ પારખવુ(૨) વલણ કે વૃત્તિ જાણવા.] [ડગમગવુ

ડગવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं, म.]જુઓ ડગડગવું,

ડગશ (શ,) સ્રી૦ (ચ) [સર૦ दे. डगल=ईंट પથ્થરનો ટુકડો] મોટો પથ્થર

ડગળવું સ૦ ક્રિ૦ ['ડગળુ' ઉપરથી] જુઓ ચગળવુ (૨) ઈચવુ, જે તે ખાયા કરવુ

ડગળાટવું સ૦ક્રિ૦ ['ડગળુ' ઉપરથી] ડગળે ને ડગળે ખાવુ, બચકાટવુ

ડગળી સ્રી૦નાનુ ડગળું(૨)ડાગળી, સમજશક્તિ. [–ખસવી, ખસી જવી=ગાડુ થવું, ભાન જતુ રહેવુ. –મારવી, લગાવવી=ડગળી વડે કાણું પૂરવું]

ડગળું ન૦ [दे. डगल=ફળનો કકડો] જાડો, મોટો કકડો અથવા ફાડિયુ

ડગુમગુ વિ૦(૨) અ૦[જુઓ ડગમગ]અસ્થિર

ડઘાવુ અ૦ ક્રિ૦ ગભરાટથી સ્તબ્ધ થઈ જવું (૨) ['ડાઘ' ઉપરથી] ડાઘ પડવો (ઉદા૦ ડઘાયેલી કેરી)

ડઘો પુ૦[સર૦ म. डग्गा, સં. ढक्का, प्रा डक्क] બાયુ, નરઘાની જોડમાનું નાનુ

ડચ પું૦ [ઇં] વલંદો, હોલંડનો વતની(૨)સ્રી૦ તેની ભાષા (૩) વિ૦ તે દેશને અંગેનુ

ડચ અ૦ [રવ૦] (૨) ટચકો મારતાં કપાઈને જુદું પડવાનો અવાજ (ઉદા૦ 'ડચ દઈને જુદું પડ્યુ') (૩) ન૦જીભ ચડકાવીને કરાતો નકાર-સૂચક અવાજ (૪) બળદ વગેરે હાકતા કરાતો અવાજ ૦કારવું સ૦ક્રિ૦ ડચ એવો અવાજ કરીને પ્રેરવુ–હાકવુ. ૦કારી સ્રી૦, ૦કારો પુ૦ ડચ એવો અવાજ (હાકવાનો કે નકારનો) કરીને ઉત્તેજવું, ઉશ્કેરવું તે [–કરવી,–વો]

ડચક અ૦ [રવ૦] –કિયું,–કું ન૦ પાણીમા ગૂંગળાતા કે રડતા કે મુશ્કેલીથી ગળતા ગળાની બારીમાંથી થતો 'ડચક' એવો અવાજ [–ખાવું=પાણીમાં ગૂંગળાતા ડચક અવાજ કરતો શ્વાસ લેવો, ડૂબકાં ખાવાં]

ડચકું ન૦ જુઓ ડચકિયું (૨) [જુઓ ડચ] (ડચ દઈને કપાઈને પડેલુ) ચીર; કકડો (ડુંગળીનો)

ડચકો પું૦ [જુઓ ડચકુ=ચીર] ઓગળ્યા વગરનો કે બફાયા વગરનો ગાગડો, લોદો (૨) ડુંગળીનો કાકરો કે ટુકડો

ડચૂરો પુ૦[સર૦ડૂચો]ગળા કે છાતીમાં રૂંધામણ. [–બાઝવો, ભરાવો=ગળા કે છાતીમા કાંઈ ભરાવાથી રૂંધામણ થવી]

ડચ્ચો પુ૦ [જુઓ ડૂચો] ડૂચો, ડટ્ટો

ડઝન વિ૦ [ઇં] બાર (૨) ન૦ બારનો સમૂહ (જેમ કે દીવાસળીનુ). ૦બંધ વિ૦ ડઝનોથી ગણતરી થાય એવી સંખ્યાવાળુ

ડટ(–ટ્ટ)ણુ વિ૦ [સર૦ દાટવુ] દટાયેલુ; જમીનની અંદરનું (૨) ન૦ ડટણ, ખાળકૂવો. ૦કૂવો, ૦ખાળ પું૦ખાળકૂવો. ૦જાજરૂ પું૦ ડટણકૂવા પર કરેલુ જાજરૂ

ડટંતર ન૦ ['ડાટવુ' ઉપરથી] દુનિયા દટાઈ જાય એવો ઈશ્વરી કોપ, મહાવિનાશ

ડટ્ટણ વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ડટણ

ડટ્ટો પું૦ [જુઓ ડાટો] ડાટા તરીકે વાપરેલો ડૂચો (૨) બારણુ ઉઘાડુ રહે માટે સાખ સાથે લગાડાતો મિજાગરાવાળો લાકડાનો ટુકડો—અટકણ (૩) મોન્ટેસોરી બાળમંદિરના એક

સાહિત્યમાંનો ડાટા જેવો દરેક નળાકાર (૪) ફેલેન્ડરની તારીખોની બાંધેલી ચોકડી -'બ્લોક'

ડઠ્ઠર વિ૦ [સર૦ हिं डड्ढार] લાગણી વગરનું, બુઠ્ઠું [– અશક્ત થવુ

ડડળવુ અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म डडळणें] દોઢવુ

ડઠ્ઠ વિ૦ મૂર્ખ

ડણક સ્ત્રી૦ [રવ૦] (કા.)સિંહની ગર્જના. ૦વુ અ૦ ક્રિ૦ (કા) (સિંહે) ગર્જના કરવી

ડણું ન૦ [સર૦ 'ડફણુ' અથવા 'ડણક' રવ૦] જાડુ ડફણુ (૨) તોફાની ગાયભેંસના ગળામાં નખાતુ લાકડુ, ડેરો

ડપ(–બ)કા પુ૦ બ૦ વ૦ [જુઓ ડપકો] દોહવાના અંતમાં કઢાતી સેરો (૨) ચણાના લોટનુ એક રસાદાર શાક

ડપ(–બ)કાણુ, –મણુ(–ણું) ન૦ ['ડપકો' ઉપરથી] ડબડાવવુ તે –વવુ સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म दवकाविणें] ડબડાવવુ, ધમકાવવુ

ડપ(–બ)કી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ડૂબકી [–ખાવી, મારવી = ડૂબકી મારવી (૨) એકદમ નજર બહાર ચાલ્યા જવું] –કુ ન૦ ડૂમકુ, ડૂબકી (૨) ટપકુ

ડપ(–બ)કો પુ૦ [રવ૦]પ્રવાહીનો મોટો છાંટો (૨)ધાબુ, ડાઘો(૩) [લા.]વહેમ, શંકા(૪)ફાળ, ધ્રાસકો (૫) એકલા લોટનું જ કરેલું ભજિયુ [–પડવો = ડાઘો પડવો(૨) મોટુ ટપકુ પડવુ (૩) વહેમ પડવો (૪) ફાળ પડવી]

ડપટ વિ૦ [જુઓ દપટ] બેવડુ, દોપટ (૨) સંતાડેલું. ૦વું સ૦ક્રિ૦ દપટવુ, સંતાડવુ (૨) લુચ્ચાઇથી હાથ કરી લેવુ, દબાવી બેસવુ. [ડપટી દેવું = સંતાડી દેવુ]

ડપેટો પુ૦[સર૦ રપેટો (फा रफ्तन), हिं डपट] ખૂબ જોરમાં દોડવુ તે [પડવાળો કોથળો

ડપોટો પુ૦ [दु+पट] ખાંડ વગેરે ભરવાનો બે

ડફ સ્ત્રી૦,ન૦[फा. दफ]એક વાદ્ય(૨)અ૦[રવ૦] ઝટ (ઉદા૦ ડફ દઈને, ડફ લઈને)

ડફડાવવું અ૦ક્રિ૦[સર૦ म. डफरसवणें]હંકારવુ [હોડીવાળાઓની બોલીમાં] (૨) દબડાવવુ, ધમકાવવુ

ડફડું ન૦ નાનું ડફ (૨) ડફણુ

ડફણું ન૦ [दे डफ्फ] નાનો, જાડો દંડૂકો-ધોકો. –ણાટવુ સ૦ક્રિ૦ ખૂબ ડફણાવવુ –ણાવવુ સ૦ક્રિ૦ ડફણા વડે મારવુ

ડફલાવવું સ૦ક્રિ૦[ડફ રવ૦? સર૦ ડફડાવવું] હચમચાવી દેવુ (૨) હેરાન કરવુ

ડફાસ (સ,) સ્ત્રી૦ ખોટી બડાશ, ડફાસ. (–મારવી, હાંકવી)

ડફોળ વિ૦ [સર૦ हिं डपोरसंख] જડસુ, બેવકૂફ [(એક ગાળ)

ડફોળશંખ પુ૦ [સર૦ हिं डपोरसंख] મૂર્ખ

ડફ્ફેલ વિ૦ વાધી ફૂલી ગયેલું

ડબ અ૦ [રવ૦]ડૂબવાનો અવાજ(૨) ટપ, ઝટ ૦ડબ અ૦[રવ૦](૨)ઝટ ઝટ, એક પછી એક (જેમ કે આંસુ પડવા, કોળિયા મોમા મૂકવા, ચપચપ લેવુ ઇ૦)

ડબકચૂરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ડબકડોયાં ન૦બ૦વ૦ [રવ૦] પાણીમા ડૂબકાં (૨)[મશ્કરીમાં] પીધેલા વાસણની ઓળાઓળ

ડબકવુ અ૦ક્રિ૦ [રવ૦, સર૦ हिं डमकना] ડૂબકા ખાવા

ડબકા પુ૦ બ૦ વ૦ જુઓ ડપકા [ણું'માં

ડબકાણુ, –મણુ(–ણું), –વવુ જુઓ 'ડપકા-

ડબકી,–કુ જુઓ 'ડપકી'મા –કો જુઓ ડપકો ૦ડોળ સ્ત્રી૦, ૦ડોળો પુ૦ (કા) ડૂબકી મારવાની રમત

ડબગર પુ૦ [फा दफगर, हिं डबगर, डब्ब= કુપ્પા બનાવવાનું ચામડુ (જુઓ ડબડુ)] નગારા પર ચામડાં મઢનારો(૨)[સર૦ई डोवर] છત્રી ઇત્યાદિ પર રંગરોગાન કરનારો

ડબડબ અ૦ જુઓ 'ડબ'માં. –બાટ પુ૦ પેટ ચડવુ તે(૨)[કા] કોઈ બોલતુ હોય તેમાં વચ્ચે બોલ બોલ કરવુ તે (૩) વગર કામે વધારાપડતું બોલવુ તે(૪)મર્યાદા છોડીને સામુ બોલવુ તે. –બો પુ૦ ડબડબાટ; પેટ ચડવું તે

ડબડી(–રી) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. डबडी]નાનુ ડબડું

ડબડુ(–રુ) ન૦[फा दब्बह, સર૦ हिं डब, म. दबडा] ચામડાનું કુલ્લુ (ઘી–તેલ ભરવાનું). –ડો પુ૦ મોટુ ડબડુ

ડબરી સ્ત્રી૦ જુઓ ડબડી

ડબરું વિ૰[સર૰ म डबरा, हिं डप्पू–ફૂલેલું] ફિક્કુ, ડેફરાયેલું (૨)મંદ, જડ; સુસ્ત (૩) ન૰ જુઓ ડબડુ
ડબરો પું૰ [જુઓ ડબો] તાબાપિત્તળનો ડબો
ડબલરોટી સ્ત્રી૰['ડબલ' (इं)+રોટી (हिं.)] એક પ્રકારની ઢડા જેવી ફૂલતી રોટી; પાઉં
ડબલું ન૰ [જુઓ ડબડું] ચામડાનું કુલ્લું(૨) વગર પકવેલું હાલ્લુ, લોટું (૩)['ડબો' પરથી] પતરાનું લોટું, ટિનપાટ
ડબાડબ અ૰ [રવ૰] ડબડબ (આંસુ પાડવા) (૨) સ્ત્રી૰ જુઓ ડબડબાટ ૨ અને ૩
ડબી(–બ્બી) સ્ત્રી૰ [જુઓ ડબો] દાબડી
ડબીર પુ૰ [अ दबीर, સર૰ म] મહેતો, હિસાબ લખનારો
ડબું ન૰ [સર૰ हि. डब्बू] કડછી, ડૂચો
ડબૂક અ૰[રવ૰] ડૂબવાનો અવાજ. [–દઈને, લઈને=એવા અવાજની સાથે,તરત] ૦વું અ૰ ક્રિ૰ ડૂબકું મારવું.–કિયું ન૰ ડૂબતાનું ડૂબકું. [–ખાવું=ડૂબવું, ડૂબવામાં ઉપર નીચે થવું]
ડબૂચો પુ૰ જુઓ ડૂચો
ડબૂસું ન૰, –સો પુ૰[સર૰ म. डबुसा, हिं, फा दबूसा] વહાણનો પાછળનો ભાગ
ડબો(–બ્બો) પું૰[फा. दब्बह, સર૰ हिं, म. डब्बा, म डबा; का डब्बी] ધાતુનું એક પાત્ર, દાબડો (૨) રેલગાડીનો ડબો (૩)ઘડિયાળનો ડબ્બો (૪) એક જાતનું ફાનસ (૫) હરાયાં ઢોર પૂરવાનો વાડો (૬) ટીનનો ડબો(૭) પાઘડી (તુચ્છકારમાં) (૮) ['ડબ' રવ૰ ઉપરથી] ડોળિયો, ગફ્ફો. [–મારવો=એકદમ બૂકડો ભરવો (૨) નાસી જવું]
ડબોડબ અ૰ [રવ૰] જુઓ ડબડબ
ડબોવવું સ૰ ક્રિ૰ ['ડબ' રવ૰, हिं डवोना] ડુબાવવું, ઝબકોળવું
ડબોળવું સ૰ક્રિ૰ ['ડબ' રવ૰] જુઓ ડબોવવું (૨) અપવિત્ર કરવું [પુ૰ જુઓ ડબો
ડબ્બી સ્ત્રી૰ [જુઓ ડબો] ડબી, દાબડી.–બ્બો
ડભાયણું ન૰ [સર૰ प्रा डमण; ડામવું] ડામ દેવાનું ઓજાર–સાધન (૨) [?] ભયનું ઠેકાણું
ડમ અ૰ [રવ૰] ડમરુનો રવ. ૦વું અ૰ ક્રિ૰ [સર૰ सं डम्] (ડમરુનું) વાગવું
ડમકો પુ૰ [રવ૰] ડંકો (૨) [જુઓ ડબુ] (સુ) ડૂચો –કારો પુ૰ ડંકાનો અવાજ
ડમખળ ન૰[રવ૰]તોસ્તાન,ધમાલ (સવારીની)
ડમડમ સ્ત્રી૰[રવ૰]ડંકાનો અવાજ(૨)[સર૰म] ગરબડ, તોફાન (૩)[સર૰ म. डम] ડંકા જેવું એક લશ્કરી વાદ્ય –માક પું૰ડમડમનો અવાજ
ડમડોળ વિ૰ [જુઓ ડામાડોળ] અસ્થિર (૨) અપૂર્ણ; અધૂરું
ડમણી સ્ત્રી૰,–ણું ન૰[સર૰ म. डमणी=કપડાં ધોવાનો ધોકો, સર૰ ડફણું, ડણું] નાની લાકડી (૨) શેરડીનો કકડો (૩) ડમણિયું. –ણિયું ન૰ [સર૰ म दमणी] બે બળદની નાની ગાડી
ડમર(–રી) સ્ત્રી૰ (કા.) જુઓ ડમર
ડમરવું અ૰ક્રિ૰ [सं. डवर ?] વનસ્પતિનું ફાલવું –નવાં પાન આવવાં
ડમરાણ ન૰ (કા.) જુઓ ડમર
ડમરી સ્ત્રી૰ જુઓ ડમર
ડમરુ ન૰ [सं] એક વાદ્ય, ડાકલું
ડમરો પુ૰ [સર૰ सं. दमनक, प्रा दनणक (–ग, –य), हिं. दौंना, म दवणा] એક સુગંધીદાર વનસ્પતિ [વિ૰ ડમાકવાળુ
ડમાક પું૰[अ. दिमाग़] રોફ, ભપકો ઠાઠ ૦દાર
ડયાળ ન૰ એક પક્ષી
ડર પું૰[सं दर,प्रा डर] ભય,બીક [–રાખવો= બીવું,ડરવું –લાગવો=ભયની અસર થવી] ૦કણ, ૦કુ, ૦પી, ૦પોક [સર૰ हिं, (पोंकना =ડરવું)] વિ૰ બીકણ ૦પ(–પા)વું [સર૰ हिं डरपना; डरपाना], ૦વું અ૰ ક્રિ૰ [प्रा. डर ક્રિ૰] બીવું –રામણી સ્ત્રી૰ ધમકી; બીક; સતામણી. –રામણું વિ૰ ડર લાગે એવું, ભયાનક (૨) ન૰ ડરામણી –રાવવું સ૰ક્રિ૰ 'ડરવું'નું પ્રેરક (૨) દાટી–ધમકી દેખાડવી કે આપવી –રુ વિ૰ ડરી કે છળી ગયેલું(૨)ડરકણ
ડલી(–લ્લી) સ્ત્રી૰ [સર૰ हिं. दरी=શેતરંજી; म. डल्ली] ઘોડાની પીઠ પર જીનની નીચે નાખવાની ઊનની ગોદડી
ડલ્લો પુ૰જુઓ ઢલ્લો
ડવક ન૰ એક પક્ષી

ડવારો પુ૦ [રવ૦] (સુ) ઘોંઘાટ, લવારો

ડસ પું૦ [प्रा डस (सं दश)] ડંશ, વેરની લાગણી

ડસક ડસક અ૦ [રવ૦] ડસકાં ખાતું હોય એમ (૨) રહી રહીને

ડસકલું ન૦ ડસકું (લાલિત્યવાચક)

ડસકલું ન૦ બેડી, હેડ (૨) બેડી જેવું-ભારે જાડું હાથપગનું ઘરેણું. **-લો** પુ૦ ભારે-વજનદાર બેડી

ડસકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦, हिं डसकना] ડૂસકાં [ખાવાં

ડસકું ન૦ જુઓ ડૂસકું (-ખાવું)

ડસડસવું અ૦ ક્રિ૦ ['ડસકું' ઉપરથી] ડૂસકાંથી રૂપાવું (૨) મનમાં અકળાઈ રહેવું

ડસવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा डस, सं दश्] કરડવું, ડંશ દેવો **-ણ** ન૦ ડસવું તે [છલકાઈ જવું (?)

ડહેંકવું અ૦ ક્રિ૦ [हिं. डहकना] (કા) ઊભરાવું,

ડહાપણ (ડ્) ન૦ ['ડાહ્યું' ઉપરથી] ડાહ્યાપણું, શાણપણ [**-કરવું, ડહોળવું** = વચમાં વગર સમજ્યે પોતાની વાત કે ડહાપણ ઉમેરવા] **૦ડાહ્યું** (-હ્યું) વિ૦ દોઢડાહ્યું **૦દાર** વિ૦ ડહાપણવાળું

ડહોળવું (ડ્હો) સ૦ક્રિ૦ [सं डुवल्? સર૦ म डहुळणें-ढवळणें] (પ્રવાહીને) હલાવવું, ઘુમરડવું (૨) [આંખ લાલ થાય ત્યાં સુધી] ચોળવી (૩) [લા.] ખૂબ કામોમાં પડવું, અનેકમાં માથું મારવું (કાંઈક નિંદાત્મક અર્થમાં)

ડહોળું (ડ્હો) વિ૦ [સર૦ म डहुळा] ડહોળાયેલું **-ળો** પુ૦ ડહોળાયેલું પ્રવાહી (૨) અફીણનો રસ **-ળાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ડહોળવું'નું કર્મણિ (૨) આંખ લાલ થવી (જેમ કે ચોળાવાથી) (૩) [લા.] હાલી જઈને અવ્યવસ્થિત થવું, ગૂંચવાઈ જવું, વધારેપડતી ચોળાચોળ થવી [નીકળે એમ

ડળક ડળક અ૦ [રવ૦] ફોરાં રૂપે એક પછી એક

ડળકવું અ૦ક્રિ૦ ['ડળક' 'ડળક' પાણી છૂટવું-(મોંમાં)- એ પરથી?] લલચાવું, દાઢ સળકવી

ડળવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ ડડળવું] સડી જવું, ખોખાં થઈ જવાં (૨) લાલસામાં લીન થઈ જવું (૩) ભાગી પડવું-ઢગલો થઈ જવું, ઢળી પડવું

ડળી સ્ત્રી૦ જુઓ ડલી

ડળું ન૦ [दे डल, हिं, म डला] ડગળી, ફોડવું

ડંકવું અ૦ ક્રિ૦ (કા) પ્રાણ જવામાં વિલંબ થવો (૨) છેલ્લા શ્વાસ લેવા (૩) [दे डक=ડંખ] [જોડાનું] ડંખવું

ડંકાપલ્લવી સ્ત્રી૦ [ડંકો+પલ્લવ] ડંકો વગાડી હુકમ આપવાની લશ્કરી સાંકેતિક ભાષા

ડંકી સ્ત્રી૦ [इं डोन्की पंप, સર૦ म डकीण] પાણી ખેંચવાનો પંપ-સંચો

ડંકો પુ૦ [સર૦ हिं, म डंका, सं ढक्का, प्रा. डक्क] નગારું, ઢોલ (૨) ઘોડાની પીઠ ઉપર બે બાજુ લટકાવેલા ઢોલ (૩) [કા] ટકોરો (૪) [લા.] ફતેહનો અવાજ, ફતેહ [**ડંકા પડવા** = ટકોરા થવા **-કરવો** = જયજયકાર કરવો, નામના મેળવવી (૨) લોકોમાં જાહેર કરવું **-થવો** = ડંકો વાગવો **-દેવો** = નગારું વગાડવું (૨) વિજયસવારીએ ચડવું (૩) ઉત્સાહભેર કોઈ કાર્ય કરવા ઊપડવું. **-મારવો** = ટકોરો વગાડવો **-વાગવો** = વિજયટંકાર થવો (૨) નામના નીકળવી (૩ લોકોમાં જાહેર થવું **-વગાડવો** = જુઓ ડંકો કરવો]

ડંખ પુ૦ [दे डक (सं दश)] ચટકો, ડંશ (૨) ધાનનો દાણો સડવાથી પડતું છિદ્ર (૩) આંકડો, ઝેરી કાંટો-અણી (૪) [લા.] કીનો, વેર [**-રહેવો** = ડંખ કે વેરની અસર રહેવી **-રાખવો** = કીનો-વેર રાખવું. **-લાગવો** = દાણામાં છિદ્ર પડવાં (૨) મનમાં ચટકો લાગવો રીસ ચડવી.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ડસવું, ડંશ દેવો, આંકડો મારવો, કરડવું (૨) જોડો ઘસાઈ પગને ઈજા થવી (૩) [લા.] મનમાં ખટકવું **-ખાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'ડંખવું'નું કર્મણિ (૨) ધાનના દાણાને ડંખ લાગવો **-ખીલું** વિ૦ ડંખવાળું

ડંગેલું ન૦ હાંડલો-એક વાની (સુ)

ડંગોરિયું વિ૦ [ડંગોરો પરથી] ડંગોરાથી કામ લે એવું, મારામારી કરે એવું

ડંગોરું ન૦, **-રો** પુ૦ [दे डगा] ડાંગ જેવી જાડી ટૂંકી લાકડી, ધોકો

ડંડાટવું, ડંડાબાજી જુઓ 'ડંડો'માં

ડંડાશણું ન૦ મોરના પીંછાનો બનાવેલો સાવરણો

ડંડી(-ડૂ)કો પુ૦ [જુઓ ડંડો] નાનો ડંડો, દંડૂકો

ડંડો પુ૦ [सं दंड, प्रा डंड] જાડી, ટૂંકી લાકડી,

ડગોરો —ડાટવું સ૦ ક્રિ૦ ડંડે ડંડે મારવું.
—ડાબાજી સ્ત્રી૦ ડંડાથી મારામારી
ડંડો પુ૦ + [दे. डंडय] રસ્તો, મહોલ્લો, શેરી
ડંફાણ +, —શ, —સ સ્ત્રી૦ જુઓ ડફાંસ
ડંફાસિયું વિ૦ ડંફાસ હાંકતું, બેઠશીખોર
ડંબક ન૦(?)[સર૦प्रा डव, सं.दम]+દંભ, ઢોંગ
ડંબર પુ૦ [सं] આડંબર, બાહ્ય ભભકો
ડંબેલ્સ પુ૦બ૦વ૦ [इं] હાથની કસરતનું એક સાધન [—કરવા=ડંબેલ્સથી કસરત કરવી.]
ડંભારણ ન૦ [प्रा. डमण] ડભાયણું, ડામવાનું સાધન(૨)[લા] મર્મમાં વાગે એવું કટાક્ષવચન
ડંભાવવું સ૦ક્રિ૦, ડંભાવું અ૦ક્રિ૦ ડામવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ [ગોટાનો સમૂહ
ડંમર પુ૦[सं डमर](કા)હવામાં ઊડતી ધૂળના
ડાઇનેમો પુ૦ [इं] વીજળી ઉત્પન્ન કરવાનું એક પ્રકારનું યંત્ર.[—મૂકવો=તે યંત્ર ગોઠવવું]
ડાઇરેક્ટર પું૦;—રી સ્ત્રી૦[इं]જુઓ ડિરેક્ટર,—રી
ડાઈ સ્ત્રી૦ સુલેહ, સંધિ (?)
ડાક સ્ત્રી૦ [हिं] ટપાલ (૨) મુસાફરી, ટપાલ વગેરે લઈ જવા માટેની ટપ્પાઓની ગોઠવણ (૩) ડાકગાડી (૪) ન૦ [સર૦ म.] જુઓ ડાકલું. ૦ગાડી સ્ત્રી૦ ટપાલ લઈને જનારી ગાડી, 'મેલ' ૦ઘર ન૦ટપાલઓફિસ.૦ચોકી સ્ત્રી૦ ડાકની સલામતી માટે રાખેલી ચોકી ૦બંગલો પુ૦ (સરકારી) મુસાફરી બંગલો
ડાકડમાક પુ૦[જુઓ ડમાક] ઠાઠમાઠ, ભભકો
ડાકડમાળ પુ૦ ઘરનો જૂનો પરચૂરણ સામાન
ડાકણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [सं डाकिनी] એક જાતની ભૂતડી (૨) મેલી વિદ્યા જાણનારી સ્ત્રી (૩) જેની નજર લાગે એવી સ્ત્રી (૪) ગાજરનું ડીંટું અને અંદરનો કઠણ રેસો. ૦કૂંડાળું, ૦કૂંડું ન૦ઉતારની આસપાસ કરેલું પાણીનું કૂંડાળું. ૦કોઠો પુ૦ છોકરીઓ ધૂળની પાળ વડે સાત કોઠા પાડી જે રમત રમે છે તેમાંનો દરેક કોઠો. —ણી સ્ત્રી૦ ડાકણ, પિશાચણી —ણું વિ૦ ડાકણ જેવું; ખાઈ જાય એવું.—ણો પું૦ એક જાતનું ભૂત (પુરુષ)
ડાકબંગલો પું૦ જુઓ 'ડાક'માં
ડાક(—ખ)લી સ્ત્રી૦ નાનું ડાખલું (૨) સાપનું બોલવું(૩) જડબું.[—પહોળી થઈ જવી=મરી જવું —વગાડવી=સાપે મોં વડે અમુક જાતનો ચાલુ અવાજ કરવો]—લું ન૦[प्रा डक्क] એક જાતનું વાદ્ય, ડુગડુગિયું. [—બેસાડવું=ભૂવો ધુણાવવો (૨) નવરાત્રી વખતે માતાના સ્થાન આગળ ડાખલું વગડાવવું]—લિયો પુ૦ ડાખલું વગાડનારો—ભૂવાનો સાથી
ડાકાટી સ્ત્રી૦ [हिं डकैती] ડાકો, ધાડ
ડાકિની સ્ત્રી૦ [सं] ડાકણી [માણસ
ડાકિયું વિ૦ જુઓ ડાકણું.—યો પુ૦ખાઉધરો
ડાકુ પુ૦ [हिं] લૂટારો, ધાડપાડુ
ડાકુ વિ૦ અપમાનિત; બટ્ટો લાગેલું [—પડવું=ભોઠું પડવું, અપમાનિત થવું]
ડાકો પુ૦ [જુઓ ડાકુ] લૂટારો; વાડપાડુ (૨) [हिं डाका] ધાડ ['ડાકલી'માં
ડાખલી સ્ત્રી૦, —લિયો પુ૦,—લું ન૦ જુઓ
ડાગવું અ૦ ક્રિ૦ નોંધવું; ટપકાવી કે લખી લેવું (કોટમાં વપરાય છે)
ડાગળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ડગળું] થીંગડી, ડગળી (૨) માથું, મગજ (૩) [લા.] સમજશક્તિ. [—દેવી, મારવી=થીંગડી મારવી —ખસવી, ચસકવી, છટકવી=મગજ ખસી જવું —ગાંડા થવું. —ઠેકાણે હોવી=ભાન હોવું]
ડાગળો પુ૦ વિદૂષક, રંગલો (૨) [જુઓ ડાગળી] દાટો, ડૂચો [બાની
ડાગોર સ્ત્રી૦ [સર૦ म डागोर] ગાવાની એક
ડાઘ પુ૦ [फा दाग] (ગંદો દેખાય એવો)ડપકો (૨)[લા] કલંક,બટ્ટો(૩)+[सं. दाघ પરથી ?] કીનો; ખાર. [—પડવો=ડાઘો—ડપકો પડવો, તેથી ગંદું થવું. —રાખવો=કીનો રાખવો. —લાગવો=બટ્ટો લાગવો.] —ચાડૂધી સ્ત્રી૦ ડાઘા ડાઘા, ડાઘા પડીને થતી અસ્વચ્છતા. —ઘી, —ઘિયું વિ૦ ખારીલું. વેર રાખે એવું (૨) ત્રાડી ખાય તેવું, વિકરાળ —ઘિયો પુ૦ ડાઘિયો કૂતરો. —ઘુ પુ૦ [જુઓ દાધ] મડદાને બાળવા લઈ જનારો; ખાધિયો (પ્રાય. બ૦ વ૦ માં જથાવાચક અર્થમાં વપરાય છે.) ડાઘુમાં જવું=સ્મશાનયાત્રામાં જવું] —ઘેલ વિ૦ [જુઓ ડાઘ] ડાઘાવાળું (૨)[દાઘ પરથી ?]

ખારીલું (૩) બળેલુ, દઝાયેલુ –ઘો પુ૦ ડાઘ (૨)જુઓ ડાઘિયો –ઘોડૂઘો પુ૦ રડ્યોખડ્યો એકાદ ડાઘો (એકાદપણુ બતાવવા)

ડાચુ ન૦[સર૦'ચાડુ'(દે.'चट्ट') તેના ઉપરથી?] જડબુ (૨) મો (તિરસ્કારમાં) –ચાકૂટ સ્ત્રી૦ નકામું બોલ બોલ કરવુ તે–લવારો –ચાકૂટિયું વિ૦ ડાચાકૂટ કરે એવુ –ચાબળ ન૦ બોલવાનું જોર –ચાબળિયું વિ૦ ડાચાબળવાળુ, ડાચાકૂટ કરતા થાકે નહિ તેવુ

ડાટ પુ૦ [જુઓ દાટ] ભારે નાશ, ખુવારી [(મોંઘુ) ડાટ=ભારે (મોંઘું), ઘણુ (મોંઘુ) –વળવો=ભારે ખુવારી થવી]

ડાટણુ ન૦['ડાટવુ' ઉપરથી]બારસાખની ઉપરનું દાબણિયુ, 'લિન્ટેલ' (૨) ડાટો

ડાટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ દાટવુ (૨) સતાડવુ (૩) [સર૦ हिं डाँटना] ધમકાવવુ

ડાટી સ્ત્રી૦[સર૦મ दाटी = ભીડ,दाटा=ધમકી] દાટી, ભીડ, ગિરદી (૨)[જુઓ ડાટવું] ધમકી [–આપવી, દેવી=ધમકી આપવી.]

ડાટો પુ૦[સર૦ મ डाटा, हिं डाट]દાટો,સાંકડા મોંના પાત્ર(બરણી, શીશી જેવા)નું મો બંધ કરવાનુ સાધન,બૂચ [ડાટા કરવા=ઉપવાસને આગલે દિવસે ઠાંસીને ખાવુ. ડાટો દેવો, મારવો=ડાટા વડે બંધ કરવુ]

ડાડડવુ અ૦ક્રિ૦['દાદ' ઉપરથી?]આજીજી કરવી

ડાડડિયુ ન૦, ડાડુ સ્ત્રી૦ [જુઓ ડાડડવું] આજીજી, વિનંતિ

ડાડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा-डड्ढ (सं दग्ध) પરથી? સર૦ हिं डाढना=બાળવુ](કા.)કટાક્ષ કરવો

ડાફર સ્ત્રી૦, –રિયુ ન૦, ડાફોળ(ળ,)[જુઓ ડાફુ]નકામુ આમ તેમ જોવુ–બાલાં મારવાં તે [ડાફરો–ડાફોળો મારવી, ડાફરિયાં મારવાં=આમ તેમ જોવું–બાલા મારવાં]

ડાફાડોળ સ્ત્રી૦ ફરામા વચ્ચે પડી ડહાપણ ડહોળવુ તે (–કરવી)

ડાફું ન૦ [મોં ફાડવાના 'ડફ' રવ૦ પરથી?] ફરડવા પહોળુ કરેલું મો. [–મારવુ =માથુ મારવુ (૨) બચકુ ભરવુ.]

ડાફોડિ(–ળિ)યું ન૦ ['ડાફુ' ઉપરથી] ડાફરિયુ

ડાફોળ (ળ,) સ્ત્રી૦ જુઓ 'ડાફર'માં

ડાબકો પુ૦ [રવ૦]દાબવાથી થતો અવાજ(૨) ['દાબવું' ઉપરથી]દાબીને માટીથી લીંપવા જેવી સપાટી કરવી તે

[સ્ત્રી૦ જુઓ દાબડી

ડાબડો(–લો) પુ૦ જુઓ દાબડો –ડી(–લી)

ડાબણિ(–રિ)યું ન૦ [જુઓ દાબવુ] દાબવાના કામમાં લેવાતુ વજન,દાબવાનું યંત્ર (૨)બારસાખના ચોકઠા ઉપરનું દબાણ રાખનારુ વજન (૩) [ડાબડો, ડબો ઉપરથી?] એક પહોળા મોનું વાસણ

ડાબલિયાળ(–ળુ) વિ૦ ['દાબવું' ઉપરથી] જેમાં દબાણ માટે 'સ્પ્રિંગ'–કમાન હોય એવું

ડાબલી જુઓ 'ડાબડો'માં –લો પુ૦ જુઓ દાબડો (૨) ઘોડાના પગનો નાળ

ડાબાજમણી(–ણું) અ૦ [ડાબુ + જમણુ] ડાબી અને જમણી બંને બાજુએ(૨)વારાફરતી બંને બાજુએ(૩)ડાબાનુ જમણુ ને જમણાનું ડાબુ થાય તેમ(૪) [લા]પક્ષપાતથી [ડાબાજમણી કરવુ =પક્ષપાત કરવો (૨) આંખ આડા કાન કરવા]

ડાબિયેળ વિ૦ જુઓ ડાબોડિયુ

ડાબુ વિ૦ [दे डब्ब, डाव=ડાબો હાથ] જમણાનું ઊલટુ (૨) [લા] અળખામણુ, અળગું [ડાબા પગનો અંગારો=નજર ઉતારવા દીકરાને મા કપાળે ડાબા પગની ધૂળથી જે નિશાની કરે છે તે ડાબી આંખ ફરકવી =પુરુષને માટે અશુભ અને સ્ત્રીને માટે શુભ સૂચવતુ નિમિત્ત થવુ. ડાબુ કરવું=ડાબી બાજુએ નાખવુ (૨) ભૂલી જવુ (૩) અળખામણુ કરવુ –મૂકવુ, મેલવુ =ભૂલી જવું, ન જડવું (૨) અળખામણુ કરવું. ડાબે હાથે મૂકી દેવુ=એવુ મુકાઈ જવુ કે જેથી ઝટ જડે નહીં]

ડાબેરી,ડાબો(–બો)ડિયું,ડાબોડી વિ૦[જુઓ ડાબુ] ડાબે હાથે કામ કરવાની આદતવાળુ

ડાભ,૦ડો પુ૦ [सं. दर्भ, प्रा डब्भ]એક જાતનુ ઘાસ–દર્ભ ૦સૂળિયુ ન૦ એક જાતનું ઘાસ

ડાભો પુ૦ [સર૦ म डाव, डामा] એક જાતનું શાક–ભાજી

ડામોડિયું વિ૦ જુઓ ડાબોડિયું

ડામ (ડાં) પુ૦ [સર૦ प्रा डंमण=ડામવાનું ઓજાર, સર૦ हिं दाग, म. डाग]ગરમ ગરમ વસ્તુ ચામડી ઉપર ચાંપી દેવી તે; ચપકો (૨) [લા]ડાઘ, કલંક, લાંછન(૩)કંઈ નહિ, ટીકો. (જેમ કે, લે ડામ !). [–ચાંપવો, દેવો= ડામવું, ચપકો બેસાડવો (૨) કાંઈ ના આપવું; ટીકો બતાવવો (ઉદા૦ એને શુ ડામ દે ?)]

ડામકી વિ૦ [સર૦ દમામ કે દંભ] + આડંબરી, દંભી, બહારની ટાપટીપવાળુ

ડામચિયો પુ૦ ['માચી' ઉપરથી ? સર૦ हिं. डामचा= ખેતરનો માંચો]ગોદડાં વગેરે મૂકવાની ઘોડી (૨) ડાંસ, મચ્છર

ડામણ ન૦ [જુઓ દામણ] ઘોડાગધેડા નાસી ન જાય તે માટે તેમના પગને જકડવાનું દોરડું (૨)રેંટિયાના પૈડાનાં પાંખિયા બાંધવાની દોરી (૩)[फा दामन] અંગરખાના છેડાનુ ઓટણ (૪)['ડાબુ'- ઉપરથી ?] [વહાણ જમણી તરફ વાળવા] સુકાન ડાબી તરફ ફેરવવુ તે

ડામર પું૦[સર૦ हिं , म.]કોલટાર,(કોલસામાંથી મળતો) એક કાળો પદાર્થ

ડાંમરા પુ૦ બ૦ વ૦ (ચ) કોસનો ચાકળો જે બે લાકડાને આધારે બેસાડાય છે તે લાકડા

ડામરેજ ન૦ [इं डिमरेज] રેલવેમા આવેલો માલ વખતસર ન લેવા જવાથી ભરવી પડતી દંડની રકમ [–ચડવું=માલ વખતસર ન લેવાથી દંડ ભરવાનો થવો –ભરવું=તે દંડ ચૂકવવો]

ડામવું (ડાં) સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ડામ] ડામ દેવો (૨) મહેણુ મારવુ (૩) [જુઓ ડામણ] ડામણ બાંધવુ

ડામાડોળ વિ૦ [સર૦ हिं डाँवाडोल (ડોલના) म. डामाडूल(–ळ)] અસ્થિર; ડોલતુ, ડગમગુ

ડામીજ(–સ) વિ૦ [इं डॅमेज्ड ?] ગુનેગાર તરીકે પંકાયેલુ; બદમાશ

ડામું ન૦ ['ડામ' ઉપરથી] ડામ્યાનું કે ડામ્યા જેવુ ચિહ્ન (૨) કાળો ડાઘ

ડામેલ (ડાં) વિ૦ ['ડામ' ઉપરથી] ડામેલું

ડાયરી સ્ત્રી૦[इं]રોજનીશી, તે નોંધવાની ચોપડી

ડાયરો પુ૦[अ. दाइरह्]નાત;જમણ(રજપૂતોમાં) (૨)ઘરડા અને અનુભવી લોકોનો સમુદાય – રાવણુ, દાયરો (૩) [કા] અંગત માણસોનું મંડળ, કાઠી–ગરાસિયાનું મંડળ

ડાયલ પુ૦ [इं] ઘડિયાળનો અંકવાળો ગોળ ભાગ, જેના પર કાંટા ફરે છે

ડાર ન૦ (કા) ભૂંડના બચ્ચાનું ટોળું (૨) પું૦ ['ડર' ઉપરથી] ધમકી ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ['ડાર' ઉપરથી]ડરાવવું, ધમકી દેવી (૨) મના કરવી, અટકાવવુ. –રો પુ૦ ધમકી, ઠપકો (–દેવો).–રોડફારો પુ૦ (કા.) સામાને ધાક રહે એવી ચેષ્ટા

ડાલી સ્ત્રી૦ [सं. डल्लकं, प्रा , दे. डल्ल] ટોપલી (૨) ભેટના (લફળાદિની ટોપલી –લું ન૦ ઢોરનો ખાણનો ભરેલો ટોપલો (૨) વાંસ કે ઘાસનો ઊભો કંડિયો

ડાહી વિ૦ સ્ત્રી૦ [अ. दाही] 'ડાહ્યુ'નું સ્ત્રી૦. ૦નો ઘોડો પું૦ એક બાલરમત

ડાહ્યલું વિ૦ ['ડાહ્યું' ઉપરથી] દોઢડાહ્યું, ચાપલું

ડાહ્યુ વિ૦ [अ. दाही] ડહાપણવાળુ; સમજુ. ૦ડમ,૦ડમરું વિ૦ [ડાહ્યું+ડમરુ (ડામર–દામોદર – એક ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ ડાહ્યો ગુજરાતી રાજપુરુષ)] બહારથી ડાહ્યું અને ઠાવકુ દેખાતુ (૨) તદ્દન ડાહ્યું, શાણુ

ડાળ સ્ત્રી૦; ન૦ [दे. डाल] ડાળું. ૦ખી સ્ત્રી૦, ૦ખું ન૦, –ળી સ્ત્રી૦[दे. डाली] નાની ડાળ. –ળું ન૦ મુખ્ય થડનો ફાંટો, શાખા. [ડાળે વળગવું=આશ્રય મળવો (૨) ધંધે વળગવું. ડાળાંપાંખડાં જુદાં કરવાં=સાથાસબંધ જુદા પાડી નાખવા; કુટુંબસબંધીને વેરવિખેર કરી નાખવા; પાયમાલ કરવું. (–નું) ડાળું-પાંખડું ન જાણવું=–થી અજ્ઞાત હોવું]

ડાંક(–ખ) (૦) પું૦ [સર૦ ડાસ] ધીધી, મોટી માખ (૨) [સર૦ हिं. डाँक, म. डाक] નંગની નીચે તેનો પ્રકાશ વધે તે માટે મુકાતી ચકચકિત પતરી (૩) [સર૦ म. डांक] ધાતુના સાંધા પૂરવામા વપરાતો પદાર્થ

ડાંખરું (૦) વિ૦ [સુ.] હિંમતબાજ, મરણિયુ

ડાંખળી (૦) સ્ત્રી૦, –ળું ન૦ [સર૦म. डाखळ]

ડાળમાંથી ફૂટેલી નાની ડાળી, ડાળખી
ડાંગ (૦) સ્ત્રી૦ [दे डग्ग] લાંબી મજબૂત લાકડી –ગાટવું સ૦ ક્રિ૦ ડાંગે ડાંગે મારવું
ડાંગ ન૦[સર૦મ डाग,हिं डांग,दे डु(–डों)गर] ઝાડીવાળો ડુંગરી પ્રદેશ(જેમ કે ડાંગનું જંગલ)
ડાંગ(–ગે)૨ સ્ત્રી૦ [सं कडगार=પરાળ?] એક ધાન્ય, જેમાંથી ચોખા નીકળે છે
ડાંઠું (૦) ન૦ (કા) કઠણ ડાખળી
ડાંડ,૦ડું (૦) વિ૦ [मे दड, प्रा डड] છડું; બૈરીછોકરાં વિનાનું (૨) ડંડાથી કામ લેનાર, લાઠ (૩) નાગું, લબાડ, લુચ્ચું ૦ભાઈ, ૦ગી, –ડાઈ સ્ત્રી૦ ડાંડપણું, નાગાઈ, લાઠાઈ
ડાંડલી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ ડાંડી] ઝીણી ડાળી (૨) પાનની ડાંખળી (૩) નાનો હાથો –લો પુ૦મોટી ડાંડલી (૨) ઘરેણાનો આંકડો (જેમ કે વાળીનો)
ડાંડિયારાસ (૦) પુ૦ ડાંડિયાથી રમવાનો રાસ
ડાંડિયું (૦) વિ૦ ['ડાંડ' ઉપરથી]ડાંડાઈ કરનારું, ડાંડ (૨) ન૦ [दे डड,–डी=સીવેલું જીર્ણ યા ઝોડિયું વસ્ત્ર] લૂગડાનો જરેલો-ફાટેલો ભાગ વચ્ચેથી કાઢી નાખી બે છેડા સાંધી પહેરવા લાયક કરેલું કપડું
ડાંડિયો (૦) પુ૦ [જુઓ ડાંડ] ડાંડ આદમી (૨) [જુઓ ડાંડી]ડાંડી પીટનાર, રોન ફરનાર (૩) નાનો પાતળો દંડો
ડાંડી (૦) સ્ત્રી૦ [सं दण्ड, प्रा डंड ઉપરથી; સર૦ हिं] ડાંડી, નાની લાકડી, હાથો કે દંડો (૨)જેને બે છેડે તાજવાનાં પલ્લાં બંધાય છે તે લાકડી(૩)ડાંડિયાથી વગાડવાનું એક વાદ્ય(૪) વહાણને નિશાની બતાવવા સારુ ઊંચી ટેકરી ઉપર રોપી રાખેલું લાકડું (૫) દીવાદાંડી (૬) [दे डडय=રસ્તો ઉપરથી?] સીધી કિનારી-લીટી (નાક્ની) –ડો પુ૦ ટૂંકો દંડો(૨) હાથો (૩) ફણગો, ગરભો
ડાંડે પડવું [ડાંડો (दे डडय=રસ્તો)=રસ્તો પકડવો, ચાલતા થવું] [ભરવું તે
ડાંફ (૦) સ્ત્રી૦, **ડાંફું** ન૦ (કા) મોટું પગલું
ડાંભવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ડામવું] દઝાડવું
ડાંભો (૦) પુ૦ [જુઓ ડાભો] એક જાતની વનસ્પતિ – ભાજી [અંકુર (૨) હાથો
ડાંહલો પુ૦ ['ડાંડો' ઉપરથી] ડાંડલો;વનસ્પતિનો
ડાંસ (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा डस(मं दंश्)=દાંતથી કાપવું, કરડવું] (કા) માંદા માણસને એકાદ ચીજ ખાવાની રુચિ થવી તે
ડાંસ (૦) પુ૦[सं दंश, प्रा डंस, સર૦ हिं ,म.] એક જાતનો મચ્છર –સિયા મા(–માં)ખ સ્ત્રી૦ ડાંસ જેવી કરડતી માંખ
ડાંસુ વિ૦ [सं दंश्, प्रा डस=કરડવું (ગળે ચોંટવું)]અપારપક્વ સ્વાદવાળું (રાયણને માટે)
ડિકટેશન ન૦ [इं] શ્રુતલેખન
ડિગ્રી સ્ત્રી૦ [इं] અંશ (જેમ કે તાપના, ખૂણાના) (૨) પદવી, ઉપાધિ (૩) પ્રેસમાં ટાઇપ સજાવટ ગોઠવવા ન ખાતી પતરી
ડિપોઝિટ ન૦ [इं] બૅન્ક કે કોઈ પાસે મૂકેલી અનામત (૨) બાના તરીકે અપાતી રકમ
ડિપોટી પુ૦ [इं डेप्युटी, સર૦ म दिपोटी] શાળાઓ તપાસનાર સરકારી નિરીક્ષક(૨)વિ૦ મદદનીશ (જેમ કે ડિપોટી સ્ટેશન-માસ્તર)
ડિફાવવું સ૦ક્રિ૦, **ડિફાવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ડીફવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
ડિમાક વિ૦ [જુઓ ડમાક] + દંભી, ડામકી
ડિરેક્ટર પુ૦ [इं] (વેપારી કંપનીનો)સંચાલક, વહીવટદાર(૨) (કેળવણી ખાતાનો) સંચાલક
ડિરેક્ટરી સ્ત્રી૦[इं] વ્યક્તિઓ,વેપાર, ઇ૦ અંગે નામઠામ વગેરે માહિતી આપતી ચોપડી
ડિલ ન૦[સર૦ हिं डील કે फा दिल]શરીર(૨) [फा दिल] + દિલ, મન [–ઊતરી જવું= શરીર સુકાવું,જાડાપણ ઓછું થવું –ભરાવું= તાવ આવવો, તાવની શરૂઆત થવી –ભારે થવું=જુઓ ડિલ ભરાવું(૨) શરીર વજનદાર થવું. –લેવાવું=શરીર સુકાવું. –લેવું, ડિલે ભરાવું=શરીરે પુષ્ટ થવું]
ડિવિડન્ડ ન૦ [इं] કંપનીના શૅર દીઠ મળતો નફાનો ભાગ કે તેની રકમ યા ટકા
ડિસમિસ ક્રિ૦વિ૦[इं]બરતરફ,રદ,કાઢી નાખેલું કે મૂકેલું (–કરવું, –થવું)
ડિસ્ટ્રિક્ટ પુ૦ [इं] જિલ્લો (૨) સરકારી અમલદારે તપાસ માટે પોતાના વિભાગમાં

ફરવું તે(-માં જવું, નીકળવું).૦કોર્ટ સ્ત્રી૦ [ઇં] જિલ્લાની મોટી અદાલત જ્યાં અપીલ ઇ૦ જિલ્લાના કેસ ચાલે છે ૦જજ પું૦ [ઇં] તે અદાલતનો મુખ્ય ન્યાયાધીશ. ૦મૅજિસ્ટ્રેટ પું૦[ઇં]જિલ્લાનો મૅજિસ્ટ્રેટ,કલેક્ટર ૦લોકલ બોર્ડ ન૦ [ઇં.] જિલ્લાના રસ્તા, દવાખાના, વગેરેનો વહીવટ કરતું પ્રજાકીય મંડળ ૦સ્કૂલ બોર્ડ ન૦[ઇં] જિલ્લાના શિક્ષણ(પ્રાથમિક)નું કામ કરતું પ્રજાકીય મંડળ

ડિસેંબર પું૦[ઇં]ખ્રિસ્તી સનનો બારમો મહિનો

ડિંગ સ્ત્રી૦,ન૦[સર૦ हिं डींग]ખોટી-બનાવટી વાત, ગપ [-મારવી=ગપ મારવી.] ૦મારુ વિ૦ ડિંગ મારનાર, ગપ્પીદાસ

ડિંગરી સ્ત્રી૦ [म] મૂળાની શિંગ, મોગરો

ડિંગલું ન૦['ડિંગ'-લઈને (રવ૦)કાપી નખાય તેવો ભાગ]ટોચનો ભાગ-કકડો,નવો દૂધભર્યો અંકુર (૨) થોરિયાનો કકડો(૩) [લા] માથું (૪)[સુ]સળી કે ડાખળી જેવો લાકડાનો કકડો (જેમ કે, દીવાસળીનું ડિંગલું) [-ઉડાડી મૂકવું=ઝટકાભેર કાપીને વેગળું કરવું]

ડિંગળ ન૦ [જુઓ ડિંગ]જૂઠો તડાકો (૨)[સર૦ हिं. डिंगल] પિંગળના ઠેકાણા વિનાનું લાબું જોડકણું

ડિંગો પું૦ અંગૂઠો બતાવી ના કહેવું તે, ઠીંકો. [-બતાવવો=ના કહેવું; ચાટ પાડવું ('લે, ડિંગો'-એમ વપરાય છે)]

ડિંડિમ પું૦,ન૦[सं] એક જાતનું નાનું નગારું

ડિંભ ન૦ [सं] નાનું છોકરું, બાળક (૨)બચ્ચું

-ડી સ્ત્રી૦ પ્રત્યય(પું૦ ડો; ન૦ ડું)નામને લાગતાં (૧) લઘુતા કે લાલિત્ય યા પ્રેમ બતાવે છે-માળીડો, વહાલુડા, રસિકડા(૨)તુચ્છતા બતાવે છે-લુહારડો, કમોદડો, હજામડી

ડીચકું ન૦ [જુઓ ડીચકો] ડીંટું (૨) ટોચકું; ટેરવું(૩)નાનો ડીચકો -કો પું૦ [જુઓ ડચકો] ઊપસી આવેલો ગાંઠ જેવો ભાગ, ગાંઠિયો

ડીચી સ્ત્રી૦ ['ડીચકું' ઉપરથી]નાનું ડીંટું(૨)નાનું ટોચકું (૩) ડીટી

ડીચું ન૦ જુઓ ડીચકું

ડીચો પું૦ [સર૦ म. डीचा] એક જાતનું પક્ષી

ડીટ, ૦ડી,-ટી સ્ત્રી૦ [જુઓ ડીટું] સ્તનનું ટોચકું, ડીંટડી. -ટિયું ન૦ નાનું ડીંટું (૨) ડીંટિયું, રીંગણું -ટું ન૦ જેનાથી ફળ શાખાને વળગી રહે છે તે ભાગ, ડીંટું

ડીફવું સ૦ક્રિ૦ ['ડીફુ' ઉપરથી] ડીફાથી મારવું (૨) મહા મુશ્કેલીમાં પૂરું કરવું

ડીફું ન૦ [સર૦ ડફણું] નાની જાડી લાકડી; ડફણી (૨) [સુ.] લાકડાનું ડીમચું; ટોલકું

ડીબું ન૦ [સર૦ सं डिंब=ગોળો, प्रा डिंब=વિઘ્ન] ગાઠ, ઢેફો, ઢીમણું

ડીબો પું૦ [જુઓ ડીબું] ડૂમો (૨) મોટો લખોટો

ડીમચું ન૦ લાકડાનું ઠૂંઠું, ઢીમચું

ડીરિયો પું૦ (ચ.) એ નામનું એક ઝાડ

ડીંચી,-ચું જુઓ ડીચી-ચું [ડીચકું, ડીટી

ડીંટ,૦ડી, -ટી સ્ત્રી૦ [જુઓ ડીંટું] ડીટ, સ્તનનું

ડીંટ,-ટું ન૦ [જુઓ ડીટું] (ફળનું) ડીંટું [-કાઢવું=મૂળ કાઢવું. -જવું=જડમૂળથી નાશ થવો] ૦ડું ન૦ડીંટું, અગ્ર ભાગ, ટોચકું ૦રડી સ્ત્રી૦ નાનું ડીંટું (૨) ડીટડી ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ડીટામાંથી તોડવું (૨) [ફળને લાગી રહેલી] ડાખળી પાંખડી તોડી નાખવી -ટિયું ન૦ જુઓ ડીટિયું

ડીંડવાણું ન૦ ગેરવહીવટ, અવ્યવસ્થા, અંધેર [-ચાલવું,ચલાવવું=અંધેર ચાલવું,ચલાવવું]

ડીંડવું ન૦ [સર૦ છીડવું] માવાવાળું ફળ,ડોડવું

ડુકાવવું સ૦ ક્રિ૦, ડુકાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ડૂકવું'નું પ્રેરક ને ભાવે [એક પશુ-ભૂંડ

ડુક્કર ન૦ [સર૦ सं शूकर, म डुक(-क्क)र]

ડુગડુગ અ૦ [રવ૦] ડાખલાનો અવાજ. -ગિયું ન૦ ડાકલું -ગી સ્ત્રી૦ નાનું ડાકલું

ડુગ્ગી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] (રવ૦) ડુગડુગી

ડુચાવું અ૦ક્રિ૦,-વવું સ૦ક્રિ૦ 'ડૂચવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [આણી પર

ડુબડુબા અ૦[ડૂબવું ઉપરથી] ડૂબું ડૂબું, ડૂબવાની

ડુબડુબી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ડુબાડ(-વ)વું સ૦ ક્રિ૦ 'ડૂબવું'નું પ્રેરક

ડુબાડૂબ વિ૦ ['ડૂબવું' ઉપરથી] ડુબડુબા થઈ રહેલું (૨) સ્ત્રી૦ વારંવાર ડૂબવું ને બહાર આવવું તે

ડુબામણું વિ૦ ડૂબી જવાય એવું
ડુબાવવું સ૦ક્રિ૦, ડુબાવું અ૦ક્રિ૦ 'ડૂબવું'નું પ્રેરક ને ભાવે
ડુબાસ પું૦[પ્રા दु(सं द्वि)+भाषा ?] વહાણનો દલાલ – મારફતિયો (૨) એક પારસી અટક
ડુબાસી ન૦ એક પક્ષી
ડુમકલાસ ન૦ ભારે વજનો ઊંચકવાનું યંત્ર
ડુમકાગડો પું૦ [सं द्रोणकाक] કાગડા જેવું એક પંખી
ડુમડુમ અ૦ [રવ૦] [ઢોલકનો અવાજ]
ડુમાસ્ક ન૦ [ईं डमास्क ?] એક જાતનું કાપડ
ડુલાવવું સ૦ ક્રિ૦, ડુલાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ડૂલવું'નું પ્રેરક ને ભાવે
ડુંગર,–રો પું૦[દે डुंगर, સર૦ (દે)મ डोंगर, हिं डूंगर] નાનો પર્વત (૨) મોટો ઢગ [ડુંગર ટાઢો પાડવો, નવડાવવો, માનવો=ડુંગર ઉપરની વનસ્પતિ બાળી મૂકવી, દવ લગાડવો (ભીલોની એક બાધા)] ૦રાટ વિ૦ પહાડી, ડુંગરાળ (૨) પું૦ ડુંગરમાંનો રસ્તો. –રાળ વિ૦ જેમાં ઠેકઠેકાણે ડુંગરા હોય એવું –રી વિ૦ ડુંગરમાં થતું–નીપજતું (૨) ડુંગરને લગતું (૩) સ્ત્રી૦ નાનો ડુંગર, ટેકરી
ડુંગળી સ્ત્રી૦ એક શાક– કંદ, ડૂંગળી
ડુંગો(–ઘો) પું૦ ડૂગો, ચોર, ડૂગો (૨) [જુઓ ડૂંઘો] માટીનો હુક્કો
ડૂકરો પું૦ [જુઓ ડુક્કર] ડુક્કરનો નર–ભૂંડ –રી સ્ત્રી૦ તેની માદા
ડૂકવું અ૦ક્રિ૦ થાકવું (૨) રહી જવું, બંધ પડવું (૩) આવક ખૂટી જવી (૪) હારવું (૫) [સર૦ हिं डूकना] ભુલાવામાં પડવું
ડૂઘો પું૦ [દે. डुवो, हिं डूंगा] ડૂકા હાંડાની એક મોટી કડછી (દૂધપાક વગેરે પીરસવાના કામમાં વપરાતી) (૨) [લા] ઉપસેલો હાડકાવાળો કહણ ભાગ
ડૂચવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ડૂચો] હોઠ અડકાડી પીવું (૨) મોટે કોળિયે ખાવું; ઠાંસીને ખાવું (૩) ડૂચો–દાટો દેવો
ડૂચો પું૦ [दे डुज्जय = વસ્ત્રનો ટુકડો] નકામા કાગળ કે કાપડનો પિંડો (૨) એનો દાટો (૩) મોટો કોળિયો(૪) [લા.] અસરકારી માણસ, રાભો (૫) ચોળાઈ કરીને ગમે તેમ ગોટો થઈ ગયેલું વસ્ત્ર [ડૂચા કાઢવા, કાઢી નાખવા = ઘણી મહેનત કરાવી થકવી દેવું, ટૂચા કાઢવી. ડૂચા ઊડી જવા = કકડે કકડા થઈ નાશ પામવું, ભાંગીને ભૂકો થઈ જવું ડૂચો મારવો. =ડૂચાથી કાણું કે મોં બંધ કરવું]
ડૂબકા ન૦બ૦વ૦ ['ડૂબવું' ઉપરથી] ડબૂકિયાં –કી સ્ત્રી૦, –કું ન૦ પાણીમાં પેસવું – ડૂબવું તે [ડૂબકી ખાવી, મારવી=પાણીની અંદર પેસવું (૨) નજર ચૂકવી સટકી જવું ડૂબકી મારી જવું = અલોપ થઈ જવું, સટકી જવું (ડૂબકું આવું,–મારવું,–મારી જવું.) ડૂબકું મારી આવવું=જરા વારમાં જઈને પાછા આવવું]
ડૂબવું અ૦ક્રિ૦ ['બૂડવું' (પ્રા बुड्ड)નો વ્યત્યય] પાણીની અંદર જવું(૨)ડૂબીને મરણ પામવું(૩) ક્ષિતિજમાં ડૂબી અસ્ત પામવું(જેમ કે સૂર્ય ચંદ્ર ઇ૦)(૪)[લા]દેવાળું કાઢવું (૫) લીન થઈ જવું
ડૂબાડૂબ વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ ડુબાડૂબ
ડૂમકો પું૦ [રવ૦] નાનું ઢોલ, નગારું
ડૂમચી સ્ત્રી૦ [फा दुमचेह्]સાજ ખસી ન જાય એ માટે ઘોડાની પૂંછડીમાં ભરાવાતી દોરી(૨) ઘોડાનો થાપો
ડૂમળ ન૦ [अ दुवल] એક જાતનું ગૂમડું
ડૂમી વિ૦ મીંઢું, કપટી
ડૂમો પું૦ [જુઓ ડૂમો] લાગણીના આવેશથી છાતીમાં ભરાતો ડચૂરો (–ભરાવો)
ડૂર ન૦ પરાળ, ડાંગરનું ઘાસ
ડૂરી સ્ત્રી૦ એક જાતનું પક્ષી
ડૂલ વિ૦ [सं दुल्, प्रा डुल्]ડૂલેલું(૨)ન૦ એક કાનનું ઘરેણું (૩) એક ઘાસ [–કરવું= ખોવાવી નાખવું, ખોવા તૈયાર રહેવું –થવું= ખોવું, શરતમાં હારવાથી સામાને કબજે જવું (૨) ફોગટ જવું. ઉદા૦ બાજી ડૂલ થઈ]
ડૂલવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ડૂલ] ડૂબવું, ગરક થવું(૨) ખુવાર થવું;દેવું કાઢવું(૩)કાંઈ વિસાતમાં ન હોવું
ડૂવો પું૦ [સર૦ 'ડોવું'] રગડો (૨) નીચે ઠરેલો કચરો (૩) જુઓ ડૂઘો

ડૂશ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઠૂશ] અડદાવો, ઠૂશ (-કાઢવી, કાઢી નાખવી, નીકળવી, નીકળી જવી)

ડૂસકું ન૦ [રવ૦, જુઓ ડસકું] રડતા રહી રહીને જોરથી ખેચાતો શ્વાસ

ડૂખ સ્ત્રી૦ [સર૦ મ डेंख, डूख] ડૂપળ આગળ ફૂટતો ભાગ

ડૂંખરાવવું સ૦ ક્રિ૦ વઢવુ, ધમકાવવુ

ડૂંગળાવું અ૦ ક્રિ૦ (છોડ, વેલા કે ફળનું)વધતા અટકવુ, કુજવાવુ

ડૂંગળી સ્ત્રી૦ જુઓ ડુંગળી

ડૂગો(-ઘો) પુ૦ જુઓ ડુંગો

ડૂંટી સ્ત્રી૦ [સં तुण्डि] ઢૂંટી,નાભિ [-નું હસવું =અંતરનો ભાવ વ્યક્ત કરતું હાસ્ય. -નો ઉમળકો=હૃદયનો ઉમળકો.] -ટાળું વિ૦ ડૂટાવાળું -ટો પું૦ મોટી ડૂંટી(૨)ડૂટા જેવો ઊપસી આવેલો ભાગ

ડૂંડી સ્ત્રી૦ [સર૦ દે डुडुल, डुडुक्का, સં. दुदम, दुदु] જાહેરાત કરવા વગાડવાની નાની નગારી કે થાળી [-પિટાવવી, -પીટવી=જાહેર કરવુ, પ્રસિદ્ધ કરવુ] [હજામત વધવી]

ડૂંડું ન૦ કણનો ડોડો-કણસલું [ડૂંડાં વધવાં=

ડૂંડો પુ૦ [મ.]નમૂનો, ફરમો(૨)જુઓ ડૂટો(૩) મોટુ ડડુ [સળગતી સળી

ડૂંભારણું ન૦ [જુઓ ડભાયણું] ઊંબાડિયુ,

ડેક ન૦ [इं] વહાણનું તૂતક

ડેપ્યુટેશન ન૦ [इं]કશી વાત તેને માટે યોગ્ય અધિકારી આગળ રજૂ કરવા માટે મોકલવામાં આવતુ પ્રતિનિધિ-મંડળ [જુક-ડેપો)

ડેપો સ્ત્રી૦ [इं] ભંડાર, કોઠાર, વખાર (જેમ કે,

ડેફરાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ડેફરું] પેટ ઊપસવું (૨) ફેફર ચડવી (૩) ફીકું પડી જવુ

ડેફરું ન૦ [સર૦ મ. डेमरा, डेंबरा (સં डिंब= ફાંદ)] મોટુ ઊપસેલું પેટ [પીઠનો ભાગ

ડેબું ન૦ [સં डिंब ઉપરથી] કમરથી નીચેનો

ડેમી વિ૦ [इं] (છાપવાના) કાગળનું એક કદ

ડેર પુ૦ [જુઓ ડેરો] વલોણાની ગોળીના કાંઠા પરનું લાકડુ, જેમા રહી રવાઈ ફરે છે

ડેરાવું અ૦ક્રિ૦ (આખોનું) ઊંઘથી ઘેરાવું

ડેરો પું૦ [हिं डेरा] તંબૂ (૨) [લા.] પડાવ. [-કરવો=મુકામ કરવો; પડાવ નાંખવો] ડેરાતંબુ પુ૦ બ૦ વ૦ ડેરો કે તંબુ યા નાખેલો પડાવ. [-ઊઠવા=મુકામ ઉપાડવો; પડાવની જગા ખાલી થવી]

ડેરો (ડે') પું૦ તોફાની ઢોરને ગળે બધાતું લાકડું-ડફણુ

ડેરી સ્ત્રી૦ [इं.] દુગ્ધાલય

ડેલી (ડે') સ્ત્રી૦ [જુઓ ડેલું] ખડકી, પડાળી (૨) પોલીસચોકી

ડેલું (ડે') ન૦ [સં देहली ઉપરથી ? સર૦ हिं डेहरी,-ल] મોટા પહોળા બારણાવાળુ મકાન (૨) મકાનનો ખડકી જેવો મોટો દરવાજો (૩) [ચ] રાપના દાડાની લાબી વળી -લો પુ૦ ડેલુ ૧, ૨ જુઓ [વિરામચિહ્ન

ડેશ સ્ત્રી૦, ન૦ [इं] (—) આવુ એક (અંગ્રેજી)

ડેહકાણી પુ૦ [અ. दिहकान] ગામડિયો, રાંભો

ડેંડવું (ડેં૦) ન૦[સ डुंडुम ? સર૦ हिं डेड़हा] પાણીનો નાનો સાપ (૨) અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] જુઓ 'ડેંડુ'માં

ડેંડુ (ડે૦) ન૦ [રવ૦] દેડકાનો અવાજ -ડવું અ૦ક્રિ૦ ડેંડુ કરવુ

ડૈયું ન૦ જુઓ ડિગો

-ડો પ્રત્યય પુ૦ અંકને લાગતા તે અંકનો આંકડો કે સંજ્ઞા બતાવે છે જેમ કે, એકડો, નવડો ઇ૦ [હાડાનુ એક વાસણ

ડોઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं , જુઓ ડોયો] લાબા

ડોક સ્ત્રી૦ [જુઓ ડોકુ] ગળું, કોટ, ગરદન [-ઊંચી કરવી=કામના દબાણમાંથી કે મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાંથી બહાર નીકળવુ (૨) માથું ઊંચુ કરવુ; સામા થવુ. -ભાગી જવી, -મરડાઈ જવી=મરણ નજીક આવવું]

ડોકર ન૦ [न डोक ?] એક જાતનુ પક્ષી

ડોકરું વિ૦ (તુચ્છકારમાં) ઘરડુ. -રી સ્ત્રી૦ [दे डोक्करी, સર૦हिं] ડોસી.-રો પુ૦ડોસો

ડોક(-ખ)લી સ્ત્રી૦ [સર૦ ડોકું કે ડોઈ] (ઘી-તેલ કાઢવાની) પળી

ડોકવું અ૦ ક્રિ૦ [ડોકું ઉપરથી] ડોકુ કાઢીને જોવું, ડોકિયુ કરવું

ડોકાબારી સ્ત્રી૦ [ડોકુ+બારી] મોટા દરવાજામાં રાખેલી નાની બારી [બહાર કાઢીને જોવું

ડોકા(વ)વું અ૦ ક્રિ૦ ['ડોકુ' ઉપરથી] ડોકું

ડોકિયું ન૦ [ડોકુ ઉપરથી] ડોકુ બહાર કાઢીને કે લબાવીને જોવું તે [-કરવું=જોવું, નજર નાંખવી (૨) [પ્રાય બ૦ વ૦ માં] છૂપી રીતે છાનુંમાનું જોઈ લેવું (જેમ કે, પરીક્ષામાં આમ તેમ ડોકિયાં ન કરવા) (૩) જરા આંટો મારતા જવું — મળતા જવું (જેમ કે, આ બાજુ આવો તો અમારે ત્યાં ડોકિયું કરતા જજો)]

ડોકી સ્ત્રી૦[સર૦ મ ड़ोकें] ડોક [-ધુણાવવી=ના કહેવું -ભાગી જવી,-મરડાઈ જવી= જુઓ ડોક ભાગી જવી ઇ૦] -કું ન૦ માથું (૨)ડોકિયું [-આપવું=પ્રાણ આપવા -ઊંચું કરવું = જુઓ ડોક ઊંચી કરવી -કાઢવું= ઓચિંતા આવીને હાજર થવું -કાપવું=ગળું કાપવું (૨) વિશ્વાસઘાત કરવો -ખોવું= જીવ ખોવો -ઘાલવું=વચ્ચે માથું મારવું, દખલ કરવી -ધરવું=વચ્ચે અડચણ નાખવી (૨)પ્રાણ આપવા તૈયારી બતાવવી.-ધુણાવવું =ના કહેવું -મૂકવું=જીવ જવાની દરકાર ન રાખવી -પડવું=નાનાં છોકરાંને થતો એક રોગ થવો]

ડોકો પુ૦ કડબનો સાંઠો

ડોક્ટર પુ૦ [ઈં] દાક્તર, વિલાયતી પદ્ધતિથી વૈદું કરનાર (૨) વિદ્યાની-પંડિતાઈની પદવી (ટૂંકમા ડૉ૦ લખાય છે) -રી વિ૦ દાક્તરને લગતું કે તેની વિદ્યા સબંધી(૨)સ્ત્રી૦દાક્તરની વિદ્યા કે તેનો ધંધો

ડોખલ સ્ત્રી૦ નાના બાળકાનું ટોળું, ભૂજરવાડ

ડોખલી સ્ત્રી૦ જુઓ ડોકલી, પળી

ડોઘલી સ્ત્રી૦ નાનું ડોઘલું, ટોચકી -લું ન૦ પહોળા મોંનો ઊભા ઘાટનો ઘડો, ટોચકુ (૨) વિ૦ ડોઘું [ડોઘલાં ઊડી જવાં=સાવ હારવું -નાસીપાસ થઈ જવું]

ડોઘું વિ૦ સાબડબોથું, બોથડ, ડોઘલું

ડોચકું ન૦['ડોકુ'ઉપરથી, સર૦મ ड़ोचकी,-कें] માથું (૨)ટોચકુ, ટોચ

ડોઝ પુ૦ [ઈં] એક વેળા લેવાની દવાની માત્રા કે તેટલી દવા [-લેવો=તેટલી દવા ખાવી કે પીવી.] [પેટ, હોજરું (તિરસ્કારમાં)

ડોઝુ ન૦ ડોઝરું (૨) જુઓ ઝાબ -ઝરું ન૦

ડોટી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ दुटी, ઇં डवोटी] એક જાતનું જાડું કાપડ

ડોટો પુ૦ ફટકો, દડાને ગેડીનો માર

ડોડ પુ૦મરડાટ, રીસ(૨)મોટી મોટી ઇચ્છા,કોડ

ડોડકું ન૦એક જાતનું શાકફળ [ડોડકાં છોલવા =કામધંધો ન હોવો (૨) નકામો વખત બગાડવો]

ડોડલો પુ૦ ડોડો (લાલિત્યવાચક)

ડોડવું ન૦ [જુઓ ડોડો] ફળ અથવા કણસલા વાળો ગોટો, ડોડો (૨) છીડવું, કાલું (૩) એક જાતનું ડોડકા જેવું ફળ -વો પુ૦ ફળ, ફૂલ કે કણસલાવાળો વગર ખીલેલો ગોટો-ડોડો

ડોડળાયું ન૦ ['ડોડો' ઉપરથી] ફૂટી ગયેલું આખનું પોપચું

ડોડાવું, ડોડાળું જુઓ 'ડોડો'માં

ડોડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] એક વનસ્પતિ-વેલો. -ડું ન૦ ડોડીનું ફળ

ડોડો પુ૦ [જુઓ ડોડો] ફળફૂલના ગર્ભવાળો નવો ફૂટતો ગોટો (૨) દાણા ભરેલું મકાઈનું ડૂંડું -ડાવું અ૦ક્રિ૦ ડોડો આવવો, કણસલું નીકળવું -ડાળું વિ૦ ડોડાવાળું

ડોઢી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઢોઢી, हिं ड्योढ़ी] પહેરાવાળાને બેસવા કાઢેલી પડાળી-ડેલી

ડોબરું ન૦ [સર૦ 'ઢાબરું'] ભાગેલું-ફૂટેલું માટીનું વાસણ (૨) રાનીપરજનું એક વાદ્ય

ડોબું વિ૦ કંઈ ન સમજે એવું, સાવ બોથડ (૨) ન૦ [સર૦ મ ढोवळ,-र] ભેસ [ડોબાં ચારવાં=અભણ રહેવું. ડોબા મૂંડવાં= ડોડકા છોલવા, નકામો વખત બગાડવો]-બો પુ૦ મૂર્ખ, મંદબુદ્ધિ માણસ

ડોયણું ન૦ ['ડોયો' ઉપરથી] ડોરણું, ખોઈ બાવવાનું ઘોડિયાનું આડું લાકડું

ડોયો પુ૦ [दे डोअ]નાળિયેરને કોતરીને કરેલું વાસણ(૨)નાળિયેરનું ખોખું,જેમાં હૂકાનો મેર ઘલાય છે (૩) ડોઈ (૪) [સર૦ ઠોયો] મોટો ખીલો, ગરજો

ડારણું ન૦ બોરિયું (૨) જુઓ ડાયણું
ડાલ સ્ત્રી૦ [સં. दुल् ઉપરથી? સર૦ हिं, म] બાલદી, પાણીનું એક વાસણ (૨) પું૦ વહાણનો કૂવાથંભ [કાચ ડો
ડાલકાચ (-ચિ, -ચી)ડો પું૦ રાતા ગળાનો
ડાલકાઠી સ્ત્રી૦ વહાણનો કૂવાથંભ, ડાલ(૨) તે પરના નિશાનની કાઠી
ડાલચી સ્ત્રી૦ [ડાલ+फा ચી (ચેહ)] નાની ડોલ (૨) ચામડાની ડોલ (૩) પું૦ ડોલ વડે વહાણમાથી પાણી ઉલેચનાર
ડાલચું ન૦ [જુઓ ડાલચી] ડોલ(૨)ચામડાની ડોલ [અસ્થિર
ડાલણ(-ણિયુ) વિ૦['ડોલવું' ઉપરથી]ડોલતુ,
ડોલન ન૦ ['ડોલવુ' ઉપરથી, સર૦ स दोलन] ડોલવાની ક્રિયા (૨) તાલ અને ધ્વનિ ઇ૦થી ડોલાવે એવો શબ્દાલંકાર, 'રીધમ' ૦શૈલી સ્ત્રી૦ ડોલન જેની મુખ્ય વસ્તુ છે એવી શૈલી
ડોલંડોલા પું૦બ૦વ૦ ['ડોલવુ' ઉપરથી] આમ તેમ ડોલવુ-ઝૂલવુ તે [ચાદીનો સિક્કો
ડોલર પુ૦ [इं] અમેરિકાનો સોનાનો તથા
ડોલર(-રિયો) પુ૦ એક ફૂલઝાડ, બટમોગરો
ડોલવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा डोल(सं दोल्य्)] ઝૂલવુ, આમતેમ હાલવુ (૨) ડગવુ; ચળવુ ડગમગવુ
ડોલું ન૦ ['ડોલવુ' ઉપરથી] ઝોકુ (૨) ગોથુ, છક્કડ [ડોલુ ખાવું=ડોલવુ,હાલવુ,ડગવુ(૨) ઊંઘનુ ઝોકુ આવવુ 'ડોલાં આવવાં=ઝોકા ખાવા, ઊંઘ આવે એમ થવુ, ઊંઘથી ડોલવુ]
ડોલો પું૦ ['ડોલવુ' ઉપરથી] તાબૂત, તાજિયો (૨) [दे डोला] મ્યાનો, પાલખી
ડોવુ (ડો') સ૦ક્રિ૦ હલાવી ભેળવી દેવુ, ફીણવુ
ડોવાવુ અ૦ ક્રિ૦ 'ડોવુ'નુ કર્મણિ. [જીવ ડોવાવો=ચૂંથાવુ, ઊલટી થવાની હોય એવી છાતીમા ગભરામણ થવી]ડોવડાવવું (પ્રેરક)
ડોશી(-સી) સ્ત્રી૦ ઘરડી સ્ત્રી [ડોશી(૦મા)-નો રેંટિયો=ધીરેથી-ધીમી રવાલથી પણ સ્થિર ચાલતુ કામ]
ડોસલાં ન૦બ૦વ૦ પારસીઓમા મરી ગયેલા માટે દરવર્ષે કરાતી ક્રિયા [ડોસલાં બેસવાં=પડી લાગવુ, નરમ થઈ જવુ(૨)દેવાળું નીકળવું.]
ડોસી સ્ત્રી૦ ડોશી -સું ન૦ ઘરડુ-નમાલુ માણસ.-સુંડગરું ન૦ [ડોસુ+ડગરું (दे ટિંઘર ઘરડુ] ઘરડું-વૃદ્ધ માણસ -સો પુ૦ ઘરડો માણસ
ડોહ પુ૦ [सं द्रह?સર૦ म] ઊંડા પાણીનો ખાડો, ધરો
ડોળ પુ૦ [સર૦ म] કઠોળ ભરડતા આખો રહી ગયેલો દાણો (૨) [दे डोल] મહુડાનું બી [ડોળ કાઢવા=આખા દાણા જુદા કાઢવા (૨) ચકવી નાખવુ, ઠરડ કાઢી નાખવી.]
ડોળ,૦વા પુ૦ બ૦વ૦ [જુઓ ડોળ] ઘાણીમાં કૂટયા વગર રહી ગયેલા દાણા
ડોળ [ડૌ]પુ૦, ન૦[સર૦ म, हिं डौल] આકાર, ઘાટ (૨) બહારનો દેખાવ, ઢોંગ ૦ઘાલુ વિ૦ ડોળી; દંભી ૦ડ(-ડ)માક પુ૦ ભભકો, ઠાઠ ૦દાર વિ૦ ઘાટીલુ, દેખાવડુ
ડોળચાળણી સ્ત્રી૦ (ભરડયા પછી ડોળ જુદા કાઢવાની) દાળ ચાળવાની ચાળણી
ડોળવવું [ડૌ] સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ડોળ] આકાર કરવો, ઘાટ લાવવો
ડોળવા પુ૦ બ૦ વ૦ જુઓ 'ડોળ'મા
ડોળવું ન૦ નાનું લાકડુ-બળતણ
ડોળિયું ન૦ ['ડોળ' ઉપરથી] મહુડાના ડોળનુ તેલ [નમૂનો, મુસદ્દો
ડોળિયુ [ડૌ] ન૦ ['ડોળ' ઉપરથી] રૂપરેખા;
ડોળિયો વિ૦ પુ૦ લાંબા શીંગડાવાળો (બળદ)
ડોળિયો પું૦['ડોળી' ઉપરથી] ડોળી ઊંચકનાર, ભોઈ
ડોળી [ડૌ] વિ૦['ડોળ' ઉપરથી] ડોળઘાલુ, દંભી
ડોળી સ્ત્રી૦ [दे डोला] ઝૂલતી ઝોળી, માચી (જેવી કે માંદાને લઈ જવાની-'સ્ટ્રેચર') (૨) માઠી ખબર, મોકાણ [-આવવી=માઠા સમાચાર આવવા. ડોળીઓ વળવી=ભારે નુકસાન થવુ[(બહુવા)] (૩) જુઓ મહુડાનો ડોળ
ડોળો પુ૦ [दे डोल=આંખ. સર૦ म डोळा] આંખનો ડાચ-ગોળો (૨) આંખ (૩) [લા] નજર, ધ્યાન (૪) મોરના પીંછાનો ચાંલ્લો [ડોળા ઊઘડવા=ચાનક લાગવી, અક્કલ

આવવી. -ઊંચે ચડી જવા=તોર કે ગર્વ આવવો (૨) આશ્ચર્ય પામવું. -કાઢવા= ધમકાવવું, ગુસ્સો બતાવવો -ખે ચાવવા= રાહ જોવરાવવી -દેખાડવા=ડોળા કાઢવા. -ફાડવા=તાકીને જોવું(૨)ધમકાવવું -ફૂટવા= આંધળું થવું; ન દેખવું -ફોડવા=જોવું, ધારી ધારીને જોવું. ડોળો ખૂપવો=ફાવવું (૨) લલચાવું -ચસકવો=લલચાવું.-ડૂબવો= મન માનવું -ફટકી જવો=આંખ ફાટી જવી; મરણ સમીપ આવવું (૨) આશ્ચર્યચકિત થવું (૩) ઈર્ષા થવી. -ફરવો=ચક્કર આવવાં (૨) ગાંડું કે ઘેલું થવું. -ફરી જવો=મરણ સમીપ હોવું (૨) ગુસ્સે થવું (૩) ઈર્ષા આવવી -ફેરવવો=ગુસ્સો કરવો -રાખવો=સંભાળ રાખવી, તકેદારી રાખવી]

ડોળો (ડો'ï) પુ૦[सं दोहद, प्रा डोहल, સર૦ म. डोहळा, हिं. डोला] ગર્ભવતીના દોહદ (૨) પહેલું આણું

ડોચવું સ૦ક્રિ૦(કા) ખેંચવું,ખેંચીને અટકાવવું (૨) ટોકવું [બાજી-રમત

ડ્રાફ્ટ સ્ત્રી૦ [इं] કૂકાથી રમાતી એક અંગ્રેજી

ડ્રાઉં, ૦ડ્રાઉં અ૦ [રવ૦] દેડકાનો અવાજ

ડ્રાઇવર પુ૦[इं] (રેલવે ઇંજિન કે મોટર)હાંકનાર

ડ્રામ પુ૦ [इं] પ્રવાહીનું એક અંગ્રેજી માપ (જેમ કે, દવામાં ચાલે છે લગભગ એકાદ આનીભાર જેટલું) [કવાયતનો શિક્ષક

ડ્રિલ સ્ત્રી૦ [इं] કવાયત ૦માસ્તર પુ૦

ડ્રેસ પુ૦ [इं] પોશાક, પહેરવેશ

ડ્રેસિંગ ન૦ [इं] ઘા, ફોડા ઇ૦ ધોઈ મલમપટ્ટી ઇ૦ કરવા તે (-કરવું, -કરાવવું)

ડ્રૉઇંગ ન૦ [इं] ચિત્રકામ, રેખાથી આકૃતિ ચીતરવી તે ૦માસ્તર પુ૦ ચિત્રકામનો શિક્ષક

ઢ

ઢ પુ૦[सं] મૂર્ધસ્થાની ચોથો વ્યંજન(૨)[સર૦ म] સાવ અજ્ઞાન-ઠોઠ માણસ. ૦કાર પુ૦ ઢ અક્ષર કે એનો ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦[सं] છેડે ઢકારવાળું.૦ઢ્ઢો પુ૦ ઢકાર(૨)ઠોઠ માણસ

ઢકેલ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. ढकेलना, म. ढकलणें= ધકેલવું] કુસ્તીમાં એક દાવ

ઢગ પુ૦ [સર૦ म ढग, ढीग] ઢગલો, ગંજ [-મારવો=ઢગલો કરવો] (૨) સ્ત્રી૦ (કા) આણું, આણામાં આવેલા માણસો ૦(૦ઢા)-બાજી સ્ત્રી૦ પત્તાંની એક બાજી

ઢગરું ન૦, -રો પુ૦ [જુઓ ધગડો] ફૂલો

ઢગરો પુ૦ [જુઓ ધગડું] હલકા પગારનો સિપાઈ (૨) જુઓ 'ઢગરું'માં

ઢગલો પુ૦ ['ઢગ' ઉપરથી] પુંજ, ખડકલો. [-થઈ જવું=સાવ ઢીલું કે અશક્ત થઈ જવું, નાસીપાસ થવું -વળી જવો=એકસામટું ભેગું થઈ જવું(૨)ઢગલો થઈ જવું.]-લાબંધ વિ૦(૨)અ૦ ઘણું, પુષ્કળ -લી સ્ત્રી૦ નાનો ઢગલો -લેઢગલા પુ૦ બ૦ વ૦ ઢગલા ને ઢગલા, અતિ-ખૂબ હોવું તે

ઢગો પુ૦ બળદિયો(૨)ઠ-મૂર્ખ-બેવકૂફ આદમી

ઢચક ઢચક અ૦ [રવ૦, સર૦ दे ढगढगा] જેમ કે પાણી પીવાનો અવાજ

ઢચરો પુ૦ [જુઓ ઢચ્ચર, સર૦ ટચરો, हिं. ढचर] ડોકરો -રી સ્ત્રી૦ ડોકરી

ઢચુપચુ વિ૦ [રવ૦? સર૦ म ढग(-गा) ढग(-गा)] અનિશ્ચિત, ડગુમગુ

ઢચૂક,૦ઢચૂક અ૦ [રવ૦]

ઢચ્ચર વિ૦[સર૦ हिं ढचर, જુઓ ટચરુ, दे ढड्ढर=વૃદ્ધ]બહુ ઘરડું, ખોખા જેવું-જીર્ણ

ઢડ અ૦ [રવ૦] ધડ-આઘાતનો અવાજ (ઢડ દઈને ચોડી દીધી)

ઢડકો પુ૦ [રવ૦] દેડકો

ઢ(૦ણ)ઢણવું, ઢ(૦ણ)ઢણાવવું, ઢ(૦ણ)-ઢણાટ જુઓ 'ઢણઢણ'માં

ઢઢુમઢુ વિ૦ [સર૦ મઢેલું]ચારે બાજુથી ઓઢેલું એવું(કા) ઉદા૦ ઓઢીને ઢઢુમઢુ થઈને બેઠા.

ઢઢ્ઢો પુ૦ જુઓ 'ઢ'માં (૨) [સર૦ हिं ठड्ढा, ढड्ढा; दे. ठड्ढ=જડ, સ્તબ્ધ, म. ढड्ढा= મોટો પતંગ]પતંગ વચ્ચેની ઊભી જાડી અક્કડ સળી કે ચીપટ (બીજી તે કમાન)

ઢણુક(-કા)વું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦, અથડાવા કે

અફળાવાનો અવાજ] વગર કામે રખડવું,રઝળવું
ઢણુકો પું૦ [સર૦ ઢળવુ] (સુ.) ઊંઘનું ઝોકું
ઢણઢણ અ૦ [રવ૦, સર૦ म.]. ૦ણું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा ढणिय, सं. ध्वनित, म. ढणढणणें] ઢણઢણ એમ વાગવુ(ર)જોરથી બધુ એકસાથે હાલી ઊઠવુ, ધણધણવુ -ણાટ પુ૦ ઢણઢણ અવાજ. -ણાવવું સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક)
ઢપ સ્ત્રી૦ + [સર૦ म] ઢબ
ઢફ અ૦ [રવ૦] [પડવાનો અવાજ]
ઢબ સ્ત્રી૦ [સર૦ म , हिं.]રીત, પદ્ધતિ. ૦છબ સ્ત્રી૦ રીતભાત,પદ્ધતિ,છટા. ૦દાર વિ૦ ઢબ-વાળુ (ર) છટાદાર
ઢબ અ૦ [રવ૦] પડવાનો અવાજ [ઢબ દઈને પડવું](ર)શૂન્ય,ધબ ૦ઢબવું અ૦ક્રિ૦ એવો અવાજ કરવો (ઉદા૦ તરવામા) ૦ઢબિયાં ન૦બ૦વ૦ ઢબ ઢબ કરવું તે. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ ઢબ ઢબ એવો અવાજ કરવો (ર) ડૂબવુ, બૂડી જવુ (૩) ધબી જવુ, મરી જવુ
ઢબુ(-બૂડી) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઢબૂલો] ઢીંગલી
ઢબુ(-બ્બુ)પું૦[સર૦ म ढबू(-ब्बू), का डब्बु, ते डब्ब] ઢબુવો; બેવડિયો પૈસો(ર)જુઓ ઢબો
ઢબુકાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઢબૂકવુ'નુ પ્રેરક
ઢબુડા(-રા)વવું સ૦ ક્રિ૦, ઢબુડા(-રા)વું અ૦ક્રિ૦ 'ઢબૂડવુ'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
ઢબુવો પુ૦ [સર૦ हिं ढबुआ] બેવડિયો પૈસો (ર) [સર૦ म ढब्बो] જુઓ ઢબો
ઢબૂકવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ઢોલનું વાગવું (ર) પાણીમા ડૂબકા ખાવા
ઢબૂડ(-ર)વું સ૦ ક્રિ૦ ['ઢબ' કરવુ] બરાબર ઓઢાડીને સુવાડવુ(ર)થાબડવુ (વહાલમાં)(૩) ધીબવુ, મારવુ
ઢબૂડી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'ઢબુ' સ્ત્રી૦] ઢીંગલી
ઢબૂરવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઢબૂડવુ
ઢબૂલો પું૦ [સર૦ म. ढबुला] ઢીંગલો(ર) ઢાઢ-સોટ આદમી
ઢબો(-બ્બો) પુ૦ ['ઢબ'=શૂન્ય ઉપરથી ? म. ढब्बो, हिं डप्पू] બેવકૂફ આદમી(ર)બાયલો -નામર્દ આદમી
ઢમ અ૦ [રવ૦] (ર) ન૦ (બાળભાષામા) ઢોલ
ઢમક,૦ઢમક અ૦ [રવ૦]ઢોલનો અવાજ. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ ઢમ ઢમ થવુ. -કારો, -કો પું૦ ઢોલનો અવાજ
ઢમઢમ અ૦ [રવ૦] ઢોલનો અવાજ
ઢમઢોલ વિ૦ ઢોલ જેવું ફૂલેલુ,ખૂબ જાડું દેખાતુ
ઢમાક અ૦ (ર) પું૦ [રવ૦] ઢોલનો અવાજ
ઢરડકો પુ૦ [રવ૦]ઢરડવાનો અવાજ(ર)જુઓ ઢૈડકો [મૂકવો
ઢરડવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ઢસડવું; ઘસડવુ(ર)ઢૈડકો
ઢરડો પુ૦ ['ઢસડવુ' ઉપરથી] ઢસરડો, વેઠ, અરસિક વૈતરુ [વપરાય છે ઢીલુ ઢસ
ઢસ વિ૦ [प्रा ढस=ઢસી પડવુ] 'ઢીલુ' જોડે
ઢસ(૦ર)ડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઢરડવુ] જમીન સાથે ખેચવુ, ઘસડવું (ર) [લા] વેઠ ઊતારવી (૩)ગમે તેમ લખી કાઢવું (૪) કોઈ કામ ગમે તેમ ખેચી નાખવુ
ઢસ(૦ર)ડો પુ૦ ['ઢસડવુ' પરથી] ઢસડાવાથી થયેલો ઘસરકો (ર) જુઓ ઢરડો
ઢસલું(-લુ) વિ૦ [જુઓ ઢસ; સર૦ म. ढसळ] આળસુ, સુસ્ત(ર)કાચા કાનનું - ભોળું
ઢસવું,ઢસળવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा ढस, સર૦ हिं. ढहना, म. ढसळणें] ઢગલો થઈને (જેમ કે મકાન, ભીંત, ભેખડ ઇ૦) પડી જવુ
ઢસું ન૦ દડ, ઝીણી રેતી [ઢસલું
ઢસોર વિ૦ નઠોર, લાગણીહીન(ર)એદી,આળસુ;
ઢળકવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઢળવું] ઢળવુ, નમતુ રહેવુ (ર) નમતુ રહેવાથી સુદર દેખાવુ
ઢળવું અ૦ક્રિ૦ [दे. ढल] આડું થવુ,એક બાજુ નમવુ(ર) પ્રવાહી પદાર્થનુ બહાર નીકળી જવું (૩)બીબામા રેડાઈ તે ઘાટના થવુ (૪) [લા.] અમુક વલણ તરફ વળવું. [ઢળી પડવું= બેહોશ થઈ કે મરણ પામી ગબડી પડવુ (ર) એક નિશ્ચયમાથી બીજી બાજુ નમી જવું.]
ઢળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઢળવુ' અને 'ઢાળવુ'નું પ્રેરક
ઢળાવું અ૦ક્રિ૦'ઢાળવુ'નુ કર્મણિ ને 'ઢળવુ'નુ ભાવે
ઢળિયાં ન૦ બ૦ વ૦ સાડાપાચના આંક
ઢળિયુ ન૦ [સર૦ हिं ढेला] ઢેકું (ર) ગેડું
ઢબ્યા અ૦ ['ઢળવુ' ઉપરથી] ('મૂઆ'ની જેમ મા છોકરાને કહે છે)

ઢંકાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઢાંકવું] 'ઢાંકવું'નું કર્મણિ [ઢંકાયેલો હીરો=પ્રસિદ્ધિમાં ન આવેલો દૈવતવાળો માણસ ઢંકાયેલી પીઠ=ઢાબડઢીબડ નભી રહેલી કીર્તિ] –વવું સ૦ક્રિ૦ 'ઢાંકવું'નું પ્રેરક

ઢંગ પું૦ [સર૦ हिं , म] વર્તન, રીતભાત (૨) ચેનચાળા, ઢાળો (૩) રીત, ઢબ, પ્રકાર [ઢંગે, ઢંગમાં રહેવું=વિવેક મર્યાદામાં — ઘટતી રીતભાતથી વર્તવું, સારો ઢંગ રાખવો ઢંગમાં આવવું=કાંઈક ઠીક કે યોગ્ય ગણાય એવી દશામાં આવવું] ૦ઢાળ પું૦ ઢંગધડો, ઠેકાણું (૨) ઘાટ, આકાર ૦ધડો પું૦ઠેકાણું, વિશ્વાસ પડે એવું વર્તન

ઢંઢ વિ૦ [સર૦ दे ढड्ढ = ઢબી] ('પોલું' જોડે વપરાય છે — પોલું ઢંઢ) સાવ પોલું

ઢંઢા(–ઢે)ર વિ૦ ['ઢમઢોલ'ની જેમ પોલાપણાનો રવ૦] ગંજાવર, મોટું

ઢંઢેરો પું૦[સર૦ म ढाढोरा, हिं ढँढोरा]જાહેરનામું (૨) સરકારી જાહેરનામું [–પીટવો=જાહેર કરવું, જાહેરનામું બહાર પાડવું]

ઢંઢોળવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा ढंढोल्ल=ધૂમવું ફરવું] (જગાડવા માટે) ખૂબ હલાવવું

ઢાકઢોળ પું૦ [સર૦ ઢાળો] ડોળ, ઘાટ

ઢાકણો પું૦ [જુઓ ઢાળકો] રીતભાત, ઢંગ (૨) ડહાપણ, સમજદારી (૩) વિવેક, નમ્રતા, લાજ (૪) ઢંગ, ભલીવાર

ઢાંકોડું(–ડૂ)બો, ઢાંકોડૂબો પું૦ ['ઢાંકવું' પરથી] વધેલું ખાવાનું કે ઘરમાં ઉઘાડું હોય તે તપાસી કરીને ઢાંકવું – બંધ કરવું તે

ઢાચલું ન૦ ભડકું (રાનીપરજ લોકોનું)

ઢાઢી પું૦ [हिं] એક જાતનો માગણ (૨) [दे ढड्ढ = ભેરી] શરણાઈ વગાડનારો

ઢાલ સ્ત્રી૦[सं]પ્રહાર – ઝટકા ઝીલવાનું ચામડાનું એક સાધન (૨) [લા.] રક્ષક વસ્તુ ૦ગર પું૦ ઢાલ બનાવનાર ૦ગરવાડ સ્ત્રી૦, ૦ગરવાડો પું૦ ઢાલગર લોકોનો મહોલ્લો

ઢાળ પું૦['ઢાળવું' ઉપરથી,સર૦दे ढाल=ઢાળવું] ઢોળાવ, ઉતાર (૨) રીત, ઢબ, ઢાળો, ઢંગ(૩) ગાવાની ઢબ (૪) સંબંધ, ઘરોબો(૫)ખેતરના પાકનો અંદાજ [–ઉતારવો=ઘાટ ઉતારવો (૨) બરાબર ઢળતું રાખવું (૩) ઢળતો રસ્તો પાર કરાવવો (૪) સરખું કરવું –ઊતરવો=જોગ આવવો (૨) ઢોળાવ ઉપરથી નીચે ઊતરવું, ઢોળાવ પાર કરવો –પડવો=એક તરફ ઢળતું રહેવું ઢાળમાં ગાવું=રાગ પ્રમાણે – ઢંગમાં ગાવું ઢાળે પાડવું=રાગે પાડવું વ્યવસ્થિત ચાલે તેમ કરવું]

ઢાળકી સ્ત્રી૦ [ઢાળવું પરથી] ધાતુને ગાળીને પાડેલી લગડી –કો પું૦મોટી ઢાળકી (૨)ઢંગ, વર્તણૂક (૩) કામકાજની સફાઈ – આવડ, ભલીવાર (૪) સમજણ [–આવવો=ભલીવાર આવવો]–ણી સ્ત્રી૦કાપણી(૨)ધાતુ ઢાળવાની ક્રિયા કે રીત (૩) બીબાં ઢાળવાની આવડત

ઢાળદાર વિ૦ ઢાળ – ઢોળાવવાળું

ઢાળવું સ૦ ક્રિ૦[दे ढाल =નીચે નાખવું (૨) ચમર કે વા ઢોળવો સર૦ हिं ढालना, म ढाळणें]નીચે નાખવું, નમાવવું(જેમ કે આંખ) (૨) પાથરવું (જેમ કે ખાટલો) (૩) ટીપાં રૂપે પાડવું, ગેરવવું (જેમ કે આંસુ) (૪) પાકની કાપણી કરવી (૫) પાકનો અંદાજ કાઢવો (૬) ગાળીને ઢાળકી પાડવી, બીબામાં રેડવું (૭) ન૦ કોળી વગેરેના બૈરાં સાલ્લા ઉપર જે લૂગડું બાંધે છે તે

ઢાળિયું વિ૦ ઢાળદાર (૨) ન૦ ઢાળકી (૩) ઢાળવાળું ખેતર કે જમીન(૪)એક જ ઢાળ – બાજુવાળું છાપરું (૫) ઢાળદાર મેજ –યો પું૦ કાપણી કરનારો માણસ (૨) ખેતરમાં પાણી લઈ જવાનો બાંધેલો ઢાળદાર માર્ગ (૩) ઢાળેલો પાસલો — ઘાટ

ઢાળો પું૦ આરામ, વિશ્રાંતિ (૨) ઢંગ, રીતભાત (૩) પદ્ધતિ, ઢબ [–કરવો=મુસાફરીમાં થાક ખાવા મુકામ કરવો(૨)બપોરે જમીને આરામ કરવો (ઉત્તર ગુજરાત)]

ઢાંકણ(૦) ન૦ [જુઓ ઢાંકવું] ઢાંકણું (૨) સંરક્ષણ (૩) ઢાંકવું તે –ણિયું વિ૦ ઢાંકે એવું (૨) ન૦ જુઓ ઢાંકણું –ણી સ્ત્રી૦ નાનું ઢાંકણું (ખાસ કરીને હાલ્લીનું) (૨) ઘૂંટણ ઉપરનું હાડકું [ઢાંકણીમાં પાણી ઘાલી

ખૂડી મરવું =લાજના માર્યા મો ન બતાવવું]
–ણું ન૦ વસ્તુને ઢાંકવા તેને બેસતો કરેલો કાંઈ પણ ઘાટ (૨) ઢાંકનારું કાંઈ પણ
ઢાંકણિયો (૦) પું૦ જેના પૂંછડાના ગુચ્છાની અંદર ધોળા વાળ હોય એવો બળદ
ઢાંકપછેડો, ઢાંકપિછોડો (૦) પું૦ (ઢાંકવું+પછેડો, પિછોડો) દોષ છુપાવવાની યુક્તિ–બહાનું (૨) ટપલાબાજીની છોકરાંની એક રમત [–કરવો=છુપાવવું, છુપાવવા માટે બહાનું આગળ કરવું]
ઢાંકવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [दे ढक्क] કશા વડે વસ્તુને આવરવી–તેની ઉપર ગોઠવવું, મૂકવું કે પાથરવું (૨) સંતાડવું, ગુપ્ત રાખવું. [ઢાંક્યાં ઉઘાડાં જોવાં=સારાંનરસાં કાર્યની ખણખોત કરવી]
ઢાંકેલઢૂંકેલ (૦) વિ૦['ઢાંકવું' ઉપરથી] ઢાંકેલું-ઢબૂરેલું, ગુપ્ત રાખેલું [ઢાંકોઢું'બો
ઢાંકોઢું(–ઢૂં)બો, ઢાંકોઢૂબો પું૦ જુઓ
ઢાંક્યું વિ૦ ['ઢાંકવું'નું ભૂ૦ કૃ૦] ઢાંકેલું, ગુપ્ત (૨)ન૦ ઘેર પહોંચાડેલું પિરસણ ૦ધીક્યું વિ૦ અંતરની ગુપ્ત ચિંતાથી બળી રહેલું–દુઃખી
ઢાંગરું (૦) ન૦ મોટી જાડી કાકડી; આરિયું
ઢાંઢું (૦) ન૦ મરી ગયેલું ઢોર
ઢાંઢો (૦) પું૦ [સર૦ म धाडा] મોટો બળદ
ઢિંગાર પું૦ [સર૦ म] ઢગ, ઢગલો
ઢિંચાવવું સ૦ક્રિ૦, ઢિંચાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઢીંચવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ [કર્મણિ ને પ્રેરક
ઢિબાવું અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ક્રિ૦ 'ઢીબવું'નું
ઢિમડિયો પું૦ જુઓ ઢીમડો ['ઢીંગલી'માં
ઢિંગલી સ્ત્રી૦, –લું ન૦, –લો પું૦ જુઓ
ઢીંક સ્ત્રી૦, ૦ણું વિ૦ જુઓ 'ઢીંક'માં
ઢીંકલી સ્ત્રી૦ પથરા મારવાનું ઊંટડા જેવું એક પ્રાચીન યંત્ર [–કાપાટુ
ઢીંકો પું૦, –કાપાટુ સ્ત્રી૦, ન૦ જુઓ ઢીંકો,
ઢીંચ વિ૦ મજબૂત, દૃઢ
ઢીંચવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઢીંચવું
ઢીબ પું૦ મોટો પથરો(૨)અ૦[રવ૦] ધીબ ૦વું સ૦ક્રિ૦ ધીબવું; માર મારવો
ઢીમ સ્ત્રી૦; ન૦ સોનાની લગડી

ઢીમચું(–સું) ન૦ [સર૦ हिं ढीम] ઢીમચું (૨) માટીની જાડી કોઠી (૩) [લા]ગટ્ટું છોકરું (૪) માથું
ઢીમડું(–ણું) ન૦[સર૦ म ढिमा]જુઓ ઢીમણું
ઢીમડો પું૦ એક વનસ્પતિ
ઢીમણું ન૦ ગાંઠ જેવો કઠણ સોજો (૨) જેના ઉપર મૂકીને છૂંદાય તેવો લાકડાનો કકડો,ઢીમલું
ઢીમર પું૦ [सं धीवर, સર૦ म ढि(–ढी)वर] માછી (૨) ખારવો
ઢીમસું ન૦ જુઓ ઢીમચું
ઢીમું ન૦ ઢીમણું, ગૂમડું
ઢીલ સ્ત્રી૦ [दे ढिल्ल, સર૦ हिं , म]વાર,વિલંબ (૨) તંગથી ઊલટું–શિથિલ હોવાપણું (૩) [લા] બેદરકારી [–પડવી=ઢીલું થવું, તંગ મટી જવું –મૂકવી=ઢીલું કરવું, તંગ ન રાખવું(૨) પતંગની દોરી તે ખમે તેથી વધારે છોડવી ઢીલમાં પડવું= વિલંબ થવો (૨) બેદરકારીમાં જવું]૦ગંડું વિ૦ બીકણ,બાયલું
ઢીલું વિ૦ [જુઓ ઢીલ] ખેંચમાં શિથિલ, તંગ ન હોય એવું (૨) કઠણ નહિ એવું, પોચું (૩) [લા]હિંમત વિનાનું(૪)કમજોર(૫)સુસ્ત,ધીરું, મંદ [ઢીલી છાતીનું=કમજોર, બીકણ ઢીલી દાળનું ખાનારું=કમજોર, પોચું ઢીલી દોરી મૂકવી=રહેમનજર રાખવી, છૂટછાટ આપવી ઢીલું પડવું=ઢીલું થવું. ઢીલું મૂકવું=નમતું મૂકવું, રાહત આપવી, છૂટછાટ આપવી] ૦ઢસ વિ૦ સાવ ઢીલું
ઢીંક સ્ત્રી૦ [રવ૦] ધીબકો; ધપ્પો (–મારવી)
ઢીંકણી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं ढेंकली, ढेंकी] પૈવા ખાંડવાની મોટી ખાંડણી
ઢીંકણું વિ૦ [સર૦ हिं फलाना ढिमका] ફલાણું, અમુક ('ફલાણું' સાથે એ વપરાય છે, એકલું નહિ)
ઢીંકવો પું૦ [दे ढेंका] નદી કે તળાવના સૂકા તળિયામાં પાણી માટે ખોદેલો ખાડો
ઢીંકુડી સ્ત્રી૦ નાનો ઢીંકવો
ઢીંકો પું૦ [રવ૦] ઢીંકો; મુક્કી, ગડદો; ઠોંસો. –કાપાટુ ન૦ બ૦ વ૦ [ઢીંકો+પાટુ] ધીબકા અને લાતોથી કરેલી મારામારી, મસ્તી

ઢીંગઢીંગી સ્ત્રી૦[રવ૦]એક જાતનું વાદ્ય-નગારું
ઢીંગલી સ્ત્રી૦ નારીરૂપની પૂતળી (૨) [લા] ઢીંગલી પેઠે બનેલી ઠનેલી નાના બાંધાની સ્ત્રી, નાની શણગાર સજેલી સ્ત્રી -લું ન૦ પૂતળું-રમકડું -લો પુ૦ નરરૂપની પૂતળી
ઢીંચ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઢીંચવું]પીવાનું અકરાંતિયાપણું
ઢીંચણ પુ૦ ઘૂંટણ, પગનો ઢાંકણીવાળો સાંધો -ભાગ.[-માંડવા=(બાળકે)ચાલતાં શીખવું -ભાગવા સ૦ક્રિ૦=ઘૂંટણ ઉપર માર મારીને પાંગળું કરવું (૨) અ૦ક્રિ૦ હિંમત હારી જવી (૩) જીવનનો આધાર જવો, પાયમાલ થવું-ઢીંચણે પડવું=ઢીંચણથી નમીને પગે લાગવું] ૦પૂર વિ૦ ઢીંચણ સુધી આવે એટલું -ણિયું વિ૦ ઢીંચણ જેટલું ઊંચું (૨) જેનું પૂંછડું ઢીંચણે અડતું હોય એવું (૩) ન૦ ઢીંચણ નીચે મૂકવાનું ટેકણ (૪) ઢીંચણ, ઘૂંટણિયું
ઢીંચવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦? સર૦ हिं ढोंकना] હદથી વધારે પીવું (૨) પીવું (તિરસ્કારમાં) (૩) [લા.] દારૂ પીવો ઢીંચાવવું (પ્રેરક) ઢીંચાવું (કર્મણિ)
ઢીંચાં ન૦ બ૦ વ૦ [સર૦ हिं ढौंचा, प्रा अड्ढ=અર્ધ+चउ=ચાર] સાડા ચારનો આંક, ઢૂંચાં
ઢુકાવવું સ૦ ક્રિ૦, ઢુકાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ઢૂકવું'નું [પ્રેરક ને ભાવે
ઢૂકડું વિ૦ [જુઓ ઢૂંકડું] નજીક
ઢૂકવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઢૂંકવું] નજીક જવું
ઢૂવો પુ૦રણમાં રેતી ઊડીને થતો ઢગલો(૨)ઝાડી
ઢૂસ વિ૦ [રવ૦] નકામું, રદ્દી (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઢુસ] દમ
ઢૂંકઢૂંકાં અ૦ [જુઓ ઢૂંકડું] પાસે, બહુ પાસે
ઢૂંકડું વિ૦ [જુઓ ઢૂંકવું] ઢૂકડું; નજીક, દૂર નહિ એવું
ઢૂંકવું અ૦ ક્રિ૦ [सं ढौक्, प्रा ढुक्क] ઢૂકવું, નજીક જવું ઢૂંકાવવું (પ્રેરક) ઢૂંકાવું(ભાવે)
ઢૂંકું વિ૦ જુઓ ઢૂંકડું, ઢૂકડું
ઢૂંગલું ન૦ [સર૦ ધૂંગુ] રોપાની આસપાસ કરાતી વાડ, વાડોલિયું
ઢૂંગવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ ઢૂંગવું] ખાવું ઢૂંગાવવું (પ્રેરક) ઢૂંગાવું (કર્મણિ)
ઢૂંગું ન૦ (રમતમાં) બે પક્ષમાંનો એક (૨) ઘાસ કે ચારાનો ભારો (સુ)
ઢૂંચાં ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ ઢીંચાં
ઢૂંઢણી સ્ત્રી૦ એક રમત, ખોડિયો પાડો
ઢૂંઢવું સ૦ક્રિ૦[सं. ढुंढन; हिं ढूँढना, दे ढुड्ढुल्ल] શોધવું, ખોળવું ઢૂંઢાવવું (પ્રેરક). ઢૂંઢાવું (કર્મણિ)
ઢૂંઢ(-ણ)સું ન૦ કણસલામાંથી બાજરીના દાણા કાઢી લીધા પછી રહેતું ફોતરું, ઢૂંઢું
ઢૂંઢિયો પુ૦ ['ઢૂંઢવું' ઉપરથી] જૈન ધર્મનો એક સંપ્રદાય (૨) એ સંપ્રદાયનો આદમી
ઢૂંઢી સ્ત્રી૦ એક રમત, ઘટીખીલડો
ઢૂંઢું(-ણસું,-સું) ન૦ જુઓ ઢૂંઢસું
ઢૂંસો પુ૦ ઘઉંનો જાડો મોટો ભાખરો (૨) ધૂંસો, જાડો કામળો
ઢેક વિ૦ ટેક, છેલ્લું (રમતમાં વપરાય છે)
ઢેકબગલો પુ૦ [सं ढेंक+બગલો] એક પક્ષી
ઢેકલી સ્ત્રી૦ નાનો ઢેકો-ગાંઠ (૨) નાની ટેકરી
ઢેકલો(-વો) પુ૦ મોટી ઢેકલી, ઢેકો, ખૂંધ
ઢેકવો પુ૦ ઢેકલો (૨) [सं ढेंक ઉપરથી, हिं. ढेंकली] કૂવામાંથી પાણી ખેંચવાનું એક યંત્ર
ઢેકાઢળિયા, ઢેકાઢૈયા પુ૦ બ૦ વ૦ [ઢેકા+ઢળિયા (ઢળવું ઉપરથી)] ઊંચીનીચી - અસમાન જમીન, ખાડાટેકરા
ઢેકૂટ સ્ત્રી૦ માથાકૂટ, કડાકૂટ
ઢેકૂડી સ્ત્રી૦ જુઓ ઢીંકૂડી
ઢેકો પુ૦ઊપસેલો ભાગ, ટેકરો (૨) [શ પ્ર માં] શરીર પર ઢેકા પેઠે દેખાતો હાડકાવાળો ભાગ (જેમ કે કેડ, પીઠ). [-નમવો=હાડકાં વળવાં, નીચું નમી કામ કરવું]
ઢેખલો, ઢેખાળો પુ૦ [સર૦ हिं ढेला] ઈંટનો કકડો, રોડું. [ઢેખલાની પેઠે અથડાવું = અર્થ વિના અહીં તહીં રખડવું-ટિચાવું]
ઢેખાળી સ્ત્રી૦ નાનો ઢેખાળો (૨) ઈંટનો ભૂકો
ઢેડ(-ડું) પુ૦ [સર૦ हिं ढेढ]એ નામની એક અંત્યજ જાતનો આદમી. ૦ગુજરાતી સ્ત્રી૦ અંગ્રેજી મિશ્રણવાળી ગુજરાતી. ૦ણું સ્ત્રી૦ ઢેડની કે ઢેડ જાતની સ્ત્રી. ૦ફજેતી સ્ત્રી૦, ૦ફજેતો પુ૦જાહેર ફજેતી, ખરાબમાં ખરાબ

ફજેતી ૦વાડો પું૦ ઢેડ લોકોનો લત્તો (૨) [લા.] ગંદી–અસ્વચ્છ જગા, ગંદકી. –ડા-(–ઢા)ઉ વિ૦ ઢેડનું,–ને લગતું (૨) ઢેડનું વટેલું.–ડિ(–ઢિ)યું વિ૦ઢેડાઉ –ડિ(–ઢિ)યો પું૦ ઢેડ. –ડી,–ડ(–ય)ડી સ્ત્રી૦ ઢેડણ –ડું વિ૦ ઢેડાઉ (૨) ન૦ એઠવાડ લૂટી ખાનારું હલકી વર્ણનું ટોળું.–ડો પું૦ઢેડ(તુચ્છકારમાં)

ઢેપલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઢેપું] નાનું–ચપટું ઢેફું; થેપલી –લું ન૦ રોડું; ઢેપું (૨) ચોસલું,ઢગડું

ઢેપું(–ફું) ન૦ [સર૦ મ ढेप, हिं ढेंप] જુઓ ઢેપલું [–કાઢી નાખવું=માર મારી હલકું કરવું. ઢેપાં ભાંગીને ધૂળ કરવી=નકામા ટાટિયા તોડવા; નકામી મહેનત કરવી]

ઢેબરું ન૦ ['ઢેપું' પરથી ? સર૦ મ ढेव(–म)रें] એક ખાવાની વાની. [ઢેબરાં બાંધીને=સાથે ભાથું લઈને (૨) [લા.] બરોબર નિરાત કરીને. ઢેબરાં બંધાવવાં=રવાના કરવું (૨) રુખસત આપવી –બાંધવાં=જવું (૨) રુખસત મળવી] –રિયું વિ૦ ઢેબરા બાંધીને નીકળેલું (સંઘ માટે)

ઢેબો પું૦ સોજો, ગડબ, ઢેકો (૨) ઢેસલો

ઢેમણો પું૦ એક વનસ્પતિ–ઓષધિ

ઢેર પું૦ [હિં] ઢગલો. –રી સ્ત્રી૦ ઢગલી

ઢેલ,૦ડી સ્ત્રી૦ [प्रा ढेणियालिया] મોરની માદા

ઢેસકું ન૦ એક ઘરેણું(૨)જાડો રોટલો(૩)પોદળો

ઢેસરો(–લો,–ળો) પું૦ પોદળો. [–મૂકવો=પોદળો મૂકવા પેઠે અઘવું]

ઢેંક (ઢે૦) વિ૦ ઢેક (૨) તદ્દન હલકી કોટિનું

ઢેંગી (ઢે૦) વિ૦ આળસુ, એદી [માદા

ઢેંચલો (ઢે૦) પું૦ એક પંખી –લી સ્ત્રી૦ તેની

ઢેચવો (ઢે૦) પું૦ એક પખી

ઢેંઢ ન૦ [રવ૦] વાછૂટનો અવાજ. ૦કું ન૦, ૦કો પું૦ ઢેંઢ અવાજ સાથેની વાછૂટ [–મૂકવો=ઢેંઢ અવાજથી વાછૂટ કરવી.]

ઢૈયું ન૦ મોટું ઢેફું

ઢૈયો પું૦ ઢગલો, ટેકરો

ઢોકળિયું વિ૦ વચમાંથી જાડું (વેલણ) (૨) ન૦ પગમાં ગોટલા ચડે એવું દર્દ

ઢોકળી સ્ત્રી૦ ખાવાની એક વાની

ઢોકળું ન૦ [સર૦ મ ढोकळा] ખાવાની એક બનાવટ–વાની

ઢોચકી સ્ત્રી૦ નાનું ઢોચકું

ઢોચકું ન૦ સાંકડા મોંનો માટીનો ઘડો (૨) [લા.] ડોચકું, માથું. [–ઊડવું, ઊડી જવું=માથું કપાઈ જવું (૨) સાવ હારવું] (૩) વિ૦ [લા.] ઢોચકા પેઠે અસ્થિર બેસણીનું કે તેવા મનનું, ઢોળવું

ઢોટો(–ઠો) પું૦ વાણો ભરવાની કોકડી

ઢોર ન૦ [સર૦ हिं, म] પશુ, ગાય, ભેંસ વગેરે ચોપગું પ્રાણી. [–જેવું=જડ, મૂરખ –ચારી ખાવાં=બુદ્ધિ વાપરવી ન પડે તેવું કામ કર્યા કરવું] ૦ઢાંક, ૦ઢાંક(–ખ)ર ન૦ બ૦વ૦ ઢોર વગેરેનો સમૂહ. ૦માર પું૦ ઢોરને પડે એવો સખત માર. ૦શાઈ વિ૦ ઢોરના જેવું

ઢોરો પું૦ [સર૦ धोरा] ઊપસેલી જમીન, ટેકરો

ઢોલ પું૦,ન૦ [સં.] એક વાદ્ય, નગારું [–ફૂટવું=ખરુંખોટું સમજ્યા વિના હાજિયો ભણવો –બોલ્યા કરવું.(–નું) ઢોલ ફૂટ્યા કરવું=–ના વખાણ કર્યા કરવા–ભાટાઈ કર્યા કરવી. –પીટવું, –વગાડવું=જાહેર કરવું] ૦ક ન૦,૦કી સ્ત્રી૦નાનું ઢોલ,પખાજ (–ની)ઢોલકી ફૂટવી, બજાવવી=–ની ભાટાઈ–પ્રશંસા કર્યા કરવી (૨) –નો પક્ષ તાણ્યા કરવો, –ની ખુશામત કર્યા કરવી.] ૦કું ન૦ ઢોલ. ૦વાઉ વિ૦ ઢોલકી વગાડનાર, બીજા આગળ કોઈના ગુણગાન કર્યા કરનારું

ઢોલ પું૦ + ઢોલિયો

ઢોલડી(–ણી,–ણી) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं ढोलनी] નાનો ખાટલો; પલંગડી

ઢોલણું પું૦ પહેરવાનું લૂગડું (૨) સ્ત્રી૦ ઢોલડી

ઢોલિયો પું૦ ખાટલો, પલંગ

ઢોલી પું૦[સં. ढोल] ઢોલ વગાડનારો. [(–ને ઘેર) ઢોલી બેસવા, બેસાડવા=મંગળપ્રસંગ હોવો]

ઢોલો પું૦ [दे ढोल्ल, સર૦ हिं. ढोला] વર; ધણી (૨) [ઢોલ=નગારું ઉપરથી] જાડો, એદી, મૂર્ખ માણસ

ઢોળ પું૦ ઓપ, ધાતુને રસવી તે

ઢાળનાંખ સ્ત્રી૦ ઢાળવું નાખવું તે
ઢાળફેરફ સ્ત્રી૦ ઢાળવું ફેરવવું તે
ઢાળવું સ૦ ક્રિ૦ [दे ढल=ઢળવું] રેડવું (૨) ગબડાવવું(૩) [સર૦ दे ढाल=ચામર ઢોળવું] પંખો નાખવો (૪) ન૦ બેસણી વગરનું વાસણ (૫)[લા] બંને બાજુ ઢળી પડે તેવો માણસ [(-ને માથે) ઢોળવું, ઢોળી પાડવું= (-ને માથે) જવાબદારી નાખવી] -વી સ્ત્રી૦ નાનું ઢોળવું (વાસણ) [ઢાળ
ઢોળાણ ન૦, -વ, ઢોળો પું૦ [જુઓ ઢળવું]
ઢોંગ (ઢોં) પું૦ [સર૦ म , हिं] ખોટો દેખાવ, દંભ. [-કરવો, ચલાવવો, માંડવો = ખોટો દેખાવ કરવો] ०ધતૂરો પું૦ [સર૦ हिं ढोंगधतूर, म ढोंगधत्तुरा, सं धूर्त ?]ખોટો દંભ ને છેતરપિંડી, ઠગાઈ. ०રું, -ગીલું-ગી વિ૦ ઢોંગથી ભરેલું, દંભી
ઢોંચ વિ૦ જીર્ણ, ખખળી ગયેલું
ઢોંચરું (ઢોં૦) વિ૦ ગોતા જેવું, બેસ્વાદ (૨) ન૦ ગોતું, ઢોરનું ખાણ
ઢોંડફોડો (ઢોં૦) પું૦ પથ્થર ફોડનારો, સલાટ
ઢોંડો (ઢોં૦) પું૦ [म धोंडा] પથ્થર, પહાણો (૨) [લા] મૂર્ખ -જડસો આદમી
ઢોંયણું ન૦ જુઓ ડોયણું
ઢોંઓ(-વો) પું૦[સર૦ म ढवा, सं धव =પતિ] બૈરીને કબજે ન રાખી શકે એવો પુરુષ, ભડવો, નામર્દ આદમી -આ(-વા)પણું ન૦

ણ

ણ [सं] ટ વર્ગનો-મૂર્ધસ્થાની અનુનાસિક (આ અક્ષરથી શરૂ થતો શબ્દ ભાષામાં નથી) ०કાર પું૦ ણ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. ०કારાંત વિ૦ છેડે ણકારવાળું
-ણુ(-ણું) ન૦ બનાવતો કૃત્પ્રત્યય[જુઓ અણ] (આ પ્રત્યય અંતે અ સિવાયના સ્વરવાળા ધાતુને લાગે છે.) ઉદા૦ ખાણું, પીણું, લેણદેણ, લેણું, મોણ ઇ૦
-ણૂક કૃત્પ્રત્યય સ્ત્રી૦ બનાવે છે ઉદા૦ વર્તણૂક; નિમણૂક

ત

ત પું૦[सं] દંતસ્થાની પહેલો વ્યંજન ०કાર પું૦ ત અક્ષર કે ઉચ્ચાર ०કારાંત વિ૦ છેડે તકારવાળું ०ત્તો પું૦ તકાર
તક સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. थक्क =અવસર] અનુકૂળ વખત -પ્રસંગ, લાગ
તક(-ગ)તક(-ગ) અ૦ [સર૦ ચકચક, म] તકતકે એમ. ०વું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म तकतकणें] ચકચકવું, તેજ મારવું
તક(-ખ)તી સ્ત્રી૦ [જુઓ તખ્તી] કાચ કે ધાતુની ચાર ખૂણાવાળી ચકતી(૨)એક ઘરેણું [-મૂકવી =દાતાનું નામ કાયમ રહે તે માટે તેના નામવાળી ચકતી ભીંતમાં ચણાવી લેવી] -તો પું૦ મોટી તકતી (૨) અરીસો (૩) (ચ) મઢેલું ચિત્ર કે ફોટો
તકદીર ન૦ [अ] નસીબ, કિસ્મત
તકબ્બુર ન૦ [अ] ફુલ્લપદ, ગર્વ, તકબરી
તકમરિયાં ન૦ બ૦ વ૦ [જુઓ તુકમરિયાં] એક જાતનાં બિયાં-ઔષધિ
તકરાર સ્ત્રી૦[अ.] ઝઘડો,કજિયો;ટંટો(૨)વાંધો, ખાંચો [-ઉઠાવવી =વાંધો ઉઠાવવો. -ઊભી થવી, -પડવી =તકરાર થવી. -સાંભળવી =તકરારનાં કારણો સાંભળી લેવાં (ફેંસલો કે દાદ આપતા પહેલાં)] -રિયું વિ૦ તકરાર કરવાની ટેવવાળું (૨) તકરારવાળું -તકરાર કરવી પડે તેવું -રી વિ૦ જુઓ તકરારિયું (૨) તકરારને લગતું, તકરારનો વિષય બનેલું
તકલા(-લે)દી વિ૦ [अ तक्लीदी =નકલી, બનાવટી]મજબૂત અને ટકાઉ નહિ તેવું,નાજુક
તકલી સ્ત્રી૦ [सं तर्कु, प्रा तक्कु, સર૦ हिं] નીચે ગોળ ચકતીમાં ઊભા સળિયાની દાંડીવાળું કાંતવાનું એક ઓજાર [-કાંતવી =તકલી વડે કાંતવું] -લો પું૦ મોટી તકલી
તકલીફ સ્ત્રી૦ [अ]વરદી, શ્રમ, કષ્ટ [-આપવી =તકલીફ વેઠવી પડે એમ કરવું, તસ્દીનું કામ

કરેવું -ઉઠાવવી, લેવી=કોઈ કામને માટે કષ્ટ વેઠવું. -પડવી=કષ્ટ વેઠવાનું થવું -માં પડવું=કષ્ટમા ફસાવું -ભોગવવી, વેઠવી=દુ ખ સહન કરવું]
તકલેદી વિ૦ જુઓ તકલાદી [ભાગીદાર
તકસીમ સ્ત્રી૦ [अ] વહેંચણી ૦દાર વિ૦
તકસીર સ્ત્રી૦ [अ] ભૂલ, કસૂર. ૦વાર વિ૦ તકસીરવાળુ [ચાપતી ઉઘરાણી
તકાજો(-દો) પુ૦ [अ तक़ाज़ह] તગાદો,
તકાર, -રાંત [सं] જુઓ 'ત'મા
તકાવ પું૦ તાકવાનું લક્ષ્ય, તાક, નેમ
તકાવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ તાકવુ] જુઓ તકાસવુ (૨) [નિશાન] 'તાકવુ'નુ પ્રેરક
તકા(-ગા)વી સ્ત્રી૦ [अ] સરકાર તરફથી ખેડૂતને ધીરવામા આવતા નાણાં
તકાસવુ સ૦ક્રિ૦ [જુઓ તકાવવુ] લાલચથી તાકીને જોવુ (૨) ઇચ્છવુ
તકિયો પુ૦ [फा] પાછળ અઢેલવાનું મોટું ઓશીકુ (૨) ઓટલી પર કરાતુ તેવા ઘાટનુ ચણતર (૩) ફકીરને રહેવાનુ સ્થાન
તકે(-કો)તક અ૦ ['તક' ઉપરથી] સધિ ઉપર જ, બરાબર વખતે
તકેદારી સ્ત્રી૦ ચાપ, જાપતો, દેખરેખ
તકોતક અ૦ તકેતક, બરોબર તાકડે
તકોબરી સ્ત્રી૦ [જુઓ તકબ્બુર] અહંકાર, અભિમાન [પુ૦ જુઓ તકતો
તક્તી(-ખ્તી) સ્ત્રી૦ જુઓ તકતી -ક્તો(-ખ્તો)
તક્ર સ્ત્રી૦, ન૦ [सं] તાક, છાશ ૦પ્રમેહ પું૦ પેશાબનો એક રોગ
તક્ષક પુ૦ [सं] (નાટકનો) સૂત્રધાર (૨) સુતાર ૩)(સ)નાગલોકનો એક આગેવાન,સર્પસત્ર વખતે આસ્તીક જેને બચાવ્યો હતો (૪) દેવોનો શિલ્પશાસ્ત્રી
તક્ષણ ન૦[सं]ખરાદીકામ-૬૪માની એક કળા
તક્ષશિલા સ્ત્રી૦ [सं] (સ) પંજાબનું એક પ્રાચીન નગર(પ્રસિદ્ધ બૌદ્ધ વિદ્યાપીઠની જગા)
તખત ન૦ [જુઓ तख्त] સિંહાસન, રાજગાદી
તખતી સ્ત્રી૦ જુઓ તક્તી. -તો પુ૦ જુઓ તકતો (૨) મચ, રંગભૂમિ, 'પ્લૅટફૉર્મ'
તખલ્લુસ ન૦ [अ.] ઉપનામ (જેમ કે, લેખકો ધારણ કરે છે તે, 'કલાપી' 'દ્વિરેફ' ઇ૦)
તખ્ત ન૦ [फा] જુઓ તખત. ૦નશીન વિ૦ તખત ઉપર બેઠેલુ
તખ્તી સ્ત્રી૦, -ખ્તો પું૦[फा.]જુઓ 'તકતી'માં -ખ્તેતાઊસ ન૦(સ)શાહજહાનું મયૂરાસન -ખ્તેશ પુ૦ [तख्त+सं. ईश] રાજા
તગડ સ્ત્રી૦ [फा. तगदव] દોડધામ (૨)રગડપટ્ટી, અથડામણ
તગ(-ગે)ડવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ તગડ, સર૦ म तगडणे] ખૂબ દોડાવવુ(૨)થકવવુ-રખડાવવુ
તગડિયું વિ૦[सं त्रीक, प्रा तिग ઉપરથી] ત્રણ સેરોના ભરનવાળુ
તગડું વિ૦[સર૦ हिं तगडा, म दगडा (कानडी 'दक्कड'=મજબૂત)] ખૂબ જાડુ, હૃષ્ટપુષ્ટ
તગડો પુ૦[सं. त्रि, प्रा ति ઉપરથી] ૩-ત્રણની સજ્ઞા [માત્રાવાળો ગણ
તગણ પુ૦ [सं] બે ગુરુ પછી એક લઘુ
તગણું વિ૦ [सं त्रि+गुण] ત્રણ ગણુ
તગતગ અ૦ જુઓ તકતક. ૦વુ અ૦ ક્રિ૦ જુઓ તકતકવુ
તગર સ્ત્રી૦, ન૦ [सं] એક વનસ્પતિ (સુગધ માટે તથા ઔષધિમા ખપ આવે છે). ૦ગંઠોડા પુ૦ બ૦ વ૦ [ચકચક વુ
તગવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ તગતગ] તગતગવુ,
તગાદો પુ૦[જુઓ તકાજો] ચાપતી ઉઘરાણી
તગારું ન૦ [फा तग़ार] છાબડા ઘાટનું લોઢાનુ એક પાત્ર,તબાહડુ(૨)[લા] પેટ (તિરસ્કારમા. ઉદા૦ તગારુ ભરવુ -વધવુ)
તગાવી સ્ત્રી૦ જુઓ તકાવી
તગેડવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ તગડવુ તગેડો પુ૦ જુઓ તગડ [(ઝાડની છાલ એ છે)
તજ સ્ત્રી૦,ન૦[प्रा तजा, सं त्वच्] એક તેજાનો
તજગરો પુ૦[अ. तज़किरह]તપાસ(૨)હિસાબની તપાસ [-લેવો=હિસાબની તપાસ કરવી.]
તજવીજ સ્ત્રી૦ [अ.] તપાસ, શોધ (૨) યુક્તિ, કરામત (૩) કોશિશ, પ્રયત્ન (૪) ચોકસી, સભાળ (૫) વ્યવસ્થા, બંદોબસ્ત, જોગવાઈ. [-રાખવી=તપાસ રાખવી, સંભાળ રાખવી.

–માં રહેવું=જોગવાઈ કરવાના પ્રયત્નમાં રહેવું (૨)કોશિશ કરવી]૦દાર પુ૦તજવીજ–તપાસ રાખનાર અમલદાર ૦દારી સ્ત્રી૦ તજવીજ-દારનું કામ–પદ –જિયું વિ૦ તજવીજ કરનાર, સર્વ પ્રકારની તજવીજની શક્તિવાળું
તજવું સ૦ ક્રિ૦ [सं त्यज्] છોડવું, તજવું
તજાગરમી સ્ત્રી૦ [प्रा. तजा(सं त्वच्)+गरमी] ચામડીનો એક રોગ
તજ્જન્ય વિ૦ [सं] તેમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું
તજ્જ્ઞ વિ૦ [सं] (અમુક વિષયનો) જાણકાર, વિદ્વાન, વિજ્ઞ
તટ પુ૦ [सं] કિનારો, કાંઠો. ૦સ્થ વિ૦નિષ્પક્ષ (૨) પક્ષપાત રહિત, નિરપેક્ષ ૦સ્થેશ્વરવાદી પુ૦ ઈશ્વર તટસ્થ છે એવા વાદમાં માનનાર
તટિની સ્ત્રી૦ [सं] નદી
તડ અ૦[રવ૦, જુઓ તડતડ]તરડાવાનો અવાજ [–દઈને=તડ અવાજની સાથે, ઝટ]
તડ સ્ત્રી૦ [રવ૦? સર૦ म तडा] તરડ, ફાટ, ચીરો [–પડવી=તરડાવું, ફાટવું.]
તડ ન૦ [सं तट, प्रा तड, સર૦ म, हिं]પક્ષ, ભાગલો (૨) રણમાં આવેલી ઝાડપાણીવાળી જગા [–પડવું=ભાગલા પડવા (પ્રાય બ૦ વ૦માં –પડવાં બોલાય છે, બ૦ વ૦ (ચ.)'તડાં')]૦જોડ સ્ત્રી૦ જુઓ તેના ક્રમમાં
તડક સ્ત્રી૦ [જુઓ તતડવું, સર૦ हिं](પાકેલા અંગમાં) તતડાટ, સણકો, ઝાટકો(૨)ફાટ,તડ
તડકવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. तडकना, म तडकणें] તડ–ફાટ પડવી (૨) ડરવું, ગભરાવું
તડકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'તડકવું'નું પ્રેરક (૨) (તારને) ગરમ કરી ખેંચીને સીધું કરવું ['તડકો' પરથી ?]
તડકું ન૦ (સુ.) તડકો
તડકો પુ૦ [સર૦ हिं तडका] તાપ, સૂર્યનો ગરમ પ્રકાશ [–ખાવો=તડકામાં બેસી તેની ગરમી લેવી –થવો=બપોર થવા, તાપ પડવો (–આવવો, –પડવો, –જવો)] ૦છાંયડો, ૦છાંયો, ૦શીળો પુ૦ તડકો અને છાંયડો(૨) છોકરાંની એક રમત (૩) [લા] સુખદુઃખ –કીછાંયડી સ્ત્રી૦ જુઓ તડકોછાંયડો ૧, ૩
તડઘેલ વિ૦ ગાંડુ
તડજોડ સ્ત્રી૦ [તડ+જોડવું, સર૦ म] તડો વચ્ચે સમાધાન–સલાહસંપ
તડતડ અ૦ [રવ૦, સર૦ प्रा. तडतडा] ફાટવાનો અવાજ (૨) ઝટ ઝટ [–બોલવું=સામું બોલવું, ઝટ સામો જવાબ આપવો (૨) ઝટ ઝટ બોલવું.] ૦વું અ૦ક્રિ૦ તડતડ અવાજ થવો (૨) ફાટ્ફાટ્ થવું, તસતસવું(૩) [લા] ગુસ્સાથી બોલવું. –ડાટ પુ૦ તડતડવાનો અવાજ (૨) અ૦ ઝપાટાબંધ –ડિયું વિ૦ તડતડ અવાજ કરે એવું (૨) ન૦ બળતાં તડ તડ અવાજ કરે એવું લાકડું –ડિયો પુ૦ દેવતાની ચિનગારી (૨) એક દારૂખાનું(૩)એક જીવડું (૪) તડતડ થઈને પડતી ફાટ
તડ ને ફ(–ભ)ડ શ૦ પ્ર૦ [તડ(તડાક દઈને)+ફડ (ફાટી જાય તેમ), ભડ ભડાક દઈને – ભડાકો થાય તેમ અથવા તડનો દ્વિર્ભાવ] જુઓ તડફડ [–કરવું=તડ ને ફડ કહી દેવું, સાફ કહી દેવું, તેમ કરી વાતનો ઝટ કે સટો લાવવો]
તડપડાટ પુ૦ જુઓ ટડપડ(૨)ચાલાકી, ચપળતા
તડપવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ તલપવું
તડફ(–ભ)ડ અ૦ [જુઓ તડ ને ફડ] લાગલું જ, ઝટ (૨) મોઢામોઢ, ખુલ્લેખુલ્લું
તડ(–ર)ફડવું અ૦ક્રિ૦ [दे तडफड] તડફડિયાં મારવાં (૨) હાંફવું (૩) [લા] વ્યર્થ પ્રયત્ન કરવો—ફાંફાં મારવા
તડ(–ર)ફડાટ પુ૦ તડફડવું તે
તડ(–ર)ફડિયાં ન૦ બ૦ વ૦ દુઃખમાં હાથપગના પછાડા (૨) વલખાં, ફાંફાં (–મારવાં)
તડફવું અ૦ ક્રિ૦ તડફડવું
તડ(–ર)બૂચ ન૦ [फा तरबुज] એક ફળ [–જેવું=પહોળું–જાડું–ચ ચળાઈ વગરનું (૨) જડ, મૂરખ] –ચી સ્ત્રી૦ તડબૂચનો વેલો
તડભડ અ૦ જુઓ તડફડ
તડવી પુ૦['તડ' ઉપરથી]તડ–પક્ષનો આગેવાન
તડવું અ૦ ક્રિ૦ [सं तड्?] મારવા કે ઝઘડવા માટે સામે ધસવું
તડંગ ન૦ તરવારનું મ્યાન(૨)અ૦ જુઓ તડિંગ
તડ(–ડિં)ગધૂમ અ૦ [રવ૦] ઢોલકનો અવાજ
તડંતડા સ્ત્રી૦['તડવું' ઉપરથી] તડાતડી, બોલા-બોલી (૨) મારામારી

તડાક અ૦ [રવ૦; સર૦ અ. तराक, हिं. तडाक] તૂટવાનો અવાજ (૨) એકદમ, તરત જ (-દઈને) ૦છીંકણી સ્ત્રી૦ જેનાથી ઉપરાઉપરી છીંકો આવે તેવી સૂંઘવાની ભૂકી.] ૦(૦ને)ભડાક અ૦ [સર૦ हिं. तडाकपडाक] જુઓ તડફડ

તડાકો પુ૦ [રવ૦, સર૦ हिं, म तडाका] જૂઠી વાત-ગપ (૨) એકાએક ધસારો કે વૃદ્ધિ યા લાભ [તડાકા મારવા=ગપ્પા મારવા,ઢિંગો હાંકવી તડાકો પડવો=એકાએક સારો લાભ થવો]-કાખોર,-કિયું,-કી વિ૦ તડાકા મારનારું-તેવી ટેવવાળું. -કીદાસ પું૦ તડાકી-ગપ્પી માણસ

તડાગ ન૦ [सं.] તળાવ

તડાઝીક સ્ત્રી૦[તડવું+ઝીકવું] તડાપીટ,મારપીટ

તડા(-ડો)તડ અ૦ [રવ૦] ઝટઝટ, ઉપરાઉપરી

તડાતડ(-ડી) સ્ત્રી૦[જુઓ તડ તડા]બોલાબોલી; મારામારી (૨) ચડાચડી; સ્પર્ધા (૩) ઉતાવળ, ધમાચકડી

તડાતૂમ અ૦' [તડ(તસતસીને તૂટવાનો રવ+ તૂમ (તુમડાની જેમ)? કે अ. तलातुल=મોટું મોળું ઉપરથી?] ફૂલીને તૂટું તૂટું થાય-તસતસે એમ

તડાપીટ સ્ત્રી૦ [તડવું+પીટવું] ખૂબ મારપીટ

તડામાર અ૦ [તડવુ + મારવુ] ધમધોકાર, ઝપાટાબંધ. -ર(-રી) સ્ત્રી૦ ઉતાવળ; ત્વરા

તડિત સ્ત્રી૦ [सं] વીજળી

તડિયું વિ૦ [सं तट, प्रा. तड] તટ પર આવેલું

તડિંગ અ૦[રવ૦](-દઈને) ૦ધૂમ અ૦[રવ૦] જુઓ તડગધૂમ [જાડો-હૃષ્ટપુષ્ટ

તડિંગો વિ૦ પુ૦ [તડ (તસતસત)+ અંગ]

તડી સ્ત્રી૦[सं तड् ઉપરથી, સર૦हिं. तडी=ધોલ] ઝડી,દરોડો(૨)મારની ઝડી [-દેવી=ઉપરાઉપરી સખત મારવું કે ભાંડવુ. -પડવી= માર કે ગાળો યા ઠપકાની ઝડી વરસવી.]

તડુકાવવું સ૦ક્રિ૦, તડુકાવું અ૦ક્રિ૦ 'તડૂકવું'નું પ્રેરક ને ભાવે [કર્મણિ ને પ્રેરક

તડુસાવું અ૦ક્રિ૦,-વવું સ૦ક્રિ૦ 'તડૂસવું'નું

તડૂકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ हिं. तडकना, दे. ગુડુકિઅ=ગુસ્સાવાળો ચહેરો થવો તે] ઘાંટો કાઢવો; ગર્જવું

તડૂકો પું૦ તડૂકવાનો અવાજ

તડૂશ તડૂશ અ૦ [રવ, સર૦-ટપૂસ ટપૂસ] ધીમે ધીમે, રહી રહીને

તડૂસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. तड्]મારવું(૨)ખૂબ ખાવું

તડેડાટ પું૦ (૨) અ૦ જુઓ તડતડાટ

તડેમંકોડે અ૦ [તડ(ખેંચાયેલા-તસતસતા) +મંકોડા (સાંધા)] એકપગે; આતુરતાથી

તડોતડ અ૦ જુઓ તડાતડ

તડોવડ(-ડી) સ્ત્રી૦ [सं तुल्यवत् ઉપરથી]+ સરખાપણું, સમાનતા

તણખ(-છ) સ્ત્રી૦ [सं तन्, प्रा तण તણાવું ઉપરથી] બળતરા સાથે સણકાની વેદના (૨) બેસ બળદની એક ખોડ-લગડાપણું -ખિ-(-છિ)યો પુ૦ તણછને લીધે લંગડો બળદ

તણ(-ર)ખલું ન૦[सं तृणक, प्रा. तण ઉપરથી] તરણું,ઘાસની સળી. [તણખલાને તોલે= તણખલા જેવુ તુચ્છ.] -લી સ્ત્રી૦ નાનું તણખલું; સળી

તણખી સ્ત્રી૦ નાનો તણખો

તણખો પું૦ દેવતાની ચિનગારી કે અંગારો. [તણખા ઊડવા=લાગતામાથી તણખા નીકળવા (૨) થોડીઘણી અસર કે નુકસાની પહોચવી. તણખા નાખવા= (શરીરે) ચસકો આવવી(૨)બળતરા થવી(૩)રીસમા -છણકા કરીને બોલવુ.]

તણછ (છ,)સ્ત્રી૦એક જાતનું લાકડું[सं तनिश?] (૨)એક જાતનો ઊડણ સાપ(૩)જુઓ તણખ. -છાવું અ૦ક્રિ૦ અવયવ તણાવો(૨)લગડાવુ (૩) સણકા નાખવા. -છિયું વિ૦ તણખ-સણકા નાખતુ -છિયો પુ૦ જુઓ તણખિયો

તણાવું અ૦ક્રિ૦ [सं तन्, प्रा तण]'તાણવુ'નુ કર્મણિ; ખેંચાવુ (૨) ગજા ઉપરાંતના કામના બોજા તળે કે ખર્ચમા આવવુ.[તણાઈ જવું =ખેંચાઈ જવું (૨) તવાઈ જવું (૩) ખર્ચના ખાડામા ઊતરી પડવું. તણાઈ મરવું= ગજા ઉપરાંત ખર્ચ કરવુ,વાદે ચડી નુકસાનના ખાડામાં ઊતરવું]

તણાવો પુ૦ [સં તન્ ઉપરથી, સર૦ મ तणाव, -वा, हिं तनाव=દોરી अ तनाव=રસ્સી] રથની સાગી નીચેનો દોર
તણી સ્ત્રી૦ [જુઓ તણાવો] કુંડાળામાં ફરે તે માટે બળદની નાથે બાંધેલી રાશ-દોરી
તણું ન૦,-ણી સ્ત્રી૦,-ણો પુ૦ [દે तणय] છઠ્ઠી વિભક્તિનો પ્રત્યય (પ)
તત્ સ૦ [સં] તે -તકાલ,-તક્ષણ,-તખેવ [તત્+એવ(પ્રા खेव, સં क्षेप)કે સં तत्क्षणमेव?] અ૦ તે જ વખતે, તરત જ (પ)
તતડવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] જુઓ તડતડવું તતડાટ પુ૦ તતડવું તે તતડાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) (૨) [લા] ધમકાવવું
તતડિયું વિ૦ ['તતડવું' ઉપરથી] બળતાં તડતડિયાં ઊડે એવું (લાકડું, કોલસો ઇ૦)
તતડિયો પુ૦ ['તતડવું' ઉપરથી] તણખો, તડતડિયો
તતથેઈ અ૦ [રવ૦, સર૦ हिं ततथेई] બજાઈના તાનનો બોલ, તાતાથેઈ
તતબીર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, મ]+જુઓ તદબીર
તતવાદ્ય ન૦ [સં] જુઓ તતુવાદ્ય
તતઃ અ૦ [સં] પછી, તો પછી ૦કિંવાદ પુ૦ વસ્તુ કે ઘટનાનું,તતઃ કિં -પછી શું, એમ પૂછી, આગળનું આગળ પરિણામ કે નિષ્પત્તિ શોધવી તે
તતૂડી સ્ત્રી૦[રવ૦]નાનું તતૂડું (-ફૂંકવી) -ડું ન૦ એક જાતનું રણશિંગું [-ફૂંકવું =જાહેર કરવું (૨) દેવાળું કાઢવું]
તત્કાલ(-ળ) અ૦ [સં] તે જ વખતે, તરત જ
તત્કાલીન વિ૦ [સં] તે સમયનું
તત્ક્ષણ અ૦[સં]તે જ ક્ષણે,તાબડતોબ,તતક્ષણ
તત્ત્વ ન૦ [સં] કોઈ વસ્તુનું મૂળ અસલ કે વાસ્તવિક રૂપ(૨)સાર, રહસ્ય(૩)પંચભૂતમાંનું દરેક(૪)સાંખ્યનાં ૨૫ તત્ત્વોમાંનું દરેક-પંચમહાભૂત,પંચ વિષયો, દસ ઇંદ્રિયો, મન,બુદ્ધિ, અહંકાર, પ્રકૃતિ અને પુરુષ ૦ગ્રાહિણી વિ૦ સ્ત્રી૦, ૦ગ્રાહી વિ૦ તત્ત્વ ગ્રહણ કરનાર ૦ચિંતન ન૦ તત્ત્વ વિષે વિચાર કરવો તે ૦જ્ઞ વિ૦ તત્ત્વને જાણનાર (૨) પુ૦ ફિલસૂફ ૦જ્ઞાન ન૦ તત્ત્વ સંબંધી જ્ઞાન, ફિલસૂફી ૦જ્ઞાની વિ૦ (૨) પુ૦ તત્ત્વજ્ઞ ૦ત અ૦ તત્ત્વની દૃષ્ટિએ,ખરી રીતે ૦દર્શન ન૦ તત્ત્વ જ્ઞાન, ફિલસૂફી ૦દર્શી વિ૦ (૨) પુ૦ તત્ત્વ જોનાર પુરુષ ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ તત્ત્વ તરફ વળેલી તત્ત્વગ્રાહી દૃષ્ટિ ૦નિર્ણય પુ૦તત્ત્વનો નિર્ણય, ફિલસૂફી ૦નિષ્ઠ વિ૦ તત્ત્વમાં નિષ્ઠા-આસ્થાવાળું ૦નિષ્ઠા સ્ત્રી૦ તત્ત્વ પરની આસ્થા ૦ન્યાસ પુ૦ વિષ્ણુપૂજાની એક વિધિ ૦મીમાંસા સ્ત્રી૦ 'મેટાફિઝિક્સ' ૦વેત્તા પુ૦ તત્ત્વજ્ઞાની, ફિલસૂફ ૦શાસ્ત્રી પુ૦ ફિલસૂફ. -ત્ત્વાર્થ પુ૦ મૂળ સત્ય,ખરું તત્ત્વ
તત્ત્વમસિ શ૦પ્ર૦ [સં] 'તે(મૂળ તત્ત્વ-બ્રહ્મ) તું જ છે' એવું યજુર્વેદનું એક મહાવાક્ય
તત્પદ ન૦[સં]તે-બ્રહ્મનું પદ, પરમપદ; મોક્ષ
તત્પદાર્થ પુ૦ [સં] બ્રહ્મ, પરમાત્મા
તત્પર વિ૦[સં] બરાબર પરોવાયેલું, એકધ્યાન (૨) તૈયાર; સજ્જ (માણસ) ૦તા સ્ત્રી૦
તત્પરાયણ વિ૦ [સં] તત્પર
તત્પુરુષ પુ૦ [સં] પરમાત્મા (૨) [વ્યા] સમાસના ચાર મુખ્ય પ્રકારમાંનો એક, જેમાં પૂર્વપદ ઉત્તરપદ સાથે વિભક્તિના સંબંધથી જોડાય છે
તત્ર અ૦ [સં] ત્યાં ૦ત્ય વિ૦ ત્યાંનું-ત્યાં જન્મેલું કે ત્યાંનું વાસી. ૦સ્થ વિ૦ ત્યાં રહેલું કે આવેલું, ત્યાંનું -ત્રાપિ અ૦ ત્યાં પણ
તત્સમ વિ૦ [સં] મૂળ પ્રમાણેનું-બરાબર(૨) મૂળભાષામાં અને પ્રાકૃતમાં સરખો એવો(શબ્દ)
તથા અ૦[સં] અને (૨)તે પ્રમાણે, તેમ. ૦ગત વિ૦ પરમપદે પહોંચેલું (૨)પુ૦(સં) બુદ્ધ(૩) જ્ઞાની. ૦પિ અ૦ [સં] તોપણ ૦ભૂત વિ૦ તે પ્રમાણે બનેલું ૦સ્તુ શ૦પ્ર૦[+સં अस्तु] 'તેમ થાઓ', 'એવું હો' -થ્ય વિ૦ (૨) ન૦ સત્ય, સાચું
તથા સ્ત્રી૦[સં तथा ઉપરથી ? સર૦ દે तत्ति= ચિંતા,વિચાર(૨) કાર્ય, પ્રયોજન ઇ૦, મ तथा =શંકા] સ્પૃહા, તમા (૨) વિસ્તાર, લંબાણ [-કરવી=સ્પૃહા કરવી, પરવા રાખવી (૨) વિસ્તાર-પીંજણ કરવું]

તથાસ્તુ, તથ્ય જુઓ 'તથા' [सं] મા
તથ્યાંશ પુ૦ [सं] તથ્ય—સત્યનો અંશ, મહત્ત્વનો ભાગ કે સારાંશ
તદનંતર અ૦ [सं] ત્યાર પછી, તે પછી
તદનુરૂપ વિ૦ [सं] તેના જેવું, તેના રૂપનું
તદનુસાર અ૦ [सं] તે પ્રમાણે
તદપિ અ૦ [सं] તોપણ
તદબીર સ્ત્રી૦ [अ] યુક્તિ
તદર્થે અ૦ [सं] તેને માટે, તેને ખાતર
તદંતર્ગત વિ૦ [सं] તેમાં આવેલું—સમાયેલું
તદા અ૦ [सं] ત્યારે [(૨) તન્મય, લીન
તદાકાર વિ૦ [सं] તેના જ આકારનું, તદ્રૂપ
તદાકાળ અ૦ + તે વખતે
તદુપરાંત, તદુપરિ [सं] અ૦ તે ઉપરાંત, વિશેષ, વળી ['મોનોટોની'
તદેવતા સ્ત્રી૦ [सं] એ જ હોયા કરવું તે;
તદૈક્ય ન૦ [सं] તાદાત્મ્ય, એકતા
તદ્ગત વિ૦ [सं.] તેને લગતું; તેમાં સમાતું (૨) તેમાં ચિત્તવાળું, તત્પર
તદ્ગુણ વિ૦ [सं] તે કે તેના ગુણવાળું (૨) પુ૦ તેનો ગુણ (૩) એક અર્થાલંકાર, જેમાં વસ્તુ પોતાના ગુણધર્મ પાસેની બીજી ઉત્તમ વસ્તુના ગુણધર્મ લેતી વર્ણવાય છે (કા. શા)
તદ્દન અ૦ [સર૦ म. तद्दत] બિલકુલ, છેક, (૨) નર્યું
તદ્ધિત પું૦ [सं] (વ્યા) મૂળ નામ, સર્વનામ, વિશેષણ કે અવ્યયને લાગીને નવો શબ્દ બનાવતો પ્રત્યય (૨) વિ૦ તે પ્રત્યયો લાગીને બનેલું. —તાંત વિ૦ છેડે તદ્ધિતવાળું
તદ્ભવ વિ૦ [सं] તેમાંથી થતું—જન્મતું (૨) મૂળ ભાષામાંથી પ્રાકૃતમાં આવેલો અપભ્રષ્ટ (શબ્દ)
તદ્ભિન્ન વિ૦ [सं] તેનાથી ભિન્ન
તદ્રૂપ વિ૦ [सं] તેના જેવું, તદાકાર. ૦તા સ્ત્રી૦
તદ્વત્ અ૦ [सं] તેની જેમ
તદ્વિદ વિ૦ (૨) પુ૦ [सं] જુઓ તજ્જ્ઞ
તન પુ૦ [सं तनय] પુત્ર; દીકરો (૨) ન૦ [फा; सं. तनु, સર૦ हिं, म] શરીર, દેહ [—થી, —તોડીને, —દઈને = ખૂબ મહેનત લઈને; ખરા દિલથી.] ૦મનધન ન૦ બ૦ વ૦ સર્વસ્વ; બધી શક્તિ, સાધન વગેરે

તનક વિ૦ [हिं तनिक, फा तनुक, सं तनु] થોડું (૨) નાનું, નાજુક
તનખ સ્ત્રી૦ જુઓ તણખ
તનખાવવું સ૦ ક્રિ૦ પજવવું, હેરાન કરવું (૨) —ની ઉપર ગુસ્સે થવું
તનખો પુ૦ [फा. तनख़्वाह] પગાર
તનત્રાણ ન૦ [तन + त्राण(सं)] બખ્તર
તનબદન વિ૦ [तन (फा) + બદન (फा)] જીવજાન, અતિ પ્રિય (૨) વિશ્વાસુ, વફાદાર
તનમન અ૦ [તન + મન] ખૂબ આતુરતાથી—અધીરાઈથી. —નાટ પુ૦ આવેશ, જુસ્સો, અધીરાઈ
તનમનિયું ન૦ એક જાતનું ફૂલ (૨) કાનનું એક ઘરેણું
તનય પુ૦ [सं.] પુત્ર. —યા સ્ત્રી૦ પુત્રી
તનહા વિ૦ [જુઓ તન્હા] એકલું (૨) અ૦ ફક્ત
તનિયો પુ૦ [તન - તનુ ઉપરથી કે तन् (सं) ઉપરથી] વાઘો, અંગરખું, ઝભલું
તની પુ૦ [જુઓ તણાવો] દોરો, તાર (૨) જાદુમંત્ર, ધંતરમંતર [નાનું (૪) સુંદર
તનુ વિ૦ [सं] કૃશ, પાતળું (૨) થોડું (૩)
તનુ(—નૂ) સ્ત્રી૦, ન૦ [सं] શરીર ૦જ પુ૦ પુત્ર. ૦જા સ્ત્રી૦ પુત્રી. ૦રુહ પુ૦ વાળ, રોમ
તનોડો પુ૦ સ્ત્રીને કાને પહેરવાનું એક ઘરેણું
તન્મય વિ૦ [सं] એકાગ્ર, લીન. ૦તા સ્ત્રી૦
તન્માત્ર વિ૦ [सं] માત્ર એ જ, શુદ્ધ (૨) અ૦ તલમાત્ર, સહેજસાજ (૩) ન૦ પંચ મહાભૂતોનું શુદ્ધ—સૂક્ષ્મ રૂપ
તન્માત્રા સ્ત્રી૦ જુઓ તન્માત્ર
તન્વંગી, તન્વી સ્ત્રી૦ [सं] નાજુક સુકુમાર સ્ત્રી
તન્હા વિ૦ [फा] જુઓ તનહા
તપ ન૦ [सं] ઇંદ્રિયદમન; તપસ્યા (૨) [લા] લાંબો વખત રાહ જોવી કે બેઠા રહેવું પડે તે; તપવું પડે તે (૩) સ્ત્રી૦ તપત ૦ગચ્છ પુ૦ જૈન સાધુઓનો એક વર્ગ. ૦ત સ્ત્રી૦ ગરમી, સહેજસાજ તાવ ૦ન ન૦ તપવું તે (૨) તાપ, ગરમી (૩) પુ૦ સૂર્ય (૪) એક નરક. ૦નચ્છદ ન૦ સૂર્યમુખી ફૂલઝાડ. ૦(—પો)લોક પુ૦ સાત લોકમાંનો છઠ્ઠો—તપસ્વીઓનો લોક.

૦શ્ચર્યા સ્ત્રી૦ [सं] તપ કરવું તે, તપસ્યા. ૦સી(-સ્વી) વિ૦(૨)પુ૦ [सं] તપ કરનાર
તપ(-પા)વવું સ૦ ક્રિ૦ 'તપવું'નું પ્રેરક
તપવું અ૦ ક્રિ૦ [सं तप्] ઊનું-ગરમ થવું(૨) તપ કરવું (૩) [લા.] લાંબો વખત રાહ જોતા ઊભા રહેવું, ખોટી થવું (૪) ગુસ્સે થવું
તપખીર સ્ત્રી૦ [म तपकीर, -ल, तपखीर, सं क्षारपत्रा] છીંકણી (૨) કદનો-શિંગોડાનો લોટ -રિયું,-રી વિ૦તપખીરના રંગનું
તપશ્ચર્યા, તપસી જુઓ 'તપ'માં
તપ(-ફ)સીલ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'તફસીલ'] વિગત, જુદી જુદી હકીકતનો ફોડ ૦વાર અ૦ વિગતવાર
તપસ્યા સ્ત્રી૦ [सं] તપ, તપશ્ચર્યા
તપસ્વી વિ૦ (૨) પુ૦ [सं] જુઓ 'તપ'માં -સ્વિતા સ્ત્રી૦ -સ્વિની વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ 'તપસ્વી'નું સ્ત્રીલિંગ
તપાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ 'તપવું'નું પ્રેરક
તપાસ,૦ણી સ્ત્રી૦ [अ तफ़हहुस, म] તપાસવું તે. [-મળવી ભાળ મળવી, પત્તો ખાવો] ૦નીશ(-સ) વિ૦ તપાસનાર
તપાસરાવવું સ૦ ક્રિ૦ તપાસાવવું
તપાસવું સ૦ ક્રિ૦ શોધવું ખોળવું (૨) ચોકસી કરવી, ઊંડા ઊતરીને જોવું (૩) સંભાળવું, તજવીજ રાખવી
તપાસ-સમિતિ સ્ત્રી૦ તપાસ કરનાર સમિતિ
તપિત વિ૦ [सं] જુઓ તપ્ત
તપિયુ વિ૦['તપ' ઉપરથી] તપ કરનારું,તપસ્વી
તપી પુ૦ ['તપ' ઉપરથી] તપસ્વી
તપેલી સ્ત્રી૦ [सं तप् પરથી? સર૦ हिं. पतीली, सं पातिली=માટીનું વાસણ, म पतेली] પહોળા મોંનું એક વાસણ -લું ન૦ મોટી તપેલી
તપેશ્વરી વિ૦ (૨) પુ૦ [તપ+ઈશ્વર, અથવા [તપસ્વી?] જુઓ તપસ્વી
તપો- [सं](સમાસમાં પૂર્વપદે લોપ્ય જનપૂર્વે] ૦ધન વિ૦ તપ એ જ જેનું ધન છે એવું (૨) બ્રાહ્મણોની એ નામની નાતનું(૩)પુ૦તપસ્વી (૪) તપોધન જ્ઞાતિનો બ્રાહ્મણ ૦બલ(-ળ) ન૦તપનું બળ, તપનો પ્રભાવ ૦ભૂમિ(-મી) સ્ત્રી૦ તપથી પવિત્ર થયેલી ભૂમિ, તપોવન ૦લોક પુ૦ જુઓ 'તપ'માં તપલોક. ૦વન ન૦ તપસ્વીનું નિવાસસ્થાન ૦વૃદ્ધ વિ૦ તપને કારણે શ્રેષ્ઠ
તપ્ત વિ૦ [सं] તપેલું કે તપાવેલું ૦મુદ્રા સ્ત્રી૦ વિષ્ણુના આયુધોની છાપો તપાવીને દીધેલા ડામ
ત(૦ર)ફડવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ તડફડવું
તફડ ચી,-બાજી સ્ત્રી૦ [જુઓ તફરકે] પારકાના માલ કે કૃતિની ઉચાપત, ચોરી
ત(૦ર)ફડાટ પુ૦ જુઓ તડફડાટ
તફડાવવું સ૦ ક્રિ૦ તફડચી કરવી, ચોરી જવું
તફરકે અ૦ [अ तफ़रक़ह] ચોરાઈ, વેરાઈ કે ઉચાપત થયું હોય એમ
તફસીલ [अ], ૦વાર જુઓ 'તપસીલ'માં
તફારીક વિ૦ [अ] વધારાનું, ફાલતુ
તફાવત પુ૦[अ]ફરક,ઓછાવત્તાપણું [-કરવો =જુદાઈ ગણવી,ભેદ રાખવો -પડવો=ફરક - અસમાનતા હોવી]
તફો પુ૦ [अ ताइफ़ह] જથ્થો, વિભાગ
તબક સ્ત્રી૦[अ]રકાબી, તાસક, છીબું (૨)માળ, મજલો ૦ચો પુ૦ નાનો થાળ, થાળી ૦ડી સ્ત્રી૦નાની તબક-રકાબી ૦ડું ન૦એક જાતનું છીછરું વાસણ [પ્રકાશ આવવો
તબકવું અ૦ક્રિ૦ (કા) ગાઢ અંધકારમાં આછો
તબક્કો પુ૦[म तबकह]મજલો,માળ(૨)સ્થિતિ, દશા (૩) પાયરી, ધોરણ (૪) વિભાગ, ખંડ
તબડક,૦તોઈ અ૦ [રવ૦] [ઘોડાની દોડનો અવાજ] -ડી સ્ત્રી૦ ઘોડાની દોડનો પગરવ (૨)દોડ [-મૂકવી=દોટ મૂકવી -વાગવી= ઘોડાના ડાબલાનો અવાજ થવો] -ડો પુ૦ ઝપાટો, સપાટો, વેગ
તબડાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] દોડાવવું (૨) ખદખદાવવું (૩) દબડાવવું, ધમકાવવું
તબડૂક વિ૦['તુબડું' ઉપરથી?]મોટ, કમઅક્કલ (૨)મૂઢ, અવાક (૩)ફૂલેલા શરીરનું, સ્થૂલકાય (૪) તદ્દન નવસ્તુ ઉદા૦ નાણું તબડૂક
તબદીલ વિ૦ [अ] બદલાયેલું, ફરેલું
તબલચી પુ૦ [फ़ा.] તબલાં-નરઘાં વગાડનાર

તબલી સ્ત્રી૦ [अ. तवल; म.] વાઘના તુબડા ઉપરનો સપાટ લાકડાનો ભાગ
તબલીઘ સ્ત્રી૦ [अ.] શુદ્ધિ, ધર્માંતર
તબલું ન૦ [अ. तवलह्] એક વાદ્ય, નરઘું
તબરૂક પું૦ [अ. तवर्रुक] દરગાહ, ધર્મકથા વગેરેમાં વહેંચાતો પ્રસાદ
તબાહુરું ન૦ (ચ.) તગારા જેવું એક પાત્ર
તબિયત સ્ત્રી૦ [अ.] મનની સ્થિતિ–મિજાજ (૨) શરીરની હાલત (તંદુરસ્તી કે માંદગી બાબતની) [–લાગવી=મન ચોટવું.] –તી વિ૦ તરંગી, ઠેકાણા વગરનું; ધૂની
તબીબ પું૦ [अ.] વૈદ્ય, હકીમ. –બી વિ૦ તબીબને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ વૈદું
તબેલો પું૦ [अ. तवीलह्] ઘોડો, બળદ ઇ૦ કે ગાડી રાખવાનું ડેલું કે મકાન
તબો પું૦ [જુઓ તવો] (ચ.) ચલમનો તવો
તબ્બલ ન૦[अ. तवल]તાલકું,માથું [–કરાવવું =માથે ટકો કરાવવો.]
તમ ન૦[सं.] અંધારુ(૨) તમોગુણ (૩) પ્રત્યય વિ૦ને લાગતા 'સૌમાં શ્રેષ્ઠ' એમ અર્થ બતાવે. ઉદા૦ ગુરુતમ
તમ સ૦ તમે (પ)
તમક પું૦[सं.]દમના રોગનો એક પ્રકાર ૦શ્વાસ પું૦બહુ ઉતાવળો અને ગૂંચવાતો શ્વાસોચ્છ્વાસ
તમ(–મે)ણ સ્ત્રી૦ [दे तमण] ભોંય ખોદીને કરેલો ચૂલો
તમણું વિ૦ [જુઓ તગણું] ત્રણ ગણું,તમણું
તમતમવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] (તમરાનો અવાજ)
તમતમું વિ૦[સર૦ हिं. तमतमाना]બહુ તીખું. –માટ વિ૦ તમતમું (૨) પું૦ તીખાશ
તમ(–મો)ને (મ',મો') સ૦ 'તમે(–મો)'નું બીજી કે ચોથી વિ૦નું રૂપ
તમન્ના સ્ત્રી૦ [अ.] ઇચ્છા; આતુરતા
તમર(–રિયું) ન૦ એક જાતનું બાળવાનું લાકડું
તમરી સ્ત્રી૦ [सं. तिमिर] જુઓ તમ્મર
તમરું ન૦ [सं तिमिर=અંધારું પરથી? दे तैंवरु?] રાતે તીણા અવાજથી બોલતું એક જીવડું
તમસ ન૦[सं.]અંધારું(૨)અજ્ઞાન(૩)તમોગુણ
તમંચો પું૦ [तुर्की] પિસ્તોલ
તમા સ્ત્રી૦[अ.] પરવા; દરકાર(૨) કમીના, ખોટ
તમાકુ સ્ત્રી૦ [पोर्तु० तबुको] તંબાકુ
તમાચો પું૦ [फा.] થપ્પડ, લપડાક. [–ખાવો =ધોલ વાગવી. –ખેંચી કાઢવો, ચોડવો, ચોડી દેવો, મારવો=લપડાક લગાવી દેવી. –પડવો, વાગવો=તમાચાનો માર પડવો(૨)છક્કડ ખાવી –મારી મોં કે ગાલ રાતો કે લાલ રાખવો=ન ફાવ્યા છતાં ફાવ્યાનો કે સુખી હોવાનો ઢોંગ કે દેખાડો કરવો.]
તમામ વિ૦ (૨) અ૦ [अ] બધું, સંપૂર્ણ
તમામી સ્ત્રી૦ [फा.? સર૦ हिं., म.]તમામ–પૂર્ણપણે રેશમ ને કસબની સાડી
તમારિ પું૦ [सं.] (સ.) સૂર્ય ૦તનયા સ્ત્રી૦ (સં) યમુના નદી
તમારું (મા') સ૦[अप० तुम्हार, प्रा तुम्हकेर] 'તમે'નું છઠ્ઠી વિભક્તિનું રૂપ (બીજાં રૂપો–તમારે, તમારાથી ઇ૦)
તમાલ પું૦[सं] એક ઝાડ ૦પત્ર ન૦ તમાલ-વૃક્ષનું પાંદડું ૦પત્રી સ્ત્રી૦ તમાલપત્ર
તમાશો(–સો) પું૦ [फा. तमाशा] ઘણા લોકો જોવા મળે એવો ખેલ કે રમત(૨)[લા.]ફજેતી. જેમ કે, તમાસો કરવો, જોવો. –શ(–સ)ગીર, –શ(–સ)બીન પું૦ તમાશો જોનાર, પ્રેક્ષક (૨) તમાસો કરનાર. –શ(–સ)ગીરી, –શ-(–સ)બીની સ્ત્રી૦ તમાશગીરનું કામ
તમિસ્ર ન૦ [सं.] અંધકાર
તમે(–મો) (મે', મો')[प्रा. तुम्ह] બીજો પુરુષ સ૦, 'તું'નું બ૦ વ૦
તમેણ સ્ત્રી૦ જુઓ તમણ
તમોગુણ પું૦[सं.]પ્રકૃતિનો એક ગુણ(૨)ક્રોધ; આકળો સ્વભાવ –ણી વિ૦ તમોગુણવાળું
તમ્મર સ્ત્રી૦ [सं तिमिर]આંખે આવતા ચક્કર –અંધારાં [–આવવી, ખાવી, ચડવી]
તર વિ૦ [फा] રસકસથી ભરેલું, તાજું (૨) ધરાયેલું, તૃપ્ત (૩) પૈસાદાર (૪) મસ્ત, ચકચૂર
તર સ્ત્રી૦[दे.] દહીંદૂધ પરની મલાઈની પોપડી (૨) [જુઓ તરતું] નાની ખાડી
તર સ્ત્રી૦ [सं] પહોળી હોડી; તરાપો

-તર પ્રત્યય ક્રિ૦ ને લાગતા ન૦ બનાવે છે ઉદા૦ ઘડતર, ભણતર (૨) [સં.,ફા] વિ૦ ને લાગતાં 'તેથી અધિક–વિશેષ' અર્થ સૂચવે ઉદા૦ અધિકતર, બદતર

તરક,૦ડો પુ૦,[फा तुर्क, दे तुरक्क] મુસલમાન (તિરસ્કારમાં) ૦ડી સ્ત્રી૦

તરકચો પુ૦ [સર૦ ત્રચોટો] ટપકું (૨) ફુવારો

તરકટ ન૦[સર૦ म] પ્રપંચ,કાવતરું. [–રચવું =તરકટ કરવું] ૦ખોર વિ૦ તરકટ કરવાની આદતવાળું –ટી(–ટિયું) વિ૦ [સર૦ म] તરકટ કરે એવું પ્રપંચી

તરકડિયો પુ૦ [फा तुर्क પરથી ?] એલફેલ બોલનારો, ભાંડ, વિદૂષક

તરકડી, તરકડો જુઓ 'તરક'માં

તરકવું અ૦ક્રિ૦ [सं तर्क्] તર્ક કરવો, અટકળ કરવી [તીરનો ભાથો

તરકસ ન૦[સર૦ हिं , म , फा. त(–ती)रकश]

તરકારી સ્ત્રી૦ [हिं , म , સર૦ फा तर] શાક-ભાજી, ભાજીપાલો (૨) ખાવા યોગ્ય માંસ

તરકીબ સ્ત્રી૦ [अ] યુક્તિ

તરકોશી ન૦ ત્રણ થાંભલાનું વહાણ

તરખડ સ્ત્રી૦ માવજત, સંભાળ (૨) ભાંજગડ, પંચાત

તરખલી સ્ત્રી૦જુઓ તણખલી –લું ન૦તણખલું

તરખાટ પુ૦ [સર૦ फा तर्स] ડર, ભીતિ, ત્રાસ (–મચવો, મચાવવો) [ખૂણાવાળું

તરખૂણિયું વિ૦ [તર (सं त्रि) + ખૂણો] ત્રણ

તરગાળી સ્ત્રી૦ તરગાળાની સ્ત્રી

તરગાળો પુ૦ ગાવા નાચવાનો ધંધો કરનાર એક ન્યાતનો માણસ

તરઘટ પુ૦ ઊમરો, તળવટ

તરઘાયો પુ૦ પહોળા મોંનો જબરો ઢગ (૨) મોટું પહોળું ઢોલ (૩) [લા] મોટી બેડોળ આકારની વસ્તુ [અહંકાર

તરછ સ્ત્રી૦ [फा तर्स=ક્રોધ પરથી ?] મદ,

તરછટ અ૦ છેક, સાવ, તદ્દન

તરછોડ પુ૦,સ્ત્રી૦જોરથી વીંઝવાથી–તરછોડવાથી થતી અસર (૨) તિરસ્કાર, છિત્કાર ૦વું સ૦ ક્રિ૦ જોરથી આંચકો મારવો(૨)તિરસ્કાર-પૂર્વક કાઢી મૂકવું (૩) તુચ્છકારવું, ધિક્કારવું –ડો પુ૦ તરછોડ

તરજ પુ૦ ત્રાસ, ભય (૨) જોર, આવેશ (૩) સ્ત્રી૦ [જુઓ તર્જ] ગાવાની ઢબ

તરજાત વિ૦ હલકી જાતનું(૨)સ્ત્રી૦ હલકી જાત

તરજુમો પુ૦ [अ] ભાષાંતર –મિયું વિ૦ ભાષાની છટા કે ભાવ વિનાનું, માત્ર શાબ્દિક સમાનતાવાળું (ભાષાંતર)

તરડ સ્ત્રી૦ [રવ૦] તડ, ફાટ, ચીરો ૦(–ડા)વું અ૦ક્રિ૦ તરડ પડવી, ફાટવું (૨) વાંકુ–વાંસું થવું (૩) વ કાઈને વિરુદ્ધ ચાલવું [તરડાઈને બોલવું=ગુસ્સે થઈને બોલવું] –ડાટ પુ૦ તરડાવું–ફાટવું તે (૨) અભિમાન, મરડાટ –ડિયા ગુવાર પુ૦ બ૦ વ૦ અડાઉ ગુવાર

તરડુ વિ૦ તરડાયેલું

તરણ ન૦ [सं] તરવાની ક્રિયા (૨) તરવાનું સાધન, હોડી ૦તારણ વિ૦ (૨) પુ૦ તારણતરણ, ઉદ્ધારનાર

તરણ ન૦ + [જુઓ તૃણ] તરણું

તરણિ પુ૦ [सं] સૂરજ ૦તનયા સ્ત્રી૦(સં.) યમુના નદી [હોડી

તરણિ(–ણી) સ્ત્રી૦ [सं] તરવાનું સાધન, ત્રાપો,

તરણું ન૦ [જુઓ તૃણ] તરખલું [તરણાને તોલે=તુચ્છ, કશી વિસાતમાં નહીં એમ તરણાનો મેરુ કરવો=રજનું ગજ કરવું તરણાં ચૂંથવાં=નજીવી ચૂંથાચૂંથ કે મહેનત કરવી] [ઉપાય

તરણોપાય પુ૦ [सं] તરી જવાનો–બચવાનો

તરત અ૦ [सं त्वरितं, प्रा तुरंत] એકદમ, ઝટ ૦બુદ્ધિ વિ૦ હાજરજવાબી બુદ્ધિવાળું (૨) સ્ત્રી૦ શીઘ્ર કામ દે એવી–સમયસૂચક બુદ્ધિ

તરતપાસ સ્ત્રી૦ [તર (દ્વિર્ભાવ) + તપાસ] બારીક તપાસ–શોધ

તરતમ વિ૦ [सं , प्रा] ઓછુંવત્તું

તરતવ ન૦ [તત્ત્વ પરથી ?] સાર; મુખ્ય અર્થ

તરતી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

તરતીબ સ્ત્રી૦ [अ] આચાર, રીતભાત વગેરેનું શિક્ષણ (૨) વ્યવસ્થા, ગોઠવણ (૩) સંભાળ, માવજત

તરધારું વિ૦ [તર (त्रि) + ધાર] ત્રણ ધારવાળું (૨) ત્રણ સરખા ભાગમાં બનેલું

તરપંખુ વિ૦[તર (त्रि) + પાંખ] ત્રણ પાંખિયાં - -પાંખડીઓવાળું

તરપં(-પિં)ડી સ્ત્રી૦ [સં त्रि + पिंड કે तृप्ति + पिंड] મરનારની વરસીને દિવસે કરાતી શ્રાદ્ધક્રિયા

તરપણું વિ૦ દૂબળું, પાતળું

તરપિંડી સ્ત્રી૦ જુઓ તરપડી

તરપે(-બે)ટ સ્ત્રી૦ જુઓ તરબેટ

તરફ સ્ત્રી૦ [अ] બાજુ, પક્ષ (૨) તંતુવાદ્યના મુખ્ય તારની નીચે, રણકવા માટે રખાતા તારનો સમૂહ કે પ્રત્યેક તાર (૩) અ૦ બાજુ, ભણી. ૦દાર વિ૦ તરફેણ કરતું; પક્ષવાળું ૦દારી સ્ત્રી૦ પક્ષપાત, ઉપરાણું. -ફી વિ૦ (સમાસમાં) તરફનું ઉદા૦ એકતરફી

તરફડવું,તરફડાટ,તરફડિયું જુઓ'તડફડવું'માં

તરફણ સ્ત્રી૦ [સં त्रि + फणा] દાણા વાવવાનું એક ઓજાર, ત્રણ દાંતાનો નાનો વાવણિયો

તરફાળ સ્ત્રી૦[તર (त्रि) + ફાળ] ત્રણ ફાળવાળી પિછોડી

તરફીટ સ્ત્રી૦ ઝીંક

તરફેણ (ફે) સ્ત્રી૦ [अ. तरफ़નું બ૦ વ૦ तरफ़ैन] બાજુ, પક્ષ (૨) તરફદારી

તરફોડવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] છણકા-છાકોટા કરવા

તરફોડો પું૦ [રવ૦] છણકો, છાકોટો; ધુત્કાર [તરફોડા કરવા]

તરબડવું અ૦ ક્રિ૦[રવ૦] ખદખદવું (૨)લડવું, તરભડવું [તરબોળ

તરબતર [फा] ખૂબ તર; પ્રવાહીથી ભરેલું,

તરબિયત સ્ત્રી૦ [अ],તાલીમ, કેળવણી

તરબૂચ ન૦, -ચી સ્ત્રી૦ જુઓ 'તડબૂચ'માં

તરબોળ વિ૦ [તર (फा) + બોળ '(બોળવું)] તદ્દન પલળી ગયેલું

તરભડ સ્ત્રી૦ [રવ૦] બોલાબોલી, તકરાર ૦વું અ૦ ક્રિ૦ આવેશપૂર્વક બોલવું; કજિયો કરવો

તરભાણું ન૦ [સં ताम्रभाण्ड] ધર્મવિધિમાં વપરાતી તાંબાની તાસક -ણી સ્ત્રી૦ નાનું તરભાણું

તરભેટ(-ટો) પું૦ [જુઓ ત્રિભેટો] ત્રણ ગામના સીમાડા કે રસ્તા ભેગા થતા હોય એવી જગા

તરમરિયું ન૦ જુઓ તનમનિયું

તરમરી સ્ત્રી૦ એક જાતનું મરેણું

તરલ વિ૦[સં] ચપલ; અસ્થિર (૨) પું૦ હારનું વચ્ચેનું રત્ન ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ ૦નયન પું૦એક છંદ.-લિત વિ૦તરલ થયેલું,અસ્થિર

તરવર અ૦[સં त्वर्, કે तृ ઉપરથી ?] ત્વરાથી તળે ઉપર-સળવળ થતું હોય એમ. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ ઉપર તળે થવું, સળવળવું (૨) ત્વરાથી અધીરા થવું -રાટ પું૦ ધમપછાડ, અધીરાઈ, ચંચળતા -રિયું વિ૦ ચંચળ, ચપળ, અધીરું

તરવંક ન૦ [તર (त्रि) + વંક (વાંકું)] વક્રતા

તરવાડી પું૦ [જુઓ ત્રવાડી] ત્રિવેદી,એક અટક

તરવાડો પું૦ [સં. तल (તાડ) + વાડો (વાઢવું)] ખજૂરા છેદનારો, તાડી કાઢનારો (સુ ?)

તરવાયો પું૦ [તર (त्रि) + પાદ (સં)] ત્રણ પાયાની ઘોડી, માચી.

તર(-લ)વાર સ્ત્રી૦ [સં तरवारि; फा तलवार] સમશેર; ખડગ [-ચલાવવી = તરવાર વડે કાપાકાપી કરવી -ઝાલવી, પકડવી = હાથમાં તલવાર લઈ સામે થવું -બાંધવી = કેડે તલવાર લટકાવવી, લડવૈયા થવું (૨) યુદ્ધમાં ઊતરવું તલવારની ધાર ઉપર રહેવું, ચાલવું = જીવસટોસટ-પૂરી જોખમદારીથી, સાવધાનીથી વર્તવું.] -રી(-રિયો) વિ૦ પું૦ સહેજ સહેજમાં તરવાર ખેંચે એવો (૨) તરવાર વાપરી જાણનારો, યોદ્ધો

તરવારડી સ્ત્રી૦ [दे तरवट्ट? हिं तरवर, म तरवड ?] એક વનસ્પતિ

તરવાવું અ૦ ક્રિ૦ કાચો ગર્ભ પડવો(ઢોર માટે)

તરવું સ૦ ક્રિ૦ [સં तृ, प्रा] ઓળંગવું, પાર કરવું (૨) અ૦ ક્રિ૦ ડૂબ્યા વિના પાણીમાં ઉપર રહેવું કે ખસવું (૩) [લા] બચવું. [તરી ઊતરવું, તરી જવું, તરી પાર ઊતરવું = સામે પાર જવું (૨) મુશ્કેલી વટાવી જવી (૩) જિંદગીની જવાબદારી કે બંધનમાંથી મુક્ત થવું]

તરશ(-સ) સ્રી૦ [सं तर्ष, तृषा] પાણી પીવાની ઇચ્છા, પ્યાસ(૨)[લા]તીવ્ર ઇચ્છા -સ્યું(-સ્યું) વિ૦ તરસવાળુ, પ્યાસુ

તરસ સ્રી૦ જુઓ તરશ (૨)ન૦ [सं तरक्ष, प्रा तरच्छ, म] એક જગલી જાનવર—ઝરખ (૩)પુ૦ [સર૦ તરજ] ક્રોધ

તરસતિયુ ન૦ અધરણિયાત સ્રીએ પહેરવાનુ માથાનુ એક ઘરેણુ

તરસ(-સા)વુ અ૦ક્રિ૦ ['તરસ' પરથી, સર૦ हिं तरसना] તલસવુ, આતુર રહેવુ

તરસાડ સ્રી૦ [सं तल(તાડ)+સાડ (प्रा साड =વસ્ત્ર, અથવા साडण=છેદન)]તાડનાં પાંદડાં, જાવલી [તલસાવવુ

તરસાવવુ સ૦ક્રિ૦ ['તરસવુ' ઉપરથી] ઝુરાવવુ,

તરસાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ તરસવું

તરસાળું ન૦ તળિયુ, છેડો (૨) અદાજ

તરસાળો પુ૦ તરસાળુ, અદાજ, તળિયાનો શુમાર—અત

તરસાંજ સ્રી૦ [सं त्रिसंध्या ?] (સુ) સાંજ

તરસ્યું વિ૦ જુઓ તરશુ

તરગ પું૦ [सं] પાણીની લહેર, મોજુ (૨) કલ્પના, બુટ્ટો ૦વતી વિ૦ સ્રી૦ તરગ-મોજાવાળી -ગિણી સ્રી૦ નદી -ગિત વિ૦ લહેરો ખાતુ, હાલતુ -ગી વિ૦ મનના તરગ પ્રમાણે વર્તનારું (૨) તરગો—કલ્પનાઓ કર્યા કરનાર

તરંતર અ૦ [फा तर ઉપરથી] તરબતર, ખૂબ તર (૨)સ્રી૦ ['તરવુ' ઉપરથી] ખૂબ તરવુ તે

તરાઈ સ્રી૦ [हिं] પહાડની તળેટીનો પ્રદેશ

તરાક પુ૦ લાગ, જોગ [-આવો, જામવો, બાઝવો=જોગ બેસવો, લાગ ફાવવો]

તરાડ (ડ,) સ્રી૦ [રવ૦] ફાટ, ચીરો

તરાણા, તરાનો પુ૦[फा] એક તરેહનુ ગાયન

તરાપ સ્રી૦ [સર૦ हिं] છલગ (૨) એકદમ મારેલી ઝૂટ. (-મારવી)

તરાપો પુ૦ [સર૦ सं तप्र, प्रा तप्प=નદીમાં દૂરથી વહી આવતો કાષ્ઠસમૂહ; हिं तरापा, म तराफा] વાંસ કે લાકડાંને એકબીજાની સાથે બાંધીને બનાવેલો પાણીમાં તરે તેવો પાટ જેવો ઘાટ, ત્રાપો. [-ભાગવો, વેરાવો=કુટુબ-મડળ વીખરાઈ જવું (૨) સસાર ભાગી પડવો, મુખ્ય માણસ જતુ રહેવુ]

તરામણુ વિ૦ ['તરવુ' ઉપરથી]તરીને જવુ પડે એટલું (૨) તરી શકાય તેટલું

તરિ(-રી) સ્રી૦ [सं] હોડી

તરિયુ વિ૦ [सं. त्रि ઉપરથી] ત્રણ જાતનું (૨) ત્રીજુ -યા(-યાં ?) તોરણ ન૦ (બ૦વ૦) ત્રણ જાતનાં (આસોપાલવ, આબાના પાન, નાળિયેર) તોરણ, જેમા સાથે કસબના તારનું (કપડાનું) તોરણ પણ અધિક શોભા માટે હોય છે

તરિયો પુ૦ [જુઓ તરિયુ] એકાંતરિયો તાવ (૨)[सं तुर्य]ચોથિયો તાવ(૩)ગજીફાનુ ત્રણની સજ્ઞાનુ પત્તુ, તીરી(૪)['તરવુ, તરી આવવું' ઉપરથી] ચોખામાં રહેલો ડાંગરનો દાણો

તરિગ ન૦(કા) ઘોડાનું ઉથુ—પલાણની પાછળ ખુલ્લો રહેતો પીઠનો ભાગ

તરી સ્રી૦ [दे तरिया, જુઓ તર]મલાઈ (૨) કાંપ(૩)ઉપર તરતી કોઈ પોપડી—થર(૪) વિ૦ [सं त्रि ઉપરથી]ત્રણ ગણુ (આંકમા)(૫) સ્રી૦ [सं] હોડી, તરિ (૬) [फा] જળમાર્ગ

તરીકે અ૦ [જુઓ તરીકો]—ની માફક, પ્રમાણે, પેઠે, રૂપે

તરીકો પુ૦ [अ] રસ્તો, માગ (૨) રીત

તરીમતરાક સ્રી૦ [अ तुम्तुराक] ધામધૂમ

તરીર અ૦ અનુક્રમે

તરી(-રે)લુ ન૦ વધારાનું ધૂસરુ (બે જોડ બળદ સાથે જોડાતી વખતે ન ખાતુ (૨)[લા] ઘરસસારનો બોજો [તરેલાં તાણવાં= સસારનુ ધૂસરું વેઠવુ]

તરુ ન૦ [सं] ઝાડ ૦વર ન૦ મોટુ ઝાડ

તરુણ વિ૦[सं]જુવાન (૨) પુ૦ જુવાન પુરુષ. -ણાઈ, -ણાવસ્થા સ્રી૦ જુવાની -ણી વિ૦ સ્રી૦ યુવાનીમાં આવેલી (૨) સ્રી૦ યુવાન સ્રી, યૌવના

તરેરાટ (રે) પુ૦ [સર૦ हिं तररना, अ तर्रार] ઘાંટો તરડાઈ જાય એવી બૂમ (૨) ક્રોધનો આવેશ

તરેરી (રે') સ્ત્રી૦ [જુઓ તરેરાટ] ગુસ્સાના આવેશની ધ્રુજારી. [–ખાવી = ગુસ્સાથી ધ્રૂજી ઊઠવું.] –રું વિ૦ તરેરીથી ભરેલું, કોપાયમાન
તરેલું ન૦ જુઓ તરીલું
તરેહ સ્ત્રી૦ [અ तरह] રીત, પ્રકાર (૨) ભાત, જાત. ૦દા (–વા)ર વિ૦ ભાત ભાતનું, વિવિધ (૨) વિચિત્ર
તરો પુ૦ (કા) માર્ગ, મોકળાશ
તરોદત(–દ) સ્ત્રી૦ [અ तरद्‌दुद] કળા, હિકમત (જેમ કે ખેતી સુધારવાની. મહેસૂલ ખાતામાં એમ વપરાય છે)
તરોપણ ન૦ સુતારનું એક ઓજાર
તરોપો પુ૦ (સુ.) નાળિયેર
તરોવડ વિ૦ સરખેસરખું, સમોવડ (૨) સ્ત્રી૦ ખુલાસો, સમજૂતી, ત્રેવડ
તર્હોવું અ૦ ક્રિ૦ તરવાવું
તર્ક પુ૦ [સં] અનુમાન, કલ્પના (૨) વિચાર-પ્રક્રિયા(૩) સંભવિત ખુલાસો, 'હાઇપોથેસીસ' (૪)તર્કશાસ્ત્ર, ન્યાયશાસ્ત્ર [–ઊઠવો = વિચાર આવવો, તુક્કો ઊઠવો, –ચલાવવો = કલ્પના કરવી, બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો] ૦દોષ પુ૦ વિચારદોષ,વિચારપ્રક્રિયાનો દોષ ૦પ્રામાણ્ય ન૦ તર્કમાં – વિચારપ્રક્રિયામાં પ્રમાણબુદ્ધિ ૦પ્રામાણ્યવાદ પુ૦ 'રૅશનલિઝમ' ૦પ્રામાણ્યવાદી વિ૦ (૨) પુ૦ રૅશનલિસ્ટ' ૦બાજ વિ૦ તર્કમાં કુશળ. ૦વાદ પુ૦ તર્કને આધારે સ્થાપેલો વાદ. ૦વિતર્ક પુ૦ ઊહાપોહ (૨) ગમે તેમ વિચાર દોડાવ્યા કરવા તે ૦શક્તિ સ્ત્રી૦તર્ક કરવાની શક્તિ.૦શાસ્ત્ર ન૦ ન્યાયશાસ્ત્ર, 'લૉજિક' ૦શાસ્ત્રી પુ૦ તર્કશાસ્ત્રનો વિદ્વાન ૦શુદ્ધ વિ૦ તર્કદોષ વિનાનું ૦સરણિ(–ણી) સ્ત્રી૦તર્કોની પરંપરા. ૦સિદ્ધ વિ૦ તર્કથી પુરવાર થયેલું. –ર્કિત વિ૦ તર્ક કરેલું –ર્કી વિ૦ તર્ક કરનાર
તર્જ સ્ત્રી૦ [અ] તરજ, ગાવાની ઢબ
તર્જન ન૦,–ના સ્ત્રી૦ [સં] ઠપકો, ધમકી (૨) તરછોડ, તિરસ્કાર
તર્જની સ્ત્રી૦ [સં] અંગૂઠા પાસેની આંગળી
તર્જવું સ૦ ક્રિ૦ [સં.तर्ज्] ઠપકો આપવો, ધમકાવવું (૨) તરછોડવું, ધુતકારવું
તર્પણ ન૦ [સં.] તૃપ્તિ (૨) જુઓ જલાંજલિ. –ણીય વિ૦ તૃપ્ત કરી શકાય કે કરવા યોગ્ય
તર્પવું સ૦ ક્રિ૦ [સં तृप्] તૃપ્ત કરવું, સંતોષવું
તર્પિત વિ૦ [સં] તૃપ્ત થયેલું
તલ પું૦ [સં. तिल] એક તેલી બી કે તેનો છોડ, તિલ (૨) એને મળતો ચામડી ઉપરનો ડાઘો
તલ(–ળ) ન૦ [સં] તળિયું (૨) નીચેનો પ્રદેશ, તળેટી (૩) સપાટી. ઉદા૦ 'ભૂતલ'
તલક અ૦ [હિં] સુધી, લગી
તલકછાંયડો પુ૦ તડકોછાયડો, એક રમત
તલખ વિ૦ [फा तल्ख] તીવ્ર, તીખું; તેજ(૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ તલસવું] ઝંખના, ઇંતેજારી (૩) વ્યાકુળતા (૪) તરશ. ૦વલખ અ૦ [સં. विलक्ष ઉપરથી] પાણી ન મળવાથી અસ્વસ્થ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ તલસવું] ઝંખવું –ખાં ન૦બ૦વ૦ઝંખના, પ્રાપ્તિ માટેની વ્યાકુળતા [–મારવાં = ઝંખવું, ઝૂરવું]
તલપ સ્ત્રી૦ [સર૦ તરાપ] કૂદકો, છલંગ (૨) [જુઓ તલબ] (પ્રાય. વ્યસનની ચીજની) ઉત્કટ ઇચ્છા, તાલાવેલી [–આવવી = તલબ થવી –ચૂકવી = ધારેલી છલંગ ભરવામાં નિષ્ફળ થવું (૨) તલબની વેળા વટી જવી. –મારવી = છલંગ મારવી(૨) તલબને દાબી દેવી.] ૦વું અ૦ ક્રિ૦ એકદમ તલપ –કૂદકો મારવો ૦(–ફ)વું અ૦ક્રિ૦[સર૦હિં तलफना, મ.तलपणें] આતુરતાથી ટમટમવું, તલસવું
તલપાપડ વિ૦ ['તળે ઉપર'? તલપવું + પડવું ?] આતુર, અધીરું
તલપૂર વિ૦ તલ જેટલું (૨) સહેજ પણ
તલફવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ 'તલપ'માં
તલબ સ્ત્રી૦ [અ] ઉત્કટ ઇચ્છા, તલપ
તલબાવળ પુ૦ એક વનસ્પતિ [તલપૂર
તલભાર, તલમાત્ર વિ૦ તલ જેટલું; સહેજ,
તલમીજ પુ૦ [અ.] શિષ્ય
તલવટ પું૦ તલની બનાવેલી એક મીઠાઈ (૨) ઉંબરો; તળવટ
તલવણી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
તલવાર સ્ત્રી૦ જુઓ તરવાર
તલસરું ન૦ તલ ખંખેરી લીધા પછીનો તલનો

છોડ (૨) [प्रा तिलसंगलिया] જેમાં તલ થાય છે તે શીંગ
તલસવલસ અ૦ જુઓ તલખવલખ
તલસવું અ૦ક્રિ૦ [सं तृप्]અતિ આતુર હોવું, આતુરતાથી તરફડવું [તરફડાટ
તલસાટ પું૦ [જુઓ તલસવું] આતુરતા,
તલસારો પું૦ ['તલસવું' ઉપરથી] તલસાટ, તરફડાટ
તલસાંકળી સ્ત્રી૦ [प्रा तिलमक्कुलिया (सं तिलशङ्कुलिका)] તલની બનાવેલી એક વાની
તલસ્પર્શ પું૦ [सं] તળિયાનો સ્પર્શ (૨) સપાટીનો સ્પર્શ -ર્શિતા સ્ત્રી૦ -ર્શી વિ૦ તલસ્પર્શ કરતું (૨) મૌલિક, વસ્તુના તળિયા સુધી ઊંડે જઈ વિચારતું
તલા(-લ્લા)ક સ્ત્રી૦ [अ] છૂટાછેડા, ફારગતી (પ્રાય મુસલમાન લગ્ન અંગે) [-આપવી = લગ્નબંધમાંથી છૂટું કરવું, છૂટાછેડા કરવા -મળવી = છૂટાછેડાના ભોગ બનવું -મેળવવી, -લેવી = છૂટાછેડા સાધવા, લગ્નબંધનમાંથી છૂટું થવું]
તલાટી પું૦ [સર૦ दे तलार = કોટવાલ, અથવા दे तल = ગામડાનો મુખિયો म तलाठी, तळाटी(-ठी)] મહેસૂલ વસૂલ કરનાર સરકારી મહેતો. -ટું નં૦ તલાટીનું કામકાજ કે પદ
તલાતલ નં૦ [सं] સાત પાતાળમાંનું એક
તલાબત સ્ત્રી૦ [अ तलावत] બરાબરી, સ્પર્ધા
તલાલીન વિ૦[सं]તળિયે જઈ બેઠેલું(૨)તલ્લીન
તલા(-ળા)વ નં૦ [प्रा तलाव, तलाय, तलाग (सं तडाग), સર૦ फा. तालाव]એક જળાશય, નાનું સરોવર [તળાવ (-વે) જવું = ઝાડે ફરવા-શૌચ જવું] ૦ડી સ્ત્રી૦, ૦ડું નં૦ નાનું તળાવ
તલાશ સ્ત્રી૦ [फा] શોધ, તપાસ [-રાખવી, લેવી = સંભાળ રાખવી, ધ્યાન રાખવું]
તલી સ્ત્રી૦ ઝીણા તલ (૨) શેરડીનો એક રોગ (૩) બરોળની ગાંઠ [કસબી છેડો
તલો પું૦ [अ तला (સોનું) ઉપરથી] પાઘડીનો
તલ્પ નં૦ [सं] શય્યા; પથારી
તલ્લાક સ્ત્રી૦ જુઓ તલાક
તલ્લીન વિ૦[सं]ગરક, લીન, એકાકાર ૦તા સ્ત્રી૦
તવ સ૦ (પ) તારું [सं] (૨) અ૦ [हिं तब] (પ) ત્યારે
તવખીર નં૦ એક વનસ્પતિ
તવન નં૦ જુઓ સ્તવન (જૈન)
તવર નં૦ એક વનસ્પતિ
તવરવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ તરવરવું
તવંગર વિ૦[फा तुवागर] પૈસાદાર, તાલેવંત
તવાઈ સ્ત્રી૦ ['તવાવું' ઉપરથી, અથવા फा तबाही? સર૦ म तवई, तवाई] કમબખ્તી, આફત, ધાડ (૨) તાકીદ, ધમકી
તવાજો પું૦ [अ तवाज़ह] પરોણાચાકરી
તવારાં અ૦ + તે વારે - વખતે
તવારીખ સ્ત્રી૦ [अ] ઇતિહાસ ૦નવીસ પું૦ ઇતિહાસ લખનારો
તવાવું અ૦ક્રિ૦ [सं तप्, प्रा तव] 'તાવવું'નું કર્મણિ [તવાઈ જવું = તાપ કે ચિંતાથી શોષાઈ જવું - શરીરે ઓગળી જવું]
તવેથો પું૦[सं तप्, प्रा तव પરથી]રસોઈમાં ઉપર તળે કરવાનું કે ઉથલાવવાનું એક સાધન, તાવેથો
તવો પું૦ [प्रा तवय]રોટલા શેકવાનું એક પાત્ર, મોટી લોઢી (૨) ચલમમાં મૂકવાની ગોળ ચપટી ઠીકરી [તવા જેવું = બિલકુલ સાફ, ચોખ્ખું ચટ (૨) ખાલી કે સાફ થયેલું, પાયમાલ] -વી સ્ત્રી૦ નાનો તવો, લોઢી
તશરીફ સ્ત્રી૦ [अ] મોટાઈ; મહિમા, શ્રેષ્ઠતા (મોટા માણસને, 'પધારો' એમ કહેવામાં વપરાય છે - તશરીફ લાવો)
તસ સ્ત્રી૦ ન દેખાય એવી બારીક ફાટ
તસકો પું૦ ત્રસકો, તુચ્છકાર (૨) ઠોક, ઠપકો. [-તોડવો = ઠપકો આપવો] [ટસટસવું
તસતસવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ભચડાવું, તણાવું,
તસતસાટ પું૦ ['તસતસવું' ઉપરથી]ટસટસાટ
તસબી(-વી) સ્ત્રી૦ [अ] (જપવાની) માળા, બેરખો
તસમો પું૦ [फा] ચામડાનો પટો, તંગ
તસર સ્ત્રી૦ [सं त्रसर, प्रा टसर સર૦ हिं, म. तसर] રંગની તીણી રેખા (૨) નં૦ ટસર, એક જાતનું કપડું

તસલમાત વિ૦ [अ तस्लीमात] વચગાળાનું, ઉપલકિયું (જેમ કે, તસલમાત-ઉપલક ખાતું) (૨) તાબાનું (૩) સ્ત્રી૦ કબજો, ભોગવટો
તસલ્લી સ્ત્રી૦[अ]આશ્વાસન,ભરોસો,વિશ્વાસ
તસવી સ્ત્રી૦ જુઓ તસબી
તસવીર સ્ત્રી૦ [अ.] છબી, ચિત્ર
તસિયો પું૦['તસ' ઉપરથી] તરડ,ફાટ(૨)લીટી, આંકો(૩) [આંખમાં]રાતી રેખા,તસર, ટશિયો
તસુ પું૦,સ્ત્રી૦[સર૦ हिं , म तसू, अ तसव्वुद्द] ઇંચ જેટલું માપ [તસુ ભોંય ન સૂઝવી= કશું ન સૂઝવું, મૂઝાઈ જવું.]
તસુ વિ૦ [अप० तइस, सं तादृश] (પ.) તેવું
તસોતસ અ૦ ['તસતસવું' ઉપરથી] તસતસે એમ, તંગ
તસ્કર પું૦[सं]ચોર ૦વું સ૦ક્રિ૦ ચોરવું -રી સ્ત્રી૦ ચોરવું કામ, ચોરી
તસ્ત,૦રું,-સ્તાનું ન૦ [फा तश्त, ०री, સર૦ म तस्त]મળમૂત્ર ઝીલવાનું વાસણ(૨)કોગળા વગેરેનું પાણી ઝીલવાનું વાસણ
તસ્દી સ્ત્રી૦ [अ. तस्दीअ] શ્રમ, મહેનત, તકલીફ [-લેવી, આપવી]
તહ પું૦, સ્ત્રી૦, ન૦ [फा] સુલેહ, સંધિ
તહકીબ વિ૦ [अ तहकीक़] ચોકસ; નક્કી
તહકુ(-કૂ)બ વિ૦ [अ तवक्कुफ़=ઢીલ, સર૦ म त(०ह)कूब] મોકૂફ; મુલતવી (-કરવું, રહેવું, રાખવું). -બી સ્ત્રી૦ તહકૂબ રાખવું તે, મોકૂફી
તહનામું ન૦ [फा] સુલેહનો કોલકરાર-લેખ
તહસીલ સ્ત્રી૦, ન૦ [अ] જમીનમહેસૂલ (૨) તાલુકો ૦દાર પું૦ તાલુકાનું મહેસૂલ વસૂલ કરનાર અમલદાર, મહાલકારી ૦દારી સ્ત્રી૦ તહસીલદારનું કામ કે પદ. ૦નામું ન૦ જમાબધીનો ચોપડો
તહાં અ૦ [સર૦ हिं] (પ) જુઓ તહીં
તહીં અ૦ [प्रा तहि, तहिं,] ત્યાં, ત્યહાં
તહેનાત (તહે) સ્ત્રી૦[अ तअय्युनात, સર૦ म. तैनात, हिं तइनात]સેવાચાકરી કરવા માટેની હાજરી (૨) સેવાચાકરી, તાબેદારી
તહેવાર(તહે) પું૦[સર૦हिं तेहवार, त्योहार, स तिथि, प्रा तिहि+वार]ટાણું, ખુશાલીનો દિવસ
તહોમત ન૦ (તહો) [अ तुहमत] આરોપ; આળ. [-આવવું=આરોપ થવો -મૂકવું= આરોપવું, આક્ષેપ કરવો.]૦દાર વિ૦આરોપી. ૦નામું ન૦ આરોપ મૂક્યા બાબતનું લખાણ
તળ ન૦ જુઓ તલ (૨) મૂળ (૩) પાયો (૪) જન્મસ્થાન ૦ઘટ પું૦ ઊમરો,ઉંબર ૦જમીન સ્ત્રી૦ તળિયાની જમીન ૦ધર વિ૦ દેવાદાર (૨) [લા] દબાયેલું-ઓશિયાળું (૩) પું૦ વસવાયો (૪) સાથી, ખેડૂત ૦પદ ન૦ ગામ-તળની જમીન(૨)અસલ-મૂળજગા(૩)સપાટ જમીન (૪) જેનું પૂરું મહેસૂલ લેવાતું હોય એવી-ખાલસા જમીન ૦પદું વિ૦ સ્થાનિક, મૂળ વતનનું (૨) ગામઠી, દેશી ૦વટ સ્ત્રી૦ પગના તળિયાનું તળવાવું તે (૨) તળિયું (૩) જમીનની સપાટી, તળાવટ(૪)ઊમરાનું ઘડેલું લાકડું (૫)[સર૦ म तुळवट=પાટડો] છાપરાના મોભને ટેકવવા સામસામી ભીંતો પર ગોઠવીને રખાતું આડું લાકડું
તળવાવું અ૦ ક્રિ૦ [તળવું (તળિયું) પરથી? સર૦ हिं. तरवाना] વધારેપડતા ઘસારાથી કે તાપથી પગના તળિયાનું આળું થવું
તળવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. तल] કકડાવેલા ઘીતેલમાં પકવવું (૨) ન૦ [सं. तल, म तळवा] તળિયું
તળાઈ સ્ત્રી૦ [दे. तल, तल्ल=ગોદડું, બિછાનું] ખૂબ રૂ ભરેલું ગાદલું (૨) પું૦ [प्रा. तल= તાડનું ઝાડ] તાડનું (નર) ઝાડ
તળાતળ ન૦ જુઓ તલાતલ
તળાતાંદળા પું૦બ૦વ૦ [તળા (તળવું)+તાંદળા (सं तांडूल)] શેકેલા ચોખા-મમરા (૨) અ૦ છૂટેછૂટું; લગારે વળગણ ન રહે એમ
તળાવ ન૦,૦ડી સ્ત્રી૦,૦ડું ન૦ જુઓ 'તલાવ'માં
તળાવટ સ્ત્રી૦ ઢોગ, યુક્તિ (૨) ['તળ', 'તળવટ'] જમીન કે તેની સપાટીનો પ્રકાર
તળાવિયો પું૦ એક જાતનો કોળી
તળાવો પું૦ [જુઓ 'તળવટ' અર્થ ૪-૫] ગાડાની પીંજણી તળેની આડી
તળાંસવું(૦) સ૦ ક્રિ૦ [स तलस्पर्श परथी?] ધીમે ધીમે ચાંપવું; ચંપી કરવી

તળિયું ન૦ [सं तल] છેક નીચેનો ભાગ, તળ (૨) પગનું તળિયું (૩) તડબૂચ [-આવવું= સાવ ખૂટી પડવું. -ટાઢું કરવું=જુઓ તળિયારું ટાઢું કરવું. -દેખાવું=ખૂટી પડવું, પાસેનું પૂરું થવા આવવું -ન દેખાવું=પાર ન પામી શકાવું -ઝાટકવું=સાફ કરી નાખવું, ખાલીખમ કરવું (૨) ખૂબ ધમકાવવું] -યાછંટ, -યાઝાટક અ૦ તળિયું ખુલ્લું થઈ જાય તેમ, ખુલ્લેખુલ્લું, પૂરેપૂરું ખુવાર -યારું ન૦ તળિયું [-ટાઢું કરવું=પોતાની સ્થિતિ સ્થિર નિશ્ચિત કરી લેવી]

તળી સ્ત્રી૦ [જુઓ તળિયું] જોડામાં પગના તળિયાને અડીને રહેતી ચામડાની પટી; સખતળી [-પડવી=ખુલ્લે પગે ચાલવાથી પગના તળિયાની ચામડી કઠણ કે ન દાઝે એવી થઈ જવી]

તળું ન૦ જુઓ તળિયું [-આવવું=તળિયું આવવું.]

તળે અ૦ [सं तल] નીચે, તળિયે ૦ઉપર અ૦ ઊંચુંનીચું, તળે કે ઉપર (૨) [લા] તલપાપડ, અધીરું

તળેટી સ્ત્રી૦ [दे तलहट्टिया] પર્વતની આજુબાજુનો નીચાણનો પ્રદેશ

તળ્યુંતાવ્યું વિ૦ તળેલું અને તાવેલું (૨) [લા.] અભડાય નહિ એવું-શુદ્ધ

તઈ અ૦ [सं. ततः, प्रा तप, सं तदा, प्रा तइ] (કા) જુઓ તેયે, તો પછી, ત્યારે

તંગ વિ૦ [फा] ભિડાતું, ચપસીને આવી રહેતું (૨) તાણેલું, કસેલું (૩) છૂટ વગરનું (નાણાં કે વેપારની બાબતમાં) (૪) કાયર, કંટાળેલું (૫) પુ૦ ઘોડાનું જીન ખસી ન જાય તે માટે પેટને કસીને બાંધેલો પટો

તંગડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટંગડી] ટાંટિયો (૨) [फा तग, કે तुगह પરથી ?] ટૂંકી ચોરણી-લેંઘો

તંગલ ન૦, સ્ત્રી૦ છોકરાને કાને પહેરવાનું કુંડળ

તંગાશ સ્ત્રી૦ [फा तंग ઉપરથી] તંગી, અછત

તંગિયો પુ૦ [જુઓ તંગડી] નાની સૂથણી

તંગી સ્ત્રી૦ [फा] તાણ, ન્યૂનતા, અછત

તંઝીમ સ્ત્રી૦ [अ] એકસૂત્ર કરવું તે, સંગઠન

તંડુલ પુ૦ [सं] તંદુલ, ચોખા

તંત પુ૦ [सं तति કે तंतु] તાર, તાંતણો (૨) કોઈ ઘટના કે વાતની પરંપરા—તેનો લાંબો તાંતણો (૩) ચર્ચા, વાદવિવાદ, પંચાત (૪) છાલ, કેડો (૫) મમત, જિદ્દ, હઠ [-તાણવો, બાંધવો=વાદ કે ચર્ચામાં ઊતરવું, તંત કરવો. -પકડવો=કોઈ વાત કે ઘટનાનું મૂળ રહસ્ય સમજવું, લક્ષમાં લેવું (૨) હઠ લેવી, જીદ પકડવી -મૂકવો=હઠ છોડવી, છાલ છોડવો, કોઈ વાતની પંચાત કે ચર્ચા છોડવી. -લેવો =ચર્ચા ચલાવવી]

તંતની સ્ત્રી૦ [રવ૦] જુઓ તુનતુની

તંતરવું સ૦ ક્રિ૦ [सं तत्र ઉપરથી] છેતરવું, ધૂતી લેવું, ભોળવવું

તંતુ પુ૦ [सं] તાર, તાંતણો, રેસો કે પાતળી નસ [-કામે લગાડવા=બનતું બધું કરવું (કાંઈ કામ સાધવા માટે)] ૦કીટ પુ૦ રેશમનો કીડો ૦ચક્ર ન૦ તંતુનું જાળું ૦માર્ગ પુ૦ તંતુ જેવો બારીક માર્ગ. ૦વાદ્ય ન૦ તંતુથી વાગતું વાજિંત્ર

તંતે(-તો)તંત અ૦ [જુઓ તંત, સર૦ મ तंत, ततोतत] એક કેડે બીજું એમ, લગાતાર (૨) બરોબર, પૂરેપૂરું

તંત્ર ન૦ [सं.] હિંદુઓનાં એક પ્રકારનાં શાસ્ત્રો (તેમાં મંત્રો, પ્રયોગો અને ક્રિયાઓ ઉપર વધુ ભાર મૂકેલો છે) (૨) વ્યવસ્થા, પ્રબંધ (૩) તેની યોજનાપૂર્વક ગોઠવણ, આયોજન (૪) [ન્યા] સિદ્ધાંત. ૦નિષ્ઠ વિ૦ તંત્ર-વ્યવસ્થાને વફાદાર. ૦નિષ્ઠા સ્ત્રી૦ તંત્ર-વ્યવસ્થા પ્રત્યે વફાદારી -ત્રી પુ૦ તંત્ર ચલાવનાર, અધિપતિ (૨) છાપાનો સંપાદક (૩) સ્ત્રી૦ તંતુવાદ્યનો તાર (૪) ધનુષ્યની દોરી, પણછ (૫) એક તંતુવાદ્ય

તંદુરસ્ત વિ૦ [फा तंदुरुस्त] નીરોગી, સ્વસ્થ -સ્તી સ્ત્રી૦ આરોગ્ય

તંદુલ પું૦ [જુઓ તંડુલ] ચોખા, તાંદુલ

તંદોડો પુ૦ સ્ત્રીના કાનનું એક ઘરેણું

તંદ્રા સ્ત્રી૦ [सं] આળસ, સુસ્તી, ઘેન(નિદ્રાનો) ૦લુ(-ળુ) વિ૦ તંદ્રાવાળું

તંનૂર પુ૦ [अ तन्नूर] ચૂલો

તંબાકુ,-કૂ સ્ત્રી૦ [જુઓ તમાકુ] એક વનસ્પતિ, જેનાં પાંદડાં એક વ્યસનની ચીજ છે

તંબુ(-બૂ) પું૦ [સર૦ हिं., म.] દોરડા અને થાભલાને ટેકે તાણેલું છત્રીઘાટનું લૂગડાનું ઘર [-ઊઠવો=તંબુ છોડી નખાવો. -ઊભો, ખડો કરવો=તંબુ બાંધવો. -છોડવો=બાંધેલો તંબુ કાઢી નાખવો, તંબુ ઉઠાવી લેવો -ઠોકવો, તાણવો, મારવો=(થાભલા ઠોકી દોરડા તાણી) તંબુ રચવો-બાંધવો કે ખડો કરવો]

તંબૂરો પું૦ [अ तंबूर]એક તંતુવાદ્ય [તંબૂરા જેવું=સ્થૂળ ને બેડોળ] -રાપેટી સ્ત્રી૦ સૂરપેટી -રી સ્ત્રી૦ નાનો તંબૂરો

તંબોળ પું૦ [फा तंबूल, सं ताम्बूल] નાગરવેલનું પાન (૨) તેની બીડી-બીડું (૩) ઘાડો લાલ રંગ(૪) ગળાનો એક રોગ [-છાંટવો, -નાખવો=લગ્ન વખતે વરકન્યાએ એકબીજા પર પાનની પિચકારી મારવી. -વહેંચવો=લગ્ન જનોઈ વગેરે પ્રસંગે સ્ત્રીઓને ખારેક પતાસા વગેરે આપવા.]૦ણ સ્ત્રી૦ તંબોળીની સ્ત્રી -ળિયું વિ૦ તંબોળ કે તંબોળીને લગતું -ળિયો ક્ષય પું૦ એક જાતનો ક્ષયરોગ. -ળિયો સાપ પું૦ નાગરવેલના પાનમાં થતો એક કીડો -ળી પું૦ પાનસોપારી વેચનારો (૨) તે ધંધો કરનારી ન્યાતનો માણસ

-ત [सं] નામને લાગતા 'માંથી' 'ની દૃષ્ટિએ' એવા અર્થનું અ૦ બનાવે. ઉદા૦ મૂલત, તત્ત્વત

-તા [सं.]ભાવવાચક નામ(સ્ત્રી૦)બનાવતો પ્રત્યય

તા પું૦ [फा.] એક કાગળ, તાવ (૨) [सं. ताप, प्रा ताअ] ગરમી

તા. 'તારીખ'નું ટૂંકું રૂપ

તાઈ પું૦ મુસલમાનની એક નાત, પીંજારો, વણકર (૨) સ્ત્રી૦ એક વસ્ત્ર [મિજાજનું

તાઉ વિ૦ [प्रा ताअ પરથી ?] ગરમ-આકળા

તાઊસ પું૦ [अ तावूस] મોર (૨) ન૦ એક છેડે મોરનો આકાર હોય એવું વાદ્ય. ૦બાજ વિ૦ તાઊસ વગાડી જાણનાર -સી વિ૦ મોરના રંગનું (૨) તાઊસબાજ

તાક સ્ત્રી૦ [सं तक्र, प्रा तक्क, સર૦ म] છાશ

તાક સ્ત્રી૦ [જુઓ તાકવું] નેમ, ચોટ(૨) પું૦ લાગ, તાકડો. ૦ડો પું૦ તાક, લાગ(૨)[જુઓ ત્રાગડો] તાગડો, દોરો. ૦ણિયું વિ૦ તાકેડુ. ૦વું સ૦ક્રિ૦ [सं तर्क्, प्रा. तक्क् અથવા सं तक] એકીનજરે જોયા કરવું (૨) નિશાન બાંધવું (૩) ઇચ્છવું. [તાકયું તીર લાગવું =ધાર્યું થવું.] [એક ઓજાર

તાકડું ન૦ ['ત્રાક' ઉપરથી] સોનીનું ત્રાક જેવું

તાક(-કા)ત સ્ત્રી૦ [अ] શક્તિ, સામર્થ્ય, મગદૂર

તાકીદ સ્ત્રી૦ [अ.] ઉતાવળ (૨)આજ્ઞા, ફરમાન, તરત કરવાની જરૂરિયાત(૩)ચેતવણી, ધમકી. [-કરવી=ઉતાવળ કરવી -આપવી=ચેતવણી આપવી] ૦ચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦, ૦પત્ર પું૦; ન૦ ઉપરી અમલદારના હુકમનો તાકીદનો કાગળ [સર૦ म.]

તાકું ન૦ [अ ताक़] ગોખલો, હાટિયું

તાકેડુ વિ૦ ['તાકવું' ઉપરથી] તાકેલું નિશાન પાડનાર, તાકણિયું

તાકો પું૦[अ] ફાડયા વિનાનું લાબું એકસરખું લૂગડું, થાન (૨) [જુઓ તાકું] ગોખલો

તાકોડી વિ૦ જુઓ તાકેડુ

તાગ પું૦ [सं. स्थाघ; दे थग्घ, સર૦ म तागा, ताज=હોડી ચલાવવાનો વાંસ જે દ્વારા ઊંડાણ પણ મપાય છે] છેડો અંત; નિવેડો (૨) [सं त्याग ઉપરથી? સર૦ हिं. ताग(-गा)] પરણીને વિદાય થતા વર તરફથી બાગોળે કન્યાપક્ષના ભાટબ્રાહ્મણોને અપાતી દક્ષિણા કે લાગો. [-આણવો, -લાવવો=પાર લાવવો, પરવારવું -કાઢવો,-લેવો=ઊંડાઈ આપવી (૨) અંદાજ કાઢવો]

તાગડધિન્ના પું૦ બ૦ વ૦ [રવ૦] મોજમઝા, ચેનબાજી (-કરવા)

તાગડો પું૦ [જુઓ ત્રાગડો] તાતણો (૨) ['તાકવું' ઉપરથી] તાકડો, લાગ

તાગવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ તાગ] તાગ કાઢવો, માપ કાઢવું(૨)પરવારવું, તાગ આણવો, છૂટા થવું (૩) સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ત્યાગવું] છોડી દેવું

તાગિયો પું૦ [જુઓ તાગડો] રેશમને તાણનાર -સુધારનાર કારીગર

તાછ સ્ત્રી૦ [सं. तक्ष्] પથ્થર ટાકતાં પડતો કચરો -છોલ (૨) (દાગીનાને) છોલતા પડતી કરચો

(૩) ઓપ, ચકચકાટ [-મારવો=ઓપ દેવો, ચળકી આણવી] ૦(-સ)વુ સ૦ ક્રિ૦ ટાંકણાથી છોલવુ, છોલીને ચકચકતું કરવુ (૨) તાછિયુ કરવું — કાપવુ (સુ)

તાછુ ન૦ જુઓ તાસુ

તાછિયુ ન૦ [જુઓ તાછ] કલમ જેવો ત્રાંસો કાપેલો સાંઠાનો ટુકડો (સુ)

તાજ પુ૦ જુઓ ત્યાગ (પ)

તાજ પુ૦ [फा.] મુગટ, રાજમુગટ(૨)ગળીફાનું તેવા ચિહ્નવાળું પાનુ ૦ખાનું ન૦ સંડાસ. ૦પોશી સ્ત્રી૦ તાજ પહેરવાની-ગાદીએ આવવાની ક્રિયા ૦મહાલ પુ૦ (સ) આગ્રાની સુપ્રસિદ્ધ ઇમારત

તાજગી સ્ત્રી૦[फा.] તાજાપણુ (૨) તેજી,સ્ફૂર્તિ (૩) તંદુરસ્તી

તાજણ સ્ત્રી૦ [જુઓ તાજી] ઘોડી

તાજણો પુ૦ [फा ताजियानह] સાટકો, ચાબુક

તાજમ સ્ત્રી૦ જુઓ તાજીમ (૨) [સુ] રુચિની બાબતમાં વધારેપડતુ ઝીણાપણુ કે આળાપણુ -મી વિ૦ માન-મોટાઈ આપેલી હોય તેવુ

તાજવું ન૦ જુઓ ત્રાજવું (૨) સ૦ક્રિ૦+(પ) જુઓ ત્યજવુ

તાજા(-જે)કલમ સ્ત્રી૦ [फा] (ટૂંકમાં લખાય છે તા ક) મુખ્ય લખાણ પૂરુ થયા પછી તેની નીચે ઉમેરેલુ લખાણ

તાજાતવાના વિ૦ [फा] તાજુ અને શક્તિમાન

તાજિયો પુ૦ [अ] તાબૂત [તાજિયા કાઢવા= તાબૂત સાથે તેનું સરઘસ કાઢવુ(-નીકળવા) -ડૂબવા, ઠંડા થવા=તાબૂતને પાણીમાં ડુબાડવાનો-ઠંડા કરવાનો સમારંભ પૂરો થવો (૨) [લા] હતાશ કે નિરુત્સાહ થવુ -ગૂલ થવા=હતાશ થવું, પાછા પડવું]

તાજિર પુ૦ [अ] વેપારી

તાજી વિ૦[फा]અરબી-ઉત્તમ પ્રકારનો(ઘોડો)

તાજીમ સ્ત્રી૦[अ]વિવેક, અદબ, માન આપવાની રીત [-લેવી=સલામી ભરવી, માન આપવુ.]

તાજુબ વિ૦ [अ] આશ્ચર્યચકિત, દંગ -બી સ્ત્રી૦ આશ્ચય

તાજુ વિ૦ [फा ताजह] નવુ, તરતનું (૨) થાક ઊતરી જઈને સ્ફૂર્તિમાં આવેલું (૩) પૈસાથી ભરેલું, તર ૦તમ વિ૦ એકદમ તાજુ

તાજૂડી સ્ત્રી૦ જુઓ ત્રાજૂડી

તાજેકલમ સ્ત્રી૦ જુઓ તાજાકલમ

તાજેતર વિ૦[फा ताज़ह+अ तर] તાજેતાજુ; તરતનુ ૦માં અ૦ હમણાં જ, થોડા વખત પર

તાજેસ ન૦ પ્રાયશ્ચિત્ત

તાટ વિ૦ [इ टाइट] તંગ, સક્કસ, અક્કડ (૨) પુ૦ [જુઓ ટાટ] છાછરી મોટી થાળી (૩) ન૦ શણનુ કપડુ, ગૂણપાટ

તાટસ્થ્ય ન૦ તટસ્થપણુ

તાટી સ્ત્રી૦ [दि तट्टी] કામઠાનો પડદો, ટટ્ટી

તાટુ ન૦ [दि तट्टी] વાસ-ઘાસની નાની ચટાઇ કે પડદો

તાડ પુ૦ [सं ताल,-हि,-डी, प्रा ताड, -डी,] એક જાતનું ઝાડ (૨) [જુઓ તાડો] તતડાટ [તાડ જેવું, -નો ત્રીજો ભાગ=બહુ ઊંચુ, ટંડેલ] ૦ગોળ પુ૦ તાડ ખજૂરાના તાજા રસ -નીરાનો બનાવાતો ગોળ ૦ગોળો પુ૦ તાડનુ ફળ ૦છુ, ૦પત્ર ન૦ તાડનુ પાંદડુ ૦પત્રી સ્ત્રી૦ તાડના પાનનું છાજ (૨)[સર૦ इं टारपोलिन, म]વરસાદમાં રક્ષણ કરે એવી શણની એક બનાવટ -ડિયુ ન૦ તાડના પાનનો કકડો(૨)રેંટિયાનું પાંખિયું -ડિયો પુ૦ તાડનુ ઝાડ -ડી સ્ત્રી૦ તાડ-ખજૂરાં વગેરેનો કેફી રસ

તાડકવુ અ૦ક્રિ૦ તડૂકવુ (?)

તાડકા સ્ત્રી૦ [सं.] (સ) એક રાક્ષસી-રાવણની બહેન

તાડગોળ, તાડગોળો જુઓ 'તાડ'માં

તાડછુ (તાડ+फा चेह परथी) જુઓ 'તાડ'મા

તાડન ન૦ [सं] તાડવુ તે, માર -નીય વિ૦ મારને યોગ્ય

તાડપત્ર,-ત્રી સ્ત્રી૦ જુઓ 'તાડ'માં

તાડવુ સ૦ક્રિ૦[सं ताड्]મારવુ(૨)જુઓ ત્રાડવુ

તાડિયુ, -યો, તાડી જુઓ 'તાડ'મા

તાડુકાવવું સ૦ ક્રિ૦, તાડુકાવું અ૦ ક્રિ૦ 'તાડૂકવુ'નુ પ્રેરક ને કર્મણિ

તાડૂકવુ અ૦ક્રિ૦ તડૂકવુ, ત્રાડવુ

તાડૂકો પુ૦ તડૂકો, ત્રાડ

તાડો પુ૦ ['તતડવું' ઉપરથી, અથવા સં તાડ ઉપરથી] સોજાને લીધે ચામડી તણાઈ થતી પીડા, તતડાટ (૨)જૂનો ઝઘડો(૩) આગ્રહ, હઠ
તાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [તાણવુ પરથી] શરીરની –રગોની ખેંચ (૨)તંગી, અછત (૩)આગ્રહ, ખેંચ [–આવવી =વાઈ આવવી (૨) રગો ખેંચાવી –પડવી =ટાંચ પડવી,અછત પડવી.]
તાણ નં૦ પાણીના વહેણનુ – તાણી જવાનું જોર
તાણવું સ૦ ક્રિ૦ [सं तन्, प्रा तण] ખેંચવુ (૨) ઘસડવું (૩) લાબુ થાય તેમ ખેંચવું કે કોઈ ક્રિયા ચલાવવી (જેમ કે, સગડો, લહેકો ઇ૦) (૪) પક્ષ કરવો ઉદા૦ 'કોઈનુ તાણવુ' [તાણી કાઢેલું = દુબળ. તાણી નાખવું = અવગણવુ (૨) મૂઆ પછી યોગ્ય સન્માન ન કરવું, માત્ર મડદુ બાળી નાખવુ(શ્રાદ્ધ, વરો વગેરે ન કરવા) તાણીને =લાબો અવાજ કરીને, મોટેથી, જોરથી (૨) આગ્રહપૂર્વક તાણીને લાંબુ કરવું=લંબાવી લબાવીને બગાડવુ તાણી લાવવું = આગ્રહ પૂર્વક લઈ આવવુ, પકડી લાવવુ(૨)વગર હકે ઉપાડી લાવવુ(૩)બળજબરીથી ખેંચી લાવવુ]
તાણંતાણ(–ણા), તાણાતાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ ખેંચાખેંચ, આમ ને તેમ કે ઉપરાછાપરી તાણવું કે તાણવું તે
તાણિયો પુ૦ ધાતુના તાર તાણનારો (૨) છાપરા કઠેરા ઇત્યાદિને તાણી ઝાલવા મુકાતો સળિયો (સ્થાપત્યમાં), 'બ્રેકેટ'
તાણીતૂ(–તો)શી (૦ને, –સી, –સીને) અ૦ ખૂબ ખેંચીને, મારીમચડીને, મુસીબતથી
તાણી સ્ત્રી૦ જુઓ તાણો(૨)વણવા માટે તૈયાર કરેલો તાણો (પવાયત સાથ સાથેનો)
તાણુ(–ણું) વિ૦ [જુઓ ત્રાણુ] 'ઙ૩'
તાણો પુ૦ [જુઓ તાણવુ] વણવા માટે તાણેલા લાબા–ઊભા તાર (આડા તાર તે વાણો) ૦વાણો પુ૦ તાણો અને વાણો
તાત પુ૦ [सं] પિતા, બાપ (૨) [ખાસ કરીને હાથ નીચેનાં માણસો,શિષ્યો કે બાળકો માટે] વહાલનું એક સબોધન
તાતા પુ૦ [સ્વ૦] રોટલો (બાળકોની ભાષામાં)
તાતાથેઈ અ૦ [સર૦ हिं] [સ્વ૦] (૨)સ્ત્રી૦, તાતાથૈયા અ૦ (૨) પુ૦બ૦વ૦ [સર૦ म तातकथय्या] નાચવાના તાનનો એક બોલ, તતથેઈ(૩)નાના બાળકને ઊભું થતા શીખવતા વપરાતો શબ્દ [કે તેનો વતની
તાતાર પુ૦ [फा] મધ્ય એશિયાનો એક દેશ
તાતું વિ૦ [सं तप्त, प्रा तत्त] ખૂબ ગરમ–તપેલું(૨) આકળા સ્વભાવનું, ગરમ મિજાજનું (૩)તરતનુ,તાજુ (૪) તેજસ્વી [તાતે ઘાએ અ૦ એકે તડાકે, એકદમ.]
તાતુંમાતું વિ૦ [તાતુ + માતુ] ભરેલું–પુષ્ટ
તાત્કાલિ(–ળિ)ક વિ૦ [सं] તે કાળ–સમય સબધી કે તે પૂરતુ (૨) તરતનુ
તાત્ત્વિક વિ૦ [सं.] તત્ત્વને લગતુ (૨) યથાર્થ
તાત્પર્ય ન૦ [सं.] ભાવાર્થ, મતલબ, સાર (૨) હેતુ, ધારણા
તાત્પૂરતું વિ૦ [म. तात्पुरता] તે વખત પૂરતુ, તેટલા કે તે કામ પૂરતુ
તાથેઈ અ૦ જુઓ તાતાથેઈ
તાદર્થ્ય ન૦[सं]'તેને માટે હોવાપણુ' બતાવતો ચોથી વિભક્તિનો અર્થ [વ્યા.](૨)હેતુ,ધારણા
તાદાત્મ્ય ન૦ [सं] સમાનતા, એકતા [સ્ત્રી૦
તાદૃશ વિ૦ [सं] તેના જેવુ જ,આબેહૂબ ૦તા
તાન સ્ત્રી૦, ન૦ [सं] ગાયનમા લેવાતા પલટા, આલાપ (૨) ધૂન, લેહ, લગની (૩) મસ્તી, તોફાન [–ચડવી(–વું) = ધૂન લાગવી (૨) મસ્તીએ ચડવુ. –મારવી = ગાયનમાં આલાપ-પલટા લેવા –લાગવી = ધૂન લાગવી –લેવી = જુઓ તાન મારવી તાનમાં આવવું=તાન ચડવી (૨) મસ્તીમા આવવું] ૦પૂરો પુ૦ [સર૦ हिं] ગાયનમા તાન પૂરતુ વાદ્ય, તબૂરો [તરાણા
તાનારીરી સ્ત્રી૦ [हिं] ગાયનની એક તરેહ;
તાનાબાજી સ્ત્રી૦ [फा] તાના મારવા તે
તાનો પુ૦ [अ] ટોણો, મહેણુ (–મારવો) (૨) ક્રોધ
તાપ પુ૦ [सं] તડકો (૨) ગરમી, આંચ (૩) [સર૦ म] જ્વર, તાવ (૪) રૂઆબ, કડકાઈ (૫) કરપ, ધાક (૬) દુખ, સતાપ [–કાઢવો, –નીકળવો =(વરસાદ વાદળા રહ્યા બાદ)

સૂર્યનો તાપ નીકળવો કે પડવા લાગવો, સૂર્યે ઉઘાડ કાઢવો. -ખાવો = તાપ વેઠવો, તાપમાં તપવું -થવો = સૂરજ તપવો, બપોરનો વખત થવો -પડવો = તપવું, ગરમી થવી -માથે લેવો = બપોરનો તાપ વેઠવો તાપે નાંખવું, મૂકવું = સૂકવવું] ૦ટ વિ૦ તેજ, ગરમ મિજાજનો (ઘોડો) ૦(-પો)ડિયુ ન૦ જુઓ તાપોડિયુ

તાપણી સ્ત્રી૦, -ણું ન૦ [જુઓ તાપવું]તાપવા માટે કૂસ વગેરેનો લગાડેલો અગ્નિ

તાપત્રય પુ૦[સં] આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ અથવા આધ્યાત્મિક, આધિભૌતિક, અને આધિદૈવિક એ ત્રણ જાતનાં દુ:ખ - સંતાપ

તાપડું ન૦[સર૦હિં ટાપર] શણનુ જાડુ કપડુ

તાપવું અ૦ ક્રિ૦ [સં તપ્] અગ્નિથી ટાઢ ઉડાવવી (૨) સ૦ક્રિ૦ (તપ સાથે) તપ કરવું

તાપસ વિ૦ [સં] તપ કરનાર (૨) પુ૦ તપસ્વી

તાપસી સ્ત્રી૦ [સં] તપસ્વી સ્ત્રી

તાપી સ્ત્રી૦ [સં] (સ) ગુજરાતની પ્રખ્યાત નદી [-ફૂવો કરવો = ડૂબીને આપઘાત કરવો]

તાપોટો પુ૦ ['તાપ' પરથી] સખત તાપ, કઠારો (૨) તાપને લીધે થતો ફોલ્લો -ડિયુ ન૦ તાપોટો (૨) જુઓ તાપડિયુ [ટાફેટા (?)

તાફતો પુ૦ [ફા] એક જાતનું રેશમી કાપડ,

તાબડતોબ અ૦ [સર૦ હિં तावडतोड, म] તરત જ, જરા પણ વિલંબ વગર

તાબૂત પુ૦, ન૦ [अ] મડદા-પેટી, જનાજો, ખાસ કરીને ઇસ્લામી શહીદ હુસેનની યાદગીરીમાં મહોરમના દિવસોમાં કબર જેવા ઘાટ કાઢે છે તે, તાજિયો (૨) [લા] બાઘુ કે શુઢમૂઢ જેવું થયેલુ માણસ (તાબૂત જેવુ = બાઘુ) [-કાઢવું = જુઓ તાજિયા કાઢવા -ફૂટવુ = તાબૂતની ચોતરફ ફરતા 'યાહુસેન' કરતા ફૂટવુ -ડુબાડવું, ઠંડું કરવુ = તાબૂતને સરઘસમાં ફેરવી છેવટે પાણીમાં પધરાવવું -નીકળવું = તાજિયાનું સરઘસ નીકળવું.]

તાબે અ૦ [अ] તાબામાં, હુકમ તળે ૦દાર વિ૦ હુકમમાં રહેનાર આજ્ઞાંકિત (૨) પરાધીન ૦દારી સ્ત્રી૦ તાબેદારપણું [-ઉઠાવવી = તાબામા રહેવું, પરાધીન થવુ.]

તાબો પુ૦ [જુઓ તાબે] કબજો; હવાલો

તાબોટો પુ૦ જુઓ ટાબોટો

તામજાન પુ૦ [हिं] એક જાતની પાલખી કે ખુરશીઘાટની ડોળી

તામડી સ્ત્રી૦ [सं. ताम्र પરથી] જુઓ તાંબડી. -ડો પુ૦ જુઓ તાંબડો

તામરસ પુ૦ [સં] એક વૃક્ષ

તામસ વિ૦ [સં] તમોગુણને લગતુ(૨) અંધારુ, તમસનું બનેલું(૩)પુ૦ ગરમ મિજાજ, ગુસ્સો -સિક વિ૦ ક્રોધી,તામસી -સી વિ૦ ક્રોધી (૨) સ્ત્રી૦ દુર્ગાનું એક નામ -સી વિદ્યા સ્ત્રી૦ ઊંઘમાં નાખવાની વિદ્યા

તામિસ્ત્ર ન૦ [સં] ઘોર અંધારવાળુ એક નરક

તામિલ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा दमिल (सं द्रविड)] તામિલનાડ પ્રાંતની, એક દ્રાવિડ ભાષા. ૦નાડ(-ડુ)પુ૦[नाड = દેશ] (સ) મદ્રાસ આસપાસનો તામિલ ભાષાભાષી પ્રદેશ [પણ

'તામીલ સ્ત્રી૦[अ] હુકમનો અમલ,આજ્ઞાંકિત

તામ્ર ન૦ [સં] તાંબુ ૦કાર, ૦કૂટ પુ૦ તાંબા ઉપર કામ કરનારો,કંસારો ૦પટ(-ત્ર) પુ૦, ન૦ તાંબાનુ પતરુ (૨)તેના પર લખેલો લેખ ૦ભસ્મ સ્ત્રી૦ તાંબાની ભસ્મ - એક ઔષધિ ૦વર્ણ,૦વર્ણું વિ૦ તાંબાના રંગનું - લાલચોળ

તાયફો પુ૦ [अ] ટોળી, સમૂહ, મંડળ (૨) ગાવા બજાવવાનું કામ કરનાર રામજણી અને તેના સાથીઓનો સમૂહ -ફાવેડા પુ૦બ૦વ૦ જુઓ ઝોકડા(૨)ઉડાઉપણુ ,વહી ગયેલા જેવું વતન -ફાવાળો પુ૦ હિંદુસ્તાન અને અફઘાનિસ્તાનની વચ્ચેના ભાગમાં રહેતા તાયફાનો આદમી

તાયણુ સ૦ તારુ (પ.)

તાર પુ૦ (ધાનો) તા, એક કાગળ

તાર પુ૦[फा] તંતુ,દોરો, રેસો(૨) [સં] ધાતુનો ખેંચીને બનાવેલો તાર (૩) તાર મારફતનો સંદેશો(૪)[લા] કેફની ખુમારી(૫)એકલગન, તલ્લીનતા [-કરવો = તાર મારફત સંદેશો મોકલવો -કાઢવો = રેસો કાઢવો(૨)કાંતીને

રૂમાથી સૂતરનો તાંતણો એંચવો. –છોડવો, ડોકવો=એકદમ તાર મૂકવો –તૂટવો= સંપ કે તલ્લીનતા તૂટવી (૨) તારના દોરડા કે સંદેશામાં ભંગાણ પડવું –મળવો=તાર દ્વારા સંદેશો મળવો (૨) મેળ ખાવો, સંપ રહેવો. –મૂકવો, –મોકલવો=તાર દ્વારા સંદેશો મોકલવો –સાંધવો=સંબંધમાં પડેલું ભંગાણ દૂર કરવું(૨) તૂટેલો તાંતણો સાંધવો. તારમાં ને તારમાં રહેવું=ધૂનમાં ને ધૂનમાં રહેવું.] ૦ઑફિસ સ્ત્રી૦તારથી સંદેશો લેવા મોકલવાનું કાર્યાલય ૦કસ પું૦[+फा.कश]ધાતુના તાર એંચનારો (૨) સોનાચાંદીનો કસબ કરનારો. ૦કસબ પું૦ સોનાચાંદીના તાર તથા કસબ. ૦કસબવાળો પું૦ તારકસબનો ધંધો કરનાર. ૦કીટ પું૦ એક જાતનો વાળા જેવો કીડો ૦ઘર ન૦ તારઑફિસ ૦દાન ન૦ તંતુવાદ્યનો ખૂંટીએ વીંટેલો તાર કાણામાં થઈને જે પટી ઉપરથી પસાર થાય છે તે પટી. ૦માસ્તર પું૦ તારના સાચા પર સંદેશા લેવામોકલવાનું કામ કરનાર અધિકારી. ૦વાળો પું૦ તારનો સંદેશો પહોંચાડનારો એપિયો કે પટાવાળો

તાર વિ૦[सं] ઉત્તમ (૨)તીણો કે ઊંચો (સ્વર) (૩)પું૦ કિનારો, સામો કાંઠો(૪) અંત; છેડો; મુક્તિ(૫)તરી શકાય તેવી સ્થિતિ (પાણીની). ૦તમ વિ૦[सं] વધુમાં વધુ તાર(સ્વર). ૦તર વિ૦ [सं] તાર સ્વરથી ચડતું

તારક વિ૦[सं] તારનાર, ઉદ્ધાર કરનાર(૨)પું૦ તારો(૩)(સં)એક રાક્ષસ. ૦તોડી સ્ત્રી૦ એક રાગ. ૦મત્સ્ય પુ૦, સ્ત્રી૦; ન૦ એક જાતની માછલી. –કા સ્ત્રી૦ તારો. –કિત વિ૦ [सं.] તારાઓથી ભરેલું–ખચેલું

તારક્ષ પુ૦ + તાર્ક્ષ્ય; ગરુડ

તારણ ન૦[सं] પાર ઉતારવું તે,ઉદ્ધાર(૨)તારવી કાઢેલું તે,સાર,તાત્પર્ય(૩)કરજ કરવામાં મૂકવી પડતી માલની કે રોકડની અનામત (૪)વસ્તુ તારવી કાઢયા પછી રહેતું પ્રવાહી [–આપવું =ખાતરી આપવી (૨) ટૂંક સાર આપવો. –કાઢવું=ટાચણ તૈયાર કરવું (૨) સારદોહન કરવું તારણમાં કાઢી આપવું=જામીનગીરી બદલ આપવું.] (૫) વિ૦, ૦તરણ, ૦હાર વિ૦ (૨) પું૦ ઉદ્ધારક

તારતમ વિ૦[सं] જુઓ 'તાર' વિ૦માં

તારતમ્ય ન૦[सं.] ભાવાર્થ, સારાંશ (૨) ઓછાવત્તાપણું, ફેર (૩) ગુણ, પ્રમાણ વગેરેનો પરસ્પર મેળ

તારતર વિ૦[सं] જુઓ 'તાર' વિ૦માં

તારલો,–લિયો પું૦(પ)તારો (લાલિત્યવાચક)

તારવવું સ૦ ક્રિ૦ ['તરવું' ઉપરથી] દબાઈ ગયેલી વસ્તુને ઊંચી આણવી (૨) ઉપર ઉપરથી લઈ લેવું (૩) છૂટું કરી પાણી સોસરું કાઢી લેવું – ખોળી કાઢવું (૪) જમાઉધારનો આકડો ખાતાવાર નક્કી કરવો (૫) નફોતોટો કાઢવો –ણી સ્ત્રી૦ (હિસાબ) તારવવો તે

તારવું સ૦ ક્રિ૦ ['તરવું' ઉપરથી] તરે એમ કરવું, ઉદ્ધારવું; ઉગારવું; ડૂબતું બચાવવું

તારા સ્ત્રી૦ [सं.] આકાશમાં ઝબૂકતો ગોળો; તારો અથવા ગ્રહ (૨)[સં] વાલીની સ્ત્રી. ૦કૃતિ વિ૦[+આકૃતિ] તારાની આકૃતિવાળું ૦ટપકી સ્ત્રી૦ચાંલ્લા તરીકે કે ભરતમાં વપરાતી ધાતુની ચકચકિત ટીપકી ૦પતિ,૦પીઠ પું૦ ચંદ્ર ૦મતિ સ્ત્રી૦(સં)એક સતી,રાજા હરિશ્ચંદ્રની પત્ની. ૦મંડલ(–ળ) ન૦ બધા તારાઓનો સમૂહ (૨) એક જાતનું દારૂખાનું. ૦મૈત્રક, ૦મૈત્રી, ૦લગ્ન ન૦ સ્ત્રી૦ આંખેઆંખ મળવી તે, નેત્રપલ્લવી (૨) તેનાથી થયેલી પ્રીતિ. ૦સ્નાન ન૦ સળસ્કે તારા અદૃશ્ય ન થાય તે પહેલાં કરાતું આકાશ નીચે સ્નાન.

તારાજ વિ૦[फा]ખેદાનમેદાન;જમીનદોસ્ત,ફના

તારા ૦ટપકી, ૦પતિ, ૦પીઠ, ૦મતિ, ૦મંડલ(–ળ), ૦મૈત્રક, ૦મૈત્રી, ૦લગ્ન, ૦સ્નાન જુઓ 'તારા'માં

તારિકા સ્ત્રી૦ [सं] તારો

તારીખ સ્ત્રી૦ [अ.] એક આખો દિવસ (ઈસ્વી કે મુસલમાની મહિનામાં) [–નાંખવી=(કશા માટે) તારીખ નક્કી કરવી –પડવી=(મુકદ્દમાની) મુદત પડવી.] –ખિયું ન૦ તારીખનો સિક્કો (૨) તારીખ જાણવા કરેલી યોજના; 'કૅલેન્ડર'

તારીજ સ્ત્રી૦[અ]જમાઉધારનું તારણ [–કાઢવી તારીજ તૈયાર કરવી]

તારીફ સ્ત્રી૦ [અ] વખાણ, પ્રશંસા

તારીમારી (તાં'માં') સ્ત્રી૦ [તારું+મારું] અધમ પ્રકારની ગાળાગાળી, મમ્મોચમ્ચો

તારુણી સ્ત્રી૦ [સં] તરુણી, જુવાન સ્ત્રી

તારુણ્ય ન૦ [સં] તરુણાવસ્થા, જુવાની

તારું (તાં') સ૦ [સર૦ તમારું, તમે–तुम्ह, અપ૦ तुम्हार, प्रा तुम्हकेर] (બીજો પુરુષ એ૦વ૦, છઠ્ઠી વિભક્તિ)

તારો પુ૦ [જુઓ તારા] આકાશમાં ઝબૂકતો ગોળો (૨) આંખની કીકી (૩) ['તરવું' ઉપરથી] હોશિયાર તરનારો [–અસ્ત થવો=પડતી દશા આવવી (૨) મોટા માણસનું અવસાન થવું –ખરવો=તારો કોઈ કોઈ વાર ઝબૂકતો નીચે પડતો દેખાય છે તેમ થવું]

તારોતાર અ૦તાતણેતાતણા છૂટા થાય તેમ (૨) [લા] તદ્દન છિન્નભિન્ન

તાર્કિક વિ૦[સં] તર્કને લગતું(૨)પુ૦ તર્કશાસ્ત્રી

તાર્ક્ષ્ય પુ૦ [સં] (સ) ગરુડ

તાર્તીયીક વિ૦ [સં] તૃતીયને લગતું, ત્રીજું

તાલ પુ૦ [સં] ગાયનના ઠેકાનું માપ (૨) મજા, રંગ, રસ (૩) લાગ, યોગ્ય સમય (૪)તાડ(૫) [સર૦ મ] કાંસીજોડ (૬) યુક્તિ, ખેલ, પ્રપંચ [–આપવો =સંગીતમાં યોગ્ય માપે ઠેકો આપવો. –આવવો = મજા પડવી (૨) લાગ આવવો –કરવો=તમાશો કરવો(૨)ગમ્મતની યોજના કરવી–દેવો = તાલ આપવો–જોવો= તમાશો જોવો –પડવો=મજા પડવી –બેસવો=લાગ ફાવવો, મેળ આવવો –મચાવવો=તાલ કરવો –મેળવવો = સંગીતમાં તાલનો ભંગ ન થવા દેવો]૦ઘટના સ્ત્રી૦ તાલની ઘટના ૦પ્રદાન ન૦ તાલ આપવો તે ૦બદ્ધ, ૦બંધ વિ૦ (૨) અ૦ પદ્ધતિસર (૨) સંગીતમાં તાલ પ્રમાણે ૦મેળ પુ૦ તાલનું મળવું તે ૦વાદન ન૦ વાદ્ય પર તાલ વગાડવો તે ૦સંચો પુ૦ યુક્તિપ્રયુક્તિ

તાલ સ્ત્રી૦ [સર૦ મ ટાલ] માથાની ટાલ [–પડવી=માથાના ઉપલા ભાગના વાળ ખરી જઈ ખાલી જગા થવી (૨) ખૂબ દુઃખ સંકટ વેઠ્યાં હોવાં] ૦કી સ્ત્રી૦ તાળવું; તાલકું (૨) છોકરાંની એક જાતની ટોપી ૦કું ન૦ માથાનો વચલો અને સૌથી ઉપરનો ભાગ, ટાલકું

તાલમેલ સ્ત્રી૦ [તાલ+મેળ, સર૦ મ. તાળમેળ, हिं] ટાપટીપ, અચ્છી તરેહથી કરેલી ગોઠવણ (૨) ઉપર ઉપરનો ભપકો–સફાઈ –લિયું વિ૦ તાલમેલવાળું

તાલવ્ય વિ૦ [સં] જુઓ તાલુસ્થાની

તાલાવેલી સ્ત્રી૦ [दे तल्लोविल्लि, સર૦ हिं तल(–ला)वेली] આતુરતા,ચટપટી, ધાલાવેલી [–થવી, –લાગવી]

તાલિબ વિ૦ [અ] ઇચ્છનારો, ઇચ્છા રાખનાર

તાલીમ સ્ત્રી૦ [અ] કેળવણી, શિક્ષણ (૨) અંગકસરતનું શિક્ષણ(૩)શિસ્ત [–આપવી, –લેવી, –મળવી,–પામવું] ૦ખાનું ન૦ તાલીમ આપવાનું સ્થાન ૦બદ્ધ વિ૦ તાલીમથી વ્યવસ્થિત થયેલું ૦બદ્ધતા સ્ત્રી૦ ૦બાજ વિ૦ કસરત જાણનારો, કસરતી (૨) ધૂર્ત, ખેલાડી ૦બાજી સ્ત્રી૦ ઠગબાજી, ધૂર્તતા

તાલીશ(–સ)પત્ર ન૦ [સં] એક વનસ્પતિ

તાલુ સ્ત્રી, ન૦[સં]તાળવું ૦પાક પુ૦ તાળવાનો કોઈ ભાગ પાકવો તે ૦મૂલ(–ળ) ન૦ તાળવાના મૂળનો ભાગ ૦સ્થાન ન૦ તાળવાનો પ્રદેશ ૦સ્થાની વિ૦ તાલુસ્થાનમાંથી ઉચ્ચારાતું, તાલવ્ય

તાલુક પુ૦ [અ तअल्लुक] સંબંધ, લાગતું-વળગતું (૨) માલમિલકત, ગરાસ (૩) તાલુકો. ૦દાર પુ૦ નાના ગરાસનો ધણી(૨)તાલુકાનો –ગામનો વહીવટ કરનાર સરકારી અમલદાર ૦દારી વિ૦ તાલુકદારને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ તાલુકદારનું કામ કે પદ –કો પુ૦ જિલ્લાનો નાનો ભાગ, પરગણું

તાલું ન૦ [મ तला=સોનું] કાપડામાં મુકાતો એક કસબી કકડો

તાલે ન૦[અ तालिअ]નસીબ, પ્રારબ્ધ ૦વર, ૦વંત, ૦વાન વિ૦ નસીબદાર, ભાગ્યશાળી (૨) પૈસાદાર, તવંગર

તાવ પુ૦ [જુઓ તા] (આખા ઘામાંથી) એક કાગળ

તાવ પુ૦ [સં ताप, प्रा] જ્વર, શરીરની ગરમી

વધવાનો એક રોગ [-આવવો=તાવથી શરીર તપવું -ઊતરવો=તાવની ગરમી ઓછી થવી,તાવ જવો -ચડવો=તાવથી શરીરની ગરમી વધવી -જવો=તાવ મટવો, તાવ ઊતરવો (મૂછ પર) તાવ દેવો=[સર૦ हिं ताव=અભિમાન, म ताव देणें]રોફ કે ગર્વમા મૂછ પર હાથ ફેરવવો]

તાવડી સ્ત્રી૦ ['તાવવું' ઉપરથી] પેણી, કઢાઈ. -ડો પુ૦ ખૂબ મોટી પેણી, કઢાયુ

તાવણ(-ણી) સ્ત્રી૦ [તાવવુ] તાવવાની-કકડાવીને શુદ્ધ કરવાની ક્રિયા (૨) [લા] કસોટી [રોગ

તાવતરિયો પુ૦ [તાવ+તરિયો] તાવ વગેરે

તાવદાન ન૦ [फा. तावदान] બારીનો કાચ(૨) [તાવ+દાન] કાગળો રાખવાની ખાનાવાળી પેટી (૩) ખુરસીઘાટની પાલખી

તાવરખું વિ૦ [તાવ+રખુ=રાખનારુ ?]' તામસી, આકળા સ્વભાવનું

તાવરસું ન૦ નવી ખેડાયેલી જમીનનું પ્રથમ વર્ષ(૨)વિ૦ પ્રથમ ખેડનુ (ખેતર)

તાવલું વિ૦ તાવવાળુ (માણસ)

તાવલી સ્ત્રી૦ થોડો ધીમો તાવ, ધીકડી

તાવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं तापू, प्रा. ताव] શુદ્ધ કરવા માટે ખૂબ તપાવવુ (૨) ઓગાળવુ (૩) [લા] કસવું ! [શુદ્ધ (૨) કલદાર (નાણું)

તાવિત વિ૦ [सं तापित, प्रा तावियं] તાવેલું,

તાવી સ્ત્રી૦ [જુઓ તવી, प्रा ताविआ] નાનો તવો, લોઢી [માદળિયુ

તાવીજ ન૦ [अ] મંતરજંતરનો દોરો અથવા·

તાવેથો પુ૦ જુઓ તવેથો

તાસ સ્ત્રી૦ [अ]તાસક, તાટ (૨) પુ૦ (ઘડિયાળ) ઝલર (૩) કલાક (સર૦ म) (૪) જુઓ તાસનો (૫) ઓપ, ઓપવાળો કસબ (૬) સ્વાદ, મજા, રંગ (૭) [सं. तक्ष्] તાછ (૮) સ૦ (૫) તેનું [સર૦ हिं ताप्त]

તાસક સ્ત્રી૦ [फा] ધાતુના પતરાની છાછરી થાળી. ૦ડી,-કી સ્ત્રી૦ નાની તાસક, તઅકડી

તાસતો પુ૦[જુઓ 'તાસ'=કસબ] એક જાતનુ રેશમી કાપડ

તાસતોપીજન ન૦ છોકરાંની એક રમત

તાસવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ તાછવુ

તાસીર સ્ત્રી૦ [अ] લક્ષણ, ગુણ, છાપ, અસર (૨) રૂપ, વાટ -રો પુ૦ તાલ; ઘાટ, મજા

તાસુબી સ્ત્રી૦ [अ तमस्सुब] ધર્માન્ધતા

તાસું ન૦ [अ. तास] એક જાતનુ નગારુ

તાળ પુ૦, સ્ત્રી૦ [જુઓ તાલ] ઝાઝ, મંજીરા

તાળવું ન૦ [सं. तालु] મોની બખોલનો ઉપલો ઘુમટ જેવો ભાગ (૨) માથાનુ તાલકુ

તાળાકૂંચી સ્ત્રી૦ તાળું અને કૂંચી (૨) છોકરાની એક રમત.[-કરવી,તાળાકૂંચીમાં મૂકવું,રાખવું=બરાબર બંધ કરવું, પાકા કબજામાં રાખવુ]

તાળાખોલામણી સ્ત્રી૦[તાળુ+ખોલવુ] કરજે રૂપિયા આપવા પેટીનું તાળું ખોલવાને નામે લેવાતો શરાફી લાગો

તાળિયું વિ૦['તાળી' ઉપરથી] તાળી પાડી વેગળુ રહે એવું (સગુ, મિત્ર કે સાથી માટે)

તાળી સ્ત્રી૦ [सं ताल] બે હાથ અફાળી કરાતો અવાજ યા સંગીતનો અપાતો તાલ.[-આપવી =સંમતિ કે હર્ષ દર્શાવવા સામાની હથેલીમા પોતાની હથેલી ઠોકવી (૨) કોલ આપવો (૩) સંગીતનો તાલ આપવો. -ઝીલવી=સંગીતમા તાલ જાળવવા તાળીનો અવાજ આપવો -પડવી=તાળીનો અવાજ થવો (અભિનંદન કે હર્ષ દર્શાવવા)(૨)ફજેતી થવી -લાગવી= એકતાન થવું, તાલ મળવો. -લેવી=સામાની મશ્કરી કરવી (સોબતીના હાથ વડે પોતાના હાથમા તાળી વગડાવીને)]

તાળું ન૦ [सं तालक]બારણા, પેટી વગેરે બંધ કરવા માટે વપરાતી કળવાળી એક બનાવટ [-ઠોકવું, દેવું, મારવું, લગાવવું, વાસવું, સાચવવું=તાળા વડે બંધ કરવું -દેવાવું= તાળુ મરાવુ, બંધ થવુ (૨) નસતાન જવુ (૩) અવદશા થવી ('નસીબમા')]

તાળેબંદ(-ધ) પુંં૦ [તાળો+બંધ, સર૦ म] ખાના પાડી કરેલી હિસાબની રજૂઆત

તાળો પુ૦ [म ताळा (सं ताल)] મળતુ-બંધબેસતુ હોવાપણુ (૨) હિસાબ ખરો છે કે

ખોટો તેની તપાસ [-મળવો, બેસવો = હિસાબ ખરો જણાવો]

તાળોટા પુ૦બ૦વ૦['તાળી' ઉપરથી] વાહવાહની તાળીઓ (૨) તાબોટા [-પાડવા]

તાંડવ,૦નૃત્ય ન૦ [સં] શિવનું નૃત્ય

તાંત (૦) સ્ત્રી૦ [સં तन्तु; સર૦ हिं] ચીકણા પદાર્થનો તંતુ, ચીકણો તાર (૨) આંતરડાની બનાવેલી દોરી (૩) એક જાતનો જડાવ દાગીનો [-જેવું = ખૂબ ચીકણું, તણાતા લાંબું થાય પણ તૂટે નહીં તેવું -તૂટવી = આશાનો કે સપનો તંતુ તૂટવો.]

તાંતણો (૦)પુ૦[જુઓ તંતુ]તાર, દોરો [તાંતણે જીવ ટંગાવો = મરણની છેલ્લી ઘડીએ હોવું (૨) જીવ ઊંચો રહેવો, ઘણું જ આતુર રહેવું.]

તાંતરડી (૦) સ્ત્રી૦[જુઓ તાંત] દોરડી જેવું - સુકલકડી અને બેડોળ શરીર

તાંતરવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ તંતરવું] વશ કરવું(૨)['તંતુ' ઉપરથી] તંતુ વડે જાળું કરવું

તાંતો (૦) પુ૦ [સં तन्तु, हिं तांता] તાંતણો, તાર (૨) પંક્તિ, હાર (૩) બેસેરી વણેલી દોરીને ઉકેલી તેમાં ત્રીજી સેર મેળવવી તે

તાંત્રિક વિ૦ [સં] તંત્રશાસ્ત્રને લગતું (૨) પુ૦ મંત્રતંત્રાદિ જાણનારો(૩)તંત્રશાસ્ત્રને માનનારો

તાંદળજો (૦) પુ૦ [પ્રા॰ तंदुलेज्जय, સર૦ મ તાંदुळजा] એક જાતની વનસ્પતિ - ભાજી

તાંદળા (૦) પુ૦ બ૦ વ૦ [જુઓ તાંદુલ] કાંગ, બાવટો, કોદરા વગેરેમાંથી છડીને કાઢેલા દાણા (૨) ભરડેલા મરી

તાંદળિયો (૦) પુ૦ જુઓ તાંદળજો [તાંદળા

તાંદુલ પુ૦બ૦વ૦[સં तडुल] તંદુલ, ચોખા (૨)

તાંબઠ ન૦ ['તાંબુ' ઉપરથી] તરભાણું

તાંબડ(-ડું) (૦) વિ૦ ['તાંબુ' ઉપરથી, સર૦ મ તાવડા] તાંબાના રંગનું, સહેજ રાતું

તાબડી (૦) સ્ત્રી૦['તાંબુ' ઉપરથી]નાનો તાંબડો, તામડી, વટલોઈ -ડો પુ૦ તામડો, પાણી ભરવાનું મોટું વાસણ

તાંબુ (૦) ન૦ [સં ताम्र, પ્રા तंब] આછા રાતા રંગની એક ધાતુ. [-ખાવું = તાંબાની ભસ્મ ખાવી, તે ખાઈને શક્તિ મેળવેલી હોવી]

-બાકૂંડી સ્ત્રી૦ નાહવાનું પાણી લેવા વપરાતું તાંબાપીતળનું પહોળા મોંનું એક વાસણ -બાનાણું ન૦ તાંબાનો સિક્કો -બા-મહોર સ્ત્રી૦તાંબાની સીલ -બારાચ સ્ત્રી૦ રેણવા માટે તાંબાની રજની મેળવણી -બાસાળ સ્ત્રી૦ ડાંગરની એક જાત -બિયો પુ૦ તાંબાનો લોટો, વાડકો કે સિક્કો

તાંબૂલ ન૦ [સં.] નાગરવેલનું પાન(૨)પાનબીડું -લી સ્ત્રી૦ નાગરવેલ [જાતનું ઝીણું રેશમ

તાંસળિયું (૦) ન૦ [મ तास ઉપરથી?] એક

તાંસળી (૦) સ્ત્રી૦ [फा तश्त? સર૦ हिं तसला, મ तरसाळें, तसराळें] નાનું તાંસળું -ળું, તાસિયું ન૦, તાંસિયો (૦) પુ૦ કાંસાનો પહોળો મોટો વાડકો

તાહાં (૦) અ૦+ (પ.) ત્યાં

તિકડમ ન૦ [મ तिकडे પરથી] (જેલમાં) ચોરી, નિયમ ઇ૦ માંથી છટકવાની યુક્તિ કે ચાલાકી

તિક્કડ પુ૦ [જુઓ ટિક્કડ] જાડો રોટલો

તિક્કો પુ૦ ગંજીફાનો તરિયો — તેનું ત્રણનું પાનું

તિક્ત વિ૦ [સં] તીખું (૨) કડવું (૩) ન૦ મરી

તિખારો પુ૦ [તીખું ઉપરથી?] તણખો

તિગ્માંશુ પુ૦ [સં] (સ) સૂર્ય

તિજોરર પુ૦ [ઇં ટ્રેઝરર કે 'તિજોરી' ઉપરથી] કોષાધ્યક્ષ, ખજાનચી

તિજોરી સ્ત્રી૦ [ઇ ટ્રેઝરી, સર૦ મ] નાણાં, કીમતી માલમતા ઇ૦ રાખવાની લોખંડની મજબૂત પેટી ૦કારકુન પુ૦ સરકારી તિજોરીનો કારકુન [છોકરવાદ, નાદાન

તિતાલી(-લિયું) વિ૦ [त्रि+ताल] ઉછાંછળું,

તિતિક્ષા સ્ત્રી૦ [સં] સુખદુઃખ આદિ દ્વંદ્વોનું ધીરજથી સહન, સહનશીલતા -ક્ષુ વિ૦ તિતિક્ષાવાળું

તિત્તિર ન૦ [સં] તેતર પક્ષી

તિથિ સ્ત્રી૦ [સં] હિંદુ મહિનાનો દિવસ, મિતિ (૨) સંવત્સરીનો દિવસ [-સાચવવી = (શ્રાદ્ધાદિની) ઊજવણીને દિવસે યોગ્ય ઊજવણી કરવી] ૦ક્ષય પુ૦ તિથિનો ક્ષય - ગણતરીમા ન આવવું તે (બે સૂર્યોદયમાં ત્રણ તિથિઓ આવે ત્યારે જે તિથિ સૂર્યના ઉદય

કાળમાં ન આવે તેનો ક્ષય ગણાય છે.) ૦પત્ર ન૦ જેમા તિથિઓની વિગત લખેલી હોય એવો કાગળ કે ચોપડો, પચાગ ૦પર્વ ન૦ કોઈ ખાસ તિથિ કે પર્વનો દિવસ. ૦વૃદ્ધિ સ્ત્રી૦ તિથિનો વધારો (જે તિથિમા બે સૂર્યોદય આવે તે તિથિ બે વાર ગણાય છે) .
તિબ્બતી વિ૦ [हिं] તિબ્બત-ટિબેટ દેશનુ
તિબેટ પું૦ (સં.) ટિબેટ, હિમાલયની ઉત્તરનો એક દેશ
તિમગળ, તિમિંગલ(-ળ)[सं] પું૦મગરમચ્છ
તિમિર વિ૦ [सं] અધારું (૨) ન૦ અંધકાર
તિરકસ(-સિયુ) વિ૦ [સર૦ हिं, म, सं. तिर्यक्, प्रा तिरिक्ख ?] ત્રાસું, તીરછુ (૨) ન૦ ભીંતમા આડી-વાકી ઈંટો મૂકીને બનાવેલું નાનું જાળિયુ
તિરસ્કરણીય વિ૦ [सं] તિરસ્કારને પાત્ર
તિરસ્કરિણી સ્ત્રી૦ [सं.] પડદો; ચક, કનાત
તિરસ્કાર પુ૦ [सं] દુચ્છકાર, અનાદર, ધિક્કાર. ૦પૂર્વક અ૦ તિરસ્કારથી ૦વાચક વિ૦ તિરસ્કાર દર્શાવનારુ. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ તિરસ્કાર કરવો [અનાદર
તિરસ્ક્રિયા સ્ત્રી૦ [सं] તિરસ્કારવું તે, તિરસ્કાર,
તિરસ્કૃત વિ૦ [सं.] તરછોડી કાઢેલુ
તિરોધાન પું૦[सं.]અદૃશ્ય થવુ તે(૨)આચ્છાદન
તિરોભાવ પુ૦ [सं] અદૃશ્યતા [ઢંકાયેલું
તિરોભૂત, તિરોહિત વિ૦ [सं] અદૃશ્ય (૨)
તિર્યક વિ૦ (૨) અ૦[सं]વાકુ, ત્રાસું.-ગ્યોનિ સ્ત્રી૦[+ योनि]પશુ, પક્ષી વગેરે જીવો.-ગ્રેખા સ્ત્રી૦ [+ रेखा]આડી લીટી, 'ટ્રાન્સવર્સલ'(ગ)
તિર્યંક(-ચ) ન૦ [स] મનુષ્યથી હલકી જાતના પ્રાણી
તિલ પુ૦[सं]જુઓ તલ ૦પર્ણું ન૦'ટર્પેન્ટાઇન', એક તેલ. ૦પૂર, ૦પ્રાય, ૦માત્ર વિ૦ જુઓ તલપૂર, તલમાત્ર
તિલક ન૦ [सं] ટીલું. ૦પંચાંગ ન૦ તિલક મહારાજે શરૂ કરેલું પચાગ. ૦કામોદ પુ૦ એક રાગ.-કા સ્ત્રી૦ એક છંદ-વૃત્ત.-કાલક પુ૦ શરીર પર યતો તલ. -કિયું ન૦ તિલક -ટીલુ કરવાનું બીબું
તિલવાડો પું૦ [સર૦ म. तिलवाडा] એક તાલ (સગીત) [અચંબાની વાત
તિલસ્માત પું૦ [अ. तिलिस्मात] ચમત્કાર,
તિલંગ પુ૦ એક રાગ
તિલાટ વિ૦ [सं तिलकપરથી; સર૦ तिलकायत] ગાદીનુ વારસ
તિલાણો પુ૦ [રવ૦ ? સર૦ हिं तिल्लाना, म. तिल्लाणा] જેમાં ત, લ, ન, મ, દ, ર એવા કોમળ અને રણકો કરતા અક્ષર કે કોમળ સ્વરો વારે વારે આવ્યા કરે તેવું ગાયન
તિલાંજલિ સ્ત્રી૦[सं.]જુઓ તિલોદક(૨)રુખસદ
તિલોત્તમા સ્ત્રી૦ [सं.] (સ.) એક અપ્સરા
તિલોદક ન૦ [सं.] મૂએલાંને અર્પાતા તલ અને પાણી [પુ૦ કલિયુગ
તિષ્ય ન૦ [सं.] આઠમુ-પુષ્ય નક્ષત્ર. ૦યુગ
તિસમારખાં વિ૦ [સર૦ म. तिस्मारखाँ, तीसमारखा तीस (ત્રીસ) + મારવું + ખાં] ગરમ મિજાજનુ (૨) બડાઈખોર (૩) પું૦ મોટા પરાક્રમોની બડાશો મારનાર આદમી
તિસ્રજાતિ સ્ત્રી૦[सं.] ત્રણ કે તૃતીયાશ માત્રાના ખડવાળા તાલની જાતિ
તિહારી સ્ત્રી૦ એક જાતનુ પક્ષી
તિહાં અ૦ (પ) જુઓ ત્યાં; ત્યહાં [શાક
તિંદુડો પું૦ (સુ.) આખા ચણાનું પાણીવાળું
તીકમ પુ૦ જમીન ખોદવાનું એક ઓજાર (૨) (સ.) જુઓ ત્રિકમ
તીક્ષ્ણ વિ૦ [सं] બારીક ધારવાળું (૨)આકરુ, તીખું (ભાષણ) (૩) ચકોર, ચપળ, કુશાગ્ર બુદ્ધિનું. ૦તા સ્ત્રી૦
તીખું વિ૦ [प्रा. तिक्ख (सं तीक्ष्ण)]ધમધમાટ; જીભ ચચરે એવું (૨) પાણીવાળુ; તેજ, જલદ (૩)ઉગ્ર; ગરમ મિજાજનું (૪)ન૦ ખરુ લોઢુ; પોલાદ. [-આગ = આગ જેવુ - ખૂબ તીખું (૨) ખૂબ ઉગ્ર. -મરિયું, મરી = મરીના જેવું તીખુ-ગરમ મિજાજનું] -ખટ વિ૦ તીખા સ્વાદનું (૨) ન૦ તીખાશ આવે એવો મસાલો -ખાટ પું૦ તીખો સ્વાદ (૨) [લા.] સ્વભાવની ઉગ્રતા. -ખાશ સ્ત્રી૦ તીખાપણુ -ખાં ન૦ બ૦ વ૦ મરચાં (૨)

મરી –ખી સ્ત્રી૦ (કા.) ઘોડીની એક જાત
૦તમ(૦તમું) વિ૦ ખૂબ તીખુ [–જુ
તીજ સ્ત્રી૦,–જુ વિ૦ [प्रा तीअ] જુઓ ત્રીજ
તીટ ન૦ [સર૦ म] મેશ, કાજળ
તીડ ન૦ [दे तिड्ड] એક જાતનો પાંખાળો જીવ. [–પડવા=તીડનું ટોળુ ચડી આવવુ, એકઝપાટે હલ્લો થવો]
તીણુ વિ૦ [सं तीक्ष्ण, प्रा तिण्ह] ઝીણી ધારવાળુ (૨) ઝીણી અણીવાળુ (૩) સૂક્ષ્મ પણ તીવ્ર (સૂર) [(તડકા માટે)
તીત વિ૦ [सं तिक्त, प्रा तित्त ?] આકરુ, સખત
તીતર પુ૦ [સર૦ हिं] જુઓ તિત્તિર, તેતર
તીતી સ્ત્રી૦[રવ૦] ચકલી,પખી(બાળભાષામા) ૦ઘોડો પુ૦ એક જાતનુ પાંખાળુ જીવડું [તીતીઘોડા જેવું=ખાલી ધાંધળ કરનારુ (૨) અસ્થિર મનનું, ચચળ]
તીનપાચ સ્ત્રી૦[સર૦ हिं]ટડપડ,શેખી,મિજાજ
તીર ન૦ [सं]કાઠો, કિનારો(૨)[सं,फा]બાણ (૩) [फा] પારસી ચોથો મહિનો (૪) [ला] (છાપરાનો) ઊભો ટેકો. ૦કશ પુ૦ બાણનો ભાથો. ૦ગર [फा] બાણ બનાવનારો
તીરછુ વિ૦ [सं तिरश्चीन, प्रा तिरिच्छ]વાંકુ, આડુ, કતરાતુ
તીરથ ન૦,૦વાસી વિ૦ જુઓ તીર્થ, ૦વાસી
તીરવા અ૦ [તીર+વા] બાણ જાય એટલે અતરે (૨)બાણ જેટલુ લાબુ કે ઊંચુ –વો પુ૦ તીર જઈ શકે તેટલુ અતર
તીરદાજ વિ૦ [फा] તીર મારવામા કુશળ, નિશાનબાજ –જી સ્ત્રી૦ તીરદાજપણુ
તીરબાજ વિ૦ [તીર+फा बाज़]તીર મારવામા કુશળ. –જી સ્ત્રી૦ તીર મારવાની વિદ્યા (૨) અપરાધીને ચોડો જમીનમા દાટીને તીરથી મારવાની એક ક્રૂર શિક્ષા [પણુ
તીરી સ્ત્રી૦[सं त्रि પરથી]ત્રણની સજ્ઞાનું ગજીફાનું
તીર્થ ન૦ [सं] ઘાટ, પાર ઊતરવાનો માગ (૨) કોઈ પવિત્ર કે જાત્રાની જગા.[–કરવું=જાત્રાએ જવુ તીર્થે મૂકાવું=જ્યાં ઘટિત હોય ત્યાં તે કાર્ય કરવુ(૨)બીજે નહીં પણ અમુક ઠેકાણે પરવરાતા કે લાચારીથી કરવુ પડવુ] ૦ગામી વિ૦ તીર્થયાત્રી ૦યાત્રા સ્ત્રી૦ તીર્થોની યાત્રા ૦રાજ પુ૦ (સ) તીર્થોમાં શ્રેષ્ઠ–પ્રયાગ ૦(૦સ્વ)રૂપ વિ૦ (૨) પુ૦ પૂજ્ય, પવિત્ર (વડીલોને માટે પત્રમા વપરાતો માનસૂચક શબ્દ) ૦વાસી વિ૦ તીર્થસ્થાનમાં રહેનારુ ૦સેવી વિ૦ તીર્થોની યાત્રા કરનારુ ૦સ્થાન ન૦ તીર્થ કરવા જેવી–પવિત્ર જગા, યાત્રાનું ધામ –ર્થંકર પુ૦ [सं] જૈનધર્મનો પ્રવર્તક (તે ૨૪ છે) –ર્થાટન ન૦[+सं अटन]તીર્થયાત્રા –ર્થિક પુ૦ [सं] તીર્થયાત્રી (૨) સપ્રદાયનો પ્રવર્તક, તીર્થંકર. –ર્થોદક ન૦ [+सं उदक] તીર્થસ્થાનનુ–પવિત્ર નદી કે ધામનું જળ
તીવ્ર વિ૦ [सं] તીક્ષ્ણ (૨) આકરુ, સખત ૦તા સ્ત્રી૦ –વ્રા સ્ત્રી૦ ઠીસા શ્રુતિનો એક અવાતર ભેદ (સગીત)
તીસ વિ૦ [सं त्रिंशत्, प्रा तीस] ત્રીસ, ૩૦ –સા પુ૦બ૦વ૦ ૩૦×૧થી ૧૦નો વડિયો
તુ અ૦[सं]કિંતુ, પરંતુ [(૩) વશ, કુળ
તુક(–ખ)મ ન૦ [फा तुख्म] બીજ (૨) વીર્ય
તુકમરિયાં ન૦બ૦વ૦ [તુખ્મ(फा) + રૈહીન (अ)] તકમરિયા, એક ઔષધિ
તુક્કલ સ્ત્રી૦ [સર૦ म, हिं] ટુક્કલ, મોટી પતગ (૨) પુ૦ પતગ ચડાવીને પછી જે કાગળનું ફાનસ ચઢાવે છે તે (અમદાવાદ)
તુક્કો પું૦[સર૦हिं,म. तुक्का, फा तुका ?] નાની વાત, ટુચકો (૨) મનનો તરગ (૩) બૂઠું તીર, આગે ઇગોરુ ઘાલેલું તીર [–ઊઠવો= મનમા ઓચિંતો કોઈ ખ્યાલ આવવો –કે કવો, લગાવવો=કોઈ વાત કે ખ્યાલ યા યુક્તિ વહેતી મૂકવી, 'વાગ્યું તો તીર નહિ તો તુક્કો'–એ ભાવથી કોઈ વાત કે કામ કરવુ.]
તુખમ ન૦ જુઓ તુકમ
તુચ્છ વિ૦ [सं]તુચ્છકારને પાત્ર (૨) નજીવું, માલ વગરનું (૩) અતિ અલ્પ ૦કાર, ૦કારો પુ૦ [+सं कार] અનાદર, તિરસ્કાર ૦કારવું સ૦ક્રિ૦ [તુચ્છકાર ઉપરથી] તુચ્છકાર કરવો [(૫) તને
તુજ સ૦ [સર૦ म] (પ.) તારું ૦ને સ૦

તુણા(-ના)ઈ સ્ત્રી૦ વૂણવું તે કે તેનું મહેનતાણું

તુણા(-ના)વવું સ૦ ક્રિ૦, **તુણા(-ના)વું** અ૦ક્રિ૦ 'તૂણ(-ન)વું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

તુણિ(-નિ)યાટ(-ર) પું૦ જુઓ તુનિયાટ

તુતંગ ન૦ [જુઓ તૂત] બનાવટી વાત, તરકટ

તુનતુની સ્ત્રી૦ એક પક્ષી (૨) [રવ૦] એક વાદ્ય

તુનાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ તુણાઈ

તુનારો પું૦ ['તૂનવું' ઉપરથી] વૂણવાનું કામ કરનારો, તુનિયાટ

તુનાવવું સ૦ ક્રિ૦, **તુનાવું** અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ['તુણાવવું'માં

તુનિયાટ (-ર) પું૦ ['તૂનવું' ઉપરથી] તુનારો (૨) પરચૂરણ વેપાર કરનારો આદમી (૩) [લા] તુચ્છ માણસ

તુન્ના સ્ત્રી૦ [इ 'टुन्नी'] એક જાતની માછલી

તુફંગ સ્ત્રી૦ [फा.] બંદૂક

તુફેલ (-ફે) સ્ત્રી૦ [अ.] વસીલો, આશરો

તુમાખી વિ૦ મિજાજી (૨) સ્ત્રી૦ તુમાખીપણું. ૦પણું ન૦ [સુરવાળ

તુમાન સ્ત્રી૦ [फा. तुबान] ચોરણો, મોટી ઢીલી

તુમાર પું૦ [अ. तूमार] બે પક્ષ વચ્ચેનો લાંબો પત્રવ્યવહાર. [**-ચાલવો, ચલાવવો** =કશાને અંગે પત્રવ્યવહાર લંબાવો કે લંબાવ્યા કરવો **તુમારે ચડવું**=પત્રવ્યવહારના કાગળિયા થયા કરવા, પરંતુ નિર્ણય ન આવવો] **-રી** વિ૦ તુમારને લગતું

તુમુલ વિ૦ [सं.] ઘોંઘાટ અને ધમાચકડીવાળું (૨) દારુણ (યુદ્ધ) (૩) ન૦ ઘોંઘાટ, ધાંધલ

તુરક પું૦[फा तुर्क, સર૦ प्रा. तुक्क] એ નામની જાતનો માણસ, તુર્કસ્તાનનો રહેવાસી

તુર(-રં)ગ પું૦ [सं] ઘોડો

તુર(-રં)ત અ૦ [જુઓ તુરત] તરત

તુરતોતુરત અ૦ તરતોતરત, તરત જ

તુરબત સ્ત્રી૦ [अ] ઘોર, કબર

તુરંગ [पो] ૦**ખાનું** ન૦ કેદખાનું, જેલ (૨) જુઓ 'તુરગ' પું૦ માં

તુરંગ પું૦[सं] ઘોડો(૨)[લા] વિચાર. ૦**ખાનું** ન૦ ઘોડાનો તબેલો. ૦**મ** પું૦ ઘોડો

તુરંત અ૦ [प्रा तुर (सं. त्वर्)નું વ૦ કૃ૦] તરત

તુરાઈ સ્ત્રી૦ [सं तूर्य] ફૂંકીને વગાડવાનું એક વાદ્ય; શરણાઈ (૨) [જુઓ તૂરી] સાળવીનું એક ઓજાર

તુરાની વિ૦ [फा] તુરાન દેશનું કે તેને લગતું

તુરિ(-રી) સ્ત્રી૦ [सं.] તૂરી, સાળવીનો કાંઠલો કે કૂચડો (૨) પું૦ [સર૦ हिं तुरा, -री; सं तुरग, प्रा. तुरय ?] ઘોડો

તુરીય વિ૦ [सं] ચોથું (૨) ન૦ ચોથો ભાગ (૩) જુઓ તુર્યાવસ્થા ૦**પદ** ન૦ તુર્યાવસ્થાનું પદ. **-યાતીત** વિ૦ ચોથી અવસ્થાને પસાર કરી ગયેલું (૨) પું૦ બ્રહ્મ. **-યાવસ્થા** સ્ત્રી૦ જુઓ તુર્યાવસ્થા

તુર્ક પું૦ [फा] જુઓ તુરક ૦**સ્તાન** પું૦, ન૦, તુર્ક લોકોનો દેશ **-ર્કી** વિ૦ તુર્કનું,-ને લગતું (૨) ન૦ તુર્કસ્તાન (૩) સ્ત્રી૦ તુર્કી ભાષા. **-ર્કી ચાલ** [સર૦ म.] ઘોડાની એક ચાલ

તુર્ય વિ૦[सं] જુઓ તુરીય **-ર્યા, -ર્યાવસ્થા** સ્ત્રી૦[+अवस्था] ચોથી અવસ્થા(જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ અને તુર્યા) જેમાં સમસ્ત ભેદજ્ઞાનનો નાશ થઈ આત્મા બ્રહ્મ બની જાય છે (વેદાંત)

તુલના સ્ત્રી૦ [सं] સરખામણી. ૦**ત્મક** વિ૦ [+आत्मक] 'કમ્પેરેટિવ' ૦**વાચક** વિ૦ તુલના બતાવનારું. **-વું** સ૦ ક્રિ૦ + તોલવું

તુલ(-ળ)સી સ્ત્રી૦ [सं] એક વનસ્પતિ (૨) તુશી ૦**ક્યારો** પું૦ તુલસીનો ક્યારો ૦**પત્ર** ન૦ તુલસીનું પાંદડું (૨) સભામાં બે પક્ષના મત સરખા થતાં મડાગાંઠ ઊભી થાય, ત્યારે પ્રમુખ જે મત આપી શકે છે તે મત; 'કાસ્ટિંગ વોટ'. ૦**પાટિયાં** ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ તુશીપાટિયાં. ૦**વિવાહ** પું૦ તુલસીને વિષ્ણુ સાથે પરણાવવાની ક્રિયા (કારતક સુદ ૧૧)

તુલા સ્ત્રી૦ [सं.] ત્રાજવું, કાંટો (૨) સાતમી રાશિ (૩) [લા] તુલના, સમાનતા (૪) જુઓ તુલાદાન [**-કરાવવી** = તુલાદાન માટે પોતાની ભારોભાર કોઈ કીમતી ચીજ જોખાવવી] ૦**દાન** ન૦ પોતાની ભારોભાર વસ્તુનું દાન. ૦**સંપાત** પું૦ સૂર્યને તુલા રાશિમાં આવવાનો કાળ (ત્યારે દિવસરાત સરખા થાય છે) **-લિત** વિ૦ તોળાયેલું; બરોબરીનું

તેજ ન૦ [सं तेज, तेजस्] પ્રકાશ (૨) પ્રભાવ, પરાક્રમ (૩) પંચમહાભૂતોમાંનું અગ્નિતત્ત્વ [–પડવું=પ્રકાશ મારવો (૨) શેહમાં દબાવું –મારવું=પ્રકાશવું (૨) રૂઆબ પડવો] ૦દાર પુ૦ તેજસ્વી
તેજણ સ્ત્રી૦ [જુઓ તાજણ] ચપળ ઘોડી
તેજબળ ન૦ એક છોડ
તેજસ્ત્વ ન૦ [सं] તેજનો ગુણ
તેજસ્વિતા સ્ત્રી૦ [सं.] તેજસ્વીપણું
તેજસ્વિની વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं] તેજસ્વી (૨) સ્ત્રી૦ તેજસ્વી સ્ત્રી (૩) ચાંદની રાત
તેજસ્વી વિ૦ [सं] પ્રકાશવાળું (૨) પ્રભાવશાળી, પરાક્રમી
તેજપુંજ પુ૦ [सं] પ્રકાશનો સમૂહ – ઢગલો
તેજાનો પુ૦ [फा] તજ, લવિંગ ઇ૦ ગરમ મસાલો
તેજાબ પુ૦ [फा] ઍસિડ –બી વિ૦ તેજાબને લગતું કે તેના જેવી અસરવાળું
તેજાળ(–ળું) વિ૦ ['તેજ' ઉપરથી] તેજવાળું
તેજિત વિ૦ [सं] તેજયુક્ત (૨) ઉત્તેજિત
તેજિષ્ઠ વિ૦ [सं] તેજસ્વી
તેજી સ્ત્રી૦ [फा] તેજસ્વિતા, ચળકાટ (૨) ભાવ – કિંમતમાં વધારો (૩) હોંશ, ઉત્સાહ, સ્ફૂર્તિ (૪) ચડતી, આબાદી (૫) પુ૦ [જુઓ તાજી] ઘોડો, તેજ સ્વભાવનો ઘોડો (૬) વિ૦ તેજ ૦મુંદી સ્ત્રી૦ ભાવની ચઢઊતર ૦લું વિ૦ તેજ, તેજીવાળું
તેજો- [सं तेजस्] (સમાસના પૂર્વપદે, ઘોષ વ્યંજનાદિ શબ્દ પહેલાંનું અંગ) ૦ભંગ પુ૦ તેજ – માનપ્રતિષ્ઠાનો ભંગ ૦મય વિ૦ તેજસ્વી, તેજથી ભરેલું ૦મંડલ(–ળ) ન૦ તેજનું કૂંડાળું ૦મૂર્તિ(–ર્ત્તિ) વિ૦ તેજની મૂર્તિ જેવું (૨) પુ૦ સૂર્ય ૦રાશિ પુ૦ તેજનો રાશિ, તેજપુંજ ૦રૂપ ન૦ બ્રહ્મ ૦વધ પુ૦ તેજોભંગ
તેટલું વિ૦ હદ, સંખ્યા, અંતર, જગા, સમય વગેરેમાં અમુક જેટલું–અમુક બરાબર –લે અ૦ તેટલામાં, તે વખતે, જગાએ, અંતરે ઇ૦ (૨) તેટલાથી –લામાં અ૦ તેટલા વખતમાં, દરમિયાન
તેડ (તેડ,) સ્ત્રી૦ [सं तट, प्रा तड ? સર૦ म] તટ, કાંઠો (૨) બાજુ, તરફ (૩) [ચ] ભાણા કે થાળીની બાજુ જ્યાં શાક ચટણી ઇ૦ મુકાય છે તે કે [લા] તે વસ્તુ
તેડવું સ૦ ક્રિ૦ [दे तेड] નોતરવું (૨) [?] [બાળકને] ઊંચકવું–કેડે બેસાડવું [તેડવા જવું, તેડી લાવવું = લેવા – બોલાવવા જવું, લઈ આવવું (જેમ કે, વહુને) તેડી જવું = સાથે લઈ જવું]
તેડાગર વિ૦ [તેડું+ગર] તેડી લાવનાર, તેડા કરનાર
તેડાતેડ સ્ત્રી૦ ['તેડવું' પરથી] ઉપરાઉપરી – ખૂબ વાર તેડવું તે
તેડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'તેડવું'નું પ્રેરક (૨) નોતરવું, બોલાવવું
તેડું ન૦ ['તેડવું' પરથી] નોતરું, લેવા - બોલાવવા આવવું તે [–આવવું = નોતરું આવવું, લઈ જવા આવવું –કરવું = નોતરવું, સાથે આવવા કહેવું કે તેમ કહેવા માણસ મોકલવું] ૦હકારું ન૦ હોકારીને બોલાવવું તે
તેણી (તે') સ૦ ['તે' ઉપરથી] (ત્રીજો પુરુષ એ૦ વ૦નું સ્ત્રી૦ રૂપ બહુધા પારસીઓમાં વપરાય છે) ૦ગમ, ૦મેર અ૦ તે તરફ, તે બાજુ ૦વાર અ૦ તે વખતે
તેણે (તે') સ૦('તે'ની ત્રીજી વિભક્તિનું એ૦વ૦)
તેતર, ૦ડો પુ૦ [सं तित्ति(–त्ति)र, प्रा तेत्तिर] તીતર, એક જાતનું પક્ષી
તેતાળી(–ળી)સ (તે) વિ૦ જુઓ તેતાળીસ
તેત્રીસ વિ૦ [प्रा तेत्ती(–त्ती)स, सं त्रयस्त्रिंशत्] '૩૩' –સો વિ૦પુ૦ તેત્રીસની સાલનો (દુકાળ)
તેથી, ૦કરીને અ૦ ['તે'ની તૃતીયા વિભક્તિ] માટે, તે કારણે, તેટલા સારુ
તેનાવું અ૦ક્રિ૦ પાકવું, તૈયાર થવું
તેનું (તે') સ૦ ('તે'નું છઠ્ઠી વિભક્તિનું એ૦વ૦)
તેપન (તે) વિ૦ [प्रा तिपन्न, तेवन्न (सं त्रिपञ्चाशत्)] '૫૩', ત્રેપન
તેમ (તે) અ૦ [अप तिम] તે રીતે – પ્રમાણે
તેમણે (તે') સ૦('તે'નું ત્રીજી વિભક્તિનું બ૦વ૦)
તેમનું (તે') સ૦ ('તે'નું છઠ્ઠી વિભક્તિનું બ૦વ૦)
તેર વિ૦ [सं त्रयोदश, प्रा तेर(०स)] '૧૩'. ૦તાંસળી સ્ત્રી૦ જેને પરસ્પર ભાણાવહેવાર

નથી એવી જુદી જુદી જ્ઞાતિના લોકો. ૦મું વિ૦ ક્રમમાં બાર પછીનું (૨) ન૦ માણસના મૃત્યુનો તેરમો દિવસ કે તે દિવસે કરાતો વરો ૦શ(-સ)(,)સ્રી૦ પખવાડિયાની તેરમી તિથિ

તેરીખ સ્રી૦ [अ तारीख?] વ્યાજ ગણવાનો દિવસ (૨) વ્યાજનો દર. [-ચઢવી = વ્યાજ વધ્યે જવું -દેવી = વ્યાજ આપવુ -લેવી = વ્યાજ લેવું]

તેરીજ સ્રી૦ [સર૦ म.] જુઓ તારીજ

તેરીમેરી સ્રી૦ [हिं.; સર૦ अप. तेर + मेर] ગાળાગાળી; તારીમારી [(સં. ૧૯૧૩ ?)

તેરો પું૦ ['તેર' ઉપરથી] તેરની સાલનો દુકાળ

તેલ ન૦ [सं तैल, प्रा] તલ વગેરેમાથી કઢાતો ચીકણો પ્રવાહી પદાર્થ (૨) તેલમાં કાઢેલું સત્ત્વ (૩)[લા.] અડદાળો, દમ [-ઊંજવું = ઘસારાના ભાગમા તેલ પૂરવું -કાઢવું = ઠૂશ કાઢવી, દમ કાઢવો (૨) સત્ત્વ કાઢવુ -જોવું, તેલની ધાર જોવી = પૂરી ચોકસાઈ કરવી -ઘાલવું = મરનાર પછીનો શોક વિધિસર છોડવો (સ્રીઓએ). -નીકળવું = ઠૂશ નીકળવી. તેલપળી કરવી = જેમ તેમ કરીને ગુજરાન ચલાવવુ -પૂરવું = તેલ મૂકવુ-આજવુ કે ભરવું. -રેડાવું = દુકાળ પડવો (૨) અદેખાઈ થવી. તેલમાં માખ બૂડવી = શરમાઈ-સંકોચાઈ જવું.] ૦ણ સ્રી૦ તેલીની સ્રી, ઘાચણ ૦દાણ પું૦બ૦વ૦ તેલી બિયા -લાણુ વિ૦ તેલવાળુ, તેલથી ચીકણુ બનેલું

તેલ(-લુ)ગુ સ્રી૦ તેલગણના લોકોની ભાષા

તેલંગણ પું૦ [प्रा तेलंग (सं. तैलंग)](સ.) ઓરિસાથી દક્ષિણના સમુદ્રકિનારા પરના પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ, આંધ્ર દેશ

તેલાં ન૦બ૦વ૦ ['તેલ' ઉપરથી] નવરાતરના દિવસમાં તેલની કરી પાળી કરવાનું ત્રણ ઉપવાસનુ વ્રત

તેલિયું વિ૦ ['તેલ' ઉપરથી] તેલવાળુ, તેલથી ચીકણુ -યા ચક્કી સ્રી૦ તેલ કાઢવાની ચક્કી-મિલ -યા બાવા ન૦ એક જાતનું પખી -યો રાજા પું૦ તેલથી નાહનાર-તેલથી તરબોળ વસ્રો પહેરનાર અને તેલમા જોઈ ગુજરેલી વાત કહેનારો-તાંત્રિક

તેલી વિ૦ ['તેલ' ઉપરથી] તેલવાળુ; તેલિયું (૨) પું૦ ઘાચી (૩) એક અટક

તેલુગુ સ્રી૦ જુઓ તેલગુ [ઝૂમખુ

તેલું ન૦ જુઓ તેલા (૨) ['ત્રણ' પરથી] ત્રણનું

તેવડું વિ૦ [अप. तेवड, સર૦ म तेवढा,-ढा] તેના જેવડું -તેવડું વિ૦ તેવડુ તેવડું, સરખેસરખુ

તેવરો પું૦ [हिं. तेवरा] સગીતનો એક તાલ

તે વાર(-રે) અ૦ તે સમયે-પ્રસંગે, ત્યારે

તેવીસ વિ૦ [प्रा. तेवीस (सं त्रयोविंशति)] ૨૩; ત્રેવીસ -સા પુ૦બ૦વ૦ ત્રેવીસા

તેવું (') વિ૦ [सं तद् + वत्, સર૦ प्रा. तेवँ (૦ઈ), अप. तेह, म. तेवि (-वी)] અમુકને મળતુ, અમુક જેવુ. -વામાં અ૦ તે વખતે. -વે અ૦ તે સમયે, ત્યારે (પ.)

તેસઠ (તે) વિ૦ [प्रा तेसट्ठि (सं त्रिषष्टि)] '૬૩', ત્રેસઠ

તેહ સ૦ [સર૦ अप० = તેવું] (પ) તે

તેં (તે') સ૦ ('તું'નું ત્રીજી વિભક્તિ, એ૦ વ૦)

તેંગળ પું૦, ન૦ એક ઘરેણું

તેંતાલી(-ળી)સ (તે૦) વિ૦ [प्रा तेआलीस (सं त्रिचत्वारिंशत्)] '૪૩'

તેંસઠ (તે૦) વિ૦ જુઓ તેસઠ [(૩) તેજસ્વી

તૈજસ વિ૦ [सं] તેજ સંબધી (૨) તેજનું બનેલું

તૈયાર વિ૦ [अ] રજૂ કરવા કે ઉપયોગમાં લેવા યોગ્ય, પરિપૂર્ણતાએ પહોચેલુ, તરત હાજર કરાય કે કામ દે એવી સ્થિતિવાળું (૨) સજ્જ, તત્પર -રી સ્રી૦ તત્પરતા; સજ્જ હોવું તે. [(માલ) તૈયારીમાં લઈ જયો = ઉતારુઓની ગાડીમાં લગેજ કરવો]

તૈલ ન૦ [सं.] તેલ. -લાભ્યંગ પુ૦ [+ अभ्यंग] શરીરે તેલ ચોળવુ તે. -લી વિ૦ તેલવાળુ (૨) ચીકટુ (૩) પું૦ તેલી, ઘાચી

તૈલગ(૦ણ) પુ૦[सं.] તેલગણ; પ્રાચીન તેલગદેશ

તૈલગી વિ૦ તૈલગ દેશને લગતું

તૈયે અ૦ (કા) તઈ, ત્યારે, તો પછી

તો અ૦ [सं तदा, प्रा. तो; સર૦ म. तों, हिं] ('જો' સાથે કે એકલુ, શરતી વાક્યમાં

વપરાય છે) ઉદા૦ જો આવશે, તો જઈશું (૨) [सं तु] 'તોપણ'ના અર્થમાં ઉદા૦ હું તો જઈશ (તું નહીં આવે તોપણ) (૩) [સર૦ प्रा तओ, तो] 'તો પછી' ના અર્થમાં ઉદા૦ તો જા! (૪) 'બીજું કાંઈ નહીં, તો આટલું તો' એ અર્થમાં' ઉદા૦ ખાઓ તો ખરા, પાસે તો આવ (૫)ભાર મૂકવા માટે ઉદા૦ 'તું ગયો તો નહીં જ!' 'ખા તો ખરો.' [તો તો=તો (વિશેષ આગ્રહ સૂચવે છે) તો પછી અ૦તો તો,ત્યારે]

તોઈ સ્ત્રી૦[સર૦हिं म] તુઈ, કસબની કિનારી

તોક (તો૦ ?)સ્ત્રી૦[अ. तौक] ગળામાં નાખવાની વજનદાર બેડી (૨) હાંશ, હળપૂણી

તોકવું સ૦ક્રિ૦ [हिं.] ઊંચકવું (૨) જોખવું

તોકલ પું૦[अ. तवक्कुल] ઈશ્વર પરની આસ્થા

તોકીર સ્ત્રી૦ [अ] આબરૂ, ઇજ્જત

તોખમ ન૦, સ્ત્રી૦+ જુઓ તુખમ

તોખાર પું૦ [दे तुक्खार, तोक्खार] ઘોડો

તોછડું વિ૦ [सं तुच्छ] અસભ્ય, ઉદ્ધત (૨) ટૂંકું, ઓછું -ડાઈ સ્ત્રી૦ તોછડાપણું

તોજી (તો?) સ્ત્રી૦ [म तौजी] વિઘોટી, સાંથ (૨) સાર, સત્ત્વ

તોટક પું૦ [सं त्रोटक, प्रा तोटअ] એક છંદ

તોટાવું અ૦ક્રિ૦ ['તોટો' ઉપરથી] ખૂટી પડવું, તોટો પડવો

તોટો પું૦ ['તૂટવું' ઉપરથી (सं त्रुट्)] ખોટ; નુકસાન (૨) [જુઓ ટોટો] હરડિયો

તોડ પું૦ ['તોડવું' ઉપરથી] નિકાલ, ફડચો, ફેંસલો [-આણવો, -કરવો, -કાઢવો, -પાડવો, -મૂકવો, -લાવવો] (૨) [સર૦ म]સોગટામાં સામાની સોગટી પહેલી મારવામાં આવે છે તે, કે જે પછી પોતાની સોગટી ઘરમાં લઈ જઈ શકાય. [-પડવો=એ રીતે સોગટી મરાય એવો દાવ પડવો](૩) સ્ત્રી૦ [सं तोद, प्रा] પગના માંસલ ભાગમાં થતી પીડા ૦જોડ સ્ત્રી૦ તડજોડ, સમાધાન. ૦ફોડ સ્ત્રી૦ તોડવું ફોડવું તે

તોડણહાર વિ૦ તોડનાર

તોડવું સ૦ક્રિ૦ [सं, प्रा नोड] જોડાયેલું કે વળગેલું યા લાગેલું હોય તેને જોર વાપરીને છૂટું કરવું જેમ કે ઝાડની ડાળ, કેરી આંબેથી તોડવી (૨) ચૂંટવું, ચૂંટીને અલગ લેવું, ઉતારવું. જેમ કે ફૂલ, શાક ઇ૦ (૩) ભાંગવું, ફોડવું જેમ કે કાચ, લમણો, હાથ ઇ૦ (૪) અલગ બે ભાગ કરવા, ટુકડો કરી નાંખવો જેમ કે વાળ, તાર, દોરો (૫) [લા] ભંગ કરવો, ભંગાણ પાડવું જેમ કે, વચન, મૈત્રી ઇ૦ [તોડી નાખવું=ભાંગી નાંખવું (સંબંધ કે કાંઈ રચાતું કે રચાયું હોય તે) (૨) નાસી-પાસ-વેરણછેરણ કરી દેવું તોડી પાડવું= તોડી નાંખવું, પાડી નાંખવું]

તોડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] એક રાગિણી-ટોડી (૨) નાનો તોડો-પગનું સાંકળું (છોકરીનું)

તોડેમ ટોડે અ૦ એકપગે

તોડો પું૦ [સર૦ हिं, म तोडा, दे तोडर] ટોડો, પગનું સાંકળું (૨) હજાર રૂપિયાની થેલી (૩) [જુઓ તોડવું] પૂણીઓ કાંતતાં પડેલો ફેંદો (૪)કાચું તોડેલું ફળ (કેરી, કોઠું વગેરે) (૫) [જુઓ ટોડો] ટોલ્લો (૬) મિનારો; શિખર; કાંગરો (૭) વાવની ઉપરની દીવાલ(૮) ચણતરમાં દીવાલની જાડાઈની દિશામાં મુકાતી ઈંટ (દીવાલની લંબાઈની દિશામાં મુકાતીને 'પટ્ટી' કહે છે) (૯) [જુઓ ટોટો] બંદૂકની જામગરી [બોલતાં જીભ ચોટવી

તોતડા(-બા)વું અ૦ક્રિ૦ ['તોતડું' ઉપરથી]

તોતડું વિ૦[સર૦हिं तोतला, म तोतरा(-ळा), રવ૦ ?] બોલતાં તોતડાતું -ડાપણું ન૦

તોતરંગી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] એક જાતનું પક્ષી

તોતલું(-ળું) વિ૦ જુઓ તોતડું (૨) અડધા અને કાલા બોલ બોલતું

તોતળાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ તોતડાવું

તોતળું વિ૦ જુઓ તોતડું, તોતલું

તોતાચશ્મી સ્ત્રી૦[फा]પોપટની આંખની જેમ ફરી બેસવું તે, બદલાઈ જવું-સંબંધ તોડી નાખવો તે [તોસતાન

તોતિંગ વિ૦ (કા.) બહુ મોટા કદનું; મોટું

તોતેર (તો') વિ૦ [प्रा तेव(-हु)त्तरि] '૭૩', તોંતેર

તોતો પું૦ [फा]પોપટ

તોદરી સ્ત્રી૦ [फा ; સર૦ हिं] દીવાલ પર ઊગતું એક જાતનું ફૂલ

તોપ સ્ત્રી૦ [तुर्की] દારૂગોળો ફેંકવાનું સાધન(૨) [લા.]મોટી ગપ [–**ચલાવવી**=તોપ કામમાં લેવી, તોપ ફોડવી, તોપમારો કરવો (૨) ગપ ફેલાવવી. –**છોડવી**=તોપ ફોડવી (૨) ગપ લગાવવી (૩) [લા.] વાછૂટ કરવી. –**ફોડવી**= તોપ સળગાવવી;તોપનો ગોળો મારવો(૨)[લા.] ભારે કાંઈ પરાક્રમ કરવું. –**ભરવી**=તોપમાં દારૂગોળો ભરી તે ફોડવા તૈયાર કરવી –**મારવી**, –**લગાવવી**=તોપ ફોડવી, ગોળો મારવો(૨)ગપ ઠોકવી] ૦**ખાનું** ન૦ તોપ તથા એનો સરંજામ રાખવાની જગા(૨)તોપ અને એનો સરજામ. ૦**ગોળો** પુ૦ તોપનો ગોળો (૨)[લા.] મોટી ગપ [–**છોડવો**=તોપ ફોડવી, તોપનો ગોળો મારવો (૨) ગપ ઠોકવી.] ૦**ચી** પુ૦ તોપ ફોડનારો માણસ,ગોલંદાજ(૨)[લા.] ગપ્પી માણસ ૦**મારો** પુ૦ તોપના ગોળાનો મારો ચલાવવો – ગોળા પર ગોળા છોડવા તે. [–**ચલાવવો**=તોપના ગોળા ખૂબ છોડવા.]

તોપણ (તો) અ૦ છતા, તેમ છતા, તથાપિ

તોફા વિ૦ [अ. तुहफह्] સર્વોત્તમ,સરસ;કીમતી

તોફાન ન૦ [अ. तूफान]મસ્તી,ધાંધલ(૨)લડાઈ, મારામારી. –**ની** વિ૦ તોફાન કરનારુ

તોફારી વિ૦ ['તફારીક' પરથી ?] ભેળસેળિયું; પરચૂરણ, ફુટકળ

તોબરો પું૦ [फा] ઘોડાને ચંદી ખવડાવવાની ચામડાની કોથળી(૨)[લા.]રીસથી ચડેલુ મો. [–**ઊતરવો**=મો પરથી રીસ દૂર થવી. –**ચડવો**=રીસથી મોં ચડવુ. –**ચડાવવો**= ઘોડાને મોએ તોબરો બાંધવો (૨) રીસથી મોં ચડાવવું.]

તોબા અ૦ (૨) સ્ત્રી૦[अ] 'હવે હદ થઈ' એવો અર્થ બતાવતો ત્રાસ કે કંટાળાનો ઉદ્ગાર. [–**પોકારવી**=ત્રાસી જવુ, કંટાળવું. –**પોકરાવવી**=ત્રાસી જાય એમ કરવું] ૦**ખત** ન૦ બળજોરીથી લખાવેલું ખત

તોમર ન૦ [सं.] ભાલા જેવું એક આયુધ (૨) એક છંદ

તોય ન૦ [सं.] પાણી, જળ. ૦**જ** ન૦ પોયણું; કમળ.૦**દ**(–**ધર**) પું૦;ન૦ વાદળ ૦(૦**નિ**)**ધિ** પું૦ સમુદ્ર

તોર (તો) પું૦ [अ तौर ? કે तुर्की तोरह = જુલમી હુકમ ઉપરથી ?] મિજાજ, અહંકાર (૨) સ્ત્રી૦ [दे तरिया] તર, મલાઈ

તોર (તો) પુ૦ સાળનો રોલર; તે ગોળ લાકડું જેની પર કપડું વણાય તેમ વીંટાય છે

તોરણ ન૦ [सं] મુખ્ય દરવાજો; કમાનવાળો દરવાજો(૨) શોભા માટે બંધાતો કાગળ, પાન વગેરેનો હાર. [**તોરણે આવવું**, **તોરણે ચઢવું** =વરનું પરણવા ચોરીની નજીક આવી પહોંચવું (૨) [લા] કોઈ કામ તેની છેલ્લી કોટીએ આવી પહોંચવું] ૦**ઘોડો** પું૦ વરનો ઘોડો તોરણે આવે ત્યારે બારોટને અપાતો એક લાગો

તોરત ન૦ [જુઓ તૌરાત] યહૂદીઓનું ધર્મ-પુસ્તક, બાઇબલનો 'જૂનો કરાર'

તોરાવાળો પુ૦ [જુઓ તોરો] લાવણી ગાનારો; તૂરાવાળો (૨) માથે તોરાવાળો માણસ

તોરી (તો) વિ૦ તોરવાળું, મિજાજી (૨) સ્ત્રી૦ તોર; મિજાજ (૩) રીસ, ઝાંઝ

તોરી સ્ત્રી૦ કંસારીના જેવું એક જીવડું (૨) પું૦ જુઓ તુરી, ઘોડો

તોરું વિ૦ તારું (૫)

તોરો પુ૦[अ. तुर्रह्] છોગું, પાલવ; શિરપેચ(૨) પાઘડીનો કસબ(૩)ફૂલનો ગોટો – કલગી (૪) [જુઓ તૂરો] લાવણીનો એક ભેદ

તોરો (તો) પુ૦ જુઓ તોર, મિજાજ, દમામ

તોરોબઅલો પુ૦ એક પક્ષી

તોલ પુ૦,ન૦[सं]વજન(૨)વજન કરવાનું કાટલું (૩) [લા.] કિંમત, કદર (જેમ કે તોલ કરવો, થવો) (૪) ભારબોજ, વકર, પ્રતિષ્ઠા. ૦**દાર** વિ૦ વજનદાર, ભારે

તોલકું (તો) ન૦ [જુઓ તોલું(–લકુ)] માથું

તોલડી સ્ત્રી૦ [જુઓ તોલું] રાંધવાનુ માટીનુ વાસણ (૨) સ્મશાનમાં લઈ જવાની દેવતાની હાલ્લી. –**ડું** ન૦ નાનું માટીનું વાસણ,હાલ્લું (૨) ભિક્ષાપાત્ર

તોલન ન૦, -ના સ્ત્રી૦ [सं]+તોળવું તે (૨) તુલના, સરખામણી [તોળવું
તોલ(-ળ)વું સ૦ક્રિ૦[सं तुल्, प्रा तोल]જુઓ
તોલા(-ળા)ટ પુ૦ ['તોળવું' પરથી] તોળનારો, તોળવાનું કામ કરનારો [(૨) ઘીનું પાટ્ટું
તોલુ ન૦ [दे. तोल(सं तुल्)]દશ શેર વજન
તોલુ,-લકુ (તો) ન૦ [सं. तालुक] માથું
તોલે અ૦ ['તોલ' ઉપરથી] સરખામણીમાં, તુલનામાં, બરોબર
તોલો પુ૦ [सं तोल] રૂપિયાભાર
તોશાખાનું ન૦[फा तोशह+खानह] ભંડાર, સામાન મૂકવાની જગ્યા
તોષ પુ૦[सं] સંતોષ. ૦વું સ૦ક્રિ૦ સંતોખવું
તોસ્તાન ન૦[फा तोशह+दान પરથી ? સર૦ મ तोसदान, तोस्तान] કોઈ પણ મોટી-તોતિંગ ચીજ કે ઘટના
તોસદાન ન૦[फा तोशदान]દારૂગોળો રાખવાની સિપાઈની ખલેચી (૨) દફતર, જોસ્તાન
તોળવુ સ૦ક્રિ૦ [જુઓ તોલવું] જોખવું, વજન કરવું(૨)ઉપાડવું,ઊંચકવું(૩)તુલના-વિચાર-કિંમત કરવી [ફેરવી તોળવું = બોલીને ફરી જવું, ફેરવી વાળવું.]
તોળા પુ૦ જુઓ તુલા
તોળાટ પુ૦ જુઓ તોલાટ -મણુ ન૦, -મણી સ્ત્રી૦ તોળવા-જોખવાનું મહેનતાણું
તૌતેર વિ૦ [જુઓ તોતેર] '૭૩'
તૌરાત ન૦ [हिब्रू तौरत] જુઓ તોરત
તૌહીદ સ્ત્રી૦ [अ] (ઈશ્વરનું) એકપણું
ત્યક્ત વિ૦ [सं] તજાયેલું -ક્તા વિ૦સ્ત્રી૦ તજાયેલી (૨) સ્ત્રી૦ પતિએ તજેલી સ્ત્રી
ત્યજવું સ૦ક્રિ૦ [सं त्यज्] તજવું, છોડવું, ત્યાગ કરવો
ત્યમ અ૦ (૫.) જુઓ તેમ, તે પ્રમાણે
ત્યહાં અ૦ (૫) જુઓ ત્યાં
ત્યાગ પુ૦[सं] તજવાની ક્રિયા(૨)સંન્યાસ(૩) દાન (૪)લગ્નાદિ પ્રસંગે અપાતો બારોટનો લાગો, તાગ ૦પ્રધાન વિ૦ત્યાગ જેમાં પ્રધાન છે તેવું ૦મૂર્તિ સ્ત્રી૦ ત્યાગની મૂર્તિરૂપ માણસ (૨) [લા] હિંદુ વિધવા ૦વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ત્યજવું, ૦શીલ વિ૦ દાનશીલ -ગી વિ૦ ત્યાગ કરનારુ (૨) પુ૦ સંન્યાસી (૩) દાતા
ત્યાજ્ય વિ૦[सं]તજવા યોગ્ય કે તજી શકાય તેવું
ત્યાર કેડે, ત્યાર પછી અ૦ તે વખત પછી
ત્યારથી અ૦ તે વખતથી
ત્યારે અ૦ [જુઓ તે વારે] તે વખતે (૨) તે સ્થિતિમાં, તો પછી ['૮૩'
ત્યાશી(-સી) વિ૦[प्रा तेयासीइ(सं त्र्यशीति)]
ત્યાં (') અ૦ તે ઠેકાણે (૨) તે સંજોગોમાં. ૦કણે(-ણિયે) અ૦ત્યાં (દ ગુજરાત) ત્યાં તો અ૦ એટલામાં તો, એટલું થયું તેટલામાં તો ત્યાં સુધી, લગી અ૦ તે સ્થાન, સમય કે સંજોગ સુધી
ત્રગણુ વિ૦ ત્રણ ગણુ
ત્રચકો પુ૦ [સર૦ તરકચો, ત્રસકો (फा तर्क् = છોડવુ + चेह ?] (કા) પ્રવાહીનો ડાઘ પડે તેવા જોરથી ઊડેલો છાંટો
ત્રટ(-ઠ) પુ૦ + તટ
ત્રણ વિ૦[सं त्रीणि] '૩' [-પાયાનું=ઠેકાણા વિનાનું, ગાંડુ. -ટકાનું, બદામનું=તુચ્છ, લેખા વિનાનું] ૦પગી સ્ત્રી૦ બે જણે પોતાનો એકેક પગ સાથે બાંધી દોડવાની રમત -ણેક વિ૦ આશરે ત્રણ
ત્રપત્રપતું વિ૦[રવ૦]તરબોળ,ટપકતું,ત્રસત્રસતુ
ત્રપા સ્ત્રી૦ [सं] લજ્જા, શરમ
ત્રમઝટ, ત્રમઝીક અ૦ પુષ્કળ, ધોધમાર (વરસવું) (૨) સ્ત્રી૦ ઝડી
ત્રમણું વિ૦ તમણુ, ત્રગણું
ત્રય વિ૦ [सं]ત્રણ (૨) ન૦ ત્રણનો સમૂહ -યાનન પુ૦ [+आनन] (સ) ત્રણ મુખવાળા-દત્તાત્રેય -યી સ્ત્રી૦[सं] ત્રણનું જૂથ (૨) ઋક્, સામ અને યજુર્ એ ત્રણ વેદનો સમૂહ -યોદશ વિ૦[सं] '૧૩' -યોદશી (-શી) સ્ત્રી૦ તેરશ
ત્રવડ ન૦ [सं त्रि+वर्त्मन्] જુઓ ત્રિભેટો
ત્રવાડી પુ૦ [त्रि+वेद ઉપરથી] ત્રિવેદી, એક અટક [પ્રાણીઓનો સમૂહ
ત્રસ વિ૦[सं] જંગમ,ચલ(૨) ન૦વન (૩) ત્રસ
ત્રસકો પુ૦ છાંટો, ડબકો (૨) ફાટ, ચીરો (૩) નિસાસો (૪) નિરાંત, જંપ

ત્રસત્રસવું અ૦ક્રિ૦ (કા.) ઝરવું, નીતરવું,ત્રસવું
ત્રસરેણુ ન૦ [સં.] અણુ, પ્રકાશમાં ઊડતું દેખાતું રજકણ
ત્રસિંગ પુ૦ (કા.) સિંહ
ત્રસ્ત વિ૦ [સં] ડરેલું, ભડકેલું (૨) બીકણ
ત્રંબક પુ૦ [સં.] જુઓ ત્ર્યંબક
ત્રંબાળું વિ૦ ['તામ્ર' ઉપરથી] તાંબાનું (૨) ['ત્રંબક' ઉપરથી] ત્રંબકનું (૩) ન૦ મહાદેવે જનકને આપેલું અને રામે ભાંગેલું ધનુષ્ય (૪) એક જાતનું વાદ્ય
ત્રાક સ્ત્રી૦ [સં. तर्कु] જેના પર સૂતર કંતાય છે [તે સોયો
ત્રાગ,૦ડો પુ૦['ત્રાક' ઉપરથી?] તાગડો, તાંતણો
ત્રાગડ વિ૦ (૨) પું૦ સોનીની એક જાત
ત્રાગડું ન૦ ['ત્રાક' ઉપરથી] તળેલી વસ્તુ પેણીમાંથી કાઢવાનું એક ઓજાર, સોયો
ત્રાગડો પુ૦ તાંતણો, તંતુ (૨) જનોઈ (૩) વળ દેવાની ફરકડી [તાગ] તાગ લેવો
ત્રાગવું સ૦ ક્રિ૦ (કા) ત્રાગું કરવું (૨)[જુઓ
ત્રાગું ન૦ ['ત્યાગ' ઉપરથી ?] બીજાને ઠેકાણે લાવવા પોતાના ઉપર કરેલી જબરદસ્તી (૨) હઠ; જીદ -ગાળું વિ૦ ત્રાગું કરનારુ
ત્રાગો પુ૦ જુઓ ત્રાગડો
ત્રાજવું ન૦[फा तराज़ू] જુઓ ત્રાજૂડું [-ઊંચું ચઢવું=વધવું, બઢતી થવી -નીચું નમવું =લાભ થવો, આબાદીના દિવસો આવવા. -ભારે થવું=અભિમાન આવવું ત્રાજવાં ટ્રંપાવવાં=છૂંદણાં છૂદાવવા.]
ત્રાજૂડું ન૦ જોખવાનું બે પલ્લાંવાળું સાધન; ત્રાજવું (૨) શરીર ઉપર છૂદાવેલું છૂંદણું -ડી સ્ત્રી૦ નાનાં ત્રાજવાં
ત્રાટક પુ૦ [સં] તાકીને એક જ સ્થાને જોઈ ચિત્ત એકાગ્ર કરવાની યોગની એક ક્રિયા
ત્રાટકવું અ૦ક્રિ૦ ['ત્રાટક' કે 'ત્રાડ' ઉપરથી] (કા) અણધાર્યો ધસારો કરવો, છાપો મારવો
ત્રાટી સ્ત્રી૦, -ટું ન૦ [જુઓ તટ્ટી] તાટું, કામડાનો પડદો, ટટ્ટી
ત્રાડ (ત્રા') સ્ત્રી૦ [સર૦ મ ત્રાહટળે] મોટી બૂમ, ગર્જના (-નાખવી, પાડવી). ૦ન ન૦ ત્રાડવું તે
ત્રાડવું (ત્રા') અ૦ ક્રિ૦ ગર્જના કરવી
ત્રાડો પું૦ જુઓ તાડો
ત્રાણ ન૦ [સં] રક્ષણ, બચાવ (૨) શરણ
ત્રાણુ(-ણું) વિ૦[प्रा. तेणउइ (सं. त्रिणवति)] તાણું-'૯૩'
ત્રાતા પું૦ [સં] રક્ષણ કરનાર; બચાવનાર
ત્રાપડ સ્ત્રી૦ (કા) અકરાંતિયાપણું
ત્રાપો પુ૦ જુઓ તરાપો
ત્રાયમાણ(-ન) ન૦ [સં] એક વનસ્પતિ-વેલ
ત્રાસ પું૦[સં] જુલમ(૨)પજવણી; કંટાળો(૩) કમકમાટી (૪) ધાક, બીક. [-આપવો, ઉપજાવવો, કરવો, દેવો = જુલમ કરવો; સંતાપવું, હેરાન કરવું, પજવવું. -પામવું= હેરાન થવું, ત્રાસવું -વર્તવો=જુલમ થવો] ૦દાયક, ૦દાયી વિ૦ ત્રાસ આપનારું. ૦વાદ પુ૦ ત્રાસ ફેલાય એમ કરવાથી ફવાય છે એવો રાજકીય મત, 'ટેરરિઝમ'. ૦વાદી પુ૦ તે મતમાં માનનાર. ૦વું અ૦ક્રિ૦ ત્રાસ પામવું, કંટાળવું (૨) બીવું
ત્રાસું વિ૦ [જુઓ ત્રાંસું] તિરકસ; વાંકું
ત્રાહિ અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [સં] 'રક્ષણ કરો-બચાવો' એવો ઉદ્ગાર. [૦ત્રાહિ=બચાવો! બચાવો! ત્રાહ ત્રાહ, એવો ઉદ્ગાર] ૦મામ્ શ૦પ્ર૦ 'મારું રક્ષણ કરો' એવો ઉદ્ગાર
ત્રાહિત વિ૦ [સર૦ મ तिराईत, तिष्ठाईत] અજાણ્યુ (૨) તટસ્થ (૩) પુ૦ ત્રાહિત આદમી
ત્રાહ્ય અ૦(૨)સ્ત્રી૦ જુઓ ત્રાહિ. [૦ત્રાહ્ય= ત્રાહિ ત્રાહિ. -પોકારવી=ત્રાસી જવું. -પોકરાવવી=ભારે ત્રાસ વર્તાવવો]
ત્રાંબટ વિ૦ [સં તામ્ર ઉપરથી] તાંબાનું (૨) ન૦ તાંબાનું પાત્ર, ત્રાસ
ત્રાંબું ન૦ [સં તામ્ર] જુઓ તાંબુ
ત્રાંસ પું૦ ત્રાંસાપણુ, વાંક (૨) ફાસ, ફાંસો (૩) વજન, કાટલું (૪) તાંબાની રકાબી, તાસક. [-દેવો=ફાંસો દેવો (૨)છેહ દેવો] -સિયો પુ૦ જુઓ ત્રાસ (૨) જુઓ તાંસિયો. -સું વિ૦ [સં त्र्यस्त ?] વાંકું; કતરાતુ
ત્રિ વિ૦ [સં] ત્રણ. ૦ક ન૦ ત્રણનો સમુદાય ૦કટુ ન૦ સૂંઠ મરી અને પીપરનું ચૂર્ણ.

૦ક્રમ પુ૦ (સ) જુઓ ત્રિવિક્રમ
ત્રિકાલ(-ળ) પુ૦ [સં] ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણે કાળ(૨)સવાર, બપોર અને સાંજ એ ત્રણે સમય ૦જ્ઞ(-જ્ઞાની) વિ૦ ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન ત્રણે કાળનું જ્ઞાન ધરાવનારું ૦દર્શી વિ૦ત્રણ કાળ જોઈ શકનારું, ત્રિકાળજ્ઞાની -લાબાધ(-ધિત) વિ૦ [+ अबाध(-धित)] ત્રણે કાલથી અબાધ એવું; કાલાતીત
ત્રિકાંડ વિ૦ [સં] ત્રણ કાંડ-વિભાગવાળુ
ત્રિકૂટ વિ૦ [સં] ત્રણ શિખરવાળુ -ટાચળ પુ૦ (સ) લંકામાં આવેલો એક પર્વત
ત્રિકોણ પુ૦[સં] ત્રણ ખૂણાવાળી આકૃતિ(૨) વિ૦ ત્રણ ખૂણાવાળુ ૦મિતિ સ્ત્રી૦ ત્રિકોણનું ગણિત, 'ટ્રિગોનોમેટ્રી' (ગ) -ણાકાર વિ૦ [+ आकार] ત્રિકોણ -ણાકૃતિ વિ૦ [+आकृति] ત્રિકોણના આકારનું (૨) સ્ત્રી૦ ત્રિકોણ આકૃતિ
ત્રિખૂણિયુ વિ૦ ત્રણ ખૂણાવાળુ, ત્રિકોણાકાર
ત્રિગણ પુ૦ [સં] સંસારી જીવનના ત્રણ પુરુષાર્થ ધર્મ, અર્થ અને કામ, ત્રિવર્ગ
ત્રિગર્ત પુ૦[સં](સ) પંજાબના એક પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ
ત્રિગુણ વિ૦[સં]ત્રણ ગણુ, ત્રેવડુ(૨)પુ૦બ૦ વ૦ સત્વ,રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણો -ણા સ્ત્રી૦ માયા(વેદાંતમાં) -ણાત્મક,-ણી વિ૦ ત્રિગુણનું બનેલું
ત્રિઘાતપદી સ્ત્રી૦[સં]ત્રણ ઘાત સુધીના પદવાળી રકમ, 'ક્યૂબિક એક્સપ્રેશન' (ગ.)
ત્રિજગત ન૦, ત્રિજગતી સ્ત્રી૦ [સં] ત્રણે દુનિયા (સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ)
ત્રિજટા સ્ત્રી૦[સં](સ) અશોકવનમાં સીતાની ચોકી કરનારી રાક્ષસી
ત્રિજ્યા સ્ત્રી૦[સં]વર્તુલના મધ્યબિંદુથી પરિઘના કોઈ બિંદુ સુધીની સુરેખા કે તેનું અંતર, 'રેડિયસ'(ગ.) ૦કોણ પુ૦મધ્યબિંદુ આગળ ત્રિજ્યાજેવડા ચાપથી થતો ખૂણો,'રેડિયન'(ગ.)
ત્રિતાપ પુ૦ બ૦ વ૦ [સં] જુઓ તાપત્રય
ત્રિતાલ પુ૦ [સં] સંગીતનો એક તાલ
ત્રિદશ પુ૦ [સં] દેવ
ત્રિદંડ પુ૦, ન૦ [સં] વાગ્દંડ, મનોદંડ અને કાયાદંડ એ ત્રણ સંયમ ધારણ કર્યાની નિશાનીરૂપ સંન્યાસીનો દંડ -ડી પુ૦ ત્રિદંડ ધારણ કરનાર, સંન્યાસી
ત્રિદોષ પુ૦ [સં] વાત, પિત્ત અને કફ એ ત્રણ દોષના પ્રકોપથી થતો રોગ, સંનેપાત ૦જ વિ૦ ત્રિદોષમાંથી થયેલુ [-શિવ
ત્રિદશ પુ૦[સં] (સ.) ત્રિનેત્ર, ત્રણ આંખવાળા
ત્રિધા અ૦ [સં] ત્રણ પ્રકારે, ત્રેધા
ત્રિનયન,ત્રિનેત્ર પુ૦ [સં] (સ) મહાદેવ
ત્રિપક્ષી ન૦ [त्रि+पक्ष] ત્રણ પખવાડિયાં બાદ મરનાર પાછળ કરવાનું શ્રાદ્ધ
ત્રિપથ પુ૦ બ૦ વ૦ [સં] સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલ (૨) ન૦ ત્રણ રસ્તા જ્યાં મળે એ સ્થળ ૦ગા સ્ત્રી૦ [સં] (સ) ગંગા
ત્રિપદા સ્ત્રી૦ [સં] એક છંદ
ત્રિપદી સ્ત્રી૦ [સં] ત્રણ પાયાની ઘોડી, ત્રિપાઈ (૨) એક છંદ (૩) હાથીનુ પલાણ બાંધવાનું દોરડુ (૪) વિ૦ ત્રણ પગ કે પદવાળુ
ત્રિપરિમાણ ન૦ [સં] લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઊંચાઈ કે જાડાઈ એ ત્રણ માપ જે દરેક પદાર્થને હોય તે, 'થ્રી ડાઇમેન્શન્સ' (ગ)
ત્રિપાઈ સ્ત્રી૦ [त्रि+पाद] ત્રિપદી, ત્રણ પાયાની ઘોડી, ટિપાઈ
ત્રિપાઠી પુ૦[સં]વેદનો પાઠ કરવાની સંહિતા, પદ અને ક્રમ એ ત્રણે રીતો જાણનારો બ્રાહ્મણ (૨) એક અટક
ત્રિપાદ વિ૦ [સં] ત્રણ પગવાળુ
ત્રિપિટક પુ૦[સં] સુત્ત,વિનય અને અભિધમ્મ એ ત્રણ પ્રકારના બૌદ્ધ ગ્રંથોનો સમૂહ
ત્રિપુટ વિ૦ [સં] ત્રણ પુટવાળુ -ટી સ્ત્રી૦ ત્રણનો સમૂહ, ત્રિક
ત્રિપુર ન૦ [સં] મયે રાક્ષસો માટે આકાશ, અંતરિક્ષ અને પૃથ્વી ઉપર બાંધેલાં સોના, ચાંદી અને લોખંડનાં ત્રણ શહેર (૨) પું૦ (સ)શિવે મારેલો એક રાક્ષસ -રારિ પુ૦ [+सं अरि] (સ) શિવ
ત્રિપુંડ,-ડ્ર(૦ક) ન૦ [સં] ત્રણ લીટીનું તિલક

ત્રિફલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [સં.] હરડા, બહેડાં ને આમળાંનું ચૂર્ણ-એક ઔષધિ
ત્રિફળું વિ૦ ત્રણ ફળા-પાનાંવાળું
ત્રિભંગ(-ગી) વિ૦ [સં.] ત્રણ ઠેકાણે વળેલું (૨) પું૦ એક છંદ
ત્રિભાગવું સ૦ક્રિ૦ ત્રણ સરખા ભાગ કરવા
ત્રિભાજક વિ૦ ત્રિભાગનાર (૨)'ટ્રાઇસેક્ટર'(ગ.)
ત્રિભુજ પું૦, ન૦ [સં.] ત્રિકોણ
ત્રિભુવન ન૦ [સં] સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ એ ત્રણે ભુવન-લોક ૦પતિ પું૦(સ.)શિવ (૨) ઇંદ્ર
ત્રિભેટો પું૦ જ્યાં ત્રણ રસ્તા મળે તે જગા,ત્રિપથ
ત્રિભોમ સ્ત્રી૦ [ત્રિ+ભૂમિ] ત્રિભુવન, સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ
ત્રિભોયું ન૦ [ત્રિ+ભૂમિ-ભોય]+ત્રીજો માળ
ત્રિમૂર્તિ(-ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ [સં.] બ્રહ્મા,વિષ્ણુ અને મહેશનું ત્રિક
ત્રિયા સ્ત્રી૦ [સં સ્ત્રી, સર૦ હિં.] સ્ત્રી ૦રાજ્ય ન૦ સ્ત્રીઓનું રાજ (જુઓ કામરૂ) (૨) સ્ત્રીનું ચલણ હોવું તે
ત્રિયામા સ્ત્રી૦ [સં] રાત્રી
ત્રિરંગી વિ૦ ત્રણ રંગનું (૨) પું૦ સફેદ, લીલો અને કેસરી એ ત્રણ રંગવાળો રાષ્ટ્રધ્વજ
ત્રિરાશિ સ્ત્રી૦ [સં.] આપેલી ત્રણ સંખ્યા કે રાશિ યા પદ ઉપરથી ચોથી સંખ્યા કે પદ કાઢવાની રીત (ગ.). [-માંડવી = દાખલા કે હિસાબને ત્રણ પદોમા ગોઠવી ત્રિરાશીની રીતે ગણવો, ત્રિરાશીની રીતે ગણતરી કરવી.]
ત્રિલિંગી વિ૦[સં. ત્રિલિંગ](વ્યા.)ત્રણ લિંગવાળું (વિશેષણ) [પું૦ ઇંદ્ર(૨) શિવ
ત્રિલોક પું૦, -કી સ્ત્રી૦[સં] ત્રિભુવન. ૦નાથ
ત્રિલોચન પું૦ [સં] (સં.) શિવ
ત્રિવટ પું૦ [મ.] ત્રિતાલ
ત્રિવર્ગ પું૦[સં] ત્રણનો સમૂહ ધર્મ, અર્થ અને કામ (૨) ક્ષય, સ્થિતિ અને વૃદ્ધિ (૩) સંગીતમા એક અલકાર
ત્રિવર્ણ પું૦ [સં] સગીતમાં એક અલંકાર -ર્ણી વિ૦ ત્રણ રગનુ, ત્રિરંગી
ત્રિવલિ(-લી) સ્ત્રી૦ [સં.] પેટ ઉપર પડતી ત્રણ વલિ-વાટા કે કરચલી
ત્રિવિક્રમ પું૦ [સં] (સં.) વિષ્ણુ
ત્રિવિધ વિ૦ [સં] ત્રણ પ્રકારનું
ત્રિવેણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [સં] ગંગા, યમુના અને સરસ્વતી (૨) તેમનો જ્યાં સંગમ થાય છે તે ધામ-પ્રયાગ (૩)ઇડા, પિંગલા અને સુષુમ્ણા એ ત્રણ નાડીઓનો સમુદાય (૪) શ્રી રાગની એક રાગણી. ૦સંગમ પું૦ જુઓ ત્રિવેણી ૧ અને ૨ [અડક, તરવાડી
ત્રિવેદી પું૦ [સં.] ત્રણ વેદ જાણનારો(૨)એક
ત્રિશંકુ પું૦ [સં.] (સ.) અયોધ્યાનો રાજા; હરિશ્ચંદ્રનો બાપ [ત્રિશંકુની સ્થિતિ, દશા = અધવચ-અંતરિયાળ લટકી રહેવું તે,નહીં અહીંનું, નહીં ત્યાંનું એવી સ્થિતિ.]
ત્રિશિખ ન૦[સં.] ત્રિશૂલ (૨) (ત્રણ ટોચવાળો) તાજ; મુગટ, કલગી (૩) કોણી અને ખભા વચ્ચેનો હાથનો એક સ્નાયુ, 'ટ્રાઇસેપ'
ત્રિશિર ન૦[સં.] જુઓ ત્રિશિખ ૧,૨ -રા પું૦ (સં.) રામે મારેલો એક રાક્ષસ
ત્રિશૂલ(-ળ) ન૦ [સં] ત્રણ અણીઓ-ફળાવાળુ એક હથિયાર. ૦પાણ(-ણિ) પું૦ (સં) હાથમાં ત્રિશૂલવાળા-શિવ
ત્રિષ્ટુભ પું૦ [સં] એક છંદ
ત્રિસંધ્યા સ્ત્રી૦[ત્રિ+સંધ્યા]સવાર,બપોર અને સાંજ એ ત્રણે સમયનો સંધિકાળ કે તે વેળા કરાતો સંધ્યાવિધિ
ત્રિસેંથિયા (સે૦) પું૦[ત્રિ+સેંથી]એક ઘરેણું -દામણી [એ ત્રણ ધામ
ત્રિસ્થલી(-ળી) સ્ત્રી૦[સં] કાશી, પ્રયાગ, ગયા
ત્રિસ્વર વિ૦ [સં] ત્રણ સ્વરવાળું
ત્રીજ સ્ત્રી૦ [સં. તૃતીયા] તીજ, પખવાડિયાની ત્રીજી તિથિ [પછીનું
ત્રીજું વિ૦ [સં. તૃતીયં] તીજું, ક્રમમાં બીજા
ત્રીડ સ્ત્રી૦ પીડા, દુખ
ત્રીશ(-સ) વિ૦ જુઓ તીસ -શા(-સા) પું૦બ૦વ૦ ૩૦×૧થી ૧૦નો ઘડિયો
ત્રુટ સ્ત્રી૦ ત્રુટી ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સં ત્રુટ્] તૂટવું. -ટિ(-ટી) સ્ત્રી૦[સં.]ઊણપ,ખામી;દોષ -ટો પું૦ તોટો, ખોટ

ત્રુઠાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ત્રૂઠવું'નું પ્રેરક
ત્રૂઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ તુરાઈ, અથવા રવ૦] ફૂંકીને વગાડવાનું એક વાદ્ય [પ્રસન્ન થવું
ત્રૂઠવું અ૦ક્રિ૦ [પ્રા तुट्ठ, સં तुष्ट ઉપરથી] તૂઠવું,
ત્રેખડ સ્ત્રી૦ (૨) ન૦ જુઓ તેખડ -ડ(-ડું) ન૦ જુઓ તેખડું [બીજો યુગ
ત્રેતા,૦યુગ પુ૦ [સં] ચાર યુગો પૈકીનો
ત્રેધા સ્ત્રી૦ [સર૦ મ त्रेधा = ધાંધળ] દમ, જોર (૨) અ૦ [સં] ત્રિધા, ત્રણ રીતે
ત્રેપન (ત્રે) વિ૦ [જુઓ તેપન] '૫૩'
ત્રેલું ન૦ ['ત્રિ' ઉપરથી] ત્રણ વાધણનો સમૂહ
ત્રેવડી વિ૦ સ્ત્રી૦ ['ત્રેવડું' ઉપરથી, સર૦ મ] ત્રણ કઠોળની ભેગી (દાળ)
ત્રેવડ સ્ત્રી૦ કરકસર (૨) તજવીજ, ગોઠવણ [-હોવી, મળવી = કરકસરની આવડ કે વલણ હોવું ('તેને એ વાતની ત્રેવડ જ ન મળે – નથી')] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ત્રેવડ કરવી (૨) વિસાતમા લેવું, ત્રણ ત્રણ વાર – બરાબર વિચારવુ -ડિયું વિ૦ ત્રેવડવાળુ -ડિયો પુ૦ત્રેવડથી યોજના–ગોઠવણ કરનારો આદમી
ત્રેવડુ વિ૦ [ત્રિ + વઙ (पट्ट)] ત્રણ પડવાળુ (૨) ત્રણ ગણુ, તેવડુ (૩) ત્રણ જાતનું
ત્રેવીશ(-સ) વિ૦ જુઓ તેવીસ -શા(-સા) ૨૩×૧ થી ૧૦નો ગડિયો, તેવીસા
ત્રેસઠ (ત્રે) વિ૦ જુઓ તેસઠ
ત્રેહ (ત્રે) પુ૦ વરસાદનું પાણી ઊંડે જમીનમાં પહોચવું [-પુરાવો = ભલીવાર આવવો, બરકત આવવી] ૦રજપૂત = ખરો રજપૂત
ત્રેહેકત સ્ત્રી૦ + અજંપો, ચેન ન પડવુ તે
ત્રેહેક(-કા)વુ અ૦ ક્રિ૦ + ફાંફાં ફાંફાં થવું; જોર કરવુ (૨) ચેન ન પડવું
ત્રૈકાલિક વિ૦ [સં] ત્રિકાલનું, -ને લગતુ
ત્રૈગુણ્ય ન૦[સં] માયાના ત્રણ ગુણોનો સમૂહ
ત્રૈત ન૦ [સં] ત્રણનો સમૂહ, ત્રિક
ત્રૈમાસિક વિ૦ [સં.] ત્રણ ત્રણ મહિને આવતું -થતુ (૨) ન૦ દર ત્રીજે મહિને નીકળતું છાપુ
ત્રૈરાશિક ન૦ [સં] જુઓ ત્રિરાશિ
ત્રૈલોક્ય ન૦[સં] ત્રિલોક – ત્રણ લોકનો સમુદાય
ત્રૈવર્ણિક વિ૦ [સં] બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ ત્રણ વર્ણનું, -ને લગતું
ત્રોટક ન૦ [સં] નાટકનો એક પ્રકાર
ત્રોટી સ્ત્રી૦ કમ્મરનો પટો(૨)કાનનું એક ઘરેણુ
ત્રોડવુ સ૦ ક્રિ૦ જુઓ તોડવુ
ત્રોતારુ વિ૦ ત્રણ તારવાળુ -રી સ્ત્રી૦ ત્રણ તારવાળુ વાદ્ય [છેદવું
ત્રોફવુ સ૦ક્રિ૦[સં त्रुफ् = ઈજા કરવી] (છૂંદણું)
ત્રોફો પુ૦ સોપારીનો ડોડો
ત્રોવું અ૦ ક્રિ૦ શરીરે કૃશ – દૂબળુ થવું (૨) તરોવું, તરવાવું, ગર્ભપાત થવો (પશુનો)
ત્ર્યહિક વિ૦[સં]ત્રણ ત્રણ દિવસે પ્રકટ થતું(પત્ર)
ત્ર્યંબક પુ૦ [સં] (સ) ત્રણ નેત્રવાળા – શિવ
-ત્વ [સં] વિશેષણ પરથી ભાવવાચક ન૦ નામ બનાવતો પ્રત્યય જેમ કે, જડત્વ
ત્વક(-ગ્) સ્ત્રી૦[સં] ચામડી, ત્વચા -ગિંદ્રિય સ્ત્રી૦[+ इंद्रिय]સ્પર્શેંદ્રિય,ચામડી -ઙ્મય વિ૦ [સં] ત્વચાનું બનેલું
ત્વચા સ્ત્રી૦ [સં] ચામડી ૦કોશ(-ષ) પુ૦ ત્વચાનો કોશ ૦રોગ પુ૦ ચામડીનો રોગ. -ચાંકુર પુ૦ [+ अंकुर] ત્વચાનો અંકુર
ત્વદીય વિ૦ [સં] તારુ
ત્વન્મય વિ૦[સં त्वं = તુ + मय]તારાથી પરિપૂર્ણ
ત્વરા સ્ત્રી૦ [સં] ઉતાવળ, ઝડપ -રિત વિ૦ ત્વરાવાળુ [(૨) બ્રહ્મા
ત્વષ્ટા પુ૦[સં] (સ) દેવોનો શિલ્પી, વિશ્વકર્મા

થ

થ પુ૦ [सं] તાલુસ્થાની બીજો વ્યંજન ૦કાર પુ૦ થ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે થકારવાળુ
થઈ અ૦ ક્રિ૦ ('થવું'નું ભૂતકાળ સ્ત્રી૦) બની, રચાઈ, ઘડાઈ, ઇ૦ (જુઓ થવુ) [-ચૂકવું = પૂરુ થવુ, ખલાસ થવું -રહેવું = પૂરુ બની જવું (૨) તોડ કે નિકાલ યા અંત આવવો] (૨) અ૦ થી, થઈને, દ્વારા, -માથી પસાર થઈને, -ને રસ્તે ૦ને ['થવુ'નું અ૦ કૃ૦] અ૦ બનીને (૨) થી, જુઓ થઈ

થક(-કા)વવું સ૦ ક્રિ૦ 'થાકવું'નું પ્રેરક
થકવું અ૦ક્રિ૦ [दे थक्क, हिं॰ थकना]+થાકવું
થકાર,-રાન્ત [सं] જુઓ 'થ'માં
થકાવવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ થકવવું
થકિત વિ૦[सं॰ स्थगित, प्रा थगिय, સર૦ हिं, म] ચકિત, દિઙ્મૂઢ (૨) [સર૦ प्रा॰ थक्क] સ્થિર થયેલું (?)
થકી અ૦ [જુઓ થકુ] (૫) જુઓ થી
થકું અ૦ [सं॰ स्थित, प्रा थक्क પરથી ? સર૦ જૂનો એક પ્રત્યય थकउ] -ને લીધે, -ની વતી
થડ ન૦ [दे थुड] ઝાડનો મૂળ જાડો ભાગ, જેમાથી આગળ ડાળાપાખડા ફૂટે છે(૨)[લા] વશવૃક્ષનુ થડ (૩) [ભરત કે ગીતમાં] મંડાણ (૪)ઉત્પત્તિસ્થાન,પ્રારંભસ્થાન [-થી પાંખડાં સુધી=આદિથી અંત સુધી થડ બાંધવું= શરૂઆત કરવી, મંડાણ કરવું.]
થડ અ૦[રવ૦]ઠોકવાનો,પડવાનો કે અથડાવાનો રવ [-દઈને=થડ અવાજની સાથે]
થડક સ્ત્રી૦ [રવ૦, સર૦ म] બીક, ફ્રુજારી (૨) બોલતાં જીભ ચોટવી તે. ૦(-કા)વું અ૦ક્રિ૦ બોલતા જીભ ચોટવી કે મૂંજવી, થડકા સાથે ઉચ્ચારણ થવુ (૨) ધડકવું, ભયથી કંપવુ (૩) ઊછળવુ, ધબકવુ -કાટ પુ૦ થડકવુ તે -કાર(-રો) પુ૦ થડ એવો અવાજ (૨) થડકો -કો પુ૦ થડકારો (૨) બોલવામાં અક્ષર પર પડતુ જોર [(૨) મૂંજવુ
થડથડવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] થડથડ અવાજ થવો
થડથડાટ પુ૦ [રવ૦] થડથડવાની ક્રિયા
થડમાં અ૦ નજીક [ઉપર થડ અવાજથી
થડાથડ અ૦ [રવ૦] અથડાવાનો અવાજ, થડ
થડિયું ન૦ ['થડ' ઉપરથી] થડ કે થડનો મૂળ આગળનો ભાગ, (૨) વંશવૃક્ષનું (પેટા) થડ
થડી સ્ત્રી૦ [दे थड=જૂથ, સમૂહ, સર૦ म] થપ્પી, ગંજ
થડું ન૦ જુઓ થડિયુ
થડોથડ અ૦ અડોઅડ(૨)[રવ૦]જુઓ થડાથડ
થથડાવવુ સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ધમકાવવુ, વવડાવવુ
થથરડો પુ૦ [જુઓ થથેડવુ] જાડો લેપ-થર, થથેડો

થ(૦ર)થરવું અ૦ક્રિ૦[दे थरथर] કંપવુ,મૂંજવું (૨) [લા] બીવુ, ત્રાસવું થ(૦ર)થરાટ પુ૦ થથરવુ તે
થ(૦ર)થરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'થ(૦ર)થરવું'નું પ્રેરક
થથેડવું સ૦ક્રિ૦ ['થર' ઉપરથી] જાડો થર થાય એમ લપેડવુ. થથેડાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
થથે(-થ્થે)ડો પું૦ જુઓ થથરડો
થથૈયો પુ૦ [રવ૦] નાચનારો
થથ્થો પુ૦ થકાર
થનક,૦થનક અ૦ [રવ૦] નાચવાનો અવાજ
થનગન,૦થનગન અ૦[રવ૦]નાચવાનો અવાજ. [-કરી રહેવું=આનંદમાં કૂદવું (૨) કશું કરવાની કે ઊપડવાની અધીરાઈ દાખવવી] ૦વું અ૦ક્રિ૦ થનગન નાચવુ કે ચાલવુ -નાટ પુ૦ થનગન ચાલવુ તે (૨) જુસ્સો; તાન, થનથનાટ
થનથન અ૦ [રવ૦] નાચવાનો અવાજ [-કરી રહેવું=આનંદમાં કૂદવુ]૦વું અ૦ક્રિ૦ થનથન નાચવુ -નાટ પું૦ જુસ્સો, તાન, થનગનાટ
થપડાક, થપાટ સ્ત્રી૦ [રવ૦] લપડાક, તમાચો
થપેલી સ્ત્રી૦ ['થાપવુ' ઉપરથી; प्रा थप्पिअ= સ્થાપિત] થાપીને કરેલી જાડી પૂરી -લો પુ૦ થાપીને બનાવેલો રોટલો
થપોડું(-ળિયું,-ળું) ન૦, -ળી સ્ત્રી૦[જુઓ થપેલી] હાથથી થાપીને કરેલી ચીજ-ઘાટ
થપ્પડ સ્ત્રી૦ [રવ૦, અથવા प्रा थप्पण (सं स्थापन)=ચોડી ઘાલવુ, લગાવવુ] તમાચો; થપડાક [-ખાવી=તમાચ ખાવી (૨) માર પડવો (૩) નુકસાન થવુ, છેતરાવુ (૪) પાઠ શીખવો, અનુભવે સાન ઠેકાણે આવવી. -ચોડી દેવી, મારવી, લગાવવી]
થપ્પી સ્ત્રી૦[प्रा थप्प(सं स्थाप्) ઉપરથી]એક ઉપર એક ગોઠવીને કરેલો ગંજ [-મારવી, લગાવવી=થપ્પી કરવી] ૦ઘોડી સ્ત્રી૦ એક રમત
થપ્પો પુ૦[સર૦हिं ठप्पा] લપ્પો, (સાડી કઅંત પર લગાવાતો) કસબવાળો વણાટ (-મૂકવો)
થબડાક અ૦ [રવ૦] દોડવાનો અવાજ
થબથબવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] થબ થબ થવું

થાળી સ્ત્રી૦[सं स्थाली, प्रा थाली] એક વાસણ (૨)ગ્રામોફોનની થાળી [–જેવડું કપાળ = મોટું કપાળ(૨) સદ્‌ભાગ્ય, નસીબવાન હોવાપણું –ઠોકવી, –પીટવી = થાળી વગાડીને જાહેર કરવું (૨) જાહેર કરવું –ફેરવવી = થાળી પીટવી (૨) થાળી લઈને ઉઘરાવવું –મૂકવી = ભાણું મૂકવું, પીરસવું (૨) ગ્રામોફોન પર વગાડવા થાળી ગોઠવવી.] ૦વાજું ન૦ ગ્રામોફોન'

થાળું ન૦ [सं स्थाल, प्रा थाल પરથી] ઘંટીનું ચોકઠું (૨) કૂવાના મોં ઉપર ચણીને બનાવેલી પાત્રાકાર જગા (૩) મૂળના ગાંઠાવાળો થડિયાનો ભાગ

થાળે પડવું = વ્યવસ્થિત પાયા ઉપર આવવું, બરોબર ગોઠવાઈને ચાલતુ થવું, રાગે કે ઠેકાણે પડવું.] [સર૦ दे थाला = ધારા]

થાળો પુ૦ [सं स्थाल] મોટી થાળી, ખૂમચો

થાંથુ (૦) વિ૦ મંદ, સુસ્ત (૨) મેલું, ગંદુ

થાંદલો (૦) પુ૦ ['ફાંદલો' ઉપરથી] ફાંદ (૨) [सं स्तन, प्रा थण ઉપરથી] ઢોરનું બાવલું

થાંભલો (૦) પુ૦ [सं स्तम्भ] લાકડાનો ઊભો ટેકો, સ્તંભ –લી સ્ત્રી૦ નાનો થાંભલો

થાંભો (૦) પું૦ જુઓ સ્તંભ (૨) વરકન્યાને સ્નાન કરાવતાં ચારે બાજુ ચાર હાંડીઓ ઉતારે છે તે [પ્રેરક ને ભાવે

થિજાવવું સ૦ક્રિ૦, **થિજાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'થીજવું'નું

થિગડિયું વિ૦ [થીગડું પરથી] થીંગડાવાળું, થીંગડિયું

થિયેટર ન૦ [इं] નાટકશાળા; રંગભૂમિ

થિયોસોફી સ્ત્રી૦ [इं] ઈશ્વર સંબંધી એક જ્ઞાનદૃષ્ટિ – તત્ત્વવિચાર –ફિસ્ટ પુ૦ [इं] તેમાં માનનાર વ્યક્તિ

થિરથિરા સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] એક પક્ષી

થી [જુઓ થકું, अप होन्तउ પરથી ?] ત્રીજી અને પાંચમી વિભક્તિનો પ્રત્યય

થીગડથાગડ ન૦ જુઓ થીંગડથાગડ

થીગડી સ્ત્રી૦ [दे थिग्गल] જુઓ થીંગડી –ડું ન૦ થીગડું [થાબડી દુરસ્ત કરવું તે

થીગણ્યું ન૦ [दे थिग्गल અથવા सं स्थग]ગાર

થીજવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा थिज्ज थेज्ज, (सं स्थैर्य) પરથી, સર૦ म थिजणें] ઠરી જવું, જામવું

થીનું વિ૦[सं स्त्यान, प्रा थीण, थीण = કઠણ, જામેલું] થીજેલું, ઘટ્ટ

થીર વિ૦[प्रा थिर] સ્થિર ૦તા સ્ત્રી૦ સ્થિરતા ૦થાવર વિ૦ [થીર + થાવર, સર૦ म] સ્થિર અને સ્થાવર, અચળ અને અમર

થીરથૂમડું ન૦ [જુઓ થૂમડું] કણસલાનો જથો

થીવર વિ૦ જુઓ સ્થવિર, વૃદ્ધ (જૈન)

થીંગડું ન૦ [दे. थिग्गल] ફાટેલી જગા પર મૂકેલો બીજો કકડો [–દેવું, મારવું = થીંગડું લગાવવું, સીવવું] –ડથાગડ ન૦ ઊખડેલા કે ફાટેલાની દુરસ્તી (૨) [લા.] જેવો તેવો – કામચલાઉ ઉપાય –ડામારુ વિ૦ થીગડાં મારી ચલાવી લેનારુ –ડિયું વિ૦ જુઓ થિગડિયું –ડી સ્ત્રી૦ નાનું થીંગડું

થુત્કાર પુ૦ [सं] થૂ અવાજ (૨) [લા] ફિટકાર

થુવેર પુ૦, સ્ત્રી૦, –રિયો પુ૦ [दे थोहर] થોરિયો; થૂવર

થૂ,૦**થૂ** અ૦ [प्रा , સર૦ दे णिट्ठुहिअ = થૂંક, રવ૦] થૂંકવાનો અવાજ [–કરવું = થૂંકવું, તિરસ્કાર દર્શાવવો]

થૂઈ સ્ત્રી૦ [થૂ ઉપરથી] રમતમાં, થૂ કરીને, તેમાથી વિરામ બતાવતો ઉદ્‌ગાર, તેવો વિરામ. [–કરવી, –હોવી]

થૂથો પુ૦ [सं तुस्त] કૂચો (૨) રૂંછું

થૂમડું ન૦[सं स्तंत्र = કણસલું, प्रा थव] જુઓ થીરથૂમડું [સ્થૂળ, જાડું, મોટું

થૂલ(–ળ) વિ૦ [सं स्थूल, प्रा. थुल्ल थूल]

થૂલ ન૦ [सं तूल] બાજરી વગેરેનાં કણસલાં ઉપર થતી નાનાં ફૂલોની રુવાંટી

થૂલિયું ન૦, –યો પુ૦ [જુઓ થૂલ ન૦] બાળકની જીભ પર થતો એક રોગ

થૂલી સ્ત્રી૦ [प्रा थुल्ली, જુઓ થૂલ વિ૦] ઘઉં વગેરેના ભરડેલા કકડા કે તેની વાની

થૂલું ન૦[જુઓ થૂલ]લોટને ચાળવાથી નીકળેલો છાલા વગેરેનો ભૂકો [–કાઢવું = દાણામાથી છાલાં વગેરેનો ભૂકો જુદો કાઢવો(૨) ખૂબ થકવી નાખવું (૩) માર મારી હલકું કરી નાખવું]

થૂવર પુ, સ્ત્રી૦ [જુઓ થુવેર] એક કાંટાળી વનસ્પતિ, થુવેર
થૂળ વિ૦ જુઓ થૂલ
થૂક ન૦ [પ્રા. थुक्क, સં. थूत्कृत] થૂ કરી મોમાથી ફેંકાતી લાળ(૨)મોમાં ઝરતી લાળ [-આવવું =મોમા લાળ ઝરવી -ઉડાડવું=ખાલી બકવાદ-લવારો કરવો] ૦દાની સ્ત્રી૦ થૂક વગેરે ઝીલવાનુ પાત્ર. ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સં थूत्कृ, પ્રા. थुक्क] થૂક બહાર ફેંકવુ [થૂંકેલું ગળવું, -ચાટવું=બોલેલુ વચન ન પાળવુ]
થેઈ,૦થેઈ અ૦[રવ૦, સર૦ મ थेथे(०या), हिं] નાચનો અવાજ(૨)બાળકને ઊભું કરતા બોલાતો ઉદ્ગાર. ૦કાર પું૦ થૈકાર,નાચના તાનનો ધ્વનિ
થેક(-ગી) સ્ત્રી૦[दे थेग?]એક છોડના મૂળમાથી મળતો જુવાર જેવો ખાવાનો પદાર્થ (૨) કૂદકો
થેકડો પુ૦ કૂદકો; ઠેકડો
થેકવું અ૦ક્રિ૦ થેક-છલગ મારવી(૨)સ૦ક્રિ૦ ઠેકવુ, -ને કૂદી પાર કરવુ (૩) બીજાથી ઠેકવું
થેગી સ્ત્રી૦ જુઓ થેક
થેપ સ્ત્રી૦ ['થાપવુ' ઉપરથી] જાડુ લીંપણ.જાડો લેપ ૦ડો પુ૦ જાડો થેપ(૨) ઊખડેલા લેપનું પોડુ, પોપડો (૩) લાદમાટીનું કુભારનું ફૂંડું. ૦ણી સ્ત્રી૦ થેપવાની ક્રિયા કે રીત ૦લી સ્ત્રી૦ લોટને થેપીને બનાવેલી થપોલી ૦લું ન૦ થેપીને બનાવેલી ચીજ,થપોલુ (૨) એક વાની. ૦વું સ૦ક્રિ૦ જાડુ લીપવુ, થેપ કરવો (૨) લોટને ધીમે દબાવી દબાવીને ઘાટ કરવો
થેપાડું ન૦ [સર૦ મ ठेपाऊ,-वू=पीतांबर] ધોતિયું (સારી જાતનું) [થપોલી
થેબડી સ્ત્રી૦ છાબડી વાડકી(૨)['થેપવુ' ઉપરથી]
થેભો પુ૦ થોભિયો (૨) [સં स्तम्, પ્રા थंभ ઉપરથી] થાંભલો, ટેકો
થેર પુ૦ [પ્રા] જુઓ સ્થવિર, વૃદ્ધ (બૌદ્ધ)
થેરી સ્ત્રી૦ [પ્રા.] સ્થવિરા, ભિક્ષુણી (બૌદ્ધ)
થેરૂં અ૦ ભણી, તરફ (૨) પાસે
થેલી સ્ત્રી૦ [दे थल्लिया; સર૦ મ थैली] કોથળી
થેલું ન૦ [સર૦ दे थड=ટોળું] ટોળું, ઝોલું
થેલો પુ૦ [જુઓ થેલી] મોટી થેલી, કોથળો
થૈકાર પુ૦ [સં] થેઈકાર
થોક પુ૦,સ્ત્રી૦ [दे. थवक्क] જથો;ઝૂડો, ખરકલો. ૦ડી સ્ત્રી૦ નાનો ખરકલો. ૦ડો પું૦ મોટો ખરકલો. ૦બંધ વિ૦ જથાબંધ, પુષ્કળ -કેથોક(-કે) અ૦ થોકબંધ, જથાબંધ
થોડું વિ૦ [સં स्तोक, પ્રા थोक(-क्क,-ग)] અલ્પ('ઘણું'થી ઊલટું) [થોડા દહાડાનો, થોડી ઘડીનો પરોણો=મરણને કાંઠે પહોંચેલુ] -હાબોલું વિ૦ થોડુ બોલનાર. ૦ક વિ૦ જરાક, થોડુ. ૦ઘણુ વિ૦ થોડુંક, ઓછુંવત્તુ -ડે થોડે અ૦ ધીમે ધીમે. -ડેરું વિ૦ (પ.) થોડુ
થોથ સ્ત્રી૦ [સં तुत्त? સર૦ हिं थोथ=ખોખુ હોવું તે] પોચ, કણ વગરની ડાગર
થોથડી સ્ત્રી૦ અગારામા શેકેલી નાની બાટી
થોથર સ્ત્રી૦[સં स्तर? સર૦ મ थोंत(-थ)ली] મો પરનો સોજો અને ફિક્કાશ
થોથવાવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] તોતડાવું [થોથુ
થોથારિયું ન૦ ['થોથુ' ઉપરથી]નકામુ પુસ્તક;
થોથું ન૦ [જુઓ થોથ, हिं. थोथा] પોલો સળેલો કણ (૨) ફાટેલુંતૂટેલું કે લખાણની દૃષ્ટિએ નકામું પુસ્તક (૩) બૂઠું તીર
થોથો પું૦ (સુ) પાંદડા વગરનુ કેળનુ થડ
થોભ પું૦ [સં स्तोम, પ્રા थोभ] અટકવાપણું; અંત ૦ણુ સ્ત્રી૦, ન૦ ટેકણ, અઢિંગણ. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ કોઈ ક્રિયા કરતા અટકવું, વિરામવુ (૨) રાહ જોતા ઊભા રહેવુ, ખોટી થવુ (૩) વિરામ પામવુ, થોભ આવવો
થોભા(-ભિયા) પુ૦ બ૦ વ૦ [મ थोंब, (સં. स्तोम)] મૂછના બન્ને છેડા આગળ ગાલના ભાગ ઉપર વધારેલા વાળના ગુચ્છા(૨)સ્ત્રીઓનાં કલ્લાનાં ટેકણ
થોર (થો') પુ૦ [दे. थोहर] એક કાંટાળી વનસ્પતિ, થૂવર -રિયો પું૦ થોરનું એક ફૂંટું ડિંગલું-ટુકડો.[થોરિયા રોપવા=કજિયા કે અણબનાવના બીજ રોપવાં, ઝઘડાનું કારણ ઊભું કરવું] -રી સ્ત્રી૦ એક જાતનો થોર; ફાફડો(૨)તે થોરનાં ઝૂંડ કે તે ઊગેલી જગા
થોરો પુ૦[સર૦ સં स्थविर,મ थोर?]ઢગ,રીત
થોલ (થો) પું૦ [સર૦ दे थोल=વસ્ત્રનો એક

ભાગ] લાગ, અનુકૂળ સમય કે ઘડી, મોખ, તક [-આવવો, ખાવો, પકવો, બેસવો, મળવો]
થોલ (થો) સ્ત્રી૦ ધોલ, તમાચો [-મારવી, લગાવવી] ૦થાપટ સ્ત્રી૦ ધોલધાપટ, ચોડો ઘણો માર-ધમકી

થોલિયુ (થો) ન૦ એક પાત્ર-બોઘરણુ
થોલો (થો) પુ૦ [સં स्थूल ઉપરથી] શરીરનો લબડી પડેલો ભાગ
થોંટ (થો૦) સ્ત્રી૦ [રવ૦] જોરથી મારેલી થપ્પડ

દ

દ પુ૦ [સં] તાલુસ્થાની ત્રીજો વ્યંજન (૨)વિ૦ (ઉપપદ સમાસને અંતે) 'આપનાર' એ અર્થમાં. ઉદા૦ 'સુખદ' ૦કાર પુ૦ દ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે દકારવાળુ
દઈ સ્ત્રી૦ [સં दैव, प्रा दइव, સર૦ हिं]'જાણે' સાથે શ૦ પ્ર૦માં 'કાણ જાણે, દૈવ જાણે' એ અર્થમાં વપરાય છે ૦રાત સ્ત્રી૦ દઈ, દૈવ (જેમ કે, 'મારે દઈરાત ત્યાં જાય છે!'=દૈવ લઈ જાય તો જ, નહિ તો કોણ જાય છે! હું તો નથી જતો)
દઈ, ૦ને 'દેવું'નું અ૦કૃ૦ (૨) 'ટપ, ધબ, ચઠ,' ઇ૦ જેવા રવ સાથે, એવો અવાજ કરીને, તે સાથે, ઝટ, ઝટ દઈને
દઈરાત સ્ત્રી૦ જુઓ 'દઈ'માં
દકાર,-રાન્ત [સં] જુઓ 'દ'માં
દક્ષ વિ૦ [સં] ચતુર; પ્રવીણ (૨) પુ૦ (સ) ઉમાના પિતા ૦તા સ્ત્રી૦
દક્ષ(-ક્ષિ,-ખ)ણા સ્ત્રી૦ જુઓ દક્ષિણા
દક્ષ(-ક્ષિ,-ખ)ણી વિ૦ જુઓ દક્ષિણી
દક્ષિણ વિ૦[સં] જમણુ (૨)સ્ત્રી૦ પૂર્વ દિશા તરફ મોં રાખતાં જમણા હાથ તરફની દિશા (૩)પુ૦ દક્ષિણ દિશામાં આવેલો દેશ (૪) ત્રણ અગ્નિમાંનો એક ૦ગોળ(-ળાર્ધ)પું૦પૃથ્વીના ગોળાનો વિષુવવૃત્તથી દક્ષિણનો અર્ધ ગોળ, દક્ષિણાર્ધ ૦ધ્રુવ પુ૦ ઉત્તરધ્રુવ જેવો દક્ષિણમાં આવેલો ધ્રુવવત્ તારો ૦વૃત્ત ન૦ 'એન્ટાર્ટિક સર્કલ', દક્ષિણ ધ્રુવથી ૨૩ા° સુધીનો વર્તુલ પ્રદેશ. -ણાચલ પુ૦ [+अचल] (સ) દક્ષિણ દિશામાં કલ્પેલો પર્વત-મલયાચલ -ણાભિમુખ વિ૦ [+अभिमुख] દક્ષિણ દિશા તરફનું. -ણાયન ન૦ [+अयन] સૂર્યનું કર્ક રાશિમાં જવુ તે (૨) કર્કસંક્રાંતિથી મકરસંક્રાંતિ સુધીનો સમય. -ણાર્ધ પુ૦ [+अर्ध] પૃથ્વીના ગોળાનો દક્ષિણ તરફનો ભાગ -ણી વિ૦ દક્ષિણનું, -ને લગતુ(૨)પુ૦ દક્ષિણ દેશનો રહેવાસી, મહારાષ્ટ્રી (૩) સ્ત્રી૦ દક્ષિણી-મરાઠી ભાષા (૪) દક્ષિણમાં ખીલેલી મૂળ ઉર્દૂ ભાષા -ણોત્તર વિ૦ [+उत्तर] ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધી જતુ
દક્ષિણા સ્ત્રી૦ [સં] ધાર્મિક ક્રિયાને અંતે બ્રાહ્મણોને અપાતુ દાન, દખણા
દક્ષિણાપથ પુ૦ [સં] વિંધ્યાચળથી દક્ષિણનો પ્રદેશ, દક્ષિણ હિંદ (સર૦ ઉત્તરનો ઉત્તરાપથ)
દખ ન૦ જુઓ દુખ [-પડવું=પીડા કે તકલીફ યા વિપત થવી]
દખણા (ણા,) સ્ત્રી૦ જુઓ દક્ષિણા
દખણાતુ(-દુ') વિ૦ [સં दक्षिणात्, दाक्षिणात्य પરથી] દક્ષિણ તરફનું (૨) જમણી બાજુનું
દખણી વિ૦ (૨) પુ૦ જુઓ દક્ષિણી
દખમું ન૦ [फा दखमह] પારસીઓનાં શબને ઠેકાણે પાડવાનું સ્થળ [દખમે ચડાવવું= અવલમંજલ પહોંચાડવું]
દખલ સ્ત્રી૦[अ दख़ल]વચ્ચે પડવુ-દરમિયાનગીરી કરવી તે (૨) નડતર, પજવણી, ગોદ ૦ગીરી સ્ત્રી૦ [+फा गीरी]દખલ કરવી તે -લિયુ વિ૦ દખલ કરનારુ, દખલ કરે એવું, પંચાતિયું
દખિયુ વિ૦ જુઓ દુખિયુ
દખ્ખણ સ્ત્રી૦ જુઓ દક્ષિણ (૨) પુ૦ દક્ષિણ દિશામાં આવેલો દેશ, મહારાષ્ટ્ર
દગડ પુ૦[સર૦ म ;दे डगल] પથ્થર, પહાણો. -ડાચોથ (થ,) સ્ત્રી૦ ભાદરવા સુદ ચોથ, ગણેશચોથ -ડી સ્ત્રી૦ નાનું દગડું -ડું ન૦ ઢેફુ, ગચિયુ (૨) ભારોટિયાના થાંભલાની

ઉપરનું આધારરૂપ નાનું લાકડું કે પથ્થરનું ચોસલું -ડો પું૦ પથરો (૨) મોટું ઢેકું
દગડ(-ડું) વિ૦ [સર૦ હિં. दगड़ना=સાચી વાત પર વિશ્વાસ ન મૂકવો] દગલબાજ,લુચ્ચું. -ડાઈ સ્ત્રી૦ (કામની) હરામખોરી; લુચ્ચાઈ
દગડાચોથ, દગડી, -ડું, -ડો જુઓ 'દગડ'માં
દગદગો પું૦[फा दग़दग़ह] શક, વહેમ,વસવસો
દગલબાજ વિ૦ [अ. दग़ल+फा. बाज़], -જી સ્ત્રી૦ જુઓ દગાબાજ,-જી
દગો પું૦[फा दग़ा] છળ;કપટ (૨) વિશ્વાસઘાત. [-દેવો, -રમવો=છળકપટ કરવું (૨) વિશ્વાસઘાત કરવો.] ૦ફટકો પું૦ [સર૦ મ. दगाफटका] છળકપટ; દગા જેવું કાંઈ પણ -ગાખોર, -ગાબાજ વિ૦ [+खोर, बाज़ (फा.)] દગો કરનારું. -ગાખોરી, -ગાબાજી સ્ત્રી૦ દગો કરવો તે -ગાળુ વિ૦ દગાવાળું
દગ્ધ વિ૦ [सं] બળેલું, દાઝેલું
દઝાડવું સ૦ક્રિ૦ [सं दह्, प्रा. दज्झ] 'દાઝવું'નું પ્રેરક [ઊંડો સંતાપ
દઝાડો(-પો) પું૦ ['દઝાડવું' પરથી] બળતરા;
દઝોડિયું વિ૦ [જુઓ દઝાડવું] અડધું પડધું બળેલું (૨) ન૦ ખોયણુ
દટણુ,૦કૂવો, ૦ખાળ, ૦મંજરૂ વિ૦ (૨) ન૦ ['દાટવું' ઉપરથી] જુઓ 'ડટણ'માં
દટવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ દટાવું
દટંતર ન૦ જુઓ ડટતર
દટાવવું સ૦ક્રિ૦, દટાવું અ૦ક્રિ૦ 'દાટવું'નું પ્રેરક અને કર્મણિ [નાશ; ડટતર
દટ્ટન વિ૦ દટાયેલું, ડટણ (૨) ન૦ દટાવાથી થતો
દટ્ટી સ્ત્રી૦ [જુઓ દાટવું] સખત ભીડ
દટ્ટો પું૦ [જુઓ દાટવું] ડટ્ટો, ડાટો (૨) મોન્ટેસોરી બાલમંદિરમાં વપરાતા ઘાટીલા ડાટા જેવી આકૃતિનું સાધન
દડ પું૦,ન૦[सं. दल्=દળવું પરથી?] ઝીણી ધૂળ કે તેના મોટા થરવાળી જમીન(૨) [?] ખેતરમાં ઘાસ વગેરે ઊગવાથી દ કાઈ ગયેલો ખાડો
દડકો પું૦ [સર૦ सं. दल, ગુ૦ દળ] લચકો; લોદો (૨) પોદળો [ભારે વાસણ
દડગો પું૦ [सं दल ગુ૦ દળ] ધાતુ … અને

દડદડ અ૦ [રવ૦] પાણી પડવાનો એવો અવાજ(૨)ખળ ખળ (આંસુ). ૦વું અ૦ક્રિ૦ દડદડ પડવું (પ્રવાહીનું). -ડાટ પું૦ દડદડ-અટકયા વગર પડવું તે (૨) અ૦ દડદડ. -ડી વિ૦ સ્ત્રી૦ ઢીલી (દાળ)
દડબ સ્ત્રી૦ દડબું (૨) જુઓ ગડબ
દડબડ,૦દડબડ અ૦ [રવ૦] દોડવાનો અવાજ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ દડબડ દોડવું -ડાટ પું૦ દડબડ અવાજ (૨) અ૦ દડબડ -ડી સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. दडवड=જલદી] ઉતાવળી દોટ
દડબલું ન૦ [સર૦ દડબું] લાદમાટીની નાની કોઠી. -લી સ્ત્રી૦ (કા.) નાનું દડબલું
દડબવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म दडपणें] દાબીને-ઠાસીને ભરવું
દડબું ન૦ દડબ, ઢેકુ, ચોસલું
દડમજલ સ્ત્રી૦[सं दृढ-प्रा दढ+મજલ?] કોઈ જગાએ અટકયા વગરની મજલ (૨) અ૦ અટકયા-વિસામો લીધા વિના
દડવડવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ગબડવું (૨) [જુઓ દડબડી] દડબડવું, દડબડ દોડવું
દડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. दडणें, જુઓ દડબવું] (ખળાની જમીનને) ટીપી લીંપીને સરખી-સાફ કરવી (૨) અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] દોડવું, વહેવું (૩) ગબડવું
દડિયું ન૦ (ઘાસ માટે) જુવારની એક જાત
દડિયો પું૦ [दे. डल=ઢાલી] પડિયો
દડી સ્ત્રી૦ [જુઓ દડો] નાનો દડો (૨) ચીંથરાં લપેટી બનાવાતી દડી(૩) બાંધો,ઘડતર ઉદા૦ બાંધી દડી, બેઠી દડી (-નું માણસ). ૦માર સ્ત્રી૦ મારદડીની રમત
દડુકાવવું સ૦ક્રિ૦ દડૂકવું (૨) 'દડૂકવું'નું પ્રેરક
દડુકાવું અ૦ ક્રિ૦ 'દડૂકવું'નું કર્મણિ
દડૂક,૦દડૂક અ૦[રવ૦]. ૦વું સ૦ક્રિ૦(હુક્કો) દડૂક દડૂક કરવો
દડૂલી સ્ત્રી૦ ['દડો', કે 'દંડ' ઉપરથી] ધાણી વગેરે શેકતાં હલાવવાનું નાનું ઓજાર (૨) [જુઓ દડો] (૫) નાનો દડૂલો, દડી. -લો પું૦ રમવાનો દડો (૫)
દડો પું૦ ['દડવું' 'દડવડવું' (ગબડવું) ઉપરથી?]

ગોળાકાર ચીજ (ખાસ કરીને રમવાની તે)
દણુ ન૦ જુઓ ડણુ, ડેરો
દતવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ દત્ત] આપવું, દેવું (૨) દાન લઈ આવવું; રળી આવવું
દત્ત વિ૦ [સં] આપેલું (૨) પુ૦ (સં) દત્તાત્રેય (૩) ન૦ પૂર્વજન્મમાં કરેલું પુણ્યદાન ૦ક પુ૦ શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે પોતાનો કરેલો બીજાનો પુત્ર [-લેવું=કોઈને દત્તક પુત્ર કરવો -જવું=દત્તક પુત્ર થવું.] ૦કપત્ર ન૦ પુત્ર દત્તક લીધાનું કરારનામું ૦વિધાન ન૦ દત્તક લેવાની ક્રિયા -ત્તાત્રેય પુ૦ (સ) એક ઋષિ-વિષ્ણુના ચોવીસ અવતારમાંના એક
દદડવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] દદૂડી પડવી, ડડડડવું
દદામું ન૦[સં દુદુમ] લડાઈમાં લશ્કરને મોખરે વાગતું નગારુ, મોટો ડંકો
દદૂડો પુ૦ ડડડડ ઊંચેથી પડતી મોટી ધાર. -ડી સ્ત્રી૦ નાનો દદૂડો -ડવું અ૦ક્રિ૦ દદૂડો પડવો, ડડડડ પડવું
દદ્રુ સ્ત્રી૦ [સં] ચામડીનો એક રોગ-દરાજ
દદ્દો પુ૦ દ અક્ષર
દધિ ન૦ [સં] દહીં ૦જાત ન૦ માખણ ૦મથન ન૦ દહીં વલોવવું તે
દધિ પુ૦ [સં ઉદધિ, સર૦ हिं] સમુદ્ર ૦જા, ૦સુતા સ્ત્રી૦ (સ) સમુદ્રમાંથી જન્મેલી -લક્ષ્મી
દધીચ(-ચિ) પુ૦ [સં] (સ) વજ્ર બનાવવા પોતાનાં હાડકાં આપનાર પ્રસિદ્ધ ઋષિ
દન પુ૦ [સં દિન, સર૦ हिं] + દિવસ
દનિયું ન૦[જુઓ દન] એક દિવસનું મહેનતાણું -મજૂરી (૨) રોજનું ઘરાક
દનુ સ્ત્રી૦[સં] (સ)રાક્ષસોની માતા-કશ્યપની સ્ત્રી ૦જ પુ૦ દાનવ, દૈત્ય
દનેદન અ૦ [દિન+દિન] + પ્રતિદિન
દનૈયું ન૦ [જુઓ દન, દિન] કાચો રોજમેળ (૨) દહાડિયું (૩) તેનો રોજ (૪) રોજિંદું વર્તમાનપત્ર
દપકામણ ન૦[સર૦ મ दपकाविणें]ડપકામણ, ધમકી
દપટ વિ૦ [જુઓ દોપટ] બમણું, પુષ્કળ, ભરચક (૨) [જુઓ દપટવું] જમીનની અંદર છુપાયેલું, દટાયેલું
દપ(-પે)ટવું, દપટાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ. दपटणें, જુઓ ડડઅવું] દબાવવું (૨) લુચ્ચાઈથી સતાડવું (૩) દાટવું, સંઘરવું
દપે(-પો)ટો પુ૦ [જુઓ દુપટ્ટો] કીમતી લૂગડાં બાંધવાનો કકડો (૨) કીમતી લૂગડાંનો ગાસડો
દફણાવવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ મ डफरावणें, हिं दफ़राना] હંકડાવવું; હંકારવું (હોડી) (૨) [જુઓ દફનાવવું] દાટવું
દફતર ન૦[અ] કામકાજના કાગળિયાં, ચોપડા વગેરે (૨) કાર્યાલય(૩)વિદ્યાર્થીની ચોપડીઓ રાખવાની થેલી, પાકીટ. [દફતરે કરવું= (વિચારવાની જરૂર નથી માની)અરજી, લખાણ વગેરેના કાગળને નિકાલ થયો ગણી દફતરમાં બધાવી દેવું, ફાઇલ કરવું] ૦ખાનું ન૦ [+फा खानह] દફતરો રાખવાની જગા ૦દાર પુ૦ [+फा दार] દફતરી કામ કરનારાઓનો ઉપરી અમલદાર(૨)જમાબંદીનો વહીવટદાર ૦દારી સ્ત્રી૦ દફતરદારનું પદ કે કામ -રી વિ૦ [+फा ई] દફતરનું,-ને લગતું (૨) પુ૦ દફતર લખનારો કે રાખનારો (૩) એક અટક
દફન ન૦[અ दफ़न] મુડદાને દાટવું તે -નાવવું સ૦ ક્રિ૦ દાટી દેવું
દફે વિ૦ [અ दफ़ अ] વિખેરી નાખેલું (૨) નાશ કરેલું (૩) માંડી વાળેલું, પતાવેલું (૪) સ્ત્રી૦ [અ दफ़अह] વાર ઉદા૦ બે દફે. [-કરવું = દૂર કરવું, દફનાવવું, નાશ કરવું (૨) વિખેરી નાખવું]
દફેદાર પુ૦ [અ दफ़अह+फा दार] લશ્કરની નાની ટુકડીનો ઉપરી -રી સ્ત્રી૦ દફેદારનું કામકાજ કે પદ [દેફુ, ચોસલું
દબડી સ્ત્રી૦નાનું દબડુ -ડું ન૦ [સર૦ દડબું]
દબડાવવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ મ डफरावणें, दडवडाविणें] ધમકાવવું
દબદબો પુ૦ [फा] ઠાઠમાઠ, ભપકો, દમામ
દબવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ દબાવું (૨) નરમ થવું; નમવું-તાબે થવું -નીય વિ૦[દબવું+અનીય] દબે એવા ગુણવાળું

દબાણ ન૦ દબાવવું તે (૨) ભાર, વજન (૩) [લા] દાબ, અંકુશની અસર [–કરવું = દાબવુ (૨) આગ્રહ કરવો (૩) જોરતલબી વાપરવી –નીચે આવવું = આભાર હેઠળ આવવું –લાવવું, –વાપરવું = દબાણ કરવુ] –મણુ ન૦, –મણી સ્ત્રી૦ દબાવવાનું મહેનતાણું (૨) દબાણ, વજન. –યેલ(–લું) વિ૦ જુઓ દબેલ

દબાવવું સ૦ક્રિ૦, દબાવું અ૦ક્રિ૦ 'દાબવુ'નું પ્રેરક ને કર્મણિ [દબાવીને ચાલવું = જોરથી ચાલવું દબાવીને ખાવું = ઠાસીને ખાવુ]

દબાવો પુ૦ દાબ; દબાણ

દબેલ(–લું) વિ૦ ['દબવું' ઉપરથી] દબી ગયેલું (૨) આભાર તળે આવેલુ, ઓશિયાળુ

દબોટો પું૦ [જુઓ દપોટો] એક જાતની ખાડ

દમ પુ૦ [फा] શ્વાસ (૨) શ્વાસનો એક રોગ (૩) પ્રાણવાયુ, જીવ (૪) [લા.] સત્વ, શક્તિ, પાણી (૫) ધમકી, સજાની શેહ [–આપવો = ધમકાવવુ –ઊપડવો = જોરથી દમ — શ્વાસ ચાલવો, શરૂ થવો (૨) દમનું દરદ જોર ઉપર આવવું –કાઢવો = ઠૂસ કાઢવી, ખૂબ થકવી નાખવુ (૨) સતાવવું, સતાપવુ –ખાવો = થાક ખાવો –ખેંચવો = ચલમનો સડાકો મારવો (૨) નિરાતે શ્વાસ લેવો (૩) ધીરજ ધરવી, ચુપચાપ સહન કરવું –ઘૂટવો = શ્વાસ રૂધવો –છોડવો = મરી જવું (૨) આશા કે હિંમત છોડી દેવાં –જોવો = પાણી — જોર જોવુ –તાણવો = ચુપ રહેવું, ચૂપકીથી સહન કરવું (૨) થાક ખાવો –તાણી રાખવો = શ્વાસ રોકવો –નીકળવો, નીકળી જવો = ખૂબ શ્રમ પડવો, થાકી જવું (૨) જીવ જવો –થવો = દમનુ દરદ થવુ. –દેખાડવો = બીક – ધાકધમકી બતાવવી –દેવો = દમ આપવો –ધરવો = થાક ખાવો (૨) ધીરજ – હિંમત રાખવી (૩) શ્વાસ રોકવો –પકડવો = રાહ જોવી, ચોભવું –બતાવવો = જુઓ દમ દેખાડવો. –બાંધવો = જુઓ દમ તાણવો –બાંધીને = સખત ને ઝપાટાબંધ. –ભિડાવવો = ધમકાવવુ, દબાવવું –મારવો = જુઓ દમ ખેંચવો (૨) ખાલી રોફ મારવો. –ભાગવો = વશ થવુ (૨) જોર ન રહેવું. –માં ને દમમાં = રૂઆબમા ને રૂઆબમાં. –રહેવો = ગુણ – સત્ત્વ હોવાં –રાખવો = ધાક રાખવી, રૂઆબ રાખવો (૨) દમ ખાવો. –લેવો = શ્વાસ લેવો (૨) વિસામો ખાવો (૩) થકવી નાખવુ, હેરાન કરવુ (૪) ચલમ પીવી] ૦કસી સ્ત્રી૦ [+फा काशी (कशीदन = ખેંચવુ)] શ્વાસ રૂંધવો તે

દમ પું૦ [સં.] ઇંદ્રિયોને દમવી – તાબે રાખવી તે; દમન (મુમુક્ષુની ષટ્સંપત્તિમાની એક.)

દમક વિ૦ [સં] દમન કરનાર

દમક સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] ધમક, ચમક, ઝળક, તેજ. ૦દાર વિ૦ દમકવાળુ

દમકવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ દમક] ચમકવુ (૨) [રવ૦] (નગારુ) વાગવુ, ઢમકવુ

દમકસી સ્ત્રી૦ જુઓ 'દમ'મા

દમગોટીલો પુ૦ છોકરાની એક રમત

દમડી સ્ત્રી૦ [प्रा. दम्म(सं द्रम्म), સર૦ हिं , म] પૈસાનો ચોથો ભાગ [દમડીનું = દમડી જેટલી કિંમતનું, તુચ્છ, નમાલું]

દમડો પુ૦ [જુઓ દમ] જીવ (૨) જુઓ દમડી

દમણુ પુ૦, ન૦ [सं दमनक, प्रा दमणक,–ग,–य] એક વનસ્પતિ–ઔષધિ (૨) [प्रा; स दमन] + જુઓ દમન (૩) ન૦ (સ) પોર્ટુગીઝ તાબાનું ગુજરાતનું એક ગામ

દમદમાટ પુ૦ [સર૦ म, प्रा. दमदमा = ઠાઠ કરવો] દબદબો, ઠાઠમાઠ (૨) અ૦ ઠાઠથી

દમદાટી સ્ત્રી૦ [દમ + દાટી] ધમકી ને ડરામણી

દમન ન૦ [स] દમવુ – પીડવુ તે (૨) દબાવવુ – કાબૂમા રાખવુ તે. ૦નીતિ સ્ત્રી૦ દબાવીને–ગમે તેમ પીડીને વશ કરવાની નીતિ, 'રિપ્રેશન'

દમ પર દમ અ૦ વારે વારે, ઉપરાઉપરી (૨) પું૦ બ૦વ૦ ચલમના ઉપરાઉપરી – ઘણા દમ

દમબદમ અ૦ [फा] દરેક શ્વાસની સાથે – ક્ષણે ક્ષણે

દમબાજ વિ૦ [દમ + બાજ] દમદાટીથી કામ કઢાવી લેનાર. –જી સ્ત્રી૦ દમ ભરાવવાની – ધમકી આપવાની યુક્તિ [દમભેર

દમભર અ૦ ખૂબ ઉતાવળથી, દમ ભીડીને,

દમયંતી સ્ત્રી૦ [सं] (સ) નળરાજાની સ્ત્રી, એક સતી [રોગવાળું; દમિયલ
દમલુ(-લેલ) વિ૦ ['દમ' ઉપરથી] દમના
દમવું સ૦ક્રિ૦ [सं दम्] (મનને) દબાવવું – કાબૂમાં રાખવું (૨) દુ:ખ દેવું, પીડવું
દમાક(-ગ) પું૦,ન૦ [अ दिमाग] રોફ,ભપકો –**કી(-ગી)** વિ૦ દમી
દમામ પું૦ ['દમામા' ઉપરથી] દબદબો,ભપકો, રોફ –**મી** વિ૦ દમામવાળું
દમામા પું૦ [फा] એક રણવાદ્ય; ઢોલ, નોબત
દમિય(-યે)લ વિ૦ જુઓ દમલુ
દમોદમ અ૦ ['દમ' ઉપરથી] સરસાઈથી, હરીફાઈથી
દમ્ય વિ૦[सं] દમવા યોગ્ય કે દમી શકાય એવું
દયા સ્ત્રી૦[सं]કૃપા,કરુણા [–**ખાવી**,–**લાવવી** =દયા લાવી જતું કરવું, દયા કરવી, રાંક– ગરીબ સમજીને વર્તવું –**ડાકણને ખાય**= દયાના બદલામાં અપકાર મળવો] ૦**ધર્મ** પું૦ પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે દયાભાવ ૦**ધર્મી** વિ૦ (૨) પું૦ દયાધર્મવાળો ૦**નિધિ** પું૦ દયાનો ભંડાર–ઈશ્વર ૦**ભાવ** પું૦ દયાનો ભાવ, રહેમનજર ૦**મણું** વિ૦ [સર૦ दे दयावण (–ण्ण)] રાંક,ગરીબ,દયા ઊપજે એવું ૦**મય** વિ૦ દયાથી ભરપૂર ૦**ર્દ્ર** વિ૦ દયાથી પીગળી ગયેલું ૦**લ**, ૦**લુ(-વંત,-વાન,-ળ,-ળુ)** વિ૦ દયાવાળું, કૃપાળુ ૦**લુ(-ળુ)તા** સ્ત્રી૦, ૦**ળુપણું** ન૦ ૦**વતી** સ્ત્રી૦ કરુણા શ્રુતિનો એક અવાંતર ભેદ, ઋષભની એક શ્રુતિનું નામ
દયાળ ન૦ [हिं दयाल] એક પક્ષી
દયિત વિ૦[सं] પ્રિય (૨) પું૦ વલ્લભ, પ્રીતમ '–**તા** સ્ત્રી૦ પત્ની
દર ન૦ [फा] બારણું; દરવાજો. [–ઊઘડવું = ...માર્ગ ખુલ્લો થવો(૨)આજીવિકાનું સાધન મળવું] દર ...પું૦[સર૦ म , हिं] ભાવ, કિંમત(૨)[સર૦ म दर=કાંઠો] જ્યાં ઊસ–ખાર થાય છે તે ...જમીન(૩) અ૦ [फा दर=અંદર પરથી ? –[સર૦ फा हर, हिं , म] દરેક ઉદા૦ 'દર ...'
દર ન૦[सं]નવ...પ્રાણીએ જમીનમાં રહેવાને કરેલું કાણું – છિદ્ર[–**પાડવું**=(ઉંદર વગેરેએ) દર કરવું – કાણું પાડી ઘર કરવું]
દરકાર સ્ત્રી૦ [फा] પરવા, કાળજી, તમા [–**કરવી**, –**રાખવી**]
દરખત ન૦ [જુઓ દરખ્ત] ઝાડ
દરખાસ્ત સ્ત્રી૦[फा] નમ્રતાથી કહેવું તે,અરજી (૨) મંજૂરી માટે રજૂ થતી સૂચના, પ્રસ્તાવ [–**આપવી**=કોર્ટમાં અરજી દાખલ કરવી. –**બજાવવી**=હુકમનામું અમલમાં લાવવાની અરજીનો અમલ થવો. –**મંજૂર કરવી**, **રાખવી**=દરખાસ્ત કબૂલ કરવી –**મૂકવી** =દરખાસ્ત રજૂ કરવી –**ભરવી**=જુઓ દરખાસ્ત આપવી]
દરખ્ત ન૦ [फा] જુઓ દરખત [દરગા
દરગાહ સ્ત્રી૦ [फा] પીરની કબરની જગા,
દરગુજર વિ૦ [फा.] માફ કરેલું,સાંખી લીધેલું. [–**કરવું**, –**થવું**]
દરઘા સ્ત્રી૦ જુઓ દરગાહ
દરજી પું૦[फा]લૂગડાં સીવવાનો ધંધો કરનારો. –**જણ** સ્ત્રી૦ દરજીની સ્ત્રી
દરજો(-જ્જો), પું૦ [अ] પાયરી; કોટી, કક્ષા (જેમ કે કેટલેક દરજ્જે, વાત એટલે દરજ્જે ગઈ છે)(૨)હોદ્દો,અધિકાર [**દરજ્જે ચઢવું**, **દરજ્જો ચઢવો**=પાયરી કે હોદ્દો ઊંચો થવો —વધવો]
દરદ ન૦ [જુઓ દર્દ] દુ:ખ,પીડા [–**ઊપડવું** =એકદમ દરદ થઈ આવવું –**એસવું**=દરદ ઊપડયું હોય તે શમવું]–**દી** વિ૦ દરદવાળું, માંદું [ટકા અને ઘરેણું માંડું
દરદાગીનો પું૦ [फा दर + દાગીનો ?] પૈસા-
દરદાવો પું૦ [फा दर + દાવો] હક, અધિકાર
દરદી વિ૦ જુઓ 'દરદ'માં
દરપવું અ૦ક્રિ૦ [सं दर्प्] દર્પ–ગર્વ કરવો, અભિમાનથી ફુલાવું
દરબલી સ્ત્રી૦ નાનો માટીનો કોઠો, દડબલી
દરબાન પું૦ [फा] દરવાન
દરબાર પું૦, સ્ત્રી૦ [फा] રાજસભા-કચેરી (૨) પું૦ ઠાકોર, રાજા ૦**ગઢ** પું૦ રાજાનો મહેલ ૦**સાહેબ** પું૦(સ) શીખ ધર્મગ્રંથ.

–રી વિ૦ દરબારનું,–ને લગતું (૨) પું૦ દરબારનો રાજપુરુષ –રી કાનડો પું૦એક રાગ
દરભ પું૦ જુઓ દર્ભ
દરભિયો પું૦ ['દરભ' ઉપરથી] હલકી મનાતી વર્ણોની મરણક્રિયા કરાવનાર બ્રાહ્મણ
દરમાયો પું૦ [फा दरमाह्] માસિક પગાર
દરમિયાન [फा], દરમ્યાન અ૦ અમુક સમયની અંદર [–થવું=વચ્ચે પડવું કે ઊભા રહેવું]૦ગીરી સ્ત્રી૦ મારફત, વચ્ચે હોવાપણું
દરરોજ અ૦[દર + રોજ] હરરોજ, રોજ,હંમેશ
દરવાજો પું૦ [फा] મોટું બારણું કે ફાટક. [દરવાજા ઉઘાડા હોવા = કશો પ્રતિબંધ ન હોવો, પૂરી છૂટ હોવી]
દરવાણી(–ન) પું૦ [જુઓ દરબાન] દરવાજો સાચવનારો, દ્વારપાળ
દરવાનગી સ્ત્રી૦ દરવાનનું કામ કે ધંધો
દરવેશ પું૦ [फा] ફકીર
દરશ (પ), ૦ન ન૦ જુઓ દર્શન
દરશણિ(–નિ)યું ન૦ [सं दर्शनीय] સ્ત્રીઓ અને બાળકોને કંડે પહેરવાનું એક ઘરેણું
દરસ(–શ)વું અ૦ ક્રિ૦ [सं. दृश्] (પ) દેખાવું
દરાખ સ્ત્રી૦ [सं. द्राक्ष] દ્રાક્ષ
દરાજ સ્ત્રી૦[सं दद्रु ?]દાદર, ચામડીનો એક રોગ
દરાજ સ્ત્રી૦ [अ दर्ज, સર૦ हिं , म.] લાકડામાં ખોભણ પાડવાનો સુતારનો રંદો
દરાજિયું વિ૦['દરાજ'પરથી]દરાજના રોગવાળું
દરાજ(–ઝ) વિ૦ [फा] દીર્ઘ; લાંબું
દરિ(–રી) સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ દરી
દરિદ્ર વિ૦ [सं.] ગરીબ, કંગાળ (૨) એદી (૩) સ્ત્રી૦, ન૦ + દારિદ્ર; દળદર ૦તા સ્ત્રી૦, ૦(–દ્રી)પણું ન૦. ૦દ્રી વિ૦ જુઓ દરિદ્ર
દરિયાઈ વિ૦ [फा] દરિયાનું,–ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ એક જાતનું રેશમી કાપડ
દરિયાફ(–ફ્ત) સ્ત્રી૦ [फा दर्याफ्त] દર્યાફ્ત, વિવેક, વિચાર. –ફી સ્ત્રી૦ તપાસ, તજવીજ
દરિયાવ [फा. दरिया], ૦દિલ, ૦દિલી જુઓ દરિયો, દરિયાદિલ, દરિયાદિલી
દરિયો પું૦ [फा दरिया] સમુદ્ર (૨) [લા.] ખૂબ વિસ્તાર કે ઊંડાણવાળું કાંઈ પણ [દરિયા જેવડું (જેવું) પેટ=ઉદારતા, સહિષ્ણુતા, દરિયાદિલી. દરિયામાં ડૂબકી = સફળ થવાય કે કેમ, એવી ખાતરી વગર કામમાં કે કશામાં પ્રયત્ન કરવો તે. દરિયો ઉલેચવો = અશક્ય કામ કરવાનું હોવું. –ઓળંગવો = ભારે મોટું પરાક્રમ કે કામ કરવું, મહાભારત કામ કરવું. –ખેડવો =(વેપાર રોજગાર ઇ૦ માટે) દરિયાઈ સફર કરવી, તેવી સફરનું સાહસ કરવું –ડહોળવો =દરિયા જેવડા જબરા વિસ્તારમાં મહેનત કરવી, મથવું — તેવી જહેમત ઉઠાવવી –સેવવો = (કામધંધાને અંગે નિયમપૂર્વક) દરિયો ખેડવો]–યામહેલ પું૦ નદી કે દરિયા-કિનારે બાંધેલો મહેલ –યાદિલ વિ૦ દરિયા જેવા ઉદાર દિલવાળું –યાદિલી સ્ત્રી૦ –યાસારંગ પું૦ કુશળ વહાણવટી
દરી સ્ત્રી૦ [सं] ગુફા; દરિ
દરીખાન પું૦ [સર૦ हिं. दरीखाना, फा दर + खानह्] ઘણાં બારણાંવાળો મહેલ–બંગલો
દરેક વિ૦ [દર + એક] જુઓ હરેક
દરેડવું સ૦ ક્રિ૦ ['દરેડો' ઉપરથી, સર૦ हिं. देरना] વાવવા માટે દાણાનો દરેડો કરવો(૨) અ૦ ક્રિ૦ દદડવું [રેલો
દરેડો પું૦[સર૦ हिं देरा, सं दरणि–દ્ર] ધારા;
દરો, ૦ઈ સ્ત્રી૦ [सं दूर्वा] એક વનસ્પતિ–ધરો. ૦આઠમ સ્ત્રી૦ ભાદરવા સુદ આઠમ (જ્યારે સ્ત્રીઓ દરોની પૂજા કરે છે), ધરોઆઠમ
દરોગો પું૦ [જુઓ દારોગો] તપાસ રાખનારો અમલદાર, દારોગો
દરોડો(–રો) પું૦[સર૦મ , જુઓ દરેડો] ધાડ. [–પાડવો=ધાડ લઈને જવું (૨) ટોળામાં જઈને ઓચિંતો છાપો મારવો]
દરોબસ્ત વિ૦ [फा] અખંડ, સંપૂર્ણ; ખોડખાંપણ વિનાનું
દરોરો પું૦ જુઓ દરોડો
દર્દ ન૦ [फा] જુઓ દરદ (૨) લાગણી, પ્રેમ ૦નાક વિ૦ [फा] દુઃખથી ભરેલું –ર્દી વિ૦ દર્દવાળું, દરદી
દર્દુર પું૦ [सं] દેડકો
દર્પ પું૦ [सं] ગર્વ, અહંકાર ૦વું અ૦ક્રિ૦

જુઓ દરપવું -ર્પિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ દર્પવાળી -ર્પિત, -ર્પી વિ૦ દર્પવાળુ, અહંકારી
દર્પણ ન૦, સ્ત્રી૦ [સં] ખાપ, ચાટલું, આરસો. ૦પ્રબંધ પુ૦ એક ચિત્રકાવ્ય
દર્ભ પુ૦ [સં] એક વનસ્પતિ-દરભ [-આપવો = મરેલાની શ્રાદ્ધાદિક ક્રિયાવિધિ કરવી દર્ભની સેર (કે સળી) ન પામવી = મર્યા બાદ કશો ક્રિયાવિધિ ન થવો દર્ભની પથારીએ મરવું = ઘરમાં મરવું (રણ-સંગ્રામમાં નહી)] -ર્ભાસન ન૦ [+आसन] દર્ભનું બનાવેલું આસન ['દરિયાફ'માં
દર્યાફ,-ફ્ત [फा] સ્ત્રી૦ -ફી સ્ત્રી૦ જુઓ
દર્શ પુ૦[સં] દેખાવ
દર્શક વિ૦ [સં] દેખાડનાર (૨) જોનાર
દર્શણી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી
દર્શન ન૦[સં] જોવાની ક્રિયા(૨)ભક્તિભાવથી જોવાની ક્રિયા(૩)દેખાવ(૪)શાસ્ત્ર(ષટ્દર્શન) (૫) [જૈન] રુચિ, શ્રદ્ધા [-આપવું, દેવું = દેખાવું, દર્શન થાય એમ કરવું] ૦કોણ પુ૦ દષ્ટિબિંદુ ૦શાસ્ત્ર ન૦ ફિલસૂફી -નાતુર વિ૦ [+आतुर] દર્શન કરવા માટે આતુર -નાર્થિની વિ૦ સ્ત્રી૦, -નાર્થી વિ૦ દર્શનની ઇચ્છાવાળુ -નિકા સ્ત્રી૦ દર્શન-શાસ્ત્ર (લાલિત્યવાચક)
દર્શનિયુ ન૦ જુઓ દરશણિયુ
દર્શની વિ૦ ['દર્શન' ઉપરથી] પ્રગટ, ખુલ્લું, દેખીતુ (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ જોતાવેંત શિકારવાની (હૂંડી)
દર્શનીય વિ૦ [સં] દેખવા યોગ્ય, સુંદર
દર્શનેંદ્રિય સ્ત્રી૦ [સં] આંખ
દર્શવું અ૦ ક્રિ૦ [સં દૃશ્] + દેખાવું, દરસાવું
દર્શાત વિ૦[સં દૃશ્ પરથી] પ્રગટ,ખુલ્લુ(૨)સુંદર
દર્શાવવુ સ૦ ક્રિ૦ [સં દૃશ્ ઉપરથી] દેખાડવું, બતાવવુ
દર્શિત વિ૦ [સં] દેખાડેલુ
દર્શી વિ૦ [સં] (સમાસને અંતે વપરાય છે) જોનાર જેમ કે, દૂરદર્શી (૨) બતાવનારું -ર્શિની વિ૦ સ્ત્રી૦ 'દર્શી'નુ સ્ત્રીલિંગ
દલ(-ળ) ન૦ [સં] પાંદડુ (૨) ફૂલની પાંખડી (૩) સૈન્ય (૪) જાડાશ, ઘનતા (૫) પુ૦ એક છંદ. ૦પતિ પુ૦ સેનાપતિ
દલ ન૦ + દિલ, મન
દલન ન૦[સં] દળી નાંખવું-ચૂરેચૂરા કરવા તે -વું સ૦ક્રિ૦ [સં दल्] દલન કરવુ
દલવાડી પુ૦ [સં दलि (માટીનું ઢેફુ) + વૃત્તિ (આજીવિકા)?] ઈંટો પકવનાર
દલવાડું ન૦ (મરેલા ઢોરના બદલામાં)ચમારને ત્યાંથી મળતુ ચામડું
દલાડ(-ર)વુ સ૦ ક્રિ૦ ધીરજ આપવી, મન વળાવવું (૨) વીંટાળવુ (૩) નભાવવુ
દલાલ પુ૦[अ दल्लाल]સાટું ગોઠવી આપનાર, મારફતિયો (૨) ભડવો, ફૂટણો ૦ણ સ્ત્રી૦ ભડવણ, ફૂટણી -લિયુ વિ૦ દલાલી કરનારું, દલાલી પર જીવનારુ(૨)દલાલીનું,-ને લગતુ -લિયો પુ૦ દલાલ, મારફતિયો -લી સ્ત્રી૦ [अ दल्लाली]દલાલનું કામ, મારફત.(૨)દલાલ તરીકેનું મહેનતાણુ, હકસાઈ [-કાઢવી, ખાવી = દલાલી મેળવવી] -લુ ન૦ દલાલનું કામ
દલિત વિ૦ [સં] દબાયેલુ, કચરાયેલું, પીડિત. -તોદ્ધાર પુ૦ [+ उद्धार]દલિતોનો ઉદ્ધાર
દલીલ સ્ત્રી૦ [अ.] (વાતના ટેકામાં દર્શાવેલો) સબબ [-કરવી = સામો વાદવિવાદ કરવો] ૦બાજી સ્ત્રી૦ સામસામી દલીલોની ફેંકાફેંકી
દલેલિયું ન૦ તલના બદલામાં આપેલું તેલ
દલ્લો પુ૦ [दे दल्ल=ટોપલો] થાપણ, પૂંજી
દવ પુ૦ [સં]વન(૨)દાવાનળ (૩) [લા]સંતાપ
દવરામણ ન૦ દવરાવવાનુ મહેનતાણુ
દવરાવવુ સ૦ક્રિ૦[જુઓ દાવું, સર૦મ દ્રવણેં = સગર્ભ થવું] નર દેખાડવો, આધાન કરાવવુ (પશુમાં) ('દાવું'નું પ્રેરક)
દવલુ વિ૦ ['દવ' ઉપરથી?] અળખામણું, અણમાનીતુ [વાવર
દવા પુ૦ [દ (સં दुस्-दु) + વા] + ખરાબ વા,
દવા [अ], ૦ઈ [फा] સ્ત્રી૦ ઓસડ, ઓષધ (૨) [લા] ઉપાય, ઇલાજ ૦ખાનું ન૦ ઔષધાલય ૦ચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ દવાની ચિઠ્ઠી, 'પ્રિસ્ક્રિપ્શન' ૦દારૂ,૦પાણી ન૦ ઓસડ-

વેસડ. ૦વાળો પું૦દવાઓ વેચનારો, 'કેમિસ્ટ'
દવાઈ સ્ત્રી૦ + દુવાઈ
દવાડ પું૦ [જુઓ દવ] દાવાનળ -ડિયું વિ૦ અર્ધદુગ્ધ, દઝોડિયું [લહિયો, કારકુન
દવાત પું૦[અ] (શાહીનો) ખડિયો -તી પું૦
દવારો પું૦ ['દ્વાર' ઉપરથી?] ધર્મશાળા
દવાવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. દુ=પીડાવું] (સુ) ફીકું પડવું; સુકાવું, ચીમળાવું [એક અડક
દવે પું૦[સં દ્વિવેદી, સ્ત્ર૦હિં. દુવે] બ્રાહ્મણોની
દવેખ પું૦ ઉદ્વેગ; બળાપો
દશ(-સ) સ્ત્રી૦ + દિશ, દિશા (પ)
દશ(-સ) વિ૦ [સં દશન્, પ્રા. દસ] '૧૦' ૦(-સ)ઊઠણું ન૦ સ્ત્રીને બાળક સાંપડયા પછીથી દસમે દિવસે કરાવાતી શુદ્ધિ. ૦ક પું૦ દસકો, દશનો જથો (૨) સંખ્યાલેખનમા એકમથી આગળનું બીજુ સ્થાન (ગ.) ૦(-સ)કો પું૦ દશક (૨) દશ વર્ષનો સમય ૦કંઠ, ૦કંધ(૦ર), ૦ગ્રીવ, ૦ધર પું૦ (સ) દશ માથાવાળો-રાવણ. ૦દિશા (-શા) સ્ત્રી૦ચાર દિશા, ચાર ખૂણા, આકાશ તથા પાતાળ એમ દશ દિશાઓનો સમૂહ. ૦ધા અ૦ દસ રીતે
દશન પું૦ [સં.] દાંત. ૦પંક્તિ સ્ત્રી૦ દાતની હાર ૦વસન ન૦ હોઠ -નાવલિ(-લી)સ્ત્રી૦ [+આવલિ,-ળી] દાતની હાર
દશ(-સ)પગી સ્ત્રી૦ એક જાતની માછલી
દશભુજ પું૦ [સં.] દશ બાજુઓવાળી આકૃતિ
દશમ વિ૦ દશમું [સં] (૨)સ્ત્રી૦પખવાડિયાની દશમી તિથિ. ૦દ્વાર ન૦ બ્રહ્મરંધ્ર, તાળવું
દશમી સ્ત્રી૦ દશમ [સં.] (૨) દૂધે બાંધીને બનાવેલી રોટલી
દશ(-સ)મું વિ૦ ક્રમમા નવમાની પછી આવતુ (૨) ન૦ મરણ પછી દશમે દિવસે કરવાની ક્રિયા [-દ્વાર=જુઓ દશમ દ્વાર]
દશ(-સ)મૂલ(-ળ) ન૦બ૦ વ૦[સં.]ઔષધમાં વપરાતા દશ જાતના મૂળિયા
દશમોડ વિ૦ [દશ (દિશા) + મોડ (મૂઢ)] દિઙ્મૂઢ; ગભરાયેલું [રાજા
દશરથ પું૦[સં.](સ)રામના પિતા-અયોધ્યાના
દશ(-શે,-સ,-સે)રા પું૦; સ્ત્રી૦[સં. દશહરા] આસો સુદ દશમ; વિજયાદશમી [દશરાને દહાડે ઘોડું ન દોડવું=ખરે પ્રસંગે ભાગી પડવું. દશરાનો પાડો મારવો=હિંમત વિનાનું કામ કરી ખોટું પરાક્રમ દાખવવું]
દશ(-સ)શેરી સ્ત્રી૦, -રો પું૦ દશ શેરનું કાટલું (૨) [લા.] માથું [પર્વ (૨) દશેરા
દશહરા ન૦[સં.] જેઠ સુદ પડવાનું ગંગાજન્મનું
દશા(-સા) પું૦ બ૦ વ૦ ['દશ' ઉપરથી] એ નામની પેટા નાતના લોકો ઉદા૦ 'દશા લાડ, શ્રીમાળી, ખડાયતા' ઇ૦
દશા સ્ત્રી૦ [સં] ગાડી દીવા પૈડામાં ઘલાતી તેલવાળી ચીંદરડી (૨) કપડાની આતરી; દશી (૩) સ્થિતિ, હાલત (૪) મનુષ્યના નસીબ પર સારી માઠી અસર કરનારી ગ્રહાદિકની સ્થિતિ (૫) પડતી હાલત. [-ઊતરવી=દશા બદલાવી; એક ગ્રહની અસરનો સમય પૂરો થવો. -ઊઠવી=ખરાબ ગ્રહની અસર શરૂ થવી, અવદશા બેસવી. -કરવી=માઠી વલે કરવી -ફરવી=દશા બદલાવી (૨) અવદશા બેસવી. -બેસવી= માઠી દશા શરૂ થવી]
દશા સ્ત્રી૦ [સં. દશાહ] દશમાની ક્રિયાવિધિ. [-કરવી, -સરાવવી]
દશાનન પું૦ [સં.] (સં) રાવણ
દશાવતાર પું૦ બ૦ વ૦ [સં.] વિષ્ણુના દશ અવતાર (મત્સ્ય, કૂર્મ, વરાહ, નૃસિંહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ અને કલ્કિ.)
દશાશ્વમેધ પું૦ [સં] (ગ) કાશી ને પ્રયાગનું એક તીર્થસ્થાન(ત્યા દસ અશ્વમેધ થયા હતા એવી પુરાણકથા છે)
દશાસ્ય પું૦ [સં.] (સ) દશાનન, રાવણ
દશાહ પું૦ [સં] મરણ પછી દશમો દિવસ કે તેની ક્રિયા, દશામુ
દશાંગ વિ૦ [સં.] દશ અંગવાળું
દશાંશ પું૦[સં.] દશમો ભાગ (૨) વિ૦ (૩)ન૦ (ગ.)દશકથી ગણાવું(અપૂર્ણાંક) ૦અપૂર્ણાંક ન૦ 'ડેસિમલ ફ્રેક્શન' (ગ) ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ વિવિધ પરિમાણોને દશકથી ગણવાની પદ્ધતિ-

પદ્ધતિ, 'ડેસિમલ સિસ્ટમ'(ગ) ૦બિંદુ ન૦ દશાંશનું ચિહ્ન–ટપકું (ગ)
દશી સ્ત્રી૦ [સં दशा ઉપરથી, સર૦ म] કપડાની આંતરી, દશા
દશી(-સી) સ્ત્રી૦ ['દશ' ઉપરથી] દશ વર્ષનો સમય ૦વીશી(-સી) સ્ત્રી૦ ચડતીપડતી
દશે(-સ,-સે)રા પુ૦ જુઓ દશેરા
દશૈ(-સૈ)યાં ન૦બ૦વ૦ ['દશ' ઉપરથી] લગ્ન પછી વરવહુને સાસરા તરફથી અપાતા દશ જમણ [-ચારવાં, દેવાં] [સર્વત્ર
દશોદિશ અ૦ [દશ+દિશા] બધી દિશામાં,
દશોં(-સોં)દ (૦) સ્ત્રી૦ ['દશ' ઉપરથી, સર૦ हिं दसौंधी] દશમો ભાગ; દસૂદ. -ઢી પુ૦ જુઓ દસૂંઢી
દસ, ૦ઊઠણું, ૦કો, ૦દિશ(-શા), જુઓ 'દશ'માં ૦પગી જુઓ દશંપગી ૦મું જુઓ દશમું ૦મૂળ જુઓ દશમૂલ ૦શેરી(-રો) જુઓ દશશેરી
દસકત પુ૦ [फा दस्तख़त] દસ્કત, અક્ષર, હરફ (૨) અક્ષરની લખાવટ (હાથની) (૩) સહી [-કરવા=સહી કરવી. -કાઢવા=સારા અક્ષર લખવા. -પાડવો='અક્ષર લખવો] ૦શિક્ષક પુ૦ સારા અક્ષર કાઢતાં શીખવનાર શિક્ષક (૨) [લા] 'કૉપી-બૂક'
દસકોઈ પુ૦ [જુઓ દશકોઈ] (સ) અમદાવાદ પાસેનો એક તાલુકો
દશકોશી સ્ત્રી૦ જુઓ દશકોઈ
દશકોઈ સ્ત્રી૦ [સં दश+क्रोश ઉપરથી] મુખ્ય શહેરની આજુબાજુનો વીશેક માઈલનો પ્રદેશ
દસ(-સે)રા પુ૦, સ્ત્રી૦ જુઓ દશેરા
દસિયાટ સ્ત્રી૦ [જુઓ દશી] આંતરી
દસી, ૦વીસી જુઓ 'દશી(-સી)'માં
દસૂ(-સોં)દ સ્ત્રી૦ જુઓ દશોંદ -ઢી પુ૦ દશોંઢી, દશમો ભાગ ઉઘરાવનાર (૨)બારોટ, ભાટ
દસેરા પુ૦, સ્ત્રી૦ જુઓ દશેરા
દસોંદ,-ઢી (૦) જુઓ 'દસૂંદ'માં
દસૈયાં પુ૦ બ૦ વ૦ જુઓ દશૈયાં
દસ્કત, ૦શિક્ષક પુ૦ જુઓ 'દસકત'માં

દસ્ત પુ૦ [फा.] હાથ(૨)સત્તા, અધિકાર (૩) ઝાડો, જુલાબ, રેચ [-આવવો, ઊતરવો, થવો=ઝાડો ઊતરવો-થવો -લેવો= રેચની દવા લેવી] ૦કારી સ્ત્રી૦ [+फा कारी] હાથની કારીગરી ૦ગીર વિ૦ હાથ ઝાલનાર -સહાયક ૦દરાજી સ્ત્રી૦ [+फा दराजी] સતામણી ૦બસ્તા વિ૦ [+फा वस्तह] અનુચર, સેવક
દસ્તમલ ન૦ એક પક્ષી
દસ્તરખાન ન૦ [फा] ભાણું મૂકવા માટેનું પાથરણું (મુસલમાન વગેરેમાં) (૨) ભાણું
દસ્તરાજી સ્ત્રી૦ [फा दस्तदराजी] પારકાની સીમમાં પ્રવેશ કરવો તે (એક ગુનો)
દસ્તાન ન૦ [फा दस्त ઉપરથી?] રજસ્રાવ, અડકાવ
દસ્તાના [फा] પુ૦ બ૦ વ૦ હાથના મોજાં
દસ્તાનું ન૦ [फा दस्त ઉપરથી?] ઝાડો ઝીલવાનું વાસણ, 'બેડ-પૅન'
દસ્તાવેજ પુ૦ [फा] લેણદેણ વગેરે સંબંધી લખત(૨)આધારભૂત એવું કોઈ પણ લખત [-કરવો, લખવો = કાયદેસર પાકે પાયે લખાણ કરવું]-જી વિ૦દસ્તાવેજનું, -ને લગતું કે તેના આધારવાળું (૨) લેખી
દસ્તૂર પુ૦ [फा] રિવાજ, ધારો (૨) દાપું, કર (૩) પારસીઓનો ગોર -રી વિ૦ દસ્તૂરને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ હકસાઈ, દાપું, સુખડી (૩) દસ્તૂરપદ
દસ્તો પુ૦ [फा] ખાંડણીનો દાંડો, પરાઈ (૨) હાથો (૩) ચોવીસ કાગળની થોકડી, ઘા (૪) સિપાઈઓની અમુક સંખ્યાની ટુકડી
દસ્યુ પુ૦ [સં] ચોર, લૂંટારો (૨) અનાર્ય લોકોની એક જાતનો માણસ
દસ્સો પુ૦ ['દસ' ઉપરથી] દસની સંજ્ઞાનું ગંજીફાનું પાનું
દહન ન૦ [સં] દહવું-બાળવું તે ૦ક્રિયા સ્ત્રી૦ (શબ) બાળવાની ક્રિયા [[સં] નરક
દહર ન૦ [म दहर] જમાનો (૨) જગત (૩)
દહવું સ૦ક્રિ૦ [સં दह्] બાળવું
દહાડાવાળી વિ૦સ્ત્રી૦ [જુઓ દહાડો] સગર્ભા

દહાડિયું વિ૦ (૨) ન૦, **-યો** પુ૦ ['દહાડો' ઉપરથી] રોજે કામ કરનાર માણસ

દહાડી સ્ત્રી૦ ['દહાડો' પરથી] રોજિંદું મહેનતાણું (૨) અ૦ રોજ. [**-નું લાગ્યું, -નું લાગ્યું ને ભવનું ભાગ્યું**=રોજનું વળગેલું, હંમેશ માટે સંકળાયેલું]૦**દહાડી** અ૦ રોજ રોજ

દહાડું ન૦ ['દહાડો' પરથી] સ્ત્રીનો અટકાવનો દિવસ

દહાડો પું૦[सं. दिवस, प्रा. दिअह, दीह] દિવસ, વાર, તારીખ, તિથિ(૨)મરનાર પાછળ કરવામા આવતુ જમણ (૩) [લા.] વખત; સમય (૪) ભાગ્ય, સિતારો. [**દહાડા આવી રહેવા, દહાડા ખૂટી જવા**=મોત આવવુ (૨) મુદત પૂરી થવી. **દહાડા કાઢવા**=દિવસ વિતાવવા (૨) ગુજારો કરવો. **દહાડાની ચાલ**=ગ્રહયોગ. **દહાડા પહોંચવા**=મુદત પૂરી ન થવી;મુદતમા હજી બાકી હોવું. **દહાડા ભરાઈ ચૂકવા**=આવી બનવુ, મોત આવવું. **દહાડા ભાગવા**=સમય વિતાવવો (૨) મુદતમાંથી દિવસ કપાવા કે ઓછા ગણાવા. **દહાડા રહેવા**=ગર્ભ રહેવો. **દહાડા લેવા**=સમય જવો; વખત લાગવો. (ના) **દહાડા હોવા**=-ની ચડતી દશા હોવી. **દહાડે લાગવું**=ધંધે લાગવુ. **દહાડો આથમવો**=પડતી દશા આવવી. **-આવવો**=સમો થવો (૨) લાગ આવવો. **-આવી રહેવો**=મુદત પૂરી થવી. (૨)આવી બનવું. **-ઊગવો** = સૂર્યોદય થવો. **-ઊઘડવો**=ચડતી થવી, ભાગ્યોદય થવો. **-ઊઠવો**=પડતી દશા આવવી (૨) આવી બનવુ. **-કરવો**=મરણ પાછળ ક્રિયાખર્ચ કરવા. **-ખૂટવો**=દિવસનો સમય પસાર થવો (૨) ગણતરીમા દિવસ બાકી કે ઓછો હોવો. **-ખેંચવો**=ઉપવાસ કરવો, ભૂખ્યા રહેવુ. **-ચડતો હોવો**=ઉન્નતિનો સમય હોવો. **-ચડવો**=સૂર્ય ઊંચે આવવો(૨)મોડું થવુ (૩) ગર્ભ રહેવો (૪) રોજ ચડવો. **-જવો**=દિવસ ખૂટવો—પસાર થવો કે વીતવો. **-જાગવો, ફળવો**=ચડતી દશા થવી. **-ફરવો**=દશા બદલાવી. **-રૂઠવો**=ભાગ્ય વાંકુ થવુ. **-વટવો**=(સ્ત્રીને અટકાવનો) દિવસ કે મુદત વીતી જવા. **-વળવો**=ભાગ્યોદય થવો (૨) કામ સિદ્ધ થવું; ફાવવું. **-વાંકો હોવો**=નસીબ પ્રતિકૂળ હોવું. **-સિકંદર થવો**=નસીબ ખૂલવું; ચડતી થવી] ૦**પાણી** ન૦ બ૦વ૦ મરનાર પાછળ જમણ. [**-કરવાં**=મરનાર પાછળ જમણવાર વગેરે વિધિ કરવો.]

દહીં [ન૦ सं दधि, प्रा. दहि]દૂધ જમાવતા થાય તે. [**દહીંનો ઘોડો**=એણઘેણની રમતમા દાવવાળો છોકરો. **દહીં મૂકીને ચાટવું**=અમથું સંઘરી રાખવુ. **દહીંમાં ને દૂધમાં પગ રાખવો**=બન્ને પક્ષ સાચવવા મથવુ; બંને બાજુની ઢોલકી બજાવવી] ૦**દૂધિયું** વિ૦ દૂધ દહીં બંનેમા પગ રાખનારુ; બંને પક્ષ સાચવવા ઇચ્છનાર. ૦**દૂધિયાપણું** ન૦. ૦**વડું** ન૦ દહીંમા પલાળેલું વડું

દહીંત(-થ)રું ન૦ [सं. दधिसर, दे. दहित्थर] એક જાતની જાડી, પોચી પૂરી

દહેજ સ્ત્રી૦, ન૦ [फा.] જુઓ દેજ

દહેશત સ્ત્રી૦ [अ. दहशत] બીક, ભય [**-રાખવી, -લાગવી.**]૦**ખોર** વિ૦ બીકણ; ભડકણ

દળ ન૦ જુઓ દલ(૨)એક મીઠાઈ ૦**દાર** વિ૦ [+फा दार] દળવાળુ, જાડું (૨) ભારે ૦**પાંગળું** વિ૦ લશ્કરની (મદદની) અતિશયતાને લીધે પાંગળુ બનેલું

દળણું ન૦ ['દળવુ' ઉપરથી] દળવાની વસ્તુ – અનાજ. [**-કરવું**=દાણાને સાફ કરી દળવા માટે તૈયાર કરવા. **દળણાં દળીને પૂરું કરવું**=લોકોના દળણા દળવા જેવી કાળી મજૂરી કરીને જેમ તેમ ગુજારો કરવો.]

દળદર ન૦ [सं दारिद्र्य] દરિદ્રતા, ગરીબી (૨) આળસ,એદીપણું. [**-જવું, ફીટવું**=ગરીબાઈ જવી. **-ફેડવું**=ગરીબાઈ દૂર કરવી.]૦**ખાનું** ન૦,૦**વાડો** પુ૦ ઘોલકા જેવુ–દળદરનુ ઘર કે એવા ઘરનો લત્તો, 'સ્લમ'. **-રી** વિ૦ દળદરવાળુ

દળદાર પુ૦ [સર૦ म] જુઓ 'દળ'મા

દળદ્રી વિ૦ દળદરી, દરિદ્રી

દળ પાંગળું વિ૦ જુઓ 'દળ'માં
દળવાદળ ન૦ તોફાનનું વાદળ(૨)લશ્કર, સૈન્ય
દળવું સ૦ક્રિ૦ [सं दल्] પીસવું, ઘંટીમાં નાખી ભૂકો કરવો (અનાજ ઇ૦ નો) [દળેલું દળવું=ફરીફરીને નકામી એની એ જ મહેનત કરવી દળી દળીને કૂલડીમાં વાળવું=ભારે મહેનત કરીને છેવટે કશું પરિણામ ન લાવવું, કરેલી મહેનત કમઅક્કલથી વણસાડવી]
દળાઈ, -મણી સ્ત્રી૦, -મણું ન૦ ['દળવું' ઉપરથી] દળવાનું મહેનતાણું
દંગ વિ૦ [फा] દિગ, ચકિત
દંગડી સ્ત્રી૦ ઘાસ વેચવાની લાટી, ઘાસ-બજાર
દંગલ પુ૦,ન૦ [फा] ટંટો, તકરાર (૨) કુસ્તી (૩) કુસ્તીની હરીફાઈ (૪) અખાડો
દંગો પુ૦[फा दंगल, સર૦ हिं ,म दंगा]તોફાન, બખેડો, હુલ્લડ(૨)બંડ,ફિતૂર [-ઉઠાવવો=બંડ કરવું -મચાવવો=તોફાન કરવું] -ગાખોર, -ગાબાજ વિ૦ બખેડાખોર, બંડખોર ૦ફિસાદ પુ૦ લડાઈટંટો, હુલ્લડ, ફિતૂર
દંડ પુ૦[सं] હાથમાં ઝાલવાની લાકડી(૨)વેત્ર, છડી(૩)શિક્ષા, સજા (૪) શિક્ષા તરીકે લેવાનું નાણું (૫) જુઓ ભુજદંડ (૬) એક જાતની કસરત (૭) ચાર હાથની લંબાઈ જેટલું માપ. [-આપવો, -કરવો, -થવો, -ભરવો, -લેવો (અર્થ ૪) -પીલવા=દંડની કસરત કરવી.] ૦ક પુ૦ દંડૂકો,લાકડી(૨) ન૦ (સં) નર્મદા અને ગોદાવરી વચ્ચે આવેલું એક પ્રાચીન વન (૩) એક છંદ. ૦ન ન૦ દંડ-શિક્ષા કરવી તે ૦નાયક પુ૦ ન્યાયાધીશ(૨) પોલીસનો વડો અમલદાર (૩) સેનાપતિ. ૦નિકા સ્ત્રી૦ ડાંગ, લાકડી ૦નીતિ સ્ત્રી૦ જુઓ રાજનીતિ (૨) ન્યાયવહીવટ ૦પાલ પુ૦ વડો ન્યાયાધીશ (૨) દરવાન ૦પ્રણામ પુ૦ દંડવત પ્રણામ. ૦ફેરાઈ સ્ત્રી૦ [+फा फुर्ई] દંડનાં નાણાંની ઊપજ ૦વત્ અ૦ દંડની પેઠે લાંબા પડીને ૦વત વિ૦(૨)પુ૦ સાષ્ટાંગ નમસ્કાર ૦વું સ૦ક્રિ૦ [सं दण्ड्] શિક્ષા-સજા કરવી (૨) દંડ કરવો ૦શાસ્ત્ર ન૦ દંડ-શિક્ષા કરવાનું શાસ્ત્ર, 'પિનૉલૉજી'

દંડાતોડ વિ૦[દંડો+તોડવું] દંડાને તોડી નાખે એવું (૨)પુ૦ દંડા-લાકડીથી પતાવેલો ઝઘડો
દંડાબાજ વિ૦ દંડાબાજીની ટેવવાળું -જી સ્ત્રી૦ દંડા કે લાઠીથી કરેલી મારામારી
દંડાબેડી સ્ત્રી૦ વચ્ચે દંડાવાળી પગની બેડી (એક જેલ-શિક્ષા)
દંડિત વિ૦ [सं] દંડાયેલું
દંડિયું વિ૦ જુઓ એકદંડિયું
દંડિયો પુ૦ [સર૦ हिं डंडिया] ચોકડી ભાતનો એક પ્રકારનો સાલ્લો
દંડી પુ૦[सं]દંડધારી સંન્યાસી(૨)પુ૦(સં) એક પ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત કવિ [ધોકો
દંડી(-ડૂ)કો પુ૦[सं दण्ड]જાડી ટૂંકી લાકડી,
દંડીલું વિ૦ [सं दण्ड ઉપરથી] ઉદ્ધત, દાંડ
દંડૂકિયું વિ૦ દંડૂકાવાળું
દંડૂકો પુ૦ જુઓ દંડીકો [નગરપડો
દંડેરો પુ૦[सं दण्ड]દાંડી પીટીને કરાતી જાહેરાત,
દંડેલ(-લું) વિ૦ દંડિત (૨) ઉદ્ધત
દંડો પુ૦ [सं दण्ड] ટૂંકી જાડી લાકડી, ડંડો (૨) મોઈ સાથેનો દંડો
દંડ્ય વિ૦ [सं] દંડ-શિક્ષાને પાત્ર
દંત પુ૦[सं] દાંત ૦કથા સ્ત્રી૦ [सं उदन्त+कथा ?] મુખપરંપરાથી ચાલતી આવેલી વાર્તા ૦ક્ષત ન૦ દાંત બેસવાથી પડેલો ઘા ૦ગરગડી સ્ત્રી૦ દાંતાવાળી ગરગડી,'કૉગ-વ્હીલ' ૦ઘાત પુ૦ બચકું ૦ધાવન ન૦ દાતણ, દાંત સાફ કરવા તે ૦પત્ર ન૦ કાનનું એક ઘરેણું ૦મંજન ન૦ દાંત માંજવાની ભૂકી-ઔષધિ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ દાંત વિષેનું જ્ઞાન ૦ુરું વિ૦ હોઠ બહાર દેખાતા દાંતવાળું, દાંતરુ ૦વૈદ્ય પુ૦ દાંતનો વૈદ્ય ૦સ્થાન ન૦ દાંતની જગા. ૦સ્થાની વિ૦ દાંતની મદદથી બોલાતું, દંત્ય
દંતારો પુ૦ [सं दंतकार, प्रा दंतार] હાથીદાંતનું કામ કરનારો
દંતાસળી સ્ત્રી૦ ['દતૂસળ' ઉપરથી] દાંતના કે દતૂશળના ઘાટનું એક લૂગડાનું કાટલું
દંતાળ ન૦ ['દંત' ઉપરથી] પંજેઠી, ખેતીનું એક ઓજાર (૨) પુ૦ (હળ દંતાળી ઇ૦નો) દાંતો -ળી સ્ત્રી૦ પંજેઠી

દંતાળું વિ૦ ['દંત' ઉપરથી] દાંતા–ફળાવાળું (૨) દંતવું; દાંતરું [(૨) ખરેરો
દંતિયો પુ૦ ['દંત' ઉપરથી] દાતિયો; કાસકો
દંતી વિ૦ [सं] દંતસ્થાની (૨) દાતવાળું (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ દંતીબીજ(૪)પુ૦ હાથી.૦બીજ ન૦ જમાલગોટાનાં બી
દંતૂડી સ્ત્રી૦ ['દંત' ઉપરથી] ફૂટતો નાનો દાત (૨)નાનકડો રૂપાળો દાત [દાત
દંતૂશ(૦ળ,-સળ) પુ૦[सं दंत+शूल]હાથીનો
દંતૈયું ન૦ ['દંત' ઉપરથી] જુઓ દાંતિયુ
દંત્ય વિ૦ [सं.] દાત સબધી (૨) દંતસ્થાની -ત્યૌષ્ઠ્ય વિ૦[+औष्ठ्य]દાત અને હોઠ બ નેની મદદથી ઉચ્ચારાતુ. ઉદા૦ 'વ'
દંદૂડી સ્ત્રી૦, –ડો પુ૦ જુઓ દદૂડી, દદૂડો
દંપતી ન૦બ૦વ૦ [सं.] વરવહુ,સ્ત્રીપુરુષનુ જોડું
દંભ પુંo[सं]ડોળ,ઢોંગ [–કરવો, –ખેલવો, –રાખવો.]–ભિયુ ,–ભી વિ૦ દંભવાળુ,ઢોંગી
દંશ પુ૦[सं] ડખ,સાપ વગેરે ઝેરી જીવજતુનું કરડવું તે (૨) [લા.] કીનો; વેર. ૦કોશ(–ષ) પુ૦ ડખતુ કોચલુ. ૦વું સ૦ક્રિ૦ દશ દેવો, કરડવુ. –શિત વિ૦ દશ દેવાયેલુ –શી વિ૦ દશવાળુ(૨)સ્ત્રી૦ એક જાતની માખ –શીલું વિ૦ દંશી; ઝેરીલું
દંષ્ટ્રા સ્ત્રી૦ [सं] મોટા દાત, દાઢ
દા પુ૦ જુઓ દાવ [ઉદા૦ સુખદા
-દા [सं.] વિ૦ સ્ત્રી૦ આપનારી 'દ'નું સ્ત્રી૦
દાઇયણ, દાઇયાણી, દાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, म. दाई] સુયાણી, પ્રસવ કરાવનારી બાઈ; (૨) દાયણ [फा दायह] ધાવ
દાઈદુશ્મન પુ૦ [प्रा. दाइअ (વારસામા હિસ્સેદાર)+દુશ્મન]વારસામાં ભાગીદાર અને દુશ્મન (૨) કોઈ પણ કારણથી થયેલો વેરવી
દાઉદખાની વિ૦[अ दाऊद+फा खान, સર૦ हिं, म.] એ નામની જાતના (ઘઉં કે ચોખા)
દાઊદી સ્ત્રી૦ [अ. दाऊद ઉપરથી]એક ફૂલઝાડ; ગુલદાવરી (૨) વિ૦ મુસલમાન કે વહોરાની એક જાતનુ (૩) એ નામની જાતના (ઘઉં)
દાક્તર પુ૦[ई.'ડોક્ટર'] યુરોપીય વૈદક પ્રમાણે દવા કરનાર. –રી વિ૦ દાક્તરનુ, –ને લગતુ (૨) સ્ત્રી૦ દાક્તરની વિદ્યા કે ધધો
દાક્ષાયણી સ્ત્રી૦[सं](સં)દક્ષની કન્યા(૨)એક નક્ષત્ર (૩) પાર્વતી [દિશા સબધી
દાક્ષિણ વિ૦[सं] દક્ષિણાને લગતુ (૨) દક્ષિણ
દાક્ષિણાત્ય વિ૦ [सं] દક્ષિણમાં આવેલું (૨) પુ૦ દક્ષિણ દેશનો વતની
દાક્ષિણ્ય ન૦ [सं] સભ્યતા, વિવેક
દાખડો પું૦ મહેનતમજૂરી, તકલીફ; શ્રમ (૨) દાખલો [–કરાવવો=દાખલો કરાવવો.]
દાખલ વિ૦ [अ दाखिल]અદર ગયેલુ–પેઠેલું (૨) અ૦ બદલે,માટે; પેટે,તરીકે [–કરવું= અંદર લેવું, ઘાલવુ (૨) સામેલ કરવુ, અદર પ્રવેશ આપવો. –થવું=અદર જવુ, પેસવુ (૨) સામેલ થવુ, પ્રવેશ મળવો –પડવું= દાખલ થવુ, –માં સામેલ થવુ.]
દાખલો પું૦ [अ दाखिलह] દૃષ્ટાંત, ઉદાહરણ (૨)અનુભવ,પાઠ,શિક્ષા (૩)પુરાવો,પ્રમાણ(૪) રીત પ્રમાણે ગણવાની રકમ–હિસાબ(ગણિત). [–આપવો=દૃષ્ટાંત આપવુ(૨)લેખિત પુરાવો આપવો (૩) હિસાબનો દાખલો ગણવા આપવો. –કરવો=ગણિતનો દાખલો ગણવો, તેનો ઉત્તર લાવવો (૨) સાબિતી કરવી. –કરાવવો=સાબિતી અપાવવી –ખાવો= મેળ મળવો; પત્તો લાગવો(૨) પુરાવો મળવો. –ગણવો=ગણિતના હિસાબનો ઉત્તર કાઢવો. –દેવો=જુઓ દાખલો આપવો –બેસવો= ગણિતના દાખલાનો ઉત્તર મળવો (૨) ધડો લે એવું થવુ –બેસાડવો=ધડો લે એવું કરવું (૨) ગણિતના હિસાબનો ઉત્તર મેળવવો. –મળવો=નોંધ મળવી (૨) પુરાવો મળવો (૩) ઉદાહરણ મળવુ.]
દાખવવું, દાખવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा दक्खव, अप. दाक्खव; सं दर्शय] દેખાડવું,બતાવવું,ધ્યાન પર લાવવુ, કહેવુ (૨) અ૦ક્રિ૦ અસર બતાવવી; ગુણ દેખાડવો (પ્રાય સારો નહિ) (૩) દુ:ખ કરવું, પીડા થવી [દોહવું
દાગવું સ૦ક્રિ૦[हिं.]સળગાવવુ, પલીતો ચાંપી
દાગીનો પું૦[સર૦ म]ઘરેણું (૨) રકમ, નગ. [–ડોલવો=દાગીનો તાડવો (સુ).]

દાધ પુ૦ [फा] જુઓ ડાઘ

દાધ પુ૦ [सं]બળવું તે, દહન [–દેવો=અગ્નિસસ્કાર કરવો. –લાગવો=બળે એવો જખમ થવો (૨) મન ઉપર તેવી અસર થવી] –ધાજલિ સ્ત્રી૦ અગ્નિદાહ વખતની અજલિ

દાજી પુ૦ પિતા કે વડીલ (સબોધન)

દાઝ (ઝ,) સ્ત્રી૦ [सं दह्, प्रा. दज्झ ઉપરથી] લાગણી, અનુકપા, (૨) ચીડ, ગુસ્સો (૩) દ્વેષ, વેર(૪)દાઝેલો–બળેલો ભાગ (ખોરાકમા) [–આવવી=દાઝ ચડવી –ઓલવવી=સામા ઉપર વેર લઈ, પોતાની બળતરા શાંત કરવી –કાઢવી=મનની બધી લાગણી વ્યક્ત થાય તે રીતે સામા ઉપર વેર લેવુ કે શિક્ષા કરવી –ચડવી=ગુસ્સો આવવો, બળતરા થવી –ખાવી, ધરાવવી, લાગવી, લાવવી = લાગણી થવી. દાઝે બળવું=ખારવૃત્તિથી કે ગુસ્સાથી ચચણવું.] ૦ણુ ન૦ દઝાવાય એવુ જમીનનું તપવું તે ૦વુ અ૦ક્રિ૦ ઊનું ચ પાવાની અસર થવી (૨) બળવું, સળગવુ (૩)[રસોઈનું] અતિ તાપથી બળવુ(૪) [લા.] મનમા દાઝ હોવી કે ચડવી, દાઝે બળવું, (જુઓ દાઝ) [દાઝયા ઉપર ડામ =એક દુખ હોય તેમાં બીજુ ઉમેરાવુ] –ીલુ વિ૦ અદેખુ, દ્વેષીલું, કીનાખોર

દાટ વિ૦ [સર૦ म दाट, का दट्ट] ભરચક, પુષ્કળ ઉદા૦ મોંઘુ દાટ[અતિશય મોઘુ](૨) પુ૦ જુઓ ડાટ

દાટવુ સ૦ ક્રિ૦ ખાડો કરી તેમા માટીથી ઢાકી દેવુ, દફનાવવુ, ગાડવુ (૨) તેમ કરીને સતાડવુ (૩) [સર૦ हिं डॉटना, दाटना, सं दान्त પરથી ?] ડાટવું, દાટી દેવી (૪) [લા.] કાઈ ખૂબ લાભ સતાયેલો હોવો જેમ કે, ત્યા શુ દાટયુ છે તે જાઓ છો ?

દાટી સ્ત્રી૦ [સર૦ म दाटी; का दट्ट] ભીડ ગિરદી (૨) [हिं] ધમકી, ડાટી [–આપવી, દેવી =ધમકાવવુ] [મારવો)

દાટો પુ૦ ['દાટવુ' ઉપરથી] ડાટો (–દેવો,

દાડમ ન૦[सं दाडिम] એક ફળ. ૦કળી સ્ત્રી૦ દાડમનો દાણો. ૦ડી, –મી સ્ત્રી૦ દાડમનું ઝાડ

દાડિમ ન૦ [सं.] દાડમ. ૦કળી સ્ત્રી૦ દાડમકળી

દાઢ (ઢ,) સ્ત્રી૦ [सं , प्रा दाढा] ચપટા માથાનો ચાવવાનો દાંત [–આવવી=દાઢનો દાંત ફૂટવો(૨)દાઢ દુખવી –ગળવી, સળકવી = મોમાં પાણી આવવુ, સ્વાદ કરવાનું મન થવું. –ફૂટવી=દાઢનો દાંત ઊગવો દાઢમા ઘાલવુ, લેવુ, રાખવું=મેળવવાની કે વેર લેવાની મનમા ગાઠ વાળવી દાઢે લાગવુ, દાઢે વળગવુ =સ્વાદ રહી જવો, ભાવવું]

દાઢવુ અ૦ ક્રિ૦ ['દાઢ' ઉપરથી] (કા)દાઢ–દાંત બેસાડવો, બચકુ ભરવુ (૨) કટાક્ષમાં બોલવુ

દાઢા પુ૦બ૦વ૦ ['દાઢ' ઉપરથી] ઘોડાના દાંતા (કરબડીના)

દાઢી સ્ત્રી૦ [सं दाढिका, दे दाढिआ] હડપચી કે ત્યા ઊગતા વાળ [–કરવી=દાઢીના વાળની હજામત કરવી –ફૂટવી=જુવાની આવવી. –રાખવી=દાઢીના વાળ ન મૂડાવી વધવા દેવા દાઢીમાં હાથ ઘાલવા=કાલાવાલા કરવા. દાઢીમૂછ ઉતરાવવી (–આપવી) =સૂતક પૂરુ થયે દાઢી ને મૂછ બોડાવવી] –ઢા(–ઢિયા)ળો વિ૦ પુ૦ દાઢીવાળો–મરદ –ડુ ન૦ દાઢીના વાળ (તુચ્છકારમા)

દાણ ન૦ [प्रा दाणि] જકાત, હાંસલ; ટોલ(૨) ન૦ [જુઓ દાન] (કા) ફેરો, વાર ૦ચોકી સ્ત્રી૦ જકાતઘર, ટોલ લેવાની જગા ૦ચોરી સ્ત્રી૦દાણ ભરવાનું ચુકાવવુ તે ૦લીલા સ્ત્રી૦ ગોપીઓ પાસે દાણ લેવાની કૃષ્ણે કરેલી લીલા

દાણાદાર વિ૦ [फा दानह+दार] દાણાદાણાવાળુ, કણીદાર

દાણાપીઠ સ્ત્રી૦ દાણાબજાર, કણપીઠ

દાણિયા પુ૦ બ૦વ૦ ['દાણો' ઉપરથી] (કા) સોગટાબાજી વગેરે રમતમાં વપરાતી મોટી કોડીઓ

દાણિયુ ન૦ ['દાણો' ઉપરથી] સૌભાગ્યવતીનું કોટનુ એક ઘરેણુ (૨) અરધુ અનાજ અને અરધા ફોતરાંવાળુ ઢોરનું ખાણ (૩) [ચ] ગવારનું ગોતર

દાણિયો પુ૦ જુઓ દાણી

દાણી વિ૦ ['દાણ' ઉપરથી] દાણનું હકદાર (૨)

પું૦ દાણ ઉઘરાવનારો (૩) એક અટક
દાણો પુ૦ [फा. दानह] અનાજ, ધાન્ય (૨) અનાજનો કણ (૩) એના જેવો કોઈ પણ કણ (૪) સોગટાબાજી વગેરે રમતમાં પાસા કે કોડીથી દાવ નાખતાં પડેલો અંક. [દાણા ઉતારવા=દાણા વાળવા.દાણા જોવરાવવા, દાણા દેખાડવા = માથે વાળેલા દાણા ભૂવા પાસે જોવરાવી, શું વળગ્યું છે, તે નક્કી કરાવવું દાણા જોવા = નજર ઉતારીને વળગણ શું છે તે નક્કી કરવું દાણા ભરાવા=બળિયા વગેરેના ફોલ્લા રસી ભરાઈને ફૂલવા (૨) કણસલામાં દાણો થવો. દાણા વાળવા= વળગણ જોવા કે કાઢવા માથા ઉપર દાણા ફેરવવા દાણો ચાંપી જોવો = કહી જોવું, પાસો ફેંકી જોવો -પાડવો = કણ પડે એમ કરવું (૨) વિધવાએ ફરી ઘર માંડવું. -ભરવો =મોસમમાં એકસામટું અનાજ સંઘરવું.] ૦દૂણી પુ૦ અનાજ વગેરે ખોરાકનો સામાન ૦પાણી પુ૦, ન૦ ખાવાપીવાનું સાધન (૨) અન્નજળ, નસીબ
દાતણ ન૦ [दे. दंतवण] દાંત સાફ કરવા માટે આવળ બાવળ ઇ૦ની સોટીનો કકડો [-કરવું =(દાતણ વડે) દાંત સાફ કરવા દાતણની ચીરીએ હોવું=દાતણ સિવાય બીજું કાંઈ ચાવ્યું ન હોવું, ભૂખ્યા હોવું દાતણની દીવી જેવો=એકનો એક મોંઘો ને લાડકવાયો આધાર (૨) સુકલકડી માણસ] ૦પાણી ન૦ દાતણ અને પાણી (૨) તે વડે દાંત મોઢું સાફ કરવું તે. [-કરવાં.] -ણિયો પુ૦ દાતણ વેચનારો
દાતરડી સ્ત્રી૦ [सं. दात्र] નાનું દાતરડું (૨) દાતરડી જેવા દાંત, જેમ કે સૂવરની દાતરડી -ડું ન૦ ઘાસ કાપવાનું એક ઓજાર [દાતરડું ને બંધિયા=એ સિવાય પાસે કશી પૂંજી ન હોવી, ગરીબ હોવું.]
દાતા(૦ર) [सं.] વિ૦ આપનારું (૨) દાન કરનારું, ઉદાર (૩) પું૦ દાન આપનારો પુરુષ. -તૃત્વ ન૦ દાતાપણું -ત્રી વિ૦ સ્ત્રી૦ દેનારી (૨) સ્ત્રી૦ દાતા સ્ત્રી
દાથરિયું ન૦ માટીનું એક ઠામ-વાસણ
દાથરી સ્ત્રી૦ માટીની થાળી (૨) તોબરો; ખલેચી (૩) હાલ્લું (૪) [લા] જુઓ તોબરો. [-ચડવી, -ચડાવવી]
દાથરો પુ૦ [સર૦ म दाथर] રસોઈમાં વરાળથી બાફવા વાસણમાં વસ્તુને અધ્ધર રાખવા કરાતું ઘાસ વગેરેનું પડ (૨) તોબરો (૩) [લા] ચડેલું મોં, દાથરી. [-ચડવો, -ચડાવવો]
દાદ સ્ત્રી૦ [फा.] ફરિયાદ, અરજ (૨) ઇન્સાફ [-આપવી, -દેવી=સાંભળવું, ન્યાય આપવો (૨) [લા] ગાંઠવું; માનવું.-માગવી, -સાંભળવી,-મળવી,-મેળવી.]૦ખાહ પુ૦ દાદ માગનારો. ૦ગર પું૦ દાદ સાંભળનારો; ન્યાયાધીશ. ૦ફરિયાદ સ્ત્રી૦ કોઈ પણ જાતની ફરિયાદ. -દી વિ૦ દાદ માગનાર, ફરિયાદી
દાદકાગ પુ૦ એક પક્ષી
દાદર પુ૦ [प्रा. दद्दर] દાદરો, નિસરણી (૨) સ્ત્રી૦ [सं. दद्रु] દરાજ. ૦બારી સ્ત્રી૦ દાદરનું નાનું બારણું (૨) જીનો. -રો પુ૦ નિસરણી (૨) નિસરણી ઉપરનું બારણું (૩) તાળાની અંદરની કળ (૪) એક જાતનો તાલ (૫) એક વનસ્પતિ-ઔષધિ
દાદાગીરી સ્ત્રી૦ ['દાદો' ઉપરથી] જબરદસ્તી; બળજોરી, ગુંડાગીરી [જુઓ 'દાદ'માં
દાદી સ્ત્રી૦ મા કે બાપની મા, વડિયાઈ (૨) વિ૦
દાદુપંથી વિ૦ દાદુ નામના સંતના પંથનું (અનુયાયી) કે તેને લગતું
દાદુર પુ૦ [सं.] દેડકો
દાદો પુ૦ [સર૦ म] બાપનો કે માનો બાપ; વડવો(૨)ગુંડો, જબરદસ્તી કરવાની ટેવવાળો
દાધવું અ૦ક્રિ૦[सं दग्ध=દાઝેલું]દાઝવું,બળવું
દાધાબળ્યું વિ૦ [सं दग्ध+બળ્યું] અદેખું (૨) રડતી સૂરતવાળું [ગાડિયું
દાધારગું વિ૦ [सं. दग्धागक] અદેખું (૨)
-દાન [फा] પ્રત્યય. નામને લાગતાં 'તે રાખનાર, ધારણ કરનાર' કે 'તે જાણનાર' એવા અર્થનું વિ૦ બનાવે. ઉદા૦ 'ગુલાબદાન', 'કદરદાન'

દાન પુ૦બ૦વ૦ દશનો આંકડો, ૧ ×૧૦=૧૦
દાન ન૦ [सं] આપવું તે (૨) ધર્મબુદ્ધિથી, પુણ્યાર્થે આપવું તે (૩) રમતનો આપવાનો દાવ, વારો (૪) હાથીના લમણામાંથી ઝરતો મદ [–આપવુ =દાન તરીકે આપવુ (૨) રમતનો દાવ આપવો –લેવાં=સ્ત્રી પુરુષે ગુરુ સમક્ષ ભેટ મૂકી ગુરુમંત્ર લેવો –લેવુ = દાન તરીકે આપેલું સ્વીકારવું] ૦દક્ષિણા સ્ત્રી૦ દાન અને દક્ષિણા ૦ધર્મ પુ૦ દાન કરવાનો ધર્મ ૦પત્ર ન૦ બક્ષિસપત્ર; દાનનું લખાણ ૦વીર પુ૦ દાન કરવામાં શૂરો માણસ, દાનેશરી ૦શાલી(–ળી), ૦શીલ વિ૦ દાન કરવાની ટેવવાળો; સખી
દાનત સ્ત્રી૦ [अ दियानत] મનનું વલણ, વૃત્તિ [–બગડવી=ન્યાય કે નીતિની ભાવના ન રહેવી, પ્રામાણિકતા ટળવી –રાખવી= મનોવૃત્તિ રાખવી]
દાનવ પુ૦ [सं] રાક્ષસ –વી સ્ત્રી૦ દાનવ સ્ત્રી, રાક્ષસી (૨) વિ૦ દાનવને લગતું, રાક્ષસી
દાનસ્ત વિ૦ [फा दानिस्तह] સારી દાનતવાળુ (૨) પ્રામાણિક (૩) ડાહ્યું, સમજુ. –સ્તાઈ સ્ત્રી૦ દાનસ્તાપણુ
દાનાઈ સ્ત્રી૦ [फा] દાનાપણુ, ડહાપણુ, વિવેક (૨) ભલમનસાઈ (૩) પ્રામાણિકતા, ઈમાનદારી –વ વિ૦ ડાહ્યુ, વિવેકી, સમજુ (૨) ઉદાર
દાનિશ સ્ત્રી૦ [फा] ડહાપણ, વિવેક ૦મદ વિ૦ ડાહ્યું, સમજુ, વિવેકી
દાનિયત સ્ત્રી૦ [फा दाना ઉપરથી] દાનાપણુ, ડહાપણ, અક્કલમદી
દાની સ્ત્રી૦ [फा दान] પાત્ર, આલય, –ને રાખવાનું ઠામ, એ અર્થમા નામને અંતે. જેમ કે ચા દાની, પીકદાની ઇ૦
દાની વિ૦ [सं] દાન આપનાર, સખી, ઉદાર. –નેશ(–સ)રી પુ૦ [सं दान+ईश्वर ?] દાનવીર, મોટો દાની માણસ [વિવેકી
દાનો વિ૦ પુ૦ [फा दाना] ડાહ્યો, સમજુ,
દાન્ત વિ૦ [सं] વશ કરેલું, કાબૂમા આણેલું (૨) સંયમી
દાપુ ન૦ [सं दापन] હકનુ માગણુ, લાગો. [–ચૂકવવુ = લાગો આપવો]
દાબ પુ૦ ['દાબવુ' પરથી] દાબવુ તે, દબાણ (૨) આગ્રહ (૩) અંકુશ, ધાક [–દેવો, મૂકવો = અંકુશ મૂકવો, ધાકમાં રાખવું (૨) દબાણમા રાખવુ. –બેસાડવો, રાખવો = ધાક બેસાડવો, અંકુશ રાખવો. દાબમાં રાખવુ= દબાણ તળે યા અંકુશ કે ધાકમાં રાખવું]
દાબડદીબડ અ૦ ['દાબડ' ('દાબવું' ઉપરથી)નો દ્વિર્ભાવ] છૂપુ છૂપુ [–ચલાવવું, –રાખવું]
દાબડી સ્ત્રી૦ [अ दव्वह ઉપરથી] નાનો દાબડો, ડબી –ડિયુ વિ૦ દાબડા જેવું બંધિયાર –ડો પુ૦ ઢાંકણવાળુ એક જાતનું ધાતુનુ પાત્ર, ડબો (૨) જુઓ દાબલો
દાબણુ ન૦ દબાણ, ભાર (૨) દમન, સખતી (૩) અંકુશ –ણિયુ ન૦ કાંઈ દાબવા માટેનુ વજન (૨) કોઠી પરનું માટીનુ ઢાંકણુ
દાબલો પુ૦ આખી કેરીનું સંભાર ભરી કરાતુ એક અથાણુ (પ્રાય બ૦ વ૦ મા)
દાબવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म दावणें, हिं दवाना] દબાવવું, ચગદવું, ચાંપવુ (૨) [લા] સખતી કરવી, અંકુશમાં રાખવું [દાબીને કહેવુ = આગ્રહ કરવો, શરમમા કે શેહમા નાખીને કહેવુ દાબીને ખાવું = અકરાંતિયાપણે ખાવુ દાબી રાખવુ = ભાર તળે મૂકી રાખવુ, દબાવવુ (૨) ગુપ્ત રાખવુ, બહાર ન પડવા દેવુ દાબી દેવુ = કચરી નાખવુ, અટકાવી દેવું]
દાબો પુ૦ ['દાબવુ' ઉપરથી] ધૂળનો ઢગલો. [–કરવો = અનાજને ધૂળ કે રાખમા દાબીને રાખવુ]
દાભ પુ૦ [सं दर्भ, प्रा दब्भ] એક વનસ્પતિ–દર્ભ
દાભોળિયુ ન૦ જુઓ ડાભોળિયુ
દામ પુ૦ [सं द्रम्म, प्रा दम्म] પૈસો, ધન (૨) ન૦ કિંમત; મૂલ્ય
દામ ન૦ [सं] જુઓ દામણ ૧ (૨) સ્ત્રી૦ માળા
દામણુ ન૦ [दे दामण] ઘોડા-ગધેડાંના પગ બાંધવાનું દોરડુ (૨) સ્ત્રી૦ [?] (વહાણની) ડાબી બાજુ [એક ઘરેણુ, બંધી
દામણી સ્ત્રી૦ [सं दामन्] સ્ત્રીઓના કપાળનુ

દામણું વિ૦ [दे दयावण] ઓશિયાળું, પરવશ (૨) દયામણું, ગરીબ [જાડી દોરી
દામણું ન૦ [જુઓ દામણ, सं. दामन्] નેતરુ,
દામતાઈ સ્ત્રી૦ ['દામ' ઉપરથી]+ ધનવાનપણું
દામદૂપટ ન૦ [દામ+દૂપટ, સર૦ म दामदुपटी] ધીરેલાથી બમણું લેવું તે
દામન ન૦ [फा] છેડો, પાલવ (૨) અંગરખા વગેરેની ચાળ. [-અભડાવવું = શિયળનો ભંગ કરવો]
દામિની સ્ત્રી૦ [सं] વીજળી (૨) [सं दामन्] દામણી
દામી વિ૦ ['દામ' ઉપરથી] દામવાળું, પૈસાદાર
દામી સ્ત્રી૦, ન૦ સમોવડિયું, બરોબરિયું, જોડિયું
દામોદર પું૦ [सं] (सं) કૃષ્ણ
દાય પું૦ [सं] વડીલોપાર્જિત મિલકતમાંનો ભાગ ૦ભાગ પું૦ વારસ તરીકેનો દાયનો ભાગ
-દાયક વિ૦ [सं.] (પ્રાય: સમાસને અંતે) આપનાર ઉદા૦ સુખદાયક
દાયકો પું૦ [सं दशन् ઉપરથી] દસકો
દાયજો પું૦ [प्रा दाइज्जय = લગ્ન વખતે વર વહુને અપાતું દ્રવ્ય, સર૦ हिं. दायजा] સ્ત્રીધન
દાયણ સ્ત્રી૦ [જુઓ દાઈ] સુયાણી
દાયતું ન૦ [सं दाय ઉપરથી] દાયજામાં આપેલું તે (ખાસ કરીને ખેતર)
દાયરો પું૦ [अ दाइरह्] સમુદાય, ટોળું (૨) ડાયરો, રાવણું
દાયા સ્ત્રી૦ [फा = ધાવ] જુઓ. દાઈ
-દાયી વિ૦ [सं] 'આપનારું' એવા અર્થમાં સમાસને અંતે ઉદા સુખદાયી -યિની વિ૦ સ્ત્રી૦ [ઉદા૦ પૈસાદાર
-દાર વિ૦ [फा] 'વાળું' અર્થમાં શબ્દને છેડે.
દાર [सं.], -રા સ્ત્રી૦ પત્ની ૦પણું ન૦
દારક પું૦ [सं] બાળક; વત્સ, પુત્ર
દારવું સ૦ક્રિ૦ [सं दृ (दारय्)] ચીરવું, ફાડવું
દારિદ્ર(-દ્રય) ન૦ [सं] દરિદ્રતા, ગરીબાઈ
દારુ ન૦ [सं] દેવદારનું ઝાડ (૨) લાકડું
દારુણ વિ૦ [सं] નિર્દય, કઠોર (૨) ભયાનક, વ્રમુલ (૩) તીવ્ર, સખત (દર્દ)
દારુહળદર સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ – ઔષધિ

દારૂ પું૦ [फा] મદિરા (૨) બંદૂક, દારૂખાના વગેરેમાં ફોડાતું ગંધક અને કોલસા વગેરેનું મિશ્રણ (૩) + દવા જેમ કે દવાદારૂ ૦ખાનું ન૦ આતસબાજીની ચીજ ૦ગડો પું૦ દારૂખાનું બનાવનારો ૦ગોળો પું૦ દારૂ, ગોળા વગેરે યુદ્ધનો સામાન. ૦ડિયો પું૦ દારૂનો વ્યસની ૦નિષેધ પું૦ દારૂ પીવાનો નિષેધ–મના, દારૂબંધી ૦નિષેધક વિ૦ દારૂનિષેધ કરનારુ – કરાવનારું (વસ્તુ કે માણસ) ૦બંધી સ્ત્રી૦ દારૂની બંધી; 'પ્રોહિબિશન'. ૦બાજ વિ૦ શરાબખોર; દારૂડિયો ૦બાજી સ્ત્રી૦ શરાબખોરી, દારૂડિયાપણું (૨) દારૂની મિજલસ
દારૂડી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) એક પક્ષી
દારૂનિષેધ, ૦ક; દારૂબંધી; દારૂબાજ, -જી જુઓ 'દારૂ'માં
દારો પું૦ મોઈ કે બોલને વાગેલો ટોલ્લો
દારોગો પું૦ [तुर्की] જુઓ દરોગો
દાર્શનિક વિ૦ [सं.] દર્શનશાસ્ત્રને લગતું (૨) પ્રત્યક્ષ (પુરાવો) (૩) પું૦ દર્શનશાસ્ત્ર જાણનાર
દાર્ષ્ટાન્તિક વિ૦ [सं] દૃષ્ટાંત સંબંધી, -ને લગતું
દાલચીડી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી
દાલચીની સ્ત્રી૦ [फा. दारचीनी, सं दारुचीनी, हिं., म] તેજાનાની એક વસ્તુ – તજ
દાલાન પું૦ [फा] ઘરનો મોટો ઓરડો (૨) ચોક, આંગણું
દાવ પું૦ [फा.] રમતમાં આવતો વારો, દા (૨) પાસામાં પડતા દાણા (૩) લાગ, અનુકૂળ વખત (૪) યુક્તિ, પેચ [-આપવો = રમતમાં જેને રમવાની વારી હોય તે રમી શકે તે માટે પોતાને માથે આવતું કામ કરવું. -આવવો = રમવાની વારી આવવી (૨) તક મળવી. -ખેલવો = રમત રમવી (૨) યુક્તિ પ્રયુક્તિ કરવી -જોવો = તક જોવી, લાગ જોવો. -ફાવવો = યુક્તિ સફળ થવી -સાધવો = લાગ સાધવો -લેવો = પોતાનો વારો આવ્યે રમવું -જોઈને સોગટી મારવી = લાગ જોઈને કામ કરવું. દાવમાં આવવું = લાગ ખાય કે યુક્તિ ફાવે એમ થવું. (. . ના) દાવનું હોવું

=ને યોગ્ય હોવું] ૦પેચ પુ૦ યુક્તિપ્રયુક્તિ. [-લડાવવો=યુક્તિપ્રયુક્તિ કરવી]

દાવડી સ્ત્રી૦ [दे दवर, दवरिया, हिं. दांवरी, दाँवरी] દોરી

દાવડું નં૦ રેંટ (પાણી ખેંચવાનો)

દાવત સ્ત્રી૦ [अ] નોતરું, ઇજન

દાવદી સ્ત્રી૦ [अ दाऊदी] જુઓ ગુલદાવરી

દાવાઅરજી સ્ત્રી૦ [દાવો+અરજી] ફરિયાદનામું

દાવાગીર પુ૦ [फा] દાવો કરનારો; ફરિયાદી

દાવાગ્નિ પુ૦ [सं] દવ; વનમાં એની મેળે સળગતો અગ્નિ

દાવાદળ નં૦ દરવાદળ, વાવાઝોડું

દાવાદાર પુ૦ [फा] દાવાવાળો, ફરિયાદી

દાવાનલ(-ળ) પુ૦ [सं] દાવાગ્નિ

દાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा दाव=બતાવવું, અપાવવું] (પશુને) નરનો સમાગમ થવો

દાવો પુ૦ [फा दअवा] હક, માલિકી (૨) હક મેળવવા સારુ સરકારમાં ફરિયાદ (૩) પ્રામાણ્ય કે પુરાવો હોવાનો નિશ્ચય કે તેની રૂએનો હક જેમ કે, હું દાવાની સાથે કહું છું [-કરવો=હક માટે અદાલતમાં ફરિયાદ કરવી (૨) હક કરવો -કાઢી નાખવો= ફરિયાદ નામંજૂર કરવી (અદાલતે) -ચાલવો=અદાલતમાં ફરિયાદની તપાસનું કામ શરૂ થવું -માંડવો=દાવો કરવો]

દાશમિક વિ૦ [सं] જુઓ દશાંશ

દાશરથિ પુ૦ [सं] (સ) દશરથના પુત્ર-રામ

દાશાર્હ પું૦ [सं] (સ) શ્રીકૃષ્ણ

દાસ પુ૦ [सं] સેવક (૨) સ્ત્રી૦+(પ.) દાસ્ય, સેવા ૦તણું નં૦+, ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ નં૦ દાસપણું, દાસત્વ. -સાનુદાસ પુ૦ [+अनुदास] દાસનો દાસ, અત્યંત નમ્ર સેવક -સી સ્ત્રી૦ સેવિકા, નોકરડી, લૂંડી -સીપુત્ર, -સેય પુ૦ [सं] દાસીને પેટે થયેલો પુત્ર

દાસોલા પુ૦ બ૦ વ૦ ['દાસ' ઉપરથી] (કા) હલકાં દાસપણાનાં કામ

દાસ્તાન સ્ત્રી૦ [फा] વર્ણન, અહેવાલ (૨) નં૦ [फा दास्तन] સમરો (૩) અનાજ સંઘરવાનો ભંડાર

દાસ્ય નં૦ [सं] દાસપણું

દાહ પુ૦ [सं] બળવું તે, બળતરા, અગન ૦ક વિ૦ દાહ કરનારુ ૦કતા સ્ત્રી૦, ૦કત્વ નં૦ ૦જ્વર પુ૦ એક જાતનો તાવ. -હાત્મક વિ૦ દાહક ગુણવાળુ

દાહિમા,-મો પુ૦ રજપૂતોની એક જાત કે તેની અડક [ઊઠે એવું

દાહ્ય વિ૦ [सं] બાળવા જેવું (૨) સળગી

દાળ (ળ,) સ્ત્રી૦ [प्रा , दे दालि] કઠોળનું દળફાડિયું (૨) એની (પ્રવાહી કે ભભરી) બનાવેલી એક વાની (૩) ઈંડાની જરદી (૪) ગડગૂમડ પર વળતું પડ-છોડું [-ઓરવી=દાળ રાંધવા માટે આધણમાં નાખવી, -કરવી =(કઠોળની) પ્રવાહી વાની કરવી (૨)દાળ પાડવી -પરણાવવી=દાળ વધારવા અંદર પાણી ધમકારવું (સુ) -પાડવી=કઠોળ વગેરેને ભરડી, દળ છૂટાં પાડી,છોડાં વિનાનાં કરવાં દાળમાં કાંઈ કાળું હોવું =કંઈક છળકપટ, કલંક કે પાપ હોવું દાળમાં ચાંલ્લા રહી જવા =દાળ બરાબર નહીં ઓગળતાં અમુક દાણા કડક રહી જવા દાળમાં નાખવું =નિરર્થક પાસે રાખવું, નકામું ગણી બાજુએ કરવું (૨) દાળ ભેગું કાંઈક ભેળવવું] ૦રોટી સ્ત્રી૦ દાળ અને રોટી (૨)[લા] નિર્વાહ; પોષણ -ળિયા પુ૦ બ૦ વ૦ (છોડાં વગરના) શેકેલા ચણા -ળિયુ વિ૦ દાળખાઉ, દાળનું સવાદિયું -ળિયો પુ૦ દાળ વેચનારો (૨) 'દાળિયા'નું એ૦વ૦

દાળોવાટો પું૦ [દાળ+વાટવી, તેની જેમ ? કે દળવું+વાટવું ?] (કા) દાટ, મહાવિનાશ

દાંઉ (૦) વિ૦ (૨) પુ૦, ૦આઈ, ૦ગી, -દાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'ડાંઉ'માં

દાંડિયુ (૦) નં૦ [दे दाढी] ડાંડિયું કે તેવું કરેલું વસ્ત્ર ['ડાંડિયો'માં

દાંડિયો (૦) પુ૦, -યારાસ પુ૦ જુઓ

દાંડી (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ ડાંડી (૨) તંતુવાદ્યનો તુંબડા સાથેનો લાંબો દાંડો -ડો પું૦ જુઓ ડાંડો

દાંડીકૂચ (૦) સ્ત્રી૦ [દાંડી+કૂચ] ઈ.સ. ૧૯૩૦-માં ગાંધીજીએ દાંડી ગામે કરેલી કૂચ

દાંડો (૦) પું૦ જુઓ 'દાડી'માં

દાંત (૦) પુ૦ [સં. दन्त; સર૦ म., हिं] દત (૨) દાતો (૩) વેર, કીનો. (૪) હાથીદાંત ઉદા૦ દાંતની ચૂડી [**–આવવા**=દાંત ઊગવા–ફૂટવા (૨) બોલવાનું કે સામા થવાનું બળ આવવું (૩) હસવું **–ઊગવા**=જુઓ 'દાંત આવવા' અર્થ ૧, ૨. **–ઊઠવા, ઊપડવા**=બચકું ભરાતાં દાંતના ઘાની નિશાની પડવી. **–કકડાવવા**=દાંત પીસવા, ગુસ્સો કરવો (૨) ઊંઘમાં કે ટાઢથી દાંત વડે કડકડ અવાજ કરવો. **–કકડાવીને, કચકચાવીને રહેવું**=હારીને–થાકીને શાંત રહેવું. **–કર-ડવા**=દિગ્મૂઢ થવું, ચકિત થવું (૨) શરમની લાગણી થવી **–કાકરવા**=કરડવાની કે ખાવાની ઇચ્છા કરવી (૨) ઉશ્કેરવું, ચડાવવું. **–કાઢવા**=ખડખડ હસવું (૨) દાંત ખેંચી કાઢવા **–ખીલી બેસવી**=ડાચું ફાટી ન શકવું **–ખાટા કરવા**=હરાવવું (૨) પશ્ચા-ત્તાપ કરાવવો **–ટિટિયારો કરવો**=નકામી ડાચાકૂટ કરવી. **–તોડી નાખવા, પાડવા**=સખત માર મારવો. **–દેખાડવા**=હસવું (૨) દાંતિયાં કરવાં. **–નંખાવવો**=પડી ગયેલા દાંત-ની જગાએ નકલી દાંત બેસાડાવવો **–પડવો**=જડબામાંથી દાંત નીકળી જવો **–ફૂટવા**=જુઓ દાંત ઊગવા **–બતાવવા**=જુઓ દાંત દેખાડવા. **–બંધાવવા**=પડી ગયેલા કે ઢીલા થયેલા દાંત બંધાવીને સજ્જડ કરાવવા. **–બંધાવા**=ડાચું ફાટી ન શકવું. **–બેસવા**=કરડવાથી દાંતની નિશાની પડવી. **–બેસા-ડાવવો**=જુઓ દાંત નંખાવવો. **–ભાગી નાખવા**=સખત માર મારવો. **–હોવા**=જોર હોવું **દાંતમાં છેડો ઘાલવો**=આબરૂ-મર્યાદા સાચવવી. **દાંતે આવવું, –આવી જવું**=બચકાં ભરીને લડવું. **દાંતે ચડવું**=ચર્ચાવું, વગોવાવું થવું. **દાંતે જીભ લેવી**=જીભ કરડીને મરી જવું **દાંતે જીવ આવવો**=જીવનમરણની બાટીમાં આવી પડવું, અપાર મુશ્કેલીમાં હોવું. **દાંતે તરણું લેવરાવવું**=હાર કબૂલ કરાવવી; દીનતા દાખવવાની ફરજ પાડવી. **દાંતે તરણું લેવું**=દીનતાથી શરણે જવું **દાંતે મેલ આવવો**=પૈસાદાર થવું. **દાંતે લાગવું**=સ્વાદ પડવો; સ્વાદ રહી જવો.]

દાંતરું(–રું) (૦) વિ૦ [સં. दतुर, સર૦ म. दातरा] હોઠ બહાર નીકળેલા દાંતવાળું

દાંતાળું (૦) વિ૦ દાંતાવાળું

દાંતિયું (૦) વિ૦દાંતાવાળું (૨) ન૦ દાંત દેખાડી કરડવા ધાવું તે (૩) છાછિયું (૪) પાક લણી લીધા પછી ઊગેલો ફણગો [**દાંતિયાં કરવાં**=છાછિયા કરવા, ચિડાઈ કે છંછેડાઈને બોલવું.]

દાંતિયો (૦) પું૦ એક બાજુ દાંતાવાળો કાંસકો

દાંતી (૦) સ્ત્રી૦['દાંત' ઉપરથી]દાંતાની વચમાંના અંતરને ઓછું કરવા તુવેરની દાળ ડાંગર વગેરે ઘાલી સજ્જડ કરેલી કાંસકી (લીખ વગેરે કાઢવા સારુ) (૨) નવા દાંત ફૂટતા હોય ત્યારે બાળકને પહેરવાનું ઘરેણું, જેમાં વાઘનખ, ઘુવડનો પગ વગેરે હોય છે (૩) ધારિયું (૪) ખેડૂતનું એક વાવણીનું ઓજાર, ચાઓળ (૫) તડ, ફાટ (૬) ઘસરકાને લીધે થયેલો કે દાંતથી મૂકેલો દોરા પરનો કાપ. [**–પડવી**=દોરા પર ઘસરકાનો કાપ થવો.] [ન૦ એનું મૂળ

દાંતી (૦) સ્ત્રી૦[प्रा. दंती ?]એક વનસ્પતિ ૦મૂળ

દાંતો (૦) પુ૦ ['દાંત' ઉપરથી] કાંકર (૨) ખચકો, ખસરકો (૩) વેર. [**દાંતા પૂરવા**=ચણતરમાં ઈંટો વચ્ચેના બહાર દેખાતા સાંધા પૂરવા. **દાંતો રાખવો**=વેર રાખવું.]

દાદરું (૦) ન૦ [સં. दद्रु ?] ચામડીનો એક રોગ

દાંપત્ય ન૦ [સં.] દંપતીપણું, લગ્નસંબંધ

દાંભિક વિ૦ [સં.] દંભી, ઢોંગી, ઢોંગી

દાંભો (૦) પું૦[સં. दर्भ, प्रा. दब्भ પરથી? જુઓ ડાભો] એક જાતની ભાજી (ડાભો ?)

દિક(–ગ) સ્ત્રી૦ [સં.] દિશા. **–કાલ(–ળ)** પું૦ દિશા અને કાળ. **–પાલ(–ળ)** પુ૦ દિશાનો રક્ષક દેવ. **–પ્રાંત** પુ૦ દિશાને છેડે આવેલો પ્રદેશ. **–ગંત** પું૦ [+अंत] દિશાનો અંત, ક્ષિતિજ(૨)દૂરનું સ્થાન **–ગંતર** ન૦[+अंतर] દિશાઓનો ગાળો(૨)બીજી દિશા. **–ગંતરેખા (–ષા)**સ્ત્રી૦ ક્ષિતિજ. **–ગંબર** વિ૦ [+अंबर] દિશાઓરૂપી વસ્ત્રવાળું; નગ્ન (૨) એ નામના

એક જૈન સંપ્રદાયનું (૩) પુ૦ દિગમ્બર સંપ્રદાયનો માણસ –ગંબરતા સ્ત્રી૦ નગ્નતા –ગંબરી વિ૦ દિગંબર સંપ્રદાયને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ (સં) પાર્વતી; દુર્ગા –અંશ પુ૦ [+अंश] અયનવૃત્તનો ૩૬૦મો ભાગ (ખ) –ગ્ગજ પુ૦ દરેક દિશામાં દિક્પાળ સાથે કલ્પવામાં આવેલો હાથી (ઐરાવત, પુંડરીક, વામન, કુમુદ, અંજન, પુષ્પદંત, સાર્વભૌમ અને સુપ્રતીક એ આઠ દિગ્ગજો છે) –ગ્દર્શન ન૦ દિશાનું દર્શન, સૂચન, ઝાંખી –ગ્દાહ પુ૦ ક્ષિતિજ પર દેખાતી આગના જેવી લાલાશ –ઙ્મૂ(–ઙ્મૂ)ઢ વિ૦ ચકિત, છક –ગ્વિજય પુ૦ ચારે દિશાઓમાં વિજય, સંપૂર્ણ વિજય –ગ્વિજયી વિ૦ (૨) પુ૦ દિગ્વિજય કરનારુ –વ્યાપકત્વ ન૦ દિગ્વ્યાપીપણું –વ્યાપી વિ૦ બધી દિશાઓમાં વ્યાપેલું

દિકામાળી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ, हिं डिकामाली] એક વનસ્પતિના ફૂલના ડોડાનો રસ, જે ઓસડ તરીકે વપરાય છે

દિક્કત સ્ત્રી૦ [अ] મુશ્કેલી; હરકત(૨)અંદેશો, શક (૩) આનાકાની

દિગર વિ૦ [फा] દીગર, બીજું; વિશેષ (૨) અ૦ 'બીજું કે, વિશેષ લખવાનું કે' એ અર્થમાં પત્રની શરૂઆતમાં વપરાતો શબ્દ

દિગ્ધ વિ૦ [सं] લેપાયેલું, ચોપડાયેલું

દિતવાર પુ૦ [આદિત્ય+વાર] રવિવાર

દિતિ સ્ત્રી૦[सं](સં)દૈત્યોની માતા–કશ્યપની સ્ત્રી

દિદક્ષા સ્ત્રી૦ [सं] જોવાની ઇચ્છા

દિન પુ૦[सं] દિવસ [–ઊઠવો = ભાગ્ય રૂઠવું –ઘેર ન હોવો = ભાગ્ય પાંશરુ ન હોવું –જાગવો = ભાગ્યોદય થવો –ફરી જવો = ભાગ્ય રૂઠવું (૨) ભાગ્યદશા બદલાવી] ૦કર પુ૦ સૂર્ય ૦ચર્યા સ્ત્રી૦ રોજનું કામકાજ ૦પતિ, ૦નાથ, ૦મણિ પુ૦ સૂર્ય ૦માન પુ૦; ન૦ દિવસનું માપ (૨) ગ્રહ. [–ફરવો = દશા ફરવી.] ૦રાત અ૦ દિવસે અને રાત્રે. –નારંભ પુ૦ [+आरंभ] પ્રભાત, પરોઢિયું –નાવસાન ન૦ [+अवसान], –નાંત પુ૦ [+अन्त] સંધ્યાકાળ –નેશ પુ૦ [+ईश] સૂર્ય –નોદિન અ૦ દિને દિને, પ્રતિદિન

દિપાવડુ વિ૦ ['દીપવું' ઉપરથી] દીપાવે એવું, શોભીતું, સુંદર [ગર્વ, અભિમાન

દિમાક,–ગ [अ दिमाग़] પુ૦ મગજ, બુદ્ધિ(૨)

દિમે(–મ્યે)ટી સ્ત્રી૦ [इं डिमिटी] એક જાતનું ઝીણી બુટ્ટીઓવાળું કાપડ

દિય(–યે)ર પુ૦ [सं देवर, प्रा दिअर] વરનો નાનો ભાઈ ૦વટુ ન૦ [+सं वृत्ति] દિયર સાથે નાતરું –રિયો પુ૦ દિયર (વહાલમાં)

દિયોર પુ૦ દિયર (૨) [ઉ ગુજરાત] સાળો

દિલ ન૦[फा] હૃદય, મન, ચિત્ત [–આપવું = અંતરની વાત કહેવી (૨) દિલોજાન દોસ્ત કરવું –ઊતરવું = દિલનો ભાવ જતો રહેવો –ઉતારી નાખવું = મન ન રાખવું, અણગમો થવા દેવો –ઊઠવું, ઊઠી જવું = મન ન રહેવું ભાવ–રુચિ કે સ્નેહ જતા રહેવા –ઊંચું થવું = અપ્રીતિ કે નારાજી થવી.–ઊંચું રહેવું = અપ્રીતિ રહેવી (૨) ફિકર રહેવી –કરવું = મનની ઇચ્છા કરવી, મન પર લેવું –ચોંટવું = મન લાગવું, મનને ગમવું –ઠરવું = મનને ગમવું, સંતોષ થવો –થવું = મન થવું, ઇચ્છા થવી –દાઝવું = લાગણી થવી –ભરાવું = ગળગળું થઈ જવું –ભારે થવું = ચિંતાતુર થવું –લગાડવું = મન પરોવવું –લાગવું = મન લાગવું, ગમવું દિલનો દરિયાવ = ઉદાર દિલનો દિલમાં દાઝવું = લાગણી થવી] ૦કશ(–સ) વિ૦ મનને આકર્ષે એવું ૦ગાર વિ૦ હેતાળ, પ્રેમાળ ૦ગારી સ્ત્રી૦ પ્રેમ, હેત. ૦ગીર વિ૦ [फा] નાખુશ; અપ્રસન્ન ૦ગીરી સ્ત્રી૦ નાખુશી ૦ચમન વિ૦ [फा] દિલ ખુશ થાય એવું (૨) ન૦ આનંદ ૦ચસ્પ વિ૦[फा]સારુ લાગે–ગમે એવું ૦ચસ્પી સ્ત્રી૦ દિલચસ્પપણું ૦દર્દ ન૦દિલનું આંતરિક દર્દ ૦દાર વિ૦પ્રાણપ્રિય (૨) ઉદાર (૩) પુ૦ આશક (૪) ગાઢ મિત્ર (૫) સ્ત્રી૦ માશૂક ૦દારી સ્ત્રી૦ દિલદારપણું ૦પસંદ,૦પિઝીર [फा] વિ૦ મનને ગમે તેવું ૦ફરેબ વિ૦ મનને ઠગે એવુ ૦બર

વિ૦ [फा] દિલનું હરણ કરનારું (૨) સ્ત્રી૦ માશૂક ૦બરી સ્ત્રી૦ દિલબરપણું; પ્રેમ. ૦રુબા સ્ત્રી૦ [फा.] ન૦ એક તંતુવાદ્ય. ૦સોજ વિ૦ [फा] લાગણીવાળું; સમભાવી. ૦સોજી સ્ત્રી૦ કોઈનું દુખ જોઈ દિલમા થતી લાગણી; સમભાવ, હમદર્દી -લાવર વિ૦ [+फा. आवर] મોટા મનનું, ઉદાર (૨) બહાદુર, વીર. -લાવરી સ્ત્રી૦મનની મોટાઈ, ઉદારતા (૨) બહાદુરી

દિલાસો પુ૦ [फा. दिलासा] ધીરજ; આશ્વાસન. [-આપવો, -લેવો]

દિલીપ પું૦[सं.] (સ) એક સૂર્યવંશી રાજા–રઘુનો પિતા

દિલેર વિ૦ [फा] બહાદુર, હિંમતવાન -રી સ્ત્રી૦ બહાદુરી [દિલોજાનપણું

દિલોજાન વિ૦ [फा.] પ્રાણપ્રિય. -ની સ્ત્રી૦

દિલ્લગી સ્ત્રી૦ [हिं. (दिल + हिं. लगना)] દિલચસ્પી (૨) મનોરંજન, વિનોદ; મજાક

દિલ્લી(-લ્હી) ન૦,સ્ત્રી૦(સ.)હિંદનું પાટનગર. [દિલ્લીનો ઠગ = નામચીન-પાકો ઠગ દિલ્લીનો શાહુકાર = મહા લુચ્ચો દિલ્હી દૂર છે = સફળતા સહેલી નથી.] ૦વાન પું૦ દિલ્લીનો રહીશ

દિવ(-વે)ટિયું ન૦ ['દિવેટ' ઉપરથી] ફાનસમા દિવેટ પકડી રાખનાર આકડો -યા પુ૦ એક અટક -યો પુ૦ મશાલચી, મશાલવાળો

દિવઠિયું ન૦ ['દીવો' ઉપરથી] દીવાનું કોડિયું મૂકવાની ભીંતમાં જડેલી બેઠક. -યો પું૦ (પ.) દીવો

દિવસ પું૦ [सं] સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધીનો સમય, રાતથી ઊલટો તે(૨) એક સૂર્યોદયથી બીજા સૂર્યોદય સુધીનો સમય(૩) પું૦બ૦વ૦ સમો, જમાનો, વખત [-કાઢવા = વખત વિતાવવો (૨) ગુજરાન કરવુ. -ગણવા = મુદ્દત પૂરી થવાની આતુરતાથી રાહ જોવી. -ગબડાવવા = ગમે તેમ કરી દિવસ પસાર કરવા -ગુજારવા = જુઓ દિવસ કાઢવા -ઘેર ન હોવો = ભાગ્ય પ્રતિકૂળ હોવુ. -જવા = દિવસ પસાર થવા, સમય વીતવો -ફરવો = ભાગ્ય ફરવું-બદલાવું. -ભરવા = હાજરી પૂરવી-પુરાવવી. -ભરાઈ ચૂકવા = આવી બનવું, મોત પાસે હોવું. -ભરી આપવા = ગેરહાજર હોવા છતા તે દિવસોનો પગાર આપવો. -રહેવા = ગર્ભ રહેવો. -લેવા = દિવસ વીતવા; દિવસ થવા દિવસ-પાણી કરવાં = મરણ પાછળ ક્રિયાખર્ચ કરવા.] -સાનુદિવસ અ૦ દિવસે દિવસે

દિવંગત વિ૦ [सं] પરલોકવાસી; મરણ પામેલું

દિવા અ૦[सं.] દિવસે; દિવસ દરમિયાન.૦કર પું૦ સૂર્ય. ૦રાત અ૦ દિવસે અને રાત્રે ૦સ્વપ્ન ન૦ દિવસે આવતુ સ્વપ્ન; કલ્પના; મનોરાજ્ય

દિવાસો પું૦ અષાડ વદ અમાસનુ પર્વ

દિવાળી સ્ત્રી૦ [सं दीपाली, प्रा. दीवाली,સર૦ हिं. दिवाली, म.] આસો વદ અમાસ, દીપોત્સવી (૨) [લા] આનંદ કે મજા; ખુશાલી. [-નો દહાડો = આનંદનો દિવસ. -આવવી = દિવાળીના ઉત્સવનો સમય આવવો. -કરવી = દિવાળી ઊજવવી-માણવી.]

દિવાળીનો ઘોલ્લો પું૦ એક પક્ષી; ખંજન

દિવાંધ પુ૦ [सं] ઘુવડ

દિવેટ સ્ત્રી૦ [प्रा दीव (सं. दीप) + वट्टि (सं. वर्ति)] દીવાની વાટ, બત્તી. -ટિયુ ન૦, -ટિયા, -ટિયો પુ૦ જુઓ 'દિવટિયુ'માં

દિવેટી સ્ત્રી૦ જુઓ દિમેટી

દિવેલ ન૦ [सं दीप + तैल ઉપરથી ?]એરંડિયું. -લિયું વિ૦ દિવેલવાળુ; ચીકટું (૨) [લા.] દિવેલ પીધું હોય એવું (મો કે માણસ) (૩) ન૦ દિવેલ ભરવાનું પાત્ર, ધાતુનું કોડિયું (૪) જાનવરની ખરીથી પડેલો કોડિયા જેવો ખાડો. -લી સ્ત્રી૦ જેમાથી દિવેલ નીકળે છે એ બીજ–મીંજ -લો પું૦ એરંડો

દિવ્ય વિ૦[सं.] દૈવી, અદ્ભુત(૨) પ્રકાશમાન, સુંદર (૩) ન૦ (પ્રાચીન કાળમા) માણસ અપરાધી છે કે નહિ તે નક્કી કરવા પાણી કે અગ્નિ વડે કરવામાં આવતી પરીક્ષા. ૦ગણ પું૦ દેવદૂત ૦ચક્ષુ વિ૦ દિવ્ય ચક્ષુવાળુ (૨)

ન૦ જ્ઞાનચક્ષુ ૦જ્ઞાન ન૦ દૈવી જ્ઞાન ૦તા સ્ત્રી૦ -વ્યા વિ૦ સ્ત્રી૦. -વ્યાંગના સ્ત્રી૦ [+अंगना] અપ્સરા. -વ્યાંબર ન૦ [+अंबर] દિવ્ય વસ્ત્ર

દિશ,-શા સ્ત્રી૦ [सं] બાજુ, તરફ, પડખુ (૨) પૂર્વ વગેરે ચાર દિશા તથા ચાર ખૂણા ને આકાશ પાતાળ સાથે દશ દિશામાંની દરેક (૩) [લા] માર્ગ, રસ્તો [દિશાએ જવું= ઝાડે ફરવા જવું દિશા બાંધવી=દિશાનો નિર્ણય કરવો (૨)દિશા ધ્યાનમા રાખવી (૩) જાદુથી દિશાનો વિસ્તાર અંકુશમાં લેવો (૪) પડોશીને જાદૂની અસરમા લેવો]૦દિશ અ૦ બધી દિશાઓમાં -શાવિજય પુ૦ દિગ્વિજય. -શાશૂલ(-ળ) ન૦ જ્યોતિષ પ્રમાણે અમુક દિશાઓમાંજવા માટે અશુભગણાતા દિવસો કે વાર -શેદિશ, -શોદિશ અ૦ દરેક દિશામાં

દિષ્ટ વિ૦ [सं] દર્શાવેલું (૨) ન૦ હેતુ, લક્ષ્ય (૩) નસીબ

દિષ્ટિ સ્ત્રી૦[सं] સૂચના, આજ્ઞા (૨) સદ્ભાગ્ય (૩) નસીબ -ષ્ટ્યા અ૦ સદ્ભાગ્યે

દિંગ વિ૦ [જુઓ દંગ] ચકિત; છક

દિંડી સ્ત્રી૦[सं]એક જાતનું વાદ્ય(૨)[?]એક રાગ

દી પુ૦ [दे दिअ] દિવસ (કા) (૨) [લા.] દશાનો ગ્રહ [-ઉજાળવો=ભાગ્યોદય કરવો. -ઊઠવો, -ફરવો, -રૂઠવો=દુર્દૈવ આવવું -વળવો=નસીબ સુધરવું]

દીકરી સ્ત્રી૦ [सं डिक्करी=જુવાન સ્ત્રી ?] પુત્રી [દીકરીએ દીવો રહેવો=દીકરીના સંતાનથી વંશ રહેવો.] -રો પુ૦ પુત્ર, બેટો

દીક્ષા સ્ત્રી૦ [सं] ગુરુ પાસેથી વ્રત, નિયમ કે મંત્ર લેવો તે (૨) યજ્ઞયાગાદિ શરૂ કરતાં તેનો વિધિપૂર્વક સંકલ્પ કરવો તે -ક્ષિત વિ૦ દીક્ષા લીધી હોય એવું (૨) પુ૦ યજ્ઞ કરનાર (૩) બ્રાહ્મણની એક અટક

દીગર વિ૦ (૨) અ૦ [फा] જુઓ દિગર

દીઠ અ૦ દરેક ને હિસાબે, પરત્વે. ઉદા૦ 'જણ દીઠ'

દીઠું સ૦ક્રિ૦ [सं दृष्ट, प्रा दिट्ठ] 'દેખવું'નુ ભૂ૦ કા૦ [દીઠાનું ઝેર=નજર સામે કરાય તેનું જ દુ:ખ, નજર બહાર કરાય તેનો વાંધો નહીં. દીઠું પડવું=આબરૂ પડવી(૨)અટકી પડવુ, હાજરીની ખોટ લાગવી. દીઠે ન બનવું= બિલકુલ મેળ ન હોવો, ઊભા રહ્યે ન બનવુ.] -ઠેલ(-લું) વિ૦['દેખવું'નું ભૂ૦કૃ૦] દેખેલું

દીદાર પુ૦ બ૦ વ૦ [फा], -રી સ્ત્રી૦+ ચહેરો, સ્વરૂપ, કાંતિ

દીદી સ્ત્રી૦ [हिं, वं] મોટી બહેન

દીધ (૫) જુઓ દીધુ

દીધવાન વિ૦ આપ્યું હોય તેને મળતું આપ્યું હોય કે કરેલું હોય તે જ જાતનું (૨) જૂનું, પરંપરાથી ચાલતુ આવેલું

દીધું સ૦ક્રિ૦ 'દેવુ'નું ભૂ૦ કા૦ [દીધે રાખવું =સતત કર્યે રાખવું, વિવેકવિચાર વગર ઊંધું ઘાલીને કર્યે રાખવુ (માર્યે રાખવું ઇ૦)] -ધેલ(-લું) વિ૦ 'દેવુ'નું ભૂ૦કૃ૦

દીન વિ૦ (૨) પુ૦[सं] ગરીબ (૨)રંક, લાચાર ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ ૦દયાળ વિ૦ ગરીબ પર દયા કરનાર ૦બંધુ પુ૦ ગરીબનો બેલી ૦વત્સલ વિ૦ ગરીબ પર વહાલ- મમતા રાખનાર ૦(-ના)નાથ પુ૦ ગરીબનો બેલી પ્રભુ

દીન ન૦, પું૦[अ] મુસલમાની ધર્મ - મજહબ (૨) કોઈ પણ ધર્મ [-ઊઠવું, -જાગવું= મુસલમાનોએ ધર્મને નામે હુલ્લડ મચાવવું દીન! દીન!=મુસલમાનોનો યુદ્ધપોકાર. -પોકારવુ(-વો)=હુલ્લડ જગાવવુ] ૦દાર વિ૦ દીનવાળુ, દીન પાળનારુ ૦દારી સ્ત્રી૦ દીનદારપણુ, ધર્મપાલન ૦પરસ્ત વિ૦ દીન પર આસ્થાવાળુ, ધર્મિષ્ઠ ૦પરસ્તી સ્ત્રી૦ દીનપરસ્ત હોવું તે -ની વિ૦ ધર્મને લગતું -નેબરહક પુ૦ સત્ય ઉપર રચાયેલો ધર્મ, સાચો ધર્મ

દીનાર પુ૦[सं,फा]અઢી રૂપિયાની કિંમતનો [એક પ્રાચીન સિક્કો

દીપ પું૦ [सं द्विप]+હાથી

દીપ પુ૦[सं] દીવો, દીપક ૦ક વિ૦ ઉત્તેજક, સતેજ કરનારુ (૨) દીપાવનારુ (૩) પુ૦ દીપ, દીવો(૪)જુઓ દીપકલ્યાણ ૦કલ્યાણ પુ૦ એક રાગ ૦દાન ન૦ મૂએલા પાછળ દીવો

કરવો તે (નદી હોય તો પડિયામાં વહેતો મુકાય, અથવા તળાવકિનારે ઝૂંપડી કરીને મુકાય.) ૦માલા સ્ત્રી૦ દીવાઓની હારમાળા (૨) દીપમાળ. ૦માળ સ્ત્રી૦ મંદિર આગળ દીવાઓ ગોઠવવા કરેલો મિનારો

દીપચંદી પું૦ સંગીતનો એક તાલ

દીપડવેલ સ્ત્રી૦ એક જાતની વેલ

દીપડો પું૦ [सं. द्वीपिन्, प्रा. दीविअ] વાઘની જાતનું એક પ્રાણી. –ડી સ્ત્રી૦ દીપડાની માદા. –ડું નં૦ નાનો દીપડો (તુચ્છકારમાં)

દીપન વિ૦ [सं] દીપક, ઉત્તેજક (૨) નં૦ સતેજ કરવું – ઉત્તેજવું તે

દીપ(–પા)વવું સ૦ક્રિ૦ [सं. दीप्] દીપે એમ કરવું

દીપવું અ૦ક્રિ૦ [सं. दीप्] પ્રકાશવું, ચળકવું (૨) શોભવું

દીપાવલિ(–લી) સ્ત્રી૦ [सं] દીવાઓની હાર (૨) દિવાળી

દીપાવવું સ૦ક્રિ૦ [सं दीप्] દીપવવું; દીપવું'નું પ્રેરક

દીપિકા સ્ત્રી૦ [सं.] દીવી (૨) મશાલ

દીપોચ્છવ, દીપોત્સવ [सं.] પું૦, **દીપોત્સવી** સ્ત્રી૦ દિવાળી

દીપ્ત વિ૦ [सं] સળગાવેલું (૨) પ્રકાશિત; તેજસ્વી. ૦તા સ્ત્રી૦. –પ્તા સ્ત્રી૦ (સંગીત) શ્રુતિના પાંચ પ્રકારોમાંનો એક (દીપ્તા, આયતા, મૃદુ, કરુણા ને મધ્યા)

દીપ્તિ સ્ત્રી૦ [सं] પ્રકાશ; પ્રભા. ૦માન વિ૦ દીપ્તિવાળું

દીબાચો પું૦ [फा] પ્રસ્તાવના

દીમો પું૦ ડૂમો, છાતી ભરાઈ આવવી તે [–ચડી આવવો, ચડી જવો = ડૂમો ભરાવો]

દીયમાન વિ૦ [सं] દેવાતું, અપાતું

દીર્ઘ વિ૦ [सं.] લાંબું; લાંબે સુધી જતું કે પહોંચતું (સમય, અંતર કે જગામાં) (૨) ઉચ્ચારમાં લાંબું (સ્વર, માત્રા, અક્ષર ઇ૦). ૦ગોળ પું૦ લંબગોળ, 'એલિપ્સોઇડ' (ગ.). ૦જીવી વિ૦ લાંબું જીવનારું. ૦દર્શિતા. સ્ત્રી૦ દીર્ઘદર્શીપણું. ૦દર્શી વિ૦ દૂરદર્શી, અગમબુદ્ધિ. ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ (૨) અગમબુદ્ધિ. ૦દ્વેષી વિ૦ દીર્ઘકાળ સુધી જેનો દ્વેષ ટકે એવું. ૦બાહુ વિ૦ લાંબા હાથવાળું. ૦વર્તુલ, ૦વૃત્ત નં૦ લંબગોળ, 'એલિપ્સ' (ગ.) ૦સૂત્ર (–ત્રી) વિ૦ નાહક લંબાણ કરનારું; ઝટ પાર ન આણે એવું, ચીકણું. ૦સૂત્રતા સ્ત્રી૦, ૦સૂત્રીપણું નં૦. –ર્ઘાયુ(૦ષ્ય) વિ૦ લાંબા આયુષ્યવાળું (૨) નં૦ લાંબો આવરદા –ર્ઘાયુષી વિ૦ લાંબા આવરદાવાળું

દીર્ઘિકા સ્ત્રી૦ [सं] જળાશય (૨) લાંબા આકારનું તળાવ

દીવ નં૦ [सं द्वीप, प्रा] (સ.) કાઠિયાવાડનું પોર્ટુગીઝ તાબાનું ગામ

દીવટ સ્ત્રી૦ જુઓ દિવેટ

દીવડું નં૦ ['દીવો' ઉપરથી] કણકના લોચાનું બનાવેલું દીવાનું કોડિયું (૨) દીવી (૩) દીવો –ડો પું૦ દીવડામાં કરેલો દીવો (૨) દીવો

દીવાદાંડી સ્ત્રી૦ [દીવો + દાંડી] જતાં આવતાં વહાણને ચેતવવા માટે સમુદ્રમાં ખડક ઉપર બાંધેલો દીવાવાળો મિનારો

દીવાન પું૦ [अ] વજીર; પ્રધાન (૨) રાજસભા; કચેરી (૩) મોટો ઓરડો, ખંડ (૪) પ્રકરણ (૫) નં૦ ગઝલસંગ્રહ ૦ખાનું નં૦ મુલાકાત માટેનો ખાસ ઓરડો, બેઠક. ૦ગીરી સ્ત્રી૦ દીવાનનું કામ કે પદ. –ની વિ૦ લેણદેણના ઇન્સાફને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ દીવાનગીરી (૩) રાજ્યનું મહેસૂલી કામ (જેમ કે કલાઇવને બંગાળની દીવાની મળી) (૪) દીવાની અદાલત કે તેમાં કરેલી ફરિયાદ કે કેસ. –નેઆમ પું૦, સ્ત્રી૦, નં૦ [+ इ + आम] આમવર્ગના લોકોની રાજસભાને મળવાનું દીવાનખાનું (૨) [લા] આમસભા –નેખાસ પું૦, સ્ત્રી૦, નં૦ [+ इ + खास] અમીરઉમરાવોની રાજસભાને મળવાનું દીવાનખાનું (૨) [લા.] અમીરઉમરાવોના પ્રતિનિધિઓની રાજસભા

દીવાની સ્ત્રી૦ દીવાનાપણું; ગાંડાઈ (૨) [फा.] [જુઓ 'દીવાન'માં

દીવાનું વિ૦ [फा] ગાંડું, ઘેલું –નાપણું નં૦ –નાશાળા સ્ત્રી૦ ગાંડાની ઇસ્પિતાલ

દીવાનેઆમ, દીવાનેખાસ [फा] જુઓ 'દીવાન'માં

દીવાબત્તી સ્ત્રી૦ [દીવો+બત્તી] દીવા વગેરે
દીવાલ સ્ત્રી૦[फा दीवार, हिं] ભીંત ૦ગીરી સ્ત્રી૦ ભીંતે ટગાવાય તેવી દીવી, 'વૉલ્સીટ'
દીવાવખત પુ૦, સ્ત્રી૦ દીવા કરવાનો વખત, સમીસાંજ
દીવાસળી સ્ત્રી૦ [દીવો + સળી] અગ્નિ પ્રગટાવવાની, છેડે રસાયનવાળી સળી
દીવી સ્ત્રી૦ [सं दीपिका, प्रा दीविआ] દીવો મૂકવાની ઘોડી
દીવો પુ૦ [सं दीपक, प्रा दीवअ] પ્રકાશ આપનારી એક બનાવટ, દીપ [દીવા જેવું =સાફ, સ્પષ્ટ (૨) [વ્યંગમાં] ભૂંડુ દીવાની જ્યોત જેવું (નાક)=અણિયાળું (નાક) દીવો ઊઠવો=સત્કીર્તિ મેળવવી (૨) [વ્યંગમાં] નામ બોળે એવું પાકવું કે થવું (સંતાને) -ઓલવાઈ જવો=કુલ કે સમૂહમાંના સારા માણસનું મોત થવું. -કરવો, પ્રગટાવવો, પેટાવવો=દીવો સળગાવવો-સળગાવવો -ઘેર જવો=દીવો હોલાવો -ચાક કરવો =દીવો સતેજ કરવો -ઠારવો=દીવો ઓલવવો. -મૂકવો=દીવો તરતો મૂકવો (બાધા વગેરેમાં) -રહેવો = પાછળ વંશ રહેવો -રાજ(-જા) કરવો, રાણો કરવો=દીવો ઓલવવો]
દીશ પુ૦ [દી + ઈશ] + સૂર્ય
દીશ(-સ) પુ૦ + દિવસ
દીસવું અ૦ક્રિ૦ [सं दृश्, प्रा दिस्स] દેખાવું (૨) [લા] ભાસવું, સૂઝવું [દીસતું કરવું=છુપાવવું સંતાડવું (૨) પડતું મૂકવું, છોડી દેવું દીસતું રહેવું=આંખ આગળથી દૂર થવું, ટળવું (તુચ્છકારમાં) દીસતું રાખવું= દીસતું રહે એમ કરવું, દીસતું કરવું]
દીંટ,-ટિયું,-ડું ન૦ જુઓ 'ડીંટ'માં
દીંડવું ન૦ જુઓ ડીંડવું (૨) જુઓ દીંડું
દીંડું ન૦ [सं दण्ड ઉપરથી ?] થોર વગેરેનો દૂધભર્યો કકડો
દુઆ(-વા) સ્ત્રી૦[अ]આશીર્વાદ [-ઇચ્છવી, ચાહવી =આશીર્વાદ ઇચ્છવા - આપવા] ૦ગીર વિ૦ આશીર્વાદ લેનાર -આગો વિ૦ [फा] આશીર્વાદ દેનાર

દુકાન સ્ત્રી૦ [अ दुक्कान, फा] વસ્તુઓ વેચવા વેપારી જ્યાં બેસે તે જગા. [-કરવી, કાઢવી, ખોલવી, માંડવી=દુકાન શરૂ કરવી-ખોલવી (૨) વેશ્યાનો ધંધો કરવો -વધાવવી = રાત પડ્યે દુકાન બંધ કરવી.] ૦દાર પુ૦ દુકાનવાળો, વેપારી ૦દારી સ્ત્રી૦ દુકાનદારનું કામ, આવડત કે ધંધો
દુકાની સ્ત્રી૦ [સર૦ म दुगाणी] બે પાઈ (૨) બુકાની ૦ભાર વિ૦ બે પાઈ જેટલા વજનનું
દુકાળ પુ૦ [सं दुष्काल, प्रा दुका(-क्का)ल] અનાજ ઘાસ વગેરેની તંગીનો સમય (૨) કોઈ પણ વસ્તુની તંગી [-પડવો =દુકાળનો સમય આવવો દુકાળમાં અધિક માસ= ખરાબ વખતમાં વળી વધારો થવો.] -ળિયું વિ૦ દુકાળ વેઠતુ, ભૂખે મરતુ -ળી સ્ત્રી૦ દુકાળ ઉપર દુકાળ
દુકૂલ ન૦ [सं] બારીક રેશમી વસ્ત્ર
દુખ ન૦ [सं दुःख, प्रा दुक्ख] દુઃખ ૦ડું ન૦ દુખ (૨) ઓવારણું ૦ડાં ન૦ બ૦ વ૦ ઓવારણાં ૦ણી વિ૦ સ્ત્રી૦ દુખિની ૦ણું ન૦ દુખવું તે (૨) પ્રસવ થતા પહેલાં પેટમાં થતો દુખાવો (૩) ઓવારણું ૦દાયક,૦દાયી, ૦દેણું વિ૦ દુખ દેનારુ, દુખદ ૦ભંજક, ૦ભંજી વિ૦ દુખ ભાગનારુ - દૂર કરનારુ ૦વડું ન૦, ૦વટો પુ૦ શોકની સ્થિતિ (૨) દિલાસો આપવા જવું તે ૦શૂરું વિ૦ દુખમાં પણ શૂરુ, દુખથી હારે નહિ એવું
દુખણખાઈ સ્ત્રી૦ એક જીવડું
દુખણી, -ણું, -દાયક, -દાયી, -દેણું, -ભંજક,-ભંજી,-વડું, -વટો જુઓ 'દુખમાં'
દુખવવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा दुक्ख (सं दुःख्)] જુઓ દુખાવવું
દુખવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ દુખવવું; સર૦ हिं दुखना, म दुखणें]દુખ થવું; પીડા-વેદના થવી
દુખશૂરું વિ૦ જુઓ 'દુખ'માં
દુખાડવું સ૦ ક્રિ૦ 'દુખવું'નું પ્રેરક, દુખાવવું(૨) ગૂમડું કે ઘા ઇ૦ દુખાય એમ કરવું
દુખાવ(-વો) પુ૦ દુખવું તે, પીડા, વેદના
દુખાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'દુખવું'નું પ્રેરક

દુખાવું અ૦ ક્રિ૦ દુખ પામવું, દુખવું

દુખાળું, દુખિયારું, દુખિયું, દુખી વિ૦ દુખથી પીડાતું [સ્ત્રીના કાનનું એક ઘરેણું

દુગદુગી સ્ત્રી૦ મદારીનું ડુગડુગિયું (૨) [રવ૦]

દુગન સ્ત્રી૦ [हिं] ગાવાવગાડવાની બેવડી ઝડપ (૨) વિ૦ બેવડી ઝડપવાળું

દુગ્ધ ન૦[सं] દૂધ. ૦જ વિ૦ દૂધમાંથી ઉત્પન્ન થતું–બનતું ૦વાહિની સ્ત્રી૦ દૂધની નસ–રગ. ૦શાલા(–ળા) સ્ત્રી૦ દુગ્ધાલય

દુગ્ધા સ્ત્રી૦ [સર૦ म] પીડા, આપદા, જંજાળ

દુગ્ધાલય ન૦ [सं] દૂધ અને તેની વસ્તુઓનું કામ જ્યાં થતું હોય તે જગા, 'ડેરી'

દુઝાણું, ૦વાઝાણું ન૦ ['દૂઝવું' ઉપરથી] દૂધ દેતું–દૂઝણું ઢોર

દુઝાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'દૂઝવું'નું પ્રેરક રૂપ

દુણાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'દૂણવું' 'દુણાવું'નું પ્રેરક

દુણાવું અ૦ક્રિ૦[सं दु–दून=બળેલું, प्रा दूण दुण्णिअ] (ખાવા પીવાનું) દાઝવું, બળવું (૨) ['દૂણવું'નું કર્મણિ] મનમાં બળવું

દુત્તુ વિ૦ પાકું; ધૂર્ત. –ત્તાઈ સ્ત્રી૦

દુદેલા સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

દુધારો પું૦ દૂધનો વેપારી, દૂધવાળો

દુધાળ(–ળું) વિ૦ દૂધવાળું, દૂધ આપે એવું(ઢોર)

દુધાળી સોનકી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

દુધેલ વિ૦ જુઓ દુધાળ

દુધેલી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) દૂધ ને શેરડીના રસની એક વાની (સુ.)

દુનિયા સ્ત્રી૦[अ]સૃષ્ટિ; જગત, સંસાર. [–પાર કરવું=લોકવ્યવહારમાંથી – દુનિયાની ગણતરીમાંથી બાતલ કરવું (૨) મારી નાખવું. –પારનું = અલૌકિક – અકલ્પ્ય. દુનિયામાંથી જવું, (–નીકળી જવું)=વહી જવું; ઉચ્છૃંખલ જીવન ગાળવું(૨)લોકવ્યવહારમાંથી નીકળી જવું] ૦ઈ વિ૦ દુનિયાનું, સંસારી. ૦દાર વિ૦ સંસારવ્યવહારમાં પડેલું, તેની જંજાળવાળું ૦દારી સ્ત્રી૦ દુનિયાનો વ્યવહાર

દુન્યવી વિ૦ [अ] દુનિયાનું, સંસારી

દુપટ્ટો પું૦[सं दूष्य+पट्ट? કે દુ=બે+પટ્ટો? સર૦ हिं, म दुपट्टा] ખેસ

દુપ્પટ વિ૦ જુઓ દૂપટ

દુબારા અ૦[फा. दूबारह्, સર૦ सं. द्विवारम्; हिं., म] બીજી વખત, ફરીથી

દુભાગવું સ૦ ક્રિ૦ [દુ + ભાગવું; સર૦ म. दुभागणें] બેએ ભાગવું, અડધું કરવું. દુભાગાવવું (પ્રેરક). દુભાગાવું (કર્મણિ)

દુભાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ દૂભવવું

દુભાવું અ૦ક્રિ૦ દૂભવું, મનમાં બળવું, દુખી–નારાજ થવું. –વો પું૦ જુઓ દૂભણ

દુભાષિયો પું૦ [द्वि+भाषा] બે ભાષા જાણનારો (૨) એક ભાષાની મતલબ બીજીમાં બોલી સમજાવનારો

દુમ સ્ત્રી૦ [फा.] પૂંછડી

દુમકલાસ ન૦ જુઓ ડુમકલાસ

દુમચી સ્ત્રી૦ [फा] ઘોડાના સાજનો પૂંછડા નીચે દબાતો પટો (૨) અફીણ,ગડાકુ રાખવાની ચામડાની કોથળી

દુમદુમ અ૦ [રવ૦] નગારાનો અવાજ

દુમાર(–રો) પું૦ [દુ + માર] બે બાજુનો મારો (૨) ધર્મસંકટ

દુમાલદાર પું૦[म] જે ગામ ઉપર બે જણની સત્તા ચાલતી હોય, તેવા ગામનો ઇનામદાર–જાગીરદાર

દુમાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'દૂમવું'નું પ્રેરક

દુમાવું અ૦ક્રિ૦ ['દૂમો' પરથી ?] દૂમો ભરાવો, ગૂંગળાવું(૨)[સર૦ सं दुर्मनाय्–प्रा. दुम्मण] દુભાવું, નારાજ થવું, મનમાં ને મનમાં સંતાપવું (૩) 'દૂમવું'નું કર્મણિ

દુમાસ ન૦[જુઓ ડુમાસ] એક જાતનું કાપડ

દુમીલો પું૦[सं दुर्मिल, प्रा. दुम्मिल]એક છંદ

દુયમ વિ૦ [જુઓ દૂયમ] દ્વિતીય, બીજું (૨) બીજી પંક્તિનું, અધિકારમાં ઊતરતું

દુર્ અ૦[सं.]'નઠારું, મુશ્કેલ' એવો અર્થ બતાવનારો ઉપસર્ગ. ઉદા૦ 'દુરભિમાન', 'દુર્ગમ'

દુરભિમાન ન૦[सं]ખોટું–ખરાબ અભિમાન. –ની વિ૦ દુરભિમાનવાળું

દુરવસ્થા સ્ત્રી૦ [सं] ખરાબ અવસ્થા

દુરસ્ત વિ૦ [फा. दुरुस्त] જેવું જોઈએ એવું (૨) ઠીકઠાક કરેલું; સમારેલું (૩) ખરું;

વાજબી -તી સ્ત્રી૦ સમારવું - સુધારવું તે
દુરંગી વિ૦ બે રંગવાળું, દોરંગી
દુરંશ પું૦ [સં.] ખરાબ-દુષ્ટ અંશ
દુરંત વિ૦[સં]અનંત, અપાર (૨) અંતે ખરાબ પરિણામનું (૩) દુર્જય (૪) અકળ, અગમ્ય
દુરાગ્રહ પું૦ [સં] ખોટો આગ્રહ. -હી વિ૦ દુરાગ્રહવાળું [વિ૦ દુરાચરણવાળું
દુરાચરણ ન૦ [સં] ખરાબ આચરણ -ણી
દુરાચાર પું૦[સં]ખોટો-અનીતિયુક્ત આચાર -રી વિ૦ દુરાચાર કરનારું કે દુરાચારવાળું
દુરાત્મા વિ૦ (૨) પું૦ [સં] દુષ્ટ, પાપી
દુરારાધ્ય વિ૦ [સં]મુશ્કેલીથી રાજી કે પ્રસન્ન કરી શકાય એવું
દુરાશા સ્ત્રી૦ [સં.] દુષ્ટ આશા-ઇચ્છા (૨) ફળીભૂત ન થઈ શકે તેવી આશા
દુરાસદ, દુરાસાધ્ય વિ૦ [સં] દુષ્પ્રાપ (૨) દુસાધ્ય (૩) જીતી ન શકાય એવું
દુરિજન વિ૦ (૨) પું૦ + દુર્જન
દુરિત વિ૦ [સં] મુશ્કેલ (૨) પાપી (૩) ન૦ પાપકર્મ
દુરુક્તિ સ્ત્રી૦ [સં] કુવેણ, ખરાબ વચન
દુર્ગ પું૦ [સં] કિલ્લો ૦પતિ પું૦ કિલ્લાનો માલિક ૦પાલ, ૦રક્ષક પું૦ કિલ્લાનું રક્ષણ કરનાર, કિલ્લેદાર
દુર્ગતિ સ્ત્રી૦ [સં] નઠારી ગતિ
દુર્ગમ(-મ્ય) વિ૦ [સં] મુશ્કેલીથી જઈ શકાય તેવું (૨) મુશ્કેલીથી સમજી શકાય એવું
દુર્ગંધ સ્ત્રી૦ [સં] ખરાબ વાસ [-નીકળવી, મારવી=ગંધાવું, સોડવું] -ધી વિ૦ ખરાબ વાસવાળું, ગંધાતું (૨) સ્ત્રી૦ દુર્ગંધ
દુર્ગા સ્ત્રી૦ [સં] (સં) પાર્વતી ૦ચકલી, ૦ચલ્લી સ્ત્રી૦ એક જાતની ચકલી ૦પૂજા સ્ત્રી૦ દુર્ગાની પૂજા. ૦ષ્ટમી સ્ત્રી૦ [+અષ્ટમી] આસો અને ચૈત્ર સુદ આઠમ -ગેશ પું૦ [+ઈશ] (સં.) શિવ
દુર્ગુણ પું૦ [સં] દોષ, ખરાબ ગુણ -ણી વિ૦ દુર્ગુણવાળું [અશક્ય
દુર્ઘટ [સં] મુશ્કેલીથી પાર પડે-બને એવું,
દુર્ઘર્ષ પું૦ [સં] અથડાઅથડી, હરીફાઈ

દુર્જન પું૦ [સં] દુષ્ટ-ખરાબ માણસ
દુર્જય વિ૦ [સં] જીતવું મુશ્કેલ
દુર્જર વિ૦ [સં] જરવું-પચવું મુશ્કેલ
દુર્દમ(-મ્ય) વિ૦ [સં] કાબૂમાં રાખવું મુશ્કેલ
દુર્દર્શ વિ૦ [સં] મુશ્કેલીથી જોઈ શકાય એવું
દુર્દશા સ્ત્રી૦ [સં] ખરાબ-માઠી દશા
દુર્દાન્ત વિ૦ [સં] જુઓ દુર્દમ (૨) ગવિષ્ટ
દુર્દિન પું૦ [સં] ખરાબ દહાડો (૨) વાદળાં, વરસાદ કે વટોળવાળો દિવસ
દુર્દૈવ(-વ્ય) ન૦ [સં] કમનસીબ, દુર્ભાગ્ય. -વી વિ૦ દુર્ભાગી
દુર્ધર્ષ વિ૦ [સં] ઉગ્ર, પ્રચંડ (૨) પાસે ન જઈ શકાય તેવું (૩) જીતી ન શકાય એવું
દુર્નિવાર(-ર્ય) વિ૦ [સં] નિવારવું મુશ્કેલ, અનિવાર્ય
દુર્બલ(-ળ) વિ૦ [સં] કમજોર, દૂબળું (૨) [લા] ગરીબ; રાંક ૦તા સ્ત્રી૦ -લાસ્થિ ન૦ [+અસ્થિ] છોકરાંનો એક રોગ, 'રિકેટ્સ'
દુર્બુદ્ધિ વિ૦[સં] ખરાબ બુદ્ધિવાળું (૨)સ્ત્રી૦ ખરાબ-દુષ્ટ બુદ્ધિ
દુર્બોધ વિ૦[સં] સમજવું મુશ્કેલ (૨) પું૦ ખરાબ ઉપદેશ-સલાહ. -ધ્ય વિ૦ દુર્બોધ
દુર્બ્રાહ્મણ પું૦ [સં] ખરાબ બ્રાહ્મણ
દુર્ભક્ષ્ય ન૦ [સં] ન ખાવા યોગ્ય-નિષિદ્ધ ખોરાક (૨) વિ૦ મુશ્કેલીથી ખાઈ શકાય એવું
દુર્ભગ વિ૦ [સં] કમનસીબ, દુર્ભાગી
દુર્ભર વિ૦ [સં] વજનદાર, ઊંચકતાં ફાવે નહિ તેવું (૨) ભરવામાં મુશ્કેલ (૩) ન૦ પેટ
દુર્ભાગી વિ૦ [સં दुर्भाग्य ઉપરથી (સં. भाग्य, प्रा भग्ग), સર૦ હિં.] કમભાગી -ગ્ય વિ૦ [સં] દુર્ભાગી (૨) ન૦ કમનસીબ
દુર્ભાવના સ્ત્રી૦ [સં] દુષ્ટ ભાવના-વિચાર
દુર્ભિક્ષ પું૦ [સં] દુકાળ
દુર્ભેદ્ય વિ૦ [સં] ભેદી ન શકાય તેવું, મજબૂત
દુર્મતિ વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ દુર્બુદ્ધિ
દુર્મિત્ર પું૦ [સં] દુષ્ટ કે ખરાબ મિત્ર
દુર્મિલ(-ળ) વિ૦ [સં दुर्+मिल्, સર૦ म] દુર્લભ [ભાંડવું
દુર્મુખ વિ૦ [સં] કદરૂપા મોંવાળું (૨) ગાળો

દુર્મેધ વિ૦ [સં] મેધા–બુદ્ધિ વગરનું, મૂર્ખ
દુર્યોધન વિ૦ [સં] જીતવુ મુશ્કેલ; અજીત (૨) પુ૦ (સં.) ધૃતરાષ્ટ્રનો મોટો પુત્ર
દુર્લક્ષ ન૦ [સં] બેદરકારી; ઉપેક્ષા (૨) વિ૦ લક્ષ વગરનું –ક્ષ્ય વિ૦ મુશ્કેલીથી જોઈ શકાતું, લગભગ અદૃશ્ય
દુર્લભ વિ૦ [સં.] મળવુ મુશ્કેલ. ૦તા સ્ત્રી૦
દુર્વચન ન૦ [સં] ખરાબ વેણ–બોલ, ગાળ. –ની વિ૦ દુર્વચન બોલનારુ
દુર્વાક્ય ન૦ [સં] જુઓ દુર્વચન
દુર્વાસ સ્ત્રી૦ [दुर+वास] દુર્ગંધ
દુર્વાસના સ્ત્રી૦ [સં] દુષ્ટ–ખરાબ વાસના
દુર્વાસા પુ૦ [સં] (સં.) એક ઋષિ (તે તેમના ક્રોધ માટે પ્રસિદ્ધ છે.)
દુર્વિકાર પુ૦[સં] ખરાબ–દુષ્ટ વિકાર –રી વિ૦
દુર્વિનીત વિ૦ [સં] ખરાબ વર્તનવાળુ; અવિનયી, ઉદ્ધત
દુર્વિપાક પુ૦ [સં] ખરાબ પરિણામ
દુર્વિલસિત ન૦ [સં.] દુષ્ટ વિલાસ, ખરાબ વર્તન
દુર્વિષય પુ૦ [સં.] ખરાબ વિષયવાસના
દુર્વૃત્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] દુર્વાસના; ખરાબ વૃત્તિ
દુર્વ્યવસ્થા સ્ત્રી૦ [સં.] ખરાબ વ્યવસ્થા, ગેરવ્યવસ્થા [દુર્વ્યસનવાળુ
દુર્વ્યસન ન૦ [સં] ખરાબ વ્યસન. –ની વિ૦
દુલહન સ્ત્રી૦ [હિં.] જુઓ દુલ્હિન
દુલાઈ સ્ત્રી૦ [હિં.] કીમતી રજાઈ
દુલારો પુ૦ [हिं. दुलारा] લાડકો દીકરો. –રી સ્ત્રી૦ લાડીલી દીકરી
દુલાવવું સ૦ક્રિ૦, દુલાવું અ૦ક્રિ૦ 'દૂલવું'નું પ્રેરક ને ભાવે [ગાલીચો ?)
દુલીચો પુ૦ [हिं. दुलैचा] ચંદરવો (કે
દુલ્હો પુ૦ [हिं ; प्रा. दुल्लह (सं दुर्लभ) પરથી] વર, પતિ –લ્હિન સ્ત્રી૦ નવી વહુ
દુવા સ્ત્રી૦ [अ. दुआ] આશિષ, દુઆ [–દેવી =આશિષ આપવી, ભલુ થાઓ એમ ઇચ્છવું] ૦ગીર વિ૦ જુઓ દુઆગીર
દુવાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ દુહાઈ] જાહેરનામું, ઘોષણા (૨) આણ
દુવાર ન૦ [प्रा.] + દ્વાર

દુવિધા સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. दुविधा; सं. द्विविधा ?] દુગ્ધા, અનિશ્ચય, ડામાડોળપણું
દુશાલો પું૦ [દુ+શાલ, અથવા સં. द्वि+શાટ? સર૦हिं दुशाला] કીમતી બેવડી શાલ
દુશ્ચરિત,–ત્ર ન૦ [સં.] દુરાચરણ (૨) ખરાબ ચરિત્ર–જીવન
દુશ્ચિહ્ન ન૦ [સં] ખરાબ ચિહ્ન, અપશુકન
દુશ્ચિંતા સ્ત્રી૦ [સં] ખોટી ચિંતા
દુશ્મન પુ૦[फा] શત્રુ ૦દાવો પુ૦ દુશ્મનાવટ. –નાઈ,–નાવટ,–ની સ્ત્રી૦ શત્રુવટ, અદાવત
દુશ્વાર વિ૦[फा] મુશ્કેલ, અઘરું [દુરાચરણ
દુષ્કર વિ૦ [સં.] કરવુ મુશ્કેલ, અઘરું –ર્મ ન૦
દુષ્કાલ(–ળ) પુ૦[સં.]જુઓ દુકાળ ૦નિવારણ ન૦ દુકાળનું દુઃખનિવારણ, 'ફેમિન-રિલીફ'
દુષ્કૃત ન૦ [સં.] દુષ્કર્મ
દુષ્ટ વિ૦[સં.] નઠારું, અધમ, પાપી(૨)દોષવાળું. ૦તા સ્ત્રી૦.૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ બદદાનત, પાપી બુદ્ધિ (૨)વિ૦ દુષ્ટબુદ્ધિવાળું.–ષ્ટા વિ૦ સ્ત્રી૦ 'દુષ્ટ'નું સ્ત્રીલિંગ.–ષ્ટાત્મા પું૦ દુષ્ટ માણસ, દુષ્ટબુદ્ધિ
દુષ્પથ પુ૦ [સં] કુપથ, કુમાર્ગ
દુષ્પરિણામ ન૦ [સં] ખરાબ પરિણામ
દુષ્પ્રાપ વિ૦ [સં] દુર્લભ
દુસ્તર વિ૦[સં] મુશ્કેલીથી તરાય–ઓળંગાય એવું [તજાય એવું
દુસ્ત્યજ, દુસ્ત્યાજ્ય વિ૦ [સં.] મુશ્કેલીથી
દુષ્પ્રજ્ઞ વિ૦ [સં] દુર્મેધ, કમ પ્રજ્ઞાવાળું, મૂર્ખ
દુષ્પ્રેક્ષ્ય વિ૦ [સં] જોવું મુશ્કેલ, દુર્દર્શ
દુહવું સ૦ક્રિ૦ [सं. दुह्; प्रा] + દોહવું
દુહાઈ સ્ત્રી૦ [हिं.] આણ, દુવાઈ [–ફરવી]
દુહાગી વિ૦ [सं दौर्भागिन्; प्रा. दोहग्गि; या સર૦ प्रा दुहग=દુર્ભાગ્ય, हिं] દુર્ભાગી; દુખિયુ –ગણ,–ગા સ્ત્રી૦ અણમાનીતી પત્ની
દુહિતા સ્ત્રી૦ [સં] દીકરી. –તર પું૦ દૌહિત્ર, દીકરીનો દીકરો [दोहा] દોહરો
દુહો પું૦ [सं. दोधक, प्रा. दोधअ–दूहय, हिं.
દુંગું વિ૦ દોગું. –ગો પુ૦ ચોર, દૂગો
દુંદ સ્ત્રી૦ [सं तुंद] પેટની ફાંદ. ૦લ, –દાળ(–ળુ),–દી વિ૦ દુંદવાળું. –દાળો પું૦ (સં) દુંદવાળા દેવ–ગણેશ

દુંદુભિ સ્ત્રી૦, ન૦[सं] એક જાતનું નગારું, ભેરી

દુઃખ ન૦ [सं] વ્યથા, પીડા, કષ્ટ [–આવવું, પડવું = દુઃખ વેઠવાનું થવું. (માથે) દુઃખનાં ઝાડ ઊગવાં = દુઃખ–આપત્તિનો પાર ન રહેવો. દુઃખના ડુંગર, દુઃખનાં વાદળ = મોટાં મોટાં દુઃખ. દુઃખે પાપે = મહામહેનતે, મુશ્કેલીએ. દુઃખવટે જવું = કાણે જવું, ખરખરો કરવા જવું] ૰કર, ૰કારક, ૰કારી વિ૦ દુઃખ કરનારું ૰કર્તા(–ર્ત્રી) વિ૦ (૨) પુ૦ દુઃખ કરનાર ૰દ, ૰દાયક, ૰દાયી, ૰પ્રદ વિ૦ દુઃખ દેનારું ૰પરિણામક વિ૦ દુઃખમાં પરિણમતું (નાટક) ૰ભંજક(–ન), ૰ભંજી વિ૦ દુઃખ દૂર કરનારું ૰મય વિ૦ દુઃખથી ભરેલું ૰મયતા સ્ત્રી૦ ૰વાદ પુ૦ 'પેસિમિઝમ'. ૰શરું વિ૦ જુઓ દુખશરૂ. ૰હર(–ર્તા) વિ૦ (૨) પુ૦ દુઃખ હરી લેનારું ૰હારિણી વિ૦ સ્ત્રી૦, ૰હારી વિ૦ દુઃખહર –ખારિ પું૦ [+अरि] દુઃખનો દુશ્મન–દૂર કરનાર. –ખાર્ત વિ૦ [+आर्त] દુઃખથી પીડિત. –ખિની વિ૦સ્ત્રી૦ દુઃખી (સ્ત્રી) –ખિત વિ૦ દુઃખથી પીડાયેલું, દુઃખી. –ખી વિ૦ જુઓ દુખી [ભાઈ

દુઃશાસન પુ૦[सं.](સં)દુર્યોધનનો એક નાનો

દુઃશીલ વિ૦ [सं] ખરાબ શીલવાળું

દુઃસહ વિ૦ [सं] સહેવું મુશ્કેલ

દુઃસંસ્કાર પુ૦ [सं.] ખરાબ–દુષ્ટ સંસ્કાર

દુઃસાધ્ય વિ૦ [सं] કરવું મુશ્કેલ (૨) ન મટી શકે તેવું (રોગ માટે)

દુઃસ્થિતિ સ્ત્રી૦ [सं] ખરાબ–કફોડી સ્થિતિ

દુઃસ્વપ્ન ન૦ [सं] ખરાબ–અશુભ સ્વપ્ન

દુઃસ્વર પુ૦ [सं] ખરાબ કંઠ–સૂર

દૂ વિ૦ [सं द्वि, प्रा दु, दो, फा दो] બે (સમાસમાં), બમણું (આંકમાં) ૰ગણ(–ન) સ્ત્રી૦ [+गुण] જુઓ દુગન ૰જું વિ૦ [સર૦ प्रा दुइज्ज] બીજું. ૰ણું વિ૦ [प्रा दुउण, सं द्विगुण] બમણું

દૂઆ પુ૦ બ૦વ૦ [જુઓ દૂઓ] ૧×૨=૨નો ૨૦ સુધીનો ગડિયો

દૂઓ પુ૦ [सं द्विक, प्रा दुअ પરથી, સર૦ हिं दूआ] બેની નિશાનીવાળું ગંજીફાનું પત્તું કે તેવો પાસો

દૂકઠ ન૦ નરણું

દૂકૂત ન૦ + દુષ્કૃત

દૂઝણ(–ન) સ્ત્રી૦, દૂઝણું વિ૦ જુઓ 'દૂ'માં

દૂઝણું સ્ત્રી૦ ['દૂઝવું' ઉપરથી] દૂધ આપતી ગાય ભેંસ –ણું (–તું) વિ૦ (૨) ન૦ [सं दोह्य, प्रा दुज्झ] દૂધ આપતું (ઢોર માટે)

દૂઝવું અ૦ ક્રિ૦ [सं दुह् ઉપરથી (दोह्य–प्रा दुज्झ)] દૂધ દેવું (૨) ઝરવું; નીગળવું

દૂઠદમંગળ વિ૦[दुष्ट+तिमिंगल (सं)?] (કા) જબરદસ્ત, પ્રચંડ

દૂણ સ્ત્રી૦ [सं दून, प्रा दूण=બળેલું] દૂણાવું તે, દૂણાયાની અસર ૰વું સ૦ક્રિ૦ સંતાપવું, સતાવવું. –ણું વિ૦ મન બાળે–નાખુશ કરે તેવું (૨) ન૦ નારાજી કે તેનું કારણ (૩) જુઓ 'દૂ'માં –ણો પુ૦ બળવું–ચોંટવું તે

દૂત, ૰ક પુ૦ [सं] સંદેશો પહોંચાડનારો (૨) બાતમીદાર, જાસૂસ ૰ત્વ, ૰પણું ન૦ –તિકા, –તી સ્ત્રી૦ સંદેશો પહોંચાડનાર સ્ત્રી (૨) આશકમાશૂક વચ્ચેના છાના સંદેશા પહોંચાડનારી કે તેમનો મેળાપ કરાવી આપનારી સ્ત્રી

દૂતું વિ૦ [प्रा धुत्त, सं धूर्त] લુચ્ચું, ધૂર્ત

દૂદડા પુ૦ બ૦ વ૦ નાના જોડા

દૂધ ન૦ [सं दुग्ध, प्रा दुद्ध] સ્તન કે આંચળમાંથી નીકળતું ધોળું પ્રવાહી (૨) કેટલીક વનસ્પતિમાંથી નીકળતો એવો ધોળો રસ [–આખરવું = દૂધનું દહીં કરવા તેમાં મેળવણ મેળવવું –આપવું = દૂઝવું (૨) લાભ કરવો. –આવવું = ધાવણ આવવું –ચડવું = છાતીમાં દૂધ ભરાવું (૨) કણસલાના કણમાં રસ ભરાવો (૩) આતુર હોવું (૪) [વ્યંગ] પ્રેમ ન હોવો –જામવું = દૂધ આખરાઈને દહીં થવું (૨) દૂધ ઠરી જવું –દેવું = જુઓ દૂધ આપવું. –પીલવું = મલાઈ કાઢવા સંચામાં દૂધ વલોવવું –મારવું = (થોરિયા વગેરેનું) દૂધ ગૂમડા કે સોજા ઉપર ચોપડવું –મેળવવું = જુઓ દૂધ આખરવું. દૂધે ધોઈને આપવું = પ્રામાણિકપણે આદરપૂર્વક આપવું દૂધે

મેહ વરસવા = આનંદ આનંદ થઈ રહેવો દૂધમાં કાળું હોવું = કંઈક છૂપી એબ કે ભેદ હોવા. દૂધમાંથી પોરા કાઢવા = ખોટી ખણખોદ કરવી દૂધમાં સાકર ભળવી = યોગ્ય સુખદ સંયોગ થવો દૂધમાં એળિયો ભેળવવો = કજિયો - અણબનાવ થાય એમ કરવુ. દૂધમાં ને દહીંમાં પગ રાખવા = બંને બાજુની ઢોલકી વગાડવી; પોતાના લાભ ખાતર એકે પક્ષને પૂરી વફાદારી ન આપવી, બંને બાજુનું બોલવુ.] ૦ઠાર પું૦ આઈસક્રીમ. ૦નો સંચો પું૦ દૂધ પીલી મલાઈ કાઢવાનું યંત્ર ૦પાક પું૦ દૂધ અને ચોખાની એક વાની. ૦પાણી ન૦ તેલમા પાપડિયો ખારો તથા પાણી નાખી કરેલું દૂધ જેવું દેખાતુ પ્રવાહી(શાકમા છાટવા) (૨) દૂધ, ચાનું પાણી, ખાંડ તાસકમા જુદા જુદા અપાય છે તે (હોટલમાં વપરાય છે). ૦પીતું વિ૦ દૂધમા મો ડુબાડી મારી નાખેલું (બાળક) ૦ભાઈ પું૦ બાપ જુદા ને એક જ મા હોય એવો ભાઈ (આગળિયાત). ૦મલ(-લ્લ)પું૦જેને દૂધનો આહાર છે એવો મલ (૨) વિ૦ પુષ્ટ, મજબૂત (૩) દૂધ પીને જીવનારું. ૦મોગર પું૦ દૂધમા ઘઉંનો લોટ બાફી કરાતી એક વાની (સુ) ૦રાજ ન૦ એક પક્ષી. ૦વાળી સ્ત્રી૦ દૂધ વેચનારી સ્ત્રી. ૦વાળો પું૦ દૂધારો, દૂધ વેચનારો, દૂધનો વેપારી. -ધાધારી વિ૦ [સર૦ म] ફક્ત દૂધ પર જીવનારુ

દૂધિયા વિ૦ પું૦ બ૦ વ૦ દૂધના જેવા સફેદ (દાંત) (૨) ધાવણા બાળકને ફૂટેલા (દાંત) ૦લકોરા ન૦ એક પક્ષી. -યું વિ૦ જુઓ દુધાળ (૨) દૂધના રંગનુ, સફેદ ઉદા૦ 'દૂધિયા પેણ' (૩) નર્કું; તાજું. શરૂઆતનુ ઉદા૦ 'દૂધિયું લોહી' (૪) ન૦ દૂધી (૫) બદામ ઇ૦ ને ઘૂંટીને દૂધ જેવું પાણી કઢાય છે તે -યો વછનાગ પું૦ એક ઔષધિ

દૂધી સ્ત્રી૦ [દે. दुद्धिअ] એક વનસ્પતિ - શાક ૦નો હલવો પું૦ દૂધી છીણી કરાતી એક મીઠાઈ. ૦પાક પું૦ દૂધીનો બનાવેલો પાક

દૂપટ વિ૦ [દ્વિ + પટ] બેવડું, બે ગણું

દૂબળું વિ૦ [સં. दुर्बल, प्रा. दुब्बल] દુર્બલ, કમજોર. -ળાઈ સ્ત્રી૦ દૂબળાપણું, દુર્બળતા

દૂબળો પું૦ ભીલને મળતી એક જાતનો આદમી (૨) અર્ધ ગુલામ જેવો (સુરત તરફ) ખેડૂતનો નોકર.-ળી સ્ત્રી૦ દૂબળાની કે તે જાતની સ્ત્રી

દૂભણુ સ્ત્રી૦ ['દૂભવુ' ઉપરથી] મન દુભાવું તે. -વવું સ૦ ક્રિ૦ દુભાવવુ -વું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. दूम = દુખી થવુ] દુભાવું

દૂમરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

દૂમવું સ૦ ક્રિ૦ [સં दू, प्रा. दूम] દમવું; પીડવું

દૂમો પું૦ [सं. दुर्मनस्, प्रा दुम्मण - दूमण પરથી ?] જુઓ ડૂમો

દૂયમ વિ૦ [फा.] જુઓ દુય્યમ

દૂર વિ૦ [सं, फा] વેગળુ, આઘુ (૨) અ૦ વેગળે; આઘે. [-કરવું = આઘે હઠાવવું (૨) કાઢી મૂકવુ, રદ કરવું (૩) નાબૂદ કરવુ -થવું = દૂર કરાવું. -બેસવું = (સ્ત્રીએ) રજસ્વલા થવુ (૨) અલગ કે અળગું થવુ.] ૦અંદેશ વિ૦ દૂરઅંદેશો રાખનારું; દૂરંદેશ. ૦અંદેશી સ્ત્રી૦ દૂરઅંદેશપણું, દૂરંદેશી ૦અંદેશો પું૦ ભાવીનો વિચાર પ્રથમથી જ કરી રાખવો તે; અગમચેતી, દૂરંદેશો ૦ગામી વિ૦ દૂર સુધી જાય એવુ. ૦તા સ્ત્રી૦ ૦દર્શકયંત્ર ન૦ દૂરની વસ્તુ જોઈ શકાય એવુ યંત્ર, દૂરબીન ૦દર્શિતા સ્ત્રી૦. ૦દર્શી વિ૦ દૂરદૃષ્ટિવાળુ. ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ દૂર સુધી જતી નજર - દૂરંદેશી. ૦બીન ન૦ [फा.] દૂરદર્શકયંત્ર ૦બીની સ્ત્રી૦ દૂર સુધી જોવું તે. ૦વર્તી વિ૦ દૂર - આઘુ રહેલું. ૦સ્થ વિ૦ દૂર, આઘુ; દૂરવર્તી

દૂરંદેશ વિ૦ [फा], -શી સ્ત્રી૦, -શો પું૦ જુઓ 'દૂર'મા દૂરઅંદેશ,-શી,-શો

દૂરાકૃષ્ટ વિ૦ [सं] તાણીતોશીને કરેલું કે લાવેલું; અસહજ

દૂરાપાસ્ત વિ૦ [सं] દૂર ફેંકી દીધેલું, રદ કરેલુ, તિરસ્કૃત

દૂરી સ્ત્રી૦['દૂ' ઉપરથી] દૂઓ, બેની સંજ્ઞાવાળું પત્તું (ગંજીફામાં). -રિયો પું૦ દૂરીનું પાનું

દૂર્વા સ્ત્રી૦[સં] એક ઘાસ—ધરો. ૦ષ્ટમી સ્ત્રી૦ [+અષ્ટમી] જુઓ ધરોઆઠમ
દૂલ ન૦[સં दुल्]બેરા—છોકરાંના કાનનું એક ઘરેણું
દૂલરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं दुलड़ी(—री),दु+लड़ =સેર] બે સેરનું સ્ત્રીનું કોટનું એક ઘરેણું
દૂલવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ડૂલવું
દૂલહો વિ૦ [प्रा दुल्लह] દુર્લભ (જૈન)
દૂવો પુ૦ જુઓ દૂઓ
દૂષક વિ૦ [સં] દોષ કાઢનાર, છિદ્ર શોધનારું (૨)દોષ ઉત્પન્ન કરનાર, દોષ લગાડનારું —ણ ન૦ દોષ, ખોડખાંપણ —વું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ सं दूष्य, हिं दूषना, म दूषणें] દોષિત કરવું
દૂષિત વિ૦ [સં] દોષ—દૂષણવાળું
દૂસરું વિ૦ [हिं] બીજું
દૂગો પુ૦ ઢગો, ઢગો, ચોર
દૂઠી સ્ત્રી૦ જુઓ ડૂઠી —ઠો પુ૦ જુઓ ડૂઠો
દૂડિયો પુ૦ જુઓ ડાડિયો
દૂડું ન૦ જુઓ ડૂડું દૂડો પુ૦ જુઓ ડૂડો
દૃક(—ગ) સ્ત્રી૦[સં] દૃષ્ટિ, નજર (૨) આંખ(૩) બેની સંજ્ઞા —ગચલ(—ળ) પુ૦ [+अंचल] આંખનો ખૂણો —ગ્ગોચર વિ૦ જુઓ દૃષ્ટિગોચર
દૃઢ વિ૦ [સં] સ્થિર, મજબૂત, પાકું, નિશ્ચિત, ટકાઉ, અટળ (લા અર્થમાં પણ) ૦તા સ્ત્રી૦ ૦ભાજક પુ૦ બે કે વધારે આંકડાનો મોટામાં મોટો સાધારણ અવયવ (ગ.) —ઢાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं दृढ़ाना, म दृढावणें] દૃઢ કરવું
દૃઢીભૂત વિ૦ [સં] મજબૂત બનેલું
દૃપ્ત વિ૦ [સં] મગરૂર; દર્પવાળું
દૃશ(—ષ)દ પુ૦ [સં] પથરો
દૃશ્ય વિ૦[સં] જોવા જેવું (૨) દેખાય એવું (૩) ન૦ દેખાવ(૪)દેખાતું આ વિશ્વ. ૦માન વિ૦ [સં] દેખાતું હોય એવું
દૃષદ પુ૦ [સં] જુઓ દૃશદ
દૃષ્ટ વિ૦[સં] જોયેલું, દેખેલું(૨)સ્ત્રી૦(પ) દૃષ્ટિ
દૃષ્ટાંત ન૦[સં]ઉદાહરણ,દાખલો [—આપવું, ટાંકવું=દાખલા તરીકે રજૂ કરવું —લેવું= ધડો લેવો (૨) દૃષ્ટાંત તરીકે લેવું—કહેવું]૦કથા સ્ત્રી૦ દૃષ્ટાંત તરીકે કહેલી કથા, 'પૅરેબલ'. ૦ભૂત,૦રૂપ વિ૦ ઉદાહરણરૂપ;ધડો લેવા જેવું
દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦[સં] નજર(૨)જોવાની શક્તિ(૩)[લા] ધ્યાન, લક્ષ(૪) જુઓ દૃષ્ટિકોણ [—કરવી= નજર કરવી, જોવું —ચોટવી=ભૂતપ્રેતાદિનો વળગાડ થવો —નાખવી=જોવું —પડવી= જોવાવું, નજર પડવી (૨) (કુંડળીમાં) ગ્રહની અસર હોવી. —ફેંકવી=નજર કરીને જોવું —બેસવી=નજર લાગવી —રાખવી=ધ્યાન રાખવું, સંભાળ રાખવી —લાગવી=નજર લાગવી —સાંધવી=નિશાન તાકવું(૨)નજરો-નજર મેળવવી. દૃષ્ટિએ ચઢવું, પડવું= નજરે પડવું, જોવાવું (૨) ધ્યાનમાં આવવું. દૃષ્ટિમાં રાખવું=ધ્યાનમાં રાખવું] ૦કોણ પુ૦ વસ્તુને નિહાળવાની—વિચારવાની રીત કે માર્ગ ૦ક્ષેપ પુ૦ દૃષ્ટિપાત ૦ગોચર વિ૦ નજરે પડે એવું, દૃષ્ટિ પહોંચી શકે એવું ૦દોષ પુ૦ આંખની ખોડ (૨) નજરચૂકથી રહી ગયેલી ખામી (૩) આંખ વડે થયેલો દોષ —અપરાધ ૦પથ પુ૦ જુઓ દૃષ્ટિમર્યાદા ૦પાત પુ૦ નજર પડવી—જોવું તે ૦પૂત વિ૦ આંખથી જોયેલું—તપાસી લીધેલું ૦પ્રદેશ પું૦ દૃષ્ટિમાં આવતો—દૃષ્ટિમર્યાદા સુધીનો બધો વિસ્તાર ૦ફેર પુ૦ દૃષ્ટિભેદ ૦બિંદુ ન૦ દૃષ્ટિકોણ ૦ભેદ પુ૦ દૃષ્ટિનો—દૃષ્ટિકોણનો ભેદ કે ફરક. ૦મર્યાદા સ્ત્રી૦ જ્યાં સુધી આંખ જોઈ શકે તે હદ(૨) ક્ષિતિજ ૦વાદ પુ૦ નજરે દેખાય એ જ સાચું એવો વાદ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦, ૦શાસ્ત્ર ન૦ દૃષ્ટિનું શાસ્ત્ર, 'ઑપ્ટિક્સ' ૦સીમા સ્ત્રી૦ જુઓ દૃષ્ટિમર્યાદા —ષ્ટોદૃષ્ટ સ્ત્રી૦ દૃષ્ટિ સામે દૃષ્ટિ
દે સ્ત્રી૦ [સ દેવી, प्रा देई પરથી ?] સ્ત્રીના નામને અંતે આવે છે જેમ કે રૂપાંદે, ગોરદે
દે (દે) 'દેવું'નું આજ્ઞાર્થ એ૦વ૦ રૂપ
દેકારો (દે) પુ૦ ['દે'+કાર] દે દે—માર માર એવો પોકાર
દેખણહાર વિ૦ ['દેખવું' ઉપરથી] જોનાર, દેખનાર —રો વિ૦ પુ૦ જોનારો
દેખત અ૦ ['દેખવું' ઉપરથી]જોતાંવેંત —દેખે

અ૦ જોતજોતામાં -તું વિ૦ જોતુ, આંધળું નહિ એવું (૨) સમજુ, વિચારી [દેખતી આંખે=જાણીજોઈને દેખતાની આંખમાં ધૂળ નાખવી=જાણકારને પણ છેતરવું]

દેખરેખ સ્ત્રી૦ ['દેખવું' ઉપરથી] સભાળ, તપાસ [-રાખવી]- [જોવું

દેખવું સ૦ક્રિ૦[प्रा. देक्ख, અપ૦देख (सं दृश्)]

દેખંતુ વિ૦ શોભીતુ, દેખાવડું (૨) દેખવા પૂરતુ, ઉપરથી દેખાતુ

દેખા સ્ત્રી૦[દેખવું પરથી]દેખાવું-પ્રત્યક્ષ જણાવું તે [-દેવી=પ્રગટ થવું; નજરે પડવું,દેખાવું]

દેખાડ પુ૦ જુઓ દેખાડો

દેખાડવું સ૦ક્રિ૦ 'દેખવુ'નું પ્રેરક; બતાવવું (૨) હાથ, ડાગ, ચાકુ, આખ ઇ૦ બતાવીને ડરાવવુ (૩) પશુની માદાને નર દેખાડવો-સભોગ માટે ભેગા કરવાં.[દેખાડી દેવું=ગુપ્ત હોય તે ઉઘાડું કરવુ (૨) (મારીને કે બીજી રીતે) પ્રભાવનો પરચો આપવો]

દેખાડો પુ૦ સામાને બતાવવા પૂરતો દેખાવ -ડોળ (૨) દેખાડવુ-બતાવવુ તે

દેખાદેખી સ્ત્રી૦ [સર हिं; म. देखोदेखी] સામાનું જોઈને વાદાવાદ કરવુ તે; અનુકરણ (૨) અ૦ જોઈ જોઈ ને; વાદાવાદ

દેખાવ પુ૦ દેખાવું તે, દશ્ય (૨) આકાર, આકૃતિ(૩)[લા]જૂઠો દેખાવ,ડોળ [-કરવો]

દેખાવટ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] દેખાડો, શોભા

દેખાવડું વિ૦ સુંદર; રૂપાળુ

દેખાવું અ૦ક્રિ૦ ('દેખવુ'નુ કર્મણિ) જોવાવું; જણાવુ, નજરે પડવું, સૂઝવું

દેખીતું વિ૦ પ્રત્યક્ષ; ખુલ્લુ, સ્પષ્ટ (૨) માત્ર બહારથી જ દેખાતુ, વાસ્તવિક નહિ એવું,દેખંતુ

દેગ પુ૦ [फा] મોટો દેગડો (૨) સ્ત્રી૦ દેગડી, તાંબાનું એક વાસણ. ૦ડી સ્ત્રી૦ દેગ ૨ જુઓ ૦ડું ન૦ નાનો દેગ, દેગડો. ૦ડો પું૦ ધાતુનું એક મોટુ વાસણ; હાંડો

દેજ સ્ત્રી૦; ન૦ [સર૦ फा. दहेज, म; सं. देय પરથી?] કન્યાને વરપક્ષ તરફથી આપવાની લૂગડા વગેરેની ભેટ કે જમણ (૨) [સુ] કન્યાનું શુલ્ક

દેડકી સ્ત્રી૦ દેડકાની માદા. -કું ન૦ [સર दे. डिड्डुर] ખીનાશમા રહેતું એક પ્રાણી, મેડક. [દેડકાની પાંચશેરી=ઉધમાતિયુ ને અસ્થિર ટોળું (૨) એવા બાળકોનો સમૂહ] -કો પુ૦ નર દેડકુ

દેડવવું સ૦ક્રિ૦ રેડવવું, ગબડાવવું

-દેણ (દે) વિ૦ ['દેવુ' પરથી] દેનારું (સમાસને અંતે) ઉદા૦ દુખદેણ

દેણ (દે) ન૦ [सं. दत्त, प्रा. दिण्ण, પરથી? સર૦ म देन, हिं देन] દેવું, કરજ (૨) સરકારભરણું (૩) ઉપકારનું દબાણ. ૦ગી સ્ત્રી૦ [म] બક્ષિસ(૨)દાન ૦દાર,-ણિયાત વિ૦ દેવાદાર. -ણું ન૦ જુઓ દેણ

દેદાર (દે) પુ૦ [જુઓ દીદાર] દેખાવ

દેદીપ્યમાન વિ૦ [सं.] દીપતુ, ઝગઝગતુ

દેન સ્ત્રી૦[सं धेनु?] ગાય [(-ની) દેન દોહી હોવી=દેન-શક્તિ કે તાકાત હોવી, મગદૂર હોવી] [=શક્તિવાળુ હોવુ]

દેન (દે) સ્ત્રી૦તાકાત,મગદૂર.[(-ની) દેન હોવી

દેન (દે'?) ન૦ [सं. दहन પરથી] દહન; અગ્નિ-સરકાર. [-દેવું=અગ્નિસસ્કાર કરવો; મરેલાને બાળવું]

દેમાર અ૦ [દેવુ + મારવું પરથી? અથવા 'માર દે, મારો ચલાવ, લગાવ' એ ભાવના ઉદ્ગાર પરથી] ઝડીની સાથે, ઝપાટાભેર. જેમ કે, વરસાદે દેમાર પડયા કર્યું, દેમાર કરતા પહોંચ્યા ત્યાં ગાડી ઊપડી ગઈ [એવું

દેય વિ૦ [सं.] આપવા યોગ્ય કે આપી શકાય

દેર પું૦[सं. देवर, प्रा. देअर] દિયર (૨) સ્ત્રી૦ [फा] ઢીલ, વાર

દેરડી (દે') સ્ત્રી૦ ['દેરુ' ઉપરથી] ઉતરડ (૨) નાનુ મંદિર-દેરું

દેરાણી સ્ત્રી૦ [प्रा. देअ(-व)राणी] દિયરની વહુ

દેરાસર (દે') ન૦ [सं. देवाश्रय?] ઘરમા દેવ રાખવાની જગા (૨) જૈન દેવમંદિર. -રી વિ૦ દેરાસરમાં રહી નિયમિત દેવપૂજા કરનારું (૨) પું૦ એક અટક

દેરી (દે') સ્ત્રી૦ [જુઓ દેરું] નાનું દેરું

દેરીડો પુ૦ [જુઓ દેર] (પ.) દિયર (લાડમા)

દેરું (દે') ન૦ [સં देवगृह, देवकुल; અપ૦ देहरय, देहुर] દેવદેવીનું સ્થાન–મંદિર
દેવ પુ૦ [સં] દેવતા, સુર, સ્વર્ગમાં રહેતું દિવ્ય સત્ત્વ (૨) ભગવાન, પરમેશ્વર (૩) સ્વામી, શેઠ, રાજા (આદર ને શ્રેષ્ઠતા સૂચક [–કરવો=દેવ આગળ પશુ પંખીનો ભોગ ચડાવવો (પૂર્વ ગુજરાત, ભીલ-કોળી) –કાશીએ જવા=દેવમાં દૈવત ન રહેવું. દેવ દેવ કરતાં=ખૂબ આજીજી કરતાં (૨) ખૂબ પ્રયત્ને દેવ થવું=(કા) મરણ પામવું] ૦ઊઠી અગિયારશ(–સ) સ્ત્રી૦ કારતક સુદ અગિયારશ ૦ઋ(–ર)ણ ન૦ મનુષ્યનું દેવો પ્રત્યેનું ઋણ ૦કન્યા ન૦ દેવની કન્યા (૨)[લા] અતિ રૂપ–ગુણવાળી કન્યા ૦કથા સ્ત્રી૦ કોઈ દેવની ધાર્મિક કથાવાર્તા ૦કપાસ પુ૦ એક જાતનો કપાસ ૦કલ્પ વિ૦ દેવ જેવું ૦ગિરા સ્ત્રી૦ આકાશવાણી ૦ગિરિ પુ૦ (સં) એક પર્વત ૦ઘર ન૦ દેરાસર; દેવમંદિર. ૦ચકલી, ૦ચલ્લી સ્ત્રી૦ એક જાતની ચકલી. ૦જા સ્ત્રી૦ દેવની દીકરી. ૦તરસ્યો(–સ્યો) પુ૦ એક પક્ષી–ચાતક ૦તરુ ન૦ સ્વર્ગના પાંચ વૃક્ષોમાંનું દરેક (મંદાર, પારિજાત, સંતાન, કલ્પ અને હરિચંદન) (૨) જેની નીચે ગામના લોકો ભેગા મળતા હોય તે ઝાડ ૦તા પુ૦ દેવ (૨) અગ્નિ (૩) સ્ત્રી૦ દેવી (૪) દેવત્વ [–ઊઠવો=આગ લાગવી, નાશ પામવું. –ઊઠી જવા=શક્તિ જતી રહેવી, દેવ રૂઠવા –જાગવો (જગાનો)=ભાગ્યોદય થવો. –ઝરવો=કજિયો થવો; બહુ ક્રોધ ચડવો –પાડવો=દેવતા સળગાવવો –મૂકવો = આગ લગાડવી. –રેડાવો (કાળજામાં)=અતિશય ચિંતા થવી (૨) અદેખાઈથી બળવું દેવતામાં ઘી હોમવું= ઉશ્કેરણી કરવી, કજિયો વધે તેમ કરવું દેવતા-મૂકયું =બળ્યું, મૂઉં, ઠીક્સ્તુ] ૦તાઈ વિ૦ દેવી, અલૌકિક ૦દર્શન ન૦ દેવનું દર્શન. ૦દાર(–રુ) ન૦ [સં देवदारु] એક જાતનું ઝાડ કે તેનું લાકડું ૦દારી વિ૦ દેવદારનું બનાવેલું ૦દાસી સ્ત્રી૦ દેવને અર્પણ કરેલી સ્ત્રી (મદ્રાસ તરફની એક પ્રથા) ૦દિવાળી સ્ત્રી૦ કારતક સુદ પૂનમનું પર્વ ૦દૂત પુ૦ દેવનો દૂત ૦નદી સ્ત્રી૦ ગંગા ૦નાગરી વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ સંસ્કૃત અથવા બાળબોધ લિપિ. ૦પૂજા સ્ત્રી૦ જુઓ દેવસેવા ૦પોઢી અગિયારશ(–સ) સ્ત્રી૦ અષાડ સુદ અગિયારશનું પર્વ ૦ભાગ પુ૦ દેવયજ્ઞ તરીકે દેવોને અર્પવાનો ભાગ ૦ભાષા સ્ત્રી૦ સંસ્કૃત ભાષા ૦ભૂમિ(–મી) સ્ત્રી૦ સ્વર્ગ ૦મંદિર ન૦ દેવસ્થાન ૦મુનિ પુ૦ (સં) નારદ. ૦યજ્ઞ પુ૦ હોમ વગેરે(પંચ યજ્ઞોમાંનો એક) ૦યાત્રા સ્ત્રી૦ સ્વર્ગયાત્રા ૦યાન ન૦ સ્વર્ગનો રથ, સ્વર્ગીય વાહન ૦યાની સ્ત્રી૦ (સં)શુક્રાચાર્યની પુત્રી–યયાતિની પત્ની(૨) એક નક્ષત્ર. ૦રાજ પુ૦(સં)ઇંદ્ર ૦ર્ષિ પુ૦ [+ ऋषि] (સં.) નારદ (૨) દેવોના ઋષિ કે દેવ જેવા ઋષિ (અત્રિ, મરીચિ વગેરે). ૦લાં ન૦ બ૦ વ૦ ઘરના દેવસ્થાનની મૂર્તિઓ ૦લી સ્ત્રી૦ જુઓ દેવચકલી ૦લોક પુ૦ દેવોનો લોક–સ્વર્ગ [–પામવું=સ્વર્ગે જવું, મરી જવું.] ૦વર પુ૦ દેવોમાં શ્રેષ્ઠ દેવ. ૦વાણી સ્ત્રી૦ આકાશવાણી ૦શયની એકાદશી સ્ત્રી૦ જુઓ 'દેવપોઢી અગિયારસ' ૦સેવા સ્ત્રી૦ દેવની–મૂર્તિની પૂજા વગેરે ૦સ્થલ-(–ળ), ૦સ્થાન ન૦ મંદિર
દેવણ સ્ત્રી૦ [સં. दा પરથી] આપવું તે, આપવાનો વહીવટ (લેવણ સાથે વપરાય છે)
દેવડા(–રા)વવું સ૦ ક્રિ૦ 'દેવું'નું પ્રેરક
દેવડી સ્ત્રી૦ [સર૦ દેરડી, મ देवडी,–ढी, प्रा देर=દ્વાર પરથી ?] દ્વારપાળને બેસવાની જગા (૨) ચોકી; ચબૂતરો (૩) સાધુ, સંન્યાસી અથવા સતીને જ્યાં દાટયાં–બાળ્યાં હોય ત્યાં કરેલું નાનું દેરા જેવું ચણતર
દેવતા, –તાઈ, દેવદાર(–રુ), –રી, દેવ-દિવાળી જુઓ 'દેવ'માં [(વહાલમાં)
દેવર પુ૦ [સં.] દિયર –રિયો પુ૦ દેવર
દેવરાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ દેવડાવવું
દેવર્ષિ પુ૦ [સં] જુઓ 'દેવ'માં
દેવલી સ્ત્રી૦ જુઓ 'દેવ'માં (૨) દેવડી; જપતી,

ચોકી (?) [-બેસવી=મોટું નુકસાન થવું (૨) હિંમત જતી રહેવી.]
દેવળ ન૦ [સં देवकुल, प्रा. देउल] દેરું (ખાસ કરીને ખ્રિસ્તી લોકોનું) [મરણ આવવું]
દેવાજ્ઞા સ્ત્રી૦ [સં.; સર૦ મ.] મરણ [-થવી=
દેવાડવું સ૦ક્રિ૦ દેવડાવવું, અપાવવું (દેવું'નું પ્રેરક)
દેવાતણ(-ન) ન૦ [સં देवत्व ઉપરથી] દેવપણુ
દેવાદાર વિ૦ [દેવું + દાર] કરજદાર; માથે દેવું હોય એવું
દેવાધિદેવ પું૦ [સં] દેવોનો પણ દેવ-પરમેશ્વર
દેવાનાંપ્રિય વિ૦ [સં] દેવોને પ્રિય એવું (અશોકનો ઇલકાબ) [પૂજા
દેવાર્ચન ન૦,-ના સ્ત્રી૦ [સં] દેવનું અર્ચન-
દેવાલય ન૦ [સં] દેવમંદિર, દેરું
દેવાવું અ૦ક્રિ૦ 'દેવું'નું કર્મણિ. [દેવાઈ જવું =અટકી જવું, બંધ થઈ જવું (૨) ખૂટવું, કાંઈ બાકી ન રહેવું (૩) નિર્વંશ થવું]
દેવાળિયું વિ૦ [જુઓ દેવાળું] દેવાળું કાઢનારું, નાદાર. -યો પું૦ તેવો માણસ
દેવાળું ન૦ [સર૦ हिं दिवाला, म दिवाळें] દેવું આપવાની અશક્તિ, નાદારી. [-કાઢવું, ફૂંકવું=નાદારી જાહેર કરવી -નીકળવું= નાદાર બનવું; નાદારી જાહેર થવી]
દેવાંગના સ્ત્રી૦ [સં] દેવની સ્ત્રી, દેવી (૨) અપ્સરા
દેવાંગી વિ૦ [સં] દેવના જેવા અંગવાળું
દેવાંશી વિ૦ [સં] દેવના અંશવાળું
દેવી સ્ત્રી૦ [સં] દેવની સ્ત્રી, દેવતા, દિવ્ય શક્તિ, માતા (૨) રાણી (સંબોધનમાં) (૩) સ્ત્રીના નામને અંતે લગાડાતો ગૌરવવાચક શબ્દ. ઉદા૦ ઉષાદેવી (૪) સ્ત્રી (ગૌરવવાચક) [-આવવાં(-વી)=માતા આવવી, દેવતાનો શરીરમાં પ્રવેશ થવાથી કંપવું.]
દેવું સ૦ક્રિ૦ [સં दा; સર૦ प्रा. રૂપો देंत, देवं ઇ૦] આપવું (૨) [લા] મારવું, ઠોકવું (૩) વાસવું, બંધ કરવું (૪) સા૦ કૃ૦ ની જોડે આવતાં, તે ક્રિયાની રજા આપવી, એવો ભાવ બતાવે છે જેમ કે, ખાવા દેવું, જવા દેવું (૫) અ૦ ભૂ૦ કૃ૦ ની સાથે આવતાં, તે ક્રિયા બરોબર કરી છૂટવું, એવો ભાવ બતાવે છે. જેમ કે, આપી દો, તેમને છોડી દીધા
દેવું ન૦ [સં. देय, અપ૦ देव] કરજ, ઋણ [-કરવું; -ચૂકવવું; -ફેડવું; -વાળવું.]
દેવેશ પું૦ [સં.] દેવોનો ઈશ; દેવાધિદેવ
દેશ પું૦ [સં.] રાષ્ટ્ર, કોઈ અમુક પ્રજાનું વતન, મુલક (૨) (કોઈ મોટી વસ્તુનો અમુક) વિભાગ (૩) વતન (૪) ક્ષેત્ર, પ્રદેશ, જગા ૦કાલ-(-ળ) પું૦ દેશ અને કાળ, સમય અને સ્થળ (૨) દશ્ય પદાર્થને વિચારવા માટેના બે પરિમાણ (૩) [લા.] ચાલતો રીતરિવાજ. ૦જ વિ૦ દેશ્ય. ૦દાઝ સ્ત્રી૦ દેશની લાગણી. ૦દ્રોહ પું૦ દેશ પ્રત્યે બેવફાઈ ૦દ્રોહી વિ૦ દેશદ્રોહ કરનારું. ૦ધર્મ પું૦ દેશનો કે દેશ પ્રત્યેનો ધર્મ. ૦નિકાલ પું૦ દેશમાંથી કાઢી મૂકવું તે. ૦પતિ પું૦ રાજા. ૦પાર અ૦ દેશની બહાર (દેશનિકાલ.) ૦પ્રેમ પું૦ દેશને માટે પ્રેમ. ૦પ્રેમી વિ૦ દેશપ્રેમવાળું ૦બંધુ, ૦બાંધવ પું૦ દેશભાઈ. ૦ભક્ત પું૦ દેશભક્તિવાળો. ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ દેશ પ્રત્યેની ભક્તિ ૦ભાઈ પું૦ પોતાના દેશનો માણસ. ૦વટો પું૦ પરદેશમાં વાસ (૨) દેશાટન. ૦વ્યવહાર પું૦ જુઓ દેશધર્મ ૦સેવક પું૦ દેશસેવા કરનાર. ૦સેવા સ્ત્રી૦ દેશની સેવા. ૦સ્થ પું૦ મહારાષ્ટ્રી બ્રાહ્મણની એક જાત
દેશ (દે) સ્ત્રી૦ દિશા (ચ) [-ચડી જવી= દિશાભ્રમ થવો.]
દેશના સ્ત્રી૦ [સં.] બોધ, ઉપદેશ
દેશા(-સા)ઈ પું૦ [સં. देशपति-प्रा देसवई પરથી ? સર૦ म.] એક અટક (૨) રાજ્યને કરેલી સેવા બદલ મળેલી બક્ષિસનો માલિક; વતનદાર (૩) રબારી માટેનો માનવાચક શબ્દ. ૦ગીરી સ્ત્રી૦, ૦વટું ન૦ દેસાઈનું પદ કે હક (૨) તેની રૂએ સરકારમાંથી મળતું લવાજમ [સ્ત્રી૦ એક રાગણી
દેશાખ પું૦ [સં. देशाख्य] એક રાગ. -ખી
દેશાચાર પું૦ [સં] દેશનો આચાર-રૂઢિ
દેશાટન ન૦ [સં] જુદા જુદા દેશમાં ફરવું તે
દેશા(-સા)ણ સ્ત્રી૦ ['દેસાઈ'નું સ્ત્રી૦] દેસાઈની સ્ત્રી

દેશાનુરાગી વિ૦ [સં] દેશપ્રેમી
દેશાભિમાન ન૦[સં] પોતાના દેશનું અભિમાન. –ની વિ૦ દેશાભિમાનવાળો
દેશાવર પુ૦ [સં] પરદેશ
દેશાસ્મિતા સ્ત્રી૦ [સં] દેશાભિમાન
દેશાંતર ન૦[સં] દેશાવર [–કરવું = પરદેશ જવું, બીજા દેશમાં જઈને રહેવું]
દેશી વિ૦ [સં] દેશનું,–ને લગતું (૨) સ્વદેશી (૩) પુ૦ સ્વદેશનો રહીશ (૪) સ્ત્રી૦ એક રાગિણી (૫) પ્રાકૃત ભાષાનો એક પ્રકાર (૬) સંગીતના બે પ્રકારોમાંનો એક (૭) સંસ્કૃત નહિ પણ પ્રાકૃત છંદ કે પદ્યરચના ૦જન પુ૦ + દેશનો માણસ, દેશભાઈ ૦ય વિ૦[સં.] દેશનું (૨) સ્થાનિક
દેશે(–શો)દેશ અ૦બધા દેશોમાં(૨)સર્વ સ્થળે
દેશોન્નતિ સ્ત્રી૦ [સં] દેશની ઉન્નતિ – ચડતી
દેશ્ય વિ૦ [સં] સ્થાનિક, પ્રાંતિક (૨) દેશી; દેશના મૂળવતનીઓનું વા એમની ભાષામાંથી આવેલું
દેસ પુ૦ [સર૦ મ, હિં. देश(–स)] એક રાગ
દેસાઈ,૦ગીરી,૦વટ ન૦ જુઓ 'દેશાઈ'માં –ણ સ્ત્રી૦ જુઓ દેશાણ
દેહ ન૦ [फा दिह] ગામડું, દેહાત
દેહ પુ૦, સ્ત્રી૦ [સં] શરીર, કાયા [–છોડવો, પડવો, મૂકવો = મરણ પામવું –ધરવો, ધારવો = જન્મ પામવું] ૦ત્યાગ પુ૦ દેહનો ત્યાગ – મરણ ૦દમન ન૦ દેહનું દમન, શારીરિક તપસ્યા ૦દર્શી વિ૦ દેહને જ જોઈ રહેનારું ૦દશા સ્ત્રી૦ દેહની સ્થિતિ ૦દંડ પુ૦ શરીરને કષ્ટ આપવું તે (૨) શારીરિક શિક્ષા, શરીરનો અવયવ કાપી નાખવાની શિક્ષા ૦ધર્મ પુ૦ શરીરના ગુણ-ધર્મ ૦ધર્મવિદ્યા સ્ત્રી૦ દેહધર્મની વિદ્યા, 'ફીઝિયોલૉજી' ૦ધારણ ન૦ દેહ ધારણ કરવો તે (૨) દેહ ટકાવી રાખવો–જીવવું તે ૦ધારી વિ૦ જેને દેહ હોય એવું, શરીરી. ૦પાત પુ૦ દેહનું પડવું તે, મરણ ૦બંધ પુ૦ શરીરનું કાઠું ૦માની વિ૦ દેહના અભિમાનવાળું ૦યાત્રા સ્ત્રી૦ શરીરનિર્વાહ, ગુજરાન (૨) મરણ ૦રખું વિ૦ શરીરની જ વધારે ફિકર કર્યા કરનારું (૨) તતરખુ, સ્વાર્થી ૦લગ્ન ન૦ શરીર પૂરતું લગ્ન, આત્માનું લગ્ન–સ્નેહલગ્ન નહિ તે ૦વાદ પુ૦ દેહ પરમ તત્ત્વ છે એવો વાદ વાદી વિ૦ દેહવાદમાં માનતું. ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦જુઓ દેહધર્મવિદ્યા ૦સ્વભાવ પુ૦ દેહનો સ્વભાવ – ગુણ –હાત્મવાદ પુ૦ [+आत्मवाद] શરીરથી ભિન્ન કોઈ આત્મા નથી, શરીર એ જ આત્મા છે એવો મત, જડવાદ –હાત્મવાદી વિ૦ દેહાત્મવાદનું, –ને લગતું (૨) પુ૦ દેહાત્મવાદમાં માનનારો આદમી –હાધ્યાસ પુ૦ [+ अध्यास] દેહને વિષે અધ્યાસ–દેહાભિમાન. –હાભિમાન ન૦ [+ अभिमान] દેહનું અભિમાન. –હાભિમાની વિ૦ દેહાભિમાનવાળું –હાંત પુ૦ [+अंत] દેહનો અંત, મૃત્યુ. –હાંતદંડ પુ૦ મોતની શિક્ષા –હાંતર ન૦[+ अंतर] બીજો દેહ –હી વિ૦ [સં] દેહધારી, શરીરવાળું (૨)પુ૦ આત્મા –હોત્સર્ગ પુ૦ [+ उत्सर्ग] દેહત્યાગ, મૃત્યુ
દેહલિ(–લી) સ્ત્રી૦[સં]ઉંબરો ૦દીપકન્યાય પુ૦ ઉંબરા પર મૂકેલો દીવો જેમ બંને બાજુ પ્રકાશ આપે તેમ બંને બાજુને એકસાથે લાગુ પાડવું તે
દેહવટ અ૦ બધી દિશામાં (૨) સ્રેતકે
દેહાત સ્ત્રી૦ [फा, સર૦ हिं.] ગામડું –તી વિ૦ ગામડાનું (૨) પુ૦ ગામડાંનો રહીશ
દૈંડકું (દૈં૦) ન૦ [જુઓ ડેંડવું] પાણીનો સાપ
દૈત્ય પુ૦ [સં] રાક્ષસ
દૈનિક વિ૦[સં] રોજ(૨)ન૦રોજ નીકળતું છાપું
દૈન્ય ન૦ [સં] દીનતા
દૈવ વિ૦ [સં] દેવદેવતાને લગતું (૨) ન૦ નસીબ [–જાણે = કોણ જાણે? શી ખબર?] ૦ગતિ સ્ત્રી૦ નસીબની ગતિ–ઘટના ૦ઘટના સ્ત્રી૦ નસીબની ઘટના – જોગ ૦જો(–યો)ગ પુ૦નસીબનો જોગ–સંયોગ ૦જ્ઞ પુ૦નસીબને જાણનારો – જોશી ૦ત ન૦ [સં देवत्व] તેજ (૨) સત્ત્વ, સાર. ૦વાદ પુ૦ પુરુષાર્થવાદથી વિરુદ્ધ વાદ –વાધીન વિ૦ [+ अधीन]

દૈવને-નસીબને અધીન. -વિક, -વી વિ૦ દૈવ સંબંધી, દેવતાઈ (૨) અલૌકિક (૩) આકસ્મિક. -વ્ય ન૦ [સં.] દૈવ, નસીબ
દૈશિક વિ૦ [સં] દેશનું,-ને લગતું (૨) પ્રાંતિક (૩) પું૦ ગુરુ (૪) ભોમિયો, જાણકાર
દૈહિક વિ૦ [સં] દેહનું, -ને લગતું [વ૦ ૩૫
દો [દો, કાંઈક વ્યુત્પત્તિ]આપો ('દેવું'નું આજ્ઞાર્થ, બ૦
દો વિ૦ [ફા, પ્રા, સં દ્વિ] બે ૦અમલી વિ૦ બે અમલવાળું ૦આબ પું૦ બે નદીઓ વચ્ચેનો પ્રદેશ
દોકડો પું૦[સર૦ હિં., મ. दोकडा, हिं. दुकडा] રૂપિયાનો સોમો ભાગ(૨)બાર ટકા વ્યાજ(૩) ગુણ, 'માર્ક' [ખામી
દોખ પું૦+[સર૦ હિં., મ.; સં दोष] દોષ,
દોખવું સ૦ક્રિ૦['દુઃખ' ઉપરથી]+દુઃખ આપવું
દોખી વિ૦ [જુઓ દોખ] દોષિત
દોગાની સ્ત્રી૦ જૂઠો આરોપ (૨) અપકીર્તિ
દોગોટીલો પું૦ છોકરાની એક રમત
દોજખ ન૦[फा]નરક, મરણ બાદ પાપના ફળ રૂપે મળતી શિક્ષા ભોગવવાનું કલ્પિત સ્થાન-એક લોક(૨)[લા.] દુઃખથી ભરપૂર કોઈ જગા
દોટ સ્ત્રી૦ દોડવાની ક્રિયા. [-કાઢવી=દોડવું. -મૂકવી=દોડવું (૨) આંખો મીંચીને વર્તવું, સાહસ કરવું] -ટંદોટા, -ટાદોટ સ્ત્રી૦ દોડાદોડ
દોટવું અ૦ ક્રિ૦ લોટવું; આળોટવું, ગબડવું
દોટી સ્ત્રી૦ એક જાતનું કાપડ (૨) કન્યાના બાપને વેવાઈ તરફથી મળતી બક્ષિસ
દોઠું ન૦ જાડી પૂરી
દોડ (દો,) સ્ત્રી૦ ['દોડવું' ઉપરથી] દોડવાની ક્રિયા કે ઝડપ. ૦ધામ,૦માર સ્ત્રી૦ દોડાદોડ, ધમાચકડી [ન૦ તેનું ફળ
દોડકી સ્ત્રી૦ તૂરિયાની જાતની એક વેલ. -કું
દોડધામ, દોડમાર જુઓ 'દોડ'માં
દોડવું (દો) અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं दौड़ना, म. दवडणें, दौडणें सं द्रु, प्रा. दव] નાસવું,ઝડપથી કૂદતે પગલે દોડવું-ધસતા ચાલવું
દોડ દોડા,દોડાદોડ(-ડી) (દો) સ્ત્રી૦ દોડધામ, અહીં તહીં વારંવાર દોડવું તે

દોડી સ્ત્રી૦ જુઓ ડોડી. -ડું ન૦ ડોડું
દોડો પું૦ જુઓ ડોડો
દોઢ(દો) વિ૦ [प्रा. दिवड्ढ, સં. द्व्यपार्ध, સર૦ हिं डेढ; म दीड,-ढ]એક ને અડધું -'૧॥' (૨)સ્ત્રી૦ દોઢવવું તે [દોઢ પાયાનું=ચસકેલ, બેવકૂફ. દોઢ મણની (ગાળ)=બહુ ભૂંડી (ગાળ)]. ૦ચાતુરી સ્ત્રી૦ અતિ-વધારેપડતી ચાલાકી. ૦ડહાપણ ન૦ વધારેપડતું ડહાપણ, ચિબાવલાપણું. ૦ડાહ્યું વિ૦ વધારેપડતું ડહાપણ કરનારું (૨) ન૦ દોઢડહાપણ કે તેવી વાત. ૦પગું વિ૦ લગડું. ૦વવું સ૦ક્રિ૦ દોઢ ગણું કરવું ૦વું સ૦ક્રિ૦ સીવવું, દોરવવું (૨) દોઢવવું ૦સો પું૦ '૧૫૦'. -ઢા પું૦ બ૦ વ૦ દોઢના આંક
દોઢિયું (દો) વિ૦ દોઢું(૨)ન૦ દોઢ પને સીવેલું વસ્ત્ર(૩)પૈસો, કાવડિયું(૪)જેમાં પ્રાસ દોઢવાય છે એવું ગીત. -યાં ન૦બ૦વ૦[લા.]પૈસો,ધન
દોઢી (દો) સ્ત્રી૦ [જુઓ દેવડી] માડવી. [-મંગળ થવી=દેવડી બંધ થવી.]
દોઢું (દો) વિ૦ ['દોઢ' ઉપરથી] દોઢ ગણું
દોણી (દો') સ્ત્રી૦[સં. दोहनी, યા દે. दुद्धिणी] હાલ્લી (દૂધ, દહીં વગેરે ભરવાની). -ણું ન૦ મોટી દોણી (૨) [લા] (દોણી જેવું) પેટ
દોત પું૦ [જુઓ દવાત]+દવાત; ખડિયો
દોતવું અ૦ક્રિ૦ [સં. द्युत] (સુ) શોભવું; સુંદર દેખાવું
દોતિયો પું૦['દોત' ઉપરથી] દવાતી,અરજીઓ લખી આપનારો (૨) નામું લખનાર; મહેતો
દોતું વિ૦ [જુઓ દોતવું]+સુંદર [તે
દોથાથાળી સ્ત્રી૦[સર૦ દોથો](કા.) ખૂબ ખાવું
દોથો પું૦ ખોબો; મૂઠો
દોદરું(-ળું) વિ૦ [સં दर्दर] જીર્ણ, નબળું (૨) ખોખરું [બાજુએ, આમ તેમ
દોદશ (દો) અ૦ [જુઓ દગોદિશ] બધી
દોદળું વિ૦ જુઓ દોદરું
દોધક પું૦ [સં] એક છંદ [ધારવાળું
દોધારું વિ૦[દો+ધાર, સર૦ हिं. दोधारा] બે
દોપટ વિ૦ [દો+પટ] બેવડું, બમણું, દૂપટ
દોપિસ્તાં ન૦ બ૦ વ૦ [फा. दो + पुश्त]

અક્ષર ઘૂંટવાનું જાડું પૂઠું [-ઘૂંટવાં = કંટાળાભર્યું કામ કર્યા કરવું (૨) અક્ષર ઘૂટવા]
દોબડું ન૦ એક જાતનું વાજિંત્ર, ડોબરુ (?)
દોમદોમ અ૦ પુષ્કળ, અતિશય
દોર (દૌ) પુ૦ [અ दौर] અમલ, સત્તા (૨) હમામ,ભભકો [-ચલાવવો=અમલ વર્તાવવો, સત્તા ચલાવવી.] ૦તોર પુ૦રોફ અને તુમાખી. ૦દમામ પુ૦ દોર અને દમામ
દોર પુ૦ [સં, દે] જાડું દોરડું (૨) પતંગની દોરી. ૦ડી સ્ત્રી૦ પાતળું દોરડું, દોરી. ૦ડું ન૦ દોર; રેસાદાર વસ્તુને વળ દઈ કરાતી બનાવટ ૦ડો પુ૦ દોરો (૨) મંત્રેલો દોરો [-છોડવો=લગ્ન વિધિ પૂરો થયા પછી વરવહૂને બાંધેલા મંગલદોરા છોડવા.] [શિખવણી
દોરવણી સ્ત્રી૦ ['દોરવું' પરથી] દોરવું તે(૨)
દોરવું સ૦ક્રિ૦[સં दोर ઉપરથી ?] હાથ ઝાલી ચલાવવું, રસ્તો બતાવવો(૨)દોરા ભરવા, સીવવું
દોરવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ દોરવવું (૨) આંકવું (લીટી) (૩) ચીતરવું (ચિત્ર)
દોરંગી વિ૦ [દો + રંગ] બેરંગવાળું (૨) [લા] મનસ્વી, ચંચળ ['દોરો'માં
દોરાચિઠ્ઠી, દોરાટવું, દોરાધાગો જુઓ
દોરિયું ન૦[સં दोर ઉપરથી] એક જાતનું વસ્ત્ર
દોરિયો પુ૦[સર૦ સં. दोर, પ્રા दोरिया]પાણી ખેંચવાનું એક વાસણ (૨) એક જાતનું કાપડ (૩) લાંબો પાતળો વાંસ(૪)ગળાનું એક ઘરેણું
દોરી સ્ત્રી૦ [સં. दोर, दे] રસી; દોરડી (૨) પતંગની પાતળી દોરી (૩) [લા] લગામ, કાબૂની ચાવી (૪) કાંઈ માપવાની દોરી. [-છાંટવી = રંગમાં બોળેલી દોરી વડે નિશાની -પટ્ટી પાડવી -છોડવી = પતંગની દોરી જવા દેવી -તાણી રાખવી = લગામ ખેંચી રાખવી, અંકુશ રાખવો -તૂટવી = આશાની કે જીવનની દોરી તૂટવી. -ઢીલી મૂકવી = અંકુશ ઓછો કરવો -ભરવી = (સાગ વગેરેની) લંબાઈ માપવી -મૂકવી = કેટલું કાટખૂણે છે તે તપાસવું (૨) દોરી છોડવી] ૦સંચાર(-રો) પુ૦ દોરી ખેંચવાથી હાલતાં ચાલતાં પૂતળાંને નચાવવાં તે(૨)[લા] પાછળ રહીને યુક્તિપ્રયુક્તિ કરવી તે. ૦સંચો પુ૦ પાછળથી દોરી ખેંચવાનો સંચો-યુક્તિ, દોરીસંચારો ૦છ(-છ)ટ અ૦સીધી લીટીમાં
દોરૂખ સ્ત્રી૦ [દો + રૂખ] લાઠીની એક કસરત
દોરો પું૦[સં. दोर] દોરડો;સીવવા વગેરે માટેનો પાતળો દોર (૨) ગળાનું એક ઘરેણું (૩) કંદોરો(૪)મંતરેલો દોરો [-કરવો = મંતરેલો દોરો તૈયાર કરવો, તેના વડે રોગ, વળગણ વગેરેનું નિવારણ કરવું -પરોવવો = સોયના નાકામાં દોરો ઘાલવો. -બાંધવો = મંતરેલો દોરો બાંધી રોગ ઇ૦નું નિવારણ કરવું -ભરવો= ટાંકા દેવા, સીવવું (જરાતરા ફાટેલું કે તેવું કામચલાઉ) દોરા નાખવા = ગોદડા ગોદડી ઇ૦ ને દોરાથી સીવી તૈયાર કરવી] -રાચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ મંતરેલા દોરા ચિઠ્ઠી વગેરે -રાટવું સ૦ક્રિ૦ દોરા ભરવા, સીવવું ૦ધાગો પુ૦ મંતરેલો દોરો [તંગી, ભીડ
દોલ પુ૦ [સં] ઝૂલો, હીંચકો (૨) સ્ત્રી૦ [?]
દોલત (દૌ) સ્ત્રી૦ [फा] પૈસો, પૂંજી ૦જાદો પુ૦ ધનવાનનો પુત્ર ૦મંદ, ૦વાન વિ૦ પૈસાદાર
દોલન ન૦ [સં] જુઓ ડોલન (૨) ખોયું ડોલ
દોલસોલ સ્ત્રી૦ [જુઓ દોલ = તંગી] ગરીબાઈ, નિર્ધનતા
દોલા સ્ત્રી૦ [સં] હીંચકો (૨) પાલખી, ડોળી. ૦યંત્ર ન૦ ઘડામાં પ્રવાહી ભરી તેની અંદર ઔષધિની પોટલી લટકતી રાખી ઔષધિ તૈયાર કરવાની રચના. ૦યમાન વિ૦ [સં] જુઓ ડોલાયમાન. -લિકા સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ દોલા [ભંડારિયું
દોલાબ પુ૦ [फा પરથી ?] ભીતમાનું કબાટ,
દોલાબ પુ૦ (સુ) જુઓ દોલાબ ['દોલા'માં
દોલાયમાન, દોલાયંત્ર, દોલિકા [સં]જુઓ
દોલું (દો) વિ૦ ભોળું (૨) ઉદાર જીવનું; સખી
દોલોત્સવ પુ૦ [સં] વૈષ્ણવ મંદિરનો હિંડોળાનો ઉત્સવ
દોવડા(-રા)વવું (દો') સ૦ક્રિ૦, દોવાવું (દો') અ૦ક્રિ૦ 'દોહવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
દોશી પુ૦ [સં दौष्यिक, પ્રા दोसिअ] કાપડ

વેચનારો ફેરિયો (૨)એક અડક. ૦વાણિયો પુ૦ કાપડિયો, દોશી

દોષ પું૦ [સં.] ભૂલ, ચૂક (૨) ખોડખાપણ, ખામી (૩) ગુનો; વાંક (૪) લાંછન (૫) પાપ. [-કાઢવો=ભૂલ કાઢવી; ખામી બતાવવી. -ચડાવવો=આળ મૂકવું -જોવો=ખામી શોધવી, ભૂલ કાઢયા કરવી. -દેવો=આળ ચડાવવું(૨)ઠપકો આપવો. -લાગવો=કલંક લાગવું,લાંછન લાગવું(૨)ઠપકાપાત્ર થવું(૩)દોષ જણાવો] ૦ગ્રાહી વિ૦ દોષનું જ ગ્રહણ કરનારું. ૦દર્શી વિ૦ (પારકાના) દોષ જોનારું -ખોળનારું. ૦દષ્ટિ સ્ત્રી૦ (પારકાના) દોષ જોવા તે ૦પક્ષ પુ૦ દોષવાળો પક્ષ. ૦મય વિ૦ દોષથી ભરેલું.-ષાકર પું૦ દોષનો આકર -ખાણ -ષારોપ પુ૦, -ષારોપણ ન૦ [+ आरोप,०ण]માથે દોષ ચડાવવો તે.-ષાર્હ વિ૦[+ अर्ह] દોષ દેવા લાયક,દોષપાત્ર -ષિત, -ષી વિ૦ દોષવાળું, અપરાધી (૨) પાપી -ષૈકદૃષ્ટિ વિ૦ [+ एकदृष्टि] ફક્ત દોષ જ જોવાની દૃષ્ટિવાળું

દોષા સ્ત્રી૦[સં] રાત્રિ (૨)અ૦ રાતે. ૦કર પું૦ [(સં) ચંદ્ર

દોસ્ત પુ૦ [फ़ा.], ૦દાર પું૦ મિત્ર, ભાઈબંધ. ૦દારી,-સ્તી સ્ત્રી૦ મિત્રાચારી ભાઈબંધી [-છૂટવી, તૂટવી=દોસ્તી મટી જવી. -બાંધવી=દોસ્તી કરવી.]

દોસ્તી અ૦ (સુ) માટે; વાસ્તે; ખાતર

દોહદ પુ૦, ન૦ [સં.] ગર્ભિણી સ્ત્રીને થતો અભિલાષ (૨) તીવ્ર ઇચ્છા. ૦વતી સ્ત્રી૦ દોહદવાળી – સગર્ભા સ્ત્રી

દોહન ન૦ [સં] દોહવું તે

દોહરો પું૦ [સર૦ हिं. दोहरा] એક છંદ

દોહલા ન૦ [જુઓ દોહ્યલું; સર૦ प्रा. दोहल= દોહદ] + દુ:ખ

દોહવું સ૦ક્રિ૦ [સં. दुह्] ઢોરનું દૂધ કાઢવું (૨) [લા.] સાર ખેંચવો, કસ કાઢી લેવો

દોહિતર પું૦ [સં. दौहित्र, प्रा दोहित्त] દોહિત્ર (૨) મૂએલા માણસ પાછળ વહેંચવામાં આવતા દૂધના લાડુ

દોહિત્ર પું૦ [સં. दौहित्र] દીકરીનો દીકરો

દોહ્યલું વિ૦ [સં. दुःख,प्रा. दुह ઉપરથી; સર૦. दे. दूहल=દુર્ભાગી, જુઓ દોહલ] અઘરું; મુશ્કેલ (૨) ન૦ દુ:ખ; સંકટ

દોંગું વિ૦ [સર૦ का 'डोंका', म. ढोंगा=વક્ર] ધૂર્ત, લુચ્ચું (૨) બેઅદબ, ઉદ્ધત (૩) માંસલ; જાડું. -ગાઈ સ્ત્રી૦, -ગાપણું ન૦ લુચ્ચાઈ

દૌરાત્મ્ય ન૦[સં] દુરાત્માપણું, દુષ્ટતા; દુર્જનતા

દૌરો પું૦ [अ] ચારે તરફ ચક્કર લગાવવું તે, પ્રવાસ

દૌર્જન્ય ન૦ [સં] દુર્જનતા

દૌર્બલ્ય ન૦ [સં] દુર્બળતા

દૌર્ભાગ્ય ન૦ [સં.] કમનસીબી, દુદૈવ

દૌર્મનસ્ય ન૦ [સં] મનની ખરાબ દશા (૨) શોક, ખેદ (૩) નિરાશા

દૌવારિક પુ૦ [સં.] દરવાન

દૌહિત્ર પુ૦ [સં] દીકરીનો દીકરો, દોહિત્ર. -ત્રી સ્ત્રી૦ દીકરીની દીકરી

દ્યાવાપૃથિવી ન૦બ૦વ૦[સં] દ્યૌ અને પૃથ્વી; ધરતી અને આકાશ

દ્યુતિ સ્ત્રી૦[સં.] તેજ,કાંતિ. ૦મંત વિ૦ તેજસ્વી

દ્યુલોક પુ૦ [સં.] સ્વર્ગ [જાણનાર

દ્યૂત ન૦[સં] જૂગટું; જુગાર ૦વિદ પું૦ દ્યૂત

દ્યો સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ દ્યૌ

દ્યોત પુ૦ [સં] દ્યુતિ, તેજ, પ્રકાશ ૦ક વિ૦ પ્રકાશ કરનારું (૨) દર્શાવનારું; સ્પષ્ટ કરનારું ૦ન ન૦ પ્રકાશન (૨) દર્શાવવું તે; સ્પષ્ટ કરવું તે

દ્યૌ સ્ત્રી૦ [સં] આકાશ (૨) સ્વર્ગ

દ્રમકવું અ૦ક્રિ૦ (રવ૦) + દમકવું (ઢોલનો અવાજ) દ્રમકારો પુ૦ દ્રમકવાનો અવાજ

દ્રમ્મ પું૦ [સં] એક પ્રાચીન સિક્કો; નિષ્કનો સોળમો ભાગ

દ્રવ પું૦ [સં] દ્રવવું તે(૨)ગળેલો રસ, પ્રવાહી ૦સ્થિતિશાસ્ત્ર ન૦ 'હાઇડ્રોસ્ટેટિક્સ' (ગ). ૦ગતિશાસ્ત્ર ન૦ 'હાઇડ્રો ડાઇનેમિક્સ'(ગ.). ૦વું અ૦ક્રિ૦[સં.द्रु-द्रव्] પીગળવું,ઓગળવું (૨) ઝરવું; ગળવું (૩) [લા] સદ્ગદ થવું (દિલનું)

દ્રવિડ પું૦ [સં] (સં.) દક્ષિણના એક દેશનું

પ્રાચીન નામ કે ત્યાંનો વતની. -ડી વિ૦ દ્રવિડ દેશનું કે તેને લગતું
દ્રવિત વિ૦ [सं] દ્રવેલું
દ્રવીકરણ ન૦[सं]પ્રવાહીરૂપ થાય એમ કરવું તે
દ્રવીભવન ન૦, દ્રવીભાવ પુ૦ [सं] દ્રવરૂપ થવું તે
દ્રવીભૂત વિ૦ [सं] દ્રવેલું; દ્રવિત થયેલું
દ્રવ્ય ન૦ [सं] પૈસો, નાણું (૨) વસ્તુ, પદાર્થ (૩) [વ્યા.] મૂળ તત્ત્વ ૦યજ્ઞ પુ૦ દ્રવ્યના દાનરૂપી યજ્ઞ ૦વાચક વિ૦ [વ્યા] સોનું, ગોળ જેવાં દ્રવ્યોનું વાચક (નામ). ૦વાન વિ૦ ધનવાન -વ્યાર્થી વિ૦ [+अर्थी] ધનની ઇચ્છા-વાસનાવાળું
દ્રષ્ટવ્ય વિ૦ [सं] જોવા યોગ્ય
દ્રષ્ટા પુ૦ [सं] જોનારો (૨) પ્રકૃતિના સાક્ષીરૂપ આત્મા
દ્રહ પુ૦ [सं, प्रा] ધરો, હ્રદ
દ્રાક્ષ,-ક્ષા સ્ત્રી૦ [सं] એક જાતનું ફળ. ૦લતા સ્ત્રી૦ દ્રાક્ષની વેલ. ૦પાક પુ૦ અંદર અને બહાર રસ સ્ફુરતો હોય એવો અર્થપરિપાક-અર્થનું ગાંભીર્ય ને પરિપક્વતા (કા શા) -ક્ષારસ પુ૦ દ્રાક્ષનો રસ. -ક્ષાસવ પુ૦ [+आसव] દ્રાક્ષનો આસવ
દ્રામ ન૦ [सं द्रम्म] + ધન, દોલત
દ્રાવ પુ૦[सं] જુઓ દ્રાવણ ૦ક વિ૦ઓગાળી નાખે એવું (૨) ન૦ ધાતુઓ વગેરેનો ઝટ રસ બને એ માટે એની સાથે ભેળવવાનો એક પદાર્થ ૦ણ ન૦દ્રવાવેલું-પ્રવાહીરૂપ બનાવેલું તે
દ્રાવિડ વિ૦[सं]દક્ષિણમાં પૂર્વ કિનારે આવેલા દ્રવિડ દેશનું (૨) પુ૦ એ દેશનો આદમી(૩) દક્ષિણના બ્રાહ્મણોની પાંચ જાતિમાંની એકનો માણસ(દ્રાવિડ, કર્ણાટ, ગુર્જર, મહારાષ્ટ્ર અને તૈલંગ) -ડી પ્રાણાયામ પુ૦[લા]બિનજરૂરી કે સીધું સરળ નહિ એવું લંબાણ
દ્રુત વિ૦[सं]ગળેલું, ઝરેલું, ટપકેલું(૨)ઉતાવળું, ઝડપવાળું ૦વિલંબિત ન૦ એક છંદ ૦સંગીતતાલ પુ૦ સંગીતનો એક તાલ. -તાણુલય પુ૦ [+अणु+लय]સંગીતનો ૦। માત્રાનો એક લય

દ્રુપદ પુ૦ [सं] (સ.) પાંચાલ દેશનો રાજા-દ્રૌપદીનો પિતા [પાનની પથારી
દ્રુમ ન૦ [सं] ઝાડ ૦લતા(ળાઈ) સ્ત્રી૦ + ઝાડનાં
દ્રો સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ-દરો
દ્રોડ (દ્રો) સ્ત્રી૦ +દોડ, દોટ ૦વું અ૦ ક્રિ૦ દોડવું -ડાવવું સ૦ ક્રિ૦ +દોડાવવું
દ્રોણ પુ૦[सं] (સ) પાંડવકૌરવોના ગુરુ(૨) પુ૦, ન૦ એક માપ (એક કે ચાર આઢક જેટલું) (૩) દડિયો
દ્રોણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [सं] હોજ, કૂંડી
દ્રોહ પું૦ [सं] દગો, બેવફાઈ (૨) ઈર્ષા, વેર, દ્વેષ. [-કરવો=દગો દેવો (૨) ઈર્ષા કરવી] -હી વિ૦ દ્રોહ કરનાર
દ્રૌણાયન(-નિ) પુ૦ [सं.] (સ) અશ્વત્થામા
દ્રૌપદી સ્ત્રી૦ [सं] (સ) દ્રુપદ રાજાની પુત્રી, પાંડવોની પત્ની
દ્વય વિ૦ [सं] બે
દ્વંદ્વ પુ૦ [सं] જુઓ દ્વંદ્વસમાસ (૨)ન૦ બેનું જોડું(૩) જુઓ દ્વંદ્વયુદ્ધ (૪) ઝઘડો, બખેડો. ૦ભાવ પુ૦ અણબનાવ, દુશ્મનાવટ. ૦યુદ્ધ ન૦ બે જણ વચ્ચેનું યુદ્ધ ૦સમાસ પુ૦ (વ્યા.) 'રામલક્ષ્મણ', 'મા બાપ' એવો બે કે વધારે શબ્દોનો સમાસ -દ્વાતીત વિ૦ [+अतीत] સુખદુઃખ, પાપપુણ્ય ઇત્યાદિ દ્વંદ્વોને તરી ગયેલું -દ્વી વિ૦ [सं] દ્વંદ્વમાંનું એક (૨) પ્રતિસ્પર્ધી
દ્વાદશ વિ૦[सं]'૧૨'-બાર -શા સ્ત્રી૦, ન૦ (મરનારનું) બારમું -શી સ્ત્રી૦ બારસ તિથિ
દ્વાપર પુ૦ [सं] ચાર યુગોમાંનો ત્રીજો યુગ
દ્વાર ન૦ [सं] બારણું ૦(-રિ)કા સ્ત્રી૦; ન૦ (સં) એક તીર્થ-કૃષ્ણની રાજધાની [-ની છાપ=અટળ છાપ(૨)સર્વમાન્ય પ્રમાણપત્ર -ની છાપ લેવી=દ્વારકાની યાત્રા કર્યાની નિશાનીરૂપે ત્યાંની મુદ્રા પડાવવી (૨) ખાતરી થાય એવો પુરાવો મેળવવો] ૦(-રિ)કાનાથ, ૦કેશ પુ૦ (સ) કૃષ્ણ
દ્વારપાલ(-ળ) પુ૦ [सं] દરવાન -લિકા સ્ત્રી૦ સ્ત્રીદ્વારપાલ (૨) દ્વારપાલની સ્ત્રી
દ્વારા અ૦ [सं] મારફતે

દ્વારામતી, દ્વારિકા સ્ત્રી૦ (સં.) દ્વારકા
દ્વિ વિ૦ [સં] બે (સમાસના પહેલા પદ તરીકે આવે છે.) [દ્વયર્થી
દ્વિઅર્થી વિ૦ બે અર્થવાળું; અસ્પષ્ટ; સંદિગ્ધ;
દ્વિકક્ષિક વિ૦[સં.] બીજી કક્ષાનું. ૦સમીકરણ ન૦ 'ઇક્વેશન ઑફ ધી સેકન્ડ ઑડર' (ગ)
દ્વિકર્મક વિ૦ [સં.](વ્યા.) બે કર્મવાળું (ક્રિ૦)
દ્વિગુ પું૦[સં.]કર્મધારય સમાસનો એક પ્રકાર ઉદા૦ ત્રિભુવન (વ્યા.)
દ્વિગુણ વિ૦[સં.] બમણું; બેવડું. -ણિત વિ૦ બેથી ગુણેલું, બમણું
દ્વિઘાત વિ૦[સં] 'ક્વૉડ્રૅટિક'(ગ.) ૦પદી સ્ત્રી૦ 'ક્વૉડ્રૅટિક એક્સ્પ્રેશન' (ગ)
દ્વિજ વિ૦[સં]બે વાર જન્મેલું(૨)પું૦ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય કે વૈશ્ય(૩) દાંત(૪)ન૦ પખી; અંડજ
દ્વિજન્મા પું૦ [સં] દ્વિજ, બ્રાહ્મણ
દ્વિજરાજ પું૦[સં] ઉત્તમ દ્વિજ(૨)[સં] ગરુડ
દ્વિતલ વિ૦[સં.](ગ) 'ડાઇહેડ્રલ'. ૦કોણ પું૦ તેવો ખૂણો (ગ.)
દ્વિતાલ પું૦ [સં] સંગીતનો એક તાલ
દ્વિતીય વિ૦[સં.]બીજું ૦તાલ પું૦ સંગીતનો એક તાલ. ૦પદી સ્ત્રી૦ 'ક્વૉડ્રૅટિક એક્સ્પ્રેશન' (ગ.). -યા વિ૦ સ્ત્રી૦ બીજી (૨) સ્ત્રી૦ બીજ (તિથિ) [ન૦ કઠોળ
દ્વિદલ(-ળ) વિ૦ [સં] બે દલ-ફાડવાળું (૨)
દ્વિધર્મી વિ૦ બે ગુણ-ધર્મવાળું
દ્વિધા અ૦ [સં] બે રીતે (૨) સ્ત્રી૦ દુવિધા
દ્વિપ પું૦ [સં] હાથી
દ્વિપત્રી વિ૦ [દ્વિ+પત્ર] બે પાંખવાળું
દ્વિપદ વિ૦ [સં.] બે પગવાળું, દ્વિપાદ (૨) 'બાયનોમિયલ' (ગ.) ૦સમીકરણ ન૦ 'આયનોમિયલ ઇક્વેશન' (ગ.). ૦સિદ્ધાંત પું૦ 'બાયનોમિયલ થિયોરમ' (ગ). -દી સ્ત્રી૦ એક પ્રાકૃત છંદ (૨) 'બાયનોમિયલ એક્સ્પ્રેશન' (ગ)
દ્વિપાદ વિ૦ [સં.] જુઓ દ્વિપદ
દ્વિભાજક વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] દુભાગનાર, 'બાયસેક્ટર' (ગ.)
દ્વિભાજન ન૦ [સં] દુભાગવું તે (ગ.)
દ્વિરદ પું૦ [સં.] હાથી
દ્વિરુક્ત વિ૦ [સં.] બે વાર કહેવાયેલું. -ક્તિ સ્ત્રી૦ બે વાર કહેવું તે
દ્વિરેફ પું૦ [સં] ભ્રમર
દ્વિર્ભાવ પું૦ [સં] વર્ણનું બેવડાવું તે (વ્યા)
દ્વિસ્વર વિ૦ [સં] બે સ્વરવાળું
દ્વિવચન ન૦[સં.]બેનો બોધ કરે એવું વચન[વ્યા.]
દ્વિવર્ગાત્મક વિ૦ [સં] 'બાઇક્વૉડ્રૅટિક' (ગ.)
દ્વિવિધ વિ૦ [સં.] બે પ્રકારનું
દ્વીપ પું૦ [સં] બેટ; ટાપુ. ૦કલ્પ પું૦ જેની ત્રણ બાજુએ પાણી હોય તેવો જમીનનો ભાગ. ૦સમૂહ પું૦ટાપુઓનો સમૂહ,'આર્કિપેલેગો'
દ્વીપી પું૦ [સં.] વાઘ; ચિત્તો
દ્વીભૂત વિ૦ [સં] બેવડાયેલું. ૦બિંદુ ન૦ 'ડબલ પૉઇન્ટ' (ગ)
દ્વે વિ૦ + દ્વય; બે
દ્વેષ પું૦ [સં.]ઈર્ષા; વેર(૨)અપ્રિયતા; તિરસ્કાર. ૦ભાવ પું૦ દ્વેષની લાગણી -ષી વિ૦દ્વેષવાળું. -ષ્ટા પું૦ દ્વેષ કરનારો, દુશ્મન -ષ્ય વિ૦ દ્વેષ કરવા યોગ્ય (૨) ન૦ ન ગમતું; અપ્રિય
દ્વૈત ન૦ [સં.] બેપણું, ભિન્નતા ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦, ૦ભાવ પું૦ ઈશ્વર અને જગત વચ્ચે દ્વૈતની બુદ્ધિ-ભાન ૦મત પું૦; ન૦, ૦વાદ પું૦ ઈશ્વર અને સૃષ્ટિ એ બે જુદા છે એવો મત. ૦વન (સં.) એક જંગલ (પૌરાણિક) ૦વાદી વિ૦ દ્વૈતવાદને લગતું (૨) દ્વૈતવાદને માનનારું (૩) પું૦ દ્વૈતવાદમાં માનનારો -તાદ્વૈત ન૦ [+અદ્વૈત] દ્વૈત કે અદ્વૈત; ભેદભાવ
દ્વૈતીયીક વિ૦ [સં] દ્વિતીયને લગતું, બીજું
દ્વૈત્રિજ્ય ન૦ [સં] 'સેક્ટર' (ગ)
દ્વૈધાસ્પર્શ પું૦ [સં] 'ડબલ કૉન્ટૅક્ટ' (ગ.)
દ્વૈધીભાવ પું૦ [સં.] ભેદભાવ, દ્વૈત(૨)અનિશ્ચય; સંશય (૩) બહાર અને અંદર જુદો ભાવ રાખવો તે [વેદવ્યાસ
દ્વૈપાયન પું૦ [સં] (સં) મહાભારતના કર્તા-
દ્વૈમાસિક વિ૦[સં]દર બે માસે આવતું, બનતું (૨) ન૦ દર બે માસે પ્રગટ થતું છાપું
દ્વૈરથ ન૦[સં] ફક્ત બે રથારૂઢ યોદ્ધાઓ વચ્ચેનું યુદ્ધ (૨) ફક્ત બે યોદ્ધાઓ વચ્ચેનું યુદ્ધ, દ્વંદ્વ

દ્વયણુક ન૦ [સં] બે અણુનો બનેલો એક મોટો અણુ

દ્વયર્થ,-ર્થી વિ૦ [સં] બે અર્થવાળુ (૨) અસ્પષ્ટ, સંદિગ્ધ ૦તા સ્રી૦ દ્વિઅર્થીપણુ; અસ્પષ્ટતા

દ્વયર્ધ વિ૦ [સં.] બે અર્ધવાળુ

ધ

ધ પુ૦ [સં] દંતસ્થાની ચોથો વ્યંજન (૨) સારીગમમા ધૈવત સ્વરની સંજ્ઞા ૦કાર પુ૦ ધ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર -કારાંત વિ૦ છેડે ધકારવાળુ ૦ધ્ધુ ન૦+, ૦ધ્ધો પુ૦ ધ અક્ષર

ધક(-ખ) સ્રી૦ [જુઓ ધખવું] તરસ(૨)વગરા, જોશ (૩) ત્વરા (૪) ધ્યાન. ૦મક(-ખ) સ્રી૦ ઉતાવળ

ધકધકવુ અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ધગધગવું

ધકાધકી સ્રી૦ ['ધક્કો' ઉપરથી] ધક્કાધક્કી, સામાસામી ધક્કા મારવા તે (૨) ભીડ

ધકારવુ સ૦ ક્રિ૦ ['ધક્કો' ઉપરથી] ઉતાવળ કરવી, ધકાવવું

ધકાવવુ સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ધકારવું, સર૦ મ धकावणें, हिं धकियाना] ધકેલવું (૨) તડામાર આગળ ચલાવવું

ધકેલવું સ૦ ક્રિ૦ ['ધક્કો' ઉપરથી, સર૦ हिं धकेलना] ધક્કો મારવો, હડસેલવું (૨) ગમે તેમ, બેદરકારીથી આગળ ને આગળ ચલાવ્યે જવું, ઠોધે રાખવુ [ધકેલ પંચાં(-ચે) દોઢસો કરવું, ધકેલ પાંચશેરી કરવી = ગમેતેમ ધકેલ્યે રાખવું(૨)ખોટીખરી કલ્પનાથી ડિંગ મારવી]

ધકેલિયુ વિ૦ ['ધકેલવું' ઉપરથી] ગમે તેમ ધકેલી મૂકેલુ-અપ્રમાણિત

ધકોડો પુ૦ બુઠ્ઠું તીર

ધક્કધક્કા, ધક્કાધક્કી સ્રી૦ જુઓ ધકાધકી

ધક્કામુક્કી સ્રી૦ ધક્કા અને મુક્કાથી મારામારી

ધક્કો પુ૦ [मं धक्क ઉપરથી, સર૦ हिं म धक्का] હડસેલો(૨) નુકસાન(૩) ફેરો(૪) [इ 'डॉक' ઉપરથી]ડક્કો,માલ ચડાવવા ઉતારવાની જગા [ધક્કે ચડવુ = (કોઈના) ફેરા ખાવાના સપડાવું (૨) વાયદે-ટલ્લે ચડવુ (૩) હડસેલે ધકેલાવુ ધક્કો આવવો = હડસેલો લાગવો નુકસાન થવું -ખાવો = હડસેલો વેઠવો(૨) ફેરો ખાવો,કોઈ કામસર ક્યાંક જવુ -દેવો = ધક્કો મારવો (૨) ધક્કો-ફેરો ખવડાવવો -પડવો = નકામો ફેરો ખાવાનું થવું, ફેરો નકામો જવો -પહોંચવો = નુકસાન પહોંચવું. -મારવો = હડસેલવું, ધકેલવુ -લાગવો, વાગવો = હડસેલો મળવો(૨)નુકસાન થવુ]

ધખ સ્રી૦ જુઓ ધક

ધખણુ વિ૦['ધખવું' ઉપરથી](કા)ઝટ ખિજાઈ જાય એવુ [સમસમવું

ધખધખવું અ૦ક્રિ૦ ['ધખવું' ઉપરથી] ધખવું,

ધખમખ સ્રી૦ [જુઓ ધક] ધકમક, ઉતાવળ

ધખના સ્રી૦ ['ધખવુ' ઉપરથી કે 'જખવું' ઉપરથી] રટણ, ચિંતન, બળતરા

ધખ(-ગ)વુ અ૦ક્રિ૦ [प्रा धगधग (રવ૦)= અતિશય સળગવુ] ધીકવુ(૨)[લા] ગુસ્સે થવું (૩) સ૦ક્રિ૦ ઠપકો આપવો

ધખારો પુ૦ ['ધખવુ' ઉપરથી] બાફ, ગરમી, તપારો(૨)[લા] ઝંખના,મનમા ઘૂમ્યા કરવુ તે

ધગડમલ પુ૦ જુઓ ધિંગડમલ

ધગડુ ન૦ પટાવાળો (તિરસ્કારમાં) (૨) ફૂસો

ધગડો પુ૦ ફૂગો, થાપો (૨) લંગોટિયો બાવો

ધગધગ અ૦ [રવ૦] (જોરથી સળગવું કે ગરમ થવુ સૂચવે છે) ૦વું અ૦ક્રિ૦ [प्रा धगधग] જોરથી બળવુ(૨)ખૂબ ગરમ થવું [ધગધગતો ચાંપવો = ડામ દેવો (૨) કશુ ન આપવુ]

ધગવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ધખવું

ધગશ સ્રી૦ ['ધગવું' ઉપરથી] દાઝ, ઉત્સાહ

ધગા સ્રી૦ ('ધગવુ' ઉપરથી, સર૦ म धगी] તાપ,ગરમી ૦રી સ્રી૦ થોડી ગરમી(૨)ધીકડી -રુ ન૦ (સુ) ધીકડી

ધજ વિ૦ [सं ध्वज, प्रा. धज्ज પરથી ?] શ્રેષ્ઠ (૨) મજબૂત(૩)જોશીલું(૪)સ્રી૦ [સર૦ हिं , म] ચાલ (૫) આકૃતિ

ધજા સ્ત્રી૦[સં. ध्वजा]વાવટો,નિશાન.[-ઉડાડવી =ધજા ફરકાવવી (૨) જયજયકાર કરવો. -ઊડવી, ફરકવી =પવનના ઝપાટામાં ધજા હાલવી (૨) વિજય-ખ્યાતિ થવાં -ચડવી = ટોચ ઉપર ધજા મુકાવી(૨)જયપતાકા ફરકવી. -ચડાવવી =વાવટો ઊડતો કરવો(૨)ફતેહના ડંકા કરવા (૩)ફજેત કરવું -બાંધવી =ધજા ચડાવવી (૨) કીર્તિ ફેલાવવી (૩) છાની વાત ફેલાવવી - જાહેરાત કરવી] ૦ગરો પુ૦ ધજા પકડનારો (૨) ધજાનો દંડ ૦પતાકા સ્ત્રી૦ ધજા અને પતાકા

ધટી(-ટ્ટી) સ્ત્રી૦ [સં] લંગોટી

ધડ ન૦ [દે] માથા વિનાનુ શરીર (૨) [લા] મૂળ પાયો(૩)અ૦ [રવ૦](કાંઈ પડવાનો રવ) ધડાક [-દઈને,દેતુંકને =ઝટ -માથું = સમજ પડે એવો કંઈ આધાર કે પાયો]

ધડક સ્ત્રી૦[રવ૦, સર૦ हिं , म] હૃદયનો કંપ (૨) બીક(૩)અ૦ (રવ૦) [-પેસવી, પેસી જવી, લાગવી=બીવું; બીકને વશ થવું]૦ણુ વિ૦બીકણ. ૦ધડક અ૦[રવ૦] [ધબકવુ

ધડકવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ ધડક, સર૦ दे. धवक्क]

ધડકાર(-રો) પુ૦ ધડ અવાજ, ધબકારો

ધડકી સ્ત્રી૦ ધાબળી (૨) નાનું આસન

ધડડધીબ અ૦ [રવ૦] ઓચિંતુ

ધડધડ અ૦ [રવ૦] ધારા પડે કે લાકડી ઇ૦ ઉપરાઉપરી ને જોરથી પડે તેનો અવાજ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ ધડધડ થવુ (૨) એકદમ તૂટી પડવુ -ાટ પુ૦ ધડધડ અવાજ(૨)અ૦ ઝપાટાભેર

ધડબડ,૦ધડબડ અ૦(રવ૦)(દોડવાનો અવાજ)

ધડંધડ અ૦ [રવ૦] ધડધડ

ધડંધડા સ્ત્રી૦ મારામારી ૦કા પુ૦ બ૦ વ૦ ધડધડ થતા ધડાકા

ધડાકો પુ૦[રવ૦] મોટો અવાજ, ભડાકો (૨) સાંભળનાર ચોંકે એવી નવી કે વિચિત્ર વાત કે બનાવ (૩) કામનો ઝપાટો [-મારવો = ઝપાટાબંધ પતવવુ, ઝટપટ કરી નાંખવું] -કાબંધ અ૦ ધડાકા સાથે (૨) સપાટામાં; એકદમ. -કાભડાકા પુ૦ બ૦ વ૦ ધડાકા અને ભડાકા

ધડાધડ અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं., म] 'તડાતડ, ઉપરાછાપરી, ઝપાટામાં' સૂચવતો અવાજ. -ડી સ્ત્રી૦ ધડધડા (૨) ધમાલ

ધડાપીટ સ્ત્રી૦ [ધડ (રવ૦) + પીટવુ] (કા) જોરથી છાતી કૂટવી તે

ધડાબંધી વિ૦[ધડો + બાંધવુ](કા.)વ્યવસ્થિત

ધડી સ્ત્રી૦[સં धट=ત્રાજવું; તોલ ઉપરથી,સર૦ हिं , म] ધડો, સતોલો (૨) અડસટ્ટો (૩) એક તોલ કે વજન

ધડીમ,૦ધડીમ અ૦ [રવ૦] ધડધડ. ૦લો પું૦ ધડાપીટ [-લેવો=ધડાપીટ કરવી,ધડધડ કૂટવુ]

ધડુકાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ધડૂકવું'નું ભાવે ને પ્રેરક [કર્મણિ ને પ્રેરક

ધડુસાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'ધડૂસવું'નું

ધડૂકવું અ૦ક્રિ૦ [दे. धुडुक्क, રવ૦]ગાજવુ(૨) . ઘાંટા કાઢવા

ધડૂસ,૦ધડૂસ અ૦ [રવ૦]. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ધડૂસ ધડૂસ મારવું, ઘોકાવવું

ધડો પુ૦[સં धट ઉપરથી]ત્રાજવાનું સમતોલપણુ ન હોવુ તે (૨) તેનું સમતોલપણું લાવવા મુકાતો ભાર(૩)બોધ(૪)નિયમ;ઠેકાણુ,ધોરણ [ધડે બેસવું = પડી ભાગવુ, પાયમાલ થવુ; તૂટી પડવુ. ધડે રહેવું =ઠેકાણે કે મર્યાદામાં રહેવુ ધડો કરવો =ત્રાજવાના પલ્લા સમતોલ રહે તેમ કરવુ (૨) ગણના કે બૂજ કરવી; લેખવું -જોવો =પલ્લા સમતોલ છે કે કેમ તે જોવું.-રહેવો =નિયમ, માપ, ઠેકાણુ, મર્યાદા કે ધોરણ સચવાવું -હોવુ -લેવો = દાખલો કે બોધ લેવો, અનુસરવુ. -હોવો = ત્રાજવાનાં પલ્લા સમતોલ ન હોવા (૨) કાંઈ ધોરણ કે નિયમ હોવો.]

ધણ સ્ત્રી૦ [સં धन्य, प्रा. धण्ण કે दे धणिआ પરથી? કે સર૦ ધેણ, हिं धन] (બારૈયાઈ) સ્ત્રી (૨) ન૦ [સં. धन, प्रा धण? સર૦ हिं धन] (ગાયોનું) ટોળું. ૦ખૂંટ પું૦ધણમાં રાખેલો આખલો

ધણ,૦ધણ અ૦ [રવ૦]પોલી વસ્તુનો અવાજ. ૦ણવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ સં. ध्वण्] જુઓ ધણવણવું ૧,૨. ૦ધણવું અ૦ ક્રિ૦ ધણધણ

થવું (૨) કંપવું (૩) જોશમાં બળવું ૦ધણુાટ પું૦ ધણધણ એવો અવાજ ૦ધણુાટી સ્ત્રી૦ ધણધણવું તે
ધણિયાણી સ્ત્રી૦ ['ધણી' ઉપરથી, સર૦ દે ધણિઆ] વહુ (૨) માલિક સ્ત્રી –તું વિ૦ માલિકવાળુ (૨)માલકીનું –પુ ન૦ ધણીપણુ –મો પું૦ દૂબળાનો ધણી
ધણી પું૦[સં ધનિન્, પ્રા ધણિ(૦અ), સર૦ મ] માલિક (૨) પતિ (૩) વિ૦ માલિક જેમ કે આનું કોઈ ધણી નથી. [–કરવો=નાતરું કરવું]૦જોગ વિ૦, ૦જોગી વિ૦ સ્ત્રી૦ વેચાણ લેનારને જ મળે એવી (હૂંડી) ૦ધોરી પું૦ [+ધુરીણ(સં)]માલિક(૨)રક્ષક.૦પણું (–નું, –ત્તુ)ન૦ ૦રણી પું૦[+રણી(દ્વિર્ભાવ)કે આણી] કુલમાલિક. ૦વખુ વિ૦ ધણી વિનાનુ
ધણુણવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ધણધણવું
ધણુણાટી, ધણુણી સ્ત્રી૦ (કા) ધણધણાટી
ધત અ૦ [રવ૦, સર૦ હિં] તુચ્છકારદર્શક ઉદ્‌ગાર
ધતવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ધૂતવું
ધતિંગ ન૦ તોફાન (૨) ઢોંગ, ખાલી ધામધૂમ
ધતૂરો પું૦[સં, પ્રા ધત્તૂર] એકવનસ્પતિ,ધતૂરો
ધધડાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ધડધડ–ખૂબ ઠપકો આપવો
ધધણાવવું સ૦ક્રિ૦[રવ૦] ધણધણે એમ કરવું
ધધૂડો પું૦ [રવ૦] ધડધડ પડતો–મોટો–જબરો દદૂડો
ધધ્ધુ ન૦, ધધ્ધો પું૦ ધ અક્ષર, ધકાર
ધન અ૦[સં ધન્ય, પ્રા ધન્ન] ધન્ય(પ) ૦ધન અ૦ (પ.) ધન્ય ધન્ય
ધન ન૦[સં] દોલત, પૈસો (૨) સમૃદ્ધિ. જેમ કે પશુધન, વિદ્યાધન(૩)એક રાશિનું નામ(૪)વિ૦ (ગ અને વિ) 'પૉઝિટિવ' ૦ગર પું૦[સર૦ મ] એ નામની ભરવાડની જાત કે તેનો આદમી. ૦ચિહ્ન ન૦ ધન બનાવતું–વત્તાનું (+) ચિહ્ન ૦તેરશ(–સ) સ્ત્રી૦ આસો વદ તેરસ. ૦દ પું૦ (સ) કુબેર ૦ધાન્ય ન૦ ધન અને ધાન્ય. ૦પતિ, ૦પાલ પું૦ (સ) કુબેર ૦રેખા સ્ત્રી૦ ધન બતાવનારી હસ્તરેખા ૦વંત, ૦વાન વિ૦ ધનવાળું ૦સંપત્તિ સ્ત્રી૦ ધન અને સંપત્તિ
ધનંજય પું૦ [સં] (સ) અર્જુન
ધન(–ને)તર વિ૦ [સં ધનવત્તર] બહુ શ્રીમંત (૨) બહુ લાગવગવાળુ
ધનાક્ષરી પું૦ [સં] એક છંદ
ધનાઢ્ય વિ૦ [સં] ધનવાન
ધનાત્મક વિ૦ [સં] ધન, 'પૉઝિટિવ' (ગ અને પ વિ)
ધનાધ્યક્ષ પું૦ [સં] કોષાધ્યક્ષ, ખજાનચી
ધનારક(–ખ), ધનાર્ક [સં] પું૦ ધનરાશિનો સૂર્ય
ધનાધિપતિ પું૦ [સં] ધનવાન માણસ
ધનાશ્(–સ)રી સ્ત્રી૦ એક રાગણી
ધનિક વિ૦[સં.] ધનવાન ૦ર વિ૦ + ધનિક
ધનિષ્ઠા સ્ત્રી૦ [સં] એક નક્ષત્ર
ધની વિ૦ [સં] ધનવાન
ધનુ ન૦[સં ધનુ ૦સ્] કામઠું, ચાપ. ૦રાકાર વિ૦ [+આકાર] ધનુષના આકારનું. ૦ર્જ્યા સ્ત્રી૦ [+જ્યા] ધનુષની દોરી ૦ર્ધર,૦ર્ધારી પું૦ બાણાવળી ૦ર્મખ પું૦ [સં] ધનુષ્યયજ્ઞ,એક યજ્ઞ ૦ર્માસ પું૦ સૂર્ય ધનસંક્રાંતિમાં હોય તે મહિનો ૦ર્વિદ્યા સ્ત્રી૦ ધનુષ્યવાપરવાની વિદ્યા ૦ર્વેદ પું૦ ધનુર્વિદ્યા,એક ઉપવેદ
ધનુષ(–ષ્ય)ન૦[સં ધનુસ્]કામઠું ૦તકલી સ્ત્રી૦ ધનુષ જેવા સાધન વડે ફેરવાતી તકલી ૦બંધ એકચિત્રકાવ્ય –ષ્ક સપું૦ { } આવો કૌંસ
ધનુર,–ર્વા,–ર્વાત પું૦[સં ધનુ +વાત,સર૦ હિં, મ] એક રોગ [–થાવો=એ રોગ થવો]
ધનેડું(–ડું)ન૦[પ્રા धन्नकीड(સં धान्यकीट)] દાણામાં સડો કરનાર એક જીવડું, કિલ્લું
ધનેતર વિ૦ જુઓ ધનતર
ધનેશ(–શ્વર) પું૦ [સં] (સ) કુબેર
ધન્ય વિ૦ [સં] ભાગ્યશાળી (૨) વખાણવા યોગ્ય (૩) કૃતાર્થ (૪) અ૦ શાબાશ, વાહવાહ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦ભાગ્ય ન૦અહોભાગ્ય, સુભાગ્ય. ૦વાદ પું૦ શાબાશી –ન્યા વિ૦ સ્ત્રી૦

સુખી; સુભાગી (૨) સ્ત્રી૦ આયા; 'નર્સ.'
–ન્યાશ્રી સ્ત્રી૦ દીપકની એક રાગણી
ધન્વંતરિ પુ૦ [સં] (સં) દેવોનો વૈદ્ય
ધન્વી પું૦ [સં] બાણાવળી
ધપ અ૦ [સર૦ હિં.,મ] (રવ૦) જુઓ ધબ ૦કારો પુ૦ ધબકારો
ધપરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી [ધસવું
ધપવું અ૦ક્રિ૦[સર૦ હિં. धपना, રવ૦ ?]આગળ
ધપાધપ(–પી), ધપ્પંધપ્પા, ધપ્પાધપ્પી સ્ત્રી૦ [ધપ, ધપ્પો પરથી] ધપ્પાથી મારામારી
ધપ્પા(–બ્બા)બાજી સ્ત્રી૦ [ધપ્પો + બાજી] ધપ્પધપ્પી કરવી તે
ધપ્પો(–બ્બો) પુ૦ [ધપ પરથી, સર૦ હિં.,મ. धप्पा] મુક્કો, થાપટ [–મારવો,–ખાવો.]
ધફો પું૦ ઢગલો
ધબ અ૦ [રવ૦] કાંઈ પડવાનો કે પછડાવાનો કે ઠોકાવાનો અવાજ(૨) શૂન્ય, ઢબ (૩) ધબ્બો મારવાનો અવાજ
ધબક સ્ત્રી૦ ધબકારો. ૦ધબક અ૦[રવ૦] ૦વું અ૦ક્રિ૦ ધડકવું. –કારો પુ૦ ધડકારો
ધબડધબડ અ૦ [રવ૦] ધડબડ ધડબડ
ધબડકો પુ૦ [ધબ પરથી] એકદમ બધું નકામું થવું, મીંડું વળવું કે છબરડો વળવો તે. [–વળવો=ધબડકો થવો]
ધબડાઈ જવું અ૦ ક્રિ૦ વાવેલા પર તરત વરસાદ પડવાથી બીજ બગડવું – નકામું જવું
ધબડાવું અ૦ ક્રિ૦ [ધબ્બો ઉપરથી] છેતરાવું, ધબેડાવું
ધબધબ અ૦ [રવ૦]. ૦વું અ૦ક્રિ૦ ધબધબ અવાજ કરવો –બાટ પુ૦ધબધબ અવાજ –બાવવું સ૦ક્રિ૦ ખૂબ રેડવું. –બો પું૦ ધોધ
ધબવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] પડવું(૨)[લા] દેવાળું કાઢવું (૩) મરી જવું. [ધબી જવું=મરી જવું (૨) [લા] તેવી ગાઢ નિદ્રામાં પડી જવું]
ધબાકો પું૦ [રવ૦] મોટો અવાજ
ધબાધબી સ્ત્રી૦ [રવ૦] મારામારી
ધબાય નમઃ ન૦ ['ધબ'=શૂન્ય ઉપરથી] (શ૦ પ્ર૦) મીંડું, શૂન્યતા, ધબડકો [પાધડું
ધબા(–મા)લું ન૦ [સર૦ ધબ્બલ] મોટું બેડોળ
ધબે(–બો)ડવું સ૦ ક્રિ૦ [ધબ રવ૦] હાથથી મારવું (૨) છેતરવું
ધબોધબ અ૦ [રવ૦] ઉપરાઉપરી; ધબધબ
ધબોલું વિ૦ ધબ્બલ –લાં ન૦ બ૦વ૦મેદથી શરીર ખૂબ વધવું તે
ધબોવવું સ૦ક્રિ૦ [ધબ રવ૦] ધીબવું, ધોયલો કાઢી નાખવો
ધબ્બલ વિ૦ [સર૦ મ] શરીરે ખૂબ જાડું(૨) બેવકૂફ. ૦ચંદ, ૦શા પું૦જાડો એદી માણસ
ધબ્બો પું૦ જુઓ ધપ્પો, મુક્કો (૨) મોટો ડાઘ, ધાબું –બ્બાબાજી સ્ત્રી૦ ધપ્પાબાજી
ધમ અ૦ [રવ૦, સર૦ હિં.,મ] કાંઈ પડવાનો કે ધમકવાનો અવાજ (૨) ન૦ નગારું; ઢમ
ધમક સ્ત્રી૦ [પ્રા. धम (સં. ध्मा) ઉપરથી; સર૦ મ.] [રવ૦] જોશ (૨) તેજ (૩) ભપકો ૦વું અ૦ક્રિ૦ ગાજવું (૨) કંપવું (૩) પ્રકાશવું. –કાર(–રો) પું૦ધમ ધમ થવું તે (૨)ધમક, જોશ –કામણી સ્ત્રી૦ ધમકી. –કાવવું સ૦ક્રિ૦ ધમકી આપવી; ડરાવવું(૨)ધધડાવવું –કી સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં; મ.] ડર. [–આપવી, દેખાડવી, દેવી, બતાવવી = ડરાવવું] –કો પુ૦ ધીબડો
ધમચકડ સ્ત્રી૦ [રવ૦]ધમાલ(૨)તોફાન,ઉધમાત
ધમણ સ્ત્રી૦ [પ્રા] પવન ફૂંકવાનું એક સાધન (૨) [સર૦ મ धमणी,–ની] બગીનો ઓઢો. [–ચલાવવી; –ચાલવી=ધમણની પેઠ શ્વાસ ચાલવો] ૦વું સ૦ક્રિ૦ ધમણ ચલાવવી (૨) [લા.] ઉશ્કેરવું
ધમધમ અ૦ [રવ૦]. ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ પ્રા धमधम, સં. धमधमाय्] ધમધમ થવું (૨) કંપવું(૩)બહુ ગરમ થવું –માટ વિ૦ તીખું, તમતમું, ઉગ્ર(૨)પુ૦ [રવ૦] ધમધમ અવાજ (૩)રોફ, દોર(૪)દમામ (૫)તીખાશ. –માવવું સ૦ક્રિ૦ 'ધમધમવું'નું પ્રેરક(૨) ધમકાવવું(૩) [લા] જોરાથી કામ ચલાવવું; કશું વેગથી કે ખૂબ કરવું (૪) જોરાથી (બીડીનો) દમ મારવો
ધમધોકાર અ૦ [રવ૦, અથવા ધમ + ધોકો ઉપરથી?] પૂર જોશમાં, સપાટાબંધ

ધમ ધોકો પું૦ ધમ દઈને ધોકા પડે તે ('ધમ ધોકો ને ચાપુ ચણા')
ધમનિ(-ની) સ્ત્રી૦ [સં] ફૂંકણી, ભૂંગળી(૨) નસ, 'આર્ટરી'
ધમપછાડ સ્ત્રી૦, -ડા પુ૦ બ૦ વ૦ [ધમ+પછાડ] તોફાન અને અધીરાઈ
ધમપાંચશેરી સ્ત્રી૦ રોકૂટ, કકાપો [-લેવી=રોકૂટ-કકાપો કરવાં]
ધમરુ વિ૦ [સર૦ હિં धवरा] ધોળું, ધવલ
ધમરોળ પું૦ ['ધમ' (રવ૦)+રોળ] ભારે રોકકળ(૨)ધમાધમ,શોરબકોર ૦વું અ૦ક્રિ૦ ધમરોળ કરવો
ધમલો પુ૦ જુઓ ધમપાંચશેરી [-કૂટવો; ધમલા લેવા=રોકૂટ કરવી]
ધમવું સ૦ક્રિ૦ [સં. ध्मा; प्रा. धम] ધમણ ચલાવવી (૨) દેવતાને પવન નાંખવો (૩) અગ્નિથી બરાબર તપાવવું (૪) ધૂતવું, ચોરવું. [ધમી જવુ, ધમી લેવું]
ધમાકો પુ૦ (કા) જુઓ ધમચકડ
ધમા(-મ્મા)ચકડી સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં धमा-चौकड़ी] જુઓ ધમચકડ
ધમા(-મ્મા)ધમ(-મી) સ્ત્રી૦ [રવ૦] (૨) મારામારી, ગરબડ [-કરવી, -મચવી, -મચાવવી]
ધમાર પુ૦[સર૦ હિં,મ]એક જાતનો તાલ(૨) એ તાલમા ગાવાનું ગીત [(પશુને)
ધમારવુ સ૦ક્રિ૦ ['ધમરુ' પરથી?] નવડાવવું
ધમાલ સ્ત્રી૦ ['ધમ' (રવ૦); સર૦ હિં धमार, -ल] ધાંધળ, ધમાચકડી -લિયું વિ૦ [હિં धमारिया] ધમાલ કરી મૂકે એવું-એવા સ્વભાવનું
ધમાલું ન૦ મોટું બેડોળ પાબડું; ધબાલું
ધમાવવું સ૦ક્રિ૦'ધમવુ'નુ પ્રેરક(૨)ધમવું,ચોદવુ
ધમાસો પું૦ [મં धन्वयास, પ્રા धमास?, મ, હિં धमामा] એક વનસ્પતિ
ધમ્માચકડી સ્ત્રી૦ જુઓ ધમાચકડી,ધમચકડ
ધમ્માધમ(-મી) સ્ત્રી૦ જુઓ ધમાધમ; ધમાવમી
ધમ્મામુક્કી સ્ત્રી૦ ધમાધમ ને મુક્કામુક્કી

ધમ્મિલ્લ(-લ્લ) પુ૦ [સં] ફૂલ ઇત્યાદિ સાથે ગૂંથેલો અંબોડો [ઉદા૦ મણિધર
-ધર વિ૦ [સં] ધારણ કરનાર (સમાસને અંતે)
ધર સ્ત્રી૦ [સં धुर्] ધૂંસરી; ધુરા (૨) બળદ જોડાતો થાય ત્યારથી ગણાતું તેનું વર્ષ (૩) શરૂઆત (૪) ['ધરાવું' અથવા 'ધરવું' ઉપરથી] ધરપત,સંતોષ,વિશ્વાસ [-આવવી=વિશ્વાસ બેસવો, સંતોષ થવો -તાણવી=ધૂંસરી ખેંચવી.] ૦ખમ વિ૦ ધર-ધુરા ખમે એવું, મજબૂત (૨) પ્રવીણ ૦ધડીથી અ૦ છેક મૂળથી-પહેલેથી [હારવી
ધરખવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦]ધડકવું(૨)બીવું,હિંમત
ધરછોડ સ્ત્રી૦ [ધરવું + છોડવું] લેમૂક,બાંધછોડ
ધરણ સ્ત્રી૦ ગાવાની રીત, ઢાળ
ધરણ ન૦ [સં] ધરવુ તે (૨) નદીનો બાંધ (૩) ૧/૩ તોલો (૪) સ્ત્રી૦ (૫) ધરણી
ધરણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [સં] પૃથ્વી (૨) જમીન, ભોંય ૦ધર પુ૦ (સં) શેષનાગ (૨) વિષ્ણુ ૦પતિ, -ણીશ પુ૦ રાજા [ત્રાગુ
ધરણું ન૦ [સં धृ પરથી સર૦ હિં धरन,-ना]
ધરતી સ્ત્રી૦ [સં धरित्री, પ્રા धरित्ती] પૃથ્વી (૨) જમીન [-ઉપર પગ ન મૂકવો=અભિમાનથી અધ્ધર ચાલવુ -નો છેડો=આડો આંક, હદ -માં પેસી જવુ=અત્યંત શરમિંદુ થઈ જવુ] ૦કંપ પુ૦ ધરતી ડોલવી તે, ભૂકંપ ૦માતા સ્ત્રી૦ પૃથ્વી
ધરદહાડો પુ૦[ધર + દહાડો]પહેલો દિવસ(૨) પહેલાના જેવી જ સ્થિતિ [તે કે પકડાપકડી
ધરપકડ સ્ત્રી૦[ધરવુ + પકડવુ] કાયદાથી પકડવું
ધરપચ સ્ત્રી૦ ઓછી ધાસ્તી (૨) પતરાજ
ધરપત સ્ત્રી૦[ધર (ધરાવું) + વૃત્તિ] ધરાવાપણું, સંતોષ(૨)ધીરજ [-વળવી=ધરાવુ, સંતોષ કે ધીરજ હોવી]
ધરફો પુ૦ એક જાતનું ઘાસ
ધરબવું સ૦ક્રિ૦ ['ધરવવુ'] ધરવવું (૨) ઠાંસવું
ધર(-રા)બોળ ન૦ [ધરા (પૃથ્વી) + બોળ (બોળાવું)] પ્રલય; સત્યાનાશ [-ઘાલવો=પાયમાલ કરવુ -જવું=સાવ નાશ પામવું, નિર્બીજ થવુ]

ધરમ પુ૦જુઓ ધર્મ [-ફરી વળવો=પરમેશ્વર તરફથી સદ્વર્તનનો બદલો મળવો. -ની ગાય =[લા] શરણે આવેલું રક્ષણીય પ્રાણી. -નો કાંટો = ચોખ્ખો ન્યાય.] ૦ધક્કો પુ૦ નકામો ફેરો ૦શાળા સ્ત્રી૦ ધર્મશાળા. -આળું વિ૦ ધર્મવાળુ, ધર્મી [પ્રારંભ

ધરમૂળ ન૦ [ધર + મૂળ] છેક શરૂઆત; તદ્દન

ધરવ પું૦ (કા) ધર્વ, સંતોષ ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [ધરાવું'નુ પ્રેરક] સંતોષવુ, તૃપ્ત કરવું

ધરવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. ધૃ, પ્રા. ધર] સાહવુ; પકડવુ (૨) પહેરવુ (૩)ધારણ કરવુ, (વેષ,રૂપ, જન્મ ઇ૦) (૪) પાસે મૂકવુ, -ની આગળ રજૂ કરવુ.[ધર્યું રહેવું=પડ્યુ રહેવુ,હીસતુ રહેવુ.]

ધરા સ્ત્રી૦[સં] પૃથ્વી ૦તલ(-ળ) ન૦ પૃથ્વીનુ તળ, સપાટી ૦ધર પું૦ જુઓ ધરણીધર. ૦બોળ ન૦ ધરબોળ; પ્રલય ૦સુર પું૦ ભૂસુર, બ્રાહ્મણ

ધરાધર સ્ત્રી૦ ['ધર' ઉપરથી] શરૂઆત (૨) અ૦ ધરાર (૩) પુ૦ જુઓ 'ધરા'મા -રી અ૦ સાથે, ભેડે (૨) ધરાર (૩) સુધ્ધાં, પણ

ધરારે અ૦ [સર૦ ધરાધર] અલબત્ત, અવશ્ય (૨) સાવ, તદ્દન

ધરાર(-ળ) પુ૦['ધર' (ધુરા) ઉપરથી] વાહનમા ધૂસરી આગળ વધારે ભાર હોવાપણુ ('ઉલાળ'થી ઊલટું) (૨) આગેવાન

ધરાવવું સ૦ ક્રિ૦ [સ. ધૃ ઉપરથી] 'ધરવુ' અને 'ધરાવુ'નું પ્રેરક(૨)નૈવેદ્ય કરવુ,દેવ આગળ ધરવુ

ધરાવું અ૦ક્રિ૦ તૃપ્ત થવુ, સંતોષ પામવો

ધરાળ પુ૦ જુઓ ધરાર

ધરિત્રી સ્ત્રી૦ [સં.] પૃથ્વી

ધરી સ્ત્રી૦ [સ ધુર્ ઉપરથી, પ્રા ધુરી] વાહનની લઠ્ઠી, આસ(૨)પૃથ્વી કે ખગોળની ધરી—ઉત્તર દક્ષિણ સાધતી કલ્પિત સુરેખા

ધરુ ન૦ [સં તરુ] ઉખાડીને રોપવા માટે ઉછેરેલો રોપો. ૦વાડિયું ન૦ ધરુનુ ખેતર

ધરો પુ૦ [સં હ્રદ કે દ્રહ] ઊંડો ખાડો (ખાસ કરીને પાણીનો) (૨) [જુઓ ધરી] જેની બે બાજુ પૈડાં પરોવાય છે તે ગાડાની આડી (૩) સ્ત્રી૦ [સં. દૂર્વા, સર૦ દરો]એક જાતનુ ઘાસ; દૂર્વા [ધરામાં પડવું =હીસતુ રહેવું (૨) ખાડામાં-નુકસાનમા ઊતરવું. ધરો કરવી = મૂએલા પાછળ આવણ ભાદરવામા એ નામની (દાનની)ક્રિયા કરવી.] ૦આઠમ સ્ત્રી૦ જુઓ દરોઆઠમ

ધર્મ પુ૦ [સં] નીતિ, સદાચાર વિષેનુ તથા મરણ, સાંપરાય, ઈશ્વરાદિ ગૂઢ તત્ત્વો વિષેનું જ્ઞાન, શ્રદ્ધા કે માન્યતા (૨) શાસ્ત્રોક્ત વિધિ-નિષેધ-આચાર (૩) પુણ્ય, દાન (૪) ફરજ; કર્તવ્ય (૫) ચાર પુરુષાર્થોમાંનું એક(૬)ગુણ; લક્ષણ, સ્વભાવ (૭) [સં.] જુઓ ધર્મરાજ. [-કરવો =પુણ્યદાન કરવાં -ચલાવવો = સંપ્રદાય પ્રવર્તાવવો. -ની ગાય =દાનમાં આપેલી ગાય (૨) દીકરી (૩) રાંક-રક્ષણીય માણસ. -નો કાંટો =પ્રમાણભૂત કાંટો, જેની આવક ધર્માદામા જ વપરાય છે. -પાળવો =અમુક ધર્મ સંપ્રદાયને અનુસરવું (૨) ધર્મ પ્રમાણે વર્તવુ.] ૦ઔદાર્ય ન૦ ધર્મ વચ્ચે વા ધર્મના વિષયોમા ઉદારતા. ૦કર્મ,૦કાર્ય ન૦ ધર્મયુક્ત-ધર્મનું કામ. ૦કારણ ન૦ સમાજવ્યવસ્થામા ધર્મને અંગેની બાબતોની વ્યવસ્થા વગેરે,ધર્મસંગ્રહ. ૦ક્રિયા સ્ત્રી૦ધર્મસંબંધી વિધિ. ૦કૃત્ય ન૦ ધર્મકર્મ. ૦ક્ષેત્ર ન૦ પવિત્ર સ્થળ-ધામ. ૦ગુરુ પુ૦ધર્મની દીક્ષા દેનાર કે તે ઉપદેશનાર ગુરુ ૦ગોસા પુ૦ ધર્મનુ રક્ષણ કરનાર. ૦ગ્રંથ પું૦જેમા ધર્મનુ નિરૂપણ હોય તેવો ગ્રંથ. ૦ચક્રપ્રવર્તન ન૦ધર્મનો પ્રચાર,તેનુ સામ્રાજ્ય પ્રવર્તાવવુ તે ૦ચર્યા સ્ત્રી૦ ધર્માચરણ. ૦ચારિણી વિ૦સ્ત્રી૦ ધર્મ પ્રમાણે ચાલનારી (પત્ની) ૦ચારી વિ૦ ધર્મ પ્રમાણે ચાલનારું. ૦ચુસ્ત વિ૦ ધર્મની બાબતોમા ભારે આગ્રહી ૦જાગૃતિ સ્ત્રી૦ ધર્મની બાબતોમા જાગૃતિ. ૦જિજ્ઞાસા સ્ત્રી૦ ધર્મનુ સાચુ સ્વરૂપ સમજવાની જિજ્ઞાસા. ૦જીવી વિ૦ ધર્મ પ્રમાણે જીવન ગુજારનાર, ધર્મનિષ્ઠ ૦જ્ઞ વિ૦ ધર્મને-ધર્મશાસ્ત્રને જાણનાર ૦ઝનૂની વિ૦ ધાર્મિક બાબતોમાં ઝનૂનવાળુ; 'બિગટેડ'. ૦ઠગ પું૦ ધર્મને નામે ઠગનાર ૦દાન ન૦

ધર્મ સમજી કરેલું દાન **૦દારા** સ્ત્રી૦ ધર્મ-પત્ની **૦દ્વેષ** પુ૦ ધર્મ ધર્મ વચ્ચેનો દ્વેષ, સાંપ્રદાયિક વિદ્વેષ **૦ધુરંધર** વિ૦ પુ૦ ધર્મની બાબતમાં અગ્રેસર **૦ધ્વજ** પુ૦ ધર્મની ધ્વજા(૨) [લા] ધર્મને નામે પાખંડ કરનાર **૦નિષ્ઠ** વિ૦ ધર્મ પર આસ્થાવાળું **૦નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ ધર્મ વિષેની આસ્થા **૦પત્ની** સ્ત્રી૦ ધર્મ પ્રમાણે-વિધિપૂર્વક પરણેલી પત્ની. **૦પ(-પં)થ** પુ૦ધર્મને અનુકૂળ-ધર્મનો રસ્તો **૦પરાયણ** વિ૦ ધર્મનિષ્ઠ **૦પરિવર્તન** ન૦ ધર્મ બદલવો તે, ધર્માંતર **૦પુત્ર** પુ૦ (વિષયને વશ થઈને નહિ પણ) ધર્મ સમજી ઉત્પન્ન કરેલો પુત્ર (૨) જન્મથી નહિ પણ ધર્મથી માનેલો પુત્ર. **૦પુસ્તક** ન૦ ધર્મગ્રંથ **૦પ્રવર્તક** પુ૦ ધર્મ પ્રવર્તાવનાર. **૦પ્રાપ્ત** વિ૦ ધર્મને રસ્તે મેળવેલું-મળેલું **૦બહાર** વિ૦ ધાર્મિક સંપ્રદાયથી બહિષ્કૃત **૦બંધુ** પુ૦ પોતાના ધર્મનો માણસ(૨)ધર્મ સમજીને માનેલો ભાઈ. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ ધર્મની સમજ, ધર્મદૃષ્ટિ, ધર્માધર્મની વિવેકશક્તિ **૦ભગિની** સ્ત્રી૦ પોતાના ધર્મની સ્ત્રી (૨) ધર્મ સમજીને માનેલી બહેન **૦ભાઈ** પુ૦ જુઓ ધર્મબંધુ **૦ભાવના** સ્ત્રી૦ ધર્મની ભાવના, ધર્મબુદ્ધિ **૦ભીરુ** વિ૦ ધર્મથી ડરીને વર્તનાર,પાપભીરુ **૦ભીરુતા** સ્ત્રી૦ **૦ભૂમિ(-મી)** સ્ત્રી૦ પવિત્ર ભૂમિ. **૦ભૃત** વિ૦ ધર્મિષ્ઠ, સદ્ગુણી (૨)પુ૦ (સં) એક ઋષિ. **૦ભ્રષ્ટ** વિ૦ ધર્મમાંથી ચળેલું-પતિત **૦મહામાત્ર** પુ૦ ધર્મનો રક્ષક અને પ્રચારક **૦મીમાંસા** સ્ત્રી૦ ધર્મ અધર્મની ચર્ચા **૦યુદ્ધ** ન૦ ધર્મ ખાતર કરેલું યુદ્ધ(૨) યુદ્ધના નિયમો અનુસાર કરેલું યુદ્ધ **૦રાજ(-જા)** પુ૦ (સં) યમ (૨) યુધિષ્ઠિર **૦રાજ્ય** ન૦ ધર્મથી ચાલતું રાજ્ય **૦લાભ** પુ૦ ભિક્ષા માગનાર સાધુનો 'ધર્મનો લાભ થાઓ' એવો આશીર્વાદ(જૈન)(૨)ધાર્મિકતાની પ્રાપ્તિ-ધાર્મિકતાનો ગુણ વધવો તે **૦લોપ** પુ૦ ધર્મનો લોપ,અધર્મ **૦વક્તા** પુ૦ ધર્મ-પ્રચારક,ધાર્મિક પ્રવચન આપનાર **૦વત્સલ** વિ૦ ધર્મ વિષે પ્રેમવાળું **૦વાસના** સ્ત્રી૦ ધર્મલાભની ઇચ્છા,ધર્મજિજ્ઞાસા **૦વિદ** વિ૦ ધર્મનાં તત્ત્વોને જાણનાર **૦વિધિ** પુ૦,સ્ત્રી૦ ધર્મની વિધિ; ધર્મક્રિયા **૦વીર** પું૦ ધર્મ-કાર્યમાં વીર(૨) શહીદ(૩) [કા શા] ધર્મનિષ્ઠા અથવા સદ્ગુણમાંથી ઊપજતો વીરરસ **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ ધર્મની વૃત્તિ, ધર્મ પ્રત્યે વલણ. **૦વેત્તા** પુ૦ ધર્મવિદ **૦વ્યવસ્થાપક** પુ૦ ધર્મનો વ્યવસ્થાપક **૦વ્યાપ્તિ** સ્ત્રી૦(પદની) ધર્મો ઉપર વ્યાપ્તિ-ધર્મોના વાચક હોવાપણું (ન્યા) **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ધર્મનું જ્ઞાન આપનાર શાસ્ત્ર **૦શાળા** સ્ત્રી૦ મુસાફરખાનું, સરાઈ. **૦શીલ** વિ૦ ધર્મિષ્ઠ **૦સભા**, **૦સમાજ** ધર્મના ધોરણ પર રચાયેલો સમાજ કે મંડળ, જેવો કે, આર્યસમાજ **૦સંકટ** ન૦ જેમાં ધર્મઅધર્મની સૂઝ ન પડે એવો કઠણ પ્રસંગ. **૦સંઘ** પુ૦ ધર્મના પ્રેરક બળથી સંગઠિત થયેલો કે ઘડાયેલો સંઘ **૦સુધારો** પુ૦ ધર્મમાં સુધારો, 'રેફર્મેશન' **૦સ્થ** પુ૦ (બૌદ્ધ) ન્યાયાધીશ **૦સ્વાતંત્ર્ય** ન૦ પોત-પોતાનો ધર્મ આચરવાનું સ્વાતંત્ર્ય, ધર્મની બાબતમાં સ્વતંત્રતા **-ર્માચરણ** ન૦ [+ आचरण] ધર્મને અનુસરીને ચાલવું તે. **-ર્માચાર્ય** પુ૦ [+आचार्य] ધર્મગુરુ (૨) સંપ્રદાયના આચાર્ય **-ર્માતું** વિ૦ ધર્માદા. **-ર્માત્મા** વિ૦ (૨) પુ૦ [+आत्मा] ધર્મિષ્ઠ માણસ **-ર્માદા** વિ૦ દાનમાં આપેલું (૨) ધર્માદાને અંગેનું **-ર્માદો** પુ૦દાન, સખાવત. **-ર્માધિકાર**પુ૦[+अधिकार]ધર્મનીબાબતોમાં સત્તા **-ર્માધિકારી** પુ૦ ધર્માધિકારવાળો **-ર્માધિપત્ય** ન૦[आधिपत्य]ધર્મની બાબતોમાં આધિપત્ય. **-ર્માધ્યક્ષ** પુ૦[+ अध्यक्ष]ધર્મની બાબતોનો અધ્યક્ષ, ધર્માચાર્ય(૨)ન્યાયાધીશ **-ર્માનુષ્ઠાન** ન૦ [+अनुष्ठान] ધર્માચરણ **-ર્માભિમાન** ન૦[+अभिमान] ધર્મ માટેનું અભિમાન **-ર્મારણ્ય** ન૦ [+ अरण्य]પવિત્ર વન **-ર્માલય** ન૦ [+आलय] મંદિર (૨) મઠ **-ર્માવેશ** પુ૦ [+ आवेश] ધર્મનો આવેશ-ઝનૂન **-ર્માસન** ન૦ [+आसन] ન્યાયાસન. **-ર્માળુ** વિ૦ ધર્મિષ્ઠ **-ર્માંતર**

ન૦ [+અંતર] ધર્મ બદલવો તે, એક ધર્મ છોડી બીજા ધર્મમાં જવું તે -ર્માંધ વિ૦ [+અંધ] ધર્મની બાબતોમાં અવિચારી આગ્રહવાળું. -ર્માંધતા સ્ત્રી૦. -ર્માંધપણું ન૦ -ર્મિષ્ઠ વિ૦ [સં.] ધર્મ પ્રમાણે ચાલનાર -ર્મિષ્ઠતા સ્ત્રી૦. -ર્મી વિ૦ [સં.] અમુક ધર્મ કે ગુણવાળું (૨) ધર્મિષ્ઠ (૩) ધર્મને લગતું (બહુધા સમાસને અંતે. ઉદા૦ ઇસ્લામ-ધર્મી). -ર્મીષ્ઠ વિ૦ ધર્મિષ્ઠ. -ર્મોદ્ધારણ ન૦ [+ઉદ્ધારણ] ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવો તે. -ર્મોપદેશ પુ૦[+ઉપદેશ] ધર્મનો ઉપદેશ. -ર્મોપદેશક પુ૦ ધર્મોપદેશ કરનાર

ધર્મ્ય વિ૦ [સં.] ધર્મને અનુસરતું, ધર્મવાળું

ધર્વ પું૦['ધરાવું' ઉપરથી] ધરવ, તૃપ્તિ, સંતોષ

ધર્ષવું અ૦ ક્રિ૦ [+સં. धृष्] ચડી આવવું; ધસી આવવું

ધલવલવું સ૦ ક્રિ૦ ટળવળવું

ધવ પુ૦ [સં.] પતિ

ધવ સ્ત્રી૦[દે. धव्व=વેગ]ધવત;ધવા,પુષ્ટિ, તેજ અ૦ઉતાવળે [-વળવી=જુઓ ધવા વળવી.]

ધવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦[સં धे,પ્રા. धव ઉપરથી] 'ધાવવું'નું પ્રેરક, ધવાડવું [ધવડાવ્યા કરવું = ફોસલાવીને વશમાં રાખ્યા કરવું]

ધવત સ્ત્રી૦ [જુઓ ધવા] ધવ, તેજ, શક્તિ. [-વળવી=ધવા વળવી]

ધવરાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ધવડાવવું

ધવરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ધવલ(-ળ) વિ૦ [સં.] ધોળું (૨) નિર્મળ, શુદ્ધ -લતા સ્ત્રી૦. ૦મંગલ(-ળ)ન૦બ૦વ૦ જુઓ ધોળમંગળ. -લિત વિ૦ ધોળું કરાયેલું

ધવા સ્ત્રી૦ [દે धव्व=વેગ] તંદુરસ્તી; શક્તિ(૨) સારી દશા. [-વળવી=શાંતિ થવી, થાક ઊતરવો (૨)માંદગી પછી પુનઃ સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત થવું, શક્તિ આવવી (૩) સારી દશા થવી]

ધવારવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ધવડાવવું

ધસકો પું૦ [દે. धसक्क] ધ્રાસકો, ફાળ

ધસમસ સ્ત્રી૦ [ધસવું ઉપરથી] દોડધામ, ઉતાવળ ૦વું અ૦ક્રિ૦ ધસમસ કરવી

ધસવું અ૦ક્રિ૦ [પ્રા. धस्स] જોરથી આગળ જવું

ધસારો(-વડો) પુ૦ ધસવું તે, હલ્લો

ધંખના સ્ત્રી૦ જુઓ ધાખના

ધંતર ન૦ [સં. तंत्र ઉપરથી] જાદુ (૨) ધૂતી લેવાની કળા. ૦મંતર ન૦[સં तंत्रमंत्र, સર૦ મ धंतरमंतर] ધંતર અને મંતર ૦વું સ૦ક્રિ૦ ધૂતવું, છેતરવું

ધંતૂરો પું૦ [સં. धत्तूर] એક વનસ્પતિ, ધતૂરો. -રી સ્ત્રી૦ ધતૂરો, ગાંજો, તમાકુ ઇત્યાદિ પીવાની ચલમ

ધંધ પુ૦ [સં द्वंद्व, પ્રા., हिं दंद] તોફાન; ધમસાણ (૨) + દ્વંદ્વની ઉપાધિ (પ.)

ધંધાદાર વિ૦ [ધંધો + દાર] ધંધાવાળું (૨) ઉદ્યોગી (૩)પુ૦ વેપારી(૪) કારીગર, કસબી. -રી વિ૦ ધંધાદાર (૨) સ્ત્રી૦ ધંધો; ઉદ્યમ

ધંધાભાઈ પુ૦ [ધંધો+ભાઈ] પોતાના જેવો-સમાન ધંધો કરનાર માણસ

ધંધાર્થી(-ર્થું) વિ૦ [ધંધો + અર્થી] ધંધાદારી; ઉદ્યોગી

ધંધૂકા ન૦ [પ્રા. धंधुक्कय](સં.) એ નામનું એક [ગામ

ધંધેરવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ અપ धंधोलिय] જુઓ ઢંઢોળવું

ધંધો પુ૦ [સર૦ हिं धंधा, મ. धंदा] ઉદ્યમ; રોજગાર, પ્રવૃત્તિ(૨)વેપાર. ૦પાણી ન૦બ૦વ૦ ધંધો વગેરે ૦રોજગાર પું૦ ધંધો ને રોજગાર

ધંધોળવું સ૦ક્રિ૦ [धंधोलिय(અપ.)=ઘુમાવેલું] +(માથું) ધુણાવવું (ના પાડવા માટે)

ધા પુ૦; સ્ત્રી૦ [दे धाहा] મદદ માટેનો પોકાર (૨)[ફા.] ઘાય (૩)[સં.] પ્રત્યય, 'પ્રકારે, રીતે' અર્થમાં શબ્દને અંતે ઉદા૦ અનેકધા. [-નાખવી=મદદ માટે પોકાર કરવો]

ધાઈ સ્ત્રી૦ [સં धात्री, પ્રા धाई, કે પ્રા. धय= ધાવવું પરથી?] સ્તન, થાન

ધાક પુ૦,સ્ત્રી૦[સર૦ દે धक्क=ભયથી ધડકવું] ડર, બીક (૨) અંકુશ (૩) બહેરાપણું. [-ઊઘડવી(-વી)=બહેરાશ ટળવી -ખાવી, ખાઈ જવી=બીક લાગવી, બીક પેસી જવી. -દેખાડવી(-વો)=બીક બતાવવી.-પડવી =બહેરાશ લાગવી -બેસવી(-વો)=ડર લાગી જવો -બેસાડવી(-વો)=રોહ પાડવી;

દાબ બેસાડવો -માનવી(-વો)=અંકુશમાં રહેવુ; ડર રાખવો. -રાખવી (-વો)=દાબ રાખવો, ડરતું રાખવું]

ધાગડિયાં ન૦બ૦વ૦,-યો પુ૦ તોફાન,મસ્તી, ઉધમાત [ધાગી

ધાગડી સ્ત્રી૦[ધાગો' ઉપરથી]ધાગાની ગોદડી,

ધાગવું અ૦ક્રિ૦ ['ધાક' ઉપરથી] ધાકમાં હોવું

ધાગી સ્ત્રી૦ ધાગડી -ગો પુ૦ [સર૦ हिं, म धागा(तागा=तागडा)અથવા દે धरग=કપાસ] જૂનું ફાટેલું લૂગડું (૨) દોરો

ધાટી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] રીત, ઢબ, શૈલી

ધાડ (ડ,) સ્ત્રી૦[प्रा धाडी,सं धाटी]લૂટારાની ટોળીનો હુમલો-હલ્લો(૨) દરોડો(૩) [લા] ઉતાવળ [-આવવી, પડવી=લુટારુઓનો હલ્લો થવો(૨)ઉતાવળમાં હોવું. -મારવી= [લા] મોટું પરાક્રમ કરવું] ૦(-ડા)ધાડ સ્ત્રી૦ ખૂબ ઉતાવળ, દોડાદોડી ૦પાડુ પુ૦ ધાડ પાડનારો, લૂટારો -ડાખોરી સ્ત્રી૦ ધાડ પાડવાનો ધંધો -ડાંશાહી સ્ત્રી૦ ધાડાંઓનું રાજ્ય -ડિયુ ન૦ જુઓ ધાડુ -ડુ ન૦ મોટું ટોળું

ધાણુક ન૦+, ધાણા પુ૦બ૦વ૦ [सं धाना, प्रा धाणा] એક મસાલો. [ધાણાની દાળ= ધાણાની મીઠું ચડાવેલી શેકેલી દાળ,મુખવાસની એક વસ્તુ] [(અનાજ, ગુ દર)

ધાણિયું વિ૦['ધાણી'પરથી]થોડા કસ-વાકવાળુ

ધાણિયો પુ૦ રુનાઈ

ધાણી સ્ત્રી૦ [सं धाना] શેકવાથી ફૂટેલા અનાજના દાણા [-દાળિયા જુદા થવા= અણબનાવ થવો -દાળિયા થવા=ચૂડીઓ તતડી જઈ ઉપરનાં છોડાં ઊખડી જવા -ફૂટવી=અનાજના દાણા શેકાઈને ધાણીરૂપ થવા(૨)ફડાફડ બોલવું -ફોડવી=અનાજના દાણા શેકીને ધાણી બનાવવી -શેકવી= જુલમ કરવો, સતાપવું]

ધાત (ત,) સ્ત્રી૦ [જુઓ ધાતુ] વીર્ય, શુક્ર (૨) ડોડો,ડાઘ્રક [-જવી =પેશાબમાં કે મોં વાટે શરીરની ધાતુ નીકળી જવી -તવાવી= ક્ષીણવીર્ય થવું, ધાતુ પાતળી પડી જવી -ફૂટવી=પ્રમેહના સ્રાવથી પીડાવું(૨) ઉમર-લાયક થવું; યુવાનીમાં આવવું -માડવી= ગુણાકારનો કોઠો લખવો]

ધાતકાર વિ૦ [જુઓ ઝાતકાર] ઝગઝગતું (૨) પુ૦ [જુઓ ધા] ઘુમરાણ

ધાતવું અ૦ક્રિ૦ ફાવવું, અનુકૂળ આવવું

ધાતા પુ૦ [सं] બ્રહ્મા; સરજનહાર

ધાતુ પુ૦ [सं] ક્રિયાપદનુ મૂળ રૂપ (૨) સ્ત્રી૦ ખનિજ દ્રવ્ય (૩) શરીરનાં સાત દ્રવ્યમાંનું દરેક (રસ, રક્ત, માંસ, મેદ, અસ્થિ, મજ્જા અને શુક્ર) (૪) વીર્ય ૦કસ પુ૦ધાતુનો કસ જોનાર, ચોકસી ૦ક્રિયા સ્ત્રી૦ ધાતુઓને શુદ્ધ કરવાની વિદ્યા ૦ક્ષય પુ૦ વીર્યનો ઘટાડો, એક રોગ ૦ઘડો પુ૦ ધાતુ ઘડનાર કારીગર ૦પાઠ પુ૦ ક્રિયાપદોનાં મૂળ રૂપોની યાદી ૦પાત્ર ન૦ ધાતુનું વાસણ ૦પુષ્ટિ સ્ત્રી૦ વીર્યની પુષ્ટિ ૦વાદી પુ૦ ધાતુઓ વિષે જ્ઞાન ધરાવનારો(૨)કીમિયાગર ૦વિકાર પુ૦વીર્યનો વિકાર, એક રોગ ૦સાધિત વિ૦ ધાતુ પરથી બનાવેલું (વ્યા.) -ત્વર્થ પું૦ [+ अर्थ] મૂળ ધાતુ પરથી નીકળતો અર્થ, મૂળ શબ્દાર્થ [આમળુ

ધાત્રી સ્ત્રી૦ [सं] દાઈ, ધાવ ૦ફલ(-ળ) ન૦

ધાત્વર્થ પુ૦ [सं] જુઓ 'ધાતુ'માં

ધાન ન૦[सं धान्य,प्रा धन्न] અનાજ ૦ભૂખુ વિ૦ ધાનને માટે વલખાં મારતુ, ભૂખે મરતુ (૨) કંજૂસ ૦વેચુ વિ૦ ધાન વેચી પૈસા ઘડનારુ -ના પુ૦ બ૦ વ૦ ધાન વગેરેનું- ખાવાપીવાનુ સુખ -નિયુ વિ૦રાંધેલું અનાજ ખાનારુ (૨) ન૦ ગરણુ, ધાન રાખવાનુ વાસણ

ધાની પુ૦ [સર૦ म] એક રાગ

ધાન્ય ન૦ [सं] ધાન, અનાજ

ધાપ સ્ત્રી૦[રવ૦ ? સર૦ म]ઉતાવળમાં થયેલી ભૂલ (૨) થાપ, છેતરપિંડી, ફરેબ (૩) [લા] ચોરી [-આપવી, દેવી=થાપ આપવી, છેતરવુ -ખાવી=થાપ ખાવી, છેતરાવુ -મારવી=તફડંચી કરવી]

ધાપલાં ન૦ બ૦વ૦[સર૦ हिं धापना, ધાપ] અલાવડાં, રિંઝાણુ

ધાબડધિં(-ધીં)ગું વિ૦[ધબડ(જુઓ વળગલ) + ધિગું; સર૦ મ ધાવડધિંગા] લઠ્ઠ; પુષ્ટ; જોરાવર (૨) તોફાની [ઠગી લેવું

ધાબડવું સ૦ ક્રિ૦ ['ધાબ' ઉપરથી] છેતરવું,

ધાબળ(-ળી) સ્ત્રી૦['ધબ્બલ'=જાડું ઉપરથી? સર૦ મ] પાતળો ધાબળો, કામળી. -ળો પુ૦ જાડા ઊનનુ બનૂસ, કામળો

ધાબુ ન૦[સર૦હિં ધાવા,મ. વર્વે,'ધાબો'ઉપરથી] (છાપરાને ઠેકાણે કરેલી) અગાસી, ગચ્ચી (૨) ડાઘો (૩) ફોદો, છટકુ (૪) દૂધનુ બેડુ, ઝાલ [-ભરવું=સિમેન્ટ ચૂનો વગેરેથી ગચ્ચી બનાવવી] -બાવાળો પું૦ દૂધનુ બેડુ ઊચકનારો કે છો ટીપનારો મજૂર -બાવાળી સ્ત્રી૦ [ટીપવો તે કે તેનો કૂબો

ધાબો પુ૦[રવ૦]ચૂનો, ધૂપેલ્યા ઇ૦ના સ્થડને

ધામ ન૦[સં.]રહેવાનું સ્થળ,ઘર(૨)દેવસ્થાન,તીર્થ

ધામણ(ણ)સ્ત્રી૦[સં ધર્મણ, સર૦ હિં ધામિન, મ૦ ધામણ,-ણી] એક જાતનો જાડો સાપ

ધામણી સ્ત્રી૦ જાડી-જબરી ભેંસ

ધામધૂમ(-મી) સ્ત્રી૦ [રવ૦, સર૦ મ] ભારે તૈયારી; એની ધમાલ -મિયું વિ૦ ધામધૂમવાળુ

ધામરોણું ન૦ ધામણ, એક જાતનો સાપ

ધામી વિ૦ ['ધામ' ઉપરથી] ધામવાળુ

ધામેણું ન૦ પહેલા આણામા કન્યાને અપાતો દાયજો

ધામો પુ૦['ધામ' ઉપરથી, સર૦ હિં ધામા=ભોજનનું નિમત્રણ] લાંબા વખત માટેનો પડાવ.[-નાખવો; ધામા નાખવા=પડાવ કરવો, આવીને રહેવું] [રમઝટ

ધામોડો પુ૦ (કા) [દૂધ દોહવાનો] અવાજની

ધાર સ્ત્રી૦ [સં] હથિયાર કે ઓજારની તીણી કોર (૨) પ્રવાહી પદાર્થની પાતળી ધારા-શેડ (૩)કોરણ,કિનારો,છેડો [-કરવી=(પ્રવાહી) ધારા રૂપે પડે એમ રહેવું -કાઢવી=ઘસીને તીક્ષ્ણ ધારવાળું કરવુ -ચઢાવવી=ધાર કાઢવી (૨) ઉશ્કેરવું. -પર રહેવું, આવવું =જોખમભરેલી સ્થિતિમાં કે કડક અમલમાં આવવુ, રહેવું. -મારવી=જોરથી ધારારૂપે કાઢવું. (-ની સામે)ધાર પણ ન મારવી=લેખામાં ન લેવુ]

ધારક વિ૦ [સં] ધારણ કરનાર

ધારણ ન૦ [સં]ધરવાની ક્રિયા, ધરવુ તે (૨) આધારભૂત હોવુ કે થવું તે (૩) (ણ,) સ્ત્રી૦ ટેકો, આધાર (૪) ધીરજ, આશ્વાસન (૫) પાટડો, ભારવટિયો (૬) સતોલો [-કરવું=ગ્રહણ કરવું; ધરવુ, લેવુ (૨) પહેરવું]

ધારણા સ્ત્રી૦ [સં] મનસૂબો (૨) કલ્પના (૩) યાદશક્તિ (૪) ધારણ કરવું-ધરવું તે ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ યાદશક્તિ [-ઓછુ લેવુ તે

ધારણાગત સ્ત્રી૦ માલની કિંમતમા છૂટ આપવી

ધારણાંપારણાં ન૦ બ૦ વ૦ [સં ધારણા+પારણા] (શ્રાવણ મહિનામા)એકાતરે જમવાનું વ્રત [(૨) પાટડો

ધારણિયો પું૦ ['ધારણ' ઉપરથી] થાંભલો

ધારદાર વિ૦ ['ધાર' ઉપરથી] ધારવાળુ

ધારવવું સ૦ક્રિ૦[ધાર (ધારા) ઉપરથી] ઝાટકવું (ધાર પાડતાં પવન નાખીને)

ધારવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા. ધર, સં ધારય્] માનવું (૨) ઇચ્છવું (૩) અટકળ કરવી (૪) નક્કી કરવું [ધારીને જોવું=તાકીને-ધ્યાનપૂર્વક જોવુ ધાર્યું કરવુ=પોતાનુ ધારેલુ -ઇચ્છેલુ કરવું]

ધારા સ્ત્રી૦ [સં] પરંપરા, હાર (૨) પ્રવાહીની ધાર-શેડ (૩) વૃષ્ટિ ૦યંત્ર ન૦ ફુવારો

ધારાધોરણ ન૦ [ધારો+ધોરણ] જુઓ 'ધારો'માં

ધારાપોથી સ્ત્રી૦ જુઓ 'ધારો'મા

ધારાવાઈ,-ડી સ્ત્રી૦ [વારા+ (સં) વૃત્તિ ?] ભૂતપ્રેતને રોકવા કરેલું પાણીનું અથવા દૂધનુ કૂંડાળું (૨) [સં ધારાવાહિની] ઝારી

ધારાશાસ્ત્ર,-સ્ત્રી, ધારાસભા સ્ત્રી૦ જુઓ 'ધારો'માં

ધારાસાર પુ૦ [સં] મુસળધાર પડવું તે

ધારાળું વિ૦ ['ધાર' ઉપરથી] ધારવાળુ

ધારાળો પુ૦ઠાકરડો. -ળી સ્ત્રી૦ ધારાળાની સ્ત્રી

ધારિણી સ્ત્રી૦ [સં] પૃથ્વી

ધારિયા પું૦ બ૦ વ૦ [સર૦ ઉધાનિયા, પ્રા.

ધાર=દેવું કરવું] ખેડૂતને ખેતીના ખર્ચ માટે આપેલા પૈસા [એક જાતનું કાપડ

ધારિયું ન૦ ['ધાર' ઉપરથી] એક હથિયાર (૨)

ધારિષ્ટ ન૦ [મ, સં ધાષ્ર્ટ્ય] સહનશક્તિ, દ્રઢતા

-ધારી વિ૦ [સં] (સમાસને અંતે) ધારણ કરનારું ઉદા૦ 'વેશધારી'

ધારો પું૦ ['ધારા' (પ્રવાહ) ઉપરથી ?] રિવાજ, પ્રથા (૨) કાયદો [-પાડવો=રિવાજ કરી દેવો -બાંધવો=કાયદો કરવો (૨) રિવાજ -પ્રણાલિકા નક્કી કરવા] -રાધોરણ ન૦ [સં] કાયદા, નિયમો વગેરે -રાપોથી સ્ત્રી૦ કાયદાની ચોપડી -રાશાસ્ત્ર ન૦ ધારાઓ-કાયદાઓનું શાસ્ત્ર. -રાશાસ્ત્રી પું૦ કાયદાનો પંડિત, વકીલ -રાસભા સ્ત્રી૦ કાયદા ઘડનારી સભા

ધારોડી સ્ત્રી૦ ['ધારા' ઉપરથી] પાણીનો પ્રવાહ -ડો પું૦ (કા) ધોધ જેવી ધાર

ધારોષ્ણ વિ૦ [સં] તરતનું દોહેલું, શેડકઢું

ધાર્તરાષ્ટ્ર પું૦ [સં] એક જાતનો હંસ (૨) [સં] ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર, કૌરવ [૦તા સ્ત્રી૦

ધાર્મિક વિ૦ [સં] ધર્મને લગતું (૨) ધર્મનિષ્ઠ

ધાર્યું વિ૦ [જુઓ ધારવું] ધારેલું, મનસૂબો કરેલું, નક્કી કરેલું (૨) ન૦ ધારણા, સંકલ્પ

ધાર્ષ્ટ્ય ન૦ [સં] ધૃષ્ટતા [અધીરાઈ

ધાલાવેલી સ્ત્રી૦ જુઓ [તાલાવેલી] ઉત્કટ

ધાવ સ્ત્રી૦ [પ્રા ધાવી-ધાઈ (સં ધાત્રી)] બાળકને ધવડાવવા રાખેલી સ્ત્રી. ૦ભાઈ પું૦ દૂધભાઈ

ધાવ પું૦ [પ્રા ધાવ=દોડવું, સર૦ મ ધાવા] ધા, 'ધાઓ' એમ મદદ માટે પોકાર

ધાવડી સ્ત્રી૦ [સં ધાતકી, પ્રા ધા(વ્ય)ઈ, સર૦ હિં ધાય, મ ધાયટી] એક ઝાડ

ધાવડો પું૦ [સર૦ મ, હિં ધાવડા] એક ઝાડ

ધાવણ ન૦ [સર૦ પ્રા ધાવણયા=ધવરાવવું તે, 'ધાવવું' ઉપરથી] માનું દૂધ [-ઊડી જવું=સ્તનમાં દૂધ ન રહેવું -ચડવું=માના સ્તનમાં દૂધ ભરાવું -ચડી જવું=ધાવણ સુકાઈ જવું -છોડાવવું, સુકાવવું=બાળકને ધાવવાનું બંધ કરાવવું (મોમાં, મોં પર) ધાવણ ન સુકાવું હોવું=તદ્દન બાલ્યાવસ્થામાં હોવું (૨) [લા] છેક નાનું -નાદાન હોવું -ના દાંત હોવા=બિન અનુભવી બાળક જેવું હોવું] -ણી સ્ત્રી૦ ધાવણા બાળકને ધાવવાનું રમકડું, ચૂસણી -ણું વિ૦ ધાવતું, ધાવણ પર રહેતું (૨) તે ઉંમરનું (૩) ન૦ ધાવતું બાળક

ધાવન ન૦ [સં] ધાવું-દોડવું તે

ધાવરી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ-ઓષધિ

ધાવરું ન૦ [સર૦ મ ધાવરેં, સં ધાવ્=દોડવું ઉપરથી ?] એક દર્દ (જેમાં હાથ, મોં, આંખો ઉપર સોજો આવે છે) (૨) ભયને વખતે વાગતું રણશિંગું [-ઊંજવું=ધાવરું મટાડવા ડીજણી નાખવી -ધાવું=ધાવરું વાગવું, થવું] [સ્ત્રી કે માતાનું દૂધ પીવું

ધાવવું સ૦ક્રિ૦ [સં ધે, પ્રા ધય] (બચ્ચાએ)

ધાવિત વિ૦ [સં] દોડેલું, નઠેલું

ધાવું અ૦ક્રિ૦ [સં ધાવ્, પ્રા ધા] દોડવું, મદદે દોડવું (૨) એકદમ રોગ વ્યાપવો (શ૦પ્ર૦માં ઉદા૦ ધનુર્વા, શીળસ) (૩) [સં. ધ્યૈ, પ્રા ધા] + જુઓ ધ્યાવું

ધાવું વિ૦ + સરખું, બરોબર

ધાશ(-સ)કો પું૦ [દે ધમક્ક] ધ્રાસકો, ફાળ

ધાસ્તી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ. ધાસ્ત,-તી, અ દહ્‌શત પરથી ?] ડર, દહેશત [-આપવી, દેવી, દેખાડવી, બતાવવી=ડરાવવું, બિવડાવવું. -પડવી, લાગવી=ડરવું (૨) ચિંતા થવી -રાખવી=બીવું, ડરવું] ૦ભર્યું વિ૦ ધાસ્તીવાળું

ધાંખ, ૦ડી (૦) સ્ત્રી૦ [ધાખવું પરથી] ઝંખના, આતુરતા ૦ના સ્ત્રી૦ ઝંખના (૨) ધ્યાન, કાળજી ૦વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઝંખવું (૨) નિહાળીને જોવું -ખો પું૦ કાળજી, ચિંતા (૨) વહેમ, શંકા

ધાંગલું (૦) ન૦ [જુઓ ધોગલું] કમાડે જડેલું આડું પાટિયું, બૂહો

ધાંગો (૦) પું૦ [જુઓ ધાગો] છાંટો, નાનો ચોડો (૨) રેસો, સહેજ અંશ

ધાંધલ(-ળ) (૦) સ્ત્રી૦, ન૦ [જુઓ ધંધ] ગરબડ, ધમાલ, તોફાન [-મચાવવું, -કરવું] ૦ખોર, -લિ(-ળિ)યું વિ૦ ધાંધલ કરનારું

ધાંસ (૦) સ્ત્રી૦ [રવ૦](કા)સૂકી ખાસી,ઠાંસો
ધિક્ અ૦ [સં.] ધિક્કારવાચક ઉદ્ગાર; ફટ
ધિકધિકાવવું સ૦ક્રિ૦ ખૂબ ધિકાવવુ
ધિકાવવું સ૦ક્રિ૦ ['ધીકવુ'નુ પ્રેરક, સર૦ હિં. धिकाना]ખૂબ ગરમ કરવુ(૨)જોરથી સળગાવવુ
ધિક્કાર પુ૦[સં.] ફિટકાર ૦ક વિ૦ ધિક્કારનાર ૦પાત્ર વિ૦ ધિક્કારને લાયક ૦વું સ૦ક્રિ૦ ધિક્કાર કરવો
ધિણ્યો પુ૦ અદેખો માણસ (૨) ઠગ
ધિણ્યાવું અ૦ક્રિ૦ ગાયને ગર્ભ રહેવો
ધિબાવવું સ૦ક્રિ૦,ધિબાવું અ૦ક્રિ૦ 'ધીબવુ'નુ પ્રેરક ને કર્મણિ [કર્મણિ ને પ્રેરક
ધિરાવુ અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'ધીરવું'નું
ધિનકટ, ૦ધિન્નાં અ૦ [રવ૦] (તબલાનો)
ધિંગડમલ્લ(-લ્લ) પું૦ [ધિંગુ + મલ]જોરાવર ને ખડતલ માણસ
ધિંગાઈ સ્ત્રી૦ ['ધિંગુ' ઉપરથી] ધિંગાપણુ (૨) ધિગાણુ -ણું ન૦['ધિંગુ' ઉપરથી]તોફાન; જોશમા મચેલી લડાઈ [-મચાવવું.] -મસ્તી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ] મસ્તી, તોફાન
ધિંગું વિ૦ [સર૦ મ. धिंग, હિં. धिंगा] જાડું, મજબૂત, લઠ્ઠ, ધીંગુ
ધી સ્ત્રી૦ [સં दुहिता,પ્રા. धी(૦आ), હિં धिय, -या] (ક) છોકરી, દીકરી [બુદ્ધિમાન
ધી સ્ત્રી૦ [સં] બુદ્ધિ ૦મંત, ૦માન વિ૦
ધીકડી સ્ત્રી૦, -ડું ન૦ ['ધીકવું' ઉપરથી] સહેજ ગરમી, ઝીણો તાવ
ધીકતું વિ૦ ['ધીકવું'નું વ૦ કૃ૦] ધગધગતુ (૨) [લા] જોરાભેર ચાલતુ, આબાદ [ધીકતી સગડી=(લા)અતિશય ચિંતાની બાબત]
ધીકધીકતું વિ૦ ['ધીકવુ' ઉપરથી] ધગધગતું; ખૂબ ગરમ
ધીકવું અ૦ક્રિ૦ [સં. धिक्ष्;સર૦ હિં धिकना] ધગધગવું, ખૂબ તપવું કે બળવું [ધીકતો ધંધો=સારી પેઠે ચાલતો—આબાદ ધધો]
ધીજ સ્ત્રી૦ [સં. धैर्य, પ્રા धिज्ज પરથી?] આકરી પરીક્ષા, દિવ્ય
ધીટ વિ૦ [સં. धृष्ट,પ્રા. धिट्ठ] સહનશીલ (૨) નીડર ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
ધીબ અ૦ [રવ૦](૨)સ્ત્રી૦ ધીબવું તે ૦કારો પુ૦ ધીબ એવો અવાજ ૦કો પું૦ મુક્કો; ગડદો ૦વું સ૦ક્રિ૦ ધીબ ધીબ મારવું. -બા(-બો)ધીબ અ૦ [રવ૦]
ધીમ(-વ)ર પું૦ [સં પ્રા. धीवर] ઢીમર, માછી
ધીમંત [પ્રા], ધીમાન[સં]વિ૦ જુઓ'ધી'માં
ધીમાશ સ્ત્રી૦ [જુઓ ધીમુ] ધીમાપણુ
ધીમું વિ૦ [સર૦ હિં धीमा, મ धिमा(-म्मा), સં. धीमत्—પ્રા. धीम પરથી? કે સં. स्तिमित— પ્રા थिमिअ?]હળવુ,મંદ,ધીરું(ક્રિયાની ગતિ, વેગ,અવાજ વગેરેમાં)(૨)ઉગ્ર નહિ એવુ,શાંત (જેમ કે, ગરમી, સ્વભાવ) (૩) ઠંડુ (સ્ફૂર્તિ, ચપળતા, જોશ વગેરેમા) [-પડવું=હળવું કે મંદ થવુ -પાડવું=હળવું કરવું(૨) શાંત કરવુ]
ધીમે,૦થી અ૦ ધીરે, આસ્તે, હળવે [ધીમે રહીને=ધીમેથી, ધીરેથી (૨) યુક્તિભેર (૩) ચૂપચાપ,ખબર ન પડે એ રીતે]
ધીર વિ૦ [સં] ધૈર્યવાન, અડગ, નિશ્ચયી (૨) ગભીર;ઠરેલ(૩)સ્ત્રી૦[સં धैर्य,પ્રા. धीर]ધીરજ (૪)ભરોસો, પતીજ ૦ગંડું વિ૦ ડરપોક(૨) ઠેકાણા વિનાનું; ચચળ ૦મંભીર વિ૦ શાંત અને નિશ્ચયી ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
ધીરજ સ્ત્રી૦[સં.धैर्य,પ્રા. धिरिज, धिज्ज]આકળું કે ઉતાવળું ન થવાનો ભાવ(૨)ધૈર્ય; હિંમત [-ધરવી, પકડવી, રાખવી]. ૦વાન વિ૦ ધીરજવાળું [-પણું ન૦
ધીરતા સ્ત્રી૦ [સં] ધીર હોવું તે, ધીરજ
ધીર-પ્રશાંત વિ૦[સં.]ધીર અને પ્રશાંત(૨) પું૦ નાયકનો એક પ્રકાર [નાયકનો એક પ્રકાર
ધીરલલિત વિ૦[સં] ધીર અને લલિત (૨)પું૦
ધીરધાર સ્ત્રી૦[ધીરવુ+ધારવું(સર૦ હિં. धारना =દેવુ કરવુ)વ્યાજે નાણા આપવાં તે,લેવડદેવડ
ધીરપ સ્ત્રી૦ [ધીરવુ પરથી] વેપારમાં શાખ(૨) [ધીરુ પરથી?] ધીરજ
ધીરવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા धीर=ધીરજ ધરવી (૨) દિલાસો દેવો પરથી?] ભરોસો રાખવો (૨) ભરોસે સોપવું (૩) [સં धृ પરથી?] ઉછીનુ કે વ્યાજે આપવું

ધીરા વિ૦ સ્ત્રી૦[સં.]'ધીર'નું સ્ત્રીલિંગ (૨)સ્ત્રી૦ નાયિકાનો એક પ્રકાર ૦ધીરા સ્ત્રી૦ [+અધીરા]ઘડીમાં ધીરા અને ઘડીમાં અધીરા સ્વભાવની નાયિકા

ધીરું વિ૦ [સં ધીર ઉપરથી] ધીમું (૨) ધીર -રે(૦થી,૦ધીરે) અ૦ ધીમે ધીમે કે ધીરતાથી [ધીરે રહીને=જુઓ ધીમે રહીને] -રાશ સ્ત્રી૦ ધીરાપણું

ધીરો પુ૦ ['ધીર' ઉપરથી ?] ટેકો, થાભલો

ધીરોદાત્ત વિ૦ [સં] ધીર અને ઉદાત્ત (૨) પુ૦ એક પ્રકારનો નાયક

ધીરોદ્ધત વિ૦ [સં] ધીર અને ઉદ્ધત(૨) પુ૦ એક પ્રકારનો નાયક

ધીવર પુ૦ [સં.] ધીમર, ઢીમર

ધીશ પુ૦ [સં] વિદ્વાન, બાર બુદ્ધિમાન (૨) [સં અધીશ] (૫) રાજા, અધિપતિ

ધીંગાણું ન૦ જુઓ ધિંગાણું -મસ્તી સ્ત્રી૦ ધિંગામસ્તી [ધિંગાઈ

ધીંગું વિ૦ જુઓ ધિંગુ -ગાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ

ધુક્કડ ન૦ [રવ૦] નરઘુ

ધુજારી સ્ત્રી૦,-રો પુ૦[ધ્રૂજવુ પરથી] કંપારો, ધ્રુજારી [ભાવે ને પ્રેરક

ધુજાવુ અ૦ક્રિ૦, -વવુ સ૦ક્રિ૦ 'ધ્રૂજવુ'નું

ધુતકાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ ધુત્કાવિણેં, રવ૦] ધુતકારવું, તુચ્છકારવું(૨)ઠપકો આપવો

ધુણાવુ અ૦ક્રિ૦, -વવુ સ૦ક્રિ૦ 'ધૂણવુ'નું ભાવ ને પ્રેરક

ધુત વિ૦[સં] તુચ્છકારેલું, તરછોડેલું (૨) અ૦ તિરસ્કારવાચક ઉદ્ગાર ૦કારવું સ૦ક્રિ૦ તુચ્છકારવું, તિરસ્કારવું

ધુતાઈ સ્ત્રી૦ [સં ધૂર્ત,પ્રા ધુત્ત ઉપરથી]ઠગાઈ, ધૂર્તતા -રણ સ્ત્રી૦ ઠગારી સ્ત્રી -રપાટણ વિ૦ ઠગનું ભરેલું (૨) ન૦ ઠગનું ગામ -રી સ્ત્રી૦ ધુતારણ -રુ વિ૦[પ્રા ધુત્તાર=ઠગનું] ઠગા૦ -રો પુ૦ ઠગ

ધુતાવુ અ૦ક્રિ૦, -વવુ સ૦ક્રિ૦ 'ધૂતવુ'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ધુન સ્ત્રી૦[સં] ગાનધારા, સૂરનો ગુંજારવ, ધૂન

ધુનિ સ્ત્રી૦ [મ] નદી (૨) જુઓ ધુન

ધુપેલ ન૦ [સં ધૂપ+તેલ પરથી] માથામાં નાખવાનું એક જાતનું તેલ [-ગાળવુ = ધુપેલ બનાવવું -ઘસવુ, ઘાલવુ,નાખવું=માથે કે વાળમાં ધુપેલ લગાવવું] -લિયુ વિ૦ ધુપેલ જેવું (૨) ન૦ ધુપેલ રાખવાનું ચલાણું -લિયો,-લી પુ૦ ધુપેલ વેચનાર

ધુમાડી સ્ત્રી૦ [સં ધૂમ, પ્રા ધુમ્મ] ધૂણી. [-ઘાલવી=(બાવાએ) પડાવ નાખવો -ઘાલીને બેસવુ =આગ્રહપૂર્વક માગવું -દેવી=ધૂણી શ્વાસમાં જાય તેમ કરવું. -ના બાચકા=મિથ્યા પ્રયત્ન,ફાંફાં -લેવી =ધૂણી શ્વાસમાં લેવી] ૦સંસ્કાર=ગાઢ મિત્રતા -ડિયું ન૦ ધુમાડી નીકળવા કરેલો માર્ગ (૨) વિ૦ ધુમાડો જેમાથી નીકળે એવું (ઘાસતેલ) -ડો પુ૦ ધુમાડી, ધૂણી [-કરવો =ધુમાડી થાય એમ કરવું (૨) વેડફી નાખવું, ઉડાવી દેવું -કાઢી નાખવો=સખત માર મારવો, ધમકાવવું ધુમાડાના બાચકા ભરવા=ફોગટ ફાંફાં મારવા]

ધુમાર પુ૦ સંગીતનો એક તાલ-ધમાર

ધુમાલી પુ૦ [સર૦ મ. હિં ધમાલ] સંગીતનો એક તાલ

ધુમાવુ અ૦ ક્રિ૦ [સં ધૂમ ઉપરથી] બળતાં ધુમાડો થવો(૨)ધૂંધવાવું ધુમાવવું (પ્રેરક)

ધુમામ પુ૦ [મ ધૂમ ઉપરથી] ધુમાડાનો લાગેલો કચરો (ભીંત વગેરે પર)

ધુમાળુ વિ૦ [ધૂમ પરથી] ધુમાડીવાળુ

ધુમ્મસ ન૦ [દે ધૂમમહિસી, ધૂમસિહા] ધૂમસ. -સિયુ વિ ધુમ્મસવાળુ

ધુર ન૦[સં] ધૂસરું(૨)આગલો ભાગ -ર ધર વિ૦ બોજો વહેનારુ (૨) શ્રેષ્ઠ (૩) પુ૦ બોજો વહેનાર પશુ(૪)અગ્રેસર -રા સ્ત્રી૦ ધૂસરી -રીણ પુ૦ [સં] મહત્ત્વની જવાબદારી ઉઠાવનાર (૨) અગ્રેસર -ર્ય વિ૦ (૨) પુ૦ [સં] જુઓ ધુરધર -ર્યપદ ન૦ અગ્રસ્થાન

ધુસળમુસળ ન૦ [મૂસળ + મુશળ] વરને પોંખતાં વપરાતી વસ્તુઓ

ધુસકો પુ૦ [રવ૦] ધ્રુસકો, ભેંકડો

ધુસમુસ અ૦[જુઓ ધસમસ] દોડાદોડ કરતાં

ધુળાડો પું૦[ધૂળ પરથી, સર૦ અપ. धूलडिआ] જુઓ ધૂળકોટ

ધુળેટી સ્ત્રી૦ [दे. धूलिहडी, સર૦ हिं. धुर्लेडी, म धुलवडी] હોળી પછીનો દિવસ

ધુંગું ન૦ ઝરડાં ઝાખરાનું જાળું

ધુંબો પું૦ [રવ૦] ગડદો, મુક્કો

ધૂખળ વિ૦ [सं धूसर] ધૂળથી ઝાંખુ થયેલું (૨) ન૦ ધૂળકોટ

ધૂખળું ન૦ ['ધૂખળ' ઉપરથી] ઘુમરો, ધસારો

ધૂજ સ્ત્રી૦ [ધૂજવું પરથી] ધ્રૂજ, કંપારી [–ચડવી,–વછૂટવી=ટાઢ ચઢવી,થરથરવું] ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [सं धू–धूयते પરથી] કાંપવું, ધ્રૂજવું

ધૂડ સ્ત્રી૦ (કા) ધૂળ –ડિયું,–ડી વિ૦ (કા) ધૂળવાળું (૨)પાટી પર ધૂળ નાખી કામ લેવાતું તે જમાનાની (શાળા) [આવીને હાલવું

ધૂણવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा धुण(सं धू)] આવેશમાં

ધૂણી સ્ત્રી૦ [સર૦ म धुणी, हिं धूनी] ધુમાડી (૨) જોગીબાવાઓની આગળનો અખંડ અગ્નિ [–આપવી=કોઈ ખાસ વસ્તુની ધૂણી કરી તે લાગે તેમ કરવું –જગાવવી= બાવાએ પોતાને માટે ધૂણી તાપવાનું કરવું –તાપવી=ધૂણી પાસે બેસીને તપ તપવું –લાગવી=આંખે કે ખાવાપીવાની ચીજમાં ધૂણી જઈને અસર કરવી]

ધૂતવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. धुत्त (सं. धूर्तय्)] ઠગવું

ધૂતી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] એક પક્ષી

ધૂતો પું૦ [प्रा. धुत्त, सं धूर्त] + ધૂર્ત

ધૂધૂ અ૦ [રવ૦] (૨) ન૦ નગારું

ધૂન સ્ત્રી૦ [सं] લહે, લત (૨) તરંગ, લહેર [–આવવી, –ચડવી, –લાગવી, –માં આવવું કે હોવું] (૩) [सं. ध्वनि, સર૦ हिं धुनि] સૂરનો ગુંજારવ (૪) ભજનની તાન તરીકે વપરાતી પદપંક્તિ [–લગાવવી= એકસરખો ધૂનનો અવાજ કાઢવો] –નિ સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ ધૂન ૧, ૨, ૩

ધૂની વિ૦ ['ધૂન' ઉપરથી] ધૂનવાળું (૨)તરંગી

ધૂપ પું૦ [सं] સુગંધી દ્રવ્ય.[–આપવો–દેવો =ધૂપની ધૂણી આપવી] (૨) પું૦, સ્ત્રી૦ [हिं.] તડકો ૦છત્રી સ્ત્રી૦ તડકાની છત્રી ૦ડું ન૦ ધુપેલ ૦દાન ન૦, ૦દાની સ્ત્રી૦, ૦ધારણું ન૦ધૂપ કરવાનું પાત્ર–ધૂપિયું ૦વું સ૦ક્રિ૦ ધૂપ કરવો (૨) ધૂપ દેવો. ૦સળી સ્ત્રી૦ અગરબત્તી –પિયું ન૦ ધૂપદાન

ધૂપછાંવ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] તડકો છાંયો (૨) દશાના વારાફેરા (૩) એક રમત (૪) એક પ્રકારનું રંગીન કપડું

ધૂબ અ૦ [રવ૦] ધબ

ધૂમ વિ૦(૨) અ૦ [રવ૦] પુષ્કળ, સખત (૨) આવેશભેર(૩) સ્ત્રી૦ શોર, ધમાલ. [–મચાવવી] ૦ધામ સ્ત્રી૦ ધામધૂમ

ધૂમ પું૦ [सं] ધુમાડો. ૦કેતુ પું૦ પૂંછડિયો તારો ૦માર્ગ પું૦ સાધનાનો યજ્ઞયાગાદિનો માર્ગ (૨) ધુમાડિયું

ધૂમર(–સ) સ્ત્રી૦, ન૦[दे. धूमरी]જુઓ ધુમ્મસ

ધૂમ્ર પું૦[सं] ધુમાડો(૨) વિ૦ ધુમાડાવાળું (૩) ધુમાડાના રંગનું ૦પાન ન૦ ધુમાડો ખેંચવો તે (૨) બીડી પીવી તે ૦લોચન વિ૦ લાલ આંખવાળું (૨) ન૦ કબૂતર

ધૂર્જટિ પું૦ [सं] (સં) શંકર

ધૂર્ત વિ૦[सं]લુચ્ચું(૨)કાબેલ(૩)પું૦ ઠગ ૦તા સ્ત્રી૦,૦પણું ન૦,૦વિદ્યા સ્ત્રી૦,–ર્તાઈ સ્ત્રી૦

ધૂલિ(–લી) સ્ત્રી૦ [सं] ધૂળ

ધૂસર વિ૦ [सं] ધૂળના રંગનું

ધૂળ (ળ,) સ્ત્રી૦ [सं धूलि] માટીનો ઝીણો ભૂકો,જેહુ(૨) રસ્તાની રજ(૩)[લા] નકામું–માલ વગરનું કે તુચ્છ તે [–ઉડાડવી (–ની સામે)=નાહક નિંદા કરવી (૨) [–ની] જરા ઠપકારવું; ધમકાવવું –ઊડવી (અમુક સ્થળે)=ઉજ્જડ થઈ જવું –ઊડી જવી=બેફિકરાઈ દૂર થવી (૨) ખરાબખસ્ત થવું –કરવું=ખરાબ કરી નાખવું, નકામું કરી દેવું (–ની ધૂળ) કાઢી નાખવી, ખંખેરી નાખવી=ખૂબ ધમકાવવું (૨) [માથાની]માથેથી જોખમ ઉતારી નાખવું(૩) [પગની]જવા આવવાનો સંબંધ કાઢી નાખવો –ખાવી=જખ મારવી (૨) પસ્તાવું (૩) અવાવરુ રહેવું –ગજાની વાત=માલ વિનાની

–નજીવી વાત –ઘાલવી=ઝાંખપ લગાડવી, વગુસાડવું –ચાટતું કરવુ =હરાવી હેઠે પાડવું. –જવું=ધૂળમાં જવું–વ્યર્થ જવુ ધૂળથી ભૂંડું=છેક જ માનભગ –નાખવી (પાટી ઉપર)=ભણવુ (૨) [ભાણામાં .] ખાણું ખરાબ કરવું, તૈયાર થયેલું કામ બગાડવું (૩) [ધોળામાં] ઘડપણને લાંછન લગાડવું (૪) [નામ પર] ઝાંખપ લગાડવી. –નાખી!=બળ્યું! મૂઉં! ધૂળની કિંમતે, ધૂળને પાડે=નજીવી કિંમતે. –પટ્ટી કરવી=ધમકાવવું, ઉતારી પાડવું –પડવી (જીવતરમાં, ધોળામાં)=ધિક્કાર હોવો, વ્યર્થ જવું –પર ઢેફાં=ઉપર ઉપરની ટાપટીપ –ફાકવી=ટક ઓવા કે જતો કરવો(૨)પસ્તાવો દેખાડવો(૩)હારી જવું (–ફાકતું કરવું, ફાકતા જવું, ફાકતા થઈ જવુ) –ફાકે છે!=(બધા) જખ મારે છે! શુ કરવાના છે? –ફેરવવી =જુઓ ધૂળ વાળવી –ભેગુ કરવુ = જમીનદોસ્ત કરવુ,તોડીફોડી ધૂળમાં રગદોળવું, પરાસ્ત કરી ધૂળ ચાટતુ કરવું –માં જવુ = વ્યર્થ જવું. –માં મળી જવું=જડમૂળથી ઊખડી જવું, નાશ પામવુ, મરી જવું. –માં મેળવવુ =જુઓ ધૂળ કરવું. –વાળવી = વ્યર્થ કરવું (૨) બગાડવું (૩) દાટવું,ધૂળ વડે ઢાંકવુ (૪) ઉપેક્ષા કરવી] ૦ક(–કો)ટ પુ૦ વંટોળિયો,ધૂળનું ઊંચે ઊડવું તે ૦ધમા (ચ), ૦ધમાસ ન૦, ૦ધમાસો પુ૦ [?] માલ વગરની વસ્તુ કે વાત. ૦ધાણી સ્ત્રી૦ ખરાબી, બરબાદી [–થઈ જવું=છેક બરબાદ–રફેદફે –થઈ જવું. ધૂળધાણી ને વા પાણી=છેક બરબાદ] ૦ધોયું વિ૦ ધૂળે છવાયેલું (૨) ધૂળ ધોનારુ ૦ધોયો પુ૦ સોનાચાંદીની રજ શોધવા ધૂળ ધોનાર. ૦(–ળી)પડવો પુ૦ ધુળેટી, હોળી પછીનો દિવસ ૦રાખ સ્ત્રી૦ ધૂળધમા, નકામુ કાંઈ –ળી નિશાળ, શાળા સ્ત્રી૦ વૂડી નિશાળ

ધૂઆપૂઆ અ૦ [ધૂઆ (સં धूम,प्रा धूम, हिं धुआँ)+પૂઆ (દ્વિર્ભાવ)] આવેશ કે ગુસ્સાથી બેબાકળુ, ધૂવાપૂવાં (–થવુ)

ધૂખાળવું સ૦ક્રિ૦ [ધૂ (ધૂમ–ખૂબ? કે प्रा धुव=ધોવુ?)+ખાળવું(પખાળવુ – प्रक्षल् सं)] ખૂબ ધોવું ધૂખાળાવવું (પ્રેરક) ધૂંખાળાવું (કર્મણિ)

ધૂધ સ્ત્રી૦ [સર૦ म धुद, हिं धुंध, दे. उप्फुधलिय (ધૂધળુ થયેલું)]ઝાખ. ૦કાર પુ૦,ન૦ [સર૦ म धुदकार, हिं धुंधकार] વંટોળિયાથી થયેલું અંધારુ

ધૂધવાટ પુ૦ [જુઓ ધૂધ]ધુમાવું તે(૨)[લા.] દબાઈ રહેલો ક્રોધ

ધૂધવાવુ અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ધૂધ]ધુમાવુ,ગોટાવુ (૨) [લા] મનમાં ગુસ્સે થવું–અકળાવુ ધૂંધવાવવુ (પ્રેરક)

ધૂધવુ અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ધૂધ] (પ.) ધૂધવાવું

ધૂધળકું ન૦ [જુઓ ધૂધ] ઝાંખુ અજવાળુ

ધૂધળુ વિ૦ [જુઓ ધૂધ] ધૂમસવાળુ, ઝાખુ (૨) ન૦ સવારસાંજનો ઝાખો પ્રકાશ

ધૂધળાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ધૂધ, સર૦ हिं धुँधलाना] (ધુમાડાથી) ઝાખુ પડવું, અંધરાવુ

ધૂધળું વિ૦ (૨) ન૦ [સર૦ हिं धुँधला] જુઓ ધૂધળવું

ધૂધી વિ૦ ['ધૂધ' ઉપરથી ?] લીન, ગરક

ધૂંવાડો પુ૦ [સર૦ हिं. धुँआँ, प्रा. धूव]ધુમાડો

ધૂવાપૂવાં અ૦ જુઓ ધૂઆપૂઆ

ધૂવો પુ૦ જુઓ ધૂવાડો, ધુમાડો

ધૂશ(–સ) પુ૦ તડકો.(૨) સ્ત્રી૦ [રવ૦] રમઝટ

ધૂસરી સ્ત્રી૦, –રું ન૦, –ળ ન૦ ઝૂંસરી, ધુરા

ધૂસો પુ૦ [સર૦ हिं० धूसा, धौंसा. सं द्विशाट] જાડો કામળો

ધૃત વિ૦ [સં૦] ધારણ કરેલું (૨) ઝાલી રાખેલું ૦રાષ્ટ્ર પુ૦(સ)કૌરવોના બાપ –તિ સ્ત્રી૦ સ્થિરતા (૨) ધૈર્ય

ધૃષ્ટ વિ૦[સં] હિંમતવાન (૨) બેશરમ, ઉદ્ધત ૦તા સ્ત્રી૦ હિંમત (૨) બેશરમી, ઉદ્ધતાઈ ૦દ્યુમ્ન પુ૦ (સ) દ્રૌપદીનો ભાઈ

ધેડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म , જુઓ ધી] કન્યા

ધેણુ(–ન) સ્ત્રી૦ [प्रा धेणु=નવી વિયાયેલી કે સવત્સા ગાય (सं धे ઉપરથી)] પહેલી વાર ગર્ભવતી થયેલી સ્ત્રી

ધેણાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ધેણ] (ગાય ભેંસનું) ઋતુમતી થવું

ધેન સ્ત્રી૦ ધેનુ, ગાય (૨) જુઓ ઘેણ

ધેનુ સ્ત્રી૦[સં] ગાય

ધેનુક પુ૦ સંગીતનો એક થાટ

ધેરવાવું સ૦ ક્રિ૦ [સં ધે=પીવું ઉપરથી ?] ઢોરને પાણી પાવું (?)

ધૈર્ય ન૦[સં] હિંમત (૨) ધીરજ(૩) સ્વસ્થતા. ૦વાન વિ૦ ધૈર્યવાળું [સ્વર 'ધ'

ધૈવત પુ૦[સં] સંગીતના સ્વરસપ્તકમાંનો છઠ્ઠો

ધો પુ૦ [પ્રા ધોઅ ધોવું ઉપરથી] પ્રવાહ (૨) પુ૦, સ્ત્રી૦ ધોવાણ, ધોવું તે. [-ધોવા=માર મારવો (૨) ખૂબ ધમકાવવું.] (૩) ધોવાવું તે. -લાગવો=પ્રવાહથી ધોવાવું.]

ધોકડી સ્ત્રી૦, -ડું ન૦ [સર૦ થોકડી (સ. સ્તોક)] રૂની મોટી ગાંસડી (૨) કાયા (૩) ['ધોકો' ઉપરથી] ધોવાનો ધોકો, ધોકણું. [-ખંખેરી નાખવી, ધોવી, ધોઈ નાખવી=માર મારવો (૨) ખૂબ ધમકાવવું.]

ધોકણુપાક પુ૦ ધોકણાનો માર.

ધોકણાટવું સ૦ક્રિ૦ ધોકણે ધોકણે મારવું

ધોકણી સ્ત્રી૦ નાનું ધોકણું

ધોક(૦ર)ણું ન૦['ધોકો' ઉપરથી]ધોવાનો ધોકો

ધોકલો પુ૦ [સર૦ ધક્કો, ધોકો] ધક્કો

ધોકાટવું, ધોકાપાક જુઓ 'ધોકો'માં

ધોકારાબંધ, ધોકારે અ૦ ઝપાટાભેર

ધોકાવવું સ૦ક્રિ૦ ['ધોકો' ઉપરથી] જોરાભેર ચલાવવું, ધકાવવું(૨) ધોકાટવું (૩) અ૦ ક્રિ૦ ઉતાવળે ચાલવું, ધકાવવું

ધોકો પું૦[પ્રા ધોઅગ(સં. ધાવક) પરથી] જાડી લાકડી,ધોકણું(૨)ગડદો(૩)નુકસાન(૪)[જુઓ ધોખો] ધોખો, દગો. [-ધરવો=ચિંતા રાખવી, સંશય રાખવો -પહોંચવો=ફટકો પડવો, નુકસાન થવું -હરવો=ચિંતા-ભય દૂર કરવા.] -કાપાક પુ૦ ધોકાનો માર (-આપવો, -ખાવો). -કાટવું સ૦ ક્રિ૦ ધોકે ધોકે મારવું

ધોખ પુ૦ [સર૦ 'થોક' (સં સ્તોક)] ઢગલો

ધોખવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ ધખવું, તથા ઝંખવું] ભૂખ્યાતરસ્યા રહેવું (૨) ઝૂરવું; વાટ જોતા ઊભા રહેવું [(૩)ચિંતા(૪)દગો

ધોખો પું૦ [સર૦હિં. धोखा]રોષ(૨) નુકસાન

ધોગલું ન૦ ['ધોટો' ઉપરથી] બૂઠો, ધાગલું

ધોડવું (ધો) અ૦ ક્રિ૦ (કા) જુઓ ધ્રોડવું

ધોડો (વો) પું૦ ['ધોડવું' ઉપરથી] (કા.) દોડ

ધોણ ન૦, -ણી સ્ત્રી૦ [પ્રા धोअण] ધો; ધોવું તે, ધોવાણ

ધોત વિ૦ [જુઓ ધૌત] સ્વચ્છ (૨) સફેદ

ધોતપનોત વિ૦ [ધોત + પનોત (પનોતું)] ઉદાર (૨) અ૦ પાયમાલ

ધોતલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ધોતી] નાનું ધોતિયું

ધોતાળ વિ૦ [જુઓ ધોત] ઉદાર(૨) ખરચાળ, ઉડાઉ

ધોતિયું ન૦ [જુઓ ધોતી] ધોપાડું. [-છૂટી જવું, ઢીલું થઈ જવું, લેવાઈ જવું = ડરી જવું, ગભરાઈ જવું. -માથે મૂકવું= લાજશરમ છોડવી, નાગાઈથી વર્તવું]

ધોતી સ્ત્રી૦ [સ. धौत ઉપરથી]ધોતલી(૨)જુઓ ધોતી. ૦જોટો(-ડો) પું૦ ધોતિયાની જોડ

ધોધ,૦ડો(-વો) પુ૦ [રવ૦, સર૦ મ. धोधा, -व] ઊંચેથી જોરથી પડતો પાણીનો પ્રવાહ. ૦માર અ૦ પુષ્કળ; મોટી ધારાઓમાં

ધોન સ્ત્રી૦ પૃથ્વી [ઝાપટવું

ધોનારવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ. धोनारणें] મારવું;

ધોપો પુ૦ દમ (ચલમ વગેરેનો ?)

ધોબણ (ણ,) સ્ત્રી૦ ધોબીની સ્ત્રી કે ધોબી સ્ત્રી

ધોબી પુ૦ ['ધોવું' ઉપરથી, પ્રા. धोवय, સર૦ હિં, મ] કપડાં ધોવાનો ધંધો કરનારો. [-નો કૂતરો=ઠામ ઠેકાણા વગરનો-રખડતો આદમી.] ૦કણું ન૦ ધોકણું ૦ખાનું ન૦ ધોબીકામ કરવાનું સ્થાન ૦ઘટો, ૦ઘાટ પું૦ ધોબીને કપડાં ધોવાની જગા. ૦પછાડ સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં, મ.] કુસ્તીનો એક દાવ

ધોબીન ન૦ [સર૦ હિં. धोबिन] એક પક્ષી

ધોબું વિ૦ [સર૦ કાનડી दोप्प=જાડું, મ. धोवड, डोवड] ઠોઠ, કમઅક્કલ (૨) ન૦ ઈંટ; રોડું

ધોબો પું૦ ['ધોબું' ઉપરથી] ઠોઠ માણસ (૨)

[સર૦ ખોબો] ખોબો, અંજલિ (૩) ખોબાના આકારનું ચાદીનુ પાત્ર
ધોમ પુ૦ સૂર્ય (૨) સખત તડકો (૩) ક્રોધ. [-ધખવો = સખત તાપ પડવો (૨) અતિશય ગુસ્સે થવું]
ધોમરા ન૦ એક પક્ષી
ધોયલો પુ૦ [ધોવું' ઉપરથી] અડદનો લાડુ [-આપવો, -કાઢવો, -ધોવો = માર મારવો (૨) ધમકાવવું] -લાપાક પુ૦ માર [-આપવો = સખત માર મારવો]
ધોયેલું વિ૦ 'ધોવું'નું કૃદત. [-મોતી = સગાં વહાલાં વિનાનું એકલું માણસ (૨) ઉપર ઉપરનો ભપકો બતાવનારું માણસ]
ધોરણ ન૦ [સં] લક્ષણ (૨) શાળાનો વર્ગ, શ્રેણી (૩) પ્રમાણ, ક્રમ (૪) વહીવટ, પદ્ધતિ
ધોરિંધર વિ૦ + ધુરધર
ધોરિયો પું૦ [સં ધુર્ય, પ્રા ધોરિય] બે બળદની વચ્ચે રહેતું ગાડાનું લાકડું; ઊધ (૨) બળદ (૩) [સં ધૃ ?] પાણીની નીક, ઢાળિયો (૪) ધોરો
ધોરી વિ૦ [પ્રા ધોરિય, સં ધુર્ય] મુખ્ય, સરિયામ, મોટું (૨) પું૦ ધોરી બળદ (૩) દીકરો ૦ડો પુ૦ મોટો-ધોરી બળદ
ધોરો પુ૦ [સં ધૃ] અગાસીની પાળ, ઓટલાનો તકિયો (૨) ઝાડની ચોતરફ કરાતો માટીનો ઓટલો (૩) ખેતરની પાળ (૪) [સં ધુર્ય] ભાયડો, મરદ માણસ [-પાડવો = વણાટમાં બે તાર સાથે નાખવા]
ધોલ (ધૉ) સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં ધૌલ] તમાચો [-ખાવી, -પડવી = તમાચો વાગવો (૨) શીખવાનું મળવું] ૦ધક્કો પુ૦ ધોલ અને ધક્કો ૦ધાપટ સ્ત્રી૦ જુઓ ધોલધાપટ [-કરવી = સહેજસાજ મારવું] -લાટવું સ૦ ક્રિ૦ ધોલે ધોલે મારવું
ધોલા(-વા)ઈ સ્ત્રી૦ [હિં] જુઓ ધોવાઈ
ધોવડા(-રા)મણ ન૦ ['ધોવું' ઉપરથી] ધોવાઈ (૨) ધોતાં વધેલું પાણી, નિગાળ -ણી સ્ત્રી૦ ધોવાઈ
ધોવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'ધોવું'નું પ્રેરક
ધોવણ ન૦ [સં ધાવન, પ્રા] ધો, ધોણ (૨) ધોવડામણ (૩) ધોવાની ક્રિયા
ધોવાઈ સ્ત્રી૦ ['ધોવું' ઉપરથી] ધોવાનું મહેનતાણું
ધોવાવું અ૦ક્રિ૦ 'ધોવું'નું કર્મણિ (૨) [શરીર] ઘસાવું, ક્ષીણ થવું [ધોવાઈ જવું તે
ધોવાણ ન૦ [ધોવું' ઉપરથી] (પાણીથી માટીનું)
ધોવું સ૦ ક્રિ૦ [સં ધાવ્, પ્રા ધોઅ, -વ] પાણીથી સાફ કરવું [ધોઈ કાઢવું, નાખવું = સખત માર મારવો (૨) પાણી ફેરવવું વ્યર્થ જાય એમ કરવું (૩) [વૃત્તિને] મનમાંથી દૂર કરવું (૪) નિંદવું, માન ઘટાડવું. ધોઈ પીવું = નકામું રાખી મૂકવું (૨) ન લેખવવું, ધ્યાન ન આપવું ધોઈ વાળવું = માંહોમાંહે માંડી વાળવું, પતાવવું (૨) પાણી ફેરવવું, વ્યર્થ જાય એમ કરવું ધોવાઈ જવું = વ્યર્થ જવું (૨) લોહી વિનાના થવું, તવાઈ જવું]
ધોસો પુ૦ જુઓ ધૂંસો
ધોળ (ધૉ) પુ૦, ન૦ [સં ધવલ] ગીતનો એક પ્રકાર ૦મંગળ ન૦બ૦વ૦ ધોળ અને મંગળ, લગ્ન વખતનાં ગીતો
ધોળકું (ધૉ) ન૦ ['ધોળવું' ઉપરથી] ધોળવું તે (૨) [શ૦પ્ર૦માં] (કટાક્ષમાં) સફળતા, બહાદુરી. [-કરીને આવવું = કાંઈ કામ પાર પાડ્યા વિના પાછું આવવું -ધોળવું = સફળતા મેળવવી, ફાયદો કરવો (૨) [કટાક્ષમાં] નિષ્ફળ જવું, કશું પાર ન પાડવું]
ધોળવું (ધૉ) સ૦ ક્રિ૦ ['ધોળું' ઉપરથી] ચૂનો લગાડવો (૨) ન૦ જાડી ખરા [ધોળી આવવું = કામ પાર પાડવું, ફાયદો કરીને આવવું (૨) [કટાક્ષમાં] કાર્યસિદ્ધિ ન થવી ધોળ્યું ને ઊઘડ્યું = કાંઈ સારું કામ ન થવું]
ધોળાઈ સ્ત્રી૦ ધોળવાનું મહેનતાણું
ધોળિયા ઘઉં પુ૦બ૦વ૦ ઘઉંની એક જાત
ધોળું (ધૉ) વિ૦ [સં ધવળ] સફેદ, ઊજળું. [ધોળા ઉપર કાળું કરવું = લખવું (૨) કીર્તિને કલંક લગાડવું ધોળામાં ધૂળ પડવી = ઘરડેઘડપણ કીર્તિને બટ્ટો લાગવો ધોળું પૂણી જેવું = સાવ ફીકું, લોહી વિનાનું. ધોળે દહાડે = દિવસને વખતે; છડેચોક]-ળાશ સ્ત્રી૦ ધોળાપણું -ળાં ન૦બ૦વ૦ પળિયાં. -ળિયો વિ૦પુ૦ ધોળો

(બળદ, કૂતરો વગેરે) (૨) પુ૦ નિર્ધન માણસ. ૦ધબ વિ૦ સાવ સફેદ. ૦ફક (–ક્ક) વિ૦ એકદમ ધોળું. ૦બખ વિ૦ (+[સં. बक] બગલાની પાંખ જેવું ધોળું. ધોળો હાથી પુ૦ (લા) અતિશય ખર્ચ કરવું પડે તેવું પ્રાણી કે વસ્તુ. [–બંધાવવો=બહારથી આપ્યું કહેવાય પણ ખરી રીતે ખર્ચ કરી પાયમાલ થાય એવું સોંપવું.]

ધોળેશરી (ધો) સ્ત્રી૦ રૂની દેવી

ધોંસ (ધો૦) સ્ત્રી૦ ધસારો [–પડવી]

ધોંસરી (ધો૦) સ્ત્રી૦,–રું ન૦ ધૂંસરી

ધોંસાં (ધો૦) ન૦બ૦વ૦ (કા) ગપ્પાં

ધૌત વિ૦ [સં] ધોયેલું (૨) સ્વચ્છ, શુભ્ર

ધૌતિ(–તી) સ્ત્રી૦ [સં.] હઠયોગની એક ક્રિયા કે તે કરવાની કપડાની પટ્ટી

ધૌર્ત્ય ન૦[સં.] ધૂર્તતા [ધરનાર

ધ્યાત વિ૦ [સં.] ધ્યાન ધરાયેલું –તા પુ૦ ધ્યાન

ધ્યાન ન૦ [સં] ચિંતન (૨) લક્ષ, એકાગ્રતા (૩) યોગનાં આઠ અંગોમાંનું એક [–આપવું =લક્ષ આપવું. –કરવું=એકચિત્ત થઈને ચિંતવવું. –ખેંચવું=લક્ષ દોરવું; લક્ષમાં આણવું. –જવું=લક્ષ જવું, નજર પડવી –દેવું=લક્ષ આપવું. –દોરવું=લક્ષ ખેંચવું. –ધરવું=જુઓ ધ્યાન કરવું –પર લેવું= ધ્યાન દેવું; ધ્યાનમાં લેવું.–પહોંચવું=લક્ષમાં આવવું; મનમાં ઊતરવું. –બહાર જવું= લક્ષમાં ન આવવું–રહેવું. –રાખવું =લક્ષ રાખવું. ધ્યાનમાં આવવું=સમજાવું (૨) ગમવું, પસંદ પડવું ધ્યાનમાં રાખવું= યાદ રાખવું, લક્ષમાં રાખવું. ધ્યાનમાં લેવું =લક્ષ પર લેવું, દાદ આપવી] ૦બહેરું વિ૦ ધ્યાનની એકાગ્રતાને લીધે બહેરું ૦મંત્ર પું૦ ધ્યાનનો મંત્ર, 'મોટો' ૦માર્ગ પુ૦ જેમાં ધ્યાન મુખ્ય સાધન છે એવો સાધનાનો માર્ગ. ૦યોગ પુ૦ ધ્યાન જેનું મુખ્ય અંગ છે તે યોગ ૦સ્થ વિ૦ ધ્યાનમાં બેઠેલું –નાનંદ પુ૦ [+आनंद] ધ્યાનનો આનંદ –નાસન ન૦ [+आसन] ધ્યાન માટે અનુકૂળ આસન. –ની વિ૦ ચિંતનશીલ (૨) ધ્યાન ધરનારું

ધ્યાવું સ૦ક્રિ૦ [સં. ध्यै] ચિંતવવું; ધ્યાન કરવું

ધ્યેય વિ૦ [સં] ધ્યાન કરવા યોગ્ય; ચિંતનીય (૨) ન૦ આદર્શ; લક્ષ્ય, નેમ. ૦વાદ પું૦ ધ્યેય–આદર્શ પરથી, નહિ કે વ્યવહાર પરથી, કર્મ ધર્મ વિચારનારો વાદ, 'આઈડિએલિઝમ.' ૦વાદી વિ૦ (૨) પુ૦ ધ્યેયવાદમાં માનનાર

ધ્રાગવું ન૦ [જુઓ ધોગવું] બૂહો, ધામવું

ધ્રાવું સ૦ક્રિ૦ અધરકવું

ધ્રાશ(–સ)કો પું૦ [જુઓ ધાસકો] ફાળ

ધ્રાંગો (૦) પુ૦ [જુઓ ધાગો] છાંટો, ટીપું (૨) [સર૦ दे. धरग=કપાસ, हिं धागा] ધાગો; તાતણો

ધ્રાંઠ (૦) ન૦ એક જાતનું ઘાસ

ધ્રાંશ (૦) સ્ત્રી૦ ઉધરસ, ધાસ (કા.)

ધ્રુજાટ પુ૦, –રી સ્ત્રી૦ [જુઓ ધ્રૂજવું] કંપારી; ધ્રુજારી. –રો પું૦ ધ્રુજારો –વવું સ૦ક્રિ૦, –વું અ૦ક્રિ૦ ધ્રૂજવું'નું પ્રેરક ને ભાવે

ધ્રુ(૦વ) પદ પુ૦ ગાયનનો એક પ્રકાર (૨) પદની પ્રથમ કડી; ટેક (૩) એક જાતનો તાલ. –દિયો પુ૦ ધ્રુપદ ગાનારો

ધ્રુવ વિ૦ [સં] સ્થિર, નિશ્ચળ (૨) નિશ્ચિત (૩) પુ૦ પૃથ્વી જે કલ્પિત આંસ પર ફરે છે તે ઉત્તર અને દક્ષિણ તરફના બે છેડામાંનો પ્રત્યેક (૪) તે છેડાના સ્થાન પાસેનો તારો (૫)[સં] ઉત્તાનપાદનો પુત્ર–પ્રખ્યાત વિષ્ણુ-ભક્ત ૦કા સ્ત્રી૦ જુઓ ધ્રુવપદ. ૦કાંટો પુ૦ હોકાયંત્ર. ૦તારક પુ૦ ધ્રુવનો તારો (૨)[લા] અટલ લક્ષ્ય. ૦તાલ પું૦ સંગીતનો એક તાલ. ૦પદ ન૦ અચળપદ–ધામ (૨) જુઓ ધ્રુપદ. ૦પદિયો પું૦જુઓ ધ્રુપદિયો ૦મત્સ્ય ન૦ ધ્રુવ અને તેની પાસેના છ મળીને સાત તારાઓનું ઝૂમખું ૦વૃત્ત ન૦ ઉત્તર કે દક્ષિણ ધ્રુવ પાસેનો પ્રદેશ (૨૩ાા અંશ સુધીનો)

ધ્રુસકો પું૦ [જુઓ ધ્રુસકો] ભેંકડો

ધ્રૂજ સ્ત્રી૦[જુઓ ધ્રૂજવું]ધ્રુજારી. ૦વવું સ૦ક્રિ૦ ધ્રુજાવવું ૦વું અ૦ક્રિ૦ કંપવું; થરથરવું

ધ્રો સ્ત્રી૦ [જુઓ ધરો] દુર્વા

ધ્રોઠવું (ધ્રો) સ૦ક્રિ૦ (ગ્રા) ઢાંકવું

ધ્રોપટ અ૦[સર૦ रोपट] (કા.)ધાધરું,સીધેસીધું

ધ્રોલિયુ (ધ્રો) ન૦ [સર૦ ધોલિયું] છાશ ભરવાનું મોટું વાસણ
ધ્વજ પુ૦ [सं] ધજા, વાવટો ૦પટ પું૦ધજાનું કપડું. ૦ધર પુ૦ ધજા ધરનારો. ૦યષ્ટિ સ્ત્રી૦ ધજાની લાકડી. ૦વંદન ન૦ ધ્વજને વંદવું તે કે તેનો વિધિ -આરોપણ ન૦ [+ आरोपण] વાવટો ચડાવવો તે
ધ્વનન ન૦ [सं] અસ્પષ્ટ અવાજ, ગણગણાટ (૨) વ્યંજના
ધ્વનિ પુ૦ [सं] અવાજ (૨) વ્યંજના. ૦કાવ્ય ન૦ વ્યંગ્યાર્થપ્રધાન કાવ્ય ૦ત વિ૦ અવાજવાળું (૨) વ્યંજનાવાળું (૩) ન૦ કવિ ખબરદારે રચેલો એક છંદ ૦વર્ધક ન૦ ધ્વનિને વધારનારું એક યંત્ર, 'મેગાફોન' ૦શાસ્ત્ર ન૦ સ્વરનું શાસ્ત્ર
ધ્વસ્ત વિ૦ [सं.] ઉખાડી નાખેલું; રખડેલું
ધ્વંસ પું૦ [सं] વિનાશ
ધ્વાંક્ષ પુ૦ [सं] કાગડો
ધ્વાંત ન૦ [सं] અંધારુ

ન

ન પુ૦ [सं] દંતસ્થાની અનુનાસિક વ્યંજન (૨) અ૦ ના, નહિ ૦કાર પુ૦ ન અક્ષર કે ઉચ્ચાર (૨) ના [-ભણવો, -વાસવો = ના પાડવી] ૦કારાત્મક વિ૦ [+आत्मक] નકાર વાળું, નિષેધક ૦કારાંત વિ૦ [+ अंत] છેડે નકારવાળુ ૦ન્નું ન૦ +, ૦ન્નો પુ૦ નકાર
નઇકે અ૦ [सं निकट, प्रा णिअड] નજીક (૨) પાકે, મોઢે
નઇડો પુ૦ ભીલની એક જાતનો માણસ
નઈ (ન') સ્ત્રી૦ દૂધી ૦યું ન૦ એના છોડ પર થતુ શાકફળ
નકટી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
નકટુ વિ૦ [જુઓ નાકકટ્ટું, સર૦ हिं नाककटा, म नकटा] નાક વિનાનું (૨) [લા.] બેશરમ [નકટાની નાત = ખરું ખોટું સમજાવી બીજાને પોતાના જેવા કરવાનો પ્રયત્ન કરનારી ટોળકી (૨) બેશરમ માણસોનું ટોળું નકટાનું નાક કાપે તેવું = ધાર વિનાનું, બૂઠું]
નકતી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી
નકતો પુ૦ એક પક્ષી
નકતો પુ૦ [अ नुक्तह] અજબ તર્ક, બુટ્ટો (૨) નુક્તો, ટપકું
નકર અ૦ નહિ તો, નીકર
નકરામણુ ન૦ ['નકારવું' ઉપરથી, સર म नकराई] હૂંડી ન શીકરાતાં આપવી પડતી નુકસાની
નકરી સ્ત્રી૦ [हिं नुकरी ?] એક પક્ષી
નકરું વિ૦ [સર૦ दे णक्‍कर] નર્યું, સાવ (૨) [ન + કર ઉપરથી] મહેસૂલમાંથી મુક્ત (૩) જ બળ કે લફરાં વિનાનું [નાય
નકલ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं नकेल, म नकील] ઊંટની નાથ
નકલ સ્ત્રી૦ [अ नक्‍ल] મૂળ ઉપરથી ઉતારેલું બીજું લખાણ (૨) અનુકરણ (૩) જોડી કાઢેલી વાર્તા [-ઉતારવી = મૂળ ઉપરથી બરાબર લખવું, નકલ કરવી]૦ખોર, ૦બાજ વિ૦ નકલ કરનાર, મસ્કરો, વેષધારી -લિયુ વિ૦ નકલી -લિયો પુ૦ નકલ કરનાર કારકુન (૨) વેશધારી, મસ્કરો -લી વિ૦ બનાવટી, કૃત્રિમ (૨) પુ૦ વેશધારી, મસ્કરો
નકલંક(-કુ) વિ૦ [सं] કલંક વિનાનું, શુદ્ધ
નકલનોર ન૦ [સર૦ हिं] એક પક્ષી
નકવેસર ન૦ [નક (નાક) + વેસર] નાકની વાળી, નથ
નકશી સ્ત્રી૦ [अ] કોતરકામ ૦કામ ન૦ નકશી ૦ગર પુ૦ કોતરકામ કરનાર ૦દાર વિ૦ નકશીવાળુ [આલેખ
નકશો પુ૦ [अ] જગા કે પ્રદેશનો માપસર
નકસ પુ૦ સ્ત્રી૦ [સર૦ म नक्श (अ नक्श = લાયકાત ?)] શાખ, પ્રતિષ્ઠા (૨) જોર, પાણી [-કાપવી, -કાપી નાખવી, -લેવી]
નકામું વિ૦ [प्रा णिकम्म (सं निष्कर्मन्)] ઉપયોગ વિનાનું (૨) અ૦ નિરર્થક, વિનાકારણ
નકાર, -રાત્મક, -રાંત [सं] જુઓ 'ન'માં
નકારવું સ૦ ક્રિ૦ [નકાર પરથી] ના પાડવી (૨) [હૂંડી] ના શિકારવી

નકારી સ્ત્રી૦ નકારવું તે [નઠાર(૨)જિદ્દી
નકા(-ક્કા)રું વિ૦ [फा. नाकारह्, हिं. नकारा]
નકાસ પું૦ [अ. नख्खास] કસાઈવાડો (૨) ફાંસી દેવાની જગા
નકાળજું વિ૦ [ન + કાળજું] બેફિકર
નકીબ પું૦ [अ] છડીદાર; ચોબદાર
નકીર વિ૦ [अ.] ઘણુ નાનું, તુચ્છ (૨) ગરીબ (૩) પું૦(સ) એક ફિરસ્તો (૪)સ્ત્રી૦ [જુઓ ફકીર] ફીટી [નાનો પાંઠવ
નકુલ(-ળ) પું૦ [સં.] નોળિયો(૨)(સં.) સૌથી
નકૂચો પું૦ વાળેલો આંકડો.(સાકળ કે આંકડી ભરવવાનો). -ચી સ્ત્રી૦ નાનો નકૂચો
નકો પું૦ જુઓ નાક [-દામવો=ઢોરને મોઢે મોરડી બાધી, તેનો એક છેડો તેને પગે બાંધવો (નાસે નહિ માટે)]
નકો(-ક્કો)રડો વિ૦ પું૦ કશું ખાધા વિનાનો (ઉપવાસ). [-ખેંચવો=નકોરડો ઉપવાસ કરવો]
નક્ક(-ક્કૂ)ર વિ૦ [दि. णिक्कल=પોલાણથી રહિત;અથવા अ नुक्रह]પોલુ નહિ તેવું,સંગીન
નક્કારું વિ૦ જુઓ નકારું
નક્કી વિ૦ [अ.] ચોક્કસ,ખાતરીવાળુ (૨)અ૦ જરૂર, ખચીત [-કરવું, -થવું]
નક્કૂર વિ૦ જુઓ નક્કર
નક્કોરડો વિ૦ પું૦ જુઓ નકોરડો
નક્ર પું૦ [સં] મગર
નક્ષત્ર ન૦[સં.] તારાનું ઝૂમખુ,કૃત્તિકા,રોહિણી, મૃગશીર્ષ વગેરે ૨૭માંનું દરેક(૨)૨૭ની સંજ્ઞા ૦નાથ, ૦પતિ પું૦ ચંદ્ર ૦નેમિ પું૦ ધ્રુવતારો (૨) ચંદ્ર (૩)[સ્ત્રી૦]રેવતી નક્ષત્ર. ૦માલા, -ળા સ્ત્રી૦ ૨૭ નક્ષત્રોની માળા-હાર. ૦યોગ પું૦ ચંદ્રની સાથે નક્ષત્રનો સંબંધ
નક્ષત્રી વિ૦ સ્ત્રી૦ [ન + ક્ષત્ર] ક્ષત્રિય વિનાની -ત્રુ વિ૦ ક્ષત્રિય વગરનુ
નખ પું૦ [સં, प्रा णख]હાથપગના આગળાંના ટેરવા પરનું હાડકુ (૨)પશુપખીને હોતો નહોર (૩) ન૦ વીસની સંજ્ઞા [-ઉતરાવવા, લેવરાવવા=વધેલા. નખ કાપી નખાવવા -ઉપર ચાલવું=ધીરે ધીરે ચાલવું-કોમળ તાથી ચાલવું -ખૂંપવો=પ્રવેશ થવો, કાબૂ આવવો. -જેટલું=ઘણું નાનું (૨) વિસાત વિનાનું. -નખ બોલવું=બહુ મોટેથી ગર્વ-ભેર બોલવું.-પર દહાડા ગણવા=અત્યંત આતુરતાથી રાહ જોવી,-મારવા=નખ વડે ઉઝરડા કરવા નખથી શિખા સુધી=આખે શરીરે. નખનું ઝેર=નખના વલૂરા વાટે પસરતું ઝેર. નખમાં રોગ ન હોવો= સંપૂર્ણ તદુરસ્ત હોવું.] ૦ક્ષત ન૦ નખથી-થયેલું ક્ષત. ૦ચિત્ર ન૦ નખથી કોતરેલું ચિત્ર. ૦ભર વિ૦ બહુ જ નાનું. ૦ર પું૦ નખ
નખતેલ ન૦[अ. नक्त] એક તેલ, 'નેપ્તા'
નખર પું૦ [સં] નખ
નખરું ન૦ [फा. नखह्] લટકું; શૃંગારિક ચેષ્ટા. -રાળું, -રાંખોર, -રાંબાજ વિ૦ નખરાં કરનાર
નખલાકોર સ્ત્રી૦[નખલો+કોર]નખભાતની કોર
નખલિયું ન૦, નખલી સ્ત્રી૦ ['નખ' ઉપરથી] સ્ત્રીઓનું કાનનું એક ઘરેણુ
નખલેખ પું૦ [નખ + લેખ] નખે કોતરેલું લખાણ ૦ક પું૦ નખે કોતરનાર
નખલો પું૦ ['નખ' ઉપરથી]નખના આકારનો આલ્લો (૨) નખથી કાંતેલુ રેશમ (૩) નખનો ઉઝરડો (૪) [સર૦ हिं. नखरी, म नखला] એક વનસ્પતિ (૫) નખલી (૬) [अ. नक्श] સુતારનું નકશીકામ માટેનું ઓજાર (૭) [?] ચહેરો [શરીરે
નખશિખ અ૦[સં] પગથી માથા સુધી,આખે
નખાઘાત પું૦ [સં.] જુઓ નખક્ષત
નખાવવું સ૦ક્રિ૦,નખાવું અ૦ક્રિ૦ 'નાખવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
નખિયું ન૦ ['નખ' ઉપરથી] નખ કાપવાનુ એક ઓજાર (૨) નસ ઉતારેલી શિંગ (૩) નખનો ઉઝરડો. [નખિયાં પાડવાં=ઘૂઘરા વગેરે ઉપર નખની છાપ પાડવી નખિયાં ભરવાં=નખના ઉઝરડા કરવા]
નખી વિ૦['નખ' ઉપરથી] અણીદાર નખવાળું (૨) સ્ત્રી૦ મઢેલો નખ (૩) વાદ્યના તાર વગાડવાની તારની એક ચીટી (૪) નખિયુ

નખે અ૦ [સર૦ म नक्को] નહિ (સુ)
નખેતર વિ૦ [प्रा णक्खत्त] અશુભ; નખેદ (૨) ન૦ [સર૦ म नखेत्र]+નક્ષત્ર
નખેદ વિ૦ [प्रा णक्खत्त(सं नक्षत्र)] અશુભ
નખોદ ન૦ [सं. नि (અત્યંત) + ખોદ (प्रा खोद, सं क्षोद=વિનાશ, ભુક્કો)?] વંશનો ઉચ્છેદ (૨) સત્યાનાશ [-ઘાલવું, -વાળવું=જડમૂળથી સર્વનાશ કરવો, પૂરી પાયમાલી કરવી -જવું=નિર્વંશ જવો (૨) પૂરી પાયમાલી થવી. -વળવું=પૂરી પાયમાલી થવી] ૦પાટી સ્ત્રી૦ જુઓ નખોદ [-વાળવી = નખોદ વાળવું] ૦ણ (-ણી) સ્ત્રી૦ નખોદિયા સ્ત્રી -દિયુ વિ૦ વિનાશકારક (૨) વાંઝિયું (૩) ન૦ નિર્વંશ થયેલાનું ધન
નખોરિયુ ન૦ નખનો ઉઝરડો
નગ પુ૦ [सं] પર્વત (૨) સાતની સંજ્ઞા ૦પતિ પુ૦ [सं] હિમાલય [(૭ઃ૨ાશ)
નગણ પુ૦ [सं] ત્રણ લઘુ અક્ષરવાળો ગણ
નગ(-ગુ)ણુ વિ૦ [ન+ગુણ? સર૦सं नग्न, प्रा णगिण = નાગુ] ગુણ-ઉપકાર ભૂલી જનાર, કૃતઘ્ન
નગદ(-દી) વિ૦ [अ नक़्द] રોકડુ (૨)કીંમતી (૩) ભારે, સંગીન [-ઘરાક=ખમતી આસામી, સધ્ધર માણસ -થઈને બેસવું =રોકડા રૂપિયા કબજે કરી બેઠેલા કે પારકાં નાણાં દબાવીને નાદારી બતાવતા માણસ માટે વપરાય છે -નાણું =રોકડી મિલકત, ગમે તે વખતે રોકડા રૂપિયા મળે તેવી મિલકત -નારાયણ પુ૦= રોકડનાણું, રૂપિયા (૨)વિ૦રોકડનાણાંવાળા માણસ(૩)[વ્ય ગમા] કંગાલ માણસ. -માણસ=પહોંચેલ માણસ. -માલ=માલમલીદા જેવા તર ખોરાક, પાકો માલ]
નગર ન૦ [सं] શહેર ૦કીર્તન ન૦ શહેરમાં ગાતા ગાતા ફરવું તે ૦ચર્ચા સ્ત્રી૦ લોકવાયકા. ૦નારી સ્ત્રી૦ વેશ્યા ૦પડો પું૦ [सं पटह, प्रा पडह] નગરમાં દાંડી પિટાવવી તે. ૦પ્રદક્ષિણા સ્ત્રી૦ નગરની પ્રદક્ષિણા ૦શેઠ, ૦શ્રેષ્ઠી પુ૦ નગરનો આગેવાન શેઠ
નગરચો પુ૦ એક રમત [સાલ્લો
નગરિયું ન૦ ['નગરી' ઉપરથી?] એક જાતનો
નગરી સ્ત્રી૦ [सं] શહેર (૨) વિ૦ નગરનું, શહેરી
નગ(-ગુ)રુ વિ૦[સર૦ નગણુ] નગણુ, નઘોરુ (૨) બેશરમ (૩) [ન+ગુરુ] ગુરુ વિનાનું
નગાધિરાજ પુ૦ [सं] હિમાલય
નગારુ ન૦ [फा नक्कारह, अ नकारा, સર૦ हिं., म नगारा] ઢોલ -રખાનું ન૦ ટંકારખાનું -રચી પુ૦ [+ચી] નગારુ વગાડનાર
નગીન ન૦ [फा] રત્ન.૦ગર પુ૦ રત્નજડનાર -ના વાડી સ્ત્રી૦ તળાવ વચ્ચે (જડેલા નગ પેઠે શોભતી) આવેલી વાડી કે બગીચો -નો પું૦ નગીન, રત્ન (૨) ચતુર માણસ
નગુણુ વિ૦ જુઓ નગણુ [નગરું
નગુરુ વિ૦ [સર૦ हिं, म निगुरा] જુઓ
નગોડ સ્ત્રી૦ [સર૦ म निगूड] એક વનસ્પતિ
નગ્ન વિ૦ [सं] નાગુ (૨) ઉઘાડુ (૩) બેશરમ ૦ચર્યા સ્ત્રી૦ નગ્નાવસ્થામાં રહેવું તે -ગ્નાવસ્થા સ્ત્રી૦ [+अवस्था] નાગાપણુ
નઘરોળ વિ૦ [दे णिग्घोर =દયાહીન] નઠોર, જડ (૨) બેફિકરુ
નઘોરુ વિ૦ + જુઓ નગણું; નગરું
નચ(-ચા)વવુ સ૦ક્રિ૦ 'નાચવું'નું પ્રેરક
નચિકેત(-તા) પુ૦ [सं] (સં) યમરાજા પાસેથી બ્રહ્મવિદ્યા શીખી લાવનાર બ્રાહ્મણકુમાર (૨) અગ્નિ
નચિંત વિ૦ [ન+ચિંતા] બેફિકર ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦ બેફિકરાઈ -તે અ૦ નચિંતતાપૂર્વક
નચૂકો પુ૦ જુઓ નકૂચો -કી સ્ત્રી૦જુઓ નકૂચી
નછરુ વિ૦ અલગ, જુદ
નછૂટકે અ૦ [ન૦ + છૂટકો] નાછૂટકે, ન ચાલ્યે, લાચારીથી [વાંઝિયુ (૨) નાદાન
નછોરવું વિ૦ [ન + છોરુ] છોકરા વિનાનું
નજદીક અ૦ [फा] પાસે, નજીક
નજર સ્ત્રી૦ [अ] દૃષ્ટિ (૨) લક્ષ. [-ઉતારવી =નઠારી દૃષ્ટિથી થયેલી અસર દૂર કરવા માથે રાઈમીઠુ ઉતારી ટુચકો કરવો -ઉતારી

નાખવી = દયાદૃષ્ટિ ઓછી કરવી.–કરવી = નજર નાખવી; જોવું (૨) મહેરબાની કરવી. –ખેંચવી = ધ્યાન ખેંચવું (૨) આંખ તાણીને લાંબે સુધી જોવું –ઘાલવી = ચિત્ત પરોવવું (૨) દાનત બગાડવી. –ચાલવી = જુઓ નજર પહોંચવી. –ચુકાવવી, ચૂકવવી, ચોરાવવી = ધ્યાન ચુકાવીને–થાપ આપીને કાંઈ કામ કરવું.–ચૂકવું = ધ્યાન બહાર જવું, સરતચૂક થવી –ચોંટવી = નજર લાગવી (૨) નજર ખૂંપવી, ધ્યાન બેસવું –ટૂંકી હોવી = દીર્ઘદૃષ્ટિ ન હોવી, લાંબો વિચાર કરવાની શક્તિ કે પહોંચ ન હોવી. –તળે રાખવું = ધ્યાનમાં રાખવું; દેખરેખ રાખવી –પડવી = દીઠામાં આવવું, જોવું. –પહોંચવી = જોવાવું (૨) બુદ્ધિ ચાલવી; સમજમાં આવવું –બગડવી = કુદૃષ્ટિ થવી, ઓળવવાની કે પાપ કરવાની દુર્બુદ્ધિ થવી. –બાંધવી = જાદુની અસરથી પોતે ઇચ્છે તેવું જ બીજા જુએ તેમ કરવું (૨) નજર લાગી હોય તેને દૂર કરવા ટુચકો કરવો.–બેસવી = ધ્યાનમાં આવવું, સમજાવું (૨) નજર લાગવી –લાગવી = જેની નજરમાં નુકસાન પહોંચાડવાની શક્તિ મનાય છે એવાની સ્પૃહાભરી નજરે પડતાં, ખરાબ અસર થવી. –લાગે એવું = નજર લાગે એવું સુંદર નજરનું ખોટું = કુદૃષ્ટિવાળું; પાપી; અપ્રમાણિક નજરમાં આવવું = પસંદ પડવું. નજરમાં ઘાલવું = ધ્યાનમાં રાખવું (૨) નુકસાન કરવાની તજવીજમાં રહેવું. નજરે આવવું, –ચડવું, –પડવું = દીઠામાં આવવું. નજરે ઓળખવું = દીઠે ઓળખવું નજરે જોવું = પ્રત્યક્ષ જોવું; જાતે તપાસવું.] ૦કેદ સ્ત્રી૦ નજર આગળથી ખસે નહિ તેટલા પૂરતી કેદ. ૦ચૂક સ્ત્રી૦ ધ્યાન બહાર રહેલી ભૂલ, સરતચૂક. ૦ચોર પું૦ નજર ચુકાવનાર ૦ચોરી સ્ત્રી૦ ૦બક્ષી સ્ત્રી૦ રહેમનજર કરવી તે ૦બંધી સ્ત્રી૦ જાદુથી ઠેકાણેની આંખને ભુલાવામાં નાખવી તે.૦બાગ પું૦ મકાન પાસેનો બાગ. ૦બાજ વિ૦ સાવધાન, ચોમેર નજર રાખનાર (૨) પું૦ જાસૂસ. ૦વેગ પું૦ નજર જેવો વેગ. ૦વેગું વિ૦ નજરવેગવાળું, ખૂબ ત્વરિત. –રા(–રે)-નજરે અ૦ દેખતાં; આંખ સામે, પ્રત્યક્ષ. –રાવું અ૦ક્રિ૦ નજર લાગવી –રિયું-ન૦ નજર ન લાગવા માટે કરાતું ગાલ પરનું મેશનું ટપકું કે માદળિયું વગેરે ટુચકો

નજર સ્ત્રી૦ [अ नज़्र], –રાણું ન૦, –રાણો પું૦ [फ़ा. नज़रानह्] ભેટ, બક્ષિસ [નજર કરવું = ભેટ ધરવી, બક્ષિસ આપવું]

નજલો(–ળો) પું૦[फ़ा.] એક રોગ [–ઊતરવો = નજલાનો રોગ થવો] [નજરમાં

નજરા(–રે)નજર, નજરાવું,નજરિયું જુઓ

નજાકત સ્ત્રી૦ [अ.] નાજુકાઈ

નજિસ વિ૦ [अ.] ગંદું (૨) નીચ, હલકું

નજીક અ૦[સર૦ हिं., म., જુઓ નજદીક]પાસે

નજીવું વિ૦ [ન + જીવ] માલ વિનાનું(૨)સહેજ

નજૂમ પું૦[अ] જ્યોતિષવિદ્યા. –મી વિ૦[अ.] જ્યોતિષને લગતું (૨) પું૦ જોશી

નજેવું વિ૦ [ન + જેવું] નજીવું, નહિવત્

નञ् અ૦ [सं] [વ્યા.] નકારવાચક સંજ્ઞા ૦તત્પુરુષ પું૦ તત્પુરુષ સમાસની એક જાત. ઉદા૦ અહિત; નચિત. ૦બહુવ્રીહિ પું૦ બહુવ્રીહિ સમાસની એક જાત ઉદા૦ અબુદ્ધિ; અણજાણ

નટ પું૦ [सं] વેશ ભજવનાર (૨) દોરડા પર નાચનાર (૩) એક રાગ ૦ખટ વિ૦ ખટનટ; ખટપટી, ધૂર્ત. ૦ડી સ્ત્રી૦ નટી ૦ન ન૦નટવું તે (૨) અભિનય ૦નાગર પું૦ કુશળ નટ (૨)[સ.] કૃષ્ણ ૦નારાયણ પું૦ એક રાગ. ૦બેરવી સ્ત્રી૦ જુઓ સિંધભેરવી. ૦રાજ પું૦ (સં.) શિવ ૦વર પું૦ ઉત્તમ નટ (૨) [સં.] કૃષ્ણ. ૦વાઈ સ્ત્રી૦ નટનો ધંધો (૨) આકાશચક્લીની રમત. ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ નટની વિદ્યા ૦વી સ્ત્રી૦ નટી ૦વું સ૦ક્રિ૦ નાચવું (૨) [નાટકમાં] ભાગ ભજવવો. ૦વો પું૦ જુઓ નટ –ટાઈ સ્ત્રી૦ નટપણું, નટવિદ્યા. –ટી સ્ત્રી૦ નટની કે નટ સ્ત્રી (૨) સૂત્રધારની સ્ત્રી. –ટેશ્વર પું૦ [+ ईश्वर] (સ.) શિવ

નઠારું વિ૦ [સર૦ म. नठारा] ખરાબ; ગંદું

નઠોર વિ૦ [सं. निष्ठुर, प्रा णिट्ठुर (–ल)] શિખામણ ન લાગે એવું, નફટ ૦પણું ન૦
નડ ન૦ [सं] એક જાતનું ઘરુ
નડ સ્ત્રી૦ [નડવું પરથી, સર૦ म]હરકત; વિઘ્ન ૦તર સ્ત્રી૦, ન૦ હરકત,વિઘ્ન(૨)ન૦ વળગાણ. ૦તી સ્ત્રી૦ નડતર. ૦વું સ૦ક્રિ૦ [प्रा णड] હરકત કરવી, પીડવું –વાવ પુ૦ નડતર
નણદલ સ્ત્રી૦ જુઓ નણંદ ૦વીર પુ૦ પતિ
નણદી સ્ત્રી૦ જુઓ નણંદ –દોઈ પુ૦[સર૦ म] નણંદનો વર [વરની બહેન
નણંદ સ્ત્રી૦[सं ननान्दृ, प्रा णणदा, સર૦ म]
નત વિ૦ [सं] નમેલું (૨) ન૦, –તાંશ પુ૦ [+अंश] આકાશીય શિરોબિંદુથી મપાતું અંતર, 'ઝેનિથ ડિસ્ટન્સ' (ખ)
નતવાળિયો પુ૦[सं नित्यावलीय ?] મરનારની પાછળ વરસ સુધી રોજ જમાડાતો બ્રાહ્મણ
નતિ સ્ત્રી૦ [सं] નમસ્કાર (૨) નમવાની ક્રિયા
નતીજો પુ૦ [अ] પરિણામ, ફળ
નત્રવાયુ પુ૦ [નત્ર (इं नाइट्रू) + વાયુ] 'નાઇટ્રોજન' (પ વિ)
નધણ્ણુ વિ૦[ન + ધાક](કા)ધાક વગરનું,નિરંકુશ
નથ, ૦ડી(–ણી, –ની) સ્ત્રી૦ [दे णत्था, સર૦ हिं, म] નાકની વાળી, વેસર
નથી અ૦ક્રિ૦ [सं नास्ति, प्रा णत्थि] છે નહિ (સર્વ પુરુષ અને વચનમાં 'છે'નું નકારવાચક રૂપ)
નથુ(–થ્થુ)ભાઈ પુ૦ [સર૦ म नथूशाई] (લા) મોટો મહત્ત્વનો માણસ
નદ પુ૦ [सं] મોટી નદી
નદવું અ૦ક્રિ૦ [सं नद्] નાદ કરવો
નદાત(–તિયું) વિ૦ [ન + દાતા ?] લીધેલું પાછું ન આપનાર, નાદાર
નદારત, –દ [फा] અ૦ પાસે નથી, કાંઈ જ નહિ. [રહ્યો એ રીતે
નદાવા અ૦ [ન + દાવો] હવે હક–દાવો ન
નદી સ્ત્રી૦ [सं] પર્વત કે સરોવરમાંથી વહેતો મોટો કુદરતી જળપ્રવાહ, સરિતા. ૦નાવસંયોગ પુ૦ અકસ્માત્ થોડા વખત માટે પ્રાપ્ત થયેલો યોગ–સંબંધ ૦નાળું ન૦ નાનકડી નદી કે વહેળો. [નદીનાળાં કરવાં = આપઘાતના પ્રયત્ન કરવા.] ૦માતૃક વિ૦ નદીના પાણીથી પોષાયેલો (દેશ) ૦વ્યાઘ્રન્યાય પુ૦ આમ જાય તો નદીમાં ડૂબી મરે અને બીજી બાજુ જાય તો વાઘના પંજામાં સપડાય તેવો ન્યાય (બંને રીતે છૂટકો ન મળે તેવી સ્થિતિ) [ઉદ્ધત
નધડકું વિ૦ [ન + ધડક] નીડર, સાહસિક (૨)
નધણિયું, –યાતું વિ૦[ન + ધણી] ધણી વિનાનું (૨) નવારસું [નધણિયાતું દુ:ખ = જેના મૂળની સમજ ન પડે તેવું દુ:ખ]
નનડવું સ૦ક્રિ૦ ['નડવું' ઉપરથી] કનડવું, પજવવું
નનામી સ્ત્રી૦ અનામી, ઠાઠડી
નનામું વિ૦ [ન + નામ] નામ વિનાનું (૨) લખનારની સહી વિનાનું
નનાગડું, –ડિયું વિ૦ [નાનું + અંગ ?] નાના કાઠા–બાંધાનું
નનૈયો પુ૦ [જુઓ નન્નો] નકાર
નન્નુ ન૦ +, –ન્નો પુ૦ ['ન' ઉપરથી, સર૦ म नन्ना] નકાર [–ભણવો = ના પાડવી, ના કહેવી]
નપગું વિ૦ [ન + પગ] પગ વગરનું, લંગડું (૨) [લા] પાયા વિનાનું, ઉટાંગ
નપા(૦વ)ટ વિ૦ નઠારું
નપાણિયું વિ૦ [ન + પાણી] પાણી વિનાનું(૨) પાણી પાયા વિના ઊછરેલું (૩) શૂર વિનાનું
નપાવટ વિ૦ જુઓ નપાટ
નપાયું વિ૦ [ન + પાયો] પાયા વિનાનું, નપગું
નપાસ વિ૦[ન + પાસ]પાસ નહિ થયેલું, નાપાસ
નપુંસક વિ૦ [सं] નાન્યતર જાતિનું (વ્યા) (૨) પુરુષત્વ વિનાનું (૩) પુ૦ હીજડો ૦ત્વ ન૦
નફ(–ફિ)કરું વિ૦[ન + ફિકર] બેફિકર, નિશ્ચિંત
નફટ વિ૦[सं निस्त्रप ?] બેશરમ, નક્ફટ –ટાઈ સ્ત્રી૦ બેશરમી
નફર પુ૦ [अ] ચાકર, ગુલામ
નફરખડું(–ધુ) વિ૦ નફટ અને ખંધુ
નફરત સ્ત્રી૦ [अ] તિરસ્કાર, ઘૃણા
નફરાન પુ૦['નફર'નું फा બ૦વ૦] જુઓ નફર
નફસ પુ૦ [अ] દમ, શ્વાસોચ્છ્વાસ (૨) [अ नफ्स] મનની ઇચ્છા –સાની વિ૦

સ્વાર્થ સબંધી. -સાનિયત સ્ત્રી૦ સ્વાર્થ, મમતા (૨) અહંકાર
નફિકરું વિ૦ [ન + ફિકર] નફકરું, બેફિકર
નફેરી સ્ત્રી૦ [अ. नफ़ीरी] એક વાદ્ય-ઢોલ
નફો પુ૦ [अ नफ़अ] કમાણી, લાભ, ફાયદો [-ખાવો, લેવો = નફો કરવો (૨) સામો ન જાણે તેમ નફો લઈ લેવો]-ફાખોર વિ૦ નફો ખાવાની વૃત્તિવાળું, વધારે પડતો નફો તાકનાર ૦તોટો પુ૦ નફો કે તોટો, નફો નુકસાન (૨) નફો કે તોટો કાઢવાનું ગણિત, અંકગણિતનો એક ભાગ -ફાખોરી સ્ત્રી૦ [फा] નફો જ તાકવો તે, નફાખોરપણું
નફ્ફટ વિ૦ જુઓ નફટ
નફ્ફર [अ नफ़र] પુ૦ જુઓ નફર
નઅત્તર વિ૦ નઠારું, નીચ [નિરંકુશ
નબદું વિ૦ [ન+બદવું] બદે નહિ એવું, ઉદ્ધત,
નબળું વિ૦ [सं निर्बल, प्रा. णिब्बल] અશક્ત, કમજોર -ળાઈ સ્ત્રી૦ અશક્તિ, કમજોરી ૦પાતળું વિ૦ સારું ખોટું-જેવું હોય એવું (૨) કમજોર, દુર્બળ
નબંધી વિ૦ [ન+બંધ] બંધન વગરનું, નિરંકુશ. [-નાત સ્ત્રી૦ કશા ધારાધોરણ કે ઢાળા વગરની નાત -વેઝા સ્ત્રી૦ નબંધી ટોળી]
નબાપું વિ૦ [ન+બાપ] બાપ વિનાનું
નબી પું૦ [अ] પેગંબર
નબીરો પુ૦ [फ़ा] દીકરા કે દીકરીનું સંતાન
નબ્ઝ સ્ત્રી૦ [अ] નાડી
નબોલું વિ૦ [ન+બોલો] બોજ-વકર વિનાનું
નભ ન૦ [सं] આકાશ ૦ગંગા સ્ત્રી૦ જુઓ આકાશગંગા ૦પત્ર ન૦ [લા] આકાશકુસુમ, અસંભવિત વસ્તુ ૦(-ભો)મંડલ-(-ળ) ન૦ જુઓ આકાશમંડળ ૦માસ પું૦ શ્રાવણ માસ
નભરમું વિ૦ [ન+ભરમ] ભ્રમ વિનાનું (૨) ખરાબ, બેસ્વાદ (૩) બેડોળ
નભરેચવું અ૦ક્રિ૦ [सं निर्भर्त्स्] હલકુ પાડવું
નભવું અ૦ક્રિ૦[सं. निर्वह्; सर० हिं निभना, म निभणें] ટકવું(૨)પોષાવું, નિર્વાહ થવો(૩) કામચલાઉ થવું
નભસંગમ પું૦; ન૦ [सं.] પંખી, પક્ષી
નભસ્તલ ન૦ [सं.] નભ, આકાશ
નભાવ પું૦ [નભવું પરથી] નિભાવ, પોષણ, ગુજારો ૦ણી સ્ત્રી૦ નભાવવું તે ૦વું સ૦ક્રિ૦ 'નભવું'નું પ્રેરક
નમક ન૦ [फ़ा.] નિમક, મીઠું, લૂણ
નમણુ ન૦ [सं. नमन, प्रा. णमण] નમવુ તે (૨) [सं. नमय्, प्रा. णाम (णामण) = રેડવું; અર્પણ કરવું] દેવપૂજાનુ પાણી -ણી સ્ત્રી૦ [सं नम् ઉપરથી] બળદ નીચું જોઈ રહે માટે તેને આગલે પગે ને શિંગડે બાંધેલી દોરી -ણું વિ૦ નમેલુ (૨) વાંકું (૩) [લા] સુંદર વળાંકવાળુ (નાક) (૪) ન૦ નમન (૫) જુઓ નમતુ
નમતુ વિ૦ ['નમવુ'નું વ૦ કૃ૦] નીચે વળતુ-ઢળતુ (૨) (ત્રાજવાનું પલ્લું) એક બાજુ નીચે જતુ (૩) ઢીલું (૪) નમ્ર, વિવેકી (૫) ન૦ નમવું-પાછા પડવુ તે.[નમતી કમાન, દશા = પડતી દશા નમતી દોરી = ઓછો અંકુશ; રહેમનજર નમતી બેસવી = પડતી દશા આવવી નમતું આપવું, જોખવું. મૂકવું = તોલમાં વધુ આપવું (૨) પોતાનો આગ્રહ જતો કરવો, ગમ ખાવી, ઢીલુ મૂકવુ (૩) હાર કબૂલ કરવી - દુ:ખ = ઓછું થવુ દુ:ખ. નમતે ત્રાજવે બેસવું = ચડતીના વખતમાં દોસ્તી બાંધવી; ઊગતા સૂર્યને પૂજવુ. નમતો દિવસ = આથમતો દિવસ (૨) પડતીનો કાળ નમતો પહોર = સૂર્યાસ્ત તરફ ઢળતો સમય]
નમદો પુ૦ [फ़ा. नम्द, म , हिं नमदा] દબાવી કરાતુ જાડું ઊની કાપડ
નમન ન૦ [सं] નમસ્કાર ૦તા(૦ઈ) સ્ત્રી૦ નમ્રતા, નરમાશ
નમયંતું વિ૦ + નમેલુ, નમતુ
નમવું સ૦ક્રિ૦ [सं नम्] નીચા વળવુ (૨) નમસ્કાર કરવા (૩) નમ્ર થવુ (૪) [લા] તાબે થવું, શરણે જવું.[નમી પડવું = માફી માગવી; તાબે થવું શરણે જવુ]
નમ: અ૦ [सं] 'નમન હો' -મસ્કાર પું૦ નમન, વંદન -મસ્કૃત વિ૦ નમસ્કાર

કરાયેલું -મસ્કૃતિ,-મસ્ક્રિયા સ્ત્રી૦ [સં] નમસ્કાર, પ્રણામ. -મસ્તે=તમને નમસ્કાર, જેજે
નમાજ,-ઝ [ફા] સ્ત્રી૦ બંદગી. [-પઢવી= ઇસલામી મજહબ પ્રમાણે બંદગી કરવી] -જી(-ઝી) વિ૦ બંદગી કરનાર, ભક્ત
નમાયું વિ૦ [ન+મા]મા વિનાનું -બાપું વિ૦ [ન+માબાપ] માબાપ વિનાનું
નમાર પું૦[જુઓ નીચાર] ખેડયા વિના ઊગેલી ડાંગર
નમારમૂંડું વિ૦ [નિમાળા+મૂંડવું] નવરું (૨) નિરંકુશ (૩) કુટુંબપરિવાર વિનાનું
નમાલું વિ૦ [ન+માલ]શાહૂર વિનાનું,નિર્માલ્ય
નમિત વિ૦ [સં] નમેલું
નમૂછિયું વિ૦ [ન+મૂછ] મૂછ વિનાનું
નમૂનો પું૦[ફા] વાનગી (૨) જેના ઉપરથી નકલ કરવાની હોય તે મૂળ પ્રત કે વસ્તુ -ના(-ને)દાર વિ૦ ઉત્તમ ૦નિશાની સ્ત્રી૦ પુરાવા પેટે આપેલું પરિશિષ્ટ
નમેરું (મે') વિ૦ [ન+મહેર] નિર્દય
નમો અ૦ [સં] નમ જુઓ ૦નમઃ અ૦ (વારંવાર) નમસ્કાર હો
નમ્યું વિ૦ નમેલું(૨)ન૦ નમતું [-આપવું= ઢીલું મૂકવું, ગમ ખાવી, પોતાનો આગ્રહ જતો કરવો (૨) હાર કબૂલ કરવી, તાબે થવું]
નમ્ર વિ૦ [સં] વિનયી, સાલસ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
નય પું૦[સં] સદ્વર્તન(૨)રાજનીતિ(૩)દાર્શનિક મત-સિદ્ધાંત (૪) અનેકધર્મી વસ્તુનો તેના કોઈ એક ધર્મ દ્વારા સ્વરૂપનિશ્ચય કરવામાં આવે તે (જૈન). ૦જ્ઞ પું૦ નયને જાણનાર ૦વહેવાર, ૦વ્યવહાર પું૦ નયનો-રાજનીતિનો-વ્યવહાર, 'ડિપ્લોમસી' ૦શાસ્ત્ર ન૦ નીતિશાસ્ત્ર (૨) રાજનીતિશાસ્ત્ર
નયણ ન૦ [પ્રા णयण] જુઓ નયન (પ.)
નયણું ન૦ (પ) નયણ, નયન (૨) વિ૦ [મ निरन्न] નરણું-ખાલી (કોઠો) (ચ) (ચ) ('નયણે કોઠે' પ્રયોગ થાય છે)
નયન ન૦ [સં] આંખ ૦ગોચર વિ૦ દેખાય એવું,દૃષ્ટિગોચર ૦પથ પું૦ જુઓ દૃષ્ટિપથ. ૦વિષય પું૦ કોઈ પણ દૃશ્ય પદાર્થ (૨) ક્ષિતિજ;દૃષ્ટિમર્યાદા -નામૃત સ્ત્રી૦[+अमृत] કૃપાદૃષ્ટિ
નયાબત સ્ત્રી૦ [અ] મુખત્યારી
નર પું૦[સં] પુરુષવાચક પ્રાણી .(૨) મનુષ્ય (૩) ચણિયારામાં ફરતો કમાડનો ખીલો (૪) [સ] એક ઋષિ ૦કેસરી પું૦ સિંહ જેવો વીર પુરુષ ૦જાતિ સ્ત્રી૦ પુરુષવર્ગ (૨) પુલ્લિંગ(વ્યા.) ૦ત્વ ન૦ ૦દેવ, ૦(-રા)ધીશ, ૦નાથ, ૦પતિ, ૦પાલ પું૦ રાજા ૦નારાયણ પું૦ નર અને નારાયણ ૦પશુ પું૦ પશુ જેવો માણસ ૦ફૂલ ન૦ પુંકેસરવાળું ફૂલ ૦મા(-માં)ખ પું૦ માખોનો નર ૦માદા ન૦બ૦વ૦ નર અને માદા(૨)મરડવાની જોડી ૦મેધ પું૦ જેમાં માણસને હોમવામાં આવે એવો યજ્ઞ ૦લોક પું૦ મનુષ્યલોક, આ દુનિયા
નરક ન૦[સં] દોજખ(૨) વિષ્ટા(૩) પું૦(સ) નરકાસુર ૦કુંડ પું૦ નરકરૂપી કુંડ ૦ચતુર્દશી સ્ત્રી૦ કાળીચૌદશ ૦વાસ પું૦ નરકમાં વાસ -કાતીત વિ૦ [+अतीत] નરક જેને માટે નથી જ એવું -કાસુર પું૦(સ)એક રાક્ષસ
નરકેસરી પું૦ [સં] જુઓ 'નર'માં
નરખ સ્ત્રી૦ [ફા निर्ख़] દર, ભાવ [-ની ચાઠી =જુઓ નીરખની ચાઠી]
નરખ સ્ત્રી૦ [જુઓ નીરખ] તપાસ ૦વું સ૦ક્રિ૦ + નીરખવું
નરગિસ,નરગેસ ન૦[અ. नर्गिस]એક વનસ્પતિ
નરગોટો પું૦ [નર+ગોટો] હેડિયો
નરઘું ન૦[અ नक्कारा, फा नक्कारह પરથી?] સંગીતમાં તાલ આપવા માટેનું વાદ્ય-તબલું
નરજાતિ સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ 'નર'માં
નરઝી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી
નરડી સ્ત્રી૦, -ડો પું૦ [સં. नर्दी? સર૦ મ. नरडी,-डें] ગળું (૨) શ્વાસનળી
નરણું વિ૦ [જુઓ નયણું] ખાધા વિનાનું (૨) [જુઓ નરવું] એકલું
નરતી સ્ત્રી૦+(પ) ખબરઅંતર(?)
નરતું વિ૦ નઠારું; ખરાબ

નરદમ વિ૦ શુદ્ધ; એક જ જાતનું (૨) અ૦ તદ્દન
નર ૦દેવ, ૦ધીશ, ૦નાથ, ૦નારાયણ, ૦પતિ જુઓ 'નર' મા [અટકચાળુ
નરપલું વિ૦ પાતળુ, દૂબળુ (૨) [સર૦ 'અડપલું']
નરપશુ ન૦ જુઓ 'નર' માં
નરબે વિ૦ + નિર્ભય
નરમ વિ૦ [फा. नर्म] સુંવાળું, મુલાયમ (૨) નમ્ર, સાલસ (૩) પોચુ; ઢીલું (૪) નબળુ કમજોર [–કરવું = ઢીલું કરવું, મુલાયમ કરવુ –પડવું = હળવું થવુ, જોસ ઓછો થવો.] ૦ઘેશ વિ૦ ઘેંશ જેવું – સાવ ઢીલુ કે નબળુ. –માઈ, –માશ સ્ત્રી૦ નરમપણુ; નમ્રતા
નરમા(–માં)ખ, નરમાદા, નરમેધ જુઓ 'નર'માં [કપાસ, દેવકપાસ
નરમો પુ૦ [फा. नर्म ? हिं नरमा] એક જાતનો
નરવા (વા') પું૦ જુઓ નરવો ૦દાર પુ૦ નરવાની જમીનવાળો. [–વો પુ૦ કુંવારો
નરવી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. णिरुअ] કુંવારી.
નરવું વિ૦ [प्रा णवर, णवरि = કેવળ, ફક્ત] નર્યું; નીરોગી (૨) અ૦ નરદમ. –વો પુ૦ નીરોગી માણસ
નરવો (વો') પું૦ [सं. निर्वाह ઉપરથી] કાયમી જમાબંધીવાળી જમીન (૨) જમીનનો વંશપરંપરાનો વહીવટ [–તોડવો, ભાગવો = નરવાની જમીનની વહેંચણી કરવી]
નરવો પુ૦ જુઓ 'નરવી' તથા 'નરવુ'મા
નરસ, –સુ વિ૦ [ન + રસ (सं नीरस), સર૦ म. नरस] રસ વિનાનુ (૨) નઠારું. ૦કર વિ૦ નઠારુ. –સાઈ સ્ત્રી૦, –સાપણું ન૦
નરસિંહ પું૦ [सं] રાજા (૨) સિંહ જેવો બહાદુર પુરુષ (૩) નરસિંહાવતાર [નરસિંહજીની પાલખી = રામ–આશરે કે બેફિકરાઈથી ચાલતું કામ. નરસિંહ મહેતો પુ૦ (એ નામના ગુજરાતના આદિકવિની માફક) સંસારથી વિરક્ત અથવા રળવાની શક્તિ વગરનો માણસ] –હાવતાર પુ૦ [+ अवतार] જુઓ નૃસિંહાવતાર
નરસું વિ૦ જુઓ નરસ
નરહરિ પુ૦ [सं.] જુઓ નૃસિંહ
નરાજ સ્ત્રી૦ [सं. नाराच, प्रा. णराच ઉપરથી ?] કોશ (ખોદવાની)
નરાટો [हिं नराट (नर + राट्)] માણસ
નરા(–રે)ણી (રા') સ્ત્રી૦ [दे णहरणी, સર૦ म]. નખ કાપવાનું ઓજાર
નરાતાળ અ૦ નરદમ, નર્યું
નરાધમ પુ૦ [सं] અધમ–નીચ આદમી
નરાધિપ પું૦ [सं.] રાજા
નરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] એક પક્ષી (૨) [फा]' બકરાઘેટાનું ચામડું
નરું (–ર્યું) વિ૦ નરવું; [प्रा. णवर, णवरि = કેવળ; ફક્ત ? अप णिह = નક્કી પરથી ?] તદુરસ્ત, નીરોગી (૨) અ૦ જુઓ નરદમ
નરેડાટ વિ૦ [नर्या + ડાટ ?] વેરાન
નરેણી (રે') સ્ત્રી૦ જુઓ નરાણી
નરેનરું (–ર્યું) વિ૦ ['નર્યું' ઉપરથી] નરદમ
નરેશ, નરેંદ્ર પું૦ [सं] રાજા નરોત્તમ પુ૦ [सं.] ઉત્તમ પુરુષ (૨) રાજા
નરો વા કુંજરો વા [सं] (માણસ કે હાથી –બંનેને લાગુ પડે તેવો) સંદિગ્ધ ભ્રામક જવાબ
નર્ગિસ ન૦ [अ] એક ફૂલ કે તેનું ફૂલઝાડ
નર્ત પું૦, ૦ન ન૦ [सं] નાચ ૦ક પું૦ નાચનારો (૨) નટ. ૦કી, –ર્તિકા સ્ત્રી૦ નટી
નર્મ ન૦ [सं] રમત (૨) આનંદ, વિનોદ (૩) ઠઠ્ઠામશ્કરી ૦ગોષ્ઠિ(–ષ્ઠી) સ્ત્રી૦ ગેલ, ગમત કે મજાકની વાત ૦ચિત્ર ન૦ નર્મસૂચક ચિત્ર; 'કારટૂન–કૅરિકેચર'. ૦દ વિ૦ નર્મ–આનંદ આપનાર (૨) [स] નર્મદાશંકર કવિ. ૦દા સ્ત્રી૦ આનંદ આપનારી (૨) [सं] એક નદી. ૦વૃત્ત ન૦ એક વૃત્ત
નર્યું વિ૦ (૨) અ૦ જુઓ નરુ
નર્સ સ્ત્રી૦ [इं] માંદાની સારવારનું કામ કરનાર બાઈ, બરદાસી. –ર્સિંગ ન૦ [इं] નર્સનું કામ, બરદાસચાકરી, માવજત
નલ(–ળ) પું૦ [सं.] એક જાતનું નેતર (૨) પેટમાંનું મોટું આંતરડું (૩) માટી કે ધાતુનો ગોળ પોલો લાંબો ઘાટ (૪) [सं] નળ રાજા – દમયંતીનો પતિ (૫) સેતુ બાંધનારો રામની સેનાનો એક વાનર નાયક. –લા(–ળા)કાર

વિ૦[+આકાર]નળના આકારનું -લા(-ળા)-સ્થિ ન૦ [+અસ્થિ] નળાનું હાડકું

નલિકા સ્ત્રી૦[સં] નળી ૦મુખ ન૦ નળીનું મોં ૦યંત્ર ન૦ દૂરબીન

નલિન ન૦ [સં] કમળ -ની સ્ત્રી૦ [સં] કમળનો છોડ(૨)કમળનો સમૂહ(૩) કમળવાળું તળાવ -ની પત્ર ન૦ કમળનું પાન

નવ અ૦ [પ્રા णवि] નહિ (પ)

નવ૧ વિ૦[સં] નવું ૦કુમુદેશ્વર પું૦ ચંદ્ર ૦છકડી સ્ત્રી૦ યુક્તિ ૦છક્કુ વિ૦ નવા નવા છંદ કરનારું, પહોંચેલું ૦જ(-જુ)વાન વિ૦ યુવાનીમાં પ્રવેશ કરનાર (૨) પું૦ [જુઓ 'નૌજવાન']ઊગતો જુવાન ૦જીવન ન૦ નવું જીવન ૦જોબન ન૦ નવી જુવાની ૦જોબના સ્ત્રી૦ નવજુવાન સ્ત્રી ૦તર(-રું) વિ૦ નવું, નવીન ૦તરેતા, ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ નવાપણું

નવ૨ વિ૦ [સં] '૯' [-ટકા=પૈસાની કોઈ અનિશ્ચિત સંખ્યા (૨) કશું ન આપવું તે -ગજની જીભ હોવી=બહુ બોલબોલ કરવું -ગજના નમસ્કાર કરવા=દૂર રહેવું,દૂરથી ટાળવું.-નેજાં થવાં,-નેજા પાણી ઊતરવું =મહા મુશ્કેલી પડવી] ૦કૂકી સ્ત્રી૦ નવ કૂકીઓથી રમાતી એક બાજી ૦કોણ વિ૦ (૨) પું૦ નવ ખૂણાવાળી (આકૃતિ) ૦ખંડ પું૦બ૦વ૦ પૌરાણિક ભૂગોળ પ્રમાણે પૃથ્વીના ૯ ખંડ [ઇલાવૃત્ત, ભદ્રાશ્વ, હરિવર્ષ, કિંપુરુષ, કેતુમાલ, રમ્યક, ભારત, હિરણ્મય ને ઉત્તરકુરુ બીજા મતે-ભરત, વર્ત, રામ, દ્રામાલા, કેતુમાલ, હિરે, વિધિવસ, મહિ ને સુવર્ણ] (૨) આખી પૃથ્વી ૦ઘરું ન૦ નવ ગ્રહના નગ જેમાં બેસાડેલા છે એવું ઘરેણું (૨)કસબી મોળિયું ૦ચંડી સ્ત્રી૦ નવ દુર્ગાઓ(૨)તેમની સ્તુતિ, પૂજન, હોમ ઇત્યાદિ ૦ટાંક વિ૦ શેરના આઠમા ભાગ જેટલું(૨)ન૦ નવટાંકિયું ૦ટાંકિયું ન૦, ૦ટાંકી સ્ત્રી૦ નવટાંકનું માપ કે કાટલું ૦ડો પું૦ નવનો આંકડો-૯

નવકાર પું૦ [સં नमस्कार, પ્રા णवकार] જુઓ નોકાર ૦વળી સ્ત્રી૦ જુઓ નોકારવળી ૦શી(-સી) સ્ત્રી૦ [પ્રા णवकारसी] જુઓ નોકારશી

નવ ૦ખંડ, ૦ઘરું, ૦ચંડી જુઓ 'નવ૨'માં

નવ ૦છકડી, ૦છંદુ, ૦જ(-જુ)વાન જુઓ 'નવ૧'માં

નવજોત સ્ત્રી૦ [સં. नव+ज्योति] પારસીઓનો કસ્તી પહેરવાનો સંસ્કાર

નવજોબન, -ના જુઓ 'નવ૧'માં

નવટાંક, -કિયું, -કી જુઓ 'નવ૨'માં

નવડા(-રા)વવું (ન') સ૦ક્રિ૦ [પ્રા ण्हव(सं स्नपय्)] 'નાહવું'નું પ્રેરક (૨) [લા] ઠગવું; નુકસાન કે ખાડામાં ઉતારવું

નવડો પું૦ જુઓ 'નવ૨'માં

નવતર(-રું),**નવતેરું** વિ૦+જુઓ 'નવ૧'માં

નવત્સું વિ૦ [ન+વત્સ] વત્સ-બાળક કે વાછડા વગરનું

નવધર્મી વિ૦(૨)પું૦[સં]નવો ધર્મ સ્વીકારનાર

નવધા અ૦ [સં] નવ પ્રકારે ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ નવ પ્રકારની ભક્તિ (શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, પાદસેવન, અર્ચન, વંદન, સખ્ય, દાસ્ય અને આત્મનિવેદન)

નવનવું વિ૦ [જુઓ નવ૧] અવનવું

નવનાગ(-ગો)ળી સ્ત્રી૦ [સર૦મ नवनागोयों] એક રમત

નવનિધ,-ધિ [સં] સ્ત્રી૦ બ૦વ૦ કુબેરના નવ ભંડાર (૨) [લા] સર્વ પ્રકારની સમૃદ્ધિ

નવનીત ન૦ [સં.] માખણ

નવનેજા પું૦ બ૦વ૦, સ્ત્રી૦, -જાં ન૦બ૦વ૦ [નવ+નેજો] મહામુશ્કેલી

નવપલ્લવ પું૦ [સં] નવા પાનવાળી ડાળી; કૂંપળ ૦વું અ૦ક્રિ૦ નવપલ્લવિત થવું -વિત વિ૦ નવપલ્લવવાળું

નવબિંદુવૃત્ત ન૦[સં]'નાઇન પૉઇંટ સર્કલ'(ગ)

નવભુજ ન૦ [સં] જુઓ નવકોણ

નવમતવાદી પું૦[સં]કોઈ નવા મત કે વાદવાળો

નવમલ્લિકા, **નવમાલિકા** સ્ત્રી૦ [સં] જૂઈ

નવમી સ્ત્રી૦ [સં] નોમ (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ 'નવમું'નું સ્ત્રી૦

નવમું વિ૦ [સં नवम] ક્રમમાં આઠમા પછીનું

નવયુવક પું૦ [સં] નવજુવાન

નવયૌવન ન૦ [સં.] નવી જુવાની (૨) વિ૦ નવજુવાન -ના સ્ત્રી૦ નવયૌવનવાળી સ્ત્રી

નવરચના સ્ત્રી૦[સં.] નવેસર રચવું તે,પુનર્ઘટના

નવરત્ન ન૦બ૦વ૦ [સં.] નવ પ્રકારનાં રત્નો (હીરો, માણેક, મોતી, પાનું,પોખરાજ,ગોમેદ, લસણિયો, પરવાળું, નીલમ) (૨) [લા] ભોજરાજના દરબારના નવ પંડિતો (કાલિદાસ, ધન્વંતરી, ક્ષપણક, અમર, શંકુ, વેતાલ, ઘટકર્પર, વરાહમિહિર, વરરુચિ)

નવરસ પુ૦બ૦વ૦ [સં] કાવ્યશાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા નવ રસ—શૃંગાર, હાસ્ય, કરુણ, રૌદ્ર, વીર, ભયાનક, બીભત્સ, અદ્ભુત, શાંત

નવરંગ વિ૦ [સં.] નવા રંગવાળું (૨) મોહક (૩)ન૦ એક પક્ષી. -ગી વિ૦ નવા રંગનું (૨) વિવિધ રંગવાળું (૩) છેલછબીલું

નવરાઈ, -શ સ્ત્રી૦ જુઓ 'નવરું'માં

નવરાત(૦ર) સ્ત્રી૦ [સં. नवरात्र] ચૈત્ર તથા આસો માસના શુક્લ પક્ષની નવ તિથિઓ (દશેરા પહેલાંના નોરતાં ખાસ કરીને)

નવરાત્ર ન૦ બ૦ વ૦, -ત્રિ(-ત્રી) સ્ત્રી૦ [સં] નવરાત; નોરતાં

નવરાવવું (ન') સ૦ક્રિ૦ જુઓ નવડાવવું

નવરું વિ૦ [સં. निवृत्त? प्रा. णवर=એકલું, ફક્ત પરથી?] કામ વગરનું(૨)કામથી ફારગ ૦ધૂપ વિ૦ સાવ નવરું -રાઈ (-શ) સ્ત્રી૦ ફુરસદ; નવરાપણું

નવરોજ પુ૦[ફા] વસંત ઋતુનો સરખાં દિવસ અને રાતવાળો દિવસ (૨) પારસીઓનું બેસતું વર્ષ

નવલ વિ૦ [સં. नव, प्रा. णवल्ल, સર૦ हिं, म] નવલું; આશ્ચર્યકારક (૨) સ્ત્રી૦ તેવી બીના(૩)[સર૦ इं नॉविल] નવલકથા. ૦કથા સ્ત્રી૦ગદ્યમાં લખેલી કલ્પિત વાર્તા. ૦કથાકાર, ૦કાર પુ૦ નવલકથાનો લેખક. ૦કિશોર પું૦ (સં.) કૃષ્ણ

નવલખ વિ૦.[સં નવ+लक्ष] નવ લાખની કિંમતનું (૨) અગણિત (૩) અમૂલ્ય

નવલખું વિ૦ ['નવલખ' ઉપરથી] નવ લાખની પૂંજી કે આવકવાળું (૨) પૈસાદાર

નવલનિચોર વિ૦[નવલ+નિચોર(સં.निचोल)] નવાં નવાં વસ્ત્રો પહેરનાર

નવલવાદી વિ૦ નવમતવાદી

નવલશા હીરજી પુ૦ (સં.) [લા] શેઠાઈનો ડોળ કરનાર, ધોતાળ

નવલિકા સ્ત્રી૦['નવલ' ઉપરથી]નાની નવલકથા

નવલું વિ૦ [જુઓ નવલ] નવું

નવલોહિયું,-યાળ વિ૦ [નવું + લોહી] નવા -ચડતા લોહીનું, જુવાન

નવવધૂ સ્ત્રી૦ [સં] નવી પરણેલી સ્ત્રી

નવશિક્ષણ ન૦ [સં] નવું-અર્વાચીન યુગનું -નૂતન શિક્ષણ

નવશાહ પુ૦ [ફા. नौशाह] વરરાજા

નવશિખાઉ વિ૦ [નવું + શિખાઉ] તાજેતર શીખવું શરૂ કર્યું હોય તેવું, શિખાઉ

નવશેકું વિ૦[નવ=નહીં અથવા તાજું+શેકું (શેકે તેવું-ગરમ)] જરાક ગરમ, કોકરવરણું

નવશ્રાદ્ધ ન૦ [સં.] મરણ પછી ત્રીજે, પાંચમે, સાતમે, નવમે અને અગિયારમે દિવસે થતું શ્રાદ્ધ

નવસ ન૦ [दे. णवसिअ, સર૦ म] નીમ; માનતા; બાધા

નવસર વિ૦ [સર૦ हिं, सं नवसर] નવ સેરનું, નવસેરું

નવસા(૦ગ)ર પુ૦[સં. नवसार; फा. नौशादर; સર૦ म. नवसागर, हिं नौसादर] ધાતુઓ ગાળવાનો એક ખાર

નવસેરું વિ૦ [જુઓ નવસર] નવ સેરનું

નવસેં(-સો) પુ૦ [નવ+સો] '૯૦૦'

નવસ્ત્રું વિ૦ [ન+વસ્ત્ર] વસ્ત્ર વગરનું, નાગું

નવહથ્થું વિ૦ [નવ+હાથ] નવ હાથ લાંબું

નવાઈ સ્ત્રી૦ ['નવું' ઉપરથી]નવાપણું, નવીનતા (૨) અચરજ (૩) અપૂર્વતા, અદ્ભુતતા. [-કરવી=કાંઈ નવું-અપૂર્વ કરી નાખવું. -થવી=કાંઈ નવું-અપૂર્વ બનવું -લાગવી =આશ્ચર્ય થવું (-ની) નવાઈ ન હોવી= (-નાથી) આશ્ચર્ય ન પામવું, પરિચિત કે અનુભવનું હોવું]૦ડો પું૦ કાંઈ નવું અપૂર્વ તે

નવાજવું સ૦ ક્રિ૦ [फा. नवाज़न - नवाज़;

બિ૦[-
સ્થિ
નલિકા
મો
નલિન
ક
વા
નવ
નવ

વડ્ન નવુ ૦નોરું, ૦સ
(૨) અપરિચિત
અ૦ [પ્રા ण्हाण=નાહવું, ण्हवा
કે, નાધાધોયા વગર જયા જઈ
જમા (૨) કોઈને અડકાય નહિ
પહેલાંની સોળી હાલત -ણિયુ
નવેણને લગતું (૨) ન૦ નવેણમા
પડુ -ણિયો પુ૦ રાંધનારો,
નો
[સર૦ હિં, જુઓ નવલ] નવવધૂ
પુ૦ નહિયુ [ફરીને
૦થી અ૦ [નવો + સળ?] ફરીથી શરૂ
નવેળુ (ન') ન૦ નેળ, સાંકડી ગલી
છીંડી
(૨) પાણી જવાની નીક
નો ચદ્રમા
સ૦ નો ૧૧ મો માર્ગ
નવવધૂ (૨) નારિ

[સં. નવાશી
નેવ્યાશી(-સ
[સં

સાચું કારણ કે પ્રકૃતિ શોધી કાઢવી નસેનસ =તદ્દન (જૂઠું) (૨) આખા શરીરમા (વ્યાપી જવું).]
નસકારી વિ૦ સ્ત્રી૦ + નકારી; નઠારી (?)
નસકોરી સ્ત્રી૦[હિ. नक्कासिरा પરથી ?] નાખોરી; નસકોરામાની કુમળી ચામડી [-ફૂટવી = નસકોરી ફાટીને લોહી નીકળવું. નસકોરીય ન ફૂટવી = સહેજ પણ ઈજા ન થવી]-રું ન૦ નાકનું કાણું (૨) નાક. [નસકોરાં ફુલાવવાં, નસકોરાંમાં ઊંટ જવાં= અતિશય મગરૂરી રાખવી.]
નસલ સ્ત્રી૦ [अ नस्ल] મૂળ, ઉત્પત્તિસ્થાન(૨) વંશ (૩) પત્તો, નિશાની [-કાઢવી=મૂળ ખેંચી કાઢવું.] [ગયેલુ
નસવાણુ વિ૦ [ન + સવાણ] અશક્ત, ન ખાઈ
નસવું અ૦ક્રિ૦['નસ' ઉપરથી] ભેસથી હાડવાથી બળદની ગરદન સૂજવી
નસંક ન૦ [જુઓ નસીકવું] + નાક સાફ કરવું તે
નસંતાન વિ૦ [સં नि संतान] સંતાન વગરનું, વાંઝિયુ (૨) ન૦ નિર્વંશપણું, નખોદ
નસાડવું સ૦ક્રિ૦'નાસવું'નું પ્રેરક [નસાડી જવું =પારકી સ્ત્રીને ભગાડી જવી – લઈ ને નાસી જવુ નસાડી મૂકવું = હાંકી કાઢવુ, હરાવી કાઢવું]
નસાણું ન૦ જુઓ નાસરડું [નસાડનાર
નસાવવું સ૦ ક્રિ૦ + નસાડવું -ન વિ૦
નસિકાવું અ૦ક્રિ૦,-વવું સ૦ક્રિ૦ 'નસીકવુંનું' કર્મણિ ને પ્રેરક
નસિયત સ્ત્રી૦ [अ नसीहत] નસીહત, શિખામણ (૨) સજા [-આપવી, -દેવી, -મળવી, -લાગવી]
નસિયું વિ૦ ['નસ' ઉપરથી] હઠીલુ રગિયું
નસી(-સે)કવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. णिस्सिक] નાકમાથી લીંટ સાફ કરવું
નસીબ ન૦ [अ] ભાગ્ય [-અજમાવવું = લાભ થાય છે કે નહિ તેનો અખતરો કરી લેવો — કોઈ ધંધાવેપારમા પડી લેવુ. -ઊઘડવું, ખૂલવું, જાગવું = ભાગ્યોદય થવો -જોવરાવવુ, દેખાડવું = જોશી પાસે ભાગ્યદશા તપાસાવવી -ફરવું = ભાગ્યદશા બદલાવી, ચડતી થવી -ફરી વળવું = પડતી દશા થવી, નુકસાન થવું -ફૂટવું = માઠું થવું; નુકસાન થવું (-કોઈને) વેચવું = કોઈના ઉપર આધાર રાખવો -એ ડગલાં આગળ ને આગળ હોવું = જ્યા જાય ત્યા કમનસીબી સામી મળવી. નસીબનું ઊંધું,-ફૂટલું =કમભાગી નસીબનું પાંદડું ફરવું = ભાગ્યદશા ફરવી, ચડતી થવી.] ૦દાર વિ૦ ભાગ્યશાળી. ૦વાદી વિ૦ (૨) પું૦ નસીબ પર આધાર રાખી બેસી રહેનાર, દૈવવાદી. ૦વાન વિ૦ [સર૦ म.] નસીબવાળુ.
નસીલું વિ૦ જુઓ નસિયુ
નસીહત સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ નસિયત
નસેકવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ નસીકવું
નસેસલો પુ૦ મડદુ ઉપાડી જનાર (પારસીઓમા)
નસો પુ૦ બદબો, ગંદકી
નસોતર ન૦ [म., हिं निसोत्तर]એક ઔષધિ
નસ્તર ન૦ [फा नश्तर] વાઢકાપ કે તે કરવાનું હથિયાર [-મૂકવું = શરીર ઉપર વાઢકાપની ક્રિયા કરવી]
નહણુક અ૦ (ચ.) સાવ, તદ્દન, બિલકુલ
નહાતીધોતી વિ૦સ્ત્રી૦ [નાહવું+ધોવું]અટકાવ આવતો થયો હોય તેવી (સ્ત્રી)
નહાર ન૦ વરુ (૨) પુ૦ [फा.] દિવસ
નહારી સ્ત્રી૦ [फा.] સવારનો નાસ્તો
નહિ [सं], (-હીં) અ૦ ના ૦તર અ૦ [+सं तर्हि; સર૦ म तरि]નહિ તો -હિવત્ અ૦ [सं] નહિ જેવુ કે જેટલું, નજીવું; જરાતરા
નહિયું ન૦ [सं नख, प्रा. णह પરથી] નખને લગતી ચામડીનો ભાગ
નહીં, ૦તર જુઓ 'નહિ'મા
નહુષ પું૦ [सं] (સ) યયાતિનો પિતા
નહેર (નહે) સ્ત્રી૦ [अ. नह्र; સર૦ हिं, म. नहर]સરોવર કે મોટી નદીમાથી ખેંચેલો મોટો કાસ -રિયું ન૦ નાની નહેર (૨) નાળું, વહેળો. -રી સ્ત્રી૦ નહેરથી પીતી જમીન. -રું ન૦ વહેળો, વાંધું, નાળું

સર૦ हिं नवाजना, म नवाजणें] વધાવવું (૨) ભેટ આપવી
નવાજિ(-જે)શ સ્ત્રી૦ [फा] કૃપા (૨) બક્ષિસ
નવાજૂની સ્ત્રી૦ [નવું + જૂનું] નવા-જાણવા જેવા સમાચાર(૨)ઊથલપાથલ, ભારે ફેરફાર -નું વિ૦ જુઓ નવુંજૂનું
નવાડવું (ન') સ૦ક્રિ૦ જુઓ નવડાવવું
નવાણ (ન') ન૦ [सं निपान, प्रा णिवाण] જળાશય
નવા(-વ્વા)ણુ(-ણું) વિ૦[सं नवनवति, प्रा णवणउइ] '૯૯' [-ટકા બાદ=લગભગ જૂઠું -નો ધક્કો=ભારે ખોટ,પૂરી પાયમાલી]
નવાબ પુ૦ [अ नव्वाब] સૂબો, મુસલમાન રાજા (૨) એક ઇલકાબ ૦શાહી સ્ત્રી૦ નવાબની સત્તા (૨) [લા.] આપખુદી -બી વિ૦ નવાબ સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ નવાબનું પદ (૩) નવાબશાહી
નવાર પુ૦ જુઓ નીવાર [વારસ વગરનું
નવારસ(-સુ,-સું,-સિયું) વિ૦ [ન+વારસ]
નવાલો પુ૦ [अ] કોળિયો
નવાંકુર પુ૦ [सं] નવો ફૂટેલો અંકુર
નવીજૂની સ્ત્રી૦ જુઓ નવાજૂની
નવીન વિ૦ [सं] નવું
-નવીસ [फा] લખનાર, એ અર્થમાં નામને અંતે આવે છે જેમ કે ફડનવીસ, અખબારનવીસ (તેનું તદ્ભવ 'નીસ' જેમ કે ચિટનીસ) [કારકુન
નવીસંદો પુ૦ [फा] લેખક (૨) લહિયો,
નવું વિ૦ [सं नव] અગાઉ ન જોયું જાણ્યું હોય એવું (૨) તરતનું, તાજું, શરૂનું (૩) શિખાઉ, કાચું, બિનઅનુભવી (૪) અપૂર્વ, અપરિચિત (૫) પૂર્વે નહિ વાપરેલું, (જેમ કે વસ્ત્ર ઇ૦) (૬) બદલાયેલું, ફરી જઈ બીજું બનેલું, નવેસરનું [નવી આંખે=નવા જમાનાની નજરે નવું લોહી=જુવાનીનો જુસ્સો નવે અવતાર આવવું, નવે જન્મે આવવું =જીવલેણ આફત કે માંદગીમાંથી બચી જવું. નવે નામે=નવેસર] ૦જૂનું વિ૦ નવું અને જૂનું, આગળપાછળનું (૨) નવાજૂનીવાળું
૦નક્કોર વિ૦ તદ્દન નવું ૦નોરું, ૦સવું વિ૦ તરતનું (૨) અપરિચિત
નવેણ (ન') સ્ત્રી૦ [प्रा ण्हाण=નાહવું, ण्हवण ઉપરથી] રસોડું, નાહ્યાધોયા વગર જ્યાં જઈ ન શકાય એવી જગા (૨) કોઈને અડકાય નહિ એવી જમતાં પહેલાંની સોળી હાલત -ણિયું વિ૦ સ્વચ્છ, નવેણને લગતું (૨) ન૦ નવેણમાં પહેરવાનું કપડું -ણિયો પુ૦ રાંધનારો, પીરસનારો
નવેલી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, જુઓ નવલ] નવવધૂ
નવેલો પુ૦ નહિયું [કરીને
નવેસર, ૦થી અ૦ [નવો + સર(?)] ફરીથી શરૂ
નવેળિયું ,નવેળું (ન') ન૦ નેળ, સાંકડી ગલી (૨) ઘર પાછળની છીંડી
નવેળી (ન')સ્ત્રી૦ નવેળું (૨) પાણી જવાની નીક
નવેંદુ ન૦ [सं] બીજનો ચંદ્રમા
નવેંબર પું૦ [इं.] ઈ૦ સ૦ નો ૧૧ મો માસ
નવોઢા સ્ત્રી૦ [सं] નવવધૂ (૨) નાયિકાનો એક પ્રકાર
નવ્ય વિ૦ [सं] નવું
નવ્યાશી(-સી) વિ૦ [सं नवाशीति; સ૦ म नव्याशी] '૮૯', નેવ્યાશી(-સી)
નવ્વાણું(-ણું) વિ૦ [सं नवनवति, સર૦ म नव्याण्णव] '૯૯', નવાણું
નવ્વો પુ૦ [ન૨=૯' ઉપરથી, સર૦ म नव्वा] નવ આંકવાળું પત્તું કે પાસો ['નશો'માં
નશાખોર,-રી, નશાબાજ,-જી જુઓ
-નશીન વિ૦ [फा] બેઠેલું, આરૂઢ (સમાસમાં. ઉદા૦ તખ્તનશીન)
નશો પુ૦ [फा नश्शह] કેફી ચડતો ચીજથી કેફ -શાખોર, -શાબાજ વિ૦ નશામાં ચકચૂર રહેનાર -શાખોરી, -શાબાજી સ્ત્રી૦વ્યસનમાં ચકચૂર રહેવું તે [નશ્વરપણું
નશ્વર વિ૦ [सं] નાશ પામે તેવું ૦તા સ્ત્રી૦
નષ્ટ વિ૦ [सं.] નાશ પામેલું (૨) ખરાબ; નીચ. -ષ્ટાત્મા વિ૦ આત્માને વિષે ભાન વગરનું. -ષ્ટાર્તવ પુ૦ સ્ત્રીઓનો એક રોગ
નસ સ્ત્રી૦ [दे णसा] રગ, રક્તવાહિની (૨) રેસો [-પકડવી=રગ પારખવી, મૂળ કે

સાચું કારણ કે પ્રકૃતિ શોધી કાઢવી નસેનસ =તદ્દન (જૂઠું) (૨) આખા શરીરમા (વ્યાપી જવું).]

નસકારી વિ૦ સ્ત્રી૦ + નકારી; નઠારી (?)

નસકોરી સ્ત્રી૦[हि नक्कसिरा પરથી?] નાખોરી; નસકોરામાની કુમળી ચામડી [-ફૂટવી = નસકોરી ફાટીને લોહી નીકળવું નસકોરીય ન ફૂટવી = સહેજ પણ ઈજા ન થવી]-રું ન૦ નાકનું કાણું (૨) નાક [નસકોરાં ફુલાવવાં, નસકોરાંમાં ઊટ જવાં= અતિશય મગરૂરી રાખવી.]

નસલ સ્ત્રી૦ [अ. नस्ल] મૂળ, ઉત્પત્તિસ્થાન(૨) વંશ (૩) પત્તો, નિશાની [-કાઢવી=મૂળ એચી કાઢવું.] [ગયેલુ

નસવાણુ વિ૦ [ન + સવાણ] અશક્ત, ન ખાઈ

નસવું અ૦ક્રિ૦['નસ' ઉપરથી] લેસથી હાડવાથી બળદની ગરદન સૂજવી

નસંક ન૦ [જુઓ નસીકવું] + નાક સાફ કરવું તે

નસંતાન વિ૦ [सं नि संतान] સંતાન વગરનુ, વાંઝિયુ (૨) ન૦ નિર્વંશપણુ, નખોદ

નસાડવું સ૦ક્રિ૦'નસવુ'નુ પ્રેરક [નસાડી જવું =પારકી સ્ત્રીને ભગાડી જવી – લઈને નાસી જવુ નસાડી મૂકવું =હાંકી કાઢવું; હરાવી કાઢવુ]

નસાણુ ન૦ જુઓ નાસરડું [નસાડનાર

નસાવવું સ૦ ક્રિ૦ + નસાડવું. –નાર વિ૦

નસિકાવું અ૦ક્રિ૦,-વવું સ૦ક્રિ૦ 'નસીકવુનું' કર્મણિ ને પ્રેરક

નસિયત સ્ત્રી૦ [अ नसीहत] નસીહત, શિખામણ (૨) સલા. [-આપવી, -દેવી, -મળવી, -લાગવી]

નસિયું વિ૦ ['નસ' ઉપરથી] હઠીલુ રગિયુ

નસી(-સે)કવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. णिस्सिक्क] નાકમાથી લીટ સાફ કરવું

નસીબ ન૦ [अ] ભાગ્ય [-અજમાવવું = લાભ થાય છે કે નહિ તેનો અખતરો કરી લેવો — કોઈ ધંધાવેપારમા પડી લેવું. -ઊઘડવું, ખૂલવું, જાગવું =ભાગ્યોદય થવો -જોવરાવવુ, દેખાડવું =જોશી પાસે ભાગ્યદશા તપાસાવવી. -ફરવું = ભાગ્યદશા બદલાવી, ચડતી થવી -ફરી વળવું = પડતી દશા થવી, નુકસાન થવું -ફૂટવું = માઠું થવું; નુકસાન થવું (-કોઈને) વેચવું =કોઈના ઉપર આધાર રાખવો. -બે ડગલાં આગળ ને આગળ હોવું = જ્યાં જાય ત્યાં કમનસીબી સામી મળવી. નસીબનું ઊંધું,-ફૂટલું =કમભાગી નસીબનું પાંદડું ફરવું = ભાગ્યદશા ફરવી, ચડતી થવી] ૦દાર વિ૦ ભાગ્યશાળી. ૦વાદી વિ૦ (૨) પું૦ નસીબ પર આધાર રાખી બેસી રહેનાર, દૈવવાદી. ૦વાન વિ૦ [સર૦ म] નસીબવાળુ.

નસીલું વિ૦ જુઓ નસિયુ

નસીહત સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ નસિયત

નસેકવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ નસીકવું

નસેસલો પું૦ મડદું ઉપાડી જનાર (પારસીઓમા)

નસો પું૦ બદબો; ગંદકી

નસોતર ન૦ [म , हिं निसोत्तर]એક ઔષધિ

નશ્તર ન૦ [फा नश्तर] વાઢકાપ કે તે કરવાનું હથિયાર [-મૂકવું = શરીર ઉપર વાઢકાપની ક્રિયા કરવી]

નહણુક અ૦ (ચ.) સાવ, તદ્દન, બિલકુલ

નહાતીધોતી વિ૦સ્ત્રી૦ [નાહવું+ધોવું]અટકાવ આવતો થયો હોય તેવી (સ્ત્રી)

નહાર ન૦ વરુ (૨) પું૦ [फा] દિવસ

નહારી સ્ત્રી૦ [फा.] સવારનો નાસ્તો

નહિ [सं], (-હીં) અ૦ ના ૦તર અ૦ [+ सं. तर्हि; સર૦ म तरि]નહિ તો -હિવત્ અ૦ [चं] નહિ જેવું કે જેટલું, નજીવુ, જરાતરા

નહિયું ન૦ [सं नख, प्रा णह પરથી] નખને લગતી ચામડીનો ભાગ

નહીં, ૦તર જુઓ 'નહિ'મા

નહુષ પું૦ [सं] (સ) યયાતિનો પિતા

નહેર (નહે) સ્ત્રી૦ [अ. नह्र, સર૦ हिं., म. नहर]સરોવર કે મોટી નદીમાથી ખેદેલો મોટો કાંસ -રિયું ન૦ નાની નહેર (૨) નાળુ; વહેળો. -રી સ્ત્રી૦ નહેરથી પીતી જમીન -રું ન૦ વહેળો, વાળું, નાળું

નહેરી (નહે) સ્ત્રી૦ માથામાં નાંખવાનું તેલ(૨) જુઓ 'નહેર'માં
નહેરું (નહે) ન૦ જુઓ 'નહેર'માં
નહોતું (નહો) અ૦ ક્રિ૦ ['ન હોવું'નું ત્રીજો પુ૦, એ૦ વ૦, ભૂ૦ કા૦] ન હતું
ન હોય અ૦ક્રિ૦ 'ન હોવું'નું વિધ્યર્થ
નહોર પુ૦ [सं नखर, प्रा णहर] પંજાનો નખ (૨) નખનો ઉઝરડો [–ભરવા=નખ મારવા] –રિયું ન૦ નખનો ઉઝરડો
નહોરા પુ૦ બ૦ વ૦ [સર૦ हिं निहोरा] કાલાવાલા, આજીજી [–કરવા]
નહોરિયું ન૦ જુઓ 'નહોર'માં
નળ પુ૦ જુઓ નલ [–આવવો=નળમાં પાણી આવવું(૨)નળ મારફત પાણી પહોંચાડવાની યોજના થવી –છૂટી જવા=ઝાડા થઈ જવા –નાખવા=પાણીના નળ જમીનમાં ગોઠવી, તે મારફત પાણી પહોંચે એમ કરવું –બેસાડવા=આંતરડાનો સોજો કે ભરાવો મસળીને દૂર કરવો –ભરાવા=આંતરડાંમાં સોજો કે ભરાવો થવો]૦વાયુ પુ૦ આંતરડાનો વાયુ [બની જવું
નળવાવું અ૦ક્રિ૦ ['નળ' પરથી ?] અશક્ત
નળાકાર વિ૦[નળ+આકાર]નળ જેવા આકારનું
નળિકા સ્ત્રી૦ જુઓ નલિકા
નળિયું ન૦ ['નળ' ઉપરથી] કવલું; છાપરું ઢાંકવાની પરનાળા જેવી માટીની બનાવટ –યેલ વિ૦ નળિયાથી છાયેલું
નળી સ્ત્રી૦ ['નળ' ઉપરથી] ભૂંગળી (૨) ચાડુ (૩) પવાલી
નળો પુ૦ ['નળ' ઉપરથી] મોટી નળી (૨) ઘૂંટણથી પાટલી સુધીનો લાંબો અવયવ કે તેનું હાડકું (૩) પેડુથી છાતી સુધીનો ભાગ (૪) ધાતુની મોટી નળાકાર કોઠી કે પવાલું
નળાકડી સ્ત્રી૦ ['નળ' ઉપરથી] નેળ
નંકાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं नक्क=સહતર નાશ કરવો ?] ફૂટવું, નંદાવું
નંખાવવું સ૦ક્રિ૦ 'નાંખવું'નું પ્રેરક
નંખાવું અ૦ક્રિ૦ 'નાંખવું'નું કર્મણિ રૂપ (૨) [લા૰] દુર્બલ થઈ જવું (૩) ઓકવું [નંખાઈ જવું=(શરીરે) છેક નબળું પડી જવું, તબિયત કે મન ભાંગી પડવું]
નંગ ન૦ [फा नग] એક વસ્તુ (૨) પહેલ પાડેલો હીરો (૩) [લા૰] મૂર્ખ માણસ (૪) લુચ્ચો–ખંધો માણસ ૦દાર, –ગિયું વિ૦ નંગવાળું, નંગ જડેલું
નંદ પુ૦ [प्रा એક જાણીતા વાણિયાનું વિશેષનામ] + વાણિયો (૨) [જુઓ નંદન] દીકરો
નંદ પુ૦[सं] આનંદ(૨)[સં૰]કૃષ્ણને ઉછેરનાર ગોકુલનો મુખી (૩) મગધનો એક પ્રાચીન રાજવંશ (૪)સંગીતનો એક અલંકાર [–નું ગોકુળ=છૈયાછોકરા, નોકર ચાકર વગેરે બાબતોથી ભર્યુંભાદર્યું ઘર કે કુટુંબ] ૦નંદન પુ૦ (સં૰) કૃષ્ણ
નંદન ન૦ [सं] (સં૰) ઇંદ્રનું ઉપવન (૨) પુ૦ દીકરો(૩)એક છંદ (૪)વિ૦ આનંદ આપનાર. ૦વન ન૦ (સં૰) ઇંદ્રનું ઉપવન
નંદવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं नद्=અવાજ કરવો, प्रा णदिअ,णद्दिअ=અવાજ, ત્રાડ], ભાગવું, તોડવું (ખાસ કરીને કાચની વસ્તુનું)
નંદવાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ નંદવવું] ભાગવું (ખાસ કરીને કાચની વસ્તુનું)
નંદવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ નંદવવું(૨)[सं निन्द्] નિંદવું (૩) અ૦ક્રિ૦ [सं नन्द्] આનંદવું
નંદા સ્ત્રી૦ [सं] આનંદ (૨) નણંદ (૩) દુર્ગા (૪) પડવો, અગિયારશ, કે છઠ (૫) ગાંધાર ગ્રામની એક મૂર્છના
નંદાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ નંદવાવું
નંદિ(–દી) પુ૦ [सं] (સં૰) શિવનો પોઠિયો
નંદિની સ્ત્રી૦[सं]છોકરી(૨)(સં૰)કામધેનુ ગાય
નંદી પુ૦ જુઓ નંદિ [(૫)
નંદુલિયો પુ૦['નંદ' ઉપરથી] (સં૰)+ શ્રીકૃષ્ણ
નંદોઈ પુ૦ (ચ) [સર૦ म] જુઓ નણદોઈ
નંબર પુ૦[इं]અંક,આંકડો,ક્રમાંક [–આવવો =ક્રમમાં વારી આવવી –નાખવો=ક્રમાંક પ્રમાણે આવતા આંકડાની છાપ મારવી –પાડવો=નંબર નાખવો (૨) ગુણ કે જાત પ્રમાણે વર્ગીકરણ કરવું –રાખવો=પોતાનું સ્થાન કે પદવી ટકાવી રાખવાં –લાગવો=

વારો આવવો; જોગ મળવો (૨) શરત, લૉટરી વગેરેમા ઇનામ મળવું (૩) પોતાનું કામ પાર પાડવુ] ૦વાર અ૦ ક્રમસર. –રી વિ૦ નબર-વાળું, જાણીતુ, સારી જાતનુ (ઉદા૦ નબરી માલ)

ના અ૦ [સં.] નહિ (૨) સ્ત્રી૦ નકાર [–કહેવી, પાડવી, સંભળાવવી=ઇન્કાર કરવો, નિષેધ કરવો] (૩) [फा.] નામ ને વિ૦ ની આગળ વપરાતો નકારસૂચક ઉપસર્ગ ઉદા૦ નાઇલાજ, નાપસંદ

નાઆવડત સ્ત્રી૦ બિનઆવડત

નાઇટ્રોજન પુ૦ [इं] હવામા મોટા પ્રમાણમાં હોતો એક વાયુ, નત્રવાયુ

નાઇત્તેફાકી સ્ત્રી૦ [ના + (अ.) इत्तिफाक] મતભેદ (૨) અણબનાવ

નાઇલાજ વિ૦ [फा.] ઇલાજ વગરનું, લાચાર

નાઈ(–વી) પુ૦ [सं. नापित, प्रा णाविअ, સર૦ हिं नाई, म न्हावी] વાળદ; હજામ

નાઉમેદ વિ૦ [फा.] નિરાશ. –દી સ્ત્રી૦ નિરાશા

નાક ન૦ [સં] અંક વગરનું સ્થળ–સ્વર્ગ

નાક ન૦ [दे. णक्क] નાસિકા (૨) [લા]આબરૂ (૩)કોઈપણ વર્ગની મુખ્ય વસ્તુ. [–આવવું= નાકમાથી લીંટ આવવું –ઊંચું કરવું=મગરૂરી કરવી –કપાઈ જવું=આબરૂ જવી –કાપવું=આબરૂને કલંક લગાડવું. –કાપે એવું=બુઠ્ઠું, ધાર વિનાનુ –ગળવું=નાક-માંથી લીંટ કે પાણી ઝર્યા કરવું –ઘસવું= અત્યંત દીન ભાવે શરણે જવું –જવું= આબરૂ જવી. –જોરથી ચાલવું=નસકોરા જોરથી બોલવાં (ઊઘમા). –નસીકવું=નાક-માંથી લીંટ સાફ કરવુ. –નીચું થવું=માન-ભગ થવુ. –નીચું ને પેટ ઊંચું=બીજાની ખુશામત કરીને પેટ ભરવું –પર માખ બેસવી=સહેજ પણ બટ્ટો લાગે તેમ થવું. –પર લીંબુ ઘસવું=હરીફાઈમા હફાવવું. –મરડવું=નાપસદગી કે ઘૃણા બતાવવી. –લઈને જવું=આબરૂભેર જવું –લીટી તાણવી=અત્યત દીનપણે શરણે જવું. –લેવું=આબરૂ લેવી (૨) સામાનુ નાક સાફ કરવું –સાફ કરવું =નાક નસીકવુ –સામી વાટ=ઊભો કે સીધો કે ધોરી માર્ગ. નાકની દાંડીએ=સીધે રસ્તે, સામે મોએ નાકની દાંડી સામે આંખો રાખવી = પ્રમાણિક રહેવુ. નાકમાં ઊંટ ચાલવાં, –પેસવાં, –હીંડવાં=ખૂબ ગર્વ હોવો. નાકમાં ગંધ ન માવી = અતિ ગર્વિષ્ઠ હોવુ નાકમાં બોલવું=ગણગણવુ; ગુંગણાની જેમ બોલવું નાકમાં તીર ઘાલવું=ખૂબ સતાવવું, રિબાવવું. નાકે લીટી તાણવી=જુઓ નાકલીટી તાણવી.] ૦કટ્ટું વિ૦ કપાયેલા નાકવાળુ (૨) બેશરમ. ૦છીંકણી સ્ત્રી૦એક વનસ્પતિ. ૦ફળી સ્ત્રી૦ નાકનુ એક જૂનું ઘરેણું. ૦લિસોટી, ૦લીટી સ્ત્રી૦ માફી માગવા માટે જમીન ઉપર નાક ઘસવું તે. (–તાણવી)

નાકબૂલ વિ૦ [फा.] નામંજૂર

નાકસૂર ન૦ નાકનો એક રોગ

નાકાર(–રો) પું૦ [સં] નકાર –રવું સ૦ક્રિ૦ નકારવું

નાકાં ન૦બ૦વ૦ ['નાકુ' ઉપરથી] દાળચોખાના [ઝીણા કકડા

નાકુળું વિ૦ [ના+કુળ] કુળ વગરનુ, કુળહીણુ

નાકું ન૦ [दे.णक्क, સર૦हिं नाका, म. नाक] કાણુ (૨)સોયનુ કાણું (૩) જકાત લેવાનું થાણું (૪) જ્યાં ઘણા રસ્તા મળતા હોય તેવુ સ્થળ (૫) રસ્તાનો છેડો કે પ્રવેશદ્વાર (૬) [લા] ગામમા પેસવા બદલ અપાતો કર [–ચુકાવવું =આડે રસ્તે જઈને જકાત ન ભરવી, નાકા-બ ધીમાથી છટકી જવુ, –ચૂકવવું =જકાત આપવી –પરોવવું=સોયના નાકામા દોરો પરોવવો –બેસાડવું=જકાતી થાણું નાખવું (૨) વેહમા ઓરિયાં મૂકવા. –ભરવું =નાકું ચૂકવવું, નાકાનો કર આપવો –રોકવું=પ્રવેશ ન થવા દેવો, પ્રવેશદ્વાર આગળ રોકાણ કરવું. –લેવું= નાકાનો કર લેવો.] –કાબંદી(–ધી) સ્ત્રી૦ જુઓ નાકેબંધી –કેદાર પુ૦ નાકાવાળો, થાણદાર –કેદારી સ્ત્રી૦થાણદાર-પણુ –કેબંધી સ્ત્રી૦ નાકે નાકે ચોકી મૂકી દેવી તે, ઘેરો

નાકેશ પુ૦ [સં.] નાક–સ્વર્ગનો ઈશ, ઇદ્ર

નાકેસ વિ૦ [अ नाकिस] અપૂર્ણ, અધૂરું
નાકૌવત વિ૦ [फा] અશક્ત, કમજોર. –તી સ્ત્રી૦ અશક્તિ, કમજોરી
નાક્ષત્ર,–ત્રિક વિ૦ [सं] નક્ષત્રને લગતું (૨) પુ૦ ચાંદ્રમાસ, ચંદ્ર ૨૭ નક્ષત્રોમાં થઈને પસાર થાય તેટલો સમય. –ત્રી વિ૦ નક્ષત્રને લગતું
નાખવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ નાંખવું
નાખુદા પુ૦ [फा] ટંડેલ
નાખુશ વિ૦ [फा] નારાજ –શી સ્ત્રી૦ નારાજી
નાખોરી સ્ત્રી૦ જુઓ નસકોરી (–ફૂટવી) –રું ન૦ નાક, નસકોરું
નાગ પુ૦ [सं] ફેણવાળો સાપ (૨) પાતાળમાં રહેતો એક જાતનો કાલ્પનિક સર્પ,એક ઉપદેવ (૩) હાથી (૪) શક લોકોની એક શાખાનો માણસ ૦કન્યા સ્ત્રી૦ નાગની કન્યા (૨) પરમ સુંદર સ્ત્રી ૦કેસર ન૦ એક વનસ્પતિ; કબાબચીની ૦ખડિયો પુ૦ એક વનસ્પતિ. ૦ચંપો પુ૦ એક જાતનો ચંપો ૦દમણ સ્ત્રી૦ [+सं दमन; સર૦ हिं नागदवण]એક વનસ્પતિ. ૦ણ(–ણી) (ણ,) સ્ત્રી૦ સાપણ (૨)હાથણી(૩)એક મરેણ ૦દમન ન૦(કૃષ્ણે કરેલું કાલિય) નાગનું દમન ૦દંત પુ૦ ભીંતમાં મારેલો ખીલો (૨) ટોલ્લો ૦દંતી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ ૦દાવનો પુ૦ નાગડમણ ૦દેવતા પુ૦ નાગરૂપી દેવતા ૦પંચમી સ્ત્રી૦ નાગપૂજાનો એક તહેવાર, શ્રાવણ માસની પાંચમ ૦પાશ પુ૦ નાગના ગૂંચળા જેવો ફાંસો(૨)એક પ્રકારની વ્યૂહરચના (૩) ગાળો, સરકિયું (૪) વરુણનું આયુધ ૦પાશપ્રબંધ પુ૦ એક ચિત્રકાવ્ય ૦પાશી વિ૦ નાગપાશ સંબંધી ૦પાંચમ (મ,) સ્ત્રી૦ જુઓ નાગ-પંચમી. ૦પુષ્પ ન૦ નાગચંપો ૦રસ પુ૦ અમૃત ૦રાજ પુ૦ શેષનાગ ૦લોક પુ૦ પાતાળ
નાગડું વિ૦ જુઓ નાગું (૨) નાજુક, નબળું –ડો પુ૦ બાવાઓનો એક પ્રકાર (૨) બાવો (તિરસ્કારમાં) (૩) લુચ્ચો માણસ
નાગણ,–ણી જુઓ 'નાગ'માં
નાગ(૦ર)ણું ન૦ [જુઓ નાંગર] વાસણ ઊંચકવા કરાતો એક ગાળો (૨) દામણું (૩) હળને ધૂંસરી બાંધવાનું દોરડું
નાગ ૦દમન, ૦દંત, ૦દંતી, ૦દેવતા, ૦પંચમી,૦પાશ,૦પાશપ્રબંધ,૦પાંચમ, ૦પુષ્પ જુઓ 'નાગ'માં
નાગર વિ૦[सं] નગરનું(૨)સભ્ય (૩)ચતુર(૪) બ્રાહ્મણોની (અમુક ભાગમાં વાણિયાની) એ નામની ન્યાતનું (૫) પુ૦ એ ન્યાતનો માણસ (૬) (વ્યંગમાં) ઢેડ કે ભંગી (૭) સ્ત્રી૦ સૂંઠ [નાગરી ગોઠ=ચાતુરીથી છેતરવાની વાત(૨) વિવેક તજી સ્પષ્ટવક્તાપણું દેખાડવું તે (૩) આપવા લેવામાં નિયમસર વહેવાર રાખવો તે] ૦અપભ્રંશ સ્ત્રી૦ અપભ્રંશનો એક પ્રકાર ૦ડી,૦ણ,–રાણી સ્ત્રી૦ નાગરની સ્ત્રી ૦ત્વ ન૦ નાગરપણું (૨) લખાણની પ્રૌઢિ, 'એલિગન્સ' ૦પણું ન૦, ૦વટ સ્ત્રી૦, ન૦ નાગરપણું
નાગરણું ન૦ જુઓ નાગણું
નાગરમોથ (થ,) સ્ત્રી૦ [सं नागरमुस्ता, प्रा मुस्था, સર૦ हिं ,म नागरमोथा]એક વનસ્પતિ
નાગરવટ જુઓ 'નાગર'માં
નાગરવેલ(–લી) (લ,) સ્ત્રી૦ [सं नागवल्ली, સર૦ का नागरवल्ली] એક વેલ (તેનાં પાન મુખવાસમાં ખવાય છે)
નાગરસ, નાગરાજ જુઓ 'નાગ'માં
નાગરાણી સ્ત્રી૦ જુઓ 'નાગર'માં
નાગરિક વિ૦ [सं] શહેરનું (૨) પુ૦ શહેરી, શહેરમાં રહેનાર કે રાજ્યનો સામાન્ય પ્રજાજન, 'સિટિઝન' ૦તા સ્ત્રી૦
નાગરી વિ૦ નગરનું (૨) નાગર સંબંધી (૩) સ્ત્રી૦ [सं] શહેરી સ્ત્રી (૪) નાગરણ (૫) દેવનાગરી લિપિ
નાગલી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] બાવટા જેવું એક [અનાજ
નાગલોક પુ૦ જુઓ 'નાગ'માં
નાગળ ન૦ [જુઓ નાંગર,–ળ] લંગર(૨)હળને ધૂંસરી બાંધવાની રાશ
નાગાસ્ત્ર ન૦ [सं] સર્પાસ્ત્ર
નાગું વિ૦ [सं नग्न, प्रा णग्ग] ઉઘાડું, નગ્ન

કાંડા પાસેની જેના ઉપરથી વૈદ્ય લોહીની ગતિ પારખે છે) (૨) આળા ચામડાને આમળીને બનાવેલો દોર, નાડણ (૩) કમળની પોલી નળી – દાંડી (૪) [લા] વલણ (૫) લગામ, કાબૂ (૬) ડોક; ગરદન [–જોવી = રોગ પારખવો(૨)વલણ જોવું –ઠેકાણે ન રહેવી = રોગ વધી જવો (૨) મગજ ભમી જવું, શુધબુધ ન રહેવી –દેખાડવી = વૈદ્ય પાસે રોગનું નિદાન કરાવવું –પકડવી, હાથમાં આવવી = સ્વભાવ – વલણ ઓળખવા – પારખવાં –હાથમાં હોવી = (–નો) કબજો હોવો, વશમાં હોવું] [દોરડું

નાડણુ ન૦ ['નાડ' ઉપરથી] ધૂંસરું બાંધવાનું

નાડવું સ૦ ક્રિ૦ ['નાડ' ઉપરથી, સર૦ હિં नाधना, म नाडणें] નાડ–દોરડાથી જકડીને બાંધવું

નાડાછડી, નાડાછોડ, નાડાવા જુઓ 'નાડું'માં

નાડી સ્ત્રી૦ [સં] નાડ, રગ (૨) નાની દોરી [–એ ચાવી, તૂટવી = મૃત્યુની વેદના થવી (૨) કમાવાની શક્તિ જતી રહેવી –મંતરવી = સમજાવી – પટાવીને પોતાનું કરવું અથવા ઠેકાણે લાવવું] ૦તંત્ર ન૦ નાડીઓનું તંત્ર ૦પરીક્ષા સ્ત્રી૦નાડીની પરીક્ષા ૦મૂઉં વિ૦ જેની નાડી મરી ગઈ હોય એવું (૨) ઠંડા લોહીનું, મંદ (૩) લાગણીહીન ૦વૈદ(–દ્ય) પુ૦ નાડી ઉપરથી રોગ પારખનાર વૈદ્ય

નાડું ન૦['નાડ' ઉપરથી, સર૦ મ, હિં नाडा] નાની દોરી (૨)નાડાછડી (૩) સેંથા કે ઘાઘરાની દોરી (૪) અંબોડો બાંધવાની દોરી (૫) હદ, આંકો [–છોડવું = પેશાબ કરવો (૨) બંધ ઢીલો કરવો –છૂટી જવું = હિંમત ન રહેવી –પકડી રાખવું = જિદ્દ પકડી રાખવી] –ડાછડી સ્ત્રી૦ બે કે વધારે રંગની સૂતરની દોરી –ડાછોડ વિ૦ વિષયી, કામી (૨) સ્ત્રી૦ નાડું છોડવું તે (૩) લઘુશંકા –ડાવા અ૦ નાડા જેટલે અંતરે

નાણવું સ૦ક્રિ૦ [સં જ્ઞાન, પ્રા णाण ઉપરથી] તપાસવું, અજમાવી જોવું (૨) અ૦ ક્રિ૦ [ન + આણવું] [પ] ન આણવું

નાણાં ન૦ બ૦ વ૦ ['નાણું'નું બ૦ વ૦] પૈસા (૨) કિંમત

નાણું ન૦ [સં नाणक, દે णाणक] ચલણી સિક્કો (૨) ધન, પૈસો –ણાકીય વિ૦ નાણા સંબંધી –ણાબજાર ન૦ શરાફોનું બજાર, ચોકસી બજાર. –ણાભીડ સ્ત્રી૦ નાણાંની તંગી –ણામંત્રી પુ૦ નાણાખાતાનો મંત્રી, 'ફાઇનેન્સ–મેમ્બર' –ણાવટ સ્ત્રી૦ [નાણાં + વૃત્ત (સં, પ્રા वट्ट)]નાણાબજાર. –ણાવટી પુ૦ શરાફ (૨) પૈસાદાર માણસ –ણાવટું ન૦ શરાફનો ધંધો –ણાશાસ્ત્ર ન૦ નાણાંની લેવડ દેવડ વગેરે સર્વ વ્યવહારનું શાસ્ત્ર –ણાશાસ્ત્રી પુ૦ તે શાસ્ત્ર જાણનાર, 'ફાઇનેન્સિયર'

નાત (ત,) સ્ત્રી૦ [સં ज्ञाति, પ્રા णाइ] જ્ઞાતિ, જાત, એક કુળ, વાડા કે વર્ગનો લોકસમૂહ (૨) નાતને આપેલું જમણ [–કરવી, જમાડવી = જ્ઞાતિજનોને ભોજન કરાવવું. –બહાર કરવું, મૂકવું = જ્ઞાતિજન તરીકેનો વહેવાર તોડી નાખવો –મળવી = જ્ઞાતિનું પંચ એકઠું થવું –માં લેવું = નાત બહારનાને કે નાત બહાર મૂકેલાને પોતાની જ્ઞાતિમાં ભેળવવો] ૦જાત સ્ત્રી૦ જ્ઞાતિ અને જાતિ ૦ભાઈ સ્ત્રી૦ એક જ જ્ઞાતિનો હોઈને ભાઈ તે ૦વરો પુ૦ જ્ઞાતિભોજન

નાતરસ વિ૦ [फा नातर्स] ધાતકી

નાતરું ન૦[જુઓ નાતો]સંબંધ ઉદા૦ 'ગામ નાતરે ભાઈ' (૨) લગ્નવિધિ વગર, રાંડેલી કે ફારગતીથી છૂટી થયેલી સ્ત્રીનું કે એવી સ્ત્રી સાથે પુરુષનું પરણવું તે (૩) જોડકામાંથી એક નંગ જતું રહી તેની જગાએ બીજી વિજાતીય વસ્તુનું આવવું તે [નાતરે જવું = બીજા પુરુષ સાથે નાતરું કરવું નાતરે લાવવું = રાંડેલી કે ફારગતીથી છૂટી થયેલી સ્ત્રી સાથે પરણવું] –રાળ વિ૦ સ્ત્રી૦ નાતરાની (સ્ત્રી) –રિયું વિ૦ નાતરાનું, તેને લગતું (૨) નાતરું કરવાની છૂટવાળું (૩) બેહરખુ, એક જાતનું નહિ તેવું

નાતવરો પુ૦ જુઓ 'નાત'માં

નાતવાન વિ૦ [फा] નબળું, લાચાર –ની સ્ત્રી૦ નબળાઈ, અશક્તિ

નાતાલ સ્ત્રી૦ [પો; સર૦ म] ડિસેમ્બરને અંતે આવતા ખ્રિસ્તી તહેવારો, ઈશુજયંતી
નાતીલું વિ૦ ['નાત' ઉપરથી] નાતનું
નાતું ન૦ +, નાતો પું૦ [સં. ज्ञाति, प्रा. णाई પરથી, સર૦ म नातें, हिं नाता] સબંધ,મેળ
નાથ પું૦ [सं] સ્વામી (૨) માલિક (૩) સંન્યાસીઓની દશમાંની એક અટક
નાથ (ય,) સ્ત્રી૦ [दे. णत्था] જુઓ નથ (૨) બળદ વગેરેના નાકમાં નંખાતી દોરી (૩) જમીનનું ધોવાણ રોકવા બંધાતી પાળ. [-બાંધવી] [ફાવવાની દોરી
નાથણું ન૦ ['નાથવું' ઉપરથી] પહેલાં લટ-
નાથવું સ૦ક્રિ૦ [दे णत्थण=નાકમા છેદ પાડવો] (બળદને)નાથ ઘાલવી (૨) અંકુશમાં આણવું (૩) પલોટવું [અંકુશમા રાખવું
નાથી વિ૦ ['નાથવું' ઉપરથી] + ભોકાતું (૨)
નાદ પું૦ [सं] અવાજ, ઘોષ, ધ્વનિ (૨) વાચા કે વર્ણોનું મૂળ ધ્વનિનું રૂપ (૩) [લા] ટેવ, છંદ (૪) લહે; ધૂન (૫) [સર૦ दे. णाय= ગર્વિષ્ઠ] ગર્વ [-ઊતરવો=ગવ ગળવો, તોર તૂટવો.-માં પડવું, નાદ લાગવો, નાદે ચડવું=લત કે લહે લાગવી] ૦બિંદુ ન૦ નાદનું અનુસધાન કરવાનું બિંદુ (યોગ) (૨)[सं]એ નામનુ ઉપનિષદ ૦બ્રહ્મ પું૦, ન૦ નાદરૂપી પરમાત્મા. ૦શાસ્ત્ર ન૦ અવાજનું શાસ્ત્ર, 'એકાઉસ્ટિક્સ'. -દાત્મક વિ૦ [+आत्मक] નાદરૂપ; નાદને લગતું
નાદર વિ૦ [अ नादिर] અસાધારણ, ઉત્તમ
નાદાન વિ૦ [फा] અણસમજુ, મૂર્ખ.-નિયત, -ની સ્ત્રી૦ નાદાનપણું
નાદાર વિ૦ [फा.] કંગાલ (૨) દેવાળિયું (૩) પું૦ તેવો માણસ. -રી સ્ત્રી૦ ગરીબી (૨) દેવાળુ. [-નોંધાવવી=દેવાળુ જાહેર કરવું. દેવું આપવાની અશક્તિ હોવાની અદાલતમાં અરજી કરવી.]
નાદિરશાહ પું૦ [फा] (સં.) એક જુલમી બાદશાહ. -હી સ્ત્રી૦ [લા] જુલમી રાજ્ય-કારભાર
નાદિહંદ વિ૦ [फा] દેવાળિયું

નાદી વિ૦ [सं.] નાદવાળુ, નાદને લગતું (૨) ગર્વવાળું; તોરી, છંદી
નાદુરસ્ત વિ૦ [फा. नादुरुस्त] માંદું. -સ્તી સ્ત્રી૦ અનારોગ્ય, માંદગી
નાધવું વિ૦ + નાનું (૫)
નાન ન૦ [फा] મોટી દડા જેવી એક રોટી; પાંઉ. ૦ખટાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; हिं., फा. नानखताई] એક ખાદ્ય પદાર્થ-મીઠાઈ
નાન ન૦ કમીપણું (૨) કુટુંબમાં મોટી ઉંમરના માણસનો અભાવ
નાનક પું૦ (સં.) શીખ ધર્મના પ્રવર્તક સંત. ૦પંથી વિ૦ (૨) પું૦ શીખધર્મી. ૦શાઈ (-હી) વિ૦ ગુરુ નાનકે સ્થાપેલું કે પ્રવર્તાવેલું
નાનકડું વિ૦ નાનું (લાલિત્યવાચક)
નાનકીન ન૦ [इं] કાપડની એક જાત
નાનખટાઈ સ્ત્રી૦ [फा.] જુઓ 'નાન'માં
નાનડિયું (ના') વિ૦ ['નાનું' ઉપરથી] નાનું
નાનપ (ના') સ્ત્રી૦ ['નાનું' ઉપરથી] નાન ૨ જુઓ (૨) નાનમ. ૦ણ ન૦ બાળપણ. -મ સ્ત્રી૦ નાનાપણું (૨) હલકાઈ, ઓછપ; ઊણપ. -લું વિ૦ (સુ.) નાનકડું
નાના વિ૦ [सं.]વિધવિધ ૦કાર વિ૦[+आकार] અનેક આકારનું ૦ત્વ ન૦ વૈવિધ્ય. ૦ભાતી વિ૦ વિધવિધ ભાતનું. ૦મત વિ૦ ભિન્ન ભિન્ન મતવાળું, 'એકમત'થી ઊલટું ૦રૂપ વિ૦ વિધવિધ રૂપનું ૦વર્ણું વિ૦ વિધવિધ રંગનું ૦વિધ વિ૦ અનેક પ્રકારનું (૨) અ૦ અનેક પ્રકારે
નાની સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] માની મા, આજી. -નો પું૦ [સર૦ दे. णण्ण = મોટો ભાઈ] માનો બાપ, આજો
નાનું (ના') વિ૦ [सं. श्लक्ष्ण, प्रा लण्ह, म. लहान, हिं. नान्ह, नन्हा] થોડી ઉંમરનું (૨) કદમાં અલ્પ (૩) [લા.] હલકું, ઊતરતું. [નાના બાપનું=હલકા કુળનું નાને મોંએ =નાની ઉંમરે; ઉંમર જોતા અઘટિત રીતે.] ૦શીક વિ૦ જરાક સરખું (કદ કે ઉંમરમાં). ૦સૂનું વિ૦ [સર૦ प्रा. लण्ह-सण्ह, म. लहानसहान] નજીવું; સાધારણ. -નેરું વિ૦ નાનકડું

નાનુંધાપું ન૦ બળદની નાથ
નાનુંસૂનું, નાનેરું જુઓ 'નાનું'માં
નાનોબો પુ૦ જુવાનોનો સમુદાય
નાન્યતર વિ૦ [સં] નપુંસક લિંગનું (વ્યા)
નાપતું વિ૦ લાગુ પડે નહિ એવું
નાપસંદ વિ૦ [फा] અણગમતું(૨)અમાન્ય [–પડવું = ના ગમવું]૦ગી સ્રી૦ અણગમો (૨) માન્ય ન થવું તે [અપવિત્રતા
નાપાક વિ૦ [फा] અપવિત્ર –કી સ્રી૦
નાપાય(–યા,–યે)દાર વિ૦ [फा] પાયો કે આધાર વગરનું, અધ્ધરિયું [(૨) નાપસંદ
નાપાસ વિ૦ [ના+પાસ (इं)] જુઓ નપાસ
નાપિક,–ત [सं] પુ૦ [સર૦ म नाप(–पी)क] વાળંદ; હજામ
નાફરમાન વિ૦[फा] હુકમનો અનાદર કરનાર –ની સ્રી૦ હુકમની અવજ્ઞા
નાફેરવાદ પુ૦ [ના+ફેરવવું+ વાદ, સર૦ म नाफेर] જે નીતિ છે તેમાં ફેરફાર ન કરવો –ન ફેરવવુ જોઈએ એવો મત (૨) [સં] અસહકાર તરીકે ધારાસભાઓના બહિષ્કારમાં ફેરફાર ન કરવો એવો કૅાન્ગ્રેસ પક્ષનો (૧૯૨૦ –૩૦ યુગમાં) મત –દી વિ૦ (૨) પુ૦ નાફેરવાદમાં માનનાર
નાબૂદ વિ૦ [फा] નિર્મૂળ, સમૂળું ખલાસ; હોય જ નહિ તેવું કરેલું–થયેલું. –દી સ્રી૦ સમૂળ ઉચ્છેદ–નાશ
નાભિ સ્રી૦ [सं]દૂંટી (૨) કેંદ્ર, મધ્યભાગ (૩) પૈડાનો મધ્યભાગ જ્યાં આરાઓ મળે છે ૦કમલ(–ળ) ન૦ દૂંટીરૂપી કમળ ૦જીવા, ૦નાલ(–ળ) સ્રી૦ ગર્ભમાં બાળકની દૂંટી સાથે જોડાયેલી રગોની લાંબી નળી ૦સારણ સ્રી૦ નાભિનો એક રોગ. –ભ્યંતર ન૦ [+अंतर] નાભિનો અંદરનો ભાગ
નામ અ૦ [सं.] એટલે કે, અર્થાત્ ઉદા૦ 'બ્રહ્મ નામ વેદ, તેની ચર્ચા નામ પ્રતિપાલના'
નામ ન૦ [સં, फा] સંજ્ઞા(૨)[વ્યા] વસ્તુની સંજ્ઞારૂપ શબ્દ (૩) યાદગીરી, કીર્તિ [–કરવું, કાઢવું= નામાંકિત થવું (૨) [લા.] બદનામ થવું (નું)–જપવું=(ને) સતત યાદ કરવું –જવા દેવું =ન સંભારવું, ટાળવું, અવગણવું. –ડુબાડવું=નામ બોળવું –તારવું = કીર્તિ વધારવી –દેવું, લેવું=નામ ઉચ્ચારીને કહેવું કે બોલાવવું (૨) [લા] પડકારવું, સામે કહેવું કે કાંઈ કરવું; પજવવું –ન દેવું, ન લેવું =ન બોલાવવું, ન કાંઈ પૂછવું કે લેવાદેવા રાખવી, યાદ ન કરવું, છોડવું –ન પૂછવું=ન બોલાવવું; દૂર કરવું, ત્યાગવું –નહિ =બિલકુલ નહીં –પર થૂંકવું= અતિ તિરસ્કાર કરવો –પર પાણી ફેરવવું = નામ બોળવું –પાડવું=નામાભિધાન કરવું (૨) ખીજ કે મશ્કરીનું બીજું નામ કહેવું (૩)–નો ઉલ્લેખ કરવો (૪) વિશેષ વિગત કહેવી. –બાળવું = જુઓ નામ મૂકવું –બોળવું=આબરૂને બટ્ટો લગાડવો –મૂકવું =ન સંભારવું, ત્યાગી દેવું –મોટું કરવું =માનપ્રતિષ્ઠા વધારવાં નામની પોક મૂકવી=નામ મૂકી દેવું,યાદ ન કરવું (૨)–નું નામ દઈને રડવું –પોક મૂકવી (મૃત્યુ બાદ) નામે ચઢાવવું=(–ને) હકદાર ઠરાવી, દસ્તાવેજમાં તેનું નામ લખાવવું નામે ચાલવું=(-ના)નામથી વહીવટ ચાલવો,માલિક ગણાવું નામે માંડવું, નામે લખવું = હિસાબમાં (–ના) નામ ઉપર રકમ માંડવી, –ની પાસેથી તેટલી રકમ લેવી બાકી છે એમ નોંધવું]૦ક વિ૦ નામનું,નામવાળું (સમાસને અંતે)ઉદા૦ 'એની બેસંટ–નામક' ૦કરણ ન૦ નામ પાડવાનો વિધિ (૧૬માંનો એક સંસ્કાર) ૦ચા સ્રી૦ [फा नामचह] નામના, પ્રખ્યાતિ. ૦ચીન,૦જાદું વિ૦ [+फा चीन, फा जादह] નામીચું, પ્રખ્યાત. ૦જોગ(–ગી) વિ૦ જેનું નામ લખ્યું હોય તેને જ મળે તેવી (હૂંડી) ૦ઠામ ન૦ નામ અને ઠામ, સરનામું ૦દાર વિ૦[फा]મશહૂર(૨)માનવંત ૦દારી સ્રી૦ પ્રખ્યાતિ. ૦ધાતુ પું૦ નામ ઉપરથી બનેલો ધાતુ (વ્યા.) ૦ધારક, ૦ધારી વિ૦ નામ ધારણ કરનાર(૨)નામનું જ, જૂઠું, ઢોંગી ૦ધૂન સ્રી૦ (ઈશ્વરના) નામની ધૂન કે લહે. ૦ના સ્રી૦ કીર્તિ ૦નિર્દેશ પુ૦ નામનો ખાસ ઉલ્લેખ(૨)નામ બોલીને કરેલી ગણતરી.

૦નિશાન ન૦ નામ કે બીજું કાંઈ ચિહ્ન ૦નું વિ૦ નામવાળું (૨) માત્ર દેખાડવાનું જ, કહેવામાત્ર. ૦માત્ર વિ૦ નામ પૂરતું, નામનું જ. ૦મુદ્રા સ્ત્રી૦ નામવાળો સિક્કો (સીલ મારવાનો) ૦યોગી વિ૦ શબ્દયોગી (અ૦) [વ્યા] ૦રાશિ વિ૦ એક નામનું; એક રાશિના નામવાળું. ૦લેણું ન૦ નામ લેવું તે, નામસ્મરણ ૦વર વિ૦ [फा. वर] પ્રખ્યાત. ૦વાક્ય ન૦ [વ્યા.] નામ તરીકે વપરાયેલું ગૌણ વાક્ય ૦વાચક વિ૦ નામ બતાવનાર (વ્યા). ૦શેષ વિ૦ માત્ર નામ બાકી રહ્યું હોય તેવું; નાશ પામેલું. ૦સ્મરણ ન૦ નામ લેવું–યાદ કરવું તે, નામનો જપ

નામ(–મુ)ક્કર વિ૦ [फा नामुक्रिर] નાકબૂલ, હા કહ્યા પછી ફરી જનારું [–જવું=ઇન્કાર કરવો, ફરી જવું]

નામચા,–ચીન,–જાદું [फा] જુઓ 'નામ'માં

નામજોગ(–ગું), નામઠામ જુઓ 'નામ'માં

નામણદીવો પું૦ [સર૦ म नामणदिव, नामंदिवा, लामणदिवा] જુઓ રામણદીવો

નામદાર, –રી [फा.] જુઓ 'નામ'માં

નામ ૦ધાતુ, ૦ધારક, ૦ધારી, ૦ધૂન, ૦ના, ૦નિર્દેશ, ૦નિશાન, ૦નું, ૦માત્ર, ૦મુદ્રા, ૦યોગી જુઓ 'નામ'માં

નામરજી સ્ત્રી૦[फा]અનિચ્છા, મરજી ન હોવી તે

નામરાશિ જુઓ 'નામ'માં

નામર્દ વિ૦ [फा.] બાયલું –ર્દાઈ, –ર્દી સ્ત્રી૦ બાયલાપણું

નામ ૦લેણું, ૦વર, ૦વાક્ય, ૦વાચક જુઓ ['નામ'માં

નામવું સ૦ક્રિ૦ [सं. नम्, प्रा. णाम ઉપરથી] (પ.) નમાવવું (૨) રેડવું (૩)અ૦ક્રિ૦ વળવું, – તરફ જવું

નામશૂદ્ર વિ૦(૨)પું૦ એ નામની એક અસ્પૃશ્ય [મનાતી જાત

નામશેષ, નામસ્મરણ જુઓ 'નામ'માં

નામંજૂર વિ૦ [फा] નાકબૂલ. –રી સ્ત્રી૦ નામંજૂર થવું તે

નામાવલિ(–લી, –ળિ, –ળી) સ્ત્રી૦ [सं] [નામની ટીપ

નામાંકિત વિ૦ [सं] પ્રખ્યાત; જાણીતું

નામાંતર ન૦ [सं] નામ બદલી નાખવું તે (૨) બીજું નામ

[–રી વિ૦ સ્ત્રી૦

નામિક વિ૦ [सं.] નામવાળું, નામ સંબંધી.

નામી,૦ચું વિ૦ [फा] પ્રખ્યાત (૨) સુંદર

નામુક(–ક્ક)ર વિ૦ જુઓ નામક્કર

નામુનાસ(–સિ)બ વિ૦ [फा. नामुनासिब] ગેરવાજબી, અયોગ્ય, અઘટિત

નામુરાદ વિ૦ [फा] નિરાશ

નામું ન૦ [फा] જમેઉધારનો હિસાબ(૨)હુકમ; દાખલો(૩)વર્ણન; ઇતિહાસ ઉદા૰ સિકંદરનામું (૪)નામ લખવાં તે. [–ઉતારવું=નામું લખવું, જમેઉધારનો હિસાબ લખવો (૨) હિસાબની નકલ કરવી –કરવું=(ને ત્યાંથી) ઉધાર લાવવું–લેવું; નામે લખાવીને લાવવું –ચડી જવું=લખવો બાકી એવો હિસાબ વધી જવો –ચાલવું=ખાતું ચાલવું, (ને ત્યાંથી) નામે લખાવીને માલ લાવવાનો વ્યવહાર હોવો –માંડવું, લખવું=જમેઉધારનો હિસાબ લખવો] ૦ઠામું,૦લેખું ન૦ નામાનો વિગતવાર હિસાબ

નામે અ૦ નામ ઉપર,–ને ખાતે. [–લખવું=–ને ખાતે માંડવું –લાવવું=ઉધાર લાવવું] (૨) નામથી. ઉદા૰ નામે ફલાણા. ૦નામ અ૦ બરોબર એક જ નામથી [જ નામનું

નામેરી વિ૦ ['નામ' પરથી] સમાન–એક

નામોશી સ્ત્રી૦[अ. नामूस] બેઆબરૂ, હીણપત

નાયક પું૦ [सं] આગેવાન, સરદાર(૨)નાટકનું કે વાર્તાનું મુખ્ય પાત્ર

નાયકડી સ્ત્રી૦ [સર૦ નાયકો] એક જાતની ભીલડી. –ડો પું૦ તે જાતનો ભીલ

નાયકણ(–ણી) સ્ત્રી૦ [જુઓ નાયકા] વેશ્યા (૨)['નાયકો' ઉપરથી]નાયકાની કે નાયક સ્ત્રી

નાયકા સ્ત્રી૦ નાયિકા

નાયકો પું૦['નાયક' પરથી, સર૦ अप णायक्क] સુરત બાજુની એક રાનીપરજનો માણસ

નાયડી સ્ત્રી૦ [सं नालि, प्रा णाडि] (પેડાની) નાભિ (૨) [જુઓ નાડ] તાંત; ચામડાની પાતળી દોરી(૩)ઝાંમડું, ધનુષ્ય(૪) [?] સુતાર જે ઢીમચા ઉપર મૂકી લાકડાં ઘડે છે તે

નાયબ વિ૦ [अ. नाइब] હાથ નીચેનું–મદદગાર

નાયિકા સ્ત્રી૰[સં] મુખ્ય સ્ત્રીપાત્ર (૨) અગ્રેસર સ્ત્રી (૩) ગુણકા, રામજની
-નાર [સં अन+कार (प्रा आर) પરથી, સર૰ હાર (તારણહાર, हिं हारा] બ૰ કૃ૰નો કે કર્તૃત્વવાચક પ્રત્યય ઉદા૰ કરનાર
નાર સ્ત્રી૰ (સ) ગીલીદંડાની રમતમાં એક દાવ
નાર પુ૰ [સં] પાણી (૨) મનુષ્યમાત્રનો સમૂહ
નાર સ્ત્રી૰ નારી, સ્ત્રી (૫.) ૰જિત વિ૰ સ્ત્રીને વશ (નર)
નારકી,૰ય વિ૰ [સં] નરકનું
નારખું ન૰ [नाभि-નાયડી+રખુ (સં. रक्ष् ઉપરથી)] ચમરખુ (૨) પૈડાની નાભિમાં ઘાલવામાં આવતી લોઢાની ચૂડી
નારદ પું૰ [સં] (સ) એક દેવર્ષિ, બ્રહ્માના એક માનસપુત્ર (૨) [લા] બે જણને આમ તેમ કહીને લડાવી મારનાર, તેમા મજા માણનાર માણસ [-ની ચોટલી=ઊભી ને ઊભી રહેતી ચોટલી] ૰વિદ્યા સ્ત્રી૰, ૰વેડા પુ૰ બ૰ વ૰ બે જણને લડાવવાની કળા
નારલી સ્ત્રી૰ એક વનસ્પતિ
નારવા વિ૰[फा.] રૂઢિથી વિરુદ્ધ, અયોગ્ય, ખોટું
નારંગ પુ૰ [સં, फा] નારંગીનું ઝાડ ૰ડું ન૰ નારંગી -ગિયુ વિ૰ નારંગી. -ગી વિ૰ નારંગી રંગનુ (૨) સ્ત્રી૰ એક ફળ કે ઝાડ
નારા સ્ત્રી૰ [સં] પાણી
નારાચ પુ૰[સં] એક છંદ (૨) ન૰ લોઢાનુ બાણ
નારાજ વિ૰ [फा] નાખુશ ૰ગી,-જી સ્ત્રી૰ [फा], -જીપો પુ૰ નાખુશી
નારાટ પુ૰ પિત્તદોષથી ઉત્પન્ન થનાર જ્વર
નારાયણ પુ૰ [સં] (સ) શેષશાયી વિષ્ણુ (૨) એક ઋષિ, નરના સાથી (૩) સંન્યાસી [નારાયણદર્શી ટોળુ=નાકકટ્ટાની જમાત નારાયણ! નારાયણ!=કશી ખબર નથી, હુ ન જાણુ, અરેરે, એવો ભાવ બતાવતો ઉદ્ગાર, રામ! રામ!] ૰બલિ(-ળિ) પુ૰ અવગતિ પામેલા પૂર્વજોના ઉદ્ધાર માટે અપાતો બલિ -ણી સ્ત્રી૰ (સ) દુર્ગા (૨) લક્ષ્મી [સ્ત્રી૰
નારાસ્ત વિ૰ [फा] જૂઠું, અપ્રમાણિક -સ્તી

નારિ(-રી)કેર(-લ) ન૰ [સં] નારિયેળ ૰પાક પુ૰ અંદર ઘણો ગૂઢ રસ હોય એવો અર્થપરિપાક (કા શા)
નારિયેળ ન૰ [સં नारिकेल, प्रा णारिएर, -ळ] શ્રીફળ [-આપવું=સગાઈનું કહેણ મોકલવું (૨) નોકરીમાંથી કાઢી મૂકવુ -ચઢાવવુ= નાળિયેરનું નૈવેદ્ય ધરાવવુ -પકડાવવું, -પરખાવવું=બરતરફ કરવુ -મળવું= રજા મળવી, બરતરફ થવું -મોકલવું સગાઈનુ માગુ કરવું -સ્વીકારવું=વિવાહ-સગપણની માગણી કબૂલવી] -ળી સ્ત્રી૰ નાળિયેરનું ઝાડ -ળી પૂનમ સ્ત્રી૰ શ્રાવણી પૂર્ણિમા
નારી સ્ત્રી૰[સં] સ્ત્રી ૰કુંજર પુ૰ હાથીનો દેખાવ દેખાય તેવી સ્ત્રીઓના શરીરની ગોઠવણ ૰જાતિ સ્ત્રી૰ સ્ત્રીજાતિ (૨) [વ્યા] સ્ત્રીલિંગ. ૰પ્રતિષ્ઠા સ્ત્રી૰ સ્ત્રીઓ પ્રત્યેનો આદર-સન્માન
નારીકેર (-લ) ન૰ [સં] નારિયેળ
નારી ૰જાતિ, ૰પ્રતિષ્ઠા જુઓ 'નારી'માં
નારુ પું૰ [સર૰ મ नारू] વસવાયો (૨) વસવાયાની હકસાઈ ૰કારુ વિ૰ [સર૰ મ नारू-कारू, का नाडुकाडु] ફાલતુ-હલકી જાતનું (૨) પુ૰ બ૰ વ૰ વસવાયાની ચૌદ જાત (નવ નારુ અને પાંચ કારુ)
નારું (નાં') ન૰ [સર૰ દે णारुट्ट=ખાડો, દર, અથવા प्रा ण्हारु=શિરા, નસ, हिं ना(०ह)रू, म नारू] ગૂમડું પાકીને પડેલો શાર-તેનું મોઢું [-પડવું] (૨) એક રોગ જેમા ફોલ્લાઓ થઈ અંદરથી સૂતર જેવો લાંબો કીડો નીકળે છે
નાલ(-ળ) સ્ત્રી૰ [સં] દાંડી (કમળ ઇ૰ની)
નાલકી સ્ત્રી૰[સર૰ हिं, म] એક જાતની પાલખી
નાલાયક વિ૰ [फा नालाइक] અયોગ્ય -કી સ્ત્રી૰ અયોગ્યતા
નાલાશ(-સ) સ્ત્રી૰ + જુઓ નાલેશી [નસ
નાલિ(-લી) સ્ત્રી૰ [સં] મોરી, નીક (૨) નાડી,
નાલિકેર ન૰ [સં] નાળિયેર -રી સ્ત્રી૰ નાળિયેરી
નાલેશી(-સી) સ્ત્રી૰ [फा नालिश] નિંદા, બદગોઈ

નાવ સ્રી૦ ન૦ [સં. नौ, प्रा. णावा, फा.] હોડી; વહાણ. [–ચલાવવું, ઠેલવું = ઘરસંસાર ચલાવવો]૦ડી સ્રી૦ નાની હોડી ૦ડું ન૦ હોડકું

નાવણ (ના') ન૦ [સં. स्ना, प्रा. ण्हा(૦વ) ઉપરથી] સ્નાન (૨) નાહવાનું પાણી (૩) ઋતુસ્નાન (૪) રજ; આર્તવ [–આવવું = સ્રીને અટકાવ આવવો (૨) સ્રીએ પહેલી વાર રજસ્વલા થવું]–ણિયું ન૦ સ્નાન (૫) (૨) નાહવાની જગા –ણિયો પુ૦ ઉનામણું

નાવલિયો, નાવલો પુ૦ [સં. नाथ, प्रा णाह ઉપરથી ? સર૦ म नावो કે દે णाउल्ल= અનેક ગાયોવાળો પરથી ? કે સર૦ म. नवरा; हिं नवेला. અથવા म नावळ = લગ્નની જાન] પતિ (લાલિત્યવાચક)

નાવવું અ૦ક્રિ૦ [ન + આવવું] (૫) ન આવવું

નાવાકેફ વિ૦ [फा. ना+अ वाकिफ] અજાણ; અપરિચિત [વગરનું (૨) નધણિયાતું

નાવારસ(–સી) વિ૦ [फा नावारिस] વારસ

નાવિક પુ૦ [સં]વહાણવટી(૨)સુકાની [નાઈ

નાવી પુ૦ [સં नापित, प्रा णाविअ] હજામ,

નાવીન્ય ન૦ [સં] નવીનતા [(નદી ઇ૦)

નાવ્ય વિ૦ [સં] વહાણ જેમાં ફરી શકે એવું

નાશ પુ૦ [સં] સંહાર, પાયમાલી, ખુવારી(૨) નુકસાન; તોટો. ૦ક(–કારક) વિ૦ નાશ કરનારું ૦ખાતું ન૦ નકામા થતા કાગળો ઇ૦ નો નાશ કરવાનું કામ કરતું ખાતું ૦ન વિ૦ જુઓ નાશક(૨)ન૦ નાશ ૦વંત, ૦વાન વિ૦ નાશ પામે તેવું; નશ્વર

નાશિ(–સિ)ક ન૦ [म; સર૦ सं नासिक्य, प्रा. णासिक्क(–क्क)](સં) એક ગામ – હિંદુ તીર્થ [આવે છે)

–નાશી વિ૦ [સં] નાશક (સમાસને અંતે

નાશેહ સ્રી૦ [फा. ना+शह] શેહમાં ન હોવું તે; શેતરંજની રમતમાં રાજાને શેહમાંથી ખસેડવો તે

નાસ પું૦ [સં. नस्य; સર૦ हिं , म.] નાક વાટે ધૂણી કે વરાળ લેવી તે [–આપવો, લેવો] (૨) [સં न्यास, प्रा णास] + ઠામઠેકાણું; નાસતપાસ [નાસભાગ, નાસરડું

નાસણું ન૦ ['નાસવું' ઉપરથી] નાસવું તે;

નાસતપાસ સ્રી૦ [નાસ+તપાસ] તપાસ, ભાળ

નાસપાતી સ્રી૦,ન૦ [फा नाशपाती] એક ફળ

નાસબૂર વિ૦ [फा ना+ +સબૂરી] વગરનું, અધીરું –રી સ્રી૦

નાસભાગ સ્રી૦ [નાસવું + ભાગવું] નાસાનાસ

નાસમજ વિ૦[फा ना + સમજ, સર૦ हिं , म] + અણસમજુ [કે ત્રાસથી નાસવું તે

નાસરડું ન૦ ['નાસવું' ઉપરથી] નાસણું , ભય

નાસરી (ના') સ્રી૦[फा नासिर પરથી ? સર૦ म] બાર બદામ જેટલી કિંમત (ગણતરીમા)

નાસવાબ વિ૦ [फा] સવાબ વિનાનું, પાપી

નાસવું અ૦ક્રિ૦ [સં. नश्, प्रा. णस्स, णास] દોડવું (૨) જતું રહેવું, ભાગવું (૩) પાછું પડવું, પીછેહઠ કરવી [નાસતાં ભોંય ભારે પડવી = નાસવું મુશ્કેલ થવું]

નાસા(–સિકા) સ્રી૦ [સં] નાક (૨) દરવાજાનો ઉપલો ભાગ જેમાં ગણપતિનું ચિત્ર કાઢેલું હોય છે(૩) અરડૂસી ૦ગ્ર ન૦ [+ अग्र] નાકનું ટેરવું ૦સ્થિ ન૦ [+ अस्थि] નાકનું હાડકું

નાસાનાસ(–સી) (સં,) સ્રી૦ દોડાદોડ, નાસભાગ

નાસાબિત વિ૦[फा]સાબિત ન થયેલું, અસિદ્ધ

નાસિક પું૦ (સં) જુઓ નાશિક

નાસિકા, ૦ગ્ર, ૦સ્થિ [સં] જુઓ 'નાસા'માં

નાસિક્ય વિ૦[સં] નાકનું, નાકને લગતું(૨)પુ૦ અનુનાસિક અવાજ કે વ્યંજન. ૦વિધાન ન૦ નાક વીંધવું તે [સ્રી૦ નિરાશા

નાસિ(–સી)પાસ વિ૦ [फा] નિરાશ. –સી

નાસૂર ન૦[अ] નાક અને ગળા વગેરેનો એક રોગ [જનાર (માણસ)

નાસેડુ વિ૦ (૨)પુ૦ ['નાસવું' ઉપરથી] નાશી

નાસોદર પું૦ [સં] એક રોગ

નાસ્તિ સ્રી૦[સં.] અભાવ, ન હોવું તે ૦ક વિ૦ ઈશ્વર, પરલોક, કર્મફળ વગેરે નથી એવી માન્યતાવાળું (૨) પું૦ તેવો માણસ (૩) ચાર્વાક ૦કતા સ્રી૦, ૦કપણું, ૦કય ન૦ નાસ્તિક હોવું તે કે તેનો ભાવ ૦તા સ્રી૦, ૦ત્વ ન૦ ૦વાચી વિ૦ નથી એમ કહેનાર;

નાસ્તિક ૦વાદ પું૦ નાસ્તિક મત ૦વાદી વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ નાસ્તિક

નાસ્તો પું૦ [फा नाश्तह्] હાજરી, શિરામણ

નાહક અ૦ [फा नाहक़] વગરકારણે; ખાલીપીલી(૨)વગર હકે, અન્યાયી રીતે. ૦નું ક્રિ૦ વિ૦ કારણ કે હક વગર, નાહક

નાહવુ (ના'વું) અ૦ક્રિ૦ [सं स्ना, प्रा ण्हा] સ્નાન કરવું [નાહવાનું આવવું, હોવું=કોઈના મૃત્યુને લીધે નાહવાનું થવું નાહી ઊઠવું=નાહી પરવારવું(૨)અડકાવ કે પ્રસૂતિના સૂતક પછી સ્ત્રીએ સ્નાન કરીને શુદ્ધ થવું (૩) ખોટ આવવી. નાહી નાખવું=ખતમ કે મૂએલું જાણવું(૨)કોઈ આશા કે સંબંધ છોડી દેવાં (૩) શોક-ચિંતા વિસારે પાડવાં નાહી પરવારવું=સ્નાનાદિ કરીને તૈયાર થઈ જવું (૨)આશા કે બધો સંબંધ છોડી દેવો નાહી બેસવું=નિરાંત વાળવી (૨) ભારે ખોટમાં આવી પડવું (૩) પૈસેટકે ખાલીખમ થવું] ૦નિચોવવું અ૦ક્રિ૦ [લા.] લાગતું વળગતું હોવું, સંબંધ હોવો

નાહિંમત વિ૦ [फा] હિંમત વિનાનું; કાયર

નાહિયણ સ્ત્રી૦ ભાટિયણ

નાહીં અ૦ [अप णाहिं, सं नहि] (પ) નહિ

નાળ પું૦ [सं नाल] નાલ, લાંબી પોલી દાંડી કે નળી (૨) ગર્ભમાં બાળકની ડૂંટી સાથે જોડાયેલી રગોની લાંબી નળી (૩) સ્ત્રી૦ નેળ (૪) નળિયું (પ) પરનાળ (૬) બંદૂકની નળી ૦કુ(-ચું,-તું) ન૦ પ્રવાહી પદાર્થ રેડવા માટેની અમુક આકારની ભૂંગળી ૦ગોળો પું૦ તોપનો ગોળો

નાળ પું૦ [अ नअल, सर० हिं नाल] ઘોડા તથા બળદને પગે કે જોડાની એડીએ જડવામાં આવતી લોખંડની જાડી પટ્ટી ૦બંદ(-ધ)પું૦ [સર૦ हिं] નાળ જડનારો ૦બંદી(-ધી) સ્ત્રી૦ નાળ જડવાની ક્રિયા કે ધંધો

નાળકું, -ચું, -તું જુઓ 'નાળ'માં

નાળબંદ, -દી, -ધ, -ધી જુઓ 'નાળ'માં

નાળિયું ન૦ [નાળ પરથી] નેળ; સાંકડી ગલી

નાળિયેર,-રી,-રી પૂનમ જુઓ 'નારિયેળ'માં. -રો પું૦ નાળિયેરનો ડાયો

નાળી સ્ત્રી૦ [सं नाली, प्रा णाली?] એક વનસ્પતિ (એક વેલો?)

નાળું ન૦ [सं नालक] વહેળો (૨) નાની નદી (૩) ગરનાળું

નાળો પું૦ [નાળી?]પાણીમાં થતો એક વેલો

નાંખ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ નાખવું] ઊલટી,વાંતિ

નાંખવું (૦) સ૦ક્રિ૦[सं निक्षिप्, प्रा. णिक्खिव] નાખવું, ફેંકવું, ઉશેટવું(૨)દૂર કરવું, બાજુ પર રાખવું,પડતું મૂકવું(૩)મૂકવું (જેમ કે ઘાસ ક્યાં નાખવાનું છે? 'ખડગ પર હાથ નાખ્યો') (૪) અંદર ઉમેરવું, ઘાલવું (જેમ કે, ગોળ નાંખો તેટલું ગળ્યું થાય) (પ) કારીગરને ત્યાં તૈયાર કરાવવા સોંપવું (જેમ કે, જોડા કપડાં નાખવાં) (૬) કર કે વેરો બેસાડવો (૭) અન્ય ક્રિ૦ની સહાયમાં તે ક્રિયા ઝપાટાબંધ પૂરી કરવાનો (અથવા કોઈ સ્થાને તે ગમે તેમ પૂરી કરવાનો) ભાવ બતાવે છે ઉદા૦ કાપી નાખ,લખી નાખ [નાંખી મૂકવું, રાખવું=લઈને સંઘરી કે સાચવી રાખવું (૨) કાઢવા જેવું હોવા છતાં રાખવું – સંઘરવું] [નાંગળ

નાંગર (૦) ન૦[दे णगर,-ल, फा लंगर] લંગર,

નાંગરણું (૦) ન૦ [જુઓ નાંગળું] જુઓ નાગરણું [લંગરવું (૨) જોતરવું

નાંગર(-ળ)વું (૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ નાગર]

નાંગળ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ નાગર] લંગર (૨) અવરોધ,અટકાવ(૩)હળને ધૂંસરી બાંધવાની રાશ ૦વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ નાગરવું

નાગળું (૦) ન૦ ['નાગળ' ઉપરથી?]કાણું,ગાજ

નાંદરવું (૦)ન૦ પહેલા વરસાદથી ઊગેલું ઝીણું ઝીણું ઘાસ [(૨) છોકરો

નાંદિયો (૦?) પું૦ [જુઓ નંદી] નંદી, પોઠિયો

નાંદી સ્ત્રી૦ [सं] આશીર્વાદાત્મક શ્લોક, આશીર્વાદ, નમસ્કાર કે વસ્તુનિર્દેશવાળો નાટકનો પ્રારંભનો શ્લોક ૦મુખ, ૦શ્રાદ્ધ ન૦ પુત્રજન્મ, વિવાહ વગેરે માંગળિક પ્રસંગે કરાતું એક શ્રાદ્ધ

નાંધડિયું (૦) વિ૦ નાધડું, નાનું [સ્ત્રી૦ છોકરી

નાંધલું (૦) વિ૦ [સર૦ નાધડું] નાનું -લી

નિ [સં] ક્રિયાપદ અને નામની આગળ નીચેના અર્થોમાં લગાડાતો પૂર્વગ (૧) નીચે, તળે, અંદર ઉદા૦ નિપાત, નિમગ્ન(૨)સમૂહ,ગાઢતા, અતિશયતા. ઉદા૦ નિકુંજ, નિગ્રહ, નિગૂઢ (૩) ચોક્સપણું,ભાવાત્મકતા. ઉદા૦ નિખાલસ(૪) નિર્, નિસ્ એ સં- પૂર્વગોના રૂપ તરીકે, બહાર એવા અર્થમાં ઉદા૦ નિકાસ (૫) અભાવ, ઓછપ એવા અર્થમાં ઉદા૦ નિલાજરું, નિરણિયુ, નિવડક

નિકટ વિ૦ [સં] પાસેનું (૨) અ૦ પાસે ૦વર્તી [વિ૦ નિકટ રહેલું

નિકર પું૦ [સં] સમૂહ

નિકષ પું૦[સં] સરાણ(૨)કસોટી કે તેનો પથ્થર ૦શિલા સ્ત્રી૦ સરાણ કે કસોટીનો પથ્થર

નિકસાવવું સ૦ક્રિ૦નિકાસવું ('નીકસવું'નું પ્રેરક)

નિકંદન ન૦[સં] નાશ [-કાઢવું=જડમૂળથી નાશ કરવો -જવું=સમૂળો નાશ થવો.]

નિકા, ૦હ [અ] પું૦ લગ્ન [-પઢવા=મુસલમાની વિધિએ લગ્નકરાર કરવા]

નિકાય પું૦[સં] ઘર, રહેઠાણ (૨) શરીર (૩) [સમૂહ

નિકાલ પું૦ [પ્રા णिक्काल (સં निर् + कासय्) પરથી, સર૦ हिं, म] ફેંસલો(૨)નીકળવાનો માર્ગ ![-આણવો=પતાવટ કરવી -કરવો =પતાવટ કરવી (૨) નીકળવાનો મ ર્ગ કરવો -કરી નાખવો=પતાવી દેવું(૨)મારી નાખવું -કાઢવો=તોડ-માર્ગ કાઢવો. -થવો= પતાવટ થવી(૨)કષાતી સ્ત્રીને પ્રસવ થવો (૩) નીકળવાનો માર્ગ થવો -લાવવો=પતાવટ કરવી] -લી વિ૦ નિકાલને લગતું

નિકાશ(-સ) સ્ત્રી૦ [નિકાસવું જુઓ] માલનું પરદેશ જવું તે ૦કર પું૦ નિકાસ કરનાર -શી(-સી) વિ૦ નિકાસ માટેનું,તે માટે યોગ્ય

નિકાસવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. निर् + कासय्; પ્રા णिक्कस] નિકાસ કરવી (૨) બહાર કાઢવું

નિકાહ પું૦ [અ] જુઓ નિકા

નિકુંજ સ્ત્રી૦[સં] વનસ્પતિની ઘટા

નિકૃષ્ટ વિ૦[સં] અધમ, હલકું (૨) પાસે ૦તા ન૦, ૦તા સ્ત્રી૦

નિકેત પું૦, ૦ન ન૦ [સં] સ્થાન, ઘર

નિકોરી સ્ત્રી૦ ['નીક' ઉપરથી? કે પ્રા णिक्कोर =દૂર કરવું–કાઢવું ?] ઘોરિયો, નીક; મોરી

નિકોલવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા णिक्कोर પરથી? સર૦ म निकुरणें] (સુ) આમલી ફોલવી–કચૂકા કાઢવા

નિકોલી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ–ઔષધિ

નિક્ષિપ્ત વિ૦ [સં] ફેંકેલું (૨) મોકલેલું (૩) તજેલું (૪) થાપણ તરીકે મૂકેલું–સોંપેલું

નિક્ષેપ પું૦[સં] ફેંકવું તે (૨) મોકલવું તે (૩) ત્યાગ (૪) ન્યાસ; થાપણ,ટ્રસ્ટ -પી પું૦ જેને માલ સોંપ્યો હોય તે માણસ; ટ્રસ્ટી -પ્તા પું૦ માલ સોંપનાર

નિખરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'નિખારવું'નું પ્રેરક

નિખર્વ પું૦ [સં] સો અબજ જેટલી સંખ્યા

નિખા(-પા)દ પું૦ જુઓ નિષાદ

નિખાર પું૦ [સર૦ म] મોટી ઓટ (૨) ઓટ પછી બાર મિનિટ સુધી પાણી સ્થિર રહે છે તે (૩)[જુઓ નિખારવું] મેળ કાઢવી–નિખારવું તે (૪) મેળ, કાળ

નિખારવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. निखारना, म. निखारणें, સં निर् + क्षारय् પરથી ?] ધોવું, સાફ કરવું, મેલ કાઢી નાખવો

નિખાલસ વિ૦[નિ+खालिस (અ), સર૦ हिं.] ખુલ્લા-શુદ્ધ દિલનું ૦તા સ્ત્રી૦

નિખિલ વિ૦ [સં] બધું

નિગડ ન૦ [સં] બેડી (૨) હાથીના પગમાં નાખવાની સાંકળ (૩) હેડ, ડેરો

નિગમ પું૦[સં] વેદ, ધર્મશાસ્ત્ર (૨) ઈશ્વર(૩) ૦ન ન૦ સાર, નિકાલ(૨)(ન્યા૦)ન્યાયનાં પંચાવયવ વાક્યમાં છેલ્લું–પાંચમું, જેમાં પ્રતિજ્ઞાવાક્યમાં જણાવેલી વાત સિદ્ધ થઈ એવું સૂચવવા તેનું ફરીથી કથન કરવામાં આવે છે

નિગમવું સ૦ક્રિ૦[સં निर्गम्,પ્રા निग्गम પરથી] ટાળવું, દૂર કરવું (૨) અ૦ક્રિ૦ વીતવું, ગુજરવું

નિગમસભા સ્ત્રી૦ [સં] નાગરિકોની લોકસભા

નિગમાગમ ન૦ [સં निगम + आगम] વેદ વગેરે શાસ્ત્રો

નિગરણ ન૦ [સં] ગળવાની ક્રિયા

નિગળાવવું સ૦ક્રિ૦નિગાળવું('નીગળવું'નું પ્રેરક)

નિગાહ સ્ત્રી૦ [फा.] નજર, દૃષ્ટિ (૨) [લા.]

ધ્યાન, સભાળ, કાળજી (૩) મહેરબાની [-કરવી=નજર કરવી(૨)મહેરબાની કરવી -બેચવી=લાંબા પડીને સલામ કરવી -રાખવી=ધ્યાન રાખવુ (૨) મહેરબાની રાખવી નિગાહમાં લેવુ=ધ્યાનમાં લેવુ] ૦દાર વિ૦ નિગાહ રાખનાર ૦દારી સ્ત્રી૦, ૦બાની સ્ત્રી૦ મહેરબાની (૨) દેખરેખ

નિગાળ,-ળો પુ૦ ['નિગાળવુ' ઉપરથી] ઓઘરાળો(૨)ઘાડો રસ(૩)ગાળતાં રહેલો કચરો

નિગાળવુ સ૦ ક્રિ૦ [નિ + ગાળવુ, સર૦ हिं निगलन, प्रा णिगलिय=બરોબર સ્વચ્છ કરેલું] ટપકવુ, નિગળાવવુ

નિગૂઢ વિ૦ [सं] ગુપ્ત, બરોબર સતાડેલુ (૨) ઊંડુ, અગમ્ય, ગૂઢ ૦ત્વ ન૦

નિગોદ સ્ત્રી૦ [सं निघाति=લોઢાનો દસ્તો?] લોઢાની ખાંડણી (?)(૨) પુ૦[सं] જીવરાશિ (જૈન)

નિગ્રહ પુ૦[सं] અવરોધ, અટકાવ; દમન (૨) બધન(૩)સજા ૦સ્થાન ન૦ વાદમા પરાજયનું સ્થાન, વિપ્રતિપત્તિ કે અપ્રતિપત્તિને કારણે જ્યાથી વાદીને અટકાવવો પડે તે (ન્યા)

નિગ્રો પુ૦ [इं] હબસી

નિઘર્ષણુ ન૦ [सं] ઘસારો, મર્દન

નિઘટુ પુ૦ [सं] શબ્દકોશ, શબ્દસૂચિ

નિઘા સ્ત્રી૦ જુઓ નિગાહ

નિઘાલ પુ૦ નીઘલવુ તે

નિચુલ ન૦ [सं] બરુ

નિચોડ પુ૦ [हिं, સર૦ दे णिच्चुड, જુઓ નિચોવવુ] નિચોવીને કાઢેલો રસ (૨) [લા] સાર, તાત્પર્ય

નિચોર,-લ [सं] પુ૦ આચ્છાદન, ઘૂમટનું કપડુ (૨) પછેડી, ચાદર (૩) વસ્ત્ર, કપડુ

નિચોવણુ ન૦ ['નિચોવવુ' ઉપરથી] નિચોવીને લીધેલો પદાર્થ, નિચોડ (૨) નિચોવવુ તે

નિચોવવુ સ૦ક્રિ૦ [दे णिच्चोय, સર૦ हिं निचो(૦ડ,૦ર,૦વ)ना] દબાવીને પાણી બહાર કાઢવુ (૨) [લા] રસ રહે નહિ તેમ કરવું નિચોવાવવું સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક) (૨)નિચોવવામાં મદદ કરવી નિચોવાવુ અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

નિચ્છેદ પુ૦[सं]છેદ ૦વુ સ૦ક્રિ૦ કાપી નાખવું

નિછરાવળ સ્ત્રી૦[સર૦ हिं निछावर]દાન,બક્ષિસ

નિછવણિયું ન૦ ['નિછાળવું' ઉપરથી] પાણીનું માટલું વીછળવાનુ લૂગડુ [ધોવરામણ

નિછામણુ ન૦['નિછાળવુ' ઉપરથી] વિછળામણ;

નિછામણુ ન૦ ['નિછાળવુ' ઉપરથી] પાણીથી ભીજાયેલા પદાર્થમાથી પાણી ટપકી જાય તે માટે બનાવેલું વાંસની પકડનુ ચોકઠુ

નિછારો પુ૦ જુઓ નિકારી

નિછાળવું સ૦ ક્રિ૦ [सं नि+क्षाल्य्, प्रा णिच्छाल] વીછળવુ નિછાળાવવુ સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) (૨) નિછાળવામાં મદદ કરવી નિછાળાવુ અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

નિજ વિ૦ [सं] પોતાનુ ૦ધામ ન૦ [સર૦ म] સ્વધામ, પરમાત્માનું ધામ ૦પણુ ન૦ અભિમાન,અહકાર -જાનંદ પુ૦ [+आनद] પોતાનો આનદ (૨) આત્માનદ

નિજા(-ઝા)રા પુ૦ [अ निजारह] કટાક્ષ,નેજારા

નિઝામ પુ૦ [अ] (સ) દક્ષિણ હૈદરાબાદના રાજાની સજ્ઞા

નિઝારા પુ૦ જુઓ નિજારા

નિટોલ,-ળ અ૦ નીઠ, નક્કી

નિઠાડવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નીઠવુ] ખુટાડવું, છેડો લાવવો ('નીઠવું'નું પ્રેરક)

નિત વિ૦(૨)અ૦ [सं नित्य] (૫) નિત્ય,રોજ ૦નવુ વિ૦ હમેશા નવું, તાજું ૦પ્રત અ૦ [सं नित्य+प्रति?] + દરરોજ, હમેશાં

નિતરા(૦મ)ણુ ન૦['નીતરવું' ઉપરથી]નીતરેલું પાણી કે પ્રવાહી

નિતરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'નીતરવું'નું પ્રેરક; નિતારાવવું

નિતલ ન૦ [सं] સાત પાતાળમાંનુ એક

નિતવાળિયો પુ૦ જુઓ નતવાળિયો

નિતંબ પુ૦ [सं] ફૂલો, થાપો (સ્ત્રીનો) (૨) ઊંચો અને ઊતરતો ઢોળાવ ૦વતી, -બિની સ્ત્રી૦ ભારે અને ઢળતા નિતબવાળી સ્ત્રી

નિતારવું સ૦ ક્રિ૦ ['નીતરવુ' ઉપરથી] નીતરે એમ કરવું નિતારાવવું સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક) (૨) નિતારવામાં મદદ કરવી નિતારાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

નિતાંત વિ૰ (૨) અ૰ [સં.] ખૂબ, અતિશય
નિત્ય વિ૰[સં] શાશ્વત; અવિનાશી (૨) રોજનું; રોજ કરવાનું (૨) અ૰ દરરોજ. ૦**કર્મ** ન૰ રોજનું કાર્ય, નિત્ય કરવાનો ધાર્મિક વિધિ. ૦**પાઠ** પુ૰ હમેશ કરવાનો ધાર્મિક પાઠ ૦**તા** સ્ત્રી૰, ૦**ત્વ** ન૰ શાશ્વતતા ૦**દાન** ન૰ રોજ અપાતુ દાન ૦**નવું** વિ૰ જુઓ નિત નવું ૦**નિયમ** પુ૰ ન ફરી શકે તેવો–સનાતન નિયમ(૨)નિત્યકર્મ ૦**વ્યવહાર** પુ૰ રોજનો–સાધારણ વ્યવહાર ૦**સમાસ** પું૰ (વ્યા.) આવશ્યક સમાસ, જેના પદ છૂટાં પાડવાથી તેનો અર્થ નીકળે જ નહિ ઉદા જયદ્રથ, જમદગ્નિ –**ત્યાનંદ** પું૰ [+આનંદ] શાશ્વત આનંદ –**ત્યાનુભવ** પુ૰ [+અનુભવ]નિત્ય થતો અનુભવ –**ત્યાન્ન** ન૰ [+અન્ન] નિત્ય અન્નદાન આપવું તે –**ત્યે** અ૰ નિત્ય
નિદર્શક વિ૰[સં] જોનાર(૨)બતાવનાર, સૂચક
નિદર્શન ન૰[સં.] બતાવવું તે (૨) જોવુ તે(૩) પુરાવો (૪) ઉદાહરણ(૫) ઉપદેશ –**ના** સ્ત્રી૰ એક અર્થાલંકાર જેમા બે વસ્તુઓના સંભવિત કે અસંભવિત સબંધ મારફને તેમની સમાનતા સૂચિત થતી હોય (કા શા)
નિદાઘ પુ૰ [સં] ઉનાળો (૨) તડકો, તાપ
નિદાન ન૰ [સં] મૂળ કારણ (૨) રોગનાં કારણોની તપાસ(૩)રોગ નક્કી કરવો તે,રોગની ઓળખ(૪)પરિણામ,અંત(૫)અ૰[સર૰ મ] ઓછામાં ઓછું, છેવટે, આખરે (૬) અવશ્ય. ૦**શાસ્ત્ર** ન૰ રોગના નિદાનનુ શાસ્ત્ર
નિદિધ્યાસ પુ૰, ૦**ન** ન૰[સં]નિરંતર ચિંતવન
નિદેશ પુ૰ [સં] આજ્ઞા
નિદ્રા સ્ત્રી૰ [સં.] ઊંઘ ૦**સન** ન૰[+आसन] અતિ લાંબી નિદ્રામાં પડવુ તે ૦**ભંગ** પું૰ ઊંઘમાં ખલેલ. ૦**રોગ** પુ૰ નિદ્રા ન આવવી તે રોગ ૦**વશ** વિ૰નિદ્રાને આધીન, ઊંઘતુ. ૦**ળુ** વિ૰ ઊંઘે ભરાયેલુ (૨) ઊંઘણશી. –**દ્રિત** વિ૰ ઊંઘતું; ઊંઘેલુ
નિધડક અ૰[નિ+ધડક]બેધડક [નધણિયાતુ
નિધણિયું વિ૰ [નિ=નહી+ધણી] જુઓ
નિધન ન૰[સં] મૃત્યુ
નિધાન ન૰ [સં] નિધિ (૨) આધાર
નિધિ પુ૰ [સં.]ભંડાર. ૦**પ** પું૰ સ્થાવરજંગમ મિલકતનો ટ્રસ્ટી. ૦**પમંડળ** ન૰ નિધિપોનું –ટ્રસ્ટીઓનું મંડળ
નિન(–ના)દ પુ૰ [સં] અવાજ
નિનાદિત વિ૰ [સં] અવાજવાળુ
નિપજણ સ્ત્રી૰ [નીપજવુ' ઉપરથી] નીપજવું તે, ઊપજ [પ્રેરક
નિપજાવવું સ૰ક્રિ૰ ઉત્પન્ન કરવું, 'નીપજવુ'નું
નિપતન ન૰ [સં] નીચે પડવું તે
નિપનાવવું સ૰ક્રિ૰ 'નીપનવુ'નુ પ્રેરક
નિપાત પું૰ [સં] જુઓ નિપતન (૨) વિનાશ (૩) મૃત્યુ (૪) [વ્યા] અવ્યય(૫) જે શબ્દનું મૂળ ન મળતું હોય તે; અનિયમિત રૂપ ૦**વું** સ૰ક્રિ૰ નીચે પાડવુ. –**તી** વિ૰ નીચે પડતું (૨) નાશ પામતુ
નિપાવવું સ૰ ક્રિ૰ [જુઓ નીપનવું, નીપજવું] નિપજાવવુ, બનાવવુ, તૈયાર કરવુ
નિપુણ વિ૰ [સં] પ્રવીણ ૦**તા** સ્ત્રી૰
નિબંધ પુ૰, ૦**ન** ન૰[સં] મુદ્દાસર લેખ (૨) કાયદો, ધારો (૩) બંધન, પ્રતિરોધ (૪)બેડી. ૦**કાર**, –**ધી** પુ૰ નિબંધ લખનાર – કરનાર. –**ધિકા** સ્ત્રી૰ નાનો નિબંધ
નિબિડ વિ૰ [સં.] ઘાડુ (૨) ભારે મુશ્કેલ
નિબોધ પુ૰, ૦**ન** ન૰ [સં.] જ્ઞાન
નિભડાવવુ સ૰ક્રિ૰ જુઓ નિમડાવવું
નિભાઉ વિ૰ ['નભવું' ઉપરથી] નભે–ટકે તેવું (૨) કામચલાઉ
નિભા(–મા)ડો પું૰ [જુઓ નિમાડો] પકવવા ગોઠવેલાં માટીના વાસણોનો ઢગલો (૨) કુંભારની ભઠ્ઠી
નિભાવ પું૰ [જુઓ નભવું, નીભવું. સર૰ हिं, म] ભરણપોષણ (૨) આધાર; ટકાવ. [–કરવો=જેમ તેમ કરીને ચલાવવું, નભાવવું (૨) ભરણપોષણ કરવુ, પૂરુ કરવું] ૦**ણુ** ન૰ મુશ્કેલીમાંથી સહીસલામત બહાર લાવવુ તે.
નિભાવવું સ૰ ક્રિ૰ [સં. निर्वाह्, સર૰ हिं. निभाना, म निभावणें] 'નીભવુ'નુ પ્રેરક(૨) જેમ તેમ કરીને નિભાવ કરવો(૩)ચલાવી લેવુ

નિભાવું અ૰ક્રિ૰ 'નીભવું'નું ભાવે, નભાવું -વો પુ૰ નિભાવ
નિભૃત વિ૰ [સં] મૂકેલું, ભરેલું. (૨) સંતાડેલું (૩) શાંત, સ્થિર, દૃઢ (૪) નમ્ર, વિનયી (૫) નિર્જન, એકાંત (૬) બંધ (૭) વિશ્વાસુ
નિર્ભર વિ૰ [સં નિર્ભર, પ્રા ણિબ્ભર] ભારે (૨) ભરેલું (૩) મજબૂત (૪) નઠોર, નફટ (૬)
નિભ્રછના સ્ત્રી૰ + જુઓ નિર્ભર્ત્સના -વું સ૰ક્રિ૰ નિભ્રછના કરવી
નિમક ન૰ [જુઓ નમક] મીઠું ૰ખાર વિ૰ લૂણ ખાનાર, સેવક ૰સારી પુ૰ મીઠાની જકાતનો એક અમલદાર ૰હરામ વિ૰ લૂણહરામ, કૃતઘ્ન ૰હરામી સ્ત્રી૰ લૂણહરામી, કૃતઘ્નતા ૰હલાલ વિ૰ કૃતજ્ઞ ૰હલાલી સ્ત્રી૰ કૃતજ્ઞતા
નિમગ્ન વિ૰ [સં] લીન, એકતાર ૰તા સ્ત્રી૰
નિમજ્જન ન૰ [સં] ડૂબકું
નિમડાવવું સ૰ ક્રિ૰ ['નિમાડો' ઉપરથી] માટીના વાસણને અગ્નિશુદ્ધ કરવા ચૂલા ઉપર ઊંધુ મૂકી તપાવવું
નિમણૂક સ્ત્રી૰ ['નીમવું' ઉપરથી] જગા કે કામ ઉપર નિમાવું કે નીમવું તે (૨) પગાર
નિમતાણો(-નો) પુ૰ [સર૰ મ નિમતાના] તપાસ, હિસાબની તપાસ. -નદાર પુ૰ હિસાબ તપાસનાર, અન્વેષક -નદારી સ્ત્રી૰ હિસાબ તપાસનારનું કામ કે હોદ્દો
નિમંત્રક પુ૰[સં] નિમંત્રણ કરનાર, 'કન્વીનર' -ણ ન૰ આમંત્રણ, નોતરું
નિમંત્રવું સ૰ ક્રિ૰ [સં નિમંત્ર્] નોતરવું
નિમંત્રિત વિ૰ [સં] નોતરેલું
નિમંત્રી પુ૰ [સં] નિમંત્રક, 'કન્વીનર'
નિમાજ, -જી જુઓ નમાજ,-જી
નિમાડો પુ૰ [સં નિર્મા, પ્રા નિમ્માણ પરથી] જુઓ નિભાડો [ભિન્ન
નિમાણું વિ૰ [સં નિર્માનિત, પ્રા ણિમાણિઅ]
નિમાવવું સ૰ક્રિ૰, નિમાવું અ૰ક્રિ૰ 'નીમવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
નિમાળો પુ૰ વાળ
નિમિત્ત ન૰ [સં] કારણ (૨) હેતુ, ઉદ્દેશ (૩) યોગ, શુકન (૪) આળ (૫) બહાનું ૰કારણ ન૰ જેની સહાયતાથી કે કર્તૃત્વથી કાર્ય થાય તે કારણ જેમ કે, ઘડાનું નિમિત્ત કારણ કુંભાર (ન્યા) ૰ભૂત વિ૰ નિમિત્ત બનેલું
નિમિ(-મે)ષ પુ૰[સં] આંખનો પલકારો (૨) પળ
નિમીલક વિ૰[સં] આંખો મીંચીને ગાનાર. -ન ન૰ બિડાવું તે
નિમીલિત વિ૰ [સં] બિડાયેલું, મીંચાયેલું
નિમેખ પું૰ +, નિમેષ પુ૰[સં] જુઓ નિમિષ
નિમેષોન્મેષ પું૰ [સં] નિમેષ અને ઉન્મેષ, આંખની ઉઘાડવાસ
નિમ્ન વિ૰ [સં] નીચું (૨) ઊંડું ૰ગા સ્ત્રી૰ નદી ૰લિખિત વિ૰ નીચે લખેલું -ન્માંશ પુ૰ [+અંશ] તારા કે ગ્રહનું આકાશીય વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર દક્ષિણ માપ, 'ડેક્લિનેશન'
નિયત વિ૰ [સં] નક્કી થયેલું કે કરેલું (૨) સ્થાપેલું ૰કાલિક વિ૰ નક્કી કરેલા સમયવાળું (૨) ન૰ તેવું છાપું, સામયિક ૰રેખા સ્ત્રી૰ 'ડાયરેક્ટ્રિક્સ' (ગ) -તાપ્તિ સ્ત્રી૰ [+આપ્તિ] કાર્યની નિશ્ચિત પ્રાપ્તિ (નાટકમાં)
નિયતિ સ્ત્રી૰ [સં] નિયમ (૨) ભાગ્ય ૰વાદ પુ૰ દૈવવાદ
નિયમ પુ૰ [સં] ધારો, કાયદો (૨) રીત, ચાલ (૩) વ્રત, પ્રતિજ્ઞા (૪) બંધન, નિયંત્રણ (૫) ઠરાવ [-પાળવો = વ્રત પાળવું (૨) નિયમ પ્રમાણે ચાલવું -બાંધવો = કાયદો કરવો (૨) રિવાજ કરવો -રાખવો, લેવો = વ્રત લેવું, અમુક નિયમ કરવો] ૰ચર્યા સ્ત્રી૰ નિયમ પ્રમાણેનું આચરણ, નિયમપાલન ૰ચારિણી વિ૰ સ્ત્રી૰, ૰ચારી વિ૰ નિયમ પાળનાર ૰ન ન૰ નિયંત્રિત કરવું, કાબૂમાં રાખવું, મર્યાદામાં રાખવું તે ૰પદ્ધતિ સ્ત્રી૰ નિયમ દ્વારા આણવામાં આવતી પદ્ધતિ (૨) નિયમની પદ્ધતિ ૰બદ્ધ વિ૰ નિયમોથી બંધાયેલું, ચોકસ, નિયમિત
નિયમવું સ૰ક્રિ૰ [સં નિયમ્] નિયમન કરવું
નિયમસર અ૰ નિયમ પ્રમાણે
નિયમાવલિ(-લી) સ્ત્રી૰ [સં] નિયમોની હારમાળા (૨) સંસ્થા તંત્ર ઇ૰ના નિયમો તે -ધારાધોરણ

નિયમિત વિ૦[સં] મુકરર કરેલું(૨)નિયમબદ્ધ. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
નિયમી વિ૦ [સં.] નિયમિત(૨)સંયમવાળું; નિયમ રાખનાર
નિયંતા પુ૦ [સં.] નિયમમાં રાખનાર–ઈશ્વર
નિયંત્રણ ન૦, –ણા સ્ત્રી૦[સં.]જુઓ નિયમન
નિયંત્રિત વિ૦ [સં] નિયંત્રણમા હોય તેવું કે આણેલું–કરેલુ
નિયંત્રી સ્ત્રી૦ [સં] નિયંત્રણ કરનારી સ્ત્રી
નિયંતૃત્વ ન૦ [સં] નિયંતાપણું
નિયામક વિ૦[સં.] નિયમમા રાખનાર,વ્યવસ્થા કરનાર (૨) પુ૦ તેવો માણસ (૩) નિયામકસભાનો સભ્ય, 'સેનેટર' (૪) સુકાની, નાવિક (૫) સારથિ. ૦સભા સ્ત્રી૦ વિદ્યાપીઠનું તંત્ર ચલાવનાર સભા, 'સેનેટ'
નિયુક્ત વિ૦[સં] નિમાયેલું, નીમવામા આવેલું. –ક્તિ સ્ત્રી૦ નિમણૂક
નિયુત પુ૦ [સં] દસ લાખ
નિયોગ પુ૦ [સં.] હુકમ (૨) સંતાન વગરની વિધવાએ દિયર કે પાસેના સગા સાથે સંતાન માટે શાસ્ત્રોક્ત રીતે સંબંધ કરવો તે (૩) પ્રયોગ, ઉપયોગ(૪)નિયુક્ત કર્તવ્ય –ગી પુ૦ અમુક કામ માટે નિમાયેલો અમલદાર
નિયોજન ન૦[સં] કોઈ કામમા યોજવું, મુકરર કરવું, પ્રેરવુ તે
નિર્ અ૦[સં] જુઓ નિસ્, 'વિનાનું'–'થી મુક્ત' 'બહાર' એવો અર્થ બતાવતો ઉપસર્ગ
નિરક્ષર વિ૦ [સં] અભણ ૦તા સ્ત્રી૦. –રી વિ૦ અક્ષર વગરનુ ('નિરક્ષરી કેળવણી')
નિરખાવવું સ૦ક્રિ૦ 'નીરખવું'નુ પ્રેરક
નિરત વિ૦[સં.]લીન, મગ્ન.–તિ સ્ત્રી૦આસક્તિ, લગની
નિરતિશય વિ૦ [સં.] જેનાથી ચડિયાતું ન હોય તેવુ, ઉત્તમ કોટિનુ
નિરતિશયોક્ત વિ૦[સં] અતિશયોક્તિ વગરનું, બરોબર હોય તેવુ
નિરધાર પુ૦ જુઓ નિર્ધાર (૨) અ૦ નક્કી
નિરધારવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ નિર્ધારવું
નિરનિરાળું વિ૦ [જુઓ નિરાળું (દ્વિર્ભાવ)] જુદું જુદું; અલગ અલગ
નિરનુસ્વાર વિ૦ [સં.] અનુસ્વાર વગરનું

નિરન્ન વિ૦ [સં] અન્ન વગરનું; ભૂખ્યું
નિરન્વય વિ૦ [સં] વંશ વિનાનુ (૨) સંબંધ (૩) [વ્યા] અન્વય વિના પણ અર્થ બતાવી શકે તેવો (શબ્દ)
નિરપરાધ(–ધી) વિ૦ [સં] નિર્દોષ
નિરપવાદ વિ૦[સં] અપવાદ વગરનું, પૂરેપૂરું
નિરપેક્ષ વિ૦ [સં] અપેક્ષા વગરનું; નિસ્પૃહ (૨) સ્વતંત્ર, પોતાની મેળે નભે એવું. 'એબ્સોલ્યૂટ'. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦. –ક્ષિત વિ૦ અપેક્ષિત નહીં તેવું –ક્ષી વિ૦ નિરપેક્ષ
નિરભાર વિ૦ + ભાર વગરનું
નિરભિમાન વિ૦[સં.] અભિમાન વગરનું(૨) ન૦ અભિમાનનો અભાવ. –નિતા સ્ત્રી૦, –નીપણું ન૦ –ની વિ૦
નિરભ્ર વિ૦ [સં.] વાદળા વગરનુ
નિરયન વિ૦[સં](ખ)અયનચલનને ગણતરીમા ન લેતુ
નિરર્થ(૦ક) વિ૦ [સં] અર્થહીન (૨) નકામું
નિરર્ગલ(–ળ) વિ૦ [સં] જુઓ અનર્ગળ
નિરલસ વિ૦ [સં.] આળસ વગરનું
નિરવકાશ વિ૦ [સં] અવકાશ વગરનું
નિરવચ્છિન્ન વિ૦ [સં.] અવચ્છિન્ન નહિ એવું
નિરવદ્ય વિ૦ [સં૦] દોષરહિત; ખોડખાપણ વિનાનું
નિરવધિ વિ૦[સં] અવધિ કે હદ બહારનું; પાર વગરનુ
નિરવયવ(–વી) વિ૦[સં] અવયવ વગરનું; અખંડ
નિરવશેષ વિ૦ [સં] બધું; તમામ
નિરવાણ અ૦ [જુઓ નિર્વાણ] અવશ્ય; જરૂર (પ)
નિરસ વિ૦[સં] નીરસ, રસ કે સ્વાદ વગરનુ
નિરસન ન૦[સં.] કાઢી મૂકવુ–દૂર કરવુ તે(૨) ઓકવુ તે (૩) નિરાકરણ (૪) નાશ
નિરસ્ત વિ૦[સં.] કાઢી મૂકેલું; દૂર કરેલુ (૨) નાશ પામેલુ (૩) ના પાડેલુ (૪) ઓકેલું
નિરસ્ત્ર વિ૦ [સં.] અસ્ત્ર વિનાનું
નિરહંકાર(–રી) વિ૦ [સં.] નિરભિમાની. –રીપણું ન૦
નિરહંભાવ વિ૦ [સં.] નિરહંકાર

નિરંકુશ વિ૦ [સં.] અંકુશ વગરનું, ઉચ્છૃંખલ
નિરંજન વિ૦[સં]અંજન વિનાનું(૨)દોષ વિનાનું
નિરંતર અ૦ [સં] સતત (૨) હમેશાં
નિરાકરણ ન૦[સં.] નિવેડો, છેવટ (૨) નાકબૂલ -રદબાતલ કરવું તે
નિરાકાર વિ૦ [સં] આકાર વગરનું
નિરાગ્રહી વિ૦ [સં निराग्रह] આગ્રહ વગરનું
નિરાડંબર વિ૦[સં]આડંબરરહિત, સાદું,સરળ
નિરાદર પુ૦ અનાદર (૨) વિ૦ [સં] આદર વગરનું; તોછડું
નિરાધાર વિ૦ [સં] આધાર વગરનું
નિરાનંદ વિ૦ [સં] આનંદરહિત
નિરાપદ વિ૦ [સં] આપદા વિનાનું
નિરામય ન૦ તંદુરસ્તી (૨) વિ૦[સં] નીરોગી
નિરામિષ વિ૦[સં] માંસ વગરનું,'વેજિટેરિયન' (૨)ઐન્દ્રિય સુખની ઇચ્છા વગરનું(૩)મજૂરી ન મળતી હોય તેવું -ષાહાર પુ૦[+ आहार] માંસ વગરનો ખોરાક, અન્નાહાર 'વેજિટેરિયેનિઝમ' -ષાહારી વિ૦ (૨) પુ૦ અન્નાહારી
નિરાલંબ વિ૦ [સં] આલંબન - આધાર વગરનું (૨) અધ્ધર
નિરાવરણ વિ૦[સં.] આવરણ વિનાનું, ખુલ્લું
નિરાવવું સ૦ક્રિ૦, નિરાવું અ૦ક્રિ૦ 'નીરવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
નિરાશ વિ૦[સં] નાઉમેદ, આશાભંગ -શા સ્ત્રી૦ નાઉમેદી -શાવાદ પુ૦ 'પેસિમિઝમ', આશાવાદથી ઊલટું તે. -શાવાદી પુ૦ (૨) વિ૦ નિરાશાવાદવાળું કે તેમાં માનનાર
નિરાશી વિ૦ [સં] આશારહિત, અનાસક્ત
નિરાશ્રય(-યી) વિ૦ [સં] નિરાધાર -યતા સ્ત્રી૦, -યીપણું ન૦
નિરાશ્રિત વિ૦ [સં] નિરાધાર ૦પણું ન૦
નિરાસ પુ૦ [સં] જુઓ નિરસન
નિરાસક્ત વિ૦ [સં] આસક્તિ વગરનું
નિરાહાર(-રી) વિ૦ [સં] ભૂખ્યું, ઉપવાસી
નિરાળું વિ૦ [प्रा णिरालय (सं निरालय)= એકત્ર સ્થિતિ ન કરનારું સર૦ હિં निराला, મ निराळा] જુદું, ન્યારું, અલગ
નિરાંત (ત,) સ્ત્રી૦ ફુરસદ (૨) સુખ, જંપ (૩) શાંતિ,સલામતી [-થવી, વળવી=નચિંત થવું] -તે અ૦ આરામથી (૨) ઉતાવળ કે દોડધામ કર્યા વગર (૩) સુખચેનથી
નિરિચ્છ વિ૦ [સં] ઇચ્છા રહિત(૨) નિષ્કામ; લાભની ઇચ્છા વિનાનું [વગરનું
નિરિંદ્રિય વિ૦ [સં] ઇંદ્રિય વગરનું(૨)પ્રમાણ
નિરીક્ષક પુ૦[સં]નિરીક્ષણ કરનાર માણસ (૨) (શાળાનો) ઇન્સ્પેક્ટર -ણ ન૦ અવલોકન
નિરીક્ષવું સ૦ ક્રિ૦ [સં निरीक्ष्] અવલોકવું
નિરીક્ષાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) નિરીક્ષાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)
નિરીક્ષા સ્ત્રી૦ [સં] અવલોકન [નીરખવું
નિરીખવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा णिरिक्ख]+નિરીક્ષવું,
નિરીશ્વર(-રી) વિ૦ [સં] ઈશ્વર વગરનું (૨) ઈશ્વર નથી એમ માનનારું -રવાદ પુ૦ ઈશ્વર નથી એવો મત -રવાદી વિ૦ નિરીશ્વરવાદને લગતું (૨) પુ૦ નિરીશ્વરવાદમાં માનનાર માણસ [વગરનું
નિરીહ વિ૦ [સં] ઈહા - આશા કે ઇચ્છા
નિરુક્ત ન૦ [સં] એક વેદાંગ, વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્ર -ક્તિ સ્ત્રી૦ વ્યુત્પત્તિ
નિરુત્તર વિ૦ [સં] જવાબ વગરનું (૨) વાદ કે ચર્ચામાં સામો જવાબ ન આપી શકનારું, ચૂપ થઈ ગયેલું
નિરુત્સવ વિ૦ [સં] ઉત્સવ વગરનું
નિરુત્સાહ પુ૦ ઉત્સાહનો અભાવ, નાઉમેદી (૨) વિ૦ [સં] ઉત્સાહ વગરનું -હી વિ૦ નિરુત્સાહ -હીપણું ન૦
નિરુદ્ધ વિ૦ [સં] રોકેલું (૨) કેદ કરેલું
નિરુદ્યમ પુ૦ ઉદ્યમનો અભાવ (૨)વિ૦[સં] ઉદ્યમ વગરનું, આળસુ -મી વિ૦ નિરુદ્યમ -મીપણું ન૦ [નિરુદ્યમ,-મી
નિરુદ્યોગ વિ૦ [સં] (૨)પુ૦, -ગી વિ૦જુઓ
નિરુપદ્રવ પુ૦ ઉપદ્રવનો અભાવ (૨)વિ૦[સં] ઉપદ્રવ વગરનું (૩) ઉપદ્રવ ન કરે તેવું, શાંત -વી વિ૦ નિરુપદ્રવ -વીપણું ન૦
નિરુપમ વિ૦ [સં] અનુપમ, અદ્વિતીય
નિરુપયોગી વિ૦ [સં निरुपयोग] ઉપયોગ વિનાનું, નકામું ૦પણું ન૦

નિરુપાય [સં.] ઉપાય વગરનું; લાચાર
નિરૂઢ વિ૦[સં] રૂઢ, પ્રસિદ્ધ; પ્રચલિત. ૦લક્ષણા સ્ત્રી૦ પ્રયોજનની અપેક્ષા વિના માત્ર રૂઢિથી જ જ્યાં બીજો અર્થ લેવાતો હોય તેવી લક્ષણા (કા. શા.) [કરનાર
નિરૂપક વિ૦ [સં] નિરૂપનાર (૨) પું૦ નિરૂપણ
નિરૂપણ ન૦ [સં.] બરોબર વર્ણવવું — રજૂ કરવુ તે, વર્ણન (૨) અવલોકન, વિવેચન
નિરૂપવું સ૦ક્રિ૦ [સં નિરૂપ્]નિરૂપણ કરવુ નિરૂપાવવું (પ્રેરક) નિરૂપાવું (કર્મણિ)
નિરૂપિત વિ૦ [સં] જેનું નિરૂપણ થયુ હોય તે
નિરૂપ્ય વિ૦ [સં] નિરૂપવા યોગ્ય વા નિરૂપી શકાય તેવું [વિ૦ રોકનારું
નિરોધ પું૦ [સં] રોકાણ, નિગ્રહ. ૦ક,-ધી
નિરોપ પુ૦ [મ] સંદેશો
નિર્ગત વિ૦ [સં.] બહાર નીકળેલુ. -તિ સ્ત્રી૦ બહાર જવું તે; નિર્ગમન
નિર્ગમ પુ૦, ૦ન ન૦ [સં.] બહાર જવુ તે (૨) દરવાજો (૩) ગુજારવું – ગાળવું તે
નિર્ગમવું સ૦ક્રિ૦[સં નિર્ગમ્] ગાળવું; ગુજારવુ (૨) બહાર કાઢવું (૩) મટાડવું (૪) અ૦ક્રિ૦ બહાર જવુ
નિર્ગર્વ વિ૦ [સં નિર્ગર્વ] ગર્વ વિનાનું, નમ્ર
નિર્ગળવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નીગળવું] ટપકવુ
નિર્ગંધ વિ૦ [સં.] ગંધ વગરનું
નિર્ગુણ(-ણી) વિ૦ [સં] ગુણ વગરનું (૨) કૃતઘ્ની -ણિયું વિ૦ કૃતઘ્ની
નિર્ગ્રંથ વિ૦ [સં.] ગ્રંથી—બંધનમાંથી મુક્ત (૨) ગરીબ (૩) અસહાય, એકલું (૪) પુ૦ બંધનમુક્ત સાધુ; ક્ષપણક
નિર્ઘાત પુ૦ [સં] પવનનું તોફાન (૨) નાશ (૩) વીજળીનો કડાકો. ૦ક વિ૦ નાશક. -તી વિ૦ નાશક; નિર્ઘાતક
નિર્ઘૃણ(-ણી) વિ૦ [સં] ક્રૂર -ણીપણું ન૦
નિર્ઘોષ પું૦ [સં] અવાજ (૨) મોટો ધ્વનિ
નિર્જન વિ૦ [સં] ઉજ્જડ. ૦તા સ્ત્રી૦
નિર્જર પુ૦ [સં] દેવ
નિર્જલ(-ળ) વિ૦ [સં.] પાણી વગરનું. -લા(-ળા) એકાદશી, -ળા અગિયારશ (-સ) સ્ત્રી૦ જેઠ સુદ અગિયારશ
નિર્જીવ વિ૦ [સં.] જીવ વગરનુ; અચેતન (૨) નિર્બળ (૩) નકામું, નજીવું. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
નિર્ઝર પુ૦,ન૦ [સં.] ઝરો (૨) ધોધ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ ઝરવુ, ઝરો ફૂટવો
નિર્ઝરી, -રિણી સ્ત્રી૦ [સં.] નદી
નિર્ણય પુ૦ [સં.] નિશ્ચય (૨) ફેંસલો. ૦કારક વિ૦ નિર્ણાયક [કરવો
નિર્ણવું સ૦ક્રિ૦[સં. નિર્ણય્ પરથી](પ.)નિર્ણય
નિર્ણાયક વિ૦[સં.] નિર્ણય કરનાર કે લાવનાર ૦મત ન૦, પું૦ 'કાસ્ટિંગ વોટ'
નિર્ણીત વિ૦ [સં] નક્કી કરેલું [૦પણું ન૦
નિર્દય વિ૦[સં.] ક્રૂર,દયા વગરનું ૦તા સ્ત્રી૦.
નિર્દંભ વિ૦ [સં] દંભરહિત [તેવું
નિર્દાવા વિ૦[નિર્ + દાવો] ફરીથી દાવો ન થાય
નિર્દિષ્ટ વિ૦ [સં] બતાવેલું (૨) વર્ણવેલું (૩) આજ્ઞા અપાયેલુ (૪) નક્કી કરેલુ
નિર્દેશ પુ૦ [સં.] આજ્ઞા (૨) ઉલ્લેખ (૩) જ્ઞાનનો જે વિભાગ ભાષા દ્વારા દર્શાવવામાં આવે તે, 'પ્રોપોઝિશન' (વ્યા) ૦ન ન૦ નિર્દેશવુ તે ૦પત્ર પું૦; ન૦ સભામા થવાના કામનો નિર્દેશ કરનારો પત્ર, 'એજેન્ડાપેપર'. ૦વાક્ય ન૦ આજ્ઞાવચન (૨) અમુક નિશ્ચય કે નિર્ણય બતાવનારું વાક્ય (વ્યા). ૦વું સ૦ ક્રિ૦ નિર્દેશ કરવો. -શ્ય વિ૦ નિર્દેશ કરવા લાયક
નિર્દોષ પુ૦ સંગીતમાં એક અલંકાર
નિર્દોષ(-ષી) વિ૦[સં] નિરપરાધી, દોષ વિનાનું. -પતા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
નિર્દ્વંદ્વ વિ૦ [સં] રાગદ્વેષ, માનઅપમાન ઇત્યાદિ દ્વંદ્વોથી પર–રહિત [ગરીબ
નિર્ધન(-નિયું,-ની) વિ૦ [સં.] પૈસા વગરનું;
નિર્ધાર પું૦, ૦ણ ન૦ [સં] નિશ્ચય; નિર્ણય. ૦ણવાચક વિ૦ નિશ્ચયવાચક ૦ણ-સપ્તમી સ્ત્રી૦ નિશ્ચય બતાવવાના અર્થમાં વપરાતી સાતમી વિભક્તિ (વ્યા) [નક્કી કરવું
નિર્ધારવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. નિર્ધારય્] નિરધારવું;
નિર્ધારિત વિ૦ [સં] નક્કી કરેલું

નિર્ધૂમ વિ૦[સં] ધુમાડી વગરનું [૦તા સ્રી૦
નિર્બલ(-ળ) વિ૦ [સં] બળ વગરનું, દુર્બળ
નિર્બંધ વિ૦ [સં] બંધ કે બંધન વગરનું (૨) અ૦ બંધન વગર (૩) પુ૦ આગ્રહ
નિર્બાધ વિ૦ [સં] બાધ-હરકત કે વિઘ્ન વિનાનું
નિર્બીજ વિ૦ [સં] બીજ વગરનું(૨)નિર્વિકલ્પ (સમાધિ)
નિર્ભય વિ૦ [સં] નીડર ૦તા સ્રી૦, ૦ત્વ ન૦, ૦પણું ન૦ [અવલંબિત
નિર્ભર વિ૦ [સં]ભરેલું(૨)પુષ્કળ(૩)આશ્રિત,
નિર્ભર્ત્સના સ્રી૦ [સં] તુચ્છકાર, તિરસ્કાર (૨) ધમકી (૩) અળગો
નિર્ભાગી,-ગિયું વિ૦,-ગણી,-ગિણી વિ૦ સ્રી૦, -ગ્ય વિ૦ [સં] અભાગી,કમનસીબ
નિર્ભાન વિ૦ [સં] ભાન વગરનું. ૦તા સ્રી૦ [સં.] ભાન ન હોવું તે
નિર્ભીત,નિર્ભીરુ વિ૦ [નિર્ + ભીત, ભીરુ] નીડર, ભીરુ નહિ એવું [ચોખ્ખું, સાફ
નિર્ભેળ વિ૦ [નિર્+ભેળ, સર૦મ] ભેગ વગરનું,
નિર્ભ્રછવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ પ્રા णिब्भच्छ]+ જુઓ નિભ્રછવું [નિર્ભર્ત્સના
નિર્ભ્રછા સ્રી૦[સર૦ પ્રા णिब्भच्छणा] જુઓ
નિર્ભ્રાંત વિ૦ [સં] ભ્રાંતિ વગરનું
નિર્મત વિ૦ [સં] મતમતાંતર રહિત
નિર્મમ વિ૦ [સં] મમત્વ વિનાનું; વિરક્ત
નિર્મલ(-ળ) વિ૦[સં]સ્વચ્છ,પવિત્ર ૦તા સ્રી૦
નિર્મવું સ૦ ક્રિ૦ [સં निर्मा, प्रा• णिम्म, म निर्मिणें, हिं निर्मना] નિર્માણ કરવું, રચવું, બનાવવું, ઘડવું (૨) નિયત કે નક્કી કરવું
નિર્મળી સ્રી૦ ['નિર્મલ' ઉપરથી, સર૦ हिं निर्मली, म] એક વનસ્પતિ જેનાં બી મેલું પાણી સ્વચ્છ કરવામાં વપરાય છે
નિર્માક્ષિક વિ૦ [સં] માખીઓ વિનાનું
નિર્માણ ન૦ [સં] રચના, સર્જન(૨) નસીબ, નિયતિ
નિર્માન(-ની) વિ૦[સં] અભિમાન વિનાનું;નમ્ર
નિર્માલ(-ળ) સ્રી૦, ન૦ દેવ ઉપરથી ઉતારેલી કે દેવને ચડેલી વસ્તુ (ફૂલ વગેરે) -લ્ય વિ૦ ['નિર્માલ' ઉપરથી, અથવા નિર્ + માલ] માલ-દમ વગરનું (૨) સ્રી૦, ન૦ [સં] જુઓ નિર્માલ -લ્યતા સ્રી૦
નિર્માવવું સ૦ક્રિ૦ 'નિર્મવું'નું પ્રેરક
નિર્માવું અ૦ક્રિ૦ ['નિર્મવું'નું કર્મણિ] નિર્મિત -નક્કી થવું
નિર્માંસ વિ૦ [સં] માંસ વગરનું, નિરામિષ
નિર્મિત વિ૦ [સં] નિર્માયેલું, રચાયેલું (૨) નક્કી થયેલું, નિયત -તિ સ્રી૦
નિર્મુક્ત વિ૦ [સં] મુક્ત, બંધનરહિત
નિર્મુખ વિ૦ [સં] ખાધા વગર પાછું ગયેલું (૨) નિરાશ થઈ પાછું ગયેલું
નિર્મૂલ(-ળ) વિ૦ [સં] મૂળ વગરનું(૨)નિર્વંશ
નિર્મોક પુ૦ [સં.] મુક્તિ (૨) સાપની કાંચળી (૩) બખ્તર (૪) આકાશ
નિર્મોહ(-હી) વિ૦ [સં] મોહ વગરનું -હતા સ્રી૦, -હપણું ન૦
નિર્યાણ ન૦ [સં] પ્રયાણ, નીકળવું તે
નિર્યાસ પુ૦ [સં] વનસ્પતિમાંથી ગુંદર જેવો ઝરતો રસ; ગુંદર (૨) ક્વાથ, કસ, સાર
નિર્લજ્જ વિ૦ [સં] લાજ વગરનું; અવિવેકી ૦તા સ્રી૦, ૦પણું ન૦ [અનાસક્ત
નિર્લિપ્ત, નિર્લેપ વિ૦ [સં] લેપાયા વગરનું,
નિર્લોભ(-ભી) વિ૦ [સં] લોભ વગરનું. -ભીપણું ન૦
નિર્વચન ન૦ [સં] બોલવું તે (૨) વ્યાખ્યા; વિવેચન, ટીકા (૩) વ્યુત્પત્તિ
નિર્વર્ણ વિ૦ [સં निर्वर्ण] વર્ણરહિત
નિર્વસ્ત્ર વિ૦ [સં] વસ્ત્ર વગરનું
નિર્વહણ ન૦ [સં] અંત, સમાપ્તિ(૨) નિર્વાહ (૩) નાશ (૪) [કા શા] નાટકમાંના પાંચ સંધિમાંનો એક, જેમાં જુદે જુદે ઠેકાણે વિકસાવેલા વસ્તુને અંતમાં સમાપ્તિ માટે એકત્રિત કરાય છે
નિર્વંશ(-શી) વિ૦ [સં] જેના વંશમાં કોઈ ન રહ્યું હોય તેવું, નિઃસંતાન [-જવું=વંશમાં કોઈ ન રહેવું]
નિર્વાક્ વિ૦ [સં] મૂગું, ચૂપ
નિર્વાચ્ય વિ૦ [સં] નિર્વચન કરવા યોગ્ય
નિર્વાટ વિ૦ [સં] વાટ-પગરવટ વિનાનું

જણાવવું તે(૨)અરજ(૩)અહેવાલ [-કરવું=નમ્રતાથી રજૂ કરવું, અરજ કરવી (૨)હેવાલ આપવો] [(૨) નૈવેદ્ય ધરાવવું

નિવેદવું સ૦ક્રિ૦ [સં निवेदय्] નિવેદન કરવું

નિવેદિત વિ૦[સં] નિવેદન કરાયેલું (૨) નૈવેદ્ય રૂપે અપાયેલું -તા વિ૦ સ્ત્રી૦

નિવેશ પું૦[સં] પ્રવેશ (૨) પ્રવેશદ્વાર (૩) પડાવ (૪) રહેઠાણ

નિશ્ [સં] એક ઉપસર્ગ, જુઓ નિસ

નિશ સ્ત્રી૦[સં] રાત્રિ; નિશા(૨)હળદર ૦ચર્ચા સ્ત્રી૦ રાતે (નગરમાં) થતી ચર્ચા ૦દિન, ૦ભોર, -શ(-શિ)વાસર અ૦ રાતદિવસ, અહોરાત્ર

નિશા સ્ત્રી૦ [પ્રા णिसा, દે णीसा, મ नीस] નિશાતરાથી જેના ઉપર વાટવામાં આવે તે પથ્થર, નિસાર

નિશા સ્ત્રી૦ [સં] નિશ, રાત ૦કર પું૦ ચંદ્ર (૨) મરઘો ૦કુસુમ ન૦ રાતે ખીલતું કુસુમ (૨) ઝાકળ ૦ચર પું૦ રાક્ષસ (૨) ભૂત, પિશાચ (૩) ચોર (૪) ન૦ ઘુવડ (૫) વાગળું. ૦ચરી સ્ત્રી૦ રાક્ષસી (૨) વેશ્યા ૦પતિ પું૦ ચંદ્ર ૦યુદ્ધ ન૦ રાતે લડાતું યુદ્ધ

નિશાણુ ન૦ + જુઓ નિશાન (બ ને)

નિશા(-સા)તરો પું૦ [જુઓ નિશા] દાળ વાટવાનો પથરો, ઉપરવટણો

નિશાન ન૦ [फा] ચિહ્ન (૨) ચોટ, તાકવાનું લક્ષ્ય(૩)વાવટો [-ઉડાવવું=ધારેલું નિશાન બરાબર તાકીને તોડી પાડવું -કરવું=નિશાની કરવી, ચિહ્ન આંકવું -ચડવું=યુદ્ધનો વાવટો ફરકવો -તાકવું=ધારેલે સ્થળે ચોટ લાગે તે રીતે બાણ વગેરેનું સંધાન કરવું -પાડવું. -મારવું=ધારેલે સ્થળે ચોટ લગાવવી(૨)ધાર્યું કામ પાર પાડવું -માંડવું=નિશાન તાકવું -વાગવું=નિશાન ઉડાવવું નિશાનનો હાથી=સવારીમાં આગળ રહેતો વાવટાવાળો હાથી(૨) અગ્રેસર] ૦દાર પું૦ નિશાનવાળો ૦બાજ વિ૦(૨)પું૦ બરાબર નિશાન તાકનાર,તાકોડું ૦બાજી સ્ત્રી૦ નિશાન તાકવાનો અભ્યાસ(૨)નિશાન તાકવાની રમત.

-ની સ્ત્રી૦ ચિહ્ન (૨)સંજ્ઞા [-આપવી=ઓળખાય એવું ચિહ્ન કહેવું -રાખવી=યાદ રહે તે માટે કાંઈ ચિહ્ન રાખવું-મૂકવું]

નિશાન ન૦ [દે णिस्साण, સર૦ ન निशाण] ડંકો, ચોઘડિયું (૨) ઊંટ પરની નોબત

નિશાપતિ, નિશાયુદ્ધ જુઓ 'નિશા' [સં] માં

નિશાળ સ્ત્રી૦ [સં शाला ? કે દે णीसार=મંડપ ?] શાળા [-છૂટવી=નિશાળનો સમય પૂરો થવો, સમય પૂરો થતાં છોકરાંએ ઘેર જવું -બેસવી = ભણાવવાનું કામ ચાલવું -માંડવી =ભણાવવાનો ધંધો કરવા નિશાળ શરૂ કરવી. નિશાળેથી ઊઠી જવું=નિશાળે ભણવા જતા બંધ થવું નિશાળે બેસવું=બાળકે પ્રથમ વિધિપૂર્વક નિશાળમાં દાખલ થવું નિશાળે બેસાડવું, મૂકવું=બાળકને પ્રથમ નિશાળે ભણવા મોકલવું] ૦ગરણું ન૦ [+પ્રા गरण=વિધિ, અનુષ્ઠાન (સં करण)] છોકરાછોકરીને નિશાળે મૂકતી વખતે કરવામાં આવતો વિધિ ૦ભાઈ પું૦ નિશાળનો મિત્ર, સહાધ્યાયી -ળિયો પું૦ વિદ્યાર્થી

નિશિપાળ પું૦ [સર૦ હિં निशिपाल, સં. निशिपालक] એક છંદ

નિશિવાસર અ૦ [સં] રાતદિવસ

નિશિત વિ૦ [સં] તીક્ષ્ણ, ધાર કાઢેલું

નિશીથ સ્ત્રી૦ (?) [સં] નિશા,રાત્રિ(૨)મધરાત

નિશ્ચય પું૦ [સં] સંકલ્પ, નિર્ણય (૨) ખાતરી (૩) અ૦ નિશ્ચે, નક્કી ૦પૂર્વક અ૦ ચોક્કસ, ખાતરીપૂર્વક ૦વાચક વિ૦ નિશ્ચય બતાવનાર -યાત્મક વિ૦ [+ आत्मक] નિશ્ચયવાળું, ચોક્કસ -યાર્થ પું૦ [+ अर्थ] [વ્યા] ક્રિ૦નો નિશ્ચયવાચક અર્થ. -થી વિ૦નિશ્ચયવાળું

નિશ્ચલ(-ળ) વિ૦ [સં] અચલ, સ્થિર -લા(-ળા) સ્ત્રી૦ પૃથ્વી

નિશ્ચાયક વિ૦ [સં] નિશ્ચયાત્મક, નિર્ણાયક

નિશ્ચિત વિ૦ [સં] નક્કી કરેલું ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

નિશ્ચિંત વિ૦ [સં] ચિંતા વગરનું, બેફિકર. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

નિશ્ચે અ૦ + ખચીત, અવશ્ય; ખાતરીથી (પ.)
નિશ્ચેતન વિ૦ [સં.] ચેતન વગરનું, જડ; મૃત
નિશ્ચેષ્ટ વિ૦ [સં] નિશ્ચલ, સ્થિર (૨) બેહોશ
નિશ્શબ્દ, નિશ્શંક ઇ૦ ('નિઃ'થી શરૂ થતા આદિમાં 'શ'વાળા શબ્દો બે જોડિયા 'શ' દ્વારા આમ લખી શકાય)
નિશ્વાસ પું૦, ૦ન, ન૦ [સં નિઃશ્વાસ] નિસાસો
નિષ્ [સં] જુઓ નિસ્
નિષાદ પું૦ [સં] સંગીતના સાત સ્વરમાંનો 'ની' સ્વર (૨) ભીલ (૩) માછી (૪) ચંડાળ
નિષિદ્ધ વિ૦ [સં] મના કરેલું, ત્યાજ્ય; બાધિત
નિષૂ(-સૂ)દન વિ૦ [સં.] નાશ કરનાર (૨) ન૦ નાશ, કતલ
નિષેધ પું૦ [સં] મના, બાધ (૨) શાસ્ત્રવિહિત મનાઈ; 'વિધિ'થી ઊલટું. ૦ક વિ૦ મના કરનારું. ૦રૂપ વિ૦ મનાઈવાળું. ૦વાચક વિ૦ નિષેધ કહેતું-બતાવતું-સૂચવતું. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ મનાઈ કરવી. -ધાત્મક વિ૦ [+ आत्मक] નિષેધવાળું; નિષેધરૂપ. -ધાવયવ [+ अवयव] નિષેધવાળો ભાગ (૨) 'ફૅલસી ઑફ નેગેટિવ પ્રેમિસિસ' (ન્યા.)
નિષ્ક પું૦ [સં] સોનાનો એક પ્રાચીન સિક્કો
નિષ્કપટ(-ટી) વિ૦ [સં] કપટ વગરનું
નિષ્કરુણ વિ૦ [સં] દયા-કરુણા વગરનું; ક્રૂર
નિષ્કર્મ વિ૦ [સં] કર્મ ન કરનારું (૨) આળસુ; નવરું (૩) કર્મો વડે લિપ્ત ન થનારું; અનાસક્ત
નિષ્કર્ષ પું૦ [સં] સાર (૨) સંગીતમાં એક અલંકાર
નિષ્કલ વિ૦ [સં] કલા-અવયવ-ભાગ વિનાનું
નિષ્કલંક વિ૦ [સં.] કલંક વગરનું; શુદ્ધ; નિર્દોષ
નિષ્કંટક વિ૦ [સં] કાંટા વગરનું (૨) [લા.] અડચણ વગરનું; સરળ (૩) શત્રુ વગરનું
નિષ્કંપ વિ૦ [સં] અચળ; સ્થિર; કંપ વગરનું
નિષ્કામ [સં], -મી વિ૦ કામના વિનાનું (૨) ફળની ઇચ્છા વિનાનું (૩) નિઃસ્વાર્થ. ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ કામના કે ફળની ઇચ્છાના અભાવવાળી વૃત્તિ [(૨) અ૦ વગર કારણે, બિનજરૂર
નિષ્કારણ વિ૦ [સં.] કારણ વગરનું, નિષ્પ્રયોજન
નિષ્કાળજી સ્ત્રી૦ [નિષ્ + કાળજી] બેદરકારી
નિષ્કાંચન વિ૦ [સં.] નિર્ધન; ગરીબ; કાંચન વગરનું
નિષ્કિંચન વિ૦ [સં] અકિંચન. ૦તા સ્ત્રી૦
નિષ્કુજિત પું૦ [સં.] સંગીતમાં એક અલંકાર
નિષ્કૃતિ સ્ત્રી૦ [સં] નિસ્તાર (૨) પ્રાયશ્ચિત્ત
નિષ્ક્રમણ ન૦ [સં] બહાર જવું તે (૨) સંન્યાસ (૩) બાળકને ચોથે માસે ઘર બહાર લાવતાં કરાતો વિધિ
નિષ્ક્રય પું૦ [સં] વિનિમય (૨) બદલો (૩) વેચાણ
નિષ્ક્રાંત વિ૦ [સં] ચાલ્યું ગયેલું, નીકળી ગયેલું
નિષ્ક્રિય વિ૦ [સં] ક્રિયારહિત. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦
નિષ્ઠા સ્ત્રી૦ [સં.] શ્રદ્ધા, ભક્તિ; વફાદારી (૨) આસ્થા, વિશ્વાસ (૩) એકાગ્રતા, લીનતા (૪) આશય, ધારણા
નિષ્ઠુર વિ૦ [સં] નિર્દય (૨) કઠોર ૦તા સ્ત્રી૦
નિષ્ણાત વિ૦ [સં.] પ્રવીણ (૨) પું૦ પ્રવીણ માણસ
નિષ્પક્ષ વિ૦ [સં.] પક્ષ વગરનું, તટસ્થ, ત્રાહિત. ૦પાત વિ૦ પક્ષપાત વગરનું; સમદર્શી (૨) પું૦ પક્ષપાતનો અભાવ, સમદૃષ્ટિ. ૦પાતી વિ૦ પક્ષપાત વગરનું, સમદર્શી
નિષ્પત્તિ સ્ત્રી૦ [સં] સમાપ્તિ, અંત (૨) ઉત્પત્તિ (૩) પ્રાપ્તિ; સિદ્ધિ (૪) પરિપક્વતા
નિષ્પન્ન વિ૦ [સં] ઉત્પન્ન થયેલું; ફલિત (૨) સમાપ્ત થયેલું (૩) તૈયાર, પરિપક્વ
નિષ્પલ્લવ વિ૦ [સં] પલ્લવ વગરનું; બોડું
નિષ્પાદન ન૦ [સં] નિષ્પત્તિ કરવી તે
નિષ્પાદિત વિ૦ [સં.] નિષ્પન્ન થયેલું કે કરેલું
નિષ્પાપ(-પી) વિ૦ [સં] પાપ વગરનું
નિષ્પુત્ર વિ૦ [સં] પુત્ર વગરનું, વાંઝિયું
નિષ્પ્રભ વિ૦ [સં] તેજહીન (૨) કમજોર; નિસ્તેજ
નિષ્પ્રયોજન વિ૦ [સં.] પ્રયોજન વગરનું, નકામું
નિષ્પ્રપંચ વિ૦ [સં] પ્રપંચ વગરનું; નિષ્કપટ; સરળ [જોર કે જુસ્સા વગરનું
નિષ્પ્રાણ વિ૦ [સં] પ્રાણ વગરનું, મૃત (૨) [લા.]
નિષ્ફલ(-ળ) વિ૦ [સં] ફળ વગરનું (૨) નકામું ૦તા સ્ત્રી૦
નિસ્ અ૦ [સં] 'વિનાનું', 'રહિત' એવા અર્થોમાં નામને લગાડાતો પૂર્વગ ક્રિયાપદોને લાગતાં તે વિયોગ, ચોકસતા, પૂર્ણતા, ઉલ્લંઘન

વગેરે અર્થો બતાવે છે સ્વરો અને ઘોષ વ્યંજનો પહેલાં તેનું રૂપ નિર્ થાય છે, અને ઊષ્માક્ષરો આગળ નિ કે પછીના ઊષ્માક્ષર મુજબ નિશ્, નિસ્ થાય છે (જેમ કે નિઃશબ્દ, નિશ્શબ્દ, નિઃસત્ત્વ, નિસ્સત્ત્વ), તથા ચ અને છ પહેલાં નિશ્ થઈ જાય છે, અને ક તથા પ પહેલાં નિષ્ થઈ જાય છે (જેમ કે નિશ્ચલ, નિષ્કપટ)

નિસબત સ્ત્રી૦ [अ] નિસ્બત; સંબંધ, નાતો (૨) દરકાર, પરવા (૩) અ૦ મારફતે

નિસરણી સ્ત્રી૦ [सं नि:श्रेणी, प्रा णिस्सेणि, સર૦ दे णीसणिआ, णीसणी] સીડી (૨) એક રમત [–મૂકવી =ચડવા માટે સીડીને ગોઠવવી –આપવી (વાંદરાને) = તોફાની કે ગાંડાને વધુ તોફાન કરવા સાધન આપવું]

નિસર્ગ પુ૦ [सं] સ્વભાવ (૨) જગત, સૃષ્ટિ (૩) કુદરત ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ કુદરતી – મૌલિક શક્તિ, પ્રતિભા ૦સિદ્ધ વિ૦ સ્વાભાવિક –ગોપચાર પુ૦ કુદરતને અનુકૂળ થઈને તથા જળ, વાયુ, માટી વગેરે કુદરતી સાધનો વડે ઉપચાર કરતું વૈદું, 'નેચરોપથી']

નિસાતરો પુ૦ જુઓ નિશાતરો

નિસાર (૨,) સ્ત્રી૦ જુઓ નિશા–પથ્થર

નિસાસો પુ૦ [सं निश्वास, प्रा णिस्सास, णिसास] નિશ્વાસ [–નાખવો, મૂકવો = દુઃખ કે નાસીપાસીની આહ નાખવી –લાગવો =દુઃખપીડિતે કાઢેલી આહથી દુઃખ ભોગવવાનું આવવું –લેવો =દુઃખી-પીડિતનો શાપ વહોરવો.] –સણું વિ૦ નિસાસા નાંખતું, રોતલ, નિરુત્સાહ –સિયણ વિ૦ સ્ત્રી૦ નિસાસણી

નિસૂદન ન૦ [सं] જુઓ નિષૂદન

નિસૃષ્ટાર્થ પુ૦ [सं] દૂત, વકીલ (૨) સ્વતંત્ર કાર્યસાધક દૂત

નિસ્તબ્ધ વિ૦ [सं] સ્થિર, જડ, નિશ્ચેષ્ટ

નિસ્તરણ ન૦ [सं] છૂટકો (૨) પાર ઊતરવું – ઓળંગવું તે –વું સ૦ક્રિ૦ [सं निस्तृ] પાર ઊતરવું (૨) [લા.] પૂરું કરવું, સિદ્ધ કરવું

નિસ્તરંગ વિ૦ [सं] તરંગ વગરનું; શાંત

નિસ્તાર(–રો) પુ૦ [सं] પાર ઊતરવું તે (૨) મોક્ષ, ઉદ્ધાર. –રવું સ૦ક્રિ૦ [सं. निस्तारय्] ઉગારવું, પાર ઉતારવું

નિસ્તીર વિ૦ [सं] તીર કે કાંઠા વગરનું, અપાર

નિસ્તીર્ણ વિ૦[सं] ઓળંગાયેલું (૨) ઉદ્ધાર – મુક્તિ પામેલું

નિસ્તૃણ વિ૦ [सं] ઘાસ વગરનું

નિસ્તેજ વિ૦ [सं] તેજહીન; ઝાંખું, ફીકું (૨) જુસ્સા કે જુસ્સા વગરનું [પણું

નિસ્ત્રૈગુણ્ય ન૦[सं] ત્રૈગુણ્યનો અભાવ,ગુણાતીત-

નિસ્પંદ વિ૦ [सं] સ્થિર(૨) પુ૦ ધ્રુજારો, કંપ

નિસ્પૃહ(–હી) વિ૦ [सं] જુઓ નિઃસ્પૃહ. –હતા સ્ત્રી૦

નિસ્બત સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ નિસબત

નિસ્યંદન ન૦ [सं] ટપકે ટપકે પડવું તે (૨) વહેવું – રસો ચાલવો તે (૩) ઝરણું

નિસ્યંદિની સ્ત્રી૦[सं] જેમાંથી પ્રવાહી ટીપે ટીપે ઝરે એવું યંત્ર

નિહંતા પુ૦ [सं] હણનારો, ઘાતક

નિહાકો પુ૦ (ચ) જુઓ નિસાસો –કિયું વિ૦ નિસાસણું –કિયણ વિ૦ સ્ત્રી૦

નિહાર પુ૦[सं] નીહાર, હિમ (૨)ઝાકળ (૩) મલમૂત્રાદિની ઉત્સર્ગક્રિયા

નિહારિકા સ્ત્રી૦[सं.]આકાશમાં ફરતા હવામય તેજસમૂહો (જેમાંથી ઘનાવસ્થા પામી ગ્રહો વગેરે બન્યા કહેવાય છે)

નિહાલ વિ૦ [फा] જુઓ ન્યાલ

નિહાળવું સ૦ક્રિ૦[सं नि+भाल्, प्रा णिहाल] ધારી ધારીને જોવું નિહાળાવવું (પ્રેરક). નિહાળાવું (કર્મણિ) [ટુકડો

નિંજરી સ્ત્રી૦ (કા) નાનું ઘર(૨)જમીનનો નાનો

નિંદક વિ૦ (૨) પું૦ [सं] નિંદા કરનાર

નિંદવું સ૦ક્રિ૦ [सं निंद्] નિંદા કરવી

નિંદા સ્ત્રી૦ [सं] બદગોઈ, વગોવણી ૦ખોર વિ૦ [+फा. खोर] નિંદા કર્યા કરનાર ૦પાત્ર, ૦સ્પદ વિ૦ [+आस्पद] નિંદ્ય. –દિત વિ૦ [सं] નિંદાયેલું

નિંદ્ય વિ૦ [सं] નિંદાને લાયક, ખરાબ

નિંબ પુ૦ [सं] લીમડો

નિંબુ(-બૂ) ન૦ [સં] લિંબુ

નિઃ [સં.] જુઓ નિસ્

નિઃશબ્દ વિ૦ [સં] શબ્દ વિનાનું; શાંત (૨) (જવાબમાં) શબ્દ ન બોલતું

નિઃશસ્ત્ર વિ૦ [સં.] શસ્ત્ર વિનાનું ૦તા સ્ત્રી૦. –સ્ત્રીકરણ ન૦ [સં.] નિઃશસ્ત્ર કરવું તે

નિઃશંક વિ૦ [સં] શંકા વગરનું, ભય વગરનું

નિઃશુલ્ક વિ૦ [સં] શુલ્ક વગરનું

નિઃશેષ વિ૦ [સં] સંપૂર્ણ (૨) અ૦ બિલકુલ

નિઃશ્રેયસ ન૦ [સં.] મોક્ષ, કલ્યાણ (૨) સુખ

નિઃશ્વસિત વિ૦ [સં.] શ્વાસ સાથે બહાર કાઢેલું (૨) ન૦ નિશ્વાસ

નિઃશ્વાસ પું૦ [સં.] જુઓ નિશ્વાસ

નિઃસત્ત્વ વિ૦ [સં] સત્ત્વહીન, માલ વિનાનું

નિઃસપત્ના વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] સપત્ની — શોક વગરની

નિઃસંગ વિ૦ [સં] એકલું, સંગ વગરનું

નિઃસંતાન વિ૦ [સં] વાંઝિયું; સંતાન વગરનું

નિઃસંદેહ વિ૦ [સં] સંદેહરહિત, ચોક્કસ

નિઃસંશય વિ૦ [સં] સંશયરહિત, નિઃશંક

નિઃસાધન વિ૦ [સં.] સાધનરહિત

નિઃસાધ્વસ વિ૦ [સં.] બહાદુર, નીડર

નિઃસાર વિ૦ [સં] સાર વગરનું, નિઃસત્ત્વ

નિઃસારણ ન૦ [સં] બહાર કાઢવું તે

નિઃસીમ વિ૦ [સં] સીમારહિત, અપાર

નિઃસ્તબ્ધ વિ૦ [જુઓ નિસ્તબ્ધ] સાવ સ્તબ્ધ–નિશ્ચેષ્ટ

નિઃસ્નેહ (-હી) વિ૦ [સં.] સ્નેહરહિત

નિઃસ્પૃહ વિ૦ [સં.] સ્પૃહા વગરનું; નિષ્કામ. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦. –હી વિ૦ નિઃસ્પૃહ

નિઃસ્વાદ વિ૦ [સં] સ્વાદ વિનાનું

નિઃસ્વાર્થ વિ૦[સં] સ્વાર્થરહિત ૦તા સ્ત્રી૦. –ર્થી વિ૦ નિઃસ્વાર્થ. –ર્થીપણું ન૦

ની પું૦ નિષાદ સ્વરની સંજ્ઞા (સંગીત) (૨) [વ્યા.] છઠ્ઠી વિભક્તિના પ્રત્યય 'નું' નું સ્ત્રી૦

નીક સ્ત્રી૦ [સં. नीका] પાણી જવાનો રસ્તો

નીકર અ૦ નહિ તો

નીકસવું અ૦ક્રિ૦[સં. निस्+कस; प्रा० णिक्कस] બહાર આવવું; નીકળવું

નીકસાવું અ૦ ક્રિ૦ 'નીકસવું'નું ભાવે

નીકળવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નિકાલ. સર૦ हिं. निकलना] (અંદરથી કે આરપાર વઈને) બહાર આવવું કે જવું (જેમ કે, ઓરડીમાંથી, છીંડામાંથી નીકળવું, નાકામાંથી દોરો નીકળવો) (૨) જવું, પસાર થવું (જેમ કે, આ રસ્તે નીકળજો) (૩) વીતવું, ગુજરવું (જેમ કે કલાક નીકળી ગયો) (૪) પ્રગટવું, બહાર પડવું, ઝરવું; ઊગમ થવો (જેમ કે નદી, નહેર, ઝરણું, ઝરો) (૫) છૂપું કે દૃષ્ટિ બહાર હોય તેણે દેખા દેવી; દેખાવું, ઉદય થવું (જેમ કે ચંદ્ર, સૂર્ય, ચાંદની તાપ, અથવા છૂપું છાનું કાંઈ પણ જડવું કે હાથ લાગવું જેમ કે ચોરીનો માલ.) (૬) અંદરથી પેદા થવું, બનીને બહાર આવવું (જેમ કે તેલ ઘી નીકળવું, ગૂમડું બળિયા નીકળવા) (૭) છૂટવું, મુક્તિ થવી (જેમ કે કેદમાંથી, કામમાંથી, દેવામાંથી; મુશ્કેલીમાંથી; ધંધામાંથી રોકાણ નીકળવું) (૮) દૂર થવું, હઠવું (જેમ કે ડાઘો, રંગ) (૯) નીવડવું, પાકવું, કસોટીના નાણાવું (જેમ કે છોકરો ખરાબ નીકળ્યો, રૂપિયો ખોટો નીકળ્યો) (૧૦) રચાઈને પ્રસિદ્ધ થવું, બહાર પડવું (જેમ કે કાયદો, છાપું, ચોપડી) (૧૧) શરૂ થવું, ચાલવું; ઊપડવું (જેમ કે વાત, ચર્ચા નીકળવી, અથવા રેલવે, સડક, ગાડી નીકળવી) (૧૨) તપાસતાં કે હિસાબ કરતાં જે (લેણું દેણું) હોય તે જણાવું (જેમ કે માગતું નીકળવું, દેવાળું નીકળવું; હિસાબે જે નીકળે તે ખરું, ભૂલ નીકળવી, દોષ નીકળવો) (૧૩) બીજી ક્રિયાના કૃદંત સાથે આવતાં, તે કરવાનું આરંભવું, તેને માટે બહાર પડવું, ઊપડવું એવો ભાવ બતાવે છે. જેમ કે, જવા નીકળવું (૧૪) 'આવવું' 'જવું' 'પડવું' ક્રિ૦ની સહાયમાં 'નીકળી' કૃ૦ તરીકે આવતાં નીકળવાનું ઝટ ને બરોબર થવાનો ભાવ બતાવે છે. [નીકળી જવું = જતું રહેવું (૨) ગણનાની બહાર થઈ જવું, લેખામાં ન આવવું (૩) વધી જવું. નીકળી પડવું = ઊપડવું; બહાર પડવું, ઝુકાવવું (૨) અજાણ્યે પડી જવું, ખોવાવું]

નીકું વિ૦ [દે. णिक्क = वदन स्वच्छ] સ્વચ્છ

(૨) સાર, પસંદ પડે તેવું
નીગળવું અ૦ ક્રિ૦ [सं निर्+गल्, प्रा णिग्गल] ટપકવું
નીઘલ(-ળ)વું, નીઘલાવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म निघळणें] ડૂંડાએ દાણા આવવા
નીચ વિ૦[सं] અધમ,હલકુ ૦આ સ્ત્રી૦ નદી ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦. ૦લું વિ૦ નીચે આવેલું ૦સ્થ વિ૦ નીચલું
નીચાજોણું ન૦ નીચું જોવું પડે-લજવાવું પડે એવી સ્થિતિ
નીચાણ ન૦ નીચી જગ્યા (૨) ઢોળાવ
નીચુ વિ૦ [सं नीच] ઢળતું (૨) ઓછી ઊંચાઈનું(૩) નીચ,હલકું [નીચા બાપનું = હલકા કુળનું નીચી ગરદને,નીચી મૂંડીએ =નમ્રતા કે શરમથી નીચું જોઈને નીચું ઘાલવું, જોવું=શરમથી મોં નીચું કરવું. -પડવું=હલકુ પડવું, ખોટું દેખાવું ઉદા૦ 'એના બાપનું નીચુ પડવા દેતો નથી' -લાગવું=હીણું લાગવું] -ચે અ૦ હેઠે
નીચોચ્ચવૃત્ત ન૦[सं] મોટા વર્તુળના પરિઘ ઉપર ફરતા મધ્યબિંદુવાળું વર્તુળ, 'એપીસાઇકલ' (ગ) [म. नीजणें]+સૂવું
નીજવું અ૦ ક્રિ૦ [दे णिज्ज=સૂતેલું સર૦
નીઠ અ૦ [સર૦ प्रा णिट्ठिय (सं निष्ठित)= સ્થિર, નક્કી, हिं] નક્કી
નીઠવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा णिट्ठ (सं. नि+स्था)] ખૂટવું (૨) વીતવું (૩) અંત આવવો
નીઠિયો પુ૦ [જુઓ નીઠવું, સર૦ प्रा णिट्ठवण =નાશ કરનાર] તંગી, દુકાળ
નીડ પુ૦, ન૦ [सं] માળો (૨) બોડ
નીડર વિ૦ [નિર્+ડર] નિર્ભય ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
નીતરવું અ૦ક્રિ૦ [सं निस्+तॄ,प्रा. णित्थर, સર૦ म नितळ, नितरणें] ટપકવું(૨) કચરો નીચે ઠરી જઈ સ્વચ્છ થવું (પ્રવાહીનું)
નીતર્યું વિ૦ નીતરેલું, સ્વચ્છ
નીતિ સ્ત્રી૦ [सं] ધર્મ પ્રમાણેનું આચરણ, સદાચાર (૨) આચરણના ધાર્મિક નિયમ (૩)ચાલચલગત (૪)રાજનીતિ (૫)પદ્ધતિ(૬) ધોરણ ૦જ્ઞ વિ૦ નીતિ જાણનાર. ૦ધર્મ પુ૦ નીતિ અને ધર્મ (૨) ધર્મબુદ્ધિપૂર્વકની નીતિ ૦નાશ પુ૦ નીતિનો નાશ, દુરાચારની અવધિ ૦નાશક વિ૦ નીતિનો નાશ કરે એવું, ભ્રષ્ટ કરે એવું ૦નિપુણ વિ૦ રાજનીતિમાં કુશળ. ૦બાહ્ય વિ૦ અનીતિવાળું, નીતિથી વિરુદ્ધ. ૦મત્તા સ્ત્રી૦ નીતિમાન હોવું તે ૦માન ૦યુક્ત વિ૦ નીતિવાળુ ૦વિદ વિ૦ જુઓ નીતિજ્ઞ ૦વેત્તા પુ૦ નીતિજ્ઞ ૦શાસ્ત્ર ન૦ આચરણના નિયમનું શાસ્ત્ર (૨)રાજનીતિશાસ્ત્ર ૦શાસ્ત્રી પુ૦ નીતિશાસ્ત્ર જાણનાર ૦શૂન્ય વિ૦ નીતિ વિનાનું, અનીતિમાન ૦સૂત્ર ન૦ નીતિનું સૂત્ર, 'મૅક્સિમ'
નીપ પુ૦ [सं] એક ફૂલઝાડ
નીપજ સ્ત્રી૦ [નીપજવું પરથી] પેદાશ
નીપજવું અ૦ ક્રિ૦ [सं निष्+पद्, प्रा णिप्फज्ज] પેદા થવું (૨) બનવું, પરિણામ આવવું (૩) લાભ થવો
નીપટ(-ડ) વિ૦ [નફ્ટ?] બેશરમ (૨) અ૦ [સર૦ हिं, म. निपट, दे णिप्पट्ठ=ખૂબ, णिपट्ट =ગાઢ] તદ્દન [ઉત્પન્ન થવું (પ.)
નીપનવું અ૦ ક્રિ૦ [सं निष्पन्न, प्रा णिप्पण्ण]
નીપવવુ સ૦ક્રિ૦ [જુઓ નીપનવું] નિપજાવવું. નીપવાવું (કર્મણિ)
નીભવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નભવું, [सं निर्वह्, प्रा णिव्वह्] જારી રહેવું, ટકવું
નીભડવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ નીમડવુ
નીભો પુ૦ જુઓ નિભાડો
નીમ પુ૦+નેમ, નિયમ (૨) [સર૦ म]ભૂતપ્રેત વગેરેને અપાતો બલિ
નીમ વિ૦ [फा, સર૦ सं नेम] અડધુ ૦વૈદ (-ઘ),૦હકીમ પુ૦ ઊંટવૈદ -મે અ૦ અડધે ભાગે -મેનીમ વિ૦ અડધોઅડધ. -મેપગારી વિ૦ અડધા પગારનુ
નીમ(-વ)ડવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નીવડવું; કે 'નિભાડો' ઉપરથી?] નક્કી થઈ પ્રકટ થવુ (૨) ઘડાઈને રીઢું થવું, સિદ્ધ થવું
નીમવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ प्रा णिम, णिमे(सं नि+मा), અથવા णिम्मा (सं. निर्मा)] કામ

કે પદ ઉપર સ્થાપવુ, નિયોજવુ
નીમી સ્ત્રી૦ ['નીમવું' ઉપરથી ?] હૂડી
નીમે, ૦નીમ, ૦પઆરી વિ૦ જુઓ 'નીમ' [फा]મા
નીમો પુ૦ [फा] વરરાજાને પહેરવાનો એક જાતનો પોશાક (૨) જુઓ નિમાડો (૩) [?] વાણિયાની એક જાત
નીર ન૦ [सं.] પાણી (૨) [ला.] દમ, કસ. **૦ક્ષીરન્યાય** પુ૦ હંસ જેમ પાણીવાળા દૂધમાથી દૂધ પી લે છે અને પાણી રહેવા દે છે તેવો ન્યાય, સારગ્રાહી વૃત્તિ. **૦જ** ન૦ જલજ, કમળ [નિરીક્ષા
નીરખ સ્ત્રી૦ [જુઓ નીરખવુ] નીરખવું તે,
નીરખ પુ૦ [फा निर्ख] બજારભાવ, ચાલુ ભાવતાલ **૦ની ચાઠી** સ્ત્રી૦ સરકારી નોકરો જે પ્રમાણે સવારીમા પૈસા ચૂકવે છે એ સીધાસામાનના નક્કી કરેલા ભાવની ચાઠી
નીરખવું સ૦ક્રિ૦ [सं निरीक्ष्, प्रा. णिरक्ख] બરાબર જોવુ **નીરખાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
નીરજ વિ૦ [सं. निर्+रजस्] સ્વચ્છ(૨)ન૦ જુઓ 'નીર'મા
નીરણ ન૦ [दे. णीरण] નીરેલું તે – ઘાસ
નીરદ ન૦, પુ૦ [सं] વાદળ
નીરમ ન૦ [સર૦ हिं] વહાણને પાણીમા સરખું રાખવાને રખાતુ વજન
નીરવ વિ૦[सं]શાત **૦તા** સ્ત્રી૦ **–વા** વિ૦સ્ત્રી૦
નીરવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ નીરણ]ઢોરને ઘાસ નાખવુ
નીરસ વિ૦ [सं] નિરસ, રસ વગરનું **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦
નીરંગ વિ૦ [सं] રંગ વગરનું (૨) પ્રકાશને રગ છૂટા પાડ્યા વિના પોતામાંથી પસાર થવા દેતુ, 'એક્રોમેટિક'
નીરાજન ન૦,**–ના** સ્ત્રી૦ [सं] આરતી
નીરો પુ૦ ['નીરવુ' ઉપરથી] ચારો,નીરણ (૨) [સર૦ म निरा,सं नीर પરથી ?]તાજી તાડી
નીરોગ(–ગી) વિ૦ [सं] તદુરસ્ત. **–ગ(–ગિ)તા** સ્ત્રી૦; **–ગીપણું** ન૦
નીલ વિ૦ [सं] કાળું; આસમાની (૨) પું૦ એક જાતનો વાદરો(૩)મોરથૂથુ (૪) ગળી (૫) [सं] રામની વાનરસેનાનો એક સેનાપતિ. **૦કંઠ** પુ૦ (સ) શિવ (૨) મોર (૩) ભમરો (૪) ચાસ પક્ષી. **૦ગ્રીવ** પુ૦ (સં)નીલકંઠ. શિવ **૦મણિ** પુ૦નીલમ. **૦વર** પુ૦ ગળીની ખેતી કરાવનારો (અગ્રેજ)જમીનદાર **૦વક્ર** [सं] ન૦ એક જળચર પ્રાણી **૦શિર** ન૦ એક પક્ષી **–લાંબર** પુ૦ [+अंबर] (સં) બલરામ.**–લી** સ્ત્રી૦ ગળી (૨) એક જાતની વાદળી માખી **–લું** વિ૦નીલ રંગનું(૨)લીલુ. **–લોત્પલ** ન૦ [+उत्पल(स)] વાદળી કમળ **–લોદ્વાહ** પુ૦ [+उद्वाह (सं)] મરનાર પુરુષની પાછળ ગાય પરણાવવાની ક્રિયા **–લોપલ** પુ૦ [+उपल(सं)] મોરથૂથુ
નીલમ ન૦ [फा] નીલ રંગનુ રત્ન, નીલમણિ
નીલ ૦મણિ, ૦વર, ૦વક્ર, –લાંબર, –લોત્પલ, –લોદ્વાહ, –લોપલ જુઓ 'નીલ'મા
નીવડવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा णिव्वड(–ल)=બનવુ; સિદ્ધ થવુ] જુઓ નીમડવુ
નીવળ ન૦ [प्रा. णिव्वल=જુદુ પડવુ, સર૦ म निवळ] દહીમાથી કાઢી લીધેલુ પાણી
નીવાર પુ૦ [सं] નવાર, સામો
નીવિ(–વી) સ્ત્રી૦[सं]સ્ત્રીઓ કમ્મરે પહેરવાના લૂગડાને જે ગાંઠ વાળે છે તે (૨)ગોળ, ઘી, દૂધ, વગેરે ન ખાવાનું આવદોતુ એક વ્રત (૩) મૂડી, ભડોળ. **૦બંધ** પુ૦ (ઘાઘરાના) નાડાની ગાઠ
નીસરવું અ૦ક્રિ૦[सं. निस्+सृ.प्रा णिस्सर] નીકળવું. **નીસરાવું** અ૦ક્રિ૦ (ભાવે)
નીહાર પું૦ [सं] જુઓ નિહાર **–રિકા** સ્ત્રી૦ જુઓ નિહારિકા
નીંગળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ નીગળવુ] ટપકવુ; ઝરવુ **નીંગળાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)
નીંદ, ૦ર સ્ત્રી૦ [सं. निद्रा; अप. णिंद, સર૦ म. नीद; हिं नींद(०री), निंदरिया]નિદ્રા,ઊંઘ
નીંદણ ન૦ [दे णिंदिणी=નીંદવું તે] નીંદી નાખેલુ નકામુ ઘાસ
નીંદર સ્ત્રી૦ નીંદ, ઊંઘ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ઊંઘવું
નીંદવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ નીંદણ] ખેતરમાંથી

રોપાની આસપાસનું નકામું ઘાસ ખોદી કાઢવું
નીંદામણ ન૦, -ણી સ્ત્રી૦ ['નીંદવું' ઉપરથી] નીંદવાની મજૂરી [ગયેલું, મૂઢ
નીંભર વિ૦(૨)અ૦(કા)મૂંઝાઈ ગયેલું, દબાઈ
નીંભરવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નીભડવું] (કા) છાશ કે દહીંના વાસણને ઊકળતા પાણીથી સાફ કરવું
નીંભાડો પું૦ જુઓ નિભાડો
નુક્તી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] રાજગરાના લોટની ખાંડ પાયેલી મમરા જેવી બનાવટ
નુક્તેચીન્ વિ૦[अ नुक्तह+फा चीन]બીજાનાં છિદ્ર શોધનારું -ની સ્ત્રી૦ એવું કામ
નુક્તો પું૦[फा]ફારસી-અરબી લિપિમાં શબ્દની ઉપર નીચે મુકાતું ટપકું -બિંદુ(૨)[अ नुक्तह] કાયદો, ટુચકો, (૩) મુદ્દો, તર્ક
નુકસાન ન૦ [अ] બગાડ, હાનિ(૨)ગેરફાયદો [-આવવું, જવું, પહોંચવું=ગેરફાયદો કે હાનિ થવી -ઉઠાવવું=ગેરફાયદો સહન કરવો, વેઠવો -માં આવવું, ઊતરવું, પડવું =ગેરલાભ થવો, બગડવું -લાગવું=નુકસાન થવું] ૦કર્તા (-ર્તા), ૦કારક, ૦કારી વિ૦ હાનિ કરનારું. -ની સ્ત્રી૦ નુકસાન (૨) નુકસાનનું વળતર કે ભરપાઈ(૩)વિ૦નુકસાનવાળું [-ભરવી=નુકસાનનું વળતર આપવું]
નુતિ સ્ત્રી૦ [सं.] વખાણ, સ્તુતિ (૨) પૂજા,વંદન
નુસખો પું૦ [फा] વૈ૦ દરદીને દવા લખી આપે તે કે તેનો કાગળ, 'પ્રિસ્ક્રિપ્શન'
-નું [सं तन] છઠ્ઠી વિભક્તિનો પ્રત્યય (વ્યા)
નૂગરું વિ૦જુઓ નગરું
નૂતન વિ૦ [सं] નવું. ૦તા સ્ત્રી૦ ૦ત્વ ન૦
નૂતર વિ૦ [सं नवतर] + નૂતન, નવું (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ નોતર (ચ) [ઓછાપણું
નૂનમ સ્ત્રી૦ [सं न्यून ઉપરથી]+ ન્યૂનતા,
નૂપુર ન૦ [सं] નેપુર, ઝાંઝર
નૂર ન૦ [સર૦ म नूर, नोर] ભાડું (વહાણ, રેલગાડી વગેરેમાં માલ લાવવા લઈ જવાનું) [-બેસવું=નૂર આપવું પડવું -ભરવું=નૂર આપવું-ચૂકવવું]
નૂર ન૦ [अ] તેજ, પ્રકાશ ૦ત સ્ત્રી૦ પ્રકાશ, તેજ -રી વિ૦ તેજસ્વી(૨)સ્ત્રી૦ [સર૦हिं] પોપટની જાતનું એક પક્ષી -રે ખુદા ન૦ ખુદાનું નૂર, ઈશ્વરી તેજ -રે ચશ્મ ન૦ આંખનું નૂર
નૃ પું૦[सं] નર, માણસ (સમાસમાં) ૦દેવ પું૦ નરદેવ, રાજા ૦દેહ પું૦ નરદેહ,મનુષ્યદેહ ૦પ, ૦પતિ, ૦પાલ(-ળ) પું૦ ભૂપ, રાજા ૦પાંગ ન૦બ૦વ૦ [+अंग](સ્વામી, અમાત્ય, સુહૃદ, કોશ, રાષ્ટ્ર, દુર્ગ અને બળ એ સાત) રાજાના-રાજ્યના અંગ ૦યજ્ઞ પું૦ પંચયજ્ઞમાંનો એક, આતિથ્ય ૦લોક પું૦ માનવ દુનિયા, પૃથ્વી ૦વંશ પું૦ માનવ વંશ, જુદી જુદી જાતિઓનો વંશ ૦વંશવિદ્યા સ્ત્રી૦ જુઓ જાતિમીમાંસા
નૃત્ત ન૦ [सं] નૃત્ય, નાચ
નૃત્ય ન૦ [सं] નાચ ૦ક વિ૦ નૃત્ય કરનાર ૦કલા(-ળા) સ્ત્રી૦ નાચવાની કળા ૦કાર પું૦ નાચનાર. ૦ગીત ન૦ નૃત્યનું-નૃત્ય સાથે ગાવાનું ગીત ૦ત્વ ન૦ નૃત્યપણું, નૃત્યનો ભાવ. ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ નાચવાની જગા (૨) નૃત્ય શીખવતી શાળા
નૃ, ૦દેવ, ૦દેહ, ૦પ, ૦પતિ, ૦પાલ(-ળ), ૦પાંગ, ૦યજ્ઞ ૦લોક, ૦વંશ, ૦વંશવિદ્યા જુઓ 'નૃ'માં
નૃશંસ વિ૦[सं]ક્રૂર,નીચ.૦તા સ્ત્રી૦,-સ્ય ન૦
નૃસિંહ પું૦ [सं] રાજા (૨) સિંહ જેવો પરાક્રમી માણસ(૩)નૃસિંહાવતાર -હાવતાર પું૦ [+अवतार] વિષ્ણુનો ચોથો અવતાર
ને (નેં)અ૦અને(૨)[જુઓ નું][વ્યા]બીજી તથા ચોથી વિભક્તિનો પ્રત્યય (૩)ત્રીજી કે સાતમી વિભક્તિના (સ્ત્રી૦ વગરના) નામ જોડે આવતા છઠ્ઠી વિભક્તિવાળા શબ્દનો પ્રત્યય ઉદા૦'સીતા વાલ્મિકીને આશ્રમે પહોંચ્યાં' 'જુમામસ્જિદને નામે ઓળખાય છે' (૪)[સર૦ सं ननु, अप ण, प्रा णे] વાક્ય કે આજ્ઞાર્થક ક્રિ૦ને અંતે વપરાય છે ત્યારે 'આગ્રહ' 'ખરેખરપણું' એવો ભાવ ઉમેરે છે. ઉદા૦ 'આવ ને' 'બોલું તો બન્યો જ ને' (૫)પ્રશ્નાર્થ ક્રિ૦ જોડે હકાર સૂચવે છે ઉદા૦ 'મેં કહ્યું હતું ને?'

નેઉવો વિ૦ પુ૦ ['નેવુ' ઉપરથી] નેવુમા વર્ષને લગતો (૨) પું૦ ['નેવુ' ઉપરથી, સર૦ મ. नेऊर] નેવાં પડવાથી બનેલો ખાડો

નેક વિ૦ [फा.] પ્રામાણિક, સાચુ, ન્યાયી (૨) નીતિમાન (૩) ધાર્મિક (૪) સ્ત્રી૦ નેકી, ન્યાયીપણુ (૫) પુ૦ હદ, પ્રમાણ (૬) ભાવ, દર [-ઠરાવવો, બાંધવો = પ્રમાણ કે ભાવ નક્કી કરવાં. -રાખવો = હદ જાળવવી] ૦નજર સ્ત્રી૦ ચોખ્ખી દાનત ૦નામ(૦દાર) વિ૦ નેકી માટે પ્રખ્યાત, ભારે પ્રખ્યાત (૨) એક માનવાચક શબ્દ કે ઇલકાબ ૦નામી સ્ત્રી૦ કીર્તિ, ખ્યાતિ ૦બખ્ત વિ૦ [फा] ભાગ્યશાળી [બધાતી એક પટ્ટી

નેકટાઈ સ્ત્રી૦ [इं] યુરોપી પહેરવેશમા ગળે

નેક, ૦નજર, ૦નામ, ૦નામદાર, ૦નામી, ૦બખ્ત જુઓ 'નેક'મા

નેકી સ્ત્રી૦ [फा.] પ્રામાણિકપણુ, ઈમાનદારી (૨) ભલાઈ; સજ્જનતા (૩) સદાચાર, સદ્વર્તન (૪) (રાજા મહારાજા પધારે ત્યારે ઉચ્ચારાતાં) સ્તુતિના વચન, છડી પોકારવી તે ૦દાર પુ૦ નેકી પોકારનાર, છડીદાર

નેકો પું૦ ['નેક' ઉપરથી] નિયમ; વ્યવસ્થા (૨) ધારો (૩) હદ, પ્રમાણ

નેખમ પુ૦ (કા) ઊંડો દાટેલો ખીલો

નેગ પું૦ [सं स्नेह? સર૦ हिं.=લગ્ન જેવા શુભ પ્રસંગે અપાતો લાગો] + સ્નેહ, સબંધ

નેગવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म नेगपट्टी, नेगाचें= ખાવુપીવુ] જમવુ [દૂત, કાસદ

નેગિયો પુ૦['નેગ' ઉપરથી, સર૦ हिं नेगी] +

નેચો (નૅ?) પુ૦ [फा., સર૦ म नेचा, हिं नैचा] નેળચો, હુકાનો મેર (૨) હુકાની લાળી નેહ-નળી

નેજવુ ન૦ [નેજુ પરથી?] છાપરાની પાખ-મોતિયાનો ટેકો (૨) સ૦ ક્રિ૦ આખ પર નેજવા પેઠે હાથ રાખીને જોવુ (જેમ કે તાપમાં જોનાર કે નબળી આખવાળા કરે છે તેમ)

નેજારા પું૦બ૦વ૦ [अ. नजारह] નિજારા, કટાક્ષ

નેજાળુ વિ૦ ['નેજો' ઉપરથી] નેજાવાળુ

નેજુ ન૦, -જો પું૦ [फा] વાવટો; નિશાન (૨) બરછી (૩) ભાલો

નેટ અ૦ [સર૦ म. नेट, हिं. नेत = નિશ્ચય, નીઠ] નક્કી (૫)

નેટવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. णिट्ठय, णिट्ठव (सं. नि + स्थापय) = અંત - સમાપ્તિ કરવી] + મટવું, ટળવું

નેટાં ન૦બ૦વ૦, **નેટી** સ્ત્રી૦ ખણખોદ, બારીક તપાસ. [-લેવાં = જુઓ નેડો લેવો]

નેઠવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. नेठना, नेठा] હઠવું; હારી જવુ

નેઠો પુ૦ [सं निष्ठा; प्रा. णिट्ठा] છેડો; અંત

નેડું વિ૦ [प्रा णिअड, सं. निकट] પાસેનું -ડે અ૦ [સર૦ हिं] નઇડે, પાસે

નેડો પુ૦ [જુઓ નેહ] પ્રેમ (૨) નેટાં. [-લાગવો = પ્રેમ થવો -લેવો = ભૂલ શોધવા પૂઠ ભમવુ.]

નેણ (નૅ) ન૦ [सं नयन] + નેન, નયન (૫)

નેતર ન૦ [सं वेत्र ઉપરથી?] એક જાતનો વેલો અને તેની સોટી, વેતસ

નેતરું ન૦ [सं. नेत्र] વલોણાનું દોરડુ

નેતા પુ૦ [सं] આગેવાન ૦ગીરી સ્ત્રી૦ આગેવાની

નેતા પહોંચવા = છૂપી બાતમી મળવી, ખબર પડવી (સર૦ ચેતા પહોંચવા)

નેતિ અ૦ [सं] એ નહિ (૨) એટલુ બસ નહિ

નેતી સ્ત્રી૦ [सं] હઠયોગની નાક માટેની એક ક્રિયા કે તેનું સાધન

નેત્ર ન૦ [सं] આખ. [-ભરાવાં = આંસુ આવવા] ૦પલ્લવી સ્ત્રી૦ આંખનો અણસારો ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ આખ વિષેની વિદ્યા ૦વૈદ (-દ્ય) પું૦ આખનો વૈદ ૦સમસ્યા સ્ત્રી૦ નેત્રપલ્લવી, આખથી સમસ્યામા કહેવું તે. -ત્રાંજન ન૦ [+अंजन] આંખનુ આજણ. -ત્રાંબુ ન૦ [+अंबु] આસુ

નેત્રી સ્ત્રી૦ [सं] સ્ત્રી-નેતા (૨) વિ૦ નેત્રવાળુ

નેન (નૅ) ન૦ નેણ, નયન, નેત્ર (૫) [નેનનો તારો = આખની કીકી; ઘણુ જ વહાલુ માણસ]

નેનકલાક (નૅ) ન૦ એક જાતનુ સુતરાઉ કાપડ

નેનસૂક (નૅ) ન૦ [સર૦ हिं. नैनसुख] ઝીણા વણાટનું સુતરાઉ કપડું

નેપથ્ય ન૦ [सं] રંગભૂમિનો પડદો (૨) તેની

પાછળનો ભાગ, જ્યાં રહી નટો કપડાં બદલે છે (૩) વસ્ત્ર, પોશાક

નેપાળો (ને) પું૦ [સર૦ મ नेपाळ, સં नैपाल પરથી ?] રેચક બીવાળી એક વનસ્પતિ. [–આપવો = સખત રેચ આપવો (૨) ખૂબ ધમકાવવો]

નેપુર ન૦ [સં. नूपुर, પ્રા णेउर, સર૦ हिं] [ઝાંઝર

નેપોલિયન પું૦ [ઈ](સ) ફ્રાન્સનો એક મહાપુરુષ (૨) પત્તાંની એક રમત

નેફો પું૦ [फा] જેમાં નાડુ ઘાલવામા આવે છે તે ચણિયા કે સુરવાલની ઓલ [નેફા વગરની નાત = કશા નિયમ કે વ્યવસ્થાના બંધન વગરની નાત]

નેમ સ્ત્રી૦ [સર दे णेम = કામ, કાર્ય મ नेम = હેતુ, લક્ષ્ય સં नियम પરથી ?] નિશાન (૨) આશય, હેતુ (૩) (ને) પું૦ જુઓ નીમ, નિયમ (૪) [સં] અર્ધ ભાગ. [–ચૂકવી = નિશાન ચૂકવુ (૨) કામ પાર ન પાડવુ –તાકવી = નિશાન તાકવું (૨) હેતુ રાખવો –પાર પડવી = હેતુ સિદ્ધ થવો –લેવી = નિશાન તાકવુ –લેવો = નિયમ કે બાધા યા વ્રત પાળવાનું નક્કી કરવુ]

નેમિ(–મી) સ્ત્રી૦ [સં] કૂવા ઉપરની ગરગડી (૨) પૈડાનો પરિઘ ૦નાથ પું૦ (સ) એક જૈન તીર્થંકર [પાસે, નજીક, ઓરું

નેરું વિ૦ + જુઓ ન્યારુ (૨) અ૦[જુઓ નેડું]

નેવ(–વું) ન૦ [સં नीव्र, પ્રા णिव्व] નળિયુ (૨) છાપરાના છેડા ઉપરના નળિયા જેમાંથી પાણી બહાર પડે છે તે (૩) તેમાથી પડતુ પાણી [નેવાં પડવાં = નેવાંએ વરસાદનુ પાણી નીચે પડવું નેવે પાણી આવવાં = નેવાં ઉપરથી પાણીની ધાર ચાલે તેટલો વરસાદ થવો નેવે મૂકવુ = ઊંચુ મૂકવુ, દૂર કરવુ, ઉપેક્ષા કરવી]

નેવકું અ૦(કા) બિલકુલ, ઠામકુ, સાવ

નેવર ન૦ [જુઓ નેપુર, સર૦ हिं] ઝાંઝર

નેવલ(–ળ) સ્ત્રી૦ [दे णिमल = નૂપુર णिअ-(–ग)ल = બેડી. સર૦ हिं] બેડી (૨) એક ઘરેણુ (નેવર ?) [('નેવલે પાણી')

નેવલે અ૦ [નેવ + લ] નેવે, નેવાએ

નેવાણી સ્ત્રી૦ ['નેવ' ઉપરથી] જ્યાં નેવા પડે તે જગા, નેવા નીચેની જગા

નેવુ(–વું) વિ૦ [સં नवति, પ્રા णउ(–व)इ] '૯૦'

નેવુ ન૦ જુઓ નેવ (૨) જુઓ નેવુ ['૮૯'

નેવ્યાશી(–સી) વિ૦ જુઓ નવ્યાશી (–સી),

નેષ્ટ વિ૦ [સં] અનિષ્ટ

નેસ (ને ?) વિ૦ [સર૦ हिं नैसा, अनैसा સં अनिष्ट પરથી ?] અપશુકનિયું (૨) કમનસીબ (૩) કળદરી, કંજૂસ

નેસ,૦ડો પું૦ [प्रा णिवेस (સં निवेश)] ભરવાડોએ જંગલમાં બાંધેલાં ઝૂંપડાંનુ ગામ (૨) ભરવાડનુ ઝૂપડુ

નેસ્તનાબૂદ વિ૦[फा] જડમૂળથી નાશ પામેલું

નેસ્તી પું૦ [दे णेसत्थि] મોઢી

નેહ પું૦ [સં. स्नेह, પ્રા णेह, સર૦ हिं] પ્રેમ, વહાલ –હી વિ૦ સ્નેહી

નેહ [નૈ] સ્ત્રી૦ [फा नै, हिं] હુક્કાની નળી

નેહરી સ્ત્રી૦ [નેહ પરથી ?] નહેરી – તેલ

નેહારી સ્ત્રી૦ [જુઓ નહારી] નાસ્તો

નેળ (ને) સ્ત્રી૦ [જુઓ નળી] સાંકડી ગલી – નળી(૨) હુકાની નળી ૦ચો પું૦ હૂકાનો મેર

નૈ (નૈ) સ્ત્રી૦ (ચ) હુકાની નેહ

નૈઋત (નૈ) વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ નૈર્ઋત્ય

નૈગમ પું૦ [સં] વાણિયો, વેપારી (૨) વેદ સમજાવનાર (૩) નાગરિક (૪) ઉપાય (૫) ઉપનિષદ

નૈઠ વિ૦ (ચ) ખળ, લુચ્ચુ [નીતિવાળુ

નૈતિક વિ૦ [સં] નીતિ સંબંધી,–નેલગતું (૨)

નૈપુણ્ય ન૦ [સં] નિપુણતા

નૈમિત્તિક વિ૦ [સં] ખાસ નિમિત્તને કારણે કરવાનુ કે કરેલું (કર્મનો એક પ્રકાર) (૨) પ્રાસંગિક, આગંતુક (૩) ન૦ નિમિત્તને લઈને થતુ કાર્ય [(સ) એક અરણ્યનું નામ

નૈમિષ વિ૦ [સં] ક્ષણિક (૨) ન૦, –ષારણ્ય ન૦

નૈયત સ્ત્રી૦ [अ] દાનત, વૃત્તિ

નૈયાયિક વિ૦ [સં] ન્યાયને લગતું (૨) પું૦ ન્યાયશાસ્ત્ર જાણનાર

નૈયું (નૈ) ન૦ જુઓ નહિયુ (–પાકવુ)

નૈરાશ્ય ન૦ [સં] નિરાશા

નૈઋર્ત્ય વિ૰ [સં.] પશ્ચિમ અને દક્ષિણ દિશા વચ્ચેનું (૨) સ્ત્રી૰ એ દિશા કે ખૂણો ૦કોણ પું૰
નૈર્ગુણ્ય ન૰ [સં] નિર્ગુણતા, ગુણાતીતપણું
નૈર્ઘૃણ્ય ન૰ [સં.] નિર્ઘૃણ હોવું તે, ક્રૂરતા
નૈવેદ,-દ્ય [સં] ન૰ પ્રસાદ, દેવને ધરાવેલી ખાવાની વસ્તુ [-ધરવું, ધરાવવું = દેવ આગળ નૈવેદ મૂકવું, દેવને નૈવેદ આપવું.]
નૈષધ, ૦નાથ પું૰ [સં] (સ) નળરાજા
નૈષ્કર્મ્ય ન૰ [સં.] નિષ્કર્મપણું
નૈષ્કિક વિ૰ [સં.] નિષ્કનું બનાવેલું, નિષ્કથી [ખરીદેલું
નૈષ્ઠિક વિ૰ [સં.] નિષ્ઠાવાળું
નૈષ્ફલ્ય ન૰ [સં] નિષ્ફળતા
નૈસર્ગિક વિ૰ [સં] કુદરતી
નૈસ્તેજ્ય ન૰ [સં.] નિસ્તેજતા [પું૰ રૂપ
-નો [જુઓ નું] 'નું' છઠ્ઠી વિભક્તિના પ્રત્યયનું
નો (નો) અ૰ [સં. न+उ, प्रा णो] (કા) ના
નોક(-ખ) (નો) વિ૰ [દે णोक्ख] અનોખું; સુંદર
નોક(-ખ) (નો) પું૰ સ્ત્રી૰ [फा] અણી, છેડો (૨)[સર૰ હિં, મ नोक] ટેક, વટ, વક્કર (૩) છટા, શોભા (૪) ઘાટ, મોખરો, મુખવટો. [-જાળવવી, રાખવી, સાચવવી = ટેક કે વટવક્કર જતાં અટકાવવા -લેવી = આબરૂ તોડવી; બેઆબરૂ કરવું] ૦દાર વિ૰[સર૰ હિં, મ] નોકવાળું (અણી કે ટેક યા છટા ઇ૰વાળું)
નોકર (નો) પું૰ [फा.] ચાકર (૨) સેવક. ૦ડી સ્ત્રી૰ સ્ત્રી નોકર યા નોકરની સ્ત્રી. ૦શાહી સ્ત્રી૰ નોકરોથી ચાલતું-નોકરોની કુલ સત્તાવાળું રાજતંત્ર, 'બ્યુરોક્રસી'. -રાણી સ્ત્રી૰ નોકરડી -રિયાટ(-ત) વિ૰ નોકરી કરનાર (૨) પરાધીન -રી સ્ત્રી૰ ચાકરી, સેવા
નોકાર, ૦મંત્ર (નો) પું૰ [સં. नमस्कार, प्रा णवकार] જૈનોને જપવાનો એક મંત્ર, નવકાર, નોકાર. ૦વળી સ્ત્રી૰ [+આવલિ] નોકાર કરવાની માળા ૦શી(-સી) સ્ત્રી૰ બધા જૈનોને જમાડવા-તેમનો વરો કરવો તે
નોકું (નો) વિ૰ [જુઓ નોક] + સુંદર
નોખ, ૦દાર (નો) જુઓ 'નોક'માં
નોખું (નો) વિ૰ [દે. णोक्ख] જુદું. [-પાડવું = જુદું કરવું]
નોગરવું (નો) અ૰ ક્રિ૰ [જુઓ નાંગરવું](ચ.) બળદને હળ જોડી ખેડવા તૈયાર કરવું
નોઝણાસાંકળ સ્ત્રી૰ [જુઓ નોઝણું + સાંકળ] કમાડને બારસાખ સાથે જોડનારી સાંકળ
નોઝણું (નો?) ન૰ [સં. नद्ध પરથી ?] સર૰ હિં. नोवना = નોઝણાથી ગાયના પગ બાંધવા] દોહતી વખતે ગાયને પાછલે પગે બાંધવાનું દોરડું, સેલો
નોટ સ્ત્રી૰ [ઇં] સિક્કાને ઠેકાણે વપરાતો ચલણી કાગળ (૨) નોંધ (૩) ચિઠ્ઠી (૪) કોરા કાગળની બાંધેલી વહી, નોંધપોથી ૦બુક સ્ત્રી૰ કોરા કાગળની બાંધેલી વહી [દેવું કામળિયું
નોટિસ સ્ત્રી૰ [ઇં.] ચેતવણી, પૂર્વખબર (૨) તે
નોતર(નો'ર,) સ્ત્રી૰ નોતરેલા મહેમાનોનો સમૂહ (૨)[ચ.] મોસાળું લઈને આવતો મહેમાનવર્ગ
નોતરવું (નો') સ૰ ક્રિ૰ [સં. निमंत्र्, સર૰ હિં. न्यौतना] આમંત્રણ આપવું, બોલાવવું; આવવા કહેણ મોકલવું (સારા પ્રસંગ પર કે ભોજન ઇ૰ માટે)
નોતરિયું (નો') ન૰ નોતરમાં આવેલું માણસ
નોતરિયો (નો') પું૰ નોતરાં દેવાનું કામ કરનાર
નોતરું (નો') ન૰ [જુઓ નોતરવું, સર૰ હિં. नौ(-न्यौ)ता] આમંત્રણ (પ્રાય જમવાનું). [નોતરાં કાઢવાં = નોતરાં મોકલવાં. નોતરાં કરાવવાં, ફેરવવાં = નોતરું કરવું, આવવાનું કહેણ મોકલવું, તેડવા જવું. -આપવું, દેવું, મોકલવું = આમંત્રણ પહોંચાડવું, પધારવાનું જણાવવું.-કરવું = તેડું કરવું, પધારવાને માટે બોલાવવા જવું. -કાપવું = નોતરું મોકલવાનું બંધ કરવું, તે મેળવવાનો કોઈનો હક રદ કરવો.-ઝીલવું = નોતરું સ્વીકારવું]
નોધડિયો (નો) પું૰ ['નોંધડું' ઉપરથી] છોકરો
નોધડી (નો) સ્ત્રી૰ નાંધલી, છોકરી
નોધલિયું (નો) વિ૰ [જુઓ નાંધલું] નાનું
નોધલું (નો) ન૰ બાળક [વગરનું
નોધારું (નો) વિ૰ [ન + આધાર] આધાર

નોબત (નો) સ્ત્રી૦ [અ] મોટું નગારું (૨) [ફા] અમુક નક્કી વખતે વગાડાતું ડંકારખાનું [-થવી=તે વખતે નોબતનું નગારું વાગવું] ૦ખાનું ન૦ ડંકારખાનું

નોમ (નોમ,) સ્ત્રી૦ [સં नवमी] નવમી તિથિ

નોર ન૦ [સર૦ મ] બાટું, નૂર (૨) પુ૦ [?] વ્યવસ્થા

નોરતું (નો) ન૦[સં नवरात्र ઉપરથી] નવરાત્રિમાંનો દરેક દિવસ -તાં ન૦બ૦વ૦ નવરાત્રિના દિવસો, આસો સુ ૧ થી ૯

નોરો (નો) પું૦ [જુઓ નહોરા] (બ૦વ૦માં વપરાય છે) નહોરા, આજીજી. [નોરા કરવા =કાલાવાલા કરવા નોરો માનવો=સહૃદય આભાર માનવો]

નોલકોલ (નો) ન૦[સર૦ મ, મૂળ ડચ પરથી?] [એક શાક

નોહાર સ્ત્રી૦ [સર૦ મ नोहारवाणी] ગાવાની એક બાની [જુઓ નોર, નૂર

નોળ પુ૦[સં नकुल, પ્રા णउल] નોળિયો (૨)

નોળવું સ૦ક્રિ૦ ['નોળું' ઉપરથી] ગોરસાને નોળાથી-કૂચાથી ઘસીને સાફ કરવું

નોળવેલ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ [પ્રાણી

નોળિયો પુ૦[જુઓ નોળ] એક નાનું ચોપગું

નોળીકર્મ (નો) ન૦ [સં नौलीकर्म] પેટના નળ હલાવવાની યોગની એક ક્રિયા(૨)[?]કાવતરું

નોળીનોમ (નોમ,) સ્ત્રી૦ [નોળ+ઈ+નોમ] શ્રાવણ સુદ નોમ [પીવાનો કૂચો

નોળું ન૦ એક જાતનું સાપોલિયું (૨) ગોરસાં

નોંજણું(૦) ન૦ (કા) જુઓ નોઝણુ, શેલાયું

નોંધ (નોં૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ મ. नोंद] ટાંચણ (૨) ટિપ્પણી (૩) આપેલો માલ જેમાં વિગત સાથે નોંધાય છે તે ચોપડી(૪)મોટા થાંભલાને કામચલાઉ ટેકો આપવા સાકટીઓ સાથે જડેલા ખીલા [-લેવી=ટાંચણ કરવું, નોંધી લેવું (૨) ધ્યાન પર લેવું] ૦ણી સ્ત્રી૦ નોંધવાની ક્રિયા. ૦ણીકામદાર પુ૦ નોંધણી કરનાર અમલદાર ૦ણીદાર પુ૦ નોંધણી કરનાર ૦પોથી, ૦વહી સ્ત્રી૦ નોંધ કરવાની ચોપડી ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ नोंदणें] નોંધ કરવી. -ધાઈ સ્ત્રી૦ નોંધણી કરવાની ફી

નોંધલું (નોં૦) વિ૦ [જુઓ નોંધલું] નાનું

નોંધવું, નોંધાઈ (નો) જુઓ 'નોંધ'માં

નૌ સ્ત્રી૦, ન૦ [સં] નૌકા ૦ચાલન ન૦ નૌકા ચલાવવી તે ૦દંડ પુ૦ જુઓ નૌકાદંડ. ૦પતિ પુ૦ જુઓ નૌકાપતિ ૦યાન ન૦ વહાણવટું, નૌકાગમન. ૦સાધ્ય વિ૦ નૌકાથી જઈ શકાય એવું (૨) જેમાં નૌકા ચાલી શકે એવું, નાવ્ય ૦સૈન્ય ન૦ જુઓ નૌકાસૈન્ય

નૌકા સ્ત્રી૦ [સં] હોડી ૦ગમન ન૦ નૌકાની સફર ૦ગૃહ ન૦ નૌકારૂપી ઘર ૦દંડ પુ૦ હલેસું ૦ધિપતિ પુ૦ નૌકાનો કે નૌકાખાતાનો અધિપતિ ૦પતિ પુ૦ જહાજનો ઉપરી. ૦બળ ન૦ નૌકાસૈન્યનું બળ. ૦ફોજ સ્ત્રી૦ નૌકાસૈન્ય ૦શાસ્ત્ર ન૦ વહાણવટાનું શાસ્ત્ર. ૦સૈન્ય ન૦ દરિયાઈ લશ્કર

નૌકાર, ૦મંત્ર, ૦વળી, ૦શી(-સી) સ્ત્રી૦ જુઓ 'નોકાર'માં

નૌજવાન પુ૦ [फा] નવયુવક

નૌતમ વિ૦ [સં नवतम] નૂતન

નૌલી, ૦કર્મ, ૦ક્રિયા સ્ત્રી૦ નોળીકર્મ, એક યોગક્રિયા

નૌશાહ પુ૦ [फा] વરરાજા

નૌસાધ્ય વિ૦(સ) જુઓ 'નૌ'માં, 'નૈવિગેબલ'

ન્યક્કાર પુ૦ [સં] અપમાન

ન્યગ્રોધ પુ૦ [સં] વડ [સંખ્યા

ન્યર્બુદ ન૦ [સં] દશ અર્બુદ-અબજ જેવડી

ન્યસ્ત વિ૦ [સં] મૂકેલું (૨) ન્યાસ-થાપણ તરીકે મૂકેલું (૩) દોરેલું, ચીતરેલું

ન્યા (') પુ૦ (ચ) દેવતા, અગ્નિ

ન્યાત સ્ત્રી૦ [સં ज्ञाति] નાત, જ્ઞાતિ ૦જાત સ્ત્રી૦ ન્યાત અને જાત -તીલું વિ૦ ન્યાતનું (૨) ન૦ ન્યાતનું માણસ -તીલો પુ૦ ન્યાતનો માણસ -તું ન૦ સગપણ, નાતો

ન્યામત સ્ત્રી૦ [અ नअमत] ધનદોલત (૨) સુખ (૩) દુર્લભ ચીજ

ન્યાય પુ૦[સં]ઇનસાફ, ખરુ ખોટું તપાસીને ફેંસલો કરવો તે (૨) યોગ્યતા, વાજબીપણું (૩) ધારો, રિવાજ (૪) દૃષ્ટાંત, કહેવત ઉદા૦ કાકતાલીયન્યાય (૫) પ્રમાણ દ્વારા વસ્તુની

પરીક્ષા (૫) ન્યાયશાસ્ત્ર-દર્શન [–આપવો =ફેંસલો કરી આપવો (૨) કોઈ બાબતમાં તેને છાજતી રીતે વર્તવું, યોગ્યતાપૂર્વક અદા કરવું (અંગ્રેજી 'ગિવ જસ્ટિસ' પરથી) –કરવો=ખરું ખોટું કે યોગ્ય અયોગ્ય તપાસી આપવું –ચૂકવવો=ન્યાય કે ફેંસલો કરી આપવો –તોળવો=ખરું ખોટું કે યોગ્યાયોગ્ય બરોબર કસી જોવું—તપાસવું –મળવો=સાચો ઇન્સાફ થવો (૨) સાચા ખોટા કે યોગ્યાયોગ્યની બરોબર અને પૂરી તપાસ થવી –માગવો=ન્યાય મેળવવા માગણી કરવી (૨) દાદ સંભળાવવી.] ૦ખાતું ન૦ ઇન્સાફખાતું ૦દર્શન ન૦ ષડ્દર્શનમાંનું એક, ગૌતમ ઋષિએ પ્રવર્તાવેલું પ્રમાણશાસ્ત્ર ૦મંત્રી પું૦ ન્યાયખાતાનો મંત્રી ૦મંદિર ન૦ અદાલત, કચેરી, 'હાઈકોર્ટ'. ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ ન્યાય તોળવાની દાનત (૨) ન્યાયપૂર્વક વર્તવું તે ૦શાસ્ત્ર ન૦ જુઓ ન્યાયદર્શન ૦શ્રેણિ(–ણી) સ્ત્રી૦ ન્યાયપરંપરા (૨) 'સોરાઈટીસ' (ન્યાય.) ૦સભા સ્ત્રી૦ કચેરી, અદાલત (૨) 'અપીલેટ-સુપ્રીમ કોર્ટ'. –યાધિકારી, –યાધીશ પું૦ [+અધિકારી, +અધીશ] ન્યાય આપનાર અમલદાર, જજ. –યાધીશી સ્ત્રી૦ ન્યાયમંદિર –યાસન ન૦ [+આસન] ન્યાયાધીશને બેસવાનું સ્થાન –યી,–ય્ય વિ૦ બરાબર ન્યાય આપે એવું (૨) વાજબી ન્યાય-પુરઃસર

ન્યારું વિ૦ [સર૦ हिं.,म न्यारा, सं न-अन्यतर પરથી?] જુદું (૨) અજાયબ

ન્યાલ વિ૦ [જુઓ નિહાલ] કૃતાર્થ (૨) પૈસાદાર

ન્યાળવું (ન્યા') સ૦ક્રિ૦ જુઓ નિહાળવું (પ)

ન્યાસ પું૦ [સં] મૂકવું તે (૨) ચિહ્ન (૩) વિશ્વાસ ઉપર સાચવવા આપવું તે, થાપણ (૪) ત્યાગ (૫) મંત્ર અને વિધિ સહિત શરીરનાં જુદાં જુદાં અંગોને દેવતાઓને સોંપવાં તે – એક ધર્મવિધિ ૦સ્વર પું૦ (સંગીત) ગીતની સમાપ્તિનો સ્વર

ન્યાં (') અ૦ (કા.) ત્યાં

ન્યૂન વિ૦ [સં] ઓછું, ઊણું (૨) સ્ત્રી૦(પ) ન્યૂનતા. ૦તા સ્ત્રી૦ ૦નિગમન ન૦ અવયવો કરતા ન્યૂન પ્રદેશવાળું નિગમન (ન્યા.) ૦પણું ન૦ ૦સ્વેદ પું૦ એક રોગ

ન્યૂનાધિક વિ૦ [સં] ઓછુંવત્તું

ન્યૂસપેપર ન૦ [इं.] વર્તમાનપત્ર, છાપું

ન્યોછાવર વિ૦ [हिं] કુરબાન કરેલું; ખેરાત (૨) ન૦ (પુષ્ટિમાર્ગમાં) ભેટ

પ

પ પું૦ [સં] પહેલો ઓષ્ઠ્ય વ્યંજન (૨) સંગીતમાં પંચમ સ્વરની સંજ્ઞા (૩) ઉપપદ સમાસમાં 'પા'નો આદેશ જેમ કે મધુપ; ભૂપ (૪) સ્ત્રી૦ [सं. त्व; प्रा. प्प, प] વિશેષણ પરથી ભાવવાચક નામ બનાવતો પ્રત્યય. ઉદા૦ મોટપ, ઊણપ ૦કાર પું૦ પ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. ૦કારાંત વિ૦ છેડે પકારવાળું

પઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ પાઈ] છાપખાનામાં નકામા થયેલાં બીબાં

પકડ સ્ત્રી૦ ['પકડવું' પરથી] પકડવું તે (૨) પકડવાની શક્તિ કે તેનો લાગ કે દાવ (૩) પકડવાનું એક ઓજાર [–આવવી=બરોબર પકડવા માટે લાગ ખાવો કે ફાવવું –પકડવી=છટકી ન જાય તે રીતે ઝાલવું પકડમાં લેવું=પકડ વડે ઝાલવું (૨) પકડ પકડવી] ૦દાવ પું૦ એક રમત. ૦હુકમ પું૦ જુઓ તેના ક્રમમાં

પકડવું સ૦ક્રિ૦ [सं. प्र+कल् પરથી? સર૦ हिं पकड़ना, म. पकडणें] ઝાલવું, ગ્રહવું (૨) ધારણ કરવું, ધરી રાખવું જેમ કે રંગ (૩) નાસતું કે છટકી જતું રોકવું (૪) ખોળી કાઢીને હાથ કરવું. જેમ કે ભૂલ પકડવી, ગુનેગારને પકડવો (૫) આકલન કરવું, મનથી પામવું. જેમ કે અર્થ પકડવો, વાત પકડવી (૬) કેદ કરવું (ગુનેગાર માનીને); 'એરેસ્ટ.' [પકડી પાડવું=આગળ હોય તેને પહોંચવું, તેની સાથે થઈ જવું (૨) શોધી કે ખોળી કાઢવું. પકડી રાખવું=પકડીને તેને ઝાલી રાખવું; છોડવું નહિ (૨) વળગી રહેવું. પકડી લેવું=ઊંચકી કે ઉપાડી લેવું

(૨) એકદમ પકડીને કબજે કરવું કે કેદ કરવું કે મનમાં ધારણ કરવું] ['વોરંટ'
પકડહુકમ પુ૦ પકડવાનો સરકારી હુકમ,
પકડાપકડી સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી ધરપકડ
પક(-કા)વવું સ૦ ક્રિ૦ [अप० पकाव, सं पच्, पक्व – प्रा पक्क પરથી] રાંધવું (૨) માટી ઇ૦ના વાસણને પાકું કરવા ભઠ્ઠીમાં નાખી તપાવવું (૩) પાકે એમ કરવું
પકાર, -રાન્ત [सं] જુઓ 'પ'માં
પકવાન ન૦ જુઓ પકવાન્ન [-પાડવાં (-વું)= પકવાન તૈયાર કરવાં]
પકવાસી સ્ત્રી૦ [સર૦ म पक्काशी] મેડાનાં પાટિયાની નીચે રહેતી સાંધ પર જડાતી લાકડાની કે લોઢાની ચીપ (૨) સઘાડો, 'લેથ'
પકવાસું ન૦, **-સો** પુ૦[સર૦ हिं पकसाल] વાંસની કામડી (૨) છાપરાના સાકટા ઉપર જડવાની ચીપ (૩) જળોયું
પકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પાકવું'નું પ્રેરક, પકવવું
પકોડી સ્ત્રી૦ [પક્વ+વડી? સર૦ हिं पकौड़ी, म] તળેલી એક વાની
પક્કું વિ૦[दे पक्क=પહોંચેલું]માહિતગાર;છેતરાય નહિ તેવું (૨) ખરું (૩)[सं पक्व, प्रा पक्क] પૂરેપૂરું (૪) પાકું, દૃઢ (૫) ન ખોટાય એવી રીતે કરેલું — ઘીથી તળીને કે દૂધથી બાંધીને (રસોઈ ઇ૦) **-ક્કાઈ** સ્ત્રી૦ ખધાઈ, હુશ્યારી
પક્વ [सं] વિ૦ પાકું (૨) રંધાયેલું **૦તા** સ્ત્રી૦ **-ક્વાન્ન** ન૦ [+अन्न] તળીને બનાવેલી મીઠાઈ **-ક્વાશય** પુ૦,ન૦[+आशय] હોજરી
પક્ષ પુ૦ [सं] તરફેણ, બાજુ (૨) તડ, ભાગ (૩) તકરારના પક્ષની એક બાજુ(૪)પક્ષપાત (૫) પખવાડિયું (૬) સાધ્ય જેને વિષે સિદ્ધ કરવાનું હોય તે [ન્યા] (૭) સ્ત્રી૦ પાંખ [-કરવો, ખેંચવો, તાણવો = એક પક્ષની તરફેણ કરવી, પક્ષપાત કરવો -લેવો = કોઈ બાજુ કે મુદ્દાની વકીલાત - તરફેણ કરવી] **૦કાર** વિ૦ (૨) પુ૦પક્ષ કરનાર **૦ગત** વિ૦ પક્ષને લગતું **૦(-ક્ષા)ઘાત** પુ૦ અડધા અંગનું રહી જવું તે, લકવો. **૦ધર્મતા** સ્ત્રી૦ પક્ષ ઉપર સાધન-હેતુનું હોવું તે (ન્યા) **૦પદ** ન૦ નિગમનનું ઉદ્દેશપદ, 'માઇનોર ટર્મ' (ન્યા) **૦પાત** પુ૦ વગ, તરફદારી **૦પાતી** વિ૦ વગિયું, એકતરફી **૦મત** પુ૦ એક પક્ષનો અભિપ્રાય **૦મંત્ર** પુ૦ પક્ષવાદ, વકીલાત **૦મંત્રી** પુ૦ વકીલ **૦રાગ** પુ૦ એક પક્ષ તરફ રાગ - આસક્તિ **૦વાદ** પું૦ વકીલાત(૨)એકતરફી નિવેદન - કથન **૦વાદી** પુ૦ વકીલ **-ક્ષાઘાત** પુ૦[+ आघात]લકવો. **-ક્ષાપક્ષ** પુ૦, **-ક્ષાપક્ષી** સ્ત્રી૦ પક્ષ પડી જવા તે, ભેદભાવની લાગણી (૨) તરફદારી, પક્ષપાત. **-ક્ષાભિમાન** ન૦ [+अभिमान] પક્ષનું અભિમાન **-ક્ષાભિમાની** વિ૦પક્ષાભિમાનવાળું **-ક્ષાંધ** વિ૦ [+अंध] પક્ષની બહાર ન જોઈ શકનારું **-ક્ષિણી** સ્ત્રી૦ પક્ષીની માદા **-ક્ષી** ન૦પંખી **-ક્ષીય** વિ૦ અમુક પક્ષનું **-ક્ષીરાજ** પુ૦ (સં) ગરુડ **-ક્ષોત્પાત** પુ૦ [+उत्पात] એક પક્ષ તરફ ઢળી પડ્યા વગર બન્ને પક્ષનો નભાવ કરવો તે
પક્ષ્મ ન૦ [सं] પાંપણ
પખ પુ૦ [सं पक्ष, प्रा पक्ख, સર૦ हिं] પક્ષ; તરફેણ **૦પખા** સ્ત્રી૦ પક્ષાપક્ષી
પખાણ અ૦ (સુ) પેઠે, જેમ
પખ(-ગ)તું વિ૦ પહોળું, મગતું, તંગ નહિ એવું
પખપખા સ્ત્રી૦ [જુઓ પખ]+ પક્ષાપક્ષી
પખરાવું અ૦ ક્રિ૦ પથરાવું, ફેલાવું
પખવાજ સ્ત્રી૦ [प्रा पक्खाउज्ज(सं पक्षातोद्य); સર૦ हिं पखावज, म] પખાજ, મૃદંગ જેવું એક વાદ્ય **-જી** પુ૦ તે વગાડનારો
પખવાડિક વિ૦ [જુઓ પખવાડું] પંદર દિવસે થતું, પખવાડિયાનું (૨) ન૦ પંદર દિવસે પ્રસિદ્ધ થતું છાપું
પખવાડું (-ડિયું) ન૦ [सं पक्ष+वारक, સર૦ हिं पखवाड़ा] પંદર દિવસનો કાળ, પક્ષ [પખવાડિયાં સેવાં = રોગે એક પખવાડિયું શમવું, અને બીજે પખવાડિયે વધવું તે]
પખવાની સ્ત્રી૦ કાનના વેહમાં ખોસાતી ભૂંગળી
પખાજ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं पखाउज] જુઓ પખવાજ **-જી** પુ૦ પખવાજી
પખાલ સ્ત્રી૦ [પય+ખાલ? સર૦ हिं, म,

[સં મી] પાણી ભરી લાવવાની ચામડાની ગૂણ કે થેલી [–જેવું = ભારે ફૂલેલું મોઢું (શરીર)] ૰ચી પું૰ પખાલવાળો, પખાલ વડે પાણી ભરી લાવનાર કે છાંટનાર. ૰ણુ સ્ત્રી૰ પખાલીની સ્ત્રી કે સ્ત્રી-પખાલચી. –લી પું૰ પખાલચી

પખાલ સ્ત્રી૰ [સં प्रक्षाल्य्, प्रा. पक्खाल] ફૂલ વગેરે ઉપાડી લઈ સંધ્યાકાળે દેવસ્થાન ધોવું તે (૨) પખાળવું તે; પ્રક્ષાલન [–કરવી = ફૂલ વગેરે ઉપાડી લઈ દેવસ્થાન ધોવું તે]

પખાળવું સ૰ ક્રિ૰ [સં प्र+क्षाल्य्, प्रा पक्खाल] પાણીથી ધોવું

પખિ(–સિ)યારું ન૰ ['પખ' 'પખુ' ઉપરથી] ખીલી ઘાલવાનું નાકું (ઘરેણામાં) (૨) ચણિયારું

પખું ન૰ [જુઓ પખ] પક્ષ (૨) ઓથ; તરફેણ

પખે અ૰ [સં. पक्ष, प्रा पक्खं ઉપરથી] સિવાય, પાખે

પખોડવું સ૰ ક્રિ૰ [प्रा. पक्खोड = ફેલાવવું; ખોળવું (૨) ઝાડીને પાડવું] + પહોળું કરવું (૨) પછાડવું

પગ પું૰ [દે. पगय = પગ] પ્રાણીનો ચાલવાનો અવયવ (તે આખો કે માત્ર ચાપવું યા ઘૂંટણ નીચેનો ભાગ પણ 'પગ' કહેવાય છે) (૨) [લા.] અવરજવર (૩) મૂળ [–આગળ ધરવો = આગળ જવું–વધવું. –આવવા = પગે ચાલવાની શક્તિ આવવી (૨) સ્વાશ્રયે નભવાની શક્તિ આવવી (૩) જતું રહેવું, અદૃશ્ય થવું. –ઉઠાવવા, ઉપાડવા = ઉતાવળે ચાલવું (૨) નીકળી જવું; ખસી જવું. –ઉપર પગ ચઢાવવા = આળસુપણે કે નફકરા થઈને બેસવું. –કરવા = જતા રહેવું; અદૃશ્ય થવું –કાઢવો = અવરજવર બંધ કરવો (૨) ચલણ બંધ કરવું (૩) દૂર કરવું, ખસેડવું (૪) ખસી જવું; છૂટા થવું –ઘાલવો = દાખલ થવું, વચ્ચે ઘૂસવું –ચલાવવા = ઉતાવળે ચાલવું –ચંપાવો = પગ ગંદામાં પડવો. –ચાલવા = પગમાં બળ હોવું. –ચાંપવા = પગચંપી કરવી –ચૂંથાવા = પગે ગોટલા બાઝવા –છૂટો કરવો = હરવું ફરવું, ચાલીને પગનો અકડાટ દૂર કરવો. –છૂટો થવો = હરવા ફરવાથી પગનો અકડાટ દૂર થવો. –જોઈને પાથરણું તાણવું = ગજા પ્રમાણે કામ કરવું. –ટકવો = નિરાંતે–સ્થિર કે કાયમ થવું. –ટકાવી રાખવો = આવવા જવા વગેરેનો સંબંધ ચાલુ રાખવો–નભાવવો (૨) ધીરું પડવું, સબૂરી રાખવી. –ટાળવા = પગ કાઢવો; અવરજવર કે ચલણ બંધ કરવું –ઠરવો = જુઓ 'પગ ટકવો' –ઠોકીને ઊભા રહેવું = મક્કમતાથી સામે થવા તૈયાર રહેવું. –ઢીલા પડવા = નાહિંમત–નિરુત્સાહ થઈ જવું. –તળે ઘસી નાખવું = વારંવાર અવરજવર કે પરિચયથી તુચ્છ ગણવું. –તળે ઘાલવું = દબાવી બેસવું (૨) કાબૂમાં લેવું. –તળે ચાંપવું = એડી નીચે દબાવવું, વશ કરવું –તળેની વાટ = જાણીતો રસ્તો. –તળે મોત હોવું = મોતને આવતા વાર ન લાગવી. –તળે બળતું હોવું = પોતાનામાં જ દોષ હોવો –તળે વાટી નાખવું = સુપરિચિત કરી લેવું (૨) તુચ્છ ગણવું. –તોડવા = નકામા આંટાફેરા કરવા. –તોડાવવા = પગચંપી કરાવવી (૨) નકામા ફેરા ખવરાવવા –થવા = શક્તિ-સમજ આવવા માંડવા (૨) ઊપડી જવું, જતા રહેવું. –થવો = પગ પેસવો, અવરજવર–પરિચય કે ચલણ થવાં –થાકવા = નિરુત્સાહ થઈ પડતું મૂકવું –ધોઈ પીવા = આભારી રહેવું, ઉપકાર માનવો –ધોઈને પીવા જેવું = પવિત્ર, પૂજ્ય. –ન ઊપડવા = સંકોચ થવો. –નીકળી જવો = અવરજવર–ચલણ બંધ થવાં –પર પગ ચડાવવા = જુઓ પગ ઉપર પગ ચડાવવા. –પર માથું મૂકવું = શરણે જવું; આશરો માગવો. –પાછા પડવા = હિંમત ન ચાલવી; આંચકો ખાવો –પાણી પાણી થઈ જવા = પગમાં ખૂબ અશક્તિ લાગવી, ઊભું ન રહેવાવું –પાતાળમાં હોવા, પેટમાં હોવા = બહાર ન દેખાય પણ કપટી–પહોંચેલ હોવું. –પેસવો = પ્રવેશ મળવો; ચલણ થવું.

-બાંધીને રહેવું=એક જગાએ ટકીને રહેવું -ભાગવા=પગ અશક્ત થવા, વચ-માંથી અટકી પડવું, નિરાશ થવું (૨) લંગડું કરવું, નાઉમેદ કરવું, હરાવવું -ભારે થવો =જતા સંકોચ થવો, જવાની હિંમત જતી રહેવી -માંડવો=ઠરીને ઊભા રહેવું (૨) આગળ ચાલવું (૩) પેસારો કરવો (૪) ધંધાની શરૂઆત કરવી -મોડવા=ભાંગી પાડવું, નાઉમેદ કરવું.-વધારવો=ઘૂસણ કે લાગવગ વધારવાં. -વળવો= ની તરફ જવું; જવાની વૃત્તિ થવી -વાળવો=આરામ લેવો; નિરાંતે થાક ખાવો -વાળી બેસવું=નિરાંતે આરામ લેવો. પગ કહ્યું કરતા નથી=અતિશય થાક લાગ્યો છે, આગળ જરા પણ વધી શકાય તેમ નથી પગથી તે માથા લગી=આખે શરીરે, હાડોહાડ પગની આગ માથે જવી= સર્વાંગે ક્રોધ વ્યાપવો પગની ચળ ભાગવી =ચાલવા ખાતર ચાલવું; નકામા આંટાફેરા કરવા પગનું આખું, પગનું ભાગેલું = ચાલવાની આળસ કે કંટાળાવાળું પગનું ખરું, સબધું, સબળું, સાજું =મજબૂત પગવાળું, ખૂબ ચાલી શકે તેવું -માં માથું મૂકવું=જુઓ પગ પર માથું મૂકવું પગે કરવું =જુઓ પગે બેસાડવું પગે કમાડ ઠેલવાં=પરોક્ષ રીતે, યુક્તિથી કામ સાધવું પગે કીડીઓ ચડવી=કામ કરતાં કંટાળો કે આળસ હોવાં પગે બેસાડવું =પગના ચાપા ઉપર બાળકને બેસાડવું પગે પડવું,=પગે લાગવું (૨) શરણે જવું પગે મેંદી મૂકી છે?=ચાલતાં
૫ કંટાળનારને કટાક્ષમાં પ્રશ્ન પગે લાગવું= ચરણમાં પડી નમસ્કાર કરવા (૨) માફી માગવી, કરગરવું 'પગે લાગ્યા'=હાર્યા! થાક્યા! કંટાળ્યા!] ૦ઉપાડો પુ૦ ઝપાટા બંધ ચાલવું તે ૦ચંપી સ્ત્રી૦ પગ દબાવવા તે ૦તોડ સ્ત્રી૦ નકામા આંટાફેરા ૦દોડ સ્ત્રી૦ પગનો શ્રમ ૦થિયું ન૦ [પગ+સ્થા (સં) ઉપરથી ?] ચડવા ઊતરવા માટે કે સીડીમાં પગ માંડવા જોગી કરાતી રચના ૦થી સ્ત્રી૦ [જુઓ પગથિયું] જુઓ પગરવટ (૨) માર્ગની બાજુએ રાહદારી માટે રાખેલો રસ્તો, 'ફૂટપાથ' ૦દંડી સ્ત્રી૦ [+દે દંડય, સર૦ हिं पगडंडी] પગથી, કેડી ૦દંડો પુ૦ [પગ+દંડો] ટેકા વગર થોડું ઘણું હરવું ફરવું તે (૨) ચોડાબણો મદદગાર (૩)[જુઓ પગદંડી] જંગલમાં પડેલી પગથી પગરસ્તો ૦પાળું વિ૦ [પગ+પળવું] પગે ચાલતું ૦પેસારો પુ૦ [પગ+પેસવું] પગ માંડવો-ઘૂસવું તે (૨) [લા] અવરજવર, પરિચય, લાગવગ [-કરવો=ઘૂસવું.] ૦ભર વિ૦ [પગ+ભરવું] બીજાના આશ્રય વગર ટકી રહે તેવું [-થવું =બીજાના આશ્રય વગર ટકી રહેવાય તેવા થવું]

પગ(-ઘ)ડબંદ(-ધ) પુ૦ [પાઘડી+બાંધવી, સર૦ म] પાઘડી બાંધનાર -દી(-ધી) સ્ત્રી૦ તેનો ધંધો

પગતું વિ૦ જુઓ પખતું, ખૂલતું

પગ(-ઠ,-૨)થાર પુ૦[प्रा पत्थार(सं प्रस्तार) =વિસ્તાર અથવા જુઓ પડથાર] (સીડીનાં) થોડાં પગથિયાં પછી આવતું પહોળું પગથિયું -રિયું ન૦ મોટું પહોળું પગથિયું

પગથિયું, પગથી, પગદંડી, -ડો, પગપાળું, પગપેસારો, પગભર જુઓ 'પગ'માં

પગર પુ૦ [सं प्रकर, प्रा पगर] ઢગલો (૨) ખળું કરવા કરેલો હૂંડાનો ઢગલો કે તે પર બળદ ફેરવવા તે (૩) [?] [ક] પરસેવો

પગરખું ન૦ [પગ+રક્ષવું] ખાસડું [(-ના) પગરખામાં પગ મૂકવો=-ની સરસાઈ કરવી, -ની બરાબરી કરવી]

પગરણ ન૦ [सं प्रकरण, प्रा] સારું ટાણું (૨) આરંભ [(-નું) પગરણ કરવું, માંડવું= -ની શરૂઆત કરવી.] -ણિયું વિ૦ પગરણ વખતનું

પગરવ,-વો પુ૦ [પગ+રવ] પગનો-ચાલ-વાનો અવાજ (૨) [લા.] અવરઅવર

પગરવટ સ્ત્રી૦ [પગર+વાટવું અથવા પગ+ વાટવું અથવા પગ+વાટ] અવરજવરથી પડેલો શેરડો (૨) પગના પસારાની નિશાની.

-ટો પું૦ અવરજવર (પરિચયને કારણે) (૨) જુઓ પગરવટ

પગરસ્તો પું૦[પગ + રસ્તો] પગવાટ, પગપાળા ચાલવા માટેનો રસ્તો-કેડી

પગલાં ન૦બ૦વ૦ [પગ' ઉપરથી] દેવ સંત ઇ૦નાં પૂજા માટેનાં પગલા-તેનું પદક

પગલી સ્ત્રી૦ ['પગ' પરથી] પગલાની હાર-પંક્તિ (૨) નાના નાનાં પગલાં. [-માંડવી =(બાળકે) ધીરે ધીરે ચાલતા શીખવુ]

પગલુછ(-સ)ણિયું ન૦ [પગ + લૂછવું] પગ લૂછવા બારણા પર મુકાતી કાથી કે તારની બનાવટ

પગલું ન૦ ['પગ' ઉપરથી] પગના તળિયાની છાપ-આકૃતિ (૨) ડગલુ (૩) એક ઘરેણું (૪) [લા] ચાપતો ઉપાય [-કાઢવું=પગલાંના ચિહ્ન ઉપરથી ચોર વગેરેની ભાળ કાઢવી -ભરવું=ઇલાજ કરવો (૨) કાયદેસર ફરિયાદ કરવી (૩) કોઈ કામમા આગળ વધવુ પગલાં ઓળખવાં=પગલાની પરીક્ષા હોવી, પગલાં ઉપરથી સ્વભાવ-ચારિત્ર્યની કલ્પના કરવી (૨) પાછળ રહેલા ગુપ્ત હેતુની ખબર હોવી. પગલાં કરવાં, -થવાં= પધારવું, આવવુ. પગલે પગલે=બરાબર અનુકરણ કરીને, અનુસરીને.]

પગવાટ સ્ત્રી૦ [પગ + વાટ] પગથી (૨) સ્થળમાર્ગ, ખુશકી

પગાર પુ૦ [પો] વેતન; દરમાયો [-કરવો =પગાર ગણી આપવો (૨) પગાર ઠેરવવો -કરવું=ચૂકવવુ,ચૂકતુ કરવુ -ખાવો=પગાર લેવો, -ની નોકરીમા હોવુ. -ના બધાયેલા હોવુ -ચડવો=પગાર લેણો થવો-અપાયા વગર બાકી રહેવો. -ચૂકવવો=પગારની પૂરી રકમ આપી દેવી -ઠરાવવો=કામ બદલ કેટલો પગાર આપવો-લેવો તે નક્કી કરવુ -થવું=ચૂકતે થવુ. -થવો=વેતન મળવુ (૨) હિસાબ પ્રમાણે પગારની રકમ લેણી થવી (૩) પગાર નક્કી થવો -બાંધવો =પગાર ઠરાવવો -બંધ થવો=નોકરી છૂટી જવી.] ૦દાર વિ૦ પગાર લઈ ને કામ કરનારો; પગાર ખાનાર કે મેળવનાર. ૦પત્રક ન૦ પગારની આકારણીનું પત્રક

પગી પુ૦ ['પગ' ઉપરથી] પગલુ પારખી ચોરની ભાળ કાઢનાર (૨) ચોકિયાત

પગેપડણું (ગે.) ન૦ [પગ+પડવુ] સાસુ વગેરેને પગે પડતાં વહુએ મૂકેલી ભેટ

પગેરુ ન૦ ['પગ' ઉપરથી] ચોરનુ પગલું. [-કાઢવું=જુઓ પગલુ કાઢવું]

પગેલાગણું (ગે,) ન૦ [પગ+ લાગવું] નમસ્કાર (૨) જુઓ પગેપડણુ [લાલ કપડું

પગો પું૦ પૂતળી ભાતનું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું

પગોડા ન૦ [પો] બૌદ્ધ મંદિર

પઘડબંદ(-ધ) પું૦,-દી(-ધી) સ્ત્રી૦ જુઓ 'પગડબંદ'મા

પઘડું ન૦ [સર૦ મ. पगडा वसणें, वसविणें] (કા) સોગટાબાજીમા દાવ આવતાં બેસતી સોગટી, પો (૨) તે દાવમા એક ઘર વધારાનું ચળાય છે તે [-બેસવું, -બેસાડવું]

પચ અ૦ [રવ૦ સર૦ सं पिच्य्, हिं पचकना; म पचकन] પચ એવો દબાવાનો પોચાપણાનો અવાજ. [-દઈને, લઈને = પચ અવાજની સાથે]

પચક અ૦[રવ૦] પચ એવા અવાજ સાથે(૨) જલદી,ઓચિંતુ. ૦ડી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं. पचकना =પચ દઈને દબાવુ] નાની પિચકારી

પચકણુ વિ૦ [જુઓ પચ, સર૦ પોચકણુ] પોચું, ડરપોક

પચખાણ ન૦[सं. प्रत्याख्यान, प्रा. पच्चक्खाण] કશુંક ત્યાગવાનું વ્રત-પ્રતિજ્ઞા (જૈન)

પચનક ન૦ એક પક્ષીનું નામ

પચપચ અ૦ [રવ૦, સર૦ हिं ; म](દબાયાથી પ્રવાહીનો અવાજ) ૦વું અ૦ ક્રિ૦ પચપચ અવાજ થવો (૨) પચપચુ થવું -ચુ વિ૦ [સર૦ हिं पचपचा] પચપચ થાય એવું ગદગદું

પચરકવું અ૦ ક્રિ૦ ['પચ' ઉપરથી; સર૦ प्रा. पच्चड] ધાર છૂટવી

પચરકી સ્ત્રી૦ [જુઓ પચરકવું] પાણીની શેડ. [-વાગવી=પાણીની સેડ છૂટવી.] -ક્યું વિ૦ પચરકે એવું ઢીલું. -કો પુ૦ પાણીની શેડ

પચરંગ, -ગિયુ, -ગી વિ૦ [પચ + રંગ] પાંચ રંગવાળુ (૨) વિવિધ વર્ણ કે જાતનું
પચવવુ સ૦ક્રિ૦ [સં पच्] હજમ કરવું, પચાવવું
પચવુ અ૦ ક્રિ૦ [સં पच् પરથી] હજમ થવું, જરવું (૨) અંદર સમાઈ કે મરી જવુ ઉદા૦ પાણી બધુ ત્યા પચી ગયુ (૩) અંદર મગ્ન, લીન કે ફસેલું હોવું ઉદા૦ 'પ્રીતે પચેલા અમો વ્રજવાસી', પ્રાણી પ્રપંચમાં શુ પચી રહ્યો? (૪) [લા.] હરામનું મળવું, નિરાતે ભોગવવાને માટે મળી જવું — પોતાનું થવું
પચારવુ સ૦ક્રિ૦ [પ્રા पच्चार] વારે વારે કહેવું; ટોકવું (૨) ટોણારૂપે કહી બતાવવું (૩) (સુ) નજર લાગે એમ ટોકવું
પચાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'પચવુ'નું પ્રેરક, પાચન કરવું (૨) [લા] બરોબર ગ્રહણ કરી પોતાનું કરવું (૩) હરામનું લઈ લેવું; બથાવી પાડવુ [પચાવી પાડવુ = અનુચિત લઈ લેવું; દબાવી બેસવું]
પચાવ(-વો) પુ૦ ['પચવુ' ઉપરથી] પચવું તે
પચાસ વિ૦ [સં पंचाशत्, પ્રા पचास] '૫૦'
પચીશ(-સ) વિ૦ [સં पंचविंशति; અપ पचीस] '૨૫' -શી(-સી) સ્ત્રી૦ જુઓ પચ્ચીશી(-સી) [-પચીસી ઉડાવવી = ઉપહાસ કરવો; ફજેતી કરવી]
પચુસણ ન૦ + [જુઓ પર્યુષણ] પજુસણ
પચ્ચી સ્ત્રી૦ [મ, સર૦ પ્રા पच्चुत्त (સં प्रत्युप्त) = જડેલું] વીંટીમાં નંગ બેસાડવાનું કામ; -વાળુ ખીમચુ ૦ગર પુ૦ પચ્ચી કરનાર; જડિયો
પચ્ચીશી(-સી) સ્ત્રી૦ ['પચીસ' ઉપરથી] પચીશી, પચીસનો સમૂહ (૨) ૨૫ વર્ષોનો સમૂહ (૩) ઉંમરનાં પહેલાં ૨૫ વર્ષનો કાળ (ગધાપચીસી)
પચ્છમ વિ૦ [સં पश्चिम, પ્રા पच्छिम] + પશ્ચિમ (૨) પાછળનું ૦બુદ્ધિ, ૦બૂધિયુ વિ૦ જેને પાછળથી બુદ્ધિ સૂઝે તેવુ
પછડાવુ અ૦ક્રિ૦ ['પછાડવુ' ઉપરથી] અફળાવું, કુટાવુ -ટ પુ૦ પછડાવુ તે
પછતાવ(-ળ) સ્ત્રી૦ જુઓ પસ્તાવ(ળ)
પછવાડી અ૦ [સં पश्चात्, પ્રા पच्छा, શૌ पच्छादो પરથી] પછાડી; પાછળ -ડું વિ૦ [જુઓ 'પછવાડી', સર૦ હિં पिछवाड़ा, સર૦ फा पसवारा (पस = પાછળ + वारह = વાડો)] છેવાડું (૨) ન૦ પાછળનો ભાગ, પૂઠ (૩) છેડો. -ડે અ૦ પાછળ, પૂંઠે (૨) છેડે, અંતે [(-ની) પછવાડે પડવું, -મંડવું, લાગવું = -ની અંદર એક બનીને લાગવુ (૨) ચીડવવું, સતાવવું]
પછાટ(-ડ) સ્ત્રી૦ [જુઓ પછાડવુ] પછડાવુ તે, પછાડો [-ખાવી = પછડાવુ, ઊભેથી એકદમ નીચે પડવું]
પછાડવુ સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ હિં. पछाड़ना, મ. पछाडणें, પખોડવુ; સર૦ પ્રા पच्छाडिद = ધોયેલું (સં प्रक्षालित?)] જોરથી અફાળવું - પટકવું (૨) હરાવવુ (જેમ કે કુસ્તીમાં)
પછાડી સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં] ઘોડાના પાછલા પગ બાંધવાનું દોરડુ (૨) પછાડ (૩) અ૦ જુઓ પછવાડી. [(-ની) પછાડી પડવું, -લાગવું = જુઓ 'પછવાડે પડવુ']
પછાડું ન૦ જુઓ પછવાડુ, પાછળનો ભાગ
પછાડો પુ૦ પછાડ [પછાડા ખાવા, મારવા = ઉપરાઉપરી ઊંચેથી નીચે પછડાવું (૨) પ્રગટ ધમપછાડ કરવી, ફાંફાં મારવા]
પછાત વિ૦ [સં पश्चात् ઉપરથી] પાછળનું પાછળ રહી ગયેલું (૨) અ૦ પાછળ ૦વર્ગ પુ૦ સંસ્કારમાં પાછળ રહી ગયેલો લોકસમૂહ
પછી, -છે + અ૦ [સં पश्चात्, પ્રા पच्छा, અપ. पच्छइ, -ए] પાછળ, પાછળથી
પછીત સ્ત્રી૦ [પછી + ત (भित्ति સં ?)] ઘરની પાછલી ભીંત -તિયુ ન૦ પાજરીવાળા ગાડાનું પાછલુ પાટિયું
પછેડી સ્ત્રી૦ [સં प्रच्छद, પ્રા पच्छय, સર૦ હિં पिछौरी, સર૦ પ્રા पक्खोडिय = ઢાંક્યુ, ઓઢેલું] પિછોડી, ઓઢવાની જાડી ચાદર [પછેડીમાં પથરો લઈને કૂટવું = ગોળ ગોળ વાત કરવી (૨) યદ્વા તદ્વા બોલવું] ૦વા વિ૦ પછેડી જેટલું (દૂર) (૨) પછેડી પલળે તેટલો (વરસાદ) -ડો પુ૦ મોટી પછેડી (૨) સંતાનના જન્મ કે લગ્ન પ્રસંગે આપવામાં આવતું કીમતી વસ્ત્ર કે અવેજ

પજવણી સ્ત્રી૦, -ણું ન૦ ['પજવવું' ઉપરથી] પજવવું તે; હલાકી

પજવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. प्रज्वालय् ઉપરથી ?] ત્રાસ આપવો, હેરાન કરવું; સતાવવું [થવું

પજળવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा पज्ज=પાવું] લદબદ-તર

પજાવો પુ૦ [फा] કુંભારની ભઠ્ઠી; નિમાડો

પજુસણ ન૦ [प्रा. प्रज्जु (-ज्जू)तण] પર્યુંષણ; ભગવાન મહાવીરની જયંતી સમયનું જૈન પર્વ (૨) શ્રાવણ વદ બારસથી ભાદરવા સુદ ચોથ સુધીના જૈનોના તહેવાર (બ૦વ૦માં)

પટ ન૦ [सं] વસ્ત્ર (૨) પુ૦ ખાના ચીતરેલું પાટિયું કે કપડું (શેતરંજ વગેરે રમવા માટે) (૩) પડદો. [-ખેંચવો, તાણવો, ભરવો= વચમાં પડદો કરવો.] (૪) નદીની પહોળાઈ (૫) વિસ્તાર (૬) સાંકડો અને લાંબો પટો (જમીનનો) (૭) ચીતરવા માટેનું પાટિયું કે કપડું, ફલક

પટ પુ૦ [सं पुट] પાસ, પુટ (૨) પાસ, અસર (૩) [રવ૦] અ૦ ઝટ (-દઈને, લઈને). [-આપવો, દેવો=પુટ-પાસ આપવો -બેસવો, લાગવો=રંગ લાગવો; અસર થવી.]

પટક(ક,) સ્ત્રી૦ પટકવું તે, ઝીક. ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. पटकना, म पटकणें, રવ૦ પટ પરથી ?] પછાડવું દે કવું

પટકાવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. पट ઉપરથી. સર૦ म. पटकाविणें]શોખથી પહેરવું(૨)'પટકવું'નું પ્રેરક

પટકૂળ ન૦ [सं. पट्टकूल] રેશમી વસ્ત્ર ઊંચી જાતનું સુંદર વસ્ત્ર [ફાગલો (૩) કાછો

પટકો પુ૦ [सं पट] લૂગડાનો ટૂંકો કકડો (૨)

પટણી વિ૦[सं पत्तन, प्रा. पट्टण પરથી] પાટણ ગામનું (૨) પુ૦,એક અટક

પટપટ અ૦ [રવ૦] જલદી (૨) સ્ત્રી૦ બોલ બોલ કરવું તે. ૦વું સ૦ક્રિ૦ પટપટ કરવી -ટાટ(-રો) પુ૦ પટપટ કરવી તે (૨) પટપટાવવું તે -ટાવવું સ૦ ક્રિ૦ પટપટ હલાવવું (પૂંછડી). -ટિયું વિ૦ લવરીખોર (૨) ન૦ લાકડાનું રમકડું (૩) હળમનું ટપટપિયું

પટરાણી સ્ત્રી૦ [सं. पट्ट +राणी] રાજાની મુખ્ય રાણી [પડળ (૩) રોગ; જથો

પટલ પું૦ [सं] પડદો; ઢાંકણ (૨) આંખનું

પટલ પું૦ [दे. पट्टइल] (ગ્રામ્ય) જુઓ પટેલ. -લાઈ સ્ત્રી૦ પટેલનો અધિકાર કે કામ; પટેલાઈ. -લાણી સ્ત્રી૦ પટેલની સ્ત્રી

પટવારી પુ૦ [हिं] તલાટી (૨) એક અટક

પટવો પુ૦ [સર૦ हिं ,म. पटवा, सं. पट्टिका-कार ?] રેશમની દોરીઓની ગૂંથણીનું અને સોનારૂપાના દાગીનાને ગાંઠવાનું કામ કરનારો

પટહ પુ૦ [सं.] પડઘમ (૨) નગારી

પટંતર ન૦, -રો પુ૦[सं. पट+अंतर]અંતર-પટ (૨) જુદાઈ

પટા પું૦બ૦વ૦ [सं पत्र=તરવારનું પાનું. સર૦ हिं ; म पटा=એક જાતની તલવાર] તરવાર કે લાકડીના દાવ [-ખેલવા, રમવા] ૦બાજ વિ૦ પટા ખેલી જાણનાર. ૦બાજી સ્ત્રી૦ પટાબાજપણું (૨) દાવપેચ

પટાઈ ન૦ એક પક્ષી

પટાઉ વિ૦ ['પટાવવું' ઉપરથી] પટાવી -ફોસલાવી જાય એવું

પટાક પુ૦ [सं पट्टक] ઘોડાનો તંગ

પટાક અ૦ [રવ૦] પટ (૨) તરત. [-દઈને, લઈને =એકદમ; તરત]. ૦ડી સ્ત્રી૦[રવ૦] ચપટી(૨)પિસ્તોલ -કો પુ૦ફટાકો(૨)તમાચ

પટાટો પુ૦ [સર૦ इं 'पोटेटो'] બટાકો

પટાદાર વિ૦ [પટો+દાર] પટાપટાવાળું (૨) પુ૦ પટેથી-અમુક વર્ષની બાંધણીથી (જમીન ઇ૦) રાખનાર (૩) જમીનદાર (૪) પટાવાળો. -રી સ્ત્રી૦ પટાદારપણું

પટા(-ટો)પટ અ૦ [રવ૦ પટ પરથી ?] એક પછી એક, જલદી, પટોપટ

પટાપટી સ્ત્રી૦ [રવ૦] બોલાબોલી (૨) ['પટો' ઉપરથી] આડાઅવળા લિસોટા

પટામણી સ્ત્રી૦ [જુઓ પટાવવું] ફોસલામણી. -ણું વિ૦ ફોસલાવનારું (૨) ન૦ પટામણી

પટારી સ્ત્રી૦ [સર हिं. पटार, पिटारा, म. पेटारा (सं पेटक, पिटक) दे. पट्टि=પેટ दे. पेड्डाल = પેટી] પેટી -રો પુ૦ મોટી પેટી

પટાવત પું૦ [પટો+સં वत्] રાજસેવા બજાવવા બદલ ગામગરાસનો પટો ધરાવનાર-ભોગવનાર

પટાવવું સ૦ક્રિ૦ [સં प्रतारय् ? કે સં पटु પરથી ?] ફોસલાવવું, યુક્તિપ્રયુક્તિથી સમજાવી લેવું-મનાવવું

પટાવાળો પું૦ [પટો+વાળો] નોકર; ચપરાસી

પટાંગણ ન૦ વિશાળ ચોગાન-ક્રીડાગણ

પટિયાં ન૦બ૦વ૦ ઓળીને પાડેલા સફાઈદાર વાળના પટા [-પાડવાં=વાળને એ ઢબે ઓળવા]

પટી(-ટ્ટી) સ્ત્રી૦ [પ્રા पट्टी (સં पट्ट)] પાતળી વસ્તુનો ચીપ જેવો લાંબો કટકો (૨) ગડગૂમડ કે કાગળ પર ચોડવાનો નાનો ટુકડો (૩) કેટલીક ક્રિયાના સૂચક નામ સાથે સમાસમાં આવતાં, તે 'વારવાર' 'સતત' કે વધારેપડતી કરવી એવો અર્થ ઊભો કરે છે ગોખણપટ્ટી, રખડપટ્ટી, હળમપટ્ટી [-ચોડવી, મારવી, લગાડવી (ગૂમડા વગેરે ઉપર) -પડવી=ફાવવું, ભારે ફાયદો થવો, કામ સાધવું -પાડવી=સમજાવીને લાભમાં ઉતારવું (૨) લાભ મેળવવામાં ફાવવું. -લગાડ(-વ)વી=ખુશામત કરવી (૨) લાગ સાધવો, ફાવવું]

પટુ વિ૦ [સં]ચાલાક ૦તાઈ સ્ત્રી૦, ૦તાવેડા પું૦બ૦વ૦ પટુતાપણું ૦ડું વિ૦ મીઠું મીઠું બોલી રંજિત કરનાર, પટાઉ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ ચાલાકી, હોશિયારી

પટુઈ સ્ત્રી૦ (કા) ઘોડીની એક જાત

પટેલ પું૦ [દે पट्टइल] અમુક જથ્થાનો કે સંઘનો વડો (૨) ગામનો મુખી (૩) પાટીદાર (૪) (ચ) પટલ, જમાઈ (૫) એક અટક -લાઈ, -લી સ્ત્રી૦ પટલાઈ -લિયો પું૦ પટેલ ૧,૨,૩, જુઓ

પટો(-ટ્ટો) પું૦ [સં पट्ट] સનદ, દસ્તાવેજ (૨) લૂગડાનો કે ચામડાનો (કે બીજા કોઈનો) લાંબો ચીરો (૩) કમરબંધ (૪) રંગનો લાંબો પટ્ટો-લીટો (૫) ચપરાસની નિશાની તરીકે રાખવાનો પટો [પટા પાડવા=પટાનો આકાર કરવો પટો મૂકવો=દોર પર રેશમી કે કસબી પટ્ટી સીવવી કે રંગનો પટો કરવો -કરી આપવો=દસ્તાવેજ કરી આપવો; કરારપત્ર લખી આપવું પટે લેવું=અમુક મુદતનો કે અમુક ભાડાનો કરાર કરીને વાપરવા લેવું.]

પટોધર વિ૦ [પટ્ટ+ધૃ સં] સ્ત્રી૦ + પટરાણી

પટોપટ અ૦ [રવ૦] પટાપટ, ઝટ ઝટ

પટોળ ન૦ [સં पटोल] એક ઔષધિ

પટોળી સ્ત્રી૦, -ળું ન૦ [સં पटोल] એક જાતનું રેશમી કપડું [મુખ્ય

પટ્ટ ન૦ [સં] રાજગાદી, સિંહાસન (૨) વિ૦

પટ્ટણ,-ન [મ] ન૦ શહેર, પત્તન

પટ્ટાભિષેક પું૦ [સં] રાજ્યાભિષેક

પટ્ટાળું વિ૦ ['પટ્ટો' ઉપરથી] પટ્ટાવાળું

પટ્ટી સ્ત્રી૦ જુઓ પટી [-પાડવી=સમજાવીને કામ કાઢવું-લાભ સાધવો -લગાડ(-વ)વી=કામ કાઢી લેવા ખુશામત કરવી (૨) ફાવવું; લાગ સાધવો]

પટ્ટિ(-ટ્ટી)શ(-સ) ન૦[સં]એક જાતનું પ્રાચીન હથિયાર

પટ્ટુ પું૦, ન૦ [સર૦ હિં]ઊનનું એક જાતનું વસ્ત્ર

પટ્ટો પું૦ જુઓ પટો

પઠણ ન૦+[જુઓ પરઠણ] પરઠણ, કબૂલાત

પઠન ન૦[સં] ભણતર -વું સ૦ક્રિ૦ [સં पठ्] પાઠ કરવો, વાંચવું, ભણવું

પઠાણ પું૦ [પશ્તો૦ પુખ્તાન=પશ્તો બોલનાર] એ નામની મુસલમાન જાતનો આદમી. -ણી વિ૦ પઠાણને લગતું [-વ્યાજ ન૦ પઠાણો લે છે તેવું અત્યંત આકરું વ્યાજ -ચપલ પું૦, સ્ત્રી૦ ચપલની એક જાત]

પઠાણ પું૦ [સં पृष्ठ, પ્રા पट्ठ=પીઠ] વહાણની પીઠ (૨) નમતાં પીઢિયાંને ટેકો દેવા આડો નખાતો મોભ (૩) [પ્રા पट्ठ (સં प्रष्ठ)=અગ્રગામી, મુખિયો, નિપુણ] ખલાસીઓનો નાયક

પઠિત વિ૦ [સં] પઠાયેલું, પઢાયેલું

પઠે, ૦મ અ૦+જુઓ પેઠે(૫) [વાન, પરિપુષ્ટ

પઠું વિ૦ [સં पुष्ट, પ્રા पुट्ठ] અલમસ્ત, પહેલ-

પડ ન૦ [પ્રા पड (સં पट)] થર (૨) ઢાંકણ, આચ્છાદન (૩) ગડી (૪) પડિયું

પડ- [સં. પ્રતિ, પ્રા. पडि] 'પ્રતિ'ના અર્થમાં આવતો ઉપસર્ગ. ઉદા૦ પડઉત્તર

પડઉત્તર પું૦, ન૦ [પ્રા. पडिउत्तर, સં.प्रत्युत्तर] પ્રત્યુત્તર, જવાબનો જવાબ

પડ(-ડિ)કમણું ન૦ [प्रा पडिक्कमण (सं प्रतिक्रमण)] પાપની માફીની પ્રાર્થના જૈનો આચાર્ય પાસે ભણી જાય છે તે વિધિ

પડ(-ડિ)કમવું અ૰ક્રિ૦ [सं प्रतिक्रम्, प्रा. पडिकम] પડકમણું કરવું

પડકાર(-રો) પું૦[प्रा. पडिआर, सं प्रतिकार] મોટેથી સંબોધન (૨) આહ્વાન ૦વું સ૰ક્રિ૦ પડકાર કરવો, સામે આવી જવાનું કહેવું. પ્રેરવું, ઉશ્કેરવું [+ ईक्ष्)] વાટ જોવી

પડખવું અ૦ક્રિ૦ + [प्रा पडिक्ख (सं प्रति

પડખુ ન૦ [જુઓ પખું] પાસુ (૨) પક્ષ (૩) મદદ [**પડખાં ઊંચકવાં**=નિંદા કરવી. **પડખાં જોવાં**=પરીક્ષા કરવી, તપાસવું. **પડખાં સેવવાં**=હૂંફ, આશ્રય કે તાબેદારીમા રહેવું. **પડખે રહેવું**=પક્ષમાં- મદદમા રહેવું] -ખિયું વિ૦ (૨) ન૦ પડખે રહેનાર, સોબતી

પડગી(-ઘી) સ્ત્રી૦ [સર૦ म] વાસણની કે લાડુની બેસણી (૨) છોડ કે વૃક્ષના મૂળની ફરતે કરેલી પાળ કે ઓટલી [-પાડવી=ચપટ બેસણી થાય તે માટે ધબ પડે તેમ પછાડવું]

પડગોરવ ન૦ [પડ+ગોરવ] ગોરવના બદલામા આપેલું સામું જમણ

પડઘમ સ્ત્રી૦ [સર૦ म , प्रा. पडह (सं पटह)? સં. પ્રઘણ=તાંબાનું વાસણ પરથી ?] ઢોલ જેવું વાદ્ય (૨) [सं प्रघण=તાંબાનું વાસણ] તાંબાનું મધ્યમ કદનું નળાકાર વાસણ ૦ચી પું૦ પડઘમ વગાડનાર

પડઘી સ્ત્રી૦ જુઓ પડગી (૨) જુઓ પડઘો

પડઘો [सं प्रति (प्रा पडि)+घोष કે સં.प्रतिग्रह, प्रा पडिग्गह?] -છંદ(-દો) પું૦ [सं प्रतिच्छन्द (प्रा. पडिच्छद)] સામો અવાજ; પ્રતિઘોષ, પરછંદો [**પડઘો પડવો**=સામો અવાજ થવો (૨) સામો જવાબ મળવો. -પાડવો=ડંકો વગાડવો, નામ કરવું. -વાગવો=પડઘાનો અવાજ થવો]

પડછાતી સ્ત્રી૦ [પડ+છાતી] ઘોડાની છાતીના રક્ષણ માટે હાંસડીની નીચે મૂકવામા આવતી પડછીની ગાદી

પડછાયો પું૦ [प्रा, पडिच्छाया(सं प्रतिच्छाया)] ઓળો (૨) પ્રતિબિંબ. [-પડવો]

પડછી સ્ત્રી૦[सं प्रतिच्छदन, प्रा. पडिच्छयण?] એક જાતનું ઊની કાપડ; નમદો

પડછુ ન૦ [જુઓ પડછી] પાંદડું, શેરડીની ટોચ ઉપરનું આચ્છાદન

પડછો પું૦ [सं प्रतिच्छंद, प्रा प्रडिच्छद] પડછાયો (૨) સરખામણી [**પડછો ન લેવો**= પાસે ન જવું **પડછે મૂકવું**, નાખવું= મુકાબલો કરવો; સરખાવવું]

પડજીભ સ્ત્રી૦ [પડ+જીભ] ગળાનો કાકડો

પડણુ ન૦ [सं पतन, प्रा. पडण] નમસ્કાર

પડતર વિ૦ ['પડવું' ઉપરથી] નફો ચડાવ્યા વિનાનું (૨) ખેડ્યા વિનાનું (૩) વેચાયા વગર પડી રહેલું (૪) ખુલ્લું, ઇમારત વિનાનું

પડતલી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं परतल=ઘોડા ઉપરની ગૂણ] ગડાકુ ભરવાની ચામડાની કોથળી

પડતાળવું સ૰ક્રિ૦ [સર૦ म. पडताळणें (सं. प्रति+ताडन)] ખોદીને તળે ઉપર કરવું (૨) પછાડવું (૩) [સર૦ हिं पडतालना (सं परितुलना)] સરખાવવું

પડતાળી સ્ત્રી૦ +[જુઓ પતરાળી] પતરાળું

પડતાળો પું૦[सं प्र+तड्]ઉપરાઉપરી માગણી

પડતી સ્ત્રી૦ પતન, અવદશા; પડન (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ પડતું [-રાત=પાછલી રાત]

પડતું વિ૦['પડવું' ઉપરથી] 'પડવું' નું વ૰કૃ૦. [**પડતો બોલ ઝીલવો**=બોલે કે તરત તેનું પાલન કરવું, હજુ બોલી પણ ન રહે ત્યાર પહેલા તે કામ કરી દેવું](૨)નબળું ,માઠું ઉદા૦ પડતા દહાડા, પડતી દશા (૩) 'તે તરફ જતું-ઝૂકતું' એ અર્થમા શબ્દની સાથે. ઉદા૦ વધારે પડતું, પીળાશ પડતું(૪)ન૦ભૂસકો [-મૂકવું =ભૂસકો મારવો. -નાખવું=જોરથી પડવું] -તો પું૦ ભૂસકો

પડ(-ર)થાર પું૦ નીચી પહોળી ઓટલી (૨)

સીડી ઇ૦માં વચ્ચે વચ્ચે વિસામાને માટે રાખેલું પહોળું પગથિયું (૩) છાબ ધ ભીંયતળિયું
પડદી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'પડદો'] નાનો પડદો (૨) બિલ્લાનો કે પાટિયાનો આંતરો
પડદુ ન૦ લૂગડે બાંધેલું ઘાસ
પડ(-ર)દો પુ૦ [જુઓ પરદો] આંતરો (૨) કાનનો ઢોલ (૩) ઓઝલ (૪) ગુપ્ત વાત (૫) અંગરખાનો પડદો (૬) તંતુવાદ્ય પર સ્વરોનાં સ્થાન બતાવવા બંધાતો આંતરો [-કાઢવો, કાઢી નાખવો=ઓઝલના રિવાજનો ત્યાગ કરવો -ઉઘાડવો, ખોલવો=ખુલ્લું કરવું; અંતરપટ દૂર કરી મનની વાત કરવી -પાડવો =(નાટકમાં) એક દૃશ્ય પૂરું થતાં રંગભૂમિ ઉપર પડદો ઉતારવો (૨) કોઈ વાતની ચર્ચાને ઢાંકી દેવી (૩) ઢાંકપિછોડો કરવો (૪) અમુક વખત સુધી મોકૂફ રાખવું -પાળવો = ઓઝલનો રિવાજ પાળવો -રાખવો=પડદો પાળવો (૨) અંતરની વાત ન કહેવી, ભેદભાવ રાખવો -ફૂટી જવો=ભેદ ખૂલી જવો, છૂપી વાત જાહેર થઈ જવી -દેનશીન,-દેપોશ વિ૦ પડદા - ઓઝલમાં રહેનારું
પડધારા સ્ત્રી૦ ['ધાર'=બાજુ ઉપરથી] (કા) ડુંગરની બાજુ [પડતી
પડન ન૦ [સં पतन, प्रा पडण] પડવું તે, પતન,
પડપડ અ૦ [રવ૦] ૦વું અ૦ક્રિ૦ પડપડ અવાજ કરવો -ાટ પુ૦ પડપડ અવાજ (૨) પપડાટ -ડિયાં ન૦બ૦વ૦ પાતળા ઝાડાથી થતો અવાજ [-બોલવાં=અતિસારથી પીડાવું (૨) [લા] ખૂબ અશક્ત થઈ જવું] -ડી સ્ત્રી૦ દોટ [-મૂકવી=દોટ મૂકવી]
પડપુ ન૦ ['પડ' ઉપરથી] અત્યંત શુષ્ક પદાર્થ
પડપૂછ સ્ત્રી૦ [સં प्रतिपृच्छा, प्रा पडिपुच्छा] પૂછપરછ
પડભીંત સ્ત્રી૦ [પડ + ભીંત] એક ભીંત ચણીને અંતર મૂકી ચણેલી બીજી ભીંત. -તિયું ન૦ આગળ ભીંત ચણી લઈ પાછળ રાખેલો ગુપ્ત ખંડ (૨) સચ (૩) વિ૦ ભીંત અને પડભીંતની વચ્ચેના ગાળાનું
પડવંડું વિ૦+ [સં प्रति+विवृत, प्रा पडि +विअड?] સ્પષ્ટ
પડવા(-વૈ)યો પુ૦ [સં प्रतिपाद, प्रा' पडिपाय] પાયા તળે મૂકવાનો લાકડાનો કકડો
પડવાત પુ૦ [સં पट+वात] ધાન ઊપણવા માટે પિછોડીની ઝાપટનો વાયુ
પડવુ અ૦ક્રિ૦ [સં पत्, प्रा पड] પતન થવું; નીચે ગરવું કે ગબડવું - ગતિ થવી (૨) જવું, પળવું જેમ કે, આગળ પડવું, રસ્તે પડવું (૩) થવું, બનવું, નીપજવું જેમ કે સમજ, કામ, ખપ, શ્રમ, દુઃખ, મહેનત, ચેન ઇ૦ પડવું ઘા, ચીરો, માર ઇ૦ પડવું ટાઢ, તાપ, તાણ વરસાદ ઇ૦ પડવું (૪) મુકામ કરવો, પડાવ નાખવો, ઊતરવું (૫) લાંબા થવું, સૂવું (૬) કિંમત બેસવી; મૂલ્ય હોવું, વ્યાજ કે ભાડું હોવું (૭) લાગવું, પ્રતીત થવું, અનુભવમાં આવવું. જેમ કે તંગ, ઢીલું, વાયડું, ગરમ ઇ૦ પડવું સારું નઠારું, ઓછું વત્તું, ઇ૦ પડવું (૮) કશામાં પેદા થવું, નીપજવું. જેમ કે ઇયળ, જીવાત પડવી (૯) -મા મંડવું - તલ્લીન થવું (૧૦) ભ્રષ્ટ થવું પતિત થવું (૧૧) હારવું, જિતાવું; યુદ્ધમાં મરવું, જેમ કે કિલ્લો પડ્યો (૧૨) હાજરીની ગણતરીમાંથી રહી જવું, ગેરહાજરી ગણાવી જેમ કે નિશાળ પડવી, દિવસ પડવો (૧૩) અન્ય ક્રિયાપદના સામાન્ય કૃ૦ના રૂપ જોડે લાગતાં આવશ્યકતા, લાચારી કે ફરજનો ભાવ ઉમેરે છે ઉદા૦ જવું પડશે અથવા તેના અ૦ કૃ૦ જોડે લાગતાં અણધાર્યાપણાનો ભાવ દર્શાવે છે ઉદા૦ તે જઈ પડ્યો, દુઃખ આવી પડ્યું અથવા તે ક્રિયા બરોબર થઈ જવાનો ભાવ બતાવે છે ઉદા૦ મરી પડવું, બેસી પડવું [પડતો બોલ=જુઓ 'પડવું'માં પડ્યા ઉપર પાટું=પડેલાને - મરેલાને (મારવું), દાઝ્યા ઉપર ડામ (દેવો) પડ્યું ઊઠવું =સૂતેલા - ભાગી પડેલા - ફરી જાગવું કે ટટાર થવું પડી ભાગવું'=ન ચાલવું, બંધ પડવું (ધંધા વગેરેનું) પડી મૂકવું=છાંડવું; જવા દેવું પડી રહેવું=સૂઈ રહેવું, આળસુની પેઠે નિષ્ક્રિય રહેવું (૨) ઉપયોગમાં આવ્યા વિના બાકી રહેવું, પડતર રહેવું]

પડવો પુ૦ [सं प्रतिपद्, प्रा पडिवई, –या] પખવાડિયાની પહેલી તિથિ, પ્રતિપદા

પડ(–ર)સાળ સ્ત્રી૦ [प्रा पडिसाल (सं. प्रतिशाला)] ઘરનો આગલો ખંડ

પડ(–ર)સૂદી સ્ત્રી૦ [सं. प्रतिशुद्ध, पडिशुद्ध પરથી ?] પસૂદી, ઘઉંનો ધોળો લોટ, મેંદો

પડહ પું૦ [प्रा] + પટહ

પડળ ન૦[सं पटल, प्रा. पडल] આંખને છાવરી લેતું પડ–છારી [–આવવાં, ફરી વળવાં =આંખ ઉપર છારી આવવી (૨) બરાબર ન દેખાવું–સમજાવું –ઉતરાવવાં, કઢાવવાં= આંખ ઉપરની છારી દૂર કરાવવી (૨) ભાન ઠેકાણે લાવવું; સમજાવવું.]

પડા પુ૦ બ૦વ૦ થાપા; હાથા

પડાઈ સ્ત્રી૦ [प्रा पडाइया(सं पताका)] નાની ધજા (૨) (કા) પતંગ

પડાઉ વિ૦ ['પડવું', 'પડાવવું' ઉપરથી] પડાવી લીધેલું (૨) વેચાયા વગર પડી રહેલું (૩) ન૦ નાનું વહાણ

પડાક અ૦ [રવ૦] એકદમ, પટાક. (–દઈને, [લઈને)

પડા(–ડી)દાર પુ૦ [પડો + દાર] દાંડી પીટનાર

પડાપડ(–ડી) સ્ત્રી૦ ['પડવું' ઉપરથી] સ્પર્ધાથી ધસવું તે, ઉપરાઉપરી પડવું તે [અભિમાન

પડારો પું૦['પડો' ઉપરથી?](કા) વડાઈ, શેખી,

પડાવ પું૦ [સર૦ म, हिं, 'પડવું' ઉપરથી] મુકામ, છાવણી. [–નાખવો=મુકામ કરવો, પડવું]

પડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પડવું' 'પાડવું'નું પ્રેરક (૨) ઝૂટવી–છીનવી લેવું, મરજી વિરુદ્ધ લેવું–મેળવવું

પડાળ ન૦ [(ળ,) સ્ત્રી૦ (ચ)] છાપરાના બે ઢોળાવમાંનો એક

પડાળી સ્ત્રી૦ [दे ण्डाली] અડાળી

પડિકમણું ન૦ જુઓ પડકમણું

પડિયાણું વિ૦ ['પડવું' ઉપરથી] પડતર

પડિયું ન૦ ['પડ' ઉપરથી] માટીનું પડ

પડિયો પુ૦ [सं. पुट प्रा पुड=પાંદડાંનું પાત્ર] પાંદડાંનો વાટકો, દડિયો

પડી સ્ત્રી૦ [જુઓ પડીકી] નાનું પડીકું (૨) જુઓ પડો–ઢોલ

પડીકી સ્ત્રી૦ [सं पुटिका, प्रा. पुडिया] પડી; નાનું પડીકું. (૨) દવાની પડી – નાનું પડીકું. [–લખી આપવી, લખાવવી=દવાની પડીકીનો નુસખો લખી આપવો કે લખાવવો.]

પડીકું ન૦ [જુઓ પડીકી] –વસ્તુને પાન કે કાગળમાં લપેટીને ઝીણી પોટકી જેવું કરેલું બાંધણ (૨) દવાની પડીકી. [–વાળવું.]

પડીદાર પું૦ [પડી + દાર] પડી–ઢોલ પીટનાર

પડીપથારી સ્ત્રી૦ [પડવું + પથારી] ધામો; પડ્યોપાથર્યો વાસ કે પડાવ

પડો પું૦ [सं. पुट, प्रा पुड, સર૦ हिं. पडा] મોટું પડીકું કે ઝૂડો (૨) [सं पटह, प्रा. पडह] ઢોલ (૩) ઢંઢેરો [–વગ(–જ)ડાવવો =ઢોલ વગાડાવી લોકોમાં જાહેર કરવું]

પડોપાંદડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं पानडी] એક જાતની વનસ્પતિ

પડોશ પું૦ [જુઓ પાડોશ, સર૦ हिं, म. पडोसा] જુઓ પાડોશ. ૦ણ સ્ત્રી૦ જુઓ પાડોશણ. –શી પુ૦ જુઓ પાડોશી

પડ્યુંપાથર્યું વિ૦ [પડવું + પાથર્યું] ધામો નાખીને પડેલું, નિરાંત કરીને રહેલું

પઢ પુ૦ વડો ભેરુ, આગેવાન (રમતમાં)

પઢતમૂર્ખ વિ૦ [म; પઢત (પઢવું)] ભણેલું પણ મૂર્ખ – વ્યવહારજ્ઞાનશૂન્ય

પઢવું સ૦ક્રિ૦ [सं पठ्; प्रा पढ] ભણવું

પઢિયાર પુ૦ [सं प्रतिहार, प्रा पडिहार] પ્રતિહાર (૨) એક અટક

પણ ન૦[सं]પ્રતિજ્ઞા, ટેક, વચન, નેમ (૨)શરત, હોડ (૩) પુ૦ એક પ્રાચીન સિક્કો [–લેવું, મૂકવું=પ્રતિજ્ઞા કરવી]

પણ અ૦ [सं पुनर्, प्रा पुण, સર૦ हिं पन] પરંતુ (વિરોધવાચક ઉભયાન્વયી) (૨) વળી; ઉપરાંત, સુધ્ધાં (૩)ન૦[જુઓ પણું] સામાન્ય ક્રિ૦ કે નામ યા વિ૦ પરથી ભાવવાચક ન૦ બનાવતો પ્રત્યય ઉદા૦ ગાંડપણ, બાળપણ

પણ(–ન)ઘટ પું૦ [સર૦ हिं पनघट, પાણી + ઘાટ] પાણીનો ઘાટ, જળાશય

પણછ સ્ત્રી૦ [सं. प्रत्यंचा; प्रा पडंचा, दे पडंसुआ] ધનુષની દોરી

પણુતર ન૰ (સુ) જુઓ પરણેતર

પણુવ પુ૰ [સં] એક જાતનું વાજિંત્ર, નગારુ નાનું

પણી સ્ત્રી૰ ભાજીની ઝૂડી

પણુ ન૰ [સં ત્વ; અપ પ્પણ,-ણુ હિં પન, મ પણ,-णा] જુઓ 'પણ' અ૰ મા (૩) ઉદા૰ માણસપણુ, સારાપણુ, કહેવાપણુ

પણે (પ') અ૰ પેલે ઠેકાણે

પણો પુ૰ [દે પણય=કાદવ?] રેતી અને ધૂળવાળો દડ

પણ્ય+,-ણ્ય [સં] ન૰ વેચવાની ચીજ, વેપારી માલ – વસ્તુ

પત પુ૰ [સર૰ હિં] (પ) પતિ

પત કરવુ [સર૰ મ पतकरणें] ગણવુ, માન રાખવુ (૨) ગાઠવું, માનવુ

પત (,) સ્ત્રી૰, ન૰ ['રક્તપિત્ત' પરથી ટૂંકુ ?] ગળતો કોઢ

પત (ત,) સ્ત્રી૰ [સં प्रत्यय, प्रा पत्तिअ, સર૰ હિં, મ] આબરૂ–ટેક (૨) વિશ્વાસ [–કરવી= વિશ્વાસ કરવો –ખોવી, જવી = શાખ આબરૂ જવી –રાખવી=ટેક આબરૂ જાળવવાં]

પતકાળું ન૰ ઠાણુ

પતજડી સ્ત્રી૰ [પત (પત્ર) + જડી ('ઝાડવું' ઉપરથી) સર૰ હિં पतझड] પાનખર ઋતુ

પતન ન૰ [સં] પડવુ તે (૨) પડતી, નાશ (૩) હાર, પરાજય, (૪) ભ્રષ્ટતા, અધ:પાત. ૰કોણુ પુ૰ વસ્તુ ઉપર કિરણ પડતાં તેની સપાટી સાથે કિરણ જે ખૂણો કરે છે તે, 'ઍન્ગલ ઑફ ઇન્સિડન્સ'

પત(-ત્ત)રવેલિયુ ન૰ [પત્ર+વેલિયુ (દે वेल्लविअ=ખરડેલું)] અળવીનું પાન (૨) તેનું ભજિયુ

પતરાજ(-છ) સ્ત્રી૰ [સર૰ મ पत्राज,-स] બડાઈ [–કરવી] ૰ખોર વિ૰ બડાઈખોર

પતરાવળ(-ળી) સ્ત્રી૰ [સં. पत्र+आवली] પત્રાવળ, પતરાળાની હાર (૨) પતરાળુ

પતરાળી સ્ત્રી૰ પત્રાળી, પતરાવળ (૨) ભાણું, પિરસણ [–માંડવી=ભાણું મૂકવુ –પીરસવું (૨) પીરસવા માટે પતરાળુ મૂકવું (૩) જમવા પંગત બેસાડવી –મંગાવવી=મંદિરમાં ધરેલા પ્રસાદમાંથી વેચાતુ ભાણું મંગાવવું]

–ળું ન૰ પત્રાળુ, પાંદડાંનો કરેલો થાળી જેવો આકાર

પતરી સ્ત્રી૰ [જુઓ પતરું] ધાતુનો નાનો પાતળો કકડો

પતરું ન૰ [સં पत्रकं] ધાતુનો પાતળો મોટો સપાટ ઘાટ (૨) મોટી કથરોટ

પત(-તા)વવું સ૰ક્રિ૰ [દે पत्ताण, 'પતવું'નું પ્રેરક] પતે એમ કરવું

પતવાળ(-ળી) સ્ત્રી૰ જુઓ પતરાવળ

પતવુ અ૰ક્રિ૰ [જુઓ પતવવું] અંત આવવો, ખતમ–પૂરુ થવુ (૨) નિકાલ થવો, તોડ આવવો (૩) [સર૰ સં प्राप्त, प्रा पत्त ઉપરથી ?] ચૂકતે થવુ [પતી જવુ=મરી જવુ (૨) બરોબર ઊકલી જવુ કે ચૂકતે થઈ જવું]

પતળવુ અ૰ક્રિ૰ [દે पत्तल=પાતળુ (૨) તીક્ષ્ણ, તેજ ઉપરથી ?] પીગળવું (૨) ગુસ્સે થવુ (૩) [?] ફરી જવું

પતંગ પુ૰[સં] પતંગિયુ (૨) કનકવો [આ અર્થમાં સ્ત્રી૰ પણ છે] (૩) એક જાતનુ લાકડુ જેમાંથી ગુલાલ બને છે [–ઉડાડ(-વ)વો, ચગાવવો, ચઢાવવો=કનકવાને દોર મૂકીને ઊંચે જવા દેવો –ઉતારવો=ચડેલા પતંગને દોર ખેંચીને નીચે પાછો લાવી દેવો –ઊતરી જવો=પતંગ હવામાં અધ્ધર ન રહેતાં નીચે આવી જવો –કપાવો=ઊડેલા પતંગોની દોરીઓ વચ્ચે પેચ થતાં એકની દોરી કપાઈ જવી –છસકી જવો= પતંગની કમાન છટકી જવી –લોટવો= ચડાવેલો પતંગ સ્થિર ન રહેતાં ચક્કર ચક્કર ફરવા લાગવો] ૰ખા ન૰ એક પક્ષી –ગિયું ન૰ ફૂદું [પતંગિયાની માફક ફૂદી પડવું= આંધળું બની પોતાને જ નુકસાન થાય તેમ ઝંપલાવવું, આંધળિયાં કરવા]

પતંજલિ પુ૰ [સં] (સં) મહાભાષ્યના લેખક કે યોગદર્શનના પ્રવર્તક ઋષિ

પતાકડુ ન૰ [હિં पत्रक+ડુ] કાગળનો નાનો ટુકડો

પતાકા સ્ત્રી૰ [સં] નાની ધજા (૨) નાટકમાં આવતી આડકથા

પતાવટ સ્ત્રી૰ ['પતાવવું' ઉપરથી] પતાવવું તે, તોડ

પતાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પતવવું
પતાસું ન૦ [સર૦ हिं. बताशा; म बत्तासा] ખાંડની પૈસા જેવી એક બનાવટ. [–પાડવું = પતાસું બનાવવું]
પતિ પુ૦ [સં.] સ્ત્રીનો ધણી, કંથ (૨) (પ્રાય· સમાસમાં) સ્વામી; માલિક. જેમ કે પૃથ્વીપતિ (૩) ઉપરી, અધ્યક્ષ, આગેવાન જેમ કે સેનાપતિ, ગૃહપતિ, રાષ્ટ્રપતિ ૦પરાયણા વિ૰ સ્ત્રી૦ પતિને પરાયણ એવી ૦વ્રત ન૦ પતિભક્તિ, શિયળ ૦વ્રતા વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ સતી, પતિવ્રત પાળનાર સ્ત્રી
પતિત વિ૦ [સં] પડેલું (૨) પાપી ૦પાવન વિ૦ પાપીને પાવન કરનાર ૦પાવનત્વ ન૦
પતિયાણુ પુ૦, ૦વું અ૰ક્રિ૦ જુઓ અનુક્રમે પતીજ, પતીજવું
પતિયાર પું૦[प्रा पत्तिआअ,–व (सं प्रति + आयय्) સર૦ हिं. पतिआर] વિશ્વાસ (૨) આબરૂ [પ્રયોગો 'પતીજ'ના જેવા]
પતિયલ,પતિયું વિ૦ ['પત' ઉપરથી] પતના રોગવાળું
પતીકું ન૦ પૈતું, કાતળી
પતીજ સ્ત્રી૦ ['પતીજવું' પરથી] આબરૂ (૨) વિશ્વાસ [–કરવી = વિશ્વાસ કરવો –ખોવી, –ગુમાવવી = સાખ – આબરૂ ગુમાવવા –જવી = આબરૂ જવી –પડવી = વિશ્વાસ બેસવો – ઉત્પન્ન થવો]
પતીજવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा पत्तिज(सं प्रति+इ), સર૦ हिं पतीजना]પતીજ પડવી, ખાતરી થવી
પતીરું ન૦ ઘોળું બકરીનું બચ્ચું
પતૂણું વિ૦ (સંકેત ભાષામાં) પોણું
પતેડિયું ન૦ [જુઓ પત્તરવડિયું] (સુ) પત્તરવેલિયું
પતેતી સ્ત્રી૦ [झेंद] પારસીઓના બેસતા વર્ષનો [તહેવાર
પતેલી સ્ત્રી૦ [જુઓ પાતેલી, તપેલી] તપેલી –લું ન૦ તપેલું
પત્તન ન૦ [સં] શહેર; પટ્ટન
પત્તર ન૦[प्रा. पत्तल (सं पत्र)] પતરાળું, ભાણું (૨) ભિક્ષાપાત્ર. [–પૂરવું = ભાણું પીરસી તૈયાર કરવું (રાવળિયાને આપવાનું)] ૦વડિયું [સર૦ म. पत्रवडी], ૦વેલિયું ન૦ જુઓ પતરવેલિયું
પત્તર સ્ત્રી૦['પત' પરથી]આબરૂ [–ઉખાડવી, ઓખણવી, ખાંડવી, ફાડવી, રગડવી = આબરૂ બગાડવી (૨) હેરાન કરવું]
પત્તિ પુ૦ [સં] પગપાળો સિપાઈ
પત્તું ન૦ [सं पत्रक, प्रा. पत्तग] પાંદડું (૨) કાગળનું જાડું પાન(૩)ગંજીફાનું પાનું [–ઊતરવું પાનું નીચે નાખવું] (૪) પોસ્ટકાર્ડ
પત્તો પું૦ [સર૦ हिं पता म पत्ता (प्रा पत्त, सं. प्राप्त?) કે सं प्रत्यय–प्रा पत्तिय?] ઠામ-ઠેકાણું; નામનિશાની (૨) બાતમી, ભાળ; ખબર. [–ખાવો, લાગવો = ભાળ મળવી, ખબર પડવી (૨) લાગ મળવો, ફાવવું]
પત્ની સ્ત્રી૦ [સં.] વહુ, ધણિયાણી ૦પરાયણ વિ૦ પત્ની પ્રત્યેના ધર્મમાં–પતિત્રમાં સાચો નિષ્ઠાવાન ૦પરાયણતા સ્ત્રી૦. ૦વ્રત ન૦ પત્નીને વફાદાર રહેવાનું વ્રત
પત્ર પુ૦, ન૦ [સં.] ચિઠ્ઠી; કાગળ (૨) ન૦ પાંદડું (૩) છાપું ૦ક ન૦ ટીપ – યાદીના કાગળોની નોટ, રજિસ્ટર ૦કાર પુ૦ છાપાનો તંત્રી, માલિક કે તેમાં લખવાના ધંધાવાળો; 'જર્નલિસ્ટ' ૦કારત્વ ન૦ પત્રકારનું કામ; 'જર્નલિઝમ' ૦ચ્છેદ્ય ન૦ એક જાતનું સ્ત્રીઓને કપાળે ચોડવાનું તિલક ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ (જુદા જુદા કામે ને જુદા જુદા સંબંધ પ્રમાણે ઘટે તે મુજબ) પત્ર લખવાની પદ્ધતિ (૨) તે નિરૂપનાર ગ્રંથ ૦લેખક પુ૦ (છાપામાં) પત્ર લખનાર, 'કૉરસ્પૉન્ડન્ટ' ૦લેખા સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓએ કપાળે દોરેલાં ચિત્ર. ૦વ્યવહાર પું૦ કાગળપત્ર લખવા તે; 'કૉરસ્પૉન્ડન્સ' (૨) કાગળપત્રનો વહેવાર કે સંબંધ –ત્રાવલિ(–લી)સ્ત્રી૦[+ आवलि·(–ली)] પત્રલેખા (૨) પત્રાળી –ત્રાવળ·(–ળી)સ્ત્રી૦,(–ળું)ન૦ પતરાવળ –ત્રાળી· સ્ત્રી૦ જુઓ પતરાળી –ત્રાળું ન૦ પતરાળું. –ત્રિકા સ્ત્રી૦ [સં.] ચિઠ્ઠી, પત્ર(૨)નાનું છાપું –ત્રી સ્ત્રી૦ ખપાટી (૨) પત્રિકા (૩) વિ૦ પત્રવાળું (સમાસમાં) ઉદા૦ ખબરપત્રી

પથ પું૦ [સં] રસ્તો

પથક ન૦[સર૦ મ] સૈનિકોની કે સ્વયંસેવકોની (અમુક સંખ્યાની) ટુકડી

પથરણું ન૦ [सं प्रस्तरण, प्रा पत्थरण] પાથરણું (૨) કાણે આવનારને બેસવાનું પાથરણું [–ઉપાડવું = શોક કરવાનું કાઢી નાખવું **પથરણે જવું** = શોક કરવા જવું]

પથરાણ સ્ત્રી૦ ['પાથરવું' ઉપરથી] માટી વગેરે પાથરીને કરેલી ઊંચી જમીન (૨) ન૦ પાથરી મૂકેલી વસ્તુઓ –ટ પું૦ પથાર, ફેલાવો –વવું સ૦ક્રિ૦, –વું અ૦ક્રિ૦ 'પાથરવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ [પથરાવાળુ

પથરાળ,–ળું વિ૦ ['પથ્થર પરથી'] પથ્થરિયું,

પથરી સ્ત્રી૦ [જુઓ પથ્થર] કાંકરી, નાનો પથ્થર (૨) અસ્ત્રા ઇ૦ની ધાર કાઢવાને માટેનો નાનો પથ્થર હોય છે તે (૩) પેશાબ કે મૂત્રમાર્ગનો એક રોગ કે તેમાં થતો પથ્થર જેવો પદાર્થ [–પર ચડાવવું = અસ્ત્રા ઇ૦ને પથરી ઉપર ઘસવું – ધાર કાઢવી.]

પથરો પું૦ જુઓ પથ્થર (૨) [લા] જડ કે લાગણીહીન માણસ (૩) વિઘ્ન, આડખીલી (૪) કાંઈ નકામું તુચ્છ કે નિરર્થક એવો ભાવ બતાવે જેમ કે તેને શું પથરા આવડે છે ! [–નાખવો, મારવો = વિઘ્ન – વાંધાવચકા ઊભા કરવા –પડવો = વાંધો આવવો, વિઘ્ન આવવું –પાકવો = સંતાન પથ્થર જેવું નકામું નીવડવું, (કૂખે) કુસંતાન જન્મવું **પથરો ને પહાણો (–ણકો)** = આ ને તે, અમુક ને તમુક (અપ્રસ્તુત ને નકામું એવો ભાવ બતાવે છે)]

પથાણું ન૦ જુઓ પાથરણું

પથાર,–રો પું૦ [प्रा पत्थार (सं प्रस्तार)] મોટી પથારી (૨) વિસ્તાર, ફેલાવો

પથારી સ્ત્રી૦ [दे पत्थारी, જુઓ પથાર પણ] બિસ્તરો (૨) [લા] મુકામ (૩) માંદગી [**પથારીએ જવું** = મરનારને ત્યાં સોબત આપવા દસ દિવસ સૂવા જવું **પથારીએ પડવું** = માંદગીમાં પડવું **પથારીએ પડીને ખાવું** = નઠારા કામનાં માઠાં ફળ ભોગવવાં **પથારીએ લેવું** = મરણપથારી ઉપર સુવાડવું **–કરવી** = બિછાનું બિછાવવું (૨) મુકામ કરવો, ધામા નાખવા (૩) માંદા થવું] **૦વશ** વિ૦ માંદગીથી ખાટલાવશ

પથારો પું૦ જુઓ પથાર

પથિક પું૦ [સં] વટેમાર્ગુ

પથીરો પું૦ [જુઓ પથારો] પથાર, ફેલાવો

પથ્થર પું૦ [प्रा पत्थर (सं प्रस्तर)] પથરો, પાષાણ (૨) રસ્તાની લંબાઈ બતાવતો કે સીમા ઇ૦ બતાવતો પથ્થર (૩) [લા] પથરો, જડ કે લાગણીહીન માણસ [**–ઉપરની જળ** = ક્ષણભંગુર **– ઉપર પાણી** = નકામી મહેનત, કાંઈ અસર ન થવી **–એટલા દેવ કરવા** = જેટલા પથ્થર એટલા દેવ કરીને પૂજવા (૨) સંતાનપ્રાપ્તિ વગેરેની કામનાથી ઘણાં વ્રત-તપ વગેરે કરવા **–તરવો** = ન બનવાનું બનવું **પથ્થરની છાતી** = લાગણી વિનાનું હૃદય (૨) હિંમતવાન હૃદય] **૦પાટી** સ્ત્રી૦ સ્લેટ, પથ્થરની લખવાની પાટી **૦પેન** સ્ત્રી૦ સ્લેટ પર લખવાની પથ્થરની પેન **૦ફોડો** પું૦ પથ્થર ફોડનાર મજૂર **–રિયું** વિ૦ પથ્થરનું બનાવેલું (૨) પથ્થર જેવું કઠણ (૩) ન૦ પથ્થરનું વાસણ **–રિયો** પું૦ પથ્થરનો વાડકો

પથ્ય વિ૦ [સં] અનુકૂળ, હિતકર (૨) ન૦ પથ્ય ખોરાક (૩) કરી, પરેજી

પદ પું૦ [સં] પગ (૨) ન૦ દરજ્જો (૩) [વ્યા] અર્થવાળો શબ્દ (૪) કવિતાની મૂળ કડી (૫) ઉત્તરક્રિયા કે વ્રતને અંગે અપાતું વસ્તુનું દાન. (૬) [ગ] 'ટર્મ' (૭) 'રૂટ' મૂળ **૦ક** ન૦ ચાંદ (૨) સિક્કો **૦ચ્છેદ** પું૦ વાક્યના શબ્દનો વર્ગ કહેવો તે (૨) પદનું વ્યાકરણ **૦ચ્યુત** વિ૦ પદભ્રષ્ટ. **૦જ્ઞ** પું૦ પદને જાણનાર, વૈયાકરણ **૦ટિપ્પણ** ન૦, **૦ટિપ્પણી(–ની)** સ્ત્રી૦ લખાણમાં નીચે આપેલી નોંધ, 'ફૂટનોટ' **૦પાઠ** પું૦ (વેદના) પદો છૂટાં પાડીને અન્વય કરવો તે **૦પીડન** ન૦ પગચંપી **૦બંધ** પું૦, **૦બંધન** ન૦ પદોમાં સળંગ કાવ્યની રચના **૦ભ્રષ્ટ** વિ૦ પદ પરથી – અધિકારથી દૂર થયેલું **૦રજ** સ્ત્રી૦ પગની ધૂળ **૦ક્ષાલિત્ય**

ન૦ કવિતામાં પદો કે શબ્દોનું લાલિત્ય-માધુર્ય. ૦વિચાર પું૦ (વ્યા) પદનો વિચાર, 'સિન્ટેક્સ' ૦વિન્યાસ પું૦ (વ્યા) વાકયમા પદોની રચના-ગોઠવણી, 'એક્સિડન્સ'

પદકડી સ્ત્રી૦ એક ઘરેણું [વાટકો

પદડી સ્ત્રી૦ [જુઓ પડતળી] ચામડાનો નાનો

પદમ ન૦ [સં. पद्म, શૌર૦ पदम] એક વિશિષ્ટ ચિહ્ન (નાગની ફેણ ઉપરનું કે સામુદ્રિક). ૦કીડી સ્ત્રી૦ (ઘણી ઝીણી) કીડીની એક જાત

પદમણી સ્ત્રી૦+જુઓ પદ્મિની (૫.)

પદર પું૦ [સર૦ મ] પાલવ, લૂગડાનો છેડો (૨) સ્ત્રી૦ [લા] શરણ [પદરે પડવું=આશરે આવવું, શરણે જવું પદરે બાંધવું=પદરનું-પોતાનું કરવું, પોતાને કબજે રાખવું.] ૦નું વિ૦ પોતાનું, ગાંઠનું (ધન)

પદરખાનું ન૦ ભઠિયારખાનું

પદવિ(-વી) સ્ત્રી૦ [સં] દરજ્જો (૨) ઉપાધિ; ઇલકાબ. ૦દાન ન૦ પદવી આપવાની વિધિ કે ક્રિયા. ૦દાનસમારંભ પું૦ તેનો ઉત્સવ, 'કૉન્વોકેશન' ૦ધર,૦ધારી વિ૦ પદવી ધારણ કરનાર; પદવીવાળું

પદાક્રાંત વિ૦ [સં] જીતેલું, જેર કરેલું

પદાતિ(-તી) [સં] પગપાળો (૨) પાયદળનો સિપાઈ

પદારથ પું૦ [સં पदार्थ] પદાર્થ (પ)

પદારોહણ ન૦ [સં.] પદ પર આરૂઢ થવું તે

પદાર્થ પું૦ [સં] શબ્દાર્થ (૨) ચીજ; વસ્તુ (૩) તત્ત્વ. ૦પાઠ પું૦ પ્રત્યક્ષ પદાર્થ દ્વારા બોધ ૦વિજ્ઞાન ન૦ ભૌતિક પદાર્થના ગુણ-ધર્મની મીમાંસા કરતું શાસ્ત્ર, 'ફિઝિક્સ'

પદાવલિ(-લી) સ્ત્રી૦[સં.]પદો-કાવ્યોનો સંગ્રહ

પદાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પોદવું'નું પ્રેરક (૨) [લા.] ફૂસ કાઢવી, પટેડવું (૩) [સર૦ મ पदावणें] જબરદસ્તીથી કઢાવવું - મેળવવું, લઈ લેવું

-પદી ન૦[સં] અનેક પદો મળીને બનતી રકમ; 'એક્સ્પ્રેશન' (ગ) [જેમ કે ગૌરપદ

-પદું ન૦ [સં पद] પદ, કામ (પ્રાય સમાસમા)

પદે(-દો)ડવું સ૦ક્રિ૦[સં प्रद्रु=દોડવું ઉપરથી ? કે પાદવું પરથી ? સર૦ હિં पदोडा] ખદેડવું; ખૂબ થાકી જાય ત્યાં સુધી દોડાવવું (૨) [સર૦ મ. पुदडणें](ગમે તેમ-બગડે ત્યાં સુધી) ખૂબ વાપરવું કે કામમાં લેવું

પદ્ધત સ્ત્રી૦ [સં. पद्धति, સર૦ મ.] પદ્ધતિ, રીત

પદ્ધતિ સ્ત્રી૦[સં.]રીત(૨)કોઈ પણ કામ કરવાની વ્યવસ્થિત કે શાસ્ત્રશુદ્ધ રીત અથવા ક્રમ કે તે નિરૂપતો ગ્રંથ ૦કાર પું૦ પદ્ધતિ રચનાર કે શોધનાર ૦સર અ૦પદ્ધતિ પ્રમાણે,બરોબર રીતસર

પદ્મ ન૦ [સં] કમળ, રાતું કમળ (૨) હાથીની સૂંઢ અને કુંભસ્થળ ઉપરની રંગદાર છાંટ(૩) દસ અબજ (૪) વિષ્ણુનું એક આયુધ(૫) શરીરના ષટ્ચક્રોમાંનું એક (૬) આંગળીનાં ટેરવાં કે પગના તળિયા ઉપરનું એક સામુદ્રિક ચિહ્ન-આકૃતિ(૭)નાગની ફેણ ઉપરનું ચિહ્ન (૮)કુબેરના નવ નિધિઓમાંનો એક ૦ગર્ભ, ૦જ, ૦નાભ પું૦ (સં) વિષ્ણુ ૦બંધ પું૦ કમળના આકારનું એક ચિત્રકાવ્ય ૦રાગ પું૦ માણેક. -દ્મા સ્ત્રી૦(સં)લક્ષ્મી -દ્માકાર વિ૦ [+आकार]પદ્મના આકારનું (૨)પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર -દ્માલય પું૦ [+आलय] (સં) બ્રહ્મા -દ્માલયા સ્ત્રી૦ (સં) લક્ષ્મી. -દ્માવતી સ્ત્રી૦ એક છંદ -દ્માસન ન૦ [+आसन]યોગના ચોરાશી આસનોમાંનું એક

પદ્મિની સ્ત્રી૦ [સં.] કમળનો છોડ (૨) કમળની તલાવડી (૩) કામશાસ્ત્રમાં ગણાવેલી ચારમાંની ઉત્તમ પ્રકારની સ્ત્રી

પદ્ય ન૦ [સં.] કવિતા (૨) છંદબદ્ધ શબ્દરચના. ૦કાર પું૦ પદ્યનો લેખક. ૦બંધ પું૦ પદ્યમાં કરેલી રચના ૦રીતિ સ્ત્રી૦ પદ્યની રીત-શૈલી. -દ્યાત્મક વિ૦ પદ્યમાં રચેલું

પધરામણી સ્ત્રી૦[સર૦ હિં. पधरावनी] પધારવું કે પધરાવવું તે (૨) ગુરુ કે આચાર્ય ઇ૦ ની પધરામણી કરાવાય ત્યારે તેને અપાતી ભેટ

પધરાવવું સ૦ક્રિ૦ ['પધારવું'નું પ્રેરક] માનથી તેડી આણવું કે પહોંચાડવું (૨) [લા.] (ન ખપતી કે ન જોઈતી વસ્તુ) બીજાને બઝાડી દેવી; તેવી રીતે અનિષ્ટ વસ્તુને ટાળવી કે દૂર કરવી

પધારવું અ૦ક્રિ૦ [સં पद+धृ, સર૦ હિં.

પધારના] આવવું કે જવું (માન કે કટાક્ષમાં)
પધ્ધરી પુ૰ [પ્રા पद्धडिआ, सं पद्धटिका?] એક છંદ
પનઘટ પુ૰ [हिं] જુઓ પણઘટ
પનડો પુ૰ [જુઓ પાન, પાનું] સ્ત્રીઓનું કાનનું એક ઘરેણું
[પણઘટ] હોડી
પનાઈ સ્ત્રી૰ [પન-પણ = પાણી ઉપરથી? સર૰
પનાદાર (ના') વિ૰ જુઓ 'પનો'માં
પનારો પુ૰ ફરજિયાત સહવાસ કે સંબંધમાં આવવું પડે એવી દશા, કોઈની સાથે પાનું પડવું તે [પનારે પડવું (કોઈને)]
પનાહ સ્ત્રી૰[फा] રક્ષણ ૦ગાહ સ્ત્રી૰સુરક્ષિત મુકામ
[જુઓ પાણિયારી
પનિયા(-હા)રી (નિ') [हिं पन(-नि)हारी]
પનિયું ન૰ [સર૰ हिं पनही, सं उपानह? કે 'પાની' પરથી?] + પગરખું
પનીર ન૰ [फा] દહીંમાંથી પાણી કાઢી લઈ બનાવેલો ખાદ્ય પદાર્થ
પનું (નું') ન૰ [अप पन्नु, दे पण्हव (सं प्रस्नव) કે पानक ઉપરથી? સર૰ हिं पाना, म पन्हें] કેરી વગેરેનું કરાતું ખટમધુરું મવાણી-પીણું
પનો (નો') પું૰ [फा. पह्ना, સર૰ हिं पनहा, म पन्हा, सं परिणाह] કાપડની પહોળાઈ -નાદાર વિ૰ મોટા પનાવાળું
પનોતી (નો') શનિની દશા, પડતી દશા (૨) જુઓ 'પનોતું'માં [-ઊતરવી = શનિની દશાના -પડતીના દિવસો પૂરા થવા -બેસવી =પડતીના દિવસો શરૂ થવા]
પનોતું (નો') વિ૰ [सं पुण्याह, प्रा. पुण्णा-(ना)ह+वत् ઉપરથી? કે परिणाह+वत् ઉપરથી?] શુભ, મંગળકારી (૨) સુખી, વંશવિસ્તારવાળું (૩) છોકરાં વિનાનાને ઘણે વર્ષે થયેલું (સંતાન) -તી સ્ત્રી૰ ભાગ્યશાળી સ્ત્રી, જેનું એક છોકરું મરી નથી ગયું તેવી સ્ત્રી
પન્નગ પુ૰ [सं.] સાપ ૦રાય પુ૰ (સં) શેષ
પન્નું ન૰ [સર૰ म, हिं पन्ना] એક જાતનો હીરો, પાનું
પપડાટ પુ૰ [રવ૰] પડપડાટ, (ઘુમાખીભેર) પડપડ બોલવું તે

પપનસ ન૰ [સ્પેનિશ કે પો ? સર૰ म पपॅन्नस] એક ફળ
પપલા(-ળા)મણ સ્ત્રી૰ ['પપલાવવું' પરથી] લાડ, વહાલથી પંપાળવું તે (૨) [લા] આળ પંપાળ
પપલા(-ળા)વવું સ૰ક્રિ૰ ['પંપાળવું' ઉપરથી, दे पोप्पय=હાથ ફેરવવો, સર૰ हिं पपोल्ना, पोपल्ना (દાંત ન હોવાથી મોંમાં ફેરવવું)] પપળામણ કરવી, પંપાળવું
પપીલ સ્ત્રી૰ [सं पिपीलिका] (પ) કીડી
પપીતો પુ૰ [સર૰ म पपिता] એક વેલાનું બી (મરકી વખતે લોકો હાથે બાંધે છે)
પપૂડી સ્ત્રી૰ નાના છોકરાની પેશાબની ઇંદ્રી
પપેટી સ્ત્રી૰ જુઓ પતેતી
પપૈયું ન૰ [સ્પે પોર્ટું 'पापाया', हिं, म पपैया] એક ફળ -યો પુ૰ તેનું ઝાડ
પપૈયો પુ૰ [दे पप्पीअ] બપૈયો, ચાતક (૨) [सं] पिटक પરથી ? सं प्रप्लुत, प्रा पप्पु (-प्फु)य પરથી?] દાઝવાથી થતો પાણીથી ભરેલો ફોલ્લો(૩)['પ' સ્વર ઉપરથી?]સતારના છમાંનો છેલ્લો તાર(૪) જુઓ 'પપૈયું'માં
પપ્પો પુ૰ 'પ' અક્ષર કે ઉચ્ચાર
પબડી સ્ત્રી૰ કમળનો છોડ(૨)કમળની તળાવડી
પબેડો પુ૰ (કા) ગપ (૨) લાકડીનો છૂટો ઘા
પમરવું અ૰ક્રિ૰[सं परिमल ઉપરથી? અથવા दे. पम्हल = ફૂલનું કેસર] મઘમઘવું, સુવાસ પસરવી
પમરાટ પુ૰ મહેક, ખુશબો
પમાડ(-વ)વું સ૰ક્રિ૰ 'પામવું'નું પ્રેરક
પય ન૰ [सं] પાણી (૨) દૂધ
પયગંબર પુ૰ [फा] પેગંબર; માણસ માટે ઈશ્વરનો સંદેશો લઈ આવનાર, નબી -રી વિ૰ પયગંબરને લગતું (૨) પયગંબરે કહેલું (૩) સ્ત્રી૰ પયગંબરનું કામ
પયગામ પુ૰ [फा] પેગામ, સંદેશો (૨) ઈશ્વરી સંદેશો
[ઓવાણ (કૂવાનું)
પયુ ન૰ [सं पद, કે दे पया=ચૂલો પરથી?]
પયોદ પુ૰ [सं] વાદળ
પયોધર પુ૰ [सं] સ્તન (૨) વાદળ

પયો(૦નિ)ધિ પું૦ [સં.] દરિયો
પર અ૦ [प्रा. परि=ઉપર] ઉપર
પર [सं प्रति, परि, प्रा. पडि] 'પ્રતિ, પરિ' તરીકેના અર્થનો તદ્ભવ ઉપસર્ગ. જેમ કે પરબીડિયું, પરકમ્મા
પર વિ૦ [સં.] પારકું (૨) અન્ય; બીજું (૩) દૂર; અતીત (૪) પછીનું; ઉત્તર (૫) શ્રેષ્ઠ. ૦ત્વ ન૦ પર – અતીત હોવું તે (૨) શ્રેષ્ઠત્વ
પર ન૦[फा.]પીછું.[–આવવાં=પાંખો આવવી, ઊડતા આવડવું –મૂકવાં=પાંખો આવવી; પરાક્રમ કરવું.]
પરકમ્મા સ્ત્રી૦ [प्रा परिक्कम (सं परिक्रम)] પરિક્રમણ, પ્રદક્ષિણા. ૦વાસી વિ૦ લાંબી પ્રદક્ષિણા કરવા નીકળેલું
પરકર પું૦ + પરિકર, કમરી (૨) કંદોરો
પરકાય(–યા)પ્રવેશ પું૦[સં.]બીજાના શરીરમાં પેસવું તે–એક સિદ્ધિ [હોકાયંત્ર (?)
પરકાર પું૦ [फा.] વર્તુલ દોરવાનો કંપાસ (૨)
પરકીય વિ૦ [સં.] બીજાનું, પારકું. –યા સ્ત્રી૦ પારકાની સ્ત્રી૦ (૨) ત્રણ પ્રકારની નાયિકાઓ માંની બીજી
પરખ સ્ત્રી૦[પરખવું પરથી] પરીક્ષા [–હોવી= પરીક્ષા કરવાની આવડત હોવી] ૦ણ વિ૦ પરખનારું ૦વું સ૦ક્રિ૦[सं.परीक्ष्,प्रा परिक्ख] પારખવું; પરીક્ષા કરવી (૨)ઓળખવું (પરખી કાઢવું).–ખામણી સ્ત્રી૦પારખવાનું મહેનતાણું (૨) પારખવાની આવડત. –ખાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પરખવું' 'પારખવું'નું પ્રેરક (૨) [લા.] આપવું (૩) ભાળવવું (૪) સમજણ પાડવી; સમજ પડે એમ કરવું –ખાવું અ૦ક્રિ૦ ઓળખાવું; 'પ(–પા)રખવું'નું કર્મણિ (૨) [લા.] યોગ્ય વર તરીકે ગણાવું – ઝડપાવું. –ખિયો પું૦ પરખ કરનાર, પારેખ પરખાણ (?)
પરખાણ ન૦ સઢ બાંધવાનું આડું લાકડું,
પરખામણી, પરખાવવું, –વવું, પરખિયો જુઓ 'પરખ'માં
પરગજુ વિ૦ [પર + ગજુ (फा. गर्ज़ = ગરજ)] પરોપકારી ૦પણું ન૦
પરગણું ન૦ [फा परगनह्] તાલુકો
પરગલ્ભ વિ૦ [सं. प्रगल्भ] (પ.) દૃઢ,હિંમતવાન
પરગામ ન૦ [પર+ગામ] બીજું ગામ. –મી વિ૦ બીજા ગામનો રહેવાસી (૨) [લા.] ત્રાહિત નવું માણસ
પરચક્ર ન૦ [સં] પરદેશી અમલ, પરાધીનતા
પરચૂટ(–ર)ણ વિ૦ [सं. प्रचूर्ण? સર૦ म. परचुरण] જુદું જુદું, પુટકળ(૨) ન૦ પુરસો. –ણિયું વિ૦ પરચૂરણ (૨) [લા.] ખાસ મહત્ત્વનું નહિ – ફાલતુ
પરચો પું૦ [સર૦ हिं परचा, सं. परिचय?] પરતો, પ્રતાપ; ચમત્કાર [–આપવો, દેખાડવો, બતાવવો = ચમત્કાર કરી પોતાનું બળ કેટલું છે તે બતાવવું]
પરછંડ વિ૦ [सं. प्रचंड] કદાવર, હૃષ્ટપુષ્ટ
પરછંદો પું૦[જુઓ પડછંદો]પડઘો [–પડવો]
પરજ પું૦[સર૦ म] તરવારની મૂઠ આગળનો ટોપલી જેવો ભાગ (૨) ઢાલની મૂઠ–પકડ
પરજ સ્ત્રી૦[सं. प्रजा ઉપરથી] પ્રજા; જાત; વર્ગ
પરજ(–જિયો) પું૦ [સર૦ म., हिं.] એક રાગ
પરજન પું૦ [સં.] પારકું – સબંધી નહિ એવું માણસ, 'સ્વજન'થી ઊલટું તે
પરજળવું અ૦ ક્રિ૦ [सं प्रज्वल्] ચેતવું,બળવું
પરજંક(–ન) પું૦ (પ) જુઓ પર્યંક
પરજાળવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ પ્રજાળવું] પરજળવું'નું પ્રેરક, સળગાવવું, બાળવું (પ)
પરજિયો પું૦ જુઓ પરજ (રાગ) (૨)રાજિયો
પરઠ(૦ણ) સ્ત્રી૦ [પરઠવું ઉપરથી] કબૂલાત; કરાર (૨) વર કે કન્યાની પહેરામણી તરીકે ઠરાવેલી રકમ
પરઠવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा पट्ठ- (–रि)ट्ठव (सं प्रति, परि+ स्थापय्)] સ્થાપન કરવું, નક્કી કરવું; ઠરાવવું, કરાર કરવો (૨) [प्रा. पट्ठव (सं. प्रस्थापय्)] વિદાય થવું (૩) પકડવું (૪) જાણવું [પગ પરઠવો = પગ મૂકવો.]
પરઠો પું૦ ['પરઠવું' ઉપરથી] ઠરાવ, પરઠણ
પરડ સ્ત્રી૦[सं प्र+रट, प्रा प+रड?] માથાફોડ (૨) લપ; પીડા [–મૂકવી = માથાફોડ કરવાનું છોડવું.]
પરડકું(–ખું) ન૦ [दे. परडा] સાપોલિયું

પરડો,-ડિયો પુ૦ [જુઓ પરડવું] બાવળની શિંગ **-ડી** સ્ત્રી૦ કુમળો પરડો

પરણ ન૦ [પરણવું પરથી] પરણવું તે, લગ્ન (૨) (૨) [લા૦] પરણવાનો ઉત્સાહ – અભરખો. [**-ચડવું**=પરણવાનો ઉત્સાહ વ્યાપવો.] **૦ત** ન૦ પરણવું તે, લગ્ન ઉદા૦ ચોથું પરણત. (૨) વિ૦ પરણિયત. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સં परिणी, प्रा परिण(-णी)] લગ્ન કરવું (૨) [લા.] અતૂટ સંબંધ બાંધવો [**પરણ્યે તેનાં ગીત**=જેની ચડતી કલા હોય તેનાં વખાણ કરવાં તે]

પરણામી પુ૦ [સં प्रणाम ઉપરથી] એક પંથ (૨) એ પંથનો અનુયાયી

પરણા(-ણે)તું ન૦ શકોરું, માટીનું પ્યાલું

પરણાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પરણવું'નું પ્રેરક (૨) [લા.] દૂધમાં પાણી ભેળવવું જેમ કે પરણાવેલું દૂધ

પરણિયત વિ૦ ['પરણવું' ઉપરથી, સર૦ સં परिणीत, प्रा परिणिय] પરણેલું (૨) સ્ત્રી૦ પરણેતર, પત્ની

પરણેત(૦ર) ન૦ ['પરણવું' ઉપરથી] પરણવું તે, લગન (૨) સ્ત્રી, પત્ની

પરણેતું ન૦ જુઓ પરણાતું

પરણ્યો પુ૦['પરણવું' ઉપરથી]પરણનારો, ધણી

પરત અ૦[સં प्रति ? કે सं परिवर्त, प्रा परिमत्त પરથી ? સર૦ म] પાછું [**-કરવું**=પાછું મોકલવું, લીધેલું પાછું સોંપવું] (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ પરતવું] ઝીણી ભૂકી ભસ્મ

પરતમ વિ૦ [સં.] સૌથી પર એવું, શ્રેષ્ઠ

પરતવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. परिमत्त (सं परिवर्तय्), સર૦ म परतणें] લસોટવું, ઘૂંટવું

પરતંત્ર વિ૦ [સં] પરવશ, પરાધીન **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

પરતી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] રેશમ કે સૂતરની આંટીઓ ઉતારવાની ફાળકી (૨) પતંગનો દોર વીંટવાની ફાળકી

પરતીત સ્ત્રી૦ [જુઓ પ્રતીતિ] વિશ્વાસ (પ.)

પરતો પુ૦ જુઓ પરચો (૨) મોટી પરતી–દોરનો ફાળકો

પરત્ર અ૦ [સં] પરલોકમાં

પરત્વ ન૦[સં] જુઓ 'પર'માં (૨) અ૦ પરત્વે **-ત્વે** અ૦ વિષે, સંબંધમાં

પરથાર પુ૦ જુઓ પડથાર

પરદાદો પુ૦ દાદાનો બાપ, પ્રપિતામહ

પરદાર(-રા) સ્ત્રી૦[સં]પારકાની સ્ત્રી **૦ગમન** ન૦ વ્યભિચાર. **૦ગામી** વિ૦ વ્યભિચારી

પરદુઃખ ન૦ [સં] પારકાનું દુઃખ. **૦ભંજન (૦હાર)** વિ૦ બીજાનું દુઃખ દૂર કરનાર

પરદેશ પુ૦ [સં] પારકો દેશ [**-ખેડવો**=પરદેશમાં કામધંધા ઇ૦ માટે જવાનું સાહસ કરવું **-સેવવો**=પરદેશનાં કષ્ટ ઉઠાવી ત્યાં રહેવું] **-શી** વિ૦ પારકા દેશનું

પરદો પુ૦ [फा] જુઓ પડદો

પરધન ન૦ [સં] પારકું ધન

પરધર્મ પું૦ [સં] બીજાનો ધર્મ (૨) બીજો – જુદો ધર્મ, સ્વધર્મ નહિ તે **-ર્મી** વિ૦ જુદો ધર્મ પાળનાર, ભિન્નધર્મી

પરધાન ન૦[સં परिधान्=વસ્ત્ર]વિવાહ પહેલાં વરને શ્રીફળ, લગનપત્રી અને પીતાંબર આપવાનો વિધિ [કે વૈકુંઠ)

પરધામ ન૦ [સં] પરમ ધામ, પરલોક (સ્વર્ગ

પરનાત સ્ત્રી૦ [પર+નાત] બીજી નાત. **-તી, -તીલું** વિ૦ બીજી નાતનું

પરનાર સ્ત્રી૦ [પર+નાર] બીજાની સ્ત્રી

પરનાળ સ્ત્રી૦, **-ળું** ન૦ [સં प्रणाल, સર૦ हिं परनाला, -ली] નેવાંનું પાણી ઝિલાઈને બાજુએ જવા માટે રખાતી ધાતુ કે લાકડાની નીક (૨) ઘંટીનો ખીલડો રાખવાની ભૂંગળી

પરનાળિકા સ્ત્રી૦ જુઓ પ્રણાલિકા

પરપારોઠ અ૦ ગેરહાજરીમાં,બીજાની મારફતે

પરપુરુષ પુ૦[સં] પતિ સિવાયનો બીજો પુરુષ

પરપેંઠ (પેં૦) સ્ત્રી૦ [પર (સં प्रति, प्रा पड़ि, -रि) કે पर=બીજું + પેઠ,સર૦ हिं परपैठ] પેઠ ગુમ થવાથી ફરીથી (ત્રીજી વાર) લખાયેલી હૂંડી

પરપોટો પુ૦ હવાથી પ્રવાહીમાં થતો ફુક્કો – બુદબુદ (૨) [લા] થોડા વખતમાં ફૂટી તૂટી નાશ પામી જાય તે; ક્ષણભંગુર [**-ફૂટવો**=બહારથી જે ખોટો આડંબર કે દેખાડો કર્યો હોય,તે ઉઘાડો પડી જવો] **-ટિયું** વિ૦પરપોટા

જેવું; ક્ષણભંગુર. –ટી સ્ત્રી૦ નાનો પરપોટો
પરપ્રકાશી વિ૦[સં.]બીજાના પ્રકાશથી પ્રકાશનારું
પરબ સ્ત્રી૦ [સં પ્રપા, પ્રા॰ પવ,–વા] રસ્તામાં મુસાફરને પાણી પાવાની ધર્માદા જગા. ૦(–વ)ડી સ્ત્રી૦ પંખીઓને દાણા નાખવા એક થાંભલા પર કરેલું સાર્વજનિક મકાન
પરબા(–મા)ણુ ન૦ [સર૦ મ૦ परवा (–मा, –माण)] સઢ બાંધવાનું આડું લાકડું
પરબા(–ભા)રું અ૦[પર (સં. प्रति, प्रा. परि?) કે બીજું+બારું(प्रा बार–सं द्वार)]બારોબાર
પરબિયો પુ૦ ['પરબ' ઉપરથી] પરબ ઉપર બેસી પાણી પાનારો, પરબવાળો
પરબીડિયું ન૦ [સં परि+प्रा वीडग=બીડું] (કાગળ બીડવાની) કાગળની કોથળી; લખોટો
પરબીડો પુ૦ મોટું પરબીડિયું
પરબ્રહ્મ ન૦ [સં.] પરમતત્ત્વ, પરમાત્મા
પરભવ પું૦ [સં.] બીજો અવતાર
પરભવવું અ૰ક્રિ૦ [સં प्र+भू] વિજયી થવું; ફાવવું (૨) ઉત્પન્ન થવું (૩) સ૦ક્રિ૦ પજવવું; દૂભવવું (૪) થકવવું; કાયર કરવું
પરભા(–વા) સ્ત્રી૦ [જુઓ परवा] દરકાર,ગરજ
પરભાતિયું ન૦ જુઓ પ્રભાતિયું
પરભારું(–રું) વિ૦ [જુઓ પરબારું] બહારનું (૨) અ૦ પરબારું; બારોબાર
પરભાષા સ્ત્રી૦ [સં] બીજાની બોલી
પરભુ વિ૦ (૨) પુ૦ [સં. प्रभु, म] એ નામની (મહારાષ્ટ્રી) જાતનું, પ્રભુ [કોયલ
પરભૃત પુ૦[સં.]નરકોકિલ.–તા(–તિકા) સ્ત્રી૦
પરભોગી વિ૦ [પર+ભોગ] બીજા વડે ભોગવાતું. ઉદા 'ચંપો પરભોગી છે'.
પરમ વિ૦[સં.] ઉત્તમ (૨) ગઈ કાલ પહેલાનું કે આવતી કાલ પછીનું ૦ગતિ સ્ત્રી૦ ઉત્તમ ગતિ–મોક્ષ. ૦તત્ત્વ ન૦ અંતિમ–શાશ્વત તત્ત્વ, બ્રહ્મ ૦દહાડો, ૦દિવસ પુ૦ ગઈ કાલ પહેલાંનો કે આવતી કાલ પછીનો દિવસ. ૦ધામ ન૦ ઉત્તમ લોક, મોક્ષ. ૦પદ ન૦ મોક્ષ, મુક્તિ ૦પુરુષ પું૦ પરમાત્મા ૦હંસ પું૦ સંન્યાસીઓના ચાર પ્રકારમાંથી સૌથી શ્રેષ્ઠ પ્રકાર (કુટીચક, બહૂદક, હંસ અને પરમહંસ)
પરમતસહિષ્ણુતા સ્ત્રી૦ [સં.] બીજાના મતને સહન કરવાની વૃત્તિ–ઉદારતા
પરમાટી સ્ત્રી૦ [પર+માટી]+(પ.) માંસ
પરમાણ વિ૦ [સં. प्रमाण] સાર્થક; પ્રમાણ(૨) અ૦ નિશ્ચયે; નક્કી (૩) ન૦ [સર૦ મ]જુઓ પરબાણ. ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સં प्रमाणय्] પ્રમાણભૂત–સાચું માનવું
પરમાણુ પું૦; ન૦ [સં.] વધુ વિભાગ થઈ શકે નહિ તેવો ઝીણામાં ઝીણો અણુ. ૦વાદ પું૦ પરમાણુથી જગતની ઉત્પત્તિ થઈ છે તેવો ન્યાયવૈશેષિકનો સિદ્ધાંત
પરમાણું ન૦ [प्रा परिमाण] પરિમાણ, માપ (૨) [સં प्रमाण] પુરાવો, દાખલો
પરમાત્મતત્ત્વ ન૦ [સં.] પરમતત્ત્વ; પરબ્રહ્મ
પરમાત્મા પુ૦ [સં] પરમેશ્વર
પરમાનંદ પુ૦ [સં.] પરમ–શ્રેષ્ઠ આનંદ(૨) પરબ્રહ્મ [એક જાતનું
પરમાર વિ૦(૨)પુ૦ [સર૦ हिं] રજપૂતની
પરમારથ પુ૦ પરમાર્થ, પરોપકાર ૦પુરાણ ન૦ (સં.) વિક્રમરાજાના પરોપકારની વાતોનો સંગ્રહ, સિંહાસનબત્રીસી
પરમારથી (–થુ) વિ૦ જુઓ પરમાર્થી
પરમાર્થ પું૦[સં] ઉત્તમ પુરુષાર્થ–મોક્ષ (૨) પરમતત્ત્વ (૩) પરોપકાર. ૦તઃ અ૦ પરમતત્ત્વની રીતે, આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ. ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ પરમાર્થ સાધવાની બુદ્ધિ ૦શાસ્ત્ર ન૦ મોક્ષપ્રાપ્તિનું શાસ્ત્ર –ર્થી(–ર્થુ) વિ૦પરોપકારી
પરમિટ સ્ત્રી૦ [ઇં] રજા કે પરવાનગી કે તે દેતી (સરકારી) ચિઠ્ઠી [–કઢાવવી, લેવી= પરમિટની ચિઠ્ઠી મેળવવી]
પરમિતિ સ્ત્રી૦ [સં.] 'પેરીમીટર' (ગ.)
પરમિયો પુ૦ [સં. प्रमेह, સર૦ म परमा,–मे] એક રોગ–પ્રમેહ
પરમેશ,–શ્વર પુ૦[સં] પરમાત્મા (૨) શિવ. [પરમેશ્વરના ચોર થવું=છૂપું પાપ કરવું; ઈશ્વરના ગુનેગાર થવું. પરમેશ્વરની ગાય= ગોકળગાય. પરમેશ્વરનું માણસ=ભલો આદમી,ઓલિયો. પરમેશ્વર માથે રાખીને =ઈશ્વરની સાક્ષીએ–સાચેસાચું] –શ્વરી

સ્ત્રી० (૨) વિ० જુઓ ઈશ્વરી
પરમેષ્ઠી પુ० [सं] બ્રહ્મા (૨) વિષ્ણુ (૩) શિવ (૪) અર્હન્ત (જૈન) [-ચડવી
પરમોત્કર્ષ પુ०[सं] મોટામાં મોટો અભ્યુદય
પરમોદવું સ०ક્રિ० [सं. प्र+मुद्] સમજાવીને ખુશ કરવું [અમલ
પરરાજ્ય ન०[सं] બીજું રાજ્ય (૨) વિદેશીનો
પરલક્ષી વિ० [सं] બીજાને લક્ષ કરતું, 'ઑબ્જેક્ટિવ'
પરલી સ્ત્રી० [सं पल्ली] ગરોળી, પરવલ્લી
પરલોક પુ० [सं] મૃત્યુ પછીનો સ્વર્ગ વગેરે બીજો લોક [પરલોક પામવું, -જવું, -વસવું=મૃત્યુ થવું.] ૦વાસ પુ० મૃત્યુ. ૦વાસી વિ० મરણ પામેલું, મરહૂમ
પરવ ન० પર્વ, તહેવાર
પરવડવું અ०ક્રિ० [સર० फा परवर्दन्=પોષણ કરવું, म परवडणें] પાલવવું, પોસાવું
પરવડી સ્ત્રી० જુઓ પરબડી
પરવરદિગાર પુ०[फा]પાલનહાર (૨)પરમેશ્વર
પરવરવું અ० ક્રિ० [સર० प्रा पव्वय, सं प्रव्रज्] જવું
પરવરશ(-રી) સ્ત્રી० [फा परवरिश, સર० म परवस, -रशी] પાલનપોષણ; બરદાસ
પરવરૂ વિ० [सं परिवृत, प्रा परिवरिअ]+ વીંટળાયેલું
પરવલય પુ०[सं]'પેરેબોલા'(ગ.) [ગરોળી
પરવલ્લી સ્ત્રી० [જુઓ પરલી] (સુ)પલવડી,
પરવશ વિ०[सं] પરાધીન [-પડવું=બીજાને આધારે જીવવું, પરાવલંબી થઈ રહેવું] ૦તા સ્ત્રી०, ૦પણું ન० [શાક
પરવળ ન० [સર० हिं परवल, म परवर]એક
પરવા સ્ત્રી० [फा] દરકાર (૨)ગરજ [-કરવી, -રાખવી]
પરવાજ સ્ત્રી० [फा] ઊડવું તે
પરવાડ (ડ,) સ્ત્રી० [म परि+ दे वाडी= વાડ] ગામનો છેવાડાનો ભાગ
પરવાનગી સ્ત્રી०[फा]રજા [-આપવી,-લેવી]
પરવાનો પુ० [फा] રજાનો લેખી હુકમ, લાઇસન્સ (૨) પતંગિયું (૩) [લા] છૂટ
પરવાર પુ०+ જુઓ પરિવાર
પરવાર પુ०, સ્ત્રી० [જુઓ પરવાડ (છેડો)] નવરાશ [-આવવો=કામનો છેડો આવવો, પરવારવું, નવરાશ આવવી] ૦વું અ० ક્રિ० કામ આટોપી નવરું થવું
પરવારી સ્ત્રી० [સર० म., પરવાડે રહેનાર પરથી?] એક ભરવાડ જેવી જાત
પરવાળું ન० [સર० हिं परवाल]જુઓ પ્રવાલ. -ળી વિ० પરવાળાનું
પરવિષયક વિ० [सं] બીજાને લગતું
પરવીંટો પુ० [પર=પરિ+'વીંટવું' ઉપરથી] સૂતર ઉતારવાનો ફાળકો
પરશુ સ્ત્રી०, ન० [सं]કુહાડી ૦રામ પુ०(સં) વિષ્ણુનો છઠ્ઠો અવતાર
પરસ પુ० [अप, સર० हिं]+સ્પર્શ ૦વું સ०ક્રિ० અડકવું, સ્પર્શ કરવો (પ)
પરસન વિ० + પ્રસન્ન (પ)
પરસવું સ०ક્રિ० જુઓ 'પરસ'માં
પરસંગ પુ० ખાટલો (૨) દોરીને ત્રાજુસેરી કરવી તે (૩)[સર० हिं] (પ) પ્રસંગ(૪)ન० [फा फरसंग] ત્રણ માઈલ
પરસાદ પુ० જુઓ પ્રસાદ [-આપવો, ચખાડવો=મારવું.] -દિયું વિ० પ્રસાદ ખાવાનો ગમતો હોય તેવું (૨) પ્રસાદ ખાવા પૂરતી જ દેવ ઉપર જેની આસ્થા હોય એવું •-દી સ્ત્રી० જુઓ પ્રસાદી [-આપવી, ચખાડવી=માર મારવો] [+ પરસાળ
પરસાળ સ્ત્રી० જુઓ પડસાળ -ળિયો પુ०
પરસૂદી સ્ત્રી० [જુઓ પડસૂદી] પસૂદી, મેંદો
પરસેવવું અ०ક્રિ०[પરસેવો પરથી] પરસેવો થવો
પરસેવા સ્ત્રી० [सं] બીજાની સેવા (૨) તાબેદારી, ચાકરી
પરસેવો પુ० [सं प्रस्वेद, प्रा पसेअ, पस्सेय] ચામડીના છિદ્રોમાંથી નીકળતું પાણી [-ઉતારવો, પાડવો, રેડવો=સખત મહેનત કરવી -ઊતરવો, પડવો=સખત મહેનત કરવાનું થવું -છૂટવો=પરસેવો થવો (૨) [લા.] ગભરામણ થવી -નીકળવો, વળવો=પરસેવવું, પરસેવો થવો.]

-પરસ્ત વિ૦ [फा.] (સમાસમાં) પૂજક; ભક્ત ઉદા. ખુદાપરસ્ત [ચાકરી કરનાર
પરસ્તાર પું૦ [फा.] સેવક, ગુલામ (૨) માંદાની
પરસ્તી સ્ત્રી૦ [फा.] પૂજા; ભક્તિ (૨) પ્રશંસા (૩) પળશી; ખુશામત
પરસ્ત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] બીજાની સ્ત્રી
પરસ્પર અ૦ [सं.] એકબીજાને, અરસપરસ. ૦વિરોધી વિ૦ પરસ્પર વિરોધવાળું. -રાવલંબી વિ૦ [+अवलंबी] પરસ્પર અવલંબન રાખતું. -રાશ્રિત વિ૦ [+आश्रित] પરસ્પર આશરો રાખતું. -રાશ્રિતત્વ ન૦ પરસ્પર આશ્રિત હોવાપણું. -રોપમા સ્ત્રી૦ [+उपमा] ઉપમાનો એક પ્રકાર જેમાં ઉપમાન અને ઉપમેયને એકબીજાની ઉપમા આપવામાં આવે છે (કા. શા)
પરસ્પર્શી વિ૦ [सं.] બીજાને લાગુ પડતું; પરલક્ષી (૨) બીજાને અસર કરે તેવું
પરસ્મૈપદ ન૦ [सं.] સંસ્કૃતમા ધાતુઓના રૂપો કરવાના બે પ્રકારમાંનો એક -દી વિ૦ (વ્યા.) પરસ્મૈપદવાળું (ધાતુ માટે) [ક્ટિવ'
પરસ્વરૂપજન્ય વિ૦ [सं.] પરલક્ષી, 'ઑબ્જે-
પરહ સ્ત્રી૦ [જુઓ પસ(-હ)ર] પરોઢિયે ગોચરમાં ચરવું તે
પરહરવું સ૦ક્રિ૦ [सं परि + हृ] પરિહરવું, તજવું
પરહેજ (૨) વિ૦ [फा.] પ્રબંધનમા પડેલું, કેદી. [-કરવું=કેદ કરવું] (૨) કરી-પરહેજી પાળનારું (૩) પરહેજગાર (૪) સ્ત્રી૦ [फा] કરી (૫) સંયમ, નઠારા કામોથી દૂર રહેવું તે. ૦ગાર વિ૦ નઠારા કામોથી દૂર રહેનાર, સંયમી. -જી સ્ત્રી૦ કેદ (૨) ચરી
પરંતુ અ૦ [सं] પણ
પરંદું ન૦ [फा परदह्] પરિંદુ; પક્ષી
પરંપરા સ્ત્રી૦ [सं] હાર, શ્રેણી (૨) ઘણા કાળથી ચાલતો આવેલો રિવાજ. ૦ગત, -રિત,-રીણ વિ૦ પરંપરાથી ચાલતું આવેલું
પરા વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं] શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ, પર (૨) સ્ત્રી૦, વાણીનાં (પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા, વૈખરી) ચાર રૂપમાંનું પ્રથમ
પરા- [सं] સંસ્કૃત ઉપસર્ગ. નામ કે ક્રિયાને લાગતાં (૧) પાછું, ઊલટું (જેમ કે પરાગતિ, પરાજય) (૨) અતિશય, ખૂબ, છેવટનું (જેમ કે પરાક્રમ) એવા ભાવ બતાવે છે
પરાઈ સ્ત્રી૦ [दे. पाराई] ખાડણીનો દસ્તો (૨) [સુ] નરાજ (૩) વિ૦ સ્ત્રી૦ 'પરાયું' જુઓ
પરાકાષ્ઠા સ્ત્રી૦ [सं] છેવટની હદ - આખર
પરાકોટિ(-ટી) સ્ત્રી૦ [सं.] છેલ્લી હદ
પરાક્ચેતન ન૦ [सं] પર - પરોક્ષ ચેતન, બ્રહ્મ
પરાક્રમ ન૦ [सं] બહાદુરી, શૂરાતન (૨) [લા.] (વ્યંગમાં) અવિચારી કે ખોટા સાહસનું કામ. -મી વિ૦ બહાદુર; પરાક્રમ કરનારું
પરાગ પું૦ [सं] ફૂલમાની રજ ૦કોશ(-ષ) પું૦ પુંકેસરની ટોચની પરાગની થેલી
પરાગતિ સ્ત્રી૦ [सं] પાછા જવું તે (૨) મરણ. ૦ક વિ૦ પાછી ગતિ કરનારું; પ્રાગતિક નહિ એવું, 'રિઍક્શનરી' [નાસી ગયેલું
પરાગંદે વિ૦ [फा. परागंदह्] જમીન છોડી
પરાઙ્મુખ વિ૦ [सं] વિમુખ ૦તા સ્ત્રી૦
પરાજ (-ત) સ્ત્રી૦ [જુઓ પરાત] ઊભા કાનાની મોટી થાળી
પરાજય પું૦ [सं] હાર
પરાજિત વિ૦ [सं] હારેલું
પરાણુ ન૦ (કા) વીસ વીઘાં
પરાટ સ્ત્રી૦ ગધેડા ઉપર તંગ ભીડવાના કામમાં આવતી બકરાના વાળની દોરી
પરાણ પું૦ [सं. प्राण; प्रा.] (પ) પ્રાણ; જોર
પરાણી સ્ત્રી૦ [સર૦ सं. प्रवयण, म.] નાનો પરાણો
પરાણે અ૦ [જુઓ પરાણ] બળાત્કારે (૨) મહામહેનતે; માંડ માંડ
પરાણો પું૦ [જુઓ પરાણી] આરવાળી લાંબી લાકડી, પરોણો [જુઓ પરાજ
પરાત સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; हिं., पोर्तु. प्राट? सं पात्र?]
પરાત(-શ) સ્ત્રી૦ છાશ ઉપરનું પાણી
પરાત્પર વિ૦ [सं] પરથી પણ પર; શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ
પરાધીન વિ૦ [सं] પરતંત્ર ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
પરાન્ન ન૦ [सं] પારકું અન્ન
પરાપૂર્વ પું૦ [પર + પૂર્વ] બહુ જૂનો સમય
પરાભવ પું૦ [सं] પરાજય. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. पराभव, सं. पराभू] હરાવવું

પરાભૂત વિ૦ [સં] હારેલું

પરામર્શ પુ૦ [સં] સ્પર્શ (૨) પકડવું-ખેંચવું તે (૩) બળાત્કાર (૪) વિચાર, ઊહાપોહ (૫) અનુમાન (૬) સ્મૃતિ

પરામૃષ્ટ વિ૦ [સં] સ્પર્શ કરાયેલું

પરાયણ વિ૦ [સં] એકાગ્ર, લીન (પ્રાય સમાસમાં). ૦તા સ્ત્રી૦ [મુક્તિ

પરાયતન ન૦ [સં] પારકું ઘર (૨) પરમપદ,

પરાયું વિ૦ [પ્રા परराय (સં परकीय)] પારકું (-ઈ વિ૦ સ્ત્રી૦) [ત્રીજે વર્ષ

પરાર અ૦ [સં, પ્રા. परारि] ગયે કે આવતે

પરાર્થ વિ૦[સં] બીજાને માટે હોય તેવું(૨)પું૦ પરોપકાર, સ્વાર્થથી ઊલટું તે -ર્થાનુમાન ન૦, -ર્થાનુમિતિ સ્ત્રી૦ પોતે અનુમાન કર્યા પછી બીજાને સમજાવવા અમુક રીતે વાક્યો રચી કરી બતાવેલું અનુમાન (ન્યા શા)

પરાર્ધ વિ૦[સં] સંખ્યાવાચનમાં છેલ્લી સંખ્યા (એકડા ઉપર સત્તર મીડાવાળો અંક)

પરાવર વિ૦ [સં] જુઓ પરાત્પર

પરાવર્ત પુ૦ [સં] વિનિમય, બદલો (૨) પરાવર્તન ૦ન ન૦ પાછું ફરવું તે ૦નકોણ પુ૦ દર્શક વસ્તુ પર પડતું કિરણ પાછું ફરતાં પતનકોણથી વિરુદ્ધ દિશામાં ખૂણો કરે છે તે, 'ઍન્ગલ ઑફ રિફ્લેક્શન'. -ર્તિત વિ૦ પાછું ફેરવેલું; પલટાવેલું -ર્તી વિ૦ પાછું ફરતું-વળતું

પરાવલંબન ન૦ [સં] પારકા ઉપર આધાર રાખવો તે [રાખનારું

પરાવલંબી વિ૦ [સં] પારકા પર આધાર

પરાવિદ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] શ્રેષ્ઠ વિદ્યા, બ્રહ્મવિદ્યા

પરાવૃત્ત વિ૦ [સં] પાછું ફરેલું (૨) કંટાળેલું, વિમુખ -ત્તિ સ્ત્રી૦ જુઓ પરાવર્ત

પરાશ સ્ત્રી૦ પરાત, ક્યારા ઉપરનું પાણી

પરાશર પુ૦ [સં] (સં) વ્યાસના પિતા અને પરાશરસ્મૃતિના પ્રવર્તક

પરાસ્ત વિ૦ [સં] હારેલું

પરાહત વિ૦[સં] હલ્લો કરાયેલું, આક્રાંત (૨) મચાયેલું (૩) દૂર કરાયેલું, તિરસ્કૃત

પરાળ ન૦ [સં पलाल; પ્રા परा(-ला)ल] ડાંગર વગેરે અનાજનું પોચું ઘાસ-ખરસલું

પરાંગના સ્ત્રી૦ [સં] પારકી સ્ત્રી

પરાંઠું ન૦ [હિં पराँठा] લોઢી પર તળીને કરાતી ચોપડા જેવી એક જાતની ભાખરી [શેષ

પરાંત (૦) વિ૦ [જુઓ પુરાંત] બાકી રહેલું,

પરાંતવું (૦) અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ પરાંત કે प्र+अंत(સં) ઉપરથી ?] કામ પૂરું કરવું, પરવાર

પરિ- [સં] એક ઉપસર્ગ 'ચારે તરફનું', પરિપૂર્ણ' એવા અર્થ બતાવે ઉદા૦ પરિક્રમ; પરિગણના

પરિ સ્ત્રી૦ [જુઓ પેર] પ્રકાર

પરિકર પુ૦ [સં] કમરબંધ (૨) પરિજન (૩) વૃંદ, સમૂહ (૪) સાભિપ્રાય વિશેષણો સાથેનું કથન-એક અર્થાલંકાર(કા શા)(૫)નાટકના વસ્તુમાં આગામી બનાવોનું ગર્ભિત સૂચન

પરિકલ્પના સ્ત્રી૦[સં] ઠરાવ-નિર્ણય કરવો તે

પરિકેંદ્ર ન૦ [સં] 'સર્કમ્સેન્ટર' (ગ)

પરિક્રમ પું૦ [સં] પરિક્રમણ (૨) અનુક્રમ ૦ણ ન૦, -મા સ્ત્રી૦ પ્રદક્ષિણા (૨) આમ તેમ ફરવું તે

પરિક્લેશ પુ૦ [સં.] થાક, દુઃખ

પરિખા સ્ત્રી૦ [સં] કિલ્લાની આસપાસ રક્ષણ માટે કરાતી પાણીની ખાઈ

પરિગણન ન૦, -ના સ્ત્રી૦ [સં] પૂરી ગણતરી

પરિગ્રહ પુ૦[સં.] સ્વીકાર, અંગીકાર (૨) ધન માલમતા વગેરેનો સંગ્રહ(૩)પત્ની(૪)પરિજન, પરિવાર -હી વિ૦ પરિગ્રહવાળું

પરિઘ પુ૦ [સં] વર્તુળનો ઘેરાવો (૨) આગળો; ભોગળ (૩) ભોગળ જેવું એક આયુધ

પરિચય પુ૦[સં] ઓળખાણ (૨) સહવાસ(૩) મહાવરો [-કરવો,-મેળવવો,-વધારવો.] ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ (સીધા પરિચયથી ભાષાજ્ઞાન આપવાની) એક શિક્ષણપદ્ધતિ, 'ડિરેક્ટ મેથડ'

પરિચર પુ૦ [સં] સેવક ૦ણ ન૦, -ર્યા સ્ત્રી૦ સેવા, ચાકરી [સ્ત્રી૦ દાસી

પરિચારક પુ૦[સં]સેવક પરિચારિકા(-ણી)

પરિચિત વિ૦ [સં] ઓળખીતું

પરિચ્છિન્ન વિ૦[સં] મર્યાદિત (૨) વિભક્ત, જુદું પાડેલું (૩) સુમેય (ગ.)

પરિચ્છેદ પું૦[સં] ભાગ (૨) સીમા. ૦ક વિ૦ પરિચ્છેદ કરનારુ

પરિજન પું૦; ન૦ [સં.] નોકર

પરિજીર્ણ વિ૦ [સં.] અતિ જીર્ણ-જર્જરિત

પરિજ્ઞાન ન૦ [સં.] પૂર્ણ કે સૂક્ષ્મ જ્ઞાન

પરિણત વિ૦[સં] પરિણતિ પામેલું. -તિ સ્ત્રી૦ ઝૂકવુ-નમવું તે (૨) જુઓ પરિણામ -મવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. परिणम्] પરિણામ પામવુ; ફલિત થવું, નીપજવું (-માવવું સ૦ક્રિ૦ પ્રેરક)

પરિણય પુ૦, ૦ન ન૦ [સં.] લગ્ન

પરિણામ પું૦; ન૦ [સં] અંત, ફળ; નતીજો (૨) રૂપાંતર, વિકાર (૩) પરિપક્વતા; પુખ્તતા (૪) એક અલંકાર જેમાં ઉપમાન ઉપમેય સાથે એકરૂપ થઈને કોઈ કાર્ય કરે છે (કા શા.). [-આવવું, -આણવું, લાવવું]. ૦દર્શી પરિણામ વિચારીને કામ કરનારુ; દૂરદર્શી. ૦વાદ પું૦ જગતની ઉત્પત્તિ, નાશ વગેરેને સત્ય પરિણામરૂપ માનનાર મત, સાંખ્યમત. -મી વિ૦ પરિણમતું; ફલિત; પરિણામરૂપે નીપજતુ

પરિણીત વિ૦ [સં.] પરણેલું

પરિતપ્ત વિ૦ [સં.] પરિતાપ પામેલું

પરિતર્પવું સ૦ક્રિ૦ [સં. परि+तृप्] બરાબર સંતોખવુ

પરિતાપ પું૦ [સં] તાપ; સંતાપ. -પિત વિ૦ સંતપ્ત -પી વિ૦ પરિતાપવાળું

પરિતુષ્ટ વિ૦[સં] સંતોષ પામેલુ

પરિતૃપ્ત વિ૦ [સં] પરિતૃપ્તિ પામેલુ. -પ્તિ સ્ત્રી૦ સંતોષ

પરિતોષ પું૦ [સં] સંતોષ

પરિત્યક્ત વિ૦[સં.] છોડી દીધેલું; ત્યજેલું

પરિત્યાગ પું૦[સં.] છોડી દેવું તે ૦વું સ૦ક્રિ૦ પરિત્યાગ કરવો; તજવું

પરિત્રાણ ન૦ [સં.] સંરક્ષણ

પરિદેવના સ્ત્રી૦ [સં] શોક

પરિધાન ન૦ [સં] પહેરવું તે (૨) વસ્ત્ર

પરિધિ પું૦ [સં] વર્તુળનો ઘેરાવો (૨) સૂર્ય-ચંદ્રની આસપાસ દેખાતુ તેજનું કૂંડાળું (૩) ચોમેર ફરતી વાડ (૪) જુઓ નીચોચ્ચવૃત્ત

પરિનિર્વાણ ન૦ [સં.] મોક્ષ

પરિન્યાસ પું૦ [સં] કાવ્યમાં જ્યાં કોઈ વિશેષ અર્થ પૂરો થાય તે સ્થળ (૨) નાટકમાં મુખ્ય કથાની મૂળભૂત ઘટનાનું સંકેતથી સૂચન કરવું તે

પરિપક્વ વિ૦[સં.] પૂરેપૂરુ પાકેલુ. ૦તા સ્ત્રી૦

પરિપત્ર પું૦; ન૦ [સં.] લાગતાંવળગતાંની જાણ માટે ફેરવાતો પત્ર; 'સરક્યુંલર'. [-કાઢવો =કોઈ કામ અંગે લાગતા વળગતા લોકો કે સંસ્થાઓમાં તે જણાવતો પરિપત્ર મોકલવો. -ફેરવવો = લાગતાવળગતાને પરિપત્ર દેખાડી વળવુ — તે મોકલવો..]

પરિપંથી પુ૦[સં.] શત્રુ (૨) વાટપાડુ; લુટારો

પરિપાક પું૦[સં.] પરિણામ; ફળ (૨) પરિપક્વ થવુ તે

પરિપાટ પુ૦[સં.] પરિપાટી, પ્રથા, રિવાજ, ધારો

પરિપાટિ(-ટી) સ્ત્રી૦[સં.] શૈલી, રીતિ (૨) ધારો, પ્રથા, નિયમ (૩) ક્રમ; શ્રેણી. [-પડવી = ધારો કે પ્રથા થવી]

પરિપાણિક પું૦ [સં] ગાયનના તાલના કાળની [પછી તાલી પડવી તે

પરિપાલન ન૦, -ના સ્ત્રી૦[સં.] પાલન, રક્ષણ

પરિપુષ્ટ વિ૦[સં] સારી રીતે પોષણ-વૃદ્ધિ પામેલું

પરિપુષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં] પરિપુષ્ટપણું

પરિપૂત વિ૦ [સં.] સર્વથા પવિત્ર

પરિપૂર્ણ, -રિત વિ૦[સં] ભરપૂર. ૦તા સ્ત્રી૦

પરિપૂર્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] પરિપૂર્ણતા

પરિપોષ પુ૦ [સં.] પરિપુષ્ટ થવું કે કરવું તે; પરિપુષ્ટિ. ૦વું સ૦ક્રિ૦ સારી રીતે પોષવું

પરિપ્રશ્ન પુ૦ [સં.] ફરી ફરીને પૂછવું તે

પરિબળ ન૦ [સં. परि+वल] જોર

પરિબ્રહ્મ ન૦ (પ.) [જુઓ પરબ્રહ્મ] પરમાત્મા

પરિભવ પું૦ [સં.] તિરસ્કાર (૨) પરાભવ

પરિભાષણ ન૦ [સં] વાર્તાલાપ, સંભાષણ (૨) નિંદા, ફિટકાર

પરિભાષા સ્ત્રી૦[સં] કોઈ પણ શાસ્ત્રની સાંકેતિક સંજ્ઞાઓ કે શબ્દો. [-યોજવી = પરિભાષા રચવી-બનાવવી.]

પરિભ્રમણ ન૦[સં] ફરવું-ટહેલવું તે, ભ્રમણ (૨) ગોળ ગતિમાં ફરવું તે

પરિમલ(–ળ) પું૦[सं] સુગંધ ૦વું અ૦ક્રિ૦ પીમળવું –લિત વિ૦ [सं] સુગંધીદાર
પરિમાર્જન ન૦ [सं] ધોવું–માંજવું તે
પરિમાણ ન૦[सं] માપ (૨) જેને લઈને વસ્તુને માપી શકાય છે તે એનું લક્ષણ–મપાઈ શકાવું તે કે તેની રીત. ૦વાચક વિ૦ પરિમાણ બતાવનારું
પરિમિત વિ૦ [सं] અલ્પ, મર્યાદિત (૨) અંદાજસર, માપેલું ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦ –તિ સ્ત્રી૦ માપ, તોલ (૨) સીમા, મર્યાદા (૩) પરમિતિ, 'પેરીમીટર' (ગ)
પરિમેય વિ૦[सं] માપી શકાય તેવું, મર્યાદિત (૨) માપવા યોગ્ય (૩) ન૦ માન, 'મૅગ્નિટ્યુડ' (ગ.)
પરિયટ પું૦ [दे परिअट्ट] ધોબી
પરિયાણ ન૦ [सं प्रयाण અથવા સર૦ सं परियान, प्रा परियाण=જવું તે, સર૦ हिं] (પ) પ્રયાણ (૨) ઢીલ, વિલંબ (?)
પરિયું ન૦, –યો પું૦ [सं परि+इ (परीत), प्रा परीय=મરેલું] પૂર્વજ (૨) વંશજ
પરિરક્ષિત વિ૦[सं] બધી બાજુએથી રક્ષાયેલું
પરિરંભ પું૦, ૦ણ ન૦ [सं] આલિંગન
પરિવર્ત(–ર્ત) પું૦ [सं] યુગ કે કાળનો અંત (૨) ફેરફાર, ક્રાંતિ (૩) ગોળ ફરવું તે –ર્તક વિ૦(૨)પું૦ ફેરફાર–ક્રાંતિ કરનાર (૩) ગોળ ફરનાર કે ફેરવનાર –ર્તન ન૦ જુઓ પરિવર્ત (૨) 'ઇન્વર્ઝન' (ગ) [–પામવું=બદલાવું, ફેરફાર થવો] –ર્તનવાદ પું૦ પરિવર્તન–ક્રાંતિ આવશ્યક તેમ જ કાર્યસાધક છે એવો વાદ –ર્તી વિ૦ બદલાતું
પરિ(–રી)વાદ પું૦ [सं] જૂઠી નિંદા –દી વિ૦ પરિવાદ કરનાર
પરિ(–રી)વાર પું૦ [सं] કુટુંબકબીલો
પરિ(–રી)વાહ પું૦ [सं] છલકાઈને જવું તે (૨) વધારાનું પાણી બહાર નીકળવાનો માર્ગ
પરિવૃઢ પું૦ [सं] અધિપતિ, નાયક
પરિવૃત વિ૦ [सं] વીંટાયેલું
પરિવૃત્ત ન૦ [सं] આલિંગન (૨) 'સર્કમ્સ્ક્રાઈબ્ડ સર્કલ' (ગ) (૩) વિ૦ ચારે બાજુથી વીંટાયેલું
પરિવૃત્તિ સ્ત્રી૦ [सं] ગોળ ફરવું તે (૨) પાછા ફરવું તે (૩) વીંટળાઈ વળવું તે (૪) અદલોબદલો, વિનિમય (પ) એક અર્થાલંકાર, જેમાં એક વસ્તુનો બીજી હીન, સમાન કે ઉત્તમ વસ્તુ સાથે અદલોબદલો વર્ણવ્યો હોય છે (કા શા)
પરિવેશ(–ષ) પું૦ [सं] તેજનું કૂંડાળું, 'હેલો'
પરિવેષ્ટન ન૦ [सं.] ઢાંકણ, આચ્છાદન
પરિવેષ્ટિત વિ૦ [सं] વીંટળાયેલું (૨) ઢંકાયેલું
પરિવ્રજિત વિ૦[सं] પરિવ્રજ્યા લીધી હોય તેવું
પરિવ્રજ્યા સ્ત્રી૦ [सं] સંન્યાસ. [–લેવી]
પરિવ્રાજક પું૦ [सं] સંન્યાસી
પરિવ્રાજિકા સ્ત્રી૦ [सं.] સંન્યાસિની
પરિશિષ્ટ ન૦ [सं] પુરવણી (ગ્રંથ કે લેખની); 'એપેન્ડિક્સ' (૨) વિ૦ બાકી રહેલું
પરિશીલક વિ૦ [सं] પરિશીલન કરનાર
પરિશીલન ન૦ [सं] અનુશીલન, દીર્ઘ સેવન (૨) આલિંગન
પરિશીલિત વિ૦ [सं] પરિશીલન કરાયેલું
પરિશુદ્ધ વિ૦ [सं] પૂર્ણપણે શુદ્ધ –દ્ધિ સ્ત્રી૦ પૂર્ણ શુદ્ધિ
પરિશેષ વિ૦ [सं] બાકી રહેલું, અવશિષ્ટ ૦ઉપપત્તિ સ્ત્રી૦ 'પ્રૂફ બાય એક્ઝોશન' (ગ.)
પરિશોધ પું૦ [सं] ખૂબ શોધ
પરિશ્રમ પું૦ [सं] મહેનત
પરિષદ સ્ત્રી૦ [सं] સભા (૨) પું૦ સભાસદ, મહાસભાનો સભ્ય. [–ભરવી=સભા બોલાવવી–ભેગી કરવી]
પરિ(–રી)ષહ પું૦ [सं.] જુઓ પરીષહ
પરિષ્કાર પું૦ [सं] અલંકાર, શણગાર (૨) સંસ્કાર [–કરવો]
પરિષ્વજવું સ૦ક્રિ૦ [सं परिष्वज्] ભેટવું
પરિસમાપ્ત વિ૦ [सं] સંપૂર્ણ –પ્તિ સ્ત્રી૦ સંપૂર્ણતા
પરિસર પું૦ [सं] આજુબાજુનો–પડોશનો [પ્રદેશ
પરિસરણ ન૦ [सं] ટહેલવું તે, ભ્રમણ
પરિસંખ્યા સ્ત્રી૦ [सं] ગણના, ગણતરી (૨) આશરો, અડસટ્ટો (૩) સરવાળો (૪) એક અર્થાલંકાર, અન્યત્ર નિષેધપૂર્વક પ્રસ્તુતમાં

અમુક ધર્મનો કે સ્વરૂપનો નિર્દેશ (કા. શા) (૫) જેનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હોય એ સિવાય બીજું નહિ એવું વિશિષ્ટ કથન (મીમાંસામાં વિધિ અને નિયમ બંનેથી એ વિરોધી છે)
પરિસીમા સ્ત્રી૦ [સં] હદ
પરિસ્તરણ ન૦ [સં.] આચ્છાદન, ઓઢણ (૨) હોમની જગા આસપાસ દર્ભ પાથરવાનો એક વિધિ
પરિ(-રે)સ્તાન ન૦ [फा.] પરીઓનો મુલક (૨) [લા] સુંદર સ્ત્રી-પુરુષોની જમાવટ
પરિસ્થિતિ સ્ત્રી૦ [સં] આજુબાજુની સ્થિતિ –સંજોગ
પરિસ્ફુટ વિ૦[સં]તદ્દન સ્ફુટ, સ્પષ્ટ દેખાય એવું
પરિસ્વેદ પું૦[સં.] પરસેવો [તજવું
પરિહરવું સ૦ક્રિ૦[सं परिहृ, प्रा परिहर] છોડવું;
પરિહસિત વિ૦ [સં.] પરિહાસ પામેલું
પરિહાર પું૦ [સં] ત્યાગ. –ર્ય વિ૦ ટાળી શકાય એવું કે ટાળવા જેવું
પરિહાસ પુ૦ [સં] મશ્કરી [લઈ લેવાયેલું
પરિહૃત વિ૦ [સં.] દૂર કરાયેલું, ત્યજાયેલું (૨)
પરિંદું ન૦ [જુઓ પરંદુ] પક્ષી
પરી સ્ત્રી૦ [फा] પાંખોવાળી દેવતાઈ સુંદરી. ૦કથા સ્ત્રી૦ પરીઓ જેમાં આવતી હોય એવી–અદ્ભુત કથા ૦સૂરત વિ૦ પરી જેવી સૂરતવાળું, સુંદર
પરીક્ષક પુ૦ [સં.] પરીક્ષા કરનાર. –ણ ન૦ પરીક્ષા –વું સ૦ક્રિ૦[सं परीक्ष्]પરીક્ષા કરવી
પરીક્ષા સ્ત્રી૦[સં]તપાસ, કસોટી [–આપવી, –માં બેસવું = પરીક્ષા માટે ઉમેદવાર બનવું –માં ઊડવું, ઊડી જવું = નાપાસ થવું. –લેવી = વિદ્યાર્થીની પરીક્ષા કરવી.] ૦ર્થી પુ૦ [+अर्थी] પરીક્ષામાં બેસનાર ૦પત્ર (૦ક) જુઓ પ્રશ્નપત્રક –ક્ષિત વિ૦પારખેલું, તપાસેલું(૨)પું૦(સં)અભિમન્યુનો પુત્ર અને અર્જુનનો પૌત્ર –ક્ષ્ય વિ૦ પરીક્ષા કરવા યોગ્ય કે પરીક્ષા કરવા માટેનું
પરીખ પું૦ [सं परीक्ष्, प्रा. परिक्ख] જુઓ પારેખ (૨) એક અટક
પરીઘરો પુ૦ જુઓ પરિગ્રહ
પરીવાદ પુ૦ [સં.] જુઓ પરિવાદ
પરીષ ન૦ +[જુઓ પુરીષ] વિષ્ટા (પ.)
પરીષહ [સં.], પરીસો પુ૦ [प्रा. परीसह] ટાઢ, તડકો, ભૂખ, તરસ વગેરે બાવીસ વિપત્તિઓમાંની પ્રત્યેક કે તે સહેવી તે (જૈન)
પરીસવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. परिविष्, સર૦ हिं. परोसना] + પીરસવું
પરુ ન૦ [સર૦ सं. पूय] પાચ
પરુષ વિ૦ [સં.] કઠોર. ૦તા સ્ત્રી૦
પરું વિ૦ [सं पर] અળગું (પ.) (૨) અ૦ દૂર; અલગ (૩) ન૦ [सं. पुर? સર૦ सं. पद्र= ગામડું] શહેર બહારનો વસવાટ; ઉપનગર
પરૂ(-રો)ણો પું૦ [सं. प्राघुणक, प्रा. पाहुणग] મહેમાન, અતિથિ. –ણાગત, –ણાચાકરી સ્ત્રી૦, –ણાચાર પુ૦મહેમાનગીરી, આતિથ્ય. (–કરવી). –ણી સ્ત્રી૦ સ્ત્રી મહેમાન
પરે અ૦ [જુઓ પેરે] પેઠે, (૨) પ્રકારે (૩) [सं. पर, સર૦ પર] પણે, પેલે ઠેકાણે (૪) [सं. उपरि] (પ.) પર; ઉપર
પરે (રે') સ્ત્રી૦ પોહ; મળસકાનું અજવાળું. [–ફાટવી, ફૂટવી = સવાર થવું.]
પરેજ (રે') વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦, ૦ગાર વિ૦, –જી સ્ત્રી૦ જુઓ 'પરહેજ'માં
પરેડ સ્ત્રી૦ [इं] કવાયત
પરેશ પું૦ [સં.] પરમેશ્વર
પરેશાન વિ૦ [फा.] હેરાન (૨) વ્યાકુલ, ઉદ્વિગ્ન (૩) ધૂર્ત, ખધું, ચતુર.–ની સ્ત્રી૦ મુસીબત; હેરાનગત (૨) વ્યાકુલતા; ઉદ્વેગ
પરેસાઉ વિ૦ વ્યભિચારી (?)
પરેસ્તાન ન૦ જુઓ પરિસ્તાન
પરોક્ષ વિ૦[સં]અપ્રત્યક્ષ, ગેરહાજર. ૦ઉપપત્તિ સ્ત્રી૦ આડકતરી રીતની સાબિતી; 'ઇંડિરેક્ટ પ્રૂફ' (ગ.)
પરોગ પુ૦ અંત, આખર
પરોઢ (રો')પુ૦; ન૦ [सं. प्ररोह, प्रा. परोह?] પ્રભાત; સવાર. –ઢિયું ન૦ મળસકું
પરોણો પું૦ [જુઓ પરૂણો] મહેમાન. [પરોણા જમવવા = પરોણાના ભોજન

ઇત્યાદિની જોગવાઈ કરવી] (૨) [જુઓ પરાણો] આરવાળી લાંબી લાકડી -ણાગત, -ણાચાકરી,-ણાચાર જુઓ 'પરૂણા'માં. -ણી સ્ત્રી૦ જુઓ પરૂણી(૨) આરવાળી નાની લાકડી (૩) ['પરોવવું' ઉપરથી] સોયમાં પરોવેલો દોરો

પરોત (રો') પુ૦ [જુઓ પુરોહિત] ગોર

પરોપકાર પુ૦ [સં] પારકાનું ભલું કરવું તે. -રિતા સ્ત્રી૦ પરોપકાર કરવાનો ગુણ -રી વિ૦ પરોપકાર કરનાર

પરોપકૃતિ સ્ત્રી૦ [સં] પરોપકાર

પરોપજીવી વિ૦[સં]બીજાને આધારે જીવનાર -વિતા સ્ત્રી૦

પરોવવું સ૦ક્રિ૦ [સં.પ્ર+વે,પ્રા પોઞ] પ્રોવું, વેહવાળી વસ્તુને દોરા ઉપર ચડાવવી કે તેમાં દોરો ઘાલવો, પોરવવું (૨)[લા]જોડવું, લગાડવું

પર્જન્ય પુ૦ [સં] વરસાદ

પર્ણ ન૦ [સં] પાંદડું ૦કુટિ(-ટી) સ્ત્રી૦ ઝૂંપડી ૦શય્યા સ્ત્રી૦ પાંદડાંની પથારી ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ ઝૂંપડી [રહેનાર

પર્દેનશીન, પર્દેપોશ વિ૦ [ફા] પડદામાં

પર્યટન ન૦ [સં] મુસાફરી

પર્યવસાન ન૦ [સં] અંત -યી વિ૦, -યિની વિ૦ સ્ત્રી૦ અંતિમ, અંતવાળું

પર્યવસ્થા સ્ત્રી૦ [સં] વિરોધ, પ્રતિકાર

પર્યંક પુ૦ [સં] પલંગ

પર્યંત પુ૦ [સં.] ચોગરદમ ફરતી હદ, ઘેર (૨) અંત, છેવટ (૩) અ૦ સુધી, લગી -તે અ૦ છેવટે, આખરે

પર્યાકુલ(-ળ) વિ૦ [સં] આકુળવ્યાકુળ

પર્યાપ્ત વિ૦ [સં] પૂરતું (૨) સંપૂર્ણ (૩) પ્રચુર, પુષ્કળ (૪) સમર્થ (૫) મર્યાદિત. ૦તા સ્ત્રી૦, -પ્તિ સ્ત્રી૦ પર્યાપ્તપણું

પર્યાય પુ૦ [સં] સમાનાર્થ શબ્દ (૨) રીત; રસ્તો (૩) યુક્તિ, બહાનું (૪) પ્રકાર (૫) ક્રમ, અનુક્રમ (૬) પદાર્થનો ગુણ કે ધર્મ અથવા તજ્જન્ય પરિણામ (૭) એક અર્થાલંકાર, જેમાં એક વસ્તુ ક્રમથી અનેક વસ્તુઓમાં કે અનેક વસ્તુઓ ક્રમથી એક વસ્તુમાં હોવાનું વર્ણન કરવામાં આવે છે (કા શા) (૮) 'આઇડેન્ટિટી' (ગ) ૦ચિહ્ન ન૦ પર્યાયની (=) આવી નિશાની -યિક વિ૦ એકાત્મિક, 'આઇડેન્ટિકલ' (૨) એકરૂપ, 'કૉન્ગ્રુઅન્ટ' (ગ) -યોક્ત ન૦ [+ उक्त] એક અર્થાલંકાર, જેમાં કહેવાની વાતનો ઉલ્લેખ સ્ફુટ રૂપે કરવાને બદલે આડકતરી રીતે કરેલો હોય છે (કા શા)

પર્યાલોચન ન૦, -ના સ્ત્રી૦ [સં] સંપૂર્ણ આલોચન, સમીક્ષા

પર્યુપાસના સ્ત્રી૦ [સં.] સેવા

પર્યુષણ ન૦ [સં] જુઓ પજુસણ

પર્યેષક પુ૦ [સં] પર્યેષણા કરનાર, શોધક. ૦તા સ્ત્રી૦ -ણ ન૦, -ણા સ્ત્રી૦ અન્વેષણ; આલોચના, તત્ત્વચિંતન

પર્વ ન૦ [સં] ગ્રંથનો ભાગ (૨) આઠમ, ચૌદશ, પૂનમ અને અમાસ એમાંની એક તિથિ (૩) પવિત્ર દિવસ (૪) તહેવાર (૫) સાંઠાનો એક ગાંઠાથી બીજા ગાંઠા સુધીનો ભાગ ૦ણી [સં पर्वन् પરથી] પરવણી, પવિત્ર દિવસ

પર્વત પુ૦ [સં] પહાડ ૦રાજ પુ૦ (સં) હિમાલય

પર્હેજ, ૦ગાર, -જી [ફા.] જુઓ 'પરહેજ'માં

પલ ન૦[સં] માસ(૨)ચાર તોલા જેટલું માપ (૩) સ્ત્રી૦ પળ, ક્ષણ વાર

પલક સ્ત્રી૦[સં] પળ, ક્ષણ (૨)[ફા] આંખનો પલકારો ૦દરિયાવ પુ૦ ઘડીકમાં રેલમછેલ કરી દે એવો વરસાદ (૨) પરમેશ્વર ૦દરિયો પુ૦ (ઘડીએ ઘડીએ પાણી માગતા બાળકને માટે બોલાય છે)

પલકવું અ૦ક્રિ૦ ['પલક' પરથી] મીંચાવું ને ઊઘડવું(૨)આંખ પલકવાની જેમ ગતિ હોવી કે થવી(૩) ઝબૂકવું, રહી રહીને પ્રકાશવું (૪) ચળવું, અસ્થિર થવું

પલકો,-કારો પુ૦[જુઓ પલક] આંખનું પલકવું તે (૨) ઝબકારો (૩) અણસારો, ઇશારો

પલટણ(-ન) સ્ત્રી૦ [ઇ પ્લૅટૂન, પો , સર૦ હિં, મ] લશ્કરની ટુકડી -ણિ(-નિ)યો પુ૦ લશ્કરનો સિપાઈ

પલટવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. पल्लट्ट] બદલવું
પલટાપલટી સ્ત્રી૦ ફેરફાર, ઊથલપાથલ
પલટાવું અ૦ક્રિ૦ -વવું સ૦ક્રિ૦ 'પલટવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક
પલટી સ્ત્રી૦, -ટો પું૦ [જુઓ પલટવું] ફેરબદલી (૨) ગાવામાં સ્વરને ઉતારવો અને ચડાવવો તે(૩) ઊથલો (૪) પટાબાજીનો એક દાવ. [-ખાવો, મારવો=પલટાવું.]
પલપલવું અ૦ક્રિ૦[अप. पल्ल (सं प्र+कट्य्)]- ચળકવું, ચમક ચમક થવું
પલપૈતૃક ન૦ [सं.] શ્રાદ્ધમાં અપાતો માસપિંડ
પલવટ સ્ત્રી૦ [सं. पल्लव] કેડ બાંધવી તે કે તેનું કપડું (જેવું ભીલો બાંધે છે)(૨)પાલવ કે નીચે લટકતો છેડો, તેને કેડે કે છાતીએ તાણી બાંધવો તે
પલવડી સ્ત્રી૦ [જુઓ પલ્લી] (સુ.) ઘરોળી
પલવલિયાં ન૦બ૦વ૦ (આંખના) ઝળઝળિયાં. (-આવવાં,-લાવવાં)
પલવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. पल्लव=કોંટા ઉપરથી] રાજી કરવું, રીઝવવું
પલવાડ સ્ત્રી૦ [सं. परि+वाड] વાડ
પલવાવું અ૦ક્રિ૦ 'પાલવવું'નું કર્મણિ
પલવું અ૦ક્રિ૦ [सं प्रा पल्]+ પળવું, જવું
પલળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ પલાળવું] ભીનું થવું (૨) [લા.] પોચું થવું, પીગળવું (મન)
પલંગ પું૦ [सं पर्यंक, प्रा. पलिअंक, पल्लंक] મોટો ખાટલો ૦ડી સ્ત્રી૦ નાનો પલંગ,ઢોલણી. ૦પોશ ન૦ પથારી ઉપર પાથરવાનો ઓછાડ
પલાકું(-ખુ) ન૦ આંકના પાડાનો પ્રશ્ન -ખી સ્ત્રી૦ આંકના પાડામાંની દરેક હાર
પલાણ ન૦[सं पर्याण, प्रा पल्लाण, सर० फा. पालान, सं पल्ययन] ઘોડાની પીઠ ઉપર નાખવાનો સામાન (૨) સવારી [-કરવું= પલાણવું -માંડવું = સવારીનો સામાન કસવો] ૦વું અ૦ક્રિ૦ સવારી કરવી (૨) ઘોડાની પીઠ ઉપર સામાન કસવો
પલાયો પું૦ [इं. प्लेनर] છાપતી વખતે બીબાં બરાબર બેસાડવા તેમના ઉપર મૂકી ઠોકવાનો લાકડાનો કકડો [નાસી જવું
પલાયન ન૦ [सं.] નાસી જવું તે. -માન વિ૦
પલાયિત વિ૦ [सं.] નાઠેલું, દોડી ગયેલું
પલાવ પું૦ [फा] ભાતમાં દાળ ને માંસ નાખી બનાવેલી એક વાની
પલાવટ સ્ત્રી૦ ભીલની એક જાત
પલાવન ન૦ ['પળાવવું' ઉપરથી] પળાવવું- પાલન કરાવવું તે [જુઓ પિતપાપડો
પલાશ પું૦ [सं] ખાખરો. ૦પાપડો પું૦
પલાશવેલ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
પલાશી પું૦ [सं.] રાક્ષસ (૨) ઝાડ (૩) સ્ત્રી૦ દીપકની એક રાગણી
પલા(-ળા)વું અ૦ક્રિ૦[सं. पल्]+જવું, પલવું
પલાળવું સ૦ક્રિ૦ [सर० प्रा. पलाविअ, सं. प्लावित] ભીંજવવું (૨)[લા] મન પર અસર પહોંચાડવી (૩) વશ કરવા દાટી પલાળવી (૪) [લા.] કોઈ કામ શરૂ કરવું
પલાળિયું ન૦ ['પલાળવું' ઉપરથી] નહાતી વખતે પલાળવા બદલાતું પંચિયું
પલાંકું(-ખું) ન૦ પલાણું
પલાંઠિયો વિ૦પું૦['પલાંઠી' ઉપરથી]પાણીમાં પલાંઠીભેર મારવાનો-(ફૂદકો)
પલાંઠી સ્ત્રી૦[प्रा. पल्हत्थिय (सं पर्यस्तिका)] પગ અમુક ઢબે વાળીને ચપટ બેસવાની એક રીત. [-મારવી, વાળવી; વાળીને બેસવું = પગ પર પગ ચઢાવીને નિરાંતે કે દૃઢ આસન લગાવીને, કે વધુ જગા રોકાય તેમ બેસવું.]
પલાંઠો પું૦ [જુઓ પલાઠી] મોટી પલાંઠી
પલાંડુ સ્ત્રી૦ [सं] ડુંગળી; કાંદો
પલિત વિ૦ [सं] પળિયાવાળું
પલીત પું, ન૦ [हिं , (फा पलीद)] ભૂતપ્રેત
પલીતો પું૦ [फा., प्रा पलित्त (सं. प्रदिप्त)] જામગરી [-ચાંપવો, મૂકવો=જામગરી સળગાવવી'(૨) ઉશ્કેરવું, ઊભું કરવું]
પલૂર ન૦ લીલી કુમળી ડુંગળી કે લસણ (૨) વિ૦ બહુ બારીક (કાપડ)
પલેટ પું૦,સ્ત્રી૦[सर० हिं , इं प्लेट] (સીવવાના સંચાથી) કપડાની પટ્ટી વાળી સાંધવી તે. [-ભરવો, -મારવો, -લેવો]
પલેવણ ન૦ [प्रा. पलोअण(सं. प्रलोकन)] +

જીવજંતુના રક્ષણાર્થે લૂગડાં, રજોહરણ વગેરેને પહોળાં કરી તપાસવાં-ખંખેરવાં તે (જૈન)(૨) [प्रा पलीवण(सं प्रदीपन)] અગ્નિ
પલોટ સ્ત્રી૦ ['પલોટવું' પરથી] અનુભવ, કેળવણી, તાલીમ
પલો(-ળો)ટવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा पल्लोट्ट=પ્રવૃત્તિ કરવી, ફેરવું] કામકાજમાં જોડી પાવરધું કરવું (૨) કેળવી સવારી લાયક કરવું (૩) ચંપી કરવી, દબાવવું
પલ્લવ પુ૦, ન૦ [सं] કૂંપળ (૨) પાંદડું (૩) અળતો, લાખનો રંગ (૪) પાલવ, વિસ્તાર (૫)પુ૦એક ઐતિહાસિકકાલીન લોક-પ્રજા ૦ગ્રાહી વિ૦ ઉપરચોટિયું, ઊંડું નહિ તેવું (જ્ઞાન) ૦વું અ૦ ક્રિ૦ પલ્લવિત થવું; પાંગરવું, નવાં પાન આવવાં -વાલેખન ન૦ [+आलेखन] પત્ર વેલ વગેરેનું આલેખન -વિત વિ૦ નવાં પાનના ફાલથી હેલૂર થઈ રહેલું -વી વિ૦ પલ્લવોવાળું [વૃક્ષ] (૨) સ્ત્રી૦ ચલનવલનથી કરેલા ઇશારા ઉદા૦ કરપલ્લવી, નેત્રપલ્લવી
પલ્લાઉ વિ૦ ['પલ્લું' ઉપરથી] જેને મોટું પલ્લું આપવું પડતું હોય તે
પલ્લી સ્ત્રી૦[सं]નાનું ગામડું (૨)પરલી, ગરોળી
પલ્લી સ્ત્રી૦ માંડવી, ગરબાની કોડિયાં મૂકવાની દીવી. [-કાઢવી, -મૂકવી]
પલ્લું ન૦ [फा] ત્રાજવાનું એક છાબડું
પલ્લું ન૦ વર તરફથી કન્યાને અપાતું સીધન [-આપવું,-કરવું, -ભરવું, -ચડાવવું]
પલ્લો પુ૦[सं पल्लव]પાલવ(૨)મજલ,ટપ્પો,છેટું
પલ્વલ ન૦ [सं] તળાવડું
પવઈ સ્ત્રી૦ પાવઈ, પવૈયો
પવન પુ૦ [सं] વા, વહેતો વાયુ (૨) [લા.] તોર, મિજાજ (૩) શોખનો શિરસ્તો-ફેશન [-આવવો=પવન વાવો. -કાઢી નાખવો =મિજાજ ઉતારવો -ચાલવો, વાવો=ની ફેશનશરૂ થવી -છૂટવો=પવન સરવો(૨)પવન વહેવા લાગવો -ફૂંકાવો=પવનનું જોરશોર વાવું -ભરાવો=(શરીરમાં) પવનની માઠી અસર થવી -ભરાવો=(મગજમાં) મિજાજ કે મમતમાં હોવું -લાગવો=શરીર ઉપર પવનની માઠી અસર થવી (૨) અસર થવી.] ૦કુમાર પુ૦ હનુમાન (૨) ભીમ ૦ચક્કી સ્ત્રી૦ પવનથી ચાલતું ચક્રવાળું યંત્ર ૦પાવડી સ્ત્રી૦ જેથી આકાશમાં ઊડી શકાય એવી જાદુઈ પાવડી- ૦વેગી વિ૦ પવન જેટલા-અતિવેગવાળું ૦સુત પુ૦(સં)હનુમાન (૨) ભીમ -નાશન વિ૦ [+अशन] પવન ખાઈને જીવનારું -નાસ્ત્ર ન૦ [+अस्त्र] પવનનું અસ્ત્ર
પવમાન પુ૦ [सं] પવન (૨) ગાર્હપત્ય અગ્નિ
પવાડવું સ૦ક્રિ૦ પાવું, પિવાડવું
પવાડી સ્ત્રી૦ અભરાઈ
પવાડો પુ૦[सं प्रवृद्ध, प्रा पवड्ढ? સર૦ म, हिं पवाडा] વીરનું પ્રશસ્તિ-કાવ્ય (૨) [કટાક્ષમાં] નિંદાત્મક કાવ્ય(૩)નિંદા, આક્ષેપ
પવા(૦ય)ત સ્ત્રી૦ ['પાવું' ઉપરથી] સૂતર અને કાપડને પાવામાં આવતી કાંજી (૨) ખેતર વગેરેમાં પાણી પાવું તે
પવાલી સ્ત્રી૦ [જુઓ પવાલું] નાનું પ્યાલું (૨) ઊંચું નળાકાર એક વાસણ -લું ન૦ [જુઓ પ્યાલું] પાણી પીવા માટેનું નાનું વાસણ, જામ (૨) મોટું નળાકાર એક વાસણ (૩) [જુઓ પાલી] અનાજ માપવાની નાની.પાલી
પવિ સ્ત્રી૦ [सं] ઇંદ્રનું આયુધ - વજ્ર
પવિત્ર વિ૦ [सं] શુદ્ધ, પાવન ૦પણું ન૦ ૦તા,-ત્રાઈ સ્ત્રી૦ -ત્રાસન ન૦ [+आसन] પવિત્ર (દર્ભનું) આસન
પવિત્રા પુ૦ [म] લાઠી, લેજીમ, કુસ્તી વગેરેના દાવની તૈયારીનું આગળ પગ કરીને ઊભવાનું આસન
પવિત્રા અગિયારશ(-સ) સ્ત્રી૦ [પવિત્રું + અગિયારશ] શ્રાવણ વદ અગિયારશ
પવિત્રા બારશ(-સ) સ્ત્રી૦શ્રાવણ સુદ બારસ
પવિત્રિત વિ૦[सं] પવિત્ર-શુદ્ધ કરાયેલું
પવિત્રી સ્ત્રી૦ [प्रा पवित्तय (सं पवित्रक) = વીંટી] દર્ભની વીંટી (૨) ['પવિત્ર' ઉપરથી] પવિત્ર શબ્દો પાડેલી કે ભરેલી રેશમી પટ્ટી
પવિત્રું ન૦[सं.पवित्र ઉપરથી]ઠાકોરજીને ધરાવેલી રેશમની માળા(૨)કોટે ઘાલવાની મોતીની સેર

પવૈયો પુ૦ પાવૈયો, હીજડો

પશમ સ્ત્રી૦ [फा. पश्म] રુંવાટી, વાળ (૨) હિમાલયમાં થતા એક જાતના બકરાના વાળ (જેનું ગરમ કાપડ બને છે). **–મી** [फा.] પશમનુ, પશમવાળું. **–મીનો** પું૦ [फा.] પશમનું બનેલું કાપડ

પશુ ન૦ [सं.] જાનવર, ચોપગું પ્રાણી **૦જન્ય** વિ૦ પશુમાંથી નીપજતુ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦. **૦ધર્મ** ન૦ પશુને છાજે એવો હીન–અમાનવ ધર્મ. **૦પતાકા(૦સ્ત્ર)** ન૦ (સ) શંકરનુ એક દિવ્ય અસ્ત્ર, પાશુપત. **૦પતિ, ૦પાલ (–ળ)** પું૦ મહાદેવ (૨) ગોવાળ. **૦બલિ** પુ૦ યજ્ઞમા પશુનુ બલિદાન **૦માર** પુ૦ પશુને પડે એવો માર, ઢોરમાર. **૦યજ્ઞ, ૦યાગ** પું૦ પશુ વડે કરાતો યજ્ઞ. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ પશુતા, પાશવતા. **૦વૈદક** ન૦ પશુઓ માટેનુ વૈદુ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ પશુનું–તેના પાલન વગેરેનું શાસ્ત્ર, 'ઝૂઓલોજી'. **૦સામાન્ય** વિ૦ પશુઓમા પણ મળી આવતુ

પશુડું ન૦ [दे. पसुअ = ફૂલ, પુષ્પ અથવા प्रा. पसूअ (सं प्रसूत) પેદા થયેલુ ઉપરથી ?] બચ્ચું, નાનું બાળક (બોલવામા 'પસુડું' વપરાય છે)

પશેમાન વિ૦ [फा] પસ્તાયેલું, શરમાયેલુ. **–ની** સ્ત્રી૦ ખેદ, પશ્ચાત્તાપ

પશ્ચાત્ અ૦[सं] પછી. **–ત્તપ્ત** વિ૦ પશ્ચાત્તાપ કરતુ. **–ત્તાપ** પુ૦ પસ્તાવો. **–દ્ભૂમિ** સ્ત્રી૦ ચિત્રની પાછળની ભૂમિકા, જે તેને ઉઠાવ, છટા વગેરે અર્પે છે, 'બૅકગ્રાઉન્ડ'

પશ્ચિમ વિ૦ [सं.] આથમણુ (૨) પાછળનું, પાછલું (૩) સ્ત્રી૦ આથમણી દિશા (૪) ન૦ યુરોપ, અમેરિકા વગેરે પશ્ચિમનો પ્રદેશ. [પશ્ચિમમાં સૂર્ય ઊગવો = કદી પણ ન બને તેવું બનવું] **૦દક્ષિણ** વિ૦ પશ્ચિમ અને દક્ષિણની વચ્ચેનુ – નૈઋત્ય **૦દ્વાર** ન૦ ગુદા. **૦બુદ્ધિ** વિ૦ પાછળથી જેને ઉકેલ સૂઝે છે તેવુ **૦હિંદી** સ્ત્રી૦ હિંદીની એક પ્રાંતિક બોલી. **–માભિમુખ** વિ૦ [+अभिमुख] પશ્ચિમ બાજુએ મોંવાળુ . **–મી** વિ૦ પશ્ચિમનુ, –ને લગતુ **–મોત્તર** વિ૦ [+उत्तर] પશ્ચિમ અને ઉત્તર વચ્ચેનુ, વાયવ્ય

પશ્તો સ્ત્રી૦ એ નામની સરહદ પ્રાંતથી અફઘાનિસ્તાન સુધી ચાલતી એક ભાષા

પશ્યંતી સ્ત્રી૦ [सं.] વાણીની બીજી સ્થિતિ (જુઓ 'પરા')

પસ સ્ત્રી૦(કા)[प्रा. पसइ (सं प्रसृति) = ખોબો; અંજલિ] પસલો, પોશ, ખોબો

પસતાગિયો પુ૦ પસ્તાગિયો, કાછિયો

પસ(–હ)ર ન૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. पसा,–सर] મળસકે ઢોરને ચરવા લઈ જવા તે, પરોઢ

પસરવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. पसर (सं प्र + सृ)] પ્રસરવું, ફેલાવુ

પસલી સ્ત્રી૦ [જુઓ પસ] પોશ (૨) એક આચમનનુ જળ રહે એવો હાથના પહોંચાનો આકાર (૩) વીંટી (૪) ભાઈના બહેનને ભેટ **–લો** પું૦ ખોબો

પસવારવું સ૦ક્રિ૦ પંપાળવુ

પસંદ વિ૦ [फा.] ગમતુ (૨) ચૂંટી કાઢેલું, સ્વીકારેલું. [–આવવું, પડવુ = પસંદગી થવી; ગમવુ **–કરવું** = પસંદગી કરવી; સ્વીકારવુ] **૦ગી** સ્ત્રી૦ પસંદ કરવું તે, રુચિ

પસાય પું૦ [सं प्रसाद; प्रा. पसाय] પ્રસાદ; કૃપા (૨)રાજી થઈને આપેલી બક્ષિસ

પસાયતું ન૦ [જુઓ પસાય]બક્ષિસ તરીકેની [જમીન

પસાર વિ૦ [पो.] (બહુધા વિધેય વિ૦ તરીકે વપરાય છે) વટાવેલું; આરપાર ગયેલુ (૨) (કસોટીમા)પાર ઊતરેલું(૩)સ્ત્રી૦ આંટા મારવા તે (જમ્યા પછી કે ચોકી કરતાં)

પસાર પુ૦ [प्रा. पसार (सं. प्रसार)] પ્રસાર; ફેલાવો, પ્રચાર(૨)પ્રવેશ,પેસારો. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रसारय्, प्रा. पसार] ફેલાવવું(૨)લંબાવવું. **–રો** પું૦ પસાર, ફેલાવ

પસિયારું ન૦ જુઓ પખિયારું

પસીનો પુ૦ [हिं] જુઓ પરસેવો

પસૂંદી સ્ત્રી૦ પરસૂદી, મેંદા

પસોપેશ સ્ત્રી૦ [फा.] વિચાર, મૂઝવણ

પસ્તાગિયો પુ૦ પસતાગિયો, કાછિયો

પસ્તાનું ન૦ [सं. प्रस्थान] બહારગામ જવા

ઊપડવું તે (૨) મુહૂર્ત સાચવવા પોતાને ઘેરથી નીકળી બીજાને ઘેર વાસ કરવો તે [–કરવું, –મૂકવું]

પરતાવું અ૰ક્રિ૰ ['પરતાવો' પરથી. સર૰ हिं पस्ताना, म पस्तावणें] પરતાવો કરવો –વો પુ૰ [सं पश्चात्ताप, प्रा. पच्छाताव(–य, या)व] ભૂલ કે દોષને માટે પાછળથી થતો ખેદ, પશ્ચાત્તાપ

પરતાળ સ્ત્રી૰ ઉપરાઉપરી ઠોક, વાણીના પ્રહાર [–પડવા] [પરસ્તું ૨

પરતી સ્ત્રી૰ નકામા – રદ્દી કાગળ (૨) જુઓ

પરતું ન૰ [જુઓ પિસ્તું] એક સૂકો મેવો, પિસ્તું (૨) [फा पुश्ती = મદદ] ઉપરાણું [–તાણવું = પક્ષ ખેંચવો, ઉપરાણું લેવું]

પલટાવું અ૰ ક્રિ૰ (ચ) પછડાવું

પહર ન૰ જુઓ પસર, પરહ

પહાડ પુ૰ [સર૰ हिं., म] ડુંગર, પર્વત [–જેવું = પર્વત જેવું મોટું કે દઢ, અડગ, મજબૂત] –ડી વિ૰ પહાડનું (૨) [લા] કદાવર, મજબૂત (૩) સ્ત્રી૰ નાનો પહાડ (૪) પહાડોની હાર (૫) એક રાગિણી [પથ્થર

પહાણ(–ણો) પુ૰ [प्रा पाहाण (सं पाषाण)]

પહાણવું સ૰ક્રિ૰ [સં. પ્રધાવન કે 'પહાણો' ઉપરથી ?] રગવા માટે (કોરું કપડું) વેણ

પહાણી ન૰ [म, સર૰ म. पाहणें, प्रा पेह. सं प्रेक्ष परथी] તપાસણી ૰પત્રક ન૰ [म] જેમાં ખેતર, તેમાંનાં ઝાડ અને પાકની નોંધ લેવાય છે તે તલાટીનું પત્રક

પહિરાવવું સ૰ ક્રિ૰ [प्रा पहिरावण (सं. परिधापन) = ભેટમાં અપાતું વસ્ત્રાદિ] + બક્ષવું, ભેટ આપવી

પહેરછા સ્ત્રી૰ પહેરવાની રીત

પહેરણ (પ્) ન૰ કુડતું, બદન (૨) પહેરવું તે કે તેની રીત –ણું ન૰ ઘાઘરાને બદલે કમ્મરે વીંટવાનું વસ્ત્ર (૨) પહેરવાનું વસ્ત્ર (૩) પહેરવાની રીત

પહેરવું (પ્) સ૰ક્રિ૰ [सं परिधा, प्रा पहिर] શરીર ઉપર ધારણ કરવું (૨) અંદર દાખલ કરવું (ઉદા૰ અરીસ પહેરવું)

પહેરવેશ પુ૰ [પહેરવું + વેશ] કપડાં પહેરવાની રીત (૨) પોશાક

પહેરામણી સ્ત્રી૰ [જુઓ પહિરાવવું; प्रा पहिरावण] કન્યાના બાપ તરફથી વરપક્ષ તેના સગાંને અપાતી બક્ષિસ [–કરવી = ભેટ આપવી પહેરામણીનો વર = જેને કન્યા ઉપરાંત ભેટ રોકડ આપવું પડે તેવો કુળવાન વર.]

પહેરાવવું સ૰ક્રિ૰ 'પહેરવું'નું પ્રેરક (૨) યુક્તિપૂર્વક બીજાને વળગાડવું (માલ ઇ૰), ગમે તેમ સમજાવી ફસાવવું, પધરાવી દેવું

પહેરો (પ્) પુ૰ [फा पहरह, સર૰ પહોરો, सं. प्राहरिक, प्रा. पाहरिय = પહેરેગીર, हिं पहरा, म पाहरा] તપાસ, જાપતો, ચોકી (૨) સંભાળ, હવાલો [પહેરામાં રાખવું = જાપ્તામાં રાખવું –ભરવો = ચોકી કરવી –મૂકવો, બેસાડવો = ચોકીની વ્યવસ્થા કરવી] –રેગીર પુ૰ પહેરો ભરનાર, ચોકીદાર; સંત્રી

પહેલ (પ્હે) પુ૰ [फा पहलु] પાસો. [–પાડવા = પાસા પાડવા] ૰દાર વિ૰ પાસાદાર

પહેલવાન પુ૰ [फा पहलवान] મલ્લ, કુસ્તીબાજ (૨) બહાદુર; શૂરવીર [ભાષા

પહેલવી સ્ત્રી૰ [फा पहलवी] ઈરાનની પ્રાચીન

પહેલ (પ્હેલ,) સ્ત્રી૰ [दे पहिल्ल = પહેલ –આગેવાની કરવી, अप पइल = પહેલું] પ્રારંભ, આગેવાની [–કરવી = આગેવાની કરવી, પહેલું થવું, પહેલું કામ કરીને દાખલો બેસાડવો] ૰વહેલું (વ્) વિ૰ પહેલી જ વારનું, સૌથી પ્રથમ (૨) અ૰ શરૂઆતમાં જ, સૌથી અગાઉ ૰વાડો પુ૰ (કા) પ્રારંભ; શરૂઆત. ૰વારકું વિ૰ પહેલી વારનું. ૰વેતરી વિ૰ સ્ત્રી૰ પહેલા વેતરની (ગાય ભેંસ ઇ૰) –લાં અ૰ અગાઉ, પૂર્વે –લું વિ૰ પ્રથમ (૨) પહેલાં કરનારું, મુખ્ય (૩) અ૰ સૌથી આગળ [પહેલા ખોળાનું = (સ્ત્રીનું) પ્રથમ સંતાન (૨) [લા.] ઘણું લાડ લડાવેલું – વહાલું (બાળક) પહેલા નંબરનું = શ્રેષ્ઠ પંક્તિનું પહેલેથી = શરૂઆતથી પહેલે ઘરથી = ધરમૂળથી, પ્રથમથી પહેલે પાટલે = આરંભમાં, છેક ટોચે, છેલ્લી હદે]

પહો(-હોં)ચ (પહોંચ,) સ્રી૦ [પહોંચવું ઉપરથી] પહોંચવુ તે (૨) પાવતી, રસીદ (૩) [લા] સમજશક્તિ, અક્કલ (૪) શક્તિ, સામર્થ્ય [-ફાડવી=પાવતીની નોંધ રહે તેટલો ભાગ રાખી, તેની નકલ છૂટી કરીને આપવી. **પહોંચી જવું**=વખતસર જઈ પહોંચવું **પહોંચી વળવું**=ટક્કર ઝીલવી; મુશ્કેલી અથવા વિરોધનો મુકાબલો કરી પાર ઊતરવું] ૦બુક સ્રી૦ પાવતી આપવાના કાગળોની બાંધેલી વહી

પહો(-હોં)ચવું અ૦ક્રિ૦ [પ્રા. पहुच्च; સર૦ હિં. पहुँचना] (બારેક ઠેકાણે) જવું; પૂગવું (૨) (મોકલેલી વસ્તુનું) મળવું (૩) ટકવું, નભી રહેવું (૪) સ૦ક્રિ૦ (સરખામણીમા કે સ્પર્ધામાં) બરાબર થવું **પહોંચાડવું** સ૦ક્રિ૦ 'પહો(હોં)ચવું'નું પ્રેરક

પહો(-હોં)ચેલું વિ૦ ['પહોંચવું' ઉપરથી, કે સર૦ દે पच्चल=પાકું; સમર્થ] [લા] ન છેતરાય તેવું, પકકું. [પહોંચેલ(-લી) બુટ્ટી, માયા=ઘણું પક્કું માણસ]

પહોતવું (પ્હો) અ૦ ક્રિ૦ (પ) + પહોંચવું

પહોતેલું વિ૦ ['પહોતવું' ઉપરથી; અથવા પ્રા. पहुत्त (સં प्रभूत)=સમર્થ, પહોંચેલું] ન છેતરાય તેવું, પકકું

પહોર (પ્હો) પું૦ [જુઓ પ્રહર] ત્રણ કલાક. -રો પું૦ [જુઓ પહેરો] ચોકી

પહોળાવું અ૦ક્રિ૦ પહોળું થવું. -વવું (પ્રેરક)

પહોળિયું (પ્હો) ન૦ ['પહોળું' ઉપરથી] મુંબઈગરો રૂપિયો

પહોળું (પ્હો) વિ૦ [પ્રા. पुहुलअ (સં पृथुलक)] ચોડું, પનાદાર (૨) ખૂલતું, મોકળું (૩) બીડેલું, બંધ નહિ તેવું; ખુલ્લું. (૪) છૂટું; પથરાયેલું (જેમ કે દાણા પહોળા કરવા.) [-થવું=રાજી થવું, પોરસાવું (૨) વધારે પડતું ઉદાર કે નફકરું બનવું -થઈ જવું =પાયમાલ થઈ જવું. **પહોળે હાથે**= ઉદારતાથી, છૂટે હાથે]-ળાઈ(-શ) સ્રી૦

પહોંચ, ૦બુક, ૦વું, -ચાડવું, -ચેલું જુઓ 'પહોચ', ૦બુક, ૦વું ઇ૦

પહોંચી (પ્હોં૦) સ્રી૦ [સર૦ હિં. पहुँची] પહોંચાનું એક ઘરેણું. -ચો પું૦ [સર૦ હિં, મ.] હાથનું કાંડુ. [-પકડવો=ગુનો કરતા પકડી પાડવું (૨) જકડમાં-પકડમાં લેવું. **પહોંચા કરડવા**=આગળ શું કરવું તે ન સમજવાથી મૂંઝાવું (૨) પાછું પડવું, પસ્તાવો કરવો]

પળ સ્રી૦ [સં. पल] ઘડીનો સાઠમો ભાગ; ૨૪ સેકંડ (૨) ક્ષણ

પળકવું અ૦ક્રિ૦ [દે. पलक्ख=આસક્ત, લ પટ] ખાવાની લાલચથી મોમા પાણી છૂટવું (૨) ખાવાની આશાએ આવવુ - પેધવુ

પળકો પું૦ [જુઓ પલકવુ] પલકો, ચમકારો

પળત વિ૦ પળાતુ (જમીન માટે)

પળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ પલવુ] જવું (૨) ['પાળવું' ઉપરથી] બરદાસ્ત થવી, પોષણ થવું (૩) અનુકૂળ આવવું (૪) ['પળિયું' ઉપરથી] વાળ ધોળા થઈ જવા (૫) [અપ. पल=પ્રગટ કરવુ] પ્રગટ થવું (૬) સ૦ક્રિ૦ ['પાળવું' ઉપરથી] (વચન) પાળવું (૭) ભોગવટો તાબામા હોવો (જમીનનો)

પળશી(-સી) સ્રી૦ [દે. पलसु=સેવા-પૂજા; ભક્તિ] ખુશામત, મન મેળવવાની મહેનત

પળા સ્રી૦ ['પાળવું' ઉપરથી] પાલન, સેવા-ચાકરી (૨) પાલવવુ પડે તેવું (બાળક, ઘરડું વગેરે) (૩) કંટાળો આપે એવું કામ

પળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પાળવું,' 'પળવુ'નું પ્રેરક

પળાવું અ૦ક્રિ૦ 'પળવું,' 'પાળવું'નું કર્મણિ (૨) + જુઓ પલાવુ

પળિયું ન૦ [સં. पलित, પ્રા. पलिअ] ધોળો થયેલો વાળ. [પળિયાં આવવાં=વાળ ધોળા થવા, ઘડપણ આવવું.] -ય(-યે)લ વિ૦ પળિયાંવાળું

પળી સ્રી૦ [સં. पल=પ્રવાહીનું એક માપ; પ્રા. पलिअ; સર૦ હિં पली, મ.] કુલ્લા કે બરણીમાથી ઘીતેલ કાઢવાનું એક લોઢાનું સાધન. -ળો પુ૦ મોટી પળી

પળોજણ સ્રી૦ (કા.) પરવરશી; ઊઠવેઠ (૨) ઉપાધિ, ચિંતા

પળોટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પલોટવું

પંક પું૦ [સં] કાદવ. ૦જ ન૦ કમળ

પંકાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ સં प्र+अंक्, અથવા पक्ति=કીર્તિ] પ્રખ્યાત થવું, વખાણવું

પંકિલ વિ૦ [સં] કાદવવાળું ૦તા સ્ત્રી૦

પંક્તિ સ્ત્રી૦ [સં] લીટી (૨) હાર, પંગત [-આપવી=સાથે એક પંગતે જમવાનો હક આપવો. પંક્તિમાં આવવું=હારમાં ગોઠવાવું (૨) ગણનામાં આવવું, લેખાવું પંક્તિમાં લેવું=નાતબહાર મૂકેલાને ફરી પંગતે બેસવા દેવું]૦ચર ન૦ એક પક્ષીનું નામ. ૦પાવન=નાતને પવિત્ર કરે તેવું, પવિત્ર આચારવાળું ૦ભેદ પું૦ જમવા એક પંગતે – અડીને ન બેસાય તેવો ભેદ (૨) [લા] પીરસવામાં વહેરોઆંતરો

પંખ સ્ત્રી૦ [प्रा पंख (सं पक्ष)] (પ.) પાખ ૦(-ખિ)ણી સ્ત્રી૦ [જુઓ પંખી] માદા પક્ષી, પક્ષિણી ૦વા પું૦ પક્ષાઘાત, લકવો. -ખા સ્ત્રી૦ [જુઓ પંખ] પાખ (૨) ન૦ કબૂતરની એક જાતનું નામ -ખાળાંય સ્ત્રી૦ [પંખો+બાંય] પંખ જેવી બાંય. -ખાળ (-ળું) વિ૦ ['પંખ'=પાખ ઉપરથી] પાખવાળું (૨) [લા] ઝડપથી દોડે એવું

પંખાળી સ્ત્રી૦['પાખું' ઉપરથી] ડાંગરની ત્રણ પાખાવાળી એક જાત

પંખી,-ખેરું ન૦[प्रा पंखि (सं पक्षिन्)] પક્ષી

પંખો પું૦ [प्रा पक्खअ (सं पक्षक)] વીંજણો (૨) સાઇકલ, મોટર ઇ૦ના પૈડા ઉપરનું ઢાંકણ [-કરવો=પંખા વડે પવન નાખવો -ખાવો=પંખા વડે જાતને પવન નાખવો. -ખેંચવો=દોરથી ખેંચીને હલાવાતો પંખો હલાવવો -ચાલવો=પંખાથી પવન નખાતો રહેવો (૨) યંત્ર-પંખો કામ દે તેવી ચાલુ દશામાં હોવો -નાખવો=પંખા વડે પવન નાખવો]

પંગત સ્ત્રી૦ [સં पंक्ति ઉપરથી] હાર, જમવા બેઠેલાની હાર, પંક્તિ (૨) એકસાથે જમવા બેઠેલ આખો સમૂહ (૩) જમણવારમાં તે સમૂહ એક પછી એક બેસે તે ક્રમ. [-ઊઠવી=જમનાર સમૂહે જમી પરવારવું, તેમ કરી આસનેથી ઊઠવું -પડવી=જમણને માટે પંક્તિમાં ગોઠવાઈને બેસવું -બેસવી=પંગત પડવી, તે જમતી હોવી]

પંગુ,૦લ વિ૦ [સં.] પાંગળું ૦પણું ન૦

પંગોયું ન૦ [સર૦ म पगोजा] (સુ) એક જાતની – ઘઉં મેથીનું વડું

પંચ વિ૦ [સં] પાંચ (૨) ન૦ કોઈ વાતનો તોડ લાવવા માટે નિમાયેલા પાંચ કે તેથી વધારે માણસો; લવાદ (૩) પું૦ તેમાંનો એક. [-નીમવું=લવાદ નીમવી, લવાદના એક તરીકે નિમણૂક કરવી -ભરાવું, મળવું, બેસવું=પંચની સભા મળવી -બોલાવવું, ભરવું, મેળવવું=પંચની સભા બોલાવવી] ૦ઈટાળી સ્ત્રી૦ ઈટાળીની જાહેર શિક્ષા ૦ક(૦કું) ન૦ પાંચનો સમુદાય (૨) ધનિષ્ઠાના ઉત્તરાર્ધથી રેવતીના અંત લગી આવતાં પાંચ નક્ષત્રો [-બેસવું=પાંચ નક્ષત્રો કે દિવસોનો સંજોગ આવવો, અડચણ આવવી.] ૦કણકી સ્ત્રી૦ (કા) જુદી જુદી જાતના અનાજનું મિશ્રણ ૦કલ્યાણી વિ૦ ચાર પગ અને કપાળ એ પાંચ ધોળા હોય એવાં શુભ ચિહ્નવાળું (ઢોર માટે) ૦કાર વણકરનું એક ઓજાર. ૦કેશ પું૦બ૦વ૦ શરીરના પાંચ ભાગના વાળ (માથું, ઉપલો હોઠ, બે બગલ અને ગુહ્યેંદ્રિય) ૦કોણ વિ૦ પાંચ ખૂણાવાળું (૨) પું૦ પાંચ ખૂણાવાળી આકૃતિ ૦કોશ પું૦બ૦વ૦ આત્માનાં શારીરિક પાંચ [અન્નમય, પ્રાણમય, મનોમય, વિજ્ઞાનમય, આનંદમય] આવરણમાંનું દરેક ૦કોશી સ્ત્રી૦ મોટા તીર્થની આસપાસની પાંચ કોશની જમીન ૦ક્યાસ પું૦ પંચે પ્રત્યક્ષ જોઈ તપાસીને નોંધેલો પોતાનો ક્યાસ (૨) તે રીતે કરાતી તેની જાહેર તપાસ ૦ગવ્ય ન૦ ગાયનું દૂધ, દહીં, ઘી, મૂત્ર અને છાણ. ૦ચામર પું૦ નારાચ છંદ ૦તીર્થી સ્ત્રી૦ પંચકોશીનાં તીર્થનો સમૂહ ૦ત્વ ન૦ મૃત્યુ (શરીરના પાંચ મહાભૂત છૂટાં થઈ જવાં તે) [-પામવું=મરી જવું.] ૦નામું ન૦ પંચ

સમક્ષ કરેલી તપાસણીની નોંધ. ૦પાત્ર ન૦ (સંધ્યા વગેરેમાં વપરાતું) પ્યાલું. ૦પાપ ન૦બ૦વ૦ પાંચ મહાપાપો—બ્રહ્મહત્યા, સુરાપાન, ગુરુતલ્પગમન, ચોરી, અને આ પાપ કરનારનો સંગ ૦પ્રાણ પું૦ બ૦વ૦ પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઉદાન અને સમાન એ શરીરના પાંચ પ્રાણો. ૦બાણ પું૦ કામદેવ (અરવિંદ, અશોક, નવમાલિકા, આંબામોર અને નીલોત્પલ એ પાંચ પુષ્પ જેના બાણ છે તે). ૦ભદ્ર પું૦ કાળજું, મો, પીઠ, પડખું અને કેડ આગળ ભમરો હોય તેવો ઘોડો. ૦ભાગ પું૦ રસોઈ માટે કાઢેલા સીધામાંથી બ્રાહ્મણને આપવા કાઢેલો ભાગ (લોટ, ચોખા, દાળ, ઘી અને મીઠું). ૦ભૂત ન૦ બ૦ વ૦ આકાશ, વાયુ, અગ્નિ, પાણી અને પૃથ્વી એ પાંચ મહાભૂત. ૦મ વિ૦ પાંચમું (૨) પાંચમી—નિષાદ વગેરે જંગલી લોકોની જાતનું—વર્ણનું ગણાતું (૩)પું૦ સ્વરસપ્તકમાંનો પાંચમો ૫ સ્વર (૪) પંચમ વર્ણનો માણસ (૫) એક રાગ ૦મકાર પું૦ બ૦ વ૦ વામમાર્ગીઓની 'મ' થી શરૂ થતી પાંચ વસ્તુઓ (મદ્ય, માંસ, મત્સ્ય, મુદ્રા અને મૈથુન). ૦મસંવાદી પું૦પંચમ રાગ કાઢનારો (૨) વાદી સ્વરથી પાંચમો સ્વર ૦મહાયજ્ઞ પું૦બ૦વ૦ પાંચ મુખ્ય યજ્ઞો (દેવયજ્ઞ, પિતૃયજ્ઞ ભૂતયજ્ઞ, બ્રહ્મયજ્ઞ, નૃયજ્ઞ) ૦માસી સ્ત્રી૦, ન૦ પહેલી વારની ગર્ભવતી સ્ત્રીને પાંચમે માસે કરવામાં આવતો સંસ્કાર. [પંચમાસીની છમાસી કરવી=વિવાહની વરસી કરવી; વિપરીત કરી બેસવું] ૦મી વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ પાંચમ (૩) પાંચમી વિભક્તિ ૦મુખ પું૦(સં) મહાદેવ ૦મુખી વિ૦ પાંચ મોંવાળું. ૦રસ પું૦આદુ, ફુદીનો વગેરે પાંચ ચીજનો ઝમકારેલો રસ ૦રંગી વિ૦ પાંચ રંગવાળું, પાંચવર્ણું. ૦રાઉ વિ૦ પરચૂરણ (વેચાણ) (૨) ચાર પાંચ જાતના મિશ્રણવાળું. ૦રાશિ સ્ત્રી૦ ન૦ બેવડી ત્રિરાશિ ૦વક્ત્ર પું૦ (સં.) મહાદેવ. ૦વટી સ્ત્રી૦ (સં.) ગોદાવરીને કિનારે આવેલું એક સ્થાન (૨) પીપળો, બીલી, વડ, આંબલી અને અશોક એ પાંચ ઝાડનો સમૂહ (૩) જ્યાં પાંચ રસ્તા મળતા હોય એવું મોટું ચકલું ૦વદન પું૦ (સં.) મહાદેવ ૦વર્ણું વિ૦ પંચરંગી (૨)રંગબેરંગી. ૦વાણી સ્ત્રી૦ લોકવાયકા. ૦વર્તમાન ન૦ બ૦વ૦ નિષ્કામ, નિર્લોભ, નિઃસ્વાદ, નિર્માન અને નિર્મોહ—આ સૂક્ષ્મ પંચવર્તમાન કહેવાય છે, માંસ, મદિરા, ચોરી, વ્યભિચાર અને વટાળથી દૂર રહેવું તે—આ સ્થૂળ પંચવર્તમાન ગણાય છે. ૦વાયકા સ્ત્રી૦ લોકવાયકા. ૦વાયુ પું૦ બ૦વ૦ પંચપ્રાણ. ૦વીશ વિ૦[સર૦મ.]પચીશ. ૦શબ્દ = પાંચ વાદ્યોનો ભેગો ધ્વનિ ૦શર પું૦ કામદેવ (જુઓ પંચબાણ) ૦સત્તા સ્ત્રી૦ પંચની સત્તા ૦સ્વરી વિ૦ પાંચ સ્વરવાળું. ૦હસ્તું વિ૦ પાંચ હાથના માપનું —ચાઉ વિ૦ પંચ સંબંધી, પંચનું.—ચાગ્નિ પું૦બ૦વ૦[+અગ્નિ] ગાર્હપત્ય, આહવનીય, દક્ષિણ, સભ્ય અને આવસથ્ય એ પાંચ અગ્નિ (૨) ચાર બાજુ ચાર ધૂણીનો અને પાંચમો માથે સૂર્યનો તાપ

પંચાજીરી સ્ત્રી૦ [પંચ+જીરું ? સર૦ મ પંજરી, हिं. पजीरी] સૂંઠ, ખસખસ, અજમો, કોપરું અને સવા એના ભૂકામાં ખાંડ મેળવીને કરેલું મિશ્રણ

પંચાણું(–ણ્યું) વિ૦ [प्रा. पचाणउइ (सं. [पञ्चनवति)] '૯૫'

પંચાત સ્ત્રી૦ [સં. पंचायतन] તકરારનો નિવેડો લાવવા નીમેલી પાંચ કે વધુ માણસોની મંડળી (૨)તેણે કરેલી તપાસ (૩)તેણે આપેલો ફેંસલો—નિકાલ (૪) [લા.] ઊહાપોહ; ભાંજગડ (૫) ગૂંચવાડો, મુશ્કેલી [—કરવી = ભાંજગડ કરવી; —વહોરવી, પંચાતમાં પડવું = તકરાર કે ભાંજગડ માથે લેવી] ૦ખોર વિ૦ ભાંજગડ કર્યા કરનારું. ૦નામું ન૦ પંચાતે કરેલા ઠરાવ કે ફેંસલાનો લેખ (૨) પંચાત કરવાની સત્તા આપનારો લેખ. —તિયું વિ૦ પંચાતવાળું; ગૂંચવણવાળું (કામ કે વસ્તુ)(૨)પાંચ જણે—પંચાતે મળીને કરવા જેવું (૩) પંચાતખોર (માણસ). —તિયો પું૦ પંચાત કરનારમાંનો એક —તી સ્ત્રી૦ ભાંજગડ, ગૂંચવાડો, મુશ્કેલી

પંચાનન પુ૦ [સં] શિવ (૨) સિંહ
પચાનલ પુ૦[સં] જુઓ 'પચાગ્નિ' ૨ અર્થ
પચામૃત ન૦ [સં] દૂધ, દહીં, ઘી, મધ અને ખાંડનું મિશ્રણ અથવા એનો દેવનો પ્રસાદ
પચાયત સ્ત્રી૦ [સં પંચાયતન] પચાત કરનારી મંડળી (૨) ગામનું કારોબારી મંડળ (૩) પચાત, ભાંજગડ
પંચાયતન ન૦ [સં] ઉપાસ્ય પાંચ દેવની મૂર્તિઓનો સમૂહ (૨) ગણપતિ, દેવી, સૂર્ય, વિષ્ણુ અને શિવ એ પાંચ દેવનો સમૂહ
પંચાલ(-ળ) પુ૦ [સર૦ હિં] જુઓ પચાળ
પંચાવન વિ૦ [પ્રા પંચાવન્ન (સં પચપંચાશત્)] '૫૫'
પંચાશ વિ૦ [પ્રા પચાસ (સં પંચાશત્)] + પચાસ **-શિકા** સ્ત્રી૦ પચાસ શ્લોકોનો સમૂહ
પચાશી(-સી) વિ૦ [પ્રા પચાસીઇ (સં. પંચાશીતિ)] '૮૫'
પચાળ પુ૦ [સં પાચાલ=પાચ પ્રકારના કારીગરોનું પચ. સર૦ મ] લુહાર
પંચાંગ વિ૦ [સં.] પાચ અગવાળુ (૨) ન૦ ટીપણું, કૅલેન્ડર
પચિયું ન૦ [દે. પડિણિઅસણ=રાતે પહેરવાનું વસ્ત્ર ? કે 'પચ' (પાંચ હાથ લાંબું) ઉપરથી ?] ટૂકું ધોતિયું [-બદલવું=(ઘરમા આવતાં) ધોતિયું બદલીને પચિયું પહેરવું]
પંચી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ પચ્ચી=ફજેતી,મશ્કરી] મશ્કરી, મજાક [-ઉડાવવી](૨) ન૦ ['પચ' પાંચ ઉપરથી] નાકે પહેરવાની જડ-ચૂની-કાંટો (જેમાં પાંચ રંગના રત્ન જડયા હોય)
પંચીકરણ ન૦ [સં.] સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ માટે પચમહાભૂતનું વિશિષ્ટ મિશ્રણ (૨) એ દ્વારા સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિની હકીકત
પચોતેર વિ૦[પ્રા પચહત્તર(સં પંચસપ્તતિ)]'૭૫'
પંજર ન૦ [સં, ફા] પાંજરુ
પંજરી સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં પજીરી, મ] જુઓ પચાજીરી **૦પાક** પુ૦[લા]માર[-આપવો, ખવડાવવો=માર મારવો]
પંજાબી વિ૦[ફા]પજાબને લગતુ કે પજાબનું (૨) [લા.] (પજાબના વતની જેવુ)કદાવર(૩) પુ૦ પજાબનો વતની (૪) સગીતમાં એક તાલ (૫) સ્ત્રી૦ પજાબી બોલી-ભાષા
પંજેટવુ [પજેટી પરથી] સ૦ક્રિ૦ (પજેટીથી) એકઠું કરવુ
પજેટી સ્ત્રી૦ [સં પચદન્તી] ખેતીનું એક ઓજાર-ખપાળી
પજેલવું સ૦ ક્રિ૦ ['પજેટી' ઉપરથી] (સુ) સેતલા-સરકાથી ઊંચકીને ફેંકવુ (૨) [લા] મહેનત લઈને આટોપવુ
પંજેળો પુ૦ ભવાડો, ફજેતી
પજો પુ૦ [ફા] પાચ આંગળાં અને હથેળીથી બનેલો અવયવ (૨) પશુનો નહોરવાળો અવયવ(૩) પાંચના આંકવાળુ પત્તુ કે પાસો. [પજામાં લેવુ=પકડમાં લેવું, સપડાવવું પંજો એ ચી કાઢવો,ચોઢી દેવો=તમાચો મારવો -દેખાડવો, બતાવવો=પંજો ખેચી કાઢવાની તૈયારી બતાવવી] •
પઝેટવું સ૦ ક્રિ૦ વેઠવુ, નિભાવવુ
પંડ પુ૦ [સં પિંડ] શરીર(૨)પોતાની જાત(૩) પિંડ (૪) [સં પાણ્ડુ, પ્રા પણ્ડુ] પાડુરોગ **૦રોગિયુ, ૦રોગી** વિ૦ પાંડુ રોગવાળુ. **-ડે** અ૦ જાતે, પોતે ('પંડે પોતે' એમ પણ બોલાય છે) [સમજ
પડા સ્ત્રી૦ [સં] વિદ્યા, જ્ઞાન (૨) ડહાપણ;
પડાણી સ્ત્રી૦ [જુઓ પડો] ગોરાણી
પડિત પુ૦ [સં] શાસ્ત્રમાં નિષ્ણાત પુરુષ (૨) વિદ્વાન, સાક્ષર **૦પણુ** ન૦ **૦માની, -તમન્ય** વિ૦ [સં] પોતાને પડિત માનનાર **-તા** સ્ત્રી૦ વિદુષી સ્ત્રી **-તાઈ** સ્ત્રી૦ વિદ્વત્તા, સાક્ષરતા. **-તાણી** સ્ત્રી૦ પડિત કે પડિતની સ્ત્રી **-તિયુ** વિ૦ પડિતના જેવું
પડુ પુ૦[પ્રા]પડ, પાડુરોગ(૨)(સ)પાંડુરાજા
પંડે અ૦ જુઓ 'પડ'માં
પંડો પુ૦[હિં પંડા, સર૦ પડ્યો] (તીર્થનો)ગોર
પંડોપંડ અ૦ ['પડ' ઉપરથી] જાતે જ
પંડોળું ન૦ [સં પટોલ, પ્રા પડોળ સર૦ મ પડવળ, પડોળ] એક શાક
પંડ્યો પુ૦ [પ્રા. પંડિઅ, સં પંડિત] ગામઠી નિશાળનો બ્રાહ્મણ મહેતાજી (૨) ગોર,

પુરોહિત -ઠયા પું૦ (માનાર્થક) પંડયો; ગોર (૨) એક અટક

પતિયાણું વિ૦ ['પાતી'=ભાગ ઉપરથી] ઘણા જણનું સહિયારું (૨) ન૦ સહિયારો વેપાર કે વહીવટ. -ણી પું૦ ભાગિયો

પંતૂજી પું૦ [સર૦ મ. पतोजी, पंत(सं पांक्त=ચાર વેદ જાણનારની પંક્તિનો)] માત્ર છોકરા ભણાવી જાણનાર; મહેતાજી (૨) [લા] વેદિયો માણસ

પંથ પું૦[જુઓ પથ] માર્ગ [-કાઢવો, પકડવો, લેવો] (૨) ધર્મનો સંપ્રદાય (-પાળવો) [-પળાવવો=મરણ પછી તેરમે દિવસે એ નામનો શ્રાદ્ધવિધિ કરવો.] ૦ક પું૦ મુસાફર (૨) દૂત, કાસદ (૩) [કા.] પ્રદેશ, દેશનો અમુક વિભાગ

પંથવર પું૦ [સર૦ મ. पथवर; सं प्रथम, प्रा. पँथम + વર ?] પહેલી વાર પરણનો વર

પંથા પું૦ [સં.] રસ્તો, પંથ

પંથી પું૦ ['પંથ' ઉપરથી] મુસાફર (૨) વિ૦ પંથનું કે તેને લગતું (પ્રાય સમાસમાં જેમ કે, નાનકપંથી) ૦દાન ન૦ મરનાર પાછળ પંથી બ્રાહ્મણને અપાતું દાન. ૦વેશ વિ૦ પંથીના વેશવાળું

પંદર વિ૦ [प्रा पन्नर, ०न्न, पण्णरस (सं. पंचदशन्)] '૧૫'. ૦મું વિ૦ ક્રમમાં ચૌદ પછીનું (૨) ન૦ મરણ પછીનો પંદરમો દિવસ -રા પું૦બ૦વ૦ ૧૫×૧ થી ×૧૦ સુધીનો ઘડિયો કે આંક. -રું ન૦બ૦વ૦ (ચ.) પંદરનું જૂથ (૨) પંદર દિવસનું જૂથ; પખવાડિયું

પંપ પું૦ [ઈં] પાણી ખેંચવાનું યંત્ર - ડંકી કે તેની ગોઠવણવાળી જગા (કૂવો ઇ૦) (૨) હવા ભરવાનું સાધન (સાઈકલ વગેરેમાં) (૩) મોટરમાં પેટ્રોલ ભરવાનું યંત્ર કે તે વડે પેટ્રોલ ભરી આપનાર જગા [-મૂકવો =કૂવા ઇ૦ માંથી પાણી ખેંચવા માટે પંપની ગોઠવણ કરવી]

પંપાળવું સ૦ક્રિ૦ [સં. पाल्] વહાલથી હાથ ફેરવવો (૨) [લા.] ખોટા લાડ લડાવવા; પોપલાવવું (૩) ખૂબ કાળજીથી સંભાળ્યા કરવું

પંપોયો પું૦ ઈંટનો કકડો

પા વિ૦ [प्रा. पाय (सं पाद)] ચોથા ભાગનું (૨) સ્ત્રી૦ [सं पार्श्व, प्रा. पास] બાજુ

પાઈ સ્ત્રી૦ ['પા' ઉપરથી] તાંબાનો એક સિક્કો; પૈસાનો ત્રીજો ભાગ (૨) જુઓ પઈ

પાઉડર પું૦; ન૦ [ઈં] ભૂકો; ચૂર્ણ (૨) દંતમંજન (૩) ચામડી પર લગાવવાનો સુગંધીદાર ભૂકો

પાઉંડ પું૦ [ઈં.] એ નામનો સોનાનો અંગ્રેજ સિક્કો (૨) ૩૮ કે૨ રૂપિયાભારનું એક અંગ્રેજી તોલ; રતલ

પાક વિ૦ + [सं. पक्व, प्रा पक्क] પાકું; ઘીમાં પકવેલું (રસોઈ માટે)

પાક વિ૦ [फा.] પવિત્ર (૨) પ્રમાણિક. ૦દામન વિ૦ પવિત્ર; શીલવાન

પાક પું૦ [सं] પરિપક્વતા (૨) નીપજ (૩) ખેતીની નીપજ (૪) દૂધ, ઘી, ચાસણી વગેરેમાં રાંધી-પકવી બનાવવામાં આવેલો ખાવાનો પદાર્થ (૫) પાકવું તે (ગૂમડું) (૬) રસોઈ; પકવવું તે (૭) [કા શા.] અર્થની પરિપક્વતા; હૃદયંગમ અર્થગાંભીર્ય. [પાકે ચડવું= પાકવા આવવું પાકે મૂકવું=પાકવા નાખવું, પાકે એમ કરવું.] ૦શાસ્ત્ર ન૦ રસોઈનું શાસ્ત્ર ૦શાળા(-ળા) સ્ત્રી૦ રસોડું

પાકચટ વિ૦ ['પાકું' ઉપરથી] થોડું પાકેલું

પાકટ વિ૦ ['પાકું' ઉપરથી] પાકું (૨) પુખ્ત

પાકણું વિ૦['પાકવું' ઉપરથી] પાકી ઊઠે એવું

પાકદામન વિ૦ જુઓ 'પાક'માં

પાકવું અ૦ક્રિ૦ [सं. पक्व, प्रा. पक्क के सं. पाक ઉપરથી, સર૦ મ. पाकणें] પરિપક્વ થવું, જેમ કે, અનાજ, ફળ ઇ૦(૨) ઉત્પન્ન થવું, નીપજવું. જેમ કે, બાજરી આણ કેટલી પાકી ? (૩) (શરીરમાં) અંદર પરુ પેદા થવું (૪) ધોળું થઈ જવું (વાળનું)(૫)[લા]નીવડવું જેમ કે છોકરો સારો પાક્યો (૬) પાકી ગયું હોય તેમ (શરીર કે તેનું કોઈ અંગ) દુખવું. જેમ કે થાકથી (૭) ઠરાવેલો વખત આવવો; મુદત થવી (હૂંડી) (૮) [સોગઠીનું] ઘરમાં જવું (૯) લાભ થવો;

રધાવું, ફળવું, મળવું જેમ કે આજનો દિવસ પાકયો, રોજના ૧૦૦ એને પાકે છે, તેમાં તારું શું પાકયું ?
પાકશાલા(–ળા),પાકશાસ્ત્ર જુઓ 'પાક'માં
પાકાઈ સ્ત્રી૦ ['પાકુ' ઉપરથી] પક્કાઈ
પાકારિ પુ૦[સં] (સ) પાક નામના રાક્ષસનો અરિ – ઇદ્ર
પાકી સ્ત્રી૦ કામધંધો બંધ રાખવો તે, હડતાળ [–ખૂલવી, –પડવી,–પર જવું, –પાળવી]
પાકીટ ન૦ [इं पॉकेट, સર૦ हिं पाकेट, म] પૈસા રાખવાની ખીસામાં મુકાય તેવી એક બનાવટ (૨) અનેક જાતની વસ્તુઓ મુકાય એવી થેલી જેવી એક મોટી બનાવટ જેમ કે, વિદ્યાર્થીનું પાકીટ (૩) પરબીડિયું
પાકું વિ૦[सं पक्व, प्रा पक्क] કાચું નહિ–પાકેલું (૨) પુખ્ત (૩) બિછાનવાળું (જમણ), તે બની શકે એવું(સીધું) (૪)સ્પર્શથી ભોટાય નહિ એવું – ઘીથી પકવેલું (૫)[दे पक्क]છેતરાય નહિ તેવું, પહોંચેલ [બા] (૬) સારું જ્ઞાન ધરાવતું; હોશિયાર ઉદા૦વિજ્ઞાનશાસ્ત્રમાં પાકો છે, ગણિતમાં કાચો છે (૭) દઢ, અડગ (૮) કચાશ વગરનું, બરોબર કરાયેલું, પરિપૂર્ણ (જેમ કે, બાંધકામ, લખાણ, દસ્તાવેજ ઇ૦) ૦ઘટ વિ૦ ભારે પહોંચેલ [–પાન = ઘરડું–વયે વૃદ્ધ માણસ.–મકાન=ઈટ ચૂનાનું બનાવેલું મકાન –લખાણ=છેવટનું કાયદેસર લખાણ પાકે પાયે = ખાતરીપૂર્વક, ચોક્કસ પાકો મારવાડી = મહાકૃપણ, જબરો ઠગ. પાકો રંગ=ઊડી ન જાય તેવો કાયમી રંગ]
પાકોળી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] એક પક્ષી
પાક્ષિક વિ૦[सं]પખવાડિયાનું–ને લગતું (૨) એક બાજુનું – પક્ષનું (૩) ન૦ પખવાડિયે નીકળતું છાપું
પાખ સ્ત્રી૦[सं पक्ष, प्रा पक्ख] પક્ષ, સહાયતા; પાખડું ૦ડું ન૦ સહાયક પક્ષ, વગવસીલો
પાખર સ્ત્રી૦ [दे पक्खर,–रा] ઘોડા કે હાથી પર નાંખવાનું બખતર (૨) ફૂલની ચાદર (૩) ઘોડા ઉપર નાખવાની સોનારૂપાના ફૂલોની બનાવેલી ઝૂલ (૪) ઘોડા ઉપર કસવાનો સામાન,ડળી [પાખર પૂજા કરવી=શરમાવી હાંકી કાઢવું] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा पक्खर] પાખર પહેરાવવી –રિયું વિ૦ પાખરવાળું. –રી વિ૦ પાખરિયું, પાખરવાળું (૨) પુ૦ ઘોડેસવાર –રું વિ૦ પાખરવાળું
પાખલિ અ૦ [જુઓ પાખ] + આજુબાજુ
પાખંડ ન૦ [सं] ઢોંગ, દભ. –ડી વિ૦ ઢોંગી
પાખાડો પુ૦બૂમ,બરાડો [પાખાડા પડવા= બૂમબરાડા પાડવા]
પાખી(–ખે) અ૦ [જુઓ પખે] સિવાય
પાખો પુ૦ કંદેવાળો
પાગ પુ૦ [दे पगय] પગ [૫](૨)[જુઓ પાજ] પાળ (૩) [જુઓ પાઘ] + પાઘડી
પાગડું ન૦ ['પાગ' ઉપરથી] પેગડું; પાગડું (૨) જુઓ પાખડું [–મોટું હોવું = પક્ષ–આધાર સબળ હોવો]
પાગ,૦ડી,૦ડીપનો,૦ડું +જુઓ 'પાઘ, ૦ડી માં
પાગડું ન૦ [જુઓ પાગડું] પેગડું
પાગર સ્ત્રી૦ [સર૦म पाग] પવન પડી જવાથી હોડીને દોરડા વડે ખેંચવી તે (૨) હોડી ખેંચવાનું દોરડું (૩) તે બાંધવાનો મુકાન પાસેનો ખીલો – અ કોડો
પાગરણ ન૦ [સર૦ म पागराण, पाघरूण, पांघुरण]પથારીનો સામાન(૨) [જુઓ પગરણ] ગોભા, શણગાર (૩) પગરણ, સારું ટાણું
પાગલ વિ૦ [दे पग्गल, सं] ગાંડું ૦ખાનું ન૦ ગાંડાને રાખવાનું સ્થાન
પાગલદાણા પુ૦ બ૦ વ૦ ['પાગ' ઉપરથી] એક જાતનું સાકળું [લાગણું
પાગલાગણું ન૦ [પાગ + લાગવું] જુઓ પગે
પાગલોપા વિ૦ બહુ જ થાકી ગયેલું
પાગા સ્ત્રી૦ [જુઓ પાયગા, સર૦ म] ઘોડાર (૨) લશ્કરી ઘોડેસવારની ટુકડી
પાગિયો પુ૦ ['પાખ' ઉપરથી, સર૦ म पागार =રક્ષક] સલાહકાર, મદદગાર (૨) [सं.प्रग्रह, प्रा पग्गह ઉપરથી] ચૂડી ઉપર ચીપ બેસાડવાની કૂદડીવાળી રેખ (૩) [પાગ = પગ ઉપરથી] ખેપિયો, કાસદ
પાઘ સ્ત્રી૦ [प्रा पग्गह = ઉપાધિ (૨) મુખી (૩)

લગામ પરથી? સર૦ हिं पाग, म पागोटें; फा. पागु] પાઘડી (પ) (૨)પું૦ મોટી પાઘડી

પાઘડી સ્રી૦ [જુઓ પાઘ; સર૦ हिं पगरी, म. पगडी] માથાનો એક પહેરવેશ. (૨) [લા] સારા કામ બદલ અપાતી ભેટ; સરપાવ કે ચાંલ્લો (૩) મકાન ભાડે લેવા માટે અગાઉ ખાનગી આપવી પડતી ઊચક રકમ (૪) [કટાક્ષમાં] લાંચ. [–ઉછાળવી = જાહેરમાં ફજેત કરવું –ઉતારવી = પાઘડી માથેથી કાઢવી(૨)કાલાવાલા કરવા –ઊંધી ઘાલવી = દેવાળું કાઢવું –ગુમાવવી = આબરૂ ગુમાવવી (૨) છેતરાવું. –ઘાલવી = પાઘડી પહેરવી, માથે મૂકવી –નીચી કરવી = બદનામ કરવું (૨) કાલાવાલા કરવા –ફેરવવી = બોલેલું ફેરવવું, આડું બોલવું (૨) દેવાળું કાઢવું (૩) પક્ષ બદલવો. –બગલમાં મારવી = આબરૂની દરકાર ન રાખવી –બંધાવવી = પાઘડી બાંધે એમ કરવું (૨) ઇનામ કે સરપાવ આપવો (૩) શાબાશી આપવી (૪) શોક મુકાવવો –બંધો = જુઓ પાઘડી રંગ્યો –મૂકવી = પાઘડી ઘાલવી. –મૂકીને આવવું = છેતરાઈને આવવું –રંગ્યો = વિ૦પું૦ 'મૂઓ', 'ફાટી મૂઓ' જેવી ગાળ. –લેવી = આબરૂ લેવી (૨) હરાવવું; ઠગવું, માર ખવડાવવો. –સંભાળવી = સાવધ રહેવું; આબરૂ સંભાળવી. પાઘડીનો ધણી = વહેવાર કે વેપારમાં માનવંતો પાઘડીનો પેચ સંભાળવો = આબરૂ સંભાળવી અવળી પાઘડી મૂકવી = દેવાળું કાઢવું પાઘડી બે હાથે ઝાલીને હીંડવું = સંભાળીને, સાવચાનીથી ચાલવું] ૦બંધ વિ૦ પુરુષો પૂરતું (નોતરું). ૦પનો પું૦ પાઘડીના જેવો વિસ્તાર (લંબાઈમાં વધારે પણ પહોળાઈમાં ઓછો) –ડું ન૦ પાઘડી (તિરસ્કારમાં) –ડો પું૦ મોટું પઘડું

પાચ ન૦ [सं. पच् ઉપરથી] પરુ, ગૂમડામાંથી નીકળતી રસી

પાચક વિ૦ [सं.] પાચનક્રિયાને મદદ કરનારું [પચાવનારું

પાચન ન૦ [सं.] હજમ કરવું–પચવું–પચાવવું તે (૨) જઠરાગ્નિ. ૦ક્રિયા સ્રી૦ પચવાની ક્રિયા ૦રસ પું૦ પચવામાં મદદ કરનાર (અંદરથી ઝરતો) રસ. ૦શક્તિ સ્રી૦ ખાધેલું પચાવવાની શક્તિ; જઠરાગ્નિ

પાચવું અ૦ક્રિ૦ [सं पच् ઉપરથી] + રંધાવું

પાચ્ય વિ૦[सं]પચી શકે કે પકાવી શકાય એવું

પાછટવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ પછાટ] પછાડવું

પાછ(–છો)તર વિ૦ [प्रा. पच्छ·(सं. पश्चात्) + (सं.) उत्तर] મોસમના પાછલા ભાગનું

પાછરું ન૦ [સર૦ हिं पाछ = પસરકો] પસરકો; ઘા. [પાછરાં પડવાં]

પાછલ અ૦ (પ) પાછળ

પાછલું વિ૦ ['પાછું' ઉપરથી] પાછળનું (૨) પૂર્વનું, પહેલાંનું. [પાછલી અવસ્થા = ઘડપણ. પાછલી રાત = રાતનો અંત ભાગ. પાછલે બારણેથી = ચોરી છૂપીથી]

પાછળ અ૦[જુઓ પાછું] પછવાડે [–થવું = પીછો પકડવો (૨) ચીડવ્યા કરવું –પડવું = પઠવાડે રહેવું (૨) ખંતપૂર્વક મંડયા રહેવું (૩) પીછો પકડવો. –પડી જવું = સાથે ન રહી શકવું (૨) મોડું પડવું–થવું (૩) સ્થિતિ કે દરજ્જામાં ઊતરતું હોવું –મૂકવું = ની આગળ જવું (૨) બીજા કરતાં વધી જવું. –રહી જવું = પાછળ પડી જવું]

પાછું વિ૦ [सं. पश्चात्, प्रा. पच्छा ઉપરથી] પાછળનું (૨) અ૦ પાછળ (૩) વળી; ફરીથી (૪) ઊલટી કે અવળી – સામેની દિશામાં જેમ કે પાછો આવ (પ) બાજુએ કે આઘું. જેમ કે તું પાછો ખસ; પાછી બેસ [પાછી ધરતી = (સં.) કાઠિયાવાડ. પાછી પાની કરવી = પૂઠ બતાવવી, પાછું ફરવું (૨) હારીને નાસી જવું. પાછી લાગવી = મોત આવવું (૨) નુકસાન થવું પાછું કરવું = પાછું કાઢવું (૨) પાછું ખસેડવું –કાઢવું = ન લેવું, અસ્વીકાર કરવો (૨) ન પેસવા દેવું. –નાખવું = ઊલટી કરવી. –પગલું ભરવું = ખચકાવું (૨) પલાયન કરવું –પડવું = હારવું, પૂઠ બતાવવી. –ફરવું = પૂઠ ફેરવવી (૨) પાછું આવવું. –ભળવું = બગડી

જવું, ઊતરી જવું (૨) ઊલટી થવી (૩) મરણ પામવુ -વળીને(વાળીને) જોવુ = પાછળ [redacted] છે તે જોવું, વિચાર કરવો -વાળવુ = પાછુ કાઢવું] [પડવું (?)

પાછેવાવુ અ૦ક્રિ૦ ['પાછુ' પરથી] પાછુ

પાછોટિયુ ન૦ ['પાછુ' ઉપરથી] જુઓ પછીતિયુ (૨) કપડાની અંદરનું ખીસુ

પાછોતર(-રું) વિ૦ જુઓ પાછતર

પાછોયું ન૦ (કા.) ['પાછુ' ઉપરથી] પાછા વળવુ તે [છેવાડાના ભાગનું

પાછોવાડિયુ વિ૦['પછવાડુ' ઉપરથી]ગામના

પાછ્છા (છા') પું૦ [સર૦ હિં, મ पाच्छा, ०ही] જુઓ પાદશાહ, સમ્રાટ ૦ઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ મ] પાદશાહી

પાજ (જ,) સ્ત્રી૦ [सं पद्या, प्रा पज्जा=रस्तो; કેડી दे पज्जा=સીડી] પાળ, સેતુ (૨) [?] એક જાતનું ઝીણા પોતનું રેશમી કપડુ

પાજણી સ્ત્રી૦ જુઓ પાંજણી

પાજી વિ૦ [फा] હલકુ, નીચ (૨) કંજૂસ

પાટ પુ૦ [सं पट्ट તથા पाट=વિસ્તાર, ગામનો ભાગ, કિનારો,પટ] મોટુ તામ્રપત્ર (૨) બાજઠ; મોટો પાટલો (૩) આખુ થાન, તાકો (૪) જમીનનો લાંબો પટ (૫) બેથી વધારે નંગનો સામટો વણાટ (૬) પગ દઈને ચાલવા માટે માન ખાતર વાટમા પાથરવામા આવતા કપડાં (૭) મેણને પહેરવાનો કાળ (૮) (ટ,) સ્ત્રી૦ બહુ માણસ બેસી શકે તેવી પાટિયાની એક ઊંચી બેઠક (૯) ઢોરને પાણી પાવાની નાની તળાવડી (૧૦) લાંબો લંબચોરસ કકડો, લાટો (૧૧) ન૦ રાજગાદી (૧૨) [सं पाठ] ગડિયો બોલી જવો તે [પાટે બેસવુ =ઊંચા મોભા કે અધિકારની જગાએ બેસવુ (૨) ગાદીએ બેસવુ (૩) જ્ઞાતિભોજન વખતે દેખરેખ માટે બેસવુ (૪) સ્ત્રીને અટકાવ આવવો]

પાટકવુ સ૦ક્રિ૦ [જુઓ પટકવું] પછાડવુ

પાટડી સ્ત્રી૦ [પાટ ઉપરથી] નાનો પાટડો -ડો પુ૦ વહેરેલો પાસાદાર ભારવટિયો

પાટપાચ(-ચો) પુ૦ + રાજપાટ પર કે રાજાને પા - પગે...

પાટણ ન૦ [सं, पत्तन प्रा पट्टण] જુઓ પટ્ટણ

પાટનગર ન૦ [પાટ + નગર] રાજધાની

પાટરડી સ્ત્રી૦ (કા) [જુઓ પાટ્ડુ] માટીનું નાનુ વાસણ, દોણી [ન૦ જુઓ પાટલિ

પાટલ વિ૦[सं]પાટલના ફૂલના રંગનું લાલ (૨)

પાટલાઘો સ્ત્રી૦ [પાટલો (सं पट्ट) + ઘો] એક પ્રકારની ઘો [મોટી સાળી

પાટલાસાસુ સ્ત્રી૦ [પાટલ (सं पट्ट) + સાસુ]

પાટલિ ન૦ [सं] પાટલ, એક ફૂલઝાડ

પાટલી સ્ત્રી૦ [જુઓ પાટલો]સાંકડી પાટ,ઝાંક (૨) નાનો પાટલો(૩)ધૂંટીથી આંગળાં સુધીનો ભાગ (૪) એક પ્રકારનું ઘરેણુ (૫) કપડાની ચારપાંચ આંગળ પહોળી ગેડ કે તેવી ધોતિયાની ગેડ કરી પહેરાય છે તે [-પહેરવી = ધોતિયું આગળ કે પાછળ પાટલી વાળીને પહેરવુ -વાળવી = કપડાની કે ધોતિયાની પાટલી કરવી]

પાટલૂન ન૦[इं पॅन्टेलून]યુરોપી ઘાટનો ચોરણો

પાટલો પુ૦ [सं पट्टक] ભોંયથી ત્રણ ચાર આગળ ઊંચુ લાકડાનું એક બાજઠ જેવું આસન (૨) જાડી મોટી લગડી (સે કે રૂપાની) [પાટલા ઉપર ધૂળ નાખવી=મૂળાક્ષર લખતાં શીખવુ. પાટલા ફોડવા = નવરા બેસી નખ્ખોદ વાળવું (૨) ભણવામા બેકાળજી રાખવી પાટલા ભરવા = પાટલા વડે વિદ્યાર્થીને કરાતી શિક્ષા. પાટલા માંડવા = જમવા માટે આસન ગોઠવવા પાટલા મૂકવા = નવરા બેસી નખ્ખોદ વાળવું પાટલે બેસાડવું = આદર સત્કાર કરવો પાટલે બેસાડી પૂજા કરવી = ફુલાવી ફુલાવીને નવરુ બેસાડી રાખવું (૨) (વ્યંગમાં) કાઈ કામ ન સોંપવું કે કરવા કહેવુ પાટલો કરવો = માનપૂર્વક દક્ષિણાદિ આપવા. -ગોઠવો = ગોઠવુ આવવુ, નિરાત વળવી, ગોઠવાવુ -પડવો = આદરસત્કાર થવો (૨) ભોજનનું નિમંત્રણ મળવુ (૩) જમનારની સંખ્યા બતાવવા વપરાય છે ઉદા૦ આજે કેટલા પાટલા પડ્યા (કેટલા જમનાર આવ્યા?) (૪) ફાવવું,કામ પાર પડવું.-ફરવો = કામ થવુ - પાર પડવુ (૨) સફળ હોવું.

-મૂકવો=જમણ માટે આસન ગોઠવવું.]

પાટવ ન૦[સં.] પટુતા, ચતુરાઈ, કુશળતા (૨) ચાલાકી; ચંચળતા

પાટવણ વિ૦ સ્ત્રી૦ પાટવી કે પાટવીની સ્ત્રી

પાટવી વિ૦ [સં., પ્રા. પટ્ટ=ગાદી; સર૦ હિં.] સૌથી મોટું (૨) પું૦ ગાદીનો વારસ

પાટંબર ન૦[પાટ(સં., પ્રા. પટ્ટ=રેશમ કે શણ) + અંબર] એક જાતનું રેશમી વસ્ત્ર

પાટિયાની સ્ત્રી૦ ['પાટિયું' ઉપરથી] ઘઉંની સેવ (પુષ્ટિમાર્ગીય) [કોટનું એક ઘરેણું

પાટિયાં ન૦ બ૦વ૦ [સં. પટ્ટ, પટ્ટી] સ્ત્રીઓનું

પાટિયું ન૦ [પાટ પરથી] લાકડાને કે પથ્થરને વહેરીને પાડેલા પાતળા પડમાંનું એક (૨) લખવા માટે કરેલું કાળું પાટિયું (નિશાળમાં) (૩) છાતીની પેટી પરના હાડકાંમાંનું એક (૪) વાસણ. [**પાટિયાં ઊંચકાવાં**=ધંધામાં ખોટ આવવી; દુકાન બંધ કરવી પડવી. **પાટિયાં ગોઠવવાં**=બંધબેસતું કરવું **પાટિયાં દેવાવાં, બિડાવાં, બેસી જવાં**=છાતી બેસી જવી; હબકી જવું (૨) બંધ થઈ જવું (૩) નાદાર થવું; દેવાળું નીકળવું. **પાટિયાં માંજવાં**=જમવાના વાસણકૂસણ સાફ કરવાં (૨) ખાઈ-પી એઠવાડ કાઢી નિરાંત ધરવી **પાટિયાં રંગાવાં**=ખૂબ માર પડવો (૨) ઘણી નુકસાનીમાં આવવું. **પાટિયાં વાળી દેવાં**=કામ બંધ કરવું; ભાગી પડવું. **પાટિયું ચોડવું, મારવું, લગાવવું, લટકાવવું**=નામવાળું પાટિયું લટકાવવું; જાહેરાત કરવી.]

પાટિયો પું૦[સં પાત્ર? 'પાટ' પરથી?] પહોળા મોંનું માટીનું કે ધાતુનું એક ઠામ

પાટી સ્ત્રી૦ ['પાટ' ઉપરથી] સ્લેટ (૨) સૂતર કે રેશમની વણેલી કે ગૂંથેલી સાંકડી પટી (૩) લોઢાની તેવી પાટી (૪) ગામમાં ગરાસદારનો હિસ્સો, નાનો વાંટો (૫) ક્યારબંધ એક માલકીનાં ખેતર (૬) [સં. પાટી=ક્રમ, વારો] પ્રસંગ, બનાવ ઉદા૦ સત્તાનાશની પાટી (૭) [સર૦ પૂરપાટ] ઘોડાને ફેરવતાં કઢાવાતી દોટ (૮) [ઇં. પાર્ટી] ટોળી; ટુકડી. [-ઉપર ધૂળ નાખવી=નિશાળે જવું.-ઉકેલવી, છોડવી =ખાટલાની પાટી છૂટી કરવી -પડવી= ટુકડીમાં વહેંચાવું; તડો પડવો.-ભરવી= ખાટલા પર પાટી ગૂંથવી. -વાળવી= પાધર કરવું; ઉજ્જડ કરવું.]

પાટીગણિત ન૦ [સં.] અંકગણિત

પાટીદાર પું૦[પાટી+દાર] જમીનદાર,વતનદાર (૨) એ નામની એક જાતિનો માણસ.-રિયું વિ૦ પાટીદારનું કે તેને લગતું

પાટીવાળો પું૦ [પાટી(ઇં. પાર્ટી)] રેલવેની સડક પર કામ કરનાર રેલવેના નોકરોની ટુકડીનો માણસ; 'ગેંગમૅન' (૨) [મુંબઈમાં] પાટી-ટોપલાવાળો હેલકરી

પાટુ સ્ત્રી૦; ન૦ [દે. પટ્ટુયા] લાત

પાટૂડી સ્ત્રી૦,-ડું ન૦ [સં પાત્ર?] પાટિયાના ઘાટનું નાનું માટીનું વાસણ (૨) [સં. પિષ્ટવટી; સર૦ મ. પાટવડે, હિં. પિઠૌરી] છાશમાં ચણાનો લોટ ઉકાળીને કરેલા ઢોકળાં

પાટો પું૦ [સં. પટ્ટ] પાટીના આકારનો લૂગડાનો ચીરો (૨) જેના ઉપર આગગાડી દોડે છે તે લોઢાનો પાટો (૩) ચીલો. [**પાટા બાંધવા**= કાન ભંભેરવા; આડુંઅવળું સમજાવી ભમાવવું (૨) ભમાઈ જવું, ન સૂઝવું **પાટો ગોઠવો**=મેળ મળવો; ફાવટ આવવી.-ચડવો =ઠેકાણું પડવું (૨) ફાવતું આવવું -ચડાવવો =ચક્ર ઉપર પાટો લઈ જવો (૨) 'પાટો ચડવો'નું પ્રેરક. -જામવો=બનાવ થવો; સ્નેહ થવો (૨) ચલણ થવું -બાઝવો = ઠીક ગોઠવાવું, પાટો ગોઠવો -બાંધવો, મારવો, લગાવવો=ઘા વગેરેને લૂગડાની પટ્ટીથી વીંટીને બાંધી દેવાં -બેસવો=પાટો ગોઠવો **પાટે ચઢવું**= રાગે પડવું, વ્યવસ્થિત ગોઠવાવું **પાટેથી ઊતરવું**=પાટા ઉપરથી સરકી પડવું (૨) આડમાર્ગે ચડી જવું (૩) ગુસ્સે થઈ જવું.]

પાટોળિયું ન૦ **પાટોડી** સ્ત્રી૦ જુઓ પાટૂડી

પાટોધર વિ૦ ['પાટ' કે 'પટ્ટ'+ધરવું] પાટવી

પાટોપાટ અ૦['પાટ' ઉપરથી] હારોહાર, સળંગ

પાઠ પું૦ [સં.] ભણી જવું-બોલી જવું તે (૨)

ધાર્મિક ગ્રંથ કે સ્તોત્ર વગેરેનું રોજનું વાચન (૩)પાઠયપુસ્તકનો એકાદ દિવસમા પઢી શકાય તેવો વિભાગ (૪) શબ્દ કે વાકયોનો ક્રમ કે યોજના(૫)બોધ,શીખ(૬)નાટકના પાત્રનું કામ [–આપવો = ભણવાનું બતાવવું,શીખવવું(૨) (સમજણ પડે તે માટે) શિક્ષા કે સજા કરવી (૩) શિખામણ આપવી –કરવું = મોઢે કરવું –કરવો = ફરી ફરી વાંચવુ(૨)કોઈ ધર્મપુસ્તક નિયમિત વાચવું –મળવો = શીખવાનું મળવુ,બો ભૂલવી(૨)સજા થવી –લેવો = બોધ ગ્રહણ કરવો,ધડો લેવો(૨)ભણવાનો પાઠ ગુરુ પાસે સમજવો –શીખવવો = જુઓ પાઠ આપવો –શીખવો = જુઓ પાઠ મળવો] ૦ક પુ૦ વાચક(૨)અધ્યાપક(૩)ધર્મોપદેશક (૪) વેદ-શાસ્ત્ર ભણનારો (૫) બ્રાહ્મણની એક અટક ૦પૂજા સ્ત્રી૦ પાઠ, પૂજા વગેરે નિત્યકર્મ ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ નિશાળ(૨) ઊંચા પ્રકારના શિક્ષણની શાળા, મહાવિદ્યાલય (૩) સંસ્કૃત શીખવવાની શાળા. ૦ફેર,૦ભેદ પુ૦ જુઓ પાઠાંતર ૦માલા(-ળા) સ્ત્રી૦ વસ્તુને ક્રમિક પાઠો રૂપે ગોઠવીને આપતું પુસ્તક (૨) (સ) અંગ્રેજી ભાષા શીખવવા માટેનું એવું પુસ્તક –ઠાંતર ન૦ [+अंतर] ગ્રંથની બીજી પ્રતમાં મળી આવતું ભિન્ન લખાણ, ગ્રંથ કે લખાણનો જુદો પડતો પાઠ –ઠિકા સ્ત્રી૦ પાઠ કરનાર સ્ત્રી –ઠી પુ૦ પાઠ કરનાર [ગ્રંથનો] (૨) ભણેલો (૩) પાઠ કરતાં યાદ કરી લે એવો જેમ કે એક-પાઠી (પ્રાય સમાસમા) [મોકલવું

પાઠવવું સ૦ક્રિ૦ [सं प्रस्थापय्, प्रा पट्ठव]·

પાઠું ન૦ [सं पृष्ठ, प्रा पट्ठ, पट्ठी] પીઠ ઉપર થતું ગૂમડું (૨) [प्रा पट्ठाअ = પાઠવવું પરથી?] કૂવામાંથી માટી કાઢવાને મોકલવાની દોરડે બાંધેલી ટોપલી (૩) [सं पिष्ट, प्रा पिट्ठ] કોલુમાં પીલ્યા બાદ રહેલો શેરડીનો કૂચો (૪) [સર૦ प्रा पाढा] કુવારનું પાન

પાઠ્ય વિ૦ [सं] ભણવાનું (૨) નિશાળમા ચાલતું ૦પુસ્તક ન૦ નિશાળમા ચાલતી ચોપડી, 'ટેક્સ્ટબુક'

પાઠ પુ૦ [सं पाटक, प्रा पाडय, पाढ, સર૦ ; हिं पाढ](સુ)સોનીની કામ કરવાની જગા

પાડ પુ૦ [સર૦ दे पाडुक्कु = જમીન] ઉપકાર, આભાર [–ચડવો = ઉપકાર તળે આવવું –પૂછવો, –માનવો = આભાર માનવો. –રાખવો = ઉપકારના બોજાનું સ્મરણ રાખવું. –વાળવો = ઉપકારનો બદલો આપવો.]

પાડ પુ૦ [સર૦ म, का पाडु] સમતા, સરખા-પણું (૨) ભાવ, કિંમત (?) (સોનાના પાડનું)

પાડ પુ૦ (પ) પ્રકાર, રીત

પાડ(-ડા)પ(-પા)ડોશ પુ૦ [પાડો + પાડોશ] એક જ મહોલ્લાનો કે પાસે પાસેનો વાસ-વસતી –શી પુ૦ પાડપડોશમાં રહેનાર

પાડરુ ન૦ જુઓ પાડુ

પાડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा पाड (सं पातय्)] પડે એમ કરવું (૨) બનાવવું (સિક્કા, પીંક)

પાડસી સ્ત્રી૦ બડાશ

પાડળ ન૦ જુઓ પાટલ

પાડાખાર પુ૦ જુઓ 'પાડો'માં

પાડાપ(-પા)ડોશ પુ૦ જુઓ પાડપડોશ –શી પુ૦ જુઓ પાડપડોશી

પાડામૂ(-મૂ)ડિયું વિ૦ [પાડો + મૂડવું] માત્ર પાડા મૂડી જાણે તેવું, મૂડવામાં અણઘડ (૨) [લા.] અણઘડ

પાડિયું ન૦ [જુઓ પાડો = મહોલ્લો] ફળિયુ

પાડીલું વિ૦ ['પાડ' ઉપરથી] પાડની કદર કરનારું; કૃતજ્ઞ

પાડૂઘલો પુ૦ [सं पारगर्भिक ?] સ્ત્રી સગર્ભા થવાથી તેનું ધાવણું બાળક નબળું થઈ જાય તે

પાડુ ન૦ [दे पड्डुय] ભેંસનું બચ્ચું [પાડાં મૂડવાં = જુઓ પાડા મૂડવા]

પાડી સ્ત્રી૦ [दे पड्डिया, पाडी] ભેંસનું માદા બચ્ચું

પાડો પુ૦ [दे पड्डय] ભેંસનું નરબચ્ચું કે તેનો નર [પાડા જેવું = જાડું, મજબૂત, ઓછી અક્કલનું. પાડા મૂંડવા = નવરા હોઈ નકામું કામ કર્યા કરવું પાડો મૂંડે એવું = આવડત કે અક્કલ વિનાનું.] –ડાખાર પુ૦ બે પાડા વચ્ચે હોય છે તેવું પાકું વેર

પાડો પું૦ ['પાડવું' ઉપરથી ?] વાસા વગેરે હલકી ધાતુનો ભેગ (સોનામાં)

પાડો પું૦ [સં. पाटक, प्रा. पाड,-य] મહોલ્લો. ૦વાડિયું વિ૦ મહોલ્લા પાસેનું, નજીકનું

પાડો (પાં') પું૦ (સુ) વારો; રૂઢિ, સંપ્રદાય (૨) [સં. पाठ, प्रा पाड, સર૦ हिं. पहाडा, म पाडा,–ढा] આંકનો ગડિયો

પાડોશ,૦ણ,–શી.[? पाडोस,–निश]·જુઓ પડોશ,૦ણ,–શી

પાડીહારૂં વિ૦ [प्रा. पाडिहारिय (सं प्रातिहारिक)] અનામત મૂકેલું

પાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [સં. पान्य] ચોથો ભાગ, ચોથો ભાગ દર્શાવનારી કાના જેવી ઊભી લીટી (૨) સંસ્કૃતમાં વાક્યને છેડે આવતી ઊભી લીટી. [–મૂકવી = અંત આણવો, પૂરું કરવું.]

પાણ ન૦ [સં. पान, प्रा] ખેતરના પાકને પાણી પાવું તે (૨) કાંજી, પવાત (૩) પું૦ [सं पाणि] (પ.) પાણિ, હાથ

પાણકંદો પું૦[प्रा पाण- कंद] એક વનસ્પતિ

પાણકોરૂ ન૦ [પાણ (કાંજી) + કોરૂ] મંજિયા જેવું કપડું

પાણત ન૦ ['પાણ' ઉપરથી] ખેતરમાં પાણી પાવું તે, પાણ –તિયો,–તી પું૦ ખેતરમાં પાણી વાળનારો

પાણ(–ન)બાજરિયું ન૦ [પાણ (સર૦ પાણકંદો)+બાજરિયું] બાબાજરિયું

પાણિ પું૦ [सं] હાથ ૦ગ્રહણ ન૦ (લગ્નમાં) હાથ ઝાલવો તે (૨) લગ્ન

પાણિનિ પું૦ (સં) પ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત વૈયાકરણી

પાણિયારી (યા') સ્ત્રી૦ [प्रा. पाणिअहारी (सं. पानीय+हारी,) हिं पनिहारी] પાણી ભરનારી –રૂં ન૦ [સર૦ हिं पनियार] ઘરમાં પાણીનાં વાસણ રાખવાની જગા (૨) [પાણિયારી ઉપરથી] પાણી ભરવાનું કામ (૩)[કા] નવાણ, જળાશય [પાણિયારાનો સુનસફ, મુનશી = વરફૂંકડો માણસ, ઘરમાં કે સ્ત્રીઓ આગળ જ બહાદુરી મારનારો] –રો પું૦ પાણી ભરનારો નોકર

પાણી ન૦ [सं पानीय, प्रा पाणीअ, पाण,–णी] પીવાનું કુદરતી પ્રવાહી, જળ (૨) કોઈ પ્રવાહી (૩) [લા] [illegible] તેજ (૪) [illegible] (૫) [illegible] આબરૂ (૭) [illegible] પાણીનો [illegible] –આવવું [illegible] (૨) [મોમાં] [illegible] પડી, રસદ [illegible] (૩) [illegible] આવવો –ઉતરાવવું = [illegible] મુરકેડી પાડવી –ઉતારવું [illegible] લેવું (૨) [illegible] કરી દેવું. [illegible] દૂર કરવા –ઊતરવું = પાણી [illegible] જુસ્સો ઓસરવો (૨) [illegible] ટેવ તેની અંદર જતી રહેવી, [illegible] કમી થવા (૩) [illegible] (૪) [illegible] પડવી (૫)(પદ્યે) [illegible] –[illegible] = પાણી ઓછું થવું. –કરવું [illegible] કરવું, બગાડવું, ગુમાવવું. –ખરું કરવું = ખેતર [illegible] –જોવું, –ગુમાવવું = [illegible] –ચડવું = જુસ્સો આવવો, શૂર ચડવું (૨) પાણી વધવું, રેલ આવવી –ચડાવવું = ઉશ્કેરવું, શૂર ચડાવવું (૨) કાપડ કે ઓખડને પાણી પાવું (૩) [illegible]. –છાંટવું = ઠંડું પાડવું, શાંત પાડવું (૨) મંતરેલું પાણી છાંટી [illegible] અસર ઉતારવી. –છૂટવું = (મોમાં) પાણી આવવું, ખાવાનું મન થવું (૨) પરસેવો છૂટવો, થાકી જવું કે બી જવું (૩) શાક વગેરે બફાતાં અંદરથી પાણી નીકળવું –છોડવું = નળ કે [illegible]માંથી પાણી આવવા દેવું. –છોડાવવું = મુતરાવી દેવું, ડરાવી દેવું, ગભરાવી દેવું. –જવું = પાણી ભરવા જળાશયે જવું (૨) આબરૂ જવી, વટ જવો. –જોવું. –પારખવું = કસ કે શક્તિ તપાસી લેવા. –ઠરવું = પાણી ઠંડું થવું (૨) પાણીમાંનો કચરો નીચે બેસી જવો –થઈ જવું = વેડફાઈ જવું; ધૂળધાણી થઈ જવું (૨) ઓગળી જવું (ક્ષાર કે બરફનું). –દેખાડવું (ઢોરને) = તેને પાણી પી-ધરવું કે જળાશયે

=જુઓ પાણી મરવું -પડવું= વરસાદ થવો (૨) મહેનત પડવી. -પાણી કરવું=પાણીની તીવ્ર ઝંખના કરવી (૨) થકવીને ઢીલુંઢસ કરી દેવું (૩) ખુશખુશ કરી નાખવું -પાણી થઈ જવું=પરસેવાથી રેબઝેબ થઈ જવું (૨) ખુશખુશ થઈ જવું (૩) (ખાર વગેરેનું) ઓગળીને, પાણી થઈ જવું -પાવા જવું=મૂએલાની પાછળ મરી જવું -પાવું=ઢોળ ચડાવવો (૨) હથિયારને ધાર ચડાવવા કે કઠણ કરવા ગરમ કરી પાણીમાં બોળવું (૩) ઉશ્કેરવું (૪) વનસ્પતિના મૂળમાં પાણી પહોંચાડવું -ફરવું, -ફરી વળવું=નકામું જવું, ધૂળમાં મળવું -ફેરવવું =પાણી ફરે એમ કરવું -બદલવું=જુદાં હવાપાણીની જગાએ જવું (૨) બીજા સ્થળનું પાણી ઉપયોગમાં લેવું -બાળવું=જુલમ કરવો (૨) જીવ બાળવો -ભરવું=જળાશયેથી પાણી ભરી લાવવું (૨) લેખામાં કે હિસાબમાં ન હોવું -ભરાઈ જવું, -ભરાઈ ચૂકવું= આખર કાળ આવવો, મરતી વખતના સોજા આવવા -ભરાવું=ગૂમડામાં પાણી જેવા પરૂનો જમાવ થવો. -ભરે એવું=ઊતરતા દરજ્જાનું. -મરવું=પાણી વહી ન જતાં જમીનમાં સમાવું (૨) જુસ્સો નરમ પડવો -મૂકવું=પ્રતિજ્ઞા લેવી -લાગવું=હવાપાણીની તંદુરસ્તી ઉપર ખરાબ અસર થવી -લેવું=આબરૂ લેવી (૨) નીમ લેવો; પ્રતિજ્ઞા કરવી -વલોવવાં=ફોગટ ફાંફાં મારવાં પાણીથી પાતળું =અત્યંત મોંઘું (૨) અત્યંત કરકસરિયું પાણીના રેલાની પેઠે =વપરાટબંધ, ક્ષણ વારમાં પાણીની પેઠે રાહ જોવી=ઘણી જ આતુરતાથી રાહ જોવી પાણીનો પરપોટો=ક્ષણિક વસ્તુ પાણીમાં ઉતારવું=જોખમમાં નાખવું(૨) અહેસાન તળે દબાવવું પાણીમાં જવું= નકામું જવું પાણીમાં પારો પડવો=ફરી હાથ ન આવે તેવી રીતે જતુ રહેવું પાણીમાં બોળવું=વલૂસાડવું, ધૂળ મેળવવું પાણીમાં મૂઠીઓ ભરવી=મિથ્યા પ્રયાસ કરવો પાણી પહેલાં પાળ=અગમચેતી.]૦ચક્કી સ્ત્રી૦ પાણીથી ચાલનારી ચક્કી ૦યું વિ૦ પાણીથી ભરેલું (૨) ન૦ પાણીથી ભરેલું નાળિયેર (૩) [લા] રૂખસદ, બરતરફી. [-આપવું, -પરખાવવું=રજા આપવી, બરતરફ કરવું -મળવું=બરતરફ થવું] ૦છલ્લું વિ૦ શરમિંદું; લજ્જાગ્રસ્ત (૨) પાણીચું, પાણીથી ભરેલું (૩) ન૦ નાળિયેર [-આપવું=જુઓ પાણીચું આપવું]. ૦જૂસ સ્ત્રી૦ નાસ્તા કે ભોજન પછી પાણી પીવું તે ૦ઢાળ પું૦ નદીનું પાણી વહી જવાનો ઢાળ; 'વૉટરશેડ' ૦દાર વિ૦ પાણીવાળું, તેજ ૦પંથું વિ૦ પાણીના જેવી ગતિવાળું, ત્વરિત ૦પાટલો પું૦ ઠામપાટલો ૧ ૦પોચું વિ૦ જેમાં થોડું પાણી રહ્યું હોય તેવું, ગદગદું ૦ફેર, ૦બદલો પું૦ પાણી બદલવું-સ્થાનાંતર કરવું તે (તંદુરસ્તી સુધારવા) ૦મઠું ન૦ (કા) જેમાં પાણી થોડું એવું પલ્યું હોય એવું રાધણું. ૦શેરડો પું૦ પાણી જવા માટેની પાળ

પાત પું૦ [सं] પતન, પડવું તે ૦ક ન૦ પાપ (૨) વિ૦ પાડે એવું, પાડનારુ ૦કી વિ૦ પાપી ૦કોચ્ચારણ ન૦ [પાતક+ઉચ્ચારણ], પાદરી આગળ પાપ કબૂલવાની કૅથલિક ખ્રિસ્તી વિધિ, 'કન્ફેશન'

પાતર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं पातर,-ल, सं पातली પરથી ?] ગણિકા, વેશ્યા

પાતર સ્ત્રી૦ ખાટલામાં વાણની ચાર ચાર સેરની પાતી (૨)ન૦ [सं पात्र]+ભિક્ષાપાત્ર, પાતળ

પાતરવાડિયું ન૦ [સર૦ म पातरवडी] પતરવેલિયું

પાતરી સ્ત્રી૦ [જુઓ પાતરુ] મગ, મઠ ઇ૦ નાં પાંદડાંનો જૂડો (૨) પાંદડે બાંધેલું ફૂલનું પડીકું

પાતરુ ન૦ [सं पात्र=પત્ર] પાંદડું (૨) પતરવેલિયું (૩) એનું ભજિયું [(હાથે) પાતરાં પાડવાં=જાતમહેનત કરવી. પાતરે પાણી પાવું=પજવવું, રિબાવવું.]

પાતળ સ્ત્રી૦ [प्रा पत्तल(सं पत्र)] પત્રાળું (૨) પીરસેલું ભાણું (૩) ન૦ ભિક્ષાપાત્ર

પાતળું વિ० [दे. पत्तल] જાડું નહિ એવું. -ળપેટું વિ० [પાતળું+પેટ] પાતળા પેટવાળું; થોડુ ખાનાર (૨) ફંદ વગરનું -ળભાજી સ્ત્રી० [म] છૂટા પાણીવાળુ શાક. -ળાઈ સ્ત્રી० પાતળાપણું -ળિયો પું० પાતળો પણ નીરોગી, દેખાવડો પુરુષ

પાતંજલ વિ० [सं] પતંજલિએ રચેલું

પાતા પું० [सं] રક્ષણહાર

પાતાલ(-ળ) ન० [सं] પુરાણાનુસાર પૃથ્વીની નીચે આવેલા સાત લોકમાંનો છેલ્લો, નાગ લોક (૨) પૃથ્વીનું બહુ ઊંડુ તળ (૩) [લા] અતિ ઊંડુ સ્થાન-જગા.[-ફોડવું=પૃથ્વીના પેટાળમાથી પાણી કાઢવુ (૨) મહામુશ્કેલ કામ કરવું] -માંથી વાત લાવવી=છૂપામા છૂપી વાત શોધી કાઢવી -માં પગ હોવા=અંદરખાનેથી બહુ કપટી અને બાહોશ હોવું -માં પેસાડવું=શરમથી સાવ મોઢું પાડી દેવું -માં પેસી જવું=ધરતીમા સમાઈ જવું (૨) ખૂબ શરમાઈ જવુ (૩) જાહેરમાંથી ખસી જવું] -ળકૂવો પું० અથાગ પાણીવાળો કૂવો -ળજંત્રી વિ० ઊંડી મસલત-સલાહ કે યુક્તિવાળુ (૨) ગમે તેમ કરીને કામ પાર પાડી આપે એવુ (૩) છૂપી બાતમીઓ ગમે ત્યાંથી ખોળી લાવનાર -ળટેકડી સ્ત્રી० ખટપટી સ્ત્રી. -ળપાણી ન० પાતાળ ફોડીને કાઢેલું પાણી, અખૂટ પાણી ०યંત્ર ન० દવા પકવવાનું એક યંત્ર-યોજના, જેથી જમીન નીચેથી આંચ મળે. -ળિયું વિ० પાતાળ સુધીનું (૨) પાતાળનું-ને લગતુ

પાતિક ન० + પાતક (પ.)

પાતિવ્રત્ય ન०[सं]પતિવ્રતાનો ધર્મ, પતિવ્રતાપણું

પાતી સ્ત્રી० [हिं] પત્ર, ચિઠ્ઠી

પાતું ન० [सं. पत्र, प्रा पत्त] પાંદડું

પાતેલી સ્ત્રી० [सं. पात्र, म] પતેલી તપેલી -લું ન० તપેલું

પાત્ર વિ० [सं] યોગ્ય. લાયક (સમાસમા). દા. ત. દાનપાત્ર, વિશ્વાસપાત્ર (૨) ન० વાસણ (૩) નદીના બે કાંઠા વચ્ચેનો ભાગ(૪)નાટકમાં વેશ લેનાર (૫) કથા કે વાતમાં આવતી વ્યક્તિ (૬) અધિકારી, લાયક પુરુષ. ०તા સ્ત્રી० યોગ્યતા,લાયકાત(૨)કથા ઇ०ના પાત્રનો ગુણ

પાથરણું(-ણું) ન० ['પાથરવું' ઉપરથી] નીચે પાથરવા માટેનું જાડું મોટું કપડું, શેતરંજી; જાજમ (૨) ખરખરો કરવા આવેલા માટે પાથરેલું કપડું; પાથરણું. [પાથરણે જવું, બેસવું=મરનારને ત્યાં શોક દર્શાવવા બેસણે જવુ]

પાથરવું સ०ક્રિ० [सं प्रस्तृ; प्रा पत्थर] ફેલાવવું [(૨) બિછાવવું

પાથરો પું० ['પાથરવું' ઉપરથી] કાપણી કરીને આડો નાખેલો પાક

પાથેય ન० [सं.] ભાતુ

પાદ ન० ['પાદવુ' ઉપરથી] પાદવું તે; વાછૂટ. ०ણુ વિ० વાછૂટ કરનારું (૨) [લા] ડરપોક

પાદ પું० [सं] પગ (૨) ચોથો ભાગ (૩) કવિતાની કડી, ચરણ ०પ ન० વૃક્ષ ०પીઠ ન० ઊંચે આસને બેઠેલાને પગ મૂકવાની પાટલી. ०પૂરણ ન०, ०પૂર્તિ સ્ત્રી० અધૂરો શ્લોક પૂરો કરી આપવો તે

પાદર ન० [दे. पद्द, सं पद्र પરથી?] ભાગોળ આગળનું મેદાન

પાદરી પું० [पो] ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશક -રણ સ્ત્રી० પાદરીની કે પાદરી સ્ત્રી

પાદવું અ०ક્રિ० [सं पर्द्, સર० हिं पादना, म पादणें] વાછૂટ કરવી. [પાદી જવું,પડવું =બી જવું, ગભરાઈ જવું]

પાદશાહ પું०[फा]બાદશાહ, સમ્રાટ ०જાદી સ્ત્રી० પાદશાહની કુંવરી ०જાદો પું० પાદશાહનો કુવર.-હી વિ० પાદશાહનું (૨) સ્ત્રી० પાદશાહનું રાજ્ય

પાદાકુલક પું० [सं] એક માત્રાવૃત્ત

પાદાકુળ પું० [સર० हिं. पादाकुल,०क] પાદાકુલક, એક છંદ [જુઓ)

પાદાક્રાંત વિ० [सं.] પગ નીચે કરેલું (આક્રાંત

પાદાનુધ્યાત ન० [सं.] સાચો વારસ

પાદુકા સ્ત્રી० [सं.] પાવડી; ચાખડી

પાદોદક ન० [सं] ચરણામૃત

પાદ્ય ન० [सं.] પગ ધોવાનું પાણી

પાધર વિ૦[દે पद्धर] વસ્તી કે વનસ્પતિ વિનાનું, સપાટ, ઉજ્જડ (૨) ખુલ્લું, મેદાન જેવું (૩) પુ૦ + ગામ બહારનો રસ્તો, સીધો સપાટ ખુલ્લો રાજમાર્ગ (૪) ન૦ જુઓ પાદર

પાધરું વિ૦ [દે पद्धर] આડું અવળું નહિ પણ સીધું (૨) સીધે માર્ગે જનારું, પાંસરું (૩) અ૦ બારોબાર (૪) વગર વિલંબે, તરત ૦દોર વિ૦ પાંસરું, સીધું

પાન ન૦ [सं] પીવું તે

પાન ન૦ [सं पर्ण, प्रा पन्न] પાંદડું (૨) પૃષ્ઠ (પુસ્તકનું) (૩) નાગરવેલનું પાન, તાંબૂલ [–કરવું, બનાવવું=પાનબીડું બનાવવું –ગુલાબ=સત્કાર સમારંભમાં પાનબીડું તથા ગુલાબ–ફૂલ વગેરે આપવાં પાનમાં આવવું, –લેવું, લાવવું = હાથમાં આવવું લાવવું –સપડાવું કે સપડાવવું (–ના વિના) પાન ન હાલવું = ના વિના કાંઈ બની ન શકવું] ૦ખર સ્ત્રી૦ જેમાં પાન ખરે છે એ ઋતુ, મહાફાગણ ૦ડી સ્ત્રી૦ નાનાં કુમળાં કુમળાં પાંદડાં (૨) પાંદડાંની નાની નાની કકડીઓ (૩) સ્ત્રીઓનું કાનનું એક ઘરેણું ૦ડું ન૦ પાંદડું ૦દાન (–નિયું) ન૦, ૦દાની સ્ત્રી૦ ખાવાનાં પાન તથા તેનો સામાન મૂકવાનું પાત્ર ૦પટી(–ટ્ટી),૦બીડી સ્ત્રી૦, ૦બીડું ન૦ પાનનું બીડું, તાંબૂલ ૦ફૂલિયું વિ૦ ફૂલની પાખડી જેવું, કોમળ કે હલકું ૦સોપારી સ્ત્રી૦, ન૦ પાન તથા સોપારી, મુખવાસ (૨) [લા] સિપાઈસપરાંને નાની બક્ષિસ (૩) કોઈના માનમાં કરાતો સમારંભ

પાનકોવો ન૦ એક જાતનું પક્ષી

પાનખર સ્ત્રી૦ [પાન+ખરવું] જુઓ 'પાન'માં

પાન(–નો)ઠ સ્ત્રી૦ [सं पर्ण+पुट] જુવાર બાજરી વગેરેનું લાંબું પાંદડું

પાનડી –ડું,–પટી(–ટ્ટી) જુઓ 'પાન'માં

પાનબાજરિયું ન૦ જુઓ પાણબાજરિયું

પાનફૂલિયું, પાનબીડી,–ડું, પાનસોપારી જુઓ 'પાન'માં

પાનિયું ન૦ જુઓ પાનું,પૃષ્ઠ (૨) [લા]નસીબનું [પાનિયું–ભાગ

પાની (ની') સ્ત્રી૦ [सं पार्ष्णि, प्रा पण्हि,०या] પગના તળિયાનો એડી તરફનો ભાગ ૦ઢંક વિ૦ પાનીને ઢાંકે એવડું

પાનું ન૦ [सं पर्ण, प्रा पन्न] પાંદડું (૨) ચોપડીનું પૃષ્ઠ (૩) ગંજીફાનું પત્તું (૪) ચપ્પુ છરી ઇ૦નું ફળ (૫) પન્નું, લીલા રંગનું એક રત્ન (૬) [લા] જિંદગીભરનો સંબંધ (બહુવા બ૦વ૦માં)(૭)નસીબનું પાનિયું [–ઉકેલવું = એક ને એક માણસ કે બાબત વિષે વારવાર કહ્યા કરવું –ઉઘાડવું =કોઈની નિંદા શરૂ કરવી (૨) [ચોપડીનું પાનું] વાંચવું = વાચવા ખુલ્લું કરવું –ખોળવું = બદલો લેવા સામાનો આગલો ઇતિહાસ જોવો –પડવું = સંબંધ થવો, જીવનમાં સાથે રહેવાનું થવું –શોધવું = પાનું ખોળવું (૨) મોત મોકલવું]

પાનેતર ન૦ કન્યાને પરણતી વખતે પહેરવાનું ઘોળું વસ્ત્ર

પાનેરી વિ૦ તકતીવાળું (બારીબારણું)

પાનો (નો') પુ૦ [सं प्रस्नव, दे पण्हव, पण्हअ, म पान्हा, फा पह्न] વાત્સલ્યથી માની છાતીમાં દૂધ ઊભરાઈ આવવું તે (૨) જુઓ પોરસો; પાહો (૩) [લા] પોરસ; જુસ્સો, વૈર્ય [–ઊતરવો = ભરાયેલું દૂધ માતાના સ્તનમાંથી ઓસરી જવું (૨) જુસ્સો નરમ પડવો –ચડવો = છાતીમાં ધાવણ ભરાવું (૨) ધવરાવવાની ઇચ્છા થવી; વહાલ આવવું (૩) જુસ્સો આવવો –ચડાવવો = ઉશ્કેરવું શૂર ચડાવવું –ચોરવો = આંચળમાંથી દૂધ ઉડાડી દેવું, પાનો ન મૂકવો. –મૂકવો = આંચળમાં દૂધ આવવા દેવું]

પાનોઠ સ્ત્રી૦ જુઓ પાનઠ

પાનોળી સ્ત્રી૦[પાન+પોળી?]એક પ્રકારની વ.ની

પાન્થ પુ૦ [सं] જુઓ પાથ

પાન્ય સ્ત્રી૦ પાણીમાં થતી એક વેલ (૨) દોરડું ભાગતાં જેમ જેમ વળ આવે તેમ તેમ ઉમેરાતા રેસા, ફેલું (૩) [લા] ફેલું, પલીતો (ઉશ્કેરણીનો)

પાપ ન૦[सं]ધર્મ વિરુદ્ધ કૃત્ય, દુષ્કૃત(૨)[લા] કપટ(૩) [લા]અણગમતી વ્યક્તિ [–ઉઘાડું પડવું=પાપ જણાઈ જવું.–કરવું=અધર્મ-

ચરણ કરવુ -કરતાં પાછું જોવું =પાપભીરુ બનવુ -ગયું, ટળ્યું =કાશ ગઈ, પીડા ટળી. -ધોવું =પાપ દૂર કરવું. પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું, શુદ્ધિ કરવી (૨) નિંદા કરવી -ફરી વળવું = પાપનું ફળ આડે આવવું -ફૂટી નીકળવું = દુરાચારને લીધે ભયંકર રોગ થવો (૨) પાપ પ્રગટ થવુ પાપની દસૂંદ =પાપના દોષની ભાગીદારી પાપનું પોટલું =ઘણા પાપનો સંગ્રહ (જેનું ફળ પછી ભોગવવાનું છે) પાપનો ઘડો ફૂટવો =પાપ ઉઘાડું પડવુ. પાપનો ઘડો ભરાવો =પાપનો સંગ્રહ વધતા વધતા પ્રગટ થાય તેમ થવું. અથવા તેની સજા આવી પડે એમ થવુ] ૦કર્મી વિ૦ પાપી ૦ગ્રહ પું૦ પીડા કરનાર ગ્રહ ૦છૂટુ વિ૦ કપટરહિત ૦ણી સ્ત્રી૦ પાપી સ્ત્રી ૦બુદ્ધિ વિ૦ પાપી બુદ્ધિવાળુ (૨) સ્ત્રી૦ પાપી બુદ્ધિ ૦ભીરુ વિ૦ પાપ કરવાથી ડરનારું, પાપકર્મથી ડરીને ચાલનારુ. ૦ભીરુતા સ્ત્રી૦. ૦યોનિ વિ૦ પાપના ફળરૂપ યોનિમા જન્મેલું, નીચ જન્મનુ. ૦લાજ સ્ત્રી૦ પાપની શરમ, પાપ કરતા ઊપજતી શરમ ૦સ્વીકાર પું૦ જુઓ પાતકોચ્ચારણ

પાપગી, -ગલી સ્ત્રી૦ બાળકને પાપા કરવું તે

પાપડ પુ૦ [सं पर्पट, प्रा पप्पड] એક ખાવાની વાની. ૦ખાર, -ડિયો ખાર પું૦ પાપડમા વપરાતો એક ખાર; સંચોરો ૦પાદુ વિ૦ નિર્બળ, કૌવત વિનાનું ૦પેડું વિ૦ પાતળુ. છીછરુ ૦પૌંઆ પુ૦બ૦વ૦ પાપડ અને પૌંઆની એક વાની.

પાપડી સ્ત્રી૦ વાલની સિંગ (૨)[सं पर्पटिका,प्रा. पप्पडिया] ચોખાના લોટની પાપડ જેવી વાની

પાપા પુ૦ સર૦[म. पापा] રોટલી, તાતા (બાળભાષામાં) (૨) અ૦ (રવ૦) બાળકનું પગલા મંડાવવાનો ઉદ્ગાર .

પાપાચરણ ન૦ [सं] પાપકર્મ; દુરાચાર

પાપાત્મા પું૦ [सं] પાપી, દુષ્ટાત્મા

પાપી વિ૦ [सं] પાપ કરનારુ. -પિયું વિ૦ પાપી. -પિષ્ઠ વિ૦ અત્યંત પાપી. -પિની (-ણી) વિ૦સ્ત્રી૦

પાપોશ ન૦ [फा] પગરખું

પાબંદ વિ૦ [फा.] બંધાયેલુ, પરવશ

પામણહાર વિ૦ ['પામવુ ઉપરથી] પામનારુ

પામતું વિ૦ ['પામવું' ઉપરથી] (દ્વિરુક્ત) પામી શકે તેવુ ગોઠવેલું (દીવા માટે) (૨) પૈસે ટકે પહોંચતુ

પામર વિ૦[सं.]કંગાલ, રાંક (૨) તુચ્છ,સાંકડા મનનું ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

પામરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म, प्रा. पावार, पावरअ] ઉપરણો, દુપટ્ટો (ઊન કે રેશમનો). -આપવી, ઓઢાડવી, પહેરાવવી =માન -સરપાવ આપવા]

પામવું સ૦ક્રિ૦ [(सं प्राप), प्रा. पाम]મેળવવુ; પ્રાપ્ત કરવું (૨) સમજવું, કળી જવુ [પામી જવું =સમજી જવુ; કળી જવું.]

પામા સ્ત્રી૦ [सं.] ખસ

પાય પું૦ [प्रा.पाय(सं पाद), फा.] પગ. [પાય (-યે) પડવુ, લાગવું =વંદન-નમસ્કાર કરવા (૨) માફી માગવી ૦ક પુ૦ [फा] પગપાળો સિપાઈ ૦કાસ્ત પુ૦ [फा. पाय-कास्त] પોતાના ગામની પોતીકી કે પારકી જમીન ઉપરાંત બીજા ગામની જમીન ખેડનાર ખેડૂત ૦કિસ્ત વિ૦ [+फा किश्त] વેરાન, ખેદાનમેદાન. ૦ખાનું ન૦ જાજરૂ ૦ગા સ્ત્રી૦ [फा. पायगाह] ઘોડાર, ઘોડેસવારની ટુકડી. ૦ચો પું૦ સુરવાળની એક ટાંગ. ૦જામો પુ૦ સુરવાળ. ૦તખ્ત ન૦ રાજધાની, પાટનગર ૦દળ ન૦ [+सं दल] પગપાળું લશ્કર. ૦(-યા)દાર વિ૦પાયાવાળું,આધારવાળું. ૦પોશ સ્ત્રી૦ પાપોશ, ખાસડું. ૦બોસી સ્ત્રી૦ કદમબોસી, પગ ચૂમવા તે. ૦માલ વિ૦ [फा. मालिदन् = મસળવું] છેક દુર્દશામાં આવી પડેલુ, ખુવાર ૦માલી વિ૦ ખુવારી, ભારે દુર્દશા. ૦લાગણું ન૦, ૦વંદન ન૦ પગે લાગવું તે

પાયદસ્ત સ્ત્રી૦ (પારસીની) મરણયાત્રા

પાયરી સ્ત્રી૦ પગથિયું (૨) દરજ્જો, પદવી. [-ઊતરવી,-ચડવી,-મળવી, પાયરીએ ચડવું] (૩) [સર૦ म , पो. पायडी ઉપરથી]

એક જાતની ખાસ કેરી

પાયલ ન૦ [સર૦ હિં] ઝાંઝર

પાયલી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ; 'પાય' પરથી] અનાજ માપવાનું વાસણ, પાલી (ચાર શેર) (૨) [ગ્રામ્ય] પાવલી, ચારઆની –લું ન૦ પાયલી, પાવલી, ચારઆની

પાયસ પુ૦, –સાન્ન ન૦ [સં] દૂધપાક, ખીર

પાયસો પુ૦ [સર૦ હિં पायसा (સં, पार्श्व ?)] પડોશ (કા) (૨) ['પાય'=પગ ઉપરથી ?] પાયજામાની બાંય, પાયચો

પાયાકુલક પુ૦ જુઓ પાદાકુલક

પાયો પુ૦ [ફા] ખુરશી, ખાટલા, ટેબલ ઇ૦નો પગ (૨) ધોકણું (૩) જે મૂળ ચણતર ઉપર ઇમારત ઊભી કરવામાં આવે છે તે (૪) જે બાજુ ઉપર ત્રિકોણ ઊભો રહે છે તે બાજુ (૫) [સં पाक, प्रा पाय ?] સુખડી બનાવવા માટે કરેલો ઘીગોળનો મૂળ પાક (૬) [લા] આધાર, મૂળ [**પાયા ઊખ(– પ)ડી જવા** = જડમૂળ ખોદાઈ જવું, પૂર્ણ નાશ થવો **પાયા પાડવા** = ધોકણા વડે ટીપવું – ધોવું **પાયામાંથી ઊખડી જવું** = પાયા ઊખડી જવા **પાયો ઓછો હોવો** = થોડું ચસકેલું – ગાડું હોવું. **–ટેરવવો** = આધાર – ટેકો આપવો (૨) સંમત થવું **–નાખવો** = ખાતમુહૂર્ત કરવું (૨) મંડાણ કરવું **–પૂરવો** = મૂળનું – પાયાનું ચણતર કરવું]

પાર પુ૦ [સં] છેડો, અંત (૨) હદ, સીમા (૩) કાંઠો, તીર (૪) [લા] ઊંડો મર્મ, ભેદ (૫) મંદિરનું આંગણું (૬) આશરો, શરણું (૭) ચાલીને ઊતરી શકાય તેવો નદી કે ખાડીનો પાણીવાળો ભાગ [**–આવવો** = ખતમ – પૂરું થવું **–ઊતરવું** = સલામત રીતે તરી જવું – સામે કાંઠે પહોંચી જવું (૨) સફળતાથી પૂરું થવું, સિદ્ધ થવું **–જવું** = પાર ઊતરવું (૨) આરપાર થઈને સોંસરું નીકળી જવું **–થવું** = જતા રહેવું, પાર જવું **–પડવું** = જુઓ પાર ઊતરવું **–પતવું** = થઈ રહેવું, વપરાઈ જવું. **–પામવો** = મર્મ – રહસ્ય સમજવા. **–મૂકવો, મેલવો, લાવવો** = પૂરું – ખતમ કરવું]

પાર પુ૦ [સં.प्रकर, प्रा पयर ?] ક્યારાણ કાપીને સુકાવા માટે કરેલા નાના ઢગલા [માટલું

પાર (૨,) સ્ત્રી૦ [દે पारी] બરણી, લાખેલું

પારકું વિ૦ [દે पारक्क, पारकेर (સં परकीय)] બીજાનું. [**પારકાં કરવાં** (છોકરાંને) = પરણાવવાં (૨) સગાઈ ન રાખવી. **પારકું ધન** = પુત્રી] –કાપણું ન૦ પારકાનું છે તેવો ખ્યાલ

પારખ સ્ત્રી૦ પારખવું તે, પરીક્ષા (૨) પુ૦ જુઓ પારેખ

પારખંદુ, પારખુ વિ૦ પરીક્ષક, કદર કરનાર

પારખું ન૦ [પારખવું પરથી] પરીક્ષા (૨) પરતો. [**–કરવું, જોવું, લેવું** = પરીક્ષા કરવી. **–દેખાડવું, બતાવવું** = પરચો આપવો, શક્તિની ખાતરી કરાવવી]

પારખવું સ૦ક્રિ૦ [સં परीक्ष्, प्रा परिक्ख] પરીક્ષા કરવી; ગુણદોષ નાણવા (૨) ઓળખી કાઢવું [પારખી કાઢવું]

પારણિયું ન૦ જુઓ પારણું ૧ (લાલિત્યવાચક)

પારણું [સં पालन ?] બાળકને સુવાડવાની કઠેરાવાળી નાની હિંડોળાખાટ, તેવું ઘોડિયું; પાળણું (૨) [સં पारण] વ્રત કે ઉપવાસની સમાપ્તિએ કરવામાં આવતું ભોજન [**પારણાં કરવાં** = વ્રત–ઉપવાસની સમાપ્તિએ ભોજન કરવું **પારણાં બંધાવાં** = બાળકનો જન્મ થવો]

પારતંત્ર્ય ન૦ [સં] પરતંત્રતા

પારત્રિક વિ૦ [સં] પરલોકનું, પારલૌકિક

પારદ પુ૦ [સં] પારો ૦યંત્ર ન૦ 'બેરોમિટર'

પારદર્શક વિ૦ [સં] જેની આરપાર દેખાય એવું ૦તા સ્ત્રી૦

પારદર્શી વિ૦ [સં] પાર – મર્મ કે અંતિમ હદ સુધીનું પામનારું, દીર્ઘ ને ઊંડી દૃષ્ટિવાળું –ર્શિતા સ્ત્રી૦

પારદેશીય વિ૦ [સં] પરદેશ સંબંધી

પારધી પુ૦ [દે पारद्ध, प्रा पारद्धिम, સર૦ હિં મ] શિકારી

પારમાર્થિક વિ૦ [સં] પરમાર્થ સંબંધી, જેનાથી પરમાર્થ પ્રાપ્ત થાય એવું (૨)

વાસ્તવિક (ભ્રમ કે પ્રતીતિરૂપ નહિ)

પારમિતા સ્ત્રી૦ [સં.] કોઈ ગુણ કે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિમા પાર પામવુ તે, તેની સિદ્ધિ (આવી પારમિતાઓ તે દાન, શીલ, ક્ષાંતિ, વીર્ય, ધ્યાન, પ્રજ્ઞા; ઉપરાંત સત્ય, અધિષ્ઠાન, મૈત્રી, ઉપેક્ષા–આ ગુણોની ગણાય છે)

પારલૌકિક વિ૦ [સં] પરલોકને લગતુ

પારવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ પારવુ] ચાસમાથી વધારાના છોડને એ ચી કાઢવા(૨) [જુઓ પાર =ભરણી] લાખ ચડાવવી. જેમ કે પારવેલી ભરણી [પારવેલું

પારવું વિ૦ આછુ; છૂટું, અલગ અલગ;

પારસ પુ૦ [સં, फा. पार्स, प्रा.] (સં) ઈરાન દેશ

પારસ પું૦ જુઓ પાવસ (૨) [प्रा,(सं. स्पर्श)] પારસમણિ (૩) સ્ત્રી૦ (?) ઊ ચા ઝાડની ટોચ. [–બેસવું = આળસમા વખત ગુમાવવો (૨) સેવવું; ઈંડાને ગરમી આપવી.]

પારસખસ સ્ત્રી૦ મોટા ફોલ્લાવાળી ખસ

પારસજાંબુ ન૦ મોટા કદનું જાબુ

પારસણ સ્ત્રી૦ પારસી સ્ત્રી

પારસનાથ જુઓ પાર્શ્વનાથ

પારસપીપળો પું૦ [સર૦ म. पारोसापिंपळ, हिं पारिसपीपल] પીપળાની જાતનુ એક મોટુ વૃક્ષ (૨) [લા] છેયાંછોકરાની જંજાળ વિનાનો લાપરવા માણસ

પારસમણિ પું૦ [प्रा. पारस (सं स्पर्शमणि)] સ્પર્શથી લોઢાને સોનું બનાવનાર મણિ

પારસલ ન૦ [જુઓ પાર્સલ] પોટકું (ટપાલ કે રેલવે મારફતનુ). [–કરવું =રેલવે કે ટપાલથી પોટકુ કે કાંઈ બાધીને રવાના કરવુ –મોકલવુ]

પારસાત અ૦ [सं. पार्श्व પરથી] પાસેથી (ખતપત્તરમાં વેચનારના નામ પાછળ મુકાય છે)

પારસાલ સ્ત્રી૦ [सं. पर (?)+સાલ] ગઈ સાલ

પારસિ(–સી)ક પુ૦ [સં] પારસ દેશ; ઈરાન (૨) તેનો વતની (૩) પારસી (૪) ઈરાનનો ઘોડો

પારસી વિ૦ [फा., प्रा. पारसीअ] પારસીઓને લગતુ (૨) પું૦ ઈરાનથી હિંદમા આવી વસેલો જરથોસ્તી કે તેનો વંશજ (૩) સ્ત્રી૦ સાંકેતિક બોલી. [–ચાલવી, –માં ચાલવી (વાત) = સાંકેતિક બોલીમા વાત થવી]

પારસીક પું૦[સં.]જુઓ પારસિક [પદ્ધતિનું

પારસીશાઈ વિ૦[પારસી + શાઈ] પારસીની

પારસો પુ૦[सं प्रस्नव; અથવા पयस् + स्राव] બાવલામાં દૂધનો ભરાવ [–મૂકવો = આચળમા (ઢોરે) દૂધ આવવા દેવું. પારસે આવવું = ગર્ભાવાનનો સમય થવો (પશુ-માદાનો)]. ૦વું અ૦ક્રિ૦ પારસો મૂકવો દૂધ છોડવુ [(૨) પૂરેપૂરુ માહિતગાર

પારંગત વિ૦ [સં] અધ્યયનમા પાર ઊતરેલું

પારંપરિક વિ૦ [સં] પરંપરાગત

પારંપર્ય ન૦[સં] પરંપરા, પરંપરાનો ક્રમ (૨) કુલક્રમ; પરંપરાથી ચાલતી આવેલી રીત

પારાપ(–વ)ત પુ૦ [સં.] કબૂતર

પારાયણ ન૦[સં.] (આખુ) વાચી જવુ તે(૨) નિયત સમયમા વેદ કે પુરાણનો સમગ્ર પાઠ (૩)[લા.] કંટાળો ઉપજાવે તેવુ લાબુ વિવેચન

પારાવત પું૦ [સં.] પારાપત, કબૂતર

પારાવાર વિ૦[सं. पार+अवार, સર૦ हिं , म] અપાર, પુષ્કળ (૨) [સં] પુ૦ દરિયો

પારાશર પુ૦ [સં.] (સ) પરાશરના પુત્ર–વ્યાસમુનિ

પારાશીશી સ્ત્રી૦ [પારો + શીશી]'થરમૉમિટર'

પારિજાત ન૦[સં] સમુદ્રમંથન કરતા નીકળેલા પાંચ દેવવૃક્ષોમાનું એક; તેનું ફૂલ (૨) શારી કે હારસિંગારનું ઝાડ, તેનું ફૂલ(૩)[સં]એક તારો. ૦ક ન૦ જુઓ પારિજાત ૧, ૨

પારિતોષિક ન૦ [સં] ઇનામ

પારિપત્ય ન૦ [સં] હુમલો કરીને હરાવવું તે; હાર (૨) શિક્ષા; સજા [કરનારો નટ

પારિપાર્શ્વ(–ર્શ્વિ)ક પું૦[સં]સૂત્રધારને સહાયતા

પારિભાષિક વિ૦[સં] પરિભાષા સંબંધી.૦તા સ્ત્રી૦ પારિભાષિક હોવુ તે, 'ટૅક્નિકૅલિટી'

પારિયો પુ૦ [प्रा. पारिय, सं पारित] ઠીકરો (૨) [सं. पारी] પાણીનું પૂર

પારી સ્ત્રી૦[दे पाराई]પથ્થર તોડવાની નરાજ(૨) [જુઓ પારિયો] ઠીકરો (૩)[સં] પાણીનું પૂર

પારુષ્ય ન૦ [सं] કઠોરતા
પારેખ પુ૦ [જુઓ પારખ] (સિક્કા ઝવેરાત વગેરેની) પરીક્ષા કરી જાણનાર (૨) એક અટક
પારેટ(-ઠ) વિ૦ [સર૦ म पारठा] વિયાયા પછી દૂઝવાની મુદતનો લગભગ અર્ધ ભાગ જેને વીત્યો હોય એવુ દૂઝણું (ઢોર), બાખડુ
પારેડુ(-ણુ) ન૦ જુઓ પારોસ [-લાગવું]
પારેવું(-વડુ) ન૦[प्रा पारेवय(सं पारापत)] કબૂતર **-વો** પુ૦ નર કબૂતર
પારો પુ૦ [सं पारद] એક ખનીજ પ્રવાહી ધાતુ (૨) માળાનો મણકો (૩) તબૂરો સુરેલ બનાવવા રખાતો તારને ભરવેલો મણકો (૪) સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણુ (૫) બદૂકની ગોળી કે છરો (૬) [सं पर्वन्? કે प्रा पारय=ઢાંકણ (सं प्रावारक)?] અવાળુ (૭) [सं पार्षद?] સ્વામીનારાયણ સપ્રદાયનો એક કોટિનો સેવક
પારોઠ વિ૦ અવાવરુ પડી રહેવાથી કઠણ-બરડ થઈ ગયેલું (૨) પાણી કે ભેજમાં રહેવાથી બોદાઈ જઈ પોચુ થઈ ગયેલું
પારોપાર અ૦ [सं पार] આરપાર
પાર્થ પુ૦ [सं] (સ) પૃથાનો પુત્ર, અર્જુન
પાર્થક્ય ન૦[सं.]પૃથક્તા,અલગ અલગ હોવું તે
પાર્થિવ વિ૦[सं]પૃથ્વી (મહાભૂત)નું(૨)માટીનું (૩)નશ્વર (૪)પુ૦ રાજા (૫) માટીના મહાદેવ **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ પાર્થિવેશ્વરની પૂજા **-વેશ્વર** પુ૦ [+ईश्वर] માટીના મહાદેવ
પાર્લમેન્ટ સ્ત્રી૦ [इं] ઇગ્લંડની રાજસભા(૨) [લા.] કોઈ દેશની મુખ્ય લોકપ્રતિનિધિ-સભા **૦રી** વિ૦ [इं] પાર્લમેન્ટને લગતું કે તે વિષેનું
પાર્વણ,-ણિક વિ૦[सं] દ્વાદશી, અમાવાસ્યા વગેરે પર્વ ઉપરનું
પાર્વતી સ્ત્રી૦ [सं](સ) હિમાલયની પુત્રી, મહાદેવની પત્ની (૨) વિ૦ પર્વતનું,-ને લગતું
પાર્શ્વ વિ૦[सं] પાસેનું, પડખાનું [પારસનાથ
પાર્શ્વનાથ પુ૦[सं] જૈનોના તેવીસમા તીર્થંકર,
પાર્ષદ પુ૦ [सं] દેવનો સેવક
પાર્સલ ન૦ [इं] જુઓ પારસલ
-પાલ(-ળ) વિ૦ [सं] 'પાળનાર, પાળક' એ અર્થમાં સમાસને અંતે ઉદા૦ ગોપાલ(-ળ)

પાલ પુ૦ [सं] (સ) બગાળનો એક જાણીતો રાજવંશ (૨) એક બગાળી અટક
પાલ પુ૦ [સર૦ हिं, म] નાનો તબૂ કે તેની કનાત (૨) [જુઓ પાલિયું] (સુ) કેટલીક જગાના પાણી પર તરતી દેખાતી ચીકાશ તે (૩) તેવા પાણીને લીધે રોગીલો બનેલો પ્રદેશ [-પાકવી, પાકી રહેવી = ઘરમા ઘણાંખરાં માણસ માદાં પડવા.]
પાલક વિ૦ (૨) પુ૦[सं] ઉછેરીને મોટુ કરનાર (૨) રક્ષક **૦તાત** પુ૦ (જનક નહિ પણ) પાલક તાત જેમ કે, કૃષ્ણના નદ [એક ભાજી
પાલક(-ખ) સ્ત્રી૦ [प्रा पालक्का (सं पालक्या)]
પાલખ સ્ત્રી૦ [સર૦ 'પાલખી'] કડિયા વગેરે કારીગરોને ઊંચે કામ કરવા માટે કરેલો વાસ-વળીઓનો આધાર
પાલખી સ્ત્રી૦ [सं पल्यक, સર૦ हिं पालकी; म] સુખપાલ **-ઓ** પુ૦ દેવનું સુખાસન - નાનું સિહાસન (૨) ઝૂલતી પાલખ (૩) અઢેલીને બેસાય એવો મોટો પાટલો - બાજઠ
પાલટવુ સ૦ક્રિ૦ જુઓ પલટવું
પાલટો પુ૦ જુઓ પલટો [પલ્લું
પાલડુ ન૦ [સર૦ પલ્લું, म पालडें] ત્રાજવાનુ
પાલ(-ળ)ણુ ન૦ [सं पालन] બાલકનું પારણુ
પાલન ન૦ [सं] પાળવુ તે **૦પોષણ** ન૦ પાળવું અને પોષવુ તે **૦હાર** પુ૦ પાળનારો
પાલર ન૦ વરસાદનું પાણી
પાલવ પુ૦ [सं पल्लव, સર૦ म] પહેરેલા સાલ્લાનો લટકતો છેડો (૨) દુપટ્ટા પાઘડીનો કસબી છેડો (૩) આશરો, શરણ **૦ગાંઠણુ** ન૦ જુઓ છેડાગાંઠણ [-ને પાલવે પડવુ = -ને પાલે પડવુ, -ને આશરે જવાનું થવું]
પાલવડી સ્ત્રી૦ (સુ) ગરોળી
પાલવવુ સ૦ ક્રિ૦[सं पालय्] ઉછેરવું, પોષવું, નભાવવુ (૨) અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ सं पारय्, प्रा पाल] પરવડવુ, પોસાવું, ગોઠવુ થવું (૩) [सं पल्लव પરથી] પલ્લવવું
પાલિ સ્ત્રી૦[प्रा पालियाय = ધર્મોપદેશ = બુદ્ધનાં ધર્મોપદેશની ભાષા] એક પ્રાચીન ભાષા, જેમાં બૌદ્ધ ગ્રંથો લખાયેલા છે

પાલિત વિ૦ [સં] પાળેલું; રક્ષિત

પાલિતાણા પુ૦[પ્રા.पालित्ताण](સ)સૌરાષ્ટ્રનું તે નામનું જૈન તીર્થ

પાલિયું વિ૦ ['પાલો' ઉપરથી] ઝાડપાલાના અને લીલના કોહાણવાળું, પાલવાળું

પાલી સ્ત્રી૦ [સં, दे पालि-ली] કાઠિયાવાડનું અનાજનું એક માપ,તેનું વાસણ (૨)[મુંબઈમાં] ચાર શેરનું માપ (૩) [સં. पल्लव] ઝીણાં પાંદડાં (૪) [જુઓ પ્યાલી] નાનું પાલુ-પ્યાલુ

પાલીસ સ્ત્રી૦ [इ.पॉलिश] બૂટ, કબાટ, વાસણ વગેરે વસ્તુઓ પર ચળકી લાવવા ચોપડાતું દ્રવ્ય કે તે ક્રિયા કે તે ચળકી

પાલું ન૦ [સં. पल्ल=ધાન્યનો કોઠાર] ખપરડાનો કે માટીનો અનાજ ભરવાનો કોઠલો (૨) [?] વાંસની ચીપોનું ટાટું (૩) વરસાદમાં માટીની ભીંત ધોવાઈ ન જાય તે માટે આડું રાખેલું કરાડીનું ટાટું (૪) [જુઓ પ્યાલું] પવાલું

પાલું ન૦ [સર૦ हिं पाला] પાલવ; આશરો (નીચેના શ૦ પ્ર૦ માં વપરાય છે—(ને) **પાલે પડવું**, (-ની સાથે) **પાલાં પડવાં**=-ના સંબંધમાં કે આશરામાં આવવું)

પાલૂદો પુ૦ [फा] (મુસલમાનોની) એક ખાવાની વાની, ફાલૂદો

પાલો પુ૦ [સં. पल्लव] ઢોરને ખાવાનાં પાંદડાં (૨) [જુઓ પ્યાલો] પાણી પીવાનું વાસણ (૩) ગાડીગાડાં ઉપરની ખપરડાની છત્રી (૪) [સં. प्रालेय] વાદળમાંથી પડતો કરો [ઝરડું

પાલોરું,-રિયું ન૦ થોરિયા-કાંટાનું ઝૂમખું-

પાલોરું ન૦,-રો પુ૦[સર૦म पॉल्लॉ, पल्लॉ] સગર્ભાને આવતું (પાતળું) ધાવણ [-લાગવું (-ચો)=સગર્ભાનું ધાવણ ધાવવાથી બાળકનું સુકાઈ જવું] [પલ્લવવું

પાલોવું અ૦ક્રિ૦ [સં पल्लव] + પાલવવું,

પાવઈ સ્ત્રી૦ જુઓ પવઈ, પાવૈ

પાવક વિ૦ [સં] પાવન કરનાર (૨) પુ૦ અગ્નિ

પાવટ સ્ત્રી૦ [જુઓ પાવઠડું, સર૦ म. पावटी] ઢોર જઈ શકે તેવો ઢાળપડતો આરો

પાવઠડું ન૦[સર૦म. पावटणी, सं पाद+स्थ કે स्थल?] પગથિયું (૨) પેંગડું

પાવઠું ન૦ [સર૦ પાવઠડું] [સુ] (સોનીનું) તાર ખેંચવાનું ઓજાર

પાવઠો પું૦ [જુઓ પાવઠડું] કૂવા ઉપરના મકાણના પાયારૂપ બે લાકડાં કે પથ્થર પૈકી એક [લાકડાનો પાવડો

પાવડિયું ન૦ ['પાવડો' પરથી ?] લાબા હાથાનો

પાવડિયો પું૦ ['પાવડો' ઉપરથી ?] ભવૈયાઓના ટોળામાં ઝાડુ, પાણી વગેરેનું કામ કરનારો (૨) ['પાવડી' ઉપરથી ?] એક ધાર્મિક પંથ

પાવડી સ્ત્રી૦ [સં. पादुका, प्रा. पाउआ, -ल्ल] જોડાને ઠેકાણે પહેરવાનો એક ઘાટ, પાદુકા; ચાખડી (૨) પગ વડે દાબવાનું સાળનું એક સાધન (૩) ['પાવડો' ઉપરથી] પાવડિયું (૪) દંડ પીલવાનું સાધન [ઉરાડવી

પાવડી કરવી=(ચ) બળદે પાછલે પગે ધૂળ

પાવડું ન૦ [સં. पाद પરથી] પેંગડું

પાવડો પું૦ [સં. फाल ઉપરથી; સર૦ हिं., म. फावडा; म पावडें] માટી કચરો વગેરે ઉસડવાનું કે ભરવાનું એક સાધન (૨) ગાડીના એંજિનનો ખરપડો (૩) હલેસું (૪) [સં. पाद ઉપરથી] લાકડાનો કાચો પુલ (૫) પેંગડું, પાવડું

પાવતી સ્ત્રી૦ [સં. प्राप्त, अप पाव ઉપરથી ? જુઓ પાવવું] પહોંચ, રસીદ. [-ફાડવી, લખવી=પહોંચ લખી આપવી.]

પાવન વિ૦ [સં] પવિત્ર, શુદ્ધ (૨) શુદ્ધ કરનાર (૩) ન૦ પવિત્રતા, શુદ્ધિ. ૦કારિણી વિ૦સ્ત્રી૦, ૦કારી વિ૦ પવિત્ર કરનારું ૦પાદ વિ૦ પાવન કરે એવા પગલાવાળું

પાવરધું વિ૦ [फा. पर्वर्दह] કુશળ

પાવરી [સ્ત્રી૦ સર૦ પાર, दे. पारी] દોણી

પાવરો પું૦ તોબરો [વાચક)

પાવલિયો પુ૦ [સ. पाद પરથી] પગ (લાલિત્ય-

પાવલી સ્ત્રી૦ [સં. पाद પરથી] પાવલું, ચારઆની

પાવલું ન૦ [સં. पाद ઉપરથી] ચારઆની (૨) [સં. पाद= પગ] પગ (૩) ચપલ

પાવલોપા પુ૦ ['પાવલુ'= પગ ઉપરથી] બાળકને પગ ઉપર ઝુલાવવું તે

પાવવુ ન૦ સ૦ક્રિ૦ + [सं. प्राप्, प्रा. पाव] મેળવવું [(૨) વરસાદ

પાવસ ન૦ [सं प्रावृष्; प्रा पावस] ચોમાસુ

પાવળુ' ન૦ [જુઓ પળી] નાની પળી

પાવિત્ર્ય ન૦[सं] પવિત્રતા [મેળવવુ,પાવવું

પાવુ સ૦ક્રિ૦ [सं. पा] પિવડાવવુ (૨) [हिं]

પાવે સ્રી૦, ૦યો પુ૦ હીજડો, નપુસક

પાવો પુ૦ [दे पावय] એક જાતની વાસળી (૨) આગબોટનું ભુગળુ વાગે છે તે–તેની સિસોટી [૦વી સ્રી૦ નાની પાશ

પાશ પુ૦ [दे पास, सर० म पास] પાશિયુ

પાશ પુ૦ [सं] ફાસો, ગાળો (૨) પશુપક્ષી ઓને ફસાવવાનું શિકારીનું સાધન (૩) [सं] વરુણનુ આયુધ (૪) [ला] ફસાવવાની યુક્તિ

પાશવ(–વી) વિ૦ [सं] પશુનુ, પશુના જેવું

પાશ(–સ)ગ પુ૦ [જુઓ પાસગ] ત્રાજવાનો વડો કાઢવા એક તરફ રખાતુ વજન

પાશા પુ૦ [तुर्की] હાકેમ (૨) તુર્કસ્તાનનો ઊંચા દરજ્જાનો અમલદાર

પાશિયુ ન૦ [दे पास] પાશ, કરવડી કે રાપડીમા મુકાતુ ધારવાળુ લોખડનું ફળ (૨) રાંપડી

પાશુપત પુ૦ [सं] એક પ્રાચીન શૈવ સપ્રદાય (૨) તેનો અનુયાયી (૩) ન૦ શંકરના તેજનું દિવ્ય અસ્ત્ર

પાશેર પુ૦ [પા+શેર] શેરનો ચોથો ભાગ –રી સ્રી૦ પાશેરનું માપિયુ કે વજન –રો પુ૦ પાશેર વજનનું કાટલુ [પાશેરામાં પહેલી પૂણી=તદ્દન શરૂઆત.]

પાશ્ચાત્ય વિ૦ [सं] પશ્ચિમનું, પશ્ચિમમાં આવેલુ [વનસ્પતિ

પાષાણ પુ૦ [सं] પથ્થર ૦ભેદ પુ૦ એક

પાસ પુ૦ [सं स्पर्श, प्रा फास, पासिय=स्पृष्ट] સ્પર્શથી પટ કે રગ બેસવો તે (૨) [ला] સોબતની અસર (૩) સ્રી૦ [सं पार्श्व, प्रा पास] બાજુ, પાસુ (૪) અ૦ (૫) પાસે [–બેસવો, લાગવો=સ્પર્શથી રગ લાગવો (૨) સોબતની અસર થવી]

પાસ વિ૦ [इं] પસાર, ફત્તેહમદ, સફળ (૨) મજૂર, પસદ (૩) પુ૦ રજા કે મજૂરીની ચિઠ્ઠી [–કાઢવો=પાસ લખી આપવો –પડવુ=ગમવું, પસદ આવવું] ૦પોર્ટ પુ૦ દેશાતર જવા માટેનો પરવાનો ૦બુક સ્રી૦ બેક સાથેની લેવડદેવડની નોધની ખાતેદારને મળતી ચોપડી

પાસ(–છ)ટવુ' સ૦ક્રિ૦ [सं प्र+आ+शद्] પછાડવુ [પાછટી નાખવુ=પછાડી નાખવું.]

પાસલો પુ૦ [सं पाश, प्रा पास] પાશ, જાળ (૨) [જુઓ પાસો] પાસાના આકારનો ધાતુ વગેરેનો લબચોરસ કકડો (૩) સોનીનું એક ઓજાર

પાસવાન પુ૦ [फा पासवान] હજૂરિયો, નોકર

પાસવુ સ૦ક્રિ૦ [सं स्पर्श, प्रा फास, જુઓ પાસ] રગ બેસાડવા સારુ પ્રથમ ખટાશ વગેરેનો પાસ દેવો

પાસગ પુ૦ [फा] જુઓ પાશગ

પાસાખેલ પુ૦ [પાસો+ખેલ] જુગાર

પાસાતાણિયો પુ૦ [પાસો+તાણવુ] સોનારૂપાના પાસલાને ખેંચી ખેંચી તાર બનાવનરો

પાસાબંડી સ્રી૦ [પાસુ+બડી] બે બાજુ કસો બાંધવાની એક જાતની બડી

પાસાશૂળ ન૦ [પાસુ+શૂળ] પડખામાં ફૂટતું શૂળ (૨) [ला] હમેશની નજીકની ઉપાધિ કે નડતર

પાસિયુ ન૦ જુઓ પાશિયુ

પાસુ ન૦ [सं पार्श्व, प्रा पास] પડખુ, બાજુ (૨) પક્ષ [પાસામાં ઘાલવુ'=ઓળવવું (૨) હૂફ આપવી, આશરો આપવો પાસુ' દેવુ=પડખાનો ભાર મૂકવો (૨) સાથ કે મદદ આપવી –ફેરવવુ, બદલવુ'=પડખુ બદલવું (૨) પક્ષ બદલવો (૩) ફેરવી તોળવું –મરડવુ=પડખુ બદલવુ (૨) વલણ ફેરવવુ. –વાળીને સૂવુ'=નિરાતે સૂવુ –સેવવુ=તાબેદારી ઉઠાવવી, સેવા ઉઠાવવી]

પાસે અ૦ [सं पार्श्वे] નજીક (૨) પડખે; બાજુમાં (૩) તાબામા, કબજામાં (૪) સામે, આગળ

પાસો પું૦ [सं. पाशक, प्रा पासग] ચોપટ રમવામા વપરાતા અંક પાડેલા લબચોરસ કકડામાંનો એક (૨) ધાતુનો તેવો પાસલો (૩) [સં. पार्श्व] સૂપડામા સોવાની રીત, જુઓ પાહટો (૪) [જુઓ પાહો] દૂધને (ઢોરે) આંચળમા આવવા દેવું તે [**પાસા અવળા પડવા**=નસીબ પ્રતિકૂળ થવુ, નિષ્ફળતા મળવી **-ઢાળવા**=જુગારની રમતમા પાસા નાખવા, શરૂઆત કરવી. **-નાખવા, ફેંકવા**=પાસા ઢાળવા (૨) દાવ-નસીબ-તરકીબ અજમાવી જોવા **-પોબારપડવા**=ધારેલુ સિદ્ધ થવું, સફળ થવુ **-સવળા પડવા**=નસીબ અનુકૂળ થવુ, સફળ થવું. **પાસે રમવુ**=જૂગટું રમવુ **પાસો ચડવો**=ચડતી કળા થવી, ભાગ્યોદય થવો **-જાણવો**=કપટયુક્ત ગુપ્ત ધારણા સમજવી **-નાખવો**=જુઓ પાસા નાખવા **-મૂકવો**=જુઓ પાહો-પારસો મૂકવો. **-સમજવો**=જુઓ પાસો જાણવો]

પાહટવુ સ૦ક્રિ૦ જુઓ પાસટવુ

પાહટો પુ૦ [જુઓ પાહટવુ] સૂપડામા સોવાની -ઝાટકવાની એક રીત [-કરવો]

પાહણ વિ૦ (પાકની ઋતુ વીત્યા) પછી, મોડેથી થવુ (પાક માટે)

પાહવે અ૦ [સં पार्श्वे] બાજુએ, એતરફ (ચ)

પાહિ,૦પાહિ શ૦ પ્ર૦ [સં] 'રક્ષણ કરો' એવો ઉદ્ગાર

પાહો પુ૦ [જુઓ પાહટો] ઝાડકવુ તે [-કરવો]

પાહો પુ૦ (ચ) જુઓ પારસો [-મૂકવો]

પાળ (ળ,) સ્ત્રી૦ [સં पालि] તળાવ કે સરોવરનો કિનારો (૨) પ્રવાહીને વહી જતુ અટકાવવા કરેલી આડ [**-તોડવી**=મર્યાદાનો ભગ કરવો (. પહેલા) **પાળ બાંધવી**=અગાઉથી ઉપાય કરવો. **-બાંધવી**=મર્યાદા બાંધવી. (૨) ઉપાય વિચારવો]

પાળ ન૦ [?] ગાયોના ટોળામા ભળીને આવતુ ખાડપાડુઓનુ ટોળું [પારણું

પાળણું ન૦ [સં. पालन ઉપરથી] પાલણું,

પાળવુ સ૦ ક્રિ૦ [સં. पालय्] રક્ષણ કરવું (૨) ભરણપોષણ કરવુ (૩) પોષવું અને કેળવવું (૪) ભગ ન કરવો,-ની પ્રમાણે વર્તવુ, માનવું (વચન, આજ્ઞા, વ્રત, રજા, અણોજો)

પાળિયું ન૦ ['પાળ' ઉપરથી] પાળ બાંધી એક ચોરિયા વડે પવાતા ક્યારાનો સમુદાય

પાળિયો પુ૦ [સં पालि=પ્રશસા (૨) ચિહ્ન] સ્મારક તરીકે ઊભો કરેલો પથરો; ખાંભી (૨) ['પાળ' ઉપરથી] ચોરિયો

પાળી સ્ત્રી૦ [સં. पालिका] છરી (૨) [સં. पाली =પંક્તિ] વારો (૩) પાકી (૪) જુઓ પાળ (સ્ત્રી૦)

પાળું વિ૦ (૨) ન૦ [સં. पाद ઉપરથી] પગે ચાલનારુ. **-ળો** પું૦ પગપાળો મુસાફર (૨) પેદળ, મુલકી કે લશ્કરી સિપાઈ

પાંઉ (૦) પુ૦, ન૦ [पो], **૦રોટી** સ્ત્રી૦ ડબલ રોટી

પાંકડ(-ડું) (૦) વિ૦[સં पक्व પરથી?] ગાભણું થવાની ઉંમર છતા ન થયું હોય એવુ (ઢોર)

પાંકવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ. पांग= ઉત્કટ ઇચ્છા] ઇચ્છવું, ધારવું (૨) [સર૦ મ. पागणें] ધરવુ, પકડવુ

પાંખ (૦) સ્ત્રી૦ [સં पक्ष] પક્ષીનો ઊડવાનો અવયવ (૨) લશ્કરની બે બાજુમાંની એક (૩) છાપરાનો બે તરફનો બહાર પડતો ભાગ (૪)[લા.] આશ્રય; પડખુ [**પાંખમાં ઘાલવું**=આશરો આપવો, હૂંફ આપવી **પાંખમાં ભરાવું**=સોડમા ભરાવુ, આશરો લેવો **પાંખમાં લેવું**=પાખમા ઘાલવુ. **પાંખો આવવી**=ઊડતાં શીખવુ (૨)પુખ્ત ઉંમરનુ થવુ, પોતાનુ સભાળી શકાય એટલી શક્તિ આવવી(૩)ઊડી જવું,નાસી જવુ,અદૃશ્ય થવુ. **પાંખો કાપી નાખવી**=અસહાય બનાવી દેવુ **પાંખો ફફડાવવી**=ઊડવાનો પ્રયત્ન કરવો (૨) છૂટવાના ફાંફાં મારવા. **પાંખો વિસ્તારવી**=ફેલાવું,પહોળા થવુ(૨)વશવેલો વધવો]

પાંખડી (૦) સ્ત્રી૦ [દે. पक्खुडी, સર૦ હિં पखडी, म. पाकळी, पाकळी, का. पकळी] કળી ખીલતાં છૂટા પડતા અવયવોમાંનો દરેક

પાંખડુ (૦) ન૦ [જુઓ પાખડી] ડાળની બાજુએથી ફૂટતી નાની ડાળી (૨) [લા] કુટુંબની શાખા (૩) ['પાંખ' ઉપરથી] પાંખ જેવો અવયવ (માછલાં વગેરેનો)
પાંખાળી (૦) સ્ત્રી૦ ['પાંખ' ઉપરથી] (કા) ઘોડીની એક જાત
પાંખાળુ (૦) વિ૦['પાંખ' ઉપરથી]પાંખવાળું (૨) ફાંટાવાળુ (૩) ડાળીવાળુ
પાંખિયુ (૦) ન૦ ['પાંખ' ઉપરથી] પક્ષ, તડ (૨) ડાળી, શાખા (૩) દેશી તાળાનો કે કલ્લાનો એક બાજુનો નાનો છૂટો પડતો ભાગ (૪) કાતરનુ પાનું
પાંખુ (૦) વિ૦ છૂટું, આછુ (૨) ન૦ [પાંખ ઉપરથી] ચપ્પુનું પાનું -ખાપણું ન૦
પાંગત(-થ) (૦) સ્ત્રી૦[સર૦ हिं पाँयँता,-ती; પગ-પાગ ઉપરથી ?]સ્ત્રી૦પથારી કે ખાટલાનો પગ તરફનો ભાગ
પાંગરણ (૦) ન૦ [सं प्रावरण, प्रा पंगुरण, સર૦ म पांघरूण] પોતડી, પંચિયુ (૨)ચોળી (૩) ઓઢવાનુ વસ્ત્ર; પછેડી
પાંગરવું (૦) અ૦ક્રિ૦ [सं प्र+अंकुर કે प्रा पगुर=ઢાંકી દેવું પરથી ?] અંકુર ફૂટવા
પાંગરું (૦) ન૦, પાગરો પુ૦ [सं प्रग्रह, प्रा पग्गह, સર૦ म पागह, पाग] પારણાને કે ઓઇયાને અધ્ધર ઝીલી રાખનાર દોરી (૨) ત્રાજવાની સેર(૩)ગોફણની બે બાજુની દોરી (૪) સુકાન તરફનો વહાણનો છેડો
પાંગળુ (૦) વિ૦ [सं. पंगु, સર૦ म पांगळा] પગે અપંગ (૨)[લા.] અશક્ત, નિર્બળ (૩) આધાર-ટેકા વિનાનું
પાંગુ (૦) વિ૦ [सं पंगु, સર૦ म पांगुळ] પાંગળુ (૨) ન૦ ઢોર
પાંગોઠુ (૦) ન૦ [સર૦ हिं पँखुड़ा, सं पक्ष પરથી ?]ખભાથી કોણી સુધીનો હાથનો ભાગ (૨)હાલવા ચાલવાના અવયવોના સાંધા-મૂળ [પાંગોઠાં ચાલવાં=કામ કરી શકવુ પાંગોઠાં ભાગવાં=હાલવા ચાલવાની શક્તિ વટવી કે તોડવી(૨)હલાય-ચલાય નહીં તેવો માર પડવો કે આપવો]

પાંચ (૦) વિ૦[सं पंचन्]'૫' [-માણસમાં=લોકમાં, જાહેરમાં કે સભામાં -લોકમાં =બધે, સૌ સારા માણસોમાં -વરસનું= જુવાન, આશાભર્યું ઉદા૦ હજુ પાંચ વરસનો બેઠો છુ -શેરની=બહુ ભૂંડી (ગાળ). પાંચે આંગળીએ=બધી રીતે, પૂરી ભક્તિથી (દેવ પૂજવા)] ૦ડો પુ૦ પાંચનો આંકડો-૫ ૦પટો પુ૦ પટાદાર મરાઠ ૦ભૌતિક વિ૦ [सं] પાંચ મહાભૂત સંબંધી,-નુ બનેલું ૦મ સ્ત્રી૦ પખવાડિયાની પાંચમી તિથિ ૦મું વિ૦ ક્રમમાં ચોથા પછીનું
પાંચજન્ય પુ૦ [सं] (સં) કૃષ્ણનો શંખ
પાંચપટો, પાંચભૌતિક [सं], પાંચમ જુઓ 'પાંચ'માં
પાંચમણવું (૦) સ૦ક્રિ૦ ખળામાં તૈયાર થયેલા દાણાને વધારે સાફ કરવા ઊપણવું
પાંચમું વિ૦ જુઓ 'પાંચ'માં
પાંચશેરી (૦) સ્ત્રી૦, -રો પુ૦ પાંચ શેરનું કાટલું [-ફૂટવી=નકામી માથાફોડ કરવી -બાંધવી=ગળે ભેતરું વળગાડવું,જ જાળમાં પડવુ]
પાંચાલી(-ળી) સ્ત્રી૦[सं](સં)પંચાલ દેશના [રાજાની પુત્રી-દ્રૌપદી
પાંચા (૦) પુ૦બ૦વ૦['પાંચ' ઉપરથી] પાંચનો ગડિયો -ચિયા પુ૦ બ૦ વ૦ રાસનો પાંચ પાંચ ઠેકાવાળો પ્રકાર -ચુ વિ૦ પાંચ ગણુ ઉદા૦ એક પાંચુ પાંચ
પાંચો વાણિયો (૦) પુ૦ વાણિયાની એક જાત
પાંજણ, -ણી (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ म पाजणी, सं पायय्, प्रा पज्ज ઉપરથી] નિયત સમયે જેનું સેવન કર્યા વિના ન ચાલે તેવી ટેવ,બંધાણ (૨)સૂતરને પાવાની કાંજી કે તે પાવાની ક્રિયા
પાંજર (૦) ન૦ [सं प्र+अजिर] પાદર
પાંજરું (૦) ન૦ [सं पंजर, સર૦ म पाजरा, हिं पाँजर] પશુપક્ષીને પૂરી રાખવા બનાવેલું સળિયાનુ ઘર(૨)તેવો કોઈ પણ ઘાટ(૩)પાંજરી (૪) અદાલતમાં ન્યાયાધીશ સામે જવાબ આપવા ઊભા રહેવાની પાંજરા જેવી જગા [પાંજરાનો પોપટ=પરાધીન માણસ,જેમ બોલાવે તેમ બોલે એવો તાબેદાર પાંજરામાં

ઊભું રહેવું=ગુનેગાર કે સાક્ષી તરીકે કોર્ટની તપાસમાં ઊભા રહેવું **પાંજરામાં બોલાવવું**=કોર્ટમાં કાયદેસર તપાસ માટે બોલાવવું] **-રાપોળ** સ્ત્રી૦ [સર૦ म. पाजर(रा)पोळ]અશક્ત કે ઘરડાં ઢોરને રાખવાનું ધર્માદા સ્થાન **૦રાં** ન૦બ૦વ૦ જુઓ કાંધા-પાંજરાં **-રિયું** વિ૦ પાંજરીવાળું (૨) ન૦ પાંજરું, બંદીખાનું(પ) **-રી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म] કરાંઠી ગૂંથીને કરેલી ગાડાની વાડ

પાંજી (૦) સ્ત્રી૦ પાજણી, ટેવ

પાંડરું (૦) [જુઓ પાંડુર] ધોળું, ફિક્કું

પાંડવ પું૦ [सं] (સં) પાંડુનો દીકરો

પાંડિત્ય ન૦ [सं] પંડિતાઈ [પિતા

પાંડુ વિ૦ [सं] ફીકું (૨) પું૦ (સં.) પાંડવોનો

પાંડુર વિ૦ [सं] ફીકું, ધોળું **૦તા** સ્ત્રી૦

પાંત (૦ત,) સ્ત્રી૦ [सं पंक्ति, प्रा पंति, સર૦ म पांति] હાર, પંગત

પાંતી (૦) સ્ત્રી૦ [सं. पंक्ति] પક્ષ, બાજુ (૨) રીત; માર્ગ (૩) ભાગ, હિસ્સો (૪) પરિમાણના વિભાગ પાડીને હિસાબ ગણવાની ગણિતની એક રીત (૫) જુઓ પાથી, સેંથી

પાંત્રીશ(-સ) (૦) વિ૦ [सं. पंचत्रिंशत्, प्रा पणतीस] '૩૫'

પાંથ પું૦ [सं] મુસાફર **૦ક** વિ૦ મરનારને અપાતો (હારનો પિંડ)

પાંથી (૦) સ્ત્રી૦ [दे. पनि=કેશરચના] સેંથી [**-પાડવી**=વાળમાં સેંથી પાડવી. **-પૂરવી**= સેંથામાં સિંદૂર વગેરે ભરવું]

પાંદડી (૦) સ્ત્રી૦ [सं, पर्ण] જુઓ પાનડી **-ડું** ન૦ પર્ણ [**-ફરવું**=ભાગ્ય બદલાવું, ભાગ્યોદય થવો. **પાંદડે પાણી પાવું**=ઘણું દુઃખ આપવું, રિબાવવું]

પાંપણ(૦)સ્ત્રી૦[સર૦ म. पापण(सं पक्ष्मन्?)] પોપચાની કિનારી ઉપરના વાળ. **-ણિયું** ન૦ (કા) આંસુ (૨) ઘઉંના ખેતરના બે શેઢા, જ્યાં ઘઉં સહેજ ઓછા ઊગે છે

પાંપળું(-ણું) વિ૦ [જુઓ પોપલું] નિર્બળ, પોચું (૨) બાયલું. કાયર, **-ળાં** ન૦બ૦વ૦ દુર્બળ પ્રયત્ન

પાંશ(-સ)રું (૦) વિ૦ [सं शर=તીર પરથી?] સીધું; ડાહ્યું, પાધરું. [**-કરવું**=મારીને-ઠોકીને સીધું કરવું **-ઊતરવું**=અનુકૂળ બનવું **-પડવું**=અનુકૂળ થવું] **૦દોર** વિ૦[પાંશરું +દોર] સીધું દોર, આડાઈ વગરનું

પાંશુ(-સુ) સ્ત્રી૦ [सं] ધૂળ **૦લ** વિ૦ ધૂળ-વાળું (૨) ભ્રષ્ટ, દુરાચારી ['૬૫'

પાંસઠ (૦)વિ૦[सं पंचषष्ठि,प्रा पण्णट्ठि,पणसट्ठि]

પાંસરું,૦દોર જુઓ 'પાંશરું'માં

પાંસળી (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा पासलु (सं पार्श्व) हिं पासुरी] છાતીના માળાના બંને બાજુના હાડકા-માંનું દરેક [**-ખસવી,-ચસકવી**=ઘેલા થવું, ડાગળી ચસકવી. **-ઠેકાણે ન હોવી**= ચસકેલા હોવું] **-ળું** ન૦ જુઓ પાસળી [**પાંસળાં ખોખરાં કરવાં, ભાગવાં**= સખત માર મારવો.]

પાંસુ,૦લ [सं] જુઓ 'પાંશુ'માં

પિક પું૦ [सं] કોકિલ, કોયલનો નર

પિક સ્ત્રી૦ (રવ૦ ?) [સર૦ [हिं. पीक] થૂંક, પીક (૨) પાનનું થૂંક કે તેની પિચકારી **૦દાની** સ્ત્રી૦ થૂંકદાની

પિકેટિંગ ન૦ [इं.] પહેરો, ચોકી

પિખાડો પું૦ ['પીખવું' ઉપરથી] (સુ) વગો-વણી, લોકમાં વાત થવી તે [પ્રેરક

પિખાવું,-વવું પીખવુંનું અનુક્રમે કર્મણિ ને

પિગળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પીગળવું'નું પ્રેરક

પિચકારી સ્ત્રી૦[પિચ (રવ૦)+કારી] પાણીની સેડ (૨) સેડ છોડવાનું ભૂંગળી જેવું એક સાધન. [**-આપવી**=ગુદાવાટે પાણી ચડાવવું, 'એનિમા' આપવો **-છોડવી, -મારવી** = પિચકારીથી છાંટવું. **-લેવી**='એનિમા' લેવો]

પિચંડ ન૦ [सं] પેટ

પિચોટી સ્ત્રી૦ [फा पेचायेनाफ़] આંબોઈ

પિચ્છ ન૦ [सं] પીંછું

પિછવાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] એક જાતનું કપડું

પિછાણ(-ન) સ્ત્રી૦ [सं. प्रत्यभिज्ञान, हिं. पहिचान] માહિતી (૨) ઓળખાણ **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ઓળખવું

પિછોડી સ્ત્રી૦ [हिं. पिछौरी] જુઓ પછેડી.

[-ઓઢવી=દેવાળું કાઢવું -ઓઢાડવી= જુઓ 'અંધારપછેડી ઓઢાડવી' પિછોડીમાં પથરો લઈને કૂટવું = મુદ્દો મૂકી ગમે તેમ બોલવું] -ડો પું૦ જુઓ પછેડો

પિછોળિયું ન૦ તીવ્ર દંશવાળું એક ઊડતું ઝીણું જંતુ [કર્મણિ ને પ્રેરક

પિટાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'પીટવું'નું

પિતકોડી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

પિતપાપડો પું૦ [સં પીત (પીળું) + પાપડી] ખાખરાની રોગ, પલાશપાપડો

પિતર પું૦ [જુઓ પિતૃ] મૃત પૂર્વજ

પિતરાઈ પું૦ જુઓ પિત્રાઈ

પિતરાણ સ્ત્રી૦ જુઓ પિત્રાણ

પિતવાડો પું૦ [પીત + વાડો] કૂવાના પાણીથી જ્યાં દર વર્ષે શિયાળુ-ઉનાળુ વાવેતર થતું હોય તેવું ખેતર

પિત(-ત્ત)ળિયું ન૦ ['પિત્તળ' ઉપરથી] પિત્તળનું નાનું વાસણ, છાલિયું

પિતા પું૦ [સં]બાપ ૦જી,૦થી પું૦(માનાર્થે) ૦મહ પું૦ દાદા (૨) બ્રહ્મા ૦મહી સ્ત્રી૦ દાદી -તુ પું૦ (પ) પિતા, બાપ

પિતૃ પું૦ [સં] બાપ (૨) પું૦બ૦વ૦ પૂર્વજો, મરી ગયેલા બાપદાદાઓ ૦ઋણ ન૦ પિતૃઓ પ્રત્યેનું દેવું (જુઓ ઋણત્રય) ૦ઘાત પું૦ પિતાનો વધ ૦ઘાતક, ૦ઘાતી વિ૦ પિતૃઘાત કરનાર ૦તર્પણ ન૦ પિતૃઓનું તર્પણ કરવા આપેલી જલાંજલિ, પિતૃયજ્ઞ (૨) તર્જની અને અંગૂઠા વચ્ચેનો મધ્યભાગ ૦દેવ પું૦ પિતરો (૨) વિ૦ પિતાને દેવ તરીકે પૂજનાર ૦પક્ષ પું૦ શ્રાદ્ધપક્ષ (ભાદરવાનું કૃષ્ણપક્ષ) (૨) બાપ તરફનાં સગાસંબંધી ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ પિતા પ્રત્યેનો ભક્તિભાવ ૦ભૂમિ સ્ત્રી૦ વતન, સ્વદેશ (સરખાવો માતૃભૂમિ) ૦યજ્ઞ પું૦ પિતૃતર્પણ (૨) પાંચ મહાયજ્ઞોમાંનો એક ૦લોક પું૦ મરણ પામેલા પિતૃઓ રહે છે એ સ્થાન ૦વ્ય વિ૦ પિતા સંબંધી (૨) પું૦ પિત્રાઈ (૩) કાકો ૦હત્યા સ્ત્રી૦ જુઓ પિતૃવધ

પિત્ત ન૦ [સં] કલેજામાં પેદા થતો રસ, જે આંતરડામાં ઊતરી ખોરાકને પચાવે છે (૨) વૈદક પ્રમાણે શરીરની ત્રણ ધાતુઓમાંની એક (કફ, પિત્ત અને વાયુ) [-ઊતરવું = જુઓ પિત્ત બેસવું -ચઢવું = પિત્ત વધી ગયાની (માથામાં) અસર થવી -માથે ચઢવું = માથામાં પિત્ત વધવાની અસર થવી (૨) ગુસ્સે થવું, ચિઢાવું -બેસવું = પિત્તની અસર મટી જવી (૨) ક્રોધ શાંત થવો] ૦જ્વર પું૦ પિત્તપ્રકોપથી થતો જ્વર ૦પાપડો પું૦ પિત્તપાપડો (૨) પિત્તજ્વરને મટાડનારું એક જાતનું ઘાસ ૦પ્રકૃતિ વિ૦ શરીરમાં પિત્તના પ્રાધાન્યવાળું (૨)સ્ત્રી૦ પિત્તનું પ્રાધાન્ય (૩) [લા] આકળો-ગરમ મિજાજ -ત્તાશય ન૦ [+આશય] શરીરનો પિત્તનો અવયવ -ત્તો પું૦ [સં પિત્ત] પિત્ત (૨) [લા] ક્રોધની તીવ્ર લાગણી [-ઊછળવો, ખસવો, હાથમાંથી જવો=ગુસ્સે થઈ જવું]

પિત્તળ ન૦ [સં , પ્રા પિત્તલ] તાંબા અને જસતની મિશ્ર ધાતુ

પિત્તળ સ્વભાવનું વિ૦['પિત્ત' પરથી ?]ચીડિયું; સહેજમાં તપી જાય એવું (૨) ઓછું પાત્ર

પિતળિયું ન૦ છાલિયું, પિતળિયું

પિત્રાઈ પું૦ [સં પિતૃવ્ય] કાકાનાં છોકરાં; સાતમી પેઢી સુધીમાં એક બાપનો વંશજ (૨) વિ૦ પિતા સંબંધી -ણ વિ૦ સ્ત્રી૦ પિત્રાઈને ત્યાં જન્મેલી -ણું(-ણી) સ્ત્રી૦ પિત્રાઈની વહુ

પિત્રી પું૦ મરણ પામેલો પૂર્વજ, પિતર

પિધાન ન૦ [સં] બંધ કરવું તે (૨) ઢાંકી દેવું તે ૦યુતિ સ્ત્રી૦, (પૃથ્વી સિવાયના) ગ્રહોનું પરસ્પર ઢંકાવું તે

પિન સ્ત્રી૦ [ઇં] ટાંકણી (૨) સ્ત્રીઓ વેણી કે સાલ્લો સંકેલવામાં વાપરે છે તે બનાવટ

પિનાક ન૦ [સં] (સં) શિવનું ધનુષ ૦પાણ (-ણિ),-કી પું૦ (સં) શિવ [મીઠી

પિપરમીટ સ્ત્રી૦ [ઇં પીપરમિન્ટ] જુઓ ખાટી-

પિપાસા સ્ત્રી૦ [સં] તરસ -સુ વિ૦ તરસ્યું

પિપીલિકા સ્ત્રી૦ [સં] કીડી ૦માર્ગ પું૦ ધીમે ધીમે પણ ખંતથી અચૂક કામ કરવાની

રીત. ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ સંગ્રહ કરવાનું વલણ
પિપૂડી સ્ત્રી૦[રવ૦] ફૂંકીને વગાડવાની ભૂંગળી, પીપી [-વગાડવી=પીપી ફૂંકીને વગાડવી (૨) એકની એક વાત કર્યા કરવી – ગાયા કરવી (૩) ખુશામત દાખલ સૂર પુરાવવો, હાજી હા ભણવી]
પિપ્પલ પું૦ [સં] પીપળો [(વર્તમાન કૃ૦)
પિબંતું વિ૦ [સં पिबन्त. ઉપરથી] + પીતું
પિમળાટ પું૦ [પીમળવું' ઉપરથી] સુવાસ
પિમળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પીમળવું'નું પ્રેરક રૂપ
પિય(-યે)ર (પિં') ન૦[સં पितृगृह, પ્રા पिइहर] સ્ત્રીના માબાપનું ઘર
પિયરપનોતી (પિં') વિ૦સ્ત્રી૦ પિયરમાં ભાઈ-ભાંડુવાળી -રિયું ન૦ પિયરનું સગું
પિયળ સ્ત્રી૦ [સં પીત, પ્રા पीअल्ल ઉપરથી] પીયળ, કપાળમાં કરેલી કંકુની અર્ચા
પિયાજ ન૦ [फा.] કાંદો, ડુંગળી
પિયાણું ન૦ જુઓ પ્રયાણ
પિયાનો પું૦ [ઇં] એક વિદેશી વાજિંત્ર
•પિયારું વિ૦ ['પરાયું' ઉપરથી] + પારકું (૨) [अप पिआर (सं प्रियतर)] પ્યારું [પ.]
પિયાવો પું૦ [પિવાડવું' ઉપરથી] પાણી પાયાનું ખર્ચ
પિયુ પું૦[अप पिअइउ (सं प्रीणयितृ)] પતિ
પિયેર, -રિયું (પિ') ન૦ જુઓ 'પિયર'માં
પિરસણ ન૦ [સં परिवेषण, પ્રા परिवेसण] પીરસવું તે (૨) પીરસેલું ભાણું (૩) નાત વરાને અંગે ઘેર ભાણું પીરસવું તે [-મોકલવું=તે અંગે ઘેર ભાણું ઢાંકવું] -ણી સ્ત્રી૦ પીરસવું તે. -ણું ન૦ પીરસવાનું પાત્ર કે ચીજ
પિરસાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પીરસવું'નું પ્રેરક
પિરાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ પેરાઈ
પિરામિડ પું૦ [ઇં] પ્રાચીન મિસરી રાજાના મૃતદેહ ઉપર બંધાવેલી મોટી શંકુ આકારની સમાધિ – કબર (૨) શંકુ આકાર
પિરિ સ્ત્રી૦ [સં. पर्वन् ; સર૦ મ. पेर] + પેર, પ્રકાર (૨) જુઓ પેરી
પિરોજ,-જી(-જું) જુઓ 'પીરોજ'મા
પિલાઈ સ્ત્રી૦ ['પીલવું' ઉપરથી]પીલવું તે (૨) તેનું મહેનતાણું -મણ ન૦, -મણી સ્ત્રી૦ પીલવાનું મહેનતાણું
પિલાવવું સ૦ક્રિ૦, પિલાવું અ૦ક્રિ૦'પીલવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ [નો પીલો
પિલોડિયું ન૦['પીલો' ઉપરથી] જુવારબાજરી-
પિલ્લું ન૦ ['પિંડલું' ઉપરથી] વીંટીને કરેલો દડો – ગોટો [પ્રેરક ને કર્મણિ
પિવડાવવું સ૦ક્રિ૦,પિવાવું અ૦ક્રિ૦ 'પીવું'નું
પિશંગ વિ૦[સં.] બદામી રંગનું
પિશાચ પું૦,ન૦[સં] અવગતિયો જીવ, પ્રેત (૨) ભૂતપ્રેત જેવી એક હીન યોનિ ૦ણી, -ચી સ્ત્રી૦ પિશાચ સ્ત્રી
પિશિત ન૦ [સં] માંસ [૦તા સ્ત્રી૦
પિશુન વિ૦ [સં]કઠોર (૨) નીચ (૩) ચાડિયું.
પિષ્ટ વિ૦[સં.] કૂટેલું, પીસેલું (૨) પું૦ ભૂકો; લોટ ૦પશુ પું૦,ન૦ પશુને બદલે લોટની કણકના પિંડનું બળિદાન ૦પેષણ ન૦ પુનરુક્તિ, એકનું એક ફરી ફરી કહેવું તે
પિસર પું૦ [फा.] છોકરો; દીકરો
પિસાવવું સ૦ક્રિ૦,પિસાવું અ૦ક્રિ૦ 'પીસવું'-નું પ્રેરક ને કર્મણિ [पणयालीस] '૪૫'
પિસ્તાળીસ વિ૦ [સં. पंचचत्वारिंशत्, પ્રા.
પિસ્તું ન૦ [फा] પસ્તુ, એક મેવો
પિસ્તોલ સ્ત્રી૦ [પો.] નાની બંદૂક, તમંચો
પિહિત વિ૦ [સં.] બંધ કરેલું (૨) ઢાંકેલું; છુપાવેલું
પિહિરણ ન૦ [જુઓ પહિરાવવું] + પોશાક
પિહુડો પું૦ [દે. पिहुल] પીહવો
પિહેર ન૦ + પિયેર •[પ્રેરક ને કર્મણિ
પિળાવવું સ૦ક્રિ૦, પિળાવું અ૦ક્રિ૦ 'પીળવું'નું
પિંગલ(-ળ) વિ૦ [સં] લાલાશ પડતા પીળા રંગનું (૨) ન૦ છંદશાસ્ત્ર (૩) [લા] અત્યંત વિસ્તાર [-કરવું=લાંબું લાંબું ટાયલું કરવું; અતિશયોક્તિથી વધારવું – લંબાણ કરવું] ૦કાર પું૦ પિંગલ બનાવનાર -લા(-ળા) સ્ત્રી૦ હઠયોગમાં માનેલી ત્રણ પ્રધાન નાડીઓમાંની એક (ઇડા, પિંગળા, અને સુષુમ્ણા) (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ લાલાશ પડતા પીળા રંગની. -ળાક્ષી વિ૦ સ્ત્રી૦ ક્રોધે પિંગળ આંખવાળી

–ળા જોશી(–ષી) પું૦ માત્ર સારુ સારુ કહે એવા જોશી –ળું વિ૦ જુઓ પિંગલ

પિંગાણી સ્ત્રી૦ [સં पिंग (કેસર, કંકુ)] કંકાવટી (૨) ધુપેલની વાડકી

પિંજર ન૦ [સં] પંજર, પાંજરું

પિંડ પું૦ [સં] ગોળો (૨) પિતૃઓ નિમિત્તે લોટ કે ભાતનો વાળેલો ગોળો (૩) શરીર [–આપવો = પિંડ મૂકવો –પડવો = ગુજરી જવું –પામવો = મરણ બાદ પોતાની સંતતિ દ્વારા શ્રાદ્ધાદિ ક્રિયામાં પિંડ અપાવો –મૂકવો = મરણ પામેલા પાછળ પિંડ વગેરે વડે શ્રાદ્ધ કરવું –વહેરવો = શ્રાદ્ધક્રિયામાં પિંડના બે ભાગ કરવા –વાળવા = શ્રાદ્ધમાં અર્પણ કરવા ભાતના ગોળા બનાવવા. –સ્થાપવો = શ્રાદ્ધ ક્રિયામાં પિંડનું સ્થાપન કરવું]૦દાન ન૦ શ્રાદ્ધમાં પિંડ અર્પણ કરવો તે ૦પોષું વિ૦ સ્વાર્થી ૦ડું ન૦ જુઓ પિંડુ ૦લો પું૦ પિંડો [પિંડાર (તુચ્છકારમાં)

પિંડાર(–રો) પું૦ [સં] ભરવાડ –રિયો પું૦

પિંડી સ્ત્રી૦ [સં पिण्डिका, પ્રા पिंडिया] પગના નળાની પાછળનો માંસનો લોચો (૨) શિવલિંગ

પિંડુ ન૦ [સં पिंड ઉપરથી] પિલ્લુ –ડો પું૦ વાટેલો કે વાળેલો ગોળો – ગોટો (કણક, માટી, દોરા ઇ૦નો) [–કરવો, –વાળવો]

પિંઢોળિયું, પિંઢોરી વિ૦(૨) ન૦ [પ્રા पिंडघर (સં पिंडगृह)] પીઢેરી, માટીની ભીંતોનું (ઘર)

પી અ૦[રવ૦] તિરસ્કારાર્થ ઉદ્ગાર, હુરિયો(૨) પિપૂડીનો રવ [–કરવી, –બોલાવવી = હુરિયો કરવો]

–પીઉ વિ૦ ['પીવું' ઉપરથી] (સમાસને અંતે) પીનારું

પીક ન૦[મ] પાક, મોલ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ પિક (૩) તેની પિચકારી

પીખવું સ૦ક્રિ૦ [સં प्रेक्ष, પ્રા पिक्ख (પ્રેક્ષા કરવી)] (સુ) વગોવણી કરવી, નિંદવું

પીગળવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ पघळणें (સં प्रागल्न)] એ ગળવું, પ્રવાહી થવું (૨) [લા] (દયા થી) ઢીલું – નરમ થવું

પીછ ન૦ [સં पिन्छ] પીછું –છી સ્ત્રી૦ [સં पिच्छिका, પ્રા पिच्छी] વાળ, પીછાં કે તેવી બીજી વસ્તુની હાથાવાળી બનાવટ (માખો ઉરાડવાની, ચીતરવાની, ઘરેણાં ધોવાની વગેરે) –છીઊંજણી સ્ત્રી૦ જુઓ પોછીઊંજણી –છું ન૦ પીછ (૨) તેની કલમ [પીછાનું પારેવું કરવું = રજનું ગજ કરવું પીછાંનો કાગડો = રજનું ગજ]

પીછેહઠ સ્ત્રી૦[હિં] પાછા હઠવું કે પડવું તે, હાર

પીછો ન૦[સર૦ હિં, પ્રા पिच्छ = પૂંછડું] કેડો, પૂઠ [–પકડવો, –લેવો = પાછળ પડવું, કેડો લેવો (૨) ખણખોદ કર્યા કરવી (૩) સતાવવું]

પીટ સ્ત્રી૦ ['પીટવું' ઉપરથી] માર [–પડવી = માર પડવો (૨) પસ્તાળ પડવી]

પીટવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા पिट्ट] ખૂબ મારવું (૨) મૂએલાની પાછળ કૂટવું (૩) ઠોકવું; વગાડવું (દાંડી) –ણી સ્ત્રી૦ પીટવું તે, માર (૨) કૂટવું તે પીટ્યુ વિ૦ મૂઉં (સ્ત્રીઓમાં ગાળ તરીકે)

પીઠ ન૦[સં] (દેવ, આચાર્યાદિનું) સ્થાનક (૨) સ્ત્રી૦ બજાર (૩) બજારભાવ [–ઊઘડવી = બજારભાવ મંડાવો –ટકી રહેવી = બજારભાવ ટકી રહેવો]

પીઠ સ્ત્રી૦ [સં पृष्ठ, પ્રા पिट्ठ] વાંસો [–આવવી = વાંસો છોલાઈને પાકવો –ઉઘાડી પડવી = પીઠબળ ન રહેવું –ઊપડવી = પીઠ આવવી. –ચોરવી = પાછું પડવું, બીવું –ઠોકવી, થાબડવી = પ્રોત્સાહન આપવું, મદદ કરવી –ઢાંકવી = ઉઘાડું ન પડવા દેવું, મદદ કરવી –દેખાડવી = પાછું પડવું, હાર ખાઈ નાસવું –દેવી = મદદ કરવી –ધરવી = મદદ કરવી (૨) માર ખાવા માટે પીઠ રજૂ કરવી –પર હાથ ફેરવવો = આશ્વાસન આપવું (૨) ઉત્સાહ આપવો –પાછળ મૂકવું = રાખી મૂકવું, ઉપયોગમાં ન લેવું (૨) સતાવવું, ઓળખવું –પાડવી = સવારીમાં પળોટવું –પૂરવી = પાછળ રહી મદદ કરવી –ફેરવવી = તજી દેવું, તરછોડવું –બતાવવી = જુઓ પીઠ દેખાડવી. –ભાગવી (કામની) = અવરું કામ કરવા માંડીને તેનું અઘરાપણું તોડી નાખવું

-લેવી=પૂંઠ પકડવી, પાછળ પડવુ (૨) આગ્રહથી માગવુ (૩) દુખ દેવું (રોગે, બોલાએ) પીઠનું જોર=પીઠબળ પીઠે કાળજું હોવું=બહાદુર હોવુ પીઠે પેટ ચોટવુ =ભૂખે મરવુ(૨) સુકલકડી થઈ જવુ] ૦બળ ન૦ પાછળ રહીને જોર દેવુ બળ [-હોવું=પાછળથી બીજા લોકોનું બળ મદદમાં હોવુ] ૦મર્દ(-ર્દ) પુ૦ + નાયકને મદદ કરનાર [વાની

પીઠવુ ન૦ [प्र. सं पिष्ट] ચણાના લોટની એક

પીઠિકા સ્ત્રી૦[सं] બાજઠ(૨)મૂર્તિ કે થાંભલાની બેઠક-આધાર (૩) વંશાવલિ (૪) ભૂમિકા(૫) પ્રકરણ, ખંડ

પીઠી સ્ત્રી૦ [स पिष्ट, प्रा. पिट्ठ] લગ્નપ્રસંગે વર કન્યાને શરીરે ચોળવાનો પીળો સુગંધી પદાર્થ [-ચડવી, -ચોળવી]

પીઠું ન૦[सं पीठ] બજાર કે દુકાન (ખાસ કરીને લાકડાંનું અને દારૂતાડીનું) (૨) [सं पिष्ट, प्रा पिट्ठ] અડદની વાટેથી દાળનુ ખીરું (૩) અડદ, ચણા કે ચોખાના લોટનુ ખીરુ (૪) પીઠવુ

પીડ સ્ત્રી૦ [सं पीडा] પીડા, દુખ (૨) ચૂક, આંકડી (૩) વેણ, પ્રસવવેદના (૪) દાંતિ મૂકવાના રંગની લૂગડી

પીડક વિ૦[सं.] પીડા કરનાર [દાબવુ તે

પીડન ન૦[सं] પીડા (૨) પીડવું-પકડવુ કે

પીડવું સ૦ક્રિ૦[सं पीड्] દુખ દેવુ (૨) પકડવુ, ઝાલવું (૩) ચાપવુ, દાબવુ

પીડા સ્ત્રી૦ [सं.] દુખ (૨) નડતર. ૦કારક, ૦કારી વિ૦ પીડા કરનારુ. ૦હરણી વિ૦ સ્ત્રી૦ પીડા હરનારી ૦શામક વિ૦ પીડા શાંત કરનાર -ડિત વિ૦ પીડા પામેલુ

પીડાવું અ૦ક્રિ૦ 'પીડવુ'નુ કર્મણિ

પીડિત વિ૦ [सं] જુઓ 'પીડા'માં

પીઢ વિ૦ ['પીઢ' સ્ત્રી૦ઉપરથી] મોટી ઉંમરનુ, ઠરેલ (૨) સ્ત્રી૦ [दे. पीढी, सं पीठिका, प्रा. पीढिमा] જેના ઉપર મેડાના પાટિયા જડવામાં આવે છે તે લાંબુ લાકડુ -વળી. -ઢિયું ન૦ પીઢ (૨) દાઢનો દાંત (૩) અગાળુ, પેઢુ

પીણું ન૦ ['પીવું' ઉપરથી] પીવાની વસ્તુ, પેય

પીત ન૦[सं पीत] પાણી પાઈને ઉછેરેલો મોલ (૨) વિ૦[सं] પીળુ

પીતળ ન૦ જુઓ પિત્તળ

પીતાંબર ન૦[सं.] પીળું કે કોઈ પણ રેશમી અબોટિયુ (૨) વિ૦ પીળા વસ્ત્રવાળુ -રી સ્ત્રી૦ નાનું પીતાંબર

પીતું ન૦ લખોટી ન ખનારને ઊભા રહેવાનું કૂંડાળુ (૨) પૈંતુ; કાતળી -તો પું૦ પૈંતો, પાતળો કકડો, કાતળી

પીથ ન૦, પીથા સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

પીધું સ૦ક્રિ૦ 'પીવુ'નુ ભૂતકાળનુ રૂપ -ધેલ (-લું) તેનું ભૂ૦ કૃ૦ (૨) વિ૦ દારૂના નશાવાળુ, છાકટુ

પીન વિ૦ [सं.] જાડુ, પુષ્ટ; માતુ

પીનસ ન૦ [सं] સખત સળેખમ

પીપ ન૦ [हिं] ગૂમડાનું પરુ [વાસણ

પીપ ન૦ [पो पीपा] લાકડાનું કે ધાતુનું નળાકાર

પીપર સ્ત્રી૦ [सं पिप्पली] એક વસાણાની ચીજ – વનસ્પતિની શીંગ. -રી(-ળી)મૂળ ન૦ પીપરના છોડના મૂળ, ગંઠોડો

પીપર(-ળ) સ્ત્રી૦ [જુઓ પીપળ] પીપળાની જાતનુ એક ઝાડ

પીપળ(-ળો) પુ૦ [सं पिप्पल] એક ઝાડ, અશ્વત્થ [પીપળે દીવો કરવો=બધે જાહેર કરી દેવુ પીપળે પરણાવવું=ઉમરડાના ઝાડ સાથે કન્યાના લગ્ન કરી, કુવારા-મહેણું ભાગવુ પીપળો ઊગવો=નસંતાન જવું. પીપળો ફાટવો=ઘણા બ્રાહ્મણોનુ એકઠા થવુ (૨) દરોડો પડવો]

પીપળી સ્ત્રી૦ નાનો પીપળો

પીપળીમૂળ ન૦ જુઓ પીપરીમૂળ

પીપળો પું૦ જુઓ પીપળ [બૂમ

પીપિયો પું૦ [રવ૦] બૂમ, ચીસ (૨) તંગીની

પીપી અ૦ (રવ૦)(૨) સ્ત્રી૦ ફૂકીને વગાડવાની ભૂંગળી, (ગાજર કે પાદડાની) પિપૂડી (૩) 'પી' બોલાય તે, ફજેતી (૪) (બાળભાષા) પિપરમીટ જેવી ગોળી- [સુગંધ ફેલાવી

પીમળ સ્ત્રી૦ [सं. परिमल] સુગંધ. ૦વું અ૦ક્રિ૦

પીયળ સ્ત્રી૦ જુઓ પિયળ
પીયૂષ ન૦ [सं] અમૃત
પીયો પુ૦ [सं पीत, प्रा पीअ=પીળા રંગનું પરથી?]આંખને ખૂણે બાઝતો ચીકણો પદાર્થ
પીર પુ૦ [फा] મુસલમાનોમાં પવિત્ર ગણાતો પુરુષ [–આવવા=શરીરમાં પીરનો પ્રવેશ થવો (જેથી અગમ્ય વાતો જાણી શકાય છે)] ૦જાદો પુ૦ પીરનો છોકરો ૦મર્દ પુ૦ ઘરડો માણસ –રાઈ સ્ત્રી૦ પીરપણું –રાનપીર પુ૦ પીરનો પીર, મોટો પીર
પીરસવું સ૦ક્રિ૦ [सं परिविष्] જમવા માટે ભાણામાં મૂકવું પીરસાવું અ૦ ક્રિ૦ કર્મણિ
પીરોજ પું૦ [फा] એક રત્ન –જી(–જું) વિ૦ પીરોજના રંગનું, આસમાની
પીલવું સ૦ક્રિ૦ [सं पिड्य्, प्रा पील] દબાઈ–કચરાઈ નિચોવાય એમ કરવું (૨) [લા] દુઃખ દેવું, કનડવું (૩) લોઢવું (કપાસ) (૪) અ૦ ક્રિ૦ ['પીલો' ઉપરથી] (સુ) પીલા નીકળવા, પાંગરવું
પીલવો પુ૦ [જુઓ પીલુ] એક ઝાડ
પીલુ પુ૦ [सं] એક ઝાડ, પીલુડી (૨) એક રાગ (૩) પીલુડું ૦ડી સ્ત્રી૦ પીલુ ઝાડ ૦ડું ન૦ તેનું ફળ
પીલું ન૦ [दे पीलुअ=બચ્ચું] મરઘીનું બચ્ચું
પીલો પુ૦ [જુઓ પીલુ] થડ કે મૂળમાંથી ફૂટેલો ફણગો
પીવું સ૦ક્રિ૦[सं पा, प्रा पिव]પ્રવાહી પેટમાં લેવું (૨) પ્રવાહીને પોતામાં શમાવવું કે શોષવું (૩) [ધૂમ્રપાન] કરવું [પી જવું=ન ગાડવું (૨) સહન કરી જવું]
પીશાવી સ્ત્રી૦ [મ.] થેલી
પીશાની સ્ત્રી૦મુસલમાન સ્ત્રીનો સુરવાળ,પેશવાજ
પીસણી સ્ત્રી૦ ['પીસવું' ઉપરથી] ઘંટી (૨) ચીપવાનો વારો – દાવ
પીસવું સ૦ ક્રિ૦ [सं पिष्, प्रा पिस] દળવું (૨) લસોટવું, ઘૂંટવું (૩) ચીપવું (ગંજીફાને)
પીસ(–હ)વો પુ૦ સિસોટી [–વાગવો, –વગાડવો, –તાણવો=મોટેથી રડવું]
પીહર ન૦ + [प्रा पिअहर] પિયર –રિયું ન૦ + પિયરિયું
પીહુડો પુ૦[दे पिंहुल] જુઓ પીસવો,પિહૂડો
પીળ સ્ત્રી૦ જુઓ પિયળ
પીળું વિ૦ [सं पीतक, प्रा पीअल] હળદરના રંગનું, પીત –ળક સ્ત્રી૦ પીળાશ, ફીકાશ –ળચટું વિ૦ આછું પીળું –ળવું સ૦ક્રિ૦ કંકુથી રંગવું (૨) પીળું કરવું –ળાશ સ્ત્રી૦ પીળાપણું –ળિયું ન૦ લગ્નપ્રસંગે કન્યાને પહેરવાનું હળદરથી રંગેલું પીળું વસ્ત્ર (૨) પીળી – કાંઈક કાચી ઈંટ ૦ઢમ્મક વિ૦+ ધમકદાર પીળું ૦પચ વિ૦સાવ પીળું – ફીકું ૦રચ્ચક, રહેચક વિ૦ ખૂબ પીળું
પીંખવું સ૦ક્રિ૦ વિખેરી નાખવું(૨)ચૂંટી નાખવું [પીંખી ખાવું=મહેણાંટોણાંથી કાયર કરી દેવું (૨) તોડી–ચૂંથીને ખાઈ જવું પીંખી નાખવું=ફાડી-ચીરી ટૂંપીને છૂટેછૂટું કરી દેવું (૨) મહેણાં-ટોણાંથી કાયર કરી દેવું] –ણી સ્ત્રી૦,–ણું ન૦પીંખવું તે, ચૂંથણું
પીંખાવું અ૦ ક્રિ૦, –વવું સ૦ક્રિ૦ 'પીંખવું'નું કર્મણિ ને૦પ્રેરક
પીંગળું વિ૦ [सं पिंगल] પીળચટું, માંજરું
પીંછ ન૦ [જુઓ પીછ] પીછું –છાળું વિ૦ પીંછાવાળું –છી સ્ત્રી૦ જુઓ પીંછી –છીઊંજણી સ્ત્રી૦ પીંછીથી કરાતી ઊંજણી (જુઓ ઊંજણી ૧) –છું ન૦ જુઓ 'પીછ'માં
પીંજણ સ્ત્રી૦[सं पिंज्] પીંજવાનું સાધન(૨) ન૦ પીંજવું તે (૩) [લા] (વાતને) નકામું ચૂંથવું – લંબાવવું તે (૪) પગનું એક ઘરેણું –ણી સ્ત્રી૦ પીંજણ (૨) પીંજવું તે (૩) પૈડા પરનું ઢાંકણ (રથના પૈડાં પર હોય છે તે)
પીંજરું ન૦ જુઓ પિંજર,પાંજરું –રાગાડી સ્ત્રી૦ પીંજરાવાળી ગાડી
પીંજવું સ૦ક્રિ૦ [सं पिंज्] રૂના રેસા છૂટા પાડવા (૨) [લા] પીંજણ કરવું –લંબાવવું
પીંજામણ ન૦, –ણી સ્ત્રી૦ પીંજવાની મજૂરી
પીંજારો પુ૦ પીંજવાનું કામ કરનારો –રણ સ્ત્રી૦ પીંજારાની વહુ(૨)પીંજવાનું કામ કરતી સ્ત્રી –રી સ્ત્રી૦ પીંજારણ (૨) એકજાતનું પક્ષી

પીંજાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'પીંજવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

પીંડાર(–રો) પુ૦ [સં पिंडार, दे. पेंडार] [આહીર, ભરવાડ

પીંઢાળો પું૦ જુઓ પિંડો [જાતનો માણસ

પીંઢારો પું૦ [મ पेंढार] લૂંટારુની એક પ્રસિદ્ધ

પીંઢેરી વિ૰ [જુઓ પિંઢોરી] માટીની ભીંતિવાળું

પુકાર પુ૦ [પ્રા. पुक्कार] પોકાર, બૂમ ૦વું સ૦ક્રિ૦ પોકારવું (૨) પોકારીને કહેવું, જાહેર કરવું

પુખ્ત વિ૦ [फा] પાકું, પાકટ (૨) ઠરેલ ૦પણું ન૦, **–ખ્તાઈ** સ્ત્રી૦

પુગાડવું સ૦ક્રિ૦ 'પૂગવું'નું પ્રેરક, પહોંચાડવું

પુગાવું અ૦ક્રિ૦ 'પૂગવું'નું ભાવે

પુચકારી સ્ત્રી૦ [રવ૦] બાળકને શાંત કરવા ઓઠ વચ્ચેથી કરેલો મૃદુ અવાજ

પુચ્છ ન૦ [સં] પૂંછડી

પુછડિયું વિ૦ ['પૂંછડી' ઉપરથી] પૂંછડીવાળું. **–યો તારો** પું૦ ધૂમકેતુ

પુછાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'પૂછવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

પુટ પુ૦ [સં] પડિયો (૨) પડિયા જેવો કોઈ પણ ઘાટ (૩) આચ્છાદન, ઢાંકણ (૪) કુલડી કે શકોરામાં ધાતુ કે ઔષધ મૂકી ઉપર ઢાંકણ કે બીજું શકોરું મૂકી કપડછાણ કરી કરેલો ઘાટ, સંપુટ (૫) તેને ભઠ્ઠીમાં મૂકી ઔષધને આપેલી આંચ (૬) પટ, પાસ. [–આપવો, –દેવો = પાસ આપવો] ૦પાક પું૦ પુટમાં મૂકી ભઠ્ઠીમાં ઔષધિ–ધાતુ પકવવી તે

પુઠેવાળ વિ૦ ['પૂઠ' ઉપરથી] પાછલી વયમાં જન્મેલું; પૂઠેવાળ [પુઠેવાળનું છોકરું = પાછલી વયમાં થયેલું બાળક.]

પુઢે અ૦ [મ.] (પ) આગળ, મોખરે

પુણચવડુ વિ૦ [પોણા ચોડ ઉપરથી ?] ફેરી–ફેરવીને બોલેલું, અસત્ય, વાંકું; પોણચવડુ

પુણ્ય વિ૦ [સં] પવિત્ર (૨) પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય એવું (૩) ધર્મ્ય (૪) ન૦ સત્કર્મ (૫) તેનું ફળ [–પરવારવું = પુણ્ય ખૂટી જવું, બગડવા કાળ આવવો] ૦કર્મ ન૦ સત્કર્મ. ૦કાલ(–ળ) પુ૦ પવિત્ર સમય ૦તિથિ સ્ત્રી૦ (મહાપુરુષના) મરણની તિથિ કે તેની ઉજવણી. ૦દર્શી વિ૦ પુણ્ય વિષે જેની દૃષ્ટિ છે એવું. ૦દાન ન૦ ધર્મદાન ૦પ્રકોપ પુ૦ (પાપ કે અન્યાય સામે) ધર્મબુદ્ધિને લીધે ઉપજેલો ક્રોધ ૦વરો પુ૦ પુણ્યદાનનું ખરચ ૦વાન વિ૦ પુણ્યદાન કરનારું, ધર્મિષ્ઠ. ૦શાલી(–ળી) વિ૦ પુણ્યવાન (૨) પૂર્વજન્મના સુકૃતવાળું. ૦શ્લોક વિ૦ રૂડી કીર્તિવાળું (૨) જેનું નામ લેવાથી પુણ્ય થાય તેવું (૩) પુ૦ તેવો માણસ. **–ણ્યાત્મા** વિ૦ (૨) પુ૦ પવિત્ર મનનું (માણસ) **–ણ્યાહ** ન૦ [+अहन्] 'દિવસ માંગલિક હો.' એવું આશીર્વચન **–ણ્યાહવાચન** ન૦ પુણ્યકાર્યને આરંભે બ્રાહ્મણોને મુખે ત્રણ વાર 'પુણ્યાહ' એમ કહેવરાવવું તે

પુતળિયું ન૦ ['પૂતળી' ઉપરથી] પૂતળીની છાપવાળી સોનામહોર

પુત્ર પુ૦ [સં] દીકરો. ૦ક પુ૦ પુત્ર (વહાલમાં). ૦વંતી વિ૦ સ્ત્રી૦ પુત્રવાળી. ૦વધૂ સ્ત્રી૦ પુત્રની વહુ ૦વાસના સ્ત્રી૦ જુઓ પુત્રૈષણા. **–ત્રાયિત** વિ૦ [સં] પુત્ર મેળવવાની વાસનાવાળું **–ત્રિકા, –ત્રી** સ્ત્રી૦ દીકરી **–ત્રિણી** વિ૦સ્ત્રી૦ પુત્રવતી. **–ત્રીજ** પુ૦ પુત્રીનો પુત્ર, દૌહિત્ર **–ત્રેષ્ટિ** સ્ત્રી૦ [સં] પુત્રની કામનાથી કરેલો યજ્ઞ. **–ત્રૈષણા** સ્ત્રી૦ પુત્રપ્રાપ્તિની તીવ્ર કામના–વાસના [(૩) આત્મા

પુદ્‌ગલ ન૦ [સં] પરમાણુ (૨) શરીર (બૌદ્ધ)

પુનમિયું વિ૦ ['પૂનમ' ઉપરથી] પૂનમને લગતું (૨) પૂનમથી શરૂ થતું (૩) દર પૂનમે જાત્રાએ જનારું

પુનર્ અ૦ [સં] ફરીથી (૨) સમાસમાં પૂર્વપદ તરીકે 'ફરીનું', 'ફરી થતું' એવા અર્થમાં. **–રપિ** અ૦ [+अपि] ફરીને, વળી **–રવલોકન** ન૦ ફરી જોઈ જવું તે **–રાવર્તન** ન૦ પાછા કે ફરી આવવું તે (૨) ફરી વાંચી–જોઈ જવું તે (૩) એકની એક વાત ફરી કરવી તે **–રાવર્તી** વિ૦ પાછું ફરનારું; ફરી ફરી આવનારું. **–રાવૃત્ત** વિ૦ ફરીનું પાછું આવેલું (૨) ગોખેલું, વારવાર યાદ કરેલું. **–રાવૃત્તિ** સ્ત્રી૦ પુનરાવર્તન (૨) બીજી વારની આવૃત્તિ (પુસ્તકની) **–રુક્તિ** સ્ત્રી૦ એકની એક વાત

ફરીને કહેવી તે -રુત્થાન ન૦ ફરીથી ઊભુ થવુ તે -રુત્પત્તિ સ્ત્રી૦ ફરીથી ઉત્પન્ન થવું તે -રુદ્ધાર પુ૦ જુઓ જીર્ણોદ્ધાર (૨)મુક્તિ (૩) ફરીથી જન્મ -રુદ્વાહ પુ૦ પુનર્વિવાહ -ર્ઘટના સ્ત્રી૦ ફરીથી બાંધવું, ગોઠવવુ, ઘડવું કે રચવું તે -ર્જન્મ પુ૦ ફરી જન્મવું તે,નવો જન્મ -ર્લગ્ન ન૦ જુઓ પુનર્વિવાહ -ર્વસુ પુ૦ સાતમુ નક્ષત્ર -ર્વિવાહ પુ૦ ફરીથી લગ્ન કરવુ તે (૨) વિધવાવિવાહ

પુન અ૦ [સં] જુઓ પુનર્

પુનિત વિ૦ [સં] પવિત્ર

પુનેરી વિ૦ પૂના સબંધી કે તે ગામનુ

પુર ન૦[સં]શહેર ૦જન પુ૦શહેરનો માણસ, શહેરી. ૦પતિ પુ૦ રાજા

પુર વિ૦ [फा] પૂર, ભરેલું (સમાસમાં પૂર્વપદ તરીકે આવે છે) ૦ખૂન વિ૦સુકલકડી નહિ-લોહીથી ભરાવદાર ૦જોર(-શ,-સ) વિ૦ (૨) અ૦ પૂરા જોર કે જોશવાળુ ૦બહાર વિ૦ (૨) અ૦ પૂરી શોભા સહિત

પુરજન પુ૦ [સં] જુઓ 'પુર'મા

પુરજો પુ૦ ઠક્કો. (૨) [फा] કકડો, કુરચો

પુરજોર(-શ, -સ) જુઓ 'પુર'મા

પુરપતિ પુ૦ [સં] જુઓ 'પુર'માં

પુરબહાર જુઓ 'પુર'મા

પુરબિ(-વિ)યો [हिं, सं पूर्व ઉપરથી], પુરભૈયો પુ૦ ઉત્તર હિન્દના પૂર્વ ભાગનો વતની

પુરવઠો પુ૦ [म] (જરૂર પૂરી પાડવા માટે જોઈતો) જથો, સગ્રહ

પુરવણી સ્ત્રી૦['પૂરવું' ઉપરથી]પૂર્તિ, પરિશિષ્ટ (૨) ઉત્તેજન, ઉશ્કેરણી

પુરવધૂ સ્ત્રી૦ [સં] પુર-નગરની યુવાન સ્ત્રી

પુરવાર વિ૦ [पो प्रोवार] સાબિત [-કરવુ, થવુ] -રી સ્ત્રી૦ સાબિતી

પુરવિયો પુ૦ જુઓ પુરબિયો, પુરભૈયો

પુરવીદાણા પુ૦બ૦વ૦ એક જાતનો તેજાનો, મોટી એલાયચી

પુરશ્ચરણ ન૦[સં] અમુક મન્ત્રનો સકામ જપ

પુરસીસ સ્ત્રી૦[फा पुर्सिश] પૂછપરછ,તલાસ

પુરસ્કરણ ન૦ [સં] આગળ કરવુ-પ્રાધાન્ય આપવુ તે [પ્રવર્તક

પુરસ્કર્તા પુ૦ [સં] આગળ કે રજૂ કરનાર,

પુરસ્કાર ન૦[સં] પુરસ્કરણ (૨) માન,પૂજા (૩) ઇનામ

પુરસ્ત્વ ન૦ [સં] અગ્રેસરપણુ

પુરંદર પુ૦ [સં] (સ) ઇંદ્ર

પુરંધ્રિ(-ધ્રી) સ્ત્રી૦[સં.]પતિપુત્રવાળી સુખી સ્ત્રી

પુરઃસર વિ૦ [સં] આગળ ચાલનાર (૨)અ૦ (સમાસને છેડે) સાથે-પૂર્વક ઉદા૦ હેતુપુરઃસર

પુરાણ વિ૦[સં] પ્રાચીન(૨)ન૦ પ્રાચીન દેવકથા અને મનુષ્યકથા જેમાં આપેલી હોય એવુ પુસ્તક (વેદવ્યાસે લખેલા કુલ ૧૮ છે) [-કાઢવુ ,માંડવુ = કંટાળાભરી લાંબી વાત કહેવી, શરૂ કરવી(૨)એકની એક વાત કહે કહે કરવી] ૦કાર પુ૦ પુરાણના બનાવનાર ૦પ્રિય વિ૦ જૂનાને પસંદ કરનાર ૦વાર્તા વિ૦ પુરાણની કથા -ણી પુ૦ પુરાણ વાચી સંભળાવનાર (૨) પુરાણ રચનાર (૩) એક અટક -ણું વિ૦ પ્રાચીન

પુરાત વિ૦ ['પુરાતન' ઉપરથી] પહેલાનુ, જૂનું

પુરાતત્ત્વ ન૦ [સં] પુરાતન કાળની બાબત

પુરાતન વિ૦ [સં] પ્રાચીન

પુરારિ પુ૦ [સં] (સ) શિવ, ત્રિપુરારિ

પુરાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'પૂરવું'નુ પ્રેરક

પુરાવિદ પુ૦ [સં] પુરાતત્ત્વનો શોધક

પુરાવુ અ૦ક્રિ૦ 'પૂરવું'નુ કર્મણિ

પુરાવો પું૦ [प्रो प्रोवार] સાબિતી [-ઊભો કરવો=પુરાવો ન હોય તે ઉપજાવી કાઢવો -આપવો, કરવો, દેવો=સક્ષા આપવી, સાબિતી રજૂ કરવી -લેવો=જુબાની લેવી, સાક્ષીની તપાસ કરવી]

પુરાત (૦) વિ૦ જુઓ પરાત

પુરી સ્ત્રી૦ [સં] નગરી

પુરીષ ન૦ [સં] વિષ્ટ, નરક

પુરુ પુ૦[સં.](સ)યયાતિ અને શર્મિષ્ઠાનો પુત્ર

પુરુષ પુ૦[સં]નર,મરદ(૨)વર,પતિ(૩)આત્મા (૪) બોલનાર, સાભળનાર કે તે સિવાયની વ્યક્તિ-એ ત્રણ પૈકી એક (વ્યા.) [પુરુષમાં ન હોવુ =નમર્દ-પ્રજનનશક્તિ વિનાના

હોવુ પુરુષમાં ન રહેવું =નામર્દ થઈ જવુ.] ૦કાર પું૦ પુરુષાર્થ; ઉદ્યોગ. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ મરદાઈ, પુરુષપણુ. ૦પાત્ર ન૦ નાટકનુ નરપાત્ર ૦પ્રયત્ન પુ૦ માણસથી થઈ શકતી મહેનત ૦વાચક વિ૦ પહેલો, બીજો અને ત્રીજો પુરુષ બતાવનાર(વ્યા) -ષાતન ન૦ મરદાઈ. -ષાર્થ પુ૦ [+ अर्थ] ઉદ્યોગ, મહેનત(૨)ધર્મ,અર્થ,કામ ને મોક્ષ એ દરેક. -ષાર્થવાદ પુ૦ પુરુષાર્થ પર શ્રદ્ધા રાખનારો મત (નસીબવાદથી વિરુદ્ધ). -ષાર્થી વિ૦ ઉદ્યોગી -ષોત્તમ પું૦[+उत्तम]વિષ્ણુભગવાન. -ષોત્તમમાસ પુ૦ (સૌર અને ચાંદ્ર વર્ષોનો મેળ બેસાડવા દર ૩૨ ચાંદ્રમાસ, ૧૬ દિવસ અને ૪ ઘડીએ ઉમેરાતો) અધિકમાસ

પુરુહૂત પુ૦ [सं] ઇંદ્ર

પુરોગ પુ૦[સં.]ઉપસર્ગની જેમ શબ્દની પૂર્વે લગાડાતો શબ્દ,પૂર્વગ ઉદા૦ પ્ર, અભિ (વ્યા)

પુરોગામી વિ૦ [सं] પૂર્વે – આગળ થયેલુ કે જતુ (૨) પુ૦પુરોગામી તે (વસ્તુ કે માણસ)

પુરોડાશ પું૦ [सं] યજ્ઞને માટે બનાવેલો ચોખાના લોટનો રોટલો (૨) હવિ (૩) હોમતા બાકી રહેલો હવિ – પ્રસાદ [ગોર

પુરોહિત પુ૦ [सं] યજ્ઞયાગાદિ કર્મો કરાવનાર

પુર્ખ પું૦ + પુરુષ [-બાંધવો]

પુલ પું૦ [फा] સેતુ [-કરવો, -નાખવો,

પુલક ન૦ [सं] રોમ, રુવાટું. ૦વુ અ૦ક્રિ૦ પુલકિત-રોમાંચિત થવુ -કિત વિ૦,રોમાંચિત

પુલહ પુ૦[સં.]સપ્તર્ષિમાંનો એક ઋષિ કે તારો

પુલાવ પુ૦ [જુઓ પલાવ] એક મસાલાદાર (મુસલમાની) વાની

પુલિન પુ૦, ન૦ [सं] બાહુ, નદીનો કાંઠો(૨) નદીના પ્રવાહની વચ્ચે તરી આવેલો રેતીનો બેટ

પુલોમા પુ૦[सं] (સ) એક રાક્ષસ

પુશ્તો સ્ત્રી૦ [सं] સરહદ પ્રાંતની ભાષા

પુષ્કર ન૦[सं]નીલ કમળ (૨) પાણી (૩)[સં] તે નામનું અજમેર પ્રાંતમા તીર્થ (૪) દુકાળ લાવનાર મેઘ-મેઘાધિપ -રાવર્તક પુ૦ (સ) પ્રલય કે કલ્પને અંતે વરસતો મેઘ -રિણી સ્ત્રી૦ તળાવડી (૨) હાથણી(૩)કમળની વેલ

પુષ્કળ વિ૦ [સં. पुष्कल] ખૂબ, મબલ

પુષ્ટ વિ૦ [सं] પોષાયેલુ, જાડું. -ષ્ટિ સ્ત્રી૦ પોષણ (૨) સમર્થન (૩) ઉત્તેજન (૪) ભગવાનની કૃપા. [-આપવી, કરવી, દેવી =ટેકો આપવો -મળવી=ટેકો મળવો, સમર્થન મળવુ.] -ષ્ટિકારક વિ૦ પૌષ્ટિક. -ષ્ટિપત્ર ન૦ કાગળ ઉપર લખતાં નીચે મુકાતુ જાડુ પૂઠુ. -ષ્ટિપંથ,-ષ્ટિમાર્ગ પું૦ વલ્લભાચાર્યે ચલાવેલો વૈષ્ણવ ભક્તિમાર્ગ. -ષ્ટિસૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ પુષ્ટિમાર્ગીય જનતા. -ષ્ટીકરણ ન૦ પુષ્ટ કરવુ તે

પુષ્પ ન૦ [सं] ફૂલ ૦ક ન૦ (સં) રાવણનું વિમાન [મૂળે તે કુબેર પાસેથી રાવણે લઈ લીધેલુ] ૦ધન્વા પુ૦ કામદેવ (જુઓ પંચબાણ). ૦રાગ પુ૦ પોખરાજ. ૦વતી વિ૦ સ્ત્રી૦ રજસ્વલા. ૦વૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ ફૂલોનો વરસાદ. -ષ્પાંજલિ(-લી) સ્ત્રી૦ [+ अंजलि] ખોબો ભરીને ફૂલ (૨) [લા] માર -ષ્પિત વિ૦, -ષ્પિતા વિ૦સ્ત્રી૦ ફૂલથી છવાયેલું (૨) પુષ્પરૂપ -ષ્પિતાગ્રા પુ૦ એક છંદ

પુષ્ય ન૦ [सं] (સં.) આઠમુ નક્ષત્ર

પુસ્તક ન૦[सं]. ચોપડી, ગ્રંથ [-ચાલવું= પુસ્તક ચલણમા-વપરાશમા હોવુ (૨) પાઠ્યપુસ્તક તરીકે મંજૂર હોઈ ઉપયોગમાં લેવાવું. -બનાવવુ, લખવું=પુસ્તક રચવુ -બાંધવું =છૂટાં પાનને ભેગા સીવી પુસ્તક બનાવવું] ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ પુસ્તકો રાખવાનું સ્થાન; ગ્રંથાલય ૦સમિતિ સ્ત્રી૦ પાઠ્યપુસ્તકો તથા નવા પ્રકાશનો યોજનારી તેમ જ પુસ્તકોનું પરીક્ષણ કરનારી (વિદ્યાપીઠની) સમિતિ -કાલય ન૦ પુસ્તકશાળા. -કિયું વિ૦ પુસ્તકથી મળેલું (ગુરુ મારફતે કે અનુભવથી નહિ) (૨) પુસ્તકમા જ રાખેલું – જીવનમા નહિ ઉતારેલુ -કી વિ૦ પુસ્તકનુ,-ને લગતુ

પુસ્તી સ્ત્રી૦ [सं पुस्त (છૂટા પાન) ઉપરથી?] પેસ્તી (૨) [फा पुश्ती] મજબૂતી માટે કરેલું ચણતર કે પ્લાસ્ટર (ઘરના પાયા ઇ૦ આગળ)

પુસ્તો પુ૦ [फा पुश्तह] પાણીનો ધક્કો ઝીલે તેવુ આધડાન કે ચણતર, હાથણી, ઢક્કો

પુંકેસર ન૦ [સં] ફૂલની અંદરનો નરબીજ-વાળો રેસો
પુંજ પુ૦ [સં] ઢગલો [(સં) વિષ્ણુ
પુંડરીક ન૦ [સં] ધોળું કમળ -કાક્ષ પુ૦
પુંડ્ર પુ૦, ન૦ [સં] ચંદન વગેરેનું તિલક
પુંલિંગ(-ઙ્ગ)ગ ન૦ [સં] નરજાતિ (વ્યા)
પુંશ્ચલી સ્ત્રી૦ [સં] વંઠેલ સ્ત્રી
પુંસવન ન૦ [સં] પુત્રપ્રજા ઉત્પન્ન કરવા માટે ગર્ભાધાનથી ચોથે મહિને કરવાનો સંસ્કાર
પુંસ્ત્વ ન૦ [સં] પુરુષાતન, મરદાઈ
પૂ ન૦[રવ૦] પેશાબ (બાળભાષામાં) (૨) અ૦ હુરિયો[-કરવું] ૦કાર પુ૦ તિરસ્કારનો ધ્વનિ
પૂગ પુ૦ [સં] સમૂહ, ઢગલો (૨) મંડળ (૩) સોપારી કે તેનું ઝાડ
પૂગવું અ૦ક્રિ૦ પહોંચવું
પૂગીફલ(-ળ) ન૦ [સં] સોપારી, પૂગ
પૂછ,૦ડું ન૦ [સં, પ્રા पुच्छ] પુચ્છ, પૂછડું
પૂછડી સ્ત્રી૦ જુઓ પૂંછડી
પૂછડું ન૦ જુઓ પૂછ [પૂછડામાં પેસવું =ખુશામત કરી વળગતા જવું, તાબેદારી ઉઠાવવી. પૂછડાં આમળવાં=બળદ કે ઢોર હાંકવાં(૨) અણઆવડતનું કામ કરવું પૂછડાં વધવાં=[કટાક્ષમાં] નામને છેડે ડંલકાબો કે ઉપાધિઓનું લબાણ થવું પૂછડું એકલું બાકી છે= ઠેક જાનવર જેવો મૂરખ છે પૂછડું છૂટી જવું =ઝાડા થઈ જવા (૨) ડરી જવું -પકડવું =કેડે પડવું (૨) હઠ પકડવી -પછાડવું =ગુસ્સાના બખાળા કરવા -ફાટવું =ત્રાસી લાગવી -બળવું =રીસ ચડવી, માઠું લાગવું -મળવું= (કટાક્ષમાં) ઇલકાબ મળવો પૂછડે તણાવું =કોઈની પાછળ પાછળ ખેંચાવું.]
પૂછગા(-પા)છ પૂછપરછ સ્ત્રી૦, પૂછપુછારણ ન૦ [પૂછવું' ઉપરથી] (માહિતી ખાતર) પૂછવું કરવું તે
પૂછવું સ૦ક્રિ૦[સં પૃચ્છ્,પ્રા पुच्छ]સવાલ કરવો, જવાબ માગવો (૨) તપાસ કરવી (૩) સલાહ લેવી (૪) લેખામાં લેવું ૦માછવું સ૦ક્રિ૦ પૂછવું કરવું, પૂછીને બરોબર તપાસ કરવી
પૂછા સ્ત્રી૦ [સં प्रच्छा, પ્રા पुच्छा] તપાસ.
પૂછાપૂછ(-છી) સ્ત્રી૦ [પૂછવું પરથી] વારવાર કે અનેક જણને પૂછવું તે
પૂછેવાળ વિ૦ જુઓ પૂંઠેવાળ
પૂજક પુ૦(૨)વિ૦ [સં] પૂજા કરનાર -ન ન૦ પૂજા (૨) સન્માન, સત્કાર -નિક વિ૦ પૂજાને પાત્ર -ની વિ૦+પૂજનીય -નીય વિ૦ પૂજ્ય
પૂજવું સ૦ક્રિ૦ [સં पूज्] પૂજા કરવી (૨) સેવવું, ભજવું
પૂજા સ્ત્રી૦[સં] પૂજન, આરાધના, ઉપાસના(૨) પૂજનની સાધનસામગ્રી (૩) [લા] માર [-કરવી= ઉપાસના કે આરાધના કરવી (૨) સન્માન કરવું(૩)ધમકાવી કાઢવું,માર મારવો -લેવી=દેવપૂજાનું વ્રત સ્વીકારવું (૨) પૂજા-સત્કાર સ્વીકારવા. -વાળવી=પૂજા કરવાના વ્રતની પૂર્ણાહુતિ કરવી] ૦પાત્રી સ્ત્રી૦ પૂજા (૨) પૂજાપો (૩) [લા] માર ૦પો પુ૦ [સં पुजोपस्कार] પૂજાનો સામાન ૦રણ,૦રિણી સ્ત્રી૦ પૂજા કરનાર સ્ત્રી ૦રી પુ૦ પૂજા કરનાર પુરુષ ૦ર્હ વિ૦[+अर्ह]પૂજ્ય ૦વવું સ૦ક્રિ૦ 'પૂજવું'નું પ્રેરક ૦વું અ૦ક્રિ૦ 'પૂજવું'નું કર્મણિ (૨) સત્કાર પામવો -જિત વિ૦ [સં] પૂજાયેલું -જ્ય વિ૦ પૂજવા યોગ્ય (૨) વડીલ (૩) [લા] જમાઈ કે બનેવી
પૂજ્યારાધે(-ધ્ય) વિ૦ [સં पूज्य+आराध्य] પૂજ્ય અને આરાધ્ય (પત્રની ભાષામાં વડીલને ઉદ્દેશી વપરાય છે)
પૂઠ સ્ત્રી૦ [સં पृष्ठ, પ્રા पुट्ठ]પૂંઠ,શરીરનો પાછલો ભાગ(૨)થાપો (૩)[લા] કેડો, પીછો [-કરવી =જોનાર તરફ પૂંઠ ફેરવવી (૨) અવજ્ઞા કરવી, ન સ્વીકારવું (૩)પીઠ બતાવવી, હારીને નાસી જવું -જોવી =છૂપી રીતે તપાસ રાખવી(૨) પાછળ નિંદા કરવી -દેખાડવી =હારી નાસી જવું -પૂરવી =પાછળ મદદમાં રહેવું (૨) ઉત્તેજન આપવું -ફેરવવી=જુઓ પૂંઠ કરવી. -બતાવવી=જુઓ પૂંઠ દેખાડવી -વાળવી =પાછળ જવું(૨) અંગમ લેવો -વાળીને ન જોવું=પૂરો વિશ્વાસ રાખવો(૨)થાક ખાવા થોભ્યા વિના કામમાં મચ્યા રહેવું. પૂઠ-

ઠેકાણું=અવળુ ઠેકાણુ, શ્વસુરપક્ષ પૂઠ પાછળ=ગયા પછી, ગેરહાજરીમા. પૂઠનો ઘા કરવો, પૂઠ પાછળ ઘા કરવો= વિશ્વાસઘાત કરવો (૨) ઓચિંતો પાછળથી હુમલો કરવો.].૦રખું ન૦ જુઓ પૂંધિયુ ૦ળ અ૦ પાછળ -ઠિયું ન૦ પેંડાનો ઘેર જે ફકડાઓનો બને છે તેમાનો દરેક(૨)પાછોટિયુ (૩)થાપો.[પૂઠિયાં ફાટવાં, વછૂટી જવાં, ઘેરાવાં=બીક લાગવી, ગભરાવુ. પૂઠિયાં ભગાવાં, રંગાવાં=સખત માર પડવો]-ઠું ન૦ કઠોળ ઉપરનુ છોડું (૨) ચોપડીનું ઢાકણ (૩) થાપો (૪) મૂળનુ બધારણ કે તેની મજબૂતી (શરીરનુ) [પૂઠાં વીણવાં=છોડા કાઢી નાખવા, ઝાટકી કાઢવા. પૂઠું બંધાવું, બાઝવું = શરીરની મજબૂતી થવી] -ઠે અ૦ પાછળ [-પડવું, લાગવું=કેડો લેવો (૨)ચીડવવુ, પજવવું (૩) ખોદણી કર્યા કરવી.]

પૂડલો, પૂડો પુ૦ [प्रा. पूअल (सं. पूप)] લોટ કે દાળના ખીરાની તળેલી પોળી (૨) મધપૂડો

પૂણવું અ૦ ક્રિ૦ [सं पू, प्रा पुण=સાફ કરવુ, ફોતરા ઉરાડી કાઢવા, નાશ કરવો] ફળવું (માઠી રીતે), નડવુ, ખુવાર કરવુ

પૂણિયું ન૦ [જુઓ પૂણવુ] (ચ) ઘાસ કે ચાર બાવવાનું લૂગડુ, ચારિયુ

પૂણી સ્ત્રી૦ [दे] કાતવા માટે પીંજેલા રૂનો વણીને બનાવેલો લાંબો ગોળ આકાર [-વાળવી=પૂણી કરવી]

પૂત પુ૦ [सं. पुत्र, प्रा पुत्त] પુત્ર (૨) વિ૦ [सं] પવિત્ર

પૂતના સ્ત્રી૦ [सं] (સં) કંસે બાળક કૃષ્ણને મારવા મોકલેલી રાક્ષસી; બકાસુરની બહેન

પૂતનીકરણ ન૦ [सं] કોહી જવું-ગવાઈ ઊઠવુ તે

પૂતળવિધાન ન૦ [પૂતળુ + વિધાન] શબ મળ્યુ ન હોય અથવા ભ્રષ્ટ થયુ હોય ત્યારે મરનારની સદ્ગતિ માટે અડદના લોટનુ પૂતળું કરી વિધિપૂર્વક અગ્નિસસ્કાર કરવો તે

પૂતળી સ્ત્રી૦ [सं.,प्रा. पुत्तली] માટી, ધાતુ વગેરેનો બનાવેલો સ્ત્રીનો ઘાટ (૨) આંખની કીકી (૩) [લા] ખબસૂરત સ્ત્રી

પૂતળું ન૦ [सं. पुत्तलक] ધાતુ, પથ્થર, માટી, લાકડું વગેરેની બનાવેલી આકૃતિ-મૂર્તિ. [પૂતળા જેવું=જડ જેવુ; બોત.]

પૂતીકરણ ન૦ [सं.] જુઓ પૂતનીકરણ

પૂન ન૦ [સર૦ પૂંજ] મીંડુ (૨) અનુસ્વાર (?)

પૂનમ સ્ત્રી૦ [सं. पूर्णिमा] પૂર્ણ ચંદ્ર ઊગવાની તિથિ, પૂર્ણિમા

પૂપ ન૦ [सं. पूय, प्रा. पूअ] પીપ; પરુ

પૂમ સ્ત્રી૦ [फा पुम्बह] રૂ પીંજતા ઊડતી ઝીણી રજ-રુવાટી(૨) કાપડ ઉપરની રુવાટી. ૦ડી સ્ત્રી૦ છોડને વળગી રહેલુ રૂ (૨) નાનુ પૂમડુ ૦ડું ન૦ રૂનો બહુ નાનો પિંડ (૨) વચ્ચેથી થોડો ઊંચો ભાગ વણીને બનાવેલી પૂમડાની વાટ(૩) ફૂલ [પૂમડા જેવડું=નાનું ને સુકોમલ. પૂમડે પાણી પાવું=બહુ હેરાન કરવુ-ત્રાસ આપવો]

પૂર વિ૦ [सं पूर] પૂરેપૂરુ, સંપૂર્ણ (૨) ન૦ નવા પાણીનુ નદીનાળામા જોસબંધ આવવું તે (૩) પૂરણપોળી ઇ૦નુ પૂરણ (૪) અ૦ નામને અંતે 'જેટલુ-ના માપે', 'સુધી, પર્યંત' એવા અર્થમા ઉદા૦ ચોખાપૂર, વાસપૂર

પૂરક વિ૦ [सं] (ખૂટતુ) પૂરું કરનાર (૨) પુ૦ પ્રાણાયામમા શ્વાસ અંદર ખેંચવાની ક્રિયા (૩) પૂરક આંકડો કે રકમ (ગ). ૦તા સ્ત્રી૦ ખૂટતુ પૂરુ કરવુ તે ૦કોણ પુ૦'સપ્લિમેંટરી ઍંગલ' (ગ.)

પૂરણ વિ૦ [सं] પૂરનાર; પૂર્ણ કરનાર (૨) ન૦ [પૂરવુ-ભરવું તે

પૂરણ વિ૦ [सं पूर्ण] (પ) પૂર્ણ (૨) સર્વ-વ્યાપી (૩) ન૦ પૂરવાની કે પૂરેલી વસ્તુ (ઉદા૦પોળીનુ પૂરણ; જમીનનું પૂરણ) ૦પોળી સ્ત્રી૦ પૂરણ ભરીને બનાવેલી રોટલી, વેડમી. -ણી સ્ત્રી૦ પૂરવું તે (૨) પૂરવાની વસ્તુ (ઈંટ-રોડા વગેરે) (૩) વધારાનુ કથન; પૂર્તિ (૪) ઉશ્કેરણી. -ત સ્ત્રી૦ પહેરામણીનો અધૂરો અવેજ પૂરો કરનારી રકમ

પૂરતું વિ૦ ['પૂરવું' પરથી] જોઈએ તેટલું

પૂરપાટ અ૦ પૂરા-અત્યન્ત વેગથી

પૂરવછાયો પુ૦ [પૂર્વ + છાયા] પહેલાની

કડીની છાયા લઈ આગળ ચલાવેલી કવિતા

પૂરવવું અ૰ક્રિ૰ [સર૰ म पुरवणें] પરવડવું, માફક આવવું

પૂરવું સ૰ક્રિ૰ [सं पूर्] ભરવું, ભરી કાઢવું (૨) ગોંધવું, અટકાયતમાં રાખવું (૩) પૂરું પાડવું

પૂરિયા પું૰ એક રાગ [તળેલી વાની

પૂરી સ્ત્રી૰ [प्रा पूमलिआ (सं पूपिका)] એક

પૂરુષ પું૰ [सं] જુઓ પુરુષ

પૂરું વિ૰ [सं पूर] જુઓ પૂર્ણ [–કરવું= સમાપ્ત કરવું(૨)મારી નાખવું,નાશ કરવો (૩) ભરણપોષણ કરવું(૪) [વચન]બરાબર પાલન કરવું–પાર પાડવું –થવું=સમાપ્ત થવું (૨) માર્યા જવું; મરી જવું (૩) ભરણપોષણ થવું –પરવડવું =પહોંચી વળવું; માથાના હોવું (૨) પૂરતું થવું,જોઈતું મળવું –પાડવું =જરૂરિયાત સંતોખવી,જોઈતું આપવું]૰પાધરું વિ૰ પૂરું અને પાધરું

પૂરેપૂરું વિ૰ ['પૂરું' ઉપરથી] સંપૂર્ણ

પૂર્ણ વિ૰[सं] ઊણું, ખંડિત, ઓછું કે અધૂરું નહિ એવું,પૂરું(૨) સમાપ્ત(૩) ન૰મીંડું,શૂન્ય (૦) ૰તા સ્ત્રી૰ ૰પુરુષોત્તમ પું૰ (સં) શ્રીકૃષ્ણ (૨) વૈષ્ણવ મહારાજોનું સંબોધન ૰માસી સ્ત્રી૰ પૂનમ.૰વિરામ ન૰ લખાણમાં વાક્ય પૂરું થયાનું સ્થાન બતાવનાર ( )ચિહ્ન (વ્યા) –ર્ણાહુતિ સ્ત્રી૰ [+ आहुति] યજ્ઞની સમાપ્તિએ આપેલી આહુતિ (૨) કોઈ પણ કાર્યની સમાપ્તિની ક્રિયા(૩) સમાપ્તિ –ર્ણાંક પું૰[+ अंक](અપૂર્ણાંકથી ઊલટો)પૂરો અંક –ર્ણાંગ ન૰[+ अंग] આખું અંગ –ર્ણિમા સ્ત્રી૰[सं]પૂનમ –ર્ણોપમા સ્ત્રી૰ [+ उपमा] ઉપમેય, ઉપમાન, સાધારણ ધર્મ અને ઉપમાવાચક એ બધા અપાયા હોય એવી –પૂર્ણ ઉપમા

પૂર્તિ(–ત્તિ) સ્ત્રી૰[सं] ઉમેરણ, વધારો

પૂર્વ વિ૰[सं] પ્રાચીન(૨)આગળનું,આગલું(૩) ઊગમણું(૪)સ્ત્રી૰ સૂર્યના ઊગવાની દિશા(૫) ન૰ (જૈન) અંગ પૂર્વેના ચૌદ (લુપ્ત) પ્રાચીન ગ્રંથોમાંનો દરેક ૰ક વિ૰ સમાસને અંતે 'સહિત', 'થી' એવો અર્થ બતાવે છે ઉદા૰ શ્રદ્ધાપૂર્વક.૰કાલીન વિ૰ પ્રાચીન ૰ગ વિ૰ પુરોગ, આગળ જનાર (૨) શબ્દની આગળ આવનાર ઉપસર્ગ જેવો શબ્દ (ઉદા૰ કુ, પુનર્, કમ, બિન વગેરે) ૰ગામી વિ૰ પુરોગામી, આગળ–પહેલાં જનાર (૨) પૂર્વે લઈ જનાર.૰ગ્રહ પું૰ પહેલેથી જ બંધાયેલો અભિપ્રાય ૰છાયો પું૰ કાવ્યને અંતે આવતું વલણ,ઊથલો ૰જ પું૰ વડવો,પિતૃ. ૰જન્મ પું૰ આ જન્મ પહેલાનો જન્મ. ૰જિયું ન૰ પૂર્વજોની તૃપ્તિ ખાતર કારતક માસમાં કરાતી ક્રિયા ૰જ્ઞાન ન૰ પહેલેથી જાણવું કે જાણેલું તે ૰તૈયારી સ્ત્રી૰ આગળથી કરેલી કે કરવાની તૈયારી ૰દક્ષિણ વિ૰ પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશા વચ્ચેનું(અગ્નિ ખૂણાનું) ૰દિશા સ્ત્રી૰ સૂર્યના ઊગવાની દિશા(૨)ઊગતા સૂર્ય જેવું ફળદાતા. ૰નિપાત પું૰સમાસમાં શબ્દનું અનિયમિત રીતે આગળ આવવું તે (વ્યા) ૰પક્ષ પું૰ ચર્ચા કે નિર્ણય માટે કોઈ શાસ્ત્રીય વિષયની બાબતમાં રજૂ કરેલો પક્ષ કે પ્રશ્ન (૨) અદાલતમાં વાદીએ રજૂ કરેલી વાત ૰પક્ષી પું૰ પૂર્વપક્ષ રજૂ કરનાર ૰પદ ન૰ સમાસ કે વાક્યનું પ્રથમ અંગ ૰પીઠિકા, ૰ભૂમિકા સ્ત્રી૰ ભૂમિકા, ઉપોદ્‌ઘાત ૰મીમાંસા સ્ત્રી૰ જૈમિનિ મુનિએ રચેલું કર્મકાંડપ્રધાન દર્શન(જુઓ ષડ્‌દર્શન) ૰રંગ પું૰ નાટકની શરૂઆતમાં વિઘ્નોની શાંતિ માટે નટોએ કરેલ સંગીત, સ્તુતિ વગેરે (કા શા.) ૰વત્ અ૰ પહેલાની જેમ ૰શરત સ્ત્રી૰ કશું થતા કે કરતા પહેલાની આવશ્યકતા, પહેલેથી હોવી જોઈતી શરત, 'પ્રીરેક્વિઝીટ' ૰સિદ્ધ વિ૰ પહેલા સિદ્ધ થયેલું ૰હિંદી સ્ત્રી૰ અયોધ્યા અને તેના દક્ષિણ પ્રદેશની ભાષા –ર્વાપર વિ૰[+ अपर] આગલુંપાછલું (૨) અ૰ આગળપાછળ –ર્વા ફાલ્ગુની સ્ત્રી૰(સં)અગિયારમું નક્ષત્ર –ર્વા ભાદ્રપદા સ્ત્રી૰ (સં) પચીસમું નક્ષત્ર –ર્વાભિમુખ વિ૰ [+ अभिमुख] પૂર્વ તરફના મોંનું. –ર્વાર્ધ પું૰, ન૰ [+ अर्ध] આગલો અડધો ભાગ. –ર્વાલાપ પું૰

[+આલાપ] ઉપોદ્ઘાત, પ્રસ્તાવના. -ર્વાવસ્થા સ્ત્રી૦[+અવસ્થા]બચપણ પહેલાનું જીવન -ર્વાશ્રમ પું૦ [+આશ્રમ] સંન્યાસ પહેલાનું જીવન -ર્વાષાઢા સ્ત્રી૦વીસમું નક્ષત્ર. -ર્વાંગ ન૦ [+अंग] પ્રથમ અંગ - ભાગ. -ર્વે અ૦ પહેલા. -ર્વોક્ત વિ૦ [+उक्त] પહેલા કહેવાયેલું. -ર્વોત્તર વિ૦ [+उत्तर] પૂર્વ અને ઉત્તર દિશા વચ્ચેનું (ઇશાનખૂણાનું) -ર્વોપાર્જન ન૦ [+उपार्जन] પૂર્વની કરેલી કમાણી (૨) પૂર્વજન્મના સંસ્કાર વગેરે -ર્વોપાર્જિત વિ૦ [+उपार्जित] પૂર્વે કે પૂર્વજન્મમા કમાયેલું

પૂર્વી સ્ત્રી૦ [सं] એક રાગિણી

પૂષા પુ૦ [सं.] સૂર્ય

પૂળાછૂટ વિ૦ અમુક રૂપિયા બદલ અમુક મુદત માટે જમીન પાછી આપવી એવુ(ગીરો)

પૂળિયું ન૦['પૂળો' ઉપરથી] નાનો પૂળો

પૂળી સ્ત્રી૦ [જુઓ પૂળો] ઘાસની ઝૂડી

પૂળો પુ૦ [सं पूल] ઘાસ કે કડબનુ મોટું પૂળિયુ [-ઊઠવો = સળગી જવુ, નાશ પામવુ. -મૂકવો = સળગાવી મૂકવુ, નાશ કરવો]

પૂંખ સ્ત્રી૦ ['પાખ' ઉપરથી] છાપરાનો બે બાજુ બહાર પડતો ભાગ - પાખ ૦ડું ન૦ પાખડુ, નાની ડાળી. ૦લું ન૦ [सं. पुंख] તીરનો પીછાવાળો છેડો

પૂંખવું સ૦ક્રિ૦ [दे. पुंखणग] પોખણા વડે વરકન્યાને વધાવવા (૨) વાવવા માટે વેરવુ. **પૂંખાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક) **પૂંખાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

પૂંછ,૦ડું ન૦ પૂછડું ૦ડિયું વિ૦ પૂછડીવાળુ ૦ડી સ્ત્રી૦ [सं पुच्छ] જુઓ પૂછડી [-પટપટાવવી = પૂછડી હલાવવી (૨) [લા.] નમી પડવુ, વશ થવુ] ૦લેલ વિ૦ ગળિયો, થાકીને બેસી પડેલો (બળદ)

પૂંજ સ્ત્રી૦,ન૦[સર૦ पूज्य] મીડું, અનુસ્વાર. [-વળવું = મીડુ વળવુ, નાશ પામવુ, રદ થવુ]

પૂંજણી સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. पुंछ કે पुज; જુઓ પૂંજવુ] ભીડી કે સૂતરની સાવરણી (૨) સાવરણી

પૂંજવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा पुज (सं पुंजय्)] એકઠું કરવું ઉદા૦ છાણ પૂજવુ

પૂંજી સ્ત્રી૦ [सं पुंजि] દોલત

પૂંજું ન૦ ['પૂંજો' ઉપરથી કે 'પુંજ' ઉપરથી ?] (સુ.) ઠાગરનુ, પરાળ

પૂંજો પુ૦ [दे पुजय] કચરો, વાસીદું

પૂંઠ, ૦રખું, ૦ળ, -ઠિયું, -ઠું, -ઠે જુઓ 'પૂઠ'મા

પૂંઠેવાળ વિ૦ જુઓ પુંઠેવાળ

પૂંધિયું ન૦ [प्रा. वुध (सं बुध्न)] કોશ હાંકનારે પૂઠના ભાગ ઉપર બાંધવાનો ચામડાનો કકડો; પૂઠરખુ (૨) ધોતિયાની વચમા મારેલુ લાંબું મોટું થીગડુ (૩) ડાહિયુ ધોતિયુ

પૂંપરો પુ૦ દીકરો

પૂંભડી સ્ત્રી૦ જુઓ પૂમડી. -ડું ન૦ જુઓ [પૂમડું

પૃચ્છક વિ૦ (૨) પુ૦ [सं] પૂછનાર માણસ. ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ પ્રશ્ન કરીને જાણવાની ઇચ્છા; જિજ્ઞાસા

પૃચ્છા સ્ત્રી૦ [सं] પ્રશ્ન, તપાસ

પૃતના સ્ત્રી૦ [सं] ફોજ

પૃથક્ અ૦[सं]અલગ,છૂટું -ક્કરણ ન૦ ઘટક તત્ત્વો જુદાં પાડવાં તે. -ક્કારક વિ૦ છૂટું પાડનારું -ક્કૃતિ સ્ત્રી૦ પૃથક્કરણ ૦ક્રિયા સ્ત્રી૦ પૃથક્કરણ (૨) પૃથક્ કરવાની રીત -ક્તા સ્ત્રી૦, -ક્ત્વ ન૦ ભિન્નતા ૦શિક્ષણ ન૦ એકેક વિદ્યાર્થીને છૂટો છૂટો ભણાવવો તે (સમૂહશિક્ષણથી ઊલટું) -ગ્જન પુ૦ ઇતર સામાન્ય માણસ (૨) નીચ કે મૂર્ખ માણસ. -ગ્વેણી પુ૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

પૃથા સ્ત્રી૦ [सं] (સં) કુંતી

પૃથિવી સ્ત્રી૦ [सं] પૃથ્વી ગ્રહ (૨) પંચમહાભૂતોમાનુ એક (૩) જમીન

પૃથુ, ૦લ વિ૦ [सं] પહોળું; વિસ્તીર્ણ

પૃથ્વી પુ૦ એક છંદ

પૃથ્વી સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ પૃથિવી. [-નો છેડો આવવો = હદ થવી, ગજબ થવો -રસાતલ જવી = ભારે અપકર્મ સંભવવુ.] ૦નાથ, ૦પતિ, ૦પાલ, ૦શ [+ईश] પુ૦ રાજા

પૃષોદરાદિસમાસ પુ૦ [सं] નિયમવિરુદ્ધ સમાસનો એક વર્ગ. ઉદા૦ 'અશ્વત્થામા'

પૃષ્ઠ ન૰[સં.] પીઠ, વાંસો (૨) [ગ્રંથનું] પાન (૩) સપાટી. ૰ફળ ન૰ આકૃતિની સપાટીનું ક્ષેત્રફળ. ૰ભાગ પું૰ આકૃતિની સપાટીનો ભાગ (૨) પાછલો ભાગ ૰વંશ પું૰ કરોડરજ્જુ. ૰વંશી વિ૰ પૃષ્ઠવંશવાળું (૨) ન૰ તેવું પ્રાણી, 'વર્ટેબ્રેટ'

પે (પૅ) અ૰ જુઓ પે

પેક (પૅ) વિ૰ [दे पक्क] પક્કું, હોશિયાર

પેકાન (પૅ) ન૰ [फा पैकान] બાણનું ફળ

પેખણ ન૰ [प्रा पेक्खन (सं प्रेक्षण)] પેખવું તે –ણું ન૰ તમાશો. –વું સ૰ ક્રિ૰ જોવું

પેગંબર પું૰ જુઓ પયગંબર

પેગામ પું૰ જુઓ પયગામ, સંદેશો ૰ચી પું૰ સંદેશાવાહક, દૂત –મી પું૰ દૂત

પેચ પું૰[फा] આંટો; વળ (૨) વળવાળી ખીલી; સ્ક્રૂ (૩) [લા] યુક્તિ, તદબીર, પ્રપંચ (૪) ફાંદો, જાળ, મુશ્કેલી (૫) પતંગની દોરીઓનો કટાવ [–કરવા = પતંગની દોરીઓનો કટાવ કરવો. –ખેલવો = જુઓ પેચ રમવો –છૂટવા = પતંગોની દોરીઓમાં પડેલી આંટી નીકળી જવી –ઢીલો થવો = ઢાંકણ કે સ્ક્રૂનો આંટો સજ્જડ ન રહેવો (૨) ઢાગળી ખસી જવી –દેવો = આંટો દેવો –નાખવો = જુઓ પેચ કરવા. –ફેરવવા = આંટો ઢીલો કે સખત કરવો –રચવો = છટકું માંડવું, દાવપેચ કરવો –રમવો = દાવપેચ કરવો, યુક્તિ લડાવવી –લડાવવા = પતંગના પેચ કરવા (૨) દાવપેચ કરવા –લેવા = પેચ કરવા] ૰દાર વિ૰ યુક્તિબાજ –ચિયું વિ૰ પેચ ખોલવા તથા બેસાડવાનું સાધન –ચી(૰લું) વિ૰ યુક્તિબાજ

પેજ સ્ત્રી૰ [प्रा पेज्जा (सं पेया)] ચોખાની કાંજી (૨) પવાન ૰ખાતું ન૰ કપડાંને જ્યાં પવાન કરવામાં આવે છે તે ખાતું

પેજ ન૰[इं] પાનું. ૰પ્રૂફ ન૰ પેજ પાડીને –પાના ગોઠવીને કાઢેલું પ્રૂફ [મોજડી, પગરખું

પેજાર (પૅ) સ્ત્રી૰, –રું ન૰[फा पैज़ार] પેજાર,

પેઝારી (પૅ) સ્ત્રી૰ [?. पैञ्जाल = વિશાળ] (સુ) ઘરમાં મોયતળિયે પાછળ આવેલો છાપરાવાળો ચોક

પેટ ન૰ [दे] જઠર (૨) જઠર વગેરે ભાગોની શરીરની આખી બખોલ (૩) [લા.] આજીવિકા (૪) ગર્ભાશય (૫) પોતાનું સંતાન, પોતાનો આખો વેલો–વંશ (૬) અંતર, મન (૭) કોઈ વસ્તુનો અંદરનો ભાગ; પેટું [–આપવું = રહસ્ય જણાવી દેવું. –આવવું = ઝાડો થવો (૨) (–ને પેટે આવવું) જન્મવું –ઉઘાડીને જોવું = પારકાના પેટની વાત જાણવી –ઉપર = જુઓ પેટ પર અથવા પેટે (–વાળા પ્રયોગો) –ઊંચું આવવું = પેટ ભરાવું, તૃપ્ત થવું (૨) ન્યાલ થવું (૩) ગર્ભ રહેવો –ખોલવું = દિલની વાત કહેવી –ગળે અડવું = ખાધેલું ગળે આવે ત્યાં સુધી ખાવું –ઘરાણે મૂકવું = ભૂખમરો વેઠવો. –ચડવું = પેટમાં વાયુનો ભરાવો થવો (૨) છૂપી વાત જીરવી ન શકાવાથી, કહી નાખવા અકળામણ થવી –ચાલવું = વારંવાર જુલાબ થવા –ચોંટી જવું = અતિશય ભૂખ લાગવી –ચોળીને શૂળ ઉપજાવવું = હાથે કરીને દુઃખ ઊભું કરવું –છૂટી જવું = ઝાડા થઈ જવા (૨) ગભરાઈ જવું –જુદાં થવાં = અણબનાવ થવો. –ટાઢું કરવું = જમવું, ભૂખ શાંત કરવી (૨) પારકી મિલકત હજમ કરી જવી (૩) નિરાંત થવી –ટાઢું થવું, ઠંડું થવું, ઠરવું = નિરાંત થવી. –તણાવું = હદથી વધારે ખવાવું –તાણીને મરવું = ભૂખમરાથી મરવું. –થવું = જુઓ પેટ નીકળવું –દાબીને રહેવું = ખમી રહેવું –ની આગ = અંતરની ચિંતા (૨) ભૂખ, ક્ષુધાગ્નિ –નીકળવું = પેટ વધીને બહાર દેખાવું (૨) દહાડા રહ્યા છે એવું દેખાવું (૩) પેડું નીકળવું –ની પતરાળી થવી = ભૂખથી પેટ બેસી જવું –ની પીડા = ભૂખનું દુઃખ (૨) ભરણપોષણનું દુઃખ કે કડાકૂટ –ની પૂજા = પેટ ભરવું–ક્ષુધા શાંત કરવી તે –ની વાત = ખાનગી વાત (૨) મનનો કોડ –ની સગાઈ = પેટ ભરવા પૂરતી સગાઈ (૨) માબાપ અને બાળક વચ્ચેની સગાઈ –નું છોકરું = પોતાનું છોકરું –નું પાણી ન હાલવું = કશી અસર ન થવી –નું બળ્યું = ભૂખ્યું (૨) દુભાયું

હોય એવું. —ને ભાડું આપવું=જીવન ટકાવી રાખવા પૂરતું ખાવું (૨) ખાવું —નો પડદો, —નો મેલ=મનની વાત; ગુપ્ત વિચાર —પડવું=પેટે જન્મવું —અવતરવું —પથરો પડવો=જુઓ પેટ પહાણ પડવો. —પર છરી મૂકવી, પગ મૂકવો, પાડુ મારવું=આજીવિકાને નુકસાન પહોંચાડવું. —પર પોટલું બાંધવું=હદ કરતાં વધારે ખાવું—માગવું —પહાણ પડવો=સંતાન ખરાબ કે પરાક્રમહીન પાકવું (૨) છોડી જન્મવી —પાકવું =પેટ દૂ:ખવા આવવું (હસવાથી) (૨) અંતરનું માણસ રૂઠવું —પાણી ન પડવા દેવું=જંપવા ન દેવું —પેટલાદ (કે પાટણ) જવું=ખૂબ ભૂખ લાગવી —પોષવું=પોતાની એકલાની ભૂખ ભાગવી. —પોચણી વળી જવું=પેટ ચોંટી જવું —ફાટવું=પેટ તણાવું (૨) ઘરનું કે અંતરનું માણસ ફૂટી જવું —ફૂલવું=વાયુથી પેટ ફૂલવું (૨) જલોદર થવો (૩) ગર્ભ રહેવો —ફોડવું=છૂપી વાત કહી દેવી, રહસ્ય બતાવી દેવું —બળવું=અદેખાઈ થવી (૨) ચિંતા થવી —બાળવું=ભૂખે મરવું —ભરવું = ખાવું, આજીવિકા ચલાવવી —ભરાવું=તૃપ્ત થવી; ધરાવું —માં આગ ઊઠવી = અતિશય ભૂખ લાગવી (૨) અદેખાઈથી બળવું —મા આગ ઊઠી!=બળ્યો અવતાર! —માં આમળો=કીનો, દિલની આંટી (૨) ટેક —માં ઉતારવું=ગળી જવું, ખાઈ જવું (૨) ધ્યાનમાં લેવું (૩) સહન કરવું (૪) પારકું હજમ કરવું (૫) મનમાં ઠસાવવું —માં કરમ બોલવા, કૂકડાં બોલવાં, કૂવા પડવા=ખૂબ ભૂખ લાગવી —માં કરમિયા આરડવા=ખૂબ ભૂખ લાગવી (૨) પેટમાં કરમિયા બોલે ને લેખામાં ન લેવાય તેવું —માં કાતી=જુઓ પેટમાં પાળી —માં કૂવો= અતિશય ભૂખ —મા ખાડા પડવા=ભૂખ લાગવી —માં ખૂંચવું=લાંચની ઇચ્છા હોવી (૨) મનમાં કંઈક ગૂંચ હોવી —માં છરી=જુઓ પેટમાં પાળી —માં ટાટિયા=જુઓ પેટમાં પગ —માં તેલ રેડાવું=ચિંતા—બળતરા થવી. —માંથી ઓકી કાઢવું=મનમાં હોય તે વિચાર વિના કહી દેવું —માં દાંત હોવા=અંતરમાં વેર હોવું —માં દુ ખવું=કથી વાતની વિમાસણ—આંટી હોવી (૨) હવે પાસે જ છે—એ અર્થનો ઉદ્ગાર ઉદા૦ હવે અમદાવાદને શું પેટમાં દુ:ખે છે—અર્થાત્ હવે પાસે જ છે —માં ધાડ પડવી=ખૂબ ભૂખ લાગવી —મા ધ્રાસકો પડવો=ધાસ્તીથી ચોંકી ઊઠવું —માં પગ=બહાર ન જણાય પણ અંદરથી પહોંચેલું હોવું —માં પાળી= અંતરમાં વેર, છૂપું તરકટ —માં પેસવું= વિશ્વાસ ઉપજાવવો(૨)મનની વાત જાણી લેવા —માં પેસી અંતરસ ખાવું=વિશ્વાસ મેળવીને દગો કરવો —માં પેસી નીકળવું= મનની અંદરની છૂપી વાત જાણી લેવી —માં ફાળ પડવી=પેટમાં ધ્રાસકો પડવો —માં બળવું=અંદરખાને દુભાવું(૨)લાગણી હોવી. —માં બળ્યાની સગાઈ=અંતરની સગાઈ. —મા બાર વાગવા, બિલાડાં આળોટવાં કે બોલવાં=કકડીને ભૂખ લાગવી —માં ભરાઈને બેસવું=શરણ લેવું (૨) ખાનગી વાતચીતથી વાકેફ હોવું —માં રાખવું =ગુપ્ત રાખવું(૨)ખમી લેવું.—માં રોગ હોવો =દિલમાં ખાર કે બૂરી લાગણી હોવી —માં શેરડો પડવો=પેટમાં ધ્રાસકો પડવો —માં સમાવવું=જુઓ પેટમાં રાખવું —મોટું રાખવું = દિલ ઉદાર રાખવું —રહેવું, વધવું =ગર્ભ રહેવો —વાંસા સાથે ચોંટવું=ખૂબ ભૂખ્યા થવું પેટે અવતાર લઈએ એવું= પવિત્ર, ભલું પેટે આવવું=જન્મવું પેટે ચલાવવું=સાપની જેમ પેટે ચાલવાની ફરજ પાડવી (એક જુલમ) પેટે પડવું=જન્મવું. પેટે પાન છૂટવાં=બાળકને જોઈને (માને) અતિશય વહાલ આવવું પેટે પાટા બાંધવા =ભૂખમરો વેઠવો.]૦ખાઈ સ્ત્રી૦ખાધાખરચી; ખોરાકી ૦પૂજા સ્ત્રી૦ ભોજન ૦પૂર વિ૦પેટ ભરાય એટલું ૦બળ્યું વિ૦ અંદરથી

અકળાયેલું–દાઝેલું ૦બળ્યો વિ૦ પુ૦ માની છોકરાને ગાળ (પેટમા જ કેમ ન મરી ગયો, અથવા પેટ બાળનારો કેવોક નીપજ્યો?) (૨)જેનું અંતર દાઝ્યુ છે દુભાયું છે એવો (૩) અદેખો ૦બેસણું ન૦ વારવાર ઝુલાબ થવો તે, ઝાડો ૦ભરુ વિ૦ પેટ ભરવાની જ કાળજીવાળુ (૨) એકલપેટુ (૩) પેટિયુ ૦વરો પુ૦ ખોરાકીખર્ચ

પેટ(–ટા)વવુ સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ મ પેટણેં] સળગાવવુ પેટ(–ટા)વુ અ૦ક્રિ૦ સળગવુ

પેટારો પુ૦ [दि पेटाळ] પટારો

પેટાવવું, પેટાવુ જુઓ 'પેટવવુ'માં

પેટાળ ન૦ ['પેટ' ઉપરથી] પેટ, અ દરનો ભાગ

પેટિયુ વિ૦ ['પેટ' ઉપરથી] પેટપૂર અન્ન બદલ નોકરી કરનારુ (૨) ન૦ પેટનું ખર્ચ, રોજનું ખાવાનું (૩) પગાર પેટે આપેલું પેટપૂર અન્ન (૪) પગાર રોજ [–આપવુ = ખાવા પૂરતુ ખર્ચ કે રોજ આપવો –કાઢવુ, ફૂટી કાઢવુ = ગુજરાન જોગુ કમાવુ]

પેટી સ્ત્રી૦ [मं] કાઈ મૂકવા માટે કરાતી એક બનાવટ (૨) છાતીને પેટીના જેવુ રક્ષણ આપે એવો એક જાતનો કબજો [–જેવું = ચારે બાજુથી બધ – સુરક્ષિત] ૦જાજરૂ ન૦ પેટી જેવી, જાજરૂ માટેની સવડની બનાવટ, 'કોમોડ'

પેટુ ન૦ ['પેટ' ઉપરથી] કોઈ પણ ચીજનો વચ્ચેથી પોલો કે દુદની પેઠે ઊપસેલો ભાગ (૨)મોટી ચીજની અદર સમાતો ભાગ–અશ (૩)સમાસના પૂર્વપદ તરીકે, 'ગૌણ', 'અદર સમાતુ' એવા અર્થમા(૪)(તિરસ્કારમાં) પેટી [પેટામા લખવુ = પેટાવિભાગ કે પેટાખાનામા લખવુ પેટુ નીકળવુ = પેટ કે તેના જેવો વચ્ચેથી ઊપસેલા જેવો ભાગ નીકળવો –પૂરવું = હિસાબમા કરેલો પેટાવિભાગ રકમથી બધ કરવો –પાડવુ = હિસાબમાં પેટાવિભાગ કરવો] –ટાખાતું ન૦ પેટામાં આવેલું–ગૌણ ખાતુ –ટાખાનુ ન૦ મુખ્ય ખાનાના પેટામાં આવેલુ તે –ટાજાતિ સ્ત્રી૦ મોટી જાતિનો એક ફાટો –ટાજ્ઞાતિ સ્ત્રી૦ મુખ્ય જ્ઞાતિનો એક ભાગ –ટાનિયમ પુ૦ મુખ્યના ભાગ તરીકે આવનો–ગૌણ નિયમ, 'બાઈ–લૉ' –ટાપથ પુ૦ સપ્રદાયનો ફાટો –ટાબાબત સ્ત્રી૦ પેટામા જણાવેલી બાબત (૨) ગૌણ બાબત –ટા(૦વિ)ભાગ પુ૦ ભાગનો ભાગ –ટાભાગિયો પુ૦ મોટા ભાગીદારોનો હિસ્સેદાર –ટારકમ સ્ત્રી૦ મુખ્યના પેટામા આવેલી રકમ –ટાસમિતિ સ્ત્રી૦ મોટી સમિતિએ નીમેલી નાની સમિતિ –ટાફોડ વિ૦ જુઓ કાપતું, કાપી (વ્યાજ)

પેટૂડુ વિ૦['પેટ' ઉપરથી]સ્વાર્થી [બદલામા

પેટે અ૦ ['પેટુ' ઉપરથી] બાબતમાં (૨) સાટે,

પેટ્રન પુ૦[इं] મુરબ્બી, આશ્રયદાતા (૨) મડળ કે સસ્થામાં અમુક સારી મદદ આપનાર સભાસદ, એક માનવાચક હોદ્દો [તેલ

પેટ્રોલ ન૦[इं] (મોટરમા વપરાતુ) એક ખનિજ

પેઠ, –ઠે (પે) અ૦ [सं पीठिकया] રીતે; માફક

પેઠુ (પે) વિ૦ [सं प्रविष्ट, प्रा पइट्ठ] પેઠેલુ ('પેસવુ'નુ ભૂ કૃ) [પેટનો ભાગ

પેડુ(–ઢુ) ન૦ [સર૦ हिं पेडू] દૂટીની નીચેનો

પેડું ન૦ [प्रा पेढय (सं पेटक)] ટોળુ (૨) ભવૈયાનું ટોળુ (૩)ન૦(કા)દૂધ કે દહીં ભરવાનુ માટીનું વાસણ (૪) એક જાતનું ઘાસ

પેડો પુ૦ [सं पिठर, प्रा पिढर] રાધવાનુ માટીનુ મોટુ વાસણ

પેઢલી સ્ત્રી૦ ઘાજલી, 'શેલ્ફ'

પેઢવુ સ૦ક્રિ૦ ફળવુ(૨)ન૦[જુઓ પેઢુ]અવાળુ

પેઢી સ્ત્રી૦ [सं पीठ, प्रा पीढ] શરાફની દુકાન (૨)વેપારીની કોઠી(૩) વશપરપરાનુ પગથિયુ [–તૂટવી = પેઢીએ દેવાળુ કાઢવુ –પર જવુ = દત્તક લેવાવુ] ૦આગત વિ૦ પેઢીઉતાર આવેલું ૦ઉતાર વિ૦ પેઢી દર પેઢી ચાલતુ આવેલુ (૨) અ૦ પેઢી દર પેઢી ૦નામું ન૦ વશવૃક્ષ. ૦પચક ન૦ વશનો નાશ કરનાર

પેઢુ ન૦ જુઓ પેડુ [ઢાંકતો ભાગ, અવાળુ

પેઢુ ન૦ [सं पीठक, प्रा पीढय] દાંતના મૂળ

પેણ (પે) સ્ત્રી૦ પથ્થરપેન

પેણી (પે) સ્ત્રી૦ તાવડી –ણો પુ૦ મોટી પેણી

પેદ સ્ત્રી૦ [सं पर्द] વાસચાર, પાદ (?)

પેદળ (પે) ન૦ જુઓ પાયદલ (૨) અ૦ પગે ચાલીને (૩) વિ૦ પગે ચાલનાર, પગપાળુ
પેદા (પે) વિ૦[फा]ઉત્પન્ન(૨)કમાયેલું; મેળવેલુ [-કરવું=ઉત્પન્ન કરવું (૨) કમાવુ, સંપાદવુ.] ૦શ સ્ત્રી૦ [फा. पैदाइश] ઉત્પન્ન, ઊપજ
પેધવુ (પે) અ૦ક્રિ૦ [જુઓ પેધવું] ટેવાવુ, આદત પડવી (૨) લાગ મળવાથી ફાવવું
પેધુ (પે) વિ૦ [જુઓ પેધુ] પેધેલું (૨) ન૦ પેધવુ તે, ટેવ [-પડવું=ટેવ પડવી (૨) વારવાર લાભ લેવા આવતા થવુ]
પેન સ્ત્રી૦ [इं] પથ્થરપેન (૨) અંદર શાહી ભરી રખાય એવી એક જાતની કલમ; 'ફાઉન્ટન પેન'
પેનસિલ સ્ત્રી૦ [इं] સીસાપેન પેન્સિલ [-છોલવી,-ઘડવી,-નુ અણિયું કાઢવું= પેનસિલનો લાકડાનો ભાગ ઢાળ પડતો છોલી, લખવાનું અણિયુ બહાર કાઢવુ]
પેની સ્ત્રી૦[इं]તાબાનો અગ્રેજી ચલણી-સિક્કો
પેન્શન ન૦ [इं.] નોકરી બદલ, તેમાથી નિવૃત્ત થયે મળતો બેઠો પગાર. [-પર ઊતરવું કે જવું,-લેવું] ૦ર પુ૦ પેન્શન મેળવનાર
પેન્સ પુ૦ [इं] પેની
પેન્સિલ સ્ત્રી૦ [इं] સીસાપેન
પેપડી સ્ત્રી૦ [સર૦ 'પેપો'] પીપરનું ફળ
પેપડું વિ૦ જુઓ પેપુ
પેપર ન૦ [इं] વર્તમાનપત્ર, છાપુ (૨) પું૦; ન૦ પરીક્ષાનો પ્રશ્નપત્ર. [કાઢવું=પ્રશ્નપત્ર તૈયાર કરવુ -ફૂટવો=પ્રશ્નપત્ર અગાઉથી જણાઈ જવો]
પેપડી સ્ત્રી૦ કોકડુ વળેલી ચોખાની પાપડી
પેપું વિ૦ [સર૦ પોપું'] સ્ફૂર્તિ વગરનુ, ઢીલું, પોચુ
પેપો પુ૦ પીપળાનુ ફળ
પેમલું (પે) વિ૦ જુઓ પેમલુ
પેમાએશ (પે)સ્ત્રી૦[फा पैमाइश]જમીન-માપણી
પેય વિ૦[सं.] પીવા યોગ્ય, પીવાનુ (૨) ન૦ પી શકાય એવુ ખાદ્ય(૩)પીણું(ચા,કૉફીવગેરે)
પેર (પે) સ્ત્રી૦ [दे. पयर=માર્ગ; રસ્તો] પ્રકાર, રીત(૨)ખબર(૩)તદબીર (૪) [हिं]પું૦ પગ
પેર સ્ત્રી૦ [सं पर्वन्] પેરાઈ (૨) ન૦ [સર૦ 'પેરુ'] જામફળ
પેરવી (પે) સ્ત્રી૦[फा. पैरवी]તજવીજ, ગોઠવણ; યુક્તિ (૨) પ્રયત્ન (૩) દરજ્જો [-કરવી= તજવીજ-ગોઠવણ કરવી પેરવીમાં રહેવુ =તજવીજ-ગોઠવણ થાય એમ કરતા રહેવુ.]
પેરવું સ૦ક્રિ૦ વાવવું
પેરાઈ, પેરી સ્ત્રી૦ પેરિયું, પેરુ ન૦ [सं पर्वन्] સાઠાની બે ગાઠ વચ્ચેનો ભાગ
પેરુ ન૦ જામફળ; પેર (૨) [इं.] (સં) દક્ષિણ અમેરિકાનો એક દેશ
પેરે (પે) અ૦ [दे पयर] પ્રકારે (૨) પેઠે
પેરા [इं], -રો પુ૦ ફકરો, કંડિકા
પૅરેફિન ન૦ [इं] એક જાતના પથ્થર, લાકડું વગેરેમાંથી ગાળી કાઢવામા આવતો મીણ જેવો પદાર્થ (મીણબત્તીમા તેમ જ જુલાબ તરીકે વપરાય છે)
પેલ, ૦વું (પે) ન૦ [दे पिउली, प्रा पेलु] પીંજેલા રૂની ચેપલી; પોલવુ
પેલું વિ૦ (૨) સ૦ સામે આગળીથી બતાવેલું, ઓલ્યું (૩) આવતા પરમ દિવસ પછીના કે ગયાની પૂર્વનો (દિવસ) [પેલા જન્મમાં, પેલે જન્મ=આવતે અવતાર(૨)કદી નહીં]
પેલ્લો (પે) પું૦ ઓટલો (કડી પ્રાત)
પેશ(-શો) પુ૦ [प्रा पेशो] ધ્રુધો
પેશ અ૦ [फा] આગળ, ઉપરી અધિકારી તરફ (૨) આગળ, ઠેઠ. [-કરવું=રજૂ કરવુ. -જવું, પહોંચવું=સફળ થવુ (ધધામા). -પહોંચાડવું=ધંધામા ફતેહ મેળવવી (૨) ઠેઠ પહોચાડવુ; શિકસ્ત આપવી, ઠેકાણે લાવવું.] ૦કદમી સ્ત્રી૦ સામે લેવા જવું તે(૨) આગેકૂચ (૩) ચડાઈ ૦કશ પુ૦, ૦કશી સ્ત્રી૦ ખંડણી. ૦કારે પુ૦ કારભારી, શિરસ્તેદાર (૨) ખવાસ, હજૂરિયો ૦ગા સ્ત્રી૦ આગણું (૨) આગણા કે તખ્ત ઉપર પાથરેલુ પાથરણું. ૦ગી સ્ત્રી૦ કામ પેટે આગળથી આપેલું લવાજમ, બાનુ ૦દસ્તી સ્ત્રી૦ આગળ થઈને કરેલુ અનુચિત કામ - જબરદસ્તી
પેશવા પું૦ [फा.] પેશ્વા,આગેવાન(૨)સતારાના

પોટકી(-લી) સ્ત્રી૦ [જુઓ પોટલી] નાની ગાંસડી -કુ(-લુ) ન૦ ગાસડી

પોટર પુ૦ [इ पोर्टर] રેલવે સ્ટેશનનો પરચૂરણ કામકાજ કરનારો નોકર -મજૂર, કૂલી

પોટલિયુ વિ૦ ['પોટલી' ઉપરથી] પોટલીના ઘાટનું(૨)પોટલામા વીંટેલુ -યો પુ૦ ઘોડાના સામાન સાથે રહી શકે તેવી ચપટા ઘાટની ચામડાની મસક(૨)સોના કે રૂપાનો લબગોળ મણકો [પોટલિયે જવું=ઝાડે ફરવા જવુ]

પોટલી,-લુ [दे पोट्टल, पोट्टलिआ] જુઓ 'પોટકી'મા [પોટલી પકડવી=વૈદ્યનો ધંધો કરવો પોટલેપોટલા=ખૂબ, પુષ્કળ]-લો પુ૦ મોટુ પોટલુ [-ક્ષાર

પોટાશ(-સ) પુ૦ [इ] એક રાસાયનિક દ્રવ્ય

પોટીસ સ્ત્રી૦ [इ पोल्टीस] ગડગૂમડ પકવવા માટે ઘઉંના લોટ વગેરેની ગરમ લૂગદી [-બાધવી, મારવી, લગાવવી]

પોટો પુ૦ [दे पोट्ट=પેટ (જેવુ ઊપસેલું ફૂલેલું)] ફાનસનો ગોળો (૨) [सं पोत] ચકલીનુ બચ્ચુ (૩) [સર૦ म पोटा] એક જાતના ઘઉંનો દાણો

પોટ્ટી સ્ત્રી૦ પોરટી, છોકરી

પોટ્ટો પુ૦ [જુઓ પોરટો] છોકરો (સુ)

પોઠ સ્ત્રી૦ [सं पृष्ठ, प्रा पुट्ठ ઉપરથી] પ્રાણીની પીઠ પર નખાય તેવી બેવડી ગૂણ (૨) વણજાર (૩) પોઠિયો -ડિયો પુ૦ પોઠ ઉપાડનાર બળદ (૨) મહાદેવનો નદી -ઠી પુ૦ પોઠનો બળદ (૨) વણજારો

• પોડું ન૦ [प्रा पुडग (सं पुट)] લીંપણના જાડા થરનો કકડો (૨) મધપૂડો

પોઢણુ (પો) ન૦ [दे पव्वड्ढ=પોઢવું] શયન -વુ અ૦ ક્રિ૦ સૂવું

પોઢાડવુ (પો) સ૦ક્રિ૦ 'પોઢવું'નું પ્રેરક

પોણુ (પો) ન૦ + [જુઓ પણ] પ્રતિજ્ઞા

પોપુચવદુ (પો) વિ૦ [જુઓ પુણચવદ] વાકુ, અસત્ય

પોણા (પો) પુ૦ બ૦વ૦ [सं पादोन] પોણાના આક -ણિયુ વિ૦ પોણા ભાગનું -ણિયો વિ૦ પુ૦ [લા] બાયલો, રાડવો -ણાસો વિ૦ સોમા પા ઓછે, 'હ્લા.'-ણુ વિ૦ આખામાં પા ઓછુ, '૦॥' [પોણુઆઠ વિ૦ પુ૦ પોણિયો, નપુસક]-ણોસો વિ૦ પચોતેર

પોત ન૦ ફસ ખોલવી તે (૨) [सं आत्मत्व, प्रा अप्पत्त] પોતાનું ખરુ સ્વરૂપ [-પ્રકાશવુ =અતરનો સ્વભાવ ખુલ્લો કરવો, પોતાના ગુણકર્મ ઉપર જવુ]

પોત ન૦ [सं] બાળક, બચ્ચુ (૨) કપડુ (૩) પુ૦ મછવો (૪) [લા.] વસ્ત્રનો વણાટ (૫) મરનારનાં નજીકનાં સગાનો શોક મુકાવવા બીજા સગાં વસ્ત્ર કે તેની કિંમત આપે છે તે ૦જ વિ૦ પોત-બચ્ચારૂપે અવતરતુ (અડજ નહીં) ૦ડી સ્ત્રી૦ ધોતી -તારો પુ૦ ભીનું પોતુ (૨) પોતુ ફેરવવું તે પોતિયાદાસ પુ૦ [જુઓ પોતિયું] પોતિયુ પહેરનારો -ઢીલો માણસ -તિયુ ન૦ [सं पौतिक प्रा पोत्तिअ] નાનું ધોતિયું [પોતિયા લેવાં, લઈ લેવાં =નુકસાન કરવું (૨) લૂટવુ (૩) ગભરાવવુ પોતિયાં લેવાઈ જવાં=હિંમત જતી રહેવી; છક્કા છૂટી જવા પોતિયુ કાઢી નાખવુ, છૂટી જવુ, ફાટી જવુ = ગભરાઈ જવુ, હિંમત જતી રહેવી -કાઢીને ઊભા રહેવુ =નાગાઈ કરવી] -તી સ્ત્રી૦ [सं, प्रा] ધોતી

પોતદાર પુ૦ [फा पोतह+दार] ખજાનચી

પોતનીસ પુ૦ [फा पोतह + नवीस] ખજાનાનો હિસાબનીસ

પોતપોતામા અ૦ [પોતે પરથી] માંહોમાહે

પોતપોતે સ૦ [પોતે પરથી] પોતે પોતે, દરેક

પોતરો પુ૦ [सं पौत्र, प्रा पोत्त] પૌત્ર

પોતાપણુ ન૦[પોતે+પણુ] આત્મીયભાવ (૨) વ્યક્તિત્વ (૩) અસ્મિતા, અહભાવ

પોતારો, પોતિયાદાસ, પોતિયુ, પોતી જુઓ 'પોત'માં

પોતીકુ વિ૦ [જુઓ 'પોત' ન૦ (૨)] પોતાનું, સ્વકીય

પોતું ન૦ [सं पुस्त, प्रा पुत्थ, पोत्थ] પાણીમાં ભીજવેલો લૂગડાનો કકડો (૨) ચૂનામા કે રગમાં ભીજવેલો કૂચડો (૩) [फा पोतह] સરકારી ખજાનામા મહેસૂલનુ ભરણુ (૪) [જુઓ પોવુ] પોયુ [-કરવુ=રગવા કે

ધોળવા પોતુ ફેરવવુ -ફેરવવું=પોતુ મારવુ (૨) ભૂસી નાખવુ -ભરવું=ભરણું મોકલવુ. -મારવુ=રંગવા કે ધોળવા પોતુ ફેરવવુ. -મોકલવું=ભરણું મોકલવુ -વાહવુ= ધૂળમા મેળવવુ, કરેલા પર પાણી ફેરવવુ]

પોતે સ૦ [જુઓ પોત ન૦ (૨)] જાતે; પડે. [**પોતાને તૂંબડે તરવું**=આપબળથી જીતવુ **પોતાના પગ પર કુહાડી મારવી**= પોતાનું જ ખરાબ થાય તેમ કરવુ]

પોથકી સ્રી૦[सं]એક નેત્રરોગ, જેમા પોપચાના અંદરના ભાગમા ફોલ્લીઓ નીકળી આવે છે

પોથાળવુ અ૦ક્રિ૦ (કા) પલાયન કરવુ

પોથી સ્રી૦ [सं पोतकी] પોઈની વેલ (૨) પોઈના રંગમા કે અળતામાં બોળી રાખેલુ રૂનું પોલ [-મૂકવી=દાત રંગવા તેના ઉપર રંગનું પોલ મૂકવુ] (૩)[सं पुस्तिका, प्रा पोत्थिया] લાબા છૂટાં પાનાનુ પુસ્તક, કે એની પોટકી [**પોથીમાનાં રીંગણાં**=બીજાને ઉપદેશવાનુ, પણ જાતે તેમ કરવાનુ નહી તે] -થુ ન૦ મોટી પોથી-પુસ્તક (તુચ્છકારમા)

પોદળો પુ૦ [दे पोह] છાણનો લોદો (એક વારનો-એક સાથે કરેલો) [**પોદળા જેવું**= ઢગલાની પેઠે પડી રહે તેવુ, સ્થૂલ-જડ, હાલે ચાલે નહીં તેવું -કરવો, મૂકવો.]

પોપ ન૦ [જુઓ પોપડી] ફણગો (૨) પડ, થર

પોપ પુ૦ [इं] રોમમા રહેતો રોમન કેથલિક સપ્રદાયનો વડો ધર્માધિકારી

પોપચું ન૦ [જુઓ પોપ] આખનું પાપણવાળું ઢાકણ (૨)ખસખસનો દાણા બાઝ્યા વગરનો ડોડો(૩)દાણા બાઝ્યા વગરની શિંગ(૪)પોપડી

પોપટ પુ૦ [सं पुट्+पुट्=બોલ બોલ કરવું ઉપરથી ?] લીલા જેવા રંગનું એક પક્ષી, શુક [-**કરી નાખવુ**=ભણાવીને હોશિયાર કરી દેવુ (૨) પોતાનુ બોલાવ્યુ બોલે તેવુ અધીન કરી દેવુ -**કરી રાખવું**=પોતાનુ બોલાવ્યુ બોલે તેવુ બનાવી રાખવુ -**ઓઢવો**= ચાકી જવુ, ખલાસ થઈ જવું -**પાળવો**= પોપટને પાળવો (૨) પંપાળીને માવજતથી રાખવુ(૩)આગળીએ વાગવા-પાકવાથી હાથના પહોચાને ઊચો ને ઊંચો રાખવો.]-ટિયુ વિ૦ પોપટના જેવા રંગનું (૨) પોપટના નાકના આકારનુ (૩) પોપટની પેઠે સમજ્યા વિના ગોખી મારેલું (૪)કેવળ મોઢાનું, બોલવા પૂરતુ જ -ટી વિ૦પોપટિયુ (૨)સ્રી૦ પોપટની માદા

પોપટી સ્રી૦ એક છોડ-વેલો(૨)[ચ]ઢિવેલામા પડતો એક રોગ -ડું ન૦ પોપટીનુ ફળ-દાણો

પોપટો પુ૦ [दे पोट्ट=પેટ(પરથી ?)] ચણાની શિંગ [**પોપટા પાડવા**=ચણાનો ઓળો કરવો]

પોપડી સ્રી૦ [प्रा पउप्पड=ઊંચા થવુ, ફૂલવુ (सं प्र+उत्+पत्)] નાનો પોપડો-પડ -ડું ન૦ નાનો પોપડો (૨) માત્ર ઘાસ ઊગે તેવી જમીન -ડો પુ૦ ઊપસેલું, ઊખડેલુ કે લાગેલુ પડ(૨)માત્ર ઘાસ ઊગે તેવી જમીન

પોપલાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ પોપલું] અશક્તિના ફાંફાં

પોપલિન (પૉ) ન૦ [इं.] એક જાતનુ કાપડ

પોપલું વિ૦ [दे. पोप्पय=હાથ ફેરવ્યા કરવો; પપલાવવું] પોચુ, કાંઈ સહન કરી શકે નહિ તેવુ (૨) લડાવેલુ, લાડકુ કરી નાખેલુ (૩) નકામા ફાંફા મારતુ

પોપાઆળું વિ૦ જુઓ પોપલું

પોપાંબાઈનું રાજ્ય ન૦ ગેરવ્યવસ્થા અને અનાવડતને કારણે ચાલતુ અધેર

પોપું વિ૦ [જુઓ પોપલું] કાચુ,પોચુ (૨)ન૦ કાચાપણુ, પોચાપણુ

પોપૈયું ન૦ (કા) જુઓ પપૈયુ -યો પુ૦ તેનું ઝાડ, પપૈયો

પોપો પુ૦ કાજળનુ ટપકુ, નજરિયુ (૨) [સર૦ हे फोंफा=ડરાવવાનો અવાજ] અજાણ્યો ચોર (બાળકને કહેવામા)

પોબાર (પો)પુ૦બ૦વ૦[પો+ બાર]ત્રણ પાસાની રમતમા છ, છ અને એક, એમ કુલ તેર દાણાનો દાવ(૨)ફતેહ [-**કરવા, ગણવા**= જુઓ પોબારા ગણવા -**પડવા**=પાસા સવળા પડવા, ધારેલી યુક્તિમા ફાવવુ, ફતેહ થવી.]

પોબારા ગણવા (પો) [સર૦ म. पो(-च)बारा] શ૦ પ્ર૦ [જુઓ પોબાર] નાસી જવુ

પોમચો પું૰ સ્ત્રીઓનું એક જાતનું લૂગડું
પોમલું વિ૰ [જુઓ પોમાવું] હરખાયેલું (૨) પોપલું [હરખાઈ જવું
પોમાવું અ૰ક્રિ૰[सं प्रमोद, प्रा॰ पमोमઉપરથી]
પોયણ(–ણી) સ્ત્રી૰ [सं पद्मिनी, प्रा पउमिणी, पोमिणी] એક જાતના કમળની વેલ –ણું ન૰એક જાતનું નાનું કમળ, રાત્રે ખીલતું કમળ
પોયું ન૰ [જુઓ પોવું] ગેડીદડાની રમતમાં જ્યાં દડો પહોંચાડવાથી જીત ગણાય તે મુકરર કરેલી હદ, 'ગોલ' [વસાહત
પોર (પો)ન૰[दे पोरय]પરું, ગામ પાસેની નાની
પોર [પો'] અ૰ [सं परुत्] ગયે વર્ષે કે આવતે વર્ષે
પોરટી સ્ત્રી૰ છોકરી. **પોરટો** પું૰ [જુઓ પોરિયો] છોકરો (સુ)
પોરવવું સ૰ક્રિ૰ જુઓ પરોવવું (દોરાનું)
પોરસ (પો) પું૰ [सं प्रहर्ष, प्रा पहरिस; के सं. पौरुष, प्रा पोरिस] ખુશાલીનો ઉકરાંટો (૨) શૂરાતન, પાણી [–ચડવો].–**સાવવું** સ૰ક્રિ૰ 'પોરસાવું'નું પ્રેરક –**સાવું** અ૰ક્રિ૰ આનંદથી ઊભરાવું (૨) જુસ્સો ચડવો –**સીલું** વિ૰ પોરસવાળું, શૂરું, પાણીદાર
પોરિયું ન૰[सं पोत કે पुत्र ઉપરથી]છોકરું –**યો** પું૰ છોકરો **પોરી** સ્ત્રી૰ છોકરી
પોરૂકું (પો') વિ૰ પોરનું, ગઈ સાલનું
પોરો (પો) પું૰ [प्रा पोर] પાણીમાં થતો એક બારીક જીવ (૨) [सं प्रहर, प्रा पहर] અવસર, સમો (૩) [सं पारी ઉપરથી?] કૂવામાંથી પાણી કાઢવાનું લાંબા ઘાટનું પહોળા મોંનું વાસણ (૪) જુઓ પોરસ
પોર્ટુગીઝ સ્ત્રી૰ [ઇં] પોર્ટુગલ દેશની ભાષા (૨) પું૰ તે દેશનો વતની (૩) વિ૰ તે દેશ કે વતનીને લગતું
પોલ [પો] પું૰ [दे पिट्ठली] પીંજેલું રૂ (૨) ન૰ પોચું ગોદડું (૩) પોલવું
પોલ સ્ત્રી૰, ન૰ [दे पोल्ल] પોલાણ (૨)[લા] મિથ્યા દેખાવ,જૂઠાણું (૩)અંધાધૂંધી,ગોટાળો [–ચલાવવું, હાંકવું–અવ્યવસ્થા ને અંધેર ચલાવવું(૨) જૂઠાણું ચલાવવું] ૦**કાર(–રું)** ન૰ બાકું ૦**કારવું** સ૰ક્રિ૰ કોરી કાઢવું, બાકું પાડવું ૦**કારિયું** ન૰ બાકું
પોલકું ન૰ ['પોલું' ઉપરથી?] સ્ત્રીઓ કે બાળકોનું એક જાતનું બદન
પોલકું ન૰[सं पल्लवक?] શેરડીની આંખ (૨) ['પોલું' ઉપરથી] પગની પોલી કઠલી
પોલપોલ ન૰ [જુઓ પોલ] સાવ પોલ હોવું તે
પોલવું (પો)ન૰ [જુઓ પેલવું]રૂની નાની ચેપલી
પોલાણ ન૰ ['પોલ' ઉપરથી] પોલાપણું (૨) પોલો ભાગ (જેમ કે ઝાડનું)
પોલાદ ન૰ [फा पौलाद] ખરું –તીખું લોઢું, ગજવેલ –**દી** વિ૰ પોલાદનું (૨) [લા] મજબૂત [–ચોકઠું = કદી તૂટે નહીં એવું ચોકઠું કે બંધારણ (૨) બ્રિટિશ સનદી નોકરોની જમાત]
પોલાર ન૰['પોલું' ઉપરથી] પોલ, કાણું ૦**વું** સ૰ક્રિ૰ કોરવું, કાણું પાડવું –**રિયું** ન૰ પોલી અણીવાળું સોનીનું એક ઓજાર –**રું**, –**ળું** વિ૰ પોલું
પોલિશ ન૰, સ્ત્રી૰[ઇં] પાલીસ, ચળકાટ, ઓપ. [–કરવું = ઘસીને કે વારનીસથી ચળકાટ આપવો]
પોલિસી સ્ત્રી૰ [ઇં] વીમાખત (૨) કૂટ નીતિ; યુક્તિ [–કરવી, રમવી = કાવાદાવા કરવા; યુક્તિ લડાવવી.–કઢાવવી= વીમો ઉતરાવવો.]
પોલીસ પું૰ [ઇં] સિપાઈ(૨) સ્ત્રી૰ પોલીસની ફોજ ૦**કોર્ટ** સ્ત્રી૰ નાના નાના ગુનાની ફોજદારી અદાલત ૦**ચોકી** સ્ત્રી૰ પોલીસની ચોકી ૦**પટેલ** પું૰ ગામની પોલીસવ્યવસ્થાનો સત્તાધીશ, મુખી
પોલું વિ૰ [दे पोल्ल] વચ્ચે પોલાણવાળું –, ખાલી (૨) [લા] મિથ્યા દેખાવનું [–ઢઢ, ભમ = સાવ પોલું]
પો(વ)વું સ૰ક્રિ૰ [सं प्र+वे, प्रा पोअ] પરોવવું (૨) ગમીમાં નાખવું
પોશ (પો) પું૰, સ્ત્રી૰ [सं प्रसृति] ખોબો (૨) વિ૰ (એક કે બંને હાથની) પોશ જેટલું ઉદા૰ પોશ ચોખા ને મૂઠી દાળ
પોશધ પું૰ [सं उपवसथ, प्रा पोसह] શ્રાવકે

કરવાનું એક વ્રત, પૌષધ. ૦શાળા સ્ત્રી૦ પૌષધ કરવાનું અલગ સ્થાન

પોશાક પું૦ [फा.] પહેરવેશ, લેબાસ (૨) પહેરવાનાં વસ્ત્ર. [–આપવો, પહેરાવવો = રાજસેવાના બદલામાં પોશાક આપીને બહુમાન કરવું] –કી સ્ત્રી૦ લૂગડાંલત્તા કે તેનું ખરચ

પોશાગીર પું૦ [फा पोश (બખતર) + गीर (फा)] પહેલવાન (૨) [પોશાક + ગીર ?] ફાંકડો થઈ ફરનારો (૩) ઠગ

પોશાલય ન૦; પોશાળ સ્ત્રી૦ જુઓ પોશધશાળા

પોશિંદું વિ૦ [फा. पोशीदह] આશરો–ઉત્તેજન આપનાર, મુરબ્બી (૨) ગુપ્ત

પોષ(–સ) પું૦ [सं] વિક્રમ સંવતનો ત્રીજો મહિનો, પૌષ

પોષક વિ૦ [सं] પોષણ કરનાર. ૦તા સ્ત્રી૦ ૦વાયુ પું૦ પ્રાણવાયુ; 'ઑક્સિજન'

પોષણ ન૦ [सं] પોષવું તે (૨) ગુજરાન, નભાવ –ણિયું ન૦ પોષક વસ્તુ

પોષ(–સ)વું સ૦ક્રિ૦ [सं पोषय्, प्रा पोस] ખવરાવી પિવરાવી જતન કરવું (૨) [લા.] ઉત્તેજન–મદદ આપવી

પોષા(–સા)વું અ૦ક્રિ૦ 'પોષવું'નું કર્મણિ (૨) પાલવવું, પરવડવું (૩) માગણી થવી, ખપવું

પોષિત વિ૦ [सं] પોષાયેલું, પોષાતું

પોષ્ય વિ૦ [सं] પોષવા યોગ્ય

પોષી(–સી) વિ૦ પોષ માસનું

પોસ પું૦ [फा पोस्त] નોકરચાકરોને હોળી–દિવાળીની કે આનંદપ્રસંગની ખુશબખ્તી (૨) [सं. पौष, प्रा पोस] પોષ મહિનો

પોસ, ૦ડોડો પું૦ [फा पोस्त + ડોડો] ખસખસનું ખાલી જીંડવું

પોસવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પોષવું

પોસાણ ન૦ પોષાવું તે (૨) માગણી; ખપત –તું વિ૦ પુષ્ટ; મોટું

પોસાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ પોષાવું

પોસી વિ૦ જુઓ પોષી

પોસો પું૦ પૌશધ, શ્રાવકનું એક વ્રત

પોસ્ટ સ્ત્રી૦ [इं] ડાક; ટપાલ [–કરવું, પોસ્ટમાં નાખવું = ટપાલમાં રવાના કરવું] ૦ઑફિસ સ્ત્રી૦ ટપાલઑફિસ, ડાકઘર. ૦માસ્ટ(–સ્ત)ર પું૦ ટપાલઑફિસનો વડો અમલદાર. ૦મૅન પું૦ ટપાલી

પોસ્તી વિ૦ [फा] નશો આણવા પોસના ડોડા ઉકાળીને પીનાર (૨) આળસુ, એદી (૩) પોચું, નરમ

પોહ [પો] પું૦ [दे पउअ = દિવસ] મોટું પરોઢિયું, પો [–ફાટવો = પરોઢ થવું]

પોહ અ૦ (રવ૦) ઢોરને પાણી પીવાને ઉચ્ચારાતો ઉદ્ગાર

પોહાલ (લ,) સ્ત્રી૦ [सं प्र + हल्य] નવી ખેડાયેલી જમીન

પોળ સ્ત્રી૦ [सं. प्रतोली, प्रा पओली, पोली] દરવાજો (૨) દરવાજાવાળો મહોલ્લો (૩) શેરી

પોળવું અ૦ક્રિ૦ (ધરાયાના ઘેનથી ઢોરનું) સ્થિર થઈ જવું

પોળિયો પું૦ ['પોળ' ઉપરથી] દરવાન

પોળી સ્ત્રી૦ [सं पोलिका, पोली, સર૦ म.] પાતળી અને પોચી રોટલી (૨) પૂરણપોળી

પોંક(–ખ) (૦) પું૦ [सं पृथुक, प्रा पहुंक] દૂધ ભરાયેલા કણસલાને ભૂંજીને કાઢેલા કણ [–પાડવો = કણસલાને તાપણી પર સેકી દાણા છૂટા પાડવા]

પોંક(–ખ)ણું (૦) ન૦ [दे पुङ्खणाग] પોંખવામાં વપરાતાં–ધૂંસળ, મુસળ, રવૈયો અને ત્રાક–એ ચારમાંનું દરેક (૨) પોંખવાની ક્રિયા –ણું સ૦ક્રિ૦ પોંખણાં વડે વરકન્યાને વધાવવાં (૨) પાણી સીંચીને વધાવવું (૩) + પાણી મૂકી પ્રતિજ્ઞા કરવી – સંકલ્પ કરવો (૪) [લા] મારવું

પોંકિયું (૦) ન૦ [જુઓ પોંક] લીલું કણસલું (જેનો પોંક પડાય છે)

પૌગંડ વિ૦ [सं] બાળવયનું કે બાળક જેવું (૨) ન૦ બાલ્યાવસ્થા ૦પણું ન૦, ૦વય સ્ત્રી૦; ન૦ –ડાવસ્થા સ્ત્રી૦ [+अवस्था] બાલ્યાવસ્થા

પૌત્ર પું૦ [सं] દીકરાનો દીકરો. –ત્રી સ્ત્રી૦ દીકરાની દીકરી

પૌનઃપુન્ય ન૦ [सं] પુનઃ પુનઃ થવું તે

પૌર પું૦ [सं.] શહેરી

પૌરવી સ્ત્રી૦ મધ્યગ્રામની એક મૂર્ચ્છના
પૌરસ્ત્ય વિ૦ [સં] પૂર્વનું [પુરાણી
પૌરાણિક વિ૦ [સં] પુરાણને લગતુ (૨) પુ૦
પૌરુષ વિ૦ [સં] પુરુષનું (૨) ન૦ પુરુષત્વ (૩) પુરુષાતન **–ષેય** વિ૦ પુરુષનુ, પુરુષને છાજતુ (૨) પુરુષે રચેલું
પૌર્ણમાસી, પૌર્ણિમા સ્ત્રી૦ [સં] પૂર્ણિમા
પૌર્વાપર્ય ન૦ [સં] પૂર્વાપર હોવાપણુ, ક્રમ
પૌલસ્ત્ય પુ૦ [સં] (સ) રાવણ, કુબેર કે વિભીષણ (૨) વિ૦ પુલસ્ત્ય ઋષિનુ
પૌષ પુ૦ [સં] પોષ માસ [પોષધશાળા
પૌષધ ન૦ [સં उपवसथ] પોષધ **૦શાળા** સ્ત્રી૦
પૌષ્ટિક વિ૦ [સં] પુષ્ટિ આપનાર
પૌંઆ(–વા) પુ૦ બ૦ વ૦ [સર૦ મ पोहा (સં पृथुक)] શેકેલી ડાંગરને ખાંડીને કાઢેલા ચપટા દાણા [–ખ હાવા=(લા) માર પડવાથી કચ્ચરઘાણ થવુ (૨) નુકસાનમાં આવી પડવુ]
પ્યાજ ન૦ પિયાજ, ડુંગળી **–જી** વિ૦ ડુંગળીના રંગનુ
પ્યાદીમાત સ્ત્રી૦ [ફા पियादह+અ मात] પ્યાદાથી બાદશાહને આંતરવાનો શેતરંજનો એક દાવ
પ્યાદુ ન૦ [ફા पियादह] શેતરંજમાં પેદળ સિપાઈનું મહોરુ (૨) પેદળ સિપાઈ **–દેમાત** વિ૦ [જુઓ પ્યાદીમાત] પ્યાદે હરાવેલું (શેતરંજમાં)
પ્યાર પુ૦ [અપ पिआर (સં प्रियतर)] પ્રેમ **–રી** સ્ત્રી૦ [અપ पिआरी] વહાલી સ્ત્રી **–રુ** વિ૦ વહાલુ (૨) + સ્નિગ્ધ, ચીકણુ **–રો** પુ૦ વહાલો પુરુષ
પ્યાલી સ્ત્રી૦ [ફા पियालह] નાનું પવાલું [–ચઢાવવી, ચઢાવવી, પીવી, લેવી =દારૂ પીવો] **–લુ** પુ૦ પવાલું **–લો** પુ૦ મોટું પવાલુ, પ્યાલો [–પીવો=સોબતમાં–મતમાં મળી જવુ(૨)હિંદુએ મુસલમાન થવુ]
પ્યાસ સ્ત્રી૦ [હિં] તરસ **–સી, –સુ** વિ૦ તરસ્યુ
પ્રકટ વિ૦ [સં] પ્રગટ, ખુલ્લું (૨) પ્રત્યક્ષ (૩) પ્રસિદ્ધ, પ્રકાશિત (પુસ્તક) (૪) અ૦ ખુલ્લી રીતે, જાહેર રીતે **–ટિત** વિ૦ પ્રકટ થયેલ, પ્રકાશિત **–ટીકરણ** ન૦ ગૂઢ રહેલુ સ્પષ્ટ કરવુ તે
પ્રકર પુ૦ [સં] સમૂહ, ઢગલો
પ્રકરણ ન૦ [સં] પ્રસંગ, વિષય (૨) ગ્રંથનો વિભાગ, અધ્યાય (૩) કોઈ બાબત ઉપરનો સંપૂર્ણ વ્યવહાર–મામલો (૪) કશું કરવાનું ખાસ વિધાન કરતુ વચન (૫) [કા શા] કવિકલ્પિત વસ્તુવાળુ દશાંકી નાટક [–ઉકેલવુ, ઉઘાડવુ, કાઢવુ, માંડવું=ની વાત માંડવી,લંબાણથી અને વિગતથી અમુક વાત ચલાવવી]
પ્રકરી સ્ત્રી૦ [સં] નાટકમાંની ઉપકથા (કા શા)
પ્રકર્ષ પુ૦ [સં] અત્યંતતા (૨) ઉત્તમપણુ, શ્રેષ્ઠતા
પ્રકંપ પુ૦ [સં] અત્યંત કંપ
પ્રકાર પુ૦ [સં] ભેદ, જાત (૨) રીત, તરેહ
પ્રકાશ પુ૦ [સં] અજવાળુ (૨) પ્રસિદ્ધિ; પ્રાગટ્ય(૩)સંગીતમાં એક અલંકાર [–કરવું =જાહેરમાં મૂકવુ, બહાર પાડવું **–પાડવો** = અજવાળુ પાડવુ, દેખાય એમ કરવુ(૨)છાની કે અલક્ષ્ય વિગતો પૂરી પાડીને સમજાય એમ કરવુ **પ્રકાશમાં મૂકવુ, લાવવુ**=જાહેરમાં આણવુ, જાણીતું કરવુ] **૦ક** વિ૦ પ્રકાશ કરનાર (૨)પ્રસિદ્ધ કરનાર **૦ન** ન૦ પ્રકાશિત કરવુ તે (૨) પ્રસિદ્ધ કરેલો ગ્રંથ **૦નમંદિર** ન૦ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરનાર સંસ્થા **૦માન** વિ૦ પ્રકાશતુ **૦વિજ્ઞાન** ન૦ પ્રકાશનું વિજ્ઞાન –શાસ્ત્ર **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ચળકવુ (૨) સ૦ક્રિ૦ પ્રસિદ્ધ કરવુ **૦લેખન** ન૦ ફોટોગ્રાફી **–શિત** વિ૦ પ્રકાશવાળુ (૨) છપાવી પ્રસિદ્ધ કરેલું
પ્રકીર્ણ વિ૦ [સં] વેરાયેલુ, છૂટુંછવાયુ (૨) પરચૂરણ
પ્રકૃત વિ૦ [સં] પ્રસ્તુત; જેની વાત ચાલુ હોય તેવુ (૨) અવિકૃત, મૂળ સ્થિતિનુ
પ્રકૃતિ સ્ત્રી૦ [સં] કુદરત(૨)ધર્મ, પ્રધાન ગુણ (૩) તબિયત (૪) સ્વભાવ, મિજાજ (૫) અમાત્યવર્ગ (૬)પ્રજા (૭)પુરુષથી ભિન્ન એવુ • જગતનું મૂળ ઉપાદાન (૮) જેને રૂપાખ્યાનના પ્રત્યયો લાગે છે તે (વ્યા) **૦કોપ** પુ૦ પ્રજાનો કોપ **૦જન્ય** વિ૦ સહજ; કુદરતી **૦ધર્મી**

વિ૦ કુદરતના કાયદા પ્રમાણે ચાલતું, નૈસર્ગિક. ૦વિન્યાસ પું૦ પ્રકૃતિના રૂપમાં ગોઠવવું તે (વ્યા.) ૦સિદ્ધ વિ૦ સ્વભાવસિદ્ધ ૦સ્થ વિ૦ સ્વભાવમાં જ રહેલું
પ્રકૃષ્ટ વિ૦[સં]ઉત્કૃષ્ટ,ઉત્તમ(૨)પ્રબળ,અતિશય
પ્રકોપ પું૦ [સં.] ગુસ્સો, ક્ષોભ (૨) પ્રબળતા
પ્રકોપિત વિ૦[સં]ગુસ્સાવાળું કે ગુસ્સે કરાયેલું
પ્રક્રમ પું૦ [સં] પગલું(૨) શરૂઆત (૩) ક્રમ, વ્યવસ્થા ૦ભંગ પું૦ શરૂ કરેલા ક્રમને ન જાળવવો તે (સાહિત્યના એક દોષ)
પ્રક્રિયા સ્ત્રી૦[સં] કાર્યપ્રણાલી, પદ્ધતિ; રીત (૨)અનુષ્ઠાન, ક્રિયા(૩) પ્રકરણ, ખંડ(૪)શબ્દ જોડવા–બનાવવાની રીત (વ્યા.)
પ્રક્ષાલન ન૦ [સં] ધોવું તે
પ્રક્ષાલિત વિ૦ [સં] પખાળેલું, ધોયેલું
પ્રક્ષિપ્ત વિ૦ [સં] નાખેલું કે ફેંકેલું(૨) પાછળથી ઉમેરાયેલું
પ્રક્ષીણ વિ૦ [સં] ક્ષીણ (૨) નાશ પામેલું
પ્રક્ષેપ પું૦[સં]નાખવું–ફેંકવું તે(૨) પાછળથી ઉમેરવું કે ઉમેરેલું તે ૦ક પું૦ પ્રક્ષેપ કરનાર. ૦ણ ન૦ પ્રક્ષેપ
પ્રક્ષોભ પું૦, ૦ણ ન૦ [સં] ખળભળાટ
પ્રખદા સ્ત્રી૦[સં परिषद, प्रा परिसा]સભા(જૈન)
પ્રખર વિ૦ [સં] ઉગ્ર, તીક્ષ્ણ
પ્રખ્યાત વિ૦[સં] પ્રસિદ્ધ,જાણીતું,વખણાયેલું –તિ સ્ત્રી૦ પ્રસિદ્ધિ
પ્રખ્યાપન ન૦[સં.]જાહેર કરવું તે(૨)જણાવવું તે
પ્રગટ વિ૦ (૨) અ૦ જુઓ પ્રકટ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ પ્રગટ થવું, જન્મવું (૨) સળગવું (૩) સ૦ ક્રિ૦ સળગાવવું –ટાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'પ્રગટવું'નું પ્રેરક
પ્રગતિ સ્ત્રી૦ [સં] આગળ વધવું તે; ઉન્નતિ ૦કર વિ૦પ્રગતિ કરનારું, પ્રાગતિક ૦માન વિ૦ પ્રગતિ કરનાર ૦વાદ પું૦ જગતમાં બધે પ્રગતિ થાય છે એવી માન્યતા ૦વાદી વિ૦(૨)પું૦ પ્રગતિવાદમાં માનનાર. ૦શીલ વિ૦ પ્રગતિ કરતું
પ્રગલ્ભ વિ૦ [સં] પ્રૌઢ, ગંભીર (૨) ઉંમરે પહોંચેલું, પુખ્ત (૩) નિર્ભય, નીડર (૪) નિર્લજ્જ, ધૃષ્ટ (૫) ઉદ્ધત, અભિમાની ૦તા સ્ત્રી૦ –લ્ભા સ્ત્રી૦ પ્રૌઢા (નાયિકાનો પ્રકાર)
પ્રગાઢ વિ૦ [સં] બહુ ગાઢ
પ્રચય પું૦ [સં]ઢગલો, સમૂહ (૨)વૃદ્ધિ; ઉપચય
પ્રચરવું અ૦ક્રિ૦ [સં प्रचर्] પ્રચાર પામવું
પ્રચરિત વિ૦ [સં] પ્રચાર પામેલું
પ્રચલિત વિ૦ [સં.] ચાલતું આવેલું; ચાલુ
પ્રચંડ વિ૦ [સં] ભયંકર (૨) કદાવર
પ્રચાર પું૦ [સં] ફેલાવો (૨) વહીવટ, રૂઢિ ૦ક પું૦ પ્રચાર કરનાર ૦કાર્ય ન૦ (ખબરો કે વિચારોનો) પ્રચાર કરવાનું કામ ૦ણા સ્ત્રી૦ પ્રચાર કરવો તે –રિત વિ૦ પ્રચાર કરાયેલું
પ્રચાલક પું૦ [સં] ચલાવનાર (૨) આરંભક
પ્રચુર વિ૦ [સં] ખૂબ, પુષ્કળ ૦તા સ્ત્રી૦
પ્રછન્ન વિ૦ [સં]ઢાંકેલું (૨) અણછતું
પ્રચ્છાદન ન૦ [સં.]ઢાંકવું તે, છુપાવવું તે (૨) ઉપરણું (૩) ચાદર (પથારીની)
પ્રચ્છાદિત વિ૦ [સં]ઢાંકેલું, છુપાવેલું
પ્રચ્યુત વિ૦, –તિ સ્ત્રી૦[સં] જુઓ ચ્યુત,–તિ
પ્રજનન ન૦ [સં] ગર્ભાધાન કરવું તે (૨) જન્મ આપવો–પ્રસવ થવો તે (૩) સંતતિ ૦શાસ્ત્ર ન૦ 'યુજેનિક્સ' [દીપાવવું
પ્રજાળવું સ૦ક્રિ૦[સં प्रज्वल्]સળગાવવું(૨)
પ્રજળવું અ૦ક્રિ૦[સં प्रज्वल्, प्रा पजल, पज्जल] સળગવું, બળવું
પ્રજા સ્ત્રી૦ [સં] જનતા, લોકસમૂહ (૨) એક સંસ્કૃતિને એકચભાવવાળો લોકસમૂહ, એક રાષ્ટ્રની જનતા (૩) માનવવંશશાસ્ત્રની રીતે એકસરખો લોકસમૂહ (૪) રૈયત (૫) સંતતિ [–થવી=સંતાન થવાં. –હોવી=સંતતિ હોવી] ૦કીય વિ૦ પ્રજાનું,–ને લગતું ૦ક્ષોભ પું૦પ્રજાનો ખળભળાટ. ૦ગીત ન૦ રાષ્ટ્રગીત. ૦જીવન ન૦ સમગ્ર પ્રજાનું જીવન ૦તંત્ર ન૦ પ્રજાસત્તાક રાજ્યતંત્ર, 'રિપબ્લિક' ૦ત્વ ન૦ એક પ્રજા હોવાનો ભાવ, ૦ધીન વિ૦ [+अधीन] પ્રજાને આધીન ૦પતિ પું૦ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિનો અધિષ્ઠાતા દેવ, બ્રહ્મા(૨)રાજા(૩)[લા]કુંભાર(૪)સૂર્યમાળાનો એક દૂરનો ગ્રહ, 'યુરેનસ'. ૦પાલ(–ળ)ક

પુ૦ રાજા ૦પાલન ન૦ પ્રજાનું પાલન ૦ભાવ પુ૦ રાષ્ટ્રીયતા ૦વતી સ્ત્રી૦ સંતાનવાળી સ્ત્રી ૦શાહી સ્ત્રી૦ લોકશાસન, 'ડેમોક્રસી' (૨) વિ૦ લોકશાહી સંબંધી ૦સત્તાક વિ૦ પ્રજાની સત્તા કે ચલણવાળું, પ્રજાના વહીવટ-વાળું ૦સ્મિતા સ્ત્રી૦ [+ अस्मिता] પ્રજા તરીકેનું અભિમાન–ગૌરવ ૦સ્મિતાવાદ પુ૦ રાષ્ટ્રવાદ, 'નૅશનલિઝમ'

પ્રજાળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ પ્રજળવું] સળગાવવું, પ્રજવાળવું

પ્રજેશ પુ૦ [सं] (સ) પ્રજાપતિ, બ્રહ્મા

પ્રજોત્પત્તિ સ્ત્રી૦ [सं] સંતાનની ઉત્પત્તિ

પ્રજોત્પાદક વિ૦ [सं] સંતાન ઉપજાવે એવું

પ્રજોત્પાદન ન૦ [सं] પ્રજા ઉત્પન્ન કરવી તે

પ્રજ્ઞ વિ૦ (૨) પુ૦ [सं] ઊંડું જ્ઞાન ધરાવનાર, જ્ઞાની ૦તા સ્ત્રી૦

પ્રજ્ઞા સ્ત્રી૦ [सं] બુદ્ધિ ૦ચક્ષુ વિ૦ અંધ (૨) ન૦ જ્ઞાનરૂપ નેત્ર

પ્રજ્વલમાન વિ૦ [सं] પ્રજળતું, પ્રકાશમાન

પ્રજ્વલિત વિ૦ [सं] પ્રજળતું, પ્રદીપ્ત

પ્રજ્વળવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ પ્રજળવું

પ્રજ્વાળવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પ્રજવાળવું, પ્રજાળવું

પ્રણ ન૦ + [જુઓ પણ] હોડ

પ્રણત વિ૦[सं] પ્રણામ કરતું, ભક્ત (૨) નમ્ર, વિનયી ૦પાળ વિ૦(૨) પુ૦ પ્રણત જન–ભક્તજનને પાળનાર–રક્ષનાર (પ્રભુ)

પ્રણમન ન૦ [सं] પ્રણમવું તે, નમન [કરવા

પ્રણમવું સ૦ક્રિ૦ [सं प्रणम्] નમવું, નમસ્કાર

પ્રણય પુ૦ [सं] પ્રેમ (સ્ત્રીપુરુષનો) –યિની સ્ત્રી૦ પ્રેમ કરનારી કે પ્રેમનું પાત્ર થયેલી સ્ત્રી (૨) પત્ની –યી વિ૦ પ્રેમ કરનાર કે પ્રેમનું પાત્ર થયેલો પુરુષ(૨)પુ૦ પતિ(૩)પ્રણયી પુરુષ

પ્રણવ પુ૦ [सं] ૐકાર

પ્રણામ પુ૦ [सं] નમસ્કાર [–કરવા] ૦વું સ૦ક્રિ૦ પ્રણામ કરવા, નમવું

પ્રણાલ પુ૦,–લિકા,–લી સ્ત્રી૦[सं]રૂઢિ,પદ્ધતિ

પ્રણાશ પુ૦ [सं] સર્વનાશ, પૂરી ખુવારી

પ્રણિધાન ન૦ [सं] સમાધિ, ધ્યાન (૨) ભક્તિ, ઉપાસના (૩) કર્મફલત્યાગ

પ્રણિધિ પુ૦ [सं] છૂપો જાસૂસ

પ્રણિપત સ્ત્રી૦ [सं] કાલાવાલા, આજીજી

પ્રણિપાત પુ૦ [सं] પગે પડવું તે

પ્રણીત વિ૦ [सं] રચેલું

પ્રણેતા પુ૦ [सं] રચનાર

પ્રત સ્ત્રી૦ [સર૦ મ પ્રત, हिं प्रति (सं. प्रतीक?)] ગ્રંથની નકલ (૨) મૂળ લખાણ

પ્રતપવું અ૦ક્રિ૦ [सं प्रतप्] ખૂબ તપવું

પ્રતાપ પુ૦ [सं] સામર્થ્ય, પ્રભાવ (૨) તેજ, કાંતિ (૩) રુઆબ ૦વાન,૦શાળી, –પી વિ૦ પ્રતાપવાળું

પ્રતારણા સ્ત્રી૦ [सं] છેતરપિંડી

પ્રતિ સ્ત્રી૦ જુઓ પ્રત (૨) પ્રકાર, વર્ગ, જાત

પ્રતિ અ૦ [सं] તરફ (૨) નીચેના અર્થમાં વપરાતો એક ઉપસર્ગ વિરુદ્ધ, વિપરીત (ઉદા૦ પ્રતિકાર), સામે (ઉદા૦ પ્રત્યક્ષ), બદલામાં (પ્રત્યુપકાર), હરેક, દરેક (ઉદા૦ પ્રત્યેક, પ્રતિક્ષણ), સમાન, સદૃશ (ઉદા૦ પ્રતિકૃતિ)

પ્રતિઉત્તર પુ૦ પ્રત્યુત્તર

પ્રતિકરણ ન૦ [सं] પ્રતિકાર

પ્રતિ(–તી)કાર પુ૦ [सं] વિરોધ, સામનો (૨) બદલો (૩) ઉપાય, ઇલાજ ૦ક વિ૦ પ્રતિકાર કરનારુ

પ્રતિકાવ્ય ન૦ [सं] ઉપહાસ કરવા કરાતી મૂળ કાવ્યની પ્રતિકૃતિ, 'પરડી'

પ્રતિકૂલ(–ળ) વિ૦ [सं] અનુકૂળ નહિ તેવું, વિરુદ્ધ, ઊલટું ૦તા સ્ત્રી૦

પ્રતિકૃતિ સ્ત્રી૦ [सं] છબી (૨) નકલ

પ્રતિકોણ પુ૦ [सं] 'ઑપોઝિટ ઍન્ગલ'(ગ)

પ્રતિક્રમણ ન૦ [सं] જુઓ પડકમણું

પ્રતિક્રિયા સ્ત્રી૦ [सं] ઉપાય (૨) વિરોધી ક્રિયા–ગતિ, 'રીઍક્શન'

પ્રતિક્ષણ અ૦ [सं] પળે પળે

પ્રતિગામી વિ૦ [सं] સામી કે પાછી ગતિ કરનારુ, પ્રગતિથી સામું

પ્રતિગ્રહ પુ૦ [सं] દાન લેવું તે (૨) સ્વીકાર –હી વિ૦ દાન લેનાર

પ્રતિઘાત પુ૦ [सं] (મારવું) સામું મારવું તે (૨) જુઓ પ્રત્યાઘાત (૩) રુકાવટ

પ્રતિઘોર પું૦ પડઘો, પ્રતિઘોષ
પ્રતિઘોષ પુ૦ [સં.] પડઘો **-ષિત** વિ૦ પ્રતિઘોષવાળુ
પ્રતિચિત્ર ન૦ [સં] 'ફોટોગ્રાફ'
પ્રતિચ્છંદ, પું૦ [સં] પડછાયારૂપ આકૃતિ
પ્રતિચ્છાયા સ્ત્રી૦ [સં] પડછાયો, પ્રતિબિંબ
પ્રતિજ્ઞા સ્ત્રી૦ [સં] પણ, નિયમ (૨) શપથ (૩) પંચાવયવ વાક્યમાંનુ પહેલુ, જેમાં સાધ્યનો પક્ષ ઉપર નિર્દેશ કરવામા આવે છે (ન્યા) [-કરવી, લેવી=નિયમ, શપથ, કે નિશ્ચય કરવો.] ૦પત્ર પું૦; ન૦ પ્રતિજ્ઞાનો લેખ ૦બદ્ધ વિ૦ પ્રતિજ્ઞાથી બંધાયેલુ ૦ભંગી વિ૦ પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરનાર **-જ્ઞાંતર** ન૦ એક નિગ્રહસ્થાન, વાદીએ કરેલા દૂષણનો ઉદ્ધાર કરવા પોતાની પ્રતિજ્ઞા બદલવી તે (ન્યા)
પ્રતિતાલ પુ૦[સં] એક પ્રકારનો તાલ(સંગીત)
પ્રતિદિન, પ્રતિદિવસ અ૦ [સં] દરરોજ
પ્રતિધ્વનિ પુ૦ [સં] પડઘો
પ્રતિનમસ્કાર પુ૦ [સં] નમસ્કાર સામેથી ઝીલવો તે [સામાવાળિયો
પ્રતિનાયક પુ૦ [સં.]નાટક કે વાર્તામા નાયકનો
પ્રતિનિધિ પુ૦ [ ] -ને બદલે, -ના તરફથી કામ કરવા નિયુક્ત કરેલો માણસ ૦ત્વ ન૦ પ્રતિનિધિપદ (૨) પ્રતિનિધિ ચૂંટવાનો અધિકાર
પ્રતિપક્ષ પુ૦ [સં] સામેનો પક્ષ (૨) શત્રુ, સામાવાળિયો (૩) પ્રતિવાદી **-ક્ષી** પુ૦ પ્રતિપક્ષનો માણસ; સામાવાળિયો
પ્રતિપત્તિ સ્ત્રી૦[સં.] પ્રાપ્તિ (૨) પ્રતીતિ, જ્ઞાન (૩)સંમતિ, સ્વીકાર (૪) નિશ્ચય, ખાતરી (૫) પ્રતિપાદન, નિરૂપણ
પ્રતિપદ(-દા) સ્ત્રી૦ [સં.] પડવો, એકમ
પ્રતિપન્ન વિ૦[સં] જાણેલું (૨) સ્વીકારેલુ (૩) મળેલુ (૪) શરણાગત (૫) સાબિત કરેલુ (૬) સમાન-પ્રતિષ્ઠા પામેલુ
પ્રતિપાદક વિ૦[સં] પ્રતિપાદન કરનારુ **-ન** ન૦ પ્રમાણો આપી પુરવાર કરવુ તે.
પ્રતિપાદિત વિ૦ [સં] પ્રતિપાદન કરેલુ **-ની** વિ૦સ્ત્રી૦ પ્રતિપાદન કરનારી [હોય તે
પ્રતિપાદ્ય વિ૦ [સં.] જેનું પ્રતિપાદન કરવાનું
પ્રતિપાલક પુ૦ [સં] ભરણપોષણ કરનાર, રક્ષણ કરનાર
પ્રતિપાલન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [સં.] ભરણપોષણ; રક્ષણ
પ્રતિપાળ પું૦ પ્રતિપાલક (૨) સ્ત્રી૦ સંભાળ; રક્ષણ. ૦ક પુ૦ જુઓ પ્રતિપાલક ૦વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પાળવું [કરેલો પ્રશ્ન
પ્રતિપ્રશ્ન પુ૦ [સં.] સામો પ્રશ્ન, પ્રશ્ન સામે
પ્રતિપ્રસવ પું૦ [સં] અપવાદનો અપવાદ
પ્રતિપ્રિય ન૦ [સં] રૂડો બદલો; પ્રત્યુપકાર
પ્રતિફલ(-ળ) પુ૦ [સં] પ્રતિફલન (૨)સામો બદલો **-લક** પુ૦ પ્રતિબિંબ ફેંકે તેવુ ફલક; 'રિફ્લેક્ટર' **-લન** ન૦ પ્રતિબિંબ (૨) પ્રતિક્રિયા, સામેથી બદલો **-લિત** વિ૦ પ્રતિબિંબિત
પ્રતિબદ્ધ વિ૦[સં] બંધાયેલુ (૨) પ્રતિબંધ-રુકાવટવાળુ (૩) 'કૉન્જ્યુગેટ' (ગ)
પ્રતિબંધ પુ૦ [સં] વિઘ્ન, વાંધો, મનાઈ; રુકાવટ ૦ક વિ૦ રોકનારુ
પ્રતિબિંબ ન૦[સં]પડછાયો,ચળકતી સપાટીમા પડતી પ્રતિચ્છાયા. ૦વુ સ૦ ક્રિ૦ -નુ પ્રતિબિંબ ઝીલવુ-ગ્રહણ કરવું **-બિત** વિ૦ જેનુ પ્રતિબિંબ પડ્યુ હોય એવુ
પ્રતિબોધ પુ૦ [સં]જાગૃતિ (૨) જ્ઞાન, સમજણ (૩)બોધ, ઉપદેશ(૪)સ્મરણ, યાદ આપવુ તે ૦વુ સ૦ક્રિ૦ ઉપદેશ આપવો, સમજાવવુ
પ્રતિભા સ્ત્રી૦[સં] કાંતિ, તેજ (૨) માનસિક શક્તિની ઝળક-છટા (૩) કલ્પના, સર્જન અને શોધખોળના ક્ષેત્રમા નવુ નવુ તેજ બતાવનારી અસાધારણ ઈશ્વરદત્ત બુદ્ધિશક્તિ. ૦ન ન૦ ભાન, સૂઝ(૨)તરતબુદ્ધિ (૩)પ્રતિભા (૪) સ્પષ્ટ થવુ તે. ૦વાન, ૦શાળી વિ૦ પ્રતિભાવાળુ [ઊપજનો)
પ્રતિભાગ પુ૦ [સં] ભાગ, અંશ (આવક કે
પ્રતિભાસ પુ૦ [સં] આભાસ
પ્રતિમધ્યમ પુ૦[સં] તીવ્રતર મ સ્વર(સંગીત)
પ્રતિમલ્લ પુ૦ [સં] પ્રતિપક્ષી મલ્લ
પ્રતિમા સ્ત્રી૦ [સં.] મૂર્તિ ૦ન ન૦ પ્રતિમા (૨)પ્રતિબિંબ (૩)દૃષ્ટાંત(૪)'ઍન્ટિલોગેરિધમ' (ગ) ૦વિધાન ન૦ પ્રતિમા બનાવવી તે.

૦લેખન ન૦ પ્રતિમા જોઈને કરેલું આલેખન, 'મૉડેલ ડ્રૉઇંગ' [એક સંધિ
પ્રતિમુખ ન૦ [સં] નાટકના વસ્તુનો પાંચમાંનો
પ્રતિરોધ પુ૦ [સં] અટકાવ, રોકાણ ૦ક, -ધી વિ૦ રોકનાર
પ્રતિલિપિ સ્ત્રી૦, પ્રતિલેખ પુ૦ [સં] નકલ
પ્રતિલોમ વિ૦ [સં] ઊલટા ક્રમનું (૨) ઉપલા વર્ણની સ્ત્રી સાથેનું (લગ્ન)
પ્રતિવમન ન૦ [સં] પરાવર્તન
પ્રતિવર્ષ અ૦ [સં] દર વરસે
પ્રતિવાદ પુ૦ [સં] વિરોધ, ખંડન (૨) ઉત્તર; જવાબ ૦ણુ, -દિની સ્ત્રી૦ પ્રતિવાદી સ્ત્રી -દી પુ૦ દાવામાં બચાવપક્ષનો માણસ
પ્રતિવાય પુ૦ જુઓ પ્રત્યવાય
પ્રતિવારણ ન૦ [સં] નિવારણ
પ્રતિવિધાન ન૦ [સં] ઉપાય, ઇલાજ
પ્રતિશબ્દ પુ૦ [સં] પડઘો [વાળવું તે
પ્રતિશોધ પુ૦, ૦ન ન૦ [સં] બદલો લેવો-વેર
પ્રતિષેધ પુ૦ [સં] નિષેધ, મના
પ્રતિષ્ઠા સ્ત્રી૦ [સં] આબરૂ (૨) [મૂર્તિની] વિધિપૂર્વક સ્થાપના (૩) સ્થિરતા, મજબૂતી ૦ન ન૦ સ્થાન, સ્થળ ૦પક પુ૦ પ્રતિષ્ઠા કરનાર -ષ્ઠિત વિ૦ પ્રતિષ્ઠાવાળું, આબરૂદાર (૨) સ્થિર, જામેલું [તે (વ્યા)
પ્રતિસંપ્રસારણ ન૦ [સં] સંપ્રસારણથી ઊલટું
પ્રતિસંબંધી વિ૦ [સં] વિરુદ્ધ
પ્રતિસિદ્ધાંત પુ૦ [સં] સિદ્ધાંતથી ઊલટો સિદ્ધાંત, 'કૉન્વર્સ થિયરમ' (ગ)
પ્રતિસ્પર્ધા સ્ત્રી૦ [સં] હરીફાઈ -ર્ધી પુ૦ હરીફ
પ્રતિહત વિ૦ [સં] પ્રતિઘાત-પ્રતિબંધ પામેલું
પ્રતિ(-તી)હાર પુ૦ [સં] દ્વારપાળ -રી સ્ત્રી૦ સ્ત્રી-દરવાન -રુ ન૦ પ્રતિહારનું ગામ
પ્રતિહિંસા સ્ત્રી૦ [સં] હિંસા સામે હિંસા
પ્રતીક ન૦ [સં] પ્રતિમા, મૂર્તિ (૨) ચિહ્ન, નિશાન
પ્રતીકાર, ૦ક વિ૦ [સં] જુઓ 'પ્રતિકાર'માં
પ્રતીક્ષા સ્ત્રી૦ [સં] વાટ જોવી તે
પ્રતીચી સ્ત્રી૦ [સં] પશ્ચિમ દિશા
પ્રતીત વિ૦ [સં] સ્પષ્ટ જણાયેલું [-થવું = સ્પષ્ટ થવું, સમજાવું (૨) દેખાવું, ભ્રમ થવો]
-ત(-તિ) સ્ત્રી૦ ભરોસો, વિશ્વાસ, પતીજ (૨) ખાતરી (૩) સમજ, જ્ઞાન [-પડવી = વિશ્વાસ-ખાતરી થવા-હોવા]
પ્રતીપ વિ૦ [સં] વિરુદ્ધ, ઊલટું (૨) પુ૦ એક અર્થાલંકાર જેમાં ઉપમાનને ઉપમેય સમાન જણાવી તેનો તિરસ્કાર કરવામાં આવે છે (કા શા) ૦ગામી વિ૦ ઊલટું જનાર
પ્રતીહાર, -રી, -રુ જુઓ 'પ્રતિહાર'માં
પ્રત્યક્(-ગ્) વિ૦ [સં] પાછું ફરેલું, વિમુખ થયેલું (૨) અંતર્મુખ, અંદર વળેલું (૩) અંતવર્તી, આંતર(૪)પશ્ચિમ -ક્ચેતન પુ૦ જીવાત્મા (૨) પરમાત્મા
પ્રત્યક્ષ વિ૦ [સં] નજર સામેનું (૨) સ્પષ્ટ, ખુલ્લું (૩) ઇંદ્રિયગ્રાહ્ય (૪) ચક્ષુર્ગ્રાહ્ય (૫) ન૦ ઇંદ્રિયો દ્વારા થતું જ્ઞાન (૬) તેનું સાધન-પ્રમાણ [-થવું = ખુલ્લું થવું, આંખે દેખાવું (૨) સ્પષ્ટ પ્રતીતિ થવી] ૦યોગ્યતા સ્ત્રી૦ પ્રત્યક્ષ થવાની યોગ્યતા ૦વાદ પુ૦ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણને જ સત્ય માનનારો વાદ, 'પૉઝિટિવિઝમ' ૦વાદી વિ૦ (૨) પુ૦ 'પૉઝિટિવિસ્ટ' -ક્ષીકરણ ન૦ પ્રત્યક્ષ કરવું કે કરાવવું તે
પ્રત્યગ્ વિ૦ [સં] જુઓ પ્રત્યક્
પ્રત્યગ્દર્શી વિ૦ [સં] અંતર્મુખ ચક્ષુવાળું
પ્રત્યગ્ર વિ૦ [સં] તાજું, નૂતન, યુવાન (૨) શુદ્ધ
પ્રત્યપકાર પુ૦ [સં] અપકાર સામે કરાતો અપકાર
પ્રત્યભિજ્ઞા સ્ત્રી૦ [સં] ઓળખ (૨) સદૃશ વસ્તુ દેખીને પહેલાં દેખેલી વસ્તુનું સ્મરણ થઈ આવવું તે ૦ન ન૦ જુઓ પ્રત્યભિજ્ઞા (૨) ઓળખાણની નિશાની, અભિજ્ઞાન
પ્રત્યભિનંદન ન૦ [સં] અભિનંદનની વસ્તુ કે વાતથી સામેથી રાજી થવું તે કે તે બતાવવા કાંઈ આપવું તે
પ્રત્યય પુ૦ [સં] વિશ્વાસ, ભરોસો (૨) ખાતરી, નિશ્ચય (૩) કારણ, હેતુ (૪) અનુભવજન્ય જ્ઞાન (૫) રૂપો કે સાધિત શબ્દો બનાવવા શબ્દને અંતે લગાડવામાં આવે છે તે (વ્યા) ૦રહિતા વિ૦ સ્ત્રી૦ જેમાં પ્રત્યય કે પૂર્વગ નથી એવી (ભાષા) ૦સાધિત વિ૦ પ્રત્યયોથી

સધાતો (શબ્દ). ૦લુપ્તા વિ૦ સ્ત્રી૦ જેમાં પ્રત્યયો લોપ પામ્યા છે એવી (ભાષા) –યાત્મિકા વિ૦ સ્ત્રી૦ જેમાં પ્રત્યય છે એવી (ભાષા)
પ્રત્યવાય પું૦[સં] વિઘ્ન; નડતર (૨) પાપ; દ્વેષ
પ્રત્યંગ પુ૦ [સં] શરીરનું ગૌણ અંગ–કપાળ, કાન જેવું (૨) ખાલી (સંગીત)
પ્રત્યંચા સ્ત્રી૦ [સં] પણછ
પ્રત્યાખ્યાન ન૦ [સં] પરિત્યાગ, અસ્વીકાર, નિરાકરણ (૨) ઉપેક્ષા (૩) ઠપકો
પ્રત્યાગમન ન૦ [સં.] પાછા આવવુ તે
પ્રત્યાઘાત પુ૦ [સં] સામો આઘાત કે ધક્કો; 'રી–ઍક્ષન' (૨) પડઘો [વ્યક્તિ
પ્રત્યાત્મા પું૦ [પ્રતિ + आत्मा] દરેક આત્મા–
પ્રત્યારોપ પું૦ [સં] સામું આળ ૦ણ ન૦ સામેનામાં આરોપવુ તે(૨)પ્રત્ય રાપ કરવો તે
પ્રત્યાસન્ન વિ૦ [સં] પાસેનું; નજીકનુ
પ્રત્યાહાર પુ૦[સં] અષ્ટાંગયોગનું એક અંગ – વિષયમાત્રમાથી ઇંદ્રિયોને પાછી હઠાવી એક જગાએ સ્થિર કરવી તે
પ્રત્યુત અ૦ [સં] કિંવા; બીજી રીતે(૨)નીકર; નહિ તો (૩) ઊલટી રીતે [જવાબ
પ્રત્યુત્તર પુ૦ [સં] સામો જવાબ, જવાબનો
પ્રત્યુત્પન્ન વિ૦ [સં] યોગ્ય સમયે તરત જ ઉત્પન્ન થયેલું [સામો ઉપકાર
પ્રત્યુપકાર પુ૦ [સં.] ઉપકારના બદલામાં
પ્રત્યે અ૦ પ્રતિ, તરફ
પ્રત્યેક વિ૦ [સં] દરેક
પ્રથમ વિ૦ [સં] પહેલું (૨) અ૦ શરૂઆતમા (૩) પહેલેથી, અગાઉથી. ૦તઃ અ૦ મૂળમાં, શરૂઆતમાં –મા વિ૦સ્ત્રી૦પહેલી(વિભક્તિ) –માશ્રમ પુ૦ [+आश्रम] બ્રહ્મચર્યાશ્રમ
પ્રથા સ્ત્રી૦[સં]ધારો; વહીવટ(૨)રીત.[–પડવી =ધારો કે રીત ચાલુ થવી]
પ્રથિત વિ૦ [સં.] પ્રખ્યાત
પ્રથીનાથ પું૦ [જુઓ પૃથ્વીનાથ] રાજા
પ્રદ વિ૦[સં] 'આપનાર' એ અર્થમાં સમાસમા નામને છેડે. ઉદા૦ 'ફળપ્રદ'
પ્રદક્ષિણા સ્ત્રી૦[સં] કોઈ પણ વસ્તુ કે વ્યક્તિને જમણી બાજુ રાખીને તેની આસપાસ ફરવું તે [–કરવી, –ફરવી]
પ્રદર પું૦, ન૦ [સં] સ્ત્રીઓનો એક રોગ
પ્રદર્શક વિ૦[સં.] બતાવનારું. –ન ન૦ નિરૂપણ (૨) હુન્નર, વિદ્યા, કળા વગેરેના નમૂનાઓને જાહેરમા જોવા મૂકવાની પ્રાસંગિક યોજના
પ્રદર્શિત વિ૦ [સં.] બતાવેલું
પ્રદાતા પું૦ [સં] આપનાર, દાતા. –ન ન૦ આપવું તે. –યક વિ૦(સમાસને છેડે)આપનાર. ઉદા૦ બુદ્ધિપ્રદાયક
પ્રદિગ્ધ વિ૦ [સં.] ખરડાયેલું
પ્રદીપ પું૦ [સં.] દીવો ૦ક વિ૦ ઉત્તેજિત કરનાર (૨) સળગાવનાર. ૦ન ન૦ સળગવું તે –પ્ત વિ૦ સળગેલું (૨) ઉત્તેજિત
પ્રદુષ્ટ ન૦ [સં] મધ્યું દુષ્ટ [દિશાનો એક ભાગ
પ્રદેશ પું૦ [સં] દેશ; મુલક; ભૂમિ (૨) મોટા
પ્રદેશિની સ્ત્રી૦[સં]અંગૂઠાની જોડેની આંગળી
પ્રદોષ પું૦ [સં] સંધ્યાકાળ (૨) તેરશે કરવાનું શિવનું વ્રત. [–કરવો = પ્રદોષનું વ્રત કરવું; તેરશે એક વાર સાંજે જ જમવું]
પ્રદ્યુમ્ન પું૦ [સં] (સં.) કૃષ્ણનો પુત્ર; કામદેવનો અવતાર
પ્રધાન વિ૦[સં]મુખ્ય(૨)પુ૦ વજીર, કારભારી. ૦પદ(–દું), ૦વટું ન૦ પ્રધાનનો હોદ્દો, વજીરાઈ [પ્રધ્વંસ કરનાર
પ્રધ્વંસ ન૦ [સં] નાશ; ઉચ્છેદ. ૦ક વિ૦
પ્રનાલિકા, પ્રનાલી સ્ત્રી૦ [સં.] પ્રણાલિકા
પ્રપત્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] શરણ લેવુ તે, પ્રણિધાન. ૦યોગ પું૦ ઈશ્વરપ્રણિધાન દ્વારા સધાતો યોગ. –ન્ન વિ૦ શરણાગત, પ્રપત્તિવાળું. –ન્નાત્મા વિ૦ (૨) પ્રપન્ન આત્માવાળું; ભક્ત, ખુદાપરસ્ત
પ્રપંચ પુ૦ [સં.] વિસ્તાર(૨)માયાનો વિસ્તાર; સંસાર (૩) સાંસારિક માયા (૪) છળકપટ. [–રચવો = તરકીબ કરવી, છાકટુ ગોઠવવું –રમવો = દગો કરવો,છળકપટ કરવું.]૦વાદ પુ૦ 'મટિરિયલિઝમ' –ચી વિ૦ પ્રપંચથી ભરેલું; કપટી
પ્રપા સ્ત્રી૦ [સં.] પરબ

પ્રપાત પું૦[સં]ધોધ(૨)ભૂસકો [ભાગ
પ્રપાઠક પું૦[સં](વેદનું)પ્રકરણ,અધ્યાય,ગ્રંથનો
પ્રપિતા પું૦ [સં] દાદો, વડવો
પ્રપિતામહ પું૦ [સં.] બાપનો દાદો, પરદાદો -હી સ્ત્રી૦ બાપની દાદી
પ્રપુત્ર પું૦ [સં] દીકરાનો દીકરો, પૌત્ર
પ્રપૌત્ર પું૦ [સં] પૌત્રનો પુત્ર -ત્રી સ્ત્રી૦ પૌત્રની પુત્રી
પ્રફુલ્લ,-લ્લિત વિ૦ [સં] ખીલેલું (૨)આનંદ પામેલું ૦વું અ૦ક્રિ૦ પ્રફુલ્લ થવું
પ્રબલ(-ળ) વિ૦ [સં] બળવાન (૨) અત્યંત (૩) ન૦ ભારે બલ
પ્રબંધ પું૦ [સં] ઇતિહાસ અને દંતકથાથી મિશ્રિત લેખ (ઉદા૦ ભોજપ્રબંધ) (૨) ચિત્ર-કાવ્ય (ઉદા૦ છત્રપ્રબંધ, સમુદ્રપ્રબંધ) (૩) ગોઠવણ, બંદોબસ્ત ૦ન ન૦ રચના, ગોઠવણ ૦સમિતિ સ્ત્રી૦ વ્યવસ્થા કરનારી સમિતિ
પ્રબુદ્ધ વિ૦ [સં] જાગેલું (૨) જ્ઞાની, સમજુ
પ્રબોધ પું૦[સં] જાગૃતિ (૨) જ્ઞાન (૩)ઉપદેશ ૦ક વિ૦ પ્રબોધ કરનારુ ૦કાલ(-ળ) પું૦ સવાર, જાગવાનો સમય. ૦ન ન૦ ઉપદેશ, પ્રવચન ૦(-ધિ)ની સ્ત્રી૦ દેવઊઠી એકાદશી ૦વું સ૦ક્રિ૦ બોલાવવું, હાંક મારવી (૨) બોધ આપવો [ઉત્પન્ન થવું
પ્રભવ પું૦ [સં] ઉત્પત્તિ, જન્મ ૦વું અ૦ક્રિ૦
પ્રભા સ્ત્રી૦[સં] તેજ, કાંતિ (૨) દમામ ૦કર પું૦ સૂર્ય ૦મંડલ(-ળ) ન૦ તેજનું કૂંડાળું
પ્રભાત ન૦ [સં] સવાર (૨) પું૦ એક રાગ ૦ફેરી સ્ત્રી૦ પ્રભાતનું નગરકીર્તન કે તે કરનારી મંડળી -તિયું ન૦ સવારમાં ગાવાનું પદ
પ્રભાવ પું૦ [સં] શક્તિ (૨) પ્રતાપ, તેજ (૩) દમામ, રુઆબ(૪)અસર,ગુણ [-પડવો= તેજની અસર સામા ઉપર થવી; રુઆબ પડવો] ૦ક, ૦શાળી વિ૦ પ્રભાવવાળુ -વિત વિ૦ પ્રભાવની અસરમાં આવેલું (૨) પ્રભાવવાળુ
પ્રભુ પું૦ [સં] પરમેશ્વર (૨) માલિક, સ્વામી [પ્રભુનું માણસ=નિષ્પાપ, નિખાલસ, ભોળું માણસ.] ૦તા સ્ત્રી૦ માલિકી (૨) ગૌરવ (૩) પરમેશ્વરપણું, દેવત્વ ૦ત્વ ન૦ માલિકી (૨) કાબૂ ૦મય વિ૦ પ્રભુથી પરિપૂર્ણ, ઓતપ્રોત, તેની ભક્તિથી તરબોળ
પ્રભૃતિ અ૦ [સં] વગેરે, ઇત્યાદિ
પ્રભેદ પું૦ [સં] ભિન્નતા, તફાવત (૨) ભેદ, પ્રકાર (૩) ભિન્ન કરવું-જુદું પાડવું તે
પ્રમત્ત વિ૦ [સં] પ્રમાદી, ગાફેલ ૦તા સ્ત્રી૦
પ્રમથ પું૦[સં] શિવનો એક ગણ ૦વું સ૦ક્રિ૦ વલોવવું(૨) પીડવું(૩)મારી નાખવું, નાશ કરવો. ૦ન ન૦ વલોવવું તે (૨) પીડવું તે (૩) વધ; નાશ
પ્રમદ પું૦ [સં] હર્ષ, આનંદ ૦વન ન૦ રણવાસનો બાગ. -દા સ્ત્રી૦ જુવાન, સુંદર સ્ત્રી
પ્રમા સ્ત્રી૦ [સં] યથાર્થ જ્ઞાન (૨) માપ
પ્રમાણ ન૦ [સં] યથાર્થ જ્ઞાનનું સાધન (૨) પુરાવો, સાબિતી(૩)માપ, ધોરણ(૪) ગુણોત્તર (ગ.)(૫)અ૦ (૫) નક્કી (૬) વિ૦ પ્રમાણભૂત, સત્ય,માન્ય કરવા યોગ્ય [-આપવું=આધાર કે પુરાવો આપવો -કરી આપવું= સાબિત કરી આપવું -લેવું=આધાર તરીકે સ્વીકારવું] ૦તા સ્ત્રી૦ ૦ગ્રંથ પું૦ પ્રમાણરૂપ મનાતો ગ્રંથ ૦પત્ર ન૦ પદવી, યોગ્યતા વગેરેનું ખાતરીપત્રક, 'સર્ટિફિકેટ' ૦બદ્ધ વિ૦ માપ, મેળ કે ધોરણ પ્રમાણેનું ૦ભૂત વિ૦ વિશ્વાસ-પાત્ર, માન્ય રાખવું પડે એવું ૦વાન વિ૦ પ્રમાણવાળું ૦વું સ૦ક્રિ૦ જાણવું(૨)પ્રમાણ-ભૂત માનવું, કબૂલ રાખવું (૩) પુરવાર કરવું ૦શાસ્ત્ર ન૦ યથાર્થ જ્ઞાનના સાધનનું શાસ્ત્ર, ન્યાયશાસ્ત્ર ૦સર વિ૦ (૨) અ૦ માપસર -ણિક વિ૦ પ્રામાણિક, સાચું, ઈમાનદાર -ણિકતા સ્ત્રી૦, -ણિકપણું ન૦ -ણિકા સ્ત્રી૦ એક છંદ -ણે અ૦ પેઠે, અનુસાર
પ્રમાતા સ્ત્રી૦[સં] માની મા (૨) પું૦ પ્રમાણો દ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનાર (૩) જ્ઞાનનો કર્તા - આત્મા, જ્ઞાનનો દ્રષ્ટા-સાક્ષી ૦મહ પું૦ માનો દાદો ૦મહી સ્ત્રી૦ માની દાદી
પ્રમાદ પું૦[સં]ગફલત(૨)આળસ [-કરવો =આળસ કરવું] -દી વિ૦ પ્રમાદવાળું
પ્રમાર્જન ન૦[સં] વાળવું ઝૂડવું કે માંજીને સાફ કરવું તે

પ્રમિત વિ૰[સં.] સાબિત, સિદ્ધ (૨) પરિમિત, અલ્પ(૩)પ્રમાણો દ્વારા જેનું જ્ઞાન થયું હોય તે (૪) [સમાસને અંતે] –ના માપનું–જેટલું

પ્રમુખ પું૰ [સં.] સભાપતિ, અધ્યક્ષ (૨) વિ૰ મુખ્ય, આગેવાન [–બનવું=અધ્યક્ષ થવું] ૰સ્થાન, ૰પદ ન૰ પ્રમુખની જગા

પ્રમુદિત વિ૰ [સં] ખૂબ રાજી થયેલું–મુદિત

પ્રમેય વિ૰[સં] પ્રમાણનો વિષય થઈ શકે તેવું; જાણી શકાય તેવું (૨) માપી શકાય તેવું (૩) સિદ્ધ કરી શકાય તેવું (૪) ન૰ પ્રમાણ દ્વારા જેનું જ્ઞાન કરવાનું હોય તે (૫) સિદ્ધ કરવાની વસ્તુ, સિદ્ધાંત, 'થિયરમ' (ગ)

પ્રમેહ પું૰ [સં.] એક રોગ–પરમિયો

પ્રમોદ પું૰[સં.] આનંદ. ૰વું સ૰ક્રિ૰ આનંદ આપવો –દી વિ૰ આનંદી, હર્ષયુક્ત (૨) સ્ત્રી૰ (કા) બપોરના નાસ્તાની એક વાની

પ્રમોશન ન૰ [ઇં] શાળામાં ઉપલા વર્ગમાં ચડાવવું તે (પ્રાય નાપાસ થનારને) (૨) પગારમાં બઢતી કે વધારો. [–આપવું, મળવું]

પ્રયત વિ૰[સં] સંયમી (૨) શુદ્ધ, પવિત્ર (૩) પ્રયત્નવાન, ઉત્સાહી

પ્રયત્ન પું૰ [સં] પ્રયાસ; કોશિશ (૨) [વ્યા] વર્ણના ઉચ્ચારણનો પ્રયત્ન [–કરવો] ૰બંધ પું૰ શબ્દોના ઉચ્ચારણ પરથી કરાતી પદ્યરચના ૰વાન વિ૰ પ્રયત્ન કરનારું ૰શીલ વિ૰ પ્રયત્નમાં મચ્યું રહેનાર

પ્રયાણ ન૰ [સં.] જવું તે, પ્રસ્થાન

પ્રયાસ પું૰ [સં.] શ્રમ, મહેનત

પ્રયુક્ત વિ૰[સં] યોજાયેલું, કરાયેલું, પ્રયોજિત –ક્તિ સ્ત્રી૰ વિશિષ્ટ યુક્તિ

પ્રયુત વિ૰ [સં] દસ લાખ

પ્રયોક્તા પું૰ [સં.] પ્રયોગ કરનાર

પ્રયોગ પું૰ [સં] ઉપયોગ; વાપર (૨) જારણ, મારણ વગેરે તાંત્રિક ઉપચાર (૩) સાધના; અનુષ્ઠાન(૪) અખતરો (૫)[વ્યા] ક્રિયાનાયના અન્વયે ક્રિયાપદની યોજના ઉદા૰ કર્મણિપ્રયોગ(૬)ધારો, કાનૂન(૭) [નાટક] ભજવવું તે. [–કરવો=અખતરો કરવો.] ૰બંધ પું૰ નાટકના રૂપમાં લખાણ ૰વિદ પું૰ નાટ્યપ્રયોગ જાણનાર. ૰શાલા(–ળા) સ્ત્રી૰ વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગો કરવાની જગા, 'લૅબોરેટરી'. ૰સિદ્ધ વિ૰ પ્રયોગથી સિદ્ધ કરેલું

પ્રયોજક પું૰[સં] પ્રેરક (૨) લેખક –ન ન૰ સબબ; હેતુ (૨) ઉપયોગ; જરૂર. –ના સ્ત્રી૰ ઝીણવટથી યોજના કરવી તે –વું સ૰ક્રિ૰ પ્રયોજિત કરવું

પ્રયોજિત વિ૰[સં.] યોજેલું, ગોઠવેલું(૨)કામમાં લીધેલું, પ્રયોગમાં આણેલું

પ્રયોજ્ય વિ૰[સં]કામમાં લેવા યોગ્ય, આચરવા યોગ્ય(૨) કામમાં નિયુક્ત–પ્રેરિત કરવા યોગ્ય

પ્રરૂઢ વિ૰ [સં.] ઉત્પન્ન થયેલું (૨) વધી ગયેલું

પ્રરોચના સ્ત્રી૰[સં]રુચિ કરાવવી તે, ઉત્તેજના (૨) આગળ આવનાર વસ્તુનું રુચિ ઉત્પન્ન થાય તેવી રીતે વર્ણન (નાટકમાં)

પ્રરોહ પું૰[સં] અંકુર; ફણગો

પ્રલપવું અ૰ ક્રિ૰ પ્રલાપ કરવો

પ્રલય પું૰ [સં] વિનાશ (૨) કલ્પને અંતે જગતનો લય

પ્રલંબ વિ૰ [સં] નીચે લબડતું (૨) લાંબું. –બવું અ૰ ક્રિ૰ ખૂબ લંબાવું

પ્રલાપ પું૰ [સં] આવેશમાં મોટેથી અસંબદ્ધ બોલવું તે (૨) વિલાપ

પ્રલોભક વિ૰ [સં] ભારે લોભાવનારું –ન ન૰ [ભારે લાલચ

પ્રલે(–ળે) પું૰ + પ્રલય. ૰કાર પું૰ ભયંકર વિનાશ

પ્રવક્તા પું૰[સં] પ્રવચન કરનાર. –ચન ન૰ [વ્યાખ્યાન

પ્રવણ વિ૰ [સં.] ઢળતું, નમેલું (૨) નમ્ર (૩) અભિમુખ, ઉન્મુખ (૪) આસક્ત, રત

પ્રવદવું સ૰ક્રિ૰ [સં. પ્રવદ્] વદવું, બોલવું

પ્રવર વિ૰[સં] શ્રેષ્ઠ, મુખ્ય (૨) ન૰ ગોત્ર (૩) ગોત્રમાં થયેલ શ્રેષ્ઠ પુરુષ (૪) અગરુ

પ્રવર્ત(–ર્ત્ત)ક વિ૰ [સં] પ્રેરક, પ્રવૃત્ત કરનાર (૨) પું૰ પ્રવર્તાવનાર (૩) સંસ્થાપક. –ન ન૰ પ્રચાર, પ્રસાર –ના સ્ત્રી૰ પ્રવર્તવું તે (૨)પ્રવૃત્ત થવું તે –માન વિ૰પ્રવર્તતું ફેલાતું

પ્રવર્તવું અ૰ ક્રિ૰ [સં પ્રવૃત્] ફેલાવું (૨) ચાલવું, પ્રચલિત હોવું

પ્રવર્ત્તક,–ન,–ના,–માન જુઓ 'પ્રવર્તક'માં

પ્રવર્ષણ ન૰ [सं] પ્રવર્ષવું તે -વું અ૰ ક્રિ૰ જોરથી વરસવું
પ્રવાત પુ૰ [सं] પવનનો ઝપાટો
પ્રવાદ પુ૰ [सं] પરસ્પર વાતચીત (૨) લોકોમાં ચાલેલી વાત(૩)બદનામી (૪) વાદ વગાડવું તે
પ્રવાલ(-ળ) ન૰ [सं] સમુદ્રમાં એક જાતનાં જીવડાંએ બનાવેલું ઘર, પરવાળું -લી(-ળી) વિ૰ પ્રવાલનું કે તેના જેવું (૨) ગુલાબી રંગનું
પ્રવાસ પુ૰ [सं] મુસાફરી -સી પુ૰ મુસાફર
પ્રવાહ પુ૰[सं]વહેણ ૦પતિત વિ૰ પ્રવાહમાં પડેલું -હિત વિ૰ વહેતા પ્રવાહરૂપ -હી વિ૰ રેલો ચાલે એવું (૨) ન૰ તેવી વસ્તુ -હોત્થ વિ૰ [+उत्थ] પ્રવાહમાંથી પ્રગટતું, પ્રવાહને લગતું
પ્રવાળ ન૰ પ્રવાલ -ળી વિ૰ જુઓ પ્રવાલી (૨) સ્ત્રી૰ પરવાળાંની હાંખળી
પ્રવિષ્ટ વિ૰ [सं] પેઠેલું
પ્રવીણ વિ૰[सं] કુશળ ૦તા સ્ત્રી૰,૦પણું ન૰
પ્રવૃત્ત વિ૰ [सं] ચાલુ; વર્તમાન (૨) પ્રવૃત્તિમાં મચેલું કે લાગેલું યા રોકાયેલું
પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી૰[सं] ઉદ્યોગ,વ્યવસાય(૨)હિલચાલ (૩) સાંસારિક વિષયોમાં મચ્યા રહેવું તે ૦ધર્મ, ૦માર્ગ પુ૰ સાંસારિક પ્રવૃત્તિનો માર્ગ (૨) ઈશ્વરપ્રીત્યર્થે પ્રવૃત્તિ કરીને મોક્ષ પામવાનો માર્ગ
પ્રવૃદ્ધ વિ૰ [सं] વધેલું -દ્ધિ સ્ત્રી૰ વધારો
પ્રવેશ પુ૰ [सं] પેસવું કે દાખલ થવું તે (૨) નાટકમાં અંકનો પેટાવિભાગ ૦ક વિ૰ પ્રવેશ કરાવનારું કે કરનારું (૨) પું૰ નાટકમાં તે સ્થળ, જ્યાં વચ્ચે બની ગયેલી પણ રંગભૂમિ ઉપર ન આણેલી વાત કોઈ પાત્ર વાર્તાલાપ દ્વારા જણાવી દે છે ૦દ્વાર ન૰ દાખલ થવાનો દરવાજો કે બારણું ૦વું અ૰ ક્રિ૰ [सं प्रविश्] પ્રવેશ કરવો, દાખલ થવું ૦ન ન૰ પ્રવેશ કરવો તે. -શિકા સ્ત્રી૰ કોઈ પણ વિષયમાં પ્રવેશ કરાવનારી ચોપડી
પ્રવ્રજિત વિ૰ [सं] પ્રવ્રજ્યા લીધી હોય તેવું
પ્રવ્રજ્યા સ્ત્રી૰ [सं] સંન્યાસ [-લેવી]
પ્રશમ પુ૰[सं.] ઉપશમ, શાંતિ(૨)નિવૃત્તિ, નાશ ૦ન ન૰ શાંત કરવું-શમાવવું તે -મિત વિ૰ શાંત કરેલું કે થયેલું, શમેલું
પ્રશસ્ત વિ૰[सं] વખણાયેલું, ઉત્તમ(૨)વિહિત -સ્તિ સ્ત્રી૰ પ્રશંસા, વાહવાહ(૨)પ્રશંસાની કવિતા કે લેખ -સ્ય વિ૰ વખાણવા લાયક
પ્રશંસક વિ૰[सं.]વખાણનાર -નીય વિ૰ જુઓ પ્રશસ્ય -વું સ૰ક્રિ૰ [सं प्रशंस्] વખાણવું
પ્રશંસા સ્ત્રી૰ [सं.]વખાણ [પ્રશાખાઓવાળું
પ્રશાખા સ્ત્રી૰[सं] નાની શાખા -ખી વિ૰
પ્રશાંત વિ૰[सं]ખૂબ શાંત -તિ સ્ત્રી૰ ખૂબ શાંતિ
પ્રશ્ન પુ૰, ન૰[सं.] સવાલ (૨)બાબત, જાણવા વિચારવાની કે ચર્ચવાની વસ્તુ, 'પ્રૉબ્લેમ' [-ઊઠવો=સવાલ થવો, શંકા જાગવી -મૂકવો=કોયડો રજૂ કરવો(૨)જોશી આગળ પોતાના ભાવી વિષે પૂછવું] ૦કાર પુ૰ પ્રશ્ન પૂછનાર ૦પત્ર પુ૰, ન૰ સવાલપત્રક ૦પરંપરા સ્ત્રી૰ ઉપરાઉપરી પ્રશ્નો પૂછવા તે ૦માલા(-ળા) સ્ત્રી૰ પ્રશ્નાવલિ ૦વિરામ ન૰ લખાણમાં (?) આવું પ્રશ્નસૂચક વિરામ ચિહ્ન -શ્નાર્થ વિ૰[+अर्थ](વ્યા)પ્રશ્નવાચક (૨) પુ૰ વાક્યની પ્રશ્નસૂચક-પ્રશ્નનો અર્થ નીકળે એવી રચના (૩) સમસ્યા પૂછવાની ને તેનો ઉત્તર આપવાની એક રમત -શ્નાર્થક વિ૰ પ્રશ્નાર્થ. -શ્નાવલિ(-લી,-ળિ,-ળી) સ્ત્રી૰ [+आवलि]પ્રશ્નમાળા, પ્રશ્નોની હાર -શ્નોતરી સ્ત્રી૰ જન્મલગ્નને અભાવે પ્રશ્નના મુહૂર્ત પરથી ગણતરી કરી કરેલી જન્મોતરી -શ્નોત્તર વિ૰ સવાલજવાબના રૂપમાં લખાયેલું (૨) પુ૰બ૰વ૰ સવાલો ને જવાબો -શ્નોત્તરી સ્ત્રી૰ સવાલજવાબરૂપે થતું વિવેચન
પ્રશ્વાસ પુ૰ [सं] હાંફ
પ્રસક્ત વિ૰ [सं] વળગેલું (૨) આસક્ત (૩) પ્રસ્તુત, મુદ્દાને લગતું
પ્રસન્ન વિ૰[सं] ખુશ, આનંદી (૨) સંતુષ્ટ(૩) સરળ, અર્થ તરત સમજાય તેવું (૪) નિર્મળ, પારદર્શક ૦તા સ્ત્રી૰
પ્રસર પુ૰[सं] પ્રસાર, ફેલાવો ૦ણ ન૰ પ્રસરવું - ફેલાવું તે. ૦વું અ૰ક્રિ૰ [सं प्रसृ] ફેલાવું

પ્રસવ પું૰ [सं] જન્મ આપવો કે થવો તે (૨) જન્મ, ઉત્પત્તિ ૰વું સ૰ક્રિ૰ [सं प्रसू] જણવું (૨) અ૰ક્રિ૰ જન્મવું

પ્રસવ્યા સ્ત્રી૰ [सं.] ઊલટી પ્રદક્ષિણા (?)

પ્રસંખ્યાન ન૰ [सं] (યોગમાં) સારુ જ્ઞાન–વિવેક, વિવેકખ્યાતિ

પ્રસંગ પું૰[सं] જુઓ અવસર (૨) સહવાસ; સગ (૩) પ્રકરણ, વિષય (૪) બનાવ, ઘટના. [–આવવો=અવસર આવવો –પડવો=પરિચય થવો, મળવાનું થવું –પાડવો=પરિચય કરવો] ૰ભૂત વિ૰ પ્રસગને લગતુ, પ્રસ્તુત ૰સેવી વિ૰ લાગ સાધી લે તેવુ. ૰વશાત્ અ૰ પ્રસગને લીધે, પ્રસંગોપાત્ત –ગાવધાન ન૰ [+अवधान] સમયસૂચકતા –ગાંતરતા સ્ત્રી૰ વિષયાતર થવુ તે. –ગોચિત વિ૰ [+उचित] પ્રસગને યોગ્ય –ગોપાત્ત અ૰ પ્રસગે, પ્રસગ આવ્યેથી

પ્રસાદ પું૰[सं] પ્રસન્નતા (૨) મહેરબાની (૩) નિર્મળતા (૪) પરસાદ (૫) સાભળવાની સાથે જ ભાવ સ્ફુરે અને હૃદયમા ઊતરી જાય તેવો કાવ્યનો એક ગુણ (૬) સગીતમા એક અલકાર. [–આપવો=દેવ, ગુરુને અર્પણ કરેલા નૈવેદ્યમાથી વહેંચવુ (૨) માર મારવો. –આરોગવો=જમવુ –કરવો=દેવને ધરવા નૈવેદ્ય તૈયાર કરવુ અથવા ધરવુ –ચખાડવો =માર મારવો –ધરાવવો=નૈવેદ્ય અર્પવું. –લેવો=જમવુ.] ૰ક વિ૰પ્રસન્ન કરનારું (૨) પ્રસાદ કરનારુ –દાત્મક વિ૰ નિર્મળ (૨) પ્રસાદગુણવાળુ –દી સ્ત્રી૰ દેવને ધરાવેલી સામગ્રી (૨) દેવ, ગુરુએ પ્રસન્ન થઈ આપેલી ચીજ (૩) [લા] માર

પ્રસાધન ન૰[सं] શણગાર કે તે સજવાની સાધનસામગ્રી; 'ટોઇલેટ' (૨) સાધવુ કે ઠીક કરવુ તે

પ્રસાર પું૰ [सं] ફેલાવો ૰ક વિ૰ ફેલાવનાર. ૰ણ ન૰ જુઓ પ્રસરણ ૰વું સ૰ક્રિ૰ પ્રસરે એમ કરવુ. –રિત વિ૰ ફેલાવેલુ –રી પું૰ ફેલાવનાર (૨) શરીરને ફેલાવી ગાનાર

પ્રસિદ્ધ વિ૰[सं.] વિખ્યાત, જાહેર (૨) પ્રકાશિત, બહાર પડેલું (પુસ્તક). ૰કર્તા(–ર્તા) પું૰ પ્રસિદ્ધ કરનાર. –દ્ધિ સ્ત્રી૰ખ્યાતિ(૨)છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવું તે, પ્રકાશન. (૩) જાહેરાત. –દ્ધિપત્ર ન૰ જાહેરખબર

પ્રસુપ્ત વિ૰[सं.]સુતે,સૂતેલું(૨)ઘસઘસાટ ઊઘેલુ

પ્રસૂત વિ૰ [सं] જણેલું, જન્મેલું (૨) ન૰ સતાન, પ્રજા –તા સ્ત્રી૰ જેને તરતમા પ્રસવ થયો હોય એવી સ્ત્રી

પ્રસૂતિ સ્ત્રી૰ [सं] પ્રસવ(૨)સુવાવડ(૩)સંતતિ. [–આવવી =સુવાવડ આવવી.–થવી=પ્રસવ થવો] ૰કાલ(–ળ) પું૰ સુવાવડનો સમય. ૰ગૃહ ન૰ સુવાવડ માટેનું સ્થાન – દવાખાનુ. ૰જ્વર પું૰ સુવાવડીનો તાવ ૰શાસ્ત્ર ન૰ સુવાવડનું શાસ્ત્ર

પ્રસૂન ન૰ [सं] કળી (૨) ફૂલ (૩) ફળ

પ્રસ્તર પું૰[सं] તૃણ, પર્ણ વગેરેની પથારી (૨) પથારી (૩) પથ્થર (૪) દર્ભનો કલ્લો (૫) સપાટી, સપાટ તળ

પ્રસ્તાર પું૰ [सं] અમુક માત્રા અથવા વર્ણના છદના શક્ય રૂપોનો કોઠો (૨) પ્રસ્તર (૩) ફેલાવ, વિસ્તાર

પ્રસ્તાવ પું૰ [सं.] આરંભ(૨)પ્રસંગ, બાબત (૩) દરખાસ્ત; ઠરાવ. [–આવવો=દરખાસ્ત રજૂ થવી –ઊડી જવો=ઠરાવ નાપાસ થવો –મૂકવો, રજૂ કરવો=દરખાસ્ત આણવી–દાખલ કરવી] ૰ક વિ૰ (૨) પું૰ દરખાસ્ત મૂકનાર. ૰ના સ્ત્રી૰ ઉપોદ્ઘાત; આમુખ (૨) નાટકના વાસ્તવિક આરંભની પૂર્વે તે વિષે માહિતી આપનારો સૂત્રધાર વગેરેનો પ્રવેશ –વિક વિ૰ જુઓ પ્રાસ્તાવિક

પ્રસ્તુત વિ૰ [सं] કહેવામા આવેલું, ચર્ચાતુ (૨) ન૰ જેને વિષે કહેવાનું કે કહેવાતુ હોય તે (૩) ટાણું [–હોવું=જેની ચર્ચા ચાલતી હોય તેને લગતુ હોવું]

પ્રસ્થાન ન૰ [सं] પ્રવાસે જવા ઊપડવુ તે, પ્રયાણ (૨) જુઓ પસ્તાનુ(૩) માર્ગ [–કરવું =પ્રયાણ કરવું] ૰ત્રય ન૰, ૰ત્રયી સ્ત્રી૰ વેદધર્મના પાયારૂપ ઉપનિષદ, બ્રહ્મસૂત્ર અને ભગવદ્ગીતા એ ત્રણ ૰બિંદુ ન૰ ઊપડવાનું

—શરૂઆત કરવાનું સ્થળ પ્રસ્થાપિત વિ૰ [સં] સ્થાપિત કરેલું, સિદ્ધ કરેલું
પ્રસ્નવ પું૰ [સં] ધારા, પ્રવાહ (જેમકે દૂધનો)
પ્રસ્ફુરિત વિ૰ [સં] પ્રગટ જણાઈ આવતું (૨) ધ્રૂજતું, કંપતું
પ્રસ્રવ પું૰, ૰ણ નં૰, પ્રસ્રાવ પું૰ [સં] સ્રવવું તે (૨) ધારા, વહેણ (૩) સ્તન કે આંચળમાંથી સ્રવતું દૂધ [તેવું અસ્ત્ર
પ્રસ્વાપન વિ૰ [સં] નિદ્રા આણનારું (૨) નં૰
પ્રસ્વેદ પું૰ [સં] પસેવો
પ્રહર પું૰ [સં] ત્રણ કલાક, પહોર —રી પું૰ પહેરેગીર
પ્રહરણ નં૰ [સં] પ્રહાર કરવો તે (૨) શસ્ત્ર
પ્રહરવું સ૰ ક્રિ૰ [સં. प्र + हृ] ઘા કરવો, મારવું
પ્રહર્ષ પું૰ [સં] અતિ આનંદ ૰(—ર્ષિ)ણી સ્ત્રી૰ એક છંદ
પ્રહસન નં૰ [સં] દુર્ગુણની ફજેતી કરનારું એક કે બે અંકનું હાસ્યરસપ્રધાન નાટક
પ્રહસ્થ પું૰[સં](સં)રાવણનો એક સેનાપતિ (૨) આંગળીઓ ફેલાવેલા હાથનો પંજો
પ્રહાણ નં૰ [સં] નાશ, હાનિ
પ્રહાર પું૰ [સં] ઘા [પ્રસિદ્ધ વિષ્ણુભક્ત
પ્રહ્લાદ પું૰ [સં](સં)હિરણ્યકશિપુનો પુત્ર—
પ્રાક્(—ગ્) અ૰ [સં] પહેલાં, અગાઉ
પ્રાકટ્ય નં૰ [સં] પ્રગટવું તે, અવતાર (૨) પ્રસિદ્ધિ (પુસ્તકની)
પ્રાકાર પું૰[સં]કોટ,કિલ્લો. ૰બંધ પું૰એક છંદ
પ્રાકૃત વિ૰ [સં] જુઓ પ્રાકૃતિક (૨) સામાન્ય વર્ગનું, મામૂલી (૩) સામાન્ય જનસમુદાયને લગતું (૪) અશિષ્ટ, સંસ્કાર વિનાનું (૫) સ્ત્રી૰, નં૰ (સંસ્કૃત ઉપરથી ઊપજેલી) એક પ્રાચીન લોકભાષા (૬) સંસ્કૃત પરથી અપભ્રંશ થઈને આવેલી કોઈ (પ્રાચીન અર્વાચીન)ભાષા —તિક વિ૰ કુદરતને લગતું, ભૌતિક (૨) સ્વાભાવિક (૩) લૌકિક [ભાગ્ય, દૈવ
પ્રાક્તન વિ૰ [સં] પૂર્વજન્મનું (૨)નં૰ [સં]
પ્રાક્રમ નં૰ (પ) પરાક્રમ —મી વિ૰ (પ.) પરાક્રમી
પ્રાગ્ અ૰ [સં] જુઓ પ્રાક્
પ્રાગડ સ્ત્રી૰ મળસકું, પરોઢિયું [—વાસવી = સવાર થવી] ૰વાસે અ૰ (કા) સવારે
પ્રાગલ્ભ્ય નં૰ [સં] પ્રગલ્ભતા
પ્રાગટ્ય નં૰ જુઓ પ્રાકટ્ય
પ્રાગતિક વિ૰ [સં]પ્રગતિ કરનાર, પ્રગતિશીલ
પ્રાઘુણ પું૰ [સં] પરોણો, મહેમાન
પ્રાચી સ્ત્રી૰ [સં] પૂર્વ દિશા
પ્રાચીન વિ૰ [સં] જૂનું ૰તા સ્ત્રી૰ ૰પંથી વિ૰ (૨)પું૰ જૂનાનું આગ્રહી, 'ઑર્થોડૉક્સ'
પ્રાચ્ય વિ૰ [સં] પૂર્વનું
પ્રાજાપત્ય વિ૰ [સં.] પ્રજાપતિ સંબંધી (૨) પું૰ વિવાહના આઠ પ્રકારોમાંનો એક, જેમાં કન્યાનો પિતા વર પાસેથી કાંઈ પણ લીધા વિના, બંને ધર્મપૂર્વક આચરણ કરી સુખી થાય એ ઇચ્છાથી જ, કન્યા આપે છે
પ્રાજ્ય વિ૰ [સં प्राज्य]+ મોટું (૨) ઊંચું
પ્રાજે પું૰ + પરાજય [પિછાણનાર
પ્રાજ્ઞ વિ૰ [સં] બુદ્ધિશાળી, ચતુર (૨) જ્ઞાતા,
પ્રાણ પું૰ [સં] શ્વાસ,શ્વાસનો વાયુ(૨)જીવ(૩) જીવનશક્તિ, બળ [—ઊડી જવા, —નીકળી જવા = મૃત્યુ થવું —કાઢી નાખવો = ઘણું દિલગીર થવું(૨) પ્રાણ પાથરવા (૩) સતાવવું. —ખરચવા = પોતાની જિંદગીનો ભોગ આપવો —પડીકે બંધાવા = 'હવે શું થશે' એવી ઉતેજારી કે અમૂઝણથી જીવ નીકળી જાય તેમ થવું —પાથરવા = પોતાની જિંદગીને કુરબાન કરવી પ્રાણથી જવું = જીવથી જવું, મરી જવું] ૰ઘાત પું૰ વધ ૰ઘાતક વિ૰ જીવલેણ ૰ઘોષ પું૰ નાક કાન રૂંધતાં સંભળાતો શરીરમાં પ્રાણચલનનો ઘોષ. ૰જીવન વિ૰ પ્રાણને જીવનરૂપ(૨)પું૰ પ્રીતમ, પતિ. ૰ધારણ નં૰ જીવ ટકાવી રાખવો તે ૰ધારી વિ૰ પ્રાણ ધારણ કરનારું (૨) પું૰, નં૰ માણસ (૩) પ્રાણી ૰નાથ પું૰ પ્રાણનો નાથ.પતિ ૰પણ નં૰ પ્રાણ હોડમાં મૂકવા તે ૰પણે અ૰ જાનને જોખમે ૰પથારી સ્ત્રી૰ પ્રાણ પાથરવા તે, પ્રાણાપણ ૰પૂર્ણ વિ૰ પ્રાણથી ભરેલું, ચૈતન્યવાળું ૰પ્યારું વિ૰ પ્રાણસમાન પ્રિય ૰પ્રતિષ્ઠા સ્ત્રી૰ પ્રાણ ફૂંકવો

તે(૨)મૂર્તિની સ્થાપના કરતા પહેલા મંત્રો દ્વારા તેમાં પ્રાણનો આરોપ કરવો તે. ૦પ્રદ વિ૦ પ્રાણ આપનાર ૦પ્રિય વિ૦ પ્રાણપ્યારું. ૦પ્રિયા સ્ત્રી૦ પ્રાણ સમાન પ્રિય સ્ત્રી ૦મય કોશ (-ષ) જીવના પાંચ કોષોમાંનો બીજો (જુઓ આનંદમયકોશ) ૦યાત્રા સ્ત્રી૦ જીવન ૦વલ્લભ પુ૦ પ્રાણ સમાન વહાલો પુરુષ. ૦વલ્લભા સ્ત્રી૦ પ્રાણ સમાન વહાલી સ્ત્રી ૦વાન વિ૦ પ્રાણવાળુ. ૦વાયુ પું૦ 'ઓક્સિજન'. ૦વિધાન ન૦ સજીવન કરવું તે ૦વિનિમય પું૦ 'મેસ્મેરિઝમ' ૦સખા પુ૦ પ્રાણપ્રિય મિત્ર. ૦હારક,૦હારી વિ૦ જીવ લેનાર.-ણાયામ પું૦[+आयाम]યોગના આઠ અંગમાંનું એક -ણાર્પણ ન૦[+अर्पण] જીવ આપવો તે -ણાંત પું૦ [+अंत] મૃત્યુ -ણાંતક વિ૦ મૃત્યુ ઉપજાવનાર. -ણિજ વિ૦ 'ઑર્ગેનિક' (પ. વિ.). -ણિત વિ૦પ્રાણયુક્ત. -ણિયો પુ૦ પ્રાણી, જીવ (પ) -ણી ન૦ જીવ -ણીવિદ્યા સ્ત્રી૦ 'ઝૂલોજી'. -ણેશ પું૦ [+ईश] પ્રાણનાથ.-ણેશ્વરી સ્ત્રી૦ [+ईश्वरी] પ્રાણની માલિક, પ્રાણપ્રિયા

પ્રાત પુ૦, ન૦ [સં प्रातस्] પરોઢિયુ, સવાર -તઃકર્મ ન૦[સં] સ્નાન, સંધ્યા વગેરે સવારે કરવાનું કર્મ -તઃકાળ પુ૦ સવાર. -તઃસંધ્યા સ્ત્રી૦ [સં] સવારની સંધ્યા. -તઃસામગ્રી સ્ત્રી૦ [સં] પ્રાતઃકર્મ પરવારવાની સામગ્રી. -તઃસ્નાન ન૦ [સં] સવારનું સ્નાન [નામનું મૂળ સ્વરૂપ (વ્યા)

પ્રાતિપદિક ન૦ [સં] વિભક્તિ લાગ્યા પહેલાનું

પ્રાતિશાખ્ય ન૦ [સં] વેદની જુદી જુદી શાખાઓનો, ઉચ્ચારણ વગેરેના નિયમોને લગતો વ્યાકરણગ્રંથ

પ્રાથમિક વિ૦[સં.] આરંભનું(૨)આરંભ દર્શાવતું

પ્રાદિ વિ૦ [સં] (વ્યા) આદિમાં 'પ્ર' વગેરે ઉપસર્ગવાળુ ૦બહુવ્રીહિ પુ૦ બહુવ્રીહિ સમાસનો એક પ્રકાર ઉદા૦ 'વિધવા'. ૦સમાસ પું૦તત્પુરુષ સમાસનો એક પ્રકાર ઉદા૦ અતીન્દ્રિય

પ્રાદુર્ભાવ પું૦ [સં] ઉત્પત્તિ, પ્રગટ થવું તે

પ્રાદુર્ભૂત વિ૦ [સં] પ્રાદુર્ભાવ પામેલું, પ્રગટેલું

પ્રાદેશિક વિ૦ [સં] પ્રદેશનું, પ્રદેશ સંબંધી

પ્રાધાન્ય ન૦ [સં] પ્રધાનપણું, મુખ્યત્વ

પ્રાધ્યાપક પુ૦ [સં.; સર૦ મ.] અધ્યાપક; પ્રોફેસર [વહેવારને લગતું

પ્રાપંચિક વિ૦ [સં] પ્રપંચ સંબંધી, સંસાર-

પ્રાપ્ત વિ૦ [સં] મેળવાયેલું કે મળેલું (૨) ઉપસ્થિત; રજૂ ૦કામ વિ૦ જેની કામના પૂર્ણ થઈ છે એવું. ૦કાલ(-ળ) વિ૦ જેનો યોગ્ય સમય પ્રાપ્ત થયો છે તેવું ૦વ્ય વિ૦ (૨)ન૦ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય -પ્તિ સ્ત્રી૦ લાભ (૨) શક્તિ

પ્રાપ્ય વિ૦ [સં] લભ્ય, મળે એવું

પ્રાબલ્ય ન૦ [સં] પ્રબળપણું, જોર

પ્રામાણિક વિ૦ [સં] પ્રમાણો દ્વારા સાબિત થયેલું(૨) પ્રમાણભૂત, વિશ્વાસપાત્ર (૩)સાચું; ઈમાનદાર,પ્રમાણિક. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

પ્રામાણ્ય ન૦[સં] પ્રમાણભૂત - માન્ય હોવાપણું(૨)પ્રમાણ, પુરાવો. ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ (અમુક ગ્રંથ કે વચન) પ્રામાણિક છે એવી બુદ્ધિ

પ્રાય વિ૦[સં] લગભગ સરખુ (સમાસને અંતે) ઉદા૦ મૃતપ્રાય (૨) અ૦ જુઓ પ્રાયઃ

પ્રાયશઃ અ૦ [સં] મોટે ભાગે, ઘણુંખરું

પ્રાયશ્ચિત્ત ન૦ [સં] પાપના નિવારણ માટેનું તપ.[-કરવું=પાપનિવારણ માટે તપ કે વિધિ કરવાં.-લાગવું= પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડે તેવું થવું.]

પ્રાયઃ અ૦[સં] બહુધા,મોટે ભાગે(૨)બધી રીતે

પ્રાયોગિક વિ૦[સં] પ્રયોગને લગતું, તે સંબંધી (૨) પ્રયોગ કરી શકાય એવું

પ્રાયોપવેશન ન૦[સં.] અન્નજળનો ત્યાગ કરી મરવા માટે તૈયાર થઈ બેસવુ તે

પ્રારબ્ધ વિ૦ [સં] શરૂ કરેલુ (૨) ન૦ નસીબ ૦વાદ પુ૦ દૈવવાદ ૦વાદી વિ૦ (૨) પુ૦ દૈવવાદી

પ્રારંભ પુ૦ [સં] શરૂઆત ૦ક વિ૦ પ્રારંભ કરનાર (૨) પું૦ નવો પ્રારંભ કરનાર, 'પાયોનિયર' ૦શૂર(-રું) વિ૦ શરૂઆતમાં જ ખૂબ ઉત્સાહ બતાવનાર -ભિક વિ૦પ્રારંભનું; પ્રાથમિક

પ્રાર્થન ન૦ [सं.] પ્રાર્થના કરવી તે
પ્રાર્થના સ્ત્રી૦ [सं] અરજ (૨) ઈશ્વરસ્તુતિ ૦**સમાજ** પુ૦, સ્ત્રી૦ એક અર્વાચીન ધર્મ-સમાજ ૦**સમાજી** વિ૦ (૨) પુ૦ પ્રાર્થના-સમાજનું કે તેનો અનુયાયી
પ્રાર્થયિતા પુ૦ [सं] પ્રાર્થના – માગણી કરનાર, પ્રાર્થનાર
પ્રાર્થવું સ૦ક્રિ૦ [सं प्रार्थ्] પ્રાર્થના કરવી, વીનવવું, માગવું
પ્રાર્થિત વિ૦ [सं] અરજ કરીને માગેલું
પ્રાવરણ ન૦ [सं.] ઢાંકણ
પ્રાવીણ્ય ન૦ [सं] કુશળતા [વર્ષાઋતુ
પ્રાવૃષ પુ૦ [सं] ચોમાસુ, અષાડ – શ્રાવણની
પ્રાવેશિક વિ૦ [सं] પ્રવેશ કરવામાં સાધનરૂપ
પ્રાશ પુ૦,૦ન ન૦ [सं] અશન,ખાવું તે. ૦વું સ૦ક્રિ૦ [सं प्राश्] ખાવું
પ્રાશંસિક વિ૦ [सं] પ્રશંસાને લગતું
પ્રાસ પુ૦ [सं अनुप्रास] કવિતાની તૂકને અંતે અક્ષર મળતા આવવા તે [–બેસવો, –મળવો = અક્ષરોનો પ્રાસ બરોબર થવો]
પ્રાસ પુ૦ [सं] ભાલો
પ્રાસંગિક વિ૦ [सं] પ્રસ્તુત,પ્રસંગને અનુકૂલ (૨) વારંવાર નહિ પણ કોઈક વખતનું
પ્રાસાદ પુ૦ [सं] મહેલ
પ્રાસાદિક વિ૦ [सं] પ્રસાદગુણવાળુ (૨) અનુગ્રહરૂપ, કલ્યાણકારી (૩) ઈશ્વરની કૃપાથી મળેલું [વિ૦ પ્રાસાનુપ્રાસવાળું
પ્રાસાનુપ્રાસ પુ૦ પ્રાસ અને અનુપ્રાસ –સી
પ્રાસ્તાવિક વિ૦ [सं] પ્રસ્તાવનાને લગતું, પ્રસ્તાવનારૂપ,પ્રાવેશિક(૨)પ્રસ્તુત [મહેમાન
પ્રાહુણો પુ૦ [सं प्राघुणक, प्रा पाहुणग]+
પ્રાંગણ ન૦ [सं] આંગણું [હોય એવું
પ્રાંજલિ વિ૦ [सं] અંજલિ – હાથ જોડયા
પ્રાંત પુ૦ [सं] છેડો(૨)દેશનો વિભાગ,જિલ્લાઓ મળી બનતો વિભાગ ૦ક પુ૦ એક નવો શોધાયેલો ગ્રહ, 'પ્લૂટો' –તિક,–તીય વિ૦ પ્રાંતને લગતું –તીયતા સ્ત્રી૦, –તીયત્વ ન૦ પોતાના પ્રાંતનો જ વિચાર કરવાની સંકુચિતતા. –ત્ય વિ૦ પ્રાંતનું, પ્રાંતિક

પ્રિય વિ૦ [सं] વહાલું, ગમતું (૨) પુ૦ પિયુ, કાંત (૩) ન૦ હિત, કલ્યાણ (૪) મિષ્ટ વચન- ૦કર વિ૦ હિતકર ૦જન પુ૦ પ્રેમપાત્ર માણસ. ૦તમ વિ૦ સૌથી વધારે વહાલું (૨) પુ૦ કાન્ત, પ્રીતમ (૩) પતિ ૦તમા સ્ત્રી૦ કાંતા, પ્રિયા (૨) પત્ની. ૦દર્શન વિ૦ જોતા પ્રિય લાગે એવું (૨) ન૦ પ્રિયજનનું દર્શન ૦દર્શી વિ૦ સર્વ પ્રત્યે પ્રેમથી જોનાર (૨) પુ૦ (સ) અશોક રાજા. –ય વદા સ્ત્રી૦ પ્રિય બોલનારી (૨) પુ૦, સ્ત્રી૦ એક છંદ –યા સ્ત્રી૦ વહાલી સ્ત્રી
પ્રિયંગુ સ્ત્રી૦ [सं] એક વેલ
પ્રિયવદા, પ્રિયા જુઓ "પ્રિય'માં
પ્રીછ સ્ત્રી૦ [सं प्रेक्ष्, प्रा पिच्छ्] ઓળખ [–પડવી] ૦વવુ સ૦ ક્રિ૦ સમજાવવું ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ઓળખવું (૨) સમજવું, જાણવું
પ્રીત સ્ત્રી૦ પ્રીતિ, પ્રેમ [–કરવી. –જોડવી, –બાંધવી = પ્રેમસંબંધ કરવો –ચોરવી = પ્રેમમાં દ્રોહ કરવો –લગાડવી = પ્રેમ ઉપજાવવો.] ૦મ પુ૦ [જુઓ પ્રિયતમ] પતિ (૨) પ્રભુ –તાળ વિ૦ પ્રેમાળ
પ્રીતિ સ્ત્રી૦ [सं] પ્રેમ (૨) મૃદુ શ્રુતિનો એક પ્રકાર ૦દાન ન૦ પ્રેમનું દાન કે પ્રીતિથી ભેટ કે કાંઈક આપવું તે ૦ભોજન ન૦ (વર્ણ કે નાતની સૂગ વિનાનું) સામુદાયિક ભોજન
પ્રીમિયમ ન૦ [इं] વીમાનો હપ્તો (૨) શેરની મૂળ આંકેલી કિંમતમાં થતો વધારો
પ્રૂફ ન૦[इं] ગોઠવાયેલા બીબાંની શુદ્ધિ તપાસવા લેવાતી અજમાયશની છાપ કે તેનો કાગળ. [–જોવું, –વાંચવું = ગોઠવેલાં બીબાંની શુદ્ધિ માટે તેમની છાપવાળો કાગળ વાંચી જોવો.]
પ્રેકિટસ સ્ત્રી૦[इं] વકીલાત કે દાક્તરીનું કામકાજ
પ્રેક્ષક પુ૦ [सं] જોનારો (૨) પરિષદ, સભા વગેરેમાં માત્ર જોવા સાંભળવા આવનાર
પ્રેક્ષણીય વિ૦ [सं] જોવા જેવું ૦ક ન૦ જોવા જેવું દશ્ય, તમાશો
પ્રેક્ષવુ સ૦ક્રિ૦ [सं प्रेक्ष्] જોવું ['થિયેટર'
પ્રેક્ષાગાર, પ્રેક્ષાગૃહ ન૦ [सं] નાટકશાળા,
પ્રેત ન૦ [सं] શબ (૨) સપિંડીકરણ પૂર્વ વ

મરનારને મળતુ એક કલ્પિત શરીર (૩) અવગતિયો જીવ (૪) પિશાચ જેવી એક યોનિ. ૦કર્મ, ૦કાર્ય ન૦ મરેલાના દહનથી માંડીને સપિંડીકરણ સુધી કરવામાં આવતુ કર્મ ૦દહન ન૦ શબને બાળવું તે. ૦ભૂમિ(-મી) સ્ત્રી૦ સ્મશાન. ૦ભોજન ન૦ પ્રેતને ધરાવાતુ ભોજન (૨)બારસુ. મરણ પાછળ કરાતી નાત ૦લોક પુ૦પ્રેતોને રહેવાનો લોક.-તાવાહન ન૦ [+आवाहन] પ્રેતને બોલાવવું તે

પ્રેમ પુ૦ [સં] હેત, પ્રીતિ (૨) ચાહ, રુચિ ૦દા સ્ત્રી૦ જુઓ પ્રમદા ૦ધર્મ પુ૦ પ્રેમનો ધર્મ; અહિંસાધર્મ ૦પત્ર ન૦, ૦પત્રિકા સ્ત્રી૦ પ્રેમ દર્શાવતો કે પ્રેમીનો પત્ર ૦પાશ પુ૦પ્રેમરૂપી બંધન. ૦બળ ન૦ પ્રેમનું બળ; અહિંસબળ ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ ૦રસ પુ૦ પ્રેમરૂપી રસ ૦લ(-ળ) વિ૦ પ્રેમવાળુ, પ્રેમાળ ૦લક્ષણાભક્તિ સ્ત્રી૦ નવધા ભક્તિનો એક પ્રકાર,શ્રેષ્ઠ ભક્તિ ૦શૌર્ય ન૦ પ્રેમ અને શૌર્ય, 'શિવલી' ૦ળતા સ્ત્રી૦ -માનંદ પું૦ પ્રેમ અને આનંદ(૨)પ્રેમનો આનંદ (૩) બ્રહ્માનંદ. (૪) (સ) જાણીતો ગુજરાતી કવિ. -માનંદી વિ૦ પ્રેમાનંદ માણનાર -માર્દ્ર વિ૦ [+आर्द्र] પ્રેમથી ભીંજાયેલું -માસ્પદ ન૦ [+आस्पद] પ્રેમનું સ્થાન, પ્રેમપાત્ર -માળ વિ૦ હેતાળ, વહાલસોયુ -માંશી વિ૦ [+अंशी] પ્રેમના અંશવાળુ, પ્રેમી. -મી વિ૦ પ્રેમવાળુ, પ્રેમ કરનાર

પ્રેય ન૦ [સં] એહિક-પાર્થિવ સુખ

પ્રેયસી સ્ત્રી૦ [સં] પ્રિય સ્ત્રી (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ વધારે પ્રિય, અતિ પ્રિય

પ્રેરક વિ૦[સં]પ્રેરણા,ગતિ કે ઉત્તેજન આપનારું (૨)[વ્યા.]બીજાના તરફની પ્રેરણા બતાવનાર (ક્રિ૦નું રૂ.) -ણા સ્ત્રી૦ પ્રેરવુ તે(૨)પ્રોત્સાહન (૩) આદેશ, આજ્ઞા (૪) ખાનગી સલાહ

પ્રેરવું સ૦ક્રિ૦ [સં प्रेर्] મોકલવુ (૨) ગતિ, પ્રોત્સાહન, આજ્ઞા કે ખાનગી સલાહ આપવી

પ્રેરિત વિ૦ [સં] પ્રેરાયેલુ

પ્રેષણા સ્ત્રી૦ [સં] મોકલવુ તે

પ્રેષિત વિ૦ [સં] મોકલેલુ

પ્રેષ્ઠ વિ૦ [સં] વહાલામાં વહાલું [દાસ

પ્રેષ્ય વિ૦[સં] મોકલવા લાયક (૨) પું૦ નોકર;

પ્રેસ ન૦ [ઇં] દાબવાનું યંત્ર (૨) રૂ વગેરેને દાબી ગાસડીઓ બાંધવાનો સંચો (૩) છાપવાનું યંત્ર (૪) છાપખાનું (૫) [લા.] છાપા

પ્રેંખ પુ૦ [સં] ઝૂલો; આંદોલન (૨) સંગીતનો એક અલંકાર ૦ણ ન૦ ઝૂલો, આંદોલન -ખિત વિ૦ ડોલતુ, આંદોલનયુક્ત (૨) ન૦ સંગીતનો એક અલંકાર

પ્રોક્ત વિ૦, -ક્તા વિ૦સ્ત્રી૦[સં.]ઉક્ત,બોલાયેલુ

પ્રોક્ષણ ન૦[સં] પવિત્ર કરવા મંત્રપૂર્વક પાણી છાંટવુ તે

પ્રોગ્રામ ન૦; પું૦ [ઇં.] કાર્યક્રમ

પ્રોચ્છ્રિત વિ૦ [સં] ઊંચુ [પ્રકાશ મારવું

પ્રોજ્જ્વલ વિ૦[સં] પૂર્ણ ઉજ્જવલ, બરોબર

પ્રોટીન ન૦ [ઇં] ખાદ્યનું માંસપોષક એક અંગ

પ્રોઢું વિ૦ + પ્રૌઢ

પ્રોત્સાહક વિ૦ [સં.] પ્રોત્સાહન આપતુ. -ન ન૦ ખૂબ ઉત્સાહ-ઉત્તેજન આપવુ તે

પ્રોત્સાહિત વિ૦ [સં] પ્રોત્સાહન પામેલુ

પ્રોવું સ૦ક્રિ૦ [સં प्रोत = પરોવેલુ]પરોવવુ(પ)

પ્રોષિત વિ૦ [સં] વિદેશ ગયેલું. ૦પતિકા, ૦ભર્તૃકા સ્ત્રી૦ જેનો પતિ વિદેશ ગયો હોય તેવી (નાયિકા) ૦પત્નીક વિ૦ જેની પત્ની વિદેશ ગઈ હોય એવો (પુરુષ)

પ્રૌઢ વિ૦[સં] પુખ્ત,આધેડ (૨) ગંભીર (૩) વિશાળ, ભવ્ય (૪) પ્રૌઢિવાળુ. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણુ ન૦ -ઢા સ્ત્રી૦ ત્રીસથી પચાવન વરસની નાયિકા,પ્રગલ્ભા -ઢિ સ્ત્રી૦ પ્રૌઢપણું (૨) વિચાર અને ભાષાની પ્રૌઢતા (૩) ચમત્કારિક,સંક્ષેપ કે વિસ્તારવાળું અને સાભિપ્રાય લખાણ -ઢું વિ૦ પ્રૌઢ (૨) અત્યંત

પ્લવંગ પુ૦ [સં.] વાંદરો. ૦મ પું૦ વાંદરો (૨) એક છંદ

પ્લાવિત વિ૦ [સં] ડુબાડેલુ, તરબોળ

પ્લાસ્ટ(-સ્ત)ર ન૦ [ઇં] ચણતર ઉપર લગાવવાનો ચૂના વગેરેનો લેપ (૨) ઔષધનો લેપ (૩)તેવા લેપવાળી પટી [બનાવટી પદાર્થ

પ્લાસ્ટિક ન૦ [ઇં] કચકડા જેવો એક નવો

પ્લીહા સ્ત્રી૦ [સં] બરોળ
પ્લુત વિ૦[સં]દીર્ઘ સ્વરથી દોઢા લાંબા ઉચ્ચારનું (૨) ડૂબેલું, તરબોળ –તિ સ્ત્રી૦ કૂદકો (૨) પૂર (૩) ઘોડાની એક ચાલ (૪) સ્વર ત્રણ માત્રા સુધી લંબાવવો તે
પ્લેગ પુ૦ [ઇં] એક ચેપી રોગ, મરકી, મહામારી. [–ચાલવો, –ફાટી નીકળવો = એ રોગ ચારે બાજુ શરૂ થવો]
પ્લૅટફૉર્મ ન૦ [ઇં] ફલાટ; સ્ટેશન પરનો લાંબો ઓટલો, જેના પર રહીને રેલગાડીમાં ચડઊતર થાય છે (૨) વ્યાસપીઠ, સભાનો મંચ

ફ

ફ પુ૦ [સં] ઓષ્ઠ્ય વ્યંજન ૦કાર પુ૦ ફ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. ૦કારાંત વિ૦ છેડે ફકારવાળું [૦જી સ્ત્રી૦ ફોઈજી
ફઈ, ૦બા સ્ત્રી૦ જુઓ ફોઈ, બાપની બહેન.
ફઉડી સ્ત્રી૦ જુઓ ફાલુ, ફાઉડી
ફકત અ૦ [અ] ફક્ત, માત્ર, કેવળ
ફક(–ગ)દ ડ વિ૦ ['ફાગ,' 'ફગવું' ઉપરથી] ઉડાઉ (૨) લુચ્ચું (૩) બેફિકરું
ફકરો પુ૦ [અ फ़िक्रह] કંડિકા, પેરા
ફકાડ(–વ)વું સ૦ક્રિ૦, ફકાવું અ૦ક્રિ૦'ફાકવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
ફકીર પુ૦ [અ] ત્યાગી, વૈરાગી (મુસલમાન). ૦ણ, –રાણી સ્ત્રી૦ ફકીરની કે ફકીર સ્ત્રી ૦ફકરું ન૦ માગણ, બાવા જેવું માગણ –રી સ્ત્રી૦ ફકીરપણું
ફકેડો પુ૦ જુઓ ફાકો, કોળિયો
ફક્કડ [मं फक्कड़ અથવા 'ફગવું' ઉપરથી] લોક લાજની પરવા વિનાનું, સ્વચ્છંદી (૨) વરણાગિયું, છેલ (૩) સુંદર (૪) ઉડાઉ, બેફિકરું (૫) રંગલો (ભવાઈમાં) –ડાઈ સ્ત્રી૦
ફક્કફક્કા પુ૦ બ૦ વ૦['ફાકવું' ઉપરથી] ખાઈ પી ઉડાવી દેવું તે (૨) ખાલીપણું
ફક્ત અ૦ જુઓ ફકત, માત્ર, કેવળ
ફગડણ વિ૦ જુઓ ફગદડ
ફગ(–લ)ફગ(–લ) અ૦ [રવ૦] છૂટથી, પુષ્કળ
ફગફગવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ફરફરવું, હવામાં ઊડવું (૨) રખડવું, રઝળવું (૩) રદફેદ્વું
ફગદડ વિ૦ જુઓ ફકડડ
ફગર સ્ત્રી૦ ['ફગવું' ઉપરથી?] પરાગ(૨)[જુઓ પગર] ફાલ, ઢગ
ફગ(–આ)વવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ફગવું] છેતરવું (૨) ખોટું સમજાવવું (૩) 'ફગવું'નું પ્રેરક (૪) ફેંકવું; ઉશેટવું
ફગવું અ૦ક્રિ૦ [દે. फग्गु = ફાગનો ઉત્સવ] વાંકું બોલવું, બોલીને ફરી જવું (૨) નિયંત્રણમાં ન રહેવું, છટકવું
ફગયો પુ૦ [જુઓ ફાગ] જુઓ ઘેરૈયો
ફગાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફગવવું [ફજેતી
ફગેરો પુ૦ ['ફાગ' પરથી] પજવણી (૨) ઉઘાડી
ફગોટ(–ળ)વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફગવવું, ફેંકી દેવું
ફગોડું વિ૦ ['ફગવું' ઉપરથી] ઢોંગી
ફગોળિયું વિ૦ ['ફગોળવું' ઉપરથી] ધારણા વિના ફેંકેલું [ફસકી ફાટી જવાનો રવ
ફચ, ૦ફચ અ૦ [રવ૦] ભોંકાયાનો કે એકદમ
ફજર સ્ત્રી૦ [અ फ़ज्र] મળસકું
ફજલ વિ૦ સુખી; આનંદી(૨) સ્ત્રી૦[અ] કૃપા, મહેરબાની (૩) આબાદી
ફજેટવું સ૦ક્રિ૦ ['ફગોટવું' પરથી] (ચ) ફેંકવું
ફજેત વિ૦ [અ फ़ज़ीहत] ફજેતીવાળું, બદનામ [–કરવું, –થવું] ૦ખોર વિ૦ નઠોર, નફટ, ફજેતીનું બેફિકર(૨) બીજાની ફજેતી કરવાની કુટેવવાળું. –તી સ્ત્રી૦ ભવાડો(૨) બદનામી, અપકીર્તિ [ફજેતીનો ફાળકો = ફજેતો, ભવાડો] –તો પુ૦ ફજેતી (૨) કેરીના ગોટલા, છોતરાં વગેરે ધોઈ કરાતી કઢી
ફટ અ૦ [રવ૦] તિરસ્કારનો ઉદ્ગાર (૨) કશું ફાટવાનો કે ફફડવાનો અવાજ (૩) [સં स्फुट् પ્રા फुट] ફાટેલું – ખુલ્લું એ અર્થમાં (ઉઘાડું ફટ) [–કહેવું = તિરસ્કાર કરવો, 'ધિક્કાર છે' એમ કહેવું]
ફટક અ૦ [રવ૦] [ફફડવાનો રવ] (૨) સ્ત્રી૦ બીક, ચમક (૩) અનાજ ઊપણવાની ચાદર;

ફડકિયું. ૦ફટક અ૦ [રવ૦]
ફટક સ્ત્રી૦ [જુઓ સ્ફટિક] બિલોર
ફટકડી સ્ત્રી૦ [प्र. स्फटिका] એક જાતનો ખાર
ફટક દેવાળિયા પું૦[ફટક('ફટકિયું' કે 'ફટ'-ખુલ્લું ઉપરથી) + દેવાળિયો] પાકો દેવાળિયો
ફટકવું અ૦ક્રિ૦ ['ફીટવું' (प्रा फिट्ट, सं भ्रंश्) ઉપરથી] ખસવું; ચસકવું (ડાગળી, બુદ્ધિનું) (૨) વઠી જવું (૩) છીડી જવું (રંગનું) (૪) બીજી વાત પર ઊતરી પડવું
ફટકાર(-વ)વું સ૦ ક્રિ૦ ['ફટકો' ઉપરથી] મારવું; ચાબુક-સોટીથી મારવું
ફટકારું વિ૦ ['ફટકવું' ઉપરથી] ઘેલું, ફીટવાનું, એકામ (૨) ચોકેલું (૩) ખુલ્લું
ફટકારો પું૦ ['ફટકો' ઉપરથી] ફટકો કે તેનો અવાજ (૨) ['ફટકવું ઉપરથી] ચિત્તભ્રમ(૩) ['ફટક' ઉપરથી] ધ્રાસકો
ફટકાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફટકારવું
ફટકાસાળ સ્ત્રી૦ [ફટકો + સાળ] ફટકો મારી વાણાનો કાંઠલો ફેંકાય એવી યોજનાવાળી સાળ
ફટકિયું વિ૦ ['ફટકવું' ઉપરથી] ઝટ ફૂટી જાય તેવું (૨) માથે જોખમ ન રાખે તેવું, ફરી જાય તેવું (દલાલ) (૩) [રવ૦] અવાજ કરતું (૪) ન૦ આખું એક બારણું, ફડકિયું
ફટકી સ્ત્રી૦ ['ફટક' ઉપરથી] ફટાકડી (૨) એક પક્ષી (૩) પારધીની જાળ (૪) (સુ) ફટકડી
ફટકો પું૦ [રવ૦] ચાબુક કે સોટીનો પ્રહાર (૨)[લા] ખોટ, હાનિ, શિક્ષા લાગે એવો ઘા [-પડવો, -લાગવો = પ્રહાર થવો (૨) નુકસાનમાં ઊતરવું; પાછા પડવું]
ફટકો પું૦ [જુઓ પટકો] દુવાલ; અંગૂછો
ફટફટ અ૦ [રવ૦] ફટાકડા વગેરેનો અવાજ (૨) ધિક્ ધિક્ (૩) ઝટ ઝટ, વગર વિચારે. -ટી સ્ત્રી૦ મોટરસાઇકલ
ફટ(-ટા)વવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફટાવવું
ફટાક અ૦ [રવ૦] ફટ દઈને ખૂલે એમ
ફટાકડી સ્ત્રી૦ [રવ૦] પાણી લાગવાથી 'ફટ' અવાજ કરતું એક છોડનું ડીંડવું (૨) બંદૂકડી (૩) ટચાકડી
ફટાકડો પું૦ [રવ૦] ટેટો, એક જાતનું દારૂખાનું
ફટાકિયો પું૦ [રવ૦] ફટાકડો (૨) એક છોડ
ફટાકો પું૦ ફટાકિયો; ફટાકડો
ફટાટોપ પું૦ [સં] ઊંચી કરેલી ફેણ [સાપની] (૨) ફૂફાડો; આડંબર; દમામ
ફટાડવું સ૦ક્રિ૦ ['ફાટવું' ઉપરથી] વધારેપડતી છૂટ આપીને બહેકાવવું, ફટાવવું
ફટાણું ન૦ ['ફટ' ઉપરથી] ભૂંડું-બીભત્સ ગીત કે બોલ [ઉપરાઉપરી
ફટા(-ટો)ફટ અ૦ [રવ૦] ફટફટ; ઝપાટાબંધ,
ફટાબાર વિ૦ [ફટા (ફાટેલું) + બાર (દ્વાર)] તદ્દન ખુલ્લું – ઉઘાડું; ફટાર
ફટાયો પું૦ [सं स्फट्, प्रा फट्ट] વારસાનો ભાગ લઈ ભાઈથી જુદો પડેલો ઠાકોર
ફટાર વિ૦ ['ફાટવું' ઉપરથી] તદ્દન ખુલ્લું; ફટાબાર (૨) ફાટેલું, નફ્ફટ ૦વું સ૦ ક્રિ૦ (ડોળા કે આંખ) ફાડવી -રી સ્ત્રી૦ બડાઈ -રું વિ૦ ફટાર
ફટાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ફાટવું' પરથી] ફટાડવું (૨) ફોડવું, સમજાવી પોતાના પક્ષમાં લેવું
ફટૈયો પું૦ જુઓ ફટાયો
ફટો વિ૦ પું૦ ['ફાટવું' ઉપરથી] વીંધાયેલા કાનવાળો (બાવાનો સંપ્રદાય)
ફટોફટ અ૦ [રવ૦] જુઓ ફટાફટ
ફટોર વિ૦['ફાટવું' ઉપરથી] (સુ) ફાટેલું, ફટકેલ
ફટોર(-ળ) વિ૦ ['ફાટવું' ઉપરથી] પોચું ને મીઠું (સોપારી)(૨)ન૦ પવનથી તૂટી પડેલી કેરી
ફડ ન૦ દારૂ ગાળવાનું સ્થાન - ભઠ્ઠી (૨) [મ] બજાર (૩) થાણું (૪) ગાનાર-નાચનારનું ટોળું (૫) એક પક્ષનું ટોળું (લાવણી ગાવામાં) (૬) અ૦ [રવ૦] (૭) ઉતાવળથી
ફડક સ્ત્રી૦ [રવ૦] ફટક; બીક (૨) પહેરેલા કપડાનો ઝૂલતો છેડો ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ફડકથી ઝાટકવું. -કાર(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ ફટકારવું (૨) સબડકા મારીને ખાવું -કિયું ન૦ છૂટો છેડો, ફડક (૨) દાણા ઊપણવા ચાદર પકડીને કરેલો પંખો, ફટક. -કો પું૦ કપડાની ફડકનો અવાજ(૨)ઊડવા માંડતાં થતો પાંખનો અવાજ (જેમ કે ચકલીનો) (૩) ખેતરમાં અનાજ ઓરવાનું ઓજાર (૪) સબડકો (૫) ફડક (૬)

ધ્રાસકો,ફાળ [-લેવો=સબડકો મારવો. ફડકા મારી લેવા=ઝટપટ થોડુંઘણું ખાઈ લેવું]
ફડક,-કિયુ ન૦ બારણાનું પ્રત્યેક બારણું (૨) બે મળીને આખું બને તેવું દરેક
ફડચ(-શ) સ્ત્રી૦ [दे फड्डुग] ચીરી, ફડકો
ફડચો પુ૦ [ફાડવુ + चद्द (फा)] નિકાલ, તોડ (૨) દેવાની પતાવટ [-આણવો, -લાવવો =તોડ લાવવો, પતાવટ કરવી ફડચામાં લઈ જવું=દેવાળુ જાહેર કરી, બાકી રહેલી મિલકતમાથી દેવાની પતાવટ કરવી]
ફડદુ' ન૦['ફાડવુ' ઉપરથી] ફાંસ, વાંધો [ફડદા મારવાં=નકામું ને અર્થહીન બોલ્યા કરવુ (૨) વાંધા નાખવા.]
ફડનવીસ પુ૦[સર૦મ]સરકારી દફતરનો મુખ્ય અમલદાર, હિસાબી ખાતાનો અમલદાર
ફડનીસ પુ૦ જુઓ ફડનવીસ -સી સ્ત્રી૦ ફડનીસનું કામ-હોદ્દો (૨) સરકારી દફતરોનો ઓરડો
ફડફડ અ૦[રવ૦]ઊડવાનો,ફૂટવાનો કે ધબકવાનો અવાજ (૨) ઉપરાઉપરી (૩) ધબકારો, ઊછળવુ તે (હૃદયનું)(૪)ધાંધળ, ઉતાવળ ૦વું અ૦ક્રિ૦ફડફડ અવાજ થવો(હવાથી ઊડવાથી) (૨) [બીકથી] ધ્રૂજવુ, કંપવુ (૩) ગુસ્સામાં બોલવુ (૪) પૂઠે ગુસ્સામાં બડબડવું -ફાટ પુ૦ ફફડવુ તે (૨) [લા] પતરાજી, તોર
ફડફોજદાર પુ૦ [ફડ+ ફોજદાર] થાણદાર
ફડબખતર, ફડબખ્તર વિ૦ ઉઘાડુ, ખુલ્લું
ફડશ સ્ત્રી૦, -શિયું ન૦ જુઓ ફડચ, ચીરી
ફડાકી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ગપ (૨) બડાઈ -કિયુ વિ૦ ગપ્પીદાસ (૨) બડાઈખોર ૦દાસ પુ૦ ફડાકિયું માણસ. -કો પુ૦ ટોટો, ફટાકડો (૨) ધ્રાસકો, બીક (૩) જુઓ ફડાકી (૪) ફડાક એવો અવાજ [ફડાકા મારવા=ગપ્પા મારવા (૨) બડાઈ હાંકવી]
ફડાફડ અ૦ [રવ૦] ઉપરાઉપરી
ફડાવવું સ૦ક્રિ૦, ફડાવું અ૦ક્રિ૦ 'ફાડવુ'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
ફડાશિયુ ન૦ જુઓ ફડશિયુ, ચીરી
ફડાંભેર અ૦ પગના ચાપવાંને આધારે (બેસવુ)
ફડિયો પુ૦['ફડ' ઉપરથી]દાણા વેચનાર,કણિયો (૨) દારૂ ગાળનારો
ફડેતાળ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा फलिह (પાટિયુ), म फडताळ]પાટિયાંની પડઘી
ફણગર પુ૦ ફણધર, સાપ; નાગ
ફણગી સ્ત્રી૦ [दे पउण] નાનો ફણગો -ગો પુ૦ અંકુર [-ફૂટવો=અંકુર નીકળવો(૨) નવી વાત કે મુદ્દો ઊભાં થવા] -ગાળુ વિ૦ ફણગાવાળુ
ફણ(-ણા)ધર પુ૦ [सं] નાગ (૨) મહાદેવ
ફણસ ન૦ [सं पनस, प्रा फणस] એક ફળ -સી સ્ત્રી૦ ફણસનું ઝાડ કે તેનું લાકડુ
ફણસવો પુ૦ [સર૦ 'ફણગો'] અંકુર
ફણસી સ્ત્રી૦ એક શાકની શિંગ (૨) જુઓ 'ફણસ'માં
ફણા સ્ત્રી૦ [सं] સાપની ફેણ [-કરવી, -માંડવી] ૦ધર પુ૦ જુઓ ફણધર
ફણી સ્ત્રી૦ [दे फणिह] કાંસકી (૨) સાળનો લાંબી કાંસકી જેવો એક ભાગ જેમાં તાણાના તાર પરોવાય છે [(૨) મોટો નાગ
ફણી પુ૦ [सं] સાપ ૦શ, ૦ન્દ્ર પુ૦ શેષનાગ
ફણો પુ૦ ['ફણા' ઉપરથી ?] ચાપવુ
ફતવાખોર વિ૦ [फा] ઢોંગી, પાખંડી
ફતવો પુ૦ [अ फत्वा] મુસલમાની ધર્મશાસ્ત્રનો હુકમ (૨) ઢોંગ (૩) હુકમ [-કરવો, -માંડવો=ઢોંગ કરવો -કાઢવો=મુસલમાન ધમશાસ્ત્ર જેવો હુકમ બહાર પાડવો (૨) જોહુકમી સરકારે વટહુકમ બહાર પાડવો]
ફતે(૦હ)મારી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं पातीमारी] એક જાતનું નાનું વહાણ
ફતેહ સ્ત્રી૦ [अ फतह] જીત, સફળતા [-કરવુ =સર કરવુ,જીતવું -થવી, -મળવી=જીત થવી -પામવું=જીતવુ ફતેહના ડંકા= પૂરો વિજય] ૦મંદ વિ૦ વિજયી, સફળ ૦મંદી સ્ત્રી૦ જીત,જય ૦મારી સ્ત્રી૦ જુઓ ફતેમારી [ઘોડાનો અવાજ
ફદડક ફદડક અ૦ [રવ૦] જોરથી દોડતા
ફદફદ અ૦ [રવ૦] ફદફદવાનો અવાજ (૨) પોચુ અને ગદગદી ગયેલુ ૦વુ અ૦ ક્રિ૦

કોહીને, અથાઈને કે ખટાઈને ગદગદ થવું (૨) પર ભરાઈને ફૂટવાની તૈયારીમાં આવવુ (૩) ખદખદવું -દાટ પુ૦ ફદફદવુ તે
ફદાક અ૦ [રવ૦] પડવાનો અવાજ
ફદિયું ન૦ પૈસો (૨) ચાર પાઈ (મુંબઈ) (૩) નાની ગળી ભાખરી
ફના વિ૦ [अ] નાશ પામેલુ; પાયમાલ [-કરવું,-થવું]. ૦ફાતિયા પુ૦ બ૦ વ૦ [अ. फातिह] સમૂળગો નાશ [-કરી નાખવું, -થઈ જવું]. ૦ફિલશેહ પુ૦ [+अ फिरशयूख] ગુરુના ધ્યાનમા લીન થઈ જવું તે ૦ફિલ્લા પું૦ [+अ. फिल्लाह] ઈશ્વરમા લીન થઈ જવું તે
ફનો પુ૦ લગરનાં દોરડા વગેરે રાખવાનો વહાણનો આગળનો ભાગ
ફફડવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ફડફડવું
ફફડાટ પુ૦ જુઓ ફડફડાટ
ફફળતું વિ૦ [રવ૦] ઊકળતુ
ફફળાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] રેડવું
ફફેયો, ફફોલો પુ૦ જુઓ ફોલ્લો
ફફેફો પું૦ ફફાર
ફરક પુ૦ [फा फर्क] ફેર, તફાવત [-પડવો]
ફરકડી સ્ત્રી૦ ['ફરકવું'] કાંતવાની ફીરકી (૨) ફરણી (૩) ખોડીબારુ કે ત્યા મુકાતુ ચકરડુ (૪) હવાથી ચક્કર ફરે એવું કાગળનું રમકડુ -ડો પુ૦ મોટી ફરકડી (૨) કૂદડી ખાવી તે, ત્વરિત ફેરો [(૩) ખસવુ
ફરકવું અ૦ક્રિ૦ [दे फरक्किद] ધ્રૂજવુ (૨) દેખાવું
ફરકાટ,-રો પું૦ ['ફરકવું' ઉપરથી] ધ્રુજારો (૨) હાલચાલ
ફરકી સ્ત્રી૦ ફીરકી
ફરજ સ્ત્રી૦ [अ. फर्ज] કર્તવ્ય [-અદા કરવી, બજાવવી=પોતાનું કર્તવ્ય પાર પાડવું -પડવી=પરાણે કરવુ પડવુ.] -જિયાત વિ૦[अ. फर्जियत] ફરજરૂપ, ફરજ તરીકે કરવુ પડે એવુ
ફરજંદ ન૦ [फा] સંતાન [હક્કદારી
ફરજંદારી સ્ત્રી૦ [फा] પેઢી દર પેઢી ઊતરતી
ફરણી સ્ત્રી૦ ['ફરવુ' ઉપરથી] ત્રાકની ચકરડી

ફરતાફરતી વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) અ૦ વારાફરતી; બદલાતુ ૦છાંયડી જુઓ 'ફરતુ'મા
ફરતારામ પુ૦ [ફરતુ + રામ] ફર્યા કરતો-એક જગાએ સ્થિર ન રહેતો માણસ (૨) સહેલાણી
ફરતું વિ૦ [જુઓ ફરવુ] ચારે તરફ આવેલું (૨) ચાલતુ, ગતિવાળું (૩) બદલાતુ [-કરવું= ચારે બાજુ ફરી શકે તેવુ કરવું (૨) જતુ-આવતું કરવુ,ગતિમાન કરવુ (૩) ફેલાતુ કરવુ -ફરવું =રખડવુ (૨) ચાલુ મુસાફરી કરવી. -ફેરી વળવું=ચારે બાજુ વીંટાવુ (૨)ફરતુ કામ કરી લેવુ, મુખ્ય કામ વિનાનુ આજુબાજુનું કામ કરી લેવું -હરતું=જઈ-આવી શકે, કામ કરી શકે તેવુ ફરતાફરતી છાંયડી, ફરતી છાંયડી=સુખદુખના વારાફેરા; અવારનવાર થતી ચડતીપડતી]
ફરતે અ૦ ચોગરદમ, ચારે તરફ
ફરદ ન૦ [अ. फर्द] જોડમાંનું એક
ફરફર સ્ત્રી૦ ['ફેરુ' ઉપરથી] વરસાદની ઝીણી છાંટ(૨) અ૦ પવનમા ઊડતુ હોય એમ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ [सं फरफराय्] હાલવુ, ફરકવું -રાટ પુ૦ ફરફર અવાજ (૨) અ૦ જલદી ઊડતુ હોય એમ -રિયું વિ૦ ફરફરે એવું (૨) ન૦ કાગળિયું (૩)કાનનું એક ઘરેણુ (૪) હવામા ઊડી જાય એવું એક બીજ; કણજુ
ફરબે વિ૦[फा. फरबह]પુષ્ટ,તાજું(૨)ચરબીદાર
ફરમાન ન૦[फा]હુકમ(૨) સનદ [-ઉઠાવવું =હુકમ માથે ચડાવવો. -કાઢવું=હુકમ બહાર પાડવો -નીકળવું=હુકમ બહાર પડવો]૦બરદાર વિ૦[फा] તાબેદાર. -વવું સ૦ક્રિ૦ હુકમ કરવો. -ઇશ(-સ) સ્ત્રી૦ હુકમ, ઉપરીની સૂચના (૨) ભલામણ [-થવી]. -સી(-સુ) વિ૦ ભલામણથી મળેલુ, હુકમ પ્રમાણે તૈયાર કરેલું (૨) નમૂનેદાર
ફરમો પું૦ [इं फॉर्म] બીબું-નમૂનો (૨) છાપવાને માટે પાનવાર ગોઠવીને તૈયાર કરેલ બીબાનુ ચોકઠુ [-ચડવો, -ઊતરવો]
ફરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा फिर (सं गम्)] આમતેમ કે ગોળ ગોળ ચાલવુ (૨) મનગમાડા માટે કે

લાકડી (૩) [दे फाली] શિંગ

ફળીભૂત વિ૦ જુઓ ફલીભૂત

ફણુ ન૦ [सं फलक] ફળ, પાનું (૨) મેલડી વગેરે દેવીઓના સ્થાનમાં રખાતું તેમનું નિશાન

ફંગોટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફગોટવું [ઘુમાવવું

ફંગોળવું સ૦ક્રિ૦ (કા) જુઓ ફગોળવું (૨)

ફંગોળિયું વિ૦ જુઓ ફગોળિયું

ફંગોળો પુ૦ મોટો હીંચકો, તેનું આંદોલન

ફંટાયું ન૦ ['ફંટાવું' ઉપરથી] બહારવટું [ફંટાયે નીકળવું = બહારવટે નીકળવું]

ફંટાવું અ૦ક્રિ૦['ફૂટિ' ઉપરથી] દિશા બદલવી (૨) ફાંટા પડવા (૩) ['ફાંટ' પરથી](ફાંટ ભરી હોય તેથી જેમ તેમ કપડાનું) તણાવું; ટૂંકું પડવું [ફંટાઈ જવું = વંકાઈ છેટાઈ જવું]

ફંડ ન૦ [इं] ઉઘરાણું, ફાળો, ટીપ

ફંદ(-દો) પુ૦ [फा फंद] ફાંદો, કાવતરું (૨) જાળ (૩) [લા] દુર્વ્યસન [-કરવો(-વા) = ઢોંગ - તોફાન મચાવવું -માંડવો = ફંદ રચવો (૨) ધુમરાણ ને તોફાન મચાવવું -રચવો = કાવતરું ગોઠવવું, જાળ રચવી] -દી(૦લું) વિ૦ ફંદવાળું; કપટી (૨) ઢોંગી (૩) દુર્વ્યસની [થવી તે

ફંફેરો પુ૦ (કા) ફજેતો, ખાનગી વાત જાહેર

ફંફોસવું સ૦ક્રિ૦[प्रा फुम (सं मृज् कै स्पृश्)] બારીકાઈથી તપાસવું, ખોળવું

ફંફોળવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ફંફોસવું [તપાસ

ફંફોળા પુ૦ બ૦વ૦ ફંફોળવું તે, શોધ, ખોળ,

ફાઈલ સ્ત્રી૦ [इं] કાગળો કે ચોપાનિયા એકઠાં કરી રાખવાનું સાધન કે તેમાં એકઠાં કરી રાખેલ કાગળો કે ચોપાનિયાંનો સમૂહ [-કરવું = ફાઈલમાં નાખવું - ભેરવવું (૨) તેનો આગળ કશો વિચાર કરવાની કે જવાબ આપવાની જરૂર ન માની, તેને ફાઈલમાં ભેરવી દેવું]

ફાઉડી સ્ત્રી૦ જુઓ ફાઉ

ફાક સ્ત્રી૦ [फा खाक] રાખ (૨) ભૂકી (૩) [જુઓ ફાકો] ફાકો

ફાકડો પુ૦ [જુઓ ફાકો] ફાકો (૨) [જુઓ ફાકા] ખાવાનું ન મળવાથી થતું અનશન, ફાકા

ફાકતા ન૦ [अ. फाख्ता] એક પક્ષી

ફાકવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ફાકો] ઉછાળીને મોંમાં નાખવું, ફાકો મારવો [અનશન

ફાકા પુ૦ બ૦વ૦ [अ] તંગી, હાડમારી (૨)

ફાકી સ્ત્રી૦ નાનો ફાકો (૨) [જુઓ ફાક] દવાનું ચૂર્ણ [-ખાવી, મારવી, લેવી]

ફાકો પુ૦ [दे. बुक्को = મૂઠી] ફાકવું કે ફાકેલું તે, બુક્કો. [-ભરવો, મારવો = એક વખત ફાકી શકાય તેટલું મોંમાં લેવું. -મૂઠી = થોડું ઘણું -મૂઠી આપવી = થોડો ઘણો માર મારવો]

ફાગ પુ૦ [दे फग्गु (सं फल्गु)] વસંત (૨) હોળીનાં શૃંગારી ગીતો કે બોલાતા અપશબ્દ. [-ખેલવો = હોળી રમવી]

ફાગણ પુ૦ [सं फाल्गुन] વિક્રમ સંવતનો પાંચમો મહિનો. -ણિયું વિ૦ ફાગણ માસને લગતું (૨) ન૦ ઝીણા પોતનું સોનું એક વસ્ત્ર

ફાચર સ્ત્રી૦ [ફાડ + ચુ (फा चह)] લાકડાની નાની ચીર, ફાંસ (૨) સુતારનું એક ઓજાર (૩) [લા.] નડતર [-મારવી = ફાંસ મારવી (૨) આડખીલી ઊભી કરવી, અડચણ નાખવી] -રું વિ૦ પહોળું, છીછરું (૨) રાડું (૩) ન૦ ફાચર -રો પુ૦ લાકડાનો કકડો, ચીતળ

ફાજલ વિ૦ [अ फाजिल] વધેલું (૨) ફાલતુ

ફાજેલ વિ૦ [अ फाजिल] વિદ્યાવાન (૨) ડાહ્યું

ફાટ (ટ,) સ્ત્રી૦ [ફાટવું પરથી] ફાટવું તે (૨) તરડ (૩) કળતર (૪) [લા] ભેદ, ફૂટ (૫) ગર્વ, મદ [-આવે (તને !) = તું ફાટી પડે ! તારું સત્યાનાશ જાય ! -ઊપડવી = એકાએક કળતર શરૂ થવું -ચડવી = ફુંપદ આવવું, મદ ચડવો -થવી = કળતર થવું -પડવી = તરડ કે ચીરો પડવો (૨) તૂટ પડવી, જાગલા પડવા -પૂરવી, સાંધવી = સાંધાઓ વચ્ચેનું પોલાણ પૂરી દેવું -હોવી = ઘણું ફાટે એવી હિલચાલ કે પદ્ધતિ હોવી (ઉદા૦ તેને લૂગડાંની ઘણી ફાટ છે)] ૦ક પુ૦,સ્ત્રી૦ ઝાંપો, દરવાજો (૨) બાકું [-પડવી = સટ્ટો ખેલનારને કશું ન મળે તેવી ભાવતાલમાં એક ટકાની વધઘટ થવી] ૦કવાળો પુ૦ રેલવેની ફાટક સાચવનાર. ૦ચૂસ સ્ત્રી૦ અંગનો દુઃખાવો,

કળતર ૦ફૂટ સ્ત્રી૦ [લા] વિરોધ, કુસંપ, ભેદ [–થવી, પડવી]

ફાટવું અ૦ક્રિ૦[સં. स्फट्, પ્રા फट्ट] તૂટવું; ફાટ પડવી (૨) છકી જવુ (૩) ખૂબ દુખવુ (અગ). [ફાટી જવુ = ચિરાઈ જવુ, જીર્ણ થઈ જવુ(૨) વઠી જવુ, વહી જવું ફાટી નીકળવું = એકાએક (રોગચાળો) શરૂ થવો અને ફેલાઈ જવો(૨) જોરશેર ઊછળી આવવુ ફાટીને ચીરડિયું થવું = વઠી જવુ, બહેકી જવુ ફાટી પડવું = એકાએક મરી જવું, એકદમ નાશ પામવું (૨) એકાએક ચિરાઈ જવુ ફાટી પડયો! ફાટી મૂઓ! = દુષ્ટ, એકદમ મરવાને યોગ્ય (સ્ત્રીઓના મોઢાની એક ગાળ)]

ફાટંફાટા, ફાટાફાટ સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી ફાટવું તે (૨) ફાટફૂટ

ફાટુ (–ટયું) વિ૦ ફાટેલુ (૨) અસભ્ય (૩) ઉદ્ધત [ફાટી આંખે = છકી જઈને; તોરમાં આવીને. ફાટયા ફરવું = મદમાં છકીને ફરવું ફાટયા ખાતે વાત હોવી, ફાટયામાં વાત હોવી = અસભ્ય કે ઉદ્ધત થયેલું હોવુ ફાટયામાં પગ ઘાલવો = નબળુ જોઈને પજવવું (૨) દુખમા ઉમેરો કરવો ફાટયું ફાટયું બોલવું = ઉદ્ધત જવાબ આપવા, તોરમાં બોલવુ] ૦તૂટુ (–ટયું) વિ૦ ફાટેલુ ને તૂટેલું(૨) જૂનુ –ટેલુ(–લુ) વિ૦ ફાટુ

ફાડ સ્ત્રી૦ [ફાડવુ' ઉપરથી] ચિરાવુ – ફાટવુ તે (૨) ચીરી, કકડો (૩) અડધો રૂપિયો ૦ચું ન૦ ચીરિયુ ૦વું સ૦ક્રિ૦ [દે. फड्ड] ચીરવુ, તોડવુ –ડિયુ ન૦ ચીરી; ફડશ

ફાણું ન૦ (સુ) બાકુ (પ્રાય ટીવાલની અદરનુ)

ફાતડો પુ૦ [સર૦ મ फात्या = ખસી કરેલો સાઢ] હીજડો (૨) ભવૈયો

ફાતિયા પુ૦બ૦વ૦ [अ फातिहह] પાયમાલી

ફાતિયો પુ૦ [अ फातिहह] મરેલા પાછળ ભણાતો કુરાનનો અધ્યાય [–પઢવો]

ફાનસ ન૦ [अ फानूस] બત્તી, દીવો [–કરવું]

ફાની વિ૦ [अ] નાશવત. ૦પણું ન૦

ફાફડો પુ૦ એક જાતના થોરનું પહોળુ પાન, થાપડો (૨) એક જાતની પહોળી શીંગ (૩) એક ફરસાણ – વાની –ડાશિંગ(–શીં, –સિં, –સીં)ગ સ્ત્રી૦ એક જાતની પહોળી શીંગ

ફામ સ્ત્રી૦ [अ फहम] ફેમ, સ્મરણ; યાદ

ફાયદો પુ૦ [अ. फाइदह] લાભ (૨) ગુણ; સારી અસર [–ઉઠાવવો = નો લાભ-ઉપયોગ કરી લેવો –કરવો = લાભ કરવો –થવો = લાભ થવો (૨) (દવાની) સારી અસર થવી. –પડવો = (દવાની) સારી અસર થવી –રહેવો = લાભ – બચત થવા]–દાકારક, –દાકારી, –દેમંદ વિ૦ લાભદાયક

–ફાયો પુ૦ [हिं. फाया] અત્તરમા બોળેલુ પૂમડું

ફારક, –ગ વિ૦ [अ. फारिग] છૂટું, મુક્ત (૨) નવરુ –ગત વિ૦[अ फरागत] ફારક (૨)સ્ત્રી૦ ફારગતી –ગતી સ્ત્રી૦ છુટકારો, મુક્તિ (૨) છૂટાછેડા [–આપવી, –મળવી, –લેવી]

ફારમ ન૦ [इं फॉर्म] તપસીલ ભરવાનો આંકેલો કે ખાનાંવાળો કાગળ [–ભરવું = તપસીલ ભરવાના આંકેલા કાગળમા ભરવાની વિગતો લખવી.]

ફારસ ન૦ [इ फार्स] પ્રહસન; ગમ્મત (૨) [હસવા જેવુ કાર્ય

ફારસ પું૦ [फा.] (સ) પારસ, ઈરાન. –સી વિ૦ ઈરાની (૨) સ્ત્રી૦ ફારસી ભાષા

ફાલ પુ૦ [सं फल કે ફાલવુ પરથી ?] પાક (૨) [લા]અતિશયતા [–આવવો = પાક ઊતરવો]

ફાલતુ વિ૦ [સર૦ हिं फाल्तू] પરચૂરણ (૨) વધારાનું, નકામુ

ફાલવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा फार (सं स्फार) કે सं फाल्य् ?] પ્રફુલ્લ થવું; ખીલવુ (૨) વધવું; પુષ્ટ થવું [ઝાડ –સુ ન૦ એક ફળ

ફાલ(–ળ)સી સ્ત્રી૦ [फा फाल्सह] ફાલસાંનું

ફાલુ ન૦ [सं भल्लुक] એક જાતનું શિયાળ

ફાલૂદો પું૦ [फा.] મુસલમાનોની એક વાની; પાલૂદો [લગતુ (૨) સ્ત્રી૦ એક નક્ષત્ર

ફાલ્ગુન પું૦[सं] ફાગણ –ની વિ૦ ફાગણને

ફાવ સ્ત્રી૦ ['ફાવવુ' ઉપરથી] ફાવટ

ફાવવું અ૦ક્રિ૦[प्रा फव्वीह(सं लभ्)]ગોઠવું, અનુકૂળ આવવુ (૨) સફળ થવું, લાગ ખાવો. [ફાવતું આવવું = ગોઠતુ થવું, અનુકૂળ આવવું] –ટ સ્ત્રી૦ (સુ) ફાવવુ – ગોઠવુ તે

ફાવો પુ૦ જુઓ ફાવ, ફાવટ

ફાશી(-સી)વાદ પુ૦ [इ फेशिझम] એક રાજદ્વારી રાષ્ટ્રીય વાદ -દી વિ૦ (૨) પુ૦ તે વાદને લગતું કે તેમાં માનનાર

ફાસફૂસ સ્ત્રી૦ [રવ૦, સર૦ મ फूसफास] નકામો રદ્દી માલ [-ની તાપણી=કાયર માણસોની ઉપદ્રવકારક ટોળી (પહેલાં ગમે તેટલું જોર બતાવી નબળી પડી જાય છે)] -સિયું વિ૦ નકામું; નબળું

ફાસલો પુ૦ [અ फासिलह्] સમય, અંતર, કે વિસ્તારનો ફરક [-પડવો]

ફાસિસ્ટ વિ૦ (૨) પુ૦ [इं] જુઓ ફાસીવાદી

ફાસીવાદ,-દી જુઓ, 'ફાશીવાદ'માં

ફાસ્ટ પુ૦ [इं] ઉતારુઓની ઝડપી રેલવે ગાડી

ફાળ સ્ત્રી૦ [प्रा फाला] ફલંગ(૨)ધ્રાસકો (૩) [सं फाल, प्रा फड्ड સુતરાઉ કપડું] કપડાનો લાંબો ટુકડો,ચીરો [-પડવી=ધ્રાસકો પડવો -ભરવી=ફલંગ મારવી (૨)સાહસ કરવું]

ફાળકી સ્ત્રી૦ [सं स्फार, प्रा फार (ફેલાવેલું) ઉપરથી?] નાનો ફાળકો (૨) [લા] દોરાની આંટી -કુ ન૦ દોરા ઉતારવાનો ફાળકો-પરવીટો -કો પુ૦ ફાળકુ (૨) ચગડોળ

ફાળકો પુ૦ [જુઓ ફાળકી, અથવા फलक (सं) પરથી?]સ્ટીમરમાં ત્રીજા વર્ગના ઉતારુઓને બેસવાની એક જગા. (એનાં પાટિયાં ઉપાડી હોવાથી સ્ટીમરના છેક નીચેના ભાગ સુધીની જગા ખુલ્લી થાય છે)

ફાળવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं फाल (માથાના વાળને પાંતી પાડી વહેંચી નાખવા તે), અથવા प्रा फाल (सं स्फाटय्)=ચીરવું, ભાગલા પાડવા] વહેંચવું -ણી સ્ત્રી૦ વહેંચણી

ફાળવું ન૦[सं फाल] (ચ)વાવણિયાના દાતાની અણીએ લગાડેલું લોઢું

ફાળસી, ફાળસું જુઓ ફાલસી

ફાળિયું ન૦ ['ફાળ' ઉપરથી] ફેંટો (૨)પંચિયું [-બાંધવું-માથે ફેંટો બાંધવો -મૂકવું=માથે તે પહેરવું] [લૂગડાનો ફાળ

ફાળી સ્ત્રી૦ ['ફાળ' ઉપરથી] સાડી (૨) લાંબો

ફાળું ન૦ જુઓ ફાળકુ

ફાળો પુ૦ ['ફાળવવું' ઉપરથી] હિસ્સો (૨) વહેંચણી (૩) ઉઘરાણું, ટીપ [-નાખવો =ઉઘરાવવા માટે સૌનો હિસ્સો નક્કી કરવો -પાડવો = ફાળવવું. -ભરવો = પોતાને હિસ્સે આવતું ભરણું ભરવું. ફાળે પડવું= ભાગે આવવું, ભાગે પડવું]

ફાંક (૦) સ્ત્રી૦ [हिं] ચીર, ફાટ [-ભરવી, મારવી=કપડાને દોરો ભરવો, સાંધવું]

ફાંકડું (૦) વિ૦ ['ફક્કડ' ઉપરથી] રસિક (૨) ફક્કડ -ડાઈ સ્ત્રી૦ વરણાગી, છેલબટાઉપણું

ફાંકવું (૦)સ૦ક્રિ૦['ફાંક'પરથી]ઓટવું,ફાંકભરવી

ફાંકું (૦) ન૦ ભદ્દ (૨) સીટો (૩) છિદ્ર

ફાંકો (૦) પુ૦ ['બાંકું' ઉપરથી] તોરુ અભિમાન. [-રાખવો=તોર કે અભિમાન હોવું]

ફાંગ (૦) સ્ત્રી૦ એક છોડ

ફાંગડું(-ણું) (૦) ન૦ પ્રપંચ, જાળ [ફાંગડામાં નાખવું=ફસાવવું]

ફાંગું (૦) વિ૦ આંખે ત્રાંસું જોનાર, બાડું

ફાંજેટિયું (૦) ન૦ લૂગડાના છેડાની કરી લેવાની કામચલાઉ ઝોળી જેવું તે (ચ) [પેય

ફાંટ (૦)પુ૦[सं] દવાને પલાળી રાખી બનાવેલું

ફાંટ (૦) સ્ત્રી૦ ['ફાંટો' (છેડો) પરથી] લૂગડાનો છેડો કે તેની કામચલાઉ કરી લેવાતી ઝોળી જેવું તે (૨) ફાક કે તે ભરી લેવી તે - ફાંટિયો (૩) ખાઈ, પરિખા. (૪) એક ભાજી (૫) ફાંટો, ઝીનો [-ભરવી=દોરા દેવા, ફાંક મારવી ફાંટમાં ફરવું=ઝીનો રાખવો.] ૦વવું સ૦ક્રિ૦ દોરવવું, કાચા દોરા ભરી લેવા (બખિયા દેવા કે ઓટવા)

ફાંટિયો (૦) પુ૦ [જુઓ ફાંટ] (કા) આછો દોરો ભરવો તે, ટાંકો (૨) ફાંટો (૩) તડ, પક્ષ

ફાંટું (૦) ન૦ [प्रा फट्ट (सं स्फट्)] ફાંટો, શાખા (૨) વિ૦ ફાટેલું

ફાંટો (૦) પુ૦ [જુઓ ફાંટું] શાખા, ભાગ (૨) ઝીનો (૩) તરંગ [-ઊઠવો=તરંગ ઊઠવો -રાખવો=ઝીનો હોવો]

ફાંદ (૦)સ્ત્રી૦[सं फाड]પેટનો ઝૂલતો ભાગ (૨) એક વેલો [-વધારી જાણવું=માત્ર ખાવાનું ભાન હોવું, બીજી કશી ફિકર ન રાખવી]

ફાંદો (૦) પુ૦ [જુઓ ફંદ] પ્રપંચ, જાળ
ફાંફરડવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म फापर] કરડી ખાવું, પીંખી નાખવું (બહુધા 'ખાવું' સાથે)
ફાંફળ (૦) ન૦ (કા) ખુલ્લી જગા, ફાસલો
ફાંફાં (૦) ન૦બ૦વ૦ [રવ૦] ડાફરિયા (૨) વલખાં, મિથ્યા પ્રયત્ન
ફાંસ (૦) સ્ત્રી૦[સર૦ हिं]લાકડાની ઝીણી કરચ, ફાચર (૨)[લા.] આડખીલી (૩) [જુઓ ફાંસો] ગાળો [-કાઢવી=અંગમાં પેઠેલી ઝીણી કરચ કે ફાચર ખેંચી કાઢવી (૨) અડચણ દૂર કરવી (૩) નડતરરૂપ હોય તેને મારી નાખવું -નાખવી, મારવી=અડચણ ઊભી કરવી]
ફાંસલો (૦)પું૦[જુઓ ફાંસ]ડાળખું (૨)શિકાર પકડવા ગોઠવાતી એવી યુક્તિપૂર્ણ રચના,ફાંદો
ફાંસવું (૦)સ૦ક્રિ૦[જુઓ ફાંસો]ગાળો ઘાલવો (૨) ફાંસો નાખવો (૩) તોડવું, ઉતરડી નાખવું (૪) ખોદવું, ખેડવું
ફાંસિયું (૦)વિ૦['ફાંસો' ઉપરથી]કપટી, ફસાવે એવું (૨) ફાંસો દઈ મારે એવું -યો પું૦ ફાંસો દઈ મારનાર, જલ્લાદ
ફાંસી (૦) સ્ત્રી૦ [ફાંસો પરથી] ફાંસો દઈ મારી નાખવાની શિક્ષા કે યુક્તિ [-દેવી, ફાંસીએ ચડાવવું (લટકાવવું)] ૦ખો(-ગ)રો પું૦ ફાંસિયો ૦ખોલી સ્ત્રી૦ ફાંસીના કેદી માટેની જેલની ખાસ ઓરડી
ફાંસુ (૦) અ૦ અમસ્તું, ફોગટ
ફાંસું (૦) વિ૦ ['ફાંસો' પરથી] ફાંસિયું, કપટી
ફાંસો (૦) પું૦[सं पाशक] ફંદો (૨) દોરડાનો ગાળો [-ખાવો=ગળાને ગાળામાં ભેરવી આપઘાત કરવો -દેવો=ગળામાં ગાળો ભેરવી મોત નિપજાવવું]
ફાંસોટિયું ન૦ [ફાંસો' ઉપરથી] ફાટ, ઝોળી (૨) કક્ષામાં આવે એટલો જથો
ફિકર સ્ત્રી૦[अ. फ़िक्र]ચિંતા, કાળજી [-કરવી, -થવી,-રહેવી,-રાખવી,-હોવી] ૦મંદ વિ૦ ફિકરવાળું. ૦મંદી સ્ત્રી૦ કાળજી
ફિક્કું વિ૦ [हिं फिका (सं पीतक ?)] નિસ્તેજ (૨) નીરસ, મોળું [-પડવું=ફીકું થઈ જવું (૨) સ્વાદમાં ફીકું લાગવું.] -ક્કાશ સ્ત્રી૦ ફિક્કાપણું [-મારવી=ફીકું પડેલું દેખાવું] ૦ફચ(-સ) વિ૦ સાવ ફિક્કું
ફિટકાર પું૦ [प्रा फिट्ट(स भ्रष्ट) નષ્ટ, ધ્વસ્ત + કાર (सं कृ)] ધિક્કાર, અનાદર [-વરસાવવો]. ૦વું સ૦ક્રિ૦ ફિટકાર કરવો
ફિટફિટ અ૦ [જુઓ ફિટકાર] ફટફટ, ધિક્ ધિક્ (૨) સ્ત્રી૦ ધિક્કાર
ફિટાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ [प्रा फिट्ट(सं भ्रष्ट) નષ્ટ -ધ્વસ્ત] 'ફીટવું'નું પ્રેરક
ફિડલ સ્ત્રી૦ [इं] એક વિદેશી તતુવાદ્ય
ફિણાવવું સ૦ક્રિ૦,ફિણાવું અ૦ક્રિ૦ 'ફીણવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
ફિતનો પું૦ [अ] જુઓ ફિતૂર
ફિતૂર ન૦ [अ फ़ुतूर] ફેલ, ઢોંગ (૨) બળવો, દંગો (૩) તોફાન [-જાગવું=દંગો થવો] -રી વિ૦ ફિતૂરવાળું, તે કરનાર
ફિદવી પું૦ [अ] ચાકર, દાસ
ફિદા વિ૦ [अ] ખૂબ ખુશ (૨) અતિ આસક્ત
ફિનાઈલ ન૦ [इं] ખાળ ઇ૦ માટે જંતુનાશક એક દવા
ફિબાદ સ્ત્રી૦ [अ फ़ीलवदीह] નકામી વાતો, બડબડાટ -દી વિ૦ વાતોડિયું; બબડાટિયું
ફિયો પું૦ [सं प्लीहा] બરોળ
ફિરકો પું૦[अ] કોમ (૨) ટોળી, વર્ગ (૩) એક રાષ્ટ્રની પ્રજા
ફિરદોસ સ્ત્રી૦ [अ] સ્વર્ગ -સી પું૦ (સં) [એક ફારસી કવિ
ફિરસ્તો પું૦[फा फ़िरिश्तह]દેવદૂત(૨)પેગંબર
ફિરંગી પું૦ [फा, सं फिरंगिन्] પોર્ટુગલ દેશનો વતની (૨) ગોરો [માથાનું ફરેલું
ફિરાવન વિ૦ [अ फ़िरअवन] મિજાજી, હઠીલું;
ફિલસૂફ પું૦ [अ फ़ैलसूफ़] તત્ત્વજ્ઞાની -ફિક વિ૦ ફિલસૂફી સંબંધી -ફી સ્ત્રી૦ તત્ત્વજ્ઞાન [-ડહોળવી, હાંકવી=તત્ત્વજ્ઞાનની નિરર્થક લાંબીચોડી વાતો કહેવી]
ફિલ્ડિંગ સ્ત્રી૦ [इं.] ક્રિકેટમાં બૅટ રમનાર પક્ષ સામેના પક્ષનું કામ
ફિશિ(-સિ)યારી સ્ત્રી૦[રવ૦,સર૦म फुशमी] બડાઈ, પતરાજી. [-મારવી=બડાઈ હાંકવી]

૦ખોર વિ૰ બઢાઈખોર
ફિસાદ સ્રી૰ [अ फसाद] તોફાન (૨) હુલ્લડ, બળવો ૦ખોર,-રી વિ૰ તોફાની (૨) બળવાખોર
ફિસ્સિયારી, ૦ખોર જુઓ 'ફિશિયારી'માં
ફિસોટો પુ૰ ફીણનો લોચો [-કાઢી નાખવો =હંફાવી દેવું, દમ કાઢી નાખવો (૨) મોંમાંથી ફીણ પડે તેટલો માર મારવો]
ફી સ્રી૰ [इं] લવાજમ (૨) મહેનતાણું, દસ્તૂરી
ફીક,-કાશ સ્રી૰ [જુઓ ફિક્કુ] ફિક્કાશ (૨) મોળાશ -કુ વિ૰ જુઓ ફિક્કું -કુ ફચ(-સ) વિ૰ સાવ ફીકુ
ફીચ સ્રી૰ [सं स्फिच] જાંઘનો ઉપલો ભાગ
ફીટણુ વિ૰ [ફીટવું પરથી] નાશવંત (૨) ન૰ નાશ ૦કાળ પુ૰ પ્રલયકાળ -વવું સ૰ક્રિ૰ ફિટાડવું (૨) ફેડવું, લાંચ આપી ખસેડવું -વું અ૰ક્રિ૰ [प्रा फिट्ट(सं भ्रश्)] ટળવું, મટવું (૨) પતવું (૩) સામે થવું
ફીણ ન૰ [सं फेन, प्रा फेण] પ્રવાહી પર થતો ધોળો પદાર્થ [-કાઢી નાખવું=થકવી નાખવું -પડવું=(સખત માર કે શ્રમથી) મોંમાંથી ફીણ નીકળવું (૨) બહુ મહેનત પડવી] ૦વું સ૰ક્રિ૰ ખૂબ ઘૂમરડીને-ફીણ થાય તેમ- એકતાર કરવું (૨) [લા] લાભ કાઢવો
ફીત સ્રી૰ [पो ?] ગૂંથેલી કોર
ફીફું ન૰ [રવ૰] (કા) અનાજનું ફોતરું-ખોખું. [ફીફા ખાંડવાં=નકામી મહેનત કરવી]
ફીરકી સ્રી૰ [प्रा. फिर (सं गम्)] ચકરડી (૨) નાની ફાળકી
ફીલ પુ૰ [फा] હાથી
ફીસી સ્રી૰ [જુઓ ફિસિયારી] બઢાઈ
ફીસું વિ૰ [જુઓ ફસ] ફિક્કું (૨) ઢીલું, ઓછા જોરવાળું; ઝટ ફસકી જાય એવું
ફીંચ સ્રી૰ જુઓ ફીચ
ફીંડલું ન૰ જુઓ પિંડલું
ફીંદવું સ૰ક્રિ૰ ફેંદવું, વેરણછેરણ કરી નાખવું (૨) ઢીલું કરી નાખવું, ચૂંથવું (૩) દબાવવું, કચરવું ફીંદાવવું સ૰ક્રિ૰ [પ્રેરક] ફીંદાવું અ૰ક્રિ૰ [કર્મણિ]

ફુઆજી પુ૰ (માનાર્થે) ફુઓ (૨) ફુઆસસરા
ફુઈ સ્રી૰ [दे पुप्फी] (સુ) ફોઈ
ફુઓ પુ૰ [જુઓ ફોઈ] ફોઈનો વર ૦સસરો પુ૰ પત્નીનો કે પતિનો ફુઓ
ફુક્કો પુ૰ [જુઓ ફૂગવું] મૂત્રાશય (૨) પરપોટો (૩) ફુલકો (અર્થ ૩)
ફુગારો પુ૰ ['ફૂગવું' ઉપરથી] ફુક્કો (૨) ફોલ્લો
ફુગાવવું સ૰ક્રિ૰ ફુગાવું અ૰ક્રિ૰ 'ફૂગવું'નું પ્રેરક ને ભાવે
ફુગાવો પુ૰ ['ફૂગવું' ઉપરથી] નાણાંના ચિહ્નરૂપ કાગળના ચલણમાં અતિ ઘણો વધારો
ફુજૂલ વિ૰ [अ] વધારેનું (૨) નકામું
ફુટકળ વિ૰ [સર૰ म, हिं फुटकल] ફાલતુ, પરચૂરણ (૨) નકામું [મારવો
ફુત્કાર પુ૰ [सं] ફૂંફાડો ૦વું સ૰ક્રિ૰ ફૂંફાડો
ફુદીનો પુ૰ [फा पूदीनह(?), हिं पोदीना, म पुदिना, फुद(-दा,-दि)ना] એક વનસ્પતિ
ફુદી સ્રી૰ જુઓ ફૂદી; નાની પતંગ
ફુદેડો પુ૰ [अप फुडिअ (प्रा फुरिअ, सं स्फुरित) ઉપરથી] ફૂદડો, ઊડતો વંદો (૨) એક જાતનું ઘાસ
ફુપ્ફુસ ન૰ [सं] ફેફસું
ફુફવાટો(-ડો) પુ૰ [રવ૰] ફૂંફવાડો, જોસથી મારેલી ફૂંક (૨) [લા.] ગુસ્સાનો આવેશ [-મારવો=જોરથી ફૂંફૂં કરવું (૨) ગુસ્સાથી બોલવું.]
ફુમતિયાળુ વિ૰ ['ફૂમતું' ઉપરથી] ફૂમતાવાળું
ફુરકત સ્રી૰ [अ] વિયોગ, છૂટા પડવું તે
ફુરચો પુ૰ [फा पुर्जह] કકડો [ફુરચા, ફુરચે ફુરચા ઊડી જવા=ટુકડેટુકડા થઈ જવા; છિન્નભિન્ન થઈ જવું.]
ફુરજો પુ૰ [अ] બંદર પરનું જકાત લેવાનું મથક (૨) વહાણો ઠેરવવાનું મથક
ફુરસદ સ્રી૰ [अ फुर्सत] નવરાશ [-કાઢવી =ફુરસદનો-ખાલી સમય રાખવો]
ફુલવણી સ્રી૰ ફુલવવું તે
ફુલારો પુ૰,-શ સ્રી૰['ફૂલવું' ઉપરથી]બઢાઈ; પતરાજી [ફુલારો મારવો] -વટ સ્રી૰ ફુલાવવું તે -વવું સ૰ ક્રિ૰ 'ફૂલવું'નું પ્રેરક

–ણું અ૦ક્રિ૦ 'ફૂલવું'નું ભાવે
ફુલેકું ન૦ ['ફૂલ' ઉપરથી?] વરઘોડો
ફુલેલ ન૦ [ફૂલ+તેલ?] સુગંધીદાર તેલ
ફુલેવર વિ૦ [इं फ्लावर] ફૂલની ભાતવાળુ (૨) ન૦ તેવું કપડું (૩) જુઓ ફુલ્લી, ફ્લાવર(૪) [इं कॉली फ्लावर] એક શાક
ફુલ્લ વિ૦ [सं] ફૂલેલુ (૨) ખીલેલું (૩)ઊઘડેલું
ફુલ્લસ પુ૦ [अ फुलूस] નાણું
ફુલ્લી સ્ત્રી૦ ['ફૂલ' ઉપરથી] જુઓ ફ્લાવર
ફુવારો પું૦ [फा फव्वारह] પાણી ઊડતુ પડે એવી રચના (૨) ઝરો [–ઊડવો]
ફુંગરાવવું સ૦ક્રિ૦ ['ફૂ કાર' ઉપરથી] ગમે તેમ ભરવીને ઉશ્કેરવું; બહેકાવવું
ફૂ અ૦ [રવ૦] ફૂ ફાડાનો એવો અવાજ [–કરવું = ફૂંક મારવી (૨) ફૂફાડો મારવો (૩) ઉડાવી દેવુ, અક્ષેપ કરવુ (૪) ખરચી નાખવુ. –થઈ જવુ = હવામા ઊડી જવુ (૨) ખરચાઈ જવુ, ખલાસ થઈ જવુ (૩) અદૃશ્ય–લુપ્ત થઈ જવુ]
ફૂગ સ્ત્રી૦ ['ફૂગવુ' ઉપરથી] ઊબ. [–વળવી = ઊબ ચડવી] ૦વવું સ૦ ક્રિ૦ ફુગાવવુ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ [सं फल्गु, અથવા दे फुग्गफुग्ग (વીખરાયેલા ફૂલેલા વાળવાળુ)] ઊબ વળવી (૨) ફૂલવુ (૩) બહેકવું
ફૂટ પુ૦ [इं] બાર ઇંચનુ માપ કે તેવડી પટી
ફૂટ સ્ત્રી૦[સર૦મ] ફૂટવુ તે(૨) ફાટ(૩) ભ ગાણ; કુસપ (૪) ન૦ સક્કરટેટી જેવુ ફળ ચીભડુ
ફૂટડું વિ૦ [सं स्फुट, प्रा फुड] સુદર, રૂપાળુ
ફૂટપાથ પુ૦ [इं] પગે જનારા માટે શહેરી રસ્તાની બાજુ પર હોતી પગથી
ફૂટબૉલ પુ૦ [इं] હવા ભરેલો મોટો દડો કે એથી રમવાની અગ્રેજી રમત
ફૂટવું અ૦ક્રિ૦[प्रा फुट]ખીલવુ,વિકસવુ,ઊગવુ; પલ્લવિત થવુ (૨) તૂટવુ, ભાગી જવુ(૩) જોરથી ફાટવુ (૪) ખુલ્લું થવુ, ઉઘાડું પડી જવું (૫) ફરી જવુ, દગો દેવો[ફૂટી બદામ ન હોવી = કશુ પણ ન હોવું ફૂટી બદામનું = તદ્દન માલ વિનાનુ, કિંમત વિનાનુ ફૂટેલા કપાળનું = કમનસીબ, દુર્ભાગી ફૂટેલા કાળજાનું = હૈયાસૂનું, ખબરદારી વિનાનું]

ફૂટાફૂટ સ્ત્રી૦ ['ફૂટવું' ઉપરથી] ઉપરાઉપરી ફૂટવુ તે (૨) કુસપ (૩) ભગાણ
ફૂણગી સ્ત્રી૦ [જુઓ ફણગી] ઝીણી ફોલ્લી (૨) નાનો પરપોટો
ફૂદડી સ્ત્રી૦ [अप फुडिअ (सं. स्फुरिअ)] ગોળ ગોળ ફરવું તે(૨)તારાના કે ફૂલના(*)જેવુ ચિહ્ન
ફૂદડો પું૦ જુઓ ફુદેડો
ફૂદુ ન૦ [જુઓ ફુદેડો] પાંખોવાળું નાનું જીવડુ (૨) પતંગિયુ
ફૂમકું(–તું) ન૦ [प्रा. फुम (सं. भ्रम्)] ઝૂમખું; કલગી –તી સ્ત્રી૦ એક ઘરેણુ (૨)નાનું ફૂમતુ
ફૂર્તિ સ્ત્રી૦ [सं स्फूर्ति] જાગૃતિ (૨) ઉત્સાહ ૦લું વિ૦ ફૂર્તિવાળું
ફૂલ ન૦ [अप. फुल; प्रा फुल्ल (सं फुल्ल)] પુષ્પ, તેના આકારની વસ્તુ (૨) આંખનો રોગ (૩) કાતરેલી સોપારી (૪)એક ઘરેણુ (૫)ફૂલકોબી (૬) [જુઓ ફુલારો] સ્ત્રી૦ પતરાજી; ગર્વ. [–આવવું = ફૂલ બેસવુ (૨) સ્ત્રીને અડકાવ આવવો (૩) આશા બધાવી –ગૂંથવાં = નવરા બેસી રહેવુ –ચડાવવાં = દેવ વગેરેને પુષ્પ અર્પણ કરવા –થવું = ફૂલ બેસવું –પડવું = આંખની કીકીમા ધોળો ડાઘ પડવો –એ જાતનો રોગ થવો –બેસવું = પુષ્પ થવુ –મારવી = બડાઈ હાંકવી ફૂલની પાંખડી = નજીવી ભેટ ફૂલને ઘોડે ચડવું = ખોટો બપકો મારવો ફૂલે વધાવવું = દેવની પેઠે માન – ભાવપૂર્વક આવકાર આપવો] ૦ક-(૦ર)ણી સ્ત્રી૦ એક જાતનું દારૂખાનુ ૦કો પુ૦ નાની ફુલાવેલી રોટલી (૨) કોઈ પણ વસ્તુનું ફૂલવુ તે (૩) ફુલાવીને રમવાની રબરની ટોટી, ફુક્કો ૦કોબી(૦જ) સ્ત્રી૦ એક શાક, ફૂલ ૦ખર, ૦ગર ન૦, ૦ખરણી સ્ત્રી૦ ફૂલકણી. ૦ખડી સ્ત્રી૦ એક જાતનુ દારૂખાનુ ૦ગજરો પુ૦ ફૂલની કલગી ૦ગૂથણિયું વિ૦ એક બીજામાં સંકળાયેલુ ૦ગૂંથણી સ્ત્રી૦ ફૂલ ગૂથવા તે (૨) [લા] વસ્તુની બધબેસતી સકલના ૦સુંગી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી ૦છોડ પુ૦ ફૂલ માટે ઉછેરાતો છોડ. ૦ઝાડ ન૦ ફૂલને જ માટે ઉગાડાતું ઝાડ કે છોડ ૦ડું ન૦

ફૂલ (૨) ધાણીનો દાણો ૦ણજી(-શી) વિ૦ (૨) પુ૦ વખાણ કર્યાથી ફુલાઈ જાય તેવું ૦ડોલ પુ૦ એક ઉત્સવ ૦તોરો પુ૦ ઝીનું એક ઘરેણું ૦દાન ન૦ ફૂલ મૂકવાનું પાત્ર ૦દારૂ પુ૦ સખત દારૂ(૨)દારૂનો અર્ક, મદ્યાર્ક ૦ધાર વિ૦ પ્રમાણિક(૨)શાખવાળું ૦ફટાક (-કિયું) વિ૦ વરણાગિયું(૨)નાજુક, તકલાદી -ફૂલ્યું વિ૦ ફૂલની જેમ ખીલેલું, કોમળ ૦બરડો પુ૦ એક જાતની સોપારી ૦બાગ પુ૦ ફૂલનો બાગ ૦માલ સ્ત્રી૦ ફૂલની માળા (૨) ઘોડીની એક જાત ૦લતા સ્ત્રી૦ ફૂલ માટે ઉછેરાતી લતા ૦વડી સ્ત્રી૦ એક જાતની વડી ૦વવું સ૦ક્રિ૦ ફુલાવવું ૦વાડી સ્ત્રી૦ ફૂલઝાડની વાડી ૦વેલ સ્ત્રી૦ ફૂલલતા

ફૂલવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा फुल्ल] ઊપસવું (૨) પલ્લવિત થવું, ખીલવું (૩) [લા] હરખાવું (૪) બડાઈ મારવી (૫) બહેકવું [ફૂલીને ટેટો થવું = ટેટા જેવું ફૂલવું, ખૂબ ફૂલવું ફૂલીને દેડકો થવું = મદાંધ થવું, અભિમાનમાં છકી જવું ફૂલીને ફાળકો થવું = ફૂલણજી થવું, મોટી બડાશો મારવી] ૦ફાલવું અ૦ક્રિ૦ બરોબર ખીલવું ને વધવું

ફૂલસાકળું ન૦ ફૂલની ભાતવાળું સાકળું

ફૂલસૂંઘણું ન૦ [ફૂલ + સૂંઘવું પરથી] નાક

ફૂલિયું વિ૦ [ફૂલ' ઉપરથી] ખીલેલું (૨) ન૦ એક વનસ્પતિ (૩) નાનું પ્યાલું (૪) મથાળું

ફૂલી સ્ત્રી૦ ['ફૂલ' ઉપરથી] સોનાનું એક ઘરેણું

ફૂલું ન૦ ['ફૂલ' ઉપરથી] આંખનો એક રોગ. [-પડવું = એ રોગ થવો]

ફૂલ્સકેપ પુ૦[ઇં] અમુક વિશિષ્ટ કદનો કાગળ

ફૂવડ વિ૦ આળસુ (૨) ગંદું ૦તા, -ડાઈ ૦વેડા સ્ત્રી૦ ફૂવડપણું

ફૂસ સ્ત્રી૦ ફૂસ (૨) વિ૦ રદ્દી (૩) અ૦ [રવ૦] થાક કે પરાજયનો ફુત્કાર (૪) ન૦ ઘાસ (સૂકું), ખડ ૦ફાસ, ૦ફાસિયું, -સિયું વિ૦ હલકું, નિર્માલ્ય, ફાસફૂસિયું

ફૂ અ૦ [રવ૦] એવો અવાજ, ફૂ

ફૂંક સ્ત્રી૦ [दे फुंका] મોંથી પવન ફેંકવો તે (૨) પ્રાણ [-નીકળી જવી = પ્રાણ નીકળી જવા -મારવી = ફૂંકવું (૨) ખાનગી ચેતવણી આપવી (૩) ઉશ્કેરવું (૪) ભૂરકી નાખવી, ભરમાવવું (૫) ફૂંકથી હોલવવું (૬) ફૂંકથી ઠંડક વળે એમ કરવું ફૂંકે ફાટવું = શબ્દ માત્રથી બી જવું.] ૦ણી સ્ત્રી૦ ફૂંકવાની રીત કે ભૂંગળી

ફૂંકવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा फुक्क (सं फुत्+कृ)] ફૂંક મારવી (૨) ફૂંકીને વગાડવું (૩) [લા] દેવાળું કાઢવું (૪) પંપાળવું [ફૂંકી ખાવું = ઉડાવી દેવું, વાપરી નાખવું ફૂંકી દેવું, મૂકવું = બાળી મૂકવું (૨) ગમે તે હલકા ભાવે વેચી નાખવું ફૂંકી ફૂંકીને = બહુ સાવચેતીથી ફૂંકી ફૂંકીને કરડવું = કરડે છે એવું ન જણાય તે રીતે કરડવું ફૂંકી ફૂંકીને ખાવું = સામો ન જાણે તે રીતે તેનું ઉડાવી જવું, તેનું ખોતરી ખાવું ફૂંકી બેસવું = જુઓ ફૂંકી ખાવું ફૂંકી રાખવું = પંપાળવું, લાડ લડાવવાં]

ફૂંકાર, -રો પુ૦[प्रा फुक्कार(सं फुत्कार)] ફૂંક (૨) ફૂંફવાટો ૦વું સ૦ક્રિ૦ મોંમાં પાણી ભરી ફૂંકથી છાંટવું (૨) ફૂંક કે ફૂંફાડો મારવો

ફૂંગર સ્ત્રી૦ [ફૂં' (રવ૦) + गृ] નસકોરું

ફૂંદાટો પુ૦ [प्रा फुंद (सं स्पन्द)] ફિસોટો

ફૂંફવવું અ૦ ક્રિ૦ ફૂંફાડો મારવો

ફૂંફવાટો(-ડો), ફૂંફાટો(-ડો) પુ૦ ફુફવાટો [-મારવો = ફૂં એમ અવાજ કરવો]

ફે (ફે) અ૦ શ્વાસ નીકળી ગયો હોય તેમ (ડરથી કે થાકથી) (૨) સ્ત્રી૦ (કા) હાક, ડર [-ફાટવી = હાક વાગવી]

ફેકન સ્ત્રી૦ મગદળની જોડીની એક કસરત

ફેચો (-ચ્ચો) પુ૦ જુઓ ફીચ [ફેચા રહી જવા = થાકથી જાંઘો ભરાઈ જવી - દુખવા લાગવી ફેચા નીકળી જવા = (સ્નાયુ વગેરેના) લોચેલોચા નીકળી પડવા કે ઊડી જવા, છિન્ન ભિન્ન થઈ જવું]

ફેજ પુ૦ [अ] ખરાબી, દુર્દશા (૨) શિક્ષા (૩) સ્ત્રી૦ [સર૦ ફૈં, તુર્કી પરથી] એક જાતની મુસલમાની ટોપી [-કરવો, -થવો]

ફેડ(ફે) અ૦ [રવ૦] એવા અવાજ સાથે. [ફેડ

દઈને=ફેડ એવા અવાજ સાથે (મારવું)]
ફેટન સ્ત્રી૦ [ઇં] બગી
ફેડણુ વિ૦ [ફેડવું પરથી] ફેડનારું. -વું સ૦ક્રિ૦ [प्रा फेड (सं स्फेटय्)] દૂર કરવું, ટાળવું, મટાડવું (૨) અદા કરવું, વાળવું
ફેણ (ફે) સ્ત્રી૦ જુઓ ફણા (૨) ત્રાગાના કાંડિયા ઉપરની જીભ [-માંડવી=ફણા ઊંચી કરવી, હુમલાની તૈયારી કરવી]
ફેણ (ફે) ન૦ [सं फेन] ફીણ
ફેણીની (ફે) સ્ત્રી૦ [दे फिणिया] સૂતરફેણી (પુષ્ટિમાર્ગીય)
ફેદા પુ૦ ['ફેદફેદવું' ઉપરથી?] લોચા [ફેદા ઊડી જવા=લોચા નીકળી જવા, છિન્નભિન્ન થઈ જવું]
ફેન ન૦ [सं] ફીણ -નિલ વિ૦ ફીણવાળું
ફેફર સ્ત્રી૦[प्रा फुर(सं स्फुर्) ઉપરથી] ચોયર [-આવવી] -રાવું અ૦ક્રિ૦ ફેફર આવવી
ફેફરી સ્ત્રી૦, -રું ન૦ [प्रा फुर (सं स्फुर्) ઉપરથી] વાઈ
ફેફસું ન૦ [सं फुफ्फुस] શરીરનું હવા લેવા કાઢવાનું અંગ
ફેબ્રુઆરી પુ૦ [ઇં] ઈસ્વી સનનો બીજો માસ
ફેર (ફે) પુ૦ [इ फायर, हिं फैर] ગોળીબાર
ફેર પુ૦[दे फेरण]ફરક, તફાવત (૨) તમ્મર (૩) પેચ (૪) ઘેરાવો (૫) લૂગડાની ફડક (૬) ચક્કર, વધારેપડતું ફેરવાનું થવું તે (૭) ફેરવવાની ખીલી ઉદા૦ લવિંગિયાનો ફેર (૮) અ૦ ફરીથી [-આવવા=ચક્કર આવવાં -ખાવો=લાંબે રસ્તે-ચક્કર ખાઈ ને-આવવું -ચડવા=ફેર આવવા -પડવો=ફરક પડવો (૨) સુધારો થવો -પાડવા=પેચ પાડવા. ફેરમાં આવવું=લાંબે રસ્તે આવવું] ૦ફૂંડાળું ન૦ ચક્કર (૨) ગૂંચવાડો ૦ણી સ્ત્રી૦ ફેરી (૨) રખડપટ્ટી ૦તપાસ સ્ત્રી૦ ફરીથી તપાસ. ૦પાઘડી સ્ત્રી૦ ફરી જવું તે [-બાંધવી=બોલીને ફરી જવું (૨) સામા પક્ષમાં જવું (૩) ખોટી ટેવમાં પડવું] ૦પાળી સ્ત્રી૦ ફેરફાર (૨) વારાફરતી જુદો પાક ઉગાડવો તે ૦ફટક અ૦ આડુંઅવળું ભમતું હોય એમ ૦ફરક વિ૦ ઊલટું, ઊંધું (૨) અ૦ ગમે તેમ ૦ફાર પુ૦ ફરક, તફાવત (૨) સુધારો (૩) બદલી. ૦બદલ વિ૦ ફેરબદલીવાળું ૦બદલી સ્ત્રી૦, ૦બદલો પુ૦ અરસપરસ ફેરફાર, અદલાબદલી ૦વણી સ્ત્રી૦ ફેરવવું તે ૦વવું સ૦ક્રિ૦ 'ફરવું'નું પ્રેરક ૦વાદી વિ૦ ફેરવવાના વિચારનું (૨) પુ૦ તેવો આદમી ૦વાફેરવ સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી ફેરવવું તે ૦વાળું વિ૦ પેચદાર (૨) ચક્કર ખાવું પડે તેવું લાંબું (૩) ફરકવાળું
ફેરવો પુ૦ ['ફેર' પરથી] (કા.) હાથે પહેરવાનો વેઢ
ફેરાવો પુ૦['ફેર' પરથી] ફેર, ઘેરાવો (૨) ચક્કર
ફેરિયો પુ૦ ['ફેર' ઉપરથી] ફેરી કરનાર
ફેરિસ્ત સ્ત્રી૦[अ फिहिस्त, સર૦ મ] યાદી, ટીપ
ફેરી સ્ત્રી૦ ['ફેર' ઉપરથી] ચક્કર, આંટો (૨) વખત, વાર (૩) કોઈ પણ વસ્તુ વેચવા માટે ફરવું તે. [-કરવી, ફરવી=ઘેર કે લત્તે લત્તે ફરીને વેચવું] -રો પુ૦ આંટો (૨) વારો (૩) ચક્કર [ફેરા ફરવા=આંટા મારવા (૨) અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરવી (લગ્નવિધિમાં) (૩) લગ્નવિધિ પૂરો કરવો. ફેરા ફેરવી દેવા=ઝટપટ પરણાવી દેવું ફેરે જવું=બજારે જવું. ફેરો ખાવો=આંટો ખાવો, જઈ આવવું (૨) વ્યર્થ આંટો મારવો -થવો=નકામો ફેરો પડવો (૨) દસ્ત થઈ જવા -પડવો=જવાનો અર્થ ન સરવો -ફળવો=જવાનો અર્થ સરવો -ફાંટો કરવો, ખાવો=અહીં તહીં કામસર જવું-આવવું -લાગવો=દસ્ત થઈ જવા]
ફેલ (ફે) પુ૦ [अ फअल] ઢોંગ ૦ખોર વિ૦ ઢોંગી જામિ(-મી)ન પુ૦ સારી ચાલચલગતનો જામીન
ફેલ (ફે) સ્ત્રી૦ [જુઓ ફેલુ] લટ, સેર. [-ગૂંથવી=છૂટી સેરે ગૂંથવું]
ફેલાવ(-વો) (ફે) પુ૦ [प्रा पयल्ल (सं प्रसृ) ફેલાવું, પસરવું] વિસ્તાર, પ્રસાર (૨) વૃદ્ધિ; પ્રગતિ. -વું અ૦ક્રિ૦ પ્રસરવું (૨) વધવું
ફેલી (ફે) વિ૦ ફેલ-ઢોંગ કરનારું
ફેલું (ફે) ન૦[प्रा पयल(सं.प्रचल)લટકતું, ફરકતું] (દોરડું ભાગતાં મુકાતી) તારની લટ (૨) ફાંસ

(૩) મુશ્કેલી; ગૂચ [–મૂકવું=વાંધો નાખવો]
ફેલો પુ૦ [ઇ] કૉલેજમાં ગ્રેજ્યુએટ થયા બાદ આગળ અભ્યાસ માટે અપાતું એક પદ
ફેશન સ્ત્રી૦ [ઇ] આચારવિચારમાં અમુક ખાસ લક્ષણ–ઝોક કે વિશેષતા [–ચાલવી, નીકળવી, પડવી] –નેબલ વિ૦ ફેશનવાળું
ફેસલ વિ૦ [अ] છેવટનું (૨) નિકાલ થયેલું, ફૈસલ
ફેસલો (ફે) પુ૦ [अ] નિકાલ, ફૈસલો, અંત [–આણવો=પતવવું પૂરું કરવું –આપવો =ચુકાદો આપવો –મૂકવો=અંત આણવો –લાવવો=અંત લાવવો]
ફેસવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म फेसणें] તોડવું (૨) ઉતારી પાડવું, નીચે આણવું
ફેસ્તો પુ૦ [पो फेस्ता, म फेस्त પરથી?](સુ) ફેજ, ફજેતો
ફેળ અ૦ (કા) ચારે બાજુથી ખુલ્લું (૨) રક્ષણ વગરનું નધણિયાતું [સ્ત્રી૦ હાહાકાર
ફે અ૦ (ફે૦)[રવ૦]થાકની હાંફનો અવાજ (૨)
ફેંકવું (ફે૦) સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं, म] નાંખવું (૨) [લા]ગપ મારવી
ફેંકફેંકા, ફેંકાફેંક(–કી) (ફે૦) સ્ત્રી૦ સામાસામી ફેંકવું તે
ફેંકારવું (ફે૦) સ૦ક્રિ૦ ફેંદી કે વીંખીને લાંબું નાખવું ઉદા૦ વાળ ફેંકારીને બેઠી છે
ફેંટ (ફે૦) સ્ત્રી૦ [हिं] કમરની આજુબાજુનો લૂગડાનો બંધ (૨) [રવ૦] થપાટ, ધબ્બો [–પકડવી=કમરબંધ ઝાલીને પકડી રાખવું –મારવી=થપાડ–ધબ્બો લગાવી દેવો]
ફેંટો (ફે૦) પુ૦ [જુઓ ફેંટ] માથે બાંધવાનું લૂગડું, ફાળિયું (૨) તાડ અને તરસાડનાં પાંદડાંની વચલી નસ (૩) ઠગાઈ
ફેંદવું (ફે૦) સ૦ક્રિ૦ ફીંદવું, ચૂંથવું (૨) વિખેરી નાખવું ફેંદફેંદા, ફેંદાફેંદ(–દી) સ્ત્રી૦ ચૂંથાચૂંથ, વારંવાર ફેંદવું તે
ફેંદાવું (ફે૦) અ૦ક્રિ૦ 'ફેંદવું'નું કર્મણિ
ફેંફાટ (ફે૦) અ૦ [(રવ૦) ફે+ફાટ] પૂરપાટ (૨) બેફાટ (૩) ચારેગમ
ફેંફે (ફે૦) અ૦ જુઓ ફે
ફેંસલ,–લો (ફે૦) જુઓ 'ફેસલ'માં
ફૈસવું (ફે૦) સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફેસવું
ફૈડકો પુ૦ [રવ૦, જુઓ ફડકો] ફટકો, લૂગડાની ઝપટ (૨) ઉતાવળે જવું આવવું તે, ઘૂમાઘૂમ (૩) ખેડૂતનું એક ઓજાર [–મારવો=ઘૂમવું; ઝપાટાબંધ અહીં તહીં જઈ આવવું]
ફૈડાફૈડ સ્ત્રી૦[રવ૦]આમ ને તેમ જવું, હૈડફૈડ
ફૈણા સ્ત્રી૦ દરદનું શમવું તે
ફોઇયાત વિ૦ [ફોઈ ઉપરથી] ફોઈનું, –ને લગતું –રુ વિ૦ ફોઈ તરફનું (૨) ન૦ ફોઈએ આપેલી બક્ષિસ
ફોઈ, ૦બા સ્ત્રી૦ [જુઓ ફુઈ] બાપની બહેન ૦જી સ્ત્રી૦ [માનાર્થે] ફોઈ (૨) ફોઈસાસુ ૦સાસુ સ્ત્રી૦ પતિ કે પત્નીની ફોઈ
ફોક વિ૦ [दे॰ फुक्का (મિથ્યા)] ફોગટ, રદ ૦(–ગ)ટ વિ૦ (૨) અ૦ નકામું, વ્યર્થ [–જવું] ૦(–ગ)ટિયું વિ૦ મફતિયું (૨) નકામું
ફોકસ ન૦ [ઇ] દૂરબીન કૅમેરા ઇ૦નું અમુક ખાસ કેન્દ્ર કે બિન્દુ જ્યાં પ્રતિબિંબ બરોબર સાફ હોય છે [–મળવું =તેવું બિંદુ ગોઠવાવું –મેળવવું,=તેવું બિંદુ ગોઠવવું]
ફોકિયત સ્ત્રી૦ [अ] ગર્વ, અહંકાર
ફોકો પુ૦ ભરવાડ
ફોગટ,–ટિયું જુઓ 'ફોક'માં
ફોજ (ફો) સ્ત્રી૦[फा.]સેના ૦ખાતું ન૦ લશ્કરી ખાતું ૦દાર પુ૦ એક પોલીસ અમલદાર ૦દારી વિ૦કાયદાથી શિક્ષાપાત્ર ગુના સંબંધી 'ક્રિમિનલ' (૨) સ્ત્રી૦ ફોજદારનું કામ કે પદ (૩)ફોજદારી અદાલત [–કરવી, માંડવી = ફોજદારી ગુનાની ફરિયાદ કરવી]
ફોટ પુ૦ [सं स्फुट्] +સ્ફોટ, જોરથી ફૂટવું તે
ફોટો, ૦ગ્રાફ પુ૦ [इं] છબી [–પાડવો, –લેવો] ૦ગ્રાફર પુ૦ છબી પાડનાર કે તેનો ધંધાદારી ૦ગ્રાફી સ્ત્રી૦છબી પાડવાની કળા
ફોડ પુ૦, સ્ત્રી૦ [प्रा फोड (सं स्फोटय्)] ફોડવું તે (૨) વિગત (૩) નિકાલ (૪) વહેંચણી [–પાડવો=છૂટુંછૂટું કરીને બતાવવું, વિગતે સમજાવવું] ૦ણી સ્ત્રી૦ ફોડવાની ક્રિયા (૨) [સર૦ म] વધાર

ફોડલી સ્ત્રી૦ [प्रा फोड (सं स्फोट) ફોલ્લો] ફોલ્લી -લો પું૦ ફોલ્લો

ફોડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ફોડ] ફૂટે એમ કરવું (જુઓ ફૂટવું) (૨) -નો નિકાલ લાવવો (૩) ન૦ સમારીને કરેલો શાક ઇ૦ નો કકડો (૪) દહીંનું ખડબું [ફોડીને કહેવું=ખુલ્લેખુલ્લું કહેવું ફોડી લેવું = માથે પડ્યું વેઠી લેવું]

ફોડચી સ્ત્રી૦ (સુ) ઝેરી સાપની એક જાત

ફોત સ્ત્રી૦ એક જાતની પોચી ડાગર

ફોત વિ૦ [अ] કતલ કરેલું, મારેલું

ફોતરી સ્ત્રી૦ ભિંગડું, પોપડી -રું ન૦ છોતરું (૨) કાગળનો ટુકડો [ફોતરા જેવું=માલ વિનાનું ફોતરું નાખવું=અરજીનો કાગળ મોકલવો (તુચ્છકારમા)]

ફોદુ વિ૦ [જુઓ ફદફદવું] પોચું, ખાલી ફૂલેલું -દો પું૦ લોચો (દૂધદહીં ઇ૦નો)

ફોન પું૦ [इ] ટેલિફોન [-આવવો=ફોનની ઘંટડી વાગવી; ફોન દ્વારા વાત કરવાનું થવું. -કરવો=ફોનથી વાત કરવી. -જોડવો=કોઈ જોડે વાત કરવા તેના ફોન સાથે જોડાણ કરવું. -થવો=ફોનનું જોડાણ થવું (૨) ફોન કરાવો -લેવો=ફોન કરનારની વાત સાભળવા ફોનનું યત્ર હાથમા લેવું (૨) તેનો સદેશો સ્વીકારવો]

ફોનોગ્રાફ ન૦ [इं] જુઓ ગ્રામોફોન

ફોફળ ન૦ [प्रा पोप्फल (सं पूगफल)] સોપારી -ળી સ્ત્રી૦ સોપારીનું ઝાડ

ફોફળિયું ન૦ સ્ત્રીઓનું એક જાતનું વસ્ત્ર

ફોફળી સ્ત્રી૦ જુઓ 'ફોફળ'મા

ફોફું ન૦ [दे पुप्पुम=ફૂલેલું, જાડું] ખાલી ફૂલેલું-શક્તિ વગરનું માણસ(૨)[કા]સીગનું ફોતરું [ફોલ્લો

ફોફૈયો પું૦ ['ફોફું' ઉપરથી] પાણીથી ભરેલો

ફોમ (ફો) સ્ત્રી૦ [જુઓ ફામ] યાદ

ફોર [अ] (ફૉર,),૦મ સ્ત્રી૦ સુગધ, સુવાસ(૨) [લા] આબરૂ [-મારવી=સુગધ મહેકવી (૨) બડાઈ મારવી.] ૦વવું સ૦ક્રિ૦ 'ફોરવું'નું પ્રેરક ૦વું અ૦ક્રિ૦ સુવાસ રેલાવી

ફોરન (ફો)અ૦ [अ] ઝટપટ, જલદી

ફોરવું, -વવું જુઓ 'ફોર'મા

ફોરાઈ (ફો) સ્ત્રી૦ [प्रा फुर् (सं स्फुर्)] સ્ફૂર્તિ, ચચળાઈ; ચાલાકી

ફોરું (ફો) વિ૦ [જુઓ ફોરાઈ] ચંચળ, ચાલાક (૨) જરા મોટું, ખૂલતું (૩) હલકું, અલ્પ વજનવાળું (૪) [ફો] ન૦ છાંટો, ટપકું. [ફોરાં પડવાં=વરસાદના થોડા છાંટા પડવા]

ફોલ પું૦[प्रा फोड (सं स्फोटय्) પરથી] ફોલીને કાઢેલું તે (૨) કચૂકા કાઢી નાખેલી આબલી ૦વું સ૦ક્રિ૦ છોડા વગેરે કાઢી ચોખ્ખું કરવું [ફોલી ખાવું=ચૂટી ખાવું, ખૂબ નિંદા કરવી (૨) પૈસાટકા છેતરીને પડાવી લેવા] -લાઈ (-મણી) સ્ત્રી૦, -લામણ ન૦ ફોલવાની મજૂરી

ફોલ્લી સ્ત્રી૦ ['ફોડલી' ઉપરથી] નાનો ફોલ્લો -લ્લો પું૦ ગૂમડું (૨) ઝળેળો [-ફૂટી જવો = પીડા ટળવી (૨) સશય જવો, ભેદ ખુલ્લો થવો (૩) નિકાલ થવો ફોલ્લા ફોડવા = ભૂડું બોલવું, બદગોઈ કરવી]

ફોશી વિ૦ ['ફૂશ' ઉપરથી] બાયલું, ઢીલું

ફોસલામણ(-ણી) સ્ત્રી૦ [प्रा फुसणा (सं स्पर्शना) પપાળવું ઉપરથી] પટામણ (૨) છેતરામણ -ણું વિ૦ (૨) ન૦ પટામણું

ફોસલાવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ફોસલામણ] પટાવવું, છેતરવું

ફોસલાવું અ૦ક્રિ૦ છેતરાવું; પટાવું

ફૉસ્ફરસ પું૦ [इ] હવા લાગતા સળગી ઊઠે એવું એક રસાયન (દીવાસળીમા વપરાય છે)

ફ્રેંચ વિ૦ [इं] ફ્રાન્સ દેશનું (૨) સ્ત્રી૦ ફ્રાન્સની ભાષા

બ

બ પુ૦ [सं] ત્રીજો ઓષ્ઠ્ય વ્યંજન ૦કાર પુ૦ બ અક્ષર કે ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે બકારવાળું

બક પુ૦[सं] બગ, બગલો (૨) [स] કૃષ્ણે મારેલો એક રાક્ષસ ૦(-ગ)ધ્યાન ન૦ બગલા જેવું દંભી ધ્યાન-ધ્યાનનો ઢોંગ, ધૂર્તતા ૦(-ગ)ધ્યાની વિ૦ ધૂર્ત

બકડિયુ ન૦ [બે + કડુ] એક વાસણ

બકબક સ્ત્રી૦, -કાટ(-ટો,-રો) પુ૦ [प्रा बुक्क, हिं बकना = ભૂકવુ કે ગર્જવુ] નકામો લવારો-ડાચાકૂટ, બકવાટ [કરન રુ

બકબકિયુ વિ૦ ['બકબક' ઉપરથી] બકબક

બકરકૂદી સ્ત્રી૦ [બકરો + કૂદવુ ? સર૦ म] તોફાન, મસ્તી, મકરકૂદી

બકરી સ્ત્રી૦ [सं वर्कर] બકરાની માદા [-બે થઈ જવું = સાવ નરમ થઈ જવુ] -રું ન૦ એક ચોપગુ -રો પુ૦ બકરાનો નર (૨) રેલવેનાં વેગનોને ધકેલવા માટે પૈડા નીચે રેલ પર મૂકીને વાપરવાનું એક લાબુ દોરા જેવુ સાધન

બકરી ઈદ સ્ત્રી૦[अ बक्र + ईद] મુસલમાનોનો એક કુરબાનીનો તહેવાર

બકલ ન૦ [इं] કમરપટો તગ કરવા-ખોસવા વપરાતી અણીદાર જીભોવાળી કડી

બકવા, ૦ટ(-દ) પુ૦ [જુઓ બકવુ, हिं , म] બકબકાટ, લવારો [-કરવો]

બકવુ સ૦ ક્રિ૦ [प्रा बुक्क ? સર૦ हिं बकना, म बकणें] નકામો લવારો કરવો (૨) બોલવુ (તિરસ્કારમાં) (૩) હોડ -શરત લગાવવી

બકવૃત્તિ સ્ત્રી૦ [सं] બગલા જેવી વૃત્તિ, બક ધ્યાનીની દંભી સ્વાર્થસાધુ વૃત્તિ

બકાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ બગાસુ [-ખાવી]

બકાત વિ૦ [अ बाकियात] વાપરતા વધેલું, બાકી બચેલું, બચત (૨) બાકી બાદ [-રાખવુ = બાકી રાખવું, બાદ કરવુ]

બકાન ન૦ [फ़ि बकायन, म बकाण] એક વનસ્પતિ [(-આવવી)

બકારી સ્ત્રી૦ ઊલટીનો ઊબકો-ઉકરાંટો

બકા(-ખા)રો પુ૦ [दे बुक्कार] બૂમ, બરાડો (૨) બકવાદ [-પાડવો = બૂમ પાડવી]

બકાલ પુ૦ [अ बक्काल] કાછિયો (૨)વાણિયો (તુચ્છકારમાં) ૦વેડા પુ૦ બ૦ વ૦ હલકા પ્રકારના વાણિયાવેડા -લાપીઠ સ્ત્રી૦ શાક-બજાર -લી પુ૦ બકાલ, કાછિયો -લુ ન૦ લીલોતરી, શાક (૨) બકાલનો ધંધો

બકી સ્ત્રી૦ [सं] બગલી (૨) (स) પૂતના (૩) ['બચી' ઉપરથી] બોકી, ચુંબન (બાળભાષા)

બકુલ ન૦, -લી સ્ત્રી૦ [सं] બોરસલીનું ઝાડ (૨) તેનુ ફૂલ [છોકરો (લાડમા)

બકૂડી સ્ત્રી૦ [જુઓ બચુ], છોકરી -ડો પુ૦

બકોર પુ૦ [दे बुक्कार] ઘોઘાટ; કોલાહલ ૦વું સ૦ક્રિ૦ બૂમ પાડી બોલાવવુ

બક્ષવુ સ૦ક્રિ૦ [फा बख्शीदन] ભેટ તરીકે અર્પવું (૨) આપવુ

બક્ષિશ(-સ) સ્ત્રી૦ [फा] ભેટ ૦પત્ર ન૦ બક્ષિસ આપ્યા બાબતનું લખાણ-દસ્તાવેજ

બક્ષી પુ૦ [फा] લશ્કરને પગાર આપનાર અમલદાર (૨) નાગરોમાં એક અટક

બખડિયુ ન૦ (ચ) જુઓ બકડિયું

બખતર ન૦[फा बक्तर] લોઢાનો પોશાક,કવચ, બખ્તર -રિયો પુ૦ બખતરવાળો યોદ્ધો

બખતાવર વિ૦ [फा] બખ્તાવર, ભાગ્યશાળી, સુખી ૦કદમ વિ૦ શુભ પગલાંનુ

બખર સ્ત્રી૦, ન૦ [જુઓ ખબર, સર૦ म] વૃત્તાંત (૨) ઇતિહાસ, તવારીખ

બખરવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ બખર] સાલવુ, લાગવુ (૨) [फा वखर, हिं बखरा = હિસ્સો] પચવું, ભોગવી શકાવુ

બખાબખી સ્ત્રી૦[જુઓ બખેડો] લડાલડી, ટંટો (૨) બખેડો, ફિસાદ [ગાબડુ

બખારું ન૦ ['બગ' ઉપરથી] બાકોરુ, કાણુ,

બખારો(-ળો) પુ૦ [જુઓ બકારો] મોટો ઘાંટો, બુમાટો, હોહા [બખાળા કાઢવા = દિલની દાઝ બોલીને બહાર પાડવી બખાળા પાડવા = ઘાંટા-બરાડા પાડવા]

બખાળિયુ વિ૦ ['બખાળો' ઉપરથી] બખાળા પાડ્યા કરતુ — તેવી ટેવવાળુ
બખિયો પુ૦ [फा बखयह] આટી દઈને ભરેલો દોરાનો ટાંકો [–દેવો, મારવો]
બખીલ વિ૦ [अ] કંજૂસ (૨) કંગાલ ૦પણુ ન૦, ૦તા, –લાઈ સ્રી૦ કંજૂસાઈ (૨) કંગાલિયત
બખુ' ન૦ [જુઓ બખારુ] બાકોરુ, બગુ (ચ)
બખેડો પુ૦ [સર૦ हिं. बखेडा (सं व्याक्षेप, प्रा वक्खेव ?)] મારામારી, ટટો
બખોલ સ્રી૦ ['બખુ' ઉપરથી] બાકુ – પોલાણ (ઝાડ, પહાડ, જમીન વગેરેમા)
બખ્ખડ વિ૦ [જુઓ ખબ્બડ] જાડુ, ઘટ્ટ
બખ્ત ન૦ [फा.] નસીબ
બખ્તતીતર ન૦ એક પક્ષી
બખ્તર, –રિયો જુઓ 'બખતર'મા
બખ્તાવર વિ૦ [फा.] જુઓ બખતાવર
બગ પુ૦ [सं वक, प्रा] બગલો
બગડવુ અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं बिगडना, म बिगडणें જુઓ બગાડ] કથળવુ, વણસવુ, ખરાબ થવુ (૨) ભ્રષ્ટ થવું (૩) અણબનાવ હોવો કે થવો
બગડિયુ' વિ૦ ['બગડો' ઉપરથી] જોડીવાળુ, જોડીનું (૨) બને બાજુ ઢળી પડે તેવુ (૩) ન૦ એક જાતની રાંપડી
બગડિયો પુ૦ [જુઓ બગડિયુ] બે સેરો બુડાડીને અને બે તારીને ભરેલો ખાટલો
બગડો પુ૦ [सं द्विक] બેનો આકડો [બગડે બે = છૈયાછોકરા વિનાના, વર ને વહુ (૨) માલ વિનાનું, નપુસક (૩) બે ભેગા થાય એટલે કામ બગડે – એ અર્થની ઉક્તિ બગડે બે થવું = નિર્વંશ જવુ (૨) ધબાય નમ]
બગદો પુ૦ [સર૦ हिं वगदना, જુઓ બગડવુ] કચરો, પૂજો
બગદોઈ સ્રી૦ + જુઓ બદગોઈ
બગધ્યાન, –ની વિ૦ જુઓ 'બકધ્યાન'મા
બગબગું' ન૦ [સર૦ म वगर्णे = જોવુ અથવા म वर्गे = બહાવરાપણુ] ભળભાંખળુ, મળસકુ
બગભગત પુ૦ બગલા જેવો ઢગી ભગત
બગરી સ્રી૦, –રુ ન૦ [प्रा वग्ग (सं वल्ग्) = ઉપર કૂદી – તરી આવવુ ? સર૦ हिं वगरना ફેલાવું, વીખરાવું] ઘી તાવવાથી ઉપર તરી આવતો કચરો (૨) ઘીતેલનો રગડો
બગલ સ્રી૦ [फा] ખભા તળેનો હાથના મૂળ આગળનો ખાડો [–ઢેવી = બગલના વાળ મૂડવા –વધવી = બગલના વાળ વધવા. બગલમાં ઘાલવું = જુઓ બગલમા લેવુ બગલમાં ઘાલી ઊડી જવુ = છેતરીને સટકી જવુ, ધૂતી જવુ બગલમાંથી વાત કરવી = ગપ મારવી બગલમાં મારવું = બગલમા દબાવાય તેમ પકડવુ (૨) કબજે કરવુ બગલમાં રાખવું = કબજામા રાખવુ (૨) આશરામાં રાખવુ બગલમાં લેવુ = બગલમા દબાવાય તેમ પકડવુ (૨) આશરો આપવો. બગલમાં હોવું = કબજામા હોવુ (૨) સભાળ નીચે હોવુ બગલો ઉઘાડી થવી = આજુ બાજુની ઓથ ચાલી જવી (૨) પાસેનુ બધું જતુ રહેવુ, માલમતા ઊડી જવી (૩) કામમાથી છૂટા થવુ, નિરાત થવી બગલો ઉઘાડી મૂકવી = શરમ નેવે મૂકવી, નફ્ફટ થવુ બગલો ઊંચી કરવી = દેવાળુ કાઢવુ બગલો ફૂટવી = એક હાથને સામી બગલમા ઘાલી અવાજ કરવો, કાખલીઓ ફૂટવી (૨) રાજી રાજી થઈ જવું બગલો દેખાડવી = દેવાળુ કાઢવુ બગલો વગાડવી = જુઓ બગલો ફૂટવી.] ૦ગીર વિ૦ આલિંગન આપનાર ૦ગીરી સ્રી૦ આલિંગન. ૦થેલી સ્રી૦ ખભા પર ભેરવતા બગલ નીચે લટકતી રહે તેવી થેલી ૦બચ્ચુ' વિ૦ બગલમા સમાઈ રહે તેવુ ઠીંગણુ, ગઢ્ઢુ. ૦મો પુ૦ લાઠીની એક કસરત –લિયો પુ૦ ગમે ત્યારે ગમે તેવુ કામ દે એવો માણસ
બગલદાણુ પુ૦ બ૦વ૦ ['બકલ' ઉપરથી ?] છૂટી કડીઓની સાકળ
બગલબચ્ચું, બગલમો જુઓ 'બગલ'મા
બગલિયો પું૦ જુઓ 'બગલ'મા
બગલી સ્રી૦ ['બગલ' ઉપરથી] મગદળ જોડીની કે મલખંભની એક કસરત
બગલી સ્રી૦ [सं वक, प्रा वग ઉપરથી] બગલાની માદા –લુ' ન૦ એક પખી. –લો પુ૦ નર

બગલું, બક [બગલ-ભાવાર્થી=બગલાની જેમ આપમતલબી-ધૂર્ત બગલો પાવરા (પ્રાવટ) બેસવો=બગલાની જેમ ઢોંગ કરવો (૨) દેવાળું કાઢવું] [વપરાય છે)
બગવા પુ૦ કાનનો મેલ (બ૦વ૦ રૂપમા
બગવાવું અ૦ક્રિ૦[સર૦ म बर्गो=બાવરાપણું] બાવરા થવું, બાધા જેવું થવું (ઊ વમાથી ઊડતાં)
બગા, ૦ઈ સ્રી૦ [दे विग्गाइआ, विग्गाइ] ઢોર કે કૂતરાં ઉપર બેસતી એક જાતની માખ (૨) કાનનો એક રોગ
બગાડ,-ડો પુ૦ [हिं, विगाड, म विगड, विघड (सं विघटन)] નુકસાન, ખરાબી (૨) વિકાર, સડો (૩) અણબનાવ (૪) ભ્રષ્ટતા [-કરવો, -થવો] ૦વું સ૦ક્રિ૦ બગાડ કરવો
બગાવત સ્રી૦ [સર૦ म वर्णे=જોવું] ચીવટ, નિષ્ઠા (૨) [अ] બંડ
બગાસું ન૦ [सं विकस्, प्रा विगस] ઊંઘ ભરાતાં કે કંટાળાને વખતે દીર્ઘશ્વાસ લેતાં મોં ફાડવું તે [-આવવું, ખાવું]
બગી સ્રી૦ [इं बग्गी] એક જાતની ઘોડાગાડી (૨) [સર૦ म वर्णे] નજર (૩)[?] ઉચ્ચારનું સ્થાન, મોં ૦ખાનું ન૦ ઘોડા કે ગાડીઓ રાખવાનો તબેલો
બગીચો પુ૦ [फा बाग्चह] બાગ [બાકું
બગું ન૦ જુઓ બખું, બાકું (૨)દીવાલમાં પડેલું
બગો પુ૦ ['બગ' ઉપરથી?] (શોકને પ્રસંગે પહેરવાનો) વચ્ચે તથા કિનારીમા ધોળી ધોળી ભાતવાળો ગળીના રંગનો સાલ્લો
બગ્ગો પુ૦ [सं वक] (પ) બગલો
બ(૦ઠ)ઘડાટી સ્રી૦ [રવ૦] (કા) ત્રમઝટ (૨) દેકારો (૩) ધમાલ (૪) મારામાર
બઘાર વિ૦['બાઘુ'ઉપરથી]હેબતાયેલું,બેઆકળું
બચક બચક અ૦ [રવ૦] ધાવવાનો અવાજ
બચકવા પુ૦ ['બચકું' ઉપરથી] જેને તેને બચકા ભરે એવો એક વાયુરોગ
બચકબચકા, બચકાબચકી સ્રી૦ ['બચકું' ઉપરથી] સામસામે બચકાં ભરવાં તે
બચકાટવું સ૦ક્રિ૦ ['બચકું' ઉપરથી] બચકે બચકે ખાવું કે કરડવું
બચકારવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] વહાલનો 'બુચ્ચ' અવાજ કરવો, તેમ કરી લાડ લડાવવું
બચકારો પુ૦ [રવ૦] બચબચ અવાજ (જેમ કે, અમુક લોક ખાતાં કરે છે) [પોટલી
બચકી સ્રી૦ [तुर्की बुकचह, हिं बुकचा] નાની
બચકું ન૦ [જુઓ 'બચકારો' તથા 'બચકી'] કરડવું તે, ડાકુ (૨) બચકામાં માય એટલો ટુકડો (૩) પોટકું [-ભરવું=કરડવું, ડાકુ ભરવું] [પોટલું
બચકો પુ૦ [જુઓ બચકી] મોટી બચકી,
બચકોરવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦, સર૦ म बुचकळणें] બોળવું (૨) ['બચકારો' ઉપરથી] ઢોરને બચકારા વડે શાંત કરવું કે હાંકવું
બચકોરું ન૦ [જુઓ બચકોરવું] ડૂબકી
બચગી સ્રી૦ [फा वच्चह ઉપરથી] બાળપણ
બચત વિ૦ ['બચવું' ઉપરથી, સર૦ हिं] બચેલું, વધેલું (૨) સ્રી૦ બચેલું -વધેલું તે (૩) બચાવેલી રકમ ૦ખાતું ન૦ બચત પૈસાનું ખાતું
બચપણ ન૦[બચ્ચું 'ઉપરથી,સર૦हिं वचपन] બાળપણ
બચબચ અ૦[રવ૦]ધાવવાનો અવાજ -ચાટ પુ૦ બચબચ અવાજ [વસ્તારી
બચરવાળ વિ૦[બચ્ચું+વાળું]છોકરાંછૈયાવાળું,
બચવું અ૦ક્રિ૦ [सं वञ्च् , સર૦ हिं वचना] ઊગરવું (૨) વધવું, સિલક રહેવું
બચાઈ સ્રી૦ ['બચવું' ઉપરથી] બચત, ઉગારો -ઉ વિ૦ બચત કરનારું
બચારવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] બચકોરવું (હાંકતાં)
બચારું વિ૦ જુઓ બીચારું
બચાવ પુ૦ [જુઓ બચવું; हिं , म] સંરક્ષણ (૨) ઉગારો,બચત.[-કરવો=દોષિત નથી એમ સાબિત કરવું] ૦પક્ષ પુ૦ બચાવ કરનારો પક્ષ, પ્રતિવાદીનો પક્ષ ૦વું સ૦ક્રિ૦'બચવું'નું પ્રેરક -વો પુ૦ + બચાવ
બચી સ્રી૦ [બચ્ચું' ઉપરથી] છોકરી, દીકરી
બચી(-ચ્ચી) સ્રી૦ ['બચ' રવ૦] ચુંબન
બચુ પુ૦, (૨) સ્રી૦ [જુઓ બચ્ચું] છોકરા કે છોકરીને માટે લાડવાચક શબ્દ
બચેરી સ્રી૦ [म] (સુ) કૂથલી, નિંદા

બચોળિયું ન૦ ['બચ્ચુ' ઉપરથી] નાનું બાળક
બચ્ચાકચ્ચાં ન૦ બ૦વ૦ ['બચ્ચુ'નો દ્વિર્ભાવ] નાના છોકરા, છૈયાછોકરા
બચ્ચી સ્ત્રી૦ જુઓ બચી
બચ્ચું ન૦ [ફા बच्चह्, हिं, म बच्चा (सं. वत्स ?)] બાળક (પ્રાય પશુનું) –ચ્ચો પુ૦ છોકરો(૨)[લા]માણસ–'એની માનો દીકરો,' એવો ભાવ બતાવે છે ઉદા૦ બચ્ચા હોય તે હવે આવે –ચ્ચમજી,–ચ્ચાજી પુ૦ [સર૦ म] (બચ્ચો ૨ અર્થમા પ્રાય સબોધનમા વપરાય છે)
બચ્છડ વિ૦ બરછટ, ખરબચડુ ૦પણું ન૦
બજર પુ૦, સ્ત્રી૦ તમાકુ, છીંકણી [–દેવી (દાતે)=દાતે છીંકણી ઘસવી.]
બજરબટ્ટુ(–ટ્ટુ) ન૦ [સર૦ हि वजरवट्टू, सिंहल मचर वट्टू] પોયણીનું ફળ (૨) રીંછના મોમા ઘાલીને કાઢી લીધેલો કાળો મણકો (નજર ન લાગે માટે બાળકને કોટે બાવવાનો)
બજરંગ(–ગી) પુ૦ [सं वज्राग, हिं] (સ) હનુમાન ૦દંડ પું૦એક પ્રકારની દડની કસરત
બજરિયું ન૦ ['બજર' ઉપરથી] બજર–છીંકણીની ડાબલી
બજ(–જા)વણી સ્ત્રી૦ ['બજાવવું' ઉપરથી] અમલમા મૂકવુ–મુકાવુ તે
બજવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा वज्ज (सं वद्), સર૦ हिं वजना] અમલમા આવવુ–મુકાવુ (૨) વાગવુ (વાદ્યનુ, કલાકનુ) –વૈયો પુ૦ [સર૦ हिं, म वजवय्या] કુશળ વાદ્ય વગાડનારો
બજાક(–ખ) વિ૦ [म] બેવકૂફ
બજાજ પુ૦ [अ वज्जाज] કાપડિયો (૨) એક મારવાડી અટક –જી સ્ત્રી૦ વેચવાની ચતુરાઈ (૨) વેચનાર અને ખરીદનાર વચ્ચેની રકઝક
બજાણિયો પુ૦ ['બજાવવું' ઉપરથી ?] નટ, દોરડા ઉપર નાચનાર
બજાર પુ૦,સ્ત્રી૦, ન૦ [फा. वाजार] ચૌટું,હાટ (૨) ગુજરી (૩) ભાવ, દર (૪) ખપત; ખરીદ. [–કરવું=બજારમા ખરીદી કરવા જવું –બેસી જવું=ભાવ બેસી જવા–ઓછા થઈ જવા. –માંડવું=વસ્તુઓ લઈ વેચવા બેસવુ. –વધી જવુ=ભાવ વધી જવા –વહોરવું, હોરવુ=બજારમાથી જરૂરી ખરીદ કરવી.] ૦ગપ સ્ત્રી૦બજારમા ચાલતી–જાહેર ઊડતી વાત ૦બુ સ્ત્રી૦દુકાનદાર વેશ્યા ૦પૂતળી સ્ત્રી૦ બનીઠનીને ફર્યા કરનારી સ્ત્રી ૦ભાવ પુ૦ બજારમા ચાલતો ભાવ –રી વિ૦ બજારનુ,–ને લગતુ –રુ વિ૦ બજારનું; સાધારણ, હલકું (૨) બજારમા ચાલતુ, ઊડતુ; સત્તાવાર નહિ એવુ (૩) સ્ત્રી૦ દુકાનદાર વેશ્યા; બજારણ ['બજવું'નુ પ્રેરક
બજાવણી સ્ત્રી૦જુઓ બજવણી. –વું સ૦ક્રિ૦
બજીદ વિ૦ [फा वजिद] આગ્રહી, હઠીલું
બજેટો પું૦ લોટો
બજેઠો પુ૦[हिं. विजायठ ?] હાથનુ એક ઘરેણુ
બઝ ન૦ એક પક્ષી
બઝાડવું સ૦ક્રિ૦ 'બાઝવું'નુ પ્રેરક (૨) [લા] માથે નાખવુ, ગળે વળગાડવુ
બઝૂ(–ઝો)ડવુ સ૦ક્રિ૦[બ (सं वि) + ઝૂડવુ] ઉપરાઉપરી સારી પેઠે ઝૂડવુ – મારવું
બટ વિ૦ [सं वटु, कै वृत्त (प्रा वट्ट), સર૦ म.] ભરાવદાર(૨) નક્કર, ઘટ(૩)પું૦, ન૦ ઠીંગણું, મજબૂત ટટ્ટુ (૪) [?] ન૦ ઊંચામા ઊંચી જાતનુ લોઢુ (૫) અ૦ સાવ, તદ્દન
બટક વિ૦ [રવ૦] બરડ (૨) ['બટકું' ઉપરથી અથવા બટુક' ઉપરથી] ખરાબોલુ, તીખું; કડક ૦ણુ(–ણું) વિ૦ બરડ; બટકી જાય એવું (૨) કરડકણું ૦બોલું વિ૦ ટીખળ કરનાર, વિનોદી(૨)રોકડું પરખાવી દેનાર–કહી દેનારું
બટકવું અ૦ ક્રિ૦ ['બટક' રવ પરથી] ભાગી જવુ (૨) ખરી જવુ બટકાવું અ૦ ક્રિ૦ ફાસાઈ જવુ (૨) ફડ ફડ ફાટી જવું (કપડા માટે)
બટકી સ્ત્રી૦ [જુઓ બટ] ઠીંગણી, ભરાવદાર સ્ત્રી (૨) [म]ચાકરડી, લૂડી(૩)રખાત, વેશ્યા
બટકું ન૦ [सं वटक=ખડ, ટુકડો] બચકું; ડાકું (૨) કડકો (૩) વિ૦ ['બટુક' ઉપરથી] ઠીંગણુ [–ભરવું=(ટુકડો મોમાં આવે તેમ) બચકુ ભરવુ]
બટણુ પું૦ એક પક્ષી
બટન ન૦ [इं] બોરિયુ, બુતાન (૨) વીજ ળી

ચલાવવા દાબવાની બોરિયા જેવી કળ [-ઘાલવું, ભીડવું = બોરિયું ગાજમાં ઘાલી પહેરવું -ચોડવું, લગાવવું = કપડા પર તેની જગાએ બટન ટાંકવું -દબાવવું = વીજળીની કળ ચાલુ કરવી કે બંધ કરવી]

બટમોગરો પું૦ [બટ + મોગરો; સર૦ મ] ઘણી પાંખડીઓવાળો મોગરો

બટવો પું૦ [સર૦ हिं बटुवा (सं वृत्त, प्रा वट्ट)] વાટવો (૨) બેઠા ઘાટનો લોટો

બટહજારી સ્ત્રી૦ [બટ + હજારી] એક ફૂલઝાડ

બટા ન૦ એક પક્ષી

બટાઉ વિ૦ [सं वंट्=વહેંચી નાખવું] ઉડાઉ (૨) [म] છેલ, રડીબાજ

બટાકિયું ન૦ ['બટાકો' ઉપરથી?] એક જાતનું ખોટું મોતી (૨) કેરીનું એક અથાણું

બટાકીદાસ પું૦ ['બટાકો' ઉપરથી] નાનો ગાંઠિયા જેવો માણસ

બટાકો(-ટો) પું૦ [पो बटाटा] એક કંદ

બટાવું અ૦ક્રિ૦ [दे वट्ट = હાનિ, બટ્ટો] (અનાજ કે ખાવાનું) ઘણો વખત પડી રહેવાથી વાસ મારવી – પાછું વળવું

બટાશિયાં ન૦બ૦વ૦ દાણાના ખોખાં [-ઊડવાં = ધનધાન્ય બધું વપરાઈ જવું, તદ્દન ખાલીખમ થવું]

બટુ પું૦ [सं] નાનો છોકરો ૦ક પું૦ જનોઈ દીધા વગરનો છોકરો (૨) ઠીંગણો માણસ

બટેર ન૦ [प्रा वट्टय (सं वर्तक), સર૦ हिं, म] એક પક્ષી

બટેરું ન૦ [दे वट्ट કે वट्टुअ = પાત્રવિશેષ, સર૦ हिं बटेरा] મોટું ગાડિયું, રામપાતર -રો પું૦ માટીનો વાડકો

બટ્ટો પું૦ [दे वट्ट = હાનિ] આળ, તહોમત (૨) ડાઘ, લાંછન [-લાગવો = આબરૂને હાનિ પહોંચવી] (૩) [इ बॉटल] શીશો (દારૂનો)

બઠ વિ૦ [दे] મોટું (૨) જુઓ બરડ

બડઘડાટી સ્ત્રી૦ (કા) જુઓ બઘડાટી

બડઘા પું૦બ૦વ૦ [સર૦ म बडगा = સોટા] મોલ કાપી લીધા બાદ રહેલાં ઠૂંઠાં (કપાસ, તુવેર ઇ૦નાં)

બડઘો પું૦ [સર૦ બડઘા કે दे वड्ड = મોટું] જાડો લઠ્ઠ માણસ

બડજંગી વિ૦ [બડ + જંગ] બહાદુર

બડદ ન૦ (કા) સારો લાભ

બડફું ન૦ [બબડવું + ફફડવું?] છણકો, તરછોડીને બોલવું તે [બડફાં નાખવાં = છણકા કરવા બડફાં હાંકવાં = ગપ મારવી]

બડફો પું૦ (સુ) જાડી બુદ્ધિનો, અડબંગ માણસ

બડબડ અ૦ (૨) અ૦ [प्रा वडबड] બકબક, લવલવ ૦વું અ૦ક્રિ૦ બડબડવું, બડબડ કરવું (૨) અણગમાને કારણે મનમાં ગણગણવું (૩) [સુ] વઢવું -ડાટ પું૦ બડબડવું તે, બડબડાટ -ડાટિયું, -ડિયું વિ૦ બબડાટિયું, બડબડાટ કરનારું

બડબડો પું૦ [જુઓ 'બદબો' કે 'બદ'] (ચ) ફદફદતો ગંદવાડો

બડબવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म वडवणें] મારવું; ઝાપટવું (૨) દબાવવું; ગડબવું (૩) કણસલાં ઉપર બૂધાં મારી દાણા છૂટા પાડવા

બડભાગી વિ૦ [हिं, (બડ + ભાગ્ય)] મહા ભાગ્યશાળી, ભારે નસીબદાર

બડમૂછો, -છિયો વિ૦પું૦ મૂછો વગરનો

બડવું સ૦ક્રિ૦ [सं वट्, हिं बटना] સૂતર ઠરડવું

બ(૦ર)ડવું ન૦ ભિલાગરું [સ્વ૦?]

બડવો વિ૦ પું૦ [प्रा वडुअ (सं वटुक)] માથું મૂંડાવેલો, કઢરૂપો (૨) પું૦ જેને જનોઈ દેવામાં આવતું હોય તે છોકરો (૩) છોલેલી શેરડી કે સાંઠાનો કકડો [-ઉઠાડવો, દોડાવવો, રૂઠવો, મનાવવો = જનોઈ પહેરાવ્યા પછી ગુરુઘેર અભ્યાસ માટે જવાનો દેખાવ કરવાની વિધિમાં કરાતી ક્રિયાઓ -કરવો = છોલેલી શેરડીનો નાનો કકડો કરવો.]

બડહંસ સ્ત્રી૦ મેઘરાગની એક રાગણી

બડાઈ સ્ત્રી૦ ['બડું' ઉપરથી] મોટાઈ (૨) મગરૂરી (૩) ફૂલ [-મારવી, હાંકવી = શેખી કરવી, આપવખાણ કરવાં.] ૦ખોર વિ૦ બડાઈ હાંકનાર

બડાફેંગ સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

બડાબૂટ અ૦ ભડાભૂટ, વેરણછેરણ, અવ્યવસ્થિત

બડાશ સ્ત્રી૦ ['બડું' ઉપરથી] બડાઈ, ફૂલ
બડીકો પું૦ [સર૦ મ वडी=લાકડી, સોટી] (કા) દડૂકો, દાંડિયો
બડી ફજર સ્ત્રી૦ [हिं] મળસકું
બડું વિ૦ [दे वड] મોટું, ભારે
બડૂકો પું૦ [રવ૦] કઠણ વસ્તુ ભાંગતાં કે ચાવતાં થતો અવાજ [–બોલવો=કઠણ વસ્તુ ભાગતા એવો અવાજ થવો બડૂકા બોલાવવા=બડૂકા બોલાવી–બોલાવીને–આરામથી ખાવું]
બડેજાવ વિ૦ [મ, हिं बढे जाओ!] મહાન; શ્રીમંત (૨) અ૦ ઘણું જીવો, ચડતી કળા થાઓ, એવો ઉદ્ગાર
બડેશી સ્ત્રી૦ જુઓ બડાશ
બઢતી સ્ત્રી૦ [हिं; મ, જુઓ બઢવું] આબાદી, વૃદ્ધિ (૨) પગારમાં વધારો
બઢવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. वड्ढ (सं वृध्), हिं. बढ़ना] બઢતી થવી
બણગું ન૦ [सं वण्] રણશિંગું (૨) કુલ્લડ (૩) [લા] વખાણ; ગપગોળો [બણગાં ફૂંકવાં=વખાણ કરવા બણગું ફૂંકવું=ઠેર ઠેર જાહેર કરવું (૨) ગુણ ગાયા કરવા (૩) બળવો જગાવવો]
બણબણ અ૦ [રવ૦] (૨) ન૦ બણબણાટ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ બણબણાટ કરવો –ણાટ પું૦ બણબણ અવાજ (માખી ઇ૦નો)
બણવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ બનવું ૦ઠણવું જુઓ બનવુંઠનવું
બતક ન૦, સ્ત્રી૦ [अ.] એક પક્ષી (૨) બતકના આકારનું પાણી રાખવાનું પાત્ર –કી સ્ત્રી૦ નાની બેઠા ઘાટની કુલ્લી
બતાડ(–વ)વું સ૦ક્રિ૦ [સર૦हिं बताना, प्रा. वत्त (सं. व्यक्त)=ખુલ્લું ઉપરથી] દેખાડવું
બતાવું વિ૦ [બે+તાવ] બેવારું
બતેલો પું૦ [पो वातेलो] એક જાતનું વહાણ
બત્તી સ્ત્રી૦ [प्रा वत्ति (सं वर्ति)] દિવેટ (૨) દીવો (૩) [લા] ઉશ્કેરણી, ઉત્તેજન [–આપવી=ઉશ્કેરવું –કરવી=દીવો પ્રગટાવવો –ફાટવી=જીભ ઊપડવી. –બતાવવી=પ્રકાશ ફેંકવો, અજવાળું નાખવું –મૂકવી=જખમમાં દિવેટ નાખવી (૨) પલીતો ચાંપવો –લાગો!=બળો! ટળો! દીસવું રહો!]
બત્તો પું૦ [સર૦ हिं. वट्टा, મ वत्ता, –त्त्या] દસ્તો (ખલ વગેરેનો)
બત્રીશ(–સ) વિ૦ [सं द्वात्रिंशत्, प्रा वत्तिस] '૩૨' [–કોઠે=બધી બાજુથી, ચોતરફ બત્રીસે કોઠે દીવા થવા=અંતરમાં ચોતરફથી નિરાંત વળવી–તૃપ્તિ થવી] ૦લક્ષ(–ખ)ણું વિ૦ સંપૂર્ણ માણસના બત્રીસ લક્ષણવાળું (૨) [લા] લુચ્ચું, પેક –શી(–સી) સ્ત્રી૦ બત્રીસ દાંત (૨) બત્રીસ વસ્તુઓનો સમૂહ (૩) સ્વાદિષ્ટ ભોજન [બત્રીશીએ ચડવું=લોકચર્ચાનો વિષય બનવું, વગોવાવું, ગવાવું બત્રીશી બતાવવી=દાંત કાઢવા; હસવું (૨) હસી કાઢવું (૩) ધમકી આપવી (૪) અમર્યાદ બનવું] –સું ન૦ બત્રીસ વસાણાનું ચૂર્ણ (સુવાવડીનું)
બથ સ્ત્રી૦ (કા) જુઓ બાથ
બથવો પું૦ [सं वस्तुल, प्रा वत्थुल, हिं वथुआ; म वथवा] ચીલની ભાજી
બથામણી સ્ત્રી૦ ['બથાવવું' ઉપરથી] પચાવી પડવું તે –ણિયું વિ૦ બથામણીને લગતું, –ના ગુણવાળું
બથાવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ બાથ] ચકવી નાખવું (૨) પચાવી પડવું [બથાવી પાડવું=પચાવી પાડવું, અયોગ્ય રીતે લઈ લેવું]
બથ્થંબથ્થા સ્ત્રી૦ ['બાથ' ઉપરથી] બાથમાં પકડી પકડીને લડવું તે, બાથબાથા
બદ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, म (सं. वर्ध्म?), જુઓ 'બદબદવું'] જાંઘના ખૂણામાં થતું ગરમીનું એક દરદ (૨) [લા] પાંચનો સંકેત (વેપારીઓનો)
બદ વિ૦ [फा] ખરાબ, હીન (સમાસમાં પૂર્વપદ તરીકે પ્રાય વપરાય છે). ૦કામ ન૦ ખરાબ કામ (૨) વ્યભિચાર ૦કાર વિ૦ ખરાબ, દુષ્ટ. ૦ખસલત સ્ત્રી૦ ખરાબ ચાલચલગત (૨) વિ૦ બદખસલતવાળું ૦ગોઈ સ્ત્રી૦ [फा] નિંદા, કૂથલી. ૦ચલન ન૦ ખરાબ ચાલચલગત, દુરાચરણ. ૦ચાલ સ્ત્રી૦ દુરાચરણ

(૨)વિ૦ દુરાચરણી ૦જબાન, ૦જબાં વિ૦ ગાળો બોલનારું(૨) સ્ત્રી૦ ગાળ ૦દાનત સ્ત્રી૦ હરામ દાનત, બેઈમાની. ૦દુઆ(-વા) સ્ત્રી૦ શાપ ૦નક્ષી સ્ત્રી૦ બદનામી ૦નજર સ્ત્રી૦ કુદૃષ્ટિ ૦નસીબ વિ૦ ભાગ્યહીન; અભાગિયું (૨) ન૦ દુર્ભાગ્ય ૦નસીબી સ્ત્રી૦ દુર્ભાગ્ય. ૦નામ વિ૦ બદનામી પામેલું (૨) ન૦, ૦નામી સ્ત્રી૦ બટ્ટો, લાંછન, નામોશી

બદન ન૦ [फा.] શરીર (૨) કુડતું; પહેરણ

બદનું ન૦, **-નો** પુ૦ [સર૦ हिं बधना] પાણીનું કૂંડું કે કુલડું (કડિયાકામનું) (૨) બાજરમાં લઈ જવાનું ડબલું

બદફેલ વિ૦[फा] દુરાચારી,અનીતિમાન **-લી** સ્ત્રી૦ અનીતિ, દુરાચરણ

બદબખ્ત વિ૦ [फा] કમનસીબ, અભાગિયું **-ખ્તી** સ્ત્રી૦ દુર્ભાગ્ય (૨) હરામખોરી

બદબદવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦?] જંતુઓથી ખદબદ થવું, કોહવાવું [બદબદી જવું]

બદબો, ૦ઈ સ્ત્રી૦ [फा] દુર્ગંધ(૨)બદનામી

બદમાશ(-સ) વિ૦[फा] કાળાં કર્મ કરનાર, લુચ્ચું, દુરાચારી. **-શી(-સી)** સ્ત્રી૦ નીચતા, લુચ્ચાઈ (૨) દુરાચાર, વ્યભિચાર

બદર ન૦ [सं] બોર **-રિ, -રિકા** સ્ત્રી૦ બોરડી **-રિકાશ્રમ** પુ૦ (સં) હિમાલયમાં અલકનંદાને તીરે આવેલું એક તીર્થ, ત્યાં આવેલો નરનારાયણનો આશ્રમ. **-રી** સ્ત્રી૦ બોરડી (૨) કપાસનો છોડ, વેણ. **-રીનાથ, -રીનારાયણ** પુ૦ (સં) બદરિકાશ્રમના દેવ કે તેમનું ધામ

બદરસ્તો પુ૦ [બદ + રસ્તો] ખરાબ રસ્તો, [કુમાર્ગ

બદરંજ ન૦ એક જાતનું લિખું

બદરિ, -રિકા, -રિકાશ્રમ, -રી, -રીનાથ, -રીનારાયણ જુઓ 'બદર'માં

બદલ અ૦ [अ] સાટે, અવેજમાં. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ફેરફાર કરવો (૨) -નેબદલે બીજું આપવું -લેવું **-લાવું** અ૦ક્રિ૦ 'બ૦લવું'નું કર્મણિ (૨) પલટો થવો, ફરવું **-લી** સ્ત્રી૦ બદલાવું કે બદલવું તે, ફેરફાર (૨) નોકરીનું કે કામનું સ્થાન કે પ્રકાર ફેરવવા તે [બદલીમાં હોવું = અવેજીમાં હોવું] **-લે** અ૦ બદલ. **-લો** પુ૦ સાટું, અવેજ (૨) ફેરફાર (૩) [हिं] વેર, પ્રતિકાર [-આપવો=નુકસાની ભરી આપવી (૨) સામો ઉપકાર કરવો -કરવો =અદલબદલ કરવું,એકને સાટે બીજું આપવું -લેવું -મળવો = નુકસાનીના સાટામાં મળવું (૨) બદલામાં સારું ફળ મળવું -લેવો =વેર લેવું, પોતાને થયેલ નુકસાનનો ખગ વાળવો -વાળવો=જુઓ બદલો આપવો]

બદવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं बदना, म बधणें] ગાંઠવું, હુકમ માનવો, મચક દેવી

બદશિ(-સિ)કલ વિ૦[બદ+શિકલ]વરવું,બેડોળ

બદસલાહ સ્ત્રી૦ [फा] ખરાબ કે ખોટી સલાહ

બદસૂરત વિ૦ [फा] વરવું, કદરૂપું

બદહજમી સ્ત્રી૦ [फा] અપચો

બદહવા સ્ત્રી૦ [फा] ખરાબ-બગડેલી હવા

બદામ સ્ત્રી૦ [फा बादाम] એક સૂકો મેવો (૨) હિસાબમાં એક હલકું ચલણ [ફૂટી બદામ=(મિલકતમાં) કશું નહીં] **૦ડી** સ્ત્રી૦ બદામનું ઝાડ **૦ની પૂરી** સ્ત્રી૦, **૦પાક** પુ૦ બદામની મીઠાઈ, વસાણું **-મિયું** વિ૦ બદામી રંગનું **-મી** વિ૦ ભૂખરું લાલ (૨) બદામનું, બદામ સંબંધી (૩) સ્ત્રી૦ બદામડી

બદિયાન ન૦ [फा वदन ઉપરથી] બદન, કુડતું

બદી સ્ત્રી૦[સર૦ म वद्]ગમી(૨) [फा] દુરાચરણ, અનીતિ (૩) કુટેવ (૪) નિંદા

બદુ વિ૦ [સર૦ म वद्, हिं वदू = અરબસ્તાનની એક અસભ્ય જાતિ] માલ વગરનું, ગંડું

બદૂકું ન૦ (કા)ગાયનું નાનું બચ્ચું [પડેલું

બદ્ધ વિ૦[सं] બાંધેલું (૨) બંધાયેલું, બંધનમાં

બધિર વિ૦ [सं] બહેરું **૦તા** સ્ત્રી૦

બધુ વિ૦ સઘળું, સર્વ **-ધે** અ૦ સઘળે ઠેકાણે, સર્વત્ર

બનડી સ્ત્રી૦ [જુઓ બનો] નવી વહુ **-ડો** પુ૦ નવશાહ, વરરાજા (૨) વિવાહમાં ગાવાનું ગીત

બનત સ્ત્રી૦ [બનવું ઉપરથી] મેળ, સ્નેહ, બનતું આવવું તે

બનફશા ન૦ [फा]દવા માટે વપરાતું એક ઘાસ

બનવા ન૦ [સર૦ हिं] એક પક્ષી

બનવું અ૰ક્રિ૰ [सं. संपन्न(?); हिं बनना, म. वनणें] થવું; રચાવું, સધાવું (૨) બનાવ–મેળ હોવો (૩) રૂપ લેવું; વેશ ધારણ કરવો (૪) [લા.] ફજેતી થવી; ચાટ પડવું (૫) ઠાઠ કરવો (૬) રંગમાં આવવું (નશાના). [**બનતા લગી કે સુધી**=શક્ય હશે ત્યાં સુધી (૨) ઘણું ખરું. **બનતી રાશ**=બનાવ, મેળ, મળતી પાતી. **બનવા કાળ**=ભાવી **બનવા જોગ**=સંભવિત **બને તેવું**=શક્ય, થઈ શકે તેવું] **૦ઠનવું** અ૰ક્રિ૰ શણગાર સજી ઠાઠ કરવો

બનસરાહ ન૰ એક પક્ષી

બનાત સ્ત્રી૰[સર૰હિં.]એક જાતનું ઊનનું કપડું

બનારસ ન૰એક પક્ષી (૨) [सं. वाराणसी, इं.] (સ.) કાશી; વારાણસી. **–સી** વિ૰ બનારસનું કે તેને લગતું

બનાવ પું૰ ['બનવું' ઉપરથી] બીના; પ્રસંગ, ઘટના (૨) જુઓ બનત

બનાવટ સ્ત્રી૰ ['બનાવવું' ઉપરથી] બનાવવાની રીત, ઘડતર, રચના (૨) તરકટ (૩) ફજેતી, મશ્કરી **–ટી** વિ૰ કૃત્રિમ, ખોટું, નકલી

બનાવવું સ૰ક્રિ૰ ['બનવું'નું પ્રેરક] રચવું; કરવું (૨) મશ્કરી કરવી; ચાટ પાડવું

બનાં સ્ત્રી૰ લાજ (૨) ઇજ્જત

બનૂ(–ન્નૂ)સ ન૰ [अ. बुर्नुस] ઊનનો જાડો ધાબળો

બનેટી સ્ત્રી૰ [સર૰हिं बनेठी] બંને છેડે મોટા લખોટાવાળાં માથાની લાકડી કે તેની કસરત

બનેવી (ને') પું૰[सं. भगिनीपति; प्रा. बहिणीवइ] બહેનનો વર

બનો પું૰[हिं बना ('बनना' ઉપરથી)] બનડો

બન્નૂસ ન૰ જુઓ બનૂસ

બન્ને(–ન્નો) વિ૰[प्रा बिन्नि (प्रा॰ बि, सं द्वि)+ चेव (सं एव) અથવા विन्नि+याविं (च+अपि)] બેઉ જણ

બપડું વિ૰ [બે+પડ] બે પડવાળું (૨) ન૰ લાકડાનું ગોળ રમકડું

બપા(–પ્પા)ઈ સ્ત્રી૰ [બાપ+આઈ?] (સુ) બાપની મા, દાદી. **–વો** પું૰બાપનો બાપ; દાદો

બપૈયો પું૰ [दे बप्पीह] ચાતક

બપોર પું૰ [प्रा. बि (सं द्वि)+प्रा. पहर (सं. प्रहर)] મધ્યાહ્ન. **–રા** પું૰ બ૰વ૰ (કા.) બપોરનું ભોજન. **–રિયું** વિ૰ બપોરનું (૨) ન૰ બપોરે ખીલતું એક ફૂલ (૩) બપોરે કરવાનું કામ (૪) બપોર સુધી કામ કરનારું માણસ (૫) આતશબાજીની એક બનાવટ. **–રિયો** પું૰ બપોરિયા ફૂલનો છોડ (૨) એક જાતનું દારૂખાનું **–રી** વિ૰ બપોરનું (૨) સ્ત્રી૰ બપોરનો સમય [**–કરવી**=બપોરના સમયે આરામ કરવો. **–ગાળવી**=બપોરનો સમય પસાર કરવો.]

બપ્પાઈ, –વો જુઓ 'બપાઈ'માં

બફાણું ન૰ ['બાફવું' પરથી] કોઈ પણ બાફેલી વસ્તુ (૨) બાફેલી કેરીનું અથાણું. **–રો** પું૰ ઘામ, બાફ **–વવું** સ૰ક્રિ૰ 'બાફવું'નું પ્રેરક. **–વું** અ૰ક્રિ૰ 'બાફવું'નું કર્મણિ (૨) ઘામથી અકળાવું. [**બફાઈ જવું**=કોઈને સારે કંઈ કહેવાઈ જવાથી ઘાટ બગડી જવો.]

બબડ સ્ત્રી૰ [રવ૰] બબડવું તે; બડબડાટ. **૦વું, –ડાટ, –ડાટિયું** જુઓ 'બડબડવું'માં

બબરચી પું૰ [फा. बावर्ची] રસોઇયો (મુસલમાન કે ગોરાનો). **૦ખાનું** ન૰ બબરચીનું રસોડું (૨) [લા.] ગંદકી

બબીલા ન૰ એક પક્ષી

બબૂચક વિ૰ [સર૰ બૂબક] મૂર્ખ

બબ્બે વિ૰ [જુઓ બે] બે બે

બબ્બો પું૰ બ અક્ષર; બકાર

બમ અ૰ [प्रा॰ बम्ह, बम(सं॰ ब्रह्मन्)] [રવ૰] ઠસોઠસ ભરાયેલું હોવાનો અવાજ ('સજ્જડ'ની પેઠે વપરાય છે. સજ્જડ બમ કર્યું છે) (૨) મહાદેવને સંબોધનરૂપે કરાતો અવાજ **૦બમ** અ૰ (શિવદર્શન કરતાં બોલાય છે) **૦ભોળા, ૦મહાદેવ** પું૰ શિવજીનું સંબોધન

બમઠસ વિ૰ [બમ+ઠાસવું] ઠાસી ઠાસીને ભરેલું (૨) ખોખરું

બમણુખેપો પું૰ ['બમણું' ઉપરથી] બમણું કરવું–થવું તે

બમણવું અ૰ક્રિ૰[રવ૰; જુઓ બમ] પાંખોનો ગણગણાટ કરવો (૨) તેવી રીતે આજુબાજુ ઊડ્યા કરવું–ભમવું (પ્રાય૰ માખ જેવાં પાંખાળાં જીવડાંએ)

બમણાટ પું૦ બમણવું તે
બમણું વિ૦[प्रा बिउणअ, सं द्विगुणक]બેગણું, બેવડું [**બમણી બારશ**=બેવડી પીડા, માથાકૂટ કે મુશ્કેલી.]
બયાન ન૦ [अ] વર્ણન, હેવાલ
બર પું૦ [फा] પનો (૨) જાત (૩) માલ (૪) અ૦પ્રમાણે(૫) પર, ઉપર (૬) વિ૦સફળ, પૂરું (૭) જોઈતું, યોગ્ય [**–આવવું** =સફળ થવું. **બરનું હોવું** =જાત કે પનાનું હોવું (કપડું)]
બરક પું૦ [फा] ઊંટના વાળ
બરકત સ્ત્રી૦ [अ] ફાયદો, લાભ (૨) ફતેહ, સિદ્ધિ (૩) ભરપૂરતા, સમૃદ્ધિ [–આવવી]
બરકમદાર પું૦[સર૦ બરકંદાજ]જેલનો ઉપરી
બરકવું સ૦ક્રિ૦ [सं बुक्क्, बुक्कार, સર૦ म वरकणें] બૂમ પાડીને બોલાવવું
બરકંદાજ પું૦ [फा] બંદૂકચી
બરકી સ્ત્રી૦ [फा] રૂની ગાંસડી
બરકો પું૦ ['બરકવું' ઉપરથી] બૂમ, ઘાંટો
બરખાસ્ત વિ૦ [फा] વીખરાયેલું; વિસર્જિત, ખલાસ [–કરવું, –થવું] (સભા માટે)
બરછટ વિ૦ [हिं वरछा=ભાલો ઉપરથી ?] ખૂંચે એવી સપાટીવાળું, ખરબચડું ૦પણું ન૦
બરછી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं वरछा] ભાલા જેવું એક હથિયાર **–છો** પું૦ ભાલો (૨) ઊભો સીધો સાંઠો (૩) તેવી કોઈ પણ વસ્તુ
બરજાત વિ૦ [सं वर्ज्य ? કે બદ+જાત ?] કજાત, હલકા બીજનું
બરજોરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, જુઓ બળજોરી] જબરજસ્તી
બરડ વિ૦ [सं भिदुर, प्रा भिउर] ઝટ ભાંગી જાય તેવું (૨) [ચ.] પાણીની તાણવાળું (વરસ) ૦પણું ન૦
બરડકબોલું વિ૦ [જુઓ બટકબોલું] રોકડું પરખાવી દે તેવું, સાફ કહી દે એવું
બરડવું ન૦ [રવ૦ ?] મજાગરું
બરડો પું૦ પીઠ, વાંસો (૨) [म] સોપારીની એક જાત [**–થાબડવો**=શાબાશી આપવી, ઉત્તેજન આપવું **–બેવડ વળી જવો**=ઘણો સખત માર પડવો (૨) સીધું ઊભું ન રહી શકાવું (જેમ કે, ઘણું હસતાં) **–ભારે થવો** =માર ખાવાનાં લક્ષણ બતાવવાં.]
બરણી સ્ત્રી૦ ['વારવું' ઉપરથી ?] એક જાતનું પાત્ર (મોટે ભાગે નળાકાર)
બરતરફ વિ૦ [फा] કાઢી મૂકેલું (નોકરીમાંથી). **–ફી** સ્ત્રી૦ નોકરી ઉપરથી રુખસદ મળવી તે
બરદ ન૦ + જુઓ બિરદ **–દિયો** પું૦ બિરદવાળો
બરદાશ(–સ, –સ્ત) સ્ત્રી૦ [फा बरदाश्त] સંભાળ, તજવીજ, ચાકરી [**–કરવી**=સંભાળ લેવી, સેવા ચાકરી કરવી (૨) નભાવી લેવું, ખમી લેવું ઉદા૦ 'ભૂલની બરદાશ્ત કરવી' **–રાખવી, –લેવી**=સંભાળ રાખવી, માવજત કરવી (૨) મહેમાની કરવી] **–સી** પું૦ બરદાસ-ચાકરી કરનાર, ચાકર કે નર્સ
બરફ પું૦, ન૦ [फा बर्फ] જામી ગયેલું પાણી ૦ગાડી સ્ત્રી૦ બરફ પર ચાલે એવી ખાસ પ્રકારની ગાડી, 'સ્લેજ'
બરફી સ્ત્રી૦ [फा बर्फ़ी] એક મીઠાઈ ૦ચૂરમું ન૦ ચોસલાં પાડી ઠારેલું ચૂરમું
બરબાદ વિ૦ [फा] રદ, નકામું (૨) પાયમાલ
બરબાદી સ્ત્રી૦ [फा] ખરાબી, પાયમાલી
બરમ વિ૦ [સર૦ हिं (सं वर्म=કવચ)] કઠણ; મોઘું ઉદા૦ 'સામે ચાલીને વાત કરવા જશો તો ઊલટો બરમ થશે.'
બરમો પું૦ [સર૦ हिं, म] છેદ પાડવાનું એક સુતારી ઓજાર
બરલવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म वरळ] ઊંઘમાં બડબડવું
બરવા પું૦ [हिं, म] એક રાગ
બરહક,–ક્ક વિ૦ [फा] સાચું
બરહટ વિ૦ (ચ) જુઓ બરછટ
બરાક સ્ત્રી૦ [इं बैरॅक] સિપાઈઓને રહેવાની ઓરડીઓની લાંબી હાર (૨) [લા] માણસોને –કેદીઓને ગોંધવાનું મકાન
બરાગળ સ્ત્રી૦ [सं ज्वर+अग्र ? કે ભરાવું–ભરાટ ?] ઝીણો તાવ [–ભરાવી]
બરાડ સ્ત્રી૦ [सं वि+रुद् (प्रा राडि)] રાડ, ત્રાડ, બૂમ ૦વું અ૦ક્રિ૦ બરાડ પાડવી **–ડો** પું૦ બરાડ [**બરાડા પાડવા**=બૂમો પાડવી.]

બરાત સ્ત્રી૦ [हिं. (सं वर+यात्रा)] વરની જાન (૨) વરઘોડો. -તી પુ૦ જાનૈયો
બરા(-રો)બર વિ૦ (૨) અ૦ [फा बराबर] સમાન, સરખું (૩) ખરું, વાજબી (૪) જોઈએ તેવું, ભૂલચૂક વિનાનું -રિયું વિ૦ સમોવડિયું, સરખેસરખું -રિયો પું૦ સમોવડિયો -રી સ્ત્રી૦ સમાનતા. [-કરવી =સ્પર્ધા કરવી, હરીફાઈમા ઊતરવું]
બરાસ ન૦ [हिं] કપૂરમા મસાલો નાખી બનાવેલો એક સુગંધીદાર પદાર્થ (૨) [પો, સર૦ म]સો ઘનકૂટ [જેવી સળગતી વસ્તુ
બરિયાન સ્ત્રી૦, ન૦ [फा. विर्यान ?] ભમગરી
બરી સ્ત્રી૦[फा बर=છાતી પરથી] અંગરખાનો એક ભાગ (૨) [?] ખરેટું
બરુ પું૦, ન૦ [दे. वरुअ] નેતરની જાતનું ઘાસ
બરો પું૦ [सं. ज्वर ?] તોર, મગરૂરી (૨) ચામોઢી, પતરાજી (૩) ઘણા તાવને લીધે ઓઠના ખૂણા આગળ થતી ઝીણી ફોલ્લીઓ. [-ઊઠવો, ઊડવો, મૂતરવો=હોઠના ખૂણા ઉપર ઝીણી ફોલ્લીઓ થઈ આવવી (માદગીના અંત ભાગમા) -ઉતારવો=મગરૂરી ઉતારવી બરા ભાગવા=મદ ઉતારવો]
બરોડું ન૦ જુઓ બરુ (૨) જુવારબાજરીનું સરોડું ['બરાબર'મા
બરોબર [फा.] -રિયું, -રિયો, -રી જુઓ
બરોળ સ્ત્રી૦ પેટને ડાબે પડખે આવેલો એક અવયવ; પ્લીહા [ન-ને ગાળો
બર્જક,-ખ [अ] ન૦ મરણ અને ક્યામત
બર્બજ ન૦ એ નામનું એક ઘાસ
બર્બત ન૦ [फा] એક તતુવાદ્ય
બર્બર ન૦ [सं] મૂર્ખ; અસંસ્કારી (૨) પુ૦ અનાર્યોની એક જાતનો માણસ
બર્મી વિ૦ [सं ब्रह्मा, इं. वर्मा] બ્રહ્મદેશનું (૨) સ્ત્રી૦ ત્યાની ભાષા (૩) પું૦ બર્માનો વતની
બર્હિ પુ૦ [सं] મોર
બલ(-ળ) ન૦ [सं] જોર, શક્તિ (૨) લશ્કર ૦દાયી, ૦પ્રદ વિ૦ બળ આપનારું ૦વતી વિ૦ સ્ત્રી૦ બળવાળી ૦વત, ૦વાન વિ૦ બળવાળું ૦હીન વિ૦ બળ વગરનું
બલકે અ૦ [फा] બલ્કે; એટલું જ નહિ પણ
બલગમ પુ૦, ન૦ [अ.] ગળફો, કફ
બલગરી સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓનું ગળાનું ઘરેણું
બલ જાવું અ૦ ક્રિ૦ [हिं.] વારી જવું
બલદાણા પુ૦ એક વનસ્પતિ અને તેના બીજ
બલમ સ્ત્રી૦ બાફેલી ડાગર
બલવણ ન૦ જુઓ બિડલવણ
બલવવું સ૦ક્રિ૦ ['બલ' ઉપરથી] બળવાળું કરવું, પોષવું; વધારવું [બોલવું
બલવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ બરલવું](ઊંઘમાં)બબડવું;
બલા સ્ત્રી૦[अ]પીડા કરવું વળગણ-ભૂત (૨) [લા.] તેવું માણસ (૩) દુ ખ; મુસીબત [-જવી, ટળવી=આફત કે પીડા દૂર થવી (૨) આફત કે પીડારૂપ માણસ દૂર થવું -લેવી=દુઃખ દૂર કરવું, દુખડાં લેવાં. -વહોરવી =આફત કે સંકટરૂપ કામ કે માણસ સ્વીકારવું-નોતરવું -જાણે!, -રાત જાણે!=કોણ જાણે; હું જાણતો નથી!]
બલાઈ સ્ત્રી૦ ['બલા' ઉપરથી] ગાંઠનો એક રોગ (૨) [જુઓ બરી] એક વાની
બલાક પુ૦ [सं.] બગલો. -કા સ્ત્રી૦ બગલી
બલા(-ળા)ત્કાર પુ૦[सं] બળજોરી,જોરજુલમ (૨) સ્ત્રી પર અત્યાચાર
બલા(-ળા)બલ(-ળ) ન૦ [सं], શક્તિ અને અશક્તિ કે તેનું માપ કે પ્રમાણ
બલારાત સ્ત્રી૦ [वला (अ)+अराति (सं)] દઈરાત (શ૦ પ્ર૦ મા વપરાય છે ઉદા૦ મારે દઈરાત-બલારાત ત્યા જાય છે)
બલાલ વિ૦ [अ] હલકું, નીચ
બલાસ સ્ત્રી૦ [सं.] એક રોગ, જેમા ગળામા તથા ફેફસામા સોજા આવી પીડા થાય છે
બલાહક પુ૦ [सं.] મેઘ; વાદળ
બલિ(-ળિ) પુ૦ [सं] ભોગ, દેવને માટે કાઢેલો ભાગ (૨) [सं] પ્રહ્‌લાદનો પૌત્ર-દાનવોનો રાજા. [બલિરાજાનો ગોર=કાણો માણસ (શુક્રાચાર્ય)] ૦દાન ન૦ બલિ-ભોગ આપવો તે; ત્યાગ; કુરબાની
બલિયો પુ૦ [दे वल्य] (सु) બળદ
બલિ(-લી)વર્દ પું૦ [सं.] બળદ

બલિષ્ઠ વિ૦ [सं] સૌથી બળવાન
બલિહારી સ્ત્રી૦ [हिं] ખૂબી (૨) વાહવાહ
બલીયસી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं] વધારે બળવાન
બલીવર્દ પું૦ [सं] બલિવર્દ, બળદ
બલૂચ(-ચી) વિ૦ [तू बलूच] બલૂચિસ્તાનનું (૨) પું૦ ત્યાંનો રહેવાસી
બલૂચિસ્તાન ન૦ [फा] (સ) સિંધ અને અફઘાનિસ્તાન પાસેનો એક મુલક
બલૂન ન૦ [इ] વાયુથી આકાશમાં ઊડવી એક બનાવટ (૨) વિમાન [બેરાવર
બલેકું વિ૦ ['બલ' ઉપરથી] (પ) બળવાળું,
બલેસ(-સા)ન ન૦[अ. वलसान] એક જાતનો છોડ કે તેનું ફળ
બલૈ(-લૌ,-લ્લૈ)યું ન૦ [सं वलयक] ચૂડી [બલૈયા બે ચવાં=ફારગતી આપવી (૨) હિસાબ માંડી વાળવો. બલૈયાં-પહેરવાં= સ્ત્રીએ પરણવું કે નાતરું કરવું(૨) બાયલું બનવું]
બલ્કે અ૦ [फा] જુઓ બલકે
બલ્ય વિ૦ [सं] બળવાન, વીર્યવાન(૨) બળપ્રદ
બલ્લૈયાં ન૦ બ૦ વ૦ બલાઓ [-લેવાં= દુખડાં લેવાં.]
બલ્લૈયું ન૦ જુઓ બલૈયું, ચૂડી
બવાડુ ન૦ ['બે' ઉપરથી] નવી ખેડાયેલી જમીનનું બીજું વરસ
બવારું વિ૦ ['બે' ઉપરથી] (કા.) બેવડુ
બવાસીર ન૦[अ] મસાને લગતો રોગ, હરસ
બવો પું૦ (ચ) બાવો, લાડવો (બાળભાષા)
બશરા ન૦ એક પક્ષી
બશીન ન૦ એક પક્ષી
બશેર વિ૦ [બે + શેર] બે શેર જેટલા માપનું -રિયો પું૦, -રી સ્ત્રી૦ બશેર વજનનું કાટલું
બસ અ૦ [फा] થયું, પૂરતું (૨) ભાર-નિશ્ચય જણાવતો શબ્દ [-કરવું=બંધ કરવું -થવું =પૂરતું થવું]
બસ સ્ત્રી૦ [इं] એક વાહન-મોટરનો ખટારો
બસળાં ન૦બ૦વ૦[सं वत्स કે वत्सक ઉપરથી?] નાનાં છોકરાં
બસી સ્ત્રી૦ [पो, સર૦ म] રકાબી
બસુરું વિ૦ જુઓ બેસુરું (ખોટો શબ્દપ્રયોગ)
બસે(-સો) (સે૦) પું૦ [બે + સો] '૨૦૦'
બસ્તિ સ્ત્રી૦ [सं] નાભિની નીચેનો ભાગ, પેડુ (૨) મૂત્રાશય (૩) ગુદા વાટે પાણી ચડાવવાની ક્રિયા કે તેની પિચકારી [-કરવી=તે ક્રિયા કરવી]૦પ્રદેશ પું૦બસ્તિવાળો શરીરનો ભાગ
બસ્તો પું૦ [फा] ગાંસડી [બેવડું
બહરુ વિ૦ [બે + સળ અથવા બે + સર] (ચ)
બહલાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं बहरा(-ला) ना] મજબૂત કરવું, ખીલવવું(૨)ફેલાવવું (૩)[લા.] આનંદિત કરવું [વહેવડાવવું
બહવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વહવવું] બહાવવું,
બહાઉ પું૦[प्रा विह(सं भी) ઉપરથી કે રવ૦] (સુ) બાઉ, હાઉ
બહાદુર વિ૦ [फा] શૂરવીર, હિંમતવાન. -રી સ્ત્રી૦ પરાક્રમ [-દેખાડવી, બતાવવી= બહાદુરીનું કામ કરી બતાવવું (૨) ખાલી બહાદુરીનો દેખાવ કરવો. -મારવી = ભારે બહાદુરી કર્યાની બેઠ્ઠી હાંકવી]
બહાનું ન૦ [फा. बहानह] મિષ, ખોટું કારણ [-આપવું = બહાનું કાઢી શકાય એવું કારણ આપવું -કાઢવું=મિષ - ખોટું કારણ બતાવવું. -ખોળવું, -શોધવું, -જડવું]
બહાર પું૦, સ્ત્રી૦ [फा] ભભકો, રંગ; શોભા (૨) આનંદ, મજા (૩) વસંતઋતુ, તેનો રંગભર્યો ઉન્માદક સમય (૪) પું૦ એક રાગ [-આવવી = મજા આવવી; આનંદ અનુભવ ..]
બહાર અ૦[सं वहिर्, સર૦ हिं बाहर, म बाहेर] અંદર નહિ. [-આવવું=પ્રગટ થવું -એટલું અંદર=બહુ પહોંચેલું; બહારથી ભોળું દેખાય પરંતુ અંદરથી પાકું -કાઢવું= અંદરથી બહાર હાંકી કાઢવું -જવું = બહાર ફરવા જવું (૨) ઝાડાપેશાબની હાજતે જવું -નીકળવું=પ્રગટ થવું -પડવું= જાહેર થવું (૨) પ્રસિદ્ધ થવું (પુસ્તક)] ૦કોટ પું૦ કોટ બહારનો ભાગ ૦ચલી સ્ત્રી૦ [+ ચાલવું] વ્યભિચારિણી ૦વટિયો પું૦ [+प्रा वट्ट (सं वृत्)=વર્તવું, આચરણ કરવું] રાજાથી નારાજ થઈ તેને સતાવવા કાયદા તોડનારો કે

પ્રજાને રંજાડવા નીકળેલો માણસ (૨) બહાર રહી લૂંટફાટ કરનારો, લૂટારો ૦વટું ન૦, ૦વટો પુ૦ બહારવટિયાનું કામ ૦વાસ પુ૦ ગામ કે ઘર વિનાનું રહેઠાણ કે જગા. ૦વાસિયો પું૦ ગામ બહાર રહેનારો–ભંગી

બહારણ ન૦ ['બહારવું' ઉપરથી] સોનીની દુકાનનો કચરો –ણિયો પુ૦ ધૂળધોયો

બહા(-હો)રવું સ૦ક્રિ૦ [दे वउहारी, वहुआरी =સાવરણી; સર૦ हिं. वहारना] ઝાડુ કાઢવું

બહાલ વિ૦[फा] મંજૂર, કાયમ (૨) પ્રસન્ન, સ્વસ્થ. [–રાખવું = મંજૂર રાખવું] –લી સ્ત્રી૦ મંજૂરી, કાયમ રાખવું તે [–આપવી, –મળવી, –હોવી] (૨) વિ૦ કાયમી

બહાવવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. वहाव (सं. वाह्य्)] ફેલાવવું, પસારવું

બહિર્ અ૦ [सं.] બહાર [પ્રાય સમાસમાં] –રંગ વિ૦ બહારનું, અંતરંગ નહિ નેવું(૨) ન૦ કોઈ પણ વિધિનો પ્રારંભનો ભાગ (૩) બહારનો અવયવ, બહારનું સ્વરૂપ –રિન્દ્રિય સ્ત્રી૦ બહારની (પાંચ) ઇંદ્રિય. –ર્ગોળ વિ૦ બહાર પડતી ગોળ સપાટીવાળું, 'કોન્વેક્સ' –ર્દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ બાહ્યદૃષ્ટિ (અંતર્દૃષ્ટિથી ઊલટું) –ર્ભૂત વિ૦બહાર થયેલું; બહિષ્કૃત. –ર્મુખ વિ૦ વિમુખ, પરાઙ્મુખ (૨) બાહ્ય વિષયોમાં આસક્ત –ર્લાપિકા સ્ત્રી૦ એક જાતનો ઉખાણો, જેના જવાબનો શબ્દ તેની પોતાની અંદર સમાયેલો ન હોય (અંતર્લાપિકાથી ઊલટું) –ર્વૃત્ત ન૦'એસ્ક્રાઇબ્ડ સર્કલ'(ગ.). –ષ્કાર પું૦ અસ્વીકાર, ત્યાગ (૨) નાત કે મહાજન કે કોઈ સંઘની બહાર મૂકવું તે (૩) આવિષ્કાર –ષ્કૃત વિ૦ બહિષ્કાર પામેલું –ષ્કેંદ્ર ન૦ 'એક્સસેન્ટર' (ગ) –ષ્કોણ પુ૦ 'એક્સ્ટર્નલ એન્ગલ' (ગ)

બહિસ્ત(-સ્ત) ન૦ [फा] જન્નત, સ્વર્ગ

બહિષ્કાર, બહિષ્કૃત, બહિષ્કેન્દ્ર, બહિષ્કોણ જુઓ 'બહિર્'માં

બહિઃસ્થિત વિ૦ [सं] બહાર ઊભેલું

બહિઃસ્વરૂપ ન૦ [सं] બાહ્ય સ્વરૂપ

બહુ વિ૦ (૨) અ૦ [सं] ખૂબ (સંખ્યા કે માપમાં) [–કરી ! = કમાલ કરી ! –થયું ! = હવે બસ (૨) હદ થઈ. –સારું = ઠીક; ભલે] ૦કો(–ખૂ)ણ વિ૦ (ગ.) અનેક કોણવાળું (૨) પુ૦ તેવી આકૃતિ, 'પૉલિગોન.' ૦ખૂણિયું વિ૦ બહુકોણ ૦ગંધા સ્ત્રી૦ પીળી જૂઈ (૨) ચંપાની કળી (૩) સાહજીરું ૦ત્વ ન૦ ૦ધા અ૦ અનેક રીતે (૨) ઘણું કરીને ૦નામી વિ૦ અનેક નામોવાળું (૨) પુ૦ (સ.) ઈશ્વર ૦પગી સ્ત્રી૦ અફવા ૦પત્નીત્વ ન૦અનેક પત્નીઓ હોવી તે ૦પત્રી વિ૦(૨)ન૦ ઘણાં પાનવાળું. ૦પદ વિ૦ ઘણા પગવાળું. ૦ફળી વિ૦ બહુ વાર ફળનાર(૨)સ્ત્રી૦એક છોડ ૦બોલું વિ૦ વાચાળ (૨) દોઢડાહ્યું ૦મત પું૦; ન૦ મોટા ભાગનો મત ૦મતી સ્ત્રી૦ [બહુ+મત +ઈ] બહુમત (૨) એક પક્ષ કરતાં બીજાના મતની સંખ્યાની વિશેષતા ૦માન ન૦ આદર; સંમાન. ૦માન્ય વિ૦ ઘણા લોકોએ કબૂલ કરેલું. ૦મૂલું, ૦મૂલ્ય વિ૦ ભારે કિંમતનું ૦રત્ના વિ૦ સ્ત્રી૦ ઘણા રત્નોવાળી ૦રંગી વિ૦ ઘણા રંગવાળું. ૦રૂપી વિ૦ ઘણા રૂપવાળું (૨)પું૦ અનેક વેશ ધારણ કરનારો ૦લ વિ૦ ઘણું; અધિક ૦લતા સ્ત્રી૦ ૦વચન ન૦ એકથી વધારેને માટે વપરાતું વચન (વ્યા) ૦વિધ વિ૦ અનેક પ્રકારનું ૦વ્રીહિ પું૦ જેમાં પૂર્વપદ વિશેષણ હોય અને ઉત્તરપદ વિશેષ્ય હોય તેમ જ આખું સમસ્ત પદ પાછું અન્ય પદનું વિશેષણ હોય તેવો સમાસ(વ્યા.). ૦શાસન ન૦ ઘણા જણની સત્તાથી ચાલતું રાજતંત્ર ૦શ્રુત વિ૦ વિદ્વાન ૦સૂત્રી વિ૦ સુતર નહિ એવું, ગૂંચવાયેલું, 'કૉમ્પ્લેક્સ'

બહુચર(–રા, –રાજી, –રી) [સ્ત્રી૦ सं बर्हिन् (પીંછાવાળો – કૂકડો ?) + चर કૂકડાના વાહનથી ફરનારી ?] (સ) એક દેવી

બહેક સ્ત્રી૦ [सं. वह् ઉપરથી ?] સુગંધ ૦વું અ૦ક્રિ૦ મઘમઘવું, મહેકવું(૨) [हिं बहकना (सं वह्), સર૦ 'વહી જવું'] ફાટવું, છકી જવું; વઠી જવું –કાટ પું૦ બહેકવું તે –કાવવું સ૦ક્રિ૦ 'બહેકવું'નું પ્રેરક

બહેડું નં૦[सं विभीतक, प्रा वहेडय, સર૦ हिं वहेडा, म वेह(–हे)डा] એક ફળ -ડો પુ૦ બહેડાનું ઝાડ
બહેડો પુ૦ જુઓ 'બહેડું'માં (૨) [दे वहल અથવા दे महेल्लु=કાદવ] (ચ.) કાદવકીચડ
બહેતર વિ૦ [फा बिहतर] ઠીક, સારું, વધારે સારું
બહેન સ્ત્રી૦[सं भगिनी, प्रा बहिणिआ, સર૦ हिं बह(–हि)न] એક માતા પિતાની કે કાકા, મામા, માસી વગેરેની દીકરી (૨) કોઈ પણ સ્ત્રી (૩) સ્ત્રીના નામ અતેનો આદરવાચક અનુગ ૦જી સ્ત્રી૦ [માનાર્થે] બહેન ૦પણું ન૦બ૦વ૦ (સ્ત્રીઓની) મિત્રાચારી ૦પણી સ્ત્રી૦ સાહેલી, સ્ત્રીમિત્ર -ના(–ની) સ્ત્રી૦ બહેન (પ્યારદર્શક)
બહેર સ્ત્રી૦ બહેરાટ (૨) ચેતન ન હોવું તે [–મારવી=બહેરું કે જડ થવું]
બહેરાટ પુ૦, –શ સ્ત્રી૦ 'બહેરું' પરથી] બહેરાપણું [–દાખવવો, મારવો=બહેરા પણાની અસર હોવી કે લાગવી]
બહેરું વિ૦ [सं बधिर, प्रा बहिर] ન સાંભળી શકે તેવું, ઓછું સાંભળનારું (૨) ખખડવામાં કસરવાળું (જેમ કે રૂપિયો)(૩)વેદના ન થાય તેવું ઉદા૦ ચામડી બહેરી થઈ જવી(૪)[સુ] ધમધમાટની કસરવાળી (વાની)
બહોત, –તાળ વિ૦ [सं प्रभूत, प्रा बहुत्त, સર૦ हिं, म बहुत] પુષ્કળ, વધારે
બહોરવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ બહારવું ઝાડુ કાઢવું
બહોળું વિ૦ [सं बहुल] મોટું, વિસ્તારવાળું [બહોળે હાથે=છૂટે હાથે; ઉદારતાથી]
બળ ન૦ [જુઓ બલ] જોર (૨) લશ્કર [–આવવું, પકડવું=બળ મળવું, બળવાળું થવું –પૂરવું=બળ ઉમેરવું, મદદ આપવી –ભાગવું=જોર ચાલ્યું જવું] ૦કટ વિ૦ બળવાન. ૦જબરાઈ, ૦જબરી, ૦જોરી સ્ત્રી૦ જબરદસ્તી ૦તુલા સ્ત્રી૦ બળની સમતોલ ગોઠવણી ૦દાયી વિ૦ બલદાયી. ૦ભગ પુ૦ બળનો ભંગ (૨) વિ૦ બળનું ભાંગતું ૦વતી વિ૦ સ્ત્રી૦ બળવાળી ૦વંત, ૦વાન વિ૦ બળવાળું, સબળ. ૦હીણુ(–ન) વિ૦ બળ વગરનું, નિર્બળ
બળકણું વિ૦ ['બળવું' પરથી] બળવાના – બળી ઊઠવાના ગુણવાળું (૨) (લાગણી કે દાઝથી) મનમાં બળ્યા કરતા સ્વભાવનું
બળખો પુ૦ [જુઓ બલગમ, સર૦ म बडका] ગળફો [–પડવો=ગળફો નીકળવો]
બળજબરી, –રાઈ, બળજોરી જુઓ 'બળ'માં
બળણું ન૦ [જુઓ બળતું] બળવું તે. –તણ ન૦ બાળવાનાં લાકડાં –તર સ્ત્રી૦ + બળતરા –તરા સ્ત્રી૦ દાઝવાથી થતી પીડા (૨) મનમાં થતી તેવી લાગણી [–કરવી=ચિંતા કરવી (૨) અદેખાઈ કરવી] –તું વિ૦ સળગતું (૨) ન૦ સળગતી વસ્તુ (૩) બળતરા (૪) તાપણી કે તાપણું
બળતુલા જુઓ 'બળ'માં
બળદ, –દિયો પુ૦ [दे वलद्द, સર૦ म वल्द, –द, हिं बलद] એક ચોપગું (૨) [લા] મૂર્ખ, ગમાર ૦ગાડી સ્ત્રી૦ બેલગાડી
બળદાયી જુઓ 'બળ'માં
બળદિયો પુ૦ જુઓ બળદ
બળપારી વિ૦ [બળ+અપાર] ઘણું મજબૂત
બળબળ સ્ત્રી૦ ['બળવું' ઉપરથી] ચિંતા (૨) દાઝ (૩) ઈર્ષા ૦તું વિ૦ બાળે - દઝાડે એવું (૨) પીડાતું
બળબિંબ ન૦ એક જાતનું ફળ
બળબીજ ન૦ એક ઔષધિ
બળભંગ પુ૦ જુઓ 'બળ'માં
બળવતી, બળવંત, બળવાન જુઓ 'બળ'માં
બળવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा बल (सं ज्वल्)] સળગવું (૨)બળતરા થવી(૩)[લા] ઈર્ષા કરવી [બળી એ વાત=એ વાત પડતી મૂકો બળ્યું = મૂઓ, ઉપેક્ષા કરો, એ અર્થનો ઉદ્ગાર]
બળવો પુ૦ [अ बल्वा] બંડ [–ઊઠવો, જાગવો=બંડ થવું] –વાખોર વિ૦બંડખોર
બળહીણું(–ન) જુઓ 'બળ'માં
બળાત્કાર જુઓ બલાત્કાર
બળાબળ જુઓ બલાબલ
બળાપો પુ૦ ['બળવું' ઉપરથી] કકળાટ, સંતાપ.

[–કાઢવો = પોતાના દિલની બળતરા બીજા આગળ કહેવી કે તેની ઉપર કાઢવી – તેને તેનો ભોગ બનાવવો.]
બળિ પું૦ જુઓ બલિ
બળિયા, ૦કાકા ૦બાપજી પું૦ બ૦ વ૦ [બળિયું + કાકા] સૈયડ (૨) એના દેવ (૩) [લા.] જરા જરામાં વાકું પાડે કે ગુસ્સો કરે એવું માણસ. [–આવવા, નીકળવા, પધારવા = સૈયડ નીકળવા. –કાઢવા, ટાંકવા = શીતળાની રસી મૂકવી]
બળિયું વિ૦ ['બળ' ઉપરથી, દે વલિઆ] જોરાવર
બળિયેલ વિ૦ ['બળવું' ઉપરથી] અદેખું
બળી સ્ત્રી૦ કરાટાની કરાતી એક વાની
બળૂકું વિ૦ ['બળ' ઉપરથી] બળવાળું
બળેવ સ્ત્રી૦ ['બલિ' ઉપરથી] શ્રાવણી પૂર્ણિમા
બળોતિયું ન૦ જુઓ બાળોતિયું
બળ્યુંજળ્યું વિ૦ [બળવું + જળવું] ગુસ્સે થયેલું (૨) સંતાપ પામેલું (૩) અદેખું
બંકું વિ૦ [સં वंक ઉપરથી; સર૦ हिं बंका] વાંકું, અટપટું
બંકેરાવ પું૦ [બંકું + રાવ], બંકો વિ૦ પું૦ ['બંકું' ઉપરથી] છેલબટાઉ
બંખારવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ બખારો] બૂમ પાડવી
બંખારો પું૦ [જુઓ બખારો] ઘાંટો, બુમાટો (૨) [બગ + ખારો] એક જાતનો ખાર
બંગ સ્ત્રી૦ [સં. वङ्ग] કલાઈ (૨) બંગભસ્મ (૩) પું૦ સીસાનો એક ક્ષાર ૦ભસ્મ સ્ત્રી૦ કલાઈની ભસ્મ
બંગ પું૦ [સં. वङ्ग, પ્રા. वङ्ग] (સં) બંગાળ પ્રાંત ૦ભંગ પું૦ ઈ. સ. ૧૯૦૫ માં સરકારે બંગાળાના ભાગલા કરેલા તે. –ગીય વિ૦ બંગાળનું
બંગ પું૦ રીત; તરેહ (૨) તર્ક, બુટ્ટો (૩) નમૂનો; ભાત (૪) વિ૦ નાગું; નિર્લજ્જ
બંગડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. बंगली, म. बांगडी] સ્ત્રીઓનું કાંડે પહેરવાનું કાચનું કે ધાતુનું ઘરેણું. [–પહેરવી = નામર્દ બનવું] ૦ખાર પું૦ એક જાતનો ક્ષાર
બંગલી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म बंगला, 'बंगाल' પરથી?] નાનો બંગલો. –લો પું૦ એક વિશિષ્ટ જાતનું મકાન
બંગાળ, –ળા પું૦ [પ્રા. वंगाल] (સં.) એ નામનો પૂર્વ હિંદનો પ્રાંત. –ળી વિ૦ બંગાળનું (૨) સ્ત્રી૦ બંગાળની ભાષા (૩) પું૦ બંગાળનો વતની. [ખાખી બંગાળી = છેક ખાલીખમ, તદ્દન ગરીબ. બંગાળી ઠગ = પાકો ઠગ. –તોલ = ૮૦ રૂપિયાભારના શેર પ્રમાણેનું તોલ]
બંગાળું ન૦ ['બંગી' ઉપરથી?] એક જાતનો ઘાઘરાપાટ
બંગી સ્ત્રી૦ નાની ટીલડી, ટપકી
બંગીડો પું૦ ['બંગી' પરથી?] એક જાતનો સાલ્લો
બંટ(–ટિયો) પું૦ ડાંગર સાથે ઊગતું એક હલકું અનાજ
બંટી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] એક જાતનું અનાજ
બંઠ વિ૦ [સર૦ म वङ्ठ, પ્રા. वठर] બૂઠું (૨) અક્કલ વગરનું
બંઠસ વિ૦ [જુઓ બમઠસ] દાબી દાબીને ભરેલું (૨) કર્કશ
બંડ ન૦ [સર૦ म] હુલ્લડ, બળવો [–ઊઠવું, જાગવું] ૦ખોર વિ૦ બંડ કરનાર
બંડિયું ન૦ ['બંડી' ઉપરથી] બદન; પહેરણ
બંડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म., જુઓ બાંડું] એક જાતનું બદન
બંડિયો પું૦ ['બંડ' ઉપરથી, સર૦ म. बंड्या] બંડ કરનાર
બંદગી સ્ત્રી૦ [ફા.] પ્રાર્થના, ઇબાદત [–ઉઠાવવી = હુકમનું પાલન કરવું. –કરવી = પ્રાર્થના કરવી (૨) સલામ ભરવી. –ગુજારવી = વિનંતિ કરવી, અરજ કરવી.]
બંદર ન૦ [ફા; દે वंदिर] દરિયા કે નદીને કિનારે આવેલું વહાણોની આવજા થઈ શકે તેવું સ્થાન (૨) તેવા સ્થાનવાળું ગામ. [–કરવું = બંદર આગળ (વહાણે) થોડા વખત માટે લાગરવું કે થોભવું.] –રી વિ૦ બંદરને લગતું (૨) ન૦ એક જાતનું ઝીણું કાપડ
બંદલો પું૦ જુઓ બનડો
બંદવો પું૦ [ફા बंद ઉપરથી] કેદી
બંદિ(–દી) પું૦ [સં] કેદી (૨) જુઓ બંદી,જન
બંદી, ૦જન પું૦ [સં.] વખાણ કરનાર; ચારણ
બંદી સ્ત્રી૦ [સં] બાંદી, ગુલામડી; બળાત્કારે

પકડી આણેલી સ્ત્રી(૨)સ્ત્રી૦ જુઓ બંધી;મના
બંદી પુ૦ [सं, फा] કેદી. ૦ખાનું ન૦ કેદખાનું, તુરંગ ૦વાન પુ૦ કેદી
બંદૂ(-ધૂ)ક સ્ત્રી૦[अ] દારૂથી ગોળી મારવાનું એક શસ્ત્ર [-છોડવી, ફોડવી = બંદૂકનો બાર કરવો. -તાકવી=બંદૂક વડે નિશાન કરવું -ફૂટવી=બંદૂક છોડવાનો ભડાકો થવો. -બતાવવી = બંદૂકથી મારી નાખવાની ધમકી આપવી -મારવી = બંદૂકનો ગોળીબાર કરવો -ભરવી=બંદૂકમાં દારૂ, ગોળી કે કારતૂસ વગેરે ભરી ફોડવા માટે તૈયાર કરવી] ૦ચી પુ૦ બંદૂકવાળો -ક્યું વિ૦ બંદૂકના જેવું -કિયો પુ૦ બંદૂકવાળો, સિપાઈ
બંદેગાર પુ૦ [फा बंदह+गार] સેવક, ચાકર, ગુલામ [(એક સંબોધન)
બંદેનવાજ વિ૦ [फा] સેવક ઉપર કૃપા કરનાર
બંદો પુ૦ [फा] સેવક, દાસ (૨) પોતે (બડાઈ બતાવવા વપરાય છે) [બાપતો
બંદોબસ્ત પુ૦ [फा] વ્યવસ્થા, તજવીજ (૨)
બંધ વિ૦[સરખાવો हिं बंद]વાસેલું;ઉઘાડું નહિ તેવું (૨) અટકેલું, ચાલુ નહિ તેવું(૩) નામને અંતે સમાસમાં 'સાથે', 'સહિત', 'વાળું', '-પ્રમાણે, ક્રમથી' એવા અર્થમાં ઉદા૦ ચોકબંધ, ઝપાટાબંધ, હથિયારબંધ [-પડવું =બંધ થવું, અટકવું]
બંધ પુ૦ [सं] બાંધવું તે કે તેનું સાધન (૨) તેની ગાંઠ-પકડ (૩) બંધન, કેદ (૪) રચના; ગૂંથણી(૫) પાળ(૬)મુદ્રા (યોગ) (૭)પ્રતિબંધ; અટકાવ. [-નાખવો, બાંધવો, મારવો= બાવણ વડે જકડવું -બાંધવો=(નદી ઇ૦માં પાણીના રોક માટે) પાળ બાંધવી.]
બંધક વિ૦ [सं] બંધનકારક
બંધકી સ્ત્રી૦ [सं] વેશ્યા [કબજિયાત
બંધકોશ(-ષ) પુ૦ [બંધ + કોશ (કોષ)]
બંધણી સ્ત્રી૦ [सं बध् ઉપરથી]કરાર(૨)પાટો
બંધન ન૦ [सं] અટકાવ, પ્રતિબંધ (૨) કેદ (૩) બાંધનારી વસ્તુ, તેની પકડ-ગાંઠ ૦કારક, ૦કારી વિ૦ બંધનકારક ૦મુક્ત વિ૦ બંધનમાંથી છૂટેલું

બંધપેશાબ પુ૦ પેશાબ બંધ થઈ જવાનો રોગ
બંધબેસતું વિ૦ [બંધ + બેસવું] બેસતું, ગોઠતું (૨) માફક; અનુકૂળ. -તું અ૦ક્રિ૦ બંધબેસતું થવું(૨)કામમાં આવવું;ઠેકાણે પડવું
બંધવ,-વો પુ૦ [सं बांधव] ભાઈ
બંધાણ ન૦ [બાંધવું પરથી] બંધારણ (પેટે બાંધવાનું) (૨) બાંધવાની વસ્તુ, તેની ગાંઠ-પકડ (૩) પ્રતિબંધ, અટકાવ (૪) વ્યસન -ણી વિ૦ વ્યસની
બંધામણ ન૦, -ણી સ્ત્રી૦ [બાંધવું પરથી] બાંધવાની મજૂરી(૨) બાંધવાની રીત(૩)કરાર
બંધારણ ન૦ [બાંધવું પરથી] બાંધણી; રચના (૨) વ્યસન, આદત (૩) પેટે બાંધવાની ઓસડની થેપ(૪)ધારાધોરણ,'કૉન્સ્ટીટ્યૂશન' ૦સભા સ્ત્રી૦ દેશનું બંધારણ ઘડવા માટેની ખાસ પ્રજાકીય સભા, 'કૉન્સ્ટિટ્યુઅન્ટ ઍસેમ્બ્લી' -ણીય વિ૦ બંધારણનું કે તેને લગતું કે તેની રીત પ્રમાણેનું
બંધારો પુ૦ [બાંધવું પરથી] રંગવાનો ભાગ જુદો બાંધી જુદા જુદા રંગ કરનાર, બાંધણીગર (૨)રેશમી કપડાં ધોઈ કુંદી કરી આપનાર (૩) તમાકુના પડા બાંધનાર(૪)[સુ] પાણીનો બાંધ
બંધાવવું સ૦ક્રિ૦ 'બાંધવું'નું પ્રેરક (૨) સાથે લઈ જવા કાંઈક આપવું ઉદા૦ રસ્તા માટે નાસ્તો બંધાવ્યો છે (૩) [લા] કદર કરી બક્ષિસ આપવી. ઉદા તેમણે તને શું બંધાવ્યું ?
બંધાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ બાંધવું] 'બાંધવું'નું કર્મણિ
બંધિયાર વિ૦ [બાંધવું પરથી] હવા અજવાળા વગરનું (સ્થાન) (૨) વહેતું નહિ તેવું (પાણી). [-થઈ જવું=હાથપગ બંધાઈ ગયા હોય તેવું -થવું, હરતુંફરતું બંધ થવું (૨) અવાવરું કે સ્થગિત થઈ જવું -પડવું, રહેવું = અવાવરું કે અણવહેતું રહેવું] ૦ખાનું ન૦ બંદીખાનું, કેદ જેવી જગા
બંધિયો પુ૦ [બાંધવું પરથી] બાંધવાનું દોરડું
બંધી સ્ત્રી૦ [सं बंध]મના (૨) પરેજી (૩) પાકી (૪) કરાર (૫) [ચ.] દામણી
બંધુ પુ૦ [सं]ભાઈ (૨) સગો ૦કૃત્ય ન૦

ભાઈચારાનું કામ; મિત્રકાર્ય. ૦જન પું૦સગો; કુટુંબી. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ બંધુપણું (૨) ભાઈચારો, મિત્રતા ૦ભાવ પું૦ભાઈના જેટલી પ્રીતિ. ૦વર્ગ પું૦ સગાસબંધી. ૦હીન વિ૦ સગાસંબંધી વિનાનું

બંધુર વિ૦ [સં.] રમ્ય; મનોહર

બંધૂક સ્ત્રી૦, ૦ચી પું૦, -કિયું વિ૦, -કિયો પું૦ જુઓ 'બંદૂક'માં

બંધે વિ૦ + જુઓ બંને, બેઉ

બંને વિ૦ જુઓ બન્ને, બેઉ

બંબ વિ૦ [સર૦ म] મોટું; કદાવર (૨) પું૦ [સર૦ हिं., રવ૦] બાયું, મૃદંગનો તે ભાગ (૩) ડંકો (૪) [?] બાવળ [-બજાવવો = માર મારવો. -બાજરી આપવી = માર મારવો. -થામવો = ખાલીખમ થઈ જવું, મનદોલત ન રહેવા]

બંબેબંબ વિ૦ ['બંબ' ઉપરથી]* લૂંટેલૂંટ; અંધેર [-ચલાવવું, ઠોકવું = ડિંગ મારી કરવી; ગપ ચલાવવી]

બંબો પું૦ [સર૦ हिं बंबा; म बंब, अ. मंबा; पो बोम्बा] પાણી કાઢવાનું યંત્ર (૨) આગ ઓલવવા માટે પાણી ફેંકવાનું યંત્ર (૩) પાણી ગરમ કરવાનું એક પ્રકારનું વાસણ (૪) પાણીનો મોટો નળ -બાખાનું ન૦ આગનો બંબો રાખવાનું સ્થળ -બાવાળો પું૦ બંબો લઈ આગ ઓલવનાર માણસ

બંસરી સ્ત્રી૦ [બંસી ઉપરથી] વાંસળી; વેણુ

બંસી સ્ત્રી૦ [સં वंशी, प्रा वंसी] બંસરી, વાંસળી. ૦ધર પું૦ (સં) શ્રીકૃષ્ણ ૦બ(-વ)ટ પું૦ (સં) ગોકુળનો એક પ્રખ્યાત વડ

બા સ્ત્રી૦ [સર૦ म, दे वाइया] મા (૨) વડીલ સ્ત્રીના નામ પાછળ લગાડાતો શબ્દ, જેમ કે કસ્તૂરબા. (૩) અ૦[સર૦ हे वाम] વહાલનો એક ઉદ્ગાર ૦ધેલું વિ૦ માઘેલું

બાઇબલ ન૦ [इं] ખ્રિસ્તી લોકોનો ધર્મગ્રંથ

બાઇસ પું૦ [अ] કારણ; બાયસ (૨) [सु] ખોટું બહાનું [પાયગાડી.

બાઇસિકલ સ્ત્રી૦ [इं] બે પૈડાની સાઇકલ;

બાઈ સ્ત્રી૦ [दे. वाइया] કોઈ પણ સ્ત્રી; બાઈડી (૨) સ્ત્રીનાં નામ પાછળ લગાડાતો માનસૂચક શબ્દ (૩) સાસુ (૪) નોકરડી [બાઈ, બાઈ ખોબલે ધાણી = ભીખ માગવી· એક જાતની રમત.] ૦કલ્યાણી વિ૦ બાયલું; નમાલું (૨) સ્ત્રી૦ ભીખ (૩) આજીજી, કાલાવાલા. [-કરવી = ભીખ માગવી] ૦જી સ્ત્રી૦ સાસુ. ૦(-ય)ડી સ્ત્રી૦ કોઈ પણ સ્ત્રી (૨) પત્ની. [-કરવી. = પરણવું. -રાખવી = રખાત રાખવી બાયડીઓ બેસવી = મોકાણ મંડાવી; દુર્દશા થવી.] ૦બાઈ ચાલ(-જા)ણી સ્ત્રી૦ એક રમત; ચલકચલાણું. ૦માણસ ન૦ બૈરું

બાઉ, ૦વો પું૦ [રવ૦] લાડવો (બાળભાષા)

બાઉ (બાʼ) પું૦ [સર૦ म] (સુ) બહાઉ; હાઉ

બાઉ(-વ)લું ન૦ પશુનો આંચળવાળો અવયવ

બાકરવડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] એક પકવાન

બાકરી સ્ત્રી૦ હઠથી સામે ઝઘડવું તે, મમતભર્યું વેર. [-બાંધવી = મમત પર ચડી સામું થવું, વેર કરવું] [(દીવાસળી કે સાબુની)

બાકસ ન૦ [इं. बॉक्स, સર૦ हिं, म.] પેટી

બાકળા પું૦ બ૦ વ૦ [अ बाकला] આખું બાફેલું કઠોળ. [-આપવા, નાખવા = બાકળાનો બલિ આપવો (૨) લાંચ આપવી.]

બાકાત વિ૦ જુઓ બકાત

બાકી વિ૦ [अ.] ખૂટતું (૨) વધેલું (૩) ગણતરીમાં લેવામાં રહેલું (જેમ કે સરવાળા ઇ૦ ગણતાં); શેષ (૪) સ્ત્રી૦ સિલક, ગણતાં છેવટે રહેતું જમા તે (૫) પત્યા વગર રહેલી કે ચૂકતે કરવામાં ચડેલી રકમ (૬) અ૦ નહિ તો. [-કાઢવી = છેવટે રહેતી સિલક ગણી કાઢવી -તે નક્કી કરવી (૨) ચડેલી બાકી શોધી કાઢીને કહેવી કે માગવી -ખેંચવી, તાણવી = હિસાબે નીકળતી બાકી કે સિલક રકમ આગળ ખાતામાં લઈ જવી] ૦તાકી વિ૦ બાકી રહેલું (૨) સ્ત્રી૦ માગતું, લહેણું

બાકું (-ખું, -કોરું) ન૦ [જુઓ બખું] કાણું. [-પાડવું = કાણું કરવું]

બાખડવું* અ૦ક્રિ૦ [જુઓ બખેડો] આખડવું, વઢવું, કજિયો કરવો

બાખડું વિ૦ [सं वष्कयिनि, સર૦ म. बाकड,

हिं वाकरी] વિયાયાને જેને ઘણો વખત થઈ ગયો હોય તેવું (ઢોર)

બાખાબોલું વિ૰ આખાબોલું, તડ ને ફડ કહી દેનારું, નિખાલસ [જુઓ બાંકુ

બાખું વિ૰ [જુઓ બાંકુ] રંગીલું (૨) ન૰

બાગ પુ૰ [फा] બગીચો ૦વાન પુ૰ [+ फा वान] માળી **–ાયત** સ્ત્રી૰[फा बागात] બગીચામાં થતી ખેતી, શાકભાજી (૨) વિ૰ કૂવાના પાણીથી થતી (ખેતી) **–ાયતી** વિ૰ ફળફૂલના ઝાડ ઉછેરવા લાયક (જમીન)

બાગડોર સ્ત્રી૰ [हिं, वाग=લગામ + દોર] લગામ [વાગેશ્રી રાગ કે તેનું ગીત

બાગેસરી પુ૰ [જુઓ વાગેશ્રી, સર૰ हिं, म]

બાઘડ(–ડું) વિ૰ જુઓ બાઘુ(૨)બિહામણું **–ડો** પુ૰ તેવો માણસ

બાઘુ વિ૰ [सं व्यग्र, प्रा वग्ग? સર૰ म वाग्या] મૂઢ, અતાગમ વિનાનું **–ઘાઈ** સ્ત્રી૰ બાઘાપણું **–ઘાં** ન૰બ૰વ૰ [સર૰ म वघर्णे =જોવું] બાઘાં, ફાંફાં [–મારવાં]

બાચકો પુ૰ [બચકો પરથી? સર૰ म वाचर्के] મૂઠી કે કલ્લો યા તેમાં આવે તેટલું તે (૨) પાંચે આંગળા વડે ભરેલો ચીમટો–વલૂરો [બાચકા ભરવા=મૂઠે ને મૂઠે લેવુ(૨)પંજાના ચીમટા–વલૂરા ભરવા]

બાજ પુ૰ [फा] એક શિકારી પક્ષી, શકરો (૨)[ला] ઘોડો(૩) વિ૰ [फा वाज (वाल्तन)] નામને લાગતા 'વાળુ', 'અનુરક્ત' વગેરે અર્થો બતાવતો પ્રત્યય. ઉદા૰ દગલબાજ, રંડીબાજ

બાજ પુ૰ [सं वाज; સર૰ म] સતારનો પહેલો તાર, જેના પર આંગળીઓ રાખી વગાડવામાં આવે છે

બાજ સ્ત્રી૰, ન૰, ૦ઠું, ૦ણું ન૰ [सं व्यजन, प्रा वीजण=પંખો] પતરાળું [–માંડવી= પીરસવા પતરાળું મૂકવું]

બાજખેડાવાળ પુ૰ [सं वाज+ખેડાવાળ] ખેડાવાળ બ્રાહ્મણનો એક ભેદ

બાજઠ પુ૰ [सं पादपृष्ठ, प्रा पायपीढ, સર૰ म वाज्ट]ચાર પાયાવાળું એક જાતનું આસન

બાજડું,–ણું ન૰ જુઓ 'બાજ'માં

બાજરી સ્ત્રી૰[સર૰ हिं बाजरा] એક અનાજ. **–રિયું** ન૰ બાજરીનું ડૂંડું (૨)એક ઘરેણું [–વધવું =હજામત વધવી] **–રિયો** પુ૰ બાજરીના લોટનો ક સાર(૨) બાજરીને છારામાં રાખી બનાવેલી એક વાની **–રો** પુ૰ મોટા દાણાની બાજરી

બાજ દ પુ૰ (સ) બલ્ખ બુખારાનો એક ખાન (તેનું વહાલું ઊંટ મરી જતા તે ફકીર થઈ ગયેલો)

બાજ દું વિ૰ [फा वाजदह] ધૂર્ત, ઠગ, પહોંચેલું **–દાઈ** સ્ત્રી૰ બાજ દાપણું **–દાવેડા** પુ૰બ૰વ૰ ધૂર્તતા, ઠગાઈ

બાજિયાકાર પુ૰ ભવાડો, ફજેતો [–ગવાવા =ભવાડા થવા (સ્ત્રીઓમાં)]

બાજી સ્ત્રી૰ [फा] જે પાટિયા કે કપડા ઉપર રમત મંડાય તે (૨) સોગટા કે ગંજીફાની રમત (૩) હાથ (ગંજીફામાં) (૪) યુક્તિ, પ્રપંચ. [–ખેલવી = જુઓ બાજી રમવી –ગોઠવવી =જુઓ બાજી રચવી –જવી=જુઓ બાજી બગડવી –જીતવી=ફાવવું, યશસ્વી રીતે કામ પાર પાડવું –બગડવી=યોજના નિષ્ફળ જવી –માંડવી=સોગટાબાજી ઢાળવી– ખેલવી (૨) કાર્યસાધક યોજના યોજવી. –રચવી=બાજીનો સરંજામ ગોઠવવો (૨) યુક્તિ કરવી –રમવી=બાજીની રમત રમવી (૨) દાવપેચ રમવા –હાથથી જવી= યોજના ધૂળ મળવી;યોજનાનો દોર હાથમાંથી ચાલ્યો જવો –હારવી=બાજીમાં હાર ખાવી (૨) યુક્તિ કે દાવપેચ નિષ્ફળ જવાં] ૦ગર પુ૰ મદારી,જાદુગર.[બાજીગરનું રમકડું= સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ વિનાનું–બીજાનું નચવ્યું નાચે તેવું માણસ] ૦ગરી બાજીગરપણું (૨) ખેલ, તમાસો (૩) યુક્તિપ્રયુક્તિ, પ્રપંચ

બાજુ,–જૂ [फा] સ્ત્રી૰ છેડો; અંત (૨) દિશા, પાસું, પડખું (૩) પક્ષ, તરફેણ [બાજુએ બેસવું =સ્ત્રીને અડકાવ આવવો(૨)કામમાંથી ખસી જવું,તટસ્થ રહેવું બાજુ લેવી=પક્ષ લેવો.] ૦(–જૂ)બંધ પુ૰ હાથનું એક ઘરેણું

બાજે વિ૰ [अ वअज, સર૰ म] એકાદ,ગમે તે કોઈ એક

બાજોઠ પું૦ [સર૦ મ. वाजोट] જુઓ બાજઠ –ઠી સ્ત્રી૦ નાનો બાજઠ
બાજોઠિયું ન૦ એક વનસ્પતિ, ગંગેટી
બાઝવું સ૦ક્રિ૦ [સં वद्ध, પ્રા. वज्झ ઉપરથી] વળગવું (૨) અ૦ક્રિ૦ લડવું, ટંટો કરવો
બાઝંબાઝા(–ઝી), બાઝાબાઝ(–ઝી) સ્ત્રી૦ [જુઓ બાઝવું] લડાઈ, ટંટો
બાટ પું૦ [સં. पिष्ट?] બાફેલો લોટ, કસાર (૨) ન૦ [હિં वाट, મ वाट] કાટલાનો સટ, બાટ
બાટકવું અ૦ક્રિ૦ ['બટકુ' ઉપરથી] વળગવું (૨) ઝઘડવું
બાટલી સ્ત્રી૦ [इ बॉटल; સર૦ હિં, મ] શીશી [–પીવી = દારૂ પીવો –ભગત = દારૂનો વ્યસની] –લો પું૦ શીશો [બાટલા ભરવા = શીશામાં ભરવું (૨) રોજ દવા લાવવી – તેવી જરૂર પડવી, હમેશના દર્દી હોવું]
બાટાચૂર અ૦ ખૂબ
બાટી સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં., મ] છાણાની આંચથી શેકેલો કણકનો ગોળો કે જાડી ભાખરી
બાઠું ન૦ [જુઓ બાંઠું; સર૦ મ. वाठुक] નીઘલ્યા વિનાનો જારબાજરીનો સાંઠો
બાઠું વિ૦ [સં वंठ] (સુ) બાંઠ; ઠીંગણું; વામન
બાડું વિ૦ ત્રાસા ડોળાવાળું કે નજરવાળું [બાડી આંખે (નજરે) જોવું = પોતે જોતા નથી એવો દેખાવ રહે તેમ આંખ ત્રાંસી કરીને છાનુંમાનું જોવું (૨) ઉપેક્ષાની નજર રાખવી. બાડું જોવું = બાડી આંખ હોવી, બાડું હોવું]
બાડુ(–ડુ)વું વિ૦ [સં वटुक, પ્રા. वडुअ] + બાપડું, રાંક, દયામણું
બાઢમ્ અ૦[સં.] ભલે, ઠીક(૨) + બધ –મ ન૦ [લા] મીંડું; શૂન્યતા (વ્યંગમાં)
બાઢુવું વિ૦ જુઓ બાડુવું
બાણ ન૦ [સં.] તીર (૨) એક આતશબાજી (૩) લબગોળ પથ્થર (શિવલિંગ)(૪) જ્યાં ભરતીનું પાણી આવતું હોય તે ખાડીની જમીન (૫) ખેતરની હદ બતાવવા દાટેલો પથ્થર કે બીજી વસ્તુ (૬) પગલું (૭)[સં] બાણાસુર. [–કાઢવું = પગલું ખોળી કાઢવું –ચઢાવવું, તાણવું = પણછ ઉપર બાણ ગોઠવી છોડવાની તૈયારી કરવી –છોડવું, મારવું, મૂકવું = ધનુષથી બાણને જવા દેવું.] –ણાકાર વિ૦ બાણના ફળના આકારનું –ણાસુર પું૦ (સં) એક રાક્ષસ; ઓખાનો પિતા. –ણાવળી પું૦ બાણ મારવામાં હોશિયાર યોદ્ધો
બાણવું અ૦ક્રિ૦ ['બાણી' ઉપરથી] સાટું કે કબાલો કરવો ['બાણ'માં
બાણાકાર, બાણાસુર, બાણાવળી જુઓ
બાણી સ્ત્રી૦ [સ वाणी] ઠરાવેલી મુદત (૨) શરત, કબૂલાત (૩) [જુઓ બોણી] શુકનમાં અપાતી ભેટ(૪) [સર૦ હિં. वाना = કાપડ; સં. वचन?] એક જાતનું કાપડ [–કરવી = શરત–કબૂલાત કરવી –કરાવવી = માલ ખરીદી શુકન કરાવવા –આપવી = શુકનની ભેટ આપવી] ['દર'
બાણુ(–ણું) વિ૦ [સં द्वानवति, પ્રા वाणउइ]
બાતમી સ્ત્રી૦[अ वातिनी, સર૦ મ] સમાચાર (૨) ભાળ. ૰દાર વિ૦(૩) પું૦ ખબર લાવનાર. ૰ખાતું ન૦ બાતમી મેળવનારું ખાતું
બાતલ વિ૦ [अ. वातिल] રદ, નકામું (૨) કાઢી મૂકેલું
બાતી સ્ત્રી૦ [હિં] બત્તી
બાતેન વિ૦ [फा वातिन] ગુપ્ત, છાનું
બાથ સ્ત્રી૦ [બે + હાથ?] બે હાથ પહોળા કરી દીધેલી પકડ (૨) ટક્કર. [–ભરવી, ભીડવી. લેવી = બાથમાં લેવું, ભેટવું (૨) મોટું કામ હિંમતભેર ઉપાડવું (૩) ટક્કર ઝીલવી. બાથમાં ઘાલવું, લેવું = બે હાથ પહોળા કરી, વચમાં ભીડવું–પકડવું (૨) આશ્રયમાં લેવું] [ગુસલખાનું
બાથરૂમ સ્ત્રી૦ [ઇં] નાહવાની ઓરડી,
બાથંબાથા(–થી) સ્ત્રી૦ ['બાથ' ઉપરથી] સામાસામી બાઝવું તે
બાથોડિયું ન૦ ['બાથ' ઉપરથી] વલખાં (૨) પ્રયત્ન [બાથોડિયાં ભરવાં, મારવાં]
બાદ વિ૦ [अ] બાતલ, કમ [–કરવું] (૨) અ૦ પછી ૰બાકી સ્ત્રી૦ બાદ કરવાની રીત (ગ) (૨) બાદ કરતાં રહેલી રકમ
બાદરાયણ પું૦ [સં] (સ) વેદવ્યાસ

૦સબંધ પુ૦ બે વસ્તુમાં મેળ કે સબંધ ન હોવા છતાં, તાણીતૂશીને બેસાડેલો કે બતાવેલો તે

બાદલું વિ૦ ['બોદ્દું' ઉપરથી, अ वातिल ?] નકલી, ઢોળ ચડાવેલું (૨) તકલાદી (૩) ન૦ [हिं] કસબનું ગૂંચળું (૪) કસબ ભરેલી સાડી [-પડવું = તકલાદી જણાવું]

બાદશાહ પુ૦[फा] રાજાધિરાજ, સમ્રાટ. ૦ત સ્ત્રી૦[फा] બાદશાહનું રાજ્ય – હકૂમત. -હી વિ૦ બાદશાહનું, -ને લગતું (૨) બાદશાહને શોભે એવું, તેના જેવા ઠાઠમાઠવાળું (૩) સ્ત્રી૦ બાદશાહત, સામ્રાજ્ય (૪) ભારે ઠાઠમાઠ ને સમૃદ્ધિ

બાદિયાન ન૦[फा वादयान] એક બી-વસાણું

બાદી સ્ત્રી૦ [फा] અપચો, બદહજમી (૨) પેટમાં થતો વાયુ ૦બવાસિર, ૦હરસ પુ૦ આંધળા હરસ

બાધ પુ૦[सं] અડચણ, પ્રતિબંધ (૨) વિરોધ, વાંધો (૩) દોષ; પાપ (૪) પીડા, ઉપદ્રવ. [-આવવો = વાંધો નડવો; બાધ થવો] ૦ક, ૦કર્તા, ૦કારક વિ૦ બાધ કરનાર

બાધવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ બાઝવું] લડવું

બાધા સ્ત્રી૦ [सं] માનતા, આખડી (૨) પીડા, દુઃખ (૩) વિઘ્ન. [-આપવી = બાધા લેવરાવવી -લેવાનું કહેવું -આવવી, પડવી = બાધ આવવો, વિઘ્ન નડવું -કરવી, છોડવી, મૂકવી = લીધેલા વ્રતની કે માનતાની સમાપ્તિ કરવી -રાખવી, લેવી = માનતા રાખવી, વ્રત લેવું] -ધિત વિ૦ પીડિત (૨) અસંગત ઠરેલું રદ કરાયેલું

બાધું વિ૦ (પ.) [જુઓ બધુ] આખું

બાધે ભારે અ૦ [બાંધેલું + ભાર] મોઘમ, નામનિર્દેશ વગર

બાન વિ૦[अ वैआनह] જમીન તરીકેનું, સાટાનું (૨) ન૦ બાનું (૩) જામીન [-આપવું, -રાખવું, -રહેવું, -લેવું]

-બાન [फा] નામને લાગતા 'વાન, વાળું' અર્થ બતાવતો પ્રત્યય ઉદા૦ મહેરબાન

બાનક સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] રચના, ઇમારત

બાનડી સ્ત્રી૦ ['બાંદી' ઉપરથી] લૂડી

બાનાખત ન૦ [બાનું + ખત] બાનામાં આપેલા પૈસાનું ખત [-કરવું, -કરી આપવું]

બાની સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, म वाणी, सं वाणी] બોલવા-લખવાની છટા (૨) વાણી (૩) જુઓ બાનડી [સન્નારી

બાનુ(-નૂ) સ્ત્રી૦ [फा वानू] સારા ઘરની સ્ત્રી;

બાનું ન૦ [જુઓ બાન] સોદાના સાટા પેટે અગાઉથી અપાયેલું નાણું [-આપવું, -લેવું]

બાનૂ સ્ત્રી૦ [फा] જુઓ બાનુ

બાપ પુ૦ [दे बप्प(सं वप्ता), हिं, म] પિતા. (૨) લાડ-વહાલ કે સન્માનસૂચક એક સંબોધન [બાપ દીકરાનું = બાપદીકરા વચ્ચે હોય તેવું, ઘણું નિકટ બાપના કૂવામાં બૂડી મરવું = બાપદાદાથી ચાલતા આવેલા ખરાબ રિવાજ કે ખરાબ સ્થાનને, નુકસાન જોતાં છતાં, વળગી રહેવું બાપના બાપ પાસે = સ્વર્ગમાં (૨) ઘણે દૂર બાપના બાપ બોલાવવા = દુઃખને વખતે મદદ માટે દાદાના નામની બૂમ પડાવવી -પાડવી બાપની બોચી ખંજવાળીને = ગમે તેમ કરીને બાપની મોકાણ, બાપનું કરમ, કપાળ, તોલડું, બારસું = કાંઈ જ નહીં બાપનું = વારસામાં મળેલું, હકથી પોતાનું બાપનો કક્કો, બાપનો બુધવાર = કંઈ જ નહીં બાપનો માલ = બાપે આપેલ કે કાયદેસર મિલકત બાપનો લાડવો = બાપે મેળવેલો લાભ કે ફાયદો] ૦કમી વિ૦ બાપની કમાઈ ઉપર આધાર રાખનાર ૦જન્મારે (-રામાં) અ૦ [લા] આખી જિંદગી દરમિયાન, કદી પણ ૦જી પુ૦ જુઓ બાપુ અર્થ (૨) [-બોલાવવા = ત્રાહ્ય પોકારાવવી] ૦ડું વિ૦ [दे बप्पुड] ગરીબ, રાંકડું, દયામણું ૦દાદા પુ૦બ૦વ૦ પૂર્વજો ૦રે, ૦લા(-લિયા) અ૦ 'ઓ રે! બાપરે" અર્થનો ઉદ્ગાર ૦લિયો પુ૦બાપો (પાટીદાર પટેલ માટે વપરાય છે) ૦ખુ વિ૦ બાપનો પક્ષ લેનાર (૨)બાપને જ વળગનાર. -પા પુ૦ (માનાર્થે બ૦વ૦) જુઓ બાપુ [-કહુ = ભાઈસાહેબ કહું! (કરગરવાનો

ભાવ). -બચોળાં કરવાં = ભાઈબાપા કરવા; આજીજી કરવી] -પા ભાયડા પું૦ બ૦ વ૦ પટેલ; પાટીદાર -પી(-પૂ)કું વિ૦ બાપનું; વારસામાં મળેલું -પુ પું૦ બાપ (૨) વડીલ પ્રત્યે માનવાચક કે નાના પ્રત્યે વહાલસૂચક ઉદ્‌ગાર -પૂડિયું,-પૂડું વિ૦જુઓ બાપડું (૨) વહાલું. -પો પું૦ જુઓ બાપ

બાફ પું૦, સ્ત્રી૦ [सं बाष्प, प्रा बप्फ] બફારો (૨)પરસેવો(૩)વરાળ [-આપવો=વરાળથી શેકવું. -થવો = બફારો થવો, પરસેવો થવો -દેવો = બાફ આપવો. -મારવો = બાફ થવો. -લાગવો = બફારો લાગવો -લેવો =વરાળનો શેક કે નાસ લેવો] ૦ણું ન૦ બાફવું તે (૨) બાફેલી વસ્તુ (૩) ગોટું (૪) કેરીનું શાક(૫)[લા] સ્વાદ વગરનો ખોરાક (૬) ગોટાળો, બાફવું તે ૦લો પું૦ બાફેલી કેરીનો રસ. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ પાણીમાં ઉકાળીને રાંધવું (૨) [લા] ચૂંથી નાખવું; બગાડી મૂકવું; ગોટો વાળવો

બાફલી સ્ત્રી૦[સર૦ म. बाफळी] જંગલી ગાજર

બાબ પું૦ [अ] પ્રકરણ; ભાગ (૨) વિષય; મુદ્દો, બાબત

બાબચુંભૂબચું વિ૦ (કા) નમાલું

બાબત સ્ત્રી૦ [फा.] વિષય; મુદ્દો; કામ-(૨) વિગત (૩) અ૦ વિષે, બાબતમાં, બાબે. -તી સ્ત્રી૦ દલાલી; વટાવ (૨) ખળીમાં વસવાયાંને લાગા તરીકે અપાય છે તે

બાબરાં ન૦ બ૦ વ૦ [दे. वब्बरी] માથાના વીખાયેલા વાળ. -રિયું વિ૦ બાબરાવાળું. -રી સ્ત્રી૦ માથા ઉપર વાળનો ગુચ્છો (૨) ટોપીની કોરની ઝૂલ [-ઉતરાવવી, -લેવરાવવી = બાધા પૂરી થતા કેશ કપાવી નાખવા -રાખવી = વાળ વધારવા (૨) માથાના કેશ ન કપાવવાની બાધા રાખવી] -રું વિ૦ બાબરિયું; બાબરાવાળું

બાબરિયાવાડ ન૦ (સં.) સૌરાષ્ટ્રનો એક ભાગ

બાબરિયું, બાબરી, -રું જુઓ 'બાબરા'માં

બાબવારી સ્ત્રી૦ [फा.] વર્ગીકરણ

બાબસ્તા વિ૦[જુઓ વાબસ્તુ] સંબંધી; સગું

બાબા પું૦ એક જાતનો ભીલ

બાબા પું૦ [फा.] સંત સાધુ કે વૃદ્ધ માટે વપરાતો આદરસૂચક શબ્દ

બાબાગાડી સ્ત્રી૦ [બાબો + ગાડી] નાનાં છોકરાની ગાડી

બાબાવાક્ય ન૦ [બાબા + વાક્ય] બાબાનું-આપ્ત પુરુષનું વાક્ય કે કથન; વેદવાક્ય જેવું સ્વતઃસિદ્ધ વાક્ય

બાબાશાહી વિ૦ [म बाबा + શાહી] હલકું; નકામું (૨) વિ૦ પું૦ વડોદરા રાજ્યમાં પહેલાં ચાલતો (સિક્કો)

બાબાશી વિ૦ જુઓ બાબાશાહી

બાબિલોન પું૦ (સં.) એક પ્રાચીન પ્રદેશ

બાબુ પું૦[સર૦ हिं, म., बं; फा बाबा પરથી ?] બંગાળી માટે કે ઉપરી અમલદાર માટે વપરાતો શબ્દ (૨) (સં.) પુરુષનું એક નામ ૦ગીરી સ્ત્રી૦ બાબુ-મોટા માણસ જેવું વર્તન

બાબે અ૦ [फा.] બાબતમાં, વિષે

બાબો પું૦ તાતા; રોટલો (બાળભાષા) (૨) [સર૦ हिं.; म] નાનો છોકરો; બાળક (૩) માવડિયો છોકરો (સ્ત્રી૦ બેબી)

બામ ન૦ [પ્રાકૃત ?] એક જાતનો વેલો (૨) [हिं.] ધામ (૩) સર્પાકાર માછલી (૪) પું૦[इं.] દુખાવો મટાડવા ચોપડાતો મલમ

બામણ (મં) પું૦ [સર૦ म , प्रा वाम्हण; हिं वामन] જુઓ બ્રાહ્મણ (ગ્રામ્ય રૂપ). -ણિયું વિ૦ બ્રાહ્મણને ખપે એવું,ચોખલિયું. -ણી સ્ત્રી૦ બ્રાહ્મણી (બહુધા તિરસ્કારમાં). -ણો પું૦ બામણ (બહુધા તિરસ્કારમાં)

બામણિયું (મં) ન૦ [सं. ब्रह्मन् = મોટું] જે શેરડીના બીના કકડાની આંખો મોટી હોય તે (૨) વિ૦ જુઓ 'બામણ'માં

બામણી (મં)સ્ત્રી૦ એક જીવડું(૨)એક જાતનો [સાપ

બામણી (મં) સ્ત્રી૦, -ણો પું૦ જુઓ 'બામણ'માં

બામદાદ ન૦ [फा.] સવાર

બામલાઈ, બામલી સ્ત્રી૦ બગલમાં થતી ગાંઠ

બામશી સ્ત્રી૦ [જુઓ બામાશી] ઢાકણું

બામાશી(-સી) સ્ત્રી૦ [બા + માસી] માસી

(માનવાચક) (૨) [કૃષ્ણની માસી પૂતના પરથી ?] ડાકણ [-વળગવી=ડાકણ વળગવી]

બામ્બુ પુ૦ [इं] વાંસ, બાબુ

બાયડ વિ૦ [सं वाह्य] જુઓ બહિષ્કૃત

બાયડી સ્ત્રી૦ [दे बाइया] બાઈડી, સ્ત્રી (૨) પત્ની

બાયલું વિ૦ [બાઈ + લું] નામર્દ, બીકણ (૨) બૈરીને વશ -લાઈ સ્ત્રી૦ -લાવેડા પુ૦ બ૦ વ૦ બાયલા જેવું વર્તન

બાયસ પુ૦ [જુઓ બાઇસ] સબબ

બાયું ન૦ [સર૦ हिं बायाँ, म बाया] નરઘાની જોડમાંનું નાનું [વગેરેનો અવાજ

બાર પુ૦ [સર૦ म. वार = જખમ] બંદૂક

બાર ન૦ [सं द्वार, वार, प्रा.] બારણું (૨) આગણું (૩) ડેલી [-ઉઘાડવાં=બારણાં ખોલવાં. -દેવું=બારણું બંધ કરવું -ભિડાવવાં=બારણાં વાસી દેવાં.]

બાર વિ૦ [सं द्वादशन्, प्रा. बार] '૧૨' [-કોળા ને તેર લાગા=માલની કિંમત કરતાં લાગા-જકાતવેરા વધારે હોવા તે બારનું ચોથ કરવું=અણઘડપણાથી કામ ઊંધું મારવું -નું ચોથ (કરેતા) આવડવું=કાંઈ પણ આવડવું -પાદશાહી=બાર બાદશાહી -બંદરનાં પાણી પીધાં હોવાં=ઘણી મુસાફરી કરીને ચતુર તથા પાવરધા થયા હોવું -બાદશાહી=સંપૂર્ણ સુખચેન -બાપની વેજા=એક એકથી જુદા મતના - પરસ્પર મેળ ન ખાય એવા માણસોનો સમૂહ, જેમાં બધા હક કરનારા હોય પણ કામ કરનાર કોઈ ન હોય -ભૈયા ને તેર ચોકા=વર્ણભેદ - આભડછેટની અતિશયતા -મણની બાજરી = પૂરતું હોવું તે, સુખચેન; નિશ્ચિતપણું -મણની સંભળાવવી= મોટી ખરાબ ગાળ ભાંડવી -વરસનું= જુવાન ને જોમભર્યું (ઉદા૦ બાર વરસનો બેઠો છે) -વરસે=ઘણે લાંબે વખતે-ગાળે -વાગવા=આવી બનવું, આફત આવી પડવી બારે દરવાજા ખુલ્લા= ઘરમાં ગમે ત્યાં જઈ શકાવું, ગમે ત્યાં જવાની છૂટ હોવી બારે દહાડા ને બત્રીસે ઘડી =હરહંમેશ બારે ને ચારે=સદાકાળ બારે બાગોળો મોકળી=પૂરી છૂટ, પૂરી સ્વતંત્રતા. બારે મહિના ને તેરે કાળ= હંમેશા, આખું વર્ષ બારે મેહ ઊલટવા =ભારે વરસાદ થવો બારે મેહ વરસવા= ભારે વરસાદ થવો (૨) સર્વ પ્રકારે રિદ્ધિસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવી બારે વાટ ખુલ્લી=જુઓ બારે દરવાજા ખુલ્લા] ૦પેજી વિ૦ [બાર+પેજ (इं)] બાર પૃષ્ઠવાળું ૦માસી વિ૦ બાર માસનું (૨) સ્ત્રી૦ બારે માસ ફૂલ આપતો એક છોડ. ૦મું વિ૦ ક્રમમાં અગિયાર પછીનું (૨) ન૦ મરનારનો બારમો દિવસ કે તે દિવસે કરાતી ક્રિયા-વરો [-કરવું.=કાંઈ નહિ ઉદા૦એ શું બાપનું બારમું કરવાનો છે?)] -મો ચંદ્રમા પુ૦ [લા] અણબનાવ, વિરોધ [-હોવો] ૦શ(-સ) સ્ત્રી૦ [सं. द्वादश, प्रा बारस= ૧૨મું] બારમી તિથિ, દ્વાદશી. [-નાખવી= સરવણીને દહાડે સંબંધીઓ તરફથી રકમ આપવી -બેસવી=દુર્દશા થવી -વહેંચવી =સગાંસંબંધીને સરવણીને દહાડે નાણાં વહેંચવા -હોવી=કામ કરવાનો કંટાળો હોવો] [વહાણ

બારકસ ન૦ [फा बारकश] માલ લઈ જનાર

બારખલી(-ળી) વિ૦ ઓછી આકણીનું-મહેસૂલનું (૨) સ્ત્રી૦ માફી જમીન [હજૂર

બારગાહ સ્ત્રી૦ [फा] દરબાર; મોટા માણસની

બારગીર પુ૦ [फा] ઘોડેસવાર સૈનિક (શિલેદારથી ઊલટો-જેનો ઘોડો, સામાન વગેરે માલિક પૂરાં પાડે છે)

બારડ પુ૦, -ડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] નેતર

બારણું ન૦ [सं वार, प्रा वार] દ્વાર, દરવાજો [બારણાં ઉઘાડાં ને ખાળે ડૂચા=ખોટી કસર કરવી, પૈસાનું નુકસાન વેઠવું, અને પાઈને બચાવવી બારણાં ઉઘાડાં રહેવા =ઘર ચાલુ રહેવું, વંશવેલો ચાલતો રહેવો બારણાં(-ણું) ઠોકતા આવવું=ઘર પૂછીને આવવું, વગર નોતર્યે આપમેળે આવવું બારણાં ઠોકવાં, બારણાં તોડી

પાડવાં =તકાદો કરવો; ચાંપતી -વારંવાર ઉઘરાણી કરવી (એનું) બારણું કાળું કરવું=(એના) ઘરમાં જવું (ગુસ્સામાં ને નકાર બતાવવા) બારણે જવું=ઘર બહાર જવું (૨) ટટ્ટી પેસાબની હાજતે જવું બારણે તાળાં દેવાવાં=નસંતાન જવું, સત્યાનાશ જવું બારણે દીવો રહેવો =વંશ રહેવો (૨) ઘરની કીર્તિ વગેરે રહેવી બારણે પહોર દહાડો ચડવો, બારણે બપોર ચડવા=બહાર દિવસ ક્યારનો શરૂ થઈ જવો ને ઘરમાં હજુ સૂઈ રહેવું. બારણે બેસવું=ચાંપીને ઉઘરાણી કરવી,તકાદો કરવો બારણે હાથી ઝૂલવા=ઘણા શ્રીમંત હોવું]

બારદાન ન૦ [फा.] જેમાં માલ ભર્યો હોય તે ખાલી બાંધણ કે પાત્ર, અથવા તેનું તોલ. [-ભારે થવું=મિજાજ વધવો]

બારનીશ(-સ) પું૦[सर० म]બારનીશીનું કામ કરનારો કારકુન. -શી(-સી) [सर० म] સ્ત્રી૦કાગળોની આવકજાવક નોંધવાની ચોપડી (૨) તે નોંધવાનું કામ

બારપેજી, બારમાસી, બારમું, બારશ(-સ) જુઓ બાર વિ૦ માં

બારશીં(-સીં)ગું ન૦ [બાર+शृंग, सर० हिं. बारहसिंगा] એક જાતનું હરણ

બારસાખ સ્ત્રી૦ [બાર (બારણું)+ સાખ] બારણાનું ચોકઠું

બારસીંગું ન૦ જુઓ બારશીંગું

બારાક્ષરી, બારાખડી સ્ત્રી૦ [બાર+अक्षर, सर० हिं बारहखड़ी] દરેક વ્યંજનમાં બાર સ્વર ઉમેરી બનાવેલાં પદ

બારિયો પું૦ એક જાતનો ભીલ

બારિસ્ટર પું૦ [इं बॅरिस्टर] વિલાયતની પદવીવાળો વકીલ -રી સ્ત્રી૦ બારિસ્ટરનો ધંધો કે કામકાજ

બારી સ્ત્રી૦ [द्वार, બાર] નાનું બારણું (૨) [લા.] છટકવાનું બારું, બહાનું

બારીક વિ૦ [फा] ઝીણું, સૂક્ષ્મ (૨) પાતળું (જેમ કે સૂતર, કપડું)(૩)કદમાં નાનું (જેમ કે સોપારી, દાણો ઇ૦) (૪) [લા.] કટોકટીનું; અગત્યનું. [-કામ =ઝીણું કારીગરીનું કામ. -નજર=ઊંડી ને ચારે તરફ ફરતી દૃષ્ટિ. -વખત,સમય=કટોકટીનો સમય,અણીનો પ્રસંગ] -કાઈ, -કી સ્ત્રી૦ બારીકપણું

બારીગર વિ૦ લુચ્ચું; ખટપટી; ઉઠાવગીર

બારું ન૦ [द्वार, બાર] બંદરમાં પેસવાનો માર્ગ (૨) બારણું, રસ્તો (૩) છટકવાની બારી, બહાનું [દારૂ રાખવાનું શિંગડું

બારૂત પું૦ [फा] ફોડવાનો દારૂ ૦દાન ન૦

બારે વફાત પું૦ [બાર+अ वफात] મહંમદ પેગંબરની પુણ્યતિથિ— એક તહેવાર

બારેવાટ અ૦ [બાર + વાટ] અસ્તવ્યસ્ત, ઠેકાણા કે ઢંગધડા વગર(૨)બારે રસ્તે, બધી રીતે

બારૈયો પું૦ [બાર વિ૦ પરથી] બાર હાથનો સાકટો

બારૈયો (રૈ') પું૦ [બહાર+રહેવું ?] બહાર રખડતો રહી ચોરી કે લૂટ કરનાર (૨) ઠાકરડાની એક જાત (૩) [જુઓ બહારવું] ઝાડુ દેનાર તથા સંડાસ વાળનાર - ભંગી

બારોટ (રૉ') પું૦ એ નામની એક જાત કે તેમની અટક (૨) પું૦ ભાટચારણ માટે વપરાતો એક માનવાચક શબ્દ

બારોત(-તે)રસો વિ૦ [प्रा बारसुत्तरसय (सं. द्वादशोत्तरशत)] ૧૧૨

બારોત્રા ન૦ [બાર +उत्तर (सं)] બાર ટકા કરતાં વધારે વ્યાજ, ઘણું ભારે વ્યાજ

બારોબાર અ૦ [બાર=બારણું પરથી ?] પરબારું, લાગલું જ, વગર પૂછ્યે કે કહ્યે કર્યે. -રિયું વિ૦ બારોબાર -પૂછ્યા વિનાનું

બાલ પું૦ [सं] વાળ ૦તોડ(-ડો) પું૦ વાળ તૂટવાથી થયેલો ફોલ્લો

બાલ(-ળ) વિ૦ [सं.] ઉંમરમાં નાનું (૨)નાદાન, છોકરવાદ (૩) પું૦ છોકરો (૪) ન૦ બાળક. ૦ક ન૦ નાનું છોકરું (૨) પું૦ છોકરો. ૦કબુદ્ધિ વિ૦ બાળકબુદ્ધિ. ૦ગોપાલ પું૦ ગોવાળનો છોકરો (૨) [सं] શ્રીકૃષ્ણ. ૦બુદ્ધિ વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ છોકરમત (૩) બાળકની કાચી બુદ્ધિ ૦ભાવ પું૦ બાલપણું ૦મંદિર જુઓ બાળમંદિર. ૦માનસ ન૦ બાળકનું માનસ•

મનોવ્યાપાર વગેરે, 'ચાઇલ્ડ-સાઇકોલોજી' ૦માસિક ન૦ બાલોપયોગી માસિક ૦વાર્તા સ્ત્રી૦ બાળકો માટેની વાર્તા ૦વ્યાકરણ ન૦ બાલોપયોગી વ્યાકરણ. ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ બાળકો માટેની – પ્રાથમિક શાળા; બાળમંદિર ૦શિક્ષણ ન૦ બાળકોનું – બાળબુદ્ધિને અનુરૂપ શિક્ષણ ૦સખા પુ૦ બાલસ્નેહી (૨) બાળકોનો મિત્ર. ૦સાહિત્ય ન૦ બાળકને યોગ્ય– બાલોપયોગી સાહિત્ય

બાલગીર પુ૦ [જુઓ બારગીર] (ઘોડેસ્વાર સૈનિક જેવો)ઉત્સાહી બહાદુર બાળક (પ્રશંસા માટે વપરાય છે ઉદા૦ 'ખરો બાલગીર છે' ઇ૦)

બાલછડ ન૦ [हिं] જુઓ જટામાંસી

બાલટી(-ડી) સ્ત્રી૦[पो Balde; हिं, म] ડોલ

બાલમ પુ૦ [हिं] વહાલમ, આશક(૨) પતિ ૦પેચ પુ૦ ફાંકડા દેખાવા પાઘડી ઉપર રાખેલો વાંકો પેચ – આંટો [અંદરની સ્ત્રી

બાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं] છોકરી (૨)૧૬ વર્ષની

બાલાગોળ વિ૦[બાલ પરથી?] રાંક,દયામણું(મોં)

બાલાજી પુ૦ [सं बाल] કૃષ્ણના બાળસ્વરૂપની – બાળગોપાળની મૂર્તિ

બાલાતપ પુ૦ [सं] સવારનો તાપ [પટો

બાલાતમ પુ૦ [फा] જીનને ખેંચી બાંધવાનો

બાલાબર ન૦ [फा] એક જાતનું અંગરખું

બાલાર્ક પું૦ [सं] બાલસૂર્ય, ઊગતો સૂર્ય

બાલાશ(-શી) સ્ત્રી૦ [फा बालाइश=વધવું, મોટા થવું તે] સંભાળ, બરદાસ્ત [-કરવી, રાખવી, લેવી] [માટેનો આશ્રમ

બાલા(-ળા)શ્રમ પુ૦, ન૦ [सं] બાળકો

બાલાસ સ્ત્રી૦ [इं बॅलास्ट, સર૦ हिं बालिसट्रेन] રેલની સડક સમારવા સામાન લઈ જતી ખાસ ગાડી — ભારખાનું

બાલાં ન૦બ૦વ૦ ડાફુરિયાં, ફાંફાં (૨) આલાં-બાલાં, બહાનાં [-કાઢવાં, બતાવવાં =બહાનાં બનાવવાં— કાઢવાં [-મારવાં = આમ તેમ નકામું જોવું, ફાંફાં મારવાં]

બાલિકા સ્ત્રી૦ [सं] બાળા; છોકરી

બાલિશ વિ૦ [सं] બાળકના જેવું, છોકરવાદ, નાદાન, બેસમજ ૦તા સ્ત્રી૦

બાલેશરી સ્ત્રી૦ જુઓ બોરસલ્લી

બાલેંદુ પુ૦ [सं] બાળ-ચંદ્ર, બીજનો ચંદ્રમા

બાલોદ્યાન પુ૦ [सं, સર૦ म] બાળકોને ખેલવાનું ઉદ્યાન–બગીચો ('કિન્ડરગાર્ટન' ?)

બાલ્ય ન૦, -લ્યાવસ્થા સ્ત્રી૦ [सं] બાળપણ

બાલ્લું ન૦[જુઓ બાદલું]ખોટા કસબનું ગૂંચળું

બાવચણ સ્ત્રી૦ જુઓ 'બાવચો'માં

બાવચી સ્ત્રી૦[सं बाकुची,સર૦म.]એક વનસ્પતિ

બાવચો પુ૦ એ નામની જાતનો પુરુષ -ચણ સ્ત્રી૦ તેની સ્ત્રી

બાવટો પુ૦ એક અનાજ

બાવડું ન૦ [सं बाहु, સર૦ म बावटा] ખભા અને કોણી વચ્ચેનો ભાગ

બાવણ સ્ત્રી૦ બાવી ('બાવો'નું સ્ત્રી૦)

બાવન વિ૦[प्रा बावन्न (सं द्वापञ्चाशत्)] '૫૨'. ૦વીર વિ૦ બહાદુર, બળવાન -ની સ્ત્રી૦ બાવનનો સમુદાય (૨) ગુજરાતી મૂળાક્ષરો (૩) શરૂઆતમાં ક્રમસર ગુજરાતી મૂળાક્ષરો-વાળા બાવન શ્લોકનો સમૂહ

બાવનાચંદન [पावन (सं)+चदन(सं)] ન૦ એક જાતનું સુખડ

બાવની સ્ત્રી૦ જુઓ 'બાવન'માં

બાવરું (બા') વિ૦ [प्रा बाउल (सं व्याकुल), સર૦ हिं, म बावरा] બેબાકળું

બાવલું (બા') ન૦ [दे बाउल्लिआ] પૂતળું (૨) [?] બાઉલું, અડણ [-ખોલવું=પૂતળાને ઉઘાડવાની ક્રિયા કરવી -મૂકવું=સ્મારક તરીકે પૂતળું સ્થાપવું]

બાવળ, -ળિયો પુ૦ [सं बब्बुल, बर्बुर] એક કાંટાવાળું વૃક્ષ [-બોવો, વાવવો=કજિયાનાં બી વાવવા] ૦કાંટ સ્ત્રી૦ બાવળી -ળી સ્ત્રી૦ અનેક બાવળોવાળી જગા કે બાવળનું જંગલ

બાવળો વિ૦ (કા.) કાળા અને ધોળા અથવા લાલ અને ધોળા રંગનો ઘોડો

બાવી સ્ત્રી૦[જુઓ બાવો] સાધુડી, બાવાની સ્ત્રી

બાવીશ(-સ)વિ૦[प्रा बावीस,सं द्वाविंशति]'૨૨'

બાઝુ ન૦ કરોળિયાનું જાળું [-પાડવું=બાઝું બાઝ્યું હોય તે સાફ કરવું -બાઝવું=મકાનમાં બાઝું થવું.]

બાવો પું૦ [જુઓ બાપો] સાધુ (૨) બાપ. [**બાવા આદમ**=ઘણો વૃદ્ધ પુરુષ (૨) મૂળ પુરુષ (ખ્રિસ્તી માન્યતા પ્રમાણે) **બાવા આદમનો વખત**=ઘણો જૂનો જમાનો **બાવા-ટોપી**=બાવાઓ પહેરે છે તેવી કાન ને કપાળ ઢંકાય તેવી ટોપી **બાવા કે બાવો થવું**=સંન્યાસી થવું (૨) જંજાળ છોડી નિશ્ચિંત થવું. **બાવો ઊઠયો બગલમાં હાથ** =બાવાને ચિંતા શી? **-નાચ્યો એટલે બોદલી નાચી**=એક કર્યું એટલે બીજાએ કર્યું, મોટાએ કર્યું એટલે નાનાએ કર્યું; દેખાદેખી કરવું તે.]

બાવો બકરો પું૦ સુકાન ફેરવવાનો દાંડો, વીણો

બાષ્કલ(-ળ) વિ૦ [સં] ફરદું; વઠેલ (૨) ખાઉધરું

બાષ્પ ન૦ [સં] બાફ, વરાળ (૨) ધુમ્મસ (૩) આંસુ

બાષ્પીભવન ન૦ [સં] વરાળ થવી તે

બાસ સ્ત્રી૦ [હિં] વાસ; ગંધ (૨) દુર્ગંધ. [**-આવવી, મારવી**=સોઢવું, ગંધાવું.]

બાસટી,૦લ સ્ત્રી૦ [ઇં वेस्टियन?] બેસવાની લાંબી પાટલી

બાસઠ વિ૦ [प्रा वासट्ठि (सं द्वाषष्टि)] ૬૨

બાસમતી પું૦બ૦વ૦ ચોખા કે ડાંગરની એક સારી ગણાતી જાત

બાસા પું૦ સાર, તત્ત્વ

બાસુ(-સૂ)દી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ, हिं. वसौंधी] ઉકાળીને કરાતી દૂધની એક વાની

બાસ્તો પું૦ [ઇં वटिस्ट] એક જાતનું સુતરાઉ કાપડ [**બાસ્તા જેવું**=ખૂબ ધોળું -સ્વચ્છ]

બાહિ(-હી,-હે)ર અ૦+[प्रा बाहिर (सं बहिस्), સર૦ મ, हिं.] બહાર

બાહુ પું૦ [સં] બાવડું (૨) હાથ (૩)[ગ] આકૃતિની બાજૂ ૦**બલ(-ળ)** ન૦ હાથનું જોર

બાહુક પું૦ [સં] વાદરો (૨) ઠટિયો-વરવો-બિહામણો માણસ (૩)(સં) કર્કોટકે કરડયા પછી નળે ધારણ કરેલું નામ (૪) (લા) બાહુક જેવું-બાધું માણસ

બાહુલ્ય ન૦ [સં] બહુપણું; બહુલતા

બાહેર અ૦+[જુઓ બાહિર] બહાર

બાહોશ વિ૦ [फा] ચાલાક, હોશિયાર **-શી** સ્ત્રી૦ ચાલાકી, હોશિયારી

બાહ્ય વિ૦[सं.] બહારનું ૦**ગોળ** વિ૦ જુઓ બહિર્ગોળ ૦**ત્વ** ન૦. **-હ્યાચાર** પું૦ [+आचार] બહારનો આચાર **-હ્યાંતર** અ૦ [+अंतर] બહાર અને અંદર **-હ્યાંતર્લાપિકા** સ્ત્રી૦ [+अंतर्लापिका] બહિર્લાપિકા અને અંતર્લાપિકા બંને હોય તેવો ઉખાણો (જુઓ બહિર્લાપિકા) **-હ્યોપચાર** પું૦ [+उपचार] બહારનો ઉપચાર

બાળ વિ૦ (૨) પું૦, ન૦ જુઓ બાલ(-ળ) ૦**ઉછેર** પું૦ બાળકોને ઉછેરવાં તે ૦**ક** પું૦, ન૦ બાલક ૦**કબુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ અપરિપક્વ બુદ્ધિ, અણસમજુપણું. ૦**કી** સ્ત્રી૦ નાની છોકરી ૦**કુંવારું** વિ૦ નાનપણથી કુંવારું. ૦**કેળવણી** સ્ત્રી૦ બાળકોની કેળવણી ૦**ક્રીડા** સ્ત્રી૦, ૦**ખેલ** પું૦ બાળકની રમત ૦**ગોપાળ** ન૦ બ૦ વ૦ છોકરાંછૈયાં ૦**નિશાળ** સ્ત્રી૦ બાળમંદિર ૦**પ** સ્ત્રી૦ બાળક પર અમીદૃષ્ટિ. [**-લેવી**=(કા) છ એક માસ સુધી બાળકે હૃષ્ટપુષ્ટ ઊછરવું] ૦**પણ(-ણું)** ન૦ બચપણ, નાનપણ ૦**પિયાં** ન૦બ૦વ૦ (કા) બાળકને કલાઈ કે એવી ધાતુના હાથે પહેરાવાતા કડાં. ૦**પોથી** સ્ત્રી૦ બાળકને વાચતાં શીખવવા માટેનું પ્રથમ પુસ્તક (૨) [લા] કોઈ પણ વિષયનું પ્રાથમિક જ્ઞાન આપનાર પુસ્તક. ૦**બચ્ચાં** ન૦ બ૦વ૦ છોકરાંછૈયાં ૦**બુદ્ધિ** વિ૦(૨)સ્ત્રી૦ જુઓ બાલબુદ્ધિ. ૦**બોધ** વિ૦ બાળકોને બોધ આપવા જેવું (૨)ઝટ સમજાય તેવું (૩) સ્ત્રી૦ દેવનાગરી લિપિ. ૦**બોધી** વિ૦ ઝટ સમજાય તેવું, સહેલું (૨) દેવનાગરીમાં લખેલું ૦**બ્રહ્મચારી** પું૦ બાળપણથી બ્રહ્મચર્ય પાળનારો ૦**ભાવ** પું૦ બાળપણું ૦**ભાષા** સ્ત્રી૦ બાળકની ભાષા. ૦**ભોગ** પું૦ સવારની પૂજા પછી ઠાકોરજીને ધરાવાતી પ્રસાદી. ૦**મરણ** ન૦ બાળક-અવસ્થામાં મરણ. ૦**મંદિર** ન૦ બાળકોને તાલીમ આપવાની શાળા. ૦**માસિક** ન૦ બાલમાસિક ૦**મિત્ર** પું૦ બાળકોનો મિત્ર

(૨)બાળપણથી થયેલો કે બાળપણમાંનો મિત્ર ૦રંડ(-ડા) વિ૦સ્રી૦ (૨) સ્રી૦ બાલવિધવા ૦રંડાપો પુ૦ નાનપણમાં પ્રાપ્ત થયેલું વિધવાપણું ૦રાજા પુ૦ રાજપદને પામેલો બાળક ૦લગ્ન ન૦ બાળપણમાં થતું લગ્ન ૦લીલા સ્રી૦ નાનપણની રમતગમત ૦વધૂ સ્રી૦બાળક ઉંમરની વહુ ૦વર્ગ પુ૦બાળકોને શીખવવાનો વર્ગ ૦વાર્તા સ્રી૦ બાલવાર્તા ૦વિધવા સ્રી૦ બાળપણમાં થયેલી વિધવા ૦વિવાહ પુ૦ બાળલગ્ન ૦વૈદ(-ઘ) પુ૦ નાનાં છોકરાંનો વૈદ ૦શાળા સ્રી૦ બાલમંદિર. ૦શિક્ષક પુ૦ બાળકનો શિક્ષક ૦સખા પુ૦ જુઓ બાલસખા ૦સહિયર સ્રી૦બાળપણની અથવા બાળપણથી થયેલી સહિયર. ૦સગાથી,૦સઘાતી વિ૦ (૨) પુ૦ બાળપણથી સાથે હોય એવું, બાળસખા ૦સ્નેહ પુ૦ નાનપણમાં બંધાયેલો પરસ્પર સ્નેહ ૦સ્નેહી પુ૦ બાળપણનો સ્નેહી ૦હઠ સ્રી૦ બાળકની કે બાળકના જેવી હઠ

બાળવુ સ૦ક્રિ૦ [જુઓ બળવુ, તેનું પ્રેરક] બળે એમ કરવું, લગાડવું

બાળા સ્રી૦ જુઓ બાલા

બાળાપણુ ન૦ [બાળ + પણું] બાળકપણુ, અજ્ઞાનતા (૨) બાળા-કુમારી હોવાપણુ

બાળાબંધ પુ૦ [બાળ + બંધ] બાળકનો ફેંટો

બાળારાજા પુ૦ [બાળ + રાજા] બાળક માટે વપરાય છે [વર

બાળાવર પુ૦ [બાળ + વર] બાળક ઉંમરનો

બાળી સ્રી૦ બાળા (પ્રેમવાચક)

બાળુંભોળુ વિ૦ [બાળ+ભોળુ,म वाळेभोळे] બાળક જેવું અણસમજુ ને ભોળુ [બાળાભોળાં જમાડવાં=નાના બાળકના શ્રાદ્ધ દિવસે બાળકોને જમાડવાં (ભાદરવા વદ ૧૩)]

બાળેરુ વિ૦ ['બાળ' ઉપરથી] જુવાન, નાની ઉંમરનું

બાળોતિયુ ન૦ [બાળ + उत्तरीय?] બળોતિયું, બાળક નીચે રખાતુ કપડુ (ઝાડો પેશાબ કરે તે માટે) (૨) [લા] સાવ ગંદુ કપડુ

બાંક,૦ડો (૦) પુ૦ [સર૦ म, पो Banco પરથી] બેસવાની પાટલી

બાંકવું (૦) સ૦ક્રિ૦ + જુઓ બકવુ

બાંકુ (૦) વિ૦ [हिं] છેલ, ફાંકડુ (૨) [प्रा वक (सं वक्र)] ટેડુ, વિચિત્ર મિજાજનું (૩) સાહસિક (૪) નાજુક (કામ) -કાઈ સ્રી૦ બાંકાપણુ -કેરાવ,-કેલાલ પુ૦ છેલબટાઉ

બાંગ સ્રી૦ [फा] નમાજનો સમય સૂચવવા મુલ્લાએ કરેલો પોકાર [-પોકારવી]

બાંગડ (૦)વિ૦[જુઓ બાંકુ] લુચ્ચુ; ખંધુ(૨) સાહસિક [બાળવાનું તલસરુ

બાંગરું (૦) ન૦ (ચ) તલના છોડનું સૂકું રાડું,

બાંગી પુ૦ [फा] બાંગ પોકારનાર મુલ્લાં

બાંગું (૦) વિ૦ [सं व्यंगक?] (સુ) જૂઠા પડી ગયેલા હાથવાળુ, ટૂંટ્યું

બાંગો (૦) પુ૦ પાણી વહેવાની કાવડ (૨) મોઈદંડાનો છઠ્ઠો દાવ [ચીરડવું

બાંચ(-ચે)ડવું,બાંચાટવું (૦) અ૦ક્રિ૦ [રવ૦]

બાંટ (૦) ન૦ સ્રીઓને પહેરવાનું એક જાતનું રેશમી વસ્ર (૨) [हिं] બાટ, કાટલાંનો સટ (૩) [प्रा. वट (सं वृन्त)] કાંટા, ખૂપરા (૪) પુ૦ [જુઓ બાટ] એક મીઠી વાની, બાટ

બાંટવું (૦) ન૦['બાંટુ' ઉપરથી] એક ઝાડવું (૨) સ૦ક્રિ૦ [सं वट्, સર૦ हिं बाँटना] વહેંચવું

બાંઠુ (૦) વિ૦ [જુઓ બાઠ, સર૦ म वाढ] બરાબર ન વધેલું, કણસલાં બંધાયેલ નહિ તેવુ (૨) ન૦ થોડા વરસાદને લીધે તેવો રહેલો જુવારબાજરીનો છોડ

બાંઠ (૦) વિ૦[सं , प्रा वठ] ઠીંગણુ,ગઈ ,બાઠુ

બાંઠિયું (૦) વિ૦ જુઓ બાંડુ (૨) ન૦ ટૂંકી બાંયનું પહેરણ -યો પુ૦ જુઓ બાંડો

બાંડુ (૦) વિ૦ [સર૦ हिं बाँडा] પૂછડી વગરનું (૨) વરવું (કાંઈક અપૂર્ણતાને લીધે) (૩) ખુલ્લું, ઉઘાડુ (તરવાર) -ડો પુ૦[સર૦ म बाडा] મુસલમાન (તુચ્છકારવાચક)

બાંદડી,બાંદી (૦) સ્રી૦ [સર૦ हिं , म (सं , प्रा वंदी,फा बदह)] ગુલામડી

બાંધ (૦) પુ૦ [જુઓ બાંધવુ] પુસ્તો, પાળ (૨)બંધ ૦કામ ન૦ બાંધવા-ચણવાનું કામ

૦છોડ સ્ત્રી૦ બાંધવું ને છોડવું તે (૨) [લા.] તોડ, છૂટ મૂકવી તે; સાંઠવાળ. [-ની વાત =એકએકના પેચમાં રમવાની વાત (૨) ડાહ્યા અને અનુભવીની સલાહ લેવી પડે એવી વિકટ વાત (૩) સાંઠવાળ કરવા યોગ્ય બાબત] ૦ણું ન૦ બાંધવાનું કપડું (૨) બંધન, ગાંઠ ૦ણી સ્ત્રી૦ બાંધવાની રીત (૨) બંધામણી (૩) રચના; ઇમારત (૪) વચ્ચે વચ્ચે બાંધીને જુદા રંગ રંગવાની રીત (૫) તેવી રીતે રંગેલું કપડું, બાંધણું ૦ણીગર પું૦ બાંધણી રંગનાર. ૦ણું ન૦ બાંધીને રંગેલું કપડું (૨) વેર; અંટસ [બાંધણાં છોડવાં=નમતું આપવું, હારી-થાકીને છોડી દેવું.]

બાંધલું (૦) ન૦ કબ્રસ્તાન, સ્મશાન

બાંધવ પું૦ [સં] ભાઈ (૨) સગો

બાંધવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સં. बन्ध्] બંધ વડે કોઈ વસ્તુને જકડવી, જેમ કે હાથપગ બાંધવા (૨) કોઈ વસ્તુ પર (તેને લપેટીને કે અંદર લઈ લઈને) બંધ લગાવવો. જેમ કે, પડીકા પર દોરી બાંધો, પોટલી બાંધવી (૩) કાયદો, નિયમ, વચન ઇ૦ની મર્યાદામાં-બંધનમાં મૂકવું, તેની હદમાં રાખવું — આંતરવું; અંકુશમાં લેવું (૪) બનાવવું; રચવું (જેમ કે, ઘર, દીવાલ, પુલ, પાઘડી, ફેંટો ઇ૦) (૫) કોઈ પાયા કે આધાર ઉપર કલ્પના, તર્ક કે આશા રચવી. જેમ કે, તર્ક બાંધવો, આશા બાંધવી (૬) નક્કી કરવું, ઠરાવવું. જેમ કે, એમને ત્યાં મહિનાનું કામ બાંધ્યું છે, વાર બાંધવા (૭) સાથે લઈ જવા એકઠું કરવું. જેમ કે સૌ પોતપોતાનાં પાપપુણ્ય બાંધશે [બાંધી આબરૂ=ઉઘાડી ન પડેલી આબરૂ. બાંધી કમરનું=કટિબદ્ધ; તૈયાર. બાંધી જવું=બંધ વડે જકડીને ચાલ્યા જવું (૨) બાંધીને લઈ જવું. બાંધી મૂઠી =સચવાઈ રહેલો ભાર-વક્કર. બાંધી લેવું =જવાબ આપતા ગૂંચવાઈ જાય અથવા પોતાના જવાબોથી પોતે બંધાઈ જાય તેમ કરવું (૨) કબૂલત અથવા ઠરાવને વળગી રહે તેમ કરવું (૩) તાબે કરવું, વશીકરણ કરવું. બાંધી વાત=ઉઘાડી ન પાડેલી-ન પાડવાની વાત. બાંધ્યું મોં=(બૈરાંઓમાં) એક વાર જમવાનું વ્રત. બાંધ્યો પગ=એક જગાએ લાંબો વખત સ્થિર રહેવું તે. બાંધ્યો રૂપિયો=આખો રૂપિયો (પરચૂરણ નહીં)]

બાંધી હડીનું (૦) વિ૦ બેવડા હાડાનું, જાડા મજબૂત બાંધાનું

બાંધો (૦) પું૦ ['બાંધવું' પરથી] બંધારણ, કાઠું (૨) બંધન

બાંબલાઈ, બાંબલી (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ બામલાઈ

બાંબુ પું૦ [ઇં] પોલો વાંસ; બામ્બુ

બાંભ(-ભો)રો (૦) પું૦ પોચો પથ્થર

બાંય (બાં'૦) સ્ત્રી૦ [સં बाहु ઉપરથી; સર૦ हिं बाँह] હાથને ઢાંકતો અંગરખા, ચોળી વગેરેનો ભાગ (૨) હાથ (૩) [લા.] મદદ [-ઝાલવી, પકડવી=મદદ કરવી, સહાય થવું] ૦ધર પું૦ જામીન, જમાન. ૦ધરી સ્ત્રી૦ જામીનગીરી

બાંયું ન૦ ['બાંય' ઉપરથી] કમાડને જડવામાં આવતો આડો લાટો (૨) [हिं बायाँ] નરઘાનું બાયું

બિગડવું અ૦ક્રિ૦ [हिं. बिगडना, म बिघडणें] + [જુઓ બગડવું

બિગાડ પું૦ [हिं ;સર૦ म बिघाड] જુઓ બગાડ

બિચારું વિ૦ [फा. बेचारह] બીચારું; દુખી, રાંક, બાપડું

બિછા(૦ય)ત સ્ત્રી૦ ['બિછાવવું' ઉપરથી, સર૦ म बिछायत] પાથરણું; જાજમ

બિછાનું ન૦ ['બિછાવવું' પરથી, સર૦ हिं. बिछावन, बिछौना, म. बिछा(-छो)ना] પાથરણું, બિછાવવાનું કાંઈક વસ્ત્ર (૨) પથારી [-પાથરવું, બિછાવવું]

બિછાવટ ન૦ ['બિછાવવું' પરથી] બિછાવવું તે

બિછાવવું સ૦ક્રિ૦ [सं वि+छादय्, સર૦ हिं. बिछाना, म. बिछवणें] પાથરવું

બિજોરી સ્ત્રી૦ બિજોરાનું ઝાડ -રું ન૦ [सं. बीजपूर; प्रा. बिज्जउर, સર૦ हिं बिजौरा] એક ફળ

બિઝીક સ્ત્રી૦ [ઇં.] પત્તાની એક રમત

બિડ, ૦લવણ ન૦ [સં] એક જાતનું બનાવટી મીઠું

બિડાલ પું૦ [સં.] બિલાડો

બિડાર સ્ત્રી૦ અવરોહની મીંડ (સંગીત)

બિડાવવું સ૦ક્રિ૦, બિડાવું અ૦ક્રિ૦ 'બીડવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
બિન પું૦ [फा] દીકરો (કોનો દીકરો એ કહેવા માટે પ્રાય આ વપરાય છે જેમ કે, હરિલાલ છગનલાલ બિન કૃષ્ણદાસ, મહમદ બિન કાસિમ)
બિન અ૦ [સર૦ हिं , म , सं.विना, प्रा विणा] વિણ; વિના (૨) સમાસમાં પૂર્વપદ તરીકે નિષેધ કે અભાવ સૂચવે છે ૦અટકાવ વિ૦ પ્રતિબંધ કે રોકાણ વિનાનું ૦અનુભવી વિ૦ અનુભવરહિત ૦આવડત સ્ત્રી૦ આવડતનો અભાવ, અનાવડત. ૦ઉપજાઉ વિ૦ ઉપજાઉ નહિ એવું ૦કાયદેસર વિ૦ (૨) અ૦ કાયદેસર નહિ એવું ૦ખબરદારી સ્ત્રી૦ અસાવધતા ૦ચૂક અ૦ અચૂક ૦જકાતી વિ૦ જકાત વિનાનું ૦જરૂરિયાત સ્ત્રી૦ જરૂરિયાતનો અભાવ. ૦જરૂરી વિ૦ જરૂર વગરનું, નકામુ ૦તકરાર વિ૦ (૨) અ૦ તકરાર વગર ૦તૈયારી સ્ત્રી૦તૈયારીનો અભાવ. ૦પાય(-યે)દાર વિ૦ અધ્ધર; પાયા વિનાનું ૦લશ્કરી વિ૦ લશ્કરી નહિ. એવું ૦વાકેફ વિ૦ અણવાકેફ ૦શરતી વિ૦ શરત વિનાનું ૦સલામત વિ૦ સલામતી વગરનું ૦હથિયારી વિ૦ અશસ્ત્ર, હથિયાર વગરનું
બિના સ્ત્રી૦ [अ] બીના, હકીકત (૨) બનાવ
બિબ્બોક પુ૦ [सं] એક કામચેષ્ટા—ગમતાં છતા અગમો કે અનાદર યા છણકો બતાવવો તે
બિભાસ પુ૦ [સર૦ म] એક રાગ
બિભીષિકા સ્ત્રી૦ [सं] ધમકી
બિમોઈ સ્ત્રી૦[બે + મોં પરથી ?]આંધળી ચાકણ
બિયાબાન ન૦ [फा] બિયાબાં, પાણી વગરનો પ્રદેશ, જંગલ
બિયાબારુ ન૦ [प्रा वा (सं द्वा, द्वि) + प्रा वार (सं द्वादशन्)] જ્યોતિષમા સાચી પ્રીત દાખવતો બે અને બારનો જોગ(૨)સામી પ્રીત, અણબનાવ. [બિયાબારાની પ્રીત = અણબનાવ, સામી પ્રીત]
બિયાબાં ન૦ જુઓ બિયાબાન
બિયારુ (-ણું) ન૦ [प्रा वीअ, सं वीज] અનેક બીજનો સમૂહ, વાવવા માટેનાં બી
બિયું ન૦ [प्रा. वीअ, सं वीज] બી, બીજ —યો પુ૦ ઠળિયો (૨) એક ઝાડ
બિરદ ન૦ [જુઓ બિરુદ] પ્રતિજ્ઞા, ટેક (૨) યશ, ખ્યાતિ (૩) ગદ્યપદ્યમય રાજસ્તુતિ ૦દાર વિ૦ બિરદ રાખનાર—પાળનાર —દાઈ સ્ત્રી૦ ટેકીલાપણુ (?) (૨) પુ૦ બિરદ ગાનારો, બારોટ —દાલ (-ળ) વિ૦ પોતાનો ટેક સાચવે તેવુ —દાવલિ (-લી,-ળિ,-ળી) સ્ત્રી૦ યશની કથા, પ્રશસ્તાનાં ગીત
બિરમ ઢી સ્ત્રી૦ ઉટકટાનું મૂળ
બિરમોલા સ્ત્રી૦ [સર૦ म विरंबोळा] એક જ ગલી વનસ્પતિ
બિરયાની સ્ત્રી૦ [फा] એક મુસલમાની વાની
બિરજ પુ૦ [फा ? સર૦ हिं] કેસરી ભાત(૨) [વ્યંગમાં] ખીચડી
બિરાજવું અ૦ક્રિ૦ [सं विराज्, સર૦ हिं. विराजना] બેસવું (માનવાચક) (૨) શોભવુ
બિરાજમાન વિ૦ [सं विराजमान] બિરાજતું, બિરાજેલું
બિરાદર પુ૦[फा] ભાઈ (૨) સાથી, ભાઈબંધ. —રી સ્ત્રી૦ ભાઈચારો (૨) ન્યાત (૩) ભાઈચારાવાળો સમાજ
બિરાનું વિ૦ [સર૦ हिं , म विराना] પારકું
બિરુદ ન૦ [सं विरुद, प्रा] બિરદ, ટેક
બિલ ન૦ [सं.] ગુફા; કોતર (૨) દર
બિલ ન૦ [इं] ભરતિયું આપેલા માલની કે કરેલી સેવાની કિંમતનો આંકડો (૨) નવા કાયદાનો ખરડો [—આવવું = ખરીદીનો કે ખર્ચનો આંકડો નક્કી થવો (૨) બિલનાં નાણાં ભરવાની માગણી આવવી (૩) નવા કાયદાનો ખરડો ધારાસભામાં દાખલ થવો —ફાડવું = બિલનો આંકડો કાગળ પર મૂકીને તે બિલ બુકમાંથી ફાડી આપવો] —બનાવવુ = બિલ લખવુ] ૦બુક સ્ત્રી૦ [इ] બિલનો કાગળ કરી આપવાની તેની બાંધેલી થોકડી કે ચોપડી
બિલકુલ અ૦ [अ.] જરા પણ (નકારાત્મક વાક્યમાં) (૨) સંપૂર્ણત, સાવ
બિલદી પુ૦ [સર૦ म , फा बुलंदी પરથી ?] દીપચંદી તાલ

બિલંબી સ્ત્રી० [સર૦ મ] એક ફળ
બિલાડી સ્ત્રી० [प्रा. विलाड (सं विडाल)] બિલાડાની માદા કે કોઈ બિલાડું (૨) કૂવામાં પડેલું વાસણ કાઢવાનું આંકડાવાળું એક સાધન (૩) વહાણનું લંગર [–આડી ઊતરવી = અપશુકન થવા. –જેવી આંખ = માંજરી આંખ –ના પેટમાં ખીર ન ટકવી = ખાનગી વાત મનમા રાખવાની સ્વાભાવિક અશક્તિ હોવી –નું બચોળિયું = સાથે ને સાથે રાખી, સાચવવી પડતી વસ્તુ. –ને દૂધ ભળાવવું = હાથે કરીને ખોવું, ચોરને ઘેર ગાડાં છોડવા –મૂકવી = કૂવામા તે નામનું સાધન મૂકી શોધવું (૨) તે પ્રમાણે ભારે જહેમતથી કોઈ માણસને શોધવું કાળી બિલાડી = દુષ્ટ અપશુકનિયાળ સ્ત્રી બીકણ બિલાડી = છેક જ બીકણ.] ૦નો ટોપ પુ० વરસાદમા ઊગતી ધોળાશપડતી છત્રી જેવી વસ્તુ [બિલાડીના ટોપની જેમ (ઊગી નીકળવું) = મોટી સંખ્યામા પણ ક્ષણજીવી હોય એ રીતે (ઉદ્ભવવું)] –ડું ન० એક ચોપગુ, બિડાલ [બિલાડાં આવવાં = આંખે મેરાના લપરડા થવા બિલાડાં ખેંચવાં, ચીતરવાં, તાણવાં = ગમે તેમ લખવું કે લીટા તાણવા બિલાડાં થવાં = જુઓ બિલાડા આવવા બિલાડાં બોલવાં (પેટમા) = કકડીને ભૂખ લાગવી (કોથળામાંથી) બિલાડું કાઢવું = કાંઈક અણધારી વાત કાઢવી કે જેથી રંગમાં ભંગ જેવું થાય.] –ડો પુ० નરજાતિનું બિલાડું
બિલાવલ પુ० [સં] એક રાગ
બિલિયર્ડ ન० [ઇં] એક વિલાયતી રમત
બિલિયાન ન० પાસા પાડેલો હીરો
બિલોર પુ० [अ विल्लूर; સર૦ हिं बिलौ (–ल्लौ) र, म] એક જાતનો પાસાદાર જાડો કાચ. –રી વિ० બિલોરનું બનેલું. –રી કાચ પુ० બિલોર
બિલ્લસ ન०[સર૦ हिं विलस्त (फा. बालिश्त); म बिल्ल(–ल्ला)स] વેંત
બિલ્લી સ્ત્રી० [हिं.] બિલાડી
બિલ્લું વિ० [જુઓ બિલ્લી] ચાલાક; લુચ્ચું (૨) ન० [सं. बिल् = જુદું પાડવું] એક ઈંટના ઓસારની ભીંત [–ભરી લેવું = વચમા પાતળી દીવાલ ચણી લેવી]
બિલ્લો પુ० [સર૦ हिं , म बिल्ला] ચાંદ(૨) [લા.] ઉપાધિ; પદવી [પાન
બિલ્વ ન० [सं.] બીલીનું ઝાડ. ૦પત્ર ન० તેનું
બિવડા(–રા)વવું ((બિ') સ०ક્રિ० 'બીવું'નું પ્રેરક
બિશપ પુ० [ઇ] એક ખ્રિસ્તી ધર્માધિકારી
બિસ ન० [सं] કમળનો રેસો કે રેસાવાળો દાંડો
બિસમાર વિ० [સર૦ हिं बिसँभार, बिसमरना; (सं विस्मृ)] વિસ્મૃત; વિસારી મૂકેલું
બિસાત સ્ત્રી० [अ] વિસાત, પૂંજી
બિસ્કિ(–સ્કુ)ટ સ્ત્રી०[ઇં.] એક નાસ્તાની વાની
બિસ્તરો, બિસ્ત્રો પુ० [फा बिस्तर] બિછાનું; પથારી.[–બાંધવો = જવા-ઊપડવા તૈયાર થવું]
બિસ્મિલ વિ० [अ.] ઘાયલ, તરફડતું
બિસ્મિલ્લા શ०પ્ર० [अ] અલ્લાના નામથી. [–કરવું = બિસ્મિલ્લાનો મંત્ર બોલી ઝબે કરવું (૨) આરંભવું]
બિહાગ પુ० [સર૦ हिं., म.] એક રાગ ૦ડો પું० [સર૦ हिं बिहागडा, म बिहागरा] એક રાગ [ભયંકર
બિહામણું વિ० [प्रा बीह (सं. भी) ઉપરથી]
બિહારી વિ० જુઓ વિહારી (૨) બિહાર પ્રાંતનું (૩) સ્ત્રી० બિહારની બોલી
બિહાવવું સ०ક્રિ० [प्रा बीह् (सं भी) ઉપરથી] + બિવડાવવું
બિંદી સ્ત્રી० [सं. बिंदु ઉપરથી] બીનકી, ચાંદ (૨) અનુસ્વારનું ટપકું, બિંદુ
બિંદુ ન०[सं] ટીપું, ટપકું (૨)મીંડુ (૩)નાટકમાં અવાંતર કથાનું બીજ(૪) પુ० સંગીતનો એક અલંકાર. [–નો સિંધુ = રજનું ગજ] ૦પથ પુ० 'લોકસ' (ગ)
બિંબ ન० [सं.] જેનું પ્રતિબિંબ પડ્યું હોય તે (૨) સૂર્યચંદ્રનું મંડળ(૩) બિંબોડું(૪) છાયા, પ્રતિમા –બા પું० એક છંદ. –બાકાર વિ० [+आकार] ગોળ(૨) પું० ગોળ આકાર –બાકૃતિ સ્ત્રી० [+आकृति] બિંબાકાર.

-બિત વિ૰ જેનું બિંબ પડ્યું હોય તેવું. -બો(-બૌ)ષ્ઠા(-ષ્ઠી) વિ૰ સ્ત્રી૰ બિંબ-બિંબોઠા જેવા હોઠવાળી

બી ન૰ [प्रा बीअ (सं बीज)] બિયું, બીજ (૨) [લા] મૂળ, મૂળ કારણ (૩) અ૰ [સર૰ हिं भी] પણ, વળી [-ઊગી નીકળવું= ફળવું,ફાયદાકારક નીવડવું. -નાખવું=જુઓ બી રોપવું -મોડવું=પાયો ઉખેડી નાખવો (૨) નાશ કરવો; અંત આણવો -રોપવું, વાવવું=મૂળ ઘાલવું, પાયો નાખવો]

બીક (બી') સ્ત્રી૰ ['બીવું' ઉપરથી, સર૰ म भीक]ભય,દહેશત [-બતાવવી,રાખવી] ૰ણું(-ણુ) વિ૰ બી જાય તેવું, ડરપોક [બીકણ બિલાડી=સાવ બીકણ]

બીચ અ૰ [दे विच्च. સર૰ हिं, म] વચ્ચે

બીચવો પુ૰ [સર૰ हिं बिछुआ, म विचवा (सं वृश्चिक)] એક જાતનું ખંજર

બીચારું વિ૰ [फा] જુઓ બિચારું

બીછ(-છુ)વા પુ૰ બ૰ વ૰ [જુઓ વીછુવા, સર૰ हिं बिछुआ(-वा)] સ્ત્રીઓનું પગના અંગૂઠાનું ઘરેણું

બીજ ન૰[सं] જુઓ બી (૨) મનુષ્યદેહનું બીજ -વીર્યનું બિંદુ (૩) [લા] ઓલાદ (૪) વર્ણ, અક્ષર(૫) બીજમંત્ર(૬) સમીકરણનું બીજ-'રૂટ' [ગ](૭)નાટકના કે કથાના વસ્તુનું મૂળ ૰ક ન૰ બિલ, ભરતિયું (૨) (સં) કબીરનો એક ભજનસંગ્રહ ૰કોશ(-ષ) પુ૰ બીજનો અણુ (૨) બીજની કોથળી ૰ગણિત ન૰ અક્ષરગણિત, 'ઍલ્જીબ્રા' ૰ક્ુ ન૰ નાની ચેથી(૨)તેના આકારનો પ્રાણી કે વનસ્પતિના શરીરનો કોશ ૰પત્ર ન૰ બીજ ઉપરનું પાંદડું ૰ભૂમિતિ સ્ત્રી૰ ઍનેલિટિકલ જ્યોમેટ્રી' (ગ.) ૰મંત્ર પુ૰ ગૂઢ મંત્ર, જેમાં કોઈ દેવને પ્રસન્ન કરવાની શક્તિ માનેલી હોય છે ૰માર્ગ પુ૰ વામમાર્ગનો એક ભેદ ૰માર્ગી વિ૰ બીજમાર્ગનું અનુયાયી ૰રૂપ વિ૰ બીજ જેવું ૰લ વિ૰ બીવાળું (૨)સ્ત્રી૰ [સર૰हिं] તલવાર (ઠાકરડાઓમાં વિશેષનામમાં આવે છે)

બીજ સ્ત્રી૰[प्रा. बिइआ, बिइज्जा (सं द्वितीया)] પડવા પછીની - બીજી તિથિ (૨) [લા] સુદ બીજનો ચંદ્ર. [-જોવી=સુદ બીજનો ચંદ્ર જોવો (૨) મંગળ શુકન થવા -નો ચંદ્ર= મંગળ શુકન, ચડતીનું પ્રથમ પદ] ૰વર પુ૰ [સર૰ म बिजवर] બીજી વાર પરણનાર વર [તિ (ગ)

બીજાનયન ન૰[सं] સમીકરણનું બીજ ખોળવું.

બીજાંકુર પુ૰ [सं] બીમાંથી ફૂટેલો ફણગો

બીજું વિ૰ [प्रा बिइज्ज(सं द्वितीय)] દ્વિતીય (૨) જુદી જાતનું (૩) અ૰ વળી, વધારામાં [બીજે બેસાડવું=નાતરે દેવું (બૈરાને)] -જૂડું વિ૰ જોડિયું

બીટ ન૰ [સર૰ हिं (सं विष्ठा, प्रा विट्ठा)] છાણ (૨) પક્ષીની અઘાર (૩) [इ] એક કંદ

બીડ ન૰ [સર૰ म] ઘાસની જમીન, ચરો(૨) કાચું ભરતનું લોઢું

બીડવું સ૰ક્રિ૰ [સર૰ બીડી, हिं मीढना ?]બંધ કરવું (૨) પરબીડિયામાં મૂકી તે બંધ કરવું

બીડી સ્ત્રી૰ [प्रा. वीडी(सं वीटी)] પાનબીડી (૨) તમાકુની બીડી [-આપવી=રજા આપવી -ખાવી=પાનબીડી ખાવી -પીવી =તમાકુની બીડી ફૂંકવી -વાળવી=પાન બીડી બનાવવી(૨)તમાકુની બીડી બનાવવી] -ડું ન૰મોટી પાનબીડી [-ઉપાડવું,ઝડપવું =ભારે કામ કરવાનું માથે લેવું -ફેરવવું = અમુક કામ કરવાનું આહ્વાન કરવા બધાની સામે બીડું ધરવું, જે તે કામ કરવાનું માથે લે તે એ બીડું ઉપાડે] -ડો પુ૰ ['બીડું' ઉપરથી] કામળો ઘાલેલું મોટું પરબીડિયું

બીધું [सं भीत,प्रा बीहिअ]'બીવું'નું ભૂતકાળ, બીન્યું(૨)વિ૰ બીવેલું [ડરેલું,બીનેલ

બીધેલ(-લું) (બી') વિ૰ ['બીધું' ઉપરથી]

બીન ન૰, સ્ત્રી૰ [सं वीणा, સર૰ हिं, म]એક વાદ્ય,વીણા ૰કાર પુ૰બીન વગાડનાર ઉસ્તાદ

બીનકી સ્ત્રી૰['બિંદુ' ઉપરથી] બિંદી,ટપકી, ચાંદી

બીનગો પુ૰[સર૰ म बिनगा]ધાતુનું નાનું પ્યાલું

બીનવું (બી') અ૰ ક્રિ૰ [જુઓ બીવું, સર૰ दे बुण्ण = બીનેલું] બીવું

બીના સ્ત્રી૰ જુઓ બિના

બીની સ્ત્રી૦ [फा.] લશ્કરનો મોખરાનો ભાગ ૦વાળો પું૦ બીનીનો ઉપરી અમલદાર
બીનેલ(-લું) (બી') વિ૦ ડરેલું, બીવેલ
બીન્યું 'બીનવું'નું ભૂ૦ કા૦
બીબડીસ્ત્રી૦એક ફૂલવેલ(૨)બીબી(તુચ્છકારમાં)
બીબી સ્ત્રી૦ [फा.] મુસલમાનની સ્ત્રી (૨) ખાનદાન મુસલમાન સ્ત્રી ૦જાયું વિ૦ બીબીના પેટનુ, ખાનદાન ઘરનું
બીબું ન૦ [सं बिंब] કોઈ આકૃતિ ઢાળવાનુ ચોકઠુ (૨) કોઈ આકૃતિ છાપવાનું કોતરેલું સાધન (૩) છાપવાનો સીસાનો અક્ષર; 'ટાઇપ' (૪) [લા.] નમૂનો, પ્રતિકૃતિ. [બીબાં ગોઠવવાં = છાપવા માટેના સીસાના અક્ષર (ટાઈપ) ગોઠવવા; 'કંપોઝ કરવુ'. -છોડવાં = ગોઠવેલા બીબાને તેમના ખાનામા પાછાં મૂકી દેવા બીબું પડવું = બીબા પ્રમાણે આકૃતિ છપાવી કે ઊઠવી] -બાછાપ સ્ત્રી૦ બીબાં ઢાળવા તે -બાપાડ પું૦બીબાં પાડનાર -બાશાળા સ્ત્રી૦ છાપખાનાના બીબા ઢાળવાનુ કારખાનું
બીભત્સ વિ૦ [सं] ચીતરી ચડે તેવુ (૨) બિહામણુ, ઘોર(૩) ભૂંડું, શરમભરેલુ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
બીમાર વિ૦[फा]માંદુ [-પડવું = માંદું થવુ] ૦ખાનું ન૦ ઇસ્પિતાલ -રી સ્ત્રી૦ માંદગી. [-આવવી = માંદું થવું -વળગવી = રોગ વળગવો (૨) બલા-પીડા વળગવી.]
બીર સ્ત્રી૦ [इं] એક વિલાયતી (પીવાનો) દારૂ
બીલ ન૦ જુઓ 'બિલ' [इं]
બીલી સ્ત્રી૦ [प्रा विल्ल (सं विल्व)] એક ઝાડ કે એનાં પાંદડાં ૦પત્ર ન૦ બીલીનું પાન. -લું ન૦ બીલીનું ફળ
બીવું (બી') અ૦ક્રિ૦[प्रा वीह (सं.भी)] ડરવું, બીનવુ (૨) ચોકવુ, ગભરાવું
બુક સ્ત્રી૦ [इं] પુસ્તક, ચોપડી ૦બાઇન્ડર પું૦ ચોપડીઓ બાંધવાનું કામ કરનારો ૦બાઇન્ડિંગ ન૦ ચોપડીઓ બાંધવાનું કામ. ૦સેલર પું૦ ચોપડીઓ વેચનાર
બુકાટવું સ૦ ક્રિ૦ ['બૂકો' ઉપરથી] બૂકે બૂકે ખાવું કે ફાકવું
બુકાની સ્ત્રી૦ દાઢી અને ગાલ ઉપર આવી રહે તેમ માથે કપડું બાંધવું તે [-બાંધવી]
બુકાવું અ૦ ક્રિ૦, -વવુ સ૦ ક્રિ૦ 'બૂકવુ'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [ધમાલ
બુકાવેક ન૦[સર૦ प्रा. बुक्क = ગર્જવુ]તૈયારીની
બુકિંગ ન૦ [इं] રેલવેમા ટિકિટ આપવી કે રવાના કરવાનો માલ લેવો તે
બુક્કો પું૦ [दे बुक्का, સર૦ हिं , म बुक्का] ફુક્કો; ફોળિયો. [-ભરવો, મારવો = ફાકો મારવો.]
બુખાર પું૦ [अ] તાવ, જ્વર
બુજદિલ વિ૦ [फा] બીકણ
બુજરગ વિ૦ [જુઓ બુઝુર્ગ] ઘરડું; વયોવૃદ્ધ (૨) અનુભવી. -ગી સ્ત્રી૦ બુઝુર્ગ હોવુ તે
બુઝારું ન૦ [दे. बुज्झण = ઢાંકણુ] પાણીના માટલા ઉપર ઢાંકવાનું પાત્ર
બુઝાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ दे. बुज्झण = ઢાકવુ તે; हिं बुझाना, म. बुझविणें] બૂઝવવુ, ઓલવવું
બુઝાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ બુઝાવવુ] ઓલાવુ
બુઝુર્ગ વિ૦,-ર્ગી સ્ત્રી૦[फा.]જુઓ 'બુજરગ'મા
બુટલેલ પું૦ [इ बटलर?] બટલર, ગોરાનો રખવાળો (૨)['બૂટ' ઉપરથી] બૂટ વગેરે ચડાવી જાગલા જેવો થઈને ફરતો માણસ
બુટ્ટાદાર વિ૦ બુટ્ટીદાર; નકશી-ભાતવાળું
બુટ્ટી સ્ત્રી૦ [જુઓ બૂટ] (કાનની) બૂટ (૨) [हिं बूटी, म बुटी] નાનો બુટ્ટો-ભાત (૩) [સર૦ हिं. बूटी, म. बुटी, -ट्टी] વિચિત્ર-ચમત્કારિક ગુણવાળી વનસ્પતિ (૪) [લા.] અકસીર ઉપાય (૫) મહાચતુર અને પહોંચેલ માણસ [-સૂંઘાડવી = સમજાવી દેવું; યુક્તિથી પોતાના મતનુ કરી લેવુ (૨) પલીતો ચાંપવો; ઉશ્કેરવું] ૦દાર વિ૦ બુટ્ટા-ભરતવાળું
બુટ્ટો પું૦ [સર૦ हिं. बूटा, म बुंद,-टा] ભરત કે વણાટમાં ફૂલના જેવો આકાર (૨) [લા.] મનનો તરંગ [-ઊઠવો, સૂઝવો = મનમા તરંગ થવો, કલ્પના જાગવી.]
બુઠું વિ૦ [સર૦ म बुठा (सं. वठ = ગઠ્ઠું ઉપરથી ?)] ધાર વગરનુ (૨) [લા] જડ બુદ્ધિનું (૩) લાગણી વગરનું

બુઠ્ઠો પું૦[સર૦ हिं ,म मुट्ठा]બુઠ્ઠો, મકાઈ દાંડો (૨) ['બુઠ્ઠું' ઉપરથી] બુઠ્ઠો માણસ
બુડથલ વિ૦ [સર૦ મ बध्याड] બેવકૂફ; મૂર્ખ
બુડાવું અ૦ક્રિ૦, -ડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ 'બૂડવું'નું ભાવે ને પ્રેરક
બુડિયાળ વિ૦ [दे बुड्डिर=પાડો પરથી?] બુડથલ
બુઢ્ઢું વિ૦ [सं वृद्ध, प्रा बुड्ढ] બૂઢ્ઢું, ઘરડું -ઢાપો પું૦ ઘડપણ
બુત નં૦ [फा] મૂર્તિ,પ્રતિમા ૦કુ નં૦ કાળી ને લઠ્ઠ સ્ત્રી, કદરૂપણ ૦ખાનું નં૦ મંદિર, દેવાલય ૦પરસ્ત વિ૦ મૂર્તિપૂજક.૦પરસ્તી સ્ત્રી૦ મૂર્તિપૂજા ૦શકની સ્ત્રી૦[फा शिकनी] મૂર્તિખંડન [[બૂટન પરથી?] બોરિયું
બુતાન નં૦ [अ बुत्तान] બોતાન, આળ (૨)
બુતાનું નં૦ [अ बतानह] બુતાનો (૨) [લા] મેલી ફાટેલી પાઘડી(૩)[अ बुह्तान]બુતાન, આળ [પાઘડીનો ટુકડો,બોતાનું
બુતાનો પું૦ [अ बतानह] ઝીણી ફાટેલી
બુતારો પું૦ [સર૦ म] સાવરણો
બુદબુદ પું૦ [सं बुद्बुद] પરપોટો
બુદ્ધ વિ૦ [सं] જ્ઞાતા, સમજુ (૨) જાગેલું (૩) જ્ઞાન પામેલું(૪)પું૦(સ)ગૌતમબુદ્ધ,બુદ્ધાવતાર (૫) સ્ત્રી૦ (૫.) બુદ્ધિ ૦ત્વ નં૦ ૦શાસન નં૦ બુદ્ધનો ઉપદેશ-શિક્ષણ, બુદ્ધધમ -દ્ધાવતાર પું૦[+अवतार] વિષ્ણુનો નવમો અવતાર [-ધરવો=ચૂપ રહેવું; બોલ્યા ચાલ્યા વિના જોયા કરવું]
બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं] વસ્તુને જાણવાની ચિત્તની આકલન કે સમજ શક્તિ, અક્કલ, ચિત્તની એક વિભૂતિ(૨)સમજ, જ્ઞાન, વિવેક, ડહાપણ (૩) વિચાર [-ખીલવી=બુદ્ધિનો વિકાસ થવો -ચલાવવી=સમજવા પ્રયત્ન કરવો, અટકળ-અનુમાન કે તર્કશક્તિનો ઉપયોગ કરવો -ચાલવી=સમજ પડવી,પહોંચ જવી. -દોડાવવી = જુઓ બુદ્ધિ ચલાવવી -ની ખાઈ, -નો આગળો = બેવકૂફ -નો ભંડાર, સાગર =ઘણો બુદ્ધિશાળી માણસ (૨) મૂર્ખશિરોમણિ (કટાક્ષમાં) -ફરવી, ફરી જવી=અવળી બુદ્ધિ થવી. -બતાવવી =સલાહ આપવી (૨) ચાલાકી દેખાડવી.] ૦ઉજાગર વિ૦ બુદ્ધિશાળી; કુશાગ્ર બુદ્ધિનું ૦ગમ્ય,૦ગ્રાહ્ય વિ૦ બુદ્ધિથી સમજી શકાય તેવું ૦જીવી વિ૦ બુદ્ધિ ઉપર ગુજારો કરનાર (શ્રમજીવીથી ઊલટું) ૦તત્ત્વ નં૦ પ્રકૃતિનું પ્રથમ પરિણામ(સાંખ્ય) ૦પુરઃસર,૦પૂર્વક અ૦ બુદ્ધિથી; જાણીજોઈને ૦પ્રયોગ પું૦ બુદ્ધિનો ઉપયોગ. ૦પ્રામાણ્ય નં૦ બુદ્ધિને જ પ્રમાણ માનવી તે; બુદ્ધિગ્રાહ્ય તેટલું જ સત્ય એમ માનવું તે ૦પ્રામાણ્યવાદ પું૦ બુદ્ધિ પ્રામાણ્યનો વાદ, 'રૅશનલિઝમ' ૦પ્રામાણ્યવાદી વિ૦ (૨) પું૦ બુદ્ધિપ્રામાણ્યવાદમાં માનનાર ૦બલ(-ળ) નં૦ સમજશક્તિ (૨) શેતરંજની રમત ૦ભેદ પું૦ બુદ્ધિનું ડામાડોળપણું ૦ભ્રમ પું૦ બુદ્ધિ ભ્રમિત-વિપરીત થઈ જવી તે ૦ભ્રંશ પું૦ બુદ્ધિનો નાશ ૦મત્તા સ્ત્રી૦, ૦મત્ત્વ નં૦ બુદ્ધિમાન હોવાપણું ૦માન વિ૦ બુદ્ધિશાળી,અક્કલમંદ ૦લક્ષણ નં૦ બુદ્ધિની નિશાની ૦વાદ પું૦ 'રૅશનલિઝમ' ૦વ્યાપાર પું૦ બુદ્ધિનો ઉપયોગ ૦શાળી વિ૦ બુદ્ધિવાળું ૦સંપન્ન વિ૦ બુદ્ધિવાળું ૦હીન વિ૦ બુદ્ધિ વગરનું
બુદ્બુદ પું૦ [सं] બુદબુદ, પરપોટો
બુધ વિ૦ [सं] ડાહ્યું, વિદ્વાન (૨) પું૦ એ નામનો ગ્રહ (૩) બુધવાર (૪) વિદ્વાન; ડાહ્યો માણસ ૦વાર પું૦ અઠવાડિયાનો ચોથો દિવસ. [બાપનો બુધવાર =કશું નહિ, કાંઈ જ નહિ!] ૦વારિયું વિ૦ બુધવારું બુધવારનું (૨) નં૦ બુધવારે નીકળતું છાપું ૦વારુ વિ૦ બુધવારે આવતું કે શરૂ થતું
બુનિયાદ વિ૦ [फा] કુલીન, ખાનદાન (૨)સ્ત્રી૦ પાયો, મૂળ -દી સ્ત્રી૦ કુલીનતા ખાનદાની (૨) વિ૦ પાયાનું, મૂળનું
બુનસ નં૦ [अ बुर्नुस] જુઓ બનૂસ
બુભુક્ષા સ્ત્રી૦[सं.]ભૂખ(૨)ભોગવવાની ઇચ્છા -ક્ષિત વિ૦ ભૂખ્યું -ક્ષુ વિ૦ [सं] ભૂખ્યું (૨) ભોગની ઇચ્છાવાળું [ઘાંટ, પોકાર
બુમરાણ નં૦ ['બૂમ' ઉપરથી] બૂમાબૂમ, ઘાંટા-
બુમાટ સ્ત્રી૦, નં૦ ['બૂમ' ઉપરથી] વાયકા,

અફવા (૨) પોકાર; બૂમ. -ટો પું૦ બુમાટ
બુરખેપોશ વિ૦ [બુરખો + फा. पोश] બુરખો પહેરનાર
બુરખો પું૦ [अ. बुर्का] ચહેરો ઢાંકવાનું જાળીવાળું કપડું (૨) આખું શરીર ઢંકાય તેવું પડદો કરવાનું સીવેલું વસ્ત્ર. [-નાખવો, પહેરવો = બુરખો ઓઢવો]
બુરજ પું૦ [अ बुर्ज] કિલ્લાના મથાળા પર તોપ ગોઠવવા કાઢેલી અગાશી જેવી રાવઠી (૨) પુસ્તો; હાથણી
બુરજી સ્ત્રી૦ ['બુરજ' ઉપરથી] શેતરંજની રમતમાં એક પ્રકારની જીત
બુરાક સ્ત્રી૦ જુઓ બરાક (૨) [अ] તાબૂતના દિવસોમાં કઢાતી પરી [બુલાખ
બુરાખ સ્ત્રી૦ જુઓ બુરાક [अ.] (૨) જુઓ
બુરાનકોટ પું૦ [इं ब्राउनकोट] એક જાતનો મોટો ડગલો-ઓવરકોટ
બુરાવવું સ૦ક્રિ૦, બુરાવું અ૦ ક્રિ૦ 'બૂરવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
બુરાસ ન૦ [इं. ब्रश, સર૦ हिं बुरुश] બ્રશ
બુરીચુરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી
બુલડોગ પું૦ [इं] એક જાતનો મોટો જબરો ગણાતો કૂતરો [બુલબુલના જેવો રવ
બુલબુલ ન૦ [फा] એક પક્ષી. -લાટ પું૦
બુલંદ વિ૦ [फा] ભવ્ય (૨) ઊંચી યોગ્યતાવાળું (૩) મોટો, ઊંચો (અવાજ)
બુલાખ સ્ત્રી૦ [तु. बुलाक] બે નસકોરા વચ્ચેનો પડદો (૨) તેનો વેહ (૩) તેમાં ઘાલેલી વાળી
બુસટિયો પું૦ ['બૂસટ' ઉપરથી] બૂસટ મારનાર, ઢિયેર
બુહારવું સ૦ક્રિ૦ ['બુહારી' ઉપરથી] બહોરવું
બુહારી સ્ત્રી૦ [दे. वउह्वारी, वोह्वारी] સાવરણી
બુંદ પું૦ [सं बिंदु] એક બી, જેની કેરી બને છે (૨) ન૦ ટીપું. ૦દાણા પું૦બ૦વ૦ જુઓ બુંદ પું૦ [બુંદેલખંડની બોલી
બુંદેલી સ્ત્રી૦ પશ્ચિમ હિંદની એક બોલી;
બુંબ સ્ત્રી૦ [दे. बुंबा] + બૂમ -બાણ ન૦, -બાપાત, -બારવ પું૦ ચોઘાટ, શોરબકોર. -બિયો પું૦ મોટા અવાજવાળો ઢોલ

બૂ સ્ત્રી૦ [फा.] બો, ગંધ (૨) મુસલમાન સ્ત્રીના નામ પાછળ લગાડાય છે. ઉદા૦ મરિયમબૂ
બૂક પું૦ [दे. बुक्का] કોળિયો; બૂકડો
બૂક(-ગ)ડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म बुगडी ઉપરથી] સ્ત્રીઓના કાનનું એક ઝૂલતું ઘરેણું
બૂકડો પું૦ ['બૂકો' ઉપરથી] કોળિયો
બૂકણી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. बुकनी, म. बुकणी, वोकणी] ભૂકી
બૂકવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म बुकणें, हिं. बूकणें = ભૂકો કરવો] ફાકવું (૨) ઝટ ઝટ ખાવું
બૂકો પું૦ [दे. बुक्का = મૂઠી ? કે ભૂકો પરથી ?] બૂક, મોટો કોળિયો; ફાકો
બૂગડી સ્ત્રી૦ જુઓ બૂકડી
બૂગણું ન૦ [જુઓ બૂંગણ] અનાજના ગાડામાં પાથરવાની મોદ
બૂઘલી સ્ત્રી૦ [જુઓ બોઘરણું] બરણી
બૂચ પું૦ [સર૦ म., हिं]ડાટો(૨)[સર૦ म बूच] પાનાની એક રમત. [-મારવો = ડાટો ઘાલવો, બૂચ વડે બંધ કરવું -ઉઘાડવો, કાઢવો, ખોલવો = બૂચ દૂર કરી મો ઉઘાડવું.]
બૂચગ ન૦ એક પક્ષી
બૂચટ વિ૦ મૂર્ખ (૨) છોકરવાદ
બૂચિયું વિ૦ જુઓ બૂચું (૨) કાન વગરનું
બૂચી સ્ત્રી૦ ['બચ્ચુ' ઉપરથી ?] છોકરી -ચો પું૦ છોકરો (લાડમાં)
બૂચું વિ૦ [જુઓ ચીબું (सं. चिपिट); સર૦ हिं. बूचा, म. बुचा] બેઠેલા કે ટેરવા વિનાના નાકનું (૨) કાન વગરનું (૩) [લા.] ઘરેણા વગરનું(કાન કે નાક) [બૂચો કારભાર = સત્તા કે દબદબા વગરનો કારભાર (૨) કમાઈઝાઝી ન થાય તેવો બેઠો રોજગાર]
બૂજ સ્ત્રી૦ [प्रा. बुज्झ (सं. बुध्)] સમજ કે કદર. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ સમજવું; કદર કરવી
બૂઝવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ બુઝાવવું] ઓલવવું
બૂટ પું૦ [इं] વિલાયતી જોડો
બૂટ સ્ત્રી૦ બુટ્ટી, કાનની નીચેની ચામડી. લાળી [-પકડવી = કબૂલ કરવું, ગુનો કે ભૂલ સ્વીકારવા]-ટિયું ન૦ લાકડાનું ચોળિયું (બૂટનો વેહ પહોળો કરવાનું)(૨)બૂટે પહેરવાનું વરે'

બૂઠું વિ૦ જુઓ બુઠું
બૂડકી સ્ત્રી૦['બૂડવું' ઉપરથી] ડૂબકી [-ખાવી =ડૂબકી મારવી, પાણીમાં પેસી જવું -મારવી =પાણીમાં પેસી જવું (૨) નાસી જવું,છટકી જવું, દેખા ન દેવી] -વું અ૦ક્રિ૦ [प्रा बुड्ड (सं ब्रुड्, बुड्), સર૦ हिं बुडना, म बुडणें] ડૂબવું (૨) ખુવાર થવું; દેવાળું કાઢવું, નુકસાનમાં ઊતરવું [ગોળ ભાગ
બૂડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] (કા) ભાલાનાં છેડાનો
બૂઢ(-ઢિયો) પુ૦ [प्रा बुड्ढ,बुढ्ढ (सं. वृद्ध) =મોટું ઉપરથી] મોટો વાદરો
બૂઢું (-ઢિયું) વિ૦ [જુઓ બુડ્ઢું] ઘરડું
બૂધ સ્ત્રી૦ [सं बुद्धि] બુદ્ધિ, સમજ (પ.)
બૂધું નવ૦ ['ધીબવું' ઉપરથી ?] જાડો ઠગોરો (૨) [सं बुघ्न, प्रा बुध] તળિયું (વાસણને આંચથી પડે છે તે કે તેની બેઠક) (૩) (ચ) ચહુડાનો મોર
બૂબક વિ૦ [સર૦ म बबू] બુદ્ધિ વિનાનું, જડ
બૂમ સ્ત્રી૦ [दे बुवा, સર૦ म बोंब, वोम] ઘાંટો, બરાડો, પોકાર(૨)અફવા [-ઊઠવી=બુમાટો થવો, પોકાર થવો(૨)અફવા ફેલાવી. -પડવી =પોકાર થવો (૨) ઘા નાખતો અવાજ થવો -પાડવી, મારવી=ઘાટો પાડવો, બોલાવવું (૨) ફરિયાદ કરવી]-માબૂમ સ્ત્રી૦ ઘાંટાઘાટ, બુમરાણ -મારોાર પુ૦ બુમરાણ
બૂમલું નવ૦ સુકવેલી માછલી
બૂરવું સ૦ક્રિ૦ [सं मृ ઉપરથી] પૂરવું
બૂરી સ્ત્રી૦ (ચ.) બાવટાને છડવાથી નીકળતો છોડાનો ભૂકો
બૂરું વિ૦ [સર૦ हिं , म बुरा] ખરાબ -રાઈ (-શ) સ્ત્રી૦ દુષ્ટતા (૨) અણબનાવ
બૂરું નવ૦ [સર૦ हिं बूरा] પીપેલી ઝીણી ખાંડ
બૂલું (બૂં) નવ૦ [સર૦ हिं बुरा, स वल्व] ગુદા (૨) કૂલો, ધગડો (અશિષ્ટ પ્રયોગ) [-છટકી જવું, વછૂટી જવું= ઝાડા થઈ જવા (૨) ભારે પડી જવું, ધાસતી લાગી જવી. -તોડી,વછોડી નાખવું=સખત માર મારવો]
બૂસકું નવ૦ [सं मूश] વરસાદનું ઝાપટું
બૂસટ સ્ત્રી૦ પેણને ગાલે દિયર તમાચો મારે તે, સીમંતને અંગેનો એક વિધિ
બૂહલું નવ૦ [જુઓ બૂહો] (ચ.) ધોકડું (૨) [प्रा पोस, फोस=ગુદા] જુઓ બૂલું
બૂહું વિ૦ [प्रा बूह (सं बृह्)=જાડું કરવું; વધારવું ઉપરથી] જડ, જાડું, અરસિક
બૂહો પુ૦[જુઓ બૂહું] આડો જડેલો લાકડાનો કકડો (૨) મૂખ [મોઢ; બૂગણું
બૂગણું નવ૦ [જુઓ બૂગવું] ગાડામાં પાથરવાની
બૂગવું સ૦ક્રિ૦ [दे बुज्जण = ઢાંકવું] આવરણ કરવું (૨) વધરિપઢતું બોલવું
બૂઝિયો પુ૦ [રવ૦ ?] શૂરાતન ચઢાવવા વગાડવામાં આવતો ઢોલ
બૂઠ વિ૦ [જુઓ બૂઠું] મૂર્ખ, જડ
બૂંદ નવ૦ (બાજીમાં) કૂટી પાકવાનું છેલ્લું ઘર -દિયાળ વિ૦ બેસે ત્યાંથી ઊઠે નહિ એવું, બૂદમાં પડેલ સોગઠી જેવું
બૂધી વિ૦ [सं बुघ्न=તળિયું ઉપરથી ? સર૦ म बुधेला, हिं बुध्धू] મૂર્ખ, કમ અક્કલનું
બૃહત વિ૦[सं] મોટું, વિશાળ. -દ ગુ(-ગૂ) જરાત પુ૦, સ્ત્રી૦, નવ૦ ગૂજરાત તેમ જ બહાર જ્યાં ગૂજરાતીઓ રહેતા હોય એવા વસાહતી પ્રદેશોનો એક સમૂહ
બૃહસ્પતિ પુ૦ [सं] (સ) દેવોના ગુરુ (૨) એક ગ્રહ -ત(-તિ)વાર પુ૦ ગુરુવાર
બે (બે) વિ૦[प्रा वि(सं द्वि)] '૨' [-આંખની શરમ=રૂબરૂ હાજરીની અસર -આંગળ ચડે તેવું=ચઢિયાતું,સવાયું -આંગળ સ્વર્ગ બાકી રહેવું=ગર્વ ને મગરૂરીનો પાર ન હોવો, -કાન વચ્ચે માથું કરવું=(નાના બાળકને અપાતી) ખાલી ધમકી -ગોળીનો ચડવો =અડૂકદડૂકિયો, બે બાજુ ઢોલકી બજાવનાર -ઘોડે ચડવું=એકસાથે ન થઈ શકે એવાં બે કામ સાથે ઉપાડવા. -છાંટા નાખી લેવા =ઝટ ઝટ નાહી લેવું (૨) ઝટ ઝટ સંધ્યાપૂજા કે શ્રાદ્ધક્રિયા કરી લેવાં -છીપનું મોતી= મોટું, ગોળ અને નમૂનેદાર મોતી (૨) આદર્શ - નિષ્કલંક માણસ. -ઘડીનો પરોણો= મરવાને બે ઘડીની જ વાર હોય એવું માણસ. -તરફની (બાજુની) ઢોલકી વગાડવી=

કૂવામાં ને હોડીમાં પગ રાખવો, બન્ને બાજુનું ગાવું **–દાણા**=જરા પણ (અક્કલ ન હોવી) **–ધારની (બેધારી) તલવારે રમવું**=બે બાજુ ઢોલકી વગાડવી, બંને પક્ષ તરફ ઢળવું. **(એકનું) બે ન થવું**=પોતાની વાતને આગ્રહથી વળગી રહેવું **–પેટ કરવાં**=હદ ઉપરાંત જમવું **–પૈસા છાંટવા**=લાંચ આપવી. **–બાપનું**=છિનાળના પેટનું (સંતાન) **–બોલ**=થોડાક વચન, થોડીક પ્રસ્તાવના કે થોડુંક વ્યાખ્યાન **–ભાગ** = વધારેપડતો–બમણા જેટલો ભાગ (જેમ કે, બળિયાના બે ભાગ) **–માથાં હોવાં**=મગજનું ફાટેલું હોવું, ગર્વિષ્ઠ ને તુમાખી હોવું. **–મોઢાની ચાકળણ**=આંધળી ચાકળણ (૨) અબી બોલ્યા, અબી ફોક કરનાર માણસ **–મોઢાં હોવાં**=બે-વચની હોવું **–હાથ જોડવા**=વીનવવું. **–હાથ વચ્ચે પેટ**=સમદૃષ્ટિ ને નિષ્પક્ષ **–હાથે જમવું**=સારી પેઠે ખાવું(૨)સારી પેઠે કમાવું **–હાથે પાઘડી ઝાલીને હીંડવું**=વિચારી વિચારી–સાવધ રહી વર્તવું **–હાથે પેટ બતાવવું**=ભૂખ લાગી છે–એવી સંજ્ઞા કરવી.] **૦આની** સ્ત્રી૦ બે આનાનો સિક્કો **૦ઉ** (બે) વિ૦ બંને **૦ઉથા** અ૦ + બેઉ સાથે

બે (બે) અ૦ [फा] નિષેધ કે અભાવ અર્થનો ઉપસર્ગ **૦અક્કલ** વિ૦ અક્કલ વગરનું **૦અખત્યાર** વિ૦ સત્તાહીન. **૦અખત્યારી** સ્ત્રી૦ અખત્યારીનો અભાવ. **૦અદબ** વિ૦ અવિવેકી, અસભ્ય **૦અદબી** સ્ત્રી૦ અવિવેક, અસભ્યતા **૦આબરૂ, ૦ઇજ્જત** વિ૦ આબરૂ વગરનું (૨) સ્ત્રી૦ અપકીર્તિ **૦આરામ** વિ૦ માંદુ, નાદુરસ્ત. **૦ઇજ્જતી** સ્ત્રી૦ બેઆબરૂ **૦ઇન્સાફ** વિ૦ અન્યાયી, ગેરકાયદેસર **૦ઇન્સાફી** સ્ત્રી૦ **૦ઇલાજ** વિ૦ ઉપાય વગરનું, લાચાર **૦ઈમાન** વિ૦ વિશ્વાસઘાતી; અપ્રમાણિક (૨) કૃતઘ્ન, નિમકહરામ (૩) આસ્થા વગરનું **૦ઈમાની** સ્ત્રી૦ બેઈમાનપણું. **૦ઉમેદ** વિ૦ નાઉમેદ, નિરાશ. **૦ઉમેદી** સ્ત્રી૦ નિરાશા. **૦કદર** વિ૦ કદર વિનાનું **૦કરાર** વિ૦ બેચેન. **૦કરારી** સ્ત્રી૦ અસુખ, બેચેની **૦કસૂર** વિ૦ વાંક વિનાનું. **૦કાયદે** અ૦ ગેરકાયદે. **૦કાર** વિ૦ નવરું (૨) નકામું. **૦કારી** સ્ત્રી૦ કામધંધાનો અભાવ **૦કાળજી** સ્ત્રી૦ બેદરકારી. **૦કેદ** વિ૦ બંધન-રહિત, સ્વતંત્ર, નિરંકુશ, અમર્યાદ. **૦કેદી** સ્ત્રી૦ બેકેદપણું. **૦કોલ(–લી)** વિ૦ કોલ ન પાળનારું. **૦ખબર** વિ૦ અજાણ્યું **૦ખુદા** વિ૦ ઈશ્વરવિમુખ

બેક (બે) વિ૦ [બે + એક ?] થોડુંક, કેટલુંક(ચ)

બેકી સ્ત્રી૦ ['બે' ઉપરથી] બેની જોડી(૨)બેથી ભાગી શકાય એવી સંખ્યા (૩) આગળીની સંજ્ઞાથી (બતાવાતી) ટટ્ટીની હાજત.[**–કરવા જવું, –જવું**=ઝાડે ફરવા–દિશાએ જવું **–થવું, લાગવી**=ટટ્ટીની હાજત થવી.]

બેગ સ્ત્રી૦ [इं.] થેલી(૨) ટૂંકઘાટની પેટી (પ્રાયઃ ચામડાની) [પતરું

બેગડ ન૦ [म., (का॰ वेगडे)] કલાઈનું રંગેલું

બેગણિયું ન૦ એક જાતનું સુતરાઉ લૂગડું

બેગમ સ્ત્રી૦ [तुर्की] મોટા દરજ્જાની મુસલમાન સ્ત્રી [વિનાનું **–જી** સ્ત્રી૦

બેગરજ(–જાઉ, –જુ) (બે) વિ૦ [फा] ગરજ

બેગાના વિ૦ [फा] ત્રાહિત [(૨) મજૂર

બેગાર પુ૦; સ્ત્રી૦ [हिं] વેઠ. **–રી** પુ૦ વેઠિયો

બેગુના(૦હ) (બે) વિ૦ [फा] નિર્દોષ

બેઘાઘંડુ વિ૦[ભેગું + सं घट् ?]મિશ્ર, ભેળસેળ; ન સમજાય તેવું

બેચાર, –રેક (બે) વિ૦ [બે + ચાર] આશરે બેથી ચાર (૨) (સંખ્યામાં) થોડુંક

બેચેન (બેચે) વિ૦ [फा वे + ચેન] અસ્વસ્થ; અજંપાવાળું **–ની** સ્ત્રી૦ બેચેનપણું

બેજરૂ (બે) વિ૦ [फा] જુલમી નહિ એવું; રહેમવાળું

બેજા (બે) વિ૦ [फा] અસ્થાને એવું, અઘટિત, અયોગ્ય [કંટાળેલું

બેઝાર(–ર) (બે) વિ૦[फा वेज़ार] અકળાયેલું,

બેજાન (બે) વિ૦ [फा] જીવ વિનાનું, મૂર્છિત

બેજાર (બે) વિ૦[फा]જુઓ બેઝાર **–રી** સ્ત્રી૦

બેજીવવાળી, બેજીવસોતી (બે) (સો) વિ૦-સ્ત્રી૦ [બે + જીવ + સોતી(સહિત)] ગર્ભવતી

બેટ પુ૦ [સર૦ हिं वेठ, का ब्यट्ट, सिं वेट्ट (सं वेष्टित, प्रा वेट्ठिअ?)] ચારે બાજુએ પાણીથી વીંટળાયેલી જમીન, દ્વીપ

બેટરી સ્ત્રી૦ [ઈં] જુઓ ટૉર્ચ (૨) વીજળી રાખવાનું એક સાધન (જેમ કે મોટરની, રેડિયોની)

બેટી સ્ત્રી૦ [दे विट्टी] દીકરી ૦જી સ્ત્રી૦ (સં) ગોસાંઇજીની પુત્રી ૦વહેવાર પુ૦ કન્યા આપવા લેવાનો સંબંધ -ટો પુ૦ [दे विट्ट] દીકરો -ટમજી પુ૦ (વ્યંગમાં) બેટો

બેઠક (બે) સ્ત્રી૦ [બેસવું ઉપરથી, અપ वइट्ठ, दे विट्ठ (બેઠેલું) (सं उपविष्ट, प्रा उवइट्ठ)] બેસવું તે (૨) બેસવાની જગા, આસન (૩) બેસવા ઊઠવાનો ઓરડો (૪) ઘણા જણનું એકઠા થઈ બેસવું તે (૫) બેસણી (૬) એક કસરત (૭) વ્યવસ્થિત સભા કે મંડળનું અધિવેશન ભરાવું તે, 'સેશન' [-કરવી = ઊભા થઈ બેસવાની કસરત કરવી (શિક્ષા તરીકે પણ) (૨) બેસી પડવું (૩) રોજ બેસવા જવું -થવી = ભેગા મળી બેસવું ઉદા૦ પહેલાં તે બત્રાની ત્યાં ચાર કલાકની બેઠક થતી -ભરવી = અધિવેશન-સભા ભરવી -ભરાવી = સભા મંડળી જમવી.-હોવી = ને ત્યાં રોજ બેસવા જવું હોવું ઉદા૦ તેની ત્યાં રાજની બેઠક છે]

બેઠમલિયું (બે) વિ૦ [બેઠ (બેસવું) + મલિયું (મલ્લ?)] (કા) બેઠાડુ રહી નાજુક થઈ ગયેલું

બેઠાખાઉ (બે) વિ૦ [બેઠું + ખાવું પરથી)] શ્રમ કર્યા વિના ખાનાર, નિરુદ્યમી, આળસુ

બેઠામરું, બેઠાડુ (બે) વિ૦ [બેઠું' ઉપરથી] ઘણું બેસી રહેનાર, બેઠાબેઠ થઈ ગયેલું

બેઠાબેઠ (બે) સ્ત્રી૦ [બેઠું' ઉપરથી] રોજગાર વિના બેસી રહેવું તે (૨) નફાખોટ વગરનું હોવું તે (૩) અ૦ બેઠેલું ને બેઠેલું હોય તેમ. -ઠી સ્ત્રી૦ જુઓ બેઠબેઠ

બેઠી (બે) સ્ત્રી૦ ['બેઠું' ઉપરથી] બેઠી મસ્કરી કે મજાક [-ચલાવવી, હાંકવી = ઠંડે પેટે અથવા સામાને ખબર ન પડે તેવી મજાક ઉડાવવી (૨) ઠંડા પહોરની ગપ-ડિંગ મારવી] ૦રમત સ્ત્રી૦ બેઠા બેઠા રમવાની રમત -ઠું

'બેસવું'નું ભૂતકાળ (૨) વિ૦ બેઠેલું (૩) નીચું (ઘાટમાં) (૪) [લા] ધાંધલિયા દેખાવ વિના શાંતિથી-સ્થિર ગતિથી કે ઠંડે પેટે થતું ઉદા૦ બેઠું કામ, બેઠા બળવો [બેઠા થવું = આડા પડ્યા હોઈએ તેમાંથી ટટાર થવું, બેસવું (૨) માંદગીમાંથી છૂટી જવું, સાજા થવું (૩) ફરી સતેજ થવું બેઠાની ડાળ કાપવી = પોતાનું જ આધારસ્થાન તોડવા મથવું, પોતાનો જ પગ કાપવો. બેઠી દડીનું = ઊંચું-દમામદાર નહિ, પણ મજબૂત ઘાટીલું, શાંત બેઠું કરવું = (પથારીવશ હોય ત્યાંથી) સાજું કરવું, મદદ આપી બેસાડવું બેઠું ચડવું = પાણીની કાઢઘાલ કર્યા વિના તેમ જ હલાવ્યા વગર રંધાવું (ખોરાકનું) બેઠું પાણી ચલાવવું = પાયા-આધાર વિનાની ઠક્કાસ મારવી બેઠું પાણી પડવું = ધીમે ધીમે પણ સતત પાણી પડ્યા કરવું બેઠું ખામણું હોવું = કદમાં બેઠેલું-ગઠ્ઠું હોવું બેઠેલો પોપડો ઉખાડવો = શાંત થયેલો ઝઘડો કે વાત ફરી ઉપાડવાં બેઠો બળવો = શાંત, અહિંસક બળવો બેઠો ભાત = પહેલેથી જ જોઈતું પાણી મૂકી, ઓસાવ્યા વિના રાંધેલો ભાત બેઠો ભાવ = વધઘટ ન થાય તેવો ભાવ, ટકી રહેલો ભાવ (૨) ઘેર બેઠાં મળતો-આવતો ભાવ. બેઠો હાથી = નવી કમાણી વિના ઘરમાં હોય તે જ પૂરું કરનારું માણસ] -ઠેલ(-લું) વિ૦ બેઠાગરું (૨) બેઠું, નીચું (૩) દબાયેલું (૪) પડી રહ્યાથી બગડેલું -ઠો પગાર પુ૦ કામ કર્યા વગર મળતો પગાર (-ખાવો)

બેડ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं वेढन (सं वेष्टन)] જુઓ બેળ, ચૂલાનો ઉપરનો છૂટો ભાગ

બેડકું ન૦ [સર૦ म वेड़को, સર૦ બરડવું, રવ૦? કે 'વેઢો' ઉપરથી?] આંગળીનો સાંધો (૨) આંબલીનો કચૂકાવાળો ભાગ (૩) (બે'?) [જુઓ બહેડો] વરસાદથી થયેલો કીચડ

બેડલી સ્ત્રી૦ [दे वेड, वेड्डा] હોડી, નાનો બેડો

બેડશી(-સી), બેડસાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ બડાશ] ફુલંફાસ, ગર્વ (-મારવી, હાંકવી)

બેડાચડ(-ઢ), બેડાફેડ વિ૦ [બેડું' ઉપરથી]

ઉપર નાનું અને નીચે મોટું એવું, બેઠાના ઘાટનું; શંકુ જેવુ (૨) કપાળમાં એવી બે ભમરીઓવાળુ (ઘોડું)

બેડિયાત પુ૦ ['બેડો' ઉપરથી] ખલાસી

બેડિયું ન૦ ['વેડવુ' ઉપરથી] આંબેથી કેરીઓ અધ્ધર વેડવાની જાળીદાર ઝોળી (૨) [બે (સં द्वि) + સં अनड्वाह ?] બે બળદનું ગાડું (૩) (બે બળદ ખેંચી શકે - બેડિયામા માય એટલુ) બત્રીસ મણનુ માપ (૪) ['બે' ઉપરથી] શેરડીના બીનો બે આંખોવાળો કકડો [બેડિયે હાંકવું = બદલ્યા સિવાય બંને બળદને પોતપોતાની બાજુએ આખો વખત હાંકવા]

બેડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं (हिं वेढना = વીંટળાવુ, ઘેરવુ, સં वेष्टन)] જંજીર, કેદીને બાંધવાની સાંકળ (૨) [લા.] બંધન, જંજાળ, પ્રતિબંધ (૩) પગનું રૂપાનું ઘરેણું (૪) બે આંગળીએ પહેરવાની જોડેલી વીંટી (-નાખવી, ઘાલવી, પહેરાવવી)

બેડું (બે') ન૦ ઘડો ને દેગડો, ઉતરડ

બેડો પુ૦ [दे वेड, वेडा] વહાણ (૨) [સર૦ हिं., म वेडा] ટોળી, ટુકડી (૩) [સર૦ हिं. वेडा = આડું, ટેડું] છેડો ખોસવો તે. [-પાર કરવો, થવો = વિજય મળવો, સિદ્ધિ થવી -વાળવો = છેડો ખોસવો] [વાળુ(વહાણ)

બેડોલી (બે) વિ૦ [બે + ડોલ] બે ડોલ - કૂવા-

બેડોળ (બે) વિ૦ [બે (फा) + ડોળ] કદરૂપુ

બેઢબ (બે) વિ૦ [બે (फा) + ઢબ] બેડોળ (૨) બેઅદબ (૩) ધોરણ - પદ્ધતિ વિનાનું (૪) ફાયદા વગરનુ

બેઢંગ(-ગું) (બે) વિ૦ [બે (फा) + ઢંગ] ઢંગ વગરનું, કઢંગું [છાપરુ

બેઢાળિયું (બે) ન૦ [બે + ઢાળ] બે ઢાળવાળુ

બેણું (બે') ન૦ [સં वहन ?] નદીનો પટ

બેત (બે) પુ૦ [જુઓ વેત] મનસૂબો (૨) વેત, યુક્તિ, તજવીજ (૩) [સં वेतस्, प्रा वेत्त] નેતર [-ઉતારવો = તજવીજ કરવી (૨) યોજના પાર પાડવી -કરવો, ઘડવો, રચવો, લગાડવો = યુક્તિ - યોજના કે તજવીજ કરવા]

બેત સ્ત્રી૦ [अ] બે ટૂકની ફારસી કવિતા

બેતકસીર (બે) વિ૦ [फा] નિર્દોષ

બેતબાજી સ્ત્રી૦ [फा] બેત - કવિતાઓ કરવી અને ગાવી તે

બેતમા (બે) વિ૦ [फा] બેદરકાર

બેતમીજ (બે) વિ૦ [फा.] અવિવેકી, અસભ્ય

બેતરફી (બે) વિ૦ [બે + તરફ] બે બાજુનું

બેતલબ (બે) વિ૦ [फा] માગી શકે નહિ એવું

બેતાલ(-લું) (બે) વિ૦ [બે (फा) + તાલ] તાલ વગરનું (૨) [લા] મેળ કે ગોઠવણ વગરનું (૩) વહી ગયેલું, હાથથી ગયેલું

બેતાળાં (બે) ન૦બ૦વ૦ ['બેતાળીસ' ઉપરથી] બેતાળીસ વર્ષની ઉમ્મરે આંખે આવતી ઝાંખ કે ત્યારે પહેરાતા ચશ્મા [-આવવાં = તે ઉંમરની ઝાંખ કે ચશ્મા આવવા] **-ળીસ** વિ૦ [સં द्विचत्वारिंशत्; प्रा. बायालीस] '૪૨' **-ળું** વિ૦ બેતાળીસ શેરના મણનું (તોલ)

બેદ સ્ત્રી૦ જુઓ બેત (अ)

બેદરકાર (બે) વિ૦ [फा] કાળજી વગરનું **-રી** સ્ત્રી૦ બેદરકારપણું [-દી સ્ત્રી૦

બેદર્દ (બે) વિ૦ [फा.] લાગણી વિનાનું, નિષ્ઠુર.

બેદસ્તૂર (બે) વિ૦ [फा] શિરસ્તાથી ઊલટું

બેદાણા (બે) પુ૦ બ૦વ૦ [हिं.] એક ઔષધિ

બેદાદ (બે) વિ૦ [फा] ગેરવાજબી (૨) દાદ-ફરિયાદ ન સંભળાતી હોય તેવું **-દી** સ્ત્રી૦ અન્યાય

બેદિલ (બે) વિ૦ [फा] મન ઊઠી ગયું હોય તેવુ, નાખુશ **-લી** સ્ત્રી૦ નાખુશી (૨) અણબનાવ

બેદું (બે) ન૦ [अ वैज़ह] ઈંડુ

બેધડક (બે) અ૦ [બે (फा) + ધડક] ડર વગર, હિંમતભેર

બેધારું (બે) વિ૦ [બે + ધાર] બે ધારવાળુ (૨) ગોળ ગોળ, દ્વિઅર્થી. [બેધારી તરવાર = સામાને તેમ જ વાપરનારને - બંનેને નુકસાન કરનારી વસ્તુ]

બેનમૂન (બે) વિ૦ [फा] અજોડ, સર્વોત્તમ

બેધ્યાન (બે) વિ૦ ધ્યાન વગરનું, વ્યગ્ર

બેનવા (બે) વિ૦ [फा] નિર્ધન, ગરીબ (૨) પુ૦ ફકીરનો એક વર્ગ [સ્ત્રી૦ દુર્ભાગ્ય

બેનસીબ (બે) વિ૦ [फा] અભાગિયુ. **-બી**

બૅન્ક સ્ત્રી૦ [ઇં] જુઓ બેંક
બૅન્ડ વિ૦ [ઇં] સમૂહમાં અનેક વડે વગાડાતુ ઉદા૦ બૅન્ડ વાજા મગાવ્યા છે (૨) ન૦ વાજાં-વાળાનો સમૂહ ૦વાજા ન૦ બ૦ વ૦
બેપગુ,-ગાળુ (બે) વિ૦ [બે+પગ] બે પગવાળુ
બેપડિયું (બે) વિ૦ [બે+પડ] બે પડવાળુ
બેપરવા (બે) વિ૦ [फा] કોઈની પરવા ન રાખે તેવું, સ્વતંત્ર ૦ઈ સ્ત્રી૦ પરવા ન રાખવી તે (-કરવી, રાખવી)
બેફાક(-ગ,-ટ) (બે) વિ૦ ['ફાટવું' ઉપરથી] ખુલ્લું, અમર્યાદ (૨) અ૦ ઉઘાડે છોગે (૩) પુરપાટ ઉદા૦ 'ઘોડો બેફાટ મારી મૂકયો'
બેફામ (બે) વિ૦ [फा वेफह्म] ધ્યાન-લક્ષ વિનાનું(૨) ગાફેલ (-થઈ જવુ, બની જવુ)
બેફિકર(-રૂ) (બે) વિ૦ [फा.] ફિકર વગરનુ -રાઈ સ્ત્રી૦ બેફિકરાપણુ
બેબંધ (બે) વિ૦ [બે (फा)+બંધ] બંધ વિનાનું, બેફાક, નિરંકુશ ૦શાહી સ્ત્રી૦ નિરંકુશ રાજ્યવહીવટ [તેવું (૨) નીડર
બેબાક (બે) વિ૦[फा] કાંઈ બાકી ન રહ્યું હોય
બેબાકળુ (બે) વિ૦ [બે (सं भय)+બાકળુ (सं व्याकुल)] બાવરુ, ગભરુ
બેબી સ્ત્રી૦ [ઇં] નાની બાળકી (૨) નાની બાળકી માટે લાડનું નામ
બેબુનિયાદ (બે) વિ૦ [फा] કમજાત, નીચ (૨) પાયા-આધાર વિનાનું
બેબોલ (બે) પુ૦બ૦વ૦ [બે+બોલ] થોડુંક બોલવુ કે કહેવુ-નિવેદન કરવુ તે [-કહેવા= થોડુ ક કહેવુ (૨) શિખામણરૂપે કંઈક કહેવુ]
બેબોલુ (બે) વિ૦ [બે+બોલવાળુ] જૂઠું, બોલીને ફરી જાય એવુ, બેવચની
બેભત્તુ(-થ્થુ) (બે) વિ૦ [બે+ભાત] બે જાતનું (૨) સેળભેળવાળુ
બેભરસું (બે) વિ૦ [બે+ભ્રમવાળું] બેસ્વાદ
બેભાન (બે) વિ૦ [બે (फा)+ભાન] બેશુદ્ધ -ની સ્ત્રી૦ બેશુદ્ધિ
બેમનઃ (બે) સ્ત્રી૦ [બે+મન] બે બાજુની મનોદશા, સંકલ્પવિકલ્પ(૨)નારાજી; દિલગીરી
બેમરજાદ (બે) વિ૦ [બે (फा)+મરજાદા (મર્યાદા)] અમર્યાદ, લાજ વિનાનું
બેમિસલ (બે) વિ૦ [બે (फा)+अ मिस्ल] અણસરખુ, નિરાળુ, ભિન્ન
બેમાલૂમ (બે) વિ૦ [फा] ગુપ્ત, અજ્ઞાત (૨) અ૦ ગુપ્તપણે
બેમુનાસબ, બેમુનાસિબ [फा] (બે) વિ૦ જુઓ નામુનાસિબ
બેમુરવત (બે) વિ૦ [બે (फा)+अ मुरव्वत] નિમકહરામ, નિર્ગુણિયુ
બેરખ ['બે'મા હશ્રુતિ] સ્ત્રી૦ [फा वैरक़] નગારુ, વાવટો અને ડંકાવાળી ટુકડી
બેરખ (બે) અ૦[हिं वेरोक?] વાર વાર,હમેશ
બેરખી (બે') સ્ત્રી૦ [म. वाहु+रक्षा ? हिं वैराखी] સ્ત્રીઓનું કોણીનુ એક ઘરેણુ
બેરખો (બે) પુ૦ [જુઓ બેરખી] રુદ્રાક્ષના મોટા મણકાની માળા
બેરજો પુ૦ [સર૦ हिं बिरोजा, म वेरोजा] પર્વતમાં થતા એક ઝાડનો ગુંદર
બેરડુ વિ૦ [સર૦ म वेरड,का वड्डुर] હઠીલુ (૨) ખધુ -ડાઈ સ્ત્રી૦
બેરત વિ૦ [સર૦ म वेरका (का)=લુચ્ચુ, ચાલાક, તથા म वेरसा=ઠાંડ, અવિચારી] લુચ્ચુ (૨) ચડાઉ, ઉદ્ધત (૩) [બે (फा)+રત (ઋતુ)] કવખતનુ (૪) સ્ત્રી૦ કવખત
બેરહમ (બે) વિ૦ [બે (फा)+अ रह्म] રહેમ વગરનું, નિર્દય,
બેરંગ(-ગી) (બે) વિ૦ [फा] ઊડી કે બગડી ગયેલા રંગવાળુ (૨) [લા] અનિશ્ચિત મનનું
બેરાગી (બે) વિ૦ [બે+રાગ] બેરંગી, બે રાગવાળુ, અનિશ્ચિત મનનુ (૨) પુ૦ [हिं] વૈરાગી, બાવો [બારિસ્ટરી
બૅરિસ્ટર પુ૦ [ઇં] બારિસ્ટર -રી સ્ત્રી૦
બેરિયુ ન૦ એક પક્ષી
બેરી સ્ત્રી૦ (કા) ઘોડીની એક જાત
બેરીજ સ્ત્રી૦ [સર૦ म, हिं वेरिज] સરવાળો, સરવાળાની રકમ
બેરોજગાર (બે) વિ૦ [फा] રોજગાર વગરનુ -રી સ્ત્રી૦ રોજગારનો અભાવ, બેકારી
બેરોનક (બે) વિ૦ [फा] નિસ્તેજ

બેરોનેટ પું૦ [इं] 'સર'નો વંશપરંપરાગત ઇલકાબ ધરાવનાર [બળદગાડી
બેલ (બે) પું૦ [दे वइल्ल] બળદ. ૦ગાડી સ્ત્રી૦
બેલ, ૦ડી સ્ત્રી૦ ['બે' ઉપરથી ?] બે જણની જોડી કે તેમાંનો એક–જોડીદાર, સાથી
બેલગામ (બે) વિ૦ [फा.] નિરંકુશ
બેલડી સ્ત્રી૦ [જુઓ બેલ] જોડી
બેલડું વિ૦ ['લડવું' ઉપરથી ?] લડવાડિયું
બેલતેલ ન૦ [બેલ (इं बॉइल्ड)+તેલ] લાકડા ઉપર લગાવવાનું એક તેલ
બેલદાર પું૦ [फा] કડિયાને મદદ કરનાર મજૂર (૨) ચાચવાથી જમીન ખોદનારો
બેલપ સ્ત્રી૦ [જુઓ બેલી] બેલીપણું, સહાય
બેલાખુ ન૦ [સર૦ म वेला] બે પાંખિયાવાળું લાકડું (મોભ કે એવું ઊંચું કરવા–ટેકવવાનું)
બેલાશક (બે) અ૦ [अ विलाशक] સંકોચ રાખ્યા વિના [સિપાઈ
બેલિફ પું૦ [इं.] અદાલતના હુકમ બજાવનાર
બેલિયું ન૦ ['બેલું'–બેવડું થવું ?] આગળાંનું અકડાઈ જવું તે (૨) [म वेलिया, हिं वेला (सं मल्लिका ?)] એક ફૂલ અને તેનું અત્તર
બેલી પું૦ [दे वेलि=સ્તંભ કે 'વાલી' પરથી ?] ધણી, મુરબ્બી, સહાયતા કરનાર (૨) સ્ત્રી૦ [?] સોનીનું એક ઓજાર
બેલું ['બે' ઉપરથી ?] ન૦ પૂણીનું જોડકું (૨) જોડકું (૩) ધોળો રેતાળ પથ્થર
બેવક(–ક્ક)ર (બે) વિ૦ [બે (फा)+अ वक्र] ભાર–બોજ વિનાનું
બેવકૂફ વિ૦ [फा] મૂર્ખ –ફી સ્ત્રી૦ મૂર્ખાઈ
બેવખત (બે) અ૦ [બે (फा.)+વખત] અયોગ્ય વખતે, કવખતે [જનાર ૦પણું ન૦
બેવચની (બે) વિ૦ [બે+વચન] બોલીને ફરી
બેવડ વિ૦ [બે+પડ] બેવડેલું હોય તેવું (૨) સ્ત્રી૦ બેવડું પડ [–વળી જવું, –વળવું =બેવડું થઈ જાય તેમ વળી જવું.] ૦વું સ૦ક્રિ૦ બેવડું કરવું. –ડાવું અ૦ ક્રિ૦ બેવડું કે બમણું થવું. –ડિયું વિ૦બે પડવાળું (૨) બેવડા બાંધાનું –ડું વિ૦ બે પડવાળું (૨) બમણું. [બેવડિયા કોઠાનું, બેવડા કોઠાનું, બેવડી પાંસળીનું=મજબૂત બાંધાનું] [બહાર કાઢેલું
બેવતન (બે) વિ૦ [फा] વતન વગરનું (૨) વતન
બેવફા (બે) વિ૦ [फा.] નિમકહરામ, બેઈમાન. ૦ઈ સ્ત્રી૦ બેવફાપણું
બેવારસ (બે) વિ૦ [बे (फा)+वारिस (अ)] નવારસું, વારસ વગરનું
બેશ (બે) વિ૦ [फा] સારું, ખાસું, મજેનું
બેશક (બે) અ૦ [फा] શક વગર
બેશરમ(–મું) (બે) વિ૦ [फा. बेशर्म] નિર્લજ્જ. –મી સ્ત્રી૦ નિર્લજ્જતા
બેશુદ્ધ (બે) વિ૦ [બે (फा)+શુદ્ધ] બેભાન –દ્ધિ સ્ત્રી૦ મૂર્છા [વગરનું; બેહદ
બેશુ(–સુ)માર (બે) વિ૦ [फा.] સુમાર
બેસઊઠ (બે) સ્ત્રી૦ [બેસવું+ઊઠવું] બેસવું-ઊઠવું તે (૨) [લા] મૈત્રી; સબંધ
બેસડા(–રા)મણ (બે) ન૦,–ણી સ્ત્રી૦ ['બેસવું' ઉપરથી] બેસાડવાની–જડાવવાની કિંમત
બેસણી (બે) સ્ત્રી૦ ['બેસવું' ઉપરથી] જેના ઉપર વસ્તુ ચપટ બેસીને સ્થિર રહે છે તે ભાગ (૨) બેઠક, આસન
બેસણું (બે) ન૦ ['બેસવું' ઉપરથી] બેસણી; બેઠક (૨) બેસવાની રીત (૩) ઉઠમણું
બેસતમ (બે) વિ૦ [फा बेशतम] પુષ્કળ
બેસતી (બે) સ્ત્રી૦ ['બેસવું' ઉપરથી] ગાઢ મૈત્રી. –તું વિ૦ 'બેસવું'નું વ. કૃ (૨) ગોઠતું આવતું (૩) નવું શરૂ થતું (૪) બરોબર હોય એવું; માફકસરનું [–આવવું=(પહેરવામા) બરોબર આવવું (૨) કામમા–વપરાશમા આવી જવું, નકામું ન રહેવું. –ઊઠતું=હળતું મળતું, પ્રીતિને લીધે આવતું જતું. –થવું=ઉપયોગમા આવી જવું (૨) જરાય વધવું કે ઘટવું નહીં; જોઈએ તેટલું થઈ રહેવું –પડવું=(પહેરવામા) ચુસાતું—ભીડાતું રહેવું. –વર્ષ=નવું વર્ષ બેસતો પાયો=મેળ, બનતી રાશ. બેસતાં શીખવું=લપસી પડવું (મજાકમાં).]
બેસબૂર (બે) વિ૦ [फा. वेसब्र] અધીરું –રી સ્ત્રી૦ અધીરાઈ [વગરનું
બેસમજ (બે) વિ૦ [બે (फा)+સમજ] સમજ

બેસર (બે) વિ૦ [બે + સર] અડધી કાળી અને અડધી રેતાળ (જમીન)

બેસરણુ (બે) ન૦ ['બેસવુ' ઉપરથી] કઠિયા સુતારોને ભેગા થવાનુ ઠેકાણુ (૨) ખર્ચ, કિંમત બેસવી તે

બેસરામણ,–ણી જુઓ 'બેસઠામણ'માં

બેસવુ (બે) અ૦ક્રિ૦[अप. वइस, वईस, प्रा वेस] આસન માંડવું (ઊભા હોય કે સૂતા હોય તેમાંથી)(૨)નીચે આવવું;ઊતરવુ(ભાવ,કચરો) (૩) બધબેસતુ આવવું (ડગલો) (૪) શરૂ થવુ (નવુ વષ) (૫) [ફળફૂલનું] આવવુ (૬) કિંમત લાગવી; મૂલ પડવુ(૭) લાગવું; ચોટવું, (પાસ,ડાઘ, રગ, વાસ) (૮) પેસી જવું, વાગવુ, લાગવુ ઉદા૦ હાથમા ચપ્પુ બેઠો (૯) સ્થાપિત થવું, નક્કી થવુ ઉદા૦ જપતી બેઠી, કોટ બેઠી, દશા બેઠી (૧૦) અર્થ સમજાવો, રીત પ્રમાણે ગોઠવાવુ (હિસાબ, કોયડો, વાક્ય) (૧૧) વળવું, સ્થિર થવુ, ઉદા૦ ચીતરવામાં તેનો હાથ બેઠો છે (૧૨) કામકાજ વિના પડી રહેવું ઉદા૦ ભાઈ શુ કરે છે? – બેઠા છે (૧૩) જાડુ – ખોખરુ થવુ ઉદા૦ ગળુ બેસી ગયું (૧૪) રાહ જોવી, ખોટી થવું ઉદા૦ બેસીને હુ તો થાકયો (૧૫) કસ કે તીક્ષ્ણતા દૂર થવાં (કપડુ, ધાર)(૧૬) આધાર વિનાનુ – તેજ વિનાનુ થઈ જવુ, ભાગી પડવુ ઉદા૦ઘર બેઠુ=પતિ, પત્ની, કે છોકરા વિનાનું, ટેકા કે માલ વિનાનું થવુ (૧૭) વ્યાપવુ, જામવુ ઉદા૦ કરપ બેસવો (૧૮)બીજા ક્રિયાપદ સાથે આવતાં તે ક્રિયા શરૂ કરવી, વળગવુ – મડવુ એવો અર્થ બતાવે છે ઉદા૦ રડવા – ખાવા – ગાવા – ભાગવા બેઠો અથવા અચાનક કે ભૂલથી તે કરી નાખવુ એવો અર્થ બતાવે છે ઉદા૦ લખી બેઠો, બોલી બેઠો. [બેસ બેસ'=રહેવા દે! જોયુ તારુ ડહાપણ! બેસવા ઊઠવાની જગા=દીવાનખાનુ (૨) વાતચીત કરવાનું પાત્ર, મેળાપી માણસ બેસવા જવુ=નાત જમતી હોય ત્યારે પાટે બેસવા જવુ(૨)ખરખરો કરવા જવુ, ઉઠમણે જવુ (૩) મળવા જવુ બેસવાની ડાળ= આધારસ્થાન બેસી જવું=પડતી દશા આવવી (૨) ચપટ થઈ જવુ,(જેમ કે ભૂખથી પેટ કે ગાલ બેસી જાય) (૩) પડી ભાગવુ (જેમ કે ઘર, સસ્થા) (૪) (દુકાનમા) કમાણી ન થવી (૫) દેવાળુ કાઢવું (૬) નખોદ જવું (૭) કસ ઊતરી જવો (જેમ કે સૂતર, કપડુ) (૮) થાકી કે હારી જવું (જેમકે છાતી) બેસી પડવું=ચાલવામાંથી એકદમ થાકીને બેસી જવુ (૨) ધધામાંથી કે માથે લીધેલ કામમાથી (થાકીને) અધવચ ખસી જવું. ખૂણે બેસવું. =(સ્ત્રીએ પતિના મૃત્યુને કારણે)શોક પાળવો ગાદીએ બેસવું=રાજ્યાભિષેક થવો ઘેર બેસવું = નોકરીમાંથી કાઢી મુકાવુ બેસી રહેવું=કાઈ ઉદ્યમ–પ્રવૃત્તિ ન કરવાં દૂર,વેગળું બેસવું=(સ્ત્રીએ)રજસ્વલા થવુ નિશાળે બેસવું=ભણવા નિશાળે જવુ બારણે બેસવુ = ઉઘરાણી વગેરેનો તગાદો કરવો રોજે બેસવું=રોજની મજૂરીથી કામે લાગવું

બેસાડ(–ર)વુ (બે) સ૦ક્રિ૦ ('બેસવુ'નું પ્રેરક) બેસે તેમ કરવું (જુઓ બેસવુ) (૨) બેસતુ આવે તેમ કરવુ, જડવું ઉદા૦ નગ વીટીમાં બેસાડવુ (૩) પૂરી દેવુ ઉદા૦ જેલમાં બેસાડી દીધો (૪) નાંખવું, ઠરાવવુ ઉદા૦ લાગો બેસાડી દીધો (૫) વ્યાપી–જામી જાય તેમ કરવું ઉદા૦ કરપ બેસાડવો, રોફ બેસાડવો [ઘેર બેસાડવું=નોકરીમાંથી કાઢી મૂકવુ ઠામ બેસાડવું (બૈરીને)= નાતરુ કરાવવુ]

બેસામણ (બે) ન૦['બેસવુ' ઉપરથી] બેસવાનું ભાડુ (૨) રોગને લીધે ઢોરથી ઊભુ ન થવાવુ, બેઠક બેસવું તે [–પડવુ=જુઓ બેઠક પડવુ] –ણી સ્ત્રી૦ મૂલ બેસવુ તે –ણું ન૦ ઉઠમણુ (૨) મૂલ્ય

બેસારવુ સ૦ક્રિ૦ જુઓ બેસાડવુ

બેસારુ (બે) પુ૦ ['બેસવું' પરથી] ઉતારુ (વાહનનો), 'પેસેન્જર'

બેસાવુ (બે) અ૦ક્રિ૦ બેસવાની ક્રિયા થવી ('બેસવુ'નુ ભાવે), બેસી શકાવુ

બેસરુ (બે) વિ૦[બે (જુદા જુદા)+સૂર અથવા બે (फा)+સૂર] ખોટા કે ખરાબ સૂરનું, બસૂરું

બેસ્વાદ (બે) વિ૦ [બે (फा) + સ્વાદ; અથવા બે (મૂળ કરતા જુદા) + સ્વાદ] સ્વાદ વગરનુ કે ખરાબ યા બગડેલા સ્વાદનુ
બેહક, -ક્ક (બે) વિ૦ [फा] હક વગરનું (૨) અ૦ હક વગર, અકારણ
બેહક (બે) અ૦ ['બેસવુ' ઉપરથી] ફરી ન ઉઠાય તેમ (બેસવું, ઢોરનું) (-પડવું, બેસવું)
બેહજૂર (બે) અ૦ [બે + હજૂર(હાજર)] બંને (પક્ષ)ની હાજરીમા (૨) [બે (फा) + હજૂર] ગેરહાજરીમા
બેહદ (બે) વિ૦ [फा] હદ વગરનુ
બેહયા (બે) વિ૦ [फा] બેશરમ ૦ઈ સ્ત્રી૦ બેહયાપણુ
બેહાલ (બે) વિ૦ [फा] ભૂડી હાલતમાં આવી પડેલુ (૨) પુ૦ બ૦ વ૦ દુર્દશા. -લી સ્ત્રી૦ ખરાબ સ્થિતિ; દુર્દશા
બેહુરમત (બે) વિ૦ [फा] બેઆબરૂ. -તી સ્ત્રી૦ આબરૂ જવી તે
બેહૂદગી [फा], બેહૂદી (બે) સ્ત્રી૦ બેહૂદાપણુ
બેહૂદું (બે) વિ૦ [फा] બેવકૂફીભરેલું; નકામું, અઘટિત
બેહેસ્ત (બે) ન૦ [फा बिहिश्त] સ્વર્ગ ૦નશીન, -સ્તી વિ૦ સ્વર્ગવાસી [સ્ત્રી૦
બેહોશ (બે) વિ૦ [फा] બેભાન, બેશુદ્ધ -શી
બેળ (ળ,) સ્ત્રી૦ બેડ, ચૂલાનો ઉપરનો છૂટો ભાગ
બેળેબેળે (બેગે,) અ૦ [स बलात्?] મહા મુશ્કેલીએ, પરાણે
બે, ૦બેં (બે૦) અ૦ [રવ૦] (બકરાબેટાંનો)
બેંક સ્ત્રી૦ [इं] બૅન્ક, શરાફી કામ કરતી પેઢી કે મડળ. ૦ર પુ૦ બૅંકનુ કામકાજ કરનારો કે સભાળનારો માણસ, શરાફ (૨) એક અટક -કિંગ ન૦ [इं] બૅન્કનુ કામકાજ, શરાફી
બેગી (બે?) સ્ત્રી૦ [सं व्यग्य = ઢાકવા લાયક પરથી?] સીવેલી નાની પોટલી (ટપાલમા મોકલવાની)
બૈજિક વિ૦ [सं] બીજ સંબધી (૨) મૂળભૂત (૩) 'એલ્જિબ્રેકલ' (ગ) (૪) ન૦ મૂળ, કારણ
બૈડકબોલું વિ૦ જુઓ બટકબોલુ
બૈડૂકી સ્ત્રી૦ એક વેલો (તેનુ ફળ ઢોરને ખવરાવાય છે)
બૈયર સ્ત્રી૦ જુઓ બૈરી
બૈરક વિ૦ ['બૈરુ' ઉપરથી] બૈરા જેવું ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ બૈરાના જેવી બુદ્ધિ (૨) બૈરીની સલાહ. ૦શાસ્ત્ર ન૦ બૈરામા ચાલતા કે તેઓ સમજે કે રસ લે એવા રીતરિવાજ ને ધારાધોરણ
બૈરી સ્ત્રી૦ [दे वाइया (सं. भार्या?)] સ્ત્રી (૨) પત્ની; વહુ [-કરવી = પરણવુ કે નાતરે લાવવુ.] ૦વખો વિ૦ પું૦ વહુનો પક્ષ લેનાર, વહુઘેલો. -રું ન૦ બૈરી (-કરવું)
બો સ્ત્રી૦ [फा] બૂ, ગંધ; વાસ (૨) [લા] અભિમાન. [-આવવી = દુર્ગંધ આવવી. -રાખવી = ઘમડ રાખવું.]
બો [इं], ૦દોરી સ્ત્રી૦ બીડો ઇ૦ બાધવામાં વપરાતી એક જાતની દોરી, 'ટ્વાઇન'
બોઈ સ્ત્રી૦ એક માછલી
બૉઇલર ન૦ [इं] જેમા પાણીની વરાળ થાય છે તે (એંજિનનો) ભાગ
બોકડી સ્ત્રી૦ [दे] બકરી -ડું ન૦ બકરું. -ડો પું૦ બકરો [બોકડાને મોતે મરવું = હલકી રીતે તરત માર્યા જવુ બોકડો બનાવવો = (વધેરાવા - માર વેઠવા) આગળ કરવો (૨) મશ્કરીનો ભોગ બનાવવો.]
બોકાસુ ન૦, -સો પુ૦ [प्रा वोक्कार, दे. बुक्कार] (કા) બૂમ, ચીસ, રાડ
બોકી સ્ત્રી૦ [फा बोसी? કે સર૦ બૂકડો] બચ્ચી [-ભરવી = બોકી કરવી.] ૦લું ન૦ [प्रा. बुक्क = ભસવુ] મોઢીલું.
બોખ સ્ત્રી૦ ['બખુ', 'બખોલ ઉપરથી] પાણી કાઢવાની ચામડાની ડોલ (૨) ભગદાળું, મોટો ખાડો ઉદા૦ ઊંડો કૂવો ને ફાટી બોખ(અખો). ૦લુ વિ૦ દાંત પડી ગયા હોય તેવુ (૨) ન૦ [લા] ચાટ પડી જવુ - બનવું તે [-પડવું = ચાટ પડવું - બનવુ] -ખું વિ૦ બોખલુ
બોગદું ન૦ [म बोगदा, पोर्तु. आगोगदा] ભગદાળુ (૨) સોયરુ; 'ટનલ' (રેલવેનુ)
બોઘરણું ન૦ [સર૦ म बोघणी] પહોળા મોની વટલોઈ
બોઘરો પું૦ [दे बोहारी] મોટો સાવરણો

બોઘલું', બોઘું' વિ૦ ['બાઘું' ઉપરથી ? કે પ્રા વુગ્ગહ(સં વ્યુદ્ગ્રહ)=ભ્રાંતચિત્તતા ઉપરથી ?] બોલિયું, મૂર્ખ

બોચ વિ૦ [સર૦ મ बोचा] સાદું (૨) મૂર્ખ (૩) પું૦ [फा चोब ?] જુવારનો રસદાર સાંઠો

બોચલો પું૦ ['બોચી' ઉપરથી] વાળની કિનારીવાળી બાળકોની ટોપી (૨) પીઠ સુધી પહોંચે તેવી છોકરીઓની ટોપી (૩) અંબોડો

બોચિયું ન૦ [સર૦ બોચલો] વાંસની હલકી ટોપલી (૨) [લા] ઢીલો માણસ

બોચી સ્ત્રી૦ ગરદન [-પર કાંકરો મૂકવો = કડક નિયમન રાખવું, સતત એકધારો પરિશ્રમ કરાવવો -પર ચડી બેસવું=ઉપર હાજર રહીને ચાંપીને કામ લેવું] -ચું ન૦ બોચી (તુચ્છકારમાં)

બોજ (બૉ) સ્ત્રી૦ ટેવ, આદત (ચ) (-પડવી)

બોજ પું૦[दि वोज्झ (सं वह्), हिं बोझ, म बोजा] ભાર (૨) [બોજ = ભાર પરથી કે બૂજ = કદર ઉપરથી ? સર૦ म बोज] મોભો (૩) પોત, ફુમારો [-પડવો = ભાર-તકલીફ પડવા (૨) વક્કર પડવો] ૦દાર વિ૦ બોજવાળું ૦વું અ૦ક્રિ૦ પાલવવું, પરવડવું -જો પું૦ ભાર (૨) જવાબદારી, જોખમ

બોટ સ્ત્રી૦ [इं] હોડી, મછવો (૨) સ્ટીમર (૩) ન૦ જુઓ અબોટ

બોટણું ન૦ ['બોટવું' ઉપરથી] બાળકને પહેલ વહેલું અન્ન ખવરાવવું તે

બોટણી સ્ત્રી૦ [दि वोंटण] સ્તનની ડીંટડી (૨) ડીંટડીના આકારની ચૂસણી

બોટવું સ૦ક્રિ૦ [दि वोट्ट] ખાઈને કે પીને કે સ્પર્શ વગેરેથી એઠું કરવું, હીન કરવું, અભડા વવું (૨) રોકવું, પહેલેથી કબજો કરવો [બોટી રાખવું, લેવું (જગા) = પહેલેથી રોકી લેવું, કબજો કરી રાખવો]

બોટિયું' ન૦ જુઓ અબોટિયું, મુગટો

બોટી સ્ત્રી૦(કા) માંસનો નાનો ટુકડો(૨) રૂવું (?)

બોડ઼ું ન૦ બોટિયું (?)

બોડ (બૉ:,) સ્ત્રી૦ [प्रा वुड (सं पुट)= આચ્છાદન, ઢાંકણ] બખોલ, ગુફા (પશુ રહેવા કરે છે તે) (-કરવી)

બોડકું વિ૦ જુઓ બોડું -કી સ્ત્રી૦ બોડી, વિધવા (તુચ્છકારમાં કે ગાળ તરીકે)

બોડર ન૦ એક પક્ષી

બોડવું સ૦ક્રિ૦ [दि वोडिय = બોડેલું] મૂંડવું

બોડિયું' વિ૦ જુઓ બોડું [બોડિયા અક્ષર = કાનોમાત્રા વગર કે મથાળું બાંધ્યા વગર લખાતા અક્ષર]૦તકોડિયું વિ૦ સાવ બોડું

બોડિયો કલાર પું૦ એક વનસ્પતિ, કલાર

બોડી સ્ત્રી૦ જુઓ બોડકી

બોડી અજમો પું૦ એક વનસ્પતિ

બોડી બામણી સ્ત્રી૦ જુઓ બામણી

બોડું વિ૦ [दे वोड्ड] માથે વળ વિનાનું (૨) [લા] ઉઘાડું, ખુલ્લું, સાફ (માથું, ખેતર, મથાળા વગરનો અક્ષર, લૂંટી લીધેલો માણસ વગેરે) [બોડા અક્ષર = જુઓ બોડિયા અક્ષર બોડું કરવું =(વ.ળ, પાન વગેરે વિનાનું) ખુલ્લું-સાફ કરવું (૨) લૂંટીને સાફ કરવું બોડો ભાત = ઘી વગરનો લૂખો ભાત] ૦તકોડું' (જુઓ ટકો), ૦રણુક= છેક જ બોડું ૦રોડું વિ૦ તદ્દન બોડું

બોણવું (બૉ) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ બોણી] બોણી કરાવવી, કમાણી કરાવવી (૨) ગાળ દેવી

બોણાટ(-વ)વું (બૉ) સ૦ક્રિ૦ [બોણવું પરથી] ગાળો ભાંડવી

બોણી (બૉ) સ્ત્રી૦ [प्रा वोहण (सं बोधन) ઉપરથી, સર૦ हिं बोहनी, म] પહેલો વકરો (૨) બેસતા વર્ષની બક્ષિસ (૩) [લા] ઠપકો, ગાળ [-કરાવવી = પહેલો સોદો કરીને શુકન કરાવવા]

બોત (બૉ) પું૦ [फा बुत=જડ મૂર્તિ] બાઘો, મૂર્ખ [-જેવું = જડ, સ્તબ્ધ]

બોતડો પું૦ [हिं बोता (सं पोत)] નાનું ઊંટ

બોતાન(-નું) ન૦ [જુઓ બુતાનું] પાઘડીની અંદરનો ગાભો (૨) કલંક; આળ (-મૂકવું)

બોતે(-ત્તે)ર (બૉ') વિ૦ [अप बाहत्तर, प्रा बावत्तरि, बाहत्तरि (सं द्वासप्तति)] '૭૨'

બોથડ વિ૦ [સર૦ म बोंथट]જડ, ઠોઠ (૨) સુસ્ત

બોથું ન૦[જુઓ બોતાનું] પાથડું (તિરસ્કારમાં)

બોદલી સ્ત્રી૦ (કા) ઘોડીની એક જાત

બોદલું વિ૦ જુઓ બોદું
બોદલો પું૦ લખોટાની રમતની સમાપ્તિ
બોદારકાંકરો પું૦, બોદારશિં(શીં,-સિં, -સીં)ગ સ્ત્રી૦ એક દવા
બોદાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ બોદું] પાણી પીને તર થવું (૨) પાણીથી ફોવાઈ બગડી જવું
બોદું વિ૦ [સં. वोदक, સર૦ હિં बोदा] બોદાઈ ગયેલું (૨) બોખરું (૩) ઢીલું, કાચું (૪) ન૦ તડવાળું કે બરાબર નહિ પકવેલું માટીનું વાસણ
બોધ પું૦ [સં] ઉપદેશ (૨) જ્ઞાન (૩) [લા] ગાળો. [-થવો = જ્ઞાન થવું, સમજવું -લેવો =ધડો લેવો, શીખવું]૦ક વિ૦ બોધ આપનારું. ૦કતા સ્ત્રી૦ ૦દાયક, ૦દાયી વિ૦ બોધ આપનાર, જેમાથી બોધ મળે એવું. ૦ન ન૦ બોધ થવો કે આપવો તે (૨) જણાવવું તે.૦ પત્ર ન૦ માહિતી આપનારી ચોપડી (વિદ્યાપીઠ કે તેવી સસ્થાઓની) ૦પરાયણ વિ૦ બોધથી ભરેલું. ૦પાઠ પું૦ પદાર્થપાઠ (૨) નમૂના તરીકેનો પાઠ (૩) શિખામણ, ધડો. ૦વચન ન૦ શિખામણનું વચન. ૦વું સ૦ક્રિ૦ ઉપદેશ આપવો; સમજાવવું
બોધલું વિ૦ [જુઓ બોદલું] બોઘલું, ભોળું, અણસમજુ ['ડિડૅક્ટિક'
બોધાત્મક વિ૦ [સં.] બોધના લક્ષણવાળું;
બોધિ સ્ત્રી૦ [સં] સપૂર્ણ જ્ઞાન (બૌદ્ધ). ૦વૃક્ષ ન૦(સ)ગયામા આવેલું પીપળાનું ઝાડ, જેની જગાએ પૂર્વે બુદ્ધદેવને જ્ઞાન થયું હતું ૦સત્ત્વ પું૦ જે પૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવાના માર્ગ ઉપર છે અને થોડા જન્મમા એ સ્થાને પહોંચનાર છે એવો (બૌદ્ધ) સાધક
બોધિત વિ૦ [સં] બોધ પામેલું
બોપાગાળું વિ૦ પોપલું -ળા પું૦ બ૦ વ૦ જાણે બહુ દુખ પડી જતું હોય એવો ઢોંગ
બોબડી સ્ત્રી૦ ['બોબડું' પરથી] બોલતી, જીભ. [-વધવી=બહુ બોલવું; અમર્યાદ બોલવું].
બોબડું વિ૦ [બ-બ-બ રવ૦] તોતડું
બોબાટ પું૦ [સર૦ મ बोभाट-टा (સં ब्रु)] વિરોધનો પોકાર [તારની ભૂંગળી
બોબિન ન૦ [ઇં] સાળમાં વપરાતી વાણાના

બોબું વિ૦ [જુઓ બોબડું] બોબડું (૨) ન૦ બોખું, ફોકું
બોબો પું૦ [સર૦ હિં बोवा] રતન
બોમ્બ(૦ગોળો).૦ર [ઇં] જુઓ 'બૉબ'માં
બોયકોટ પું૦ [ઇં] બહિષ્કાર
બોયું (બો') ન૦ [સર૦ મ बोरू=બરૂ (પ્રા. बरुअ)] જેમાથી ભીંડી થાય છે તે છોડનો (ભીંડી ઉતારી લીધેલો) સાંઠો
બોયું ન૦ [ઇં. 'वोई'] પાણીમાના ખરાબાની ચેતવણી આપવા માટે દરિયામાં તરતો રાખેલો લોઢાનો ગોળો
બોર ન૦ [પ્રા, (સં बदर)] બોરડીનું ફળ (૨) સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું. [-નું ડીંટ (ન જાણવું) = કશું નહીં.-જેવડાં (આંસુ)= મોટા મોટા.] ૦કૂટો પું૦ [+ કૂટવું] કચ્ચરઘાણ, પાયમાલી. [-કરવો, વાળવો = મારી મારીને બોખરું કરી નાખવું (૨) પાયમાલ કરવું] ૦ડી સ્ત્રી૦ [પ્રા बोरी, बदरी] બોરનું ઝાડ. [-ખંખેરવી, ઝંઝેડવી, ઝૂડવી = સારી પેઠે માર મારવો (૨) મારીને પરાણે બધું પડાવી લેવું] ૦માળા સ્ત્રી૦ બોર જેવા મણકાની માળા – એક ઘરેણું
બોરદુ સ્ત્રી૦ [મ बोरद(ઇં. वोर्ड)] બાજુ, કોર
બોરસલ્લી(-ળી) સ્ત્રી૦ [પ્રા. बउलसिरी (સં. बकुलश्री)] એક ફૂલઝાડ
બોરિયું ન૦ ['બોર' ઉપરથી] બટન (૨) એક છોડ; તેનું ફૂલ (૩) એક ઘરેણું
બોરી સ્ત્રી૦ જુવાર, બાજરી ઇ૦ના કણસલાંની રજ (૨) ['બોરો' ઉપરથી] ગાસડી, ગૂણ
બોરું ન૦ [સર૦ મ बोरा] જેમા એકેકો કણ રહે છે તે કણસલાનું ખોખું
બોરો પું૦ [સર૦ મ, હિં बोरा (ફા बुर्दह ? बूरिया)] ધાબળો, બન્નૂસ
બોર્ડ ન૦ [ઇં.] પાટિયું (૨) મ ડળ. ઉદા૦ સ્કૂલ બોર્ડ, લોકલ બોર્ડ
બોર્ડિંગ સ્ત્રી૦ [ઇં] છાત્રાલય
બૉલ પું૦ [ઇં] દડો ૦બૅટ ન૦ ક્રિકેટની રમત. -લિંગ સ્ત્રી૦ક્રિકેટની રમતમા બૉલ નાખવા તે
બોલ પું૦ ['બોલવું' ઉપરથી] શબ્દ, વચન (૨) કડી, ટૂક (૩) [લા.] મહેણું. [-આપવો=

કોલ આપવો, વચન આપવું (૨) મોઢે કરવા માટે (બીજાને) ચરણ કે પદ કહી સંભળાવવું –કાઢવો=હરફ કાઢવો, જરા પણ બોલવું –દે એવું=જરૂરને પ્રસંગે કામમાં આવે તેવું –દેવો=જવાબ દેવો, હોકારો પૂરવો (૨) કામમાં આવવું –બોલવા=શબ્દો કહેવા (૨) ગુસ્સાનાં વેણ કહેવાં –મારવો=ટાણો મારવો –માં બોલ ન હોવો=બોલવામાં ઢંગધડો ન હોવો (૨) બોલવામાં સચ્ચાઈ ન હોવી –લેવા=મોઢે કરવા અમુક પદ કે ચરણ બીજા પાસેથી સાંભળી લાવવું બોલે બંધ ન હોવા=એકવચની ન હોવું, વારે ઘડીએ બોલેલું ફેરવી નાખવું બોલે બોલે મોતી ખરવાં=બોલવામાં અદ્ભુત માધુર્ય અને હિતકારિતા હોવાં]૦કણું,૦કું વિ૰ વાચાળ, વાતોડિયું (૨) લડકણું ૦ચાલ સ્ત્રી૰ બોલવું ચાલવું તે; વાતચીતનો વહેવાર, મેળાપ (૨) તકરાર(૩)સાટું, કરાર ૦છા સ્ત્રી૰ બોલવાની ઢબ ૦તી સ્ત્રી૰ જીભ [–બંધ કરાવવી=ચૂપ કરી દેવું.] ૦પટ ન૰ બોલતું ચિત્રપટ–સિનેમા ૦બંધ પુ૰ કરાર ૦બાલા સ્ત્રી૰ ચલણ કે ચડતી કળા હોવી તે; ફતેહ

બોલવું સ૰ક્રિ૰[प्रा बुल्ल, बोल्ल] વાચા કાઢવી, ઓચરવું (૨) કહેવું, વાત કરવી (૩) [લા.] વઢવું, ગુસ્સો કે અણગમો બતાવવા કહેવું (૪) કજિયો કરવો, વઢવાડ કરતાં બોલવું [બોલવું ચાલવું = જીવવું, સાજુંસમું બોલવું ચાલવું=વાતચીત કરવી; સંબંધ હોવો –થવું=બોલાબોલી–તકરાર થવી સામું બોલવું=વિરુદ્ધ બોલવું(૨)સામા થવું,ઉદ્ધતાઈ કરવી (–ને મારી વતી) બોલાવજો!=–ની મારી વતી ખબર પૂછજો, મારું સ્નેહસ્મરણ કહેજો બોલાવ્યું બોલ દે એવું=જવાબ આપે એવું, અણીને વખતે કામ દે એવું બોલી ઊઠવું=વચમાં કે ઉતાવળે બોલવા માંડવું બોલી જવું=મોઢે કરેલું સંભળાવી જવું (૨) ઉતાવળમાં કે વગર વિચાર્યે બોલી નાખવું કે બોલાઈ જવું બોલી નાખવું=સંકોચ રાખ્યા વિના કે છુપાવ્યા વિના કહી દેવું(૨) કબૂલ કરી દેવું; જણાવી દેવું બોલી બગાડવું=ન બોલવાનું બોલીને કે બોલવા-માત્રે કામ કે સંબંધ બગાડવો બોલી બતાવવું=કહી બતાવવું બોલી બેસવું=ઉતાવળમાં કે વગર વિચાર્યે બોલી નાખવું બોલી રહેવું=બોલવાનું પૂરું કરવું બોલ્યા સામું ન જોવું=અજુગતું બોલાયું હોય તેને મનમાં ન લાવવું, તેનું દુઃખ ન લગાડવું]

બોલબોલા, બોલાબોલ સ્ત્રી૰ સામસામે બોલવું તે, તકરાર

બોલાચાલી સ્ત્રી૰ તકરાર (૨) બોલવા ચાલવાનો સંબંધ–દોસ્તી [–થવી=તકરાર થવી –હોવી=બોલવા ચાલવાનો સંબંધ હોવો]

બોલી સ્ત્રી૰ ભાષા કે ગૌણ ભાષા જે બોલવામાં જ ચાલતી હોય (૨) મહેણું (૩) કબૂલાત [–કરવી=શરત કરવી, કરાર કરવો] ૦ચાલી સ્ત્રી૰ બોલવા ચાલવાની રીતભાત

બોલબેટ, બોલિંગ જુઓ 'બોલ'માં

બોલ્ટ પુ૰ [इं] એક બાજુ ચાકી ચઢાવવાનો માથાદાર ખીલો (–મારવો, લગાવવો)

બોલ્શેવિક વિ૰ [इं] રશિયાના એ નામના એક સામ્યવાદી મંડળનું –ઝમ ન૰ તે મંડળની ફિલસૂફી [(૨) ગુમાવવું

બોવું સ૰ ક્રિ૰ [हिं बोना (सं वप्)] વાવવું

બોસ (બો) સ્ત્રી૰ [अ बह्स] ચર્ચા, વાદવિવાદ (૨) હઠ (૩) બળાત્કાર (૪) પતરાજી

બોસકું વિ૰ ગંધાતું; વાસ મારતું

બોસવું સ૰ક્રિ૰ [फा बासीदन] બચ્ચી કરવી

બોસો પુ૰ [फा] બચ્ચી

બોળ પુ૰ [सं बोल] એક જાતનો ગુંદર (૨) [સર૰ म] દાણાનો કચરો (૩) [?] સ્ત્રી૰ એક છોડ (જેના સાવરણા થાય છે) [–ઘાલવો =બોલી બોલીને પેટમાં દુખાડવું –ફેરવવો =બગાડી મૂકવું, નકામું કરી મૂકવું]

બોળકેરી પુ૰ [બોળ(બોળવું?)+કેરી]મીઠામાં આગેલી આખી કેરી–એક અથાણું

બોળવું સ૰ક્રિ૰ [सं बुल्, प्रा बोल] પ્રવાહીમાં ડુબાવવું (૨) [લા] ડૂલ કરવું, ગુમાવવું, વણસાડવું [બોળી કાઢવું=ઝટપટ ગમેતેમ

ધોવું, બોળીને જ કાઢવું, બરોબર ન ધોવું]
બોળ બોળ અ૦ ['બોળવું' ઉપરથી] છલોછલ
બોળાવાડો પુ૦ ભ્રષ્ટતા, વટાળ, અડાઅડ
બોળિયા વિ૦ ['બોળવું' ઉપરથી] મીઠાના પાણીમા રાખી મૂકેલ (કેરી લીંબુ ઇ૦)
બોળુ વિ૦ ['બોળવું' ઉપરથી] બોળનાર (સમાસને અંતે) ઉદા૦ 'મરબોળુ'
બોળો પુ૦ ['બોળવું' ઉપરથી] પલાળી રાખેલો લોટ (૨) મીઠામા આથેલા લીલા ફળ (૩) [કા] ભરડકા જેવી એક સાદી વાની
બૉંબ(૦ગોળો) પું૦ [ઇં] દારૂગોળાનુ એક હિંસક અસ્ત્ર ૦મારો પું૦ બૉંબથી મારો ચલાવવો તે, બૉંબ મારવા તે ૦ર ન૦ બૉંબ નાખવા વપરાતુ લડાયક વિમાન
બોંબક પુ૦ [દે. વુંવા+પોકાર,ચીસ] વાયુદોષથી ઊપજતો જાડો કઠોર સ્વર (સંગીત)
બૉંબગોળો, બૉંબમારો, બૉંબર જુઓ 'બૉંબ'માં
બોંશ (બો૦) સ્રી૦ જુઓ બોસ (-ચઢાવવી, બાંધવી)
બૌદ્ધ વિ૦ [સં] બુદ્ધને લગતુ (૨) બુદ્ધનું અનુયાયી ૦ધર્મ, ૦માર્ગ પુ૦ બુદ્ધે ચલાવેલો ધર્મ-માર્ગ ૦ધર્મી, ૦માર્ગી વિ૦ (૨) પુ૦ બૌદ્ધમાર્ગનું કે તેનું અનુયાયી
બ્યાન ન૦ [જુઓ બયાન] વર્ણન
બ્યૂગલ ન૦ [ઇં] એક વિલાયતી રણવાદ્ય [-ફૂંકવું, મારવું, વગાડવું]
બ્યાશી(-સી) વિ૦ [પ્રા વાસી (સં દ્વ્યશીતિ)] '૮૨'
બ્રશ ન૦ [ઇં] વાળ, તંતુ કે વાળાની, કશાને ઘસીને સાફ કરવા માટેની એક બનાવટ
બ્રહ્મ ન૦ [સં] સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ જગતનું મૂળતત્વ (૨) વેદ (૩) પરમાત્મા (૪) પુ૦ બ્રહ્મા (૫) બ્રાહ્મણ. ૦કુમાર પુ૦ (સ.) નારદ ૦ક્ષત્રિય પુ૦ (સ.) એ નામની નાતનો માણસ ૦ગાંઠ સ્રી૦ જનોઈમા વળાતી ગાંઠ ૦ગિરા સ્રી૦ આકાશવાણી. ૦ચર્ય ન૦ બ્રહ્મના સાક્ષાત્કારની સાધના (૨) ઇંદ્રિયનો નિગ્રહ. ૦ચર્યાશ્રમ પુ૦ ચારમાંનો પ્રથમ આશ્રમ – જેમાં બ્રહ્મચર્ય સેવીને માણસ વિદ્યાભ્યાસ કરે છે. ૦ચારિણી સ્રી૦ બ્રહ્મચર્ય પાળનાર સ્રી. ૦ચારી પું૦ બ્રહ્મચર્ય પાળનાર માણસ (૨) વિદ્યાર્થી ૦જિજ્ઞાસા સ્રી૦ બ્રહ્મજ્ઞાનની ઇચ્છા–ઉત્કંઠા (૨) બ્રહ્મવિષયક વિચારણા, તે કરતુ શાસ્ત્ર. ૦જ્ઞ વિ૦ બ્રહ્મને જાણનારું. ૦જ્ઞાન ન૦ બ્રહ્મનું જ્ઞાન ૦જ્ઞાની વિ૦ બ્રહ્મજ્ઞ. ૦ઠગ પુ૦ મોટો ઠગ. ૦ણ્ય વિ૦ બ્રહ્મ સંબંધી (૨) બ્રાહ્મણો પર આસ્થા રાખનારુ ૦તાલ પુ૦ એક જાતનો તાલ (સંગીત). ૦તેજ ન૦ બ્રહ્મચર્યનું કે બ્રહ્મજ્ઞાનનું તેજ. ૦ત્વ ન૦ બ્રહ્મપણું; બ્રહ્મ સાથે અભેદ (૨) બ્રાહ્મણપણું. ૦દંડી સ્રી૦ એક વનસ્પતિ. ૦દીક્ષા સ્રી૦ બ્રહ્મને પામવા માટે લેવાતી દીક્ષા ૦દેવ પું૦ બ્રહ્મા (૨) પૂજ્ય બ્રાહ્મણ ૦નિર્વાણ ન૦ મોક્ષપદ ૦નિષ્ઠ વિ૦ બ્રહ્મના ધ્યાનમાં લીન, બ્રહ્મજ્ઞ ૦બંધુ પુ૦ નામનો જ બ્રાહ્મણ. ૦ભટ્ટ વિ૦ (૨) પુ૦ એ નામની જાતિનું ૦ભાષી વિ૦ બ્રહ્મની વાતો જ કરનાર. ૦ભોજન ન૦ બ્રાહ્મણને જમાડવા તે. ૦યજ્ઞ પું૦ પાંચ મહાયજ્ઞોમાંનો એક – વેદનું અધ્યયન અને અધ્યાપન. ૦રંધ્ર ન૦ મનુષ્યના મસ્તકમા માનેલુ એક છિદ્ર, જ્યાંથી બ્રહ્મલોકમા જનારના પ્રાણ નીકળે છે એમ કહેવાય છે ૦રાક્ષસ પુ૦ ભૂત થયેલો બ્રાહ્મણ ૦ર્ષિ પું૦ બ્રાહ્મણ ઋષિ ૦લોક પુ૦ બ્રહ્માનો – ઊંચામા ઊંચો લોક ૦વર્ચસ ન૦ બ્રહ્મચર્યથી કે બ્રહ્મના જ્ઞાનથી પ્રગટતી તેજસ્વિતા (૨) બ્રહ્મતેજ. ૦વાદ પુ૦ વેદાંતવાદ, અદ્વૈતવાદ (૨) વેદનું પઠનપાઠન. ૦વાદિની સ્રી૦ ગાયત્રી (૨) અવિવાહિત રહી વેદાભ્યાસ કરનારી સ્રી. ૦વાદી વિ૦ બ્રહ્મવાદનું અનુયાયી (૨) વેદનું પઠનપાઠન કરનારું ૦વિદ્યા સ્રી૦ બ્રહ્મ સંબંધી વિદ્યા ૦વેદી સ્રી૦ બ્રહ્મયજ્ઞની વેદી. ૦વેત્તા પુ૦ બ્રહ્મને જાણનાર ૦સમર્પણ ન૦ એક વૈષ્ણવ વિધિ, બ્રહ્મસંબંધ ૦સંબંધ પું૦ બ્રહ્મની સાથે સંબંધ (૨) પુષ્ટિમાર્ગીઓનો એક વિધિ. ૦સૂત્ર ન૦ જનોઈ (૨) (સં) બાદરાયણે રચેલા વેદાંતના સૂત્ર. [-ની ગાંઠ = લગ્ન કે

નસીબે બાંધેલી મજબૂત ગાંઠ] ૦સ્વ ન૦ બ્રાહ્મણની માલમિલકત–ધન ૦હત્યા સ્ત્રી૦ બ્રાહ્મણની હત્યા ૦હૃદય ન૦(સં)એક તારો.

બ્રહ્મા પું૦ [સં ब्रह्मन्] સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ કરનાર વેદધર્મની ત્રિમૂર્તિમાંના એક દેવ. [–ના લેખ =ટાળ્યા ન ટળે તેવા લેખ. –નો દહાડો =ઘણો લાંબો ને કંટાળાભરેલો દિવસ.] –હ્માક્ષર પું૦ [+अक्षर] ઓમકાર, પ્રણવ [–પણ ન આવડવો = કશું ન આવડવું] –હ્માણી સ્ત્રી૦ બ્રહ્માનાં પત્ની (૨) દુર્ગા –હ્માનંદ પું૦[ब्रह्म + आनन्द] બ્રહ્મ સાથે અભેદનો આનંદ –હ્માર્પણ ન૦ [ब्रह्म + अर्पण] બ્રહ્મને –ઈશ્વરને અર્પણ –હ્માસ્ત્ર ન૦ [+अस्त्र] બ્રહ્માનું અસ્ત્ર (૨) બ્રાહ્મણનો શાપ –હ્માંડ ન૦ [ब्रह्म + अंड] વિશ્વ [–ની આશા=મોટી અને કદી પાર ન પડી શકે તેવી આશા. –માં ચઢી જવું = પાણી વગેરેનું પીતાં અંતરિક્ષમાં ચડી જવું] –હ્મિષ્ઠ વિ૦ સંપૂર્ણ વેદ જાણનાર (૨) બ્રહ્મમાં તદ્દન લીન –હ્મોદકિયું વિ૦ [+उदक] બ્રાહ્મણિયા પાણીથી રંધાયેલું, ન અભડાયેલું

બ્રાહ્મ વિ૦ [સં] બ્રહ્મનું,–ને લગતું ૦મુહૂર્ત ન૦, ૦વેળા સ્ત્રી૦ સૂર્યોદય પહેલાંની બે ઘડીનો સમય ૦(–હ્મો)સમાજ પું૦, સ્ત્રી૦ (સં)બંગાળાનો એક અર્વાચીન ધર્મસમાજ ૦(–હ્મો)સમાજી વિ૦ એ સમાજનું,–ને લગતું (૨) પું૦ એનો સભ્ય ૦(–હ્મો)ધર્મ પું૦ ૦(–હ્મો)મત પું૦, ન૦ બ્રાહ્મસમાજી ધર્મ કે પંથ ૦વિવાહ પું૦ વિવાહના આઠ પ્રકારોમાંનો એક, જેમાં કન્યાને શણગારી વરને કશું લીધા વિના આપવામાં આવે છે

બ્રાહ્મણ પું૦ [સં] હિંદુઓની ચાર વર્ણોમાંની પહેલી વર્ણનો માણસ (૨) (સં) મંત્રોનો જુદાં જુદાં કર્મોમાં વિનિયોગ જણાવનારો વેદનો ભાગ ૦તા સ્ત્રી૦,૦ત્વ ન૦ બ્રાહ્મણપણું, બ્રાહ્મણના સદ્ગુણ ૦ધર્મ પું૦ હિંદુ વેદધર્મ ૦શાહી સ્ત્રી૦ બ્રાહ્મણોની સત્તા કે જેમાં તે હોય તેવું સમાજતંત્ર. –ણિયું વિ૦ બ્રાહ્મણ સંબંધી (૨) બ્રાહ્મણના હાથનું કે તેને ખપે તેવું –ણી સ્ત્રી૦ બ્રાહ્મણ સ્ત્રી (૨) વિ૦ બ્રાહ્મણનું,–ને લગતું

બ્રાહ્મ મુહૂર્ત, ૦(–હ્મો)સમાજ, ૦(–હ્મો)-સમાજી, ૦(–હ્મો)ધર્મ, ૦વિવાહ જુઓ 'બ્રાહ્મ'માં

બ્રાહ્મી સ્ત્રી૦ [સં] એક વનસ્પતિ (૨) સરસ્વતી(૩) વાણી (૪) વિ૦ બ્રહ્મને લગતું

બ્રિટન પું૦, ન૦ [ઇં] ઇંગ્લંડ દેશ

બ્રિટિશ વિ૦[ઇં] બ્રિટન દેશનું કે તેને લગતું

બ્રિજ સ્ત્રી૦[ઇં]પાનાની એક રમત (૨)પું૦ પુલ

બ્રિજ +, ૦ભાષા, ૦વાસી (પ) [સર૦ હિં] જુઓ'વ્રજ'માં ૦રાજ પું૦ (સં) કૃષ્ણ

બ્રીફ સ્ત્રી૦ [ઇં] અસીલની વકીલાત કરવાને અંગેનું સંક્ષિપ્ત ટાંચણ કે તેના કાગળ [–લેવી = નો વકીલ થવું (૨) બ્રીફનું ટાંચણ કરવું]

બ્રેઇલપદ્ધતિ સ્ત્રી૦આંધળા માટે બ્રેઇલ નામના માણસે શોધેલી લખવા વાંચવાની પદ્ધતિ. બ્રેઇલપાટી સ્ત્રી૦ તે પદ્ધતિ પ્રમાણે લખવા માટેની એક ખાસ પાટી

બ્રેક સ્ત્રી૦ [ઇં] ગતિમાન ચક્રને થોભાવવાની ચાંપ (૨) રેલવેમાં ગાર્ડનો ડબો, કે જેમાં લગેજ સામાન ભરવામાં આવે છે [–મારવી, લગાવવી = ગતિમાન ચક્રને રોકવાની ચાંપ લાગુ કરવી, ચાલુ હોય તે રોકવું –વાગવી = બ્રેક લાગવી.]

બ્રેડ સ્ત્રી૦ [ઇં] ડબલરોટી, પાઉં

બ્રૉડકાસ્ટ વિ૦ [ઇં] વાયરલેસ ધ્વનિવર્ધક યંત્ર દ્વારા પ્રસારિત કરેલું, રેડિયો પર કહેલું [–કરવું = રેડિયો સ્ટેશનેથી બોલવું–પ્રસારિત કરવું.]

બ્લાઉઝ ન૦ [ઇં] વિલાયતી ફૅશનનો કમખો

બ્લૉક પું૦ [ઇં] ચિત્ર કે છબી છાપવાનું તૈયાર કરેલું બીબું(૨)ચાલ જેવા એક મોટા મકાનમાં, એક કુટુંબ સ્વતંત્ર રહી શકે એવી અલગ બધી સવડવાળો તેનો ભાગ, મોટા મકાનનો સ્વતંત્ર ઘર થાય એવો નાનો ભાગ

ભ

ભ પું૦ [સં] ઓષ્ઠય ચોથો વ્યંજન (૨) નક્ષત્ર (૩) તેજ. ૦કાર પું૦ ભ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. ૦કારાંત વિ૦ છેડે ભકારવાળું
ભકભક અ૦ [રવ૦; સર૦ હિં भक] ભગભગ (૨) ભભકતું હોય એમ
ભક્કાબોલું વિ૦ ['ભખ' (લઈને બોલનાર) અથવા સર૦ મ भक्कम (अ मुह्‌कम)= દૃઢ + બોલવું] આખાબોલું
ભક્ત વિ૦ [સં] જુદું પડેલું કે પાડેલું (૨) ભાગેલું (૩) –ના પર આસક્ત; –ની ભક્તિવાળું (૪) ભક્તિ કરનાર, ભજનાર (૫) પું૦ તેવો આદમી; ભગત. ૦વત્સલ વિ૦ ભક્ત પર પ્રેમ રાખનાર ૦વત્સલતા સ્ત્રી૦ –ક્તા(–ગતા)-ણી સ્ત્રી૦ ભક્ત સ્ત્રી (૨) ભક્તની સ્ત્રી –ક્તાધીન વિ૦[+ अधीन] ભક્તને વશ (પ્રભુ)
ભક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] ભજવું તે, ભજન (૨) પ્રેમ; આદર (૩) નવની સંજ્ઞા (ભક્તિના નવ પ્રકાર પરથી: શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, પાદસેવન, અર્ચન, વંદન, દાસ્ય, સખ્ય, આત્મનિવેદન). ૦કાવ્ય ન૦ ભક્તિરસનું કાવ્ય, ભજન, 'સામ'. ૦પૂર્વક અ૦ ભક્તિથી ૦ભાવ પું૦ ભક્તિનો ભાવ, આદર, પ્રેમ ૦ભીનું વિ૦ ખૂબ ભક્તિવાળું ૦માન વિ૦ ભક્તિવાળુ. ૦માર્ગ પું૦ ભક્તિ દ્વારા સાધનાનો માર્ગ. ૦માર્ગી વિ૦ ભક્તિમાર્ગને લગતું કે તે અનુસરનાર. ૦યોગ પું૦ ભક્તિ જેમાં પ્રધાન છે એવો યોગ
ભક્ષ પું૦ [સં] ભખ; ખોરાક (૨) શિકાર. ૦ક વિ૦ ભક્ષ કરનાર, ખાનાર. ૦ણ ન૦ ખાવું તે. ૦ણીય વિ૦ ખાવાને યોગ્ય
ભક્ષ(–ખ)વું સ૦ ક્રિ૦ [સં. भक्ष्] ખાવું
ભક્ષિત વિ૦ [સં] ખાધેલું
ભક્ષી વિ૦ [સં] ભક્ષનાર (સમાસને અંતે. ઉદા૦ માંસભક્ષી) [ખાવાનું
ભક્ષ્ય વિ૦ [સં] ખાવા યોગ્ય (૨) ન૦ ભક્ષ;
ભખ પું૦ ભક્ષ (૨) અ૦ [રવ૦; સર૦ હિં. भक] એવા અવાજથી (૩) તરત [–દઈને]
ભખવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. भक्ष्, પ્રા भक्ख; હિં. भखना] ભક્ષવું; ખાવું (૨) [જુઓ ભાખવું] કહેવું (૩) બકવું
ભખળ,–ળેલ વિ૦ જુઓ ભખળેલ
ભખળવું અ૦ ક્રિ૦ [સં वि + स्खल्, પ્રા. खल ઉપરથી?] આચારભ્રષ્ટ થવું (૨) [સં भक्ष्] ખાઉં ખાઉં કરવું, ભભડવું
ભખળેલ વિ૦ [જુઓ ભખળવું] આચાર-વિચારમાં અડધુંપડધું ભ્રષ્ટ
ભખ્ખડ વિ૦ [સર૦ મ. भक्कम (अ. मुह्‌कम)= દૃઢ, મજબૂત] જાડું (૨) નીડર (૩) ગામઠિયું (૪) [જુઓ ભખળ] ભખળેલ
ભગ ન૦ [સં.] નસીબ સદ્‌ભાગ્ય (૨) ઐશ્વર્ય, વીર્ય, યશ, શ્રી, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય એ છનો સમૂહ (૩) છિદ્ર, કાણું (૪) સ્ત્રીની ગુહ્યેંદ્રિય (૫) ક્ષત. વણ (૬) પું૦ સૂર્યના બાર રૂપોમાનું એક, સૂર્ય. ૦ભલુ વિ૦ [+ ભજવુ] વિષયી; કામી [બે ક્રૂરવ માનાવાળો ગણ
ભગણ પું૦ [સં.] પહેલી દીર્ઘ અને પછીની
ભગત વિ૦ (૨) પું૦ ['ભક્ત' પરથી] ભજન કરનાર. ૦માણસ પું૦ સીધો સાદો અને ઈશ્વરથી ડરીને ચાલનારો માણસ [(રૂપિયો) ભગત હોવો = રૂપિયો બોદલો–ખોટો હોવો] ૦ડું વિ૦ (૨) ન૦ ભગત (તિરસ્કારમાં). –તાઈ સ્ત્રી૦ ભક્તિ (૨) ભગત હોવાપણું. –તાણી સ્ત્રી૦ જુઓ ભક્તાણી –તું ન૦ પૂજાપાઠ વગેરે આચારની અતિ કાળજી
ભગદળ ન૦ [સર૦ મ, જુઓ ભગ] (કા.) ભગદાળું ન૦ [સર૦ મ भगदाड] મોટું બાકોરું
ભગદંડી પું૦ [સર૦ ભાગેડુ] ઠેકાણા વિનાનો–ભીખડેલ માણસ (સુ)
ભગભગ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજ સાથે (૨) જોરથી –ાવવું સ૦ક્રિ૦ ભગભગ થાય એમ–મોટી ધારે કે જોરથી રેડવું
ભગભલુ વિ૦ જુઓ 'ભગ'માં
ભગરું વિ૦ [પ્રા. मग्ग, मुग्ग (સં मग्न, मुग्न); સર૦ હિં. मगरना = સડવું; મ. मगरा, मुगा] ભસરું (૨) છૂટું; ચીકાશ–વાક વગરનું

(૩) બરડ (૪) ઊડી ગયેલા રંગનું -રો પું૦ છૂટા ભૂકો, ધસિયો

ભગલ(-ળ) ન૦ [સર૦ હિં] ઢોંગ, ઠગાઈ ૦ભાવાર્થી=કપટી, બગભગત

ભગવતી વિ૦ [સં भगवत् ઉપરથી] ભગવાનનું, ભક્ત, ઓલિયું (૨) સ્ત્રી૦[સં] દેવી -ત્પરાયણ વિ૦ ઈશ્વરભક્તિમાં પરોવાયેલું -દ્ગીતા સ્ત્રી૦ (સ) હિંદુઓનું એક મુખ્ય ધર્મપુસ્તક -ગીતા -દ્ભક્તિ સ્ત્રી૦ ભગવાનની ભક્તિ

ભગ(-મા)વવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ભગાવવું

ભગવંત વિ૦ [સં भगवत्] શ્રીમંત, ભગવાળું (૨) પું૦ તેવો માણસ (૩) ઈશ્વર

ભગવાન વિ૦ (૨) પું૦ [સં] જુઓ ભગવંત [-કરે ને . થાય=ભગવાનની મરજીથી-એવો લેગ બેસે ને થાય. -જુઓ! પૂછે!=જેવાં કર્મ તેવી ભગવાન શિક્ષા કરે!-ના ઘરનું,-નું માણસ=ભલું ઓલિયું માણસ -મળ્યા! =જોઈતું બધું-પૂરો આશરો મળ્યો.]

ભગવું વિ૦ ['ભગવાન' ઉપરથી ? કે સર૦ હિં, મ भगवा (સં मृगु)] ગેરુવા રંગનું [ભગવાં કરવાં, પહેરવાં, લેવાં=સાધુ થવું; ભગવા વસ્ત્ર પહેરી સંન્યાસી થવું]

ભગળ ન૦ [જુઓ ભગલ] ભોપાળું ૦ભાવાર્થી વિ૦ બગભગત

ભગંદર ન૦ [સં] ગુદાની પાસે છિદ્ર-વ્રણ થવાનો એક રોગ (૨) બાકું

ભગાડવું સ૦ક્રિ૦ નસાડવું (૨) છેતરી ભોળવીને લઈ જવું કે મૂળ સ્થળ વાળવું

ભગાવવું સ૦ક્રિ૦, ભગાવું અ૦ક્રિ૦ 'ભાગવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

ભગિની સ્ત્રી૦ [સં] બહેન ૦સમાજ પું૦ સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓનું મંડળ

ભગીરથ પું૦ [સં] (સ) આકાશમાંથી ગંગાને પૃથ્વી પર લાવનાર રાજા (૨) વિ૦ [લા.] મહામુશ્કેલ [-પ્રયત્ન=(આકાશમાથી ગંગા ઉતારવા જેવો) બાર મોટો ઉદ્યમ]

ભગુવો વિ૦ પું૦ [જુઓ ભગવું, સર૦ હિં, મ भगवा] (૫) સંન્યાસી

ભગોડું ન૦રેશમનો ઠારોગ. [ભગોટા પાડવા =વણવા માટે રેશમના તાર તૈયાર કરવા]

ભગ્ન વિ૦ [સં] ભાંગેલું, નાશ પામેલું (૨) હારેલું, હતાશ. -ગ્નાશ વિ૦ [+आशा] નિરાશ,હતાશ. -ગ્નોત્સાહ વિ૦[+उत्साह] જેનો ઉત્સાહ ઊડી ગયો હોય તેવું

ભચ, ૦ભચ અ૦ [રવ૦] ભોંકવા-ભોંકાવાનો કે અથડાવાનો રવ [-દઈને]

ભચકવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] પછડાવું

ભચકાવવું સ૦ક્રિ૦ [ભચ રવ૦] ભચ દઈને ખોસી દેવું (૨) અથડાવવું [ભચકાવી દેવું=ખોસી દેવું.]

ભચકાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ભચકવું'નું ભાવે (૨) ભટકવું, રખડવું, અથડાવું, ટલ્લા ખાવા

ભચડ, ૦ભચડ અ૦ [રવ૦] ચાવવાના કે કચડાવાના અવાજથી [ભચડ ભચડ ચાવી જવું=એવો અવાજ કરતાં કરતાં ચાવી જવું]

૦(-ડ)વું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] દાબવું, કચડવું (૨) ભરડવું -ડ ભચડા, -ડાભચડી સ્ત્રી૦ ખૂબ ભચડાવું તે, સખત ભીડ

ભચાં અ૦ [પ્રા भुज्ज (સં भूयस्)=ખૂબ, પૂરતું] બસ, પૂરતું [ઉપરાઉપરી

ભચોભચ(-ચ્ચ) અ૦ [રવ૦] ભચ ભચ (૨)

ભચ્ચ અ૦ [રવ૦] જુઓ ભચ [-દઈને]

ભજન ન૦[સં] નામસ્મરણ, ભક્તિ (૨) ભક્તિનું ગીત. [-કરવું=ઈશ્વરસ્મરણ કે સ્તવન કરવું (૨) કામકાજમાથી નિવૃત્ત થવું' (૩) એક ને એક વાતનું રટણ કર્યા કરવું] ૦મંડળી સ્ત્રી૦ ભજન ગાનારાઓની મંડળી -નિક વિ૦ ભજન કરનાર કે ગાનાર. -નિયાં ન૦ બ૦ વ૦ ભજનો (૨) કરતાલ (૩) [લા] ગાળો. [-સંભળાવવાં=ગાળો દેવી] -નિયો પું૦ ભજનિક, ભજન કરનારો માણસ

ભજવવું સ૦ક્રિ૦[સં भज्] નાટક કરવું, તેનો ખેલ કરી દેખાડવો; વેશ કાઢી બતાવવો

ભજવું સ૦ક્રિ૦[સં भज्] ભજન કરવું (૨) જપવું (૩) સેવવું (૪) લાગ આપવી, ઉદા૦ તેને કંઈક ભજ્યું કે શું? (૫) પહેરવું, ધારણ કરવું (વસ્ત્રાભૂષણ), ઉદા૦ 'મણિ મુકુટ ભજે ભગવાન'(૬)અ૦ક્રિ૦[પ્રા भाज(સં भ्राज्)=

ચમકવું] શોભવું. ઉદા૦ વર્ણથી ચંપક ભજ્યું
ભજિયું ન૦ [પ્રા મજ્જિઅ (સં મર્જિત)] તળીને કરેલી એક વાની [છેડે કે પદમાં)
ભજુ વિ૦ [સં. મજ્ ઉપરથી] ભજનાર (સમાસમાં
ભટ પુ૦ [સં] યોદ્ધો
ભટ પુ૦ [જુઓ ભટ્ટ] પંડિત (૨) ભિક્ષુક બ્રાહ્મણ (૩) રસોઇયો (૪) બ્રાહ્મણની એક અટક. ૦જી પું૦ (માનાર્થે કે વ્યંગમાં) ભટ્ટ. ૦મેવાડો પું૦ એ નામની જાતનો બ્રાહ્મણ
ભટ અ૦ [રવ૦] તરત જ (૨) અથડાય તેમ (૩) [સર૦ ભઠ, ફટ] ધિક્કાર છે ! ઉદા૦ ભટ પડો તારા જીવતરમાં ! [ભટકનાર, રખડેલ
ભટકણ(-ણું) વિ૦ ['ભટકવું' ઉપરથી]
ભટકબોલું વિ૦ જુઓ બટકબોલું
ભટકભવાની સ્ત્રી૦ [ભટકવું + ભવાની] વગરકામે રખડનારી સ્ત્રી [માણસ
ભટકભાલો પું૦ [જુઓ બટકબોલો] વાચાળ
ભટકવું અ૦ક્રિ૦ [સં અટ્ ઉપરથી ? કે ભ્રષ્ટ (પ્રા. ભટ્ટ) = રખડવું, ભૂલું પડેલું ઉપરથી ? સર૦ હિં भटकना, મ भटकणें] રખડવું (૨) [જુઓ ભટકા] કંઈ તાકયા કરવું
ભટકાટવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભટકો, ભતકું] મારવું, ઝૂડવું (૨) [સુ] કણસલાંમાંથી દાણા કાઢવા ઝૂડવું
ભટકારો પુ૦ ['ભટકવું' ઉપરથી] ભટકવું—રખડવું તે [-કરવો, -થવો]
ભટકાવું અ૦ક્રિ૦ [ભટ (રવ૦)] અથડાવું (૨) આડે આવવું (૩) ભટકવું, રખડવું (૪) [લા.] અણધાર્યું મળવું (૫) લડાઈ કે કજિયો થવો
ભટકાં(-કિયાં) ન૦ બ૦ વ૦ [ભટકવું ઉપરથી] વલખાં (૨) ફેરાઆંટા [-મારવાં = વલખાંથી ફાંફાં મારવાં (૨) રખડવું]
ભટકુ વિ૦ ['ભટકવું' ઉપરથી] (સુ) ભટકેલ
ભટકો પુ૦ જુઓ ભટકારો (૨) [જુઓ ભતકું] લાકડીનો પ્રહાર [ભટકા ભાગવા = લાકડી ભાગે કે બરડો ભાગે તેટલો માર પડવો-મારવો]
ભટાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ ભાટાઈ
ભટાણી સ્ત્રી૦ જુઓ ભટ્ટિની
ભટિયો પું૦ ['ભટ્ટ' ઉપરથી] ગોસાઈજીના મંદિરમાં રહેતો, તેમની નાતનો આશ્રિત
ભટૂરિયું ન૦. ફૂલણા ઢોરનું એક ખાણ
ભટૂરિયું, ભટોળિયું ન૦ [સં વટુ ?] કૂતરાનું બચ્ચું [બ્રાહ્મણની એક અટક
ભટ્ટ પુ૦ [સં] વિદ્વાન બ્રાહ્મણ; ભટ (૨)
ભટ્ટાર(૦ક) વિ૦ [સં] માનનીય; નામવર
ભટ્ટિની સ્ત્રી૦ [સં] રાણી (૨) શેઠાણી (૩) ભટ્ટની સ્ત્રી
ભટ્ટો પું૦ [હિં. भटा (દે. भड)] ગોળ દડા જેવી જાતનું વેંગણ (૨) પુ૦ [સં भट्टक] બ્રાહ્મણ (તિરસ્કારમાં)
ભઠ(-ઠ્ઠ) અ૦ [પ્રા भट्ठ (સં भ्रष्ट)] ધિક્ (૨) [જુઓ ભટ (રવ૦)] ઝટ
ભઠવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા भट्ठ = ભઠ્ઠી ઉપર શેકવાનું પાત્ર (તેની પેઠે તપવું)] ધમકાવવું, ઠપકો આપવો (૨) અ૦ ક્રિ૦ ચિડાવું; મનમાં ને મનમાં ધખવું
ભઠિયારખાનું ન૦ ['ભઠ્ઠી' ઉપરથી] રસોડું (૨) [લા] રસોડાનું કામકાજ.
ભઠિયારી (-રણ) [જુઓ ભઠિયારો; હિં. भठियारी, भठियारिन] ભઠિયારું કરનાર સ્ત્રી (૨) ભઠિયારાની સ્ત્રી -રું ન૦ ભઠિયારાનું - રાંધવાનું કામ (૨) [લા.] રસોડું -રો પું૦ [ભઠ્ઠી પરથી, સર૦ હિં भठियारा] ભઠ્ઠી પર શેકનારો (૨) રાંધનારો
ભઠોરુ ન૦ [સર૦ ભાઠું, ચાઠું. સર૦ મ. भडोळ] જમીનમાં પડતી ફાટ - ચીરો
ભઠ્ઠી સ્ત્રી૦ [પ્રા भट्ठ (સં. भ्राष्ट्र), સર૦ હિં. भट्ठी; મ भट्टी] નીચેથી આંચ કે પવન દઈ શકાય એવો થાપી કરી કરેલો ચૂલો (જેમ કે ભાડભૂંજાની, હલવાઈની, લુહારની, ધોબીની) (૨) ચૂનો, ઈંટ જેવું પકવવાની રચના (૩) દારૂ ગાળવાનું ફંડ (૪) [લા.] ભઠ્ઠી પર રાખેલું વાસણ ને તેમાંની વસ્તુ (જેમ કે વૈદની, ધાતુ વગેરે મારવા માટે) [-કરવી, ચડાવવી, -ઉતારવી, -માં નાખવું.] [૦ગાળવી = દારૂ ગાળવો.] -ઠ્ઠો પુ૦ મોટી ભઠ્ઠી
ભડ વિ૦ [પ્રા भड, સં. भट] બળવાન (૨) સમૃદ્ધિમાન (૩) પું૦ યોદ્ધો (૪) શ્રીમંત (૫)

સ્ત્રી૦ ['ભાડવું' પરથી ?] ભેડ (૬) ઢોરાની વરતની ખીલી (૭) ન૦ કૂવામાંથી પાણી ખેંચવાની સવડનું ચણતર કે લાકડું (૮) [લા] ભોપાળું (૯)[સર૦ મ. मडवळ]સુકાઈ ગયેલી જમીનની ફાટ, ભડોરુ (૧૦) અ૦ (રવ૦) [–કાઢી નાખવી=ભોપાળું બહાર પાડી દેવું –નીકળી જવી, વેરાઈ જવી =ભોપાળું બહાર પડી જવું –બાંધવું=મથાળું –મોઢું બાંધવું (કૂવાનું, વાતનું વગેરે)]

ભડક સ્ત્રી૦ [ભડકવું ઉપરથી] ચમક, બીક, ડર [–કાઢવી=ડર દૂર કરવો –પેસવી=ડરવા લાગવું, બીવું –ભાગવી=ડર જવો કે કાઢવો] ૦ણું(–ણું) વિ૦ બીકણ, ચમકનારુ

ભડકવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ मडकणें, हिं मडकना, ભડ રવ૦ ઉપરથી] ચમકવું, ઓચિંતું ડરવું

ભડકિયું વિ૦ ['ભડકો' ઉપરથી] ભડકે બળે તેવું (૨) ['ભડક' પરથી] ભડકે એવું, ભડકણ (૩) ન૦ [ભડકો ઉપરથી; સર૦ મ भडकी] ગંધક ને ઘીનો ચૂવો (૪) [જુઓ ભળકિયું] દર્શનિયું

ભડકી સ્ત્રી૦ [જુઓ ભરડકી] રાબડી કે કાંજી જેવી એક વાની –કું ન૦ ઘટ રાબ જેવી એક વાની, ભરડકું

ભડકું ન૦, –કો પું૦ [ભડ (રવ૦) ઉપરથી] અગ્નિનો ભભૂકો(૨)ઝાળ,લાય [ભડકે બળવું =ખૂબ જોરથી – ભડ ભડ બળવું ભડકો ઊઠવો=ભારે દુઃખ થવું, દિલમાં બળી ઊઠવું (૨), વ્યર્થ જવું –થવો=અગ્નિનો ભભૂકો થવો, મોટી ઝાળે બળવું (૨) કજિયો થવો]

ભડત ન૦ [ભડથાવું ઉપરથી] ભડથાવીને તૈયાર કરેલું શાક (રીંગણ)

ભડથાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભડથું] ભડસાળમાં ચડવું – બફાવું – સીઝવું

ભડથિયું, ભડથું ન૦[પ્રા भड़ित्त = શૂળ ઉપર સેકેલું માંસ] ભડથાયેલો પદાર્થ [દેશી

ભડદું ન૦ [સર૦ભડથું] બળી પડી ગયેલી કાચી

ભડભડ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજથી (૨) જોરથી, ઝટ. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ વગર વિચાર્યું બોલવું (૨) ભડભડ સળગવું, ઓચિંતું સળગવું (૩) ભભડવું, ખાવાનું મન થવું. [ભડભડી ઊઠવું=ધૂંધવાઈને એકદમ સળગી ઊઠવું (૨) મનમાં ભરાયેલો ગુસ્સો એકદમ કાઢવો] –ડાટ પું૦ ભડભડવું તે (૨)ભડભડ એવો અવાજ (૩) અ૦ એવા અવાજથી –ડિયું વિ૦ મનમાં જે હોય તે કહી દેનારું; ગુપ્ત ન રાખી શકે એવું

ભડભાગણ વિ૦ [ભડ (દે वड्ड) + ભાગણ सं भागिन्] બડભાગી, ભારે ભાગ્યશાળી

ભડભાદર વિ૦ [ભડ (દે वड्ड)+ ભાદર (सं. भद्रक)] મોટું, ભર્યું ભાદર્યું (૨) આબરૂદાર

ભડલી–(ળી) સ્ત્રી૦ (સ) ઋતુ, વરસાદ વગેરે ભાખનારી એક વ્યક્તિ ૦વાકય ન૦ ભડલીનું ભાખેલું વાકય – એવી લોકોક્તિ

ભડવાઈ જુઓ 'ભડવો'માં [બહાદુર, જબરુ

ભડવાઉ વિ૦ [જુઓ ભડવું] + ભડ, લડાયક;

ભડવીર પું૦ [(दे वड्ड ? કે सं भट) + વીર] બહાદુર યોદ્ધો [ઝૂઝવું, લડવું

ભડવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ભીડવું (લડવું)]

ભડવો પું૦[સર૦ हिं, म भडवा (सं भड, કે भद्द =ભાડે આપવું પરથી કે 'ભડ'+વા(નિંદાત્મક)] પોતાની સ્ત્રીના વ્યભિચાર ઉપર જીવનાર (૨) વેશ્યાનો સાથી (૩) સ્ત્રીવશ પતિ –વાઈ સ્ત્રી૦ ભડવાનું કામ કે કમાઈ (૨) બાયલાપણું [–કૂટવી=વેશ્યાઓ મેળવી આપવાનો ધંધો કરવો]

ભડસાળ સ્ત્રી૦ [ભડ (दे माड=ભઠ્ઠી) + સાળ (शाला કે છાર ?), સર૦ म मडस=ભાડ માટેનું કુટકળ બળતણ] ચૂલા કે સગડીનો ઊની રાખવાળો ભાગ

ભડળી જુઓ ભડલી

ભડંગ અ૦ [રવ૦] (કાંઈ પડવાનો અવાજ)

ભડાક અ૦[રવ૦] ભડાકા સાથે (૨) તરત

ભડાકો પું૦ [જુઓ ભડાક] ધડાકો (૨) બંદૂક ફૂટવાનો અવાજ (૩) ગપગોળો. [–કરવો, થવો=બંદૂક ફૂટવાનો અવાજ કરવો – થવો, બાર કરવો – થવો (૨) ચોખ્ખી ઉઠાય તેવું કંઈ કામ કે તકરાર કરવાં–

થવા –મારવો=જુસ્સાથી કામ કરી નાખવું (૨) નિ:સંકોચ બોલવું (૩) ગપગોળો છોડવો.]

ભડાભડ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજ સાથે (૨) એકદમ –ડ(–ડી) સ્ત્રી૦ ભડાભડ અવાજ (૨) ધાંધલ, ધમપછાડા

ભડાભૂર સ્ત્રી૦,ન૦[રવ૦] ધાંધલ(૨)વેરણછેરણ

ભડું ન૦ [प्रा भित्तग (सं. भित्तक)] ઘરની આગલી દીવાલ(૨)પડદા તરીકે કરાતી પાતળી દીવાલ [ભડે બેસવું=પડી ભાગવું; વણસવું (૨) દેવાળું કાઢવું (૩) નસંતાન જવું (૪) કમાણી ન ચાલવી.]

ભડોભડ અ૦ [રવ૦] જુઓ ભડાભડ

ભણકાર(–રો), ભણકો પું૦ [सं. भण् ઉપરથી? (રવ૦)]ઝીણા અવાજની આગાહી કે ગુંજારવ.[(–ના)ભણકારા થવા,વાગવા= આવવાની કે બનવાની આગાહી થવી.]

ભણતર ન૦['ભણવું' ઉપરથી]ભણેલું તે,શિક્ષણ

ભણભણવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ભણભણ એવો અવાજ થવો

ભણવું સ૦ક્રિ૦ [सं भण्] શીખવું(૨)બોલવું; કહેવું ઉદા૦ ભણે નરસૈંયો (૩) વાંચવું. [ભણવું ગણવું=અભ્યાસ કરવો તેમ જ તેનો ઉપયોગ–અમલ કરી જાણવો ભણીગણીને= અભ્યાસ કરીને તેમ જ પાવરધા–હોશિયાર થઈને. (અગિયારા) ભણી જવા=પોબારા ગણી જવા, (લઈને) નાસી જવું]

ભણામણ ન૦, –ણી સ્ત્રી૦ ['ભણવું' ઉપરથી] ભણવાની ફી કે તેનું ખરચ

ભણાવવું સ૦ક્રિ૦('ભણવું'નું પ્રેરક)શીખવવું(૨) પાઠ કરાવવો, ઉચ્ચારાવવું.[ભણાવી મૂકવું =શીખવી–સમજાવી રાખવું]

ભણી અ૦ [प्रा. पेहण (सं प्रेक्षण) ઉપરથી? સર૦ म. पाहणें] તરફ, બાજુએ

ભતકું ન૦, **ભતકો** પું૦ [સર૦ म.; (રવ૦)] (સુ) લાકડીનો સપાટો–પ્રહાર (૨) [લા] ફાંસ; આડખીલી. [ભતકું મૂકવું, મેલવું, ભતકો મારવો =ધબ્બો મારવો,પ્રહાર કરવો (૨) [લા.] ફાંસ મારવી, આડખીલી કરવી.]

ભતું(–થું) ન૦[સર૦ हिं , म भत्ता (सं. भक्त, प्रा. भत्त)] ભાતું કે તે બદલ અપાતા પૈસા (૨) ખાસ કામ માટે પગાર ઉપરાંત અપાતું મહેનતાણું કે ખરચી

ભત્રીજો પું૦ [प्रा. भत्तिज्ज (सं भ्रातृव्य); हिं. भतीजा] ભાઈનો કે પતિપત્નીના ભાઈનો દીકરો. –જાવહુ સ્ત્રી૦ ભત્રીજાની વહુ. –જીજમાઈ પું૦ ભત્રીજીનો વર. –જી સ્ત્રી૦ ભાઈની કે પતિપત્નીના ભાઈની દીકરી

ભથ સ્ત્રી૦ [સર૦ ભઠોરું] (કા.) જમીનની, પાણી ભરેલી કે પાણી ભરાઈ ગયેલી ફાટ

ભથવારું વિ૦ ['ભાથું' ઉપરથી] (ખેતરમાં) ભાતું લઈ જનારું (માણસ). –રી સ્ત્રી૦

ભથવું અ૦ક્રિ૦ મોઈદાંડિયામાં બીજાની આગળ જવું

ભથાયણું ન૦ ['ભાથું' ઉપરથી] ભાથું લઈ જવાનું વાસણ કે કપડું

ભદલ ન૦ [જુઓ ભદ્દર] મુંડન, ભદ્ર

ભદવું ન૦ નાનો માટીનો ઘડો; દોચકું

ભદંત પું૦ [सं] માનવાચક સંબોધન (બૌદ્ધ) (૨) બૌદ્ધ સાધુ

ભદ્દર, ભદ્ર ન૦ [सं भद्र] મોટા કોટની અંદરનો નાનો કોટ (૨) [સર૦ ભદ્રાકરણ] ભદલ. [ભદ્દર કરાવવું=ટોલું કરાવવું]

ભદ્ર વિ૦[सं.] કલ્યાણકારી (૨) માંગલિક (૩) ભાગ્યશાળી (૪) ન૦ કલ્યાણ (૫) સોનું (૬) સંગીતમાં એક અલંકાર (૭) જુઓ ભદ્દર. ૦ક વિ૦ શુભ (૨) પું૦ એક છંદ (૩) ન૦ કલ્યાણ ૦કંટ પું૦ મોટો ગોખરુ. ૦કાળી (–ળી) સ્ત્રી૦ (સં.) એક દેવી

ભદ્રા સ્ત્રી૦ [सं.] ગાય (૨) (સં.) દુર્ગા (૩) કૃષ્ણની એક પટરાણી (૪) બીજ, સાતમ કે બારશ (૫) ગળી (૬) ગોકર્ણી

ભદ્રાકરણ ન૦ [सं] હજામત, મુંડન

ભદ્રાક્ષ પું૦[सं] એક ઝાડ જેના બીના માળાના મણકા બને છે

ભપ(–ભ)કાદાર, ભપ(–ભ)કાબંધ જુઓ 'ભપ(–ભ)કો'માં

ભપ(–ભ)કાવવું સ૦ક્રિ૦ જોરથી કે ખૂબ રેડવું. ઉદા૦ દૂધમાં પાણી ભપકાવી દેવું

ભપ(–ભ)કી સ્ત્રી૦ ['ભપ' રવ૦] (પતંગના

પેચમાં) એકદમ દોરની છૂટ મૂકવી [-દેવી, -મૂકવી] (૨) [જુઓ ભપકો] રોફ, દમ, ધમકી (સુ)

ભપ(-ભ)કો, -કાદાર, -કાબધ જુઓ ભભકો,-કાદાર,-કાબધ.[-મારવો=ઝળકવું (૨) રોફ મારવો, શેખી કરવી]

ભપૂકો પું૦ જુઓ ભપકો

ભપ્પ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજથી (૨) ઝપાટાબંધ (૩) ઊંધું ઘાલીને

ભપ્પલ વિ૦ [રવ૦] સ્થૂલ; જાડું

ભભક સ્ત્રી૦ [જુઓ ભભકવું] ચળકાટ, ઝગક [-મારવી=ચળકાટ મારવો, ઝળકવું (૨) ભભકવું, શોભવું]

ભભકવું અ૦ક્રિ૦ ['ભપ્પ' (રવ૦) સળગવું; સર૦ हिं भभकना, म भवकणें (सं वह्?)] ભભૂકા મારવા (૨) શોભવું (૩) [લા.] ગુસ્સે થવું [ભભકી ઊઠવું=શોભી ઊઠવું (૨) ગુસ્સે થઈ જવું.]

ભભકાદાર ભભકાબંધ જુઓ 'ભભકો'માં

ભભકી સ્ત્રી૦ જુઓ ભપકી

ભભકો પું૦[જુઓ ભભકવું]ભપકો, રોફ; આડંબર (૨) ધમકી [-કરવો=ઠાઠ-આડંબર, શોભા કરવા -મારવો, લગાવવો=ભભકો કરવો (૨) રોફ મારવો, શેખી કરવી]-કાદાર વિ૦ ભભકાવાળું -કાબંધ વિ૦ ભભકાવાળું (૨) અ૦ ભભકાથી

ભભડવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભડભડવું] ખાઉં ખઉં થવું (૨) મોટો સાદ કાઢવો

ભભડાટ પું૦ ભભડવું તે

ભભડો પું૦ જુઓ ભભડાટ (૨) ઉકાળો (મરી, લોંગ, સંચળ વગેરેનો)

ભભરાવવું સ૦ક્રિ૦ [ભભરુ' પરથી]ભૂકો છૂટો છૂટો નાખવો

ભભરી દાળ સ્ત્રી૦ [જુઓ ભભરુ] ભભરી રહે તેવી રીતે રાંધેલી દાળ

ભભરુ વિ૦ [જુઓ ભગરુ; म भरभरीत] વેરાઈ જાય એવું, ભૂગરુ

ભભુકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ભભૂકવું'નું પ્રેરક

ભભૂકવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભભક] ભભૂકો થવો. [ભભૂકી ઊઠવું=સળગી ઊઠવું (૨) ચળકાટ મારવો, પ્રકાશી ઊઠવું]

ભભૂકો પું૦[જુઓ ભભૂકવું] ભડકો (૨) પ્રકાશ (૩) [લા.] ભારે તીખાશ

ભભૂત(-તી) સ્ત્રી૦ [सं विभूति; हिं. भभूत] ભસ્મ [-ચોળવી, લગાવવી=(રાખ ચોપડી) બાવા થવું, સંન્યાસ લેવો.]

ભભ્ભ અ૦ [રવ૦] ભપ્પ

ભભ્ભો પું૦ ભ અક્ષર, ભકાર

ભમ (રવ૦)જાડાપણાનું કે પોલાપણાનું વધારાપણું બતાવવા શબ્દની આગળ કે પાછળ વપરાતો શબ્દ. ઉદા૦ 'જાડુંભમ', 'ભમપોલ'

ભમગરો પું૦ [प्रा भम्म (सं भ्रम्)+ગરો (सं कृ)?] સરાણિયો, ખરાદી

ભમતારામ પું૦ [ભમવું+રામ] ભમતો ફરનાર-રખડેલ માણસ

ભમર સ્ત્રી૦ [प्रा भमया (सं भ्रू), म भंवई] ભૃકુટિ, ભવું (૨) [सं भ्रमि, प्रा भमि] વમળ (૩) અ૦ ગોળ ગોળ-ચક્કર ફરે તેમ (૪) પું૦ [सं भ्रमर] ભમરો. ૦ડી સ્ત્રી૦ [सं भ्रमर ઉપરથી]નાનો ભમરડો(૨)ચકરડી ૦ડો પું૦ એક રમકડું-ગરિયો (૨) એક ફળ (૩) [લા] કાંઈ નહીં! ઉદા૦ ભમરડો આવડે છે! [ભમરડા જેવું=મૂર્ખ (૨) અસ્થિર -ફેરવવો=ગમે તેમ સહી કરવી]-રાળી સ્ત્રી૦ એક માખી. -રાળું વિ૦ સુંદર ભમ્મરવાળું (૨) દુર્ભાગી; અમંગળ (૩) [જુઓ ભમર અ૦] ભમર ભમર ફરતાં ચક્રોવાળું -ભીલણ -રિયું વિ૦ ગોળ ગોળ ફરતું (૨) ભમરીનું, -ને લગતું (૩) ન૦ ભમરી ભાતનું સ્ત્રીઓનું એક વસ્ત્ર (૪) ચકરીનો રોગ

ભમરી સ્ત્રી૦ [सं भ्रमरी] ભમરાની માદા, કરડે એવી એક માખી (૨) [જુઓ 'ભમર' (૨)] ઘૂમરી, ચકરી (૩) માથાનું એક ઘરેણું [-ખાવી=ચકરી ખાવી -રો પું૦ ભમર (૨) વમળ (૩) વાળનું ફૂડાળું [-ભૂસાઈ જવો=નસીબ ફૂટી જવું (ઘણુંખરું સ્ત્રીનું રાંડવું) પૂંછડે ભમરો હોવો=એક ઠેકાણે બેઠા વિના ફર્યા કરવું]

ભમરછાલ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
ભમ(-મ્મ)રભોળુ વિ૦ [ભમર(ચિત્તભ્રમ ? કે સં ભ્રમર?) + ભોળુ] નિખાલસ (૨) પ્રેમાળ; સ્નેહાળ
ભમવું અ૦ક્રિ૦ [પ્રા ભમ (સં ભ્રમ્)]ચક્કાકારે ફરવુ(૨)રખડવું (૩) તમ્મર આવવાં. [ભમતું ભૂત=આખો વખત રખડયા કરતુ માણસ]
ભમાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦[પ્રા. ભમાડ (સં. ભ્રમય્)] 'ભમવુ'નુ પ્રેરક(૨) ભુલાવામા નાખવુ; છેતરવુ
ભમ્મ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજથી.[-**પાંચશેરી કરવી**=ગુપ્ત માર મારવો]
ભમ્મર સ્ત્રી૦[જુઓ ભમર] ભ્રૂ [-**ચઢાવવી** =ગુસ્સો કરવો, ગુસ્સાથી જોવું]
ભય પું૦; ન૦[સં]બીક [-**દેખાડવો**=બીક દેખાડવી,ડરાવવુ -**પામવું, લાગવો**=ડરવુ. -**પેસવો**=ડર લાગવો. -**પેસી જવો**= (અમુક બાબતનો ડર) મનમા સ્થિર થવો -**રાખવો**=મનમા ડર સેવવો] ૦**કારી** વિ૦ ભયકર. ૦**દર્શી** વિ૦ ભયસ્થાન જોનાર -સમજનાર ૦**ભીત** વિ૦ [સં.] બીધેલુ -**યકર** વિ૦ [સં] ભય ઉપજાવે એવુ -**યાનક** વિ૦ [સં] ભયકર (૨) પુ૦ કાવ્યના આઠ રસમાંનો એક -**યાવહ** વિ૦ [સં] ભયકર
ભયા પુ૦ [પ્રા ભાઇઅ (સં ભ્રાતૃ), સર૦ મ, હિં. ભય્યા)]ભાઈ,ભિયા(પુરુષ માટે સંબોધન) (૨) કેટલીક નાતોમા જમાઈ માટે સબોધન
ભયુ [હિં, સં ભૂત, પ્રા ભૂઅ] (પ) થયુ, બન્યુ [ભૂ૦ કા૦નું રૂપ]
ભયો પુ૦ [જુઓ ભયુ] માનતા પૂરી કર્યા પછી પૂજારીની આશિષ મેળવવી તે (૨)અ૦ કૃતાર્થતાનો સંતોષ થયો હોય એમ, સતુષ્ટ. [-**કરવો**=ભયો કરાવવા જેવુ મોટું બહાદુરીનું કામ કરવુ -**કરાવવો**=માનતા પૂરી કર્યા પછી પૂજારીની આશિષ મેળવવા પોતા પર કકુના થાપા મરાવવા(૨) બહાદુરી મારવી] ૦**ભયો** અ૦ સારી પેઠે ભયો [-**થવુ**= પૂરવુ થવું, સતુષ્ટ થવાય તેટલુ બધુ થવુ]
ભર [સં ભૃ, પ્રા ભર ઉપરથી] નામને અતે લાગતા, 'તેના જેટલુ, તે બધું-આખુ' એવો અર્થ થાય છે. ઉદા૦ ક્ષણભર,દિવસભર (૨) વિ૦ બરોબર જામેલું, ભરપૂર, પરિપૂર્ણ. ઉદા૦ ભર જુવાની, ભર ઊંઘ [-**દોરીએ કપાવું, જવું**=કનકવાનુ ધણી દોરી સાથે કપાવુ-જવુ -**દોરીએ જવુ**=ગર્ભાવસ્થાના છેલ્લા દિવસોમાં સ્થળાતર કરવુ કે બહાર જવુ (૨) આબરૂભેર મરી જવુ]
ભરકૂચ(-શ,-સ) સ્ત્રી૦ [ભર + સં કૂર્ચ તથા કુશ] પરચૂરણ નકામી વસ્તુઓ કે છોકરા ને માણસોનો સમૂહ
ભરખ પુ૦ [સં. ભક્ષ; પ્રા ભક્ખ] ભક્ષ ૦**વું** સ૦ક્રિ૦ ખાવુ (૨) કરડવુ
ભરગચ્છી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ. भरगच्ची (સં. मृगकच्छ ઉપરથી?)] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું એક જાતનું કપડું [(૨)ભાર,વજન
ભરગત ન૦ [મ] ભરી કાઢેલી સ્થિતિ, પૂર્ણતા
ભરચક(-ટ) વિ૦ [ભર + ચક (સં. खच्, કે चक्र?); સર૦ મ भरच्चक्का] પુષ્કળ (૨) ખીચોખીચ [પાણીની પુષ્કળતા
ભરચંદી સ્ત્રી૦ [ભર + ચદી] ચદી-ઘાસ-
ભરડકી સ્ત્રી૦, -**કું** ન૦ ['ભરડવુ' ઉપરથી, સર૦ મ भरडी] જુઓ 'ભરડી'માં
ભરડ ભરડ અ૦[રવ૦] એ અવાજથી(૨)સતત
ભરડવુ સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ મ भरडणें (સં. अभिम्रद्?)] અનાજને જાડુ જાડુ દળવુ; બે ફાડ પડે એમ દળવું (૨) [લા] ગમે તેમ બકવું [અનાજની એક વાની
ભરડિયું ન૦ ['ભરડવુ' ઉપરથી] ભરડેલા
ભરડો પુ૦ ['ભરડવુ' ઉપરથી] ભરડેલુ તે (૨) ભરડાઈ જાય એમ આજુબાજુ જોરથી વીટવુ -વીટાવુ તે (અજગરનુ) (૩) છાપરાની વળીઓ કબજામા લેવાનો બધ (૪) શેરડીમા થતો એક રોગ [-**દેવો**=(અજગરે) પોતાના શિકારની આસપાસ જોરથી વીટાવુ]
ભરડો પુ૦ [સં भरट] તપોધન (તુચ્છકારમા)
ભરઢોળ ન૦ [ભરવુ + ઢોળવું] નફોતોટો (૨) આવકજાવક
ભરણુ ન૦ [સં] ગુજરાન (૨) આંખમા

ખાપરિયું ભરવું તે (૩) જાદુગરનો ટુચકો [-ભરવું (આંખમાં)] ૦પોષણુ ન૦ ગુજરાન
ભરણી સ્ત્રી૦ [સં] બીજું નક્ષત્ર, ગાલ્લી
ભરણી સ્ત્રી૦ ['ભરવુ' ઉપરથી] ભરવુ તે (૨) ઉમેરો (૩) [શાક] રાખવાનું વાસણ -ણું ન૦ભરણી, ઉમેરો, ભરવુ તે (૨) ભરેલું નાણું (૩) સગ્રહ (૪) [સર૦ મ भरण] થાંભલા અને ભાલ વચ્ચેનું લાકડું [-કરવું, ભરવું =તિજોરીમાં નાણાં ભરવાં-આપવાં, પોતું મોકલી આપવું]
ભરત ન૦ ['ભરવું' ઉપરથી] માપ, પ્રમાણ (૨) લૂગડા ઉપર વેલ, બુટ્ટી વગેરે ભરવી તે (૩) બીબામા રસ રેડી ઘાટ બનાવવો તે (૪) [સર૦ મ भरीत, હિં. भरता] મસાલો ભરી કરેલુ શાક [-ભરવું] ૦કામ ન૦ ભરત ભરવુ તે ૦ગૂથણુ ન૦ ભરતકામ અને ગૂથણકામ ૦ર(-લ) વિ૦ ઢાળેલુ, ભરતનું (૨) ન૦ ભરત (૩) માપ
ભરત પુ૦ [સં] (સ) રામનો ભાઈ (૨) દુષ્યતનો પુત્ર-જેના પરથી ભારતદેશ કહેવાય છે (૩) જડભરત (૪) એક મુનિ, ભારતીય નાટ્યશાસ્ત્રના કર્તા ૦ખ ડ, ૦ભૂમિ પુ૦ (સ) હિંદુસ્તાન. ૦વાક્ય ન૦ સસ્કૃત નાટકના અંતે મુકાતો આશીર્વાદનો શ્લોક
ભરતા(-થા)ર પુ૦ [પ્રા भत्तार (સં भर्तृ), સર૦ હિં भरतार] પતિ, ભર્તા
ભરતિયુ ન૦['ભરવું' ઉપરથી, સર૦ મ भरतपत्र] માલની કિંમતની વિગતવાર યાદી, બિલ (૨) કોઈમા માય તેટલુ માપ (૩) એક વાસણ
ભરતિયો પુ૦ ['ભરવુ' ઉપરથી] ભરતનું કામ કરનારો (૨) નાણાં ભરે ત્યારે કન્યા મળે એવા કુળનો માણસ
ભરતી સ્ત્રી૦ ['ભરવુ' ઉપરથી, સર૦ હિં, મ] ભરવુ કે ભરાવુ તે, ઉમેરણ (૨) જુવાળ (૩) [લા.] પુષ્કળતા, આવરો.[-આવવી=જુવાળ ચડવો -કરવી=ભરી દેવુ (૨) [લશ્કરમા] સામેલ કરવુ, જોડવુ -થવી=પુષ્કળ આવરો થવો. -થવુ=(લશ્કરમાં) જોડાવુ]
ભરથ પુ૦ [સં] દેવ (૨) રાજા
ભરથરી [સં. भर्तृहरि] એકતારો વગાડી માગનાર જોગીની એક જાત (૨) (સ) ભર્તૃહરિ રાજા
ભરથાર પુ૦ [જુઓ ભરતાર] પતિ
ભરનીંગળ ન૦ [ભરાવુ+નીંગળવુ (સં नि+गल)] ભરાવું ને ઠલવાવું તે (૨) ચડતીપડતી (૩) ગૂમડાનો એક રોગ [ખૂબ
ભરપટ્ટે અ૦[સર૦ મ भरपेट] જોઈએ તેટલું,
ભરપાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં, મ (હિં भरपाना, મ भरून पावलों)] સપૂર્ણ પતાવટ (લેણુ, ખાતુ ચૂકી વગેરેની)
ભરપૂર વિ૦ [ભર+પૂરેલું, સર૦ હિં, મ] પુષ્કળ (૨) પૂરેપૂરુ ભરેલું (૩) અ૦ પૂરેપૂરી રીતે
ભરભરુ વિ૦ [જુઓ ભગરુ; સર૦ હિં. भुरभुरा, મ भरभरीत] કોરુ, ચીકટ વગરનું (૨) કરકરુ, કણદાર
ભર(-ળ)ભાંખળુ ન૦ [ભાળવુ+ઝાંખુ ? કે પ્રા भक्खर (સં भास्कर=સૂર્ય) ઉપરથી ? સર૦ મ भल्या=પ્રભાત] મોંસૂઝણુ, પરોઢિયુ, મળસકુ [-થવું]
ભરમ પુ૦ [સં भ्रम] ભ્રમ,ભ્રાંતિ, વહેમ (૨) ભેદ, રહસ્ય (૩) કાંઈક રહસ્ય હોવાનો ખ્યાલ કે માન્યતા ઉદા૦ભરમ ભારી, ખિસ્સાં ખાલી [-ખોલવો=ભેદ પ્રગટ કરવો -બગડવો=સ્વાદ બગડવો; મજા ચાલી જવી -ભાગવો=રહસ્ય ખુલ્લું થવું કે કરવું] -માવુ અ૦ક્રિ૦ છેતરાવું (૨) વહેમાવુ, ભ્રાંતિમાં પડવુ
ભરમાર સ્ત્રી૦ [હિં, સર૦ મ भडमार (ભડ+માર)] ખૂબ હોવુ તે, અતિશય
ભરમાવુ અ૦ ક્રિ૦ જુઓ 'ભરમ'માં
ભરમી સ્ત્રી૦ [જુઓ બ્રાહ્મી] એક વનસ્પતિ
ભરલ સ્ત્રી૦ ['ભરવુ' (પેટ) ઉપરથી ?] (કા) ભૂખ (૨) ભૂખનો આભાસ-ખોટી ભૂખ
ભરવવુ સ૦ક્રિ૦ [સર૦ ભેરવવુ] ટગાડવુ; લટકાવવુ (૨) જોડવુ, સાથે કરવુ (૩) [લા] ભભેરણી કરવી
ભરવાડ પુ૦ [સર૦ મ भरा(-रवा)ड (સં. भरटक)] ઢોર રાખી ગુજરાન ચલાવનારી એક જાતનો માણસ. ૦ણ(-ણી) સ્ત્રી૦

ભરવાડ જાતની કે ભરવાડની સ્ત્રી. –ડી સ્ત્રી૦ [લા.] ઘસઘસાટ ઊંઘ. [–તાણવી=નિરાંતે, ઘસઘસાટ ઊંઘવું.] –ડું ન૦ ભરવાડનો ધંધો(૨)કાને ઘાલવાનું મોતીનું એક ઘરેણું. –ડો પુ૦ ભરવાડ (૨) ભરવાડવાડો (૩)[?] એક ઝાડ

ભરવું સ૦ક્રિ૦[પ્રા. भर (સં. भृ)]ખાલી હોય તેમાં મૂકવું, રેડવું, લખવું વગેરે (જેમ કે વાસણમાં પાણી, પાનામાં લખાણ, બંદૂકમાં દારૂ ઇ.) (૨) સંઘરવું (અનાજ) (૩) ભરપાઈ કરવું. ઉદા૦ નુકસાની ભરવી (૪) ફળરૂપે મળવું, લણવું. ઉદા૦ કરશો તેવું ભરશો (૫) જમે કરાવવું કે માગતા પેટે આપવું (જેમ કે, ટોલ, વેરો, ભાડું, કર, નાણાં, વીમો ઇ૦)(૬) ટીપ કે ફાળામાં આપવું–લખાવવું. ઉદા૦ પાંચ રૂપિયા ભર્યા (૭) મેળવવું–એકઠું કરવું–ભેગું કરવું (સભા, મિજલસ, પ્રદર્શન, બજાર પરિષદ, ઠઠ ઇ૦) (૮) ગૂંથવું ઉદા૦ માથા ઉપર વાડી ભરવી ખાટલાની પાટી ભરવી (૯) ભરતકામ કરવું (૧૦) માપવું (માપિયા કે પટી વગેરેથી) (૧૧) પૂરવું; ચોપડવું ઉદા૦ ચિત્રમાં રંગ ભર્યા (૧૨) પૂર્ણ–સમૃદ્ધ–છતવાળું કરવું ઉદા૦ બાપનું ઘર ભરે છે. (૧૩) લાદવું, ગોઠવવું. ઉદા૦ ભાર ભરવો, સામાન ભરવો (૧૪) ખાલી પદ કે નોકરી ઉપર સ્થાપવું, નીમવું. ઉદા૦ જગાઓ ભરવી(૧૫) જુદા જુદા શબ્દો સાથે વપરાઈને જુદા જુદા અર્થ થાય છે, તે તે શબ્દોમાં જુઓ જેમ કે, આંખ ભરવી=આંસુ આણવાં, ડગલું ભરવું=પગલું માંડવું, આગળ ચાલવું. દોરો ભરવો=સાંધવું, સીવવું. પાણી ભરવું=ઘરમાં વાપરવાનું પાણી લાવવું પેટ ભરવું=આજીવિકા કરવી બચકું ભરવું=કરડવું; દાંત બેસાડવા મોં ભરવું=લાંચ આપવી દિવસ ભરવા=રોજેરોજ કામ કરવું [ભરતામાં ભરવું=જ્યાં પુષ્કળ હોય ત્યાં વધારો કરવો ભરી આપવું=નુકસાની કે કિંમત ભરપાઈ કરવા(૨)ટીપમાં લખી આપવું (૩)માપી આપવું. ભરી કાઢવું=ભરેલું કરી દેવું(૨) સ્થાપી દેવું; નીમી દેવું. ભરી પીવું=ન ગણવું, ન ગાંઠવું. ભરી મૂકવું=સંઘરી રાખવું ભરી લેવું=નુકસાનીનો પૂરો બદલો લેવો (૨) માપી લેવું]

ભરસાડ સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં. भरसाई=ભાડ] જુઓ ભડસાળ

ભરાઈ સ્ત્રી૦ ['ભરવું' ઉપરથી] ભરામણ (૨) ભરવાની રીત –ઉ વિ૦ ભરેલું; પુષ્ટ

ભરાડી વિ૦ ['ભરાવવું' ઉપરથી] ઊંધાંચત્તાં કરનારું, ખેપાની (૨) ચોર, ઉઠાઉગીર

ભરામણ ન૦, –ણી સ્ત્રી૦ ['ભરવું' ઉપરથી] ભરવાનું મહેનતાણું

ભરાવ,–વો પુ૦ ['ભરાવું' ઉપરથી] ભરાવું–જમા થવું તે, જથો, જમાવ (૨) પૂર્ણતા, ભરપૂરતા. [ભરાવો થવો=(પેટમાં કચરાની) જમાવટ થવી (૨)(થાક, તાવ વગેરે ભરાવાથી શરીરની અકડાટભરી તંગ સ્થિતિ થવી.] –દાર વિ૦ ભરાવવાળું

ભરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ભરવું' 'ભરાવું'નું પ્રેરક. [ભરાવી મારવું=ભભેરવું]

ભરાવું અ૦ક્રિ૦ 'ભરવું'નું કર્મણિ (૨) સંતાવું (૩)તાવ દાખલ થવો,તપવું ઉદા૦ આજે શરીર ભરાયું છે (૪) થાકથી અકડાવું ઉદા૦ ચાલી ચાલીને પગ ભરાઈ ગયા (૫) પકડાવું; ઝલાવું. ઉદા૦ છેડો ક્યાં ભરાયો છે? (૬) સપડાવું; ફસાવું.(૭)વ્યાપવું ઉદા૦ મોં ફોલ્લાથી ભરાઈ ગયું(૮)પુરાવું, રૂઝ આવવી. ઉદા૦ ઘા ભરાતો જાય છે(૯)પુષ્ટ થવું ઉદા૦ ગાલ ભરાતા જાય છે (૧૦) પૂરું થવું. અંત આવવો. ઉદા૦ તેના દિવસ ભરાઈ ચૂક્યા(૧૧) જામવું, એકઠું થવું. ઉદા૦ મેળો ભરાયો, બજાર ભરાયું. [ભરાઈ આવવું=(શરીર) તાવે ભરાવું (૨) (દિલ) ગળગળું થવું(૩)(આંખ) આંસુથી છલકાવું. ભરાઈ જવું=સપડાવું(૨)સંતાવું(૩)(અંગ) થાકથી અકડાઈ જવું(૪)પુરાઈ જવું, બાકી કે ખાલી ન રહેવું (જેમ કે, નોકરી, ફાળો, ટીપ, લોન ઇ૦). ભરાઈ પડવું=ફસાવું; સપડાવું. ભરાઈ બેસવું=સંતાવું, છુપાવું]

ભરિત વિ૦ [સં.] –થી ભરેલું(સમાસમાં)

ભરિયું ન૦ ['ભરવું' કે 'ભરવવું' ઉપરથી ?] કાંડાનું કીડિયાંનું (બાળકનું) ઘરેણું

ભરીપૂરી અ૦ [ભરવું+પૂરવું, સર૦ हिं, म भरापूरा] પૂરેપૂરી રીતે

ભરૂચ ન૦ [सं मृगुकच्छ] (સ) નર્મદા નદીના મુખ આગળ આવેલું શહેર -ચા પુ૦ એક અટક -ચી વિ૦ ભરૂચનું કે તેને લગતું (૨) ભરૂચ તરફનું (જેમ કે રૂ)

ભરૂ (-રો,-રો)સો પુ૦ [સર૦, हिं भरोसा, म भरवसा, भरोसा (सं विश्रम ?] વિશ્વાસ, ખાતરી [-આપવો=સધ્યારો કે આશ્વાસન આપવું (૨) વિશ્વાસ આપવો. -કરવો=વિશ્વાસ મૂકવો -થવો, પડવો=વિશ્વાસ કે આશા બંધાવી -મૂકવો=કોઈનો આધાર કે ખાતરી રાખવી] -સાદાર, -સાપાત્ર વિ૦ ભરોસાવાળું, વિશ્વાસપાત્ર

ભરેડી સ્ત્રી૦ ['ભરવું' 'ભરાવું' ઉપરથી] વાન, કાંતિ [-વળવી=વાન વળવાં]

ભરોઠ પુ૦ ['ભરાવું' ઉપરથી] સંતોષ

ભરોળ સ્ત્રી૦ (કા) સોટી કે બીજાથી પડતો સોળ

ભર્ગ ન૦ [सं] તેજ

ભર્તા(-ર્તા) પુ૦ [सं] સ્વામી (૨) પોષણ કરનાર

ભર્ત્રી સ્ત્રી૦ [सं] મા (૨) પોષણ કરનારી (૩) રાણી (૪) શેઠાણી

ભર્યુંપૂર્યું વિ૦ [ભરવું+પૂરવું] ભરેલું, પૂરેપૂરું, પુષ્કળ [ભર્યાપૂર્યા પહોંચવા=માગતું પૂરેપૂરું મળવું] [સમૃદ્ધ, આબાદ

ભર્યુંભાદર્યું વિ૦ [ભરવું+ભદ્ર] ખૂબ ભરેલું,

ભલકારો પુ૦ [ભલે+કાર] (કા) ભલે ભલે -વાહ વાહ -શાબાશ કહેવું તે

ભલકી સ્ત્રી૦ [सं भल्ल, भल्ली] તીર (૨) નાનો ભાલો (કા) -કું ન૦ ભાળકું, ભાલાનું પાનું-ફળ -કો પુ૦ ભાલો [ભલકા જેવું=મોટું (૨) ભાલા જેવું મોટું અને તીક્ષ્ણ]

ભલતું વિ૦ [સર૦ म, લળવું ઉપરથી ? કે ભલું ઉપરથી ?] ગમે તેવું, ઠામઠેકાણા વગરનું (૨) ફાલતુ, અચોક્કસ, અપ્રસ્તુત

ભલપણ ન૦ ['ભલું' ઉપરથી] ભલાઈ

ભલ(-લું)ભલું વિ૦ [જુઓ ભલું] કંઈ કંઈ ભલાઈ કે મોટાઈવાળું કે મહત્ત્વનું, ભારે વજનવક્કરવાળું ઉદા૦ ભલભલા કુંવારા ને ખોળાને બે બાયડી

ભલમનસાઈ સ્ત્રી૦ [ભલું+માણસાઈ, हिं भलमनसाहत, म भलमाणसाई] ભલાઈ [-દાખવવી, બતાવવી]

ભલા અ૦ [જુઓ ભલું] 'ભલા ભાઈ' કે 'ભાઈલા' એવો સંબોધનનો ઉદ્ગાર

ભલાઈ, -શ [જુઓ ભલું] સ્ત્રી૦ સારાપણું; સુજનતા (૨) નેકી, સાલસાઈ (૩) ભલા તરીકેની પ્રશંસા [ભલાશ લેવી=ભલા તરીકેનો જશ લેવો ભાઈભલાશે, ભલી ભલાશે=ભાઈ કહીને અને ભલાશ આપીને; સારાસારી રાખીને]

ભલાભલી સ્ત્રી૦ સારાસારી -લું વિ૦ જુઓ ભલભલું [ભલાભલી પૃથ્વી છે=બહુરત્ના વસુંધરા, આવડી મોટી પૃથ્વીમાં સારાં માણસોય ઘણાં હોય (૨) આવડી મોટી પૃથ્વી છે (ગમે ત્યાં જઈશ !)]

ભલામણ, -ણી સ્ત્રી૦ [સર૦ म, જુઓ ભળામણ] સિફારસ (૨) સોંપણ, ભાળવણી. ૦પત્ર પુ૦, ન૦ ભલામણનો કાગળ

ભલીબૂડી સ્ત્રી૦ [ભલું+બૂરું] સારી અથવા ખરાબ વાત, ટીકા [-ઉકેલવી=સારી યા નરસી બાબતની ચર્ચા કરવી, ટીકા કરવી. -કહેવી=સારી-નરસી વાતો સંભળાવવી (૨) ગાળ ભાંડવી]

ભલીવાર પુ૦, સ્ત્રી૦ [સર૦ म भलीवरी] સત્ત્વ, સાર, બરકત (૨) આવડત, હોશિયારી [-આવવો=(કામકાજમાં) સાર કે સારાપણું આવવું, સફળતા થવી]

ભલું વિ૦ [प्रा भल्ल (सं भद्र)] સારું (૨) માયાળુ (૩) સજ્જન (૪) પ્રામાણિક [ભલા ભાઈની પ્રીત=હું સારો તું સારો, એમ ઉપરછલી સારાશ ભલી પૃથ્વી=જુઓ ભલાભલી પૃથ્વી ભલું હશે તો=સંભવત, ઘણુંખરું ભલો આવ્યો=ઠીક આવ્યો, આવશે એમ નહોતું માન્યું ભલો ધનેતર, ભૂપ=ગમે તેવો મોટો પૈસાદાર કે સત્તાધીશ

માણસ; મોટો માંધાતા ભલાની દુનિયા નથી = દુનિયા એવી છે કે ભલાને દુઃખ પડે] ૦ભલું વિ૦ જુઓ ભલભલું
ભલે અ૦ ['ભલું' ઉપરથી; સર૦ હિં.] ઠીક, સારું, અસ્તુ. [ભલે પધાર્યા!=ઠીક થયું, જે આવ્યા (સ્વાગત કરતા વપરાય છે)] ૦ભલે અ૦ ઠીક ઠીક, બહુ સારુ. ૦રું વિ૦ ભલુ (૫)
ભલ્લ પુ૦, ન૦ [સં] ભાલો (૨) રીછ
ભલ્લુ(-લ્લૂ)ક પુ૦, ન૦ [સં] રીછ
ભવ પુ૦ [સં]સંસાર(૨)જન્મ(૩) જન્મારો(૪) [સં.]મહાદેવ.[-બગડવો,બળવો = સંસાર બગડવો, જીવન ધૂળ મળવુ, જન્મ એળે જવો **ભવની ભાવટ ભાગવી**=જિંદગીભરની જંજાળ દૂર થવી **એક ભવમાં બે ભવ કરવા**=પતિ પ્રત્યે બેવફાઈ કરવી (૨) ધર્માંતરથી કે અનીતિથી કુલાચાર તોડવો (૩) બીજુ લગ્ન કરવુ (સ્ત્રીએ) **-સુધારવો** =જિંદગી સુધરવી; જીવનમા કંઈક ઉપયોગી કે મહત્ત્વનો અર્થ સરવો **-હારી છૂટવું** =જિંદગીભરની પીડા વેઠવી.] ૦ચક્ર ન૦ સંસારરૂપી ચક્ર ૦તાણુ સ્ત્રી૦ પુનર્જન્મ માટેની તૈયારી(૨)ઐહિક વસ્તુઓની વાંછના ૦તારણુ વિ૦સંસારમાંથી તારનાર. ૦તૃષ્ણા સ્ત્રી૦ સારા ભવની — સારા લોકમા જન્મવાની તૃષ્ણા (૨) સંસારની વાસના
ભવતી સ્ત્રી૦ [સર૦ સં., म भवति-न-भवति] વાદવિવાદ, તકરાર(૨)[સં.] ઝેર ઠીધેલુ બાણ
ભવતી સ્ત્રી૦ [સં.] આપ, તમે
ભવદીય વિ૦ [સં] આપનું
ભવન ન૦ [સં] રહેઠાણ; મકાન(૨) અસ્તિત્વ. [-ઠેકાણે હોવું=મગજ કે યાદદાસ્ત દુરસ્ત હોવાં.]
ભવભૂતિ પુ૦ [સં] (સં) એક સંસ્કૃત કવિ.
ભવસાગર, ભવસિંધુ પુ૦ [સં] સંસારરૂપી સમુદ્ર; સાગર જેવો આ સંસાર
ભવાઈ સ્ત્રી૦ [સં. भव=શંકર, भवा=પાર્વતી –ઉપરથી કે भाव=નટ ઉપરથી, સર૦ म] હલકા પ્રકારનુ એક જાતનું નાટક (૨) [લા.] ફજેતી [**ભૂંગળ વિનાની ભવાઈ**=ખાલી ભવાડો, ફજેતી.]
ભવાટવિ(-વી) સ્ત્રી૦ [સં.] સંસારરૂપી વન
ભવાડો પું૦[જુઓ ભવાઈ; સં भटवाद ?]ફજેતો. [**નાગો ભવાડો**=નકામી ફજેતી.]
ભવાની સ્ત્રી૦ [સં] (સં) પાર્વતી
ભવાબ્ધિ (-ર્ણવ) પુ૦[સં.] સંસારરૂપી સમુદ્ર
ભવા(-વૈ)યો પુ૦ [જુઓ ભવાઈ] ભવાઈનો નટ (૨)[લા.] નિર્લજ્જ કે ફજેતી કરે એવો માણસ
ભવિક વિ૦ [સં.] લાભદાયી, ઉપયોગી (૨) સુખી; આબાદ (૩) ન૦ આબાદી, કલ્યાણ
ભવિતવ્ય વિ૦ [સં] ભવિષ્યમાં થનારું (૨) ન૦ ભવિષ્ય ૦તા સ્ત્રી૦ નસીબ
ભવિષ્ય વિ૦ [સં] આવતા કાળનું (૨) ન૦ નસીબ (૩) દોલત, વારસો (૪) ભવિષ્યકાળ. [**-આપી દેવું**=ભારે મોટી રકમ કે કીમતી વસ્તુ આપી દેવી (પ્રશ્નાર્થમાં નિષેધ બતાવે છે) **-કહેવું, વર્તવું**=નસીબની વાત કહી બતાવવી. **-ખાવું**=વારસો ભોગવવો. **-થવું** =(કા) મરી જવું **-બંધાવવું**= ભવિષ્ય આપી દેવું] ૦કાલ(-ળ) પું૦ આવનાર સમય (૨)[વ્યા.] ક્રિ૦નો એક કાળ. ૦કૃદંત ન૦ [વ્યા.] ભવિષ્યકાળસૂચક કૃદંત ૦વ્ વિ૦ બનનારું; ભવિષ્યનુ. ૦વાણી સ્ત્રી૦ ભવિષ્ય ભાખતી વાણી. ૦વાદી પુ૦ભવિષ્ય કહેનાર. ૦વેત્તા પુ૦ ભવિષ્ય જાણનાર
ભવી સ્ત્રી૦ +ભવિષ્ય (૨) ભવાઈ
ભવું ન૦ [अप भउहा (सं भ्रू)] ભમ્મર. [**ભવાં ચડાવવાં**=ગુસ્સે થવું.]
ભવૈયો પુ૦ જુઓ ભવાયો
ભવોભવ અ૦ [જુઓ ભવ] ભવે ભવે; દરેક જન્મમાં
ભવ્ય વિ૦ [સં] પ્રૌઢ; ગૌરવશાળી, પ્રભાવશાળી (૨) મોક્ષનુ અધિકારી (જૈન) (૩) ભવિષ્ય. ૦તા સ્ત્રી૦
ભશ(-સ)કો પું૦ [मागधी सुरका, दे. मुक्खा (सं. बुभुक्षा), સર૦ म. भस=જમણ, हिं भष =ભોજન] ઇચ્છા; ભારે આતુરતા
ભસ સ્ત્રી૦ [सं भूयिष्ठ ?] લીલાલહેર (૨) ન૦ +[प्रा भस्स (सं. भस्मन्)] રાખ, ભસ્મ
ભસકું ન૦ [જુઓ ભસ] વરસાદનું નાનું ઝાપટું

ભસવું અ૦ક્રિ૦ [પ્રા भस (સં भष्)] કૂતરાનું બોલવું (૨) [લા.] નકામો બકવાટ કરવો

ભસ્તું ન૦,-સ્તો પુ૦[સં भस्त्रा =ધમણ, સર૦ બિસ્તી] પેટ (૨) ચામડાની થેલી (૩) [ફા વહિશ્ત, સર૦ हिं भिश्त] દખનું

ભસ્મ સ્ત્રી૦ [સં] રાખોડી (૨) યજ્ઞની કે મંત્રેલી રાખ (૩) ધાતુની વૈદકીય રાખ, માત્રા [-કરી દેવું, કરી નાખવું] ૦ક વિ૦ બાળીને ભસ્મ કરી દે એવું (૨) પુ૦ ખાય તેટલું બળી જાય-ગુણ ન દે એવો પેટનો એક રોગ. ૦ગ ધા સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) એક જાતનું અત્તર ૦સાત્ અ૦ રાખોડીરૂપ -સ્માવશેષ વિ૦ [+ अवशेष] રાખોડીના રૂપમાં બાકી રહેલું, નાશ પામેલું -સ્માસુર, -સ્માંગદ પુ૦ (સં) [+ असुर, अगद] એક રાક્ષસ. -સ્મીભૂત વિ૦ [સં] ભસ્મ બનેલું

ભળ સ્ત્રી૦ ['ભળવું' ઉપરથી] ભળી જવું તે (૨) પ્રથમ મળતા થતો સંકોચ [-ભાગવી = શરમ તૂટવી.]

ભળકડું ન૦ [સર૦ મ मल्या = પ્રભાત] (કા.) જુઓ ભરભાંખળું -ડિયો પુ૦(સં)સવારે દેખાતો તેજસ્વી ગ્રહ, શુક્ર

ભળકિયું ન૦ [સં. भद्र, પ્રા भल्लय? કે 'ભાળવું' ઉપરથી?] બાળકના કાંડાનું દર્શનિયું, ભડકિયું

ભળકુ(-ફૂ)ડું વિ૦ ['ભળવું' ઉપરથી, સર૦ મ भल्ल] ભોળું; નિખાલસ

ભળકું વિ૦ ['ભળવું' ઉપરથી] મળતાવડું (૨) ન૦ [સં भल्लक; પ્રા भल्लय] ભાલો, ભલકું

ભળફૂડું વિ૦ જુઓ ભળકુડું

ભળતું વિ૦ ['ભળવું' ઉપરથી] ભળી જાય-મળતું આવે એવું (૨) જુઓ ભલતું

ભળભળિયું વિ૦ જુઓ ભડભડિયું

ભળભાંખળું ન૦ જુઓ ભરભાખળું

ભળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભેળવવું (પ્રા मेल, સં मेल्य्)] ભેગું મળી જવું (૨) અમુકના જેવા હોવું, મળતું આવવું (૩) [?] ઝોળવું, ધાવણ ઓકવું (બાળકે)

ભળામણ(-ણી) સ્ત્રી૦ જુઓ ભલામણ (૨) ['ભળાવવું' ઉપરથી] ભળાવવું તે, સોંપણ

ભળાવવું સ૦ ક્રિ૦ [પ્રા मल्लाविअ (સં मल्)] ભલામણ કરવી (૨) સોંપવું (૩) ઢોરને ગોવાળમાં ભળતું કરવું

ભંગ પુ૦ [સં] તૂટવું કે ભાગી પડવું તે (૨) તોડવું તે (૩) નાશ (૪) વિઘ્ન (૫) વાંક, વળાંક [-પડવો = વિઘ્ન થવું, તૂટવું, બગડવું. -પાડવો = વિઘ્ન કરવું, અટકાવવું]

ભંગ સ્ત્રી૦ [સં] ભાંગ ૦ડ વિ૦ભાંગનો વ્યસની ૦ડખાઉ ન૦ભાંગનું પીઠું -ગી વિ૦ ભંગડ

ભંગડો પુ૦ જુઓ ભંગિયો (તુચ્છકારમાં) -ડી સ્ત્રી૦ ભંગિયા કે ભંગિયાની સ્ત્રી

ભંગાણ ન૦ [ભાંગવું, ભંગાવું ઉપરથી] ભંગ (૨) તૂટ [-પડવું]

ભંગાર પુ૦ ['ભંગ' પુ૦ ઉપરથી] ભાંગેલાં વાસણ કે બીજો સરસામાન -રો પુ૦ભંગાર ખરીદી લેનાર [કર્મણિ અને પ્રેરક

ભંગાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'ભાંગવું'નું

ભંગિ(-ગી) સ્ત્રી૦ [સં] વ્યંગ, વાચાની ચાતુરી (૨) રીત, ઢબ (૩) અંગોનો મરોડ (૪) પગથિયું

ભંગિયો પુ૦ [ભંગી પરથી] બહોરવાનું કામ કરનાર જાતનો માણસ [ભંગિયાને જા! =હલકામાં હલકા ઠેકાણે નાતરું કર! (૨) ઢીસતી રહે!] -યણ સ્ત્રી૦ ભંગડી

ભંગી વિ૦ [સં] ભંગડ (૨) પુ૦ [સર૦ हिं] ભંગિયો (૩)સ્ત્રી૦ જુઓ ભંગિ ૦જંગી વિ૦ ભંગડ (૨) ઢંગધડા વગરનું [અસ્થાયી

ભંગુર વિ૦[સં] ભાગી જાય એવું(૨)નાશવંત,

ભંગોરું ન૦ [સર૦ हिं भगुरा]એક જાતનું ઘાસ

ભંજક વિ૦ [સં] ભાગનાર; ટાળનાર -ન ન૦ ભાગવું તે (૨) નાશ (૩) વિ૦ ભંજક જેમ કે, પરદુઃખભંજન -વું સ૦ ક્રિ૦ [સં भञ्ज्] ભાંગવું (પ)

ભંજાડ પુ૦ [સં भञ्ज् પરથી] ભાંગફોડ, વિનાશ

ભટ(-ઠ) ન૦ ઘાસ પર થતું એક કાંટાળું બીજ (એ લૂગડે ચોટી જાય છે)

ભઠિયો પુ૦ જુઓ ભટ

ભડક [પ્રા मडग] ભોંયરું (૨) સ્ટીમરમાં ફાળકાની ફરતે આવેલી ત્રીજા વર્ગના

મુસાફરોની જગા. -કિયું ન૦ નાનું ભોંયરું
ભંડાર પું૦ [प्रा. (सं. भाण्डागार), સર૦ हिं., म.] ધનધાન્ય વગેરે ભરી રાખવાની જગા (૨) ખજાનો; સંગ્રહ (૩) વહાણના તૂતકની નીચેનો ભાગ (૪) દુકાન જેમ કે, ખાદી-ભંડાર, સ્વદેશી ભંડાર. ૦વું સ૦ક્રિ૦ ભંડારમાં મૂકવું (૨) છુપાવવું -રિયું ન૦ ભીંતમાં બારણાવાળો ગોખલો (૨) ગાડા નીચેની પેટી જેવી ગોઠવણ (૩) ઘરમાં ઓરડાની પાછળનો નાનો ખંડ -રી પું૦ ખજાનચી (૨) કોઠારી (૩) એક અટક (૪) [સર૦ म.] તાડી અને દારૂ ગાળવાનો ધંધો કરનારી એક જાતનો માણસ -રો પું૦ [સર૦ हिं., म. भंडारा] ગામ કે નાતના તમામ માણસોને અપાતું જમણ (૨) સાધુઓનું જમણ
ભંડોળ ન૦ [प्रा. भंड (सं. माण्डय्)=એકઠું કરવું, સર૦ म. भांडवल] ભેગી કરેલી કોઈ પણ મૂડી. -ળિયું વિ૦ ખજાનાને કે ભંડોળને લગતું (૨) સૌના વાપરવું; મિશ્ર -ળિયો પું૦ ભંડોળવાળો માણસ
ભંપાડું વિ૦ [ભમ (જાડું)+પાડું ? સર૦ म. भवाळ] પાડા જેવું જાડું
ભંપોલ(-ળ) વિ૦ [ભમ+પોલું; સર૦ પોલું-ભમ] અંદરથી પોલું, બોદું
ભંભલી સ્ત્રી૦ [दे. भंभा=ભેરી (તેના જેવો ઘાટ)] (કા) સાંકડા મોની બદામના ઘાટની બતક
ભંભારવ પું૦ [सं.] ગાય, બળદનો અવાજ (૨) મોટો પોલો લાગતો અવાજ
ભંભેરવું સ૦ક્રિ૦ ['ભેરવવું' ઉપરથી; સર૦ हिं. भभरना (हिं. भभेरि=ડર)] ભંભેરણી કરવી. -ણી સ્ત્રી૦ સાચાજૂઠા, ખોટી ઉશ્કેરણી
ભંભો પું૦ [જુઓ ભંભલી] પાણી રાખવાનું માટીનું વાસણ [ફાંફાં મારવાં
ભંભોળવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ ફંફોળવું] શોધવું;
ભા સ્ત્રી૦ [सं] કાંતિ; તેજ
ભા પું૦ ['ભાઈ' ઉપરથી] વડીલ માટે સંબોધન (૨) દાદા, બાપ કે મોટાભાઈ [-પાસે જવું= મરી જવું]
ભાઈ પું૦ [प्रा. भाइ (सं. भ्रातृ)] ભાઈયો; સહોદર (૨) કાકા, મામા, માસી વગેરેનો દીકરો (૩) કોઈ પણ માણસ માટે વિવેક-યુક્ત સંબોધન. ૦બાપા પું૦ બ૦વ૦ 'ભાઈ, બાપા' એવી નમ્ર વિનવણી ને આજીજી-સૂચક શબ્દો. [-કરવા=કાલાવાલા કરવા. (૨) નરમાશથી-સમજાવીને કામ લેવું.] ૦ચારો પું૦ ભાઈ જેવું વર્તન, દોસ્તી. ૦જી પું૦ જેઠ ૦દાવો પું૦ ભાઈ તરીકેનો હકકે સંબંધ ૦બીજ સ્ત્રી૦ કારતક સુદ બીજ. ૦ભાંડુ ન૦બ૦વ૦ એક માબાપનાં છોકરા. ૦બંધ પું૦ મિત્ર. ૦બંધી સ્ત્રી૦ મિત્રાચારી. ૦લો પું૦ ભાઈ (લાડમાં) (૨) નાનો છોકરો. ૦શ્રી પું૦બ૦વ૦ (લખાણમાં) વિવેકનું સંબોધન ૦સલામ સ્ત્રી૦ 'ભાઈ, સલામ' એમ કહીને નમ્ર વિનવણી અને આજીજી [-કરવી.] ૦સંગ પું૦ બ૦વ૦ [+સિંહ ?] બચ્ચાજી, બેટમજી (તુચ્છકારમાં). ૦સાહેબ પું૦ બ૦વ૦ મોટા ભાઈ ! સાહેબજી ! [-કહેવા, કહેવડાવવા =તોબા પોકારવી, પોકારાવવી; હાર્યા કહેવું કે કહેવરાવવું.]
ભાઉ પું૦ [प्रा., म (सं. भ्रातृ)] ભાઈ. ૦સાહેબ પું૦ [म] પેશ્વાઈનો એક ઇલકાબ
ભાએ(-ય,-યે)ગ ન૦ + જુઓ ભાગ્ય (૫)
ભાકઠ વિ૦ [સર૦ म; જુઓ બાખડું] વાંઝિયું (૨) દૂધ દેતું બંધ થયેલું, ઊંચી ગયેલું. ૦કથા સ્ત્રી૦ અશક્ય વાત
ભાખર(-રો) પું૦[સર૦ म भाकर, (सं भ्रस्ज्= શેકવું ઉપરથી] મોટો જાડો રોટલો -રી સ્ત્રી૦ જાડી કઠણ રોટલી [કહેવું
ભાખવું સ૦ક્રિ૦ [सं भाष्] બોલવું (૨) ભવિષ્ય
ભાખા સ્ત્રી૦ + ભાષા
ભાગ પું૦ [सं.] અંશ; હિસ્સો (૨) પુસ્તકનો હિસ્સો ઉદા૦ ભાગ પહેલો (૩) ભાગાકાર (ગ) [-કાઢી નાખવો=ભાગિયા મટવું. -ચાલવો=(ગ.) ભાગી શકાવું ઉદા૦ ૨૦ની સંખ્યાનો પાંચ વડે ભાગ ચાલશે.-પડવો= વહેંચાવું; કશાનો હિસ્સો થવો. -રાખવો= કોઈ કામધંધામાં ભાગિયા તરીકે જોડાવું, ભાગિયા બનવું] ૦ચિહ્ન ન૦ ભાગાકારનું

(+) ચિહ્ન (ગ.) ૦બટાઈ સ્ત્રી૦ [हिं बाटना (सं वट्)] મહેસૂલ તરીકે ખેતીની ઊપજનો ભાગ આપવો તે ૦લું વિ૦ ભાગેલું, તૂટેલું (૨) ખોખરુ, ફાટવાળુ (માટીનું વાસણ) [ભાગલા પગ = નાઉમેદી, નિરાશા ભાગલાં હાડકાં=હરામ હાડકાં, આળસુપણુ હાથપગનું ભાગલુ = આળસુ, ઢીલુ ભાગલે પગે=ડરતાં ડરતાં (૨) નિરાશ થઈને.] ૦લો પુ૦ ભાગ, ટુકડો [ભાગલા પાડવા = ભાગ કરવા] (૨) માતાના નૈવેદ્યનો થાળ

ભાગવત વિ૦ [सं] ભગવાનને લગતુ (૨) ન૦ (સં) અઢાર પુરાણોમાંનું એક

ભાગવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભાંગવુ] તૂટવુ, કકડા થવા, નાશ પામવુ (૨) દૂર થવુ (જેમ કે ભો ભાગવો) (૩) દેવાળુ કાઢવું (જેમ કે પેઢી ભાગી) (૪) [સર૦ हिं भागना] નાસવું (૫) સ૦ ક્રિ૦ કકડા કરવા, તોડવું (૬) લૂટીને પાયમાલ કરવું (જેમ કે ગામ) (૭) અદા ન કરવું, પાછું ન વાળવું (જેમ કે ઋણ, વ્યાજ) (૮) ભાગ કરવા, ભાગાકાર કરવો (ગ) (૯) [सं भज्] વણવું (દોરડુ) [ભાગી જવુ = નાસી જવુ (૨) તૂટી જવુ ભાગી રાત=પાછલી રાત, મધ્યરાત્રિ પછીનો સમય.]

ભાગળ સ્ત્રી૦ જુઓ ભાગોળ -ળિયો પુ૦ દુકાનદાર (૨) ભાગોળનો-શહેરના દરવાજાનો કારકુન [રકમ (ગ.)

ભાગાકાર પુ૦[सं] ભાગવું તે કે તેથી આવતી

ભાગાડ પુ૦ ઢોરનો હાડકાંવાળો ભાગ(પૂઠનો?)

ભાગાનુબંધ ન૦[सं] પૂર્ણાંક સહિત અપૂર્ણાંક આંકડો (ગ) [નાસાનાસ

ભાગાભાગ(-ગી) સ્ત્રી૦ ['ભાગવુ' ઉપરથી]

ભાગિયુ વિ૦['ભાગ'ઉપરથી] ભાગીદાર -યણ સ્ત્રી૦ ભાગીદાર સ્ત્રી -યો પુ૦ ભાગીદાર

ભાગીદાર પુ૦ [ભાગ + फा दार] ભાગવાળો, હિસ્સેદાર (૨) ગોઠિયો, સાથી -રી સ્ત્રી૦ ભાગીદારપણુ , પતિયાળુ

ભાગીરથી સ્ત્રી૦ [सं] (સ) ગગા નદી

ભાગુ વિ૦ ['ભાગવુ' ઉપરથી] મહેનતથી કટાળનારુ, આળસુ (૨) મુશ્કેલ; મહેનતનું

ભાગ્યું વિ૦ ['ભાગ' ઉપરથી] -ને કારણે, લીધે ઉદા૦ દુ ખ ભાગ્યા ઠરો નહિ

ભાગેડુ પુ૦ [ભાગવુ ઉપરથી] નાસી જનાર

ભાગોવડ વિ૦['ભાગ' ઉપરથી] વચલા વાંધાનું

ભાગોળ સ્ત્રી૦ [સર૦ सं आ-भोग, म भागणी =વાવ્યા વિના રાખેલો ભાગ] શહેરના કોટનો દરવાજો (૨) ગામનું પાદર (૩) બજાર, ચકલું [ભાગોળ જેવુ = પહોળુ, વકાસેલુ (મોં) ભાગોળે જવુ = ઝાડે ફરવા જવું ભાગોળે દીવા કરવા = બધે જાહેર કરવુ]

ભાગ્ય ન૦ [सं] નસીબ [-ઊઘડવું, ફળવુ =ભાગ્યવાન-સુખી થવુ -ફરવું = દુર્ભાગ્યની દશા બદલાઈને સારી દશા શરૂ થવી, સુખ-પ્રાપ્તિ થવા લાગવી. -ફરી વળવુ, -ફૂટવું = અવદશા થવી] ૦વશાત્ અ૦ નસીબજોગે. ૦વ ત, ૦વાન, ૦શાળી વિ૦ નસીબદાર ૦હીન વિ૦ કમનસીબ

ભાગ્યુતૂટ્યુ વિ૦ [ભાગવું + તૂટવુ] ભાગેલું-તૂટેલું (૨) સળગ કે અટક્યા વગર નહિ એવું, તૂટક

ભાગ્યે અ૦ [सं] કદાચ, કવચિત્

ભાચરો પુ૦ [સર૦ म भाचर = ભઠ્ઠી] એક માટીનું વાસણ [ભાચરા જેવુ = મોટુ, પહોળુ ને બેડોળ]

ભાજક પુ૦ [सं] ભાગનાર સ ખ્યા (ગ)

ભાજન ન૦ [सं] વાસણ, પાત્ર (૨) (સમાસને અંતે) આધારસ્થાન, અધિકારી, એવો અર્થ બતાવે છે ઉદા૦ દયાભાજન

ભાજવુ અ૦ક્રિ૦ (૨) સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ભાંજવુ

ભાજી સ્ત્રી૦ [प्रा भज्जिआ, સર૦हिं , म] શાક લાયક કુમળા છોડ કે તેનું શાક ૦ખાઉ વિ૦ ભાજી ખાનારુ (૨)[લા]તાકાત વગરનું ૦પાલો પુ૦ ભાજી પાલો વગેરે ૦મૂળા પુ૦ બ૦વ૦ મૂળો અને તેવી ભાજી(૨)[લા] તુચ્છ-લેખામાં ન લેવા જેવી વસ્તુ [ભાગવાની રકમ

ભાજ્ય વિ૦ [सं] ભાગી શકાય તેવુ (૨) ન૦

ભાટ પુ૦ [सं , प्रा भट्ट, સર૦ हिं , म] રાજાઓના ગુણગાન ગાનાર એક જ્ઞાતિનો માણસ.

(૨) [લા] ખુશામતિયો. ૦ડી સ્ત્રી૦ ભાટણ (તિરસ્કારમાં). ૦ણ સ્ત્રી૦ ભાટ કે ભાટની સ્ત્રી ૦વેડા પું૦ બ૦ વ૦ ભાટની પેઠે અતિશયોક્તિથી વખાણ કરવાં તે -ટાઈ સ્ત્રી૦ ભાટનું કામ-પદ (૨) ભાટવેડા

ભાટિયો પુ૦ [સં. भट्ट પરથી; હિં भाटिया, મ. भाटया] એ નામની એક જ્ઞાતિનો માણસ (૨) [સં भाट = ભાડું; અથવા ભાઠું ઉપરથી?] દૂધ વેચનાર, ઘાંચી (૩) કાછિયો (ગામડામાં). -યણ સ્ત્રી૦ભાટિયાની કે ભાટિયા જ્ઞાતિની સ્ત્રી

ભાઠ સ્ત્રી૦, -ઠું ન૦[પ્રા. मट्ठ (સં. मृष्ट)]ચામડી છોલાઈ પડેલું ચાંદું

ભાઠું ન૦ [સર૦ હિં. भाठ; હિં., મ भाट, સર૦ દે मट्ठी = ધૂળ વિનાની સપાટ જમીન] નદીકાંઠાની રેતાળ જમીન (૨) છીછરા પાણીવાળી જગા (૩) શેરડીનો મૂળવાળો કકડો(૪)જુઓ 'ભાઠ'માં (૫) કપડા પર પડેલો ચીકટો કે સહેલાઈથી ન ધોવાય તેવો ડાઘ

ભાઠેલો પુ૦અનાવિલ બ્રાહ્મણનો એક પેટાભાગ

ભાડ સ્ત્રી૦[દે] અનાજ શેકવાની ભઠ્ઠી (૨) ભાડભૂંજાનું કર્યેડું(૩)મોટો કૂવો(૪)[સં भाटि] વેશ્યાઓની દલાલી કે ભડવાઈની કમાઈ ૦ભૂંજણ સ્ત્રી૦ [+ ભૂંજવુ પરથી] ભાડભૂંજાની સ્ત્રી ૦ભૂંજો પુ૦ ભઠ્ઠીથી ધાણીચણા ઇ૦ શેકવાનો ધંધો કરનાર

ભાડવાત પુ૦ ['ભાડુ' ઉપરથી] જુઓ ભાડૂત

ભાડાખત ન૦, **ભાડાચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ [ભાડુ + ખત, ચિઠ્ઠી] ભાડા સંબંધી દસ્તાવેજ

ભાડિયો પુ૦ ['ભાડ' ઉપરથી] અનાજ શેકવાનું કાણાવાળું હાલ્લું

ભાડું ન૦ [સં भाटक, પ્રા भाडय, હિં भाडा, મ भाडें] કોઈ પણ વસ્તુ વાપર્યા બદલ આપવાનું નાણું [ભાડાની વહેલ = [લા.] ગમે ત્યારે ઉલાળી મેલાય — તજી દેવાય તેવી વસ્તુ ભાડાનું ઘર=[લા] પોતાની ન હોવાથી ગમે ત્યારે પાછી સોંપવી પડે તેવી વસ્તુ ભાડું ભરવું = ભાડા તરીકે આપવુ ભાડે આપવું =ભાડાની રકમ લઈ વાપરવા આપવુ ભાડે રાખવું,લેવું = ભાડુ આપી વાપરવા રાખવુ]

-ડૂત પુ૦ ભાડે રહેનાર. -ડૂતી વિ૦ ભાડે રાખેલું(૨)પૈસા ખાતર કામ કરતુ, 'મર્સિનરી'

ભાણ પુ૦ [પ્રા (સં भानु)] સૂર્ય (૨) [સં] નાટકનો એક પ્રકાર, જેમાં એક પાત્ર જ રંગભૂમિ પર આવે છે

ભાણાવહેવાર પુ૦ [ભાણું + વહેવાર] સાથે બેસી જમવાનો સંબંધ, રોટીવહેવાર

ભાણાભેદ પુ૦, **ભાણાંતર** ન૦ ભાણું પીરસવામાં ફરક-પક્ષપાત [ભાણાભેદ કરવો, રાખવો. ભાણાંતર કરવું.]

ભાણિયો પું૦ જુઓ ભાણેજ (૨) [લા] વીંઢાળવી પડે એવી વસ્તુ-સોગાત

ભાણી સ્ત્રી૦ જુઓ ભાણેજી

ભાણું ન૦ [પ્રા भाण, भायण (સં. भाजन); મ भाणें] પીરસેલી થાળી [ભાણાં ઉપરથી ઉઠાડવુ = જમતા જમતા ઉઠાડવુ (૨) ગુજરાનના સાધન ઝૂટી લેવાં. ભાણામાં ધૂળ નાખવી = ખાણું ખરાબ કરવુ; ચાલતા ગુજરાનને નુકસાન કરવુ ભાણાં ખડખડ = જમતી વખતે કંકાસ (૨) ઠાલાં ભાણાં ખખડવાં -ગરીબાઈને લીધે ભૂખમરો ભાણું માંડવું = ખાવાનું પીરસવુ (૨) ખાવા બેસવું.]

ભાણેજ પુ૦ [પ્રા भाइणेज्ज (સં भागिनेय); હિં भानजा, મ. भाचा] ભાણો, બહેનનો દીકરો. ૦વહુ સ્ત્રી૦ ભાણેજની વહુ -જાં ન૦ બ૦ વ૦ બહેનના છોકરા -જી સ્ત્રી૦ બહેનની છોકરી, ભાણી

ભાણો પુ૦ [જુઓ ભાણેજ] ભાણિયો

ભાત પુ૦[પ્રા भत्त(સં भक्त), હિં, મ.]રાંધેલા ચોખા (૨) ભાતુ (કામગીરીની જગા ઉપર લઈ જવાનું) (૩) પુ૦, ન૦ હાગર ૦ખાઉ વિ૦ વધારે પ્રમાણમાં ભાત ખાનારું(૨)[લા.] ઢીલુ, પોચુ. ૦લું ન૦ (કા) ગરમ રોટલો, દૂધ, ઘી વગેરેનું સવારનું ભોજન. -તિયું ન૦ ભાત કાઢવાનો તાવેથો કે ઝારો (૨) ભાત ઓસાવવાનો કાણાવાળો ટોપલો(૩)એક પક્ષી -તું(-થુ) ન૦ મુસાફરીમાં સાથે લીધેલું ખાવાનું (૨) ભથ્થું [બાંધવું, બંધાવવું]

ભાત (ત,)સ્ત્રી૦[પ્રા. भत्ति (સં. भक्ति) હિં.भांति]

વેલ બુટ્ટીવાળી છાપ(૫) રીત, પ્રકાર [–ઊઠવી, પડવી = છાપ ઊઠવી, આકૃતિ છપાવી –પાડવી = આકૃતિ પાડવી (૨) નોખુ તરી આવવુ (૩) ઠોક દઈ – નિંદા કરી હલકુ પાડવું] ૦ભાતર્લું, –તીગર(–ળ), –તીલુ વિ૦ રંગબેરંગી, તરેહવાર

ભાથી,–થિયો પુ૦ ['ભાથો' પરથી] બહાદુર લડવૈયો –થિયા દાદા પુ૦ બ૦ વ૦, ૦ખતરી પુ૦ (સ) સાપ, વીછી વગેરેનુ ઝેર ઉતારવા જેની આણ દેવાય છે તે દેવપુરુષ

ભાથું નઃ જુઓ ભાત (૨) [જુઓ ભાથો] બાણ રાખવાની કોથળી

ભાથો પુ૦ [दे भत्थ, भत्था (सं भस्त्रा), हिं भाथा, म भाता] બાણ રાખવાની કોથળી(૨) ધમણ (૩) રાંધવાનો સામાન રાખવાની થેલી

ભાદરવો પુ૦ [सं भाद्रपद, प्रा० भाद्दवअ; हिं भादों, म भादवा, भादवड] પુ૦ વિક્રમ સવતનો અગિયારમો માસ [ભાદરવાની ભેંસ = સારી પેઠ ખાઈ પી મસ્ત થયેલી વ્યક્તિ ભાદરવાનો ભીંડો = થોડા વખતની મોટાઈથી છકી ગયેલી વ્યક્તિ]

ભાદ્રપદ પુ૦[सं] ભાદરવો. –દા સ્ત્રી૦ પચીસમું અને છવ્વીસમું નક્ષત્ર (પૂર્વા અને ઉત્તરા)

ભાન ન૦ [सं] શુદ્ધિ, હોશ (૨) સ્મરણ (૩) સમજ; અક્કલ (૪) કલ્પના, ભાસ (૫) સાવચેતી, કાળજી [–આવવું, થવું = શુદ્ધિમાં આવવુ (૨) યાદ આવવું (૩) સમજ પડવી. –કરાવવું = ભાન થાય એમ કરવું] ૦ભૂલુ વિ૦ ભાન ભૂલેલું

ભાબાપાપણુ ન૦ [ભા (ભાઈ) + બાપા + પણુ] (કા) ભાઈબાપા કરવા તે

ભાનુ પુ૦ [सं] સૂર્ય. [એક નામ ૦મતી સ્ત્રી૦ (સ)

ભાભી સ્ત્રી૦ [प्रा भाउज्जाश्या(सं भ्रातृ+जाया), સર૦ हिं., म भावी] ભાઈની સ્ત્રી ૦જી સ્ત્રી૦ ભાઈજીની પત્ની, જેઠાણી(૨)ભાભી (માનાર્થે)

ભાભુ સ્ત્રી૦ [સર૦ ભાભી] બાપની મા (૨) ભાભી (૩) મોટા કાકાની વહુ

ભાભો પુ૦ ['ભા' ઉપરથી, સર૦ म. भावडा, भाव्या] કણબી (૨)-જડસો [ભાભા પાડળી [સર૦ म] = અશક્ત ને બાયલો પુરુષ. ભાભા ભૂત = જડસુ, મૂર્ખ]

ભામ પુ૦ ચામડા ઉપરનો વેરો (૨) [જુઓ ભમ; સર૦ म भाव] + ભ્રમ [પ.] (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ ભામા

ભામટો પુ૦ ['ભમવુ' ઉપરથી, સ૦ म भामटा, हिं भामतीय] રખડેલ, ઉઠાવગીર, ભમતો ચોર

ભામણાં ન૦બ૦વ૦ [प्रा भामण (सं भ्रमण)= (હાથ) ફેરવવા તે પરથી] ઓવારણાં [–લેવાં]

ભામા સ્ત્રી૦ [सं] ભામિની

ભામાં ન૦ બ૦ વ૦ ['ભમવું' ઉપરથી] ફાંફાં(૨) [प्रा भाम, भमाड (सं भ्रमय्)] પાખડ (૩) ભ્રમણા, વહેમ

ભામિની સ્ત્રી૦ [सं] સ્ત્રી (૨) રૂપાળી જુવાન સ્ત્રી (૩) કામાતુર કે ક્રોધે ભરાયેલી સ્ત્રી

ભામું ન૦ ['ભ્રમ' ઉપરથી; સર૦ म भाव] ખોટો વહેમ, ગાંડપણ –મો પુ૦ભ્રમણા, મોહ

ભાય(–યો)ગ ન૦ [प्रा भाअ (सं भाग)] + ભાએગ, ભાગ્ય (પ)

ભાયડો પુ૦ ['ભાઈ' પરથી, સર૦ हिं भाय] પુરુષ (૨) પતિ. [ઊભે, છતે ભાયડે = ભાયડો જીવતો હોવા છતા (સ્ત્રીએ નાતરે જવું)]

ભાયાત પું૦ ['ભાઈ' ઉપરથી] પિત્રાઈ (૨) રાજાનો પિત્રાઈ –તી વિ૦ ભાયાતને લગતું

ભાયો પુ૦ ['ભાઈ' ઉપરથી] ભાઈ (લાડમાં)

ભાર પુ૦ [सं] વજન (૨) ચોવીસ મણનું વજન (૩) ૨૦૨૧૭૪૦૦૦ની સખ્યા (૪) વીસ તોલાનું કે એક તોલાનું વજન(૫)અપચો, અજીર્ણ (૬) [લા] જવાબદારી (૭) વિસ્તાર (૮) વજન; વકર, વટ (૯) આભાર, પાડ (૧૦) અમુક તોલ જેટલું તે ઉદા૦ પૈસાભાર રતિભાર (૧૧) (ઘણુ ખરુ પુ૦ બ૦વ૦) ગજુ, ગુ નાશ ઉદા૦ તારા તે બોલવાના શા ભાર? (૧૨) ગ્રહ, દશા કે મ તરજતરની અસર (૧૩) જથો, સમૂહ. [–આવવો = બોજો લાગવો (૨) તકલીફ પડવી –ઉપાડવો = બોજો કે જવાબદારી ઉઠાવવા. –કરવો = વજન – બોજ નાખવો –ખોવો, ગુમાવવો = વટ, વકર ખોવાં, હલકા પડી જવુ –ચડવો

=અસર પડવી (૨) પાડ ચડવો; અહેશાન ચડવું -છાંડવો=માન ઊતરી જવું -જવો =ભાર ખોવો,હલકા પડવું. -તાણવો=બોજો કે જવાબદારી ઉપાડવા -પડવો=જુઓ ભાર આવવો -ભરવો=જુઓ ભાર લાદવો -ભાગવો=નિ સંકોચ બોલાય એવો સંબંધ થવો (૨) પ્રતિષ્ઠા ઓછી થવી; માન ગુમાવવું -માં રહેવું=પોતાનું માન-વટ સાચવીને વર્તવું, તેને આચ ન આવે તેની પેરવીમા રહેવું. -મૂકવો=વજન કે બોજ મૂકવાં (૨) જવાબદારી નાખવી-સોંપવી (૩) ઉપકાર ચડાવવો (૪) મહત્ત્વ આપવું (૫) આગ્રહ કરવો. -રહેવો=બાહી કે અપચાથી પેટ ભારે થવુ (૨) માન-વકર સચવાવાં -રાખવો =માન સાચવવું ભારે મારવું = મોટો ભાર વહેવરાવવો (૨) નાહક ભાર વહોરાવવો; હેરાન કરવુ.] ૦ખમું વિ૦ ભાર ખમી શકે તેવું ૦ખાનું ન૦ ભાર ભરવાનું વાહન(૨) માલગાડી ૦ગોળી સ્ત્રી૦ બાળકોને પેટમા રહેતા ભાર માટે એક ઓષધિ. ૦વાહક,૦વાહી વિ૦ ભાર વહન કરનારું (૨) જવાબદારી ઉઠાવનારું

ભારજા સ્ત્રી૦ જુઓ ભાર્યા [પીઠ

ભારઝલું વિ૦ [ભાર+ઝીલવું] ભારેખમ,પુખ્ત;

ભાર(-રો)ટિયું ન૦, -યો પું૦ જુઓ ભારવટિયો, મોભ, પાટડો

ભારણ ન૦ ['ભારવુ' ઉપરથી] દબાણ, વજન (૨) ભારવું-રાખમાં દાબવું તે (૩) વશીકરણ; જાદુ

ભારત પું૦; ન૦ [સં.] હિંદુસ્તાન(૨) ન૦ (૩) વિ૦જુઓ મહાભારત. [-ચલાવવું=લબાણ કરવુ(૨) લાબું લાંબું ટાયલુ કરવું.] ૦બળિયા પું૦બ૦વ૦ ખૂબ જોરથી નીકળેલા બળિયા ૦વર્ષ પું૦; ન૦ હિંદ; ભારત દેશ

ભારતી સ્ત્રી૦ [સં.] વાણી, સરસ્વતી (૨) સંન્યાસીઓના દસ વર્ગોમાનો એક (૩)(સં.) ભારત માતા

ભારતીય વિ૦ [સં.] ભારતવર્ષનું કે તેને લગતુ

ભારથી વિ૦['ભારત' ઉપરથી, સર૦હિં. भारथी =યોદ્ધો] બહાદુર (૨) ['ભારતી' પરથી; જુઓ ભારતી (૨)] ગોસાઈની એક અટક

ભારદોરી સ્ત્રી૦ [ભાર (મ. भारणें=મંતરવું) +દોરી, સર૦મ.] ગર્ભસ્રાવ ન થાય તે માટે ગર્ભિણીની કેડે બધાતી મંતરેલી નાડાછડી

ભારદ્વાજ પું૦ [સં] (સં.) અગસ્ત્ય ઋષિ (૨) દ્રોણાચાર્ય (૩) સપ્તર્ષિમાંના એક (૪) ભરદ્વાજના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો(૫)એક પક્ષી

ભારબરદારી વિ૦ [फा. बारबरदारी, म.] ભાર વહેનારું (૨) સ્ત્રી૦ ભાર વહેવો તે

ભારબોજ પું૦ [ભાર+બોજો] ભાર; વજન (૨) [લા.] જવાબદારી (૩) વકર

ભારવકર પું૦[ભાર+વકર] ભારબોજ; વજન; વકર, મોભો

ભારવટ(-ટિયો) પું૦ [सं भारवत् કે भारवह; સર૦ म. भारवट, भारोट] જુઓ ભારટિયો

ભારવું સ૦ક્રિ૦['ભાર' પરથી, સર૦ हिं. भारना] રાખમાં દાબી રાખવું (દેવતા) (૨) વશીકરણ કરવુ; મોહિત કરવું

ભારંડ ન૦ [સં] એક પક્ષી

ભારી વિ૦[સં.]ભારે(૨)સ્ત્રી૦[જુઓ ભારો, म.] મોટી ઝૂડી કે નાનો ભારો

ભારે વિ૦ [प्रा. भारिअ (सं भारिक)] વજનદાર (૨) મુશ્કેલ (૩) કીમતી (૪) પચવામા મુશ્કેલ એવું (ખોરાક પાણી ઇ૦) (૫) અ૦ અતિ; ખૂબ. [-કરી!=કમાલ કરી! -કરવું=કોઈ વાતને અતિશયોક્તિથી મોટી-મોંઘી કરવી. -છેડે=ગર્ભાવસ્થાના અંતિમ દિવસો ચાલતા હોય એવી સ્થિતિએ. -થઈ!=કમાલ થઈ! -થવું=માન માગવુ, મોટાઈ ધારણ કરવી (૨) વજનમા વધવું (૩) મુશ્કેલ થવું. -દિલે=ખિન્ન હૃદયે. -પગે હોવું=સગર્ભા હોવું. -પડવું=બોજા જેવું લાગવુ; ન સહેવાવુ (૨) મોંઘુ પડવું. -મિજાજ=ઉગ્ર મિજાજ. -લાગવું=(શરીર) સુસ્ત જણાવું; બીમારીની બેચેની લાગવી.] ૦ખમ વિ૦ [सं. भारक्षम; કે ભાર+ખંભ(સ્તંભ)]આબરૂદાર,મોભાવાળું (૨) ગંભીર (૩) મોટાઈના ડોળવાળું ૦વાઈ સ્ત્રી૦ [सं. भारवाहिका] સગર્ભા

ભારો પુ૦ [સં भारक, हिं, म भारा] ઘાસ લાકડાં વગેરેને એકત્રિત બાંધતાં થતો બોજ, ઝૂડો, મોટું વજન (૨) [?] ખુલ્લા સઢનો છેડો ૦ટિયું ન૦, ૦ટિયો પુ૦ જુઓ ભારટિયો. ૦ટી સ્ત્રી૦ લાકડાની ભારી ૦ભાર અ૦ ['ભાર' ઉપરથી] સરખે વજને (૨) પૂરે-પૂરું, ભરપૂર

ભાર્ગવ પુ૦[સં] (સં) પરશુરામ(૨)શુક્રાચાર્ય (૩) વિ૦ પુ૦ ભૃગુના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો

ભાર્યા સ્ત્રી૦ [સં] પત્ની

ભાલ ન૦ [प्रा मल्ल, मल्लय (सं भद्र)? કે सं माल = લલાટ(જેવું સપાટ)?] ભાઠાની જમીન (૨) [સં] કપાળ (૩) પુ૦ [સર૦ म] પાટડો (૪) સંગીતમાં એક અલંકાર (૫) પુ૦, ન૦ (સં) ધોળકાની આજુબાજુનો પ્રદેશ –લિયા પુ૦ બ૦વ૦ (ભાલના) ઘઉંની એક જાત

ભાલદાર પુ૦ [સર૦ म, ભાલો + દાર (फा)] મોટા માણસની આગળ ચાલનારો ચોપદાર

ભાલિયા પુ૦ બ૦ વ૦ જુઓ 'ભાલ'માં

ભાલિ(–ળિ)યો પુ૦ સાગર

ભાલુ ન૦ [સં] રીંછ (૨) શિયાળ

ભાલું, –લો પુ૦ [સં, प्रा मल्ल, हिं, म माला] એક હથિયાર. –લોડું ન૦ [સર૦ दे मल्लोड] તીર કે તેનું પાનું

ભાવ પુ૦ [સં] અસ્તિત્વ, હોવાપણું (૨)પ્રકૃતિ, સ્વભાવ (૩) ઇરાદો; મતલબ(૪)વૃત્તિ; લાગણી (૫) તાત્પર્ય, અભિપ્રાય (૬) ચેષ્ટા, અભિનય (૭)હેત, પ્રીતિ, ગમો(૮) આસ્થા (૯) કિંમત, દર (૧૦)આર્ય ! પૂજ્ય ! (નાટકમાં સંબોધન) (૧૧) સ્થિતિ, સ્વરૂપ ઉદા૦ શિષ્યભાવ, પુરુષ ભાવ) [–આવવો, ઊપજવો = સારી કિંમત મળવી (૨) હેત આવવું –ઊછળવા = ભાવ વધી–ચડી જવા –કરવો = દર ઠરાવવો, કિંમત નક્કી કરવી (૨) વેષ ભજવવો (૩) હેત બતાવવું –કરવું –ખાવો = માન માગવું (૨) નફો ખાઈને વેચવું –ચડવો = ભાવમાં– કિંમતમાં વધારો થવો –છોડવો = મરણ પામવું –થવો = ઇચ્છા થવી (૨) લાગણી થવી; હેત આવવું. –નું ભૂખ્યું = પ્રીતિ – હેત માટે આતુર. –પડવો = ભાવ – કિંમત નક્કી થવી, ભાવ આકારાવો (૨) ભાવ નીચે જવો –પડાવવો = ભાવ – કિંમત નક્કી કરાવવી (૨) બરોબર કિંમત લેવી, ભાવ ખાવો –પૂછવો = લેખવવું, પત કરવી (૨) દર વિષે પૂછપરછ કરવી –ભજવવો = પોત પ્રકાશવું, સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તવું –માં ચોરી નાખવું = ખૂબ કિંમત લેવી –રાખવો = ચાહવું; હેત-પ્રીતિ રાખવા –લેવો = કિંમત લેવી (૨) કિંમત પૂછવી (૩) મન પારખવું ભાવે કભાવે = મનથી કે નામનથી]૦ગંભીર વિ૦ ગંભીર ભાવોવાળું ૦ગ્રાહી વિ૦ તાત્પર્યને ગ્રહણ કરનારું ૦ગીત ન૦ ભાવ વ્યક્ત કરતું – ભાવપ્રધાન ગીત ૦જ સ્ત્રી૦ ભાવ, હેત ૦પ્રધાન વિ૦ ભાવ જેમાં પ્રધાન છે એવું. ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ ભક્તિભાવ; પ્રેમશ્રદ્ધા. ૦ભીનું વિ૦ ભાવથી ગળગળું, ભાવમય ૦રૂપ વિ૦ અસ્તિવાચક, 'પૉઝિટિવ' ૦વાચક (વ્યા.) ભાવ બતાવનારું (નામ) ૦શૂન્ય વિ૦ ભાવ વગરનું; શુષ્ક

ભાવટ(–ઠ) સ્ત્રી૦ [સં भवार्त्ति] ઉપાધિ,જંજાળ (૨)['ભાવ' પરથી] વિચાર [–જવી, ટળવી, ભાંગવી = જંજાળમાંથી છૂટવું]

ભાવત(–ન)બીજ સ્ત્રી૦ + જુઓ ભાઈબીજ

ભાવન ન૦ ભાવના, ધ્યાન [સં](૨)મહેણું (૩) વિ૦ [સર૦ हिं ; 'ભાવવું' પરથી]ભાવતું, ગમતું [–પાડવા = મહેણાં મારવાં; ઉતારી પાડવું]

ભાવના સ્ત્રી૦ [સં] કલ્પના, ધારણા(૨)આસ્થા (૩) અભિલાષા, કામના, લાગણી(૪)પટ,પુટ (૫) અનુશીલન, ધ્યાન; ચિંતન [–આપવી, દેવી = પુટ આપવો, પાસ આપવો.] ૦પ્રધાન વિ૦ સ્વભાવે વિશેષ લાગણીવાળું કે લાગણી ભરેલું ૦વાદી પુ૦ ભાવનાનું જીવનદૃષ્ટિમાં મહત્ત્વ માનનાર, 'આઇડિયલિસ્ટ'

ભાવર પુ૦ [સર૦ हिं भाँवर – વિવાહઅગ્નિની આસપાસ ફેરા]ગૃહસ્થાશ્રમ [(૨)પસંદ પડવું

ભાવવું અ૦ક્રિ૦ [સં भाव પરથી]ગમવું (જીભને)

ભાવસાર પુ૦ ['ભાવના'='પાસ' ઉપરથી ?] (લુગડાં છાપવાનો ધંધો કરનાર) એક જ્ઞાતિનો

માણસ ૰ણ્ણુસ્ત્રી૰ ભાવસારની કે તે જ્ઞાતિની સ્ત્રી
ભાવાત્મક વિ૰[સં.] સત્ય (૨) અસ્તિવાચક
ભાવાનુવાદ પુ૰ [સં] શબ્દશ: નહિ પરંતુ તાત્પર્યસૂચક અનુવાદ
ભાવાભાસ પું૰[સં.]લાગણી, વૃત્તિનો આભાસ – અસ્થાને ભાવ આરોપવો તે [ભાસ
ભાવારોપણ ન૰[સં.]ભાવનું આરોપણ, ભાવા-
ભાવાવેશ પુ૰[સં] ભાવનો આવેશ–ઉમળકો
ભાવાર્થ પુ૰ [સં.] મતલબ, તાત્પર્ય
ભાવિ(–વી) વિ૰[સં.] ભવિષ્યનું કે ભવિષ્યમા થનારુ (૨) ન૰ ભવિષ્ય, નસીબ
ભાવિક વિ૰[સં]આસ્થાવાળુ (૨)મર્મજ્ઞ, ભાવુક
ભાવિત વિ૰[સં.]ચિંતવેલું (૨) પાસ દીધેલુ(૩) ભાવિક, ભાવનાવાળુ (૪)શુદ્ધ નિર્દોષ –તાત્મા પુ૰ [+आत्मा] સ્થિર પ્રજ્ઞાવાળો, સ્થિતપ્રજ્ઞ
ભાવી [સં] જુઓ ભાવિ
ભાવુક વિ૰ [સં.] થવાની તૈયારીમા હોય તેવુ (૨) વિચારશીલ (૩) રસજ્ઞ, સહૃદય(૪) પુ૰ બનેવી (નાટકમા)
ભાવેપ્રયોગ પુ૰ [સં] જેમાં ક્રિયાપદનો ભાવ એ જ કર્તા હોય તેવો પ્રયોગ (વ્યા.)
ભાષક પુ૰ [સં] બોલનાર, વક્તા –ણ ન૰ બોલવું તે(૨)વ્યાખ્યાન. –ણિયુ વિ૰(ભાષણ-ના ગુનાથી)સત્યાગ્રહમા પકડાયેલુ (જેલશબ્દ)
ભાષા સ્ત્રી૰ [સં]બોલી, વાણી, જબાન (૨) વ્રજભાષા ૰કવિ પુ૰વ્રજભાષાનો કવિ ૰દોષ પુ૰ભાષાના પ્રયોગમા કે તેની અર્થવાહિતામા દોષ ૰પ્રયોગ પું૰ભાષાનો પ્રયોગ–ઉપયોગ ૰ફેર પું૰ ભાષાનો ફેરફાર (૨) વિ૰ ભાષાના ફરકવાળું ૰રૂઢિ સ્ત્રી૰ ભાષામા રૂઢ થયેલો શબ્દપ્રયોગ ૰લક્ષી વિ૰ અર્થના નહિ પણ ભાષાના લક્ષવાળુ. ૰શાસ્ત્ર ન૰ ભાષાનું શાસ્ત્ર, 'ફાઇલૉલોજી'. ૰શાસ્ત્રી પુ૰ભાષાશાસ્ત્ર જાણનાર ૰શાસ્ત્રીય વિ૰ભાષાશાસ્ત્ર સંબંધી. –ષાંતર ન૰[+अंतर] અનુવાદ, તરજુમો –ષાંતરકાર પુ૰ અનુવાદક. –ષિત વિ૰ બોલેલુ. –ષી વિ૰ બોલનાર (સમાસમાં ઉત્તરપદ તરીકે). ઉદા૰ 'પરભાષા–ભાષી'
ભાષ્ય ન૰ [સં.] વિસ્તૃત વિવરણ. ૰કાર પુ૰ ભાષ્ય કરનાર – રચનાર
ભાસ પુ૰ [સં] ખ્યાલ, છાપ (૨) આભાસ; ભ્રાંતિ (૩) સરખાપણું, –ના જેવુ દેખાવુ તે (૪) ઝાંખો પ્રકાશ (૫) [સં] એક સંસ્કૃત નાટકકાર ૰માન વિ૰ ભાસતુ
ભાસવું અ૰ક્રિ૰ [સં भास्] દેખાવું (૨) સમજાવું, લાગવુ (૩) પ્રકાશવુ
ભાસુર વિ૰ [સં] દેદીપ્યમાન (૨) ભયંકર
ભાસુરી સ્ત્રી૰એક જાતની માખ (જેના ડંખથી ઘોડા કૂતરા મરી જાય છે)
ભાસ્કર પુ૰ [સં] સૂર્ય. –રાચાર્ય પુ૰(સં.) પ્રસિદ્ધ ગણિતી અને ખગોળશાસ્ત્રી
ભાસ્વર વિ૰ [સં] ઝળકતુ, તેજસ્વી (૨) પું૰ સૂર્ય (૩) દિવસ
ભાળ સ્ત્રી૰ [જુઓ ભાળવું] પત્તો, ખબર (૨) સંભાળ. [–આપવી, દેવી = પત્તો બતાવવો. –કાઢવી = શોધ કરવી, ખોળવુ (૨) સંભાળ લેવી –દેવી = ભાળ આપવી, –પડવી, મળવી = ખબર કે પત્તો મળવો. –રાખવી, લેવી = સંભાળ લેવી] ૰વણ(–ણી) સ્ત્રી૰ સુપરત. ૰વવું સ૰ક્રિ૰ ['ભાળ' પરથી] ભાળ રાખવા સોંપવુ (૨) સિફારસ કરવી. ૰વું સ૰ક્રિ૰ [સં भल्] જોવુ; અવલોકવુ
ભાળિયો પું૰ જુઓ ભાલિયો, ગાગર
ભાળું અ૰ ભલે, ઠીક, વારુ
ભાં અ૰[રવ૰]ગાયનો કે મોટરના જેવો અવાજ
ભાંખવું (૦) સ૰ક્રિ૰ + જુઓ ભાખવુ
ભાંખોડ(૦) સ્ત્રી૰, –ડિયું ન૰ ઘૂંટણિયું, ઢીંચણ
ભાંગ(૰ગ,) સ્ત્રી૰ [સં भङ्गा] ગાંજાની કળી તથા પાંદડા (૨) તેનું બનાવેલુ પીણુ [–ચડવી = ભાગના કેફની અસર વ્યાપવી (૨) મદ, અહંકાર થવો –પીવી = ભાગનુ પીણું પીવુ (૨) વગર વિચારે–જાણે કે કેફમાં–બોલવુ –વાટવી = ભાગને લસોટી તેનું પીણું બનાવવું]
ભાંગણું(–રું) (૦) વિ૰ ['ભાગવુ' ઉપરથી] ખાંડતાં ભૂકો થઈ જાય તેવુ (ચોખા)
ભાંગતોડ, ભાંગફોડ સ્ત્રી૰(૦)[ભાગવુ + તોડવું, ફોડવું] ભાગવુ અને તોડવું ફોડવુ તે
ભાંગરું (૦) વિ૰ જુઓ ભાગણુ

ભાંગરો (૦) પું૦ [सं भृङ्गरज, प्रा भंगरय,हिं. भगरा] એક વનસ્પતિ (૨) [ભાંગરુ કે ભાંગ ઉપરથી] ગાંજાનાં પાકટ પાન, કળીઓ અને બિયાંનો ભૂકો [-વાટવો=છૂપી વાત ખુલ્લી કરી દેવી, વાતચીતમાં બાફવું (ભાંગરો જેમ વટાય તેમ ગંધ મારે છે તે ઉપરથી)]

ભાંગવું (૦) અ૦ક્રિ૦ [सं भञ्ज પરથી] કકડા થવા (૨) સ૦ક્રિ૦ કકડા કરવા; તોડવું(૩)[ગામને] લૂટી-બાળી પાયમાલ કરવુ (કા) [ભાંગતું તોલ=ઓછું વજન. ભાંગ્યાનો ભીરુ =અણીને વખતે મદદ કરનાર ભાંગ્યુ ભાંગ્યું તોયે ભરૂચ=પડતી અવસ્થામાં પણ પોતાની મૂળ શાન કંઈ કે કાયમ હોવી કે રાખવી ભાંગી પડવું=તૂટી જવુ] ભાંગ્યુ-તૂટ્યું વિ૦ જુઓ ભાગ્યુતૂટ્યુ

ભાંજમ(-ઘ)ડ(૦)સ્ત્રી૦ [ભાંગવું+ઘડવું] તકરાર (૨) પંચાત [-કરવી,-થવી, -ચાલવી.] -ડિયુ વિ૦ ગૂંચવણભરેલું, ગોટાળાભરેલું (૨) ભાંજગડ કરનાર

ભાંજણી(૦)સ્ત્રી૦ ['ભાંજવું' ઉપરથી] વહેંચણી (૨) ભાગ, હિસ્સો (૩) મોટામાંથી નાના અને નાનામાંથી મોટા પરિમાણમા રકમને ફેરવવાની રીત (ગ) (૪)દોરડુ ભાગવાની ક્રિયા

ભાંજવું(૦) [सं भञ्ज्] જુઓ ભાગવું ૧, ૪, ૫

ભાંડ [सं] પું૦ મસ્કરો (૨) બીભત્સ બોલ, ચાળા વગેરેથી હસાવી ખેલ કરનારી જાતનો માણસ (૩) ન૦ વાસણ (૪)(૦) વિ૦ [सं भण्ड] અસભ્ય, નિર્લજ્જ [-બોલવું=ગાળો કાઢવી, અપશબ્દ બોલવા]

ભાંડણુ(૦) ન૦ ['ભાંડવુ' ઉપરથી] ગાળાગાળ, ભાડવું તે (૨) વિ૦ ભાડણવાળુ, ભાડતુ.-ણુ ન૦ ભાંડણ

ભાંડરા (૦) ન૦બ૦વ૦[જુઓ ભાંડુ] ભાંડુઓ

ભાંડવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं भण्ड्] ગાળ દેવી (૨) બદગોઈ કરવી (૩) ઠપકો આપવો

ભાંડભાંડા, ભાંડાભાંડ(-ડી) (૦) સ્ત્રી૦ ['ભાંડવુ' ઉપરથી] સામાસામી ભાડવું તે

ભાંડુ ન૦ [दे माइहड (सं. भ्रातृभाण्ड); સર૦ મ. भावंड,-डें] ભાઈ બહેન વગેરે સ્વજન

ભાંડુ ન૦ [सं भाण्ड; સર૦ મ. भाडी] વાસણ. -ડો પું૦ ઓઘરણું, પહોળા મોઢાની તાંબડી

ભાંભ(-ભે)ર (૦) સ્ત્રી૦ કપાળના ઉપલા બંને ખૂણાના ઝીણા વાળ [-કઢાવવી= તે વાળ ખૂંટી કઢાવવા.]

ભાંભરભોળુ વિ૦[(दे भमल=પાગલ,બેવકૂફ, म भावडा=સરળ;સીધુ) +ભોળું]સાવ ભોળુ

ભાંભરવુ (૦) અ૦ ક્રિ ગાયનું બરાડવું

ભાંભરુ (-રું)(૦) વિ૦ [दे भमल= અપ્રિય, અનિષ્ટ ?] ખારસુરુ, ખારુ (૨) સ્વાદ વગરનુ (૩) [ર૦] ભારે-ખોખરા સાદવાળુ

ભાંભેર (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ ભાંભર

ભિક્ષા સ્ત્રી૦ [सं] ભીખ (૨) ભિક્ષામાં મળેલી વસ્તુ [-આપવી, મળવી, માગવી, લેવી] ૦ટન ન૦ [+ अटन] ભિક્ષાને માટે ફરવુ તે. ૦ન્ન ન૦ [+अन्न] ભીખી આણેલું અન્ન. ૦પાત્ર ન૦ ભીખ માગવાનુ વાસણ ૦ર્થી વિ૦ [+अर्थी] ભિક્ષા માગનાર. ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ ભિક્ષાથી ચલાવેલું ગુજરાન, ભિક્ષાનો ધંધો

ભિક્ષુ, ૦ક પું૦ [सं] માગણ (૨) ભિક્ષા ઉપર નભનાર (૩) બૌદ્ધ સાધુ ૦કી, ૦ણી સ્ત્રી૦ સ્ત્રી ભિક્ષુ ૦ત્વ ન૦

ભિખાડ(-વ)વુ સ૦ક્રિ૦ 'ભીખવું'નું પ્રેરક

ભિખારચોટ વિ૦ [જુઓ ભિખારી] ભિખારી જેવું (૨) ભૂખડુ

ભિખારણુ સ્ત્રી૦ [જુઓ ભિખારી] માગણ સ્ત્રી. -વું વિ૦ (૨) ન૦ ભિખારી (તુચ્છકારમાં).

ભિખાર(-રી)વેડા પું૦ બ૦ વ૦ ભિખારીના જેવું વર્તન.

ભિખારી વિ૦ (૨) પું૦ [અપ૦, (सं भिक्षाकारिन्), हिं.] ભીખ માગનાર. -રુ વિ૦ (૨) ન૦ ભિખારી (તુચ્છકારમા)

ભિખાવવુ અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ભિખાડવું

ભિખાવુ અ૦ક્રિ૦ 'ભીખવુ'નુ કર્મણિ

ભિખ્ખુ પું૦ [પાલી] બૌદ્ધ સાધુ-ભિક્ષુક

ભિજાવવું સ૦ક્રિ૦, ભિજાવુ અ૦ક્રિ૦ 'ભીંજવુ'નું અનુક્રમે પ્રેરક ને કર્મણિ

ભિડાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ભીડવું'નુ પ્રેરક (૨) કસવું;

બાધવું. ઉદા૦ બટન ભિડાવ્યાં નથી(૩)દબાવવું; ભેટવું (૪) ગૂંચવાડામાં નાખવું; ગભરાવવું (૫) અંટસ પડાવવો (૬) ધમકાવવું

ભિડાવું અ૰ક્રિ૰ 'ભીડવું'નું કર્મણિ(૨)ભીડમા આવવું (૩) સકડાવું; દબાવું

ભિતરિયો પુ૰['ભીતર' ઉપરથી, હિં. भीतरिया] મંદિરમા છેક મૂર્તિ પાસે રહેનારો સેવક

ભિત્તિ સ્ત્રી૰ [સં.] ભીંત. ૦ચિત્ર ન૰ ભીંત પરનું ચિત્ર, 'ફ્રેસ્કો'

ભિનાવું અ૰ ક્રિ૰ ['ભીનું' પરથી સર૦ મ भिनणें] (સુ) પલળવું, ભીંજાવું. -વવું સ૰ક્રિ૰ (પ્રેરક) ભીનવવું.

ભિન્ન વિ૰ [સં.]જુદું; ફેરવાળું (૨) ભાંગેલું ૦તા સ્ત્રી૰ જુદાપણું. ૦ભાવ પુ૰ જુદાઈ. ૦રુચિ વિ૰ જુદી રુચિવાળું. -ન્નાંગ ન૰ [+ अंग] 'ઍન્ટિસા' (ગ)

ભિયા પુ૰ જુઓ ભયા

ભિલામું ન૰,-મો પું૰[સં भल्लातक; સર૦ હિં. भिलावाँ, મ. भिलावा] એક બી [ભિલામો ઉરાડવો = દુશ્મનાવટ વહોરવી, ઠેર ઠેર કજિયાનાં મૂળ રોપવાં -મારવો = ભિલામાનું તેલ કાઢવું (૨) ભિલામાનું તેલ ચોપડવું.]

ભિલ્લુ પુ૰ [જુઓ ભીરુ પું૰] રમતનો સાથી

ભિષક(-ગ, -જ) પું૰[સં] વૈદ્ય

ભિસ્તી પું૰ [સર૦ હિં भिश्ती, મ. भिस्ती; फा वहिश्त = વિશ્વાસ ઉપરથી?] પખાલી

ભિંગડું ન૰ [પ્રા. भिंग = બળેલો ભાગ] છાલ કે ચામડીનું કઠણ છોડું; ભીંગડું

ભિંગારો પું૰ [સં. भृङ्ग, પ્રા भिंग] ભમરો. -રી સ્ત્રી૰ ભમરી

ભિંડ(-ડિ)માળ સ્ત્રી૰ [સં. भिंदिपाल, પ્રા. भिंडिमाल, भिंडिवाल; સર૦ હિં. भिंडिपाल, મ भिंडी, भिंडीपा (-मा) ळ], ભિંદિપાલ પુ૰ [સં] ગોફણ

ભીખ સ્ત્રી૰[પ્રા भिक्ख(સં. भैक्ष), સર૦ હિં, મ. भीक] ભીખવું તે (૨) ભીખીને મેળવેલી વસ્તુ. [-માગવી] ૦નું છોકરું = ભીખીને મેળવેલાં કપડાં વગેરે પહેરાવીને જ ઉછેરવાની માનતાવાળું - ન જીવતાંનું જીવતું છોકરું

ભીખવું સ૰ ક્રિ૰ [સં. भिक्ष्, प्रा. भिक्ख] ખેરાત માગવી (૨) અ૰ ક્રિ૰ ભિખારી થવું

ભીછરું વિ૰ [જુઓ ભીંછાં] ભૂંડના જેવા બરડ અને ઊભા (વાળ) (૨) ન૰જુઓ ભીંછાં

ભીજવવું સ૰ક્રિ૰ [જુઓ ભીજવું] ભીંજવવું; ભીનું કરવું; પલાળવું

ભીજવું અ૰ક્રિ૰ [हिं भिजाना (સં अभ्यज्) સર૦ दे. भिंजा = અભ્યંગ, માલિશ] ભીંજવું; ભીનું થવું, પલળવું

ભીડ સ્ત્રી૰ [दे. भिड = ભીડવું, સર૦ હિં.; म. भिड] ગિરદી (૨) તંગી (૩) પું૰ ભીડો. [-ટાળવી, ભાંગવી = મુશ્કેલીમાં મદદ કરવી. -પડવી = જરૂર પડવી, તંગી જણાવી (૨) મુશ્કેલીમાં આવવું] ૦વું સ૰ ક્રિ૰ [दे. भिड] વાસવું; બંધ કરવું (૨) કસવું; બાંધવું (૩) દબાવવું, ભેટવું (૪) અ૰ક્રિ૰ + ભડવું; ઝૂઝવું. -ડંભીડા,-ડાભીડ સ્ત્રી૰ કચડાકચડી, ખૂબ ગિરદી (૨) લડાઈ -ડો પુ૰ લાકડું ભીડવા માટેનું સુથારનું એક ઓજાર. [-ઘાલવો = ફાસ મારવી, વચ્ચે અડચણ નાખવી]

ભીત વિ૰ [સં.] ભય પામેલું

ભીતર ન૰ [दे. भित्तर; સર૦ म. भितर, हिं] અંદરનો ભાગ (૨) દિલ, હૈયું (૩) અ૰ અંદર. [-દાઝવું = મનમાં દુઃખ થવું; કાળજું બળવું.]

ભીતરા વિ૰ ખેડાવાળ બ્રાહ્મણનો એક ભેદ

ભીતિ સ્ત્રી૰ [સં.] બીક

ભીતો પું૰ ['ભીંત' ઉપરથી] ભીંતમા કે તેને અડીને ગોઠવેલો થાંભલો

ભીનવવું સ૰ક્રિ૰['ભીનું' ઉપરથી]ભીંજવવું(સુ.)

ભીનાશ સ્ત્રી૰ ['ભીનું' ઉપરથી] ભીનાપણું. ૦ભૂમિ સ્ત્રી૰ ભીનાશવાળી ભૂમિ; 'માર્શ'

ભીનું વિ૰ [સં. भिन्न = ભીનું થયેલું,ખરડાયેલું; સર૦ મ भिनणें, भिंदणें] પલળેલું (૨) [સર૦દે. भिंग = કાળું]શ્યામ ઉદા૦ ભીનેવાન. [ભીના ભેગું દળવા = બદલાના પ્રમાણમાં સખત વેતરું કરવું ભીનું સંકેલવું = કોઈ પાસ કામ કે તપાસને આગળ વધતાં અટકાવવા અપ્રવચથી અટકાવી દેવા - ઢાંકવા] ૦વાદ-

ઠક વિ૦ સાવ ભીનું [એવું, શ્યામ
ભીનેવાન વિ૦ [ભીનું + વાન] પાકે રંગે હોય
ભીમ વિ૦ [સં] ભયકર, વિકરાળ (૨) પુ૦ (સ) પાંચ પાંડવોમાંનો બીજો. ૦અગિયારશ (-સ) સ્ત્રી૦ જેઠ સુદ અગિયારસ, નિર્જલા એકાદશી [ફફડાવી થૂક ઉરાડે છે તે
ભીમડાં ન૦ બ૦ વ૦ બાળક મોં બીડી હોઠ
ભીમપલાસ(-સી) પુ૦ [હિં, મ] એક રાગ
ભીમા સ્ત્રી૦ [સં] (સ) દુર્ગા
ભીરયા સ્ત્રી૦ [સં मीरुता] બીક, ભય
ભીરિરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી
ભીરુ વિ૦[સં.] બીકણ ૦તા સ્ત્રી૦
ભીરુ પુ૦ [સર૦ મ भिडू; प्रा भिल्लिम = આખામાથી પાડેલો ટુકડો] ભિલ્લુ, ભેરુ
ભીલ પુ૦[સં भिल्ल] એક રાની પ્રજાનો માણસ ૦ડી સ્ત્રી૦ ભીલ જાતિની કે ભીલની સ્ત્રી -લી વિ૦ ભીલનું કે ભીલ સબધી [+ ધૂળધાણી
ભીલુ ન૦[प्रा भिल्लिअ = ભાગેલું; તોડેલુ][લા]
ભીષણ વિ૦ [સં] ભયકર
ભીષ્મ વિ૦ [સં] ભયકર (૨) પુ૦ (સ) શાંતનુ અને ગંગાના પુત્ર
ભીંગડુ ન૦ ભિગડુ, છોડુ
ભીંછા ન૦બ૦વ૦ [સર૦ મ भीस, भींस (સં विच्छ કે वृषी, प्रा भिसिमा ?] (કા) [કપાવવાના થયેલા] મોટા વાળ
ભીંજ(-જા)વુ અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ભીજવું] પલળવું -વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)
ભીંડી સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં भिंडी] એક છોડ (૨) એની છાલના કઢાતા રેસા
ભીંડો પુ૦[સં भिण्ड,भेण्डा] એક શાક કે તેનો છોડ (૨)[ભીડો કે ભીડી પરથી] ફેલું, હરકત (૨) [ભીડી કે ભિડમાળ પરથી ?] ગપ, તોપ (લા) [-ધાલવો, મારવો, મેલવો = મમરો મૂકવો, ગપ મારવી (૨) હરકત ઊભી કરવી.]
ભીંત સ્ત્રી૦[સં भित्ति. હિં भीत, મ भिंत, भित] દીવાલ. [ભીંતને કાન હોવા = ભીત પાછળ છુપાઈને સાભળનારનો સભવ હોવો -ભૂલવી = છેક જ માર્ગ ચૂકવો, તદ્દન અવળે રસ્તે ચડી જવું ભીંતે ચડવું = નામ-કામ ભીત ઉપર લખાઈ જાહેર થવુ, ચારે બાજુ ફજેત થવું] ૦પત્ર ન૦ સમાચાર વગેરેની જાહેરાત માટે ભીત પર કરાતુ લખાણ ૦રડી સ્ત્રી૦ ભીત (પ.મા લાલિત્યવાચક) -તિયુ ન૦ નાની પાતળી ભીત
ભીંતરારિયો પુ૦ એક વનસ્પતિ
ભીંભર સ્ત્રી૦ [સર૦ ભાભર] (કા) ચોટલાની આજુબાજુના ઝીણા કોમળ વાળ
ભીંસ સ્ત્રી૦ [સં पिष् ઉપરથી] ભીસાવુ તે, દબાણ,ધક્કો [ભીંસમાં આવવુ = ભીસાવુ. ભીસમાં લેવું = ભીસવુ] ૦વુ સ૦ક્રિ૦ દાબવુ, પીલવુ (૨) ભેટવુ; ચાપવુ. -સાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) -સાવુ અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ભુક્ત વિ૦[સં] ખાધેલું, ભોગવેલું ૦વુ સ૦ક્રિ૦ ખાવુ; જમવુ, ભોગવવુ (પ) -ક્તાવવુ સ૦ક્રિ૦ તેનું પ્રેરક
ભુક્તિ સ્ત્રી૦[સં] ભોગ, સસારસુખ (૨) ભોજન
ભુખાળવુ વિ૦ ['ભૂખ' ઉપરથી] ખાઉધરુ
ભુજ પુ૦ [સં] ખભાથી કોણી સુધીનો ભાગ (૨) હાથ (૩) બાજુ (ગ) (૪) 'ઑર્ડિનેટ' (ગ)(૫) કાટખૂણ ત્રિકોણની કર્ણ સિવાયની એક બાજુ (ગ) (૬) બેની સજ્ઞા ૦દડ પુ૦દડ જેવો હાથ. ૦બલ(-ળ) ન૦બાહુબળ
ભુજંગ,૦મ પુ૦ [સં] સાપ (૨) સ્ત્રીનો યાર -ગી(૦પ્રયાત) પુ૦ એક છદ
ભુજા સ્ત્રી૦[સં]ભુજ,હાથ ૦ક્ષ પુ૦આલેખનો એક અક્ષ, 'એક્સિસ ઑફ વાય'-(ગ)
ભુટ્ટો(-ટ્ટો) પુ૦ [સં भृष्ट ઉપરથી, સર૦ હિં, મ भुट्टा] મકાઈડોડો (૨) ગોળ વતાક. -ટ્ટા(-ટ્ટા)ચોર પુ૦ હલકી ચોરીઓ કરનાર
ભુડ(-ર)કસ સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં भुरकुस = ચૂરો, મ भुरकूट = જલદી સળગે તેવાં ઝાખરા-લાકડાં વગેરે] જુઓ ભરકૂચ
ભુડકાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'ભૂડકવું'નું પ્રેરક
ભુપાલી પુ૦[સર૦ હિં भूपाली, મ भु(-भू)-पाळी] એક રાગ ભૂપાલી
ભુયગ પુ૦ + જુઓ ભુજગ
ભુરકસ સ્ત્રી૦ જુઓ ભુડકસ
ભુરકાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ભૂરકવુ'નુ પ્રેરક

ભુરત ન૦ એક પક્ષી
ભુલકણું વિ૦['ભૂલવું' પરથી,સર૦ हिं भूलक] ભૂલી જવાની ટેવવાળું
ભુલવણ(-ણી) સ્ત્રી૦ ['ભૂલવું' પરથી; સર૦ म. भुलवण] ભુલાવવું – ભૂલવું તે, ભ્રમ
ભુલભુલામણી સ્ત્રી૦ ['ભૂલવું' ઉપરથી, સર૦ हिं भूलभुलैयाँ] ભૂલા પડી જવાય તેવી અટપટી રચના [ભુલાવે તેવું
ભુલામણું વિ૦['ભૂલવું' ઉપરથી] ભુલકણું (૨)
ભુલાવવું સ૦ક્રિ૦, ભુલાવું અ૦ક્રિ૦ 'ભૂલવું'નું અનુક્રમે પ્રેરક ને કર્મણિ
ભુલાવો પુ૦ ['ભૂલવું' પરથી, સર૦ हिं भुलावा] ભુલવણી,ભ્રમ.[ભુલાવામાં પડવું,ભુલાવો ખાવો = ભૂલ ખાવી, ભ્રમમા પડવું]
ભુવ સ્ત્રી૦ [सं] ભૂમિ (પ)
ભુવન ન૦ [सं] જગત, લોક ૦ત્રય ન૦ ત્રણ લોક (સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ)
ભુવર,-લોક પુ૦ [सं]ભૂલોક અને સૂર્ય વચ્ચેનો લોક
ભુશંડી સ્ત્રી૦ [सं भुशुंडी] એક અસ્ત્ર
ભુસાડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ભૂસાડવું
ભુસાવું,-વવું 'ભૂસવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક
ભુસ્કો પું૦ [રવ૦] કૂદકો, ભૂસકો [-મારવો કૂદીને નીચે પડવું(૨)સાહસ કરવું, ઝંપલાવવું]
ભુંગળ,-ળી,-ળું [दे. मुंगल]જુઓ'ભૂંગળ'માં
ભુંડ ન૦ [दे] જુઓ ભૂંડ
ભૂ સ્ત્રી૦ [सं]પૃથ્વી (૨) એકની સંજ્ઞા ૦કંપ પું૦ પૃથ્વીનું હાલવું તે; ધરતીકંપ
ભૂ ન૦ (બાળભાષામા) પાણી. [-કરવું=પેશાબ કરવો (બાળભાષા).–પીતું જવું = મરી જવું (૨)અર્થસિદ્ધિ થયા વિના પાછા જવું –પીતું કરવું=તરતના જન્મેલા બાળકને પાણીમા ડુબાડીને મારી નાખવું –પીતો કરવો= શક્તિહીન કરવો]
ભૂકરી સ્ત્રી૦,-રો પુ૦['ભૂકો' ઉપરથી; સર૦ [म भुकटी णी] ભૂરો, ભૂકો
ભૂકી સ્ત્રી૦ [सं. भुग्न, प्रा. भुग्ग, સર૦ म. भुकी] બારીક ભૂકો -કેભૂકા પુ૦ બ૦ વ૦ ચૂરેચૂરા. [–ઊડી જવા = છિન્નભિન્ન કે ખતમ થઈ જવું (૨) ખવાઈને સાફ થઈ જવું] –કો પુ૦ ચૂરો; ચૂર્ણ [ભૂકા કાઢી નાખવા = સંપૂર્ણ નાશ કરવો (૨) ખાઈને સાફ કરી દેવું]
ભૂખ સ્ત્રી૦ [दे. भुक्खा (सं बुभुक्षा)] ક્ષુધા (૨) [લા] ઇચ્છા [-ઊડી જવી=ભૂખ ન રહેવી– મરી જવી –કાઢવી=ચાપીને ખાવું (૨) ઘણા દિવસની તીવ્ર ઇચ્છા પૂરી કરવી –ટળવી =માતબર થવું –ભાગવી=લાબા વખતની ઇચ્છા પૂરી પાડવી (૨) -ની તંગી કે અભાવ દૂર કરવાં –મટવી=ધરાવું –મરી જવી= (વખત પર ખાવાનું ન મળવાને કે અધુંપધું કાંઈક ખાઈ પી લેવાને કારણે) ભૂખ ન રહેવી, જતી રહેવી.–લાગવી=ખાવાની ઇચ્છા થવી (૨)તીવ્ર ઇચ્છા થવી ભૂખે મરવું=ખાવાનું ન મળવુ (૨) ભૂખમરો વેઠવો,પૂરતુ ન ખાવું.] ૦ડીબારશ(-સ) વિ૦ [ભૂખડી (જુઓ 'ભૂખડું') + બારશ(અગિયારસ પછીને દિવસે હોય તેવું)] ખાઉં ખાઉંની દાનતવાળું (૨) કંગાલ. ૦ડું વિ૦ [સર૦ म भुक्कड; हिं. भुक्खड] ભૂખ્યું(૨)કંગાલ, તંગીમા આવેલું. ૦મરો પુ૦ ભૂખથી મરો થવો તે, ભૂખથી ચીમળાવું કે મરવું પડે તે કે તેવી દશા
ભૂખર વિ૦[સર૦ઊખર ભૂખર,सं.ऊषर]ઊખર; વેરાન, ઉજ્જડ (૨)પું૦[?] ઉત્તર તરફનો વાયુ
ભૂખરું વિ૦ ['ભૂખર' ઉપરથી] રાખોડિયું; ફીકુ (૨) ભૂખરને લગતુ
ભૂખી વિ૦ સ્ત્રી૦ જુઓ ભૂખ્યું
ભૂખ્યું વિ૦ ['ભૂખ' ઉપરથી] જેને ભૂખ લાગી હોય તેવું (૨) [લા.] લાલચુ (૩) ગરીબ. [-ડાંસ, બંગાળી=અત્યંત ભૂખ્યું] ૦પાખ્યું વિ૦ ભૂખ્યું, સાવ ભૂખ્યું
ભૂગર્ભવિદ્યા સ્ત્રી૦ [सं] ભૂસ્તરવિદ્યા
ભૂગોળ પું૦ [सं] પૃથ્વીનો ગોળો (૨) સ્ત્રી૦ ભૂગોળવિદ્યા ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ પૃથ્વીના તળ, ઊપજ, પ્રાણી, લોક, કુદરતી કે રાજકીય વિભાગ, આબોહવા, વસ્તી વગેરે હકીકતનું શાસ્ત્ર ૦વેત્તા પું૦ ભૂગોળનો ખાસ વિદ્વાન
ભૂચર વિ૦ [सं] પૃથ્વી ઉપર ફરનાર (૨) ન૦

પૃથ્વી પરનું પ્રાણી [ચ પાની એક જાત
ભૂચ પો પુ૦ [સર૦મ मुइन्चापा, हिं मुईचपा]
ભૂચિયું વિ૦ બરછ
ભૂઠ(-ઠ)કવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ભડકવું(૨)સ૦ક્રિ૦ ['ભૂરકી' ઉપરથી] છેતરવું(૩)મંત્રમુગ્ધ કરવું. ભૂઠ(-ઠ)કાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ભૂત વિ૦ [સં] થઈ ગયેલું; વીતેલું (૨) 'થયેલું, બનેલું' એ અર્થમાં સમાસને અંતે (ઉદા૦ અંગભૂત, પ્રાણભૂત) (૩) ન૦ પંચમહાભૂતોમાંનું એક (૪) પ્રાણી (૫) પ્રેત, પિશાચ (૬) ભૂતની જેમ પાછળ ફરનાર માણસ (બાતમીદાર ઇ૦) (૭) વહેમ, ધૂન [-આવવું=ભૂત વળગવું (૨) ભૂત વળગ્યું હોય તેવી ધૂન કે જકવાળું થવું -કાઢવું= ભૂતનો વળગાડ દૂર કરવો (૨) વળગેલાં જક, ધૂન કે વહેમ દૂર કરવા -ગયું ને પલિત જાગ્યું =ઓલામાંથી ચૂલામાં પડવા જેવું થયું, (ઉપાય કરવા જતાં) તેવી જ કે તેથી પણ ખરાબ સ્થિતિ થવી ભૂતનું ઠેકાણું (આમલી), ભૂતનો વાસ (પીપળો)=હંમેશનું રહેઠાણ; જ્યાં વારંવાર જતો કે રહેતો હોવાથી માણસ ત્યાંથી ઘણું ખરું મળી આવે તે -પર ચિઠ્ઠી= જૂઠો વાયદો -ભમવાં=બાતમીદારોનું પાછળ પાછળ ભમ્યા કરવું (૨) ઇચ્છા રાખતા ઘણા ઉમેદવારો પાછળ પાછળ ફરતા હોવા (૩) દુઃખ આવી પડવાનો ભય હોવો -ભરાવું= ધુવવાટ, ધૂન, કે વહેમ વળગવા ભૂત(-તા) ભાઈ જાણે=કોણ જાણે? -ભૂસકા મારે (એવું ઘર)=શૂન્ય-ખાલી કે સરસામાન વિનાનું (ગરીબ ઘર) -વળગવું= ભૂતની ઝપટ લાગવી, ભૂત શરીરમાં દાખલ થવું (૨) ધૂન ભરાવી -વળગાડવું-લપ કે ધૂન વળગાડવી] ૦કાલ(-ળ) પુ૦ ગયેલો વખત (૨) [વ્યા૦] ક્રિ૦નો ભૂતકાળ ૦કાલીન વિ૦ ભૂતકાળનું, -ને લગતું ૦કૃદંત ન૦ [વ્યા] ભૂતકાળના અર્થનું કૃદંત ૦ખાનું ન૦પિશાચોનું સ્થાન ૦ગ્રસ્ત વિ૦ જેને ભૂત વળગ્યું હોય તેવું ૦દયા સ્ત્રી૦ સર્વ જીવો પ્રત્યેની દયા, જીવદયા ૦પતિ પુ૦ (સં) શિવ, મહાદેવ ૦પલીત ન૦ પ્રેત (૨) બેડોળ માણસ ૦પૂર્વ વિ૦ પહેલાં થયેલું (૨) માજી. ૦પ્રેત ન૦ ભૂત, પિશાચ ૦ભાવન વિ૦ પ્રાણીઓને સર્જનાર; પાળનાર ૦બલિ(-ળિ) પુ૦પ્રાણીઓને નિત્ય આપવાનો બલિ ૦ભાઈ પુ૦બલારાત ઉદા૦ ભૂતભાઈ જાણે ૦યજ્ઞ પુ૦ પાંચ યજ્ઞોમાંનો એક; ભૂતબલિ ૦યોનિ સ્ત્રી૦ ભૂતપ્રેતની જાતિ(૨) ભૂતમાત્રનું ઉત્પત્તિસ્થાન ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ પ્રેત વિષેની વિદ્યા
ભૂતલ(-ળ) ન૦ [સં] પૃથ્વીની સપાટી ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ ભૂતળની ભૌતિક સ્થિતિ સંબંધી વિદ્યા ૦વેત્તા પુ૦ તે વિદ્યા જાણનાર
ભૂતાર્થ પુ૦ [સં] સત્ય, સાચી બીના
ભૂતાવળ(-ળી) સ્ત્રી૦[સં भूतावलि]ભૂતોનું ટોળું
ભૂતાળું વિ૦ ['ભૂત' ઉપરથી] ભૂતવાળું
ભૂતિ સ્ત્રી૦ [સં] અસ્તિત્વ (૨) ઉત્પત્તિ (૩) આબાદી, સમૃદ્ધિ (૪) ભલું, કલ્યાણ (૫) ઐશ્વર્ય (૬) ભસ્મ. [-નાખવી = વશીકરણ કરવું, ભરમાવી નાખવું]
ભૂદેવ પુ૦ [સં] બ્રાહ્મણ, ભૂસુર
ભૂધર પુ૦ [સં] પર્વત (૨) રાજા (૩) નાગ (૪) (સં) કૃષ્ણ (૫) [સં] શિવ [ફળ
ભૂણું ન૦[પ્રા भुण्ण,(સં भ्रूण) ગર્ભ ?] પીપળાનું
ભૂપ પુ૦ [સં] રાજા (૨) એક રાગ. ૦કલ્યાણ પુ૦ કલ્યાણ રાગનો એક પ્રકાર ૦તિ,-પાલ (-ળ) પુ૦ રાજા
ભૂપાલી પુ૦ [જુઓ ભુપાલી] એક રાગ
ભૂપૃષ્ઠ ન૦ [સં] જુઓ ભૂતલ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ ભૂતલવિદ્યા
ભૂમધ્યરેખા(-ષા) સ્ત્રી૦ [સં] વિષુવવૃત્ત
ભૂમધ્યસમુદ્ર પુ૦ [સં] (સં) યુરોપ આફ્રિકા વચ્ચેનો સમુદ્ર
ભૂમંડલ(-ળ) ન૦ [સં] આખી પૃથ્વી
ભૂમા પુ૦ [સં] અનંતતા, વિશાળતા
ભૂમિ(-મી) સ્ત્રી૦[સં] પૃથ્વી (૨) જમીન (૩) દેશ; પ્રદેશ (૪) + માળ, મેડો -મિકા સ્ત્રી૦ જમીન (૨) સ્થળ (૩) પાયરી (૪) મૂળ, ઊગમ (૫) નાટકનું પાત્ર કે તેનો ભાગ કે શણગાર (૬) પ્રસ્તાવના. ૦ગત વિ૦ ભૂમિમાં

રહેલું-દાટેલું ૦જા સ્ત્રી૦ (સં) સીતાજી ૦તલ(-ળ) ન૦ ભૂતલ ૦દાહ પું૦ દફન; દાટવું તે ૦શય્યા સ્ત્રી૦ જમીન ઉપર (કશું પાથર્યા વિના) સૂવું તે. -મિયુ વિ૦ ભૂમિનું, -ને લગતું (૨) [જુઓ ભોમિયો] પરિચિત, જાણકાર

ભૂમિતિ સ્ત્રી૦ [સં] રેખાગણિત ૦ક્ષેત્ર ન૦ ભૂમિતિની આકૃતિ ૦રચના સ્ત્રી૦ ભૂમિતિની રચના. ૦શ્રેઢી સ્ત્રી૦ જુઓ ઉત્તરશ્રેઢી

ભૂમિયું વિ૦ જુઓ 'ભૂમિ'માં

ભૂમિષ્ઠ વિ૦ [સં] ભૂમિ પર પડેલું

ભૂયોદર્શન ન૦ [સં] અનેક વાર દેખાવું તે

ભૂર વિ૦ મૂર્ખ (૨) લુચ્ચું (૩) (સુ) નામશેષ

ભૂર(-રિ) વિ૦[જુઓ ભૂરિ, हिं भूर]ઘણું,વધારે

ભૂરકવું, ભૂરકાવું જુઓ 'ભૂડકવું'માં

ભૂરકી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं मुरका, मुरकी,मुरकाना =ભભરાવવું (૨) ભુલાવવું, બહેકાવવું, મ. मुरका =ચૂર્ણ, સર૦ ભૂકરી, ભૂકી] મંતરેલી ભસ્મ (૨) જાદુમંત્ર (૩) મોહિની [-નાખવી, ભભરાવવી=ભોળવવું (૨) વશીકરણ કરવું]

ભૂરચના સ્ત્રી૦ [સં] પૃથ્વીની રચના

ભૂરશી(-સી) સ્ત્રી૦[સં भूयसी; સર૦ हिं. भूरसी दक्षिणा, મ मुरसी] બાકી રકમની દક્ષિણા (૨) [લા] લાંચ

ભૂરાટ,-શ સ્ત્રી૦ ['ભૂરું' ઉપરથી] ભૂરાપણું ૦ણ ન૦ (ભીંત લીંપવાની) ધોળી રતાશપડતી માટી -ડું(-શુ) ન૦ ભૂરી માટી

ભૂરિ વિ૦ [સં] ભૂર, ખૂબ, પુષ્કળ

ભૂરું(-રિયું) વિ૦ [સર૦ हिं.,(सं बभ्रु?) મ. मुरा] આસમાની રંગનું (૨) ગોરું -રા(-રું) કોળું ન૦ કંટાળું; કોળાના જેવું ધોળું ફળ. ૦ભટ(-ટાક) વિ૦ એકદમ ભૂરું

ભૂર્જ ન૦ [સં] એક વૃક્ષ ૦પત્ર ન૦ કાગળ તરીકે વપરાતી ભૂર્જની છાલ

ભૂર્લોક પુ૦ [સં] ભૂલોક

ભૂલ સ્ત્રી૦ [प्रा भुल्ल(सं भ्रम्), हिं., म.]ચૂક, ખામી, ગફલત (૨) છેતરાવું તે (૩)વિસ્મૃતિ (૪) ગેરસમજ [-આવવી, = ખામી કે ચૂક થવી. -ખાવી=ભૂલ કરવી; ચૂકવું -પડવી=ચૂક થવી, ભૂલવું -માં નાખવું= ભુલાવવું, ભોળવવું.-માં રહેવું=ગફલતમાં રહેવું] ૦ચૂક સ્ત્રી૦ ભૂલ [-લેવી દેવી= ભૂલચૂક જ્યારે નજરે પડે ત્યારે એકબીજાને નજરે આપવી] ૦ણુ ન૦ ભૂલવું તે. ૦થાપ સ્ત્રી૦ ભૂલ; ગફલત (૨) છેતરામણ [-ખાઈ જવી=ગફલતમા રહી છેતરાઈ જવુ] ૦વવું સ૦ક્રિ૦ ભૂલમા નાખવું,ભૂલ પાડવી, ભુલાવવું.

ભૂલવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભૂલ, સર૦ हिं भूलना, म भुलणें] ભૂલ કરવી [ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરી ગણવું=પાછલી ભૂલનો શોક જતો કરી, ફરી ભૂલ ન થાય તે રીતે નવે નામે શરૂઆત કરવી] ભૂલ્યું વિ૦ ભૂલેલું(૨)આડે રસ્તે ચડેલું (૩) ભુલકણું [-પડવું=માર્ગ ચૂકી જવો. ભૂલાં ભમવાં=ખરો રસ્તો ન જડવાથી અથડાયા કરવું, ફાંફાં મારવાં]

ભૂલોક પુ૦ [સં] મૃત્યુલોક, પૃથ્વી

ભૂવિદ્યા સ્ત્રી૦ [સં] પૃથ્વી સંબંધી વિદ્યા

ભૂવો પુ૦[सं भू+कूप? કે सं. भ्रमर, हिं भँवर =પાણીનું વમળ, તેથી પડેલો ખાડો?] પાણીથી પડેલો ઊંડો ખાડો [-પડવો] (૨) [प्रा भूअवाइ(सं. भूतवादिन्)]ભૂત કાઢનાર (૩) [प्रा भूअ(सं भूत)=જંતુ] એક જીવડો [ભૂવાના ભૂવા ને જાગરિયાના જાગરિયા =શેઠના શેઠ ને નોકરના નોકર]

ભૂશલાકા,ભૂશિર સ્ત્રી૦[સં.] દરિયામા ગયેલી જમીનની લાંબી પટી

ભૂષણ ન૦ [સં] શોભા (૨) ઘરેણું

ભૂષા સ્ત્રી૦ [સં] ભૂષણ -ષિત વિ૦ શણગારેલું

ભૂસકો પુ૦ [જુઓ ભુસકો] કૂદકો, ઊંચેથી નીચે પડવું તે [-મારવો, ખાવો]

ભૂસડવું, ભૂસવું સ૦ક્રિ૦[प्रा पुछ (सं प्रोञ्छ्)] ભૂંસાડવું, ભૂંસવું

ભૂસુર પું૦ [સં] બ્રાહ્મણ

ભૂસું ન૦ [सं, प्रा. बुस, हिं. भूसा, म भुसा] ચૂલું(૨)ચવાણાનું એક મિશ્રણ [-ભરવું (મગજમાં)=નકામી માહિતી ભરવી -ભરાવું (મગજમા)=તોર ચડવો, અભિમાન ભરાવું (૨) ખોટો વહેમ ભરાવો. માથામાં ભૂસું ભર્યું છે!=જરાય સમજણ કે યાદશક્તિ નથી.]

ભૂસ્તરવિદ્યા સ્ત્રી૦, **ભૂસ્તરશાસ્ત્ર** ન૦પૃથ્વીના પડ સંબંધી વિદ્યા **ભૂસ્તરવેત્તા, ભૂસ્તરશાસ્ત્રી** પુ૦ તે જાણનાર
ભૂઆં ન૦ બ૦ વ૦ [સર૦ ભૂ] પાણી
ભૂક સ્ત્રી૦ ભૂકવું તે
ભૂકવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा मुक्क (सं मुक्क्), સર૦ हिं भूकना; म मुकणे] ગમેડાનું ભોંસો કરવું.
ભૂકાવું અ૦ક્રિ૦, **ભૂકાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'ભૂકવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક
ભૂગરા પુ૦ બ૦વ૦ ['ભૂજવું' ઉપરથી] શેકેલા ઘઉં ચણા વગેરે
ભૂગરેટ સ્ત્રી૦ ['ભૂજવું' પરથી, સર૦ म मुगा, –गी = રાખ] ગરમ રાખ
ભૂગળ સ્ત્રી૦,ન૦[ભુંગળી પરથી?] ગજ, બારણું બંધ રાખવાનો લાંબો આડો દંડો (૨) [दे मुगल; સર૦ हिं भुगाल; म मोंगल] એક વાજિંત્ર [–બિડાવી=નિર્વંશ થવું –વગરની ભવાઈ=ખાલી ફજેતો] **૦ભટિયું** ન૦ [ભૂગળું + ભટ] ઢીંપણું (૨) લાંબું લખાણ [–મળવું=રજા મળવી, ઘેર બેસવું] **૦ભટિયો** પુ૦ [ભૂગળું (ઢીંપણું) + ભટ] હાથ જોનાર બ્રાહ્મણ **–ળિયો** પુ૦ ભૂગળ વગાડનાર (૨) એક ઓષધિ **–ળી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म मोंगळी (सं भूक)] પોલી નળી (૨) ફૂંકણી (૩) ખોળી (૪) કાનમાં ઘાલી તપાસવાની ડાક્તરની નળી [–મૂકવી=તે નળી લગાવવી] **–ળું** ન૦ નળાકાર કોઈ પણ ઘાટ (૨) નળાકાર ધુમાડિયું [–ફૂંકવું=બણગાં ફૂંકવાં, વખાણ કરવા (૨) દેવાળું કાઢ
ભૂજર સ્ત્રી૦ ભૂંડણ ને તેનાં બચ્ચાં (૨) નાનાં છોકરાનું ધાડું **૦વાડ** સ્ત્રી૦, **૦વાડો** પુ૦ જુઓ ભૂજર (૨) [લા] ગંદવાડ
ભૂંજવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ दे मुज्जिय = ભૂંજેલું ધાન; हिं भूजना, म मुजीजणें (सं भ्रस्ज्)] શેકવું [ભૂંજ્યો પાપડ પણ ન ભાંગવો = સહેલું કામ પણ ન થવું, અતિ નાજુક કે હરામહાડકાનું હોવું] **ભૂંજાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક) **ભૂંજાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)
ભૂંડ,૦ડું ન૦[दे मुंड]ડુક્કર, સૂવર **૦ણ(–ણી)** સ્ત્રી૦ ભૂંડની માદા [–ની ભૂજર = એક સ્ત્રીનાં ઘણાં (નાનાં નાનાં) છોકરાં.]
ભૂંડમરોળિયું વિ૦ ['ભૂંડું' ઉપરથી?] ઝેરીલું (૨) કપટી, લુચ્ચું
ભૂંડું વિ૦[સર૦म ,हिं मुंडा] ખરાબ (૨) ક્રોધી(૩) બીભત્સ [–તાકવું = ભૂંડું થાય એમ ઇચ્છવું –બોલવું = નિંદા કરવી (૨) ગાળ બોલવી.] **–ડાઈ(–શ)** સ્ત્રી૦ ભૂંડાપણું (૨)અણબનાવ. **–ડાપો** પુ૦ ભૂંડાપણું (૨) ભૂંડાપણાનું કલંક **–ડાબોલું** વિ૦ ભૂંડું બોલનાર **–ડાળું** ન૦ ગાળ (૨) ગંદી ચેષ્ટા કે વ્યભિચાર [–કરવું ગંદી ચેષ્ટા કે વ્યભિચાર કરવાં]
ભૂંભવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ભૂંભૂ' ઉપરથી] ભૂંભૂં અવાજ કરવો
ભૂંભૂ અ૦ [રવ૦] એવો અવાજ
ભૂંય સ્ત્રી૦ [सं भूमि, अप० भुहडि, म भुईं–ईं, हिं भुँइ, भुईं] જમીન, ભૂમિ (ગ્રામ્ય)
ભૂંસવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ભૂસવું] ભૂસવું, કાઢી નાખવું [ભૂંસી વાળવું = રદ કરવું, ભાડી વાળવું (૨) દરગુજર કરવું, જાણે થયું ન હોય એમ માનવું] **ભૂંસાડવું** સ૦ ક્રિ૦ ભૂસવું **ભૂંસાવવું** સ૦ક્રિ૦, **ભૂંસાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ભૂંસવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
ભૃકુટિ(–ટી) સ્ત્રી૦ [सं] ભમ્મર
ભૃગુ પુ૦ [सं] એક ઋષિ (૨) શુક્ર (૩) જમદગ્નિ. **૦પાત** પુ૦ ઊંચેથી પડતું મૂકી આપઘાત કરવો **૦લાંછન** પુ૦ (સં) કૃષ્ણ. **૦વાર** પુ૦ શુક્રવાર
ભૃત્ય પુ૦ [सं] નોકર [ભૃંગાર
ભૃંગ પુ૦ [सं] ભમરો (૨) એક પક્ષી (૩)
ભૃંગાર પુ૦; ન૦ [सं] સોનાનું ઝારી કે લોટા જેવું વાસણ
ભૃંગી સ્ત્રી૦ [सं] ભમરી (૨) ભૃંગ પક્ષીની માદા (૩) એક ઝેરી વનસ્પતિ, અતિવિષા (૪) પુ૦ (સં) શિવનો એક ગણ
ભે (ભે)પુ૦[सं भय, સર૦म भें] જુઓ ભય(૨) જોખમ [–ભાંગવો = ભય દૂર કરવો કે થવો] **૦ઊચલ** વિ૦ ઊચલજો, ભયથી ઊચકેલું–વ્યગ્ર. **૦કાર** વિ૦ ભયંકર, ભેકાર (પ.)

ભેખ પું૰; સ્ત્રી૰ [સર૰ हिं] જુઓ વેષ (૨) સંન્યાસનો વેષ; સંન્યાસની દીક્ષા (૩) જુઓ ભેખડ; કરાડ. [-ઉતારવો = જોગીવેશ કાઢી નાખવો–ફરી સંસારી થવું. -ધરવો = સર્વસ્વ છોડી સંન્યાસી થવું, સન્યાસીનો વેષ ધારણ કરવો. -લેવો = જુઓ ભેખ ધરવો (૨) કોઈ ધ્યેયની પાછળ સર્વસ્વ છોડીને પડવું.] ૰ધારી વિ૰ ભેખ ધારણ કરનાર. ૰વટો પું૰ ભેખ; સંન્યાસ

ભેખડ સ્ત્રી૰ [સર૰ म भेकड] ટેકું (૨) ઝઝૂમતો ટેકરાનો ખૂણો, કરાડ (૩) [લા.] નાણાંનો ઢગલો. [-પડવી = (ભેખડ પડવાથી નીચેનું દટાયેલું ગુપ્ત ધન મળે તેમ) અચાનક નાણાંનો ઢગલો મળવો.] -ડાવવું સ૰ક્રિ૰ 'ભેખડાવું'નું પ્રેરક. -ડાવું અ૰ક્રિ૰ ભેખડનું ઢસડાઈ પડવું (૨) ભટકાવું, અથડાવું

ભેખધારી, ભેખવટો જુઓ 'ભેખ'માં

ભેગ પું૰ [प्रा. भेअ (सं भेद) ભિન્ન = મિશ્રિત ?] મિશ્રણ. ૰વડું વિ૰ ભેગું -ાભેગું અ૰ સાથે સાથે -ગું વિ૰ એકઠું, સાથે (૨) મિશ્ર

ભેચક વિ૰ [सं भयचकित] + બાવરું, આભું

ભેચો પું૰ જુઓ ભેંચો

ભેજ પું૰ ['ભીજવું' ઉપરથી] ભીનાશ. [-આવવો, લાગવો = જમીન કે હવાની અંદરની ભીનાશ પસરવી–લાગવી.]

ભેજવું સ૰ક્રિ૰ [हिं भेजना] મોકલવું

ભેજાગેબ (ગે) વિ૰ [ભેજું + ગેબ] જુઓ 'ભેજું'માં

ભેજું ન૰ [हिं. भेजा] મગજ. [ભેજાનું દહીં થવું = સખત શ્રમથી મગજ થાકી જવું. ભેજાનો ભૂંજેલો = કાળજી વગરનો, બેદરકાર. ભેજામાં ઊતરવું = સમજાવું. ભેજામાં વહેર ભરવો = મગરૂર–પતરાજીવાળા થવું. -ખસવું = ગાડપણ આવવું (૨) વિચારશક્તિ જતી રહેવી. -ખવાઈ જવું = મગજ કામ કરતું બંધ થવું. -ખાઈ જવું = કંટાળો આપવો; કાયર કરવું. -ઠેકાણે ન હોવું = ચસકેલ થવું; વિવેકમર્યાદાનું ભાન ન હોવું (૨) મિજાજ ઠેકાણે ન હોવો. -ફાટી જવું = ઘેલું થવું; અવિવેકી થવું.] -જાગેબ વિ૰ ગેબ થયેલા ભેજાવાળું; ચસકેલું

ભેટ સ્ત્રી૰ [दे भिट्ट; भिट्टा, સર૰ हिं., म.] મેળાપ; મુલાકાત (૨) બક્ષિસ (૩) [કા.] કમ્મરે વાળી બાંધેલું કપડું. [-આપવી = બક્ષિસ આપવી. -થવી = ભેટો થવો; મળવું. -બાંધવી = કમર બાંધવી -લેવી = બક્ષિસ લેવી (૨) મુલાકાત લેવી. ભેટે જવું = મળવા જવું (૨) બક્ષિસ તરીકે મોકલાવું.] ૰વું સ૰ક્રિ૰ [ભેટ પરથી] આલિંગન આપવું (૨) મુલાકાત થવી (૩) લડવા માટે ભેગા થવું -ટંભેટા, -ટાભેટી સ્ત્રી૰ ઉપરાછાપરી કે સામસામા ભેટવું તે. -ટાડ(-વ)વું સ૰ક્રિ૰ 'ભેટવું'નું પ્રેરક. -ટામણ ન૰, -ટામણી સ્ત્રી૰ ભેટો, મેળાપ (૨) તે પ્રસંગે આપેલી ભેટ. -ટાવું અ૰ક્રિ૰ 'ભેટવું'નું કર્મણિ. -ટિયો પું૰ ભેટ કરાવનારો (૨) મંદિરનો ભટિયો. -ટો પું૰ મેળાપ (૨) આલિંગન

ભેઠ ન૰ [सं] ઘેટું

ભેદ (ભે) અ૰ [રવ૰] મારવાનો અવાજ. [-દઈને = ભેડ અવાજ થાય તેમ (મારવું)]

ભેડવવું સ૰ક્રિ૰ [दे. भिड, સર૰ हिं भिडाना] (કા) શરતમાં ઉતારવું [વરુ, ભેડનો કાળ

ભેડિયો પું૰ ['ભેડ' પરથી, સર૰ हिं भेडिया]

ભેડો પું૰ (કા.) ભેખડ

ભેણું (ભે) ન૰ [प्रा. मायण (सं भाजन)] ઘી તાવવાનું માટીનું વાસણ

ભેદ પું૰ [सं] તફાવત; જુદાપણું (૨) વર્ગ; વિભાગ; પ્રકાર (૩) છાની વાત (૪) છળભેદ (૫) ફાટ પાડવી તે (૬) ચીરો; બારું. [-આપવો = રહસ્ય જણાવવું. -ઉઘાડો પાડવો, ખોલવો = રહસ્ય પ્રગટ કરવું. -જાણવો, પામવો = છૂપી વાત જાણી લેવી. -ફોડવો = છૂપી વાત ઉઘાડી પાડવી. -લેવો = છૂપી વાત જાણી લેવી. -રાખવો = વહેરોઆંતરો કરવો (૨) છાની વાત કે રહસ્ય સાચવવું] ૰ક વિ૰ ભેદનારું (૨) રેચક. ૰દૃષ્ટિ સ્ત્રી૰ ભેદભાવ, જુદાપણું. ૰ન ન૰ ભેદવું તે. ૰બુદ્ધિ સ્ત્રી૰ જુઓ ભેદદૃષ્ટિ.

૦ભાવ પું૦ જુદાપણું, અંતર (૨) કપટ ૦વું સ૦ક્રિ૦ છેદ પાડવો, તોડવું -દિયો પું૦ ભેદ-રહસ્ય જાણનાર માણસ -દી વિ૦ રહસ્યમય; ફૂટ. -દુ પું૦ ભેદ-રહસ્ય જાણનાર (૨) જાસૂસ (૩) ફૂટ પડાવનાર -દ્ય વિ૦ ભેદી શકાય તેવું (૨) ભેદવા યોગ્ય

ભેભટ સ્ત્રી૦[प्रा भट्ठ, 'ભઠ્ઠી' ઉપરથી] ઊની રાખ; ભડસાળ

ભેર સ્ત્રી૦[જુઓ ભેરુ]મદદ, વહાર(૨)[सं.]ભેરી

ભેર (ભે)[प्रा भरिअ (सं भृत, भरित)] શબ્દને લાગતાં '-તે સાથે, સહિત' એ અર્થનું અ૦ બનાવે. ઉદા૦ હોંસભેર. કેટલીક જગાએ 'માત્ર તે સાથે' એવો અર્થ પણ થાય છે ઉદા૦ પોતિયાભેર

ભેરવ (ભે) વિ૦ [प्रा भेरव (सं भैरव)] ભૈરવ સંબંધી (૨) ભયકર (૩) પું૦ શિવનું એક સ્વરૂપ (૪) ચીબડી (૫) એક રાગ. ૦જપ પું૦ [सं झपा = કૂદકો] મોક્ષ માટે જપ કરતાં કરતાં પર્વત ઉપરથી પડતું મૂકવું તે (૨) [લા] જોખમના કે વિકટ કામમાં આંધળિયાં કરી પડવું તે [-ખાવો] -વી સ્ત્રી૦ એક રાગિણી

ભેરવવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं भिड़ाना]ભરવવું, વળગાડવું (૨) ભભેરવું; ભમાવવું

ભેરવાવું અ૦ક્રિ૦ 'ભેરવવું'નું કર્મણિ (૨) ગૂંચવાઈ જવું, સંડોવાવું

ભેરિ(-રી) સ્ત્રી૦ [सं] નોબત, નગારું, ભેર

ભેરુ પું૦ [જુઓ ભીરુ, સર૦ म भिडू] સાથી, ભિલ્લુ

ભેલા(-ળા)ડ પું૦[सं भेलय्;प्रा भेल ઉપરથી, સર૦ म मेलण] બગાડ, નુકસાન ૦વું સ૦ક્રિ૦ બગાડવું, વણસાડવું

ભેવ પું૦ +[જુઓ ભેદ] મર્મ

ભેષજ ન૦ [सं] ઓસડ

ભેળ પું૦ [सं भेलय्, प्रा भेल, म] ભેગ, મિશ્રણ (૨) ભેલાડ; બગાડ (૩) ભંગાણ, લૂટ (૪) સ્ત્રી૦ એક ચવાણું (મુંબઈ) ૦વણ ન૦, ૦વણી સ્ત્રી૦ મેળવણી, મિશ્રણ ૦વવું સ૦ક્રિ૦ મેળવવું, મિશ્ર કરવુ (૨) સામેલ કરવું ૦વું સ૦ક્રિ૦ સામેલ રાખવું (૨) મેળવવું, મિશ્રિત કરવું (૩) ભેળવવું ૦સેળ વિ૦ એકઠું, મિશ્રિત (૨) સ્ત્રી૦ મિશ્રણ ૦સેળિયું વિ૦ ભેળસેળવાળું -ળાડ, -ળાડવું જુઓ 'ભેલાડ'માં. -ળામણ ન૦, -ળામણી સ્ત્રી૦ ભેળવવાની વસ્તુ (૨) ભેળવવું તે (૩) ભેળવવાનું મહેનતાણું -ળી સ્ત્રી૦ ખીચડી (પુષ્ટિમાર્ગીય). -ળીસાડો પું૦ (કા.) ભેળો વસવાટ (૨) સમાગમ, પરસ્પર સારો સંબંધ -ળું વિ૦ (૨) અ૦ ભેગું, સાથે

ભે (ભેં) ન૦ (૨) અ૦ [રવ૦] રડવાનો અવાજ ૦કડો, ૦કાર પું૦ લાંબે સાદે રડવું તે કે તેનો સાદ [ભેકડો મૂકવો, મેલવો, તાણવો = ભેંકડું.] ૦કવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦, સર૦ म भेंकणे] ભેંકડો મૂકવો, ભેં ભેં કરવું. ૦ભેં અ૦ ભે [(૨) જુઓ 'ભે'માં

ભેકાર (ભેં) વિ૦ +[જુઓ ભેકાર] ભયકર

ભેંચો (ભેં) પું૦ ['ભચ્ચ' રવ૦ ઉપરથી?] છૂંદાયેલો લોચો, માંસનો લોચો(૨) છૂંદાયેલી વસ્તુ (૩) [લા] કસ, દમ [-કાઢવો = જુઓ ભેંચો ઉડાડવો (૨) દમ કાઢવો -ઉડાડવો = છૂંદો કરી નાખવો, કચરી-પીલી નાખવું. -ઊડવો, ઊડી જવો, નીકળી જવો = કચરાઈ-પિલાઈ જવું, કચરાઈને લોંદો થઈ જવું (૨) દમ નીકળી જવો]

ભેંશ(-સ) (ભેં) સ્ત્રી૦ [सं महिषी, प्रा महिसी, हिं भैंस] દૂધ દેનાર એક ઢોર, ડોબું [-આગળ ભાગવત = નકામી શિખામણ; મૂરખને શિખામણ -પહેલાં ખૂંટા, -ભાગોળે ને ઘેર ઝેરણા,-ભાગોળે ને છાશ છાગોળે = શેખચલ્લીવેડા જેવી ખોટી ધમાલ.] ૦મૂઠું વિ૦ [+મૂડવું] ડોબામૂઠ, મંદબુદ્ધિ -સર પું૦ પાડો -સલું વિ૦ (કા.) નમાલું પાડા જેવું ઠંડું.-સલો પું૦ બે ચીલાની વચમાંનો ઊંચો ભાગ -સાસણ પું૦ [+અસુર?] મોટો પાડો -સાસુર પું૦ ભયકર માણસ (૨) (સં) પાડાના આકારનો એક રાક્ષસ, મહિષાસુર -સાસૂર પું૦ ભેંસ જેવો જાડો સૂર. -સું ન૦ [સર૦ हिं भैंसोरी] ભેંસનું આણું ચામડું

ભેંસો ((ભેં૦) પું૦ [જુઓ ભીસ] દબાણ; પડખાથી જોર દેવું તે [જાતનો ગૂગળ

ભેંસોગૂગળ (ભેં૦)પું૦[सं महिषाक्षगुग्गुल]એક

ભૈડ સ્ત્રી૦ ['ભીડવું' ઉપરથી] (ચ) કોસની વરત અને ઝૂંસરાના દોરડાને સાંધવાની લાકડાની મેખ. [-કાઢી નાખવી, નીકળી જવી, વેરાઈ જવી=જુઓ ભડ સ્ત્રી૦. -ઘાલવી આફત વળગાડવી, તેવી સ્થિતિમાં મૂકી દેવું]

ભૈયો પું૦ [प्रा. भाइअ (सं. भ्रातृ); हिं मैया, म भैय्या] ભાઈ (૨) ઉત્તર હિંદનો વતની -યાશાઈ વિ૦ ભૈયાની ઢબનું

ભૈરવ વિ૦ (૨) પું૦ [सं] જુઓ ભેરવ. ૦ઘાટી સ્ત્રી૦ ઊંચા શિખરની ભયંકર કરાડનું સ્થાન. ૦જપ પું૦ જુઓ ભેરવજપ. -વી સ્ત્રી૦ ભૈરવી રાગિણી (૨) (સં) દુર્ગાનું એક સ્વરૂપ

ભો (ભો) પું૦ ['ભય' ઉપરથી] ભય

ભો અ૦ [सं] ઓ! એ! (સંબોધનનો ઉદ્ગાર)

ભોઈ પું૦ [दे मोइ=મુખી, નાયક; સર૦ हिं, म] પાલખી ઉપાડવાનો ધંધો કરનાર

ભોક પું૦ ['ભોકવું' ઉપરથી] જુઓ ભોંક

ભોકવું સ૦ક્રિ૦ [सं भूक (म मोक)=છિદ્ર, કાણું, म. मोकणें हिं. मोंकना] વીંધવું; ભોંકવું

ભોકારું ન૦ [सं भूक, म. मोक=પોલ, છિદ્ર] ભોપાળું; પોગળ [ભોક્તાપણું

ભોક્તા પું૦ [सं.] ભોગવનાર. -ક્તૃત્વ ન૦

ભોગ પું૦ [सं.] ભોગવવું તે (૨) ભોગવવાની સામગ્રી (૩) દેવને ધરાવવાનો પ્રસાદ (૪) [લા] માઠી દશા (૫) બલિદાન. [-આપવો=બલિદાન આપવું, ત્યાગ કરવું -આવવું=ઉપભોગમાં આવવું (૨) રુચવું-અનુકૂળ આવવું -ચડાવવો, ધરાવવો=નૈવેદ્ય અર્પણ કરવું; બલિદાન આપવું -થવું, થઈ પડવું=હોમાઈ જવું, બલિ થવું (૨) નો શિકાર બનવું, સોસવું પડવાની હાલતમાં આવવું. -ના ભોગ =માઠી દશાનો યોગ. -પડવું=ની માલકી-ભોગવટા હેઠળ જવું. -ફરી વળવા, મળવા, લાગવા=આફતી બનવું, કમનસીબ હોવું (૨) આફત આવવી. -લેવો=બલિ લેવો (૨) જાન લેવો.] ૦જોગે અ૦ દૈવયોગે; સંજોગવશાત્, કદાચ. ૦ણી સ્ત્રી૦+ભોગ કરનારી કે લેનારી સ્ત્રી ૦ભૂમિ સ્ત્રી૦ (કર્મભૂમિથી ઊલટી) જ્યાં નવો પુરુષાર્થ નથી થઈ શકતો, પણ જૂના પુરુષાર્થનાં ફળ જ ભોગવવાનાં હોય છે, તેવી સ્વર્ગ વગેરે જગા ૦વટો પું૦ ઉપયોગ, માલિકી. ૦વવું સ૦ક્રિ૦ ઉપભોગ કરવો (૨) સહન કરવું. ૦વિલાસ પું૦ અમનચમન

ભોગળ સ્ત્રી૦ જુઓ ભૂગળ(૧) [ભોગવનાર

ભોગિયો પું૦ ['ભોગી' ઉપરથી] ભોગી પુરુષ;

ભોગી વિ૦ [सं] ભોગવનાર (૨) પું૦ ભોગિયો (૩) આશક, પ્રીતમ (૪) ભમરો (૫) સાપ. -ગીંદ્ર પું૦ [+इंद्र] (સં.) શેષનાગ

ભોગ્ય વિ૦ [सं] ભોગવવા લાયક (૨) ન૦ ધન; પૂંજી

ભોજ પું૦ [सं.] યાદવોની એક જાતનો માણસ (૨) (સં) એક દાનવીર પ્રાચીન રાજા ૦પતિ પું૦ (સં.) કંસ [ગવૈયો

ભોજક પું૦ [सं] ભોગવનાર (૨) જૈન મંદિરનો

ભોજન ન૦ [सं] જમણ [-આપવું, કરાવવું=જમાડવું -કરવું, લેવું=જમવું] ૦ગૃહ, -નાલય ન૦, ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ જમવાનું સ્થાન (૨) વીશી. ૦દક્ષિણા સ્ત્રી૦ જમાડયા પછી આપવામાં આવતી દક્ષિણા

ભોજનીય વિ૦ [सं] ખાવા કે ભોગવવા યોગ્ય

ભોજપત્ર [સર૦ हिं; म.] જુઓ ભૂર્જપત્ર

ભોજપરું ન૦ (કા) અસલ ભોજપરા ગામની બનાવટનો ફેંટો [બોલી

ભોજપુરી સ્ત્રી૦ [हिं] બિહારના એક ભાગની

ભોજલું ન૦ [फा बूज़नह्] માંકડું

ભોજાઈ સ્ત્રી૦ [दे. भाउज्जा] ભાભી

-ભોજી વિ૦ [सं.] ખાનાર (સમાસમાં છેડે). ઉદા૦ 'માંસભોજી'. -જ્ય વિ૦ ભોજનીય (૨) ન૦ ખાવા કે ભોગવવાની વસ્તુ

ભોટ વિ૦ (૨) પું૦ [સર૦ म] મૂઢ, બેવકૂફ

ભોટવો પું૦ માટીનો ચંબુ

ભોટંગડી સ્ત્રી૦ [सं. मण्टाकी] એક વનસ્પતિ

ભોટી સ્ત્રી૦ કૂતરી (કા)

ભોટીલુ ન૦ [सं. भूत=બચ્ચું ?] કુરકુરિયું
ભોઠુ (ભો) વિ૦ જુઓ ભોંઠુ. –ઠપ સ્ત્રી૦, –ઠામણુ ન૦ જુઓ ભોંઠપ
ભોઢ વિ૦ [प्रा पोढ(सं. प्रौढ)] (ચ.) પાકવા પર આવેલી–સાખ જેવી (આમલી)
ભોડું ન૦ [दे वोड्ड=મૂંડેલું માથુ (सं मुड)] માથુ [શેરડી વગેરેનાં
ભોથુ ન૦ [सं वृहित ?] મૂળિયાંનો ઝૂંડો (દાભ,
ભોદો પુ૦ [સર૦ ફાંદ, રવ૦ ?] પેટ (તિરસ્કારમાં)
ભોપાળું ન૦ [સર૦ મ. भोंपळा=તુંબડું] પોલ; પોકળ (૨) ઢોંગ [–ઝાલવું=એવું કરવું જેથી પોલ કે ઢોંગ પકડાઈ જાય. –નીકળવું=પોલ પ્રગટ થવું]
ભોપી પુ૦ [સર૦ का बोप्पी, म मोपी–प्या] ભરડો; શિવનો પૂજારી
ભોપો વિ૦ પુ૦ [સર૦ हिं मोपा=ફૂંકીને વગાડાતી તુરઈ (૨) મૂર્ખ] બેવકૂફ; મૂર્ખ
ભોમ પુ૦ [प्रा (सं भौम)] જુઓ ભૌમ ૩, ૪ ૦વા(૦સ)ર પુ૦ મંગળવાર
ભોમ,૦કા સ્ત્રી૦ ['ભૂમિ' ઉપરથી] ભૂમિ
ભોમિયુ વિ૦ ['ભૂમિ' ઉપરથી ? म. मोयाळ અથવા સર૦ म मोवणें (सं भ्रमण)] જાણકાર. –યણ સ્ત્રી૦ જાણકાર સ્ત્રી. –યો પુ૦ જાણકાર માણસ (૨) વાટ બતાવનાર
ભોર પુ૦, સ્ત્રી૦ [प्रा परोह (सं प्ररोह) ? हिं] પરોઢિયું (૨) પુ૦ જુઓ ભોળ (૩) અ૦ ભોરભોર –ર ભોર અ૦ સમાપ્ત, ખલાસ [–કરવુ, કરી મૂકવું=પૈસા ઉડાવી દેવા, વાપરી દેવું]
ભોર [ભો] પુ૦ [सं भृ ઉપરથી ?] ઘાસના પૂળાથી ભરેલું ગાડું (૨) ગાડું ભરાય તેટલો જથ્થો ઉદા૦ ભોર લાકડાં
ભોરા ન૦ [हिं] એક પક્ષી
ભોરિંગ પું૦ [સર૦ ભોગીન્દ્ર] મોટો નાગ
ભોરિંગડી સ્ત્રી૦[જુઓ ભોટંગડી] એક વનસ્પતિ
ભોરો (ભો ?) પુ૦ [प्रा भवर, हिं. भौंरा, म भोरा (सं भ्रमर)] + ભમરો [ભોલ
ભોલ વિ૦ [दे पोद्द] પોલું, ફૂલેલું ઉદા૦ જાડું
ભોલુ પુ૦ વાંદરો
ભોહ ન૦ ઈંઢોણી (વેલાની)
ભોળ (ભો ?) પુ૦ [સર૦ म भोंवळ (सं भ्रमण)] તમ્મર (૨) તમ્મરથી આવતી ઊલટી
ભોળું,–ળિયું વિ૦ [दे भोल, हिं. भोला] કપટમાં ન સમજે તેવું, સાલસ ૦ભટ, ૦ભટાક, ૦ભાળુ વિ૦ સાવ ભોળુ –ળપ સ્ત્રી૦,–ળપણ ન૦, –ળાઈ સ્ત્રી૦ ભોળાપણુ –ળવણી સ્ત્રી૦ ભોળવવુ તે –ળવવું સ૦ક્રિ૦ ભરમાવવું. –ળાનાથ પુ૦ (સ) મહાદેવ –ળા રાજા, શંકર પુ૦ બ૦ વ૦, –ળું ભ્રમા, ભાલુ વિ૦ [+ ભલું ?] ભોળુ અને ભલું, નિખાલસ ને ખુલ્લા દિલનો માણસ (૨) છેતરાઈ જાય એવું મૂરખ માણસ –ળિયો પુ૦ એક જાતનો ભિખારી
ભોં (ભોં૦) સ્ત્રી૦ [सं भूमि] ભોંય ૦પાથરી [ભોંય+પથરાવું] ગળજીભી
ભોં (ભોં૦) ન૦ (૨) અ૦ [રવ૦] ભૂંગળ કે ગાયના બરાડવાનો અવાજ
ભોંક (ભોં૦) ન૦ [જુઓ ભોક] છિદ્ર, કાણુ (૨) ભોંકાવાની અસર ૦વું અ૦ ક્રિ૦ ભોંકવુ
ભોંકાળુ (ભોં૦) ન૦ જુઓ ભોંયકોળુ
ભોંઠુ (ભોં૦) વિ૦ [प्रा भट्ठ (सं भ्रष्ट)] ભોંઠપ વાળુ [–પડવુ=શરમાવા જેવુ થવું, ઝાંખુ પડવુ] –ઠપ સ્ત્રી૦, –ઠામણુ ન૦ શરમ, શરમિંદાપણુ, નીચાજોણુ
ભોંણુ (ભોં૦) ન૦ [ભોં ઉપરથી ?] (કા) ઘર
ભોંણિયુ (ભોં૦) ન૦ [રવ૦] ભાંયું
ભોંય (ભોં૦) સ્ત્રી૦ [सं भूमि] જમીન [–આવવી=નવી ચામડી આવવી; રૂઝ આવવી. –કરવી=માટીથી સપાટી કરવી –ફૂંકાળી લખવી=મરણસ્થાનનું નિર્માણ કરવુ. –ખણવી, ખોતરવી=શરમની એવી ચેષ્ટા કરવી, શરમાવુ, નીચુ જોવુ (૨) આળસુપણાની એવી ચેષ્ટા કરવી –ઘાલ્યા!=ભોંય નાખ્યા! 'મૂઆ' એ અર્થની છોકરાને વઢીને સ્ત્રીની ગાળ. –ન ખાવું=મરવા પડવું (૨) બહુ ભૂખ લાગવી. –નાખવું=મરનારને ચોકે ઉતારવો –નાખ્યા!=જુઓ ભોંય ઘાલ્યા! –પર પગે ન મૂકવો=ગર્વ કે મિજાજનો પાર ન હોવે।

–ભરવી=ફોગટ ફેરો ખાવો **–બરાબર કરવું, ભેગું કરવું**=મારી મારીને સુવાડી દેવું (૨) જમીનદોસ્ત કરવું **–ભારે પડવી (નાસતા)**=નાસી પણ ન જઈ શકાય એવી રીતે ઘેરાઈ જવું **–ભામવી**=ચામડી કોવાવાથી સડી જવી **–માં ઊગવું, હોવું**=ઊગતી ઉમ્મર હોવી (નાની ઉમ્મર છતા યુક્તિબાજ કે તરકટી હોય તેને માટે બોલાય છે) **–માંથી ભભૂકો નીકળવો**=અણધારી જગાએથી હુમલો થવો (૨) એકાએક લડાઈ લાગવી (૩) એકાએક સળગી ઊઠવું; એકદમ ક્રોધાવેશ પ્રગટવો **–માં પગ હોવા** = જુઓ ભોંયમા ઊગવું. (૨) ખબ કપટી ને રહસ્યવાળા હોવુ. **–માં પેસતું જવું**=ઠીંગણું રહેવું, ઉંમર વધવા છતા ઊંચું ન વધવુ **–માં પેસવું**= ખબ શરમાવું; લાજવુ **–માં મૂળિયાં હોવાં** = બહાર ન દેખાય પણ અંદરખાનેથી ખૂબ પાકુ હોવુ **–સૂંઘવી**=મરવાની અણી પર આવવુ **ભોંયે ઉતારવું, નાખવું, લેવું**= ચોકે ઉતારવુ, મરવાની તૈયારી હોવી **ભોંયે પડવું**=મરવાની તૈયારી પર હોવુ, થાકને લીધે જમીન ઉપર લાબા થઈ સૂઈ રહેવું.] **૦આમલી, ૦આંબલી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦આવળ** પુ૦, સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦ઈકિડ** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ **૦કંદ** પુ૦ એક વનસ્પતિ અને એનો કદ. **૦કાંસકી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦કોળું** ન૦ ભોકોળું, એક જાતનું કોળું. **૦ચંપો** પું૦ એક જાતનો ચંપો. **૦તરવડ** સ્ત્રી૦ સોનામુખી. **૦તળિયું** ન૦ ઘરનો છેક નીચેનો ભાગ. **૦ભાડું** ન૦ ભોય કે ભાડુ, જમીન **૦ભાડું** ન૦ જમીનનું ભાડું કે મહેસૂલ (૨) સ્મશાનમાં બાળવાની જગાનું ભાડુ. **૦રસો** પું૦ શીંપણના પોપડાનો રસ. **૦રીંગણી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦રું** ન૦ જમીનની અંદર કરેલું ઘર (૨) ભોંયની અદર કરેલો રસ્તો. [**ભોંયરામાં રાખવું** =અત્યન્ત ગુપ્ત રાખવું–સતાડી રાખવુ.] **૦શિંગ(–શીં,–સિં,–સીં)ગ** સ્ત્રી૦ મગફળી

ભૌગોલિક વિ૦ [સં] ભૂગોળ સબધી

ભૌડું ન૦ [સર૦ हिं. मौंडी] આખુનો બીજ

ભૌતિક વિ૦ [સં] પંચમહાભૂત સબધી–તેમનું બનેલું, સ્થૂળ, જડ (૨) ભૂતયોનિ સબધી. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ભૂતપ્રેત સબંધી વિદ્યા (૨) ભૌતિકશાસ્ત્ર **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ભૌતિક પદાર્થોને લગતું શાસ્ત્ર; 'ફીઝિક્સ'. **૦શાસ્ત્રી** પુ૦ ભૌતિકશાસ્ત્ર જાણનાર

ભૌમ વિ૦ [સં.] પૃથ્વી સંબધી (૨) મંગળનુ (૩) પું૦ મંગળગ્રહ (૪) મગળવાર (૫) સારોડીનો છોડ. **૦વા(૦સ)ર** પુ૦ મગળવાર

ભૌમિતિક વિ૦ [સં.] ભૂમિતિનું, ભૂમિતિને અગેનું

ભ્રમ પું૦ [સં] સંદેહ (૨) ભ્રાન્તિ (૩) ગોળ ફરવું તે. [**–ભાગવો**=સદેહ કે ભ્રમ દૂર કરવો કે થવો] **૦ણ** ન૦ ફરવુ–રખડવુ તે. (૨) જુઓ ભ્રમ (૩) **૦ણા** સ્ત્રી૦ ભ્રમ; ભ્રાતિ

ભ્રમર પું૦ [સં.] ભમરો

ભ્રમિત વિ૦ [સં.] ભ્રમ પામેલું, ભ્રમમા પડેલું

ભ્રષ્ટ વિ૦ [સં] ઊંચેથી પડેલુ (૨) પાપી; દુરાચારી (૩) અપવિત્ર થયેલું **૦તા** સ્ત્રી૦ **–ષ્ટાચાર** પુ૦ [+આચાર] દુરાચાર, પાપ

ભ્રંશ(–સ) પુ૦ [સં] નીચે પડવુ તે, અધ:પાત

ભ્રાત,–તા [સં] પુ૦ ભાઈ. **–તૃજાયા** સ્ત્રી૦ ભાભી. **–તૃતા** સ્ત્રી૦, **–તૃત્વ** ન૦, **–તૃભાવ** પુ૦ ભાઈચારો

ભ્રામક વિ૦ [સં] ભ્રમમાં નાખે એવુ

ભ્રામરી સ્ત્રી૦ [સં.] (સ.) પાર્વતી

ભ્રાંત વિ૦[સં.] ભ્રમિત, ભ્રાંતિવાળુ. **–ત(–તિ)** સ્ત્રી૦ ભ્રમ, મોહ, ખોટો ખ્યાલ; ખોટુ જ્ઞાન (૨) શક, અંદેશો. **–તિકર,–તિકારક** વિ૦ ભ્રાંતિ ઉપજાવનારું. **–તિમત** પું૦ એક અલંકાર, જેમા બે વસ્તુ વચ્ચેના સામ્યને લીધે એકબીજામાં ભ્રાંતિ થાય છે

ભ્રૂ સ્ત્રી૦; ન૦, **૦કુટિ(–ટી)** સ્ત્રી૦ [સં.] ભવું; ભમ્મર

ભ્રૂણ પું૦ [સં] કાચો ગર્ભ **૦હત્યા** સ્ત્રી૦ ગર્ભની હત્યા, ગર્ભપાત કે ગર્ભનાશ કરવો તે (એક મહાપાપ)

ભ્રૂભંગ, ભ્રૂવિકાર પું૦ [સં.] ભવા ચડાવવાં તે

મ

મ પું૦[સં.] પ વર્ગનો અનુનાસિક ૦કાર પું૦ મ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. ૦કારાંત વિ૦ છેડે મકારવાળું

મ પું૦ સંગીતના મધ્યમ સ્વરનો સંકેત (૨) અ૦ [प्रा (सं मा)] મા, નહિ

મઉ વિ૦ [दे मउअ] ઘણા દિવસનું ભૂખ્યું, ભૂખથી ટળવળતું (૨) [प्रा (सं मृदु), म] પોચું (૩) કંજૂસ (૪) પું૦ ભૂખ્યા અને દુ:ખી લોકોનું ટોળું [-થવું=દબાવું, નમવું (૨) કંગાળ થવું (૩) કંજૂસ થવું (૪) દોરાવું, આગળ જવું] ૦હાવેહા પું૦બ૦વ૦ ભિખારીવેડા ૦ડું વિ૦ મઉ, ભૂખ્યું

મકતબ સ્ત્રી૦ [अ] નિશાળ

મકતો પું૦ [अ] ગઝલની છેલ્લી ટૂંક

મક(-અ)દૂર સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ મગદૂર

મકનું વિ૦ [સર૦ हिं मकुना, सं मनाका=હાથણી]મસ્ત,મનસ્વી [મકનો હાથી=મદમસ્ત હાથી (૨) કહ્યામાં ન રહે તેવો ભણી ગયેલો આદમી (૩) ઠીંગણો ને ભરાવદાર આદમી.]

મકબરો પું૦ [अ] કબરસ્તાન (૨) રોજો

મકર પું૦ [अ मक्र] મક્કર, છળકપટ, ફેલ ૦જના સ્ત્રી૦ [फा ज़नान] સ્ત્રી૦ સ્ત્રીચરિત્ર, સ્ત્રીઓનો પ્રપંચ ૦બાજ વિ૦ કાવતરાખોર, દગાબાજ, કપટી

મકર પું૦ [सं] મગરમચ્છ (૨) જુઓ મગર (૩) દશમી રાશિ ૦કી સ્ત્રી૦ એક જાતની માછલી. ૦કેતન,૦કેતુ,૦ધ્વજ, પું૦ (સં) કામદેવ. ૦રાશિ સ્ત્રી૦ મકર, દશમી રાશિ ૦સંક્રમણ ન૦, ૦સંક્રાંતિ સ્ત્રી૦ સૂર્યનું મકર રાશિમાં જવું તે, ઉત્તરાયણ

મકરકૂદી સ્ત્રી૦[મકર(सं मर्क=વાંદર)+કૂદવું? કે म मक्क ઉપરથી?] ચરબી, તોફાન

મકરજના, મકરબાજ જુઓ 'મકર'માં

મકરબો પું૦ જુઓ મકબરો

મકરવો પું૦ રોરડીનો ટુકડો, બડવો (પ્રાય બ૦વ૦માં વપરાય છે)

મકર-સંક્રમણ, મકરસંક્રાંતિ જુઓ 'મકર'માં

મકરંદ પું૦ [सं] ફૂલનું મધ (૨) ફૂલની રજ (૩) ભમરો (૪) કોકિલ

મકરાકર પું૦ [सं] સમુદ્ર

મકરાકૃત વિ૦ [सं] માછલીના આકારનું

મકરાણી પું૦ સિંધની વાયવ્યે આવેલા મકરાણ દેશનો રહેવાસી

મકરાર્ક પું૦ [सं] મકર રાશિનો સૂર્ય

મકરી સ્ત્રી૦ [सं] મગરની માદા, મગરી

મકલાવું અ૦ક્રિ૦ [सं मुकुल्य् પરથી?] મલકાવું, સ્મિત કરવું (૨) ખૂબ હરખાવું

મકવાણો પું૦ એ જાત કે અટકનો માણસ

મકસદ સ્ત્રી૦ [अ] મુરાદ, ધારણા

મકસૂદ અ૦ [अ] જાણી જોઈને, હેતુપુરઃસર

મકાઈ સ્ત્રી૦, પું૦[સર૦ हिं मक्का, म मका, मकई] એક અનાજ ૦ડોડો, ૦દોડો પું૦ મકાઈનો ડોડો

મકાત સ્ત્રી૦ [अ मुक्कातिअ] દાણ, જકાત (૨) ઇજારો -તી પું૦ દાણી (૨) ઇજારદાર

મકાન ન૦ [अ, સર૦ म मकाण हिं] ઘર, ઇમારત [(૨) જુઓ ['મ'માં]

મકાર પું૦ [सं] મણની સંજ્ઞા (વેપારીઓમાં)

મકાયતું વિ૦ મલકાતું

મકોડી,-ડો પું૦ [दे मक्कोड, हिं मकोडा, म० माकोडा] જુઓ 'મંકોડી'માં [૦પણું ન૦

મક્કમ વિ૦ [अ मुह्कम] દૃઢ ૦તા સ્ત્રી૦,

મક્કર પું૦ [જુઓ મકર, સર૦ हिं] છળ

મક્કલ ન૦ [सं] પ્રસૂતાનો એક રોગ

મક્કા ન૦ [अ] (સં) એક નગર—મહંમદ પેગંબરનું જન્મસ્થાન (અરબસ્તાનમાં)

મક્તો પું૦ [अ मक्तअ] ઇજારો, ઠેકો

મક્ષિ(-ક્ષી)કા સ્ત્રી૦ [सं] માખ

મખ પું૦ [सं] યજ્ઞ

મખમલ ન૦, સ્ત્રી૦ [अ] એક જાતનું રેશમી કાપડ -લી વિ૦ મખમલનું(૨)મખમલ જેવું

મખમૂર પું૦ [अ] દારૂ પી ગાંડો બનેલો

મખાંતર ન૦ [सं मिषांतर] નિમિત્ત, બહાનું

મખિયરડું, મખિયારું ન૦ [प्रा मक्खिआ

(સં मक्षिका)] ઘોડાની આંખ પર માખીઓ બેસતી અટકાવવાની લટકતી દોરીઓવાળી પટી
મખ્ખીચૂસ વિ૦ [हिं] કંજૂસ
મગ પું૦ [प्रा मुग (सं मुद्ग)] એક કઠોળ. [મગ કે સાર બાફણું=જુઓ મગબાફણાં (૨) મગનું નામ મરી (ન દેવું, પાડવું)= બોલવું નહીં (યુક્તિ ખાતર કે કંઈ રહસ્યથી). –ને અડદ ભેગા ભરડવા=ખીચડો કરવો; જેમ આવ્યું તેમ ખરુંખોટું –સેળભેળ બોલવું (અમુક પાણીએ) મગ ચડવા=કામ પાર પડવું (મોમા)મગ ઓરવા,ભરવા=(બોલવું ઘટે છતાં) ન બોલવું, મૌન ધારણ કરવું.(–ના) મગ વેરાઈ જવા=મોતિયા મરી જવા (૨) ખિલખિલ હસી પડવું]૦બાફણું ન૦બ૦વ૦ મનમાં ને મનમાં મૂઝાવું કે બળવું તે (૨) રિસાવું કે અણમના રહેવું તે (૩) લાકડા છાણા કરાંઠી વગેરે બળતણ
મગ પુ૦ [प्रा मग्ग (सं. मार्ग)] માર્ગ [પ] (૨) સ્ત્રી૦ [दे. मगा, मग्ग] બાજુ, તરફ (૩) અ૦ ભણી, તરફ
મગજ પું૦ [સર૦ हिं मगद (सं मुद्ग=મગ)] ચણાના લોટની એક મીઠાઈ
મગજ ન૦ [फा मग्ज,સર૦म , हिं] ખોપરીની અંદરનો નરમ ભાગ; ભેજું (૨) પું૦ ફળની બીજ [–ઉપર છારી વળવી=મગજ બહેર મરી જવું –ઊંધુંચતું થઈ જવું=બુદ્ધિ ઠેકાણે ન રહેવી –કહ્યું કરતું નથી=બુદ્ધિ ચાલતી નથી (૨) મગજ ભમે છે (૩) મિજાજ જાય છે. –ખસી જવું=ગાંડા થઈ જવું –ખાવું, ખાઈ જવું =માથાફોડ કરાવવી, કંટાળો આપવો –ચસકી જવું=ગાંડા થવું –ઠેકાણે ન હોવું=વ્યગ્ર કે ગુસ્સે હોવું (૨) ગાંડપણ હોવું, ભાન ખસી જવું મગજનાં બારાખું ઊઘડવાં=અક્કલ આવવી, ગમ પડવી મગજનું ખસેલું, ચસકેલું=ગાડું મગજનું ફરેલું, ફાટેલું=ઉચ્છંખલ, ભારે મિજાજી મગજનો ખીમો કરવો=મગજને ખૂબ ત્રાસ આપવો –પાકી જવું=માથાફોડથી કંટાળવું, માથામાં દુઃખાવો થવા આવવો –ફરવું, ફરી જવું=ક્રોધ, તાપ કે ગુસ્સાથી માથું ભમી જવું –ફોડવું=મગજને કંટાળો–શ્રમ આપવા. –બહેર મારી જવું=મગજ શૂન્યવત્– જડ થઈ જવું, વિચારશક્તિ હણાઈ જવી –ભમી જવું=વ્યગ્રચિત્ત થઈ જવું, બુદ્ધિ ઠેકાણે ન રહેવી –માં આવવું, ઊતરવું= ધ્યાનમાં આવવું, સમજાવું. –માં ઠસવું, બેસવું=બરાબર ધ્યાનમાં આવવું–વસી જવું. –માંથી ખસવું=ભૂલવું કે ભુલાવું –માં પવન ભરાવો=મિજાજ વધી જવો –માં રાઈ હોવી=મિજાજ કે અભિમાન હોવાં.] ૦તરી સ્ત્રી૦ [फा. मग्ज+तरी (તર કરનાર)] વસાણામાં નંખાતા અમુક મીંજવાળાં બીજ. ૦મારી સ્ત્રી૦ માથાફોડ –જિયું ન૦મગજને પુષ્ટિ આપનાર એક વસાણું
મગછ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं , म] જુઓ મુગછ. ૦દાર વિ૦ મગછવાળું
મગડો પુ૦ ['મગ' ઉપરથી?] ગુલબાસનું બી
મગણ પું૦ [सं.] ત્રણ ગુરુ અક્ષરનો ગણ
મગતરું ન૦ [प्रा. मसग (सं. मशक)?] મચ્છર; ડાંસ. [મગતરા જેવું=તુચ્છ.]
મગતું વિ૦ [सं मुक्त કે प्रा. मग्ग (सं मार्ग)?] મોકળું, પહોળું, છૂટાશવાળું
મગદળ પુ૦ [મગ+દળ, हिं. मगदल] મગના લોટનો લાડુ (૨) ન૦ [सं. मुद्गर] મગદળિયો. ૦વું સ૦ક્રિ૦ કચડી નાખવું –ળિયું વિ૦ મગદળવાળું (૨) મગદળ ભાવતો હોય તેવું (૩) ન૦ મગદળિયો. –ળિયો પું૦ કસરત માટે હાથથી ફેરવવાની લાકડાની બનાવટ
મગદૂર સ્ત્રી૦ [જુઓ મકદૂર, સર૦ हिं , म] તાકાત (૨) હિંમત
મગન વિ૦ [જુઓ મગ્ન] રાજી (૨) (ચ) [प्रा. मग्ग (सं मार्ग)] માગ; મગા
મગફળી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं मूँगफळी,म मुंगफल्ली] તેલી બીની એક શીંગ, ભોંયશીંગ
મગમાળા સ્ત્રી૦ [મગ+માળા] મગ જેવડા સોનાના મણકાની માળા
મગર અ૦ [फा] પરંતુ
મગર પું૦ [प्रा. (सं. मकर)] એક જલચર

પ્રાણી ૦મચ્છ પુ૦ એક જાતનો મોટો મચ્છ
–માછલું ૦મસ્ત વિ૦ [+મત્સ્ય કે મસ્ત ?] હૃષ્ટપુષ્ટ; જોરાવર
મગરિબ સ્ત્રી૦ [अ.] સંધ્યાકાળ (૨) સાંજની નમાજ (૩) પશ્ચિમ દિશા [જવાનું બાકુ
મગરિયું ન૦ ['મગર' ઉપરથી] છાપરા ઉપર
મગરી સ્ત્રી૦ મગરની માદા
મગરી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] ડુંગરી. –રો પુ૦ ડુંગરો [સ્ત્રી૦ અભિમાન
મગરૂબ,–ર [अ] વિ૦ અભિમાની –બી,–રી
મગા સ્ત્રી૦ [प्रा मग्ग (सं मार्ग)] જગા
મગાવવું સ૦ક્રિ૦, 'માગવું'નું પ્રેરક (૨) મગાવવું
મગાવું અ૦ક્રિ૦ 'માગવું'નું કર્મણિ
મગિયું વિ૦ ['મગ' ઉપરથી] મગ જેવડું (૨) ન૦ સ્ત્રીઓનું એક જાતનું સુતરાઉ લૂગડું
મગિયો પુ૦ ['મગ' ઉપરથી ?] એક જાતનો પથ્થર, મજિયો [ઝીણા દાણાના મગ
મગી સ્ત્રી૦ ['મગ' ઉપરથી] એક વનસ્પતિ (૨)
મગોડું ન૦ ['મગ' ઉપરથી] મગનું ગોતર
મગ્ન વિ૦ [सं] તલ્લીન, ગરક થયેલું (૨) મગન, રાજી
મઘમઘવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा मघमघ] ખુશબો ફેલાવવી, મહેકવું
મઘમઘાટ પુ૦ મઘમઘવું તે
મઘવા પુ૦ [सं] ઇંદ્ર
મઘા સ્ત્રી૦ [सं] દસમું નક્ષત્ર [–ની ઓરણી = મઘા નક્ષત્રમાં કરેલી ઓરણી]
મચક સ્ત્રી૦ [प्रा मज्ज् (सं मस्ज्) ? સર૦ हिं] પાછું હઠવું – ઠમવું તે [–આપવી = નમતું આપવું, પાછું હઠવું]
મચકણિયું ન૦ [જુઓ મચકો] કાંકરવું (૨) વિ૦ તે નામની વાણિયાની નાતનું
મચકારવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ મીંચકારવું
મચકારો પુ૦ ['મચકારવું' ઉપરથી] આંખ મીંચવી (ઉઘાડવી) તે [–મારવો]
મચકો પુ૦ [प्रा मच्च् (सं मद्) = ગર્વ કરવો કે જુઓ 'મચક'] લટકો; લહેકો –કાળું વિ૦ લટકાળું
મચકોડ પુ૦ [જુઓ મચકો] ઠેઓ, હડસેલો (૨) તિરસ્કાર (૩) સ્ત્રી૦ મચડાવું. અમળાવું કે ઊતરી જવું તે. [–ખાવી = મચકોડાવું.] ૦વું સ૦ક્રિ૦ મરડવું, આંબળવું –ડાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
મચડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा चड्ड (सं मृद्) મસળવું કે दे. चमढ (ચોળવું)] મરડવું, આમળવું (૨) મસળવું. મચડાવું અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)
મચમચાવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ મચકારવું] મટમટાવવું (૨) [રવ૦] છબછબાવવું
મચવું અ૦ક્રિ૦ [सं मस्ज्, प्रा मज्ज् = ડૂબવું; લીન થવું हिं मचना, म मचणें] સમાઈ જવું (૨) તલ્લીન થઈ જવું, મંડવું (૩) જામવું, જોસમાં આવવું (જેમ કે તોફાન)
મચાક્ષુ પુ૦ એક રોગ
મચિયેર સ્ત્રી૦ દરિયાકિનારે ઊગતો એક છોડ
મચે(–ચૈ)ડવું સ૦ક્રિ૦ (ચ) મચોડવું સ૦ક્રિ૦ (સુ) [જુઓ મચડવું] મચકોડવું, મરડવું
મચ્છ પુ૦, ન૦ [सं] માછલું (૨) મેઘધનુષ [–તાણવો = મેઘધનુષ્ય રચાવું, દેખાવું] (૩) જુઓ મત્સ્યાવતાર
મચ્છર પુ૦ [सं मत्सर] ડાંસ (૨) મત્સર; ગુમાન. [–ધરવો, રાખવો = ગુમાન હોવું] ૦દાની સ્ત્રી૦ મચ્છરને અટકાવવા કરાતી જાળીદાર કપડાની બનાવટ [–બાંધવી, લગાવવી = પથારી પર મચ્છરદાની ગોઠવવી]
મચ્છરિયો પુ૦ એક પક્ષી [મિ દૂક્કડમ્
મચ્છા મિ દોકડો સ૦પ્ર૦ [જૈન] જુઓ મિચ્છા
મચ્છી સ્ત્રી૦ [જુઓ મચ્છ] માછલી ૦ખાનું ન૦ મચ્છીબજાર (૨) મચ્છીમારનું રહેઠાણ ૦બજાર ન૦ માછલીઓનું બજાર (૨) [લા] ખૂબ કોલાહલનું સ્થાન ૦માર પુ૦ માછી. ૦વાઘ પુ૦ એક પક્ષી
મછણું(–નું) ન૦ [सं मृश्, કે मृज्] જમ્યા પછી મોં સાફ કરવું તે – આચમન કરવું તે. [–દેવું = જમ્યા પછી મોં સાફ કરવું–આચમન કરવું તે.]
મછરાળ વિ૦ ['મચ્છર' ઉપરથી] મચ્છરવાળું; ગુમાની (૨) મચ્છરોથી ભરપૂર
મછરું ન૦ [જુઓ મચ્છર] મગતરું, ડાંસ
મછવો પુ૦ [सं. मत्स्यवाह, સર૦ म मचवा, हिं मछवा] હોડી

મજ સ૦ [જુઓ મુજ] મારું

મજકૂર વિ૦[अ] સદર, આગળ જણાવેલું (૨) પું૦ હેવાલ, બીના; હકીકત

મજદૂર પું૦ [फा] જુઓ મજૂર

મજનૂ વિ૦ [अ. मजनून] પ્રેમઘેલું (૨) પું૦ (સ) ફારસી સાહિત્યમાં આવતો એક પ્રખ્યાત પ્રેમઘેલો માણસ

મજબૂત વિ૦ [अ] દૃઢ; હાલે નહીં તેવું (૨) સબળું; શક્તિવાળું (૩) સજ્જડ; સકસ(૪) નક્કર, સહેજે તૂટે નહીં તેવું **-તી** સ્ત્રી૦ મજબૂતપણું [-આપવી=મજબૂત કરવું]

મજબૂર વિ૦ [अ.] નિરુપાય; લાચાર

મજમલે અ૦ [अ मिन्जुम्लह] એકંદરે

મજમુ(-મૂ) વિ૦ [अ मज्मूअ] સહિયારું. **૦દાર** પું૦ [સર૦ म. मजमू=જમીન ઉપર કર વસૂલ કરવાનો અધિકાર] પરગણાનો હિસાબ રાખનારો અમલદાર; હિસાબ તપાસનાર (૨) ભાગીદાર (૩) એક અટક. **૦દારી** સ્ત્રી૦ મજમુદારનું કામ અને હોદ્દો

મજમૂન પું૦ [अ] વિષય બીના

મજરે અ૦ [अ. मुज्रा] પેટે, સાટે [-આપવું =હિસાબમાં ચૂકતે ગણી આપવું. -લેવું= હિસાબમાં ચૂકતે વાળી લેવું]

મજરો પું૦ [अ मुज्रा] મુજરો, સલામ [-કરવો=સલામ કરવી.] (૨) બદલો. [-આપવો=બદલો આપવો]

મજલ સ્ત્રી૦ [अ. मंज़िल, સર૦ हिं, म.] એક દિવસની મુસાફરી જેટલું અંતર (૨) મજલ પૂરી થાય તે ઠેકાણું; મુકામ (૩) મુસાફરી, ટપ્પો.[-કરવી, કાપવી, ખેડવી, ખેંચવી, મારવી =મુસાફરી કરવી.]

મજલિસ સ્ત્રી૦[अ ; સર૦म मजलस]મિજલસ (૨) સભા, મંડળી [ભોગ બનેલ

મજલૂમ પું૦ [अ] જુલમથી પીડિત-તેનું

મજલો પું૦[अ मंज़िल;म मजला] માળ; મેડો

મજહબ પું૦ [अ.] ધર્મ; પંથ **-બી** વિ૦ મજહબનું કે તેને લગતું

મજા(-ઝા) સ્ત્રી૦ [फा. मज़ा, સર૦ म. मजा] આનંદ; લહેર. [-ઉઠાવવી, કરવી, માણવી, મારવી=આનંદ કરવો-ભોગવવો. -પડવી=આનંદ થવો. -માં રહેવું મસ્ત-આનંદમાં હોવું. -માં હોવું=બધી વાતે કુશળ હોવું; આનંદમાં હોવું] **૦દારી** વિ૦ મજેદારી. **૦નું** વિ૦ આનંદ પડે એવું; મનોહર, ખાસું

મજાક સ્ત્રી૦ [अ] મશ્કરી **-કી** વિ૦ મશ્કરીખોર

મજાગરું ન૦ [જુઓ મિજાગરું] બરડવું

મજાત અ૦ (સુ.) સુધ્ધાં, પણ

મજારવાડો પું૦[अ. मज़ार+વાડો] કબરસ્તાન

મજાલ સ્ત્રી૦ [अ] મગદૂર

મજિયારું વિ૦ [दि मज्झआर (सं मध्य)= વચ; મધ્ય] સહિયારું; પતિયાળું (૨) ન૦ ભાગિયાભાગ; ભાગીદારી **-રો** પું૦ સંયુક્ત વહીવટ

મજિયો પું૦[જુઓ મગિયો] એક જાતનો પથ્થર

મજીઠ સ્ત્રી૦ [सं. मंजिष्ठा, प्रा. मजिट्ठा] એક વનસ્પતિનું મૂળિયું **-ઠિયું** વિ૦ મજીઠના રંગનું, પાકા લાલ રંગનું

મજૂર પું૦[फा मज़दूर, સર૦ म ; हिं] રોજિંદા દામ લઈ મહેનત કરનાર, શ્રમજીવી. **૦મહાજન** ન૦, **૦સંઘ** પું૦ મજૂરોનું મંડળ,'ટ્રેડ યુનિયન'. **૦ણ** સ્ત્રી૦મજૂરી કરનાર સ્ત્રી **-રી** સ્ત્રી૦વેતરું, મહેનત(૨)તેના બદલામાં મળતું નાણું [પેટી, પટારો

મજૂસ સ્ત્રી૦ [सं मञ्जूषा, प्रा मंजूसा] મોટી

મજે,-ઝે સ્ત્રી૦ જુઓ મઝા. **૦દાર** વિ૦ મજેનું **૦દારી** સ્ત્રી૦ મઝા. **૦નું** વિ૦ મઝાનું **-જો(-ઝો)** સ્ત્રી૦ મઝા

મજ્જન ન૦ [सं] ડૂબકી (૨) સ્નાન

મજ્જા સ્ત્રી૦ [सं] હાડકામાંનો માવો

મઝધાર સ્ત્રી૦ [हिं.; (सं. मध्य, प्रा मज्झ) +धारा (सं.)] પ્રવાહની મધ્ય ધારા-ભરધારા.

મઝલું વિ૦ [प्रा. मज्झिल्ल (सं. माध्यिक)] વચલું, મધ્યનું

મઝા સ્ત્રી૦, **૦દારી**, **૦નું** જુઓ 'મજા'માં

મઝે, **૦દાર**, **૦દારી**, **૦નું**, **-ઝો** જુઓ 'મજે'માં

મટ સ્ત્રી૦ [જુઓ મટવું] જંપ; નિરાંત(૨) [સર૦

[હિં मटकु (सं मट)] મટકો, ચાળો (૩) [હિં] મટકું, માટલું ૦ક સ્ત્રી૦ મટકો, ચાળો. ૦કાવવું સ૦ક્રિ૦ આંખ મટકાવી વાત કરવી
મટકું ન૦ [સર૦ હિં मटका] આંખનો પલકારો (૨) જુઓ 'મટકી'માં —કો પુ૦ ચાળો, હાવભાવ, ચેષ્ટા
મટકી સ્ત્રી૦, —કું ન૦ [હિં (માટી ઉપરથી), સર૦ दे मडक, म मडकें] માટલી, હાંલ્લી
મટન ન૦ [ઇં] માંસ (ઘેટાંબકરાંનું)
મટમટાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ હિં मटकाना] આંખના પલકારા મારવા
મટર ન૦[હિં ,સર૦મ मटार]એક કઠોળ – વટાણા
મટવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ दे मिट = મિટાવવું] દૂર થવું, ટળવું (૨) રોગમુક્ત થવું, સાજું થવું
મટુકી સ્ત્રી૦ જુઓ મટકી (લાલિત્યવાચક)
મટોડી સ્ત્રી૦ [प्रा मट्टी (सं मृत्तिका)] માટી —ડું ન૦ માટી, કચરો વગેરે રદ્દી—કચરું [—ફેરી વળવું = દબાઈ જવું, નિરર્થક જવું]
મઠ પુ૦ [સર૦ म, હિં मोठ] એક કઠોળ [—નો છાંયડો=નહિ જેવો આધાર કે આશરો] —ઠિયું ન૦ તેના લોટની વાની —ઠિયો પુ૦ કપાસની એક જાત
મઠ પુ૦ [सं] સાધુનો આશ્રમ (૨) વિદ્યાનું મથક —ઠાધિકારી, —ઠાધિપતિ, —ઠાધ્યક્ષ પુ૦ મઠનો વડો
મઠતાલ પુ૦ [સર૦ म मठ]એક તાલ (સંગીત)
મઠા(—ઠે)રવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा मट्ठ, (सं मृष्ट), સર૦ હિં मठोरना, म मठारणें] ગૂંદવું (૨) ટીપીને કે રંદો ફેરવીને ઘાટદાર બનાવવું (૩) ટાપટીપ કરવી (૪) મારવું, ટીપવું (૫) વૃત્તિથી સ્વાદપૂર્વક ખાવું
મઠાણો પુ૦ ['મઠારવું' ઉપરથી] મઠારવાનું સોનીનું ઓજાર (સુ)
મઠિયું ન૦, —યો પુ૦ જુઓ 'મઠ'માં
મઠેરવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ મઠારવું —ણી સ્ત્રી૦ મઠેરવું તે (૨) રંદો (૩) સોનીનું એક ઓજાર —ણું ન૦ કસારાનું એક ઓજાર (વાસણ ... ગોબા ઉપાડવા વગેરે માટે)
મઠો પુ૦ [प्रा मट्ठ (सं. मृष्ट); સર૦ હિં, मठा,—ट्ठा] દહીં ભાગીને બનાવેલી જાડી છાશ (૨) તેની એક વાની
મડદાલ વિ૦ [મડદું પરથી] જુઓ મુડદાલ
મડદું ન૦ [दे. मड, प्रा मडय (सं मृतक); फा मुर्दह] મુડદું; શબ [મડદાના તાળવામાંથી લોહી ખાનારો = ઘણો કંજૂસ ને લોભી મડદાની પેઠે વળગવું = મજબૂતીથી —મડાગાંઠની રીતે વળગી રહેવું મડદાને મીંઢળ બાંધવાં = વૃદ્ધ સાથે કન્યાનું લગ્ન કરવું મડદું ચીરવું = મડદું ચીરીને મરણના કારણની શોધ કરવી, 'પોસ્ટ-મૉર્ટમ']
મડધો પુ૦ [फा मीरदेह] કાસદનો ઉપરી (૨) મોટો મલ્લ જાડો હૃષ્ટપુષ્ટ માણસ
મડપ પુ૦ એક ભાજી
મડમ સ્ત્રી૦ [ઇં मॅडम] યુરોપિયન — ગોરી સ્ત્રી
મડાગાંઠ સ્ત્રી૦ [મડું + ગાંઠ] છોડી છૂટે નહી તેવી ગાંઠ [—પડવી]
મડિયાં ન૦બ૦ વ૦ ['મરડવું' ઉપરથી] મરડીને વાલવાનાં પોલાં કડાં (૨) ઘૂંટણ (સુ) [—ભાગી જવાં = (માર કે આઘાતથી) ટાંટિયા ઢીલા થઈ જવા, ચાલવાને અશક્ત થઈ જવું]
મડું ન૦ [दे मड, प्रा मडय (सं मृतक)] મડદું [મડાની પેઠે = સજ્જડ રીતે (વળગવું)]
મઢ પુ૦ [प्रा मढ (सं मठ)] દરબારગઢનો આગલો ઊંચો મેડાદાર ભાગ (૨) ડેલું (૩) પોળ (૪) માતાનું સ્થાન
મઢવું સ૦ ક્રિ૦ [दे मढिअ = મઢેલું, સર૦ હિં. मढना, म मढणें] લપેટી કે આવરીને જડી દેવું (૨) [લા] છેતરવું, બનાવવું
મઢી, —ઢૂડી(—લી) સ્ત્રી૦ [प्रा मढी (सं मठिका), સર૦ म, હિં] કુટિર, છાપરી
મણ પુ૦[अ मन्न, હિં ; म] ચાળીસ સેરનું તોલ. [મણનું પાંચશેર કરવું = ખૂબ મારવું]
મણકો પુ૦[सं मणि, સર૦म मणका] વેહવાળા ગોળ દાણા (૨) અંકોડો [મણકા મૂકવા = માળાના દાણા ફેરવવા]
મણમણિયું વિ૦ [મણ' ઉપરથી] એક એક મણના વજનવાળું
મણા સ્ત્રી૦ [प्रा मणा (सं मनाग्) = થોડું] ઊણપ, ખામી, ખોટ [—રહેવી,—રાખવી]

મણારાજ પું૦ (કા) જુઓ માણારાજ
મણિ પું૦ [સં] કીમતી પથરો; રત્ન ૦કર્ણિકા, ૦કર્ણી સ્ત્રી૦ (સં) કાશીનો એક ગંગાઘાટ ૦કાર પું૦ ઝવેરી ૦ધર પું૦ નાગ. ૦બંધ પું૦ કાંડું (૨) એક છંદ. ૦મહોત્સવ પું૦ ૬૦ વર્ષે ઊજવાતો-હીરક મહોત્સવ ૦મંડપ પું૦ શેષનાગને રહેવાનું સ્થાન (૨) મણિ જડેલો મંડપ; અતિ સુશોભિત સ્થાન
મણિયાર પું૦ [પ્રા મણિઆર (સં મણિકાર) સર૦મ મણ્યાર] મનિયાર, બંગડીનો બનાવનાર એક જાતનો માણસ -રું ન૦ મણિયારનો ધંધો
મણિયું વિ૦ ['મણ' ઉપરથી] મણ વજનનું -યો પું૦ મણ વજનનું કાટલું [-ઢીલો કરવો = સખત મહેનત કરાવી, નસો ઢીલી કરી નાખવી]
મણીકું ન૦ ['મણ' ઉપરથી] નાનો મણીકો -કો પું૦ મણનું કાટલું કે માપ
-મત્ વિ૦[સં] નામને લગતાં 'વાળું' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ 'નીતિમત્' (સ્ત્રી૦ મતી)
મત સ્ત્રી૦+[જુઓ મતિ] બુદ્ધિ (૨) અ૦[હિં.] મા, નહિ
મત પું૦, ન૦ [સં] અભિપ્રાય, (૨) સંપ્રદાય (૩) હઠ; મમત (૪) પું૦ ચૂંટણી અંગે બતાવવામાં આવતો અભિપ્રાય, 'વોટ'. [-આપવો = અભિપ્રાય આપવો (૨) 'વોટ' આપવો -ઉચ્ચારવો = અભિપ્રાય કહેવો -પર આવવું, -બાંધવો = અભિપ્રાય નક્કી કરવો -માં આવ્યાં જવું = મમતમાં ખેંચું -લેવો = અભિપ્રાય પૂછવો -લેવા = 'વોટ'ની ગણતરીથી અભિપ્રાય જાણવો] ૦દાર પું૦ મત આપવાના અધિકારવાળો ૦દારમંડળ ન૦ મતદારોનું મંડળ, ચૂંટણી માટે મતદારોનો નક્કી કરાતો તડો-સમૂહ ૦પત્ર પું૦, ન૦ મત લખવાનો કાગળ ૦પેટી સ્ત્રી૦ ચૂંટણીમાં મતપત્ર નાખવાની પેટી. ૦ફેર, ૦ભેદ પું૦ મત ભિન્ન હોવા તે ૦મતાંતર પું૦; ન૦ મતોની ભિન્નતા, મતભેદ ૦મતાંતરક્ષમા સ્ત્રી૦ જુઓ મતાંતરક્ષમા. ૦વાદ પું૦ પોતાના જ મત વિષેનો આગ્રહ. ૦વાદી વિ૦ પોતાના મતનું આગ્રહી
મતલબ સ્ત્રી૦ [અ] હેતુ, આશય (૨) ભાવ; તાત્પર્ય. -બિયું, -બી સ્વાર્થી, પોતાની મતલબ સાધનારું
મતવાલું વિ૦ [દિ મત્તવાલ, સર૦ હિં, મ. મતવાલા (સં. મત્ત ઉપરથી)] માતેલું; મદમસ્ત (૨) નશામાં ચકચૂર, છાકટું
મતસરવણી સ્ત્રી૦[મત (મત્ત)+ શ્રાવણી(સં.)] અષાડ વદ અગિયારશથી શ્રાવણ સુદ ત્રીજ સુધીનું છોકરીઓનું એક વ્રત, મસવણી
મતંગ, ૦જ પું૦ [સં.] માતંગ, હાથી
મતા સ્ત્રી૦ [અ., સર૦ હિં, મ. મત્તા] માલ-મિલકત; દોલત ૦દાર પું૦ [ફા.] ગામમાંથી સરકારને ભરણું ભરાય તેની સહીસાખ કરનારો ૦દારી સ્ત્રી૦ મતાદારપણું
મતાગ્રહ પું૦[સં] મતની જીદ-આગ્રહ. -હી વિ૦ પોતાના મતનો આગ્રહ રાખનાર
મતાધિકાર પું૦[સં] ચૂંટણીમાં મત આપવાનો અધિકાર -રી વિ૦ મતાધિકારવાળું
મતાભિમાન ન૦ [સં.] પોતાના મત માટેનું અભિમાન -ની વિ૦ મતાભિમાનવાળું
મતારો (મ'૧) પું૦ [સં. મહત્તર, સર૦ મ. મ્હાતારા] ડોસો કે ખાધેલપીધેલ ડોસો
મતાલો પું૦['મત્ત' ઉપરથી] આળસના કસમોડા
મતાંતર ન૦, પું૦ [સં] અન્ય મત-પંથ. ૦ક્ષમા સ્ત્રી૦ અન્ય મતો માટે સહિષ્ણુતા; 'ટૉલરેશન' ૦સહિષ્ણુ વિ૦ મતાંતર સહન કરનાર ૦સહિષ્ણુતા સ્ત્રી૦ મતાંતરક્ષમા
મતાંધ વિ૦ [સં] પોતાના મત પાછળ અંધ બનેલું ૦તા સ્ત્રી૦
મતિ સ્ત્રી૦ [સં] બુદ્ધિ [-કરવી = બુદ્ધિ કરવી; વિચાર કરવો -બગડવી = બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થવી. -સૂઝવી = વિચાર સૂઝવો] ૦ભ્રમ પું૦ જુઓ બુદ્ધિભ્રમ ૦મંદ વિ૦ મંદ મતિનું. ૦માન વિ૦ બુદ્ધિમાન
મતિયું વિ૦ ['મત' ઉપરથી] પોતાના મતને છોડે નહિ તેવું; હઠીલું
-મતી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] 'મત્'નું સ્ત્રી૦રૂપ (જુઓ ['મત્'])
મતી સ્ત્રી૦ [મ.] વણાટમાં કપડાનો પનો સરખો

તણાઈને રહેવા માટે આરવાળી લાકડીની રખાતી યોજના

મતીરું ન૦ [સર૦ हिं मतीरा] ચીભડું

મતીલું વિ૦['મત' ઉપરથી] મતિયું, હઠીલું

મતું ન૦ ['મત' ઉપરથી] શાખ કે કબૂલાતની સહી [–કરવું, મારવું=સહી કરવી. 'અત્ર મતુ તત્ર સાખ'=દસ્તાવેજમાં દસ્તાવેજ કરનારે ને સાક્ષી રહેનારે સહીઓ કરવાનું સ્થાન જણાવતો પ્રયોગ]

મત્કુણ પુ૦ [सं] માકણ

મત્ત વિ૦ [सं] મદ ચડ્યો હોય તેવું, ઉન્મત્ત, ગાંડું, મસ્ત ૦ગયંદ પુ૦ એક છંદ ૦મયૂર પુ૦ એક છંદ

મત્વર્થક વિ૦[सं](વ્યા)'મત્–વાળું'ના અર્થનું

મત્સર પુ૦ [सं] ઈર્ષા, અદેખાઈ (૨) મચ્છર, ગુમાન –રી વિ૦મત્સરવાળું –રીકૃતા સ્ત્રી૦ વડ્જગ્રામના એક મૂર્છના (સંગીત)

મત્સ્ય ન૦ [सं] માછલું ૦ગંધા સ્ત્રી૦ (સં) સત્યવતી, શાંતનુની પત્ની ૦રંગ સ્ત્રી૦ એક પક્ષી –ત્સ્યાવતાર પુ૦ વિષ્ણુનો પહેલો અવતાર [મુખ્ય સ્થાન

મથક ન૦ [प्रा मत्थग (सं मस्तक), સર૦ म]

મથન ન૦ [सं] વલોવવું તે (૨) માથાકૂટ, મહામથલ, મહેનત –નાચલ(–ળ) પુ૦ [+ सं अचल] (સં) મંદર પર્વત (સમુદ્રમંથનનો રવૈયો) –ની સ્ત્રી૦ વલોણાની ગોળી –વું સ૦ક્રિ૦ [सं मथ्, સર૦ म मथणें, हिं मथना] વલોવવું (૨) અ૦ક્રિ૦ મહેનત કરવી

મથામણ સ્ત્રી૦['મથવું' પરથી] મથન, મથવું તે (૨) મહેનત –ણ સ્ત્રી૦ વારંવાર કે અનેક મથામણ કરવી તે [પાઘડી

મથાસરું ન૦ ['માથું' ઉપરથી] શિરોવેષ્ટન,

મથાસરો પુ૦ ['મથાસરું' ઉપરથી] તોડ્યો તોડાય નહીં તેવો સંબંધ (–જડાવો)

મથાળી સ્ત્રી૦ ['માથું' ઉપરથી] પાઘડી –ળું ન૦ [સર૦ म मथळा] ટોચ (૨) લખાણનું માથું – શીર્ષક(૩)પાઘડી(૪)અંદાજ, આશરો [–આપવું, કરવું=લખાણનું મથાળું બાંધવું. –ધાલવું, પહેરવું=પાઘડી આગે મૂકવી –બાંધવું=માથા દીઠ લેણદેણ ઠરાવવું (૨) લખાણનું શીર્ષક લખવું કે ઠરાવવું (૩) અંદાજ કરવો (૪) મહત્ત્વનો ભાગ લખી નાખવો]

મથિત વિ૦[सं] વલોવેલું –તાર્થ પુ૦નવનીત, નિચોડ, સાર [એક તીર્થ

મથુ(–થૂ)રા સ્ત્રી૦, ન૦ [सं] (સં)હિન્દુઓનું

મથૂરિયું ન૦ ['મથૂરા' ઉપરથી] (ચ) [પ્રૌઢ સધવાની] એક જાતની સાડી

મથોટી સ્ત્રી૦['માથું' ઉપરથી] ઢોરના શિંગડાનો મૂળમાંનો ભાગ (૨)સાલ્લાના માથા આગળના ભાગ ઉપર ચીકટનો કે વપરાશનો ડાઘ પડે તે, માથાવટી (–પડવી) –ડું ન૦ માણસની ઊંચાઈ જેટલું (ઊંડાણ) (૨) તેટલું માપ. –મથ અ૦ માથા સુધી પૂરું ભરેલું

મદ પુ૦ [सं.] કેફ; કેફની ખુમારી (૨) ગર્વ, તોર (૩) હાથીના ગંડસ્થળમાંથી ઝરતો રસ [–ઊતરવો=કેફ કે ગર્વ દૂર થવાં –ચડવો =ગર્વ કરવો –માં આવવું=ગર્વિષ્ઠ થવું(૨) તોફાને ચડવું (૩) (હાથીનું) એવી અવસ્થામાં આવવું કે જ્યારે તેના ગંડસ્થળમાંથી મદ નામનો રસ ઝરે] ૦કલ વિ૦મદથી ઉન્મત્ત બનેલું ૦ગળ પુ૦ હાથી ૦ગળતો વિ૦ પુ૦ ગંડસ્થળમાંથી મદ ઝરતો હોય તેવો (હાથી) ૦ઘેલ (ઘૅ૦) પુ૦ મદોન્મત્ત ૦ઝર વિ૦ મદગળતો ૦મત્ત, ૦માતું વિ૦ મદથી મસ્ત બનેલું ૦મસ્ત વિ૦ મદમાં મસ્ત, મદમત્ત. ૦લેખા પુ૦ એક છંદ. ૦લોલ વિ૦ મદમાતું. ૦વિકાર પુ૦કેફની ખુમારી, ઉન્મત્તતા (૨) મદ ઝરવો તે

મદઈ પુ૦ [अ मुद्दइ] દુશ્મન, મુદઈ

મદદ સ્ત્રી૦ [अ , સર૦ हिं , म मदत] સહાયતા ૦ગાર, ૦નીશ, –દિયું વિ૦ મદદ કરનાર

મદન પુ૦[सं] કામ; કામદેવ. ૦અહા પુ૦એક છંદ ૦ચોર પુ૦એક પક્ષી ૦ફળ ન૦ મીંઢળ. ૦બાણ ન૦ કામદેવનું બાણ (૨) એક સુગંધીદાર ફૂલ. ૦ભેર ન૦, ૦ભેરિ(–રી) સ્ત્રી૦ એક લાંબું રણશિંગું

મદનિયું ન૦ (કા) હાથીનું બચ્ચું
મદમત્ત, મદમસ્ત, મદમાતું જુઓ 'મદ'માં
મદરેસા સ્ત્રી૦ [अ मद्रसा; हिं. मदरसा] નિશાળ (મુસલમાની)
મદલેખા, મદલોલ, મદવિકાર જુઓ 'મદ'માં
મદવું અ૦ક્રિ૦ [सं. मद्] મદ–અહંકાર કરવો
મદંતી સ્ત્રી૦[सं]કરુણા શ્રુતિનો એક અવાંતરભેદ
મદાર પું૦; સ્ત્રી૦ [अ] આધાર, ભરોસો (–બાંધવો, રાખવો)
મદારમુખ પું૦ [सं.] (સ.) કુક્કરમુખા–નારદ
મદારત સ્ત્રી૦ [अ मुदारात] પરોણાચાકરી
મદારી પું૦ [સર૦ हिं, म (सं मत्रकार? કે अ मुदारी=ઢોંગી)] રીંછ, માકડા કે સાપ કેળવી ખેલ કરી બતાવનાર
મદાંધ વિ૦ [सं] મદથી અંધ બનેલું
મદિયો પું૦ ['મદ' કે 'મધ' ઉપરથી] (વ) આંબા કે કપાસને મધ જેવો પદાર્થ લાગવાનો રોગ [આંખવાળી
મદિરા સ્ત્રી૦ [सं] દારૂ. ૦ક્ષી વિ૦ સ્ત્રી૦ મોહક
મદી વિ૦ ['મદ' ઉપરથી] મદવાળું; મત્ત
મદીના ન૦ [अ] (સ) અરબસ્તાનનું એક શહેર, જ્યાં મહંમદ પેગંબરની કબર છે
મદોન્મત્ત વિ૦ [सं.] મદથી ઉન્મત્ત બનેલું
મદ્ગુ ન૦ [सं] એક દરિયાઈ પક્ષી
મદ્દેનજર સ્ત્રી૦ [अ] નજરમાં કે ધ્યાનમાં લેવા જેવું તે (૨) જાહેરખબર
મદ્ય ન૦ [सं.] મદિરા, દારૂ ૦નિષેધ પું૦ દારૂનિષેધ. ૦નિષેધક વિ૦ મદ્યનિષેધ કરનારું ૦પ(–પી) પું૦[सं.] દારૂડિયો. ૦પા વિ૦સ્ત્રી૦ [सं.] દારૂ પીનારી. ૦પાન ન૦ દારૂ પીવો તે. ૦પાની વિ૦ મદ્યપાન કરનાર –ઘાર્ક પું૦ [+अर्क] મદ્યનો અર્ક; 'આલ્કોહોલ'
મદ્રાસી વિ૦ મદ્રાસનું (૨) પું૦ મદ્રાસ તરફના પ્રદેશનો રહેવાસી(૩)ન૦એક જાતનું લાલ કાપડ
મધ અ૦['મધ્ય' પરથી, સર૦म, हिं] મધ્યમાં, વચ્ચે (પ.) ૦રાત સ્ત્રી૦ અરધી રાત
મધ ન૦ [सं मधु, સર૦ म] મધમાખીઓએ એકઠો કરેલો ફૂલનો રસ (૨) મધ જેવી મીઠાશ. ઉદા૦ મધવાળી જીભ. [–ઉપર માખ =સ્વાર્થમાં કે લાલચમાં કોઈની પાછળ ભમ્યા કરવું તે. –માં હાથ બુડાવવો =લાલચમાં લલચાય તેમ કરવું –મૂકીને ચાટવું = નિરર્થક સંઘરવું–રાખી મૂકવું.] ૦પૂડો પું૦ મધમાખીઓનું ઘર ૦માખ(–ખી) સ્ત્રી૦ મધ બનાવનારી માખી ૦લાળ સ્ત્રી૦ લાલચ
મધવો વિ૦ પું૦ ['મધ' ઉપરથી] હૃષ્ટપુષ્ટ, જાડો (૨) પું૦ એક પક્ષી
મધિયો પું૦ (સુ.) જુઓ મદિયો
મધુ વિ૦ [सं] મીઠું, ગળ્યું (૨) ન૦ મધ (૩) પું૦ દારૂ (૪) વસંત(૫)અશોક વૃક્ષ (૬) એક છંદ (૭) ચૈત્રમાસ. ૦કર પું૦ ભમરો (૨) મધમાખ. ૦કરશાસ્ત્રી પું૦ મધમાખનું શાસ્ત્ર જાણનાર,'એપિયરિસ્ટ' ૦કરવૃત્તિ સ્ત્રી૦ મધુકરના જેવી સારું સારું વીણી સંગ્રહ કરવાની વૃત્તિ ૦કરી સ્ત્રી૦ ભમરી, મધમાખ (૨) જુઓ માધુકરી ૦ગંધિ (–ધી) વિ૦ મધની ગંધવાળું, સુગંધીદાર ૦પ પું૦ ભમરો (૨) મધમાખ (૩) દારૂડિયો ૦પર્ક પું૦ દહીં, ઘી, પાણી, મધ અને ખાંડ એ પાંચનું મિશ્રણ (સત્કાર, પૂજનમાં વપરાતું). ૦પાન ન૦ મદ્યપાન. ૦પુર ન૦ (સ.) મથુરા નગરી. ૦પ્રમેહ પું૦ પેશાબમાં સાકર જવાનો રોગ. ૦ભાર પું૦ એક છંદ. ૦મક્ષિકા સ્ત્રી૦ મધમાખી ૦માધ સ્ત્રી૦ મેઘરાગની એક રાગણી ૦માલતી સ્ત્રી૦ [सं, સર૦ हिं, म] એક ફૂલવેલ. ૦માસ પું૦ ચૈત્ર મહિનો ૦મેહ પું૦ જુઓ મધુપ્રમેહ ૦રવું વિ૦ મધુર રવવાળું. ૦લિહ પું૦ [सं] મધમાખ ૦વન ન૦ (સં) વૃંદાવન. ૦સૂદન પું૦[सं.](સ) મધુ દૈત્યને મારનાર – કૃષ્ણ
મધુયા ન૦ એક પક્ષી
મધુર વિ૦ વિ૦[सं] મધુરું; ગળ્યું (૨) મીઠું; પ્રિય (૩) સુંદર, મનોરંજક (૪) શાંત, સૌમ્ય. ૦ગંધી વિ૦ મધુર ગંધવાળું. ૦તા સ્ત્રી૦ –રા સ્ત્રી૦ સાકર (૨) જેઠીમધ (૩) મીઠી કાકડી (૪) સુવા. –રું વિ૦ જુઓ મધુર
મધુલિહ, મધુવન, મધુસૂદન જુઓ 'મધુ'માં
મધે અ૦+મધ્યે –ધોમધ સ૦ વચ્ચોવચ, વચ્ચે

મધ્ય વિ૦ [સં.] વચ્ચેનું (૨) ન૦ વચલો ભાગ (૩) પું૦ મધ્યમસર અવાજ કે સ્વર (સંગીત. જુઓ મંદ્ર) **૦કાલ(–ળ)** પું૦ મધ્યયુગ **૦કાલીન** વિ૦ મધ્યયુગનું **૦ગા** સ્ત્રી૦ 'મીડિયન' (ગ) **૦ગુણક** પું૦ ઘાતક; 'મૉડયુલસ' (ગ) **૦ઘન** ન૦ ચયશ્રેઢીના પહેલા અને છેલ્લા પદની સરેરાશ (ગ). **૦બિંદુ** ન૦ કેન્દ્ર **૦મ** વિ૦ વચલું (૨) મધ્યમસરનું (૩) પું૦ સંગીતના સ્વરસપ્તકમાંનો ચોથો સૂર–મ (૪) ન૦ 'મીન' (ગ). **૦મપદ** ન૦ વચલું પદ **૦મપદલોપી** પું૦ જેનું મધ્યમ પદ લોપાય છે એ સમાસ ઉદા૦ પર્ણ(નિર્મિત)શાલા **૦મમાર્ગ** પું૦ બુદ્ધે બતાવેલો સાધનાનો મધ્યમ માર્ગ (૨) કોઈ બાજુના અતિપણા વગરનો–વચલો, સોનેરી માર્ગ **૦મમાર્ગી** વિ૦ મધ્યમમાર્ગનું કે તે પસંદ કરનાર (૨) મવાળપક્ષનું; 'લિબરલ–મૉડરેટ'. **૦મસર** અ૦ મધ્યમ રીતે, મર્યાદિત પ્રમાણમાં **૦મા** સ્ત્રી૦ વચલી આંગળી (૨) મધ્યમિકા (૩) વાણીની ત્રીજી સ્થિતિ (જુઓ પરા) (૪) નાયિકાનો એક પ્રકાર **૦માન** ન૦ સરાસરી, સરેરાશ, સમમિતિ, 'ઍવરેજ'(ગ) **૦મિકા** વિ૦ સ્ત્રી૦ રજસ્વલા થવા લાગેલી કન્યા **૦રાત્ર(–ત્રિ, –ત્રી)** સ્ત્રી૦ મધરાત. **૦રેખા(–ષા)** સ્ત્રી૦ વિષુવવૃત્ત **૦લય** સ્ત્રી૦ સંગીતનો એક લય **૦વર્તી** વિ૦ મધ્યસ્થ. **૦સ્થ** વિ૦ વચમાં આવેલું (૨) તટસ્થ (૩) બે પક્ષનું સમાધાન કરનાર કે ન્યાય તોળનાર **૦સ્થતા, ૦સ્થી** સ્ત્રી૦ મધ્યસ્થ હોવું તે. **–ધ્યા** વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ શ્રુતિના પાંચ પ્રકારમાંનો એક (દીપ્તા, આયતા, મૃદુ, કરુણા, મધ્યા) (૩) વચલી આંગળી (૪) જુઓ મધ્યમિકા (૫) મુગ્ધા અને પ્રૌઢાની વચ્ચેની સ્ત્રી કે નાયિકા **–ધ્યાન(–હ્ન)** [સં.] પું૦ બપોર. **–ધ્યે** અ૦ વચ્ચે, મધ્યમાં (૨) માં, અંદર

મધ્વાચાર્ય પું૦ [સં.] (સં.) વેદાંતસૂત્રના એક ભાષ્યકાર – એક આચાર્ય

મન ન૦ [સં.] સંકલ્પવિકલ્પ વગેરે કરનારી ઇંદ્રિય(૨) દિલ (૩) ઇચ્છા [**–આપવું** = મનનો ભેદ બતાવવો (૨) જીવ આપવો. **–આંધળું થવું** = કશું ન સૂઝવું. **–ઉપરથી કાઢી નાખવું** = મનમાંથી દૂર કરવું **–ઉપર લેવું** = ધ્યાનમાં લેવું. **–ઊઠવું, ઊતરવું, ઓસરવું** = (ની ઉપર) અપ્રીતિ થવી, રુચિ ન રહેવી. **–કરવું** = ઇચ્છા કરવી **–કહ્યું કરતું નથી** = મન માનતું નથી – સંતુષ્ટ થતું નથી (૨) આશ્ચર્યમુગ્ધ થવું. **કાચું, કચુંપચું મન** = નિશ્ચય વિનાનું મન **ખરા મનથી** = સાચા દિલથી, અંતઃકરણપૂર્વક **–ખાટું કરવું** = દિલ નારાજ કરવું **ખુલ્લું મન** = નિખાલસ – કશા કપટ કે પૂર્વગ્રહ વિનાનું મન. **–ખોલવું** = મનમાં જે હોય તે ખુલ્લું કરવું – કહી દેવું. **–ગળવું** = મન પીગળવું **–ઘાલવું** = ધ્યાન આપવું; કાળજીપૂર્વક સંભાળવું **–ચકડોળે ચડવું** = મન અસ્થિર થવું, કોઈ નિશ્ચય ન થાય તેવી સ્થિતિમાં મન મુકાવું **–ચોખ્ખું રાખવું** = મનમાં કપટ કે પાપ ન પેસવા દેવું. **–ચોરવું** = મનની વાત ન કહેવી (૨) ધ્યાન ન આપવું (૩) સામાનું મન મુગ્ધ કરવું **–ચોળવું** = આનાકાની કરવી. **–ચોંટવું** = ધ્યાન લાગવું(૨) ગમવું **–જોડે વાત કરવી** = દિલમાં વિચારવું; એકલા વિચાર કરવો **–જોવું** = મરજી જાણવી(૨) મનમાં શું છે તે તપાસવું. **–ટાઢું કરવું** = મનને તૃપ્ત કરવું. **–થવું** = ઇચ્છા થવી. **–થી ઊતરી જવું** = પ્રેમ ઓછો થવો કે ન રહેવો. **–થી મૂંઝાવું** = મનમાં મૂંઝાવું **–દેવું** = ધ્યાન આપવું; કાળજી રાખવી **–દોડવું** = તીવ્ર ઇચ્છા થવી(૨) મન કલ્પનાએ ચડવું **–નીચું થવું** = નીચ વૃત્તિ થવી **–નું પોચું** = આઘાત ન સહી શકે તેવા નરમ દિલવાળું(૨) બીકણ. **–નું મનમાં રહી જવું** = અંતરેચ્છા પૂર્ણ ન થવી (૨) મનની વાત બહાર ન કાઢી શકાવી. **–નું મેલું** = પોતાના મનની ખરી વાત ન જાણવા દે એવું (૨) કપટી. **–નું સૂઝ્યું** = મનમાં આવ્યું તે **–નો આબળો, દાઘ** = અટસ, ડંખ **–નો પાર પામવો** = મનની અંદરની ગુપ્ત વાત જાણવી **–નો ભરમ** = વહેમ, શંકા **–નો મેલ**

= અંતરની ગુપ્ત વાત (૨) કપટ. –નો મોજી =સ્વેચ્છાચારી. –પર લેવું= જુઓ મન ઘાલવું. –પરોવવું = એકધ્યાન થવું –પીગળવું=દિલમાં દયા આવવી –બળવું = સંતાપ થવો, જીવ બળવો –બેસવું= ગમવું,પ્રીતિ થવી –ભમવું = મન અસ્થિર થવું –ભરવું = સંતોષવું; વશ કરવું. મનોમન સાક્ષી = એકબીજાના મનમાં સરખા વિચાર આવવા તે –માનવું = દિલને ગમવું, પસંદ પડવું –માન્યું = પુષ્કળ, મન ધરાય તેટલું. –મારવું = મનમા આવેગને કે વૃત્તિને રોકવાં – દબાવવાં. –માં આણવું = લેખામાં લેવું, દરકાર કરવી (૨) લાગણી થવા દેવી. –માં આવવું = ઇચ્છા થવી –માં ઊગવું = આપોઆપ સ્ફુરણા થવી; મનને સૂઝવું –માં ઊતરવું= સમજવું –માં આંઠ વાળવી = યાદ રાખવું (૨) નિશ્ચય કરવો. –માં ઘોળાવું = મનમા આવ્યા કરવું –ગૂંચવાયા કરવું. –માંથી કાઢી નાખવું = મનમાંથી દૂર કરવું; ભૂલી જવું. –માં ધારવું = અંતરમાં વિચારવું – નિશ્ચય કરવો –માં પેસી નીકળવું =સામાના મનની તમામ વાત જાણી લેવી (–'કાંઈ પેસી નીકળાય છે' એમ નિષેધાર્થક ઉત્તરની અપેક્ષાએ પૂછવામા વપરાય છે) –માં ફુલવું, ફૂલાવું = હરખાવું, ખોટો હરખ આવવો,મનમા ને મનમાં હરખાવું. –માં બળવું = દિલમાં બળતરા થવી, અદેખાઈ થવી. –માં મૂંઝાવું = દિલમાં ગૂંચવાયા કરવું, નિશ્ચય ન થવો –માં લાવવું =લાગણી થવા દેવી, દરકાર કરવી. –મૂકીને, મેલીને = પૂરા મનથી, મનમા કંઈ કપટ કે ભેદ રાખ્યા વિના મેલા મનનું = અપ્રમાણિક – કપટી મનવાળું. –મોકળું રાખવું,મોટું રાખવું =ઉદાર થવું મોટા મનનું=ઉદાર. –લગાડવું ધ્યાન આપવું –વર્તવું = મનમાં શું છે તે જાણવું – પારખવું. –વળવું = સંતોષ થવો,શાંતિ થવી. –વાળવું = સંતોષ માનવો; શાંત થવું –સાંકડું કરવું = કંજૂસપણું – સંકુચિતપણું દાખવવું. –સાથે વાત કરવી = વિચારી જોવું અંતરમા પૂછવું] ૦ઉકાળો પું૦ ઉદ્વેગ, જીવઉકાળો. ૦કામના સ્ત્રી૦મનની ઇચ્છા. ૦ગમતું વિ૦ મનને ગમતું ૦ગમાડો પું૦ મનોરંજન; મનરમાડો. ૦ગમો પું૦મનની રુચિ ૦દુરસ્ત વિ૦ આરોગ્યપૂર્ણ મનવાળું; સ્વસ્થચિત્ત. ૦ન ન૦ ચિંતન (૨) તર્કવિતર્ક. ૦નશીલ વિ૦ચિંતન કરવાના સ્વભાવવાળું ૦નીય વિ૦ મનન કરવા જેવું ૦પતીજ વિ૦ સંતોષકારક. ૦પસંદ વિ૦ મનને ગમતું ૦ફેર વિ૦જરાક ફેરવાળું (૨) પું૦ અકળાયેલું, થાકેલું મન બીજે ફેરવવું તે ૦ભર વિ૦ સાચા મનનું. ૦ભંગ વિ૦ નિરાશ (૨) પું૦ નિરાશા. ૦ભાવતું, ૦ભાવિત વિ૦મનપસંદ ૦માનતું, ૦માન્યું વિ૦ મન માને તેવું કે તેટલું,યથેચ્છ. ૦મુખ વિ૦ મનસ્વી, ગુરુમુખથી ઊલટું. ૦મેળાપી વિ૦ મળતાવડું. ૦મોજી વિ૦ મનસ્વી, તરંગી. ૦મોદ પું૦આનંદ. ૦મોહન વિ૦ મોહ પમાડે તેવું. ૦રમાડો પું૦ મનનો આનંદ. ૦રંજન વિ૦મનને આનંદ આપનાર (૨) ન૦ મનોરંજન. ૦વાંછિત વિ૦ જુઓ મનોવાંછિત. ૦વેગી વિ૦ મનના જેટલા વેગવાળું; ખૂબ ત્વરિત

મનખો પું૦ [મનુષ્ય+આયખું ?] મનુષ્ય તરીકેની જિંદગી. [–બગાડવો = જીવતર એળે ગુમાવવું –લેવો = જીવ લેવો, ત્રાસ આપવો(૨)પ્રતિષ્ઠા ધૂળ મેળવવી] –ખાદેહ પું૦; સ્ત્રી૦ [મનુષ્ય + દેહ] મનુષ્યનું શરીર

મન-ગમતું, મન-ગમાડો, મન-ગમો, મન-દુરસ્ત જુઓ 'મન'મા

મનન, ૦શીલ, –નીય જુઓ 'મન'માં

મન,–પતીજ,–પસંદ, –ફેર, –ભર, –ભંગ, –ભાવતું, –ભાવિત, –માનતું, –માન્યું, –મુખ, –મેળાપી, –મોજી, –મોદ, –મોહન, –રમાડો, –રંજન જુઓ 'મન'માં

મનવણિયું વિ૦ ['મનાવવું' ઉપરથી] મનને મનાવવા જેવું [ચાકરી

મનવાર સ્ત્રી૦[સર૦ हिं मनुहार=સત્કાર]પરોણા-

મન(–ના)વવું સ૦ ક્રિ૦ [सं मन्] માને તેમ કરવું

મનવાર સ્ત્રી૦ [इं. 'मॅन ऑफ् वॉर'; सर० म मनावर] લશ્કરી વહાણ
મન વાંછિત, મન-વેગી જુઓ 'મન'માં
મનવો પુ૦ [प्रा मणुअ (सं मनुज)] (પ) મનુષ્ય (૨) ['મન' ઉપરથી] મન
મનસબ પુ૦ [अ मन्सिब] પદવી, દરજ્જો ૦દાર પુ૦ લશ્કરની ટુકડીનો અમલદાર ૦દારી,–બી સ્ત્રી૦ મનસબદારનું કામ કે હોદ્દો
મનસા સ્ત્રી૦[જુઓ મનીષા] + ઇચ્છા
મનસા અ૦[सं] મનથી [–વાચા કર્મણા =મન, વચન ને કર્મથી]
મનસિજ પું૦ [सं] કામદેવ
મનસૂબો પુ૦ [अ] વિચાર, ધારણા; ઇરાદો
મનસૂર પુ૦ [अ] (સ) 'અનલહક' બોલવા માટે દેહાંતદંડ પામનાર મુસલમાન સંત
મનસ્વી વિ૦,–સ્વિની વિ૦સ્ત્રી૦[सं]સ્વચ્છંદી, તરંગી (૨) ઉદાર–શ્રેષ્ઠ ચિત્તવાળુ (૩) ધીર–સ્થિર ચિત્તવાળુ (૪) માની –સ્વિતા સ્ત્રી૦ મનસ્વીપણું [પુ૦ એક વ૦
મનહર વિ૦ [મન+હર (હરવું)] મનોહર (૨)
મન પૂત વિ૦ [सं] મન વડે વિચારી જોયેલું; અંત કરણે કબૂલ રાખેલું
મન શિલ પુ૦ [सं] એક ખનિજ પદાર્થ
મન સ્વાસ્થ્ય ન૦ [सं] મનની સ્વસ્થતા
મના [अ],૦ઈ સ્ત્રી૦ અ ધી, નિષેધ(–કરવી) ૦ઈ-હુકમ પુ૦ મનાઈ કરતો કે જણાવનારો હુકમ (–કાઢવો, –નીકળવો)
મનાતીત વિ૦ [મન+અતીત] મનથી પર એવુ (૨) ન૦ મનથી પર રહેલું તત્ત્વ
મનામ(–વ)ણુ ન૦['મનાવવું'ઉપરથી]મનાવવું તે
મનાવવું સ૦ક્રિ૦ [सर० म मनाविणें, हिं मनाना], **મનાવું** અ૦ક્રિ૦ 'માનવું'નું પ્રેરક અને કર્મણિ
મનિયાર,–રૂ જુઓ 'મણિયાર'મા
મની સ્ત્રી૦ [રવ૦] મીની, બિલાડી
મનીઑર્ડર પુ૦ [इं] ટપાલઑફિસ મારફતે મોકલાતાં નાણાંની હૂંડી (–કરવો)
મનીષા સ્ત્રી૦ [सं]ઇચ્છા(૨)બુદ્ધિ;જ્ઞાન –ષી વિ૦ બુદ્ધિમાન (૨) પુ૦ ડાહ્યો પુરુષ, વિદ્વાન
મનુ પુ૦ [सं] (સ) વિવસ્વતના પુત્ર આદિ-માનવ, માનવકુળના ઉત્પાદક (૨) બ્રહ્માના ૧૪ પુત્રમાંના દરેક, જેમનાથી મન્વંતર ગણાય છે. ૦કુલ ન૦ માનવકુટુંબ, મનુષ્ય-જાતિ. ૦જ પુ૦ મનુષ્ય. ૦સંહિતા, ૦સ્મૃતિ સ્ત્રી૦ મનુએ રચેલી સ્મૃતિ
મનુષ્ય પુ૦, ન૦ [सं.] માણસ ૦જાતિ સ્ત્રી૦ માણસજાત ૦તા સ્ત્રી૦,૦ત્વ ન૦ માણસાઈ ૦યજ્ઞ પુ૦ અતિથિ-સત્કાર; નૃયજ્ઞ ૦લોક પુ૦ મૃત્યુલોક, પૃથ્વી. ૦વિજ્ઞાન ન૦ મનુષ્ય-વિષેનું વિજ્ઞાન, 'ઍન્થ્રોપૉલૉજી' –ષ્યાહારી વિ૦[+आहारी] મનુષ્યનો આહાર કરનાર. –ષ્યેતર વિ૦ [+इतर] મનુષ્યથી જુદું
મનુ-સંહિતા, મનુ-સ્મૃતિ જુઓ 'મનુ'મા
મનુહાર પુ૦ [हिं] મનામણી, વિનંતી. –રી મનામણી કરનારુ [એક વચન
મને [મ'] સ૦ 'હુ'નુ બીજી કે ચોથી વિભક્તિ,
મનો-[सं]સમાસમાં ઘોષ વ્યંજન પૂર્વેનુ સંસ્કૃત રૂપ. ૦ગત વિ૦ મનમાં રહેલું (૨) ન૦વિચાર, અભિપ્રાય ૦ગતિ સ્ત્રી૦ મનની ઇચ્છા (૨) ગતિ–વેગ ૦ગમ વિ૦ મનપસંદ ૦ગમતા સ્ત્રી૦ ૦ગ્રહ પું૦ મનનુ બંધાઈ ગયેલું વલણ. ૦ગ્રાહ્ય વિ૦ મનને ગમે તેવું (૨) બુદ્ધિગ્રાહ્ય. ૦જ વિ૦મનમા ઉત્પન્ન થયેલું(૨)પુ૦કામદેવ. ૦જ્ઞ વિ૦ મનપસંદ, સુંદર ૦દ્વાર ન૦મનનું બારણું, સુપ્ત ચિત્તમાંથી સંસ્કારોને જાગ્રત થવાનો થવાનો દરવાજો, 'મૉનિટર' ૦ધર્મ પુ૦ મનનો ધર્મ ૦ધર્મવિદ્યા સ્ત્રી૦ માનસશાસ્ત્ર. ૦નાશ પુ૦ મનનો–તર્કવિતર્કાદિનો નાશ, ચિત્તવૃત્તિનિરોધ. ૦નિગ્રહ પુ૦મનનો સંયમ ૦બળ ન૦ માનસિક બળ; મનનું બળ ૦ભવ પુ૦ મનોજ, કામદેવ ૦ભંગ પુ૦ નિરાશા. ૦ભાવ પુ૦ મનની વૃત્તિ ૦ભૂ પુ૦મનોભવ, કામદેવ. ૦મય વિ૦ માનસિક, મન સંબંધી ૦મયકોશ(–ષ) પુ૦ પાંચ કોશ પૈકી ત્રીજો (જુઓ આનંદમયકોશ) ૦મયી વિ૦ સ્ત્રી૦ 'મનોમય'નુ સ્ત્રીલિંગ ૦મંથન ન૦ મનમાં ચાલતુ મંથન. ૦મૂર્તિ(ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ ધ્યાનમૂર્તિ ૦યત્ન પુ૦, ન૦ મનની મહેનત

(૨)અભ્યાસપાઠ (ખાસ કરીને ગણિતમાં). ૦યોગ પુ૦ [सं.] મનની એકાગ્રતા; લક્ષ ૦રચના સ્ત્રી૦ માનસિક બંધારણ ૦રથ પુ૦ મનની ધારણા; મુરાદ. ૦રમ વિ૦ મનોરંજક. ૦રમા સ્ત્રી૦ સુન્દર સ્ત્રી (૨) પીળી જૂઈ (૩) ગોરોચન. ૦રંજક વિ૦મનને આનંદ આપનાર ૦રંજન ન૦ મન્ન,આનંદ ૦રાગ પું૦ મનનો આનંદ ૦રાજ્ય ન૦ કલ્પનાવિહાર, શેખચલ્લીના તરંગ. ૦વાંછા સ્ત્રી૦મનની ઇચ્છા. ૦વાંછિત વિ૦ મનથી ઇચ્છેલું. ૦વિકાર પુ૦ ભાવ, લાગણી. ૦વિજ્ઞાન પુ૦ મનની ક્રિયા-પ્રક્રિયા નિરૂપતું શાસ્ત્ર; 'સાઇકૉલૉજી'. ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ મનની વૃત્તિ ૦વેગ પુ૦ મનનો આવેશ ૦વેધક વિ૦ મનને વીંધનારું, મન પર ભારે અસર કરનારું. ૦વ્યથા સ્ત્રી૦ માનસિક વેદના ૦વ્યાપાર પુ૦ મનની ક્રિયા; સંકલ્પવિકલ્પ ૦હર(-રું)વિ૦મોહક, સુન્દર (૨) ન૦ [સર૦ 'મયાસરુ'] માથાનો પહેરવેશ, શણગારરૂપ શિરોવેષ્ટન. ઉદા૦ માથા કરતા મનોહર મોટું. ૦હારી વિ૦ મનોહર (૨) સ્ત્રી૦ મનુહાર

મનોરદા પું૦[हिं मनोरा (सं मनोहर)]દિવાળી બાદ દીવાલ ઉપર છાણથી કરાતું ચિત્ર, જેને સ્ત્રીઓ અને કન્યાઓ રંગબેરંગી ફૂલપાનથી શણગારી રોજ સાંજે દીવો સળગાવી પૂજે છે અને ગીત ગાય છે [-પૂરવા=ઢંગધડા વિનાનું ભીડ કરે તેવું ફેલાવવું-ચીતરવું.]

મન્મથ પુ૦ [સ.] કામદેવ

-મન્ય વિ૦[सं.] સમાસને અંતે, 'આભાસવાળું' 'માનતું' 'એવા અર્થમાં. દા૦ત૦ 'પંડિતમન્ય'

મન્યુ પુ૦ [सं] ગુસ્સો

મન્વંતર પુ૦ [સં.] એક મનુની કારકિર્દીનો સમય, ૩૦૬,૭૨૦,૦૦૦ વર્ષ (જુઓ મનુ)

મપારો પું૦ ['માપવુ' ઉપરથી] લેખો (૨) ફડિયો (૩) એ નામની નાતનો બ્રાહ્મણ

મપાવવું સ૦ક્રિ૦, મપાવું અ૦ક્રિ૦ 'માપવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

મફત અ૦ [अ मुफ्त] વગરપૈસે, કાંઈ ખર્ચ કે મળતર વિના, ફોગટ ૦લું, -તિયું વિ૦ ફોગટિયું (૨) મફત લેનાર-વાપરનાર

મફલર ન૦[इं]ગળપટા જેવું વિલાયતી ઢબનું વસ્ત્ર

મફર સ્ત્રી૦[अ. मुफर्रिह]મનને ખુશ કરનાર દવા

મબલક (-ખ) વિ૦[अ ; સર૦ म. मुबलक] અતિશય; પુષ્કળ [એક રોગ

મબારખી સ્ત્રી૦ નાના છોકરા તથા ઢોરને થતો

મબમ વિ૦ [अ. मुब्हम] મોઘમ, અસ્પષ્ટ

મમ પુ૦બ૦વ૦ ચાવણું (બાળભાષામાં) ૦મમ પુ૦ [સર૦ म. मंमं] ખાવાનું; ખોરાક. ઉદા૦ મમમમની પડી છે, ટપટપની નહીં

મમ સ૦ [सं.] મારું ૦ત પુ૦, ન૦[प्रा ममत्त (सं ममत्व)]- હઠ, દુરાગ્રહ (૨) ચડસ [-પર આવવું, જવું, ચડવું, -માંડવો =મમત કરવી. -મૂકવો=હઠ છોડવી મમતે ચડવું=હઠ કરવી.] ૦તા સ્ત્રી૦ જુઓ મમત્વ (-રાખવી) ૦તામમતી સ્ત્રી૦ ચડસાચડસી (સુ) ૦તાળુ વિ૦ હેતાળ, માયાળુ. ૦તી(૦લું) વિ૦ હઠીલું, આગ્રહી ૦ત્વ ન૦ મારાપણું, હુંપદ (૨) હેત, સ્નેહ (૩) જુઓ મમત [માની મા (સુ)

મમઈ સ્ત્રી૦ [प्रा मायामही (सं मातामही)]

મમરી સ્ત્રી૦ [જુઓ મમરો] મમરા જેવા નાના કણ [-મૂકવી=જુઓ મમરો મૂકવો]

મમરો પુ૦ [प्रा. मम्मर (सं मर्मर); સર૦ म. मुरमुरा] ચોખાની ધાણીનો દાણો (૨) તેના જેવા આકારની ઈંડાળ (જેમ કે આમલી વગેરેમાં) (૩) [सं मुर्मुर=ભસ્મમિશ્રિત અગ્નિકણ] ઉશ્કેરણી, ફંદ [-મૂકવો= ઉશ્કેરવું, ભભેરવું] [આમ તેમ ફેરવવું

મમળાવવું સ૦ ક્રિ૦ ઓગાળવા માટે મોમાં

મમાવો પું૦ [सं. मातामह] (સુ.) માનો બાપ

મમી સ્ત્રી૦,ન૦[इं]સંઘરી રાખેલું મડદું (મિસર)

મમૂલા ન૦ એક પક્ષી

મમ્મો પુ૦ મ અક્ષર ૦ચચ્ચો પુ૦ મ અને ચથી શરૂ થતી (મા બહેન સમાણી) ગાળ

મય પુ૦ [सं] (સ) દાનવોનો શિલ્પી (૨) નામને લાગતાં '-થી ભરપૂર', '-નું બનેલું', 'તે-રૂપ' એવા અર્થનું વિ૦ બનાવે ઉદા૦ સુખમય [દુકાન

મય પું૦ [फा.] શરાબ. ૦ખાનું ન૦ શરાબની

મયગલ પુ૦ [प्रा (सं मदकल)] જુઓ મેગળ
મયણ પુ૦ + [જુઓ મદન] કામદેવ
મયણું ન૦ + [જુઓ મરણ] મૃત્યુ
મયંક પુ૦ [प्रा. (सं. मृगाङ्क)] મૃગ, ચંદ્ર
મયા સ્ત્રી૦ ['માયા' ઉપરથી કે प्रा. ममया (सं ममता) ઉપરથી ?] દયા; કૃપા(૨) માયા; સ્નેહ
મયાળ પુ૦ [સર૦ दे मयाली=निद्राकरी लता] એક વેલો
મયૂખ ન૦ [सं] કિરણ
મયૂર પુ૦ [सं] મોર ૦દંડ પુ૦ દંડની કસરતનો એક પ્રકાર ૦ધ્વજ પુ૦ (સં) એક પૌરાણિક રાજા –રાસન ન૦ યોગનું એક આસન –રી સ્ત્રી૦ ઢેલ
મર(૦ને) અ૦ ['મરવું' ઉપરથી] ભલે, છોને, ભલે
મરકટ વિ૦ ['મરવું' ઉપરથી] સુકલકડી, દૂબળ
મરકડો પુ૦ [જુઓ મરકવું] મરકવું તે, સ્મિત
મરકત ન૦ [सं] લીલમ
મરક મરક અ૦ [જુઓ મરકવું] મંદ મંદ હસતું હોય એમ. [–થવું(મોં), –હસવું=મંદ મંદ હસવું] [મંદ હાસ્ય
મરકલડું, મરકલું ન૦ ['મરકવું' ઉપરથી]
મરકવું અ૦ક્રિ૦ (કા) જુઓ મલકવું
મરકી સ્ત્રી૦ ['મરવું' ઉપરથી, સર૦ म] મહામારી, ઘણા લોક મરે તેવો રોગ, કોગળિયું, પ્લેગ વગેરે (–ચાલવી, ફાટી નીકળવી) (૨) [?] એક મીઠાઈ
મરખ સ્ત્રી૦ પરખાણ ખેંચવાની નાની દોરી
મરગ પુ૦ [सं मृग] + મૃગ –ગાનેણી વિ૦ + મૃગનયની [–ઘો પુ૦ કૂકડો
મરઘી સ્ત્રી૦ [फा मुर्ग] કૂકડી –ઘું ન૦ કૂકડું
મરચી સ્ત્રી૦ [सं मरीच] મરચાંનો છોડ (૨) કાનનું એક ઘરેણું (૩) એક દારૂખાનું –ચું ન૦ મરચીની તીખી સિંગ (૨) [લા] મરચા જેવું નાનું પણ તીખું માણસ [મરચુંમીઠું ભભરાવવું=વધારીને અતિશયોક્તિ કરવી. મરચાં ઊઠવાં, લાગવાં=ખોટું લાગવું, રીસ ચડવી]
મરજ પું૦ [अ] રોગ, વાવડ
મરજાદ સ્ત્રી૦ [જુઓ મર્યાદા] અદબ, સભ્યતા (૨) જુઓ મરજાદી. ૦વેલ સ્ત્રી૦ દરિયાકિનારે થતી એક વેલ –દા સ્ત્રી૦ મર્યાદા, સભ્યતા (–જાળવવી, રાખવી, સાચવવી.)–દી વિ૦ પુષ્ટિમાર્ગના ખાસ આચાર પ્રમાણે ચાલનાર (૨) સ્ત્રી૦ પુષ્ટિમાર્ગની આચાર પ્રણાલી
મરજિયાત વિ૦ ['મરજી' ઉપરથી] મરજી પર આધાર રાખતું, મરજી હોય તો કરવાનું; 'ફરજિયાત'થી ઊલટું
મરજી સ્ત્રી૦ [अ] ઇચ્છા, ખુશી [–રાખવી, સાચવવી=ઇચ્છાને અનુકૂળ રહીને વર્તવું.]
મરજીવો પુ૦ [दे मरजीवय; સર૦ हिं] દરિયામાંથી મોતી કાઢનાર (૨) [લા] મરણિયો
મરડ પુ૦, સ્ત્રી૦ જુઓ મરડાટ ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं मरोड़ना, म मुरडणें (का० मुरि= વાળવું)] વાંકું વાળવું, આમળવું –ડાટ પુ૦ ['મરડાવું' ઉપરથી] મરડાવું તે (૨) વક્રતા, રીસ (૩) ગર્વ (૪) લટકો, ચાળો –ડાવું અ૦ક્રિ૦ 'મરડવું'નું કર્મણિ (૨) વંકાવું, રિસાવું (૩) લટકા કરવા –ડાશિં(–શીં, –સિં, –સીં)ગ સ્ત્રી૦ [સર૦ म मुरडशेंग, हिं मरोड़फली] આમળાવાળી એક શીંગ
મરડ પુ૦, સ્ત્રી૦ [સર૦ म (का० मळर)] મરડિયો (૨) મરડિયા (પદાર્થવાચક નામ) –ડિયો પુ૦ એક જાતનો કાંકરો, જેને પકવ્યાથી ચૂનો બને છે
મરડો પુ૦ ['મરડાવું' ઉપરથી, સર૦ म मुरडा, हिं मरोड़ा] એક રોગ જેમાં ઝાડા વાટે આમ નથા લોહી પડે છે
મરણ ન૦ [सं] મોત, મૃત્યુ (૨) નાશ, ખુવારી, અંત [–આવવું, થવું, નીપજવું=મોત આવવું –બગડવું=મરતી વેળા સુખ ન પડવું, દુખી થઈને મરવું (૨) ઉત્તરક્રિયા બરાબર ન થવી –સાચવવું=મરતાની સારવાર કે ઉત્તરક્રિયા બરાબર કરવાં –સુધરવું= મરતી વેળા સુખ કે પુણ્ય થવાં (૨) ઉત્તરક્રિયા બરાબર થવી] ૦કાલ(–ળ) પુ૦ મરવાનો સમય ૦ઘાત સ્ત્રી૦ મરણ થાય એવો પ્રસંગ ૦તોલ વિ૦ મરી જાય તેવું–તેટલું ૦ધર્મી વિ૦ મર્ત્ય, નાશવંત. ૦પથારી સ્ત્રી૦ મરણની

દહેરાતવાળો મંદવાડ કે તેવી દશા. ૦પોક સ્ત્રી૦ મરણ ગતા સગો તરત મૂકે છે તે પોક. ૦લાકડાં ન૦બ૦વ૦ શબને બાળવાનાં લાકડા. ૦શીલ વિ૦ મરણ પામે તેવું, મર્ત્ય -ણાગત સ્ત્રી૦ [+ आगत] મરણકાળ (૨) અ૦ જીવને જોખમે -ણાભિમુખ, -ણોન્મુખ વિ૦ [+ अभिमुख, उन्मुख] દેહ છોડવાની તૈયારીમાં હોય તેવુ -ણાંત વિ૦ (૨) અ૦ [+ अंत] મરણ સુધીનું -ણિયું વિ૦ જીવ પર આવ્યું હોય એવુ; મોતની પરવા વિનાનું. -ણીય વિ૦ મર્ત્ય -ણું ન૦ મરણ

મરત ન૦ + જુઓ મૃત્યુ. ૦ક ન૦ + [જુઓ મૃતક] મડદું

મરતબો પું૦[अ.] દરજ્જો; મોભો [-રાખવો, સાચવવો=સામાના દરજ્જાને આંચ ન આવે તે રીતે વર્તવુ]

મરદ પુ૦ [જુઓ મદ] પુરુષ (૨) વીર પુરુષ (૩) વિ૦ બહાદુર, વીર -દાઈ, -દાનગી સ્ત્રી૦ પુરુષાતન (૨) વીરતા. -દાના, -દાની વિ૦ મરદને લગતુ, મરદ માટેનું, મરદને છાજે એવુ -દા(-દુ)મી, -દી સ્ત્રી૦ મરદાઈ (-દાખવવી, -બતાવવી.)

મરદવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ મર્દવું [નાણનાર

મરમ પું૦ જુઓ મર્મ (૫.) -મી વિ૦ મર્મ

મરમ્મત સ્ત્રી૦ [अ] મરામત, જીર્ણોદ્ધાર; સમારકામ [જાતનું વાજું

મરફો પું૦ [अ मुरफ्फ़ह, સર૦ म] એક

મરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा मर, सं मृ] મરણ પામવું, નાશ પામવું (૨) ખુવાર થવુ; હાનિ ભોગવવી (૩)[ધાતુની]ભસ્મ થવી(૪) (પ્રવાહી કે ફળનું દૂધ) અંદર ઊતરી કે શોષાઈ કે સમાઈ જવું (૫) ટળવું, દૂર ખસવુ કે જવું (તુચ્છકારમાં) (૬) ઠેકાણેથી ઊડી જવુ ઉદા૦ સોગટી મરી ગઈ (૭) અન્ય ક્રિયાપદ સાથે 'થાકી જવુ' એવા અર્થમાં વપરાય છે ઉદા૦ આખો દહાડો નાહક ચાલી મર્યો અથવા ગુસ્સામાં 'ઝરી છૂટવુ' એવા અર્થમા વપરાય છે. ઉદા૦ બોલી મર! ભસી મર! [મરતાને મર કહેવું=તિરસ્કાર કરવો કે કડવુ વેણ કહેવું. (સામાન્ય રીતે નકારમા વપરાય છે. ઉદા૦ મરતાને મર કહે તેવો નથી) મરતાં જીવતાં=(ભવિષ્યમા) કોઈ દહાડો પણ મરતાં મરતાં ઊઠવું=ગભીર માંદગીમાથી સાજુ થવુ. મરવા?=નાહક, શા માટે? ઉદા૦ ત્યા મરવા ગયો હતો?. મરી જવું=શાંત પડવું; બંધ પડવું (ગુસ્સો, ભૂખ)(૨)કરમાવું,રસકસ જતો રહેવો ઉદા૦ અહીંથી છાલ મરી ગઈ છે (૩) સ્થાનેથી ઊડી જવુ (રમતમા ઉદા૦ તેની સોગટી મરી ગઈ (૪) મરવા જેવું દુઃખ કે સ્થિતિ થયેલી બતાવતા ઉદ્ગાર તરીકે વપરાય છે ઉદા૦ મરી ગયો બાપલા '(૪)બીજી ક્રિયા સાથે 'થાક્યો, કંટાળ્યો' એવા અર્થમાં વપરાય છે. ઉદા૦ ના કહી કહીને મરી ગયો મરી પડવું=પોતાનું સઘળુ જોર વાપરવુ (૨) વારી જવુ. મરી પરવારવું=(બધાય) મરીને ખલાસ થવુ મરીફીટવું=જુઓ મરી પડવુ મરી મથીને=જેમ તેમ કરીને,મહામુશ્કેલીએ

મરવો પું૦ [સર૦ म. मुरवा=કૂમળા ભાજીપાલાનો સમુદાય] નાની કાચી કેરી (૨)[જુઓ મરવો] એક છોડ, ડમરો (કા)

મરસિયો પુ૦ [अ.] રાજિયો

મરહઠા પું૦ [प्रा. मरहट्ठ (सं महाराष्ट्र)= એક છંદ] એક છંદ.

મરહબા અ૦ [अ.] ભલે પધાર્યા

મરહમ પું૦ [अ] મલમ; લેપ

મરહૂમ વિ૦ [अ] મરણ પામેલું; સ્વર્ગસ્થ

મરા(-રે)ઠણ સ્ત્રી૦[જુઓ મરાઠી] મરાઠા સ્ત્રી

મરા(-રે)ઠી વિ૦[प्रा मरहट्ठी (सं महाराष्ट्री)] મહારાષ્ટ્રનું (૨) સ્ત્રી૦ મહારાષ્ટ્રની ભાષા. -ઠો પુ૦ મહારાષ્ટ્રનો રહેવાસી

મરામત સ્ત્રી૦ જુઓ મરમ્મત -તી વિ૦મરામત કરાવવી પડે તેવુ (૨) પું૦ મરામત કરનાર માણસ [સ્ત્રી૦ હંસી

મરાલ(-ળ) પું૦[सं]હંસ -લા,-લી(-ળી)

મરિયું ન૦ ['મરી' ઉપરથી] મરી (૨) [લા.] મરી જેવું તીખું – ક્રોધી માણસ

મરી ન૦ [सं मरिच, मरीच] એક તેજાનો [-રોકવાં=ચડ્યુ ચડ્યુ બોલવું, મગરૂરીમા

બકયા કરવું] ૦મસાલો પું૦ગરમ મસાલો (૨) [લા.] અતિશયોક્તિ (-ભભરાવવો)
મરીચકંકોલ ન૦ એક છોડ
મરીચિ પુ૦ [સં] (સ) દશ પ્રજાપતિમાંના એક (૨) સ્ત્રી૦ કિરણ
મરીચિકા સ્ત્રી૦ [સં] મૃગજળ
મરીચી પુ૦ [સં] સૂર્ય
મરીનો પુ૦ [સ્પૅ૦ મૅરિનો] એક જાતના ઊનનું કાપડ (૨) એ ઊન પેદા કરનાર ઘેટાની જાત
મરુ, ૦દેશ પુ૦, ૦ભૂમિ(-મી), ૦સ્થલી સ્ત્રી૦ [સં] રણ (૨) મારવાડ
મરુડી સ્ત્રી૦ [સર૦ મઢુલી] ઝાડની બખોલમાં બનાવેલો ગોખલો (૨) નાની ઝૂંપડી
મરુત પુ૦ [સં] પવન [અનિયાર
મરૂડિયો પુ૦ ['મરોડવું' ઉપરથી ?] જુઓ
મરૂડ ન૦ એક છોડ
મરૂદ સ્ત્રી૦ દરિયામાં પાણીની ઊંડાઈ તથા તળિયાની જમીન પારખવાનું સીસાનું દોરી બાંધેલું સાધન
મરૂવો પુ૦[સં मरुवक, प्रा मरुअ, हिं मरुआ, मरुवा, म मरवा] એક છોડ, મરવો
મરે અ૦['મરવું' ઉપરથી] (પ) મર; ભલે, છોને
મરેઠણ સ્ત્રી૦ જુઓ મરાઠણ
મરેઠી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
મરેઠી,-ઠણ,-ઠો જુઓ 'મરાઠી'માં
મરો પુ૦ ['મરવું' ઉપરથી] મોત (૨) મોતના જેવું દુખ; હેરાનગતિ
મરોડ પુ૦ ['મરડવું' ઉપરથી] વાંક, વળણ, (અક્ષરનો) આકાર (૨) જુઓ મરડાટ ૦દાર વિ૦ મરોડવાળો (અક્ષર) ૦વું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ મરડવું -ડી સ્ત્રી૦બૂચ ઉઘાડવાનો સ્ક્રૂ
મર્કટ પુ૦ [સં] વાંદરો
મર્ત્ય વિ૦[સં] નાશવંત મરવાના નસીબવાળું (૨)પુ૦માણસ ૦ત્વ ન૦,૦લોક પુ૦મૃત્યુલોક
મર્દ પુ૦ [फा] જુઓ મરદ
મર્દન ન૦ [સં] ચોળવું તે (૨) દમન, નાશ
મર્દવું સ૦ક્રિ૦ [સં मृद् - मर्दय्] મર્દન કરવું
મર્દાઈ, -નગી, -ના, -ની, -મી, મર્દી, મર્દૂમી [फा] જુઓ 'મરદ'માં

મર્મ પુ૦ [સં] છૂપી વાત, ભેદ (૨) રહસ્ય, તાત્પર્ય (૩) મર્મસ્થાન ૦ખાર પુ૦ એક ક્ષાર (?) ૦ગ્રાહી વિ૦ રહસ્યનું ગ્રહણ કરનારું ૦જ્ઞ વિ૦ મર્મ જાણનાર, ચતુર, ૦ભેદ પું૦, ૦ભેદન ન૦ બીજાની છૂપી વાતો બહાર પાડવી તે ૦ભેદી વિ૦ મર્મસ્થાનને ભેદનાર ૦વચન ન૦ મહેણું ૦વિદ પુ૦ મર્મજ્ઞ ૦વેધક, ૦વેધી વિ૦ મર્મભેદી ૦વેધકતા, ૦વેધિતા સ્ત્રી૦ ૦સ્થલ(-ળ), ૦સ્થાન ન૦ જ્યાં ઇજા થવાથી મૃત્યુ થાય તેવો શરીરનો કોમળ ભાગ
મર્મર વિ૦ [રવ૦] મર્મર અવાજ કરતું (૨) પુ૦ [સં] અવાજ (પાંદડાં વગેરેનો) -રતુ વિ૦ મર્મર કરતું -રાટ પું૦મર્મર અવાજ
મર્માળ(-ળું) વિ૦ ['મર્મ' ઉપરથી] મર્મવાળું
મર્યાદ,-દા [સં] સ્ત્રી૦ હદ (૨) અદબ; વિવેક [મર્યાદા આંકવી, દોરવી = હદ ઠરાવવી -ઉલ્લંઘવી, છોડવી, મૂકવી = અદબ કે સભ્યતા તજવી -રાખવી, સાચવવી = અદબ જાળવવી] ૦વેલ સ્ત્રી૦ મરજાદવેલ ૦(-દા)શીલ વિ૦ વિનયી; અદબવાળું -દિત વિ૦ [સં] મર્યાદાવાળું
મલ(-લ્લ) પુ૦[સં मल्ल] કુસ્તીબાજ,પહેલવાન. ૦કુસ્તી સ્ત્રી૦ મલ્લયુદ્ધ
મલ(-ળ) પુ૦ [સં] મેલ (૨) વિષ્ટા
મલકટ પુ૦ [મલ, મેલ + કટકો] કાચળીનો છાતી ઉપરનો ભાગ
મલક મલક અ૦[સં मुकुल પરથી ?]મંદ મંદ હસતું હોય એમ ઉદા૦ મોં મલક મલક થાય છે
મલક(-કા)વું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ મલક મલક] મલક મલક થવું, મલકાવું, મંદ મંદ હસવું
મલકાટ પુ૦['મલકવું' ઉપરથી]મંદ સ્મિત (૨) હર્ષ, આનંદ -વું અ૦ ક્રિ૦ મલકવું
મલકૂડું વિ૦ ['મલકવું' ઉપરથી] સહેજમાં મલકાઈ જાય તેવું(૨)[સર૦ મોળું] મળગૂગળું (૩) ન૦ [સર૦ મૈટકુ, સર૦ दे मल्लिअ = કુંડ] દોણી
મલકૂત પુ૦ [अ] દેવલોક
મલખમ, મલખભ પુ૦[મલ્લ + સ્તમ્ભ, સર૦

हिं, म. मलखांब] કસરત માટેનો લાકડાનો લીસો એક ખાસ થાભલો [ચક્ર

મલચક્ર ન૦ [सं] મલ-પાપરૂપ શરીરનું કલ્પિત

મલત્યાગ પું૦ [सं.] ઝાડે ફરવું તે

મલપતું વિ૦ [दे मलपिअ=ગર્વમા આવેલું, સર૦ म. मलपणे] ઉમંગમાં ઠાઠથી ધીમે ધીમે ચાલતુ

મલબારી વિ૦ [द्राविडी मलइ=પર્વત + બાર (अ. बर्र=ખંડ, सं वार=પ્રદેશ)=ડુંગરાળ પ્રદેશ] મલબાર પ્રાંતનું

મલમ પું૦ [अ. मर्हम, સર૦ म.] ગડગૂમડ ઉપર ચોપડવાનું ઔષધ ૦પટી(-ટ્ટી) સ્ત્રી૦, ૦પટો(-ટ્ટો) પું૦ મલમવાળી લૂગડાની પટી કે પટો [(-કરવી(-વો), મારવી(-વો), લગાવવી(-વો)]

મલમલ ન૦,સ્ત્રી૦[हिं.(सं.मलमल्लक=લંગોટીનું પાતળુ વસ્ત્ર)],એક જાતનું બારીક કાપડ.-લી વિ૦ મલમલના પોતનુ. ઘણું બારીક

મલ(-ળ)માસ પું૦ [सं] અધિક માસ

મલય, ૦ગિરિ, ૦પર્વત પું૦ [सं.] (સં) દક્ષિણમા આવેલો ચંદનના જંગલવાળો પર્વત. -યાગરુ ન૦ [+अगरु] સારામા સારી સુખડ -યાચલ(-ળ), -યાદ્રિ પું૦ [+अचल, अद्रि] (સં.) મલયગિરિ -યાનિલ પું૦ [+अनिल] મલય પર્વતમાથી આવતો પવન

મલવું સ૦ક્રિ૦[सं मिल्] મળવુ (૨) [प्रा मल (सं मृद्), સર૦हिं मलना] મસળવું, દબાવવું

મલ(-ળ)શુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं] ઝાડે ફરવા જવું કે ઝાડો સાફ આવવો તે

મલયાલમ સ્ત્રી૦ કેરળ પ્રાંતની ભાષા

મલંગ વિ૦ [हिं] મસ્ત (ફકીર)

મલાઈ સ્ત્રી૦[फा वालाइ, સર૦ हिं, म] દૂધની તર (૨) વધારે ઘી-તત્ત્વવાળો, દૂધનો જુદો કરાતો ભાગ, ક્રીમ [-નો ઉતારો=મલાઈનું ઉત્પન્ન-દૂધમાથી ઊતરતો નફો]

મલાખું વિ૦ [सं मल (?)+अक्षि] બાડું

મલાજો પું૦ [જુઓ મુલાજો] મર્યાદા, અદબ (૨) એ ખાતર પળાતી લાજ કાઢવાની કે પડદો રાખવાની ક્રિયા (-પાળવો, રાખવો)

મલામણી (લા') સ્ત્રી૦ મલાવવું તે (?)

મલાર (લા') પું૦[સર૦ हिं., म मल्हार] એક રાગ -રી સ્ત્રી૦ મેઘરાગની એક રાગણી

મલાવડાં (લા') ન૦ બ૦વ૦ [જુઓ મલાવવું] મીઠુ મીઠું બોલી સારુ લગાડવું તે -ડો પું૦ મલાવો

મલા(-ળા)વરોધ પું૦ [सं.] બંધકોષ

મલાવવું (લા') સ૦ક્રિ૦ [જુઓ મહાલવુ તેનું પ્રેરક] બહલાવવું, દીપાવવુ (૨) લંબાવવુ; અતિશયોક્તિ કરવી

મલાવો (લા') પું૦ મલાવવુ તે

મલા(-ળા)શય ન૦ [सं] શરીરમા મળને રહેવાનું સ્થાન [રાજકર્ત્રી

મલિક પું૦ [अ] રાજા. -કા સ્ત્રી૦ રાણી;

મલિન વિ૦ [सं] મેલું ૦તા સ્ત્રી૦

મલીદો પું૦ [फा. मालीदह; સર૦ म मलिदा, हिं. मलीदा] ચૂરમું (૨) સત્ત્વવાળો ખોરાક (૩) [લા] માર

મલીર ન૦ (કા) ઝીણા પોતનું અને કાળા રંગનું કાઠિયાણીનું એક જાતનું ઓઢણું

મલૂક વિ૦ [अ.] ઉત્તમ

મલેક પું૦ [अ. मलिक] મુસલમાનોની એક જાતનો માણસ [ટાઢિયો તાવ

મલેરિયા પું૦ [इं.] મચ્છર કરડી આવતો-

મલોખું ન૦ [માલ+રખુ] રેંટિયાની માળ ન ખસી જાય માટે બે ઢીંગલીની વચ્ચે ઘલાતી સળીઓમાંની દરેક. [મલોખાં મીઠાં કરવાં =મલોખામાથી સ્વાદ શોધવા જેવો મિથ્યા પ્રયત્ન કરવો.]

મલો(-ળો)ત્સર્ગ પું૦ [सं] મળત્યાગ

મલ્લ વિ૦[सं] મજબૂત અને કસરતી (૨) પું૦ પહેલવાન (૩) બૌદ્ધકાલીન એક પ્રજા. ૦યુદ્ધ ન૦ કુસ્તી. ૦રંગ પું૦ અખાડો. ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ કુસ્તીની કળા અને શાસ્ત્ર

મલ્લિકા સ્ત્રી૦[सं] એક વેલ અને તેનું ફૂલ (૨) એક છંદ. ૦ક્ષ પું૦ હંસની એક જાત

મવડાવવું,મવાડવું સ૦ક્રિ૦ ['માવું' ઉપરથી] માય તેમ કરવું; સમાવવું

મવાલ(-ળ) વિ૦ [म. मवाळ (सं. मृदुल)]

(જહાલથી ઊલટું) મોળુ; નરમ, 'મૉડરેટ'. ૦પક્ષ પુ૦ નરમ 'મૉડરેટ' લોકનો પક્ષ
મવાલી પુ૦ [फा] કંગાળ, ભિખારી (૨) [સર૦ म] ગુંડો
મશ(-સ) ન૦ [જુઓ મિષ] બહાનું
મશક સ્ત્રી૦ [सं, फा, સર૦ म मसक]પાણી ભરવાની ચામડાની ઠાયળી (૨) મચ્છર
મશ(-સ)કલો પુ૦ જુઓ મસકલો
મશગૂલ વિ૦ [अ] નિમગ્ન; લીન
મશર(-રિ)ક સ્ત્રી૦ [अ] પૂર્વ દિશા
મશરૂ પુ૦ [अ मश्रू; સર૦ हिं॰ मशरू, म मश्रु] રેશમ તથા સૂતરનું ઘણા રંગના પટાવાળુ કપડું
મશહૂર વિ૦ [अ] પ્રખ્યાત, જાણીતું
મશાગત સ્ત્રી૦ [अ मशक्क्रत, સર૦ म] મહેનત (૨) રોજ, મજૂરી
મશાલ સ્ત્રી૦[अ] લાકડી ઉપર ચીંથરાં વીંટેલો સળગાવવાનો કાકડો ૦ચી, -લી પુ૦ મશાલ ધરનારો
મશિ(-સિ)યાઈ વિ૦ ['માશી' ઉપરથી] માસીનું કે માસી તરફનું
મશી પું૦ [सं मशी કે मशक ઉપરથી, સર૦ म] (ચ) ગવારમાં પડતો રોગ
મશી(-સી) સ્ત્રી૦ [सं] કાજળ, મેશ (૨) દાંત ઘસવાનો કે કાળા કરવાનો ભૂકો (૩) [सं मशक, मश] મચ્છર જેવું કરડતુ નાનું જતુ
મશીનગન સ્ત્રી૦ [इं] યંત્રથી ઝપાટાબંધ ગોળીઓ વરસાવતી એક ખાસ બંદૂક
મશ્કરી સ્ત્રી૦ [फा मस्खर्गी, સર૦ म मस्करी, हिं मसखरी] મજાક, ઠઠ્ઠો, ટોળ. ૦ખોર વિ૦ મશ્કરીમાં રાચનાર -રો પુ૦ મશ્કરી કરનારો (૨) વિદૂષક, રંગલો
મસ વિ૦ [સર૦ म (फा मस्त)] પુષ્કળ (૨) ન૦ [જુઓ મશ] મિષ (૩) પુ૦ જુઓ મસો
મસકલો પુ૦ [अ मिस्क़लह; સર૦ हिं] (સુ) ઓપવાનુ લોઢાનું ઓજાર
મસ્તકો પુ૦ [फा] માખણ (૨) શિખંડ માટે દહીંનું પાણી કાઢી નાખી તૈયાર કરેલો લોંદો (૩)[લા.] ખુશામત [-મારવો, લગાડવો = ખુશામત કરવી] [ગાદીએ બેઠેલું
મસનદ સ્ત્રી૦[अ]ગાદી, તખ્ત ૦નશીન વિ૦
મસનવી સ્ત્રી૦ [अ] કાવ્યનો એક પ્રકાર
મસમસવું અ૦ક્રિ૦[प्रा मघमघ] મઘમઘવું
મસરકો પુ૦ [दे. मसरक्क=સમેટવું,સંકોચવુ? કે अ मसर्रत=આનંદ] કરડાકીનો બોલ, મર્મવચન
મસલત સ્ત્રી૦ [अ मस्लहत] સાથે મળીને થતી વિચારણા, સલસ, સલાહ. ૦સમિતિ વિષય વિચારિણી સમિતિ -તિયો પુ૦ સલાહ આપનાર
મસવણી સ્ત્રી૦[જુઓ મતસરવણી]ગૌરીપૂજન
મસવાડી સ્ત્રી૦ [अ मवाश=ઢોર ઉપરથી] ભરવાડ પાસેથી ઢોર ચરાવવા બદલ લેવાતો કર
મસવાડુ ન૦ [अ मवाश=ઢોર + વાડો] ઘરની પાછળનો વાડાનો ભાગ
મસવાડો પુ૦[જુઓ મસવાડુ]ગામનુ પછવાડુ; ભાગોળ (૨) ['માસ' ઉપરથી] મહિનો -ડા પુ૦બ૦વ૦ ગર્ભાવસ્થાના મહિના
મસળવું સ૦ક્રિ૦[दे मसार=સુંવાળુ કરવાનો પથ્થર, કે प्रा मसिणिअ (सं म्रसृणित)=સુંવાળુ કરેલુ, સર૦ हिं मसलना, म मसळणें] ઘસીને ચોળવું, ગદડવું, મર્દન કરવું
મસાણ ન૦ [प्रा (सं श्मशान)] સ્મશાન [-જગાવવું = અચંબો પમાડે તેવુ કામ કરવા પિશાચ વગેરેને બોલાવવા -માં જવું = મરી જવુ (ઉદા૦ મસાણમાં જા! = મરી જા!-ગુસ્સાનો ઉદ્ગાર) (૨)મરી ગયેલાને બાળવા કે દાટવા સ્મશાનમાં જવું -માથી એ ચી કાઢેલુ = તદ્દન અશક્ત ને નિર્વીર્ય] -ણિયુ વિ૦ મસાણનું(૨)સ્મશાનમા જઈ આવેલું(૩) [લા] કંગાળ, અપશુકનિયુ [મસાણિયા લાડુ=ચોખા ઘીના લાડુ (૨) દિલગીરીનું મિષ્ટાન્ન, મેતાન] -ણિયો પુ૦ મડદા સાથે સ્મશાનમા ગયેલો માણસ(૨)મસાણનો ભંગી -ણી વિ૦ મસાણિયુ,કંગાળ (૨) પુ૦ બાળતી કે દાટતી વખતે ધાર્મિક ક્રિયા કરાવનાર (૩) મરણક્રિયા માટેનો સામાન વેચનાર (૪)

એક પારસી અડક (૫) [सं महासाधनिक] મોટો સાધક

મસાત સ્ત્રી૦ [अ मिसाहत, સર૦ म. मसाद] ખેડવાની જમીનની માપણી (૨) મહેસૂલ

મસાલો પુ૦ [अ. मसालह] રસોઈ ધમધમાટવાળી કે સ્વાદિષ્ટ કરવા નાખવાનો તેજાનો (૨) કોઈ ચીજ બનાવવા જોઈતી સામગ્રી (૩) ચણવા માટે રેતી ચૂનો વગેરેનો કાલવેલો માલ [**-કાઢવો**=અડદાળો કાઢવો, ખૂબ મારવું, કૂટવું, કે થકવવું **-ચડવો, થવો**=મસાલાની અસર થવી **-પૂરવો**=ઉશ્કેરવું (૨) અતિશયોક્તિ કરવી, રસિક કરવું **-ભભરાવવો**=વધારવું, બહલાવવું, રસિક કરવું] **-લા(-લે)દાર** વિ૦ મસાલાવાળું

મસિ(-સી) સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ મશી

મસિયાઈ, મસિયેણ વિ૦ જુઓ મશિયાઈ

મસી સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ મશી (૨) શેરડીનો એક રોગ (૩) પુ૦ જુઓ મસીહ

મસી(-સ્જિ)દ સ્ત્રી૦ [अ. मस्जिद; સર૦ म. मशीद] મુસલમાનોનું બંદગી કરવાનું જાહેર મકાન, નિમાજ પઢવાનું સ્થાન [(નિમાજ પઢતા) **મસીદ કોટે વળગવી**=ભલું કરવા જતાં પંચાતમાં ફસાવાનું થવું-બલા વળગવી]

મસીહ(-હા) પુ૦ [अ] ઈસા મસીહ

મસુ(-સૂ)ર સ્ત્રી૦ [सं.] એક જાતની દાળ

મસૂદો પુ૦ [સર૦ म मसुदा, જુઓ મુસદ્દો] ખરડો, 'ડ્રાફ્ટ' (-ઘડવો)

મસૂર સ્ત્રી૦ જુઓ મસુર

મસૂરિયું ન૦ [प्रा मसूरय(सं मसूरक)] ગોળ ઓશિકું. ઉદા૦ ગાલમસૂરિયું

મસો પુ૦ [हिं मसा, प्रा मस(सं मश)] ચામડી ઉપર બાઝેલી ગોળ ગાંઠ (૨) અર્શ; હરસ

મસોડા પું૦બ૦વ૦ [જુઓ મસવાડા] મર્સના [મહિના (ચ. ગ્રામ્ય)

મસોડું ન૦[हिं. मसूड़ा] દાંતનું પેઢું, અવાળું

મસોતું ન૦ [सं. मशी+पोतु] ચૂલા ઉપરનાં ગરમ વાસણ પકડવા વપરાતું ચીંથરું

મસ્કતી વિ૦ [फा] મસ્કત બંદરનું

મસ્જિદ સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ મસીદ

મસ્ત, -સ્તાન વિ૦ [फा.] મદમાતું; ઉન્મત્ત; ચકચૂર **-સ્તાઈ** સ્ત્રી૦ મસ્તપણું, મસ્તી

મસ્તક ન૦ [सं] માથું. [**મસ્તકપૂજા કરવી**=કમળપૂજા કરવી (૨) માથાફોડ કરવી.]

મસ્તાઈ, -ન(-નું) [फा] જુઓ 'મસ્ત'માં

મસ્તિક(-ષ્ક) ન૦ [सं.] માથું (૨) મગજ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ માથાના ઘાટ પરથી માનસિક શક્તિઓ પારખવાની વિદ્યા, 'ફ્રેનોલોજી'

મસ્તી સ્ત્રી૦ [फा] તોફાન (૨) મસ્ત હાલત. **૦ખોર** વિ૦ તોફાની

મસ્તૂલ સ્ત્રી૦; ન૦ સાળમાં વપરાતી રેશમની કોકડી (૨) પું૦ [पो] વહાણનો કૂવાસ્તંભ

મસ્નદ સ્ત્રી૦ [अ., સર૦ म, हिं. मसनद] મસનદ, પાટ; ગાદી, સિંહાસન

મસ્લહત સ્ત્રી૦ [अ] મસલત, સલાહ આપવી-લેવી તે [**-બી** સ્ત્રી૦ મહકૂબપણું

મહકૂબ વિ૦ [म, જુઓ મોકૂફ] મુલતવી

મહત વિ૦ [सं] મોટું. **-તી** વિ૦ સ્ત્રી૦ મોટી (૨) સ્ત્રી૦ મહત્તા (૩) એક જાતની વીણા. **-ત્તા** સ્ત્રી૦, **-ત્ત્વ** ન૦ મોટાપણું, મહિમા (૨) અગત્ય, પ્રતિષ્ઠા. **-ત્ત્વાકાંક્ષા** સ્ત્રી૦ [+आकाक्षा] મહાકાંક્ષા, મોટાઈ મેળવવાની ઇચ્છા **-ત્ત્વાકાંક્ષી** વિ૦ મહત્ત્વાકાંક્ષાવાળું. **-ત્ત્વૈષણા** સ્ત્રી૦ [+एषणा] મહત્ત્વાકાંક્ષા

મહ(-હે)તાબ પુ૦ [फा.] ચંદ્ર (૨) સ્ત્રી૦ ચાંદની (૩) એક દારૂખાનું

મહ(-હે)બૂબ વિ૦ [अ] પ્રિય

મહ(-હં)મદ પું૦ [જુઓ મહમદ] (સં.) ઇસ્લામના પેગંબર **-દી** વિ૦ મહંમદનું; તેમનું અનુયાયી

મહમદિયાન વિ૦ [જુઓ મહમદી] મુસલમાન

મહર્લોક પુ૦ [सं] (પૌરાણિક ભૂગોળના) ઉપરના સાત લોકમાંનો ચોથો લોક

મહર્ષિ પુ૦ [सं] મોટા ઋષિ

મહંત પું૦[सं महत् પરથી, સર૦ हिं, म]મોટો સાધુ, મઠાધિકારી **-તાઈ** સ્ત્રી૦ મહંતપણું

મહંમદ, મહંમદી પું૦[अ.]જુઓ 'મહમદ'માં

મહા પુ૦ [प्रा माह (सं. माघ)] માઘ-માહ મહિનો

મહા વિ૰ [સં.] (સમાસમાં) મોટું (કર્મધારય અને બહુવ્રીહિ સમાસ તથા કેટલાક અનિયમિત શબ્દોના આદિમાં આવતું 'મહત્'નું રૂપ) **૰કવિ** પુ૰ મોટો કવિ. **૰કાય** વિ૰ મોટા શરીરવાળું **૰કાલ(–ળ)** પુ૰(સં.)મહાદેવ **૰કાલી(–ળી)** સ્ત્રી૰(સં)ભયંકર સ્વરૂપવાળી દુર્ગા **૰કાલે(–ળે)શ્વર** પુ૰ (સં) બાર જ્યોતિર્લિંગમાંનું એક **૰કાવ્ય** ન૰ મોટું કે મહાન કાવ્ય **૰કાંક્ષી** વિ૰ મહત્ત્વાકાંક્ષી **૰જન** ન૰ મોટો પ્રતિષ્ઠિત માણસ કે ગામના તેવાઓનું મંડળ (૨) સરખા ધંધાદારીઓનું મંડળ કે સંઘ **૰જનિયું** વિ૰ મહાજનને લગતું (૨) ધણી વગરનું, રખડાઉ **૰જની** સ્ત્રી૰ નાગરી લિપિનો રજપૂતાનામાં વપરાતો એક પ્રકાર **૰તલ(–ળ)** ન૰ સાતમાંનું પાંચમું પાતાળ. **૰ત્મતા** સ્ત્રી૰ મહાત્માપણું **૰ત્મા** વિ૰મહાન આત્માવાળું (૨) પુ૰ તેવો પુરુષ, સંત **૰દશા** સ્ત્રી૰ મુખ્ય ગ્રહની અસર **૰દેવ** પુ૰(સં)શિવ **૰દ્વાર** ન૰ મુખ્ય દરવાજો **૰ન** વિ૰ મોટું, મહત **૰નુભાવ** વિ૰ મોટા મનનું, ઉદાર, મહાશય (૨) પુ૰ તેવો પુરુષ (૩) (સં)તે નામનો એક ધર્મ–સંપ્રદાય **૰નુભાવિતા** સ્ત્રી૰ **૰પદ્મ** ન૰ સો અબજ (૨) ધોળું કમળ. **૰પાતક** ન૰ મોટું પાપ (બ્રહ્મહત્યા, સુરાપાન, ચોરી, ગુરુપત્ની સાથે વ્યભિચાર, અને એ ચાર સાથે સંગ, એ પાંચ) **૰પાતકી** વિ૰ મહાપાતક કરનાર **૰પુરુષ** પુ૰સજ્જન,સત્પુરુષ **૰પૂજા** સ્ત્રી૰ ખાસ પ્રસંગે કરાતી મોટી પૂજા **૰પ્રજ્ઞ** વિ૰ મહાનુભાવ; મહાપુરુષ **૰પ્રભુ(૰જી)** પુ૰(સં)વલ્લભાચાર્ય **૰પ્રલય** પુ૰ ચારસો બત્રીસ કરોડ વર્ષોને અંતે થતો મનાતો સૃષ્ટિનો સમૂળગો નાશ **૰પ્રસાદ** પુ૰ દેવનું નૈવેદ્ય (૨)જગન્નાથજીને ચઢેલો ભાત. **૰પ્રસ્થાન** ન૰ મૃત્યુ **૰પ્રાજ્ઞ** વિ૰ મહાન પ્રજ્ઞાવાળું, 'માસ્ટર-માઇન્ડ' **૰પ્રાણ** વિ૰ (વ્યા) જેનો ઉચ્ચાર કરતાં વધારે પ્રાણ વપરાય છે તે – કવર્ગ વગેરે દરેક વર્ગનો બીજો અને ચોથો વ્યંજન, તથા શ, ષ, સ અને હ. **૰પ્રાણત્વ** ન૰ **૰બલા** સ્ત્રી૰ એક વનસ્પતિ **૰બાહુ** વિ૰ મોટી ભુજાવાળું (૨) શૂરવીર, બળવાન. **૰બોધિ** પુ૰ [સં.] ભગવાન બુદ્ધ (૨) શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન **૰ભાગ** વિ૰ ભાગ્યશાળી (૨) સદાચારી **૰ભારત** વિ૰ બહુ મોટું અને મુશ્કેલ (૨) ન૰ (સં) તે નામનું પ્રસિદ્ધ મહાકાવ્ય **૰ભાવ** વિ૰ મોટા ભાવ કે ભાવનાવાળું **૰ભિનિષ્ક્રમણ** ન૰ [+अभिनिष्क्रमण] મહાન ત્યાગ કે સંન્યાસ (બુદ્ધનો) **૰ભૂત** ન૰ મૂળતત્ત્વ, પંચમહાભૂતમાંનું દરેક **૰મતિ** વિ૰ બુદ્ધિશાળી (૨) ઉદાર ચિત્તવાળું **૰મન** વિ૰ મોટા – ઉદાર મનવાળું **૰મહોપાધ્યાય** પુ૰ બહુ મોટા ઉપાધ્યાય (૨) અંગ્રેજી રાજ્ય તરફથી સંસ્કૃતના પંડિતને મળતો એક ઇલકાબ **૰મંત્રી** પુ૰ પ્રધાનમંત્રી **૰માત્ર** પુ૰ વડો અમાત્ય (૨) વિદ્યાપીઠનો મંત્રી, 'રજિસ્ટ્રાર' (૩) મહાવત **૰માયા** સ્ત્રી૰ (સં) જગતની કારણભૂત અવિદ્યાની અધિષ્ઠાત્રી, દુર્ગા (૨) બુદ્ધ ભગવાનની માતાનું નામ (૩) લક્ષ્મી (૪) જેનાથી લૌકિક જગત સત્ય જણાય છે તે માયા **૰મારી** સ્ત્રી૰ મરકી, કોલેરા **૰યજ્ઞ** પુ૰ નિત્ય કરવાના પાંચ યજ્ઞ (બ્રહ્મ–દેવ પિતૃ ભૂત નૃ૰)માંનો દરેક **૰યાન** પુ૰(સં)એક બૌદ્ધ સંપ્રદાય. **૰રજત** ન૰ સોનું. **૰રથી** પુ૰ એકલો દશ હજાર યોદ્ધાઓ સામે લડી શકે તેવો પરાક્રમી લડવૈયો **૰રાજ** પુ૰ મોટો રાજા, સમ્રાટ (૨) વૈષ્ણવોના આચાર્ય (૩) બ્રાહ્મણ, સંત, રાજા વગેરેના સંબોધન તરીકે વપરાય છે(૪)બ્રાહ્મણ રસોઇયો. **૰રાજા(–વા)** પુ૰સમ્રાટ **૰રાજાધિરાજ** પુ૰સર્વોપરી સમ્રાટ. **૰રાણી** સ્ત્રી૰ વડી રાણી **૰રાત્રિ(–ત્રી)** સ્ત્રી૰ શિવરાત્રી, મહા વદ ૧૪ની રાત્રી (૨) મહાપ્રલયની રાત્રી, કાળરાત્રી (૩) મધરાત પછી બે મુહૂર્તનો સમય **૰રાષ્ટ્ર** પુ૰, ન૰ (સં) ગુજરાતની દક્ષિણે અને કર્ણાટકની ઉત્તરે આવેલો અરબી સમુદ્રના કિનારા પરનો પ્રદેશ **૰રાષ્ટ્રી** વિ૰ મહારાષ્ટ્રનું, –ને લગતું (૨) પુ૰ મહારાષ્ટ્રનો રહેવાસી (૩) સ્ત્રી૰ મહારાષ્ટ્રની પ્રાકૃત

ભાષા ૦રેખા સ્ત્રી૦ (—)આવુ વિરામચિહ્ન (વ્યા) ૦રૂપક ન૦ 'એલેગરી' ૦રૌરવ ન૦ એક નરકનું નામ. રૌરવથીય ભયંકર નરક ૦લક્ષ્મી સ્ત્રી૦ નારાયણની શક્તિ (૨) અપાર સંપત્તિ (૩) એક છંદ ૦લય ન૦ મહેલ (૨) પવિત્ર ધામ, મંદિર (૩) ભાદરવા વદમાં કરવાનું મોટું શ્રાદ્ધ (૪) મોટો વિનાશ ૦વજ્ર પું૦ સંગીતમા એક અલંકાર. ૦વાક્ય ન૦ 'તત્ત્વમસિ' વગેરે જેવું બ્રહ્મપ્રતિપાદક ઉપનિષદનું વાક્ય. ૦વિદ્યાલય ન૦ ઊંચો અભ્યાસ કરવાની વડી શાળા, કૉલેજ ૦વિરામ ન૦ (.) આવું મહાવિરામનું ચિહ્ન (વ્યા), 'કોલન' ૦વીર પું૦ મોટો પરાક્રમી પુરુષ (૨) [સં] ચોવીસમા જૈન તીર્થંકર (૩) હનુમાન (૪) ગરુડ. ૦વ્યથા સ્ત્રી૦ ભારે વેદના ૦વ્રત ન૦ મોટું—ખૂબ કઠણ વ્રત (૨) પાંચ મોટાં વ્રત (અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ) તેમાંનું દરેક (૩) જીવનની અનિવાર્ય ફરજ. ૦શય વિ૦ [+आशय] ઉચ્ચ આશયવાળું, સજ્જન (૨) પું૦ તેવો માણસ (૩) જી જેવું એક માનવાચક ઉદ્ગા૦ મારતર મહાશય. ૦શયી વિ૦ મહાશય ૦શંકુ ન૦ દસ મહાપદ્મ (સંખ્યા) ૦શાળા સ્ત્રી૦ 'કૉલેજ' ૦સભા સ્ત્રી૦ મોટી વિશાળ સભા (૨) (સં) 'કૉંગ્રેસ.' ૦સમિતિ સ્ત્રી૦ મોટી સમિતિ(૨)(સં.)'ઑલ ઇંડિયા કૉંગ્રેસ કમિટી'. ૦સંસ્કૃત ન૦ વેદનું સંસ્કૃત ૦સાગર પું૦ મોટો સમુદ્ર ૦સ્થવિર પું૦ ૨૦ વર્ષ જૂનો બૌદ્ધ ભિક્ષુ

મહાજરીન વિ૦ પું૦ [फा मुहाजरीन]હિજરત કરનારો, હિજરતી [મહત્તાવાળું

મહાન વિ૦ જુઓ 'મહા'માં. મોટું, ભવ્ય,

મહાબો પું૦ [फा महावा] ભાર; વકર

મહાર પું૦ [म] એક અંત્યજ જાતનો માણસ—ભંગી [આવડત

મહારત પું૦ [अ] માહેરપણું, ઉસ્તાદી,

મહાલ પું૦[अ] તાલુકો,પરગણાનો એક ભાગ. ૦ક(—કા)રી પું૦ મહાલનો વહીવટદાર

મહાલવું અ૦ક્રિ૦ [दे. मल्ह] ઠાઠમાઠથી ને આનંદમા અહીં તહીં ફરવું (૨) મોજ કરવી, લહેર કરવી

મહાવત પું૦ [सं महामात्र, સર૦ म महात, माहूत; हिं] હાથીનો હાંકનાર

મહાવરો પું૦ [अ] અભ્યાસ; ટેવ (૨) શિરસ્તો; ચાલુ વહીવટ [—કરવો, —પાડવો= અભ્યાસ – ટેવ પાડવા]

મહાસબો પું૦ [अ मुहास्वह] હિસાબ

મહાસરટી સ્ત્રી૦[सं महा+सं. सरट=ગરોળી] પૃથ્વી પરથી નાબૂદ થયેલું એક મોટું પ્રાણી

મહાંત વિ૦ [सं. महत्त] + મોટું; મહાન

મહિ(—હી) સ્ત્રી૦ [सं] પૃથ્વી ૦તલ(—ળ) ન૦ પૃથ્વીની સપાટી. ૦ધર પું૦ પર્વત ૦નાથ, ૦પતિ, ૦પાલ(—ળ) પું૦ રાજા

મહિના, ૦દાર જુઓ 'મહિનો'મા

મહિનો પું૦ [સર૦ हिं महीना, फा माह; सं. मास] માસ, વરસના બાર ભાગમાંનો એક કે તેટલો સમય (૨) [લા] માસિક પગાર. [—આવવો, થવો=(સ્ત્રીને) અભડાવું, ઋતુ આવવાની મુદત પૂરી થવી (૨) માસિક પગાર આવવો —કરવો, ઠરાવવો, બાંધવો= માસિક પગાર ઠરાવવો. —ચઢવો=મહિના જેટલી મુદત વીતી જવી (૨) અટકાવનો વખત થઈ જવો, ગર્ભ રહેવો] —નાં પું૦ બ૦વ૦ [લા] ગર્ભ રહેવો તે (—રહેવા, —હોવા) (૨) કાવ્યનો એક પ્રકાર, જેમાં બારે મહિનાને અનુલક્ષતો વિષય હોય છે. —નાદાર પું૦ માસિક પગારે નોકરી કરનાર ૦માસ પું૦ લગભગ એક માસ જેટલો સમય

મહિમા પું૦ [सं] પ્રતાપ, યશ (—કહેવો, —ગાવો,—બોલાવો) (૨) સ્ત્રી૦ મોટું સ્વરૂપ લેવાની યોગની એક સિદ્ધિ ૦વાન વિ૦ મહિમાવાળું

મહિયર ન૦ [सं मातृ+गृह, प्रा माइ+हर, સર૦ म माहेर] પિયર

મહિયારી સ્ત્રી૦ ['મહી' ઉપરથી] ભરવાડણ, ગોપી (૨) ગોત્રજની પૂજા કરનાર સ્ત્રી.

મહિલા સ્ત્રી૦[सं]સ્ત્રી (૨) રાણી. ૦શ્રમ પું૦; ન૦[+आश्रम]સ્ત્રીઓ માટેનો આશ્રમ

૦પાઠશાળા, ૦વિદ્યાલય ન૦ સ્ત્રીઓની પાઠશાળા

મહિષ પુ૦ [सं] પાડો. -ષાસુર પુ૦ (સ) એક રાક્ષસ, ભેંસાસુર. -ષી સ્ત્રી૦ ભેંસ (૨) પટરાણી, રાણી

મહી સ્ત્રી૦[સં. मह्=પૂજવું ઉપરથી પ્રા महिआ =પૂજિતા] ગાય (૨) [सं] (સ) ગુજરાતની એક મોટી નદી (૩) જુઓ મહિ (૪) ન૦ [પ્રા महिअ (सं मथित)=વલોવેલું, સર૦ મ मही, हिं] દહીં; મહીડું ૦ડું ન૦ દહીં

મહી,૦તલ(-ળ), ૦ધર, ૦નાથ, ૦પતિ, ૦પાલ જુઓ 'મહિ'માં. ૦દીપ પુ૦ એક છંદ ૦સાગર પુ૦ (સ) મહી નદી [-પીવો= સત્યની કસોટી તરીકે મહી નદીનું પાણી સોગંદ પર પીવું] ૦સુર પુ૦ ભૂસુર, બ્રાહ્મણ

મહીમાટલું ન૦ [મહિયર + માટલું ?] જુઓ આણામાટલું (-પૂરવું)

મહીરુ ન૦ જુઓ મહિયર

મહીં અ૦ [પ્રા मिझ, मिझु, मिझो (सं मिथस्) =અંદર અંદર?] અંદર ૦મહીં અ૦ વચ્ચે વચ્ચે, ક્યાંક ક્યાંક (૨) કોક કોક વાર

મહુડી સ્ત્રી૦ [પ્રા महुअ (सं मधूक)] નાનો મહુડો (૨) દારૂ [-ચડવી=દારૂના નશામાં આવવું] (૩) [લા] પીધેલ માણસ (તુચ્છ કારમાં) મહુડાનું ફૂલ -ડો પુ૦ એક ઝાડ

મહુરત ન૦ જુઓ મુહૂર્ત [-જોવું=જ્યોતિષની દૃષ્ટિએ યોગ્ય સમયનો નિર્ણય કરવો]

મહુવર સ્ત્રી૦ [सं मधुकर, प्रा महुअर] મદારીની વાંસળી

મહેક (હે) સ્ત્રી૦ [सं महक्क] ફોરમ, સુગંધ. (-આવવી, મારવી) ૦વું અ૦ક્રિ૦ ફોરવું. -કાટ પુ૦ મહેક

મહેચ્છ વિ૦ [सं] મહેચ્છાવાળુ; મહાકાંક્ષી. -ચ્છા સ્ત્રી૦ મોટી ઇચ્છા, મહાકાંક્ષા

મહેણું (હે) ન૦ [દ मह्म=તિરસ્કૃત ? કે પ્રા महण (सं मथन)=વ્યાકુળ કરનારુ, મારી નાખનારું ?] ટોણો, મર્મવચન [-મારવું =મર્મવચન કહેવું, ટોણો મારવો.] -ણાંટૂ-(-ટો)ણાં ન૦ બ૦ વ૦ મહેણાં, મર્મવચન

મહેતર (હે) પુ૦ [हिं, સર૦ મ मेहतर (फा मिहतर, सं महत्तर)] ઢેડનો મુખી (૨)ઝાડુ મારનાર ભંગી. ૦ણું સ્ત્રી૦ મહેતરાણી -રાઈ સ્ત્રી૦ મહેતરનું કામ કે હોદ્દો -રાણી સ્ત્રી૦ મહેતરની કે તે જાતિની સ્ત્રી

મહેતલ (હે) સ્ત્રી૦ [अ मुहलत] મુદત; સમય (-આપવી, માગવી)

મહેતો (હે) પુ૦ [सं महत्तर, સર૦ हिं महता] શિક્ષક (૨) કારકુન, ગુમાસ્તો, વાણોતર -તાગીરી સ્ત્રી૦ મહેતાનું કામ -તાજી પુ૦ મહેતો (માનાર્થે). -તી સ્ત્રી૦ શિક્ષિકા (૨) મહેતાજીની સ્ત્રી -તીજી સ્ત્રી૦મહેતી(માનાર્થે)

મહેતાબ (હે) પુ૦ [फा महताब] ચંદ્ર

મહેનત (હે) સ્ત્રી૦ [अ मिहनत, मेहनत] શ્રમ (-પડવી) -તાણું ન૦ મહેનતનો બદલો, રોજી, પગાર -તુ વિ૦ ઉદ્યમી, ઉદ્યોગી

મહેફિલ (હે) સ્ત્રી૦ [अ महफिल] મિજલસ (૨) ઉજાણી

મહેબૂબ (હે) વિ૦ જુઓ મહબૂબ

મહેમાન (હે) પુ૦ [फा मिहमान] પરોણો (૨) જમાઈ (સુ) ૦ગત(-તિ), ૦ગીરી, ૦દારી, -ની સ્ત્રી૦ પરોણાચાકરી

મહેર (હે) સ્ત્રી૦ [फा मिह्र] કૃપા, દયા ૦બાન વિ૦ કૃપાળુ, માયાળુ ૦બાની સ્ત્રી૦

મહેરમ (હે) વિ૦ [अ महरम] વહાલું; મનથી માનેલું

મહેરાબ (હે) પુ૦ [अ महराब] કમાનના આકારનું ચણતર ૦દાર, -બી(-વી) વિ૦ મહેરાબવાળું

મહેરાણ, મહેરામણ (હે) પુ૦ [સર૦ डिंगल महराण (सं महार्णव)] સમુદ્ર

મહેરો (હે) પુ૦[સર૦ हिं महरा]પાલખી ઊંચકનાર, ભોઈ

મહે(-હો)લ (હે) પુ૦ [अ महल्ल], -લાત સ્ત્રી૦ [अ] રાજમહેલ

મહે(-હો)લ્લો (હે) પુ૦ [अ महल्लह] ફળિયું; શેરી -લ્લાદાર પુ૦ મહેલ્લાવાળો, મહેલ્લાનો ઇજારદાર

મહેશ(-શ્વર) પુ૦ [सं] મહાદેવ

મહેશ્વાસ પુ૦ [सं] મોટો બાણાવળી -યોદ્ધો

મહેસૂલ (હે)સ્ત્રી૦[અ. महसूल]જમીન ઉપરનો કર (૨) જકાત; દાણ (૩) રાજ્યની કુલ આવક -લી વિ૦ મહેસૂલને લગતું
મહેંદ્ર પુ૦ [सं] (સ) ઇંદ્ર
મહેકો ન૦ [સર૦ हिं. महोक, महोखा (सं. मधूक)] એક પક્ષી
મહેચ્છવ, મહોત્સવ [सं]પું૦ મોટો ઉત્સવ
મહોદધિ પુ૦ [सं] મહાસાગર
મહોદય વિ૦(૨)પુ૦[सं]મહાનુભાવ,મહાશય
મહોબત (હો)સ્ત્રી૦[अ. मइब्बत]પિછાન,દોસ્તી (૨) પ્રેમ, પ્યાર. -તી વિ૦ મહોબતવાળું
મહોર (હો) સ્ત્રી૦ [फा. मुह्र] ગીની (૨) છાપ, સિક્કો (૩) ચલણી સિક્કો (ઉદા૦ રૂપામહોર). [-મારવી, લગાવવી=છાપ મારવી (૨) ખાસ કદર કરવી કે વિશિષ્ટતા આપવી] ૦દાર સ્ત્રી૦ બેગમ, સ્ત્રી
મહોરવું (હો) સ૦ક્રિ૦ (ખળામાં ઊપણતાં દાણા ભેડે ડૂંસાં પડે તેને) વાળીને દૂર કરવું
મહોરું (હો)ન૦ [फा. मुहद, સર૦ म. मोहरा] શેતરંજનું સોગટું.-રો પુ૦ સાપના તાળવામાં થતો ગોળ ચપટો પદાર્થ (૨) ઘસીને ચળકાટ આપવો તે.(૩) જેથી ચળકાટ અપાય તે (૪) અસ્તાઈની કડી (૫) નગારું વગાડવાની એક રીત (૬) [સર૦ हिं. मुहरा (प्रा. मुह, सं मुख ઉપરથી)] કુસ્તીની શરૂઆતમાં આમ તેમ ફરવું તે (૭) તરવારનો ઘા
મહોલ, -લાત (હો) જુઓ ‘મહેલ'માં
મહોલ્લો, -લ્લાદાર (હો) જુઓ ‘મહેલ્લો'માં
મળ પુ૦ [सं. मल] મેલ,કચરો,વિષ્ટા. [-કરવો =મલોત્સર્ગ કરવો.]
મળકું વિ૦ [‘મોળું’ ઉપરથી] જરા મોળું
મળગૂગળું વિ૦ [જુઓ મળકું] જરા મોળું (૨) [सं. मलं ઉપરથી] ગંદું; મેલું
મળણ ન૦ [‘મળવું’ ઉપરથી] મળવું તે,મેળાપ, સ્નેહ -તર ન૦ નરો· કમાણી. -તાવડું વિ૦ મિલનસાર -તાવરોક પું૦ ગ્રહ મળતા આવવા તે; મેળ (પતિપત્ની માટે). -તિયું વિ૦ સાથે મળી કામ કરનાર, સાથી (૨) અમુક પક્ષમાં મળી ગયેલું; પક્ષકાર -તિયણ, -તી સ્ત્રી૦ મળતિયા સ્ત્રી
મળમાસ પુ૦ જુઓ મલમાસ
મળવિકાર પું૦ બંધકોશથી થયેલો રોગ
મળવું અ૦ક્રિ૦ [सं. मिल्] જોડાવું, ભેગું થવું; ભળવું (૨) એકરૂપ બનવું, સંપ કરવો (૩) મુલાકાત થવી; એકઠા થવું (૪) સમાન હોવું (૫) મેળ હોવો (૬) પ્રાપ્ત થવું (૭) જડવું; હાથ લાગવું [મળતાવરોક=જુઓ મળતી પાતી. મળતી પાંતી=બનતી રાશ, મેળ. મળતું આવવું=સરખું હોવું (૨) બંધ બેસતું આવવું મળતું કરવું=સમાધાન કરવું (૨) બંધબેસાડવું મળી જવું = એક થઈ જવું, ભળી જવું. મળ્યા ભાઈની પ્રીત =નામની પ્રીત; માત્ર ભેગા થવાય ત્યારે બતાવાતી પ્રીત.]
મળશુદ્ધિ સ્ત્રી૦ જુઓ મલશુદ્ધિ
મળસકું ન૦ પરોઢિયું
મળાવડો પુ૦ મલાવવું તે, મલાવડો
મળાવરોધ પુ૦ જુઓ મલાવરોધ
મળાશય ન૦ જુઓ મલાશય
મળિયાગર(-રુ) પું૦ જુઓ મલયાગરુ
મળોત્સર્ગ પુ૦ જુઓ મલોત્સર્ગ
મળી સ્ત્રી૦[प्रा. मलिअ(सं मृदित=પિલાયેલું)] પૈડામાં ઊંજેલા દિવેલ તથા ચીંથરાનો થતો મેલ (૨) હનુમાનની મૂર્તિ ઉપરનો તેલ અને સિંદૂરનો મેલ
મંકોડા પુ૦ બ૦વ૦ [सं मणि, मणिक] કેડના અંકોડા-મણકા [નાનો મંકોડો
મંકોડો પુ૦ [दे मक्कोड] એક જંતુ -ડી સ્ત્રી૦
મંગ(૦રો) પુ૦ [સર૦ सं. मङ्ग =વહાણનો કૂવાસ્તંભ, જુઓ મગરી] ડુંગરો, ટેકરો
મંગણ(-ન) પું૦[प्रा मग्गण (सं मार्गण); સર૦ हिं मगन] જુઓ માગણ
મંગરો પુ૦ [જુઓ મંગ] ડુંગરો, ટેકરો
મંગલ(-ળ) વિ૦ [सं] શુભ, કલ્યાણકારક (૨) પું૦ એ નામનો ગ્રહ (૩) મંગળવાર (૪) ન૦ કલ્યાણ, સુખ (૫) ખુશાલીનો અવસર (૬) આશીર્વાદ કે ખુશાલીનું ગીત (૭) ગ્રંથને આરંભે કરાતી સ્તુતિ [-ગાવાં=ધોળમંગળ

ગાવા] ૦કારક,૦કારી વિ૦ મંગળ કરનારું, શુભ –લા(–ળા)ચરણ ન૦ ગ્રંથ કે કોઈ કામને આરંભે કરાતી ઈશ્વરસ્તુતિ (૨) [લા] શરૂઆત –લા(–ળા)ષ્ટક ન૦ લગ્ન વગેરે પ્રસંગે અંતે બોલાતા આશીર્વાદના આઠ શ્લોક –ળફેરા પુ૦ બ૦ વ૦ પરણી ઊઠી વરવહુ ચોરીની આસપાસ ચાર વાર ફરે છે તે [–ફરવા=પરણવું]–ળમય વિ૦ મંગળકારી, કલ્યાણકારી –ળમૂર્તિ(–ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ જેનું દર્શનસ્મરણાદિ મંગળકારી છે તે (૨) [સ] ગણપતિ –ળવાર પુ૦ અઠવાડિયાનો ત્રીજો વાર –ળવારુ વિ૦ મંગળવારે આવતું કે શરૂ થતું –ળસૂત્ર ન૦ લગ્ન વખતે વર તરફથી કન્યાના ગળામાં દોરો પહેરાવાય છે તે, જેને કન્યા ધણીની હયાતી સુધી પહેરી રાખે છે (૨) સ્ત્રીના ગળાનું એક ઘરેણું –ળા સ્ત્રી૦ વૈષ્ણવ મંદિરમાં ઠાકોરજીનાં પ્રભાતનાં પહેલાં દર્શન (૨) [સ] દુર્ગા (૩) હળદર (૪) દુર્વા

મંગાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['માગવું' ઉપરથી, સર૦ હિં मगवाना] લાવવાને કહેવું, લખવું ઇ૦

મંગાળો પુ૦ [જુઓ મંગ] પથ્થર ગોઠવીને કરેલો કામચલાઉ ચૂલો

મંચ,૦ક પુ૦[સં] પલંગ(૨)માંચડો, વ્યાસપીઠ, 'ડાયસ' (૩) ખેતરમાં બાંધેલો માળો

મંછા સ્ત્રી૦ [સં मनीषा, अ मंशा, मनशा] ઇચ્છા,ઉમેદ, વિચાર [–ભૂત ને શંકા ડાકણ =ભૂત અને ડાકણ એ આપણી જ મનીષાઓ અને શંકાઓ છે]

મંજન ન૦ [સં] માંજવું તે (૨) દાંત ઘસવાની ભૂકી (૩) દાંતે પીડ–રંગની લૂગદી મૂકવી તે

મંજરિ(–રી) સ્ત્રી૦[સં] મોર, ફૂલની કળીઓનું ઝૂમખું–ડાળખી(૨) ફૂમળ –રિત,–રિયાળું વિ૦ મંજરીવાળું

મંજાર પુ૦[પ્રા (સં मार्जार)] માંજાર, બિલાડો –રી સ્ત્રી૦ બિલાડી, માંજરી

મંજિલ સ્ત્રી૦ [अ] મકાન ૦ગાહ સ્ત્રી૦ ઉતારો; ધર્મશાળા

મંજિષ્ઠ સ્ત્રી૦ [સં] મજીઠ

મંજીર ન૦[સં] ઝાંઝર, નૂપુર –રા પુ૦બ૦વ૦ [સર૦ म मंजिरी] કાંસીજોડાં, કરતાલ

મંજુ વિ૦ [સં] કોમળ, મધુર ૦કેશ(–શી) વિ૦ સુંદર વાળવાળું ૦ભાષિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ મધુર બોલનારી (૨) સ્ત્રી૦ એક છંદ. ૦ભાષી, ૦વાદી વિ૦ મધુર બોલનારું ૦લ વિ૦ મંજુ

મંજૂર વિ૦ [अ] કબૂલ, માન્ય, સંમત, બહાલ [–રાખવું=માન્ય કરવું] –રી સ્ત્રી૦ બહાલી, હા પાડવી તે, સંમતિ

મંજૂષા સ્ત્રી૦ [સં] પેટી, મંજૂસ

મંજો પુ૦ [સર૦ म मञ्या] રમવાનો લખોટો [મંજે રમવું, મંજા ટીચવા=લખોટાની રમત રમવી.]

મંટોડું ન૦ મટોડું (સુ)

મંઠતાલ પુ૦[જુઓ મઠતાલ]એક તાલ(સંગીત)

મંડ પુ૦, ન૦[સં] ભાતનું જાડું ઓસામણ

મંડન ન૦ [સં] શણગાર (૨) [મતનું] સ્થાપન

મંડપ પુ૦ [સં] માંડવો

મંડલ(–ળ) ન૦ [સં] ગોળ ઘેરાવ; કૂંડાળું (૨) ટોળું, સંઘ (૩) પ્રદેશ, પ્રાંત (૪) બાર રાજાઓનો સમૂહ (૫) ઋગ્વેદના દશ ખંડમાંનો દરેક –લા(–ળા) કાર વિ૦ ચક્રાકાર; ગોળ –લિ (–લી, –ળિ, –ળી)ક પુ૦ સામંત, ખંડિયો રાજા –લી(–ળી) સ્ત્રી૦ ટોળી, મંડળ –લે(–ળે)શ(–શ્વર) પુ૦ એક મંડળ –૧૨ રાજ્યોનો અધિપતિ

મંડવું અ૦ ક્રિ૦ [दे मंड] ખંતથી વળગવું, લાગવું, મચવું [મંડ્યા રહેવું=મચ્યા રહેવું, વળગ્યા રહેવું મંડાઈ ચૂકવું=નાદાર થવું (૨) નિર્વંશ થવું]

મંડળ,–ળાકાર, –ળિ(–ળી)ક,–ળી, –ળેશ (-શ્વર) જુઓ 'મંડલ'માં

મંડાઈ,–મણી સ્ત્રી૦, –મણ ન૦ ['માંડવું' ઉપરથી] નાણું ધીરનાર વ્યાજ ઉપરાંત ચોપડામાં ખાતું પાડવા બદલ બક્ષિસ લે છે તે –ણ ન૦ આરંભ, પાયો (૨) કૂવા પરનાં જે લાકડાં સાથે ચાક હોય છે તે. [–કરવું, માંડવું =આરંભ કરવો]

મંડાવવું, સ૦ક્રિ૦, મંડાવું અ૦ક્રિ૦ 'માંડવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ [ઘર મંડાવું=પરણીને

ગૃહસંસાર શરૂ થવો. (તેથી ઊલટું – ઘર ભાગવું)]
મંડિત વિ૦ [સં] શણગારેલું
મંડીલ ન૦ જુઓ મદીલ
મંડૂક પુ૦ [સં.] દેડકો ૦પ્લુતિ સ્ત્રી૦ 'દેડકાનો કૂદકો (૨) વ્યાકરણમાં કેટલાક સૂત્ર વચ્ચે મૂકી દઈ ત્યાર પછીના સૂત્રમાથી પદ લેવું તે
મંડૂર ન૦ [સં] લોઢાનો કાટ (૨) તેનું રસાયણ
મંતર પું૦ જુઓ મંત્ર [–મારવા = મંતરવું; જાદુ કરવું –મૂકવો, મેલવો = છૂપી સલાહ આપવી] ૦વું સ૦ક્રિ૦ મંત્રથી કાબૂમાં લેવું કે અસર કરવી (૨) ભરમાવવું શીખવી રાખવું. [મંતરી જવું = ભરમાવીને લઈ જવું. ઉદા૦ મારા રૂપિયા મંતરી ગયો]
મંતવ્ય વિ૦ [સં] મનન કરવા યોગ્ય (૨) ન૦ મત; માન્યતા
મંત્ર પું૦[સં.] દેવ કે કોઈ શક્તિ સાધ્ય કરવાનો ગૂઢ શબ્દ કે શબ્દો (૨) મંત્રણા. [–આપવો = દીક્ષા આપવી(૨)સમજાવી દેવું.–પુષ્પાંજલી કરવી = ખૂબ ઠપકો આપવો, તથા ઠોકવું (૨) ગાળો દેવી(૩)શાપ આપવો.–ફૂંકવો(કાનમા) = સમજાવવું, ચેતવવું (૨) મંત્રપ્રયોગ કરી શક્તિ પૂરવી –મૂકવો, મેલવો = છૂપી સલાહ આપવી. –મારવો = મંતરવું] ૦ણા સ્ત્રી૦ ખાનગી મસલત. ૦મુગ્ધ વિ૦ મંત્રથી મોહ પામેલું કે બીજા કશાથી તેના જેવી અસર પામેલું. ૦શાસ્ત્ર ન૦ મંત્રો તથા તેમના વિધિનું શાસ્ત્ર ૦શાળા સ્ત્રી૦ મંત્રણા કરવાનો ખંડ. ૦સાધન ન૦ મંત્ર સાધવો તે ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ મંત્ર સિદ્ધ થવો–મંત્રની કાર્યસાધક શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી તે –ન્નિત્વ ન૦ મંત્રીપણું. –ત્રી પુ૦ સલાહકાર, પ્રધાન (૨) પ્રધાન કાર્યકર્તા,સંસ્થાનું તંત્ર સંભાળનાર,'સેક્રેટરી' –ત્રીપદ ન૦ મંત્રીનો હોદ્દો. –ત્રીવટ સ્ત્રી૦ [+प्रा वट्ट (सं वृत्त)] મંત્રીનું કામ –ત્રીશ (–શ્વર) પું૦ [+ईश(–श्वर)] પ્રધાન મંત્રી
મંથન ન૦ [સં] વલોવવું કે વલોવાવું તે (૨) [લા]ઊથલપાથલ,ગડમથલ ૦કાલ(–ળ) પું૦ મંથનનો સમય. ૦શાલા(–ળા) સ્ત્રી૦ વલોણું કરવાની જગા. –ની સ્ત્રી૦ મથની, ગોળી
મંથર વિ૦ [સં] મંદ, સુસ્ત, જડ
મંથાચલ(–ળ) પું૦ [સં] (સં) મંદરાચળ
–મંદ [ફા.] પ્રત્યય નામને લાગતાં 'વાળું' એવો અર્થ બતાવે ઉદા૦ અક્કલમંદ, ફતેહમંદ
મંદ વિ૦ [સં] ધીમું; ધીરું; થોડું. [–પડવું = ધીરું થવું; વેગ ઓછો થવો] ૦ગતિ વિ૦ ધીમી ગતિવાળું (૨) સ્ત્રી૦ ધીમી ગતિ ૦ગામી વિ૦ મંદગતિથી જનારું ૦તા સ્ત્રી૦ ૦બુદ્ધિ વિ૦ કમઅક્કલ, મૂર્ખ (૨) સ્ત્રી૦ જડતા; મૂર્ખતા. ૦ભાગી વિ૦ કમનસીબ. ૦ભાગ્ય વિ૦ મંદભાગી (૨) ન૦ દુર્ભાગ્ય. ૦મતિ વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ મંદબુદ્ધિ. ૦હાસ્ય ન૦ સ્મિત; જરાક મલકાઈને હસવું તે
મંદરાચલ(–ળ) પું૦ [સં] એક પૌરાણિક પર્વત (સમુદ્રમંથનનો રવૈયો)
મંદવાડ પું૦ ['માંદું' ઉપરથી] બીમારી; રોગ. –ડિયું વિ૦ રોગી, માંદું ને માંદું રહેતું. –રે પું૦ મંદવાડિયો વાર–શનિવાર
મંદા વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] મૃદુ શ્રુતિનો એક પ્રકાર
મંદાકિની સ્ત્રી૦ [સં] (સં) ગંગા (૨) આકાશગંગા
મંદાક્રાંતા પું૦[સં.]એક છંદ [શરમ, લાજ
મંદાક્ષ વિ૦[સં.] નબળી આંખોવાળું (૨) ન૦
મંદાગ્નિ પું૦ [સં] પાચનશક્તિની મંદતા કે તેનો રોગ [(૨) તેનું ફૂલ
મંદાર ન૦ [સં] સ્વર્ગનાં પાંચ વૃક્ષોમાંનું એક
મંદિર ન૦[સં]દેવાલય(૨)ઘર(૩)વિદ્યાનું ધામ. ૦પ્રવેશ પું૦ મંદિરમાં પ્રવેશવાની છૂટ –રિયું ન૦ મંદિર (પ.) (૨) વિ૦ મંદિરનું (ઉદા૦ મંદિરિયું ખેતર = મંદિરની માલકીનું ખેતર)
મંદી સ્ત્રી૦ ['મંદ' ઉપરથી] મંદતા, કમીપણું (૨) ભાવની પડતી [કે ફેંટો
મંદીલ ન૦[અ]કસબી બારીક વણાટની પાઘડી
મંદું વિ૦ જુઓ મંદ
મંદ્ર વિ૦[સં] ધીમો;ગંભીર(સૂર)(૨)સંગીતના ત્રણ પ્રકારના સ્વરોમાંનો એક. ૦તા સ્ત્રી૦. ૦મધ્ય પું૦ સ્વરોની અમુક જાતની ગૂંથણી –એક વર્ણાલંકાર (સંગીત). –દ્રાદિ પું૦

[+ આદિ] એક વર્ણાલંકાર (સંગીત)
મંમાયા સ્ત્રી૦ [સં. મહામાયા] માતા, દેવી
મા અ૦ [સં] ના, નહિ
મા સ્ત્રી૦ [સં] માતા, બા [-નું જણ્યું = સહોદર, એક માનું સંતાન] ૦ઈ સ્ત્રી૦ મા ૦ઈકામલું વિ૦ માવડિયું(૨)બાયલું, નબળું ૦ઘેલું વિ૦ મા પાછળ ઘેલું ઘેલું થાય એવું ૦જી સ્ત્રી૦ દાદી (૨) અંબા માતા કે કોઈ દેવી (૩) વૃદ્ધ સ્ત્રીનું માનવાચક સંબોધન
માઆઝમા વિ૦ [अ. मुअज्जम] મોટું, મહાન
માઇક, -ક્રોફોન ન૦, પુ૦ [इं] ધ્વનિવર્ધક યંત્ર [અંતર
માઈલ પુ૦ [इं] બાવનસો એંશી ફૂટ જેટલું
માકડ(-ણ) પુ૦ [प्रा मकण (सं मत्कुण)] એક જીવડું, માકડ -ડિ(-ણિ)યું વિ૦ માકણવાળું (૨) ન૦ માકણ ભરાઈ રહે તેવું કાણાવાળું પાટિયું (૩) માકણ જેવી ગંધવાળું એક જીવડું
માકૂલ વિ૦ [अ] યોગ્ય
માકો પુ૦ [सं मार्कव; સર૦ મ માકા] ભાંગરો
માક્ષિ(-ક્ષી)ક ન૦ [सं] મધ (૨) એક ઉપધાતુ -ઔષધિમાં વપરાય છે
માખ(-ખી) સ્ત્રી૦ [प्रा मक्खिअ (सं मक्षिका)] એક ઊડતું જીવડું [-છીંકવી = અપશુકન થવા -ડૂબી જવી (નેલમાં) = ઢીલું થઈ ચૂપ ઊભું રહેવું, વીલું પડી જવું -મારીને નિચોવવી = ભારે કંજૂસાઈ દાખવવી. માખો મારવી = આળસમાં વખત વિતાવવો, બેકાર હોવું] ૦એસણ્યું ન૦ કંગાલિયત (૨) લાંછન
માખણ ન૦ [प्रा मक्खण (सं म्रक्षण), સર૦ हिं, माखन, म] દહીં વલોવવાથી નીકળતું સત્ત્વ નવનીત (૨) [લા] ખુશામત [-ચોપડવું લગાવવું = ખુશામત કરવી.] ૦ચોર પુ૦ (સં) શ્રીકૃષ્ણ -ણિયું વિ૦ માખણ ભેળવેલું (ચૂનો) (૨) માખણ જેવું નરમ (૩) [લા] ખુશામતિયું [માખણિયો ભગત = ખુશામતિયો]
માખન પુ૦ [सं मा (માપવું, નક્કી કરવું) + ખણ ?] ખળામાં આણેલા પાકનો સરકારી ભાગ માટે કાઢવામાં આવતો અંદાજ
માખી સ્ત્રી૦ જુઓ માખ ૦ઘોડું ન૦ ભમરડાની એક રમત ૦વાઘ પુ૦ માખી પકડનારો જીવડો -ખો પુ૦ મોટી લીલી માખ
માગ પુ૦ [सं मार्ग, प्रा मग्ग] રસ્તો (૨) જગા; આસન (૩) અંતર; મોકળાશ [-આપવો, દેવો = જગા કરી આપવી (૨) સત્કારવું -કરવો = રસ્તો કરવો (૨) અવકાશ કરવો -મૂકવો (-ની આગળ) = -થી ઊતરતું હોવું -મુકાવવો (-ની પાસે) = ચડિયાતાપણું કબૂલ કરાવવું, પ્રતિષ્ઠાનું પદ પ્રાપ્ત કરવું]
માગ(ગ) સ્ત્રી૦ ['માગવું' ઉપરથી] માંગ માગણી, ખપત (૨) ઉઘરાણી ૦ણ પુ૦ માગનાર, ભિખારી (૨) ન૦ માગવું તે ૦ણિયાત વિ૦ [प्रा मग्गण (सं मार्गण)] ભિખારી ૦ણી સ્ત્રી૦ માગવું તે (૨) માગ, ખપત [-આવવી = -ની માગ થવી, માગવું. -કરવી = માગવું -માં ચડવું = વધારે કિંમતે માગણું કરવી.] ૦ણું ન૦ માગણી, માગવું તે (૨ લેણું (૩) પર હદમાંથી આરોપી કે ગુનેગાર કોર્ટમાં હાજર કરવાની માગણી 'એક્સ્ટ્રેડિશન' [-કરવું = માગવું] ૦તું વિ૦ માગણું કરવું (૨) ન૦ લેણું
માગધ પુ૦ [सं] વંશની કીર્તિ ગાનાર, વહીવંચો
માગધી વિ૦ [सं] મગધ દેશનું (૨) સ્ત્રી૦ એની ભાષા (ચારમાંની એક પ્રાકૃત)
માગરણું ન૦ વરને પીઠી ચોળવી તે
માગવું સ૦ક્રિ૦ [सं मार्गय्, प्रा मग्ग, સર૦ म मागणें, हिं, मॉंगना] આપવા માટે કહેવું (૨) પાછું આપવા કહેવું [માગી ખાવું = ભીખ વડે જીવવું માગી લેવું = માગીને લેવું માગ્યા મેહ = માગ કે જરૂર પ્રમાણે મેહ (વરસવા)] [બીજો મહિનો
માગશર પુ૦ [सं मार्गशिर] વિક્રમ સંવતનો
માગી તાગી(ને) અ૦ [માગવું + તાગવું] આમથી તેમથી - ગમે તેમ કરીને મેળવીને
માગું ન૦ ['માગવું' ઉપરથી] માગણી (બહુધા લગ્નવિષયક) [-આવવું = સગાઈ માટે માગણી કે કહેણ આવવું. -કરવું, મોકલવું

=સગાઈ માટે કહેણ મોકલવું. –ઝીલવુ =સગાઈનું કહેણ સ્વીકારવું]

માઘ પુ૰ [सं] માહ; વિક્રમ સંવતનો ચોથો મહિનો ૦મેળો પુ૰ પ્રયાગમા માઘમા ભરાતો એક મોટો મેળો ૦વટો પું૰ [+प्रा वट्ट (सं वृत्त)], ૦સ્નાન ન૰ પોષ સુદ પૂનમથી મહા સુદ પૂનમ સુધી સૂર્યોદય પહેલા સ્નાન કરવાનુ એક વ્રત

માછણ સ્ત્રી૰ ['માછી' ઉપરથી] માછીની સ્ત્રી

માછલી સ્ત્રી૰, –લું ન૰ [सं. मत्स्य, प्रा मच्छ, मागधी–मश्चली] એક જળચર પ્રાણી

માછલો પું૰ જુઓ માસલો

માછી પુ૰ [प्रा मच्छिअ (सं मात्स्यिक)] માછીમાર (૨) ખલાસી. ૦માર પુ૰ [प्रा मच्छ (सं. मत्स्य) + માર (મારવુ)] માછલા પકડવાનો ધંધો કરનાર [માજણ્યુ

માજણ્યુ વિ૰[મા + જણવુ]એક માનું, સહોદર,

માજન ન૰['માઝા'(प्रा. मज्झ = મધ્ય) ઉપરથી ? અથવા फा मिज़ान ? સર૰ म. माज; दे मज्जा = મર્યાદા] હદ; અંકુશ, [માજને રહેવું = મર્યાદામાં રહેવુ]

માજમ સ્ત્રી૰[आ. मअजून; સર૰ हिं. माजून, म. माजूम] ભાંગના સત્ત્વમા બીજાં વસાણાં નાખી બનાવેલો કેફી પદાર્થ

માજરવેલ સ્ત્રી૰ એક જાતની દાગર

માજરો પું૰ [अ.माजरा] હકીકત, વર્ણન

માજલ ન૰ એક પખી [માજવુ

માજવું સ૰ ક્રિ૰ [प्रा मज्ज (सृज्)] જુઓ

માજાયું વિ૰ [મા + જાયું] માજણ્યુ –ઈ સ્ત્રી૰ બહેન –યો પુ૰ ભાઈ

માજિસ્ટ્રેટ પુ૰ જુઓ મેજિસ્ટ્રેટ

માજી વિ૰ [अ] પૂર્વનું, અગાઉ થઈ ગયેલુ (૨) મરહૂમ (૩) સ્ત્રી૰ જુઓ 'મા'માં

માજુફળ ન૰ [सं. मायाफल; સર૰ हिं., म] માયુ –ળી સ્ત્રી૰ માજુફળનો છોડ

માજુમી વિ૰ [જુઓ માજમ; સર૰ म] માજમનું બંધાણી

માજૂર વિ૰ [अ]આબરુ (૨) ઉ-મત્ત. ગર્વિષ્ઠ

માઝમ વિ૰[प्रा मज्झिम(सं मध्यम)]મધ્યમ

માઝર સ્ત્રી૰[प्रा मंजीर=નૂપુર(અવાજ કરે તે) ઉપરથી ? કે प्रा. मज्झ = વચ્ચેનું ઉપરથી ?] (સુ) સખતળી; માજર

માઝા સ્ત્રી૰[द.मज्जा, प्रा मज्जाया (सं.मर्यादा)] મર્યાદા. [–છોડવી, –મૂકવી = મર્યાદા તજવી, હદ ઓળંગવી –રાખવી = મર્યાદા સાચવવી]

માટ અ૰ [सं मात्रा के निमित्ते ઉપરથી ?] (પ.) માટે –ટે. –ટે કરી(૦ને) અ૰ વાસ્તે; સારુ (૨) તેથી, તે કારણે

માટ ન૰ [प्रा. मट्टिआ (सं मृत्तिका) ઉપરથી] માટલું (૨) [જુઓ માટી (માસ)] ખોરાકમાં વપરાયેલુ માસ ૦રિયો વિ૰ પું૰ ['માટી' ઉપરથી ?] થાળુ બાધ્યા વિનાનો (કૂવો)

માટલી સ્ત્રી૰ [જુઓ માટ (માટલું), સર૰ म माथुली] નાનું માટલું [–આવવી = ખાવું ભરેલી માટલી વર કે કન્યા પક્ષ તરફથી આવવી] –લું ન૰ માટીનું એક વાસણ [–પૂરવું = પાપડ વગેરેથી ભરીને લગ્ન-પ્રસંગે માટલું આપવુ.]

માટી વિ૰ [सं. माठित = બખ્તરિયો પરથી ?] જોરાવર (૨) પુ૰ માટી, ધણી (૩) મરદ (૪) સ્ત્રી૰ [प्रा. मट्टिआ (सं. मृत्तिका)] મટોડી (૫) માસ. [–ખોદવી = જમીન ખોદી માટી કાઢવી –ઢાંકવી = છુપાવવુ, દોષની ચર્ચા ન થાય તેમ કરવુ –થવું = બગડી જવું, ધૂળધાણી થવું. –માં મળી જવું = ધૂળભેગુ થવુ, ફના થવું; મટી જવું] ૦ડો પુ૰ પુરુષ (૨) ધણી

માટે, ૦કરી(૦ને) અ૰ જુઓ 'માટ'અ૰ માં

માઠ સ્ત્રી૰ [સર૰ म (सं मारिश)] એક ભાજી

માઠી સ્ત્રી૰ [સર૰ म.] હાથનુ એક ઘરેણું

માઠું વિ૰ [सं मृष्ट ?] ખરાબ; ભૂડું, અશુભ (૨)[લા]કંઈક ઓછું [–કરવું = ભૂંડું કરવું –તોળવું = કંઈક ઓછું તોળવુ –થવું = ભૂંડું-અશુભ થવું –લાગવું = ખોટુ લાગવુ; લાગણી દુખાવી.] –ઠેરું વિ૰ થોડું; લગાર

માડ ન૰ [સર૰ म.] નાળિયેરી

માડ (માં') ન૰[જુઓ માઢ] બાજઠ ઉપર કેળ બાધી બનાવેલું રન્નાદેનું સ્થાન, કેળોનો મંડપ

(૨) પું૦ જુઓ માઢ

માડણુ ન૦ [सं मण्ड्=શણગારવું, સર૦ हिं माडना] તારા ટપકીની પિયળ (૨) [?] ગામને પાદરે પાણી ભરાયેલો ખાડો (જેમાં ભેંસો પડી રહે છે)

માડા પું૦ [જુઓ માડો] જુવાર અને ઘઉંની મિશ્રિત, હાથે ઘડેલી રોટલી

માડી સ્ત્રી૦ [प्रा माइ (सं मातृ); સર૦ म] મા (૨) માતા, દેવી (ભક્તિમાં) ૦જાયો પું૦ માનો બેટો, બચ્ચો, બહાદુર માણસ

માડુ પું૦ [જુઓ માડુ] (ક) માણસ

માડો પું૦ [हिं मांडा (सं मण्ड)] રોટલાનો પોપડો, રોટલીનું પડ (૨) પૂડો (૩) ઘણી મોટી અને પાતળી રોટલી (૪) ફૂલકો

માઢ પું૦ [सं. माढि, दे माढिम, સર૦ हिं माढा, माढी, म माडा] મહેલ, મેડીવાળું સુંદર મકાન (૨) વાસ, મહોલ્લો (૩) માઢ, એક રાગ ૦મેડી સ્ત્રી૦ દરવાજા પર બાંધેલી મેડી

માઢુઆં(–ડાં) ન૦ બ૦ વ૦ [सं माधव्य (मधु ઉપરથી) ?] વાહલાં બાળક

માઢુ ન૦ [સર૦ માઢુઆં] (ક) માડુ; માણસ

માણ સ્ત્રી૦ [सं मणि=પાણી ભરવાનું વાસણ; સર૦ म] (લ,) ગાગર (૨) [જુઓ માંડણી] ઉતરડ (૩) [सं मण्ड] ખમીર, ખટાશ (૪) ન૦ ['મોવું' ઉપરથી] મોવણ (૫) [प्रा (सं मान)] હદ, સીમા (૬) ['મીણો' ઉપરથી] કેફ (૭) ['માણવું' ઉપરથી] માણવું તે, મોજ (૮) અ૦ જુઓ માણ મણ

માણકમાઉ વિ૦ [માણ+કમ ઉ] કંઈ કમાતું ન હોય તેવું (૨) આળસુ, સુસ્ત

માણકી સ્ત્રી૦['માણેક'ઉપરથી]એક જાતની ઘોડી

માણભટ(–ટ્ટ) પું૦[માણ+ભટ્ટ]માણ ખખડાવી કથા કહેનાર વ્યાસ

માણ માણ(–ણે) અ૦ [प्रा मणा मणा (सं. मनाक् मनाक्)]+માંડ માંડ; જેમ તેમ કરીને, પરાણે (૨) મંદ મંદ, ધીરે ધીરે [બ્દ

માણવક પું૦ [सं] મશ્કરો, વિદૂષક (૨)એક

માણવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा माण (सं मानय्)=અનુભરવું] અનુભવવું, ભોગવવું (૨) અ૦ક્રિ૦ રાજી થવું, મજા કરવી

માણસ પું૦, ન૦ [प्रा माणुस (सं मानुष)] મનુષ્ય. [–ની ઓળમાં હોવું=માણસાઈ ધરાવવી –ની વર્ણમાંથી ઊઠી જવું, નીકળી જવું, માણસમાંથી નીકળી જવું =માણસાઈ ગુમાવવી (૨) મરદાઈ ગુમાવવી] –સાઈ સ્ત્રી૦ માણસને યોગ્ય ગુણ કે વર્તન

માણારાજ પું૦ મોટું માણસ, વહાલું માણસ (લોકગીતમાં)

માણિક્ય ન૦ [सं] માણેક

માણિયો પું૦ ['માણ' ઉપરથી] ગાડવો, ઘડો (૨) ['મણ' ઉપરથી] એક મણ પ્રવાહી માય એવું પાત્ર (૩) મણનું કાટલું; મણિકો

માણી સ્ત્રી૦[સર૦ सं माणिका]બાર મણનું તોલ

માણીગર પું૦ ['માણવું' ઉપરથી]રસિક,ભોગી

માણીતલ ન૦ ['માણવું' ઉપરથી]વિશ્રાંતિસ્થાન

માણું ન૦ [दे माण] અનાજની નવ શેરના માપની પાલી (૨)વિ૦ તેટલા માપનું (અનાજ)

માણેક ન૦ [सं माणिक्य] રાતો મણિ ૦ચોક પું૦ [म माणीकचौक (सं माणिक्य ઉપરથી)] દરબારી લોકોનાં મકાનો વચ્ચેનું મેદાન (૨) (સં)અમદાવાદમાં માણેકનાથના સ્થાનક પાસેનું બજારનું સ્થાન ૦જમાની સ્ત્રી૦ ધણી આપે તો આપું એવી શરતે કરેલી જમાની ૦ઠારી સ્ત્રી૦ શરદપૂનમ ૦થંભ પું૦ વિજયસ્તંભ (૨) લગ્ન વખતે મંડપ માટે રોપાતો થંભ ૦નોતરું ન૦ માનને ખાતર આપેલું નામનું નોતરું

માણો પું૦ ['માણવું' ઉપરથી] આનંદ, ભોગ (૨) [सं मान, સર૦ માણું] એક માપ

માત સ્ત્રી૦ [सं मातृ] (પ) માતા ૦કી જય માતાની જય, એવો પોકાર ઉદા૦ અંબે માતકી જય ૦પિતા ન૦બ૦ વ૦ માબાપ

માત (મા') વિ૦ [अ, સર૦ म, हिं] હારી ગયેલું, જોર વિનાનું થયેલું

માતબર વિ૦ [अ मुअतबर,]સમૃદ્ધ, તાલેવાન; શ્રીમંત –રી સ્ત્રી૦ ધનાઢયતા

માતમ ન૦ [फा] શોક, રડાકૂટ

માતરિશ્વા પું૦ [सं] પવન

માતરું ન૦ [સં. अमत्र, मात्र(પાત્ર)=પેશાબનું વાસણ, દે मत्तग=પેશાબ] પેશાબ (જૈન)

માતલિ પું૦ [સં.] (સં૦) ઇંદ્રનો સારથિ

માતવું અ૦ક્રિ૦ [સં. मत्त પરથી, સર૦ હિં. मातना, म मातणें] ફાલવું, હૃષ્ટપુષ્ટ થવું (૨) મસ્તીમાં આવવું, ચરબી વધવી

માતહત વિ૦ [अ] તાબેદાર

માતંગ પું૦ [સં] હાથી. **–ગી** સ્ત્રી૦ હાથણી (૨) હાથીના વાહનવાળી દેવી

માતા સ્ત્રી૦ [સં] જનની (૨) દેવી (૩) શીતળામાતા. [**–આવવાં**=શરીરમાં દેવીનો પ્રવેશ–આવેશ થવો. **–ખાય, શોધે**=મર, મુઓ એ ભાવનો ઉદ્‌ગાર. **–નો કૂકડો**=બહુ બોલકણો માણસ. **–નો ભગત**=હીજડો. **પધારવાં**=ઓરી નીકળવા **–વળાવવાં**=બાજઠ ઉપર વસ્ત્રથી દેરા જેવો આકાર કરી, તેમાં જવારા લઈ તેને વાજતે ગાજતે માતાને દેરે લઈ જવું **–વાવવાં**=જવારા વાવી માતાનું સ્થાપન કરવું] **૦જી** સ્ત્રી૦ માતા (માનવાચક) **૦પિતા** ન૦બ૦વ૦ માતપિતા. **૦મહ** પું૦ [સં.] માનો બાપ. **૦મહી** સ્ત્રી૦ માની મા

માતુ સ્ત્રી૦ [સં मातृ] મા. **૦લ** પું૦ [સં.] મામો. **૦લી** વિ૦ માતાનું (૨) સ્ત્રી૦ મામી. **૦શ્રી** સ્ત્રી૦ મા (માનસૂચક)

માતું, ૦તાતું વિ૦ ['માતવું' ઉપરથી] માતેલું

માતૃ સ્ત્રી૦ [સં] માતા. **૦ક** વિ૦ મા સંબંધી. **૦કા** સ્ત્રી૦ મા (૨) દાઈ (૩) વર્ણમાળા; બારાખડી (૪) માંગળિક કૃત્યો વખતે બ્રાહ્મી, માહેશ્વરી, વૈષ્ણવી, વગેરે (સાત કે આઠ) દેવીઓનું પૂજન થાય છે તેમાંની દરેક **૦ઘાત** પું૦ માનો વધ **૦ઘાતી** વિ૦ માનો વધ કરનારું. **૦ત્વ** ન૦ માતા તરીકેનો ધર્મ, માતાપણું. **૦દેવ** વિ૦ માતાને દેવ તરીકે પૂજનાર **૦દેશ** પું૦ જન્મભૂમિ **૦દ્રોહી** વિ૦ માતાનો દ્રોહ કરનારું. **૦પક્ષ** પું૦ મા તરફના સગાવહાલાં. **૦પદ** ન૦ માતા થવું તે (૨) માતા તરીકેનું સ્થાન–ગૌરવ (૩) માતા તરીકેનો ધર્મ, માતાપણું **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ સ્વભાષા. **૦ભૂમિ(–મી)** સ્ત્રી૦ જન્મભૂમિ **૦વધ** પું૦, **૦હત્યા** સ્ત્રી૦ માનો વધ, માની હત્યા

માત્ર [સં] નામને લાગતાં 'તે બધું; સઘળું' એવો સમગ્રતા વાચક અર્થ બનાવે છે. ઉદા૦ માણસમાત્ર (૨) અ૦ ફક્ત, કેવળ (૩) વિ૦ [સં.] બહુવ્રીહિ સમાસમાં ઉત્તરપદ તરીકે '–માપ કે પ્રમાણનું' એ અર્થમાં. ઉદા૦ અંગુલીમાત્ર; રજમાત્ર

માત્રા સ્ત્રી૦ [સં.] બારાખડીમાં ઉપર મુકાતું (ે) આવું ચિહ્‌ન (૨) કાવ્ય કે સંગીતમાં સમયની ગણનાનો એકમ (૩) ધાતુની ભસ્મ, રસાયણ (૪) માપ; પ્રમાણ **૦કવિતા** સ્ત્રી૦ માત્રામેળવાળી કવિતા. **૦છંદ, ૦બંધ** પું૦ માત્રામેળ છંદ. **૦મેળ** વિ૦ જેમાં ઓછી વધારે માત્રા ઉપર પદબંધનો આધાર હોય તેવું **૦વૃત્ત** ન૦ માત્રાછંદ. **૦સમક** પું૦ સરખી માત્રાના છંદોનો વર્ગ. **–ત્રિક** વિ૦ [સં.] માત્રાને લગતું (૨) માત્રામેળવાળું

માત્સર્ય ન૦ [સં.] બીજાનું સુખ દેખી બળવું તે; ઈર્ષા

માત્સ્યન્યાય પું૦ [સં.] મોટું માછલું નાનાને [ખાય એ ન્યાય

માથાતોડ વિ૦ [માથું + તોડવું] માથું તૂટી જાય કે તોડી નાંખે એવું – ખૂબ; સખત (મહેનત મજૂરી ઇ૦.)

માથું ન૦ શરીરનો ખોપરીવાળો ભાગ (૨) ધડની ઉપરનો ભાગ; ડોકું (૩) કોઈ પણ વસ્તુના મથાળાનો ભાગ; ટોચ (૪) [લા.] મગજ, બુદ્ધિ. [**માથા ઉપર (હોવું)**=મુરબ્બી હોવું (૨) એકદમ નજીક – લગભગ માથા ઉપર હોવું (૩) સંમાન્ય — આવકારવા યોગ્ય હોવું. ઉદા. 'આવ્યા તો માથા ઉપર' **માથા ઉતરતું કામ**=માથાઉતાર કરેલું કામ; બેકાળજીથી કરેલું કામ. **માથાથી જવું**=કાબૂ બહાર જવું (૨) વંઠી જવું. **માથાના કકડા થવા**=સખત માથું દુઃખવું. **માથાના કપાસિયા કાઢી નાખવા**=ખોપરી તોડી નાખવી; માથાનાં કાછલાં જુદાં કરવાં (૨) ખૂબ મારવું–ધમકાવવું **માથાના વાળ ખરે તેવું**=ઘણું જ ભૂંડું; અસહ્ય. **માથાના વાળ ઘસાઈ જવા**=ઘણું દુઃખ સહન કરવું પડવું (૨) બહુ કામ કરવું પડવું. **માથાની તુંબડી**

રહી જવી=મનમાં બહુ ચિંતા રહેવી (૨) બહુ ભાર વહેવો. માથાની પાઘડી=અગ્રેસર, આગેવાન પુરુષ માથાનું=પહોંચી વળે તેવું, સવાયું. માથાનું છત્ર=આશ્રય આપનાર વડીલ, ગુરુજન. માથાનું ફરેલ, ફાટેલ=કોઈનું કહ્યું ન માને તેવું, મિજાજી ને હઠીલું માથાનો ઘા=વસમું ને અસહ્ય (કટુ વચન, ફટકો ઇ૦) માથાનો મણિ, મુગટ=શોભા આપનાર વડીલ (૨) પતિ માથા પર=જુઓ માથા ઉપર માથા પર કલેકું ઊંધું પાડ્યું હોવું=હજામત બહુ વધી હોવી માથા પર થન થન નાચવું, માથા પર નાચવું=બહેકી જઈ દુઃખ દેવું, ન ગાંઠવું, શિરજોરી કરવી માથા ઉપર જામવું, લટકવું=નિરંતર ધાક કે ભય રહેવાં માથામાં ગજ ઘાલ્યા હોવા=માથાભાર હોવું માથામાં ટપલા વાગવા=ઠોકરો ખાવી, દુઃખ મુશ્કેલીનો અનુભવ થવો માથામાં તેલ ઘાલવું=માથામાં તેલ માલીસ કરવું (૨) [સ્ત્રીઓએ] શોક મૂકવો. માથામાં ધુમાડો ભરાવો=અણસમજ કે ગેરસમજ હોવાં માથામાં ધુમાડો રાખવો=મિજાજ કે ગુમાન રાખવાં. માથામાં ધૂળ ઘાલવી=આબરૂ ઉપર પાણી ફેરવવું માથામાં પવન ભરાવો=ગર્વ કે મિજાજથી ફાટ્યા ફાટ્યા ફરવું (૨) માથું ભમી જવું, ફેર આવવા માથામાં ભૂસું ભરાવું=ગેર-સમજ કે હઠ વ્યાપવી માથામાં મારવું=ક્રોધ, ગર્વ કે તુચ્છકારથી આપવું કે પરત કરવું માથામાં વહેર ભરાવો=મગરૂરી આવવી, પતરાજખોર થવું માથા વગરનું=નીડર, જીવનની દરકાર વિનાનું. માથા હરા(સરતા, સરસા) જડ્યા હોવા=પાનું પડ્યું હોવું, મરતા લગીનો સંબંધ બંધાયો હોવો માથા સાટે માથું=પૂરેપૂરો બદલો માથું આપવું=જીવ જતાં લગી (તે માટે) ઝૂઝવું -ઉઘાડું રાખવું=માથે સાડલો ન રાખવો; લાજ-મર્યાદા ન જાળવવાં -ઉઠાવવું=જુઓ માથું ઊંચકવું -ઊતરવું=માથું દુખવું મટી જવું -ઊંચકવું=સામે થવું -ઊંચું કરવું=સામે થવું (૨) કામમાંથી ફારગત થવું -ઊંચું રાખવું=સ્વાભિમાન, વડાઈ કે મગરૂરી રાખવાં. -ઓળવું=જુઓ માથું હોળવું -કાપવું=ઘણું જ નુકસાન પહોંચાડવું (૨) દગો કરવો -કૂટવું=નકામી મગજમારી કરવી (૨) શોક કે ગુસ્સામાં માથું અફાળવું કે તેના પર આઘાત કરવા -કોરાણે મૂકવું=જીવની પરવા ન કરવી, જાનનું જોખમ ખેડવા તૈયાર થવું. -ખજવાળવું, ખણવું=વિચારમાં પડી જવું (૨) શરમથી કે કાંઈ કારણ ન હોવાને લીધે આળસની નિશાની તરીકે એમ કરવું -ખાઈ જવું, ખાવું=બડબડાટ કે ગડબડથી હેરાન કરવું -ગૂંથવું=માથાના વાળ ગૂંથવા -ઘરાણે મૂકવું=મોતનો ભય ન રાખવો, ભારે સાહસ કરવું -ઘાલવું=જુઓ માથું મારવું -ઘૂમ થવું, -ચડવું=માથું દુખવું -ચડાવવું=નકામી માથા-ફોડ કરી હેરાન કરવું -ચાકે ચડવું=માથું ભમવું, ચક્કર આવવાં. -ચોળવું=માથાના વાળ ધોવા -જોવું=માથામાં જૂ વગેરેની તપાસ કરવી -ઝીકવું=માથાઝીક કરવી -ધુણાવવું=માથું હલાવી હા કે ના -ની નિશાની કરવી -ઢાંકવું=સ્ત્રીએ અદબથી સાડીનો છેડો માથે ઓઢવો -નમવું=આદર કે ભક્તિ થવાં, પ્રણામ કરવા -નમાવવું=તાબે થવું -નીકળી પડવું=સખત માથું દુખવું. -નીચું કરવું=માથું નમાવવું, શરણે જવું -પકાવવું=માથાઝીક કરીને હેરાન કરવું -પટકવું=માથાઝીક કરવી -પાકવું, પાકી જવું=માથાફોડથી અકળાઈ જવું (૨) મગજ થાકી જવું, માથું દુખવા આવવું -ફરવું=ચક્કર આવવાં (૨) મિજાજ જવો, ગુસ્સો ચડવો -ફાટી જવું=તાપ, દરદ કે બદબોથી માથું દુખી આવવું (૨) ગુસ્સો ચડવો. -ફેરવવું=ગુસ્સામાં કે જોશમાં આવવું.-ફોડવું=માથાફોડ કરવી -બોડવું=પધા વિનાના હોવું કે રહેવું (૨) કાંઈ જ ન

આવડવું. -બોડાવવું=માથાના વાળ અસ્રાથી મૂંડાવી નાખવા (૨) અભણ રહેવું; કાંઈ પણ ન આવડવું. -ભાંગવું=નાદ-ગર્વ ઉતારવો (૨) નુકસાન કરવું. -ભાંગે એવું=પહોંચી વળે એવું; માથાનું. -ભારે થવું=ગર્વ કે મિજાજ વધી જવો (૨) માથું દુઃખવા આવવું (૩)માર માગવો -ભોંયમાં ઘાલવું=ગુનામાં આવવાથી શરમાવું – લજવાઈને નીચું જોવું. -મારવું=કોઈબાબતમાં મન ઘાલવું; મહેનત આદવી (૨) વચમાં પડવું, વચમાં ડહાપણ કરવું -રંગવું=માથામાં મારી લોહી કાઢવું -વેગળું મૂકવું=મરવાથી ડર્યા વિના ઝંપલાવવું. -શાનું છે ?=માથાઝીક કરતાં ન થાકે એવું માથું છે (એમ સૂચવે છે). -સોંપવું=શરણે જવું (૨) જીવ આપવો. -હોળવું=કાસકી વડે કેશને વ્યવસ્થિત કરવા. તારું માથું ?=કાંઈ જ નહીં.(બે કાન વચ્ચે) માથું કરવું=બાળકને અપાતી (પોલી) ધમકી બે માથાં હોવાં=ગાંઠે નહીં તેવું હોવું. બે માથાનો ખર્ચ=બે માણસનું ખર્ચ (૨) દાવામાં બેઉ પક્ષકારોનો ખર્ચ.] -થાઉતાર વિ૦ દરકાર કે લક્ષ વિનાનું (૨) અ૦ બેદરકારીથી -થાઓળ સ્ત્રી૦ [માથું + ઓળવું કે ઓઢવું] સંયુક્ત કુટુંબમાં જેઠ દિયેર વગેરે પાસેથી ખોરાકી પોશાકી માગવાનો વિધવાનો હક. -થાકૂટ સ્ત્રી૦ ભાંજગડ, પંચાત (૨) નકામી મહેનત, પીડા. -થાકૂટિયું વિ૦ માથાકૂટ કરાવે એવું. -થાઝીક સ્ત્રી૦ માથાકૂટ -થાઝીકિયું વિ૦ માથાકૂટિયું. -થાતૂટ વિ૦ માથું તૂટે એટલો સખત (પ્રયત્ન). -થાતોડ સ્ત્રી૦ માથાકૂટ -થાતોડિયું વિ૦ માથાકૂટિયું. -થા દીઠ અ૦ જણ દીઠ, દરેક માણસે. -થાફરેલ(-લું) વિ૦ મિજાજી, ક્રોધી, માથાનું ફરેલું -થાફોડ સ્ત્રી૦ માથાકૂટ. -થાફોડિયું વિ૦માથાકૂટિયું -થાબંધણું, -થાબાંધણું(-ણું) ન૦ માથે બાંધવાનું કપડું -થાબૂડ વિ૦ માથા સુધી બૂડી જવાય એટલું ઊંડું. -થાબોળ અ૦ માથું અને શરીર પલાળીને. -થાભારે વિ૦ મોટી નામના કે હોદ્દાવાળું; પ્રતિષ્ઠિત(૨)મિજાજી, તુમાખીવાળું. -થામાર વિ૦ માથામાં મારે એવું; ગાંજ્યું ન જાય એવું, વસમું. -થામેલી વિ૦ સ્ત્રી૦ અભડાયેલી, અટકાવવાળી -થાવટી સ્ત્રી૦ [માથું + વૃત્તિ(સં.)ગોળ ભાગ] સાલ્લો ન બગડે માટે તેના માથા ઉપરના ભાગ નીચે સીવેલો અસ્તરનો કકડો (૨) માથાના કપડા પર પડેલા તેલના ડાઘા (૩) માથાનો ભાગ (૪) આબરૂ. [-પડવી=સાલ્લાના માથા ઉપર રહેતા ભાગને તેલના ડાઘા પડવા -હલકી પડવી = આબરૂ હલકી પડવી] -થા વહોણું વિ૦ ઢંગધડા-વગરનું. -થાવાઢ વિ૦[માથું + વાઢવું] માથું વાઢે એવું; કારમું -થાવેરો પું૦ માથા દીઠ લેવાતો કર.

માથે અ૦ (કા) ઉપર. ઉદા૦ ઘા માથે પાટો બાંધ્યો (૨) 'માથું'નું સપ્તમીનું રૂપ. [માથે અંકુશ હોવો=ઉપરનો દાબ કે રોક હોવા -આવવું=અડકાવ આવવો (૨) જવાબદારી તળે આવવું (૩) માથા ઉપર ઊંચે આવવું (કનકવાનું, સૂર્યનું ઇ૦). -ઓઢવું=સાલ્લો બરાબર માથે રાખવો (લાજ-આમન્યા સારુ) (૨) જોખમ લેવું (૩) દેવાળું કાઢવું. -ઓરાઢવું=અન્યાયપૂર્વક બીજા ઉપર જવાબદારી-જોખમ નાખવાં (૨) ભેળવીને માલ ચોટાડવો-વેચી દેવો.-ખેંચી લેવું=(પોતા ઉપર) જવાબદારી વહોરી લેવી. -ગાળ ચડવી=આળ ચડવું -ગાળ મૂકવી =આળ મૂકવું; કલંક ચઢાવવું -ઘંટીનું પડ હોવું=ભારે ને મુશ્કેલ જવાબદારીનું કામ સોંપાવું -ઘાલવું=માથે નાખવું -ઘૂઘરી મૂકી ઘૂમવું=મોટાભા થઈ ધાલમેલ કરવી -ચઢાવવું=માન્ય કરવું; સ્વીકારવું (આજ્ઞા કે સલાહને) (૨) હદ ઉપરાંત બહેકાવવું (લાડ લડાવીને), બદે નહીં એવું કરવું. -ચડી બેસવું, ચડી વાગવું=હુકમ ન માનવો; અતિ લાડથી નફટ થઈ જવું (૨) કોઈની સત્તા ખૂંચવી લેવી (૩) ચડિયાતું થવું. -ચપટી બંભરાવવી=મમત કે મદ કરવામાં કોઈનાથી

વધી જવું -અમ્મર ઢોળાવાં=રાજવશી વૈભવ હોવો -ચોટવું=માથે પડવું -છાણાં થાપવાં=ન બહવું -છાપરું વધવું=માથે હજામત વધી જવી -છીણી મૂકવી=બગાડી નાખવું (૨) ગેરફાયદો કરવો. -છેડો નાખવો =માથું ઢાંકવું(૨)નિર્લજ્જવેડા કરવા -છોગાં મૂકે એવું=મમત કે સરસાઈમાં વધી જાય એવું (૨) સુંદર -ઝાડ ઊગવાં, ઝાડ ઊગવાં બાકી હોવાં=ઘણાં જ દુઃખ પડવાં -ટાલ પડવી=જોખમ-ભાર ઊંચકી ઊંચકીને કે અનુભવના ખૂબ ટપલા ખાઈ ખાઈને માથાના વાળ ઘસાઈ જવા -ઢોળવું=માથે પાડવું -તાણી લેવું=પોતા પર જવાબદારી-ભાર લઈ લેવાં -તેલ ઘાલવું=જુઓ માથામાં તેલ ઘાલવું -થવું=અડકાવ આવવો (૨) સોની આગળ જવું -થી ઉતારી નાખવું =જવાબદારી કાઢી નાખવી. -થી ટપલો ઉતારવો=મહેણું-કહેતી દૂર કરવાં -થી ટોપલો ઉતારવો=જવાબદારી કાઢી નાખવી. -દુશ્મન ગાજવા=દુશ્મનનો ભય ઝઝૂમવો. -ધૂળ ઘાલવી=કજિયો ઊભો કરવો (૨) પોતાને માથે ઠપકો લેવો (૩) પોતાની જાતને કલંકિત કરવી, ફજેત થવું -નાખવું =જવાબદારી ઓરાઢવી (૨) જવાબદારી પર છોડવું. -પડવું=જવાબદારી આવી પડવી (૨) -ને કારણે નુકસાન વેઠવું પડે એવી હાલતમાં આવવું (જેમ કે અમુક માલ માથે પડવો) -પાડવું=જવાબદારી ઓરાઢવી -પાણી ઘાલવું=માંદગીમાં નાહ્યા ધોયા વિના ખાધું હોય તે માટે સાજા થયા પછી પ્રાયશ્ચિત્ત કરી બ્રાહ્મણ જમાડવા (૨) માંદગી પછી પહેલે દહાડે નાહવું, મંદવાડમાંથી ઊઠવું -પાણી ફરી વળવું=ડૂબી જવું (૨) એળે જવું (૩) કંગાલ સ્થિતિમાં આવી પડવું -પાણી ફેરવવું=નિષ્ફળ કરવું, ધૂળમાં મેળવવું (૨) પાછું પાડવું, ચડી જવું, ટપી જવું -ભાગવું નુકસાની કે ખોડખાપણવાળું કે પ્રતિકૂળ એવું કાંઈ પણ કોઈ માણસને વળગાડવું, ભોગવવું પડે એવું કરવું. -મારવું=માથે ભાગવું (૨) અધૂરો ન રહેવા દેતાં મોજ સુધી (કરો) ચણી લેવો -મોડ હોવો=આગેવાની -જવાબદારી હોવી -મોત ભમવું=મરણ કાળ આવી પહોંચવો, આવી બનવું -રાખવું જવાબદારી લેવી, જુમ્મો રાખવો -લેવું= જવાબદારી લેવી (૨) પોતા પર વહોરી લેવું (લડાઈ, નુકસાની વગેરે) -લોહી ચડવું= માથામાં લોહી ભરાવું (૨) ત્રિદોષ થવો (૩) બેભાન થવું. -વહોરવું=જુઓ માથે લેવું -શી ગઢાં=દેખીતું નિશાન -હાથ=આશ્રય, કૃપા -હાથ ફેરવવો, મૂકવો=પોતાનો ગુણ-સ્વભાવ બીજાને આપવો (૨) આશીર્વાદ આપવો -હાથ દેવો=નિરાશા કે ખેદનો અભિનય (૨) આશ્વાસન આપવું -હોવું= અડકાવમાં હોવું (૨) જવાબદારી હોવી (૩) માથા પર હોય એમ આવકારપાત્ર થવું; ભલે પધારો એમ હોવું.]

માથોડું ન૦ [માથું+ઊડું ?] માથું ડૂબે તેટલું [ઊંડાણ

માદ પું૦ [સં] ટેક (૨) મદ, અહંકાર ૦ક વિ૦ ટેકી

માદર સ્ત્રી૦[ફા]મા ૦જબાન,૦જબાં સ્ત્રી૦ [માતૃભાષા

માદરપાટ પું૦ [સર૦ મ; (मद्रीपोलम् સ્થાને તૈયાર થતું)] એક જાતનું સુતરાઉ કાપડ

માદરી વિ૦ [फा] માનું, -ને લગતું

માદરે વતન ન૦.[फा] માતૃભૂમિ

માદલ(-ળ) ન૦ [सं मर्दल ?]+એક વાદ્ય

માદળિયું ન૦[સર૦ મ मादळ=મૃદંગ ઉપરથી (તેવા ઘાટનું)] દોરો, ચિઠ્ઠી કે તાવીજવાળો ધાતુનો નળી જેવો કે ચપટો ઘાટ

માદળું ન૦ ભેંસનું પાણીના ખાડામાં પડી આળોટવું તે

માદા સ્ત્રી૦ [फा, म मादी] પશુ કે પખીમાં સ્ત્રીજાત (૨) બરડવાંની જોડમાં ખાડાવાળું બરડવું

માધવ પું૦ [सं] (સં) વિષ્ણુ, શ્રીકૃષ્ણ (૨) વૈશાખ માસ -વિકા સ્ત્રી૦ માધવી વેલ -વી સ્ત્રી૦ એક ફૂલવેલ (૨) પૃથ્વીમાતા (૩) વિ૦ વૈશાખ માસનું, વસંતઋતુનું [તિ

માધુકરી સ્ત્રી૦[सं] ઘેર ઘેર ફરી ભિક્ષા માગવી

માધુરી સ્ત્રી૦ મહેસૂલ ભરાઈ ન શકાતું હોવાથી જમીન સરકારને પાછી સોંપવી તે
માધુરી સ્ત્રી૦[સં.] માધુર્ય; મીઠાશ (૨) ભલાઈ
માધુર્ય ન૦ [સં.] મધુરતા
માધ્યમ વિ૦ [સં.] વચલું (૨) ન૦ સંચાર કે વિનિમય વગેરે માટે વચ્ચે વાપરવાનું સાધન કે વાહન, 'મીડિયમ'. **-મિક** વિ૦ વચલું; મધ્યમાં આવેલું (૨) પ્રાથમિકથી આગળનું, 'સેકંડરી'. **-મિક શાળા** સ્ત્રી૦ પ્રાથમિક પછીની શાળા, વિનયમંદિર, 'હાઈસ્કૂલ'
માધ્યસ્થ વિ૦ [સં] તટસ્થ; પક્ષપાત વિનાનું (૨) ન૦ માધ્યસ્થ્ય. **-સ્થી** સ્ત્રી૦, **-સ્થ્ય** ન૦ માધ્યસ્થપણું
માધ્વ પું૦ [સં] મધ્વાચાર્યનો અનુયાયી
માન ન૦ [સં] આબરૂ, પ્રતિષ્ઠા (૨) સદ્ભાવ; આદર (૩) અભિમાન (૪) તોલ; માપ (૫) 'લોગેરીધમ'(ગ) [**-આપવું, દેવું**=સત્કારવું. **-ઊતરવું** (બહુધા બ૦વ૦મા)=માનપ્રતિષ્ઠા ઓછા થવા. **-મળવું**=સત્કાર થવો(૨)વિદાય વખતે સમારંભથી સત્કાર કરવો. **-માગવું**= વિશેષ આજીજીની અપેક્ષા રાખવી, અંદરથી ગમતું હોવા છતાં, બહારથી ના ના કરીને કાલાવાલા કરાવવા **-માં રહેવું**=અભિમાનમાં રહેવું, મોટાઈમા રહેવું **-મૂકવું**=અભિમાન છોડવું, નમતું જવું **-મોડવું**=અભિમાન ઉતારવું **-રાખવું**=પ્રતિષ્ઠા જાળવવી (૨) સામાનું માન રહે તે ખાતર તે કહે તે કરવું.] ૦**અકરામ** ન૦ ખિતાબ વગેરેથી ગૌરવ આપવું તે ૦**ક(-કા)રી** પું૦ માનને લાયક પુરુષ ૦**ચિત્ર** ન૦ પ્રદેશના માપસર ઉપસાવીને કરેલો નકશો, 'રિલીફ-મૅપ'. ૦**દ** વિ૦ માનપ્રદ, માન આપતું (૨) વેતન લીધા વગર કામ કરનારું, 'ઑનરરી' ૦**ની** સ્ત્રી૦ + જુઓ માનિની ૦**નીય** વિ૦ માનને યોગ્ય, માન્ય ૦**પત્ર** ન૦ વખાણ કે ધન્યવાદનો જાહેર રીતે અર્પણ થતો લેખ ૦**પાન** ન૦ માન, આદર (૨) આબરૂ; પ્રતિષ્ઠા. ૦**બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ માન-આબરૂની લાગણી-ભાવના. ૦**ભંગ** પું૦ અપમાન (૨) વિ૦ અપમાનિત. ૦**મોગ** પું૦ થાળ (પુષ્ટિમાર્ગીય). ૦**મરતબો** પું૦ મોભો; પ્રતિષ્ઠા. ૦**મર્યાદા** સ્ત્રી૦ અદબ, વિવેક. ૦**વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ માનવાળી (૨) સ્ત્રી૦ પ્રિય ઉપર રિસાયેલી પ્રિયા. ૦**વંતું** વિ૦ માનયુક્ત; માનભર્યું. ૦**હાનિ** સ્ત્રી૦ અપમાન
માનણહાર વિ૦ માનનાર (પ.)
માનત(-તા) સ્ત્રી૦ ['માનવું' પરથી, સર૦ હિં., મ.]બાધા;આખડી.[**-કરવી**=બાધા આખડી રાખ્યાં હોય તે પૂરા કરવા. **-માનવી, રાખવી**=બાધા રાખવી **-મૂકવી**=પ્રતિજ્ઞાથી મુક્ત થવું; માનતા પૂરી કરવી.]
માનભાવ પું૦[મ] મહારાષ્ટ્રનો એક સંપ્રદાય; મહાનુભાવ. **-વી** વિ૦ માનભાવનું, **-ને** અનુસરતું કે લગતું
માનવ વિ૦[સં.]મનુ સંબંધી(૨) પું૦ માણસ. ૦**જાતિ** સ્ત્રી૦ મનુષ્યજાતિ. ૦**તા** સ્ત્રી૦ મનુષ્ય ઉપર પ્રેમ, હિતબુદ્ધિ(૨) માણસાઈ ૦**તાવાદ** પું૦ માનવકલ્યાણ એ શ્રેષ્ઠ કર્તવ્ય છે તેવો વાદ, 'હ્યૂમેનિઝમ' ૦**દોષદર્શી** વિ૦ માનવી હોવ-અપૂર્ણતા જ જોવાની ટેવવાળું કે તેનું ટીકાશીલ,'સિનિકલ' ૦**ધર્મશાસ્ત્ર** ન૦(સ.) મનુસ્મૃતિ. ૦**પતિ** પું૦ રાજા. ૦**બંધુ** પું૦ માનવ સંબંધથી ભાઈ, મનુષ્ય ૦**બંધુત્વ** ન૦ સૌ માણસ ભાઈ છીએ એવી ભાવના ૦**શાસ્ત્ર** પું૦ 'ઍન્થ્રોપોલૉજી'. ૦**હિતવાદ** પું૦ 'હ્યુમેનિઝમ'. **-વી** વિ૦ મનુષ્ય સંબંધી (૨) પું૦ માણસ. **-વેંદ્ર** પું૦ [+इन्द्र] માનવપતિ, રાજા
માનવું સ૦ક્રિ૦ [સં मन्; સર૦ મ माननें; હિં. मानना] કબૂલ કરવું; સ્વીકારવું (૨) [સં. मानय्]માન આપવું. ગણવું; લેખવું (૩) માનતા રાખવી
માનવ્ય ન૦ [સં.] માનવજાતિ (૨) માનવતા
માનશુકન પું૦બ૦વ૦[શુકન ઉપરથી]શુભાશુભ ચિહ્ન, લક્ષણ
માનસ વિ૦[સં.] મન સંબંધી (૨) ન૦ મન (૩)[સં.]જુઓ માનસસર ૦**પુત્ર**,પું૦(સં.) બ્રહ્માએ મનથી ઉત્પન્ન કરેલો પુત્ર. જેમ કે, નારદ. ૦**પૂજા** સ્ત્રી૦ બાહ્ય પૂજાપા વગર મનની

કલ્પનાથી – કલ્પિત સામગ્રીથી કરાતી દેવપૂજા **૦પૃથક્કરણશાસ્ત્ર** ન૦ ગુપ્ત માનસ-ચિત્તનું શાસ્ત્ર, 'સાઈકોઍનૅલિસિસ' **૦પૃથક્કરણશાસ્ત્રી** પું૦ તેનો જાણકાર **૦શાસ્ત્ર** ન૦ મનની વૃત્તિઓ, ગુણધર્મ, ક્રિયાઓ તથા સ્વરૂપનું શાસ્ત્ર; 'સાઇકોલૉજી' **૦શાસ્ત્રી** પું૦ માનસશાસ્ત્ર જાણનાર

માનસર(-રોવર), માનસસર ન૦ [સં] (સ) કૈલાસ શિખર પાસેનું પ્રસિદ્ધ સરોવર

માનસિક વિ૦ [સં] મન સંબંધી

માનસી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] મન વડે કરેલી (૨) વિ૦ કલ્પિત (માનસી રાજ્ય)

માનહાનિ સ્ત્રી૦ જુઓ 'માન'માં

માનાર્થક વિ૦[સં] માનના અર્થવાળુ, માનવાચક (વ્યા)

માનિત વિ૦ [સં] માન પામેલું, માન્ય **–તા** સ્ત્રી૦, **–ત્વ** ન૦ ગર્વ, અભિમાન (૨) સન્માન, આદર **–ની** વિ૦સ્ત્રી૦(૨)સ્ત્રી૦ માન માગતી કે અભિમાની સ્ત્રી

માની વિ૦ [સં] અહંકારી (૨) ગૌરવયુક્ત

માનીતું વિ૦ [સં मानित] ઘણુ વહાલું; ખાસ પ્રેમપાત્ર

માનીપાત પું૦ માનવા જેવો જવાબ

માનુની સ્ત્રી૦ + જુઓ માનિની

માનુભાવ (મા') વિ૦ + જુઓ મહાનુભાવ

માનુષ વિ૦ [સં] મનુષ્ય સંબંધી (૨) પું૦ માણસ **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ **–ષી** વિ૦ માણસ સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ મનુષ્ય સ્ત્રી

માન્ય વિ૦ [સં] માનનીય, શિષ્ટ (૨) કબૂલ કરવા યોગ્ય(૩)સ્વીકારેલું (–કરવું, રાખવું) **૦તા** સ્ત્રી૦ માન્ય હોવું તે (૨) માનવું તે

માપ ન૦ [દે मप्प(સં मा=માપવું)]લંબાઈ, પહોળાઈ, વજન વગેરેનું પ્રમાણ (૨) [લા.] પ્રતિષ્ઠા, ભાર (૩) હદ, ગજુ [**–કાઢવું, જોવું** =માપવું(૨)અંદાજ કાઢવો(૩) તાકાત જોવી. **–ખોવું**=આબરૂ ખોવી, વક્કર ગુમાવવો **–ભરવું**=માપવું **–રાખવું**=માન-મર્યાદા જાળવવાં (૨) હદ કે ધોરણ રાખવું **–લેવું**= માપ ભરવું, માપવું] **૦ક** વિ૦ માપનાર **૦કરણ** ન૦ ક્ષેત્ર માપવાનું ગણિત; 'મેન્સ્યુરેશન' **૦ણહાર** વિ૦ માપનાર **૦ણી** સ્ત્રી૦ માપવું તે; માપવાનું કામ **૦ણીકામદાર** પું૦ મોજણીદાર; જમીન માપનાર **૦ણીખાતું** ન૦ જમીનની માપણી કરનાર સરકારી ખાતું. **૦ન** ન૦ માપવું તે **૦પટી(-ટ્ટી)** સ્ત્રી૦ માપવાની પટ્ટી, ફૂટપટ્ટી **૦લું** ન૦ ઓરવાનું કામ કરતા ખેડૂતને ઘેરથી જતું ભાતુ (૨) માપવાનું પાત્ર **૦વું** સ૦ક્રિ૦ માપ કાઢવું; ભરીને ગણતરી કરવી(૨)[લા]પગે ચાલતા જવું

માપિયુ, માપુ ન૦['માપ', 'માપવુ' ઉપરથી]; માપવાનું વાસણ કે સાધન [–**ભરવું**=માપિયા વડે માપવું (૨) માપ લેવું]

માફ વિ૦[अ मुआफ]ક્ષમા કરેલું, જવા દીધેલું (દોષ, માગતુ, ફી ઇ૦) [**–કરો**'=જવા દો; મારાથી નહિ થાય,મને ન સોંપશો(એવો સભ્ય ઇનકાર બતાવવાના અર્થમાં વપરાય છે)]

માફક વિ૦ [अ मुवाफिक] અનુકૂળ, રુચતુ(૨) અ૦ પેઠે, પ્રમાણે [**–આવવું**=અનુકૂળ–રુચતું થવું] **૦સર** અ૦ પ્રમાણસર, યથાસ્થિત

માફી સ્ત્રી૦ [अ मुआफी] ક્ષમા (૨) જતું કરવું તે,મુક્તિ.[**–આપવી, બક્ષવી**=ક્ષમા આપવી (૨) મહેરબાનીની રાહે જવા દેવું **–મળવી** =ક્ષમા મળવી (૨) [ફી, લાગો ઇ૦માથી] મુક્તિ મળવી. **–માં ભણવુ**=ભણવાની ફી માફ કરવામાં આવી હોય એ રીતે ભણવું. **–માગવી**=ક્ષમા માગવી(૨) મુક્તિ કે રાહત માગવી] **૦જમીન** સ્ત્રી૦ જેના ઉપર સરકારનો લાગો ન હોય તેવી જમીન **૦પત્ર** પું૦, ન૦ માફી માગતો કે આપતો પત્ર

માફો પું૦ [फा मुम फह, म माफा] રથ

માબર ન૦ બંદૂકનો દારૂ રાખવાનો ડબો

માબાપ ન૦બ૦વ૦ મા ને બાપ કે તેમના જેવું પદ ધરાવનાર (૨)[લા.]આધારભૂત કે મૂળ વગત ઉદા૦ એ ખર્ચના માબાપ બનો

મામ સ્ત્રી૦ [સર૦ સં मामक=મારું (૨) મમતાવાળુ, સર૦ હિં] માયા, મમતા (૨) નવાઈ, તાજુબી (૩) ધૈર્ય, દૃઢતા (૪) મમત; ટેક (–છોડવી, મૂકવી)

મામ ન૦ મમ, ખાવાનું [-ના વાંધા = અત્યંત ગરીબાઈ.]
મામણમૂંડો પું૦ એક ધોળો જીવડો [છોડ
મામફળ ન૦ મામફળીનું ફળ. -ળી સ્ત્રી૦ એક
મામલત સ્ત્રી૦ [अ. मुआमलात, म.] માલમત્તા, પૂંજી, વિસાત (૨) મામલતદારનું કામ. ૦દાર પું૦ તાલુકાની વસૂલાત સંબંધી કામ કરનાર અમલદાર; વહીવટદાર ૦દારી સ્ત્રી૦ મામલતદારનું કામ કે હોદ્દો
મામલો પું૦ [अ मुआमलह] પરિસ્થિતિ (૨) કટોકટીનો સમય. [-કાબૂમાં આવવો = પરિસ્થિતિ પર અંકુશ આવવો. -બગડવો, -વીફરવો = પરિસ્થિતિ બગડવી - હાથથી જવી -લૂંટાવો = ભારે નુકસાન થવું]
મામા પું૦ બ૦વ૦ [दे माम] મામો (માનાર્થે) (૨) [લા.] શત્રુ; ચોર. [-જમના = ઢોંઢડાહ્યું. -મળવા = ચોર મળવા -માસીનું કરવું = લગાસગવાનો પક્ષ કરવો -લગનિયા = ઢઠારો કરનાર પુરુષ.] ૦જી પું૦ મામા (૨) મામોજી (માનવાચક)
મામી સ્ત્રી૦ [दे] મામાની વહુ. ૦જી મામી (માનાર્થે)(૨)મામીસાસુ ૦સાસુ સ્ત્રી૦ પતિ કે પત્નીની મામી [સાધારણ
મામૂલ ન૦ [अ] રિવાજ. -લી વિ૦ સામાન્ય,
મામેજવો પું૦ [सं. मामेजक] એક છોડ
મામેરું (મા'?) ન૦ [મામા + હેરુ ?] મોસાળુ
મામો પું૦ [दे माम, मामग] માનો ભાઈ (૨) [લા.] શત્રુ, ચોર. ૦જી(-સસરો) પું૦ પતિ કે પત્નીનો મામો
માયકાંક(-ગ)લું વિ૦ [માયા (માતૃ કે માયા) + કાગલું] નમાલું; બાયલું
માયનો પું૦ [अ मअ़नी] અર્થ, હેતુ, ઇરાદો
માયફળ ન૦ જુઓ માજુફળ. -ળી સ્ત્રી૦ માજુફળી
માયલું વિ૦ + માંહ્યલું [ભાગનું પાણી
માયા સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] ભાંગ. ૦પાણી ન૦
માયા સ્ત્રી૦ [सं.] જેનાથી બ્રહ્માંડ રચાયું છે કે ભાસમાન થાય છે તે આદિશક્તિ-અવિદ્યા (૨) છળ; પ્રપંચ; ઇંદ્રજાળ (૩) [લા.] મમતા; સ્નેહ (૪) મમતાનો કોઈ પણ વિષય (૫) ધન; દોલત (૬) [સં.] લક્ષ્મી (૭) બુદ્ધની માતા. [કાચી માયા = છેતરાય તેવું માણસ. પહોંચેલી માયા = હોશિયાર-કોઈથી ન છેતરાય તેવું માણસ. -કરવી = સ્નેહ કરવો; પ્રીત કરવી. -થવી = સ્નેહ થવો. -માં રહેવું = સંસાર સબંધમાં ખૂંચી રહેવું. -માં લપટાવું = સંસાર વહેવારમાં મૂઢ થઈ જવું (૨) પ્રપંચમાં ફસાવું. -મૂકવી = સ્નેહ-મમતા છોડવા. -રાખવી = મમતા-પ્રીત રાખવાં] ૦મમતા સ્ત્રી૦ દયા; માયા, સ્નેહ; પ્રીતિ. ૦મય વિ૦ માયાથી ભરેલું. ૦મૃગ પું૦,ન૦ બનાવટી મૃગ. ૦મોસો પું૦ [સં. મૃષા] (જૈન) કપટથી જૂઠું બોલવું તે. ૦વશું વિ૦(કા.) માયાળુ. ૦વાદ પું૦ બ્રહ્મથી ભિન્ન જગતનો અનુભવ માયા-ભ્રમ છે એવો વાદ (વેદાંત). ૦વિની વિ૦સ્ત્રી૦ માયાવાળી, ઠગનારી. ૦વી વિ૦ જુઓ માયિક. ૦ળુ વિ૦ સ્નેહાળ; હેતાળ
માયિક વિ૦ [સં.] માયાથી ઊપજેલું, મિથ્યા (૨) માયાની, પ્રપંચથી ભરેલું [માજુફળ
માયું ન૦ [સર૦ म मायफल, हिं मायाफल]
માયો પું૦ [फा.] પૂંજી, ધનનો જમાવ
માર પું૦ [सं] મારવું તે; તાડન (૨) મરણ; મૃત્યુ (૩) [લા.] મારો, વિપુલતા (૪) કામદેવ (૫) [બૌદ્ધ] આસુરી સંપત્તિઓની અધ્યક્ષ કલ્પેલી શક્તિ, સેતાન [-ખાવો = માર સહન કરવો (૨) નુકસાન વેઠવું. -પડવો = માર ખાવાનું થવું (૨) ફટકો લાગવો; નુકસાન થવું. -માર કરવું = વારંવાર મારવું (૨) તાકીદ કરવી; ઉતાવળ કરવી. -મારવો = મારવું; પ્રહાર કરવો (૨) નુકસાન પહોંચાડવું કામનો માર ચાલવો = કામ પર કામ આવવું; બહુ કામ હોવું મૂઢ માર, મૂંગો માર = બહાર દેખાય નહીં પણ અંદરથી બહુ દુઃખે એવો માર. હસતો માર = હસવામાં મારવું તે] ૦ક વિ૦ મારનારું; નાશ કરનારું ૦કણું, ૦કું + વિ૦ મારવાની ટેવવાળું. [મારકણી આંખ = હૃદયભેદક નજર (૨) ભય પ્રેરતી નજર.] ૦કૂટ સ્ત્રી૦ મારપીટ. ૦કો પું૦ મારો;

વિપુલતા ૦ખાઉ વિ૦ માર ખાયા કરે તેવું. ૦ઝપાટ, ૦ઝૂડ સ્ત્રી૦ મારવું અને ઝૂડવું તે ૦ણુ ન૦ મારવાનો તાંત્રિક પ્રયોગ (૨) મારવું તે. ૦દડી સ્ત્રી૦ દડીથી રમવાની એક રમત. ૦પછાડ, ૦પીટ સ્ત્રી૦ મારવું અને પછાડવું કે પીટવું તે

મારકો પુ૦ [इं मार्क] નિશાન (૨)વેચાઉ માલ પર હોતી છાપ(૩) જુઓ 'માર'માં.[**મારકાનો માલ**=ઊંચો ને એક્કારો પ્રમાણિત માલ. **મારકો કરવો** = નિશાન કરવું **–ચોઢવો** = છાપ ચોઢવી]

મારગ પુ૦જુઓ માગ **–ગી** વિ૦જુઓ માર્ગી

મારફત અ૦ [अ मअरिफ़त] દ્વારા, વચમાં રાખીને(૨)સ્ત્રી૦આડતિયા કે દલાલની મારફત કામ કરવાની રીત (૩) દલાલી, હકસાઈ [**–આપવી, લેવી** = દલાલી–હકસાઈ આપવી –લેવી **–કરવી** = વચમા રહેવુ (૨) દલાલીનો ધંધો કરવો] **–તિયણ** સ્ત્રી૦ મારફત કરનાર સ્ત્રી (૨) મારફતિયાની વહુ **–તિયુ** વિ૦ મારફતથી થયેલું – કરવાનું **–તિયો** પુ૦ વચમા રહીને સોદા ગોઠવી આપનારો, દલાલ

મારફાડ સ્ત્રી૦ [મારવુ + ફાડવુ] મારપીટ

મારફો પુ૦એક સુતારી ઓજાર–લાકડાની કાનસ

મારમાર ન૦ ['મારવુ' ઉપરથી] વારે વારે મારવુ તે(૨)અ૦ પુષ્કળ જોરથી(૩)મુશ્કેલીથી [**–કરવું** = ઉપરાઉપરી માર મારવો (૨) ઘણી જ તાકીદ કરવી **–નો તડાકો** = ભારે તડાકો, ગભરાવી નાખે – ન પહોંચી શકાય એવો તડાકો]

મારવણ ન૦ ['મારવુ' ઉપરથી] ધાતુ વગેરે મારવી તે

મારવા પુ૦ [हिं] એક રાગ, માલવ

મારવાડ પુ૦ [सं मरु, સર૦ हिं , म] (સ) રજપૂતાનામાં આવેલો એક પ્રદેશ [**–ની મઉ** = ગમાળ ને દીન માણસ] ૦ણ સ્ત્રી૦ મારવાડી સ્ત્રી **–ડી** વિ૦ મારવાડનું (૨) [લા] કંજૂસ (૩) પુ૦ મારવાડનો રહેવાસી (૪) સ્ત્રી૦ માર- વાડની ભાષા

મારવુ સ૦ક્રિ૦ [सं मारय्; સર૦ हिं. मारना; म मारणें] પ્રહાર કરવો, ઠોકવું (૨) ઠાર કરવું (૩) પાછું હઠાવવુ, જેર કરવું (ધાડ)(૪) ગુણ-ધર્મનો નાશ કરવો (ચામડી, સાક્ષી)(૫) લૂંટવુ; હુમલો કરીને લઈ લેવું (ગામ, નફો, ખજાનો) (૬) વીંઝવું, અફાળવું, નાખવુ; ભરવું (હાથ, ફાંફા, બાચોડિયાં) (૭) અસર થાય તેમ પ્રયોગ કરવો (બોલ, ટોણો, આંખ, મૂઠ, ગપ્પુ, તડાકા) (૮) [પ્રહાર કરવા માટે] ખેડવું; વાપરવું, ચલાવવું (તીર, તરવાર, ભાલો) (૯) ઝડપ ને જોરથી કોઈ ક્રિયા કરવી (ફાંફાં, વલખાં, ઝપાટો, હાથ) (૧૦) રોકવું, દબાવવું, રોધવું (ભૂખ, મન) (૧૧) [લા]ધાતુની ભસ્મ કરવી (૧૨) તફડાવવુ, ચોરવુ (૧૩) લગાડવુ; ચોડવું, ખોસવુ (ડૂચો, ખીલો, થીંગડું, બૂચ, તાળુ, લચકો) (૧૪) જોરથી નાખવું, ફેંકવું, આપવું ઉદા૦ માથામાં મારવું (૧૫) –ની અસર–ભાસ–વેદના દેખાવાં (જેમ કે, ચીકાશ, ચળકાટ, ઝાંખ, બાફ મારવા) (૧૬) પરાણે કે ઠગીને વળગાડવું ઉદા૦ માથે મારવું (૧૭) અન્ય ક્રિયાપદ સાથે આવતાં ઉતાવળ કે બેદરકારીનો ભાવ બતાવે. ઉદા૦ લખી મારવું.[**મારી ખાવું** = ઓળવવુ, તફડાવી જવુ **મારી નાખવું** = જાનથી મારવુ (૨) લાંચ રુશવતથી પોતાનું કરવું **માથામાં મારીને** = પરાણે, બળાત્કારે ઉદા૦ માથામાં મારીને લઈ શ. **મારીને હાથ ન ધોવા** = અત્યંત ક્રૂર અને નિર્દય હોવુ **મારી પાડવુ** = મારી નાખવું (૨) એકીસપાટે મેળવવું કે તફડાવવું **મારી મૂકવું** = પૂરપાટ દોડાવી મૂકવું **માર્યું જવું** = યુદ્ધમાં હણાવુ (૨) નુકસાની કે હાનિમાં આવી પડવુ. **માર્યું માર્યું ફરવું** = ગાભરુ કે કાયર થઈને અહીં તહીં રખડવું **માર્યું ફરવું** = –ની ખોટ હોવી, ન મળવુ (૨) –ની ખોટ ન હોવી, પુષ્કળ મળવુ; જ્યાં ત્યાં સાંપડવુ **મારેલુ ઘી** = રસોઈ ચડતાં નાખેલું ઘી **મારેલુ માણસ** = વશ – કબજે કરેલુ માણસ.] [મારવુ તે; લડાઈ

મારમારા સ્ત્રી૦ ['મારવું' ઉપરથી] સામાસામી

મારા પુ૦ બ૦ વ૦ ['મારવુ' ઉપરથી] નિશાન મારવા કિલ્લાની દીવાલમાં રખાતાં બાકાં,ગોખા

મારામાર(-રી) સ્ત્રી૦ ['મારવું' ઉપરથી]લડાઈ; ધિંગાણું (૨) તગી; વાઢ
મારિફત સ્ત્રી૦ [અ.] પરમેશ્વરને ઓળખવો તે
મારીચ પું૦ [સં] એક રાક્ષસ (એણે સીતાહરણમાં મદદ કરવા કનકમૃગનું રૂપ લીધું હતું)
મારીતારી (મા'તા') સ્ત્રી૦ [મારું+તારું] ગાળાગાળી (૨) નિંદા
મારુ વિ૦ ['મારવું' ઉપરથી; હિં मारू] [સમાસમાં અંતે] મારી નાખે – વીંધી નાખે તેવું ઉદા૦ વાઘમારુ (૨) પું૦ (સં.) મરુ; મારવાડ (૩) એક રાગ
મારુ, ૦જી પું૦ [સર૦ હિં.] પ્રીતમ; પતિ
મારુત પું૦[સં] પવન **-તિ** પું૦ [સં]હનુમાન
મારું (મા') સ૦ [અપ૦ मह्यारिय,(સં. मदीय)] 'હું'ની છઠ્ઠી વિ૦નું એ૦ વ૦ [**-તારું કરવું**= ભેદભાવ રાખવો. **-મારું કરવું**=મિથ્યા અહબુદ્ધિ તથા મમત્વ બુદ્ધિ રાખવી. **મારે** જાણે મેઘજીભાઈ, બલારાત=હું શું કરવા જાણું? કોણ જાણે! **મારો રહજી!** [સ્ત્રીઓમાં] મૂઓ! (તે મરે ને હું તેને રડું!)
મારો પું૦[મારવું]મારી નાખનારો, જલ્લાદ(૨) [સર૦ મ मारा] ઉપરાઉપરી પ્રહાર(૩)[લા.] રમઝટ,વિપુલતા. [**-ચલાવવો**=ઉપરાઉપરી પ્રહાર કરવો(૨)[લા]સારી પેઠે હાથ ચલાવવો (જેમ કે, જમણ ઉપર) (૩) મોટા પ્રમાણમા રમઝટ ચલાવવી(ઉદા૦ આગ ઉપર પાણીની).]
માર્ક પું૦ [ઇં] ચિહ્ન, (ટ્રેડમાર્ક) મારકો (૨) ગુણ, પરીક્ષામા પરિણામરૂપે અપાતો ગુણાંક
માર્કંડ(-ડેય) પું૦ [સં] (સ) એક ઋષિ. **-ડેયપુરાણ** ન૦ એક પુરાણ
માર્ગ પું૦[સં] રસ્તો(૨)રૂઢિ(૩)મત, સંપ્રદાય (૪)સગીતનો એક પ્રકાર,જૂનું ને શિષ્ટ સંગીત. [**-કરવો**=જગા કરવી (૨) ઉપાય કરવો, અંતરાય દૂર કરવો(૩)રસ્તો બનાવવો **-કાઢવો** =તોડ કાઢવો, ગૂંચવણીમાથી રસ્તો – ઉપાય કાઢવો. **-દેખાડવો, બતાવવો**=રસ્તો – ઉપાય – ઉકેલ બતાવવો (૨) ખરો રસ્તો બતાવવો.**-પાડવો**=નવો રસ્તો કાઢવો – બનાવવો. **-લેવો**=રસ્તો પકડવો (૨)રીત ગ્રહણ કરવી (૩)ઉપાય લેવો.] **૦દર્શક** વિ૦રસ્તો બતાવનાર. **૦દર્શન** ન૦ માર્ગ બતાવવો તે. **૦દર્શિકા** સ્ત્રી૦ માર્ગ દર્શાવનાર – પ્રવેશ કરાવનાર પુસ્તક. **૦દ્રષ્ટા** પું૦ માર્ગ જોયો હોય તેવો માણસ. **૦શિર, ૦શીર્ષ** પું૦ માગસર. **૦સ્તંભ** પું૦ માર્ગદર્શક સ્તભ કે ચિહ્ન કે વસ્તુ, 'માઇલ સ્ટોન' **૦સ્થ** વિ૦ માર્ગમાં ઊભેલું (૨) પું૦ વટેમાર્ગુ **-ર્ગી** વિ૦ માર્ગનું –પંથનું અનુયાયી (સમાસમા અંતે) ઉદા૦ 'શિવમાર્ગી'(૨)એ નામના કાઠિયાવાડના એક પંથનું(૩)માર્ગ નામના સંગીત પ્રકારને લગતું (૪)પું૦ મુસાફર(૫) માર્ગી પંથનો અનુયાયી (૬) સ્ત્રી૦ મધ્યમ ગ્રામની એક મૂર્ચ્છના. **-ર્ગોપદેશક** પું૦ [+ उपदेशक] માર્ગ બતાવનાર.**-ર્ગોપદેશિકા** સ્ત્રી૦જુઓ માર્ગદર્શિકા
માર્ચ પું૦[ઇં.] ખ્રિસ્તી સંવતનો ત્રીજો મહિનો
માર્જન ન૦[સં.] સાફ કરવું તે (૨) શુદ્ધ કરવા મંત્ર ભણી પાણી છાંટવું તે **-ની** સ્ત્રી૦ સાવરણી (૨) એક શ્રુતિ
માર્જાર પું૦[સં] બિલાડો. **-રી** સ્ત્રી૦ બિલાડી
માર્જિત વિ૦ [સં] માર્જન કરેલું
માર્તંડ પું૦ [સં.] સૂર્ય
માર્દવ ન૦ [સં] મૃદુતા [સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦
માર્મિક વિ૦[સં]મર્મજ્ઞ (૨) મર્મભેદી **૦તા**
માર્યું વિ૦ [જુઓ 'મારવું'નું કૃ૦] ઘવાયેલું, ત્રાસેલું ઉદા૦ વખાનો માર્યો, દુઃખનુ માર્યું
માલ પું૦[अ.] સામાન(૨) વિસાત; પૂંજી (૩) [લા.] સત્ત્વ, દમ (૪) ગાંજો. [**-મારવો**= (ખોટી રીતે) ભારે લાભ કરી,વિસાત ભેગી કરવી] **માલામાલ** વિ૦ [अ] ભર્યું પૂર્યું; ન્યાલ. [**-થઈ જવું**=ન્યાલ થઈ જવું (૨) [લા] પાયમાલ – ખાખાવીખી થઈ જવુ]
માલ પું૦ [સં] ઊંચાણનો પ્રદેશ
માલકા સ્ત્રી૦ [अ. मलिकह, સર૦ म, हिं. मलिका] રાણી
માલકાલેરો પું૦ એક રાગ
માલકાંક(-ગ)ણી સ્ત્રી૦[સર૦ સં. कुङ्गनी, हिं. मालकगुनी; म. मालकंगुणी] એક બી
માલ(-લિ)કી સ્ત્રી૦ [જુઓ માલિકી]

વિપુલતા ૦ખાઉ વિ૦ માર ખાયા કરે તેવું. ૦ઝપાટ, ૦ઝૂડ સ્ત્રી૦ મારવું અને ઝૂડવું તે ૦ણ નં૦ મારવાનો તાંત્રિક પ્રયોગ (૨) મારવું તે. ૦દડી સ્ત્રી૦ દડીથી રમવાની એક રમત ૦પછાડ, ૦પીટ સ્ત્રી૦ મારવું અને પછાડવું કે પીટવું તે

મારકો પુ૦ [इं मार्क] નિશાન (૨)વેચાઉ માલ પર હોતી છાપ(૩)જુઓ'માર'માં.[**મારકાનો માલ**=ઊંચો ને એકધારો પ્રમાણિત માલ **મારકો કરવો**=નિશાન કરવું -**ચોઢવો**= છાપ ચોઢવી.]

મારગ પુ૦જુઓ માગ -ગી વિ૦જુઓ માર્ગી

મારફત અ૦ [अ मअरिफत] દ્વારા, વચમાં રાખીને(૨)સ્ત્રી૦આડતિયા કે દલાલની મારફત કામ કરવાની રીત (૩) દલાલી, હકસાઈ [-**આપવી, લેવી**=દલાલી-હકસાઈ આપવી -લેવી -**કરવી**=વચમાં રહેવું (૨) દલાલીનો ધંધો કરવો] -તિયણ સ્ત્રી૦ મારફત કરનાર સ્ત્રી (૨) મારફતિયાની વહુ -તિયુ વિ૦ મારફતથી થયેલું - કરવાનું -તિયો પુ૦ વચમાં રહીને સોદા ગોઠવી આપનારો, દલાલ

મારફાડ સ્ત્રી૦ [મારવું + ફાડવું] મારપીટ

મારફો પુ૦એક સુનારી ઓજાર-લાકડાની કાનસ

મારમાર નં૦ ['મારવું' ઉપરથી] વારે વારે મારવું તે(૨)અ૦ પુષ્કળ જોરથી(૩)મુશ્કેલીથી [-**કરવું**=ઉપરાઉપરી માર મારવો (૨) ઘણી જ તાકીદ કરવી -**નો તડાકો**=ભારે તડાકો; ગભરાવી નાખે - ન પહોંચી શકાય એવો તડાકો]

મારવણ નં૦ ['મારવું' ઉપરથી] ધાતુ વગેરે મારવી તે

મારવા પુ૦ [हिं] એક રાગ, માલવ

મારવાડ પુ૦ [सं मरु, સર૦ हिं, म] (સ) રજપૂતાનામાં આવેલો એક પ્રદેશ [-**ની મઉ**=કંગાળ ને દીન માણસ] ૦ણ સ્ત્રી૦ મારવાડી સ્ત્રી -ડી વિ૦ મારવાડનું (૨) [લા] કંજૂસ (૩) પુ૦ મારવાડનો રહેવાસી (૪) સ્ત્રી૦ માર વાડની ભાષા

મારવું સ૦ક્રિ૦ [सं मारय्, સર૦ हिं. मारना, म मारणें] પ્રહાર કરવો, ઠોકવું (૨) ઠાર કરવું (૩) પાછું હઠાવવું, જેર કરવું (ધાડ)(૪) ગુણધર્મનો નાશ કરવો (ચામડી, સાક્ષી)(૫)લૂંટવું, હુમલો કરીને લઈ લેવું (ગામ, નફો, ખજાનો) (૬) વીંઝવું; અફાળવું; નાખવું; ભરવું (હાથ, ફાંફાં, બાચોડિયાં) (૭) અસર થાય તેમ પ્રયોગ કરવો (બોલ, ટોણો, આંખ, મૂઠ, ગપ્પું, તડાકો) (૮) [પ્રહાર કરવા માટે] છોડવું; વાપરવું, ચલાવવું (તીર, તરવાર, ભાલો) (૯) ઝડપ ને જોરથી કોઈ ક્રિયા કરવી (ફાંકો, વલખાં, ઝપાટો, હાથ) (૧૦) રોકવું, દબાવવું, રોધવું (ભૂખ, મન) (૧૧) [લા]ધાતુની ભસ્મ કરવી (૧૨) તફડાવવું, ચોરવું (૧૩) લગાડવું, ચોઢવું, ખોસવું (ડૂચો, ખીલો, થીગડું, બૂચ, તાળું, લચકો) (૧૪) જોરથી નાખવું, ફેંકવું, આપવું ઉદા૦ માથામાં મારવું (૧૫) -ની અસર-ભાસ-વેદના દેખાવાં (જેમ કે, ફીકાશ, ચળકાટ, ઝાંખ, બાફ મારવા) (૧૬) પરાણે કે ઠગીને વળગાડવું ઉદા૦ માથે મારવું (૧૭) અન્ય ક્રિયાપદ સાથે આવતાં ઉતાવળ કે બેદરકારીનો ભાવ બતાવે ઉદા૦ લખી મારવું.[**મારી ખાવું**=ઓળવવું, તફડાવી જવું **મારી નાખવું**=જાનથી મારવું (૨) લાંચ રુશવતથી પોતાનું કરવું **માથામાં મારીને**=પરાણે, બળાત્કારે ઉદા૦ માથામાં મારીને લઈશ. **મારીને હાથ ન ધોવા**=અત્યંત ક્રૂર અને નિર્દય હોવું **મારી પાડવું**=મારી નાખવું (૨) એકીસપાટે મેળવવું કે તફડાવવું **મારી મૂકવું**=પૂરપાટ દોડાવી મૂકવું **માર્યું જવું**=યુદ્ધમાં હણાવું (૨) નુકસાની કે હાનિમાં આવી પડવું **માર્યું માર્યું ફરવું**=ગભરુ કે કાયર થઈને અહીં તહીં રખડવું **માર્યું ફરવું** =-ની ખોટ હોવી, ન મળવું (૨) -ની ખોટ ન હોવી; પુષ્કળ મળવું, જ્યાં ત્યાં સારું મળવું **મારેલું ઘી**=રસોઈ ચડતાં નાખેલું ઘી **મારેલું માણસ**=વશ - કબજે કરેલું માણસ.] [મારવું તે; લડાઈ

માર મારા સ્ત્રી૦ ['મારવું' ઉપરથી]સામાસામી

મારા પુ૦ બ૦ વ૦ ['મારવું' ઉપરથી] નિશાન મારવા કિલ્લાની દીવાલમાં રખાતાં બાકાં;ગોખા

મારામાર(-રી) સ્ત્રી૦ ['મારવું' ઉપરથી]લડાઈ; ધિંગાણું (૨) તંગી; તાણ
મારિફત સ્ત્રી૦ [अ] પરમેશ્વરને ઓળખવો તે
મારીચ પું૦ [सं] એક રાક્ષસ (એણે સીતા-હરણમાં મદદ કરવા કનકમૃગનું રૂપ લીધું હતું)
મારીતારી (મા'તા') સ્ત્રી૦ [મારું+તારું] ગાળાગાળી (૨) નિંદા
મારુ વિ૦ ['મારવું' ઉપરથી; हिं मारू] [સમાસમાં અંતે] મારી નાખે – વીંધી નાખે તેવું ઉદા૦ વાઘમારુ (૨) પું૦ (સં.) મરુ; મારવાડ (૩) એક રાગ
મારુ, ૦જી પું૦ [સર૦ हिं.] પ્રીતમ; પતિ
મારુત પું૦[सं] પવન **-તિ** પું૦ [सं]હનુમાન
મારું (મા') સ૦ [અપ૦ मह्यारिय,(सं मदीय)] 'હું'ની છઠ્ઠી વિ૦નું એ૦ વ૦.[-તારું કરવું= ભેદભાવ રાખવો. -મારું કરવું=મિથ્યા અહંબુદ્ધિ તથા મમત્વ બુદ્ધિ રાખવી મારે જાણે મેઘજીભાઈ, બલારાત=હું શું કરવા જાણું? કોણ જાણે! મારો રહજી! [સ્ત્રીઓમાં] મૂઓ! (તે મરે ને હું તેને રડું!)
મારો પું૦[મારવું]મારી નાખનારો, જલ્લાદ(૨) [સર૦ म. मारा] ઉપરાઉપરી પ્રહાર(૩)[લા.] રમઝટ,વિપુલતા [-ચલાવવો=ઉપરાઉપરી પ્રહાર કરવો(૨)[લા.]સારી પેઠે હાથ ચલાવવો (જેમ કે, જમણ ઉપર) (૩) મોટા પ્રમાણમાં રમઝટ ચલાવવી(ઉદા૦ આગ ઉપર પાણીની).]
માર્ક પું૦ [इं] ચિહ્ન, (ટ્રેડમાર્ક) મારકો (૨) ગુણ, પરીક્ષામાં પરિણામરૂપે અપાતો ગુણાંક
માર્કંડ(-ડેય) પું૦ [सं] (સં) એક ઋષિ. **-ડેયપુરાણ** ન૦ એક પુરાણ
માર્ગ પું૦[सं] રસ્તો(૨)રૂઢિ (૩)મત, સંપ્રદાય (૪)સંગીતનો એક પ્રકાર,જૂનું ને શિષ્ટ સંગીત. [-કરવો=જગા કરવી (૨) ઉપાય કરવો; અંતરાય દૂર કરવો(૩)રસ્તો બનાવવો -કાઢવો =તોડ કાઢવો; ગૂંચવણમાંથી રસ્તો – ઉપાય કાઢવો. -દેખાડવો, બતાવવો=રસ્તો – ઉપાય – ઉકેલ બતાવવો (૨) ખરો રસ્તો બતાવવો.-પાડવો=નવો રસ્તો કાઢવો – બનાવવો. -લેવો=રસ્તો પકડવો (૨)રીત ગ્રહણ કરવી (૩)ઉપાય લેવો.] **૦દર્શક** વિ૦ રસ્તો બતાવનાર. **૦દર્શન** ન૦ માર્ગ બતાવવો તે **૦દર્શિકા** સ્ત્રી૦ માર્ગ દર્શાવનાર – પ્રવેશ કરાવનાર પુસ્તક. **૦દ્રષ્ટા** પું૦ માર્ગ જોયો હોય તેવો માણસ. **૦શિર, ૦શીર્ષ** પું૦ માગસર. **૦સ્તંભ** પું૦ માર્ગદર્શક સ્તંભ કે ચિહ્ન કે વસ્તુ, 'માઈલ સ્ટોન'. **૦સ્થ** વિ૦ માર્ગમાં ઊભેલું (૨) પું૦ વટેમાર્ગુ. **-ર્ગી** વિ૦ માર્ગનું –પંથનું અનુયાયી (સમાસમાં અંતે) ઉદા૦ 'શિવમાર્ગી'(૨)એ નામના કાઠિયાવાડના એક પંથનું(૩)માર્ગ નામના સંગીત પ્રકારને લગતું (૪)પું૦ મુસાફર(૫) માર્ગી પંથનો અનુયાયી (૬) સ્ત્રી૦ મધ્યમ ગ્રામની એક મૂર્છના. **-ર્ગોપદેશક** પું૦[+ उपदेशक] માર્ગ બતાવનાર **-ર્ગોપદેશિકા** સ્ત્રી૦ જુઓ માર્ગદર્શિકા
માર્ચ પું૦[इं.] ખ્રિસ્તી સંવતનો ત્રીજો મહિનો
માર્જન ન૦[सं.] સાફ કરવું તે (૨) શુદ્ધ કરવા મંત્ર ભણી પાણી છાંટવું તે **-ની** સ્ત્રી૦ સાવરણી (૨) એક શ્રુતિ
માર્જાર પું૦[सं] બિલાડો **-રી** સ્ત્રી૦ બિલાડી
માર્જિત વિ૦ [सं] માર્જન કરેલું
માર્તંડ પું૦ [सं] સૂર્ય
માર્દવ ન૦ [सं] મૃદુતા [સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦
માર્મિક વિ૦[सं]મર્મજ્ઞ (૨) મર્મભેદી. ૦તા
માર્યું વિ૦ [જુઓ 'મારવું'નું ભૂ૦] ઘવાયેલું; ત્રાસેલું ઉદા૦ વખાનો માર્યો; દુઃખનું માર્યું
માલ પું૦[अ] સામાન(૨) વિસાત, પૂંજી (૩) [લા] સત્ત્વ, કસ (૪) ગાંજો. [-મારવો= (ખોટી રીતે) ભારે લાભ કરી,વિસાત ભેગી કરવી] **માલામાલ** વિ૦ [अ] ભર્યું પૂર્યું; ન્યાલ [-થઈ જવું=ન્યાલ થઈ જવું (૨) [લા] પાયમાલ –ખાખાવીખી થઈ જવું]
માલ પું૦ [सं] ઊંચાણનો પ્રદેશ
માલકા સ્ત્રી૦ [अ. मलिकह, સર૦ म, हिं. मलिका] રાણી
માલકાવેરો પું૦ એક રાગ
માલકાંક(-ગ)ણી સ્ત્રી૦[સર૦ सं. कङ्गुनी, हिं. मालकगुनी; म. मालकंगुणी] એક વેલી
માલ(-લિ)કી સ્ત્રી૦ [જુઓ માલિકી] માલિક-

પણુ, સત્તા ૰હક(-ક્ક) પુ૦ માલકીનો હક
માલકું વિ૦ બાડુ,ત્રાંસુ;માલું(-એવું,ભાળવું)
માલકોશ પુ૦ [સં. मालकौश; સર૦ હિં, મ मालकस] એક રાગ
માલ(-ળ)ખુ ન૦ [સં मालक (હારડો), સર૦ હિં. मालका] સળિયા કે દોરામાં પરોવી રાખેલો કાગળો તથા ચિઠ્ઠીઓનો સમૂહ(૨) હારડો(૩) ['માળો', કે 'માળખુ' ઉપરથી] (લા.) ખાલી માળો કે પાંજરા જેવું ખોખું (જેમ કે, શરીર હાડકાંનું માળખુ બની ગયું) (૪)[?] બાવટાનુ ઘાસ. [માળખામાં, માળખે નાખવું = કાગળ માળખામા પરોવી-ભરવી દેવો (૨) કાગળની હકીકત ઉપર ધ્યાન ન આપવું(તે માટે તેને સામેથી દૂર કરી,માળખામાં ભરવી દેવો)]
માલગાડી સ્ત્રી૦ [માલ + ગાડી, સર૦ હિં] ભારખાનું, માલ લાવતી લઈ જતી આગગાડી
માલગુજારી સ્ત્રી૦ [फा, સર૦ હિં] જમીન મહેસૂલ (૨) જમીનદારે ઉઘરાવી આપેલી મહેસૂલ
માલજાદી સ્ત્રી૦ [फा ,સર૦ म] દલાલણ,વેશ્યા
માલજામિ(-મી)ન પુ૦[अ] સારાખોટા માલ માટેનો જામીન
માલડો પુ૦ ['માલ' ઉપરથી] (કા) ગોદડાં ભરી રાખવાનો મોટો કોથળો
માલ(-ળ)ણ સ્ત્રી૦ ['માળી' પરથી;સં मालिनी, સર૦હિં मालन] માળીની સ્ત્રી, માળીનો ધંધો કરનાર સ્ત્રી (૨) [?] નાકમાં થતી ફોલ્લી
માલતિ(-તી) સ્ત્રી૦[સં] એક વેલ(૨)એક છંદ
માલદાર [फा] ધનવાન, તવંગર
માલધણી, માલધારી પુ૦[માલ+ધણી, ધારવું, સર૦ म मालधनी] માલિક
માલપાણી ન૦બ૦વ૦ [માલ + પાણી] મિષ્ટાન્ન, ભારે જમણ [-કરવાં= મિષ્ટાન્ન જમવું (૨) પારકી મિલકત ઓળવી ન્યાલ થઈ જવુ. -ઉડાવવાં = મિષ્ટાન્ન જમવુ, મોજ ઉડાવવી.]
માલપૂઓ(-ડો) પુ૦ [માલ (દે मल्लय =પૂડો) + પૂઓ (સં अपूप),સર૦ હિં मालपूआ म मालपुवा] ગળ્યો પૂડો, એક મિષ્ટાન્ન
માલમ(-મી) પુ૦ [अ मुअल्लिम, સર૦ म मालीम] વહાણમાંના માલનો હિસાબ રાખનાર (૨) વહાણનો દોરનાર, 'પાઈલટ'
માલમતા સ્ત્રી૦[માલ + મતા,સર૦મ मालमत्ता] સ્થાવર અને જગમ મિલકત
માલમલીદો પું૦ [માલ + મલીદો] ભારે મિષ્ટાન્ન
માલમસાલો પુ૦ મિષ્ટાન્ન (૨) ઉપયોગની [સાધનસામગ્રી
માલમસ્ત વિ૦ [માલ + મસ્ત, સર૦ म] ધન-દોલતના મદમાં છકી ગયેલું કે તેમાં જ સુખ માનનાર
માલમિલકત સ્ત્રી૦ [માલ + મિલકત] જુઓ [માલમતા
માલમી પુ૦ જુઓ માલમ. ૰હોકો પુ૦[સર૦ म. मालमी = હોકાયંત્ર] હોકાયંત્ર
માલવ પુ૦ [સં.] એક રાગ (૨) માળવા દેશ. ૰શ્રી,-વી સ્ત્રી૦ શ્રીરાગની એક રાગણી
માલવણ સ્ત્રી૦ ખાવાની જુવારની એક જાત
માલવું ન૦ [દે. मल्लय ઉપરથી ?]છાશ ભરવાની દોણી
માલશ્રી પુ૦ [સં] એક રાગ
માલા સ્ત્રી૦ [સં] માળા, મણકા વગેરે પરોવી કરેલો હાર(૨)જપમાળા (૩) કોઈ પણ વસ્તુની એને મળતી એકત્રિત સંકલના ઉદા૦ ગ્રંથ-માલા ૰કાર પુ૦ માળી ૰નુમાન ન૦ એક અનુમાનનું સાધ્ય તે બીજા અનુમાનનું સાધન બની એક જ પક્ષ વિષેની અનુમાનપરંપરા (ન્યા) [શેખી
માલાફૂલ સ્ત્રી૦ [માલા + ફૂલ](કા.)આપવડાઈ;
માલાળુ વિ૦['માલ' ઉપરથી] માલ-સત્ત્વવાળુ, માલદાર
માલિક પુ૦ [अ , સં मलिक = રાજા (સં मलि = ભોગવટો, કબજો), સર૦ હિં] માલેક સ્વામી, શેઠ (૨)પરમેશ્વર -કી સ્ત્રી૦ માલકી
માલિકા સ્ત્રી૦ [સં] માળા
માલિની સ્ત્રી૦ [સં] એક છંદ
માલિન્ય ન૦[સં] મલિનતા
માલિય(-યા)ત ન૦ [अ] ઊંચી જાતનો બાગાયત વૃક્ષ [ચાંપવું તે
માલિશ(-સ) સ્ત્રી૦ [फा] ચોળવું, રગડવું,
માલી પુ૦ [સં] જુઓ માળી

માલુકાર પું૦ વણકર; ઢેઢ [એક વેલ
માલુવા સ્ત્રી૦ [प्रा. मालुया; (सं. मालुका)]
માલું વિ૦ માલકું, બાડું
માલૂમ વિ૦ [अ. मअ़लूम, સર૦ हिं.; म] ખબર પડેલું; જાણેલું [–કરવું = જણાવવું. –થવું, પડવું = જણાવું.]
માલેક પું૦ જુઓ માલિક
માલેતુજા(–જ્જા)ર ન૦[अ मलिकु–तुज्जार] વેપારીઓનો વડો, મોટો વેપારી (૨) વિ૦ ખૂબ પૈસાદાર [એક ઓજાર
માલો પું૦ પ્લાસ્ટર લીસું કરવાનું કડિયાનું
માલોપમા સ્ત્રી૦ [सं.] ઉપમાનો એક પ્રકાર, જેમા એક ઉપમેયને અનેક ઉપમાનો સાથે સરખાવાય છે (કા. શા)
માલ્યભારા, –રિણી સ્ત્રી૦ [सं] એક વૃત્ત
માવ (મા') પું૦ [सं. माधव, प्रा माहव] પતિ; વહાલમ. ૦જી, –વો પું૦(સં)માધવ, શ્રીકૃષ્ણ
માવજત (મા') સ્ત્રી૦[अ. मुहाफिजत, સર૦ म. माफ(–व)जत] બરદાસ્ત, સભાળ, સારવાર
માવઠું ન૦[सं. माघ+वृष्टि] કઋતુનો વરસાદ
માવડી સ્ત્રી૦[सं मातृ, प्रा. माई, સર૦म मावली] મા. –ડિયું વિ૦ જુઓ માવડીમુખુ . –ડિયો પું૦ માના જ કહ્યામા રહેનાર છોકરો ૦મુખું વિ૦ માની સોડમા કે માના કહ્યામાં જ રહેનારુ (૨) બીકણ, બાયલું [માબાપ
માવ(–વી)તર ન૦ બ૦ વ૦ [सं. मातृ+पितृ]
માવાદાર વિ૦ ['માવો' ઉપરથી] માવાવાળું
માવાલ વિ૦['મા' પરવી] (કા) જુઓ માવડિયું
માવીતર ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ માવતર; માબાપ (૨)[કા] પિયર ?
માવું અ૦ક્રિ૦ [सं मा, प्रा माअ; સર૦ म मावणें, हिं. माना] સમાવું, બરાબર આવી રહેવું –ગોઠવાઈ જવું
માવો પું૦ [સર૦ हिं. म मावा] દૂધ ઉકાળી કરાતો ઘટ્ટ પદાર્થ (૨) ગર (જેમ કે ફળનો), કે તેના જેવું કોઈ પણ (૩) સત્ત્વ (૪) [सं. माधव, प्रा. माहव] જુઓ 'માવ'માં
માશી(–સી) સ્ત્રી૦ [प्रा. माउसी, माउस्सिआ (सं. मातृ+स्वसृ); સર૦ हिं मासी, मौसी, म. मावशी] માની બહેન. ૦જી સ્ત્રી૦ માસી (માનાર્થક) (૨) માશીસાસુ. ૦સાસુ સ્ત્રી૦ પતિ કે પત્નીની માસી
માશૂક સ્ત્રી૦ પ્રિયા
માષ પું૦[सं.]અડદ –ષાન્ન ન૦ અડદનું ભોજન
માસ પું૦[सं.] મહિનો [નમૂનો (૨) ઘાટ
માસલો પું૦ [સર૦ म. मासला (अ. मसल)]
માસાજી પું૦['માસી' ઉપરથી] માસો કે માસોસસરો (માનાર્થક)
માસિક વિ૦[सं.]માસને લગતુ (૨) ન૦ માસિક પત્ર. (૩) અ૦ દર માસે ઉદા૦ માસિક શું મળે છે? ૦માંદગી સ્ત્રી૦ રજોદર્શનનો સમય; અડકાવ આવવો તે ૦પત્ર ન૦ દર મહિને પ્રગટ થતુ પત્ર–સામયિક
માસિયો પું૦ ['માસ' ઉપરથી] મરણ પામેલાનું એક વરસ સુધી દર માસે કરવામા આવતું શ્રાદ્ધ (૨) એક પ્રેતભોજન
માસી, ૦જી, ૦સાસુ સ્ત્રી૦ જુઓ 'માશી'માં
માસીસો પું૦ જુઓ માસિયો
માસો પું૦ ['માસી' ઉપરથી] માસીનો પતિ (૨) [સર૦ हिं. मासा] તોલાનો બારમો ભાગ. ૦સસરો, ૦જી પું૦ વર કે વહુનો માસો
માસ્તર પું૦ [इं मास्टर; સર૦ म] મહેતાજી, શિક્ષક (૨) અમલદાર (પોસ્ટ, રેલવે, મિલ ઇ૦ મા)
માહ પું૦[प्रा. (सं माघ), સર૦ हिं] માઘ માસ (૨) [फा; સર૦ हिं., म.] માસ. ૦વારી વિ૦ [સર૦ हिं.; म] મહિનાનું; મહિનાવાર
માહાત્મિક વિ૦ [सं.] મહાત્માનું, મહાત્મા સબધી, –જેવું
માહાત્મ્ય ન૦ [सं] મહિમા, મહત્ત્વ
માહિત વિ૦ [अ. माहिय्यत] વાકેફ ૦ગાર વિ૦ વાકેફગાર, જાણીતુ; પરિચયવાળુ. ૦ગારી સ્ત્રી૦ વાકેફગારી –તી સ્ત્રી૦ વાકેફગારી; જાણ (૨) ખબર; હકીકત
માહી સ્ત્રી૦[फा.] માછલી ૦ગીર પું૦ માછી. ૦મરાતબ વિ૦ બાદશાહી વખતમા અમીરોની એક પદવી
માહે અ૦ ['માહ' [फा] ઉપરથી; સર૦ म]

અમુક 'મહિનો' એ અર્થમાં ઉદા૦માહે ફાગણ.

માહેર વિ૰ [ફ્રા माहिर] માહિતગાર

માહેશ્વર વિ૦[સં] મહેશ્વરનું, -ને લગતું (૨) મહેશ્વરનું પૂજક -રી સ્ત્રી૦ (સ) પાર્વતી

માહ્યરુ ન૦ [સં मातृगृह, प्रा माइहर; સર૦ म. माहेर] લગ્નવિધિ કરવાનો મંડપ

માહ્યામાટલું ન૦ [માહ્યરુ + માટલું ?] કન્યાને વળાવતાં રીત પ્રમાણે અપાતું ખાવાનું માટલું [-પૂરવું]

માળ પુ૦ [દે माल; સર૦ म] મેડો; મજલો (૨) [સં माल] નિર્જન વેરાન બીડનો પ્રદેશ (૩) (સ) ઉત્તર ગુજરાતનો એક પ્રદેશ (૪) સ્ત્રી૦ [સં माल] માળા (૫) રેંટિયાના ચક્કર અને ત્રાક ઉપર ફરતી દોરી. [-ભાગવો = વેરાન બીડ જેવા પ્રદેશને ખેડી, ખેતીના ઉપયોગમાં લાવવો]

માળખું ન૦ જુઓ માલખું

માળણ સ્ત્રી૦ જુઓ માલણ (૨) ['માળવું' ઉપરથી] છાજ, સેંડણ

માળવા પુ૦ [સં माल्व] (સ) મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં આવેલો એક પ્રદેશ -વી વિ૦ માળવાનું (૨) સ્ત્રી૦ માળવાની પ્રાકૃત બોલી

માળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ માળ] છાજવું, સેંડવું (છાપરું)

માળા સ્ત્રી૦જુઓ માલા [-જપવી = હરિભજન કરવું (૨) [-ના નામની] વાટ જોવી, વાર વાર યાદ કરવું, રટણ કરવું, (૩) ખાખી બાવા થવું, કામધંધા કે પૈસાટકા વગરના થવું -ઝાલવી = વિરક્ત થવું, સાધુ થવું (૨) દેવાળું કાઢવું -ના મૂળમાં જવા = એક લેવા જતાં હોય તેય ગુમાવવું -નો મણકો = પ્રિય પુત્ર -નો મેર = ટોળી કે મંડળીનો આગેવાન -ફેરવવી = જુઓ માળા જપવી. -લેવી = જુઓ માળા ઝાલવી]

માળિયું ન૦ ['માળ' ઉપરથી] મેડો (૨) સરસામાન નાખવા છાપરા નજીક કરેલો નાનો માળ

માળિયું ન૦ ['માળ' ઉપરથી] વાડો કે ભીંતો વિનાનું છાપરું

માળી પું૦[સં मालिन्, प्रा मालि, સર૦ हिं माली; म] ફૂલઝાડ ઉછેરનાર (૨) ફૂલ વેચનાર

માણુ વિ૦ ['મારુ વહાલું' ?] (કા) વહાલમાં કે નિરર્થક, નામ સાથે વપરાય છે

માળો પુ૦ [જુઓ માળ, સર૦ म माळा] પંખીનું ઘર (૨) ઘણાં કુટુંબો રહી શકે એવું ઘણા માળવાળું મકાન (૩) ખેતરનો માંચડો

માં (૦) [સં स्मिन्, प्रा, म्मि, સર૦ हिं. में] સાતમી વિભક્તિનો પ્રત્યય

માંકડ(-ણ) (૦) પુ૦ [સં मत्कुण, प्रा मकुण] માકણ; માકડ ૦મારી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

માંકડમુખુ (૦) વિ૦ [માકડુ + મુખ] માંકડાના જેવા લાલ મોંનું [મૂછોવાળું

માંકડમૂછું (૦) વિ૦ [માંકડુ + મૂછ] ભૂરી

માંકડિ(-ણિ)યું (૦) ન૦ જુઓ માકડિયું

માંકડી (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा मक्कडी (સં मर्कटी)] માંકડાની માદા (૨) ઘંટીના ઉપલા પડમાં બેસાડેલો લાકડાનો કકડો (૩) રવૈયાનો તે ભાગ, જે વડે ગોળી ઉપર તે ચપસીને બંધાય છે (૪) ઢોર બાંધવાના દોરડાના ગાળામાંની મોઈ (૫) હળ ઉપર ચોડેલું મોઈના આકારનું લાકડું, જેના પર ખેડૂત ખેડતી વખતે ભાર મૂકે છે (૬) ભૂરી ભેંસ (૭) માંકડીકૂકડી (૮) ચામડીનો એક રોગ (૯) ઘોડીની એક જાત ૦કૂકડી સ્ત્રી૦ એક જીવડું, જેનું મૂતર અડયેથી ફોલ્લા થાય છે -ડુ ન૦ [प्रा मक्कड (સં मर्कट)] લાલ મોંનું વાંદરું -ડો પુ૦ લાલ મોંનો વાદરો

માંકણ,૦મારી જુઓ 'માંકડ'માં -ણિયું ન૦ જુઓ માકડિયું

માંખ (૦ખ,) સ્ત્રી૦ જુઓ માખી

માગ (૦) વિ૦આઠ (વેપારી સંકેત) [સર૦ म माजी] (૨) (ગ,) સ્ત્રી૦ [हिं, જુઓ માગવું] માગ, માગણી (૩) [प्रा मग्ग (સં मार्ग) ?] સેંથો (૪) ચોટલાની લમણા તરફની લટો; લમણા આગળ પાડેલાં પટિયા [-લખાવવા = (વડનગરા નાગરોમાં રૂડે અવસરે કાંસાની થાળીમાં) દેડ તથા તેના બે છોકરાંનું ચિત્ર પાડવું]

માંગ પુ૦ [સર૦ म, प्रा मायग (સં मातंग) ચાંડાળ, ડોમ] મધ્ય પ્રાંતની એક હરિજન જાતનો માણસ.

માંગપડી (૦) વિ૦ '૧૮' (વેપારી સંકેત)

માંગલિ(-ળિ)ક વિ૦ [સં] શુભ. **માંગલ્ય** ન૦ [સં] શુભ, કલ્યાણ
માંગવું (૦) સ૦ક્રિ૦ જુઓ માગવું
માંચડો (૦) પું૦[સં मञ्च, સર૦હિં., મ. माच] માચો, ઊંચી બેઠક; તખ્ત; પાટ (૨) ગાડાની ધરી ઉપરનો પાટલો (૩) સોકટાની બાજીમાંનું ફૂલ. -ડી સ્ત્રી૦ નાનો માચડો
માંચી (૦)સ્ત્રી૦[સં मञ्च, સર૦ મ , હિં माची] ખાટલી (૨)નાનો માચો, આસન જેવી બેઠક. -ચો પું૦ જુઓ માચડો (૨) ખાટલો (વાણ કે કાથીનો) [-મૂકવો=સાજું-તદુરસ્ત થવું]
માંજર (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ મંજરી]તુલસી, ડમરા ઇ૦ની બિયાંવાળી ડાખળી (૨) જોડાની સખતળી (૩) ચંપલની સીવણીમા પગ તળે રહેતુ પાતળુ પડ (૪) મરઘાના માથા ઉપરની કલગી [ભૂરી કીકીવાળું
માંજરું (૦) વિ૦ [પ્રા मंजर (સં मार्जार)પરથી]
માંજવું (૦) સ૦ક્રિ૦[સં मृज्, मञ्ज्, સર૦ મ. माजणें, હિં मांजना]ઘસીને સાફ કરવું(વાસણ)
માંજાર પું૦ [સં. मार्जार, સર૦ મ मांजर] બિલાડો. -રી સ્ત્રી૦ બિલાડી. -રીનો ટોપ પું૦ બિલાડીનો ટોપ, એક વનસ્પતિ
માંજી (૦) પું૦ [સર૦ હિં. मांझी (સં मध्य, પ્રા. मज्झ,)] કાશ્મીરનો હોડીવાળો
માંજો (૦) પું૦[જુઓ માંજવું, સર૦ હિં मांझा, મ मांजा] કાચ પાયેલો દોર (પતંગનો)
માંઝલ (૦ ?) ન૦ એક ઘાસ
માંટી (૦) પું૦ [જુઓ માટી] ધણી (૨) મરદ
માંડ (૦) અ૦ [પ્રા मणय (સં. मनाक्), સર૦ માણ્ડમાણ] માંડ માડ (૨) પું૦ [?] એક રાગ (૩) ['માંડવું' ઉપરથી, સર૦ મ ; હિં.] શોભા માટે ગોઠવેલી ઉતરડો
માંડણ (૦) ન૦ જુઓ માડણ
માંડણી (૦) સ્ત્રી૦ ['માડવું' ઉપરથી] માળની ઊંચાઈ, ઊભણી(૨)મંડાણ કરવું તે; ગોઠવણી
માંડછાંડ (૦,૦)સ્ત્રી૦[માડવું+છાડવું](કા)ઘરના રાચરચીલાની શોભે તેવી ગોઠવણી (૨)[સર૦ મ माडपूस] નાંમુઠામુ નક્કી કરી લખી લેવું તે
માંડ માંડ (૦) અ૦ [જુઓ માડ] માણ માણ; જેમ તેમ કરીને, મહા મુશ્કેલીએ
માંડલિ(-ળિ)ક વિ૦[સં] મંડળનું (૨) મંડળમાંનું, ખંડિયું (૩) પું૦ ખંડિયો રાજા, સામંત
માંડલિયું ન૦ ગુસ્સાવાળી નજર
માંડવ (૦) પું૦[પ્રા मंडव (સં मंडप),સર૦હિં , મ] વરપક્ષને પહેરામણી આપવાનો છેલ્લો વિધિ (૨) સ્ત્રી૦ નવરાત્રીની માડવી
માંડવાળ (૦) સ્ત્રી૦ [માડવું+વાળવું] માડી વાળવું તે, તોડ, સમાધાન [માણસ
માંડવિયો (૦)પું૦['માડવો' પરથી]કન્યાપક્ષનો
માંડવી સ્ત્રી૦[પ્રા. मंडव (સં मंडप), સર૦ મ] ઘર આગળની ઊંચી બેઠક (૨) રવેશી (૩) નવરાત્રીમા દીવા મૂકવા માટે બનાવેલી મંડપ જેવી રચના (૪) જકાત લેવાની જગ્યા (૫) ચકલું; બજાર (૬) [?] ભોયશિંગ
માંડવું (૦) સ૦ક્રિ૦ શરૂ કરવું (૨) લખવુ; નોધવુ (૩) [સં. मंड्, સર૦ હિં. मांडना; મ. माडणें] ગોઠવવુ-મૂકવું (૪) યોજવુ; સ્થાપવુ. (૫) બીજી ક્રિયાની સહાયથી તે ક્રિયા કરવાનું શરૂ કરવુ, તેમા લાગવું, વળગવું એવો ભાવ બતાવે છે ઉદા૦ લખવા માડો. [**માંડી વાળવું**=પતાવટ કરવી (૨) ખાતામાં ચાલતુ લેણુ લખી વાળવુ-પતવી દેવુ, જતુ કરવું (૩) બંધ રાખવું, મોકૂફ રાખવું.]
માંડવો (૦) પું૦ [સં मंडप, સર૦ હિં मांडव, મ माडव] મંડપ, ચંદરવો બાંધી બનાવેલી બેઠક કે સ્થાન (૨) [લા.] છોડી, કન્યા. [-**આવવો**=છોડી જન્મવી -**ઊભો થવો**=છોડી પરણાવવા જોગ થવી. -**ચૂકવવો**=વરપક્ષ વિદાય થતા પહેલાં કન્યાપક્ષના માડવે આવે ત્યારે રીતનાં નાણાંની લેણ-દેણ ચૂકવવી. -**બાંધવો**=મંડપ રચવો (૨) [લા.] ફજેત કરવું **માંડવે બેસવું**=વરપક્ષનું માડવો ચૂકવવા કન્યાપક્ષને માડવે આવવું] -**વાખર્ચ(-રચ)** પું૦ લગ્નની એક બાબત,કન્યાપક્ષનું માડવો બાધવાને અંગેનું ખર્ચ. -**વામહુરત**, -**વામુરત** ન૦ કન્યાને ત્યાં લગ્નમંડપ બાધતા શરૂમા કરાતો વિધિ કે તેનું મુહૂર્ત

માડળિક વિ૰ (૨) પુ૰ જુઓ માંડલિક
માંડા (૦) પુ૰બ૰વ૰ [सं मण्डक, સર૰ हिं मांड] કણકીકારમાની એક વાની
માન્ત્રિક (૦) પુ૰ [सं] મંત્રવિદ્યા જાણનાર
માદગી સ્ત્રી૰ [फा.] બીમારી
માંદલુ (૦) વિ૰ ['માદુ' ઉપરથી] માદુ ને માદુ રહેતું, (તેથી) નિર્બળ, અશક્ત, ઢીલું પોચુ
માદુ' વિ૰ (૦) [फा] બીમાર, રોગી ૰સાજુ' વિ૰ (૨) ન૰ નરમ ગરમ તબિયતવાળુ (માણસ) [માદેસાજે જવુ=કોઈ માંદુ-સાજુ હોય તેને જોવા માટે જવુ]
માદ્ય ન૰ [सं] મદતા (૨) બીમારી
માંધાતા પુ૰[सं](સ)એક મહાપ્રતાપી સૂર્ય-વશી રાજા (૨) [લા] મોટો પ્રતાપી માણસ
માસ ન૰[सं] શરીરની સાત ધાતુમાંની એક. ૰જ ન૰ મેદ; ચરબી ૰પેશી સ્ત્રી૰ માસનો લોચો, 'ટિસ્યૂ' ૰માટી (૦) ન૰બ૰વ૰ માસ (-ખાવાં) ૰લ વિ૰ માસવાળુ, જાડુ, ભરાવદાર -સાહાર પુ૰ [+ आहार] માંસનો ખોરાક -સાહારી વિ૰ માસ ખાનારુ
માહી(-હે,-હ્ય) અ૰[સર૰ સાતમી વિભક્તિના પ્રત્યય॰ सं स्मिन्, प्रा म्मि, अप०, पाळी म्हि, સર૰ हि माह माहिं, मार्ही, म माहे] અદર [-નું માંહે ને બહારનું બહાર = બને બાજુ ઢોલકી વગાડનાર, બંને પક્ષનું સાચવનાર]-હેલુ વિ૰ અદરનું -હો(-હ્ય) માહે(-હ્ય) અ૰ અદર અદર -હ્યલી કોર, -હ્યલી પા અ૰ અદરની બાજુ
મિકાડો પુ૰ (સ.) જાપાનનો રાજેનશાહ
મિકેનિક પુ૰[इ] યત્રવિદ્યાનો કારીગર ૰લ વિ૰ યત્રવિદ્યાને લગતુ (૨) યાત્રિક રીતે કરાતુ
મિચકારવુ સ૰ક્રિ૰ [જુઓ મીચવુ, સર૰ हिं मिचकाना, म मिचकावणें] મિચકારો કરવો, મીંચવુ. મિચકારો પુ૰ ['મિચકારવુ' ઉપરથી] મીંચવુ -મીંચાવુ તે.
મિચામણાં ન૰બ૰વ૰ ['મીંચવુ' ઉપરથી] મીચામણા,આખો વારેવારે ઉઘાડવી અને બધ કરવી તે (૨) તેના વડે ઇશારો કરવો તે.
મિચાવવુ સ૰ક્રિ૰, મિચાવું અ૰ક્રિ૰ 'મીચવુ'નુ પ્રેરક ને કર્મણિ
મિચ્છા મિ દુક્કડમ શ૰ પ્ર૰ [स मिथ्या मे दुष्कृतम्] 'મારુ દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ' (દુષ્કૃતને મિથ્યા કરવા જૈનોમાં વપરાય છે)
મિજબા(-મા)ન પુ૰[फा मेज़बान] મહેમાન ગીરી કરનાર -ની સ્ત્રી૰ ઉજાણી(૨)મહેમાની [-કરવી, ઉડાવવી=ઉજાણી કરવી,માણવી.]
મિજરાફ ન૰[अ मिज्राव, સર૰ हिं. मिजराव, म] તતુવાદ્ય વગાડવાની નખી
મિજલસ સ્ત્રી૰ [अ मज्लिस] ગમ્મતનો મેળાવડો (૨) મજલિસ, સભા -સિયો પુ૰ મિજલસમાં ભાગ લેનાર -સી પુ૰ મિજલસિયો (૨) વિ૰ મિજલસનું
મિજમરું ન૰[સર૰म मिजागरें-री, विजागरी -रें (सं बीजार्गला ?)] જેને આધારે બારણુ વસાય છે તથા ઊઘડે છે તે, બરડવુ
મિજાજ પુ૰ [अ] ગુસ્સો (૨) અભિમાન(૩) તબિયત, પ્રકૃતિ. [-કરવો=તપી જવું; ગુસ્સે થવુ(૨)મગરૂરી કરવી. -ખસવો,ખોવો,જવો =ક્રોધે ભરાવું.-ઠેકાણે ન હોવો=ગુસ્સામાં હોવુ -નું ઝાડકણુ=ઘણુ મગરૂર ને તામસી માણસ. -ફાટવો=મિજાજ કાબૂમા ન રહેવો, ગુસ્સો ઊછળી આવવો] -જી વિ૰ મિજાજવાળુ [પ્રેરક ને ભાવે
મિટાવવુ સ૰ક્રિ૰, મિટાવુ અ૰ક્રિ૰ 'મીટવુ'નું
મિટ્ટી સ્ત્રી૰ [हिं (सं मृत्तिका, प्रा मित्तिआ)] માટી [-દાણાદાણ થવી=હાલહવાલ થઈ જવુ -પલીત કરવી=કમોતે મારીશ! અવગતિ પમાડીશ! એ અર્થમાં ધમકી બતાવવા વપરાય છે -માં મળી જવુ= મરણ પામવુ]
મિણાવુ અ૰ક્રિ૰ ['મીણો' ઉપરથી] મીણો ચડવો(૨)પાનો ખેંચી લેવો,(ઢોર) દૂધ ન મૂકવુ
મિત વિ૰ [सं] પરિમિત, પ્રમાણસર ૰વાદી, ૰ભાષી વિ૰ પ્રમાણસર બોલનારુ ૰વ્યય પુ૰ યોગ્ય ખર્ચ, કરકસર -તાક્ષર વિ૰ [+अक्षर] સક્ષિપ્ત, ટૂંકુ (૨) પદ્યમા લખેલુ -તાક્ષરતા સ્ત્રી૰ -તાક્ષરી વિ૰ મિતાક્ષર

(૨) સ્ત્રી૦ પ્રસ્તાવનારૂપે બે બોલ -તાહાર પું૦ [+આહાર] પ્રમાણસર-પોષણ માટે જોઈએ તેટલો ખોરાક. -તાહારી વિ૦ મિતાહાર કરનાર
મિતિ સ્ત્રી૦ [સં.] તિથિ; તારીખ (૨) માપ
મિત્ર પું૦ [સં] પું૦ ભાઈબંધ (૨) સૂર્ય. ૦કાર્ય, ૦કૃત્ય ન૦ મિત્ર તરીકે કરેલું કામ. ૦જન ન૦ મિત્ર. ૦જા, ૦તનયા સ્ત્રી૦ (સં) યમુના નદી. ૦તા સ્ત્રી૦ દોસ્તી, ભાઈબંધી. ૦દ્રોહ પું૦ મિત્રનો દ્રોહ. ૦દ્રોહી વિ૦ મિત્રદ્રોહ કરનાર ૦ભાવ પું૦ મિત્રાચારી. ૦મંડળ ન૦ મિત્રોનું મંડળ. ૦રાજ્ય ન૦ મિત્રનું કે મિત્રાચારી રાખનાર રાજ્ય. ૦વિંદા સ્ત્રી૦ (સં.) કૃષ્ણની આઠ પટરાણીઓમાંની એક. -ત્રાઈ સ્ત્રી૦ મિત્રતા -ત્રાચાર પું૦ મિત્રાચારી.-ત્રાચારી સ્ત્રી૦ ભાઈબંધી,દોસ્તી
મિથ.શિષ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] ગુપ્ત શિષ્યા-પત્ની
મિથુન ન૦ [સં.] જોડું; જોડ (૨) મૈથુન (૩) સ્ત્રી૦ ત્રીજી રાશિ -ની વિ૦ જુઓ મૈથુની
મિથ્યા વિ૦(૨)અ૦[સં]અસત્ય; અવાસ્તવિક (૩) ફોગટ. [-દુક્કડં(-ડુ)=દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ, એમ દુષ્કૃત્યની માફી-પશ્ચાત્તાપ સૂચવતું વાક્ય (જૈન).] ૦ત્વ ન૦ મિથ્યાપણું. ૦ચાર પું૦ [+આચાર] મિથ્યા આચાર(૨) દંભ ૦ચારી વિ૦ મિથ્યા આચરણવાળું (૨) દંભી ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ ખોટી સમજ ૦પવાદ પું૦ [+ અપવાદ] ખોટું તહોમત ૦પવાદી વિ૦ખોટું તહોમત મૂકનાર ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ભ્રાંતિ. ૦ભાષી વિ૦ જૂઠું બોલનારું. ૦ભિમાન ન૦ [+ અભિમાન] ખોટું અભિમાન ૦ભિમાની વિ૦ મિથ્યાભિમાન કરનારું ૦રોપ પું૦ [+ આરોપ] ખોટો આરોપ ૦વાદ પું૦ જૂઠાણું ૦વાદી વિ૦ જૂઠું બોલનારું
મિનહૂન વિ૦ [अ. मिन्हु; સર૦ म मिनहु] ચાલુ ('માહે મિનહૂન' એટલે ચાલુ માસ, એમ ખતમાં વપરાય છે)
મિનાકસો પું૦[अ. मुनाकशह] ખાર, દ્વેષ કીનો
મિનાર(-રો) પું૦[अ मनार; સર૦ म मनोरा, हिं मिनारा, मीनार] થાંભલાના આકારનું એક જાતનું બાંધકામ
મિનિટ સ્ત્રી૦ [ઈં] કલાકનો સાઠમો ભાગ
મિનિસ્ટર પું૦ [ઈં.] વજીર, પ્રધાન
મિનોઈ વિ૦ [જુઓ મીનોઈ]પરલોક સંબંધી
મિન્નતબારી સ્ત્રી૦ [फा मिन्नतोजारी; સર૦ म. मिनतवारी,हिं. मिन्नत] આજીજી,કાલાવાલા
મિયાઉં ન૦[રવ૦] બિલાડીનો અવાજ, મ્યાઉં. [તને પણ મિયાઉં = જેણે પ્રપંચ શીખવ્યો હોય તેની ઉપર જ તેનો પ્રયોગ કરાતો બતાવવાના અર્થમાં વપરાય છે]
મિયાણો પું૦[फा. मियानह, સર૦म मिआना] એ નામની એક જાતનો માણસ
મિયાન ન૦ [फा. नियाम, સર૦ हिं ; म . न] તલવાર વગેરેનું ઘર
મિયાં પું૦ [हिं] મુસલમાન ગૃહસ્થ (૨) તેનું સંબોધન [-ની મીનડી = બીકણ માણસ. -મહાદેવનો જોગ = બે વિરોધી બાબતોનો સંબંધ (કદી ન ઘટે, એ અર્થમાં)]
મિરજાન ન૦ [अ. मर्जान, સર૦ हिं मिरजान =प्रवास] માળાનો એક ભાગ
મિરાત સ્ત્રી૦ [જુઓ અમીરાત; अ मिरास =વારસો] પૂંજી, દોલત
મિલ સ્ત્રી૦ [ઈં.] યંત્રથી ચાલતું કારખાનું (બહુધા મોટું ને વસ્ત્રનું) ૦એજંટ પું૦ મિલના શેરહોલ્ડરો (ભાગીદારો) તરફથી મિલનો સમગ્ર વહીવટ સંભાળવા નિમાતો વડો ભાગીદાર ૦કામદાર,૦મજૂર પું૦ મિલમાં કામ કરતો મજૂર ૦માલિ(-લે)ક પું૦ મિલનો વહીવટદાર એજંટ (જેને સામાન્ય રીતે માલિક કહેવામાં આવે છે) ૦માલિ(-લે)ક મંડળ ન૦ મિલએજંટોનું મહાજન-મંડળ
મિલકત સ્ત્રી૦ [अ.] ધનમાલ વગેરે, પૂંજી
મિલન ન૦ [સં.] મુલાકાત; મિલાપ, મળવું તે. ૦સાર વિ૦ મળતાવડું. ૦સારી સ્ત્રી૦ મળતાવડાપણું
મિલમાલિ(-લે)ક પું૦, ૦મંડળ ન૦ જુઓ 'મિલ'માં [મિલ
મિલાપ પું૦[સર૦ हिं , म (सं मिल्)]મેલાપ;
મિલાવટ સ્ત્રી૦ [हिं. (सं मिल्)] મેળવણી;

મિશ્રણ. -ણું સ૦ક્રિ૦ મેળવવું, ભેગું-મિશ્ર કરવું
મિલિત વિ૦[સં] મળેલું, એકઠું થયેલું
મિલિંદ પું૦[સં]ભમરો -હાયમાન વિ૦[સં] આસક્ત, લીન, મગ્ન [માંની પ્રત્યેક
મિલ્લુ ન૦[જુઓ મીડલી] બે પાસિયા વેણી-
મિશ્ર વિ૦ [સં] ભેળસેળવાળું, મિશ્રિત, એકઠું (૨) પું૦માન આપવા યોગ્ય પુરુષના નામને અંતે લાગે છે ઉદા૦ મદનમિશ્ર. ૦જાતિ સ્ત્રી૦ સાત કે સત્તરમાંશ માત્રાના ખડવાળા તાલની જાતિ ૦ણ ન૦ મેળવણી, ઉમેરો (૨) મેળવણીથી થયેલી વસ્તુ (૩) 'એલિગેશન' (ગ) ૦ધાતુ સ્ત્રી૦ મિશ્રણવાળી ધાતુ (૨) બે ધાતુઓના મિશ્રણથી બનેલી ધાતુ ૦પદી પું૦ 'કૉમ્પાઉંડ એક્સપ્રેશન' (ગ) ૦રાશિ પું૦ 'કૉમ્પાઉંડ ક્વૉન્ટિટી' (ગ.) ૦વાક્ય ન૦ (વ્યા.) એક મુખ્ય ને બીજાં એક કે અનેક ગૌણ વાક્યોવાળું મોટું વાક્ય -શ્રિત વિ૦ મિશ્ર [બહાનું કાઢીને.]
મિષ ન૦ [સં] બહાનું, મશ [(-ને) મિષે=-નું
મિષ્ટ વિ૦ [સં] મીઠું; મધુર. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦. -ષ્ટાન્ન ન૦[+ अन्न]ગળી ને પૌષ્ટિક વાની
મિશન ન૦ [ઇં] પ્રચારનું, જીવનધ્યેય જેવી મહત્તાવાળું લક્ષ્ય (૨) ખ્રિસ્તી ધર્મપ્રચારકનું તેવું કામ કે તેનું ધામ ૦રી વિ૦ મિશનને લગતું (૨) પું૦ મિશનનો કે મિશનવાળો માણસ
મિસર ન૦ [अ मिस्र, સર૦ हिं, म] (સ) આફ્રિકાનો એક પ્રસિદ્ધ દેશ, ઇજિપ્ત -રી વિ૦ મિસરનું
મિસરી સ્ત્રી૦[સર૦हिं ,म (अ मिस्र ઉપરથી)] સાકર (૨) વિ૦ જુઓ 'મિસર'માં
મિસરો પું૦ [अ] કવિતાની તૂક
મિસલ સ્ત્રી૦ [अ मसल, સર૦म] રીત, તરેહ ૦સર અ૦ રીતસર
મિસાલ સ્ત્રી૦ [अ] ઉદાહરણ; દૃષ્ટાંત (-આપવી) (૨) અ૦ પેઠે, -ની જેમ
મિસી(-સ્સી) સ્ત્રી૦ [सं मसि(-सी), સર૦ म ,हिं]દાંત કાળા રંગવાની ભૂકી.[-લગાડવી =ઉંમરલાયક છોકરીને પહેલી વારથી વેશ્યાના ધંધામાં વાળવી]
મિસ્કાલ પું૦[अ]હીરામોતીનો એક તોલ-વજન
મિસ્કીન વિ૦ [अ, સર૦ हिं, म मिसकीन] મુફલિસ, ગરીબ
મિસ્ટર પું૦ [ઇં] પુરુષના નામ આગળ અંગ્રેજી ભાષામાં વપરાતો 'શ્રી' એવો સન્માનસૂચક શબ્દ (૨) 'ભાઈ' અર્થનું સંબોધન
મિસ્તર ન૦ છોની સપાટી સરખી કરવાનું ઓજાર (૨) પું૦ જુઓ મિસ્ટર
મિસ્ત્રી પું૦ [સર૦म, हिं मिस्तरी(इं मास्टर; पो मेस्त्र)] હોશિયાર કારીગર (ખાસ કરીને સુતાર, કડિયો) (૨) એક અટક
મિહમેજ સ્ત્રી૦ [म. मह्मेज] ઘોડેસવારના બૂટની એડીએ લગાડાતું ઘોડાને ગોદાવવાનું એક સાધન; 'સ્પર'
મિહિર પું૦ [સં] સૂર્ય
મિહિરામણ પું૦ [જુઓ મહેરામણ]+ સમુદ્ર
મિહીણ ન૦+ જુઓ મહેણું
મીચવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ મીંચવું]બીડવું; બંધ કરવું
મીજ સ્ત્રી૦ [प्रा मिंज (सं मज्जा)] મીંજ, બિયાંનો ગર
મીજાન ન૦[अ; સર૦म मिजान; हिं]અંદાજ; માપ. ૦સર અ૦ માપસર, મીજાનમાં
મીટ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं मीटना, म मीट] નજર, અનિમેષ દૃષ્ટિ [-મારવી=આંખ બંધ કરવી -મારીને સૂઈ જવું=શાંતિથી સૂઈ જવું. -માંડવી=અનિમેષ દૃષ્ટિથી જોવું(૨) [લા.] (-ની પાસે) તીવ્રપણે ઇચ્છવું, આશા રાખવી -મેળાપો=આંખે આંખ મળવી; દૃષ્ટિમિલન.] -ટામીટ સ્ત્રી૦ સામસામી મંડાયેલી નજર
મીટર ન૦ [ઇં] (વીજળી, ગરમી, પાણીનો વાપર વગેરે) માપવા માટેનું યંત્ર (૨) પું૦. લંબાઈનું એક માપ (ફ્રેન્ચ)
મીટવું અ૦ક્રિ૦ [दे मिट, સર૦ हिं मिटना, म मिटणें] ભૂંસાઈ જવું, નાબૂદ થવું(૨)મટવું
મીઠું વિ૦[प्रा मिट्ठ (सं मिष्ट), સર૦ हिं मीठा, म मिठा] મધુર (૨) ગળ્યું (૩) ન૦ [સર૦ म मीठ] લવણ, નિમક [મીઠા ઝાડનાં મૂળ કાપવાં=ભલાઈ બતાવ્યા કરનાર-હિત

કરનારને જ નુકસાન થાય તેટલો બધો તેનો લાભ લેવો. **મીઠા વિનાનું**=દમ વિનાનું; બીકણ. **મીઠી જમીન**=ઊખર નહીં એવી ખેતીને લાયક જમીન. **મીઠી જીભ**=ખુશામતિયા-સારું લગાડે તેવી વાણી (૨) તેવું માણસ. **મીઠું મરચું ભભરાવવું**=વધારીને વાત કહેવી. **મીઠું લાગવું**=ચચરવું, રીસ ચડવી (આંખમાં) **મીઠું પડવું**=અદેખાઈ આવવી] -ઠડાં ન૦બ૦વ૦ વહાલનાં આલિંગન(૨)દુખણાં, ઓવારણાં. [-**કરવાં**=મીઠડાં લેવાં -**ઢાળવાં**=બહારથી હેત બતાવવું પણ અંદરથી ઇર્ષ્યા કરવી -**લેવાં**=ઓવારણાં લેવાં] -ઠડું વિ૦ (૫) મીઠું(૨) મીઠું મીઠું બોલનાર(૩)ન૦ જુઓ મીઠડાં -ઠાઈ સ્ત્રી૦ સુખડિયાને ત્યાં વેચાતી કે એવી કોઈ પણ ગળી વાની (૨) મીઠાશ, મધુરતા. -ઠાઈવાળો પુ૦ મીઠાઈ વેચનાર, સુખડિયો -ઠાચરું વિ૦ ગળી વસ્તુઓ ખાનાર -ઠાણું ન૦ જુઓ ગળપણ -ઠાબોલું વિ૦ મીઠું બોલનાર -ઠાશ સ્ત્રી૦ મીઠાપણું. -ઠી સ્ત્રી૦ બચ્ચી (૨) સ્નેહાલિંગન [-**મારવી**=હૈયા સરસું ચાંપવું (૨) હોઠે ચુંબન લેવું (ગ્રામ્ય). -**લેવી**=બચી કરવી] ૦દરાખ વિ૦ દ્રાક્ષ જેવું મીઠું. ૦કૂતરું ન૦ હડકાયેલું નહી તેવું સારું કૂતરું ૦લીંબુ ન૦ મોસંબી જેવું એક ફળ -ઠો ભાત પુ૦ એક જાતનો બિરંજ.-ઠો લીમડો,-ઠો લીંબડો પુ૦ એક વનસ્પતિ, જેનાં પાન કઢીમાં નાખે છે

મીંઢયો પું૦ [જુઓ મઢયો, સર૦ म निरधा] હૃષ્ટપુષ્ટ માણસ (૨) કાસદ, એપિયો (૩) મુખી અગ્રેસર [ગૂંથેલી લટ(-લેવી)

મીંઢલી સ્ત્રી૦ [જુઓ મીંડલી] સ્ત્રીના કેશની

મીંઢિયો વિ૦ પુ૦ ['મીંઢું' ઉપરથી ?] વળેલ શિંગડાવાળો (બળદ, બકરો)

મીંડું ન૦ [सं बिंदु ઉપરથી ?] શૂન્ય, બિંદુ; ટપકું [-**ફેરવવું, મૂકવું, વાળવું**=રદ કરવું. છોડી દેવું -**વળવું**=રદ થવું(૨)ખલાસ થવું(૩) નિર્વંશ જવું. **એકડા વગરનાં મીંડાં**=(મુખ્યને અભાવે) કશી કિંમત વગરની કે તાકાત વગરની વસ્તુઓ કે માણસો. **મીંડું મૂકવું**=કાઢી નાખવું,રદ કરવું(માણસમાંથી).]

મીંઢળ ન૦ [सं मदनफल; हिं. मैनफल, मैढल] મીંઢળ, એક ફળ (લગ્ન જેવી ક્રિયાઓ વખતે કાંડે બાંધે છે) [-**બાંધવાં, છોડવાં. (હાથે) મીંઢળ બાંધ્યાં હોવાં**=કામ ન કરી શકાવું (ઠપકામાં)] [સોનામુખી

મીંઢી, ૦આવળ સ્ત્રી૦ [સર૦ म मेंधीमवळी]

મીણ ન૦ [प्रा मयण(सं मदन); हिं मैन, म. मेण (फा. मोम?)] મધપૂડો જેનો બનેલો હોય છે તે ચીકણો પદાર્થ (૨) અ૦ [?] જુઓ મીના (-કહેવી, -કહેવરાવવી) [-**કાઢવું**=મારી મારીને નરમ કરી નાખવું (૨) મહેનત કરાવી અઠ્ઠાણો કાઢવો. -**નું કરી નાખવું**=નરમઘેંશ અથવા ગરીબ સ્વભાવનું બનાવી દેવું (માણસને) -**મીણ થઈ જવું**=મીણ જેવું નરમ થઈ જવું.] ૦કપ્પડ, ૦કાપડ ન૦ પાણી ન શોષે તે સારુ મીણ કે એવો પદાર્થ ચડાવીને બનાવેલું એક જાતનું કાપડ, મીણિયું. ૦બત્તી સ્ત્રી૦ જેમાં વાટ ઘાલેલી હોય એવી મીણ જેવા પદાર્થની બનાવટ

મીણાકારી વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ + જુઓ મીનાકારી

મીણિયું વિ૦ ['મીણ' ઉપરથી] મીણવાળું (૨) જુઓ 'મીણું'માં (૩) ન૦ મીણકપ્પડ

મીણું,-ણિયું વિ૦['મીણો' ઉપરથી] નશામાં પડેલું -ણો પુ૦ [प्रा. मयण (सं मदन)=માદક] કેફ; નશો (૨) કેફ ચડે તેવો ઝેરી પદાર્થ (-ચડવો)

મીન સ્ત્રી૦ [सं] બારમી રાશિ (૨) ન૦ માછલું. ૦કેતન પુ૦ (સં) મકરકેતુ; કામદેવ. ૦મેખ(-ષ) સ્ત્રી૦ વાંધો, હરકત; શંકા કરવાપણું (૨) વધારોઘટાડો કરવાપણું (૩) અ૦ ઓછુંવત્તું હોય તેમ (-ન હોવાં, ન કરાવાં)

મીનડી સ્ત્રી૦ [જુઓ મીની] મીંદડી, બિલાડી. -ડું ન૦ બિલાડું

મીનાકારી વિ૦[फा ;સર૦ हिं , म मिनाकारी] ભાતવાળું (૨) સ્ત્રી૦ સોનાચાંદી પર રંગીન કામ — કારીગરી

મીનાં અ૦ [સર૦મીણ(૨)] હાર્યાની કબૂલાતનો

સ ફેતરાબ્દ [-કહેવું=હાર કબૂલ કરવી.]
મીની સ્ત્રી૦ [રવ૦] મીનડી, બિલાડી
મીનો પુ૦[फा मीना] સોનાચાંદી પરનું રંગિત ચિત્રકામ, મીનાકારી
મીનોઈ વિ૦ [फा] સ્વર્ગીય
મીમાંસા સ્ત્રી૦ [सं] વિચારણા; તપાસ, સમાલોચના (૨) જૈમિનિપ્રણીત પૂર્વમીમાંસા-દર્શન (-કરવી) **-સક** પુ૦ મીમાંસા કરનાર (૨) મીમાંસાદર્શન જાણનાર કે માનનાર
મીર પુ૦ [फा] અમીર (૨) એ નામની એક જાતિનો માણસ **૦અદલ** પુ૦ ન્યાયાધીશ **૦જા(-ઝા)દ** વિ૦[+ज़ाद(फा)=જન્મેલું] મીરના કુળનું
મીરજા પુ૦ [फा] મુસલમાનોનો એક ખિતાબ, અમીર; ઉમરાવ (૨) મુસલમાનોની એક જાતનો માણસ
મીરાસ સ્ત્રી૦ [अ,, સર૦ हिं, म मिरास] વારસો **-સી** સ્ત્રી૦ વારસામાં મળેલી દોલત (૨) એક મુસલમાની માગણ જાતનો માણસ
મીલ સ્ત્રી૦ [सं मिल् ઉપરથી ? સર૦ म मीळ] પ્રતિપક્ષ, વિરોધી જમાવટ (તકરાર કે ટંટામાં) [-બાંધવી=વિરોધી ટોળી જમાવવી.]
મીલન ન૦ [सं] બંધ કરવું - બીડવું તે
મીલિત વિ૦ [सं] બંધ કરેલું - બીડેલું
મીં સ૦ [સર૦ म.] મેં (ઉત્તર ગુજરાત)
મીંચવું સ૦ક્રિ૦[दे मिंचण,સર૦हिं मीचना,म मिचकणें] જુઓ મીચવું **મીંચાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) **મીંચાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)
મીંચામણાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ મિચામણાં
મીંજ સ્ત્રી૦ જુઓ મીજ
મીંડ સ્ત્રી૦ [सं मीडम्=ધીમે અવાજે, સર૦ हिं, म मेंड] (સંગીત) એક શ્રુતિ યા સ્વર ઉપરથી બીજી શ્રુતિ યા સ્વર જવાનો એક મધુર પ્રકાર, ઘસીટ
મીંડલી(-ળી) સ્ત્રી૦ [સર૦ म मेंढणें=બે સેરને એકઠા વળ આપી ભેગી કરવી, हिं मींडना=હાથ વડે મસળવું, અથવા મેંઢી=ત્રણ સેરમાં ગૂંથેલી વેણી] કપાળ ઉપર ગોઠવેલી ચોટલાની લટ. [-લેવી, મીંડલો લેવી (કા.)=કપાળ ઉપર ચોટલાની લટ ગૂંથવી.]
મીંડુ ન૦ જુઓ મીડું
મીંઢળ ન૦ જુઓ મીઢળ
મીંઢું વિ૦ [સર૦ म मेंढा=વાંકું] મનમાં સમજે પણ બહાર દેખાવા ન દે તેવું (૨) ખંધું; ધૂર્ત **-ઢાઈ** સ્ત્રી૦ **-ઢાપણું** ન૦ મીંઢું હોવું તે
મીંઢી, ૦આવળ સ્ત્રી૦ જુઓ મીઢી
મીંદડી સ્ત્રી૦ [જુઓ મીની] મીનડી, બિલાડી **-ડું** ન૦મીનડું, બિલાડું **-ડો** પુ૦ બિલાડો
મુક(-ગ)ટો પુ૦ જુઓ મુગટો [મુકાદમી
મુકદ્દમ પુ૦ [अ] જુઓ મુકાદમ **-મી** સ્ત્રી૦
મુકદ્દમો પુ૦ [अ, સર૦ हिं, म मुकदमा] દાવો
મુકદ્દર ન૦ [अ] નસીબ
મુકનો પુ૦ [अ मिक्नअह] બુરખો
મુકમ્મલ વિ૦[अ]પૂરેપૂરું,સંપૂર્ણ **૦આઝાદી** સ્ત્રી૦ પૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય
મુકરદમ પુ૦ જુઓ મુકાદમ
મુકરદમો પુ૦ જુઓ મુકદ્દમો
મુકરર વિ૦ [अ मुकर्रर] નિયત, નક્કી કરેલું
મુકરવું, મુકરી જવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं मुकरना, म मुकरणें, अ मुकिर ઉપરથી ?] નામુકર જવું, કહીને ફરી જવું
મુકરી સ્ત્રી૦ [हिं] પ્રાય ચાર ચરણની કવિતાનો એક પ્રકાર, જેમાં ત્રણ ચરણનો અર્થ છેલ્લા ચરણથી મુકરી જાય છે
મુકાણ ન૦ ['મૂકવું' ઉપરથી] મૂકવું તે
મુકાદમ પુ૦ [अ मुकद्दम, સર૦ म मुकादम] નાયક; જમાદાર. **-મી** સ્ત્રી૦ મુકાદમનું કામ
મુકાબલ, મુકાબિલ [अ] વિ૦ મુકાબલામાં આવતું **-લો** પુ૦[अ] સરખામણી (૨) સામસામી ભેટ
મુકામ પુ૦ [अ] રહેઠાણ (૨) પડાવ, ઉતારો. [-ઉઠાવવો=બીજી જગાએ જવા મુકામની જગા હોય તે ખાલી કરવી -ઉપાડવો =મુકામ એક જગાએથી બીજે લઈ જવો -કરવો, નાખવો=પડાવ નાખવો; ઉતારો કરવો.] [કર્મણિ ને પ્રેરક
મુકાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'મૂકવું'નું

મુકુટ પું૦ [સં.] જુઓ મુગુટ

મુકુર પું૦ [સં.] આયનો

મુકુલ ન૦ [સં.] ખીલતી કળી -લિત વિ૦ [સં.] કળીઓવાળું (૨) અડધું ઊઘડેલું, અડધું બંધ

મુકુંદ પું૦ [સં.] (સં) વિષ્ણુ

મુક્કર વિ૦ [જુઓ મુકરર] ઠરાવેલું (૨) અ૦ જરૂર; ખચીત

મુક્કી સ્ત્રી૦ [दे. मुक्का=મુષ્ટિ, સર૦ પ્રા मुट्ठि (સં. मुष्टि). સર૦ हिं, म] ઠોસો (-ઠોકવી, -મારવી, -લગાવવી). -ક્કાટવું સ૦ક્રિ૦ મુક્કે મુક્કે મારવું. -ક્કો પું૦ ઠોસો, ગઠ્ઠો

મુક્ત વિ૦ [સં] બંધનરહિત; છૂટું (૨) મુક્તિ પામેલું ૦ક ન૦ એક અર્થ (૨) પૂર્ણ અર્થવાળો સ્વતંત્ર શ્લોક ૦કંઠ વિ૦ જોરથી કે બેધડક બોલનારું કે ગાનારું. ૦વ્યાપાર પું૦ અબાધિત વ્યાપાર, 'ફ્રી ટ્રેડ'. ૦હસ્ત વિ૦ છૂટે હાથે દાન કરનારું

મુક્તાદ ન૦ [જુઓ મુખતાદ] વાર્ષિક શ્રાદ્ધ

મુક્તા,૦ફલ(-ળ) ન૦[સં.]મોતી. ૦વલિ(-લી, -ળિ,-ળી) સ્ત્રી૦, ૦હાર પું૦ મોતીનો હાર

મુક્તિ સ્ત્રી૦[સં]મોક્ષ(૨)છુટકારો (-આપવી, મળવી). ૦પદ ન૦ મુક્તાવસ્થા, મોક્ષ ૦પુરી સ્ત્રી૦ જ્યાં જવાથી મુક્તિ મળે તેવી નગરી (દ્વારકા, અયોધ્યા, મથુરા વગેરે) ૦ફોજ સ્ત્રી૦ લશ્કરી ઢબે સંગઠિત કરવામાં આવેલું એક ખ્રિસ્તી મિશન ૦માર્ગ પું૦ મુક્તિનો માર્ગ

મુખ ન૦ [સં.] મો (૨) ચહેરો (૩) આગળો કે ઉપરનો ભાગ (૪) નદી જ્યાં દરિયાને મળે તે સ્થાન (૫) નાટકનું મૂળ કારણ કે બીજ,એક સંધિ (કા. શા) [-નાં મલીખાં કરવાં = ઉપર ઉપરથી મીઠું મીઠું બોલી ખુશ કરવું] ૦કમલ(-ળ) ન૦ મુખરૂપી કમળ ૦કળા સ્ત્રી૦ મોની શિકલ, શોભા, છટા ઇ૦. ૦ચંદ્ર પું૦ મુખરૂપી ચંદ્ર. ૦ચિત્ર ન૦ ગ્રંથ સામયિક વગેરેનું પ્રારંભમાં મુકાતું ચિત્ર ૦જ(-જુ)બાની સ્ત્રી૦ મોઢાની સાક્ષી ૦પટ ન૦,પું૦ ઘૂમટો ૦પત્ર ન૦ અમુક મંડળનું છાપું. ૦પરીક્ષા સ્ત્રી૦ લેખિત નહિ પણ મૌખિક પરીક્ષા. ૦પાક પું૦ મોંનો એક રોગ. ૦પાઠ પું૦ ગોખવું -યાદ કરવું તે, મોઢે બોલવાનું તે ૦પૃષ્ઠ ન૦ ગ્રંથ કે સામયિકના પૂઠાનું પાનું ૦બંધ પું૦ પ્રસ્તાવના ૦ભંગ વિ૦પડી ગયેલા – નૂર વગરના, હતાશ મોવાળું. ૦મુદ્રા સ્ત્રી૦ચહેરો,મોનો દેખાવ. ૦ર(-રિત) વિ૦ ખખડતું; અવાજ કરતું (૨) વાચાળ. ૦રતા સ્ત્રી. ૦વાચન ન૦ ઉચ્ચાર કરીને વાચવું તે. ૦વાદ્ય ન૦ ફૂંકીને વગાડવાનું વાદ્ય ૦વાસ પું૦ જમ્યા પછી મો સુવાસિત કરવા ખાવાની વસ્તુ ૦સંધિ પું૦ જેમાં બીજનું ફલિત થવા તરફ વલણ વર્ણવાય છે(નાટકનો એક સંધિ) ૦સામુદ્રિક પું૦ ચહેરા પરથી ચારિત્ર્ય જોવાની વિદ્યા, 'ફિઝિયોગ્નોમી'

મુખતાદ ન૦ વાર્ષિક શ્રાદ્ધ (પારસીઓમાં)

મુખતેસર વિ૦ [अ मुख्तसर] ટૂંકું; સંક્ષિપ્ત

મુખત્યાર વિ૦ [अ मुख्तार]પોતાની મરજીમાં આવે તેમ કરવાને સત્તા અપાયેલું (૨) પું૦ એલચી, વકીલ, પ્રતિનિધિ. ૦નામું ન૦ પોતા તરફથી કામ કરવાની સત્તા આપનારું લખાણ (-આપવું, કરી આપવું, લખી આપવું). ૦વારસ પું૦ મુખત્યારીથી નીમેલો વારસ -રી સ્ત્રી૦ સદર પરવાનગી, કુલ સત્તા (-આપવી, લખી આપવી)

મુખારવિંદ ન૦ [સં] મુખકમળ; કમળ જેવું સુંદર મો

મુખિયું ન૦ ['મુખ' ઉપરથી] છાલકાના મો સીવવાની સૂતળી (૨) વિ૦ મુખ્ય. -યો પું૦ ['મુખ્ય' ઉપરથી]મુખ્ય માણસ(૨)ઠાકોરજીની સેવાપૂજા કરનારાઓનો મુખી

મુખી પું૦ ['મુખ' ઉપરથી, સર૦ हिं मुखिया] અગ્રેસર, નાયક (૨) ગામનો વડો (એક સરકારી અધિકારી) -પદ ન૦ મુખીનું પદ-કામ

મુખોમુખ અ૦ ['મુખ' ઉપરથી] મોઢામોઢ

મુખ્ય વિ૦[સં] પ્રધાન,પહેલું ૦તઃ અ૦ ખાસ કરીને ૦ત્વે, ૦ત્વે કરીને અ૦ વિશેષે કરીને; ઘણું કરીને. -ખ્યાર્થ પું૦ પ્રધાન અર્થ

મુગજી સ્ત્રી૦ [જુઓ મગજી] (કોઈ વસ્ત્રને લગાડાતી બીજા રંગની ઝીણી પાતળી કિનાર

મુગટ પું॰ [सं मुकुट, સર॰ म मुगुट] પાઘડી પર સજવાનો એક શણગાર (૨) રાજાનો તાજ

મુગટી સ્ત્રી॰ [જુઓ મુગટો] નાનો મુગટો

–ટો પું॰ [सं. मुक्तक (કીડા નીકળી ગયા પછીના રેશમમાંથી વણેલું), સર॰ म मुकटा, मुगटा] અબોટિયું–એક રેશમી વસ્ત્ર મુકટો

મુગલ વિ॰ (૨) પું॰ [तुर्की] જુઓ મોગલ **–લાઈ** વિ॰ મુગલ સંબંધી (૨) સ્ત્રી॰ મુગલનો અમલ–રાજ્ય (૩) [લા] ઠાઠમાઠ, ભપકો (૪) સ્વેચ્છાચારી રાજ્ય; અંધાધૂંધી કે જુલમ. [–ચલાવવી = આપખુદ અમલ ચલાવવો (૨) અંધેર ને અવ્યવસ્થા ચલાવવાં] **–લાણી** સ્ત્રી॰ મુગલ સ્ત્રી, મોગલાણી

મુગાસાડી સ્ત્રી॰ [મુગટો પરથી? સર॰ म मुगा = લૂગડાનો એક પ્રકાર] સ્ત્રીઓનું અબોટમાં પહેરવાનું એક રેશમી વસ્ત્ર

મુગ્ધ વિ॰ [सं] મોહ પામેલું (૨) અણસમજુ, અજ્ઞ (૩) સાલસ; નિષ્પાપ (૪) સુંદર, મોહક **૰તા** સ્ત્રી॰, **૰ત્વ** ન॰ **–ગ્ધા** સ્ત્રી॰ જેને જુવાની તરતની ફૂટી હોય તેવી સ્ત્રી (૨) કાવ્યમાં ત્રણ પ્રકારની નાયિકામાંની એક (મુગ્ધા, મધ્યા અને પ્રૌઢા) **–ગ્ધાપણું** ન॰

મુચ(–ચુ)કુંદ પું॰ [सं] એક ફૂલઝાડ (૨) [લ] એક પ્રાચીન રાજા

મુચરકો પું॰ [तुर्की मुचल्कह, સર॰ हिं, म मुचलका] જામીનખત (ગુનેગારનું) [–આપવો]

મુચુકુંદ પું॰ [सं] જુઓ મુચકુંદ

મુછાળો વિ॰પું॰ ['મૂછ' ઉપરથી] મૂછવાળો મરદ

મુજ સ॰ [સર॰ हिं मुझ] (પ) મારું (૨) 'હું'ના અર્થમાં વિભક્તિના પ્રત્યય સાથે પણ વપરાય છે. ઉદા॰ મુજને, મુજથી, મુજમાં

મુજબ અ॰ [अ मूजिब] પ્રમાણે; પેઠે

મુજરે અ॰ [अ मुज्रा] મજરે, વળતરમાં

મુજરો પું॰ [સર॰ हि, म (अ मुज्रा?)] સલામ; મજરો

મુજહામત સ્ત્રી॰ [अ मुज़ाहमत] ગભરાટ, નડતર (૨) ચર્ચા, વિવેચન (૩) ખોતરણી

મુજાખો પું॰ [अ मुज़ायकह, સર॰ म मुजाखा] હિસાબ; ગણના, મહત્ત્વ

મુજાફત વિ॰ [अ मुजाअफ़त, સર॰ म] બમણું

મુજાવર પું॰ [म मुजाविर; સર॰ म, हिं] પૂજારી જેવો કબરનો રખેવાળ

મુઝવણ સ્ત્રી॰ ['મુઝાવું' ઉપરથી] મૂંઝવણી, અકળામણ, બેચેની

મુઝાર અ॰ + જુઓ મોઝાર

મુઝારી સ્ત્રી॰, **–રો** પું॰ ['મુઝાવું' ઉપરથી] વિટાવ (૨) ગભરામણ, અકળામણ (૩) ડોડિયા જેવો એક ઘાટ

મુઝાવું અ॰ક્રિ॰ [प्रा मुज्झ (सं मुह्)] ગૂંગળાવું; ગૂંચવાવું (૨) ગભરાવું; અકળાવું

મુઠ્ઠી સ્ત્રી॰ [प्रा मुट्ठि (सं मुष्टि), સર॰ हिं मुट्ठी, म मूठ–मुठी] આંગળાં હથેળી સાથે વાળવાથી થતો ઘાટ (૨) ધર્માદા લેખે અપાતો મૂઠીભર લોટ કે અનાજ [–આપવી = પુણ્યાર્થે મૂઠી ભરીને લોટ કે અનાજ આપવાં –ચાંપવી, દાબવી = હાથ દાબવો, સંકેત કરવો (૨) લાંચ આપવી –ફાટે એવું = મોટું અને નક્કર, દળદાર –બંધ થઈ જવી = આપવાનું બંધ કરવું (૨) ધર્માદાની મૂઠી અપાતી કે મળતી બંધ થવી –ભરાય એટલું = પુષ્કળ, ખૂબ –માં રાખવું = હાથમાં–કબજામાં રાખવું –માં માય એટલું = થોડું, જૂજ –વાળવી = આંગળીઓ હથેળી સાથે ભીડવી (૨) આપવાની ના પાડવી –વાળીને બેસી જવું = હાથ મારીને અળગા થવું] **૰ભર** વિ॰ મુઠ્ઠીમાં માય તેટલું (૨) થોડું **–ઠ્ઠો** પું॰ મોટી મુઠ્ઠી, બાચકો

મુડદારશિં(–શી,–સિં,–સી)ગ સ્ત્રી॰ [સર॰ म, हिं मुरदासिंगी] જુઓ મરદાશીંગ

મુડદાલ વિ॰ [फा मुर्दार, સર॰ हिं मुरदार, म मुड्दार] મુડદા જેવું (૨) નિર્બળ; નિર્માલ્ય (૩) મડદાનું (માંસ)

મુડદું ન॰ [फा मुर्दह, સર॰ हिं मुर्दा, म मुड्दा] મડદું, શબ

મુતરડી સ્ત્રી॰ ['મૂતરવું' ઉપરથી, સર॰ म मुतरी, मुतारी] મૂતરવાની જગ્યા પેશાબખાનું **–ણું** ન॰ મૂત્રેન્દ્રિય. **મુતરાળું** વિ॰ [સર॰ म मुतरा] મૂતરવાની હાજતવાળું **મુતરાવણ**

મુલ્લા(-લ્લાં) પું૦[अ.] મુસલમાનોનો આચાર્ય કે પુરોહિત

મુલ્લો પું૦ [सं मूल ઉપરથી, प्रा मूलिय (सं मौलिक) = મૂળ ધન, પૂંજી, જુઓ મુદ્દલ] પૂંજી

મુવાજેબ પું૦[अ मवाजिब]બદલો,મહેનતાણું

મુવાડું ન૦ [दे. मत्तल (સર૦ म मोव)=દીન; મૃદુ + વાડો] નાનું ગામડું, પરું

મુવાળો પું૦ [સર૦ म मोवळा] વાળ, મોવાળો

મુશ(-સ)ળ ન૦ [सं मुमल] સાંબેલું ૦ધાર વિ૦ જાડી ધારમાં જોરથી પડતો (વરસાદ)

મુશાયરો પું૦ [अ. मुशाइरह] કવિઓની પરિષદ, જ્યાં દરેક કવિ પોતપોતાની કવિતાઓ બોલી બતાવે છે

મુશ્ક સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं मुश्क=ખભો અને કોણીની વચલો ભાગ (फा. मुश्त)] મુક્કો [-બાંધવું=મુશ્કેટાટ કરવું](૨)[फा]કસ્તૂરી

મુશ્કિલ વિ૦ [अ] જુઓ મુશ્કેલ

મુશ્કેટાટ વિ૦ [જુઓ મુશ્ક + ટાટ (इं टाईट)] વાંસા પાછળ હાથ બાંધેલા હોય એવું [-કરવું, બાંધવું]

મુશ્કેલ વિ૦[જુઓ મુશ્કિલ] અઘરું, કઠણ; દુષ્કર [-પડવું] -લી સ્ત્રી૦ મુસીબત [-આવવી, પડવી]

મુશ્ફિક વિ૦ [अ.] દોસ્ત, મિત્ર

મુષક પું૦ [सं] ઉંદર

મુષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं] મૂઠી ૦ક પું૦ (સં.) કંસનો એક મલ્લ ૦પાત પું૦ મૂઠીની મારામારી ૦યુદ્ધ ન૦ મૂઠીથી લડવું તે

મુસદ્દી વિ૦(૨)પું૦ જુઓ મુત્સદ્દી ૦પણું ન૦

મુસદ્દો પું૦ [अ मुसव्वदह; સર૦ हिं मसविदा मसौदा; म मसुदा,मसोदा] ખરડો; કાચું લખાણ (૨) ઊંડા અર્થવાળી શૈલીનું લખાણ [-ઘડવો, તૈયાર કરવો]

મુસરીચી સ્ત્રી૦, ન૦ એક પંખી

મુસલ(-ળ) ન૦[सं]મુશળ, સાંબેલું ૦સ્નાન ન૦ જુઓ મુસળસ્નાન

મુસલમાન પું૦ [फा] ઇસ્લામનો અનુયાયી. -ની વિ૦ તેનું કે તેને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ મુસલમાન સ્ત્રી

મુસલ્લો પું૦ [अ. मुसल्ला] નમાજ પઢવાની ચટાઈ (૨) [તુચ્છકારમાં, સર૦ म मुसल्या, हिं] મુસલમાન

મુસળ ન૦[सं मुसल] મુશળ, સાંબેલું. ૦ખંડી પું૦ ચોખા (૨) ખાંડવું તે ૦ધાર વિ૦ જુઓ મુશળધાર ૦સ્નાન ન૦ જેવું તેવું નાહી લેવું તે. -ળું ન૦ મુસળ

મુસાફર પું૦ [अ मुसाफिर] વટેમાર્ગુ ૦ખાનું ન૦ પ્રવાસીઓને પડાવ નાખવાનું સ્થાન; ધર્મશાળા -રી સ્ત્રી૦ પ્રવાસ, પર્યટન -રી બંગલો પું૦ સવારીમાં ફરતા અમલદારો માટે રખાતો સરકારી બંગલો, ડાકબંગલો

મુસાર(-રો) પું૦ [अ मुशाहिरह, સર૦ म. मुशारा] પગાર -રિયું વિ૦ પગારદાર, ભાડૂતી

મુસાહિ(-હે)બ પું૦ [अ] સાથે રહેનાર, સાથી

મુસીબત સ્ત્રી૦ [अ] અડચણ, તકલીફ (૨) વિપત્તિ, સંકટ [-આવવી, પડવી]

મુસ્કાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. स्मि ઉપરથી, हिं. मुसकाना, मुसकराना] મલકાવું, મંદહાસ્ય-સ્મિત કરવું (૨) રાચવું, રાજી થવું

મુસ્તકીન વિ૦ [अ मुस्तकीम] મક્કમ; મજબૂત, મુસ્તાક

મુસ્તનદ વિ૦[अ] આધારભૂત, માનવા લાયક

મુસ્તાક વિ૦ [अ. मुश्ताक] આતુર (૨) દૃઢ; મક્કમ [-રહેવું=મક્કમ રહેવું]

મુસ્લિમ વિ૦ [अ] ઇસ્લામનું કે તેનું અનુયાયી (૨) પું૦ મુસલમાન [વ્યવસ્થાપક

મુહતમિમ પું૦ [अ] બંદોબસ્ત કરનાર;

મુહાજિર પું૦ [अ] હિજરત કરનાર, બીજે દેશ જઈ રહેનાર

મુહૂર્ત ન૦ [सं] બે ઘડી જેટલો સમય, ૪૮ મિનિટ (૨)કોઈ કામ શરૂ કરવાનો શુભ સમય; મુરત. [-જોવું=કાર્યસમારંભ માટેનો મંગળ સમય પંચાંગ વગેરેથી નક્કી કરવો -જવું, વીતવું, -જાળવવું, સાચવવું.]

મુંજ ન૦ [सं] દાભ જેવું એક ઘાસ (૨) [सं] એક પ્રસિદ્ધ પ્રાચીન રાજા. ૦બંધ પું૦ મુંજનો કંદોરો (જનોઈ દેતી વખતે પહેરાવે છે) ૦બંધન ન૦જનોઈ દેવાનો વિધિ. -જિયો

પુ૰તરતમા જનોઈ દીધેલો બ્રહ્મચારી [-કરવો =જનોઈ દેવી -દોડાવવો, મનાવવો= જનોઈ દેતી વખતે બટુકને અમુક અંતર સુધી દોડવા દઈ, તેને રાજીને આજતે ઘેર લાવવો, સમાવર્તન વિધિ કરવો -રાખવો=જનોઈ ને સમાવર્તન વચ્ચે બટુકને જે વિધિએ રાખવામાં આવે છે તે કરવો]

મુંડ ન૰ [સં] માથુ (૨) પુ૰ સાધુ ૦ક પુ૰ મૂંડેલા માથાવાળો સાધુ (૨)સ્ત્રી૰,ન૰(સ)એ નામનુ ઉપનિષદ ૦ન ન૰ માથુ મૂડાવવુ તે. ૦માળા સ્ત્રી૰માથાંની કે ખોપરીઓની માળા. -ડી વિ૰ બોડાવેલા માથાવાળુ (૨) પુ૰ હજામ (૩) સન્યાસી -ડો પુ૰ મહારી જેવો ભિખારી

મુંબઈ સ્ત્રી૰, ન૰ (સ) એ નામની નગરી ૦ગરુ વિ૰ મુંબઈનું (૨) કલદાર (રૂપિયો)

મુંબ(-મા)ઈ સ્ત્રી૰ [अ मूमियाइ? સર૰ મ मुंबई (इजिप्त-ममी ઉપરથી?)] કચ્ચર વાગેલા માટેની એક ઔષધિ

મૂઉં વિ૰ [प्रा मुअ, मूअ (सं मृत)] મૂએલું, મરેલું (૨) ક્રોધ કે વહાલમાં અપાતુ વિશેષણ -ઉંમાર -ઈ વિ૰સ્ત્રી૰.-એલું વિ૰ મરેલું -ઓ વિ૰પુ૰ [મૂઆ નહીં ને પાછા થયા, મૂઆ નહીં ને માદા પડ્યા=કાઈ ખાસ ફરક ન પડવો, ઠેરના ઠેર રહ્યા, એકનુ એક જ મૂઆ પડયા છો=માર્યા જશો(૨)[પ્રશ્નાર્થ] શક્તિ મારી ગઈ છે? મરી ગયા છો? મૂઆ પહેલાં ઘોર, મૂઆ પહેલાં મોકાણ= શરૂઆતનુ ઠેકાણુ નહિ ને અંતની તૈયારી કરવી મૂઈ માને ધાવવું=નિષ્ફળ પ્રયત્ન કરવો, અશક્ય આશા રાખવી મૂએલા માણસ પર બેસીને ખાય તેવુ=ઘણુ ક્રૂર ને લાગણી વિનાનું મૂઓ વર ને બળી જાન=બળી એ વાત! મારે શી પીડા!]

મૂક વિ૰ [સં] મૂગુ ૦તા સ્ત્રી૰, ૦ત્વ ન૰, ૦ભાવ પુ૰ મૂગાપણુ ૦વાચન ન૰મનમા વાચવુ તે(૨) ચિઠ્ઠી કે પાટિયા પરની આજ્ઞા વાચી બાળક તે પ્રમાણે કરવુ તે

મૂકવવું સ૰ક્રિ૰ ['મૂકવુ' ઉપરથી] મૂકે એમ કરવુ, મેલાવવુ, છોડાવવુ

મૂકવું સ૰ ક્રિ૰ [अप॰ मुक्क (सं मुच्)] છોડવુ, તજવુ, મુક્ત કરવું (૨)[અમુક સ્થાને] નીમવુ, સ્થાપવું કે ગોઠવવું, મેલવું (૩) પહેરવું, ઘાલવુ (ટોપી, પાઘડી) (૪) રધાવા -ચડવા માટે ચૂલા ઉપર મેલવુ (ખીચડી, શાક, ભાત) (૫) [વ્યાજે કે ગીરો] રાખવા અથવા સાચવવા સોંપવું ઉદા૰ તેને ત્યાં સો રૂપિયા મૂકયા છે (૬) શીખવા મોકલવા માંડવુ ઉદા૰ શરાફની દુકાને-નિશાળે-મૂક્યો (૭) બાકી રાખવુ, છોડવુ ઉદા૰ ચાર લીટી મૂકી દીધી (૮)-ને જુમ્મે નાખવુ-રાખવુ (૯) જોરથી-મોટે સાદે કાઢવુ (પોક, રાડ ઇ૰) અન્ય ક્રિયા સાથે આવતાં તે ક્રિયાની પૂર્ણતા સૂચવે છે ઉદા૰ ભગાડી મૂકવુ [ઊંચું મૂકવું =પૂરુ કરવું (૨) રહેવા દેવુ પાણી મૂકવુ =નીમ લેવો, સંકલ્પ કરવો (કરવાનો અથવા ન કરવાનો) (૨) ગરમ થવા પાણી ચૂલે મૂકવું વાત મૂકવી=ચર્ચા કે ઉલ્લેખ છોડવાં (૨) વાત રજૂ કરવી મૂકી દેવુ= છોડી દેવુ, જવા દેવું (૨) મૂકવાની ક્રિયા પૂરી કરવી મૂકી છાડવુ, રાખવું=રાખી મૂકવુ]

મૂગટી સ્ત્રી૰ [સર૰ મ मुगटी (सं मुकुट)] સ્ત્રીઓનું કાનનું એક ઘરેણુ

મૂગડું વિ૰મૂગુ (કાંઈક તુચ્છકારમા)

મૂગણી સ્ત્રી૰ ભાતની બનાવેલી પૂરી જેવી વાની

મૂગુ વિ૰ [सं मूक]બોલી ન શકે તેવુ અવાચક (૨)શાંત [મૂગો માર=ગુપ્ત માર,કચ્ચર માર]

મૂછ સ્ત્રી૰[प्रा मंसु (सं श्मश्रु); સર૰ મ मुच्छी, हिं मूँछ] ઉપલા હોઠ ઉપર ઊગતા વાળ [-આવવી, ઊગવી =છોકરાના ઉપલા હોઠ ઉપર મૂછના વાળ ઊગવા (૨) છોકરાએ જુવાનીમાં આવવું. -ઊંચી રહેવી=ટેક આબરૂ સચવાવાં -ઊંચી રાખવી=ટેક આબરૂ સાચવવાં,નીચાજોણુ ન થાય તેવુ વર્તન રાખવુ.-ના આંકડા વાળવા=ફાંકડાપણુ કે મર્દાઈ બતાવવા મૂછના બે છેડા ઊભા રહે તેમ આમળવા. -નીચી થઈ જવી =નીચાજોણુ થવું; ટેક આબરૂ જવાં. -નો આંકડો

નમવા ન દેવો=ગર્વ રાખવો; મૂછ ઊંચી ને ઊંચી રાખવી. **–નો દોરો દેખાવો**= જુઓ મૂછ આવવી. **–નો વાળ**=મરદને મૂછના વાળ જેવું પ્રિય હોય તે **–પર તા (૦વ,૦લ) દેવો**=મગરૂરીમા મૂછના વાળ ઊંચા ચડાવવા **–પર લીંબુ ઠરાવવાં, નચાવવાં, રાખવાં**=મૂછનો આકડો નમવા ન દેવો **–પર હાથ દેવો**=મૂછે હાથ દેવો **–પહેલો માંડવો**=પુરુષનું નાની ઉંમરમા કન્યાના બાપ થવું **–ફૂટવી**=મૂછના વાળ ઊગવા **–મરડવી**=મૂછના આકડા વાળવા **–માં હસવું**=મો મલકાવવું, સ્મિત કરવું **મૂછે હાથ દેવો, ફેરવવો**=ફાંકડાઈ કે મર્દાઈ દેખાડવા મૂછના વાળ પર આગળીઓ ફેરવવી] [વગરનું, જડ

મૂજી વિ૰ [અ] કંજૂસ (૨) અક્કલ કે હોંસ

મૂઠ સ્ત્રી૰[સં. मुष्टि; प्रा मुट्ठि. સર૰ हिं ,म.] મૂઠી (૨) જ્યાંથી તરવાર વગેરે પકડાય છે તે હાથો (૩)પીડા કરવાનો કે મારી નાખવાનો એક તાન્ત્રિક પ્રયોગ(૪)[સર૰ મ मुड=ત્રણ ,તેલુગુ मुड्डु)] ગિલ્લીદંડાની રમતમા એક દાવ.[**–ઉતારવી** =મારણ મંત્રનું નિવારણ કરવું **–ઉપર હાથ મૂકવો**=તરવાર ખેંચવાની તૈયારી કરવી. **–મારવી**=મારણ મંત્રનો પ્રયોગ કરવો;મંત્ર-પ્રયોગ અજમાવવો **–મોઝરો લઈને મંડવું**=કેડે પડવું; ખંતથી પીછો પકડવો **–વારવી**=મૂઠ ઉતારવી.]**–ઠિયું** ન૰ કણકને મૂઠી વડે વાળી બનાવેલી એક વાની

મૂઠી સ્ત્રી૰ જુઓ મુઠ્ઠી (**–ઉઘાડવી, ખોલવી, બંધ કરવી, વાળવી**). [**–ભરવી**= મૂઠીમા માય તેટલું લેવું. (**પાણીમા) મૂઠીઓ ભરાવવી**=નિષ્ફળ પ્રયત્ન કે માથાકૂટ કરવવા, જેમાથી કાંઈ ન નીપજે એવી મહેનત કે કામમા જોડવું **–વાળવી**=કંજૂસાઈ કરવી(૨)ધનનો સંગ્રહ કરવો(૩)છાનું રાખવું **–વાળીને (નાસવું, દોડવું)**=બનતા બધા જોરથી, ઉતાવળે, પાછું જોયા વિના દોડવું. **બાંધી મૂઠી**=જેનો ભેદ બહાર ન પડી ગયો હોય એવું જે તે; મોઘમ રાખેલું (૨) જળવાઈ રહેલો વકર–પ્રતિષ્ઠા.] **–ઠો** પું૰ મોટી મૂઠી [**–ભરવો**=મૂઠામાં માય તેટલું લેવું]

મૂડકું ન૰ [સં मुंड] માથું. **–કાવેરો** પું૰ માથા દીઠ લેવાનો વેરો

મૂડી સ્ત્રી૰ [प्रा. मूल्लिय (સં. मौलिक)] પૂંજી, ધન (૨) વેપાર ઉદ્યોગમા રોકાતી થાપણ– દ્રવ્ય [**–અંતરવી** =છેતરીને કાઢી લેવું. **–હાથમાં હોવી**=દાવ કે કબજામાં હોવું.] **૦દાર** વિ૰ (૨) પું૰ મૂડીવાળો; પૈસાદાર. **૦વાદ** પું૰, **૦શાહી** સ્ત્રી૰ મૂડીદારોની સત્તા, 'કૅપિટેલિઝમ' **૦વાદી** વિ૰ (૨) પું૰ મૂડી- વાદને લગતું કે તેમાં માનતું

મૂડી સ્ત્રી૰ [प्रा मुह (સં मुख)+ડી, દે સં मुंड =માથું] મો અથવા માથાનો ભાગ [**–નીચી કરવી**=ટેક આબરૂ જતા કરવાં. **–નીચી થવી**=ટેક આબરૂ જવા. **નીચી મૂડીએ**= માન–શરમ ગળી જઈને. **મૂડીમોચન કરવું**=નીચું જોવરાવવું, માનભંગ કરવું]

મૂડો પું૰ [દે. मूढ] સો મણનું વજન (૨) [સં मुंड, મ. मुंढा] ધાણીનું ભારવાળું ગોળ ખાનું (૩)[સર૰ हिं मोढा, मोढा] સરકટ કે નેતરના એક જાતની ગોળ ખુરસી કે માચી જેવું આસન

મૂઢ વિ૰ [સં] મૂર્ખ, ઠોઠ (૨) સ્તબ્ધ; નિશ્ચેષ્ટ (૩) મોહવશ, વિવેકરહિત, મોહમા પડેલું. **૦ગર્ભ** પું૰ વગડેલો ગર્ભ, જેથી ગર્ભસ્રાવ થાય કે પ્રસવમા વિઘ્ન આવે. **૦ગ્રાહ** પું૰ મૂઢતામા પકડી રાખેલી માન્યતા. **૦તા** સ્ત્રી૰. **૦મતિ** વિ૰ બેવકૂફ, મૂર્ખ **–ઢાગ્રહ** પું૰ [+आग्रह] મૂઢતાભેર રખાતો આગ્રહ; મૂઢગ્રાહ,'ડૉગ્મેટિઝમ' **–ઢાત્મા** પું૰ મૂઢ પુરુષ

મૂતર ન૰ [જુઓ મૂત્ર] પેશાબ [**–કરવું**= (ઢોરે) પેશાબ કરવો] **૦ગટો** પું૰ મૂતરના ભેજની ગંદકી. **૦વું** અ૰ક્રિ૰ પેશાબ કરવો. [**મૂતરી પડવું**=બી જવું–ગભરાઈ જવું.] **–રાવું** અ૰ક્રિ૰ 'મૂતરવું'નું ભાવે

મૂત્ર ન૰[સં] મૂતર; પેશાબ. **૦કૃચ્છ્ર** ન૰ પીડા સાથે પેશાબ થવાનો રોગ **૦પરીક્ષા** સ્ત્રી૰

મૂત્રની પરીક્ષા ૦પિંડ પુ૦ શુદ્ધ લોહી તથા મૂત્રને જુદાં પાડનાર અવયવ, 'કિડની' ૦રોગ પુ૦ પેશાબનો રોગ. ૦લ, ૦વર્ધક વિ૦ વધુ ને મૂત્ર કરાવે તેવું –ત્રાશય પુ૦, ન૦ [+ आशय] મૂત્રને એકઠું થવા માટેનું અવયવ, ફુક્કો, 'બ્લેડર' –ત્રોત્સર્ગ પુ૦ [+ उत्सर्ग] પેશાબ કરવો તે

મૂદઈ ન૦ [જુઓ મદઈ] શત્રુ પ્રતિપક્ષી

મૂનિયુ ન૦ જુઓ મોનિયું

મૂમતી સ્ત્રી૦ [प्रा मुहपत्ती (सं मुखपत्री)] જૈન યતિઓ મો ઉપર બાંધે છે તે લૂગડાનો કકડો

મૂરકી સ્ત્રી૦ [સર૦ म मुरकी] સ્વરોને જલદી જલદી ગાના ઊપજતો એક અલંકાર (સંગીત)

મૂરખ વિ૦ (૨) પુ૦ મૂર્ખ [–માથે શીંગડાં =મૂર્ખતાની બાહ્ય નિશાની (ન હોય એવા અર્થમાં)] –ખાઈ(–ઈ) સ્ત્રી૦ મૂર્ખાઈ –ખું વિ૦ મૂરખ [રોગ, 'કૉલેરા'

મૂરછી સ્ત્રી૦ [જુઓ મૂર્ચ્છા] બેહોશી (૨)એક

મૂરઝાવું અ૦ક્રિ૦ [हिं मुरझाना (सं मूर्च्छन)] કરમાવું, ચીમળાવું

મૂરત સ્ત્રી૦ [सं मूर्ति, સર૦ हिं] મૂર્તિ (૫)

મૂરમ પુ૦[સર૦ म मुरूम] રસ્તામાં વપરાતાં રોડાં કે પથ્થરના ટુકડા

મૂર્ખ વિ૦ (૨) પુ૦ [सं] અભણ, બેવકૂફ; અક્કલહીન ૦તા, –ર્ખાઈ સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦

મૂર્છ(–ર્ચ્છ)ક વિ૦ [सं] મૂર્ચ્છા પમાડનાર

મૂર્છ(–ર્ચ્છ)ના સ્ત્રી૦ [सं] મૂર્ચ્છા (૨) સાત સ્વરોનો ક્રમસર આરોહઅવરોહ–થાટ (૩) રાગપ્રતિપાદક–વાદી સ્વરને તેની જોડેના સ્વર સુધી લઈ જવો તે. તેને કંપાવવો તે (સંગીત)

મૂર્છા(–ર્ચ્છા) સ્ત્રી૦[सं] બેશુદ્ધિ (–આવવી, વળવી) ૦ઈ સ્ત્રી૦ બડાઈ, મૂર્છામાં આવી છાટવું તે ૦વું અ૦ક્રિ૦ મૂર્ચ્છામાં પડવું –ર્છા(–ર્ચ્છા)ગત,–ર્છિ(–ર્ચ્છિ)ત વિ૦ મૂર્ચ્છા પામેલું

મૂર્ત વિ૦[सं] મૂર્તિમાન, સાકાર. ૦ત્વ ન૦

મૂર્તિ(–ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ [सं] પ્રતિમા, આકૃતિ (દેવ-દેવીની)(૨)સાધુ (વ્યક્તિ) ૦કાર પુ૦ ઘડનાર, શિલ્પી ૦પૂજક વિ૦મૂર્તિને પૂજનાર ૦પૂજા સ્ત્રી૦ મૂર્તિની પૂજા ૦ભંજક વિ૦ મૂર્તિને ભાંગનાર ૦મતી વિ૦ સ્ત્રી૦, ૦મંત, ૦માન વિ૦ શરીરવાળું, સાક્ષાત્ મૂર્ત ૦શાસ્ત્ર ન૦ મૂર્તિઓ બનાવવાનું શાસ્ત્ર, શિલ્પ

મૂર્ધન્ય વિ૦[सं] મૂર્ધસ્થાનથી ઉચ્ચારાતું (૨) માથાને લગતું (૩) [લા] મુખ્ય (૪) પુ૦ મૂર્ધસ્થાની વર્ણ ૦તર વિ૦ વધારે મૂર્ધન્ય

મૂર્ધસ્થાન ન૦ [सं] તાળવાની વચ્ચેનો ભાગ –ની વિ૦ મૂર્ધસ્થાનનું

મૂર્ધા પુ૦ [सं] માથું (૨) દાંતના મૂળ અને તાળવાની વચ્ચેનો ભાગ (વ્યા)

મૂલ(–લ્ય) ન૦[सं मूल्य, સર૦ म , हिं मोल] કિંમત [–બેસવું = કિંમત પડવી, ભાવ-દામ આપવાનું હોવું]

મૂલ(–ળ) ન૦ [सं] વનસ્પતિની જડ(૨)પાયો, મંડાણ (૩) નદીનું ઉત્પત્તિસ્થાન (૪) [લા.] મૂળ કારણ (૫) ૧૯મું નક્ષત્ર (૬) 'રૂટ' (મૂલવિધિમાં) [ગ] –લક વિ૦[सं](બહુવ્રીહિ સમાસને અંતે) મૂળવાળું ઉદા૦ દંતકથામૂલક –લકારણ ન૦ મુખ્ય કારણ –લકેન્દ્ર ન૦ 'રેડિકલ સેન્ટર'(ગ) –લકોણ પુ૦કાટખૂણો (ગ) ૦ગત વિ૦ મૂળમાં રહેલું ૦ગુ વિ૦ (૨) અ૦ જુઓ મૂળગુ ૦ગ્રંથ પુ૦ અસલ ગ્રંથ (જેનાં ભાષાંતર, ટીકા વગેરે થયાં હોય) ૦ચિહ્ન ન૦ (√) આવું સંખ્યાનું મૂળ સૂચવતું ચિહ્ન, 'રેડિકલ સાઇન' (ગ.) –લજ વિ૦ મૂળ નક્ષત્રમાં જન્મેલું ૦તત્ત્વ ન૦ પાંચ મહાભૂતોમાંનું એક (૨)કોઈ ચીજનું મૂળ–પ્રાથમિક ઘટક તત્ત્વ (૩) ન૦ વ૦ બ૦ શાસ્ત્ર કે કળાના પ્રાથમિક સિદ્ધાંતો ૦તાલ પુ૦ ત્રિતાલ. –લદ વિ૦ જેનું મૂળ બરાબર નીકળે એવી (રકમ); 'રૅશનલ' (ગ) ૦પુરુષ પુ૦ વંશનો આદિપુરુષ (૨) કુટુંબનો મુખ્ય માણસ ૦પ્રકૃતિ સ્ત્રી૦ પ્રકૃતિ, જગતનું આદિ કારણ (સાંખ્ય) ૦પ્રત સ્ત્રી૦ છાપવાનું મૂળ લખાણ, 'પ્રેસકૉપી' ૦ભૂત વિ૦ મૂળરૂપ; મૂળનું –લવિધિ પુ૦ 'ઇવોલ્યુશન' [ગ] (૨) મૂળ નક્ષત્રમાં જન્મેલા બાળક તથા તેના માબાપ ઉપર કરવામાં આવતો વિધિ

મૂલ્યદાર વિ૦ [મૂલ્ય+દાર] મૂલ્યવાન, કીમતી
મૂલ્યપડી વિ૦ પંદર (વેપારી સંકેત)
મૂલવવું સ૦ક્રિ૦ ['મૂલ્ય' ઉપરથી] મૂલ્ય નક્કી કરવું (૨) ખરીદવું (૩) આંકવું. કદર કરવી. **મૂલવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
મૂલાક્ષ પું૦ [સં] 'રેડિકલ ઍક્સિસ' (ગ)
મૂલા(-ળા)ક્ષર પું૦ [સં] જુઓ મૂળાક્ષર
મૂલાજ્ઞાન ન૦[સં] મૂળ-રેહના કારણરૂપ અજ્ઞાન
મૂલા(-ળા)ધાર પું૦[સં] મૂળ આધાર(૨)ન૦ ગુદા ને ઉપસ્થની વચમાં આવેલું ચક્ર
મૂલ્ય ન૦[સં]મૂલ; કિંમત ૦વાન વિ૦ કીમતી
મૂષક, મૂષિક પું૦ [સં] ઉંદર **મૂષિકા** સ્ત્રી૦ ઉંદરડી
મૂસ સ્ત્રી૦ [સં मुषा, मुषी, प्रा मूसा, સર૦ મ. હિં मूषी] ધાતુ ગાળવાની કુલડી (૨) બીબું
મૂસળી સ્ત્રી૦ [સં मुसल?, સર૦ મ. मुसळी; હિં मूसली] ઔષધિ-વસાણાના કામનું એક મૂળ (૨) પરાઈ
મૂસા પું૦ [अ] (સ.) યહૂદી ધર્મનો પ્રવર્તક. [**મૂસાભાઈ ને વા પાણી**=પોતાને ભાગ કશું ખરચ નહીં કે કશી મિલકત નહીં]
મૂળ વિ૦ [જુઓ મૂલ] અસલ; પહેલાનું, મૂળભૂત (૨) ન૦ જુઓ મૂલ [સં] [**-ઊખડી જવાં**=(વૃક્ષ) નિર્મૂળ થવું (૨) અસર કે અવશેષ ન રહે તેમ ખતમ થવું **-ઊંડાં હોવાં**=મૂળ મજબૂત હોવાં (૨) મૂળ કારણ લાંબી મુદતનાં કે ટળી ન શકાય તેના ગહન હોવાં (૩) પારખી ન શકાય તેવું યુક્તિબાજ કે ગૂઢ હોવું **-કાપવું**=જડ કાઢવી; સમૂળો નાશ કરવો **-ઘાલવું, નાખવું**=મૂળ ફૂટવાં અને જમીનમાં ચોટવાં(૨)કાયમ થવું અચળ થવું. **મૂળમાં, મૂળે**=પહેલું. અસલ (૨) મંડાણમાં, શરૂઆતમાં. **-શોધવું**=ઉત્પત્તિસ્થાન કે આદિકારણ શોધવું] ૦કારણ, ૦ગત જુઓ 'મૂલ'માં ૦ગું વિ૦ (૨) અ૦ મૂળ, અસલ (૩) તમામ, બધું ૦ગેથું અ૦+મૂળથી. ૦ગ્રંથ, ૦તત્ત્વ, ૦તાલ, ૦પુરુષ, ૦પ્રકૃતિ, ૦પ્રત, ૦ભૂત જુઓ 'મૂલ'માં. **-ળાક્ષર** પું૦ [+અક્ષર] વર્ણમાળાના મૂળ અક્ષરો. **-ળાડિયું, -ળાડું** ન૦ મૂળ. **-ળાધાર** જુઓ મૂલાધાર. **-ળિયું** ન૦ મૂળ; જડ. **-ળી** સ્ત્રી૦ મૂળના ઝીણા ઝીણા ફણગા (૨) [પ] મૂળ [**-સૂંઘાડવી**=જડીબુટ્ટી સુંઘાડવી, જાદુ કરવું (૨) વશ કરવું ભમાવીને પોતા તરફી કરવું.] **-ળી દંડા** પું૦બ૦વ૦ ગિલ્લીદંડાની રમત. **-ળો** પું૦ શાકમાં વપરાતું એક મૂળ. [**મૂળાના ચોરને મુશ્કાનો માર**=ગુનાના પ્રમાણમાં વધારે પડતી સજા **મૂળાના પતીકા જેવા**=નગદ, કલદાર (રૂપિયા) **મૂળાનાં પાણી હોવું**=દમ-શૌર્ય કે ગુસ્સા વિનાનું હોવું **મૂળામાં મીઠું ને કેળામાં ખાંડ**=દરેક વસ્તુ પોતપોતાને સ્થાને શોભે **ધોયેલા મૂળા જેવું**=કોરુંકટ-જેવું હતું તેવું (ખાલી કે સિદ્ધિ વિનાનું) (૨) શરમથી ફીકું પડી ગયેલું]
મૂંગાસાડી સ્ત્રી૦ જુઓ મુગાસાડી
મૂંગું વિ૦ જુઓ મૂગું
મૂંછી વિ૦ જુઓ મૂછી
મૂંઝડો પું૦ [સર૦ મ मुंजी] મોઢે કાળા અને શરીરે પીળા વાળવાળો વાછડો
મૂંઝવણ(-ણી) સ્ત્રી૦ [જુઓ મુઝાવું] અકળામણ, ગભરામણ, વ્યગ્રતા, ઉચાટ. **-વું** સ૦ક્રિ૦ મૂંઝવણ કરવી, મૂઝાવવું
મૂંઝારી, -રો જુઓ 'મુઝારી'માં [(પ્રેરક)
મૂંઝાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ મુઝાવું **-વવું** સ૦ક્રિ૦
મૂંડકા(-કી) સ્ત્રી૦ ['મૂંડવું' ઉપરથી]બોડી સ્ત્રી
મૂંડકી સ્ત્રી૦ [સં मुंडक] (કા) ઘોડા કે ઊંટના પલાણના કાઠાના આગલા ભાગનું માથું (૨) જુઓ મૂંડકા
મૂંડણ ન૦ જુઓ મુંડન
મૂંડવું સ૦ક્રિ૦ [સં मुंड्] મુંડન કરવું, બોડવું (૨) [લા] છેતરવું; ધૂતવું (૩) ચેલો બનાવવો. **મૂંડામણ** ન૦મૂંડવાનું મહેનતાણું **મૂંડાવવું** સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક). **મૂંડાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ).
મૂંડિયો પું૦ મુંડી; સંન્યાસી
મૂંડી સ્ત્રી૦ ['મૂંડવું' ઉપરથી] મૂંડકી, બોડી સ્ત્રી (૨) [સં मुंड ઉપરથી] માથું, જણ. [**-હલાવવી**=ના કહેવું **નીચી મૂંડીએ**

મેનો (મે) પુ૦ જુઓ મ્યાનો
મેન્ડેટ પુ૦ [ઇ] હકૂમત ચલાવવાના કે અમુક કાર્ય કરવાના અધિકારની સોંપણ
મેમણ (મે) પુ૦ [अ मोमिन?] એક મુસલમાન જાતનો માણસ
મેમનો પુ૦ નાકનું એક ઘરેણું
મેમોરિયલ ન૦[ઇં] યાદગીરી માટેનું તે માટે ઊભું કરેલું બાવલું વગેરે, સ્મારક (૩) સરકારને કારણો વગેરે સાથે કરેલી અરજી
મેમ્બર પુ૦ [ઇં] સભાસદ, સભ્ય
મેયર પુ૦ [ઇ] મોટા નગરની ખાસ અલગ કાયદાથી રચાતી (કોર્પોરેશન) સુધરાઈનો પ્રમુખ
મેર પુ૦ [सं मेरु, સર૦ हिं, म मेरु] માળાનો શરૂઆતનો મોટો મણકો (૨) શિરોમણિ, મુગટ (૩) જેના ઉપર ચલમ રહે છે તે હુક્કાનો ડોયો (૪) [સ] (૫) મેરુ પર્વત (૫) તાંબાનું એક મોટું વાસણ (૬) [?] એક જીવડું (૭) સોરઠમાં વસતી એક જાતિ
મેર સ્ત્રી૦ બાજુ, દિશા (૨) (મે) ['મરવું ઉપરથી] (ચ.) મર!
મેરમેરા(-રૈ)યું ન૦['મેરુ' ઉપરથી] દિવાળીમાં છોકરાં ઊબાડિયા જેવો, હાથમાં ઝાલવાના ડોયાવાળો દીવો કરે છે તે
મેરાઈ પુ૦ દ-જી
મેરા(-રિ,-રૈ)યું ન૦ જુઓ મેરમેરાયું
મેરી સ્ત્રી૦[हिं मेहरी, સર૦ दे मेहरी=ગાનારી સ્ત્રી] નારી, સ્ત્રી
મેરુ પુ૦[सं] (સ) એક પર્વત (સોનાનો), જેને આધારે પૃથ્વી રહે છે તથા ગ્રહો વગેરે જેની આસપાસ ફરે છે એમ મનાય છે (૨) મિત્ર, સોબતી (૩) તાંબાનું એક મોટું વાસણ (૪) હુક્કાનો મેર (૫) માળાનો મેર ૦દંડ પુ૦ કરોડ
મેરૈયું ન૦ જુઓ મેરાયું
મેલ(-ળ) પુ૦[सं] મિલન, મેળાપ (૨)[સર૦ म] જુઓ થાટ (સંગીત)
મેલ પુ૦, સ્ત્રી૦ [ઇં] ૦ગાડી સ્ત્રી૦ ડાકગાડી, ટપાલ લઈને જતી ઝડપી ટ્રેન
મેલ (મે) પુ૦ ['મેલું' ઉપરથી] કચરો, ગંદકી, મેલું તે [-કાઢવો=શુદ્ધ કરવું -કાપવો =મેલ દૂર કરવો-ઉખેડી નાખવો -મૂકવો (અંતરનો, મનનો) કપટ ન રાખવું (કપટ રાખ્યા વિના ખુલ્લું કહેવું)] ૦ખાઉ વિ૦ મેલ ઢાંકી શકે એવી જાતનું ૦ડી સ્ત્રી૦ ચંડાળ ભૂતડી (૨) એક દેવી [-મૂકવી=મારવા કે હેરાન કરવા મંત્રથી મેલડી દેવતા શત્રુને વળગાડવી] ૦પણું ન૦ મેલાપણું
મેલન ન૦ [सं] મિલન, એકત્ર થવું તે
મેલવું (મે)સ૦ ક્રિ૦ [प्रा मिल्ल (सं मुच्)] મૂકવું -ણું ન૦ મેલવું તે
મેલાણ (મે) ન૦['મેલવું' ઉપરથી] મુકામ, પડાવ (૨) છુટકારો, મુક્તિ (૩) ડગલું, કદમ [-થવું =(ગ્રહણમાંથી) છુટકારો થવો, છૂટવું]
મેલાવું (મે)અ૦ક્રિ૦,, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'મેલવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક
મેલી (મે) સ્ત્રી૦ ['મેલું' ઉપરથી] ઓર, જરાયુ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ મારણજારણ કે ભૂતપ્રેત વશ કરવાની વિદ્યા
મેલું (મે) વિ૦ [प्रा मइल (सं मलिन)] ગંદું (૨) કપટી (૩) ન૦ મળમૂત્રાદિ (૪) ભૂતપ્રેત વગેરે [-ઉપાડવું, વાળવું=મળમૂત્રાદિ ઉપાડી લઈ જવું-નાખી આવવું -વળગવું =ભૂતપ્રેતાદિ વળગવું]
મેલો(-ળો) પુ૦ [सं मेल] મેળાપ
મેવલો,-લિયો પુ૦ [જુઓ મેહુલો] વરસાદ (૨) મેઘસ્તુતિનું ગીત
મેવાડી સ્ત્રી૦[प्रा मेवाड, मेअवाडय (सं मेदपाटक)=મેવાડ દેશ ઉપરથી] રાજસ્થાનની એક પ્રાંતિક બોલી (૨) વિ૦ મેવાડનું, -તે સંબંધી -ડો પુ૦ મેવાડથી આવીને વસેલો (બ્રાહ્મણ, વાણિયો કે સુતાર) (૨) એક રાગ
મેવાત(-સ) પુ૦ [सं महीवास] ચોરલૂટારાના વસવાટવાળો જંગલી પ્રદેશ (૨) મહીકાંઠાનો પ્રદેશ -તી(-સી) વિ૦ મેવાસનું
મેવાયો પુ૦ ['મેળાવો' ઉપરથી] સાથે મળવું કે મેળવવું, એકઠું થવું - કરવું તે
મેવો પુ૦ [फा] લીલાં કે સૂકાં ફળ
મેશ(-સ) (મે) સ્ત્રી૦ [सं मषी(-षि)] કાજળ [-આંજવી, ઘાલવી, ચોપડવી, સારવી

= (આંખમાં) કાજળ ચોપડવું–ભરવું –ઘસવી (મોઢે) = અપજશ લેવો, ભૂંડું કરવું –નો ચાંલ્લો = અપકીર્તિ.] [જાતનું
મેશરી વિ૦ [हिं माहेश्वरी] વાણિયાની એક
મેશી વિ૦ [સર૦ મ મેશી = આળસુ] કંજૂસ
મેષ પું૦ [સં] ઘેટો (૨) પહેલી રાશિ. ૦પાલ (–ળ) પું૦ ભરવાડ [પલકારો
મેષોન્મેષ પું૦ [સં] આંખ પટપટાવવી તે,
મેસ (મે) સ્ત્રી૦ જુઓ મેશ
મેસૂર (મે) પું૦ [प्रा मिस्साकूर ?] એક મીઠાઈ
મેસ્મેરિઝમ ન૦ [ઇં.] પોતાના સંકલ્પબળથી સામાનામાં ઊભી કરાતી નિદ્રા જેવી સ્થિતિ (૨) એ સ્થિતિ ઊભી કરવાની શક્તિ (૩) એ સ્થિતિ, તેના કાયદા વગેરેનું વિજ્ઞાન
મેહ પું૦ [प्रा. (सं. मेघ), સર૦ हिं] વરસાદ. [માગ્યા મેહ વરસવા = જોઈએ તે પ્રમાણે વરસાદ પડવો, રામરાજ્ય પ્રવર્તવું]
મેહ(–હુ)લો પું૦ [જુઓ મેહ] વરસાદ, મેવલો
મેળ પું૦ [सं मेल, સર૦ મ] રોજનો આવક ખરચનો હિસાબ (૨) હિસાબ, લેખું. ઉદા૦ અત્યારે ત્યાં જવાનો શો મેળ છે? (૩) મળતાપણું, બંધબેસતું હોવું તે (૪) બનાવ, સંપ (૫) એકઠા થવું તે (૬) મેલ; થાપ (૭) સગવડ, સંજોગ. ઉદા૦ હમણાં મને ત્યાં આવવાનો મેળ નથી [–આવવો = એકમન થવું. સંપ થવો (૨) બંધબેસતું આવવું (૩) જોગ મળવો –કરવો = સંપ કરવો; સમાધાન કરવું. –કાઢવો, મેળવવો, બેસાડવો = હિસાબના ટાટિયા મેળવવા, જમે ઉધાર સરખું કરવું (૨) સિલક કાઢવી (૩) બંધબેસતું કરવું –ખાવો, બેસવો = એકરસ થવું, મળતે મળતું આવવું, ભળી જવું (૨) જોગ ખાવો, મળવું (૩) બંધબેસતું આવવું –થવો = સંપ થવો, બનાવ થવો, બનતી રાશ આવવી –બેસવો, મળવો = હિસાબ મળવો, સિલક મળવી (૨) બનતી રાશ આવવી –રાખવો = બનાવ–સંપ–સદ્ભાવ રાખવો –રહેવો = બનાવ રહેવો, બનતી રાશ રહેવી –લાવવો = જોગ ખવરાવવો, બંધબેસતું કરવું (૨) સમાધાન કરાવવું]
મેળવણ ન૦ ['મેળવવું' પરથી] મિશ્રણ (૨) અખરામણ [–કરવું = મિશ્રણ કરવું. –નાખવું = અખરામણ ઉમેરવું] –ણી સ્ત્રી૦ મેળવવું–ઉમેરવું તે (૨) મેળવવાની ચીજ; ઉમેરણ (૩) તુલના; મુકાબલો –ણું ન૦ મેળવણી માટે નાખવાની ચીજ (જેમ કે, દાળમાં અમુક શાક). –વું સ૦ક્રિ૦ ['મેળ' પરથી] એકઠું કરવું, મિશ્ર કરવું (૨) પ્રાપ્ત કરવું (૩) સરખાવી જોવું (૪) આખરવું (૫) વાદ્યને સૂરમાં આણવું–તેના તાર વગેરે બરોબર ગોઠવવા
મેળા સ્ત્રી૦ [જુઓ મહિલા] સ્ત્રી
મેળાપ પું૦ [प्रा. मेलाव (सं मेल), સર૦ મ] મળવું–એકઠા થવું તે, સમાગમ (૨) [લા] સદ્ભાવ, બનાવ (–થવો) –પી પું૦ બેઠકઊઠકવાળો માણસ મિત્ર –વડો પું૦ જમાવ, ટોળું (૨) સભા, મિજલસ; પરિષદ (–કરવો, ભરવો) –વો પું૦ [સર૦ મ] મેળાવડો (૨) મેળાપ, મુલાકાત [રાજીખુશીથી
મેળે (મે) અ૦ [સર૦ મેતે] જાતે, પોતે (૨) પોતાની
મેળો પું૦ [सं. मेलक, प्रा मेलय, दे मेली; हिं मेला, म मेळा] મેળાપ, ભેટો (૨) ઘણાં માણસનું એકઠા થવું તે (ઉત્સવ, યાત્રા વગેરે નિમિત્તે) [–ભરવો = (લા) ઘણાં માણસ એકઠા કરવાં –ભરાવો = ઘણા માણસો ઉત્સવ–યાત્રા નિમિત્તે એકઠા થવા –માગવો = વધ્યું ઘટ્યું ખાવાનું ઉઘરાવવું (ગામડાંમાં ભંગીઓ મેળો માગે છે)]
મેં (મેં) સ૦ [सं मया, प्रा. मि, मे (બ૦વ૦ अम्हे)] 'હું'નું ત્રીજી વિભક્તિનું એકવચન (૨) [सं स्मिन्, प्रा सि, म्मि, સર૦ हिं. में] + માં
મેંડક (મેં૦) પું૦ [જુઓ મેડક] દેડકો –કી સ્ત્રી૦ દેડકી
મેંઢી (મેં૦) સ્ત્રી૦ [प्रा (सं मेंढ = ઘેટો), સર૦ મ] ઘેટી. –ઢું ન૦ ઘેટું. –ઢો પું૦ ઘેટો
મેંદાલકડી (મેં૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, म मैदालकडी] એક ઓષધિ
મેંદી (મેં૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ મેદી] એક વનસ્પતિ
મેંદો (મેં૦) પું૦ જુઓ મેદો

મૈત્રી સ્ત્રી૦ [સં] ભાઈબંધી [–જામવી=સારી પેઠે દોસ્તી થવી]
મૈયડ ન૦ ઊંટનું ટોળું
મૈથિલી સ્ત્રી૦[સં.] (સ) સીતા (૨) બિહારના (દરભંગા પાસેના) એક ભાગની બોલી
મૈથુન ન૦[સં] નરમાદાનો સંયોગ. –ની વિ૦ મૈથુનથી ઉત્પન્ન થયેલું (૨) મૈથુન સંબંધી
મૈનાક પું૦[સં] (સ) એક પૌરાણિક પર્વત
મૈયત સ્ત્રી૦ [અ] મરણ (૨) મોકાણ (૩) વિ૦ મરણ પામેલું ૦ખર્ચ(–રચ) પું૦, ન૦ મરનાર પાછળ કરાતું ખર્ચ
મૈયા સ્ત્રી૦ [હિં] માતા [આબરૂદાર
મોઆજિમ પું૦ [અ. मुअज्जम] પ્રતિષ્ઠિત,
મોઈ સ્ત્રી૦ મોઈદંડાની રમતમાં નાનો લાકડાનો કકડો ૦દંડા પું૦બ૦વ૦ મોઈ અને દંડા વડે રમવાની રમત ૦ણું ન૦ એ આકારનો કોઈ પણ કકડો
મોઈ વિ૦સ્ત્રી૦ જુઓ મૂઈ (૨) ભલે ફિકર નહીં એવા અર્થમાં સ્ત્રીલિંગી શબ્દો સાથે. ઉદા૦ મોઈ, પડી ગઈ તો!
મોકમ (મો) વિ૦ [અ मुहकम, સર૦ મ मोहकम, હિં मुहकम] + મોહકમ, સખત
મોકલવું સ૦ક્રિ૦ [દે मोकल्ल] રવાના કરવું, જવા કહેવું (૨) પહોંચાડવું
મોકલામણી સ્ત્રી૦ ['મોકલાવવું' ઉપરથી] મોકલવાની ક્રિયા કે મહેનતાણું
મોકલાવવું સ૦ક્રિ૦ 'મોકલવું'નું પ્રેરક
મોકળું (મો)વિ૦[दे मुक्कल (प्रा मुक्क, सं मुक्त), સર૦ હિં मोकला, મ मोकळा]મોકળાશવાળું (૨) ખુલ્લું (૩) [લા] નિખાલસ (૪) ઉદાર [–મહાલવું=છૂટથી હરવું ફરવું (૨) સર્વ સંબંધીથી છૂટા પડી સ્વચ્છંદે ફરવું –મૂકવું =મોટેથી રડવું] –ળાણ(–શ) સ્ત્રી૦ જગાની છૂટ, ખુલ્લું હોવું તે
મોકાણ (મોણ,) સ્ત્રી૦[દે. मुह + विक्कोणो=મોં મરડવું તે, અથવા મૂઉં + ાણ] મરણના સમાચાર (૨) મરનાર પાછળ શોક કરવા ભેગું થવું તે (૩) [લા] પીડા, આફત [–ના સમાચાર=માઠા સમાચાર –માંડવી =મરણ પાછળ શોક કરવા બૈરાંએ ભેગા થવું (૨) ભારે નુકસાન થયું કે થતું હોય એવી હાલત કરવી (૩) એક ક્રોધોદ્ગાર]
મોકાસદાર પું૦ [फा मुकास्दार, સર૦ મ] રસ્તે જનારા પાસેથી લેવાનો કર વસૂલ કરનાર
મોકૂફ વિ૦ [અ] બંધ પાડેલું; રહેવા દીધેલું, મુલતવી (–રહેવું, રાખવું) –ફી સ્ત્રી૦ મોકૂફ રાખવું તે
મોકો પું૦ [અ] પ્રસંગ, લાગ (–આવવો, જોવો, મળવો, સાધવો)
મોક્ષ પું૦ [સં] મુક્તિ, છુટકારો [–આપવો =મુક્તિ આપવી (૨) જિંદગી બચાવવી (૩) મારી નાખવું –થવો, –મળવો=મુક્તિ મળવી(૨)મરી જવું; સ્વધામ પહોંચવું –દેવો =જુઓ મોક્ષ આપવો. –પામવું=મુક્તિ મળવી (૨) મરી જવું મોક્ષે જવું=મરી જવું] ૦કાલ(–ળ) પું૦ (ગ્રહણ) છૂટવાનો સમય ૦દા એકાદશી સ્ત્રી૦ માગસર સુદ ૧૧ ૦દ્વાર ન૦ મોક્ષનું દ્વાર ૦પદ ન૦ મુક્તિ, મોક્ષ ૦પુરી સ્ત્રી૦ મોક્ષ આપનારી નગરી –ક્ષાર્થી પું૦ (૨) વિ૦ [+અર્થી] મુમુક્ષુ
મોખ પું૦[જુઓ મોકો]પ્રસંગ, લાગ (૨) સારો મોખરો, વિશિષ્ટ સ્થાન ઉદા૦ ઘરના પૈસા નથી, મોખના પૈસા છે ઘર સારા મોખમાં આવેલું છે (૩)વેંત, અનુકૂળતા,ગોઠવણ ઉદા૦ હમણાં મોખ નથી, મોખ આવશે ત્યારે પૈસા આપીશ [–આવવો=અનુકૂળતા મળવી; લાગ હોવો, પ્રસંગ મેળવવો –ધારવો= કામે વળગાડવું, ઠેકાણે પાડવું (૨) સગવડ કરવી –માં ફરવું=લાગમાં કે વેંતમાં ફરવું. –સાધવો=તકનો લાભ ઉઠાવવો (૨) લાગ શોધવો]
મોખ પું૦ [સર૦ મ मोखा] તખૂનો વાસ
મોખરો (મો) પું૦[સં मुख ઉપરથી] આગળનો ભાગ, બહાર પડતો ભાગ. [મોખરે કરવું= આગળ કરવું–ધરવું (૨) આગેવાન કરવું મોખરે ધરવું=આગળ કરવું મોખરે જવું= આગળ જવું –ચાલવું (૨) આગેવાની લેવી મોખરે બેસવું=આગળની જગાએ બેસવું

મોજો પું० [फा] જુઓ મોજું
મોજો પું० ['મોજું' ઉપરથી ?] રેલમાં તણાઈ આવેલો કાંપ (૨) [જુઓ મોજે] વાંટો, જમીનનો ટુકડો
મોઝાર અ० [दे मज्झआर] (પ.) માં; મધ્યે
મોઝિન (મો) પું० [अ मुवज़्ज़िन] મસીદમાં બાંગ પોકારનાર
મોટ સ્ત્રી० [સર० हिं, म] પોટલું; ગાંસડી
મોટપ,-મ સ્ત્રી० [दे मुट्टिम, સર० हिं मोटापा] મોટાપણું, પ્રતિષ્ઠા, આબરૂ -પણું ન० મોટાઈ (૨) મોટી ઉમ્મર -મોડુ વિ० મોટું મોટું
મોટર સ્ત્રી० [इं] વીજળી વગેરેના બળથી ચાલતું ફરનારું યંત્ર, જે પછી બીજા સંચાકામને ચલાવે છે (૨) મોટરગાડી ०ગાડી સ્ત્રી० પેટ્રોલ વગેરેથી ચાલતી ગાડી-એક યાંત્રિક વાહન ०બસ સ્ત્રી० [इं] જુઓ બસ ०સાઇકલ સ્ત્રી० [इं] પેટ્રોલથી ચાલતી સાઇકલ, ફટફટી
મોટલિયો પું० ['મોટલી' ઉપરથી, સર० म मोटगारा; हिं मोटिया] વેતરો, મોટિયો
મોટલી સ્ત્રી०, -લું ન० ['મોટ' ઉપરથી] + અનાજ ભરવાનો કોથળો (૨) પોટલું
મોટવડાઈ (મો') સ્ત્રી० [મોટું + વડાઈ] + મોટાઓ પ્રત્યેનું માન
મોટવવું (મો') સ०क्रि० ['મોટું' પરથી] મોટું કરવું -ણી સ્ત્રી० મોટું કરવું તે
મોટાઈ,-શ (મો') સ્ત્રી० ['મોટું' પરથી, સર० हिं, म मोटाई] જુઓ મોટપ ०ખોર વિ० મોટાઈ મેળવવા કે દાખવવાની આદતવાળું
મોટાભા (મો')પું० બ० વ० [મોટું + ભાઈ] આગળપડતી માનપાત્ર વ્યક્તિ [-કરવું = પંચાતિયાનું કે આગળપડતો ભાગ ભજવવાનું માન કે સ્થાન આપવું -થવું = પંચાતિયા થવું (૨) શાબાશી મેળવવા આગળ પડીને કામ કરવું]
મોટિયું ન० ['મોટ' ઉપરથી] અનાજનો ચેલો, [મોટલું
મોટિયાર (મો') પું० ['મોટું' પરથી] મોટો કે જુવાન છોકરો
મોટિયો પું०['મોટ' પરથી] ભાર ઊંચકનારો, [વેતરો; મોટલિયો
મોટું (મો') વિ०[सं महत्, સર० हिं, म मोटा] નાનાથી ઊલટું (૨) [લા] ઉદાર, સખી (૩) પ્રતિષ્ઠિત, આબરૂદાર (૪) મુખ્ય, અગત્યનું. ઉદા०મોટી મોટી બાબત [મોટા લોક = ધનવાન-આબરૂદાર માણસ મોટાં ભેટાં = ઉંમર લાયક, વયે પહોંચેલ મોટી ખાટનો માંકડ = મોટાને આશરે રહેનારો -તે કારણે મગરૂરી દાખવતો માણસ મોટું કપાળ = ભાગ્યશાળીનું કપાળ -કરવું = ઉછેરવું (૨) મહત્તા આપવી, માન આપવું -પેટ = ક્ષમાશીલ કે સહનશીલ સ્વભાવ (૨) ગુપ્ત વાત સાચવી જાણે તેવો સ્વભાવ (૩) લાલચુ સ્વભાવ -મન = ઉદારતા, દરગુજર કરે એવું કે પરોપકારી મન -માથું = કર્તાકારવતું કે વડીલ માણસ. -મોં = લાલચુ કે ખાઉધરો સ્વભાવ (૨) રિસાઈને ચડેલું મોં. મોટે પાટલે બેસાડવું = વધારે માન આપવું, વખાણ કરવા, ફુલાવવું મોટે પાટલે બેસવું = માન માગવું, કાલાવાલા કરાવવા] -ટેથી અ० મોટે અવાજે -ટેરું વિ० મોટું, વડીલ. -ટો પૈસો પું० કાટ પૈસો
મોઠી (મો) સ્ત્રી० ભોજન (૨) [લા] નિર્વાહ (સુ) [-મારવી = ખાવું, જમવું] ०પાણી = ખાણીપીણી ०દાસ પું० ખાવાપીવાનો શોખી
મોડ (મો) પું० [प्रा मउड (सं मुकुट)] લગ્ન વગેરે શુભ પ્રસંગે સ્ત્રીને માથે મુકાતો સુથાડિયાની સળીઓ વગેરેનો એક ઘાટ (૨) [લા] જોખમદારી, ભાર(૩)[મોડુ' ઉપરથી]વિલંબ. [-મૂકવો = જવાબદારીનો ભાર ઉઠાવવો]
મોડ પું० [જુઓ મોડવું] વળાંક (રસ્તા ઇ०નો) (૨) મરડાટ, ગર્વ (૩) જીદ, ટેક (૪) હાવભાવ, નખરા (૫) ઢબ, મરોડ, ઇમારત (૬) ખેતરમાં ભાગી પડેલા કણસલાં
મોડછી સ્ત્રી० [જુઓ મૂરછી] કોલેરા
મોડબંધો (મો) વિ० [મોડ + બાંધવું] મોડ બાંધનાર, બહાદુર (૨) પું० વરરાજા
મોડવું સ०क्रि० [प्रा मोड (सं मोटय्), સર० हिं मोड़ना, म मोडणें] મરડવું; મરડી-તોડી નાખવું

મોડામોડ અ૦ [જુઓ મોડ] વરણાગીમા-મરડાતું હોય એમ
મોડી સ્ત્રી૦ ['મોડવું' ઉપરથી] મરાઠી ભાષાની હાથે લખવામા વપરાતી લિપિ
મોડું (મો) વિ૦ ['મોડવુ' પરથી? સર૦ મ. मोडा] મુકરર વખત પછીનું, અસૂરું (૨) ન૦ વેળા વહી જવી તે (૩) ઢીલ, કાળક્ષેપ
મોઢ પુ૦ [પ્રા] (મોઢેરાનો રહીશ) બ્રાહ્મણ, વાણિયા, સુતાર તથા ઘાંચીમાં એ નામની પેટા ન્યાતનો માણસ
મોઢવું ન૦ ખાણાં કે માસનો ઢગલો
મોઢામોઢ (મો) અ૦ ['મોઢુ' ઉપરથી] રૂબરૂ, સમક્ષ (૨) એક મોઢેથી બીજે મોઢે એમ
મોઢિયું (મો) ન૦ ['મોઢુ' ઉપરથી] મોઢાનો-સૌથી ઉપરનો ભાગ (૨) ફાનસમા બત્તી જેમા રહે છે તે ભાગ (૩) રેંટિયામા ત્રાક તથા ચમરખાં જેમા રહે છે તે ચોકઠુ (૪) પશુના મો ઉપર બાધવામા આવતી જાળી
મોઢું (મો) ન૦ [सं मुख, प्रा मुह] મો, મુખ [મોઢા ઉપર (પર) મૂતરવું=અપમાન કરવું; ન ગાઠવું. મોઢા ઉપર (પર) મૂતરે એવુ=-ના કરતા વધારે ખરાબ; સવાયુ ખરાબ. મોઢા જેવું=ખરાબ; ઠીક નહિ એવુ. મોઢાની મીઠાશ=અ તરની નહીં, પણ ઉપર ઉપરથી-સારુ કે મીઠું બોલવા જેટલી મીઠાશ. મોઢાની વાત=લેખિત નહી, પણ માત્ર મોઢે મોઢે કરેલી વાત. મોઢાની વાતો=માત્ર કહેવાનું, કરવાનું નહિ, ખાલી ડફાસ મોઢાનું જૂઠુ=જેના બોલવા ઉપર વિશ્વાસ ન રખાય એવુ-જૂઠું બોલનાર. મોઢાનું છૂટુ=વાચાળ, બહુબોલુ (૨) નિખાલસપણે મો ઉપર જ સ્પષ્ટ વાત સંભળાવી દે તેવુ. મોઢાનું સાચું=એકવચની, પ્રમાણિક મોઢા પર આવવું=યાદ આવવુ (૨) બોલું બોલું થવુ મોઢા પર કહેવું=શરમ રાખ્યા વિના મો સામે જ કહેવું મોઢા પર થૂંકવું=તુચ્છ ગણવું; ધિક્કારવું મોઢા પર થૂંકું પણ નહિ=સામે પણ ન જોઉં, કેવળ અવગણના કરું મોઢા પરથી માખ પણ ન ઊડવી=જેનાથી કંઈ પણ બને નહીં એવું હોવું; નિર્બળ દમ વિનાનું હોવું મોઢા પર મારવું=સાફ સાફ સાચુ સંભળાવવુ, રોકડુ પરખાવવું. મોઢા પર શાહી ઢોળાવી-રેડાવી=ઝાંખા પડી જવું (૨) આબરૂને કલક લાગવું મોઢા ભણી હાથ કરવા=ખાવું, જમવું. મોઢામાં આવે તેમ=વગર વિચાર્યે, જેમ બોલાય તેમ. મોઢામાં આંગળી ઘાલવી=આશ્ચર્યમૂઢ થવું (૨) બોલવાની ફરજ પાડવી. મોઢામાં ખીલો ઠોકેલો હોવો=ન બોલવુ, ચૂપ રહેવું મોઢામાં જીભ ઘાલવી=બોલ બોલ કરતા બંધ થવું, શાત થવું. મોઢામાં જીભ ન હોવી=મૂંગું બેસી રહેવું. મોઢામાં ડૂચો દેવો કે ભરવો=બોલતુ અટકાવવુ (૨) બહુ મોટો બૂકડો ભરવો મોઢામાં થૂંકે એવું=પરવા ન કરે એવું (૨) ટપી જાય એવું; સવાયુ. મોઢામાં દાંત નથી?=શૌર્ય-દમ-જુસ્સો નથી? મોઢામાં ધૂળ નાખવી=હરાવી કે મોઢું પાડીને બોલતુ બંધ કરી દેવું મોઢામાં પાણી આવવું, છૂટવું=સ્વાદ કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા થવી. મોઢામાં મગ ઓરવા=જવાબ આપ્યા વિના ચૂપ રહેવુ (કટાક્ષમા પ્રશ્ન તરીકે). મોઢામાં માખણેય ન ઓગળવું=દમ વગરનું કે નિર્દોષ હોવુ. મોઢામાં માય એવું=વિવેક મર્યાદા જણાય એવું; શોભે એવુ. મોઢામાં મારવું=જુઓ મોઢા પર મારવુ. મોઢામાં લીલું તરણું ઘાલવું=લાચારી, હીનતા કે અશક્તિ બતાવવી મોઢામાં લીધું તરણું લેવરાવવુ=જી લઇને કહેવરાવવું, હારેલા કે શરણે આવેલા કહેવરાવવુ. મોઢામાં સાકર!=તમારું કહેવું ફળો, તમારી અમારા પ્રત્યેની શુભેચ્છા ફળો, જેથી તમને સાકર ખાવાની થાય-એવા અર્થનો ઉદ્ગાર. મોઢામાંથી દાંત પાડી નાખવા=હરાવવું, બોલતુ બધ થાય તેમ કરવું મોઢાં લાલ થવાં=જશ મળવો; સફળતાનો આનદ થવો. મોઢું અવળું કરી નાખવું=ઘણો સખત માર મારવો (ધમકી બતાવવા ભવિષ્યકાળમા વપરાય છે)-આપવું

= સામો જવાબ આપવો, વાતચીતમાં ઊતરવું -આવડું થઈ જવું = મોં ઊતરી જવું, ખસિયાણું પડી જવું -આવવું = મોં સૂજવું ને તેમાંથી લાળ પડવી, મોમા ચાઠી પડવી -ઉઘાડવું = મોં પહોળું કે ખુલ્લું કરવું (૨) બોલવું (૩) બોલે એમ કરવું -ઉપાડવું = હદ છોડીને બોલવું, ગાળ દેવી -ઊઘડવું = બોલવાની શક્તિ કે હિંમત આવવી (૨) સામે બોલવું (૩) ખાવાની રુચિ થવી -ઊતરી જવું = ખસિયાણા પડી જવું, દિલગીર થવું -ઊપડવું = બડબડ કર્યા કરવું (૨) બોલવાની શક્તિ કે હિંમત આવવી. -કરવું = છિદ્ર પાડવું, બહાર નીકળવાનો માર્ગ કરવો -કાઢવું = જાહેરમાં આબરૂભેર ફરી શકાવું -કાળું કરવું = દીસતું રહેવું (તુચ્છકારમાં–સામાને આજ્ઞાર્થમા) (૨) કીર્તિને લાંછન લગાડવું. -કાળું મેશ(કાળું ધબ કે કાળું શાહી જેવું) થઈ જવું = અપજશ કે અપકૃત્યથી ઝાંખું પડી જવું -ખાય ને આંખ લાજે = વિવેકથી કામ કરવું -ગંધાવું = ખરાબ દેખાવું, નિંદાવું -ચટાડવું = અતિશય લાડ લડાવવાં -ચડવું = રિસાવું -ચલાવવું = સામું બોલવું (૨) ગાળો દેવી (૩) ખાવું -ચાલવું = વારે વારે ખા ખા કરવું (૨) બોલ બોલ કરવું, બોલવામા હદ ન સાચવવી -ચળવળવું = ખાવાની ઇચ્છા થવી -ચુકાવવું = નજર ટાળવી, મળવાનું ટાળવું -છુપાવવું = શરમાવવું (૨) ન મળવું -છાંડવું = મોટાનું વેણ ન રાખવું — કહ્યું ન માનવું (૨) જુઓ મોઢું ચુકાવવું -જોઈને લપડાક મારવી = ઘટે એવો વ્યવહાર રાખવો -જોવા = અંતિમ મુલાકાત લેવા -ઠેકાણે રાખવું = અંદરનો ભાવ પરખાઈ ન જાય તેમ ગંભીર ચહેરો રાખવો -ઢાંકવું = શરમાવું લાજ કાઢવી (૨) રોવું (મરણ પાછળ, બૈરાંનું, રિવાજ મુજબ) -તપાસીને બોલ! = મર્યાદા સંભાળીને બોલ! -તોડી લેવું = વઢી કે ધમકાવી ચૂપ કરી દેવું (૨) બોલવા ન દેવું -ધોઈને આવ! = લાયક થઈને આવ! -ધોઈ જવું = હઠી જવું; ફરી જવું (૨) રડી ઊઠવું, અવસર આવ્યે ખર્ચ ન કરવો. -નીચું ઘાલવું = શરમથી નીચું જોવું, મો સતાડવું -પડવું, પડી જવું = મોં ફીકું પડી જવું, ઝંખવાણું થવું -પહોળું કરવું = આશ્ચર્યચકિત થવું (૨) આતુરતાથી રાહ જોવી -પહોળું થઈ જવું = આશ્ચર્યચકિત થઈ જવું (૨) મરી જવું -પૂરવું, ભરવું = કાંઈ આપીને સમજાવવું, લાંચ આપવી -ફફડાવવું = ગુસ્સામાં બોલવું -બબડવું -ફિક્કું પડી જવું = ચહેરાનો રંગ ઊડી જવો(રોગ, શરમ કે ભેદથી) -ફેરવવું = રીસ કે કંટાળો બતાવવા -ફેરવી નાખીશ = સખત તમાચો કે માર મારીશ (ધમકીમા) -ફેરવીને = ગુસ્સે થઈ જઈને, સામાની પરવા કર્યા વિના -બગાડવું = મો ઉપર અણગમો લાવવો (૨) મોઢું બેસ્વાદ કરવું -બતાવવું = રૂબરૂ થવું, મળવું -બતાવાય એવું = મોઢું બહાર કઢાય એવું -બહાર કાઢવું = જાહેરમાં આવવું – દેખા દેવી -બંધ કરવું = બોલવા ન દેવું(૨)લાંચ આપી પોતાના પક્ષમા લેવું -બાળવું = તિરસ્કારમાં આપવું; ઝીંકવું (૨) દીસતા રહેવું; મોઢું કાળું કરવું (બહુધા આજ્ઞાર્થમાં) -બડબડવું, બબડવું = ખાવાની તીવ્ર ઇચ્છા થવી -ભરવું = કોળિયા જેટલું લેવું(ખાવું) (૨) લાંચ આપવી -ભરાઈ જવું = ધરાવું,સંતુષ્ટ થવું -ભાંગવું કાંઈ આપીને સમજાવવું, દાબવું -ભાંગી જવું = (વધારેપડતા ગળપણથી) ગળપણની રુચિ મરી જવી -ભોંયમાં ઘાલવું = શરમથી નીચું જોવું -મલકાવવું = હસવું, સ્મિત કરવું -રહી જવું = મોઢું થાકી જવું -રાખવું = માન રાખવું -લઈને આવવું = લાયકાત લઈને–તેને આધારે આવવું (પ્રશ્નાર્થમાં. શું મોઢું લઈને આવ્યો છે?) -લેવડાવવું = દવા આપી મો ગળતું રખાવવું. -લેવાઈ જવું = મોઢું ઊતરી જવું; ખસિયાણું પડી જવું -વકાસીને રહેવું

=આશ્ચર્ય કે નિરાધારીમા મો પહોળું કરીને બેસવું -વટાળવું=કંઈક ખાવું -વશ રાખવું=સ્વાદ કે બોલવા ઉપર અંકુશ રાખવો. -વાઘનું હોવું=દેખાવે બહાદુર હોવું. -વાળવું=મો ઢાકવું, કાણમા બૈરાંએ બેસીને રડવુ -સંતાડવું=શરમાવું (૨) ન મળવું, સંતાવુ ફરવું. -સિવાઈ જવું=ન બોલવું -સીવી લેવું=મો બધ કરવું; બોલવા નહિ દેવું (૨) છિદ્ર-કાણું પૂરી લેવું. -હલાવવું=ખાવું(૨) ચાવવું(૩) બોલવું(૪) ડોકુ ધુણાવી હા કે ના કહેવી. મોઢે કરવું =ગોખવું; પાઠે કરવું. મોઢે કહેવું= રૂબરૂમાં ને ખુલ્લી રીતે કહેવું (૨) લેખિત આધારે નહીં-એમ સ્મરણમાથી કહેવું. મોઢે ચડવું=યાદ થઈ જવુ, પાઠે થઈ જવુ. મોઢે ચડાવવું=અતિશય લાડથી બહેકાવવુ કે સામુ બોલતુ કરવું. મોઢે ચડીને=રૂબરૂ. સામે આવીને-જાતે જ. મોઢે તાળું દેવું =બોલવાનો પ્રતિબંધ કરવો. મોઢે થવુ, થઈ જવું=યાદ થઈ જવું મોઢે થવું, થઈ આવવું=(કા) મળવુ; મળી આવવુ. મોઢે દૂધ ગંધાવું, દૂધ સુકાવું ન હોવું =છેક બાળક કે નાદાન હોવું મોઢે બપોર રમવા=મોઢા પર મોહક ચકચકાટ હોવો મોઢે બોલવું=માત્ર કહેવું, કાંઈ કરવુ નહીં (૨)(બીક વિના) રૂબરૂમા કહેવું મોઢે બોલી જવું=ગે બેલુ કહી જવુ મોઢે માગવું= રૂબરૂમા જાતે માગવું મોઢે માથે ઓઢવું= દેવાળુ કાઢવું(૨)માથું ઢાકી શોક કરવો (૩) નિરાશ થવુ, હારવુ. મોઢે માથે હાથ દઈને =ચુમાઈને, નાછૂટકે મોઢે લાગવું=સ્વાદ પડવો, ભાવવું મોઢે સાકર પીરસવી= મીઠી વાણીથી પિગળાવી દેવુ-ખુશ કરી નાખવું અવળું મોઢું કરીને બેસવું= પીઠ ફેરવવી; ધ્યાન ન દેવું શું મોઢુ લઈને બોલે? કયે મોઢે બોલે?=શું બોલી શકે? બોલતા લજવાય. કાળું મોઢું=કલંક; શરમ જરા જેટલું મોઢું થઈ જવું= લાજીને ધૂળ થઈ જવું (૨) મોઢું સાવ સુકાઈ જવું.બાળ તારું મોઢું!=જતુ રહે, ટીસતુ રહે. લોહિયાળું કે લોહીભર્યું મોઢું હોવું=વહાલા સગાનું મૃત્યુ થયુ હોવુ]

મોઢો (મો) પું० ['મોઢું' ઉપરથી] મોઢિયું

મો(૦વ)ણુ ન० [જુઓ મોવણ] મોવું તે કે તે માટે વપરાતુ ચીકટ

મોણુવેલ સ્ત્રી० એક ઘરેણુ

મોત (મો) ન० [અ] મૃત્યુ.[-આવવું=મરણ પામવું -ને બારણે હોવું=મરણપથારીએ હોવુ, મરવાની તૈયારીમા હોવું.-ફરી વળવું =અકસ્માત આવી બનવુ, મરણ થવું -માથે આવવું=ઘણું થાકી જઈ મરવા જેવુ થવું. -માથે ભમવું=માથે મોત ઝઝૂમી રહેવુ]

મોતાળો પું० એ નામની જાતનો બ્રાહ્મણ (સુ)

મોતિયું (મો) ન० છાપરાંના નેવ તરફ સાકટાના છેડાઓમાં ઘાલેલું પાટિયુ

મોતિયો પું० ['મોતી' ઉપરથી] એક જાતનો મોગરો (૨) આખની કીકી ઉપર થતુ પડ (૩) હોસ; હિંમત. [-આવવો=કીકી પર છારી આવવી, પડળ આવવા.-કાઢવો=પડળ ઉતારવાં,કીકી ઉપરનુ છારીનું પડ દૂર કરવું મોતિયા છૂટવા=અતિ શ્રમ કે ભયથી પરસેવો છૂટવો (૨) અંતકાળે ખૂબ પરસેવો વળી શીત વ્યાપવી. મોતિયા મરી જવા, લેવાવા= ટાંટિયા ભાગી જવા, નાહિંમત થઈ જવું]

મોતી ન० [सं मौक्तिक; प्रा मुत्तिअ]છીપમાંથી નીકળતી એક દરિયાઈ પેદાશ [-એ ચોક પૂરવા=ચોકમા મોતી વડે શણગાર કરવા; સ્વાગત માટે ચોક અને આંગણું શણગારવાં (૨) હવાઈ કિલ્લા બાધવા, સફળતાની ભારે આશાઓ બાધવી.-એ વધાવવું=ઉમળકાથી આવકાર આપવો, પ્રિયજનના આગમનથી અત્યાનંદ થવો -ના ચોક પૂરવા=મોટા મોટા મનોરથ ઘડવા, હવામા કિલ્લા બાધવા. -ના દાણા જેવા=ગોળ મરોડદાર ને દેખાવડા અક્ષર -ના મેહ વરસવા=આનંદવૃષ્ટિ થવી, આનંદ આનંદ થઈ રહેવો. -નાં પાણી ઉતારવાં=માન ઉતારવું, ભાર ભાગી નાખવો -પરોવવાં=મોતી પરોવવા જેવું

ઝીણુ – બારીક કામ કરવું] ૦ચૂર પુ૦કળીના લાડુ. ૦ચૂરમું ન૦ મોતીચૂર બનાવવાનું ચૂરમું ૦જ(–ઝ)રો પુ૦ [+ ઝરો (सं ज्वर ? કે 'ઝમેલો' = ફોલ્લો) સર૦ हिं मोतीझिरा] બળિયા જેવો એક રોગ, જેમા શરીરે મોતી જેવા ફોલ્લા થઈ આવે છે

મોતીદામ પુ૦ [सं मौक्तिकदामन्] એક છંદ

મોથ (થ,) સ્ત્રી૦ [प्रा मुत्थ (सं मुस्त) સર૦ हिं मोथा, म] ચીડ નામના ઘાસનો કંદ [–મારવી = ભારે પરાક્રમ કરવું.]

મોદ પુ૦ [सं] આનંદ ૦ક પુ૦ લાડુ (૨) એક છંદ [–જમવા = લાભ ખાટવો (લા)] ૦ન ન૦ આનંદ ૦વું અ૦ક્રિ૦ ખુશી થવું; રાચવું, આનંદવું

મોદ (દ,) સ્ત્રી૦, –દિયુ ન૦જાડી મોટી ચાદર

મોદી પુ૦ [સર૦ हिं , म ,(अ मुवद्दी ?)]અનાજ ઘી, મસાલો વગેરેનો વેપારી, નેસ્તી(૨)કોઠારી, ભંડારી (૩) એક અટક ૦ખાનું ન૦ મોદીની દુકાન (૨) દાણાનો કોઠાર (૩) લશ્કરને ખોરાકી પોશાકી પૂરી પાડનાર ખાતું

મોનલ ન૦ [સર૦ हिं मोनाल] એક પક્ષી

મૉનિટર પુ૦ [इ] વડો વિદ્યાર્થી

મોનિયુ ન૦ મોઢાનું – ઉપરચોટિયું આમંત્રણ

મૉન્ટેસોરી સ્ત્રી૦ (સ) બાળકેળવણીની એક પદ્ધતિનાં યોજક ઇટાલિયન બાઈ ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ તેમણે યોજેલી બાળકેળવણીની પદ્ધતિ ૦શાળા સ્ત્રી૦ તે પદ્ધતિ પ્રમાણે ચલાવાતી શાળા ૦શિક્ષક પુ૦ તે પદ્ધતિનો શિક્ષક

મોપલો પુ૦ [महापिलाइ (पिलाइ = બહાદુર तेलुगु ?)] મલબારમા વસતી મુસલમાનોની એક જાતનો આદમી

મોફસલ ન૦ જુઓ મુફસીલ

મોબદલો (મો) પુ૦ [अ मुबादला, સર૦ म मोब(–बा)दला] જુઓ મોબદલો

મોબેદ પુ૦ [अ मुअब्बिद] પારસીઓનો ધર્મ-ક્રિયા કરાવનાર ગોર (૨)ભક્તિ કરનાર (૩) સ્ત્રી૦ [अ मुअब्बद] ભક્તિ કરવાનું સ્થાન

મોભ પુ૦ [दे. मुम्म, मोम्म] છાપરાના ટેકારૂપ મુખ્ય આડું લાકડું

મોભણ સ્ત્રી૦ ['મોભ' ઉપરથી] કુટુંબની મુખ્ય સ્ત્રી

મોભાગ્ર ન૦ [મોભ + અગ્ર] મોભનો છેડો. ૦બુદ્ધિ વિ૦ તેના જેવી – બૂઠી બુદ્ધિવાળુ (૨) સ્ત્રી૦ તેવી જાડી બુદ્ધિ [પ્રતિષ્ઠિત

મોભાદાર વિ૦ [મોભો + દાર] વજનદાર;

મોભારિયુ ન૦ ['મોભ' ઉપરથી] મોભ ઉપર ઢાંકવાનું મોટું નળિયું [મોભવાળો ભાગ

મોભારો પુ૦ ['મોભ' ઉપરથી] છાપરાનો

મોભિયુ ન૦ મોભ

મોભી પુ૦ ['મોભ' ઉપરથી] ઘરનો વડો માણસ

મોભો પુ૦ [अ मुहाबा] દરજ્જો, આબરૂ, પ્રતિષ્ઠા, ઇજ્જત

મોમ ન૦ [फा] મીણ ૦બત્તી સ્ત્રી૦ મીણબત્તી

મોમનો (મો) પુ૦[જુઓ મુમનો]મુસલમાનોની એક જાતનો માણસ

મોયરુ (મો') ન૦ જુઓ માયરુ

મોયલુ (મો) વિ૦ [सं मुख ઉપરથી] (કા) આગલા ભાગનું

-મોયુ (મો') વિ૦ [सं मुख ઉપરથી] નામને અંતે '–ની તરફ મોંવાળુ' '–ની ચાહનાવાળું' એમ અર્થ બતાવતો અનુગ ઉદા૦ ઘરમોયુ

મોર પુ૦ [प्रा (सं मयूर), સર૦ हिं , म] એક પક્ષી, મયૂર (૨) [?] બરડાના બે ભાગમાંનો કોઈ એક (૩) [(ડિંગળ)] સૈન્યની આગલી હરોળ [–મારવો = પરાક્રમ કરવુ, યશસ્વી કામ કરવું મોર મોરનું કહેલુ કે સ ભળા-વવુ = કાળજુ કાપી નાખે તેવા વેણ કહેવાં]

મોર [મો] પુ૦ [प्रा मउर (सं मुकुर)], સર૦ म मोह(–हो)र] આંબા, આંબલી વગેરેનાં ફૂલ-મંજરી [–આવવો = ફૂલ-મંજરી થવી] (૨) ઘોડાના માથાનો એક શણગાર

મોર (મો'ર,) અ૦ [સર૦ म मोहर (सं मुख, प्रा मुह)] આગળ, પૂર્વે, મોખરે

મોર, ૦છા (મો' ?) સ્ત્રી૦ [જુઓ મોર અ૦] મુખમુદ્રા, ચહેરાનો દેખાવ

મોરખાઈ (મો') સ્ત્રી૦ [મોર + ખાવુ] ચોરેલો માલ (ઢોર વગેરે) પાછો અપાવવા પડેલા ખવાતી દલાલી. –યો પુ૦ તે ખાનાર માણસ

મોરચંગ પું૦ [સર૦ हिं.,म.] એક વાજું
મોરચી સ્ત્રી૦ [જુઓ મૂરછી] મોડછી
મોરચો પું૦ [फा.] લશ્કરની મોખરાની વ્યૂહરચના (૨) બુરજ ઉપર જ્યાં તોપ ગોઠવવામાં આવે છે તે ભાગ. [-તોડવો = જુઓ મોરચો ભાગવો. -પકડવો,માંડવો = મોરચા પર કાયમ રહેવું; ખંત અને અડગતાથી કોઈ કામ પાછળ લાગુ રહેવું. -બાંધવો = યુદ્ધની તૈયારી કરવી -ભાગવો, મારવો = વિજયી થવું; પહેલી હરોળમાં ભંગાણ પાડવું] -ચાબંધ વિ૦ મોરચા બાંધેલું(૨)મોરચા સાથે
મોરઠ ન૦ દૂધી વગેરેનું જાળિયું
મોરડી સ્ત્રી૦ [જુઓ મોર] ઢેલ
મોરડો સ્ત્રી૦ -ડો (મો') [મોં પરથી, સર૦ म. मोहरकी, मोहळा] પશુને મોઢે બાંધવાનું દોરડાનું ગાળિયું
મોરથૂથુ ન૦ [सं. मयूरतुत्थ, સર૦ म. मोरचूत; हिं. मोरथुथिया] એક ઝેરી ઔષધ
મોરધ્વજ પું૦ (સં) જુઓ મયૂરધ્વજ
મોરપંખી પું૦ એક શોભાનો છોડ
મોરબુટ્ટી સ્ત્રી૦ [મોર+બુટ્ટી] મોરના બુટ્ટાવાળી રેશમી સાડી
મોરબ્બો પું૦ [સર૦ म. मोर(-रा)बा] જુઓ મુરબ્બો
મોરમોર (મો) અ૦[दे मुरिअ = તૂટેલું,ભાગેલું] (ખાદ્ય) મોંમાં ચાલતાં છૂટેછૂટું થઈ જાય એમ
મોરલી સ્ત્રી૦ [જુઓ મુરલી] વાંસળી
મોરલો પું૦ મોર (લાલિત્યવાચક)
મોરવણ ન૦ [प्रा मूरः दे मुरिअ]છાણાંનો ગોર (૨) [જુઓ મોરવવું] અખરામણ
મોરવવું સ૦ક્રિ૦ [सं मोरण = ખાટી છાશ; સર૦ म. मुरवणें]આખરવું (૨)[જુઓ મોરવું] ટોચ પરથી છોલી નાખવું
મોરવાયો પું૦ [સર૦ म मोहर (सं मुख,प्रा. मुह)] ટોચનો ભાગ
મોરવાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा मुर दे. मुरिअ]ઉપર ઉપરથી તૂટી જવું, કપાવું
મોરવી સ્ત્રી૦ એક જાતનું કાપડ
મોરવું (મો) અ૦ક્રિ૦ ['મોર' ઉપરથી] (ઝાડને) મોર આવવો (૨) સ૦ક્રિ૦ [प्रा. मुड्] કાપવું; સમારવું (શાક ઇ૦ને)
મોરવેલ સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] એક વનસ્પતિ
મોરશિખા સ્ત્રી૦[प्रा. मोरसिहा (+सं. शिखा); સર૦ म.; हिं.)] એક વનસ્પતિ
મોરસ સ્ત્રી૦ [इं. मोरिशियस ટાપુના નામ ઉપરથી] દાણાદાર ખાંડ (૨) [સર૦ म.] એક જાતની ભાજી
મોરસો પું૦ ખેડાણમાં ઢાળપડતી ટેકરી
મોરંધી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી
મોરાખી વિ૦ [મોં + રાખવું ?] શરમ રાખીને કહેલી વાત (૨) પું૦ જુઓ મોરાપી
મોરાણી વિ૦ [જુઓ મોર અ૦] મુખ્ય, મોરનું
મોરાપી પું૦ [સર૦ મોરખાઈ] બાતમીદાર (૨) ગુનેગારને શોધી કાઢનાર
મોરાર પું૦[જુઓ મુરારિ] શ્રીકૃષ્ણ [પાઘડી
મોરિયું ન૦ [સર૦ મોળિયું] એક પ્રકારની
મોરિયો પું૦ [સર૦ म. मोरवा] ઘડો (૨) [?] સામા જેવું એક અણખેડ્યું ધાન્ય
મોરી સ્ત્રી૦ [फा. मूरी] ખાળ, ગંદા પાણીની નીક, ગટર
મોરી (મો') સ્ત્રી૦ જુઓ મોરડી - મોરડો
મોરુ (મો') વિ૦ [જુઓ મોર અ૦, સર૦ म. मोहरा] આગળ પડતું, મોર - મોખરેનું (૨) ન૦ (રૂપ ગુણ વગેરેમાં) મોરુ માણસ (૩) મહોરું (શેતરંજનું)
મોરું સ૦ [સર૦ हिं. मोर] મારું (પ.)
મોરે (મો') અ૦ [જુઓ મોર અ૦] આગળ
મોરો પું૦ ['મો' ઉપરથી ?]+ દંતૂસળ વડે હુમલો (૨) [हि. मुरवि] આભરણ વિશેષ (૩) સંમુખ થવું તે (-માંડવો). ૦વંદાર અ૦ મોંથી છેડા સુધી [પાક
મોલ (મો) પું૦ [सं मुकुल, प्रा. मउल = કળી)]
મોલડી સ્ત્રી૦ એક ઘાસ
મોલડું (મો) ન૦ [प्रा. मउलि (सं मौलि) = એક પ્રકારની પાઘડી] માથાનો એક પોશાક
મોલદ (મો) વિ૦ [अ.] બીજા દેશનું પણ અરબસ્તાનમાં ઊછરેલું (૨) આરબ બાપથી હિંદની સ્ત્રીને થયેલી (પ્રજા)

મોલવી (મો) પુ૦ [अ] મુસલમાન વિદ્વાન (૨) મુસલમાની કાયદા પ્રમાણે ન્યાય આપનાર
મોલ્ડિંગ (મો) સ્ત્રી૦ [इं मोल्डिंग ઉપરથી] સાખ ઇત્યાદિની ધાર પર ઊભી બે લીટીઓની કરાતી ભાત
મોલેરી સ્ત્રી૦ એક ઘાસ
મોલેસલામ (મો) પુ૦ [अ मवला-इ-इस्लाम] એક જાતનો મુસલમાન
મોલો (મો) પુ૦ ['મોલ' ઉપરથી ?] વનસ્પતિ પર પડતો એક જીવ, એક રોગ
મોહ્લું ન૦ ભૂતને બોલાવતી વખતે વગાડાતું નગારું [ફટાકડો
મોકલો પુ૦ [જુઓ મોઈ] શકુના આકારનો
મોવડ પુ૦ ['મો' ઉપરથી] મોખરો, અગ્ર ભાગ (૨) [કા.] ઘોડાને મોઢા ઉપર પહેરાવવાનું ઘરેણું (૩) અ૦ (કા.) આગળ
મોવડી વિ૦ [જુઓ મોવડ] આગળનું, મોખરાનું (૨) પુ૦ અગ્રેસર, આગેવાન
મોવણ (મો) ન૦ ['મોવું' ઉપરથી; हिं मोयन, म मोवाण, मोंवण] જુઓ મોણ
મોવાસો (મો) પુ૦ ['મો' ઉપરથી] ઢોરના મોમાં થતો એક રોગ [દાસ્તી
મોવાળ પુ૦ [મોં + વળવું ?] ઘરવટ, નરોબો,
મોવાળો પુ૦ [જુઓ મુવાળો] વાળ
મોવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं मोना, म मोव = મૃદુ—તે ઉપરથી मोवान = મૃદુતા લાવનારો પદાર્થ] કરમોવવું, ચીકટવાળું કરવું
મોસમ (મો) સ્ત્રી૦ [अ मौसिम] ઋતુ —મી વિ૦ મોસમનું [ફૂટતી મૂછ
મોસર સ્ત્રી૦ [दे मासुरी (सं श्मश्रु)] (કા)
મોસરિયું ન૦ [જુઓ મોસર] (કા) બુકાની
મોસલ પુ૦[अ मुहस्सिल, સર૦ म मोहमल्ली] સરકારના હુકમથી તેડવા આવેલો ને તાકીદ કરનાર બેલિફ (?)
મોસંબી સ્ત્રી૦ [पो मोझाम्बिक માંથી પ્રથમ આવેલું માટે] એક ફળ
મોસાળ (મો) ન૦ [सं मातृशाला] માનું પિયેર ૦સાસરી સ્ત્રી૦, ૦સાસરું ન૦ પતિ કે પત્નીનું મોસાળ. —ળિયું ન૦ મોસાળપક્ષનું માણસ. —ળું ન૦ માબાપ તરફથી છોકરીને સીમંત વખતે અને તેનાં છોકરાંને જનોઈ કે લગ્ન વખતે જે રીત આપવામાં આવે છે તે (૨) મોસાળામાં ગાવાનું ગીત, (૩) મોસાળાની રીત કરવા જતું સરઘસ (૪) [લા] નાની મોટી વસ્તુઓનો અસ્તવ્યસ્ત સમૂહ ઉદા૦ હવે આ બધું મોસાળું લઈ જા! [—કરવું, ભરવું = સીમંત વખતે દીકરીને રીત આપવી, તેનો વિધિ કરવો —નીકળવું = મોસાળાનું સરઘસ નીકળવું]
મોસિયાત (મો) વિ૦[प्रा माउसी (मातृष्वसा) ઉપરથી] (સુ) જુઓ મસિયાઈ
મોહ પુ૦ [सं] અજ્ઞાન, ભ્રમ (૨) મૂર્છા; બેહોશી (૩) આસક્તિ, પ્યાર [—ઊપજવો, થવો, પામવું, મોહમાં પડવું = આસક્ત થવું] ૦ક વિ૦ મોહ પમાડનારું ૦કતા સ્ત્રી૦ મોહકપણું ૦રૂપ પુ૦ મોહરૂપી રૂપ. ૦જાળ સ્ત્રી૦ મોહની જાળ ૦ન વિ૦ મોહક (૨) ન૦ મોહવું તે (૩) વશીકરણ, કામણ, એક અભિચાર (૪) [સ] કૃષ્ણ ૦નમાળા સ્ત્રી૦ અમુક ઘડના સોનાના મણકાની ગળે પહેરવાની માળા ૦નાસ્ત્ર ન૦ [मोहन + अस्त्र] બેહોશ કરી નાખે એવું અસ્ત્ર ૦નિદ્રા સ્ત્રી૦ મોહરૂપી નિદ્રા ૦નિયું ન૦ એક પ્રકારની સાડી ૦ની સ્ત્રી૦ મોહ, ભૂરકી (૨) [સ] મોહિની, એક અપ્સરા ૦નીય ન૦ કર્મ (જૈન) ૦રિપુ પુ૦ મોહરૂપી રિપુ ૦બાણ ન૦ મોહનું બાણ ૦મંત્ર પુ૦ મોહ પમાડે એવો મંત્ર
મોહકમ (મો) વિ૦ [अ मुहकम, સર૦ म] મોકમ, દૃઢ, સખત (૨) ઘણું, પુષ્કળ
મોહતાજ (મો) વિ૦[अ मुहताज] ગરીબ, ગરજુ
મોહનઠાર, મોહનથાળ પુ૦ એક પ્રકારનું મિષ્ટાન્ન
મોહરમ (મો) પુ૦ [अ मुहर्रम] હિજરી સનનો પહેલો મહિનો (જેમાં તાજિયા નીકળે છે)
મોહવું અ૦ક્રિ૦ [सं मुह् ઉપરથી; સર૦ हिं मोहना, म मोहणें] મોહ પામવું (૨) સ૦ક્રિ૦ મોહ પમાડવું. મોહાવું અ૦ક્રિ૦ મોહ પામવું
મોહાંધ વિ૦ [सं] મોહથી અંધ બનેલું
મોહિત વિ૦ [सं] મોહ પામેલું

શબ્દોની પુનરાવૃત્તિ–એક શબ્દાલંકાર (કા શા) (૨) પ્રાસ, 'રાઈમ' ૦કિત વિ૦ યમકવાળું ૦કિંકર પુ૦ યમનો દૂત ૦દંડ પુ૦ યમે કરેલી શિક્ષા ૦દૂત પુ૦ યમનો નોકર ૦દ્વિતીયા સ્ત્રી૦ ભાઈબીજ ૦ન પુ૦ કલ્યાણ રાગનો એક ભેદ (૨) ન૦ સંયમ, નિગ્રહ ૦નકલ્યાણ પુ૦ કલ્યાણ રાગનો એક પ્રકાર ૦નિયમ પુ૦બ૦વ૦ અષ્ટાંગ યોગનાં પહેલાં બે અંગ (પાંચ મહાવ્રતરૂપી યમ, તથા શૌચ, સંતોષ, તપ, સ્વાધ્યાય, ઈશ્વરપ્રણિધાન એ પાંચ નિયમ) ૦પાશ પુ૦ યમનો ફાંસો ૦પુરી સ્ત્રી૦ યમરાજાની નગરી (૨) નરક ૦પુરુષ પુ૦ યમનો માણસ – દૂત ૦રાત્રિ(–ત્રી) સ્ત્રી૦ મૃત્યુરૂપી રાત્રી ૦લ ન૦ જોડકું ૦સદન ન૦ યમ લોક, યમનું સ્થાન [–પહોંચાડવું = ઠાર મારવું] [(સં) યમુના નદી

યમી વિ૦ (૨) પુ૦ [સં] સંયમી (૩) સ્ત્રી૦

યયાતિ પુ૦ [સં] (સં) એક ચંદ્રવંશી રાજા

યવ પુ૦ [સં] જવ ૦ક્ષાર, ૦જ પુ૦ જવખાર

યવન પુ૦ [સં] (પ્રાચીન) યુનાન દેશનો રહેવાસી (૨) આર્યસંસ્કૃતિ બહારનો માણસ, મ્લેચ્છ –નિકા સ્ત્રી૦ જવનિકા, પડદો (૨) યવની –ની સ્ત્રી૦ યવનની કે યવન સ્ત્રી

યવાગૂ સ્ત્રી૦ [સં] ઓસામણ (૨) રાબ; કાંજી

યશ પુ૦ [સં] કીર્તિ (૨) [લા] ફતેહ, સિદ્ધિ ૦સ્વિની વિ૦ સ્ત્રી૦, ૦સ્વી વિ૦ નામાંકિત (૨) ફતેહમંદ –શઃશરીર ન૦ યશરૂપી શરીર. –શાળુ વિ૦ યશવાળું –શોગાન ન૦ યશનું ગાન, યશ ગાવો તે –શોદા સ્ત્રી૦ (સં) શ્રીકૃષ્ણને ઉછેરનાર નંદની પત્ની –શોધન ન૦ યશરૂપી ધન, કીર્તિરૂપી સંપત્તિ (૨) વિ૦ યશસ્વી –શોલાભ પુ૦ યશનો લાભ

યશદ ન૦ [સં] એક ખનિજ ધાતુ

યશ્રુતિ સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ 'ય'માં

યષ્ટિ, ૦કા, –ષ્ટી સ્ત્રી૦ [સં] લાકડી

યહૂદી વિ૦ (૨) પુ૦ [ફા] પૅલેસ્ટાઈનનો મૂળ વતની; મૂસા પેગંબરનો અનુયાયી

યંત્ર ન૦ [સં] સંચો (૨) જુઓ જંતર ૦ક ન૦ ઘા વગેરે પર બંધાતો પાટો (૨) સંઘાડો (૩) પુ૦ જુઓ યંત્રજ્ઞ ૦જ્ઞ પુ૦ યંત્રવિદ્યા જાણનાર; 'મિકૅનિક' ૦ગતિ સ્ત્રી૦ યંત્રની ગતિ (૨) યંત્રવત્ સતત ગતિ ૦ણા સ્ત્રી૦ કલેશ, વેદના (૨) નિયંત્રણ ૦બળ ન૦ યાંત્રિક બળ. ૦રચના સ્ત્રી૦ યંત્રની રચના, યંત્રની ગોઠવણી ૦વત્ અ૦ યંત્રની પેઠે, એકધારું ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ યંત્રોની વિદ્યા ૦શાસ્ત્ર ન૦ યંત્રોનું શાસ્ત્ર, 'મિકૅનિક્સ' ૦શાસ્ત્રી પુ૦ યંત્રજ્ઞ –ત્રિત વિ૦ નિયંત્રિત. –ત્રોદ્યોગ પુ૦ [+ઉદ્યોગ] યંત્રો દ્વારા થતો કારખાનાનો ધંધોરોજગાર –ત્રોદ્યોગવાદ પુ૦ યંત્રોદ્યોગો વધવાથી દેશની આબાદી છે એવો વાદ, 'ઇન્ડસ્ટ્રિયલિઝમ' [=હે પ્રભુ!]

યા અ૦ [ફા] હે! (૨) અથવા, યાને. [–અલ્લા!

યાકૂત ન૦ [અ] માણેક, એક રત્ન –તી સ્ત્રી૦ ભાંગના ઘીમાં મસાલા ભેળવી બનાવેલો એક માદક પાક

યાગ પુ૦ [સં] યજ્ઞ

યાચક પુ૦ [સં] માગણ –ના સ્ત્રી૦ વિનંતિ, પ્રાર્થના (૨) માગણી, ભીખ

યાચવું સ૦ક્રિ૦ [સં યાચ્] યાચના કરવી, જાચવું

યાચિત વિ૦ [સં] માગેલું [ઋત્વિજ

યાજક પુ૦ [સં] યજ્ઞ કરનાર, યજ્ઞકર્મ ચલાવનાર

યાજન ન૦ [સં] યજ્ઞ કરાવવો તે, પુરોહિતપણું

યાજ્ઞવલ્ક્ય પુ૦ [સં] (સં) એક પ્રાચીન ઋષિ – સ્મૃતિકાર

યાજ્ઞસેની સ્ત્રી૦ [સં] (સં) દ્રૌપદી

યાજ્ઞિક વિ૦ [સં] યજ્ઞ સંબંધી (૨) પુ૦ યજ્ઞ કરનાર કે કરાવનાર (૩) એક અટક

યાજ્ય વિ૦ [સં] યજ્ઞમાં હોમવાનું, યજ્ઞ સંબંધી

યાતના સ્ત્રી૦ [સં] દુઃખ, કષ્ટ, પીડા

યાતાયાત સ્ત્રી૦ [સં] જવું ને આવવું તે; હેરો-ફેરો (૨) જન્મમરણનું દુઃખ

યાતુધાન પુ૦ [સં] રાક્ષસ

યાત્રા સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ જાત્રા ૦ળુ પુ૦ યાત્રા કરનારો –ત્રિક, –ત્રી વિ૦ યાત્રા કરનાર (૨) પુ૦ યાત્રાળુ

યાતૃ સ્ત્રી૦ [સં] દેરાણી
યાથાતથ્ય ન૦ [સં] સત્ય
યાથાત્મ્ય ન૦ [સં] તત્ત્વ, સ્વરૂપ
યાથાર્થ્ય ન૦ [સં] યથાર્થપણું
યાદ સ્ત્રી૦ [फा] સ્મરણ (૨) યાદી, ટાચણ [–આવવું, કરવું, કરાવવું, રહેવું, રાખવું, લાવવું] ૦આર વિ૦ યાદ કરાવે તેવું (સ્મારક) ૦ગીરી સ્ત્રી૦ યાદદાસ્ત, (૨) યાદ રહી જાય તેવું ૦ગીરી સ્ત્રી૦ યાદદાસ્ત, (૨) યાદ રહી જાય તેવું સંભારણું; સ્મારક ૦દાસ્ત સ્મરણ (૨) સંભારણું; સ્મારક ૦દાસ્ત (–સ્તી) સ્ત્રી૦ [फा दाश्तन] સ્મરણશક્તિ
યાદવ પુ૦ [સં] યદુનો વંશજ (૨) [સં] કૃષ્ણ –વાસ્થળી,–વી સ્ત્રી૦ યાદવોની અંદર અંદરની લડાઈ અને કતલ (૨) [લા.] અંદર અંદરની લડાઈ
યાદી સ્ત્રી૦ [फा.] ટીપ, વિગતવાર ટાચણ (૨) તે નોંધવાની ચોપડી (૩) યાદ, સ્મરણ
યાદચ્છિક વિ૦[સં] મરજિયાત, ઐચ્છિક (૨) અણચિંતવ્યું; આકસ્મિક
યાદૃશ વિ૦ [સં] જેવું, જેના જેવું
યાદોગણ પુ૦ [સં] દરિયાઈ કે જળચર પ્રાણીઓનો સમુદાય
યાન ન૦ [સં] વાહન (૨) શત્રુ સામે આક્રમણ
યાને અ૦ [अ यानी] અથવા, યા
યાબૂ પુ૦ [तुर्की] એક જાતનો ઘોડો
યામ પુ૦ [સં] ત્રણ કલાક; પહોર
યામમત્સ્ય ન૦[સં] દક્ષિણનો એક તારાસમૂહ
યામિની સ્ત્રી૦ [સં.] રાત્રી
યામ્ય વિ૦[સં] યમ સંબંધી(૨)દક્ષિણ દિશાનું –મ્યોત્તર વિ૦ દક્ષિણમાંથી ઉત્તરમાં જતું
યાર પુ૦[फा] દોસ્ત (૨) આશક; જાર ૦બાજ વિ૦ કામુક,વિષયી. ૦બાજી સ્ત્રી૦ મિત્રાચારી, દોસ્તી (૨) જારકર્મ –રી સ્ત્રી૦ દોસ્તી, પ્યાર (૨) સ્ત્રીપુરુષનો અનુચિત પ્રેમ કે સંબંધ (૩) સટ્ટ છૂટો મૂકવાનો દોર (૪) મદદ [–આપવી, દેવી (નસીબે) = નસીબ પાંશરું ઊતરવું પ્રયત્ન સફળ થવો.] –રું ન૦ યારકર્મ (?)
યાર્ડ પુ૦ [ई] વાર; ત્રણ ફૂટનું માપ (૨) વાડો, વાડા જેવી જગા ઉદા૦ રેલવે યાર્ડ.

યાલ(–ળ) સ્ત્રી૦ [तुर्की] સિંહની ગરદન પરના વાળ
યાવક પુ૦, ન૦ [સં] અળતો
યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ અ૦ [સં] સૂર્ય અને ચંદ્ર હોય ત્યાં સુધી; હમેશને માટે
યાવજ્જીવન અ૦ [સં] આખી જિંદગી સુધી
યાવત્ અ૦ [સં] જ્યાં સુધી
યાવની વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] યવનની
યાહોમ અ૦ [अवस्ता : ओहाम] કુરબાનીનો પોકાર [–કરવું, –કરીને ઝુકાવવું = મરણિયા થઈને પડવું]
યાળ સ્ત્રી૦ જુઓ યાલ
યાંત્રિક વિ૦ [સં] યંત્રનું, યંત્ર સંબંધી, યંત્ર જેવું (૨) પુ૦ યંત્રશાસ્ત્રી
યુક્ત વિ૦[સં] જોડાયેલું (૨) યોગ્ય, ઘટતું (૩) [સમાસને અંતે] 'વાળું' અર્થમાં. ઉદા૦ અપમાનયુક્ત. –ક્તાક્ષર પું૦ [+ अक्षर] જોડાક્ષર –ક્તાત્મા પુ૦ [+ आत्मा] યુક્ત આત્માવાળો – યોગી –ક્તાયુક્ત વિ૦ [+ अयुक्त] સારુંનરસું, યોગ્યાયોગ્ય
યુક્તિ સ્ત્રી૦ [સં] તદબીર; કરામત (૨) ન્યાય; તર્ક (૩) હેતુનું યુક્તિપૂર્વક સાંકેતિક કે ગર્ભિત સૂચન (કા. શા) ૦પ્રયુક્તિ સ્ત્રી૦ સારાનરસા ઉપાય કરવા તે, વિવિધ યુક્તિઓ અજમાવવી તે ૦પ્રામાણ્યવાદ પુ૦ તર્કથી જે સૂઝે તે જ ખરું માનવાનો વાદ; બુદ્ધિવાદ, 'રૅશનલિઝમ'. ૦પ્રામાણ્યવાદી પુ૦ યુક્તિપ્રામાણ્યવાદમાં માનનાર ૦બાજ, ૦માન વિ૦ ચતુર, હોશિયાર (૨) શોધક, કરામતી
યુગ પું૦ [સં] પૌરાણિક રીતે પાડેલા કાળના લાંબા ચાર વિભાગોમાંનો દરેક (સત્ય, ત્રેતા, દ્વાપર અને કલિ) (૨) [લા.] જમાનો (૩) યુગલ, યુગ્મ ૦ધર્મ પું૦ યુગનો પ્રધાન ધર્મ. ૦પદ્ અ૦ એકીસાથે ૦પ્રવર્તક વિ૦ યુગ પ્રવર્તાવનાર, યુગ બદલનાર (૨) પુ૦ જેના મહાન પુરુષાર્થથી જગતમાં યુગાંતર થાય તે (પુરુષ) ૦લ ન૦ જોડું. –ગંધર પુ૦ યુગ-પ્રવર્તક.–ગાચાર પુ૦ [+ आचार] યુગનો ખાસ આચાર, યુગધર્મ. –ગાંત પુ૦ [+ अंत]

શબ્દોની પુનરાવૃત્તિ-એક શબ્દાલંકાર (કા શા) (૨) પ્રાસ, 'રાઈમ' ૦કિત વિ૦ યમકવાળું
૦કિંકર પુ૦ યમનો દૂત ૦દંડ પુ૦ યમે કરેલી શિક્ષા ૦દૂત પુ૦ યમનો નોકર ૦દ્વિતીયા સ્ત્રી૦ ભાઈબીજ ૦ન પુ૦ કલ્યાણ રાગનો એક ભેદ (૨) ન૦ સંયમ, નિગ્રહ ૦નકલ્યાણ પુ૦ કલ્યાણ રાગનો એક પ્રકાર ૦નિયમ પુ૦બ૦વ૦ અષ્ટાંગ યોગનાં પહેલાં બે અંગ (પાંચ મહાવ્રતરૂપી યમ; તથા શૌચ, સંતોષ, તપ, સ્વાધ્યાય, ઈશ્વરપ્રણિધાન એ પાંચ નિયમ) ૦પાશ પુ૦ યમનો ફાંસો ૦પુરી સ્ત્રી૦ યમરાજાની નગરી (૨) નરક ૦પુરુષ પુ૦ યમનો માણસ – દૂત ૦રાત્રિ(-ત્રી) સ્ત્રી૦ મૃત્યુરૂપી રાત્રી ૦લ ન૦ જોડકું ૦સદન ન૦ યમ લોક, યમનું સ્થાન [-પહોંચાડવું = ઠાર મારવું] [(સ) યમુના નદી
યમી વિ૦ (૨) પુ૦ [સં] સંયમી (૩) સ્ત્રી૦
યયાતિ પુ૦ [સં] (સ) એક ચંદ્રવંશી રાજા
યવ પુ૦ [સં] જવ ૦ક્ષાર, ૦જ પુ૦ જવખાર
યવન પુ૦ [સં] (પ્રાચીન) યુનાન દેશનો રહેવાસી (૨) આર્યસંસ્કૃતિ બહારનો માણસ, મ્લેચ્છ -નિકા સ્ત્રી૦ જવનિકા, પડદો (૨) યવની -ની સ્ત્રી૦ યવનની કે યવન સ્ત્રી
યવાગૂ સ્ત્રી૦ [સં] ઓસામણ (૨) રાબ, કાંજી
યશ પુ૦ [સં] કીર્તિ (૨) [લા] ફતેહ, સિદ્ધિ ૦સ્વિની વિ૦ સ્ત્રી૦, ૦સ્વી વિ૦ નામાંકિત (૨) ફતેહમંદ -શ શરીર ન૦ યશરૂપી શરીર. -શાળુ વિ૦ યશવાળુ -શોગાન ન૦ યશનું ગાન, યશ ગાવો તે -શોદા સ્ત્રી૦ (સ) શ્રીકૃષ્ણને ઉછેરનાર નંદની પત્ની -શોધન ન૦ યશરૂપી ધન, કીર્તિરૂપી સંપત્તિ (૨) વિ૦ યશસ્વી -શોલાભ પુ૦ યશનો લાભ
યશદ ન૦ [સં] એક ખનિજ ધાતુ
યશ્રુતિ સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ 'ય'માં
યષ્ટિ, ૦કા, -ષ્ટી સ્ત્રી૦ [સં] લાકડી
યહૂદી વિ૦ (૨) પુ૦ [ફા] પૅલેસ્ટાઇનનો મૂળ વતની, મૂસા પેગંબરનો અનુયાયી
યંત્ર ન૦ [સં] સંચો (૨) જુઓ જંતર ૦ક ન૦ ઘા વગેરે પર બંધાતો પાટો (૨) સંઘાડો (૩) પુ૦ જુઓ યંત્રજ્ઞ ૦જ્ઞ પુ૦ યંત્રવિદ્યા જાણનાર; 'મિકૅનિક' ૦ગતિ સ્ત્રી૦ યંત્રની ગતિ (૨) યંત્રવત્ સતત ગતિ ૦ણા સ્ત્રી૦ ક્લેશ, વેદના (૨) નિયંત્રણ ૦બળ ન૦ યાંત્રિક બળ. ૦રચના સ્ત્રી૦ યંત્રની રચના, યંત્રની ગોઠવણી ૦વત્ અ૦ યંત્રની પેઠે, એકધારું ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ યંત્રોની વિદ્યા ૦શાસ્ત્ર ન૦ યંત્રોનું શાસ્ત્ર; 'મિકૅનિક્સ' ૦શાસ્ત્રી પુ૦ યંત્રજ્ઞ -ત્રિત વિ૦ નિયંત્રિત. -ત્રોદ્યોગ પુ૦ [+ उद्योग] યંત્રો દ્વારા થતો કારખાનાનો ધંધોરોજગાર -ત્રોદ્યોગવાદ પું૦ યંત્રોદ્યોગો વધવાથી દેશની આબાદી છે એવો વાદ, 'ઇન્ડસ્ટ્રિયલિઝમ' [=હે પ્રભુ!]
યા અ૦[ફા] હે! (૨) અથવા, યાને [-અલ્લા!
યાકૂત ન૦ [અ] માણેક, એક રત્ન -તી સ્ત્રી૦ ભાગના ઘીમાં મસાલા ભેળવી બનાવેલો એક માદક પાક
યાગ પુ૦ [સં] યજ્ઞ
યાચક પુ૦ [સં] માગણ -ના સ્ત્રી૦ વિનતિ, પ્રાર્થના (૨) માગણી, ભીખ
યાચવું સ૦ક્રિ૦ [સં याच्] યાચના કરવી, જાચવું
યાચિત વિ૦ [સં] માગેલું [ઋત્વિજ
યાજક પુ૦ [સં] યજ્ઞ કરનાર; યજ્ઞકર્મ ચલાવનાર
યાજન ન૦ [સં.] યજ્ઞ કરાવવો તે, પુરોહિતપણું
યાજ્ઞવલ્ક્ય પુ૦ [સં] (સ) એક પ્રાચીન ઋષિ – સ્મૃતિકાર
યાજ્ઞસેની સ્ત્રી૦ [સં] (સ) દ્રૌપદી
યાજ્ઞિક વિ૦ [સં] યજ્ઞ સંબંધી (૨) પુ૦ યજ્ઞ કરનાર કે કરાવનાર (૩) એક અટક
યાજ્ય વિ૦ [સં] યજ્ઞમાં હોમવાનું, યજ્ઞ સંબંધી
યાતના સ્ત્રી૦ [સં] દુઃખ, કષ્ટ, પીડા
યાતાયાત સ્ત્રી૦ [સં] જવું ને આવવું તે, ફેરો-ફેરો (૨) જન્મમરણનું દુઃખ
યાતુધાન પુ૦ [સં] રાક્ષસ
યાત્રા સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ જાત્રા ૦ળુ પુ૦ યાત્રા કરનારો -ત્રિક, -ત્રી વિ૦ યાત્રા કરનાર (૨) પુ૦ યાત્રાળુ

યાતૃ સ્ત્રી૦ [सं.] દેરાણી
યાથાતથ્ય ન૦ [सं.] સત્ય
યાથાત્મ્ય ન૦ [सं] તત્ત્વ, સ્વરૂપ
યાથાર્થ્ય ન૦ [सं] યથાર્થપણું
યાદ સ્ત્રી૦ [फा] સ્મરણ (૨) યાદી, ટાચણ [–આવવું, કરવું, કરાવવું, રહેવું, રાખવું, લાવવું.] ૦ગાર વિ૦ યાદ કરાવે તેવું (સ્મારક) (૨) યાદ રહી જાય તેવું ૦ગીરી સ્ત્રી૦ યાદદાસ્ત, સ્મરણ (૨) સંભારણું; સ્મારક ૦દાસ્ત (–સ્તી) સ્ત્રી૦ [फा. दाश्तन] સ્મરણશક્તિ
યાદવ પુ૦ [सं] યદુનો વંશજ (૨) [सं] કૃષ્ણ –વાસ્થળી, –વી સ્ત્રી૦ યાદવોની અંદર અંદરની લડાઈ અને કતલ (૨) [લા.] અંદર અંદરની લડાઈ
યાદી સ્ત્રી૦ [फा.] ટીપ, વિગતવાર ટાચણ (૨) તે નોંધવાની ચોપડી (૩) યાદ, સ્મરણ
યાદચ્છિક વિ૦[सं] મરજિયાત, ઐચ્છિક (૨) અણચિંતવ્યું, આકસ્મિક
યાદૃશ વિ૦ [सं] જેવું; જેના જેવું
યાદોગણ પુ૦ [सं.] દરિયાઈ કે જળચર પ્રાણીઓનો સમુદાય
યાન ન૦ [सं] વાહન (૨) શત્રુ સામે આક્રમણ
યાને અ૦ [अ यानी] અથવા, યા
યાબૂ પુ૦ [तुर्की] એક જાતનો ઘોડો
યામ પું૦ [सं] ત્રણ કલાક, પહોર
યામમત્સ્ય ન૦[सं] દક્ષિણનો એક તારાસમૂહ
યામિની સ્ત્રી૦ [सं.] રાત્રી
યામ્ય વિ૦[सं] યમ સંબંધી(૨)દક્ષિણ દિશાનું –મ્યોત્તર વિ૦ દક્ષિણમાંથી ઉત્તરમાં જતું
યાર પુ૦[फा] દોસ્ત (૨) આશક; જાર. ૦બાજ વિ૦ કામુક, વિષયી ૦બાજી સ્ત્રી૦ મિત્રાચારી, દોસ્તી (૨) જારકર્મ –રી સ્ત્રી૦ દોસ્તી, પ્યાર (૨) સ્ત્રીપુરુષનો અનુચિત પ્રેમ કે સંબંધ (૩) સટ્ટ છૂટો મૂકવાનો દોર (૪) મદદ [–આપવી, દેવી (નસીબે) = નસીબ પાધરું ઊતરવું; પ્રયત્ન સફળ થવો.] –રું ન૦ યારકર્મ (?)
યાર્ડ પુ૦ [इं] વાર; ત્રણ ફૂટનું માપ (૨) વાડો; વાડા જેવી જગા ઉદા૦ રેલવે યાર્ડ.

યાલ(–ળ) સ્ત્રી૦ [तुर्की] સિંહની ગરદન પરના વાળ
યાવક પુ૦, ન૦ [सं] અળતો
યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ અ૦ [सं] સૂર્ય અને ચંદ્ર હોય ત્યાં સુધી, હમેશને માટે
યાવજ્જીવન અ૦ [सं] આખી જિંદગી સુધી
યાવત્ અ૦ [सं] જ્યાં સુધી
યાવની વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं] યવનની
યાહોમ અ૦ [अवस्ता ' ओहाम] કુરબાનીનો પોકાર [–કરવું, –કરીને ઝુકાવવું = મરણિયા થઈને પડવું]
યાળ સ્ત્રી૦ જુઓ યાલ
યાંત્રિક વિ૦ [सं] યંત્રનું, યંત્ર સંબંધી, યંત્ર જેવું (૨) પુ૦ યંત્રશાસ્ત્રી
યુક્ત વિ૦[सं] જોડાયેલું (૨) યોગ્ય, ઘટતું (૩) [સમાસને અંતે] 'વાળું' અર્થમાં. ઉદા૦ અપમાનયુક્ત –ક્તાક્ષર પું૦ [+ अक्षर] જોડાક્ષર –ક્તાત્મા પુ૦ [+ आत्मा] યુક્ત આત્માવાળો – યોગી –ક્તાયુક્ત વિ૦ [+ अयुक्त] સારુંનરસું; યોગ્યાયોગ્ય
યુક્તિ સ્ત્રી૦ [सं] તદબીર; કરામત (૨) ન્યાય; તર્ક (૩) હેતુનું યુક્તિપૂર્વક સાંકેતિક કે ગર્ભિત સૂચન (કા. શા). ૦પ્રયુક્તિ સ્ત્રી૦ સારાનરસા ઉપાય કરવા તે, વિવિધ યુક્તિઓ અજમાવવી તે ૦પ્રામાણ્યવાદ પું૦ તર્કથી જે સૂઝે તે જ ખરું માનવાનો વાદ, બુદ્ધિવાદ, 'રેશનલિઝમ'. ૦પ્રામાણ્યવાદી પુ૦ યુક્તિપ્રામાણ્યવાદમાં માનનાર ૦બાજ, ૦માન વિ૦ ચતુર, હોશિયાર (૨) શોધક, કરામતી
યુગ પુ૦ [सं] પૌરાણિક રીતે પાડેલા કાળના લાંબા ચાર વિભાગોમાંનો દરેક (સત્ય, ત્રેતા, દ્વાપર અને કલિ) (૨) [લા.] જમાનો (૩) યુગલ, યુગ્મ ૦ધર્મ પું૦ યુગનો પ્રધાન ધર્મ. ૦પદ્ અ૦ એકીસાથે. ૦પ્રવર્તક વિ૦ યુગ પ્રવર્તાવનાર, યુગ બદલનાર (૨) પુ૦ જેના મહાન પુરુષાર્થથી જગતમાં યુગાંતર થાય તે (પુરુષ) ૦લ ન૦ જોડું. –ગંધર પુ૦ યુગપ્રવર્તક. –ગાચાર પુ૦ [+ आचार] યુગનો ખાસ આચાર, યુગધર્મ. –ગાંત પુ૦ [+ अंत]

રઢિયાળું વિ૦ [સં. राढा ઉપરથી] સુંદર; મોહક

રણ ન૦ [પ્રા. रण्ण (સં. अरण्य)] રેતીનું મેદાન કે પ્રદેશ (૨) રાન, વગડો (૩) [લા.] સખત તાપ **૦ખત**, **૦વેળા** = સખત તાપની વેળા; ઉનાળાના બપોરની વેળા. **૦વગડો** પુ૦ વેરાન નિર્જન જેવો પ્રદેશ. [**રણ વગડે મૂકવું** = રણવગડામાં – નિરાધાર સ્થિતિમાં તજી દેવું.] **૦વાસો** પુ૦ રણવગડામાં રહેઠાણ; વનવાસ

રણ ન૦ [સં. ऋण] દેવું

રણ ન૦ [સં.] યુદ્ધ (૨) લડાઈનું મેદાન [**રણે રાખવું** = લડાઈમાં રક્ષણ કરવું, સંકટવેળા અણીને વખતે રક્ષણ કરવું કે બચાવી લેવું] **૦ક્ષેત્ર** ન૦ રણભૂમિ **૦ગાડી** સ્ત્રી૦ લોઢાના બખ્તર વગેરેથી સુસજ્જ, તથા ખાડાખૈયા વટાવી શકે તેવાં પૈડાંની રચનાવાળી તોપ વગેરેવાળી યાંત્રિક ગાડી, 'ટૅન્ક' **૦ગીત** ન૦ લડાઈનું ગીત **૦ગોટીલો**, **૦ગોળીટો** (કા.) પુ૦ મુરકેટાટ બાધી શત્રુને દડા પેઠે ગબડાવવો કે બાંધવો તે **૦છોડ** પુ૦ [સં. रण + हिं. छोड़ना, સર૦ हिं.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણનું એક નામ (જરાસંધ સાથેના યુદ્ધમાંથી રણભૂમિ છોડીને દ્વારકા નાસી ગયા હોવાથી) **૦છોડરાય** પુ૦ બ૦વ૦ (સં.) ડાકોરના પ્રસિદ્ધ મંદિરમાં સ્થાપિત (ભગવત્–) સ્વરૂપનું નામ **૦જંગ** પુ૦ મોટું યુદ્ધ; સખત ઝપાઝપી **૦જિત** વિ૦ યુદ્ધમાં જીતનાર **૦ઝીક** સ્ત્રી૦ યુદ્ધનો ઝપાટો કે શસ્ત્રાસ્ત્રની ઝડી **૦તૂર** ન૦ લડાઈનું વાજું, તુરાઈ **૦થં(–સ્ત)ભ** પુ૦ યુદ્ધમાં મેળવેલી જીતનો સ્મરણસ્તંભ **૦ધીર(–રુ)** પુ૦ યુદ્ધમાં ધીર – અડગ **૦ધ્વજ** પુ૦ યુદ્ધનો વાવટો. **૦બંકો** પુ૦ રણશૂરો **૦ભૂમિ(–મી)** સ્ત્રી૦ લડાઈનું મેદાન. **૦ભેરી** સ્ત્રી૦ રણશિંગા જેવું રણવાદ્ય **૦રંગ** પુ૦ લડાઈનો રસ – ઉત્સાહ (૨) યુદ્ધ કે તેનું મેદાન **૦લક્ષ્મી** સ્ત્રી૦ (સં.) યુદ્ધની દેવી, જે વિજય અપાવે છે, વિજયલક્ષ્મી **૦વટ** સ્ત્રી૦ રણક્ષેત્રમાં યોદ્ધાનો ધર્મ – ટેક **૦વાટ** સ્ત્રી૦ રણક્ષેત્રનો રસ્તો (૨) બહારવટું **૦વાદ્ય** ન૦ લડાઈનું વાજું **૦શિંગડું**, **૦શિંગું** ન૦ યુદ્ધમાં વગાડવાનું તતૂડું. **૦શૂર(–રું)** વિ૦ યુદ્ધમાં બહાદુર. **૦સંગ્રામ** પુ૦ મોટું યુદ્ધ (૨) રણભૂમિ **૦સ્તંભ** પુ૦ રણસ્તંભ **૦સ્થલ** ન૦ લડાઈનું મેદાન, રણભૂમિ. **૦હાક** સ્ત્રી૦ લડાઈની કિકિયારી - હાકલ કે ગર્જના (–થવી, વાગવી)

રણકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦; પ્રા. रणक्कार (સં. रणत्कार)] રણકારો થવો – કરવો (૨) [કા.] પાડાનું બોલવું

રણકાર(–રો), **રણકો** પુ૦ [જુઓ રણકવું] ધાતુની વસ્તુ ખખડવાનો અવાજ (૨) તે અવાજ થઈ ગયા બાદ નીકળ્યા કરતો કંપતો – ગૂંજતો સૂર

રણકું વિ૦ ['રણકો' ઉપરથી? કે 'રણ' ઉપરથી?] ધૂળ વગરનું, ચોખ્ખી કઠણ સપાટીવાળું

રણઝણ અ૦ [રવ૦ પ્રા. रणज्झण (સં. रणज्झणाय्)] (૨) સ્ત્રી૦ ગણઝણાટ, ખણખણાટ (–કરવું, –થવું) **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ (નૂપુર વગેરેનું) ઝણઝણવું – ખણખણવું **–ણાટ** પુ૦ રણઝણવાનો અવાજ

રણત્કાર પુ૦ [સં.] રણકો

રણરણવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦, પ્રા. रणरण (સં. रणरणाय्)] હવા વીંધી જોરથી ધતી ગતિનો અવાજ **રણરણાટ** પુ૦ રણરણવું તે

રણવાસ પુ૦ [રાણી + વાસ, સર૦ हिं. रनवास] રાણીઓને રહેવાનું સ્થાન; અંતઃપુર

રણવાસો પુ૦ જુઓ 'રણ' (રેતીનું મેદાન)માં

રણાંગણ ન૦ [સં.] રણભૂમિ

રણિત વિ૦ [સં.] રણકાર કરતું

રણી, **–ણિયું** વિ૦ [રણ (સં. ऋण) પરથી] દેવાદાર, રણવાળું (૨) [સં. रण પરથી] રણશૂરું

રણી સ્ત્રી૦ સોનાનો કકડો (ઘરેણું કરવા આપેલો) [–પાડવી = સોનું રૂપું ગાળી તેના કણ પાડવા.]

રણો પુ૦ એ નામની એક જાતનો માણસ (૨) [રાણો? કે 'રણ' = યુદ્ધ પરથી?] એક અટક

રત (ત,) સ્ત્રી૦ ['ઋતુ' ઉપરથી] (પ) ઋતુ

રત વિ૦ [સં.] લીન (૨) આસક્ત

રતન ન૦ જુઓ રત્ન (૨) આંખની કીકી [–પાકવું = રત્ન નીપજવું (૨) રતન જેવું ગુણવાન નીવડવું (માણસ માટે), એવા

ગુણવતાનો જન્મ થવો (૩) [કટાક્ષમાં] બદમાસ પાકવું] ૦જોત સ્ત્રી૦ [सं ज्योति, સર૦ म , हिं.] એક વનસ્પતિ -નાગર પું૦ જુઓ રત્નાકર, -નાળું વિ૦ તેજસ્વી, રત્નાળુ

રતનકાઠ ન૦ એક છોડ

રતબાવળિયો પુ૦ [રત (सं रक्त) + બાવળ] બાવળની એક જાત

રતલ પુ૦ [अ रत्ल] લગભગ સાડી આડત્રીસ રૂપિયાભાર જેટલું એક અંગ્રેજી વજન. -લી વિ૦ રતલનું,(સંખ્યાવાચક જોડે)અમુક રતલનું

રતવા પુ૦ [सं. रक्तवात] ચામડીનો એક રોગ

રતાશ સ્ત્રી૦['રાતુ' ઉપરથી] લાલાશ

રતાળુ ન૦ [सं. रक्ताल] એક કંદ

રતાંજ(-દ)લી (-ળી) સ્ત્રી૦ [सं. रक्तचंदन, સર૦ म] રાતી સુખડ

રતાંધળું વિ૦ [રાત + આંધળું ; प्रा. रत्तिंध (सं. रात्र्यन्ध), સર૦ हिं रतौंधी] રાતે ન દેખે તેવું

રતિ સ્ત્રી૦ [सं] આસક્તિ, અનુરાગ (૨) પ્રીતિ, આનંદ (૩) કામક્રીડા, સંભોગ (૪) (સ) કામદેવની સ્ત્રી ૦નાથ, ૦પતિ પુ૦ (સં) કામદેવ

રતિકા સ્ત્રી૦ [सं] મૃદુ શ્રુતિનો એક પ્રકાર

રતી સ્ત્રી૦ [सं रक्तिका] ચણોઠી જેટલું કદ કે વજન (૨) વાલ, તોલાથી નાનું એક વજન ૦પૂર, ૦ભાર વિ૦ રતી જેટલું (૨) જરાક

રતુંબડું, રતૂમડું વિ૦ ['રાતુ' ઉપરથી] લાલાશપડતું

રતોવ(-વા)ઈ અ૦['રાત' ઉપરથી]રાતે ને રાતે

રત્ન ન૦ [सं] કીમતી પથ્થર (મણિ વગેરે) (૨) દરેક જાતિમા ઉત્કૃષ્ટ વસ્તુ (૩) સમુદ્ર વલોવતાં નીકળેલી ૧૪ વસ્તુઓમાંની દરેક (લક્ષ્મી; કૌસ્તુભ, પારિજાતક, સુરા, ધન્વંતરી, ચંદ્રમા; કામદુઘા, ઐરાવત, રંભા વગેરે દેવાંગનાઓ, ઉચ્ચૈઃશ્રવા; અમૃત, સારંગધનુષ, પાંચજન્ય શંખ અને હલાહલ) ૦કરા પું૦ એક છંદ ૦ગર્ભા સ્ત્રી૦ પૃથ્વી ૦ચિંતામણિ પું૦ચિંતામણિ ૦જડિત વિ૦રત્નોથી જડેલું. ૦માલા સ્ત્રી૦ [सं] મણિઓની માળા કે હાર -ત્નાકર પું૦[+आकर]રત્નોની ખાણ, સમુદ્ર. -ત્નાવલી સ્ત્રી૦ [+ आवली] રત્નમાલા. -ત્નાળું વિ૦ રત્નવાળું

રથ પું૦ [सं] ઉપર ઘુમ્મટ જેવા છત્રવાળું એક વાહન (૨) લડાઈની ગાડી. [-જોડવો = બળદ કે ઘોડા જોડીને રથને સવારી માટે તૈયાર કરવો] ૦કાર, ૦ઘડો પુ૦ રથ બનાવનાર, સુતાર ૦જા(-યા)ત્રા સ્ત્રી૦ અષાડ સુદ બીજનો તહેવાર, જ્યારે દેવને રથમા બેસાડી ફેરવે છે -થાંગ ન૦ [सं.] રથનું પૈડું-ચક્ર -થાંગપાણિ પુ૦ [सं] (સ) હાથમાં ચક્ર ધારણ કરનાર – વિષ્ણુ -થી પુ૦ રથમા બેસી લડનાર યોદ્ધો (૨) એક હજાર યોદ્ધાઓ સાથે એકલો લડનાર યોદ્ધો

રથોદ્ધતા સ્ત્રી૦ [सं.] એક છંદ

રથ્થડ પુ૦ [सं स्तर ઉપરથી] માટી અને છાણનુ લડું લીપણ (૨) રેયળ

રથ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] ધોરી રસ્તો, રાજમાર્ગ

રદ(૦ન) પું૦ [सं] દાંત

રદ વિ૦ [अ. रद्द] નકામું, બાતલ કરેલુ [-કરવું, જવું, થવું]. ૦બદલ(-લી) સ્ત્રી૦ એક રદ કરી બીજું પસંદ કરવું કે બદલવું તે. ૦બાતલ વિ૦ નકામુ

રદિયો પુ૦ ['રદ' ઉપરથી] કહેલી વાતને રદ કરે તેવો સામો જવાબ (-આપવો)

રદીફ સ્ત્રી૦[अ] ગઝલમા દરેક બેતની પાછળ વારંવાર આવતો શબ્દ

રદ્દી વિ૦ [જુઓ રદ, સર૦ हिं , म.] નકામું

રનવન વિ૦ [રન ('રાન', 'વેરાન') + વન] અસ્તવ્યસ્ત, છૂટું છવાયુ [-થવું = અસ્તવ્યસ્ત થવુ; બેહાનમેહાન થવુ (૨) હિંમત છૂટી જવી]

રનોડી વિ૦ ['રાન' ઉપરથી] રાની, જંગલી

રન્નાદે સ્ત્રી૦ [सं रन्दला] (સ) સૂર્યની પત્ની (૨) ટોપલીમા જવારા વાવીને દેવી બેસાડે છે તે (જનોઈ કે લગ્ન વખતે)

રપા(-પે)ટી સ્ત્રી૦, -ટો પુ૦ [જુઓ રપેટવુ, સર૦ म. रपाटा, हिं रपट्टा] આંટો, ફેરો (૨) લાંબી દોડ, ગબરડી (૩) રપેટવુ – થકવવું તે [-મારવી, દેવી, લગાવવી = દોડી જવુ (૨) આંટો ખાવો; ફેરો મારવો. -માં લેવું = બરાબર કામમાં લેવું - રગડવું.]

રપેટવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा रप्प (सं आक्रम्), સર૦ हिं रपटना, म रपटणें] ખૂબ જોસથી દોડાવવું (૨) ખૂબ મહેનત કરાવી થકવવું

રપેટી સ્રી૦, **–ટો** પુ૦ જુઓ રપાટી (રપેટો મારવો, દેવો, લગાવવો)

રફત સ્રી૦ [अ रब्त, સર૦ म रफ्त] પ્રીતિ, સ્નેહ (૨) મહાવરો

રફતે રફતે અ૦ [फा] ધીરે ધીરે, થોડે થોડે

રફાઈ સ્રી૦ [अ रफअ] ઉન્નતિ, ઉત્કર્ષ (૨) [જ્ઞાનોન્મુખ થવા] આત્મબલિદાન (૩) મુસલમાન ફકીર ચપ્પુ, સોયો વગેરે શરીરમાં ભોંકે છે તે

રફીક પુ૦ [अ.] ભાઈબંધ

રફુ વિ૦ [अ रफअ] નાઠેલું, પલાયન કરી ગયેલું [–થઈ જવું] ૦ચક્કર વિ૦ [સર૦ म, हिं रफूचक्कर] પલાયન કરી ગયેલું (૨) ન૦ શત્રુએ કરેલું નુકસાન (૩) પ્રપંચ, કાવતરું [–કરી જવું, થઈ જવું=નાસી જવું]

રફૂ પુ૦ [अ.] તૂણવાનું કામ ૦ગર પુ૦ તૂણનાર, તૂણિયો ૦ગરી સ્રી૦ તૂણવાનો ધંધો

રફેદફે અ૦ [अ रफअदफअ, સર૦ हिं रफादफा, म] ખરાબખસ્ત ફેનાફાતિયા, અસ્તવ્યસ્ત

રબ પુ૦ [अ रब्ब] પરમેશ્વર, પરવરદિગાર

રબડી સ્રી૦ [हिं] બાસુદી

રબર ન૦[इं] એક ઝાડના રસનો બનતો પદાર્થ

રબાબ ન૦ [अ] એક તતુવાદ્ય, રવાબ

રબારી પુ૦ [સર૦ दे रब्बारी=દૂત, સંદેશવાહક, સર૦ फा राहबर] ભરવાડ જેવી એક નાતનો માણસ **–રણ** સ્રી૦ રબારી નાતની સ્રી

રબી(–વી) પુ૦ [अ] વસંતઋતુ કે ત્યારનો રવીપાક ૦પાક પુ૦ શિયાળુ પાક ૦ઉલ-અવ્વલ પુ૦ [+उलअव्वल (अ)] હિજરી સનનો ત્રીજો મહિનો ૦ઉલઆખર પુ૦ [+उलआखिर (अ)] હિજરી સનનો ચોથો મહિનો

રબ્બડ(–ર) ન૦ જુઓ રબર

રભસ પુ૦ [સં.] ઉતાવળ, વેગ

રમકઝમક સ્રી૦ [રમક (हिं रमकना=ઝૂલતું ઝૂલતું ચાલવું)+ઝમક] ઝાંઝર ઝમઝૂમ ઠમકે તેમ લટકાથી ચાલવું તે

રમકડું ન૦ ['રમવું' ઉપરથી, (सं रमक)] નાનાં છોકરાંને રમવાની વસ્તુ [–થઈ રહેવું, બની જવું=રમકડા જેવું પરવશ – નચાવે તેમ નાચનાર થવું] [લગાવવું

રમકાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] જોરથી મારવું –

રમખાણ ન૦ મારફાડ, તોફાન, ધિંગાણું [–મચાવવું, માંડવું, વાળવું=મોટું તોફાન – કોળાહળ કે કેર કરવાં] **–ણિયું** વિ૦ રમખાણ મચાવે તેવું

રમચિ(–જિ)યું ન૦ ['રમચી' ઉપરથી] રમચી પલાળવાનું લાકડાનું ખામણું (સુતારનું)

રમચી(–જી) સ્રી૦ [सं रज्=લાલ રંગ થવો ઉપરથી ?] સોનાગેરુ, એક જાતની લાલ માટી

રમજાન પુ૦ [अ] હિજરી સનનો નવમો માસ. **–નિયું** વિ૦ રમજાન માસમાં ઉપવાસ કરનારું

રમજિયું, રમજી જુઓ રમચિયું રમચી

રમઝોળ સ્રી૦ [સર૦ हिं रमझोला=ઝાંઝર] સ્રીના પગનું એક ઘરેણું

રમઝટ સ્રી૦['રમ' રવ૦ ઉપરથી ?]તડામાર ઝડી

રમઝમ સ્રી૦ [રવ૦] નૂપુરનો અવાજ (૨) અ૦ ઝમઝૂમ ૦વું અ૦ક્રિ૦ રમઝમ અવાજ થવો **–માટ** પુ૦ (ઉતાવળી ચાલથી થતો) ઝાંઝરનો રમઝમ અવાજ

રમણ પુ૦ [सं] કાંત, પતિ (૨) ન૦ રમવું તે; વિલાસ, ક્રીડા [રમણે ચડવું=રમતમાં ઘેલું થવું (૨) (ઘેલછા જેવું લાગે ત્યા સુધી) જોશમાં આવવું; ઊડેલ કે વાયેલ તબિયતનું થવું]

રમણઝારું ન૦ [સર૦ म रगडमल्ल=જાડું – મોટું, ઢગધડા વિનાનું પાત્ર] માટીનું જાડું ઢાંકણ (૨) [લા] તેના જેવું બેડોળ, ઢંગધડા વિનાનું કાંઈ પણ [વિરણખેરણ

રમણભમણ અ૦[રમવું + ભમવું]અસ્તવ્યસ્ત,

રમણા, –ણી સ્રી૦ [सं] સ્રી (૨) સુંદર સ્રી

રમણીક, –ય [सं] વિ૦ મનોહર **–યતા** સ્રી૦

રમણું ન૦ [सं रम् ઉપરથી, સર૦ म. रमणा] ખુલ્લી જગા, ચોગાન (૨) દાદર બે કટકે હોય ત્યારે વચ્ચે મુકાતું પહોળું પગથિયું (૩)

ચચરવું (૨) અવાજ સાથે (જ્વાળાની જેમ) ગતિમાન દેખાવું -વાટ પું૦ રવરવવું તે

રવચીચંપક વિ૦ [રવચી (રેવતી નક્ષત્ર)+ પંથક (તે નક્ષત્રમાં જન્મેલું)] હાધારગ્રુ, ઘેલું (૨) ઉધમાતિયું; વતીપાતિયું

રવવું અ૦ક્રિ૦ [સં रव ઉપરથી] અવાજ કરવો

રવંદા પું૦ બ૦ વ૦ [फा. रवंद] ('પકડવું' જોડે શ૦ પ્ર૦મા) ચાલ્યું જવું, અગિયારા ગણવા તે [ચાલુ, પ્રચલિત

રવા વિ૦ [फा] યોગ્ય, ઘટિત (૨) [फा रवाँ]

રવાજ પું૦ [જુઓ રબાબ] રવાબ, એક તતુવાદ્ય

રવાડો પું૦ [फा रवाँ ઉપરથી] ખોટી આદત, ખ્ટ (૨) એક ખ્ટ (?)

રવાદાર વિ૦ [રવો +દાર] દાણાદાર

રવાદાર વિ૦ [फा] યોગ્ય તરીકે સ્વીકારનાર – કબૂલ રાખનાર (૨) સબંધી, હિતૈષી ૦ગી, –રી સ્ત્રી૦ તરફદારી (૨) સોંપેલી ચીજમાથી થોડું કાઢી લેવું તે, છૂપી દલાલી

રવાનગી સ્ત્રી૦ [फा] જવું–રવાના થવું તે, વિદાયગીરી (૨) તે વખતે આપેલી ભેટ (૩) પરગામ રવાના કરવું – મોકલવું તે

રવાના(–ને) અ૦[अ.] મોકલેલું, વિદાય કરેલું [–કરવું = મોકલવુ (૨) વિદાય કરવુ –થવું = મોકલાવું (૨) જવું]–નાચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ માલ બહાર લઈ જવાની પાવતી [થતો (શ૦દ)

રવાનુકારી વિ૦ [સં] અવાજના અનુકરણથી

રવાને અ૦ જુઓ રવાના

રવાબ પું૦ [સર૦ फा रवाँ = ચાલુ, પ્રચલિત] શિરસ્તો, ધારો (૨) જુઓ રબાબ

રવાલ સ્ત્રી૦ [फा रहवार, સર૦ हिं रहवाल] ઘોડા તથા બળદની (અમુક એકધારા વેગ-વાળી) એક પ્રકારની ચાલ (૨) [જુઓ રવો] ઢાળકી પાડયા પછી રેણીમા રહેલો ભૂકો. ૦દાર વિ૦ રવાલમાં ચાલનાર

રવારા સ્ત્રી૦['રવ' ઉપરથી ?](કા)કારમી ચીસ

રવિ પું૦ [સં] સૂર્ય (૨) રવિવાર ૦કાંત પું૦ સૂર્યકાંત મણિ (તેના ઉપર સૂર્યનાં કિરણ પડતાં કેંદ્રિત થઈ નીચેની વસ્તુમા આગ લાગે છે) ૦વાર પું૦ (સ) અઠવાડિયાનો એક દિવસ. ૦વારૂ વિ૦ રવિવારે આવતું કે શરૂ થતું

રવી વિ૦ જુઓ રબી

રવેશ પું૦ [फा. रविश] માળનો બહાર પડતો ભાગ; ઝરૂખો (૨) રિવાજ; ધારો –શી સ્ત્રી૦ મકાનનો રવેશ નીચેનો પરસાળ પહેલાંનો અઢાળી જેવો ભાગ (ચ)

રવેળા વિ૦ સ્ત્રી૦ ['રવડવું' ઉપરથી ?] નવરી અને ઘેર ઘેર ભટકતી (સ્ત્રી)

રવૈયું ન૦ ઘણુ નાનું વે ગણ (૨) ઉપરથી થોડું ચીરી, મસાલો ભરી કરાતું – ભરતનું શાક

રવૈયો પું૦ [જુઓ રવઈ] દહી વલોવવાનો વાસ (૨) [फा रविय्यह] શિરસ્તો

રવો પું૦[સર૦हिं ,म रवा (સં लव ?)] દાણાદાર લોટ (૨) ધાતુનો રસ જામી જઈ બનેલો દાણો (૩) ગોળની ચાકી

રવ્દ સ્ત્રી૦; ન૦ (કા) જુઓ રવદ

રશ(–સ)ના સ્ત્રી૦ [સં] જીભ (૨) દોરડું (૩) લગામ, રાશ (૪) મેખળા, કંદોરો

રશિયા પું૦(સ) યુરોપની પૂર્વે અને એશિયાની ઉત્તરે સળંગ પથરાયેલો દેશ –યન વિ૦ [इं] રશિયાનું કે તેને લગતું (૨) પું૦ તેનો વતની (૩) સ્ત્રી૦ તેની ભાષા

રશ્મિ પું૦, ન૦ [સં] કિરણ (૨) લગામ, રાશ

રસ પું૦ [સં] જીભથી માલૂમ પડતો સ્વાદ (ખાટો, ખારો, ગળ્યો તીખો, કડવો, તૂરો, એ ૭) (૨) શરીરની સાત ધાતુઓમાની પ્રથમ, અન્નનું પ્રથમ રૂપાતર (જેમાંથી પછી માંસ, મેદ, વીર્ય વગેરે સાત બને છે) (૩) કાવ્ય જોવા સાંભળવાથી સ્થાયી ભાવોનો ઉદ્રેક થતાં થતો અલૌકિક આનંદ (શૃંગાર, હાસ્ય, કરુણ, વીર, રૌદ્ર, ભયાનક, અદ્ભુત, બીભત્સ, અને શાંત એ નવ પ્રકારનો) (૪) પ્રીતિ, આનંદ (૫) મમત; સરસાઈ (૬) દ્રવ, પ્રવાહી (૭) વનસ્પતિ કે ફળનું પ્રવાહી (૮) સાર; સત્ત્વ (૯) લાભ, નફો (૧૦) સોનું રૂપુ વગેરે ધાતુને ઓગાળીને કરેલું પ્રવાહી (૧૧) પારો (૧૨) પારા, ધાતુઓ વગેરેની ભસ્મ [–આવવો = જુઓ રસ પડવો –ઉતારવો = (હાથનો) માર મારી ઠંડા પડવુ, મારની ચળ ભાગવી (૨)

[પગનો] શેગટ ધક્કો ખાઈ પાછું આવવું (૩) ઘણા વખત સુધી ઊભું રહેવું (૪) [જીભનો] હદથી જ્યાદે બોલવું; જેમ તેમ બક્યા કરવું (૫) બદદુવા દેવી. –ઊતરવો = અતિશયોક્તિ કરવી (૨) સોજો ચડવો [પગે] (૩) વૃષણમાં પાણી ભરાવું કે તેનો સોજો આવવો (૪) બહુ ચાલવાથી કે ઊભા રહેવાથી થાકી જવું(૫)'રસ ઉતારવો'નું કર્મણિ.–કાઢવો = વનસ્પતિ કે ફળનું પ્રવાહી નિચોવી લેવું(૨)તત્ત્વ જાણી લેવું. –ચડવો = મમતે ચડવું, જીદે ચડવું.–જામવો = કાવ્યરસની જમાવટ થવી(૨) મજા પડવી(૩) રસ ઠરી જવો. –પડવો = સ્વાદ લાગવો (૨) મજા પડવી (૩) પ્રવાહીનું પડવું. –મૂકવો = રસિક બનાવવું. રસે ચડવું, રસે ભરાવું = મમતે ચડવું; કસે ભરાવું.] ૦કપૂર ન૦ સફેદ રંગની એક ઉપધાતુ (વૈદક) (૨) પારો મારીને કરેલું એક રસાયન. ૦કસ પુ૦ સાર, સત્ત્વ, કસ. ૦કેલિ સ્ત્રી૦ વિહાર; ક્રીડા ૦ક્ષતિ સ્ત્રી૦ રસની ક્ષતિ–ભંગ. ૦ગુલ્લું ન૦,૦ગુલ્લો પુ૦ એક બંગાળી મીઠાઈ(૨)[લા]તેના જેવે, ગોળ-મટોળ માણસ ૦ઘેલું વિ૦ ભાવ કે આનંદથી કે તે માટે ઘેલું બનેલું. ૦જ ન૦ આથો, દહીં ઇ૦માં જન્મતો જીવનો પ્રકાર ૦જ્ઞ વિ૦ રસ ઓળખનાર – સમજનાર (૨) પુ૦ તેવો માણસ (૩)રસાયની વૈદ્ય ૦જ્ઞતા સ્ત્રી૦ ૦જ્ઞત્વ ન૦, ૦જ્ઞાન ન૦ રસનું જ્ઞાન–સમજ. ૦ણિયો પું૦ ઢોળ ચઢાવનાર; રસનાર. ૦દાર વિ૦ રસવાળું ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ રસની–કાવ્યાનંદની દૃષ્ટિ. ૦ધર પું૦ મેઘ ૦ના સ્ત્રી૦ જુઓ રશના. ૦નિષ્પત્તિ સ્ત્રી૦ રસની ઉત્પત્તિ ૦નેંદ્રિય સ્ત્રી૦ [रसना + इंद्रिय] જીભ. ૦પોચણી સ્ત્રી૦ બાળકોને થતું એક જાતના ઝાડાનું દર્દ ૦બસ વિ૦ રસથી પરિપૂર્ણ. ૦બસવું અ૦ ક્રિ૦ રસબસ થવું ૦બીજ ન૦ રસનિષ્પત્તિનું બીજ ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ રસ સમજવાની શક્તિ – ભાવના, રસજ્ઞતા, "એસ્થેટિક સેન્સ' ૦બોળ વિ૦ રસબસ. ૦ભર્યું વિ૦ રસથી ભરેલું ૦ભંગ પું૦ રસમાં ભંગ પડવો તે, રસક્ષતિ ૦ભેર અ૦ રસપૂર્વક; હોંશભેર. ૦મય વિ૦ રસરૂપ;રસથી પરિપૂર્ણ. ૦મીમાંસા સ્ત્રી૦ રસના અંગો લક્ષણાદિનું નિરૂપણ ૦રાજ પુ૦ શૃંગાર રસ (૨) પારો (૨) (સં) કામદેવ ૦વતી વિ૦ સ્ત્રી૦ રસપૂર્ણ, રસભરી (૨) સ્ત્રી૦ જીભ. ૦વંતી સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ ૦વાદ પું૦ ઈર્ષા, સરસાઈ ૦વાહિની સ્ત્રી૦ અન્નના રસને લઈ જનારી નાડી ૦વાહિની વિ૦ સ્ત્રી૦, ૦વાહી વિ૦ રસનું વહન કરતું; રસિક. ૦વિકાર પુ૦ એક રોગ. ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ જુઓ રસબુદ્ધિ ૦શાસ્ત્ર ન૦ રસાયન-શાસ્ત્ર (૨) કાવ્યાદિ કલાના રસનું શાસ્ત્ર; રસમીમાંસા. ૦શાલા(ળા) સ્ત્રી૦ રસાયની પ્રયોગશાળા, 'કેમિકલ લેબોરેટરી'. ૦સિંદૂર ન૦ પારાનું એક રસાયન

રસદ સ્ત્રી૦ [फा] પાકનો હિસ્સો (૨) લશ્કરની ખોરાકી કે તેની સામગ્રી

રસના, –નેંદ્રિય જુઓ 'રસ'માં

રસમ સ્ત્રી૦ [अ. रस्म] રીત, રિવાજ

રસવટ સ્ત્રી૦[રસ(= મમત) + વટું]વેર,અદાવત

રસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. रस्] ઢોળ – ઓપ ચડાવવો (૨) સુશોભિત કરવું

રસસિંદૂર ન૦ જુઓ 'રસ'માં

રસળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ રઝળવું] ઢીલ કરવા નકામા આમ તેમ ફર્યા કરવું

રસળાગી(–જી) સ્ત્રી૦, –ટ પુ૦ રસળવું તે; નકામો વખત કાઢવો તે

રસા સ્ત્રી૦ [सं.] પૃથ્વી

રસાકશી(–સી) સ્ત્રી૦ [રસો (દોરડું) + કસવું (ખેંચવું)] ચડસપૂર્વક ખેંચાખેંચી, ગજગ્રાહ જેવી સ્પર્ધા

રસાતલ(–ળ) ન૦ [सं.] પાંચમું પાતાળ. [–ઘાલવું =ખરાબખસ્ત કરવું, પૂરી પાયમાલી કરવી. –જવું, વળી જવું = વિનાશ થવો (૨) નિર્વંશ જવો. પૃથ્વી રસાતળ જવી=ગજબ થવો, દુનિયા ઊંધીચત્તી થવી.]

રસાત્મક વિ૦ [सं.] રસવાળું (૨) પ્રવાહી

રસાત્મા પુ૦ [सं] રસસ્વરૂપ ઈશ્વર

રસાદાર વિ૦ [રસો + દાર] રસાવાળું

રસાખોળ સ્ત્રી૦ પૃથ્વી ડૂબે – રસાતળ જાય તેમ [–ઘાલવુ = ખરાબખસ્ત કરવું]
રસાભાસ પુ૦ [સં] કાવ્યમાં અનુચિત વિષય કે સ્થાનને લક્ષીને ઉપજાવેલો રસ (જેમ કે, ગુરુપત્ની સાથેના વ્યભિચારનો)
રસાયણ,–ન ન૦ [સં] ધાતુ, પારા વગેરેની ભસ્મવાળી ઔષધિ (૨) જરા અને વ્યાધિ દૂર કરનાર ઔષધ (૩) રસાયનવિદ્યા ૦(–ન) **વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ધાતુ, પારો વગેરે મારવાની કે ત્રાંબુ વગેરે હલકી ધાતુઓનું સોનું બનાવવાની વિદ્યા (૨) રસાયણશાસ્ત્ર ૦(–ન)**શાસ્ત્ર** ન૦ ભૌતિક પદાર્થોના તત્ત્વો તથા તેમનાં પરિવર્તનનાં પરિણામોની ચર્ચા કરતું શાસ્ત્ર, 'કેમિસ્ટ્રી' (૨) રસાયનવિદ્યા **–ણી(–ની)** વિ૦ રસાયણ સંબંધી (૨) પુ૦ રસાયનશાસ્ત્રી
રસાલ પુ૦ [સં] આંબો (૨) સ્વાદવર્ધક ચીજ કે મસાલો (૩) વિ૦ જુઓ રસાળ
રસાલદાર પુ૦ [જુઓ રિસાલદાર] ઘોડેસવાર ટુકડીનો નાયક
રસાલો પુ૦ [અ रिसालह] ઘોડેસવાર પલટન (૨) અમલદાર કે શ્રીમંતનાં પરિજન, પરિવાર વગેરે (૩) નિબંધ, પુસ્તક
રસાવહ વિ૦ [સં] રસ ઉત્પન્ન કરે એવું
રસાસ્વાદ પુ૦ [સં] રસ ચાખવો તે
રસાળ સ્ત્રી૦ ['રસ' ઉપરથી?] કૂવાના પાણીના માપનો આંક (૨) પુ૦ જુઓ રસાલ
રસાળ(–ળુ) વિ૦ ['રસ' ઉપરથી] રસવાળુ (૨) ફળદ્રુપ
રસિક વિ૦ [સં] રસવાળુ રસપૂર્ણ (૨) રસિયું; ભાવુક, સજ્ઞ (૩) પુ૦ તેવો માણસ ૦તા સ્ત્રી૦ **–કા** સ્ત્રી૦ રસજ્ઞ સ્ત્રી (૨) રસીલી સ્ત્રી (૩) જીભ
રસિત વિ૦ [સં] ચાખેલું (૨) રસયુક્ત (૩) અવાજ કરતુ ગાજતું (૪) રસેલું, ઢોળવાળુ
રસિયું વિ૦ [प्रा रसिअ (सं रसिक)] રસે ઊભરાતુ રસ માણવાને ઉત્સુક (૨) રસ અનુભવનાર (૩) રસે ચડનારુ, ચડભીલુ **–યણ** વિ૦ સ્ત્રી૦ **–યો** પુ૦ (સં) કૃષ્ણ
રસી સ્ત્રી૦ [हि रसिआ] પરુ, તેના જેવુ પાણી (૨) રોગના જંતુઓની બનાવેલી દવા (જેને સોયવાળી પિચકારી વડે શરીરમાં દાખલ કરે છે) [–મૂકવી] (૩) [प्रा रस्सि] દોરડી
રસીદ સ્ત્રી૦ [फा] પહોંચ, પાવતી [–આપવી, ફાડવી = પહોંચ લખી આપવી –બનાવવી = રસીદ લખીને તૈયાર કરવી –લખવી = પહોંચ્યાની લેખિત ખબર આપવી]
રસીલું વિ૦ ['રસ' ઉપરથી, સર૦ हिं रसीला] રસ ભોગવવા ઉત્સુક, રસિયું (૨) છબીલું, સુંદર (૩) રસથી ભરેલું, સ્વાદિષ્ટ
રસૂલ પુ૦ [અ] પેગંબર –**લેખુદા** પુ૦ ખુદાનો પેગંબર
રસેંદ્રિય સ્ત્રી૦ [સં] જીભ
રસેશ(–શ્વર) પુ૦ [સં] (સં) શ્રીકૃષ્ણ
રસો પુ૦ ['રસ' ઉપરથી, સર૦ हिं रसा] અથાણુ, શાક, મુરબ્બા વગેરેનો મસાલાવાળો જાડો રસ (૨) [प्रा रस्सि] જાડુ દોરડુ
રસોઇયો પુ૦ ['રસોઈ' ઉપરથી, સર૦ हिं रसोइया] રસોઈનો ધંધો કરનારો પુરુષ. **–યણ** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી રસોઇયો
રસોઈ સ્ત્રી૦ [અપ૦ रसोइ, प्रा रसवई (सं. रसवती)] રાંધણ (૨) રાંધેલું અન્ન, ભોજન ૦**પાણી** ન૦ ભોજન કે તેને લગતુ કામ **–ડુ** ન૦ રસોઈ કરવાની જગા
રસોળી સ્ત્રી૦ ['રસ' ઉપરથી, સર૦ हिं रसौली] શરીરની સપાટી ઉપર ઊપસી આવેલી ગાંઠ (–થવી, –નીકળવી)
રસ્તો પુ૦ [फा रास्तह, સર૦ हिं, म रस्ता] માર્ગ, રાહ (૨) [લા.] ઉપાય, ઇલાજ [**રસ્તામાંની ધૂળ** = કાંઈ નહીં, ફાંફાં. **રસ્તામાં પડવું** = ઝટ મળી જાય તેવી દશામાં કે નકામું યા અરક્ષિત હોવું **રસ્તે ચડવુ** = માર્ગ પર આવવુ, માર્ગે પડવું (૨) રાગે પડવું, બરાબર ચાલુ થવુ **રસ્તે પડવું** = ચાલવા માંડવું, જતા રહેવુ (૨) રીતમાં આવવું; નોકરીધંધે લાગી જવુ (૩) સરાડે ચડવું, રાગે પડવુ **રસ્તે પાડવુ**, લગાડવું = દિશા બતાવવી (૨) ઉદ્યમે વળગાડવું **રસ્તો કાઢવો** = ઉપાય કરવો, માર્ગ કાઢવો –**કાપવો** = અંતર વટાવવુ, મજલ કરવી.

-ખુલ્લો હોવો=ચાલી જવાની સરળતા હોવી; જવામાં અંતરાય ન હોવો -ચીરવો =રસ્તો ઓળંગવો, રસ્તાની આરપાર જવું. -ચૂકવો=આડે રસ્તે ચડી જવું -પકડવો =ચાલ્યા જવું (૨) માર્ગ સ્વીકારવો. -પાડવો =માર્ગ બનાવવો (૨) રિવાજ પાડવો. -લેવો =જવું, -ને માર્ગે જવું]

રસ્સી સ્ત્રી૦[प्रा. रस्सि (सं.रश्मि), सर० हिं. म.] રસી; દોરડી -સ્સો પુ૦ રસો, જાડું દોરડું

રહસ ન૦ [सं.] એકાંત, નિર્જન સ્થાન -સ્ય ન૦ છૂપો ભેદ (૨) મર્મ, તત્ત્વ

રહાણું (ણ,) સ્ત્રી૦ [सं रश्मि પરથી ?] (ચ.) સવારનો હળવો તાપ [સાડીને રહેવું તે

રહાવટ સ્ત્રી૦ ['રહેવું' પરથી] પતિપત્નીએ ઘર

રહિત વિ૦ [सं.] વગરનું

રહીમ વિ૦ [अ.] કૃપાળુ (૨) પુ૦ પરમેશ્વર

રહીશ વિ૦ [રહેવું' ઉપરથી] રહેવાસી

રહેઠાણ (રે્હે) ન૦ [રહેવું + સ્થાન] રહેવાનું સ્થાન, વાસ; મુકામ

રહેણાક (રે્હે) પુ૦; સ્ત્રી૦, ન૦ ['રહેવું' ઉપરથી] જુઓ રહેઠાણ (૨) વિ૦ રહેવામાં વપરાતું–મુખ્ય ઘર. ઉદા૦ રહેણાક ઘર

રહેણી (રે્હે) સ્ત્રી૦ ['રહેવું' ઉપરથી, સર૦ हिं. रहँनी] રહેવાની રીત ૦કરણી સ્ત્રી૦ [રહેણી + કરણી] વર્તન, રીતભાત

રહેમ (રે્હે)[अ रहम], ૦ત સ્ત્રી૦[अ रहमत] દયા, કૃપા, મહેરબાની. ૦દિલ વિ૦ કૃપાળુ ૦દિલી સ્ત્રી૦ કૃપાળુતા ૦નજર, -મિયત સ્ત્રી૦ કૃપાદૃષ્ટિ -માન પુ૦ પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વર [રાહબર

રહેવર (રે્હે) પુ૦ [फा रहबर] ભોમિયો,

રહેવાશી(-સી) (રે્હે) વિ૦ [રહેવું + વસવું, સર૦ म रहिवासी] રહીશ, રહેનારું. -સ પું૦ [સર૦ म रहिवास] રહેઠાણ (૨) રહેવું–વસવું તે

રહેવું (રે્હે) અ૦ક્રિ૦ [दे रह; સર૦ हिं रहना, म राहणें] વસવું (૨) ટકવું, ઠરવું (૩) માવું, સમાવું (૪) અટકવું, થોભવું (૫) બાકી હોવું (૬) જીવવું, જીવતા રહેવું (૭) શાંત પડવું; સ્વસ્થ થવું (૮) નોકરીએ લાગવું (૯) ગર્ભ રહેવો (૧૦) હોવું (બીજા શબ્દો સાથે ઉદા૦ ઢીલા રહેવું) (૧૧) બીજા ક્રિયાપદના ભૂ૦ કૃદંત સાથે 'તે ક્રિયા પૂરી કરવી' એ અર્થમાં. ઉદા૦ તે બોલી રહ્યો (૧૨) [हिं] ભૂત કૃદંત સાથે 'તે ક્રિયા ચાલુ હોવી' એ અર્થમાં. ઉદા૦ હું વિચારી રહ્યો છું કે હવે મારે શું કરવું (૧૩) વર્તમાન કૃદંત સાથે 'તે ક્રિયા ચાલતી રહે છે' એ અર્થમાં. ઉદા૦ તે ઘેર કાગળ લખતો રહે છે [રહી જવું=(અંગનું) જૂઠું પડી જવું વાના રોગથી ઝલાઈ જવું (૨) મરી જવું (૩) ચૂકી જવું; બચી જવું (૪) અટકી પડવું (૫) મુકામ કરી પાડવો (૬) બાકી રહી જવું (૭) [ગ્રામ્ય] ગર્ભાધાન થઈ જવું. રહી રહીને =અટકતાં–અટકતાં, સતત ચાલુ નહીં એમ ક્યાં રહે ?=ક્યાં જાય ? શી રીતે બચે ? (ઉદા૦ ગાળ આડીને ક્યાં રહે ?) રહેવા દેવું=અટકાવવું, બંધ પાડવું (૨) તજવું, છોડવું (૩) રહેવાની પરવાનગી આપવી] -વાવું અ૦ક્રિ૦ રહી શકાવું (૨) ચેન પડવું. ઉદા૦ દુઃખે રહેવાતું નથી

રહેંટ (રે્હેં૦) પુ૦[सं अरघट्ट, प्रा अरहट्ट, रहट्ट] જુઓ રેંટ [નાખવું, કતલ કરવું

રહેંસવું (રે્હેં૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ રેંસવું] ચીરી

રહ્યું વિ૦(૨) અ૦ ('રહેવું'નું ભૂ૦ કૃ૦) નકારવાચક વાક્ય પછી, 'તો ભલે એટલે થોભવું', 'ભલે એટલે વાત અટકે', 'ભલે એમ ન કરે' એવા ભાવનો ઉદ્‌ગાર. ઉદા૦ ના આવો તો રહ્યું ન આવે તો રહ્યો,–હી ૦સહ્યું વિ૦ બાકી બચેલું

રળતર ન૦ [રળવું પરથી] કમાણી

રળવું સ૦ક્રિ૦ કમાવું [રળી ખપીને ઊતરવું =મેળવીને ખોવું (૨) નફાનુકસાનમાં શક્તિ ખરચાઈ જવી, સંસારવહેવારમાં ધોવાઈ જવું (૩) નિવૃત્તિનો વખત આવવો]

રળાઉ વિ૦ ['રળવું' ઉપરથી] રળતું, કમાતું (૨) નફો થાય તેવું

રળિયાત વિ૦ [જુઓ રળી] ખુશી, પ્રસન્ન

રળિયામણું વિ૦ ['રળી' ઉપરથી] સુંદર

રળી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं रली (सं ललित), प्रा-

લિમ] ખુશી, હરખ (૨) હોંસ, કોડ ૦રાશે અ૦ વગર તકરારે, સીધી રીતે, ખુશીથી

રળો પુ૦ ['રળવું' ઉપરથી] કમાણી

રંક વિ૦ [સં] ગરીબ

રંગ પુ૦ [સં,ફા] લાલ, પીળો વગેરે વર્ણ કે તેની ભૂકી કે પ્રવાહી (૨) [લા] પટ, અસર (૩) આનંદ, મસ્તી, તાન (૪) કેફ, નશો (૫) પ્રીતિ, સ્નેહ (૬) આબરૂ વટ (૭) રંગભૂમિ (૮) રણાંગણ [–આવવો=તાલ, આનંદ કે મજા જામવી, જામવું.–ઊપડવો=બરાબર રંગ લાગેલો દેખાવો –ઊડી જવો=રંગ જતો રહેવો, ઝાંખું પડી જવું –ઊતરવો=રંગ ધોવાઈ જવો, રંગ ઝાંખો પડી જવો (૨) ધોતાં રંગ નીકળવાથી તેના સ્પર્શથી બીજા કપડાને રંગ ચોંટવો –કરવો=રંગ લગાવવો; રંગવું (૨) વિજયી થવું (૩) જશ કે ખ્યાતિ મેળવવાં. –ચઢાવવો=રંગવું, રોગાન કરવો. –જમાવવો=રંગ જામે એમ કરવું (૨) સફળ કરવું –જામવો=મજા આવવી, મજા આવે એવી કક્ષાએ પહોંચવું (૨) રંગનું એક જગ્યામાં ચોંટી જવું. –દેવો=રંગ ચઢાવવો (૨) શાબાશી આપવી –નાંખવો=કોઈ ઉપર (જેમ કે હોળીમાં) રંગ ફેંકવો (૨) કોઈ પદાર્થને રંગવા માટે તેને પટ દેવો, તેને રંગવો –ની રેલ=અતિ આનંદ –પૂરવો=ચિત્રમાં રંગ કરવો (૨) અતિશયોક્તિ કરવી (૩) આનંદ કે રસનો ઉમેરો કરવો –ફરવો, બદલાવો=મૂળ રંગ ન રહેવો (૨) (ભય કે સંકડામણને લઈને) ચહેરાનો રંગ ફીકો પડી જવો –બેસવો=રંગ લાગવો –મચાવવો=આનંદ જમાવવો –કરવો.–મારવો, લગાડ(–વ)વો=રંગવું –માં આવવું=ઉત્કટ આનંદની સ્થિતિમાં આવવું, તાનમાં આવવું –રાખવો=આબરૂ રાખવી, વટ સાચવવો –લાગવો=રંગ અડી જવો, રંગનો ડાઘ પડવો કે પાસ બેસવો (૨) –ની અસર થવી (૩) –ની લત લાગવી રંગે રમવું=આનંદમાં રમવું, આનંદક્રીડા કરવી.] ૦કામ ન૦ રંગવાનું કામ. ૦ડ વિ૦ વિષયી, કામાસક્ત (૨) વ્યસની (૩) પુ૦ + તરુણ, બાંકો અને સાહસિક રજપૂત ૦ડખાનું ન૦ વ્યસની લોકોને એકઠા થવાની જગ્યા ૦ઢંગ પુ૦ (પ્રાય બ૦વ૦) બાહ્ય દેખાવ, રીતભાત, ચાળા ૦ણું ન૦ રંગવાનું કામ (૨) રંગવાની પીંછી ૦ત વિ૦ રંગેલું (૨) સુશોભિત (૩) સ્ત્રી૦ રંગની છટા ઉદા૦ આ કપડાની રંગત સારી નથી(૪)મજા,આનંદ. ૦તાળી સ્ત્રી૦ હરખના ઊભરાની તાળી (–દેવી,–લેવી). ૦દા સ્ત્રી૦ ફટકડી ૦દાર વિ૦ [ફા] રંગવાળું; રંગિત. ૦દ્વેષ પુ૦ જુદા રંગના લોકો પ્રત્યેનો દ્વેષ ૦દ્વેષી વિ૦ રંગદ્વેષવાળું ૦નાશક વિ૦ રંગ દૂર કરનારું. ૦પંચમી સ્ત્રી૦ વસંતપંચમી ૦પાણી ન૦ કેફી પીણું [–ઉડાવવાં=કસુંબો પીવો (૨) નશાબાજી કરવી (૩) મજા કરવી] ૦બહાર સ્ત્રી૦ આનંદની રેલારેલ. ૦બાજી સ્ત્રી૦[ફા] મોજમઝા(૨)ગંજીફાની એક રમત ૦બેરંગી વિ૦ વિવિધ રંગનું ૦ભંગ પુ૦ આનંદમાં ભંગ પડવો) ૦ભૂમિ(–મી)સ્ત્રી૦ જેના ઉપર નાટક થાય છે તે ઊંચી જગા(૨)નાટકશાળા. ૦ભેદ પુ૦ જુદા વર્ણના લોકો પ્રત્યે ભેદભાવ ૦ભેર અ૦ હરખભેર, ઉલ્લાસથી ૦ભોગ પુ૦ વિષયભોગ ૦મહેલ પું૦ ભોગવિલાસ માટે બાંધેલું સુંદર મકાન (૨) મહેલનો મુખ્ય – બેઠકનો ખંડ; દીવાનખાનું. ૦મંડપ પુ૦ ઉત્સવ નિમિત્તે શણગારેલો મંડપ (૨)રંગભૂમિ (૩) દેવમંદિરનો ખુલ્લો ચોક, ચાચર ૦રસ પુ૦ ભોગવિલાસ, પ્રેમરસ (૨) કંકુનો રંગ ૦રસિયું વિ૦ ભોગવિલાસ કરનારું, વિલાસી ૦રાગ પુ૦ ગાનતાન, મોજમઝા ૦રાતું વિ૦ રંગીલું ૦રૂપ ન૦ ઘાટ, દેખાવ, સુન્દરતા. ૦રેજ પુ૦ [ફા] કપડાં રંગનાર ૦રોગાન ન૦(પ્રાય૰ બ૦વ૦)રંગ અને રોગાન (વગેરેની સુશોભિતતા) ૦રોળ પુ૦ અતિ આનંદ (૨) વિ૦ રંગથી તરબોળ – રોળાયેલું. ૦લો પુ૦ મશ્કરો, વિદૂષક, હસાવનારો (ભવાઈ કે નાટકમાં) ૦શાલા(–ળા) સ્ત્રી૦ નાટકશાળા (૨) રંગવાનું કારખાનું

રંગરૂટ પું૦ [इं रिक्रूट]લશ્કરમાં નવો ભરતી થનાર
રંગરેજ, રંગલો જુઓ 'રંગ'માં
રંગવું સ૦ક્રિ૦ રંગ ચઢાવવો (ઉપર ચોપડીને કે તેમાં બોળીને) [રંગી નાખવું = રંગરંગ કરી દેવું (૨) માર મારી લોહી નીંગળતું કરી દેવું]
રંગાઈ સ્ત્રી૦ ['રંગવું' ઉપરથી] રંગામણી (૨) રંગવાની સફાઈ કે કળા
રંગાટ પું૦['રંગ' ઉપરથી] રંગવાનું કામ અને કળા ૦કામ ન૦ રંગવાનું કામ –ટિયું વિ૦ રંગાટ સંબંધી –ટી સ્ત્રી૦ રંગાટ(૨)રંગરેજ (૩) રંગવાનું કારખાનું.–ડું ન૦ રંગ ઓગાળવાનું કૂંડું –મણ ન૦, –મણી સ્ત્રી૦ રંગવાની મજૂરી. –રો પું૦[સર૦ म रंगारी] રંગરેજ
રંગિત વિ૦['રંગ' ઉપરથી] રંગેલું, રંગત
રંગી વિ૦ [सं रंगिन्] રંગનું શોખીન (૨) [સમાસમાં છેડે]રંગવાળું ઉદા૦ 'બહુરંગી' (૩) સ્ત્રી૦ એક જાતની લાલ માટી
રંગીતિયું ન૦ સુથારનું રંગીનું ચોરસ ખાનું
રંગીન વિ૦ [फा.] રંગેલું; રંગિત
રંગીભંગી વિ૦[રંગ+ભાંગ,સર૦ म रंगीढंगी, चंगीमंगी] વ્યસની (૨) રંગરસિયું, વિલાસી
રંગીલું વિ૦ [प्रा. रंगिल्ल; સર૦ हिं., म. रंगीला] આનંદી, મોજી, રસિયું (૨) સુંદર; ખૂબસૂરત
રંગેચંગે અ૦ [રંગ+ચંગ] વિના તકરારે; હસતે મને, ખુશીથી
રંગેડું ન૦ જુઓ રંગાડું
રંગોળી સ્ત્રી૦ [રંગ+ઓળ] જમીન પર રંગ પૂરી પાડેલી ભાત કે તે પાડવાનું એક ઓજાર. –ળિયું ન૦ રંગોળી પૂરવાનું સાધન (૨) રમચી પલાળવાનું ખામણું (૩) કંકાવટી
રંચ વિ૦ [સર૦ हिं रंच, रंचक] રંજ, જરા, થોડું (૨)તુચ્છ, હલકું ૦ક વિ૦ થોડું; લગાર
રંજ સ્ત્રી૦[फा.]દુઃખ,ખેદ, દિલગીરી [–ખેંચવી = મહેનત કરવી. –થવી = દિલગીરી થવી]
રંજક વિ૦ [સર૦ રંચ] રંચક; રંજ (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म] બંદૂક ફોડવા માટે તેના કાન પર મૂકેલો જરા જેટલો દારૂ (૩) [લા.] પલીતો, ઉશ્કેરણી. [–ઊડવી = લડાઈ થવી –ખાઈ જવી = ન ઉશ્કેરાવું, ફૂસ થઈ જવું. –મૂકવી = પલીતો મૂકવો (૨) ઉશ્કેરણી કરવી]
રંજક વિ૦[सं] ખુશ કરે તેવું [સમાસને છેડે] ઉદા૦ મનોરંજક (૨) પું૦ રંગનાર; રંગરેજ (૩) ન૦ હિંગળોક, ૦ન ન૦ –ન ન૦ ખુશ કરવું તે (૨) રંગવું તે (૩) વિ૦ મનોરંજક. –ની સ્ત્રી૦ મધ્યાશ્રુતિનો એક અવાતર ભેદ
રંજવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ રંજ] રંજ થવો, દુઃખ પામવું (૨) સ૦ક્રિ૦ પીડવું, કનડવું (૩) [सं. रंज्] ખુશ કરવું (૪) રંગવું
રંજાડ પું૦,સ્ત્રી૦ [રંજ फा. ઉપરથી] બગાડ; નુકસાન (૨) તોફાન; મસ્તી (૩) કનડગત; સંતાપ, કલેશ. ૦વું સ૦ક્રિ૦ રંજાડ કરવી; રંજવું
રંજિત વિ૦[सं] રંગિત (૨) પ્રસન્ન; આનંદિત (૩) આસક્ત, અનુરક્ત (૪) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર
રંજીદા વિ૦[फा] રંજ પામેલું, દુઃખિત, ખિન્ન
રંડ વિ૦ [सं.] વાંઝિયું, વિફળ. ૦વો પું૦ રાંડેલો; વિધુર (૨) બાયલો, નામરદ; રાંડવો
રંડા સ્ત્રી૦[सं] રાંડ; રંડી (એક ગાળ). ૦પો પું૦ વિધવાપણું. ૦વવું સ૦ક્રિ૦, ૦વું અ૦ ક્રિ૦ 'રાંડવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
રંડી સ્ત્રી૦ [सं. रंडा, સર૦ हिं , म.] નાચવા ગાવાનો ધંધો કરતી સ્ત્રી (૨) વેશ્યા (૩) ગંજીફાનું રાણીનું પત્તું. ૦બાજ વિ૦ વેશ્યાના છંદમાં પડેલું; વ્યભિચારી ૦બાજી સ્ત્રી૦ રંડીબાજપણું [રાજા
રંતિદેવ પું૦[सं] (સં)પ્રસિદ્ધ દાની ચંદ્રવંશી
રંદવું સ૦ક્રિ૦ ['રંદો' ઉપરથી] રંદો મારી સાફ કરવું. રંદામણ ન૦,–ણી સ્ત્રી૦ રંદો ફેરવવાની મજૂરી(૨)રંદો ફેરવવાની રીત–સફાઈ
રંદો(–ધો) પું૦[फा.; સર૦ प्रा. रम्ह् = છોલવું, પાતળું કરવું; सं रद् = કાપવું; म रंधा, हिं. रंदा] લાકડું છોલી લીસું કરવાનું એક સુતારી ઓજાર. [–દેવો, ફેરવવો, મારવો, લગાવવો = રંદાથી સીધું ને લીસું કરવું]
રંધવારી સ્ત્રી૦ ['રાંધવું' ઉપરથી] રસોઇયણ. –રો પું૦ રસોઇયો

રંધામણ ન૰, **–ણી** સ્ત્રી૰ ['રાંધવું' ઉપરથી] રાંધવાની મજૂરી (૨) રાંધવાની રીત

રંધાવવું સ૰ક્રિ૰ 'રાંધવું'નું પ્રેરક **રંધાવું** અ૰ક્રિ૰ 'રાંધવું'નું કર્મણિ (૨) [લા] કામ સિદ્ધ થવું, ફાવવું, લાભવું

રંધો પુ૰ જુઓ રંદો

રંધ્ર ન૰ [सं] છિદ્ર, કાણું (૨) [લા] દોષ

રંભણ(–ન) ન૰[सं रभ्]ચુંબન(૨)આલિંગન

રંભા સ્ત્રી૰[सं] એક અપ્સરા (૨) સુંદર સ્ત્રી (૩) કેળ. ૦ફળ ન૰ કેળું **–ભોરુ** વિ૰સ્ત્રી૰ [+ऊरु] કેળ જેવા સાથળવાળી સુંદર (સ્ત્રી)

રંભો પુ૰ હાથાવાળું ખોદવાનું (કોશ જેવું) ઓજાર (ચ)

રા પુ૰ [सं राजन्] રાજા (૨)ઈશ્વર (૩) સ્ત્રી૰ [सं रै] ધન, લક્ષ્મી(૪) [જુઓ રાવ] ફરિયાદ

રા છઠ્ઠી વિભક્તિનો (મારવાડી) પ્રત્યય ઉદા૰ 'નડિયાદરા', 'સાઠોદરા'

રાઇફલ સ્ત્રી૰ [इं] એક જાતની બંદૂક

રાઈ સ્ત્રી૰[प्रा राइआ (सं राजिका),સર૰ हिं, म] એક જાતનાં મસાલાનાં બી (૨) [સર૰ म राई (सं रक्त=તાંબું ઉપરથી)] જુઓ રાવતી (૩) [प्रा राइ (सं राजि) (સમાસમાં) શ્રેણી, પંક્તિ ઉદા૰ વનરાઈ [–ચડવી, –લાગવી=રાઈની બરાબર અસર થવી (૨) ગુસ્સે થવું, ઉશ્કેરાવું –હોવી (મગજ કે માથામાં)=ગુમાન હોવું;ફાંકો હોવો –મરચાં પડવાં(આંખમાં)=દેખી ન શકાવું; અદેખાઈ થવી, ઈર્ષા આવવી –મરચાં લાગવાં=માઠું લાગવું, ગુસ્સો આવવો] ૦(–ય)તી કેરી સ્ત્રી૰ રાઈ ચડાવેલી કેરી ૦(–ય)તું ન૰ રાઈ ચઢાવેલા દહીંમાં ફળની બારીક કચુંબર નાખી બનાવેલી વાની [–કરવું=[લા] છૂંદી નાખવું (૨) પોતાની પસે નિરર્થક સાચવી રાખવું (વપાર કરતો ! –એ અર્થમાં વપરાય છે)] ૦મીઠું ન૰ નજર ઉતારવા રાઈમીઠું ઉતારી અગ્નિમાં નાખવાં તે [–ઉતારવું=નજર ઉતારવી –પડવું=(આંખમાં) ઈર્ષા આવવી]

રાઈરોગ પુ૰અ૰વ૰ જુઓ રોગરાઈ

રાઉત પુ૰ [प्रा राउत्त (सं राजपुत्र), સર૰ म, हिं] વીર પુરુષ, બહાદુર

રાઉલ વિ૰ વાજબી, યોગ્ય (૨) [सु] શાંત, કહ્યાગરું

રાકા સ્ત્રી૰ [सं] પૂનમની રાત [પૂર્ણિમાનો ચન્દ્ર ૦પતિ પુ૰

રાકિમ પુ૰ [अ] લખનારો

રાક્ષસ પુ૰ [सं] દાનવ, દૈત્ય, અસુર (૨) [લા] રાક્ષસ જેવા લક્ષણવાળો માણસ ૦ગણ પુ૰રાક્ષસના સ્વભાવવાળા–કૃત્તિકા, અશ્લેષા, મઘા, ચિત્રા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ, ધનિષ્ઠા અને શતતારા–નક્ષત્રોનો સમૂહ. ૦ણી સ્ત્રી૰ રાક્ષસી **–સી** વિ૰ રાક્ષસનું (૨) રાક્ષસના જેવું, ગંજાવર, વિકરાળ, ક્રૂર (૩) સ્ત્રી૰ રાક્ષસ સ્ત્રી, રાક્ષસની સ્ત્રી (૪) ફૂતરિયો દાંત

રાખ સ્ત્રી૰ [प्रा रक्खा(सं रक्षा), સર૰ हिं, म]રાખોડી(૨)['રાખવું'પરથી,સર૰ म]રખાત (૩) રાખવું તે [–ખાવી=નમ્ર થવું;તાબેદાર થવું –ચાળવી=જોગી થઈ જવું(૨)દેવાળિયા થવું (૩) ભીખ માગવી (૪) પાયમાલ થવું –ચોળાવવી=પૈસાટકા ધૂતી લેવા, નિર્ધન કરવું (૨) દેવાળું કઢાવવું –ધૂળ=નકામું એવું જે કાંઈ તે –ધૂળ થઈ જવું=નકામું થઈ જવું –માથે ઘાલવી=માથામાં રાખ ભરવી (૨) દુષ્ટ કે નિંદ્ય કામમાં આગેવાની કરવી]

રાખડી સ્ત્રી૰ [सं रक्षा, સર૰ हिं, म राखी] અનિષ્ટથી બચવા કાંડે બાંધવામાં આવતો દોરો (બળેવને દિવસે) (૨) ગર્ભિણીને પાંચમે કે સાતમે મહિને નાળું બાંધે છે તે દોરો

રાખણહાર(–રુ) વિ૰ ['રાખવું' ઉપરથી] રાખનારું, રક્ષણ કરનારું

રાખપત સ્ત્રી૰ [રાખવું+પત] કોઈની જતી આબરૂ સાચવવી તે, રખપત

રાખરખાવટ સ્ત્રી૰[રાખવું+રખાવવું]પક્ષપાત, રખાવટ (૨) અન્યોન્ય મદદ કરવાનો વ્યવહાર

રાખવું સ૰ક્રિ૰ [प्रा रक्खइ(सं रक्ष्), સર૰ म राखणें, हिं राखना] રક્ષવું, પાળવું, બચાવવું, સંભાળવું (બોલ, વચન, મોં, માન) (૨) સંઘરવું(૩)સેવવું, પોષવું(ઉમેદ, ચિંતા,આશા) (૪) ધારણ કરવું, બતાવવું (દયા, મહેરબાની

ભાવ, જોર) (૫) બગાબર રહે તેમ કરવું; તેવી ચીવટ બતાવવી (અંકુશ, કાબૂ, દાબ, ધ્યાન, ચોકસાઈ, પગ, કબજે, હક) (૬) હોવા દેવું, રહેવા દેવું (ઉદા૦ કાયમ રાખવું, બહાલ રાખવું; છૂટ રાખવી, ઢીલુ રાખવું) (૭) સ્વીકારવું લેવું (ઉદા૦ ગીરો રાખવું, જમે રાખવું) (૮) સંઘરવું (૯) ખરીદવું, કબજે લેવું (૧૦) ઉપયોગ માટે પાસે રહે એમ કરવું (૧૧) આડા સબંધ માટે પોતાનું કરવું (પર સ્ત્રી કે પર પુરુષને) (૧૨) અન્ય ક્રિયાપદના (ભૂતકાળના) રૂપ સાથે સાતત્યનો અર્થ બતાવે (ઉદા૦ ઝાલી રાખવું; લખ્યે રાખવું) (૧૩) [सं राखू= અટકાવવું ?] પડ્યું મૂકવું, છોડવું (૧૪) ઊભું રાખવું, અટકાવવું (૧૫) જવા ન દેવું, જેમનું તેમ રહે એમ કરવું [રાખ રાખ=હવે રહેવા દે (જોયું તારું કામ શક્તિ, ડહાપણ ઇ૦ એ અર્થમાં). રાખી જોવું = અખતરા ખાતર રાખવું. રાખી મૂકવું = સંઘરી મૂકવું (૨) બાકી રાખવું. રાખી રહેવું = કબજે રાખી મૂકવું (૨) જાળવી રહેવું, ચાલુ રાખ્યા કરવું રાખી લેવું = ખરીદી લેવું (૨) રોકી લેવું]

રાખેલી વિ૦ સ્ત્રી૦(૨) સ્ત્રી૦ ['રાખવું' ઉપરથી સર૦ દે रक्खणिआ] રખાત, આડા વહેવાર માટે રાખેલી સ્ત્રી. –લો વિ૦ પું૦ (૨) પું૦ આડા વહેવાર માટે રાખેલો પુરુષ

રાખોડી સ્ત્રી૦, –ડો પું૦ [સર૦ મ राखाडी, राखुडी, राखोंडी, જુઓ રાખ] ભસ્મ. –ડિયું વિ૦ રાખોડીના રંગનું

રાગ પું૦ [સં.] મોહ, મમતા, આસક્તિ (૨) ગમો, મેળ; બનતી (૩) ક્રોધ, ગુસ્સો (૪) લાલ રંગ (૫) મનોરંજન થાય તેવી ગાવાની રીત સંગીતમાં મુખ્ય ૭ ગણાય છે (જુઓ ખટરાગ) (૬) અવાજ; સૂર. [–આવવો=બનવું; મેળ મળવો –કાઢવો=ગાવું. મોટેથી ગાવું. (૨) મોટેથી કે લાંબા વખત સુધી રડવું [કટાક્ષમાં]. ૦ખાવો = ઠીક ગોઠવાવું; મેળ થવો –ગાવો =સંગીતના રાગ મુજબ ગાવું (૨) –ના કહ્યા મુજબ ચાલવું, –ની વાત પ્રમાણવી –ઘૂંટવો = રાગ બેસાડવા અવાજને લ બાવવો (૨) એકનો એક રાગ સુરની જુદી જુદી જમાવટથી ગાવો (૩) એક રાગ વારંવાર ગાવો (પાકો કરવા માટે) –થવો = મેળ થવો; સંપ થવો –નું ઘર = રાગના સુર –લાવવો = મેળ કરવો કે કરાવવો (૨) જોગ ખવરાવવો. રાગે પડવું = બરાબર ચાલુ થવું; સરાડે ચડવું (૨) ઠેકાણે પડવું; કામધંધે લાગુ થઈ જવું] ૦કવિતા સ્ત્રી૦ જુઓ ગીતકવિતા. ૦ડો પું૦ લાંબો સાદ (ગાવાનો કે રડવાનો) [–ખેંચવો, તાણવો = મોટેથી ગાવું (૨) મોકડો તાણવો.] ૦(–ગિ)ણી સ્ત્રી૦ રાગની સ્ત્રી (દરેક રાગની ૭ મનાય છે) ૦દારી સ્ત્રી૦ રાગયુક્ત હોવું તે, ગેયતા ૦મય, –ત્મક વિ૦ [+आत्मक] રાગવાળું. –ગિણી સ્ત્રી૦ જુઓ રાગણી –ગી વિ૦ રંગેલું (૨) લાલ (૩) સંસારસુખમાં આસક્તિવાળું (૪) પ્રેમી, અનુરક્ત (૫) ક્રોધી –ગોટવું અ૦ક્રિ૦ રાગડો તાણ્યા કરવો (૨) ફરી ફરી ગાયા કરવું –ગોટો પું૦ ગગડો

રાઘવ પું૦ [સં] રઘુનો વંશજ (૨) (સં) રામ

રાઘુ પું૦ [म राघू-वो] પોપટ (કાંઠલો ફૂટ્યો હોય તેવો)

રાઘો વિ૦ પું૦ દાધારંગો

રાચ ન૦ ['રચવું' ઉપરથી? સર૦ हिं. राछ] ઓજાર (૨) રાચરચીલું (૩) વાસણ (૪) પું૦ સાળમાં જેના વતી તાણો ઊંચોનીચો થાય છે તે, દોરીથી ગૂંથેલી બનાવટ ૦રચીલું ન૦ ['રચવું' ઉપરથી] ઘરનો સરસામાન

રાચવું અ૦ક્રિ૦ [दे रच्च. सं रञ्ज, સર૦ हिं. राचना] રાજી થવું (૨) શોભવું

રાજ અ૦ [જુઓ રાણું, રાણો] ઓલવાઈ જાય તેમ. [–કરવો (દીવો) = ઓલવી નાખવો. –થવો (દીવો) ઓલવાઈ જવો.]

રાજ પું૦ [फा] ભેદ, રહસ્ય

રાજ પું૦ રાજા (૨) ન૦ રાજ્ય (૩) [સં] સમાસમાં પૂર્વપદનું સંસ્કૃત રૂપ. [–આવવું =રાજાની પેઠે બેઠા બેઠા ખાવાનું મળવું; કામકાજમાંથી ફારગતી મળવી (૨) કુલ સત્તા

રાજાઓનો રાજા, મહારાજા

રાજિ(-જી) સ્ત્રી० [सं] હાર, ઓળ, પંક્તિ

રાજિત વિ० [सं] ચકચકતું, શોભતું

રાજિયો પુ० રાજા (પ.) (૨) મરેલાને ઉદ્દેશી કૂટતી વખતે ગાવાનું ગીત, મરસિયો

રાજી સ્ત્રી० [सं.] જુઓ રાજિ

રાજી વિ०[अ] ખુશ (૨) સંમત [-કરવું=(ભેટ કે ઇનામ યા ઇચ્છિત આપીને) ખુશ કરવું.] ०**ખુશી** સ્ત્રી० કુશળતા, સહીસલામતી (૨) સ્વેચ્છા, હોંસ ०**નામું** ન० નોકરીમાંથી છૂટા થવાની અથવા દાવા વગેરેમાં કોઈ પણ બાબતમાંથી હઠી જવાની રાજીખુશી દર્શાવતું લખાણ (-આપવું). ०**પો** પુ० રાજીપણું, ખુશી ०**રજામં**(-**વં**)**દી** સ્ત્રી० પૂરેપૂરી રાજીખુશી (દસ્તાવેજમાં) ०**રેડ** વિ० ખૂબ રાજી

રાજીવ ન० [सं] કમળ ०**લોચન** વિ० કમળ જેવી આંખોવાળું

રાજેશ્વર, રાજેન્દ્ર પુ० [सं] રાજાધિરાજ

રાજ્ય ન० [सं] રાજાની હકૂમતનો પ્રદેશ (૨) સત્તા, ચલણ ०**કર્તા**(-**ર્તા**) પુ० રાજ્ય કરનાર, રાજા ०**કર્ત્રી** વિ० સ્ત્રી० રાજ્ય કરનારી, રાણી ०**કૌશલ**(-**લ્ય**) ન० રાજ્ય ચલાવવાની કુશળતા ०**ક્રાંતિ** સ્ત્રી० રાજ્ય કે રાજસત્તાની ઊથલપાથલ. ०**તંત્ર** ન० રાજ્યનું તંત્ર. ०**તંત્રી** પુ० રાજ્યતંત્ર ચલાવનાર ०**ધુરા** સ્ત્રી० રાજ્યની જવાબદારી ०**નીતિ** સ્ત્રી० રાજ્ય ચલાવવાની વિદ્યા, દંડનીતિ ०**પ્રકરણ** ન० રાજકારણ. ०**પ્રકરણી** વિ० રાજ્યપ્રકરણ સંબંધી ०**બંધારણ** ન० રાજતંત્રનું બંધારણ – તે ચલાવવાનાં ધારાધોરણ કે તેનો કાયદો ०**ભ્રષ્ટ** વિ० રાજગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મૂકેલું ०**લક્ષ્મી** સ્ત્રી० રાજાની શોભા–વૈભવ–ઐશ્વર્ય (૨) વિજયની કીર્તિ–ગૌરવ ०**વ્યવસ્થા** સ્ત્રી० જુઓ રાજ્યબંધારણ (૨) રાજકારભાર. ०**વ્યવહાર** પુ० રાજ્યનું કામકાજ. ०**શાસ્ત્ર** ન०રાજ્ય સંબંધી શાસ્ત્ર,'પૉલિટિક્સ' ०**સભા** સ્ત્રી० જુઓ રાજસભા ०**શ્રી** વિ०રાજલક્ષ્મીવાળું; રાજાના જેવા વૈભવવાળું **–જ્યાધિકાર** પુ० [+अधिकार] રાજ્ય પરનો અધિકાર. **–જ્યાભિષેક** પુ० [+अभिषेक] રાજગાદી ઉપર બેસાડવું તે કે તેનો વિધિ **–જ્યારોહણ** ન० [+आरोहण] રાજ્ય ઉપર બેસવું તે **–જ્યાસન** ન० [+आसन] રાજગાદી

રાજ્ઞી સ્ત્રી० [सं] રાણી

રાઠોડ પુ० [प्रा रट्ठउड (सं राष्ट्रकूट?), સર० हिं राठौर] રજપૂતોની એક જાતનો આદમી

રાડ (ડ,) સ્ત્રી० [प्रा राड्डि (सं राटि); हिं राड; म] ચીસ, બૂમ (૨) કજિયો (૩) ફરિયાદ (૪) [प्रा रड्ड(सं रट्)] આસક્તિ, રઢ. [-ઊઠવી= બૂમ કે ફરિયાદ થવી -કરવી=ફરિયાદ કરવી (૨) કજિયો કરવો (૩) હઠ કરવી -નાખવી, પાડવી = ચીસ પાડવી (૨) ફરિયાદ કરવી -લાગવી=લગની લાગવી]

રાડારૂડી સ્ત્રી० એક વનસ્પતિ

રાડું ન० [સર० हिं राढी] જુવાર, બાજરી કે સરકટનો સાંઠો (૨) તીર (૩) બરુ (૪) કડિયાનું એક ઓજાર

રાડો પુ० [જુઓ રાડું] જુવારબાજરીનો સાંઠો

રાઢ સ્ત્રી० શેરડીનાં સૂકાં પાન (સુ)

રાણ (ણ,) સ્ત્રી० (ચ.) રાયણનું ઝાડ ०**માળા** સ્ત્રી० રાયણ માળા

રાણી સ્ત્રી० [प्रा (सं राज्ञी)] રાજાની સ્ત્રી (૨) રાણીની સંજ્ઞાનું ગંજીફાનું પાનું [**રાણીનો સાળો**=અંધેર કારભારમાં જૂઠો સત્તાસંબંધ બતાવી દમામ કરનાર માણસ.] ०**જાઈ** સ્ત્રી० ['જાવું' –જન્મવું ઉપરથી] રાણીની દીકરી ०**જાયું** ન० રાણીનું છોકરું ०**જાયો** પુ० રાણીનો દીકરો ०**વાસ** પુ० જુઓ રણવાસ [સલાહ, સંપ

રાણીપ સ્ત્રી० [જુઓ રાજીપો] રાજીખુશી (૨)

રાણું વિ०[सं निर्वाण] બુઝાયેલું (દીવા માટે) [(દીવો) રાણો કરવો=દીવો ઓલવવો] ०**ધબ** વિ० સાવ રાણું , તદ્દન અંધારું

રાણો પુ०[प्रा राण, राणय(सं राजन्, राजक)] રજપૂત રાજા (૨) [લા] ગોલો (૩) એક અટક

રાત પુ० [दे रत्तीम] હજામ, વાળંદ (વાળંદનું માનવાચક સંબોધન)

રાત(ત,)સ્ત્રી૦ જુઓ રાત્રિ [**–આપણા બાપની છે** = રાતનો વખત આપણા હાથમાં છે. (તે વખતે કામ પૂરું કરીશું) **–કાઢવી** = રાતનો સમય પસાર કરવો. **–થવી** = જુઓ રાત પડવી. **–દહાડાની ખબર ન હોવી** = સંસારવહેવારની સમજ ન હોવી–ભાન ન હોવું. **–નો રાજા** = ચોર (૨) ઘુવડ (૩) દિવસે સૂઈ રાતે કામ કરનાર માણસ. **–નો પહોર** = રાત્રિનો સમય. **–માથે લેવી** = રાતના જાગીને કામ કરવું, ઉજાગરો કરવો. **–પડવી** = રાતનો સમય શરૂ થવો] ૦**દહાડો**, ૦**દિવસ** અ૦ રાત્રે ને દિવસે, હંમેશાં. ૦**પાળી** સ્ત્રી૦ રાતની પાળી, રાતે પણ કામ ચાલવું તે. ૦**રાજા** પું૦ ઘુવડ ૦**રેઢા** અ૦ [રાત + રેઢું] રાતે વહેલામોડા ૦**લડી** સ્ત્રી૦ રાત (લાલિત્યવાચક). ૦**વરત** અ૦ [+ 'વરતવું'–હોવું] રાતે ગમે તે વખતે ૦**વાસો** પું૦ રાતે ક્યાંક મુકામ કરવો કે ખેતરમાં ચોકી માટે રહેવું તે

રાતડ સ્ત્રી૦ ['રાતું' ઉપરથી] લાલાશ(૨)[સર૦ म रातडी] રાતડિયો (૩) ગાજર (૪) ન૦ સુંવાળી, ખડખડિયા. **–ડિયું** ન૦ ગાજર (૨) એક જાતનો તાવ, 'સ્કારલેટ ફીવર' (૩) અનાજના છોડનો એક રોગ; 'રસ્ટિંગ.' **–ડિયો** પું૦ રાતી જુવાર; રાતડ

રાતડું ન૦ એક ઘાસ

રાતબ સ્ત્રી૦ [अ ; સર૦म रतबा, हिं रातिब] રોજ નિયમિત પૂરું પાડવાનું કે લેવાનું સીધું (૨) જુઓ રાતમ

રાતમ સ્ત્રી૦ [જુઓ રાતબ] (સુ) વિદ્યાર્થીને ઘર માટે અપાતું લેસન

રાતવું અ૦ ક્રિ૦ ['રાત' પરથી? અથવા સર૦ हिं रातना, म रातणें(सं रत, रक्तઉપરથી)] સાથે રાતવાસો રહેવું (સ્ત્રી પુરુષે)

રાતું વિ૦ [प्रा रत्त (सं रक्त); हिं. राता, म. रात–ता] લાલ રંગનું (૨) આસક્ત; રત (સમાસને છેડે. ઉદા૦ રંગરાતું). [**રાતી રાયણ જેવું** = મજબૂત ને તંદુરસ્ત] ૦**ચટક**, ૦**ચોળ** [सं चोल] વિ૦ ખૂબ રાતું ૦**પીળું** વિ૦ (લા) ઉશ્કેરાયેલું; આકળું; ખંછેડાયેલું. ૦**માતું** વિ૦ [सं. मत्त] હૃષ્ટપુષ્ટ ને આનંદતું

રાતોડિયું ન૦ જુઓ રાતડિયું (૨), (૩)

રાતોરાત અ૦ ['રાત' ઉપરથી; સર૦ म.] રાત્રે –ને રાત્રે, રનોવઈ

રાત્રિ(–ત્રી) સ્ત્રી૦ [सं] સૂર્ય આથમે ને ઊગે તેની વચ્ચેનો સમય, રાત. ૦**ચર્યા** સ્ત્રી૦ રાત્રે ફરવું તે (૨) રાતે કરવાની ક્રિયા. ૦**શાળા** (–ળા) સ્ત્રી૦ રાતે કામ કરતી નિશાળ (ધંધાદારી મોટા માટે)

રાત્રે અ૦ રાતે, રાત્રિએ

રાધા(–ધિકા) સ્ત્રી૦ [सं](સં.) એક ગોપકન્યા (શ્રીકૃષ્ણની પરમ અનુરાગિણી). ૦**કાંત**, ૦**વલ્લભ** પું૦ (સં) શ્રીકૃષ્ણ. ૦**ગાંડું** વિ૦ રાધા જેવું ગાંડું, પ્રેમવિહ્વળ; ઘેલું; પ્રેમાળ

રાધેય પું૦ [सं.] (સં) કર્ણ (ધૃતરાષ્ટ્રના સારથિ અધિરથની પત્ની રાધા દ્વારા પાલિત)

રાન સ્ત્રી૦ [फा] જાંઘ

રાન ન૦ [प्रा. रण्ण (सं. अरण्य)] જંગલ (૨) ઉજ્જડ પ્રદેશ [**–રાન ને પાન પાન થઈ જવું** = પાયમાલ ને હેરાન થઈ જવું; ખરાબખસ્ત થઈ જવું] ૦**ટી**(–ટી,–ટું) વિ૦ જંગલી (૨) અસભ્ય (૩) ગમાર (૪) વનેરું. **–ની** વિ૦ [સર૦ म. रान्या] જંગલી **–ની પરજ** સ્ત્રી૦ [+सं प्रजा] રાન પ્રદેશમાં વસતી આદિવાસી જાત

રાપતો પું૦ + [જુઓ રાબેતો] રિવાજ

રાફ,૦**ડો** પું૦ [दे रप्फ] સાપ કે ઉંદરનું દર (૨) કીડી, ઊધઈ વગેરેનું ઉપર પોચી માટીના ઢગલાવાળું દર. [**રાફડો ફાટવો** = ઘણી મોટી સંખ્યામાં બહાર આવવું.]

રાબ સ્ત્રી૦ [दे रब्बा; સર૦ हिं] ખરડકું, કાંજી, ઘેંસ (૨) ઉકાળીને જાડો રાબ જેવો કરાતો શેરડીનો રસ ૦**ડ** સ્ત્રી૦ રાબ જેવો કાદવ (૨) વિ૦ [સર૦ રાબો] જાડી બુદ્ધિનું, ગમાર. ૦**ડિયું** વિ૦ રાબ જેવું, ઢીલું. ૦**ડી** સ્ત્રી૦ રાબ. ૦**ડું** ન૦ રાબ (૨) વિ૦ રાબડિયું

રાબેતો પું૦ [अ रावितह] ધારો; રિવાજ

રાભું વિ૦[सं. रासभ પરથી, સર૦ म. रावस, राभस] ગામડિયું, અણઘડ

રામ પુ૦ [સં] (સ) દશરથ રાજાના પુત્ર, વિષ્ણુનો એક અવતાર (૨) પરશુરામ (૩) બળરામ (૪) પરમેશ્વરનું એક નામ (૫) [સર૦ म राम=तथ्य, જીવ] જીવ, દમ, હોશ (૬) વ૦ કૃ૦ ને અંતે લાગતાં 'તે ક્રિયા કરવાની ટેવવાળું – મસ્ત માણસ' એવો અર્થ સૂચવે છે ઉદા૦ ભમતારામ (૭) [સર૦ म राम=રૂપિયો, सीता=અધેલી] આનો (વ્યાજ) (૮) 'તે વર્ગમાં મોટું' એ અર્થ બતાવવા નામની પહેલાં મુકાય છે ઉદા૦ રામકુહાડો ઇ૦ [**–ઊડી જવા**=ઉચ્ચ તત્ત્વ, સારપણ કે હિંમત જતાં રહેવાં **–કૃષ્ણના વારાનું**=ઘણું પ્રાચીન **–જાણે!**=ભગવાન જાણે (કંઈ ખબર નથી એવા ભાવમાં) **–નામ જપો**=છાનામાના બેસી રહો, બેઠા બેઠા ચૂપચાપ જોયા કરો **–નામની આપવી**=મરણતોલ માર મારવો **–નું નામ દો**=ભગવાનનું ભજન કરો; કંઈ સારું કામ કરો (૨) જુઓ રામ રામ કરો **–નું બાણ**=જુઓ રામબાણ **–નું રાજ**=જુઓ રામરાજ્ય **–નું રામાયણ**=નહીં સરખી વાતનું મોટું પીંજણ, વાતનું વતેસર. **–બોલવા**=મરી જવું **–બોલો થવું**=મરી જવું (૨) પડી ભાગવું **–બોલો ભાઈ રામ!** =મડદાને સ્મશાને લઈ જતી વખતે બોલાતો બોલ (૨) [લા] થઈ રહ્યું! સત્યાનાશની પાટી! **–રમી જવા**=મરી જવું (૨) ભાગીને ચૂરેચૂરા થઈ જવું (૩) પાયમાલ થવું (૪) ટાઢું પડી જવું, સત્ત્વહીન થઈ જવું (૫) [પાલનપુર–ઈડર તરફ] ઊંઘી જવું **–રામ!**=જે જે, નમસ્કારનો એક બોલ (મેળાપ કે વિદાય વખતનો પુરુષોમાં) (**–કરવા**) (૨) [લા] છેલ્લા પ્રણામ. **–રામ કરો**=એ વાત જવા દો; હવે કંઈ વળવાનું નથી **–રોટલો થવો** =ભાંગી જવું; ચૂરા થઈ જવા (૨) [કનકવાનો] પેચ થવો. **–લક્ષ્મણની જોડ**=રામલક્ષ્મણના જેવી સરખેસરખાની કે અરસપરસ હેત પ્રીતિવાળાની જોડી **–શરણ થવું**=મરી જવું **–શરણ પહોંચાડવું**=મારી નાખવું **અરે રામ!, હે રામ!**=અરેરે; હે ભગવાન!] **૦કલી(–ળી)** સ્ત્રી૦ એક રાગણી **૦કહાણી** સ્ત્રી૦ વીતકકથા, દુઃખની કહાણી [**–થવી** =આફત આવવી; વીતવું] **૦ણી** સ્ત્રી૦ [हिं] બાવી, સાધુની બાયડી **૦કુહાડો** ન૦ મોટું કુહાડું **૦ગલોલો** પુ૦ હૃષ્ટપુષ્ટ ચિંતા વગરનો માણસ **૦ગાંઠિયું** વિ૦ દગાફટકા વિનાનું, ગાંઠિયું **૦ગોટીલો** પુ૦ મોટો દડો. [**–કરવો**=ગોળ દડાને આકારે બાંધવું] **૦ગોવાળિયો** પુ૦ નાગો નાગો ફરતો નાનો છોકરો. **૦ચક્કર, ૦ચક** ન૦ મોટું ફૂંડાળું (૨) મોટો રોટલો. **૦ચંદ્ર** પુ૦ (સ) દશરથના પુત્ર રામ **૦ઠાઠિયું** ન૦ ભાંગી તૂટી જૂની વસ્તુ **૦ડોળી** સ્ત્રી૦ ઠાઠડી **૦ઢોલ** પુ૦ મોટું નગારું **૦તુલસી** સ્ત્રી૦ (કૃષ્ણ=કાળીથી જુદી એવી) એક તુલસી **૦દવારો** પુ૦ [સં द्वार] રામનું મંદિર (૨) ધર્મશાળા **૦દાસ** પુ૦ (સ) મહારાષ્ટ્રના સુપ્રસિદ્ધ સંત **૦દાસી** વિ૦ રામદાસના સંપ્રદાયનું. **૦દાસિયું** વિ૦ ગરીબ; કંગાલ, દીન, દુઃખી **૦દુવાઈ** સ્ત્રી૦ રામની આણ **૦દૂત** પુ૦ વાનર (૨) [સ] હનુમાન. **૦ધૂન** સ્ત્રી૦ રામનામની ધૂન–જોરથી જપ કે લહે **૦નવમી** સ્ત્રી૦ ચૈત્ર સુદ નોમ, રામચંદ્રજીનો જન્મદિવસ. **૦નામ** ન૦ રામનું–પ્રભુનું નામ **૦નામિયું** ન૦ રામનામવાળું ગળાનું એક ઘરેણું **૦નામી** જેના ઉપર રામનામ છાપ્યાં હોય તેવી પિછોડી **૦નોમ** (નો) સ્ત્રી૦ [+સં नवमी] જુઓ રામનવમી. **૦પગલું** ન૦ રામનાં પગલાંવાળું મીનાકારી ઘરેણું **૦પાત્ર(–તર)** ન૦ બટેરું; શકોરું. **૦ફળ** ન૦ એક ફળ. **૦બાણ** ન૦ કદી નિષ્ફળ ન જાય તેવું રામનું બાણ (૨) વિ૦ નિષ્ફળ ન નીવડે તેવું, અમોઘ. **૦ભરોંસો** પુ૦ રામનો ભરોંસો, ઈશ્વરાધાર **૦રસ** પુ૦ મીઠું (૨) રામની ભક્તિનો રસ **૦રાજ-(–જ્ય)** ન૦ રામચંદ્રજીનું રાજ્ય (૨) તેના જેવું ન્યાયથી ચલાવાતું સુખી રાજ્ય. **૦રામિયું** વિ૦ (કા) 'રામ રામ' નમસ્કાર **૦રોટી**

સ્ત્રી૰ રાંધેલા અન્નની ભિક્ષા (૨) માલપૂઓ. ૦લીલા સ્ત્રી૰ રામની કથાનું ભવાઈ જેવું નાટક
રામસંચા સ્ત્રી૰ એક પક્ષી
રામજણી(-ની) સ્ત્રી૰ [हिं, सं रामा+जनी] નાચનારી, ગણિકા
રામશ્રી પું૰ એક રાગ
રામણ સ્ત્રી૰['રામાયણ' ઉપરથી]પીડા,આપદા. [-થવી=પીડા થવી,આપદા આવવી -વેરી નાખવી = નુકસાન કરવું, અતિશય દુઃખ પમાડવું]
રામણદીવો(-વડો) પું૰ [જુઓ લામણદીવો] વરઘોડામા વરની મા મંગળનો દીવો લે છે તે
રામણુઝારું ન૰ જુઓ રમણઝારુ
રામા સ્ત્રી૰ [सं] સ્ત્રી (૨) સુંદર સ્ત્રી
રામાનંદ પું૰[सं.](સં) રામાવત સંપ્રદાયના સ્થાપક, પ્રસિદ્ધ વૈષ્ણવ આચાર્ય (વિ સં. ૧૩૫૬-૧૪૬૭).-દી વિ૰ રામાનંદનું અનુયાયી
રામાનુજ,-આચાર્ય પું૰ [सं.](સં.)વિશિષ્ટાદ્વૈતના પ્રવર્તક પ્રસિદ્ધ વૈષ્ણવ આચાર્ય (વિ. સં. ૧૦૭૩-૧૧૯૪). -જી વિ૰ એમના સંપ્રદાયનું,-ને લગતુ
રામાયણ ન૰[सं.] રામની જીવનકથા(૨) [લા] વીતકકથા (૩) લાંબી વાત; ટાયલું (૪) સ્ત્રી૰ મુશ્કેલ કામ; રામણ. [-ઉકેલવું=વાત વધારીને કહેવી. -થવી=રામણ થવી]
રામાંટામાં ન૰બ૰વ૰ વાંઆટામાં [-કરવાં =નિરર્થક કાળક્ષેપ કરવો.]
રામિશગર પું૰[फा.] ગાનાર, વગાડનાર -રી સ્ત્રી૰ તેનો ધંધો
રામી પું૰ [सं आराम=બગીચો પરથી] માળી (૨) [सं. राम ઉપરથી] વિધવાઓને પહેરવાનું એક વસ્ત્ર (૩) સ્ત્રી૰ સ્ત્રીઓનું એક નામ
રામૈયું ન૰ [सं. राम ઉપરથી] રામપાત્ર,શકોરું
રામૈયો વિ૰ પું૰ (૨) પું૰ [સર૰ રામૈયું] સૂઢ વિનાનો કોસ [નોકર, 'ઘાટી' (મુંબઈ)
રામો પું૰ [सं राम ઉપરથી] ઘરકામ કરનાર
રામોશી(-સી) પું૰[म.] પહેરેગીર,ચોકિયાત (૨) સિપાઈ, પટાવાળો (૩) એક જંગલી જાતનો માણસ (પશ્ચિમ સહ્યાદ્રિમાં)
રાય સ્ત્રી૰ [फा.] ધારણા; અભિપ્રાય, મત
રાય પું૰ [प्रा (सं. राजन्)] રાજા (૨) ધનવાન માણસ (૩) કેટલાંક વિશેષનામોના અંતમાં આવે છે. ઉદા૰ કલ્યાણરાય. ૦આમળું, ૦આંબળું ન૰ [સર૰ म. रायआवळा] મોટું આમળું. ૦કો પું૰ રખારી. ૦ચંપો પું૰ એક જાતનો ચંપો અને એનું ફૂલ ૦જંગ પું૰ રાજસૂય યજ્ઞ (૨) [લા.] મોટો કોઈ પણ સમારંભ. ૦જાદી સ્ત્રી૰ રાજકુંવરી. ૦જાદું વિ૰ રાયજાદા જેવું (૨) ઉત્તમ પ્રકારનું.૦જાદો પું૰ રાજકુંવર. ૦બહાદુર,૦સાહેબ પું૰ અંગ્રેજી રાજ્યમાં તાલુકદારો,સરદારો, શ્રીમંતો અને અમલદાર વગેરેને અપાતો ઇલકાબ
રાયકવાળ પું૰ બ્રાહ્મણોની એક જાતનો આદમી
રાયકો પું૰ જુઓ 'રાય'માં
રાયચંપો, રાયજંગ, રાયજાદી, -દું -દો, જુઓ 'રાય'માં
રાયણ સ્ત્રી૰[पा. रायणी (सं. राजादनी), સર૰ म. रायणी] એક ઝાડ અને તેનું ફળ.૦કોકડી સ્ત્રી૰ સૂકવેલું રાયણું. ૦માળા સ્ત્રી૰ રાયણ જેવા સોનાના મણકાની માળા. -ણું ન૰ રાયણનું ફળ
રાયત સ્ત્રી૰ [अ. रिआयत, સર૰ म. रायत] રાહત; આસાએશ (૨) પક્ષપાત; વગ
રાયત ન૰ [अ.] લશ્કરનો વાવટો
રાયતું, -તીકેરી જુઓ 'રાઈતું'માં
રાયવર પું૰ [રાય+વર] વરરાજા(લગ્નગીતમાં)
રાય(-વ)લું વિ૰ ['રાય' ઉપરથી, સર૰ हिं. रावर] આપ નામદારનું (૨) ન૰ ગોદડું
રાયુંરૂતું વિ૰ સારી હાલતમાં હોય એવું (દસ્તાવેજમાં).ઉદા૰ રાયુંરૂતું ઘર ભાડે આપ્યું છે
રાલ(-ળ) સ્ત્રી૰ [सं.] જુઓ રાળ
રાવ પું૰ [प्रा. राव=રંજન કરવું] જુઓ રાગ (૨) [સર૰ રાય] મહારાષ્ટ્રમાં નામને લગાડાતો સન્માનસૂચક શબ્દ કે પદવી (૩) જુઓ રાવજી; બારોટ (૪) સ્ત્રી૰ [सं. राव] ફરિયાદ (૫) સહાયતા માટેની આજીજી (૬)ચાડી.[-કરવી, ખાવી=ફરિયાદ કરવી.] ૦બહાદુર, ૦સાહેબ=અંગ્રેજી રાજ્યનો એક ઇલકાબ

રાવજી પું૦ [જુઓ રાય, રાજા, સર૦ પ્રા राव =રંજન કરવું] બારોટ (માનાર્થ સંબોધન)
રાવજી પું૦ [અ. राफ़िज़ी] મુસલમાની ધર્મનો એક ફાંટો, તેનો અનુયાયી
રાવટી(-ઠી) સ્ત્રી૦ ગોળ ફાનુસ; અગાશી (૨) [હિં] નાનો તંબૂ [-ઊભી કરવી, નાખવી =નાનો તંબૂ તાણવો.]
રાવણ પું૦[सं] (સ) દશ માથાંવાળો લંકાનો રાજા (૨) વિ૦ ચીસો પાડતું [-જેવું મોઢું = ચડેલું-રિસાયેલું મો (૨) સૂજીને મોટું થયેલું મોં. -જેવું રૂપ થવું=તોબરો ચઢાવવો, મો ચઢાવવું.] ૦ચિતા સ્ત્રી૦ સતત બળતી ચિતા. ૦રાજ(-જ્ય) ન૦ રાવણનું રાજ્ય (૨)[લા] અધર્મ અને અન્યાયપૂર્ણ-રાક્ષસી રાજ્ય (રામરાજ્યથી ઊલટું)
રાવણહથ્થો પું૦ [રાવણ (પ્રા राव=રોવું, કકળવું, અવાજ કરવો)+હથ્થો (હાથ)] ભરથરીનું વતુવાદ્ય
રાવણિ પું૦ [सं] (સ) ઇંદ્રજિત
રાવણિયો પું૦ ['રાવણું' ઉપરથી] ગામનો ચોકીદાર, ગામના ચોરાનો હવાલદાર
રાવણું ન૦[પ્રા राउल(सं राजकुल)=રાજગૃહ, દરબાર] રજપૂત હોદ્દારની મિજલસ (૨) ગામની નાત કે પંચ ભેગું થવું તે (૩) સિપાઈઓને રહેવાનું ઠેકાણું [-કરવું= કસુંબાપાણી નિમિત્તે મિજલસ જારવી (૨) પંચ બોલાવવું -ભરાવું=ડાકોર-દરબારને ત્યાં મિજલસ ભેગી થવી (૨) તેવું ખટપટી કે તકાકિયા ટોળું ભેગું થવું]
રાવત વિ૦ [પ્રા राउत्त(सं राजपुत्र)=રજપૂત, ક્ષત્રિય] બાહોશ; ચાલાક (૨) શૂરવીર (૩) પું૦ ઘોડાવાળો (૪) ઘોડેસવાર યોદ્ધો
રાવતા સ્ત્રી૦ ['રાવ' ઉપરથી] રાજાની રીત, રાવ-રાજાપણું
રાવતી સ્ત્રી૦ [જુઓ રાઈ] ઘરેણાંમાં વપરાતું રેણ [-કાઢવી=ઘરેણાં બનાવતાં ધાતુકણો ચોરવા (૨) ચોરીછૂપીથી કાંઈ ઓળવી લેવું.]
રાવલ પું૦ [જુઓ રાવ] રજપૂતાનાના કેટલાક રાજાઓને માટે વપરાતો માનસૂચક શબ્દ (૨) નાનો રજપૂત જાગીરદાર (૩) બદરીનારાયણનો પૂજારી (૪) એક માગણની જાતનો માણસ [રાજદરબાર, રજવાડો
રાવલું વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ રાયલું (૩) રાવળું,
રાવળ પું૦ [પ્રા राउल = રાજકીય, રાજ સંબંધી] (કા) કુળની વંશાવળીના ચોપડા લખી રાખવાનો ધંધો કરનાર (૨) બ્રાહ્મણોમાં એક અટક [૦જીનાં પરતાનાં=ઠેકાણા કે સાન વિનાનું માણસ]
રાવળકાબરી ન૦ એક પક્ષી
રાવળિયો પું૦ [પ્રા राउल(सं राजकुल ઉપરથી)] એ નામની જાતનો આદમી
રાવળું ન૦ [જુઓ રાવણું] રાવણું (૨) રાજદરબાર, રજવાડો (૩) [સર૦ હિં. रावरा] જનાનખાનું (૪) વિ૦ રાયલું, રાવલું
રાશ (શ,) સ્ત્રી૦ [પ્રા रस्सि (सं रश्मि)] દોરડું (૧૬ હાથનું) (૨) લગામ, અછોડો (૩) [सं राशि] ભાગીદારી (૪) [સર૦ म रास] વ્યાજમુદ્દલ (૫) સરાસરી (૬) [सं. राशि] રાશિથી મળતી જાતિ, ગુણ, સ્વભાવ વગેરે (૭) પું૦ હમલો [-પડવું = (કામ) રાગે પડવું - વ્યવસ્થિત થવું -ભાગવી=વળ આપીને દોરડું બનાવવું બનતી રાશ આવવી=મેળ થાય એવા સંજોગ હોવા, મેળ ખાવો] ૦વા વિ૦ રાશ જેટલું (સોળ હાથ)
રાશિ પું૦[सं] ઢગલો (૨) ગણિતનો આંકડો (૩) સ્ત્રી૦ નક્ષત્રનાં બાર ઝૂમખામાંનું પ્રત્યેક (મેષ, વૃષભ, મિથુન, કર્ક, સિંહ, કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક, ધન, મકર, કુંભ અને મીન) ૦ચક્ર ન૦ રાશિમંડળ. ૦નામ ન૦ રાશિ પ્રમાણે પડેલું નામ
રાશી વિ૦ [अ , સર૦ હિં., म] ખરાબ
રાષ્ટ્ર ન૦ [सं] દેશ, રાજ્ય ૦ગીત ન૦ રાષ્ટ્રનું ગીત. ૦ધર્મ પું૦ પ્રજાનો રાષ્ટ્ર પ્રત્યેનો ધર્મ ૦ધ્વજ પું૦ રાષ્ટ્રનો વાવટો ૦પતિ પું૦ સમગ્ર રાષ્ટ્રની મહાસભાનો પ્રમુખ ૦પિતા પું૦ રાષ્ટ્રની આઝાદી ને ઉન્નતિનો પિતા - ઘડવૈયો (૨)(સ) મહાત્મા ગાંધીને લગાડવામાં

આવેલો સન્માનસૂચક શબ્દ. ૦પૂજા સ્ત્રી૦ રાષ્ટ્રવાદ; રાષ્ટ્રની એકાંતિક પૂજા. ૦ભાષા સ્ત્રી૦ આખા રાષ્ટ્રમાં ચાલે એવી ભાષા. ૦માન્ય વિ૦ રાષ્ટ્રે માન્ય કરેલું. ૦વાદ પું૦ રાષ્ટ્ર એક સ્વતંત્ર ઘટક છે માટે તેનું હિત સાધવું એવો વાદ; રાષ્ટ્રપૂજા, 'નૅશનલિઝમ'. ૦સંઘ પું૦ રાષ્ટ્રોનો સંઘ, 'લીગ ઑફ નેશન્સ' –ષ્ટ્રિ (–ષ્ટ્રી)ય વિ૦ રાષ્ટ્રનું, –ને લગતું. –ષ્ટ્રિ (–ષ્ટ્રી)યંકરણ ન૦ રાષ્ટ્રની માલકીનું કરવું તે, 'નૅશનલાઇઝેશન'. [–શાળા સ્ત્રી૦ પરદેશી સરકારથી સ્વતંત્ર રીતે અને રાષ્ટ્રીયતાની દૃષ્ટિએ ચલાવાતી શાળા.–શિક્ષણ ન૦ રાષ્ટ્રની દૃષ્ટિએ અપાતું કે પરદેશી સરકારથી સ્વતંત્રપણે યોજેલું શિક્ષણ] –ષ્ટ્રોપયોગી વિ૦ રાષ્ટ્રને ઉપયોગી, રાષ્ટ્રનું હિતકર

રાસ પું૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ રાશ (૩) સ્ત્રી૦ [अ.] ભૂશિર (૪) પું૦ [सं.] ગાતા ગાતાં ગોળાકારે ફરતાં કરાતો નાચ કે તેમાં ગવાય એવું ગીત. (–રમવા). ૦ક્રીડા સ્ત્રી૦ જુઓ રાસલીલા. ૦ડી સ્ત્રી૦ દોરી (૨) ગળે પહેરવાની રૂપાની સાંકળી કે દોરો ૦ડો પું૦ એક જાતનો ગરબો (બનેલો બનાવ વર્ણવતો). ૦પૂર્ણિમા સ્ત્રી૦ (સં) માગશર મહિનાની પૂનમ (જ્યારે શ્રીકૃષ્ણે રાસક્રીડા આરંભી હતી.) ૦મંડલ- (–ળ) ન૦; ૦મંડલી(–ળી) સ્ત્રી૦ રાસ રમનારાઓનું મંડળ. ૦લીલા સ્ત્રી૦ શ્રીકૃષ્ણે ગોપીઓ સાથે કરેલી રાસની ક્રીડા

રાસભ પું૦ [सं] ગધેડો –ભી સ્ત્રી૦ ગધેડી

રાસાયણિક, રાસાયનિક [सं.] વિ૦ રસાયણને લગતું; રસાયણી

રાસુંદું વિ૦ સંધ્યાકાળે નહિ પણ રાત્રિના પાછલા ભાગમાં દેખી શકે એવું (૨) આંધળું

રાસેશ્વર પું૦ [सं] (સ.) શ્રીકૃષ્ણ. –રી સ્ત્રી૦ (સં) રાધા

રાસો પું૦ [हिं] એક પ્રકારનું વીરરસનું કાવ્ય

રાસ્ત વિ૦ [फा.] વાજબી, યોગ્ય; સાચું (૨) સરખું; સપાટ. –સ્તી વિ૦ રાસ્ત (૨) સ્ત્રી૦ રાસ્તપણું; ધર્મ નદારી

રાસ્ના સ્ત્રી૦ [सं] એક વનસ્પતિ – ઔષધિ

રાહ પું૦ [फा.] રસ્તો (૨) સ્ત્રી૦ રીત; તરેહ; ચાલ (૩) વાટ; પ્રતીક્ષા [–જોવી = વાટ જોવી. –મારવો = વણસાડવું.] ૦દાર વિ૦ રસ્તે ચાલતુ (૨) પું૦ દોરનાર; રાહબર. ૦દારી પું૦ વટેમાર્ગુ (૨) સ્ત્રી૦ રસ્તા ઉપરથી લઈ જવાતા માલ ઉપર લેવાતો કર; તેની રજાચિઠ્ઠી (૩) રાહબરી ૦બર પું૦ ભોમિયો ૦બરી સ્ત્રી૦ ભોમિયા થવું – હોવું તે. ૦રસમ સ્ત્રી૦ રિવાજ; દસ્તૂર [દુઃખમાં દિલસોજી – મદદ

રાહત સ્ત્રી૦ [अ.] સુખ, આરામ, વિસામો;

રાહુ પું૦ [सं](સ.) પુરાણાનુસાર નવ ગ્રહમાંનો એક; સૂર્યચંદ્રને ગ્રહણ વખતે ગ્રસનાર પીડાકારી ગ્રહ ૦ડું વિ૦ મેલા રંગનુ (કાચ)

રાહુડો પું૦ એક ઘાસ

રાળ પું૦ [स्पे० रियल] એક સિક્કો; 'ડૉલર' (૨) સ્ત્રી૦ [सं. राल] ઝટ સળગી ઊઠે તેવો એક વૃક્ષમાંથી મળતો પદાર્થ

રાળવું સ૦ક્રિ૦ ['રાળ' (सं. राल) ઉપરથી] ભીસું કરવું (૨) અંદર અંદર પતાવવું (૩) રાળવાળું કરવું; રાળ ભરવી. [રાળી ભૂંસી વાળવું = રોળી મારવું; ખાનગી રાહે પતાવી દેવું.]

રાળવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं रार (प्रा. राडि)= ટંટો, ઝઘડો] (કા.) બકવાદ કરવો

રાંક(–કું) (૦) વિ૦ [सं. रंक, दे. रोंकण; સર૦ हिं., म. रांक] ગરીબ, સાલસ ૦દાવો પું૦ રાંક માણસની માગણી

રાંગ સ્ત્રી૦ (૦) [સર૦ म राग = પંક્તિ, ઓળ, (सं. राजि)] કોટની દીવાલની બાજુ (૨) સવારી

રાંગડું(–ણું), રાંગું (૦) વિ૦ [सं. रिंग्; સર૦ म. रांगणे] ધીરે ચાલતું, નબળું

રાંઝણ(–ણી) (૦ણ,) સ્ત્રી૦ [दे. रंजण; म. रांजण, राझण = કુંભ ઉપરથી] પગનો એક રોગ

રાંટ સ્ત્રી૦ (૦) [સર૦ म. रांठ] વાંક; વલણ (૨) અણબનાવ, વિરોધ –ટું વિ૦ રાટવાળું

રાંડ (૦) સ્ત્રી૦ [सं. रंडा] રાંડેલી, વિધવા. (૨) વેશ્યા. ૦બાજ વિ૦ રંડીબાજ. ૦વું અ૦ક્રિ વિધુર કે વિધવા થવું [રાંડીને બેસવું = રાંડેલીની પેઠે હતાશ કે લાચાર થઈને બેસવું.]

(૨) વિ૦ બાયલું ૦વો પુ૦ બાયલો; નામર્દ –ડીછૂંડી સ્ત્રી૦ રાંડીરાંડ –ડીછાંડી સ્ત્રી૦ રાંડેલી અથવા પતિએ તજેલી સ્ત્રી –ડીરાંડ સ્ત્રી૦ વિધવા (૨) નિરાશ્રિત વિધવા –ડેલી વિ૦ સ્ત્રી૦ વિધવા

રાંઢવું (૦) ન૦ [दे रढुम] દોરડું

રાંદેર(–લ) (૦) સ્ત્રી૦ [सं रंदला] (સ) રન્નાદે

રાંધણ (૦) ન૦ ['રાંધવું' પરથી; સર૦ म] રાંધવાનું કામ ૦છઠ સ્ત્રી૦ શ્રાવણ સુદ કે વદ છઠ. –ણિયું ન૦ રસોડું –ણિયો પુ૦ રસોઇયો. –ણી સ્ત્રી૦ રસોડું (૨) રાંધવાની રીત –ણું ન૦ રાંધવાની ક્રિયા (૨) રાંધેલી રસોઈ (૩) રાંધવાની રીત

રાંધવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [सं रन्ध्, સર૦ हिं राधना, म राधणें] ખોરાક પકાવવો (૨) [લા] સાધવું, ફળ મેળવવું [–સીધવું=રાંધવું]

રાંપ (૦) પુ૦ [જુઓ રાંપી] મોટી રાંપડી. ૦ડી સ્ત્રી૦ કરસણમાં ઊગેલું નકામું ઘાસ કાઢી નાંખવાનું ખેતીનું ઓજાર

રાંપ(૦લ)વું (૦) [प्रा रंप] સ૦ક્રિ૦ રાંપડી ફેરવવી [મોચીનું એક ઓજાર

રાંપી સ્ત્રી૦ [प्रा रंप પરથી, સર૦ हिं , म रांपा]

રાંભો (૦) પુ૦ [प्रा रंभ, સર૦ म रावा] ખોદવાનું એક ઓજાર (૨) રાંભો

રિકાબ [अ], ૦દાર પુ૦ જુઓ રકાબ, રકાબદાર

રિકાબી સ્ત્રી૦ [જુઓ રકાબી, સર૦ हिं , म] છીબા જેવું એક પાત્ર

રિક્ત વિ૦ [सं] ખાલી, શૂન્ય –ક્તા(૦તિથિ) સ્ત્રી૦ ચોથ, નોમ ને ચૌદશમાંની દરેક તિથિ

રિક્થ ન૦ [सं] વારસો

રિક્ષા (૦ગાડી) સ્ત્રી૦ [इ] માણસથી ખેંચાતી નાની, બે પૈડાંની ગાડી

રિખબ પુ૦ [हिं.(सं ऋषभ)] ઋષભસ્વર

રિખવદેવ પુ૦ [सं ऋषभदेव] (સ) ઋષભદેવ –આદિ જૈન તીર્થંકર

રિઝવટ(–ણ) સ્ત્રી૦ ['રીઝવું' ઉપરથી] રીઝવું તે, રીઝવવાની કળા [રાખેલું

રિઝર્વ્ડ વિ૦ [इं] ખાસ અલાયદું રાખેલું; બોઠી

રિઝામણું ન૦ ['રીઝવવું' ઉપરથી] રીઝવવું તે કે તે માટે અપાતી વસ્તુ

રિઝાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ રીઝવવું

રિઝાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ રીઝવું

રિટાયર્ડ વિ૦ [इं] નિવૃત્ત થયેલું (નોકરી પરથી)

રિણુવાટ,–ર પુ૦[सं. अर्णव ઉપરથી ?]+દરિયો

રિદ્ધિ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઋદ્ધિ] સમૃદ્ધિ ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ રિદ્ધિ અને સિદ્ધિ

રિપુ પુ૦ [सं] શત્રુ

રિપોર્ટ પુ૦[इं] સવિસ્તર હેવાલ [(–ની સામે) રિપોર્ટ કરવો=સવિસ્તર લેખિત ફરિયાદ કરવી] [રિબાવાની પીડા

રિબામણ(–ણી) સ્ત્રી૦ ['રિબાવું' ઉપરથી]

રિબાવું અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ક્રિ૦ 'રીબવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

રિયાસત સ્ત્રી૦ [अ] રાજ્ય, હકૂમત (૨) જાગીર (૩) દેશી રાજ્ય –તી વિ૦

રિવાજ પુ૦ [अ रवाज] ચાલ; ધારો. [–પડવો= ચાલ કે ધારો થવો.] [પુનરાવર્તન

રિવિઝન ન૦ [इ] ફરી જોઈ–તપાસી જવું તે,

રિવેટ પુ૦ [इ] એક બાજુ માથાવાળો અને બીજી બાજુ જોડવાની વસ્તુમાં પરોવ્યા પછી ટીપીને જોડી દેવાય તેવો ખીલો. [–કરવું= રિવેટથી જોડવું.]

રિવોલ્વર સ્ત્રી૦ [इं] એક વખત ભર્યે અનેક બાર કરી શકાય એવી કળવાળી પિસ્તોલ

રિશ્તેદાર વિ૦ [फा] સગું; સંબંધી. –રી સ્ત્રી૦ સગપણ [વિ૦ લાંચિયું

રિશ્વત સ્ત્રી૦ [अ] લાંચ; રુશવત. ૦ખોર,–તી

રિષ્ટ વિ૦ [सं] નષ્ટ, બરબાદ (૨) પાપજનક (૩) અમંગળ કરનારું (૪) ન૦ અશુભ, અમંગળ (૫) નાશ (૬) પાપ

રિસામણી સ્ત્રી૦ ['રિસાવું' ઉપરથી] એક જાતનો છોડ(૨) રિસાવું તે –ણું વિ૦ જરાકમાં રિસાઈ જાય એવું (૨) ન૦ રીસ [રિસામણાં મનામણાં કરવાં=સહેજમાં રિસાવું ને સહેજમાં મનાવું]

રિસાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा रूस (सं रुष्)] ક્રોધથી નારાજ થવું, કોપે ભરાવું –વવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રેરક] –ળ(૦વું) વિ૦ રિસામણું

રિસીવર પુ૦ [इ] સગીરની કે કજિયાની

મિલકતની વ્યવસ્થા માટે નિમાતો સરકારી અમલદાર (૨) સંદેશો ઝીલવાનું યાંત્રિક સાધન (ટેલિફોન, વાયરલેસ ઇ૦નું)

રિહર્સલ સ્ત્રી૦[ઇં] નાટ્ય-સંવાદ વગેરે અગાઉથી અભ્યાસ માટે ભજવવાં તે; પૂર્વાવર્તન

રિંગ સ્ત્રી૦ [ઇં] વીંટી (૨) રમતગમત કે અખાડાની યા શેરબજારની અંદરની જમા

રી પું૦ આવક સ્વરની સંજ્ઞા [તે (બાળકનું)

રીખણું ન૦ [રીખવું પરથી] ઘૂંટણિયે ચાલવું

રીખવું અ૦ક્રિ૦ [સં. रिंख, પ્રા रिक्ख] રખડવું, ભટકવું (૨) ઘૂંટણિયે ચાલવું (બાળકનું)

રીઝ સ્ત્રી૦ [રીઝવું ઉપરથી] ખુશી; આનંદ

રીઝવું અ૦ક્રિ૦ [પ્રા. रिज्झ (સં ऋध्)=ખુશી થવું, સર૦ હિં रीझना] ખુશ થવું, સંતુષ્ટ થવું, -વવું સ૦ક્રિ૦ રીઝે એમ કરવું

રીડ સ્ત્રી૦ [પ્રા. राडि] રાડ; બૂમ, પોકાર -ડિયારમણ સ્ત્રી૦ (કા.) બૂમાબૂમ, હોકારા

રીઢું વિ૦ [દે. रिद्ध=પાકું] વપરાઈને મજબૂત થયેલું (૨) દુઃખ વેઠી કઠણ થયેલું (૩) નફ્ફટ, સુધરે નહિ એવું (ગુનેગાર)

રીત(ત,) સ્ત્રી૦ જુઓ રીતિ (૨) કરકરિયાવર. [-કરવી=વિધિ કે રિવાજ પ્રમાણે કરવું (૨) માત્ર વિધિ દાખલ કરવું (૩) કરિયાવર કરવો. -પડવી=રિવાજ બનવો. -માં આવવું=ઠરેલ કે ઠાવકું થવું. -માં રહેવું=રૂઢિ પ્રમાણે વર્તવું; વ્યવહાર સાચવવો. -રાખવી=રિવાજ પ્રમાણે વર્તવું (૨) વ્યવહાર સાચવવો; લેવડદેવડમાં સાચું રહેવું] ૦ભાત સ્ત્રી૦ ચાલચલણ, વર્તણૂક (૨) કરકરિયાવર. ૦રિવાજ પું૦ બ૦ વ૦ રીત અને રિવાજ. ૦સર અ૦ રીત પ્રમાણે.-તે અ૦ પ્રમાણે; પેઠે (૨) + તરીકે (૩) રિવાજ-પદ્ધતિ પ્રમાણે

રીતિ સ્ત્રી૦[સં.] પ્રકાર; તરેહ (૨) પદ્ધતિ; રૂઢિ; ધારો (૩) શૈલી (કા શા). -ત્યા અ૦ [સં.] રીતથી

રીધ સ્ત્રી૦ + રિદ્ધિ ૦સીધ સ્ત્રી૦ રિદ્ધિસિદ્ધિ

રીબવું સ૦ક્રિ૦ [સં. रिप्] કનડવું; ખૂબ દુઃખ આપવું

રીમ ન૦ [ઇં] વીસ ઘા (કાગળ)

રીર સ્ત્રી૦ [સં. री ઉપરથી] + રાડ; બૂમ

રીલ સ્ત્રી૦; ન૦ [ઇં.] દોરો વીંટેલી ગરગડી કે ભૂંગળી (૨) સિનેમાનાં દૃશ્યોની લાંબી પટ્ટી

રીસ સ્ત્રી૦ [પ્રા. रूसा; જુઓ રિસાવું] રિસાવું તે; રોષ; ગુસ્સો.[-કરવી=ગુસ્સો કરવો (૨) માઠું લાગવું.-ચડવી, રીસે ભરાવું=ખોટું લાગવું; ગુસ્સે થવું. -નું ભાણું=કજિયા કે કાસથી કોઈને કામ સૂઝવા દે નહીં એવું; વાતવાતમાં રિસાઈ જતું.] [રિસાવું

રીસવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ હિં. रीसना] જુઓ

રીંગણ, -ણું ન૦ રીંગણીનું ફળ-એક શાક

રીંગણી સ્ત્રી૦ [દે. रिंगणी] રીંગણાનો છોડ

રીંગવું અ૦ક્રિ૦ [સં रिंग्; પ્રા. रिंग; સર૦ હિં. रिंगना; મ. रिंगणें] (સુ) પસાર થવું; નીકળવું. **રીંગાડવું** અ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

રીંછ ન૦ [અપ૦ रिछ, પ્રા रिच्छ (સં. ऋक्ष)] એક રાની હિંસ્ર પ્રાણી. ૦સુતા સ્ત્રી૦ (સં) જાંબુવતી (કૃષ્ણની એક રાણી). ૦ડી સ્ત્રી૦ રીંછની માદા. ૦ડું ન૦ રીંછનું બચ્ચું

રુઆબ પું૦ [અ. रुअब] જુઓ રોફ [-કરવો=રોફ કરવો. -પડવો=રોફ પડવો, સામા ઉપર રોફ કે રોફની અસર થવી. -રાખવો=રોફથી રહેવું કે વર્તવું.] ૦દાર વિ૦ રુઆબવાળું

રુકાર પું૦[મ. (ફા रु+સં कार)] હા, સ્વીકાર

રુકાવટ સ્ત્રી૦ [હિં, સર૦ મ.] રોકાણ

રુક્કો પું૦[અ रुक्अह,] ટૂંકી ચિઠ્ઠી [-કરવો, કરી આપવો=કોઈ કામસર ચિઠ્ઠી લખી આપવી]

રુકમાંગદ પું૦ [સં] (સ.) એક વિષ્ણુભક્ત

રુક્મિણી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણનાં પટરાણી

રુક્મી [સં], **રુક્મૈયો** પું૦(સ.) રુક્મિણીનો ભાઈ

રુક્ષ વિ૦ [સં.] રૂક્ષ, લૂખું, શુષ્ક (૨) કઠોર. ૦તા સ્ત્રી૦ [પક્ષપાત, વલણ

રુખ પું૦ [ફા] ગાલ (૨) ચહેરો; શિકલ (૩)

રુખસત(-દ) સ્ત્રી૦ [અ] બરતરફી, રજા. [-આપવી=નોકરી કે કામ ઉપરથી કાઢી મૂકવું -લેવી=રજા લેવી; છૂટા થવું]

રુગેલ ન૦ એક પંખી

રુગ્ણ વિ૦ [સં.] માંદું. -ગ્ણાલય ન૦ [+ आलय] દવાખાનું

રુચવું અ૦ક્રિ૦ [સં. रुच्] ગમવું

રુચિ સ્ત્રી૦ [સં.] ઇચ્છા; ભાવ (૨) ભૂખ. ૦કર

વિ૦ રુચિ ઉત્પન્ન કરે તેવું (૨) ગમે એવું; સુંદર ૦કરતા સ્ત્રી૦ ૦ભંગ પુ૦ રસબુદ્ધિને ન ગમવું તે ૦ર વિ૦ તેજસ્વી, સુંદર, મનોહર (૨) રુચિ થાય એવુ ૦રા સ્ત્રી૦ એક છંદ
રુજ(-જા) સ્ત્રી૦ [સં] પીડા, રોગ
રુઝાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'રૂઝવું'નું પ્રેરક
રુઝાવું અ૦ક્રિ૦ 'રૂઝવું'નું ભાવે, ઘા પુરાઈ ઉપર નવી ચામડી – રૂઝ આવવી
રુદન ન૦ [સં] રડવુ તે, રોદણુ
રુદિત ન૦ [સં] રુદન (૨) વિ૦ રડેલું
રુદ્ધ વિ૦ [સં] રોકાયેલું, રૂંધાયેલું
રુદ્ર વિ૦[સં] ભયકર, ભયાનક (૨) પુ૦(સ) મહાદેવ (૩) એ નામના અગિયાર દેવોમાંનો દરેક ૦તાલ પુ૦ સગીતનો એક તાલ –દ્રાક્ષ પુ૦, સ્ત્રી૦ એક વૃક્ષ અને તેનું બી –દ્રાણી સ્ત્રી૦(સ)પાવતી –દ્રાવતાર પુ૦ (+अवतार) રુદ્રનો અવતાર, રુદ્ર જેવુ ક્રોધી રૂપ [–ધરવો, ધારણ કરવો=ગુસ્સે થવુ] –દ્રી સ્ત્રી૦ શિવની સ્તુતિનું એક વૈદિક સૂક્ત કે તેનો અગિયાર વાર પાઠ [–કરાવવી= (માનતા તરીકે) રુદ્રીનો પાઠ કરવા બ્રાહ્મણને બેસાડવો]
રુધિર ન૦ [સં] લોહી ૦વાહિની સ્ત્રી૦ લોહીની નસ. –રાભિસરણ ન૦ [+अभिसरण] શરીરમાં રુધિરનું ફરવુ તે
રુબાબ ન૦ [જુઓ રબાબ] એક જાતની સારગી
રુબાયત સ્ત્રી૦ [अ रुबाइ, સર૦ म रुबाइयात] ચોપાઈ (અરબી, ફારસી કે ઉર્દૂ)
રુમલાવવું (રુ') સ૦ક્રિ૦ 'રૂમલાવુ'નું પ્રેરક
રુમાટો (રુ') પુ૦ ['રૂમવુ' પરથી] બૂમાબૂમ, શોરબકોર ['રૂમવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
રુમાવવું (રુ') સ૦ક્રિ૦, રુમાવું અ૦ક્રિ૦
રુવાન ન૦ [फा रवान] શબ
રુવાંટી સ્ત્રી૦ ['રૂવું' ઉપરથી] કુમળા અને ઝીણા વાળ –ડું ન૦ રૂવું [–ફરકવું= જરા પણ અસર થવી (બહુધા નકાર સાથે). –ખડકાવું=સ્વભાવ કે વિચારમાં ફેરફાર થવો]
રુપેલ(–લું') વિ૦ ['રૂ' ઉપરથી] રૂથી ભરેલું
રુરુદિષા સ્ત્રી૦[સં] રડવાની ઇચ્છા,રોતલપણું

રુશનાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ રોશનાઈ] શાહી
રુશવત, ૦ખોર જુઓ રિશ્વત, ૦ખોર
રુષ્ટ વિ૦ [સં] ગુસ્સે થયેલું
રુસવા વિ૦ [फा, સર૦ हिं] ફજેત, બદનામ. ૦ઈ સ્ત્રી૦ ફજેતી, બદનામી
રુંડ ન૦ [सं] માથું, ડોકું (૨) વિ૦ બોડું; અપગ ૦મુંડ વિ૦ ગોળમટોળ ૦માળ સ્ત્રી૦ માણસના માથાની ખોપરીઓનો હાર
રુંધન ન૦ [સં] રોકવું, રોકાવું કે ગૂગળાવું તે
રૂ ન૦ [दे रूअ, સર૦ म, हिं रूई] બી કાઢી લીધેલો કપાસ ૦ઇયો પુ૦ [સર૦ हिं रूईया =રૂનો વેપારી], પીંજારો
રૂએ અ૦[फा रू, रूए સ્ત્રી૦=કારણ] પ્રમાણે, –ને આધારે કે ક્રમે યા કારણે
રૂકવું સ૦ક્રિ૦ + જુઓ રોકવું
રૂક્ષ વિ૦ [સં] જુઓ રુક્ષ ૦તા સ્ત્રી૦
રૂખ સ્ત્રી૦ જુઓ રુખ (૨) અટકળ (૩) વિચાર; અભિપ્રાય (૪) બજારનું વલણ, ભાવતાલ (૫) યોગ્ય પ્રસગ, મોખ [–જોવી=મોખ કે તક છે કે કેમ તે તપાસવું –બાંધવી=વલણ તપાસવી (૨) અટકળ કરવી.]
રૂખ,૦ડું ન૦ [सं वृक्ष, प्रा रुक्ख, સર૦ हिं. रूखड़ा] એક ન નું ઝાડ – છોડ
રૂખડો પુ૦ [જુઓ રૂખડું] એક છોડ
રૂચકું ન૦ જુઓ રૂછું
રૂઝ સ્ત્રી૦ [જુઓ રૂઝવું] રુઝાવું તે [–આવવી= રુઝાવું] ૦વું અ૦ક્રિ૦ [प्रा रुज्झ (सं रुह्); સર૦ हिं रुझना, म रुजणें] રુઝાવું
રૂઠવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा रूड्ड (सं रुष्ट) પરથી] કોપવું
રૂડપ સ્ત્રી૦ ['રૂડું' પરથી] રૂપાળાપણું, સુંદરતા (૨) સારાપણુ (૩) ભલાપણુ
રૂડું વિ૦ [સર૦ हिं रूरा (प्रा रूव सं रूप ઉપરથી)] સારુ; ઉત્તમ, સુંદર [રૂડાં વાનાં થવાં=સારુ – શુભ થવું] –ડેરૂં વિ૦ રૂડું (લાલિત્યવાચક)
રૂઢ વિ૦ [સં] ઘણા કાળથી પ્રચાર કે વપરાશમાં હોવાથી દૃઢ થયેલુ –ઢાચાર પુ૦ [+आचार] રૂઢ બની ગયેલો આચાર –ઢાર્થ પુ૦ [+अर्थ] શબ્દનો રૂઢ અર્થ (યોગાર્થથી ઊલટો)

રૂઢિ સ્ત્રી૦ [સં.] રૂઢ થયેલી રીતિ કે રિવાજ (૨) ને કારણથી શબ્દનો અમુક અર્થબોધ કરાવવાની શક્તિ (જુઓ યોગરૂઢિ) ૦પ્રયોગ પું૦ ભાષામાં રૂઢ – રૂઢિથી જેનો વિશેષ અર્થ થતો હોય એવો શબ્દપ્રયોગ ૦સ્થ વિ૦ રૂઢ (૨) મૂળ રૂપમાં ચાલતો આવતો – સાધિત નહિ એવો (શબ્દ)

રૂત ન૦ [સં ?] (કા.) રૂ' [અડપલું

રૂતવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ મ રુતણેં] (કા.) મંડવું,

રૂપ ન૦ [સં] આકાર, દેખાવ સ્વરૂપ (૨) સૌંદર્ય (૩) વેશ (૪) રૂપક, નાટક (૫) વાક્યમાં વાપરવા પ્રત્યય વગેરે લગાડીને તૈયાર કરેલો શબ્દ – પદ (વ્યા.) (૬) વિ૦ (સમાસને અંતે) સરખું, સમાન (ઉદા૦ દુઃખરૂપ) [–વરસી જવું = અતિશય રૂપાળું હોવું (બહુધા પ્રશ્નાર્થ સાથે નકાર બતાવવા) –રૂપનો અવતાર, –રૂપની અંબાર = ખૂબ સુંદર હોવું તે –રૂપની મણિ = અતિ સુંદર સ્ત્રી] ૦ક ન૦ એક પ્રકારનું નાટક (૨) એક અર્થાલંકાર, જેમાં ઉપમેયને ઉપમાન સાથે તદ્રૂપ કે અભિન્ન બતાવી વર્ણન કરેલું હોય છે (કા. શા.) (૩) સંગીતનો એક તાલ (૪) ગાયન (સંગીત) (૫) પું૦ રૂપ – નાટક કરનાર, નટ ૦કભંજની સ્ત્રી૦ રૂપકના અવયવોને જૂદા પાડનારો આલાપ. ૦ચોકી સ્ત્રી૦ દેવળ ઉપર નાના ઘુમટથી કરાતો ચોરસ. ૦જીવા, ૦જીવિની સ્ત્રી૦ વેશ્યા. ૦બંધ પું૦ લઘુગુરુના આધારે જે છંદ રચાય તે ૦ભજ ન૦ રૂપ ભજવવું તે, અભિનય. ૦રેખા સ્ત્રી૦ માત્ર રૂપ બતાવનારી રેખા (૨) આછો ખ્યાલ, ટૂંકું ૦માળી પું૦ એક છંદ ૦વાન વિ૦ ખ્યાન ૦વતી વિ૦ સ્ત્રી૦ રૂપાળી ૦વાન વિ૦ રૂપવાળું; સુંદર. –પાખ્યાન ન૦ (વ્યા) –પામહોર સ્ત્રી૦ ધાતુનાં રૂપો બનાવવા તે –પાંખુરી સ્ત્રી૦ રૂપિયો –પાળું વિ૦ સુંદર –પાંતર (૦) (ગાયના) પગની રૂપાની ઝાંઝરી –પાંતર ન૦ રૂપમાં ફેરફાર, અન્ય રૂપ. –પાંદે (૦) સ્ત્રી૦ રૂપાળા દેહવાળી સ્ત્રી

રૂપિયો પું૦ ['રૂપુ' ઉપરથી; સં રૂપ્યક, સર૦ હિં, મ રુપયા] સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો [–રોકડો = લગભગ રૂપિયો. રૂપિયા ખાવા = રૂપિયાનો ખર્ચ થવો. ઉદા. આ મકાને બહુ રૂપિયા ખાધા (૨) લાંચરુશ્વત લેવી, નાણાં ઓળવવા] –યાભાર વિ૦ (૨) પું૦ એક રૂપિયાના વજન જેટલું, તોલા જેટલું

-રૂપી વિ૦ રૂપનું; રૂપવાળું (સમાસને અંતે)

રૂપું ન૦ [સં. રૂપ્યક, સર૦ મ રુપ્ય, હિં. રૂપા] એક ધાતુ –પેરી વિ૦ રૂપાનું, રૂપા જેવું [–બધ છૂટવા = મરણની તૈયારી ઉપર આવવું.] –પૈડી સ્ત્રી૦ રૂપિયો (તિરસ્કારમાં)

રૂબરૂ અ૦ [फा] સમક્ષ [–થવું = સમક્ષ જાતે હાજર થવું] ૦માં અ૦ સમક્ષ, મોઢામોઢ

રૂબલ પું૦ [રૂ] રશિયાનો રૂપિયા જેવો સિક્કો

રૂમ ન૦ [અ.] (સં) યુરોપી તુર્કસ્તાન, પ્રાચીન રોમનો પ્રદેશ (૨) સ્ત્રી૦ [ફ] ઓરડી

રૂમઝૂમ અ૦[રવ૦] ઝાંઝર કે વરસાદનો અવાજ

રૂમડી સ્ત્રી૦ ['રોમ' ઉપરથી ?] શરીરમાંથી લોહી ખેંચી કાઢવાની નળી. [–રૂમવી = દુઃખ દેવું]

રૂમલાવું (રૂ') અ૦ ક્રિ૦ ['રૂમવું' પરથી] રૂમવા પર ચડવું, ગાડપણથી રૂમવું (ઢોરનું)

રૂમવું (રૂ') અ૦ક્રિ૦ [प्रा रूम्ह, सं म्लापय्] = મલિન કરવું, સર૦ હિં રૂમના] જેનાથી ઘુમવું (યુદ્ધમાં) (૨) ભટકવું, ફરવું (૩) સ૦ક્રિ૦ [સં. લુંવ્ = રિબાવવું] હેરાન કરવું [તુર્કસ્તાન

રૂમશામ ન૦ [फा. रूम + फा शाम] (સં.) રૂમાલ પું૦ [फा.] (હાથમોં લૂછવાનો) લૂગડાનો કકડો. –લી સ્ત્રી૦ નાનો રૂમાલ કે લૂગડાનો કકડો (૨) મુસલમાન સ્ત્રીઓનું ઘરમાં માથે ઓઢવાનું નાનું ઓઢણું (૩) એક પ્રકારનો લંગોટ

રૂમાલી સ્ત્રી૦ [હિં. (फा. रू ઉપરથી)] મગદળ- ની એક કસરત (૨) જુઓ 'રૂમાલ'માં

રૂમી વિ૦ રૂમ, રોમનું – ને લગતું

રૂમેમસ્તકી સ્ત્રી૦ [अ रूमीमुस्तकी सर० हिं- रूमीमस्तगी] એક ઔષધિ એક – જાતનો ગુંદર

રૂવું ન૦ [સં. रोमक, સર૦ હિં. रूआं] રૂવું, શરીર ઉપરનો નાનો વાળ, રોમ, રુવાંટું. [રૂવાં ઊભાં થવાં = રોમાંચ થવો (ભયથી, આશ્ચર્યથી, આનંદથી) રૂવું ન ફરકવું = જરા

પણ અસર ન થવી. રૂવે રૂવે જીવ રાખવો = અત્યંત કાળજી રાખવી]
રૂવો પું૦ ચભિયારાની અણી જેમાં ફરતી રહે છે તે ખાડાવાળો લોઢાનો કટકો (૨) ઘંટીનું ઉપલું પડ જેની પર ફરે છે તે ખીલો
રૂસ પું૦, ન૦ [फा] (સ) યુરોપએશિયામાં સળંગ ફેલાયેલો એક દેશ, 'રશિયા'
રૂસણું ન૦ ['રૂસવું' પરથી] રિસાવું તે
રૂસવું અ૦ક્રિ૦ [सं रुष्, प्रा रूस, સર૦ म. रुसणें, हिं रूसना] + રિસાવું
રૂસી વિ૦ [फा] રશિયાનું - ને લગતું
રૂહ પું૦, ન૦ [अ] આત્મા, જીવાત્મા. -હાની વિ૦ [फा.] જીવાત્મા કે આત્મા સંબંધી
રૂંગુ ન૦ [ર૨૦] રુદન
રૂંછડું, રૂંછું ન૦ [જુઓ રૂડું, સર૦ हिं रोंगटा] ટૂંકો વાળ કે તાંતણો
રૂંઢો પું૦ જુઓ રાઢો, રોઢો
રૂંધ સ્ત્રી૦, ૦ણ(-ન) ન૦ [રૂંધવું પરથી] રૂંધાવું તે, રોકાણ, પ્રતિબંધ (૨) આંટી, અકળામણ
રૂંધવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा रुंध (सं रुध्)] રોકવું (૨) ગૂંગળાવવું
રૂંધામણ સ્ત્રી૦ રૂંધાવું તે, ગૂંગળામણ
રૂંધાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'રૂંધવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [આતુરતાથી દોડવું તે
રૂંબ સ્ત્રી૦, **રૂંબાડો** પું૦ (કા) કોઈની પાછળ
રૂંવાડું, રૂંવું ન૦ [જુઓ રૂવું] રુવાંટું
રૂંસણું ન૦ [જુઓ રૂસણું] + રીસ
રે અ૦ [सं] એ! ઓ! [સંબોધનનો ઉદ્ગાર] (૨) કવિતામાં પાદપૂર્તિ માટે નિરર્થક મુકાય છે
રેકર્ડ ન૦ [इं] નોંધ (૨) દફતર; ફાઈલ (૩) સ્ત્રી૦ ગ્રામોફોન વાજાની થાળી - ચૂડી (૪) પું૦, ન૦ પરાકાષ્ઠા, આંક, છેલ્લી હદ [-ઉતારવી, લેવી = ગાયન વગેરેના અવાજને રેકર્ડ ઉપર યંત્ર વડે ઉતારવો (જેથી તેને વગાડતાં ફરી સંભળાય) -કરવો = શક્તિના કોઈ પ્રયોગમાં ટોચની હદે પહોંચવું -તોડવો = જે છેવટની હદ અંકાઈ હોય તેથી આગળ વધવું -મૂકવી = ગ્રામોફોન પર રેકર્ડ ગોઠવવી; તેમ કરીને તે વગાડવી -વાગવી = ગ્રામોફોન વાજું વાગવું
રૅકેટ ન૦ [इं] ટેનિસનું બૅટ
રેખ સ્ત્રી૦ [सं रेखा, સર૦ हिं, म,] રેખા (૨) દાંતે જડાવેલી સોનાની ટપકી (૩) નાની ખીલી (૪) અ૦ (૫) જરાયે ૦વું અ૦ક્રિ૦ રેખા દોરવી [એક ઢાળ
રેખતો પું૦ [फा] ફારસી અને ઉર્દૂ કવિતાનો
રેખમાલ પું૦ ધાતુ વગેરેનો કઠણ ભૂકો (પૉલિશ કરવા માટે), 'એમરી' [-નો કાગળ = એ ભૂકો ચોટાડેલો કાગળ]
રેખવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ 'રેખ'માં
રેખા સ્ત્રી૦ [सं] લીટી; આંકો [-જોવી = ભાગ્યરેખા - નસીબ જોવું - વાંચવું -પડવી = આંક - લીટી દોરાવાં - અંકાવાં] ૦કંસ પું૦ ઉપર રેખા દોરી કરાતો કંસ (ગ) ૦ગણિત ન૦ ભૂમિતિ ૦ચિત્ર ન૦ રેખાઓથી દોરેલું ચિત્ર (૨) કોઈના જીવનનું ટૂંકું નિરૂપણ, 'સ્કેચ' ૦ચિત્રણ ન૦ રેખાથી જ ચિત્ર દોરવું તે
રેખાંશ પું૦ [सं] ઉત્તર અને દક્ષિણ ધ્રુવમાંથી પસાર થતી પૃથ્વીના ગોળા ઉપરની લીટી, 'લૉન્જિટ્યૂડ' ૦વૃત્ત ન૦ રેખાંશનું વર્તુળ
રેખિક વિ૦ [सं] રેખાગણિત સંબંધી; 'જ્યૉમેટ્રિકલ' (ગ) ૦ઉપપત્તિ સ્ત્રી૦ રેખાગણિતની રીતે સાબિતી, 'જ્યૉમેટ્રિકલ પ્રૂફ' (ગ)
રેખીલું વિ૦ ['રેખ' ઉપરથી] સુરેખ, સ્પષ્ટ
રેગિસ્તાન પું૦, ન૦ [फा] રેતાળ પ્રદેશ, રણ, મરુભૂમિ
રેગી સ્ત્રી૦ એક પખી
રેચ પું૦ [सं] જુલાબ [-આપવો = જુલાબની દવા આપવી (૨) ધમકી આપવી -થવો = જુલાબની દવાની અસર થવી -લાગવો = રેચ થવો (૨) ધમકીની અસર થવી -લેવો = જુલાબનું ઔષધ લેવું] ૦ક વિ૦ જુલાબ કરે એવું [ત્રીજાની ઉશ્કેરણી
રેચકું ન૦ ['રેચક' ઉપરથી ?] બેની લડવાડમાં
રેજ અ૦ [જુઓ જેર] તાબે
રેજગી સ્ત્રી૦ [સર૦ म (फा ?)] છૂટ - પરચૂરણ, મોટા નાણાંનું નાનું નાણું
રેજી વિ૦ ['રેજુ' ઉપરથી] રેજવાળું (પાસાની રમતમાં) (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ રેજો] નાનો રેજો

રેજું ન૦[फा. रेज़ह] પાસાની રમતમાં એક એક દાણાનું જોડકું (૨) ફેંટાનું છોગું (૩) ભાલા ઉપરનો વાવટો. [રેજાં ઉડાવવાં=મોજ ઉડાવવી; ગમ્મત કરવી.]
રેજો પું૦ [फा ,સર૦ हिं , म. रेजा] કાચળીમાં વપરાતો સુતરાઉ કે રેશમી કાપડનો કકડો (૨) [સર૦ हिं., म रेजा] ધાતુ ગાળવાની કુલડી
રેટો પું૦ [જુઓ રેટો] નાની પાઘડી
રેઠ (રે) વિ૦ [જુઓ રોઠ] જડુ રગડા જેવુ (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ રઢ] પૂઠ, કેડો
રેઠબેઠ અ૦ ['રેઠ' ઉપરથી] (કા.) રગડાની જેમ
રેઠવવું સ૦ક્રિ૦ [दे. रड्ड=ગબડેલું] રોડવવુ, નિશાવી લેવુ (૨) ગબડાવવુ
રેડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ રેલવુ (सं प्रेर्), म रेडणें] પ્રવાહીની ધાર કરવી (૨) ધારા ચલાવીને ભરવું, અંદર નાખવુ
રેડવો પું૦[दे. रड्डु?, સર૦ हिं. रेहडू रहडू] એક જાતનું ગાડું [ધાતુ
રેડિયમ ન૦ [इं] વિદ્યુતશક્તિવાળી એક વિરલ
રેડિયો પું૦ [इं] તાર વગર, અવાજ દૂર સંભળાવવાનું કે સાંભળવાનું યંત્ર કે તે ક્રિયા. [-માં આવવું=રેડિયો ઉપરથી કહેવાવુ -માં, પર બોલવું=યંત્ર દ્વારા ચારે તરફ જાય તે રીતે તેના મુખ્ય મથકે યંત્રમાં બોલવું. -મૂકવો=રેડિયો ઉપરથી કાર્યક્રમ સંભળાય તે રીતે તેને શરૂ કરવો. -લેવો=રેડિયો મૂકી તેનો કાર્યક્રમ સાંભળવો.]
રેડી સ્ત્રી૦ (કા.) એક જાતની ઘોડી
રેડો પું૦ [સર૦ म. रेडा] વાછડો, રેહલો
રેઢિયાળ (રે) વિ૦ [दे. रीढ=અવગણના, અનાદર?] રઢિયાર, રવડતું; ધણી વિનાનું (૨) નકામું, નમાલું. [-આડું=જોઈતી ઝડપે ન થતુ કામ]
રેઢિયું (રે) વિ૦ ['રેઢ' ઉપરથી] જડું; ઘઙ
રેઢું (રે) વિ૦[જુઓ રેઢિયાળ] રખડતું, સંભાળ વિનાનુ (૨) [જુઓ રેડ] ગાડું; રેઢિયું.[-પડવું =ચીલું-રખડતુ હોવું કે થવું]
રેણ (રે) સ્ત્રી૦ [प्रा. रयणी(सं. रजनी), સર૦ हिं रैन] + રાત્રિ (૨) [જુઓ રેણુ] રજ
રેણ (રે') ન૦ [સર૦ हिं. रेना; म. रेवण, रेवणें] ધાતુની સાધ કરવાનુ ઝારણ [-કરવું, દેવું]. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ રેણ દેવું
રેણી (રે) સ્ત્રી૦ [જુઓ રેણ] + રાત્રિ
રેણુ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] ધૂળ, રજ
રેણુક સ્ત્રી૦[सं. रेणुका, સર૦ हिं.] એક વનસ્પતિ -ઓષધિ. ૦બીજ ન૦ એક ઓસાડ
રેણુકા સ્ત્રી૦ [सं] (સં) પરશુરામની માતા
રેત ન૦ [सं] વીર્ય
રેત સ્ત્રી૦ [सं. रेतजा ? જુઓ રેતડી, સર૦ हिं.. म] ઝીણી રેતી. ૦દાની સ્ત્રી૦લખાણની શાહી સૂકવવા ભભરાવવાની રેત રાખવાનું પાત્ર
રેતડી સ્ત્રી૦ [हिं. रेती (सं री)] નાની કાનસ. -ડો પું૦ મોટી કાનસ
રેતલ પું૦ [સર૦ हिं.] એક પક્ષી
રેતવી વિ૦ ['રેત' ઉપરથી] રેતાળ
રેતવો પું૦ ['રેતી' ઉપરથી] (કા) ઝીણી રેતી જેવી ધૂળ(૨)ખોદતા બહુ રેતી નીકળે એવો કૂવો
રેતાળ વિ૦ ['રેત' ઉપરથી, સર૦ म रेताड] રેતીવાળું [રેતીનું
રેતિયું ન૦ ['રેત' ઉપરથી] રેતદાની (૨) વિ૦
રેતી સ્ત્રી૦ [જુઓ રેત] પથ્થરનો ઝીણો ભૂકો; વાલુકા. [-માં નાવ ચલાવવું=પોલંપોલ ચલાવવું (૨) મિથ્યા પ્રયત્ન કરવો (૩) અશક્ય કામ સિદ્ધ કરવુ, મહાપરાક્રમ કરવું]૦કાગળ પું૦ રેતી કે કાચની ભૂકી ચોંટાડેલો કાગળ
રેથળ પું૦ [જુઓ રથ્થડ] કાંકરેટનો રથ્થડ
રેન (રે) સ્ત્રી૦ [જુઓ રેણ=રજની] રાત (૨) [इं. रेइन ?] લગામ
રેપ સ્ત્રી૦ આરોહની મીંડ (સંગીત) [ચિહ્ન
રેફ પું૦[सं.]અક્ષર ઉપર કરાતું રનું (ᕒ) આવું
રેફુ પું૦ બાતમીદાર; જાસૂસ
રેફું સ્ત્રી૦ (કા.) રેતવાનો ઢગલો
રેફ્રિજરેટર પું૦ [इं] જેની અંદર મૂકેલી વસ્તુઓ ઠંડી થઈ સારી રહે અથવા ઠરી જાય તેવુ એક યંત્ર-સાધન
રેબચો (રે') પું૦ [જુઓ ચહેબચો, સર૦ म. रेव, रेवट] પાણીની અત્યંત ઢોળાઢોળ; તેથી થયેલો કીચડ

રેબઝેબ અ૦[સર૦ ઝેબઝેબાં]પરસેવાથી નીતરતું
રેલ સ્ત્રી૦[दे रेल्लि; જુઓ રેલવું] પૂર (૨) [લા] પુષ્કળતા [–આવવી, ચડવી=પૂર આવવું–ચડવું] ૦(૦મ)છેલ સ્ત્રી૦ રેલીને છવકાઈ જવું તે (૨) [લા] પુષ્કળતા
રેલ સ્ત્રી૦[इं]રેલવેનો પાટો ૦ગાડી સ્ત્રી૦ આગગાડી ૦ભાડું ન૦ રેલવેની ટિકિટનું ખર્ચ ૦વે (૦લાઈન) સ્ત્રી૦ આગગાડીનો માર્ગ
રેલવું અ૦ક્રિ૦ [हिं रेलना, प्रा रेल्ल (सं प्रेर के प्लावय्?)] રેલ આવવી, જોસથી વહેવું (૨) જવું, પરવરવું (૩) સ૦ક્રિ૦ જોરથી રેડવું (૪) ઢોળવું (૫) રેલમાં તાણી જવું, દૂર કરવું
રેલવું ન૦ ['રેલો' ઉપરથી ?] એક જાતનો પાણીનો સાપ
રેલવે, ૦લાઈન સ્ત્રી૦ જુઓ 'રેલ' [इं]માં ૦સ્ટેશન ન૦ [इं] આગગાડીનો થોભો, ત્યાં કરાતું તેનું મકાન વગેરે
રેલસંકટ ન૦ [રેલ+સંકટ] પાણીની રેલથી ઉપજેલું સંકટ
રેલારેલ સ્ત્રી૦ ['રેલ' ઉપરથી] રેલમછેલ
રેલાવું અ૦ક્રિ૦ [રેલવું'નું ભાવે] ઢોળાવું, રેલો ચાલવો
રેલિયું વિ૦ [રેલ' ઉપરથી] રેલા નીકળતા હોય તેવું (૨) પૂરમાં તણાઈ આવેલું, રેલવું (૩) ન૦ પૂરમાં તણાયેલું લાકડું
રેલો પુ૦ [રેલ' ઉપરથી] નાનો પ્રવાહ
રેલ્લું ન૦ જુઓ રેલ્લું
રેવડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं (हिं रेव=રેતી, દાણો; કણ), म] ખાંડની ચાસણી અને તલની એક બનાવટ (૨) [म] (લા)બેહાલ, ફજેતી [–ઉડાવવી, કરવી=ફજેતી કરવી –થવી =ફજેતી થવી –દાણાદાણ સ્ત્રી૦ [સર૦ म]=પૂરી ફજેતી –દાણાદાણ કરવી= ગભરાવી નાખવું, ખરાબખસ્ત કરવું (૨) પૂરી ફજેતી કરવી]
રેવણ ન૦ રેવવું તે, રેણ, ઝારણ
રેવ(–વં)ત પુ૦ [सं रेव्=કૂદવું] ઘોડો
રેવતાચળ પુ૦ [सं रैवताचल] (સં) રૈવત, ગિરનાર [નક્ષત્ર
રેવતી સ્ત્રી૦ દુવેરની દાળ (૨)[सं] સત્તાવીસમું
રેવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं रेवना, म रेवणें] ઝારવું, રેણવું
રેવંચી સ્ત્રી૦[फा रीवंदचीनी, સર૦ हिं रेवंद, म रेवाचिनी] એક વનસ્પતિનો ગુંદર–એક ઔષધિ ૦નો ગોળ પુ૦ [સર૦ म रेवाचिनीचा शिरा] જુલાબ માટે તેમ જ રંગ વગેરે માટે વપરાતો રેવચીનો ગુંદર
રેવત પુ૦ [જુઓ રેવંત] ઘોડો
રેવા(૦જી) સ્ત્રી૦ [सं] (સં) નર્મદા નદી
રેવાલ(–ળ) સ્ત્રી૦ [જુઓ રવાલ] (કા) ઊછળે નહિ છતાં વેગવાળી એવી ઘોડાની ચાલ
રેશ વિ૦ (૨) અ૦ [सं लेश] જરા, લગાર (૩) ન૦ રજ
રેશન ન૦[इं] ફાળવણી પ્રમાણે નિયત પ્રમાણ –માપ (૨) ફાળવણી પ્રમાણેનું સીધું ૦કાર્ડ ન૦ રેશન માટેની સીધાચિઠ્ઠી –નિંગ ન૦ [इं.] જરૂરની વસ્તુઓની નિયત ફાળવણી કરવી તે, માપબંધી
રેશમ ન૦ [फा अब्रेशम] એક જાતના કીડાની લાળના તંતુ કે તેનું બનાવેલું કાપડ (૨) સ્ત્રી૦ (કા) એક જાતની ઘોડી [–જેવું=ખૂબ નરમ અને સુંવાળું –ની ગાંઠ=ન છૂટે એવી ગાંઠ, એવો દૃઢ સંબંધ.] ૦ડી સ્ત્રી૦ એક ઘાસ. –મી વિ૦ રેશમનું (૨) રેશમ જેવું સુંવાળું
રેષા સ્ત્રી૦ [सं] રેખા, લીટી
રેસ વિ૦ [જુઓ રેશ] જરા (૨)સ્ત્રી૦ [પોર્ટુગીઝ –રીસ ઉપરથી (તાંબાનો તે સિક્કો આનાના પચીસમા ભાગ જેટલી કિંમતનો હોય છે)] આનાનો પચીસમો ભાગ (માત્ર ગણવામાં) (૩) [इं] ઘોડદોડની શરત, તેને લગતો જુગાર ૦કોર્સ પુ૦ ઘોડદોડનું મેદાન
રેસાદાર વિ૦ [રેસો+દાર] રેસાવાળું
રેસિડેન્ટ પુ૦ [इं] દેશી રાજ્યોમાં રખાતો અંગ્રેજી સત્તાનો પ્રતિનિધિ [ફળ વગેરેનો)
રેસો પુ૦ [सं रेषा ઉપરથી] તંતુ (વનસ્પતિ,
રેળ સ્ત્રી૦ [अ रह्ल ઉપરથી, સર૦ हिं रेहल] વાંચવા માટે પુસ્તક મૂકવાની ઘોડી
રેળવું સ૦ક્રિ૦ (લડવામાંથી) છૂટું પાડવું; સમાધાન કરવું

રેંકડી(-ળી) (રેં૦) સ્ત્રી૦ [म. रेंकला, हिं. रहकला] નાની બળદગાડી (૨) ભારની નાની લારી [-ફેરવવી=ભારની નાની લારી વડે માલ વહેવાનો ધંધો કરવો.]
રેંકડો (રેં૦) પું૦ જુઓ રેંકડી (૨)[જુઓ રેંકવું] ભેંકડો; બાઘડવું તે
રેંકવું (રેં૦) અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. रेंकना; म रेंकणें प्रा रेक्क (सं. रेघ्+क्क)] ગાયભેંસનું બાઘડવું
રેંકળી (રેં૦) સ્ત્રી૦, -ળો પું૦ જુઓ રેંકડી
રેંચકો (રેં૦) પું૦[જુઓ રેબચો] કાદવ.-ઓ પું૦ (બ) કાદવકીચડ
રેંચિયુંપેંચિયું, રેંજીપેંજી (રેં૦પેં૦) વિ૦ [જુઓ રજ] નમાલું (૨) ઉત્સાહ વગરનું
રેંટ (રેં૦) પું૦[सं अरघट्ट, સર૦ हिं. रहँट, म रहाट] કૂવામાંથી પાણી કાઢવાની ઘોચકાંવાળા ચક્કરની યોજના (૨) [તે. રોંટુ (म. लेंह=બે)] ગિલ્લીદંડાનો બીજો દાવ.૦માળ સ્ત્રી૦ રેંટનાં ઘોચકાંની ફરતી હાર, ઘટમાળ
રેંટિયાબારશ(-સ) (રેં૦) સ્ત્રી૦ [રેંટિયો+બારશ] ભાદરવા વદ બારશ (ગાંધીજીની જન્મતિથિ)
રેંટિયો (રેં૦) પું૦ [જુઓ રેંટ] હાથે સૂતર કાંતવાનું ચક્રનુ એક સાધન [-કાંતવો, ચલાવવો, ફેરવવો=કાંતવુ]
રેંડુડો (રેં૦) પું૦ રેંટ
રેંટો (રેં૦) પું૦[સર૦ રેંટો]ઉપવસ્ત્ર, પછેડી(૨) કસબી રેંટો
રેંઢ (રેં૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ રેડો] વાછડી (?) ૦લી,-ઢલી સ્ત્રી૦ વાછરડી ૦લો,-ઢલો પું૦ રેડો, વાછરડો -ઢલું ન૦ રેંઢલો, વાછડું
રેંસવું (રેં૦) સ૦ક્રિ૦ [दे. रसिम] જુઓ રહેંસવું
રૈયત સ્ત્રી૦ [अ.] પ્રજા ૦વારી વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ બારોબાર ખેડૂત પાસેથી મહેસૂલ ઉઘરાવવી તે (જમીનદારીથી ઊલટું) કે તેને લગતુ
રૈવત,૦ક,૦ગિરિ પું૦[सं](સ.)ગિરનાર પર્વત
રો પું૦ [સર૦ म रोळ] હદ; શુમાર
રોક વિ૦ [सं. रोक; સર૦ हिं, म रोख] રોકડું (૨) સ્ત્રી૦ ['રોકવું' ઉપરથી] રોકાણ

રોકકળ સ્ત્રી૦, -ળાટ પું૦ [રોવું+કકળવું] રોવુ ને કકળવું તે, રોકૂટ, રડારોળ
રોકટોક સ્ત્રી૦ [રોકવુ+ટોકવુ, સર૦ हिं] રોકવુ કે ટોકવું તે; કશો પણ વાધો કે વિરોધ
રોકડ વિ૦ [જુઓ રોક; સર૦ हिं., म] રોકડું (૨) સ્ત્રી૦ રોકડા પૈસા ૦મેળ પું૦ રોકડેથી આપ્યા લીધાના હિસાબની ચોપડી -ડિયું વિ૦ રોકડ વહેવાર કરનારું (૨) હાજરજવાબી -ડી સ્ત્રી૦ દિવસના સાધારણ સમય ઉપરાંત સવારમાં જે વધુ કામે રોકાય તે કે તેની રોકડી મજૂરી [રોકડીએ જવું=રોકડીનું વધુ કામ કરવા જવુ.] -ડું વિ૦ ઉધાર ન રાખેલું પણ તરત આપેલું (નાણું) (૨) નગદ નાણું (નોટ નહિ)(૩) કાંઈ પણ છુપાવ્યા વિના તરત કહેલું (કથન) (૪) [લા] તેવો જવાબ [રોકડો જવાબ= ચોખ્ખી ના રોકડો હિસાબ=તરત ને રોકડેથી કરેલો હિસાબ (૨) ચોખ્ખો કશા ગોટાળા વિનાનો હિસાબ]
રોકણી(-ત) સ્ત્રી૦ [રોકવુ ઉપરથી] રોકવું તે, રોકાણ (૨) રોકેલી મૂડી
રોકવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा रुक्क(सं. रुध्, के रुत्+क्क), સર૦ हिं रोकना; म रोंखणें] અટકાવવુ; જવા ચાલવા કે થવા ન દેવું, આંતરવુ (૨) કામે વળગાડવુ; નોકરીમાં રાખવું (૩) વેપારધંધામાં નાખવું (નાણું)
રોકાણ ન૦ [જુઓ રોકવુ, સર૦ म] રોકવુ કે રોકાવું તે (૨) અટકાયત -ત સ્ત્રી૦ (કા) રોકડું નાણું -રોક વિ૦ જુઓ રોક. -વટ સ્ત્રી૦ રોકાણ, અકાવટ
રોકું વિ૦[જુઓ રુખ] અમુકના જેવું; એટલી જ કિંમતનું [રડારોડ
રોકૂટ સ્ત્રી૦ [રોવું+કૂટવું] રોવું અને કૂટવુ તે,
રોખ પું૦ [સર૦ म. रोख] ઇચ્છા, આકાંક્ષા (૨) [सं. रोग ઉપરથી? સર૦ म] દમામ; રોફ
રોખડી સ્ત્રી૦ રોખણી;સુતારનું એક ઓજાર-રંદો
રોખાણું ન૦ [सं. रोव] બખેડો, ફિસાદ
રોખું વિ૦ જુઓ રોકું (૨) ન૦ [સર૦ हिं. रूख=वृक्ष] બળતણ, લાકડાં

રોગ પુ૦ [सं] બગાડ; વિકાર, તંદુરસ્તીમાં બગાડો, વ્યાધિ [**–ઊપડવો**=રોગ થવો,રોગચાળો થવો **–ઊડવો**=રોગનો ચેપ લાગવો, રોગ લાગવો **–કાઢવો**=વ્યાધિ દૂર કરવો **–કાઢી નાખવો**=રીસ કે ધૂંધવાટ કાઢી નાખવો (૨) ઠેકાણે આણવુ, પાશરુ કરવું **–ચડવો**=રોગનો ચેપ લાગવો **–ચાલવો**=રોગચાળો થવો **–થવો**=વ્યાધિ લાગુ પડવો (૨) બગડવુ **–થવો, ભરાવો**=માઠું લાગવુ **–નો ચાળો**=રોગચાળો, રોગ ફાટી નીકળવો તે. **રોગમાં બોલવું**=રીસમાં બોલવું] **૦ચાળો** પુ૦ રોગનો ફેલાવો **૦દોગ** પુ૦, **૦રાઈ** સ્ત્રી૦ ન૦ રોગ, વળગાડ વગેરેની પીડા. **૦શય્યા** સ્ત્રી૦ રોગીની પથારી (૨) [લા.] મંદવાડ, ખાટલો

રોગાન પુ૦,ન૦ [फा रौग़न] તેલ, મીણ, લાખ વગેરેનું એક જાતનું મિશ્રણ (લાકડાં, લૂગડાં વગેરે ઉપર ચડાવે છે) [**–કરવો, ચડાવવો**=રોગાનનો લેપ કરવો(૨)ટાપટીપ કરવી (૩) ઉઠેરવું **–ફરવો**=બગડવું, નુકસાન થવું] **–ની** વિ૦ રોગાન ચઢાવેલું (૨) પુ૦ રોગાન ચડાવનાર

રોગિલુ, રોગિષ્ઠ, રોગી [सं], **રોગીલુ** વિ૦ માંદુ, રોગવાળુ [માત્ર; નર્યું

રોગું વિ૦ [સર૦ રોકડુ] (કા) નકર, કેવળ,

રોગો પુ૦ ચૂનો

રોચક વિ૦ [सं] રુચિ કરાવે તેવુ, ગમતુ

રોચ(–ત)ડી સ્ત્રી૦ [જુઓ રોતડ] અણચી; અમચઈ

રોચન ન૦ [सं] રુચવુ તે (૨) ભપકો; મનોહર દેખાવ(૩)રોચના. **–ના** સ્ત્રી૦ લાલસા; ઇચ્છા (૨) સુંદર સ્ત્રી (૩) ગોરોચન

રોચિ ન૦, સ્ત્રી૦ [सं] પ્રભા, તેજ

રોચુ વિ૦ [प्रा रोंच, रोञ्च=પીસવુ પરથી?] કરચલીઓ પડી ગઈ હોય એવુ (૨) (રો) [સર૦ म रोंचणें=ભોંકાવુ] રોંચુ

રોજ પુ૦ [फा] દિવસ (૨) એક દિવસની મજૂરી (૩) અ૦ હમેશ [**–ઊઠીને** અ૦ દરરોજ **–પડવો**=રોજ ન ભરાવો, એક દિવસનું મહેનતાણુ જવું. **–ભરવો**=રોજિંદા મહેનતાણે કામ કરવું, દહાડિયા તરીકે કામે જવું **રોજે જવું**=જુઓ રોજ ભરવો. **રોજે રાખવું**=દહાડિયા તરીકે રાખવું] **૦ગાર** પુ૦ ગુજરાન માટે કરવાનો ધંધો, નોકરી કે ઉદ્યમ. [**–ચાલવો**=ધંધા કે ઉદ્યમમાં ફાયદો રહેવો, ગુજરાન પૂરતો ઉદ્યમધંધો ચાલવો–મળવો] **૦ગારી** સ્ત્રી૦ રોજગાર, કામધંધો **૦દાર** પુ૦ દહાડિયો **૦નામું** ન૦ જુઓ રોજમેળ. **૦નીશી** સ્ત્રી૦ દરરોજના કામની નોંધપોથી,ડાયરી **૦બરોજ** અ૦ [फा] રોજ રોજ, દરરોજ **૦મેળ** પુ૦ દરરોજનો હિસાબ (૨) રોજનો હિસાબ (૩) રોજનો હિસાબ લખવાનો ચોપડો **૦રોજ, –જ દા** અ૦ હમેશ **–જિંદાર** વિ૦ (૨) પુ૦ રોજથી કામ કરનાર **–જિંદારી** સ્ત્રી૦ રોજગાર (૨) રોજની મજૂરી (૩) કમાણી **–જિંદુ** વિ૦ રોજનું **–જી** સ્ત્રી૦ રોજગાર (૨) ગુજરાન (૩) રોજની આવક, પેદાશ

રોજડી સ્ત્રી૦ ફજેતી (સુ) (**–થવી, કુટાવી**)

રોજો પુ૦ [अ] મોટા અને ધાર્મિક મુસલમાનની કબર (૨) મુસલમાનનો દિવસનો ઉપવાસ (**–કરવો, રાખવો**)

રોઝ ન૦ [दे रोज्झ] ઘોડાને મળતું એક જંગલી પશુ **૦ડી** સ્ત્રી૦ રોઝની માદા **૦ડું** ન૦ રોઝ **–ઝી** સ્ત્રી૦ (કા.) એક જાતની ઘોડી

રોઝી, –ઝિયો વિ૦ [इ रोझी ઉપરથી?] એક જાતનો (કપાસ)

રોટલી સ્ત્રી૦ [सं रोट,दे रुट्टिया,रोट्टग] ઘઉંના લોટની પાતળી ગોળ વાની. **–લો** પુ૦ હાથે થાપીને બનાવેલી જાડી ભાખરી (૨) [લા.] આજીવિકા [**રોટલા થવા**=(બે કનકવા) પેચમાં એકઠા થઈ જવા **રોટલાનું ભૂખ્યું**=આજીવિકા વિનાનું, કંગાળ **રોટલા ભેગુ થવું**=ભોજન મળવુ (૨) આજીવિકા મળવી **રોટલા-વેળા**=રોટલા ખાવાનો–ભોજનનો સમય (૨) બપોરના ભોજનનો સમય. **રોટલા-સ્નાન કરવું**=ભાણા પર બેસવાના સમયે જ નાહવુ **રોટલે**

રડવું=રોટલા વિના ટળવળવું, કંગાળ. રોટલો કરવો=રોટલો બનાવવો (૨) મારી મારીને બેવડ વાળી દેવું (૩) કચડી નાખવું. -ખોવરાવવો, ટાળવો, પડાવવો=આજીવિકા ખોવરાવવી; ચાલુ ગુજરાન બંધ કરાવવું. -બઠવો=જુઓ રોટલો કરવો (૨) કોઈનું નામ દઈને રડવું; છેડો વાળવો. -જવો, તૂટવો=આજીવિકા જવી; રોજી બંધ થવી -થઈ જવું=ચગદાઈને ચપટ થઈ જવું. -બગાડવો=રોજી કે ગુજરાનને ખલેલ પહોંચાડવું -વાળવો=(કામ) બગાડી નાખવું, ચૂંથી નાખવું અડધો, આછો પાતળો, જાડો કે સૂકો રોટલો=હલકું પાતળું ખાવાનું, ગુજરા જોગ અન્ન. રળીને રોટલો ખાવો=મહેનત કરીને પ્રમાણિક રોજી મેળવીને ખાવું (૨) પૈસાદાર નહીં છતાં દેવાદાર ન હોવું.]

રોટી સ્ત્રી૦[સર૦ હિં.] જુઓ રોટલી(૨)પાઉંરોટી ૦વહેવાર પું૦ સાથે જમવા જમાડવાનો સંબંધ

રોઠું (રો) ન૦ [મ.] બરાબર પાકતા પહેલાં સુકાઈને ચીમળાઈ ગયેલું બેસ્વાદ સોપારી (૨)[લા.][સર૦ म रोठ्या] રાબુ જડ માણસ

રોઠો પું૦ [सं रूढ ?] રૂઝ

રોડ વિ૦ (રો) રેડ, ગાઢું (જાડું સાથે વપરાય છે)

રોડ પું૦ [इ] રસ્તો, માર્ગ (૨) [?] (સુ) ચઢાવ, ઊંચાણવાળો રસ્તો [(કા) ગબડાવવું

રોડવવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा रुल (सं. लुठ् કે लुल्)]

રોડા(-ળા) પું૦ [જુઓ રોળા] એક છંદ

રોડા પું૦ બ૦ વ૦ [જુઓ રોડવવું] દોટ, ગબરડી. -ડી સ્ત્રી૦ દોટ; રોડા (-કાઢવી) [કકડો

રોડું ન૦ [सं. लोष्ठ, સર૦ હિં., म रोडा] ઈંટનો

રોઢવાળ વિ૦ બ્રાહ્મણની એક જાતનું

રોઢું ન૦ [જુઓ રોડું] મોટું છાણું (૨) રોડું

રોઢો પું૦ [જુઓ રોઢું] મોટું છાણું (૨) [જુઓ રોઢો] [કા.] ત્રીજા પહોરનું ભોજન

રોણું ન૦ [સર૦ રૂસણું કે 'રોવું' ઉપરથી ?] બખેડો; ફિસાદ, તોફાન. [-માંડવું, લેવું=હઠપૂર્વક રડવું; રડીને કજિયો કરવો]

રોણ સ્ત્રી૦[જુઓ રોન] રાતની ચોકી [-ફરવી, મારવી=રાતે ચોકી માટે ફરવું]

રોણ (રો') સ્ત્રી૦ [सं रोहिणी] રોહિણી નક્ષત્ર. [-દાઝવી=રોહિણી નક્ષત્ર વરસાદ વગરનું જવું -રેલવી=રોહિણી નક્ષત્રમાં ખૂબ વરસાદ થવો.]

રોણું ન૦ [प्रा. रोवण (सं. रोदन)] રુદન

રોતડ, -ડું, -લ વિ૦ ['રોવું' ઉપરથી] ઝટ રોઈ પડે એવું

રોતડી સ્ત્રી૦ જુઓ રોચડી

રોતું વિ૦ ['રોવું'નું વ૦ કૃ૦] રડતું, રડયા કરતું [રોતી સૂરત [સર૦ म रोती सुरत], શિકલ=રોતલ, ઉદાસી કે શોકાર્ત ચહેરો]

રોદડું (-ણું) ન૦ [જુઓ રોદન] વીતકની કથની (૨) રુદન. [રોદણાં રડવાં=હતાશ થઈ દુઃખની વાત કહ્યા કરવી]

રોદન ન૦ [सं] રુદન [પડેલો)

રોદો પું૦ [सं. રોધ ઉપરથી] ખાડો (ચીલામાં

રોધ પું૦ [सं] અટકાવ. ૦ક વિ૦રોધ કરનારું. ૦ન ન૦રોધવું તે. ૦વું સ૦ક્રિ૦રોકવું, અટકાવવું

રોન સ્ત્રી૦ [इं. राउन्ड] રાતની ચોકી માટે ફરવું તે [-ફરવી, મારવી] [રોનકવાળું

રોનક સ્ત્રી૦ [अ] તેજ, ભપકો. ૦દાર વિ૦

રોપ પું૦ [રોપવું પરથી] રોપો, છોડ ૦ણ ન૦ [सं] રોપવું તે. ૦ણહાર વિ૦ રોપનાર ૦ણી સ્ત્રી૦ રોપણ, વાવણી

રોપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. रोप्] વાવવું (૨) ખોડવું

રોપાણ ન૦ [રોપવું પરથી] જુઓ રોપણ

રોપિત વિ૦ [सं] રોપેલું

રોપીટ સ્ત્રી૦ [રોવું + પીટવું] રોકૂટ; રોવું ને છાતી પીટવી તે

રોપો પું૦ જુઓ રોપ

રોફ(-બ) (રો) પું૦[જુઓ રૂઆબ, સર૦ હિં ,મ. रोब] ભપકો, દબદબો (૨) પ્રતાપ; તેજ; દાબ. [-કરવો, મારવો=ડોળદમામથી રહેવું. (૨) ઉપરીપણું દાખવવું; દાબ પાડવા જેવું વર્તન કરવું. -ચલાવવો, પાડવો, રાખવો દાબ પાડવો, રોફમાં રાખવું. -બેસાડવો=ધાક બેસાડવી; રોફ પાડવી.] ૦દાર વિ૦ રોફવાળું. -ફી(-બી) વિ૦ રોફવાળું

રોભડ વિ૰ [જુઓ ઘોબુ, ડોબુ] જડ, મૂર્ખ, અરસિક [ઘરેણુ
રોભડી સ્ત્રી૰ [સર૰ મ झोबर] સ્ત્રીઓનું એક
રોભ, ૦દાર, -બી જુઓ 'રોફ'માં
રોમ પુ૰, ન૰ [સં] રુવાંટું, રુવું; શરીર ઉપરના વાળ ૦કૂપ, ૦ગર્ત પુ૰ રોમવાળુ ચામડીનું છિદ્ર. ૦શત્રુ પુ૰ હલમ ૦હર્ષ પુ૰ રોમાંચ (૨) વિ૰ રોમાંચ કરે એવુ
રોમ ન૰ [ઇં] (સ) ઇટાલીનુ જાણીતું શહેર ૦ન વિ૰ રોમનું કે તેને લગતું કે તેનું રહેવાસી
રોમંથ પુ૰ [સં] વાગોળવું તે
રોમાવલિ (-લી, -ળિ, -ળી) સ્ત્રી૰ [સં] રુવાંટીની હાર
રોમાંચ પુ૰[સં] (લાગણીથી) શરીર ઉપરનાં રુવા ઊભાં થવા તે ૦ક રોમાંચ કરે એવુ, રોમહર્ષ -ચિત વિ૰ રોમાંચ થયો હોય તેવું
રોયણુ (રો') સ્ત્રી૰ (સ) રોહિણી
રોયણુ ન૰ [સં रुदन, પ્રા रोअण] + રુદન
રોયલ વિ૰ [ઇં] એક ખાસ કદનો (છાપવાનો કાગળ) (૨) શાહી, દરબારી
રોયલી સ્ત્રી૰[મ] નાનું લગર (મછવાનું)
રોયલ્ટી સ્ત્રી૰ [ઇં] લેખક વગેરેને તેમની કૃતિના વેચાણ ઉપર જે મહેનતાણુ ઠરાવી આપવામાં આવે તે [(સ્ત્રીઓની ગાળ)
રોયુ વિ૰ ['રોવુ' ઉપરથી] પીટયુ, રડયુ
રોલ પુ૰ [ઇં रोल] (વહાણમા બેસતાં આવતા) ચક્કર, તમ્મર (૨) એક જાતનું રેશમી કાપડ
રોલ પુ૰[ઇં]આંકણી, ૦ર પુ૰ગબડે તેવો ગોળ ઘાટ (જેમ કે, છાપખાનાનો, જમીન દાબવાનો)
રોલા (-ળા) પુ૰ [સં] એક છંદ
રોલુ (રૉ?) વિ૰ બાઘુ, મૂર્ખ, મૂઢ
રોવું અ૰ ક્રિ૰ [પ્રા रोव (સં. रुद्)] રડવું (૨) સ૰ક્રિ૰ -ને રડવુ, -નું દુઃખ કરવુ, ગાવુ (૩) ન૰ રડવું તે, રોણુ -વડાવવુ સ૰ક્રિ૰ [પ્રેરક] -વાવું અ૰ ક્રિ૰ [ભાવે]
રોશન વિ૰ [ફા] ચળકતું (૨) જાહેર [-થવું = જાણ થવી. -વાળવુ = નુકસાન કરવું, ધૂળધાણી કરવી] -નાઈ, -ની સ્ત્રી૰(ઘણા દીવાઓનો) સામટો પ્રકાશ (૨) રુશનાઈ
રોષ પુ૰ [સં] ગુસ્સો [-કરવો, રાખવો, રોષે ભરાવું = ગુસ્સે થવું] ૦વવું સ૰ ક્રિ૰ રોષ ચડાવવો, ગુસ્સે કરવુ -ષાવુ અ૰ ક્રિ૰ રોષ ચડવો; ગુસ્સે થવુ -ષિત વિ૰ રોષવાળુ
રોહ પુ૰ [સં] કળી (૨) અંકુર
રોહ ન૰ [સં रोहिष] એક ઘાસ ૦ડો પુ૰ એક ઘાસ (૨) [સં रोहितक?] એક ઝાડ ૦ણી સ્ત્રી૰ એક વનસ્પતિ
રોહિણી સ્ત્રી૰ [સં] (સ) ચોથુ નક્ષત્ર (૨) વીજળી (૩) [સ] બળરામની માતા (૪) [સ] ચંદ્રની પટરાણી (૫) આયતા શ્રુતિનો એક પ્રકાર
રોહિત વિ૰[સં] રાતુ (૨) પુ૰ (સ.) હરિશ્ચંદ્ર રાજાનો પુત્ર -તાશ્વ પુ૰ અગ્નિ
રોહિલા પુ૰ [સર૰ હિં रुहेला, મ] પઠાણોની એક જાતિ -લખંડ પુ૰ (સ) યુ પ્રાન્તનો એક પ્રદેશ જ્યાં રોહિલાની વસ્તી છે
રોળ પુ૰ [રોળવુ પરથી? પ્રા रुल (સં लुठ्) આળોટવું] અધઓક, મરકી (૨) ગજબ, દાટ; પાયમાલી (૩) [સર૰ મ रोळा] મોટો જથો (૪) [દે रोल] ગભરાટ, શોરબકોર (૫) ઝઘડો, કલહ [-ચાલવો = મરકી ફેલાવી -રળવો = ઘાણ નીકળી જવો, ખૂબ નુકસાન થવું, ખૂબ વપરાઈ જવું -વાળવો = ભય ફેલાવવો (૨) અતિશય નુકસાન કરવુ (૩) ઘાણ કાઢી નાખવો (૪) ખૂબ ખરચી નાખવું]
રોળવવુ સ૰ક્રિ૰ ['રોળવું' ઉપરથી] રોળે એમ કરવુ
રોળવાવુ અ૰ક્રિ૰ ચિડાવું, ખિજાવું
રોળવુ સ૰ક્રિ૰ [પ્રા रुल (સં लुठ्) ઉપરથી] ચોળવું, મસળવું (૨) રગદોળવું, મેલું કરવું (૩) [લા] કચરી મારી નાખવુ
રોળા પુ૰ [જુઓ રોલા] એક છંદ
રોળીકોળી (રો ક્રો?) વિ૰ સ્ત્રી૰ સાંજની (વેળા)
રોળુ (રો?) વિ૰[જુઓ રોળવું] અધારાવાળુ (૨) મેલું, રોળાયેલું (૩) જુઓ રોલું (૪) ન૰ જુઓ રોળો; કજિયો, તોફાન, ધિંગાણુ
રોળો (રો?) પુ૰ [દે रोल] ભાંજગડ (૨) ઘોંઘાટ, બૂમ (૩) ['રળવું' ઉપરથી] કમાઈ

રેંક(-ખ)ણી (રેં૦) સ્ત્રી૦ [મ] રોખડી, રંધો -ણું સ૦ક્રિ૦ રંધો ફેરવવો, સાફ કરવું
રેંખણું (રેં૦) ન૦ [સર૦ મ रोंचणी] પથ્થર લાકડા વગેરે પર આંકા પાડવાનું ઓજાર, ટાંકણું
રેંખવું (રેં૦) સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'રોકણી'માં, રોકવું
રેંચું (રેં૦) વિ૦ [જુઓ રોચું] ગામડિયું; જંગલી, અસભ્ય -ચો પું૦ રાબો, જડસો
રેંઢું (રેં૦) ન૦ [જુઓ રોંઢો] ત્રીજો પહોર, સમી-સાંજનો વખત. -ઢો પું૦ [સં. रोमंथ ઉપરથી?] ત્રીજા પહોરનું જમણ (૨) વાળુ (૩) રેંઢું
રૌદ્ર વિ૦ [સં] રુદ્ર સંબંધી (૨) ભયંકર, ઉગ્ર (૩) પું૦ રૌદ્રપણું; રુદ્રતા (૪) કાવ્યના નવ રસમાંનો એક. -દ્રી સ્ત્રી૦ દીક્ષા શ્રુતિનો એક અવાંતર ભેદ
રૌપ્ય વિ૦ [સં] રૂપાનું (૨) રૂપા જેવું
રૌરવ ન૦ [સં] એક નરક

લ

લ પું૦ [સં] ચાર અર્ધસ્વરોમાંનો ત્રીજો. ૦કાર પું૦ લ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે લકારવાળું
લઈ 'લેવું'નું કૃ૦ રૂપ જેમ કે લઈ આવવું; લઈ જવું ઇ૦ [લઈને'
લઈને અ૦ ['લેવું'નું અ૦ કૃ૦] ઉદા૦ 'એને
લઉઓ પું૦ [પ્રા लव (સં. लप्) ઉપરથી] રાજાની પાસે રહેતો મશ્કરો, લેવો
લકડધકડ અ૦ [લક્કડ+ધક્કો કે ધોક્રો? કે રગડવું+ધકેલવું?] લક્કડધક્કડ, ધમધોકાર, ઝપાટાબંધ
લક(-ક્ક)ડિયું વિ૦ [જુઓ લક્કડ] લાકડાનું (૨) કઠણ (૩) ઝાડને પણ બાળી દે એવું (હિમ) (૪) ન૦ જુઓ કઠોડું (૫) ગડાકુ બનાવવાનું લાકડાનું ખામણાવાળું ગચિયું. -યો દાન પું૦ એક રમત
લકવો પું૦ [અ. लक्वह] શરીરનું એકાદ અંગ રહી જવાનો રોગ, પક્ષાઘાત
લકીર સ્ત્રી૦ [હિં, મ] લીટી, રેખા
લકુ(-કૂં)ઓ [અ लुक्मह] કોળિયો, લાહવો, ફાયદો (કટાક્ષમાં) (-લેવો)
લકુટી સ્ત્રી૦ [સં लकुट, સર૦ હિં.] લાકડી
લકુંદરું વિ૦ [સર૦ મ लक्क=ઉઘાડું; નાગું અથવા लतकुटा-लतकोडगा = નિર્લજ્જ.] રડીબાજ, વંઠેલ
લક્કડ ન૦ [સં लकुट, પ્રા लक्कुड, સર૦ હિં, મ.] લાકડું (બહુધા સમાસમાં વપરાય છે) ૦કામ ન૦ લાકડાનું કામ; સુતારીકામ. ૦કોટ પું૦ લાકડાનો કોટ કે આતરો (૨) વહાણમાંથી જ્યાં લાકડાં ઊતરે છે તે ડક્કો ૦ખોદ પું૦ એક પક્ષી ૦ધક્કડ અ૦ જુઓ લકડધકડ. ૦ધક્કે અ૦ સખત રીતે, જોરથી. [-લેવું=સખત ઠપકો આપવો.] ૦પીઠ સ્ત્રી૦ લાટી, લાકડાનું પીઠું. ૦ફોડો પું૦ લાકડાં ફાડનારો ૦શી(-સી) વિ૦ લાકડા જેવું કઠણ (૨) પું૦ બ૦વ૦ જુઓ લક્કડશી લાડુ ૦શી લાડુ પું૦ એક મીઠાઈ -ડિયું વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ લકડિયું
લક્કી કબૂતર ન૦ [અ. लक्का; સર૦ હિં. लक्का, ०कबूतर] એક જાતનું કબૂતર
લક્ષ પું૦ [સં] લાખની સંખ્યા (૨) ધ્યાન (૩) ઉદ્દેશ (૪) [તાકવાનું] નિશાન [-આપવું, દેવું=ધ્યાન આપવું -ખેંચવું, દોરવું=ધ્યાન પર આણવું. -પર, -માં આવવું, -માં ઊતરવું=લક્ષ જવું -પર, -માં લેવું=ધ્યાન આપવું -માં રાખવું=ધ્યાનમાં રાખવું -રાખવું=સરત રાખવી. -સાધવું=ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવો (૨) નિશાન બરાબર તોડવું.] ૦ક વિ૦ સૂચક; લક્ષ ખેંચે એવું. ૦ચોરાશી સ્ત્રી૦ જુઓ લખચોરાશી
લક્ષણ ન૦ [સં] ચિહ્‌ન, નિશાની (૨) ગુણ, બીજી વસ્તુથી જુદો પાડનારે ખાસ ધર્મ (૩) તેવા ધર્મનું કથન, વ્યાખ્યા [ન્યા.] (૪) ઢંગ, આચરણ. ૦વંતું વિ૦ સુલક્ષણું (૨) [કટાક્ષમાં] નઠારાં લક્ષણવાળું
લક્ષણા સ્ત્રી૦ [સં.] લક્ષ્યાર્થનો બોધ કરાવનાર શબ્દની શક્તિ (વ્યા)
લક્ષણીય વિ૦ [સં.] લક્ષમાં લેવા જોગ

લક્ષધા અ૦ [સં] લાખ રીતે

લક્ષ વશાત્ અ૦ અવશ્ય, જરૂર

લક્ષવું સ૦ક્રિ૦ [સં लक्ष्] તાકવું (૨) તાકીને બેસવું (૩) અટકળ કરવી (૪) શોધી કાઢવું, જોઈ જવું

લક્ષ(-ક્ષ્ય)વેધી વિ૦ ધારેલું નિશાન પાડનાર

લક્ષાધિપતિ પુ૦ [સં.] લાખ રૂપિયાની પૂંજીવાળો, લખપતિ

લક્ષાલક્ષ ન૦+લક્ષ્ય

લક્ષાવધિ અ૦ [સં] લાખે લેખાં હોય તેમ

લક્ષિત વિ૦ [સં] દેખાડેલું (૨) દેખેલું (૩) લક્ષણાથી જાણેલું (વ્યા)

લક્ષી વિ૦ [સં] લક્ષવાળું, લક્ષતું (સામાન્ય રીતે સમાસને અંતે ઉદા૦ 'એકલક્ષી')

લક્ષ્મણ પુ૦ [સં] (સ) રામનો નાનો ભાઈ; સુમિત્રાનો પુત્ર [પટરાણીઓમાંની એક

લક્ષ્મણા સ્ત્રી૦ [સં] (સ) કૃષ્ણની આઠ

લક્ષ્મી સ્ત્રી૦ [સં] (સ) વિષ્ણુની પત્ની, ધનની અધિષ્ઠાત્રી દેવી; ચૌદ રત્નમાંનું એક (૨) ધન; દોલત ૦કાંત, ૦નાથ, ૦પતિ, ૦વર પુ૦ (સ) વિષ્ણુ ૦તાલ પુ૦ એક જાતનો તાલ (સંગીત) ૦ધર પુ૦ એક છંદ ૦પૂજન ન૦, ૦પૂજા સ્ત્રી૦ આસો વદ તેરસને દિવસે કરાતી લક્ષ્મીની પૂજા ૦વંત(-તું), ૦વાન વિ૦ પૈસાદાર

લક્ષ્ય વિ૦ [સં] લક્ષ આપવા જેવું (૨) તાકવાનું, તાકી શકાય તેવું (૩) જોઈ શકાય-જાણી શકાય તેવું, દૃશ્ય (૪) ન૦ ધ્યેય (૫) લક્ષ, હેતુ (૬) નિશાન (તાકવાનું) (૭) લક્ષ્યાર્થ (૮) જેનું લક્ષણ બાંધવાનું હોય તે (ન્યા) ૦બિંદુ ન૦ લક્ષ્ય, ધ્યેય ૦વેધ પુ૦ ધારેલા નિશાનને તોડી પાડવું તે ૦વેધિત્વ ન૦ લક્ષવેધીપણું. ૦વેધી વિ૦ જુઓ લક્ષવેધી -ક્ષ્યાર્થ પુ૦ [+અર્થ] મુખ્યાર્થનો બાધ થયે તેનો સંબંધી એવો જે બીજો અર્થ લેવો પડે છે તે (ન્યા.)

લખ વિ૦ [જુઓ લક્ષ] લાખ (પ) (૨) [જુઓ લક્ષ્ય] દૃશ્ય (જગત માટે) (૩) સ્ત્રી [જુઓ લખલખવું અર્થ ૫] લત, છંદ (૪) જુઓ લક્ષ્મી ૦ચોરાશી સ્ત્રી૦ ચોરાસી લાખ જન્મનું ચક્ર. ૦પતિ પુ૦ લક્ષાધિપતિ

લખ(-ખ્ખ)ણ ન૦ [સં लक्षण]+ લક્ષણ, ચિહ્ન

લખણી ન૦ ['લખવું' પરથી] ટીપ, યાદી (દાન કે ઉઘરાણાની) [-કરવી=ઉઘરાણું કરવું] -ણું ન૦ લખવાનું વતરણું, લેખણ (૨) લખણી -ત ન૦ કરાર, સહી સાથેનું લખાણ (૨) નસીબના લેખ. -ત પત્તર ન૦ કાગળિયા ઉપરનું લખાણ (૨) ગમે તેવું (કચું કે અચોક્કસ) લખાણ

લખપતિ જુઓ 'લખ'માં

લખલખ વિ૦ [સં लक्ष् ઉપરથી, અથવા રવ૦] ઝળકતું, સ્વચ્છ (૨) અ૦ [રવ૦] લખલખે એમ [-થવું=લખલખવું] ૦વું અ૦ક્રિ૦ ફાટવું, પીડા થવી (૨) ચકચકવું, ઝળકવું (૩) લખલખ એવો અવાજ થવો (પાણી ઊછળવાથી, કૂતરું પાણી પીએ ત્યારે) (૪) લવલવવું (૫) [સં लष्, સર૦મ लखलखणें] તીવ્ર ભૂખ લાગવી; તીવ્ર અભિલાષા થવી -ખાટ પુ૦ ઝગઝગાટ (૨) લવારો (૩) સણકો, પીડા (૪) ધાસ્તી, ડર (૫) ઘોંઘાટ, ધમાલ (૬) ધખણા, ભૂખ. -ખાટો પું૦ લખલખાટ, ઝગઝગાટ

લખલૂટ વિ૦ [લખ (લક્ષ)+લૂંટ (લૂંટવું, કે લોટવું), સર૦ મ] પુષ્કળ, બેશુમાર

લખવું સ૦ક્રિ૦ [સં लिख्; સર૦ હિં लिखना, મ लिहिणें] લખાણ કરવું (૨) આલેખવું (૩) [સં लक्ष्, પ્રા लक्खइ] અવલોકવું; જોવું [લખી આપવું=લખત કરી આપવું, લેખિત કબૂલાત આપવી લખી કાઢવું=જલદી લખી નાખવું (નામ) લખી જવું=ગુનો કર્યા બદલ નામ નોંધી જવું (૨) આવીને લખી લેવું લખી દેવું=લખી આપવું (૨) લખી કાઢવું લખી નાખવું=જલદી લખી કાઢવું લખી પાડવું=જલદી લખી નાખવું લખી મારવું=હોય તેનાથી જુદું (ઉતાવળમાં કે ભૂલથી) લખી નાખવું લખી મૂકવું, રાખવું=લખાણ કરી રાખવું લખી લેવું=(યાદ રહે તે માટે) ઉતારી લેવું-લખવું

લખી વાળવું = હિસાબમાં માંડી વાળવું]

લખંલખા સ્ત્રી૦ ['લખવું' ઉપરથી] ઉપરાઉપરી કે સામસામી લખવું તે

લખાઈ સ્ત્રી૦ ['લખવું' ઉપરથી] લખવાનું મહેનતાણું —ણ ન૦ લખવું તે (૨) લખેલું તે. —ણપઢાણ ન૦ [લખવું + પઢવું] લેખિત પુરાવો —પટ્ટી(—ડી) સ્ત્રી૦[સર૦મ लखापढी, લખવું + પટ્ટી હિં. लिखापढी, લખવું + પઢવું (सं पत्=વાર વાર પડવું—વળગવું)] લખ લખા કરવું—વાર વાર લખવું તે —મણ ન૦, —મણી સ્ત્રી૦ લખવાનું મહેનતાણું, લખાઈ

લખારો પું૦ [લખલખ, રવ૦] લચારો, નકામી ટકટક (૨) ['લાખ' ઉપરથી, સર૦ હિં, મ. लहेरा] લાખની ચૂડી વગેરે બનાવનારો (૨) લાખ ચડાવવાનું કામ કરનારો

લખાલખ સ્ત્રી૦['લખવું'પરથી]જુઓ લખંલખા

લખાવટ સ્ત્રી૦ ['લખવું' ઉપરથી] સર૦ હિં, મ लिखावट] લખાણ (૨) લખવાની ઢબ (૩) [લખલખ, રવ૦] ધારતી (૪) લચારો

લિખતંગ વિ૦ [सं लिखितम् (ત્રીજી વિભક્તિમાં કર્તા સાથે)] (પત્ર) લખનાર, લિખિતંગ

લખિયારો પું૦[લાખ પરથી; સર૦ હિં लखेरा] લાખનું કામ કરનાર એક જાતનો માણસ (૨) એક અટક

લખી સ્ત્રી૦ [सं लक्ष्मी?] (કા) ઘોડીની એક જાત [પું૦ લખપતિ

લખેશરી વિ૦ [सं लक्षेश्वर] તાલેવંત (૨)

લખોટવું સ૦ક્રિ૦ [લાખ પરથી, સર૦ મ लाखटणें] લાખ ચડાવવી (માટીના વાસણને)

લખોટી સ્ત્રી૦ [सं. लाक्षा + वृत्तक] કાચ કે પથ્થરની (રમવાની) નાની ગોળી

લખોટો પું૦ [सं लाक्षा ઉપરથી, સર૦ હિં. लखौटा, મ लाखोटा, लखोटा] અગત્યના કે સરકારી કાગળોનો સીલબંધ બીડો (૨) [જુઓ લખોટી] મોટી લખોટી

લખ્ખણ ન૦ જુઓ લખણ, લક્ષણ

લખ્યા લેખ પું૦ બ૦ વ૦ [લખ્યું + લેખ] વિધિએ લખેલો લેખ, નસીબ, વિધિ

લખ્યાં, ['લખવું' ઉપરથી] ૦પતરાં [सं पत्र] ન૦બ૦વ૦ લખત, દસ્તાવેજ [—કરવાં, કરી આપવાં]

લગ સ્ત્રી૦ [सं लग्, સર૦ લાગ, સર૦ મ] (૨) સૂતરની આંટી ટેકણ, ટેકો (મોભનો) (૩) અ૦+લગી

લગઝૂઝ સ્ત્રી૦ [લાગવું + ઝૂઝવું] મગજમારી; [માથાફોડ

લગટ વિ૦ (૨) અ૦ [સર૦ લગી, મ] સળંગ, એકધારું

લગડ સ્ત્રી૦ [મ] એક પક્ષી [કે ચાંદીની પાટ

લગડી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ. लगड, सं लगुड?] સોના

લગડું ન૦ [સર૦ મ लगट, सं लग् ઉપરથી] ગધેડાનું છાલકું કે ચોકઠું (૨) બોજો [—લાગવું = ભાર, બોજો કે જવાબદારી ચોટવા.]

લગણ પું૦ [सं. लग् ઉપરથી] બોજો (૨) અ૦ લગી, સુધી

લગત વિ૦ [सं लग्; સર૦ મ] લગતું; નજીકનું (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ મ लगता] સંબંધ, ઘરોબો (૩) અ૦ પાસે, લગે, લાગીને —તી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ] વ.ન, શરમ. —તું વિ૦ સંબંધી, લાગુ પડતું; નજીકનું

લગદી સ્ત્રી૦ [सं लग् ઉપરથી, સર૦ મ लगदा] જુઓ લૂગદી —દો પું૦ લચકો, થોદો

લગન ન૦ [सं लग्न] જુઓ લગ્ન (૨) સ્ત્રી [હિં]લગની.[—ઉકેલવું=લગ્નની જવાબ... કે બોલમાંથી ફરવાવવું —લખાવ... લગ્નમિતિ નક્કી કર્યાની લેખિત ... આપવી —લાગવી = લગની લા... ૦ગાળો પું૦ લગનની મોસમ ૦ઘડ... લગ્નની મુખ્ય ક્રિયા કરવાની ઘડી—... ૦પડો પું૦ વરના તરફથી કન્યાને ત્ય... શુભ દિવસ લખી, મોકલાતું કંકુ... —નિયો ૦સરા સ્ત્રી૦ લગનગાળો —નિયો... તેડવા જનારો કન્યા તરફનો સગો ... લગનિયો=ઠઠારો કરનાર માણસ. ... રઢ, લહે, લત (—લાગવી)

લગભગ અ૦[હિં. लग (ભિર્ભાવ), ... અડોઅડ (૨) આશરે

લગરીક વિ૦(૨)અ૦ [જુઓ લ...

લગલગ ન૦ [સર૦ હિં , મ लग...

લગવાડ સ્ત્રી૰ [સં લગ્ ઉપરથી] સબંધ,પ્રીતિ
લગણુ ન૰ [સં લગ્] નક્કી કરેલા ભાવે દરરોજ અમુક વસ્તુ લેવી તે (૨) સ૰ક્રિ૰ (પ) લાગવું, વળગવું (૩) પહોંચવું
લગાડવું સ૰ ક્રિ૰ ['લાગવું'નું પ્રેરક] અડકાડવું (૨) ચોપડવું (૩) વળગાડવું, લાગુ કરવું (૪) સળગાવવું [લાગલાગટ
લગાતાર અ૰ [હિં, સર૰ મ लगेतार] સતત,
લગામ સ્ત્રી૰[फा] ઘોડાના મોંનું લોઢાનું ચોકડું (૨) તેને બાંધેલી હાંકનારના હાથમાં રહેતી દોરી (૩)[લા] અંકુશ [–આપવી=લગામ ઢીલી મૂકવી (૨) છૂટ આપવી, દાબ, અંકુશ કે બંધન વિનાનું રાખવું –ખેંચવી, ઝાલવી, પકડવી=જતું અટકાવવું, કાબૂમાં લેવું –છૂટી મૂકવી=સ્વતંત્રતા આપવી (૨) બહેકી જવા દેવું –તંગ કરવી=અંકુશ મૂકવો; ખેંચી પકડવું]
લગાર,–રેક વિ૰ [જુઓ લગીર] થોડું (૨) અ૰ થોડા વખત માટે
લગાવ પુ૰ [સં લગ્ ઉપરથી ?] મીણ
લગાવવું સ૰ ક્રિ૰ ['લાગવું'નું પ્રેરક, સર૰ હિં लगावना, મ लावणें] જુઓ લગાડવું ૧, ૨, ૩ (૨) મારવું, ઠોકવું [લગણ, સુધી
લગી અ૰ [જુઓ લગ સર૰ હિં लगी, મ लग्]
લગીર,–રેક વિ૰ [હિં लकीर=પ ટળી લીટી ઉપરથી ?] જુઓ લગાર
લગે અ૰ [સં लग्, સર૰ મ, હિં] લાગ્યા! ફાવ્યા! હ! (એક ઉત્તેજનનો ઉદ્ગાર) (૨) +લગી ૰લગે અ૰ લગે ૧ જુઓ
લગેજ ન૰ [ઇં] (રેલવે) ઉતારુનો સામાન. [–કરવું સ૰ક્રિ૰ ઉતારુનો સામાન લગેજના ખાસ ડબામાં મોકલવો (૨) સરસામાન તોળાવી રસીદ કઢાવવી] ૰ઑફિસ સ્ત્રી૰ જ્યાં ઉતારુનો સામાન લગેજ કરવામાં આવે તે ઑફિસ ૰પાર્સલ ન૰ લગેજના ખાસ જુદા ડબામાં મોકલાતું પાર્સલ
લગોલગ અ૰ [दे लग=નજીક, સર૰ મ] છેક પાસે, અડીને (૨) લગભગ, પાસે
લગ્ગુ અ૰ જુઓ લગોલગ (૨) વિ૰ [સં लग् ઉપરથી] છિનાળવું, પરસ્ત્રી પાછળ ફર્યા કરનાર
લગ્ન વિ૰ [સં] લાગેલું, વળગેલું (૨) લીન, આસક્ત (૩) ન૰ જેટલો સમય પૃથ્વી એક રાશિમાં રહે તેટલો વખત (૪) કોઈ શુભ કાર્ય કરવાનું મુહૂર્ત (૫) પરણવાનું મુહૂર્ત (૬) લગન, પરણવું તે, વિવાહ [–કરવું=પરણવું –જોવું =લગ્નનું મુહૂર્ત જોવું –માંડવું=લગ્નની તૈયારી કરવી. –લેવું (–વાં)=લગ્નનું મુહૂર્ત ઠરાવવું (૨) લગ્નની તયારી કરવી. લગ્ને લગ્ને કુંવારા=હમેશાં અતૃપ્ત હર વખતે તૈયાર] ૰કાર્ય ન૰ લગ્નનું કામકાજ ૰કાલ(–ળ) પુ૰ લગ્ન કે બીજા શુભ કાર્યનું મુહૂર્ત ૰કુ(–કૂ)ડળી સ્ત્રી૰[સર૰ હિં, મ लग्नकुंडली] જન્મ સમયે કયો ગ્રહ કઈ રાશિમાં હતો તે બતાવનાર કુંડળી, જન્મકુંડળી ૰તિથિ સ્ત્રી૰ લગ્નનો દિવસ ૰નક્ષત્ર ન૰ લગ્ન માટે શુભ નક્ષત્ર ૰મંડપ પુ૰ લગ્ન માટે તયાર કરેલો મંડપ. ૰મુહૂર્ત ન૰ લગ્નકાળ. ૰વેળા સ્ત્રી૰ લગ્નકાળ –ત્સવ પુ૰ [+उत्सव] લગ્નનો ઉત્સવ–ઉજવણી
લઘરવઘર વિ૰[જુઓ લઘરા] (કા) ચીંથરેહાલ
લઘરા પુ૰બ૰વ૰ ['લધીર' ઉપરથી ?]લૂગડાના ડૂચા, ચીંથરા લઘરિયું વિ૰ લઘરવઘર
લઘિમા સ્ત્રી૰[સં] લઘુપણું (૨) આઠ સિદ્ધિઓમાંની એક–અતિ લઘુ થઈ જવું તે
લઘુ વિ૰ [સં] નાનું (૨) હલકું (૩) સહેલું (૪) હ્રસ્વ, એક માત્રાનું (૫)પુ૰ હસ્ત, પુષ્પ અને આશ્વિની નક્ષત્રોનું નામ ૰કથા સ્ત્રી૰ નાની વાર્તા, સાહિત્યકૃતિનો એક પ્રકાર ૰કંસ પુ૰ ( ) આવો કૌંસ ૰કોણ પુ૰૯૦° થી નાનો કોણ, 'એક્યૂટ ઍન્ગલ'(ગ) ૰જન પુ૰ (ગુરુજનનો વિપર્યાય) નાનો કે હલકો માણસ ૰તમ વિ૰ સૌથી નાનું (૨) પુ૰ અમુક રકમોમાંની દરેકથી જેને શેષ વિના ભાગી શકાય એવી નાનામાં નાની રકમ (ગ) ૰તમ સમચ્છેદ પુ૰ અમુક અપૂર્ણાંક રકમોના દરેકના છેદથી બરાબર ભાગી શકાય એવી નાનામાં નાની સંખ્યા (ગ) ૰તમ સાધારણ અવયવી, ૰તમ સાધારણ ભાજ્ય પુ૰

[સર૦ મ.] જુઓ લઘુતમ ૦તા સ્ત્રી૦. ૦તાવાચક વિ૦ લઘુતા બતાવનાર ૦તાઈ સ્ત્રી૦+ લઘુતા. ૦ત્વ ન૦. ૦પ્રયત્ન વિ૦ થોડા પ્રયત્નથી ઉચ્ચારાય તેવો (વર્ણ) (૨) આળસુ ૦મતી સ્ત્રી૦ થોડા મત ધરાવતો પક્ષ કે એવા લોકો (૨) થોડા મત હોવા કે ધરાવવા તે ૦રેખા સ્ત્રી૦ (—) આવું એક વિરામચિહ્ન. ૦લાઘવતા, ૦લાઘવી સ્ત્રી૦ ચાલાકી; પેચ, યુક્તિ ૦લિપિ સ્ત્રી૦ બોલેલું જલદી લખી શકાય તેવી ટૂંકા સ કેતોવાળી લિપિ, 'શૉર્ટહૅન્ડ'. ૦લેખન ન૦ લઘુલિપિમાં લખવુ તે. ૦વયી વિ૦ નાની-ઓછી ઉમ્મરનું ૦વાર્તા સ્ત્રી૦ લઘુકથા. ૦શંકા સ્ત્રી૦ પેશાબની હાજત ૦શેખર પું૦ સંગીતનો એક તાલ

લઘૂકરણ ન૦ [સં] લઘુ-ઓછુ કે ટૂંકું કરવુ તે (૨) હલકુ પાડવું કે તિરસ્કાર કરવો તે

લચક સ્ત્રી૦ [જુઓ લચકવું, સર૦ હિં., મ] મચકોડ (૨) લચકાતી ચાલ. [-આવવી, -ખાવી = મચકોડાવુ.]

લચક લચક અ૦ ['લચકો' ઉપરથી] લચકે ને લચકે; મોટે મોટે કોળિયે, ઉતાવળથી(-ખાવું)

લચકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦, સં લસ્જ્ ઉપરથી ? સર૦ હિં. लचकना, મ लचकणें] લચી જવું (૨) કરમોડાવું, સાંધામાથી ઊતરી જવુ (૩) મહથી ચાલતાં કમ્મરેથી જરા મરડાવું

લચકો પું૦ ['લચકવુ' ઉપરથી, સર૦ હિં, મ] લોચો (૨) લચકો દાળ ૦દાળ સ્ત્રી૦ ઢીલી દાળ (પ્રવાહી અને ભભરી વચ્ચેની)

લચડવું સ૦ક્રિ૦ ['લોચો', 'લચકો' ઉપરથી] ચોપડવુ, લપેડવું

લચપચ અ૦ [રવ૦] પ્રવાહીથી તરબોળ અને લોદા જેવુ હોય તેમ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ લચપચ થવું

લચલચવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ લચકવું

લચવું અ૦ક્રિ૦ [સં लस्ज् ? હિં लचना, મ. लचणें] ભારથી નમી જવુ [લચી જવું, પડવું = નમી જવું (૨) કાલાવાલા કરવા]

લચં(-ચાં)ડ વિ૦ [સર૦ મ. लचाड] માથાફોડિયું (૨) ન૦ [મ] પીડા, લપ, બલા

લચ્છ પું૦ લચ્છો ૧ જુઓ (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં] + લાછ, લક્ષ્મી

લચ્છન ન૦ [સર૦ હિં] + લક્ષણ

લચ્છો પું૦ [સર૦ હિં. लच्छा] માલો, પાયેલા દોરની આટી (૨) પગના આગળાંનું એક ઘરેણું

લછ સ્ત્રી૦ [જુઓ લચ્છ] + લક્ષ્મી (૨) ન૦ [સર૦ હિં. लच्छ (સં लक्ष्य)] લક્ષ, ધ્યાન

લજવવું સ૦ક્રિ૦ [સં લજ્, સર૦ હિં लजाना] લાજે તેમ કરવુ; લજાવવુ

લજાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ 'લાજવું'નું પ્રેરક

લજામણી સ્ત્રી૦ ['લાજ' ઉપરથી, સર૦ દે. लज्जालुइणी, સર૦ મ लाजाळू, મ लज्जावती; હિં लजालु(-लू)] એક છોડ (અડવાથી તેના પાન સંકોચાઈ જાય છે). -ણું વિ૦ લાજ પમાડે તેવું; લાજ આવે તેવું, શરમજનક

લજાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ લજાડવુ [પડવી)

લજ્જત સ્ત્રી૦ [અ] મજા, લિજ્જત (-આવવી,

લજ્જા સ્ત્રી૦ [સં] લાજ, શરમ (૨) અપકીર્તિ. [-આવવી, પામવું = શરમાવુ] ૦ન્વિત વિ૦ [+ अन्वित] શરમિંદું ૦યમાન વિ૦ લાજતું, શરમાતું ૦ળુ(-ળુ) વિ૦ લજ્જાશીલ; શરમાળ ૦વતી વિ૦ સ્ત્રી૦ શરમવાળી. ૦વાન, ૦શીલ વિ૦ શરમવાળુ ૦શૂન્ય, ૦હીન વિ૦ શરમ વિનાનું, બેશરમ -જ્જિત વિ૦ લજ્જા પામેલુ; શરમાયેલું

લટ સ્ત્રી૦[સં लट्वा, સર૦ હિં, મ]થોડા વાળની સેર(૨) વડની મૂળી (૩) અમુક (સૂતરના) તાર કે દોરાની આટી (૪) મોતીની સેર [-ગૂંથવી, બાંધવી, સમારવી = વાળની છૂટી સેરને ગૂથી-બાધીને ઠીક કરવી. -પાડવી = આટીના અમુક તારની લટ અલગ બાધવી]

લટક સ્ત્રી૦ ['લટકવું' ઉપરથી, સર૦ મ, હિં] લચકાવું તે; મચકોડ (૨) લટકો(૩) છટા; ખૂબી; શૈલી ૦છટક સ્ત્રી૦ છટા, ખૂબી ૦ણુ(-ણિયું) વિ૦ ['લટકવું' ઉપરથી] લટકતુ, ઝૂલતુ (૨) ન૦ કાનનું એક લટકતુ રહેતુ ઘરેણુ (૩) [લા] (વગર બોલાવ્યે સાથે આવેલુ) છોકરું. ૦ણિયાળુ વિ૦ લચકાતુ; લચકવાળુ

લટકવું અ૰ક્રિ૰ [સર૰ हिं लटकना, म लटकणें (सं लट्, लड्)] ઝૂલવું, લબડવું; ટગાવું (૨) [લા]આધારરહિત થવું, વચ્ચે રખડી જવું

લટકસલામ સ્ત્રી૰ [લટકવું + સલામ] ખરા દિલથી ન કરેલી, ખાલી સલામ

લટકાવવું સ૰ક્રિ૰ 'લટકવું'નું પ્રેરક

લટકાળું વિ૰ [સર૰ हिं लटकीला] લટકાવાળું (૨) લટકા કરનારું

લટકિત વિ૰ [લટકો પરથી] લટકાળું, લટકાવાળું

લટકું ન૰ લટકો, નખરું

લટકો પું૰ ['લટકવું' ઉપરથી, સર૰ દે लडह= સુંદર હાવભાવ] શરીરનો મોહક હાવભાવ– ચાળો, નખરું ૦ઝટકો પું૰ સહેજસાજ નવરાશનો સમય (૨) અ૰ દૈવયોગે; અણધાર્યું ૦મટકો પું૰ આંખ અને શરીરનો ચાળો, નખરું

લટપટ વિ૰ [રવ૰, સર૰ हिं लटपटा, म लटपट्या] ચંચળ; ચપળ (૨) [सं लिप्त ?] પ્રેમાસક્ત; એકબીજાને વળગેલું– ચોંટેલું (૩) સ્ત્રી૰ [સર૰ म] ચંચળતા, ચપળતા (૪) મેળ, સંબંધ (૫) પ્રેમાસક્તિ (૬) ધાલમેલ, ખટપટ (૭) અ૰ ઝટપટ; જલદી. [–કરવી= સામાને ભોળવવા ચાલાકી, ખટપટ, ધમાલ કરવી –બનવું=પ્રેમાસક્ત થવું] ૦વું અ૰ક્રિ૰ સ્નેહમાં અડોઅડ થવું; એકબીજાને વળગવું–ચોંટવું. –ટિયું વિ૰ ચપળ, ચંચળ (૨) ન૰ હજામની અસ્રો ઘસવાની ચામડાની પટ્ટી [લટપટિયાં લેવાં=હજામનો ધંધો કરવો (૨) કામધંધા વિના રખડવું કે પડયા રહેવું.]

લટર સ્ત્રી૰ [જુઓ લટ] (ફૂલમાની) રેખા (૨) [જુઓ લટાર] આંટો [–મારવી]

લટવું અ૰ક્રિ૰ [સર૰ हिं लटना] નમી પડવું. [લટી પડવું=નમી પડવું(૨)કાલાવાલા કરવા]

લટાક સ્ત્રી૰ લટક (?)

લટાકો પું૰ (કા) પચાત

લટાર સ્ત્રી૰ [सं अट् ઉપરથી ? કે 'લટકવું' ઉપરથી ?] આંટો, ફેરો; ચક્કર [–મારવી]

લટિયર વિ૰ ['લટ' કે 'લટકો' ઉપરથી] (કા) શોખીન, ભભકાદાર

લટિયું ન૰ [જુઓ લટ] વાળ (જરા તુચ્છકાર-દર્શક). [લટિયાં ઊઠવાં, ફરફરવાં= અવ્યવસ્થિતપણે વાળ ઊઠવાથી કદગારું દેખાવું –ગૂંચાવાં=(લા,) નિકટ સંબંધમાં આવવું –પીંખવાં=મારી નાખવું (૨) ફજેતી કરવી –ફસાવવાં=મારી નાખવું]

લટી સ્ત્રી૰ [સર૰ हिं (सं लट=દોષ; लटक=દુષ્ટ, બદમાસ] વેશ્યા, રંડી (૨) ગપ, જૂઠી વાત

લટૂરી સ્ત્રી૰ ['લટ' ઉપરથી] વાળનું એક ઘરેણું (૨) કેશની લટ

લટોઝટો અ૰ ['ઝટ' દ્વિર્ભાવ] ઉતાવળે (૨) ['લટ' ઉપરથી] સહેજસાજ

લટોરો પું૰ [જુઓ લટ] લટર; લટ (૨) ડાળોનું ઝુંડ (૩) [સર૰ हिं लटोरा] એક પંખી

લટ્ટુ વિ૰ [સર૰हिं (सं लुट् ઉપરથી?)] નરમઘેંશ (૨) પરવશ (૩) સ્તબ્ધ (૪) પું૰ ભમરડો [–થઈ જવું= ખૂબ આસક્ત થઈ જવું (૨) પરવશ – નરમઘેંશ થઈ જવું]

લઠ(–ઠ્ઠ) વિ૰ [प्रा लट्ठि(सं यष्टि)=લાઠી, સર૰ हिं , म] જાડું ને મજબૂત (૨) પું૰ ઠંગોરો [–નિરંજન, ભારતી=મજબૂત બાંધાનો ને રખડેલ માણસ] –ઠિયું વિ૰ લઠ્ઠ (૨) ન૰ ગાડાનો નીચલો ભાગ જેમાં લઠ્ઠો રહે છે. –ઠિ(–ઠ્ઠી)ગું વિ૰ [સર૰ म लठिंगा] લઠ, મજબૂત (૨) હુલ્લું –ઠ્ઠી સ્ત્રી૰ નાનો લઠ્ઠો. –ઠ્ઠું વિ૰ [સર૰ हिं लट्ठा] લઠ્ઠ –ઠ્ઠો પું૰ ગાડી કે ગાડાનાં પૈડાંની લોઢાની ધરી–લઠ્ઠ દાંડો હોય છે તે (૨) જાડો માદરપાટ (૩) લઠ્ઠ માણસ (૪) (સુ) ઠંગોરો

લડકણું(–ણુ) (લ') વિ૰ ['લડવું' ઉપરથી] ટંટાખોર, લડવાના સ્વભાવનું

લડત (લ') સ્ત્રી૰ ['લડવું' ઉપરથી] લડાઈ

લડથડવું અ૰ક્રિ૰ [प्रा ल्हस(सं स्रस्)= લપસી પડવું + આથડવું, અથડાવું ?] લથડવું

લડથડિયું ન૰ [લડથડવું પરથી] લથડિયું, આથડિયું [–આવવું, ખાવું]

લડધું વિ૰ [સર૰ हिं लठैत, म लढ्यू] લઠ્ઠ; અલમસ્ત (૨) ન૰ [સર૰ हिं लड़ैता, 'લાડ' ઉપરથી] લાડકું તે–છોકરું

લડબડવું અ૰ક્રિ૰ [સર૰ हिं. लड़बड़ाना, म. लडबडणें] લડબડિયું ખાવું. **લડબડિયું** ન૰ ઠોકર ખાઈ લથડી પડવું તે [–આવવું, ખાવું]
લડવા(–વે)ડ (લ') સ્ત્રી૰ ['લડવું' પરથી] ઝઘડો; કજિયો, વઢવાડ [કરવાના સ્વભાવવાળું
લડવાડિયું (લ') વિ૰ ['લડવું' પરથી] લડયા
લડવું (લ') સ૰ક્રિ૰[सं लड्, સર૰ हिं लड़ना, म लढ़णें] વઢવું; ઠપકો દેવો (૨) અ૰ક્રિ૰ સામસામે વાદવિવાદ, ટંટો, બોલાબોલી, મારામારી કે યુદ્ધ–લડાઈ કરવી (૩) કોર્ટે ચઢવું (૪) [લા.] અણબનાવ થવો (૫) [?] સ૰ક્રિ૰ લસોટવું –વૈયો પું૰ યોદ્ધો
લડસડ અ૰ [લટક સટક (દ્વિર્ભાવ) ઉપરથી] લહેરમાં કે મદમાં અડબડિયાંવાળી ગતિએ. ૰વું અ૰ક્રિ૰ લડસડ ચાલવું.
લડંલડા(–ડી) (લ') સ્ત્રી૰['લડવું' પરથી]લડાલડ
લડાઈ (લ') સ્ત્રી૰ ['લડવું' પરથી, સર૰ हिं ,म] યુદ્ધ; જંગ (૨) ટંટો, ઝઘડો. [–વેચાતી લેવી =પારકો કજિયો વહોરી લેવો –માં ઊતરવું=લડાઈમાં સામેલ થવું] ૰ખોર, –ક(–કુ) વિ૰ લડકણું
લડાક(–કુ) વિ૰ [सं लड्] લડકું (૨) (લ') [સર૰ हिं. लड़ाका, लड़ाकू] જુઓ 'લડાઈ' માં. –મણી સ્ત્રી૰ [લડાવવું પરથી]લડાવવું તે
લડાયક (લ')વિ૰[લડવું પરથી,સર૰हिं.लड़ाका] લડી શકે તેવું(૨) લડાઈના ખપનું (૩) લડકણું
લડાલડ(–ડી) (લ') સ્ત્રી૰ ['લડવું' ઉપરથી] લડાઈ, ટંટો; લડંલડા
લડાવવું ['લાડ' ઉપરથી, સર૰ हिं. लड़ाना] લાડ કરવા (૨) (લ') સ૰ક્રિ૰ 'લડવું'નું પ્રેરક
લડાવું (લ') અ૰ક્રિ૰ 'લડવું'નું કર્મણિ ને ભાવે
લડી સ્ત્રી૰ ['લટ' ઉપરથી, સર૰ हिं.,म] એક જાતની વસ્તુઓની પંક્તિ કે માળા (૨) દોરાની લટ [ઓળંગ (૨) દોરાની આંટી
લડું ન૰ ['લડી' ઉપરથી] તાર વીંટવાનું સોનીનું
લડુ પું૰ [सं] લાડુ
લઢણ સ્ત્રી૰ [સર૰ म. लढण, प्रा. लढ(सं स्मृ) =યાદ કરવું] લત, ટેવ (૨) પદ્ધતિ [–પડવી]
લણણી સ્ત્રી૰ ['લણવું' ઉપરથી] લણવાની ક્રિયા કે તેની મોસમ
લણવું સ૰ક્રિ૰ [सं लू] કણસલાં કાપી લેવાં; પાક ઊતરવો (૨) [લા.] ફળ મેળવવું
લત(ત,) સ્ત્રી૰ [सं. रति के प्रा. लित्ता (सं लिप्) ઉપરથી? સર૰ हिं , म.] લગની (૨) ટેવ; વ્યસન [–પડવી, લાગવી]
લતા સ્ત્રી૰ [सं.] વેલ. ૰કુંજ વેલનો માંડવો. ૰ગૃહ ન૰, ૰મંડપ પું૰ લતાઓનો માંડવો
લતાડ સ્ત્રી૰; પું૰ [લતાડવું ઉપરથી] લાત; પાટુ (૨) [જુઓ લથડવું] ફેરવી તોળવું તે, ફરી જવું તે (૩) ગોથ, ગોથું (૪) પું૰ ઉત્સાહ કે થાકથી લોથ થવું તે – સુસ્તી. [–ખવરાવવી, મારવી =લાત મારવી; ભૂલ ખવરાવવી (૨) નુકસાન કરવું. –ખાવી= લાત ખાવી(૨)ખોટે રસ્તે દોરવાવું (૩) નુકસાન વેઠવું (૪) ગોથ ખાવી –ખાઈ જવું'= યુક્તિથી ફરી જવું (૨) ગુલાંટ ખાઈ જવી –વાગવી,લાગવી=લાત વાગવી(૨)નુકસાની આવવી(૩)માંદગી પછીની પીડાથી પીડાવું]
લતાડવું અ૰ક્રિ૰ [दे. लत्ता = લ ત પરથી, સર૰ हिं लताड़ना. म लथाडणें] ખરાબ કરવું, માઠી હાલતમાં આણવું; નુકસાન કરવું
લતિકા સ્ત્રી૰ [सं] લતા
લતીફ વિ૰ [अ] સદ્ગુણી; સાર; સરસ –ફો પું૰ [સર૰ हिं लतीफा] હસવું આવે એવી વાતચીત, ટોળટપ્પો [લાતો મારવી તે
લત્તા સ્ત્રી૰ [दे.] લાત. ૰પ્રહાર પું૰ લાત કે
લત્તાં ન૰બ૰વ૰ [सं लत्तक के फा. लत्तह] લૂગડાં[–લેવાઈ જવાં,લેવાવાં=લૂંટાવું(૨) નુકસાનમાં આવી જવું (૩) હિંમત ખોઈ બેસવું –લેવાં=ખામી કે નબળાઈ ઉઘાડી પાડવી]
લત્તો પું૰[फा.] શહેરનો ભાગ, મહોલ્લો; ફળિયું
લથડપથડ અ૰ [રવ૰; સર૰ हिं. लथरपथर, लथपथ,लतपत] પાણીથી ભીંજાઈને તરબોળ હોય તેમ (૨) જુઓ લથરપથર
લથડવું અ૰ક્રિ૰ [જુઓ લડબડવું, સર૰ हिं लथाड़ना] ઠોકરથી ગોથું ખાવું (૨) બોલતાં અચકાવું (૩) દૂબળું પડી જવું (માંદગીથી)

લથડિયુ ન૦ [જુઓ લથડવુ] ગોથુ, અઠબડિયું [-ખાવું]

લથબથ અ૦ [સં શ્લિષ્ + બાધ] એકબીજાને જોરથી વળગ્યા હોય તેમ

લથરપથર અ૦ [જુઓ લથડપથડ] ઢીલું લબડતુ હોય એમ, અસ્તવ્યસ્ત

લદબદ અ૦ [રવ૦ કે સં લ્લ્ ઉપરથી, સર૦ હિં लद्लद्] પ્રવાહીથી ભરપૂર લચકા જેવું હોય તેમ (૨) ઢીલા પદાર્થમાં પડી ખરડાયેલું હોય એમ (૩) લીન, ચકચૂર

લદાવું અ૦ક્રિ૦, -વવુ સ૦ક્રિ૦ 'લાદવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

લપ સ્ત્રી૦ [સં लिप् ઉપરથી] પીડા; ઉપાધિ, લફરુ (૨) અ૦ [રવ૦] જલદી, ચટ [-દઈને]

લપક લપક અ૦ [રવ૦] લપલપ, લપકે લપકે (૨) લપકારા મારતુ હોય એમ, લબકલબક, રહી રહીને વેદના થાય એમ (જેમ કે, ગૂમડામાં)

લપકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦, સર૦ હિં. लपकना, म लपकणें] લપકારા થવા - મારવા

લપ(-બ)કારો પુ૦ ['લપકવુ' ઉપરથી] જીભને લબૂક લબૂક બહાર કાઢવી તે (૨) વેદનાથી કે ભયથી કોઈ પણ અવયવનું લબૂક લબૂક થવુ તે (૩) [સં लप्] તોછડાઈથી વધારેપડતુ બોલવું તે, લપકો

લપ(-બ)કાવવું સ૦ક્રિ૦ [સં लप् કે રવ૦] ભિવરાવવું (૨) લપક લપક ખાવુ, ચટ કરી જવું

લપ(-બ)કો પુ૦ [સં लिप्, સર૦ म लपका] ગાઢા પદાર્થનો લચકો (૨) ડામ (૩) લપકારો ૨, ૩ જુઓ [-કરવો = તોછડાઈથી વધારે પડતુ બોલવુ **લપકા કરવા** = મહેણા મારવા **લપકા ખાવા** = મહેણા ટૂણાં સહેવા **લપકા ચોંટાડવા, દેવા** = ડામ દેવા **લપકા તોડવા** = બોલચાલમાં ને કામકાજમા દોષ કાઢયા કરવા (૨) ટોણાં મારવા **લપકા લેવા** = ફાળ પડવી (૨) બહુ કળતર થવુ]

લપકોઝબકો પુ૦ [લપકવુ + ઝબૂકવુ ? સર૦ हिं लपझप = ચપલ] ઝટોઝટ, સહેજસાજમાં બનવુ તે

લપછપ સ્ત્રી૦ [લપાવું + છુપાવું] ધાલમેલ, કાવતરુ

લપટ સ્ત્રી૦ [રવ૦, સર૦ हिं (सं लिप्)] ઝડપ; ઝપટ (૨) ['લપટાવું' ઉપરથી] અડફટ (૩) ['લપટાવવું' ઉપરથી] પેચ, ફાંદો (૪) [સં लिप्] ગધ, મહેક (૫) વિ૦ તલ્લીન, મશગૂલ; લપટાયેલું [-મારવી = ઝૂંટવી લેવુ] ૦ઝપટ સ્ત્રી૦ ઓચિંતી ઝૂંટ મારવી તે

લપટવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ લપસવું] સરકવું (કા.)

લપટાવવું સ૦ક્રિ૦ 'લપટવુ', 'લપટાવું'નુ પ્રેરક

લપટાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं लपटाना, लिपटाना, सं लिप्] ચીકટમા ખરડાવું (૨) લલચાવું, ફસાવુ

લપડુ વિ૦ [જુઓ લપટવું] સજ્જડ નહિ તેવું, ઢીલુ (૨) લાલચુ [-પડવુ = ઢીલુ હોવુ કે થવું]

લપડાક સ્ત્રી૦ [રવ૦, જુઓ લપ્પડ, સર૦ म.] લપ્પડ, તમાચો (૨) [લા] ઠપકો કે ખત્તા ખાવી તે [-ખાવી = તમાચો ખાવો (૨) ઠગાવું, છેતરાવુ (૩) ઠોકર ખાવી, નુકસાનમા આવવુ -ચોડવી, ઠોકવી, દેવી = તમાચો મારવો -પડવી, મળવી = લપડાક વાગવી (૨) ઠપકો મળવો; પાછુ પડવાનુ થવુ -મારવી = તમાચો મારવો (૨) ધૂતવુ, નુકસાનમાં ઉતારવુ (૩) મહેણુ મારવુ]

લપડ(-ડિ)ઝ વિ૦ ખૂબ ઊંચું

લપડાવવું સ૦ક્રિ૦ લપડાકે લપડાકે મારવું

લપરડવું સ૦ક્રિ૦ [સં लिप्] લપેડવું, લપરડો કરવો **લપરડો** પુ૦ જાડો લેપ, લપેડો

લપલપ સ્ત્રી૦ [રવ૦, સં लप्] બકબક, લવારો (૨) અ૦ [રવ૦] ચપચપ, ઝડપથી (૩) લબૂક લબૂક -પાટ પુ૦, સ્ત્રી૦ લવારો; બકવાટ (૨) ઉતાવળ, ધાંધલ -પિયુ વિ૦ લપલપાટ કરનારુ

લપ(-પા)વું અ૦ક્રિ૦ [સં लिप, लुप्, સર૦ म लपणें] સતાવું

લપસણી સ્ત્રી૦ [લપસવુ પરથી] ઉપર ચડી નીચે લપસવાની એક બાળરમત કે તેનુ સાધન

લપસણુ વિ૦ [લપસવુ પરથી] લપસી પડાય એવું (૨) ન૦ લપસી પડાય એવી જગ્યા

લપસવુ અ૦ક્રિ૦ [પ્રા. ल्हस (सं स्रस्) પરથી ?] ખસી પડવું, સરી જવું (૨) પતન થવું

લપસિંદર ન૦ ['લપસવુ' ઉપરથી ?] નકામી લાંબી વાત

લપાટ સ્રી૦ [રવ૦, સર૦ सं चपेट] થપાટ; લપડાક -ટિયો પું૦ લપડાક મારનાર—ખુસટિયો

લપાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ લપવુ] સતાવુ (૨) સોડમા ભરાવું, અડોઅડ દબીને ગોઠવાવું

લપિયું વિ૦[સં. लप्] વાતોડિયુ(૨)માથાઝીકિયું

લપુ લપુ, લપૂક લપૂક અ૦ જુઓ લબલબ

લપૂકો પું૦, લપૂકિયું ન૦ જુઓ લબૂકિયું

લપૂડું વિ૦ [સં लप्] લપલપિયુ; વાતોડિયું (૨) પેટમાં વાત ન રહે તેવુ

લપેટ સ્રી૦ [જુઓ લપેટવુ] મગદળ જોડીની એક કસરત

લપેટવું સ૦ક્રિ૦ [સં. लिप्, हिं. लपेटना, म लपेटणें अ. लफ=वींटाळेलु ?)] વીટવું (૨) [લા.] સડોવવુ

લપેટો પું૦ [લપેટવુ પરથી સર૦ हिं, म. लपेटा] ઢાંકણ, આવરણ (૨) [જુઓ લપ્પો] ખૂબ કસબવાળું રેશમી વણાટનું કપડુ

લપેડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ લપરડવુ

લપેડો પુ૦ [સં. लिप्] લપરડો, જાડો લેપ

લપોડશંખ વિ૦ પુ૦ [સર૦ म लपो(-वो)डशख] ખોટા વચન આપનાર, ખોટી ડફાસ મારનાર; લબાડી

લપ્પટ વિ૦[સં लिप्] બરોબર સજ્જડ ચોટેલું

લપ્પડ સ્રી૦ [રવ૦; સર૦ हिं., म] લપડાક

લપ્પનછપ્પન સ્રી૦ ન૦ [સર૦ म लपंछप, लप्पछन्न (લપવું + છપવુ)] પંચાત, છૂપી ઘાલમેલ (૨) દોઢડહાપણ, તીનપાચ [(—ની સાથે) લપ્પનછપ્પન રાખવી =—ની સાથે ખાનગી કે ઘાલમેલનો સબંધ રાખવો] -નિયું વિ૦ લપ્પનછપ્પન કરનારું

લપ્પાદાર વિ૦[લપ્પો + દાર] લપ્પાની કોરવાળુ (૨) ખૂબ જરીવાળું

લપ્પી વિ૦ [સં लप्] જુઓ લપિયુ

લપ્પો પુ૦ [अ लफ=वींटाळेलुं: ગડી કરેલુ, સર૦ हिं. लप्पा, म. लप्फा] ભરચક કસબવાળો લપેટો (૨) [ગ્રા.] મોટું ઢંગધડા વગરનું થીગડું [-મારવો, લગાડવો]

લપ્પો(-ફ્ફો) પું૦ [જુઓ લપ, લફ] મોટો ફાકો કે ઢાળિયો [જલદીથી]

લફ અ૦ [સર૦ લપ, લબ] [-લઈને =

લફડખંધું વિ૦ [લફડ (રવ૦) + ખંધુ] લેધું - દાધારગું પણ સ્વભાવે ધૂર્ત

લફડ(-ર)ફફડ(-ર) અ૦ [રવ૦] લચડતુ, આમ તેમ ઊડયા કરતું તથા પગે અટવાતુ હોય તેમ, અવ્યવસ્થિત

લફડ(-ર)વું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] લફડફફડ થવુ

લફરું ન૦ [રવ૦, સર૦ म. लफडा] લીંટનો લબકો (૨) [લા.] (વસ્તુ કે કામ કે માણસ વળગવાથી થતુ) નડતર, પીડા, ઉપાધિ. [-લેવું = નાકની લીંટ સાફ કરવી. -વળગવું = પીડા લાગુ થવી.]

લફંગું વિ૦ [तुर्की लप(-फं)ग, સર૦ हिं, म. लफंगा] કપટી, દગલબાજ (૨) લપટ, વ્યભિચારી (૩) નફટ, નિર્લજ્જ -ગાઈ સ્રી૦, -ગાવેડા પુ૦ બ૦વ૦ લફંગાપણું

લફાફો પું૦ [अ लिफ़ाफा] પત્રબિડીયુ, કવર

લફૂ(-ફ્)જ પું૦ [फा] શબ્દ [ઢાળિયો

લફ્ફો પુ૦ [જુઓ લપ્પો] મોટો ફાકડો કે

લબ પુ૦ [फा] હોઠ (૨) સ્રી૦ લાળ

લબ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજ સાથે (મોમા મૂકવુ)(૨) લપ, જલદી ૦ક લબક અ૦[સર૦ म लवकर्णे] જુઓ લપક લપક ૦કારો પુ૦ જુઓ લપકારો ૦કાવવું સ૦ક્રિ૦જુઓ લપકાવવું ૦કો પુ૦ [સર૦ म. लवका] જુઓ લપકો

લબડધક્કે અ૦ [સર૦ લક્કડધક્કે, લપડાક + ધક્કો, हिं लदृयोंधों] દમથી, ધમકાવીને; બળાત્કારે. [-લેવું = લપડાકો અને ધક્કા મારતા લઈ જવુ (૨) દમદાટીથી કામ લેવુ, દમથી કામમા ઝપાટો કરાવવો]

લબડવું અ૦ ક્રિ૦ [સં लम्ब्] જુઓ લટકવું. [લબડતું મૂકવું = લટકતુ મૂકવુ (૨) ધ્યાન ન આપવુ. લબડી જવું = માદા - નબળા થઈ જવુ, લેવાઈ જવુ (૨) રહી જવું; પાસ ન થવું]

લબઢબ સ્રી૦ [રવ૦] બીક કે મૂઝવણથી લબ લબ થવું તે. [-થવી = ગભરાવુ, ગૂંચવાવું]

લબ(-ઓ)તરું વિ૦['લબડવુ' ઉપરથી] નબળું; ક્ષીણ (૨) નરમ, પોચું

લબદાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ લદબદ, સર૦ મ લબદા] પ્રવાહીથી તરબોળ થવું કે ખરડાવું (૨) [લા] સંડોવાવું, ફસાવું
લબરકો પું૦ [સં લર્] તોછડાઈથી વધારેપડતું બોલવું તે, લપકારો (લબરકા કરવા)
લબલબ અ૦ [રવ૦, સર૦ મ] એવો અવાજ થાય તેમ (જેમ કે, કૂતરાના ચાટવાનો) (૨) ઉતાવળે (૩) લચુલચુ -બાટ પું૦ લબલબ અવાજ [ચીંથરિયું
લબાચિયું વિ૦ ['લબાચો' ઉપરથી] ચીંથરેહાલ,
લબાચો પું૦ [લબાદ (ફા)+ ચો (ચેહ ફા), સર૦ હિં લબાદા] મેલાં ફાટેલાં લૂગડાંનો જથો (૨) ભાગ્યાતૂટયા સરસામાનનો જથો (૩) (બહુ કીમતી નહિ એવો) ઘરવખરો (તિરસ્કારમાં ને બહુધા બ૦વ૦માં) [લબાચા ઉઠાવવા = મુકામ ઉઠાવવો, બીજે ઠેકાણે જવું]
લબાડ(-ડી) વિ૦ [સં લપ્, સર૦ હિં ,મ] જૂઠું બોલવાની ટેવવાળું -ડાઈ,-ડી સ્ત્રી૦ જૂઠાણું
લબુકલબુ, લચુલચુ, લબૂકલબૂક અ૦ [રવ૦] બીકથી લપ લપ થાય તેમ [-થવું]
લબૂકિયું ન૦, **લબૂકો** પું૦ [રવ૦] બીકથી લબુલબુ થવું તે [લબૂકિયાં લેવાં, લબૂકા લેવા = ગભરાવું]
લબોચું ન૦ [લબ (હોઠ) + ડાચું કે બોચું] મોં, ડાચું (તુચ્છકારદર્શક) [-તોડી નાખવું, ભાંગી નાખવું (ધમકી બતાવતાં) = મોં પર સખત મારવું] -ચો પું૦ તમાચો [-ઠોકવો, -મારવો, -લગાવવો]
લબોતરું વિ૦ જુઓ લબતરું
લબ્ધ વિ૦ [સં] મળેલું ૦પ્રતિષ્ઠ [સં , સર૦ હિં , મ] જેની પ્રતિષ્ઠા જામેલી છે તેવું; પ્રતિષ્ઠિત -બ્ધા સ્ત્રી૦ જુઓ વિપ્રલબ્ધા (૨) દુઃખા, પીડા, બૈરીછોકરાંની જંજાળ -બ્ધિ સ્ત્રી૦ પ્રાપ્તિ, સિદ્ધિ (૨) 'રિઝલ્ટ' (ગ.)
લબ્બૈક અ૦ [અ લબ્બૈક] 'સેવામાં હાજર છું', 'જી સાહેબ' એવા અર્થનો ઉદ્ગાર
લભ્ય વિ૦ [સં] મળી શકે એવું
લમણું ન૦,-ણો પું૦ [સર૦ મ લવણા, -ણેં, હિં નૌના] ગાલના ઉપરનો કાન આગળનો માથાનો ભાગ. [લમણા ઝીકવા, લેવા = લમણાઝીક કરવી લમણા શેકાઈ જવા = બહુ તાપથી માથું -લમણા તપી જવા લમણું ફૂટી જવું = લમણાનો ભાગ તૂટી જવો (૨) તેવી વેદના થવી લમણે હાથ દેવા, લમણે હાથ દઈને બેસવું = હતાશ થઈ જવું] -ણા(-ણાં)ઝીક સ્ત્રી૦ જુઓ માથાઝીક -ણા(-ણાં)તોડ વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ માથાફોડ
લય પું૦ [સં] નાશ પ્રલય (૨) લીનતા, એકતાર થઈ જવું તે (૩) વિરામ; વિશ્રામ (સંગીતમાં) (૪) નૃત્ય, ગીત અને વાદ્યની સમતા (સંગીતમાં) (૫) કોઈ સ્વર કાઢવામાં લાગતો સમય (દ્રુત, મધ્ય અને વિલંબિત) (૬) ગાવાનો ઢંગ, સ્વર કાઢવાનો ઢંગ [-પામવું = લીન થઈ જવું (૨) ભળી જવું (૩) નાશ પામવું] ૦વાદ્ય ન૦ લય પ્રકટ કરતું વાદ્ય જેમ કે, તબલું
લયલા સ્ત્રી૦ [અ] (સં) ફારસી સાહિત્યની એક પ્રસિદ્ધ માશૂક. ૦મજનૂન ન૦બ૦વ૦ લયલા અને તેનો આશક મજનૂન ફારસી સાહિત્યમાં આશકમાશૂકની એક પ્રસિદ્ધ જોડી
લયાકત સ્ત્રી૦ [અ લિયાકત] લાયકી; યોગ્યતા
લયાનત સ્ત્રી૦ [જુઓ લાનત] લ્યાનત; શરમ, નામોશી (૨) ધિક્કાર, ફિટકાર, કદુવા
લલક સ્ત્રી૦ [સં લલ્, સર૦ હિં] લાલસા (૨) લાડ, લાલન ૦વું સ૦ક્રિ૦ લલસા કરવી (૨) ઝૂલવું, લટકવું (૩) + જુઓ લળકવું -કાયમાન વિ૦ લલકતું
લલકાર પું૦ [રવ૦, સં લલ્ + કૃ] લલકારવું તે (૨) લલકારેલું ગાન ૦વું સ૦ક્રિ૦ લાંબે સ્વરે ગાવું (૨) બૂમ પાડવી (૩) હાકવા -જલદી ચલાવવા ઉશ્કેરવું - ઉત્તેજિત કરવું (૪) [દે લલ્લક, સર૦ હિં લલકારના] લડાઈનું આહ્વાન કરવું, પડકારવું
લલચાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ લાલચ, સર૦ હિં લલચાના] લાલચમાં ફસાવું (૨) મોહિત થવું (૩) લાલસા કરવી -વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)
લલના સ્ત્રી૦ [સં] સુંદર સ્ત્રી
લલંતિકા સ્ત્રી૦ [સં] નાભિ સુધી પહોંચે

એવી લાળી માળા–હાર
લલાટ ન૦[સં]કપાળ ૦રેખા સ્ત્રી૦ વિધાતાએ લલાટે લખેલા નસીબના લેખ. –ટિકા સ્ત્રી૦ કપાળનું એક ઘરેણુ
લલામ વિ૦ [સં] સુંદર, રમણીય (૨) ન૦ કપાળનું એક ઘરેણું
લલિત વિ૦ [સં] મનોહર; સુંદર (૨) પ્રિય, ગમે એવુ (૩) નાજુક, કોમળ (૪) પું૦ એક છંદ (૫) એક રાગ ૦કલા(–ળા) સ્ત્રી૦ 'ફાઈન આર્ટ', મન અને કલ્પનાના શ્રમ પર મુખ્ય આધાર રાખનાર કલા–ચિત્રકળા, સંગીત જેવી ૦તિલકા પું૦ એક છંદ ૦સ્વર પું૦ એક અલંકાર (સંગીત) –તા, –તાંગી સ્ત્રી૦ જુવાન સુંદર સ્ત્રી
લલુતા સ્ત્રી૦ [સં લુલ] જુઓ લોલુપતા
લલેડું ન૦ [રવ૦] એક પંખી
લલોપતાં ન૦બ૦વ૦ [સં લલ્, સર૦ દે. લલ્લિ =ખુશામત, મ લલોપતા] સવાસલાં, ખુશામત [–કરવાં]
લલ્લો પું૦ લકાર ૦ચપ્પો સ્ત્રી૦ [દે લલ્લિ, સં. લલ્; સર૦ મ લલ્લુપત્તુ, હિં. લલ્લોચપ્પો, લલ્લોપત્તો] ખુશામત; સવાસલાં (–કરવી)
લવ વિ૦[સં.] થોડું (૨) પું૦ અંશ (૩) નિમેષનો છઠ્ઠો ભાગ (૪) ચાટ તથા થાપની વચ્ચેનો તબલાનો ભાગ (૫) [સં] રામનો પુત્ર
લવ સ્ત્રી૦ [સં લપ્, પ્રા લવ] લવારો [નરમ
લવચીક વિ૦ [મ.] ભાગે નહિ પણ વળે એવું
લવણ ન૦[સં]મીઠું. ૦સમુદ્ર પું૦(સં)ખારા પાણીનો — પુરાણોક્ત સાત સમુદ્રમાંનો એક
લવથવ સ્ત્રી૦ [સં. લપ્+સં. સ્તવ્, પ્રા લવ +થવ ? સર૦ મ લવથવર્ણે=મૃદુ–નરમ થવું] (કા) મીઠાશ કે વિવેકભરી વાણી
લવરી સ્ત્રી૦ [જુઓ લવવુ] લવારો. [–એ ચડવું=ગમે તેમ વગર વિચાર્યે બોલ્યા કરવુ, બકવું; લવારો કર્યા કરવો]
લવલવ સ્ત્રી૦ [જુઓ લવવુ] લવારો, બકબકાટ (૨) અ૦ લવલવ કરે તેમ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ લવલવ કરવું –વાટ(–ટો) પું૦ લવારો
લવલી સ્ત્રી૦ [સં] એક વેલી
લવલેશ વિ૦ [સં] થોડું (૨) અ૦ જરા પણ; તલમાત્ર (૩) પું૦ બહુ જ થોડો અંશ
લવવું અ૦ક્રિ૦ [પ્રા લવ (સં. લપ્)] લવારો કરવો. [લવી જવું=બેદરકારીમાં રહસ્ય કહી દેવુ (૨) ગમે તેમ બોલી નાખવુ]
લવંગ ન૦ [સં] લવિંગ, એક તેજાનો –ગિયું વિ૦ લવંગ જેવું કે જેવડું (૨) ન૦ કાનનું એક ઘરેણુ [–મરચું, –યો ટેટો=(લવંગ જેવુ નાનું, પણ તીખું–જોરદાર.)]
લવં(–વિં)ત્રી સ્ત્રી૦ [જુઓ લવવુ] લવરી
લવાજણ સ્ત્રી૦ [સર૦ મ. લવર્ણે=નમવુ]વિવેક અને મીઠાશ (વાણીમાં)
લવાજમ ન૦ [અ લવાજિમ, સર૦ હિં, મ. લવાજમા] અમુક મુદતે આપવાની રકમ (જેમ કે, પગારની, વર્તમાનપત્રની) [–ભરવું= છાપા માસિક ઇ૦નું લવાજમ આપવું; તેના ઘરાક થવુ] [લુહાણો
લવાણો (વા') પું૦ [સર૦ મ લવ્હાણા] જુઓ
લવાદ પું૦ [અ. લિવાજ; સર૦ મ] પંચ (૨) પંચાતિયો ૦નામું ન૦ જુઓ પંચાતનામુ. –દી વિ૦લવાદ સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦લવાદનું કામ
લવાર (વા') પું૦ [જુઓ લુહાર; સર૦ મ. લવ્હાર] (ગ્રામ્ય) લુહાર. –રિયાં ન૦બ૦વ૦ લુહારનું કામ કરતી જિપ્સી જેવી એક જાત
લવારું ન૦ [સં. લવ કે 'લવવુ' પરથી ? સર૦ હિં લવારા] બકરીનું બચ્ચું (૨) ધાવણુ બાળક
લવારો પું૦ [જુઓ લવવુ] લવરી; બકવાટ
લવિંગ ન૦ જુઓ લવંગ (૨) એ આકારનો (બંદૂક, સ્ટવ વગેરેનો) નાનો ભાગ ૦લતા પું૦ એક છંદ –ગિયું વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ લવંગિયુ. –ગી સ્ત્રી૦ લવિંગનો છોડ
લવિંત્રી સ્ત્રી૦ [જુઓ લવંત્રી] લવરી
લવૂરો (વૂ') પું૦, –રિયુ ન૦ [સર૦ પ્રા લૂર= કાપવું કે નોર કે લોહી (હિં લહુ) કે મ લવ્હા =તરવાર કે દાસ જેવુ તૃણ ઉપરથી ?] નખ કે નોરથી ભરેલો ઉઝરડો [–મારવો, ભરવો]
લવ્જ(–ઝ) પું૦ [જુઓ લફ્જ] શબ્દ
લવ્વો પું૦ [લવવુ પરથી ?] જીભનો લોળો. [–વળવો=સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણ થવું]

લશ્કર ન૦ [फा] સૈન્ય (૨) [લા] ટોળું, ધાડિયું ઉદા૦ આખું લશ્કર લઈને ના જતા [-નો વાજા=ઢગધડા કે ભલીવાર વિનાનું જે કાંઈ તે] -રી વિ૦ લશ્કરનું,-ને લગતું

લસણ ન૦ [સં लशुन, સર૦ हिं लसुन, म लसूण] એક કંદ -ણિયું વિ૦ લસણવાળું (૨) લસણ જેવું (જેમ કે મૂળો) (૩) [લા] માલ વિનાનું -ણિયો પુ૦ લસણની નાની કળી જેટલો તપખીરિયા રંગનો એક મણિ

લસત વિ૦ [સં] લસતું હોય એવું

લસબસ અ૦[રવ૦](રસમાં)તરબોળ હોય તેમ

લસરક લસરક અ૦ [રવ૦] ઝપાટાબંધ, લસરકાભેર [-ચાટવું=જીભના લસરકા કરીને ચાટવું -ચાલવું= લાંબે પગલે ને જોડાના લસરકા કરતા ઉતાવળે ચાલવું]

લસરકો પુ૦ [રવ૦] ઝપાટાથી ખેંચવું કે ઘસડવું તે, ઘસરકો, ઉઝરડો [-મારવો]

લસલસ અ૦ [સં लस्] લસલસતું હોય એમ -વું અ૦ક્રિ૦ ચળકવું, તેજ મારવું (૨) ઘી તેલથી તરબોળ હોવું(૩) આનંદમાં ખેલવું કે નાચવું -સાટ અ૦ ધસધસાટ

લસવું અ૦ક્રિ૦ [સં लस] ચળકવું, શોભવું (૨) રમવું, નાચવું (૩) લપસવું

લસતી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] શોભતી; ચળકતી

લસોટવું સ૦ક્રિ૦ લસરકે ઘૂંટવું -વાટવું

લસ્સી સ્ત્રી૦ [સં लस् ઉપરથી, સર૦ हिं, म] દૂધ અને પાણીનું શરબત

લહકવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ લહેકવું (૫)

લહર(-રા)વું અ૦ક્રિ૦ ['લહરી' ઉપરથી] લહરીઓ ઊઠવી

લહરિ(-રી) સ્ત્રી૦ [સં] તરંગ, મોજું

લહાણ (લ્) ન૦ [प्रा लह (સં. लभ्), સર૦ हिं लहनी] લાભ, નફો [-કાઢવું,નીકળવું= લાભ-નફો કરવો, ફાયદો મળવો] -ણી સ્ત્રી૦ [જુઓ લહાવું, સર૦ म लाहण= ખાદ્ય વસ્તુની ભેટ] ખુશાલીને પ્રસંગે ભેટની વહેંચણી -ણું ન૦ શુભાશુભ પ્રસંગે નાતીલા વગેરેમાં કરાતી વહેંચણી

લહાવ(-વો) (લ) પુ૦ [प्रा लह(સં लभ्)] જુઓ લહાવો

લહાવું સ૦ક્રિ૦[સર૦प्रा लद्दाविअ(સં लम्भित)] લહાણી કરવી(૨)અ૦ક્રિ૦[જુઓ લાય]દાઝવું

લહાવો (લ્) પુ૦ [જુઓ લહાવ] આનંદનો ઉપભોગ (૨) ઓરતો, ઓરિયો

લહિયો પુ૦ [प्रा लिह(સં लिख्)] લખવાનું કામ કરનારો માણસ

લહે (લ્હે) સ્ત્રી૦ ['લહેવું' કે 'લહેકવું'] લગની, તાન (૨) લહેજત, આનંદ

લહેકવું (લ્હે) અ૦ક્રિ૦ [સં लम्, સર૦ हिं लहकना] લહેકવું, ઝૂલવું (૨) લહેકાથી ચાલવું, બોલવું વગેરે જેવી ક્રિયા કરવી (૩) ફરફરવું

લહેકો (લ્હે) પુ૦ [જુઓ લહેકવું] શરીરનો મોહક ચાળો કે મરોડ (૨) [म लहज़ा= બોલવાનો લહેકો] વર્ણ લંબાવીને કે સંગીત તાણીને બોલવું તે (-કરવો, કાઢવો)

લહેજત (લ્હે) સ્ત્રી૦ [જુઓ લજ્જત] મજા (૨) રસ, સ્વાદ -દાર વિ૦ લહેજતવાળું

લહેમો (લ્હે) પુ૦ [अ] પળ ક્ષણ

લહેર (લ્હે) સ્ત્રી૦ [સં लहरि ઉપરથી] તરંગ, મોજું (પાણી, પવન કે વિચારનું) (૨) ઊંઘ કે કેફની અસર (૩) લીલાલહેર (૪) મજા, ચમન [-આવવી= મજા પડવી (૨) મોજની મ ફંક આવવું (૩) તાણ કે વાઈ આવવી (૪) કેફ કે વિષની અસરથી ઘેન આવવું -ઉડાવવી, કરવી, મારવી= મજા કરવી -પડવી = મજા લાગવી -મા હોવું=ખુશ હોવું લહેરે ચડવું = તરંગમાં ઊડવું (૨) ગમ્મતમાં ઉત્સાહથી ઊભરાવું (૩) સ્વચ્છંદે બોલવું, ચાલવું કે વિહરવું રત્નાકર સાગરની લહેર છે=બધી શુભ સંપત છે] -વું અ૦ક્રિ૦ તરંગ ઊઠવો, મોજની લહરી આવવી -રિયું ન૦ મોજની વાતનો સાલ્લો (૨) સ્ત્રીઓનું કોટનું એક ઘરેણું (૩) ઝોકું -રી વિ૦ આનંદી (૨) તરંગી (૩) ઇશ્કી (૪) ઉડાઉ (૫) સ્ત્રી૦ લહેર, મોજું

લહેવું (લ્હે) સ૦ક્રિ૦[प्रा लह(સં लभ्)]ધ્યાનપૂર્વક સાંભળવું (૨) ગણવું, માનવું, સમજવું, પિછાનવું (૩) ભાળવું (૪) પ્રાપ્ત કરવું, મેળવવું

લળકવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. लल्] ચમકારા મારવા; ચળકવું (૨) ઉમંગથી ડોલતાં ડોલતાં આવવું (૩) લાલસા કરવી

લળવું અ૦ક્રિ૦ [સં लुल्; लल्; સર૦ મ लळणें] નમવું (૨) [સં. लल्] પ્રેમથી ઉમળકામાં આવવું (૩) જુઓ લળકવું. [લળી પડવું = નમી જવું લળી લળીને = નીચા નમી નમીને.]

લંક વિ૦ [સં लक् = મેળવવું, સર૦ हिं लौंक] પૈસાદાર (૨) પું૦ ઠગારો (૩) [સર૦ हिं लक = કમર, કટિ] પાતળી કમ્મરનો લાંક, મરોડ [–લાગવો = શ્રીમંત થવું (૨) સફળ થવું; પાર પડી જવું] [લંકા નગરી

લંક, ૦પુરી સ્ત્રી૦[જુઓ લંકા, સર૦ हिं](સં.)

લંકા સ્ત્રી૦ [સં] (સં) રાવણની નગરી (૨) સિલોન. [–કરવી = સળગાવી મૂકવું, મોટી આગ લગાડવી (૨)ટેટાના સડસૂડિયા ભાગીને ગોળાકારે ગોઠવી સળગાવવા. –જીતવી = મોટો વિજય મેળવવો. –ની લાડી = ઘણે દૂરની કન્યા. –બાળવી = ગુપ્ત વાત બહાર પાડી દેવી –લૂંટવી = વણો મોટો ખલનો હાથ કરવો.]૦લીલા સ્ત્રી૦(લંકાની પેઠે)બાળી મૂકવું તે. –કેશ પું૦ [+ઈશ] (સં.) રાવણ

લંગડ,–ડું વિ૦ [સં लग्; फा लग] લૂલું, ખોડું; પાંગળુ ૦ખાં પું૦ લંગડો માણસ (જરાક મલકમાં) –ડાવું અ૦ક્રિ૦ લંગડું ચાલવું –ડી(૦ઘોડી) સ્ત્રી૦ એક રમત

લંગડો પું૦ [સર૦ हिं. लँगडा] એ નામની જાતની કેરી કે આંબો –ડા કેરી સ્ત્રી૦ એ જાતની કેરી

લંગર ન૦[फा , दे णंगर]વહાણ થોભાવી રાખવા જમીનમાં ભરાય તેમ નાખવાનું વાંકા અંકોડા-વાળું એક સાધન (૨) સદાવ્રત; લંગરખાનું (૩) સ્ત્રીઓનુ પગનું એક ઘરેણું (૪) એક છેડે વજન બાંધેલી દોરી, લંગીસ (૫)[લા]લાંબી હાર, લંગાર [–ઉપાડવું, ઊંચકવું = વહાણનું લંગર જમીનમાંથી ખેંચી લેવું જેથી વહાણ મુસાફરી કરી શકે –નાખવું,ફાંસવું = નાંગરવું –લડાવવાં = લંગીસ લડાવવું (૨)માહોમાંહે કજિયો કરાવવો]૦ખાનું ન૦ લંગર(૨)જુઓ ૦વા ન૦ એક છેડે વજન બાંધેલી દોરી (૨) અ૦ લંગર જાય તેટલું ૦વાર વિ૦ લંગરેલું. [–કરવું = હારબંધ ગોઠવવું] ૦વું સ૦ક્રિ૦ લંગારવું; લંગર નાખી વહાણ થોભાવવું (૨) એકને બીજું વળગાડી સાંકળ કે હાર કરવી (૩)[લા.] ફંદામાં નાખવું –રિયું ન૦ ઝાંઝર. –રી સ્ત્રી૦ નાનું ઝાંઝર

લંગાર સ્ત્રી૦ [જુઓ લંગર] લાંબી હાર, પંક્તિ (૨) સાંકળ ૦વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ લંગરવું

લંગાવું અ૦ક્રિ૦ [સં लग्] લંગડાવું

લંગીસ ન૦ પતંગના દિવસોમાં રમાતું લંગર (–લડાવવું)

લંગૂર ન૦ [જુઓ લંગૂલ] પૂંછડું.–ર(–રિયો) પું૦ વાંદરો. ૦વા પું૦ કેડો; પીછો

લંગૂલ ન૦ [સં.] લાંગૂલ; પૂંછડી

લંગોટ પું૦ [સં. लिंग+पट्ट, प्रा. लिंग्वट्टो? સર૦ कानडी लगुटी, हिं , म.] લંગોટી જેવી લાંબી પટ્ટીવાળું તથા લંગોટીની પેઠે પહેરાતું શરૂઆતમાં ત્રિકોણ કકડાવાળુ એક વસ્ત્ર. [–પહેરવો = કચ્છ ભીડવો –મારવો = લંગોટ પહેરવો (૨) સાધુ કે જોગી થવું (૩) પાસે હોય તે ઉડાવી દઈ કંગાલ થવું.] ૦બંધ વિ૦ લંગોટ પહેરેલું (૨) બ્રહ્મચારી. [–રહેવું = બ્રહ્મચર્ય પાળવું.] –ટિયું વિ૦ લંગોટી પહેરતું, નાની ઉંમરનું. –ટિયો પું૦ બાળપણનો મિત્ર (૨) બાવો. –ટી સ્ત્રી૦ માત્ર ઇંદ્રી ઢંકાય તેમ કમ્મરે બાંધેલી પટ્ટી કે દોરી સાથે ખેંચીને બાંધવાની લૂગડાની પટ્ટી [–મારવી, વાળવી = લંગોટીથી અંગ ઢાંકવું (૨) પાસેની માલમતા ઉડાવી દઈ ભિખારી થવું (૩) વૈરાગી થવું] –ટો પું૦ મોટો લંગોટ (૨) જુઓ લંગોટિયો. [–મારવો = કચ્છ ભીડવો]

લંઘન ન૦ [સં] જુઓ ઉલ્લંઘન (૨) લાંઘણ. –નીય વિ૦ ઓળંગી કે ઉથાપી શકાય એવું. –વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉલ્લંઘવું (૨) લાંઘવું

લંઘાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ લગાવું, લેઘાવું (૨) ઓસવાઈ જવું ઉદા૦ શાક લંઘાઈ ગયું

લંઘી સ્ત્રી૦ રાતિયા ગાઈ કુટાવનારી સ્ત્રી (૨) જુઓ વડારણ

લંઘો પું૦ શરણાઈ વગાડવાનો ધંધો કરનાર
લંઘોરૂ સ્ત્રી૦ [સર૦ રંઘોરુ] + સુંદર જાંઘવાળી -રૂપાળી સ્ત્રી
લંઘ્ય વિ૦ [સં] જુઓ લંઘનીય
લંચાવું અ૦ક્રિ૦ [સં लुच्] ઓસવાવું
લંઠ(-ઠ) વિ૦ [પ્રા लट्ठि (સં यष्टि)=ડાંગ, લાઠી ઉપરથી, સર૦ મ लठ] + લાંઠ, બદમાશ
લંપ ન૦ જુઓ લાંપડું
લંપટ વિ૦ [સં] લપટાઈ લઈ બની ગયેલું (૨) વ્યભિચારી વિષયી ૦તા, -ટાઈ સ્ત્રી૦
લંબ વિ૦ (૨) પું૦ [સં] 'પર્પેન્ડિક્યુલર' [ગ] (૩) વિ૦ લાંબું (૪) પું૦ ઓળંબો (૫) દરિયાનું પાણી માપવાની દોરી ૦ક પું૦ લંબ (ગ) (૨) પરિચ્છેદ, અધ્યાય ૦કર્ણ વિ૦ લાંબા કાનવાળું (૨) પું૦ ગધેડો ૦ગોળ વિ૦(૨) પું૦ અંડાકાર, 'ઇલિપ્સોઇડ' (ગ.) ૦ચોરસ વિ૦ (૨) પું૦ 'રેક્ટૅન્ગલ' (ગ) ૦ન ન૦ લટકવું તે (૨) આલંબન, આશ્રય. ૦રેખા સ્ત્રી૦ લંબ લીટી (ગ) (૨) ઓળંબાની લીટી ૦વર્તુલ(-ળ) ન૦ જુઓ લંબવૃત્ત ૦વું સ૦ક્રિ૦ લટકવું, વળગવું ૦વૃત્ત ન૦ 'ઇલિપ્સ' (ગ) ૦સંગમ પું૦ 'ઑર્થોસેન્ટર' (ગ) ૦સ્તની વિ૦ સ્ત્રી૦ લાંબા સ્તનવાળી -બાઈ સ્ત્રી૦ લાંબાપણું કે તેનું માપ -બાણ ન૦ લાંબાપણું, દૂરતા (૨) લંબાવવું તે -બાવવું સ૦ક્રિ૦ 'લંબાવું'નું પ્રેરક -બાવું અ૦ક્રિ૦ લાંબું થવું (૨) ઘણો વખત ચાલવું
લંબૂશ(-સ) વિ૦ [લંબ, લાંબું ઉપરથી] સાધારણથી વધારે લાંબું કે ઊંચું (૨) પું૦ તેવું માણસ
લંબોચાઈ સ્ત્રી૦ [લંબ+ઊંચાઈ] સીધી-લંબ પ્રમાણે ઊંચાઈ [ગણપતિ
લંબોદર વિ૦ [સં] ફૂંદાળું (૨) પું૦ (સં)
લા (') સ્ત્રી૦ + [જુઓ લાય] જ્વાળા
લા [અ] નકારદર્શક પૂર્વગ. ઉદા૦ લાઇલાજ
લાઇલાજ વિ૦ [અ] નિરુપાય, લાચાર -જી સ્ત્રી૦ નિરુપાયપણું, લાચારી
લાઇલાહ ઇલ્લલ્લાહ મુહંમદર્રસૂલુલ્લાહ શ૦પ્ર૦ [અ] 'અલ્લા સિવાય કોઈ અલ્લા નથી ને મહંમદ એના રસૂલ છે' એ કલમો-ઇસ્લામનો મુખ્ય સિદ્ધાંત
લાઇસન્સ ન૦[ઇં] પરવાનો [-આપવું, લેવું]
લાઓલાદ (ઓ) વિ૦ [અ] વાંઝિયું
લાકડ ન૦ [સર૦ મ] જુઓ લક્કડ ૦કામ ન૦ લક્કડકામ ૦ટુકડ ન૦ લાકડાના ટુકડા વગેરે પરચૂરણ સામાન ૦શી(-સી) વિ૦ જુઓ લક્કડશી ૦શી લાડુ પું૦ એક મીઠાઈ. -ડિયું વિ૦ લાકડાનું, -ના જેવું (૨) ઠગબાજ, લાકડીથી કામ લેતું (૩) ન૦ જુઓ લક્કડિયું -ડી સ્ત્રી૦ સોટી, લાઠી [-ઉગામવી = મારવા માટે લાકડી ઊંચી કરવી -એ પાણી સીંચવું = પોતાને કરવાનું કામ બીજાને સોંપવું (જેથી તે બરાબર થાય નહીં) લાકડીઓ ઊડવી = લાકડીઓ વડે મારા-મારી થવી -કરવી = આંગળી કરવી, છંછેરવું (૨) લાકડી વડે મારવું, દુઃખ દેવું -ઝાલવી = મારવા માટે હાથમાં લાકડી લેવી (૨) પ્રહાર કરે તે પહેલાં લાકડી પકડી લેવી (૩) દોરવું (૪) વૃદ્ધાવસ્થા આવવી લાકડીથી પૂજા કરવી = લાકડી લઈને મારવું, દુઃખ દેવું -બતાવવી = લાકડી મારવાની બીક બતાવવી -મારવી લાકડી વડે પ્રહાર કરવો. -રાખવી = લાકડી પાસે રાખવી (૨) માર મારવાની તૈયારી રાખવી -લેવી = મારવા માટે હાથમાં લાકડી લેવી (૨) ગુસ્સે થવું (૩) ઘડપણ કે અશક્તિને કારણે લાકડીનો ટેકો રાખવો એક લાકડીએ હાંકવું = બધા પર એકસરખો દોર રાખવો]
લાકડું ન૦ [સં लक्कुट, પ્રા लक्कुड, સર૦ મ लाकूड, હિં लकड़ी] ઝાડનાં સૂકાં થડ ડાળ વગેરે (૨)[લા] આડખીલી, નડતર, ગોદ (૩) બળતણ [લાકડાની તલવારે લડવું = પૂરતાં સાધન વિના લડવું (૨)એવી રીતે ખોટો આડંબર કરી વ્યવહાર ચલાવ્યે રાખવો લાકડાની તરવારે મહિનો ખાવો = ખોટો આડંબર કરી ચલાવ્યે રાખવું લાકડાં કાપવાં = લક્ષમાં ન લેવા જેવું કામ કરવું લાકડાં જોવાં = ઘર કે કુળ જોવું લાકડાં પહોંચવાં = ચિતા માટે લાકડાં સ્મશાનમાં જવાં (એટલા

વૃદ્ધ કે મરવાની તૈયારીમાં હોવું) (૨) 'મરી જા'
(એમ કહેવાને બદલે તારા લાકડાં પહોંચે એમ
કહેવાય છે.) લાકડાંમાંય પૈસા મળવાના
નથી = મરશે તોય મળવાના નથી. લાકડાં
લડાવવાં = સામાસામાં કરી ટંટો કરાવવો.
ગાકડાં સંકોરવાં = ખોટી ઉશ્કેરણી કરવી;
ઘાત પડેલી લડાઈને પાછી જગાવવી. લાકડું
ઘાલવું, ઘાલી દેવું, ઘુસાડવું, ઘુસાડી
દેવું = લાગો, કર કે હંમેશા નડે એવો રિવાજ
ઘુસાડી દેવો (૨) સ્વાર્થની વાત વચમાં
અડાવી દેવી (૩) આડખીલી ઊભી કરવી
(૪) (-ફેડમાં) ફેડ અક્કડ થઈ જવી. **-પેસવું,**
પેસી જવું = જુઓ લાકડું ઘાલવું ૧, ૩.
લાકડે માંકડું વળગાડવું = યોગ્યતા જોયા
વિના સંબંધ જોડી દેવો (૨) બે જણ વચ્ચે
તકરાર થાય એવું કરવું]
લાક્ષણિક વિ૦ [સં] લક્ષણા સંબંધી; લક્ષણાથી
સૂચિત થતું (૨) લક્ષણ સંબંધી (૩) ખાસ લક્ષણ
સૂચવનારું, આખા વર્ગનું સૂચક. ૦તા સ્ત્રી૦
લાક્ષા સ્ત્રી૦ [સં] લાખ ૦(-ખા)ગૃહ ન૦
લાખનું બનાવેલું ઘર. ૦રસ પું૦લાખનો રસ;
અળતો
લાખ પું૦ [સં લક્ષ] સો હજાર (૨) સ્ત્રી૦
[સં लाक्षा] ખાખરો પીપળો બોરડી વગેરે
પર થતા કીડાઓએ બનાવેલો એક પદાર્થ.
[-ટકાનું = ભારે કીમતી કે અગત્યનું.
-નો પાલનહાર = મોટો અમીર કે
આશ્રયદાતા -રૂપિયાનું = લાખ ટકાનું (૨)
ઘણુંજ પ્રમાણિક અને ભલું (માણસ).
-વાતની એક વાત = ટૂંકમાં, સારાંશ કે
-સે વાનાં કરવાં = બહુ બહુ રીતે ઠાક દેવા,
શરબિંદું કરી ઘણી રીતે સમજાવવું લાખે
લેખાં લેવાવાં = લાખોની લેવડદેવડ કરવી (૨)
મોટી મોટી વાત થવી (કટાક્ષમાં)] ૦**લાખેણું**
વિ૦ ખૂબ લાખેણું. ૦**પસાય** પું૦(૨)સ્ત્રી૦
[પ્રા. (સં प्रसाद)] એક ગામ, એક હાથી ને
લાખ રૂપિયા કે બીજી કોઈ લાખ વસ્તુઓનો
રાજાએ આપેલો સરપાવ (૨) [લા.] મોટામાં
મોટો સરપાવ. ૦**પંચોતરી** વિ૦ [પંચોતેર

અથવા: પચ + ઉત્તર] વધારીને વાત કહેનાર;
લબાડી (૨) સ્ત્રી૦ હિંગ (૩) ખોટો ડોળ
લાખવું સ૦ક્રિ૦ ['લાખ' ઉપરથી] લાખવાળું
કરવું; લાખ ચડાવવી
લાખાગૃહ ન૦ જુઓ લાક્ષાગૃહ
લાખિયું વિ૦['લાખ' ઉપરથી] લાખનું બનાવેલું
કે લાખેલું (૨) ન૦ લાખનું કંકણ
લાખી વિ૦ ['લાખ' ઉપરથી] લાખ જેવા રંગવાળું
(૨) લાખનું બનાવેલું (૩) ધનવાન, ઉદાર (૪)
અસંખ્ય
લાખું ન૦ [સં लक्ष्मन्; સર૦ મ. लाखा] શરીર
ઉપરનું જન્મથી પડેલું ચાઠું
લાખેણું વિ૦ [પ્રા. लक्खणिय (સં लाक्षण्य)
લક્ષણવંતું] પ્રતિષ્ઠિત; આબરૂદાર, સુલક્ષણું
(૨) ['લાખ' ઉપરથી] લાખ રૂપિયાનું; કીમતી
લાખો પું૦ [જુઓ લાખેણું] (૫) સુલક્ષણવંતો
લાખેણો માણસ [-ફુલાણી = પોતાની શક્તિ
વિષે મોટી ડંફાસ મારનારો માણસ.
-વણજારો = લાખ પોઠ રાખનારો - મોટી
વણજારનો ધણી.]
લાખોટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ લાખવું **લાખોડું**
વિ૦ લાખેલું
લાગ પું૦ [સં लग्न, સર૦ હિં., મ.] તાકડો;
દાવ, પ્રસંગ (૨) આધાર, ટેકણ (૩) યુક્તિ (૪)
વચાળ. [**-આવવો, ખોવો, ગુમાવવો,**
જવો] [**-ખાવો** = તક મળવી (૨) બરાબર
કબજામાં આવવું. **-તાકવો** = દાવ સાધવો.
(અમુક) **લાગતું હોવું** = અમુકને યોગ્ય
હોવું, અમુક દાવનું હોવું.]
લાગટ અ૦ [સં. लग्] સતત; ચાલુ; લગાતાર
લાગડું ન૦ [સં. लग्] ગાઢો સંબંધ (૨) પરાયાં
સ્ત્રીપુરુષનો સંબંધ
લાગણી સ્ત્રી૦ ['લાગવું' ઉપરથી] મનની વૃત્તિ
કે ભાવ (૨) દયા; સમભાવ. ૦પ્રધાન વિ૦
વિચાર કે તર્ક નહિ પણ લાગણી જેમાં મુખ્ય
હોય તેવું; ભાવપ્રધાન
લાગત સ્ત્રી૦ ['લાગવું' પરથી; સર૦ હિં., મ.]
થયેલું ખર્ચ, મૂળ કિંમત (૨) દાણ, જકાત
લાગતું વળગતું વિ૦ [લાગવું + વળગવું] કુટુંબી

કે કોઈ બીજી રીતે સબંધી
લાગભાગ પુ૦[લાગવું + ભાગ] સબંધીતરીકેનો હિસ્સો [લાગટ
લાગલાગટ અ૦ [જુઓ લાગટ] સતત, ચાલુ,
લાગલુ અ૦ [સં लग्] તરત જ
લાગવગ સ્ત્રી૦ લાગ અને વગ, વગવસીલો
લાગવું સ૦ક્રિ૦ [સં लग्, સર૦ हिं लगना, म लागणें] સબંધ કે સ્પર્શ થવો (૨) સબંધ કે સગાઈ હોવી (૩) લાગણી કે અસર થવી (૪) જણાવું, સમજાવું, અનુભવ થવો (૫) દેખાવું, ભાસવું (૬) ઇચ્છા–હાજત થવી (ભૂખ–તરસ) (૭) મંડવું, વળગવું, બાઝવું, મચ્યા રહેવું (૮) લાગુ થવું, શરૂ કરી દેવું ઉદા૦ નોકરીએ–ધંધે–કામે લાગ્યો છે (૯) લાગુ પડવું, બેસતું આવવું, અનુકૂળ નીવડવું (કૂંચી, કાયદાની કલમ, દવા) (૧૦) લાગુ પડીને નડવું ઉદા૦ ઉજાગરો લાગવો, પાણી લાગવું (૧૧) અપડાવું, ઝપટાવું, વાગવું (૧૨) મીંચાવું ઉદા૦ હમણાં જ આંખ લાગી છે (૧૩) કિંમત પડવી, ખર્ચ થવું (૧૪) શરૂ કરીને જારી રહેવું ઉદા૦ રડવા લાગ્યું (૧૫) સ્ત્રી કે પુરુષનો ખરાબ સબંધ બાંધવો (૧૬) બીજા ક્રિયાપદ સાથે આવતાં તે ક્રિયા કરવામાં હાથ કે મદદ દેવી અથવા તેમાં મંડવું એવો અર્થ બતાવે ઉદા૦ કરવા લાગ, નાખવા લાગ (૧૭) અ૦ક્રિ૦ સળગવું [કાને લાગવું=કાનમાં ગુસપુસ કરવું કામે લાગવું=નોકરીધંધે ચડી જવું (૨) ઉપયોગમાં આવવું. પૂઠે લાગવું=–ની પાછળ પડવું (હેરાન કરવા) (૨) ને વળગવું હાથ લાગવું=જડવું લાગ્યું ફોડી લેવું, ભોગવવું=માથે પડેલું ભોગવવું લાગ્યો-ભાગ્યો દિવાળી=નફો થાઓ કે નુકસાન, કામ તો કરવું જ]
લાગુ વિ૦ [જુઓ લાગવું] સંબંધ હોય તેવું, વળગેલું, લાગેલું (૨) બંધબેસતું, અનુકૂલ આવતું (૩) અ૦ ચાલુ, જારી [–કરવું= બંધબેસતું કરવું (૨) જોડવું –થવું, પડવું =પાછળ પાછળ જવું (૨) બંધબેસતું આવવું (૩) આડો સબંધ બાંધવો (સ્ત્રી–પુરુષ) (૪) [રોગ] વળગવો, ચોંટવો (૫) [દવાની] અસર થવી –રહેવું=વળગ્યા રહેવું (૨) પાછળ પાછળ જવું –રાખવું=પાછળ પાછળ જતું–વળગેલું રાખવું –હોવું=વળગેલું હોવું; પાછળ પાછળ જતું હોવું (૨) આડો સબંધ ધરાવવો (સ્ત્રી–પુરુષે).]
લાગો પુ૦ [દે लाग, સર૦ हिं लगान] દાપું, હકસાઈ (૨) કર, વેરો (૩) ['લાગવું' ઉપરથી સર૦ म लागा, लग्गा] સબંધ; સગપણ (૪) પીછો,કેડો [–ચાલવો,નાખવો=વેરો દાખલ કરવો, હકસાઈ લેવાનો રિવાજ દાખલ કરવો]
લાઘવ ન૦[સં] લઘુતા (૨) ચપળતા, કુશળતા (૩) નાનમ (૪) ક્ષુલ્લકપણું (૫) તર્કનો એક ગુણ–થોડાથી ઘણાનો ખુલાસો થવો તે (તેથી ઊલટો ગૌરવદોષ છે) [ન્યા]
લાચાર વિ૦ [फा] નિરુપાય, વિવશ (૨) ગરીબ, દીન –રી સ્ત્રી૦ લાચારપણું,વિવશતા
લાછ સ્ત્રી૦ + [જુઓ લક્ષ્મી] લચ્છ ૦વર પુ૦ પૈસાદાર પતિ (૨) [સ] શ્રીકૃષ્ણ. –છાકુંવર પુ૦ ધનવાનનો પુત્ર (૨) લાછવર
લાછાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ લાંછન] પગને તળિયે તેમ જ હથેળીમાં લીમડાના પાનથી છાશ છાંટી, તાવેથાથી ઝડપથી વારવાર ડામવું તે [–લેવડાવવાં=ડામ વડે ચિકિત્સા કરાવવી (૨) [લા] ત્રાસ આપવો (૩)ગરમ રેતી ઉપર ચલાવવું –લેવાવાં=ચાલતા પગ શેકાઈ જવા. –લેવાં=ડામ વડે ચિકિત્સા કરવી કે કરાવવી (૨) ત્રાસ આપવો]
લાછો પુ૦ [જુઓ લચ્છો] હીરની મોટી આંટી
લાજ સ્ત્રી૦ [જુઓ લજ્જા] શરમ (૨) મર્યાદા, મલાજો (૩) આબરૂ, પત [–આવવી= શરમાવું –કાઢવી=ઘૂમટો તાણવો, સ્ત્રીએ અદબ દાખલ મો ઢાંકવું –મૂકવી=લાજનો રિવાજ તજવો (૨) નફ્ફટ થવું –રાખવી= આબરૂ જાળવવી (મદદ કરીને)] ૦લાજમણી સ્ત્રી૦ શરમ, સંકોચ (૨) લાજમણી ૦વું અ૦ક્રિ૦ શરમાવું
લાજમ વિ૦ જુઓ લાજિમ

લાજવું અ૦ક્રિ૦[સં. लस्ज्, પ્રા. लज्ज] શરમાવું
લાજા સ્ત્રી૦[સં.] ડાંગરની ધાણી. ૦**હોમ** પું૦ લગ્નના વિધિ દરમ્યાન વરકન્યા વેદીમાં ડાંગર હોમે છે તે
લાજાળી સ્ત્રી૦ [સં लज्जालु] જુઓ લજામણી. **-ળું** વિ૦ શરમાળ
લાજિમ વિ૦ [अ] લાજમ; ઘટિત, છાજે એવું
લાજુ લાડી વિ૦ [प्रा लज्जु + લાડી] શરમાળ (૨) સ્ત્રી૦ શરમાળ છોકરી
લાટ પું૦ [સં] (સં) ભરૂચ આસપાસના પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ
લાટ પું૦ [સર૦મ.] લાટો; મોજું; તરંગ (૨) (૮,) સ્ત્રી૦ [प्रा लट्ठि (સં यष्टि), સર૦ હિં.,મ] પાણીનું ઊભું લાકડું (૩) ધરી (જેમ કે, ગાડાની, રેંટિયા કે ચરખાની)
લાટ પું૦ [સર૦ હિં., મ., ઇ. लॉट] જથો (૨) [ઇં. लॉर्ड] મોટો સાહેબ - સત્તાધીશ. ૦**બંધ** અ૦ જથાબંધ ૦**સાહેબ** પું૦ મોટો સાહેબ; 'લૉર્ડ'
લાટાનુપ્રાસ પું૦ [સં.] ભિન્ન અન્વયવાળા સમાન અર્થના સમાન શબ્દોની આવૃત્તિ, એક શબ્દાલંકાર (કા. શા)
લાટી સ્ત્રી૦ [प्रा. लट्ठि (સં. यष्टि) ઉપરથી કે લાટ = જથો પરથી ? સર૦ म.] લાકડાંનું પીઠું
લાટો પું૦ [જુઓ લાટ = મોજું] મોજું, તરંગ (૨) [प्रा.लट्ठि(સં.यष्टि)] સાણું કે કોઈ ધાતુનો લાંબો ટુકડો. [**લાટા કાઢવા** = ફાયદો મેળવવો.]
લાઠી સ્ત્રી૦ [प्रा. लट्ठि (સં यष्टि)] જાડી લાકડી; ડાંગ [**-ચલાવવી** = લાઠી વીંઝી મારવા માંડવું.] ૦**બાજ** વિ૦ લાઠી ચલાવવામાં કુશળ. ૦**બાજી** સ્ત્રી૦ ૦**રાજ્ય** ન૦ લાઠીના જોરથી રાજ્ય કરવું તે
લાડ ન૦ [દે. लड्डिय; સર૦ હિં., म] હસાવી ખેલાવી રાજી રાખવું તે (૨) તેવું વર્તન કે ચેષ્ટા. (**-કરવાં, લડાવવાં**)[**-પહોંચવાં** = લાડ બહુ થયાં - હવે બસ કરો (એ અર્થમાં). **-પહોંચાડવાં, ભુલાવી દેવાં** = ખબર લઈ નાખવી, ખૂબ ધમકાવવું કે મારવું.] ૦**કણું** વિ૦ લાડકું. ૦**કવાયું** વિ૦ જુઓ લાડવાયું. ૦**કાલાડુ** પું૦બ૦વ૦ જનોઈ કે લગ્ન વખતે સગાં તરફથી જે મીઠાઈ કે નાણું ભેટ આપવામાં આવે છે તે ૦**કું** વિ૦ [સર૦ म. लाडका] જુઓ લાડવાયું. ૦**ઘેલું** વિ૦ ઘણા લાડથી વઠી ગયેલું. ૦**ણું(-લું)** વિ૦ જુઓ લાડવાયું. ૦**લાડુ** પું૦બ૦વ૦ જુઓ લાડકાલાડુ. ૦**લું** વિ૦[સર૦ હિં.,म लाडला] લાડણું; લાડકવાયું. ૦**વણુ** સ્ત્રી૦ માનીતી સ્ત્રી ૦**વાયું** વિ૦ લાડમાં ઊછરેલું; વહાલું ૦**વું** અ૦ક્રિ૦ લાડ કરવા (૨) લાડમાં રિસાવું
લાડવો પું૦ જુઓ લાડુ. [**-ખાવાનું કામ નથી** = સહેલું ને સુતરું કામ નથી. **-ખાવો, જમવો** = ફાયદો કાઢવો - મેળવવો. **-દાટચો હોવો** = ફાયદો મળે તેમ હોવું]
લાડસઘેલું વિ૦ જુઓ લાડઘેલું
લાડાલાડ સ્ત્રી૦ ['લાડ' ઉપરથી?]લાડમાં રિસાવું તે
લાડિયું વિ૦ ['લાડ' ઉપરથી] લાડવાયું (૨) ન૦ લાડવાયું છોકરું
લાડી સ્ત્રી૦ ['લાડ' કે દે लड्ह =રમ્ય ઉપરથી] કોમળ કન્યા (૨) નવી પરણેલી વહુ
લાડીલું વિ૦ (૨) જુઓ લાડિયું
લાડુ પું૦ [સં. लड्डु; સર૦ હિં , म. लाडू]મોદક; એક મીઠી વાની (૨) પિંડો; ગોળો. [**-ખાવાનું કામ** = સહેલું સટ કામ. **-ભટ્ટ** = લાડુપ્રિય કે આહારપ્રિય નાલાયક કે જડો બ્રાહ્મણ **-રેજા માગે છે** = લાડુ પીરસવાનું હવે બંધ થાય છે]
[છોકરો
લાડો પું૦ [જુઓ લાડી] વર (૨) લાડવાયો
લાણી સ્ત્રી૦ [જુઓ લણણી; સર૦ म]કાપણી ('લહાણી' અર્થમાં આ જોડણી નહિ)
લાત સ્ત્રી૦ [દે. लत्ता] પગથી મારવું તે - કરેલો આઘાત; પાટુ. [**-ખાવી, વાગવી** = લાતનો પ્રહાર સહન કરવો (૨) નુકસાન થવું. **-મારવી, લગાવવી** = લાત વડે પ્રહાર કરવો (૨) નુકસાન કરવું.] **-તંલાતા** સ્ત્રી૦ સામસામી લાત મારવી તે. **-તાટવું** સ૦ક્રિ૦ લાતે લાતે મારવું
[તરફ)
લાતરવું અ૦ક્રિ૦ નિચોવાવું (ઈડર, પાલનપુર
લાતી સ્ત્રી૦ [સર૦ લાટી] બંદર ઉપરની વખાર; કોઠી

લાદ (દ,) સ્ત્રી૦ [दे. लद्दी, સર૦ हिं, म लीद] ઘોડા ગધેડાનું છાણ
લાદવું સ૦ક્રિ૦ [दे लद्द सर०हिं लादना] (ઊંટ, ગધેડા વગેરેની પીઠ પર) સામાન ભરવો, ખડકવું [શું લાદવું પલાણવું છે? = શી વાર છે?]
લાદી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] પથ્થરની પાતળી અને નાની તખતી (૨) ફરસબંધી [-જડાવવી, -નાખવી, -બેસાડવી]
લાદે(-દો)ડો પુ૦ ['લાદવું' ઉપરથી] ધોબીના પોઠિયા પર લાદેલો ગાંસડો (૨) મોટો ભાર
લાધવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा लध्ध (सं लब्ध), સર૦ म लाधणें, हिं लाधना] પ્રાપ્ત થવું, મળવું(૨) અ૦ક્રિ૦ જમીન સાથે વહાણનું ચોંટી જવું
લાનત સ્ત્રી૦ [अ] લયાનત, લ્યાનત, શરમ
લાપ(-પો)ટ સ્ત્રી૦ [રવ૦] તમાચો [-ખાવી, ચોડવી, મારવી, લગાવવી]. ૦ઝાપ(-પો)ટ સ્ત્રી૦જુઓ ધોલધાપટ [-કરવી] -ટિયુ ન૦ લાપોટિયું, ગાલ સૂજી આવી થતું ગૂમડું. -ટિયો પુ૦ લાપોટિયો, બુસટિયો
લાપન ન૦ [सं.] અન્વય પાડી અર્થ કહેવો તે
લાપરવા વિ૦ [फा] બેપરવા ૦ઈ સ્ત્રી૦ બેપરવાઈ [મીઠી વાની
લાપશી(-સી) સ્ત્રી૦ [दे लप्पसिया] ઘઉંની એક
લાપી(-બી) સ્ત્રી૦ [સર૦ म लाबी] સરેશ અને બેલતેલની બનાવેલી લુગદી; લાંપી
લાપોટ, ૦ઝાપોટ, -ટિયુ, -ટિયો જુઓ 'લાપટ'માં
લાફો પુ૦ [फा लाफ] તમાચો(૨) [सं लफ = કૂદકો ઉપરથી?] ઉડાઉ માણસ (૩) [સર૦ લપ્પો] બારીબારણાં બંધ કરવાનો લાકડાનો આડો કકડો; ભૂંગળ (૪) નોંધ ૪ જુઓ -ફાલાફ(-ફી) સ્ત્રી૦, -ફાવેડા પુ૦ બ૦ વ૦ ઉડાઉપણું
લાબડી સ્ત્રી૦ [જુઓ લાવરી] એક પખી
લાબરું વિ૦ [સર૦ લબતરું] સુંદામળ, નાજુક
લાબી સ્ત્રી૦ જુઓ લાપી, લાબી
લાબું ન૦ [સર૦ લાબરું] કુંવારનું પાન
લાભ પુ૦ [सं] ફાયદો [-ખાટવો = લાભ કરવો, ફાયદો લેવો લાભ તે સવાયા = 'સવાયો નફો થજો' એવા ભાવની વેપારીઓની શુભેચ્છાદર્શક ઉક્તિ] ૦કર(-ર્તા), ૦કારક, ૦કારી વિ૦ લાભ કરે તેવું ૦દાયી, ૦પ્રદ વિ૦ લાભ આપનારું ૦પાંચમ સ્ત્રી૦ કાર્તક સુદ ૫ ૦વુ સ૦ક્રિ૦ મળવું, પ્રાપ્ત થવુ, ખાટવું -ભાલાભ પુ૦[+अलाभ] નફો અને નુકસાન -ભોજી પું૦ તોલતા તોલાટ 'એક'ને બદલે બોલે છે -ભોજીલાભ પુ૦ તોલતા પ્રથમ ધારણ વખતે બોલાતો શબ્દ (૨) ઉડાઉપણું. [-ન કરવા = પહેલી ધારણની જેમ બધી ધારણો મોટે મને ભરી ઉઠાવી ન દેવું]
લામણદીવો પુ૦ [લામણ (सं अवलम्बमान) + દીવો, સર૦म लामणदिवा] જુઓ શમણદીવો
લામા પુ૦ [इं, टिबेटी ल्लाम)] તિબેટનો વડો બૌદ્ધ આચાર્ય
લાય(-હ્ય) (લા'હ્ય,) સ્ત્રી૦ [प्रा. अलाय (सं अकात) કે सं दाह? સર૦ हिं लाय, म लाही, लाहा] આગ (૨) બળતરા (૩) [?] એક જાતનું રેશમી કપડું. [-થવી, લાગવી = આગ સળગવી, પેટમાં લાય લાગવી = સખત ભૂખ લાગવી (૨) બળતરા થવી.]
લાયક વિ૦ [अ लाइक़] યોગ્ય, ઉચિત (૨) લાયકાતવાળું, પાત્ર (૩) બંધબેસતું, છાજતું, અનુકૂળ -કાત, -કી સ્ત્રી૦ યોગ્યતા, પાત્રતા
લાયરી (લા') સ્ત્રી૦ [सं लप्] બહુ બોલવું તે (૨) પતરાજી, શેખી, ડફાસ ૦ખોર વિ૦ લાયરી કરનારું [ત્રાસ [-થવી]
લાયલેપા (લા')સ્ત્રી૦ [લાય + વલેપાત?] મુશ્કેલી,
લાર (લા') સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं (सं लहरी ?)] લાંબી હાર. [-લાગવી = લાંબી હાર થવી] -રોલાર અ૦ હારબંધ
લારણી સ્ત્રી૦ ['લાર' ઉપરથી?] (સુ) રોજ લેવાના દૂધની બાંધણી - ઠરાવ
લારી (લા') સ્ત્રી૦ [इं लॉरी] રેલના પાટા પર ઠેલીને ચલાવવાની ગાડી (૨) માલ વહી જવાની ગાડી (હાથની કે મોટર)
લારું (લા') ન૦ [જુઓ લાર] ઝાંખરું, લફરું (૨) ધાડું, ટોળું (૩) [લા.] આડો સંબંધ

લાલ વિ૦ [फा लाल ઉપરથી, સર૦ હિં., મ.] રાતા રંગનું (૨) પું૦ [સં लल् ઉપરથી; સર૦ હિં, મ] છેલ, રંગીલો, બાંકો (૩) છોકરો; પુત્ર (૪) + લાલસા (૫) સ્ત્રી૦ [फा.] માણેક (૬) ન૦ [હિં.] એક પક્ષી [–ઘોડીએ ચઢવું = દારૂ કે અફીણના કેફમાં હોવું –થઈ જવું =ક્રોધથી તપી જવું –મોઢાં કરવાં=પાન ખાવું (૨) યશ મળવો –સાહેબ=ઈરખી માણસ, છેલ] ૦કસ્તૂરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી ૦ઘૂમ [સં घूर्ण], ૦ચટક, ૦ચબક, ૦ચોળ [સં चोल] વિ૦ ખૂબ લાલ ૦જી પું૦ (સં) કૃષ્ણના બાળસ્વરૂપની મૂર્તિ (૨) ગોસાઈજીનો પુત્ર ૦પાણી સ્ત્રી૦ [લા.] દારૂ. ૦બમ વિ૦ લાલચોળ ૦બાઈ સ્ત્રી૦ આગ. લાય [–ની ચોકી ફરવી = ચોમેર લાય લાગવી –મેલવી, લગાડવી=આગ સળગાવવી.] ૦મતિયા ન૦ એક પખી. ૦મલાલ વિ૦ ખૂબ લાલ (૨) [લા] ફાંકડુ, મનોરંજક. ૦શિર ન૦ એક પખી

લાલચ સ્ત્રી૦[સં लुब्, लालसा, સર૦ હિં, મ] લલચાવું તે, લાલસા, લોભ (૨) લલચાવે તે, લાલચમાં નાખે તેવી વસ્તુ, લાંચ. –ચુ વિ૦ [સર૦ હિં., મ लालची] લાલચવાળું; લોભી

લાલન ન૦ [સં.] લાડ લડાવવા તે ૦પાલન ન૦, –પાલ સ્ત્રી૦ લાડમાં ઊછરવુ તે

લાલપાણી, લાલબાઈ, લાલમતિયા, લાલમલાલ, લાલશિર જુઓ 'લાલ'માં

લાલસા સ્ત્રી૦ [સં] ઉત્કટ ઇચ્છા, તૃષ્ણા. –સી વિ૦ લાલચુ

લાલા ન૦ [फा लालह] એક ફૂલ, ગુલાલા

લાલા પું૦ [સં लल्, સર૦ હિં.] લહેરી; છેલ; ફક્કડ (૨) ઉત્તરમાં અમુક જાતિના લોકના નામ પૂર્વે આદરનો શબ્દ જેમ કે, લાલા લજપતરાય (૩) બાપને માટે સંબોધન શબ્દ (કોઈ ઠેકાણે). ૦ઈ સ્ત્રી૦ છેલાઈ, રંગીલાપણું ૦જી પું૦ છેલ; ફક્કડ [–કરવું =માર મારવો (૨) રડાવવુ] ૦તાણ સ્ત્રી૦ (હે લાલા! તું તાણીને ઉપર લે તો બચાય! એવા વાર્તા પ્રસંગ ઉપરથી) નાલેશીભરી મુશ્કેલ સ્થિતિ. [–થવી=એવી સ્થિતિમાં મુકાવુ]

લાલા સ્ત્રી૦ [સં.] લાળ. ૦મેહ પું૦ એક પ્રકારનો પ્રમેહ. ૦યિત વિ૦ સ્વાદથી મોંમાં પાણીવાળું (૨) આતુર, ઉત્કટ

લાલાશ સ્ત્રી૦ [લાલ=રાતુ ઉપરથી] લાલી, રતાશ

લાલિત્ય ન૦ [સં.] લલિતપણું

લાલિમા સ્ત્રી૦ [લાલ=રાતુ ઉપરથી] લાલાશ

લાલિયો પું૦ [જુઓ લાલો] બબરચી–ટંડ [સુ] (૨) લાલ કૂતરો કે બળદ –યા ઇંગ્લિશ (સુ) ન૦ બબરચીનું ભાંગ્યુતૂટયુ અંગ્રેજી. –યા પટાપટ સ્ત્રી૦ (સુ.) ફડફડ બોલવુ તે

લાલી સ્ત્રી૦ [લાલ=રાતુ ઉપરથી] રતાશ (૨) [સં. लोला=જીભ] ઘંટની જીભ–લોલક

લાલો પું૦ [લાલ=છેલ ઉપરથી] લાલ, ફાંકડો (૨) પઠાણ

લાવણી સ્ત્રી૦ [સં लापन ઉપરથી; સર૦ મ.; હિં लावनी] એક રાગ કે ઢાળ, લલકારાય એવી કવિતા (૨) સંગીતનો એક તાલ

લાવણીપત્રક ન૦ [મ.] સરકારી લેણાંનું આસામીવાર પત્રક

લાવણ્ય ન૦ [સં] સૌંદર્ય ૦મય વિ૦, ૦મયી વિ૦ સ્ત્રી૦ સુંદર

લાવરી સ્ત્રી૦ [प्रा, સં] એક પંખી

લાવરુ(લા') ન૦[प्रा. लाविर (સં. लवितृ) કાપનાર ઉપરથી, સર૦ મ. लावा=માંસનો ટુકડો] કૂતરાનું કરડવું તે (૨) કૂતરાનું ભસવુ તે. [–નાખવું, ભરવુ =ડાકુ મારવું, કૂતરાએ કરડવું (૨) ગુસ્સામાં બોલવું–તડવું.]

લાવલદ વિ૦ [अ.] નિર્વંશ

લાવલશ્કર ન૦ [સર૦ મ] સરંજામ સાથેનું મોટું લશ્કર. [–લઈને, સાથે=(લા.) બધા પરિવાર તથા સરંજામ સાથે.]

લાવવું સ૦ક્રિ૦ [સં. ला, अप० लाविय= લાવેલું; સર૦ હિં लावना, लाना] લઈ આવવું, આણવુ. [લાવી નાખવું=(સામટું) આણી દેવુ લાવી મૂકવું, રાખવું=પહેલેથી લાવી રાખવું]

લાવા પું૦ [इं] જ્વાળામુખીમાંથી નીકળતો ગરમ રસ

લાવું (લા') ન૦ [સં. ला] કૂતરાનું ડાકું; બચકું

લાશ(-સ) વિ૦ [तुर्की] બરબાદ, પાયમાલ (૨) સ્ત્રી૦ [फा] મડદું [-જવું = પાયમાલ થવું.]
લાસર સ્ત્રી૦ [सं लासक] ઢીલ, રસળાછ -રિયું વિ૦ રસળાછવાળું, કહે પણ કરે નહીં એવું -રિયાપણું ન૦, -રિયાવેડા પુ૦ બ૦ વ૦ રસળાછ
લાસાની વિ૦ [अ] અજોડ, અદ્વિતીય
લાસ્ખુ વિ૦ [प्रा. लुक्ख (सं रूक्ष)] લૂખું, ઘી કે ચીકટ વિનાનું (૨) ન૦ કઠોળ સિવાયનું અનાજ
લાસ્ય ન૦ [सं] સંગીત સાથેનું નૃત્ય
લાહ (હ.) સ્ત્રી૦ જુઓ લાય [લોટની ખેળ
લાહી સ્ત્રી૦ [सं लिह् ઉપરથી? લેહ્ય?] ઘઉંના
લાળ સ્ત્રી૦ [सं लाला; સર૦ म, हिं लार] મોઢાનો ચીકણો પ્રવાહી [-પડવી] -ળિયું વિ૦ઘણી લાળ પડતી હોય તેવું (છોકરું) (૨) લાળથી બદન પલળે નહિ તે માટે બાળકને ગળે બંધાતું કપડું (૩) કણ ભરાતું કાણસલું (૪) રાંધેલા વાસી અન્નમાં થતા લાળ જેવા જંતુ -ળિયો પુ૦ કપાસની એક જાત. -ળી સ્ત્રી૦ રજસ્રાવ. (પશુનો) [-કરવી = પશુનું ઋતુમાં આવવું]
લાળી સ્ત્રી૦ [सं लोला] કાનની નીચે લબડતી ચામડી (૨) લાલી મટની જીભ (૩) બૂમ (પશુપખી-ખાસ કરીને શિયાળની) [-કરવી =(શિયાળે) હૂકા હૂકા એવી બૂમ પાડવી]
લાળો (લા') પુ૦ [सं अलात] અંગારો [લાળા ઊઠવા (અંતરમાં) = અતિશય બળતરા-ચિંતા થવી તને શું આપે? લાળા? = તને કશુંય ન અપાય]
લાંક (૦) પુ૦[સર૦ हिं लक, लाँक = કમર, કટિ] લંક, કમરનો વાંક-મરોડ
લાંગ પુ૦ [सं लंका] વટાણા જેવું એક કઠોળ
લાંગર (૦) ન૦ જુઓ લંગર. ૦વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ લંગારવું, લંગર નાંખી ચોભવું
લાંગુ(-ગૂ)લ ન૦ [सं] પૂછડું
લાંઘ,૦ણ (૦) ન૦,સ્ત્રી૦[प्रा लंघण (सं लंघन)] લાંઘો, ઉપવાસ. ૦ણ ન૦ હેતુ સાધવા લાંઘણ લઈ બેસવું તે (કોઈની સામે) ૦વું અ૦ક્રિ૦ [सं लंघ्] લાંઘો કરવો -ઘો પુ૦ લાંઘણ, ઉપવાસ (૨) લાંઘણું (૩) લાંબી મોટી ફાળ, મોટું ડગલું [મૂકવાની ઘોડી
લાંઘણી સ્ત્રી૦ [सं लघ्] ગાડીના ધૂંસરા નીચે
લાંચ (૦) સ્ત્રી૦[सं लचा] અમલદાર કે સત્તાધારીને છૂપી રીતે અપાતી કે લેવાતી અઘટિત રકમ (-આપવી, ખાવી, લેવી). ૦ખાઉ, ૦ખોર વિ૦ લાંચિયું
લાંચવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ લચવું] લચી, નમી જવું (૨) સ૦ ક્રિ૦ ['લાંચ' ઉપરથી] લાંચ આપવી [લાંચખાઉ
લાંચિયું વિ૦ ['લાંચ' ઉપરથી] લાંચ લેનારું;
લાંચું (૦) વિ૦ ['લચવું' ઉપરથી] કમી, ઓછું
લાંછન ન૦ [सं] ડાઘ, કલંક (૨) ચિહ્ન -ના સ્ત્રી૦ લાંછન લાગવું કે લગાડવું તે
લાંછિત વિ૦ [सं] લાંછનવાળું
લાંછું (૦) ન૦ જુઓ લાછન
લાંઝો (૦) પુ૦[સર૦ म] વાંધો, હરકત
લાંઠ, -ઠિયુ (૦)વિ૦['લઠ' ઉપરથી, સર૦ म] લોંઠ, ખંધુ, શઠ (૨) ગાંઠે નહિ તેવું, તોફાની -ઠાઈ સ્ત્રી૦ લુચ્ચાઈ, શઠતા ૦ડી સ્ત્રી૦ [सं लाठनी] કુલટા સ્ત્રી
લાંપ,૦ડું (૦) ન૦ [સર૦ म लापट] સૂકું કે ચિમળાયેલું નાનું ઘાસ [લાંપી
લાંપી(-બી) (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ म लावी] જુઓ
લાંબ(-બી) (૦)સ્ત્રી૦ ['લાંબુ' પરથી] યાદદાસ્ત (૨) સ્મૃતિ, ધ્યાન
લાંબટ(-ટાં)ગિયું (૦) વિ૦[લાંબું + ટાંગો;સર૦ म लावटाग्या]શરીરના પ્રમાણમાં વધારે લાંબા ટાંગાવાળું
લાંબડી (૦) સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
લાંબભાત (૦) પુ૦ [म लावा] (સુ) આગલા વર્ષની ડાંગરના કણ પડવાથી આપોઆપ ઊગેલા છોડ [લાંબી
લાંબી (૦)સ્ત્રી૦જુઓ લાંબ(૨)[સર૦ म]લાંપી,
લાંબીટૂંકી (૦) સ્ત્રી૦ [લાંબુ + ટૂંકું] એલફેલ (૨) તકરાર, પંચાત
લાંબુ (૦)વિ૦[सं लंब] લંબાઈ, સમય વગેરેમાં ઘણું [લાંબી ઊંઘ, નિદ્રા = મૃત્યુ લાંબી

ખેંચવી = સોડ તાણીને સૂઈ જવું, ઘસઘસાટ ઊંઘવું (૨) મરી જવું લાંબી ફાળ ભરવી = ભારે હામ ભીડવી; સાહસ કરવું (૨) ગજા ઉપરાંતનું કામ કરવું લાંબી લેખણે લખવું = મોટો વેપાર ખેડવો (૨) પરોણો લઈ બળદ હાકવો લાંબી સોડે સૂવું = મરી જવું લાંબું કરવું = લંબાવવું; પીંજણ કરવું. -કાઢવું = ઘણું જીવવું. -ખેંચવું = ઘણું જીવવું (૨) વખત વિતાવવો, ઢીલ કરવી -ચાલવું = લંબાવું, લાંબો વખત ચાલુ રહેવું (૨) ઘણા દિવસ નભવું -થવું, થઈ જવું = લંબાવું (૨) અંગો લંબાવીને સૂવું, આરામ કરવા સૂવું (૩) ઘણી ખોટ આવવી (૪) મરી જવું. -પિંગળ કરવું = વધારી વધારીને કહેવું. લાંબે પાટે સૂવું = દેવાળું કાઢવું; ઘણા નુકસાનમાં આવી પડવું (૨) મરણતોલ થવું (૩) નિરાંતે સૂવું, બેદરકારીથી પડયા રહેવું. લાંબે સાથરે સૂવું = દીર્ઘદૃષ્ટિ રાખીને કામ કરવું (૨) નિરાત ધરવી (૩) મરણ પામવું લાંબો હાથ કરવો = મદદ કરવી કે માગવી (૨) ભીખ માગવી (૩) લાચ લેવી (૪) અડચણ નાખવી] ૦છટ વિ૦ છતુંપાટ ૦લચ(૦કે), ૦લસરક વિ૦ [સર૦ મ લાંવલચક] ઘણું લાંબુ

લાંભ (૦) વિ૦ [જુઓ લાભભાત] અઢાઉ

લાંભવું(૦), લાંશુ ન૦[સં લમ્] વિભાગ, હિસ્સો (૨) ભાગિયાઓના ભાગ વહેંચવા નાખવામા આવતી ચિઠ્ઠી [-નાખવું]

લિખિત વિ૦ [સં] લખેલું (૨) ન૦ લખ્યા લેખ -તંગ વિ૦ 'લખનાર' એ અર્થમા કાગળ લખવામા વાપરે છે; લખિતંગ (સંક્ષેપ-લિ૦)

લિચ્છવી પું૦(સ.) એક બૌદ્ધકાલીન લોક પ્રજા

લિજજત, ૦દાર જુઓ 'લહેજત' માં [રીત

લિપિ(-પી) સ્ત્રી૦[સં.]ભાષાના વર્ણો લખવાની

લિપ્ત વિ૦ [સં] લીપાયેલું; ખરડાયેલું (૨) આસક્ત; ફસેલું [કામના

લિપ્સા સ્ત્રી૦[સં.] મેળવવાની ઇચ્છા(૨)લાલસા,

લિફાફો પું૦ [અ] પરબીડિયું

લિફ્ટ ન૦ [ઇં.] ઉપર ચઢવા માટેનું એક યાંત્રિક સાધન

લિબરલ વિ૦ (૨) પું૦ [ઇં.] ઉદારમતવાદી

લિબાસ પું૦ [અ] લેબાસ; પોશાક

લિમિટેડ વિ૦ [ઇં.] કાયદાથી સહિયારુ (જેમ કે, કંપની)

લિલવટ ન૦ [સં ललाटपट्ट] નિલવટ, કપાળ

લિલાઉં, -મ ન૦ [પો લેઇલોવ, निलामु; સર૦ મ लिलाम, लिलांव] હરાજી

લિસોટી સ્ત્રી૦ [સં. रेषा] નાની લીટી કે ઉઝરડો. -ટો પું૦ મોટી લિસોટી [-પડવો]

લિસ્ટ ન૦ [ઇં.] યાદી

લિહાજ પું૦[અ] વિવેક, અદબ

લિંગ ન૦ [સં.] ચિહ્ન (૨) જાતિ [વ્યા] (૩) સાધન, હેતુ (ન્યા) (૪) મહાદેવની મૂર્તિ (૫) પુરુષની ઇંદ્રી (૬) લિંગદેહ. ૦દેહ પું૦, ૦શરીર ન૦ જીવાત્માનુ સૂક્ષ્મ શરીર -ાનુશાસન ન૦ [+ अनुशासन] વ્યાકરણમાં જાતિના નિયમો -ાયત પું૦ એ નામના શૈવ સંપ્રદાયનો આદમી -ી વિ૦ લિંગવાળું

લિંબડુ સ્ત્રી૦[જુઓ લિંબુ]લિંબુનું ઝાડ,લિંબોઈ

લિંબુ ન૦ [સં निंबू; સર૦ મ लिंबू] લીંબુ; એક ખાટું ફળ. ૦ડી, -બોઈ સ્ત્રી૦ લીંબોઈ

લિંબોળી સ્ત્રી૦ [?] લીંબોળી; પહોળા મોંનું એક મોટું વાસણ (૨) [प्रा. णिम्बोलिया; દે. लिंबोहली] લીંબડાનુ ફળ

લીક સ્ત્રી૦ [हिं] લીટી (૨) હદ

લીખ સ્ત્રી૦[प्रा. लिक्खा(सं लिक्षा)] જૂ નામના જંતુના ઈંડા [-પડવી માથામા લીખ થવી.] -ખિયું ન૦ લીખ કાઢવાની ઝીણા દાંતાની કાંસકી

લીચી સ્ત્રી૦ [ચીની लिन्चू; સર૦ हिं.] પૂર્વ હિંદમાં થતુ એ નામનું એક ફળઝાડ કે તેનું ફળ

લીજે,-જીએ (પ.) 'લેવું'નું વિધ્યર્થ રૂપ

લીટી સ્ત્રી૦ [प्रा. लिहा (सं. लेखा)] પહોળાઈ વગરની રેખા (૨) હાર, ઓળ(૩) પદ, કડી (૪) લીક; હદ. [-કરવી = પંક્તિઓ રચવી (૨) પંક્તિઓ મોઢે કરવી -ખેંચવી, દોરવી, પાડવી = રેખા કરવી -દોરતાંય ન

આવડવું = તદ્દન અભણ હોવું -મારવી = લીટીદોરી છેકી કાઢવું] -ટો પું૦ બાઠી લીટી (૨) છેદો [લીટા તાણવા = ગમે તેમ લીટીઓ એંચવી - દોરવી, લીટા કરવા (૨) ગમે તેમ ચીતરવું - લખવું. (લીટો કરવો, એંચવો, દોરવો) -મારવો = છેકી નાંખવું]

લીદ સ્ત્રી૦ [दे लद्दी] લાદ

લીધરું વિ૦ લબાચિયું, ચીંથરિયું

લીધું સ૦ ક્રિ૦ 'લેવું'નું ભૂ૦કા૦ (૨) લીધેલું -ધેલ(-લું) ભૂ૦ કૃ૦ [કારણે

લીધે અ૦[જુઓ લીધું] લઈને,તેથી, તેટલા માટે,

લીન વિ૦[सं] લય પામેલું (૨) ગરક, તલ્લીન

લીપણ ન૦ [લીપવું પરથી, સર૦ म लिंपण] લીપણ, જમીન ઉપર કરેલો છાણ માટીનો લેપ [-કરવું]

લીપવું સ૦ ક્રિ૦ [सं लिप्, સર૦ हिं लीपना] લીપવું, છાણમાટીની ગારનો લેપ કરવો

લીમડી સ્ત્રી૦ [अप० लिंबड, प्रा लिंब (सं निम्ब)] નાનો લીમડો (૨) લીમડાની જાતનું કોઈ પણ નાનું ઝાડ (જેમ કે મીઠી લીમડી) -ડો પું૦ એક ઝાડ. [લીમડે લટકવું = અવગતિયું થવું]

લીરો પું૦ (કા) લૂગડાનો લાંબો કકડો, ચીરો

લીલ સ્ત્રી૦ [જુઓ લીલું] બંધિયાર પાણીમાં કે તેવી જગામાં થતી લીલી ચીકણી વનસ્પતિ (૨) ઊલ (૩)[सं नील] આખલો (પ્રયોગમાં લીલ પરણાવવી કહેવાય છે) [-ઉતારવી = ઊલ ઉતારવી -પરણવી = પત્ની ગુજરી ગયે વરસ દહાડો ન થયો હોય ત્યાર પહેલાં બીજી પત્ની કરવી -પરણાવવી = વરસ પૂરું થતાં પહેલા મરનારનું છેલ્લું માસિક શ્રાદ્ધ કરવું (૨) અગિયારમાને દિવસે વાછરડો ને વાછરડી પરણાવવાં. -વળવી = શેવાળ થવો (૨) બગડી જવું -વાળવી = પાયમાલ કરવું.] ૦છોયું વિ૦ લીલું (૨) લીલી ભાતનું. ૦ઝામું ન૦ [दे झाम (दाध)] વાગવાથી પડેલું લીલું ચાઠું

લીલમ ન૦ [જુઓ નીલમ] લીલા રંગનું એક રત્ન ૦લીલું વિ૦ એકદમ લીલું; લીલમના જેવું લીલું [લીલું શાક, લીલોતરી

લીલપણ ન૦, -ણી સ્ત્રી૦ ['લીલું' ઉપરથી]

લીલવય ન૦; સ્ત્રી૦ [લીલું + વય] બાળપણ, કાચી ઉંમર [(૨) લીંપવું

લીલવવું સ૦ક્રિ૦ ['લીલું' ઉપરથી] લીલું કરવું

લીલવો પું૦ [લીલું + વાલ ?] કઠોળનો લીલો દાણો (જેમ કે પાપડી તુવેરનો)

લીલા સ્ત્રી૦[सं] ક્રીડા, ખેલ (૨) અદ્ભુત ખેલ (૩) અવતારે કરેલાં કામ (૪) તેનું નાટક. [-વિસ્તારવી = પરલોક જવું, મરી જવું (સમાનસૂચક)] ૦પુરુષોત્તમ પું૦ [सं] (સં) શ્રીકૃષ્ણ (તેથી ઊલટું - મર્યાદાપુરુષોત્તમ = શ્રીરામ) ૦વતાર પું૦ [+ अवतार] લીલા ખાતર વિષ્ણુએ લીધેલો અવતાર ૦વિગ્રહ પું૦ લીલાથી ભક્તોની ઇચ્છા પૂરી કરવા ધરેલો દેહ (જેમ કે શ્રીકૃષ્ણનો)

લીલામર સ્ત્રી૦ ભાંગ [પ્રદેશ

લીલાણ ન૦ ['લીલું' ઉપરથી] લીલોતરીવાળો

લીલાપુરુષોત્તમ જુઓ 'લીલા'માં

લીલાઝું ન૦ જુઓ લીલઝામું

લીલાલહેર સ્ત્રી૦ [લીલા કે લીલું + લહેર] આનંદ, સુખ (૨) આબાદી

લીલાવતાર પું૦ જુઓ 'લીલા'માં

લીલાવતી સ્ત્રી૦ [सं] એક છંદ (૨) એક રાગિણી (૩) [सं] પ્રસિદ્ધ ગણિતી ભાસ્કરાચાર્યની પુત્રી કે તેનું ગણિત

લીલાવિગ્રહ પું૦ જુઓ 'લીલા'માં

લીલાશ સ્ત્રી૦ ['લીલું' ઉપરથી] લીલાપણું [-મારવી = લીલાશ દેખાવી]

લીલાંપાણી ન૦ બ૦ વ૦ [લીલું + પાણી] ઘૂંટેલી ભાંગનું પેય

લીલી ઘોડી સ્ત્રી૦ [લીલું + ઘોડી] ભાંગ (૨) ભાંગનો કેફ [-એ ચડવું = ભાંગના કેફની અસર તળે આવવું; ભાંગ પીવી]

લીલી ચા સ્ત્રી૦ [લીલું + ચા] એક ઘાસ કે તેને ઉકાળીને ચા પેઠે પિવાતું પેય

લીલીપીઠ સ્ત્રી૦ [લીલું + પીઠ] શાકબજાર

લીલીપોપો પું૦ બીજાની નાસીપાસીથી ખુશ થઈ અંગૂઠો ઊંચો કરી તેને ચીડવવું તે

લીલીસૂકી સ્ત્રી૦ [લીલું + સૂકું] સુખ અને દુઃખ, ચઢતીપડતી

લીલું વિ૦ [દે. लिछिर] કાચી કેરીના રંગનું (૨) ભીનું (૩) રસવાળું; તાજું (૪) ખૂબ પૈસાદાર. [**લીલા ઝાડ તળે ભૂખે મરવું**=અતિશય શરમાળ હોવું (૨) હરામ હાડકાનું; અતિ આળસુ **લીલા ઝાડા**=લીલા રંગનો દસ્ત વારંવાર થવો તે (બાળકોનો એક રોગ). **લીલાસૂકાનો વિચાર**=યોગ્યાયોગ્યનો વિચાર **લીલી લેખણ**=તાજું લખાણ (૨) તાજો કારભાર (૩) ધમધોકાર ચાલતો વેપાર ધંધો. **લીલી વાડી**=ખીલતી તરુણ અવસ્થા (૨) છૈયાછોકરાંનો વસ્તાર **લીલું કરવું**=ફાયદો કરવો; સંપત્તિ મેળવવી **–ઘડપણ ભોગવવું**=ઘડપણ છતાં જુવાન જેવો આનંદ કરવો–હોવો. **–વાળવું**=લીલું કરવું. **લીલે તોરણે**=કશુંય મેળવ્યા વગર (પરણવા આવ્યા હોય પણ પરણ્યા વગર પાછા જાય તેમ) **લીલો દુકાળ**=અતિવૃષ્ટિને લીધે પડેલો દુકાળ (૨) કશી વાતની ખોટ ન હોવા છતાં ઘટતું ખર્ચ ન કરાવું] ૦કચ,૦કસ વિ૦ એકદમ લીલું ને રસથી ભરેલું. ૦છમ વિ૦ [+श्याम] ખૂબ લીલું. ૦છરક વિ૦ એકદમ લીલા રંગનું ૦પીળું વિ૦ ખૂબ ક્રોધાયમાન (–થઈ જવું) **–લેરું** વિ૦ લીલું (લાલિત્યવાચક). **–લોતરી** સ્ત્રી૦ તાજી લીલી વનસ્પતિ (૨) ભાજીપાલો; તાજું શાક

લીવર ન૦ [इं.] કલેજું; કાળજું

લીશરા ન૦ એક પક્ષી

લીસું વિ૦ [दे. लिसय=પાતળું–નાનું કરેલું, સર૦ म. लिसा, लिसाळ] ખરબચડું નહિ તેવું; સુંવાળું (૨) સરકણું (૩) લાસરિયું [**લીસી પાટલીનું ઘરાક**=ઠોઠ વિદ્યાર્થી] ૦લસ વિ૦ સાવ લીસું [(૨) લઢ

લીહ(–હી) સ્ત્રી૦ [प्रा. लीहा (सं. लेखा)] લીટી

લીંટ ન૦, સ્ત્રી૦ [सं. श्लिष्ट ? સર૦ हिं. नेटा] નાકનો ચીકણો મળ [**–આવવી**=નાકમાંથી લીંટ બહાર આવવી, નીકળવી.] **–ટિયું** વિ૦ વારે વારે જેને લીંટ આવ્યા કરતું હોય તેવું

લીંડી સ્ત્રી૦ [सं लेंड; दे. लिंड,–डिया] ગોળીના આકારની અઘાર (ઉંદર–બકરી વગેરેની) [**–કરવી**=લીંડી જેવું અઘવું]૦પીપર સ્ત્રી૦ લાંબી પીપર **–ડું** ન૦ ગરગોલા જેવો કઠણ મળ (ઊંટ, ગધેડા વગેરેનો) [**–મૂકવું**=લીંડા જેવું અઘવું]

લીંપણ, ૦ગૂંપણ ન૦ જુઓ લીપણ. **–વું** (૦ગૂંપવું) સ૦ક્રિ૦ જુઓ લીપવું

લીંબડી, **–ડો** જુઓ 'લીમડી'માં

લીંબણ સ્ત્રી૦ જુઓ લિંબણ

લીંબુ, ૦ડી, **–બોઈ** જુઓ 'લિંબુ'માં

લીંબોળી સ્ત્રી૦ જુઓ લિંબોળી

લુકમાન પુ૦ [अ.] (સં.) કુરાનમાં વર્ણવેલો એક વિદ્વાન ડાહ્યો પુરુષ

લુગ(–ગા)ત ન૦ [अ] શબ્દકોશ

લુગાઈ સ્ત્રી૦ [हिं] સ્ત્રી, બૈરી

લુગાત સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ લુગત

લુચ્ચું વિ૦ [સર૦ म, हिं लुच्चा (सं. लुंचक કે फा. लुचा ?)] કપટી; ઠગ (૨) ખંધું, પકું; પહોંચેલું (૩) વ્યભિચારી **–ચ્ચાઈ** સ્ત્રી૦ લુચ્ચાપણું

લુછણિયું ન૦ [જુઓ લૂછવું] લૂછવાનું કપડું ઇત્યાદિ જે હોય તે (૨) અંગૂછો

લુછાવવું સ૦ક્રિ૦, **લુછાવું** અ૦ક્રિ૦ 'લૂછવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ [લૂંટી જાય તેવું

લુટણિયું વિ૦ [જુઓ લૂટવું] લૂંટ પાડનાર;

લુટાઉ વિ૦ [લૂટવું ઉપરથી] લૂંટનું (૨) નધણિયાતું **–રુ(–રો)** પુ૦ લૂંટનારો; ધાડપાડુ. [ને પ્રેરક

લુટાવું અ૦ક્રિ૦,**–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'લૂટવું'નું કર્મણિ

લુઠવું અ૦ક્રિ૦ [सं लुठ्] જુઓ 'લૂઠવું'. **લુઠાવવું** સ૦ક્રિ 'લુઠવું', 'લૂઠવું'નું પ્રેરક

લુણારી સ્ત્રી૦ [લૂણ ઉપરથી] વરને માથે લૂણ ઉતારનારી–તેની બહેન

લુપ્ત વિ૦ [सं.] લોપાયેલું, નાશ પામેલું.**–પ્તોપમા** સ્ત્રી૦ [+उपमा] (ઉપમાન, ઉપમેય, સામાન્ય ધર્મ અને વાચક શબ્દ એ ચાર અંગમાંથી) ખૂટતા અંગવાળી ઉપમા

લુબ્ધ વિ૦ [सं.] લોભિયું, લાલચુ (૨)

લોભાયેલું, મોહિત ૦ક પુ૦ શિકારી –બ્ધા સ્ત્રી૦ લોભ, આતુરતા. –બ્ધાઈ સ્ત્રી૦ લુબ્ધતા –બ્ધાવું અ૦ક્રિ૦ લોભાવું, લલચાવું
લુભવું અ૦ક્રિ૦ [सं लुभ्]+ લોભાવું, લુબ્ધાવું
લુશ(–સ)લુશ(–સ) અ૦ [રવ, સર૦ म.] વગર ચાવ્યે; ઝટ ઝટ (ખાવું તે)
લુહાણો પુ૦ તે નામની જ્ઞાતિનો માણસ, લવાણો
લુહાર પુ૦ [प्रा लोहार (सं लोहकार)] લોઢું ઘડવાનો ધંધો કરનાર જ્ઞાતિનો આદમી –રિયાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ લવારિયાં
લુંગી સ્ત્રી૦ [हिं] હજામત કરાવતી વખતે ખોળામાં પાથરવાનો કકડો (૨) કાછડી વાળ્યા વગર કેડે વીંટવાનું વસ્ત્ર
લુંચન ન૦ [सं] વાળ ચૂંપી નાખવા તે
લુંચિત વિ૦ [सं] લુંચન કરેલું
લુંચી સ્ત્રી૦ [सं लुच् ઉપરથી ?] દોડતાં દોડતાં એકદમ પાછું ફરવું તે
લૂ સ્ત્રી૦ [सं प्लुष् કે उल्का ? સર૦ हिं, म] ઉનાળાના ગરમ પવનનો ઝપાટો (૨) તેનાથી થતો રોગ [–લાગવી = ગરમ પવનથી થતી બીમારી થવી –વાવી = ગરમ પવન વાવો.]
લૂઈ સ્ત્રી૦ સેવાળ
લૂઓ પુ૦ [सं लव ઉપરથી] વણવા માટે લીધેલો કણકનો નાનો ગોળો [–કરવો, વાળવો]
લૂક(–ખ) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं लूक, म] જુઓ લૂ
લૂખરી સ્ત્રી૦ [જુઓ લૂખસ] ખૂજલી
લૂખસ સ્ત્રી૦ ['લૂખ' ઉપરથી] ચામડીનો એક રોગ, ખૂજલી [–થવી]
લૂખિયું ન૦ ['લૂખું' ઉપરથી ?] માટીની ચુંગી
લૂખું વિ૦ [प्रा लुक्ख (सं रूक्ष)] ચીકટ વિનાનું (૨) રસ વિનાનું (૩) નિર્ધન, ખાલી [–પડવું = લૂખું હોવું કે લાગવું –હસવું = કૃત્રિમ રીતે હસવું] ૦પા(–પ્)ખું વિ૦ લૂખું
લૂગડું ન૦ [प्रा दुगूल, दुगुल्ल (सं दुकूल), સર૦ हिं लुगाड; म लुगडें] કપડું, વસ્ત્ર (૨) સાલ્લો [લૂગડામાં પાંચશેરી ઘાલીને મારવું = સખત પણ ગુપ્ત માર મારવો. લૂગડાં ઉતારવાં = કોઈનું મૃત્યુ થતાં તેના સંબંધી હોવાને લીધે સ્નાન કરવા કપડાં કાઢીને દૂર મૂકવાં (૨) સંબંધ છોડી દેવો (૩) લૂટવું લૂગડાં ઉતારીને વાંચજો = અશુભ મરણના સમાચારનું સૂચન (પત્રની શરૂઆતમાં) લૂગડાં ઉતારી લેવાં = લૂગડાં સુધ્ધાં લૂંટી લેવાં લૂગડાં કરવાં = બહેનદીકરીને કપડાં લઈ આપવાં લૂગડાં ખંખેરવાં = પોતાની પાસે કાંઈ નથી કે પોતાને કાંઈ લેવાદેવા નથી એમ દર્શાવવા લૂગડાં ખંખેરવાં લૂગડાં તપાસવાં = ઝડતી લેવી લૂગડાં લેવાવાં = લૂંટાવું લૂગડાં લેવાં = લૂંટવું (૨) જુઓ લૂગડાં કરવાં લૂગડાં સસ્તાં કરવાં = લૂંટાવું (૨) આબરૂની નાસ્તિ કરવી. લૂગડું પહેરવું] –ડાંબોળ અ૦ [લૂગડાં+બોળવું] પહેરેલાં લૂગડાં સાથે – તે પણ પલાળીને (૨) ન૦ તેવું સ્નાન –ડાંલત્તાં ન૦બ૦વ૦ [+फा लत्तह] લૂગડાં ને તેવી બીજી વસ્તુઓ
લૂગદી સ્ત્રી૦ ['રગડવું' પરથી ? સર૦ म, हिं. लुगदी] પ્રવાહી સાથે ઘૂંટીને બનાવેલો લોંદો (૨) દોર પાવાનો લોદો
લૂછણું ન૦ ['લૂછવું' ઉપરથી] લૂછણિયું
લૂછવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा लुच्छ, लुछ (सं प्र+उञ्छ्)] લૂગડાથી ઘસી સાફ કરવું, લોહવું (૨) કોઈને ઘસવું, લગાડવું કે ચોટાડવું
લૂટ સ્ત્રી૦ [લૂટવું પરથી] લૂટવું તે (૨) લૂટેલો માલ ૦ફાટ સ્ત્રી૦ લૂટવું તે
લૂટવું સ૦ક્રિ૦ [सं लुट्, प्रा लुट्ट, लुट] બળાત્કારે હરી લેવું, ઝૂટવી લેવું
લૂટાલૂટ સ્ત્રી૦ [લૂટવું પરથી] ઉપરાઉપરી કે અનેક સ્થળે લૂટફાટ મચી રહેવી તે
લૂઠવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ લુઠવું] ગબડવું; આળોટવું
લૂણ ન૦ [प्रा, सं लवण, સર૦ हिं लोन, म लोण] મીઠું, નિમક [–ઉતારવું = બલા દૂર કરવા પાત્રમાં મીઠું ઘાલી માથા ઉપર ફેરવવું (૨) કાકડીને ડીંટા આગળથી જરા કાપી, તેમાં મીઠું ભરી, કાપેલો ભાગ વાસી દઈ, તેની કડવાશ કાઢવી –ખાવું = –નો રોટલો ખાવો (૨) –નો રોટલો ખાધો હોવાથી તેના ઓશિંગણ કે વફાદાર રહેવું –હરામ કરવું

'=જેનો રોટલો ખાધો હોય તેને બેવફા નીવડવું. –હલાલ કરવું=વફાદાર રહેવું]
૦ચાં ન૦ બ૦ વ૦ [સર૦ म. लोणचें] મીઠું ચડાવેલા ચીરિયા. ૦પાણી ન૦ મીઠાવાળું પાણી (રોટલા ઘડવાનું) ૦હરામ વિ૦ નિમકહરામ. ૦હરામી સ્ત્રી૦ નિમકહરામી. ૦હલાલ વિ૦ નિમકહલાલ ૦હલાલી સ્ત્રી૦ નિમકહલાલી

લૂણી સ્ત્રી૦[प्रा. लूण(सं. लवण)પરથી, સર૦ हिं. लोनी, म लोण] એક ભાજી (૨) આટાપાટાની રમતમા જીતના ચિહ્નરૂપે પાટ બહાર આવતા લવાતી ધૂળની ચપટી (૩) આટાપાટામાંની આડી કરાતી પાટડી [–લાવવી] ૦પાટ પું૦ [સર૦ म. लोणपाट] જુઓ આટાપાટા

લૂણો પું૦ ['લૂણ' પરથી, સર૦ हिं. लोना] ભીનાશથી ઈંટ, છો વગેરે ખવાઈને ઉપર વળતી ખારી [–લાગવો]

લૂમ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'લૂંબ'] ફળનું ઝૂમખું ૦ખું ન૦, ૦ખો પું૦ ઝૂમખું; મોટી લૂમ [–લેવો=મોટો ફાયદો મેળવવો.–લૂંટાવો, લૂંટાઈ જવો=લાભ જતો રહેવો, નુકસાન થવું.] ૦ઝૂમ સ્ત્રી૦ લૂમખું(૨)અ૦બપકાબંધ ૦ઝૂમવું અ૦ક્રિ૦ લૂમખાભેર લટકવું. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ લટકવું (૨) નમી જવું (૩) ખૂબ પ્રયત્ન કરવો

લૂલરી સ્ત્રી૦ + દાસી

લૂલરવું સ૦ક્રિ૦ (કા) લૂલે એમ કરવુ

લૂલવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ લૂ] (કા.) ગરમી લાગવી; સુકાવુ

લૂલી,૦બાઈ સ્ત્રી૦ [सं. लुल् ઉપરથી] જીભ, લોલા [–હલાવવી, હલાવ્યા કરવી=માત્ર મોઢેથી કહેવું–બોલવું (કશું કરવું પડયા વિના) (૨) હા–હા કહ્યા કરવું.]

લૂલું વિ૦[सं लू, लून; સર૦ हिं. लूला, म. लुला] લંગડું; ખોડું (૨) અપંગ, અશક્ત; નિર્બળ (૩) પાયા કે આધાર વગરનું

લૂંટ સ્ત્રી૦ [सं. लुंट्] જુઓ લૂટ. –પાડવી= લૂટવુ]૦ણિયું વિ૦જુઓ લુટણિયું. ૦ફાટ સ્ત્રી૦ જુઓ લૂટફાટ. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ લૂટવું. –ટાઉ વિ૦ જુઓ લુટાઉ –ટારુ– (–રો) પું૦ જુઓ લુટારુ. –ટાલૂંટ સ્ત્રી૦ જુઓ લૂટાલૂટ. –ટાવું, –ટાવવું જુઓ લુટાવુ,–વવુ

લૂંઠ વિ૦ [प्रा. लुठग (सं लुंठक)] જબરૂ. લાંઠ (૨) પું૦ લોઠો [સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક)

લૂંઠવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ લૂઠવું લૂંઠાવવું

લૂંઠાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ લૂંડી] લૂઠાપણુ

લૂંડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. लौंडी] દાસી; ગુલામડી. –ડો પું૦ દાસ, ગુલામ

લૂંબ સ્ત્રી૦ [दे लुंबी; સર૦ म लुंबी, लोंबी] જુઓ લૂમ ૦વું અ૦ક્રિ૦ જુઓ લૂમવું

લે (લે,) 'લેવું'નું આજ્ઞાર્થ બીજો પુરુષ એક વચન (૨) [प्रा लइ] અ૦ વાહ, ઠીક એ અર્થનો ઉદ્ગાર

લેઉવો પું૦ એક જાતનો પાટીદાર

લેકિન અ૦ [फा लेकिन] પણ; પરંતુ; તથાપિ

લેખ પું૦ [सं.] લખેલું તે; લખાણ (જેમ કે શિલાલેખ, વિધિના લેખ) (૨) ખત; કરારનું લખાણ (૩) ટૂંકો નિબંધ. [–કરવો=લખત કરવુ. –કોતરાવવો, લખાવવો=શિલા, પતરું ઇ૦ ઉપર લખત કરાવવું –લખવો= લખાણ કરવું,નિબંધ લખવો(૨)ખતનો મુસદ્દો લખવો.] ૦ક પું૦ લહિયો (૨) ગ્રંથ કે લેખ લખનાર. ૦ણ(–ણી,–ની) સ્ત્રી૦ [सं. लेखनी] કલમ. [–ચલાવવી=લખાપટ્ટી કરવી (૨) ઉતાવળે લખવુ] ૦ણવઢ વિ૦ કલમના કાપ જેમ વાઢતો (ઘા) ૦ન ન૦[सं] લખવું તે. ૦નકલા (–ળા) સ્ત્રી૦ લખવાની કળા. ૦નપદ્ધતિ સ્ત્રી૦ લખવાની રીત; ઇબારત. ૦નપીઠ સ્ત્રી૦ લખવાનું ટેબલ. ૦નસામગ્રી સ્ત્રી૦ લખવાનો સામાન ૦ની સ્ત્રી૦ જુઓ લેખણ ૦પત્ર પું૦, ન૦ [सं.] કરાર; દસ્તાવેજ. ૦વવું, ૦વું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ લેખું] હિસાબમા લેવુ, ગણકારવું –ખા સ્ત્રી૦ [सं.] લીટી, રેખા.–ખાવટિયો પું૦ ['લેખું' ઉપરથી] જોશી, ગણક (૨) ['લેખ' ઉપરથી] ચોપડા લખનારો.–ખિકા સ્ત્રી૦[सं]સ્ત્રી લેખક. –ખિત વિ૦ લખેલુ; લેખી. –ખિની સ્ત્રી૦

[સં] લેખણ -ખિતવાર,-ખી વિ૦ લેખિત,, લખાણના રૂપમાં હોય એવું (૨) અ૦ લખીને -ખુ ન૦ [પ્રા लेक्ख (સં लेख्य) = હિસાબ, સર૦ हिं , म लेखा] મોંએ ગણાય એવો ટૂંકો સહેલો હિસાબ (૨) ગણતરી, હિસાબ (૩) [લા] ગણુ -ખે અ૦ ['લેખુ' ઉપરથી] હિસાબે, પ્રમાણે (૨) પ્રીત્યર્થે, વાસ્તે, ખાતે. [-લાગવું = ઉપયોગમાં આવવું મજરે આવવુ] -ખ્ય વિ૦ [સં] લખવા યોગ્ય કે લખી શકાય એવુ

લેજીમ સ્ત્રી૦ [फा लेज़म, સર૦ म] કસરતનું એક સાધન કે તેની કસરત

લેટ વિ૦ [इ] મોડુ

લેટવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं लेटना, म लेटणें (સં लुट्)] લોટવુ, આળોટવુ (૨) આડા પડવુ, સૂવુ

લેટિન સ્ત્રી૦ [इं] પ્રાચીન રોમની ભાષા

લેડી સ્ત્રી૦ [इ] બાનુ, માનવંત સ્ત્રી (૨) 'સર'ની પત્નીનો તેવો ઇલકાબ

લેણ (લે) વિ૦ [લેવુ પરથી, સર૦ हिं लेन] 'લેનાર' એ અર્થમાં શબ્દને છેડે (ઉદા૦ જીવલેણ (૨) (લે') ન૦ [સર૦ અપ૦ लेह= લાભવુ] લેણુ, લેવાનું તે (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ લેડ ૦દાર પુ૦ લેણાવાળો ૦દેણુ સ્ત્રી૦ [સર૦ म , हिं लनदेन] લેવડદેવડનો સબધ (૨) લેણાદેણી -ણુદેણી સ્ત્રી૦ પૂર્વજન્મનું માગતું આપવાનું કે લેવાનું હોય તેવો સબધ; ઋણાનુબધ(૨)લેવડદેવડનો સબધ -ણિયાટ પુ૦ લેણદાર, લેણાવાળો. -ણુ (લે') ન૦ આપેલું પાછુ લેવાનું તે (૨) ઋણાનુબધ જેવો સારો સબધ . [ગભરામણ

લેતાણુ સ્ત્રી૦ [લેવું + તાણવું] લેમેલ, હાયવોય;

લેથ સ્ત્રી૦[इ] સઘાડો (લોઢાનો ઘાટ ઉતારવાનો)

લેપ પુ૦ [સં] ઢીલા પદાર્થનો પાતળો થર, ખરડ (૨) ખરડ કરવાનો ઢીલો પદાર્થ (૩) લેપાવુ તે, આસક્તિ [લગાડ(-વ)વો]. ૦ક પુ૦ લેપ કરનારો ૦ડી સ્ત્રી૦ દરદ ઉપર લગાડવાની કે મૂકવાની લૂગડી

લેપડ વિ૦ [લેવુ + પડવું] લઈ પડે એવું,ગળેપડુ

લેપડું ન૦ ['લેપ' પરથી ?] મોઈ ન ઊઠવાથી તેને મોય સરસો દડો મારવો તે; ખાપટ

લેપડો પુ૦ ['લેપ' ઉપરથી] પોપડો; થર

લેપન ન૦ [સં] લેપ કરવો તે (૨) જુઓ લેપ ૩

લેપવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ લેપ] ચોપડવુ; ચપેડવું (૨) વળગવું; ચોટવુ (૩) ઢાંકવુ

લેપાવું અ૦ક્રિ૦ 'લેપવું'નું કર્મણિ (૨) આસક્ત થવુ, રાગમા પડવુ

લેફ્ટનન્ટ પુ૦ [इं] મદદનીશ કર્મચારી. (ઉદા૦ લે૦ ગવર્નર, કર્નલ, જનરલ ઇ૦)

લેફો પુ૦ ['લેપ' ઉપરથી, સર૦ म लेफडा] વળગેલો કાદવનો લોંદો (પગ, જોડા વગેરેને)

લેબલ ન૦ [इं] નામઠામવાળુ પત્ર

લેબાસ પુ૦ [જુઓ લિબાસ] પોશાક, પહેરવેશ

લેબોરેટરી સ્ત્રી૦ [इ] પ્રયોગશાળા

લેભાગુ (લે) વિ૦ [લેવું + ભાગવુ, સર૦ म लेभागू] લઈને નાસી જનાર (૨) અહીંતહીંથી પારકુ લઈને પોતાનું બતાવનાર

લેમન, -નેડ પુ૦, સ્ત્રી૦, ન૦ [इं] લીંબુના શરબત જેવું એક વિલાયતી પીણુ

લેમૂક (લે) સ્ત્રી૦ [લેવુ + મૂકવું] લેવું ને મૂકવુ – છોડવુ તે, બાંધછોડ (૨) લેમેલ, મૂઝવણ

લેમેલ (લે) સ્ત્રી૦ [લેવું + મેલવું] વારવાર લેવું અને મૂકવું તે (ઉતાવળના ગભરાટમાં) (૨) મરવાની તૈયારી, ભોંયે લેવાનો વખત (૩) તેવો ગભરાટ કે મૂઝવણ

લેમ્પ પુ૦, ન૦ [इ] દીવો

લેરખડ (લે') વિ૦ ['લહેરી' ઉપરથી] આનદી (૨) ન૦ લેરખુ (લાલિત્યવાચક)

લેરખુ (લે') ન૦ ['લહેરવુ' પરથી] જુઓ લૂમખું

લેલતુલકાદર સ્ત્રી૦ [अ लैलतुल्क़द्र] એક પવિત્ર રાત્રિ, જ્યારે ભક્તિ કરવામા આવે તો તેનું પુણ્ય ૧૦૦૦ મહિનાની ભક્તિ જેટલું ગણાય છે

લેલાર વિ૦ [સર૦ લાર] ઘણુ ,અતિશય,લેલૂર

લેલી (લે) સ્ત્રી૦ [પ્રા लावग (સં. लावक)] લેલું નામક પખીની માદા (૨) [લા] બહુ બોલ બોલ કરનારી છોડી કે સ્ત્રી

લેલીન (લે) વિ૦ + જુઓ લવલીન

લેલીમજનું (લે) વિ૦ [अ लयला-मजनून]

બેહાલ; દુર્બળ (૨) જુઓ લયલામજનૂન
લેલું (લે) ન૦ ફોલ પાયરવાનું કડિયાનું ઓજાર (૨) [જુઓ લેલી] એક પખી
લેલૂ(-લૂં)ટ (લે) વિ૦ [લેવું+લૂંટવું] લેવા લૂંટવાની છૂટ હોય એવું, નધણિયાતું (૨) લખલૂટ, અતિશય [જુઓ લેલાર
લેલૂર (લે) વિ૦ [સર૦ ઘેધૂર] ઊઘે ઘેરાયેલું (૨)
લેલૂશ (લે) સ્ત્રી૦ [સર૦ લુશલુગ] ઉતાવળ
લેલૂંટ (લે) વિ૦ જુઓ લેલૂટ
લેલો (લે) પુ૦ લેલું (૨) [જુઓ લેલી] લેલીનો નર
લેવટા(-ટી) સ્ત્રી૦ એક જાતની નાની માછલી. -ટાં ન૦બ૦વ૦ નાના માછલા
લેવડ સ્ત્રી૦ [લેવું+વટ (સં વૃત્તિ)] ઉધાર લેવાનો વ્યવહાર ૦દેવડ સ્ત્રી૦ ઉછીનુ લેવાઆપવાનો સંબંધ ૦વાસું વિ૦ લેવડાવવાની-તેડાવવાની ટેવવાળુ (બાળક). -ડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'લેવુ'નું પ્રેરક (૨) ધમકાવવુ, ઠપકારવુ
લેવલ ન૦ [इं] સપાટી, સમતલતા (૨) (સપાટીથી ગણતા) ઊંચાઈ ૦પટ્ટી સ્ત્રી૦ લેવલ જોવાની પટ્ટી
લેવાણ ન૦ ['લેવુ' ઉપરથી] લેવુ તે; લેણુ
લેવાદેવા પું૦; સ્ત્રી૦ [લેવુ+દેવું] આપવાલેવાનો કે બીજી કોઈ પણ જાતનો સબધ
લેવાલ ન૦ [સર૦ हिं] ખરીદનાર (શેર બજારમા વપરાય છે). -લી સ્ત્રી૦ ખરીદી
લેવાવું અ૦ક્રિ૦ 'લેવુ'નુ કર્મણિ (૨) [શરીરનું] સુકાવુ, ફિક્કુ પડવું (૩) ખસિયાણા પડવુ; શરમાવું [લેવાઈ જવું=ખસિયાણા પડી જવું (૨) સુકાઈ જવુ.]
લેવી સ્ત્રી૦ [इं] ફરજિયાત ઉઘરાણુ, લાગો (૨) રાજા કે ગવર્નરનો લોકને મળવાનો દરબાર
લેવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा લે (સં. ला)] સ્વીકારવું (૨) પકડવુ, ઝાલવુ (૩) મેળવવુ, દાખલ કરવું ઉદા૦ એ કામમાં એને ન લેશો (૪) ખાવું અથવા પીવું. ઉદા૦ અત્યારે દૂધ લેશો કે ચા? (૫) માન્ય રાખવુ, ટેકો આપવો (પક્ષ, ઉપરાણું) (૬) ખરીદ કરવુ. ઉદા૦ ઘોડો ક્યારે લીધો? (૭) કિંમત લેવી ઉદા૦ આ શાલનું શુ લીધુ? (૮) ધારણ કરવું. ઉદા૦ વેશ લેવો (૯) દાખવવું. ઉદા૦ શોક લેવો (૧૦) દોરવુ; તેડી જવું, લઈ જવુ. ઉદા૦ છોકરાને સાથે લીધો (૧૧) ઝૂટવવુ; પડાવવું, વિનાનું કરવુ (આબરૂ, વખત, જીવ, લાચ) (૧૨) ધમકાવવુ, ઠપકો આપવો ઉદા૦ તે આવ્યો કે તેને લીધો (૧૩) ઉપાડવુ, સ્થળાંતર કરવું ઉદા૦ ટેબલ પાસે લો (૧૪) બોલવુ, ઉચ્ચારવુ ઉદા૦ તેનુ નામ ન લેશો (૧૫) વહોરવુ ઉદા૦ નિસાસા લેવા, હાય લેવી (૧૬) નોંધવુ, ઉતારી લેવુ તેમનું ઠેકાણુ લઈ લો (૧૭) કાપવુ, ઉતારવુ (નખ, વાળ) (૧૮) આપે કે કરે તેમ કરવું ઉદા૦ કામ લેવું (૧૯) તપાસ કરી સમજવુ (માપ, તાગ, શુધ, ખબર) (૨૦) માગવું, પૂછવુ (આજ્ઞા, પરવાનગી) (૨૧) ઉપાડવુ, રજૂ કરવુ ઉદા૦ વાંધો લેવો; તકરાર લેવી (૨૨) પૂર્વ શબ્દથી સૂચિત થતી ક્રિયા બતાવે. ઉદા૦ ઊંઘ લેવી, શ્વાસ લેવો (૨૩) બીજા ક્રિ૦ની સાથે આવતા તે ક્રિયા પૂરી કરવી અથવા વહેલી પતાવવી એવો અર્થ બતાવે. ઉદા૦ ખાઈ લેવુ. [**લઈ આવવું**=લાવવુ **લઈ જવું**=દોરવુ (૨) ઊંચકી જવુ; તેડી જવું (૩) ચોરી જવુ **લઈ નાખવું**=ધમકાવી કાઢવુ (૨) ઠપકો આપવો (૩) અણગમા કે જબરજસ્તીથી ગ્રહણ કરવુ. **લઈ પડવું**=માની લેવું; વહોરી લેવુ (૨) ગળે પડવું; સડોવવું **લઈ બેસવું**=આરંભ કરવુ, માંડવું (૨) વહોરી લેવું, માની લેવુ (૩) પચાવી પડવું. **લઈ મૂકવું**=આગળથી લઈ રાખવુ. **લઈ રાખવુ**=આગળથી લાવી મૂકવુ **લઈ લેવું**=પકડી લેવું (૨) ઝૂટવી લેવું (૩) બથાવી પડવુ (૪) પોતાની પાસે રાખી લેવુ, સંગ્રહ કરવો (૫) પાછુ લેવુ (૬) ઊંચકી લેવુ **અંદર, માં લેવું**=દાખલ કરવુ **ખબર લેવી**=સભાળ રાખવી (૨) વેર લેવુ **ખોળે લેવું**=દત્તક લેવું. **જીવ લેવો**=પજવીને કાયર કરવુ (૨) મારી નાખવું **નામ લેવું**=ચીડવવું; સતાવવું. **મનમાં**

લેવું=ખોટુ લગાડવુ, અસર થવા દેવી (૨) લક્ષમા લેવું માથે લેવુ=જોખમ કે જવાબદારી સ્વીકારવી હાથમાં લેવું=પકડવુ, મારવું (૨) વશમાં–તાબામાં લેવું (૩) કાબૂ–નિયંત્રણમાં લેવું લેતા પડવું=જુઓ લઈ પડવુ લેતો જા!=ખાતો જા!] ૦દેવુ ન૦ જુઓ લેણદેણ

લેશ વિ૦ [સં] જરાક (૨) પુ૦ અણુ, બહુ થોડો ભાગ (૩) એક અર્થાલંકાર, જેમાં ગુણને દોષરૂપ અને દોષને ગુણરૂપ વર્ણવ્યો હોય છે (કા શા) ૦માત્ર વિ૦ બહુ જ થોડુ (૨) અ૦ જરાક પણ

લેસ સ્ત્રી૦ [इं] જરીની કિનાર

લેસન ન૦ [इं] વિદ્યાર્થીએ ઘેરથી તૈયાર કરી લાવવાનું કામ કે ભણતર

લેહુ ન૦ એક પખી [ન૦ ચાટણ

લેહ્ય વિ૦ [સં] ચાટવા યોગ્ય, ચટાય એવુ (૨)

લેંકવુ (લેં૦,) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ લહેકવુ] ઝૂલવુ

લેંઘાવુ (લેં૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ લગાવું] જરાક ખોડાવુ

લેંઘી (લેં૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ લેંઘો] બાળકની સૂથણી

લેંઘું (લેં૦) વિ૦ જરાક ગાંડા જેવું, ઠાધારગુ

લેંઘો (લેં૦) પુ૦ [हिं लॅंगा, लहँगा] મોટુ સૂથણું, ચોરણો [हन्नि?)] પાતળી મોટી રોટલી

લેંચી (લેં૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं लच्ची, लुचुई (सं

લેંડ (લેં૦) સ્ત્રી૦ [म (तेलुगु रोंडू = બે)] લેણ, ગિલ્લીદંડાની રમતમાં વકટ પછીનો દાવ, રેટ

લોઈ સ્ત્રી૦ + [સર૦ हिं, જુઓ લૂઓ] લૂઓ, પિંડ (?) (૨) [સં લોમ ઉપરથી, સર૦ हिं, म] કામળ, ઊનનું કાપડ

લોક પુ૦ [સં] જનતા, જનસમૂહ (૨) વર્ગ, જાતિ (૩) કર્મફળ ભોગવવાના માનેલાં જુદા જુદા સ્થાન કે જગત (ઉદા૦ સ્વર્ગલોક, બ્રહ્મલોક) ૦કથા સ્ત્રી૦ લોકોમાં પ્રચલિત વાત (૨) દંતકથા. ૦કલ્યાણ ન૦ લોકોનું ભલુ ૦કવિતા સ્ત્રી૦ લોકોમાં પ્રચલિત કવિતા ૦ચર્ચા સ્ત્રી૦ લોકોમા ચાલતી વાત. ૦જીવન ન૦ લોકનું–સમાજનું જીવન ૦જ્ઞ વિ૦ લોકને ઓળખનાર, લોક માન્ય, પ્રજાકીય (પ્રધાન–વડોદરા રાજ્યમાં). ૦ડિયાં ન૦બ૦વ૦ લોકો (પ) ૦ત્રય ન૦ ત્રિભુવન (સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ) ૦ધર્મ પુ૦ લોકોમા પ્રચલિત ધાર્મિક માન્યતા અને આચાર ૦નાયક પુ૦ લોકોનો નાયક, આગેવાન ૦નિયુક્ત વિ૦ લોકોએ નીમેલું ૦પાલ(–ળ) પુ૦ જુઓ દિક્પાલ. ૦પ્રસિદ્ધ વિ૦ જગમશહૂર ૦પ્રિય વિ૦ લોકોને પ્રિય ૦પ્રિયતા સ્ત્રી૦ ૦બાહ્ય વિ૦ અસાધારણ; ચમત્કારિક (૨) લોકમાન્ય નહીં એવુ ૦ભાષા સ્ત્રી૦ સામાન્ય જનતાની બોલી ૦ભોગ્ય વિ૦ આમ લોકોને રસ પડે એવુ. ૦મત પુ૦ લોકોનો મત ૦મર્યાદા સ્ત્રી૦ લોકોમાં પ્રચલિત રૂઢિ (૨) લોકલજ્જા ૦માતા સ્ત્રી૦ સમગ્ર જનસમુદાયને પોષનારી લક્ષ્મી (૨) નદી ૦માનસ ન૦ લોકનું સમૂહમત માનસ, 'માસમાઇન્ડ' ૦માન્ય વિ૦ લોકોમા માન પામેલું, લોકોએ સ્વીકારેલુ (૨) પુ૦ (સ) તિલક મહારાજ ૦લજ્જા સ્ત્રી૦ લોકલાજ ૦લાગણી સ્ત્રી૦ લોકોની લાગણી ૦લાજ સ્ત્રી૦ લોકોમાં નઠારુ કહેવાવાનો ડર ૦વંદ્ય વિ૦ લોકોને વંદનીય ૦વાયકા સ્ત્રી૦ લોકોમાં ચાલતી વાત, અફવા ૦વાર્તા સ્ત્રી૦ જુઓ લોકકથા ૦વૃત્ત ન૦ લોકજીવન, સમગ્ર સમાજજીવન ૦શાસન ન૦, ૦શાહી સ્ત્રી૦ લોકો દ્વારા ચાલતુ રાજ્ય, 'ડેમોક્રસી'. ૦શાળા સ્ત્રી૦ સામાન્ય જનતા માટેનું શિક્ષણ આપતી અમુક જાતની એક શાળા ૦શિક્ષણ ન૦ જનસમૂહની કેળવણી ૦સત્તા સ્ત્રી૦ લોકોની સત્તા ૦સત્તાક વિ૦ લોકસત્તાવાળુ, પ્રજાસત્તાક ૦સત્તાવાદ પુ૦ લોકશાસનનો વાદ, 'ડેમોક્રસી' ૦સત્તાવાદી વિ૦ (૨) પુ૦ લોકસત્તાવાદમા માનનાર ૦સંગીત ન૦ (શાસ્ત્રથી અનિયંત્રિત એવું) આમ પ્રજાનું સંગીત ૦સંગ્રહ પુ૦ લોકહિત, લોકકલ્યાણ ૦સાક્ષર પુ૦ સામાન્ય જનસમૂહને માટે લખનારો સાક્ષર ૦સાહિત્ય ન૦ લોકોમાં પ્રચલિત કથાવાર્તા કે કવિતારૂપી સાહિત્ય ૦સુલભ વિ૦ લોકોને સુલભ.

૦સેવક પું૦ પ્રજાસેવક, લોકસેવા કરનાર. ૦સેવા સ્ત્રી૦ લોકોની, જાહેર જનતાની સેવા (૨) આમવર્ગના લોકોની સેવા. ૦હિત ન૦ લોકોનુ હિત

લોકલ સ્ત્રી૦ [ઇં] ધીમી ગતિએ દોડતી ને ઘણા સ્થાનોએ ઊભી રહેતી ટ્રેન (૨) મોટા શહેરના ભાગો ને પરામા દોડતી ટ્રેન (૩) વિ૦ સ્થાનિક; તળનુ. ૦બોર્ડ ન૦ જિલ્લા કે તાલુકામાં જ્યા સુધરાઈ નથી હોતી ત્યાની સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સસ્થા

લોકાઈ સ્ત્રી૦ ['લોક' ઉપરથી] પરાયાપણુ; પારકા માણસ જેવો વ્યવહાર

લોકાચાર પું૦ [સં] લોકમા ચાલતો વ્યવહાર કે રૂઢિ [તે-વગોણુ

લોકાપવાદ પું૦ [સં] લોકમા નઠારુ કહેવાવુ

લોકાયત વિ૦(૨) પું૦ [સં] નાસ્તિક (૩) ન૦ ચાર્વાક દર્શન. ૦વાદ પું૦ નાસ્તિકવાદ

લોકાલોક વિ૦ ['લોક' ઉપરથી] સામાન્ય લોક જેવુ, ખાસ સંબધ વગરનુ (૨) પું૦ (સં.) એક પુરાણપ્રસિદ્ધ પર્વત [લગતુ

લોકાંતર ન૦[સં.]પરલોક -રિત વિ૦ લોકાતરને

લોકિ(-કી)ક પું૦,ન૦ [જુઓ લૌકિક] ખરખરો

લોકિટ ન૦ જુઓ લોકેટ [લોકનુ

લોકિયુ વિ૦ [લોક પરથી] પ્રાકૃત, સામાન્ય

લોકેટ ન૦ [ઇ] સ્ત્રીઓનુ ગળાનુ એક ઘરેણુ

લોકૈષણા સ્ત્રી૦ [સં] લોકોમા પ્રતિષ્ઠા કે યશની કામના (૨) સ્વર્ગ વગેરે લોકના સુખની કામના

લોકોક્તિ સ્ત્રી૦ [સં] કહેવત

લોકોત્તર વિ૦ [સં.] અલૌકિક, અસાધારણ

લોકોપકાર પું૦[સં] લોકોનુ ભલું; સાર્વજનિક કલ્યાણ

લોખંડ ન૦ [લોહ + ખંડ; સર૦ મ] લોઢુ.,-ડી વિ૦ લોખંડનું બનાવેલું (૨) ઘણુ મજબૂત (૩) દૃઢનિશ્ચયી, અણનમ

લોચ પું૦ [સં. લુંચ્] માથાના વાળ પોતાને હાથે ચૂંટી કાઢવા તે (જૈન). ૦ન ન૦ લુંચન, ચૂંટી નાખવું તે (૨) છીનવી લેવું તે

લોચ ન૦ [સં] આસુ

લોચક ન૦[સં] લોચો, ગોળો, પિંડ (૨) સુતારનું એક ઓજાર (૩) કાજળ (૪) સાપની કાચળી

લોચન ન૦ [સં.] આખ (૨) જુઓ 'લોચ'મા. -નિયુ ન૦ (પ.) લોચન

લોચના સ્ત્રી૦[જુઓ લોચવુ]લોચવુ તે; ઝંખના; તલસાટ. -વુ અ૦ ક્રિ૦ [સં लोच्(रुच्)] તલસવુ (૨) લોચવું, બેચેનીથી આમતેમ આળોટવુ

લોચવાવું અ૦ક્રિ૦['લોચો' ઉપરથી] લોચામા પડવું, ગૂચવાવું, સંડોવાવું [લોચવાઈ જવું, પડવું=ગૂચવાઈ પડવું (૨) લોચામા-નુકસાનમાં ફસાઈ જવું]

લોચાવું અ૦ક્રિ૦ ['લોચો' ઉપરથી] એકસરખું નહીં રહેતાં એક બાજુ તરફ એકઠું થઈ જવું (૨) લોચવાવું, ગૂચવાવું (૩) ગભરાવું (૪) [આખનું] ભારે થવું

લોચો પું૦[સં लोचक] લોંદો, લચકો (૨) ડૂચો, ડબૂચો (૩) [લા.] ગરબડ ગોટાળો (૪) વાધો; તકરાર [લોચા પડતી વાત=ચોખવટ વગરની વાત. લોચા વાળવા=બરાબર ન બોલવુ, બોલતા ગૂચવાવુ કે અચકાવુ (૨) ખરું કારણ ન બતાવતાં બીજાં ઓઠા ધરવા લોચો કરવો=ગોળ પિંડો કે ડૂચો કરવો (૨) બગાડવું. -કાઢવો=ગરબડ ગોટાળો દૂર કરવો (૨) દેવું પતાવી દેવું -પડવો=તકરાર કે વાંધો આવવો. -પાડવો=તકરાર કે વાધો નાખવો. -પોચો=લોંદો, લચકો (૨) ડૂચો; ડબૂચો. -દેવો, મારવો=લોચાથી પૂરવું-સીડવું -લાપશી=ગરબડગોટો (૨) ચોકું-ઘણુ -વાળવો=જુઓ લોચો કરવો]

લોટ પું૦ [દે. रोट्ट] બારીક ભૂકો, આટો. [-ઊડવો=સડી જવુ, ખવાઈ જવું (૨) ભિખારી થઈ જવું. -ચાટતું કરવું=કંગાળ કે પાયમાલ કરવું. -ફાકવો-ગાંડાની જેમ બકવું (૨) વિકળતા કે કાયરતા બતાવવી (૩) સાધન રહિત સ્થિતિ બતાવવી. -ફાકે છે=ઝખ મારે છે (૨) પાસે ખાવાનું નથી. -માગવો=ભીખ માગવી.]

લોટકું ન૦ [જુઓ લોટું] ચડવો

લોટણુ વિ૦ [લોટવુ પરથી] લોટતી - ગલાટ

કામ ઉપાડવું –લેવી=લોન તરીકે નાણાં લેવાં.]
લોપ પું૰ [સં.] લુપ્ત થવું તે, નાશ પામવું તે. દેખાતું બંધ થવું તે. [–થવું=અદૃશ્ય –અલોપ થવું] ૦ક વિ૰ લોપ કરનારું
લોપડચોપડ વિ૰ [લેપવું + ચોપડવું] ખૂબ ઘી કે તેલવાળું (૨) [લા.] અતિશયોક્તિવાળું (૩) ન૰ ચીકટ, ઘી, તેલ વગેરે (૪) [લા.] અતિશયોક્તિ (૫) ખુશામત
લોપવું સ૰ક્રિ૰ [સં. लुप्] ઉલ્લંઘવું, ન માનવું
લોપરી સ્ત્રી૰ [જુઓ લેપડી] ચપોલી
લોપા, ૦મુદ્રા સ્ત્રી૰ [સં] (સ.) અગસ્ત્ય ઋષિની પત્ની
લોફર વિ૰ પું૰ [ઇં.] ભટકેલ; બદમાશ
લોબ સ્ત્રી૰ [જુઓ લાબ, સર૰ મ. लोव=પ્રેમ, આકર્ષણ] યાદદાસ્તી (૨) આદત
લોબડી(–રી) સ્ત્રી૰ [સર૰ અપ૰ लोमडी, સં. लोमपटी] બારીક ઊનની કામળી કે ઓઢણી
લોબાન પું૰ [फा लुबान, સર૰ हिं, म.] એક વૃક્ષનો ગુંદર (ધૂપ કે ઔષધિ)
લોભ પું૰ [સં.] લાલચ; તૃષ્ણા. ૦ક વિ૰ લોભાવનારું. ૦ન વિ૰ જુઓ લોભામણું (૨) ન૰ પ્રલોભન. –ભામણું વિ૰ લલચાવે તેવું. –ભાવનહાર(–રી) વિ૰ લોભાવનારું. –ભાવવું સ૰ક્રિ૰ 'લોભાવું'નું પ્રેરક. –ભાવું અ૰ક્રિ૰ લોભમાં પડવું, લલચાવું. –ભિત વિ૰ લોભાયેલું –ભિષ્ઠ, –ભી વિ૰ લોભવાળું
લોમ પું૰; ન૰ [સં] વાળ, રૂવું, રોમ. ૦ડી સ્ત્રી૰ જુઓ લોબડી ૦વિલોમ વિ૰[સં] ઊલટુંસૂલટું (૨) અનિશ્ચિત. ૦શ વિ૰ [સં.] ખૂબ તેમ જ મોટાં લોમવાળું (૨) [સં] એક ઋષિ [ઘાયલ કરવું
લોરેવું સ૰ક્રિ૰ ['લવર' ઉપરથી] નખ મારીને
લોલ વિ૰[સં] ચચળ (૨) સુંદર (૩) આતુર (૪) ન૰ ગરબાની લીટીને છેડે આવતો શબ્દ. [તબિયત લોલ મારી જવી=તબિયત કથળવી] ૦ક ન૰ લટકતી અને ઝૂલતી વસ્તુ (જેમ કે ઘંટ કે ઘડિયાળમાં) (૨) કાનનું એક ઘરેણું. ૦ણી સ્ત્રી૰ લટકાળી ચાલવાળી સ્ત્રી [–લૂંટાવી=ફજેતી થવી]

૦વું અ૰ક્રિ૰ [સં. लुल्] લોલ થવું; હાલવું (૨) શોભવું
લોલા સ્ત્રી૰ [સં.] જીભ (૨) વીજળી. ૦ક્ષી વિ૰ સ્ત્રી૰ ચચળ આંખવાળી (સ્ત્રી)
લોલિત વિ૰ [સં.] હાલતું, ઝૂલતું
લોલીન વિ૰ [જુઓ લવલીન] + તલ્લીન
લોલુપ વિ૰[સં]લલુતાવાળું;તૃષ્ણાતુર.૦તા સ્ત્રી૰
લોલો અ૰ [સં. लुल्] હાલરડાનો એક અવાજ (૨) પું૰ (જીભનો) લોલતો સ્નાયુ; લોળો
લોવડા(–રા)વવું (લો') સ૰ક્રિ૰ 'લોહવું'નું પ્રેરક
લોવણિયું (લો') ન૰ ['લોહવું' ઉપરથી] લોહવાનું સાધન
લોવા ન૰ [સર૰ हिं] એક પખી
લોવાવું (લો') અ૰ક્રિ૰ 'લોહવું'નું કર્મણિ
લોષ્ટ ન૰ [સં] માટીનું ઢેફું
લોહ ન૰ [સં.] લોઢું. ૦કાટ પું૰ લોઢાનો કાટ. ૦ચુંબક ન૰ લોઢાને આકર્ષવાના ગુણવાળું એક દ્રવ્ય ૦ચુંબકત્વ ન૰ લોઢાને આકર્ષવાનો ગુણ, 'મૅગ્નેટિઝમ'
લોહર પું૰ જડસો; મૂર્ખ (૨) [સર૰ લોફર] રખડેલ યા તોફાની જુવાનડો –રિયું વિ૰ લોહર જેવું
લોહવું સ૰ક્રિ૰ [प्रा लुह (सं मृज्)] લૂછવું
લોહાણો પું૰ જુઓ લવાણો
લોહિત વિ૰ [સં.] લાલ; રાતું
લોહિયાળ(–ળું) વિ૰ ['લોહી' ઉપરથી] લોહીવાળું [તાવડી; કઢાઈ
લોહિયું ન૰ [લોહ પરથી; प्रा लोही] (સુ.)
લોહી ન૰ [प्रा. लोहिअ (सं लोहित)] રુધિર; ખૂન (૨) [લા] કુળ. [–આપવું=બીજાનું લોહી માંદાના શરીરમાં નાખવું (૨) તે માટે પોતાનું લોહી કોઈએ કાઢી આપવું. –આવવું=શરીરમાં લોહીનો ભરાવો થવો (૨) લોહી નીકળવું. –ઉકાળો=બળાપો; કોપ, કંકાસ –ઊકળવું=ગુસ્સો આવવો (૨) બળાપો થવો –ઊડી જવું=લોહી ન રહેવાથી ફિક્કું પડવું (૨) શરમિંદું થઈ જવું (૩) બીકથી–ખેદથી મોંનો રંગ ફિક્કો પડી જવો.–ઊતરવું=શરીર સુકાવું–નિર્બળ

થવું -કાઢવું=લોહી નીકળે એમ મારવુ, ઘા કરવો. -ખાવું=દિલગીરીનું (ખારમા જેવુ) ખાવું -ગરમ થવું=ગુસ્સે થવું -ચઢવુ=શરીરમાં લોહીનો વધારો થવો, તન્દુરસ્તી આવવી (૨) આનંદ થવો. -ચૂસવું=સતાવવું, જુલમ કરવો. -ટાઢુ પડવુ=નિરાંત વાળવી (૨) ક્રોધ શાંત થવો -તપી જવુ=ગુસ્સે થવું -ના લાડુ =પ્રેતભોજન -નું પાણી કરવું=કાળજાતૂટ મહેનત કરવી -નું પાણી થવુ=લોહી-વિકાર થવો, શરીર ફિક્કુ પડી જવું (૨) ખૂબ મહેનત પડવી -ને માંસ એક થવાં =અતિશય મહેનતથી શરીર રગદોળાઈ જવુ. -નો કોળિયો=દિલગીરીનું ખાવું -પડવું =લોહી બહાર આવવું (ઊલટી,ઝાડા ઇ૦માં), લોહી દદડવું -પીવુ=ખૂબ દુ:ખ દેવુ, જંપવા ન દેવું (૨) ચૂસી ખાવું -ફરવું લોહીનું નસોમાં વહેવું -બળવુ=લાગણી થવી (૨) ચિંતા થવી -મુતરાવવુ=ત્રાસ ગુજારવો (૨) અતિશય માર મારવો -રેડવું= (પોતાનું કે બીજાનું) લોહી નીકળે એમ કરવુ, સામાને મારવુ કે પોતાનું બલિદાન આપવુ -લેવું=શરીરમાં લોહીનો ભરાવો થવો. ટાઢા લોહીનું=નિરાંતવાળુ, ઠંડી પ્રકૃતિનું મીઠા લોહીનું=જેને ચાંચડ, માંકડ વધારે કરડે તેવું (૨) મળતાવડુ (૩) સાલસ, વહાલ આવે એવુ શેર લોહી ચડવુ=ખૂબ આનંદિત થવુ] ૦ચૂતું વિ૦ લોહી ચૂતુ હોય એવું, લોહીલુહાણ ૦તરસ્યુ વિ૦ સામાનું લોહી રેડીને તેની દાઝ શમે એવું ૦મૂઉં વિ૦ લોહી વગરનું, સુકલકડી ૦લુ(-લો)હાણુ વિ૦ લોહીના રેલાથી ખરડાઈ ગયેલું ૦વા પુ૦ એક રોગ ૦શોકણું ન૦ [+શોકવું] ભારે સંતાપ; બળાપો

લોળિયુ ન૦ [सं लोल, સર૦ म लोळणें] સ્ત્રીઓનું કાનની બૂટનું એક ઘરેણુ (૨) [લા] ડાંગરની ડૂંડી

લોળો પુ૦ [सं लुल् ઉપરથી સર૦ म लोळा=પડછૂભ] જીભ, જીભનું ટેરવું; લોલો

લોંકડી (લો૦) સ્ત્રી૦ [प्रा लुक्क=છુપાયેલું] એક નાનું ચોપગુ પ્રાણી

લોંઠ (લો૦) વિ૦ [प्रा लुठग, सं लुठक] જુઓ લાંઠ ૦કુ વિ૦ પૈસાદાર, માતબર (૨) લાંઠ -ડાઈ સ્ત્રી૦ લાઠપણુ -ઠિયુ વિ૦ જુઓ લાંઠિયું -ઠું વિ૦ જુઓ લોંઠકુ (૨) ન૦ (સુ) છોકરુ -ઠો પુ૦ લાંઠ માણસ, (૨) ચાર, શખેલો

લોંડી સ્ત્રી૦ [हिं ;સર૦ म लौंढी] લૂંડી -ડો પુ૦ લૂંડો [પદાર્થનો લોચો

લોંદો (લો૦) પુ૦ [સર૦ हिं , म] ચીકણા નરમ

લોંબડી(-રી) (લો૦) સ્ત્રી૦ જુઓ લોબરી

લૌકિક વિ૦ [सं] લોકોમાં ચાલતું (૨) આ લોકનું, દુન્યવી (૩) ન૦ લોકાચાર (૪) ખરખરો, લોકીક ૦તા સ્ત્રી૦ -કી વિ૦સ્ત્રી૦

લૌલ્ય ન૦ [सं] લોલુપતા [મશ્કરો

લ્પેલો પુ૦ [सं लप्] લઉઓ, વિદૂષક, રાજાનો

લ્યાનત સ્ત્રી૦ [જુઓ લાનત] લયાનત, શરમ; ફિટકાર

વ

વ પુ૦ [सं] ચાર અર્ધસ્વરોમાંનો ચોથો ૦કાર પુ૦ વ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૦ છેડે વકારવાળુ

વ અ૦ [फा] અને

વકટ પુ૦ [સર૦ म , तेलगु वकटु=એક] ભિલ્લીદંડાની રમતમાં પહેલો દાવ

વકફ વિ૦ [अ वक्फ] સાર્વજનિક, ધર્માદા

વકરવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म विकरणें (सं वि+ क्)] બગડવુ, વીફરવુ (૨) બહેકવું; ફાટવું (૩) ફરી જવું, વાંકુ બોલવુ

વકરી સ્ત્રી૦, -રો પુ૦ [સર૦ म विकरा-री (सं वि+क्री)] વેચાણ (૨) વેચાણનું નાણુ (૩) વેચાયેલો માલ

વકરુ વિ૦ [જુઓ વકરવુ] લાંઠ, તોફાની

વકરો પુ૦ જુઓ 'વકરી'માં

વકારવુ અ૦ક્રિ૦ (પ.) [જુઓ વકરવું]વીફરવું

(૨) સ૦ક્રિ૦ વકરે એમ કરવું, વિફરાવવું
વકાલત સ્ત્રી૦ [अ] વકીલાત; વકીલનું કામ. ૦નામું ન૦ અસીલ તરફથી વકીલાત કરવાની સત્તાનો લેખ [–આપવું=વકીલ રોકવો.]
વકાસવું સ૦ક્રિ૦ [सं वि+कस्] (મો) પહોળું કરવું–ફાડવું [ઉમેદ
વકી સ્ત્રી૦ [અ. वाकीअ] સંભવ (૨) આશા;
વકીલ પું૦ [अ.] સનંદી કાયદાશાસ્ત્રી (૨) એલચી; પ્રતિનિધિ (૩) કોઈના પક્ષની વાત રજૂ કરનાર—તે માટે મથનાર [–કરવો, –રોકવો=અસીલે વકીલને કામ સોંપવું] –લાત સ્ત્રી૦ –લાતનામું ન૦ જુઓ વકાલત,૦નામું
વકુલાભરણ પું૦ સંગીતમાં એક થાટ
વકૂફ સ્ત્રી૦ [अ, સર૦ हिं., म] સમજ, અક્કલ; ડહાપણ [વિશેષ કોપવું
વકોપવું અ૦ક્રિ૦ [सं वि+कुप्] (કા)
વક્કર પું૦ [अ वकर, સર૦ म.] મોભો, વજન (૨) ઢંગ, લાયકી (૩) વિ૦ [જુઓ વકરે] લાઠ; તોફાની. [–ખોવો, ગુમાવવો = હલકા પડવું, પ્રતિષ્ઠા ગુમાવવી –નો પિંડ=હરામનું બાળક (૨) તોફાની જોરાવર છોકરું.]
વક્તવ્ય વિ૦ [सं] બોલવા જેવું (૨) ન૦ કથન, ભાષણ
વક્તા પું૦ [सं] બોલનાર, ભાષણ કે કથા કરનાર. –ક્તૃતા સ્ત્રી૦, –ક્તૃત્વ ન૦ બોલવાની છટા –ક્તૃત્વશક્તિ સ્ત્રી૦ છટાદાર બોલવાની કે ભાષણ કરવાની શક્તિ
વક્ત્ર ન૦ [सं] મુખ (૨) એક છંદ
વક્ત્રી સ્ત્રી૦ [सं] 'વક્તા'નું સ્ત્રીલિંગ
વક્ર વિ૦ [सं] વાંકું ૦જડ પું૦ કુટીલ તેમ જ મૂર્ખ–હાલના બગડેલા સમયનો સાધુ (મહાવીર તીર્થંકરના સાધુઓના લક્ષણ તરીકે, પહેલાના તીર્થંકરના સાધુઓની સરખામણીમા કહેવાય છે) ૦તા સ્ત્રી૦. ૦તુંડ પું૦ (સં.) ગણપતિ (૨) પોપટ. ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ આડી નજર (૨) વાંકું જ જોનારી – ક્રોધની કે દ્વેષની નજર (૩) વિ૦ તેવી નજરવાળું. ૦ભાવ પું૦ વાંકાપણું (૨) છળકપટ –ક્રી વિ૦ વાંકી ડોકે ગાનાર –ક્રીભવન ન૦ (કિરણોનું) વાંકા થવું તે. –ક્રીભાવ પું૦ વાંક (૨) અપ્રમાણિકતા, આડાપણું –ક્રીય વિ૦ 'કર્વિલીનિયર' (ગ) –ક્રોક્તિ સ્ત્રી૦ કટાક્ષનું વચન (૨) વાંકો બોલ (૩) એક કાવ્યાલંકાર, જેમા કાકુ કે શ્લેષથી વાક્યનો જુદો જ અર્થ કરવામા આવે છે (કા. શા.)
વક્ષ,૦સ્થલ(–ળ), –ક્ષઃસ્થલ(–ળ) ન૦[सं] છાતી [આવનારું
વક્ષ્યમાણ વિ૦ [सं] કહેવાતું; તરત જ કહેવામાં
વખ ન૦ + જુઓ વિષ. –ખિયું વિ૦ ઝેરવાળું
વખત પું૦ [अ वक़्त, સર૦ म, हिं. वक्त] કાળ, સમય (૨) તક (૩) માઠી હાલત (૪) નવરાશ (૫) સ્ત્રી૦ (ચ) વાર, ફેરો જેમ કે, એને કેટલી વખત કહું ? [–કાઢવો, ગાળવો, ગુજારવો = સમય વિતાવવો –જોવો = કેટલા વાગ્યા છે એવી ખબર કાઢવી (૨) સમય કે સંજોગો જોવા. –તપાસવો = સંજોગો જોવા. –થવો = કોઈ કામને માટેનો નિયત સમય આવવો કે થવો. –ની છાંયડી = સુખ-દુઃખના વારાફેરા –સાચવવો = વખતસર કામ કરવું] ૦બેવખત અ૦ [+ फा. बेवक़्त] ગમે ત્યારે, અવારનવાર. ૦સર અ૦ યોગ્ય વખતે –તે અ૦ કદાચ, સંભવતઃ –તોવખત અ૦ વારંવાર
વખદલો પું૦ વાણાના દોષથી થતો કપડાનો નુકસાનીવાળો ભાગ
વખવખ સ્ત્રી૦ [જુઓ વખો; સર૦ म] વખવખવું તે. ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म वखवखणें] વલખાં મારવા (૨) ખાઉં ખાઉં કરવું, તલપવું –ખાટ, –ખો પું૦ વખવખ [ટંટો, કજિયો
વખવાદ પું૦ [જુઓ વિખવાદ] + દ્વેષ, ઝેર (૨)
વખાણ ન૦ [प्रा वक्खाण (सं व्याख्यान), अप; સર૦ हिं. बखान] પ્રશંસા ૦વું સ૦ક્રિ૦ પ્રશંસા કરવી (૨) + વિગતથી કહેવું, વર્ણવવું
વખાર (૨,) સ્ત્રી૦ [दे वक्खार, સર૦ म, हिं. वखार] કોઠાર. [–કરવી = જથાબંધ માલ ભરવા-વેચવાની દુકાન કાઢવી વખારે નાખવું = તરત લક્ષ ન આપવું, ફરી ઝટ લક્ષ ઉપર ન

થવું -કાઢવું = લોહી નીકળે એમ મારવું, ઘા કરવો. -ખાવું = દિલગીરીનું (બારમા જેવું) ખાવું -ગરમ થવું = ગુસ્સે થવું -ચઢવું = શરીરમાં લોહીનો વધારો થવો, તન્દુરસ્તી આવવી (૨) આનંદ થવો. -ચૂસવું = સતાવવું, જુલમ કરવો. -ટાઢું પડવું = નિરાંત વાળવી (૨) ક્રોધ શાંત થવો -તપી જવું = ગુસ્સે થવું -ના લાડુ = પ્રેતભોજન -નું પાણી કરવું = કાળજાતૂટ મહેનત કરવી -નું પાણી થવું = લોહી-વિકાર થવો; શરીર ફિક્કું પડી જવું (૨) ખૂબ મહેનત પડવી -ને માંસ એક થવાં = અતિશય મહેનતથી શરીર રગદોળાઈ જવું. -નો કોળિયો = દિલગીરીનું ખાવું -પડવું = લોહી બહાર આવવું (ઊલટી,ઝાડા ઇ૰માં), લોહી દદડવું -પીવું = ખૂબ દુખ દેવું; જંપવા ન દેવું (૨) ચૂસી ખાવું -ફરવું લોહીનું નસોમાં વહેવું -બળવું = લાગણી થવી (૨) ચિંતા થવી. -મુતરાવવું = ત્રાસ ગુજારવો (૨) અતિશય માર મારવો -રેડવું = (પોતાનું કે બીજાનું) લોહી નીકળે એમ કરવું; સામાને મારવું કે પોતાનું બલિદાન આપવું -લેવું = શરીરમાં લોહીનો ભરાવો થવો. ટાઢા લોહીનું = નિરાંતવાળું, ઠંડી પ્રકૃતિનું મીઠા લોહીનું = જેને થાંચડ, માંકડ વધારે કરડે તેવું (૨) મળતાવડું (૩) સાલસ, વહાલ આવે એવું શેર લોહી ચઢવું = ખૂબ આનંદિત થવું] ૦ચૂતું વિ૰ લોહી ચૂતું હોય એવું, લોહીલુહાણ ૦તરસ્યું વિ૰ સામાનું લોહી રેડીને તેની દાઝ શમે એવું ૦મૂઉં વિ૰ લોહી વગરનું, સુકલકડી ૦લુ(-લો)હાણ વિ૰ લોહીના રેલાથી ખરડાઈ ગયેલું ૦વા પું૰ એક રોગ ૦શોકણું ન૰ [+શોકવું] ભારે સંતાપ; બળાપો

લોળિયું ન૰ [સં लोल, સર૰ મ लोळणें] સ્ત્રીઓનું કાનની બૂટનું એક ઘરેણું (૨) [લા] હાંગરની ડૂંડી

લોળો પું૰ [સં लुल् ઉપરથી, સર૰ મ लोळा = પડજીભ] જીભ, જીભનું ટેરવું; લોલો

લોંકડી (લૉ૰) સ્ત્રી૰ [પ્રા लुक्क = છુપાયેલું] એક નાનું ચોપગું પ્રાણી

લોંઠ (લૉ૰) વિ૰ [પ્રા लुठग, સં लुठक] જુઓ લાંઠ ૦કું વિ૰ પૈસાદાર, માતબર (૨) લાંઠ -ઠાઈ સ્ત્રી૰ લાંઠપણું -ઠિયું વિ૰ જુઓ લાંઠિયું -ઠું વિ૰ જુઓ લોઠકું (૨) ન૰ (સુ) છોકરું -ઠો પું૰ લાઠ માણસ, (૨) યાર; રાખેલો

લોંડી સ્ત્રી૰ [હિં, સર૰ મ लौंडी] લૂંડી -ડો પું૰ લૂંડો [પદાર્થનો લોચો

લોંદો (લૉ૰) પું૰ [સર૰ હિં, મ] ચીકણા નરમ

લોંબડી(-રી) (લૉ૰) સ્ત્રી૰ જુઓ લોબરી

લૌકિક વિ૰ [સં] લોકોમાં ચાલતું (૨) આ લોકનું, દુન્યવી (૩) ન૰ લોકાચાર (૪) ખરખરો, લોકીક ૦તા સ્ત્રી૰ -કી વિ૰સ્ત્રી૰

લૌલ્ય ન૰ [સં.] લોલુપતા [મસ્કરો

લ્હાવો પું૰ [સં लप्] લઉઓ, વિદૂષક, રાજાનો

લ્યાનત સ્ત્રી૰ [જુઓ લાનત] લયાનત, શરમ, ફિટકાર

વ

વ પું૰ [સં] ચાર અર્ધસ્વરોમાંનો ચોથો ૦કાર પું૰ વ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૰ છેડે વકારવાળું

વ અ૰ [ફા] અને

વકટ પું૰ [સર૰ મ, તેલુગુ वकट्ट = એક] ભિલ્લીદંડાની રમતમાં પહેલો દાવ

વકફ વિ૰ [અ वक्फ] સાર્વજનિક, ધર્માદા

વકરવું અ૰ક્રિ૰ [સર૰ મ विकरणें (સં वि + कृ)] બગડવું; વીફરવું (૨) બહેકવું, ફાટવું (૩) ફરી જવું, વાંકું બોલવું

વકરી સ્ત્રી૰, -રો પું૰ [સર૰ મ विक्रा-री (સં वि + क्री)] વેચાણ (૨) વેચાણનું નાણું (૩) વેચાયેલો માલ

વકરું વિ૰ [જુઓ વકરવું] લાંઠ, તોફાની

વકરો પું૰ જુઓ 'વકરી'માં

વકારવું અ૰ક્રિ૰ (પ.) [જુઓ વકરવું] વીફરવું

(૨) સ૦ક્રિ૦ વકરે એમ કરવું, વિફરાવવું
વકાલત સ્ત્રી૦ [અ] વકીલાત, વકીલનું કામ. ૦નામું ન૦ અસીલ તરફથી વકીલાત કરવાની સત્તાનો લેખ [-આપવું=વકીલ રોકવો.]
વકાસવું સ૦ક્રિ૦ [સં વિ+કસ્] (મોં) પહોળું કરવું–ફાડવું [ઉમેદ
વકી સ્ત્રી૦ [અ. વાકીઅ] સંભવ (૨) આશા;
વકીલ પું૦ [અ.] સનંદી કાયદાશાસ્ત્રી (૨) એલચી, પ્રતિનિધિ (૩) કોઈના પક્ષની વાત રજૂ કરનાર — તે માટે મથનાર. [-કરવો, -રોકવો=અસીલે વકીલને કામ સોંપવું] -લાત સ્ત્રી૦ -લાતનામું ન૦ જુઓ વકાલત,૦નામું
વકુલાભરણ પું૦ સંગીતમાં એક થાટ
વક્કર સ્ત્રી૦ [અ, સર૦ હિં., મ] સમજ; અક્કલ, ડહાપણ [વિશેષ કોપવું
વકોપવું અ૦ક્રિ૦ [સં વિ+કુપ્] (કા)
વક્કર પું૦ [અ વકર, સર૦ મ.] મોભો, વજન (૨) ઢંગ, લાયકી (૩) વિ૦ [જુઓ વકરે] લાઠ; તોફાની [-ખોવો, ગુમાવવો = હલકા પડવું, પ્રતિષ્ઠા ગુમાવવી. -નો પિંડ=હરામનું બાળક (૨) તોફાની જોરાવર છોકરું]
વક્તવ્ય વિ૦ [સં] બોલવા જેવું (૨) ન૦ કથન; ભાષણ
વક્તા પું૦ [સં] બોલનાર, ભાષણ કે કથા કરનાર -ક્તૃતા સ્ત્રી૦,-ક્તૃત્વ ન૦ બોલવાની છટા -ક્તૃત્વશક્તિ સ્ત્રી૦ છટાદાર બોલવાની કે ભાષણ કરવાની શક્તિ
વક્ત્ર ન૦ [સં] મુખ (૨) એક છંદ
વક્ત્રી સ્ત્રી૦[સં] 'વક્તા'નું સ્ત્રીલિંગ
વક્ર વિ૦ [સં] વાંકું ૦જડ પું૦ કુટીલ તેમ જ મૂર્ખ–હાલના બગડેલા સમયનો સાધુ (મહાવીર તીર્થંકરના સાધુઓના લક્ષણ તરીકે, પહેલાંના તીર્થંકરના સાધુઓની સરખામણીમાં કહેવાય છે.) ૦તા સ્ત્રી૦. ૦તુંડ પું૦ (સં) ગણપતિ (૨) પોપટ. ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ બાડી નજર (૨) વાંકું જ જોનારી – ક્રોધની કે દ્વેષની નજર (૩) વિ૦ તેવી નજરવાળું ૦ભાવ પું૦ વાંકાપણું (૨) છળકપટ -ક્રી વિ૦ વાંકી ડોકે ગાનાર -ક્રીભવન ન૦ (ફિરણોનું) વાંકા થવું તે. -ક્રીભાવ પું૦ વાંક (૨) અપ્રમાણિકતા, આડાપણું -ક્રીય વિ૦ 'કર્વિલીનિયર' (ગ). -ક્રોક્તિ સ્ત્રી૦ કટાક્ષનું વચન (૨) વાંકો બોલ (૩) એક કાવ્યાલંકાર, જેમાં કાકુ કે શ્લેષથી વાક્યનો જુદો જ અર્થ કરવામાં આવે છે (કા. શા.)
વક્ષ,૦સ્થલ(-ળ), -ક્ષઃસ્થલ(-ળ) ન૦[સં.] છાતી [આવનારું
વક્ષ્યમાણ વિ૦ [સં] કહેવાતું, તરત જ કહેવામાં
વખ ન૦ + જુઓ વિષ. -ખિયું વિ૦ ઝેરવાળું
વખત પું૦ [અ. વક્ત, સર૦ મ., હિં. વક્ત] કાળ, સમય (૨) તક (૩) માઠી હાલત (૪) નવરાશ (૫) સ્ત્રી૦ (ચ) વાર; ફેરો જેમ કે, એને કેટલી વખત કહ્યું ? [-કાઢવો, ગાળવો, ગુજારવો = સમય વિતાવવો -જોવો = કેટલા વાગ્યા છે એવી ખબર કાઢવી (૨) સમય કે સંજોગો જોવા. -તપાસવો = સંજોગો જોવા. -થવો = કોઈ કામને માટેનો નિયત સમય આવવો કે થવો. -ની છાંયડી = સુખ-દુઃખના વારાફેરા -સાચવવો = વખતસર કામ કરવું] ૦બેવખત અ૦ [+ફા. વેવક્ત] ગમે ત્યારે, અવારનવાર. ૦સર અ૦ યોગ્ય વખતે -તે અ૦કદાચ, સંભવતઃ -તોવખત અ૦ વારંવાર
વખદલો પું૦ વાણાના દોષથી થતો કપડાનો નુકસાનીવાળો ભાગ
વખવખ સ્ત્રી૦[જુઓ વખો, સર૦ મ.] વખવખવું તે. ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ વખવખણેં] વલખાં મારવાં (૨) ખાઉં ખાઉં કરવું, તલપવું -ખાટ, -ખો પું૦ વખવખ [ટંટો, કજિયો
વખવાદ પું૦ [જુઓ વિખવાદ]+ દ્વેષ; ઝેર (૨)
વખાણ ન૦[પ્રા વક્ખાણ (સં વ્યાખ્યાન), અપ; સર૦ હિં. વખાન] પ્રશંસા ૦વું સ૦ક્રિ૦ પ્રશંસા કરવી (૨) + વિગતથી કહેવું, વર્ણવવું
વખાર (૨,) સ્ત્રી૦ [દે વક્ખાર, સર૦ મ વખાર] કોઠાર. [-કરવી = જથાબંધ માલ ભરવા-વેચવાની દુકાન કાઢવી વખારે નાખવું =તરત લક્ષ ન આપવું, ફરી જ ધ્યાન ઉપર ન

આવે તેમ દૂર ધકેલી કાઢવું (લા)] –રિયો, –રી પુ૦ વખારવાળો (૨) વખારનો નોકર

વખુ ન૦ [प्रा वक्ख (सं पक्ष)] પક્ષ (૨) ઓથ (૩) વગ (૪) વિ૦ નામને લાગતાં–'ના વલણ, લગની કે પક્ષનું' ઉદા૦ બાપવખુ

વખુભર અ૦ (કા.) બહુ જોરથી (વાવુ–ફૂંકાવુ)

વખૂટું વિ૦ ['ખૂટો' (ખૂંટેથી છૂટું થયેલું) કે વિ + છૂટું ?] જુઓ વછૂટું, વિખૂટું

વખો પુ૦ [अ वाकिअह] ભૂખમરાનું સંકટ (૨) સંકટ [વખાનું માર્યું=ભૂખમરો કે સંકટથી હણાયેલું–ધકેલાયેલું, દુખી થયેલું વખો પડવો=ખાવાનું ખૂટવું ખાવાના વખા પડવા, હોવા=ખાવાનું ન હોવુ.]

વખોડણ ન૦ [વખોડવું પરથી] ખોડ, દોષ (૨) વખોડવું તે; નિંદા

વખોડવુ સ૦ક્રિ૦ [दे विक्खोड, સર૦ हिं वखोरना] વગોવવુ; ખોડ કાઢવી, નિંદા કરવી

વખોરો પુ૦ [સર૦ વખાર] ટેબલ કે કબાટનું ખાનું (૨) પાનપેટી

વગ પુ૦; સ્ત્રી૦ [प्रा वग्ग (सं वर्ग); સર૦ म (अ वकअ ?)] જુઓ વગવસીલો (૨) પક્ષ, તરફેણ (૩) જગા, સવડ (૪) તક, અવસર [–કરવો(–વી)=તરફેણ કરવી, પક્ષ કરવો (૨) સગવડ–ગોઠવણ કરવી –ચાલવી, પહોંચવી, લાગવી=વગની અસર થવી. વગે કરવુ, પાડવુ=ઠેકાણે પાડવું; યોગ્ય ઠેકાણે ગોઠવવું વગે પડવું=અનુકૂળતા પ્રમાણે (૨) યુક્તિસર ગોઠવેલું વગે લગાડવુ=કોઈ પણ કામમા લેવુ, કામમાં લગાડવું]

વગડવુ અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વાગવું] અવાજ કરવો

વગડાઉ વિ૦ ['વગડો' ઉપરથી] જંગલી

વગડો પુ૦ [प्रा विगड (सं विकट), સર૦ म वगळ] જંગલ, વેરાન કે ઉજ્જડ પ્રદેશ; રાન

વગદાપણું ન૦ વગદાં વીણવાં તે

વગદાં ન૦બ૦વ૦ ફાંફાં [–કરવાં, વીણવાં = ફાંફાં મારવાં, નકામું મથવું]

વગર અ૦ [अ विगैर, સર૦ म, हिं वगैर] વિના [–આદાની કોટડી=કેદખાનું; જેલની કોટડી] ૦મફતનું, ૦ફાંસુ અ૦ ફાંસુ, નકામું; મફતનું

વગવસીલો પુ૦[વગ + વસીલો] વગ ને વસીલો મોટાની સાથેનો સંબંધ, તેની ઓથ ને કુમક

વગલુ અ૦ક્રિ૦[प्रा वग्ग (सं वल्ग्)]ગતિ કરવી (૨) કૂદવું (૩) બહુ બોલવુ, બકવું

વગસગ સ્ત્રી૦[વગ દ્વિર્ભાવ ?] વગવસીલો (૨) સમાવેશ થાય તેવી જગા, સગવડ

વગળ પુ૦; ન૦ [प्रा विगल (सं विकल); સર૦ म वगळ] ભેગ (૨) ભ્રષ્ટતા, વર્ણસંકરતા (૩) કપટ ૦વંશી વિ૦ વર્ણસંકર

વગડાવુ અ૦ ક્રિ૦ 'વગાડવું'નું કર્મણિ. –વવું સ૦ક્રિ૦ 'વગાડવું' 'વગડવું'નું પ્રેરક

વગાડવુ સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વાગવું] વગડે એમ કરવું, બજાવવું (૨) વાગે – લાગે એમ કરવુ

વગિયુ ,વગીલુ વિ૦['વગ' ઉપરથી]ઓળખીતુ; વગવાળુ (૨) પક્ષપાત કરનાર (૩) ન૦ તરફદારી, પક્ષપાત

વગુ અ૦ [જુઓ વગ] જયે, બાજુ

વગૂતવુ અ૦ક્રિ૦ [सं वि + प्रा गुत्थ (सं. ग्रथित), સર૦ म विगुतणें] ભરાવું; ગૂંચાવું વગુતાવવુ સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

વગૂતું વિ૦ [वि + प्रा गुत्त (सं गोत्र)] રખડેલ

વગેરે અ૦ [अ वग़ैरह; સર૦ म वगैरे–रा, हिं वग़ैरह] અને બીજા; ઇત્યાદિ

વગો પુ૦ [જુઓ વગ] લત્તો, ભાગ

વગોણુ,–વણુ ન૦, –વણી સ્ત્રી૦ ['વગોવવુ' ઉપરથી] નિંદા, ફજેતી

વગોવવુ સ૦ક્રિ૦ [प्रा विगोव (सं विगोपय्) =ફજેત કરવું; કે सं वि + गा, સર૦ हिं विगोना] નિંદા કરવી, ફજેતી કરવી

વઘરકુ ન૦ [સર૦ म वगड,–र] રાતી સાઠી જેવી ડાંગર (૨) [સર૦ म वगळ (सं विगल) કે વઘળ] ચળામણ, બગરો

વઘરણુ ન૦ [જુઓ વઘરો] હરકત, વિઘ્ન

વઘરો પુ૦ [सं विग्रह] ટંટો, અણબનાવ (૨) વિઘ્ન (૩) બગડવુ કે સળવા માંડવું તે [–ઘાલવો=કજિયો કરાવવો –નાખવો= વિઘ્ન કરવું]

વઘળવું અ૦ક્રિ૦[सं. विगल्, સર૦ મ वघळणें] ઝરવું

વઘાર પુ૦ [સર૦ प्रा वग्घारिअ=વઘારેલું; સર૦ हिं. वघारना; म. वघारणी] ઘી કે તેલમાં મરચાં, રાઈ, હિંગ વગેરે કકડાવી દાળ કઢી વગેરેમાં છમકારવું તે (૨) [લા.] મમરો; ટુચકો; ઉશ્કેરણી. [–કરવો = વઘારવું. –મૂકવો=ઉશ્કેરણી કરવી. વઘારી ખાવું =નકામુ રાખી મૂકવુ] ૦ણી સ્ત્રી૦ હિમ ૦વું સ૦ક્રિ૦ વઘાર કરવો –રિયું વિ૦ વઘાર દીધેલું (૨) ન૦ એક અથાણું

વચ ન૦ [सं] વચન; બોલવું તે

વચ સ્ત્રી૦ [दे विच्च=મધ્ય; સર૦ हिं. बिच] વચ્ચે હોવું તે; મધ્યસ્થતા (૨) અ૦ + વચ્ચે

વચકલું ન૦ [જુઓ વચકાવુ] વાંધો, વાકુ

વચક(–કા)વું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. बिचकाना; म वचकणें, विचकणें (सं व्यत्यय, प्रा वच्चय અથવા सं वि + चक्)] માઠું લાગવું, રિસાવું; છેડાવું (૨) વચ્ચેથી છટકી જવુ

વચકળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વચકાવુ] નરમ કે ઓછુ થવું (૨) ખસી કે સરી જવુ

વચકાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ વચકવું

વચકું ન૦ [જુઓ વચકાવુ, સર૦ म वचका, विचका] વિઘ્ન, વચકલું [વચકાં પડવાં= વાંકા પડવા, વાધા પડવા.] –કો પુ૦ માઠું લાગવું તે (૨) વાંધો (૩) વહેમ

વચગાળો પું૦ [વચ + ગાળો] વચ્ચેનો ભાગ

વચડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा. विचच्चिया, सं विचर्चिका] વલૂરવું

વચન ન૦ [सं] વેણ; કથન, વાક્ય (૨)પ્રતિજ્ઞા, કોલ (૩) સખ્યા (વ્યા) [–આપવું= કબૂલત આપવી, વિશ્વાસ આપવો. –કાઢવું =બોલવુ (૨) પ્રતિજ્ઞા કરવી –તોડવું= બોલીને ફરી જવુ, વચનનો ભગ કરવો –પાળવું=બોલ્યા પ્રમાણે વર્તવું, પ્રતિજ્ઞા પાળવી –મારવું=મહેણું મારવુ; કડવો બોલ કહેવો –લેવું=કબૂલાત લેવી, પ્રતિજ્ઞા કરાવવી] –નિકા સ્ત્રી૦ અવતરણ; પ્રમાણ કે સૂક્તિ તરીકે ટાંકેલું તે. –ની વિ૦ વચન પાળનારું; સત્યવાદી –નીય વિ૦ કહેવા કે બોલવા જેવુ (૨) નિંદ્ય (૩) ન૦ લોકાપવાદ; લાંછન ૦ભ્રષ્ટ વિ૦ વચન ન પાળતુ

વચમાં અ૦ ['વચ' પરથી] વચ્ચે

વચરમાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ ચીમળાવું,કરમાવુ] કરમાવુ; ચીમળાવુ [વચમાંનું, મધ્યેનુ

વચલું વિ૦ [જુઓ વચમાં, સર૦ म वचवच]

વચવચ સ્ત્રી૦, –ચાટ પું૦ [सं. वच्] વચમા ઉદ્ધતાઈથી બડબડવુ તે –ચિયું વિ૦ [સર૦ म. वचवच्या] વચવચાટ કરનારું [જવુ

વચળકવું અ૦ક્રિ૦ વચળવું; પકડમાથી સરકી

વચળવું અ૦ક્રિ૦ [सं विचल, સર૦ म विचळणें, हिं विचलना] હરકત નડવી,ભગાણ પડવુ, કચળવું (૨) ચસકી જવુ, ખસવુ (૩) વ્યભિચારી થવુ (૪) બગડી જવુ (દૂધ ઇ૦નુ)

વચાળ સ્ત્રી૦,–ળું ન૦ [જુઓ વચ] વચ્ચેની ખાલી જગા (૨) બાકુ

વચાળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વચડવું] ખંજવાળવું

વચાળો પું૦ ['વચ' ઉપરથી] જુઓ વંચાલો

વચેટ વિ૦ [જુઓ વચ] વચલું

વચ્ચે અ૦ [જુઓ વચ] વચમા. –ચ્ચોવચ અ૦ બરાબર વચ્ચે

વચ્છ(–છ) પું૦, ન૦ [प्रा. वच्छ (सं वत्स), સર૦ म. वछ,–च्छ] વાછરડુ

વચ્છ(–છ)નાગ પુ૦ [सं. वत्सनाभ, સર૦ म. वचनाग, हिं वछनाग] એક ઝેરી કંદ

વછ સ્ત્રી૦ ['વસ્તુ' ઉપરથી, સર૦ हिं ,म वस्त] વસ્તુ, ચીજ, જણસ (ચ.) (૨) જુઓ વચ્છ

વછનાગ પુ૦ જુઓ વચ્છનાગ

વછિયાત પુ૦ [વછ કે વચ પરથી ? સર૦ म वच्छात. विछायत(अ. विसात ?)] મોટા વેપારી તરફથી પરદેશ માલ ખરીદનાર કે વેચનાર આડતિયો –તી વિ૦ વછિયાતને લગતુ

વછૂટવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ છૂટવુ] છૂટવું (૨) છૂટીને ઊડવુ (૩) [સુ] જણવુ, છૂટો થવો. વછુટાવું અ૦ક્રિ૦ (ભાવે)

વછૂટું વિ૦ [જુઓ છૂટું] વિખૂટું, જુદ પડેલું

વછેરી સ્ત્રી૦ [જુઓ વચ્છ, સર૦ हिं. वछेडा] નાની ઘોડી. –રું ન૦ ઘોડીનું બચ્ચુ. –રો

વડવો પું૦ [दे वड्ड ઉપરથી] પૂર્વજ (૨) બાપ અથવા માનો બાપ

વડસસરો પુ૦ [વડુ+સસરો] સાસુ કે સસરાનો બાપ

વડસાસુ સ્ત્રી૦ [વડુ+સાસુ] સાસુ કે સસરાની મા

વડહથ્થ વિ૦ [વડુ + હાથ] બળવાન, મજબૂત (૨) મોટા હાથવાળો, આજાનબાહુ

વડાઈ સ્ત્રી૦ ['વડુ' પરથી, સર૦ हिं , म बडाई] મોટાઈ; કીર્તિ (૨) અભિમાન, પતરાજ

વડાગરું વિ૦[प्रा वड (सं पट) + અગર, સર૦ म वडागरमीठ] દરિયાકિનારે ખાડાઓમાં પાણી મૂકવીને બનાવેલું ગાંગડાદાર (મીઠું)

વડારણ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा वढर, म वडार,-री] ગોલી, ખવાસણ, રાણીની દાસી (૨) વિ૦ [જુઓ વિદારવું] વિ૦ + વિદારનાર, મારનાર

વડાદરા પુ૦બ૦વ૦ એ નામથી ઓળખાતી બ્રાહ્મણની જાતિના

વડારો પુ૦ [જુઓ વડુ] વડાઈ–વડપણની વાત; શેખી [વડારા કરવા = વડાઈની વાતો કરવી; શેખી મારવી]

વડિયાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ વડવો, વડી + આઈ] બાપ અથવા માની મા [પ્રતિપક્ષી

વડિયું વિ૦ ['વડાઈ' ઉપરથી] પ્રતિસ્પર્ધી,

વડી સ્ત્રી૦ [दे, સર૦ हिं बड़ी] ચોળાની દાળની એક બનાવટ [–પાપડ વંદી જવાં = કામ બગડી જવું (હાથે) વડીઓ મૂકી છે ? = હાથ કેમ હલાવાતો નથી ?]

વડીલ વિ૦ [दे वड्डिल, वड,સર૦ म (सं वृद्ध)] (કુટુંબમાં) પૂજ્ય; મોટું, મુરબ્બી (૨) પુ૦ તેવો માણસ (૩) પૂર્વજ –લોપાર્જિત વિ૦ [+ उपार्जित] બાપદાદાએ રળેલું

વડું વિ૦ [दे वड्ड, અથવા प्रा वड्ढ (सं वृद्ध); સર૦ म वडा, हिं बड़ा] મોટું (સમાસમાં 'વડ' રૂપ, જેમ કે વડસાસુ) (૨) ન૦ [प्रा वडग (सं वटक)] અડદની દાળની એક વાની (૩) [प्रा वड, पट्ट (सं पट)] પડના અર્થમાં સંખ્યાવાચક શબ્દને લાગે છે ઉદા૦ એકવડુ, બેવડુ, તેવડુ ઇ૦ (૪) કદ (૫૦) બતાવવાના અર્થમાં આ, જે, કે, તે વગેરે સર્વનામોને લાગે છે ઉદા૦ આવડુ, એવડુ, જેવડુ, કેવડું ઇ૦

વડે અ૦ [જુઓ વતે] વતી, થી

વડેરું વિ૦ [दे वड्ड] વડીલ, મોટું

વઢકણુ(–ણું), **વઢકારુ** વિ૦['વઢવું' ઉપરથી] કજિયાખોર

વઢવાડ સ્ત્રી૦ ['વઢવું' ઉપરથી] કજિયો, તકરાર, લડાઈ –ડિયું વિ૦ વઢકણુ

વઢવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा विहड (सं विघटय्) પરથી ?] તકરાર કરવી (૨) મારામારી કરવી (૩) સ૦ક્રિ૦ ઠપકો આપવો [વઢી પડવું = તકરાર કે ટંટો થઈ જવો, લડવું]

વઢવેડ સ્ત્રી૦ જુઓ વઢવાડ [વઢવું તે

વઢાવઢ(–ઢી) સ્ત્રી૦ ['વઢવું' ઉપરથી] સામસામું

વઢાવું અ૦ક્રિ૦,–વવું સ૦ક્રિ૦'વઢવું' 'વાઢવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [એક જાતની (ભેંસ)

વઢિયારી વિ૦ સ્ત્રી૦ વઢિયાર તરફની–સરસ

વણ (ણ,) ન૦ [दे वडणी, સર૦ प्रा वणी, हिं बन = કપાસનો છોડ] કપાસ, કપાસનો છોડ કે કપાસનું ખેતર (૨) અ૦ [सं विना] (૫) વિના

વણકર પુ૦ ['વણવું' ઉપરથી] વણવાનો ધંધો કરનાર –રી સ્ત્રી૦ વણવાની મજૂરી

વણછો પુ૦ [सं पर्णछाया, સર૦ પડછો] ઝાડની છાયા (નીચેના રોપ પરની)

વણજ પુ૦ [प्रा वणिज(सं वाणिज्य)] વેપાર, ધંધો (૨) સ્ત્રી૦ વેપારની વસ્તુ; 'કૉમોડિટી'

વણજાર સ્ત્રી૦ ['વણજ' + હાર કે કાર, સર૦ हिं बनजारा; म वणजारा] વણજારાની પોઠ કે કાફલો. –રી સ્ત્રી૦ વણજારાની સ્ત્રી –રુ ન૦ વણજારાનો ધંધો –રો પુ૦ બળદોની પીઠ ઉપર માલ ભરી દેશપરદેશ લઈ જનાર વેપારી

વણતર ન૦ ['વણવું' ઉપરથી] વણવું તે (૨) વણાટ, પોત; કુમાશ

વણપરો પુ૦ (કા) વાપર, ઉપયોગ

વણલોભી વિ૦ [વણ(વિના) + લોભ] લોભરહિત

વણવું સ૦ક્રિ૦ [दे. वुणण, हिं बुनना, म. विणणें (सं वे)] આમળવું; ભાગવું (દોરડુ)

(૨) સાળ વડે કપડું બનાવવું (૩) વેલણ વડે રોટલી વગેરે કરવું (૪) પાટિયા ઉપર લોટ મસળીને (સેવો) પાડવી (૫) [લા] કામમાં ફેળવવું, પલોટવું (૬) [સુ] વીણવું. [વણી નાખવું = નાશ કરવું, પાયમાલ કરવું. વણીને કહેવું, મૂકવું = અતિશયોક્તિ કરવી (૨) અટકળે કહેવું]

વણસવું અ૰ક્રિ૰ [सं विनश्; સર૰ हिं. विनशना] બગડવું, ખરાબ થવું (૨) નાશ પામવું

વણસાડ પુ૰ ['વણસવું' ઉપરથી] બગાડ; નાશ ૰વું સ૰ક્રિ૰ 'વણસવું'નું પ્રેરક

વણસિયું ન૰ વરખડાનું તેલ

વણાઈ સ્ત્રી૰ ['વણવું' ઉપરથી] વણવાનું મહેનતાણું (૨) વણવાની રીત

વણાટ પું૰ ['વણવું' ઉપરથી] વણતર, કુમાશ, પોત. ૰કામ ન૰ વણવાનું કામ

વણારસી વિ૰ [प्रा वाणारसी (अप वणरसि), सं वाराणसी] બનારસી (સાડી) [સુ]

વણિક પુ૰ [सं] વાણિયો (૨) વેપારી ૰પુત્ર પું૰ વાણિયાનો દીકરો, વાણિયો ૰વૃત્તિ સ્ત્રી૰ જુઓ વાણિયાવિદ્યા (૨) વેપાર વડે આજીવિકા ચલાવવી તે [ચોપગું પ્રાણી

વણિય(-યે)ર (વ') ન૰[प्रा वणयर ?]એક નાતું

વત(૰ર)ડવું સ૰ક્રિ૰ [વિ + તોડવું (सं. वि+ तुड्)] નખથી ખણવું કે ફાડી નાખવું

-વત્ [सं] નામને લાગતાં '-ની પેઠે, -ની જેમ' અર્થ બતાવે છે ઉદા૰ આત્મવત્ (૨) ['વાન'નું મૂળ સં રૂપ. સ્ત્રી૰ વતી] નામને લાગતા 'વાળું' અર્થ બતાવે છે ઉદા૰ ફલવત્

વતન ન૰ [अ] મૂળ ગામ કે દેશ (૨) ઇનામ દાખલ સરકાર તરફથી મળેલી જાગીર (૩) જમીનજાગીરની ઊપજ. ૰દાર વિ૰ (૨) પુ૰ જાગીરદાર ૰દારી સ્ત્રી૰ જાગીરદારી ૰પરસ્તી સ્ત્રી૰ [फा] સ્વદેશાભિમાન, સ્વદેશપૂજા. ૰વાડી સ્ત્રી૰ સ્થાવર મિલકત (સુ) –ની વિ૰ (૨) પું૰ મૂળ રહીશ

વતરડવું સ૰ક્રિ૰ જુઓ વતડવું

વતરણું ન૰ [सं. वेत्र=બરુ–નેતર ઉપરથી ? કે વતડવું ઉપરથી ?] કલમ; વટાણું

વતરેક અ૰ + [सं व्यतिरेक] વતરોગ જુઓ (૨) પું૰ વ્યતિરેક, ભેદ; અભાવ

વતરોગ(-ગે) અ૰ [જુઓ વતરેક] વિના, વગર

વતારો પુ૰ [જુઓ વેતરું] વેતરો, મજૂર

વતાડવું સ૰ક્રિ૰ જુઓ વિતાડવું

વતાવવું સ૰ક્રિ૰ [જુઓ વિતાડવું] પજવવું (૨) છેડવું (૩) [ઉ ગુ] બતાવવું

વતી અ૰ [જુઓ વતે] વડે (૨) [સર૰ म. वती, वतीनें] માટે, બદલે (૩) વિ૰ સ્ત્રી૰ [सं.] (જુઓ 'વત્'માં) ઉદા૰ 'લાવણ્યવતી'

વતીઅણ ન૰ જુઓ વતેસર [-તિયું

વતીપાત પું૰, –તિયું વિ૰ જુઓ વ્યતીપાત,

વતું ન૰ [सं वप् ઉપરથી] હજામત

વતે અ૰ [सं वृत्ते] વડે; થી

વતેસર વિ૰['विस्तार' પરથી, સર૰ हिं. वतंगड] વિસ્તારવાળું (૨) ન૰ નકામું લંબાણ, ટાયલું

વત્તું વિ૰ [વધતું] વધારે [વિના; વતરેક

વત્રેક વિ૰ [सं व्यतिरेक] + શ્રેષ્ઠ (૨) અ૰

વત્સ પું૰, ન૰ [सं.] બાળક (૨) ન૰ વાછરડું

વત્સર પું૰ [सं.] વર્ષ [રાજા, ઉદયન

વત્સરાજ પુ૰[सं](સ) અર્જુનથી પચીસમો

વત્સલ વિ૰ [सं.] માયાળુ; સ્નેહાળ. ૰તા સ્ત્રી૰ વાત્સલ્ય

વત્સા સ્ત્રી૰ [सं] પુત્રી

વદ(-દ્ય) (દ,)અ૰ [જુઓ વદિ, સર૰ म वद्य] કૃષ્ણપક્ષમાં (૨) સ્ત્રી૰ કૃષ્ણપક્ષ

વદતોવ્યાઘાત પું૰ [सं] પોતે બોલેલી વાતથી વિરુદ્ધ બોલવું તે, એક તર્કદોષ

વદન ન૰ [सं] મુખ [મંજૂર થવું

વદવું સ૰ક્રિ૰ [सं वद्] બોલવું (૨) અ૰ક્રિ૰

વદા સ્ત્રી૰ જુઓ વિદાય (સુ)

વદાડ(-ર) પુ૰ જુઓ વાયદો

વદાય વિ૰ (૨) સ્ત્રી૰ [अ. वदाअ] જુઓ વિદાય ૰ગીરી સ્ત્રી૰ જુઓ વિદાયગીરી

વદિ અ૰ [सं] કૃષ્ણપક્ષમાં, વદ

વદિતા સ્ત્રી૰.[सं वद्] + સૂર, અવાજ

વદ્દી(-દ્ધા) સ્ત્રી૰ [सं. वृद्धि] વધ; સરવાળા કે ગુણાકારમાં, એકમ દશક વ૰ કોઈ એક સ્થાનના સરવાળા કે ગુણાકારની આવેલી

રકમમાંથી એકમનો આંકડો રાખી બાકીના સ્થાનના અંક આગળના સ્થાનની રકમમાં ઉત્તરોત્તર ઉમેરવામાં આવે છે તે (ગ)
વઘ અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ વદ
વઘા સ્ત્રી૦ જુઓ વઢી [પાખંડ, કપટ
વઘાન ન૦ [સં વદાન્ય=વાક્પટુ પરથી?]
વધ પુ૦ [સં] કાપીને મારી નાખવું તે (૨) 'અલ્ટિપલ' (ગ.) [વધુ ઓછુ થવુ તે
વધ (ધ,) સ્ત્રી૦ [સં વૃદ્ધિ] વધારો ૦ઘટ સ્ત્રી૦
વધરાવળ સ્ત્રી૦ [સં. વધ્રિ કે વધ્ર ઉપરથી] વૃષણનો એક રોગ
વધવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. વૃધ્ (પ્રા વડ્ઢ), હિં બઢના, મ વધણેં] સંખ્યા, કદ, માપ, ગુણ, કશામાં પણ વધારો થવો, મોટા થવું (૨) બચવું, બાકી રહેવું (૩) આગળ જવું, ટપવું, પ્રગતિ કરવી [(વાત વધી જવી, પડવી=કજિયો કે મારામારી ઉપર આવવું]
વધાઈ (–મણી) સ્ત્રી૦ [પ્રા વદ્ધાવણ (સં. વર્ધાપન), સર૦ હિં બધાઈ, મ વરખાવા] ખુશીના સમાચાર (૨) ખુશખબર લાવનારને અપાતી ભેટ
વધામણું ન૦ [જુઓ વધાઈ] મંગળકાર્ય નિમિત્તે માતાનું પૂજન (૨) વધામણી
વધારણ વિ૦ ['વધારવું' ઉપરથી] વધારનાર (પ)
વધારવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા વદ્ધાર(સં વર્ધય્), સર૦ મ વધારણેં] વધારો કરવો, ઉમેરવું (૨) વિસ્તારવું (૩) બચત કરવી, બાકી રાખવુ
વધારે વિ૦ [જુઓ વધારવું] અધિક; વિશેષ. ૦પડતું વિ૦ જોઈએ કે ઘટે તેથી વધારે (માત્રા, કદ, મર્યાદા વગેરેથી)
વધારો પુ૦ [જુઓ વધારવું, વધવું, સર૦ મ. વધારા] ઉમેરો, વૃદ્ધિ (૨) નફો (૩) બાકી, સિલક (૪) સાંધણ, પુરવણી (પ) વર્તમાનપત્રનો વધારા તરીકે કાઢેલો અંક [વધારાનું=વિશેષ–વધુ એવુ (૨) નકામું ફાજલ.]
વધાવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ 'વધાઈ] ભક્તિથી અથવા આશીર્વાદ દેતાં ફૂલ ચોખા નાખવા (૨) હર્ષભેર આવકાર આપવો
વધાવો પુ૦ ['વધાવવુ' ઉપરથી] વધાવવાની સામગ્રી (૨) એકી (હાણા જોતી) (૩) વર કે કન્યાને મોકલવાની ભેટ
વધુ વિ૦ [સં વૃદ્ધ પરથી] વધારે ૦પડતું વિ૦ વધારેપડતું –ધૂ કું વિ૦ વધારેપડતું, વધારાનું
વધૂ સ્ત્રી૦[સં]વહુ,જુવાન પત્ની(૨)છોકરાની વહુ
વધેરવું સ૦ક્રિ૦ [સં વર્ધ્] બલિદાન આપવું (૨) ફોડવુ (૩) કાપવુ [માણસ
વધૈયો પુ૦['વધાવવુ' ઉપરથી]વધામણી ખાનારો
વધ્ય વિ૦ [સં] વધ કરવા યોગ્ય
વન ન૦[સં]જંગલ [–કરવું=રખડતું–ઘરબાર વિનાનું કરવું –થવું=રખડતું–ઘરબાર વિનાના થવું] ૦કવિતા સ્ત્રી૦ વન્ય અને ગ્રામ્ય જીવન વિષેની કવિતા, ગોપકાવ્ય, 'પેસ્ટોરલ' ૦ફૂળ ન૦ વલ્કલ ૦કોકિલ પુ૦ એક પખી. ૦ચર વિ૦ વનમાં રહેનાર; જંગલી (૨) પુ૦ તેવું માણસ કે પ્રાણી (૩) વાંદરો ૦જ્યોત્સ્ના, ૦જ્યોત્સ્ની સ્ત્રી૦ જૂઈ જેવી એક વેલ ૦દેવતા પુ૦ બ૦વ૦, સ્ત્રી૦; ૦દેવી સ્ત્રી૦ વનની અધિષ્ઠાતા દેવ કે દેવી ૦પક વિ૦ વનમાં પાકેલું ૦પુષ્પ ન૦ વનમાં થતુ–રાની પુષ્પ. ૦પ્રિયા સ્ત્રી૦ કોયલ. ૦ભોજન ન૦ ગામ બહાર રમ્ય જગાએ કરેલી ઉજાણી ૦માલા(–ળા) સ્ત્રી૦ વનનાં ફૂલની માળા (૨) ઘૂંટણ લગી પહોંચે તેવો ફૂલનો હાર (શ્રીકૃષ્ણનો) ૦માલી(–ળી) પુ૦ (સં) શ્રીકૃષ્ણ ૦રાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ વનરાજી ૦રાજ પું૦ સિંહ. ૦રાજિ(–જી) સ્ત્રી૦ ઝાડોની લાંબી હાર (૨) લાંબો જંગલનો પ્રદેશ (૩) જંગલમાંનો પગરસ્તો. ૦લતા સ્ત્રી૦ એક જંગલી વેલ. ૦વાસ પુ૦ વનમાં વસવું તે (–કરવો) ૦વાસી વિ૦ વનમાં વસનાર. ૦વેલી સ્ત્રી૦ જંગલી વેલ (૨) અપદ્યાગદ્યની એક નવી રચના ૦શ્રી સ્ત્રી૦ જંગલની શોભા. ૦સ્થલી(–ળી) સ્ત્રી૦ અરણ્યનો પ્રદેશ
વનરડો પુ૦ [જુઓ વનારવું] (કા) દુ:ખ, વિટંબણા (૨) બગાડો (૩) ઝઘડો, વાદ, વાંધો (૪) ફજેતો [વડવાગળું
વનવાગળું ન૦, **વનવાગોળ** સ્ત્રી૦ જુઓ
વનસરાહ ન૦ એક પખી

વનસ્પતિ સ્ત્રી૦ [સં] ઝાડ, છોડ વગેરે. ૦ઘી ન૦ વનસ્પતિ (તેલીબિયા)ના તેલનો રાસાયણિક પ્રક્રિયાથી ધોઈ-ઠારીને બનાવાતો ઘી જેવો પદાર્થ. ૦નાથ પું૦ ચંદ્ર ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦, ૦શાસ્ત્ર ન૦ 'બૉટની'

વનળા સ્ત્રી૦ [સં વ્યંડલા કે વૃહન્નલા] બાયડા કે હીજડા જેવી સ્ત્રી (ઉ. ગુ)

વના સ્ત્રી૦ જુઓ વનિતા (૨) અ૦ [જુઓ વિના] સિવાય [સમારવું

વનારવું સ૦ક્રિ૦ [સં. वन्=કાપવું] (કા) કાપવું,

વનિકા સ્ત્રી૦ [સં.] ઉપવન, નાનકડું વન

વનિતા સ્ત્રી૦ [સં] સ્ત્રી ૦વિશ્રામ પું૦ સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપવાની સંસ્થાનું એક નામ

વનું વિ૦ [વિના + નું] 'વિનાનું' એવા અર્થમાં નામને લાગે છે (ઉદા૦ ભાનવનું)

વનેખા પું૦ બ૦ વ૦ [સં. वन् ઉપરથી] પીડા; મુસ્કેલી, વખા

વનેચર વિ૦ (૨) પું૦ [સં] વનચર; જંગલી

વનેરુ વિ૦ [સર૦ મ वानर्या (મ वान्येरूं= વાદર)] રખડેલ, જંગલી

વનેડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ વનારવું] બગાડી નાખવું

વનેડો પું૦ કાર્ય બગડે એવી મુસ્કેલી, વનરડો

વનો પું૦ [સં विनय] + વિવેક (૨) [જુઓ બનો] + વર કે અણવર

વન્ય વિ૦ [સં.] જંગલનું

વન્સ મોર પું૦ [ઇ] 'એક વાર ફરીથી' એવા અર્થનો નાટકી હર્ષોદ્‌ગાર

વપત સ્ત્રી૦ જુઓ વિપત્તિ [કરાવવી તે

વપન ન૦ [સં] વાળ કપાવવા કે હજામત

વપરાટ પું૦ ['વપરાવું' ઉપરથી] વપરાશ

વપરાવું અ૦ક્રિ૦,-વવું સ૦ક્રિ૦ [સં व्याप्] 'વાપરવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

વપરાશ સ્ત્રી૦ [વપરાવું પરથી] વાપર, ઉપયોગ

વપલો પું૦ [સર૦ વેપલો] કૌતુક

વપા સ્ત્રી૦ [સં] ચરબી, મેદ

વપુ ન૦ [સં.] શરીર

વફા સ્ત્રી૦ [अ.] વચનને વળગી રહેવું તે; પ્રમાણિકપણું (૨) ભક્તિ, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ. ૦ઈ સ્ત્રી૦ વફાદારી ૦દાર વિ૦ વચનને વળગી રહેનારું (૨) વિશ્વાસુ (૩) સ્વામીભક્ત. ૦દારી સ્ત્રી૦ વચનને વળગી રહેવું તે (૨) સ્વામીભક્તિ (૩) નિષ્ઠા (૪) રાજભક્તિ

વફાત સ્ત્રી૦ [अ] મૃત્યુ (જુઓ બારે વફાત)

વબાલ સ્ત્રી૦ [अ.] મુસીબત, આફત

વબૂટ(-ઠ)ણ ન૦ [પ્રા वूढ(સં व्यूढ)=વહન કરેલું ઉપરથી? કે સં. वि+बुध्=વેઠવું-અનુભવવું ઉપરથી?] પીડા; આપદા

વભો પું૦ [જુઓ વૈભવ] સાહેબી (૨) મર્યાદા; અદબ (૩) પ્રતિષ્ઠા; વજન

વમન ન૦ [સં.] ઊલટી [ઓકી કાઢવું

વમવું સ૦ક્રિ૦ [સં. वम्; સર૦ મ. वमणें]

વમળ ન૦ [સં विभ्रम? સર૦ हिं. भँवर] વહેતા પાણીમાં થતું કૂંડાળું-ભમરો

વમાસણ જુઓ વિમાસણ.-વું જુઓ વિમાસવું

વમિ(-મી) સ્ત્રી૦ [સં] વમન, ઊલટી

વમેલ(-લું) વિ૦ ['વમવું' ઉપરથી] ઓકી કાઢેલું (૨) સન્માર્ગથી ભ્રષ્ટ થયેલું

વય ન૦; સ્ત્રી૦ [સં] ઉમ્મર. [-થવી=ઉમર થવી, વૃદ્ધાવસ્થા આવવી -માં આવવું= ઉમર લાયક થવું; જુવાનીમાં આવવું]

વયણ ન૦ [પ્રા., જુઓ વચન] + બોલ

વયસ્ક વિ૦ [સર૦ મ] વયમાં આવેલું

વયસ્ય પું૦ [સં] મિત્ર -સ્યા સ્ત્રી૦ સખી

વયાતીત વિ૦ [વય + અતીત] ઘરડું, વૃદ્ધ

વયોવૃદ્ધ વિ૦ [સં] ઘરડું, વડીલ

વર વિ૦ [સં] ઉત્તમ (૨) પું૦ વરરાજા (૩) પતિ (૪) વરદાન (૫) નામને લાગતાં 'શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ' એવો અર્થ થાય ઉદા૦ પંડિતવર. [-તોરણે આવવો=વર ચોરી આગળ આવી પહોંચવો (૨) [લા.] બહુ ઉતાવળ હોવી] ૦કન્યા ન૦બ૦વ૦ પરણનાર પુરુષ ને સ્ત્રી

વરક(-ખ) પું૦ [अ; સર૦ મ वरख, हिं.] સોનાચાંદીનું એક પાતળું પતરું

વરખ પું૦ જુઓ વરક (૨) [સં वर्ष] વર્ષ (૩) સ્ત્રી૦ [સં वृषभ] વૃષભ રાશિ

વરખડી સ્ત્રી૦, -ડો પું૦ એક ઝાડ

વરખવું અ૦ક્રિ૦ + જુઓ વરસવું

વરખાસન ન૦ + જુઓ વર્ષાસન

વર્ણવિચાર પુ૦ [સં.] જુઓ શબ્દવિચાર
વર્ણવિપર્યય પુ૦ [સં] શબ્દોમાં વર્ણો ઊલટ-સૂલટ થઈ જવા તે (નિરુક્ત)
વર્ણવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ વર્ણવવું
વર્ણવૃત્ત ન૦ [સં] (માત્રાવૃત્તથી ઊલટું) વર્ણોની સંખ્યા ઉપરથી નિયત થયેલો છંદ
વર્ણવ્યત્યાસ પુ૦ [સં] અક્ષર બદલાઈ જવા-ઊલટસૂલટ થઈ જવા તે
વર્ણવ્યવસ્થા સ્ત્રી૦ [સં] વર્ણોની વ્યવસ્થા, ચાર વર્ણો દ્વારા થતી સમાજવ્યવસ્થા
વર્ણશ્રુતિ સ્ત્રી૦ [સં] વર્ણી, 'સિલેબલ'
વર્ણસગાઈ સ્ત્રી૦ સજાતીય વર્ણોનું આવર્તન, વર્ણાનુપ્રાસ (૨) પ્રાસ બેસવો કે બેસાડવો તે
વર્ણસંકર વિ૦ [સં.] ભિન્ન વર્ણનાં સ્ત્રીપુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલું (૨) વ્યભિચારથી ઉત્પન્ન થયેલું (૩) પુ૦ તેવો માણસ. [તે(મોંનું) સ્થાન
વર્ણસ્થાન ન૦ [સં] વર્ણો જ્યાંથી બોલાય છે
વર્ણાચાર પુ૦ [સં] ભિન્ન ભિન્ન વર્ણના આચાર કે ધર્મ [(૨) વર્ણાનુક્રમણિકા
વર્ણાનુક્રમ પુ૦ [સં] મૂળાક્ષર પ્રમાણેનો ક્રમ
વર્ણાનુક્રમણી,-ણિકા સ્ત્રી૦ કક્કાવાર કે મૂળાક્ષર પ્રમાણે ગોઠવેલું સાંકળિયું
વર્ણાનુપ્રાસ પુ૦ [સં] સજાતીય વર્ણોનું આવર્તન, એક શબ્દાલંકાર (કા શા)
વર્ણાલંકાર પુ૦ [સં] જુઓ શબ્દાલંકાર
વર્ણાવર્ણ પુ૦, -ર્ણી સ્ત્રી૦ અનેક વર્ણના લોકોનો શંભુમેળો
વર્ણાશ્રમ પુ૦ [સં.] (સમાજ તથા વ્યક્તિના) વર્ણવાર અને આશ્રમવાર વિભાગ અને તેમનાં કર્તવ્યોની વ્યવસ્થા [ભિન્ન વર્ણ
વર્ણાંતર વિ૦ [સં] ભિન્ન વર્ણનું (૨) ન૦
વર્ણિત વિ૦ [સં] વર્ણવેલું
વર્ણી પુ૦ ઉચ્ચારક્રિયાનું એકમ; 'સિલેબલ' (૨) વિ૦ વર્ણી કે વર્ણને લગતું
-વર્ણું વિ૦ [સં વર્ણ પરથી] (સમાસને અંતે લાગતાં) '-ના વર્ણ-રંગવાળું' ઉદા૦ ઘઉંવર્ણું
વર્ણોચ્ચાર પુ૦ [સં] વર્ણોનું ઉચ્ચારણ
વર્ણ્ય વિ૦ [સં] વર્ણનીય (૨) જેનું વર્ણન કરવાનું છે તેવું

વર્તણૂક સ્ત્રી૦ [સર૦ મ., વર્તવું પરથી] વર્તવાની રીત; ચાલચલગત; રીતભાત
વર્તન ન૦ [સં] આચરણ, રીતભાત ૦હામી સ્ત્રી૦ સારી ચાલચલગત માટે જામીન
વર્તમાન વિ૦ [સં] ચાલુ (૨) આધુનિક (૩) પુ૦ બ૦ વ૦ સમાચાર, ખબર (૪) પુ૦ વર્તમાનકાળ ૦કાળ પુ૦ ચાલુ સમય (૨) [વ્યા] ક્રિ૦નો એક કાળ ૦કૃદંત ન૦ (વ્યા.) ક્રિ૦નું એક કૃદંત. ૦પત્ર ન૦ છાપું
વર્તવું અ૦ ક્રિ૦ [સં वृत्] આચરણ કરવું; ચાલવું (૨) થવું, હોવું (૩) ગુજરાન ચલાવવું (૪) સ૦ક્રિ૦ પારખવું; જોવું (૫) [સર૦ હિં બરતના] રીત પ્રમાણે આપવું
વર્તાવ પુ૦ ['વર્તવું' ઉપરથી] વર્તણૂક; રીતભાત
-વર્તી વિ૦ [સં] (સમાસને અંતે) હોતું ઉદા૦ મધ્યવર્તી
વર્તુલ(-ળ) ન૦ [સં] ગોળાકાર, કૂંડાળું (૨) 'સર્કલ' (ગ) ૦પાદ પુ૦ 'ક્વોડ્રન્ટ' (ગ.) -લા(-ળા)કાર વિ૦ [+आकार] ગોળ આકારનું; 'સરક્યુલર' (ગ) (૨) પુ૦ ગોળ આકૃતિ
વર્ધક વિ૦ [સં] વધારનારું (પ્રાયઃ સમાસને અંતે) -ન ન૦ વધવું તે (૨) આબાદી (૩) કાપવું તે -માન વિ૦ વધતું જતું, આબાદ થતું (૨) પું૦ (સ) વિષ્ણુ (૩) (સ) ૨૪મા તીર્થંકર-મહાવીર [સમૃદ્ધ થતું
વર્ધિત વિ૦ [સં] વધેલું -ષ્ણુ વિ૦ વધતું;
વર્મ ન૦ [સં] કવચ
વર્ય વિ૦ [સં] પ્રધાન, શ્રેષ્ઠ (સમાસને અંતે)
વર્ષ ન૦ [સં] બાર માસનો સમય (૨) (પ્રાચીન ભૂગોળ મુજબ) પૃથ્વીનો અમુક ખંડ જેમ કે ભારતવર્ષ [-બેસવું=નવું વર્ષ શરૂ થવું -વળવું=દુકાળ પછીના વર્ષમાં સારુ પાકવું] ૦ફળ ન૦ વર્ષ દરમ્યાન બનનાર બનાવોનો વરતારો [-કાઢવું=(જોશીએ) એવો વરતારો તૈયાર કરવો.]
વર્ષણ ન૦ [સં] વરસવું તે
વર્ષવું અ૦ક્રિ૦ (૨) સ૦ક્રિ૦ [સં वर्ष्] જુઓ વરસવું [ભાદરવો
વર્ષા સ્ત્રી૦ [સં] વરસાદની ઋતુ-શ્રાવણ અને

વર્ષાવવું સ૦ક્રિ૦ 'વર્ષવું'નું પ્રેરક
વર્ષાસન ન૦ [સં. वर्ष+अशन, સર૦ म., हिं. वरषासन] (રાજ્ય તરફથી) ગુજરાન માટે મળતી વાર્ષિક રકમ
વર્ષોવર્ષ અ૦ [સર૦ म.] દર વર્ષે, પ્રતિવર્ષ
વલ પુ૦ [સર૦ म , हिं ; सं ओल] ઝાકળ
વલકુડ વિ૦ [સર૦ हिं. वलकना=ઉમંગમાં આવવું] બહુ જ લાલચુ
વલખવું અ૦ક્રિ૦ [સં वि+लक्ष्] વલખાં મારવાં **વલખાં** ન૦બ૦વ૦ ફાંફાં (-મારવાં, વીણવાં)
વલ(-ળ)ણ ન૦ [સં. वल्; સર૦ म वळण] વૃત્તિ; મનનું વળવું તે (૨) [રસ્તા કે નદીનો] વાંક (૩) કવિતામાં આવતો ઊથલો (૪) જુવારના ગીચ ચાસમાંથી ઉખેડી લીધેલા છોડ (૫) નફાતોટાની ઉપરામણી (૬) મરોડ. [-અખત્યાર કરવું, પકડવું, લેવું = અભિપ્રાય કે વૃત્તિ ધારણ કરવાં -ચૂકવવું, પતવવું, વહેંચવું = નફાનુકસાનની રકમ ચૂકતે કરવી–આપવી લેવી.] ૦દાર વિ૦ [સર૦ म वळणदार] મરોડદાર
વલદદાણિયાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ વળતદાણિયાં
વલદે અ૦ [फा, अ वल्द = पुत्र] 'નો દીકરો' 'બિન' એ અર્થ બતાવે છે (પ્રાય' ખત દસ્તાવેજમાં)
વલન ન૦ [સં] વળવું તે, વલણ
વલભી, ૦પુર ન૦ [સં] (સં) સૌરાષ્ટ્રનું એક પ્રાચીન ગામ (આજનું વળા)
વલય ન૦ [સં] કંકણ, કડું
વલવલ સ્ત્રી૦ [જુઓ વલવલવું; સર૦ अ वल-वल] વધારેપડતી ચંચળતા (બોલવા, બેસવા, ઊઠવામાં); ઘડી સખણું ન રહેવું તે (૨) વગર પૂછ્યે બોલબોલ કરવું તે ચિબાવલાવેડા
વલવલવું અ૦ક્રિ૦ [સં वि+लप् प्रा वडवड] બોલબોલ કરવું (૨) રોતાં રોતાં બોલવું, વિલાપ કરવો (૩) વલખાં મારવાં
વલવલાટ પુ૦ [વલવલવું પરથી] વલોપાત; હાયવોય (૨) સળવળાટ
વલવલિયું વિ૦ [વલવલ પરથી] વલોપાત કરતું (૨) વલવલ કર્યા કરતું, બહુબોલું
વલંદો પુ૦ [इं હોલૅંડ ઉપરથી, સર૦ म. वलंदेज] હોલંડનો રહેવાસી, ડચ
વલંબાવું અ૦ક્રિ૦ [સં अवलम्ब्, वलंब] રોકાવું, ગૂંથાવું [(સુ) જુઓ પારવવું
વલારવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा. लूरइ = કાપવું]
વલારો પુ૦ ['વલરવલવું' ઉપરથી] એકની એક વાતની ચૂથાચૂથ (સુ)
વલિત વિ૦ [સં] વળેલું; વાંકું (૨) કરચલી પડેલું (શરીર). ૦પલિત વિ૦ ઘરડું, વળિયાપળિયાંવાળું
વલી પુ૦ [अ] પીર, ઓલિયો
વલુરાવું અ૦ક્રિ૦,-વવું (વ') સ૦ક્રિ૦ વલૂરવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક
વલૂર (વ') સ્ત્રી૦ [વલૂરવું પરથી] ચળ, ખણજ [-આવવી = વલૂરવું પડે એવું થવું]
વલૂરો પુ૦ -રિયું ન૦ (વ') [વલૂરવું પરથી] નહોર કે નખનો ઉઝરડો, લવૂરો
વલૂરવું (વ') સ૦ક્રિ૦ [प्रा. लूर् (सं छिद्)] ખણવું; ઉતરડવું
વલૂ(-ળૂં)દ(-ધ)વું અ૦ક્રિ૦ [સં वि+प्रा. रुघ्(सं रुध्)] મઝવું (૨) પેધવું પળકવું (૩) સ૦ક્રિ૦ વળગવું. **વલૂં(-ળૂ)દું(ધું)** વિ૦ પેધેલું
વલે (લે) સ્ત્રી૦ [अ वलह] હાલ દશા (૨) ભૂંડા હાલ (૩) ઉપાય [-કરવી, થવી]
વલો પું૦ [જુઓ વલવલવું] ઝખના
વલોણું (વ')ન૦ [જુઓ વલોવવું] વલોવવું તે (૨) વલોવવાની ગોળી (૩) રવૈયો [-કરવું = છાશ કરવી વલોણામાં મૂતરવું = સારા કામમાં અડચણ નાખવી] -ણાવાર પું૦ વલોવવાનો દિવસ -ણાવારે અ૦ [લા] આખોમડીએ, વારે વારે -ણી સ્ત્રી૦ રવાઈ; નાનું વલોણું
વલોપાત પું૦ [જુઓ વલો] અધીરાઈનું આકળાપણું (૨) આક્રંદ; કલ્પાંત [-કરવો] -તિયું વિ૦ વલોપાત કરનારું, તેવા સ્વભાવનું
વલોવવું (વ') સ૦ક્રિ૦ [સં वि +लुड्, કે प्रा. विरोल(सं मन्थ्);સર૦ हिं. बिलोना] માખણ

કાઢવા દહીંને વાંસ વડે ઘુમડવું (૨) [લા] ચર્ચવું, ચૂથવું. -ણું ન૦ વલોવવાનું સાધન -ડા(-રા)વવું [પ્રેરક] વલોવાવું [કર્મણિ]
વલ્ક ન૦ [સં] ઝાડની છાલ
વલ્કલ ન૦ [સં] વલ્ક કે તેનું વસ્ત્ર
વલ્મિ(-લ્મી)ક પુ૦, ન૦ [સં] રાફડો
વલ્લભ વિ૦ [સં.] વહાલું (૨) પું૦ પ્રિય, પતિ (૩) [સ] વલ્લભાચાર્ય – પ્રસિદ્ધ વૈષ્ણવ આચાર્ય ૦પંથ, ૦મત, ૦સંપ્રદાય પુ૦ પુષ્ટિમાર્ગ -ભા સ્ત્રી૦ પ્રિયા, પત્ની -ભી વિ૦ વલ્લભ સંપ્રદાયનું
વલ્લરિ(-રી) સ્ત્રી૦ [સં] વેલ
વલ્લવ પુ૦ [સં] ગોવાળિયો (૨) રસોઇયો (૩) [સ] ગુપ્તવાસનું ભીમનું નામ
વલ્લ ખલ્લા (-લ્લા) અ૦ [સર૦ વલ્લાવવું] કોઈનું માગતું લહેણું રહ્યું નહિ એમ, ચૂકતે
વલ્લા(કરવું)થવું [અ वल्लाह=અલ્લાના સમ, ખરેખર પરથી ?]=ચૂકતે કરવું કે થવું
વલ્લાવવું સ૦ક્રિ૦ [સં वल्ल्; प्रा वल्ल, જુઓ વલ્લા] પતાવવું, વાળી દેવું, વલ્લ ખલ્લા કરવું
વલ્લિ(-લ્લી) સ્ત્રી૦ [સં] વેલ
વલ્લુ વિ૦ [प्रा वल्ल ઉપરથી]રાઢું; ફેટાતું (૨) પહોળું, ચોડું (૩)[કા]હેતવાળું, મમતાવાળું, વખુ (ઉદા૦ માવલ્લું, ઘરવલ્લુ)
વવટા(-ઠા)વું અ૦ક્રિ૦ ['વા' (વાયુ) ઉપરથી] પવનમાં ઝૂલીને સુકાવું
વવડા(-રા)વવુ સ૦ક્રિ૦ 'વાવવું'નું પ્રેરક
વવરજવું સ૦ક્રિ૦ [સં विवर्ज्] તજવું, છોડવું (૨) કામ લાગવું ખપ આવવુ (૩) રૂઢિથી કે પરંપરાથી નક્કી થવુ [કર્મણિ ને પ્રેરક
વવરાવું અ૦ક્રિ૦ -વવુ સ૦ક્રિ૦ 'વાવરવું'નું
વવાવું અ૦ક્રિ૦ 'વાવવું'નું કર્મણિ
વવળવું અ૦ ક્રિ૦ [સં वि+वल्] ખરજ આવવી વવળાટ પુ૦ ચળ; ખણજ (૨) સળવળાટ
વવ્વો પુ૦ [સં व] વકાર (૨) વિવેક
વશ વિ૦ [સં] તાબે, શરણે (૨) મુગ્ધ (૩) પુ૦ કાબૂ, નિયમન ૦કરણ વિ૦ વશ કરનારું ૦વર્તિની વિ૦સ્ત્રી૦,૦વર્તી વિ૦ તાબે રહેનાર
વશા સ્ત્રી૦ [સં.] વાંઝણી સ્ત્રી (૨) હાથણી (૩) સ્ત્રી૦ પત્ની (૪) નણંદ
વશાત્ અ૦ [સં] (સમાસમાં, નામને અંતે) 'ને લીધે' એવા અર્થમાં ઉદા૦ દૈવવશાત્
વશિત્વ ન૦ [સં] તાબેદારી (૨) યોગની આઠ સિદ્ધિઓમાંની એક–સર્વને વશ કરવાની શક્તિ
વશિયર પુ૦ [સં विषधर, प्रा विसहर] નાગ
વશિ(-સિ)ષ્ઠ પુ૦ [સં] એક પ્રસિદ્ધ વૈદિક ઋષિ, રઘુવંશના કુલગુરુ
વશીકરણ ન૦ [સં] વશ કરવું તે (૨) વશ કરવાનો મંત્ર, જાદુ, એક અભિચાર [સંયમ
વશીકાર વિ૦ [સં] વશ કરનાર (૨) પુ૦ કાબૂ;
વશેક વિ૦ + જુઓ વિશેષ (૨)પુ૦ સારો મેળ
વશ્ય વિ૦[સં]વશ કરાય તેવું (૨) તાબે, અધીન
વષટ્કાર પુ૦ [સં] દેવને આહુતિ આપતી વખતે 'વષટ્' એમ બોલવું તે [પુરુષ
વષ્ઠા(-સ્ટા)ળિયો પું૦ વિષ્ટિનું કામ કરનાર
વષ્ટિ સ્ત્રી૦ જુઓ વિષ્ટિ. ૦કાર વિ૦વિષ્ટિ કરનાર
વસટાળી સ્ત્રી૦ જુઓ વસટાણુ -ળિયો પું૦ જુઓ વષ્ટાળિયો -ણુ ન૦ ['વિષ્ટિ ઉપરથી] વિષ્ટિનું કામ, રિસાયેલાને મનાવવાનું કામ (૨) કૂટણીપણું (૩) માગુ (કન્યાનું). -ણો પુ૦ વસટાણુ કરનારો (૨) ભડવો
વસતિ(-તી) સ્ત્રી૦ [સં] વસવું તે, વસ્તી (૨) વાસ, રહેઠાણ (૩) લોકસંખ્યા (૪) બાળબચ્ચાંનો ભરાવો (૫) વસેલી જગા. ૦ગણતરી સ્ત્રી૦ વસતિની ગણતરી ૦ગૃહ ન૦ શાળામાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને રહેવાનું સ્થાન, છાત્રાલય ૦પત્રક ન૦ માણસોની સંખ્યાની ગણતરીની નોંધ. ૦વાડી સ્ત્રી૦ બાળબચ્ચાં, કુટુંબકબીલો [(સુ) અગ્નિ
વસતેવ પુ૦ [સર૦ म विस्तव (सं विवस्वत्)]
વસન ન૦ [સં] વસ્ત્ર [માઠું
વસમું વિ૦ [સં विषम] મુશ્કેલ (૨) કપરું (૩)
વસલો પુ૦ [अ] ભાગ; જમીનનો ટુકડો
વસલ્લો પુ૦ [સં वस्=બાંધવું, પહેરવું, અથવા સર૦ म वसला (अ वसाली)=સારા વસ્ત્રનો ટુકડો] બારદાન (૨) જુઓ વખલ્લો
વસવસો પુ૦ [अ] અંદેશો, વહેમ

વસવાટ પું૦ વસવુ તે. **–ણું** ન૦, **–ચો** પું૦ ['વસાવવું' ઉપરથી] ગામ તરફથી પસાયતાં આપી વસાવેલા હજામ, ધોબી, વગેરે કારીગર
વસવાસ સ્ત્રી૦ [अ. वस्वास] ચડસાચડસી
વસવું અ૦ક્રિ૦ [सं. वस्] રહેવું મુકામ કરવો (૨) મનમા ઠસવુ, દિલમા ઊતરવું [**દુકાન વસતી કરવી**=દુકાને ઘરાક આવે તેમ કરવુ (૨) [વ્યંગ] દુકાન બધ કરવી]
વસળકું ન૦ [સર૦ વસવાસ] વાંધો
વસંત પુ૦,-સ્ત્રી૦ [सं] ફાગણચૈત્ર માસની ઋતુ ઋતુરાજ (૨) એક રાગ. **૦ક** પું૦ વિદૂષક **૦તિલક** પું૦, ન૦ એક ફૂલ (૨) વસંતતિલકા **૦તિલકા** સ્ત્રી૦ એક છંદ. **૦પંચમી** સ્ત્રી૦ માઘ સુદિ પંચમી. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ વસતઋતુ બેસતાં થતું પૂજન કે ઉત્સવ. **૦સખા** પું૦ કામદેવ **–તિયું** ન૦ વસંત-ઋતુમાં સ્ત્રીઓ પહેરે છે તે કસૂબાની છાંટવાળું ઘોળું વસ્ત્ર. [**–બળવું**=મોહની લાગવી.] **–તી** વિ૦ વસંત સબધી (૨) પીળું. **–તોત્સવ** પુ૦ [+उत्सव]વસતઋતુનો ઉત્સવ
વસંત સ્ત્રી૦, ન૦ [सं. वसन] વર તરફથી કન્યાને અપાતી (વસ્ત્રાદિની) ભેટ
વસા સ્ત્રી૦ [सं.] મેદ (૨) ચરબી
વસાઈ સ્ત્રી૦ ખેતરની મીઠી જમીન
વસાડ(–વ)વું સ૦ક્રિ૦ 'વસવુ'નુ પ્રેરક
વસાણું ન૦ [सं वसा+अन्न] ઔષધિઓ નાખી બનાવેલો પાક (૨) ગાંધિયાટાની ચીજ
વસાત સ્ત્રી૦ [જુઓ વિસાત] માલ, પૂંજી (૨) હિસાબ, ગણતરી
વસામેહ પુ૦ [सं] એક પ્રકારનો મૂત્રરોગ
વસાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'વસવુ' તથા 'વાસવું'નુ પ્રેરક
વસાવુ અ૦ક્રિ૦ [सं वस्] 'વસવુ'નુ ભાવે (૨) 'વાસવું'નુ કર્મણિ (૩) ન૦ રખેવાળું કે તેનું મહેનતાણું. **–વો** પુ૦ રખો, રખેવાળ
વસાહત સ્ત્રી૦ [म (सं वस्)] મૂળસ્થાનેથી બીજે કરાતો વાસ કે તેનું સ્થાન (૨) સસ્થાન; 'કૉલોની'. **–તી** વિ૦ વસાહતને લગતું (૨) વસાહત કરી રહેનાર
વસિયત સ્ત્રી૦ [अ वसिय्यत] વારસો (૨) વસિયતનામું **૦નામું** ન૦ વીલ; વારસા વિષેનુ લખાણ [વસવાનું સ્થાન
વસિયાણ ન૦ ['વસવું' ઉપરથી] વસવાટ;
વસિષ્ઠ પું૦ [सं] (સ) જુઓ વશિષ્ઠ
વસી પું૦ [अ.] વહીવટ કરનાર; ગામનો બદોબસ્ત કરનાર
વસીલો પુ૦[अ.] મોટા સાથે સબધ; તેમની લાગવગ કે મદદ. **–લાદાર** વિ૦ લાગવગ કે સબધવાળું
વસુ ન૦ [सं] સોનું (૨) પું૦,સ્ત્રી૦ ધન, દોલત (૩) પુ૦ સૂર્ય (૪) આઠ દેવોના એક મંડળ-માંનો દરેક (૫) વિ૦ આઠ (સંકેત) **૦દેવ** પું૦ (સં) શ્રીકૃષ્ણના પિતા **૦ધા** સ્ત્રી૦ પૃથ્વી. **૦ધાધિપતિ**, **૦ધેશ** પુ૦ રાજા. **૦મતી**, **–સુંધરા** સ્ત્રી૦ પૃથ્વી
વસૂકવું અ૦ક્રિ૦ [सं. विशुष्क] (ગાયભેંસ) દૂધ દેતી બધ થવી
વસૂલ ન૦[अ] માગતા પેટે ચૂકતે થયેલી રકમ (૨) આમદાની (૩) મહેસૂલ (૪) અ૦ ચૂકતે થાય કે થયેલું હોય તેમ. [**–આપવું**=મજરે આપવું, અગાઉ આપ્યુ હોય તે કુલમા કાપી આપવું.**–કરવું, થવું,લેવું**=માગતુ ચૂકતે લેવુ, થવુ.] **૦દાર** વિ૦ (૨) પુ૦ આવક અથવા મહેસૂલ ઉઘરાવનાર **૦બાકી** સ્ત્રી૦ વસૂલ કરવાની બાકી રહેલી મહેસૂલ (૨) મજૂર કરેલા ખર્ચમાંથી ખર્ચાયેલી, ખર્ચવાની અને બાકી રહેલી રકમની વિગત **–લાત** સ્ત્રી૦ વસૂલ કરવાની સાથ, મહેસૂલ (૨) વસૂલ કરવુ કે લેવું તે. **–લાતી** વિ૦ વસૂલાત સબધી
વસો પુ૦ ['વીસ' ઉપરથી] વીઘાનો વીસમો ભાગ (૨) સવાપાંચ હાથ (૩) સો કે વીસનો અનુક્રમે સોમો કે વીસમો અંશ (૪) આબરૂ
વસ્ત(–સ્તા) સ્ત્રી૦ + વસ્તુ
વસ્તાર પુ૦ જુઓ વિસ્તાર(૨)બહોળું કુટુબ. **૦ણ** વિ૦સ્ત્રી૦,**–રી** વિ૦બહોળા કુટુબવાળું
વસ્તિ પુ૦[सं] પેડુ, મૂત્રાશય બસ્તિ **૦પ્રદેશ** પુ૦ શરીરનો વસ્તિવાળો ભાગ
વસ્તી સ્ત્રી૦ જુઓ વસતી. **૦ગણતરી**, **૦ગૃહ**, **૦પત્રક** જુઓ 'વસતિ(–તી)'માં

વસ્તુ સ્ત્રી૦ [सं] પદાર્થ, ચીજ (૨) સત્ય, સાર (૩) ન૦ નાટક કે કથાનો વિષય, 'પ્લૉટ' [–ગૂથવુ = નાટક કે કથાના વિષયની રચના કરવી – ગૂથણી કરવી] ૦ચિત્રલિપિ સ્ત્રી૦ કહેવાની વસ્તુનુ આખુ ચિત્ર દોરાને લખવાની પ્રાચીન પદ્ધતિ ૦તા સ્ત્રી૦ ખરાપણુ, સાચ. ૦ત અ૦ ખરી રીતે, સાચુ જોતા. ૦નિર્દેશ પુ૦ ગ્રથના વિષયનું કે વાર્તાનું સૂચન (૨) લક્ષણમાં આવી જતા ધર્મો ઉપરાત જેમાં વસ્તુ વિષે નવા ધર્મનું કથન હોય તેવો નિર્દેશ કે કથન (ન્યા) ૦પણુ ન૦ વસ્તુતા, સત્યતા. ૦પાઠ પુ૦ પદાર્થપાઠ. ૦સંકલના સ્ત્રી૦ કથા કે નાટકના વસ્તુની યોજના – ગૂથણી

વસ્ત્ર ન૦ [सं] કપડુ [પાંચે વસ્ત્ર = ધોતિયું, અગરખો, ખેસ, પાઘડી, ને પગરખા] ૦ગાળ વિ૦ જુઓ કપડછાણ (વૈદકમાં) ૦પરિધાન ન૦ કપડા પહેરવા તે ૦લોચન ન૦ લૂગડાં વગેરે સર્વ ચોરાઈ કે લૂટાઈ જવુ તે ૦સ્વાવલબન ન૦ વસ્ત્રની બાબતમાં સ્વાવલબન – જાતે કાંતી પીજી પોતાની કપડાંની જરૂર પૂરી કરી લેવી તે –ત્રાલકાર પુ૦બ૦વ૦ [+ अलंकार] વસ્ત્રો અને આભૂષણો

વસ્લ પુ૦ [अ] મેળાપ, સમાગમ (૨) સબધ

વહદત સ્ત્રી૦ [अ] એકય, પરમેશ્વરનું એકપણુ

વહદેવ પુ૦ [म विस्सव (सं विवस्वत), કે विश्वदेव ?] અગ્નિ [–મૂકવો = દેવતા મૂકવો]

વહન ન૦ [सं] વાહન (૨) ઉપાડવું – ઊંચકવું તે, ઊંચકીને લઈ જવું તે(૩)વહેવું તે(પાણીનું)

વહવુ સ૦ક્રિ૦ [सं वह्] વહન કરવું, વહેવું (૨) અ૦ક્રિ૦ પ્રવાહરૂપે વહેવું (૩)જવુ [વહી જવું – વઠી જવું]

વહવાવુ અ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा वेहव (सं वञ्च्) = ઠગવું] છેતરાવું, વાહવુ'નુ કર્મણિ

વહાણ ન૦ [प्रा वाहण] નાવ, મોટો મછવો [–કમાવુ = પુષ્કળ કમાવું સારી કમાણી કરવી વહાણે ચઢવુ = વહાણની સફર કરવી, પરદેશમા વેપાર કરવા જવુ] ૦વટી પુ૦ ખારવો, નાવિક (૨) દરિયાઈ વેપારી (૩) વહાણનો માલિક, ઉપરી ૦વટુ ન૦ દરિયામાં વહાણ ફેરવવા તે(૨)વહાણો વડે વેપાર કરવો તે(૩)દરિયાની મુસાફરી ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ નાવ ચલાવવાની કળા –ણિયુ ન૦ વહાણને તળિયે બાઝતી છીપ

વહાણુઈ સ્ત્રી૦ [प्रा वाहणा (सं उपानह्); સર૦ म वहाण = ચપલ] + પાવડી

વહાણુ ન૦ [दे विहाण] પ્રભાત. [–વાવુ = સવાર થવી વહાણાં વહી જવાં = ઘણા દિવસ થઇ જવા] –ણેવુ ન૦ (પ) વહાણું

વહાબી પુ૦ [अ वह्हाबी, સર૦ हिं] શેખ અબ્દુલ વહાબનો અનુયાયી (મુસલમાની ધર્મના એક ફાંટાનો)

વહાર (વ્) સ્ત્રી૦ [प्रा. वाहर (सं व्याहृ) = મદદ માટે બોલાવવું] સહાયતા મદદ [વહારે ચઢવુ, ધાવુ = મદદે દોડવું]

વહારુ (વ્) ન૦ [જુઓ વહી = વેળ] (સુ) હઠ; રઢ (૨) મનનુ વળુ; વેળ [–આવવુ = વળુ આવવું રઢ પકડવી વહારે ચઢવુ = હઠે ચઢવુ, રઢ કરવી] –રાંખોર વિ૦ વારે વારે વહારુ આવે એવુ

વહાલ (વ્) ન૦ [સર૦ जे वाहलार (सं वात्सल्यकार) = સ્નેહી, વહાલેશરી, કે सं. वल्लभ – प्रा वल्लह ઉપરથી ?] પ્રીતિ [–આવવુ = પ્રેમ ઊભરાવો –કરવુ = પ્રેમ કરવો] ૦પ સ્ત્રી૦, ૦પણુ(–ણું) ન૦ પ્રેમ ૦મ પુ૦ પ્રિયતમ, પાત ૦સોયુ વિ૦ વહાલમાં ઊછરેલું, લાડકવાયુ –યુ વિ૦ પ્રિય –લેશરી વિ૦ હિતેચ્છુ –લી સ્ત્રી૦ પ્રિયા –લો પુ૦ પ્રિયતમ –લોવહાલી ન૦બ૦વ૦ આશક ને માશૂક

વહાવુ (વ્) અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વહવાવું] + છેતરાવું (૨) ખેચાવું

વહી સ્ત્રી૦ [दे वहिया સર૦म, हिं बही] નામાનો ચોપડો (૨) વશાવળીનો ચોપડો (૩) ચોપડી (કોરી કે લખેલી) [–વાંચવી = વશાવળીની ચોપડી વાચવી (૨) જૂના બનાવો વર્ણવવા (૩)નિદા કરવી, જૂના દોષ કાઢી કાઢીને કહેવા] ૦પૂજન ન૦, ૦પૂજા સ્ત્રી૦ દિવાળીને દિવસે કરાતું ચોપડાઓનું પૂજન

વહી સ્ત્રી૦[અ વહ્ય] ખુદાનો સંદેશો (૨) [લા] વેળ, ધૂન [-આવવી=મૂર્છા કે તાણ આવવી (૨) [લા] ધૂન ચડવી; વેળ આવવી]

વહીવટ પું૦ [સર૦ મ वहिवट, સં. वह् + वृत् પ્રા. वहवट्ट ?] કારભાર, બંદોબસ્ત (૨) પદ્ધતિ; શિરસ્તો (૩) લેવડદેવડ; પ્રસંગ, સંબંધ. [-ચલાવવો=કારભાર કરવો. -લ બાવવો=વેપાર રોજગાર ખીલવવો] **૦દાર** પું૦ કારભારી (૨) મામલતદાર (ગાયકવાડીમાં). **૦દારી** સ્ત્રી૦ વહીવટદારનું કામ કે ઓધ્ધો **-ટી** [સર૦ મ] વહીવટને લગતું

વહીવંચો પું૦ [વહી + વાંચવું] પેઢીનામું રાખનાર ભાટ

વહુ સ્ત્રી૦ [પ્રા वहू (સં वधू), સર૦ મ; હિં. बहू] પત્ની (૨) છોકરાની સ્ત્રી. [-કરવી=બૈરી કરવી, પરણવું -તેડવી=છોકરાની સ્ત્રીને સાસરે લાવવી-બોલાવવી] **૦ઘેલું** વિ૦ વહુ પાછળ ગાંડું; વહુવખુ **૦વર** સ્ત્રી૦ નવોઢા સ્ત્રી (૨)ન૦ લગ્નને વરઘોડો (૩)ન૦બ૦વ૦ ધણી-ધણિયાણી, નવું પરણેલું જોડું **૦વારૂ** સ્ત્રી૦ જુવાન માનીતી વહુ

વહુર સ્ત્રી૦ જુઓ વહુવર; જુવાન વહુ

વહેણ(-ન) (વ઼)ન૦[પ્રા वहण(સં वहन)]પ્રવાહ

વહેમ (વ઼) પું૦ [અ. वह्म, સર૦ હિં व्रहम, મ. वहिमा, वहमा] શક, સંદેહ (૨) ભ્રમ, ખોટી માન્યતા. (-આવવો, ખાવો, રાખવો, રહેવો, લાવવો) [વહેમમાં પડવું=વહેમાવું **વહેમનું** **જાળું**, **ઝાડ**=ઘણું જ વહેમી માણસ] **-માવું** અ૦ક્રિ૦ વહેમ લાવવો; વહેમમાં પડવું **-મી(૦લું)** વિ૦ વહેમવાળું; વહેમથી ભરેલું

વહેર (વ઼) પું૦ [જુઓ વહેરવું] વહેરતાં પડેલો ભૂકો (૨) ફાટ; ચીરો. **૦ણ** ન૦ કરવત(૨) વહેરવાનું તે (૩) વહેરવાની મજૂરી **૦ણિયું** વિ૦ ચાબખા દઈને બોલવાની ટેવવાળું (૨) ન૦ કરવત. **૦ણિયો** પું૦ વહેરનારો

વહેરવું (વ઼) સ૦ક્રિ૦ [સર૦ પ્રા विहुर (સં. विधुर)=વિયુક્ત-છૂટું પાડેલું અથવા સર૦ મ. वेरणें=ચીરવું] કરવત વડે કાપવું

વહેરાઈ(-મણી) સ્ત્રી૦, **-રામણ** ન૦ (વ઼) વહેરવાની મજૂરી

વહેરો,૦ આંતરો, ૦વંચો (વ઼) પું૦ [જુઓ વહેરવું] ભેદ, આંતરો; તફાવત

વહેરી(-રાઈ) (વ઼) સ્ત્રી૦(સં) એક માતા-દેવી

વહેલ (વ઼હેલ,) સ્ત્રી૦ [દે वेल्ला=ઉપરથી ઢંકાયેલી ગાડી] રથ; વાહન [-કાઢવી=ફુતરાને સારુ એક ગામથી બીજે ગામ લાડવા, રોટલા વગેરે મોકલવા.]

વહેલ (વ઼) સ્ત્રી૦ [ઇ] એક મોટું જળચર પ્રાણી

વહેલું (વ઼હે) વિ૦ [દે. वहिल्ल] ઉતાવળું, જલદી. [વહેલા થવું=ઉતાવળ કરવી.] **૦મોડું** વિ૦ વખતસર નહિ તેવું, વહેલું કે મોડું (૨) અ૦ વહેલું કે મોડું એમ (૨) ગમે ત્યારે, સગવડે

વહેવડા(-રા)મણ (વ઼)ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦['વહેવું' સ૦ક્રિ૦ પરથી] ઊંચકી જવાની મજૂરી

વહેવડા(-રા)વવું (વ઼) સ૦ક્રિ૦ ['વહેવું' સ૦ક્રિ૦ ઉપરથી] 'વહેવું'નું પ્રેરક

વહેવાર (વ઼) પું૦ [પ્રા ववहार (સં व्यवहार)] સંબંધ, ઘરવટ (૨) ધીરધાર કે લેવડદેવડનું કામ (૩) વર્તણૂક, વર્તન (૪) આચાર; આચરણ(૫)દુનિયાદારીના સંબંધ કે કામકાજ (૬) રૂઢિ; વહીવટ. [-જાળવવો, રાખવો=સંબંધ-વ્યવહાર ચાલુ રહે એમ કરવું] **-રિયું** વિ૦ વહેવારને લગતું (૨) વહેવારીકું. **-રિયો** પું૦ લેવડદેવડમાં ચોખવટવાળો (૨) વહેવારે ચાલનારો (૩) શાહુકાર **-રીકું** વિ૦ મધ્યમ; કામ સરે તેવું. **-રુ** વિ૦ મધ્યમ, સાધારણ (૨) વહેવારમાં ચાલી શકે તેવું; આચારમાં ઉતારી શકાય તેવું; વ્યવહારુ

વહેવું (વ઼હે) સ૦ક્રિ૦ [સં. वह्] ઊંચકવું (૨) ખમવું, વેઠવું (૩)અ૦ક્રિ૦ પ્રવાહરૂપે સરવું (૪) ખસડાવું (૫) જવું રહેવું વીતવું (૬) વઠી જવું ('જવું' ક્રિ૦ સાથે) [**વહેતી નીકે પગ દેવો**=ચાલતા કામમાં હરકત કરવી. **વહેતી સેર, ગંગા**=ચાલતી આમદાની. **વહેતું મૂકવું**=દૂર ખસેડી દેવું (૨) ધ્યાન પર ન લેવું; રખડાવ્યા કરવું (૩) રખડતું મૂકવું, વઠી જવા દેવું **વહ્યો જા!**=

વંચન ન૦ [સં] ઠગવું તે (૨) ઠગાવુ તે –ના સ્ત્રી૦ ઠગાઈ (૨) ભ્રમ
વંચવું અ૦ક્રિ૦ [સં वंच्] બચવું
વચાડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વાંચવુ] + વચાવવું
વચાર ન૦ કમર [વપરાતો ખૂણો
વંચાલો(-ળો) પુ૦ [જુઓ વચાળો] ન
વચાવવું સ૦ક્રિ૦ 'વચવું' 'વાચવુ નુ પ્રેરક
વંચાવુ અ૦ક્રિ૦ 'વાચવુ'નું કર્મણિ (૨) [સં वच् ઉપરથી ?] નિદ્રા થવી
વંચાળો પુ૦ જુઓ વચાલો
વંચિત વિ૦ [સં] છેતરાયેલું (૨) વિમુખ હીન
વંછેરવું સ૦ક્રિ૦ [સં विच्छर्द्] (ચ) વીખવું, ઊંધુ ચત્તુ કે આઘુ પાછુ કે આડું અવળુ કરવું
વજી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ वजीमारा (સં वजुल= નેતર] ખપાટિયાંની ભારી
વઝા સ્ત્રી૦ [પ્રા (સં वन्ध्या)] વધ્યા, વાંઝણી સ્ત્રી ૦પો પુ૦ વાઝિયાપણુ
વઝી સ્ત્રી૦ [જુઓ વજી] વાસની ખપાટ
વટોળ(-ળિયો) પુ૦ [પ્રા वट्टुल (સં वर्तुल)= ગોળાકાર ઉપરથી, સર૦ મ. वा-वटळ] ફૂડાળાં કરતો જોરમાં વાતો પવન [વટોળે ચડવું = વટોળિયામાં સપડાવું (૨) લહેરમાં આવવું, વાયલ થવું (૩) [ઠનકવાનું] ઊંચે ને ઊંચે ઊડયા કરવું] [આવવા તે
વંઠ પુ૦ [વઠવું' પરથી] શરીરમાં વાયુના ગોળા
વઠવું અ૦ક્રિ૦ [સં वठ्; સર૦ દે वठ હાથથી જવું હદ બહાર જવું (૨) ફાટવું, વહી જવું. [વંઠી જવું = હાથથી જવું, બગડવું (૨) વીતી જવું ઉદા૦ શી વેળા વઠી ગઈ છે.]
વંડી સ્ત્રી૦ [દે वरण्ड, સર૦ મ] ખુલ્લી જમીનની આસપાસની નાની ભીત [–છાવી = નાનું ક્ષુલ્લક કામ કરવું –પરનું ખસલુ = તુચ્છ વસ્તુ] –ડો પુ૦ મોટી વડી (૨) તેના વડે આતરેલું મોટુ સ્થાન (૩) પોળ
વંઢી સ્ત્રી૦,–ઢો પુ૦ (ચ) [સર૦ દે वढ= બધ] જુઓ વડી,–ડો
-વત(-તું) વિ૦ [સં वत] 'વાળુ' અર્થમાં નામને છેડે ઉદા૦ માનવત
વંતર ન૦ [પ્રા (સં व्यन्तर)] ભૂત. –રી સ્ત્રી૦ ભૂતડી [રીગણી
વતાક ન૦ [સં वृन्ताक] રીગણું ૦ડી સ્ત્રી૦
-વતું વિ૦ જુઓ વત
વતાશ વિ૦ [સં वात + સં आशा] આશાઓનું જેણે વમન કર્યું છે એવો, આશારહિત
વંદન ન૦,–ના સ્ત્રી૦ [સં] નમસ્કાર; પ્રણામ. –નીય વિ૦ વદન કરવા યોગ્ય
વંદવું સ૦ક્રિ૦ [સં वद्] પ્રણામ કરવો
વદિત વિ૦,–તા વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] પૂજ્ય; આદરણીય
વદે માતરમ્ શ૦પ્ર૦ [સં.] ભારત માતાને વદુ છું (એક જયઘોષણા) (૨) નમસ્કાર કહેવાનો કે પત્રમાં અતે લખવાનો એક પ્રયોગ
વંદો પુ૦ એક જીવડુ
વદ્ય વિ૦ [સં] જુઓ વદનીય
વધ્ય વિ૦ [સં] વાંઝિયું, નિષ્ફળ ૦ત્વ ન૦ વાંઝિયાપણુ –ધ્યા સ્ત્રી૦ વાઝણી
વશ પુ૦ [સં] પુત્રપૌત્રાદિકનો ક્રમ; કુળ (૨) ઓલાદ (૩) વાસ (૪) વાંસળી; પાવો [–કાઢવો = કુળનો ઉચ્છેદ કરવો –નો વેલો, –વેલો = કુળપરપરા, કુળવેલ. –જવો = નિસતાન થવું, કુળનો ઉચ્છેદ થવો –રહેવો = કુળપરપરા ચાલુ રહેવી (૨) પુત્રપ્રાપ્તિ થવી] ૦કર, ૦કારી વિ૦ વંશ રાખનાર, વશપરપરા આગળ ચલાવનાર (પુત્ર) ૦ચરિત્ર ન૦ વશાવળી; પેઢીનામું ૦ચ્છેદ પુ૦ કુળનો નાશ, પ્રલક્ષય ૦જ વિ૦ વશમાં ઉત્પન્ન થયેલું (૨) પુ૦ સતાન; વારસદાર ૦ધર વિ૦ પુ૦ વશ ચાલુ રાખનાર પુત્ર ૦પત પુ૦ વશનો એકનો એક બાળક (૨) સ્ત્રી૦ + વશની પ્રતિષ્ઠા ૦પર પરા સ્ત્રી૦ પેઢીનો ક્રમ (૨) અ૦ પેઢીના ક્રમથી ૦લોચન ન૦ જુઓ વાંસકપૂર ૦વિસ્તાર પુ૦ વશ વધારવો કે આગળ ચલાવવો તે ૦વૃક્ષ ન૦ વશ વિસ્તારનું ઝાડ પેઢીનામુ. ૦સ્થ પુ૦ એક છદ –શાવળિ(–ળી) સ્ત્રી૦ પેઢીનામું, વશવૃક્ષ –શી વિ૦ વશનું (૨) સ્ત્રી૦ બંસી –શ્ય વિ૦ વશનું; વશી

વા અ૦ [સં] અથવા; કે, યા

વા પું૦ [સં वात, वायु] પવન; વાયુ (૨) તરંગ, ફાટો (૩) શરીર પર ગડગૂમડ નીકળવાનો, માથામા કે કાનમા ચસકા નાખવાનો, કે સાંધા રહી જવાનો રોગ (૪) જીવ, પ્રાણ (૫) [લા] રોગ કે વિચારનું મોજું (૬) અ૦ [સર૦ પ્રા. वाय (સં. व्याप)] 'જેટલે અંતરે કે જેટલું' એ અર્થમાં નામને લાગે છે (ઉદા૦ ખેતરવા, રાશવા). [–આવવો=પવન ફરકવો (૨) સાંધા રહી જવા, શરીરમા વાનું દર્દ થવુ (૩) વિચારોનો જોશ આવવો. –આવે એમ કરવું =મનમા આવે તેમ કરવું, તરંગવશ વર્તવુ. –ઉપર જવું=મગજ ચસકવું, ઘેલછા લાગવી –એ ઊડવું=પવનની ઝડપે જાહેર થવું–ફેલાવું. –એ ચડવુ=જાહેર થવું (૨) તરગવશ થવુ (૩) આન દે ઘૂમવું. –એ જવું=અધૂરે જવું, કસુવાવડ થવી (૨) રજ ચડી જવું (૩) અસંખ્ય લોકોની જમાવટ થવી. –એ રહી જવું= વાથી સાંધા અકડાઈ જવા. –એ વાત જવી =જાહેર થઈ જવુ, કશું છાનું ન રહેવું –કાઢવો, કાઢી નાખવો=સાવ થકવી નાખવુ (૨) રોફ કાઢી નાખવો, ઢીલુંઢસ કરી દેવું (૩) ધમકાવવું (૪) મારવુ. –ખાવો=કામધંધા વિનાનું રહેવું (૨) કામનો પાર ન આવતાં વાર લાગવી– અથડાયા કરવું (૩) નિરર્થક પડી રહેવું. –ખાતું કરવું= અવગણવું, રખડાવવું (૨) નહિ ફાવવા દેવું (૩) પવન લાગે એવું કરવુ. –ખાતું રહેવું =રખડી પડવું, રખડતું રહેવું (૨) નિષ્ફળ જવું. –છૂટવો, સરવો=પાદવું (૨) [લા] ગભરાવું –ના ઘોડા જેવું=તરગી; ઘડી-ઘડીમા વિચાર ફેરવતુ –ના ફોફા જેવું= તદ્દન સુકલકડી ને નિર્બળ. –ની સાથે વઢે એવું=સહેજસહેજમાં લડે એવું, કજિયાખોર. –ની ફળી જવો=થાકી જવું (૨) મરી જવું. –નું ફોફું=દેખાવમાં જાડું પણ તાકાત વગરનું માણસ –માં આવવું=તરગે ચડવું. –લખાવવો=વાના ફોલ્લા મટાડવા મંત્ર લખાવવો –વાવો=અસર થવી, વિચાર કે ભાવનાઓનો જોરથી ફેલાવો થવો]

વાઈસ [ઇં] 'ઉપ', '–ની નીચેના દરજ્જાનું' એ અર્થનો ઉપસર્ગ (જેમકે, ૦ચાન્સેલર, ૦પ્રેસીડેન્ટ). ૦રૉય પું૦ [ઇં] રાજાનો પ્રતિનિધિ – દેશનો હાકેમ

વાઈ સ્ત્રી૦ [વા' ઉપરથી; સર૦ म] મૃગી; ફેફરુ; 'હિસ્ટીરિયા' (–આવવી)

વાઈસર પું૦ [ઇં वॉशर] બે ભાગ ઘટ્ટ જોડવા વચ્ચે મુકાતી ચકતી [–નાખવો, મૂકવો]

વાઉ સ્ત્રી૦ ['વા' ઉપરથી] પગમા પડતી ફાટ, વેઢ (૨) વિ૦ [પ્રા वाउल (સં वातूल)] વાયલ. ૦લું વિ૦ +વાયલ; ગાંડુ [વાક્ય

વાએ(–યે)ક ન૦ [જુઓ વાક્ય] (૫)+વાયક;

વાએ(–ય,–યે)જ પું૦ [अ वअ्ज] ઉપદેશક (૨) સ્ત્રી૦ [अ. वाइज] ઉપદેશ

વાક પું૦ [दे वक्कस કે वक्क] કસ; સત્વ (૨) લોટ બંધાય એવી તેની ચીકાશ

વાક(–ય) સ્ત્રી૦ [સં] વાચા; વાણી

વાકડવું વિ૦ [વા (સં अव?)+કડવું] સહેજ કડવું (૨) [સર૦ म वाकड (વાંકુ)] હઠીલું

વાકળ પું૦ મહી અને ઢાઢર નદી વચ્ચેનો પ્રદેશ

વાકુંબો પું૦ છોડને ફૂટતો નકામો ફણગો

વાકેફ, ૦ગાર વિ૦ [अ वाकिफ] જાણતુ માહિતગાર (૨) પ્રવીણ ૦ગારી સ્ત્રી૦ જાણ, માહિતી

વાક્ચાતુરી સ્ત્રી૦, **વાક્ચાતુર્ય** ન૦ [સં] બોલવાની ચતુરતા–હોશિયારી કે ચાલાકી

વાક્છલ(–ળ) ન૦ [સં.] બીજાની વાતને શબ્દનો અભિપ્રેતથી જુદો અર્થ કરી ઉડાવી દેવી તે

વાક્પટુ વિ૦ [સં.] બોલવામાં ચતુર ૦તા સ્ત્રી૦

વાક્પ્રચાર પું૦ [સં] ભાષામાં રૂઢ બનેલો શબ્દ-પ્રયોગ, 'ઈડિયમ'

વાક્ય ન૦ [સં] પૂર્ણ અર્થ બતાવતો શબ્દસમૂહ (૨) વચન; કથન. ૦પૂર્તિ સ્ત્રી૦ અધૂરુ વાક્ય પૂરું કરવું તે કે તેમ કરનાર શબ્દો. ૦રચના સ્ત્રી૦ વાક્યની રચના, 'સિન્ટેક્સ' ૦વિચાર, ૦વિન્યાસ પું૦ વાક્યની રચનાનું વિવેચન (વ્યા) [એમા વાક્યપૃથક્કરણ ને પદવિન્યાસ બંને આવે છે.] –ક્યાર્થ પું૦ વાક્યનો અર્થ

વાક્સંયમ પું૦ [સં] વાણીનો સંયમ

વાખ પું૦ [સર૦ म] તાડછાંના દોરા જેવા

(સં વદ્), સર૦મ वाजणें હિં. बाजना] (પ.) વાગવુ (વાદ્યનું). [વાજતું ગાજતું, વાજતે-ગાજતે=ધામધૂમથી (૨) જાહેર રીતે]
વાજાપેટી સ્ત્રી૦ [વાજું+પેટી] હાર્મોનિયમ, પેટી
વાજિ(-જિં)ત્ર ન૦ [સં वादित्र, સર૦ મ. वाजतर] વાજું, વાદ્ય. ૦શાળા સ્ત્રી૦ વાજું વગાડતાં શીખવનારી શાળા
વાજિબુલ્વજૂદ વિ૦ [અ] સ્વયંભૂ; પોતાની મેળે હયાતીમાં આવેલું (૨) પુ૦ ખુદા
વાજિયા વિ૦ (૨) પુ૦બ૦વ૦ [વાજ=વેગ, ઝડપ પરથી?] પાણી પાઈને પકવેલા (ઘઉં)
વાજિંત્ર, ૦શાળા જુઓ 'વાજિત્ર'માં
વાજી પુ૦ [સં] ઘોડો (૨) બાણ (૩) અરડૂસાનું ઝાડ ૦કરણ ન૦ વીર્યવર્ધક ઓષધપ્રયોગ ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ જાદુ, કામણ
વાજું ન૦ [જુઓ વાદ્ય, સર૦ હિં, મ बाजा] વા, ઘા ને ઘસરકો કે એ ત્રણ પૈકી કોઈથી ધ્વનિ નીકળે તેવું સાધન (૨) (એક-સરખા લક્ષણવાળાં લોકનું) મંડળ
વાજેવાજ અ૦[સં वाज=વેગ](કા.)ઝપાટાબંધ
વા(૦વા)ઝોડું ન૦ [વા+ઝોડું (સર૦ પ્રા झोडण)] પવનનું તોફાન
વાટ(ટ,) સ્ત્રી [સં, પ્રા वट्ट (સં. वर्त्मन्)] રસ્તો (૨) પ્રતીક્ષા, રાહ (૩) [પ્રા. वट्टि (સં वर्ति)] દિવેટ (૪) [પ્રા वट्ट (સં. वृत्त)] પૈડા ઉપર ચઢાવવામાં આવતો લોઢાનો પાટો.[-ઊકલી =વણસવુ વ્યર્થ જવું (૨) કટાળીને પડતું મૂકવું -ઓસરવી=વાટ ખૂટવી, રસ્તો ઓછો થવો -ચડવી=દિવેટ એની મેળે ઊંચી આવવી -ચઢાવવી=(પૈડાને) લોઢાનો પાટો બેસાડવો (૨) દિવેટ મોટી કરવી. -જોવી=રાહ જોવી -નો વાટસરુ =માત્ર રસ્તે જનાર, કેવળ અજાણ્યું-સબંધ વિનાનું માણસ -પડવી=રસ્તો થઈ જવો, છિદ્ર પડવું (૨) (દીવે) દીવાવખત થવી, સાંજ પડવી -પાડવી=લૂંટવું (૨) રસ્તો પાડવો, છીંડુ પાડવું -મારવી= પોતાને રસ્તે જવું, પોતાની મુસાફરીએ ચાલ્યા કરવું -માં વહેવું=બરબાદ જવું (૨) ભાગી જવું -મુકાવવી=હરાવવું કે પાછું હઠાડવું (૨) અમુક રસ્તે અવરજવર બંધ કરવો વાટે જવું=રસ્તે જવું વાટે ને ઘાટે=જ્યાં ત્યાં, સર્વસ્થળે વાટેથી વઢવાઢ લેવી=રસ્તે ચાલતાં વગર કારણે લડવાડ વહોરવી] ૦કૂટિયો પુ૦ (કા.) મુસાફરોને લૂંટનાર ૦ખર્ચ(-રચ) પુ૦,ન૦, ૦ખર્ચી(-રચી) સ્ત્રી૦ મુસાફરીનો ખર્ચ (૨) મુસાફરી દરમિયાન ખરચવાની રકમ ૦પાડુ પુ૦ [+પાડવું, સર૦ મ वाटपाड्या] વાટકૂટિયો (૨) નવો રસ્તો કાઢનાર, પહેલ કરનાર ૦માર(-રુ) વિ૦(૨) પુ૦ વટકૂટિયો
વાટ(-ઠ)કી સ્ત્રી૦ [દે वट्ट, સર૦ મ वाट, वाटी હિં बाटी] છાલી -કું ન૦ નાનું છાલું -કો પું૦ મોટું છાલું
વાટણિયો પુ૦['વાટવું' ઉપરથી) વાટવાનો ગોળ પથરો [बांटना] વહેંચણી
વાટણી સ્ત્રી૦ [સં वट्; સર૦ મ वाटणी, હિં
વાટણો પુ૦ જુઓ વાટણિયો
વાટપાડુ,વાટમાર(-રુ) જુઓ 'વાટ'માં
વાટલા પુ૦બ૦વ૦[વાટવું'પરથી]ભાંગેલ ચોખા
વાટવું સ૦ક્રિ૦ [દે वट्ट; સર૦ મ वाटणें; હિં बाटना] ભૂકો કરવો, કચરવું, લસોટવું (૨) વહેંચવું
વાટવો પુ૦ [સર૦ હિં बटुवा (પ્રા वट्ट, સં वृत्त=ગોળાકાર), મ वाटवा] પાનસોપારી કે પૈસા વગેરે રાખવાની ઘણાં પડવાળી એક પ્રકારની કોથળી
વાટસરુ વિ૦ (૨) પુ૦ [વાટ+સરવું; સર૦ મ वाटसरू] વટેમાર્ગુ, મુસાફર
વાટાઘાટ સ્ત્રી૦ [સં वट् (તોડવું)+સં घट् (જોડવું); સર૦ મ] ભાંજગડ, પંચાત
વાટિકા સ્ત્રી૦ [સં] બગીચો, વાડી
વાટી સ્ત્રી૦ [દે. वट्ट; સર૦ મ, હિં वाटी] કાચલી (૨) વાડકી (૩) વિ૦ સ્ત્રી૦ ['વાટવું' ઉપરથી] વાટેલી; વાટીને તૈયાર કરેલી ઉદા૦ 'વાટી દાળનાં વડાં'
વાટુ ન૦[દે वट्टुअ] ઓમરણાના ઘાટનું વાસણ
વાટેરુ પુ૦ [જુઓ વાટસરુ] મુસાફર

વાટો પુ૦[પ્રા वट्ट(સં वृत्त)] ગોળ લાબો વીટો (૨) (પેટ પર વળતી મોટી) કરચલી (૩) ચૂનાની ગોળ કિનાર [**વાટા પડવા** – પેટ પર મોટી કરચલી થવી. **–મૂકવા**=ઉડાઉપણે ખરચી નાખવુ]

વાડ (ડ,) સ્ત્રી૦ [દે. वाडी] જમીનની આજુબાજુ કાંટા વગેરેથી કરેલી આડ (૨) [પ્રા. वाड (સં. वाट)] મહોલ્લો, લત્તો [**–કરવી, –બાધવી** =આસપાસ રક્ષણની જમાવટ કે યોજના કરવી (૨) સારાનરસા કામ માટે સાથ જમાવવો. **–બ ધાવી** =ઘેરાઈ જવુ (૨) આસપાસ જમાવ થવો **–સાંભળે વાડનો કાંટો સાંભળે**= અણધાર્યે કાને વાત જાય અને જાહેર થઈ જાય **વાડે ચીભડાં ગળવાં**= રક્ષકે જ ભક્ષક બનવું **વાડે જઈને ઝાંખરું લઈ આવવુ**=વધારે લેવા જતા સમૂળગું ખોવુ] ૦**કારેલું** ન૦ એક વનસ્પતિ. ૦**વળગણી** સ્ત્રી૦ [દે. वल्लगगणी=વાડ] વાડ

વાડકી, –કું, –કો પુ૦ જુઓ 'વાટકી'મા. [**–કરવી** =પ્રસગે રાંધેલુ મિષ્ટાન્ન વાડકી ભરી સગાવહાલાં કે કુટુંબમા વહેચવુ **વાડકીનો વહેવાર** = રાંધેલુ ખાવા લેવાનો વહેવાર]

વાડચકલી સ્ત્રી૦ એક પંખી

વાડવ પુ૦ [સં.] બ્રાહ્મણ

વાડાબ ધી સ્ત્રી૦ [વાડો + બાધવુ] અલગ અલગ વાડામા બંધાવુ તે – જુદાઈ; પક્ષાપક્ષી (૨) વિ૦ વાડામાં બ ધાયેલુ એવું

વાઢિ(-ઢિ યુ (વા) ન૦ [સર૦ મ वाढें वाढें] ખજૂર ભરવાનો કે તે ભરેલો સાદડીનો થેલો

વાઢિયો પુ૦ [જુઓ વાઢો, સર૦ મ वाढी] વહાણ વગેરેનુ સુતારી કામ કરનાર પારસી મજૂર **–યા** પુ૦ એક અટક (પારસીમાં)

વાડી સ્ત્રી૦ [પ્રા (સં वाटी), સર૦ મ] બાગ, બગીચો (૨) ફૂલ ગૂથીને કરેલો શણગાર (૩) નાતવરા ઇ૦ માટે બાધેલી વચ્ચે ચોકવાળી જગા (૪) નાનો વાડો કે મહોલ્લો પોળ જેવી જગા.' [**–એ ફૂઝવી, ફૂઝવી**=સારી આવક થવી **–ના વરઘોડા**=તકલાદી પણ મોહક ચીજો. **–ભરવી**=ફૂલનો શણગાર કરવો. **–લૂ ટાઈ જવી** = ખૂબમાં મળી જવું – વણસવું] ૦**પડું** ન૦ કૂવાની આજુબાજુની જમીન ૦**વજીફો** પુ૦ જાગીર, ખેતર વગેરે (૨)[લા]સમૃદ્ધ ૦**વસ્તાર** પુ૦ કુટુંબકબીલો

વાડો પુ૦[પ્રા वाड(સં वाट), સર૦ મ वाडा] ઘર પછવાડે આંતરેલી ખુલ્લી જગા (૨) બકરાંઘેટાં પૂરવાની જગા (૩) મહોલ્લો (૪) સંડાસ (૫) [લા] તડ, પક્ષ. [**વાડામાં જવું, વાડે જવું** =ઝાડે ફરવા જવુ. **વાડો બાંધવો, વાળવો**= વાડો કરવો (૨) જૂથ, પક્ષ, તડ કે સંપ્રદાય રચવો.] ૦**લિયું** ન૦ ઝાડની આસપાસ કરેલી નાની વાડ

વાઢ પુ૦ ['વાઢવુ' પરથી, સર૦ हिं वाढ, મ. वाढ = છરી વગેરેની ધાર] કાપ, જખમ (૨) ધાર (૩) ચૂક (૪) કાપણી (૫) શેરડીનુ ખેતર કે વાવેતર (૬) શેરડી પીલવાનો સંચો ૦**કાપ** સ્ત્રી૦ ચીરવુ કે કાપવું તે (દાક્તરે શરીરને). ૦**કૂટિયો** પુ૦ વાઢકાપ કરનારો (દાક્તર) (૨) ભાંજગડિયો ૦**ણી** સ્ત્રી૦ કાપણી (સુ)

વાઢવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા वड्ढ (સં वर्धू)] કાપવું

વાઢાળો પુ૦ ['વાઢ પરથી, સર૦ हिं वाढीवान] (કા.) સરાણિયો

વાઢિયું ન૦ જુઓ વાઢિયુ

વાઢિયો પુ૦ [પ્રા वड्ढ (સં वृध्) ઉપરથી] ઉત્કટ ઇચ્છા, ગળો (૨) ચડસ

વાઢી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ वाढणें=પીરસવું] ઘી પીરસવાનુ પ્રાય નાળચાવાળું માટીનુ વાસણ

વાઢો પુ૦ [પ્રા वड्ढइ (સં वर्धकि), સર૦ મ. वाढी, हिं वढई] સુતાર

વાણ સ્ત્રી૦ [જુઓ વાણી] બોલી (પ.) (૨) [સર૦ મ (સં ऊन)] તગી કસર (૩) (વા') ન૦ [પ્રા. वाहण (સં वाहन) ઉપરથી ? કે દે वुणण (સં वे) વણવુ ઉપરથી ?] કાથી, ભીંડી, ખજૂરીનાં પાદડા ઇ૦ની (ખાટલો ભરવામાં પ્રાયઃ વપરાતી) દોરી.[**–ભરવુ**=(ખાટલો,વાણથી ભરવુ.]

વાણિજ્ય ન૦ [સં.] વેપાર

વાણિયો પું૦ [પ્રા वाणिअ (સં वाणिज); સર૦ हिं वनिया, મ वाणिया] એ નામની નાતનો આદમી (૨) [પ્રા वाणिअ (पाणिअ– पानीय) પાણી સાથે સંબંધ ધરાવનાર ? કે

प्रा वाण (सं विनम्) નીચે આવવું (વરસાદ આવવાની નિશાની રૂપે ?)] એક જીવડું. [વાણિયા થઈ જવું=વખત વરતી ઢીલા પડી જવું–ગરીબ થઈ જવું વાણિયાના કાળજા જેવો (અગ્નિ)=ધગધગતો (અગ્નિ).]
–યણ સ્ત્રી૦ વાણિયા કોમની કે વાણિયાની સ્ત્રી –યાઈ સ્ત્રી૦ વાણિયાપણું (૨) [લા] શૂરાતનનો અભાવ, વાણિયાવિદ્યા (૩) વિ૦ વાણિયાશાઈ –યાગત સ્ત્રી૦ વાણિયાવેડા. [–કરવી = જુઓ વાણિયાવિદ્યા કરવી] –યાવિદ્યા સ્ત્રી૦ વાણિયાની રીત કે વર્તન (લુચ્ચાઈ, કરકસર, વખત વરતીને કામ લેવું, લાભહાનિ પ્રથમ વિચારવાં વગેરે) [–કરવી =આડું અવળું સમજાવી કામ સાધી લેવું(૨) સમયસૂચકતા વાપરવી;સમય પ્રમાણે વર્તવું] –યાવેડા પુ૦બ૦વ૦ વાણિયાની રીત (જુઓ વાણિયાવિદ્યા) –યાશાઈ વિ૦ [સર૦ મ वाणीशाई] વાણિયાનું –ને લગતું, વાણિયા જેવું
વાણી સ્ત્રી૦ [સં] સરસ્વતી (૨) વચન, બોલી (૩) વાચા (૪) વાગિંદ્રિય, જીભ (૫) સ્વર, સૂર ૦વિવેક પુ૦ વાણીનો વિવેક, વિચારપૂર્વક બોલવું તે ૦શૂરુ વિ૦ બોલવે શૂરુ
વાણો પુ૦ ['વણવું' ઉપરથી સર૦ हिं बाना, મ वाणा (સં वान, वे)] વણતાં નખાતા આડા દોરા [–તાણવો=વણવાને માટે તાર ગોઠવવા]૦તાણો પુ૦ વાણો અને તાણો
વાણોતર પુ૦ [प्रा वाणिम (સં वाणिज्) કે प्रा वणिज (સં वाणिज्य) + उत्तर ?]ગુમાસ્તો
વાત પુ૦ [સં] પવન (૨) શરીરની ત્રણ ધાતુઓમાંની એક (જુઓ પિત્ત) ૦ગુલ્મ ન૦ ગડ–પાઠાનો રોગ. ૦જ્વર પુ૦ વાત પ્રકોપથી થયેલો જ્વર ૦પ્રકોપ પુ૦ વાયુ-વિકાર. ૦હર વિ૦ વાતવિકાર દૂર કરે તેવું
વાત સ્ત્રી૦ [સં वार्ता; સર૦ हिं મ बात] વાર્તા, કથા (૨) હકીકત, બીના; વૃત્તાંત (૩) લોકમાં ચાલતી ખરી ખોટી વાત, ગામગપાટો (૪) કહેલું કે કહેવાનું તે ઉદા૦ 'તમારી વાત હું સમજ્યો' (૫) વાતચીત; સંભાષણ (૬) મોટી–અગત્યની કે અઘરી બાબત વિસાત. ઉદા૦ 'એમાં તે શી મોટી વાત છે?' (૭) વિષય; બાબત ઉદા૦ 'પારકી વાતમાં માથું ન મારો','મારા હાથની વાત નથી' (૮) રીત, વર્તન, વહેવાર. ઉદા૦ 'પૈસાદારની વાત જુદી છે' (૯) વર્ણન, ગુણગાન ઉદા૦ 'એની તે વાત થાય ?' (૧૦) સરસાઈ, વાદ ઉદા૦ 'એની શી વાત કરવી ?' (૧૧) કહેવાનું કે કરવાનું તે ઉદા૦ વખત આવે ત્યારે વાત' (૧૨) યોજના, ગોઠવણ ઉદા૦ 'મારી બધી વાત મારી ગઈ' (૧૩) ગુપ્ત ભેદ રહસ્ય. ઉદા૦ 'તેની વાત બહાર પડી ગઈ' [–આપવી=અંદરનો ભેદ ખુલ્લો કરવો – જણાવવો –આવવી=સમાચાર–ખબર મળવા. –ઉકેલવી = જુઓ વાત કાઢવી –ઉકેલ્યા કરવી=એકની એક વાતનું પીંજણ કર્યા કરવું –ઉડાડવી=વાત ફેલાવવી, ગપ ચલાવવી (૨) મુદ્દો કે પ્રસ્તુત બાબત છોડી તદ્દન જુદી વાત કાઢવી –ઉપાડવી=વાતની ચર્ચા શરૂ કરવી (૨) વાત ઊભી કરવી. –ઉપાડી લેવી =કોઈ બોલતું હોય તેમાંથી બીજાએ આગળ શરૂ કરવુ (૨) કહ્યા પ્રમાણે અમલ શરૂ કરવો –ઊકલવી=મૂંઝવણમાંથી માર્ગ નીકળવો. –ઊડવી=વાત ફેલાવી –ઊડી જવી=વાત કપાઈ જવી, મુદ્દો નકામો ગણાઈ બીજી જ વાત નીકળવી –ઊભી કરવી=વાતની ખોટી બનાવટ કરવી (૨) વાત શરૂ કરવી–ઉપાડવી. –કરવાનું ઠેકાણું =જેની આગળ દિલ ખોલીને સુખદુ:ખની વાત થાય એવું પોતાનું પ્રિય કે ખાસ માણસ. –કરવી=ચર્ચા કરવી (૨) બીના કહેવી (૩) નિંદા કરવી, ભૂંડું બોલવું –કરાવવી=વાતે વળગાડવું (૨) નિંદાનું કારણ આપવું –કહુ = કાંઈ કહેવાને બહાને ખાનગીમાં બોલાવવું કે ઊભું રાખવું –કહેવી=હકીકત કે બીના જાહેર કરવી (૨) વાર્તા કહેવી –કાઢવી=કહેવાનો મુદ્દો રજૂ કરવો–ઉપાડવો (૨) વાતચાત કે ચર્ચાનો વિષય બનાવવું –કાપવી=કહેવામાં

આવતી વાતને નકારીને ઉડાડી દેવી. **-ખાઈ જવી, ગળી જવી** = વાતનો જવાબ ન આપવો, મુદ્દો દબાવી દેવો. **-ચાલવી** = ગપ ચાલવી (૨) ચર્ચા ચાલવી (૩) નિંદા થવી **-ચૂંથાવી** = વાત ચોળાવી **-ચોળવી** = વાત લંબાવવી, વાત છણવી; એક જ વાતનું પીંજણ કરવું **-છણવી** = વાતની ઝીણવટપૂર્વક ચર્ચા કરવી **-જોડવી** = વાર્તા રચી કાઢવી (૨) વાત ઊભી કરવી **-થવી** = હકીકત કે બીના રજૂ થવી **-કહેવાવી** (૨) ચર્ચા ચાલવી (૩) નિંદા થવી **-નહીં, વાતનો પાયો નહીં** = આધાર વિનાની વાત **-ના તડાકા, ફડાકા** = ગપ્પાં, ટાઢા પહોરની વાતો (૨) લડાઈની વાતો **-નું વતેસર કે વતીમણ કરવું** = કાગનો વાઘ કરવો; નજીવી વાતને વધારીને મોટી કરવી. **-પામવી** = ગુપ્ત વાત પામવી, ભેદ જાણવો. **-ફાટવી** = ફેલાવી (૨) રહસ્ય ખુલ્લું થઈ જવું (૩) હાઠ જવું, બહેકવું **-ફૂટવી** = ગુપ્ત વાત જાહેર થઈ જવી. **-ફોડવી** = ખાનગી બાબત જાહેર કરવી, રહસ્ય ખુલ્લું કરી દેવું **-બગડવી** = યોજના કે ગોઠવણ કથળવી (૨) વાત ગૂંચાવી કે કાબૂ બહાર જવી **-બનવી** = બીના બનવી **-બનાવવી** = જૂઠી વાત ઊભી કરવી **-ભારે કરવી** = વાતને મોંઘી - મોંઘી કરી દેવી **-ભારે થવી** = ટેક - મમત વધવા, ગર્વ થવો (૨) અગાઉના કરતાં ગુણ કિંમત ઇત્યાદિમાં વધારો થવો (૩) ધાર્યા કરતા ઊલટું - કપરું પરિણામ વેઠવું પડે તેમ થવું.. **-ભારે પડી જવી** = કરેલા કામનું પરિણામ સહન ન કરી શકાય તેવું થવું. **-મળવી** = હકીકત મળતી આવવી (૨) હકીકતની જાણ થવી (કોઈ દ્વારા) **-માનવી** = કથન કે કથાની સત્યતા સ્વીકારવી (૨) સલાહ માનવી. **-મારી જવી** = મુદ્દો કે મુદ્દાની બાબત છોડી જવી (૨) ખેલ કથળી જવો, ધાર્યું ન થવું. **-માં નાખવું** = વાતે વળગાડવું (૨) બાબતમાં સંડોવવું. **-માં પડવું** = વાતે વળગવું (૨) **-ની બાબતમાં માથું મારવું -સંડોવાવું -વધવી, વટવી** = કાબૂ બહાર જવું, અમર્યાદિત થવું **-વાતમાં** = નજીવી વાતમાં, સહેજમાં **એક જ વાત** = ચોક્કસ નિર્ણય **કાંઈ વાત છે ?** = શી મજાલ છે ? શું સમજે છે ? (૨) આવું તે થાય ? **(-ની) શી વાત !** = એના શા ગુણ વર્ણવવા ! **(-ની) શી વાત કરવી** = -ના શા વાદ કરવા ! -ની શી સરસાઈ કરવી ? **ઠીક છે, વાત છે તારી** = પછી તારી શી વલે કરું છું તે જોજે. **વખત આવે ત્યારે વાત** = વખત આવશે ત્યારે કહેવા યોગ્ય થશે **વાએ વાત ચાલવી** = ચારે બાજુ હકીકત જાણીતી થવી **વાતે લાગવું, વાતે વળગવું** = વાતો કરવામાં ગુલતાન થઈ જવું **વાતે વળગાડવું** = વાતો કરવામાં ગુલતાન કરી દેવું જેથી ચાલુ પ્રસંગ ભુલાઈ જાય **વાતો કરાવવી** = વાતે વળગાડવું (૨) નિંદા કરાવવી. **વાતોનાં વડાં કરવાં** = નકામી લાંબી વાત કર્યા કરવી, ખાલી વાતો જ હાંકવી] **૦ગરું** વિ૦ વાતોનું રસિયું; વાતોડું. **૦ચીત** સ્ત્રી૦ સંભાષણ (૨) ગપ્પાં **૦ડી** સ્ત્રી૦ વાત

વાતડ સ્ત્રી૦ ['વાત' ઉપરથી] લાંબી લાંબી વાત; ટાયલું (૨) [વા+તડ] વા પેસી શકે એવી તરડ

વાતડી સ્ત્રી૦ જુઓ 'વાત'માં

વાતાયન ન૦ [સં] બારી

વાતાવરણ ન૦ [સં.] પૃથ્વીને વીંટળાઈને રહેલું વાયુનું આવરણ (૨) [લા] પરિસ્થિતિ; આજુબાજુના નૈતિક કે માનસિક સંજોગો

વાતાવર્ત પું૦ [સં.] વંટોળિયો

વાતી સ્ત્રી૦ [प्रा. वत्तिआ (सं वर्ति), સર૦ हिं. वाती] વાટ, દિવેટ (૨) અગરબત્તી

વાતુ(-તૂ)લ વિ૦ [સં.] વાયુવાળું; વાયડું (શરીર) (૨) વાના રોગવાળું (૩) પું૦ વાયુનો ગોટો; વંટોળિયો

વાતુ(-તો)ડું(-ડિયું) વિ૦ ('વાત' ઉપરથી) ઘણી વાતો કરવાની ટેવવાળું [પ્રત્યે)

વાત્સલ્ય ન૦ [સં] મમતા, પ્રેમ (મોટાનો નાના

મુદત પર કરવાનું કામ [વાયદે ચડવું = મુલતવી રહ્યાં કરવું, ટલ્લે ચડવું વાયદાનો સોદો=અમુક મુદતે અમુક ભાવે માલ લેવાનો સટ્ટાનો વેપાર વાયદામાં પડવું=વાયદાના સોદાનો ધંધો કરવો. -કરવો, બાંધવો = ભવિષ્યમાં અમુક સમય ઠરાવવો, મુદત ઠરાવવી -માળવો=મુદત વિતાવવી અગત્સ્ય ઋષિના વાયદા=અશક્ય મુદત, ન પાળવા માટે બતાવેલી મુદત] -દાચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ અમુક મુદતે પૈસા આપવાની કબૂલાતનું લખાણ.-દાસર અ૦ વાયદા પ્રમાણે-મુદતસર

વાયન ન૦ [સં] સૂપડામાં ફળ, કંકુ અને કાંસકી મૂકી બ્રાહ્મણને દાનમાં આપવું તે ૦દાન ન૦ વાયનનું દાન ૦દિન ન૦ વાયન આપવાનો દિવસ; શ્રાવણી અમાસ

વાયરુ ન૦ ['વાયરો' ઉપરથી ?] વરસાદ વિનાનું (૨) ન૦ ખરહિયું, કોરુ ચોમાસું

વાયરો પુ૦ [दि वायार (सं वात, प्रा वाय)] પવન. [વાયરા વાઈ ચૂકવા = સુખદુઃખના અનુભવ થઈ જવા વાયરે ચડવું = લહેરમાં આવવું(૨)ફુલાવું(૩)ઉશ્કેરાવું(૪)હવાઈ કિલ્લા બાંધવા (૫) ખોરંભે પડવું -કાઢવો, કાઢી નાખવો = ખૂબ ધમકાવવું (૨) થકવી નાખવું (૩) અધમૂઉં કરી નાખવું -ખાવો = પવન વાય દેનો ઉપભોગ કરવો. -નીકળવો, નીકળી જવો=થાકીને લોથ થઈ જવું, ટૂંશ નીકળી જવી (૨) મરણતોલ થઈ જવું -વાવો = પવન ફૂંકાવો (૨) તુક્કો ચાલવો]

વાયલ ન૦[इ वॉइल] એક જાતનું સ્ત્રીઓનું વસ્ત્ર

વાયલ(-લી) વિ૦ [प्रा वाउल्ल (सं वातूल)] તરંગી; દઢતા વિનાનું

વાયવડિંગ સ્ત્રી૦,ન૦[सं विडंग, हिं वायविडंग, म वावडिंग]વાવડિંગ,મરી જેવા ઓષધિનાં બી

વાયવરણો પુ૦ [સર૦ म वायवरणा (सं वायु + वरुण)] જુઓ વરણો

વાયવી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं] વાયુ સંબંધી (૨) [प्रा वायव्य] વાયવ્ય (ખૂણો)

વાયવ્ય વિ૦ [सं] વાયુ સંબંધી (૨) ઉત્તર-પશ્ચિમ ખૂણાને લગતું (૩) સ્ત્રી૦ ઉત્તર અને પશ્ચિમ વચ્ચેનો ખૂણો -વ્યાસ્ત્ર ન૦ [+ अस्त्र] પવનાસ્ત્ર, વાય્વસ્ત્ર

વાયસ પુ૦ [सं] કાગડો

વાયુ પુ૦ [सं] પવન (૨) પુ૦, ન૦ બાદી (૩) ન૦ વાઈ, મૂગી [-આવવું = વાઈ આવવી -થવો = બાદી થવી (૨) [લા] રીસ ચડવી, કંટાળો આવવો] ૦કોણ પુ૦ વાયવ્ય ખૂણો ૦ગોળો પુ૦ વાયુનો એક રોગ. ૦ચક્ર ન૦ પૃથ્વી આસપાસનું વાયુમંડલ, વાતાવરણ ૦ચક્રશાસ્ત્ર ન૦ વાતાવરણમાં થનારા ફેરફારો જાણવાનું શાસ્ત્ર. ૦ચક્રશાસ્ત્રી પુ૦ વાયુચક્રશાસ્ત્ર જાણનાર ૦ચર ન૦ પક્ષી ૦પુત્ર પુ૦ (સં.) હનુમાન (૨) ભીમ ૦પુરાણ ન૦ (સં) અઢારમાંનું એક પુરાણ ૦ભક્ષી વિ૦ વાયુનું ભક્ષણ કરી જીવનાર ૦મંડળ ન૦ વાતાવરણ ૦વેગ પું૦ પવનનો વેગ ૦વેગી વિ૦ પવનવેગી. ૦શાસ્ત્રી પુ૦ જુઓ વાયુચક્રશાસ્ત્રી ૦સંચાર પુ૦ અપાન વાયુનો સંચાર, વાછૂટ. ૦સુત પુ૦(સં)જુઓ વાયુપુત્ર

વાયુ ન૦ ['વા' પરથી] વાથી દીવો હોલવાઈ ન જાય એ માટે અંદર મૂકવા દોચકા જેવો કૂખે બાકાંવાળો બનાવેલો માટીનો ઘાટ

વાયોલિન ન૦ [इं] ફીડલ, એક તતુવાદ્ય

વાય્વસ્ત્ર ન૦ [सं] વાયુનું અસ્ત્ર, પવનાસ્ત્ર

વાર (વા') પુ૦ [इं यार्ड, સર૦ म] ત્રણ ફૂટ જેટલું માપ

વાર અ૦ [सं वार પરથી ? સર૦ फा] નામને અંતે પ્રમાણે, અનુસાર એવા અર્થમાં ઉદા૦ ક્રમવાર,ગોત્રવાર (૨) [फा] 'વાળુ' અર્થમાં નામને લાગતો પ્રત્યય ઉદા૦ ઉમેદવાર

વાર પુ૦ [सं] અઠવાડિયાનો દરેક દિવસ (૨) સ્ત્રી૦ (પુ૦ સુરત તરફ) વખત, સમય (૩) વખત, ફેરો. ઉદા૦ પાંચ વાર (૪) [લા] ઢીલ, વિલંબ (૫) ન૦ (પ.) વારિ, પાણી [-લગાડવી, લાગવી=વિલંબ કરવો, થવો; મોડું કરવું, થવું -થવો=અમુક વાર-દિવસ હોવો -ના પાર થવા=ઘણો જ વિલંબ થવો.] ૦કવાર પુ૦ [+ કુ - વાર] સારો નરસો દહાડો ૦તહેવાર પુ૦, ૦પરવ

(-બ) ન૦ અવસર, સારો-ઉત્સવનો દિવસ, સારો વાર કે પર્વ
વારકરી પું૦ [म] (સં) મહારાષ્ટ્રનો એક ભક્તિસંપ્રદાય કે તેનો અનુયાયી
વારણ પું૦ [सं] હાથી (૨) ન૦ વારવું-અટકાવવું તે (૩) નિવારવુ - દૂર કરવુ તે -ણી સ્ત્રી૦ હાથણી
વારણું ન૦ [मं वारणकं] ઓવારણું (૨) ['વારવું' પરથી વારણ, વારવુ તે. [-વાળવું = ને માથે આવતો દોષ વગેરેમાથી બચાવી લેવું - બચાવ કરવો] [[सं] માં
વારતહેવાર, વારપરવ(-બ) જુઓ 'વાર'
વારવધૂ સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ વારાગના
વારવુ સ૦ક્રિ૦ [प्रा वार (सं.वारय्)] અટકાવવું, મના કરવી (૨) + ઓવારવું (૩) [આરતી] ઉતારવી. [વારી જવું = ઓવારણાં લેવાં (૨) • ફીદા થઈ જવુ વારી નાખવું = માથે ઓવારી ઉતારી ફેંકી દેવું, કદરદાનીમા ફેંકવું. વાર્યું કરવું = સલાહ માનવી]
વારસ પું૦ [फा वारिस] મરનારની મિલકત, જવાબદારી, હકદાવો વગેરેનો હકદાર ૦નામું ન૦ વસિયતનામું -સાઈ સ્ત્રી૦ વારસો. -સાગત વિ૦ [વારસો + ગત] વારસામા ઊતરેલું -સાહક(-ક્ક) પુ૦ [વારસો + હક] વારસાનો હક -સુ ન૦ (સુ), -સો પું૦ વારસને મળેલી મરનારની મિલકત ઇ૦
વારસ્ત્રી સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ વારાંગના
વારંટ ન૦ [જુઓ વોરંટ] ગુનેગારને પકડવાનો સરકારી હુકમ [વારે વારે
વારંવાર અ૦ [सं] વારેઘડીએ, ફરી ફરીને;
વારાણસી સ્ત્રી૦ [सं] (સં) કાશી
વારાફરતી અ૦ [વારો + ફરવુ] વારા પ્રમાણે, એક પછી એક [આવવુંજવુ તે
વારાફેરા પુ૦ બ૦વ૦ [વારો + ફેરો] વારવાર
વારાંગના સ્ત્રી૦ [सं] ગણિકા, વેશ્યા
વારિ ન૦ [सं] પાણી, નીર ૦જ વિ૦ પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલું (૨) ન૦ કમળ ૦જા સ્ત્રી૦ (સ.) લક્ષ્મી ૦દ પુ૦ સગીતમા એક અલંકાર (૨) ન૦ વાદળું; મેઘ ૦ધિ પું૦ સમુદ્ર
વારી પુ૦ [सं. वारकिन्, સર૦ म. वारी] ઘોડો (૨) સ્ત્રી૦ [सं. वार; સર૦ म ; हिं.] વારો, ક્રમ, પાળી (૩) બદલો લેવાનો અવસર
વારુ અ૦ [सं वरम्] ઠીક (૨) વિ૦ સારુ, સુંદર
વારુણ વિ૦ [सं] વરુણને લગતું (૨) ન૦ પાણી -ણી સ્ત્રી૦ મદિરા (૨) પશ્ચિમ દિશા
વારેઘડીએ અ૦ [વારો + ઘડી] વારંવાર
વારેદાર વિ૦ [વારો + फा. दार] વારાવાળું (૨) કર ઉઘરાવનાર
વારો પુ૦ [सं वार, સર૦ हिं. वारा; म. वारी] વારી; ક્રમ, પાળી (૨) અણોજો, પાખી (૩) [सं. वार] ઘડો; કુભ. [વારો મૂકવો = ગરમ પાણી ભરીને ઘડો પેટ પર મૂકી શેકવું]
વારોવાર અ૦ ['વાર' પરથી] બીજે અઠવાડિયે તે જ દિવસે (૨) + જુઓ વારવાર
વારોવારિયું વિ૦ [જુઓ વારોવાર] વાર પ્રમાણે દિવસો ગણીને કાઢવામા આવતુ (વ્યાજ)
વાર્તા(-ર્ત્તા) સ્ત્રી૦ [सं.] વાત; કથા (૨) બીના, હકીકત, સમાચાર. ૦કાર પુ૦ વાર્તા - કથા રચનાર કે કહેનાર
વાર્તિ(-ર્ત્તિ)ક ન૦ [सं. वार्त्तिक] વિવેચનવાળી ટીકા (૨) પુ૦ ખાતમીદાર; દૂત ૦કાર પું૦ વાર્તિક રચનાર
વાર્ત્તા સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ વાર્તા
વાર્ત્તિક ન૦ ૦કાર પુ૦ [सं] જુઓ 'વાર્તિક'માં
વાર્દ્ધ(-ર્ધ)ક(-ક્ય) ન૦ [सं] વૃદ્ધાવસ્થા
વાર્નિશ પુ૦ [इं] લાકડાને પાલીસ કરવાનું દ્રવ્ય - એક પ્રવાહી બનાવટ. [-કરવું = વાર્નિશ ચડાવવો - ચોપડવો]
વાર્ય વિ૦ [सं] વારી શકાય તેવું, નિવાય
વાર્ષિક વિ૦ [सं] વરસે વરસે આવતુ કે થતુ (૨) વરસ સંબંધી (૩) ન૦ દર વરસે પ્રકટ થતું પત્ર
વાર્ષ્ણેય પુ૦ [सं] (સ) વૃષ્ણિકુળના - શ્રીકૃષ્ણ
વાલ પુ૦ [सं. वल्ल, સર૦ म] ત્રણ રતી જેટલું તોલ (૨) પું૦ બ૦વ૦ [प्रा. वल्ल] એક કઠોળ. [-છોલવા = વાલના ફોતરાં કાઢી નાખવાં.] ૦પાપડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] વાલની સીંગ
વાલ્વ પુ૦ [इं. वाल्व] નળી વગેરેની અંદર

રાખેલો એક બાજુ ઊંચો થઈ શકે તેવો પડદો
વાલમ પુંંબ૦વ૦ બ્રાહ્મણોની એક જાત
વાલરા સ્રી૦ [સર૦ દે वल्लर=ખેતર] જે જમીન ઉપર વાવણી કર્યા અગાઉ આગલા પાકનાં ઠૂઠાં બાળે છે તે
વાલિ(-લી) પું૦ [સં] (સ) સુગ્રીવનો મોટો ભાઈ ૦સુત પું૦ (સ) (અંગદ)
વાલિયા પું૦બ૦વ૦ [દે वलिआ=ધનુષ્યની દોરી, સર૦ મ वाला,-लो (कानडी वळे =દોરડું)] પાર કે ત્રાજવાં જે દોરીઓને આધારે લટકે છે તે
વાલી,૦સુત જુઓ 'વાલિ'મા
વાલી પું૦ [અ] મુરબ્બી, રક્ષક, પાલક ૦ઘોડો પું૦ ઘોડી ઉપર દોરવા રાખેલો મજબૂત, ખાનદાન ઘોડો. ૦વારસ પું૦ વાલી કે વારસ
વાલી સ્રી૦ ['વાલ' ઉપરથી] નાના દાણાના વાલ
વાલુકા સ્રી૦ [સં] રેતી ૦યંત્ર ન૦ કલાક જાણવાની રેતી ભરેલી શીશી (૨) વૈદકમાં ઓષધ બનાવવાનું (તેના ઘાટનું) એક યંત્ર
વાલોળ (લો') સ્રી૦ ['વાલ' પરથી] એક શીંગ –શાક, -ળિયો પું૦ વાલોળનો વેલો
વાલ્મીકિ પું૦[સં] (સ) રામાયણ રચનાર ઋષિ
વાવ સ્રી૦ [પ્રા वावी (સં वापी); સર૦ મ, હિં बावडी] અંદર ઊતરવાનાં પગથિયાંવાળો કૂવો
વાવટા-કાઠી સ્રી૦ [વાવટો+કાઠી] વાવટાનો દંડ
વાવટો પું૦ [વ (વાયુ)+પ્રા वट्ट (સં वृत्) ? સર૦ મ बावटा] ધજા, ફરકાવવાનું નિશાન [–ઊડવો=ધજા ફરકવી, ફરફર થવી –ચડવો - ધજા તેની કાઠી પર ચડવી]
વાવડવું અ૦ક્રિ૦ ['વા' ઉપરથી] પવનથી સુકાવું (કપડાં માટે)
વાવડ,-ર પું૦ [વા (સં वि+आ=व्या)+वड (સં पत् ?)] ભાળ, પત્તો, સમાચાર (૨) રાગનું ફેલાવું તે ૦વું સ૦ક્રિ૦ (કા) વાવડ –ખબર મગાવા
વાવડિંગ ન૦ [સર૦ મ૦] જુઓ વાયવડિંગ
વાવણી સ્રી૦ ['વાવવું' પરથી] વાવવું તે.
–ણિયો પું૦ બીજ ઓરવાનું સાધન
વાવર પું૦ ['વાવરવું' પરથી, સર૦ મ.] વાપર–વપરાશ (૨) જુઓ વાવડ ૦વું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા वावर (સં व्याप्), સર૦ મ. वावरणें] વાપરવું, ખર્ચવું
વાવલવું સ૦ક્રિ૦ [વા+વલવું(સં. वल्)]ઊપણવું
વાવલાં ન૦બ૦વ૦ [સર૦ વેવલાં] વલખાં (૨) [જુઓ વાવલું] (સુ) નોકરીના બદલામાં આપેલી જમીન; પસાયતું [વાચક)
વાવલિયો પું૦[સર૦ વાવલવું]વાયરો (લાલિત્ય-
વાવલું ન૦ ['વાવવું' ઉપરથી ?] પસાયતું (૨) [દે वावणी=છિદ્ર ઉપરથી ?] આંખમાં પડેલું ઝીણું ફૂલ
વાવવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા वाव (સં वप्), સર૦ હિં. बोना ઉપરથી] ઉગાડવા માટે જમીનમાં બી કે રોપા નાખવા–રોપવું
વાવળી સ્રી૦ [પ્રા वाउल (સં वातूल)=વાત-રોગી ?] બાળકોને થતો પેટનો એક રોગ
વાવંટોળ પું૦ [વા+વંટોળ, સર૦.મ वावटळ] વંટોળિયાનું તોફાન
વાવા અ૦ ['વાહવાહ' ઉપરથી] (બાળભાષામાં) સારું, મજેનું (૨) સ્રી૦ જખમ
વાવાઝોડું ન૦ [વા (વાયુ) + ઝોડું (પ્રા झोड = ઝૂડી પાડવું), સર૦ મ वावझड] વાવંટોળ
વાવાદળ ન૦ [વા + વાદળ] જોસથી વાતો પવન અને વાદળ, તોફાની વાદળી (૨) [લા] સંકટ
વાવાશ અ૦ (ચ.) ખુલ્લામાં; પવન લાગે તેવા જગામાં
વાવું અ૦ક્રિ૦ સં वा, સર૦ મ वाणें](પવનનું) ફૂંકાવું (૨) [શરીરને ટાઢની] અસર થવી (૩) સ૦ક્રિ૦ (પ્રાય ફૂંકીને) વગાડવું, બજાવવું (૪) [સં वी, સર૦ મ फाणें] વિયાવું
વાવેતર ન૦ ['વાવવું' ઉપરથી] વાવવું તે (૨) વાવેલું તે (૩) વાવેલી જમીન
વાશ (શ,) સ્રી૦ [સં वाश्, પ્રા वास] કાગવાશ [–નાખવી=શ્રાદ્ધને દિવસે રાંધેલું અન્ન કાગડા વગેરે માટે નાખવું]
વાસ પું૦[સં] વસવાટ (૨) મુકામ, ઘર, સ્થાન (૩) પોળ, મહોલ્લો (૪) સ્રી૦ ગંધ (૫) દુર્ગંધ

(૬) ન૦ [प्रा (सं वासस्)] વસ્ત્ર, લૂગડું. [-આવવી = ગધાવું. -આરવી = દુર્ગંધ છૂટવી, -લેવી = સૂંઘવું. -પૂરવો = વસવાનું શરૂ કરવું-વસવું -ભરાવવો = ઉચાળાભરાવવા; ઘરવખરી સાથે જવાની ફરજ પાડવી]

વાસકસજ્જા સ્ત્રી૦ [सं.] પ્રેમીના આગમનની રાહ જોઈ વસ્ત્રાભૂષણ (તથા ઘર વગેરે) સજાવી તૈયાર થયેલી નાયિકા [કબજો

વાસકુ(-કો)ટ પુ૦,ન૦ [इं. वेस्टकोट] બાંડિયો

વાસણ ન૦ [दे] પાત્ર; ઠામ. [-ખખડવાં = ઘરમાં (ઘણુંખરું પતિપત્ની વચ્ચે) તકરાર થવી. -ઘસવાં, માંજવાં = વાસણ ઊટકીને સાફ કરવાં. -છોલવાં = વાસણને લાગેલો કાટ કે મેલ ઉતારવો. -થવાં = ઊટકવા માટે એઠવાડનાં વાસણ તૈયાર થવાં.] ૦કૂસણ ન૦ રાંધવા વગેરેનાં વાસણ

વાસના સ્ત્રી૦ [सं.] પૂર્વના સંસ્કારોથી દૃઢ થયેલી કામના (૨) વાસ; ગંધ

વાસર પુ૦[सं.] દિવસ, વાર ૦મણિ પુ૦ સૂર્ય

વાસરશય્યા સ્ત્રી૦ જુઓ વાસકસજ્જા

વાસરવું અ૦ [વા + સરવું] ખુલ્લા પવનમાં ફડફડે એમ. ઉદા૦ કપડાં વાસરવાં મૂકો

વાસરી સ્ત્રી૦ [सं वासर] ડાયરી, રોજનીશી

વાસલ વિ૦ જુઓ વાસેલ

વાસવ પું૦[सं.] ઇંદ્ર. -વી સ્ત્રી૦ ઇંદ્રાણી

વાસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वस् = આચ્છાદન કરવું] બંધ કરવું(૨) [प्रा. वास (सं वाश्) અવાજ કરવો] વગાડવું, વાવું (૩) ['વસવું' ઉપરથી] વસે એમ કરવું, વસાવવું (૪) અ૦ક્રિ૦ [सं. वास = ગંધ ઉપરથી] વાસવાળું થવું, મહેકવું

વાસંતિક વિ૦ [सं] વસંત ઋતુનું, -ને લગતું (૨) પુ૦ વિદૂષક (૩) નટ

વાસંતી વિ૦ [सं] વસંત ઋતુનું, -ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ એક વેલ

વાસિત વિ૦ [सं] સુવાસિત કરેલું (૨) વસ્ત્રો વડે આચ્છાદિત થયેલું (૩) વાસ પુરાયેલું

વાસિની વિ૦સ્ત્રી૦, **વાસી** વિ૦[सं] (બહુધા સમાસને છેડે) રહેનારું (ઉદા૦ નગરવાસી)

વાસી વિ૦ [प्रा. वासिय (सं वासित), સર૦ हिं वासी, म. वाशी, वासा] આગલા દિવસનું; વધારે વખત રહેવાથી બગડી ગયેલું

વાસીદું ન૦ [प्रा. वासिद (सं वासित) = વાસી રાખેલું] ઢોરનું છાણ, મૂતર વગેરે કચરો; પૂંજો. [-કાઢવું, વાળવું = છાણ પૂંજો વગેરે વાળી, નાખી આવવાં. વાસીદામાં સાંબેલું જવું = 'અશક્ય વાત' એવો અર્થ બતાવવા વપરાય છે] [સવારે થતી) ઊલટી

વાસીવિકાર પુ૦ [વાસી + વિકાર] (સગર્ભાને

વાસુ, ૦પિયો, ૦પી પું૦ ['વાસો' ઉપરથી] ખેતરમાં રાતવાસો રહી ચોકી કરનાર

વાસુકિ પું૦ [सं] (સં) નાગોનો રાજા

વાસુદેવ પુ૦ [सं.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણ

વાસુપિયો, વાસુપી પુ૦ જુઓ વાસુ

વાસેલ વિ૦[વાસી રાખેલ] પડતર રાખેલું (ખેતર)

વાસો પુ૦ [सं. वास] વાસ કરવો તે (૨) મુકામ (૩) [જુઓ વાસર] દહાડો (ખાસ કરીને પ્રસવ થયાનો)

વાસોતી(-પી) પું૦ ['વાસો' ઉપરથી] વાસુ; ચોકી કરવા ખેતરમાં રાતવાસો રહેનાર

વાસ્તવ ન૦ [सं.] જુઓ વાસ્તવિકતા. ૦દર્શી વિ૦ યથાર્થદર્શી; વસ્તુતાએ હોય તે જોનારું-કલ્પના કે ભાવનાથી દોરાઈને નહિ, 'રિયલિસ્ટ'. -વ(-વિક) વિ૦ ખરેખરું (૨) વાજબી. -વિકતા સ્ત્રી૦ સાચી હકીકત (૨) વાજબીપણું

વાસ્તવ્ય વિ૦ [सं.] વસવા યોગ્ય (૨) પું૦ રહેવાસી (૩) ન૦ મુકામ રહેઠાણ

વાસ્તુ ન૦ [सं] ઘર બાંધવાની જગા (૨) ઘર (૩) વાસ્તુપૂજન ૦દેવતા સ્ત્રી૦ પું૦બ૦વ૦ વાસ્તુક્રિયાના અધિષ્ઠાતા દેવ. ૦પૂજન ન૦, ૦પૂજા, ૦શાંતિ સ્ત્રી૦ નવા ઘરમાં રહેવા જતાં કરાતી શાંતિક્રિયા. ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ મકાન બાંધવાની વિદ્યા, સ્થાપત્ય [અર્થે

વાસ્તે અ૦ [अ वासितह; સર૦ हिं, म.] કાજે;

વાહ અ૦ [फा.] 'કેવું સારું, શાબાશ!' એવો પ્રશંસાનો ઉદ્ગાર

વાહક વિ૦ [सं] વહેનારું, ઊંચકનારું, ખેંચનારું; લઈ જનારું

વાહન ન૦ [સં] જમીન પર આવજા માટે વપરાતું સાધન (ગાડી, પશુ ઇ૦) (૨) વિચાર, લાગણી કે કાર્ય પ્રગટ કરવા માટે વપરાતું સાધન, માધ્યમ. [–કરવું = ગાડી ઇ૦ ભાડે લેવું –રાખવું = વાહન પોતાને ઘેર વસાવવું.] ૦ખરચ, ૦ખર્ચ ન૦ વાહનનું ખર્ચ ૦ભથ્થુ ન૦ વાહન પેટે અપાતું ભથ્થુ

વાહવાહ સ્ત્રી૦ [फा वाह] કીર્તિ (૨) અ૦ જુઓ વાહ [–કરવી, કહેવી = વખાણવું, શાબાશ ! શાબાશ ! કહેવું –થવી = વખાણ થવાં] –હિયું વિ૦ વાહવાહ કરાવે એવું

વાહવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा वेहव (सं वञ्च्), सं वह ?] સમજાવવું પટાવવું, છેતરવું (૨) ['વહવું', સં वाह्य્ ઉપરથી] વ્યતીત કરવું, ગાળવું, વહે એમ કરવું [(૩) સેના (૪) નદી

વાહિની વિ૦સ્ત્રી૦ [સં] વહેનારી (૨) સ્ત્રી૦ નદી

વાહિયાત વિ૦ [अ] વ્યર્થ; નકામું (૨) ખરાબ; હલકું

વાહી વિ૦ [સં] વહેનાર; ઊંચકનાર (પ્રાયઃ સમાસને અંતે) ઉદા૦ ભારવાહી, સ્વરવાહી

વાહેલ(–લું) વિ૦ [જુઓ વાહવું] ભ્રમિત થયેલું; ગૂંચવાયેલું

વાહ્ય વિ૦ [સં] વહી શકાય એવું; હલકું

વાળ પું૦ [सं वाल, સર૦ म ; हिं बाल] કેશ. [–ઉતારવા = વાળ લેવા(વિધવાના) –ઊભા થવા = રોમાંચ થવો –ઊતરવા = વાળ ખરી પડવા –ન તૂટવો, –વાંકો ન થવો = જરા પણ ઇજા ન થવી –લેવા = ખાસ અમુક જગાના વાળ કાઢી નાખવા (૨) વિધવાના વાળ બોડી નાખવા.] ૦છો પું૦ [+फा चेह] વાળ (તુચ્છકારમાં)

વાળઘોળ સ્ત્રી૦ [વાળવું+ઘોળવું (અ ઘોળવું)] [કા] રીતભાત (૨) આવડત (૩) સાચવણી

વાળણ ન૦ ['વાળવું' = પાછું ફેરવવું] ઉતાર; અસર ધોઈ નાખવાની શક્તિવાળું તે

વાળવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा वाल (सं वालय्), સર૦ म वाळणें] વાંકું કરવું, નમાવવું (૨) વાળીને આકાર કરવો કે ગોઠવવું (જેમ કે, લાડુ, બીડી, ગેડ, અંબોડો, ઢગલો, પલાંઠી) (૩) પાછું ફેરવવું (દેવું, ગાડું, મૂઠ ઝેર, મન, જવાબ, ઉપકાર, બદલો) (૪) કચરો કાઢવો ઉદા૦ પૂંજો વાળવો, ઘર વાળવું (૫) ઉપર ભાવરવું, ઢાંકવું ઉદા૦ તેના ઉપર ધૂળ વાળ છેડો વાળવો (૬) પાણી જવાનો રસ્તો કરવો, જેથી અમુક ઠેકાણે ન જતાં અમુક ઠેકાણે પહોંચે ઉદા૦ ખેતરમાં પાણી વાળે છે (૭) આવેલી ક્રિયા કે પ્રસંગ પૂરા કરવાં ઉદા૦ વરસી વાળવી [કલમ વાળવી = એક છોડ ઉપર બીજા છોડની કલમ લગાવવી કેડ વાળવી = ખૂબ કામ કરવું છેડો વાળવો = મો ઢાંકી રડવું પગ વાળવા થાક ખાવો મન વાળવું = મન મનાવવું વાળી લાવવું = વાળી આણવું, વાળીને ભેગું કરવું (૨) પાછું ફેરવી લાવવું વાળી લેવું = વાળીને એકઠું કરવું, સાચવી લેવું (૨) માગતા પેટે કાપી લેવું]

વાળદ પું૦ [વાળ+सं दा = કાપવું] હજામ, નાવી ૦ણ,૦દાણી સ્ત્રી૦ વાળદની સ્ત્રી

વાળાકૂચી સ્ત્રી૦ [વાળો+કૂચડો] દાગીના ધોવાની પીંછી

વાળાઅરણ વિ૦ સેળભેળ કરેલું (૨) બાદલું

વાળિયો પું૦ ['વાળવું' ઉપરથી] અનાજ ઊપણતાં રહેલો કચરો

વાળિયું ન૦ કાનની નાની વાળી (સુ)

વાળી સ્ત્રી૦ [सं वाली] (સ્ત્રીઓનું) નાકનું ઘરેણું – નથ (૨) કડી

વાળુ સ્ત્રી૦ [प्रा वालुआ (सं वालुका)] વેળુ; રેતી, કાંકરી (૨) ન૦; સ્ત્રી૦ [दे विआलिअ, સર૦ हिं ब्यालू म ब्याळू] રાત્રિભોજન

-વાળું વિ૦ [प्रा वालओ–पालओ (सं पालक), સર૦ हिं म वाला] '–ના સંબંધનું' '–ની માલિકીનું', '–ના ધંધાનું' વગેરે અર્થોમાં નામને અંતે ઉદા૦ ઘરવાળો ગાડીવાળો માટી વાળો દૂધવાળો –ળા પું૦ કેટલીક અટકોમાં અંતે આવતું 'વાળુ'નું રૂપ જેમ કે લોટવાળા

વાળો પું૦ ['વાળ ઉપરથી] ધાતુનો લાંબો તાર (૨) એક રોગ [–ખેંચવો = તાર

કાઢવો. -નીકળવો = વાળાનો રોગ થવો]

વાંક (૦) પું૦ [જુઓ વાંકુ, સર૦ મ] અપરાધ; ખામી; દોષ (૨) વક્રતા, રાટ (૩) સ્ત્રીઓનું હાથનું એક ઘરેણું [-કાઢવો = દોષ દેખાડવો કે જોવો. -નીકળવો, -પડવો, -માં આવવું = દોષપાત્ર કે ઠપકાપાત્ર થવું]

વાંકડવેલું (૦) વિ૦ વેલા જેવું વાકું (૨) ન૦ કાણાનું એક ઘરેણું

વાંકડિયું (૦) વિ૦ વાંકું (લાલિત્યવાચક)

વાંકડી (૦) સ્ત્રી૦ એક જાતની સોપારી

વાંકડું (૦) વિ૦ જુઓ વાંકુ (૨) ન૦ વાક, સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું (૩) વાકુ; વક્રતા

વાંકસાથિયો પું૦ વાકાં પાખાવાળો સાથિયો

વાંકડો પુ૦ (૦) સર૦ આકડો, કે મ वांकडा = છોકરાના હાથનું અને કન્યાના પગનું એક ઘરેણું તે ઉપરથી ?] (સુ) વરને આપવાની પરઠણ

વાંકાઈ(-શ)(૦)સ્ત્રી૦['વાંકુ' પરથી]વાંકાપણું (૨)આડાઈ -બોલું વિ૦ બોલીને ફરી જનારું

વાંકિયું (૦) ન૦ ['વાંકુ' ઉપરથી] સળિયા, નળ વગેરેના જોડાણ માટેનો વાકી આકૃતિનો ટુકડો

વાંકું (૦) વિ૦ [प्रा. वक (सं. वक्र), સર૦ મ. वाकडा हिं वाका] વક્ર, સીધુ નહિ એવું; ટેડું (૨)[લા] સરળ નહિ એવું, કુટિલ (૩) અવળું, ખોટું, ઊંધુ (૪) વિરુદ્ધ, સામે થયેલું (૫)ન૦વાધો, ગેરસમજ, અણબનાવ (૬) વાકું તે, વકતા [**વાંકી દોરી** = અવળું ભાગ્ય **વાંકી પાઘડી મૂકવી** = છેલાઈ કરવી (૨) દેવાળું કાઢવું **વાંકી નજર** = કટાક્ષ (૨) ગુસ્સાભરી નજર, અવકૃપા. **વાંકી નજરે જોવું** = છાનામાના જોવું (૨) ગુસ્સે થવું (૩) કામભરી નજરથી જોવુ (૪) કુદૃષ્ટિ કરવી **વાંકું ચાલવું** = અનીતિને રસ્તે ચાલવું (૨) આડું ચાલવું, ઊલટું ચાલવુ **-થવું** = માઠું થવું; ઊલટી અસર થવી (૨) ગુસ્સે થવું **-પડવું** ઊલટું લાગવું (૨) માઠું લાગવુ, ગુસ્સે થવુ **-બોલવું** = આડું કે જૂઠું બોલવું, કબૂલેલા કરતાં કે કહ્યા કરતાં જુદું કહેવું (૨) નિંદા કરવી (૩) રીસમા બોલવું. **-મોં કરવું** = મોં મરડવું, અવળું જોવું (૨) ગુસ્સે થવું. **-વળવું** = વક્ર થવું (૨) નીચા નમવું, મહેનત લેવી (૩) ફટાવું **-વળી જવું** = નમી જવું; ઝૂકી જવું **-વાળવું** = નમાવવું, મરડવું (૨) ઊંધું વાળવું **વાંકો દહાડો** = બગડલા કાળ. **વાંકો વાળ થવો** = જરા પણ અડચણ કે હરકત આવવી, નડવી] **૦ચૂકું** વિ૦ વાંકું; આડું અવળું **૦ટેઢું** વિ૦ સાવ વાંકું. **૦વરણાગિયું** વિ૦ ફાકડું, છેલ **૦વસમું** વિ૦ આડુંતેડું, રીસ ચડે તેવું

વાંગલાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ [જુઓ વાગલા] વલખાં [-મારવાં] [ઘોડીની એક જાત

વાંગળી (૦) સ્ત્રી૦ [सं वल्ग् પરથી] (કા.)

વાંગીભાત પું૦[મ]રીંગણ ને ભાતની એક વાની

વાંઘું (૦) ન૦ [સર૦ મ वांगा = તીરછુ] કોતર

વાંઘો (૦) પું૦ [प्रा वग्गु (सं वर्ग)] વર્ગ, જાત

વાંચન (૦) ન૦ [જુઓ વાચન] વાંચવુ તે (૨) વાચવાની ઢબ (૩) અભ્યાસ. **૦માળા** સ્ત્રી૦ જુઓ વાચનમાળા **-નાલય** ન૦ જુઓ વાચનાલય

વાંચવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं वच् પરથી] લખેલું મનમાં કે મોટેથી ઉકેલવું (૨) [લા] ભાખવું (૩) ઇચ્છવુ [**વાંચી કાઢવું, વાંચી જવું** = પૂરું વાચવું (૨) ઉતાવળે વાચી નાખવું. **વાંચી જોવું** = ધ્યાનપૂર્વક વાંચવું (૨) વાંચવાનો પ્રયત્ન કરવો]

વાંછના, વાંછા સ્ત્રી૦ [सं] ઇચ્છા

વાંછવુ સ૦ક્રિ૦ [सं वाञ्छ्] ઇચ્છવું

વાંછિત વિ૦ [सं] ઇચ્છેલું

વાંઝ, ૦ણી (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा वंझा (सं वन्ध्या), સર૦ મ वांझ; हिं बाझ] સંતતિ ન થતી હોય તેવી સ્ત્રી, વંધ્યા [**વાઝણી વિયાવી, -ને છોકરાં આવવાં** = હદબહાર વિલબ થવો] **૦ણું** વિ૦ જુઓ વાઝિયુ **-ઝિયાબારું** વિ૦ વાઝિયાનું. બિનવારસી (૨) ન૦ એકનો એક છોકરો. **-ઝિયામહેણું** ન૦ વાઝિયા હોવાનું મહેણું, વાંઝિયાપણાની ખોડ [**-ભાંગવું** = સંતતિ થવી] **-ઝિયુ** વિ૦ સંતતિ ન થતી હોય તેવું (૨) ફળ કે લાભ ન થતો હોય તેવું. [**વાંઝિયાના પાડવું, વાંઝિયાબારાનું,**

વાંઝિયાબાનું = એકનું એક, ઘણું વહાલું વાંઝિયાબાર ઊઘડવું = પુત્રપ્રાપ્તિ થવી]

વાંઝરું (૦) ન૦ (સુ) રાની જાતનું જાળું

વાંઝો (૦) પુ૦ વણકર

વાંટ (૦) પુ૦ [વાંટવું પરથી] હિસ્સો, ભાગ ૦ણી સ્ત્રી૦ વહેંચણી ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સં. वण्ट्, સર૦ हिं बाँटना, મ वाटणें] વાટવું; વહેંચવું. –ટો પુ૦ વાંટ (૨) ગરાસ કે નરવાની જમીનનો ટુકડો

વાંઠ (૦) સ્ત્રી૦ (કા) ચારાને માટે ઘાસપાણીવાળી જગા (૨) દુકાળને કારણે પરમુલક જતાં દુધાળાં પશુનું ધણ

વાંઢી (૦) વિ૦સ્ત્રી૦ [दे वठ (सं वण्ट = અપરિણીત) સર૦ हिं वांडा] વરના અભાવે પરણ્યા વિનાની. –ઢો વિ૦ પુ૦ કન્યા ન મળવાથી કુંવારો રહેલો

વાંત વિ૦ [સં] ઓકેલું [આવતાવાંત

વાંત (૦) અ૦ (સુ) જુઓ વેંત. ઉદા૦

વાંતરવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વાંતરી] ઝીણું ઝીણું કાતરવું કે કરડીને કાપી નાખવું

વાંતરી (૦) સ્ત્રી૦ [આંતરામાં થતી ?] જુઓ આંતરી અર્થ ૩ [–નો કીડો = એક ને એક બાબત પર ધ્યાન આપનાર –ખાવી, પકવી, લાગવી]

વાંતિ સ્ત્રી૦ [સં] ઊલટી

વાંદર (૦) સ્ત્રી૦ ઘોડીની એક જાત (કા)

વાંદર (૦) પુ૦ [सं वानर સર૦ हिं बांदर. म] વાંદર [વાંદરાંનાં મૂતર પીવાં = મહાદુઃખ વેઠવું વાંદરાને નિસરણી આપવી = અટકચાળાને વળી વધુ લાગ આપવો, મૂખને વળી ઉશ્કેરવું, ગાંડાને ભાંગ પાવી વાંદરાને સળી કરે એવું = બહુ અટકચાળું વાંદરાનો ઘા = નાહક ચોળીને ચીકણું કરવું તે ચૂંથીને બગાડવું તે વડનાં વાંદરાં ઉતારવાં = ભારે મુશ્કેલ કામ કરવું] ૦ઠુ ચી સ્ત્રી૦ ચાકી વગેરે ફેરવવાનું ઓજાર ૦ચેષ્ટા સ્ત્રી૦ વાંદરા જેવી ચેષ્ટા, અડપલાં ૦નકલ સ્ત્રી૦ વાંદરાની પેઠ નકલ કરવી તે ૦(–રા)વેડા પુ૦બ૦વ૦ વાંદરા જેવી ચેષ્ટાઓ કરવી તે –રી સ્ત્રી૦ વાંદરાની માદા. –રું ન૦ વાનર – એક ચોપગું પ્રાણી –રો પુ૦ નર વાનર (૨) ચાંપ, ઘોડો (૩) તાળાનો ખીલો, ઉલાળો (૪) એક પ્રકારનું દારખાનું (૫) ભાર ઉપાડવાનું એક યંત્ર

વાંદવું (૦) સ૦ક્રિ૦ + જુઓ વંદવું

વાંદો (૦) પું૦ વંદો, એક જીવડો (૨) [સર૦ हिं. बादा (सं वृदाक)] અમુક ઝાડના થડ કે ડાળમાંથી નીકળતો બીજી જાતનો નકામો ફણગો

વાંધર (૦) વિ૦ પુ૦ [સર૦ दे. वद्धिम = ખસી કરેલું] સારી રીતે ખસી ન થવાથી વધી ગયેલા વૃષણવાળો (આખલો)

વાંધાખોરિયું (૦) વિ૦ [વાંધો + ખોર] વાંધાવચકા કાઢ્યા કરનારું, ચામડું

વાંધો (૦) પુ૦ [सं बाधक, સર૦ म वाधा] હરકત અડચણ (૨) વિરોધ, ઝઘડો, તકરાર [–આવવો, ઊઠવો, નીકળવો = હરકત કે ઝઘડો પેદા થવો. –ઉઠાવવો કાઢવો, લેવો = વિરોધ કરવો, તકરાર કરવી. –પડવો = હરકત કે ઝઘડો થવો (૨) ખોટું લાગવું, વિરોધનું કારણ મળવું] ૦વચકો પું૦ ભૂલચૂક, ખોડખાંપણ, કંઈ ને કંઈ છિદ્ર કે વિરોધનું કારણ

વાંકળ (૦) વિ૦ વાચલ (૨) બ્રોગટ, માલ વગરનું (૩) વિવેક વિના બોલે કે વાવરે તેવું –ળાઈ સ્ત્રી૦ વાંકળપણું (૨) ઉડાઉપણું

વાંભ (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ અભાં] વાછરડાં કે ઢોરને વાળીને એકઠાં કરવા કરાતો અવાજ (૨) [કા.] જુઓ વામ

વાંસ (૦) પુ૦ [सं वस, સર૦ म वासा, हिं बांस] એક ઝાડ (૨) તેનો સોટો (૩) સાત આઠ હાથ જેટલું માપ (૪) [જુઓ વાંસલો] કડિયાનું ઈંટો છોલવાનું ઓજાર [–ફરવો (ઘરમાં) = નિર્ધનતા હોવી –બળાય ! = (તારી) ઠાઠડી બળાય – તું મરે ! (એવી બદદુઆ – ગાળ) સૂકો વાંસ મારવો = ચોખ્ખી ના પાડવી] ૦કપૂર ન૦ વંશલોચન; વાંસનો કપૂર જેવો રસ ૦જાળ, ૦પૂર અ૦ વાંસ જેટલું (ઊંડુ) ૦ડો પુ૦ વાંસનો સોટો. ૦ફોડણ, ૦ફોડી સ્ત્રી૦ વાંસફોડાની કે તે કામ કરનારી સ્ત્રી ૦ફોડો પુ૦ વાંસનાં

ખાબડા વગેરે બનાવનારો
વાંસણી(-ળી) (૦) સ્ત્રી૦ ['વાંસ' પરથી ? સર૦ हिं बसना] રૂપિયા ભરવાની સાંકડી લાંબી કોથળી
વાંસલડી સ્ત્રી૦ [જુઓ વાંસળી] વાંસળી; બસી (લાલિત્યવાચક)
વાંસલો (૦) પું૦ [सं , प्रा. वासि, સર૦ हिं. बसूला, म वासला] લાકડાં છોલવાનું સુતારી ઓજાર
વાંસળી (૦) સ્ત્રી૦ ['વાસ' પરથી, સર૦ प्रा. वंस, हिं बासली, म. बासरी] બસી, ફૂંકીને વગાડવાનું નળી જેવું એક વાદ્ય (૨) જુઓ વાંસણી [પાછળ એક
વાંસામોર (૦મો') અ૦ [વાંસે + મોર] એકની
વાંસિયું (૦) વિ૦ ['વાંસ' પરથી] વાંસ સંબંધી (૨) વાસ જેટલું લાંબું. -યા ચોખા પું૦ બ૦વ૦ સાળુદાણા
વાંસી (૦) સ્ત્રી૦ ['વાંસ' પરથી] દાતરડા જેવું ફળ બેસાડેલો લાંબો વાસ (૨) [સર૦ हिं. बासी] ચોખાની એક જાત
વાંસે (૦) અ૦ ['વાંસો' પરથી] પૂઠે, પછવાડે
વાંસો (૦) પું૦ [सं. वंश = કરોડ પરથી, સર૦ हिं. बासा, म. वासा] બરડો, પીઠ. [-થાબડવો = ઉત્તેજન કે શાબાશી આપવા. -ભારે થવો = માર ખાવા યોગ્ય થવું, મિજાજ -પતરાજી વધવા. -હળકો કરવો = માર મારવો] [વાસનું પીઠું
વાંસોડ (૦) ન૦ ['વાંસ' પરથી] વાસનુ વન (૨)
વિ [सं] એક ઉપસર્ગ જુદાઈ, વિરોધ કે ઊલટાપણું બતાવે ઉદા૦ વિયોગ, વિરોધ પુષ્કળપણુ કે વિશેષતા બતાવે. ઉદા૦ વિવેક, વિનાશ (૨) બહુવ્રીહિસમાસમા 'વગરનું' 'વિગત' એવા અર્થમાં આવે. ઉદા૦ વિનવા [ભીષણ
વિકટ વિ૦[सं] મુશ્કેલ(૨) દુર્ગમ (૩) વિકરાળ,
વિકરણ ન૦[सं] જુદું પાડવું તે (૨) સસ્કૃતના એક ગણના ધાતુને બીજા ગણના ધાતુથી જુદો પાડનાર પ્રત્યય
વિકરાલ(-ળ) વિ૦ [सं] ડરામણુ, ભયાનક
વિકર્ણ પું૦ [सं.] (સં.) કર્ણનો પુત્ર (૨) (સં.) દુર્યોધનનો ભાઈ (૩) 'ડાયેગોનલ'(ગ.)
વિકર્મ ન૦ [सं] નિષિદ્ધ કે ખરાબ કર્મ
વિકલ(-ળ) વિ૦ [सं.] વિહ્વળ, વ્યાકુળ (૨) ખડિત, અપૂર્ણ (૩) અસમર્થ (૪) પું૦ વિકળા, કળાનો સાઠમો ભાગ ૦તા સ્ત્રી૦ આતુરતા, બાવરાપણું
વિકલન ન૦ [सं] (સંકલનથી ઊલટુ) છૂટું પાડી નાખવું તે (૨) 'ડિસ્ટ્રિબ્યૂશન' (ગ.) ૦નિયમ પું૦ 'લૉ ઑફ ડિસ્ટ્રિબ્યૂશન' (ગ)
વિકલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं] કળાનો સાઠમો ભાગ; ક્ષણથી પણ થોડો વખત (૨) રજસ્વળા (૩) એક અંશનો ૩૬૦૦ મો ભાગ (ગ.)
વિકલ્પ પું૦ [सं.] તર્કવિતર્ક (૨) અનિશ્ચય, સદેહ (૩) ચાલી શકે તેવી ઘણી વસ્તુઓમાંથી ગમે તે એક લેવાની છૂટ હોવી તે, તેવી વસ્તુ (વ્યા) (૪) વિપરીત કે વિરુદ્ધ કલ્પના કે વિચાર
વિકસવું અ૦ક્રિ૦ [सं विकस्] ખીલવું
વિકસાવું અ૦ક્રિ૦ -વવું સ૦ક્રિ૦ 'વિકસવું'નું અનુક્રમે ભાવે અને પ્રેરક
વિકસિત વિ૦ [सं] ખીલેલું; વિકાસ પામેલું
વિકળ, ૦તા જુઓ 'વિકલ'માં
વિકળા સ્ત્રી૦ જુઓ વિકલા
વિકંસીકરણ ન૦ [વિ + ક્રૉસ પરથી] ક્રૉસ છોડી નાખવા તે (ગ)
વિકાર પું૦ [सं.] ફેરફાર; પરિવર્તન (૨) શારીરિક કે માનસિક બગાડ (૩) 'વેરિયેશન' (ગ.) ૦ક વિ૦ વિકાર કે ફેરફાર કરનારું. ૦વશ વિ૦ વિકારને વશ થયેલું
વિકારવુ સ૦ક્રિ૦ [दे हुक्कार = ગર્જના ?] અવાજ કરવો, બોલાવવુ [ફેરફાર થઈ શકે એવું
વિકારી વિ૦ [सं] વિકારવાળુ (૨) વિકાર કે
વિકારોત્તેજક વિ૦ [सं] વિકારને ઉત્તેજિત કરનારું [(૨) સ૦ક્રિ૦ પહોળુ કરવું
વિકાશ(-સ)વું અ૦ક્રિ૦ [सं विकाश्] ખીલવું
વિકાસ પું૦ [सं.] ખીલવુ તે (૨) ઉત્ક્રાંતિ. ૦ન ન૦ ખીલવુ તે, વધવું તે ૦વાદ પું૦ જુઓ ઉત્ક્રાંતિવાદ. ૦વાદી પું૦ વિકાસવાદમાં માનનાર

વિકાસવું અ૦ક્રિ૦ (૨) સ૦ક્રિ૦ જુઓ વિકાશવું
વિકાસી વિ૦ [સં.] ખીલતું, વિકસતું (૨) ખૂલતું, પહોળું
વિકીર્ણ વિ૦ વિખરાયેલું, વેરાયેલું
વિકૃત વિ૦ [સં] વિકાર પામેલું
વિકૃતિ સ્ત્રી૦ [સં] વિકાર. ૦કાવ્ય ન૦ મૂળ કાવ્યની વિકૃતિરૂપ કાવ્ય, 'પૅરડી'. ૦ચિત્ર ન૦ નર્મચિત્ર, હાસ્યચિત્ર, 'કાર્ટૂન, કૅરિકેચર'
વિકૃષ્ટ વિ૦ [સં] ખેંચાયેલું આકૃષ્ટ
વિક્તિ સ્ત્રી૦ [સં] વિવેક, સારાસારનો ભેદ
વિક્રમ પુ૦ [સં] પરાક્રમ (૨) (સં) ઉજ્જનનો એક પ્રસિદ્ધ રાજા, વિક્રમ સંવત પ્રવર્તાવનાર (૩) ન૦ પગલું ૦સંવત પુ૦ વિક્રમ રાજાથી ચાલેલો સંવત્સર (ટૂંકમાં વિ૦સં૦) -આદિત્ય પુ૦ (સં) જુઓ વિક્રમ
વિક્રય પુ૦ [સં] વેચાણ
વિક્રાંત વિ૦[સં] પરાક્રમી (૨) વિકરાળ, ડરામણું
વિક્રિયા સ્ત્રી૦ [સં] વિકાર
વિક્લવ વિ૦ [સં] દુઃખી, ખિન્ન (૨) ગભરાયેલું
વિક્ષિપ્ત વિ૦ [સં] વિક્ષેપ પામેલું (૨) વેરાયેલું
વિક્ષુબ્ધ વિ૦ [સં] વિક્ષોભ પામેલું
વિક્ષેપ પુ૦ [સં] અડચણ (૨) વાર, વિલંબ (૩) અસ્થિરતા; ભ્રમણ (૪) વેરવું તે. [-પડવો = અડચણ થવી
વિક્ષોભ પુ૦ [સં] ખળભળાટ; ક્ષોભ
વિખ ન૦ [જુઓ વિષ, સર૦ હિં, મ] ઝેર. [-વાવવું = ઝેરવેરનું મૂળ રોપવું] ૦ણું ન૦ + શત્રુતા [નું પ્રેરક
વિખરાવવું સ૦ક્રિ૦ વિખેરાવવું 'વીખર(-રા)વું'
વિખવાણુ સ્ત્રી૦[વિષ+વાણી] ઝેરી બોલ; મહેણું
વિખવાદ પુ૦ [વિષ+વાદ] ઝેર પેદા થાય તેવી બોલચાલ, તકરાર; કજિયો
વિખાણ સ્ત્રી૦,ન૦ + જુઓ વખાણ ૦વું સ૦ક્રિ૦ + વખાણવું
વિખિયા સ્ત્રી૦ [વિખ કે વિષય ઉપરથી]+ બેરી, રાંડ કુલટા (તિરસ્કારમાં)
વિખૂટું વિ૦[જુઓ વખૂટું] જુદું, સાથમાંથી જુદું પડી ગયેલું [-પડવું]
વિખે અ૦ + જુઓ વિષે
વિખેરવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા विक्खिर (सं वि+कृ), સર૦ હિં बिखेरना, म विखरणें] વેરવું, છૂટું કરી નાખવું [વિખેરાવવું (પ્રેરક), વિખેરાવું (કર્મણિ)
વિખ્યાત વિ૦ [સં] જાણીતું, પ્રસિદ્ધ (૨) સ્પષ્ટ કહેલું-જણાવેલું -તિ સ્ત્રી૦ પ્રસિદ્ધિ
વિખ્યાપન ન૦ [સં] જાહેરાત
વિગડન ન૦ [સં] સંગઠનથી ઊલટું તે, વિઘટ્ટન
વિગત વિ૦ [સં] ગત, અતીત (૨) મૃત
વિગત સ્ત્રી૦ [वि (વિશેષ)+गति (સમજ), સર૦ મ] બીના, બાબત (૨) ગમ, સૂજ. [-પડવી = ઓળખાવું, સમજવું] ૦વાર, -તે અ૦ દરેક વિગત સાથે, વિસ્તારપૂર્વક
વિગતિ સ્ત્રી૦ [સં.] અધોગતિ, અવગતિ
વિગતેચ્છ વિ૦ [સં] ઇચ્છારહિત; નિષ્કામ
વિગલિત વિ૦ [સં] પડી ગયેલું (૨) ગળી ગયેલું (૩) ટપકી ગયેલું [ગુણવાળું
વિગુણ વિ૦ [સં] ગુણરહિત (૨) વિરુદ્ધ
વિગ્રહ પુ૦ [સં] યુદ્ધ; સંગ્રામ (૨) શરીર (૩) સમાસના અવયવો છૂટા પાડવા તે (વ્યા) ૦ખોરી, ૦પરસ્તી = યુદ્ધ શોધવાની વૃત્તિ; યુદ્ધમાં રાચવું તે; 'વૉર મૉંગરિંગ' ૦રેખા સ્ત્રી૦ લઘુરેખા, (-) આવું વિરામ-ચિહ્ન (વ્યા.) ૦વાન વિ૦ શરીરધારી
વિઘટન ન૦ [સં.] જુદું પાડવું તે (૨) તોડીફોડી નાખવું તે [નાંખેલું
વિઘટિત વિ૦ [સં] જુદું પડેલું (૨) તોડીફોડી
વિઘટ્ટન ન૦, -ના સ્ત્રી૦ [સં] વિઘટન (૨) અથડાવું કે પછડાવું તે
વિઘરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'વીઘરવું'નું પ્રેરક
વિઘાત પુ૦ [સં] આઘાત, પ્રહાર (૨) નાશ, સંહાર (૩) વિઘ્ન, બાધા ૦ક વિ૦ વિઘાત કરનાર ૦કત્વ ન૦
વિઘોટી સ્ત્રી૦ ['વીઘુ પરથી, સર૦ મ विघोटाई, विघोटी, હિં बीगहाटी] દર વીઘે આકારાતુ કે ભરવાનું મહેસૂલ [-ભરવી]
વિઘ્ન ન૦ [સં] હરકત; સંકટ મુશ્કેલી [-આવવું, પડવું = હરકત પેદા થવી.] ૦કર્તા -(ર્તૃ) પુ૦, ૦કારી વિ૦ (૨) પુ૦ વિઘ્ન કરનાર

૦નાશક(-ન) વિ૦ (૨) પું૦ વિઘ્ન દૂર કરનાર (ગણપતિ) ૦સંતોષી વિ૦ વિઘ્ન કરવામાં રાજી થનારુ. ૦હર(-ર્તા,-ર્ત્રી) વિ૦ વિઘ્ન દૂર કરનારું -ઘ્નિત વિ૦ [સં.] વિઘ્નમાં આવી પડેલું; અંતરાયેલું; અટકાયેલું
વિઘ્ન વિ૦ [જુઓ વ્યગ્ર]+બાવરુ [૦તા સ્ત્રી૦
વિચક્ષણ વિ૦ [સં.] ચતુર, બુદ્ધિમાન, વિદ્વાન.
વિચરવું અ૦ક્રિ૦ [સં वि+चर्] જવું, આમ તેમ ફરવું, પ્રવાસ કરવો
વિચલ(-ળ),-લિત વિ૦[સં] અસ્થિર; હાલતું
વિચાર પું૦[સં] મનથી ચિંતવવું તે, મનન કરવું તે (૨) અભિપ્રાય (૩) ઉદ્દેશ, આશય (૪) કલ્પના, મનસૂબો (૫) નિશ્ચય (૬) વિવેક, મર્યાદા (૭) પરિણામનો ખ્યાલ (૮) ચિંતા [-આપવો=અભિપ્રાય આપવો; સલાહ આપવી. -આવવો=કલ્પના સૂઝવી (૨) ચિંતન કરવું -ઊઠવો=તર્ક થવો -કરવો=ચિંતવવું (૨) મનસૂબો કરવો (૩) મસલત કરવી. -ચલાવવો=વિચારવું; ચિંતવવું (૨) મસલત કરવી. -છુપાવવો=અભિપ્રાય કે હેતુ ગુપ્ત રાખવો -દબાવવો=મનોભાવ પ્રકટ ન કરવો (૨) મન મારવું. -દર્શાવવો=વિચાર પ્રગટ કરવો, જણાવવો. -દોડાવવો=કલ્પના કરવી. -ધરાવવો=અભિપ્રાય કે ઉદ્દેશ હોવો -પરખાવવો=મનોભાવ કળવો -પહોંચાડવો=વિચારવું. -પૂછવો=અભિપ્રાય જાણવા માગવો. -ભમવો=મન અસ્થિર હોવું -રાખવો=વિચાર ધરાવવો (૨) વિવેક રાખવો, મર્યાદા સાચવવી લાંબો વિચાર=દૂરના પરિણામોનો ખ્યાલ.] ૦ક પું૦ વિચાર કરનાર, ચિંતનશીલ પુરુષ ૦ણા સ્ત્રી૦ વિચાર કરવો તે ૦ણીય વિ૦ વિચારવા માટેનું કે વિચારવા યોગ્ય. ૦દોષ પું૦ વિચારપદ્ધતિ કે તેની સરણીનો દોષ, વિચાર કરવામાં થતી ભૂલ ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ વિચાર કરવાની રીત. ૦પૂર્વક અ૦ વિચાર કરીને ૦વંત, ૦વાન વિ૦ વિચાર કરનારું, વિચારવાળું. ૦વિનિમય પું૦ વિચારોની આપલે. ૦વું સ૦ક્રિ૦ વિચાર કરવો. ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ વિચાર કરવાની શક્તિ ૦શીલ વિ૦ વિચાર કરે તેવું; વિચારવાન ૦શ્રેણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ વિચારની પરંપરા. ૦સરણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ વિચારની સરણી-તેની પદ્ધતિ, ક્રમબદ્ધતા વગેરે ૦સૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ વ્યક્તિના સમગ્ર વિચારોનો સમૂહ. -રિત વિ૦ વિચારેલું. -રી વિ૦ વિચારયુક્ત; વિચારવાન
વિચિ(-ચી) સ્ત્રી૦ [સં] મોજું, તરંગ
વિચિત્ર વિ૦ [સં] તરેહવાર, વિલક્ષણ (૨) અદ્ભુત, નવાઈ પમાડતું ૦તા સ્ત્રી૦. ૦વીર્ય પું૦ (સં.) ધૃતરાષ્ટ્ર અને પાંડુનો પિતા.-ત્રિત વિ૦ [સં.] વિચિત્ર; નવાઈ ભરેલું
વિચી સ્ત્રી૦ [સં.] વિચિ, મોજું
વિચેતન વિ૦ [સં] અચેતન, બેહોશ
વિચેષ્ટા સ્ત્રી૦ [સં.] ચેષ્ટા
વિચોવિચ અ૦ [સર૦ હિં बीचोबीच; જુઓ વચ્ચે] બરાબર વચ્ચે, વચ્ચોવચ
વિચ્છિત્તિ સ્ત્રી૦ [સં] સ્ત્રીનો એક વિલાસ; (અંગત સૌંદર્યની મગરૂરીથી) શણગાર ઇ૦ માં અમુક લાપરવાઈ દેખાડવી તે
વિચ્છિન્ન વિ૦ [સં] વિચ્છેદ પામેલું
વિચ્છેદ પું૦[સં.] કાપ, છેદ (૨) વિભાગ (૩) વિયોગ (૪) નાશ. [-જવું=નાશ પામવું.] ૦ન ન૦ વિચ્છેદ કરવો કે થવો તે
વિચ્યુત વિ૦ [સં] ચ્યુત થયેલું
વિછળામણ ન૦[વીછળવું પરથી] વીછળેલું પાણી
વિછળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'વીછળવું'નું પ્રેરક
વિછોહ પું૦ [દે विच्छोह, સર૦ હિં] (પ) વિયોગ, જુદાઈ -હી વિ૦ વિયોગી
વિજન વિ૦ [સં.] માણસના અવરજવર વિનાનું, એકાંત, વેરાન (૨) ન૦ તેવી જગા ૦તા સ્ત્રી૦
વિજય પું૦ [સં] ફતેહ ૦ડંકો પું૦ વિજય સૂચવતો ડંકો ૦ધ્વજ, ૦વાવટો પું૦ વિજયસૂચક વાવટો. ૦યાત્રા સ્ત્રી૦ વિજયની ઉજવણીની યાત્રા ૦સ્તંભ પું૦ વિજયની યાદગીરી માટે ઊભો કરેલો સ્તંભ -યા સ્ત્રી૦ (સં.) પાર્વતી (૨) ભાંગ -યાદશમી સ્ત્રી૦ દશેરા, આસો સુદ ૧૦. -યિની વિ૦ સ્ત્રી૦,

-થી વિ૦ ફતેહમંદ
વિજયત વિ૦ (પ) વિજયવત [બીજી જાતનું
વિજાતિ સ્ત્રી૦ [सं] ભિન્ન જાતિ -તીય વિ૦
વિજાપરો પુ૦[સર૦ મ विजावळी=વેગળાપણું; મળતા] છૂટકો, નિકાલ
વિજારી સ્ત્રી૦ [सं जार ઉપરથી] વ્યભિચાર(૨) લુચ્ચાઈ (૩) હાથચાલાકી
વિજાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'વીજવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [વિ૦ જીતવા ઇચ્છનાર
વિજિગીષા સ્ત્રી૦ [सं] જીતવાની ઇચ્છા. -ષુ
વિજિત વિ૦ [सं] જિતાયેલું, હારેલું
વિજૃંભણ ન૦ [सं] બગાસું (૨) ખીલવું તે (૩) રમત, ક્રીડા
વિજેતા પુ૦ [सं.] વિજય મેળવનાર
વિજોગ પુ૦ જુઓ વિયોગ, છૂટું પડવું તે ૦ણ(-ણી) વિ૦ સ્ત્રી૦ વિયોગી સ્ત્રી; વિરહિણી -ગિયું,-ગી વિ૦ વિયોગી, વિરહી
વિજ્ઞપ્તિ સ્ત્રી૦ [सं] વિનતી
વિજ્ઞાત વિ૦ [सं] સારી રીતે જાણેલું. -તા પુ૦ [सं] જાણનાર, સારી રીતે જાણનાર
વિજ્ઞાન ન૦ [सं] સવિશેષ જ્ઞાન; શાસ્ત્રીય જ્ઞાન (૨) અનુભવજ્ઞાન (૩) બ્રહ્મજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન ૦મય વિ૦ વિજ્ઞાનથી ભરેલું, વિજ્ઞાનનું બનેલું ૦મયકોશ(-ષ) પુ૦ જીવના પાંચ કોશોમાંનો એક (જુઓ આનંદમયકોશ) ૦વાદ પુ૦ પદાર્થમાત્ર મનોમય છે, એટલે વિજ્ઞાન એ જ તત્ત્વ છે એવો બૌદ્ધ તત્ત્વજ્ઞાનનો એક સિદ્ધાંત. ૦વાદી વિ૦ (૨) પુ૦ વિજ્ઞાનવાદ માનનાર. ૦શાસ્ત્રી પુ૦ વૈજ્ઞાનિક, 'સાયન્ટિસ્ટ' -નિક,-ની વિ૦ (૨) પુ૦ જુઓ વૈજ્ઞાનિક
વિજ્ઞાપક વિ૦ [सं] જાહેર કરનારું (૨) ન૦ જાહેરખબર (૩) માહિતી આપનાર પુસ્તક કે ચોપાનિયું -ન ન૦,-ના સ્ત્રી૦ નિવેદન, વિનંતિ
વિજ્ઞાપિત વિ૦[सं] નિવેદિત કરેલું
વિટ(૦શ) પુ૦ [सं] વૈશ્ય
વિટ પુ૦ [सं] કામુક; લંપટ (૨) યાર (૩) વેશ્યાનો અનુચર, ભડવો (૪) નાટકમાં નાયક નાયિકાનો વિદૂષક જેવો સાથી
વિટપ પુ૦ [सं] ડાળી
વિટમણા સ્ત્રી૦ + જુઓ વિટંબણા
વિટલ વિ૦ + મૂર્ખ, અણસમજુ
વિટલાગી સ્ત્રી૦[दे विंटल,विंटलिआ] વશીકરણ વિદ્યા ઉદા૦ 'માડી માયાએ વિટલાગી'
વિટંગા સ્ત્રી૦ + [सं विट्+અંગના] + છિનાળ, કુલટા (૨) કાબેલ સ્ત્રી
વિટંબ પુ૦ +, ૦ણા સ્ત્રી૦ [सं विडम्बना, સર૦ म] દુઃખ, સંતાપ, મુશ્કેલી [-થવી, પડવી=સંતાપ થવો, મુશ્કેલી આવવી]
વિટામિન ન૦ [इं] ખોરાકમાં હોતું એક પ્રાણદાયી તત્ત્વ [મૂડીદારોની સત્તા
વિટ્પ્રકોપ પુ૦ [सं] વૈશ્યવૃત્તિની પ્રબળતા;
વિટ્વરાહ પુ૦ [सं] ડુક્કર
વિઠ્ઠલ પુ૦ [सं] (સં) કૃષ્ણ; વિષ્ણુ
વિડગ પું૦, સ્ત્રી૦, ન૦ [सं] વાવડિંગ
વિડંબક વિ૦ (૨) પુ૦ [सं.] વિડંબના કરનાર
વિડંબન ન૦, -ના સ્ત્રી૦ [सं] અનુકરણ (૨) ઉપહાસ, મશ્કરી (૩) છળ (૪) મુશ્કેલી; પીડા [-પડવી=મુશ્કેલી પડવી પીડા થવી]
વિડારણ ન૦ [વિડારવું પરથી] વિડારવું તે
વિડારવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ વિદારવું] મારી નાખવું (૨) ચીરવું (૩) શરમાવવું
વિણ અ૦ [प्रा विणा (सं विना); વિના (પ.)
વિણામણ ન૦, -ણી સ્ત્રી૦ ['વીણવું' ઉપરથી] વીણવું તે (૨) અનાજમાંથી વીણી કાઢેલો નકામો ભાગ (૩) વીણવાની મજૂરી
વિણાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'વીણવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક
વિત ન૦ [सं वित्त] (પ) વિત્ત, ધન
વિતથ વિ૦ [सं] અસત્ય, મિથ્યા
વિતરણ ન૦[सं] અર્પણ; દાન
વિતરવું સ૦ક્રિ૦ [सं वितृ] આપવું
વિતર્ક પુ૦[सं] એક તર્ક પછીનો બીજો તર્ક (૨) સંદેહ, શક (૩) તર્કવિતર્ક, વિચાર
વિતલ(-ળ) ન૦ [सं] સાત પાતાળમાંનું બીજું
વિતંડા સ્ત્રી૦, ૦વાદ પુ૦ [सं] ખોટો બકવાદ; નકામી માથાકૂટ (૨) પોતાનો પક્ષ જ ન હોય અને માત્ર સામા પક્ષનું ખંડન જ કર્યા કરવું તે (ન્યા) -ડી વિ૦ વિતંડાવાળું

વિતાડવું સ૦ ક્રિ૦ ['વીતવું'નું પ્રેરક] દુઃખ દેવું; પજવવું, વતાડવુ [કરવું
વિતાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ ['વીતવું'નું પ્રેરક] પસાર
વિતાન પુ૦, ન૦ [સં] ચંદરવો, છત
વિતાલ વિ૦ [સં.] બેતાલુ
વિતાવવુ સ૦ક્રિ૦ જુઓ વિતાડવું,પસાર કરવું
વિત્ત ન૦ [સં.] દ્રવ્ય (૨) શક્તિ (૩) સાર
-વિદ્ વિ૦[સં] સમાસમાં ઉત્તરપદ તરીકે આવતાં 'જાણનાર' અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ 'યજુર્વિદ'
વિદગ્ધ વિ૦ [સં] બળીને ભસ્મ થયેલુ (૨) પરિપક્વ (૩) વિદ્વાન (૪) ચતુર, પક્કું. ૦તા સ્ત્રી૦ -ગ્ધા સ્ત્રી૦ ચતુર સ્ત્રી
વિદર્ભ પુ૦[સં](સ)એક દેશ; આધુનિક વરાડ
વિદલ(-ળ) વિ૦ [સં] વિકસિત, ખીલેલુ (૨) દળ વિનાનું (૩) ન૦ કઠોળ અને દહીં અથવા દહીંની વાની
વિદાય વિ૦[જુઓ વદાય] વળાવેલુ, મોકલેલુ (૨) સ્ત્રી૦ રજા, છૂટા પડવુ તે [-આપવી, -લેવી] ૦બોલ પુ૦ વિદાય લેતાં કે આપતા બોલાતો શબ્દ ૦ગીરી સ્ત્રી૦ રજા આપવી તે, વળાવવુ તે
વિદારક પુ૦ [સં] વિદારણ કરનાર -ણ ન૦
વિદારવું સ૦ક્રિ૦ [સં. વિદ્] ચીરવુ કકડા કરી નાખવા (૨) મારી નાખવું
વિદારિત વિ૦ [સં] ચીરેલું
વિદારી સ્ત્રી૦ એક વેલો (૨) [સં] એક રોગ ૦કંદ પુ૦ વિદારીનું કદ
વિદીર્ણ વિ૦ [સં] વિદારિત, ચિરાયેલુ
વિદિત વિ૦ [સં] જાણમાં આવેલુ, જણાયેલુ
વિદુર પુ૦ [સં.] (સ) ધૃતરાષ્ટ્ર તથા પાંડુનો નાનો ભાઈ. ૦વેડા પુ૦બ૦વ૦ દીનતા દેખાડ્યા કરવી તે
વિદુષી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] પડિતા
વિદૂર વિ૦[સં] ખુબ દૂર (૨)[સ.]એ નામનો પર્વત કે શહેર જ્યાથી પૂર્વે વૈદૂર્ય મળતો ૦તા સ્ત્રી૦ ૦મણિ પુ૦ વૈદૂર્ય એક મણિ
વિદૂષક પુ૦ [સં] મસ્કરો, રંગલો (૨) નાટકમાં નાયકનો મિત્ર ૦પણું ન૦
વિદેશ પુ૦ [સં] પરદેશ -શી વિ૦ (૨) પુ૦ પરદેશી -શીય વિ૦ પરદેશી (૨) પરદેશથી આવેલુ, 'એક્સોટિક'
વિદેહ વિ૦[સં] અશરીરી (૨) વિગત; મૃત(૩) કૈવલ્ય પામેલું, માયાપાશથી મુક્ત થયેલુ. ૦મુક્ત વિ૦ મુક્તિ પામેલુ. ૦મુક્તિ સ્ત્રી૦ મરણ બાદ પ્રાપ્ત થતી મુક્તિ (જીવનમુક્તિથી ઊલટું). -હી વિ૦ જુઓ વિદેહ
વિદ્યમાન વિ૦ [સં.] હયાત (૨) હાજર. (ન મમા પિતાના નામ પૂર્વે 'વિ૦' લખી તે હયાત છે એમ સૂચવાય છે) -ને અ૦+ મારફતે ઉદા૦ જેની વિદ્યમાને કાગળ પહોંચાડ્યો
વિદ્યા સ્ત્રી૦[સં.] જ્ઞાન (૨) તેનું શાસ્ત્ર કે કળા ઉદા૦ 'સમાજવિદ્યા' (૩) વિજ્ઞાન, 'સાયન્સ (૪) જુઓ વદ્યા [ચૌદે વિદ્યા = બધી વિદ્યા, સમગ્ર જ્ઞાન મેલી વિદ્યા = જારણ, મારણ, વશીકરણની કે ભૂતપ્રેત સાધવાની વિદ્યા] ૦ગુરુ પુ૦ વિદ્યા શીખવનાર ગુરુ ૦દાન ન૦ વિદ્યાનું દાન ૦ધર પું૦ એક દેવયોનિનો દેવ. ૦ધરી સ્ત્રી૦ વિદ્યાધર વર્ગની સ્ત્રી ૦ધિકારી પુ૦ [+અધિકારી] કેળવણી ખાતાનો ઉપરી, 'ડી પી આઈ.' ૦નંદ પુ૦ [+आनंद] વિદ્યા પ્રાપ્તિનો આનંદ ૦નિધિ પું૦ વિદ્યાનો ભડાર (૨) વિદ્યા-સમિતિનો પ્રમુખ ૦પીઠ સ્ત્રી૦, ન૦ વિદ્યાનું ધામ, 'યુનિવર્સિટી'(૨) (સ) ગૂજરાત વિદ્યા-પીઠ, ગાંધીજીએ ગુજરાતમા સ્થાપેલ રાષ્ટ્રીય યુનિવર્સિટી ૦નુરાગી વિ૦ [+अनुरागी] વિદ્યામા પ્રેમ-અનુરાગવાળું અભ્યાસપ્રેમી ૦ભ્યાસ પુ૦[+अभ्यास] ભણતર, કેળવણી. ૦મંદિર ન૦ શાળા ૦મૃત ન૦ [+अमृत] વિદ્યારૂપી અમૃત ૦ર્થિની સ્ત્રી૦, ૦ર્થી પુ૦ [સં] ભણનાર; અભ્યાસી. ૦લય ન૦ [+आलय] શાળા ૦વંત વિ૦ વિદ્વાન ૦સમિતિ સ્ત્રી૦ વિદ્યાપીઠમા કોઈ પણ વિદ્યાના અભ્યાસ સંબંધી વિચાર કરવા નીમેલું મડળ ૦વિહીન વિ૦ કેળવણી વિનાનું ૦વ્યાસંગી વિ૦ (૨) પું૦ વિદ્યાના વ્યાસંગવાળો

વિદ્યુત સ્ત્રી૦ [સં] વીજળી. -ત્પાત પું૦ વીજળી પડવી તે -દણુ પું૦ [+અણુ] 'ઇલેક્ટ્રોન'. -ર્યંત્ર ન૦ [+યંત્ર] વીજળીને બળે ચાલતું યંત્ર -દ્વેગી વિ૦ [+વેગી] વીજળીના વેગવાળું; અતિ ત્વરિત -ન્મય વિ૦ [+મય] વિદ્યુતથી પરિપૂર્ણ (૨) [લા] ઉત્તેજિત, તેજ થયેલું -ન્માલા(-ળા) પું૦ [+માલા] એક છંદ -લ્લતા, -લ્લેખા સ્ત્રી૦ [+લતા, લેખા] વીજળીની વાંકીચૂકી રેખા

વિદ્યોત્તેજક વિ૦[સં]વિદ્યાને ઉત્તેજન આપનારું

વિદ્રાવણ ન૦[સં] ઓગાળવું – પ્રવાહી કરવું તે

વિદ્રુમ ન૦ [સં] પરવાળું (૨) કૂંપળ

વિદ્વજ્જન પું૦ [સં] વિદ્વાન માણસ

વિદ્વત્તા સ્ત્રી૦ [સં] પંડિતાઈ, જ્ઞાન

વિદ્વત્સંન્યાસ સ્ત્રી૦[સં]પૂર્ણજ્ઞાનીનો સંન્યાસ

વિદ્વદ્ભોગ્ય વિ૦[સં]વિદ્વાનોને જ રસ પડે એવું

વિદ્વાન વિ૦(૨)પું૦[સં]જ્ઞાનવાન, પંડિત,જ્ઞાની

વિદ્વેષ પું૦[સં] દ્વેષ, શત્રુતા ૦ણ ન૦ શત્રુતા કરાવવી તે એક અભિચાર

વિદ્વેષી વિ૦ [સં] વિદ્વેષવાળું -ષિતા સ્ત્રી૦

વિદ્વેષ્ટા પું૦ [સં] વિદ્વેષ કરનાર [ધર્મવાળું

વિધર્મ(-ર્મી) વિ૦ [સં] વિરોધી કે ભિન્ન

-વિધ વિ૦[સં] (સમાસને અંતે) રીતનું ઉદા૦ બહુવિધ (૨) અ૦ + પ્રમાણે, રીતે

વિધ સ્ત્રી૦ (પ) વિધિ, રીત, પ્રકાર

વિધવા સ્ત્રી૦ [સં] જેનો પતિ મરી ગયો હોય તેવી સ્ત્રી. ૦વિવાહ પું૦ તેનું પુનર્લગ્ન

વિધવિધ વિ૦ [જુઓ વિધ, વિવિધ] બહુ પ્રકારનું, વિવિધ

વિધા સ્ત્રી૦ [સં] પ્રકાર

વિધાતા પું૦ [સં] બ્રહ્મા (૨) સ્ત્રી૦ વિધાત્રી -ત્રી સ્ત્રી૦ પ્રારબ્ધની અધિષ્ઠાત્રી દેવી

વિધાન ન૦[સં] વિધિ, રીત (૨) શાસ્ત્રાજ્ઞા (૩) ક્રિયા (૪) સેવા (૫) ઉપાય (૬) હાથીને માટે કરેલો લાડુ

વિધાયક વિ૦[સં] રચનાત્મક (૨) પું૦ વ્યવસ્થા કરનાર (૩) રચનાર (૪) આજ્ઞા કરનાર (૫) [પ્રાણવિનિમયનો] પ્રયોગ કરનાર

વિધાયી વિ૦પું૦ [સં] સ્થાપના કરનારો (૨) વ્યવસ્થા કરનારો (૩) રચના કરનારો

વિધિ પું૦[સં] (સં) બ્રહ્મા (૨) ભાગ્યદેવતા (૩) આજ્ઞા, શાસ્ત્રાજ્ઞા (૪) સંસ્કાર (૫) પું૦; સ્ત્રી૦ ક્રિયા (૬) ક્રિયાનો ક્રમ કે પદ્ધતિ ૦નિષેધ પું૦ અમુક કરવા ન કરવા માટેની શાસ્ત્રાજ્ઞા ૦પદ ન૦ વિધેય, 'પ્રેડિકેટ' (વ્યા) ૦પૂરક વિ૦ ક્રિયાપૂરક (વ્યા.) ૦રૂપ વિ૦ અમુક કરવાની આજ્ઞાવાળું, આજ્ઞારૂપ

વિધુ પું૦ [સં] ચંદ્રમા ૦વાર પું૦ સોમવાર

વિધુર પું૦ [સં] જેની પત્ની મરી ગઈ હોય એવો પુરુષ (૨) વિ૦ વ્યાકુળ (૩) વિયોગી ૦વિવાહ પું૦ વિધુરનું પુનર્લગ્ન -રા વિ૦ સ્ત્રી૦પ્રિયના વિયોગથી પીડિત.-રું વિ૦વિધુર

વિધેય વિ૦ [સં] કરવા યોગ્ય (૨) અધીન, આજ્ઞાધારક (૩) ન૦ વાક્યમાં ઉદ્દેશને વિષે જે કંઈ કહ્યું હોય તે (વ્યા) (૪) પું૦ (પ્રાણ-વિનિમયનો) જેના પર પ્રયોગ કરાય છે તે ૦પૂરણ, ૦વર્ધક વિ૦ વિધેયના અર્થમાં વધારો કરનાર (૨) ન૦ તેવું પદ (વ્યા)

વિદ્ધ વિ૦ [સં] વીંધાયેલું

વિધ્યર્થ પું૦ [સં] શાસ્ત્રાજ્ઞા, પ્રેરણા, ઉપદેશ, ફરજનો અર્થ બતાવતું ક્રિયાપદનું રૂપ (વ્યા) ૦ક વિ૦ વિધ્યર્થનું, વિધ્યર્થવાળું

વિધ્વસ્ત વિ૦[સં] નાશ પામેલું

વિધ્વંસ પું૦ [સં] નાશ

વિન અ૦ [સં વિના]+ વિણ, વિના (પ)

વિનત વિ૦[સં]નમ્ર (૨) નમી ગયેલું [માતા

વિનતા સ્ત્રી૦ + વનિતા (૨) [સં](સં)ગરુડની

વિનતિ સ્ત્રી૦ [સં] વિનતી (૨) નમ્રતા

વિનમ્ર વિ૦ [સં] વિશેષ નમ્ર

વિનય પું૦ [સં] નમ્રતા (૨) સભ્યતા ૦મંદિર ન૦ માધ્યમિક કેળવણી આપનારી શાળા

વિનવણી સ્ત્રી૦ [જુઓ વીનવવું, સર૦ મ.] વીનવવું તે વિનવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'વીનવવું'નું પ્રેરક [નાશ પામવું

વિનશન ન૦ [સં] નાશ -વું અ૦ ક્રિ૦ (પ)

વિનશ્વર વિ૦ [સં] નશ્વર, ક્ષણભંગુર

વિનષ્ટ સ્ત્રી૦ [સં] નાશ પામેલું

વિનષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં] વિનાશ, પાયમાલી

વિનંતિ(-તી) સ્ત્રી૦ [प्रा विन्नत्ति (सं विज्ञप्ति)] અરજી, આજીજી. ૦પત્ર ન૦ વિનતી કરતો પત્ર કે લખાણ [રહિત; વિહોણુ
વિના અ૦[સં]સિવાય વગર ૦નું વિ૦વગરનું;
વિનાણુ ન૦ [प्रा विन्नाण (सं विज्ञान)]+ વિજ્ઞાન (૨) જાદુ
વિનાયક પું૦[સં](સં.)ગણપતિ ૦ચતુર્દશી સ્ત્રી૦ (સ) કારતક સુદ ૪
વિનાશ પુ૦ [સં]નાશ ૦ક વિ૦ નાશ કરનાર. ૦ન ન૦ નાશ કરવો તે -શિકા સ્ત્રી૦ લોઢાના બખ્તરવાળું એક લડાયક જહાજ, 'ડિસ્ટ્રૉયર'. -શિની વિ૦સ્ત્રી૦, -શી વિ૦ નાશ કરનાર' (૨) નાશ પામે તેવું
વિનિપાત પું૦ [સં.] અવનતિ, પડતી; વિનાશ
વિનિમય પુ૦ [સં] અદલોબદલો, આપલે
વિનિયોગ પુ૦ [સં] ઉપયોગ, પ્રયોગ (૨) નિમણૂક (૩) વિઘ્ન
વિનિર્મિત વિ૦ [સં] નિર્માણ થયેલું
વિનિંદક વિ૦[સં]નિંદા કરનાર(૨) અવગણતું, તુચ્છકારતુ
વિનીત વિ૦ [સં] સૌમ્ય, વિવેકી (૨) સુશિક્ષિત (૨) નરમ પક્ષનું, 'લિબરલ' (૪) હાઈસ્કૂલ કે વિનયમ દિરનો અભ્યાસક્રમ પાર કરી ગયેલું, 'મૅટ્રિક' ૦તા સ્ત્રી૦ સૌમ્યતા, નમ્રતા (૨) સુશિક્ષિતતા. ૦પક્ષ પુ૦ બધારણીય માર્ગે રાજકીય સુધારાઓ માટે પ્રવૃત્તિ ચલવવામાં માનનો—'લિબરલ' કે 'મૉડરેટ'—પક્ષ
વિને પુ૦+વિનય
વિનોક્તિ સ્ત્રી૦ [સં] 'વિના'નો જેમાં રસિક પ્રયોગ કરાય છે એવો એક અલંકાર(કા શા.)
વિનોદ પુ૦ [સં] મોજ, આનંદ (૨) મસ્કરી, મજાક [-કરવો]. -દિની વિ૦ સ્ત્રી૦, -દી વિ૦ વિનોદ કરનાર કે કરી શકે એવું
વિન્યસ્ત વિ૦ [સં.] ગોઠવાયેલું (૨) મુકાયેલું
વિન્યાસ પુ૦ [સં] ગોઠવણ (૨) મૂકવું તે
વિપક્ષ વિ૦[સં]સામા પક્ષનું, વિરોધી (૨) પુ૦ સામાવાળિયો, દુશ્મન [(૨) મુશ્કેલી
વિપત(-ત્તિ-દ,-દા) સ્ત્રી૦ [સં.] દુઃખ, આફત
વિપથ પુ૦ [સં] કુમાર્ગ ૦ગામી વિ૦ (૨) પુ૦ કુમાર્ગે જનાર
વિપદ(-દા) સ્ત્રી૦ [સં.] વિપત્તિ
વિપરિણામ પું૦, ન૦ [સં] ફેરફાર; પલટો (૨) ખોટું કે ખરાબ પરિણામ
વિપરીત વિ૦ [સં.] ઊલટું, વિરોધી, અવળુ. ૦કરણ ન૦ ઊલટું કરવું તે ૦કોણ પુ૦ 'રિફ્લેક્સ ઍન્ગલ' (ગ) ૦તા સ્ત્રી૦. ૦લક્ષણા સ્ત્રી૦ જહલ્લક્ષણાનો એક પ્રકાર, આમા વાચ્યાર્થને છોડી તેની સાથે સબંધ રાખતો તેનાથી બિલકુલ વિપરીત અર્થ સમજવાનો હોય છે (કા. શા)
વિપર્યય, વિપર્યાસ પું૦ [સં] ઊલટપૂલટ થઈ જવું તે (૨) મિથ્યાજ્ઞાન; હોય તેનાથી ઊલટું જ સમજવું તે (૩) ગરબડ, અવ્યવસ્થા (૪) નાશ
વિપલ(-ળ) સ્ત્રી૦ [સં] પળનો ૬૦ મો ભાગ
વિપશ્ચિત વિ૦ [સં] વિદ્વાન, જાણકાર
વિપાક પુ૦ [સં.] પરિપક્વતા (૨) પરિણામ, ફળ
વિપાશા સ્ત્રી૦ [સં] (સ.) પંજાબની બિયાસ નદીનું પ્રાચીન નામ
વિપિન ન૦ [સં] જગલ
વિપુલ વિ૦ [સં] વિશાળ (૨) પુષ્કળ (૩) ગાઢ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦થુ અ૦ક્રિ૦ વિપુલ થવું
વિપ્ર પુ૦[સં] બ્રાહ્મણ ૦કર્મ ન૦ બ્રાહ્મણનુ નિત્યકર્મ
વિપ્રતિપત્તિ સ્ત્રી૦ [સં] ઝઘડો, મતભેદ
વિપ્રયોગ પુ૦ [સં] વિયોગ
વિપ્રલબ્ધ વિ૦ [સં] છેતરાયેલું (૨) નાસીપાસ થયેલુ -બ્ધા સ્ત્રી૦ નાયકે સકેત ન સાચવ્યાથી નાસીપાસ થયેલી નાયિકા
વિપ્રલભ પુ૦ [સં] વિરહ, વિયોગ (૨) છળ, ઠગાઈ -ભી વિ૦ ધૂર્ત, કપટી, ઠગારુ
વિપ્રિય વિ૦ (૨) ન૦ [સં] જુઓ અપ્રિય
વિપ્લવ પુ૦ [સં] બળવો, અધાધૂધી (૨) વિપત્તિ (૩) વિનાશ (૪) ડૂબી જઈ નાશ પામવું તે ૦કારી વિ૦ વિપ્લવ કરનારું. ૦વાદી વિ૦ બળવો જરૂરી છે એમ માનનારું; 'રેવોલ્યુશનિસ્ટ'
વિપ્લાવક વિ૦ [સં.] વિપ્લવકારી

વિરાધના સ્ત્રી૦ [સં.] ખંડન ભંગ (૨) (જૈન) અપરાધ કરવો તે (આરાધનાથી ઊલટું)
વિરામ પું૦ [સં] વિરામવું તે (૨) આરામ, વિસામો (૩) અંત; અવસાન. [કોઠાવિરામ, જમીનવિરામ દેહવિરામ=કોઠો, જમીન, દેહ–એ બધાને અનુકૂળ હોય એવું] ૦ચિહ્ન ન૦ થોભવાની નિશાની (વાંચતાં) ૦વું અ૦ક્રિ૦ અટકવું, થોભવું, બંધ પડવું, અંત આવવો
વિરાવ પું૦ [સં] ધ્વનિ
વિરુદ્ધ વિ૦ [સં] ઊલટું પ્રતિકૂલ ૦તા સ્ત્રી૦
વિરૂપ વિ૦ [સં] કદરૂપું. ૦તા સ્ત્રી૦ –પાક્ષ પું૦ [સં] (સં) શિવ
વિરેચન ન૦ [સં] જુલાબ દસ્ત, દવાથી પેટ સાફ કરવું તે ૦ચૂર્ણ ન૦ જુલાબ માટેની એક ફાકી [ને બલિનો બાપ
વિરોચન પું૦ [સં] (સં) પ્રહ્લાદનો પુત્ર
વિરોધ પું૦ [સં] વિરુદ્ધતા, દ્વેષ, શત્રુવટ (૨) કજિયો, તકરાર ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ વિરોધભાવથી થતી ભક્તિ (દા ત રાવણની રામ માટે) ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સં વિરુધ્] વિરોધ કરવો, સામા થવું, વેરી થવું –ધાભાસ પું૦ [+ आभास] માત્ર દેખીતો વિરોધ (૨) તેવા વર્ણનવાળો એક અર્થાલંકાર (કા શા) –ધાભાસી વિ૦ વિરોધાભાસવાળું –ધિની વિ૦સ્ત્રી૦, –ધી વિ૦ વિરોધ કરનાર, વેરી, શત્રુ (૨) વિરુદ્ધ; ઊલટું (૩) પું૦ દુશ્મન, સામાવાળિયો
વિરોપણ ન૦ [સં] રોપવું તે (૨) લાવીને મૂકવું–ગોઠવવું તે [રણ ૦તા સ્ત્રી૦
વિલક્ષણ વિ૦ [સં] વિચિત્ર, અદ્ભુત, અસાધા
વિલપન ન૦ [સં] વિલાપ –વું અ૦ક્રિ૦ [સં विलप्] વિલાપ કરવો [લય, નાશ
વિલય પું૦ ૦ન ન૦ [સં] ઓગળી જવું તે (૨)
વિલસવું અ૦ક્રિ૦ [સં विलस्] ઝળકવું (૨) ક્રીડા કરવી, આનંદ કરવો (૩) સ૦ક્રિ૦ માણવું
વિલસિત વિ૦ [સં] ઝળકતું, ચમકતું (૨) ન૦ વિલાસ, ચેષ્ટા, નખરું
વિલંબ પું૦ [સં] ઢીલ, વાર ૦ત્રિતાલ પું૦ એક તાલ (સંગીત.) ૦દ્રુતલય સ્ત્રી૦ સંગીતમાં લયનો એક પ્રકાર ૦ન ન૦ લટકવું તે (૨) ઢીલ વાર. ૦મધ્યલય સ્ત્રી૦ સંગીતમાં લયનો એક પ્રકાર ૦લય સ્ત્રી૦ સંગીતમાં લયનો એક પ્રકાર ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સં विलम्ब्] વિલંબ કરવો –બિત વિ૦ લટકતું (૨) વિલંબ થયો હોય એવું (૩) ધીમું. –બી વિ૦ લટકતું (૨) ધીમું
વિલાગવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा विलग्ग (સં विलग्)] +વળગવું [ન૦ વિલાપ કરવો તે૦
વિલાપ પું૦ [સં] રોવું તે, રુદન, આક્રંદ ૦ન
વિલાયત સ્ત્રી૦, ન૦ [अ] વતન (૨) તુર્કોનો અસલ દેશ (૩) ગોરા લોકોનો દેશ (૪) ઇંગ્લંડ –તી વિ૦ વિલાયતનું કે ત્યાં બનેલું (૨) સ્વદેશનું નહીં એવું, પરદેશી (૩) [લા] અસાધારણ, વિચિત્ર
વિલાવું અ૦ક્રિ૦ [સં વિ+ली, સર૦ हिं विलाना] કરમાવું (૨) પીગળવું (૩) વિલય થવો, નાશ પામવું –વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)
વિલાસ પું૦ [સં] ખેલ, ક્રીડા (૨) ચેનબાજી; મોજ (૩) શૃંગારચેષ્ટા મોહક હાવભાવ (૪) શૃંગારક્રીડા ૦વતી વિ૦ સ્ત્રી૦ વિલાસવાળી ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સં विलस्] વિલાસ કરવો (૨) ચળકવું –સિકા સ્ત્રી૦ એક પ્રકારનું એકઅંકી નાટક –સિની સ્ત્રી૦ વિલાસવતી સ્ત્રી (૨) વેશ્યા –સી વિ૦ (૨) પું૦ કામાસક્ત, વિષયી (૩) ચેનબાજી ઉડાવનાર, લહેરી
વિલીન વિ૦ [સં] લીન થઈ ગયેલું (૨) લય પામેલું (૩) ઓગળી ગયેલું [લોપેલું
વિલુપ્ત વિ૦ [સં] લુપ્ત થઈ ગયેલું (૨) ઝૂંટવી
વિલુબ્ધ વિ૦ [સં] લોભાયેલું (૨) આસક્ત
વિલેપ પું૦, ૦ન ન૦ [સં] લેપ કરવો–ચોપડવું તે (૨) લેપ કરવાનો પદાર્થ
વિલોકણી સ્ત્રી૦+જોવાની ઢબ (૨) તપાસણી
વિલોકન ન૦ [સં] જોવું તે (૨) નજર
વિલોકવું સ૦ક્રિ૦ [સં विलोक्] જોવું (૨) તપાસવું
વિલોચન ન૦ [સં] આંખ (૨) જોવું તે –વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ વિલોકવું
વિલોપન ન૦ [સં] લોપવું કે લોપાવું તે
વિલોમ વિ૦ [સં] વિપરીત, ઊલટું ૦ક્રિયા

સ્ત્રી૦ 'મેયડ ઑફ ઇન્વર્ઝન' (ગ)
૦જ(-જાત) વિ૦ ઉચ્ચ જાતિની સ્ત્રીને ઊતરતી જાતિના પુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલું
વિલોલ વિ૦ [સં.] ચચળ (૨) સુંદર ૦તા સ્ત્રી૦
વિલોવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. विलोवण (सं.विलोपन)] આઉને સંકોચી દૂધ ખેંચી લેવું – ઉછાડી દેવું
વિવક્ષા સ્ત્રી૦ [સં] કહેવાની ઇચ્છા (૨) તાત્પર્ય, ઇંગદૃષ્ટિ –ક્ષિત વિ૦ કહેવા ધારેલું
વિવર ન૦[સં] દર, છિદ્ર (૨) ગુફા (૩) પુ૦ (સુ) ઉપાય, ઇલાજ, માર્ગ
વિવરણ ન૦ [સં] સ્પષ્ટીકરણ, વિવેચન
વિવર્જિત વિ૦ [સં] ત્યજાયેલું, વરજાયેલું
વિવર્ણ વિ૦ [સં.] ફીકું; રંગ વિનાનું (૨) કદરૂપું (૩) નીચ જાતિનું
વિવર્ત પુ૦[સં] રૂપાંતર (૨) ભ્રમ, મિથ્યાભાસ (૩) ચક્રાકાર ફરવું તે. ૦ન ન૦ પરિવર્તન (૨) પરિભ્રમણ (૩) ચક્રાકાર ફરવું તે ૦વાદ પુ૦ જગત એ બ્રહ્મનું પરિણામ નથી, પરંતુ મિથ્યાભાસ છે એવો વેદાંતનો સિદ્ધાંત ૦વું અ૦ક્રિ૦ [सं. विवृत्] ગોળ ફરવું. -ર્તિત વિ૦ [સં.] વિવર્તન પામેલું (૨) મચકોડાઈ ગયેલું
વિવર્ધમાન વિ૦ [સં.] વધતું જતું; વર્ધમાન
વિવર્ધિત વિ૦ [સં] વધેલું; વિસ્તાર પામેલું
વિવશ વિ૦[સં.] પરાધીન (૨) વ્યાકુળ ૦તા સ્ત્રી૦
વિવસ્વાન પું૦ [સં] સૂર્ય
વિવા (વા') પુ૦ વિવાહ (પ.) [લગનસરા
વિવાડો (વા') પુ૦ ['વિવાહ' પરથી] (કા)
વિવાતું (વા') વિ૦ ['વિવાહ' પરથી] વિવાહવાળું; વિવાહની ધામધૂમમાં મચેલું કે રાચતું, વેવાતું
વિવાદ પુ૦ [સં] ચર્ચા (૨) ઝઘડો (૩) મતભેદ (૪) અદાલતમાં ચાલતો ઝઘડો કે દાવો. ૦ગ્રસ્ત વિ૦ ઝઘડામાં પડેલું; જેને વિષે વિવાદ ચાલે છે તેવું. –દાત્મક વિ૦ [+आत्मक] વિવાદવાળું. –દાસ્પદ વિ૦ [+आस्पद] વિવાદને જેમાં સ્થાન છે તેવું –દિત વિ૦ વિવાદયુક્ત, ચર્ચાસ્પદ, તકરારી –દી વિ૦ (૨) પુ૦ વિવાદ, ઝઘડો કે દાવો કરનાર (૩) વિ૦ વાદી સંવાદી સાથે નહિ ભળતો (સ્વર)
વિવાર પુ૦ [સં] અક્ષરોના ઉચ્ચારણમાં ગળાનું પહોળું થવું તે, વર્ણનો એક બાહ્ય પ્રયત્ન (વ્યા.)
વિવાસન ન૦ [સં.] દેશનિકાલ કરવું તે દેશવટો
વિવાહ પુ૦[સં] વેવિશાળ (૨) લગ્ન [–તોડવો, ફોક કરવો=સગપણ રદ કરવું. –માંડવો= લગ્નની ગોઠવણ તથા ઉજવણી કરવી] ૦પત્રી સ્ત્રી૦ કંકોત્રી ૦વાજન ન૦ વિવાહ કે તેવો ધામધૂમવાળો અવસર –હિત વિ૦, –હિતા વિ૦ સ્ત્રી૦ પરણેલું [(૩) નિર્મલ
વિવિક્ત વિ૦ [સં.] અલગ; જુદું (૨) એકાંત
વિવિદિષા સ્ત્રી૦ [સં] જાણવાની ઇચ્છા; જિજ્ઞાસા ૦સંન્યાસ પુ૦ જિજ્ઞાસુએ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે લીધેલો સંન્યાસ
વિવિધ વિ૦ [સં.] અનેક પ્રકારનું ૦તા સ્ત્રી૦ વિવિધ હોવાપણું (૨) વૈચિત્ર્ય ૦રંગી વિ૦ વિવિધ રંગવાળું
વિવૃત વિ૦ [સં.] ઉઘાડું; ખુલ્લું (૨) વિસ્તૃત (૩) આભ્યંતર પ્રયત્નના ચાર પ્રકારમાંનો એક (વ્યા.) (સ્પૃષ્ટ, ઈષત્સ્પૃષ્ટ, સંવૃત્ત ને વિવૃત્ત). –તિ સ્ત્રી૦ [સં.] ટીકા, ભાષ્ય
વિવેક પું૦ [સં] જુઓ વિવેકબુદ્ધિ (૨) સભ્યતા, વિનય (૩) કરકસર. ૦ખ્યાતિ સ્ત્રી૦ જુઓ પ્રસંખ્યાન ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ સારાસાર છૂટો પાડવાની – સમજવાની બુદ્ધિ –કી વિ૦ વિવેકવાળું; સમજુ, સભ્ય (૨) વિચારવાન, જ્ઞાની
વિવેચક વિ૦ (૨) પુ૦ [સં] વિવેચન, ટીકા કે સમીક્ષા કરનાર ૦ત્વ ન૦
વિવેચન ન૦ [સં.] સ્પષ્ટીકરણ (૨) ટીકા, ગુણદોષ જુદા પાડી બતાવવા તે ૦કાર પું૦ વિવેચક. ૦શાસ્ત્ર ન૦ ગુણદોષની ચર્ચાનું શાસ્ત્ર. –ના સ્ત્રી૦ વિવેચન
વિવેચવું સ૦ક્રિ૦ [સં૦ विविच्] વિવેચન–સમાલોચના કરવી
વિવેચિત વિ૦ [સં] વિવેચન કરાયેલું
વિશદ વિ૦ [સં] નિર્મળ (૨) સ્પષ્ટ, સરળ (૩) શ્વેત ૦તા સ્ત્રી૦ [લય પામવું
વિશમવું સ૦ક્રિ૦ [સં विशम्] વિરામવું, શમવું;
વિશલ્ય વિ૦ [સં] શલ્યરહિત, સાજું ૦કરણી સ્ત્રી૦ મૃતસંજીવની જેવી એક ઔષધિ

વિશસન ન૦ [सं] મારી નાખવું તે (૨) ખડ્ગ (૩) (સ.) એક નરકનું નામ [નક્ષત્ર
વિશાખા સ્ત્રી૦ [सं] નાની ડાળી (૨) ન૦ સોળમું
વિશારણ ન૦ [सं] મારી નાખવું–વિશીર્ણ કરવું તે [૦તા સ્ત્રી૦
વિશારદ [सं] નિપુણ, ચતુર (૨) પંડિત, વિદ્વાન
વિશાલ(–ળ –ળું) વિ૦ [सं] મોટું વિસ્તીર્ણ ૦(–ળ)તા સ્ત્રી૦ –લા સ્ત્રી૦ ગાંધારગ્રામની એક મૂર્છના (સંગીત)
વિશાંપતિ પું૦ [सं] રાજા [ન૦ બાણ
વિશિખ વિ૦ [सं] શિખા–ટોચ વિનાનું (૨)
વિશિષ્ટ વિ૦ [सं] વિશેષતાવાળું, અસાધારણ; વિલક્ષણ ૦તા સ્ત્રી૦ –ષ્ટાદ્વૈત ન૦ [+ अद्वैत] રામાનુજે પ્રવર્તાવેલો વેદાન્તનો સિદ્ધાંત
વિશીર્ણ વિ૦ [सं] ભાગીતૂટી ગયેલું, જીર્ણ
વિશુદ્ધ વિ૦ [सं] પવિત્ર (૨) નિર્મળ ૦તા સ્ત્રી૦. ૦મૂલ્ય ન૦ 'ઍબ્સોલ્યૂટ વૅલ્યુ' (ગ.) –દ્ધિ સ્ત્રી૦ વિશુદ્ધતા [સ્વચ્છંદી
વિશૃંખલ(–ળ) વ૦ [सं] બંધન વિનાનું,
વિશે(–ષે) અ૦ [જુઓ વિષે] સંબંધી
વિશેક વિ૦ + જુઓ વિશેષ
વિશેષ વિ૦ [सं] વધારે (૨) ખાસ, અસાધારણ (૩) પું૦ તફાવત (૪) અસાધારણ ધર્મ (૫) સંગીતમાં એક અલંકાર [–વિનંતી કે (ટૂંકમાં વિ૦ વિ૦)=વિશેષમાં કહેવાનું કે (એ અર્થમાં પત્રમાં લખાય છે) વિશેષે કરીને=ખાસ કરીને] ૦ક વિ૦ વિશેષતા કરતું (૨) પું૦ એક છંદ
વિશેષણ ન૦ [सं] નામનો ગુણ કે સંખ્યા બતાવનાર શબ્દ (વ્યા) ૦વાક્ય ન૦ વિશેષણરૂપ ગૌણ વાક્ય ૦વિભક્તિ સ્ત્રી૦ છઠ્ઠી વિભક્તિ ૦સમાસ પું૦ કર્મધારય સમાસનો એક પ્રકાર ઉદા૦ 'સ્નાતાનુલિપ્ત'
વિશેષત અ૦ [सं] મુખ્યત્વે કરીને, ખાસ કરીને –તા સ્ત્રી૦, –ત્વ ન૦ વધારેપણું (૨) તફાવત (૩) ઉત્કૃષ્ટતા, અસાધારણતા
વિશેષનામ ન૦ [सं] (વ્યા) વસ્તુ, માણસ આદિનું ખાસ નામ તે, નામનો એક પ્રકાર
વિશેષોક્તિ સ્ત્રી૦ [सं] એક અલંકાર જેમાં સામાન્ય આવશ્યક કારણો મોજૂદ હોવા છતાં કાર્ય પરિણમતું નથી
વિશેષ્ય ન૦ [सं] વિશેષણથી જેનો ગુણ કે વધારો બતાવાયો હોય તેવો શબ્દ (વ્યા)
વિશોધન ન૦ [सं] સાફ કરવું તે, ધોઈ નાખવું તે
વિશોધિત વિ૦ [सं] વિશુદ્ધ થયેલું
વિશ્ર(–શ્ર)બ્ધ વિ૦ [सं] વિશ્વાસુ (૨) સ્થિર
વિશ્રમવું અ૦ક્રિ૦ [सं वि + श्रम्] વિશ્રામ કે વિસામો કરવો (૨) અટકવું
વિશ્રંભ પું૦ [सं] વિશ્વાસ (૨) રહસ્ય, ખાનગી વાત ૦કથા સ્ત્રી૦ ખાનગી વાત. –ભિની વિ૦ સ્ત્રી૦ વિશ્રંભ રાખતી
વિશ્રામ પું૦ [सं] વિસામો, આરામ (૨) આરામ લેવાનું સ્થાન [–કરવો, –મળવો, –લેવો] ૦વાર પું૦ આરામદિન, 'સૅબાથ'
વિશ્રાંત વિ૦ [सं] થાકી ગયેલું –તિ સ્ત્રી૦ વિશ્રામ [–કરવી, –મળવી, –લેવી]
વિશ્રી વિ૦ [सं] શોભાહીન, કુરૂપ, બેહૂદું (૨) સ્ત્રી૦ કુરૂપતા, શોભાહીનતા [સાંભળેલું
વિશ્રુત વિ૦ [सं] પ્રખ્યાત (૨) જાણેલું,
વિશ્લિષ્ટ વિ૦ [सं] છૂટું પડેલું-પાડેલું
વિશ્લેષ પું૦, ૦ણ ન૦ [सं] છૂટું પડવું કે પાડવું તે (૨) વિયોગ ૦ક વિ૦ (૨) પું૦ જુદું પાડનાર
વિશ્વ ન૦ [सं] જગત, સૃષ્ટિ (૨) વિ૦ સમગ્ર, વિરાટ ૦કર્મા પું૦ [सं] દેવોનો શિલ્પશાસ્ત્રી (૨) ઈશ્વર (૩) સુતાર ૦જનીન વિ૦ સમસ્ત વિશ્વનું, –ને લગતું (૨) ભૂતમાત્ર પ્રત્યેનું ૦જિત વિ૦ વિશ્વને જીતનાર ૦તંત્ર ન૦ જગતનું તંત્ર–વ્યવસ્થા ૦નાથ પું૦ જગતનો સ્વામી; પરમેશ્વર (૨) (સં) કાશીમાં આવેલું શિવનું જ્યોતિર્લિંગ (૩) (સં) મહાદેવ ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ વિશાળ–વ્યાપક દૃષ્ટિ ૦મૂર્તિ પું૦ પરમાત્મા ૦રૂપ વિ૦ સર્વવ્યાપી (૨) પું૦ [સં] વિષ્ણુ ૦વિદ્યાલય ન૦ યુનિવર્સિટી, વિદ્યાપીઠ ૦વ્યાપી વિ૦ આખા જગતમાં વ્યાપી રહેલું ૦શાંતિ સ્ત્રી૦ સકલ જગતની શાંતિ
વિશ્વસનીય વિ૦ [सं] વિશ્વાસ કરવા લાયક, વિશ્વાસપાત્ર ૦તા સ્ત્રી૦

વિશ્વસ્ત વિ૦ [सं] વિશ્વાસુ; વિશ્વસનીય
વિશ્વંભર વિ૦ [सं] આખા જગતનું પોષણ કરનાર (૨) સર્વવ્યાપી (૩) પું૦ (સં) વિષ્ણુ. **-રા** વિ૦ સ્ત્રી૦ વિશ્વનું પોષણ કરનારી (૨) સ્ત્રી૦ પૃથ્વી. **-રી** વિ૦ સ્ત્રી૦ વિશ્વંભરા
વિશ્વાત્મા પું૦ [सं] વિશ્વનો આત્મા-પરમેશ્વર
વિશ્વાધાર પું૦ [सं.] વિશ્વનો આધાર-ઈશ્વર
વિશ્વામિત્ર પું૦ [सं.] (સં) એક પ્રસિદ્ધ ઋષિ
વિશ્વાસ પું૦ [सं.] ભરોંસો; ખાતરી (૨) શ્રદ્ધા; પ્રતીતિ [**-આપવો**, **દેવો**, **-કરવો**, **મૂકવો**, **રાખવો**; **-પડવો**, **બેસવો**. **વિશ્વાસે રહેવું** =ભરોસો રાખી બેસી રહેવું] **૦ઘાત** પું૦ કોઈએ મૂકેલો વિશ્વાસ તોડવો તે, વિશ્વાસ આપીને અવળું કરવું તે, દગલબાજી **૦ઘાતી** વિ૦ (૨) પું૦ વિશ્વાસઘાત કરનાર **૦પાત્ર** વિ૦ વિશ્વસનીય
વિશ્વાસવું સ૦ક્રિ૦ [सं विश्वस्] + વિશ્વાસ કરવો ઉદા૦ કથમ વિશ્વારયા હરિ
વિશ્વાસી વિ૦ [सं विश्वास પરથી] જુઓ વિશ્વાસુ (૨) પું૦ ઈસુ ખ્રિસ્ત વિષે વિશ્વાસ-શ્રદ્ધા રાખનાર, ખ્રિસ્તી **-સુ** વિ૦ વિશ્વાસ રાખનાર (૨) વિશ્વાસપાત્ર, વિશ્વાસ રાખવા યોગ્ય
વિશ્વેદેવ પું૦બ૦વ૦ [सं] વસુ, ક્રતુ ઇ૦ દશ દેવો
વિશ્વેશ પું૦ [सं] વિશ્વનો ઈશ, પરમેશ્વર
વિશ્વેશ્વર પું૦ [सं] વિશ્વેશ (૨) [સં] વિશ્વનાથ, કાશીના મહાદેવ. **-રી** સ્ત્રી૦ જગદંબા
વિષ ન૦ [सं] ઝેર [**-આપવું**, **દેવું**=ઝેર ખવડાવવું **-ઊતરવું**=ઝેરની અસરમાંથી મુક્ત થવું. **-ચડવું**=ઝેરની અસર થવી **-મારવું** =ઝેરની ઝેરી અસર નાબૂદ કરવી. **-લેવું**= ઝેર ખાવું] **૦ખાપરો** પું૦ એક વનસ્પતિ. **૦ઘ્ન** વિ૦ વિષહર, ઝેર દૂર કરનાર **૦ધર** પું૦ સાપ; નાગ. **૦ધારી** પું૦ (સં) શિવ. **૦પ્રયોગ** પું૦ વિષ આપવું કે દવામાં વાપરવું તે. **૦વાદ** પું૦ જુઓ વિખવાદ **૦વૃક્ષ** ન૦ ઝેરી ઝાડ **૦હર** વિ૦ વિષઘ્ન (ઔષધિ કે મંત્ર)
વિષણ્ણ વિ૦ [सं.] ઉદાસ, ખિન્ન (૨) ફીકું; નિસ્તેજ. **૦તા** સ્ત્રી૦
વિષધર, વિષધારી, વિષપ્રયોગ જુઓ 'વિષ'માં
વિષમ વિ૦ [सं] અસમાન, ખાડાટેકરાવાળું (૨) મુશ્કેલ (૩) પ્રતિકૂળ (૪) દારુણ (૫) એકી (સંખ્યા) (૬) ન૦ એક અલંકાર, જેમાં કાર્યકારણ વચ્ચે અસાધારણ યા મેળ ન ખાય એવો સંબંધ હોય છે **૦અપૂર્ણાંક** પું૦ (ગ) છેદ જેટલા કે તેથી મોટા અંશવાળો અપૂર્ણાંક. **૦ઘાત** વિ૦ વિષમ ઘાતવાળો (પદી) [ગ.] **૦ત્રિકોણ** પું૦ ત્રણે અસમાન બાજુવાળો ત્રિકોણ (ગ) **૦જ્વર** પું૦ રહી રહીને આવતો તાવ **૦તા** સ્ત્રી૦
વિષય પું૦ [सं] ઇંદ્રિયગ્રાહ્ય પદાર્થ (૨) ભોગ્ય પદાર્થ, ભોગનું સાધન (૩) કામભોગ (૪) વિચાર માટે કે ભણવા માટેનું વસ્તુ (૫) પ્રકરણ; મજકૂર, મુદ્દો (૬) ઉદ્દેશ, હેતુ (૭) દેશ, જનપદ [**-ઉપાડવો**=કોઈ વાત કે મુદ્દો કાઢવો. **-કરવો** =સંભોગ કરવો **-કાઢવો**, **છેડવો**=વાતચીતનો મુદ્દો રજૂ કરવો કે ઉપાડવો **-લેવો**= અભ્યાસનો વિષય પસંદ કરવો (૨) વિષય કાઢવો] **૦ભોગ** પું૦ વિષયો ભોગવવા તે; કામભોગ. **૦લંપટ** વિ૦ વિષયભોગમાં લંપટ. **૦લંપટતા** સ્ત્રી૦. **૦વાસના** સ્ત્રી૦ વિષયભોગની વાસના **૦વિકાર** પું૦ વિષયને લીધે થતો વિકાર (૨) કામરૂપી વિકાર **૦વિચારિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સભામાં રજૂ કરવાના ઠરાવ વિચારી કાઢનારી (સમિતિ). **૦સુખ** ન૦ વિષયભોગનું સુખ. **૦સેવન** ન૦ વિષયભોગનું સેવન. **-યા** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી (૨) વિષયમાં રાચનારી સ્ત્રી, વિખિયા. **-યાતીત** વિ૦ [+ अतीत] વિષયવાસનાને તરી ગયેલું; ઇંદ્રિયાતીત. **-યાત્મક** વિ૦ [+ आत्मक] વિષયોને લગતું **-યાસક્ત** વિ૦ [+ आसक्त] જુઓ વિષયલંપટ. **-યાસક્તિ** સ્ત્રી૦ વિષયસુખમાં આસક્તિ **-યાંતર** ન૦ [+ अंतर] વિષયનો ફેરફાર, પ્રસ્તુત વિષયમાંથી અન્ય વિષયમાં ઊતરી જવું તે. **-યાંધ** વિ૦ [+ अंध] વિષયભોગમાં અંધ બનેલું **-યી** વિ૦ વિષયાસક્ત; કામી (૨) વિષયનું, -ને લગતું
વિષવાદ પું૦ જુઓ 'વિષ'માં
વિષવૃક્ષ, વિષહર [सं] જુઓ 'વિષ'માં
વિષાણ ન૦ [सं.] શિંગડું

વિષાદ પું૦ [સં] ખેદ, દિલગીરી (૨) નિરાશા, અનુત્સાહ. –દી વિ૦ વિષાદયુક્ત
વિષાલુ વિ૦ [સં] ઝેરી (૨) [લા] ઝેરીલું, ખાર કે ઈર્ષ્યા કે અટસવાળું
વિષુવ ન૦ [સં] ક્રાંતિવૃત્ત ને વિષુવવૃત્ત જે બે બિંદુઓમાં મળે છે તે દરેક, મેષ અને તુલામાં સંક્રાંતિ, જ્યારે દિવસરાત સરખા હોય છે. ૦રેખા સ્ત્રી૦, ૦વૃત્ત ન૦ પૃથ્વીની ધરીની મધ્યમાં કાટખૂણે કલ્પેલું વર્તુળ, 'ઇક્વેટર'. –વાંશ પું૦ [+અંશ] ભૂગોળના રેખાંશ જેવું ખગોળનું એક માપ; 'રાઇટ એસેન્શન' (ગ)
વિષૂ(–સૂ)ચિકા સ્ત્રી૦ [સં] કોગળિયું; કૉલેરા
વિષે અ૦ [સં વિષયે] વિશે; માં (૨) બાબત
વિષ્કંભક પું૦ [સં.] આગલી કથાનો સાર તથા આવનાર વસ્તુનું સૂચન કરતો નાટકનો ઉપોદ્ઘાત – અવતરણ
વિષ્ટર પું૦ [સં] દર્ભાસન
વિષ્ટા સ્ત્રી૦ [સં] મળ, નરક
વિષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં] સમાધાનીની વાટાઘાટ
વિષ્ણુ પું૦ [સં] (સ.) ત્રિમૂર્તિમાં સૃષ્ટિનું પાલન કરનાર સ્વરૂપ (૨) વિ૦ વિભુ, સર્વવ્યાપી ૦તેજ ન૦ વિષ્ણુનું ઐશ્વર્ય (૨) ઘી. ૦દૈવત ન૦ ઘી ૦પદ ન૦ આકાશ (૨) વૈકુંઠ ૦પુરાણ ન૦ (સ.) અઢારમાંનું એક પુરાણ ૦માર્ગ પું૦ વૈષ્ણવ સંપ્રદાય. ૦માર્ગી વિ૦ વિષ્ણુમાર્ગનું કે તેને લગતું
વિસરાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'વીસરવું'નું પ્રેરક
વિસરાળ વિ૦ [સર૦ મ] ભુલકણું
વિસદૃશ વિ૦ [સં] સદૃશ નહિ એવું, અસમાન
વિસર્ગ પું૦ [સં] દાન (૨) ત્યાગ (૩) હકાર જેવો ઉચ્ચાર કરવાનું (:) આવું ચિહ્ન (વ્યા)
વિસર્જન ન૦ [સં] છોડી દેવું તે (૨) વિદાય થવું કે કરવું તે (૩) સમાપ્તિ. –નીય વિ૦ વિસર્જન કરી શકાય કે કરવા જેવું
વિસર્જવું સ૦ ક્રિ૦ [સં વિસૃજ્] વિસર્જન કરવું
વિસર્જિત વિ૦ [સં] વિસર્જન કરાયેલું
વિસર્પી વિ૦ [સં] સરતું, ખસતું
વિસવાસી સ્ત્રી૦ [વીસ + વસો] વસાનો વીસમો ભાગ, વીઘાનો ચારસોમો ભાગ (૨) લાકડાનું એક માપ [સ્ત્રી૦ અસંગતિ, વિસંવાદ
વિસંગત વિ૦ [સં] અસંગત, વિસંવાદી –તિ
વિસંભો પું૦ [જુઓ વિસ્રંભ] વિશ્વાસ
વિસંવાદ પું૦ [સં] અસંગતિ (૨) વિરોધ –દી વિ૦ વિસંવાદયુક્ત (૨) વિવાદી (સ્વર)
વિસાત સ્ત્રી૦ [અ विसात] વસાત, કિંમત; મહત્ત્વ (૨) [લા] ગજું, દમ (૩) ગણતરી, લેખું હિસાબ
વિસામવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા विस्सम (સં वि + श्रम्)] વિસામો કરાવવો – આપવો (૨) વિસામો ખવડાવવો
વિસામો પું૦ [પ્રા विस्साम (સં विश्राम)] થાક ખાવો તે, વિશ્રાંતિ (૨) વિસામો લેવાની જગા [જવું તે, વિસ્મરણ
વિસાર, –રો પું૦ [વિસારવું પરથી] વીસરી
વિસારવું સ૦ ક્રિ૦ [પ્રા विस्सार, वीसार (સં वि + स्मृ)] ભૂલી જવું
વિસારો પું૦ જુઓ વિસાર
વિસૂચિકા સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ વિષૂચિકા
વિસ્તૃત વિ૦ [સં] વિસ્તૃત
વિસૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં] સૃષ્ટિ (૨) તજી દેવું તે, છોડવું તે (૩) આપવું તે, ન્યાસ
વિસ્ખલન ન૦ [સં] ભૂલ
વિસ્ખલિત વિ૦ [સં] ભૂલભરેલું ૦તા સ્ત્રી૦
વિસ્તરણ ન૦ [સં] વિસ્તરવું તે, વિસ્તાર
વિસ્તરવું અ૦ક્રિ૦ [સં विस्तृ] વિસ્તાર પામવું
વિસ્તાર પું૦ [સં] ફેલાવો (૨) વધારો (૩) વિશાળતા (૪) [લા] બહોળો પરિવાર કે કુટુંબ ૦પૂર્વક અ૦ વિસ્તારથી, લંબાણથી
વિસ્તારવું સ૦ક્રિ૦ [સં विस्तृ] વિસ્તાર કરવો, લંબાવવું
વિસ્તીર્ણ વિ૦ [સં] વિસ્તારવાળું ૦તા સ્ત્રી૦
વિસ્તૃત વિ૦ [સં] વિસ્તારવાળું
વિસ્તૃતિ સ્ત્રી૦ [સં] વિસ્તાર
વિસ્ફોટક પું૦ [સં] ચામડીનો એક રોગ –કિયું વિ૦ વિસ્ફોટકના રોગવાળું
વિસ્મય પું૦ [સં.] આશ્ચર્ય, અચંબો. [–પામવું = આશ્ચર્ય થવું] ૦કારક, ૦કારી વિ૦ વિસ્મય પમાડે તેવું

વિસ્મરણ ન૦ [सं] ભૂલી જવું તે
વિસ્મરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. विस्मृ] ભૂલવું
વિસ્મિત વિ૦ [सं] વિસ્મય પામેલું
વિસ્મૃત વિ૦ [सं] ભૂલી જવાયેલું
વિસ્મૃતિ સ્ત્રી૦ [सं] વિસ્મરણ
વિસ્રજવું સ૦ક્રિ૦ [सं विसृज्] ત્યાગવું (૨) મોકલવું, વિદાય કરવું (૩) અર્પવું
વિસ્રબ્ધ વિ૦ [सं.] જુઓ વિશ્રબ્ધ
વિસ્રંભ પુ૦ [सं.] જુઓ વિશ્રંભ
વિહગ ન૦ [सं] પક્ષી, વિહગ
વિહરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा विहर (सं. वि+हृ)] ફરવું (૨) વિહાર કરવો
વિહંગ ન૦ [सं] પક્ષી, વિહગ ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ પક્ષીની પેઠે બધી પરિસ્થિતિને એકીસાથે ઉપરથી જોઈ લેવી તે. ૦મ ન૦ વિહગ. -ગાવલોકન ન૦ [+अवलोकन] વિહંગ-દૃષ્ટિથી કરેલું નિરીક્ષણ
વિહાણવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. विहाना (सं वि+हा)] વીતવું; ગુજરવું
વિહાર પું૦ [सं.] ક્રીડા (૨) આનંદમાં હરવું ફરવું તે (૩) ભ્રમણ (૪) [બૌદ્ધ] મઠ [-કરવો=ક્રીડા કરવી (૨) જૈન સાધુનું પ્રવાસે નીકળવું (૩) જૈન સાધુનું ગુજરી જવું] -રિણી વિ૦ સ્ત્રી૦, -રી વિ૦ વિહાર કરનાર [મંદ મંદ હસવું
વિહાસવું અ૦ ક્રિ૦ [सं विहस्] સ્મિત કરવું,
વિહિત વિ૦[सं] યુક્ત કરાયેલું(૨)[શાસ્ત્રે]ફરમાવેલું
વિહીન વિ૦ [सं] વિનાનું
વિહોણું વિ૦[प्रा विहीण (सं. विहीन)]વિનાનું
વિહ્વલ(-ળ) વિ૦ [सं] બાવરું, આતુર. ૦તા સ્ત્રી૦ [કે બેવકૂફ માણસ
વિળાલો પુ૦[प्रा विहल (सं विह्वल)] બાવરો
વિંધ્ય પુ૦ [सं] (સં.) દક્ષિણાપથ ને ઉત્તરાપથ વચ્ચેની પર્વતમાળા. -ધ્યાચલ(-ળ) પું૦ [+अचल] વિંધ્ય પર્વત -ધ્યાટવી સ્ત્રી૦ [+अटवी] વિંધ્યપર્વતનું મોટું જંગલ
વીખરવું(-રાવું) અ૦ક્રિ૦ [सं वि+क्षर्, સર૦ हिं. विखरना, म. विखर्णे] વેરાવું, છૂટા પડી જવું
વીગત સ્ત્રી૦, ૦વાર અ૦ જુઓ 'વિગત'માં
વીઘરવું(-રાવું) અ૦ક્રિ૦[જુઓ વઘળવું]ઓગળી જવું (૨) [જુઓ વીખરવું] વેરાઈ જવું (૩) [विकल પરથી ?] ગાભરું બની જવું, મૂઝાવું (૪) હતાશ થવું
વીઘું ન૦,-ઘો પુ૦[સર૦ हिं बीघा, म बिघा, प्रा. विग्गह (सं विग्रह)=વિભાગ] જમીનનું એક માપ (પચીસેક ગુંઠાનું)
વીચ(-ચે) અ૦ [दे विच्च]+વચ્ચે
વીચિ(-ચી) પુ૦, સ્ત્રી૦ [सं] તરંગ, મોજું. ૦માલા(-ળા) સ્ત્રી૦ તરંગોની હાર
વીચે અ૦ + જુઓ વીચ
વીછડવું(-રવું) અ૦ક્રિ૦ [प्रा विच्छड्ड (सं. वि+छर्दय्), સર૦ हिं बिछुडना] + જુદા પડવું; વિયોગ થવો [હલાવી સાફ કરવું
વીછળવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा विच्छोलिअ]પાણી રેડી
વીછળાવું અ૦ક્રિ૦ 'વીછળવું'નું કર્મણિ
વીછી(-છુ), પુ૦ [सं वृश्चिक, प्रा विच्छिअ, विच्छु; સર૦ हिं. बिच्छू, म विंचू] એક ઝેરી પ્રાણી; વીંછી
વીછુવા પુ૦બ૦વ૦['વીછી' ઉપરથી] (સ્ત્રીઓનું) પગને અંગૂઠે પહેરવાનું ઘરેણું
વીજ, ૦ળી સ્ત્રી૦ [प्रा विज्जु (सं विद्युत्), સર૦ म वीज, हिं बीज] વિદ્યુત. ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ શક્તિ. -ળાણુ પુ૦ [+अणु] વીજળીનો અણુ, 'ઇલેક્ટ્રૉન'
વીજણવારા પુ૦બ૦વ૦ [म विंजणवारा (प्रा. वीजण, सं. वीजन)] પંખો નાખવો તે
વીજણો પુ૦ [प्रा. वीजण (सं वीजन) સર૦ म विंजणा, हिं बीजना] વીંજણો. પંખો
વીજન ન૦ [सं] પંખાથી પવન નાખવો તે (૨) પંખો -વું સ૦ક્રિ૦ [सं. वीज्]પંખો નાખવો
વીજળી સ્ત્રી૦ [प्रा विज्जलिया (सं विद्युत्), સર૦ हिं, म विजली] એક ભૌતિક શક્તિ, વીજ, વિદ્યુત. ૦કોઠો પુ૦ (કા) એક રમત ૦ઘર ન૦ વીજળી જ્યાં ઉત્પન્ન થાય કે જ્યાંથી બધે મોકલાય તે સ્થાન. 'પાવર-સ્ટેશન'
વીજાણુ ન૦ જુઓ 'વીજ'માં
વીણ સ્ત્રી૦ [प्रा. विअणा (सं वेदना), સર૦

મ વેણ,-णा] પ્રસવની પીડા. વેણ
વીણવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा विणी (सं वि+नी), સર૦ हिं विनना] ચૂંટવું (૨) પસંદ કરવું (૩) (અનાજમાંથી કાંકરા વગેરે) ઉપાડી લેવું, દૂર કરવું
વીણા સ્ત્રી૦ [सं] બીન, એક તંતુવાદ્ય ૦કાવ્ય ન૦ 'લિરિક' ૦ધર, ૦પાણિ પુ૦ (સં) નારદ
વીણો પુ૦ [सं वि+नी ઉપરથી ?] સુકાન ફેરવવાનો દાંડો
વીત વિ૦ [सं] જતું રહેલું (૨) છોડી દીધેલું ૦ક ન૦, સ્ત્રી૦ વીતેલું તે (૨) સંકટ ૦તૃષ્ણ વિ૦ [सं] તૃષ્ણા વિનાનું ૦રાગ(-ગી) વિ૦ રાગ – આસક્તિ વિનાનું. ૦લોભ વિ૦ લોભરહિત ૦વું અ૦ક્રિ૦ ગુજરવું; પસાર થઈ જવું (૨) દુઃખ પડવું
વીથિ(-થી) સ્ત્રી૦ [सं] માર્ગ, રસ્તો
વીનવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा विन्नव (सं विज्ञपय्), સર૦ म विनवणें, हिं बिनवना] વિનંતિ, અનુરોધ કે આજીજી કરવી **વીનવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
વીફરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा विप्फुर (सं वि+स्फुर्); સર૦ म विफरणें, हिं बिफरना] વકરવું, ગુસ્સે થવું, ઉશ્કેરાવું
વી પી ન૦ [इं] આંકેલ દામ આપ્યે મળે એવું ટપાલમાં આવતું પાર્સલ, બુકપોસ્ટ ઇ૦
વીમો પુ૦ [फा बीमह्, સર૦ म विमा हिं बीमा] વસ્તુ કે જિંદગીને નુકસાન પહોંચતાં તે બદલ પૈસાથી થતી ભરપાઈ (૨) તેનો કરાર (૩) તે પેટે ભરવાનો હપતો (૪) (લા) જોખમભર્યું સાહસ [–ઉતારવો=વીમાનો કરાર કરવો –ઊતરાઈ કે ઊતરી જવો, –ખલાસ થવો=મરી જવું; નાશ પામવું –કરવો, ખેડવો=જોખમમાં ઊતરવું, સાહસ કરવું –ભરવો=વીમાનો હપતો આપવો –લેવો=વીમો ઉતરાવવો (૨) જોખમ માથે લેવું] –માર્કેટની સ્ત્રી૦ વીમો ઉતારનાર મંડળી –માખત ન૦, –માચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ વીમાનું ખત –માદલાલ પુ૦ વીમાનો દલાલ
વીર વિ૦ [सं] શૂર પરાક્રમી (૨) પુ૦ તેવો પુરુષ (૩) વીરો, ભાઈ (૪) એક ભૂત [–મૂકવો] (૫) વીરરસ (૬) [સં] મહાવીર ૦કવિતા સ્ત્રી૦ વીરરસપ્રધાન કવિતા ૦કાવ્ય ન૦ વીરરસથી ભરેલું કાવ્ય ૦ગર્જના સ્ત્રી૦ વીરની ગર્જના (આહ્‌વાન કે ઉત્તેજના કરનારી) ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ શૂરવીરતા, પરાક્રમ ૦પત્ની સ્ત્રી૦ વીર કે વીરની પત્ની ૦પસલી સ્ત્રી૦ શ્રાવણી પૂર્ણિમાને દિવસે ભાઈ તરફથી બહેનને અપાતી ભેટ ૦પ્રભુ પુ૦ (સં) મહાવીર સ્વામી ૦ભદ્ર પુ૦ (સં) શિવનો એક ગણ ૦ભૂમિ સ્ત્રી૦ વીરોની જન્મદાતા ભૂમિ ૦રસ પુ૦ કાવ્યના નવ રસોમાંનો એક (જુઓ રસ) ૦વૃત્ત ન૦ એક છંદ (નર્મદકૃત) ૦શૈવ પુ૦ જુઓ લિંગાયત ૦શ્રી સ્ત્રી૦ શૂરવીરની કીર્તિ અથવા તેજ ૦સાજ પુ૦ શૂરવીરનો પોશાક અથવા સામગ્રી. ૦હાક સ્ત્રી૦ યુદ્ધપ્રસંગે યોદ્ધાની ભયંકર ચીસ
વીરડો પુ૦ [दे विअर] નદી કે તળાવના સૂકા ભાગમાં પાણી માટે ખોદેલો ખાડો
વીરજ ન૦ + વીર્ય
વીરણ(૦વાળો) પુ૦ [सं] જુઓ વિરણ
વીરા સ્ત્રી૦ [सं] એક સુગંધી પદાર્થ
વીરાધિવીર વિ૦ [सं] વીરોમાં શ્રેષ્ઠ; વીરતમ
વીરાસન ન૦ [सं] (યોગનું) એક આસન
વીરાંગના સ્ત્રી૦ [सं] વીર – બહાદુર સ્ત્રી
વીરી સ્ત્રી૦ [જુઓ વીરો] બહેન
વીરુધ(-ધા) સ્ત્રી૦ [सं] એક વેલ
વીરો પુ૦ [सं वीर] ભાઈ
વીર્ય ન૦ [सं] શુક્ર, ધાતુ (૨) વીરતા, બળ; પરાક્રમ ૦રક્ષા સ્ત્રી૦ વીર્ય ચળતું સાચવવું તે ૦પાત પુ૦ વીર્યસ્રાવ. ૦વંત, ૦વાન વિ૦ પરાક્રમી, બળવાન ૦સંગ્રહ પુ૦ વીર્યનો સંગ્રહ, વીર્યરક્ષા ૦સ્રાવ પુ૦ વીર્ય ઝરી જવું–ખરવું તે. ૦હીન વિ૦ નામર્દ, નિર્બળ
વીલ ન૦ [इं] વસિયતનામું (-કરવું)
વીલ સ્ત્રી૦ [જુઓ વીળ] ભરતી (૨) ન૦ [?] એક પક્ષી –લાં ન૦બ૦વ૦ વીલ પક્ષીઓ (ટોળામાં જ ફરવાથી બ૦વ૦માં બોલાય છે) [ભાષામાં]
વીલ(-લિયું) ન૦ અરધો રૂપિયો (સંકેતની
વીલું (વી') વિ૦ [प्रा विल्ल (सं व्रीड)=શરમાવું

પરથી ? કે સર૦ મ विल्हाळ (सं विह्वल)] શરમિંદુ, ભોઠું (૨) [प्रा विहल (सं. विघट्)] રઝળતુ, છૂટું [–પડવું = શરમિંદુ થવું (૨) સાથ વિનાનું થવુ –મૂકવું = સાથ વિનાનું –રખડતું રાખવું –મોં કરવું = શરમ, કલંક કે ખેદથી મો ફીતરી જવું] ['વીસ'મા

વીશ(–સ), –શા –શી –(સી) સ્રી૦ જુઓ

વીશી સ્રી૦ [સર૦ મ. विशी] પૈસા આપવાથી તૈયાર રસોઈ મળે તે જગા. [–જમવી = કોઈને ત્યાં વીશીની જેમ ખર્ચ આપીને જમવુ.] **૦વાળો** પુ૦ વીશીનો માલિક

વીસ વિ૦ [प्रा वीस (सं विंशति)] '૨૦', વીશ [–વસા = સો ટકા; સપૂર્ણ (૨) ઘણુ ખરું.] **૦નખી** સ્રી૦ સ્રી; પત્ની –**સા** પુ૦બ૦વ૦ વાણિયાઓની એક નાત. –**સી** સ્રી૦ વીશી, વીસનો સમૂહ (૨) વણાટમાં તાણાના તારની એક ગણતરી. [**વીસી માણસ** = પ્રમાણિક માણસ **વીસી બાવીસી** = સુખદુઃખ, ચડતીપડતીનો સમય **પોણી વીસી** = અપ્રમાણિક]

વીસનગરા પુ૦બ૦વ૦ નાગરની એક જાત

વીસમવુ અ૦ક્રિ૦ [प्रा विसम (सं.वि+श्रम्)] ઠંડુ થવુ, વિશામવું (ગરમી, ગુસ્સો, થાક, ઉભરણ વગેરે) [ભુલકણું

વીસરભોળુ વિ૦ [વીસરવુ + ભોળું] વિસરાળ,

વીસરવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा वीसर (सं. वि + स्मृ)] ભૂલી જવું **વીસરાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

વીસા પુ૦બ૦વ૦ શ્રીમાળી, ખડાયતા, લાડ ઇ૦ વાણિયાનો એક પેટા ભાગ

વીળ સ્રી૦ [મ., दे वीळी (सं वेला)] ભરતી

વીંખવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा विक्खिव (सं वि+क्षिप्)] જુઓ પીખવું [ભીચવું

વીંચવું સ૦ક્રિ૦ [दे विञ्च = પાસે આવવુ] (કા)

વીંછિયો પું૦ ['વીંછી' ઉપરથી] એક ઘરેણું

વીંછી(–છુ) પું૦ [प्रा. विंछिअ, विंछुअ (सं. वृश्चिक)] એક ઝેરી જતુ, વીછી. **૦(–છુ)ડો** પુ૦ વીંછી (૨) વૃશ્ચિક રાશિ

વીછુવા પું૦બ૦વ૦ જુઓ વીછુવા

વીંજ(–ઝ,–ધ)ણું ન૦ [સર૦ म. विझणें, विंधणें, જુઓ વીંઝવું] એક સુતારી ઓજાર

વીંજણો પુ૦ [જુઓ વીજણો] પખો

વીંઝવુ સ૦ક્રિ૦ [प्रा वीइज्जमाण (सं वीजय्), સર૦ મ विंजणें] હવામા જોરથી ઘુમાવવુ (૨) [प्रा विञ्झ (सं व्यध्) વેધ કરવો] + વીંધવું

વીંટણિયો પુ૦ [वींटवु પરથી] દોરાની ગરગડી

વીંટલી સ્રી૦ ['વીંટી' ઉપરથી] સ્રીઓનું નાકનું એક ઘરેણુ [જુઓ વીંટલી

વીંટલો પુ૦ [दे विंटलिआ] જુઓ વીંટો (૨)

વીંટવુ સ૦ક્રિ૦ [प्रा विंट् (सं वेष्टय)] લપેટવું

વીંટાવું, –વવું 'વીંટવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

વીંટાળવુ સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વીંટવુ] લપેટવું; ગોળ વીંટવું **વીંટાળાવું, –વવુ** તેનું કર્મણિ અને પ્રેરક. **વીંટાળો** પું૦ વીંટો

વીંટી સ્રી૦ [दे विंटिया] આંગળી ઉપર પહેર વાનું ગોળ ઘરેણું [–કાઢવી, –ઘાલવી, –પહેરવી] [(૨) પથારીનો વીંટો

વીંટો પુ૦ [જુઓ વીંટવું] વીંટાળેલો ગોળ આકાર

વીંઢારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा वीढ (सं. पीठ)] પાલવવુ (૨) અગવડ વેઠીને સાથે રાખવું **વીંઢારાવું, –વવું** તેનુ કર્મણિ અને પ્રેરક

વીંધ ન૦ ['વીંધવું' ઉપરથી] વેહ, કાણુ; નાકુ. **૦ણહાર** વિ૦ વીંધનાર **૦ણી** સ્રી૦ છિદ્ર પાડવાનું ઓજાર **૦ણુ** ન૦ જુઓ વીંજણું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [प्रा विंध (सं. व्यध्)] વીંધ પાડવુ (૨) કોચવું, ભોકવું –**ધારો** પુ૦ વીંધનારો (મોતી કે કાન) [કર્મણિ ને પ્રેરક

વીંધાવું અ૦ક્રિ૦, –**વવું** સ૦ક્રિ૦ 'વીંધવું'નું

વૂઠવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा वुट्ठ (सं वृष्ट)] (પ.) વરસવું

વૂઢવુ અ૦ક્રિ૦ [प्रा वुड्ढ (सं वृध्) વધવુ] + જવુ

વૃક ન૦ [सं] વરુ. –**કોદર** પું૦ [+ उदर] (સં.) ભીમ

વૃક્ષ ન૦ [सं] ઝાડ. **૦બંધ** પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય. **૦વાટિકા** સ્રી૦ બગીચો –**ક્ષારોપણ** ન૦ [+ आरोपण] ઝાડ રોપવુ તે

વૃજિન ન૦ [सं] પીડા, દુખ (૨) પાપ

વૃત્ત ન૦ [सं] વર્તન (૨) અક્ષરમેળ છંદ (૩) વર્તુળ (૪) સમાચાર (૫) વૃત્તાત, હકીકત. **૦ખંડ** પુ૦ વર્તુળનો ભાગ; 'સેગ્મેન્ટ' (ગ).

૦પત્ર ન૦ છાપુ, વર્તમાનપત્ર ૦વિવેચક પુ૦ પત્રકાર ૦વિવેચન ન૦ બનેલા બનાવોનું વિવેચન, 'જર્નાલિઝમ' –ત્તાકાર વિ૦ [+આકાર] ગોળ આકારનું –ત્તાર્ધ પુ૦ [+અર્ધ] અર્ધગોળ, 'સેમિસર્કલ'(ગ.)

વૃત્તાંત પુ૦,ન૦[સં] હકીકત; વર્ણન (૨) ખબર

વૃત્તિ સ્ત્રી૦[સં] ચિત્તમા ઊઠતો વિચાર, ચિત્તનો વ્યાપાર (૨) મનનું વલણ (૩) સ્વભાવ, પ્રકૃતિ (૪) વર્તન (૫) વ્યાખ્યા; ટીકા (૬) ભિન્ન રસોમાં ઉપયોગી માનેલી વર્ણન કરવાની શૈલી (કૌશિકી, સાત્વતી, આરભટી અને ભારતી) (૭) ધંધો (૮) આજીવિકા (૯) ટીકા, સમજૂતી (૧૦) શબ્દની અર્થ બતાવવાની શક્તિ (વ્યા) ૦ચ્છેદ પુ૦[સં] નોકરીધંધાનું છૂટી જવું તે ૦ત્યનુપ્રાસ પુ૦ [+અનુપ્રાસ] એક શબ્દાલંકાર; સમાન વર્ણ કે વર્ણોની આવૃત્તિ (કા શા)

વૃત્ર પુ૦[સં](સં)એક રાક્ષસ, જેને ઇંદ્રે મારેલો

વૃથા અ૦ [સં] ફોગટ, નિષ્ફળ

વૃદ્ધ વિ૦ [સં] ઘરડું (૨) વડીલ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦ત્વ ન૦ ૦બાલિકાવિવાહ પુ૦, ૦બાળલગ્ન ન૦ મોટી ઉંમરના જોડે નાની બાળાનું લગ્ન ૦વાકય ન૦ વૃદ્ધનું વાકય, વડીલનું અનુભવપૂર્ણ બોધવાકય –દ્ધા વિ૦ સ્ત્રી૦ ઘરડી થયેલી (૨) સ્ત્રી૦ ડોસી –દ્ધાઈ સ્ત્રી૦ વૃદ્ધત્વ –દ્ધાચાર પુ૦[+આચાર] રૂઢિ (૨) વડીલોનો આચાર કે રીતિ –દ્ધાવસ્થા સ્ત્રી૦ [+અવસ્થા] ઘડપણ

વૃદ્ધિ સ્ત્રી૦ [સં] વધારો (૨) આબાદી (૩) [વ્યા] સંસ્કૃતમાં થતો એક ફેરફાર (૪) જુઓ વૃદ્ધિસૂતક ૦શ્રાદ્ધ ન૦જુઓ નાંદીમુખ. ૦શીલ વિ૦ વૃદ્ધિ પામવાના સ્વભાવવાળું ૦સૂતક ન૦ બાળકના જન્મથી લાગેલું સૂતક.

વૃદ્ધિગત વિ૦ [સં] વધી ગયેલું, વિસ્તાર પામેલું

વૃશ્ચિક પુ૦[સં] વીંછી (૨) વીછીડો – આઠમી રાશિ –કી સ્ત્રી૦ વીંછણ

વૃષ પુ૦[સં] આખલો. ૦કેતુ પુ૦ (સં) શિવ

વૃષણ પું૦, ન૦ [સં] અંડ, ગોળી

વૃષભ પુ૦ [સં] આખલો, પોઠિયો ૦ધ્વજ પુ૦ (સં) વૃષકેતુ, શિવ

વૃષલ પું૦[સં] શૂદ્ર (૨) નીચ, પાપી માણસ –લી સ્ત્રી૦ કુલટા (૨) શૂદ્રા

વૃષોત્સર્ગ પુ૦ [સં] કોઈ ધર્મિક ક્રિયા વખતે આખલો છૂટો મૂકવો તે

વૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં] વરસાદ

વૃષ્ણિ પુ૦ [સં] (સં) શ્રીકૃષ્ણનો એક પૂર્વજ ૦કુલ(–ળ) ન૦ વૃષ્ણિનું કુળ

વૃંત ન૦ [સં] દીંટું

વૃંદ ન૦ [સં] ટોળું ૦ચારી વિ૦ ટોળામાં ફરનારું ૦સંગીત ન૦ બધાએ સાથે કરવાનું સંગીત ૦વાદન ન૦ એકસાથે અનેક વાદ્યોના વાદનનું સંગીત

વૃંદા સ્ત્રી૦ [સં] તુલસી (૨) [સં] રાધિકા

વૃંદારક પું૦ [સં.] કોઈ પણ વર્ગનો મુખ્ય

વૃંદાવન ન૦[સં.] (સં) ગોકુળ નજીક આવેલું વન –નીય વિ૦ વૃંદાવનનું, –ને અંગેનું

વેઇટિંગ રૂમ સ્ત્રી૦ [ઇં] રેલવે સ્ટેશન ઉપર ઉપલા વર્ગના મુસાફરોને બેસવા – ઊઠવાનો ઓરડો (૨) દાક્તરને ત્યાં દર્દીઓને વારો આવતાં સુધી બેસવાનો ઓરડો

વેઉ(–વ) પુ૦ એક વેલ [–નું દહીં = એ વેલનો પાણીમા ચોળીને કાઢેલો ખડબાં જેવો રસ]

વેકરો પુ૦ [સં वालुका ?] (કા) કાંકરાવાળી જાડી રેતી

વેકવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વેગવું] (સુ) ઉતાવળ કરવી (૨) સ૦ક્રિ૦ [સં वि+क्री] વેચવું (ઉત્તર ગુજરાતમાં)

વેકળો પુ૦ [વહેવું + કલ્લોલવું ? કે वोक्क= અવાજ કરવો પરથી ?] નાનો વહેળો, વોકળો

વેકૂર સ્ત્રી૦ [સર૦ વેકરો] (કા) ઝીણી કાંકરીઓવાળી મોટી રેતી

વેખલ(–ળ) વિ૦ ['ખલ–ળ' ઉપરથી] સ્વમાન વિનાનું, ખડખડ હસી પડે તેવું (૨) અસભ્ય, નિર્લજ્જ

વેખવું અ૦ક્રિ૦ [સં वि+ईक्ष् (प्रा इक्ख)] ચકિત થવું (૨) સ૦ક્રિ૦ જોવું, તપાસવું

વેખળ વિ૦ જુઓ વેખલ [એક ઔષધિ

વેખડ સ્ત્રી૦ [સર૦ म (सं वच+खड ?)]

વેગ પુ૦ [સં] ગતિ, ઝડપ (૨) જુસ્સો; જોસ (૩) ચસકો, સણકો (૪) ત્રાસ, તાપ. [-મારવા =સણકા નાખવા.] ૦વતી વિ૦ સ્ત્રી૦, ૦વાન વિ૦ વેગવાળુ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ (સુ) વેકવું; ઉતાવળ કરવી

વેગન ન૦ [ઇં] માલ ભરવાનો-ભારખાનાનો ડબો

વેગરવું સ૦ક્રિ૦ વેઠવું (૨) નિભાવવું

વેગળુ વિ૦ [દે. वेग्गल, સર૦ મ वेगळा] દૂર (૨) જુદું; અલગ. [-બેસવું=(સ્ત્રીએ) રજસ્વલા થવું.] -ળાઈ સ્ત્રી૦ વેગળાપણું. -ળે અ૦ આઘે

વેગી(૦લું) વિ૦ [સં.] વેગવાળુ

વેગુ પુ૦ [સર૦ મ वेंग (સં व्यङ्ग)] મૂર્ખ; ઠોઠ

વેચવાલ વિ૦ ['વેચવુ' ઉપરથી] વેચવાવાળુ; વેચનાર -લી સ્ત્રી૦ વેચવાની માગણી (શેર ઇત્યાદિની)

વેચવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વેકવું (સં विक्री), સર૦ મ वेचणें, હિં वेचना] કિંમત લઈને આપવુ. [વેચી ખાય એવુ=ગાંજ્યુ ન જાય-પત ન કરે એવું વેચીને ચણા ખાવા=પત ન કરવી (૨) વેચી વટાવીને, ખાઈ-પી ઉડાવી દેવું.]

વેચાઉ વિ૦ ['વેચવુ' ઉપરથી] વેચવાનું હોય એવું

વેચાણ ન૦ ['વેચવુ' ઉપરથી] વેચવુ તે (૨) વેચાવું તે ૦ખત ન૦ વેચાતું આપ્યાનું લખાણ ૦નફરી વિ૦ સ્ત્રી૦ કરથી મુક્ત (જમીન) ૦સલામતી વિ૦ સ્ત્રી૦ જાગીરદારે સલામી દાખલ ભરવાનું મહેસૂલ જ આપવું પડતું હોય તેવી (જમીન) -ણિયું વિ૦ ખરીદેલું (૨) વેચી શકાય તેવું

વેચાવું અ૦ક્રિ૦ 'વેચવુ'નું કર્મણિ. -તું વિ૦ કિંમત આપીને લીધેલું કે આપેલું. [કજિયો વેચાતો લેવો, લડાઈ વેચાતી લેવી=કોઈનું ઉપરાણુ લઈ લડવુ (૨) વગર કારણે કજિયો વહોરવો.]

વેજા સ્ત્રી૦ [સર૦ નેજા, વૈજયંતી, प्रा. वेज्ज (સં विद् ઉપરથી)] નિશાન (૨) [સર૦ મ वेजें=છિદ્ર, ભોક (સં. वेध, प्रा. वेज्झ)] વિપત્તિ (૩) [સર૦ હિં वजा (સં विजा? મ)=જણવું તે] પ્રજા

વેજાણું પુ૦ પાણી અટકાવવાનો બંધ

વેજા ન૦બ૦વ૦ [વેજા (૨) પરથી] વલખા, ફાંફાં

વેજું ન૦ [સર૦ હિં. विज्जू] વણિયર (૨) [સં वे=વણવું ઉપરથી?] [કા.] ખાદીનો તાકો

વેઠ સ્ત્રી૦ [प्रा विट्ठि (સં विष्टि)] વગર દામનું વૈતરુ (૨) ફરજિયાત વૈતરુ (૩) [લા] ભાર; પીડા, ઉપાધિ [-ઉતારવી=જુઓ વેઠ કાઢવી. -કરવી = વગર દામે કે મરજી વિરુદ્ધ, ફરજિયાત વૈતરું કરવુ -કાઢવી, વાળવી= ફમને જેમ તેમ કામ કરવુ વેઠે કાઢવું, પકડવું=વગર પૈસે ને વગર મરજીએ કામ કરાવવું વેઠે જવું=વેઠ કરવા જવુ દૈવના ઘરની વેઠ=દુખી કંગાલ જિંદગી]

વેઠવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा वेड्ढण (સં. वेष्टन)] સહન કરવુ; ખમવુ (૨) નિભાવવું

વેઠિયાવાડ સ્ત્રી૦ [વેઠિયો + વાડ] ગમે તેમ કરી નાખવુ તે, કમને કરેલું કામ

વેઠિયો પુ૦ [વેઠ પરથી] વેઠ કરનારો (૨) વેઠે પકડેલો વગર પૈસાનો નોકર

વેડફવુ સ૦ક્રિ૦ [વિ + ફેડવુ પરથી?] નકામું ખરચી નાખવું, ઉડાવી દેવુ બગાડવું

વેડફાવું અ૦ક્રિ૦ 'વેડફવુ'નુ કર્મણિ

વેડમી (વે') સ્ત્રી૦ [સં वेढमिका, સર૦ प्रा. वेढिम] પૂરણપોળી

વેડલો પુ૦ [સર૦ વેઢ] વેસ્લો

વેડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा विर (સં वीरु)] વેડીથી તોડવું -ઉતારવું (ફળ) (૨) [प्रा विउड] વિનાશ કરવો

વેડવો પુ૦ [જુઓ વીરડો] તળાવ કે નદીમાં પાણી માટે ખોદેલો ખાડો

-વેડા પુ૦બ૦વ૦ [प्रा विडव (સં. विडंबय्)= નકલ કરવી] '-ના જેવુ વર્તન' એ અર્થમાં શબ્દને અંતે (ઉદા૦ બાયલાવેડા)

વેડાગ પું૦ અશ્વ, ઘોડો

વેડી સ્ત્રી૦ [જુઓ વેડવું] છેડે જાળીદાર ઝોળી-વાળી લાંબી લાકડી (આંબો વેડવાની)

વેડૂર વિ૦ [સં वैदूर्य ઉપરથી?] સુંદર, ફાંકડું

વેડો પુ૦ ['વેડવુ' ઉપરથી] વેડનારો

વેઢ પું૦ [प्रा वेढ (સં वेष्ट)] આગળી ઉપરનો સાધા આગળનો કાપો (૨) એથી વધારે

આંટાવાળી વાળાની વીંટી
વેઢવવું સ૦ક્રિ૦ મુકાબલો કરવો
વેઢમી સ્ત્રી૦ જુઓ વેડમી
વેઢીઆળો પું૦ એક વનસ્પતિ
વેઢો પું૦ [જુઓ વેઢ] આંગળી ઉપરનો સાંધા આગળનો કાપો (૨) લાકડાની ગાંઠ [વેઢા ગણવા=વેઢા ગણી હિસાબ ગણવો (૨) આતુરતાથી રાહ જોવી વેઢે ગણાય એટલું=બહુ જૂજ સંખ્યામાં]
વેણ(-ન) પું૦ [સં] (સં) જુઓ વેન રાજા
વેણ (વેણ,) સ્ત્રી૦ [પ્રા વણી (સં વની); સર૦ दे वडणी] કપાસનો છોડ, વણ (૨) [પ્રા. वेअणा (સં वेदना), સર૦ મ वेण, -णा] પ્રસવની પીડા, વીણ (૪) (વે) ન૦ [અપ૦ वेण (સં वचन) જુઓ વચન (૪) સ્ત્રી૦ જુઓ વેણી (૫). [-કાઢવું=બોલવું -મારવું=વાગે એવું કઠણ વચન કહેવું; મહેણું મારવું -રાખવું=કોઈનું કહ્યું માન્ય રાખવું -સંભળાવવું=વેણ મારવું. -સાંભળવું=ઠપકો કે મહેણું સાંભળવું]
વેણાચૂંટા (વે) પુ૦બ૦વ૦ [વેણ+ચૂંટાવું] ભૂખથી થતું દુઃખ (૨) ગભરામણ
વેણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [સં] ચોટલો (૨) અંબોડે બાંધવાનો ફૂલનો ગજરો (૩) [સંગમસ્થાન અર્થ ઉપરથી] કમાડમાં જડેલી લાંબી ચીપ ૦કમાડ ન૦ વેણીબંધ કમાડ ૦બંધ વિ૦ વેણી જડેલી હોય એવું (કમાડ) ૦સંગમ પું૦ ત્રિવેણીસંગમ
વેણુ પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર
વેણુ,૦કા સ્ત્રી૦ [સં] વાંસળી ૦નાદ પું૦ વાંસળીનો અવાજ
વેણુ (વે) ન૦ ['વહેવું' ઉપરથી] પાણીની ગાડી
વેત (વે) અ૦+વેત
વેત (વેં) પું૦ [જુઓ બેત] ઘાટ, મોખ (૨) તજવીજ, ત્રેવડ [-ઉતારવો]
વેતન ન૦ [સં] પગાર -નિયો પું૦ પગારદાર
વેતર ન૦ [સર૦ મ वेत=જાનવરની પ્રસુતિ (સં વી ઉપરથી)] એક એક વારનું જણતર (પ્રાય ઢોરનું) [-આવવું, વેતરે આવવું= પશુ માદાને ગર્ભાધાનનો સમય થવો -ઘ ઠવું =સુવાવડ બગડવી (૨) છોકરાંછૈયાં વધવાં]
વેતરણ સ્ત્રી૦ [જુઓ વેતરવું] વેતરવું તે (૨) જોઈતી ગોઠવણ; તજવીજ (૩) [લા] શિક્ષા
વેતરવું સ૦ક્રિ૦ ['વેત' ઉપરથી, સર૦ મ वेतणें=કપડાનું માપ લઈ કાપવું] શરીરને બેસતું આવે તેમ લૂગડું કાતરવું (૨) (કોઈ કામની) જોઈતી ગોઠવણ કે તજવીજ કરવી, ઘાટ બેસાડવો (૩) [લા] બગાડવું, ઊંધુ મારવું [વેતરી આપવું = ગમે તેમ કરી આપવું, બગાડવું ઓઢવું ચોઢ વેતરવું= ઊંધુ મારવું, બગાડવું]
વેતસ પું૦; ન૦ [સં] નેતર ૦(-સી)વૃત્તિ સ્ત્રી૦ નેતરની જેમ (બળિયા આગળ) નમી જવા છતાં સ્થિતિસ્થાપક રહેવાની વૃત્તિ
વેતા પું૦ બ૦વ૦ [સં वित्ति સમજ કે 'વેત' પરથી ?] ભલીવાર; ડહાપણ; આવડ
વેતાલ(-ળ) પું૦ [સં] એક જાતનો ભૂત (૨) મૃત શરીરમાં પેઠેલો ભૂત (૩) ભૂતનો રાજા (૪) દ્વારપાળ ૦ગૃહ ન૦ તાર વિના સંદેશા મોકલવાના-'વાયરલેસ' યંત્રનું મથક
વેત્તા પું૦ [સં] જાણનાર
વેત્ર ન૦[સં]નેતર(૨)છડી ૦ધર પું૦ છડીદાર; દ્વારપાળ ૦ધારક પું૦જુઓ વેત્રધર -ત્રાસન ન૦ [+आसन] નેતરની ખુરસી
વેદ પું૦ [સં] જ્ઞાન (૨) શાસ્ત્રીય જ્ઞાન (૩) આર્યોનું સૌથી પ્રાચીન ધર્મપુસ્તક (ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ) (૪) ચારની સંજ્ઞા [વેદનો છેડો આવવો=હદ થઈ જવી -ભણવા=વેદ ભણવા જેવું ભારે કામ કરવું] ૦ત્રયી સ્ત્રી૦ ઋગ્-યજુર્-સામ એ ત્રણ વેદનો સમૂહ. ૦ન ન૦ જાણવું તે, જ્ઞાન (૨) અનુભવવું તે, લાગણી ૦ના સ્ત્રી૦જુઓ વેદન (૨) પીડા ૦પાઠી પું૦ વેદનો પાઠ કરનાર-વેદ ભણેલો બ્રાહ્મણ ૦પુરુષ પું૦ વેદશાસ્ત્ર જાણનાર બ્રાહ્મણ (૨) ગોરપદું કરવાનો અધિકારી (નાગરોમાં) ૦મંત્ર પું૦ વેદનો મંત્ર ૦માર્ગી વિ૦ વેદના સિદ્ધાંતને અનુસરનાર, વેદને પ્રમાણભૂત

માનનાર ૦મૂર્તિ(-ર્તિ) પું૦ વેદમાં પારંગત બ્રાહ્મણ ૦વચન, ૦વાકય ન૦ વેદનું વચન (૨) તેના જેટલું પ્રમાણભૂત વચન. ૦વિદ પું૦વેદ જાણનાર. ૦વિહિત વિ૦ વેદે ફરમાવેલું; વેદમા કહેલુ ૦વ્યાસ પું૦ (સં.) જુઓ વ્યાસ. -દાધ્યયન ન૦ [+અધ્યયન] વેદાભ્યાસ. -દાભ્યાસ પું૦ [+અભ્યાસ] વેદનો અભ્યાસ (૨) ૐકારનો જપ

વેદવું સ૦ક્રિ૦ [સં विद्] જાણવુ

વેદાધ્યયન, વેદાભ્યાસ જુઓ 'વેદ'મા

વેદાંગ ન૦ [સં] વેદનાં ૭ અંગો (શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, નિરુક્ત, છંદ, જ્યોતિષ)

વેદાંત પું૦, ન૦ [સં] વેદોનો અંતિમ ભાગ-ઉપનિષદ (૨) ન૦ વેદાંતદર્શન ૦દર્શન ન૦ બાદરાયણ વ્યાસે રચેલા બ્રહ્મસૂત્ર, ૭ વૈદિક દર્શનોમાંનું એક-ઉત્તર મીમાંસા. -તી વિ૦ વેદાંતનું, વેદાંત સંબંધી (૨) પું૦ વેદાંતમતને માનનાર

વેદિ, ૦કા સ્ત્રી૦ [સં.] હોમ વગેરે માટે તૈયાર કરેલી ઓટલી કે કુંડ, વેદી

વેદિયું વિ૦ ['વેદ' ઉપરથી] વેદ ભણેલું (૨) [લા] ભણેલું પણ ગણેલું નહિ [-ઢોર= પુસ્તકપંડિત, ભણેલું પણ ગણેલુ નહિ]

વેદી સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ વેદિ

વેદોક્ત વિ૦ [સં.] વેદોમા કહેલું, વેદવિહિત

વેદ્ય વિ૦ [સં] જાણવાનું, જાણવા યોગ્ય

વેધ પું૦ [સં] છિદ્ર વેહ (૨) દોષ, બાધ (૩) જખમ (૪) વેધન (૫) ગ્રહો વગેરે આકાશીય પદાર્થોની ગતિ, સમય વગેરેનું નિરીક્ષણ (૬) સુતાર કે કડિયાના કામમા શાસ્ત્રીય દોષ (૭) સૂર્યગ્રહણ પૂર્વે ચાર પ્રહર અને ચંદ્રગ્રહણ પૂર્વે ત્રણ પ્રહરનો સૂતકનો સમય (૮) [લા] ખાર દ્વેષ (૯) 'કોઑર્ડિનેટ ઑફ ઝેડ' (ગ.)

વેધણુ ન૦ [વેધવું પરથી] વેધન, વીંધવું તે

વેધન ન૦ [સં] વીંધવું તે (૨) વીંધવાનું ઓજાર -ની સ્ત્રી૦ રત્ન, મોતી વગેરેને છેદ પાડવાનું ઓજાર (૨) અંકુશ [ઘરેણુ

વેધલો પું૦ [વેધવુ પરથી] કાનના ઉપલા વેહનું

વેધવુ સ૦ક્રિ૦ [સં विध्] વેધ પાડવો (૨) વીંધવું

વેધશાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [સં] ગ્રહાદિકની ગતિ વગેરે નીરખવાનું સ્થાન; 'ઑબ્ઝર્વેટરી'

વેધા પું૦ [સં] (સ) બ્રહ્મા

વેધાક્ષ પું૦[સં] 'ઍક્સિસ ઑફ ઝેડ' (ગ)

વેધી વિ૦ [સં] વીંધનારું, વીંધી નાખે તેવું (૨) વેધવાળું [દુશ્મન થઈ પાછળ પડેલું

વેધુ વિ૦ ['વેધવું' ઉપરથી] વીંધનારુ (૨)[કા]

વેન (વૅ) ન૦ [જુઓ વહન] વહેવું તે (૨) (વૅ) જુઓ વાહન - બળદગાડી કે ઢમણિયું (૩) [?] લગાર, હાર (૪) [?] વખો [પૌત્ર

વેન પું૦[સં.](સં) વેણ, એક પ્રાચીન રાજા, મનુનો

વેપથુ પું૦ [સં] કંપ, થરથરાટ

વેપમાન વિ૦ [સં] કંપાયમાન; ડોલતુ

વેપલો (વૅ) પું૦ ['વેપાર' ઉપરથી] વેપાર; કામધંધો (તિરસ્કારમાં)

વેપાર (વૅ) પું૦ [સં व्यापार, સર૦ હિં., મ. वेपार] માલ વેચવાસાટવાનો ધંધો [-કરવો. -ચાલવો=ધંધો શરૂ થવો (૨) ધંધામાં ફાયદો રહેવો -માંડવો=સંસાર વહેવાર ચલાવવો] ૦ધંધો, ૦રોજગાર, ૦વણજ [સં. वाणिज्य] પું૦ વેપારનું કામકાજ, કામધંધો ૦શાઈ વિ૦ વેપારની પદ્ધતિને લગતું, વેપારી જેવું ૦શાહી સ્ત્રી૦ વેપારને માટે જમાવેલું કે વેપારની દૃષ્ટિવાળું રાજ્ય કે હકૂમત, -રી પું૦ વેપાર કરનાર

વેભાઈ (વૅ) પું૦ દ્રવ્ય; નાણું (ગ્રામ્ય)

વેર અ૦ [સર૦ પ્રા वेर (સં. द्वार), અથવા સર૦ મ. वेरीं=પર્યંત] (સુ.) લગી, સુધી

વેર (વૅ) ન૦ [જુઓ વૈર] શત્રુવટ (૨) દ્વેષ, ઝેર [-રાખવું- દુશ્મનાવટ સેવવી -લેવું, વાળવુ=અદાવતનો બદલો લેવો] ૦ણુ વિ૦ સ્ત્રી૦ વેરી-વેરભાવ રાખનારી. ૦ભાવ પું૦ શત્રુવટ. દ્વેષ ૦વાયું વિ૦ (કા) વેરી. ૦વી પું૦ વેરી, શત્રુ

વેરણ ન૦ [વેરવુ પરથી] વેરવુ તે ૦છે (-છે)-રણુ વિ૦ અસ્તવ્યસ્ત

વેરણ (વૅ) સ્ત્રી૦ જુઓ 'વેર' ન૦ મા

વેરભાવ, વેરવાયું, વેરવી (વૅ) જુઓ 'વેર મા

વેરવું સ૦ક્રિ૦ [સં. वि+ईर] છૂટું છૂટું કે

વીખરાતું પડે એમ કરવું (૨) પાથરવું (૩) [લા.] ખૂબ ખર્ચવું

વેરાગ (વે) પું૰[પ્રા वइराग] વૈરાગ્ય ૦ણુ સ્ત્રી૰ સાધુડી, બાવી –ગી પું૰ બાવો, સાધુ

વેરાડી (વે?) પું૰[પ્રા वे(–वइ)राड (સં वैराट) ઉપરથી ?] એક રાગ [ઉજાજડ

વેરાન (વે) વિ૰ [ફા विरान, સર૰ મ वेरान]

વેરાવું અ૰ક્રિ૰ 'વેરવું'નું કર્મણિ (૨) વીખરાઈ જવું; છૂટું પડી જવું

વેરી (વે) વિ૰ [પ્રા वेरि (સં वैरिन्)] વેર રાખનાર (૨) પું૰ દુશ્મન, શત્રુ

વેરે (વે) અ૰ [પ્રા वेर (સં द्वार), અથવા સર૰ મ वेरीं] જોડે; સાથે (લગ્ન) (૨) + પેઠે

વેરો પું૰ [પ્રા वेर (સં द्वार) ઉપરથી કે સં व्यवहार ઉપરથી ?] કર, જકાત [–આવવો, પડવો, –નાખવો, –લેવો]

વેલ(–લી)(લ.)સ્ત્રી૰[પ્રા वेल्लि(સં वल्ली), સર૰ મ] લતા; લાંબી ને પથરાતી કે ઊંચે ચડતી ઊગતી વનસ્પતિ. ૦બુટ્ટી સ્ત્રી૰, ૦બુટ્ટો પું૰ ભરતકામ કે ચિત્રકામમાં વેલ વગેરેની નકશી

વેલડી સ્ત્રી૰ [સર૰ હિં वेलडी] એક છોડ (?) (૨) વેલ (૫)

વેલણ ન૰ [સં वेल्लनं] રોટલી વગેરે વણવાનો દંડીકો ૦ની સ્ત્રી૰ પપડ (પુષ્ટિમાર્ગીય) –ણિયું વિ૰ વેલણ જેવું (૨) ન૰ નાનું વેલણ

વેલતરો પું૰ [સં वेल्लंतरु] એક ઝાડ

વેલા સ્ત્રી૰ [સં] જુઓ વેળા (૨) મર્યાદા (૩) સમુદ્રનો કિનારો (૪) વાણી ૦વલિ(–લી) સ્ત્રી૰ સમુદ્રનો રેતાળ પટ

વેલાંટી (૦) સ્ત્રી૰[સર૰મ, 'વેલ' પરથી] હ્રસ્વ ઇ કે દીર્ઘ ઈનાં ચિહ્નો (િ, ી) કે તેના માથાનો ચંદ્રાકાર ભાગ

વેલિયું વિ૰ [દે वेल्ल=મૂર્ખ] વેવલું, ઢંગ વગરનું (૨) ન૰ [જુઓ વેલ્લો] કાનમાં ઘાલવાની કડી (૩) [જુઓ વીલિયું] અર્ધો રૂપિયો

વેલિયો પું૰ જુઓ વેલ્લો

વેલી સ્ત્રી૰ [જુઓ વેલ] લતા

વેલો પું૰ [જુઓ વેલ] મોટી વેલ (૨) વંશપરંપરા [–ચાલવો, વધવો = વંશવૃદ્ધિ થવી] ૦વિસ્તાર પું૰ વંશવૃદ્ધિ

વેલુ(–ળુ) સ્ત્રી૰ [સં वालुका] રેતી

વેલ્લો પું૰[જુઓ વેડલો] સ્ત્રીના કાનનું એક ઘરેણું

વેવ સ્ત્રી૰ [જુઓ વેઠ] એક વેલ

વેવલું વિ૰ [પ્રા वेअल्ल (સં वैकल्य) કે પ્રા. वेव = કાંપવું પરથી ?] ઢંગ વગરનું, ઢાધારગુ (૨)વાત બોલી નાખે તેવું લપૂડું (૩) વિહ્વળ. –લાઈ સ્ત્રી૰ વેવલાપણું –લાં ન૰બ૰વ૰ ફાંફાં; વલખાં. [–વીણવાં = ફાંફાં મારવાં]

વેવાઈ (વા') પું૰[પ્રા वेवाहिअ (સં वैवाहिक)] પુત્ર કે પુત્રીનો સસરો. ૦વટ ન૰ વેવાઈ પક્ષનું સગુ સંબંધી –ણ (ણ,) સ્ત્રી૰ વેવાઈની સ્ત્રી [કામમાં ધ્યાન દથી મચેલુ

વેવાતું (વા') વિ૰ [જુઓ વિવાતું] વિવાહના

વેવિશાળ (વે') ન૰ [વિવાહ + શાલી (ડાંગરચોખા) ?] વિવાહ, સગપણ –ળિયો પું૰ વિવાહ ગોઠવનારો

વેશ(–ષ) પું૰ [સં] પોશાક, પહેરવેશ (૨) રૂપ; સોંગ (૩) સોહાગણના ચિહ્નરૂપ શણગાર [–ઉતારવો, કાઢવો = પોશાક બદલવો (૨) વિધવાએ માથાના કેશ ઇ૰ શણગાર કાઢી નાખવો (૩) વચનભંગ કરવો, વાંકું બોલવું –કરવો, કાઢવો, ધરવો, લેવો = સ્વાંગ લેવો –નો સોંગ ધરવો –કાઢવો, કાઢીને ઊભા રહેવું, કાઢીને બેસવું = અણધાર્યા વકાઈને ઊભા રહેવુ, અણધારી મુસ્કેલી ઊભી કરવી –બદલવો = જુદા પક્ષમાં જવું –માં આવવું = (સ્ત્રીનું) અભડાવું –રાખવો = વિધવાએ સોહાગણનો પહેરવેશ ન તજવો.] ૦ક રૂ વિ૰ [+સં कृ] વેશ કરનાર, ઢોંગી. ૦ધર પું૰ વેશ ધરનાર, નટ (૨) ઠગ; વેશધારી. ૦ધારી વિ૰ વેષ લેનાર(૨) ઢોંગી, લુચ્ચું (૩) પું૰ ઠગ, લુચ્ચો. –શાં(–ષાં)તર ન૰ બીજો વેશ, વેશબદલો; રૂપાંતર

વેશવાળ ન૰ જુઓ વેવિશાળ

વેશાં(–ષાં)તર ન૰ [સં] જુઓ 'વેશ'માં

વેશ્મ ન૰ [સં] ઘર, મહેલ

વેશ્યા સ્ત્રી૰ [સં] ગણિકા, પાતર ૦વાડ

સ્ત્રી૦, ૦વાડો પું૦ વેશ્યાઓનો લત્તો કે ધામ
વેષ,૦ધર,૦ધારી,-ષાંતર[સં] જુઓ 'વેશ'મા
વેષ્ટન ન૦ [સં] વીંટાળવું તે (૨) વીંટેલુ તે, ઢાંકણ, બાંધણ
વેષ્ટિત વિ૦ [સં.] વીંટેલુ, ઢાંકેલુ
વેસણ ન૦ [प्रा. वेसण (सं वेसन) સર૦ म, हिं वेसन] ચણાનો લોટ (૨) તેનું ખીરું
વેસર પુ૦ન૦ [સં.] ખચ્ચર
વેસર(-રી) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. वेसर] નથ, વાળી
વેહ પુ૦ [प्रा (सं. वेध), સર૦ हिं वेह] વીંધ, કાણ (૨) નાકુ (૩) દર [-પાડવો]
વેળ (વેળ,) સ્ત્રી૦ [सं वेल्ल् પરથી?] તાણ, આંકડી (૨) [સર૦ વળુ, म वेल] ગડગૂમડ કે ઘાના દર્દને લીધે સાંધાના મૂળમાં બાઝતી ગાંઠ (૩) [?] મનનો તરંગ, વળુ [-આવવી = તાણ આવવી (૨) વળું આવવું, ધૂન લાગવો -ઘાલવી = ગડગૂમડ કે ઘાના દર્દને લીધે સાંધાના મૂળમાં ગાંઠ બાઝવી]
વેળ સ્ત્રી૦ [सं. वेला] વેળા, વખત (૨) વીળ, ભરતી [-આવવી = સમય આવવો, પ્રસંગ આવવો -વટવી = વખત વહી જવો. -વળવી = દશા સુધરવી -વીતવી = સમય વહી જવો]
વેળા સ્ત્રી૦ [सं. वेला, સર૦ हिं. वेला; म.] સમય, વખત (૨) વિલંબ, વાર (૩) [લા] ખાસ ટાણુ, પ્રસંગ (૪) મુશ્કેલી કે આપદાનો પ્રસંગ [-આવવી,-વટવી, -વીતવી = જુઓ 'વેળ'મા. વેળા વેળાની છાંયડી = પડતીપડતી]
વેળિયું ન૦ [જુઓ વેલિયુ] એક ઘરેણું
વેળુ સ્ત્રી૦ [જુઓ વેલુ] રેતી
વેળું ન૦ [જુઓ વેળા] (કા) સમય, વખત (૨) ફુરસદ, નવરાશ
વેળાવેળ અ૦ ['વેળા' ઉપરથી] બરાબર વેળાએ તે જ વખતે (૨) વખતસર
વેંગણ(-ણું) (વેં૦) ન૦ [दे वंग, वइंगण; સર૦ हिं, म. वैंगन] વંતાક, રીંગણું -ણી સ્ત્રી૦ વંતાકનો છોડ
વેંઢવું, વેંઢારવું (વેં૦) સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म वेढाळणें (सं वेष्ट, प्रा वेढ)] જુઓ વીંઢારવું
વેંત (વેં૦) સ્ત્રી૦ [सं. वितस्ति, સર૦ म. वेत; हिं बित्ता, फा. बालिश्त] હથેળીના અંગૂઠાના ટેરવાથી તે ટચલી આંગળીના ટેરવા સુધીનું લાંબામા લાંબુ અંતર (૨) અ૦ ક્રિયાના વ૦કૃ૦ ના રૂપને લાગતાં, 'તે ક્રિયા થવાની સાથોસાથ, તરતોતરત' એવો અર્થ બતાવે છે ઉદા૦ જતાવેંત (૩) પું૦ [જુઓ વેત] ભેત, ગોઠવણ લાગ, પેચ ઉદા૦ શા વેંતમા ફરો છો? [-ખાવો, બેસવો = લાગ ફાવવો -ભરવી = વેંત વડે અંતર માપવું -ભોંય ન સૂઝવી = જરાય ગમ ન પડવી, મૂંઝવણમાંથી રસ્તો ન દેખાવો -માં ફરવું = કાંઈ દાવ કે યુક્તિ ગોઠવવા અથવા કશા પ્રયોજનસર પ્રવૃત્તિ કરવી] -તિયું વિ૦ વેંત જેવડું (૨) ન૦ પાતાળમા હોતુ મનાતુ વેંતિયુ માણસ
વૈકલ વિ૦ [सं विकल, સર૦ हिं. वैकल, म. वैकळ] વાયલ, ઘેલું, મૂર્ખ [શ કાસ્પદ
વૈકલ્પિક વિ૦[સં] વિકલ્પવાળુ (૨) અનિશ્ચિત;
વૈકલ્ય ન૦ [સં] વ્યાકુળતા, ગભરાટ (૨) વિકળતા, અંગહીનતા (૩) અપૂર્ણતા,ખામી
વૈકુંઠ ન૦ [સં] વિષ્ણુનું ધામ ૦ધામો પુ૦ એક છંદ ૦નાથ, ૦પતિ, ૦રાય પુ૦ (સ) વિષ્ણુ. ૦વાસ પુ૦ વૈકુંઠમાં વાસ (૨) મૃત્યુ (-થવો). ૦વાસી વિ૦ વૈકુંઠમાં વસતું (૨) મરી ગયેલુ
વૈખરી સ્ત્રી૦ [સં] વાણીની ચોથી કોટિ, સ્પષ્ટ ઉચ્ચારાયેલી વાણી (પરા, પશ્યતી, મધ્યમા અને વૈખરી) (૨) ધડધડાટ ધાણી ફૂટે તેમ બોલાતી વાણી
વૈખાનસ વિ૦ [સં] વાનપ્રસ્થને લગતુ (૨) પુ૦ વાનપ્રસ્થ ૦વ્રત ન૦ વાનપ્રસ્થને ઘટતુ વ્રત (૨) વાનપ્રસ્થ્ય
વૈચિત્ર્ય ન૦ [સં] વિચિત્રતા
વૈજયંત પું૦ [સં.] ઈંદ્રનો મહેલ (૨) ઈંદ્રની ધ્વજા (૩) ધજા -તિક પું૦ ધ્વજા પકડનારો. -તી સ્ત્રી૦ ધ્વજા (૨) કાળી તુલસી (૩) પાંચ રંગની ઘૂંટણ સુધી પહોંચે તેવી માળા

(શ્રીકૃષ્ણની) (૪) માળા [વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી
વૈજ્ઞાનિક વિ૦ [સં] વિજ્ઞાન સંબંધી (૨) પુ૦
વૈઢ પુ૦ [જુઓ વેઢો] (ચ.) હાથપગની ચામડી ફાટવાથી પડતો ચીરો [−ફાટવા = હાથપગની ચામડીમાં ચીરા પડવા]
વૈઢું ન૦ (ચ) જુઓ વરડું
વૈણુવ ન૦ [સં] વાંસડો [પુ૦ મજૂર
વૈતનિક વિ૦ [સં] વેતનથી કામ કરનારુ (૨)
વૈતરણિ(−ણી) સ્ત્રી૦ [સં] યમપુરીમાં જતાં આવતી કલ્પિત પૌરાણિક નદી [−ચાલવી = ગંદા પાણીની નીક વહેવી]
વૈતરું ન૦ [જુઓ વૈતરો] થાક લાગે કે કંટાળો ઊપજે તેવું કામ (૨) વેઠ (૩) મહેનતાણું
વૈતરો પુ૦ [સં वहितृ = (ભાર) વહેનાર] વૈતરું કરનાર, મજૂર (૨) ખૂબ વૈતરું કરી શકનાર
વૈતાન વિ૦ [સં] યજ્ઞનું; યજ્ઞ સંબંધી
વૈતાલ(−ળ) પુ૦ જુઓ વેતાલ
વૈતાલિક પુ૦ [સં] સવારમાં સ્તુતિનાં ગાન કરી રાજાને ઉઠાડનાર, માગધ, ચારણ (૨) વેતાલ સાધ્યો હોય તેઓ જાદુગર
વૈતાલી(−ળી)ય પુ૦ [સં] એક છંદ
વૈતાળ પુ૦ જુઓ વેતાળ; વેતાલ
વૈતાળીય પુ૦ જુઓ વૈતાલીય [હોવું તે
વૈતૃષ્ણ્ય ન૦ [સં] તૃષ્ણાનો ત્યાગ, તૃષ્ણારહિત
વૈદ(−ઘ) પુ૦ [સં वैद्य] રોગ જાણી દવા કરનાર ૦ક ન૦ વૈદું, રોગનાં નિદાન, ચિકિત્સા વગેરેનું શાસ્ત્ર ૦કીય વિ૦ વૈદક સંબંધી ૦રાજ પુ૦ વૈદ (માનાર્થે) −દણ સ્ત્રી૦ વૈદાણી
વૈદગ્ધ(−ગ્ધ્ય) ન૦ [સં] વિદગ્ધતા, ચતુરતા
વૈદર્ભ પુ૦ [સં] (સ) વિદર્ભ દેશનો રાજા −ર્ભી સ્ત્રી૦ (સ) તેની પુત્રી − દમયંતી
વૈદવારું ન૦ ['વૈદ્ય' ઉપરથી] ઔષધોપચાર કરવા તે [કરતી સ્ત્રી
વૈદાણી સ્ત્રી૦ ['વૈદ્ય' ઉપરથી] વૈદની કે વૈદું
વૈદિક વિ૦ [સં] વેદોને લગતું (૨) વેદોમાં કહેલું (૩) વેદ જાણતું (૪) પુ૦ વેદનો પંડિત
વૈદુષ્ય ન૦ [સં] પંડિતાઈ
વૈદું ન૦ [સં वैद्यक] વૈદનો ધંધો [−કરવું = કોઈને મારીને સીધું કરવું − ઇલાજ કરવો]
વૈડૂર્ય ન૦ [સં] એક નીલ રંગનો મણિ
વૈદહી સ્ત્રી૦ [સં] (સ) સીતા
વૈદ્ય, ૦ક, ૦કીય [સં] જુઓ 'વૈદ'માં
વૈદ્યુત વિ૦ [સં] વિદ્યુતને લગતું
વૈધ વિ૦ [સં] ધારાધોરણ અનુસારનું (૨) વિધિ પ્રમાણે શુદ્ધ કે બરોબર
વૈધરત ન૦ [જુઓ વૈધૃત] સત્તાવીસમો યોગ (જ્યોતિષમાં) [હોવાપણું (૨) નાસ્તિકતા
વૈધર્મ્ય ન૦ [સં] ભિન્ન કે વિરુદ્ધ ધર્મવાળા
વૈધવ્ય ન૦ [સં] વિધવાપણું, રંડાપો
વૈધૃત ન૦, −તિ સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ વૈધરત
વૈનતેય પુ૦ [સં] (સ.) ગરુડ (૨) અરુણ
વૈનીતક ન૦ [સં] પાલખી
વૈપરીત્ય ન૦ [સં] વિપરીતતા
વૈપુલ્ય ન૦ [સં] વિપુલતા
વૈફલ્ય ન૦ [સં.] વિફળતા
વૈભવ પુ૦ [સં] વિભવ ૦શાલી(−ળી) વિ૦ પુ૦ વૈભવવાળું −વી વિ૦ વૈભવવાળું
વૈભોગ પુ૦ [સં.] વૈભવ, સાહેબી, ઠાઠ
વૈમત્ય ન૦ [સં] ભિન્ન મત થવો તે
વૈમનસ્ય ન૦ [સં] વેર દ્વેષ (૨) નિરુત્સાહ, ખિન્નતા
વૈમાન ન૦ + જુઓ વિમાન
વૈમાનિક વિ૦ (૨) પું૦ [સં] જુઓ વિમાની
વૈમુખ્ય ન૦ [સં] વિમુખતા [અંગેનું
વૈયક્તિક વિ૦ [સં] વ્યક્તિને લગતું કે તેને
વૈયર્થ્ય ન૦ [સં] વ્યર્થતા
વૈયાકરણ(−ણી) વિ૦ [સં] વ્યાકરણ સંબંધી (૨) પુ૦ વ્યાકરણશાસ્ત્રી
વૈયાવૃત્ત્ય ન૦ [સં] સેવાચાકરી (જૈન)
વૈર ન૦ [સં] વેર ૦ભાવ પુ૦ વેરભાવ
વૈરલ્ય ન૦ [સં] વિરલતા (૨) ખોટ, ઊણપ
વૈરસ્ય ન૦ [સં] વિરસતા; નીરસતા (૨) ઇચ્છાનો અભાવ
વૈરાગ પુ૦, −ગ્ય પુ૦, ન૦ [સં] સંસાર ઉપરની આસક્તિનો અભાવ વિરક્તિ [−આવવો, ઊપજવો] −ગી વિ૦ વેરાગી, વૈરાગ્યયુક્ત (૨) પુ૦ બાવો; સાધુ
વૈરાટ વિ૦ [સં.] વિરાટ સંબંધી (૨) વિશાળ, વિસ્તૃત
વૈરી વિ૦ (૨) પુ૦ [સં.] વેરી

વૈરૂપ્ય ન૦ [સં] વિરૂપતા
વૈલક્ષણ્ય ન૦ [સં] વિલક્ષણતા
વૈલક્ષ્ય ન૦ [સં] ગભરાટ, ગૂંચવણનો ભાવ (૨) અસ્વભાવિકતા, કૃત્રિમતા
વૈવર્ણ્ય ન૦ [સં] વિવર્ણ થવુ કે હોવુ તે,ફીકાશ
વૈવર્ત ન૦ [સં] ફેર, રૂપાન્તર
વૈવસ્વત પુ૦ [સં] જુઓ મનુ (૨) યમ
વૈવાહિક વિ૦ [સં] વિવાહ સબધી
વૈવિધ્ય ન૦ [સં] વિવિધતા
વૈશદ્ય ન૦ [સં] વિશદતા; સ્વચ્છતા, સ્પષ્ટતા
વૈશપાયન પું૦[સં]જનમેજયને મહાભારતની કથા સભળાવનાર
વૈશાખ પુ૦[સં]વિક્રમ સવતનો સાતમો મહિનો. ૦નદન પુ૦ ગધેડો -ખી વિ૦ વૈશાખ માસમા આવતુ કે થતું (૨) સ્રી૦ એક માખ
વૈશાલ્ય ન૦ [સં] વિશાળતા [નાયક
વૈશિક પુ૦ [સં] વેશ્યા સાથે સબધ રાખનાર
વૈશિષ્ટ્ય ન૦ [સં] વિશિષ્ટતા
વૈશેષિક વિ૦ [સં] વૈશેષિક મતનું (૨) પું૦ વૈશેષિક મતનું અનુયાયી (૩) ન૦ વૈશેષિક દર્શન ૦દર્શન ન૦ છ વૈદિક દર્શનોમાંનું કણાદ મુનિએ પ્રવર્તાવેલુ દર્શન
વૈશ્ય પુ૦ [સં.] ચાર વર્ણોમાંનો ત્રીજો-ખેતી, ગોરક્ષા અને વેપાર કરનારો વર્ણ ૦કર્મ ન૦ વૈશ્યનું કર્મ કે ધધો ૦પ્રકોપ પુ૦ જુઓ વિટ્પ્રકોપ ૦વૃત્તિ સ્રી૦ વૈશ્યનો ધંધો (૨) વૈશ્યનો સ્વભાવ, દરેક કામમાં હાનિલાભ જોવાની વૃત્તિ. -શ્યાણી સ્રી૦ વૈશ્ય સ્રી
વૈશ્રવણ પું૦ [સં] (સ) કુબેર
વૈશ્વદેવ પુ૦[સં] રોજ જમતા પહેલાં દેવોને અપાતો બલિ. -વિયુ ન૦ વૈશ્વદેવ જેમાં કરવામા આવે તે વેદી [પરમેશ્વર
વૈશ્વાનર પુ૦ [સં] જઠરાગ્નિ (૨) અગ્નિ (૩)
વૈશ્વાસિક વિ૦ [સં] વિશ્વાસુ, ભરોસાદાર
વૈષમ્ય ન૦ [સં] વિષમતા; અસમાનતા
વૈષયિક વિ૦ [સં] વિષય સબધી
વૈષ્ણવ વિ૦[સં] વિષ્ણુ સબધી(૨)વિષ્ણુની ઉપાસના કરનાર (૩) પુ૦ તેવો માણસ -વી વિ૦સ્રી૦(૨)સ્રી૦ વૈષ્ણવ સ્રી (૩)[સં]લક્ષ્મી
વૈસ્વર્ય ન૦ [સં] ધાંટા કે સાદનું વિસ્વર થવું -બગડવુ તે
વૈહાસિક પું૦ [સં.] મસ્કરો, ભાંડ
વોકળો (વો?) પું૦ [જુઓ વેકળો] નાનો વહેળો; વોકળો, નળુ
વૉકાઉટ પુ૦ [इं] વિરોધ દર્શાવવા સભામાથી ચાલ્યા જવું તે (-કરવો)
વોકાબ ન૦ એક પક્ષી
વોટ પું૦ [इं] ચૂટણીનો મત [-નંખાવો, -પડવો = મતપેટીમા મતપત્ર પડવો, મત અપાવો. -નાંખવો = મતપેટીમા મતપત્ર નાખવો, મત આપવો ૦ર પુ૦ [इं.] મત આપનાર
વૉટરપ્રૂફ વિ૦ પાણી જેમા ન પેસી શકે તેવું
વૉટરવર્કર્સ ન૦ શહેર વગેરેની વસ્તીને પાણી પૂરુ પાડનારુ મથક કે કારખાનું, ટાકી
વૉડકા પું૦ [इ] એક જાતનો રશિયન દારૂ
વોડકી સ્રી૦, -કું ન૦ [दे वोड्ही = તરુણી, યુવતી] જુવાન ભેસ અથવા ગાય, જોટડું
વોણ (વો?) ન૦ [સં वहन પરથી, સર૦ મ वोणा] સીમમા પાણીથી ભરાતો લાંબો ખાડો
વોય વોય, ૦રે (વો) અ૦ [સર૦ दे वेव्व = વિષાદ તથા ભયસૂચક અવ્યય] ભય કે દુઃખનો પોકાર કરે તેમ
વૉરટ ન૦ [इ] વારટ, પ્રરપકડ કરવાનો સરકારી પરવાનો [-કાઢવું, નીકળવું, -બજવું, બજાવવું] [ગામનો) વિભાગ
વૉર્ડ પુ૦ [इं] (કોઈ વહીવટ માટે પડાતો
વૉર્ડર પું૦[इं] કેદીઓનો મુકાદમ (જેલભાષા)
વોલામણ વિ૦ જુઓ વોળામણુ
વૉશિગ કંપની સ્રી૦ [इं.] (વિલાયતી ઢબની) ધોબીની દુકાન
વોસરાવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वोसर (सं व्युत्+सृज्), સર૦ મ वोसरणें] તજવું; છોડી દેવુ
વોહ પુ૦ [સં वह् ઉપરથી? સર૦ दे वोहार = પાણીનું વહેણ] જોરથી વહેતો પ્રવહ
વોળામણુ(-ણું) (વો) વિ૦ ['વળવુ' પરથી] વાકુ, વળાકવાળુ (૨) ન૦ વાંક, વળાક
વોળાવવુ (વો) સ૦ક્રિ૦ [प्रा वोल (सं. गम्), वोलाविम] વળાવવુ; વિદાય કરવુ

વોળાવિયો (વો) પું૰ [વોળાવવું પરથી] વળાવ નારો, વળાવવા સાથે જનાર ભોમિયો
વોંકળો (વોં૰) પું૰ જુઓ વોકળો
વૌષટ્ અ૰[સં] પિતૃઓને બલિ આપતાં કરાતો ઉદ્ગાર ૦કાર પું૰ તેનો ઉચ્ચાર કે અવાજ
વ્યક્ત વિ૰[સં] સ્પષ્ટ, ખુલ્લું (૨) સાકાર બનેલું
વ્યક્તિ સ્ત્રી૰ [સં] કોઈ પણ વર્ગમાંનું એક (૨) માણસ (૩) વ્યક્ત થવું તે. ૦ગત વિ૰ વ્યક્તિને લગતું, અંગત. વૈયક્તિક ૦તા સ્ત્રી૰, ૦ત્વ ન૰ વ્યક્તિનો વિશેષ ગુણ ૦વાદ પું૰ સામાજિક વિચારમાં વ્યક્તિ ને તેનું વ્યક્તિત્વ મહત્ત્વનું છે એવો વાદ [૦તા સ્ત્રી૰
વ્યગ્ર વિ૰ [સં] વ્યાકુળ; અસ્થિર, ગભરાયેલું
વ્યજન પું૰ [સં] પંખો [સંબંધ
વ્યતિકર પું૰[સં] મિશ્રણ (૨) સમુદાય (૩)
વ્યતિક્રમ પું૰ [સં] ઉલ્લંઘન કરવું તે (૨) વિપર્યાસ (૩) બાધા, વિઘ્ન
વ્યતિરિક્ત વિ૰[સં] અતિરિક્ત, સિવાય; ભિન્ન
વ્યતિરેક પું૰ [સં] અભાવ (૨) ભિન્નતા (૩) ઉત્તમતા; શ્રેષ્ઠતા (૪) એક અર્થાલંકાર, જેમાં ઉપમેયને ઉપમાન કરતાં શ્રેષ્ઠ બતાવવામાં આવ્યું હોય છે (કા. શા.) (૫) અમુક એક વસ્તુ ન હોય તો બીજી અમુક વસ્તુ પણ ન હોય એવો સંબંધ કે નિયમ (ન્યા) ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૰ કારણ ન હોય ત્યારે કાર્ય ન હોય એવા વ્યતિરેકના નિયમને આધારે બંધાયેલી કાર્યકારણ નક્કી કરવાની અન્વેષણ–પદ્ધતિ ‘મેથડ ઑફ ડિફરન્સ’ (ન્યા). ૦વ્યાપ્તિ સ્ત્રી૰ સાધ્ય સાધનના વ્યતિરેક–સંબંધની વ્યાપ્તિ (ન્યા.)
વ્યતિ(–તી)હાર પું૰ [સં] અદલોબદલો, વિનિમય [ગયેલું
વ્યતીત વિ૰ [સં.] વીતી ગયેલું, પસાર થઈ
વ્યતીપાત પું૰ [સં] જ્યોતિષમાં અશુભ મનાતો ૧૭મો યોગ (૨) ઉત્પાત કે ઉપદ્રવ –તિયું વિ૰ ઉપદ્રવ કરનારું, તોફાની
વ્યતીહાર પું૰ [સં] જુઓ વ્યતિહાર
વ્યત્યય,વ્યત્યાસ પું૰ [સં] વ્યતિક્રમ
વ્યથા સ્ત્રી૰[સં] દુ:ખ, પીડા
વ્યથિત વિ૰ [સં.] વ્યથા પામેલું દુ:ખી
વ્યધિકરણ ન૰ [સં] (વ્યા) ભિન્ન અધિકરણમાં રહેવું તે (૨) ભિન્ન વિભક્તિમાં હોવું તે ૦બહુવ્રીહિ પું૰ (વ્યા.) વિશેષણ વિશેષ્યભાવના સંબંધ વિનાનાં પદોનો બહુવ્રીહિ સમાસ. ઉદા૰ ચક્રપાણિ
વ્યપોહ પું૰ [સં] કાઢી મૂકવું તે
વ્યભિચાર પું૰ [સં] પોતાના ગુણધર્મને વફાદાર ન રહેવું તે (૨) પરસ્ત્રીપુરુષનો આડો વ્યવહાર (૩) કર્તવ્યભ્રષ્ટતા (૪) નિયત સાહચર્ય ન હોવું તે (ન્યા) –રિણી વિ૰સ્ત્રી૰ વ્યભિચારી (૨) સ્ત્રી૰ વ્યભિચારી સ્ત્રી –રી વિ૰ વ્યભિચાર કરનાર (૨) વ્યભિચારદોષવાળું (૩) પું૰ વ્યભિચારી માણસ –રીભાવ પું૰ જુઓ સંચારીભાવ
વ્યય પું૰[સં]ખરચ, વાપર –યી વિ૰ વ્યયવાળું
વ્યર્થ અ૰ [સં] ફોગટ, મિથ્યા (૨) વિ૰ નકામું, નિરર્થક ૦તા સ્ત્રી૰
વ્યલીક વિ૰[સં] ખોટું; અસત્ય, બનાવટી (૨) અયોગ્ય; અકાર્ય (૩)ન૰ જૂઠાણું ખોટી વાત
વ્યવચ્છેદ પું૰ [સં] કાપી નાખવું તે (૨) જુદું પાડવું તે ૦વિદ્યા સ્ત્રી૰ શરીરપૃથક્કરણશાસ્ત્ર, ‘ઍનેટૉમી’
વ્યવધાન ન૰ [સં] આડ; પડદો (૨) વિઘ્ન, એકાગ્રતામાં ભંગ (૩) અવકાશ
વ્યવસાય પું૰[સં] કામકાજ કે તેની ખટપટ, ઉદ્યમ (૨) નિશ્ચય. –યિની વિ૰ સ્ત્રી૰, –યી વિ૰ વ્યવસાયવાળું
વ્યવસ્થા સ્ત્રી૰ [સં] બંદોબસ્ત, ગોઠવણ
વ્યવસ્થાપક પું૰[સં] વ્યવસ્થા કરનાર,મૅનેજર
વ્યવસ્થિત વિ૰ વ્યવસ્થાયુક્ત, બરાબર ગોઠવેલું –તિ સ્ત્રી૰ વ્યવસ્થા (૨) નિયમન
વ્યવહરવું સ૰ક્રિ૰ [સં વ્યવહૃ] વ્યવહાર કરવો; સંબોધવું
વ્યવહાર પું૰ [સં] વ્યાપાર; કામકાજ ધંધો (૨) વતન (૩) લોકરીતિ(૪)પરસ્પર આપવા-લેવાનો સંબંધ ૦કુશળ,૦દક્ષ વિ૰વ્યવહારની બાબતોમાં કુશળ ૦ગણિત ન૰ વ્યવહારમાં ખપ આવે તેવું ગણિત (૨) પાંતી, ‘પ્રૅક્ટિસ’

(ગ.) (૩) લેખાં (મ.) ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ વ્યવહારોપયોગી કે વ્યવહારની દૃષ્ટિ. ૦સિદ્ધ વિ૦ વ્યવહારમાં સફળ થઈ રૂઢ થયેલું; વહેવારુ. -રી વિ૦ વ્યવહારને લગતું. -રુ વિ૦ વહેવારુ, વ્યવહાર્ય. -ર્ય વિ૦ [સં.] વહેવારમા મુકાય કે ઉતારાય તેવું

વ્યવહિત વિ૦ [સં.] વચ્ચે પડદાવાળું; ઢંકાયેલું

વ્યષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં.] સમષ્ટિનો પ્રત્યેક અંશ કે વ્યક્તિ

વ્યસન ન૦ [સં.] ટેવ, લત (૨) માદક પદાર્થ લેવાની ટેવ (૩) દુઃખ (૪) આફત, જોખમ (૫) નાશ. ખુવારી. [-પડવું = ટેવ પડવી, લત લાગવી (૨) માદક પદાર્થની ટેવ પડવી.] -ની વિ૦ વ્યસનવાળું

વ્યસ્ત વિ૦ [સં.] વેરાયેલું (૨) ઊલટું (૩) વહેંચી નાખેલું, છૂટું પાડેલું ૦વિધિ પું૦ 'મેથડ ઑફ ઇન્વર્ઝન' (ગ.)

વ્યંગ વિ૦ [સં.] એકાદ અંગ વિનાનું, અપંગ (૨) જુઓ વ્યંગ્ય -ગાર્થ પું૦ જુઓ વ્યંગ્યાર્થ

વ્યંગ્ય વિ૦ [સં.] આડકતરી રીતે સૂચિત (૨) કટાક્ષથી કહેલું (૩) ન૦ વક્રોક્તિ; કટાક્ષ -ગ્યાર્થ પું૦ શબ્દની 'વ્યંજના' વૃત્તિથી સૂચિત થતો ગૂઢ અર્થ, વાચ્યાર્થ અને લક્ષ્યાર્થથી ભિન્ન એવો - વ્યંગ્ય અર્થ

વ્યંજક વિ૦ [સં.] સ્પષ્ટ કરનારું, બતાવનારું

વ્યંજન પું૦, ન૦ [સં.] સ્વરની મદદ વિના જેનો ઉચ્ચાર ન થઈ શકે તે વર્ણ (૨) ડાઘ, નિશાની (૩) અવયવ, અંગ (૪) ગુહ્યભાગ (૫) શાક. -નાદિ વિ૦ [+ आदि] શરૂમાં વ્યંજનવાળું. -નાંત વિ૦ [+ अंत] છેડે વ્યંજનવાળું

વ્યંજના સ્ત્રી૦ [સં.] વ્યંગ્યાર્થનો બોધ કરવાની શબ્દની શક્તિ (વ્યા.) [કરાયેલું.

વ્યંજિત વિ૦ [સં.] સૂચિત (૨) વ્યક્ત - સ્પષ્ટ

વ્યંઢલ(-ળ) પું૦ [સં. वंडर, वि + अंड] નપુંસક

વ્યાકરણ ન૦ [સં.] ભાષાના શુદ્ધ પ્રયોગો, નિયમો વગેરેનું શાસ્ત્ર ૦કાર પું૦ વ્યાકરણ રચનાર, વૈયાકરણ ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ વ્યાકરણ દ્વારા ભાષા શીખવવાની પદ્ધતિ ૦શુદ્ધ વિ૦ વ્યાકરણના દોષ વિનાનું -ણી પું૦ વ્યાકરણશાસ્ત્રી

વ્યાકુલ(-ળ) વિ૦ [સં.] ગાભરું, બાવરું, ગભરાયેલું. ૦તા સ્ત્રી૦ [સ્પષ્ટ કરેલું

વ્યાકૃત વિ૦ [સં.] પૃથક્કરણ કરી સમજાવેલું-

વ્યાકોપ પું૦ [સં.] પ્રકોપ, વકરવું તે

વ્યાખ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] વસ્તુનું પૂરતું અને આવશ્યક વર્ણન (૨) વિસ્તૃત કે સ્પષ્ટ અર્થ; ટીકા

વ્યાખ્યાતા પું૦ [સં.] વ્યાખ્યાન કરનાર.

વ્યાખ્યાન ન૦ [સં.] ભાષણ, કોઈ વિષયનું વિસ્તારથી પ્રતિપાદન. ૦પીઠ સ્ત્રી૦, ન૦ જે આસનેથી વ્યાખ્યાન આપવાનું હોય તે

વ્યાખ્યેય વિ૦ [સં.] વ્યાખ્યા થઈ શકે એવું

વ્યાઘાત પું૦ [સં.] વિઘ્ન, પ્રતિબંધ (૨) વિરોધ

વ્યાઘ્ર પું૦ [સં.] વાઘ. ૦ચર્મ, -ઘ્રાંબર ન૦ [+ अंबर] વાઘનું ચામડું

વ્યાજ ન૦ [સં. वि + आजन् = નવું જન્માવવું - વધારવું, સર૦ हिं., म.] નાણાં વાપરવા બદલ મૂળ રકમ ઉપર આપવો પડતો વધારો (૨) [સં.] બહાનું મિષ (૩) ઠગાઈ [-કાઢવું = વ્યાજનો હિસાબ કરવો - ગણતરી કરવી. -કાપવું = વ્યાજ બાદ કરવું -ખાવું, લેવું = વ્યાજની કમાણી કરવી. -ભરવું = વ્યાજ આપવું કાચું વ્યાજ = વટાવવાળું વ્યાજ. ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ = વ્યાજનું વ્યાજ. વારોવારિયું વ્યાજ = રોજ દહાડે વધતું વ્યાજનું વ્યાજ. વ્યાજનું વ્યાજ = (લ.) સંતાનનું સંતાન] ૦ખાઉ વિ૦ મોટે વ્યાજે નાણાં ધીરનારું, વ્યાજ પર કમાઈ કરનારું. ૦ખાદ(-ધ) સ્ત્રી૦ નાણાં નકામાં પડી રહેવાથી કે મુદત પહેલાં પરત થવાથી આવતી વ્યાજની ખોટ ૦ખોર વિ૦ જુઓ વ્યાજખાઉ. ૦નિંદા સ્ત્રી૦ બીજા બહાના હેઠળ નિંદા કરવી તે, એક શબ્દાલંકાર (કા. શા.). ૦મુદ્દલ ન૦ વ્યાજ અને મુદ્દલનો ભેગો આંકડો; રાશ. ૦વટંતર ન૦ વ્યાજ ને વટાવ વગેરેની ઊપજ ૦વટુ ન૦ વ્યાજ અને વટાવનો ધંધો ૦વહી સ્ત્રી૦ વ્યાજ કાઢવાનો ચોપડો. ૦વેરો પું૦ વ્યાજની કમાઈથી જ ગુજરાન ચલાવનાર. ૦સ્તુતિ સ્ત્રી૦ દેખીતી સ્તુતિ મારફતે નિંદા કરવી અથવા દેખાતી નિંદા મારફત સ્તુતિ કરવી

તે, એક શબ્દાલંકાર (કા શા) -જુ(૦કું) વિ૦ વ્યાજે ધીરેલું અથવા લીધેલું -જુચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ વ્યાજ લેવાની શરતે ધીરેલી રકમનું લખત
વ્યાધ પું૦ [સં] પારધી
વ્યાધિ પું૦; સ્ત્રી૦ [સં] રોગ, મરજ ૦કારણ ન૦ વ્યાધિનું કારણ ૦ગ્રસ્ત, ૦ત વિ૦ ૦તા વિ૦સ્ત્રી૦ [સં] વ્યાધિમાં સપડાયેલું, રોગી
વ્યાન પું૦ [સં] પંચપ્રાણમાંનો એક
વ્યાપ પું૦ [સં] વ્યાપ્તિ, વિસ્તાર; પસારો
વ્યાપક વિ૦ [સં] સર્વ ઠેકાણે વ્યાપી રહેનાર (૨) વિશાળ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ ૦પદ ન૦ 'જનરલ ટર્મ' (ગ)
વ્યાપવું સ૦ક્રિ૦, અ૦ક્રિ૦ [સં. વ્યાપ્] કોઈ ચીજની અંદર ફેલાવું (૨) પ્રસરવું, ફેલાવું
વ્યાપાર પું૦ [સં] પ્રાણી કે પદાર્થની ક્રિયા (૨) ઉદ્યોગ, ધંધો (૩) વેપાર -રી પું૦ વેપારી
વ્યાપી વિ૦[સં] વ્યાપક (પ્રાય સમાસને અંતે)
વ્યાપૃત વિ૦[સં] રોકાયેલું, મગ્ન -તિ સ્ત્રી૦ વ્યાપૃત હોવું તે [વ્યાપક
વ્યાપ્ત વિ૦ [સં] વ્યાપેલું ૦માન વિ૦ વ્યાપ્ત,
વ્યાપ્તિ સ્ત્રી૦ [સં] વ્યાપવું તે (૨) નિત્યસાહચર્ય (ન્યા) (૩) સાધન અને સાધ્યનો સાહચર્ય નિયમ. ૦દોષ પું૦ ન્યાયની વ્યાપ્તિને અંગેનો દોષ ૦ગ્રહ પું૦, ૦ગ્રહણ ન૦ વ્યાપ્તિ ગ્રહણ કરવી - નિશ્ચિત કરવી તે ૦વ્યાપાર પું૦ વ્યાપ્તિગ્રહણનો વ્યાપાર -પ્ય વિ૦ [સં] વ્યાપવા યોગ્ય
વ્યામોહ પું૦ [સં] મોહ, અજ્ઞાન, ભ્રાંતિ
વ્યાયામ પું૦ [સં] કસરત ૦મંદિર ન૦, ૦શાળા સ્ત્રી૦ કસરતશાળા
વ્યાયોગ પું૦ [સં] એક પ્રકારનું એકાંકી નાટક
વ્યાલ(-ળ) પું૦ [સં] સાપ (૨) ચિત્તો, વાઘ
વ્યાવર્તક વિ૦ [સં] વ્યાવૃત્ત કરનાર, જુદું પાડનાર [વહેવાર
વ્યાવહારિક વિ૦ [સં] વહેવાર સંબંધી (૨)
વ્યાવૃત્ત વિ૦ [સં] પાછું ફરેલું કે ફેરવેલું (૨) અલગ કરેલું કે થયેલું (૩) નિષિદ્ધ (૪) આચ્છાદિત, ઘેરાયેલું (૫) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર -ત્તિ સ્ત્રી૦ વ્યાવૃત્ત થવું કે કરવું તે (૨) અભાવ
વ્યાસ પું૦[સં](સ)મહાભારત અને પુરાણોના કર્તા – એક ઋષિ (૨) બ્રાહ્મણની એક અટક (૩) જાડાઈ, વિસ્તાર (૪) વર્તુળના મધ્યબિંદુમાંથી પસાર થઈ તેના પરીઘને બે બાજુ અડતી લીટી, 'ડાયેમીટર' (ગ) ૦જી પું૦ (સ) વ્યાસ ઋષિ (માનાર્થે) (૨) [લા] (મહાભારતની) કથા કરનાર ૦નંદન પું૦(સં) શુકદેવ. ૦પીઠ સ્ત્રી૦, ન૦ વક્તા કે કથાકારને ઊભા રહેવાનું કે બેસવાનું ઊંચું સ્થાન
વ્યાસંગ પું૦ [સં] મહાવરો, અભ્યાસ (૨) આસક્તિ, ભક્તિ -ગી વિ૦ વ્યાસંગવાળું
વ્યાસાર્ધ પું૦ [સં] વ્યાસનું અર્ધ; 'સેમી-ડાયેમીટર' (ગ) [નિષ્ફળ નીવડેલું
વ્યાહત વિ૦ [સં] પાછું ઠેલાયેલ, કુંઠિત થયેલું,
વ્યાહૃતિ સ્ત્રી૦ [સં] કથન, ઉક્તિ (૨) ભૂ, ભુવ, સ્વ એ ત્રણ પવિત્ર શબ્દ
વ્યાળ પું૦ જુઓ વ્યાલ [(૩) અવ્યવસ્થા
વ્યુત્ક્રમ પું૦ [સં] ઊલટો ક્રમ (૨) ઉલ્લંઘન
વ્યુત્ક્રાંત વિ૦ [સં] ઉલ્લંઘેલું, ઓળંગાયેલું -તિ સ્ત્રી૦ બહાર નીકળવું-જતા રહેવું તે (૨) ઉલ્લંઘન (૩) મોટી ક્રાંતિ, ઊથલપાથલ
વ્યુત્થાન ન૦ [સં] જોરથી ઊઠવું તે (૨) અભ્યુન્નતિ (૩) સમાધિમાથી ઊઠવું તે
વ્યુત્પત્તિ સ્ત્રી૦ [સં] શબ્દની મૂળ ઉત્પત્તિ [વ્યા] (૨) વિદ્વત્તા, પ્રાવીણ્ય ૦કાર પું૦ શબ્દની મૂળ ઉત્પત્તિ બતાવનાર
વ્યુત્પન્ન વિ૦ [સં.] વિદ્વાન, પ્રવીણ (૨) સાધિત (શબ્દ) [વ્યા]
વ્યુપહાસ પું૦ [સં] ઉપહાસ, ઠેકડી ૦ક વિ૦ ઉપહાસ કરનાર
વ્યૂહ પું૦ [સં] સૈન્યની ગોઠવણી ૦રચના સ્ત્રી૦ તેની રચના
વ્યોમ ન૦[સં]આકાશ ૦ગંગા સ્ત્રી૦ આકાશગંગા ૦ચર વિ૦ આકાશમાં ફરનાર (૨) ન૦ પંખી ૦યાન ન૦ વિમાન
વ્રજ ન૦ [સં] (સ) વૃંદાવન (ગોકુળ પાસે) (૨) ગોવાળોનું ગામ (૩) પું૦ સમૂહ ૦ભાષા સ્ત્રી૦ એક બોલી – વ્રજ દેશની

ભાષા. ૦મંડળ ન૦ વ્રજ તેમ જ તેની આસપાસનો પ્રદેશ ૦વનિતા સ્ત્રી૦ વ્રજની સ્ત્રી, ગોપી. ૦વાસી વિ૦ (૨) પું૦ વ્રજમાં રહેનાર. ૦વિહારી વિ૦ (૨) પું૦ વ્રજમાં વિહાર કરનાર (શ્રીકૃષ્ણ). –જાંગના સ્ત્રી૦ [+ अंगना] ગોપી

વ્રજવું અ૦ક્રિ૦ [सं. व्रज्] જવું

વ્રણ પું૦ ન૦ [सं] ઘા, નારુ

વ્રત ન૦ [सं.] નિયમપૂર્વક આચરવાનું પુણ્યકર્મ (૨) અમુક કરવા ન કરવાનો ધાર્મિક નિશ્ચય [–ઊજવવું = વ્રતની પૂર્ણાહુતિની ક્રિયા કરવી. (–કરવું, પાળવું, –તોડવું, –મૂકવું.) –લેવું = નિયમ પાળવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી.] ૦ચર્યા સ્ત્રી૦ વ્રત કરવું કે પાળવું તે. ૦ધારી વિ૦ વ્રત લેનારુ. ૦ભંગ પું૦ વ્રતનો ભગ, વ્રત તોડવું તે. ૦સ્થ વિ૦ વ્રત લીધું હોય તેવું –તાળ(–ળુ) વિ૦ વ્રત કરવાની ટેવવાળું. –તિની વિ૦ સ્ત્રી૦ વ્રતવાળી –તી વિ૦ વ્રતવાળું

વ્રળકારો પું૦ (કા.) ઝબકારો; ચમકારો

વ્રાચડ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] અપભ્રંશ ભાષાનો એક પ્રકાર

વ્રાત પું૦ [सं] સંઘ; સમૂહ

વ્રાત્ય પું૦ [सं] જેને સંસ્કાર કરવામાં ન આવેલા હોય તેવું (૨) વર્ણસંકર

વ્રીડા સ્ત્રી૦ [सं.] લાજ; શરમ

વ્રીહિ પું૦ [सं.] ચોખા

વ્રેહ પું૦ (પ.) જુઓ વિરહ

શ

શ પું૦ [सं.] ચાર ઊષ્માક્ષરો (શ, ષ, સ, હ) માંનો પ્રથમ [એક માપ

શઈ પું૦, ન૦ [प्रा. सइ (सं शत)?] અનાજનું

શક પું૦ [अ.] વહેમ, શંકા [–આવવો, જવો, પડવો = વહેમ પેદા થવો – રહેવો = શંકા હોવી –રાખવો, લેવો = વહેમાવું.] ૦દાર, ૦મંદ વિ૦ જુઓ તેમના ક્રમમાં

શક પું૦ [सं] એક પ્રાચીન જાતના લોક (૨) સંવત (૩) શાલિવાહને ચલાવેલો સંવત (ઈ સ. ૭૮થી) [–ચલાવવો = કોઈ નામાંકિત વ્યક્તિ કે યુગપ્રવર્તક ઘટનાની યાદગીરીમાં સંવત્સરની ગણના શરૂ કરવી. –બેસાડવો = (સુ) છાપ – દાબ – ધાક બેસાડવા] ૦કારી ૦પ્રવર્તક, ૦વર્તી વિ૦ શક પ્રવર્તાવનારુ, જેના સ્મરણમાં સંવત શરૂ થાય તેવું, યાદગાર

શકટ ન૦ [सं] ગાડું ૦વ્યૂહ પું૦ શકટાકારે સૈન્યની રચના –ટાસુર પું૦ (સ) [+ असुर] કંસે કૃષ્ણને મારવા મોકલેલો એક રાક્ષસ. –ટી સ્ત્રી૦ ગાલ્લી [થૂલો

શકતું ન૦ [प्रा सक्क (सं शल्क) = છાલ] ભૈલું,

શકદાર વિ૦ [फा] જેના પર શક જતો હોય તેવું

શકન, –નિયાળ જુઓ 'શુકન'માં

શકપ્રવર્તક વિ૦ [सं] જુઓ શક [सं] માં

શકમંદ વિ૦ [फा.] સંશયગ્રસ્ત, શકવાળું

શકરખોર(–રો) પું૦ [फा.] એક પક્ષી (૨) મીઠી વાનીઓનો શોખીન [ટેટી] એક ફળ

શક(–ક્ક)રટેટી સ્ત્રી૦, [म शर्करा, फा. शकर +

શક(–ક્ક)રપારો પું૦ [फा शकरपारा] ઘઉંની એક મીઠી તળેલી વાની

શકરાબાજી સ્ત્રી૦ [શકરો+બાજી] (શકરાબાજ દ્વારા) પક્ષી ઇ૦ નો શિકાર કરવો તે

શક(–ક્ક)રિયું ન૦ એક કંદ

શકરી સ્ત્રી૦ [જુઓ શકરો] શકરાબાજની માદા

શકરીમનિયા ન૦ એક પક્ષી

શકરો [फा शिक्रह; સર૦ हिं शिकरा; म. शिकर], ૦બાજ પું૦ બાજ પક્ષી (૨) [લા] પાકો ઉઠાવગીર

શકલ પું૦ [सं.] ભાગ, ખડ

શકવર્તી વિ૦ [सं] જુઓ 'શક' [सं.] માં

શકવું અ૦ક્રિ૦ [सं शक्, સર૦ म शकणें, हिं. सकना] શક્તિમાન થવું (૨) સંભવવું (મુખ્ય ક્રિ ને સહાયક રૂપે જ વપરાય છે જેમ કે, બોલી શકશે.)

શકાર પું૦ [सं] શ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. –રાંત વિ૦ [+ अंत] છેડે શકારવાળું

શકાર પું૦ [प्रा. स (सं. सत्) + प्रा. कार

(ક્રિયા, આકૃતિ)] સકાર; બરકત, સાસ
શકુન ન૦ [સં] ભાવિ શુભાશુભસૂચક ચિહ્ન, શુકન (૨) પક્ષી. [–જોવા = શુકનની રાહ જોવી કયા શુકન છે તે તપાસવું –થવા –લેવા = શુભ શુકન તરીકે માન્ય કરવું.]
શકુનિ ન૦ [સં] પખી (૨) ગીધ (૩) પુ૦ (સ) દુર્યોધનનો મામો [–ચતુષ્ટય = ચંડાળ-ચોકડી –મામો = મહા તરકટી માણસ.]
શકુંત ન૦ [સં] મોર (૨) શકુન પક્ષી ૦લા સ્ત્રી૦ (સ) મેનકા અને વિશ્વામિત્રની પુત્રી, દુષ્યંતની પત્ની
શકે અ૦ [શકવું પરથી] જાણે કે (પ)
શકોરું ન૦ [સર૦ हिं सकोरा, म शिकोरा (प्रा॰सिक्करा–सं शर्करा, फा शकर, शिक्र ઉપરથી ?)] બટેરુ; માટીનું કોડિયું
શક્કર સ્ત્રી૦[फा शकर,प्रा सक्करा]સક્કર, ખાંડ. ૦ટેટી સ્ત્રી૦ જુઓ શકરટેટી ૦પારો પુ૦ જુઓ શકરપારો. –રિયું ન૦ શકરિયું
શક્કલ સ્ત્રી૦ [જુઓ શિકલ, સર૦ म] ચહેરો, સ્વરૂપ.[ફરી જવી, બદલાઈ જવી = સ્વરૂપ–દેખાવ–ગુણધર્મ બદલાઈ જવાં.]
શક્કો પુ૦ જુઓ શિક્કો (૨) [अ सिक्क़ = છાપ કે शक्ल = ચહેરો ઉપરથી] ચહેરો; સુંદર ભવ્ય ચહેરો (૩) ઘરેણાં વગેરેની ભભક [–પડવો = છાપ પડવી, અમલ બેસવો.] –કાદાર વિ૦ ઘાટીલા સુંદર ચહેરાવાળું (૨) મોહક, ભભકાદાર
શક્ત વિ૦ [સં] શક્તિમાન
શક્તિ સ્ત્રી૦ [સં] સામર્થ્ય, બળ (૨) દેવી (૩) એક અસ્ત્ર. ૦પૂજક વિ૦ (૨) પુ૦ દેવીનો ઉપાસક ૦પૂજા સ્ત્રી૦ દેવીપૂજા. ૦મત્તા સ્ત્રી૦ શક્તિ હોવી તે; સામર્થ્ય ૦માન, ૦સંપન્ન વિ૦ બળવાન, સમર્થ
શક્ય વિ૦ [સં] બની શકે કે કરી શકાય એવું ૦તા સ્ત્રી૦ સંભવ, શક્ય હોવું તે ૦ભેદ પુ૦ [વ્યા]ક્રિ૦નો શક્યાર્થસૂચક ભેદ.–ક્યાર્થ પું૦ [+अर्थ] શક્યતા બતાવનાર ક્રિ૦નું રૂપ (વ્યા)
શક્ર પુ૦ [સં]ઇંદ્ર –ક્રાણી સ્ત્રી૦ ઇંદ્રાણી; શચી
શખસ પુ૦ [अ शख़्स] માણસ
શખ્ખો પુ૦ [જુઓ શક્કો] લખોટી (તેની રમતમાં બોલાય છે)(૨)જુઓ શક્કો અર્થ ૨,૩
શગ સ્ત્રી૦ ['શિખા' ઉપરથી ? સર૦ म शेंगटी (शिंगटी = ટોચ, અંકુર)] દીવાની જ્યોત (૨) તેના જેવા (શંકુ) આકારની વસ્તુ (૩) શંકુ આકારનો ઢગલો (૪) જાનવરના આંચળ
શગડી સ્ત્રી૦ ['શગ' ઉપરથી] કોલસા બાળવાનું એક સાધન, ચૂલાનું કામ દેતી એક બનાવટ, સગડી [–કરવી = સગડી સળગાવવી –બળી જવી = સગડીનો અગ્નિ નકામો જવો –માથે લેવી, વહોરવી = પારકી પંચાત વહોરી લેવી –સંઘારવી, –સળગાવવી = સગડીમાં દેવતા સળગાવવો]
શગરામ ન૦ જુઓ શિગરામ [પુ૦ ઇંદ્ર
શચિ(–ચી) સ્ત્રી૦ [સં] (સ) ઇંદ્રાણી ૦પતિ
શઠ વિ૦ [સં] ધૂર્ત, લુચ્ચું (૨) તેવો માણસ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ [તેના રેસા
શણ ન૦ [સં] ભીંડીની જાતનો એક છોડ (૨)
શણગ સ્ત્રી૦ ['સનન' રવ૦ ઉપરથી, સર૦ हिं सनकना] + સુરંગ, સણંગ
શણગટ પુ૦ [प्रा छण्ण (म. छन्न) + ગટ (सं कृत), કે ૬ छाण (વસ્ત્ર–કપડું) + ગટ (सं कृत)] સણગટ, ઘૂંઘટ ઘૂમટો [–તાણવો, વાળવો = સાલ્લો મોઢા પર લઈ લાજ કાઢવી]
શણગાર પુ૦ [म शृंगार, प्रा सिंगार] શરીરને શોભાવનાર વસ્ત્ર, આભૂષણ વગેરે [(–કરવા, ધરવા, પહેરવા, સજવા) –નાં દર્શન = ઠાકોરજીના મંદિરમાં તેમનું એક દર્શન]
શણગારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा सिंगार(सं शृंगारय्)] સુશોભિત કરવું (૨) ઘરેણાં પહેરવાં
શણગો પુ૦ [प्रा सण्ह = નાનું, બારીક કે सं शृंग ઉપરથી ?] સણગો; અંકુર, ફણગો –ગાવું સ૦ક્રિ૦ સણગાવું શણગો ફૂટવો
શણભીંડી સ્ત્રી૦ [શણ+ભીંડી] શણનો છોડ
શણવી પુ૦ [म शेणवी] મહારાષ્ટ્રની એક બ્રાહ્મણ જાત કે તેનો માણસ (૨) શુકન કહેનારો–જાણનારો માણસ
શણવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સુણવું]+ સાંભળવું
શણિયું ન૦ ['શણ' ઉપરથી] શણનું કપડું

શત પું૦ [સં] સો ૦ક ન૦ સોનો સમુદાય (૨) સૈકું ૦કોટિ વિ૦ સો કરોડ ૦ક્રતુ પું૦ સો યજ્ઞ કરનાર(૨) [સં.] ઇંદ્ર. ૦ગુણુ વિ૦ સો ગણું ૦ઘ્ની સ્ત્રી૦ એક પ્રાચીન અસ્ત્ર ૦તારકા સ્ત્રી૦ ૨૪મું નક્ષત્ર. ૦ધા અ૦ સો રીતે ૦દ્રુ સ્ત્રી૦ (સં) સતલજ નદી ૦પદ(-દી) વિ૦ સો પગવાળુ (૨) ન૦કાનખજૂરો ૦ભિષા સ્ત્રી૦જુઓ શતતારકા. ૦મુખ વિ૦ સો મુખવાળું (૨) સો રીતે થતું ૦રૂપા સ્ત્રી૦ (સં) બ્રહ્માની પુત્રી તેમ જ સ્ત્રી; મનુની માતા. ૦વર્ષી સ્ત્રી૦ સો વર્ષ પૂરાં થતાં કરાતો ઉત્સવ. ૦શ: અ૦ સો વાર

શતમી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ शतमी=પરવાનો; પત્રક] વહાણમાં ચડાવેલા માલની રસીદ

શતસાઈ સ્ત્રી૦ [સં. शत ઉપરથી સર૦ હિં. सतसई] સો શ્લોકવાળો ગ્રંથ

શતાબ્દી સ્ત્રી૦ [સં] સૈકું (૨) સો વર્ષનો ઉત્સવ

શતાવધાન ન૦ [સં] એકીસાથે સો વાતો પર ધ્યાન આપવું કે સાંભળી યાદ રાખવી તે કે તેવી શક્તિ -ની વિ૦ શતાવધાનવાળું

શતાવરી સ્ત્રી૦ [સં.] એક વનસ્પતિ

શતાંશ પું૦ [સં] સોમો ભાગ

શત્રુ પું૦ [સં.] વેરી, દુશ્મન ૦ઘ્ન પું૦ (સં.) લક્ષ્મણનો ભાઈ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ શત્રુવટ, દુશ્મનાઈ ૦પક્ષ પું૦ સામો પક્ષ; શત્રુનો પક્ષ ૦વટ સ્ત્રી૦ દુશ્મનાવટ, વેર

શત્રુંજય [સં.] પું૦ (સં) એક પર્વત, કાઠિયાવાડમાં આવેલું જાણીતું જૈન તીર્થ

શનિ પું૦ [સં] એ નામનો ગ્રહ (જુઓ ગ્રહ) (૨) શનિવાર (૩) નીલમ [-ની દશા=દુર્ભાગ્ય, ભારે વિપત્તિનો સમય (સાડાસાત દિવસ,-માસ કે,-વર્ષ રહેતો મનાય છે). -નો ફેરો=શનિ ગ્રહ અશુભ રાશિમાં આવવો-શનિની દશા બેસવી બારમો શનિ હોવો=હાડવેર-અણબનાવ હોવા] ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [લા.] દ્વેષની નજર. ૦પ્રદોષ પું૦ શનિવારે આવતી સુદ તેરસે સંધ્યાકાળે કરાતી શિવપૂજા. ૦વાર પું૦ અઠવાડિયાનો સાતમો દિવસ. ૦વારું વિ૦ શનિવારે આવતું-શરૂ થતું ૦(-નૈ)શ્ચર પું૦ શનિ (૨) [લા.] ઝેરવેર; ઈર્ષ્યા (૩) ઝેરીલો આદમી

શનૈ: અ૦ [સં] ધીમે ધીમે

શનૈશ્ચર પું૦ [સં] જુઓ શનિશ્ચર. [આંખમાં શનૈશ્ચર હોવો=દ્વેષીલું હોવું.]

શપથ પું૦ [સં] સોગંદ કસમ

શફર પુ૦ [સં] એક જાતનું નાનું ચળકતુ માછલું -રી સ્ત્રી૦ નાની માછલી

શફા સ્ત્રી૦ [अ शिफा સર૦ મ., હિં] આરોગ્ય. ૦ખાનું ન૦ દવાખાનું, ઇસ્પિતાલ

શબ(-વ) ન૦ [સં] મડદું ૦યાન ન૦ ઠાઠડી

શબનમ ન૦ [फा.] ઝાકળ (૨) એવું પાતળું, ઝીણુ ને મૃદુ મલમલનું કાપડ

શબરી સ્ત્રી૦ [સં] (સં) રામની પરમભક્ત એક ભીલડી [સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦

શબ(-વ)લ વિ૦ [સં] કાબરચીતરું ૦તા

શબ્દ પુ૦ [સં.] અવાજ (૨) બોલ; વચન (૩) અર્થયુક્ત એક કે વધારે અક્ષરોનો સમુચ્ચય (વ્યા.). [-કરવો=અવાજ કરવો. -કાઢવો=બોલવું, હરફ કાઢવો. -બોલવો =બોલવું (૨) બે શબ્દ કહેવા બે શબ્દ કહેવા=ભલામણ કરવી (૨) શિખામણ કે ઠપકો આપવાં. બે શબ્દ કહેવા, બોલવા =ટૂંક વિવેચન-પ્રવચન કરવું] ૦કોશ(-ષ) પું૦ ભાષાના શબ્દોના સંગ્રહનો ગ્રંથ ૦ચિત્ર ન૦ શબ્દો દ્વારા આપેલો ચિતાર-દોરેલુ ચિત્ર. ૦ચિત્રણ ન૦ શબ્દચિત્ર આપવુ તે ૦ચિત્રલિપિ સ્ત્રી૦ શબ્દનાં સૂચક ચિત્ર દ્વારા લખવાની લિપિ, 'હાયરોગ્લિફિક' ૦જાળ સ્ત્રી૦ જુઓ વાગ્જાળ. ૦નિર્દેશ પુ૦ વસ્તુના લક્ષણમાં જ આવી જતા ધર્મો કહી બતાવવામા આવતા હોય તેવો નિર્દેશ કે કથન (ન્યા.). ૦પ્રમાણ ન૦ શબ્દજ્ઞાનનું સાધન(૨) શાબ્દિક પુરાવો. ૦પ્રયોગ પું૦શબ્દનો પ્રયોગ -ઉપયોગ કે વાપર (૨) રૂઢિપ્રયોગ ૦બ્રહ્મ ન૦ શબ્દરૂપી બ્રહ્મ વેદ. ૦યોગી વિ૦(વ્યા.) નામ સાથે સંબંધમાં વપરાતુ. નામયોગી (અવ્યય). ૦રચના સ્ત્રી૦ શબ્દોની ગોઠવણી; બોલવા લખવાની શૈલી ૦લક્ષી વિ૦ શબ્દ-

રચના તરફ લક્ષવાળું, 'અર્થલક્ષી'થી ઊલટું ૦લાલિત્ય ન૦ શબ્દોની લલિતતા – મધુર રચના કે યોજના. ૦લિપિ સ્ત્રી૦ શબ્દે શબ્દે (વર્ણે નહિ) જુદી સંજ્ઞાવાળી લિપિ, 'હાયરિ-ટિક' ૦લેખન ન૦ શ્રુતલેખન તરીકે શબ્દો લખાવવા તે ૦વાદ પુ૦ અર્થ નહિ પણ શબ્દને પકડીને વાદ કરવો તે ૦વિચાર પુ૦ વર્ણો વિષે વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ વિચાર ૦વેધી વિ૦ માત્ર શબ્દ – અવાજને આધારે ધાયું બાણ મારનાર ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ શબ્દની અર્થ-બોધક શક્તિ(અભિધા, લક્ષણા અને વ્યંજના) ૦શાસ્ત્ર ન૦ શબ્દનું શાસ્ત્ર, 'ઇટિમોલોજી' ૦શુદ્ધિ સ્ત્રી૦ શબ્દની શુદ્ધિ, શબ્દનો શુદ્ધ પ્રયોગ ૦શ્લેષ પુ૦ શાબ્દિક શ્લેષ –બ્દાડંબર પુ૦ [+ आडंबर] જેમાં અર્થ કે ભાવની ન્યૂનતા હોય તેવો ભારે ભારે શબ્દનો પ્રયોગ –બ્દાતીત વિ૦ [+ अतीत] શબ્દથી ન વર્ણવી શકાય તેવું –બ્દાનુશાસન ન૦ [+ अनुशासन] વ્યાકરણ –બ્દાર્થ પુ૦ [+ अर्थ] શબ્દનો અર્થ (૨) શાબ્દિક અર્થ –બ્દાલંકાર પુ૦ [+ अलंकार] શબ્દરચનાની ચમત્કૃતિવાળો અલંકાર (કા શા) –બ્દાળુ વિ૦ નકામા – વધારે પડતા શબ્દોવાળું કે તેવી શૈલીનું –બ્દાળુતા સ્ત્રી૦ અર્થ થોડો પણ શબ્દોની ભરમાર હોવી તે, 'વર્બોસિટી'

શમ પુ૦ [सं] શાંતિ (૨) ક્ષમા (૩) ઇંદ્રિયો અને વાસનાઓનું શાંત થવું તે ૦તા સ્ત્રી૦ શાંતિ(૨) ક્ષમા, ધીરજ ૦ન ન૦ શાંત પડવું કે પાડવું તે ૦નલાડુ પુ૦ જુઓ સમનલાડુ ૦પ્રધાન વિ૦ શમ જેમાં પ્રધાન છે તેવું ૦મય વિ૦ શમથી ભરેલું; શાંત ૦વવું સ૦ક્રિ૦ (પ.) શાંત કરવું, શમાવવું ૦વું અ૦ક્રિ૦ [सं शम्] શાંત પડવું, ટાઢું પડવું (૨) નાશ પામવું

શમશમવું અ૦ ક્રિ૦ [सं शम्] શમશમાકાર થઈ જવું (૨) શાંત થવું

શમશમાકાર વિ૦ ['શમશમવું' ઉપરથી] હાલતુંચાલતું બંધ થયેલું, સંજ્ઞારહિત, કાંઈ પણ અવાજ કે હિલચાલ વિનાનું શાંત

શમશેર સ્ત્રી૦ [फा] તરવાર. [–ચલાવવી = તરવાર કામમાં લેવી, તરવારથી ઘા કરવો –ફેરવવી = તરવાર વાપરવી – વીંઝવી] –બાંધવી, લટકાવવી = તરવાર કેડે બાંધવી. ૦બહાદુર વિ૦ તરવાર ચલાવવામાં બહાદુર (એક ખિતાબ)

શમળી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી, સમડી

શમા સ્ત્રી૦ [अ] મીણબત્તી (૨) [ला] દીવો. ૦દાન ન૦ [फा] મીણબત્તીની દીવી, 'વૉલ્સીટ'

શમિત વિ૦ [सं] શાંત કરેલું કે થયેલું

શમિયાનો પુ૦ [જુઓ શામિયાનો] તંબૂ

શમી સ્ત્રી૦ [सं] એક ઝાડ, સમડો ૦પૂજન સમડીના વૃક્ષનું પૂજન (દશરા પર થાય છે)

શમ્સુલઉલમા પુ૦ [अ] વિદ્વાનોમાં સૂર્ય જેવો (એક મુસલમાની ખિતાબ)

શયતાન પુ૦ [अ] ઈશ્વર સામે બળવો કરનાર એક ફિરસ્તો (સં) (૨) બદમાશ; સેતાન –નિયત સ્ત્રી૦ બદમાસી

શયદા વિ૦ [फा] ઘેલું; ગાંડું (૨) પ્રેમઘેલું

શયન ન૦ [सं] સૂવું તે (૨) પથારી. ૦ગૃહ ન૦ સૂવાનો ઓરડો. ૦ભોગ પુ૦ ઠાકોરજીને શયન વેળા ધરાવાતો ભોગ

શયિત વિ૦ [सं] સૂતેલું (૨) ઊંઘતું

શય્યા સ્ત્રી૦ [सं] પથારી (૨) [કા શા.] પદોનો પરસ્પર સુમેળ – સંગતતા

શર સ્ત્રી૦ [अ शरअ] નિયમ; કાયદો

શર પુ૦, ન૦ [सं] બાણ (૨) પાંચની સંજ્ઞા

શરચ્ચંદ્ર પુ૦ [सं] શરદઋતુનો ચંદ્ર

શરટ ન૦ [सं] કાચિંડો

શરણ ન૦ [सं] આશ્રય; રક્ષણ, ઓથ. [શરણે આવવું, જવું, થવું = તાબે થવું.]

શરણાઈ સ્ત્રી૦ [फा सहनाई] ફૂંકીને વગાડવાનું એક વાજું

શરણાગત વિ૦ [सं] શરણે આવેલું

શરણાર્થી વિ૦ [सं] શરણ ઇચ્છનાર

શરણ્ય ન૦ શરણ આશ્રય [શરણદાતા

શરણ્ય વિ૦ (૨) ન૦ [सं] શરણ દઈ શકે એવું,

શરત સ્ત્રી૦ [अ शर्त] હોડ; કરાર, બોલી [–કરવી = બોલી કરવી (૨) હોડ બકવી. –નું કુંડાળું, ચક્કર = જે ચકાકાર મેદાનમાં

દોડવા–દોડાવવાની હરીફાઈ ખેલવામાં આવે તે –નો ઘોડો=ઘોડદોડની હરીફાઈમા ઉતારવાનો ઘોડો –બકવી, મારવી, લગાવવી, –માં ઊતરવું, –રમવી = હરજીતની હોડનો કરાર કરવો શરતે પડવું=શરતમા ઊતરવું] ૦બંદી(–ધી) સ્ત્રી૦ શરત કરવી તે. –તી વિ૦ [फा.] શરતને લગતું. શરતવાળું (૨) શરત કરી હોય તેવું
શરત્પૂર્ણિમા સ્ત્રી૦ [सं] આશ્વિન પૂર્ણિમા; માણેકઠારી પૂનમ
શરદ સ્ત્રી૦ [सं] આસોથી કાર્તિક માસ સુધી રહેતી ઋતુ (૨) [લા.] વર્ષ. ૦પૂનમ સ્ત્રી૦ શરત્પૂર્ણિમા –દિં(–દે)દુ પું૦ [+ इंदु] શરદઋતુનો ચંદ્ર
શરદી સ્ત્રી૦ [फा. सर्दी] ઠંડી; ભેજ (૨) સળેખમ
શરદુ(–દો)ત્સવ પુ૦ [सं.] આશ્વિન પૂર્ણિમાનો –શરદ પૂનમનો ઉત્સવ
શરદેંદુ પુ૦ [सं] જુઓ શરદિંદુ
શરદોત્સવ પું૦ [सं.] જુઓ શરદુત્સવ
શરધરણી સ્ત્રી૦ [શર+ધરવું] કામઠી; ધનુષ
શરધિ પુ૦ [सं] બાણનો ભાથો
શરન્મેઘ પું૦ [सं.] શરદઋતુનું વાદળું
શરપંખો પું૦ [सं. शरपुंखा] એક વનસ્પતિ
શરપુંખ પુ૦ [सं.] બાણનો પીછાવાળો છેડો; બાણનું પીછું
શરપ્રભવ પું૦ [सं] (સં.) શરભૂ: કાર્તિકેય
શરબત પુ૦ ન૦ [अ.] ફળના રસનું બનાવેલું પીણું. –તી વિ૦ આછા રંગનું (૨) સ્ત્રી૦ એક જાતનું બારીક કાપડ [–ઘઉં=ઘઉંની એક જાત –લીંબુ=લીંબુની એક જાત.]
શરભ પું૦ [सं] હાથીનું બચ્ચું (૨) આઠ પગવાળું બળવાન કાલ્પનિક પ્રાણી
શરભૂ પુ૦ [सं] (સં.) કાર્તિકેય (૨) પું૦ સાપ
શરમ સ્ત્રી૦ [फा शर्म, સર૦ हिं, म] લજ્જા (૨) પ્રતિષ્ઠા, ઇજ્જત (૩) લયાનત [–અડવી = જુઓ શરમ પ્હોંચવી –આવવી= લજ્જા આવવી; સંકોચ થવો. –ની વાત= શરમાવું પડે તેવી વાત. –પડવી, પહોંચવી =ભાર પડવો, શેહ પડવી. –માં નાખવું= શરમાવવું. –માં રહેવું=શરમાવુ; શરમ રાખીને – તેથી દબાઈને વર્તવું, માનથી ચૂપ રહેવુ. –રહેવી=ઇજ્જત કે માન આબરૂ સચવાવા –રાખવી=માનઆબરૂ કે અદબ-નો ખ્યાલ રાખીને વતવુ –લાગવી= શરમાવું (૨) કલક લાગવુ, નીચાજોણું થવું.] –માવવું સ૦ક્રિ૦ 'શરમાવુ'નું પ્રેરક (૨) શરમ કે માન રાખી સમજે–માને એમ કરવું; શરમથી મનાવવુ. –માવું અ૦ક્રિ૦ શરમ આવવી (૨) ઝંખવાણુ પડવુ. –માળ વિ૦ શરમાય એવું; શરમવાળુ –મિંદગી સ્ત્રી૦ [फा] શરમ. –મિંદુ વિ૦ [फा. शर्मिंद] શરમથી ઝંખવાણુ પડી ગયેલું
શરમો પુ૦ શેરડીનો કકડો
શરયુ(–યૂ) સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ સરયુ
શરવાટ પુ૦ [જુઓ શરવુ] શરવાપણુ
શરવું વિ૦ [જુઓ સરવું] તીક્ષ્ણ કાનનું (૨) [સર૦ મ सरवा=તૈયાર જમીન, વરસાદની ધાર] તૈયાર જમીન ઉપર વરસાદની ધાર પડવાથી જે સુવાસ નીકળે છે તેવું ઉદા૦ નવી માટલીનું પાણી શરવું શરવું લાગે છે
શરવૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं] બાણનો વરસાદ
શરસડો પું૦ જુઓ શિરીષ
શરસંધાન ન૦ [सं] બાણ તાકવું તે
શરાધ ન૦ જુઓ શ્રાદ્ધ. –દિ(–ધિ)યાં ન૦ બ૦વ૦ શ્રાદ્ધ પક્ષ, ભાદરવા વદના દિવસો
શરાપ પુ૦ [જુઓ શાપ] બદદુવા (પ ગ્રામ્ય) [–આપવો, દેવો, નડવો. લાગવો]
શરાફ પુ૦ [अ. सर्राफ़; સર૦ हिं] ધીરધારનો ધધો કરનાર; નાણાવટી –ફી વિ૦ શરાફી લગતું (૨) ચોકસ (૩) સ્ત્રી૦ નાણાવટુ
શરાફત સ્ત્રી૦ [अ.] માણસાઈ, લાયકી
શરાફી સ્ત્રી૦ જુઓ 'શરાફ'માં
શરાબ પુ૦ [अ] દારૂ ૦ખાનું, ૦ઘર ન૦ દારૂનું પીઠું ૦ખોર વિ૦ દારૂનું વ્યસની. ૦ખોરી સ્ત્રી૦ દારૂની લત ૦દાર વિ૦ દારૂ રાખનાર, દારૂવાળો ૦બાજ વિ૦ શરાબખોર. ૦બાજી સ્ત્રી૦ શરાબનું વ્યસન શરાબખોરી. –બી વિ૦ દારૂ પીનાર (૨) સ્ત્રી૦ નશો, મસ્તી

શરારત સ્ત્રી૦ [अ] દુષ્ટતા
શરાવ [सं], **૦લું** ન૦ શકોરું, ચપણિયું
શરાસન ન૦ [सं] ધનુષ્ય [ધાર્મિક નિયમો
શરિયત સ્ત્રી૦ [अ] કુરાનનું અનુશાસન–
શરીક વિ૦ [अ.] ભાગીદાર; સાથી, સામેલ
શરીકત વિ૦ [अ शिर्कत] ભાગ રાખનાર (૨) સહાયક; સાથી (૩) બેલી
શરીફ વિ૦ [अ] ઊંચા કુળનું (૨) પ્રતિષ્ઠિત, આબરૂદાર (૩) પું૦ [સર૦ हिं] મોટા શહેરનો સરકારનિયુક્ત એક નાગરિક અધિકારી **–ફાના** સ્ત્રી૦ [फा] મોટાઈને છાજે તેવું કૃત્ય
શરીર ન૦ [सं] દેહ [–**અકડાવું**=એકની એક સ્થિતિમાં બહુ રહેવાથી કે સંધિવા વગેરેથી શરીરના સાંધા અક્કડ થઈ જવા **–અમળાવું, તૂટવું**=તાવ આવે એવું લાગવું **–કટાવું**= શરીર કામકાજ વગર નકામું થવું **–કસવું** =મહેનત વગેરેથી શરીરને ખડતલ બનાવવું **–ગાળવું**=તપ વગેરેથી શરીર સૂકવી નાખવું **–ઘસાવું**=કામથી શરીરને ઘસારો પડવો **–છોડવું, તજવું**= મરણ પામવું **–જોવું, તપાસવું**=શરીરની દાક્તરી તપાસ કરવી. **–ટકવું** = શ્રમ અથવા રોગના મારા સામે શરીર ટકી રહેવું–શરીરે કામ દેવું **–ઢાંકવું** =પહેરવું, ઓઢવું (૨) ગુહ્ય અંગો ઢાંકવાં **–દેખાડવું**=શરીરની દાક્તરી તપાસ કરાવવી (૨) કાયા દેખાડવી, ગુહ્ય અંગો દેખાડવાં **–ધરવું, ધારણ કરવું**=શરીરી તરીકે અવતરવું (૨) રૂપ લેવું.**–ધીકવું**= સખત તાવ આવવો **–નભવું**=જુઓ શરીર ટકવું **–બગડવું**=તબિયત બગડવી, રોગ પેસવો **–માં ઊભી વાટ પડવી**=અંગેઅંગ લકવો થવો, મરણની છેલ્લી સ્થિતિએ પહોંચવું. **–મા ઘણ પેસવો**=શરીરમાં રોગરૂપી કીડાએ ઘર કરવું **–ભરાઈ જવું**=શરીર અકડાઈ જવું **–ભરાવું**=શરીરમાં લોહી વધવું; શરીર જાડું થવું (૨) તાવ આવવો **–ભારે થવું**=શરીરમાં આળસ ભરાવું (૨) તાવ આવે એવું થવું (૩) જાડું થવું **–ભારે લાગવું**= આળસ કે તાવ ભરાયા જેવું લાગવું **–લેવું**=નું શરીર ભરાવું–પુષ્ટ થવું. **–લેવાવું**=શરીર સુકાવું **–વળવું**=શરીર સુધરવું–તેમાં લોહી વધવું **–વાળવું**=શરીર સુધારવું (૨) શરીરનાં અંગોને વ્યાયામથી વળતાં કરવાં, કસરત કરવી **–શોધવું** =શરીરનું તત્ત્વ તપાસવું ઉદા૦ 'શરીર શોધ્યા વિના સાર નવ સાંપડે'. **–સુધરવું**= =શરીરની સંભાળ રાખવી, તબિયત સારી થવી **શરીરે ઘટવું** – શરીરે સુકાવું] **૦ધારી** વિ૦ શરીરી, **૦યાત્રા** સ્ત્રી૦ શરીરનો નિર્વાહ (૨) શરીરનો વ્યાપાર **૦રચના** સ્ત્રી૦ શરીરની રચના. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦, **૦શાસ્ત્ર** ન૦ શરીરની રચના વગેરેનું વિજ્ઞાન શરીરવિદ્યા **૦સંપત્તિ** સ્ત્રી૦ આરોગ્ય, શારીરિક શક્તિ **૦સંબંધ** પું૦ શરીર સાથેનો સંબંધ (૨) સંભોગ સંબંધ **–રી** વિ૦ શરીરવાળું (૨) પું૦ આત્મા
શરુ ન૦ [फा सर्व] એક જાતનું ઝાડ, સરુ
શરૂ વિ૦ [अ शुरूअ]આરંભાયેલું, ચાલુ **૦આત** સ્ત્રી૦ આરંભ; પહેલ **૦થી** અ૦ પહેલેથી **૦માં** અ૦ આરંભમાં [મુસલમાની કાયદો
શરેહ (રે)પું૦[अ शरअ, સર૦ म, हिं शरा]
શર્કરા સ્ત્રી૦ [सं] સાકર; ખાંડ
શર્મ ન૦ [सं] આનંદ, શાંતિ
શર્મા પું૦ [सं] નામને અંતે મૂકાતો ઉપસર્ગ (ઉદા૦ વિષ્ણુશર્મા), (૨) એક અટક
શર્મિષ્ઠા સ્ત્રી૦[सं] (સં) યયાતિની એક રાણી
શર્વ પું૦ [सं] (સં) શિવ [પું૦ ચંદ્ર
શર્વરી સ્ત્રી૦ [सं.]રાત્રી **૦પતિ, ૦શ** [+ईश]
શર્વાણી સ્ત્રી૦ [सं] (સં) પાર્વતી
શલભ ન૦ [सं] તીડ
શલાકા સ્ત્રી૦ [सं] સળી (૨) પીંછી
શલાવડું ન૦ જુઓ શરાવલું (ચ.)
શલ્ય ન૦ [सं] તીર (૨) કાંટો (૩) પું૦ (સં) માદ્રીનો ભાઈ
શલ્યા સ્ત્રી૦ [જુઓ શિલા] પથ્થરની છાટ
શલ્લકી સ્ત્રી૦ [सं] એક જાતનું ઝાડ (એની ડાળી હાથીને બહુ ભાવે છે)
શવ,૦યાન [सं] જુઓ 'શબ'માં

શવર પું૦ [સં.] પહાડી કે જંગલી માણસ
શવલ વિ૦ [સં.] જુઓ શબલ [મહિનો
શવ્વાલ પું૦ [અ.] હિજરી સનનો દસમો
શશ, ૦ક પું૦; નં૦ [સં.] સસલું. ૦ધર પું૦ ચંદ્ર ૦વિષાણ નં૦ સસલાનું શિંગડું (તેની પેઠે અસંભવિત વસ્તુ)
શશાંક પું૦ [સં.] ચંદ્ર
શશિકલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [સં.] ચંદ્રની કળા
શશિકાંત પું૦ [સં.] જુઓ ચંદ્રકાંત
શશિધર પું૦ [પ્રા સસહર (સં શશધર)] ચંદ્ર
શશિલેખા સ્ત્રી૦ [સં.] શશિકળા [વાળી
શશિવદની વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] ચંદ્ર જેવા મુખ-
શશિશેખર પું૦ [સં.] શિવ
શશી પું૦ [સં.] ચંદ્ર (૨) એકની સંજ્ઞા
શશો પું૦ શશક, સસલો
શશ્શુ નં૦, -શ્શો પું૦ શકાર
શષ્પ(-સ્પ) નં૦ [સં.] નાનું-કુમળું ઘાસ
શસ્ત્ર નં૦ [સં.] (મારવાનું) હથિયાર [-ધરવું, ધારણ કરવું, સજવું]. ૦ધારી વિ૦ શસ્ત્ર ધારણ કરનાર (૨) પું૦ યોદ્ધો. ૦પ્રયોગ પું૦ વાઢકાપ, 'ઑપરેશન' ૦યુદ્ધ નં૦ શસ્ત્રાસ્ત્રથી-હિંસક યુદ્ધ ૦યુદ્ધનિષેધક પું૦ 'વૉર રેઝિસ્ટર' ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ શસ્ત્ર વાપરવાની વિદ્યા ૦વૈદું નં૦ વાઢકાપનું વૈદું ૦વૈદ્ય પું૦ વાઢકાપ કરનાર વૈદ્ય. ૦સેવી વિ૦ શસ્ત્રથી સજ્જ રહેનાર. -સ્ત્રાગાર નં૦ [+આગાર] શસ્ત્રો રાખવાનું મકાન. -સ્ત્રાસ્ત્ર નં૦ બ૦ વ૦ [+અસ્ત્ર] શસ્ત્ર અને અસ્ત્ર, મારવાનાં તેમ જ ફેંકવાના હથિયાર
શસ્પ નં૦ [સં] જુઓ શષ્પ
શસ્ય નં૦ [સં] અનાજ
શહ સ્ત્રી૦ [ફા] શેહ સામર્થ્ય
શહાદત સ્ત્રી૦ [અ] શાહેદી, સાક્ષી (૨) શહીદ થવું તે [એક ફૂલઝાડ
શહાળી સ્ત્રી૦ [સં શેફાલિકા, પ્રા સેહાલિઆ]
શહીદ વિ૦ (૨) પું૦ [અ] ધર્મયુદ્ધમા પ્રાણ આપનાર. -દી સ્ત્રી૦ શહીદપણું
શહૂર નં૦ [અ શુક્ર] હોશ, આવડત
શહેનશાહ (શ્હે) પું૦ [ફા શહનશાહ] રાજાઓનો રાજા; સમ્રાટ. ૦ત સ્ત્રી૦ સામ્રાજ્ય. -હી વિ૦ શહેનશાહ સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ શહેનશાહત
શહેર નં૦ (શ્હે) [ફા. શહ્ર] નગર, મોટું ગામ. ૦પનાહ પું૦ કોટ, કિલ્લો. -રી વિ૦ શહેરનું કે તે સંબંધી (૨) પું૦ શહેરમાં વસનાર (૩) નાગરિક, 'સિટિઝન' [ઇચ્છા હવસ
શહેવત (શ્હે) સ્ત્રી૦ [અ. શહ્વત] વિષયસુખની
શળ પું૦ [સર૦ મ સળ (સં શલાકા)] ગડીથી પડેલો આકો, સળ (૨) સોળ (૩) ચિહ્ન. [-ઊઠવો, પડવો=સોળનું નિશાન ચામડી પર પડવું કે થવું. -પાડવો=વાળીને સળ કે ગડીનો આકો કરવો]
શળી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ સળ્ઈ, હિં. સલાઈ (સં. શલાકા)] સળી (૨) પા રૂપિયાનો વેપારી સંકેત (૩) [જુઓ સલ્લી] હલમની પથરી
-શઃ અ૦ [સં] શબ્દને લાગતાં તે 'ક્રમે-હિસાબે' એવો ભાવ બતાવે છે ઉદા૦ ખંડશ, શબ્દશઃ
શંકર પું૦ [સં] (સં) શિવ -રાચાર્ય પું૦ (સં.) કેવલ દ્વૈતના પ્રવર્તક આચાર્ય કે તેમણે સ્થાપેલ પીઠનો અધિપતિ
શંકરા, ૦ભરણ [સં], -રો પું૦ એક રાગ
શંકવું અ૦ક્રિ૦ [સં શઙ્ક્] શંકા આણવી શંકાવું
શંકા સ્ત્રી૦ [સં.] શક, સંદેહ, વહેમ (૨) કલ્પિત ભય (૩) ઝાડા પેશાબની હાજત. [-આણવી, -લાવવી=શંકા કરવી, મનમાં વહેમ લાવવો, વહેમાવું -આવવી, ઊઠવી, જવી, પડવી =સંશય પેદા થવો. -કાઢી આવવું=ઝાડા-પેશાબની હાજતે જઈ આવવું. -રહેવી= મનમાં શંકા હોવી -રાખવી=વહેમાવું.] ૦કાર પું૦ શંકા કરનાર ૦વું અ૦ક્રિ૦ સંદેહમાં પડવું; વહેમાવું (૨) સંકોચાવું, શરમાવું (૩) હાજત થવી ૦શીલ વિ૦ વહેમી ૦સ્પદ વિ૦ [+આસ્પદ] જેને વિષે શંકા હોય તેવું. -કિત વિ૦ [સં] શંકાવાળું
શંકુ નં૦ [સં] ઉપર જતાં અણિયાળી થતી જતી ગોળ બેઠકની ઘન આકૃતિ (૨) હજાર અબજ (૩) સૂર્યયંત્ર (૪) સોયની અણી (૫) ટોચ, શિખર ૦ચ્છેદ પું૦ શંકુને છેદતાં થતી આકૃતિ, 'કૉનિક સેક્શન'

(-ન્)૦દંતી વિ૦ શકુ જેવા દાંતવાળું (૨) સ્ત્રી૦ એક માછલી
શંખ પુ૦ [સં.] એક જાતના દરિયાઈ પ્રાણીનું કોટલું જેને ફૂંકવાથી અવાજ થાય છે (૨) આંગળી ઉપરનું તેના આકારનું ચિહ્ન (૩) [લા] મૂર્ખ [-ફૂંકવો, વગાડવો = શંખ બજાવવો (૨) દેવાળું કાઢવું (૩) લડાઈની તૈયારી બતાવવા શંખ વગાડવો -વાગવો (ઘરમાં) = ઘરમાં ખાવા પીવાનું ખૂટી જવું]
શંખજીરું ન૦ [સર૦ फा. संगेजराहत; हिं. शंखजीरा म मगर्जिरें; शंखजिरें] એક સફેદ ચીકણો પથ્થર કે તેનો ભૂકો
શંખણી સ્ત્રી૦ [જુઓ શંખિની] કર્કશા, કંકાસિયણ સ્ત્રી
શંખધારી પુ૦ [સં] એક છંદ
શંખભારથી પુ૦ મૂર્ખશિરોમણિ [શંખ
શંખલી સ્ત્રી૦ નાનો શંખલો -લો પુ૦ નાનો
શંખવેલ સ્ત્રી૦ એક વેલ
શંખાવળી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
શંખિની સ્ત્રી૦ [સં] કામશાસ્ત્ર પ્રમાણેના ચાર વર્ગોમાંના એક વર્ગની સ્ત્રી (પદ્મિની, ચિત્રિણી, હસ્તિની અને શંખિની)
શંઢણી સ્ત્રી૦ ['શણ' ઉપરથી?] સાડી
શંઢ પુ૦ [સં] પંઢ, નપુંસક (૨) કચુકી ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ [હણ્યો હતો
શંબર પુ૦ [સં] (સં) એક રાક્ષસ, જેને પ્રદ્યુમ્ને
શંભા પુ૦ જમવા ઇ૦ના વહેવારવાળો સમૂહ
શંભુ પુ૦ [સં] (સં.) શિવ
શંભુમેળો પુ૦ [સં. संभूयमेल કે संमोगमेल પરથી?] જુદી જુદી જાતો કે વસ્તુઓનો અવ્યવસ્થિત સમૂહ, ખીચડો (૨) અઢારે વર્ણનું સેળભેળ થવું તે
શંસનીય વિ૦ [સં] પ્રશંસનીય
શંસિત વિ૦ [સં] પ્રશંસિત (૨) કહેવાયેલું
-શાઈ વિ૦ [फा શાહી; સર૦ म] નામને અંતે લાગતાં 'તેને લગતું, તે રીતનું તેના જેવું' એવો અર્થ સૂચવે છે ઉદા૦ વાણિયાશાઈ
શાક ન૦ [સં] ખાઈ શકાય તેવાં કંદ, ફળ, ભાજી (૨) શક, સંવત [-કરવું = શાક રાંધવું (૨) પાસે રાખી નિરર્થક બગડવા દેવું.] ૦પાંદડું ન૦ શાકભાજી [શાકપાંદડે જવું = વરા વખતે સૌની સાથે શાક સમારવા જવું] ૦પીઠ સ્ત્રી૦, ૦બજાર સ્ત્રી૦, ન૦ શાકનું બજાર ૦ભાજી સ્ત્રી૦ શાક ને ભાજી (૨) [લા] સામાન્ય કે નજીવું ગણી કઢાય એવું – મહત્ત્વ વિનાનું તે
શાકટ પુ૦ [સં] બળદ [ચુડેલ
શાકણ(-ણી) સ્ત્રી૦ જુઓ શાકિની (૨) પિશાચી,
શાકંભરી સ્ત્રી૦ [સં] (સં) દુર્ગા
શાકાહાર પુ૦ [સં] વનસ્પતિનો જ આહાર, અન્નાહાર. -રી વિ૦ (૨) પુ૦ અન્નાહારી; 'વેજિટેરિયન' [પિશાચી કે દેવી
શાકિની સ્ત્રી૦ [સં] દુર્ગાના ગણમાંની એક
શાકે અ૦ [સં शाक ઉપરથી, સર૦ म. शाके] શક સંવત પ્રમાણે
શાક્ત વિ૦ [સં.] શક્તિ સંબંધી (૨) શક્તિ કે દેવીનું પૂજક (૩) પુ૦ તેવો માણસ
શાક્ય, ૦નંદન, ૦મુનિ, ૦સિંહ પુ૦ [સં] (સં) ગૌતમબુદ્ધ
શાખ સ્ત્રી૦ [સં साक्ष्य? સર૦ म साख] આબરૂ, વટ (૨) અટક (૩) જુઓ સાક્ષી [-પડવી = આબરૂની છાપ પડવી (૨) અટક બનવી. -પૂરવી = સાક્ષી આપવી]
શાખા સ્ત્રી૦ [સં] ડાળી (૨) વિભાગ (૩) જુદાં જુદાં ગોત્રો કે મંડળોમાં પ્રચલિત વેદની સંહિતાનો પાઠ કે ક્રમનો ભેદ ૦મૃગ પુ૦ વાંદરો
શાગરીત(-દ), **શાગિર્દ** [फा] પુ૦ શિષ્ય, ચેલો (૨) સહાયક, મદદગાર
શાઠ્ય ન૦ [સં] શઠતા
શાણ પુ૦ [સં] કસોટીનો પથરો (૨) ન૦ ૪ તોલા; ચાર માસાનું વજન
શાણકું ન૦ [જુઓ સાણકું, સાનક] શકોરું (૨) ભીખ માગવાનું પાત્ર. [-ઝલાવવું = ભીખ માગતું કરવું]
શાણપ સ્ત્રી૦, ૦ણ ન૦ [શાણું પરથી] ડહાપણ, ચતુરાઈ
શાણું વિ૦ [प्रा सयाण (સં सज्ञान), સર૦ हिं सयाना, म शहाणा] ચતુર, ડાહ્યું

[શાણી શિયાળ=બહારથી ડાહ્યું અને અંદરથી કપટી શાણી સીતા=સીતા જેવી ડાહી અને ઠાવકી સ્ત્રી કે છોડી શાણું બગલું =જૂઠો ડોળ કરી સ્વાર્થ સાધનાર.]
શાતન ન૦ [સં] નિકંદન, નાશ, અવનતિ
શાતા સ્ત્રી૦ [સં शात, प्रा सात, साता] શાંતિ, ટાઢક, નિરાત [-માં રહેજો=સુખમાં રહેજો (છૂટા પડતી વખતે શુભેચ્છા) -વળવી= શાંતિ મળવી કે થવી; સુખ થવું]
શાદી સ્ત્રી૦ [फा] લગ્ન [તેવું મેદાન
શાદ્વલ વિ૦ [સં] ઘાસવાળું, લીલું (૨) ન૦
શાન સ્ત્રી૦ [अ] ભભકો (૨) દેખાવ, છટા, ઠમઠમ. ૦દાર વિ૦ છટાદાર, ઘાટીલું (૨) ભભરમાન ૦સોગાત સ્ત્રી૦ છેલાઈ (૨) ઠમ, માલ (૩) બાહોશી [-લાગવો]
શાપ પુ૦ [સં] બદદુવા [-આપવો, દેવો,
શાપવું સ૦ક્રિ૦ [સં शाप्] શાપ દેવો
શાપાગ્નિ પુ૦ [સં] શાપરૂપી અગ્નિ
શાપિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ શાપ પામેલી
શાપિત વિ૦ [સં] શાપ પામેલું
શાબાન પુ૦ [अ. शअबान] હિજરી સનનો આઠમો મહિનો
શાબાશ અ૦ [फा] સાબાશ, ધન્ય! વાહ! -શી સ્ત્રી૦ ધન્યવાદ, તારીફ [-આપવી, -મેળવવી, -લેવી]
શાબ્દ વિ૦ [સં] શબ્દ સબંધી (૨) મૌખિક ૦જ્ઞાન ન૦ પ્રમાણભૂત માણસના કે શાસ્ત્રના કથનથી થતું જ્ઞાન -બ્દિક વિ૦ શબ્દનું કે તેને લગતું (૨) મૌખિક
શામ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं (सं शम्य=સાંબેલું)] સાબેલાની લોઢાની બગડી
શામક વિ૦ [સં] શમાવે એવું, શાન્તિકારક
શામવું અ૦ક્રિ૦ [સં शम्] શાન્ત થવું
શામળ, -ળિયો, -ળો પુ૦ [સં श्यामल] (સં) શ્રીકૃષ્ણ -ળું વિ૦ કાળું
શામા સ્ત્રી૦ એક પક્ષી (૨) (પ) જુઓ શ્યામા
શામિયાનો પુ૦ [फा] જુઓ શમિયાનો
શામિલ વિ૦ [अ] સામેલ ભળેલું; જોડાયેલું ૦ગીરી સ્ત્રી૦ શામિલ હોવાપણું
શાયક વિ૦ [अ शाइक़] ઇચ્છાવાળો, શોખીન
શાય(-હે)ર પુ૦ [अ शाइर, સર૦ हिं. शायर] કવિ; વિદ્વાન -રી સ્ત્રી૦ શાયરપણું (૨) કાવ્યકળા, કવિતા
-શાયી વિ૦ [સં] (સમાસને અંતે) 'સૂનાર, પોઢનાર' એવા અર્થમાં ઉદા૦ શેષશાયી
શાર (શા') પુ૦ [સર૦ म शार, सार] કાણું, છિદ્ર ૦ડી સ્ત્રી૦ શાર પાડવાનું અણીદાર ઓજાર [-થી શારવું=મહેણાં મારીને કે દુઃખ દઈને સંતાપવું] ૦ડો પુ૦ મોટી શારડી (૨) કૂવામાં વધારે પાણી લાવવા શાર પાડવો કે નળ જમીનમાં ઉતારી કૂવો બનાવવો તે, 'બોરિંગ' [-મૂકવો=બોરિંગ કરવું]
શારદ(-દીય) વિ૦[સં.] શરદઋતુનું, -ને લગતું
શારદા સ્ત્રી૦ [સં.] (સં) સરસ્વતી ૦પીઠ સ્ત્રી૦ વિદ્યાપીઠ (૨) શંકરાચાર્યની પશ્ચિમ ભારતની ગાદી કે મઠ (દ્વારકાનો)
શારવું (શા) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ શાર] શાર પાડવો (૨) [લા.] મહેણાંથી બાળવું
શારંગ ન૦ [સં. शार्ङ्ग, સર૦ हिं., म] જુઓ સારંગ ૦ધર, ૦પાણિ પુ૦ (સં) વિષ્ણુ
શારિ પુ૦ [સં] પાસો કે શેતરંજનું મહોરું
શારીર વિ૦ [સં] શરીર સબંધી (૨) પુ૦ દેહી, જીવાત્મા (૩) ન૦ શારીરવિદ્યા ૦ક વિ૦ શરીર સબંધી (૨) શરીર (૩) ન૦ (સં) શંકરાચાર્યનું બ્રહ્મસૂત્ર ઉપરનું ભાષ્ય ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦, ૦શાસ્ત્ર ન૦ શરીરના અંગોનાં કાર્ય તથા ધર્મો વિષેનું શાસ્ત્ર, 'ફિઝિયૉલૉજી' ૦શાસ્ત્રી પુ૦ શરીરશાસ્ત્રી -રિક વિ૦ શરીર સબંધી [એક છંદ
શાર્દૂલ પુ૦ [સં] વાઘ ૦વિક્રીડિત પુ૦ [સં]
શાલ સ્ત્રી૦ [फा] ઊનનું ભરેલી કિનારનું ઓઢવાનું એક કીમતી વસ્ત્ર [-ઓઢાડવી= માનાર્થે શાલપોશાક આપવા, ઇનામ બક્ષિસ આપવા] ૦દુશાલા પુ૦બ૦વ૦ માનાર્થે અપાતા શેલાપાઘડી વગેરે
શાલ પું૦ [સં.] સાગનું ઝાડ ૦ભંજિકા સ્ત્રી૦ પૂતળી; બાવલું (૨) વેશ્યા
શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [સં] મકાન, ઘર (૨) પાઠ-

શાળા; નિશાળ (૩) સમાન નીતિરીતિ, વિચાર વગેરે વાળો સમૂહ; સંપ્રદાય, 'સ્કૂલ'
શાલિ સ્ત્રી૦ [સં.] ડાંગર; શાળ
શાલિગ્રામ પું૦ [સં.] વિષ્ણુના પ્રતીક તરીકે પૂજાતો કાળો લીસો ગોળ પથ્થર
શાલિની પું૦ [સં.] એક છંદ (૨) સ્ત્રી૦ ગૃહિણી (૩) વિ૦સ્ત્રી૦ 'શાલી'નું સ્ત્રી૦ રૂપ
શાલિવાહન પું૦ [સં.] (સં.) શક જાતિનો એક પ્રસિદ્ધ રાજા, જેનાથી શકસંવત ગણાય છે
શાલિહોત્ર પું૦ [સં.] ઘોડો (૨) ઘોડા વગેરે જાનવરોનું વૈદું -ત્રી પું૦ અશ્વવૈદ્ય જાનવરોનો વૈદ્ય; સાલોત્રી
-શાલી(-ળી) વિ૦ [સં.] નામને અંતે લાગતાં, 'વાળું' અર્થ બતાવે છે. પ્રભાવશાલી (-ળી)
શાલીન સ્ત્રી૦ [સં.] શાલાને લગતું(૨)વિનીત; નમ્ર, ખાનદાન(૩) લજ્જાળુ(૪)સમાન, સદૃશ ૦તા સ્ત્રી૦ [ઉપયોગી
શાલો(-ળો)પયોગી વિ૦ [સં.] વિદ્યાર્થીઓને
શાલ્મલિ પું૦, ન૦ [સં.] એક ઝાડ શીમળો
શાવ,૦ક પું૦, ન૦ [સં.] બાળ, બચ્ચું
શાશ્વત વિ૦ [સં.] નિત્ય. ૦તા સ્ત્રી૦
શાસક પું૦ [સં.] શિક્ષા કરનાર(૨)રાજા,હાકેમ
શાસન ન૦ [સં.] શિક્ષા (૨) અમલ, રાજ્ય (૩) આજ્ઞા (૪) ઉપદેશ ૦કાર પું૦ શાસન કરનાર ૦તંત્ર ન૦ રાજ્યતંત્ર ૦પત્ર ન૦ રાજાએ કરેલી બક્ષિસ કે આજ્ઞાનો તામ્રપટ કે લેખ ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ રાજ્ય ચલાવવાની પદ્ધતિ
શાસિત વિ૦ [સં.] શાસન પામેલું
શાસ્તા પું૦[સં.] શાસનકરનાર, રાજા(૨) શિક્ષક
શાસ્ત્ર ન૦ [સં.] ધર્મગ્રંથ (૨) કોઈ પણ વિષયનું તાત્ત્વિક તેમ જ વ્યવસ્થિત જ્ઞાન ૦કાર પું૦ શાસ્ત્ર રચનાર. ૦જ્ઞ વિ૦ (૨) પું૦ શાસ્ત્ર જાણનાર ૦તા સ્ત્રી૦ શાસ્ત્રપણું; શાસ્ત્રીયતા ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ શાસ્ત્રશુદ્ધ દૃષ્ટિ ૦પ્રામાણ્ય ન૦ શાસ્ત્રનું પ્રમાણપણું. ૦વિધિ પું૦, સ્ત્રી૦ શાસ્ત્રનો વિધિ ૦વિરુદ્ધ વિ૦ શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ, અશાસ્ત્રીય ૦વિશારદ પું૦ શાસ્ત્રજ્ઞ ૦શુદ્ધ વિ૦ શાસ્ત્રના નિયમોને અનુસરતું -સ્ત્રાર્થ પું૦ [+અર્થ] શાસ્ત્રવિષયક ચર્ચા (૨) શાસ્ત્રના અર્થની ચર્ચા -સ્ત્રી પું૦ શાસ્ત્ર જાણનાર (૨) એક બ્રાહ્મણ અટક. -સ્ત્રીય વિ૦ શાસ્ત્ર સંબંધી શાસ્ત્રનું (૨) શાસ્ત્રશુદ્ધ. -સ્ત્રીયતા સ્ત્રી૦ શાસ્ત્રશુદ્ધ હોવું તે, શાસ્ત્રતા -સ્ત્રોક્ત વિ૦ [+उक्त] શાસ્ત્રમાં કહેલું
શાહ પું૦ [फा.] મુસલમાન રાજા, બાદશાહ (૨) શરાફ (૩) પ્રમાણિક-વટવાળો પુરુષ (૪) (કટાક્ષમાં) ચોર (૫) વાણિયાઓમાં એક અટક ૦જાદી સ્ત્રી૦ પાદશાહની પુત્રી ૦જાદો પું૦ પાદશાહનો પુત્ર. ૦જોગ વિ૦, ૦જોગી વિ૦સ્ત્રી૦ પ્રમાણિક (૨) સ્વીકારવા જોગ, કાયદેસર, લાવનારને નાણાં આપવાં પડે તેવી (હૂંડી). ૦બાજ ન૦ એક પક્ષી ૦મૃગ ન૦ આફ્રિકાનું એક મોટું પક્ષી ૦વટ સ્ત્રી૦ પ્રમાણિકપણું; ચોખ્ખો વહેવાર
શાહજીરું ન૦ [फा स्याह=કાળું+जीरह] એક વનસ્પતિ-ઔષધિ [-ને લગતું
શાહી વિ૦ [फा] શાહ સંબંધી (૨) સામ્રાજ્યનું,
શાહી સ્ત્રી૦ [फा सियाही, સર૦ म शाई, हिं सियाही, स्याही] લખવામાં વપરાતો પ્રવાહી રંગીન પદાર્થ; શાહી ૦ચૂસ પું૦, ન૦ શાહીને ચૂસી લે તેવો એક જાતનો કાગળ
શાહુકાર પું૦ [સં साधु (प्रा साहु)+कार, સર૦ हिं साहूकार, म साहुकार] શરાફ, નાણાવટી (૨) વટવાળો, પ્રમાણિક (૩) [કટાક્ષમાં] ચોર; લુચ્ચો -રી સ્ત્રી૦ શાહુકારપણું પ્રમાણિકતા
શાહુડી સ્ત્રી૦ [સં शल्यकी, સર૦ हिं साही] જમીનમાં બોડ કરીને રહેતું એક અણીદાર પીંછાવાળું પ્રાણી, સાહુડી
શાહેદ પું૦ [अ शाहिद] સાક્ષી પૂરનાર -દી સ્ત્રી૦ સાક્ષી, પુરાવો (૨) પું૦ જુઓ શાહેદ, સાક્ષી. [-આપવી, પૂરવી = સાક્ષી તરીકે કહેવું -ઊભો કરવો = સાક્ષી રજૂ કરવો (૨) ખોટી સાક્ષી પૂરનાર તૈયાર કરવો. -મૂકવો = અદાલતમાં સાક્ષી તરીકે નામ આપવું -રાખવો = સાક્ષી તરીકે હાજર રાખવું -લેવી = અપાતી જુબાની લખી લેવી]

શાહેર, -રી જુઓ 'શાયર'માં

શાળ સ્ત્રી૦ [सं शालि, સર૦ म. साळ] ડાંગર

શાળા સ્ત્રી૦ જુઓ શાલા. ૦**મિત્ર** પું૦ સહાધ્યાયી મિત્ર [ડાંગર

શાળિયું ન૦ ['શાળી' ઉપરથી] હલકી જાતની

શાળી વિ૦ જુઓ શાલી(૨)સ્ત્રી૦ ડાંગર શાલિ

શાળોપયોગી વિ૦ જુઓ શાલોપયોગી

શાંકર(-રી) વિ૦ [सं] શંકર સંબંધી (૨) શંકરાચાર્યનું [સૂત્રના કર્તા-ઋષિ

શાંડિલ્ય પું૦[सं.] (સં.) સ્મૃતિ તેમ જ ભક્તિ-

શાંત વિ૦ [सं] શાંતિયુક્ત. [-પડવું=શાંત થવું.] ૦**તા** સ્ત્રી૦ શાંતિ. ૦**નુ** પું૦ (સં.) ભીષ્મના પિતા. ૦**રસ** પું૦ નવ રસોમાંનો એક

શાંતિ સ્ત્રી૦ [सं.] વેગ, ક્ષોભ કે ક્રિયાનો અભાવ (૨) કલેશકંકાસ કે યુદ્ધનો અભાવ (૩) નીરવતા (૪) માનસિક કે શારીરિક ઉપદ્રવ કે વિકારનું મટી જવું તે (૫ ધીરજ, ખામોશ (૬) વિશ્રામ; નિવૃત્તિ. [(-કરવી, ધારણ કરવી, પકડવી, રાખવી) -થવી=તૃપ્તિ થવી (૨) નિરાંત થવી -વળવી=નિરાંત થવી] ૦**પાઠ** પું૦ શાંતિ થાય એ માટે થતો મંત્રનો પાઠ. ૦**મય** વિ૦ શાંતિથી ભરેલું

શાર્ઙ્ગ પું૦, ન૦ [सं] ધનુષ્ય (૨) વિષ્ણુનું ધનુષ્ય ૦**ધર**, ૦**પાણિ** પું૦ (સં.) વિષ્ણુ

શિકરામણ ન૦ ['શિકારવું' ઉપરથી] (હૂંડી) સ્વીકારવી તે (૨) હૂંડી સ્વીકારવાનો વટાવ

શિકરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'શિકારવું'નું પ્રેરક

શિકરાવું અ૦ક્રિ૦ 'શિકારવું'નું કર્મણિ

શિક(-ક્ક)લ સ્ત્રી૦ [अ शक्ल, સર૦ म , हिं. शकल] શિકલ, મુખાકૃતિ. ચહેરો. [-તો જો!, -ના જોઈ હોય તો!=જોયું જોયું તારું મો! બળ, લાયકાત કે માલ નથી, એમ બતાવે છે]

શિકસ્ત સ્ત્રી૦[फा.] પરાજય, હાર[-આપવી] ૦**દિલ** વિ૦ હારેલા, ભાગેલા દિલનું, હતાશ

શિકાકઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ म शिकेकई (कानडी શિગી (નામની વનસ્પતિ)+ काई=શીંગ)] મેલ કાપનારી એક વનસ્પતિ ચિકાખાઈ

શિકાયત સ્ત્રી૦ [अ] ફરિયાદ; ભૂલ કાઢવી તે

શિકાર પું૦ [फा.] ગમ્મત. ખોરાક કે કસરત માટે પશુપંખીને મારવાં તે, મૃગયા (૨) એ રીતે મારેલું કે મારવા યોગ્ય પ્રાણી (૩) [લા] ભોગ; ભક્ષ. [(-કરવો, ખેલવો, રમવો). -થવું=-ના ભોગ-ભક્ષ બનવું (૨) -થી માત થવું ઉદા૦ વાસનાનો શિકાર બન્યો. (-મળવો, શોધવો.)શિકારે જવું,નીકળવું =શિકાર કરવા કે શોધવા નીકળવું.]

શિકારવું સ૦ક્રિ૦ સ્વીકારવું (હૂંડી માટે પ્રાય:)

શિકારી(-રુ) વિ૦ [फा.] શિકાર સંબંધી (૨) શિકાર કરનારું (૩) પું૦ શિકાર કરનાર. પારધી

શિકોતર(-રી) સ્ત્રી૦ [दि. सीकोत्तरी=સ્ત્રી] શિકોતરા જેવી ભૂતડી -રું ન૦ વળગેલું છૂટે નહિ તેવું ભૂત

શિક્કલ સ્ત્રી૦ જુઓ શિકલ

શિક્કે અ૦ [सं सत्क ?] સિક્કે; સુધ્ધાં; સહિત

શિક્ષક પું૦ [सं] શિક્ષણ આપનાર

શિક્ષણ ન૦ [सं] કેળવણી (૨) બોધ ઉપદેશ [-આપવું, મળવું, લેવું] ૦**કળા** સ્ત્રી૦ શિક્ષણની કળા. ૦**પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ શિક્ષણ આપવાની પદ્ધતિ. ૦**શાસ્ત્ર** ન૦ શિક્ષણનું શાસ્ત્ર ૦**શાસ્ત્રી** પું૦ શિક્ષણશાસ્ત્ર જાણનાર. ૦**સાહિત્ય** ન૦ ભણાવવામાં જરૂરી સાધન-સામગ્રી (૨) શિક્ષણશાસ્ત્રનું સાહિત્ય

શિક્ષણીય વિ૦ [सं] શિક્ષણ આપવા યોગ્ય

શિક્ષા સ્ત્રી૦ [सं] જ્ઞાન, બોધ, શિખામણ (૨) સજા (૩) એક વેદાંગ, ઉચ્ચારશાસ્ત્ર. ૦**ગુરુ** પું૦ બોધ આપનાર આદમી ૦**પત્રી** સ્ત્રી૦ શિક્ષા-બોધ આપતું લખાણ કે ગ્રંથ (૨) (સં.) સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયનો એક મુખ્ય બોધગ્રંથ -**ક્ષિકા** સ્ત્રી૦ [सं] સ્ત્રી શિક્ષક -**ક્ષિત** વિ૦ [सं] શિક્ષણ પામેલું

શિખર ન૦ [सं] પર્વતની ટોચ (૨) મથાળું; ટોચ. [-ચઢાવવું=દેરા ઉપર એનો ટોચનો ભાગ બેસાડવો (૨) કામ ઠેઠ પહોંચાડવું શિખરે ચઢાવવું=હદથી વધારે વખાણ કરવા, ફુલાવવું શિખરે જવું, પહોંચવું= છેક ટોચ પર જવું (૨) પોતાની શક્તિ પ્રમાણે મોટામાં મોટું કામ કરવું. શિખરે

બેસવું = માથે ચઢવું, માન માગવું] ૦બંધ-(-ધી) વિ૦ શિખરવાળું -રિણી પુ૦ [सं] એક છંદ -રી પુ૦ [सं] પર્વત
શિખવણ ન૦ [प्रा. सिक्खावण (सं शिक्षण)] + શીખવવું તે -ણી સ્રી૦ ભભેરણી, છાની શિખામણ [(લા) ભભેરવું, ઉશ્કેરવું
શિખવાડવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ શીખવવું (૨)
શિખંડ પુ૦ [दे छिहंडम] દહીં ખાંડની બનાવાતી એક મીઠી વાની, શ્રીખંડ [પુત્ર
શિખંડી પુ૦ [सं] મોર (૨) (સં) દ્રુપદરાજાનો
શિખા સ્રી૦ [सं] ચોટલી (૨) છેડો (૩) જ્યોત [-બાંધવી = ચોટલીને ગાંઠ મારવી (૨) પ્રતિજ્ઞાપાલન કરવું.] [બિનઅનુભવી
શિખાઉ વિ૦ ['શીખવું' ઉપરથી] શીખતું (૨)
શિખાડવું સ૦ક્રિ૦ (કા) શિખવાડવું, શીખવવું
શિખામણ સ્રી૦ [સર૦ प्रा सिक्खावण (सं शिक्षण)] બોધ, શિક્ષા, સલાહ [(-આપવી, દેવી, લેવી) -માથે ચઢાવવી = સલાહ માન્ય રાખવી - તે મુજબ વર્તવું]
શિખાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ) જુઓ શીખવવું
શિખાવું અ૦ક્રિ૦ 'શીખવું'નું કર્મણિ
શિખી પુ૦ [सं] મોર [રામ, એક વાહન
શિગરામ ન૦ [સર૦ म शि(-म)ग्राम,] સિગ
શિડાવવું સ૦ક્રિ૦, શિડાવું અ૦ક્રિ૦ 'શીડવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ
શિનાબ પુ૦ એક વનસ્પતિ
શિતાબ વિ૦ [फा] સિતાબ, ઉતાવળું -બી સ્રી૦ ઉતાવળ, સિતાબી
શિથિલ વિ૦ [सं] નરમ, ઢીલું પડી ગયેલું (૨) નિર્બળ (૩) થાકેલું ૦તા સ્રી૦ ૦વિથિલ વિ૦ સાવ નરમ, નરમઘેંસ
શિફારસ સ્રી૦ જુઓ સિફારસ
શિબિ પુ૦ [सं] (સં) હોલાને માટે બાજને શરીર આપનાર પુરાણપ્રસિદ્ધ રાજા
શિબિકા સ્રી૦ [सं] પાલખી
શિબિર પુ૦ [सं] તંબૂ (૨) છાવણી
શિયળ ન૦ [જુઓ શીલ] સતીત્વ, સ્રીનું પાવિત્ર્ય [સંપ્રદાયનું
શિયા વિ૦ [अ] એ નામના મુસલમાની
શિયાવિયા વિ૦ [प्रा. सीआव (मं सादय्) = શિથિલ કરી નાખવું કે फा. सियाह = કાળું + વિયા (દ્વિર્ભાવ કે सं व्याकुल પરથી?] ગભરાયેલું, બાવરું (૨) મોઢું પડી ગયેલું
શિયાળ પુ૦, સ્રી૦, ૦વું, -ળિયું ન૦ [सं शृगाल, प्रा सिआल, સર૦ हिं स्याल, सियार, म सियालु કૂતરાના વર્ગનું એક પ્રાણી [સિંહ કે શિયાળ? = હા કે ના? સમાચાર સારા કે માઠા?] [થતું
શિયાળુ વિ૦ ['શિયાળો' ઉપરથી] શિયાળામાં
શિયાળો પુ૦ [सं शीतकाल, दे सीअहि, સર૦ म सीयाळी, हिं सियाला] (કાર્તિકથી માઘ મહિના સુધીની) ટાઢની ઋતુ
શિર ન૦ [सं; સર૦ फा सर] માથું (૨) ટોચ, મથાળું (૩) લશ્કરની આગલી હાર [-આપવું = જીવનો ભોગ આપવો -ઉપર લેવું = માથે લેવું; જવાબદારી સ્વીકારવી -કાપવું = નિમકહરામ થવું, લુચ્ચાઈ કરવી] ૦છત્ર(-ત્ર) ત્ર વિ૦ [सं] માથાના છત્રરૂપ, પાલક, વડીલ ૦ચ્છેદ પુ૦ [सं] માથું કાપી નાખવું તે ૦બંધ પુ૦ પાઘડી પર બાંધવાનું શોભીતું માથાબાંધણું ૦બંધી સ્રી૦ કિલ્લા અને શહેરના રક્ષણ માટે રાખેલું લશ્કર ૦મોર પુ૦ [જુઓ મોડ, (सं मुकुट) प्रा मउड સર૦ हिं शिरमौर] માથાનો મુગટ(૨) [લા] સર્વશ્રેષ્ઠ તે
શિરજાગ ન૦ એક પક્ષી
શિરજોર વિ૦ [फा सर+जोर] માથાફરેલ (૨) જબરું, શિરજોરીવાળું -રી સ્રી૦ જોરાવરી, જબરદસ્તી
શિરતાજ પુ૦ [फा सर + તાજ] માથાનો મુગટ (૨) વડીલ, ઉપરી
શિરપેચ પુ૦ [સર૦ फा सरपेच] પાઘડી કે ફેંટા પરનું છોગું, કલગી, તોરો
શિરબંધ, -ધી, જુઓ 'શિર'માં
શિરસા અ૦ [सं] શિર વડે ૦વંદ્ય વિ૦ [सं] માથું નમાવવા જેવું; માન્ય
શિરસ્તેદાર પુ૦ [શિરસ્તો + દાર, સર૦ म हिं सिरिश्तेदार] અમલદારનો મુખ્ય કારકુન -રી સ્રી૦ શિરસ્તેદારનું કામ કે પદ

શિરસ્તો પું૦[फा सर्रिश्तह्, સર૦ म शिरस्ता] ધારો, પ્રથા, રિવાજ
શિરા સ્ત્રી૦ [सं] રક્તવાહિની, નસ
શિરા(-રો)ઈ (રા') સ્ત્રી૦ [अ सुराही, म सुरई] ઊભા મોનું પાણીનું એક વાસણ
શિરાણું (રા'?) ન૦ [સર૦ हिं. सिरहाना (सं. शिरस् + आधान?) કે फा सर + निहान (निहादन)] ઓશીકું
શિરામણ (રા') ન૦, -ણી સ્ત્રી૦ નાસ્તો
શિરાવવું (રા') સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. सिराना = શાંત કરવું ઠંડું કરવું (हिं सीरा = शीतल); કે "શીરો' ઉપરથી ?] નાસ્તો કરવો
શિરીષ ન૦ [सं] એક ઝાડ કે તેનું ફૂલ
શિરોઈ (રો') સ્ત્રી૦ જુઓ શિરાઈ [યોગ્ય
શિરોધાર્ય વિ૦ [सं] માથે ચડાવવા-સ્વીકારવા
શિરોબિંદુ ન૦ [सं] ઊંચામાં ઊંચું બિંદુ કે સ્થાન, ટોચ (૨) 'વર્ટેક્સ' (ગ)
શિરોભાગ પું૦ [सं] ટોચનો કે માથાનો ભાગ
શિરોમણિ પું૦ [सं] ચૂડામણિ (૨) [લા.] મુખ્ય, શ્રેષ્ઠ, નાયક [લાયક
શિરોમાન્ય વિ૦[सं]માથે ચડાવવા-સ્વીકારવા
શિરોવેદના સ્ત્રી૦ [सं.] માથાનો દુખાવો
શિરોવેષ્ટન ન૦ [सं] માથાનો પહેરવેશ
શિલા સ્ત્રી૦ [सं] પથ્થરની છાટ. ૦છાપ સ્ત્રી૦ શિલા ઉપર કોતરીને કરેલું છાપકામ ૦જિત ન૦ ડુંગરનો રસ મનાતી એક પૌષ્ટિક ઓષધિ ૦રસ પું૦ લેપધૂપ વગેરેના કામમાં આવતો એક જાતનો ગુંદર ૦રોપણ ન૦[+ आरोपण] મકાન બાંધવામાં પ્રથમ તેનો પાયાનો પથ્થર મૂકવો તે-તેનો વિધિ. ૦લેખ પું૦ પથ્થર ઉપર કોતરેલો લેખ
શિલિમુખ પું૦ [सं] ભમરો (૨) ન૦ બાણ
શિલિંગ પું૦ [इं] એક અંગ્રેજી સિક્કો (બારેક આના જેટલો)
શિલીંધ્ર ન૦ [सं.] ટોપ૦ કૂતરાનો કાન
શિલેખાનું ન૦ [अ. सिल्ह + फा खानह, સર૦ म शिलेखाना] તોપખાનું (૨) શસ્ત્રાગાર
શિલેદાર પું૦[फा सिल्हदार,સર૦ म]શસ્ત્રસજ્જ યોદ્ધો -રી સ્ત્રી૦ શિલેદારનું કામ કે પદ
શિલોછ ન૦ [सं.] ખળી કે ખેતરમાં પડેલા કણ વીણી લેવા તે. ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ શિલોછ વડે આજીવિકા ચલાવવી તે
શિલ્પ ન૦ [सं]કારીગરી, કળા (૨) બાંધકામની કળા ૦કાર પું૦ કારીગર (૨) બાંધકામમાં પ્રવીણ માણસ. ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ શિલ્પશાસ્ત્ર. ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦શિલ્પ શીખવાની શાળા, કળાભવન. ૦શાસ્ત્ર ન૦ શિલ્પનું શાસ્ત્ર. ૦શાસ્ત્રી પું૦ શિલ્પશાસ્ત્ર જાણનાર. -લ્પી વિ૦ શિલ્પને લગતું (૨) પું૦ શિલ્પશાસ્ત્રી (૩) કારીગર
શિવ વિ૦ [सं] શુભ, કલ્યાણકારી (૨) પું૦ (સં) શંકર, મહાદેવ(૩)ન૦ કલ્યાણ. ૦જટા સ્ત્રી૦ શિવની જટા ૦જી પું૦ (માનાર્થક) શિવ, મહાદેવ ૦નિર્માલ્ય ન૦ શિવને અર્પણ થયેલું તે (૨) તેની પેઠે ઉપયોગમાં ન લેવા જેવું તે.૦પુરી સ્ત્રી૦[सं.] કાશી વારાણસી. ૦માર્ગ પું૦ શૈવ સંપ્રદાય. ૦માર્ગી વિ૦ શિવમાર્ગનું,-ને લગતું ૦રાત (-ત્રિ,-ત્રી) સ્ત્રી૦ માઘવદિ ૧૪ની રાત ૦લિંગ ન૦ શિવનું લિંગસ્વરૂપી પ્રતીક. ૦લિંગી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ [સિક્કો
શિવરાઈ પું૦ [म.] શિવાજી મહારાજે ચલાવેલો
શિવરાત (-ત્રિ, ત્રી), શિવલિંગ, -ગી જુઓ 'શિવ'માં [(૩) એક ઝાડ
શિવા સ્ત્રી૦ [सं] (સં.) પાર્વતી (૨) શિયાળ
શિવાલય ન૦ [सं.] શિવનું મંદિર [ઋતુ
શિશિર સ્ત્રી૦ [सं] પોષ ને માઘ માસની ઠંડી
શિશુ પું૦; ન૦ [सं.] બાળક; બચ્ચું
શિશુપાલ(-ળ) પું૦ [सं] (સં) ચેદિ દેશનો પ્રસિદ્ધ રાજા, જેનો શ્રીકૃષ્ણે વધ કર્યો હતો
શિશુમાર સ્ત્રી૦ [सं] એક મોટું જળચર પ્રાણી [પીસવો, સિસોટી
શિશૂડી સ્ત્રી૦ [રવ૦] નાનો શિશૂડો -ડો પું૦
શિશ્ન(-શ્ન) ન૦ [सं] પુરુષની ગુહ્યેન્દ્રિય
શિષ્ટ વિ૦ [सं] વિદ્વાન, સુશિક્ષિત(૨)સભ્ય,વિવેકી. ૦તા સ્ત્રી૦. ૦માન્ય વિ૦ શિષ્ટોએ માન્ય રાખેલું -ષ્ટાઈ સ્ત્રી૦ શિષ્ટપણું (૨) વિષ્ટિ. -ષ્ટાચાર પું૦[+आचार] શિષ્ટોમાં ચાલતો આવેલો વ્યવહાર; શિષ્ટોનો આચાર (૨) સભ્ય

રીતભાત (૩) આદરસત્કાર (૪) સભ્યતા દેખાડવા ખાતર કરવાનો આચાર

શિષ્ય પું૦[સં.] ચેલો, વિદ્યાર્થી **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ શિષ્યને તેના ખર્ચ પેટે મળતી (ના ની) મદદ **૦ણુ, -ષ્યા, -ષ્યાણી** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી શિષ્ય

શિસ્ત વિ૦ [સર૦ फा शुस्त=નાહેલું ધોયેલું; સં શિષ્ટ, મ] લાયક (૨) સ્ત્રી૦ [મ ; સર૦ फा. शस्त = નેમ] નિયમબદ્ધ વર્તન, 'ડિસિપ્લીન' **૦પાલન** ન૦ શિસ્ત પાળવી-શિસ્તમાં રહેવું તે. **૦બદ્ધ** વિ૦ શિસ્તવાળુ, શિસ્તપૂર્વક

શિસ્ન ન૦ [સં] જુઓ શિશ્ન

શિહાઈ સ્ત્રી૦+[फा स्याही]શાહી(૨)કાળાપણુ

શિંગ સ્ત્રી૦ [દે सिंगा, સર૦ મ शेंग (સં. शिंबा ?)]કઠોળના કે તેના જેવી બીવાળી પાપડી

શિંગ ન૦[પ્રા सिंग (સં शृंग)] જુઓ શિંગડુ

શિંગડાટવું સ૦ક્રિ૦ [શિંગડુ પરથી] શિંગડા વડે ઉપરાઉપરી મારવું

શિંગડી સ્ત્રી૦ [શિંગ + ડી] નાનું શિંગડુ (૨) બંદૂકનો દારૂ ભરવાની શિંગડાઘાટની નળી

શિંગડું ન૦ [શિંગ + ડુ] પશુના માથા ઉપરનો અવયવ (૨) એવા આકારનું એક વાદ્ય, રણશિંગડુ. [શિંગડાં ઊગવાં બાકી હોવાં = પૂરી મૂર્ખતા હોવી. શિંગડાં ભરાવવાં, માંડવાં=સામે થવુ, લડવા તૈયાર થવું. શિંગડુ થઈ જવું=(શરીર) શિંગડાના આકારે ખેંચાઈ જવું (૨) અકડાઈ જવું (ટાઢથી). -મારવું=શિંગડા વડે મારવું. શિંગડે ચઢાવવું - શિંગડાથી મારવું.શિંગડે લેવું=શિંગડુ થઈ જવું ? (૨) સામે થવું (૩) બહાદુરીથી લડવું]

શિંગાળ(-ળુ) વિ૦ [શિંગ+आलु] શિંગડાં-વાળુ **-ળી** વિ૦ સ્ત્રી૦ શિંગડાંવાળી (૨) એ નામની એક જાતની (ઘોડી)

શિંગી વિ૦ [શિંગ પરથી] શિંગડાંવાળુ (૨) સ્ત્રી૦ રણશિંગડુ

શિંગોટી સ્ત્રી૦ [શિંગ પરથી]શિંગડાંનો વાંક (૨) નાનુ શિંગડુ (૩) જે ઠેકાણેથી શિંગડાં ફૂટે તે ભાગ (૪) એક ઓપવાનું ઓજાર (૫) એક ઘરેણુ (૬) શિંગડા પર લેવાતો એક કર

શિંગોડી સ્ત્રી૦ [સં. शृंगाटक=શિંગોડુ, પ્રા. सिंघाडग,-य; સર૦ મ. शिंगाडा, હિં सिंघाडा] જેને શિંગોડાં થાય છે તે વેલો. [શિંગોડીનો વેલો=ઘણો વિસ્તાર ને પરિવાર] **-ડું** ન૦ પાણીમાં થતી એક વેલનું ફળ (૨) એના આકારનું એક દારૂખાનું [-તાણવું=ટીલું તાણવું (મલકમાં) -શણગારવું કપાળ ઉપર તિલકાદિ કરવાં-શણગાર કરવા]

શીકર પું૦,ન૦[સં]સીકર,પાણીની છાંટ,ફરફર

શીકલી, શીકી સ્ત્રી૦ ['શીકુ' ઉપરથી] શીંકલી; બળદને મોઢે બંધાતી જાળી

શીકુ ન૦ [સં शिक्य, પ્રા सिक्कय; સર૦ મ. शिंकें, शिकें, હિં सीका, छींका] (ખાદ્ય મૂકવાનો) અધ્ધર લટકાવાય એવા ઝોળી જેવો ઘાટ, શીંકુ [શીકે મૂકવું=શીકામાં મૂકવું (૨) ઊંચે મૂકવું, હાલ તુરત હાથમાં ન લેવું, પડતું મૂકવું (૩) ગુપ્ત રાખવું]

શીકે(-ખે) અ૦ [જુઓ શિક્કે] સુધ્ધાં

શીખ સ્ત્રી૦ [સં शिक्षा, સર૦ મ शीक, હિં सीख] શિખામણ (૨) વિદાયગીરી કે તે વેળા અપાતી ભેટ(૩)[फा सीख़; સર૦ હિં सीख] અણીદાર પોલો લોઢાનો સળિયો (થેલામાંથી અનાજ કાઢવા માટેનો) (૪) પું૦ [સં. शिष्य, સર૦ મ , હિં सिख] ગુરુ નાનકના સંપ્રદાયનો અનુયાયી [-આપવી=વિદાય આપવી.]

શીખવવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા सिक्खव (સં शिक्षय्)] ભણાવવુ (૨) [લા] ભંભેરવુ, ઉશ્કેરવુ **શીખ-વાવુ** અ૦ક્રિ૦ 'શીખવવું'નું કર્મણિ

શીખવું સ૦ક્રિ૦[સં शिक्ष्]ભણવું, જ્ઞાન મેળવવુ

શીખે અ૦ [જુઓ શીકે] સુધ્ધાં

શીઘ્ર વિ૦[સં] સત્વર (૨) અ૦ જલદી **૦કવિ** પું૦ શીઘ્રકવિતા બનાવે તેવો કવિ **૦કવિતા** સ્ત્રી૦, **૦કાવ્ય** ન૦ કશી પણ પૂર્વતૈયારી વિના તરત જ બનાવેલી કવિતા **૦કવિત્વ** ન૦ શીઘ્રકવિતા કરવાની શક્તિ **૦કોપી** વિ૦ જલદી ગુસ્સે થઈ જાય તેવુ **૦તા** સ્ત્રી૦ ઝડપ, ઉતાવળ **૦પાઠશક્તિ** સ્ત્રી૦ જલદી મોઢે કરી લેવાની શક્તિ **૦બોધ** પું૦ વસ્તુ એકદમ સમજાવવી કે સમજી લેવી તે (૨) ગાન્ને **૦બોધી**

પું૦ ગંજેરી ૦સાધક વિ૦ શીઘ્ર સાધે કે ફળે એવું; શીઘ્ર ફલદાયી

શીઠવું સ૦ક્રિ૦[પ્રા. छिड्ड (સં. छिद्र) ઉપરથી?] સીઠવું, (કાણું, ફાટ વગેરે) પૂરવું, પૂરીને બંધ કરવું (૨) બીડવું (૩) (દેવું) વાળવું

શીત ન૦[પ્રા सित्थ (સં सिक्थ), સર૦ મ. शीत] ભોંય પર પડેલા ભાતના દાણા

શીત વિ૦ [સં.] ટાઢું; ઠંડું (૨) ન૦ શરીર ઠંડું પડી જવું તે. [–આવવાં, વળવું, વ્યાપવું = મરણ પૂર્વે પુષ્કળ પરસેવો થઈ શરીરનું ટાઢું પડી જવું.] ૦કટિબંધ પું૦ (ભૂ૦) ધ્રુવ આસપાસનો શીતળ કટિબંધ–પ્રદેશ ૦કાલ(–ળ) પું૦ શિયાળો. ૦જ્વર પું૦ ટાઢિયો તાવ. ૦પિત્ત ન૦ ચામડીનો એક રોગ. ૦રશ્મિ પું૦ ચંદ્ર

શીતલ(–ળ) વિ૦[સં] ઠંડું. ૦(–ળ)તા સ્ત્રી૦

શીતલા(–ળા) સ્ત્રી૦ [સં. शीतला, સર૦ હિં, મ.] બળિયા (૨) બળિયાના રોગની દેવી (૩) વિ૦ સ્ત્રી૦ શીતલ. [–કાઢવા, ટાંકવા = શીતળાની રસી મૂકવી –ના વાહને ચઢવું = ગધેડે ચડવું – ફજેત થવું] ૦મા સ્ત્રી૦ શીતળા–(૨) જુઓ. –ળાસાતમ સ્ત્રી૦ શ્રાવણ સુદ કે વદ સાતમ, એક તહેવાર

શીતાંશુ પું૦ [સં] ચંદ્ર [એવું; મધ્યમ

શીતોષ્ણ વિ૦ [સં] અતિ ગરમ કે ઠંડું નહિ

શીથળું વિ૦ [સં. शिथिल કે शीतल] શાંત;ઠાવકું

શીથળો પું૦ [જુઓ છીટલો; સર૦ હિં सैतना = સમેટવું] કાંટા, થોર વગેરે સમેટીને લાવવાનું લાકડાનું એક ઓજાર કે સાધન

શીદ, ૦ને અ૦ શા માટે, શું કામ?

શીદી(–ધી) પું૦ [फा.] સીદી, હબસી; આફ્રિકાનો મૂળ વતની. –દણ સ્ત્રી૦ શીદી સ્ત્રી

શીધું ન૦[સર૦ મ. शिधा. હિં. सीधा (સં सिद्ध કે असिद्ध)] રસોઈની કાચી સામગ્રી, સીધું

શીન સ્ત્રી૦ એક માછલી

શીમળ(–ળો) પું૦ [સં. शाल्मलि] એક ઝાડ

શીરગર પું૦ [फा] સૂતરને પાજણ પાનાર

શીરી સ્ત્રી૦ મગદળની એક કસરત

શીરીન વિ૦[फा.] મીઠું, મધુર

શીરું ન૦ ['શીરો' પરથી? સર૦ ખીરું] શીરા જેવો રગડો, ખીરું [જુઓ શીર્ષ

શીરો (શી') પું૦ [फा] એક મીઠી વાની (૨)

શીર્ણ* વિ૦ [સં] તૂટીફૂટી ગયેલું (૨) જીર્ણ (૩) ચીમળાઈ કે સુકાઈ ગયેલું (૪) ક્ષીણ; કૃશ

શીર્ષ ન૦ [સં.] શીશ. માથું. ૦ક ન૦ માથું (૨) ખોપરી (૩) માથાનો ટોપ (૪) મથાળું (લખાણનું) (૫) વિ૦ (અંતે સમાસમાં) 'મથાળાવાળું' એ અર્થમાં. ૦ચ્છેદ પું૦ [સં] મસ્તક કાપી નાખવું તે. –ર્ષા પું૦ એક છંદ. –ર્ષાસન ન૦ [+ आसन] માથા ઉપર ઊભા રહેવાનું એક યોગાસન

શીલ(–ળ) ન૦ [સં] સ્વભાવ (૨) વર્તણૂક (૩) ચારિત્ર્ય (૪) શિયળ (૫) વિ૦ (સમાસને અંતે) '–ના સ્વભાવવાળું; –ની ટેવવાળું' એવા અર્થમાં ઉદા૦ 'દાનશીલ' ૦વ ત(–તું), ૦વાન વિ૦ શીલવાળું. –લાર્થક વિ૦[+अर्थक] (વ્યા.) શીલનો અર્થ સૂચવનાર (પ્રત્યય)

શીશ ન૦ [પ્રા. सीस (સં शीर्ष), સર૦ મ. शीस, હિં] માથું. ૦ફૂલ ન૦ માથામાં પહેરવાનું એક ઘરેણું

શીશગર પું૦ [फा] કાચ બનાવનાર કારીગર

શીશમ ન૦[સર૦ હિં ; મ शिशी –सव]સીસમ

શીશમહેલ પું૦ [फा शीशह + महल] દિવાલો પર કાચ જડ્યા હોય એવી ઓરડી કે મકાન

શીશી સ્ત્રી૦ કાચનું(દવા ઇ૦ ભરવા વપરાતું)એક પાત્ર બાટલી [–સૂંઘાડવી - વાઢકાપ કરવા કલોરોફોર્મની દવા સૂંઘાડી મૂર્છા આણવી. –ને ફૂટાકે = તરત નિકાલ]

શીશો પું૦ [फा. शीशह, સર૦ મ. शिसा, હિં. शीशा] મોટી શીશી. [શીશામાં ઉતારવું = છેતરીને કાબૂમાં લેવું – વશ કરવું]

શીળ, ૦વ તું, ૦વાન જુઓ 'શીલ'માં

શીળવા પું૦ જુઓ શીળસ (–ધાવે)

શીળસ ન૦ જુઓ શીળી [–ધાવું = શીળસનો રોગ થઈ આવવો]

શીળિયું વિ૦ ['શીલ' ઉપરથી] શીલવ ન

શીળી સ્ત્રી૦[પ્રા सीअलिया (સં. शीतलिका)] ઓચિંતાં ઢીમણાં થઈ આવવાનો એક રોગ. ૦સાતમ સ્ત્રી૦ [સર૦ મ सीव्यासप्तमी]

જુઓ શીતલાસાતમ
શીળુ વિ૦ [प्रा सीअल (सं शीतल)] ઠંડું –ળો પુ૦ છાંયો
શીંકલી સ્ત્રી૦ જુઓ શીકલી
શીંકી સ્ત્રી૦ પડિયાપતરાળાંની બાંધેલી થોકડી (૨) શીકલી
શીંકું નં૦ જુઓ શીકું
શીંગ, ૦ડી, ૦ડું, –ગાળી, –ગાળુ, –ગી, –ગોટી, –ગોડું જુઓ 'શિંગ'માં
શીંગિયોવચ્છ(–છ)નાગ પુ૦ [सं शृंगिक वत्सनाग] એક જાતનો વછનાગ
શુક પું૦ [सं] પોપટ (૨) (સં) શુકદેવ. ૦દેવ, ૦સ્વામી પુ૦(સં) વ્યાસના પુત્ર – ભાગવતના કથાકાર –કી સ્ત્રી૦ પોપટની માદા, મેના
શુકન ન૦ જુઓ શકુન (૨) સારા–શુભ શકુન –નિયાળ વિ૦ શકુનવાળુ –નાવળી સ્ત્રી૦ [+આવળી] શુકન અપશુકન જોવાની પોથી
શુકર પુ૦ [જુઓ अ शुक्र] આભાર, ઉપકાર (૨)સુભાગ્ય(૩)કૃતેહ [–ગુજારવો,(–વા)= ઉપકાર માનવો. –ભલા બચ્યા = સદ્ભાગ્ય કે બચ્યા!] –રાના પુ૦બ૦વ૦ ઉપકાર માનવો તે (૨) જેજેકાર (૩) કૃતેહ
શુકલ પું૦ જુઓ શુકલ
શુક્કરવાર પુ૦ જુઓ શુક્રવાર –રિયું વિ૦ શુક્રવારીમાંથી ખરીદેલુ (૨) હલકી જાતનું –રી સ્ત્રી૦ શુક્રવારે ભરાતું બજાર–ગુજરી
શુક્તિ સ્ત્રી૦ [सं] છીપ
શુક્ર પુ૦ [सं] એ નામનો ગ્રહ (૨) શુક્રવાર (૩) ન૦ વીર્ય ૦વાર પુ૦ અઠવાડિયાનો એક દિવસ (૨) [લા] ભલીવાર, ઢંગ; રામ. [–કરવો=હિત કરવું, કાર્યસિદ્ધિ કરવી, નસીબ ફેરવવું –થવો, વળવો = ભલીવાર આવવો, લાભ થવો, દહાડો વળવો] ૦વારું વિ૦ શુક્રવારે આવતુ વારાફરતું –ક્રાચાર્ય પુ૦ (સં) દૈત્યોના ગુરુ (૨) [લા] કાણો માણસ
શુક્ર પુ૦ [अ], –ક્રાના પુ૦બ૦વ૦ [फा] જુઓ શુકર,–રાના ૦ગુજારી સ્ત્રી૦ [फा] આભાર માનવો તે
શુક્લ વિ૦ [सं] સફેદ, ધોળુ (૨) પુ૦ બ્રાહ્મણોનો પુરોહિત(૩)એક બ્રાહ્મણ અટક ૦પક્ષ પુ૦, ન૦ સુદ પક્ષ, અજવાળિયું
શુચિ વિ૦ [सं] શુદ્ધ,પવિત્ર (૨) સ્ત્રી૦ શુદ્ધતા, શુચિતા ૦તા સ્ત્રી૦ ૦ત્વન૦ –ચીભૂત વિ૦ [सं.] પવિત્ર થયેલું
શુદ્ધ વિ૦ [सं] ચોખ્ખુ સ્વચ્છ (૨) પવિત્ર (૩) દોષરહિત (૪) ભેળસેળ વિનાનું (૫) [પ.] સ્ત્રી૦ શુદ્ધિ, સૂધ; ભાન, ખબર. [–ઠેકાણે આવવી = ભાન આવવું (૨) ડાહ્યું – સમજુ થવું –ઠેકાણે લાવવી = બુદ્ધિ ઠેકાણે લાવવી; પાંશરું કરવું] ૦મધ્યા સ્ત્રી૦ મધ્યમ ગ્રામની એક મૂર્છના (સંગીત) ૦ષડ્જા સ્ત્રી૦ મૂર્છનાનો એક પ્રકાર –દ્ધાદ્વૈત ન૦ [+ अद्वैत] શ્રીવલ્લભાચાર્યે સ્થાપેલો મત –દ્ધાપહ્નુતિ સ્ત્રી૦ [+अपह्नुति] એક અલંકાર
શુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं] પવિત્રતા, શુદ્ધતા, સ્વચ્છતા (૨) પ્રાયશ્ચિત્ત કરી પવિત્ર થવું તે (૩) ધર્માંતર કરેલાને ધાર્મિક ક્રિયા કરી મૂળ ધર્મમાં પાછુ આણવું કે તેણે આવવું તે (૪) ભાન, જાગૃતિ [–આવવી, ઉપર આવવું = ભાન આવવુ –કરવી = ધર્મભ્રષ્ટ થયું હોય તેને વિધિપૂર્વક અસલ ધર્મમાં લાવવુ (૨) પુન હિન્દુધર્મમા લાવવું] ૦પત્ર(૦ક) ન૦ છાપની ભૂલોના સુધારાની યાદી
શુદ્ધોદન પુ૦ [सं] (સં) બુદ્ધના પિતા
શુનઃશેપ પુ૦[सं](સં)એક વૈદિક ઋષિનું નામ
શુની સ્ત્રી૦ [सं] કૂતરી
શુબરાત સ્ત્રી૦[फा शबिबरात]શાબાન મહિનાની ૧૮મી તારીખે આવતો મુસલમાની તહેવાર
શુબા, –બો પુ૦, સ્ત્રી૦ [अ शुब्हा] શંકા, અંદેશો (૨) વહેમ, ભ્રમ
શુભ વિ૦[सं] મંગળપ્રદ, કલ્યાણકારી(૨) ન૦ ભલું,કલ્યાણ.૦ચિંતક વિ૦શુભેચ્છક ૦મસ્તુ શ૦ પ્ર૦ [सं] ભલું થાઓ' એવુ આશીર્વચન ૦તા સ્ત્રી૦ –ભાવહ વિ૦ सं [+आवह] શુભ આણનાર –ભાશયી વિ૦ [+आशय +ई] શુભ આશય–હેતુવાળુ –ભેચ્છક, –ભેચ્છુ વિ૦ [+सं इच्छक, इच्छु] શુભ

ઇચ્છનાર,હિતેચ્છુ -ભેચ્છા સ્ત્રી૦[+इच्छा] શુભ થાઓ એવી ઇચ્છા -ભોપમાલાયક વિ૦[+ઉપમા+લાયક] શુભ ઉપમાઓને લાયક (પત્રલેખનમાં વિશેષણ)

શુભ્ર વિ૦ [સં] ઉજ્જ્વળ (૨) સફેદ

શુમાર પું૦ [फा] સુમાર; આશરો, અડસટ્ટો (૨) હિસાબ, ગણતરી [-કાઢવો, જોવો= અડસટ્ટો ગણી કાઢવો] -રે અ૦ આશરે, અંદાજથી, અડસટ્ટે

શુલ્ક ન૦ [સં] દાયજો, સ્રીધન (૨) કન્યાની કિંમત તરીકે વર પાસેથી લેવાતુ ધન (૩) મૂલ્ય; કિંમત (૪) ભાડું (૫) જકાત, દાણ

શુશ્રૂષા સ્ત્રી૦ [સં] સેવાચાકરી

શુશ્રૂષુ વિ૦ [સં] શુશ્રૂષા કરવાની વૃત્તિવાળું

શુષ્ક વિ૦ [સં] સૂકું, રસ વગરનું, લૂખું. ૦તા સ્ત્રી૦. ૦વાદ પું૦ કોઈ પણ સૂક્ષ્મ કે શુભ તત્ત્વને વિષે નાસ્તિકતાવાળો વાદ; 'નિહિલિઝમ' (?)

શુષ્ણ પું૦ [સં.] સૂર્ય

શું સ૦ [સં. कीदृस, प्रा कइस-કશું પરથી?] વસ્તુવાચક પ્રશ્નાર્થ સર્વનામ. ઉદા૦શું કહો છો? શું ખાધું? શું જોયું? (૨) બેપરવાઈ કે તુચ્છકાર બતાવવા પ્રશ્નાર્થમાં વપરાય છે. ઉદા૦ એ મારું શું બોળવાનો હતો?તારાથી શું થાય તેમ છે? (૩)વિ૦ કયું,કઈ જાતનું એ અર્થમાં સવાલ પૂછતાં વપરાય છે ઉદા૦ તે શો પદાર્થ છે? (૪) આશ્ચર્યસૂચક ઉદા૦ શો રોફ!(૫)પ્રશ્નાર્થસૂચક ઉદા૦'શો વિચારછે?', શીવાત છે?'(૬)કેટલાક પ્રયોગોમાં'કંઈ''શુંય' જેવો અર્થ થાય છે. જેમ કે, શું નું શું થઈ ગયું (જુઓ 'શુંય' પણ) (૭) બને અથવા બધા સરખા એવો ભાવ બતાવવા બે શું વપરાય છે ઉદા૦ શુ મોટા, શુ નાના. (૮) [प्रा. सिउं (सं. समं)] સરખું, જેવુ (નામને છેડે) ઉદા૦ તોબરાશુ મોં. (૯) અ૦ પ્રશ્નવાચક ઉદા૦ 'તમે આવવાના છો શું?'(૧૦)[અપ૦ सहु(सं. सह)] (૫) સાથે સહિત. ઉદા૦ 'રામનામશુ તાળી લાગી' ૦ય વિ૦ શુ, કઈ (અનિશ્ચિતાર્થક) ઉદા૦ શુંય કહ્યું હશે ને શું સમજ્યો

શુંઢ પું૦, -ઢા સ્ત્રી૦ [સં] હાથીનો લાંબો નાક જેવો અવયવ, સૂંઢ -ડી પું૦[સં] હાથી

શુંભ પું૦[સં.] (સં) દુર્ગાએ મારેલો એક રાક્ષસ

શૂકર પું૦[સં] ભૂંડ, સૂકર -રી સ્ત્રી૦ ભૂંડણ

શૂઢમૂઢ વિ૦ ['મૂઢ'નો દ્વિર્ભાવ, કે શૂન્ય+મૂઢ] સાવ મૂઢ જેવુ; ગભરાટથી શૂનમૂન જેવુ

શૂદ્ર પું૦ [સં.] ચોથી વર્ણનો માણસ (જુઓ વર્ણ) -દ્રાણી, -દ્રી સ્ત્રી૦ શૂદ્ર સ્ત્રી

શૂધ સ્ત્રી૦ [શુદ્ધિ પરથી] જુઓ શુદ્ધ ૦બૂધ સ્ત્રી૦ [શુદ્ધિ+બુદ્ધિ] સુધબુધ, ભાન, સંજ્ઞા (૨) અક્કલ, સમજ (-આવવી)

શૂન (ન,) સ્ત્રી૦ [જુઓ શૂન્ય] મીંડુ [-મૂકવી= રદ કરવું]૦કાર પું૦ ઉજ્જડપણું; નીરવતા (૨) [ચિત્તની] શૂન્ય સ્થિતિ ૦મૂન વિ૦ ['શૂન'નો દ્વિર્ભાવ, કે શૂન્ય+મુનિ?] સાવ મૂક જેવુ, સૂનમૂન

શૂન્ય વિ૦ [સં.] ખાલી (૨)અસત (૩) ભાન કે સંજ્ઞા વિનાનું (૪) (સમાસને છેડે) રહિત; વિનાનું ઉદા૦ જ્ઞાનશૂન્ય. (૫) ન૦ મીંડુ (૬) અભાવ. [-મારી જવું=ખાલી કે ભાન વિનાનું જડ થઈ જવું. -મૂકવું=રદબાતલ કરવું] ૦કાર પું૦ જુઓ શૂનકાર. ૦તાલ પું૦ તાલમાં તાળી નથી મરાતી તે સ્થાન, ખાલી. ૦ભાગ્ય વિ૦ભાગ્યહીન. ૦મનસ્ક વિ૦ શૂન્ય મનવાળું. ૦યુતિ સ્ત્રી૦'ઇન્ટીગ્રલ કેલ્ક્યૂલસ' (ગ) ૦લબ્ધિ સ્ત્રી૦ ડિફરેન્શિયલ કેલ્ક્યૂલસ' (ગ) ૦વત્ અ૦ શૂન્યના પેઠે, હસ્તી વગર. ૦વાદ પું૦બૌદ્ધતત્ત્વજ્ઞાનનો એક વાદ ૦વાદી વિ૦ (૨) પું૦ શૂન્યવાદ માનનાર. ૦શિખર ન૦ નિર્વિકલ્પ દશા, સમાધિદશા. [શૂન્ય-શિખરે ચઢવું=સમાધિદશા પ્રાપ્ત કરવી.] ૦સમીકરણ ન૦ 'ડિફરેન્શિયલ ઇક્વેશન' (ગ). ૦હૃદય વિ૦ લાગણી વિનાનું; ક્રૂર, હૈયાસનું (૨) ધ્યાન વિનાનુ

શૂર વિ૦ [સં] બહાદુર, પરાક્રમી (૨) પું૦ શૂરવીર (૩) ન૦ શૌર્ય, જુસ્સો [-આવવું, ચઢવું, છૂટવું=શૌર્યનો જુસ્સો આવવો (૨) જુસ્સો આવવો -પર આવવુ પર ચઢવુ=શૂરાતન આવવું]૦તા સ્ત્રી૦ ૦વીર વિ૦ (૨) પું૦

બહાદુર. ઢિ મતવાન. ૦સેન પુ૦ (સ.) મથુરા આસપાસના પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ. –રાતન ન૦ શૌર્ય –રુ વિ૦ શૂરવાળું, શૂરવીર –રુ પૂરું વિ૦ પૂરેપૂરું શૂર

શૂર્પ ન૦ [સં.] સૂપડું. ૦ણખા સ્ત્રી૦ [સં] (સ.) રાવણની બહેન

શૂલ ન૦ [સં] ભાલા જેવું એક પ્રાચીન અસ્ત્ર (૨) શૂળી (૩) ત્રિશૂલ (૪) કાંટો (૫) શૂળ ભોંકાયા જેવું દરદ ૦પાણિ પું૦ [સં] (સ.) શંકર

શૂળ ન૦ જુઓ શૂલ (૨) સ્ત્રી૦ (સીધો, લાંબો) કાંટો. [–ઊપડવું, ફૂટવું = શૂળનું દર્દ થવું –વાગવી = કાંટો શરીરમાં ભોંકાવો]–ળિયો દાંત ન૦ લાંબા શૂળના જેવા દાંતનો પ્રકાર

શૂળી સ્ત્રી૦ [સં शूलिका] જમીનમાં રોપેલો અણીવાળો મોટો લાકડો સળિયો, જેના પર પરોવી મોતની શિક્ષા કરવામાં આવે છે તે કે તેની શિક્ષા [–આપવી, શૂળીએ ચડાવવું, –દેવી = શૂળીની શિક્ષા કરવી.] ૦ગમન ન૦ શૂળીએ ચડવું તે ' ક્રૂસિફિક્શન'

શૃગાલ ન૦ [સં] શિયાળ

શૃંખલા સ્ત્રી૦ [સં] સાંકળ (૨) બેડી ૦બદ્ધ વિ૦ શૃંખલાથી બંધાયેલું (૨) ક્રમબદ્ધ, શૃંખલિત –લિત વિ૦ સંકળાયેલું, ક્રમબદ્ધ –લિતતા સ્ત્રી૦

શૃંગ ન૦ [સં.] શિખર, ટોચ (૨) શિંગડું

શૃંગાર પું૦ [સં] વિલાસ, રતિ (૨) તે માટેની સ્ત્રીપુરુષની એકબીજા પ્રત્યેની સ્પૃહા (૩) શૃંગારરસ (૪) શણગાર ૦રસ પુ૦ નવ રસમાંનો એક (જુઓ રસ)

શૃંગારવું સ૦ક્રિ૦ [શૃંગાર પરથી, સર૦, हिं शृंगारना, म शृंगारणें] શણગારવું

શૃંગારી વિ૦ [સં] શૃંગાર સંબંધી (૨) કામી

શૃંગી વિ૦ [સં.] શિંગડાવાળું (૨) શિખરવાળું (પર્વત) (૩) સ્ત્રી૦ એક રણવાદ્ય

શેક પુ૦ ['શેકવું' ઉપરથી] શેકવું તે

શેકવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म शेकणें, हिं. सेंकना] દેવતા ઉપર નાખી ચડાવવું કે ખરું કરવું (૨) ગરમ લૂગડા કે પાણી વગેરે દ્વારા ગરમી આપવી (શરીરના કોઈ ભાગને) (૩) [લા] બાળવું; દુખી કરવું [એક જાતનું ઘરેણું

શેકારું ન૦ [જુઓ છીંકારું, સર૦ म. शेकरू]

શેખ પુ૦ [अ] આરબોની ટોળીનો ઉપરી (૨) મુસલમાનોની એક જાતનો આદમી (૩) એક મુસલમાન અટક ૦ચ(–સ)લ્લી પુ૦ [સર૦ म, हिं शेखचिल्ली] હવાઈ કિલ્લા બાંધનાર (૨) આળસુ અને તરંગી આદમી ૦ડો પુ૦ એ નામની જાતનો મુસલમાન ૦દાર પુ૦ [સર૦ म.] કુમાવિસદારનો કારકુન

શેખર પુ૦ [સં] મુગટ, કિરિટ (૨) માથા પર પહેરવાની માળા (૩) શિખર (૪) [નામને અંતે] '–માં શ્રેષ્ઠ' (ઉદા૦ મુનિશેખર)

શેખસલ્લી પુ૦ જુઓ શેખચલ્લી

શેખાઈ, શેખી [फा] સ્ત્રી૦ પતરાજી, બડાઈ [–કરવી, મારવી]. ૦ખોર વિ૦ બડાઈ હાંકનાર

શેઠ પુ૦ [प्रा सेट्ठि (सं श्रेष्ठिन्), સર૦ म, हिं सेठ] મોટો આબરૂદાર વેપારી, શાહુકાર (૨) વાણિયો (૩) ધણી, માલિક (નોકરનો) (૪) વેપારી વગેરેને સંબોધતાં વપરાતો શબ્દ (૫) એક અટક –ઠાઈ સ્ત્રી૦ શેઠપણું. –ઠાણી સ્ત્રી૦ શેઠ કે શેઠની સ્ત્રી –ઠિયો પુ૦ શાહુકાર (૨) માથે ગોરો એવો બળદ

શેડ (શે')સ્ત્રી૦ [प्रा सेढि, –ढी (सं श्रेढी), સર૦ म शेड, शेडा] ધારા, ધાર (૨) [લા] એના જેવો અણીદાર ભામ, રાગ [–ફોડવી, મારવી = શેડ નીકળે એમ કરવું –વાગવી = જોરથી શેડ નીકળવી] ૦કઢું વિ૦ તરતનું જ દોહેલું (દૂધ)

શેડા પુ૦બ૦વ૦ [સર૦ हिं सेढ़ा, म शेंब,–मूड] લીંટના લબકા

શેઢી સ્ત્રી૦ નાનો શેઢો (૨) (સ.) એક નદી

શેઢો પુ૦ [જુઓ છેડો, સર૦ म शेढ (सं च्छेद)] ખેતરની ચોમેર ખેડ્યા વિનાની છોડાવી પટ્ટી, જ્યાં ચાર ઊગે છે

શેણ પુ૦ [प्रा सयण (सं स्वजन)] + સ્વજન

શેણવી પુ૦ [म (सं सेनापति, प्रा सेणवइ)]

સારસ્વત બ્રાહ્મણની એક જાત
શેણુવો પુ૦ [સર૦ મ. शेण = વિષ્ટા, છાણ (સં शकृत्)] એક હરિજન જાતનો માણસ
શેણાઈ સ્ત્રી૦ [फा शह्नाई] (ચ.) શરણાઈ
શેતરંજ પુ૦[अ शतरंज; સર૦ સં. चतुरंग]એક રમત,ચતુરંગ **-જી** સ્ત્રી૦[फा शतरंजी] એક જાતનુ રંગીન ભાતીગળ પાથરણું. [**-રંગી નાખવી**=બરડામા મારી લોહી કાઢવું.]
શેતાન પુ૦ જુઓ શયતાન [**-નું ઓળિયું**= તોફાની, તરકટી (૨) વિ૦ ખંધું; લુચ્ચું] **-નિયત** સ્ત્રી૦ શેતાનપણું. **-ની** વિ૦ તોફાની (૨) સ્ત્રી૦ શેતાનિયત
શેતૂર ન૦ [फा शहतूत] એક ઝાડ (જેનાં પાંદડાં પર રેશમના કીડા ઊછરે છે) (૨) તેનું ફળ
શેદરડી સ્ત્રી૦ એક ઘાસ
શેપટ અ૦ [સર૦ મ] (ચ) સીધુ, સોપટ; પાધરું. **-ટી** વિ૦ સ્ત્રી૦ [म लाबी सोटी] સૂકલી ને લાંબી (કૂતરી)
શેફાલિ (૦કા) [सं] **-લી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
શેર પુ૦ [दे सेर સર૦ हिं. सेर, म] એક તોલ-મણનો ચાળીસમો ભાગ. (૨) [फा] વાઘ; સિંહ (૩) ચિત્તો [**-થવું**=ઉપરીપણું કરવું, સરજોરી કરવી. **-લોહી ચડવું**=સંતોષ-આનંદ થવો **-સૂંઠ ખાવી**=તાકાત હોવી.]
શેર (શૅ) સ્ત્રી૦ [अ शिअर; સર૦ हिं शेर] કવિતા, કવિતાની કડી (ફારસી, ઉર્દૂ વગેરે)
શેર પુ૦ [इं] ધંધા માટેની પંચ્યાળી મૂડી કે ભાગીદારીનો નિયત ભાગ (૨) તેનું ખત. [**-ભરવો, રાખવો, લેવો**=શેર ખરીદવો.] **૦દલાલ** પુ૦ શેરનો (તે લેવા વેચવા માટે) દલાલ **૦બજાર** ન૦ શેરની લેવડદેવડનું બજાર. **૦સટ્ટો** પું૦ શેરમા કરેલો સટ્ટો
શેરડી સ્ત્રી૦ [दे. सेरी=લાંબી આકૃતિ (૨) શેરી ઉપરથી ? સર૦ म] એક વનસ્પતિ-જેના સાંઠામાંથી ગોળ ને ખાંડ બને છે; શેલડી (૨) નાનો સાંકડો શેરડો-રસ્તો
શેરડો પું૦ [જુઓ શેરડી] પગવાટ (૨) લોહી તરી આવવાથી મો પર પડતો લિસોટો (૩) સુકાઈ ગયેલા આંસુના રેલાના ડાઘ (૪) ધ્રાસકો (૫) ઠંડુ પાણી પીતા અંદર પેટ સુધી થતી ઠંડકની લિસોટા જેવી અસર
શેરદિલ વિ૦[फा]બહાદુર; હિંમતવાન,નિર્ભય **-લી** સ્ત્રી૦ બહાદુરી, હિંમત
શેરવાણી(-ની) સ્ત્રી૦ [हिं ; સર૦ म.] એક પ્રકારનો લાંબો (ઉત્તર હિંદુસ્તાની) કોટ
શેરવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ છેરવું
શેરા ન૦ એક પખી
શેરાટો પુ૦ જુઓ છેરાટો
શેરામણ ન૦ જુઓ છેરામણ
શેરિયું ન૦ [શેર પરથી] શેર વજનનું માપ (૨) (શેં) [?] શણનુ બી
શેરિયો પુ૦ શેર વજનનું કાટલું, શેરીકો
શેરી સ્ત્રી૦ [दे सेरी, સર૦ म] સાંકડી ગલી (૨) ફળિયું, પોળ
શેરીકો પુ૦ [શેર પરથી] સેરનું કાટલું, શેરિયો
શેરો (શૅરો) પુ૦ [अ शरआ ? સર૦ म शेरा] અરજી વગેરે પર અધિકારીએ ટૂંકમાં કરેલું ટિપ્પણ. [**-કરવો, -મારવો**=ટિપ્પણ કરવું, તે તરીકે કાંઈ લખવું]
શેલડી સ્ત્રી૦ જુઓ શેરડી
શેલ(-લો)ત પુ૦ ['શેલું' ઉપરથી ? કે दे सेल्लि =રજ્જુ-દોરડુ ઉપરથી (ખેતર ભરનાર) ?] જમીનદારનો મહેતો, તલાટી (૨) બ્રાહ્મણોની એક અટક [ફેરવુ, વિચરવુ
શેલવું (શૅ ?) અ૦ક્રિ૦[જુઓ સહેલ (अ. सैर)]
શેલવો પું૦ 'શેલત'નું લઘુતાવાચક રૂપ
શેલાયું ન૦ [दे. सेल्लि=દોરડું, સર૦ हिं. सेल; म सेली] (કા) નોંજણુ, નોંઝણું; શેલો (?) [એક કીમતી વસ્ત્ર
શેલારી સ્ત્રી૦ ['શેલું' ઉપરથી; સર૦ म]સ્ત્રીઓનું
શેલારો પુ૦ [જુઓ હેલારો] (કા) પાણીમા આગળ ધપવા શરીરનો હેલારો મારવો તે
શેલાસાડી સ્ત્રી૦ [શેલું+સાડી]જુઓ સેલાસાડી
શેલી સ્ત્રી૦ [दे सेल्लि=દોરડું, સર૦ म शेल; हिं. सेल=દોર-દોરડુ] ચકમકથી દેવતા પાડવાની દોરડી (૨) ભસ્મ રાખ
શેલું ન૦ [સર૦ हिं सेला, म शेला (सं चैल ?)] કસબી ઉપરણો-ખેસ (૨) [અમુક કામની]

વિધવાએ પહેરવાનો ખાસ એક સાલ્લો (૩) સ્ત્રીઓનું કસબી પાલવવાળું એક કીમતી વસ્ત્ર
શેલો પું૦ [જુઓ શેલી] દોહતી વખતે ગાયને પગે બાંધવાનું દોરડું [–બાંધવો, વાળવો]
શેલોત પું૦[જુઓ શેલત] શેલત તલાટી
શેવ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं सेव, म शेव] સેવ; ચણાના લોટની લાંબી સળી જેવી એક તળેલી વાની (૨) ઘઉંની કરાતી એ જ આકારની એક વાની [–વણવી = ઘઉંની કણકમાંથી સેવ બનાવવી] ૦ગાંઠિયા પું૦બ૦વ૦ [સર૦ म शेव-गाठी] શેવ ને ગાંઠિયાનું ભેગું ચવાણું ૦મમરા પું૦ બ૦વ૦ શેવ ને મમરાનું ભેગું ચવાણું
શેવટ ન૦ [સર૦ म (सं. सीमान्त ?)] + છેવટ; અંત; પરિણામ. –ટે અ૦ + છેવટે
શેવડી સ્ત્રી૦ [सं सेवक, प्रा सेवय પરથી, સર૦ म शेवडा] જૈન સાધુડી. –ડો પું૦ જૈન સાધુ
શેવાલ(–ળ) સ્ત્રી૦[सं]લીલ, સેવાળ (૨) [सं. स्वेद] બાફ, વરાળ (૩) [સર૦ म शेवळ = ડીટાનો ભાગ] શિંગની નસ. [–બળવી = લીલ થવી – બાઝવી.]
શેવાળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ શેવાલ, સર૦ म. शेवाळणें = પુષ્ટ થવું] રળવું, કમાવું (૨) સફળતાપૂર્વક પાર પાડવું (કામ)
શેવાળિયું વિ૦ [‘શેવાળ’ પરથી] શેવાળવાળું (૨) આછી વરાળ નીકળતી હોય તેવું
શેવું વિ૦[સર૦ म शेव = ઊભી લાંબી લીટીમાં] ઢાળપડતું (૨) ન૦ આડો ચાસ [–ને ચરાળ જાણતો નથી = પ્રાથમિક – નજીવી બાબતની પણ માહિતી નથી]
શેશવા પું૦ બ૦ વ૦ વઘારેલા ચણા
શેષ વિ૦ [सं] બાકી રહેલું (૨) પું૦ (સં) શેષનાગ (૩) શેષ ભાગ (૪) સ્ત્રી૦ પ્રસાદ (૫) [ગ] ભાગાકારમાં વધતી રકમ ૦શાયી પું૦ [सं](સં) વિષ્ણુ ૦સિદ્ધાંત પું૦'રિમેઇન્ડર થિયરમ' (ગ) –ષા પું૦ એક છંદ (૨) સ્ત્રી૦ દેવને ચડાવેલા ફૂલ વગેરેનો પ્રસાદ
શેહ (શે) સ્ત્રી૦ [જુઓ શહ] દબાવવું તે, દબાવવું તે (૨) દાબ, છાપ (૩) શેતરંજની રમતમાં સામાના રાજાને નાસવું પડે તેવી રીતે પોતાનું મહોરું ગોઠવવું તે (૪) પતંગના પેચ થાય ત્યારે એકદમ દોરી જવા દેવી તે [–આપવી, દેવી = શેહની અસર કરવી –આવવી, પડવી, લાગવી = દબાવું, શેહની અસર થવી –ખાઈ જવું = સાવ ડરી જવું –છોડવી, મૂકવી = પતંગની શેહ માટે દોરી જવા દેવી] ૦જોર, ૦મારુ વિ૦ બળવાન, બહાદુર. ૦જોરી સ્ત્રી૦ વીરતા, બહાદુરી (૨) જબરદસ્તી ૦માત વિ૦ શેહથી માત [કરનાર
શેહુ પું૦ [‘શેહ’ કે ‘છેહ’ પરથી ?] છાની ગોઠવણ
શેળો પું૦ એક જાતનું પ્રાણી [(પ્રશ્નાર્થક)
શૈ (શે૦) અ૦ (પ.) શા કારણે, શાથી (૨) શા માટે
શૈ ટલો (શે૦)પું૦[सं शट ?] જુઓ છેંટલો, સેંતલો
શૈક્ષ વિ૦ [सं] શિક્ષણને યોગ્ય; શિખાઉ
શૈક્ષ્ય ન૦ [सं] શિક્ષણ
શૈત્ય ન૦ [सं.] ઠંડક
શૈથિલ્ય ન૦ [सं.] શિથિલતા, મંદતા, ઢીલાશ
શૈલ પું૦[सं] પર્વત ૦કન્યા, ૦જા, ૦તનયા, ૦સુતા સ્ત્રી૦ (સં) પાર્વતી. ૦રાજ, –લેશ પું૦[+ ईश] (સં.) હિમાલય [ધબારવ
શૈલી સ્ત્રી૦ [सं] ઢબ; રીત (૨) લખાણની રીત;
શૈવ વિ૦ [सं] શિવ સંબંધી (૨) પું૦ શિવભક્ત
શૈવલિની સ્ત્રી૦ [सं] નદી
શૈશવ ન૦ [सं] બાળપણ
શોક (શો) પું૦ [अ] જુઓ શોખ
શોક (શૉક,) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं सौक, –त (सं. सपत्नी)] પતિની બીજી સ્ત્રી ૦ડો પું૦ બીજો પતિ ૦પગલું ન૦ મરેલી શોક નડે નહિ એમ માની ગળામાં પહેરાતું માદળિયું કે ઘરેણું ૦કેશ, ૦લટ સ્ત્રી૦ સ્ત્રીને કપાળે આગળપડતી આવતી વાળની લટ (એ જેને હોય તેને શોક ન આવે, કે એ પતિ પહેલાં ગુજરી જાય, એવી માન્યતા છે)
શોક પું૦ [सं.] ખેદ, દિલગીરી, સંતાપ (૨) મરણ પછી શોક વ્યક્ત કરવાનો લોકાચાર [–કરવો, ધરવો = ખેદ કરવો –પાળવો = મરણ પાછળ શોકનો લોકાચાર પાળવો (જેમ કે ઉત્સવપ્રસંગમાં કે એમ ને એમ બહાર ન નીકળવું, કાળું વસ્ત્ર પહેરવું

વગેરે.) -મૂકવો=મરણ પાછળ શોકનો જે શોકાચાર ધારણ કર્યો હોય તે મૂકી, ચાલુ વ્યવહાર શરૂ કરવો.] ૦કારક,૦કારી, ૦જનક વિ૰ શોક ઉત્પન્ન કરનાર -કાગ્નિ પું૰ [+અગ્નિ] શોકરૂપી અગ્નિ -કાતુર, -કાર્ત(-ર્ત્ત) વિ૰ [+ आतुर, आर्त] શોકથી પીડિત -કાવિષ્ટ વિ૰ [+ आविष्ट] શોકથી ઘેરાયેલું -કિ(-ગિ)યું નં૰ જુઓ સોગિયું
શોકી(-ખી),૦ન (શો)[અ] વિ૰ શોખીન
શોખ (શો) પું૰[જુઓ શોક અ.] હોસ, ઇચ્છા, કોડ (૨) મોજમજા; રંગબાજી [-કરવો, મારવો],-ખી(૦ન),-ખીલું વિ૰ શોખ કરનારું; શોખ મારનારું
શોગ પું૰[જુઓ શોક સં.]સોગ, શોક -ગિયું વિ૰ શોકવાળું; શોક કરનારું (૨) શોકદર્શક (૩) નં૰ શોકદર્શક વસ્ત્ર-સાલ્લો; સોગિયું
શોગટાબાજી સ્ત્રી૰ [શોગટું+બાજી] એક રમત
શોગટી સ્ત્રી૰, -ટું નં૰ [સં सारी+काष्ठ? સર૰ મ. सोक(-ग)टी] શોગટાબાજીનું મહોરું
શોગુનાઈ સ્ત્રી૰ શોગૂનનું પદ કે કારભારું
શોગૂન પું૰ [इं] મરાઠા રાજ્યના પેશ્વા જેવો જાપાનનો (પૂર્વે હોતો) મુખ્ય પ્રધાન
શોચ પું૰[સં शुच् શો+(૨)ફિકર(૩) પસ્તાવો
શોચક વિ૰ [સં] શોચ કરાવનારું
શોચન નં૰ [સં] શોચ કરવો તે. -ના સ્ત્રી૰ શોચ
શોચનીય વિ૰ [સં.] શોચ કરવા યોગ્ય
શોચવું સ૰ક્રિ૰ [સં शुच्, સર૰ हिं शोचना, म शोचणें] શોચ કરવો (૨) વિચારવું
શોચ્ય વિ૰[સં.] શોચનીય
શોણ વિ૰ [સં] રાતું (૨) નં૰ લોહી
શોણિત નં૰ [સં.] લોહી
શોથ પું૰[સં] સોજો
શોધ પું૰, સ્ત્રી૰ [સં.] શોધવું તે, ખોળ, તપાસ (૨) શોધેલી વસ્તુ. ૦ક વિ૰ (૨) પું૰ શોધ કરનાર ૦કો પું૰ દૂત, જાસૂસ. ૦ખોળ સ્ત્રી૰ શોધવું તે, તપાસ કરવી તે
શોધન નં૰, ૦ના સ્ત્રી૰ [સં] શોધવું તે (૨) સ્વચ્છ કરવું તે, શુદ્ધિ (૩) પરીક્ષા. ૦પદ્ધતિ પું૰ શોધખોળ કરવાની પદ્ધતિ
શોધવું સ૰ક્રિ૰[સં शुध्] ખોળવું તપાસ કરવી (૨) પરીક્ષા કરવી (૩) દોષ દૂર કરવા; શુદ્ધ કરવું (૪) ન જાણેલી વસ્તુ નવી ખોળી કાઢવી
શોધંશોધા સ્ત્રી૰ [શોધવું પરથી] ઉપરાઉપરી શોધ, ખોળખોળા, શોધાશોધ
શોધાઈ સ્ત્રી૰ [શોધવું પરથી] શોધવાનું મહેનતાણું -શોધ સ્ત્રી૰ ખોળાખોળ
શોધિત વિ૰ [સં] શોધેલું,ખોળેલું (૨) તપાસેલું (૩) શુદ્ધ કરેલું
શોફર પું૰ [इं] મોટર હાંકવાનો ધંધો કરનાર
શોભન વિ૰[સં] સુશોભિત; સુંદર(૨) મંગળ
શોભવું અ૰ક્રિ૰ [સં शुभ्] સુંદર દેખાવું (૨) છાજવું, લાયક હોવું કે દેખાવું
શોભા સ્ત્રી૰ [સં] સુંદર દેખાવ, સૌંદર્ય (૨) [લા.]પ્રતિષ્ઠા,આબરૂ [-આપવી=શોભાવવું. -લેવી=લહાવો લેવો (૨) માન ખાટવું.] ૦યમાન વિ૰ [સં.] શોભીતું, શોભાવાળું. ૦ળ(-ળું) વિ૰ શોભીતું. ૦સ્પદ વિ૰ [+आस्पद] શોભાવે તેવું -ભિત વિ૰ [સં.] સુંદર, શોભતું (૨) શણગારાયેલું. -ભીતું નં૰ શોભતું, સારું દેખાતું
શોર પું૰[फा] કોલાહલ; ઘોંઘાટ. ૦ગુલ[फा.], ૦બકોર પું૰ કોલાહલ ૦વું અ૰ક્રિ૰ (પ.) શોર કરવો
શોલો પું૰[અ शुमलह; સર૰ हिं. शोला] ભડકો
શોષ પું૰ [સં.] શોસાવું તે; પ્યાસ, સોસ [-પડવો=તરસથી ગળું સુકાવું] ૦ક વિ૰ શોષી લેનારું. ૦ણ નં૰ શોષવું તે, શોષાવું તે
શોષવું સ૰ક્રિ [સં. शुष्] ચૂસી લેવું, ચૂસી સૂકું કરી નાખવું [સુકાઈ જવું
શોષાવું અ૰ક્રિ૰ [શોષવુંનું કર્મણિ] ચુસાવું;
શોષિત વિ૰ [સં] શોષાઈ ગયેલું
શોંઢવું અ૰ક્રિ૰ જુઓ સોંઢવું
શૌચ નં૰[સં]સ્વચ્છતા; પવિત્રતા (૨) મલોત્સર્ગ [-જવું=મળોત્સર્ગ કરવા જવું, ઝાડે ફરવા જવું] ૦કૂપ પું૰પાયખાનું, સંડાસ. ૦શાસ્ત્ર નં૰ શૌચનું-સ્વચ્છતાનું શાસ્ત્ર, સેનિટેશન' ૦સુધાર પું૰ શૌચની ટેવો, પદ્ધતિ ઇ૰માં સુધારો -ચાચાર પું૰ [+आचार] શુદ્ધ

કરવાનો વિધિ (૨) શૌચ જાળવવાનો આચાર
શૌરકથા સ્ત્રી૦ [સં] શૌર્યની કે શૂરની કથા
શૌરસેની સ્ત્રી૦ [સં] એક પ્રાકૃત ભાષા
શૌર્ય ન૦ [સં] શૂરતા; પરાક્રમ, બહાદુરી. ૦ગીત ન૦ વીરરસનું ગીત, શૌર્યનું વર્ણનાત્મક કે પ્રેરણાત્મક ગીત
શૌહર પુ૦ [फा] સ્વામી, પતિ
શ્મશાન ન૦ [સં] મડદાં બાળવાનું સ્થાન ૦ભૂમિ(-મી) સ્ત્રી૦ મસાણ ૦વૈરાગ્ય પુ૦ [લા] ક્ષણિક વૈરાગ્ય -નિયો પુ૦ ડાઘુ; મસાણિયો -ની વિ૦ શ્મશાનનું,-ને લગતું
શ્મશ્રુ સ્ત્રી૦ [સં] દાઢી (૨) મૂછ
શ્યામ વિ૦ [સં] કાળું (૨) પુ૦ કાળો રંગ (૩) (સં) શ્રીકૃષ્ણ ૦કર્ણ પુ૦ કાળા કાન અને કાળા પૂંછડાવાળો ધોળો ઘોડો ૦કલ્યાણ પુ૦ એક રાગ. ૦લ વિ૦ લીલું (૨) કાળું; શામળું ૦સુંદર પુ૦ (સં) શ્રીકૃષ્ણ -મા સ્ત્રી૦ સોળ વર્ષની જુવાન સ્ત્રી -મિકા સ્ત્રી૦ [સં] કાળાશ (૨) હલકી ધાતુનું મિશ્રણ
શ્યાલ, ૦ક પુ૦ [સં] સાળો
શ્યેન પુ૦ [સં] બાજ (૨) સંગીતમાં એક અલંકાર -ની સ્ત્રી૦ બાજની માદા
શ્રદ્ધા સ્ત્રી૦ [સં] આસ્થા, વિશ્વાસ ૦ધન વિ૦ શ્રદ્ધારૂપી ધનવાળું; શ્રદ્ધાપ્રધાન, શ્રદ્ધાળુ ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ શ્રદ્ધાજનિત કે શ્રદ્ધાપૂર્ણ ભક્તિ ૦ળુ(-ળૂ) વિ૦ શ્રદ્ધાવાળું -દ્ધાંજલિ સ્ત્રી૦ [+ अंजलि] શ્રદ્ધાપૂર્વક આપેલી અંજલિ (શ્રાદ્ધ તરીકે) -દ્ધેય વિ૦ [સં] શ્રદ્ધા રાખવા યોગ્ય
શ્રમ પુ૦ [સં] થાક (૨) મહેનત; તકલીફ [-પડવો, પહોંચવો, લાગવો=થાકવું, મહેનત પડવી -ઉઠાવવો, લેવો=મહેનત કરવી ૦જીવન ન૦ શ્રમજીવી જીવન ૦(-મોપ)જીવી વિ૦ [+ (उप)जीवी] શારીરિક શ્રમ કરીને ગુજરાન મેળવનાર ('બુદ્ધિજીવી'થી ઊલટું' ૦વિભાગ પુ૦ કામ કરવાની - મહેનતના ભાગ પાડવા તે, તેની વહેંચણી ૦સાધ્ય વિ૦ શ્રમ કરવાથી જ મળી શકે એવું
શ્રમણ પુ૦ [સં] બૌદ્ધ કે જૈન સાધુ ૦સંસ્કૃતિ સ્ત્રી૦ બૌદ્ધ અને જૈન કાળમાં પ્રવર્તેલી સંન્યાસપ્રધાન સંસ્કૃતિ -ણી સ્ત્રી૦ સાધ્વી
શ્રમિત વિ૦ [સં] મહેનત કરીને થાકેલું
શ્રમોપજીવી [સં] જુઓ શ્રમજીવી
શ્રવણ ન૦ [સં.] સાંભળવું તે (૨) વેદાધ્યયન (૩) બાવીસમું નક્ષત્ર (૪) પુ૦ કાન (૫) (સં) અંધ માબાપને કાવડમાં બેસાડી તીર્થયાત્રા કરાવનાર-અંધક મુનિનો પુત્ર ૦ગોચર વિ૦ કાનથી સાંભળી શકાય તેવું -ણેંદ્રિય સ્ત્રી૦ [+ इन्द्रिय] કાન [કરવું
શ્રવવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા. श्रु] (પ) સાંભળવું, શ્રવણ
શ્રાદ્ધ ન૦ [સં] પિતૃઓની તૃપ્તિ માટે શ્રદ્ધાથી કરાતી તર્પણક્રિયા ૦કર્મ ન૦, ૦ક્રિયા સ્ત્રી૦ શ્રાદ્ધ કરવું તે (૨) શ્રાદ્ધની ક્રિયા ૦દિન પુ૦ શ્રાદ્ધનો દિવસ
શ્રાપ પુ૦ [જુઓ શાપ] શરાપ [ભિખ્ખુ
શ્રામણેર પુ૦ [સં] વીસ વર્ષ નીચેનો બૌદ્ધ
શ્રામણ્ય ન૦ [સં] શ્રમણપણું, સંન્યાસ
શ્રાવક વિ૦ [સં] સાંભળનાર (૨) પુ૦ જૈન કે બૌદ્ધ ગૃહસ્થ
શ્રાવણ પુ૦ [સં] વિક્રમસંવતનો દશમો મહિનો (૨) (સં) શ્રવણ ૫ (૩) શ્રવણ કરાવવું તે ૦કીટ પુ૦ શ્રાવણમાં નીપજતો કીડો [-ભાદરવો વહેવો=ચોધાર આંસુ ચાલવાં] ૦વર્ગ પુ૦ મુખ્યત્વે શ્રવણથી ભણવાનો કે ભણાવવાનો વર્ગ (અમુક મર્યાદિત સમયનો વર્ગ કહાય છે તેવો) -ણી સ્ત્રી૦ શ્રાવણ મહિનાની પૂનમ, બળેવ
શ્રાવિકા સ્ત્રી૦ [સં] શ્રાવક-જૈન કે બૌદ્ધ-સ્ત્રી
શ્રાવ્ય વિ૦[સં] સાંભળવા યોગ્ય (૨) સાંભળીને માણવાનું નાટક ('દૃશ્ય'થી ઊલટું)
શ્રાંત વિ૦ [સં] થાકેલું -તિ સ્ત્રી૦ [સં] થાક
શ્રી પુ૦ [સં.] લખાણના આરંભમાં વપરાતો મંગળ શબ્દ (૨) 'શ્રીમાન, શ્રીમતી'નો સંક્ષેપ (નામની આગળ લગાડાતો આદર બતાવનારો શબ્દ) (૩) એક રાગ (૪) સ્ત્રી૦ (સં) લક્ષ્મી (૫) સૌંદર્ય, શોભા (૬) ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરુષાર્થ ૦કંઠ પુ૦ (સં) શિવ, મહાદેવ. ૦કાર વિ૦ સુંદર, મજેનું, ઉત્તમ (૨) પુ૦ શ્રી શબ્દ ૦કાંત પુ૦ (સં) વિષ્ણુ

૦ખંડ પું૦ મોર, શિખંડી (૨) શ્રીખંડ (૩) ન૦[સં]ચંદન. ૦જી પું૦(માનાર્થે બ૦ વ૦) પ્રભુ. વિષ્ણુ (૨) (સં) સહજાનંદ સ્વામી. ૦ગણેશાય નમઃ શ૦પ્ર૦ (મંગળ તરીકે) ગણેશને નમસ્કાર (૨) પું૦ બ૦ વ૦ [લા.] પ્રારંભ. ૦ધર પું૦ (સં.) લક્ષ્મીનાથ, વિષ્ણુ. ૦પતિ પું૦ ધનવાન માણસ. ૦પાત પું૦ સંન્યાસી,ત્યાગી ૦પાંચ વિ૦નામ પૂર્વે માન-વાચક પૂર્વંગ (ધન, ધાન્ય, પશુ, પુત્ર અને દીર્ઘાયુષ એ પાંચ શોભા) ૦ફળ ન૦ નાળિયેર. [-આપવું= રજા આપવી, બરતરફ કરવું.] ૦ફળી સ્ત્રી૦ નાળિયેરી. ૦મત(-દ) વિ૦ શ્રીમાન. ૦મતી વિ૦ સ્ત્રી૦ 'શ્રીમાન'નું સ્ત્રીલિંગ. ૦મત્તા સ્ત્રી૦[સં] શ્રીમતાઈ ૦મદ વિ૦ જુઓ શ્રીમત(૨)ધનના મદવાળું(૩)પું૦ ધનનો મદ. ૦મંત વિ૦ તવંગર (૨) રાજાઓના નામ આગળ મુકાતો શબ્દ. ૦મંતાઈ સ્ત્રી૦ શ્રીમતપણું ૦માન વિ૦ ધનવાન (૨) શોભાવાન (૩) નામની આગળ મુકાતો આદરસૂચક શબ્દ. ૦મુખ ન૦ ભવ્ય અને સુંદર મુખ, પૂજ્ય અને પવિત્ર પુરુષનું મુખ ('આપ પોતે, સ્વમુખે' એમ માનાર્થે વપરાય છે) ૦યુત વિ૦ શ્રીમાન, પુરુષના નામ આગળ મુકાતો આદરસૂચક શબ્દ. ૦રંગ,૦શ ।+ ઈશ પું૦ (સં) વિષ્ણુ

શ્રુત વિ૦ [સં] સાંભળેલું. ૦લેખન ન૦ સાંભળીને લખવું તે; 'ડિક્ટેશન'

શ્રુતિ સ્ત્રી૦ [સં.] સાંભળવું તે (૨) કાન (૩) સાંભળેલી વાત; કિંવદંતી (૪) વેદ (૫) ધ્વનિ; અવાજ (૬) નાદનો એક ભેદ (સંગીતમાં તેવી ૨૨ શ્રુતિ છે) ૦કટુ વિ૦ કાનને અપ્રિય લાગે તેવું કર્ણકઠોર. -ત્યનુપ્રાસ પું૦ [+અનુપ્રાસ] સજાતીય વ્યંજનોની આવૃત્તિ -એક શબ્દાલંકાર (કા. શા.)

શ્રેઢી સ્ત્રી૦ [સં.] (ગ.) 'પ્રોગ્રેશન'. ૦ફલ(-ળ) શ્રેઢીનો સરવાળો

શ્રેણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [સં.] પંક્તિ; હાર

શ્રેય ન૦ [સં] મોક્ષ (૨) કલ્યાણ; હિત, શુભ ૦સ્કર વિ૦[સં.]શ્રેય કરે એવું. ૦સ્કામ વિ૦ [સં] શ્રેય ઇચ્છનાર. ૦સ્કારિતા સ્ત્રી૦ [સં] ૦સ્કારી વિ૦ [સં] શ્રેયસ્કર [૦ત્વ ન૦

શ્રેષ્ઠ વિ૦ [સં.] સર્વોત્તમ, ઉત્કૃષ્ટ ૦તા સ્ત્રી૦,

શ્રેષ્ઠી પું૦ [સં] શેઠ, મહાજનનો આગેવાન

શ્રોણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [સં] થાપો, નિતંબ

શ્રોતા પું૦ [સં.] સાંભળનાર ૦જન પું૦;ન૦, ૦(-તૃ)વર્ગ પું૦ સાંભળનારો સમુદાય

શ્રોત્ર પું૦,ન૦ [સં] કાન. -ત્રિય વિ૦[સં] વેદ ભણેલો(૨)પું૦વેદાધ્યાયી બ્રાહ્મણ -ત્રિયત્વ ન૦. -ત્રી વિ૦(૨)પું૦ [સં.] જુઓ શ્રોત્રિય (૩) સ્ત્રી૦ શ્રોતાનું સ્ત્રીલિંગ

શ્રૌત વિ૦ [સં] શ્રુતિ કે કાનને લગતું (૨) શ્રુતિ કે વેદ સંબંધી, વેદે ફરમાવેલું

શ્લથ વિ૦ [સં.] ઢીલું, પોચું; નરમ (૨) શ્રુતિ કે વેદ લબડી પડેલું (૩)છૂટું,વીખરાયેલું

શ્લાઘા સ્ત્રી૦ [સં] વખાણ, સ્તુતિ પ્રશંસા

શ્લાઘ્ય વિ૦[સં] વખાણવા યોગ્ય, પ્રશંસાપાત્ર

શ્લિષ્ટ વિ૦[સં] જોડેલું, ભેટેલું, મળેલું (૨) શ્લેષવાળું ૦તા સ્ત્રી૦

શ્લીપદ ન૦ [સં] હાથીપગાનો રોગ

શ્લેષ પું૦ [સં] બે અર્થવાળા શબ્દોનો પ્રયોગ (૨) આલિંગન -ષાલંકાર પું૦ [+અલંકાર] શ્લેષવાળો અલંકાર (કા. શા)

શ્લેષ્મ ન૦ [સં] કફ

શ્લોક પું૦ [સં.] ચાર ચરણનું પદ (૨) અનુષ્ટુભ છંદનું પદ (૩) [સમાસને અંતે] કીર્તિ, યશ (ઉદા૦ પુણ્યશ્લોક). ૦બદ્ધ વિ૦ શ્લોકમાં ગોઠવેલું કે રચેલું. -કાર્ધ પું૦ [+અર્ધ] અર્ધો શ્લોક

શ્વપચ,શ્વપાક પું૦ [સં] ચંડાળ

શ્વશુર પું૦ [સં] સસરો

શ્વશ્રૂ સ્ત્રી૦ [સં] સાસુ

શ્વસન ન૦ [સં] શ્વાસ લેવો તે (૨) પવન

શ્વસવું સ૦ક્રિ૦ [સં શ્વસ્] શ્વાસ લેવો, જીવવું

શ્વસિત વિ૦ [સં] શ્વાસ દ્વારા લીધેલું કે મૂકેલું (૨) હાંફી ગયેલું (૩) ન૦ શ્વાસ

શ્વાન પું૦ [સં] કૂતરો ૦નિદ્રા સ્ત્રી૦ કૂતરાની ઊંઘ અર્ધજાગ્રત અવસ્થા. ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ હડે થવા છતાં ટુકડો મળતાં દોડવાની વૃત્તિ

-ની સ્રી૦+કૂતરી
શ્વાપદ ન૦ [સં] શિકારી પ્રાણી
શ્વાસ પુ૦ [સં] નાકથી વાયુ લેવો મૂકવો તે (૨) દમ, હાંફ (૩) વર્ણનો એક બાહ્ય પ્રયત્ન (વ્યા) (અઘોષ વર્ણને શ્વાસ પણ કહે છે) [-ઊપડવો = જોરથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ચાલવો (૨) મરણ પહેલાં પ્રાણવાયુનું જોરથી ચાલવું -કાઢવો = શ્વાસ બહાર કાઢવો -કાઢી નાખવો = દમ કાઢવો, થકવવું (૨) મરણતોલ કરવું -ખાવો = આરામ લેવો -ઘૂંટવો = શ્વાસોચ્છ્વાસ રોકવો-રૂંધવો અથવા અમુક ધીમી ગતિએ ચાલવા દેવો. -ઘેરાવો = કંઠે પ્રાણ આવવા (૨) જીવ મળવો, વિશ્વાસ સંપાદિત થવો. -ચડવો = શ્વાસ ભરાવો (૨) દમ ઊપડવો. -ચાલવો = જુઓ શ્વાસ ઊપડવો -દાબવો = શ્વાસ ઘૂંટવો -બહાર કાઢતાં લગી = જિંદગીની છેલ્લી ઘડી સુધી -ભરાવો = શ્વાસોચ્છ્વાસ જોરથી ચાલવો -મારવો = શ્વાસ ઘૂંટવો.-મૂકવો = આરામ લેવો (૨) ગુજરી જવું -લઈ નાખવો = જીવ ખાવો, સંતાપવું -લેવો = અંદર શ્વાસ લેવો (૨) વિસામો ખાવો] ૰નળી સ્રી૦ જે દ્વારા શ્વાસ ફેફસાંમાં જાય છે તે નળી. ૰પ્રશ્વાસ, -સોચ્છ્વાસ [+ उच्छ्वास], -સોશ્વાસ [+ઉશ્વાસ] પું૦ શ્વાસ લેવો અને મૂકવો તે
શ્વેત વિ૦ [સં] સફેદ ૰કેતુ પુ૦ (સ.) ઉદ્દાલક મુનિનો પુત્ર ૰દ્વીપ પુ૦ પુરાણો પ્રમાણે ભૂમંડળના અઢાર ભાગોમાંનો એક. ૰પત્ર પુ૦ અમુક હકીકત વિષે બયાન આપતો સરકારી ખરીતો ૰પિંડ પુ૦ 'પિટ્યુટરી ગ્લૅન્ડ'. -તાંબર પુ૦[+अंबर]સફેદ વસ્રવાળો (૨) જૈન ધર્મનો એ નામનો એક સંપ્રદાય કે તેનો અનુયાયી. -તાંબરી વિ૦ શ્વેતાંબરનું, -ને લગતું

ષ

ષ પુ૦ [સં] ચાર ઊષ્માક્ષરોમાંનો (ટ વર્ગનો) બીજો. ૰કાર પુ૦ ષ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર ૰કારાંત વિ૦ છેડે ષકારવાળું
ષટ વિ૦ [સં षट्,-ड्,-ष्] ૭
ષટ્ક ન૦ [સં] ૭નો સમૂહ, ૭કડું
ષટ્કર્ણ વિ૦ [સં] ૭ કાન વડે સંભળાયેલું
ષટ્કર્મ ન૦ [સં] બ૦ વ૦ બ્રાહ્મણનાં ૭ કર્મ, અધ્યયન, અધ્યાપન, દાન, પ્રતિગ્રહ, યજન અને યાજન (૨) તાંત્રિક ૭ કર્મ જારણ, મારણ, ઉચ્ચાટન, મોહન, સ્તંભન અને વિધ્વંસન (૩) યોગનાં ધૌતિ, બસ્તી, નેતી, નૌલી, ત્રાટક અને કપાલભાતી
ષટ્કોણ પુ૦, -કોણાકૃતિ સ્રી૦ [સં] ૭ ખૂણાવાળી આકૃતિ 'હૅગ્ઝૅગોન' (ગ)
ષટ્ચક્ર ન૦બ૦વ૦ શરીરમાં ગુદાથી બ્રહ્મરંધ્ર સુધીનાં મનાતાં ૭ ચક્રો મૂળાધાર, લિંગ, નાભિ હૃત, કંઠ, મૂર્ધ (યોગ) -ક્રી વિ૦ ષટ્ચક્રવાળું
ષટ્પદ વિ૦ ૭ પગવાળું (૨) ૭ પદવાળું (કાવ્ય) (૩) પું૦ ભમરો -દી વિ૦ ૭ પદવાળું (૨) સ્રી૦ ભમરી (૩) ૭ પદવાળું કાવ્ય
ષટ્શાસ્ત્ર ન૦ બ૦ વ૦ [સં] જુઓ ષડ્દર્શન
ષટ્સંપત્તિ સ્રી૦ [સં] વેદાંતના અધિકારીમાં હોવા જોઈતા ૭ ગુણ: શમ, દમ, ઉપરતિ, તિતિક્ષા, શ્રદ્ધા, સમાધાન
ષડરિ પુ૦ [સં.] ષડ્રિપુ
ષડંગ ન૦ બ૦ વ૦ [સં] વેદનાં ૭ અંગ (શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, નિરુક્ત, છંદ, જ્યોતિષ)
ષડાનન પુ૦ [સં] (સં) કાર્તિકેય
ષડ્ઋતુ સ્રી૦ ૭ ઋતુઓ (વસંત, ગ્રીષ્મ, વર્ષા, શરદ, હેમંત અને શિશિર)
ષડ્ગુણ પુ૦બ૦વ૦[સં]૭ ગુણ(રાજ્યનીતિના: સંધિ, વિગ્રહ, યાન, આસન, દ્વૈધીભાવ અને સમાશ્રય ઈશ્વરના ધર્મ, યશ, વીર્ય, શ્રી, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય) [પહેલો (સા)
ષડ્જ પુ૦ [સં] સંગીતના સપ્તસ્વરોમાંનો
ષડ્દર્શન ન૦ બ૦વ૦[સં]વૈદિક તત્ત્વજ્ઞાનનાં ૭ દર્શનો (સાંખ્ય, યોગ, ન્યાય, વૈશેષિક,

મીમાંસા અને વેદાંત)
ષડ્ભાગ પું૰[સં]છઠ્ઠો ભાગ(૨)પહેલાના વખતમાં મહેસૂલ તરીકે લેવાતો ઊપજનો છઠ્ઠો ભાગ
ષડ્ભાવ પું૰બ૰વ૰[સં] શરીરના ૭ વિકાર કે અવસ્થાઓ: જન્મવું, હોવું, વધવું, વિપરિણામ પામવું, અપક્ષય થવો, અને નાશ
ષડ્ભુજ વિ૰ [સં] ૭ ભુજાવાળો (૨) પું૰ ષટ્કોણ –જા વિ૰ સ્ત્રી૰ (સં) દુર્ગા
ષડ્યંત્ર ન૰ [સં] કાવતરું
ષડ્રસ પું૰બ૰વ૰ [સં] ૭ રસ (મીઠો, ખારો, ખાટો, તીખો, કડવો અને તૂરો)
ષડ્રાગ પું૰બ૰વ૰ [સં] ૭ મુખ્ય રાગ (જુઓ ખટરાગ) [સંગીત]
ષડ્રિપુ પું૰બ૰વ૰ [સં] ષડરિ; મનુષ્યના ૭ આંતર શત્રુઓ (કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને મત્સર)
ષડ્રેખા અ૰ [સં] તડબૂચ
ષડ્વર્ગ પું૰ જુઓ ષડ્રિપુ
ષણ્માસ પું૰ [સં] ૭ માસનો ગાળો
ષણ્મુખ પું૰ [સં] (સં) કાર્તિકેય, ષડાનન
ષષ્ટિ સ્ત્રી૰ [સં.]સાઠ. ૦પૂર્તિ સ્ત્રી૰ [સં.]સાઠ વર્ષ પૂરા થવા તે કે તેનું પર્વ
ષષ્ઠ વિ૰ [સં] છઠ્ઠો. –ષ્ઠાંશ પું૰ [+અંશ]છઠ્ઠો ભાગ. –ષ્ઠી સ્ત્રી૰ છઠ (૨) છઠ્ઠી વિભક્તિ (૩) બાળકના જન્મનો છઠ્ઠો દિવસ
ષષ્ણુ ન૰, –ષ્ણો પું૰ ષકાર
ષંઢ પું૰ [સં] નપુંસક
ષાડવ વિ૰ [સં] ૭ સ્વરનો (રાગ કે તાન)
ષોડશ વિ૰ [સં] સોળ ૦કલા(–ળા) સ્ત્રી૰ બ૰વ૰ (ચંદ્રની) સોળ કળાઓ –શી સ્ત્રી૰ સોળનો સમૂહ (૨) સોળ વર્ષની નવયૌવના (૩) દશ મહાવિદ્યાઓમાંની એક (૪) મરેલા પાછળ કરાતું એક કર્મ, જે મૃત્યુ બાદ દશમે કે અગિયારમે દિવસે કરાય છે –શોપચાર પું૰બ૰વ૰ [+उपचार] પૂજનના ૧૬ ઉપચાર (આવાહન, આસન, અર્ઘ્યપાદ્ય, આચમન, મધુપર્ક, સ્નાન, વસ્ત્રાભરણ યજ્ઞોપવીત, ગંધ, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય, તાંબૂલ, પરિક્રમા, વંદન)

સ

સ પું૰[સં.]ચાર ઉષ્માક્ષરોમાંનો (ત વર્ગનો)ત્રીજો (૨) નામ પૂર્વે લાગતાં પ્રાય॰ 'સાથે, સહિત' કે ક્યાંક 'સમાન' અર્થમાં બહુવ્રીહિ સમાસ બનાવે છે. ઉદા૰ સકુટુંબ, સપિંડ. ૦કાર પું૰ [સં] સ અક્ષર કે એનો ઉચ્ચાર ૦કારાંત વિ૰ [+अंत] અંતે સકારવાળું
સ [સં. सु] એક પૂર્વગ 'સુ, સારું' એ અર્થમાં. ઉદા૰ સજાત; સપૂત
સઈ પું૰ [સં सूच्विक, प्रा सूइम] સોઈ, દરજી
સઈસ પું૰ [જુઓ સાઈસ] ઘોડાવાળો, રાવત
સકટમ વિ૰ જુઓ સાકટમ
સકડવું સ૰ક્રિ૰ [प्रा संकड, संकुड (सं संकट, संकुट) ઉપરથી; સર૰ हिं सकुडना] તાણીને બાંધવું
સકન સ્ત્રી૰ જુઓ સગન
સકરકંદ ન૰ [प्रा सक्करा (सं शर्करा) કે फा શકર+કંદ, સર૰ हिं सकरकंद] મીઠા સ્વાદવાળું એક કંદ, શકરિયું
સકરકોળું ન૰ [સકર (જુઓ 'સકરકંદ'માં) +કોળું] મીઠું કોળું (ભૂરું કોળું નહિ)
સક(–ક્ક)રટેટી સ્ત્રી૰ જુઓ શકરટેટી
સક(–ક્ક)રપારો પું૰ જુઓ શકરપારો
સકર્મક વિ૰ [સં.] જેને કર્મ હોય તેવું (ક્રિયાપદ)
સકર્મી વિ૰ [स (सं सु)+कर्मन्; સર૰ हिं सुकर्मी] ભાગ્યશાળી, નસીબવાન
સકલ(–ળ) વિ૰ [સં] સર્વ, તમામ
સકલાત સ્ત્રી૰ [अ सिक्लात, સર૰ म, हिं] એક જાતનું ઊનનું કાપડ, બનાત
સકળ વિ૰ જુઓ સકલ
સકંજો(–જે) પું૰ [फा शिकंजह, સર૰ हिं, म. सिकजा] અપરાધીઓને શિક્ષા કરવાનો એક સંચો, હેડ (૨) સખત પકડવાનું યંત્ર (૩) [લા] કાબૂ કબજો
સકંટક વિ૰ [સં] કાંટાવાળું, વિઘ્નવાળું
સકંપ વિ૰ [સં] કંપયુક્ત; ધ્રૂજતું
સકામ વિ૰ [સં] કામનાવાળું; કામનાથી કરેલું

(૨) ફળની ઇચ્છાવાળું (૩) સ્વાર્થબુદ્ધિવાળું
સકાર પુ૦[સં સુ+કાર કે શ્રી+કાર?] ઢંગ, આવડ (૨) સ્વાદ, સત્ત્વ સારાપણું (૩) [સં] જુઓ સ'માં [-આવવો=સારુ થવું, ઢંગમાં આવે એવું થવું]
સકારણ વિ૦[સં] કારણવાળું
સકારવું સ૦ક્રિ૦ [સં स्वीकृ, સર૦ મ सकारणें] સિકારવું, સ્વીકારવું
સકારાંત વિ૦ [સં] છેડે સવાળું
સકારો પુ૦ [જુઓ સકાર] તારને સરખા રાખવા તાણામાં નાખેલી લાકડી કે ચીપ
સકાશ પુ૦ [સં] નજીકનું સ્થળ, પડોશ
સકુટુંબ વિ૦ [સં] કુટુંબ સહિત
સકોપ વિ૦(૨)અ૦ [સં] ગુસ્સાથી, ક્રોધભેર
સક્ક(-ક્કા)ઈ વિ૦ ['સક્કો' પરથી] સિક્કાદાર, પ્રમાણભૂતતાની છાપવાળું, ઊંચી જાતનું; બનાવટી નહિ તેવું (૨) સુંદર, મજેનું
સક્કર સ્ત્રી૦[પ્રા (સં शर्करा),ફા शकर]સાકર, ખાંડ ૦ખોર પુ૦ સાકર ખાનારો જીવડો (૨) મીઠી વસ્તુઓ બહુ ભાવતી હોય તેવો માણસ ૦ટેટી સ્ત્રી૦ જુઓ સકરટેટી ૦પારો પુ૦ જુઓ સકરપારો
સક્કસ વિ૦ [જુઓ કસવું; સર૦ મ] સારી રીતે કસેલું, ખૂબ ખેંચેલું (૨) સખત, મજબૂત
સક્કાઈ વિ૦ જુઓ સક્કઈ
સક્કાદાર વિ૦ જુઓ સિક્કાદાર
સક્કો પુ૦ જુઓ સિક્કો (૨) શાખ; છાપ (૩) ચહેરો (૪) રોફ, ભપકો (૫)[જુઓ શક્ખો] પથ્થરની લખોટી
સક્ત વિ૦ [સં] આસક્ત, લાગેલું, વળગેલું
સક્તુ પુ૦ [સં] સત્તુ
સક્રિય વિ૦ [સં] ક્રિયાયુક્ત, અમલી
સખ સ્ત્રી૦, ન૦ [જુઓ સુખ] જંપ; સુખ [-પડવું =સુખ થવું નિરાંત લાગવી -વળવું જંપવું, શાંતિ થવી]
સખડી સ્ત્રી૦ [પ્રા संखडि, સર૦ હિં सखरी =કાચી રસોઈ] ભાત (પુષ્ટીમાર્ગીય) ૦ભોગ પુ૦ ઠાકોરજીને ધરાવાતો એક ભોગ
સખણું વિ૦ ['સુલક્ષણું' ઉપરથી? કે 'સુખ' ઉપરથી?] અડપલું નહિ તેવું, સાલસ (૨) જંપવાળું, ઉધમાત વિનાનું
સખત વિ૦ [જુઓ સખ્ત] કઠણ (૨) દૃઢ, મજબૂત (૩) કઠોર, નિર્દય (૪) આકરું, થકવી નાખે તેવું (૫) ખૂબ, હદથી જ્યાદે ઉદા૦ સખત ભીડ (૬) કડક, ઉગ્ર (૭) આગ્રહભર્યું, જોરદાર ઉદા૦સખત ભલામણ (૮) મુશ્કેલ [-સજા=સખત મજૂરી સાથેની કેદ -હાથે=સખતાઈથી]-તાઈ,-તી સ્ત્રી૦ કડકાઈ; કઠોરતા (૨) જુલમ (૩) બંધી, પ્રતિબંધ [-ગુજારવી, વાપરવી]
સખતળી સ્ત્રી૦ [સં सुख + તળી (સં तल)? સર૦ મ सुकतळ] જોડાની અંદર નાખવામાં આવતું નરમ છૂટું પડ, સુખતળી [-નાખવી =જોડામાં સખતળી મૂકવી]
સખળડખળ વિ૦[સં स्खल् +ડખે જવું]ઢીલું પડી ગયેલું; હાલતું [બંધી, દોસ્તીદાવો
સખા પુ૦ [સં] મિત્ર. ૦ત સ્ત્રી૦ (કા) ભાઈ-
સખાવત સ્ત્રી૦[અ] દાન, ખેરાત (૨) ઉદારતા. -તી વિ૦ દાની, ઉદાર (૨) સખાવતનું
સખી વિ૦[અ]દાની ઉદાર [-નો લાલ=ઘણા ઉદાર સ્વભાવનો માણસ.]
સખી સ્ત્રી૦ [સં] સાહેલી ૦ભાવ પુ૦ સખી કે પત્નીનો ભાવ (ઇષ્ટની ભક્તિ કરવાનો એક પ્રકાર) ૦રી સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં री=રે, હે] (પ.) હે સખી!
સખુન પુ૦ જુઓ સુખન
સખેદ વિ૦ [સં]ખેદયુક્ત (૨) અ૦ ખેદ સાથે
સખૈયો પુ૦ [જુઓ સખા] (પ) મિત્ર; સાથી
સખ્ત [ફા], -ખ્તાઈ, -ખ્તી [ફા] સ્ત્રી૦ જુઓ 'સખત'માં
સખ્ય ન૦ [સં] મિત્રતા, પ્રીતિ
સગ સ્ત્રી૦ [જુઓ શગ] (કા) દીવાની જ્યોત
સગટો પુ૦[પ્રા सग्ग (સં साग्र)? સર૦ મ सगर =વસ્રને છેડે વણવામાં જુદા રંગનો તાર નાખે છે તે] સાલ્લો પહેરતાં કૂખે ખોસવાનો છેડો
સગડ પુ૦, સ્ત્રી૦ [સર૦ મ सगर=પગદંડી] ખબર, બાતમી; પત્તો (૨) પગેરુ (૩) સગણ; કેડો

સગડગ વિ૦ [સર૦ સખળડખળ;'ડગ'(ડગવું)નો દ્વિર્ભાવ?]ડગુમગુ, અસ્થિર [સદેહ
સગડગો પુ૦ [જુઓ સગડગ] અસ્થિરતા (૨)
સગડી સ્ત્રી૦ જુઓ શગડી
સગડો પુ૦ ચાળેલો ઘઉંનો લોટ
સગણ પુ૦ [જુઓ સગડ] કેડો, પૂઠ
સગણ પુ૦ [સં] પહેલા બે અક્ષર લઘુ અને ત્રીજો ગુરુ આવે તેવો ગણ (છંદશાસ્ત્ર)
સગતરો પુ૦ (ચ) એક જંગલી છોડ
સગદીદ ન૦ [फा.] કૂતરાના દર્શન કરવા તે (એક પારસી રિવાજ) [ખીલો
સગન પુ૦ હળના દાંડાને ધૂંસરું બાંધવા મારેલો
સગપણ ન૦ [સગુ + પણ, સર૦ म, हिं. सगपन] સગાઈ, લોહીનો સંબંધ (૨) વિવાહ; વાગ્દાન [-રાખવું = સગાઈનો સંબંધ સાચવવો] [રાજા
સગર પુ૦ [सं.] (સં) એક પ્રખ્યાત સૂર્યવંશી
સગરણ સ્ત્રી૦ પ્રસંગ; સંજોગ; તક
સગરામ પુ૦, ન૦ [સર૦ म. शि(-स)ग्राम, उर्दू शिक्रम (सं शीघ्र + गम्?)] જુઓ શિગરામ, શગરામ
સગરિયો પું૦ કાછિયો (અંકલેશ્વર તરફ)
સગર્ભ પુ૦ [सं] સહોદર, ભાઈ -**ર્ભા** વિ૦સ્ત્રી૦ ગર્ભવતી, ભારેવાઈ [ગર્વભેર
સગર્વ વિ૦ [सं] ગર્વયુક્ત (૨) અ૦ ગર્વથી;
સગવડ સ્ત્રી૦ [दे सुग (निर्विघ्न) + वंड (सं वृत्ति)?] જોગવાઈ, અનુકૂળતા [-જોવી = સગવડ થાય કે મળે તેનો ખ્યાલ કરવો. -પડતું = જેમાં સગવડ લાગે એવું, ફાવતું, સગવડિયું -ડિયું વિ૦ સગવડવાળું, ફાવતું, અનુકૂળ પડતું
સગવણ સ્ત્રી૦ [सं सं + गवेषणा?] સંભાળ
સગવાડ,સગાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ સગપણ
સગાંસાંઈ ન૦બ૦વ૦ [સર૦ म. सगासोयरा] સગાંવહાલાં; સગાંસંબંધી
સગીર વિ૦ [अ.] (કાયદા પ્રમાણે) કાચી ઉંમરનું
સગુણ વિ૦ [सं.] ગુણયુક્ત (૨) આકાર વગેરે ગુણવાળું [ઊલટું)
સગુરું વિ૦ [સ + ગુરુ] ગુરુવાળું ('નગરુ'થી
સગું વિ૦ [प्रा. सग (स स्वक)] એક લોહીનું કે લગ્નસંબંધથી જોડાયેલું (૨) ન૦ તેવું માણસ [-લાગવું = સગું સંબંધી હોવું.] ૦વહાલું ન૦ સગું, સબંધી ૦સહોદર ન૦ એક કુટુંબનું માણસ. ૦સંબંધી ન૦ સગું અને સંબંધી, સગું કે સંબંધી. ૦સાગવું ન૦ [સર૦ म. साग्या = मित्र] સગુંવહાલું, સગુંસબંધી [સગેસાગવે જવું = સગપણ સંબંધને કારણે કોઈને ત્યાં પ્રસંગ પર જવું]
સગોત્ર(-ત્રી) વિ૦ [सं] એક ગોત્રનું
સઘન વિ૦[सं.] ગાઢ, ઘન (૨) નક્કર ૦તા સ્ત્રી૦
સઘળું વિ૦ [प्रा सगल (सं सकल), સર૦ म. सगळा, हिं. सगरा.] સકળ, બધું; તમામ
સચકિત વિ૦ [सं.] ચકિત, આશ્ચર્ય પામેલું
સચરાચર વિ૦ [सं] સ્થાવર, જંગમ, બધું (૨) અ૦ સર્વત્ર; ચર અચર બધામાં
સચિ(-ચી) સ્ત્રી૦ [सं] (સં.) શચી, ઇંદ્રાણી
સચિત્ત વિ૦ [सं] ચિત્તવાળું - જેને ચિત્ત છે એવું (પ્રાણી)
સચિત્ર વિ૦ [सं.] ચિત્રવાળું
સચિવ પુ૦ [सं] પ્રધાન, વજીર [સાથે
સચિંત વિ૦ [सं] ચિંતાયુક્ત (૨) અ૦ ચિંતા
સચી સ્ત્રી૦ [सं] (સં) સચિ, ઇંદ્રાણી
સચીકણ વિ૦ [સ + ચીકણું, સર૦ हिं. सचिक्कण, न] ચીકટવાળું, તેલી (૨) સુંવાળું
સચૂકુ વિ૦ સમૂળગું, સચોડું, તદ્દન (સુ.)
સચેત,૦ન વિ૦ [सं] ચેતનવાળું (૨) સાવધ
સચેષ્ટ વિ૦ [सं.] ચેષ્ટાયુક્ત
સચૈલ વિ૦ [सं] કપડાં સહિત
સચોટ વિ૦ [સ + ચોટ] અચૂક, નિષ્ફળ ન જાય એવું (૨) અ૦ ચૂકે નહિ તેવી રીતે
સચોડું વિ૦ [सं स+चैल કે सं स+चूडा પરથી] બધું, સમૂળગું, સંચોડું (૨) અ૦ તદ્દન, બિલકુલ
સચ્ચરિત(-ત્ર) વિ૦ [सं] સદાચારી (૨) ન૦ સદ્વર્તન; સદાચાર [પ્રામાણિકતા
સચ્ચાઈ સ્ત્રી૦ [સચ્ચું પરથી] સાચાપણું, પ્ર-
સચ્ચિદ ન૦ [सं] સત અને ચિત સ્વરૂપ.

–દાનંદ પું૦ [+आनन्द] સત, ચિત અને આનંદરૂપ બ્રહ્મ, પરમાત્મા
સચ્ચુ' વિ૦ [प्रा सच्च (सं सत्य)] સાચુ, સત્ય
સજ(–જ્જ) વિ૦ જુઓ સજ્જ [સાવધાન
સજગ વિ૦ [સ+જગ (જાગવું), સર૦ हिं] જાગ્રત;
સજ(–જ્જ)ડ વિ૦ [સ+જડ ?, સર૦ म सज्जड] મજબૂત, દૃઢ; સખ્ત (૨) ભારે; આકરું (૩) સખત ચોટેલું (૪) અકડાયેલું, જડાયેલું [–થઈ જવું = મરી જવું (૨) હેબતાઈ જવું; જડવત્ થઈ જવુ –ધાપ = ભારે મોટી ધાપ કે ચોરી –માર = સખત – આકરો માર – લેવું = ખૂબ ધમકાવવું] ૦બ બ, ૦બાજુ વિ૦ એકદમ સજ્જડ [–નાઈ સ્ત્રી૦
સજન પું૦ [સર૦ हिं] + સુજન ૦તા,
સજની સ્ત્રી૦ [प्रा सजण (सं स्वजन) ઉપરથી] સખી (૨) પ્રિયા [ભરેલું
સજલ(–ળ) વિ૦ [सं] જળવાળુ (૨) આંસુથી
સજવું સ૦ક્રિ૦ [सं सज्ज्] ધારણ કરવું (૨) શણગારવું (૩) સજ્જ–તૈયાર કરવુ
સજળ વિ૦ જુઓ સજલ
સજા સ્ત્રી૦ [फा] શિક્ષા, દંડ, નસિયત
સજાઈ સ્ત્રી૦ ['સજવું' ઉપરથી; સર૦ हिं] સામગ્રી (૨) સજવું તે, તૈયારી
સજાત વિ૦ [જુઓ સુજાત] કુલીન, ખાનદાન
સજાતિ,–તીય વિ૦ [सं] એક જાતિ કે વર્ગનું
સજાત્ય ન૦ [सं] સમપણ (૨) 'સિમિલિટયૂડ' (ગ.) ૦કેંદ્ર ન૦ 'સેન્ટર ઑફ સિમિલિટયૂડ' (ગ.) ૦રેખા સ્ત્રી૦ 'લાઇન ઑફ સિમિલિટયૂડ' (ગ.)
સજાપો પું૦ ['સાજું' ઉપરથી] તંદુરસ્તી, આરોગ્ય
સજાય સ્ત્રી૦ [प्रा सज्झाय (सं स्वाध्याय)] શિખામણ; સમજણ [છર
સજાયો પું૦ [સર૦ दे सज्जिम = હજામ] અસ્ત્રો,
સજાવટ સ્ત્રી૦ ['સજવું' પરથી] સજવું તે કે તેની ઢબછબ, રીત શણગાર શોભા કરવા તે
સજાવર વિ૦ [फा सज़ावार] યોગ્ય, લાયક
સજાવાર વિ૦ [સજા+વાર, સર૦ हिं] સજા કરવા યોગ્ય, સજાને પાત્ર (૨) [फा] જુઓ સજાવર
સજીવ વિ૦ [सं] જીવવાળુ; જીવતુ ૦તા સ્ત્રી૦
સજીવન વિ૦ [सं] જીવતુ [–ઔષધિ = હમેશા વધતું રહેતું અને કાપ્યા છતાં જીવતું રહેતુ વૃક્ષ –પાણી = સતત વહેતુ પાણી, અખૂટ પાણી]
સજીવારોપણ ન૦ [सं] નિર્જીવમાં સજીવપણાનો આરોપ કરવો તે (એક અલંકાર)
સજીવું વિ૦ જુઓ સજીવ
સજોડ વિ૦ [સ+જોડ] જોડીદાર સહિત (સ્ત્રી પુરુષ બન્ને) –ડે અ૦ પતિ કે પત્નીની સાથે
સજોડરો પું૦ એ જાતનો બ્રાહ્મણ
સજોર વિ૦ [સ+જોર] જોરવાળું, બળવાન
સજ્જ વિ૦ [सं] (સજીને) તૈયાર થયેલું
સજ્જડ વિ૦ જુઓ સજડ
સજ્જન પું૦[सं] સભ્ય, ખાનદાન કે સદાચારી માણસ (૨) ન૦ સજ્જ કરવું તે. ૦તા,–નાઈ સ્ત્રી૦ ખાનદાની
સજ્જા સ્ત્રી૦[प्रा (सं शय्या)] શય્યા (૨) તેરમાને દિવસે અપાતું ખાટલા અને પથારીનું દાન (૩) [सं] બખતર (૪) પોશાક
સજ્જિત વિ૦ [सं] સજ્જ થયેલુ કે કરેલુ
સટ પું૦ [इ सेट] સમાન વસ્તુઓનો સમૂહ
સટ,૦ક અ૦[રવ૦, સર૦ म, हिं] ઝટ, એકદમ [–દઈને, લઈને = તરત જ]
સટકણિયુ વિ૦ જુઓ સટકણુ
સટકણુ, વિ૦ ['સટકવુ' ઉપરથી] સટકી જાય તેવું (૨) ન૦ નાસવું તે
સટકવું અ૦ક્રિ૦ ['સટક' અ૦ ઉપરથી; સર૦ म सटकणें, हिं. सटकना] નાસી જવું (૨) સરી જવું, ખસી પડવું
સટકિયુ વિ૦ [સટકવુ પરથી] સટકે તેવું (૨) ન૦ ઝટ સરે એવી ગાંઠ (૩) ઉંદરડી
સટકાવવું સ૦ક્રિ૦ ['સટકો' ઉપરથી; સર૦ हिं सटकाना; म सटकावणें] મારવું, ઝાપટવું (૨) 'સટકવુ'નું પ્રેરક [सटका] લાકડી, સોટી
સટકો પું૦ ['સટ' અ૦ ઉપરથી, સર૦ म, हिं
સટરપટર વિ૦[રવ૦, સર૦ म सटरफटर, हिं] અવ્યવસ્થિત, વેરણછેરણ (૨) આમ તેમ, આઘુ પાછુ (૩) પરચૂરણ (૪) અ૦ અવ્યવસ્થિતપણે –રિયુ વિ૦ ગડબડિયુ, સટરપટર
સટવુ અ૦ક્રિ૦ જુઓ સટકવું

સટા સ્ત્રી૦ [સં.] જટા (૨) કેશવાળી (સિંહની)
સટાક અ૦ [રવ૦, જુઓ સટ, સર૦ हिं] તેવો અવાજ થાય તેમ (૨) ઝટ; ત્વરાથી (૩) સ્ત્રી૦[જુઓ સટકો] કોરડો(૪) તેનો અવાજ. [-દઈ ને, લઈ ને = ઝપાટાબંધ (૨) સટાક એવા અવાજ સાથે]-કાબંધ અ૦ સપાટાબંધ. -કો પુ૦ કોરડાનો અવાજ (૨) કોરડો
સટીક વિ૦ [સં] ટીકાવાળુ, ટીકા સહિત(પુસ્તક)
સટોડિ(-રિ)યો પુ૦ ['સટ્ટો' ઉપરથી] સટ્ટો કરનારો
સટોસટ અ૦ ['સટ' ઉપરથી] ઉપરાઉપરી
સટ્ટક ન૦[સં] એક જાતનું પ્રાકૃત ભાષાનું નાનું નાટક (દા ત, કર્પૂરમંજરી)
સટ્ટાખોર,-રી,સટાબાજ,-જી જુઓ'સટ્ટો'માં
સટ્ટો પુ૦ [દે. सट्ट=વિનિમય, સર૦ हिं , म.] લાભનુ લેખુ માંડીને કરેલુ સોદ'નું સાહસ. [-ખેલવો,રમવો= સટ્ટો કરવો -મારી જવું =ઉઠાવી જવું]-ટ્ટાખોર,-ટ્ટાબાજ વિ૦ સટ્ટાની લતવાળુ; સટોરિયુ. -ટ્ટાખોરી, -ટ્ટાબાજી સ્ત્રી૦
સઠલ વિ૦ [જુઓ શિથિલ, સર૦ प्रा सढिल] નરમ [ઠેકાણું-જગા
સઠેકાણું ન૦ [સ. (सु) + ઠેકાણુ] સારુ
સડ વિ૦ ભરાવાથી તંગ, કઠણ, જડ(૨) સ્તબ્ધ, દિઙ્મૂઢ (૩) અ૦ [સર૦ સટ રવ૦] ઝડપથી ૦ક વિ૦ (૨) અ૦ [સર૦ म.] જુઓ સડ ૨, ૩ [-થઈ જવુ = સ્તબ્ધ થઈ જવુ]
સડક સ્ત્રી૦ [अ शारक, સર૦ हिं , म] પાકો રસ્તો (૨) જુઓ 'સડ'માં. ૦લાકડું વિ૦ લાકડા જેવુ સ્તબ્ધ ને જડ
સડકો પુ૦ [રવ૦,સર૦ म सडका]આગળાથી પ્રવાહી પદાર્થ મોંમાં લેતા થતો અવાજ; સબડકો (૨) જોરથી વાયુ ખેંચતા નાકમાં થતો અવાજ. [-ભરવો = સડકાની સાથે પ્રવાહી વાની ખાવી] [અઢી (સંકેત)
સડજોડ વિ૦ [સડ (प्रा सड्ढ-सं. सार्ध)+જોડ]
સડઝોડ વિ૦ [સડ + ઝોડ] દુરાગ્રહી, પોતાના મતને ઝોડની પેઠ વળગી રહેનાર
સડવડ અ૦ સડસડાટ, સડસડ
સડવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सड (सं शद् કે सद्)] કોહી જવુ (૨) [લા.] સાવ બગડવું, ભ્રષ્ટ થવુ
સડસઠ (ઠ,) વિ૦ [સડ (सं. सप्तन्) + સાઠ(प्रा. सट्ठि; सं. षष्टि); સર૦ हिं.] '૬૭'
સડસડ અ૦ [રવ૦, સર૦ म.] કડકડતા પ્રવાહીનો કે સડકાનો અવાજ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ સડસડ અવાજથી ઊકળવું કે બળવું -ડાટ પું૦ સ સડ અવાજ (૨) સપાટાબંધ, રેલાની પેઠ, સડેડાટ [લઈ ને]
સડાક અ૦ [રવ૦,સર૦ हिं] જલદી [-દઈ ને,
સડાકો પું૦ [રવ૦] ચાબુકનો અવાજ, સટાકો (૨) જુઓ સડકો (૩) બીડી, ચલમનો દમ ખેંચવો તે [-તાણવો, મારવો, લેવો = બીડી, ચલમ, હીંકણી વગેરેનો દમ ખેંચવો.]
સડાસડ અ૦ [રવ૦, સર૦ म] સડ સડ, ઉપરાઉપરી સડાકા થાય એમ
સડિયો (ડિ') પુ૦ ['સઠ' (જેવો આકાર) ઉપરથી ?] અળવીનો છોડ, તેનું પાન કે દાંડો -યાનાં પાન ન૦બ૦વ૦ અળવીના પાન; પાતરા -યાની ગાંઠ સ્ત્રી૦ તેનું કંદની ગાંઠ જેવું બી
સડેડાટ અ૦ [રવ૦] સડડડ કરીને (ગતિ માટે), વગર વિઘ્ને; સડસડાટ
સડો પુ૦ ['સડવુ' ઉપરથી] કોહવાટ, બગાડો (૨) [લા.] ભ્રષ્ટાચાર, ખરાબી [-પડવો, પેસવો, લાગવો]
સઢ પુ૦ [दे] પવન ભરાઈ ને વહાણને ગતિ મળે તે માટે વહાણના થાંભલાને બાંધવામા આવતું કપડું [-ચડાવવો] [ઢીલું
સઢીલ વિ૦ [प्रा सढिल (सं शिथिल)] શિથિલ;
સણકો પુ૦ [સર૦ म सणका, રવ૦ ?] શૂળ ભોંકાતી હોય એવુ દરદ(૨)[લા]મનનો તરંગ. [સણકા આવવા, નાખવા, મારવા = સણકાની વેદના થવી સણકો થવો,લાગવો = એકાએક વેદના થવી (૨) માઠુ લાગવુ (૩) માઠુ લાગવાથી એકાએક અચકી પડવુ]
સણગટ પું૦ શણગટ. સેંદિયુ; ઘૂંઘટ
સણગો પું૦, -ગાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ શણગો, શણગાવું

સણુસણુ અ૦ [રવ૦, સર૦ हिं, म]ઊકળતા પાણીનો અવાજ ૦વું અ૦ક્રિ૦ સણસણ અવાજ થવો **-ણાટ** પુ૦ પાણી બળતાં કે હવા ચિરાતાં થતો અવાજ

સણુસાર,-રો પુ૦ જુઓ અણસારો ૦વું સ૦ક્રિ૦[સણ(प्रा सणिअ,सं शनैः)+સારવું ?] અણસારો કરવો (૨) બળદ, ઘોડા વગેરેને જોરથી ચલાવવા(૩)રાશ,લગામ વગેરે હલાવવાં

સણુગ સ્ત્રી૦ [प्रा. मण्ह (सं सूक्ष्म) ઉપરથી ?] સુરંગ, જમીન તળેનો લાંબો સાંકડો રસ્તો (૨) વિ૦[જુઓ સણગાવું](સુ) સણગાયેલી –અંકુર ફૂટેલી (વાલની દાળ)

સણિયુ વિ૦ ['શાણું' ઉપરથી ? કે प्रा सण्ह (सं सूक्ष्म)?] ચતુર

સણીજી સ્ત્રી૦ [જુઓ સણીજુ] મા **-જું** વિ૦ [प्रा सिणिज्झ (सं स्निह्) ઉપરથી] સગપણના સંબંધવાળું **-જો** પુ૦ બાપ

સત વિ૦ [सं] (સમાસની શરૂઆતમાં) સાચું (૨) સારુ (૩) અસ્તિત્વવાળું (૪) યથાર્થ (૫) ન૦ અસ્તિત્વ (૬) સાચાપણું (૭) સાર (૮) સતીત્વનો જુસ્સો [-આવવું, ચઢવું = સચ્ચાઈનું શૂરાતન ચઢવું(૨)સતીત્વનો જુસ્સો પ્રગટવો, પતિની પાછળ બળી મરવા તૈયાર થવું -નું બાંધ્યું = સત્યથી બંધાયેલું –નિયંત્રિત થયુ -બતાવવું= પોતાના સત્યનો પરચો આપવો]૦જુગ પુ૦ જુઓ સત્યયુગ ૦જુગિયુ વિ૦ સતજુગનું (૨) સત્યવાદી, ધર્માત્મા [અ૦ હમેશાં, નિરંતર

સતત વિ૦ [सं.] હમેશ ચાલુ (૨) કાયમી (૩)

સતપત સ્ત્રી૦, **-તાટ** પુ૦ [सं स + ઉત્પાત] જંપીને ન બેસાય તે,અચળતા **-તિયુ** વિ૦ સતપત કર્યા કરનાર, ચંચળ, હાલ હાલ કર્યા કરનાર

સતમ પુ૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ मं] જુઓ સિતમ

સતમી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] માલનું બરતિયું (૨) રજાચિઠ્ઠી

સતયુગ પું૦ જુઓ સત્યયુગ [હાર

સતર સ્ત્રી૦ [अ सत्त, સર૦ हिं] લીટી,ઓળ;

સતસાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ શતસાઈ

સતાણુ વિ૦ [સ+તાણ] ખેચીને પકડેલું,તંગ

સતાપ(-બ) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं सिताब, म सताप] એક વનસ્પતિ

સતામ(-વ)ણી સ્ત્રી૦ ['સતાવવું' ઉપરથી] સતાવવું તે, પજવણી [એક તંતુવાદ્ય

સતાર પુ૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ म] જુઓ સિતાર,

સતારો પું૦ જુઓ સિતારો [-ચડતો હોવો = ચડતી કળા હોવી -પાંશરો હોવો= ભાગ્ય અનુકૂળ હોવું]

સતાવણી સ્ત્રી૦ જુઓ સતામણી

સતાવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा संताव (सं संतापय्), સર૦ म सतावणें, हिं सतावना] પજવવું

સતાવું અ૦ ક્રિ૦ (ચ.) સમાવું **-શ** પુ૦ સમાવેશ, સતાવું તે [+ હોતાં, છતે

સતાં અ૦ [सं सत्]+ છતાં,તોપણ **-તે** અ૦

સતાં અ૦ [प्रा सत्त (सं सप्तन्)=સાત] સાતે ગુણેલું ઉદા૦ ૭ સતાં બેતાળીસ

સતિસપ્તમી સ્ત્રી૦ [सं] ક્રિયાપદે બતાવેલી ક્રિયા કઈ પરિસ્થિતિમાં થઈ હતી તે બતાવવા સંસ્કૃતમાં કરાતો કૃદંતનો અને તેના વિશેષ્યનો એક પ્રયોગ (વ્યા) [પ્રામાણિક, સદ્

સતિયુ વિ૦ ['સત' ઉપરથી] સત્યવાદી;

સતિયુ અ૦ [प्रा. सत्त (सं सप्तन्)=સાત ઉપરથી] સાતે ગુણેલું, જુઓ સતાં [સતિયું સતિયું ઓગણપચાસ = બારોબારિયું, કોઈને ભાગે નહીં એમ]

સતી સ્ત્રી૦ [सं] પતિવ્રતા (૨) મૃત પતિ સાથે ચિતામાં બળનારી સ્ત્રી (૩) [સં] પાર્વતી (૪) ગાયત્રી ૦ત્વ, ૦પણું ન૦

સતુ વિ૦ [प्रा सत्त (सं सत्य) ઉપરથી] સાચું; સત્યમાર્ગે ચાલનારુ (૨) સત્વવાળું (૩) હયાત; ચાલતું

સતે અ૦+ જુઓ 'સતાં'માં

સતેજ વિ૦ [सं] (વધારે) પ્રકાશયુક્ત કે સળગતું (૨) ઉત્સાહયુક્ત (૩) જાગ્રત

સતો પુ૦ [જુઓ સતી] સતી પેઠે પત્ની પાછળ સહગમન કરનારો (૨) વિ૦ પુ૦ જુઓ સતુ

સતોરુ વિ૦ [સ+તોર] તોરવાળું (દહીં)

સતોસતિયુ વિ૦['સતિયુ'ના દ્વિર્ભાવ પરથી ?]

ભઠીવાર વગરનું; ઠામઠેકાણા વગરનું (૨) બારોબારિયું, કોઈને માથે નહિ એવું, જુઓ સતિયુ સતયુ ઓગણપચાસ
સત્કર્મ ન૦ [સં.] સારું કામ
સત્કાર પુ૦ [સં] સ્વાગત. **૦ક** વિ૦ સત્કાર કરનારું. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ સત્કાર કરવો **૦સમિતિ** સ્ત્રી૦ સ્વાગતસમિતિ
સત્કાર્ય ન૦ [સં] સારું કાર્ય **૦વાદ** પુ૦ ઉત્પત્તિ પૂર્વે કારણસ્વરૂપે કાર્ય વિદ્યમાન છે એવો સાંખ્ય ને વેદાંતી મત **૦વાદી** પું૦ સત્કાર્યવાદમાં માનનાર
સત્તમ વિ૦ [સં.] ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ
સત્તર વિ૦ [प्रा (सं सप्तदशन्), સર૦ हिं सत्तरह, म. सतरा] '૧૭'. [**–આના ને બે પાઈ**=જોઈએ એના કરતા પણ સારું, સર્વોત્તમ **–જગાએ**=ઘણે ઠેકાણે **–જણ** ઘણા માણસો **–વખત, –વાર**=ઘણી વાર, વારંવાર (૨) અવશ્ય; ખસૂસ] **–રા** પું૦ બ૦ વ૦ સત્તરનો ઘડિયો [**–ભણવા, ગણી જવા**=નાસી જવું]
સત્તા સ્ત્રી૦ [સં.] સ્વામિત્વ, માલકી (૨) અધિકાર, હક (૩) અમલ (૪) બળ, જોર (૫) અસ્તિત્વ [**–આવવી**=અધિકાર કે અમલ મળવો (૨) દોલત આવવું, ધવા વળવી **–ચાલવી –દોર**–અધિકાર ચાલવો **–ઉપર આવવું, –માં આવવું**=સત્તાધારી થવું, રાજસત્તા હાથ આવવી] **૦ધારી** વિ૦ સત્તાવાન **૦ધિકારી, ૦ધીશ** વિ૦ [+ अधिकारी, अधीश] સત્તા અને અધિકારવાળું (૨) પુ૦ અધિકારી. અમલદાર. **૦બળ** ન૦ અધિકારનું બળ (૨) બળ, શક્તિ **૦વાચક** વિ૦ અસ્તિત્વ જણાવનારું (વ્યા) **૦વાદ** પું૦ સત્તાની કલ્યાણકારિતામાં માન્યતા. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પુ૦ સત્તાવાદમાં માનનાર **૦વાન** વિ૦ સત્તવાળું **૦વાર** વિ૦ [+फा. वार] સત્તાયુક્ત, પ્રમાણિત **૦વાહી** વિ૦ સત્તાવાળું; સત્તા સૂચવતું, સત્તાની અસર પહોચાડે એવું
સત્તાણું(–ણું) વિ૦ [प्रा सत्ताणउइ (सं. सप्तनवति), સર૦ म सत्याण्णव, हिं. सत्तानवे] '૯૭' (૨) ત્રણનો સંકેત. [**–પાયા**=ઢંગધડા વિનાનું; સાડા ત્રણ પાયાનું]
સત્તાવન વિ૦ [प्रा सत्तावण्ण,-न्न (सं. सप्तपञ्चाशत्), સર૦ म ; हिं] '૫૭'
સત્તાવાદ, –દી, સત્તાવાન, સત્તાવાર, સત્તાવાહી જુઓ 'સત્તા'માં
સત્તાવીસ વિ૦ [प्रा (सं सप्त-विंशति)] '૨૭'
સત્તુ પું૦ [प्रा (सं सक्तु)] સક્તુ. સાથવો
સત્તો પુ૦ [सं. सप्तक, प्रा सत्तग, સર૦ हिं , म] સાતના આંકવાળું પત્તું કે પાસો
સત્ર(–ત્ર) ન૦ [सं] જુઓ સત્ર
સત્ત્વ ન૦ [સં] અસ્તિત્વ (૨) અંતઃકરણ (૩) સાર; તત્ત્વ (૪) સદ્ગુણ (૫) બળ, પરાક્રમ (૬) પ્રાણી **૦ગુણ** પુ૦ પ્રકૃતિના ત્રણ ગુણમાંનો પ્રથમ (જુઓ ત્રિગુણ) **૦ગુણી** વિ૦ સત્ત્વગુણવાળું. **૦(૦સં)શુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ અંતઃકરણની શુદ્ધિ **૦હીન** વિ૦ બળ કે તત્ત્વ વગરનું
સત્પથ પું૦ [સં.] સન્માર્ગ
સત્પાત્ર વિ૦ [સં] બરાબર યોગ્યતાવાળું
સત્પુરુષ પુ૦ [સં] સારો પુરુષ, સજ્જન
સત્પ્રતિપક્ષ પું૦ [સં] એક હેત્વાભાસ, પોતે જે સાધ્ય સિદ્ધ કરે છે તેનો જ અભાવ સિદ્ધ કરનાર બીજો સબળ વિરોધી હેતુ જેને હોય તે હેતુ (ન્યા.)
સત્ય વિ૦ [સં.] સાચું; વાસ્તવિક, ખરું (૨) ન૦ ખરાપણું, તથ્ય; સાચી વાત **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ **૦દર્શી** વિ૦ સત્ય જાણનારું. **૦નારાયણ** સત્યરૂપી નારાયણ, વિષ્ણુ ભગવાનનું એક નામ [**–ની કથા**=સત્યનારાયણની પૂજા ને તેમની કથાનો પાઠ પ્રસાદ વગેરે.] **૦નિષ્ઠ** વિ૦ સત્યને વળગી રહેનારું. **૦નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ સત્ય જ પરમ છે એવી શ્રદ્ધા કે ભક્તિ—અચળ વિશ્વાસ, સત્યપરાયણતા **૦પર,૦પરાયણ** વિ૦ સત્યને જ વળગી રહેનારું. **૦પૂત** વિ૦ સત્ય વડે પવિત્ર થયેલું; સાચું **૦પ્રિય** વિ૦ જેને સત્ય પ્રિય છે એવું **૦પ્રિયતા**

સ્ત્રી૦ ૦ભામા સ્ત્રી૦ (સ) સત્રાજિત રાજાની પુત્રી અને શ્રીકૃષ્ણની પટરાણીઓમાંની એક ૦યુગ પું૦ ચાર યુગમાંનો પ્રથમ, સતજુગ ૦યુગીન વિ૦ સતયુગનું કે તેને અંગેનું ૦લોક પુ૦ સાત લોકમાંનો સૌથી ઉપલો લોક ૦વક્તા પુ૦ સત્ય બોલનાર ૦વાદી વિ૦ સત્ય બોલનાર ૦વાન પુ૦ (સ) સાવિત્રીનો પતિ ૦વ્રત વિ૦ સત્ય બોલવાના વ્રતવાળું; સત્યનિષ્ઠ (૨) પુ૦ (સ) ભીષ્મ ૦સંકલ્પ વિ૦ જેનો સંકલ્પ સાચો છે –જેનો સંકલ્પ તરત સિદ્ધ થાય છે એવું ૦સંધ વિ૦[સં] જેની પ્રતિજ્ઞા સાચી છે એવું, વચન પાળનાર –ત્યા સ્ત્રી૦ (સ) કૃષ્ણની આઠ પટરાણીઓમાંની એક

સત્યાગ્રહ પુ૦[સં] સત્યપાલનનો આગ્રહ (૨) તે દ્વારા લડાતું અહિંસક યુદ્ધ (૩) તે અર્થે કરેલો સવિનય કાનૂનભંગ ૦છાવણી સ્ત્રી૦ સત્યાગ્રહના સૈનિકોની છાવણી –હી વિ૦ સત્યાગ્રહને અંગેનું (૨) સત્યાગ્રહ કરનારુ (૩) પુ૦ સત્યાગ્રહ કરનાર [ખોટું

સત્યાનૃત ન૦ [सं सत्य+अनृत] સાચું અને

સત્યાનાશ ન૦ [सं सत्ता (અસ્તિત્વ)+नाश, સર૦ हिं सत्यानास, म सत्यानाश,-स] નખ્ખોદ; પાયમાલી [–જવું, વળવું = નખ્ખોદ જવું –ની પાટી = પૂરી પાયમાલી]

સત્યાભાસી વિ૦[સં] સત્યના માત્ર આભાસવાળું

સત્યાર્થપ્રકાશ પુ૦ [સં] (સ) સ્વામી દયાનંદકૃત આર્યસમાજનો મૂળ ગ્રંથ

સત્યાશી(–સી) વિ૦ [प्रा सत्तासीइ (सं सप्ताशीति) સર૦ म सत्यायशी, हिं सत्तासी] '૮૭ –શિ(–સિ)યું વિ૦ સત્યાશીની સાલને લગતું

સત્યાંશ પુ૦ [सं सत्य+अंश] સત્યનો અંશ

સત્ર ન૦ [સં] યજ્ઞ શરૂ થઈ પૂરો થાય ત્યાં સુધીનો (૧૩ થી ૧૦૦ દિવસનો) સમય (૨) યજ્ઞ (૩) લાંબી રજાઓ વચ્ચેનો શાળાનો અભ્યાસનો સમય–ગાળો; 'ટર્મ' (૪) સદાવ્રત

સત્રપ પુ૦ [સર૦ सं क्षत्रप, म०, हिं सेट्रप] સૂબો; હાકેમ

સત્રાંત વિ૦[સં] સત્રને અંતે આવતું કે બનતું (૨) પુ૦ સત્રનો અંત

સત્વર વિ૦ [સં] ત્વરાયુક્ત (૨) અ૦ જલદી ૦તા સ્ત્રી૦ [સજ્જનનો સમાગમ

સત્સમાગમ પુ૦ [સં] સત્સંગ, સાધુસંત કે

સત્સંગ પુ૦[સં.] સંત કે સજ્જનની સોબત –ગી વિ૦ સત્સંગ કરનારુ (૨) પુ૦ સત્સંગ કરનાર (૩) (સ.) સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયનો અનુયાયી

સથરપ(–વ)થર ['પથર' ('પથરાવું' ઉપરથી) કે વથર (वि+स्थल ઉપરથી)નો દ્વિર્ભાવ ?] અવ્યવસ્થિત; વીખરાયેલું

સથરાણુ ન૦ વિખેરી નાંખવું તે(૨)લશ્કરની કતલ

સથરામણ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा संथावण, म संथावणें] મનની શાંતિ

સથવારો પુ૦ [प्रा सत्थ (सं सार्थ), કે दे सत्थर = સમૂહ] સાથ (૨)કાફલો (૩)કડિયાની એક જાતનો આદમી

સથો પુ૦ [प्रा सत्थर (सं स्रस्तर) = શય્યા, બિછાનું ઉપરથી? અથવા સર૦ म संथळ (सं सम+तल) = સપાટ જમીન – મેદાન] વૃતક

સદગરણુ સ૦ક્રિ૦ માનવું પત કરવું

સદડુ વિ૦[જુઓ સદડું]પ્રવાહી અને જાડું –ઘટ્ટ

સદન ન૦ [सं] ઘર, રહેઠાણ

સદય વિ૦ [સં] દયાયુક્ત, દયાવાળું

સદર વિ૦ [अ. सद्र, સર૦ हिं , म] મુખ્ય, વડું; શ્રેષ્ઠ (૨) સદરહુ (૩) કુલ (સત્તા, પરવાનગી) (૪) ન૦ મોટી કચેરીવાળું કે હાકેમ રહેતો હોય તે સ્થળ (૫) પુ૦ પ્રમુખ, સભાપતિ ૦અદાલત સ્ત્રી૦ વડી કચેરી ૦અમીન પુ૦ જડજથી ઊતરતો વડો દેશી અમલદાર ૦પરવાનગી સ્ત્રી૦ જેમ ફાવે તેમ કરવાની કુલમુખત્યારી. ૦બજાર પુ૦ સ્ત્રી૦, ન૦ મુખ્ય બજાર [જણાવેલું; પૂર્વોક્ત

સદરહુ વિ૦ [अ सद्रहु, સર૦ म] આગળ

સદરો પુ૦ [फा, સર૦ म सदरा, हिं सदरी] ટૂંકી બાંયનું ખૂલતું પહેરણ

સદર્થ પુ૦ [સં] સંરો કે સાચો અર્થ – હેતુ કે વસ્તુ (૨) વિ૦ સારા અર્થવાળું (૩) શુભ

પ્રયોજનવાળું –ર્થે અ૦ સારા માટે
સદવું અ૦ક્રિ૦[સં સત્ ઉપરથી ?] માફક આવવું
સદસદ્વિવેક પું૦ [સં] સારાનરસાનો ભેદ સમજવાની શક્તિ [સ્રી-સભાસદ
સદસ્ય પું૦[સં]સભાસદ. -સ્યા સ્રી૦ સભ્યા,
સદળ વિ૦ [સં સ+दल, સર૦ મ] દળવાળું, જાડું. -ળું વિ૦ જુઓ સદળ (૨) ભારે
સદંતર અ૦ સ૦ ને માટે (૨) પૂર્ણતઃ, સર્વથા
સદંશ પું૦ [સં] જુઓ સત્યાંશ
સદા(૦કાળ) અ૦ [સં] હમેશાં
સદાગ્રહ પું૦ [સં] સાચો કે સારી બાબત વિષેનો આગ્રહ, સત્યાગ્રહ
સદાચરણ ન૦ [સં.] સારુ આચરણ; સદ્વર્તન –ણી વિ૦ સદાચરણવાળું
સદાચાર પુ૦[સં] સારો આચાર, સદાચરણ, શિષ્ટ પુરુષોનો આચાર.–રી વિ૦ સદાચારવાળો
સદાનંદ વિ૦ [સં] સદા આનંદમાં રહેનારુ (૨)પું૦ પરમાત્મા(૩)સંગીતનો એક અલંકાર
સદારદા અ૦ કારણ વિના, સહેજસાજમા
સદાવડું વિ૦ [સર૦ મ सदावीऽ] સમૂળગું, સાથે લાગુ, બધુ (૨) હંમેશનું
સદાવ્રત ન૦ [સં सदा+व्रत કે વૃત્તિ, સર૦ મ., हिं. सदावर्त] દીન ભૂખ્યાને રોજ અન્ન આપવનું વ્રત કે જ્યાં તેમ રોજ અન્ન અપાય છે તે સ્થળ, અન્નક્ષેત્ર
સદાશિવ વિ૦[સં] હમેશા કલ્યાણકારી (૨) પુ૦ (સં) મહાદેવ
સદાસર્વદા અ૦ [સં]હમેશા, સતત
સદી સ્રી૦ [फा.] સૈકો
સદીકુ અ૦[સ દી= દિવસ ?] વેળાસર(સુ)
સદીસા અ૦ [સ+દિવસ ?] વેળાસર, સવેળા
સદૃશ વિ૦[સં]સમાન. ૦તા સ્રી૦ –શીકરણ ન૦ [સં] સદૃશ કરવુ તે [(પરલોક જવુ)
સદેહ વિ૦[સં.] દેહ સહિત.–હે અ૦ દેહ સાથે
સદૈવ અ૦ [સં] હમેશાં
સદોદિત વિ૦[સં] નિત્ય પ્રકાશમય, નાશરહિત (૨) અ૦ સદા, સર્વદા
સદોષ વિ૦ [સં]દોષવાળું
સદ્ગત વિ૦[સં] સારી ગતિ પામેલું; મૃત
સદ્ગતિ સ્રી૦[સં.]સારી ગતિ;ઉત્તમ લોકની પ્રાપ્તિ
સદ્ગુણ પુ૦ [સં] સારો ગુણ. –ણી વિ૦ સદ્ગુણવાળુ [સજ્જન
સદ્ગૃહસ્થ પુ૦ [સં.] પ્રતિષ્ઠિત માણસ (૨)
સદ્ધર્મ વિ૦[સં]સાચો કે શ્રેષ્ઠ ધર્મ (૨)બૌદ્ધધર્મ
સદ્બુદ્ધિ સ્રી૦ [સં]સારી બુદ્ધિ, સન્મતિ
સદ્ભાગણ, –ગિની [સં.] વિ૦ સ્રી૦ ભાગ્યશાળી સ્રી
સદ્ભાગી વિ૦[સં.] ભાગ્યશાળી
સદ્ભાગ્ય ન૦ [સં] સારુ ભાગ્ય, સુભાગ્ય
સદ્ભાવ પું૦[સં] હોવાપણાનો કે સારાપણાનો ભાવ (૨) બીજા પર ભાવ કે સ્નેહની લાગણી
સદ્મ ન૦ [સં.] ઘર, મંદિર
સદ્ય અ૦ [સં] તરત જ –દ્યઃસ્થિતિ સ્રી૦ વર્તમાન પરિસ્થિતિ –દ્યોવધૂ સ્રી૦ લગ્નની ઉંમરે પરણી લેનારી સ્રી (જુઓ બ્રહ્મવાદિની)
સદ્વર્તન ન૦ [સં] સારુ વર્તન, સદાચરણ
સદ્વાસના સ્રી૦ [સં] સારી વાસના
સદ્વૃત્તિ સ્રી૦ [સં.] સારી વૃત્તિ (૨) સદ્વર્તન
સધન વિ૦ [સં] ધનવાન [સહધર્મિણી
સધર્મચારિણી,સધર્મિણી સ્રી૦ [સં] જુઓ
સધર્મી વિ૦ [સં.] સમાન ધર્મવાળું સહધર્મી
સધવા વિ૦સ્રી૦(૨)સ્રી૦ [સં.]સૌભાગ્યવતી સ્રી
સધાવું અ૦ ક્રિ૦, –વવુ સ૦ ક્રિ૦ 'સાધવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [ઊલટું]
સધુર વિ૦[સં] પત્નીવાળો (પતિ) ['વિધુર'થી
સધ્ધર વિ૦ [સર૦ મ.] શક્તિમાન, સબળુ (૨) પૈસાદાર [–આસામી = લેણું ખોટું ન કરે એવુ માણસ (૨) પૈસાદાર આસામી]
સન [अ] શક, સંવત (ખ્રિસ્તી કે હિજરી) –ને અ૦ સન પ્રમાણે
સનકારવું અ૦ક્રિ૦[પ્રા૰ સંના(સં संज्ञा) + કરવું; સર૦ हिं सनकारना] આંખનો ઇશારો કરવો
સનકારો પું૦ ['સનકારવું' પરથી] (આંખ વડે કરેલો) ઇશારો (૨) [?] અખત્યારપત્ર (૩) [સન (સં शून्य) + કાર] બહેરાટ
સન(–નં)દ સ્રી૦ [अ] પરવાનગી પરવાનો. –દી વિ૦ સનદવાળુ [છૂટતા થતો અવાજ
સનનન અ૦ [રવ૦] બાણ કે બંદૂકની ગોળી

સનમ સ્ત્રી૦ [અ] માશૂક
સનમના સ્ત્રી૦ [सं शून्यमनस्, અથવા સં. सन्न+मनस्] (પ) ઉદાસીનતા, દિલગીરી
સનસ સ્ત્રી૦ માનમરતબાની શેહ–શરમ (૨) ગરજ, પરવા
સનસનાટી સ્ત્રી૦ [રવ૦ ? हिं, म सन्नाटा, हिं सनसनाहट] આશ્ચર્ય કે હબકની સ્તબ્ધતાની વ્યાપક અસર, તરખાટ [–ફેલાઈ જવી]
સનંત વિ૦[सं] સંસ્કૃતમાં ક્રિયાપદનું ઇચ્છાવાચક (રૂપ) [વ્યા]
સનદ,–દી જુઓ 'સનદ'માં
સનાતન વિ૦ [सं] શાશ્વત (૨) પરાપૂર્વથી ચાલ્યું આવતું ૦ધર્મ પુ૦ પ્રાચીન કાળથી ચાલ્યો આવતો (હિંદુ) વેદધર્મ –ની વિ૦ (૨) પુ૦ સનાતન ધર્મનો અનુયાયી
સનાથ વિ૦ [सं] નાથ, સ્વામી કે ઓથવાળું ૦તા સ્ત્રી૦
સનાદે અ૦ [सं साक्षिध्य](પ)+સાનિધ્યમાં; [પાસે (૧)
સનાન ન૦ [सं स्नान] સગાંસબંધીના મરણથી કરવાનું સ્નાન [–કાઢવું=મરનારનાં સગાંને ત્યાં શોક કરવા એકઠું થવું –ના સમાચાર =માઠા–અશુભ સમાચાર (૨) આફત; કમભાગ્ય. –પાણી આવવું=કોઈ મરી ગયું હોય એવા ભારે નુકસાનમાં આવવું. –મૂકવું =જુઓ સનાન કાઢવું (તારું સનાન મ હોય!=તું મરે! એક ગાળ) –લાગવું =મરણને કારણે નાહવાનું આવવું (૨) મરનાર જોડે સનાન લાગે એવો સબંધ હોવો] ૦સૂતક ન૦ સનાન અને સૂતક (૨) [લા] લેવાદેવા, સબંધ [–આવવું, હોવું =સનાન સૂતક લાગે એવો સબંધ હોવો (સબંધ નથી એમ બતાવવા તુચ્છકારમાં વપરાય છે)] –નિયું વિ૦ સનાનની ખબર લાવનારું (૨) જેને સનાન આવતું હોય તે (૩) એવાને અડી અભડાયેલું
સનૂબર ન૦ [अ सनौबर] એક ઝાડ–ચીડનું ઝાડ [+સ્નેહબંધન; હેડો
સનેડો પુ૦ [सं स्नेह ઉપરથી; સર૦ નેડો]
સનેપાત,સન્નિપાત [सं] પુ૦ ત્રિદોષ,મુઝારો
સન્નીતિ સ્ત્રી૦ [सं] સુનીતિ
સન્માતા સ્ત્રી૦ [सं] સારી માતા
સન્માન ન૦[सं] સત્કાર (૨) પ્રતિષ્ઠા. ૦કારી વિ૦, ૦કારિણી વિ૦સ્ત્રી૦ સન્માન કરનારું
સન્માનવું સ૦ક્રિ૦[सं सन्मान પરથી]સન્માન કરવું
સન્માનિત વિ૦ સત્કારાયેલું, સન્માનેલું
સન્માર્ગ પુ૦ [सं] સારા–નીતિનો માર્ગ
સન્મિત્ર પુ૦ [सं] સારો મિત્ર
સપક્ષ [सं.] વિ૦ પાંખવાળું (૨) જેની પાછળ પક્ષ હોય એવું (૩) એકસમાન પક્ષનું (૪) સમાન (૫) જેના ઉપર સાધ્યનો નિશ્ચય થયો છે તેવું (ઉદાહરણ) [ન્યા]. –ક્ષી વિ૦ સપક્ષ–એકસમાન પક્ષનું
સપટાવું અ૦ક્રિ૦ સપડાવું, ફસાવું; જકડાવું –વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)
સપડાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ સપાટો] ફસાવું; પકડાવું –વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)
સપત્ની સ્ત્રી૦ [सं.] શોક, પતિની બીજી પત્ની
સપનું ન૦ જુઓ સ્વપ્ન (–આવવું)
સપરમું વિ૦ [सं सु+पर्व ઉપરથી] શુભ પર્વનું, માંગલિક, ખુશાલીનું
સપરાણું વિ૦ [सं संपूर्ण ઉપરથી, સર૦ हिं सपरना=પૂરું–સમાપ્ત થવું] (પ) સપ્રાણ (૨) [सं स+प्राण ઉપરથી] જબરું (૩) ધન્ય; સફળ
સપરિવાર વિ૦(૨) અ૦ [सं] પરિવાર સહિત
સપસપ અ૦[રવ૦,સર૦ म]ચપચપ, ઝડપથી
સપાટ વિ૦ [सं स(सम)+पाट, पट्ट, સર૦ हिं, म] ખાડાટેકરા વિનાનું, એકસરખું (૨) તમામ, તળિયાઝાટક (૩) સ્ત્રી૦[સર૦ म सपातजोडा]એક પ્રકારના(એડી વગરના)જોડા, ખાસડી [–કરવું=ખાડા ટેકરા વિનાનું કરવું (૨) પાધર કરવું, ઉડાડી દેવું.]
સપાટાબંધ અ૦ જુઓ 'સપાટો'માં
સપાટિયું ન૦['સપાટ' ઉપરથી? સર૦ ચીપટ] ખપાટિયું, વાંસ અથવા લાકડાની ચીપ
સપાટી સ્ત્રી૦ ['સપાટ' ઉપરથી] કોઈ પણ વસ્તુનો છેક ઉપરનો સપાટ ભાગ

સપાટો પું૦ [સર૦ हिं, म] ઝપાટો, ઝડપ (૨) તમાચો (૩) ચાબુકનો પ્રહાર (૪) ગપાટો [**સપાટામાં આવવું**=જોર ને ઝડપના ઝપાટામા આવવુ-સુપડાવુ. **સપાટો કરવો, મારવો, લગાવવો**=જોર અને તાકીદથી કામ કરવું -**કાઢી નાખવો**=ખો ભુલાવી દેવી, ધમકાવવું, મારવુ] -**ટાબંધ** અ૦ તરત, તાબડતોબ

સપાડું ન૦[સ + પાડ] આભાર, પાડ (૨) વગ; ભલામણ. [-**ચડવું**= આભાર થવો, ઉપકાર કે પાડ કર્યાનો બોજો લાગવો -**લાગવું**= આભાર તળે આવ્યાની લાગણી થવી.]

સપાદ વિ૦ [સં] સવાયુ, સવા

સપારે અ૦ [સર૦ સપેર] બરોબર, ઠીક

સપાસપ અ૦ [જુઓ સપસપ] સપાટાબંધ

સપિંડ વિ૦ (૨) પુ૦ [સં] એક જ લોહીનું; સાત પેઢી સુધીના પિતૃઓને પિંડ આપનાર; સંબંધી -**ડીકરણ** ન૦ [સં.] મરેલા સગાને બારમે દિવસે પિંડદાન કરવુ તે

સપૂચું વિ૦ [સં સ+पुच्छ કે समुच्चय?] સમૂળગુ; આખુ, તમામ

સપૂત પુ૦ [સ+પૂત. સર૦ हिं, म] કુટુંબની આબરૂ વધારે તેવો દીકરો (૨) સારો પુત્ર

સપૂરત સ્ત્રી૦ [फा सिपुर्द] સુપરત, સોપણી

સપેર (પે) અ૦ [સુ+પેર] ઠીક; બરાબર

સપ્ટેબર પુ૦ [इं] ઇસવી સનનો નવમો માસ

સપ્ત વિ૦ [સં] સાત ૦**ક** ન૦ સાતનો સમૂહ ૦**કોણ** વિ૦ સાત ખૂણાવાળુ (૨) પુ૦ (ગ) સાત ખૂણાવાળી આકૃતિ ૦**દ્વીપ** પુ૦ બ૦વ૦ પુરાણનુસાર પૃથ્વીના સાત મોટા વિભાગ; જમ્બુ, કુશ, પ્લક્ષ, શાલ્મલિ, ક્રૌચ, શાક અને પુષ્કર ૦**ધાતુ** સ્ત્રી૦ બ૦વ૦ આયુર્વેદ પ્રમાણે શરીરની સાત ધાતુઓ (જુઓ ધાતુ) ૦**પદી** સ્ત્રી૦ વિવાહ-વિધિમાં વરકન્યાએ સાત પગલાં સાથે ફરવું તે (૨) તે વખતે બોલવાનો મંત્ર. ૦**પર્ણ** પું૦ એક ઝાડ. ૦**પાતાલ(-ળ)** ન૦બ૦વ૦ અતલ, વિતલ, સુતલ, રસાતલ, તલાતલ, મહાતલ ને પાતાલ એ સાત ૦**ભંગી** સ્ત્રી૦ જૈન સ્યાદ્વાદના સાત અવયવ (હોય પણ ખરું--स्यादस्ति, ન પણ હોય-स्यान्नास्ति, વર્ણવી ન શકાય તેવું હોય-स्यादवक्तव्य એ ત્રણના મિશ્રણથી થતા) ૦**ભુજ** પુ૦ (ગ) સપ્તકોણ ૦**મ** વિ૦ સાતમુ ૦**મી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સાતમી (૨) સ્ત્રી૦ સાતમ ૦**રાશિ** સ્ત્રી૦ 'રૂલ ઑફ સેવન' (ગ.) ૦**ર્ષિ** પુ૦બ૦વ૦ [+ऋषि] મરીચિ, અત્રિ, અંગિરસ, પુલસ્ત્ય, પુલહ, ક્રતુ, અને વસિષ્ઠ એ સાત ઋષિઓ કે સાત તારાઓનું એક જૂથ ૦**લોક** પુ૦ બ૦વ૦ ભૂ, ભુવર્, સ્વર્, મહર, તપ, જન, સત્ય એ સાત લોક ૦**શતી** સ્ત્રી૦ ૭૦૦ શ્લોકનો સમૂહ. ૦**સમુદ્ર**,૦**સાગર** પુ૦બ૦વ૦ લવણ, ઇક્ષુરસ, સુરા, ઘૃત ક્ષીર દધિ અને શુદ્ધોદક એ નામના સાત પૌરાણિક સમુદ્ર. ૦**સૂર**, ૦**સ્વર** પુ૦બ૦વ૦ ષડ્જ, ઋષભ, ગાંધાર, મધ્યમ, પંચમ, ધૈવત અને નિષાદ એ સંગીતના સાત સૂર (સા, રી ગ મ, પ, ધ, ની). -**પ્તાહ** ન૦ (સ) અઠવાડિયું (૨) સ્ત્રી૦ સાત દિવસ ચાલતું (ભાગવતનુ) પારાયણ કે કથા

સપ્પટ વિ૦[જુઓ ચપ્પટ] બેસતુ, તંગ, વળગેલુ

સપ્રકાશ વિ૦ [સં] પ્રકાશવાળુ

સપ્રત્યય વિ૦[સં] પ્રત્યયવાળુ (૨)વિશ્વાસવાળુ

સપ્રમાણ વિ૦ [સં] સાધાર, સાબિતીવાળું (૨) યોગ્ય પ્રમાણવાળુ, માપસર (૨) સયુક્તિક (૪) અ૦ પ્રમાણ ટાંકીને ૦**તા** સ્ત્રી૦

સપ્રયોજન વિ૦[સં] પ્રયોજનવાળુ, હેતુપુરઃસર

સપ્રયોગ વિ૦[સં] પ્રયોગસહિત (૨) પ્રયોગસિદ્ધ

સપ્રાણ વિ૦[સં] પ્રાણવાળુ

સપ્રેમ અ૦ [સં] પ્રેમસહિત, પ્રેમપૂર્વક

સફ સ્ત્રી૦ [अ] બાજુ, હાર (૨) હાર, ઓળ

સફર પું૦ [अ.] હિજરી સનનો બીજો માસ (૨) સ્ત્રી૦ [हिं, अ] પ્રવાસ, મુસાફરી (૩) [સર૦ अ] વહાણની મુસાફરી. ૦**નામું** ન૦ પ્રવાસના વર્ણનનું પુસ્તક

સફરજન ન૦ [अ सफरजल; સર૦ म सफरचंद, सफरजन] એક ફળ

સફરા(-ળા)ણું વિ૦ ['સફળ' ઉપરથી] + (પ) સફળ, ધન્ય; સપરાણું

સફરી વિ૰ [फा] મુસાફરીનું, સફર કરનાર (૨) લહેરી, ખર્ચાળ (૩) પુ૰ ખલાસી
સફલ(-ળ) વિ૰ [सं] ફળવાળુ (૨) જેનો હેતુ પાર પડ્યો છે તેવું સિદ્ધ, સાર્થક ૦તા સ્ત્રી૰
સફા વિ૰ [अ.] સાફ, સ્વચ્છ (૨) ખલાસ, પૂરુ, કાંઈ પણ બાકી ન હોય તેવું
સફાઈ સ્ત્રી૰ [फा] સાફસૂફી; સ્વચ્છતા (૨) નિષ્કપટતા (૩) [લા] બડાઈ (૪) ટાપટીપ [-મારવી, હાંકવી = ખોટું અભિમાન કરવું -માંથી હાથ ન કાઢવો = ખોટી બડાઈ કર્યા કરવી (૨) પોતાની નિર્દોષતા રજૂ કર્યા કરવી] ૦દાર વિ૰ સફાઈવાળુ, સાફ;સ્વચ્છ
સફાચટ અ૰ [સફા+ચટ, સર૰ हिं ,म.]તદ્દન સફા - ખલાસ
સફાલગોટો પુ૰ (કા.) કરવાનું તમામ કામ (૨) કામના જથાનો સામટો નિકાલ
સફાળુ વિ૰ [सं स+ફાળ (सं स्फाल)] ફાળ પડી હોય એવુ બેબાકળુ (૨) ઓચિંતું
સફીલ સ્ત્રી૰ છોકરાની એક રમત
સફીલ વિ૰ [अ फसील, સર૰ हिं , म] લગોલગ અડેલુ (૨) સ્ત્રી૰ રક્ષણ માટે કરેલું બાંધકામ, કોટ ૦હક(-ક્ક) પુ૰ પડોશહક ૦દાર પુ૰ હદે હદ જોડાયલી હોય તેવો; પડોશી. ૦દારી સ્ત્રી૰
સફુ ન૰ [अ सफहह, સર૰ हिं सफहा, म सफा] સફો, પૃષ્ઠ, બાજુ
સફેદ વિ૰[फा] ધોળુ -દી સ્ત્રી૰ ધોળી ભૂકી (૨) ધોળાશ (૩) ચૂના વડે ધોળવું તે (૪) ઈંડાનો ધોળો ગર -દો પુ૰ ધોળો ભૂકો (૨) તેલના ધોળો રગ
સફો પુ૰ [જુઓ સફુ] પૃષ્ઠ, બાજુ
સબક પુ૰, ન૰ [अ] પાઠ, ધડો
સબજી સ્ત્રી૰ [फा] બાગ (૨) શાકભાજી, ભાજીપાલો ૦મંડી સ્ત્રી૰ [સર૰ हिं , म] શાકબજાર -જો પુ૰ ડમરો
સબડકો પુ૰ [રવ૰] પ્રવાહી પદાર્થ ચૂસતાં થતો અવાજ (-મારવો)
સબડવુ અ૰ક્રિ૰ [सं शबल, प्रा सबल = કાબરચીતરુ, દૂષિત ઉપરથી] વાસી પડ્યુ રહેવાથી બગડી જવુ (૨) [લા] રઝળવુ, સડવું, નકામું થઈ પડયુ રહેવું
સબડાક અ૰ [રવ૰] સબડકાનો રવ
સબધુ વિ૰[सं सुबद्ध] સારા બાંધાનું, મજબૂત; ખમે તેવું -ધાઈ સ્ત્રી૰
સબનીસ પુ૰ [फा सफनवीस; સર૰ म] દફતરદાર (૨) એક મરાઠી અટક
સબબ પુ૰ [अ] કારણ; હેતુ (૨) અ૰ કારણ કે [-કાઢવો = કારણ કે બહાનું શોધવું -જોવો = સબબની સત્યાસત્યતા તપાસવી]
સબમરીન સ્ત્રી૰ [इं] પાણીના સપાટી નીચે ચાલતી બોટ [हिं , म] જુઓ સબૂર
સબ(-બૂ)ર સ્ત્રી૰ (૨) અ૰ [अ सब्र, સર૰
સબરસ ન૰ [हिं સબ (सं सर्व) + રસ] મીઠું
સબલ(-ળ,-ળુ) વિ૰ [सं] બળવાન (૨) [સર૰ म] અતિશય, ખૂબ
સબી સ્ત્રી૰ ['છબી' ઉપરથી] + છબી; તસવીર (૨) શોભા, કાન્તિ [(સમાધિ)
સબીજ વિ૰ [सं] બીજવાળુ (૨) સવિકલ્પ
સબીલ સ્ત્રી૰ [अ] મહોરમ પહેલાં દસ દિવસથી પવાતું ધર્માદા પાણી કે શરબત (૨) પરબ
સબૂર સ્ત્રી૰ [જુઓ સબર] ધીરજ; સહનશક્તિ (૨) અ૰ 'થોભો, રહો' એ અર્થનો ઉદ્ગાર -રાઈ, -રી સ્ત્રી૰ ધીરજ, સહનશક્તિ [-પકડવી, રાખવી] [સબોસબ મારવું
સબોડવુ સ૰ક્રિ૰['સબોસબ' ઉપરથી] સોટીથી
સબોસબ અ૰ [રવ૰] ઝપાટાબધ, ત્વરાથી
સભય વિ૰ [सं] ભયયુક્ત
સભર વિ૰ [सं सु+भृ, સર૰ म सुभर] ભરપૂર, પૂરેપૂરું ભરેલુ [-ભરવું, સભરે ભરવું = પરિપૂર્ણ ભરવુ]
સભા સ્ત્રી૰ [सं] મેળાવડો, પરિષદ (૨) સમાજ; મંડળી [-બોલાવવી = સભા મેળવવી, સભા થવાનું કહેણ મોકલવું કે કાઢવુ -ભરવી = સભા કરવી -મળવી = સભા થવી] ૦ક્ષોભ પુ૰ સભામાં ઊઠીને બોલતાં થતો ગભરાટ ૦પતિ પુ૰ સભાનો અધ્યક્ષ, પ્રમુખ, સદર ૦મંડપ પુ૰ સભાનો મંડપ ૦રંજની વિ૰ સભાને ખુશ કરનાર. ૦શાસન ન૰ સભાનુ વ્યવસ્થા

સરકામ ચલાવવું તે ૦સદ પું૦ [સં] સભાનો સભ્ય, 'મેમ્બર'. ૦સ્થાન ન૦ સભા ભરાવાની જગા
સભાગી વિ૦[સ+ભાગ] ભાગીદાર,હિસ્સેદાર
સભાપતિ, સભામંડપ, સભારંજની, સભાશાસન, સભાસદ, સભાસ્થાન જુઓ 'સભા'માં
સભર વિ૦ [જુઓ સભર] ભરપૂર; સભર(૨) માતબર, પૈસેટકે ભરપૂર(૩)વિ૦સ્ત્રી૦ગર્ભવતી
સભ્ય વિ૦ [સં] વિવેકી, સંભાવિત, શિષ્ટ (૨) પું૦ સભાસદ. ૦તા સ્ત્રી૦ સભ્યપણું (૨) સંસ્કૃતિ, સુધારો. –ભ્યા સ્ત્રી૦ સ્ત્રી સભ્ય
સમ પું૦બ૦વ૦ [સર૦ અ.कसम हिं सौं(प्रा. सव, सं शप्)] સોગન [–આપવા, ખવડાવવા,ઘાલવા,દેવા=સોગન કે પ્રતિજ્ઞાથી બાંધવું –ખાવા, લેવા=સોગનથી બંધાવું.]
સમ વિ૦ [સં] સરખું; સમાન (૨) પું૦ તાલનું આરંભસ્થાન (સંગીત) (૩) સંગીતનો એક અલંકાર ૦અપૂર્ણાંક ન૦ છેદથી નાના અંશનું અપૂર્ણાંક, 'પ્રૉપર ફ્રૅક્શન'. ૦કર્ણ પું૦ આયત, 'રેક્ટૅન્ગલ' (ગ.). ૦કાલીન વિ૦ એક જ કાળમાં સાથે વિદ્યમાન. ૦કેન્દ્ર વિ૦ (ગ) સમાન કેન્દ્રવાળું, 'કૉન્સેન્ટ્રિક'. ૦કોણ(–ણિક) વિ૦ (ગ) સમાન કોણવાળી (આકૃતિ). ૦ક્ષેત્ર વિ૦ (ગ) સમાન ક્ષેત્રફળવાળું (૨) ન૦ 'હૉરિઝોન્ટલ પ્લેઇન'
સમઈ સ્ત્રી૦ [અ शमअ (દીવો) પરથી, સર૦ म.] પિત્તળની દીવી ૦દાની સ્ત્રી૦ દીવી, શમાદાન
સમકિત ન૦ [સં सम्यकृत्व] સાચી તત્ત્વજિજ્ઞાસા (જૈન) [નજર સામે
સમક્ષ વિ૦(૨) અ૦[સં](–ની) પ્રત્યક્ષ, રૂબરૂ,
સમગ્ર વિ૦ [સં] સઘળું, તમામ
સમઘાત વિ૦[સં] (ગ) સમાન ઘાતવાળો (પદી)
સમચતુર્ભુજ પું૦ [સં] ચારે સમાન બાજુવાળો ચતુર્ભુજ – ચતુષ્કોણ; 'રૉમ્બસ'
સમચ(–છ)રી સ્ત્રી૦ [જુઓ સંવત્સરી, प्रा संवच्छरिय] દર વર્ષે આવતી મરણતિથિ (૨) તે દિવસે કરાતી ક્રિયા
સમચિત્ત વિ૦ [સં] સર્વ પ્રત્યે કે સર્વ અવસ્થાઓમાં સમાન ચિત્તવાળું (૨) ન૦ ચિત્તની સમાનતા
સમચોરસ વિ૦ (૨) પું૦ [સમ+ચોરસ] ચારે બાજુ ને ખૂણા સરખા હોય તેવી આકૃતિ
સમચ્છેદ પું૦ [સં] (ગ) અનેક અપૂર્ણાંકનો સમાન છેદ (૨) વિ૦ સમચ્છેદી. –દી વિ૦ સમચ્છેદવાળું
સમછરી સ્ત્રી૦ જુઓ સમચરી; છમછરી
સમજ,૦ણ સ્ત્રી૦ ['સમજવું' પરથી] અક્કલ, જ્ઞાન; ડહાપણ (૨) પરસ્પર સમજી રાખેલી વાત, કરાર [–પડવી=સમજાવું. સમજના ઘરમાં આવવું=ઉંમર લાયક થવું] ૦ણું વિ૦ સમજે તેવું, સમજણવાળું. ૦દાર વિ૦ સમજણું. ૦દારી સ્ત્રી૦
સમજવું સ૦ક્રિ૦ [સં सम्+ध्यै (प्रा. झा) કે संबुध् (प्रा. संबुज्झ)પરથી ? સ૦ म समजणें, हिं. समझणें] જાણવું (૨) અર્થ ગ્રહણ કરવો (૩) ખરાખોટાની તુલના કરવી, વિચાર કરવો (૪) અ૦ક્રિ૦ આગ્રહ છોડવો, માની જવું [સમજી લેવું=અંદરોઅંદર સમાધાન કરી લેવું]
સમજાવવું સ૦ક્રિ૦ સમજે તેમ કરવું (૨) મનાવવું; નરમ પાડવું; શાંત કરવું (૩) ફોસલાવવું, છેતરવું. –ટ સ્ત્રી૦ સમજાવવું તે
સમજુ વિ૦['સમજવું' પરથી]સમજણું; શાણું
સમજૂક વિ૦+ જુઓ સમજુ
સમજૂત(–તી) સ્ત્રી૦ [જુઓ સમજુ] સમજવું તે, માની લેવું તે (૨) સમજાવવું તે, ભ્રમ કે વિરોધ દૂર કરી સમાધાન કરાવવું તે (૩) શિખામણ, સલાહ (૪) ખુલાસો, વિવેચન [–ઉપર આવવું=સમાધાન કરવું]
સમડી(–ળી) સ્ત્રી૦ એક પક્ષી (૨) [સં शमी, સર૦ म.] એક ઝાડ. –ડો(–ળો) પું૦ શમી વૃક્ષ (૨) કામણ–ટૂમણ કરનારો બાવો
સમણ ન૦ ['સમાવું' ઉપરથી, સર૦ સમાણ] અંદાજસર ઉમેરવાની વસ્તુ સમોવણ
સમણવું સ૦ક્રિ૦ [સં समन=અથડામણ] ફેરવવું, વીંઝવું [(૨) વેગવાળો અવરજવર
સમણાસમણ સ્ત્રી૦[જુઓ સમણવું] વીંઝાવીંઝ

સમ(-મા)ણી સ્ત્રી૦ [सं सम्+आ+नी परथी?] ઝીણી વસ્તુ માટેનો નાજુક ચીપિયો

સમણું ન૦ જુઓ સ્વપ્નું [-આવવું સ્વપ્ન આવવું (૨) ઉત્કટ કામના હોવી ઉદા૦ તને તો પૈસાનાં જ સમણાં આવે છે (૩) એકદમ તુક્કો સૂઝવો]

સમતલ વિ૦ [सं] સરખી સપાટીનું (૨) ન૦ સરખી સપાટી(૩)'પ્લેઇન' (ગ) ૦ત્રિકોણમિતિ સ્ત્રી૦ 'પ્લેઇન ટ્રિગોનોમેટ્રી' (ગ.) ૦ભૂમિતિ સ્ત્રી૦ 'પ્લેઇન જ્યૉમેટ્રી (ગ)

સમતા સ્ત્રી૦ [सं] સમત્વ, સરખાપણું

સમતુલા સ્ત્રી૦ [सं] સમતોલપણું

સમતોલ વિ૦ [સમ+તોલ] સરખા વજનનું (૨) સરખું; સમાન (૩) પું૦, ન૦ બરાબર સરખું વજન. [-ઊતરવું = સરખેસરખું થવું] ૦તા સ્ત્રી૦ ૦ન, ૦પણું ન૦ સમતોલ હોવું કે થવું તે [ત્રિકોણ (ગ)

સમત્રિકોણ પું૦[सं] ત્રણે સરખી બાજુવાળો

સમત્વ ન૦[सं] સમતા ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦સમતાવાળી બુદ્ધિ

સમથળ વિ૦[સમ+સ્થળ] સમાન સપાટીવાળું

સમદર પું૦[સર૦ हिं समं(-मु)दर]સમુદ્ર(પ)

સમદર્શિતા સ્ત્રી૦ [सं] સમદર્શીપણું

સમદર્શી વિ૦[सं] સૌની તરફ સરખી નજરે જોનાર, નિષ્પક્ષપાતી

સમદુઃખ(-ખી) વિ૦[सं] સરખા દુઃખવાળું, બીજાનું દુઃખ જોઈ તેટલું જ દુઃખી થનાર

સમદૃષ્ટિ વિ૦[सं]સમદર્શી(૨)સ્ત્રી૦ સમાનદૃષ્ટિ, નિષ્પક્ષપાત [ચામડું

સમદો પું૦ કમાવ્યા કે રંગ દીધા વિનાનું તાજું

સમદ્વિભુજ વિ૦ [सं] બે સરખી ભુજાવાળું (ગ.) ૦ત્રિકોણ પું૦જેની બે બાજુ સરખી હોય એવો ત્રિકોણ (ગ)

સમધારણ વિ૦ [સમ+ધારણ] સરખું, નહીં ઊંચુ કે નીચું (૨) મધ્યમ પ્રકારનું

સમધોરણ ન૦ સરખું ધોરણ ('મોડરેશન')

સમન સ્ત્રી૦ [फा] ચ પેલીનું ફૂલ

સમનલાડુ પું૦[सं श्रमण કે स्मशान કે शमन ? +લાડુ] મરનારનો હાથ અડકાડી, દક્ષિણા સાથે બ્રાહ્મણને કે મંદિરમાં અપાય છે તે લાડુ

સમનાભિક વિ૦[सं] 'કૉન્સેન્ટ્રિકલ' (ગ,)

સમન્વય પું૦ [सं] એકસરખો વ્યવસ્થિત ક્રમ (૨) પરસ્પર સંબંધ (૩) તાત્પર્ય

સમન્વિત વિ૦ [सं] સમન્વય કરેલું, યુક્ત, સબદ્ધ [[-કાઢવો, નીકળવો]

સમન્સ પું૦ [इं] અદાલતી તેડું કે તેનો પત્ર

સમપાણિ પું૦[सं] ગાયનના તાલના કાલની સાથે જ તાળી પડવી તે [(આકૃતિ) [ગ]

સમબાજુ(-જૂ) વિ૦ સરખી બાજુઓવાળી

સમબુદ્ધિ વિ૦[सं] સર્વને સરખા સમજનાર (૨) સ્ત્રી૦ સમતાની બુદ્ધિ, સમત્વબુદ્ધિ

સમભાગ પું૦[सं] સરખો ભાગ

સમભાવ પું૦ [सं] સમતાની બુદ્ધિ-ભાવ (૨) પોતીકાપણું -વી વિ૦ સમભાવવાળું

સમભુજ(-જય) વિ૦ [सं] જુઓ સમબાજુ

સમમિતિ સ્ત્રી૦ [सं] સરેરાશ (ગ)

સમય પું૦ [सं] વખત, કાળ (૨) મોસમ (૩) લાગ, અવસર, સંજોગ (૪) પ્રતિજ્ઞા, નિયમ (૫) સંકેત, વદાડ (૬) સિદ્ધાંત (૭) શાળામાં શિક્ષણ માટે નિયત કરેલો સમયવિભાગ, 'પીરિયડ' [-ઓળખવો, જોવો, વર્તવો = પ્રસંગ કે સંજોગ બરોબર સમજવો-જાણવો -થવો = (કોઈ કામ કરવા માટેનો) નિયત કે યોગ્ય વખત થવો -ભરાઈ જવો = વખત પૂરો થઈ જવો (૨) અવકાશ ન રહેવો (૩) આખરકાળ આવી લાગવો] ૦જ્ઞ વિ૦સિદ્ધાંત સમજનાર ૦પત્રક ન૦ સમયની ફાળવણીની નોંધ. ૦મૂર્તિ સ્ત્રી૦ સમય કે જમાનાનો પ્રતિનિધિરૂપ મનુષ્ય ૦વિરોધી વિ૦જમાનાનાં બળોથી વિરુદ્ધ વર્તનાર ૦સાધુ વિ૦ સમય જોઈ પોતાનું કામ કાઢી લેનાર ૦સૂચક વિ૦ સમયસૂચકતાવાળું ૦સૂચકતા સ્ત્રી૦સમયને યોગ્ય તત્કાળ કાર્ય કરવાની બુદ્ધિ. -યાચાર પું૦ [+आचार] સમયનો આચાર; સ્થાપિત રિવાજ -યાનુવર્તિત્વ વિ૦ સમયાનુવર્તીપણું -યાનુવર્તી વિ૦ [+अनुवर्ती] જુઓ સમયાનુસારી -યાનુસાર અ૦[+अनुसार] સમયને અનુસરીને, સમય પ્રમાણે. -યાનુ-

સારી વિ૦ સમયને અનુસરીને વર્તનાર. -યોચિત વિ૦ [+ઉચિત] સમયને અનુકૂળ
સમયુદ્ધ ન૦ [સં] બરોબરિયા વચ્ચેનું યુદ્ધ
સમર વિ૦ સાત(સંકેતની ભાષામાં) [રણક્ષેત્ર
સમર પું૦, ન૦[સં.] યુદ્ધ. ૦ભૂમિ(-મી) સ્ત્રી૦
સમરણ [પ્રા.] ન૦ (પ.) જુઓ સ્મરણ -ણી સ્ત્રી૦ સ્મરણી; જપમાળા [કરવું
સમરવું સ૦ક્રિ૦ [સં સ્મૃ, પ્રા. સમર] સ્મરણ
સમરસ વિ૦ [સં] એકસરખા રસવાળું
સમરામણ ન૦ [સમરાવવું પરથી] સમરાવવાનું મહેનતાણું
સમરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સમારવું'નું પ્રેરક
સમરાંગણ ન૦ [સં] રણક્ષેત્ર [(ગ.)
સમરૂપ વિ૦[સં]સમાન રૂપવાળું(૨)'સિમિલર'
સમરેખ વિ૦[સં.] સમાન રેખા ઉપર આવેલું (ગ) ૦તા સ્ત્રી૦. -ખા સ્ત્રી૦ સુરેખા
સમર્થ વિ૦ [સં] બળવાન, શક્તિમાન. ૦ક વિ૦ (૨) પું૦ સમર્થન કરનાર ૦તા સ્ત્રી૦ સામર્થ્ય; શક્તિ ૦ન ન૦ દલીલોથી પુરવાર કરવું તે (૨) ટેકો (૩) સાબિતી
સમર્થિત વિ૦ [સં] સમર્થન કરાયેલું
સમર્પક વિ૦ [સં] સમર્પણ કરનાર (૨) [સર૦ મ.] યોગ્ય; ઉચિત, બરોબર બંધબેસતું -ણ ન૦[સં] અર્પણ કરવું તે.-ણી વિ૦ (૨) પું૦ જેણે સર્વસ્વ અર્પણ કરી દીધું હોય તેવું (પુષ્ટિમાર્ગમાં)
સમર્પવું સ૦ક્રિ૦ [સં समर्प्] સમર્પણ કરવું
સમર્પિત વિ૦[સં.] સમર્પણ કરેલું,સમર્પાયેલું
સમલ વિ૦ [સં] મલિન, મલ કે મેલવાળું
સમલક્ષી વિ૦[સમ+लक्ष]એકસરખા લક્ષવાળું
સમલંબ વિ૦[સં] સરખા લંબવાળું (ગ). ૦ક, ૦ચતુષ્કોણ પું૦ 'ટ્રૅપેઝિયમ' (ગ.)
સમલો પું૦ [ફા शम्लह; સર૦ म समला] કસબથી ભરેલી એક જાતની ટોપી
સમવયસ્ક [સં]. **સમવયી** વિ૦ સરખી ઉંમરનું, સમોવડિયું
સમવસરણ ન૦ [સં] (જૈન) આચાર્ય કે મહાન વ્યક્તિની પધરામણી વેળા એકઠો થતો સમુદાય-પરિષદ
સમવાય પું૦ [સં] સમૂહ (૨) સંબંધ (૩) એવો નિત્ય સંબંધ કે જેમાં એક સંબંધીનો નાશ થતાં બીજો સંબંધી પણ નાશ પામે (જેમ કે, દૂધ અને તેના સફેદ રંગનો) [ન્યા] ૦તંત્ર ન૦ અનેક સ્વાયત્ત સમૂહોનું એકત્ર રાજ્યતંત્ર, સમૂહતંત્ર, 'ફેડરેશન' -યી વિ૦ સમવાય-સંબંધવાળું (૨) સમવાયતંત્રને લગતું, 'ફિડરલ' -યી કારણ ન૦ કાર્યમાં સમવાય-સંબંધથી રહેતું કારણ, ઉપાદાનકારણ (જેમ કે, માટી એ ઘડાનું)
સમવિચારી વિ૦(૨) પું૦[સમ+વિચાર]સરખો વિચાર ધરાવનાર, વિચારમાં મળતું
સમવેદી વિ૦ [સં सम+विद्] સમાન વેદનાવાળું, સહાનુભૂતિવાળું -દિત્વ ન૦
સમવૃત્ત ન૦ [સં.] ચારે ચરણ સરખાં હોય તેવો છંદ (૨) મુખ્ય રેખાંશનું વૃત્ત (૩) વિ૦ સરખા છંદવાળું
સમશાન ન૦ [જુઓ સ્મશાન, સર૦ म. समशान] મસાણ. -નિયું વિ૦ સ્મશાન જેવું-નિર્જન (૨) અમંગળ (૩) કાઢું તરીકે આવેલું [ઠંડીવાળું
સમશીતોષ્ણ વિ૦ [સં] સરખી ગરમી અને
સમશેર, ૦બહાદુર જુઓ શમશેર'માં
સમશ્લોકી વિ૦ [સં. सम+श्लोक] એકસરખા શ્લોકવાળું, મૂળ શ્લોક પ્રમાણે શ્લોકવાળું (ભાષાંતર) [ઊલટું)
સમષ્ટિ સ્ત્રી૦[સં] સમગ્રતા, સમુદાય ('વ્યષ્ટિ'થી
સમસમ અ૦ [રવ૦] (જોરથી ફૂંકાતા કે વીંધાતા પવનનો અવાજ). ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સં. सिमिसिमायते] એવો અવાજ થવો (૨) ધૂંધવાઈ રહેવું (મનમાં) -માટ અ૦ સમસમતું હોય તેમ (૨) પું૦ લાગણીથી સમસમવું તે
સમસામયિક વિ૦ [સં.] સમકાલીન
સમસૂત્ર વિ૦ [સં.] એકસરખું -સપાટ; 'લેવલ'
સમસ્ત વિ૦ [સં] સબ ; તમામ, બધું ભેગું (૨) ન૦ સમગ્ર સમુદાય
સમસ્યા સ્ત્રી૦ [સં] પ્રશ્ન, કોયડો (૨) સાન; સંકેત (૩) ઉખાણું. [-પૂરવી = સમસ્યાપૂર્તિ કરવી.] ૦પૂર્તિ સ્ત્રી૦ સમસ્યાનો જવાબ

આપવો કે અધૂરો ભાગ પૂરો કરી આપવો તે; એવી રમત

સમળી,–ળો જુઓ 'સમડી'માં

સમંજસ વિ૰ [સં] ઉચિત, વાજબી (૨) હોશિયાર સુજ્ઞ (૩) સ્પષ્ટ, સમજી શકાય તેવું

સમા સ્ત્રી૰ [સર૰ મ (म सम)] પૂરી ભરતી આવ્યે ૧૨ મિનિટ પાણી થોભે છે તે

સમાગમ પુ૰ [સં] સંયોગ; મેળાપ (૨) સોબત, સંગત

સમાચાર પુ૰[સં]ખબર (બહુધા બ૰વ૰માં) [(–ના) સમાચાર જોવા, લેવા=સંભાળ રાખવી; તપાસ રાખવી.]૦પત્ર ન૰ વર્તમાનપત્ર

સમાજ પુ૰ [સં] સમુદાય (૨) મંડળી, સભા (૩) એક ધર્મ કે આચારવાળો જનસમુદાય (૪) વ્યવસ્થિત જનસમુદાય, જનતા ૦કારણ ન૰ સમાજતંત્રની રચના–અવસ્થિતિ ૦જીવી વિ૰ સમાજમાં જ જીવી શકે એવું (૨) સમાજ ઉપર જીવનાર. ૦વાદ પુ૰ વ્યક્તિ કે વર્ગની નહિ, પણ સમાજની સત્તાનો વાદ, 'સોશિયેલિઝમ' ૦વાદી વિ૰ (૨) પુ૰ સમાજવાદમાં માનનાર ૦વિદ્યા સ્ત્રી૰, ૦શાસ્ત્ર ન૰ સમાજવ્યવસ્થાનું શાસ્ત્ર ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૰ સમાજમા રહેવાની કે તે વસાવવાની માણસની સહજવૃત્તિ. ૦શાસ્ત્રી પુ૰ સમાજશાસ્ત્રનો વેત્તા. ૦શાસ્ત્રીય વિ૰ સમાજશાસ્ત્ર સંબંધી. –જિક પુ૰[સં]સમાજનો સભાસદ (૨) પ્રેક્ષક –જી વિ૰ સમાજનું, સમાજ સંબંધી (૨) કોઈ અમુક સમાજમાં જોડાયેલું (૩) પુ૰ તેવો પુરુષ વિશિષ્ટ સમાજનો સભ્ય

સમાણ સ્ત્રી૰ [સમાવું પરથી] સમાવું તે, સમાવેશ (૨) ન૰ સમોવણ

સમાણી સ્ત્રી૰ જુઓ સમણી

સમાણું વિ૰[प्रा समाण (सं समान)] સમાન, સરખું (૨) –ને લાગુ પડતી [ગાળ] (૩) અ૰ [अप समाणु, प्रा समम्]–ની સાથોસાથ, જુઓ સમું ૩

સમાણો પુ૰ મોટી સમાણી

સમાદર પુ૰ [સં] આદર, સંમાન

સમાદાન ન૰ [સં] જૈનોનું નિત્યકર્મ(૨)ભેટ કે દાનનો સ્વીકાર

સમાદો પુ૰ (કા) અસ્રાની પથરી (૨) સરસામાન; રાચરચીલું

સમાધ સ્ત્રી૰ જુઓ સમાધિ (૫.)

સમાધાન ન૰ [સં.] વિરોધ, શંકા કે ગૂચવણનો નિવેડો અને શાંતિ (૨) તૃપ્તિ, સંતોષ (૩) ધ્યાન, સમાધિ (૪) પતવું કે પતાવવું તે (૫) કજિયાની પતાવટ (૬) નાટકમાં મુખ્ય બનાવ, જે અણધારી રીતે આખા વસ્તુને ઉત્પન્ન કરે છે [–ઉપર આવવું=સમાધાન કરવું.] –ની સ્ત્રી૰ સમાધાન, નિવેડો (૨) ચિત્તની શાંતિ; નિરાંત (૩) સુલેહસંપ (૪) પુ૰ મંદિરની જરૂરિયાતો વૈષ્ણવોને સમજાવી તેમની પાસેથી માગણી કરનાર મંદિરનો અધિકારી; મંદિરની આંતરિક વ્યવસ્થા કરનાર

સમાધિ પુ૰, સ્ત્રી૰ [સં] જેમાં ધ્યાતા અને ધ્યાનનો ખ્યાલ લુપ્ત થઈ ધ્યેયનું સ્વરૂપ જ ચિત્તમાં રહે છે તેવું ઊંડું ધ્યાન (યોગ) (૨) સાધુસંન્યાસીનું મરણ (૩) સાધુસંતને દાટયા હોય તે જગા પર કરેલી દેરી. [–ચડવી, થવી, –માં બેસવું, લાગવી= પરમાત્મચિંતનમાં તદ્રૂપ થવું –ચડાવવી= સમાધિસ્થ થવું –ચણવી, –બાંધવી= સાધુસંતને દાટયા હોય ત્યાં દેરી ચણવી –લેવી=મરણ પામવું (યોગી કે સાધુસંતનું)] ૦સ્થ વિ૰ સમાધિમાં પડેલું

સમાન વિ૰ [સં] સરખું (૨) પુ૰ પાંચ પ્રાણવાયુમાંનો એક (જુઓ પંચપ્રાણ) ૦કક્ષ વિ૰ સમાનકક્ષાનું ૦તા સ્ત્રી૰ ૦ધર્મા(–ર્માં) વિ૰ [સં] સમાન ગુણધર્મવાળું ૦રૂપ વિ૰ સમરૂપ જુઓ ૦રૂપતા સ્ત્રી૰ ૦ભાષા પુ૰ ભિન્ન ભાષાઓવાળાના વ્યવહારમાં ચાલે એવી એક–સર્વસાધારણ ભાષા ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૰ સમબુદ્ધિ, સમભાવ ૦શીલ વિ૰ સમાન ગુણ, ધર્મ કે સ્વભાવનું –નાધિકરણ વિ૰ [+अधिकरण] એક જ અધિકરણ, આશ્રય કે વિભક્તિવાળું (૨) ન૰ સમાન અધિકરણ, આશ્રય કે વિભક્તિ. –નાધિકરણ બહુવ્રીહિ પુ૰ સમાસ છોડવામાં આવે ત્યારે જેનાં

બને પદો સમાન વિભક્તિમાં હોય તેવો બહુવ્રીહિ સમાસ (વ્યા.). **-નાર્થ** વિ૦ [+અર્થ] સમાન અર્થવાળુ. **-નિકા** પુ૦ એક છંદ. **-નોદક** વિ૦(૨) પુ૦ [+उदक] સાતથી ચૌદ પેઢી સુધીના સમાન પિતૃઓને અંજલિ આપનાર સગો. **-નોપમા** સ્ત્રી૦ [+उपमा] ઉપમાનો એક પ્રકાર (કા. શા.)

સમાપન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [सं] સમાપવું-સમાપ્ત કે પૂરું કરવું તે, સમાપ્તિ

સમાપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. समाप्] સમાપ્ત કરવું

સમાપ્ત વિ૦ [सं] પૂરું, પૂર્ણ. **-પ્તિ** સ્ત્રી૦ પૂરું થવું કે કરવું તે, છેવટ, અંત

સમાયક સ્ત્રી૦ [प्रा. समाय (सं समाज)] પૂજન સ્તવન માટે બધાએ સાથે બેસવું તે (જૈન)

સમાયતિ સ્ત્રી૦ [सं.] તાલના લયનું એકત્વ

સમાયુક્ત વિ૦ [सं] યુક્ત, જોડાયેલું (૨) તૈયાર કે તત્પર થયેલું

સમાર પું૦ [સમારવું પરથી, સર૦ મ]સમારવું તે; સમારકામ (૨) ચાસમાં બી નાખી તે ઢાંકવા ઉપર ફેરવવામાં આવતું લાબું પાટિયું [-દેવો=સમાર વડે સરખું કરવું સમારે આવવું=કણસલું દોઢ બિલ્લસ જેવડું થવું] ૦કામ ન૦ સમારવુ-દુરસ્ત કરવું તે

સમારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा समार (सं सम्+आ+रचय्)]દુરસ્ત કરવુ, સુધારવું (૨) કાપવુ(શાક) (૩) ઓળી કરીને વ્યવસ્થિત કરવુ (વાળ)

સમારંભ પુ૦ [सं] ઠાઠમાઠથી કરેલો આરંભ (૨) ધામધૂમવાળો ઉત્સવ [તે

સમારાધન ન૦ [सं]પ્રસન્ન કરવુ-રંજન કરવું

સમારોપ પુ૦, ૦ણ ન૦ [सं] આરોપવું તે **-પિત** વિ૦ [सं] આરોપેલું, ચડાવેલું

સમાલવું સ૦ક્રિ૦ [सं सम्+माल्; સર૦ हिं समालना] સંભાળવુ

સમાલોકન ન૦[सं]બરાબર જોવું તે

સમાલોચક વિ૦ [सं.] અવલોકન કરનાર **-ના** સ્ત્રી૦ અવલોકન [કે સમાવવુ તે

સમાવ પુ૦[સમાવવુ પરથી] સમાવેશ, સમાવું

સમાવડાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'સમાવવું'નું પ્રેરક

સમાવર્તન ન૦ [सं.] વિદ્યાભ્યાસ પૂરો કરી બ્રહ્મચારીનું ઘેર આવવુ તે

સમાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'સમાવું'નું પ્રેરક

સમાવિષ્ટ વિ૦ [सं]સમાયેલુ; સમાવેશ પામેલું

સમાવું અ૦ક્રિ૦[प्रा समाव (सं. सम्+आप्) સર૦ મ समावणें] માવુ, અંદર આવી જવું (૨) સતાવું, ચાલતા તંત્રમા ગોઠવાવુ-અનુકૂળ થઈને સ્થાન પામવુ [સમાઈજવું = અંદર પેસી કે મળી કે ભળી જવુ, લોપ કે અદૃશ્ય થઈ જવું]

સમાવેશ પુ૦ [सं] સમાવું તે, સમાસ

સમાસ પું૦[सं.] સમાવું તે, સમાવેશ (૨) બે કે વધારે શબ્દોના સંયોગથી થયેલો શબ્દ(વ્યા) (૩) સંક્ષેપ [-થવો = સમાઈને રહેવુ, ચાલુ તંત્રમા ગોઠવાઈ જવું (જેમ કે, વહુનો સાસરામાં) [અભિનિવિષ્ટ

સમાસક્ત વિ૦ [सं.] ખૂબ આસક્ત (૨)

સમાસંગ પું૦ [सं] ખૂબ આસક્તિ (૨) મિલન, સંયોગ (૩) અભિનિવેશ

સમાસાત્મિક વિ૦ [सं] સમાસરૂપ

સમાસોક્તિ સ્ત્રી૦ [सं]એક અર્થાલંકાર, જેમાં સમાન કાર્ય, લિંગ કે વિશેષણ દ્વારા પ્રસ્તુતમાં અપ્રસ્તુતનો વ્યવહાર સમારોપિત થાય છે (કા શા)

સમાહાર પું૦[सं] સંગ્રહ, સમૂહ(૨)સંક્ષેપ ૦દ્વંદ્વ પું૦ દ્વંદ્વ સમાસનો એક પ્રકાર ઉદા૦ 'ચઢાતઢા', 'જાઆવ'

સમાહિત વિ૦[सं]શાંત, સ્થિતપ્રજ્ઞ(૨)એકાગ્ર

સમાહૃત વિ૦[सं.] ભેગુ કરેલુ(૨)સંક્ષિપ્ત

સમાંતર વિ૦ [सं] સમાન અંતરે આવેલું; સમાન અંતરવાળુ, 'પેરેલલ'. ૦ચતુર્ભુજ, ૦ચતુષ્કોણ પુ૦'પેરેલલોગ્રામ (ગ) ૦ખાત ન૦ 'પેરેલલોપાઇપ્ડ' (ગ)

સમિતિ સ્ત્રી૦ [सं] મંડળી, (નાની) સભા

સમિત્પાણિ વિ૦ [सं] હાથમાં સમિધવાળો (બ્રહ્મચારી-વિદ્યાર્થી)

સમિધ સ્ત્રી૦ [सं] યજ્ઞોપયોગી લાકડું

સમીકરણ ન૦ [सं] સરખુ કરવું તે (૨) 'ઇક્વેશન' (ગ.) (-છોડવુ, બાંધવું)

સમીક્ષણ ન૦ [सं.] સમીક્ષા કરવી તે

સમીક્ષા સ્ત્રી૦[સં]બારીકાઈથી જોવું કે તપાસવું તે (૨) આલોચના; સમાલોચના
સમીચીન વિ૦[સં] યથાર્થ (૨) યોગ્ય
સમીપ વિ૦ [સં] નજીક; નિકટ. ૦તા સ્ત્રી૦ ૦વર્તી,૦સ્થ વિ૦ નજીકનું, પાસે પડેલું
સમીર,૦ણ પું૦ [સં] પવન
સમીસંધ્યા, સમીસાંજ સ્ત્રી૦ [સમી (પ્રા સમિઅ; સં સમિત કે સમ્યગ્)+સંધ્યા,સાંજ] સંધ્યાકાળ; સાંજની વેળા
સમુચિત વિ૦ [સં] યોગ્ય
સમુચ્ચય પું૦ [સં] સંગ્રહ; સમૂહ (૨) એક અલંકાર (કા શા)
સમુચ્ચિત વિ૦ [સં] એકત્રિત, એકઠું કરાયેલું
સમુત્ક્રમ પું૦ [સં] વિકાસ 'એવોલ્યૂશન'
સમુત્ક્રાંતક વિ૦[સં] સમુત્ક્રાંતિ કરનાર
સમુત્ક્રાંતિ સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ ઉત્ક્રાંતિ
સમુત્થાન ન૦[સં] ઉત્થાન (૨) ઉદય (૩) ઉદ્યોગ (૪) રોગમુક્તિ; આરોગ્ય
સમુદય પું૦ [સં] ઉદય, ઊગમ
સમુદાય પું૦ [સં] ટોળું; જથો
સમુદ્ધરણ ન૦ [સં] ઉદ્ધાર
સમુદ્ભવ પું૦ [સં] ઉદ્ભવ, ઉત્પત્તિ, ઊગમ
સમુદ્ર પું૦ [સં] દરિયો [–ખેડવો=સમુદ્ર પર મુસાફરી કરવી –ડહોળવો, વલોવવો =સમુદ્રમંથન કરવું (૨) કાંઈ મુશ્કેલ બાબત ચર્ચવી] ૦કાંઠો, કિનારો=પું૦ દરિયાનો કાંઠો ૦બંધ પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય ૦ફળ ન૦ એક વૃક્ષ (૨) તેનું ફળ ૦ફીણ, ફેણ(–ન) [સર૦ મ] ન૦ સુકાઈ ગયેલું દરિયાનું ફીણ, એક ઓવધ ૦મંથન ન૦ દાનવો અને દેવોએ અમૃત માટે કરેલું સમુદ્રનું મંથન ૦યાન ન૦ દરિયાઈ મુસાફરી. ૦લતા સ્ત્રી૦ સમુદ્રમાં થતી લતા, 'વીડ' ૦શોષ પું૦ એક વનસ્પતિ
સમુન્નતિ સ્ત્રી૦ [સં] ઉન્નતિ, આબાદી
સમુરત ન૦ [વ સુ+મુરત] શુભ મુહૂર્ત
સમુલ્લાસ પું૦[સં] ઉલ્લાસ, આનંદ, પ્રસન્નતા
સમું વિ૦ [સં સમ] ઠીક, સરખું, દુરસ્ત, વ્યવસ્થિત (૨) [અપ સમઉ, પ્રા સમ (સં સમમ્)] જુઓ સમાણું (૩) અ૦ સાથોસાથ, સહિત. ઉદા૦ ધડાકા સમું તે નીચે પડયું [–કરવું=સમારવું (૨) ગોઠવવું, વ્યવસ્થિત કરવું] ૦નમું વિ૦સમું સરખું
સમૂલ(–ળ) વિ૦[સં.] મૂળસહિત –લાગ્ર વિ૦ [+અગ્ર] મૂળ તથા ટોચ સાથે
સમૂહ પું૦[સં] ટોળું ૦કાર્ય ન૦ આખા સમૂહનું એકત્રિત, એક બનીને થતું – સંગઠિત કાર્ય ૦તંત્ર ન૦ જુઓ સમવાયતંત્ર ૦પ્રાર્થના સ્ત્રી૦ સામુદાયિક પ્રાર્થના ૦વાચક વિ૦ સમૂહ બતાવનારું ૦સમભાવ પું૦ આખો સમૂહ સાથે એક ક્રિયામાં લાગતા અનુભવે તેવો સમભાવ ૦શિક્ષણ ન૦ સમૂહને – અનેકને એક સાથે શીખવવું તે –હી પું૦ એક છંદ
સમૂળ,–ળું વિ૦ જુઓ સમૂલ ૦ગું વિ૦ [સં સમૂલક] સમૂળ, તમામ, પૂરેપૂરું
સમૃદ્ધ વિ૦ [સં] સમૃદ્ધિવાળું, સંપન્ન
સમૃદ્ધિ સ્ત્રી૦ [સં] આબાદી, ઐશ્વર્ય, સંપત્તિ ૦માન વિ૦ સમૃદ્ધિવાળું
સમે પું૦ [જુઓ સમો]+સમય
સમેટવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સમેત, સર૦ હિં સમેટના, મ. સમેટણેં] આટોપવું; એકઠું કરવું
સમેત વિ૦ [સં] સંયુક્ત, સાથે હોય તેવું (૨) અ૦ સુધ્ધાં, સહિત
સમેસમું વિ૦ ['સમું'નો દ્વિર્ભાવ] બરોબર સમું (૨) સીધેસીધું હોય તેવું, યથાર્થ
સમેરવો પું૦ એક વનસ્પતિ
સમૈયો પું૦[પ્રા સમેઅ (સં સમેત)] સામૈયું(૨) અમુક એક ધર્મના માણસોનો મેળાવડો
સમો પું૦ [જુઓ સમય] વખત (૨) પ્રસંગ, અવસર [–કઠણ કે બારીક હોવો = મુશ્કેલીભર્યો વખત હોવો –જોવો = સંજોગો તપાસવા (૨) લાગ ખોળવો –વળવો = પહેલાં જેવું સારું થઈ જવું; પહેલાંની સ્થિતિમાં આવી રહેવું] [મળતી સુખશાંતિ
સમોતી સ્ત્રી૦ [જુઓ સમોતું] સંપમાં રહેવાથી
સમોતું વિ૦ [સં સમવેત] સામટું; એકસાથે સઘળું
સમોત્સાર પું૦ [સં] 'પેરેબોલા' (ગ)

સમોરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा० समोअर(सं० समव+तृ)] (કા.) ફરીથી પાગરવું
સમોલ (લ,) સ્ત્રી૦ [प्रा.समिला (सं शमिला, शम्या)] જોતર ભરાવવાની ધૂંસરાની ખીલી
સમોવડ(-ડુ) વિ૦ [प्रा समोवज्ञ (सं. समव +पत्)=સામે આવવું પરથી] સમાન; બરાબરિયું (૨) પ્રતિસ્પર્ધી —ડાઈ સ્ત્રી૦ સમોવડિયાપણાનો ભાવ (૨) સ્પર્ધા, હરીફાઈ —ડિયણ વિ૦ સ્ત્રી૦, —ડિયું વિ૦ સરખી ઉંમરનું, સરખું (૨) પ્રતિસ્પર્ધી, હરીફ —ડી સ્ત્રી૦ સમોવડાઈ [તેને માટેનું પાણી
સમોવણ ન૦[સમોવવું પરથી]સમોવવું તે કે
સમોવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. समोवज्ञ ? (सं समव +पत्)] વધારે ગરમ પાણીને નવાય એવું કરવા તેમાં ઠંડું પાણી ઉમેરવું
સમ્યક વિ૦[सं.] યોગ્ય (૨) અ૦ ઠીક, બરાબર —કૃત્ય ન૦ —દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ યોગ્ય—સાચી દૃષ્ટિ
સમ્રાજ્ઞી સ્ત્રી૦ [सं] મહારાણી, સમ્રાટની સ્ત્રી
સમ્રાટ પું૦ [सं] રાજાધિરાજ, શહેનશાહ
સયુક્તિક વિ૦[सं] યુક્તિ કે પ્રમાણ સાથેનું —તા સ્ત્રી૦
સર ન૦ [सं] સરોવર
સર સ્ત્રી૦ [सं, दे सरिआ, सरी=માળા, હાર, સર૦ म.] ગળામાં પહેરવાની સેર સાંકળી
સર પું૦ [इं.] અંગ્રેજી રાજ્યમાં અપાતો એક ઇલકાબ (૨) સાહેબ (હાઈસ્કૂલમાં માસ્તરને માટે સંબોધન) (૩) [इं शॅर] લિમિટેડ કંપનીની થાપણનો હિસ્સો—ભાગ
સર- વિ૦ [फा.] 'વડું'ના અર્થમાં શબ્દની આગળ (ઉદા૦ સરસૂબો)
સર પું૦[સર૦ फा., म] (ઘણુંખરું બ૦વ૦માં) પત્તાની રમતમાં અમુકનું પ્રાધાન્ય તે, હુકમ [—પાડવા, બોલવા = રમતમાં કઈ ભાતનું પત્તુ સર ગણાશે તે કહેવું.]
સર વિ૦ [સર૦ हिं, म] તાબે, આધીન, જિતાયેલું (—કરવું, થવું)
સર પુંબ૦વ૦ (વ્યાજ ગણવામાં) મુદ્દલ અને મુદતના મહિનાનો ગુણાકાર
સર અ૦[સર૦ म]'પ્રમાણે; રૂએ' એ અર્થમાં નામની કે વિશેષણની સાથે (ઉદા૦ કાયદેસર; માફકસર) (૨) 'માટે, અર્થે' એ અર્થમાં નામની સાથે ઉદા૦ ધંધાસર(૩)નિરર્થક પૂર્વપદ તરીકે ઉદા૦ સરસમાચાર
સરઅવસરે અ૦ વખતોવખત (સુ)
સરક,૦જ-ખ, સ્ત્રી૦ [સર૦ म सरक=પંક્તિ] લગામ; અછોડો, રાશ [એક છોડ
સરકટ ન૦ [सं शर(+कट)] નેતર કે બરુ જેવો
સરકણું વિ૦ ['સરકવું' ઉપરથી] સરકી જાય —જવાય એવું (૨) ન૦ સરકણી જગા
સરકત સ્ત્રી૦[अ शिरकत સર૦ म.]પંતિયાળો ધંધો —તી વિ૦ ભાગીદારી, પંતિયાળું
સરકવું અ૦ક્રિ૦ [सं. सृ કે सरक પરથી; સર૦ म. सरकणें, हिं. सरकना] લપસવું, ખસવું (૨) છટકવું, ધીમે રહીને જતા રહેવું
સરકસ ન૦ [इ] જનાવર, કસરત વગેરેના ખેલનો તમાસો
સરકાર પું૦,સ્ત્રી૦[फा.] પ્રજાનું શાસન કરનારી સત્તા (૨)રાજાસાહેબ, સત્તાધીશ એ અર્થના ઉદ્‌બોધનમાં વપરાય છે [—દરબારે ચડવું, —માં જવું=કોરટમાં દાવો કરવો; ઇનસાફ કે હક માટે કોરટે જવું]૦ધારો પું૦,૦ભરણું, ૦ભરત ન૦ મહેસૂલ —રી વિ૦ સરકારનું, સરકાર સંબંધી [—રસ્તો=જાહેર રસ્તો]
સરકિયું ન૦ ['સરકવું' ઉપરથી] સરકી શકે તેવી ગાંઠ
સરકું ન૦ (સુ) સળકું, શેટલો
સરકો પું૦[फा० सिरक़ह सं सरक] ઘણો જ ખાટો રસ, તાડી, શેરડી, દ્રાક્ષ વગેરેનો ખટાશ ચડેલો રસ
સરખ સ્ત્રી૦ જુઓ સરક
સરખાઈ સ્ત્રી૦,—પણું ન૦ [જુઓ સરખું] સરખું હોવું તે —મણી, —વટ સ્ત્રી૦ તુલના, મુકાબલો (૨) બરાબરી
સરખાવવું સ૦ક્રિ૦ ['સરખુ'પરથી] મુકાબલો કરવો, મેળવી જોવું; તુલના કરવી
સરખી સ્ત્રી૦['સરખુ'ઉપરથી]જુઓ ચનસ્ત્રજાતિ
સરખું વિ૦[प्रा सरिक्ख (सं. सदृक्ष)]બરોબર; સમાન (૨) સપાટ, ખાડાટેકરા વિનાનું (૩)

બરે બર રીતનું, વ્યવસ્થિત (૪) છાજતું; ઘટિત ઉદા૦ મારા સરખુ કામ (૫) વાક્યમાં નામ પછી વપરાતાં, 'ય' કે 'યે' જેવો ભાવ સૂચવે છે ઉદા૦ આંગળી સરખી ન ઉપાડી [સરખી નજર = નિષ્પક્ષપાત દૃષ્ટિ નહિ સરખુ = નહિ જેવું (૨) નજીવું] -ખેસરખુ વિ૦ બરાબરિયુ, સમોવડ

સરગરમી સ્ત્રી૦ [फा.] ચપળતા, હોશિયારી

સરગવો પુ૦ [सं शिग्रु] એક ઝાડ

સરગી સ્ત્રી૦ [अ सहरी, हिं सहरगही (अ सहर + फा. गह)] રોજાના દિવસોમાં મળસકે વહેલો કરાતો નાસ્તો

સરઘસ ન૦ [फा शाहगश्त, सर० म सरगश्त] વરઘોડાની પેઠે, પ્રસંગ પર ગામમાં ફરે છે તે કે તેમ નીકળેલ સમુદાય (-કાઢવું, -નીકળવું)

સરઘાસ ન૦ એક ઘાસ [(૨) સૃષ્ટિ

સરજત સ્ત્રી૦ [सं सृज् પરથી] સરજેલી વસ્તુ

સરજનહાર પુ૦ જુઓ સર્જનહાર

સરજવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ સર્જવું

સરજુ સ્ત્રી૦ (કા) એક જાતનું ભરવાડી ગીત

સરજોરી સ્ત્રી૦ [फा] જુઓ સિરજોરી

સરડ અ૦ [રવ૦] શ્વાસ લેતાં થતો અવાજ

સરડકો પુ૦[રવ૦]સરડ એવો અવાજ; સેડકો (૨) સબડકો (-ભરવો)

સરડી સ્ત્રી૦ [જુઓ સરડો] (સુ) કાચિંડો (૨) સરડાની માદા [-પેસી જવી = મનમાં ખોટો ખ્યાલ કે ભ્રમ વસી જવો.]

સરડો પુ૦ [प्रा॰ सरड (सं सरट), सर० म सरडा] કાચિંડો

સરણ ન૦ [सं] સરવું તે

સરણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [सं] પગરસ્તો, માર્ગ (૨) ગોઠવણી; વ્યવસ્થિતતા (૩) પદ્ધતિ, રીત

સરત સ્ત્રી૦[સર૦ સુરતા (सं स्मृति)]નજર (૨) યાદદાસ્ત, સ્મૃતિ (૩) ધ્યાન [-પહોંચવી = નજર જવી -રહેવી = ખ્યાલ - લક્ષ - સ્મૃતિ રહેવી -રહેવું યાદ રહેવું -રાખવી = લક્ષ - ધ્યાન રાખવું]૦ચૂક સ્ત્રી૦નજરચૂક, ભૂલી જવું તે

સરતું વિ૦ [સર૦ સરસુ] નજીક, પાસે

સરદાર પુ૦[फा]નાયક, આગેવાન, સરકાર, ઉમરાવ -રી સ્ત્રી૦ સરદારની સત્તા કે પદ (૨)આગેવાની(૩)વિ૦ સરદારનું, -ને લગતું

સરદેશમુખી સ્ત્રી૦ [म (સર+દેશમુખ ઉપરથી)] મરાઠી રાજ્યનો એક મહેસૂલી લાગો

સરનશીન પુ૦ [फा] સભાપતિ; પ્રમુખ,સદર

સરનામું ન૦ [फा] નામઠામ વગેરે [-કરવું = કાગળ પર સરનામું લખવું] [એક વનસ્પતિ

સરપટ પુ૦ [सं शरपत्र, सर० हिं सरपत]

સરપણ ન૦ [सं श्रपण = રાંધવા માટેનો અગ્નિ, સર૦ म] બાળવાનાં લાકડાં

સરપંચ પુ૦ [સર + (सं) पंच] પંચનો વડો

સરપાવ પુ૦ [फा सरोपा सर० म शिरोपाव, शिर्पाव, हिं 'सिर(-रो)पाव] શાબાશી બદલ આપવામાં આવતો પોશાક,ઇનામ [-આપવો = ઇનામ આપવું (૨) શાબાશી આપવી]

સરપેચ પુ૦ [फा] જુઓ શિરપેચ

સરપોશ ન૦ [फा] ઢાંકણ (૨) ગલેફ

સરફરાજ વિ૦ [फा] પ્રખ્યાત, નામાંકિત(૨) ઉચ્ચ પદે ચડેલું -જી સ્ત્રી૦ વખાણ, સ્તુતિ (૨) ઉચ્ચ પદે ચડાવવુ તે

સરફરોશી સ્ત્રી૦[फा] માથુ કૂલ કરવું-આપવું તે

સરબસર વિ૦[फा] તમામ (૨) સમગ્ર (૩) અ૦ એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી, પૂર્ણત

સરબંદી સ્ત્રી૦[फा]તહેનાતનુ લશ્કર,રજવાડાના રક્ષણ માટેની કિલ્લા ઉપરની પલટણ

સરબાજી સ્ત્રી૦ [फा સર + બાજી] ગંજીફાની એક રમત

સરબોડું ન૦ જુઓ સરોડું

સરભર વિ૦[दे सरिभरी (प्रा सरि-सं सदृश + भृ) सर० म सरबरीत] ઓછુ વત્તુ નહિ - સરખેસરખુ (૨) નફાતોટા વિનાનું [-ખાતું = જમે ઉધાર સરખુ હોય તેવું ખાતું]

સરબરા સ્ત્રી૦ [फा सरबराह; सर० म] આદરસત્કાર; સેવાચાકરી

સરમિયુ ન૦, -યો પુ૦ [સરવું' ઉપરથી? સર૦ प्रा सरिस्सव (सं सरीसृप)] જુઓ કરમિયો

સરમુખત્યાર વિ૦ [સર+મુખત્યાર] કુલ સત્તાવાળું (૨) પું૦ કુલ સત્તાવાળો અધિકારી **–રી** સ્ત્રી૦ સરમુખત્યારપણું, કુલ સત્તા
સરયુ(–યૂ) સ્ત્રી૦ [सं](સ) ઉત્તર હિંદુસ્તાનની નદી, જેને કાંઠે પ્રાચીન અયોધ્યા હતી
સરરર અ૦ [રવ૦] ઝટ સરકી જવાનો અવાજ
સરર અ૦ [રવ૦] તીર, ગોળી વગેરે વેગથી જાય તેનો રવ [–કરવું]
સરલ(–ળ) વિ૦ [सं] સીધું (૨) મુશ્કેલ નહિ એવું (૩) નિષ્કપટી, નિખાલસ. **૦તા** સ્ત્રી૦
સરવ પું૦ [फा सर्व, સર૦ म सरू, हिं सरो] એક ઝાડ, સરુ
સરવડું,–ડિયું ન૦, **–ડો** પું૦ ['સરવું' ઉપરથી, સર૦ दे सरिवाय; म सरवा, सरवट] રહી રહીને પડતું વરસાદનું ઝાપટું
સરવણ પું૦ [सं श्रवण, श्रमण] ટહેલિયો (૨) કાવડ લઈ ભીખ માગનારો (૩) ભિક્ષુ, શ્રમણ (૪) સ્ત્રી૦ ['સરવું' ઉપરથી]+ જળાશયમાં થતો એક જીવ
સરવણી સ્ત્રી૦ ['સરાવવું' ઉપરથી] તેરમાને દિવસે કરાતી સજ્જાદાન ઇ૦ની ક્રિયા
સરવણું વિ૦ [જુઓ સરવણ] ભટકતું રખડતું
સરવર વિ૦ [फा] પ્રતિષ્ઠિત, આગેવાન
સર(–રો)વર [सं], **–રિયું** ન૦ જુઓ સરોવર
સરવાટ પું૦ [જુઓ સરવું] સરવાપણું
સરવાણી સ્ત્રી૦ ['સરવું' ઉપરથી] ઝરણું
સરવા(–વૈ)યું ન૦ [फा सरमायह=પૂંજી ઉપરથી ?] આખા વર્ષના હિસાબનું તારણ (–કાઢવું) [(૨) પરિણામે, અંતે
સરવાળે અ૦ [જુઓ સરવાળો] એકંદર
સરવાળો પું૦ [સર૦ म सरवळा, सारोळा] સંખ્યાઓને ભેગી ઉમેરવી તે (૨) તેથી થતી કુલ રકમ (–કરવો)
સરવું વિ૦ [प्रा सर (सं स्वर) ઉપરથી] શરવું, ઝટ સાંભળે તેવું (૨) મોટેથી બોલાયેલું (૩) [જુઓ સરાટ] અમુક જાતના સ્વાદ અને કે રમવાળું (૪) [सं सृ ઉપરથી] ચપળ ઉદા૦ સરવા પગ (૫) અ૦ક્રિ૦ [प्रा सर (सं सृ)] જુઓ સરકવું (૬) પાર પડવું, વળવું (જેમ કે ગરજ, અર્થ, કામ)
સરવે (ર') સ્ત્રી૦ [इं] આકણી, મોજણી, (જમીનના માપ ઇ૦ની) તપાસ **૦યર** પું૦ [इं] તે કરનાર ઇજનેર
સરવૈયું ન૦ જુઓ સરવાયું
સરવો પું૦ [सं स्रुव, સર૦ हिं सुरवा] જુઓ સુચ, સ્રુવ (૨) [सं. सृ ? કે शूर ઉપરથી ?] ઉદાર પુરુષ (૩) [सं सराव ઉપરથી] શકોરું
સરશિ(–સિ)ફારસ સ્ત્રી૦ [સર+સિફારસ] લાગવગ, વગસગ
સરશિ(–સિ)યું ન૦ ['સરસવ' ઉપરથી] સરસવનું તેલ (૨) [प्रा. सरीसिव (सं सरीसृप)] અળસિયું
સરસ પું૦ જુઓ સરેશ
સરસ વિ૦ [सं श्रेयस् ઉપરથી, સર૦ म] સારું, ઉત્તમ (૨) [सं स+रस] રસવાળું (૩) સુંદર. [–તોલવું=વધતું–નમતું તોલવું] **૦તા** સ્ત્રી૦ [ખબરઅંતર, પત્તો
સરસમાચાર પું૦બ૦વ૦ [સર+સમાચાર]
સરસર સ્ત્રી૦ ['સરવું' ઉપરથી] છોકરાની એક રમત, ખારોપાટ (૨) અ૦ [રવ૦] ઝડપથી સરવાનો કે ચાલવાનો અવાજ
સરસવ પું૦ [प्रा सरिसव (सं सर्षप), સર૦ हिं सरसों, म] એક જાતનું તેલી બી
સરસવું અ૦ક્રિ૦ ['સરસ' ઉપરથી] (કા.) ચડી જવું, –થી વધી જવું
સરસંદેશો પું૦ [સર+સંદેશો] ખબરઅંતર
સરસાઈ સ્ત્રી૦ ['સરસ' ઉપરથી, સર૦ हिं ; म सरशी] સ્પર્ધા, ચડસાચડસી [–કરવી, –મેળવવી, –ભોગવવી]
સરસામ પું૦ [फा] મૂઝારો, સનેપાત
સરસામાન પું૦ [સર+સામાન] રાચરચીલું; ઘરગથુ સામાન
સરસાસરસી સ્ત્રી૦['સરસાઈ' ઉપરથી] ચડસાચડસી (૨) અ૦ જોડાજોડ, સાથોસાથ
સરસિજ ન૦ [सं] કમળ
સરસિફારસ સ્ત્રી૦ જુઓ સર-શિફારસ
સરસિયું ન૦ જુઓ સરશિયું
સરસીધું ન૦ [સર+સીધું; સર૦ म सरसिधा] રસોઈનો સામાન

સરસુ વિ૦ [સં શ્રેયસ્, સર૦ સરસ મ સરસ,–સા] સરસ, સારુ (૨) અ૦ [દે સરિસ, સર૦ મ સરસા, સરિસા] અડીને પાસે; નજીક. [સરસુ રહેવુ=લિસ–નજીક રહેવું]

સરસૂબો પુ૦ [फा] વડો સૂબો; પ્રાંત કે વિભાગનો ઉપરી

સરસ્વતી સ્ત્રી૦ [સં] (સ) વિદ્યાની દેવી; શારદા (૨) ઉત્તર ગુજરાતની એક નદી (૩) ત્રિવેણીસંગમની ગુપ્ત નદી ૦પૂજન ન૦ સરસ્વતીની પૂજાનો ઉત્સવ (કોઈ ઠેકાણે વસંતપંચમીએ તો કોઈ ઠેકાણે આસો માસમાં) (૨) દીવાળીમાં ચોપડાનું પૂજન

સરહદ સ્ત્રી૦ [फा सरहद] સીમા; સીમાડો ૦પ્રાંત પુ૦ હિંદના વાયવ્ય ખૂણાનો, તે સરહદ પરનો પ્રાંત (હવે પાકિસ્તાનમાં) –દી વિ૦ સરહદને લગતું; સરહદ સંબંધી (૨) પુ૦ સરહદ પ્રાંતનો માણસ

સરળ, ૦તા સ્ત્રી૦ જુઓ 'સરલ'માં [સારંગ

સરંગ પુ૦ [फा सरहंग] વહાણનો મુખ્ય ટંડેલ,

સરંજામ પુ૦ [फा] જોઈતી સામગ્રી (૨) લડાઈ કે લશ્કરની સામગ્રી. [–ઊતરવું= પૂરું થવું] –મી વિ૦ સરંજામને લગતું (૨) શિલેદારી પદ્ધતિનું

સરંઠ ન૦ એક પક્ષી

સરા સ્ત્રી૦ [फा] જુઓ સરાઈ (૨) [સં સૃ ઉપરથી] પ્રવાહ ધારા (૩) [સર૦ म, प्रा सरद, ०य (सं शरद्)] ઋતુ, મોસમ (ઉદા૦ લગનસરા) [(૨) શેરી, પોળ

સરાઈ સ્ત્રી૦ [फा] ધર્મશાળા; મુસાફરખાનું

સરાક પુ૦, સ્ત્રી૦ [सं शलाका] અણીદાર સળી; કાંસ; શૂળ

સરાકડો પુ૦ જુઓ સરોખડો

સરાકતી વિ૦ સ્ત્રી૦ [म शिराकत] ઇનામી જમીન ઉપરનો વેરો

સરાગ વિ૦ [સં] રંગવાળુ (૨) રાગયુક્ત

સરાટ પુ૦ [સર૦સીરી, સીરાટ] સરવી વાસ કે સ્વાદ

સરા(-રે)ડે અ૦ [જુઓ સરાણ] સવે; સીધે માર્ગે [–ચડવું=રસ્તે ચડવું, રાગે પડવું. –ચડાવવું,–પાડવું=રસ્તે ચડાવવું]

સરાણ સ્ત્રી૦ [प्रा साण (सं शाण), સર૦ म सहाण, माण] ધાર કાઢવાનું યંત્ર [સરાણે ચડાવવું=ધાર કાઢવી (૨) આરંભ કરી આપવો, રસ્તે પાડી આપવું (૩) ઉશ્કેરી આપવું] –ણિયો પુ૦ સરાણ ઉપર ધાર કાઢી આપનાર

સરાધરા અ૦ [સરાર+ધર (મૂળ)થી] પહેલેથી છેવટ લગી

સરાપરદો પુ૦ [फा] સરદારને રહેવાનો તંબૂ

સરાફ,–ફી જુઓ શરાફ'માં. [સરાફી ધંધો =ખુલ્લો–પ્રમાણિક વેપાર (૨) નાણાંની ધીર-ધારનો ધંધો] [સરાવવાની દક્ષિણા

સરામણ ન૦,–ણી સ્ત્રી૦ ['સરાવવુ' ઉપરથી]

સરામણું ન૦ બચાવ

સરાર અ૦ [फा सरासर=આ છેડથી પેલા છેડા સુધી] ઠરાર, ઠેઠ સુધી

સરાવ [म], ૦ળું ન૦ શરાવ, શકોરુ

સરાવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સારવું] 'સારવું'નું પ્રેરક (૨) સરવું–શ્રાદ્ધ કરવું

સરાવિકા સ્ત્રી૦ એક છંદ

સરાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સારવું] ખુશ થવું; કૃતાર્થ થવું (૨) અંજાવું

સરાસર અ૦, –રી અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [फा; સર૦ दे सरिसरी] જુઓ સરેરાશ

સરાહ, ૦ના સ્ત્રી૦ [અપ૦ सरह (सं श्लाघ्य), સર૦ हिं] શ્લાઘા વખાણ; પ્રશંસા

સરાહવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સરાહ; સર૦ हिं सराहना] વખાણવું, મહિમા વધારવો

સરાહી વિ૦ ['સરાહ' પરથી] વખાણવા લાયક; મનોહર

સરાંઠી (૦) સ્ત્રી૦ [सं शर કે शण+કાઠી (सं काष्ठ), સર૦ म सराटी,–ठी] કરાંઠી, સાંઠી

સરાંઠવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સ (સમાન)+રાંઢવું (दे रंदुअ)] એક રાંઢવે બે ઢોરને બાંધવાં; સેરોઠવું

સરિત(–તા) સ્ત્રી૦ [સં] નદી

સરિયામ વિ૦ [फा शाहरिआम કે सरे आम?] મુખ્ય; મોટી (રસ્તો) (૨) જાહેર (૩) સીધુ, સળંગ

સરિયો પું૦ [सं शर के सृ ઉપરથી, સર૦ हिं सरिया, म सरी] જારબાજરીના છોડનો દાંડો (૨) બરુની લાકડી

સરીખું વિ૦ [प्रा सरिक्ख (सं. सदृक्ष), સર૦ म. सरिखा, हिं सरीखा] સરખું

સરીગત વિ૦ જુઓ શરીગત

સરીસું વિ૦ [प्रा. सरिस (सं सदृश), સર૦ म सरीसा, हिं सरिस] સરખું (૨) અ૦ સરસું; નજીક (૫)

સરુ ન૦ [જુઓ સરવ] એક ઝાડ, શરુ

સરુ ન૦ [સર૦ हिं सिरा (मं शिरस्) અથવા म सरू सं. (त्सरु)=મૂ.] પાર; છેડો

સરૂપ વિ૦ [सं.] સરખું; સમાન (૨) રૂપાળું, સુંદર ૦તા સ્ત્રી૦

સરેડે અ૦ જુઓ સરાડે

સરેતોરે અ૦ [સર૦ म सरीह] વાજતે ગાજતે, ખુલ્લેખુલ્લું, છચોક

સરેરાશ સ્ત્રી૦ [જુઓ સરાસર, સર૦ म सरिरास] નાનીમોટી રકમોનો જુમલો કરીને કઢાતું માન (ગ) (૨) અ૦ સરેરાશ ગણતાં (૩) શુમારે, અંદાજથી

સરેશ(-સ) પું૦[फा] ચામડાં કે હાડકામાંથી મળતો ચીકણો પદાર્થ

સરૈયો (રૈ') પું૦[प्रा सुरहि(सं सुरभि પરથી)] સુગંધીદાર વસ્તુઓ વેચનાર [ભાટી

સરોખડો પું૦ [સર૦ प्रा मरक्ख] ચૂનાવાળી

સરોગત અ૦ (ચ.?) સાધારણ રીતે [વેલ

સરોજ ન૦ [सं] કમળ -જિની સ્ત્રી૦ કમળની

સરોડવું સ૦ક્રિ૦ ['સરોડું' કે 'રાઢવું' (છોડી નાખવું) ઉપરથી ?] ઘાસ છૂટું કરી પહોળું કરવું (૨) [જુઓ સરાડવું] જાનવર નાસી ન જાય માટે બેને સાથે એક દોરડે બાંધવા

સરોડું ન૦ [सं शर ઉપરથી] જુવારબાજરીનો સાંઠો, રાડું [-ચાયપુર-સર

સરોતરી વિ૦ [સર૦ म सरोत्तरी] વાજબી;

સરોતો(-દો) પું૦ [સર૦ हिं. सरौता] સૂડી

સરોદ(-દો) પું૦ [फा. सुरोद] એક તંતુવાદ્ય, સારંગી

સરોદો પું૦ જુઓ સરોતો (૨) જુઓ સરોદ (૩) [सं. स्वरोदय, સર૦ म सगोदा, हिं. सगोधा] નાકમાંથી ચાલતા શ્વાસ ઉપરથી ભવિષ્ય કહેવાની વિદ્યા, સ્વરોદય

સરોરુહ ન૦ [सं] સરોજ, કમળ

સરોવર ન૦ [म.] મોટું તળાવ

સરોષ વિ૦ [सं] ગુસ્સાવાળું; ગુસ્સા સહિત

સર્કલ, ૦ઇન્સ્પેક્ટર પું૦ અમુક સર્કલ કે વિભાગનો મહેસૂલી એક અધિકારી

સર્ગ પું૦ [सं] સૃષ્ટિ (૨) ઉત્પત્તિ (૩) સ્વભાવ (૪) અધ્યાય (કાવ્યનો). ૦મીમાંસા સ્ત્રી૦ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિનો ક્રમ ચર્ચતું શાસ્ત્ર; 'કૉસ્મોગની.' ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ સર્જનશક્તિ

સર્ચલાઇટ સ્ત્રી૦; ન૦ [इं] ખૂબ દૂર સુધી પહોંચે એવો વીજળીનો જોરદાર પ્રકાશ. [-નાંખવું = એવો પ્રકાશ પાડવો કે કરવો.]

સર્જક વિ૦ (૨) પું૦ [सं] સર્જનાર

સર્જન પું૦ [इं] શસ્ત્રવૈદ્ય; વાઢકાપનું કામ ખાસ જાણતો ડાક્ટર

સર્જન ન૦ [सं] સર્જવું તે (૨) સર્જેલું તે; કૃતિ (૩) સૃષ્ટિ ૦જૂનું વિ૦ આદિ, સૃષ્ટિની શરૂઆતથી ચાલતુ આવેલું ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ નવું રચવાની શક્તિ ૦હાર પું૦ સર્જનહાર; પેદા કરનાર, ઈશ્વર -નાં સ્ત્રી૦ સર્જવું તે

સર્જવું સ૦ક્રિ૦ [सं सृज्] પેદા કરવું, ઉત્પન્ન કરવું; રચવું

સર્જિત વિ૦ [सं.] સર્જેલું(૨)નસીબમાં લખેલું

સર્ટિફિકેટ ન૦ [इं] પ્રમાણપત્ર

સર્પ પું૦ [सं.] સાપ. ૦દંશ પું૦સાપનો દંશ. -ર્પાકાર વિ૦ [+आकार] સર્પના આકારવાળું. -ર્પાસ્ત્ર ન૦ [+अस्त्र] સર્પનું અસ્ત્ર. -ર્પિણી સ્ત્રી૦ સાપની માદા

સર્પવું અ૦ક્રિ૦ [सं सृप्] દોડી જવું

સર્પાકાર, સર્પાસ્ત્ર, સર્પિણી જુઓ 'સર્પ'માં

સર્વ વિ૦[सं] બધું, સઘળું [-હક સ્વાધીન =માલકીના તમામ હક પોતાના કબજામાં છે] ૦કાલીન વિ૦નિત્ય; બધો વખત ટકી રહેનાર. ૦ગત વિ૦ સર્વત્ર રહેલું ૦ગામિત્વ ન૦ સર્વગામીપણું ૦ગામી વિ૦ સર્વવ્યાપક. ૦ગુણસંપન્ન વિ૦ સર્વ ગુણોવાળું (૨) [લા.]

દુર્ગુણે પૂરું; બધા દુર્ગુણવાળું ૦ગ્રાહિત્વ ન૦ સર્વગ્રાહીપણું ૦ગ્રાહી વિ૦ બધું ગ્રહણ કરતું ૦જનીન વિ૦ સાર્વજનિક, સવ લોક સબધી ૦જિત્ વિ૦ સર્વને જીતનાર—તાબે કરનાર ૦જ્ઞ વિ૦ બધુ જાણનારુ ૦જ્ઞતા સ્રી૦ ૦ત અ૦[સં] ચોતરફ (૨) બધી બાજુએથી (૩) સર્વ પ્રકારે ૦તોભદ્ર વિ૦ [સં] બધી રીતે સુદર (૨) પુ૦ ચારે બાજુ દરવાજાવાળું મદિર કે મહેલ (૩) એક વ્યૂહરચના (૪) ન૦ દરેક બાજુથી સરખી રીતે વંચાય તેવી કાવ્યરચના ૦તોભદ્રચક્ર ન૦ જુઓ સર્વતોભદ્ર ૪ ૦તોમુખ(-ખી) બધી બાજુ મુખવાળુ (૨) દરેક પ્રકારનું, પૂર્ણ, વ્યાપક ૦ત્ર અ૦ દરેક સ્થળે ૦થા અ૦ [સં] સર્વ પ્રકારે, બધી રીતે ૦દમન વિ૦ [સં] બધાનું દમન કરનારુ (૨) પુ૦ (સ) દુષ્યત અને શકુતલાનો પુત્ર ભરત ૦દર્શી વિ૦ બધુ જોનારુ કે જાણનારુ (૨) [સ] બુદ્ધ ૦દા અ૦ [સં] હમેશાં, નિરતર ૦દિક(-ગ) વિ૦ બધી દિશાનુ,—ને લગતું ૦દેશી(૦ય) વિ૦ બધા દેશ, અગ કે વિભાગને લગતું ૦દેશિતા, ૦દેશીયતા સ્રી૦ ૦ધર્મસંમભાવ પુ૦ બધા ધર્મો પ્રત્યે સમાનતાનો ભાવ ૦નામ ન૦ નામને બદલે આવતો શબ્દ (વ્યા) ૦નાશ પુ૦ બધાનો નાશ ૦નાશી વિ૦ સર્વનો નાશ કરનાર ૦પક્ષી વિ૦ બધા પક્ષનું બધા પક્ષને લગતું (૨) સર્વનો યોગ્ય પક્ષ કરતું ૦પ્રિય વિ૦ બધાને ગમતું, બધાનું વહાલું ૦ભક્ષી વિ૦ બધુ ભક્ષણ કરતું ૦મતે અ૦ સર્વાનુમતે ૦મય વિ૦ સવવ્યાપી; સર્વગત ૦માન્ય વિ૦ બધાને માન્ય ૦વિધ વિ૦ સર્વ પ્રકારનું ૦વેત્તા વિ૦ બધુ જાણનાર ૦વ્યાપક, ૦વ્યાપી વિ૦ સર્વત્ર વ્યાપી રહેલું ૦વ્યાપકતા સ્રી૦ ૦શક્ક, ૦શક્તિ(૦માન) વિ૦ સર્વ પ્રકારની શક્તિવાળુ, સર્વસમર્થ ૦શક્તિમત્તા સ્રી૦ સર્વશક્તિમાન હોવું તે. ૦શ્રેષ્ઠ વિ૦ સર્વમાં શ્રેષ્ઠ ૦સત્તાધીશ પુ૦ સવસત્તા જેના હાથમાં છે તેવું, સરમુખત્યાર, ૦સંગ્રહ પુ૦ બધી જાતની માહિતીનો સગ્રહ, 'સાઇક્લોપીડિયા' ૦સંપન્ન વિ૦ કાંઈ પણ ઊણપ વિનાનું ૦સંમત વિ૦ સર્વમાન્ય ૦સાધારણ, ૦સામાન્ય વિ૦ સૌને લાગુ પડતું ૦સ્પર્શી વિ૦ વ્યાપક બધાને લાગુ પડતું ૦સ્વ ન૦ પોતાનું બધુ, બધી માલમત્તા કે શક્તિસપત્તિ. —ર્વંકષ વિ૦ સર્વશક્તિમાન —ર્વંસહ વિ૦ બધુ સહન કરનારુ - ઉદાર —ર્વંસહા વિ૦ સ્રી૦ (૨) સ્રી૦ (સ) પૃથ્વી —ર્વાગ્ર વિ૦ [+अग्र] એકાગ્રથી ઊલટું —ર્વાતિશાયિત્વ ન૦ [+अतिशायित्व] સર્વાતિશાયીપણુ, 'ટ્રાન્સેન્ડન્સ' —ર્વાતિશાયી વિ૦ સર્વની પાર રહેલું 'સર્વાનુશાયી'થી ઊલટું —ર્વાતીત વિ૦ [+अतीत] સર્વથી પર —ર્વાત્મત્વ, —ર્વાત્મભાવ પુ૦[+आत्मत्व, -आत्मभाव] પોતે બધાનો આત્મા છે અથવા એક જ આત્મા બધામાં છે તેવો ભાવ —ર્વાત્મવાદ પુ૦ સર્વાત્મભાવનો વાદ —ર્વાત્મા પુ૦ બધાનો આત્મા—પરમેશ્વર —ર્વાધિકાર પુ૦ [+अधिकार] સવ અધિકાર —ર્વાધિકારી પુ૦ કુલ સત્તાવાળો, સરમુખત્યાર —ર્વાનુભવરસિક વિ૦ [+અનુભવરસિક] જુઓ સર્વાનુભવી —ર્વાનુભવી વિ૦ સર્વના અનુભવનું (૨) સર્વને અનુભવે સાચુ કે સિદ્ધ એવું, 'ઑબ્જેક્ટિવ' —ર્વાનુમત વિ૦ [+अनुमत] બધાને અનુમત—કબૂલ (૨) પુ૦, ન૦ બધાનો મત —ર્વાનુમતિ સ્રી૦ બધાની અનુમતિ —ર્વાનુશાયિત્વ ન૦ [+अनुशायित्व] સર્વાનુશાયીપણુ; 'ઇમેનન્સ' —ર્વાનુશાયી વિ૦ સર્વમા વ્યાપીને—સમાઈને રહેનારુ —ર્વાર્પણ ન૦ [+अर्पण] સવ સ્વનું અર્પણ —ર્વાંગ ન૦ [+अंग] બધાં અગ, આખું શરીર (૨) વેદના બધાં અગો —ર્વાંગસપૂર્ણ વિ૦ સર્વાગે સપૂર્ણ —ર્વાંગસુદર વિ૦ સપૂર્ણ સુદર —ર્વાંગી(૦ણ) વિ૦ સર્વ અગોને લગતુ આખા શરીરમા વ્યાપી કે ફરકી રહેતું —ર્વે સ૦ સર્વ; બધુ —ર્વેશ(-શ્વર) પુ૦ [+ईश, ईश्वर]

સર્વનો ઈશ્વર—પરમેશ્વર. -ર્વોચ્ચ વિ૦ [+उच्च] સૌથી ઉચ્ચ. -ર્વોત્કૃષ્ટ, -ર્વોત્તમ વિ૦ [+उत्कृष्ट, उत्तम] સૌમા ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ -ર્વોદય પું૦ [+उदय] સર્વનો ઉદય, બધાનું હિત. -ર્વોદયવાદી વિ૦ સર્વોદયમા માન્યતાવાળુ. -ર્વોપભોગ્ય વિ૦ [+उपभोग्य] સૌને રસ પડે એવું. -ર્વોપયોગી વિ૦ સર્વને ઉપયોગી -ર્વોપરી વિ૦ [+ઉપરી] સૌથી ચડિયાતુ (૨) શ્રેષ્ઠ. -ર્વોપરીત્વ, -ર્વોપરીપણુ ન૦ સૌનું ઉપરીપણુ શ્રેષ્ઠત્વ, -ર્વોપમાલાયક વિ૦ [+ઉપમા+લાયક] બધી શુભ ઉપમાઓને યોગ્ય, શ્રેષ્ઠ (વડીલ માટે પત્રોમા વપરાતુ વિ૦). -ર્વોપાસક પું૦ [+उपासक] સર્વનો—સમગ્ર એવા પ્રભુનો ઉપાસક

સર્વરી સ્ત્રી૦ [सं] શર્વરી, રાત

સર્વે સ૦ જુઓ સર્વ

સલ ન૦ જારબાજરીના કણસલાવાળા પૂળા (૨) [सं] સલિલ, પાણી

સલક્ષ(-ખ)ણુ વિ૦ [સ+लक्षण] સારાં લક્ષણવાળુ (૨)[સુ] સખણુ, તોફાની નહિ તેવું

સલગમ ન૦ [फा शलजम; સર૦ हिं, म] ગાજર જેવુ એક કંદ [લજ્જાપૂર્વક

સલજ્જ વિ૦ [सं] લાજવાળું (૨) અ૦

સલપી ન૦ એક માછલી

સલપો(-ફો) પું૦ [हिं सुलफा] સપાટો; દમ (ચલમનો) (૨) જથો

સલમો પું૦[સર૦ हिं, म. सलमा] ઝીકચળકમા વપરાતો ગોળ લપેટેલો ચળકતો તાર

સલવડું સ૦ક્રિ૦ જુઓ સાલવવું

સલવામણુ સ્ત્રી૦ ['સલવાવું ઉપરથી]સલવાવું તે (૨) ન૦ સાલવવાનું મહેનતાણું

સલવાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સાલ (सं शल्य)] ઉકેલ ન સૂઝવાથી ગભરાવુ; ગૂંચાવુ (૨) 'સાલવવુ' 'સલવવુ'નું કર્મણિ

સલાટ પું૦ [प्रा सिलार (सं शिलाकार), સર૦ हिं सिलावट] પથ્થર ઘડનારો

સલાટી(-ડી) સ્ત્રી૦ [સર૦ 'प्रा सिलिया (सं शिलिका)] ધાર કાઢવાનો પથ્થર

સલાડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સાલ (सं शल्य)] (કા) જોડવુ; એકને બીજા સાથે બાંધવું

સલાડી સ્ત્રી૦ જુઓ સલાટી

સલાડુ ન૦ જુઓ સલાટી (૨) [સલાડવું પરથી] ભંસેરણી સલાડો

સલાડો પું૦ [સલાડવુ પરથી] એક ઊંટને બીજાને પૂંછડે બાંધવુ તે (૨) [લા] કોઈને મરજી વિરુદ્ધ કામે લગાડવું તે (૩) [ચ.] સલાડુ, અહીંની તહીં ને તહીંની અહીં વાત કરવી તે

સલાબત સ્ત્રી૦[अ] મોટાઈ, ભારેપણુ; પ્રૌઢતા

સલામ સ્ત્રી૦ [अ] નમસ્કારનો એક પ્રકાર [-અલૈકુમ[अ], આલેકમ=મળતી વખતે વંદન કરવા બોલવાનો મુસલમાની ઉદ્ગાર ('તમને શાંતિ મળો!'). -કરવી=નમન કરવુ. -કહેવી=નમસ્કાર કહેવા -ભરવી =ખાસ નીચા નમીને સલામ કરવી (૨) આજીજી કે ખુશામત કરવી -ઝીલવી, -લેવી=સલામના જવાબમા સલામ કરવી કે માથું નમાવવુ] -મિયા વિ૦ સલામી દાખલ જ થોડું મહેસૂલ ભરવું પડે તેવી જમીન -મી સ્ત્રી૦ સલામ દાખલ અપાતું માન, ભેટ કે મહેસૂલ (૨) વ્યાયામમા કે કવાયતમા સલામ કરવાની રીત (-આપવી, -લેવી)

સલામત વિ૦ [अ] સહીસલામત, સુરક્ષિત (૨) હયાત અને તંદુરસ્ત -તી તંદુરસ્તી; ક્ષેમ (૨) હયાતી, જિંદગી (૩) સુરક્ષિતતા

સલામિયા, સલામી જુઓ 'સલામ'મા

સલાવડુ ન૦ [જુઓ શરાવલું] માટીનુ ભિક્ષાપાત્ર, શકોરુ

સલાહ સ્ત્રી૦ [अ] શિખામણ (૨) અભિપ્રાય (૩) [अ सिलाह] સુલેહ (-કરવી) ૦કાર વિ૦ (૨) પું૦ સલાહ આપનાર (૨) સુલેહ કરનાર કે કરાવનાર [(सं) વરુણદેવ

સલિલ ન૦[सं] પાણી -લેન્દ્ર પું૦ [+इन्द्र]

સલીલ વિ૦ [सं] લીલા, ક્રીડા કે વિલાસવાળું (૨) અ૦ રમતમા, હાવપૂર્વક

સલૂક સ્ત્રી૦ [अ] વર્તણૂક, રીતભાત; વર્તાવ

(૨) સદ્ભાવ, મેળ (૩) ભલાઈ, નેકી, ઉપકાર –કાઈ સ્ત્રી૦ સભ્યતા, વિનયી વર્તણૂક (૨) સદ્ભાવ, મેળ

સલૂજવું સ૦ક્રિ૦ + સમજવુ

સલૂડું વિ૦ [જુઓ સલાડું] સવાસલાં કે સલાડાં કર્યા કરનારું

સલૂણું વિ૦ [प्रा सलूण (सं स+लवण),સર૦ हिं सलोना] મનોહર, સુંદર

સલૂન ન૦ [इं] ઘરના જેવી સગવડોવાળો રેલગાડીનો ખાસ ડબ્બો (૨) સ્ટીમરમાં ઉતારુઓનો મોટો ઓરડો (૩) હજામની દુકાન

સલેપાટ પુ૦[इं स्लीपर,સર૦ म शिलेपाट, हिं सलीपर] રેલના પાટા નીચે ગોઠવાતો પાટડો

સલો પુ૦ [प्रा सील (सं शीलय्)=દુરસ્ત કરવું પરથી ?] પાતળું સીપણ, અબોટ

સલોકતા સ્ત્રી૦ [सं] ઇષ્ટદેવ સાથે એક લોકમાં રહેવું તે, એક પ્રકારની મુક્તિ, સાલોક્ય

સલોકા પુ૦ બ૦ વ૦ [सं श्लोक] સમસ્યા કે મહેણાંવાળી પ્રશ્નોત્તરરૂપ કવિતા(૨)વરકન્યાએ પરણતી વખતે સામસામે બોલવાની સીટીઓ

સલ્તનત સ્ત્રી૦ [अ] પાદશાહત; રાજ્ય

સલ્લી સ્ત્રી૦ [प्रा सिलिया (सं शिल्किा),સર૦ हिं सिल्ली] અસ્ત્રો ઘસવાની પથરી

સલ્લો પુ૦ [જુઓ સલો] સાગોળ

સવચ્છી સ્ત્રી૦ વિ૦ જુઓ સવત્સી

સવડ પુ૦, સ્ત્રી૦ [सं सु+ વડ(सं वृत्ति),સર૦ म सवड, सवड] જુઓ સગવડ [વાળી

સવત્સ વિ૦–ત્સા,[सं],–ત્સીવિ૦સ્ત્રી૦વાછડા-

સવર્ણ વિ૦[सं] એક જ વર્ણનું,સમાન વર્ણનું (૨)ચાતુર્વર્ણ્યમાં સમાતો–વર્ણવાળો (હિંદુ) ૦કરણી સ્ત્રી૦ એક ઔષધિનું નામ

સવલવું સ૦ક્રિ૦ ચાસને ગાળે ગાળેથી સજ્જડ ઊગેલા છોડ ઉખેડી આછા કરવા

સવળવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ સળવળવું

સવળ(–ળું) વિ૦ [स (सं सम् के सु)+ વળ ? કે સર૦ दे सवडहुत्त= અભિમુખ, સંમુખ] સૂલટું; અવળાથી ઊલટું [સવળા પાસા પડવા= ધાર્યું પાર પડવું, ફતેહ થવી સવળું પડવું= ખરું પડવું (૨) સફળ થવું. સવળે હાથે પૂજ્યા હશે = વિધિપૂર્વક – બરોબર કે ફળે એમ આરાધના કરી હશે.]

સવા પુ૦ [स (सं सु)+ વા] અનુકૂળ વા પવન (૨)વિ૦પાધરું સવે; પાંસરું, અનુકૂળ

સવા પુ૦ (બ૦વ૦) [સર૦ हिं सोआ, सं शताह्वा] એક વનસ્પતિનાં બીજ; સુવા (૨) [?] પાપડ કે અથાણામાં પડતો એક જીવ

સવા વિ૦ [प्रा सवाय (सं सपाद)] એક અને પા; ૧¼ (૨)[બીજી સંખ્યા આગળ લાગતાં] તેથી ¼ વધારે જેમ કે, સવા ૭ (૩) સો, હજાર જેવી સંખ્યા પૂર્વે 'તેથી સવા ગણું' અર્થ બતાવે ઉદા૦ સવા સો, સવા હજાર. [–આઠ = મન માને એવું; સારું –વીસ = સાચું, યોગ્ય –શેર = ઘણું – ખૂબ(૨)ચઢિયાતું (ઉદા૦ સવા શેર લોહી ચડવું=અતિ આનંદ થવો. શેરને માથે સવા શેર)] ૦ઈ વિ૦ સ્ત્રી૦ સવાયું (૨) સ્ત્રી૦ સવા ગણું તે (૩) ચડિયાતાપણું, વડાઈ (૪) સિપાઈનો ફેંટો કે પાઘડી (૫) વધારાના વખતમાં કરેલું કામ કે તેની મજૂરી (૬)એક ધીરીને સવા લેવા તે [–ચિઠ્ઠી = એકનો સવા એ પ્રમાણે લખી આપેલી ચિઠ્ઠી કે પાડેલું ખાતું –નો ધંધો = એક ને બદલે સવા લખાવી લઈ નાણું વ્યાજે ધીરવાનો ધંધો]

સવાકવા પુ૦[स (सं सु)+વા, ક (सं कु)+વા] અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ પવન (૨) અકસ્માત

સવાકો પુ૦ ['સવા' ઉપરથી] પૈસો દોઢિયું

સવાણ સ્ત્રી૦[જુઓ સુહાણ]સોબતનો આનંદ, સોબતની હૂંફ (૨) આરામ, કરાર (૩) ન૦ પશુ માદાનો ગર્ભાધાનનો કાળ [સવાણે આવવું = પશુ માદાનો તે સમય આવવો]

સવાદિયું વિ૦ ['સ્વાદ' ઉપરથી] સ્વાદિષ્ટ (૨) સ્વાદિષ્ટ ચીજોના ચટકાવાળું

સવાબ ન૦ [अ] ધર્મકૃત્ય, પુણ્ય

સવાયા પુ૦બ૦વ૦, –યાં ન૦ બ૦વ૦ [જુઓ ~ ~] સવાના આંક –યું વિ૦ સવા ગણું (૨) ચડિયાતું –યો પુ૦ સવાકો, પસો

સવાર (સ') સ્ત્રી૦, ન૦ [दे] પ્રાત કાળ, વહાણું [–થવી,પડવી. –નું નામ = સવારે ઊઠતાં જે નામ લીધાથી આખો દહાડો સારો જાય

તેવું શુભ નામ (૨) [વ્યંગમાં] ચંડાળ.]
સવાર વિ૦ [फा.] ઘોડા, હાથી કે વાહન ઉપર બેઠેલું (૨) પું૦ તેવો માણસ, અસવાર (૩) ઘોડેસવાર સિપાઈ. [–થવું = ઘોડે બેસવું (૨) ચઢી બેસવું; સરજોરી કરવી.]
સવારથ પું૦, –થિયું જુઓ સ્વાર્થ, –ર્થી
સવારે,–રે અ૦ [સ + વાર] + વહેલું; ઉતાવળું (૨) સવેળા, વખતસર
સવારી સ્ત્રી૦ [फा.] સવાર થવું તે (૨) ગાડી વગેરેમાં બેસનાર ઉતારુ (૩) વાહને ચડી ઠાઠમાઠથી વરઘોડા રૂપે ફરવું તે, તેવો વરઘોડો (૪) અમલદારીને અંગે મુસાફરી (૫) કૂચ; હુમલો; ચડાઈ (૬) [લા.] ઠાઠવાળો માણસ (૭) સંગીતનો એક તાલ. [–કરવી, –ચઢવી, –નીકળવી –નું ગાડું = એક જાતનું મુસાફરી માટેનું બળદગાડું]
સવારે અ૦ જુઓ સવારે
સવાલ પું૦ [अ] પ્રશ્ન (૨) પૂછવાનું તે; માગણી; અરજ (૩) બોલ. [–કરવો, નાખવો = માગણી કરવી] [ની કિંમતનું, મૂલ્યવાન
સવાલખી(–ખું) વિ૦ [સવા + લાખ] સવા લાખ-
સવાલજવાબ પું૦બ૦વ૦ [સવાલ + જવાબ] પ્રશ્નોત્તર (૨) બોલાબોલી (૩) પડપૂછ–તપાસ
સવા વીસ વિ૦ [સવા + વીસ] [લા.] સાચું; પ્રમાણરૂપ, શિરોધાર્ય
સવાવું (સ') અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સવાણ] (પશુની માદાએ) ગર્ભ ધારણ કરવો (૨) 'સાહવું'નું કર્મણિ (૩) ગમવું, ગોઠવું
સવાસણ સ્ત્રી૦ [सं सुवासिनी; સર૦ म. सवाशीण] સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી
સવાસલું ન૦ [सं सु + वाश?] સારું લગાડવા મીઠું મીઠું બોલવું તે (૨) કાલાવાલા
સવાસૂરિયું વિ૦ [સવા + વરસ?] સવા સવા વર્ષને આંતરે જન્મેલું
સવાસો (સો) પું૦ [સવા + સો] '૧૨૫'
સવિકલ્પ,૦ક વિ૦ [सं.] વિકલ્પવાળું
સવિકાર વિ૦[सं] પરિણામ–વિકારયુક્ત
સવિતા પું૦[सं] સૂર્ય (૨) સરજનહાર. પ્રભુ ૦ઈ સ્ત્રી૦ + પ્રકાશ, તેજ (૨) બહાદુરી
સવિનય વિ૦ [सं.] વિનયયુક્ત (૨) અ૦ વિનયપૂર્વક. ૦ભંગ પું૦ વિનયપૂર્વક–અહિંસાયુક્ત ભંગ (અન્યાયી કે અધર્મી કાયદા કે હુકમનો)
સવિશેષ વિ૦[सं] વિશિષ્ટતાવાળું, અસાધારણ (૨) ઉત્તમ; મુખ્ય (૩) અ૦ ખાસ કરીને (૪) ખૂબ જ [વિસ્તારપૂર્વક
સવિસ્તર વિ૦ [सं] વિસ્તારયુક્ત (૨) અ૦
સવે (વે,) અ૦ ઠેકાણે, રસ્તે, વ્યવસ્થિત (૨) વિ૦ સારું, રૂડું [–કરવું = ઠેકાણે કરવું (૨) મારી નાખવું. –પડવું = અનુકૂળ થવું (૨) બરોબર જોગવાવું; ઠેકાણે પડવું. –લાવવું = બંધ બેસાડવું, ઠેકાણે લાવવું]
સવેલી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સ + વેલો?] છોકરા સાથે નાતરે આવેલી (૨) સગાઈ થઈ હોય છતાં બારોબાર બીજે પરણાવી દીધેલી
સવેળા અ૦ [સ + વેળા] વખતસર, આગળથી
સવૈયો પું૦ [સર૦ हिं] એક છંદ
સવ્ય વિ૦ [सं] ડાબું (૨) ડાબે ખભે રહેલું (જનોઈ). ૦સાચી પું૦ (सं) (ડાબે હાથે પણ બાણ છોડી શકનાર) અર્જુન
સવ્યાપસવ્ય વિ૦ [सं] ડાબું જમણું (૨) [લા.] ખરુંખોટું [–કરવું = સતાડવું (૨) પચાવી પાડવું] [સબળું
સશક્ત વિ૦ [સ + शक्त; સર૦ म] શક્તિવાળું;
સશસ્ત્ર વિ૦ [सं] શસ્ત્રસજ્જ, શસ્ત્ર સાથે
સશેષ વિ૦ [सं] શેષ રહે તેવું ૦ભાગાકાર પું૦ જેમાં શેષ રહ્યા કરે તેવો ભાગાકાર
સસડવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] સડ સડ અવાજ સાથે ખૂબ ઊકળવું
સસડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સસડવું'નું પ્રેરક, ખૂબ ગરમ કરવું (૨) (સુ) સડસડ પી જવું
સસણવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] સણસણવું
સસણાટ પું૦ [રવ૦] સણસણાટ, સસણવું તે
સસણી સ્ત્રી૦ [રવ૦] સસણવાનો અવાજ (૨) બાળકનો એક રોગ. [–બોલવી = શ્વાસનો (તે રોગથી) અવાજ થવો]
સસરો પું૦ [सं श्वसुर, प्रा. ससुर, સર૦ म सासरा, हिं ससुर] વર કે વહુનો બાપ

સસલી સ્ત્રી૦ [सं शश, प्रा सस, સર૦ म, हिं. ससा] સસલાની માદા **-લું** ન૦ એક નાનું ચોપગું પ્રાણી **-લો** પુ૦ સસલાનો નર
સસવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा सस (सं श्वस्) કે प्रा सूस (सं शुष्)] ફૂલેલી વસ્તુનું બેસી જવું
સસાર વિ૦[सं] સાર કે સત્ત્વવાળું **૦તા** સ્ત્રી૦
સસુમારુ ન૦ [प्रा सुसुमार (सं शुशुमार)] એક જળચર પ્રાણી
સસ્તું વિ૦ [સર૦ हिं., म सस्ता, म सस्त, स्वस्त] સોંઘું (૨) (લા.) ભાર કે વક્કર વિનાનું [**સસ્તામાં મળવું**=સસ્તું મળવું **સસ્તુ પડવું**=કિંમતમાં સસ્તું લાગવું કે આવવું **-મૂકવું** =સસ્તે ભાવે વેચવા તત્પર થવું]
સસ્નેહ વિ૦ [सं] સ્નેહસહિત, સ્નેહપૂર્વક
સસ્મિત વિ૦ [सं] સ્મિતવાળું (૨) અ૦ સ્મિત સાથે
સસ્ય ન૦[सं]ધાન્ય; અનાજ **૦વતી** વિ૦સ્ત્રી૦ અન્નપૂર્ણા, ધાન્યથી ભરપૂર
સસ્સો પુ૦ સ અક્ષર (૨) [प्रा सस (सं शश)] [સસલો
સહ અ૦ [सं] સાથે
સહકાર પુ૦ [सं] સાથે મળીને કામ કરવું તે, એકબીજાને મદદગાર થવું તે (૨) આંબો. **-રિતા** સ્ત્રી૦, **-રિત્વ** ન૦ સહકારીપણું **-રી** વિ૦ સહકારવાળું, સહકાર કરતું કે તેનાથી ચાલતું (૨) પુ૦ સહકાર કરનાર **-રી ભંડાર** પુ૦ સહકારથી ચાલતી દુકાન **-રી મંડળ** ન૦, **-રી મંડળી** સ્ત્રી૦ સહકારથી ચાલતું મંડળ
સહગમન ન૦ [सं] સાથે જવું તે (૨) સતી થવું તે
સહગામી વિ૦ [सं] સહગમન કરનારુ (૨) [ગ] 'કૉકરંટ'
સહચર વિ૦ (૨) પુ૦ [सं] સાથે ફરનાર, સોબતી **-રી** સ્ત્રી૦
સહચાર પુ૦[सं] સાથ, સંગ, સોબત; સંબંધ (૨) સુસંગતપણું (૩) સાહચર્ય **-રિણી** વિ૦સ્ત્રી૦ સાથે રહેનારી કે ફરનારી (૨) સ્ત્રી૦ સહચરી **-રિતા** સ્ત્રી૦ **-રી** વિ૦ સાથે જનારુ કે રહેનારુ (૨) પુ૦ પતિ
સહજ વિ૦ [सं] સાથે જન્મેલું (૨) કુદરતી, સ્વાભાવિક (૩) સહેજ; સહેલું (૪) અ૦ ખાસ કારણ વિના (૫) સ્વાભાવિક રીતે (૬) સહેલાઈથી **૦પ્રાપ્ત** વિ૦ સહેજે મળેલું **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ કુદરતી બુદ્ધિ કે પ્રેરણા, 'ઇન્સ્ટિંક્ટ' **૦સ્ફુરણ** ન૦, **૦સ્ફૂર્તિ** સ્ત્રી૦ સહજબુદ્ધિ, સહેજે સ્ફુરવું તે
સહજન્ય વિ૦ [सं सह+जन्] સાથે જન્મેલું
સહધર્મચાર પુ૦ [सं] સાથે રહી જીવનની ફરજો બજાવવી તે **-રિણી** સ્ત્રી૦ પત્ની **-રી** પુ૦ પતિ
સહધર્મી વિ૦ (૨) પુ૦ [सं] સમાન ધર્મવાળુ (૨) એકસમાન ધર્મનું અનુયાયી **-ર્મિણી** સ્ત્રી૦ જુઓ સહધર્મચારિણી
સહન ન૦ [सं] સહેવું -ખમવું તે **૦તા** સ્ત્રી૦ સહનશીલતા **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ સહન કરવાની શક્તિ **૦શીલ** વિ૦ સહન કરે તેવા સ્વભાવનું; શાંત, ધીર, સહિષ્ણુ **૦શીલતા** સ્ત્રી૦
સહપાઠી પુ૦ [सं] સાથે ભણનાર, સહાધ્યાયી
સહભાગિની સ્ત્રી૦ [सं] પત્ની
સહભોજન ન૦ [सं] સાથે બેસી કરેલું ભોજન (૨) ભિન્ન વર્ણના લોકોનું એક પંગતે ભોજન
સહમત વિ૦ [सं] એકમત, સમાન-સરખા મતવાળુ **-તી** સ્ત્રી૦ એકમતી
સહમરણ ન૦ [सं] જુઓ સહગમન
સહયોગ, -ગી [सं] જુઓ સહકાર, -રી
સહરાવું અ૦ક્રિ૦[સર૦ हिं सहरना]+ ખુશ થવું
સહર્ષ વિ૦ [सं] હર્ષયુક્ત (૨) અ૦ હરખભેર
સહવર્તમાન, સહવર્તી વિ૦ [सं] સાથે રહેનારુ કે હોય તેવું
સહવાસ પુ૦ [सं.] સાથે વસવું તે (૨) સોબત, સંબંધ (૩) અભ્યાસ, મહાવરો. **-સી** વિ૦ સાથે વસનારુ (૨) પરિચિત (૩) ટેવાયેલું
સહશિક્ષણ ન૦ [सं] છોકરાછોકરીઓને સાથે શિક્ષણ આપવું તે
સહસા અ૦ [सं] ઉતાવળે (૨) ઓચિંતુ (૩) વિચાર કર્યા વિના
સહસ્ર પુ૦ [सं] હજાર **૦બાહુ, ૦હાથ** પુ૦ (સં) સહસ્ર હાથવાળો - બાણાસુર **૦મુખી** વિ૦ સહસ્ર મુખવાળુ (૨) સહસ્ર મુખે થતું **૦રશ્મિ** પુ૦ સૂર્ય **-સ્રાક્ષ** પુ૦ [+अक्ष]

(સં) ઈંદ્ર [સહપાઠી
સહાધ્યાયી પું૦ [સં] સાથે ભણનારો વિદ્યાર્થી,
સહાનુભાવ પું૦, **સહાનુભૂતિ** સ્ત્રી૦ [સં] સમભાવ, દિલસોજી
સહાય સ્ત્રી૦ [જુઓ સાહ્ય] મદદ
સહાય પું૦ [સં] મિત્ર, મદદગાર ૦ક વિ૦ મદદગાર. ૦કવૃત્ત ન૦ 'ઑકિઝલિયરી સર્કલ' (ગ) ૦કારક, ૦કારી વિ૦ સહાય કરનારું (૨) [વ્યા] સહાયમાં વપરાતું ક્રિયાપદ ૦તા સ્ત્રી૦ સાહ્ય, મદદ ૦ભૂત વિ૦ મદદગાર થયેલું. ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ પરસ્પર સહાય કરવાની (પ્રાણીની) સહજવૃત્તિ, સહાયશીલતા ૦શીલ વિ૦ સહાયવૃત્તિવાળું ૦શીલતા સ્ત્રી૦
સહારો પું૦ [હિં.] આશ્રય, હૂંફ
સહિત અ૦ [સં] સાથે (૨) સુધ્ધાં
સહિયર સ્ત્રી૦ [प्रा. सही (सं सखी)] સહી, સખી
સહિયારું વિ૦ [प्रा साहार,०ण (स साधारण)] ભાગિયાભાગવાળું (૨) ભેગું, ભાગ વહેંચ્યા ન હોય તેવું (૩) ન૦ પંતિયાળું ભાગિયાપણું
સહિષ્ણુ વિ૦ [સં] જુઓ સહનશીલ ૦તા સ્ત્રી૦
સહી સ્ત્રી૦ [अ सहीह] (ખત, કાગળમાં) નીચે પોતાનું નામ લખવું તે, મતું (૨) વિ૦ ખરું, સાચું (૩) અ૦ કબૂલ, મંજૂર; નક્કી [-કરવી = દુરસ્ત કરવા (૨) કબૂલ કરવું. -કરવું = છેવટની મંજૂરી આપવી; નક્કી કરવું -થવું = સિદ્ધ થવું, સફળ થવું -હોવું = કબૂલ મંજૂર હોવું (૨) ખરું હોવું] ૦સલામત વિ૦ સુરક્ષિત; કાંઈ પણ ઈજા કે નુકસાન વિનાનું (૨) અ૦ તેવી રીતે ૦સલામતી સ્ત્રી૦ સહીસલામતપણું; સુરક્ષિતતા ૦સાટું ન૦ સહી આપીને નક્કી કરેલું સાટું કે કરાર
સહી સ્ત્રી૦ [प्रा.(सं.सखी)] સખી; સહિયર ૦પણું ન૦ સખીપણું, સહિયર તરીકેનો સંબંધ
સહીકું ન૦ [सं सह्य?] (ચ) અભ્યાસથી મહાવરો પડી જવો-ટેવાવું તે (-પડવું)
સહુ વિ૦ [સર૦ સૌ, म. सऊ] સર્વ
સહૂલિયત સ્ત્રી૦ [अ सहूलत, સર૦ म सोहल्त, हिं.] સુગમતા, સહેલાઈ
સહૃદય વિ૦ [સં.] સામાનો ભાવ કે લાગણી સમજી શકે તેવું (૨) દયાળુ (૩) રસિક; રસજ્ઞ. ૦તા સ્ત્રી૦
સહેજ (સ્હે) વિ૦ [સં. सहज ઉપરથી] થોડું; અલ્પ (૨) અ૦ જુઓ સહજ. ૦સાજ વિ૦ (૨) અ૦ થોડુંઘણું, જરાક. -જારત અ૦ સહેજ અમસ્તું, મજાક દાખલ -જે અ૦ સહેલાઈથી [સહન
સહેણી (સ્હે) સ્ત્રી૦ ['સહેવું' પરથી] સહેવું તે;
સહેતુક વિ૦ [સં] હેતુવાળું, સપ્રયોજન ૦તા સ્ત્રી૦
સહેરો પું૦ [प्रा सेहर (म शेखर), સર૦ हिं. सेहरा] જરીનો પટકો, મંદીલ
સહેલ (સ્હે) વિ૦ [अ सहल, સર૦ हिं, म सहल] સહેલું (૨) સ્ત્રી૦ [अ सैर, સર૦ म. सहल, हिं. सैर, -ल] આનંદથી આમ તેમ ફરવું તે (૩) મોજમજા, લહેર (-કરવી, મારવી) ૦ગાહ સ્ત્રી૦ [+फा. गाह = જગા] હરવું ફરવું કે મોજમજા માણવી તે કે તેની જગા. ૦સપાટા પું૦ બ૦ વ૦ મોજમજા (-મારવા). -લાઈ સ્ત્રી૦ સરળતા -લાણી વિ૦ (૨) પું૦ [સર૦ हिं सैलानी] મોજી, આનંદી (માણસ)
સહેલું (સ્હે) વિ૦ [જુઓ સહેલ] મુશ્કેલ નહિ તેવું, સરળ ૦સટ વિ૦ એકદમ સહેલું
સહેવું (સ્હે) સ૦ક્રિ૦ [सं सह्] સહન કરવું વેઠવું, ખમવું સહેવડાવવું (પ્રેરક), સહેવાવું (કર્મણિ)
સહોક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] એક અલંકાર, જેમાં 'સહ' વગેરે શબ્દોના બળથી એક જ વસ્તુ બેની વાચક બતાવવામાં આવે છે (કા શા.)
સહોઢ પું૦ [સં] માતાના લગ્ન વખતે જ ગર્ભમાં હોય તેવો પુત્ર
સહોત્થાયી વિ૦ [સં] બળવો ઉઠાવવામાં મળતિયું
સહોદર વિ૦ [સં] એક માને પેટે જન્મેલું (૨) પું૦ ભાઈ. -રા વિ૦ સ્ત્રી૦. -રી સ્ત્રી૦ બહેન
સહ્ય વિ૦ [સં.] સહી શકાય એવું. ૦ભેદ પું૦ જુઓ કર્મણિપ્રયોગ (વ્યા)
સહ્ય, -હ્યાદ્રિ પું૦ [સં.] (સ) પશ્ચિમ ઘાટનો એક ભાગ-એક પર્વત
સળ પું૦ [સર૦ म. (सं. सलाका?)] ગેડ કે

ડબાણનો આડો—કાપો (૨) સોળ
સળક સ્ત્રી૦ [જુઓ સળકવું; સર૦ મ સળ્કા] સળકવું તે, સણકો
સળકડી સ્ત્રી૦ [સં શલાકા] નાની સળી, સળેકડી (૨) [લા] ઉશ્કેરણી [–કરવી = ઉશ્કેરવું] –ડું ન૦ સળેકડું, સળી
સળકવું અ૦ક્રિ૦ [સં. શલાકા ઉપરથી] સહેજ હાલવું, સળવળવું (૨) [દાઢ સાથે] ખાવાનો ભાવ થવો (૩) ભોંકાતું હોય તેમ સણકા નાખવા
સળકું ન૦ જુઓ સરકું, શેટલો
સળકો પુ૦ જુઓ સળક (૨) તીવ્ર ઇચ્છા
સળગવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ હિં સિ(-સુ)લગના, મ શિલગ(-ગ)ણેં (સં શલ્ક?)]બળવું, લાગવું
સળવળ સ્ત્રી૦ સળવળવું તે
સળવળવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ સળકવું + વળવું] જરા જરા હાલવું, મરડાવું (૨) શરીર પર જીવડું ચાલતું હોય તેવી લાગણી થવી (૩) [લા] કશું કરવા તત્પર થઈ રહેવું
સળવળાટ પુ૦ સળવળવું તે
સળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સડવું] જીવડાં પડવાથી અંદરથી ખવાઈ જવું અંદરથી બગડી જવું
સળંગ વિ૦[સં સંલગ્ન, સર૦ મ સલગ] સાંધ વિનાનું, આખું તૂટક નહિ તેવું, ઠેઠ સુધીનું (૨) અ૦ અટકયા વિના, ઠેઠ સુધી ૦સૂત્ર વિ૦ સળંગ, ક્રમબદ્ધ, બરોબર સંકળાયેલું
સળાવો પુ૦ (કા) વીજળીનો ચમકારો
સળિયો પુ૦[જુઓ સળી] ધાતુનો લાંબો કકડો
સળી સ્ત્રી૦ [સં શલાકા; સર૦ હિં સલી, મ] ઘાસનો, લાકડાનો કે ધાતુનો લાંબો, પાતળો, ગોળ નાનો કકડો [–આપવી = ઉશ્કેરવું –કરવી = અટકચાળું કરવું] ૦સંચો પુ૦ [લા]યુક્તિપ્રયુક્તિ (૨)ઉશ્કેરણી ૦સોપારી સ્ત્રી૦ સળીના જેવી કાતરેલી હોય તેવી સોપારી
સળેક(–ખ)ડી સ્ત્રી૦,**સળેક(–ખ)ડું** ન૦જુઓ 'સળકડી'માં [સળેકડું કરવું = ઉશ્કેરણી કરવી (૨) ખીજવવું (૩) અટકચાળું કરવું]
સળેખમ ન૦ [સં શ્લેષ્મન્, પ્રા. સિલિમ્હ] એક રોગ શરદી
સળો પુ૦ સડો, સળવું તે

સંકટ ન૦ [સં] દુખ આફત [–પડવું = આફત આવવી] ૦ચતુર્થી સ્ત્રી૦ ગણેશ-ચતુર્થી (૧) ૦નિવારણ ન૦ મદદ આપી સંકટ દૂર કરવું તે ૦મોઢું (મોં') વિ૦[+મોં પરથી] પેસતાં સાંકડા મોંવાળું (ઘર)
સંકડામણ(–ણી) સ્ત્રી૦ [સંકડાવું ઉપરથી] જગાની તંગાશ (૨) ભીડ, મુશ્કેલી
સંકડાવું અ૦ ક્રિ૦ [સાંકડું ઉપરથી] ડબાવું, ભચડાવું(૨)જગાની તંગાશ વેઠવી (૩) [લા.] મુશ્કેલીમાં આવવું –વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) –શ સ્ત્રી૦ જગાની તંગાશ (૨) મુશ્કેલી
સંકર પુ૦[સં] ભેળસેળ, મિશ્રણ (૨) બે ભિન્ન અલંકારોનો એકરૂપ સમવાય (કા શા) ૦તા સ્ત્રી૦
સંકર્ષણ ન૦ [સં.] ખેંચવું તે (૨) ખેડવું તે (૩) પુ૦ (સં) બળરામ (૪) શેષનાગ
સંકલન ન૦, –ના સ્ત્રી૦ [સં] એકઠું કરવું તે, સંગ્રહ (૨) સરવાળો ૦નિયમ પુ૦ 'લૉ ઑફ ઍસોસિયેશન' (મ.)
સંકલયિતા પુ૦ [સં] સંકલના કરનાર
સંકલિત વિ૦ [સં] એકઠું કરેલું
સંકલ્પ પુ૦[સં] તરંગ, ઇરાદો, ઇચ્છા (૨) નિશ્ચય, મનસૂબો (૩) ધર્મકર્મ વગેરે કરવા માટે લેવામાં આવતો નિયમ (૪) કલ્પના કરવી તે; તર્ક [–ઊઠવો = તુક્કો લાગવો –કરવો = નિર્ધાર કરવો (૨) નિયમ કરવો –ભણવો = વ્રતની શરૂઆતમાં વિધાનનો મંત્ર બોલવો –મૂકવો = નિયમ લેવો (૨) નિશ્ચય કરવો (૩) આશા મૂકવી –લેવો = વ્રત નિયમની શરૂઆતનું વિધાન કરવું, પ્રતિજ્ઞા કરવી] ૦વિકલ્પ પુ૦બ૦વ૦ તર્કવિતર્ક ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ સંકલ્પની શક્તિ, ઇચ્છાશક્તિ –લ્પિત વિ૦ [સં] કલ્પેલું (૨) ઇચ્છેલું, ધારેલું (૩) નિશ્ચય કરેલું
સંકષ્ટ ન૦ [સં] સંકટ (૨) કષ્ટ, મહેનત
સંકળાવું અ૦ક્રિ૦ 'સાંકળવું'નું કર્મણિ. સંલગ્ન થવું, સાંકળના આંકડા પેઠે જોડાયેલ હોવું
સંકાશ વિ૦[સં] ના જેવું, સરખું, સમાન
સંકીર્ણ વિ૦ [સં] મિશ્રિત, સેળભેળ થયેલું (૨)

વેરાયેલું, ફેલાયેલું, વ્યાપ્ત, ભરચક(૩)અસ્પષ્ટ (૪) સંકુચિત ૦જાતિ સ્ત્રી૦ નવ કે નવમાંશ માત્રાના ખંડવાળા તાલની જાત
સંકીર્ત(–ર્ત્ત)ન ન૦ [સં.] સ્તુતિ
સંકુચિત વિ૦ [સં] સંકોચ પામેલું(૨)સાંકડું; ઉદાર કે વિશાળ નહિ તેવું (૩) બિડાયેલું
સંકુલ વિ૦[સં] વ્યાપ્ત, પરિપૂર્ણ; ભીડવાળું (૨) અવ્યવસ્થિત (૩) અસંગત ૦તા સ્ત્રી૦
સંકેત પુ૦ [સં.] અગાઉથી કરેલી છૂપી ગોઠવણ (૨) જુઓ સંકેતસ્થાન (૩) ઇશારો, નિશાની (૪) કરાર, શરત (૫) અમુક શબ્દથી અમુક અર્થનો બોધ થવો જોઈએ એવી ભાષાની પરંપરાગત રૂઢિ (વ્યા) ૦રૂપ ન૦ જુઓ સંકેતાર્થ ૦લિપિ સ્ત્રી૦ લઘુલિપિ. ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સંકેત પરથી] સંકેત કરવો ૦સ્થાન ન૦ સંકેત પ્રમાણે મળવાની જગા. –તાર્થ પું૦ [+अर्थ] ક્રિયાપદનું શરત બતાવનાર રૂપ (વ્યા) –તિત વિ૦ [સં] સંકેતથી જણાવેલું; સંકેતવાળું, સંકેતાયેલું
સંકેલવું સ૦ક્રિ૦[દે संकेल्लिअ,સર૦ हिं सकेलना] આટોપવું, એકઠું કરવું, પાછું વાળી લેવું
સંકોચ પુ૦ [સં] તંગી, અછત; સંકડાશ (૨) આંચકો, ખમકાવું તે (૩) લજ્જા શરમ (૪) બિડાવું તે (૫)ભય ૦ક વિ૦ સંકોચ કરનારું ૦ન ન૦ સંકોચવું તે ૦શીલ વિ૦ સંકોચવાળું
સંકોચવું સ૦ક્રિ૦ [સં संकुच्] બીડી દેવું (૨) મર્યાદિત કરવું સંકોચ કરવો
સંકોચાવું અ૦ક્રિ૦ 'સંકોચવું'નું કર્મણિ (૨) સંકોચ પામવો
સંકોડવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા संकोड] સાંકડું કરવું, ફેલાયેલું એકઠું કરવું, સંકોચવું
સંકોરણી સ્ત્રી૦ [સંકોરવું ઉપરથી] સંકોરવું તે
સંકોરવું સ૦ક્રિ૦ વધારે અંદર ઠેલવું (૨) પ્રજ્વલિત કરવું (૩) ઉશ્કેરવું (૪) જુઓ સંકેલવું
સંક્રમ પુ૦, ૦ણ ન૦ [સં] એક જગા કે સ્થિતિમાંથી બીજી જગા કે સ્થિતિમાં જવું તે, સંચાર (૨) ઓળંગવું તે (૩) પ્રવેશ કરવો તે (૪) ઓળંગવાનો કે જવાનો માર્ગ (સેતુ, સીડી, વગેરે) (૫) એક રાશિમાંથી બીજી રાશિમાં જવું તે (સૂર્યનું). ૦ણાવસ્થા સ્ત્રી૦ [+अवस्था] સંધિકાળ
સંક્રામિત વિ૦[સં.] સંક્રમ–સંચાર કરાયેલું; પહોંચાડેલું; સંક્રાંત
સંક્રાંત વિ૦ [ફા.] એક જગાએથી બીજી જગાએ ગયેલું (૨) પહોંચતું કરેલું; સંચારિત (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ મકરસંક્રાંતિ
સંક્રાંતિ સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ સંક્રમ (૨) મકરસંક્રાંતિ. ૦કાલ(–ળ) પું૦ સંક્રાંતિનો સમય; વચગાળો, એક જગા કે સ્થિતિમાંથી બીજી જગા કે સ્થિતિમાં જવા સુધીનો વચલો સમય
સંક્રીડવું અ૦ક્રિ૦[સં सं +क्रीड्]ક્રીડવું; ખેલવું
સંક્ષિપ્ત વિ૦ [સં] ટૂંકું
સંક્ષુબ્ધ વિ૦[સં] ખળભળી ઊઠેલું, ક્ષોભ પામેલું
સંક્ષેપ પુ૦ [સં] ટૂંકાણ, સાર (૨) ટૂંકાવેલું કે સારરૂપ તે. ૦ક વિ૦ સંક્ષેપ કરનાર
સંક્ષોભ પું૦ [સં.] ગરબડ ખળભળાટ, ગભરાટ ૦ક વિ૦ સંક્ષોભ કરનારું
સંખારો પુ૦ [ખારો (ક્ષાર) ઉપરથી] પાણી ગાળતાં ગળણામાં રહેલો કચરો
સંખાવું અ૦ક્રિ૦ [સં शङ्का ઉપરથી] સંખાવો થવો (૨) 'સાંખવું'નું કર્મણિ
સંખાવો પું૦ [જુઓ સંખાવું] શંકા; હાજત (૨) શરમ (૩) કમકમાટી; કંટાળો
સંખ્યા સ્ત્રી૦[સં] રકમ, આંકડો (૨) ગણના, ગણતરી [–માંડવી,= આંકડો લખવો] ૦ક્રમવાચક વિ૦એક,બે,ત્રણ એમ સંખ્યાનો ક્રમ બતાવનાર[વ્યા.]. ૦તીત વિ૦ [+अतीत] અસંખ્ય ૦ત્મક વિ૦ [+आत्मक] સંખ્યાને લગતું ૦પૂરક વિ૦ પહેલું, બીજું એમ સંખ્યા બતાવનાર(વિ૦)[વ્યા.] ૦બલ(–ળ) ન૦ નાની મોટી સંખ્યા હોવાને કારણે મળતું કે નીપજતું એવું બળ. ૦લેખન ન૦ સંખ્યા લખવાની રીત (ગ) ૦વાચક વિ૦ [વ્યા] સંખ્યા જણાવનારું(વિ૦) ૦વૃત્તિવાચક વિ૦ [+आवृत्ति+वाचक] સંખ્યાની આવૃત્તિનું વાચક (ઉદા૦ બેવડું)[વ્યા] ૦સમૂહવાચક વિ૦સંખ્યાના સમૂહનું વાચક ઉદા૦ પંચક; સેંકડું [વ્યા.] ૦સંકેત પું૦ ૧, ૨, વગેરે

સંખ્યાનો સંકેત (ગ) -ખ્યાંશવાચક વિ૦ [+ अंश + वाचक] અપૂર્ણાંકનું વાચક (વ્યા) ઉદા૦ અર્ધું
સંગ પું૦ [सं] સંયોગ (૨) સંબંધ (૩) સોબત, સહવાસ (૪) આસક્તિ (૫) મૈથુન ૦દોષ પું૦ જુઓ સંગતિદોષ
સંગ પું૦ [फा] પથ્થર ૦તરાશ પું૦ [फा] સલાટ ૦દિલ વિ૦ પથ્થર જેવા દિલનું; કઠોર, નિર્દય ૦દિલી સ્ત્રી૦
સંગટો પું૦ ['સંગ' ઉપરથી; સર૦ મ संगटॉ] મિશ્રણ, સેળભેળ [-થવો = આવકોમાં સ્ત્રી-પુરુષ વ્રત લઈ બેઠાં હોય ત્યારે સ્પર્શાસ્પર્શ થવો]
સંગઠન ન૦ [हिं] વીખરાયેલાં બળ, લોકો કે અંગોને એકત્રિત કરી વ્યવસ્થિત કરવાં તે. -ના સ્ત્રી૦ સંગઠન કરવું તે
સંગઠિત વિ૦ [हिं] સંગઠનવાળું
સંગત વિ૦ [सं] સંબદ્ધ (૨) સુસંગત (૩) 'સિમેટ્રિકલ' (ગ)
સંગતરાશ જુઓ 'સંગ' फा માં
સંગતિ સ્ત્રી૦ [सं] સંયોગ (૨) મેળ (૩) સહવાસ (૪) પૂર્વાપર સંબંધ (૫) 'સિમેટ્રી' (ગ) ૦કા પું૦ એક છંદ ૦દોષ પું૦ સોબતની માઠી અસર
સંગદિલ,-લી [फा.] જુઓ 'સંગ'[फा]માં
સંગના સ્ત્રી૦ ['સંગ' પરથી] સખી, સોબતણ (પ)
સંગમ પું૦ [सं] સંયોગ, મેળાપ, સમાગમ (૨) બે નદીઓનું મિલન, તે સ્થાન ૦નીય પું૦ (સં) એક મણિ, જે મળ્યાથી પ્રિયના વિયોગનો અંત આવે છે એમ મનાય છે
સંગસારી સ્ત્રી૦ [फा] પથ્થર મારી મારીને જીવ લેવાની સજા પથ્થરટાળી
સંગાથ પું૦ [सं संघात? સર૦ हिं संगत, म संगत माणात] સંગાત સાથ, સોબત (વાટમાં) [-જોવો = સાથ-સોબત બરાબર છે કે નહીં તે તપાસવું] ૦થી વિ૦ (૨) પું૦ [સર૦ हिं. संगाती, म मागाती] સંગાથ કરનાર
સંગાન ન૦ [सं] ગાન, સંગીત
સંગી વિ૦ [सं] સંગ કરનાર (૨) પું૦ સોબતી
સંગીત ન૦ [सं] ગાયન, વાદન અને નૃત્યનો સમાહાર (૨) ગાયન કે વાદન ૦કલ્પ વિ૦ ગેય ગાઈ શકાય એવું ૦કાવ્ય ન૦ 'લિરિક' ૦લિપિ સ્ત્રી૦ સંગીતલેખન માટેની લિપિ ૦લેખન ન૦ ગાયન કે ગતના તાલસ્વરને સાંકેતિક ચિહ્નો દ્વારા લખવા તે, 'નોટેશન' ૦વિદ્યાલય ન૦, ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ સંગીત શીખવવા માટેની શાળા ૦શાસ્ત્ર ન૦ સંગીતનું શાસ્ત્ર ૦શાસ્ત્રી પું૦ સંગીતશાસ્ત્ર જાણનાર
સંગીતિ સ્ત્રી૦ [सं] સ્વરોની સંવાદિતા - એકરૂપ સુરેલતા; 'હાર્મની' (૨) બૌદ્ધ પરિષદ, સંગીથિ
સંગીથિ સ્ત્રી૦ [જુઓ સંગીતિ] પરિષદ
સંગીન વિ૦ [फा.] પથ્થરનું બનેલું (૨) ટકાઉ, મજબૂત (૩) સ્ત્રી૦ બંદૂકની નળીને છેડે ઘાલવામાં આવતું ભાલા જેવું અણીદાર પાનું, 'બેયોનેટ' ૦તા સ્ત્રી૦ સંગીન હોવું તે
સંગૃહીત વિ૦ [सं] સંઘરેલું
સંગેમરમર પું૦ [फा] ચકમકની ભાટવાળો આરસપહાણ [કીમતી પથ્થર
સંગેયાહૂદ પું૦ [फा संगेयहूद?] એક જાતનો
સંગો પું૦ [सं संग] આસક્તિ; હેડો
સંગોપન ન૦ [सं] ગોપન, પાલનપોષણ
સંગ્રહ પું૦ [सं] એકઠું કરવું તે (૨) સંઘરી રાખેલો જથ્થો (૩) સારી સારી વસ્તુઓનો એક સ્થળે કરેલો જમાવ. ૦કર્તા(-ર્તા) પું૦ સંગ્રહ કરનાર [એક રોગ
સંગ્રહણી સ્ત્રી૦ [सं] સંઘરણીનો - ઝાડાનો
સંગ્રહવું સ૦ક્રિ૦ [सं संग्रह्] સંગ્રહ કરવો
સંગ્રહસ્થાન, સંગ્રહાલય ન૦ [सं] જ્યાં દેશપરદેશની જાણવા અને જોવા જોગ વસ્તુઓ એકઠી કરી હોય તે સ્થળ 'મ્યૂઝિયમ'
સંગ્રામ પું૦ [सं] યુદ્ધ ૦સમિતિ સ્ત્રી૦ યુદ્ધની વ્યવસ્થાપક સમિતિ
સંગ્રાહ પું૦ [सं] પકડ ચૂડ ૦ક વિ૦(૨) પું૦ સંગ્રહ કરનાર -હી વિ૦ સંગ્રહ કરનાર
સંઘ પું૦ [सं] ટોળું (૨) યાત્રાળુઓનો સમૂહ (૩) સંગઠિત અને વ્યવસ્થિત સમુદાય (જેમ કે, બૌદ્ધ ભિક્ષુઓનો, યુવકોનો વગેરે) [-કાઢવો = યાત્રાળુઓનો કાફલો લઈને

નીકળવું (૨) [વ્યંગમાં] પાસે કાંઈ નથી એમ જણાવવું, બોપાળુ કાઢવું (૩) ધતિંગ ઊભું કરવું -કાશીએ જવો, પહોંચવો=ધારેલો અર્થ સિદ્ધ થવો] ૦બળ ન૦ સંઘનું કે સંઘબનવાથી નીપજતું બળ ૦વી પું૦[+प्रा. वइ (सं पति)] સંઘ કાઢનાર સંઘનો નેતા (૨) એક અટક ૦વ્યાયામ પું૦ સમૂહનો સાથે થતો વ્યાયામ. ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ સંઘબળ ૦સત્તાક વિ૦ સત્તા સંઘના હાથમાં હોય એવું (તંત્ર ઇ૦) [સંગઠન કરવું તે

સંઘટન ન૦ [सं] જુઓ સંગઠન -ના સ્ત્રી૦

સંઘટિત વિ૦ [सं] એકત્રિત સંગઠિત

સંઘટ્ટ વિ૦ [प्रा (सं संघट्टित)] ભિડાયેલું; સજ્જડ થયેલું (૨) પું૦ [सं.] સંઘર્ષણ (૩) અથડાવું તે (૪) મિલન, સંયોગ ૦ન ન૦ [सं] મિલન, સંયોગ (૨) રચના, બનાવટ (૩) સંઘર્ષણ (૪) સંગઠન

સંઘબળ ન૦ જુઓ 'સંઘ'માં

સંઘરણી સ્ત્રી૦ જુઓ સંગ્રહણી

સંઘરવું અ૦ક્રિ૦ [सं संग्रह्] એકઠું કરવું, જમા કરવું (૨) જતન કરીને રાખી મૂકવું (૩) સમાસ કરવો, પોતાની અંદર લેવું

સંઘરા સ્ત્રી૦ [अप० संघार (सं संहृ)] ફસ ખોલાવવી તે

સંઘરો પું૦[सं संग्रह]સંઘરેલી વસ્તુઓનો જથ્થો -રાખોર વિ૦ જરૂરથી વધારે પડતું સંઘરી રાખવાની વૃત્તિવાળું -રાખોરી સ્ત્રી૦ સંઘનાખોર વૃત્તિ, 'હોર્ડિંગ'

સંઘર્ષ પું૦, ૦ણ ન૦ [सं.] બે વસ્તુઓનું ઘસાવું કે અથડાવું તે (૨) સ્પર્ધા (૩) કલહ

સંઘવી પું૦ જુઓ 'સંઘ'માં ['સંઘ'માં

સંઘવ્યાયામ, સંઘશક્તિ સંઘસત્તાક જુઓ

સંઘાટી સ્ત્રી૦ [सं ; दे. संघाडी] બૌદ્ધ ભિક્ષુનું ઉપવસ્ત્ર [ઘાટ ઉતારનારો

સંઘાડિયો પું૦ [જુઓ સંઘાડો] સંઘાડાથી

સંઘાડો પું૦ [सं संघट्ट ઉપરથી] હાથીદાંત, લાકડા વગેરેનો ઘાટ ઉતારવાનું યંત્ર (૨) [सं संघाटिका=યુગ્મ, दे संघाड. ०ग -ડી યુગલ, જોડી (જૈન) (૩) જૈન સાધુ -સાધ્વીઓનો સમુદાય [સંઘાડે ચઢાવવું, ઉતારવું=સંઘાડા વડે તૈયાર કે ચમકતું કરવું.]

સંઘાત પું૦ [જુઓ સંગાથ] સાથ, સંગાથ (૨) [सं.] જમાવ, જથો (૩) ઘાત, મારવું તે (૪) અ૦ સાથે (કોની સંઘાત ગયો ?) ૦ક વિ૦ [सं.] ઘાત કરનારું, નાશ કરનારું. -તી વિ૦(૨)પું૦ સંગાથ કરનાર. -તે અ૦ સંઘાત

સંઘાર પું૦ [प्रा (सं संहार)]+ સંહાર. ૦ણુ વિ૦ + સંહારનાર [+ સંહારવું

સંઘારવું સ૦ક્રિ૦ [अप० संघार (सं संहृ)]

સંઘારામ પું૦[सं] ધર્મશાળા(૨)મઠ, વિહાર

સંઘેડિયું વિ૦ [જુઓ સંઘાડો] સંઘાડાથી ઉતારીને બનાવેલું

સંઘેડો પું૦ જુઓ સંઘાડો

સંચ પું૦ [જુઓ સંચો] ગુપ્ત કરામત કે ગોઠવણ (૨) ભીંત કે પટારા વગેરેમાં રાખેલું ગુપ્ત ખાનું [અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

સંચકવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ સંચવું સંચકાવું

સંચય પું૦ [सं] સંગ્રહ, જમાવ

સંચર પું૦ [सं] + સંચાર; વિકાસ

સંચરવું અ૦ક્રિ૦ [सं संचर्] જવું, ચાલતા થવું (૨) દાખલ થવું, વ્યાપી જવું (૩) સ૦ક્રિ૦ સંચય કરવો (૪) સંચારવું

સંચરામણ ન૦, -ણી સ્ત્રી૦ સંચારવાની મજૂરી [સંચારાવવું

સંચરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સંચરવું'નું પ્રેરક (૨)

સંચલન ન૦ [सं.] ડોલવું તે હાલવું તે (૨) કંપ, ખળભળાટ (૩) આંદોલન; હિલચાલ

સંચલિત વિ૦ [सं.] ચાલતું ચાલુ

સંચવું સ૦ક્રિ૦ [अप० संच (सं सं+चि), સર૦ हिं. संचना, म संचणें] એકઠું કરવું, ભેગું કરવું (૨) સીંચવું હળો કરવો

સંચળ પું૦ [प्रा सोवच्चल(सं सौवर्चल),સર૦ दे सुचल; हिं सोंचर, म] એક ક્ષાર (૨) [सं संचर्] [કા] સંચાર હલનચલન

સંચાર પું૦ [सं] ફેલાવું તે, પ્રસાર (૨) ચલાવવું તે, પ્રેરવું તે (૩) જવું તે, -મા થઈને જવું તે (૪) સૂર્યનું એક રાશિમાંથી બીજીમાં જવું તે ૦ક વિ૦ સંચાર કરનાર,

લઈ જનારુ, ચલાવનારુ; દોરનારુ (૨) પુ૰ આગેવાન; નેતા, પ્રેરક ૰ણુ ન૰ સંચાર કરવો તે, પસાર કરવું કે લઈ જવુ તે
સંચારવું સ૰ક્રિ૰ [સં. संचार्] નળિયાં ફેરવીને છાપરુ ઠીક કરવું (૨) રેડવું, નાંખવુ, સીચવું. **સંચારાવવું** સ૰ક્રિ૰ (પ્રેરક)
સંચારિત વિ૰ [સં] સંચાર કરાયેલુ
સંચારી વિ૰ [સં] ફરનાર, ભમનાર (૨) અસ્થિર (૩) ક્ષણિક (૪) આગંતુક (૫) પુ૰ સંચારીભાવ. ૰ભાવ પુ૰ વ્યભિચારીભાવ, રસના ઉત્પત્તિમાં જે સ્થાયી ભાવને પુષ્ટ કરી ચાલ્યો જાય છે તે ક્ષણિક ભાવ
સંચારો પુ૰ છાપરુ સંચારનાર
સંચાલક પુ૰[સં]ચલાવનાર—વ્યવસ્થા કરનાર ૰ન ન૰ ચલાવવું—વ્યવસ્થા કરવી તે
સંચાલિત વિ૰ [સં] સંચાલન કરાયેલુ
સંચિત વિ૰[સં] એકઠું કરેલું, સંઘરેલુ (૨)ન૰ પૂર્વજન્મનાં બાકી રહેલાં કર્મ
સંચે પુ૰+ જુઓ સંચય
સંચો પુ૰[સં सं+ चि કે फा शिकंजह પરથી? સર૰ म] યંત્ર (૨)સંચ (૩) (સુ) રેંટ
સંચોડુ વિ૰(૨)અ૰ [જુઓ સંચોડુ] સમૂળગુ
સંચોરો પુ૰ [સર૰ સંચળ] પાપડિયો ખારો
સંજમ પું૰ [प्रा]+ જુઓ સંયમ
સંજવારી સ્ત્રી૰ (કા) કચરો, પૂંજો
સંજાત વિ૰ [સં] ઉત્પન્ન થયેલુ
સંજાપ(-બ) પુ૰ [अ सिजाफ, फा संजाफ़, સર૰ हिं संजाब] ઝૂલ, કોર
સંજમી વિ૰ [प्रा संजम પરથી]+ સંયમી (૨) પુ૰ એ નામના સાધુઓના વર્ગમાંનો માણસ
સંજીવન ન૰[સં] મરેલુ જીવતું કરવું તે.—ની સ્ત્રી૰મરેલાને જીવન આપે તેવી વિદ્યા કે ઓષધિ
સંજુક્ત વિ૰ (પ.) જુઓ સંયુક્ત
સંજુત વિ૰ [प्रा (પ.) જુઓ સંયુક્ત
સંજોગ પુ૰ [प्रा (सं संयोग)] સંયોગ, ભેટો (૨ દૈવયોગ (૩) પરિસ્થિતિ ૰વશાત્ અ૰ દૈવયોગે, સંજોગોને લીધે. —ગી પુ૰ સંસારી સાધુ કે બાવો [એક મીઠાઈ, ઘૂઘરો
સંજોરી સ્ત્રી૰ [सं संयाव, સર૰ म साजोरी]
સંજ્ઞા સ્ત્રી૰[સં.] ભાન, ચેતના (૨) જ્ઞાન, સમજ (૩) સાન, નિશાની (૪) નામ. ૰વાચક વિ૰ સંજ્ઞા બતાવનારુ (વ્યા)
સંડાસ પુ૰; ન૰ [सं स्थण्डिल, प्रा थंडिल= શૌચ જવા યોગ્ય ભૂમિ, કે प्रा संडास = જાંઘ ને ઊરુ વચ્ચેનો ભાગ એ પરથી? સર૰ हिं] જાજરૂ [જવુ = ઝાડે ફરવા જવુ]
સંડોવવુ સ૰ક્રિ૰ [प्रा संढोइय (सं संढौकित)] સામેલ કરવુ; સપડાવવું **સંડોવડાવવું** સ૰ ક્રિ૰ (પ્રેરક) **સંડોવાવું** અ૰ ક્રિ૰ (કર્મણિ)
સંત વિ૰[प्रा (सं शान्त કે सत्), સર૰ हिं ; म] સાધુ પવિત્ર (૨) પુ૰ સાધુપુરુષ
સંતત વિ૰ (૨) અ૰ [સં] સતત
સંતતિ સ્ત્રી૰[સં] બાળબચ્ચા, સંતાન ઓલાદ (૨) વિસ્તાર (૩) પરંપરા ૰નિયમન ન૰ સંતતિ વધતી કે થતી અટકાવવી તે ૰શાસ્ત્ર ન૰ ઉત્તમ સંતતિ પ્રાપ્ત કરવાના નિયમોનું શાસ્ત્ર; પ્રજનનવિદ્યા; 'યુજેનિક્સ'
સંતપ્ત વિ૰ [સં] ખૂબ તપી ગયેલુ (૨) દુ ખી, પીડિત (૩) ખૂબ ગુસ્સે થયેલું
સંતમસ ન૰ [સં] વિશ્વવ્યાપી અંધકાર (૨) મહામાયા
સંતરું ન૰ [સર૰ हिं संतरा, म संत्रा (पो सिन्तरा, सिंहली—मंत्तिरो)] એક ફળ, જાડા છોડાની એક જાતની નારંગી
સંતર્પણ ન૰ [સં] તૃપ્ત કરવું તે
સંતર્પિત વિ૰ [સં] તૃપ્ત કરાયેલું
સંતલસ સ્ત્રી૰[સં અ+તલાશ?]ખાનગી મસલત
સંતાકૂકડી સ્ત્રી૰ [સંતાવુ + કૂક (રવ૰)] એક રમત
સંતાશો પુ૰ [સંતાવું+ શો] એક રમત
સંતાડવું સ૰ક્રિ૰; છુપાવવું
સંતાન ન૰ [સં] સંતતિ (૨) સ્વર્ગનાં પાંચ વૃક્ષોમાંનુ એક (જુઓ હરિચંદન) ૰પતિ પુ૰ (સ.) બ્રહ્મા
સંતાપ પુ૰[સં] ક્લેશ, દુ ખ, ઉદ્વેગ, પશ્ચાત્તાપ
સંતાપવું સ૰ક્રિ૰[सं संताप्] સંતાપ આપવો, પીડવું **સંતાપિત** વિ૰ [સં] સંતાપ પામેલું

સંતાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा सन्त (सं. शान्त) ઉપરથી, સર૦ મ. संतावणें] છુપાવું, ગુપ્ત રહેવું
સંતુષ્ટ વિ૦ [सं] સંતોષ પામેલું
સંતૃપ્તિ સ્ત્રી૦ [सं] તૃપ્તિ
સંતોક,-ખ) પુ૦ જુઓ સંતોષ; તૃપ્તિ
સંતોખવું સ૦ક્રિ૦ [सं सतोषय्] સંતોષ આપવો, રાજી કરવું
સંતોરવું સ૦ક્રિ૦ [સં + તોરવું (दे. तोरविम = ઉત્તેજિત કરેલું) (સુ) હેરાન કરવું; સતાપવું, પજવવું
સંતોરો પુ૦[જુઓ સંતોરવું] (સુ.) ઝંઝટ, લપ
સંતોલો પુ૦ [સમ+તોલ] બારદાન સહિત કુલ વજન
સંતોષ પુ૦ [सं.] તૃપ્તિ, સમાધાન, સુખ (૨) હોય તેટલાથી રાજી રહેવું તે [-ધરવો, માનવો, રાખવો, વાળવો]. ૦કારક વિ૦ સંતોષ આપે તેવું. -ષી વિ૦ સંતોષ રાખનાર
સંત્રાસ પુ૦ [सं] ત્રાસ
સંત્રી પુ૦ [इं सेन्ट्री] પહેરેગીર
સંથાગાર પુ૦[पालि] વિચાર કરવા ભેગા મળવાનું જાહેર મકાન, 'ટાઉનહૉલ'
સંથારો પું૦ [प्रा. संथारग,-य (सं संस्तारक)] મરણ નજીક આવતાં મમતા છોડી મરણપથારી પર સૂવું તે. [-કરવો = માયા મમતા, ખાન-પાન તજી મરણપથારી કરવી. (જૈન)]
સંથાવું અ૦ક્રિ૦ ગૂંથાવું, રોકાવું (૨) વિવાહ થવો
સંથો પું૦ [सं सम+स्थल?] સપાટ જગા
સંદર્ભ પું૦ [सं] ગૂંથવું તે, ગોઠવવું તે (૨) એકઠું કરવું તે (૩) આગળપાછળના અર્થનો સંબંધ (૪) રચના (૫) પ્રબંધ, ગ્રંથ ૦ગ્રંથ પું૦ અર્થ, આંકડા કે એવી માહિતી મેળવવા માટે ખપનો સંગ્રહગ્રંથ; આકરગ્રંથ; 'બુક ઑફ રેફરન્સ' [(સંગીતમાં)
સંદષ્ટ વિ૦[सं] દાંત પીસીને અક્ષરો ઉચ્ચારનાર
સંદિગ્ધ વિ૦[सं] સંદેહયુક્ત, અસ્પષ્ટ ૦તા સ્ત્રી૦
સંદીપન ન૦ [सं.] ઉદ્દીપન. -ની સ્ત્રી૦ આયતા મુક્તિનો એક પ્રકાર. સંદીપ્ત વિ૦[सं.] ઉદ્દીપ્ત
સંદૂક સ્ત્રી૦ [अ.] પેટી, તિજોરી
સંદેશ(-શો) પુ૦[सं] કહેણ; ખબર, સમાચાર. [સંદેશા ચાલવા = વાટાઘાટની સામસામી વાતો થવી; સંદેશાની લેવડદેવડ થવી.]
સંદેશરો પુ૦ એક ઝાડ
સંદેશો પુ૦ જુઓ સંદેશ
સંદેહ પુ૦ [सं] શંકા; વહેમ (૨) બે વસ્તુના સરખાપણાને લીધે એકમાં બીજી હોવાનો સંદેહ ઊપજે છે એ અલંકાર. [-આણવો, લાવવો = શંકા કરવી -પડવો,-માં પડવું = શંકા થવી] [કરવો તે
સંદોહન ન૦ [सं] દોહન, સાર(૨)સાર એકઠો
સંધ પુ૦ [सं] + સાંધો
સંધાડવું સ૦ક્રિ૦[સાંધવું પરથી] સાંધવું; જોડવું
સંધાણ,-ન [सं] ન૦ જોડાણ, સાંધણ (૨) જોગ, લાગ (૩) લક્ષ, નિશાન (૪) ધનુષ્ય પર બાણ ચડાવી નિશાન લેવું તે. [-લગાડવું = લાગવગ વાપરી પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરવો] -ની વિ૦ લાગ શોધનાર, વખત જોનાર; ધૂર્ત (૨) નિશાનબાજ (૩) સ્ત્રી૦ એક ઔષધિનું નામ
સંધાનું ન૦ [प्रा संधाण म. संधान) સર૦ हिं. संधाना] અથાણું (પુષ્ટિમાર્ગીય)
સંધારો પુ૦ ['સંધ' ઉપરથી] વાસણ સાંધનારો, કંસારો [કર્મણિ ને પ્રેરક
સંધાવું અ૦ ક્રિ૦, -વવું સ૦ ક્રિ૦ 'સાંધવું'નું
સંધિ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] જોડાવું તે, સંયોગ (૨) સાંધો, સાંધાની જગા (૩) સુલેહ, તહ (૪) અણીનો વખત (૫) બે યુગ કે વિશિષ્ટ સમયો વચ્ચેનો સમય (૬) બે વર્ણો સાથે આવવાથી થતો ફેરફાર કે જોડાણ (વ્યા.) (૭) નાટકનો સાંધો - વિભાગ (૮) ચોરે ભીંતમાં પાડેલું બાકું. ૦કા સ્ત્રી૦ [सं] ક્ષિતિજ (૨) દિવસ અને રાતના સંધિકાળનો સમય. ૦છેદક પુ૦ ચોર. ૦પ્રચ્છાદન પુ૦ એક અલંકાર (સંગીત) ૦વા પું૦ શરીરના સાંધા રહી જાય તેવો રોગ. ૦વિગ્રહિક પુ૦ સંધિ કે વિગ્રહ કરાવનાર રાજકારણી અધિકારી ૦સ્વર પુ૦ બે સ્વરોની સંધિ થવાથી બનેલો સ્વર (ઉદા૦ એ, ઓ)
સંધી પું૦ (કા) સિંધી
સંધુકાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦'સંધૂકવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

લઈ જનારુ, ચલાવનારુ, દોરનાર (૨) પુ૦ આગેવાન; નેતા; પ્રેરક ૦ણુ ન૦ સંચાર કરવો તે, પસાર કરવું કે લઈ જવું તે

સંચારવુ સ૦ક્રિ૦ [સં. સંચાર્]નળિયાં ફેરવીને છાપરુ ઠીક કરવું (૨) રેડવું, નાંખવુ, સીંચવું. સંચારાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

સંચારિત વિ૦ [સં] સંચાર કરાયેલુ

સંચારી વિ૦ [સં] ફરનાર, ભમનાર (૨) અસ્થિર (૩) ક્ષણિક (૪) આગંતુક (૫) પુ૦ સંચારીભાવ. ૦ભાવ પુ૦ વ્યભિચારીભાવ, રસની ઉત્પત્તિમાં જે સ્થાયી ભાવને પુષ્ટ કરી ચાલ્યો જાય છે તે ક્ષણિક ભાવ

સંચારો પુ૦ છાપરુ સંચારનાર

સંચાલક પુ૦[સં]ચલાવનાર—વ્યવસ્થા કરનાર ૦ન ન૦ ચલાવવું—વ્યવસ્થા કરવી તે

સંચાલિત વિ૦ [સં] સંચાલન કરાયેલું

સંચિત વિ૦[સં] એકઠું કરેલુ, સંઘરેલુ (૨) ન૦ પૂર્વજન્મનાં બાકી રહેલાં કર્મ

સંચે પુ૦+ જુઓ સંચય

સંચો પુ૦[સં સં+चि કે फा शकन्जह પરથી? સર૦ म] યંત્ર (૨)સંચ (૩) (સુ) સ્ટવ

સંચોડુ વિ૦(૨)અ૦ [જુઓ સચોડુ] સમૂળગુ

સંચોરો પુ૦ [સર૦ સંચળ] પાપડિયો ખારો

સંજમ પુ૦ [प्रा]+ જુઓ સંયમ

સંજવારી સ્ત્રી૦ (કા) કચરો, પૂંજો

સંજાત વિ૦ [સં] ઉત્પન્ન થયેલુ

સંજાપ(—બ) પુ૦ [अ सिजाफ, फा संजाफ़, સર૦ हिं संजाफ] ગૂંથ, કોર

સંજમી વિ૦ [प्रा संजम પરથી]+ સંયમી (૨) પુ૦ એ નામના સાધુઓના વર્ગમાંનો આસુસ

સંજીવન ન૦[સં] મરેલુ જીવતુ કરવું તે.—ની સ્ત્રી૦મરેલાને જીવન આપે તેવી વિદ્યા કે ઔષધિ

સંજુક્ત વિ૦ (પ.) જુઓ સંયુક્ત

સંજુત વિ૦ [प्रा (પ.) જુઓ સંયુક્ત

સંજોગ પુ૦ [प्रा (સં. संयोग)] સંયોગ, મેળો (૨ દૈવયોગ (૩) પરિસ્થિતિ ૦વશાત્ અ૦ દૈવયોગે, સંજોગોને લીધે. —ગી પુ૦ સંસારી સાધુ કે બાવો [એક મીઠાઈ, ઘૂઘરો

સંજોરી સ્ત્રી૦ [સં संयाव; સર૦ म साजोरी]

સંજ્ઞા સ્ત્રી૦[સં.] ભાન, ચેતના (૨) જ્ઞાન, સમજ (૩) સાન, નિશાની (૪) નામ. ૦વાચક વિ૦ સંજ્ઞા બતાવનારુ (વ્યા)

સંઠાસ પુ૦; ન૦ [સં स्थंडिल, प्रा थंडिल= શૌચ જવા યોગ્ય ભૂમિ, કે प्रा संढाम = જાંઘ ને ઊરુ વચ્ચેનો ભાગ એ પરથી? સર૦ हिं] જાજરૂ [જવુ = ઝાડે ફરવા જવુ]

સંડોવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा संढोइय (सं संढौकित)] સામેલ કરવું; સપડાવવું. સંડોવડાવવું સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક) સંડોવાવુ અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

સંત વિ૦[प्रा (सं शान्त કે सत्), સર૦ हिं; म] સાધુ પવિત્ર (૨) પુ૦ સાધુપુરુષ

સંતત વિ૦ (૨) અ૦ [સં.] સતત

સંતતિ સ્ત્રી૦[સં] બાળબચ્ચાં, સંતાન; ઓલાદ (૨) વિસ્તાર (૩) પરંપરા ૦નિયમન ન૦ સંતતિ વધતી કે થતી અટકાવવી તે ૦શાસ્ત્ર ન૦ ઉત્તમ સંતતિ પ્રાપ્ત કરવાના નિયમોનું શાસ્ત્ર, પ્રજનનવિદ્યા; 'યુજેનિક્સ'

સંતપ્ત વિ૦ [સં] ખૂબ તપી ગયેલુ (૨) દુખી, પીડિત (૩) ખૂબ ગુસ્સે થયેલુ

સંતમસ ન૦ [સં] વિશ્વવ્યાપી અંધકાર (૨) મહામાયા

સંતરું ન૦ [સર૦ हिं संतरा, म संत्रा (पो सिन्तरा, सिंइली—मंगितरो)] એક ફળ, જાડા છોડાની એક જાતની નારંગી

સંતર્પણ ન૦ [સં] તૃપ્ત કરવું તે

સંતર્પિત વિ૦ [સં] તૃપ્ત કરાયેલું

સંતલસ સ્ત્રી૦[સંગ+તલાશ?]ખાનગી મસલત

સંતાકૂકડી સ્ત્રી૦ [સંતાવું+કૂક(રવ૦)] એક રમત

સંતાપો પુ૦ [સંતાવું+પો] એક રમત

સંતાડવું સ૦ક્રિ૦, છુપાવવું

સંતાન ન૦ [સં] સંતતિ (૨) સ્વર્ગનાં પાંચ વૃક્ષોમાંનું એક (જુઓ હરિચંદન) ૦પતિ પુ૦ (સ.) બ્રહ્મા

સંતાપ પુ૦[સં] ક્લેશ, દુખ, ઉદ્વેગ, પશ્ચાત્તાપ

સંતાપવું સ૦ક્રિ૦[સં संताप्] સંતાપ આપવો, પીડવું. સંતાપિત વિ૦ [સં.] સંતાપ પામેલુ

સંતાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सन्त (सं. शान्त) ઉપરથી, સર૦ म. संताविणें] છુપાવું, ગુપ્ત રહેવું

સંતુષ્ટ વિ૦ [सं] સંતોષ પામેલું

સંતૃપ્તિ સ્ત્રી૦ [सं] તૃપ્તિ

સંતોક(-ખ) પુ૦ જુઓ સંતોષ; તૃપ્તિ

સંતોખવું સ૦ક્રિ૦ [सं सतोषय्] સંતોષ આપવો રાજી કરવું

સંતોરવું સ૦ક્રિ૦ [સં + તોરવું (દે. तोरविअ =ઉત્તેજિત કરેલું) (સુ) હેરાન કરવું; સતાપવું, પજવવું

સંતોરો પુ૦[જુઓ સંતોરવું] (સુ.) ઝઝટ; લપ

સંતોલો પુ૦ [સમ+તોલ] બારદાન સહિત કુલ વજન

સંતોષ પુ૦ [सं.] તૃપ્તિ, સમાધાન; સુખ (૨) હોય તેટલાથી રાજી રહેવું તે. [-ધરવો, માનવો, રાખવો, વાળવો.]. ૦કારક વિ૦ સંતોષ આપે તેવું. -ષી વિ૦ સંતોષ રાખનાર

સંત્રાસ પુ૦ [सं] ત્રાસ

સંત્રી પુ૦ [इं सेन्ट्री] પહેરેગીર

સંથાગાર પુ૦[पालि] વિચાર કરવા ભેગા મળવાનું જાહેર મકાન; 'ટાઉનહૉલ'

સંથારો પું૦ [प्रा. संथारग,-य (सं संस्तारक)] મરણ નજીક આવતાં મમતા છોડી મરણ-પથારી પર સૂવું તે. [-કરવો = માયા મમતા, ખાન-પાન તજી મરણપથારી કરવી. (જૈન)]

સંથાવું અ૦ક્રિ૦ ગૂંથાવું, રોકાવું (૨) વિવાહ થવો

સંથો પુ૦ [सं सम+स्थल?] સપાટ જગા

સંદર્ભ પુ૦ [सं] ગૂંથવું તે, ગોઠવવું તે (૨) એકઠું કરવું તે (૩) આગળપાછળના અર્થનો સંબંધ (૪) રચના (૫) પ્રબંધ, ગ્રંથ ૦ગ્રંથ પું૦ અર્થ, આંકડા કે એવી માહિતી મેળવવા માટે ખપનો સંગ્રહગ્રંથ, આકરગ્રંથ; 'બુક ઑફ રેફરન્સ'

સંદષ્ટ વિ૦[सं]દાંત પીસીને અક્ષરો ઉચ્ચારનાર [(સંગીતમાં)

સંદિગ્ધ વિ૦[सं.] સંદેહયુક્ત, અસ્પષ્ટ ૦તા સ્ત્રી૦

સંદીપન ન૦ [सं] ઉદ્દીપન. -ની સ્ત્રી૦ આયતા શ્રુતિનો એક પ્રકાર. **સંદીપ્ત** વિ૦[सं.]ઉદ્દીપ્ત

સંદૂક સ્ત્રી૦ [अ.] પેટી, તિજોરી

સંદેશ(-શો) પુ૦[सं] કહેણ; ખબર, સમાચાર. [સંદેશા ચાલવા = વાટાઘાટની સામસામી વાતો થવી, સંદેશાની લેવડદેવડ થવી.]

સંદેશરો પુ૦ એક ઝાડ

સંદેશો પુ૦ જુઓ સંદેશ

સંદેહ પુ૦ [सं] શંકા; વહેમ (૨) બે વસ્તુના સરખાપણાને લીધે એકમાં બીજી હોવાનો સંદેહ ઊપજે છે એ અલંકાર [-આણવો, લાવવો = શંકા કરવી -પડવો,-માં પડવું = શંકા થવી] [કરવો તે

સંદોહન ન૦ [सं.]દોહન, સાર(૨)સાર એકઠો

સંધ પુ૦ [सं] + સાંધો

સંધાડવું સ૦ક્રિ૦[સાંધવું પરથી] સાંધવું, જોડવું

સંધાણ,-ન [सं] ન૦ જોડાણ, સાંધણ (૨) જોગ, લાગ (૩) લક્ષ, નિશાન (૪) ધનુષ્ય પર બાણ ચડાવી નિશાન લેવું તે. [-લગાડવું = લાગવગ વાપરી પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરવો.] -ની વિ૦ લાગ શોધનાર, વખત જોનાર, ધૂર્ત (૨) નિશાનબાજ (૩) સ્ત્રી૦ એક ઔષધિનું નામ

સંધાનું ન૦ [प्रा संधाण म. संधान) સર૦ हिं. संधाना] અથાણું (પુષ્ટિમાર્ગીય)

સંધારો પુ૦ ['સંધ ઉપરથી] વાસણ સાંધનારો, કંસારો [કર્મણિ ને પ્રેરક

સંધાવું અ૦ ક્રિ૦, -વવું સ૦ ક્રિ૦ 'સાંધવું'નું

સંધિ પું૦, સ્ત્રી૦ [सं.] જોડાવું તે, સંયોગ (૨) સાંધો; સાંધાની જગા (૩) સુલેહ; તહ (૪) અણીનો વખત (૫) બે યુગ કે વિશિષ્ટ સમયો વચ્ચેનો સમય (૬) બે વર્ણો સાથે આવવાથી થતો ફેરફાર કે જોડાણ (વ્યા.) (૭) નાટકનો સાંધો - વિભાગ' (૮) ચોરે ભીંતમાં પાડેલું બાકું. ૦કા સ્ત્રી૦ [सं] ક્ષિતિજ (૨) દિવસ અને રાતના સંધિકાળનો સમય. ૦છેદક પુ૦ ચોર. ૦પ્રચ્છાદન પુ૦ એક અલંકાર (સંગીત) ૦વા પું૦ શરીરના સાંધા રહી જાય તેવો રોગ. ૦વિગ્રહિક પુ૦ સંધિ કે વિગ્રહ કરાવનાર રાજકારણી અધિકારી ૦સ્વર પુ૦ બે સ્વરોની સંધિ થવાથી બનેલો સ્વર (ઉદા૦ એ, ઓ)

સંધી પું૦ (કા) સિંધી

સંધુકાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'સંધૂકવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

સંધુ વિ૦ [प्रा संधिअ (सं. संहित)] સઘળું તમામ. -ધે અ૦ બધે, સર્વત્ર
સંધૂકણ ન૦ [प्रा संधुक्कण (सं संधुक्षण)] સળગાવવાં કરવાં તે, ભભેરણી; ઉશ્કેરણી -ણુ વિ૦ સંધૂકણ કરનાર -ણું સ૦ક્રિ૦ [प्रा संधुक्क (सं संधुक्ष्)] સંધૂકણ કરવું
સંધૂકો પુ૦ (સામાન્ય કે સવડભર્યા કદ કરતાં મોટું કે અગવડકર્તા કદ હોય એવું સૂચવવા વપરાય છે) મોટું કદગુ તોસ્તાન જેવું તે
સંધે પુ૦ [सं संदेह; સર૦ મ संधेव] + સંદેહ (૨) અ૦ જુઓ 'સંધુ'માં
સંધ્યા સ્ત્રી૦ [सं] બે સમયને જોડનારો-વચગાળાનો ટૂંકો વખત (૨) સાંજ (૩) સંધ્યા વખતે કરાતું નિત્યકર્મ [-કરવી=સંધ્યાનું નિત્યકર્મ કરવું] ૦કાલ(-ળ) પુ૦ સાંજ ૦વંદન ન૦ સંધ્યા વખતનું નિત્યકર્મ ૦સમય પુ૦ સંધ્યાકાળ -ધ્યોપાસના સ્ત્રી૦[+उपासना]સંધ્યાકાળે કરાતું નિત્યકર્મ
સંનાહ પુ૦, ન૦ [सं] બખતર, કવચ
સંનિકર્ષ પુ૦ [सं] સામીપ્ય (૨) સંબંધ
સંનિધ(-ધિ) અ૦ પાસે, નજીક
સંનિધાન ન૦ [सं] સામીપ્ય [જુઓ સંનિધ
સંનિધિ પુ૦,સ્ત્રી૦ [सं] સમીપતા (૨) અ૦
સંનિપાત પુ૦ [सं] જુઓ સનેપાત (૨)ટમર્ગો (૩) સાથે મળવું તે (૪) સંબંધ
સંનિવૃત્ત પુ૦ [सं] (સંગીત) એક અલંકાર
સંનિવેશ પુ૦ [सं] (સંગીત) તલ્લીનતા (૨) સમુદાય (૩) ગોઠવણી, રચના (૪) સંનિધિ (૫) નગર પાસેનું લોકોને એકઠા મળવાનું કે વિહાર કરવાનું સ્થળ (૬) પડાવ, પરું (જૈન)
સંન્યસ્ત વિ૦ [सं] તજી દીધેલું (૨) ન૦ સંન્યાસ -સ્તાશ્રમ પુ૦ [+ आश्रम] વાનપ્રસ્થ પછીનો ચોથો – સંન્યાસીનો આશ્રમ
સંન્યાસ પુ૦ [सं] ત્યાગ કરવો તે(૨)સંસાર વ્યવહારનો ત્યાગ(૩) સંન્યાસાશ્રમ [-લેવો =સંન્યાસી થવું] ૦યોગ પુ૦ સંન્યાસ જેમાં પ્રધાન છે તેવો યોગ -સાશ્રમ પુ૦ [+ आश्रम] જુઓ સંન્યસ્તાશ્રમ -સિની સ્ત્રી૦ સંન્યાસી સ્ત્રી -સી પુ૦ જેણે સંન્યાસ લીધો હોય તે
સંપ પુ૦ [प्रा संपाय (सं संपात)] ઐક્ય, મેળ. ૦તોડુ વિ૦ સંપ તોડનાર
સંપ(-પુ)ટિયું ન૦ (પ) સંપુટ
સંપત સ્ત્રી૦[सं.] સંપદ; સંપત્તિ (૨) [લા] શક્તિ; સાધનબળ
સંપત્તિ સ્ત્રી૦[सं.] ધન, દોલત (૨) ઐશ્વર્ય, આબાદી (૩) અધિકતા, સંપૂર્ણતા ૦શાસ્ત્ર ન૦ અર્થશાસ્ત્ર; સંપત્તિની ઉત્પત્તિ અને વહેંચણીના નિયમોની ચર્ચા કરતું શાસ્ત્ર ૦શાસ્ત્રી પુ૦સંપત્તિશાસ્ત્રનો વિદ્વાન,અર્થશાસ્ત્રી
સંપદ(-દા) સ્ત્રી૦ [सं] સંપત, સંપત્તિ
સંપન્ન વિ૦ [सं] યુક્ત, સહિત (૨) શ્રીમાન, વૈભવશાળી
સંપર્ક પુ૦ [सं] સંબંધ, સંગ ૦જીવા સ્ત્રી૦ 'કૉર્ડ ઑફ કૉન્ટૅક્ટ' (ગ)
સંપવુ અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સંપ] સંપ કરવો, એકઠા થઈ મેળ કરવો
સંપાડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा संपाड (सं संपदय्)] પ્રાપ્ત કરવું, મેળવવું ('સાંપડવું'નું પ્રેરક)
સંપાત પુ૦ [सं] એક સાથે પડવું તે (૨) સંગમ, સમાગમ (૩) પ્રહાર
સંપાદક પુ૦ [सं] સંપાદન કરનાર -ન ન૦ મેળવવું તે (૨) તૈયાર કરવું તે (૩) કોઈ પુસ્તક કે પત્ર પ્રસિદ્ધ કરવા તૈયાર કરવું તે -વું સ૦ક્રિ૦ [सं संपाद्] મેળવવું
સંપાદિત વિ૦ [सं] સંપાદન કરેલું
સંપી,૦લું વિ૦ ['સંપ' ઉપરથી] સંપવાળું
સંપુટ પુ૦ ન૦ [सं], -ટિયું ન૦ બે શકોરાં કે તેવી પોલી વસ્તુઓનાં મોં એક ઉપર એક મૂકી કરેલો ઘાટ (૨) હાથના પંજા તે પ્રમાણે જોડવા તે
સંપૂજન ન૦ [सं] પૂજન [મૅન્ટરી' (ગ)
સંપૂરક વિ૦ [सं] પૂર્ણ કરનાર, 'કૉમ્પ્લી-
સંપૂરિત વિ૦ [सं] ખૂબ ભરેલું, ભરપૂર
સંપૂર્ણ વિ૦ [सं] બધું, તમામ (૨) પરિપૂર્ણ (૩) સમાપ્ત ૦તા સ્ત્રી૦ પરિપૂર્ણતા, ન્યૂનતા ન હોવી તે
સંપેટવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ સમેટવું] (કા) સમેટવું

સંપેતરું [સં. संप्रेत?] કોઈને પહોંચાડવા માટે સોંપાયેલી વસ્તુ, ભેટસોગાતની ચીજ
સંપૃક્ત વિ૦ [સં] ભેળવેલું, મિશ્રિત (૨) જોડેલું, ગાઢ સંબંધવાળું
સંપ્રજન્ય ન૦ [સં.] (બૌદ્ધ) કાયા ને ચિત્તની અવસ્થાનું વારંવાર નિરીક્ષણ, અપ્રમાદ
સંપ્રજ્ઞાત વિ૦ [સં] પરિપૂર્ણ રીતે જાણેલું (૨) જેમાંથી વિચાર વિતર્ક લુપ્ત થયા નથી તેવી (સમાધિ). -ન ન૦ પરિપૂર્ણ જ્ઞાન
સંપ્રદાન ન૦ [સં] આપવું તે (૨) ચોથી વિભક્તિનો અર્થ (વ્યા)
સંપ્રદાય પુ૦ [સં] રિવાજ, ચાલુ વહીવટ (૨) ધર્મનો ફાંટો, પંથ (૩) ગુરુપરંપરાગત ઉપદેશ ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ સંપ્રદાય પૂરતી – સંકુચિત દૃષ્ટિ. -થી વિ૦ (૨) પુ૦ સંપ્રદાયનું અનુયાયી
સંપ્રસન્ન વિ૦ [સં] પૂર્ણ પ્રસન્ન
સંપ્રસાદ પુ૦ [સં] ચિત્તની નિર્મળતા ને પ્રસન્નતા (યોગ)
સંપ્રસારણ ન૦ [સં] ય્, વ્, ર્, લ ના અનુક્રમે ઇ, ઉ, ઋ, લૃ થવા તે [વ્યા.] (૨) પ્રસારવું તે
સંપ્રીતિ સ્ત્રી૦ [સં] પ્રીતિ (૨) આનંદ, હર્ષ
સંપ્રોક્ષણ ન૦ [સં] પાણી છાંટવું તે; પાણી છાંટી પવિત્ર કરવું તે [પક્ષ
સંફ સ્ત્રી૦ [જુઓ સફ] હાર; ઓળ (૨) બાજુ,
સંફેટ પુ૦ [સં] ઝઘડો, બોલાબોલી (૨) રોષપૂર્વક બોલવું તે (નાટકમાં)
સંબદ્ધ વિ૦ [સં] જોડાયેલું, યુક્ત
સંબંધ પુ૦ [સં] સંયોગ; સંપર્ક; જોડાણ (૨) વિવાહ, સગાઈ (૩) મિત્રતા, પરિચય (૪) છઠ્ઠી વિભક્તિનો અર્થ (વ્યા) [-જોડવો, બાંધવો,=સંબંધ કરવો.] ૦ક વિ૦ સંબંધ કરનારું (૨) સંબંધવાચક ૦વાચક વિ૦ છઠ્ઠી વિભક્તિનો અર્થ બતાવતું (વ્યા.). -ધાર્થક વિ૦ સંબંધવાચક (વ્યા) -ધિત વિ૦ [સં] સંબંધવાળું, સંબદ્ધ -ધી વિ૦ સંબંધવાળું (૨) સગું (૩) અ૦ વિષે, બાબતે, સંબંધમાં
સંબુદ્ધ વિ૦[સં.] જાગેલું(૨) સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાળું

જો–૭૨

સંબેલ સ્ત્રી૦ [જુઓ સમોલ] સાંબેલ
સંબો પુ૦ [સં. समवाय] સમૂહ, જથો, સંવા
સંબોધ પું૦ [સં] બોધ જ્ઞાન. ૦ન ન૦ જગાડવું તે (૨) જણાવવું તે; સમજાવવું તે (૩) બોલાવવું તે (૪) બોલાવવા વપરાતો શબ્દ
સંબોધવું સ૦ક્રિ૦ [સં संबोधय्] ઉદ્દેશીને બોલવું (૨) સમજાવવું
સંબોધિ સ્ત્રી૦ [સં., પ્રા] બોધિ, પૂર્ણજ્ઞાન
સંબોધિત વિ૦ [સં] સંબોધાયેલું
સંબોધ્ય ન૦ [સં] જેને સંબોધાયું હોય વા સંબોધાય તે
સંભર વિ૦ [સં सं + भृ] જુઓ સમ્ભર
સંભરવું સ૦ક્રિ૦ [સં. संभृ] સારી રીતે ભરવું
સંભવ પુ૦[સં.] શક્યતા (૨) મૂળ (૩) ઉત્પત્તિ. [-થવો=ઉત્પન્ન થવું -હોવો=શક્ય હોવું.] ૦નીય વિ૦ [સં.] સંભવે એવું, શક્ય
સંભવવું અ૦ક્રિ૦ [સં सम्भू] ઉત્પન્ન થવું; બનવું (૨) સંભવ હોવો, બની શકવું
સંભવિત વિ૦ [સં.] સંભવ હોય તેવું, શક્ય
સંભળામણી સ્ત્રી૦ ['સંભળાવવું' ઉપરથી] સંભળાવેલું (મહેણું કે ઠપકો) સાંભળવાની દશા, સાંભળવાપણું
સંભળાવું અ૦ક્રિ૦ 'સાંભળવું'નું કર્મણિ -વવું સ૦ક્રિ૦ 'સાંભળવું'નું પ્રેરક (૨) વળતો ઉત્તર કે કડક વેણ કે ગાળ કહેવી
સંભા પું૦ [જુઓ સંવા] સમવાય, સંઘ, સંબો
સંભાર પુ૦[સં] જોઈતી સામગ્રી (૨) શાક કે અથાણામાં ભરવાનો મસાલો [-ભરવો= શાક કે અથાણામાં મસાલો ભરવો (૨) અતિશયોક્તિ કરવી, રસ પૂરવો (૩) ઉશ્કેરવું]
સંભારણ ન૦ ['સંભારવું' પરથી] સંભારવું તે, સ્મૃતિ. -ણું ન૦ યાદગીરી, યાદગીરીની વસ્તુ કે નિશાની [કરવું
સંભારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा संभर (सं संस्मृ)] યાદ
સંભારિયું વિ૦ સંભારવાળું, મસાલો પૂરેલું (૨) ન૦ તેવું શાક
સંભાવના સ્ત્રી૦ [સં.] સંભવ, શક્યતા (૨) કલ્પના, તર્ક (૩) આદરસત્કાર (૪) પ્રતિષ્ઠા, ઇજ્જત

સભાવિત વિ૦ [સં.] પ્રતિષ્ઠિત
સભાવ્ય વિ૦ [સં] શક્ય (૨) સત્કાર કરવા યોગ્ય (૩) કલ્પી શકાય તેવું
સભાષણ ન૦ [સં] વાતચીત; પ્રશ્નોત્તરી
સભાળ સ્ત્રી૦ [સભાળવું પરથી] તપાસ, દરકાર, કાળજી (૨) રક્ષણ, જતન [—નીચે = દેખરેખ નીચે (૨) આશ્રયમાં —રાખવી, લેવી = સભાળવું]
સંભાળવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा संभाल, सं संभालय्] સભાળ રાખવી; જતન કરવું; સાચવવું, જાળવવું (૨) (કામ, જવાબદારી ઇ૦) માથે લેવું – ચલાવવું; નિભાવવું (૩) અ૦ક્રિ૦ [प्रा. समल] સાવચેત કે હોશિયાર રહેવું, ગફલતમાં ન પડી જવું
સંભૃત વિ૦ [સં] એકઠું કરેલું, સાભરેલું
સભોગ પુ૦ [સં] ઉપભોગ (૨) મૈથુન (૩) વિષયભોગ. —ગી વિ૦ (૨) પુ૦ સભોગ કરનાર (૩) કામી
સભ્રમ પુ૦ [સં] ઘૂમવું તે, ચક્કર ફરવું તે (૨) ત્વરા, ધાંધળ (૩) ગભરાટ, વ્યાકુળતા (૪) ઉત્કંઠા (૫) ભ્રાંતિ (૬) ભૂલ (૭) ભય
સંભ્રાંત વિ૦ [સં] ઘુમાવેલું (૨) ગભરાયેલું; વ્યાકુળ થયેલું (૩) ભ્રાંતિમાં પડેલું
સમત વિ૦ [સં] સમતિવાળું, સરખો કે અનુરૂપ મત-ધરાવતું (૨) માન્ય, પસદ
સમતિ સ્ત્રી૦ [સં.] અનુમતિ, કબૂલાત; સમાન મતવાળું હોવું તે ૦વય સ્ત્રી૦,ન૦ સભોગની સમતિ આપી શકે તે માટેનું સ્ત્રીનું યોગ્ય વય – તેની કાયદેસર મર્યાદા [(૩) કજિયો
સમર્દ પુ૦ [સં] ભીડ, ગરદી(૨)યુદ્ધ, લડાઈ
સમાન ન૦ [સં] સન્માન, આદરસત્કાર (૨) ગૌરવ; પ્રતિષ્ઠા. ૦કારિણી વિ૦ સ્ત્રી૦,૦કારી વિ૦ આદરસત્કાર કરનારું
સમાનિત વિ૦ [સં] સમત (૨) સમાનવાળું
સમાન્ય વિ૦ [સં] સમાનને યોગ્ય
સમાર્જક વિ૦ [સં.] ઝાડુ કાઢનારું વાળબૂડ; સાફસૂફ —ની સ્ત્રી૦ સાવરણી
સંમિશ્ર, —શ્રિત વિ૦ [સં] મિશ્રિત
સંમિશ્રણ ન૦ [સં] જુઓ મિશ્રણ
સમિશ્રિત વિ૦ [સં] જુઓ સમિશ્ર
સમીલન ન૦ [સં] બીડી દેવું – મીચી દેવું તે
સમુખ વિ૦[સં] સામે મુખવાળું; સામે હોય તેવું (૨) —ની પ્રત્યે લાગણીવાળું (૩) અ૦ રૂબરૂ; સામે [વિના થવું પ્ર ણી
સમૂર્છિમ વિ૦(૨)ન૦[સં] નરમાદાના સંયોગ
સમેલન ન૦[સં] એકઠા થવું તે (૨) મેળાવડો
સમોહ પુ૦, ૦ન ન૦ [સં] મૂર્છા (૨) ભ્રાંતિ (૩) અજ્ઞાન (૪) મોહ
સંયત વિ૦ [સં] દાબમાં કે કાબૂમાં રાખેલું (૨) બાંધેલું, જકડેલું (૩) સંયમવાળું
સંયમ પુ૦ [સં] નિગ્રહ, નિરોધ (૨) ઇન્દ્રિયનિગ્રહ ૦ન ન૦ નિયત્રણ દમન, નિગ્રહ(૨) ખેચી રાખવું તે ૦ની સ્ત્રી૦ (સ) યમ રાજાની નગરી ૦શાળી વિ૦ સયમી —મી વિ૦ (૨) પુ૦ સયમવાળું
સયુક્ત વિ૦ [સં] જોડાયેલું, યુક્ત (૨) અનેક મળીને કરેલું ૦ક્રિયાપદ ન૦ બે ક્રિયાપદ ભેગાં વપરાતાં જુદો જ અર્થ નીકળે તેવું ક્રિયાપદ (વ્યા.). ૦વાક્ય ન૦ બે કે વધારે પ્રધાન વાક્યો એકઠાં થવાથી બનતું મોટું વાક્ય
સયુત વિ૦[સં] સયુક્ત, સમન્વિત
સયોગ પુ૦[સં] જોડાણું કે ભેગા થવું તે (૨) સબધ (૩) સમાગમ (૪) મિશ્રણ મેળવણી (૫) સજોગ, પરિસ્થિતિ —ગી વિ૦ જોડનારું (૨) સયોગવાળું —ગીકરણ ન૦[સં]સયુક્ત કરવું તે —ગીભૂમિ(—મી) સ્ત્રી૦ જમીનના બે મોટા પ્રદેશને જોડનારી સાકડી જમીનની પટ્ટી
સયોજક વિ૦ (૨) પુ૦[સં]જોડનાર. –ન ન૦ જોડવું તે (૨) જોડાણ, સબધ (૩) આયોજન, વ્યવસ્થા (૪) બધન (તે દશ છે) (બૌદ્ધ)
સયોજિત વિ૦ [સં] જોડેલું
સંરક્ષણ ન૦ [સં] રક્ષણ
સરક્ષવું સ૦ક્રિ૦ [सं सरक्ष्] સરક્ષણ કરવું
સરક્ષિત વિ૦ [સં] સરક્ષણ પામેલું
સરોહણી સ્ત્રી૦ ઘા રૂઝવનારી ઔષધિ [સ્ત્રી૦
સલગ્ન વિ૦[સં] લાગેલું, વળગેલું ચોટેલું. ૦તા
સલાપ પુ૦[સં]પરસ્પર વાર્તાલાપ(૨)નાટકમાં એક પ્રકારનો સવાદ ૦ક વિ૦ સલાપ કરનારું

પુ૦ (૨) એક પ્રકારનું નાટક—ઉપરૂપક (૩) નાટકમાં એક પ્રકારનો સંલાપ

સંવત પું૦ [સં.] વિક્રમ સંવત (૨) તેનું કોઈ પણ વર્ષ [વાર્ષિક મરણતિથિ

સંવત્સર પું૦[સં] વર્ષ **—રી** સ્ત્રી૦ છમછરી;

સંવનન ન૦ [સં.] વશ કરવાની ક્રિયા (૨) પ્રેમ કરવો તે, પ્રેમથી જીતી લેવાનો પ્રયત્ન

સંવર પું૦ [સં] બાહ્ય પ્રવૃત્તિમાંથી પરાવૃત્ત થઈ આત્માભિમુખ થવું તે (જૈન) **૦ણુ** ન૦ ઢાંકણ, રક્ષણ

સંવરવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા. संवर (सं सं+वृ)] આવરી લેવું(૨) સમેટવું(૩)રોકવું, નિગ્રહ કરવો

સંવર્ત પું૦[સં]પ્રલયકાળના સાત મેઘોમાંનો એક

સંવર્ધન ન૦ [સં] વધવું તે (૨) ઉછેરવું તે (૩) વધારવું તે

સંવર્ધમાન વિ૦ [સં] વધતું, સંવર્ધિત થતું

સંવર્ધવું સ૦ક્રિ૦ [સં संवृध्] સંવર્ધન કરવું

સંવર્ધિત વિ૦[સં] સંવૃદ્ધ થયેલું (૨) ઉછેરેલું, ઊછરેલું (૩) વધારેલું, વધેલું

સંવહન ન૦[સં.] વહન કરવું-લઈ જવું તે

સંવા પું૦ [સં समवाय] સંઘ; સમુદાય

સંવાદ પું૦ [સં] વાતચીત; સવાલજવાબ (૨) ચર્ચા (૩) એકરાગ હોવો તે (૪) એકમત થવું તે. **—દિતા** સ્ત્રી૦ સંવાદીપણું; 'હાર્મની'. **—દી** વિ૦ સંવાદ કરનાર (૨) સહમત; અનુકૂલ, એકરાગવાળું (૩) પું૦ વાદી સ્વરથી પાંચમો અને ચોથો સ્વર(સંગીત)

સંવાર પું૦[સં] ઉચ્ચારણના બાહ્ય પ્રયત્નોમાંનો એક, જેમાં કંઠનું આકુંચન થાય છે (વ્યા)

સંવાસ પું૦ [સં] સહવાસ

સંવાહક વિ૦[સં] સંવાહન કરનારું **—ન** ન૦ વહન કરવું તે, લઈ જવું તે (૨) ચંપી કરવી તે

સંવિદ સ્ત્રી૦ [સં] ચૈતન્ય, જ્ઞાન, સમજશક્તિ (૨) કરાર; સંકેત

સંવિધાન ન૦ [સં] વ્યવસ્થા, આયોજન (૨) નાટકના વસ્તુની સંકલના, ગોઠવણી **૦ક** ન૦ નાટકનું વસ્તુ—તેની સંકલના

સંવિભાગ પું૦[સં] ભાગ પાડવા તે (૨) હિસ્સો

સંવૃત વિ૦[સં] આચ્છાદિત; ઢાંકેલું, ઢંકાયેલું (૨)[વ્યા]સંકુચિત, સાંકડું ('વિવૃત'થી ઊલટું)

સંવૃદ્ધ વિ૦[સં] વધેલું (૨) ઉન્નત, સમૃદ્ધ

સંવૃદ્ધિ સ્ત્રી૦[સં]વધવું તે (૨) આબાદી સમૃદ્ધિ

સંવેગ પું૦ [સં] વેગ; જુસ્સો (૨) આવેગ; ગભરાટ **—ગી** વિ૦ વેગથી વર્તનાર, સંવેગવાળું

સંવેદ પું૦ [સં.] અનુભવ, જ્ઞાન **૦ન** પું૦, **૦ના** સ્ત્રી૦ ભાન, પ્રતીતિ; સ્ફુરણ

સંવેશ પું૦[સં.] સૂઈ જવું તે (૨) આસન

સંવ્યગ્ર વિ૦ [સં] ખૂબ વ્યગ્ર

સંશય પું૦ [સં] સંદેહ, શક (૨) દહેશત; ભય [—આણવો, —આવવો, —ઊઠવો, —ઉપજાવવો, —જવો, —માં પડવું] **૦ખોર** વિ૦ વહેમીલું, શંકાશીલ **૦ગ્રસ્ત** વિ૦ સંશયમાં પડેલું, સંશયવાળું. **૦વાદ** પું૦ કોઈ પણ તત્ત્વમાં શંકાથી નિહાળવાની વૃત્તિનો વાદ, 'સ્કેપ્ટીસિઝમ' **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ 'સ્કેપ્ટિક' **૦વાન** વિ૦ સંશયવાળું; સંશયી **—યાત્મક** વિ૦ સંશયવાળું, સંશય ભય એવું (૨) જેને કશી બાબતમાં વિશ્વાસ ન હોય એવું, શ્રદ્ધાહીન (૨) પું૦ તેવો માણસ. **—યાત્મા, -યી** વિ૦ શંકાશીલ વહેમી

સંશુદ્ધ વિ૦ [સં] બરાબર શુદ્ધ થયેલું, વિશુદ્ધ

સંશુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [સં.] પવિત્રતા; શુદ્ધિ

સંશોધક વિ૦[સં] શોધ કરનારું (૨) શુદ્ધ કરનારું

સંશોધન ન૦ [સં] શુદ્ધિ (૨) શોધખોળ; 'રિસર્ચ' **૦કાર** પું૦ સંશોધન કરનાર **—ની** વિ૦ સંશોધનને લગતું

સંશોધવું સ૦ક્રિ૦[સં. संशोधय्]સંશોધન કરવું

સંશોધિત વિ૦ [સં] શુદ્ધ કરેલું (૨) શોધેલું

સંશોષણી સ્ત્રી૦ [સં. संशोषण પરથી] ખરાબ લોહી ચૂસી લે તેવો લેપ

સંશ્રય પું૦ [સં] આશ્રય, શરણ

સંશ્રિત વિ૦ [સં] શરણે આવેલું, આશ્રિત

સંશ્લેષ પું૦[સં.] ગાઢ આલિંગન (૨) સંયોગ

સંસક્તિ સ્ત્રી૦ [સં] આસક્તિ, નાદ, વ્યસન

સંસદ સ્ત્રી૦[સં] સભા; મંડળ

સંસર્ગ પું૦[સં] સંબંધ સોબત, સંગતિ (૨) આસક્તિ, લંપટતા. **૦દોષ** પું૦ જુઓ સંગતિદોષ. **—ર્ગી** વિ૦ સંસર્ગ રાખનારું (૨)

પું૦ સંબંધી, સાથી
સંસર્પણ ન૦[સં]સરકવું, ધીમે ધીમે ખસવું તે
સંસાર પું૦ [સં] સૃષ્ટિ, જગત (૨) માયાનો પ્રપંચ (૩) જન્મમરણની ઘટમાળ (૪)ગૃહ-સંસાર [(-ચલાવવો, -ચાલવો.)-તરવો = દુનિયાદારીના વ્યવહારમાં પાર ઊતરવું (૨) મોક્ષ મેળવવો -નો વા વાવો=માયા મમતા વળગવા, નિખાલસપણું જતું રહેવું. -પૂંઠે લાગવો=સંસારની કપરી ફરજો માથે પડવી -માંડવો, -માં પડવું =પરણવું (૨) ગૃહ-સંસાર શરૂ કરવો -માં ડૂબવું=માયાનાં બંધનોમાં જકડાવું, કર્મબંધન બાંધવાં] ૦માર્ગ પું૦ સંસારમાં રહી ગાળેલું જીવન ૦વ્યવહાર પું૦ દુનિયાદારીનો વ્યવહાર. ૦શાસ્ત્ર ન૦ સમાજશાસ્ત્ર. ૦શાસ્ત્રી પું૦ સમાજશાસ્ત્રી ૦સાગર પું૦સંસારરૂપી સાગર ૦સુખ ન૦ કુટુંબપરિવારનું કે સંસારના ભોગોનું સુખ ૦સુધારો પું૦ સામાજિક અને કૌટુંબિક બાબતોમાં સુધારો -રિણી વિ૦સ્ત્રી૦સંસારી (૨)સંચાર કે પ્રચાર કરનારી. -રી વિ૦ સંસારવ્યવહાર સંબંધી (૨) સંસારમાં રચ્યુંપચ્યું (૩) સંસાર માંડી બેઠેલું
સંસિદ્ધ વિ૦[સં] સિદ્ધ થયેલું ,પૂર્ણ થયેલું (૨) સફળ થયેલું, પ્રાપ્ત થયેલું -દ્ધિ સ્ત્રી૦ સિદ્ધિ, પૂર્ણતા (૨) સફળતા, પ્રાપ્તિ
સંસૃતિ સ્ત્રી૦ [સં] સંસાર (૨) જન્મમરણનું ચક્ર (૩) પ્રવાહ; ગતિ, સરવું તે
સંસૃષ્ટ વિ૦[સં] સંયુક્ત; જોડાયેલું
સંસૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ સહવાસ (૨) સંબંધ; સંપર્ક (૩) સંયોગ, મિલન (૪) એકત્ર કરવું તે, સંગ્રહ (૫) બે નિરપેક્ષ અલંકારોનું એક જ સ્થાને હોવું તે (કા શા)
સંસેક વિ૦ ['સેકવું' ઉપરથી] સેકેલું (૫.)
સંસ્કરણ ન૦ [સં] શુદ્ધ કરવું, દુરસ્ત કરવું કે સમરાવવું તે (૨) સંસ્કાર કરવા તે (૩) [ગ્રંથની] આવૃત્તિ
સંસ્કાર પું૦ [સં]શુદ્ધ કરવું તે (૨) સુધારવું તે (૩) શણગારવું તે (૪) વાસનાઓ કે કર્મોની મન ઉપર પડતી છાપ (૫) શિક્ષણ, ઉપદેશ, સંગતિ વગેરેનો મન ઉપર પડેલો પ્રભાવ (૬) પૂર્વકર્મોનું ફળ, સંજોગ (૭) મરણ પાછળ કરવાની ક્રિયા (૮) દ્વિજોને જન્મથી મરણ સુધી કરવા પડતા આવશ્યક ૧૬ વિધિમાંનો દરેક (ગર્ભાધાન, પુંસવન, અનવલોભન, વિષ્ણુબલિ સીમંતોન્નયન, જાતકર્મ, નામ કરણ નિષ્ક્રમણ, સૂર્યાવલોકન, અન્નપ્રાશન, ચૂડાકર્મ, ઉપનયન, ગાયત્ર્યુપદેશ, સમાવર્તન, વિવાહ, સ્વર્ગારોહણ) (૯) શિક્ષણ, કેળવણી [-કરવો=શુદ્ધ કરવું (૨)મઠારવું શણગારવું માથે સંસ્કાર વીતવા=દુઃખ પડવું, સંકટો આવવાં] ૦ક વિ૦ સંસ્કાર કરનારું, શુદ્ધ કરનારું ૦ગ્રાહી વિ૦ સંસ્કાર ગ્રહણ કરી લેતું ૦વાહી વિ૦ સંસ્કારનું વહન કરનારું [કરવું (૨) સંસ્કરણ કરવું
સંસ્કારવું સ૦ ક્રિ૦ [સં संस्कारय्] સંસ્કારી
સંસ્કારિતા સ્ત્રી૦ [સં] સંસ્કારીપણું, 'કલ્ચર'
સંસ્કારી [સં] વિ૦ મૂળથી સારા સંસ્કારવાળું (૨) સારી કેળવણીવાળું (૩) પુણ્યશાળી
સંસ્કારોત્થ વિ૦ [સં] સંસ્કારોને લઈને ઊઠતું - જાગ્રત થતું
સંસ્કૃત વિ૦[સં] સંસ્કાર પામેલું (૨) શુદ્ધ કરેલું (૩) શણગારેલું (૪) સ્ત્રી૦; ન૦ ગીર્વાણભાષા ૦જ્ઞ વિ૦સંસ્કૃત જાણનાર ૦મય વિ૦, ૦મયી વિ૦ સ્ત્રી૦ સંસ્કૃતથી પરિપૂર્ણ
સંસ્કૃતિ સ્ત્રી૦[સં]સભ્યતા, સુધારો, સામાજિક પ્રગતિ, 'સિવિલિઝેશન'
સંસ્કૃતી પું૦[સં संस्कृत+ ઈ]સંસ્કૃતનો પંડિત
સંસ્કૃતોત્થ વિ૦ [સં] સંસ્કૃતમાંથી આવેલું
સંસ્તરણ ન૦ [સં] પથાર, બિછાવટ (૨) ફેલાવવું તે, પ્રસારણ
સંસ્થા સ્ત્રી૦[સં] રચના, વ્યવસ્થા (૨) સ્થાપિત વ્યવસ્થા કે રૂઢિ (ઉદા૦ લગ્નસંસ્થા) (૩) મંડળ, તંત્ર, 'ઇન્સ્ટિટ્યૂશન'
સંસ્થાન ન૦ [સં] નાનું રાજ્ય, રજવાડો (૨) પરમુલકમાં વસાહત, તેવું રાજ્ય, 'કૉલોની' ૦વાસી વિ૦ (૨) પું૦ વસાહતમાં રહેનાર -ની વિ૦ સંસ્થાનનું, -ને લગતું (૨) પું૦ સંસ્થાનનું વતની

સંસ્થાપક વિ૦(૨)પું૦ [सं] સંસ્થાપન કરનાર
સંસ્થાપન ન૦, **–ના** સ્ત્રી [सं] સારી રીતે સ્થાપવું તે, પ્રતિષ્ઠા કરવી તે
સંસ્થાપવું સ૦ક્રિ૦[सं संस्थापय्] સ્થાપન કરવું
સંસ્થાપિત વિ૦ [सं.] સંસ્થાપન કરેલું
સંસ્થિતિ સ્ત્રી૦[सं] સાથે રહેવું તે (૨) કાયમનું સ્થાન (૩) ટકવું તે, કાયમ રહેવું તે (૪) વિશ્રાંતિ (૫) સ્થિતિ; સ્થિરતા
સંસ્પર્શ પું૦[सं.] સ્પર્શ, સંબંધ [સ્મરણ
સંસ્મરણ ન૦ [सं] પૂર્ણ સ્મરણ, વારંવાર
સંસ્મૃતિ સ્ત્રી૦ [सं] પૂર્ણ સ્મૃતિ, યાદ
સંસ્વેદજ વિ૦(૨)ન૦[सं.] જુઓ સ્વેદજ
સંહતિ સ્ત્રી૦[सं.] સમુદાય (૨) સંપ, સંગઠન
સંહરવું સ૦ક્રિ૦[प्रा संहर(सं सं+हृ)] એકઠું કરી લેવું, પાછું એથી લેવું (૨) સંહાર કરવો
સંહર્તા(–ર્તા) પું૦ [सं.] સંહાર કરનાર
સંહાર પું૦[सं] નાશ; કતલ;ઉચ્છેદ (૨) એકઠું કરવું તે (૩) સંક્ષેપ **૦ક** વિ૦ (૨)પું૦ સંહાર કરનાર. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं संहारय्] સંહાર કરવો. **–રિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સંહાર કરનારી
સંહિતા સ્ત્રી૦[सं] સંયોગ (૨) સમુચ્ચય (૩) પદ કે લખાણનો વ્યવસ્થિત સંગ્રહ. ઉદા૦ મનુસંહિતા (૪) વેદોનો દેવોની સ્તુતિવાળો મંત્રભાગ (૫) [व्या] સંધિ
સંહૃત વિ૦ [सं] સંહરેલું
સા પું૦ સંગીતના સ્વરસપ્તકમાંનો પ્રથમ સ્વર
સાઇકલ સ્ત્રી૦ [इं] બેસનારે પોતે ચલાવવાનું બે ચક્રવાળું એક વિલાયતી વાહન
સાઇક્લોપીડિયા સ્ત્રી૦ [इं] જ્ઞાનકોશ
સાઇક્લોસ્ટાઇલ ન૦ [इं] મૂળ લખાણ લખી તે પરથી નકલો કાઢવાની એક યુક્તિ કે સાધન. [–કરવું = તે સાધનથી નકલો કરવી]
સાઈસ [अ] ઘોડાવાળો, રાવત, સઈસ
સાક(–કે)ટમ વિ૦ [सं सह+कुटुंब] (ચ.) જુઓ સાગમટું (નોતરું)
સાકટી(–ઠી) સ્ત્રી૦,**–ટું** ન૦, **–ટો** પું૦ [જુઓ સાગ] સાગની લાંબી જાડી વળી [કાપેલું
સાકણસાણું વિ૦[સ+કણ] ડૂંડા કે દાણા સાથે
સાકર સ્ત્રી૦ [प्रा. सक्करा (सं शर्करा), સર૦ हिं., म] ખાંડના પાસાદાર ગાગડા. [–ના રવા પીરસવા, –પીરસવી, વાટવી, –વાળી જીભ કરવી = મીઠું મીઠું બોલવું ખુશામત કરવી.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ગળપણ ચડાવવું; સાકરથી પાસવું. **–રિયું** વિ૦ સાકર ચઢાવેલું (૨) સાકર જેવું (સ્વાદ કે આકારમાં). **–રિયો** પું૦ ફૂલમાંના મધની ઝરમર (૨) સાકરિયો ચણો. **–રિયો ચણો** પું૦ (બહુધા બ૦વ૦માં) સાકર - ખાંડ ચઢાવેલો ચણાનો દાણો
સાકરવું સ૦ક્રિ૦ [હાક+કરવું ? સર૦ હાકલવું] બોલાવવું; સાદ દેવો (૨) જુઓ 'સાકર'માં
સાકરિયું, –યો જુઓ 'સાકર'માં
સાકાર વિ૦ [सं] આકારવાળું, મૂર્ત રૂપવાળું
સાકાંક્ષ વિ૦[सं.] આકાંક્ષાવાળું
સાકી પું૦[अ] મદ્ય પાનાર (૨) માશૂકનું સંબોધન
સાક્ષર વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] વાચવા લખવાની આવડતવાળું; ભણેલું (૨) શિક્ષિત વિદ્વાન (૩) લેખક, સાહિત્યકાર. **૦ત્વ** ન૦, **૦તા** સ્ત્રી૦. **–રી** વિ૦ સાક્ષર સંબંધી (૨) ભારે ભારે શબ્દોવાળું (લખાણ)
સાક્ષાત્ અ૦ [सं] નજરોનજર; સંમુખ
સાક્ષાત્કાર પું૦[सं] નજરોનજર જોવું તે; પ્રત્યક્ષ દર્શન (૨) પરમ તત્ત્વ કે ઈશ્વરનો સાક્ષાત્ અનુભવ
સાક્ષી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं , म साक्ष] સાખ, શાહેદી. [–આપવી, પૂરવી = જુબાનીમાં કહેવું (૨) ટેકો આપવો.] **૦દાર** પું૦ શાહેદ; સાક્ષી
સાક્ષી પું૦[सं] નજરોનજર જોનાર (૨) સાક્ષી પૂરનાર, શાહેદ **૦ભૂત** વિ૦ સાક્ષીરૂપ સાક્ષી
સાખ સ્ત્રી૦ [सं साक्ष्य ? સર૦ म. साक हिं.] સાક્ષી, શાહેદી (૨) [सं शाखा પરથી ?] ઝાડ ઉપર જ પાકેલું ફળ (૩) [?] બારણાના ચોકઠાના ઊભા ટેકા (૪) [લા.] બારણું; આંગણું. [–કરવી = સાખ તરીકે સહી કરવી. –ભરવી, પડવી = આંબા પર કેરી પાકવી (૨) આંબાને વેડી લેવાનો સમય થવો.] **૦પ(–પા)ડોશી** પું૦ જોડમાં જ જેનું ઘર હોય એવો પાડોશી **–ખિયું** ન૦ ઝાડ પર જ પાકેલું ફળ; સાખ **–ખિયો** પું૦ સાક્ષી

સાખી સ્ત્રી૦ [સર૦ મ साकी, हिं] બે ચરણનો એક પ્રકારનો દોહરો કે પદ (૨) ગઝલ, લાવણી, કે ગરબીમાં આવતી, લંબાવીને ગાવાની ટૂંકી પંક્તિઓ (૩) પુ૦ [જુઓ સાક્ષી, સર૦ हिं] (૫) + સાખ પૂરનાર

સાખો પુ૦ [જુઓ શાખ, સર૦ हिं , म साख] લોકનો અભિપ્રાય કે છાપ (૨) [લા] કંકાસ, કજિયો (૩) ગજબ [બેઠાબેઠ, લગોલગ

સાખોસાખ અ૦ [સાખ (બારણાની) પરથી]

સાગ પુ૦ [प्रा (सं शाक)] જેનાં ઇમારતી લાકડાં બને છે તે એક જાતનું ઝાડ

સાગમટું વિ૦ [જુઓ સાકટમ] (કા) કુટુંબ સાથે-બધાંને દીધેલું (નોતરું)

સાગર પું૦ [अ सागिर] પ્યાલો, જામ

સાગર પુ૦ [સં.] દરિયો (૨) દશ પદ્મ જેટલી સંખ્યા ૦જા સ્ત્રી૦ (સ) લક્ષ્મી. ૦પેટું વિ૦ સાગર જેવા મોટા પેટવાળું, ઉદાર

સાગરીત(-દ) પુ૦ [જુઓ શાગરીત] સાથી (પ્રાય. બૂરા કામમાં) [લાકડું

સાગવાન ન૦ [સર૦ हिं सागवन; म] સાગનું

સાગુ(-ગૂ)ચોખા, સાગુ(-ગૂ)દાણા પુ૦ બ૦વ૦ [सागू (मलाया) + ચોખા કે દાણા] તાડ જેવા સાગૂ નામના ઝાડના થડના ગરના બનાવેલા દૂધિયા કણ [ચૂનો, સલ્લો

સાગોળ પુ૦ [फा शाह्गिल] ચાળેલો બારીક

સાગ્નિક વિ૦ [सं] અગ્નિ રાખનાર; અગ્નિહોત્રી

સાગ્ર વિ૦ [सं] સમગ્ર, તમામ ૦તા સ્ત્રી૦ સમગ્રતા (૨) અણિયાળાપણું —વેધક સ્પષ્ટતા, 'પોઇન્ટેડનેસ'

સાચ ન૦ [प्रा सच्च (सं सत्य)] સત્ય ૦ક(૦લું) વિ૦ સાચું બોલનાર, પ્રમાણિક, નિષ્કપટી. ૦દિલી સ્ત્રી૦ સચ્ચાઈ ૦સાચ વિ૦ ['સાચ' દ્વિર્ભાવ] ખરેખરું, જેવું છે તેવું (૨) અ૦ ખરેખર ૦વટ સ્ત્રી૦ સચ્ચાઈ (૨) સાચવણી

સાચવણ(-ણી) સ્ત્રી૦, -ણું ન૦ ['સાચવવું' ઉપરથી] જતન; સંભાળ [કરવું

સાચવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा सच्चव] સંભાળવું, જતન

સાચાઈ સ્ત્રી૦ ['સાચુ' ઉપરથી] સચ્ચાઈ, સાચવટ

સાચાબોલું વિ૦ [સાચું + બોલવું] સાચું બોલનાર

સાચું વિ૦ [જુઓ સાચ] ખરું; સત્ય, હોય તેવું (૨) અસલ, બનાવટી નહિ એવું. જેમ કે, સાચું મોતી (૩) સત્ય બોલનાર (૪) એકવચની ૦જૂઠું વિ૦ ખરુંખોટું (૨) ન૦ ભંભેરણી [સાચાંજૂઠાં કરવાં = ભંભેરણી કરવી] —ચે અ૦ ખરે; નક્કી (૨) વાજબી રીતે. —ચેસાચું વિ૦ ખરેખરું, સાવ સાચું, સાચમાચ

સાચો પુ૦ ['સાચુ' ઉપરથી] રેશમનો પાકો દોરો (મોતી ગાંઠવાનો)

સાચોરો પુ૦ ['સાચવવું' ઉપરથી ? સર૦ प्रा सच्छर = જોવું] (વૈષ્ણવમંદિરનો) નોકર (૨) તે નામની બ્રાહ્મણની જાતનો માણસ

સાજ પુ૦ [फा] ઉપયોગી સરસામાન (૨) શણગાર, વસ્ત્રાભૂષણ (૩) ઘોડા પર નાખવાનો સામાન (૪) ન૦ સારંગી જેવું એક વાદ્ય [—માંડવો = ઘોડા ઉપર સામાન નાખવો.] ૦ક સ્ત્રી૦ નાની સારંગી (બરચરી લોકોની)

સાજન [सं सज्जन], ૦મહાજન ન૦, -નિયા પુ૦બ૦વ૦ વરના વરઘોડા સાથે રહેલું પ્રતિષ્ઠિત લોકોનું મંડળ. —ની સ્ત્રી૦ સજ્જન —નું ન૦ નાતનું પંચ

સાજરું વિ૦ ['સાજ' ઉપરથી] શણગારવાળું; શોભીતું (૨) સૌભાગ્યના શણગારવાળું

સાજવારી સ્ત્રી૦ [फा.] + સજાઈ, સજાવટ કે તેને માટેની સામગ્રી

સાજવું સ૦ક્રિ૦ [સાજ કે सं सज्ज પરથી ? સર૦ हिं.साजना] માંજવું, સાફ કરવું (૨) અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म साजणें] બેસતું આવવું, છાજવું (૩) સાજ સજી તૈયાર થવું (૪) પરવારવું

સાજસરંજામ સાજસામાન પુ૦ [સાજ + સરંજામ, સામાન] સાધનસામગ્રી

સાજાત્ય ન૦ [सं] 'સિમિલિટ્યૂડ' (ગ) ૦કેંદ્ર ન૦ 'સેન્ટર ઑફ 'સિમિલિટ્યૂડ' (ગ) ૦રેખા સ્ત્રી૦ 'લાઇન ઑફ 'સિમિલિટ્યૂડ' (ગ.)

સાજિંદો પુ૦ [फा साज़िंदह सर० हिं , म साजिंदा] ગાનાર કે નાચનારની સાથેનો સારંગીવાળો કે તબલચી

સાજીખાર પું૦[सं.सर्जिका(प्रा.सज्जिआ)+ખાર, (क्षार), સર૦ हिं. सज्जीखार, म.] એક ખાર

સાજું વિ૦ [प्रा. सज्ज(सं सज्ज, सद्यस्क) સર૦ म. साजा, दे. सज्जोक्क] તંદુરસ્ત (૨) ભાંગેલું નહિ એવું, આખું. ૦તાજું વિ૦ તાજું અને નીરોગી ૦સમ,૦સમું વિ૦ તંદુરસ્ત; નીરોગી (૨)સાવ સાજું, અ.એઆખું, અક્ષત

સાટ સ્ત્રી૦ [રવ૦, સર૦ हिं., म] ચામડાની લાંબી ને પાતળી પટી (૨) [સર૦ म. साटा -ठ (सं सं+स्था, प्रा. संठा)] કરોઠ, બરઠાનું હાડકું ૦કો પું૦ સાટ બાધી બનાવેલો ચાબુક કે કોરડો (૨) જુઓ સાટ. ૦કાટવું સ૦ક્રિ૦ સાટકે સાટકે મારવું

સાટ(-ઠ)માર પું૦ [સાટ+મારવું; સર૦ म. साटमार्या, हिं] સાઠમારીમા હાથીને સાટ કે સોટા મારી ચીડવનાર. -રી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] જગલી પ્રાણીઓને ખીજવીને લઢાવવાનો તમાસો (૨) [લા.] લઢાલઢી

સાટવવું સ૦ક્રિ૦ ['સાટુ' ઉપરથી] સાટું કરવું (૨) ખરીદવું [(૨) વેચાતું લેવું

સાટવું સ૦ક્રિ૦ ['સાટુ' ઉપરથી] મૂલ ઠેરવવું

સાટાખત ન૦ સાટા વિષેનું લખત

સાટાંતેખડાં ન૦બ૦વ૦ [સાટુ +તેખડુ] કન્યાના સાટાં ને તેખડાં કરવાનો વ્યવહાર

સાટી સ્ત્રી૦[સર૦ म. (सं संस्था, प्रा संठा?)] માણસો જેમાં બેસે છે તે ગાડીનું ખોખું -ચોકઠું (૨) [જુઓ સાટુ] કરાર. ઉદા૦ (રમતમાં) દાન આપવાની સાટી

સાટીઝાંખરાં ન૦ બ૦ વ૦ [સાટી+ઝાંખરા] કાન ભભેરવા તે, સાચુંજૂઠું કહી ટટો કરાવવો તે; સાઠીઝાખરાં [-કરવાં]

સાટીન સ્ત્રી૦ [इं सॅटिन, સર૦ म साटीण; हिं. सातन (सं शाटी)] એક જાતનું રેશમી કાપડ

સાટું ન૦ [दे. सट्ट; સર૦ म साटा] કરાર; બોલી; કબાલો (૨) મૂલ ઠેરવવું તે (૩) બહાનાની રકમ (૪) માલને બદલે માલ કે કન્યાને બદલે કન્યા આપવી તે (૫) બદલો, અવેજ [-કરવું] ૦તેખડું ન૦ (કન્યાનું) સાટું કે તેખડું

સાટ્ય પું૦ [प्रा. सट्ठ (सं. शाठ्य) ઉપરથી]ઠગ; લુચ્ચો [અવેજમાં

સાટે અ૦ [સર૦ हिं ; જુઓ સાટું] બદલે;

સાટો પું૦ [सं प्रा. सट्ट, ०य, સર૦ म. साटा =મોવણ] ઘીથી મોયેલો ચોખાનો લોટ (૨) [સર૦म साटा (प्रा. संठा?)] માલ ભરાય છે તે ગાડાનો ભાગ (૩) [સર૦सं. सट्टक] પેયેલું ઘી

સાટોડી સ્ત્રી૦ [हिं. साटी (सं. श्वेता)] એક વનસ્પતિ. ૦મૂળ ન૦ સાટોડીનું મૂળ. -ડો પું૦ એક વનસ્પતિ

સાટોપ વિ૦ [सं.] આડબરવાળું; ભપકાવાળું (૨) અભિમાની(૩)અ૦ ઘમંડથી, ઠુમાખીથી

સાઠ (ઠ,) વિ૦ [प्रा. सट्ठि (सं षष्टि), સર૦ म , हिं] '૬૦'

સાઠમાર, -રી જુઓ 'સાટમાર'મા

સાઠી સ્ત્રી૦ ['સાઠ' ઉપરથી; સર૦ म] સાઠ વર્ષની વય; ઘડપણ (૨) સાઠ વર્ષનો ગાળો. [-વાઘદા થવા=લગભગ સાઠ વર્ષની ઉમર થવા આવવી. સાઠે હાથ ઘાલવા= ખૂબ ઘરડું થઈ જવું]

સાઠી સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. सट्ठीअ, हिं., म] સાઠ દિવસે પાકતી એક જુવાર કે ડાંગર

સાઠો પું૦ ['સાઠ' ઉપરથી] વિ૦સ૦ ૧૮૬૦ નો દુકાળ [નાગરની જાતનો માણસ

સાઠોદરો પું૦ [સાઠોદ (ગામ)પરથી] તે નામની

સાડત્રીસ(-સ) વિ૦[सं सप्त-त्रिंशत्] '૩૭'. -સું વિ૦ ૩૭ જેને છેડે હોય તે સાથનું

સાડલો પું૦ [प्रा· साड, साडिल्ल (सं. शाटक)] સાલ્લો, સાડી

સાડસાતી (ડ') વિ૦ જુઓ સાડીસાતી

સાડા(-ડી) (ડ') વિ૦ [प्रा. सड्ढ (सं सार्ध); સર૦ म. साडे, हिं साढे] (સંખ્યા પૂર્વે આવતા) સાર્ધ, ઉપર અરધુ. ઉદા૦ સાડા પાચ, સાડી સડસઠ [-ત્રણ =અદક પાસળિયું (૨) અણ્યાઆઠયાં, ભૂજ. -ત્રણ ઘડીનું રાજ =ક્ષણિક સુખ કે અમલ. -ત્રણ પાયા હોવા=ઘેલું કે અસ્થિર મગજનું હોવુ (૨) ઉભાઉજુ. -ત્રણ પાંસળીનું =મસકેલ. -ત્રણમાંનું હાથુ=રાટ હાથું.

-સાતનો ફેરો=મોટી આફત. -સાત વાર પરવડવું=ખાસ કે બરાબર પરવડવું કે પાલવવું -સાત મણનું સંભળાવવું= ઘણી ભૂંડીગાળ દેવી સાડી ગપતાળીસ= અનિશ્ચિત સંખ્યા. સાડી ચુમોતેરનો અંક ='અંગત' કે 'ખાનગી' એવું સૂચન કરતો આંકડો (કાગળને માથે લખાય છે) સાડે સાત થવું=પૂરી નિષ્ફળતા મળવી, ધૂળ-ધાણી થવી] ૦બાર સ્ત્રી૦ [લા] પરવા

સાડી સ્ત્રી૦[प्रा साडी(सं. शाटी),સર૦ हिं , म] કીમતી સાડલો (૨) સાડલો

સાડીસાતી(ડી') વિ૦[સર૦हिं साढ(-ढे)साती, म साडेसाती] સાડા સાત હથની (પનોતી)

સાઢુ(-ઢુ), ૦ભાઈ (ઢુ') પુ૦ [સર૦ हिं साढू, म साढू, साडमाऊ (सं श्याली, प्रा साली + सं वोढ प्रा वोढु)] સાળીનો વર

સાઢ્ઢુ વિ૦ [સર૦ સ્વાદુ] સારું સારું ખાવાની ટેવવાળું [શકોરું (૨) ભિક્ષાપાત્ર

સાણકું ન૦ [જુઓ સાનક] શાણકું; મોટું

સાણશી(-સી) સ્ત્રી૦ [प्रा संडास(सं संदंश), સર૦ हिं संडसी, म साडस] પકડ જેવું એક સાધન; સાંડશી -સો પુ૦ મોટી સાણસી (૨) [લા] પકડ, સંકડામણ, મુશ્કેલી

સાણું ન૦ [સર૦ म साणें] કોઠાર કે કોઠીની બાજુએ રાખેલું કાણું (૨) [લા] ગણું (૩) [સર૦ म साण=નાનું સૂક્ષ્મ [લા]સંકડામણ; મુશ્કેલી (૪)+[જુઓ સોણું] સ્વપ્ન

સાત વિ૦ [प्रा सत्त(सं सप्तन्), સર૦ हिं , म] '૭' [-ઉતાવળ=ગમે તેટલી ઉતાવળ, ઘણી ઉતાવળ -ગળણે ગાળવું=સારી પેઠે, બધી બાજુથી જોવું-વિચારવું -ગળણે ગાળીને પાણી પીવું=ખૂબ જોઈ વિચારીને પગલું ભરવું -ગાઉથી નમસ્કાર=ખૂબ દૂર રહેવું જરા પણ સંબંધ ન રાખવો -ઘર ગણવાં=નિરર્થક લોકોને ઘેર ફર્યા કરવું -તાડ ઊંચું=ઘણું ઊંચું -નાગાનું નાગું=છેક હાંડ, ઘણું જ લુચ્ચું -પાસની ચિંતા=ઘણી બાજુની ચિંતા -પાંચ પાલવવાનાં હોવાં=મોટા કુટુંબનું પોષણ કરવાનું હોવું -પાંચ થવી, વીતવી= મહા મુશ્કેલી થવી; ભારે ગભરામણ થવી. -પેઢી ઉથલાવવી, -પેઢીના ચોપડા ઉકેલવા=જૂની નવી બાબતો વિષે સખત ગાળો દેવી, ખૂબ નિંદા કરવી -ફેરા ગરજ હોવી=છૂટકો ન હોવો, અત્યંત જરૂર હોવી. -મણ ને સવાશેરનું (કાળજું)= ખૂબ કઠણ, જલદી હરબડે નહીં તેવું (૨) ખૂબ સાવધ. -વીશે સો ગણે તેવું=છેક બેવકૂફ -માં શરૂ ને પાંચમાં પૂરું= જતાની સાથે જાય અને આવતાની સાથે આવે તેવું, ગમે તેમ ગબડે એવું સાતે અવતાર= જન્મજન્માંતરમાં. સાતે ઘોડે સાથે ચઢવું= અનેક ફરજો એક સાથે બજાવવા નીકળવું સાતે પાડે વસજો=છોકરાંછૈયાં ઘણાં થજો, લીલી વાડી થજો]૦ડો પુ૦ સાતનો આંકડો. ૦તાળી સ્ત્રી૦ [+તાળી] દોડીને રમવાની એક રમત

સાતત્ય ન૦ [सं] સતતપણું [રોટલી

સાતપડી સ્ત્રી૦ [સાત+પડ] સાત પડવાળી

સાતપડું વિ૦ [સાત+પડ] સાત પડવાળું

સાતપડો પુ૦ [સર૦ म सातपुडी (ગલાંડ)] પાનીએ કે હથેળીમાં થતું એક જાતનું ગૂમડું

સાતભાઈ પુ૦ [સર૦ हिं , म] એક પક્ષી

સાતમ (મ,) સ્ત્રી૦ [सं सप्तमी] પખવાડિયાની સાતમી તિથિ

સાતમું વિ૦ [सं सप्तम; સાત પરથી] ક્રમમાં ૭ પછી આવતું (૨) ન૦ મરણ પછીનો સાતમો દિવસ [સાતમે આસમાને જવું, ચઢવું, પહોંચવું=અતિશય મગરૂર થવું -ચોકે,પડદે પાતાળે=સાવ ખૂણે ખાંચરે]

સાતર અ૦ [फा खातिर?] (ચ.) સારુ; વાસ્તે; ખાતર (૨) સ્ત્રી૦ ખાતર-બરદાસ્ત (-ભરવી)

સાતરું વિ૦ [જુઓ સાંતરું] સજ્જ, શણગારી તૈયાર કરેલું

સાતરો પુ૦[सं सं+आ+स्तृ; સર૦ म सातरणें] (પતંગની દોરીને) ભોંય પર છૂટી છૂટી પાથરવી તે [સાતરા પાડવા]

સાતવારિયું ન૦ [સાત+વાર] અઠવાડિક પત્ર

સાત(-થ)વો પું૦ [प्रा. सत्तु (सं सक्तु)] શેકેલા અનાજનો લોટ; સત્તુ
સાતળો પું૦ [प्रा. सत्तला ?] એક ઝાડ
સાતુ પુ૦ [સર૦ म. सातू] જુઓ સાતવો
સાતોઠિયું ન૦ [સાત ઉપરથી] એક રમત
સાત્ત્વિક વિ૦ [सं] સત્ત્વગુણવાળું; શાંત (૨) સત્ત્વગુણમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું (૩) સત્ય (૪) પ્રામાણિક (૫) સદ્ગુણી (૬) બળવાન; સત્ત્વવાળું (૭) પું૦ જુઓ સાત્ત્વિક ભાવ. ૦તા સ્ત્રી૦. ૦ભાવ પુ૦ અંદરની લાગણી કે ભાવથી થતા બાહ્ય વિકારો [સ્તંભ, સ્વેદ, રોમાંચ, સ્વરભંગ, વેપથુ, વૈવર્ણ્ય, અશ્રુ, પ્રલય (મૂર્છા)] -કી વિ૦ સ્ત્રી૦ સત્ત્વગુણ સંબંધી; સત્ત્વગુણનું
સાત્મ્ય વિ૦ [सं.] એકરૂપ, એકાત્મ
સાત્યકિ પું૦ [सं] (સં) એક યાદવ યોદ્ધો; શ્રીકૃષ્ણનો સારથિ
સાત્વત પુ૦[सं] યાદવ (૨) શ્રીકૃષ્ણ કે વિષ્ણુનો ભક્ત ૦પતિ પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણ
સાત્વતી સ્ત્રી૦[सं] નાટકની ચાર વૃત્તિઓમાંની એક, જેનો વ્યવહાર વીર, રૌદ્ર, અદ્ભુત ને શાંત રસમાં થાય છે (જુઓ કૈશિકીવૃત્તિ)
સાથ પું૦ [प्रा सत्थव (सं संस्तव) અથવા प्रा. सत्थ (सं सार्थ)] સંઘાત; સોબત (૨) સહકાર (૩) અ૦ (પ.) સાથે
સાથરિયો પું૦ [સાથરો પરથી] જમે ત્યારે જમે ત્યાં બેસી પરચૂરણ સામાન વેચનાર (૨) નદીનવાણ ઉપર સાથરી રાખનાર બ્રાહ્મણ
સાથરી સ્ત્રી૦ [જુઓ સાથરો] નદીએ નાહવા આવેલાઓને માટે પૂજાનો સામાન રાખવા બ્રાહ્મણોએ પાથરેલી સાથરાની ચટાઈ
સાથરો પું૦ [प्रा सत्थर (सं. स्रस्तर), સર૦ हिं साथरा] ઘાસનું બિછાનું, પરાળની શય્યા (૨) દર્ભની સાદડી, સાથરી (૩) ચોકો, મરનારને સુવાડવા લીંપી તૈયાર કરેલી જમીન. [-કાઢવો, સાથરે સુવાડવું = મરણપથારીએ નાખવું.]
સાથવો પું૦ જુઓ સાતવો
સાથળ સ્ત્રી૦ [प्रा. सत्थिअ (सं सक्थिक)] જાંઘ
સાથિયો પું૦[प्रा सत्थिअ (सं स्वस्तिक)] 卐 આવી મંગળસૂચક આકૃતિ (૨) અભણ સ્ત્રીઓ દસ્તાવેજ કે ખતમાં સહીની જગાએ જે ચિહ્ન કરે છે તે (વિધવા મીંડું કરે છે). [સાથિયા પૂરવા = ઘરને આંગણે મંગળસૂચક ચિત્ર કે આકૃતિ કાઢવી; રંગોળી કરવી.]
સાથી પુ૦ ['સાથ' પરથી] સોબતી, મદદગાર; જોડીદાર (૨) ખેડ માટે રાખેલો નોકર, હાળી
સાથે અ૦ ['સાથ' પરથી] જોડે, ભેગું; સંગાથે. ૦લાગું અ૦ [+લાગવું] સાથે સાથે; ભેગાભેગી, એકીફેરે (૨) સામટું, એકદમ
સાદ પુ૦ [प्रा सद्द (सं. शब्द), સર૦ म.] અવાજ, ઘાંટો; સૂર (૨) બૂમ [-ઊઘડવો = ગળું કે અવાજ બેસી ગયા હોય તે સુધરવા, અવાજ બરોબર નીકળવો -કરવો = બૂમ પાડી બોલાવવું -કાઢવો = અવાજ બરાબર ગળા બહાર કાઢવો. -દેવો = જવાબ આપવો -નીકળવો = અવાજ ગળા બહાર આવવો. -પાડવો = દાંડી પીટવી બૂમ પાડી લોકોને જાહેર કરવું -બેસવો = અવાજ ખોખરો કે કમજોર થઈ જવો.]
સાદગી સ્ત્રી૦ [फा.] સાદાઈ
સાદડ વિ૦ [अ सादिर] પરચૂરણ
સાદડ વિ૦(૨) [જુઓ સાદર] જાહેર. ૦ખર્ચ-(-રચ) પુ૦, ન૦ સાદડ નાણામાંથી જાહેર લાભના કે ધર્માદાના કામમાં થતું ખર્ચ. ૦નાણું ન૦ સરકારના હવાલામાં રાખેલું જાહેર ઉઘરાણાનું નાણું
સાદડ સ્ત્રી૦ -ડિયો, -ડો પું૦ એક જાતનું ઝાડ -ડિયું વિ૦ તે ઝાડનું
સાદડી સ્ત્રી૦ [સર૦ दे सादी] દર્ભ, તાડછાં વગેરેની બનાવેલી ચટાઈ (૨) [જુઓ સાદ] [પ.] સાદ (લાલિત્યવાચક) -ડું ન૦ ફાટેલી ચટાઈનો કકડો (૨) ખજૂરના પાનના રેસા
સાદડો પું૦ જુઓ 'સાદડ'માં
સાદર વિ૦ [अ. सादिर] જાહેર, જાણીતું; સાદડ (૨) આવી પહોંચેલું (૩) સ્ત્રી૦ [सं. स+उदर ?] દોહદ (૪) લહાવો
સાદર વિ૦(૨) અ૦[सं.] આદરપૂર્વક, માનસહિત

સાદાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ સાદું] સાદાપણું, સાદગી
સાદું વિ૦ [फा सादह] ભપકો, આડંબર, ખર્ચાળપણું, જટિલતા, મિશ્રણ, દંભ કે કૃત્રિમતા વિનાનું. સરળ; સીધું (૨) રંગ, ભાત કે લખાણ વિનાનું, કોરું (૩) મહેનત–કસૂરી કરવાની ન હોય તેવું, આસાન (કેદ)
સાદૃશ્ય ન૦ [સં] સરખાપણું; સમાનતા
સાદ્યંત વિ૦ (૨) અ૦[સં.] સંપૂર્ણ, આદિથી અંત સુધીનું
સાધક વિ૦ [સં] કાર્યસિદ્ધિમાં ઉપયોગી (૨) સિદ્ધ કરનારું (૩) સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરનારું (૪) ભૂત, દેવ વગેરે સાધનારું (૫) પુ૦ સાધનાર; સાધના કરનાર(મોક્ષની) [–બાધક કારણો = તરફેણની અને વિરુદ્ધની દલીલો]
સાધણ સ્ત્રી૦ જુઓ સાધની
સાધન ન૦ [સં] સાધવું તે (૨) ઉપકરણ, ઓજાર, સામગ્રી (૩) ઉપાય, યુક્તિ (૪) ઈશ્વરપ્રાપ્તિ માટે જરૂરી તપ, સંયમ, ઉપાસના વગેરે (૫) હેતુ (ન્યા) ૦ચતુષ્ટય ન૦ મોક્ષ મેળવવામાં જરૂરી ચાર સાધનો –નિત્યાનિત્યવસ્તુવિવેક, વૈરાગ્ય, શમાદિ ષટ્સાધનસંપત્તિ [શમ, દમ, ઉપરતિ, તિતિક્ષા, સમાધાન, શ્રદ્ધા], અને મુમુક્ષા. ૦તા સ્ત્રી૦ સાધનવાળા હોવાપણું. ૦ભૂત વિ૦ સાધનરૂપ બનેલું ૦વાદ પું૦ અમુક સાધન સાચું કે કાર્યકર છે એ માન્યતા. ૦સમૃદ્ધિ સ્ત્રી૦ સાધનની વિપુલતા, સાધનસામગ્રીની છત
સાધના સ્ત્રી૦ [સં] સાધવા કે સિદ્ધ કરવા આવશ્યક પ્રયત્ન કે ક્રિયા કરવાં તે
સાધની સ્ત્રી૦ [સર૦ म साधणी,–णी; हिं ('સાધન' ઉપરથી ?)] સપાટી જોવાનું કડિયા-સુતારનું ઓજાર, 'લેવલ' [હોવાપણું
સાધર્મ્ય ન૦ [સં] સમાન ગુણધર્મવાળા
સાધવું સ૦ક્રિ૦ [સં साध्] સિદ્ધ કરવું; પાર પાડવું (૨) સાબિત કરવું (૩) દેવ, મંત્ર વગેરે વશ થાય કે સિદ્ધ થાય તે માટે] સાધના કરવી (૪) પોતાને અનુકૂલ કે વશ કરવું (૫) શબ્દનું સિદ્ધ રૂપ કયા ફેરફારોથી બન્યું તે બતાવવું (૬)[તક કે સંજોગોનો] લાભ ઉઠાવી લેવો; ઉપયોગ કરી લેવો
સાધારણ વિ૦[સં] સામાન્ય, ખાસ નહિ તેવું (૨) મધ્યમ, નહિ અતિ ઘણું કે નહિ અતિ ઓછું (૩) સમાન, બધાને લાગુ પડે તેવું. ૦અવયવ પુ૦ 'કૉમન' ફૅક્ટર' (ગ) ૦તા સ્ત્રી૦ ૦ધર્મ પુ૦ સામાન્ય ગુણ કે ધર્મ
સાધિત વિ૦ [સં] સાધેલું (જુઓ 'સાધવું)
સાધીમંઢી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ
સાધુ વિ૦ [સં] સારું, ઉત્તમ (૨) ધાર્મિક, ઈશ્વરભક્તિપરાયણ, સદાચરણી (૩) [વ્યા.] શિષ્ટ, શુદ્ધ (શબ્દ, ભાષા) (૪) [સમાસને અંતે] સાધનારું ઉદા૦ સ્વાર્થસાધુ લાગસાધુ (૫) પુ૦ સાધુ પુરુષ (૬) ત્યાગી, બાવો, વૈરાગી (૭) અ૦ શાબાશ! ધન્ય! ૦કાર પુ૦ શાબાશ, ધન્ય એવો ઉચ્ચાર ૦ચરિત વિ૦ સાધુતાવાળા જીવનવાળું, સાધુ (પુરુષ) ૦તા સ્ત્રી૦ ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ પવિત્રતા, સદાચાર. ૦સંત પુ૦ સાધુ કે સંત (સમૂહવાચક)
સાધ્ય વિ૦ [સં] સિદ્ધ કરવાનું (૨) સાધી શકાય તેવું (૩) ન૦ સિદ્ધ કરવાનું તે ૦તા સ્ત્રી૦ સાધ્ય હોવાપણું
સાધ્વસ ન૦[સં] ભય, બીક(૨)ગભરાટ. ક્ષોભ
સાધ્વી વિ૦ સ્ત્રી૦[સં] શીલવતી; પતિવ્રતા(૨) સ્ત્રી૦ બાવી. સાધુડી
સાન સ્ત્રી૦ [જુઓ શાન, સર૦ हिं] છટા
સાન સ્ત્રી૦ [प्रा सणा (સં संज्ञा)] ઇશારો, સંકેત, આંખમચકારો (૨) સમજણ, અક્કલ (૩) સ્વમાન (૪) ન૦ ગીરો મૂકવું તે; અવેજ [–કરવી = સંકેત કરવો, આંખથી અણસારો કરવો. –માં કહેવું = સંકેતથી કહેવું –માં મૂકવું = ગીરો મૂકવું –માં સમજાવવું = ઇશારાથી, થોડાકમાં સમજૂતી આપવી -વળવી = અક્કલ આવવી] ૦ખત ન૦ ગીરો મૂક્યા બાબતનું લખાણ ૦ગીરો વિ૦ સાનમાં કે ગીરો મૂકેલું ૦સૂધ, ૦શુદ્ધિ સ્ત્રી૦ભાન
સાનક સ્ત્રી૦ [अ सिह्नक, સર૦ म] સાણકું, ઠીબ (૨) રકાબી, તાસક
સાનંદ વિ૦[સં] આનંદયુક્ત (૨) અ૦ આનંદપૂર્વક –દાશ્ચર્ય ન૦[+ आश्चर्य] આનંદયુક્ત

આશ્ચર્ય (૨) અ૦ આનંદ ને આશ્ચર્ય સાથે
સાની સ્ત્રી૦ ['છાંટવું' ઉપરથી; સર૦ म. सान्यें] પેણીમાં ખાજાં વગેરે તળતાં ખરી પડેલો ભૂકો (૨) તેલભર્યો કચરેલા તલનો ભૂકો (૩) રાખ. [–વાળવી = ટાઢી વાળવી; ચિતાની ભસ્મ ભેગી કરી પાણી છાંટી ઠંડી પાડવી કે નદી નવાણમાં પધરાવવી.]
સાનુકંપ વિ૦ [सं] અનુકંપા–દયાવાળું
સાનુકૂલ(–ળ) વિ૦ [सं.] અનુકૂળ, મદદગાર
સાનુભવ વિ૦ [सं] અનુભવયુક્ત (૨) અ૦ અનુભવપૂર્વક
સાનુસ્વાર વિ૦ [सं] અનુસ્વારવાળું
સાન્ત વિ૦ [सं] અંતવાળું; મર્યાદિત, નશ્વર. ૦તા સ્ત્રી૦ [તે સંબંધી
સાન્નિપાતિક વિ૦ [सं.] સન્નિપાતને લગતું, કે
સાન્વય વિ૦ [सं] અન્વયવાળું
સાપ પું૦ [प्रा. सप्प (सं. सर्प)] સર્પ; ભુજંગ. [–ઉતારવો = સાપના ઝેરની અસર દૂર કરવી (મંત્ર–તંત્રથી) –કાઢવો = (મદારીએ) તેની ટોપલીમાંથી સાપનો ખેલ કરવા તે બહાર કાઢવો.) (૨) કામને વખતે વચ્ચે મુશ્કેલી કે આડી વાત ખડી કરવી (ગ્રહણ વખતે સાપ કાઢવો) –છે કે ઘો છે = શું છે તે નક્કી કરી શકાતું નથી –ના ઘોના બણાવવા = બહુ બહુ રીતે સમજાવવું –નો ભારો = ઘણી જોખમકારક કે સંભાળવાની વસ્તુ (જેમ કે કન્યા, વિધવા ઇ૦) (૨) ઘણું ઝેરીલું–અદેખું માણસ. સાપે છછુંદર ગળવું = ન ગળાય કે ન છોડાય એવી બેઉ બાજુની મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાં મુકાઈ જવું] ૦ણ(–ણી) સ્ત્રી૦ સાપની માદા. ૦બામણી સ્ત્રી૦ એક જાતનો નાનો સાપ
સાપમાર પું૦ [સાપ + મારવું] એક પક્ષી
સાપરાધ વિ૦ [सं] અપરાધી
સાપિંડ્ય ન૦ [सं] સપિંડ હોવાપણું
સાપેક્ષ વિ૦ [सं] અપેક્ષાવાળું (૨) સ્વતંત્ર હસ્તી ન ધરાવનારું પણ બીજા કશા પર આધાર રાખનારું; 'રિલેટિવ' [સાપનું બચ્ચું
સાપોલિયું ન૦ [સાપ ઉપરથી] નાનો સાપ (૨)
સાપ્તાહિક વિ૦ [सं] સાત દિવસનું (૨) સપ્તાહને લગતું (૩) ન૦ સાત સાત દિવસે બહાર પડતું છાપું
સાફ વિ૦ [अ] સફા, સ્વચ્છ (૨) કચરા–કાંટા વગરનું (૩) સપાટ (૪) નિષ્કપટી (૫) સ્પષ્ટ (૬) અ૦ બિલકુલ ખસીને. [–કરવું, કરી દેવું = ઉઠાવી દેવું, પૂરું કરવું (૨) પાયમાલ કરી નાખવું (૩) મારી નાખવું –સાફ વિ૦ તદ્દન સાફ (૨) અ૦ ચોખ્ખેચોખ્ખું, સ્પષ્ટ રીતે (૩) ખુલ્લા દિલથી] ૦સૂફ વિ૦ ચોખ્ખું, કચરા વિનાનું (૨) સ્ત્રી૦ સફાઈ, વાળઝૂડ (૩) કામકાજની સુઘડતા (૪) પું૦ દંડની કસરતનો એક પ્રકાર ૦સૂફી સ્ત્રી૦ સાફસૂફ
સાફલ્ય ન૦ [सं] સફળતા
સાફી સ્ત્રી૦ [अ] ચલમ પીવાનો કપડાનો કકડો
સાફી સ્ત્રી૦ [अ. साफ ઉપરથી] પતરાજી, બડાઈ (–મારવી.) (૨) વિ૦ [अ.] વળતર વગરનું
સાફો પું૦ [સર૦ हिं., म साफा] ફેંટો (–બાંધવો, પહેરવો)
સાબડભોથું અ૦ [સર૦ म साबडाभावडा] (કા) ભેળસેળવાળું (૨) (ચ.) ભોળું, નિષ્કપટી
સાબદું વિ૦ [સ + બધું ?] બધુંયે, તમામ (૨) [સાવધ ?] સજ્જ, તૈયાર (૩) [સર૦ સબધું] ટટાર, સાજું
સાબર ન૦ [सं शंबर, સર૦ म सावर; हिं.] શિંગડાવાળું હરણ જેવું એક પ્રાણી. ૦શિં(–શીં)ગડું, ૦શિં(–શીં)ગું ન૦ સાબરનું શિંગડું
સાબર, ૦મતી સ્ત્રી૦ (સં) અમદાવાદ પાસેની નદી. ૦કાંઠો પું૦ તેના કાંઠા પર આવેલો પ્રદેશ
સાબરિ(–ળિ)યો પું૦ દૂધદહીંનો વેપાર કરનારો
સાબરી સ્ત્રી૦ સાબરની માદા
સાબાશ –શી જુઓ શાબાશ,–શી
સાબિત વિ૦ [अ.] સિદ્ધ, પુરવાર –તી સ્ત્રી૦ પુરાવો, ખાતરી
સાબુ(–બૂ) પું૦ [अ. साबून] ક્ષાર અને તેલની મેળવણીથી બનાવેલો મેલ કાપે તેવો પદાર્થ. [–ચાળવો લગાવવો = કપડાને સાબુ ઘસવો–સાબુવાળું કરવું.]

સાયાહ્ન પું૦[સં] સાંજ, સાંજનો સમય
સાયુજ્ય ન૦[સં] એક થઈ જવું તે; મળી જવું તે. ૦મુક્તિ સ્ત્રી૦ જેમાં ઇષ્ટદેવ સાથે તાદાત્મ્ય અનુભવાય એવી મુક્તિ (મુક્તિના ચાર પ્રકારમાંનો એક)
સાયો પું૦ [ફા] છાંયો (૨) (લા) મદદ, આશરો (૩) ફકીરનો ઝભ્ભો
સાર વિ૦[સં] સારું, ઉત્તમ (પ.) (૨) પું૦,ન૦ કસ, સત્ત્વ (૩) તાત્પર્ય, સારાંશ (૪) [લા] લાભ (૫) [કા.] ખુશાલી, ઉમંગ (૬) સારો ભાવ (૭) સારપ. ૦ગર્ભ વિ૦ સારયુક્ત, સારપૂર્ણ. ૦ગ્રાહિતા સ્ત્રી૦ ૦ગ્રાહી વિ૦અસાર છોડી સાર ગ્રહણ કરનારું ૦ધી વિ૦ સારી–ઉત્તમ બુદ્ધિવાળું, ચતુર, કુશળ ૦ભાગ પું૦ સારો ભાગ (૨) સારાંશ ૦ભૂત વિ૦ સારરૂપ (૨) સર્વોત્તમ, શ્રેષ્ઠ
સાર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, 'સારવું' ઉપરથી]+ (૫) સહાય, મદદ [હોળનાર
સારક વિ૦[સં] રેચક (૨) પું૦ (૫) (વાળ)
સારગ્રાહી,–હિતા [સં] જુઓ 'સાર'માં
સારજન્ટ પું૦ [ઇં] ગોરો પોલીસ જમાદાર
સારણ વિ૦ [સં] સારનાર; નિકાલનાર (૨) પું૦ [જુઓ સારણિ] વાવકૂવામાંથી કાઢેલી નહેર (૩) ન૦ સારણગાંઠ ૦ગાંઠ સ્ત્રી૦ પેટમાં થતી એક જાતની ગાંઠ [કાઠો; કોષ્ઠક
સારણિ(–ણી) સ્ત્રી૦ [સં] નહેર, નીક (૨)
સારણી સ્ત્રી૦ [જુઓ સારવું] વણાટ માટે ફણીમાંથી તાણો પરોવવો તે ૦કામદાર પું૦ ફણીમાં તાણો સારવાનું કામ કરનાર
સારથિ પું૦ [સં] રથ હાંકનાર
સારથ્ય ન૦ [સં] સારથિપણું
સારધી વિ૦ [સં] જુઓ 'સાર'માં
સારપ સ્ત્રી૦[સારું પરથી]સારાપણું; સજ્જનતા
સારપવું સ૦ક્રિ૦[સર૦ म सारपणें(सं सृप्?)] ક્યારામાંના નકામા છોડ તાણી નાખી(હાંસરને) પાછી અંદર કાદવ કે માટીમાં દબાવવી
સારભાગ, સારભૂત [સં] જુઓ 'સાર'માં
સારમકળ ન૦ [સર૦ म] એક જાતનું ૩૨ વારનું વાણું
સારમાણુસાઈ સ્ત્રી૦[સારું+માણસ]સજ્જનતા
સારમેય પું૦ [સં] કૂતરો
સારળવું સ૦ક્રિ૦[સાર પરથી? સર૦ प्रा सारव =સાફ કરવું] સાર કાઢવો [જમીન
સારવા સ્ત્રી૦ [સર૦ સારવવું] સારી ફળદ્રુપ
સારવાન પું૦[फा सारवान] ઊંટવાળો રાબારી
સારવાર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं सारना=દેખરેખ રાખવી, प्रा सारविअ (सं समारचित)= સમારેલું, દુરસ્ત કરેલું] બરદાસ્ત,સેવાચાકરી
સારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा सारव (सं समारच्)] સાફ કરવું, સરાવવું (૨) [प्रा सार (सं सारय्), સર૦ हिं सारना, म सारणें] પરોવવું (૩) ખેરવવું, ટપકાવવું (૪) આંજવું, લગાડવું (૫) પાર પાડવું, કરવું (૬) પહેરવું; શણગારવું (૭) સરકાવવું
સારસ પું૦; ન૦ [સં.] એક પખી –સી સ્ત્રી૦ સારસની માદા [મૂળ)
સારસાપરીલા સ્ત્રી૦ [ઇં] એક ઔષધિ (તેનાં
સારસ્ય ન૦ [સં] સરસતા
સારસ્વત વિ૦ [સં] સરસ્વતી સંબંધી (૨) સારસ્વત દેશનું (૩) પું૦ સરસ્વતી નદીના તટ ઉપરનો દિલ્હીથી વાયવ્યનો આર્યોનો પવિત્ર પ્રદેશ (૪) તે દેશનો નિવાસી બ્રાહ્મણ
સારહી પું૦ [प्रा सारहि(सं• सारथि?] (પ.) ધનુર્ધર, બાણાવળી (?)
સારંગ પું૦[જુઓ સારંગ]સારંગનો–વહાણના કપ્તાનનો મદદનીશ (૨) સારંગ
સારંગ પું૦, ન૦ [સં] એક રાગ (૨) મૃગ (૩) ધનુષ્ય (૪) [સં] વિષ્ણુનું ધનુષ્ય, શાર્ઙ્ગ (૫) હાથી (૬) કોકિલ (૭) ભમરો ૦ધર, ૦ધારી, ૦પાણિ પું૦ (સં) વિષ્ણુ. ૦નયના વિ૦ સ્ત્રી૦ મૃગનયની –ગી સ્ત્રી૦ એક તતુવાદ્ય (૨) મૃગલી
સારાઈ(–શ) સ્ત્રી૦ ['સારું' ઉપરથી]સારાપણું
સારાનુવાદ પું૦[સં] સાર પૂરતો અનુવાદ– ભાષાંતર [ઇષ્ટ પરિણામ
સારાવાટ સ્ત્રી૦ [સારું + वृत्त (सं)?] (કા)
સારાશ સ્ત્રી૦ ['સારું' ઉપરથી] સારાઈ, સારાપણું

સારાસાર પુ૦ [સં] સારું અને ખોટું. ૦વિચાર પુ૦ સારાસારનો વિચાર ૦વિવેક પુ૦ સાર અને અસારનો વિવેક કરવો-જુદાં પાડવા તે [કે સંબંધ
સારાસારી સ્ત્રી૦ ['સારું' ઉપરથી] સારો મેળ
સારાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ છારા (દે છાર=રીછ પરથી?)]+ચોરી કરતા, હલકી જાતના રખડતા એક વર્ગના લોક; છારાં
સારાંશ પુ૦ [સં.] ભાવાર્થ, મતલબ, તાત્પર્ય
સારિકા સ્ત્રી૦ [સં] મેના
સારીગમ સ્ત્રી૦ [સા-રી-ગ-મ ઇ૦] સંગીતના સાત સ્વર કે તેની સ્વરલિપિ (૨) કોઈ રાગ કે ગીતના સ્વર
સારી પેઠ(-ઠે) અ૦[સારું+પેઠ]ખૂબ,પુષ્કળ
સારુ અ૦ [સં सारकं?]-ને માટે, વાસ્તે
સારું વિ૦(૨) ન૦ [સં. सारकं, પ્રા सारअं, સર૦ म, हिं सार] શુભ; ભલુ (૨) સુંદર; મજાનું(૩)[સર૦ हिं., म (સં सर्व?)]સમસ્ત; આખુ (૪) અ૦ (જવાબમા) ઠીક, ભલે. [(સ્ત્રીને)સારા દહાડા હોવા=ગર્ભ રહેવો; ઊજવી થવુ સારા પગલાનું=શુકનિયાળ, જેને આવ્યે સારાં વાનાં થાય એવુ સારું કૂતરું=હડકાયું નહિ એવું — મીઠું કૂતરું. સારો દહાડો=સુખસંપત્તિ કે બીજી રીતે સારો એવે શુભ મગળ દિવસ.] ૦નરસું, ૦માઠું વિ૦સારું અને ખોટું [-કરવું=આ સારુ છે - આ ખોટું છે, એની ખણખોદ કરવી; ઝટ પસંદ ન કરવું -કહેવું=ઠપકો આપવો (૨) નિંદા કરવી]
સારૂપ્ય ન૦ [સં.] સમાનરૂપવાળા હોવું તે મુક્તિના ચાર પ્રકારમાનો એક
સારેવડું ન૦ ચોખાના લોટનો પાપડ
સારો પુ૦ [પ્રા सारअ(સં सारक)?] બેસતા વર્ષને દિવસે વચાતી, વર્ષ દરમ્યાન બનવાના બનાવોની આગાહી
સારોદ્ધાર પું૦ [સં] સાર કે રહસ્ય તારવવું તે
સાર્થ વિ૦ [સં] અર્થયુક્ત (૨) પું૦ કાફલો
સાર્થક વિ૦ [સં.] સફળ; કૃતાર્થ (૨) ન૦ સફળતા, સિદ્ધિ. -ક્ય ન૦ સાર્થકતા
સાર્થવાહ પુ૦ [સં] વણજારો (૨) સંઘવી; કાફલાનો આગેવાન
સાર્દ્ર વિ૦ [સં.] ભીનું
સાર્ધ વિ૦[સં.] અર્ધ સહિત
સાર્વકાલિક વિ૦ [સં] સર્વકાળ રહેનારુ (૨) સર્વ સમયને લગતુ
સાર્વજનિક, સાર્વજનીન વિ૦ [સં] સર્વ લોકોનું; સર્વે લોકો સંબંધી (૨) સર્વ લોકોને ઉપયોગી [સર્વવ્યાપી
સાર્વત્રિક વિ૦[સં.] સર્વ જગાએ થતુ (૨)
સાર્વનામિક વિ૦ [સં] સર્વનામનુ,-ને લગતું
સાર્વભૌતિક વિ૦[સં]બધા ભૂત-પ્રાણીને લગતું
સાર્વભૌમ વિ૦ [સં] આખી પૃથ્વીનુ આખી પૃથ્વી સંબધી (૨) પું૦ ચક્રવર્તી રાજા
સાર્વલૌકિક વિ૦[સં] સર્વ લોકો સંબધી
સાર્વવર્ણિક વિ૦ [સં.] સર્વ વર્ણો અંગેનું, -સંબધી [આવે એવું
સાર્વવિભક્તિક વિ૦ [સં.] સર્વ વિભક્તિમાં
સાર્ષ્ટિ ન૦ સં [સરખી શક્તિ કે ઐશ્વર્યવાળા હોવુ તે; મુક્તિના ચારમાનો એક પ્રકાર
સાલ પું૦; ન૦ [સં] એક વૃક્ષ
સાલ ન૦ [સં शल्य; પ્રા. सल्ल, સર૦ हिं] વીધમાં બેસે તેવો છેડો, બધબેસતો સાંધો (૨) નડતર, આડખીલી (૩) ભિલ્લીદંડાની એક રમત [-કાઢવું=બધબેસતો સાંધો બનાવવો (૨) આડખીલી દૂર કરવી (૩) કાસળ કાઢવું. -ઘાલવુ=નડતર પેદા કરવું; નડે એમ કરવું. -ચઢવું=ભિલ્લીદંડામાં સામા પક્ષને દાવ આપવાનું રહેવું -ટાળવું =જુઓ સાલ કાઢવું ર ૩ -બેસાડવું= બરાબર સાંધો ગોઠવવો]
સાલ સ્ત્રી૦ [फा.] વર્ષ (૨) પાકની મોસમ (૩) વર્ષાસન ૦ગરેહ, ૦ગીરી સ્ત્રી૦ [+फा. गिरह] વરસગાંઠ ૦ગુદસ્ત સ્ત્રી૦ [+फा. गुदाश्तन] ગયું વર્ષ. ૦ભર અ૦ આખું વર્ષ. ૦વાર અ૦ વરસવાર; વરસના અનુક્રમે. ૦વારી સ્ત્રી૦ વર્ષ પ્રમાણે અનુક્રમ (૨) બનાવોની સાલવાર ગોઠવણી, તેની યાદી કે નોંધ
સાલમ વિ૦[हिं सालम] જુઓ છાલમ

સાલગરેહ, સાલગીરી, સાલગુદસ્ત જુઓ 'સાલ' સ્ત્રી૦ માં
સાલપોલ(-લિયુ) વિ૦ [સાલ+પોલું] સાલમાંથી ઢીલું પડી ગયેલું (૨) સાલ બરાબર બેઠાં ન હોય તેવું (૩) [લા] ઢીલું; બોદલું
સાલમ પુ૦ [अ] એક કંદ ૦પાક પુ૦ સાલમ નાખીને બનાવાતો એક પાક (૨) [લા] માર [–આપવો = મારવું]
સાલવણ ન૦ ['સાલવવું' ઉપરથી] સલવાઈ રહેવું તે, એક બાજુ ખસી શકાય નહિ તેવી સ્થિતિ (૨) સાચવવું તે
સાલવવું સ૦ક્રિ૦ ['સાલવું' પરથી] સાલ બેસાડવાં (૨) [લા.] પંચાત ઊભી કરવી
સાલવાર, –રી જુઓ 'સાલ' [फा] માં
સાલવી પુ૦ ['સાલ' ઉપરથી] સુતાર
સાલવું અ૦ક્રિ૦ [સાલ' ઉપરથી, સર૦ हिं सालना] શલ્ય પેઠે દુખ્યા કરવું, ખટકવું, ભોંકાવું (૨) દિલમાં દુઃખ થવું
સાલસ વિ૦ [अ] નરમ સ્વભાવનું, ભલું, સરળ –સાઈ સ્ત્રી૦ [છૂપી ગોઠવણ
સાલસકંચો પુ૦ [સાલ+સકંચો] તરકટ,
સાલંકાર વિ૦ [सं] અલંકારયુક્ત
સાલાવાલા પુ૦બ૦વ૦ કાલાવાલા, આજીજી
સાલાવૂલું વિ૦ [સર૦ म सालाभाला] અણસમજુ, ઢંગધડા વિનાનું (૨) ભલું, ભોળું
સાલાર વિ૦ [फा] આગેવાન; મુખ્ય
સાલિયાણું ન૦ [फा सालाना, સર૦ हिं सालियाना] વર્ષાસન વાર્ષિક વેતન
સાલિયું વિ૦ [સાલ' ઉપરથી] વાર્ષિક (૨) ન૦ વર્ષાસન, સાલિયાણું
સાલુ વિ૦ જુઓ સાળું
સાલો પુ૦ [સર૦ प्रा साल = કિલ્લો] પૂળાનો મોટો ઓઘલો (૨) [જુઓ સાળો] સાળાના અર્થની ગાળ
સાલોક્ય ન૦ [सं] જુઓ સલોકતા
સાલોત્રી પુ૦ [જુઓ શાલિહોત્રી] ઢોરનો દાક્તર
સાલ્લો પુ૦ [प्रा सालिआ–साडिआ સર૦ (सं शाटिका), दे साउली] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું વસ્ત્ર, સાડલો

સાવ (સાં') અ૦ [अ. साफ़ કે सं सर्व (अप० साव) પરથી?] તદ્દન
સાવકાશ વિ૦ [सं] અવકાશવાળું (૨) અ૦ [સર૦ म] સગવડે, અનુકૂળતાએ
સાવકું વિ૦ [प्रा सावक्क (सं सापत्न)] ઓરમાયું, અપરમાનું
સાવચેત વિ૦ [સર૦ म सावचित्त, हिं] સાવધાન, જાગ્રત, સચેત, –તી સ્ત્રી૦ સાવધાની (૨) ચેતવણી
સાવજ પુ૦ [સર૦ વાઘુ] વાઘ (૨) (કા.) [सं श्वापद प्रा सावय, સર૦ म] સિંહ
સાવજુ ન૦ [सं श्वापद?] પખી (લાડમાં)
સાવધ, –ધાન વિ૦ [सं] સાવધ, હોશિયાર, જાગ્રત. –ધાનતા, –ધાની સ્ત્રી૦
સાવન પુ૦ [सं] એક સૂર્યોદયથી બીજા સૂર્યોદય સુધીનો એક દિવસ (૨) વિ૦ એ ગણતરી પ્રમાણે ૩૦ દિવસનો (માસ), કે ૩૬૦ દિવસનું (વર્ષ)
સાવયવ વિ૦ [सं] અવયવવાળું
સાવરણી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं, म] પૂંજો વાળવાનું સાધન [–ફેરવવી = પૂંજો વાળવો] –ણો પુ૦ મોટી સાવરણી
સાવરિયું ન૦ જુઓ સાસરું
સાવર્ણ્ય ન૦ [सं] સવર્ણપણું
સાવલિયું ન૦ [दे साउली, સર૦ म सावळें] એક જાતનું આછા વણાટનું પાતળું ધોતિયું
સાવલું ન૦ [જુઓ સરાવલું] શકોરું
સાવિત્રી સ્ત્રી૦ [सं] સૂર્યનું કિરણ (૨) ગાયત્રી (૩) [सं] સત્યવાનની પત્ની ૦વ્રત ન૦ જેઠ માસના શુક્લ પક્ષના છેલ્લા ત્રણ દિવસોમાં સૌભાગ્યની રક્ષા માટે કરાતું સ્ત્રીઓનું (વટસાવિત્રીનું) એક વ્રત
સાશંક વિ૦ [सं] શંકાયુક્ત
સાશ્ચર્ય વિ૦ [सं.] આશ્ચર્યવાળું, નવાઈ ભરેલું (૨) અ૦ અચંબા સાથે
સાષ્ટાંગ વિ૦ [सं] આઠે અંગ સહિત (માથું, આંખ, હાથ, છાતી, પગ, જાંઘ, મન અને વાણી) ૦પ્રણામ પુ૦ બ૦વ૦ નીચા સૂઈ (આઠે અંગથી) કરેલા પ્રણામ [–કરવા =

[લા] લપસી પડવું; ગબડી પડવું]

સાસ પું૦ [प्रा. (सं श्वास)] શ્વાસ, દમ (૨) [લા.] જીવ, પ્રાણ (૩) શકાર [–આવવો=ઠીક થવું, સુધરવું. –ઊપડવો, થવો=મરણ પૂર્વે ખૂબ જોરથી શ્વાસ ચાલવો. –કાઢી નાખવો= ખૂબ થકવવું (૨) મરણતોલ કરી નાખવું –ચાલવો=જીવતું હોવું]

સાસરવાસ પું૦ [સાસરું + વાસ] સાસરામાં વસવું–સ્ત્રીએ સાસરે જવું તે. ૦ણી વિ૦ સ્ત્રી૦ સાસરામાં વસતી સ્ત્રી –સો પું૦ સાસરે જતા દીકરીને અપાતો લૂગડાં, ઘરેણાં, ઘરવાખરો વગેરે સામાન [માણસો

સાસરવેલ સ્ત્રી૦[સાસરું+વેલ]સસરાના કુટુંબનાં

સાસરી સ્ત્રી૦, –રું ન૦ [प्रा. सासुरअं (सं श्वाशुरकम्)] સસરાનું ઘર –રિયું ન૦ સાસરીનું સગું (૨) (પ.) સાસરું

સાસુ સ્ત્રી૦ [प्रा सासू (सं श्वश्रू)] વર કે વહુની મા. ૦જાયો પું૦ પતિ ૦જી સ્ત્રી૦ (માનાર્થે) સાસુ [હાકતે હાકતે

સાસોટ અ૦ ['સાસ' ઉપરથી] શ્વાસભેર,

સાસ્ના સ્ત્રી૦ [सं] ગાયને ગળે જે ગોદડી જેવી ચામડી લબડે છે તે

સાહચર્ય ન૦ [सं.] સાથે રહેવું કે ફરવું તે (૨) સંગ, સાથ (૩) હમેશાં સાથે હોવું તે

સાહજિક વિ૦ [सं] સહજ, સ્વાભાવિક, કુદરતી

સાહવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा साह (सं साध्)] ઝાલવું; પકડવું

સાહસ ન૦ [सं.] જોખમભરેલું કામ (૨) અવિચારી કામ (૩) જોખમ હોવા છતાં હામ ભીડી ઝંપલાવવું તે. [–ખેડવું=સાહસ આદરવું, કરવું] ૦કથા સ્ત્રી૦ સાહસપૂર્ણ કે સાહસ વર્ણવતી કથા. ૦વીર પું૦ સાહસી–પરાક્રમી પુરુષ

સાહસિક વિ૦[सं] સાહસ કરનારું. ૦તા સ્ત્રી૦

સાહસી વિ૦ [सं] સાહસિક; સાહસવાળું

સાહાય્ય સ્ત્રી૦ [सं.] મદદ. ૦કારક વિ૦ સહાય કરે એવું

સાહિત્ય ન૦ [सं.] સાધન, સામગ્રી (૨) મનનાં વિચાર, ભાવના, જ્ઞાન વગેરેની ભાષામાં સંગ્રહાયેલી મૂડી, વાઙ્મય ૦કાર પું૦ સાહિત્ય રચનાર. ૦કૃતિ સ્ત્રી૦ સાહિત્યની ચીજ. ૦ચર્ચા સ્ત્રી૦ સાહિત્યના વિષયોની ચર્ચા ૦પરિષદ,૦સભા સ્ત્રી૦ સાહિત્યચર્ચા કરનારી પરિષદ કે સભા –ત્યિક વિ૦ સાહિત્યને લગતું

સાહી, ૦ચૂસ જુઓ શાહી, ૦ચૂસ

સાહુકાર,–રી જુઓ શાહુકાર, –રી

સાહુડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं साही] જુઓ શાહુડી

સાહેબ પું૦ [अ साहिब] માલિક, ધણી (૨) મોટો માણસ (૩) ટોપીવાળો, યુરોપિયન (૪) ઈશ્વર ૦ખાની વિ૦ ખાનદાન માણસોના ઉપયોગનું, અમદાવાદી ઊંચી બનાવટના (કાગળ). ૦જાદી સ્ત્રી૦ બાદશાહ કે ઉમરાવની દીકરી ૦જાદો પું૦ બાદશાહ કે ઉમરાવનો દીકરો. ૦ટોપી સ્ત્રી૦ 'હૅટ'. ગોરા પહેરે છે એવું ટોપચું કે ટોપી ૦લોક પું૦ ગોરાલોક, –ખાસ કરીને અંગ્રેજ –બા સ્ત્રી૦ શેઠાણી; પ્રતિષ્ઠિત સ્ત્રી –બી સ્ત્રી૦ જાહોજલાલી, વૈભવ (૨) શેઠાઈ (–કરવી, ભોગવવી). –બીદાર વિ૦ સાહેબીવાળું –બો પું૦ સ્વામી, વર

સાહેલી સ્ત્રી૦ [दे साहुली, સર૦ प्रा सही (सं सखी)] સખી [સહાયતા કરનાર

સાહ્ય સ્ત્રી૦ [सं] સહાયતા ૦કારક વિ૦

સાળ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा सालिय (सं शालिक) =વણકર] કપડાં વણવાનું ઓજાર ૦ખાતું ન૦ મિલનો સાળોનો વિભાગ ૦વણ સ્ત્રી૦ સાળવી કે તેની સ્ત્રી ૦વી પું૦ કપડાં વણનાર, વણકર

સાળાવેલી સ્ત્રી૦ ['સાળો' ઉપરથી] સાળાની વહુ, સાળેલી [બહેન

સાળી સ્ત્રી૦ [प्रा साली (सं. श्याली)] વહુની

સાળુ પું૦ [दे साउली; સર૦ हिं सालू, म सालु] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું ઝીણું રંગીન વસ્ત્ર

સાળું વિ૦ ['સાળો' ઉપરથી?] વાક્યમાં વપરાતા તેની વિવક્ષામાં જરા વધારે સચોટતા ને મમતાનો ભાવ ઉમેરે છે. ('મારું સાળું' પણ બોલાય છે) ઉદા૦ સાળી વાત તો

ખરી (૨) [સુ] 'માણુ' પેઠે વહાલમાં કે નિરર્થક બોલાય છે

સાળેલી સ્ત્રી૦ (સુ) જુઓ સાળાવેલી

સાળો પુ૦ [प्रा सालअ (सं श्यालक), સર૦ म साळा] વહુનો ભાઈ

સાંઈ, ૦ડું (૦) ન૦ [सं स्वज् પરથી ? કે प्रा. साइज्ज (सं सात्मीकृ) કે प्रा साइय (सं स्वागत) પરથી ?] આલિંગન (-લેવું)

સાંઈ, ૦મૌલા (૦) પુ૦ [સર૦ हिं साईं, म साईं (सं स्वामी)] પરમેશ્વર, ખુદા (૨) ફકીર ૦બાવા પુ૦ સાધુ, બાવો (માનાર્થ બ૦વ૦)

સાંકડ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ સાંકડું] સંકડામણ, ભીડ (૨) મુશ્કેલી (-પડવી, લાગવી)

સાંકડું (૦) વિ૦ [प्रा संकुड (सं संकुट), સર૦ म साकडा] પહોળાઈમાં ઓછું (૨) ભિડાતું, છૂટ વગરનું (૩) સંકુચિત, અનુદાર. [-પડવું =ભીડ લાગવી -સાંકડું, સાંકડો સંબંધ =ગાઢ સંબંધ. સાંકડે આવવું=હરકતમાં -મુશ્કેલીમાં આવી પડવું] -કે માંકડે(-ડો) અ૦ ગમે એમ સંકડાઈને

સાંકર્ય ન૦ [सं] સંકરતા

સાંકળ (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा संकल (सं शृंखल), સર૦ हिं साँकल, ર, म] કડીઓ કે આંકડા જોડીને બનાવેલી લાંબી હાર (૨) બારી-બારણાંને બંધ કરવાની એવી હારનું સાધન (૩) જમીન ભરવાનું ૧૦૦ ફૂટનું માપ [-ઘાલવી=હરકત કરવી, વચમાં અડચણ નાખવી -ચડાવવી, ભીડવી, મારવી, લગાવવી, વાસવી=સાંકળ વડે બંધ કરવું] ૦વું સ૦ક્રિ૦ સાંકળની પેઠે જોડવું, વળગાડવું (૨) અ૦ક્રિ૦ (પ.) સાંકળની પેઠે બંધાવું, સંકળાવું -ળિયું ન૦ પુસ્તકનાં પ્રકરણ વગેરેનો પાનના નંબર સાથે અનુક્રમ. -ળી સ્ત્રી૦ નાની કડીઓ જોડી બનાવેલી સેર (૨) કોટે ઘાલવાની કંઠી -ળું ન૦ પગનું એક ઘરેણું [(૨) પારિભાષિક

સાંકેતિક વિ૦ [सं] સંકેત સંબંધી, સંકેતવાળું

સાંકો (૦) પુ૦ [જુઓ સાંખુ] માપનો અડસટ્ટો

સાંખલો (૦) પુ૦ ગણુ (સુ)

સાંખવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं सं+क्षम्] ખમવું; સહન કરવું (૨) ક્ષમા કરવી (૩) [प्रा संखा (सं संख्या)=ગણતરી કરવી] માપવું, ભરી જોવું (૪) સરખાવવું; તુલના કરવી

સાંખુ (૦) ન૦ [જુઓ સાખવું] માપ (૨) ખડીને પડતર રાખેલું ખેતર [(વેપારી)

સાંખો(૦)[प्रा संखा (सं संख्या)] એકનો સંકેત

સાંખ્ય, ૦દર્શન ન૦[सं] કપિલ મુનિએ રચેલું દર્શન; ૭ વૈદિક દર્શનોમાંનું એક

સાંગ વિ૦ [सं] અંગો સહિત (૨) આખું; તમામ (૩) [સર૦ हिं, म.] પુ૦, સ્ત્રી૦, ન૦ બરછી જેવું એક હથિયાર

સાંગડો (૦) પુ૦ ['સાગ' ઉપરથી] ડાળી ઉપાડતાં ટેકણ તરીકે લેવાતો લાકડાનો દાંડો

સાંગર(-રી) (૦) સ્ત્રી૦ [दे संगरिगा, સર૦ म सागरी] સમડીની શિંગ

સાંગલું (૦) ન૦ [सं शृंग (શિંગડું) ઉપરથી ?] બાળકની કોટમાં ઘાલવાનું હાલર

સાંગામા(-મા)ચી (૦) [सं सागमचिका, કે સાગી+માંચી ?] અઢેલીને બેસાય તેવી પાટી ભરેલી ખુરસી-ઘાટની માંચી

સાંગી (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं] રથની ધરી અને સાઠી એ બે વચ્ચેનો કઠેરાવાળો ભાગ

સાંગોપાંગ વિ૦ (૨) અ૦ [सं] અંગઉપાંગ સહિત, સમસ્ત, પૂર્ણ

સાંગ્રામિક વિ૦[सं] સંગ્રામને લગતું (૨) પુ૦ સેનાપતિ (૩) યોદ્ધો

સાંઘિક વિ૦ [सं] સંઘનું, -ને લગતું

સાંચરવું(૦) અ૦ક્રિ૦[જુઓ સંચરવું] ચાલવું (૨) જવું, વિદાય થવું (૩) સાચવવું

સાંચવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं संचि] સંઘરવું, એકઠું કરવું, વહોરી ગાખવું [સાંચ્યું સંઘેર્યું =પેદા કરી ભેગું કરી મૂક્યું]

સાંચો (૦) પુ૦ [જુઓ સંચો] સંચો (૨) [સર૦ हिं, म साचा] બીબું -ચાકામ ન૦ યંત્ર (૨) યંત્રકામ (૩) યંત્રની રચના વગેરે

સાંજ(-ઝ) (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा संझा (सं संध्या); સર૦ हिं साझ, म] સંધ્યાકાળ [-કરવી =સાંજ પડે ત્યાં સુધી કામ કે કાંઈ ચલાવવું

કે ઘણાવવું, સાંજ પાડવી. -થવી, પડવી = સંધ્યાકાળ થવો (૨)[લા.] બહુ મોડું થવું. -પાડવી = મોડું કરવું, કામ ઢીલમાં નાખવું -સવાર = રોજ, નિરંતર] ૦રે,-જે(-ઝે) અ૦ સંધ્યાકાળને સમયે; દિવસ આથમતા

સાંજી(-ઝી) (૦) સ્ત્રી૦ ['સાંજ' ઉપરથી] સાંજે ગાવાનું લગ્નગીત (૨) આરતી

સાંજે(-ઝે) અ૦ જુઓ 'સાંજ'મા

સાંજો (૦) પુ૦ [સર૦ મ साजा, જુઓ સંજોરી] સંજોરીમાં ભરવાનો માવો (૨) રેલમાં તણાઈ આવેલો ઘાસ વગેરેનો કચરો

સાંઝ, ૦રે,-ઝે (૦) જુઓ 'સાંજ'મા

સાંઠી (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं॰ सांटी, म. साटी] સરાઠી ૦ઝાંખરાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ સાઠી-ઝાંખરા -ઠો પું૦ [સર૦ हिं सांटा]જુવાર શેરડી વગેરેનો પેરાઈવાળો દાંડો

સાંડશી(-સી),-સો (૦) જુઓ સાણસી,-સો

સાંઢ(-ઢિયો) (૦) પું૦ [प्रा संड (सं. षण्ड), સર૦ म. साड, हिं ,सांड़] ગોધો, આખલો (૨) [લા] માતેલો – નિરંકુશ માણસ (૩) [જુઓ સાઢ સ્ત્રી૦, સર૦ हिं सांडिया] નર ઊંટ

સાંઢ (૦ઢ,) ૦ણી, (૦) સ્ત્રી૦ [दे. संढी, સર૦ म साड, ०णी, हिं सांढनी] ઊંટડી, ઉતાવળી ચાલતી સવારીની ઊંટડી

સાંઢવું (૦) અ૦ ક્રિ૦ [सं सं-ढौक्?] ઉતાવળે જવુ (૨) સૂઢવુ (૩) [લા] લડવું

સાંઢિયો (૦) પુ૦ જુઓ સાઢ પુ૦ -યારોર પું૦ ભારે ગરબડ ને તોફાન

સાંઢો (૦) પું૦ [સર૦ हिं. सांडा] ઘોની જાતનું પ્રાણી (એની ચરબી એક દવા છે) (૨) કીડીઓ ખાનારું એક પ્રાણી (?)

સાંત વિ૦, ૦તા સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ 'સાન્ત'માં

સાંતરું (૦) વિ૦ [सं सांतर?] સાતરુ, તૈયાર (૨) શરીરે નાનું, ગઠારે નાજુક (૩) ન૦ [सं सत्र-સદાવ્રત ઉપરથી?] રસોઈનું સીધું

સાંતવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સંતવુ] સતાડવુ (૨) અ૦ક્રિ૦ ['શાંત' પરથી] +"(૫) શમવુ, પૂરુ થવુ વિરમવું

સાંતળવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं सम्+ તળવુ; સર૦ म. सांतळणें] ઘી કે તેલમા શેકવું કે તળવું

સાંતી (૦) સ્ત્રી૦ એક હળથી વવાય તેટલી જમીન (૨) ન૦ જુઓ સાતીડું. ૦ડું ન૦ હળ. ૦વેરો પુ૦ હળ ઉપરનો કર

સાંતેલી (૦) સ્ત્રી૦ છોકરાની એક રમત

સાંતેલું (૦) ન૦ બળદને જોતરવામાં વપરાતું લાકડાનુ ચોકઠુ

સાંત્વન ન૦, -ના સ્ત્રી૦[सं]આશ્વાસન, શાંતિ

સાંથ (૦થ,) સ્ત્રી૦ ગણોત, જમીન ખેડવા આપ્યા બદલ લેવાનું ભાડું. [સાંથે આપવું, મૂકવું = સાંથ લેવાની કરીને ખેડવા માટે જમીન આપવી; સાથવું]

સાંથવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સાંથ પરથી] સાથે આપવું

સાંથી, -થિયો,૦ડો પુ૦ સાંથે જમીન ખેડનાર ખેડૂત, ગણોતિયો [સુદામાના ગુરુ

સાંદીપનિ પું૦ [सं] (સ) શ્રીકૃષ્ણ અને

સાંદ્ર વિ૦ [सं]ઘન, ગાઢ (૨) ઘેર (૩) સ્નિગ્ધ; ચીકણું (૪) જોરદાર, સચોટ (૫) રમ્ય; મનોહર. ૦તા સ્ત્રી૦

સાંધ(૦ધ,) સ્ત્રી૦[સાંધવુ પરથી; સર૦ हिं. सांधा, म साध,-धा] જુઓ સાંધો (૨) કાંતણ, વણાટમાં તાર સાધવા તે (જેમ કે, નવી તાણી સાળ પર લેતાં)

સાંધણ (૦) ન૦સાધવુ તે, સાંધો (૨) અનુસંધાન (૩) વધારાનો ભાગ; પુરવણી -ણી સ્ત્રી૦ સાધવુ તે (૨) સાંધવાની ઢબ – કુશળતા

સાંધવુ (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं संधा प्रा संध, સર૦ हिं सांधना, म साधणें] સીવવુ (૨) જોડવું (૩) સાંધો કરવો (૪) [વાસણને] રેણવુ-થી ગડું દેવું

સાંધિક પુ૦ [सं] સધિ કરનાર

સાંધિવિગ્રહિક પુ૦ [सं.] પરરાજ્યો સાથે સંધિ કે વિગ્રહ કરવાના અધિકારવાળો પ્રધાન કે મંત્રી

સાંધો (૦) પુ૦ [જુઓ સાધ] જ્યાં બે વસ્તુઓ સાથે જોડાઈ કે સિવાઈ હોય તે ભાગ (૨) ફાટેલુ કે તૂટેલું દુરસ્ત કરવા દીધેલું થીગડું. [સાંધે સાંધે જૂઠું = હાડોહાડ જૂઠું. સાંધો દેવો, મારવો = સાંધો કરવો. – ખાવો = સફળતા મળવી (૨)મેળ બેસવો -બેસવો,

મળવો = સંધિ બરાબર જોડાવો; બરાબર જોડાવું, સ ધાવું -મારવો = સાંધવું, જોડવું]
સાંધ્ય વિ૦ [સં] સંધ્યા સંબંધી
સાંનિધ્ય ન૦ [સં] સમીપતા
સાંનિપાતિક વિ૦ [સં] સંનેપાત સંબંધી
સાંપટ(-ડ) (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ સંપુટ (૨) [જુઓ સાંપડવું, સર૦ મ] પકડ
સાંપડવું (૦) અ૦ક્રિ૦ [प्रा संपड (सं सं+ पद्), સર૦ મ. सापडणें] મળવું; પ્રાપ્ત થવું (૨) જન્મવું, અવતરવું
સાંપત્તિક વિ૦ [સં] આર્થિક
સાંપરાય પુ૦ [સં] પરલોક (૨) મરણોત્તર જીવન કે તે વિષે વિચાર
સાંપ્રત વિ૦ [સં] સજ્જ (૨) હમણાંનું હાલનું (૩) અ૦ તરત; અબઘડી -તિક વિ૦[સં] વર્તમાન સમયનું, હમણાંનું
સાંપ્રદાયિક વિ૦ [સં] સંપ્રદાય સંબંધી કે સંપ્રદાયનું
સાંબ પુ૦ [સં. (સ)શિવ(૨)[સં.] જાંબુવતી-નો પુત્ર
સાંબ (૦) સ્ત્રી૦ [सं शम्ब] સાંબેલાની નીચલી લોખંડની ખોળી [ખીલી
સાંબેલ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ સમોલ] મૂસળીની
સાંબેલી (૦) સ્ત્રી૦ ['સાંબ' ઉપરથી] નાનું સાંબેલું. -લું ન૦ [જુઓ સાંબ સ્ત્રી૦] જે વડે ખાંડવાનું તે એક સાધન
સાંભર (૦) સ્ત્રી૦, ૦ણુ ન૦ સ્મરણ, યાદ
સાંભરવુ (૦) સ૦ક્રિ૦ [प्रा संभर (सं सम्भृ)] એકઠું કરવું (૨) અ૦ક્રિ૦ યાદ આવવું
સાંભળવું (૦) સ ક્રિ૦ [प्रा संभल] શ્રવણ કરવું (૨) [લા] ધ્યાન ઉપર લેવું
સાંવત્સરિક વિ૦ [સં] વાર્ષિક (૨) પુ૦ જોશી
સાંસણી (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा संसण (सं शंसन)] છૂપી ઉશ્કેરણી
સાંસતા (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं साँसत (हिं साँस, सं श्वास ઉપરથી)] ધીરજ; સબૂરી (૨) સત્તા, શક્તિ (૩) તંગી; સાંસા
સાંસતું (૦) વિ૦ [સર૦ हिं साँसत] ધીમું, ગુસ્સો' નરમ પડ્યો હોય એવું
સાંસા (૦) પુ૦બ૦વ૦ [प्रा सास (सं श्वास), સર૦ हिं साँस, -सा] સાંસતા, તંગી, મુશ્કેલી (-પડવા)
સાંસો (૦) પુ૦ [सं संशय, प्रा संसय; हिं. साँसा] સંકલ્પવિકલ્પ, સંશય
સાંસારિક વિ૦ [સં.] સંસાર સંબંધી
સાંસોટ (૦) અ૦ [શ્વાસ-प्रा सास પરથી?] સોંસરુ, સીધું
સાંસ્કારિક વિ૦ [સં] સંસ્કાર સંબંધી
સાંસ્કૃતિક વિ૦ [સં] સંસ્કૃતિને લગતું (૨) સંસ્કૃત ભાષાને લગતું
સાંસ્થાનિક વિ૦ [સં] સંસ્થાન સંબંધી (૨) પુ૦ સંસ્થાનમાં સાથે વસતો દેશભાઈ. ૦સ્વરાજ પુ૦ બ્રિટિશ સંસ્થાનોને મળતું સ્વરાજ, 'ડોમિનિયન સ્ટેટસ'
સિકલ(-ક્કલ) સ્ત્રી૦ [अ शक्ल] મુખવટો ચહેરો
સિકલીગર પુ૦ [फा॰ सैकलगर] (હથિયાર વગેરે) ઘસીને સાફ કરનારો, સરાણિયો
સિકંદર પુ૦ [फा] (સં) ગ્રીસનો બાદશાહ અલેક્ઝાન્ડર (૨) [લા] ઉજાતિનો સિતારો (૩) વિ૦ વિજયી,ફતેહમંદ [(ચડતો)-હોવો, (હાડો)-હોવો, -પાશરો હોવો= નસીબની અનુકૂળતા હોવી]
સિક્કલ સ્ત્રી૦ જુઓ સિકલ
સિક્કાઈ વિ૦ જુઓ સક્કાઈ
સિક્કે અ૦ [જુઓ શિક્કે] સુધ્ધાં
સિક્કેકટાર સ્ત્રી૦ [સિક્કો + કટાર] કટારની આકૃતિવાળી મહોર કે છાપ
સિક્કો પુ૦ [अ] છાપ; મહોર (૨) ચલણી નાણું (૩) મોગ્રી લખોટી [-કરવો, ઠોકવો, મારવો, લગાવવો = મહોર કે છાપ પાડવી (૨) કામ સફળપણે પાર પાડવું] -ક્કાદાર વિ૦ છાપવાળું (૨) સુંદર દેખાવનું -ક્કાબંધ વિ૦ મહોર-છાપવાળું (૨) બીડેલું, અનામત. -ક્કાશાસ્ત્ર ન૦ પ્રાચીન સિક્કાઓ પરથી કરાતી પુરાતત્ત્વશોધનું શાસ્ત્ર, 'ન્યુમિસ્મેટિક્સ'
સિક્ત વિ૦ [સં] છાંટેલું
સિગાર(-રેટ) સ્ત્રી૦ [ઇં] વિલાયતી બીડી
સિગરામ પુ૦, ન૦ જુઓ શિગરામ, સગરામ
સિગ્નલ ન૦, પું૦ [ઇં] દૂરથી ખબર આપવાની

નિશાની કે તે માટેની યોજના (૨) રેલવેનો હાથ [–આપવું = રેલવેના હાથની નિશાની (ગાડીને) બતાવવી. –પાડવું=તે આપવા હાથને કળ વડે નમાવવો]
સિજદો પું૦ [अ] માથું જમીનને અડકાડીને કરાતું નમન ['સીઝવું'નું પ્રેરક
સિઝાવું અ૦ ક્રિ૦ 'સીઝવું'નું ભાવે. –વવું સ૦ક્રિ૦
સિડાવું અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ક્રિ૦ 'સીડવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક
સિત વિ૦[સં.] શ્વેત; સફેદ (૨) પું૦ ધોળો રંગ
સિતમ પું૦ [फा] જુલમ ૦ગ(–ગા)ર વિ૦ જુલમગાર. ૦ગુજારી સ્ત્રી૦ સિતમ ગુજારવો તે
સિતાબ સ્ત્રી૦ જુઓ સતાપ, શિતાબ
સિતાબ, –બી જુઓ શિતાબ, –બી
સિતાર પું૦ સ્ત્રી૦ [फा.] એક તંતુવાદ્ય –રિયો પું૦ સિતાર બજાવનારો –રી સ્ત્રી૦ નાની સિતાર
સિતારો પું૦ [फा] તારો, ગ્રહ (૨) [લા] દશા, નસીબ [–ચડતો હોવો = ચડતી કળા હોવી –પાંશરો હોવો=ભાગ્ય અનુકૂળ હોવું.]
સિતોપલાદિચૂર્ણ ન૦[સં]કફની એક દેશી દવા
સિત્તેર વિ૦ [प्रा सत्तरि (सं सप्तति), સર૦ हिं सत्तर] '૭૦'
સિત્તો(–ત્યો)તરું વિ૦ સિત્યોતેરના આંકવાળું
સિત્તો(–ત્યો)તેર[प्रा सत्तहत्तरि(सं सप्तसप्तति); સર૦ हिं. सतहत्तर] વિ૦ '૭૭'
સિત્યાશિયું વિ૦ સત્યાશીની સાલ કે તે વર્ષના દુકાળને લગતું (૨) [લા] ભુખાળવું
સિત્યાશી(–સી) વિ૦ [प्रा सत्तासीइ (सं सप्ताशीति), સર૦ हिं सतासी] સત્યાશી, '૮૭'.
સિત્યોતરું, –રો, સિત્યોતેર જુઓ સિત્તોતરું, સિત્તોતેર [–વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)
સિદાવું અ૦ક્રિ૦ [सं सीद्] દુઃખી થવું, ખિજાવું.
સિદ્ધ વિ૦[સં]તૈયાર, સફળ, પ્રાપ્ત (૨) નિશ્ચિત, સાબિત (૩) નિષ્ણાત (૪) સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હોય તેવું (૫) મુક્ત (૬) પું૦ સિદ્ધિઓ મેળવી હોય તેવો યોગી કે દૈવી પુરુષ (૭) મુક્ત પુરુષ ૦તા સ્ત્રી૦ સિદ્ધપણું (૨) સિદ્ધિ, સફળતા (૩) સાબિતી ૦લોક પું૦ સિદ્ધોને વસવાનો લોક. ૦સંકલ્પ વિ૦ જેના સંકલ્પમાત્રથી કાર્ય સિદ્ધ થાય એવું. ૦હસ્ત વિ૦ જેનો હાથ બેસી ગયો છે એવું, હથોટીવાળું. –દ્ધાઈ સ્ત્રી૦ સિદ્ધપણું. –દ્ધાર્થ પું૦ [+अर्थ] (સં.) ગૌતમબુદ્ધ. –દ્ધાલય ન૦ [+आलय] સિદ્ધનું આલય; સિદ્ધલોક. –દ્ધાસન ન૦[+आसन] યોગનું એક આસન –દ્ધાંગના સ્ત્રી૦ [+अंगना] સિદ્ધ સ્ત્રી
સિદ્ધાંત પું૦ [सं] પૂરી તપાસ કે વિચારણા પછી સાચો સાબિત થયેલો એવો નિશ્ચિત મત કે નિર્ણય (૨) ઉપપત્તિયુક્ત ગ્રંથ. ૦વાદી વિ૦ સિદ્ધાંતમાં માન્યતાવાળું, કોઈ પણ બાબતમાં તે અંગેના સિદ્ધાંત પ્રમાણે (બીજા કોઈ ભળતા આધારે નહિ) ચાલવામાં માનનારું ૦સૂત્ર ન૦ શંકાનો નિર્ણય આપનાર અને શાસ્ત્રકારના મતનું પ્રતિપાદન કરનાર સૂત્ર –તી વિ૦ (૨) પું૦ સિદ્ધાંત રજૂ કે સમર્થન કરનારું; સિદ્ધાંતવાદી (૩) શાસ્ત્રના તત્ત્વને માનનારું
સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ [સં.] પરિપૂર્ણ, સફળ કે સાબિત થવું તે (૨) સાબિતી (૩) ફલપ્રાપ્તિ (૪) છેવટની મુક્તિ (૫) યોગથી મળતી આઠ શક્તિઓમાંની દરેક (જુઓ અષ્ટમહાસિદ્ધિ). ૦દા સ્ત્રી૦ (સં.) દુર્ગા ૦દાયક વિ૦ સિદ્ધિ આપનારું. ૦યોગ પું૦ જ્યોતિષમાં એક શુભ યોગ [ચાલતી પકડવી, વિદાય થવું
સિધાર(–વ)વું અ૦ક્રિ૦ [सं सिध्=જવું ?]
સિનાઈ પું૦ [ઇં.] બાઇબલમાં આવતો એક પર્વત (જ્યાં મૂસાએ ઈશ્વરવાણી સાંભળેલી)
સિનેમા પું૦ [ઇં.] ચિત્રોની પરંપરાને ચાલતી ઘટના તરીકે પટ ઉપર બતાવવાની યુક્તિ (૨) તે યુક્તિથી બતાવાતું ચિત્ર કે નાટક, ચલચિત્ર. ૦ઘર ન૦ ચલચિત્ર દેખાડવા માટેનું નાટકઘર; થિયેટર. –મૅટોગ્રાફ પું૦, ન૦ સિનેમા બતાવવાની યુક્તિ કે તેનું યંત્ર (૨) સિનેમા
સિપાઈ પું૦ [જુઓ સિપાહી] સૈનિક, ફોજનો માણસ (૨) ચપરાસી; પટાવાળો (૩) પોલીસ. ૦ગીરી સ્ત્રી૦ સિપાઈનું કામ કે નોકરી. ૦સપરાં ન૦બ૦વ૦ પોલીસ–સિપાઈ વગેરે ફૂટકળ માણસો

સીત સ્ત્રી૦ [સં.] હળપૂણી, ચાસ
સીતા સ્ત્રી૦ [સં.] 'સ) જનકની પુત્રી, એક સતી [-નાં વીતવાં=(સ્ત્રીને માથે) ઉપરાઉપરી સંકટ આવવાં]
સીતાફલ(-ળ) ન૦ [સર૦ हिं ,म.] એક ફળ **-ળી** સ્ત્રી૦ સીતાફળનું ઝાડ
સીત્કાર [સં], **-રો** પુ૦ શ્વાસ અંદર ખેંચતાં કરાતો કે થતો સીત એવો અવાજ **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [સર૦म सीत्कारणें] સીત્કાર કરવો
સીદી(-ધી) પુ૦, **-દણ** સ્ત્રી૦ [સર૦ म सिद्दी -द्दी, हिं सीदी] જુઓ શીદી, -દણ
સીધ સ્ત્રી૦ [સં सिद्ध ઉપરથી ?] ખબર; સમાચાર (૨) [જુઓ સીધુ] સીધાપણું
સીધવું અ૦ક્રિ૦ [સં सिध्] સિદ્ધ થવું, પાર પડવું, સીઝવું
સીધવો પું૦ ['સીધુ' ઉપરથી કે 'सिद्ध' ઉપરથી] ગાડું ઊલળે નહિ માટે પાછળ મૂકવાનો ટેકો (૨) ઊંચો વધેલો છોકરો–બાયડો. ઉદા૦ મોટો સીધવો થયો તોપણ ભાન નથી
સીધાઈ સ્ત્રી૦ ['સીધુ' ઉપરથી] સીધાપણું
સીધુ પુ૦ [સં] ગોળ કે શેરડીના રસનો દારૂ
સીધુ વિ૦ [સં सिद्ध ઉપરથી, સર૦ म, हिं सीधा] વાંકું નહિ તેવું; એક લીટીમાં હોય એવું (૨) પાંશરુ, પાધરુ (૩) સરળ, ઝટ સમજાય એવું (૪) નિષ્કપટી [સીધી રીતે =આડાઈ કર્યા વિના (૨) સીધા વ્યવહારથી -નરમાશથી સીધુ કરવું=[લા] માર મારીને ઠેકાણે લાવવું -સ ભળાવી દેવું= મોઢામોઢ અથવા સાફસાફ હોય તે કહી દેવું સીધે સેરડે ચડવું=રીતસર સીધે રસ્તે ચાલવું કે વર્તવું સીધો જવાબ = ઉડાઉ નહિ તેવો નિષ્કપટ જવાબ સીધો સવાલ =આડીતેડી વાત કર્યા વિના કે ગોળ ગોળ નહિ એવી રીતે પુછાતો પ્રશ્ન.] **૦દોર** વિ૦ દોરજેવું સીધુંસટ **૦સટ** વિ૦ એકદમ સીધુ; સાવ સીધુ **૦સાદુ** વિ૦ સીધુ ને સાદુ **-ધેસાધુ** વિ૦ તદ્દન સીધુ
સીધુ ન૦[સર૦ हिं म सिधा (સં असिद्ध ?)] રાંધી ખાવા જેટલું કાચુ અનાજ વગેરે સામગ્રી [-જોખવું=[લા.] માર મારવો]. **૦પાણી** ન૦ ('સીધાંપાણી' ન૦બ૦વ૦માં પણ વપરાય છે), **૦સામગ્રી** સ્ત્રી૦, **૦સામાન** ન૦બ૦વ૦ સીધાંની સામગ્રી કે તેનો સામાન; ખાવાપીવાનું [સીધાપાણી આપવાં=માર મારવો -ખૂટવાં=પૈસાટકા ખૂટી જવા.]
સીધે પુ૦ દંડની કસરતનો એક પ્રકાર
સીન પુ૦ [इं] નાટકનું દૃશ્ય (૨) દેખાવ **૦સીનરી** જુઓ સીનરી
સીનરી સ્ત્રી૦ [इं] રંગભૂમિ પર દેખાવમાં સાધનોની ગોઠવણી
સીનાકસી પુ૦ [फा सीनाकशी] એક પ્રકારનો દંડ (કસરત)
સીનો પુ૦ [फा] છાતીનો ફેલાવ
સીપ સ્ત્રી૦[प्रा सिप्पि(સં शुक्ति), સર૦ हिं] છીપ **૦માછલી** સ્ત્રી૦ છીપમાં રહેતી મોતી બનાવનાર માછલી
સીપણી સ્ત્રી૦ સીપવુ તે [રેડવું
સીપવું સ૦ક્રિ૦[प्रा सिप्प (સં सिंच्)] છાંટવું;
સીમ સ્ત્રી૦ [प्रा सिम (સં सीमा), સર૦ हिं०, म] ખેતર કે ગામની હદ, તે ભાગની જમીન
સીમઠોક અ૦ કોઈ રહી ન જાય એમ; એકેએક
સીમળો પુ૦ [જુઓ શીમળો] એક જાતનું ઝાડ
સીમંત ન૦ [સં] સ્ત્રીઓનો સેંથો (૨) અધરણી **-તિની** સ્ત્રી૦ સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી (૨) જેને અધરણી આવી હોય એવી સ્ત્રી **-તોન્નયન** ન૦ [+ उन्नयन] સગર્ભાવસ્થામાં સ્ત્રાને ચોથા, છઠ્ઠા કે આઠમા માસમાં કરવાનો એક સંસ્કાર
સીમા સ્ત્રી૦ [સં] હદ, મર્યાદા **૦ચિહ્ન** ન૦ સીમા બતાવનારી નિશાની **૦ડો** પુ૦ ગામની હદ, તે ભાગ. **-માંત** પું૦ [+ अंत] સીમાનો છેડો **-મોલ્લંઘન** ન૦ [+ उल्लंघन] સીમા ઓળંગવી તે (૨) દશેરાને દિવસે પોતાના રાજ્યની સીમા ઓળંગી પારકી હદમાં પ્રવેશ કરવાની એક ક્રિયા
સીર પુ૦ સંગીતમાં એક અલંકાર
સીરમું વિ૦ [સં सीर=હળ પરથી ?] પાણી પાયા વિના નીપજતું ઉદા૦ સીરમા ઘઉં
સીરાટ પુ૦ [જુઓ સીરી] સરાટ

સીરી વિ૦ [फा शीरीन] મીઠું, મધુર, સ્વાદ પેદા કરે તેવું (૨) સ્ત્રી૦ તેવી વાસ
સીલ સ્ત્રી૦ [ઇં.] મહોર; મુદ્રા, છાપ (૨) મહોર લગાડી ચોટાડેલું લાખ કે એવા બીજા પદાર્થનું ચકતું. [-કરવું, મારવું=સીલ લગાવીને બંધ કરવું. -મારવી, લગાવવી =સીલની છાપ પાડવી] ૦બંધ વિ૦ સીલ મારેલું (૨) સીલ તૂટ્યા વિનાનું; અકબંધ -વગર ખોલેલું
સીવણ નં૦ ['સીવવું' ઉપરથી] જુઓ સીવણી (૨) જ્યાં સીવ્યુ હોય તે જગા ૦કામ નં૦ સીવવાનું કામ કે કારીગરી. -ણી સ્ત્રી૦ સીવવું તે કે તેની ઢબ
સીવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. सीव (सं सिव्)] ટાંકા મારી જોડવું, સાંધવું
સીસકો પું૦ [રવ૦] જુઓ સિસકારો
સીસ(-સા)પેન સ્ત્રી૦ [સીસું+પેન; સર૦ म. शिसपेन] પેનસિલ
સીસમ સ્ત્રી૦,ન૦ [दे.; સર૦ हिं ; सं शिंशपा; જુઓ શીશમ] એક ઝાડ કે એનું લાકડું
સીસી સ્ત્રી૦ [જુઓ શીશી, સર૦ हिं.; म. शिसा] શીશી બાટલી
સીસું ન૦ [प्रा., सं. सीस] એક ધાતુ
સીસો પું૦ [જુઓ સીસી] શીશો, બાટલો
સીંગ સ્ત્રી૦ જુઓ શિંગ [માછલી
સીંગારો સ્ત્રી૦ [જુઓ સિંગારો] એક જાતની
સીંચણિયું નં૦ ['સીંચવું' ઉપરથી] પાણી સીંચવાનું પાત્ર કે સાધન (૨) કૂવામાં સીંચવાનું દોરડું
સીંચવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ સિંચવું
સીંચાણો પું૦[दे सिंचाण] બાજપક્ષી, શકરો
સીંચારવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સિંચવું] રેડવું
સીંદરી સ્ત્રી૦ [दे. सिंदु, सिंदुरय (दे. सिंदी= ખજૂરીનું ઝાડ)] (કાથીની) દોરડી
સુ અ૦[सं.] નીચેના અર્થમાં વપરાતો ઉપસર્ગ (૧) સુંદર, સારું (ઉદા૦ સુકેશી સુવાસ) (૨) સારી રીતે, ખૂબ (ઉદા૦ સુરક્ષિત) (૩) સહેલાઈથી (ઉદા૦ સુકર, સુલભ)
સુકટાક્ષ ન૦ [सं] સુંદર કટાક્ષ
સુક(-કે)ડ સ્ત્રી૦ + જુઓ સુખડ
સુકતાન ન૦[फा. सुल्त ઉપરથી]જુઓ સુકાગણું
સુકર વિ૦ [सं] સહેલું (૨) હાથનું પ્રવીણ
સુકર્મી વિ૦ [सं] સારાં કામ કરનારું, સદાચારી (૨) પુણ્યશાળી, સદ્‌ભાગી
સુકલકડી વિ૦ [સૂકું + લાકડું] લાકડી જેવું સૂકું, દુર્બળ શરીરનું
સુકવણી સ્ત્રી૦ ['સૂકવવું' ઉપરથી] સૂકવેલી વસ્તુ (૨) સુકવણું -ણું ન૦ પૂરતો વરસાદ ન આવવાથી વાવેતર વગેરેનું સુકાઈ જવું તે, ખરડિયું [સારી કવિતા
સુકવિ પું૦ [सं.] સારો-ઉત્તમ કવિ. ૦તા સ્ત્રી૦
સુકંઠ પું૦[सं] સારો કંઠ-અવાજ
સુકાન ન૦ [दे. सुक्काणय, अ सुक्कान; સર૦ म सुकाण (सं. सु-कर्ण)] જેને મરડવાથી વહાણ દિશા બદલે છે તે કળ કે તેની જગાનો વહાણનો ભાગ ૦ચી, -ની પું૦ [સર૦ दे. सुकाणिम] સુકાન ફેરવનાર ખલાસી
સુકાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सुक्क (सं. शुष्) સર૦ हिं सूकना, म सुकणें] ભેજ કે પ્રવાહી ઊડી જઈ શુષ્ક થવું (૨) (શરીર) દૂબળું પડવું; કૃશ થવું. -વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)
સુકાળ પું૦ [सं. सु+काल] સારા પાકનો વખત (દુકાળથી ઊલટું) (૨) [લા] છત; પુષ્કળપણું
સુકીર્તિ(-ર્તિ) સ્ત્રી૦ [सं] સારી કીર્તિ
સુકુમાર વિ૦ [सं] ઘણું કોમળ, નાજુક ૦તા સ્ત્રી૦ [પુણ્ય
સુકૃત(-ત્ય) ન૦, -તિ સ્ત્રી૦ [सं] સારું કામ;
સુકે(-ખે)ડ સ્ત્રી૦ + જુઓ સુકડ
સુકેશી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं] સુંદર કેશવાળી
સુકોમળ વિ૦ [सं सु+कोमल] ઘણું કોમળ
સુક્ષમ્ય. વિ૦ [सं] અતિ ક્ષમ્ય
સુખ ન૦ [सं] તનમનને ગમે એવો અનુભવ (આરામ, ચેન, શાંતિ, સંતોષ, તૃપ્તિ, ઉપભોગ); કામનાની સિદ્ધિનો આનંદ (૨) ૮ની સંજ્ઞા (૫) [-નો રોટલો=ભારે દુઃખ-કષ્ટ કે અજંપા વિના નિરાંતે મળતો રોટલો કે કમાણી] ૦કર, ૦કારક, ૦કારી, ૦દાઈ

વિ૦ સુખ કરનારું, સુખદાયી ૦ચેન ન૦ સુખશાંતિ, આરામ. ૦ડું ન૦ સુખ
સુખડ સ્ત્રી૦ [પ્રા सिरिखंड (સં. श्रीखंड)] ચંદનના ઝાડનું સુગંધીદાર લાકડું કે તે ઘસી કરાતો લેપ [બનાવનારો, કંદોઈ
સુખડિયો પું૦ ['સુખડી' પરથી] મીઠાઈ
સુખડી સ્ત્રી૦ [પ્રા सक्कुलि (સં शष्कुलि)] ઘીગોળમાં ઘઉંનો લોટ શેકીને બનાવેલી એક વાની (૨) મીઠાઈ (૩) હકસાઈ; દસ્તૂરી, બક્ષિસ [–આપવી=બક્ષિસ કે દસ્તૂરી આપવી –કાપવી વેચેલા માલની કિંમત માથી દસ્તૂરી પેટે થોડી રકમ કાપવી–ઓછી આપવી –જમાડવી=માર મારવો –બંધાવવી=મુસાફરી માટે કોરું ખાવાનું આપવું]
સુખણું વિ૦ [સં सुखिन्] સુખી સુખમાં મગ્ન
સુખતળી સ્ત્રી૦ [જુઓ સખતળી] જોડાની અંદર નખાતું નરમ છૂટું ચામડું
સુખદ(-દાયક,-દાયી, -દેણું) વિ૦ [સં] જુઓ સુખકર [સુખશય્યા
સુખધાની સ્ત્રી૦ [સં सुख+સં धा] જુઓ
સુખધામ વિ૦ [સં] સુખના ધામરૂપ (૨) સ્વયં સુખમય એવું (૩) ન૦ સુખનું ધામ
સુખન પું૦ [फा] બોલ, વેણ, શબ્દ [બે સુખન કહેવા=બે બોલ કહેવા, ભલામણ કરવી (૨) સલાહ શિખામણ આપવી (૨) ઠપકો આપવો] [(નાટક)
સુખપરિણામક વિ૦ [સં] સુખમાં પરિણમતું
સુખપાલ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं (સુખ+પાલખી)] એક જાતની પાલખી [સહેલાઈથી
સુખપૂર્વક અ૦ [સં] સુખથી; આરામથી;
સુખમણા સ્ત્રી૦ (પ.) જુઓ સુષુમ્ણા
સુખમા સ્ત્રી૦ [સં सुषमा] શોભા ભપકો
સુખરૂપ વિ૦ (૨) અ૦ [સં] ક્ષેમકુશળપૂર્વક; સાજુસમું, સહીસલામત
સુખરેચ પું૦ [સુખ+રેચ] હલકો રેચ
સુખલા પું૦બ૦વ૦ ઘઉંનો જાડો લોટ
સુખવસ્તુ વિ૦ [સર૦ મ सुखवस्ती (સુખ+વસતું)] પહેલાંની કમાણી ઉપર બેઠે બેઠે ખાનાર, ખાધેપીધે સુખી
સુખવાદ પું૦ [સં] ઇંદ્રિયોના ભોગવિલાસને જ જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય સમજનારો વાદ
સુખવાન વિ૦ [સં] સુખી
સુખવાસી વિ૦ [સં] સુખમાં રહેનારું
સુખવેલ સ્ત્રી૦ એક જાતની કમોદ
સુખશય્યા સ્ત્રી૦ [સં] સુખે સુવાય તેવું બિછાનું કે પલંગ [શાંતિ, નિરાંત
સુખશાતા, સુખશાંતિ સ્ત્રી૦ [સં] સુખ અને
સુખશૂરું વિ૦[સુખ+શૂરું] સુખ ભોગવે શૂરું
સુખસગવડ સ્ત્રી૦, ન૦ બ૦ વ૦ સુખ અને સગવડ, આરામ અને અનુકૂળતા
સુખસજ્જા સ્ત્રી૦ સુખશય્યા [અને શાંતિ
સુખસમાધાન ન૦સુખ અને સમાધાન,આનંદ
સુખસંગી વિ૦[સં] સુખમાં આસક્તિવાળું
સુખસંતોષ પું૦ [સુખ+સંતોષ] સુખ અને સંતોષ [છે એવા (હજામ)
સુખહસ્ત વિ૦ [સં] સારો–હળવો જેનો હાથ
સુખા સ્ત્રી૦ ગાંધાર ગ્રામની એક મૂર્ચ્છના
સુખાકારી સ્ત્રી૦ સુખી હાલત; તંદુરસ્તી
સુખાવહ વિ૦ [સં] સુખકારક
સુખાસન ન૦ [મ] સુખદાયક બનાવટવાળું આસન (૨) પાલખી, મ્યાનો
સુખાળું વિ૦ સુખિયું (૨) સુખમાં સૂતેલું [સુખાળા થવું=આરામથી પડવું – સૂવું]
સુખિયારું, સુખિયું વિ૦ જુઓ સુખી
સુખી વિ૦ [સં] સુખવાળું, દુઃખ વિનાનું
સુખેડ સ્ત્રી૦ + જુઓ સુખડ
સુગત પું૦ [સં] (સં.) બુદ્ધ ભગવાન
સુગતિ સ્ત્રી૦ [સં.] સદ્ગતિ, મોક્ષ
સુગમ વિ૦ [સં] સહેલું ૦તા સ્ત્રી૦
સુગ(-ઘ)રી સ્ત્રી૦ [પ્રા सुघरा (સં सुगृहा), સર૦ મ सुगरीण] એક પક્ષી (એ સુંદર માળો બનાવે છે) [–નો માળો=માથાના ગૂંચવાયેલા, જૂંવાળા ને બરછટ વાળનો જથો]
સુગંધ પું૦, સ્ત્રી૦ [સં] –ધી સ્ત્રી૦ સારી ગંધ, ખુશબો –ધીદાર વિ૦ સુગંધીવાળું
સુગાવું અ૦ક્રિ૦ ['સૂગ' ઉપ.થી] સૂગ ચડવી
સુગાળ વિ૦ ['સુકાલ' પરથી?] પુષ્કળ, સોંઘું
સુગાળ, ૦વું, ૦ળું વિ૦ [સૂગ પરથી] જેને

ઝટ સૂગ ચડે એવું, ઝટ સુગાય એવુ
સુગ્રાહ્ય વિ૦ [સં] સહેલાઈથી ગ્રહણ કરી શકાય એવું (૨) સહેલાઈથી સમજાય એવુ
સુગ્રીવ પુ૦ [સં.] (સ) (રામાયણમા) વાનરોનો રાજા, વાલીનો ભાઈ
સુગ્રહી સ્રી૦ [સં.] એક પક્ષી, સુઘરી
સુઘટિત [સં.] વિ૦ સારી રીતે રચેલુ (૨) સુવ્યવસ્થિત (૩) ઘટિત, યોગ્ય
સુઘડ વિ૦ [મં સુ + घट, સર૦ हिं] સ્વચ્છ, ચોખ્ખું (૨) ચતુર, વિવેકી. ૦તા,–ડાઈ સ્રી૦
સુઘરી સ્રી૦ જુઓ સુગરી [ન૦ સારું ચરિત્ર
સુચરિત(–ત્ર) વિ૦ [સં.] જુઓ સચ્ચરિત (૨)
સુચારુ વિ૦ [સં] + સુંદર [લક્ષણ
સુચિહ્ન ન૦ [સં सु + चिह्न] શુભ ચિહ્ન, સારું
સુજન પુ૦ [સં] સારો સદાચારી માણસ, સજ્જન. ૦તા સ્રી૦ [નામના, કીર્તિ
સુજશ પુ૦ [સુ + યશ, સર૦ हिं. सुजस] યશ,
સુજાણ વિ૦ [प्रा. (સં. सुज्ञ), સર૦ हिं. सुज्ञान, म] હોશિયાર; જ્ઞાની, સમજુ
સુજાત વિ૦ [સં] કુલીન, ઊંચા કુળનુ (૨) સુંદર, ઘાટીલુ
સુજાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'સૂજવું'નું પ્રેરક
સુજ્ઞ વિ૦ [સં] ડાહ્યું ચતુર, વિદ્વાન ૦તા સ્રી૦
સુઝાડવુ સ૦ક્રિ૦ સૂઝવું'નું પ્રેરક
સુઝુલ્લન પુ૦ એક વૃક્ષ
સુડતાળીસ વિ૦ [प्रा. सत्त–चत्तालीस (સં. सप्तचत्वारिंशत्)] '૪૭'
સુડતાળો વિ૦ પું૦ ['સુડતાળીસ' ઉપરથી] સંવત ૧૯૪૭ની સાલનો (દુષ્કાળ)
સુડોળ વિ૦ [સુ + ડોળ, સર૦ हिं सुडौल] ઘાટીલું, રૂપાળુ
સુણ સ્રી૦ (પ.) સુણવું તે, શ્રવણ
સુણવું [प्रा सुण (સં श्रु)] સ૦ક્રિ૦ સાંભળવું
સુણાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'સુણવ નુ પ્રેરક
સુણાવુ અ૦ક્રિ૦ 'સુણવું'નું કર્મણિ
સુત પુ૦ [સં] પુત્ર ૦મેધ પુ૦ જેમા દીકરાનો ભોગ આપ્યો હોય એવો યજ્ઞ
સુતનુ વિ૦ [સં] સુંદર નાજુક શરીરવાળુ
સુતમેધ પું૦ [સં] જુઓ 'સુત'મા
સુતર(રું) વિ૦(૨)અ૦ [સં. सु + तर સર૦ हिं] સહેલું સુગમ, સરળ. –રાઈ સ્રી૦ સરળતા
સુતરાઉ વિ૦ [સૂતર' ઉપરથી] સૂતરનુ બનેલુ
સુતરિયો પુ૦ [સૂતર પરથી] સૂતરનો વેપારી. –યા પુ૦ એક અટક
સુતરામ્ અ૦ [સં] ઘણુ, ખૂબ, વધારે
સુતરું વિ૦(૨)અ૦ જુઓ સુતર
સુતરેલ વિ૦ ['સૂતર' ઉપરથી] જુઓ સુતરાઉ
સુતલ(–ળ) ન૦ [સં.] ત્રીજું પાતાળ
સુતા સ્રી૦ [સં] પુત્રી
સુતા(–થા)ર પુ૦ [સં सूत्रधार, प्रा सुत्तहार, સર૦ हिं, म] લાકડા ઘડનાર કારીગર ૦કામ ન૦ લાકડા ઘડવાનુ કામ ૦ણ સ્રી૦ સુતા-ની સ્રી –રી વિ૦ સુથારનું, –ને લગતુ (૨) સ્રી૦ સુથારકામ
સુતારિણી વિ૦ સ્રી૦ [સં.] બરોબર તરીને પાર ઉતારે એવી (નૌકા)
સુથાડિયો પુ૦ એક જાતનુ જાડી સળીનું ઘાસ
સુથાર, ૦કામ, ૦ણ, –રી જુઓ 'સુતાર'માં
સુદ અ૦ [જુઓ સુદિ] શુક્લ પક્ષમાં (૨) સ્રી૦ શુક્લ પક્ષ
સુદર્શન વિ૦ [સં] સારા દેખાવવાળુ (૨) ન૦ (સ) વિષ્ણુનુ ચક્ર. (૩), ૦ચૂર્ણ તાવમાટે એક ચૂર્ણ – દવા. –ના વિ૦સ્રી૦ સુંદર સ્રી
સુદાન્ત વિ૦ [સં] બરોબર દાન્ત
સુદામા [સં.], –મો પુ૦ (સં) શ્રીકૃષ્ણનો એક ગરીબ સહાધ્યાયી ને મિત્ર (૨) [લા] કંગાળ માણસ. [–ના તાંદુલ = ગરીબની ભેટ.] ૦પુરી સ્રી૦ (સં) પોરબંદર (૨) (લા.) કંગાળનું નિવાસસ્થાન
સુદિ અ૦ [સં] જુઓ સુદ
સુદિન પું૦ [સં] શુભ દિવસ
સુદીન વિ૦ [સં] ખૂબ દીન—નમ્ર
સુદીર્ઘ વિ૦ [સં] ખૂબ દીર્ઘ
સુદૂર વિ૦ [સં] ઘણે દૂર
સુદૃઢ વિ૦ [સં] ઘણુ દૃઢ
સુધન્વા પુ૦ [સં (સ) એક પ્રસિદ્ધ વિષ્ણુભક્ત
સુધરવુ અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं सुधरना, म. सुधरणें (સં शुद्ध, प्रा सुद्ध ઉપરથી ?)] સારુ થવુ

સુધરાઈ સ્ત્રી૦ ['સુધરવું', 'સુધારવું' ઉપરથી] સુધારો, સુધરેલી સ્થિતિ (૨) મ્યુનિસિપાલિટી [-આવવી=મ્યુનિસિપાલિટીનો વહીવટ સ્થપાવો] -વટ સ્ત્રી૦ સુધારણા

સુધરાવવું સ૦ક્રિ૦ સુધરવું'નું પ્રેરક, સુધારે એમ કરવું, સુધારાવવું

સુધર્મા, ૦સભા સ્ત્રી૦[सं]દેવોની-ઇંદ્રની સભા

સુધા સ્ત્રી૦ [सं] અમૃત (૨) ચૂનો ૦કર પુ૦ ચંદ્ર ૦ધવલ વિ૦ અમૃત જેવું ધોળું (૨) ચૂનાથી ધોળેલું ૦રસ પુ૦ અમૃત

સુધાર પુ૦ [સુધારવું પરથી] સુધારો. ૦ક વિ૦ સુધારનાર, સુધારો કરનારુ (૨) પુ૦ તેવો આદમી ૦ણું ન૦, ૦ણા સ્ત્રી૦ સુધારવું તે, સુધારો

સુધારવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સુધરવું] બગડેલું, કથળેલું સુધરે એમ કરવું, સારુ કરવું (૨) દુરસ્ત કરવું, સમારવું (શાક, મકાન ઇ૦) (૩) ભૂલ દૂર કરી ખરુ કહેવું કે લખવું

સુધારો પુ૦ સુધરવું તે, સારી સ્થિતિ, સારો ફેરફાર (૨) સંસ્કૃતિ, સભ્યતા (૩) નવો ચાલ કે રીતભાત (૪) ઠરાવને સુધારવા માટેનો ઠરાવ. [-મૂકવો = સુધારાનો ઠરાવ રજૂ કરવો.]

સુધારસ પુ૦ [सं] જુઓ 'સુધા'માં

સુધાંશુ પુ૦ [सं] ચંદ્રમા

સુધી વિ૦(૨) પુ૦ [सं] બુદ્ધિમાન; પંડિત

સુધી અ૦ [सं सावधि] લગી, પર્યંત

સુધીર વિ૦ [सं] ખૂબ ધીર

સુધ્ધાં(૦ત) અ૦ [सं सार्धम्? સર૦ म, हिं] સાથે, મળીને, પણ(બાકી રહ્યા કે છોડયા વિના)

સુનંદિત વિ૦ [सं] સારી રીતે ખુશ થયેલું. -તા વિ૦ સ્ત્રી૦

સુનાવણી સ્ત્રી૦ ['સુણવું' 'સુણાવવું' ઉપરથી, સર૦ हिं सुनावनी, म] ન્યાયાધીશે ફરિયાદ સાંભળવી તે કે તેને સંભળાવવી તે [-થવી -નીકળવી=સુનાવણી માટે કેસ નીકળવો]

સુનીતિ સ્ત્રી૦ [सं] સારી નીતિ

સુનું ન૦ [सं स्वर्ण, સર૦ प्रा सुण्णआर, सुन्नआर = સોની] સોનું -નેરી વિ૦ [સર૦ हिं सुनहरी] જુઓ સોનેરી

સુન્નત સ્ત્રી૦ [अ.] એક મુસલમાની સંસ્કાર, જેમાં લિંગની પોપચાની ચામડી કાપી નાખવામાં આવે છે (૨) [લા.] મુસલમાન કરવું તે, ધર્માંતર

સુન્ની વિ૦ [अ] એ નામના મુસલમાની પંથનું (૨) પુ૦ એક મુસલમાની સંપ્રદાય

સુપક્વ વિ૦ [सं] સારી રીતે પાકેલું

સુપચ્ય વિ૦ [सं] સહેલાઈથી પચી જાય એવું

સુપથ પુ૦ [सं] સારો, નીતિનો માર્ગ ૦ગામી વિ૦ સારે-નીતિને માર્ગે જનારુ

સુપન ન૦ [સર૦ हिं] (પ) જુઓ સ્વપ્ન

સુપરત સ્ત્રી૦ [फा सिपुर्द] સોંપણ (૨) વિ૦ સોંપેલું [-કરવું=સોંપવું]

સુપરિણામ ન૦ [सं] સારુ પરિણામ

સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ પુ૦ [इं] નિરીક્ષણ કરનાર ઉપરી; મુખ્ય અધિકારી

સુપાત્ર વિ૦ [सं] યોગ્ય, લાયક. ૦તા સ્ત્રી૦

સુપારી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं, म] (પ.) જુઓ સોપારી

સુપુત્ર પુ૦[सं] સપૂત

સુપ્ત વિ૦ [सं] સૂતેલું, ઊંઘેલું

સુપ્તિ સ્ત્રી૦ [सं] ઘોર નિદ્રા (૨) ઘેન

સુપ્રકાશિત વિ૦ [सं] સારી પેઠે પ્રકાશવાળું

સુપ્રતિષ્ઠિત વિ૦ [सं] સારી પ્રતિષ્ઠાવાળું, આબરૂદાર (૨) સારી પેઠે જામી ગયેલું સુસ્થિર

સુપ્રભ વિ૦ [सं] સુંદર પ્રભાવાળું

સુપ્રસન્ન વિ૦ [सं] ઘણું પ્રસન્ન

સુપ્રસંગ પુ૦ [सं] શુભ પ્રસંગ

સુપ્સુપ્સમાસ પુ૦[सं.]સમાસનો એક પ્રકાર. ઉદા૦ 'ભૂતપૂર્વ' [દસ્તરખાન

સુફરો પુ૦ [अ] ભાણું મૂકવાનું પાથરણું;

સુફલ,-ળ વિ૦ [सं सु+फल] સારા ફળ-પરિણામવાળું (૨) ન૦ સારુ પરિણામ-ફળ -લા(-ળા) વિ૦ સ્ત્રી૦

સુફિયાણું વિ૦ [फा सूफ़ीआनह] ઉપરથી સુંદર; ખાલી સફાઈદાર [સ્ઠ, જોરાવર

સુબળ વિ૦ [सं सु+बल] સારા બળવાળું,

સુબાહુ વિ૦[सं] સુંદર કે મજબૂત હાથવાળું

સુબુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं] સદ્બુદ્ધિ

સુબોધ પુ૦ [सं] સારુ જ્ઞાન કે શિખામણ

૦ક,૦કારી વિ૦ સુબોધ દેનાર
સુભગ વિ૦ [सं] સુંદર, રમણીય (૨) સુભાગી. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ –ગા વિ૦ સ્ત્રી૦ ખૂબસૂરત કે સૌભાગ્યવતી (સ્ત્રી)
સુભટ પું૦ [सं.] બહાદુર લડવૈયો
સુભદ્રા સ્ત્રી૦ [सं] (સ.) શ્રીકૃષ્ણની બહેન; અર્જુનની પત્ની
સુભર [ભરાયેલુ; સભર
સુભર વિ૦ [सं सु+भृ; સર૦ म.] સારી રીતે
સુભાગી વિ૦ [सं] ભાગ્યશાળી –ગ્ય ન૦ સદ્ભાગ્ય [તેવું વાક્ય કે પદ
સુભાષિત વિ૦ [सं] સુંદર રીતે કહેલું (૨) ન૦
સુમતિ સ્ત્રી૦ [सं] સદ્બુદ્ધિ
સુમન ન૦ [सं] ફૂલ
સુમાર પું૦ [જુઓ શુમાર, સર૦ म.] અડસટ્ટો. [–કાઢવો = અડસટ્ટો કાઢવો. –જોવો = હદ કે શક્તિ જોવા –માં બોલવું = નશામાં બોલવુ] –રે અ૦ આશરે; લગભગ
સુમિત્રા સ્ત્રી૦ [सं] (સ.) લક્ષ્મણની માતા
સુમુખી સ્ત્રી૦ [सं] ગાંધાર ગ્રામની એક મૂર્છના (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ સુંદર મુખવાળી
સુમેધ વિ૦ [सं] સારી મેધા–બુદ્ધિવાળું
સુમેય વિ૦ [सं] બરોબર માપી શકાય એવું (૨) 'કોમેન્સ્યુરેબલ' (ગ)
સુમેરુ પું૦ [सं] (સ.) મેરુ, સોનાનો પર્વત
સુમેળ પું૦ [સુ+મેળ] સારો મેળ–બનાવ (૨) સારુ સુભગ મિશ્રણ
સુયાણી સ્ત્રી૦ [प्रा सुइया (सं सूतिका)] પ્રસવ કરાવનારી સ્ત્રી, દાઈ
સુયુત વિ૦ [सं] બરાબર – સારી રીતે જોડાયેલું
સુયોગ પું૦ [सं] શુભ – સારો કે યોગ્ય અવસર
સુર પું૦ [सं] દેવ
સુરક્ષિત વિ૦ [सं] સારી રીતે રક્ષાયેલું
સુરખ વિ૦ [फा सुर्ख. સર૦ हिं] લાલ, રાતું –ખી સ્ત્રી૦ [फा] લાલી (૨) [લા] અસર
સુરગંગા સ્ત્રી૦ [सं] આકાશગંગા
સુરગુરુ પું૦ [सं] (સ.) દેવોના ગુરુ, બૃહસ્પતિ
સુરણિયું વિ૦ ['સૂરણ' ઉપરથી ?] ચળવાળું (૨) લોલુપ, અત્યાસક્ત (સુ)
સુરત ન૦ [सं] કામક્રીડા; સંભોગ
સુરત ન૦ (સ.) તે નામનું શહેર
સુરતરુ ન૦ [सं] સ્વર્ગનું એક ઝાડ (૨) કલ્પદ્રુમ
સુરતા સ્ત્રી૦ [सं सुरति ?, સર૦ हिं] લગની (૨) ધ્યાન (૩) યાદ, સૂધ
સુરતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ખૂબ આનંદ અને સુખ
સુરતી વિ૦ ['સુરત' ઉપરથી] સુરત શહેરનું કે તે તરફનું (૨) સ્ત્રી૦ સુરત તરફની બોલી (૩) પું૦ સુરતનો કે તે તરફનો વતની. [–ભાઈ = કહેવાતા ભાઈ. –લાલા = લહેરી લાલા, ફાકડેશાવ –સગાઈ = ઉપર ઉપરની પ્રીત]
સુરદાસ પું૦ [સુર + દાસ] (સ.) પ્રસિદ્ધ અંધ ભક્ત કવિ (૨) [લા] આંધળો સાધુ કે માણસ
સુરદ્રુમ ન૦ [सं] કલ્પવૃક્ષ
સુરધનુ ન૦ [सं] મેઘધનુષ્ય
સુરધેનુ સ્ત્રી૦ [सं सुर + धेनु] કામધેનુ
સુરનદી સ્ત્રી૦ [सं] (સં.) ગંગા
સુરપડિમા સ્ત્રી૦ [સુર + प्रा. पडिमा (सं. प्रतिमा)] + દેવની પ્રતિમા
સુરપતિ પું૦ [सं] (સ.) ઇંદ્રરાજ
સુર(–લ)ફાક પું૦ [हिं सुरफाक, म. सुरफाक] સંગીતનો એક તાલ
'**સુરભિ(–ભી)** વિ૦ [सं] સુવાસિત (૨) સ્ત્રી૦ કામધેનુ ગાય (૩) ગાય [એક મણિ
સુરમણિ પું૦ [सं] કલ્પવૃક્ષ જેવો સ્વર્ગનો
સુરમો પું૦ [फा] એક ખનિજ પદાર્થ કે તેનું આંખનું અંજન (–આંજવો)
સુરમ્ય વિ૦ [सं] અત્યંત રમણીય
સુરયુવતી સ્ત્રી૦ [सं] અપ્સરા
સુરરાજ [सं], –ય પું૦ ઇંદ્ર
સુરરિપુ પું૦ [सं] દેવોનો શત્રુ અસુર, રાક્ષસ
સુરલોક પું૦ [सं.] સ્વર્ગ
સુરવાલ(–ળ) પું૦, સ્ત્રી૦ [फा शुल्वार; સર૦ म सुरवार. हिं.] પાયજામો, ચોરણો [સ્ત્રી૦
સુરસ વિ૦ [सं] સારા–સુંદર રસવાળુ. ૦તા
સુરસદન ન૦ [सं.] સ્વર્ગ, દેવલોક
સુરસરિ(૦ત,૦તા) સ્ત્રી૦ [सं] ગંગા
સુરંગ વિ૦ [सं] સુંદર રંગનું (૨) સુંદર (૩) પું૦ સુંદર રંગ (૪) (રંગ અનુસાર) એ નામની જાતનો ઘોડો (૫) સ્ત્રી૦ જમીનમાં કરેલું

ભોંયરુ (૬) (જમીનમાં ખાડો ખોદી ખડક તોડવા કે શત્રુનો નાશ કરવા વપરાતી) દારૂગોળાની એક યુક્તિ કે તે માટેની બનાવટ. [–કાઢવી = ડુંગર ફોડીને નીચેથી રસ્તો કરવો –ફોડવી] –ગી વિ૦ સારા–સુશોભિત રંગનું (૨) લહેરી, રંગીલું (૩) નારંગી [પીવા તે
સુરા સ્ત્રી૦ [સં] મદિરા; દારૂ ૦પાન ન૦ દારૂ
સુરાઈ(-હી) સ્ત્રી૦ [જુઓ સુરાહી] ફૂલના ઘાટનું સાંકડા ગળાનું વાસણ [રાજ્ય
સુરાજ્ય ન૦ [સં] સારુ – સારી રીતે ચાલતુ
સુરાધીશ પુ૦ [સં] સુરપતિ, ઇંદ્ર
સુરા(-લા)ખ સ્ત્રી૦ [ફા] કાણું, બાકોરુ
સુરારિ પુ૦ [સં] દેવોનો દુશ્મન, રાક્ષસ
સુરાવટ સ્ત્રી૦ સૂર મિલાવવા તે(૨)સુરેલ ધ્વનિ
સુરાહી સ્ત્રી૦ [અ] જુઓ સુરાઈ
સુરાંગના સ્ત્રી૦[સં] દેવાંગના, અપ્સરા
સુરીલુ વિ૦ ['સૂર' ઉપરથી] મધુર કે બરોબર મળેલા સૂરવાળુ
સુરુચિ સ્ત્રી૦ [સં] સારી રુચિ ૦ભંગ પુ૦ સુરુચિનો–શિષ્ટ રસજ્ઞતાનો ભંગ ૦ર વિ૦ સારી પેઠે રુચિર [સુરત ૦તા સ્ત્રી૦
સુરૂપ [સં], –પી વિ૦ સુંદર રૂપવાળુ ખૂબ-
સુરેખ વિ૦[સં] પ્રમાણસર; ઘાટીલું, સુંદર (૨) 'રેકિટલીનિયર' (ગ) ૦કસ પુ૦ જુઓ રેખાકસ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦પદી પુ૦ 'લીનિયર એક્સ્પ્રેશન' (ગ) ૦સમીકરણ ન૦ 'લિનિયર ઇક્વેશન'(ગ,) –ખા સ્ત્રી૦ સીધી લીટી (ગ)
સુરેલ વિ૦ ['સૂર' ઉપરથી] સુરીલુ, સુમધુર
સુરેશ સુરેંદ્ર પુ૦ [સં] (સ) ઇંદ્ર
સુલક્ષણુ(-ણુ) વિ૦ [સં] સારાં લક્ષણવાળુ
સુલટાવવુ સ૦ક્રિ૦ ['સુલટુ' ઉપરથી] સુલટુ કરવું ('સુલટાવું'નુ પ્રેરક)
સુલતાન પુ૦ [અ] બાદશાહ મુસલમાની રાજા –ના સ્ત્રી૦ બેગમ, રાણી –ની વિ૦ સુલતાનનું, –ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ સુલતાનનો અમલ (૩) [લા] રાજાની આપખુદી કે જુલમ
સુલફાક પુ૦ જુઓ સુરફાક [સ્ત્રી૦
સુલભ વિ૦ [સં] સહેલાઈથી મળે એવું ૦તા
સુલલિત વિ૦ [સં] અત્યંત સુંદર (૨) સુકુમાર
સુલાખ સ્ત્રી૦ જુઓ સુરાખ
સુલેખન ન૦ [સં] સારા અક્ષર લખવા તે
સુલેહ સ્ત્રી૦ [अ सुल्ह, સર૦ हिं., म सुलह] સલાહશાંતિ; ઝઘડા કે લડાઈનો અભાવ (૨) સમાધાની, સંધિ ૦શાંતિ સ્ત્રી૦ સુલેહ અને શાંતિ [તમાકુ ભરેલી ચલમ
સુલ્ફો પુ૦ [फा सुल्फा] + વગર તવે કે ઠારી
સુવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'સૂવું'નું પ્રેરક
સુવર્ણ વિ૦ [સં] સુંદર રંગનું (૨) ન૦ સોનું ૦કાર પુ૦ સોની ૦તક સ્ત્રી૦ ઉત્તમોત્તમ તક ૦તા સ્ત્રી૦ સુંદર રંગવાળુ હોવું તે (૨) સુવર્ણ – સોનાનો ગુણ કે ભાવ (૩) સરસ અક્ષરવાળુ હોવું તે ૦નિયમ પુ૦ સુવર્ણ જેવો ઉત્તમ કીમતી નિયમ ૦મહોત્સવ પુ૦ પચાસ વર્ષે ઊજવાતી જયંતી ૦મંદિર ન૦ (સં) અમૃતસરનું સુવર્ણથી મઢેલું શીખ મંદિર ૦માક્ષિક સ્ત્રી૦ એક ધાતુ, આપીત. ૦માર્ગ પુ૦ શ્રેષ્ઠ માર્ગ ૦યુગ પુ૦ સારામાં સારો યુગ, સત્યયુગ ર્ણા વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ સુંદર વર્ણવાળી સ્ત્રી –ર્ણિમર વિ૦ + સોનીનો ધંધો કરનારું –ર્ણી વિ૦ સુંદર વર્ણવાળુ
સુવર્ધમાન વિ૦ [સં] સારી રીતે વર્ધમાન
સુવા પુ૦ [જુઓ સવા] એક વનસ્પતિ, તેનાં બીજ [–નું પાણી ન૦સુવાનો અર્ક, 'ડીલ']
સુવાડવુ સ૦ક્રિ૦ 'સૂવું'નું પ્રેરક, સુવડાવવું
સુવાણ સ્ત્રી૦ જુઓ સવાણ
સુવારોગ પુ૦ [प्रा सूआ (सं सूति) + રોગ] સુવાવડમાંથી થતો એક રોગ
સુવાર્તા સ્ત્રી૦ [सं. सु + वार्ता] સારી – પવિત્ર વાર્તા, 'ગોસ્પેલ' ઉદા૦ ઈશુની સુવાર્તા
સુવાવડ સ્ત્રી૦ [प्रा सूआ (सं सूति) + प्रा वड्डिया (सं वृत्तिता) ?] બાળકને જન્મ આપવાનો અને તે પછીની માંદગીનો સમય; ખાટલો [–આવવી = પ્રસૂતિનો સમય થવો –કરવી = સુવાવડ દરમિયાન સેવાચાકરી કરવી] ૦ખાનું ન૦ સુવાવડ કરવાનું દવાખાનું, પ્રસૂતિગૃહ –ડી સ્ત્રી૦ સુવાવડમાં હોય એવી સ્ત્રી

સુવાવું અ૰ક્રિ૰ 'સુવું'નું ભાવે રૂપ
સુવાસ સ્ત્રી૰ [સં] સારી વાસ; સુગંધી
સુવાસણ(–ણી) સ્ત્રી૰ [જુઓ સુવાસિની; સર૰ મ सुवाशीण] સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી
સુવાસિત વિ૰ [સં] ખુશબોદાર
સુવાસિણી, –ની [સં] સ્ત્રી૰ જુઓ સુવાસણ
સુવાંગ વિ૰ [સં सर्वांग ?] આખું ને આખું (૨) નિરપેક્ષ, 'એબ્સોલ્યૂટ' [જાણેલું
સુવિજ્ઞાત, સુવિદિત વિ૰ [સં] સારી રીતે
સુવેખે અ૰ [સુ + વેખે ?] + સારી રીતે
સુવ્યવસ્થા સ્ત્રી૰ [સં] સારી વ્યવસ્થા –સ્થિત વિ૰ [સં] સારી પેઠે વ્યવસ્થિત
સુવ્રત વિ૰ [સં] સારા વ્રતવાળું; સદ્ગુણી
સુશિક્ષણ પું૰ [સં] સારું શિક્ષણ
સુશિક્ષિત વિ૰ [સં] સારી રીતે શિક્ષિત. –તા વિ૰ સ્ત્રી૰
સુશીલ વિ૰ [સં] ઉત્તમ શીલવાળું; સચ્ચરિત (૨) વિવેકી; વિનયી (૩) સરળ; સીધું ૰તા સ્ત્રી૰
સુશોભિત વિ૰ [સં] ઘણું શોભીતું
સુશ્રુત વિ૰ [સં] બહુશ્રુત, વિદ્વાન (૨) પું૰ (સં) પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ વૈદ્ય
સુશ્લિષ્ટ વિ૰ [સં] સારી રીતે જોડેલું કે બેસાડેલું ૰તા સ્ત્રી૰ [(કાણાંવાળું) વાદ્ય
સુષિરવાદ્ય ન૰ [સં] પવન ભરીને વગાડવાનું
સુષુપ્ત વિ૰ [સં] સૂતેલું; ઊંઘતું (૨) અપ્રગટ; અંદર રહેલું; 'લેટન્ટ'
સુષુપ્તિ સ્ત્રી૰ [સં] ગાઢ નિદ્રા
સુષુમણા, સુષુમ્ણા [સં] સ્ત્રી૰ યોગશાસ્ત્ર પ્રમાણે ત્રણ પ્રધાન નાડીઓમાંની વચલી (જુઓ ઈડા)
સુષ્ઠુ અ૰ [સં] સારી રીતે; ઉત્તમ રીતે
સુસવાટ(–ટો) પું૰ [રવ૰; સર૰ મ. सुसाट,–टा] જોરથી વહેતા કે વીંધાતા પવનનો કે તેને મળતો અવાજ (–મારવો)
સુસવાટ (–હ,–ળ) સ્ત્રી૰ [પ્રા. सुसुमार (સં शिशुमार) ?] એક જાતનો મગર
સુસંગત વિ૰ [સં] બરાબર સંગત – બંધબેસતું. ૰બહુકોણ, ૰બહુભુજ પું૰ 'રેગ્યુલર પોલિગોન' (ગ) –તિ સ્ત્રી૰ સુસંગતતા
સુસંપી વિ૰ [સુ+સંપ] સારા સંપવાળું
સુસંબદ્ધ વિ૰ [સં] આગળપાછળ બરાબર સંબંધવાળું; સુસંગત
સુસ્ત વિ૰ [फा] આળસુ (૨) મંદ, ધીમું –સ્તી સ્ત્રી૰ આળસ, ઊંઘનું ઘેન (૨) મંદતા. [–ઉડાડી દેવી, કાઢી નાખવી = શિક્ષાથી પાંસરું કરવું. –ઊડવી = સુસ્તી જતી રહેવી, જાગ્રત થવું –કરવી, રાખવી = આળસુ થવું]
સુસ્થ વિ૰ [સં.] સુસ્થિત (૨) સ્વસ્થ, સાજુંતાજું
સુસ્થિત વિ [સં] સારી રીતે સ્થિત, દૃઢ (૨) સારી સ્થિતિવાળું (૩) બરાબર ગોઠવાયેલું
સુસ્પષ્ટ વિ૰ [સં] ખૂબ સ્પષ્ટ [સ્વર
સુસ્વર વિ૰ [સં] ઉત્તમ સ્વરવાળું (૨) પું૰ ઉત્તમ
સુસ્વાપ પું૰ [સં] સારી ઊંઘ
સુહાગ પું૰ [પ્રા सोहग्ग (સં सौभाग्य), સર૰ हिं] સૌભાગ્ય ૰ણ વિ૰ સ્ત્રી૰ સૌભાગ્યવતી (૨) પતિની માનીતી –ગિયું, –ગી વિ૰ સુભાગી, સુખી [શાંતિ સમાધાન
સુહાણ સ્ત્રી૰ [સર૰ પ્રા सुहावण (સં सुखायन)]
સુહાવવું સ૰ક્રિ૰ 'સુહવું'નું પ્રેરક, શોભાવવું
સુહાવું અ૰ક્રિ૰ [પ્રા सुह (સં शुभ्), અથવા પ્રા सुहा (સં सु+भा), સર૰ हिं सुहाना] શોભવું, સોહાવું
સુહાસિની વિ૰ સ્ત્રી૰ [સં] સુંદર હાસ્યવાળી
સુહૃદ પું૰ [સં] મિત્ર [સંથે, શું
સું અ૰ [સર૰ हिं (પ્રા सुंतो પ્રત્યય)] + (પ)
સુંદર વિ૰ [સં] રૂપાળું; સુશોભિત, મજેનું ૰તા સ્ત્રી૰. –રી સ્ત્રી૰ સુંદર સ્ત્રી (૨) એક છંદ, વૈતાલીય (૩) શરણાઈ જેવું એક વાદ્ય
સુંવાળા (૦) પું૰બ૰વ૰ ['સુંવાળું' ન૰] દશમાની ક્રિયા [વાની
સુંવાળી (૦) સ્ત્રી૰ પૂરી જેવી નાસ્તાની એક
સુંવાળું (૦) વિ૰ [પ્રા सुउमारअं (સં. सुकुमारकम्)] ચીકણું અને નરમ (૨) સ્વભાવનું નરમ મૃદુ (૩) ન૰ [જુઓ વરધસુંવાળું] બાળકના જન્મનું સૂતક [સુકાપણું
સૂક સ્ત્રી૰ ['સૂકું' ઉપરથી] ભીનાશનો અભાવ;
સૂકગણું ન૰ [સૂક + ગણું ?] બાળકને થતો એક રોગ, સુકતાન, રિકેટ્સ

સૂકલ વિ૦ સુકાયેલું; કૃશ
સૂકવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ સુકાવવું
સૂકવું અ૦ક્રિ૦ (પ.) જુઓ સુકાવું
સૂકું વિ૦ [પ્રા सुक्क, સં शुष्क] શુષ્ક, ભીનાશ વિનાનું (૨) કૃશ, દૂબળું [-પાપડ જેવું=સુકલકડી -રહી જવું=કશી અસર ન થવી, કોરું રહેવું સૂકો કાળ=વરસાદને અભાવે પડેલો દુકાળ સૂકો દમ=ખાલી દમદાટી, ધમકી. સૂકો પ્રદેશ=જે ભાગમાં દારૂ વગેરે નશાની બંધી હોય તે] ૦ભ(-સ)ટ વિ૦ સાવ સૂકું
સૂકર પુ૦ ન૦ [સં] શૂકર, ભૂંડ, સૂવર
સૂકો પુ૦ ['સૂકું' પરથી? સર૦ હિં सूका, મ सुका] તમાકુનો ભૂકો, જરદો [-પીવો, ભરવો=ચલમમાં તમાકુ ભરવી (ફૂંકવા માટે)]
સૂક્ત વિ૦ [સં] સારી રીતે કહેવાયેલું (૨) ન૦ વેદમંત્રો કે ઋચાઓનો સમૂહ
સૂક્તિ સ્ત્રી૦ [સં] ઉત્તમ ઉક્તિ કે કથન
સૂક્ષ્મ વિ૦ [સં] અણુ ઝીણું; બારીક (૨) ન૦ બ્રહ્મ ૦દર્શક વિ૦ બારીક વસ્તુને મોટી દેખાડનારું (૩) ન૦ સૂક્ષ્મદર્શક યંત્ર ૦દર્શક યંત્ર ન૦ બારીક વસ્તુ મોટી દેખાડનારું એક સાધન. ૦દર્શી વિ૦ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિવાળું ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ સૂક્ષ્મ વસ્તુઓ જાણી કે સમજી શકે એવી દૃષ્ટિ ૦દેહ પુ૦ દેહથી જૂદો પડેલો જીવ જેનો આશ્રય કરી રહે છે તે શરીર.(પાંચ પ્રાણ, પાંચ જ્ઞાનેંદ્રિય, પાંચ સૂક્ષ્મભૂતો, મન અને બુદ્ધિ એ સત્તર વસ્તુનું બનેલું શરીર) ૦દેહી વિ૦ સૂક્ષ્મદેહવાળું ૦શરીર ન૦ સૂક્ષ્મ દેહ
સૂગ સ્ત્રી૦ [સં सुग=વિષ્ટા ઉપરથી] અતિશય અણગમો, ઘૃણા, ચીતરી [-આવવી, ચડવી]
સૂચક વિ૦ [સં] સૂચવે એવું, સૂચવનારું (૨) ગર્ભિત સૂચનોવાળું' કે તે જગાડતું
સૂચન ન૦ [સં] સૂચવવું તે કે જે સૂચવાય તે -ના સ્ત્રી૦ સૂચવવું તે, ઇશારો, ચેતવણી
સૂચવવું સ૦ક્રિ૦ [સં सूच] સૂચના કરવી, ધ્યાન ઉપર લાવવું, જણાવવું સૂચવાવવું સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક) સૂચવાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)
સૂચિ(-ચી) સ્ત્રી૦[સં] યાદી, સાંકળિયું; ક્રમાનુસારી ટીપ(૨)સોય ૦પત્ર(૦ક)ન૦ સૂચિ યાદી
સૂચિત વિ૦ [સં] સૂચવાયેલું કે સૂચવેલું
સૂચી સ્ત્રી૦ [સં] જુઓ સૂચિ (૨) 'પેનસિલ' (ગ.) (૩) પિરામિડ જેવી આકૃતિ (ગ). ૦ખંડ પુ૦ સૂચી આકૃતિનો ખંડ, 'ફ્રુસ્ટ્રમ' (ગ) ૦પત્ર(૦ક) ન૦ જુઓ સૂચિપત્રક
સૂચ્ય વિ૦ [સં] સૂચવવા યોગ્ય [સોજો
સૂજ સ્ત્રી૦ [સૂજવું પરથી, સર૦ હિં सूजन, મ]
સૂજની સ્ત્રી૦ [ફા] રજાઈ
સૂજવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ મ सुजणें, હિં. सूजना] (દરદથી ચામડી વગેરેનું) ઊપસવું, ફૂલવું, સોજો ચડવો
સૂઝ સ્ત્રી૦ ('સૂઝવું' ઉપરથી, સર૦ હિં] સૂઝવું તે, સમજ, ગમ, પહોંચ ૦તું ન૦ પોતાને ગમતું-સમજાતું ઉદા૦ તમે તમારું સૂઝતું કરો છો એ ચાલે? ૦દાર વિ૦ સૂઝવાળું
સૂઝવું અ૦ક્રિ૦[સર૦ પ્રા सुज्झत(સં દૃશ્યમાન), સર૦ મ सुझणें, હિં सूझना] દેખાવું, નજરે પડવું (૨) સમજાવું; ગમ પડવી, અક્કલ પહોંચવી
સૂટ ન૦ [ઇં] કોટ પાટલૂન ઇ૦ લૂગડાંનો સટ ૦કેસ ન૦ [ઇં] (સૂટ આવી જાય એવી) નાની બૅગ કે પેટી
સૂડ વિ૦ [જુઓ સૂડવું] સામટું અને સાદું (વ્યાજ) (૨) પુ૦, ન૦ (કા.) મૂળ (૩) ન૦ આગલા વાવેતરનાં મૂળ ઠૂંઠાં વગેરે ખોદી-બાળી સફાઈ કરવી તે (કરવું)
સૂડવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા सुड (સં मञ्ज् કે सूद्)=ભાગવું-વિનાશ કરવો (૨) મૂળમાંથી ખોદી નાખવું (૩) ઝૂડીને સાફ કરવું (૪) [સર૦ મ. सूड, (સં शुध?)] બદલો લેવો, વેર વાળવું
સૂડવ્યાજ ન૦ [સૂડ+વ્યાજ] રૂપિયા રહ્યા હોય તેટલા વખતનું સામટું સાદું વ્યાજ
સૂડલો પુ૦ [જુઓ સૂડો] એક જાતનો પોપટ
સૂડી સ્ત્રી૦ [પ્રા सुड्ड=ભાંગવું ઉપરથી? સર૦ મ सुडा] સોપારી કાતરવાનું સાધન(૨)[જુઓ સૂડો (૨)] સૂડા (પોપટ)ની માદા
સૂડો પુ૦ [જુઓ સૂડી (૧)] મોટી સૂડી (૨)

[સર૦ हिं. सूडो, सं शुक?] એક જાતનો પોપટ
સૂણવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा सूण (सं. शून)] સૂજવું
સૂત પુ૦ [सं] સારથિ; રથ હાંકનાર (૨) ક્ષત્રિયથી બ્રાહ્મણીને પેટે થયેલો પુત્ર. ૦પુત્ર પુ૦ (સં) કર્ણ
સૂતક ન૦ [स.] સગાંસંબંધીમાં જન્મ અને મરણ વગેરેથી પાળવામાં આવતી આભડછેટ [-આવવું, લાગવું = સૂતકને યોગ્ય સગપણ હોવું -ઉતારવું = વિધિપૂર્વક સૂતકની અશુદ્ધિ દૂર કરવી -પડવું = સૂતકની આભડછેટ લાગવી -પાળવું = સૂતકની આભડછેટ સાચવવી] -કી વિ૦ સૂતકવાળું
સૂતપુત્ર પુ૦ (સ) જુઓ 'સૂત'માં
સૂતર ન૦ [सं सूत्र] રૂ કાંતીને કાઢેલો તાર [-ને તાંતણે બંધાયેલું = પ્રેમના બળથી બંધાયેલું -વશ થયેલું -ને તાંતણે સ્વરાજ = રેંટિયા અને ખાદીના રચનાત્મક કાર્યક્રમને બળે સ્વરાજ મળવું તે]
સૂતરફેણી (ફે) સ્ત્રી૦ એક જાતની મીઠાઈ
સૂતરશાળ સ્ત્રી૦ [સૂતર+શાળ] એક જાતની ડાંગર [જોડવું; સાંકળવું
સૂતળવું સ૦ ક્રિ૦ [सं सूत्र ઉપરથી] ગાંઠવું;
સૂતળી સ્ત્રી૦ [सं. सूत्र ઉપરથી] શણની પાતળી દોરી [સુવાવડખાનું
સૂતિકા સ્ત્રી૦ [सं] સુવાવડી સ્ત્રી. ૦ગૃહ ન૦
સૂત્કાર પુ૦ [રવ૦, स.] સૂ સૂ અવાજ -રી વિ૦ ખાતી વખતે સૂત્કાર કરનાર
સૂત્ર ન૦ [स] દોરો, તાંતણો (૨) સૂતર (૩) નિયમ, વ્યવસ્થા (૪) પ્રાચીન શાસ્ત્રકારોએ રચેલા મૂળ સંક્ષિપ્ત વાક્ય કે તેનો ગ્રંથ (૫) ધ્યેય તરીકે સ્વીકારેલું ટૂંકું વાક્ય (૬) 'ફોર્મ્યુલા' (ગ) (૭) 'પ્રોપોઝિશન' (ગ) ૦કાર પું૦ મૂળ સૂત્ર રચનાર. ૦ગ્રંથ પુ૦ સૂત્રોમાં લખાયેલો ગ્રંથ (જેમ કે, કેટલાક હિંદુ ધર્મગ્રંથ) ૦તંતુ પું૦ સૂતરનો તાંતણો. ૦ધાર પું૦ નાટકમાં પ્રધાન નટ, જે નાંદી તેમ જ પ્રસ્તાવના ભજવે છે (૨) સુતાર ૦પાત પુ૦ પ્રારંભ; શરૂઆત. ૦યંત્ર ન૦ વણકરનો કાંઠલો; તૂરી (૨) સૂતર કાતવાનું યા વણવાનું યંત્ર; મિલ -ત્રિત વિ૦ [सं.] એક સૂત્રમાં ગાંઠેલું (૨) સૂત્રરૂપે ગોઠવેલું (૩) વ્યવસ્થિત કરેલું
સૂધ સ્ત્રી૦ [જુઓ શુદ્ધિ, સર૦ हिं] ભાન (૨) ભાળ, ખબર [-આવવી, -વળવી = ભાન આવવું] ૦બૂધ સ્ત્રી૦ [+बुद्धि] ભાન, અક્કલ, હોશ [-ઊડી જવી = ભાન ન રહેવું, હોશકોશ ઊડી જવા.] (૨) બ૦વ૦ (સ) એ નામની ગણપતિની બે પત્નીઓ-શુદ્ધિ અને બુદ્ધિ
સૂધું વિ૦ [સર૦ हिं. सूधा (सं शुद्ध)] પાધરું, સીધું (૨) સરળ, નિષ્કપટી
સૂન વિ૦ [प्रा. सुन्न (सं शून्य), સર૦ हिं] શૂન્ય ૦કાર પુ૦ જુઓ શૂન્યકાર. ૦મૂન(-નું) વિ૦ જુઓ શૂનમૂન, શૂહમૂહ
સૂનકું ન૦ (કા) ધૂન, વણ
સૂનુ પુ૦ [सं] પુત્ર
સૂનું વિ૦[જુઓ સૂન प्रा सुन्नअ (सं शून्यकम्); સર૦ हिं सूना] નિર્જન, ઉજ્જડ, વસતી કે સહવાસ વિનાનું (૨) સંભાળ કે રક્ષણ વિનાનું. [-પડવું = ખાલી રહેવું (૨) સહવાસ વિનાનું રહેવું. -મૂકવું = એકલું-સહવાસ વિનાનું મૂકવું.] ૦સટ વિ૦ સાવ સૂનું
સૂનૃત વિ૦ [सं] સત્ય અને પ્રિય (૨) ન૦ તેવી વાણી [શાકનું ઓસામણ
સૂપ ન૦ [सं] બફડી; રાબ (૨) એક પ્રકારનું
સૂપડી સ્ત્રી૦ [प्रा सुप्प (सं सूर्प) + ડું] નાનું સૂપડું -ડું ન૦ અનાજ ઝાટકવાનું સાધન. [સૂપડે આવવું = ઋતુમાં આવવું (૨) પહેલે આણે સાસરે આવવું, કરકરિયાવર લઈ સાસરે આવવું સૂપડે ને ટોપલે = પુષ્કળ, અતિશય]
સૂપતી સ્ત્રી૦ [સર૦ म] સલાટની હથોડી
સૂપશાસ્ત્ર ન૦[सं] પાકશાસ્ત્ર [ઊનનું વસ્ત્ર
સૂફ ન૦ [अ.] બકરાના વાળ (૨) તેનું વસ્ત્ર (૩)
સૂફી વિ૦ [फा 'સૂફ' પરથી] બકરાંના વાળનું; ઊનનું (વસ્ત્ર) (૨) સૂફી મત સંબંધી (૩) પવિત્ર, નિર્દોષ (૪) પું૦ સૂફી મતનો અનુયાયી ૦મત, ૦વાદ પું૦ ઇસ્લામનો એક સંપ્રદાય

સૂબાગીરી સ્ત્રી૦ [फा] સૂબાનું પદ
સૂબેદાર પુ૦ [फा] સિપાઈઓની નાની ટુકડીનો અમલદાર (૨) પ્રાંતનો વડો હાકેમ **–રી** સ્ત્રી૦ સૂબેદારનું પદ
સૂબો પુ૦ [अ] ઇલાકો, પ્રાંત (૨) ઇલાકા કે પ્રાંતનો હાકેમ-સૂબેદાર [કનૂસ બખીલ
સૂમ વિ૦ (૨) પુ૦ [अ शूम, સર૦ हिं , म]
સૂમ [सं शून्य] શૂન્ય (૨) મૂઢ, જડ. [–મારી જવું (માથું, મગજ)=ખાલી–અંધારાં આવી ગયાં હોય તેવું થવું –જેવું =બોત જેવું; બાઘા જેવું] ૦ઢું સૂમ, મૂઢ,જડ
સૂમસામ વિ૦ [જુઓ સૂમ, સર૦ म सुमसाम] અવાજ કે હિલચાલ વિનાનું (૨) ન૦ શૂન્યકાર
સૂયણ સ્ત્રી૦ જુઓ સુયાણી
સૂર પુ૦ [सं] (પ) સૂર્ય
સૂર પુ૦ [सं स्वर, સર૦ म] અવાજ, કંઠ, સ્વર (સંગીત) [**–આપવો** = ગાયકને જોઈતો અવાજ વાદ્ય ઉપર ઉપજાવવો **–કાઢવો**=સ્વર ગળામાંથી કાઢવો. **–પૂરવો** =મદદરૂપે સાથે ગાવા લાગવું કે વાદ્ય વગાડવું (૨) [લા] ટેકો આપવો]
સૂરજ પુ૦ [प्रा सुज्ज(सं सूर्य), સર૦ हिं] સૂર્ય [**–ચડતી કળાએ હોવો, ચડતો હોવો** = ઉન્નતિનો સમય હોવો, આબાદીમાં હોવું **–છાપરે આવવો**=ઘણો દિવસ ચડી જવો **–તપતો હોવો**=ચઢતી થતી હોવી **–મધ્યાહ્નના હોવા** = પૂર્ણ આબાદી હોવી. **–માથે આવવો**=બપોર થવા (૨) પૂર્ણ આબાદી થવી.] **૦ફૂલ** ન૦ સૂરજમુખી ફૂલ **૦મુખી** ન૦ એક ફૂલઝાડ કે તેનું ફૂલ **૦મુખું** વિ૦ સૂરજ જેવા તેજસ્વી મુખવાળું
સૂરણ ન૦ [सं] એક કંદ [**–ના સ્વાદ થવા**=સારું સારું ખાવાનું મન થવું (૨) મોટા મોટા ફાયદા તકાસવા]
સૂરત સ્ત્રી૦ [अ] ચહેરો મુખાકૃતિ **૦પરસ્તી** સ્ત્રી૦ (ચહેરાની) સૌંદર્યની પૂજા
સૂરત(–તી) સ્ત્રી૦ જુઓ સુરતા
સૂરપેટી સ્ત્રી૦ સૂર પૂરવાનું પેટી આકારનું વાદ્ય
સૂરા સ્ત્રી૦ [अ] કુરાનનો અધ્યાય
સૂરિ(–રી) પુ૦ [सं] વિદ્વાન, પંડિત, આચાર્ય; કવિ (જૈન આચાર્યોના નામ પાછળ લગાડવામાં આવે છે) **–રીશ્વર** પુ૦ [+ईश्वर] જૈન સાધુઓનો વડો
સૂરોખાર પુ૦ [फा शूरह+सं क्षार, સર૦ म. सुराखार] એક જાતનો ક્ષાર
સૂર્ય પુ૦ [सं] પૃથ્વીને પ્રકાશ ગરમી ઇ૦ આપનો આકાશીય ગોળો, સૂરજ **૦કમલ(–ળ)** ન૦ એક ફૂલઝાડ **૦કાંત** પુ૦ એક કાલ્પનિક મણિ, જેના પર સૂર્યનાં કિરણ પડતાં અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે એમ મનાય છે **૦કાંતિ** સ્ત્રી૦ સૂર્યનું તેજ. **૦ગ્રહણ** ન૦ ચંદ્ર આડે આવવાથી સૂર્યબિંબનું ઢંકાવું–ગ્રહણ થવું તે. **૦નમસ્કાર** પુ૦ સૂર્યને નમન (૨) (તે સાથે કરાતી) એક પ્રકારની કસરત **૦નાડી** સ્ત્રી૦ પિંગલા. **૦નારાયણ** પુ૦ સૂર્યદેવ. **૦બિંબ** ન૦ સૂર્યનું બિંબ **૦મંડલ(–ળ)** ન૦ સૂર્યમાળા (૨) સૂર્યબિંબ **૦માલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ સૂર્ય અને તેની આસપાસ ફરનારા ગ્રહોનો સમૂહ **૦મુખી** ન૦ એક ફૂલઝાડ કે તેનું ફૂલ. **૦યંત્ર** ન૦ ઉપાસના માટેનું સૂર્યનું યંત્ર (જુઓ યંત્ર) (૨) સૂર્યનું નિરીક્ષણ કરવામાં વપરાતું એક યંત્ર **૦લોક** પુ૦ સૂર્યનો લોક. **૦વંશ** પુ૦ ક્ષત્રિયોના બે પ્રધાન વંશમાંનો એક (ચંદ્રવંશ અને સૂર્યવંશ) **૦વંશી** વિ૦ સૂર્યવંશમાં જન્મેલું (૨) [લા] સૂર્ય ઊગ્યા પછી મોડું ઊઠતું **૦સંક્રાંતિ** સ્ત્રી૦ સૂર્યનું એક રાશિમાંથી બીજીમાં જવું તે **૦સ્નાન** ન૦ સૂર્યનો તાપ ખાવો–શરીર પર લેવો તે; એક નૈસર્ગિક ઉપચાર **–ર્યાસ્ત** પુ૦ [+अस्त] સૂરજનું આથમવું તે **–ર્યોદય** પુ૦ [+उदय] સૂર્યનું ઊગવું તે **–ર્યોપસ્થાન** ન૦ [+उपस्थान] સૂર્યની ઉપાસના–પૂજા. **–ર્યોપાસક** વિ૦ (૨) પુ૦ [+उपासक] સૂર્યનો ઉપાસક **–ર્યોપાસના** સ્ત્રી૦ [+उपासना] સૂર્યની ઉપાસના કે પૂજા
સૂલ ન૦ [अ सुल्ह] હિસાબ અથવા ઝઘડાનો

નિકાલ, સમાધાન (૨) વિ૦ સીધું; પાંશરું
સૂલટાવું અ૦ક્રિ૦ [સૂલટું પરથી] સૂલટું થવું કે કરાવું
સૂલટું વિ૦ [સુ + ઊલટું? સર૦ हिं, म सुलटा] ચતું, સવળું (૨) અનુકૂળ
સૂવર પુ૦, ન૦ [प्रा सूअर (स शूकर), સર૦ हिं, म सुअर] ભૂંડ; ડુક્કર
સૂવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सुव (सं स्वप्). अप. सुआ (सं शी)] આડા પડવું, (૨) ઊંઘવું. [સૂઈ જવું = શાંત થવું, બંધ પડવું (૨) ખર્ચના માર્યા ખરાબ થઈ જવું (૩) હિંમત હારી જવું; નબળું પડવું (૪) ચગતા કનકવાનું નીચા નમી છાપરા વગેરે પર પડવું. સૂતું જાગવું = અણધારી અડચણ આવી પડવી. સૂતું મૂકવું = અવગણના કરવી. સૂતું વેચવું = છેતરી જવું. સૂતેલો સાપ જગાડવો = શાંત પડી ગયેલું વેર જગાડવું (૨) જાણી જોઈને જોખમ વહોરવું. સૂતેલો સિંહ જગાડવો = વિકરાળ કે પરાક્રમી પુરુષને ઉશ્કેરવો]
સૂશી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं सूसी. म सुशी] એક જાતનું કાપડ
સૂસવવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] સૂસૂ અવાજ કરવો
સૂહવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સુહાવું] (પ.) સુહાવવું
સૂળ, -ળી જુઓ શૂળ, -ળી [જેવો રેસો
સૂંખળું ન૦ [दे सुंकल] ડૂંડી ઉપરનો સોય
સૂંઘણી સ્ત્રી૦ ['સૂંઘવું' ઉપરથી] છીંકણી, બજર
સૂંઘવું સ૦ક્રિ૦ [दे सुंघ, સર૦ प्रा सिंघ (सं शिंघ्)] સોડવું, વાસ લેવી (૨) નાકના શ્વાસથી અંદર ખેંચવી (છીંકણી). સૂંઘાડવું (પ્રેરક) સૂંઘાવું (કર્મણિ)
સૂંઠ સ્ત્રી૦ [प्रा सुंठी (स. शुण्ठी), સર૦ म सुंठ, हिं.] સૂકવેલું આદું. [-નો સ્વાદ ચખાડવો = માર મારવો, મારી મારીને ઢીલું કરી નાખવું. -ફૂંકવી = કાન ભભેરવા (૨) ગાય ભેંસ દૂધ ન દેતાં હોય ત્યારે, અથવા ટીપેટીપું દૂધ કાઢી લેવા તેની યોનિમાં સૂંઠ ઉરાડવી. (-ની માએ શેર) સૂંઠ ખાધી હોવી = તાકાત ધરાવવી, મગદૂર હોવી. સુંવાળી સૂંઠ કે સૂંઠવું = નાજુક (૨) નરમ સ્વભાવનું]
સૂંડલી સ્ત્રી૦ નાનો સૂંડલો. -લો પું૦ ટોપલો
સૂંડો પુ૦ (કા.) સૂંડલો, ટોપલો [અવયવ
સૂંઢ સ્ત્રી૦ [सं शुंड] હાથીનો લાંબો નાકવાળો
સૂંઢણ ન૦ ['સૂંઢવું' ઉપરથી] મૂંઢવું તે. તૈયારી
સૂંઢલ (લ,) સ્ત્રી૦ (બળદ કે મજૂરીની) સામસામી મદદ [-રાખવી = સૂંઢલનો સંબંધ બાંધવો.] -લિયો પુ૦ સૂંઢલ રાખનાર માણસ
સૂંઢવું અ૦ક્રિ૦ [सं. हुड्?] સજ્જ થવું
સૂંઢાડવું સ૦ક્રિ૦ સજ્જ કરવું
સૂંઢાળું વિ૦ ['સૂંઢ' ઉપરથી] સૂંઢવાળું
સૂંઢિયું વિ૦['સૂંઢ ઉપરથી] સૂંઢવાળું, સૂંઢના આકારનો (ક્રોસ) (૨) ન૦ [સર૦हिं सुधिया] એક જાતની હલકી જુવાર (૩) ['સૂંઢવું' પરથી?] ઊંટ કે ઘોડાની પીઠ પર ઘસારો ન લાગે એ માટે પલાણ નીચે નખાતું કપડું
સૂંથણી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं सुथनी] નાનું સૂંથણું; લેંઘી -ણું ન૦ પાયજામો, સુરવાળ. લેંઘો
સૂંથિયું ન૦ ['ચૂંથો' ઉપરથી?] ચીંથરાં, દોરડી વગેરેની ઘાસના મોટી ઇંઢોણી (૨) [લા.] ઢંગધડા વિનાની કે જૂની પાઘડી કે ટોપી
સૂંદણ સ્ત્રી૦,ન૦ ભાવસારની લૂગડાં ખારવાળાં કરવાની કૂંડીવાળી ચોખડી જગા
સૃજન ન૦ (પ) સૃષ્ટિ, સરજન (શુદ્ધ સર્જન)
સૃજવું સ૦ક્રિ૦ [स सृज्] સરજવું
સૃણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [सं] હાથીનું અંકુશ
સૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं] સર્જેલું તે, વિશ્વ. જગત. ૦કર્તા(-ર્તા) પું૦સૃષ્ટિનો બનાવનાર,પરમેશ્વર. ૦ક્રમ પુ૦ સૃષ્ટિનો ક્રમ-નિયમ ૦જ્ઞાન ન૦ સૃષ્ટિનું જ્ઞાન, વિજ્ઞાન. ૦રચના સ્ત્રી૦ સૃષ્ટિની રચના. ૦વિજ્ઞાન ન૦ સૃષ્ટિની રચના વગેરેનું શાસ્ત્ર ૦સૌંદર્ય ન૦ કુદરતનું સૌંદર્ય
સે (સેં) સ્ત્રી૦ [दे सह = સહાય કરનાર] મદદ. [-પૂરવી = ટેકો આપવો, મદદગાર નીવડવું.]
સેકટો પું૦ [प्रा शिग्गु, सं शिग्रु), म शेगट] જુઓ સરગવો
સેકન્ડ સ્ત્રી૦ [इं] મિનિટનો સાઠમો ભાગ
સેક્રેટરી પુ૦ [इं] મંત્રી

સેક્રેટરિયેટ [इ] સરકારનાં મુખ્ય ખાતાંનું સૌથી મોટું કાર્યાલય કે કચેરી
સેગરો પુ૦ [સર૦ म शेगरा] જુઓ સીગરો
સેચન ન૦ [सं] જુઓ સિંચન
સેજ (સે) સ્ત્રી૦ [प्रा सेज्ज (स शय्या), સર૦ हिं, म] પથારી
સેજળ ન૦ [सं सरित्जल] નદીનું પાણી (૨) વિ૦ વરસાદના પાણીથી થતું (ઘઉં)
સેજાર ન૦ [प्रा सिज्ज (स स्विद्) ઉપરથી] વરાળ (૨) અ શ. થોડો ભાગ
સેજિયું (સે) ન૦ ['સહેજ' ઉપરથી] ટૂંકું હોર વગરનું ધોતિયું, પચિયું
સેજુ (સે') ન૦ [स सहज ઉપરથી] સ્વભાવ કે ગુણનું મળતાપણું, સોજ (૨) બાંધો, કાઠ
સેટ પુ૦ [इं] જુઓ સટ
સેટ્ટુ વિ૦ ચોરટું
સેઠ (ઠ') સ્ત્રી૦ [प्रा सेढी (सं श्रेणी)] પક્ષ, વગ (૨) જોર, યુદ્ધ (૩) શેઠ ૦કડું વિ૦ જુઓ શેઠકડું [તેમ કરવું
સેઠવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ સઠવું] સડી જાય
સેતાન -નિયત,-ની જુઓ શેતાન,-નિયત,-ની
સેતુ પુ૦ [सं] પુલ ૦બંધ પુ૦ પુલ બાંધવો તે (૨) [સ] રામે લંકા જવા બાંધેલો પુલ
સેતૂર ન૦ જુઓ શેતૂર
સેન ન૦ [प्रा सेन्न (स. सैन्य)] સૈન્ય (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ સાન] આંખનો ચાળો, સાન (૩) પુ૦ [प्रा सेण (स श्येन)] + શ્યેન; બાજ
સેનવો પુ૦ [સર૦ म शेणवी] એ નામની જાતનો માણસ (શેણવો ?)
સેના ન૦ [स सनाह] બખ્તર
સેના સ્ત્રી૦ [सं] લશ્કર, ફોજ ૦ધિપત્ય ન૦ [+ आधिपत्य] સેનાધિપતિપણું ૦ધિપતિ, ૦ની, ૦પતિ પુ૦ લશ્કરનો વડો
સેનિકા પુ૦ [प्रा सेणिआ, स श्येनिका, સર૦ हिं] એક છંદ
સેનેટ સ્ત્રી૦ [इ] યુનિવર્સિટીનું નિયામક મંડળ
સેનેટોરિયમ ન૦ [इं] દરદીઓને માટેનું સારાં હવાપાણીવાળું ઉપચારનું મથક – આરોગ્યભવન
સેનો પુ૦ [इ] એક જાતનું કાપડ [અત્તર.
સેન્ટ પુ૦ [इ] એક અમેરિકન નાણું (૨) ન૦
સેન્સર પુ૦ [इ] ટપાલ, સિનેમા ઇ૦ તપાસી તેમાં ખરાબ કે વાંધાભર્યું રોકનાર કે ધ્યાન પર લેનાર સરકારી અધિકારી
સેન્સસ ન૦ [इं] વસતીની ગણતરી કે વસતી-પત્રક [–લેવું = વસતીની ગણતરી કરવી.]
સેપ ન૦ [જુઓ સેબ] સફરજન
સેપટાં ન૦બ૦વ૦ [સર૦ म सोपट = છાબ, પટ્ટો, છોડાં] ચામડાના સાટકાની પટ્ટીઓ– શકતાં [–કાઢી નાખવાં (મારી મારીને) = છોડાં નીકળી જાય ત્યાં સુધી ખૂબ મારવું]
સેપટી સ્ત્રી૦ [જુઓ સેપટાં] ચામડાના સાટકાની પાતળી પટ્ટી
સેપ્ટિક વિ૦ [इ] જંતુનો ચેપ લાગેલું; સડવાથી થતા ઝેરવાળું. ૦ટૅન્ક ન૦ મળમૂત્ર વગેરેનું ગંદું પાણી ભેગું થઈ નીતરી સાફ થાય તે માટે કરેલો એક પ્રકારનો બાંધેલો ખાળકૂવો કે કુંડ જેવી રચના
સેબ ન૦ [फा] સેપ, સફરજન
સેમિટિક વિ૦ [इ.] 'સેમાઇટ' નામની પ્રાચીન પ્રજાને લગતું, આસીરિયા, અરબસ્તાન ને તેની આસપાસના પ્રદેશનું કે તેને લગતું
સેર (સે) સ્ત્રી૦ [फा] હવા ખાવી તે, સહેલ
સેર (સે) સ્ત્રી૦ [दे सरी] જે દોરામાં મોતી, મણકા વગેરે પરોવ્યા હોય તે, તેવી માળા, સર (૨) [(સર૦ दे सेरी સર૦ प्रा सर (स सृ)] ઘાસનું ચપટું પાન કે સળી (૩) ધાર, ધારા (૪) શિરા, નસ (૫)+પુ૦ માર્ગ [–આવવી = ધારા કે પ્રવાહ નીકળવો. –છૂટવી = ફુવારાબંધ ધારા ચાલવી –પરોવવી = માળાનો દોરો પરોવવો, દોરો પરોવી માળા કે હાર બનાવવો –સાંધવી = હુકમ માનવો. સેરે આવવું = ભૂતપ્રેત વળગવું (૨) દુખી કરવું]
સેરડો પુ૦ જુઓ શેરડો [માછલી
સેરમાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं सेर] એક જાતની
સેરવવું સ૦ક્રિ૦ [सं सृ ઉપરથી] સરકાવવું, ધીમે રહી ખસેડવું

સેરવો પું૦ [फा. शोर्बह्; સર૦ મ. शेरवा] માંસ ઉકાળીને બનાવેલો રસ
સેરિયું (સે) ન૦ ['સેર' ઉપરથી] એક ઘરેણું
સેરિયું (સે') ન૦ જુઓ શેરિયું. બીડીની જાતના એક છોડનું થી
સેલડઘેલું વિ૦ [સર૦ અલ્લડ+ઘેલું] છકેલું; યુવાવસ્થાના આનંદમાં ઘેલા જેવું લાગતું
સેલડું (-ડું). ન૦ કુવારનું ફૂલ
સેલરું ન૦ [સર૦ મ. सेल] એક ખાવાની વાની (૨) જુઓ સેલડું
સેલારી સ્ત્રી૦ [સેલું પરથી] કસબી કોર અને પાલવવાળી એક જાતની સાડી
સેલાસાડી સ્ત્રી૦ [સેલુ+સાડી] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું રાતીપીળી લીટીઓવાળું ગરભ-સુતરાઉ કપડું; શેલાસાડી
સેલી સ્ત્રી૦ શેલી, રાખોડી (૨) [દે. सेल्लि, સર૦ હિં., મ.] ડોકમાં ન ખાતી કાળા દોરાની આઠી (કબીરપંથી સાધુ તથા ફકીરો રાખે છે)
સેલું ન૦ [સર૦ હિં. सेला] જુઓ શેલુ
સેલો પું૦ જુઓ શેલો
સેવ સ્ત્રી૦ [પ] સેવા, ચાકરી
સેવ સ્ત્રી૦, ૦ગાંઠિયા, ૦મમરા [સર૦ હિં. सेवँई] જુઓ 'શેવ'માં
સેવક પું૦ [સં.] સેવા કરનારો; ચાકર (૨) ઉપાસક, ભક્ત. -કાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં.] સેવકપણું (૨) સેવકનું કાર્યક્ષેત્ર કે મહેનતાણું. -કી સ્ત્રી૦ સ્ત્રી સેવક; ભક્તાણી. -કી જળ ન૦ ઠાકોરજીના સેવકોના ઉપયોગનું જળ
સેવડી સ્ત્રી૦ [જુઓ શેવડી, સેવડો] જૈન સાધ્વી
સેવડો પું૦ [સર૦ હિં. सेवड़ा] માથે વાળ વધારનાર જૈન સાધુ; જતિ (૨) લફંગર
સેવતી સ્ત્રી૦ [સં.] એક ફૂલઝાડ, સફેદ ગુલાબ
સેવન ન૦ [સં.] સેવવું તે -ના સ્ત્રી૦ સેવા કરવી તે
સેવર્ધન(-ની) વિ૦ [સર૦ म शिवर्धनी (શ્રીવર્ધન ગામમા થતી)] એ નામની જાતની; સેવંતુ (સોપારી)
સેવવું સ૦ક્રિ૦ [સં सेव्] સેવા કરવી ભજવું (૨) ખૂબ સગ કરવો, ઉપયોગમા લેવુ (૩) (પંખીની માદાએ ઉપર બેસી) હૂંફ આપવી (ઈંડાને)
સેવંત્રું વિ૦ જુઓ સેવર્ધન
સેવા સ્ત્રી૦ [સં] ચાકરી, નોકરી (૨) પૂજા, આરાધના (૩) સારવાર, બરદાસ્ત (૪) નિષ્કામ ભાવથી પારકાનું કામ કરવું તે. ૦ચાકરી સ્ત્રી૦ સેવા, ચાકરી; સારવાર. ૦દાસી સ્ત્રી૦ (બાવા કે સાધુએ) સેવા માટે રાખેલ દાસી (રખાત) ૦ધર્મ પું૦ સેવારૂપી ધર્મ. ૦પૂજા સ્ત્રી૦ સેવા ને પૂ ૦ભાવ પું૦ સેવાનો ભાવ, સેવા કરવાની વૃત્તિ કે ભાવના ૦ભાવી વિ૦ સેવાભાવવાળું. ૦માર્ગ પું૦ સેવાનો માર્ગ ૦ર્થી વિ૦ [+अर्थी] સેવાના ઉદ્દેશવાળું (૨) માનદ; 'ઑનરરી' ૦ર્થે અ૦ સેવાના હેતુથી, માનદ રીતે
સેવાળ, ૦ળું, -ળિયું જુઓ શેવાળ, ૦ળુ, -ળિયું
સેવિકા સ્ત્રી૦ [સં.] સ્ત્રી સેવક
સેવિત વિ૦ [સં] સેવેલુ સેવાયેલું
સેવિંગ્સ બૅન્ક સ્ત્રી૦ [ઇં.] બચતનાં નાણાં મૂકવાની પોસ્ટ ખાતામાં ચાલતી બૅન્ક
સેવો સ્ત્રી૦ બ૦ વ૦ ખાવાની સેવ [માલિક
સેવ્ય વિ૦ [સં.] સેવવા યોગ્ય (૨) પું૦ શેઠ,
સેશન સ્ત્રી૦ [ઇં.] ધારાસભા જેવા મંડળની બેઠકનો એકસાથે ચાલુ કામનો સમય કે ગાળો; સત્ર (૨) સેશન કોર્ટ. [-ચાલવી= તેની બેઠકનું કામ ચાલુ હોવુ કે થવું.]
સેશન કોર્ટ, સેશન્સ સ્ત્રી૦ [ઇં.] જિલ્લાની વરિષ્ઠ ફોજદારી કોર્ટ [-માં જવું = ફરિયાદ -ગુનાની તપાસ માટે કે છેલ્લી સજા માટે વરિષ્ઠ કોર્ટમા કેસ જવો કે લઈ જવો.]
સેશન(-ન્સ) જજ પું૦ [ઇં] સેશન કોર્ટનો જજ
સેશ્વર(-રી) વિ૦ [સં.] ઈશ્વરવાળું; આસ્તિક
સેસ પું૦ [ઇં.] અમુક જાતનો એક કર (જેમ કે મહેસૂલ સાથે ભરવાનો લોકલ બોર્ડ માટેનો)
સેસ સ્ત્રી૦ [પ્રા. सेस (સં. शेष)] વરકન્યા અને અધરણિયાત સ્ત્રીના ખોબામાં અપાતા નાળિયેર, પાન સોપારી અને રૂપિયો (૨) વિવાહાદિક શુભ અવસરે અપાતી ભેટ. [-ભરવી=પોશ ભરવી.]

સેસફૂલ ન૦[પ્રા सीस (સં शीर्ष) + ફૂલ,સર૦ म शींसफूल; हिं सीसफूल] વેણીમા કે સેથા આગળ પહેરવાનું સ્ત્રીઆનું એક ઘરેણું
સેળભેળ વિ૦(૨)ન૦ જુઓ ભેળસેળ -ળિયું વિ૦ સેળભેળ થઇ ગયેલુ; સેળભેળવાળુ
સે (સે૦) પુ૦ [પ્રા. સઇ (સં शत), સર૦ हिं. सै, म शें] 'એક' સિવાયના સંખ્યાવાચક વિ૦ સાથે વપરાતુ 'સો'નુ રૂપ ઉદા૦ બસે ચારસે
સેંકડો (સે૦)પુ૦[જુઓ સે, સર૦ म सैंकडा, हिं सैकड़ा] સોના સંખ્યા, સોનો સમૂહ (૨) સૈકા (૩) વિ૦ અનેક સો. જેમ કે સેંકડો માણસો
સેતક,૦નું (સે૦)વિ૦[સં सहत्य ?]પુષ્કળ,ઘણું
સેંત(-થ)લો (સે૦)પુ૦[સં सहृति ઉપરથી ?] ઝરડાં ઉપાડવાનું બે પાંખિયાવાળુ લાકડુ,સોંટલો
સે થી (સે૦) પુ૦[જુઓ સે થો] માથાના વાળને બે ભાગમા ઓળતા વચ્ચે પડતી લીટી(-પાડવી) -થો પુ૦ [સં सीमतक] જુઓ સે થી (૨) માથાનુ એક ઘરેણુ (-પાડવો)
સેંદ્રિય વિ૦ [સં] ઇંદ્રિયવાળુ, સજીવ
સૈકુ ન૦, -કો પુ૦[સં शतकम् ,સર૦ हिं सैका] સેકડો, સોનો જથો (૨)સો વર્ષનો સમય
સૈડકુ ન૦ [સર૦ સરકવું] સૈડકિયું (ગાંઠ) (૨) સેડકો -કાગાંઠ સ્ત્રી૦ એક છેડો ખેંચવાથી છૂટી જાય તેવી ગાંઠ -કિયુ ન૦ સૈડકાગાંઠ (૨) છોકરાંની એક રમત
સૈડકો પુ૦ [રવ૦; સર૦ म सडका] સરડકો, નાક દ્વારા કે પ્રવાહી ખાતાંપીતાં શ્વાસ પાછો ખેંચવાથી થતો અવાજ (૨) સાલ્લાના છાતી ઉપરના પાલવનો જે છેડો સામી બાજુની કૂખમા ખેંચીને ખોસાય છે તે
સૈડણ ન૦ ['સૈડવું ઉપરથી] છાપરાની વળીઓ ઉપર નખાતાં કામઠાં, ચીપો વગેરે (૨)તેમને બાંધવાની દોરી ૦માળણ ન૦ છાપરુ સૈડવામાં કે માળવામા વપરાતી વસ્તુઓ
સૈડવુ સ૦ક્રિ૦ [જુઓ શીડવું] સૈડણ પાથરીને તેને બાંધવું (૨) આંટી દઈ બે ચીજોને ભેગી બાંધવી
સૈદર પુ૦ [फा] વેરો, માથાવેરો
સૈનિક વિ૦ [સં] સૈન્યનું,-ને લગતું (૨) પુ૦ લડવૈયો, લશ્કરનો માણસ
સૈન્ય ન૦ [સં.] લશ્કર, ફોજ ૦સત્તાક વિ૦ સૈન્યની સત્તાવાળુ, લશ્કરશાહી (રાજ્યતંત્ર)
સૈયડ(-ઢ) પુ૦ બ૦ વ૦ બળિયા, શીતળા
સૈયદ પુ૦ [अ] મહમદ પયગંબરનો વંશજ (૨) એક અટક (મુસલમાન ને નાગરમા)
સૈરંધ્રી સ્ત્રી૦ [સં.]રણવાસની દાસી (૨)[સં] વિરાટ રાજાને ત્યાં દાસી તરીકે રહેલી દ્રૌપદી
સૈંધવ વિ૦ [સં] સિંધુનું,-ને લગતું (૨) પુ૦ સિંધવ, એક ક્ષાર (૩) ઘોડો (૪) એક રાગ
સો (સો) પુ૦ [સર૦ हिं सौ (સં शत)]'૧૦૦' [-ગળણે ગાળીને=ઘણી જ સંભાળથી -ટચનુ સોનું = ઉત્તમોત્તમ સોનુ -ના સાઠ કરવા - ખોટ ખાવી ઊંધો ધંધો કરવો -મણ રૂની તળાઈએ સૂવુ= નિશ્ચિંતતા-સુખચેન હોવા -યે વર્ષ પૂરાં થવાં = આવી બનવુ, મૃત્યુની તૈયારી થવી. -મું ઓસડ, -મો ઉપાય=મૃત્યુ સામે ઉપાય કે દવા (એ નથી એમ બતાવવા) -સમાણું સગું =બહોળા સગપણવાળુ]
સોઇયો (સો) પુ૦ [પ્રા सूई (સં सूची)] મોટી સોય, સોયો
સોઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ म] સગવડ, વ્યવસ્થા
સોઈ પુ૦ [પ્રા सूईअ. સં सूचिक] સઈ, દરજી
સોક(-ગ)ટી(-ઠી) સ્ત્રી૦, -ઠુ (-ઠું) ન૦ [સર૦ म (સં सारी + काष्ठ ?)] સોકટાબાજીનું મહોરું [-ઉડાવવી=સોકટાબાજીની રમતમાં સામાની સોગટીને બાજીમાથી રદ કરવી (૨) પ્રપંચ ઉઘાડો પાડી દેવો -ભરવી=દાણા પડયા હોય તે પ્રમાણે ઘર ગણી સોગટી બાજીમાં બેસાડવી (૨) જય મેળવવો, ફાયદો લેવો -મારવી=સામાના મહોરાને બાજીમાથી ઉડાવવું (૨) ચોટ લગાવવી (૩) કામ સાધી લેવુ, જય મેળવવો -વાગવી = યુક્તિ ફળવી, હેતુ પાર પડવો. સોગઠું ઉડાવી દેવું= તાળકુ તોડી નાખવું, માથુ ઉડાવી દેવું] -ટાં(-ઠાં)બાજી સ્ત્રી૦ સોકટાં વડે રમવાની એક રમત કે તેનું સાધન - સરજામ

સોખમાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा सोक्ख(सं. शुष्क)] (કા) સંકોચાવું, સંકોચ લાગવો
સોગ પુ૦ [प्रा. (सं शोक)] (પ) શોક
સોગઠી(-ઠી), -ઠું(-ઠું), -ટા(-ઠા)બાજી જુઓ 'સોકઠી'માં
સોગન [સર૦ हिं], સોગંદ [फा] (સો) પું૦બ૦વ૦ સમ, કસમ, શપથ [-ઉપર=સોગનપૂર્વક -આપવા, ખવડાવવા=સોગન લેવડાવવા -ખાવા, લેવા=સમ ખાવા; પ્રતિજ્ઞા કરવી -ઘાલવા=અમુક ન કરો તો તમને ફલાણાના સમ છે એમ કહેવું] ૦નામું ન૦ સોગન પર કરેલો એકરાર, 'એફિડેવિટ'
સોગાત (સો) સ્ત્રી૦ [तुर्की] નજરાણાની ચીજ
સોગામું વિ૦ ['સોગ' ઉપરથી] (કા.) શોક સૂચક (વસ્ત્ર; સોગિયુ)
સોગિયું વિ૦ ['સોગ' ઉપરથી] શોકવાળુ (૨) ન૦ શોકદર્શક વસ્ત્ર; શોકિયું
સોજ પુ૦ [फा] સોજો; દરદ (૨) [લા.] બળતરા; લાગણી
સોજ પુ૦ [જુઓ સોજું] ઠાવકાપણું (૨) સૌજન્ય, સદ્વર્તન (૩) ચાલ, ઢબછબ (૪) વિ૦ (૫) સોજું
સોજવણ (સોણ,) અ૦ વસ્તાર; પરિવાર
સોજી સ્ત્રી૦ [સર૦ म; हिं सूजी] મેંદો
સોજીલું વિ૦ [સર૦ સોજું] સારા લક્ષણનું, મળતાવડા સ્વભાવનું
સોજું વિ૦ [प्रा. सुज्झ (सं शुध्) ઉપરથી, સર૦ हिं. सोझा] સારું; ઉત્તમ (૨) સ્વચ્છ
સોજો પુ૦ [જુઓ સૂજ઼ડ] લોહીનો જમાવ થઈ ચામડી ઊપસી આવવી તે (-આવવો, ઊતરવો, ચડવો, બેસવો)
સોટી સ્ત્રી૦ ['સટ' રવ૦ ? સર૦ हिं. सोंटा म सोट] નેતર અથવા ઝાડની પાતળી લાકડી (-ચલાવવી, મારવી, લગાવવી) -ટો પું૦ મોટી જાડી સોટી ઠંગોરો (-મારવો, લગાવવો).[-ચલાવવો=માર મારવો (૨) સત્તા ચલાવવી]
સોડ (સોડ,) સ્ત્રી૦ [સ+प्रा उवट्ट(सं. उद्+वृत्)=પડખું ફેરવવું] પાસું, બાજુ (૨) સ્ત્રી૦ લાજ કાઢવામાં કે સૂતેલું માણસ મોં ઢાંકવા કપડું મોઢા પર લે છે તે (૩) સોડવણ [-ઘાલવી=સોડવણ રાખવું -તાણવી, તાણીને સૂવું=પગથી માથા સુધી ઓઢવું (૨) નિરાતે સૂવું (૩) આળસુ થઈ પડયા રહેવું (૪) રિસાઈને સૂવું (૫) મરી જવું -માં ભરાવું=ને પડખે-આશ્રયે જવું] ૦વણ ન૦ ઓઢવાના વસ્ત્ર કે રજાઈ વગેરે સાથે નીચે ગખાતુ સુવાળું વસ્ત્ર
સોડ (ડ') પુ૦, સ્ત્રી૦ [સોડવું ઉપરથી] વાસ (૨) બો ૦(-ર)મ સ્ત્રી૦ [प्रा सोरंभ (सं सौरभ)] વાસ, પરિમળ, ગંધ
સોડવું (ડ) સ૦ક્રિ૦ સૂંઘવું (૨) અ૦ક્રિ૦ ગંધાવું, સોડાવું ગંધ હોવી કે આવવી
સોડણ (સો) સ્ત્રી૦ જુઓ સોડવણ (સુ)
સોડા પુ૦ [इं] એક ખાર ૦વૉટર ન૦ સોડાનું પીણું [વાસ આવવી
સોડાવું (ડ') અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સોડ] સોડવું,
સોડિયું (સો) ન૦ [જુઓ સોડ સ્ત્રી૦] સ્ત્રીએ પહેરેલા લૂગડાનો ડાબી બાજુનો માથાથી કમર સુધીનો ભૂલનો ભાગ (-વાળવું)
સોડે (સોડે') અ૦ [જુઓ સોડ સ્ત્રી૦] પડખે; નજીક (૨) પ્રમાણે રીતે
સોડો (સો) પું૦ જુઓ 'સોડ સ્ત્રી૦' ૨ અર્થ [-તાણવો] (૨) મદદગાર
સોણ પું૦,સ્ત્રી૦ [सं सृणि=હાથીને ખોસવાનું અંકુશ] ફાચર, ખીલી
સોણું ન૦ [दि. सोवण] સ્વપ્નું. -ણલું ન૦ સોણું (લાલિત્યવાચક)
સોત(-તું) (સો) અ૦ [सं. सहित] સુધ્ધાં
સોત્કંઠ વિ૦ [सं] ઉત્કંઠાવાળું (૨) અ૦ ઉત્કંઠા સાથે, ઉત્કંઠાપૂર્વક
સોત્સાહ અ૦ [सं] ઉત્સાહપૂર્વક
સોથો પું૦ કૂચો (વીંખાઈ, ચૂંથાઈ ગયેલો)
સોદર પુ૦ [सं.] સહોદર, સગો ભાઈ
સોદાગર પું૦ [फा.] મોટો વેપારી; કીમતી માલનો વેપારી
સોદાગ(-ગી)રી સ્ત્રી૦ [फा] મોટી કિંમતના

સેસફૂલ ન૦ [प्रा. सीस (सं शीर्ष) + फूल, સર૦ म शींसफूल, हिं सीसफूल] વેણીમાં કે સેથા આગળ પહેરવાનું સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું
સેળભેળ વિ૦(૨)ન૦ જુઓ ભેળસેળ –ળિયું વિ૦ સેળભેળ થઇ ગયેલું, સેળભેળવાળું
સેં (સેં૦) પુ૦ [प्रा. सइ (सं शत), સર૦ हिं. सै, म शें] 'એક' સિવાયના સંખ્યાવાચક વિ૦ સાથે વપરાતું 'સો'નું રૂપ ઉદા૦ બસેં ચારસેં
સેંકડો (સેં૦)પુ૦[જુઓ સેં, સર૦ म सेंकडा, हिं सैकडा] સોની સંખ્યા, સોનો સમૂહ (૨) સૈકા (૩) વિ૦ અનેક સો જેમ કે સેંકડો માણસો
સેંતક,૦નું (સેં૦)વિ૦[सं संहत्य ?]પુષ્કળ,ઘણું
સેંત(–થ)લો (સેં૦) પુ૦[सं संहति ઉપરથી ?] ગરહા ઉપાડવાનું બે પાંખિયાંવાળું લાકડું, સેંટલો
સેંથી (સેં૦) પુ૦[જુઓ સેંથો]માથાના વાળને બે ભાગમાં ઓળતાં વચ્ચે પડતી લીટી(–પાડવી) –થો પુ૦ [सं सीमतक] જુઓ સેંથી (૨) માથાનું એક ઘરેણું (–પાડવો)
સેંદ્રિય વિ૦ [सं] ઇંદ્રિયવાળું, સજીવ
સૈકુ ન૦, –કો પુ૦[सं शतकम्, સર૦ हिं सैका] સેંકડો, સોનો જથો (૨) સો વર્ષનો સમય
સૈડકું ન૦ [સર૦ સરકવું] સૈડકિયું (ગાંઠ) (૨) સૈડકો –કાગાંઠ સ્ત્રી૦ એક છેડો ખેંચવાથી છૂટી જાય તેવી ગાંઠ –કિયું ન૦ સૈડકાગાંઠ (૨) છોકરાંની એક રમત
સૈડકો પુ૦ [રવ૦, સર૦ म सडका] સરડકો, નાક દ્વારા કે પ્રવાહી ખાતાંપીતાં શ્વાસ પાછો ખેંચવાથી થતો અવાજ (૨) સાલ્લાના છાતી ઉપરના પાલવનો જે છેડો સામી બાજુની કૂખમાં ખેંચીને ખોસાય છે તે
સૈડણ ન૦ ['સૈડવું' ઉપરથી] છાપરાની વળીઓ ઉપર નખાતાં કામઠાં, ચીપો વગેરે (૨) તેમને બાંધવાની દોરી ૦માળણ ન૦ છાપરું સૈડવામાં કે માળવામાં વપરાતી વસ્તુઓ
સૈડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ શીડવું] સૈડણ પાથરીને તેને બાંધવું (૨) આંટી દઈ બે ચીજોને ભેગી બાંધવી
સૈદર પુ૦ [फा] વેરો, માથાવેરો

સૈનિક વિ૦ [सं] સૈન્યનું,–ને લગતું (૨) પુ૦ લડવૈયો, લશ્કરનો માણસ
સૈન્ય ન૦ [सं] લશ્કર, ફોજ ૦સત્તાક વિ૦ સૈન્યની સત્તાવાળું, લશ્કરશાહી (રાજ્યતંત્ર)
સૈયડ(–ઢ) પુ૦ બ૦ વ૦ બળિયા, શીતળા
સૈયદ પુ૦ [अ] મહંમદ પયગંબરનો વંશજ (૨) એક અટક (મુસલમાન ને નાગરમાં)
સૈરંધ્રી સ્ત્રી૦ [सं.]રણવાસની દાસી (૨)[सं] વિરાટ રાજાને ત્યાં દાસી તરીકે રહેલી દ્રૌપદી
સૈંધવ વિ૦ [सं] સિંધુનું,–ને લગતું (૨) પુ૦ સિંધવ, એક ક્ષાર (૩) ઘોડો (૪) એક રાગ
સો (સો) પુ૦ [સર૦ हिं सौ (सं शत)]'૧૦૦' [–ગળણે ગાળીને=ઘણી જ સંભાળથી –ટચનું સોનું = ઉત્તમોત્તમ સોનું –ના સાઠ કરવા - ખોટ ખાવી ઊંધો ધંધો કરવો. –મણ રૂની તળાઈએ સૂવું= નિશ્ચિંતતા–સુખચેન હોવા –યે વર્ષ પૂરાં થવાં = આવી બનવું, મૃત્યુની તૈયારી થવી. –મું ઓસડ, –મો ઉપાય=મૃત્યુ સામે ઉપાય કે દવા (એ નથી એમ બતાવવા) –સમાનું સગું =બહોળા સગપણવાળું]
સોઇયો (સો) પુ૦ [प्रा सूई (सं सूची)] મોટી સોય, સોયો
સોઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ म] સગવડ, વ્યવસ્થા
સોઈ પુ૦ [प्रा सूईअ. सं सून्विक] સઈ, દરજી
સોક(–ગ)ટી(–ઠી) સ્ત્રી૦, –ઠું (–ઠું) ન૦ [સર૦ म (सं सारी + काष्ठ ?)] સોકટાબાજીનું મહોરું [–ઉડાવવી=સોકટાબાજીની રમતમાં સામાની સોગટીને બાજીમાંથી રદ કરવી (૨) પ્રપંચ ઉઘાડો પાડી દેવો –ભરવી=દાણા પડ્યા હોય તે પ્રમાણે ઘર ગણી સોગટી બાજીમાં બેસાડવી (૨) જય મેળવવો, ફાયદો લેવો –મારવી=સામાના મહોરાને બાજીમાંથી ઉડાવવું (૨) ચોટ લગાવવી (૩) કામ સાધી લેવું, જય મેળવવો –વાગવી = યુક્તિ ફળવી, હેતુ પાર પડવો. સોગઠું ઉડાવી દેવું= તાળવું તોડી નાખવું, માથું ઉડાવી દેવું] –ટા(–ઠા)બાજી સ્ત્રી૦ સોકટાં વડે રમવાની એક રમત કે તેનું સાધન – સરજામ

સોખમાવું અ૰ક્રિ૦ [प्रा सोक्ख (सं. शुष्क)] (કા) સંકોચાવું, સંકોચ લાગવો
સોગ પું૦ [प्रा. (सं शोक)] (૫) શોક
સોગઠી(-ઠી), -ઠું(-ઠું), -ટા(-ઠા)બાજી જુઓ 'સોકઠી'માં
સોગન [સર૰ हिं], સોગંદ [फा] (સો) પું૰બ૰વ૰ સમ, કસમ, શપથ. [-ઉપર = સોગનપૂર્વક -આપવા, ખવડાવવા = સોગન લેવડાવવા -ખાવા, લેવા = સમ ખાવા; પ્રતિજ્ઞા કરવી -વાલવા = અમુક ન કરો તો તમને ફલાણાના સમ છે એમ કહેવું] ૰નામું ન૦ સોગન પર કરેલો એકરાર, 'એફિડેવિટ'
સોગાત (સો) સ્ત્રી૦ [तुर्की] નજરાણાની ચીજ
સોગાનું વિ૦ ['સોગ' ઉપરથી] (કા.) શોક સૂચક (વસ્ત્ર; સોગિયું)
સોગિયું વિ૦ ['સોગ' ઉપરથી] શોકવાળું (૨) ન૦ શોકદર્શક વસ્ત્ર; શોકિયું
સોજ પું૦ [फा] સોજો, દરદ (૨) [લા] બળતરા, લાગણી
સોજ પું૦ [જુઓ સોજું] ઠાવકાપણું (૨) સૌજન્ય, સદ્વર્તન (૩) ચાલ, ઢબછબ (૪) વિ૦ (૫) સોજું
સોજવણ (સોણ,) અ૦ વસ્તાર; પરિવાર
સોજી સ્ત્રી૦ [સર૰ म; हिं सूजी] મેંદો
સોજીલું વિ૦ [સર૦ સોજું] સારા લક્ષણનું, મળતાવડા સ્વભાવનું
સોજું વિ૦ [प्रा सुज्झ (सं शुध्) ઉપરથી, સર૦ हिं. सोझा] સારું, ઉત્તમ (૨) સ્વચ્છ
સોજો પું૦ [જુઓ મૂજડ] લોહીનો જમાવ થઈ ચામડી ઊપસી આવવી તે (-આવવો, ઊતરવો, ચઢવો, બેસવો)
સોટી સ્ત્રી૦ ['સટ' રવ૦ ? સર૦ हिं. सोंटा म सोट] નેતર અથવા ઝાડની પાતળી લાકડી (-ચલાવવી, મારવી, લગાવવી) -ટો પું૦ મોટી જાડી સોટી ડંગોરો (-મારવો, લગાવવો). [-ચલાવવો = માર મારવો (૨) સત્તા ચલાવવી]
સોડ (સોડ,) સ્ત્રી૦ [स+प्रा. उवट्ट (सं. उद्+वृत्) = પડખું ફેરવવું] પાસું; બાજુ (૨) સ્ત્રી૦ લાજ કાઢવામાં કે સૂતેલું માણસ મોં ઢાકવા કપડું મોઢા પર લે છે તે (૩) સોડવણ [-ઘાલવી = સોડવણ રાખવું -તાણવી, તાણીને સૂવું = પગથી માથા સુધી ઓઢવું (૨) નિરાંતે સૂવું (૩) આળસુ થઈ પડયા રહેવું (૪) રિસાઈને સૂવું (૫) મરી જવું -માં ભરાવું = ને પડખે-આશ્રયે જવું] ૰વણ ન૦ ઓઢવાના વસ્ત્ર કે રજાઈ વગેરે સાથે નીચે રખાતું સુંવાળું વસ્ત્ર
સોડ (ડ') પું૦; સ્ત્રી૦ [સોડવું ઉપરથી] વાસ (૨) બો ૰(-ર)મ સ્ત્રી૦ [प्रा सोरंभ (सं सौरभ)] વાસ, પરિમળ; ગંધ
સોડવું (ડ') સ૰ક્રિ૦ સૂંઘવું (૨) અ૰ક્રિ૦ ગંધાવું, સોડાવું ગંધ હોવી કે આવવી
સોડણ (સો) સ્ત્રી૦ જુઓ સોડવણ (સુ)
સોડા પું૦ [इं.] એક ખાર ૰વૉટર ન૦ સોડાનું પીણું [વાસ આવવી
સોડાવું (ડ') અ૰ક્રિ૦ [જુઓ સોડ] સોડવું,
સોડિયું (સો) ન૦ [જુઓ સોડ સ્ત્રી૦] સ્ત્રીએ પહેરેલા લૂગડાનો ડાબી બાજુનો માથાથી કમર સુધીનો ભૂલનો ભાગ (-વાળવું)
સોડે (સોડે') અ૦ [જુઓ સોડ સ્ત્રી૦] પડખે, નજીક (૨) પ્રમાણે, રીતે
સોડો (સો) પું૦ જુઓ 'સોડ સ્ત્રી૦' ૨ અર્થ [-તાણવો] (૨) મદદગાર
સોણ પું૦, સ્ત્રી૦ [सं सृणि = હાથીને ખોસવાનું અંકુશ] કાચર, ખીલી
સોણું ન૦ [दि सोवण] સ્વપ્નું. -ણલું ન૦ સોણું (લાલિત્યવાચક)
સોત(-તું) (સો) અ૦ [सं. सहित] સુધ્ધાં
સોત્કંઠ વિ૦ [सं] ઉત્કંઠાવાળું (૨) અ૦ ઉત્કંઠા સાથે, ઉત્કંઠાપૂર્વક
સોત્સાહ અ૦ [सं] ઉત્સાહપૂર્વક
સોથો પું૦ ડૂચો (વીંખાઈ, ચૂંથાઈ ગયેલો)
સોદર પું૦ [सं] સહોદર, સગો ભાઈ
સોદાગર પું૦ [फा.] મોટો વેપારી; કીમતી માલનો વેપારી
સોદાગ(-ગી)રી સ્ત્રી૦ [फा] મોટી કિંમતના

માલનો વેપાર, મોટો વેપાર ૨)સોદાગરપણું
સોદું (સો) વિ૦ [फा. सौदा, સર૦ हिं. सौदा, म सोदा] લુચ્ચુ, વ્યભિચારી (૨) ઠગ, ધૂર્ત -દાઈ સ્ત્રી૦
સોદો (સો) પુ૦ [तुर्की] વેચવાનો ધંધો, વેપાર (૨) [લા] ખરીદી કે તે કરવાનો સંકેત કે વાયદો (૩) વેપારી સાહસ [-પાકવો= સોદામાં સફળ થવુ. બરોબર સોદો થવો (૨) વાયદો પૂરો થવો, તેનો સમય થવો]
સોધરી સ્ત્રી૦ (સુ+ધરાવું?) તૃપ્તિ, સંતોષ
સોનકાર પુ૦ [સોનું + કાર] + સોની
સોનચંપો પુ૦ [સોનું+ ચંપો] પીળો ચંપો
સોનલ વિ૦ [સોનું પરથી] સોનેરી
સોનાગેરૂ પુ૦ [સોનું+ગેરૂ] એક જાતની લાલ માટી [ઓળ્યું હોય તે પાણી
સોનાપાણી ન૦ [સોનું+પાણી] જેમાં સોનું
સોનામહોર સ્ત્રી૦ સોનાનો સિક્કો. [-જેવું= અત્યંત કીમતી -હિતકર કે સુંદર]
સોનામુખી સ્ત્રી૦ એક રેચક વનસ્પતિ
સોનાર પું૦ [प्रा सुन्नार, सं. सुवर्णकार સર૦ हिं , म] સોની ૦ણ સ્ત્રી૦ સોનીની સ્ત્રી
સોની, ૦મહાજન પુ૦ [સોનું પરથી] સોના-રૂપાના ઘાટ ઘડવાનું કામ કરનાર
સોનું ન૦ [प्रा सोण्ण (सं सुवर्ण)] સુનું, પીળા રંગની એક કીમતી ધાતુ [**સોનાનાં નળિયાં કરવાં** = ખૂબ કમાવું, બહુ ધનવાન થવું **સોનાની આરથી લીંપવુ**=ઘણું જ સુશોભિત કરવું **સોનાની તક, પળ**=ફરી ફરી ન આવે તેવી સારી તક, અમૂલ્ય અવસર **સોનાની લંકા લૂંટાવી** =ઘણી કીમતી વસ્તુનું ગૂમ થવું કે લૂટાવું **સોનાને ઘૂઘરે રમવુ, પારણે ઝૂલવું**= ગર્ભશ્રીમંતાઈમાં ઊછરવુ **સોનાનો કોળિયો**=મોંઘામાં મોંઘો ખોરાક **સોનાનો વરસાદ વરસવો**=પુષ્કળ કમાણી થવી **સોનાનો સૂરજ ઊગવો**=ખૂબ સુખ ને આબાદીનો સમય આવવો **સોનેથી દાંત ઘસવા**=ધનની મોજ માણવી (૨) ધનાઢ્ય હોવું]
સોનેરી વિ૦ [સોનું પરથી] સોના જેવા પીળા રંગનું (૨) સોનાનું (૩) સોનાનો ઢોળ ચડાવેલું (૪) [લા] ઉત્તમ, ધ્યાનમાં લેવા જેવું (નિયમ, કાયદા ઇ૦) [-કેળુ = એક સારી જાતનું કેળુ -ટોળી = દગાબાજીનાં કામો ચાલાકીથી કરતી બદમાશોની ટોળી]
સોનૈયો પું૦ [સોનું પરથી] સોનાનો સિક્કો [-કે રૂપૈયો = એક બાળરમત]
સોનેટ ન૦ [इं] અંગ્રેજી કાવ્યનો એક પ્રકાર
સોપટ અ૦ [સર૦ શેપટ] સીધેસીધુ, પાધરું
સોપપત્તિક વિ૦ [सं] ઉપપત્તિ-પ્રમાણયુક્ત
સોપાધિ, ૦ક વિ૦ [सं] ઉપાધિવાળુ
સોપાન ન૦ [सं] સીડી દાદર (૨) પગથિયું
સોપારા પુ૦ [अ सिपारह] અધ્યાય [-ગણવા, ગણી જવા =નાસી જવું.]
સોપારી સ્ત્રી૦, ન૦ [સર૦ हिं , म सुपारी] મુખવાસમાં વપરાતું એક ફળ. પૂંગીફળ
સોપો પુ૦ [प्रा सुप्प (सं स्वप्) ઉપરથી] રાત્રીના પહેલા પહોરમાં પ્રાણીઓ નિદ્રાવશ થતાં વળતો જંપ કે શાંતિ [પ્રાસકો
સોફ સ્ત્રી૦ [सं शोफ] સોજો (૨) ભયનો
સોફવા પુ૦ [सं शोफ+વા] શરીર ફૂલી જાય તેવો વાયુનો રોગ
સોફા પુ૦ [इं] ગાદીવાળી ખુરશીઘાટની એક બેઠક (એકથી વધુ બેસે એવી)
સોબત (સો) સ્ત્રી૦ [अ सुह्बतः સર૦ हिं सोहबत; म] સાથ, મૈત્રી, સંગ. [**સોબતે ચડવું**=સંગ કરવો] -તી પુ૦ સાથી; મિત્ર
સોભ ન૦ [सं शुभ] સૌભાગ્યનું ગીત (વરકન્યા પરણી ઊઠયા પછી ગવાતું)
સોભાગ પુ૦ જુઓ સૌભાગ્ય (૨) સુવાસણનું ચિહ્ન; સોહાગ (સુ) [-**ઉતરાવવો, લેવડાવવો**-(વિધવાએ) ચોટલો વગેરે કઢાવી નાખવાં -**રાખવાં**=વૈધવ્ય હોવા છતા હેવાતણના ચિહ્ન કાયમ રાખવાં] ૦પાંચમ સ્ત્રી૦ સૌભાગ્ય પંચમી ૦વંતી વિ૦ સૌભાગ્યવંતી
સોભાગવટું ન૦ [सं सौभाग्यवत् ?] બારસાખ ઉપરનું આડું લાકડું

સોભાન અલ્લા, ૦ઙ્ક [अ सुबहानल्लाह्] 'ભલા ભગવાન!' જેવો એક આશ્ચર્યના ઉદ્‌ગાર
સોમ પું૦ [सं] સોમવલ્લી, તેનો રસ (૨) ચંદ્રમા (૩) સોમવાર (૪) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર. [–નાહ્યા=સોમયાગમાં પૂર્ણાહુતિનું સ્નાન કરવું (૨) 'છૂટ્યા, નિરાંત થઈ' એવા અર્થનો ઉદ્‌ગાર]. ૦પ્રદોષ સોમવારે એક ટંક ખાવાનું વ્રત ૦પાન ન૦ સોમરસ પીવો તે ૦યજ્ઞ, ૦યાગ પું૦ જેમાં સોમરસ પીવામાં આવતો તેવો એક યજ્ઞ ૦રસ પું૦ સોમવલ્લીનો માદક રસ. ૦વતી વિ૦સ્ત્રી૦ સોમવારે આવતી(અમાસ). [–અમાસ ને શુક્રવાર=તદ્દન અશક્ય વાત.] ૦વદની વિ૦સ્ત્રી૦ ચંદ્રવદની ૦વલ્લી, ૦વેલી સ્ત્રી૦ વેદકાળમાં પ્રસિદ્ધ એક લતા, જેનાં પાનના રસનો યજ્ઞોમાં ઉપયોગ થતો. ૦વાર પું૦ (સં.) અઠવાડિયાનો એક દિવસ. ૦વારિયું ન૦ (ચ) કાણમોકાણ (સોમવારે સામાન્યપણે થતું હોવાથી). ૦વારૂં વિ૦ સોમવારનું, સોમવારે આવતું કે શરૂ થતું
સોમલ પું૦;ન૦ [अ. सम्मुल्फार] એક ઉપધાતુ કે પથ્થર, એક અત્યંત ઝેરી પદાર્થ ૦ખાર પું૦ ધોળો સોમલ, શંખિયો સોમલ
સોમવતી, સોમવલ્લી, સોમવાર, –રિયું, –રૂ. સોમવેલી જુઓ 'સોમ'માં
સોમેશ્વર પું૦[सं.](સ.) એક પ્રસિદ્ધ શિવલિંગ
સોય (સો) સ્ત્રી૦ [प्रा. सूई (सं. सूची)] સીવવાનું નાકાવાળું, પાતળું અણીદાર સાધન
સોય સ૦ [सं स+एव] (પ) તે
સોયણી સ્ત્રી૦ ['સોહવું' ઉપરથી] મોચીનું ઓજાર (ચામડું સાફ કરવા માટેનુ)
સોય(–હિ)ણી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं सोहिनी (प्रा. सोहि, सं शोभिन्)] એક રાગિણી
સોયાબીન સ્ત્રી૦[इं] એ નામની ફળી કે દાણો (વટાણા જેવો) [સોય સોઇયો
સોયો (સો) પું૦[જુઓ સોય સ્ત્રી૦] મોટી
સોરટી સ્ત્રી૦ [इं सॉर्टिंग] ઘણા જણની રકમ ભેગી કરી અમુક હિસ્સો રાખી બાકીનામાથી ચિઠ્ઠી નાખી જેનું નામ આવે તેને નિયત ઇનામ આપવુ તે; 'લૉટરી'
સોરઠ પું૦ [प्रा. सोरट्ठ (सं सौराष्ट्र)] (સં) કાઠિયાવાડનો એક ભાગ, સોરાષ્ટ્ર (૨) એક રાગ –ઠિયાણી સ્ત્રી૦ સોરઠી સ્ત્રી. –ઠિયો પું૦ સોરઠમાં થતો એક જાતનો ઘોડો –ઠી વિ૦ સોરઠ દેશનું,–ને લગતું.–ઠો પું૦ એક છંદ
સોરણ (સો) સ્ત્રી૦, ન૦ ['સોરવું' ઉપરથી] વિયોગથી થતું ઝૂરણ, સોરવું તે
સોરમ સ્ત્રી૦ જુઓ સોડમ [ચેન પડવું
સોરવવું સ૦ક્રિ૦ [સુ+રમવું?] ગમવું, ગોઠવું,
સોરવું (સો') સ૦ ક્રિ૦ [सं क्षुर्] છિઝરડી કે આખુ છોલી કે ખાપાખૂપી કાઢી સાફ કરવું (૨) [લા] ખૂબ પૈસા પડાવવા (૩) ભાંડવું
સોરવું (સો) અ૦ ક્રિ૦ વિયોગથી ઝૂરવું
સોરંગ વિ૦ + જુઓ સુરંગ
સોરંગી સ્ત્રી૦ [સુ+રંગ] એક વનસ્પતિ (જેનો લાલ રંગ બને છે) ૦વાળા પું૦ ફક્કડ પુરુષ
સોરભ સ્ત્રી૦ [प्रा (सं सौरभ)] + સોરભ
સોરાટવું (સો') સ૦ક્રિ૦ ['સોરવું' પરથી] સોર સોર કરવું; ખૂબ છોલવું(૨)[લા]ખૂબ ભાંડવું
સોરામણ (સો) સ્ત્રી૦ જુઓ સોરણ
સોરાવટ (સો) સ્ત્રી૦ ['સોરવું ઉપરથી] સોસ
સોરાસોર સ્ત્રી૦['સોરવું' ઉપરથી] છોલાછોલ, સોરસોરા (૨) [फा शोर પરથી] શોરબકોર (૩) [?] શોધાશોધ
સોરી સ્ત્રી૦ [જુઓ સોરવવું] સોરવવું–ગમવું તે (૨) કરસણના સાઠાને સુકાવા ઊભા મૂકવા તે. [–વળવી=નિરાંત અનુભવવી]
સોરૂ અ૦ [प्रा सोअर (सं सोदर) ઉપરથી?] લગીમાં, સુધીમા
સોલિસિટર પું૦ [इं] અસીલો સાથે સંબંધ રાખતો એક ધારાશાસ્ત્રી [તરંગ ટુકડો
સોલો પું૦ [इं] પત્તાની એક રમત (૨)[લા]
સોલ્જર પું૦ [इं.] સૈનિક (૨) ગોરો સૈનિક
સોલ્લાસ વિ૦ [सं] ઉલ્લાસવાળુ (૨) અ૦ ઉલ્લાસ સાથે, ઉલ્લાસપૂર્વક
સોવડા(–રા)વવુ સ૦ક્રિ૦ 'સોવું,' 'સોવાવું'નુ પ્રેરક [ખાતરીપૂર્વક
સો વસા અ૦ [સો+વસો] લગભગ નક્કી;

શિલ્પશાસ્ત્ર (૨) ઇમારત, બાંધકામ
સ્થાપન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [સં.] સ્થાપવું-સ્થાપિત કરવું તે
સ્થાપવું સ૦ક્રિ૦ [સં स्थापय्] પ્રતિષ્ઠા કરવી, નિર્માણ કરવું (૨) જગા પર મુકરર કરવું (૩) પ્રમાણપૂર્વક સાબિત કરવું
સ્થાપિત વિ૦ [સં] સ્થાપેલું
સ્થાય પુ૦ [સં] આધાર, પાત્ર (૨) સામર્થ્ય (૩) સ્થાન, મુકામ (૪) રાગનો એક અવયવ (સંગીત) ૦ભંજની સ્ત્રી૦ સ્થાયનું ભજન કરતો આલાપ
સ્થાયી વિ૦ [સં] ઘણી વાર ટકે તેવું, ટકાઉ (૨) સ્થિર -ચિત્વ ન૦ સ્થાયીપણું ૦ભાવ પુ૦ જે ભાવો ચિત્તમાં સંસ્કારરૂપે હમેશાં વર્તમાન હોય છે અને વિભાવ આદિથી અભિવ્યક્ત થઈ રસપણાને પામે છે તે (રતિ, હાસ્ય શોક, ક્રોધ, ઉત્સાહ, ભય, નિંદા, વિસ્મય અને નિર્વેદ) [કા શા]. ૦સમિતિ સ્ત્રી૦ કોઈ મંડળનાં સામાન્ય બધાં કામો કરતી રહેનારી નાની તેની કાયમી સમિતિ, 'સ્ટૅન્ડિંગ કમિટી'
સ્થાલી સ્ત્રી૦ [સં] થાળી, કથરોટ, ખૂમચો. ૦પુલાકન્યાય પુ૦ વાસણમાંથી એક ચોખાનો દાણો દબાવી જોઈને બધા ચોખા ચઢ્યા છે કે કાચા છે તે નક્કી કરવામાં આવે છે તેમ, વસ્તુનો એક અંશ જાણી સમગ્રની કલ્પના કરવી તે (ન્યા)
સ્થાવર વિ૦ [સં] અચલ, સ્થિર (૨) ખસી શકે નહિ એવું ('જંગમ'થી ઊલટું) (૩) પુ૦ પર્વત ૦તા સ્ત્રી૦
સ્થિત વિ૦ [સં] રહેલું; નિવાસી (૨) અચલ, સ્થિર ૦પ્રજ્ઞ વિ૦ [સં] જેની બુદ્ધિ સ્થિર છે એવું, જ્ઞાની
સ્થિતિ સ્ત્રી૦ [સં] એક સ્થાન કે અવસ્થામાં સ્થિર રહેવું તે (૨) નિવાસ (૩) અવસ્થા, દશા (૪) પદ, દરજ્જો (૫) મર્યાદા ૦ચુસ્ત વિ૦ 'કૉન્ઝરવેટિવ' ૦શાસ્ત્ર ન૦ 'સ્ટૅટિક્સ' (ગ) ૦સ્થાપક વિ૦ અસલ સ્થિતિને વળગી રહેનારું (૨) રબર પેઠે, વાળીએ તો વળે પણ છોડી દઈએ કે તરત પોતાની મૂળ સ્થિતિએ આવ્યું જાય તેવું ૦સ્થાપકતા સ્ત્રી૦, ૦સ્થાપકત્વ ન૦
સ્થિત્યંતર ન૦ [સં.] બીજી-નવી સ્થિતિ
સ્થિર વિ૦ [સં] હાલતું ચાલતું ન હોય તેવું (૨) દૃઢ, અટલ (૩) સ્થાયી, નિત્ય (૪) નિશ્ચિત ૦તા સ્ત્રી૦ ૦ચિત્ત વિ૦ સ્થિર ચિત્તવાળું ૦બુદ્ધિ વિ૦ સ્થિતપ્રજ્ઞ ૦વીર્ય વિ૦ જેનું વીર્ય અચલિત છે એવું, બ્રહ્મચારી
સ્થૂલ(-ળ) વિ૦ [સં] જાડું, મોટું (૨) મૂર્ખ, જડ (૩) સૂક્ષ્મ નહિ તેવું, સામાન્ય ઇંદ્રિયો તેમ જ બુદ્ધિથી ગ્રહણ કરી શકાય તેવું [-દૃષ્ટિ =ઉપર ઉપરની તપાસ, નજર, વિચાર] ૦તા સ્ત્રી૦ ૦દેહ પુ૦ પંચભૂતાત્મક શરીર
સ્થૈર્ય ન૦ [સં] સ્થિરતા
સ્નાત વિ૦ [સં] નાહેલું (૨) અભ્યાસ પૂરો કરીને આવેલું હોઈ સમાવર્તન સંસ્કાર કર્યો હોય તેવું (૩) પુ૦ તેવો આદમી
સ્નાતક પુ૦ [સં] જુઓ સ્નાત (૨) વિદ્યાપીઠની પદવીવાળો, ગ્રૅજ્યુએટ
સ્નાન ન૦ [સં] નાહવું તે, નાવણ (૨) મરણ નિમિત્તે નાહવું તે, સનાન [-આવવું, લાગવું= સગાના મરણ નિમિત્તે નાહવાનું થવું -કરવું =નાહવું (૨) [લા] મરેલું ગણવું, સંબંધ તોડી નાખવો -માંડવું= કાણ માંડવી] ૦ગૃહ ન૦ નાહવાની ઓરડી
સ્નાયુ પુ૦ [સં] માંસના તંતુ, જેનાથી અવયવો હલાવી કરી શકાય છે ૦બદ્ધ ન૦ બંધાયેલા મજબૂત સ્નાયુઓવાળું [૦તા સ્ત્રી૦
સ્નિગ્ધ વિ૦ [સં] લીસું કોમળ (૨) ચીકણું.
સ્નુષા સ્ત્રી૦ [સં] દીકરાની વહુ
સ્નેહ પુ૦ [સં] પ્રેમ, પ્રીતિ, વહાલ (૨) ચીકણો પદાર્થ, તેલ. ૦લગ્ન ન૦ એક-બીજાના સ્નેહથી ખેંચાઈને કરેલું લગ્ન. ૦સંમેલન ન૦ સ્નેહીઓનો મેળાવડો, 'સોશિયલ ગૅધરિંગ' ૦હત્યા સ્ત્રી૦ પ્રેમની હત્યા, પ્રેમનો ભંગ કર્યાનો દોષ -હાકર્ષણ ન૦ [+आकर्षण] સ્નેહનું આકર્ષણ -હાધીન વિ૦ [+अधीन] સ્નેહને વશ, સ્નેહાંકિત

–હાળ વિ૦ હેતાળ, સ્નેહવાળું. –હાંકિત વિ૦ [+અંકિત] સ્નેહી, સ્નેહથી શોભા પામેલું (પત્રમાં અંતે પ્રાય: લખાય છે) –હી વિ૦ સ્નેહવાળું પ્રેમી (૨) પું૦ મિત્ર પ્રિયજન
સ્પર્ધવું અ૦ક્રિ૦ [સં. સ્પર્ધ્] સ્પર્ધા કરવી
સ્પર્ધા સ્ત્રી૦ [સં] સરસાઈ હરીફાઈ (૨) ઈર્ષા; દ્વેષ ૦સ્પર્ધી સ્ત્રી૦ હરીફાઈ, ચડસાચડસી
સ્પર્ધાળુ વિ૦ ચડસીલું (૨) અદેખું. દ્વેષીલું
સ્પર્શ પું૦ [સં] સ્પર્શવું–અડવું તે (૨) સંસર્ગ (૩) સ્પર્શેન્દ્રિયથી થતું જ્ઞાન (૪) [લા] લવ. લેશ (૫) અસર (સંસર્ગ કે સ્પર્શની) ૦ક પું૦ 'ટૅન્જન્ટ' (ગ). ૦કાલ(–ળ) પું૦ ગ્રહણ શરૂ થાય તે વખત ૦કોણ પું૦ 'ઇન્ટ્રિન્ઝિક એન્ગલ' (ગ) ૦જન્ય વિ૦ સ્પર્શથી થતું ૦જીવા સ્ત્રી૦ જુઓ સંપર્ક-જીવા ૦તા સ્ત્રી૦ સ્પર્શ હોવો તે, અસર કે સંસર્ગ ૦ન ન૦ સ્પર્શ, સ્પર્શવું તે ૦બિંદુ ન૦ 'પૉઇન્ટ ઑફ કૉન્ટેક્ટ' (ગ) ૦મણિ ન૦ પારસમણિ
સ્પર્શવું સ૦ક્રિ૦ [સં સ્પૃશ્] અડવું, સ્પર્શ કરવો
સ્પર્શવ્યંજન પું૦ [સં] (વ્યા.) ક થી મ પર્યંતના ૨૫ વ્યંજન, તે વ્યંજનમાંનો દરેક
સ્પર્શાસ્પર્શ પું૦ [સં.], –ર્શી સ્ત્રી૦ આભડછેટ
સ્પર્શેન્દ્રિય સ્ત્રી૦ [સં] ત્વગિંદ્રિય; ચામડી
સ્પષ્ટ વિ૦ [સં.] સહેલાઈથી દેખી કે સમજી શકાય તેવું, ખુલ્લું; સ્ફુટ ૦તા સ્ત્રી૦. ૦વક્તા પું૦ ખરાબોલો; ચોખ્ખેચોખ્ખું કહી દેનારો. –ષ્ટીકરણ ન૦ [સં.] સ્પષ્ટ કરવું તે; ખુલાસો –ષ્ટોક્તિ સ્ત્રી૦ [+ઉક્તિ] સાફ–સ્પષ્ટ કહેવું તે [પલકારો,
સ્પંદ પું૦, ૦ન ન૦ [સં] ધડકો, સ્ફુરણ, કંપ,
સ્પિરિટ પું૦ [ઇં] દારૂ (૨) બાળવાનો દારૂ
સ્પૃશ્ય વિ૦ [સં] અડકવા યોગ્ય
સ્પૃષ્ટ વિ૦ [સં] સ્પર્શાયેલું (૨) [વ્યા] સ્પર્શ-વ્યંજનને અંગેનો (વાણીનો પ્રયત્ન)
સ્પૃહણીય વિ૦ [સં.] સ્પૃહા કરવા યોગ્ય
સ્પૃહા સ્ત્રી૦ [સં] ઇચ્છા; તૃષ્ણા (૨) દરકાર, પરવા
સ્પેનિશ સ્ત્રી૦ [ઇં] સ્પેન દેશની ભાષા
સ્પેશિયલ વિ૦ [ઇં] ખાસ (૨) પું૦ ખાસ બનાવેલી ચાનો પ્યાલો (૩) સ્ત્રી૦ ખાસ દોડાવાતી આગગાડી
સ્પ્રિંગ સ્ત્રી૦ [ઇં] સ્થિતિસ્થાપકતાવાળી પોલાદી કમાન કે વાળાનું ગોળ ગૂંછળું
સ્ફટિક પું૦ [સં] એક જાતનો સફેદ કીમતી પથ્થર કે રત્ન. ૦મણિ પું૦ એક મણિ
સ્ફાટિક વિ૦ [સં] સ્ફટિકનું (૨) પું૦ સ્ફટિક
સ્ફુટ વિ૦ [સં] ઊઘડેલું, વિકસિત (૨) સ્પષ્ટ; ઉઘાડું ૦તા સ્ત્રી૦ –ટિત વિ૦ [સં] ખીલેલું; ઊઘડેલું (૨) ખુલ્લું થયેલું [સ્ફૂર્તિ
સ્ફુરણ ન૦, –ણા સ્ત્રી૦ [સં.] સ્ફુરવું તે (૨)
સ્ફુરવું અ૦ક્રિ૦ [સં સ્ફુર્] કંપવું. ફરકવું (૨) એકાએક દેખાવું કે સૂઝવું (જેમ કે, ચળકાટ, વિચાર) (૩) અંકુર ફૂટવો
સ્ફુરાયમાન વિ૦ [જુઓ સ્ફુરવું] સ્ફુરતું, સ્ફૂર્તિલું
સ્ફુરિત વિ૦ [સં.] સ્ફુરેલું
સ્ફુલિંગ પું૦ [સં] તણખો
સ્ફૂર્તિ(–ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ [સં] જાગૃતિ, તેજી, ચંચળાઈ (૨) સ્ફુરણ ૦દાયી વિ૦ સ્ફૂર્તિ આપે એવું
સ્ફોટ પું૦ [સં] (ઉપરનું આવરણ તોડીને) જોરથી ફૂટવું તે (૨) ખુલાસો, ચોખ્ખો નિવેડો (૩) ફોલ્લો સોજો (૪) વર્ણ સાંભળતાં વેંત મનમાં ઊઠતો વિચાર–શબ્દાર્થનો બોધ (વ્યા.) ૦ન ન૦ ફોડવું તે (૨) પ્રગટ કરવું તે (૩) શબ્દ, અવાજ
સ્ફોરણ ન૦ [સં] સ્ફુરણ [(સ) શિવ
સ્મર પું૦ [સં] (સ.) કામદેવ. ૦હર પું૦
સ્મરણ ન૦ [સં] યાદ, સ્મૃતિ (૨) વારંવાર યાદ કરવું તે ૦ચિહ્ન ન૦ સ્મારક યાદ આવે તે માટેનું ચિહ્ન ૦તિથિ પું૦ મહાન પુરુષનું સ્મરણ કરવાની તિથિ, જયંતી ૦પોથી સ્ત્રી૦ નોંધપોથી ૦શક્તિ સ્ત્રી૦ યાદદાસ્ત, યાદશક્તિ –ણા સ્ત્રી૦ સ્મરણ, સ્મૃતિ –ણિકા સ્ત્રી૦(યાદ રાખવાનું ટપકાવી લેવા માટેની) નોંધપોથી, 'નોટબુક' –ણી સ્ત્રી૦ જપ કરવાની માળા
સ્મરણીય વિ૦ [સં] યાદ કરવા યોગ્ય
સ્મરવું સ૦ક્રિ૦ [સં સ્મૃ] યાદ કરવું; સમરવું

સ્મશાન, ૦ભૂમિ(-મી), ૦વૈરાગ્ય જુઓ 'શ્મશાન'માં

સ્મારક વિ૦ [સં] યાદ કરાવનારું (૨) ન૦ સંભારણું યાદગીરી કે તે અર્થે કરેલું કાર્ય, ઇમારત વગેરે ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ સ્મારકરૂપ અવશેષની ભક્તિ

સ્માર્ત(-ર્ત્ત) વિ૦ [સં] સ્મૃતિ સંબંધી (૨) સ્મૃતિ પ્રમાણે સર્વ કર્મો કરનારું (૩) સ્મૃતિશાસ્ત્રનું જાણનાર (૪) પુ૦ સ્મૃતિનો પંડિત કે તેને અનુસરનાર

સ્મિત ન૦ [સં] મંદ હાસ્ય

સ્મૃતિ સ્ત્રી૦ [સં] સ્મરણ, યાદ (૨) હિંદુઓના ધર્મશાસ્ત્રમાંનું દરેક (જેમ કે મનુસ્મૃતિ) (૩) [બૌદ્ધ] વિવેક ને જાગૃતિ. ૦કાર પુ૦ સ્મૃતિ રચનાર ૦ચિત્ર ન૦ અનુસ્મરણાલેખન, 'મેમરી ડ્રૉઇંગ' ૦દોષ પુ૦ સ્મરણનો દોષ ૦ભિન્ન વિ૦ સ્મૃતિની આજ્ઞાથી ઊલટું, અધર્મ્ય. ૦ભ્રંશ પુ૦ સ્મૃતિનો ભ્રંશ, યાદશક્તિનો નાશ ૦માન વિ૦ અપ્રમાદી ને વિવેકયુક્ત [બૌદ્ધ] [(૩) વહેવું તે

સ્યંદન પુ૦ [સં] લડાઈનો રથ (૨) ન૦ ટપકવું તે

સ્યાદ્વાદ ન૦ [સં] અનેકાંતવાદ, દરેક વસ્તુને એકથી વધારે બાજુ હોય અને બધી તે તે દૃષ્ટિએ ખરી હોય તેવો (જૈન દર્શનનો) વાદ -દી વિ૦ (૨) પુ૦ સ્યાદ્વાદનું કે તેમાં માનનાર

સ્યૂત વિ૦ [સં] સીવેલું જોડી દીધેલું; જોડાયેલું

સ્રગ્ધરા વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં] માળા ધારણ કરનારી (૨) પુ૦ એક છંદ

સ્રગ્વિણી પુ૦ [સં] એક છંદ

સ્રજ સ્ત્રી૦ [સં] માળા, ફૂલનો હાર

સ્રવણ ન૦ [સં] સ્રવવું તે

સ્રવવું અ૦ ક્રિ૦ [સં સ્રુ] ઝરવું, નીતરવું

સ્રષ્ટા પુ૦[સં] બનાવનાર, રચનાર (૨) દુનિયાનો સ્રષ્ટા; ઈશ્વર -ષ્ટ્રી સ્ત્રી૦ [સં] સ્રષ્ટાનું સ્ત્રી૦

સ્રસ્ત વિ૦ [સં] ઊતરી, ખસી કે પડી ગયેલું

સ્રાવ પુ૦ [સં] ઝરવું ચૂવું કે ટપકવું તે (૨) વહી જવું કે ઘસાઈ જવું તે, જેમ નીકળેલી કે વહી જતી વસ્તુ [જેવું સાધન, સુવ

સ્રુચ સ્ત્રી૦ [સં] ઘી હોમવાનું લાકડાનું કડછી

સ્રુવ(-વા) પુ૦ [સં] ચાટવો, શરવો (યજ્ઞનો)

સ્રોત પુ૦ [સં] ઝરો; ઝરણ (૨) પ્રવાહ ૦સ્વતી, ૦સ્વિની સ્ત્રી૦ [સં] નદી

સ્લીપર પુ૦ [ઇં] એક જાતના જોડા (૨) રેલવેના પાટા નીચે ન ખાતો લાકડાનો પાટડો

સ્લેટ સ્ત્રી૦ [ઇં.] પથ્થરપાટી

સ્વ સ૦ [સં.] પોતાનું, પોતીકું ૦કર્મ ન૦ પોતાનું કર્મ ૦કલ્પિત વિ૦ પોતે કલ્પેલું કે માનેલું ૦કાર્ય ન૦ પોતાનું કાર્ય ૦કીય વિ૦ પોતાનું (૨) પોતાના કુટુંબનું ૦કીયા સ્ત્રી૦ પોતાની સ્ત્રી (નાયિકાના બે પ્રકારમાંનો એક બીજી પરકીયા) ૦ગત વિ૦ જાતને જ લાગુ પડતું, મનમાં કહેલું (૨) અ૦ પોતાની સાથે જ, મનમાં (બોલાતું હોય તેમ)

સ્વચ્છ વિ૦ [સં] ચોખ્ખું, સાફ ૦તા સ્ત્રી૦

સ્વચ્છંદ પુ૦ [સં] પોતાની જ મરજી પ્રમાણે વર્તવું તે ૦તા, -દિતા સ્ત્રી૦ -દી વિ૦ સ્વચ્છંદ કરનારું, સ્વેચ્છાચારી

સ્વજન પુ૦, ન૦ [સં] સગું, સંબંધી

સ્વજાતિ સ્ત્રી [સં] પોતાની જાતિ કે વર્ગ -તીય વિ૦ પોતાની જ જાતિ કે વર્ગનું -તીયતા સ્ત્રી૦

સ્વતઃ અ૦ [સં] આપોઆપ પોતાની મેળે, બીજાની મદદ વિના ૦પ્રમાણ, ૦સિદ્ધ વિ૦ જાતે જ પ્રમાણરૂપ-આપોઆપ સિદ્ધ હોય એવું (જેને બીજા પ્રમાણની જરૂર નથી) ૦સિદ્ધતા, ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ સ્વતઃ સિદ્ધ હોવું તે

સ્વતંત્ર વિ૦ [સં] સ્વાધીન, કોઈના તાબામાં નહિ તેવું. [-પુસ્તક=પોતાની અક્કલથી લખેલું પુસ્તક (૨) એક ખાસ વિષય ઉપર લખાયેલું અલાયદું પુસ્તક] ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

સ્વત્વ ન૦[સં] પોતાપણું, સ્વમાન (૨) પોતાની વિશિષ્ટતા (૩) પોતાનું હોવાનો ભાવ, માલિકી

સ્વદેશ પુ૦ [સં] પોતાનો દેશ, જન્મભૂમિ -શાભિમાન ન૦ [+अभिमान] સ્વદેશનું અભિમાન-ગૌરવ માનવું તે -શાભિમાની વિ૦ સ્વદેશાભિમાનવાળું -શી વિ૦ પોતાના દેશનું (૨) ન૦ દેશભાઈ (૩) સ્વદેશની ભાવના (૪) સ્વદેશનો માલ વાપરવાની વૃત્તિ

–શી ધર્મ પું૦ સ્વદેશીનો ધર્મ; પોતાની પડોશની પરિસ્થિતિની સેવા કરવા મારફત જગતની સેવા થાય છે એવી ભાવના
સ્વધર્મ પું૦ [સં] પોતાનો કે પોતાના સ્વભાવ કે વર્ણાશ્રમ પ્રમાણેનો ધર્મ. –ર્મી વિ૦ પોતાના ધર્મનું (૨) પું૦ પોતાના ધર્મનું માણસ
સ્વધા અ૦ [સં] પિતૃઓને બલિ આપતા કરાતો ઉદ્ગાર (૨) સ્ત્રી૦ પિતૃઓનો બલિ. ૦કાર પું૦ સ્વધાનો ઉચ્ચાર
સ્વધામ ન૦ [સં] પોતાનું વતન (૨) સ્વર્ગ [–જવું, પહોંચવું = ગુજરી જવું]
સ્વન પું૦ [સં] અવાજ
સ્વનિર્માણ ન૦[સં.] જાતે જ કરેલું નિર્માણ (૨) જાતે જ કરેલી નિમણૂક
સ્વપક્ષ પું૦ [સં] પોતાનો પક્ષ. –ક્ષી વિ૦ પોતાના પક્ષનું (૨) પું૦ પોતાના પક્ષનો માણસ
સ્વપરભાવ સ્ત્રી૦ [સં] પોતે અને બીજા એવી જુદાઈની લાગણી
સ્વપર્યાપ્ત વિ૦ [સં] પોતામાં જ સમાપ્ત થતું; સંકુચિત, પોતા પૂરતું મર્યાદિત –પ્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] સ્વપર્યાપ્ત હોવું તે
સ્વપ્ન ન૦ [સં] ઊંઘમાં ભાસતો દેખાવ, સમણું ૦દર્શન ન૦ સ્વપ્ન દેખાવું તે. ૦દર્શી વિ૦ સ્વપ્ન જોયા કરનારું, કલ્પિત સૃષ્ટિમાં વિહરનારું. ૦દોષ પું૦ સ્વપ્નમાં થતો વીર્યપાત ૦દ્રષ્ટા પું૦ સ્વપ્ન જોનાર, ભવિષ્યની કલ્પના કરનાર. ૦વત્ અ૦ સ્વપ્નની પેઠે; ક્ષણિક ૦શીલ વિ૦ સ્વપ્નાં સેવ્યા કરનારું ૦સૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ સ્વપ્નમાં દેખાતી સૃષ્ટિ; કલ્પિત સૃષ્ટિ. મિથ્યા સૃષ્ટિ. –પ્નાવસ્થા સ્ત્રી૦ [+ अवस्था] સ્વપ્નની અવસ્થા, ચિત્તની ત્રણ (જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ)માંની એક અવસ્થા (૨) [લા.] સ્વપ્નદોષ. –પ્નાંતર ન૦ [+ अंतर] + સ્વપ્નદશા –પ્નું ન૦ સપનું, સ્વપ્ન
સ્વપ્રકાશ વિ૦ [સં] પોતાના તેજ કે જ્ઞાનથી પ્રકાશનાર [સ્વમાન
સ્વભાન ન૦ [સં] સ્વત્વનું ભાન–અસ્મિતા,
સ્વભાવ પું૦ [સં] કુદરતથી જ મળેલો ગુણ (૨) પ્રકૃતિ, તાસીર (૩) ટેવ, આદત. [–પડવો = પ્રકૃતિ બનવી, ખાસ ગુણ થઈ જવો (૨) ટેવ પડવી] ૦જ(૦ન્ય) વિ૦ સ્વાભાવિક. ૦સિદ્ધ વિ૦ સહજ; કુદરતી. –વોક્તિ સ્ત્રી૦ [+ उक्ति] જેમાં કોઈ વસ્તુના સ્વભાવનું યથાવત્ વર્ણન કર્યું હોય તેવો અલંકાર (કા શા)
સ્વભાષા સ્ત્રી૦ [સં] પોતાની ભાષા, માતૃભાષા. ૦પ્રેમ પું૦, ૦ભિમાન ન૦ [+ अभिमान] સ્વભાષા માટે પ્રેમ કે તેનું અભિમાન; તે માટેની માનભરી લાગણી. ૦પ્રેમી, ૦ભિમાની વિ૦ સ્વભાષાભિમાનવાળું
સ્વભૂમિ(–મી) સ્ત્રી૦ [સં] જન્મભૂમિ, સ્વદેશ
સ્વમાન ન૦ [સં] પોતાનું માન, પોતાની ઇજ્જત
સ્વયં અ૦ [સં] પોતાની મેળે, આપોઆપ ૦જાગૃતિ સ્ત્રી૦ સ્વયં–જાતે જાગ્રત હોવું કે થવું તે ૦દત્ત વિ૦ પોતાની મેળે જ અર્પિત થયેલું (૨) પું૦ દત્તક લેનાર માતપિતાને દત્તક લેવાવા માટે પોતાની મેળે જ અર્પિત થયેલો પુત્ર ૦પાક પું૦ જાતે–હાથે રાંધવું તે ૦પાકી વિ૦ સ્વયંપાક કરી લેનારું. ૦પૂર્ણ વિ૦ બીજાના આધારની અપેક્ષા ન રાખનાર ૦પ્રકાશ વિ૦ પોતાના તેજથી જ પ્રકાશિત ૦ભૂ વિ૦ પોતાની મેળે જ ઉત્પન્ન થયેલું (૨) પું૦ (સં.) બ્રહ્મા (૩) ઈશ્વર. ૦વર પું૦ કન્યાએ પોતે વર પસંદ કરવો તે (૨) તે માટેનો સમારંભ ૦વિકાસ પું૦ પોતાની મેળે–બહારની પ્રેરણા વિના થતો વિકાસ. ૦શિક્ષક પું૦ પોતાની મેળે શીખનાર (૨) પોતાની મેળે પોતાના શિક્ષક થવાય એવું પુસ્તક ૦શિક્ષિકા સ્ત્રી૦ જુઓ સ્વયંશિક્ષક ૨ ૦શિક્ષણ ન૦ પોતે પોતાને શિક્ષણ આપવું તે. ૦સત્તાક વિ૦ બીજાને આધારે નહિ, પોતે પોતા થકી જ સત્તાવાળું; 'સોવરેન'. ૦સિદ્ધ વિ૦ બીજી સિદ્ધિની જરૂર વિનાનું–આપોઆપ સિદ્ધ. ૦સુધારક વિ૦ આપમેળે સુધરી શકે એવું. ૦સેવક પું૦ પોતાની મેળે સેવા કરવા તૈયાર થયેલો માણસ, 'વૉલંટિયર'. ૦સેવા સ્ત્રી૦ પોતાની હોંશથી કરાતી સેવા ૦સેવિકા સ્ત્રી૦ સ્ત્રી–

સ્વયસેવક ૦સ્ફૂર્તિ (-ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ સ્વાભાવિક સ્ફુરણ, પોતાની મેળે જ થયેલી સ્ફુરણા

સ્વર પુ૦ [સં] અવાજ; સૂર, ધ્વનિ (૨) [વ્યા] જેનો પૂર્ણ ઉચ્ચાર કોઈની મદદ વિના થઈ શકે તેવો વર્ણ (૩) સંગીતના સાત સૂરમાંનો દરેક (સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, નિ) ૦ગ્રામ પુ૦ સંગીતનું સ્વરસપ્તક ૦ગ્રાહક પુ૦ સંગીતમાં એક અલંકાર ૦ચિહ્ન ન૦ સ્વરસંજ્ઞા ૦જ્ઞાન ન૦, ૦પરીક્ષા સ્ત્રી૦ સંગીતના સ્વરોની ઓળખ ૦ભક્તિ સ્ત્રી૦ અમુક શબ્દોમાં ર્ કે લ્ના ઉચ્ચારણમાં કરાતો વધારાનો સ્વરનો ઉચ્ચાર ૦ભંગ પુ૦ રાગ બેસી જવો તે (૨) અષ્ટભાવમાંનો એક (કા. શા) ૦ભાર પુ૦ (ઉચ્ચારણમાં) સ્વર ઉપર દેવાતો ભાર. ૦મંડલ(-ળ) ન૦ સ્વરોનો સમૂહ ૦મેળ પુ૦ (વાદ્યના) સ્વરોનો મેળ (સંગીત) ૦લિપિ સ્ત્રી૦ જુઓ સંગીતલિપિ ૦વાચન ન૦ સ્વરલિપિ વાચવી તે. ૦વાદ્ય ન૦ સ્વર પ્રકટ કરી શકતું વાદ્ય ૦વિરોધ પુ૦સ્વરોની પરસ્પર વિરુદ્ધતા (સંગીત) ૦વ્યત્યય પુ૦ સ્વરનો વ્યત્યય (વ્યા) ૦શૂન્ય સ્ત્રી૦સ્વરોના ઠેકાણા વિનાનું (સંગીત) ૦શ્રેણી સ્ત્રી૦'હાર્મોનિકલ પ્રોગ્રેશન' (ગ.) ૦શ્રેણી સ્ત્રી૦ 'હાર્મોનિકલ સીરીઝ' (ગ) ૦સપ્તક ન૦ સંગીતના સાત સ્વરોનો સમૂહ ૦સંક્રમ પુ૦ સ્વરોનો સંક્રમ (સંગીત) ૦સંજ્ઞા સ્ત્રી૦ સ્વર લખવાનું ચિહ્ન (ા, િ ી, ઇ૦) ૦સંધિ પુ૦ સ્ત્રી૦ સ્વરોની સંધિ (વ્યા) ૦સંયોગ પુ૦ સ્વરોનો સંયોગ ૦સંવાદ પુ૦ સ્વરોનો પરસ્પર મેળ ખાવો તે (સંગીત)

સ્વરક્ષણ ન૦ [સં] પોતાનું રક્ષણ, આત્મરક્ષણ

સ્વરાજ, -જ્ય ન૦ [સં] પોતાનું સ્વતંત્ર-પ્રજાસત્તાક રાજ્ય (૨) પોતા ઉપર કાબૂ હોવો તે ૦ક ન૦ નાગરિકનો પોતા પર કાબૂ હોવાને લઈને રાજ્યસંસ્થાની ગરજ ન રહે એવી સુવ્યવસ્થા, 'ફિલોસોફિકલ એનાર્કી'

સ્વરાભિધાન ન૦ [સં] સ્વરની પારખ (સંગીત)

સ્વરાંત વિ૦ [સં] અંતે સ્વરવાળું

સ્વરિત વિ૦ [સં] સ્વરયુક્ત (૨) સુરીલું (૩) પુ૦ સ્વરના ત્રણ વિભાગમાંનો એક, જેમાં ઉદાત્ત અને અનુદાત્ત બન્નેનાં લક્ષણ હોય છે ૦વ ન૦ સ્વરભાર ૦બિંદુ ન૦ 'હાર્મોનિક પૉઇન્ટ' (ગ) ૦સૂચી સ્ત્રી૦ 'હાર્મોનિક પેનસિલ' (ગ)

સ્વરૂપ ન૦ [સં] ઘાટ, આકાર (૨) દેખાવ, વર્ણ (૩) સુંદરતા (૪) લક્ષણ, સ્વભાવ. ૦તઃ અ૦ વસ્તુત, સ્વરૂપની દૃષ્ટિએ ૦વતી વિ૦સ્ત્રી૦ સુંદર (સ્ત્રી૦) ૦વાન વિ૦ સુંદર, દેખાવડું

સ્વરૈક્ય ન૦ [સં] સ્વરોની પરસ્પર એકતા (સંગીત)

સ્વરોદય પુ૦ [સં.] ડાબા કે જમણા નાકમાંથી નીકળતા શ્વાસ ઉપરથી શુભ કે અશુભ ફળ કહેવાની એક વિદ્યા

સ્વર્ગ ન૦ [સં] દેવોનો લોક [-માં જવું, સ્વર્ગે જવું = મરી જવું સ્વર્ગનો રસ્તો લેવો = સારી કીર્તિ મૂકી મરી જવું -એ આંગળ બાકી હોવું = ખૂબ મગરૂરીમાં હોવું -મા ધજા રોપવી = મોટું પરાક્રમ કરી યશ મેળવવો] ૦ગતિ સ્ત્રી૦ સ્વર્ગપ્રાપ્તિ, સ્વર્ગલોકને પામવું તે ૦ગંગા સ્ત્રી૦ આકાશગંગા ૦લોક પુ૦સ્વર્ગ. ૦વાસ પુ૦સ્વર્ગમાં વાસ (૨) [લા] મૃત્યુ ૦વાસી વિ૦ સ્વર્ગમાં વસનાર (૨) [લા] મૃત, મરહૂમ (૩) પુ૦ દેવ ૦સુખ ન૦ સ્વર્ગનું કે સ્વર્ગસમાન સુખ ૦સ્થ વિ૦ જુઓ સ્વર્ગવાસી

સ્વર્ગંગા સ્ત્રી૦ [સં] આકાશગંગા

સ્વર્ગીય વિ૦ [સં] સ્વર્ગનું (૨) અલૌકિક, દિવ્ય

સ્વર્ણ ન૦ [સં] સુવર્ણ ૦કાર પુ૦ સોની ૦મય વિ૦ સોનાથી પરિપૂર્ણ, સુવર્ણરૂપ

સ્વર્ધુની સ્ત્રી૦ [સં] ગંગા નદી

સ્વર્લોક પુ૦ [સં] સ્વર્ગ

સ્વલ્પ વિ૦ [સં] થોડું કિંચિત્

સ્વવશ વિ૦[સં]સ્વાધીન ૦તા સ્ત્રી૦ સ્વાધીનતા

સ્વવાચક વિ૦ [સં] (વ્યા) પોતાનો બોધ કરતું (સર્વનામ)

સ્વસત્તાક વિ૦ [સં] પોતાની જ સત્તાને [આધીન, સ્વાધીન

સ્વસંવિત સ્ત્રી૦ [સં] આત્મજ્ઞાન

સ્વસંવેદ્ય વિ૦ [સં] પોતાની મેળે અનુભવી શકાય એવું
સ્વસા સ્રી૦ [સં] બહેન
સ્વસાધ્ય વિ૦[સં] પોતાથી સાધી શકાય એવું
સ્વસિદ્ધ વિ૦ [સં.] સ્વતઃસિદ્ધ **–દ્ધિ** સ્રી૦ સ્વતઃસિદ્ધિ
સ્વસ્તિ અ૦ [સં] 'કલ્યાણ થાઓ' એવો આશીર્વાદાત્મક ઉચ્ચાર. **૦ક** પું૦ સાથિયો **૦વાચન** ન૦ મંગળ કાર્યોના આરંભમાં કરાતો એક ધાર્મિક વિધિ (૨) શુભેચ્છા કે આશીર્વાદ સહિત આપેલી ફૂલ વગેરેની ભેટ **૦શ્રી** શ૦પ્ર૦ કાગળ લખતાં શરૂઆતમાં લખાતું મંગલસૂચક પદ **–સ્ત્યયન** ન૦ [+અયન] શાંતિ માટેનું એક અનુષ્ઠાન (લગ્ન, જનોઈ વગેરે પ્રસંગે કરાતું)
સ્વસ્થ વિ૦ [સં] નીરોગી, તંદુરસ્ત(૨)ગભરાટ કે ઉદ્વેગ વિનાનું, શાંત, સાવધાન **૦તા** સ્રી૦
સ્વસ્થાન ન૦ [સં] પોતાનું રહેઠાણ
સ્વહસ્ત પું૦ [સં] પોતાનો હાથ
સ્વહિત ન૦ [સં.] પોતાનું હિત
સ્વાગત ન૦ [સં] આવકાર; સત્કાર. **૦કારી** વિ૦ સ્વાગત કરનાર. **૦પ્રમુખ** પું૦ સ્વાગતસમિતિના પ્રમુખ. **૦મંત્રી** પું૦ સ્વાગતસમિતિના મંત્રી. **૦મંડળ** ન૦ સ્વાગતકારી મંડળ **૦સમિતિ** સ્રી૦ સ્વાગતનું કામ કરનારી સમિતિ **–તા** સ્રી૦ આવકાર, અભિનંદન (૨) પું૦ એક છંદ **–તાધ્યક્ષ** પું૦ [+અધ્યક્ષ] સ્વાગત-પ્રમુખ
સ્વાતંત્ર્ય ન૦ [સં] સ્વતંત્રતા **૦નિષ્ઠ** વિ૦ સ્વતંત્રતામાં નિષ્ઠાવાળું **૦પ્રિય, ૦પ્રેમી** વિ૦ સ્વાતંત્ર્ય જેને પ્રિય છે તેવું **૦યુદ્ધ** ન૦ સ્વતંત્રતા મેળવવા માટેનું કે તેની રક્ષા માટેનું યુદ્ધ **૦વાદી** પું૦ સ્વાતંત્ર્યમાં માનનાર
સ્વાતિ(–તી) સ્રી૦ [સં] પંદરમું નક્ષત્ર. **૦બિંદુ, ૦બુંદ** ન૦ સ્વાતિમાં પડતું વરસાદનું ટીપું (મોતીની માછલીના પેટમાં જઈ જે મોતી બને એમ કહેવાય છે)
સ્વાત્માનુભવ પું૦ [સં.] પોતાને થયેલો અનુભવ (૨) પોતાના આત્માને ઓળખવો તે
સ્વાદ પું૦ [સં] રસનેંદ્રિયથી થતો અનુભવ (૨) રસ; આનંદ (૩) ચાખવું તે (૪) રસ; મજા (૫) મોહ; શોખ. [–કરવો=ચાખવું (૨) સ્વાદીલું થવું. –ચખાડવો=સ્વાદ કરાવવો (૨) અનુભવ કરાવવો (૩) મારવું. –ચાખવો, જોવો=ચાખવું, અનુભવ લેવો. –પડવો=રુચિકર થવું; ગમવું, રસ આવવો. –લેવો=જુઓ સ્વાદ ચાખવો.] **–દિયણ** વિ૦ સ્રી૦, **–દિયું** વિ૦ **–દિષ્ટ(–ષ્ઠ)** વિ૦ રોચક સ્વાદવાળું **–દિષ્ટ(–ષ્ઠ)તા** **–દીલું** વિ૦ સ્વાદુ વસ્તુઓ ખાવાની ટેવવાળું **–દુ** વિ૦ સ્વાદિષ્ઠ **–દેંદ્રિય** સ્રી૦ [+ઇંદ્રિય] જીભ [પોતાની ફરજ
સ્વાધિકાર પું૦ [સં.] પોતાનો અધિકાર (૨)
સ્વાધીન વિ૦ [સં] પોતે પોતાને નિયમમાં રાખનાર (૨) પોતાના કાબૂ કે વશનું (૩) સ્વતંત્ર. [–કરવું=સોંપવું] **૦તા** સ્રી૦. **૦પતિકા** સ્રી૦ પતિને સ્વાધીન રાખનારી સ્રી **૦પતિપણું** ન૦ પતિ પત્નીને સ્વાધીન હોય તે
સ્વાધ્યાય વિ૦ [સં] વેદ (૨) વેદનો નિયમિત પાઠ (૩) અધ્યયન
સ્વાનુભવ પું૦ [સં] પોતાનો અનુભવ. **૦રસિક** વિ૦ આત્મલક્ષી, 'સબ્જેક્ટિવ' **–વી** પોતાના અનુભવનું (૨) સ્વાનુભવરસિક
સ્વાનુભૂતિ સ્રી૦ [સં.] સ્વાનુભવ
સ્વાભાવિક વિ૦ [સં.] કુદરતી, અકૃત્રિમ **૦તા** સ્રી૦, **૦ત્વ** ન૦
સ્વાભિમાન ન૦[સં] પોતાને માટેનું અભિમાન, સ્વમાન. **–ની** વિ૦ સ્વાભિમાનવાળું
સ્વામ પું૦ (પ.) જુઓ સ્વામી
સ્વામિતા સ્રી૦, **સ્વામિત્વ** ન૦ [સં] ધણી-પણું; માલિકી **૦વાચક** વિ૦ (વ્યા.) સ્વામિત્વનો બોધ કરતો (પ્રત્યય)
સ્વામિની સ્રી૦ [સં.] શેઠાણી, ધણિયાણી
સ્વામી પું૦ [સં] પતિ (૨) માલિક (૩) રાજા (૪) સાધુસંતને બોલાવતાં વપરાતું સંબોધન. **૦દ્રોહ** પું૦ પોતાના માલિક કે રાજા પ્રત્યે બેવફાઈ. **૦દ્રોહી** વિ૦ (૨) પું૦ સ્વામીદ્રોહ કરનાર. **૦નારાયણ** પું૦ (સં.) એ નામથી

ચાલતા ધાર્મિક સંપ્રદાયના પ્રવર્તક. ૦નારાયણિયો વિ૦ પુ૦ સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયનો અનુયાયી (જરા તુચ્છકારમાં) ૦નારાયણી વિ૦ સ્વામીનારાયણનું, -ને લગતું ૦નિષ્ઠા પુ૦ પોતાના સ્વામી પ્રત્યે વફાદારી [હકૂમત

સ્વાયત્ત વિ૦ [સં] સ્વાધીન. ૦તા સ્ત્રી૦ પોતાની

સ્વાયંભુવ વિ૦ [સં] બ્રહ્મ સંબંધી બ્રહ્મનું (૨) પુ૦ સ્વયંભૂ બ્રહ્માના પુત્ર–પ્રથમ મનુ

સ્વારસ્ય ન૦ [સં] સ્વાભાવિક રસ કે ઉત્તમતા (૨) મર્મ; ખૂબી [સાથે અભેદ

સ્વારાજ્ય ન૦ [સં] સ્વર્ગનું રાજ્ય (૨) બ્રહ્મ

સ્વાર્થ પું૦ [સં] પોતાની મતલબ, પોતાનું હિત ૦ત્યાગ પું૦ સ્વાર્થનો ત્યાગ; આપભોગ ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ સ્વાર્થની નજર ૦પટુ વિ૦ સ્વાર્થની બાબતમાં પાકુ, ચાલાક,સ્વાર્થસાધુ ૦પરાયણ વિ૦ સ્વાર્થનો જ વિચાર કરનાર, સ્વાર્થી ૦પરાયણતા સ્ત્રી૦ ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ સ્વાર્થદૃષ્ટિ ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ સ્વાર્થની વૃત્તિ. ૦સાધક, ૦સાધુ વિ૦ પોતાનો સ્વાર્થ સાધનારું –ર્થાનુમાન ન૦ [+અનુમાન] પોતાને માટે, પંચાવયવ વાક્યના પ્રયોગ વિના કરેલું અનુમાન –ર્થિક વિ૦સ્વાર્થવાચક –ર્થી, –ર્થીલું વિ૦ સ્વાર્થવાળું; આપ મતલબી; એકલપેટું

સ્વાવલંબન ન૦ [સં] સ્વાશ્રય સ્વાવલંબી વિ૦ સ્વાશ્રયી

સ્વાશ્રય ન૦[સં] પોતાની પર આધાર રાખવો તે ૦યી વિ૦ પોતા પર જ આધાર રાખનાર

સ્વાસ્થ્ય ન૦ [સં.] સ્વસ્થતા (૨) તંદુરસ્તી

સ્વાહા સ્ત્રી૦ [સં] (સં) અગ્નિની સ્ત્રી (૨) અ૦ અગ્નિમાં આહુતિ આપતાં બોલાતો શબ્દ. [–કરવું = ખાઈ જવું –થવું = બળી જવું પાયમાલ થઈ જવું (૨) ખવાઈ જવું] ૦કાર પુ૦ 'સ્વાહા' એમ બોલવું તે ૦પતિ પુ૦ (સં) અગ્નિ [બનાવટી વેશ

સ્વાંગ પુ૦ [સર૦ हिं स्वाँग, म सोंग] સોંગ,

સ્વાંત ન૦ [સં] અંતઃકરણ

સ્વાંત(–તી) જુઓ સ્વાતિ ૦બુંદ ન૦ જુઓ સ્વાતિબુંદ

સ્વીકરણ ન૦ [સં] સ્વીકારવું તે (૨) પચાવીને પોતાનું કરવું તે. 'એસિમિલેશન'

સ્વીકાર પુ૦ [સં] સ્વીકારવું તે. ૦ક વિ૦ સ્વીકાર કરનારું [કરવો, કબૂલ કરવું

સ્વીકારવું સ૦ક્રિ૦ [સં स्वीकारय्] અંગીકાર

સ્વીકાર્ય વિ૦ [સં] સ્વીકારવા યોગ્ય

સ્વીકૃત વિ૦ [સં] સ્વીકારેલું

સ્વીકૃતિ સ્ત્રી૦ [સં] સ્વીકાર [સ્વકીયા

સ્વીય વિ૦[સં] પોતાનું –યા સ્ત્રી૦ પોતાની સ્ત્રી,

સ્વેચ્છા સ્ત્રી૦ [સં] પોતાની ઇચ્છા ૦ચાર પુ૦ [+આચાર] પોતાની મરજી પ્રમાણે વર્તવું તે ૦ચારિણી વિ૦સ્ત્રી૦,૦ચારી વિ૦સ્વેચ્છાચાર કરનાર ૦સ્વીકાર પુ૦ સ્વેચ્છાથી સ્વીકારવું તે –ચ્છિત વિ૦ પોતે ઇચ્છેલું, મનપસંદ

સ્વેદ પુ૦ [સં] પરસેવો (૨) [કા શા] અષ્ટભાવમાંનો એક ૦જ વિ૦ પરસેવામાંથી થયેલું (૨) ન૦ સ્વેદજ જીવ કે જંતુ. ૦ન ન૦ પરસેવો (૨) પરસેવો લાવવો તે (૩) તેવું ઔષધ

સ્વૈચ્છિક વિ૦ [સં.] સ્વેચ્છા પ્રમાણેનું,મરજિયાત

સ્વૈર વિ૦ [સં] મરજીમાં આવે તેમ વર્તનારું, સ્વચ્છંદી; નિરંકુશ ૦તા સ્ત્રી૦ ૦વિહાર પુ૦ મરજી મુજબ વિહરવું તે –રાચાર પુ૦ [+આચાર]મરજી મુજબનું આચરણ –રિણી સ્ત્રી૦ સ્વચ્છંદી–વ્યભિચારિણી સ્ત્રી

સ્વોપાર્જિત વિ૦ [સં] પોતે જાતે રળેલું–મેળવેલું, આપકમાઈનું

હ

હ પું૦ [सं] ચોથો ઊષ્માક્ષર. ૦શ્રુતિ સ્ત્રી૦ જુઓ હકારશ્રુતિ

હક(-ક્ક) પું૦ [જુઓ હક્ક] દાવો, અધિકાર (૨) દસ્તૂરી; લાગો (૩) કર્તવ્ય, ફરજ (૪) સત્ય; ન્યાય (૫) વિ૦ વાજબી; સાચુ; સત્ય. [-અદા કરવો=ફરજ બજાવવી. -કરવો = અધિકાર - માલકી દાખવવા. -ચાલવો=અધિકારનો અમલ થવો -થવું =મરણ પામવુ -થવો=અધિકાર થવો. -ડુબાવવો, મારવો=રીત અનુસાર જે જેને મળવું જોઈએ તે તેનું પડાવી લેવું -પહોંચવો= અધિકાર કે હકદારી હોવી. -માં=તરફેણમાં; પક્ષમાં, લાભમાં]૦તલફી સ્ત્રી૦[फा] કોઈનો હક ડુબાવવો તે, અન્યાય. ૦તાલા પુ૦ [+अ तआला] પરમેશ્વર, ખુદાતાલા. ૦દાર વિ૦ હક ધરાવનરુ (૨) વાજબી. ૦દારણ વિ૦ સ્ત્રી૦ જેનો હક પહોચતો હોય એવી (સ્ત્રી) ૦દારી સ્ત્રી૦ હકદારપણું ૦ના(૦હ)ક અ૦ વગર કારણે

હકડેઠઠ વિ૦ ખીચોખીચ ચિકાર

હકતલફી, હકતાલા, હકદાર, -રી, હકના (૦હ)ક જુઓ 'હક'મા

હકબક અ૦ [સર૦ हिं]અર્થ સમજ્યા વગર, બકતુ હોય એમ [લવાજમ, દસ્તૂરી

હકસાઈ સ્ત્રી૦ [अ. हक्क+शाही फा.] હકનું

હકાર પું૦ [सं] હ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર (૨) હા પાડવી તે [-ભણવો=હા કહેવી, કબૂલવું]૦શ્રુતિ સ્ત્રી૦ હશ્રુતિ, ઉચ્ચારણમાં હકાર સંભળાવો તે -રાંત વિ૦ [+अंत] અંતે હકારવાળું

હકારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा हक्कार; સર૦ म हकारणें, हिं. हँकारना] હોકારો કે હાકલ કરીને કહેવું

હકારું ન૦ [જુઓ હકારવું] હાક મારીને બોલાવવું તે, તેડું

હકારો પું૦ [જુઓ હકારવું] હાક મારીને બોલાવન રો, નોતરિયો (૨) હોકારો [-કરવો, મારવો=હોકારો કરીને બોલાવવું.]

હકાલવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ હકારવું; સર૦ म हकालणें] હાંકી કાઢવુ (૨) હાંકવું, ચલાવવું (૩) હાક મારીને બોલાવવુ, હકારવું

હકીકત સ્ત્રી૦ [अ] ખરો અહેવાલ કે બીના (૨) ખરી ખબર કે બાતમી (૩) બીના; ખબર (૪) સત્ય ૦દોષ પુ૦ હકીકત-બીના કે બાતમીને અંગેનો દોષ-તેની ભૂલ

હકીમ પું૦ [अ] યુનાની વૈદું કરનારો; મુસલમાન વૈદ -મી સ્ત્રી૦ હકીમપણું. -મું ન૦ યુનાની વૈદું

હકૂમત સ્ત્રી૦ [अ. हुकूमत] સત્તા, અધિકાર (-ચલાવવી, ભોગવવી). -તી વિ૦ હકૂમત સબધી

હક્ક પુ૦ [अ.] જુઓ હક

હક્કદ વિ૦ એક [ઉદ્ગાર (૨) આહ્વાન

હક્કાર પું૦ [प्रा. (सं हाकार)] 'ચલ' એવો

હગબગ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. हक्कावक्का] એકીટસે, ટગર ટગર. ૦વુ અ૦ક્રિ૦ એકીટસે જોઈ રહેવું (૨) ભયથી ડઘાઈ જવુ

હગ મર ટપર ન૦ ['હિગ, મરી, ટોપરાં' પરથી] કાનામાતરના ઠેકાણા વગરનું લેખન કે તે કરવા જેટલુ ભણતર

હગવું અ૦ક્રિ૦ [सं हद्, સર૦ हिं. हगना, म हगणें] (કા) જુઓ અઘવું

હચમચ સ્ત્રી૦ જુઓ હચમચાટ ૦વું અ૦ક્રિ૦ ['હચ' (રવ૦) નો દ્વિર્ભાવ, સર૦ हिं. हचना] ડગમગવું, પાયામાંથી કે સાંધામાંથી હાલી જવું -ચાટ પું૦ હચમચાવવુ તે -ચાવવું સ૦ક્રિ૦ 'હચમચવું'નું પ્રેરક

હચાકો પુ૦ જુઓ હિચાકો

હજ સ્ત્રી૦ [अ. हज्ज] જાત્રા (મક્કાની)

હજમ વિ૦ [अ. हज़्म, સર૦ हिं] પચેલું; જરેલુ (૨) [લા.] ઉચાપત કરેલુ -મિયત સ્ત્રી૦ પાચનક્રિયા, પાચન

હજરત પું૦ [अ] માલિક, સ્વામી, શ્રીમાન (૨) (મુસલમાનોમાં) મોટા કે પૂજ્ય માણસને લગાડાતો માનવાચક શબ્દ (૩) સ્ત્રી૦ મોટા

માણસોની સભા. [-ભરવી = મોટા માણસોની મંડળી બોલાવવી (૨) એક યોગ-પ્રયોગ કરવો જે વડે મોટા માણસોની સભા ભરેલી બતાવાય છે]
હજરલઅસ્વદ પું૦ [अ] કાબામાંનો કાળો પથ્થર
હજામ પું૦ [अ हज्जाम] વાળંદ [-નું કરવું = હજામનો ધંધો કરવો, માથું મૂંડવું (૨) [લા] ભણ્યાગણ્યા વિના અણકમાઉ ધંધો કરવો] ૦ડી સ્ત્રી૦ વાળંદણ; હજામની સ્ત્રી (તુચ્છકારમા) ૦ત સ્ત્રી૦ મુંડન, વાળ કાપવા કે બોડવા તે (૨) [લા.] નકામી નિરર્થક મહેનત (૩) કડક ટીકા કરવી ઊધડું લઈ નાખવું તે. ૦પટ્ટી સ્ત્રી૦ હજામતનું કામ (તિરસ્કારમાં) [-કરવી = નવરા બેસી રહેવું, નકામા કામ પાછળ કાળ બગાડવો.]
હજાર વિ૦ [फा] '૧૦૦૦.' [-આરી = પુષ્કળ -પંદીનો લોટ ખાવો = ઘણો અનુભવ હોવો, ઘણી મુસાફરી કરી હોવી. -હાથનો ધણી = પરમેશ્વર]
હજારી વિ૦ [હજાર પરથી] હજારની ઊપજવાળું (૨) હજાર ભાગ કે અવયવવાળું (૩) પું૦ એક ફૂલઝાડ ૦ગોટો પું૦ હજારીનું ફૂલ
હજી(-જુ) અ૦ [सं. अद्यापि, સર૦ म. अजुन] અત્યાર લગી (૨) હવે પણ
હજીરો પું૦ [अ] મિનારાઓવાળો સુંદર રોજો (૨) [લા] મોટી નામનાનું કામ (કટાક્ષમાં)
હજુ સ્ત્રી૦ જુઓ હજી
હજૂર સ્ત્રી૦ [अ. हुजूर] 'આપ' અર્થનો દરબારી કે મુસલમાની વિવેકમા વપરાતો ઉદ્ગાર (૨) હાજરી, તહેનાત [-ભરવી = તહેનાતમાં રહેવું.] -રાત વિ૦ મોટા માણસની કે રાજાની તહેનાતમાં રહેનાર (અંગરક્ષક) (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ म हुजरात] હજૂરની ખડી ફોજ, અંગરક્ષક સેના -રિયો પું૦ તહેનાતમાં રહેનારો નોકર (૨) અંગૂછો, રૂમાલ. -રી પું૦ હજૂરિયો (૨) સ્ત્રી૦ તહેનાત સેવાચાકરી
હટ અ૦ [જુઓ હટવું] દૂર ખસ' એ અર્થનો (ભણકા કે તુચ્છકારનો) ઉદ્ગાર [ખટકવું તે
હટખટ સ્ત્રી૦ [હટ + ખટ(ખટકવું)] મનમા

હટાણું ન૦ [सं , प्रा हट्ट] બજારકામ; ખરીદકામ (૨) ખરીદવા વેચવાનો ધંધો [-કરવું = ખરીદવાનો કે વેચવાનો ધંધો કરવો (૨) બજારકામ કરવું; ખરીદકામ કરવું]
હટારિયું ન૦ [सं , प्रा हट्ट ઉપરથી] હાટિયું
હઠ પું૦, સ્ત્રી૦ [सं] જીદ; ખોટો આગ્રહ [-ઉપર આવવું, -પકડવી, -માં આવવું -લેવી, હઠે ચડવું, ભરાવું = હઠ કરવી] ૦યોગ પું૦ આસન, પ્રાણાયામ વગેરે ક્રિયાઓ દ્વારા સધાતો યોગનો એક પ્રકાર ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ હઠયોગની વિદ્યા ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं हठना] હઠ કરવી -ઠાગ્રહ પું૦ [+ આગ્રહ] હઠપૂર્વક આગ્રહ -ઠાળુ, -ઠિયું વિ૦ હઠીલું જિદ્દી -ઠીલાઈ સ્ત્રી૦ હઠીલાપણું -ઠીલું વિ૦ હઠવાળું, જિદ્દી (૨) હઠે નહિ તેવું; મટે નહિ તેવું [હઠીલો હનુમાન = હનુમાન જેવો હઠીલો - આગ્રહી માણસ] -ઠેઠ સ્ત્રી૦ આગ્રહ, આજીજી -ઠ્ઠી વિ૦ હઠીલું
હઠવું અ૦ક્રિ૦ [हिं. हटना, સર૦ म हटणें] ખસવું (૨) પાછા પડવું (૩) જુઓ 'હઠ'માં
હઠાળુ, હઠિયું, હઠીલું,(-લાઈ,) હઠેઠ, હઠ્ઠી જુઓ 'હઠ'માં
હડ(-ડે) અ૦ [રવ૦; સર૦ હટ] જુઓ હડે
હડકવા પું૦ [सं अलर्क (હડકાયેલો કૂતરો) + વા (सं. वात)] કૂતરાં, શિયાળવાં વગેરેને થતો એક રોગ જેથી તે જેને તેને કરડવા ધાય છે (૨) [લા.] તેના જેવો ગાંડો આવેશ [-થવો, લાગવો = હડકવાનો રોગ થવો, હડકાયું થવું (૨) તેના જેવા ગાંડા આવેશને વશ વર્તતા થવું -હાલવો = ભારે હડકવા લાગવો] ૦યું વિ૦ હડકાયું [તે; હડકું
હડકાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ હડકવા] હડકાયું હોવું
હડકાયું, -યેલું વિ૦ [જુઓ હડકવા] જેને હડકવા થયો હોય એવું
હડકુ(-ખુ) ન૦ જુઓ હડકવા [હડે થવું તે
હડતગડ સ્ત્રી૦ [હડ + તગડ] જ્યાંત્યાંથી હડે
હડતાલ સ્ત્રી૦ [જુઓ હરતાલ, સર૦ हिं] એક ઉપધાતુ [-મારવી લખેલું છેકી નાખવું, રદ કરવું (પહેલાં હડતાલ વડે શાહીનો રંગ

ઉડાવતા તે ઉપરથી)]
હડતાલ(-ળ) સ્ત્રી૰ [હડ (સં. हट्ट=દુકાન)+તાલ (તાળું), સર૰ हिं] કામધંધો બંધ કરવાં તે (શોક કે વિરોધ બતાવવા.) [-પડવી=કામધંધો બંધ થવો]-લિ(-ળિ)યો પું૰ હડતાળમાં ભળેલો (૨) હડતાળ પડાવવામાં આગેવાની લેનાર [(કા) હડસેલો
હડદો,૦લો પું૰ ['હડ' ઉપરથી, સર૰ મ हडदा]
હડધૂત સ્ત્રી૰ [હડે + ધુતકારવું] ચારે બાજુથી હડતગડ થવી તે (૨) વિ૰ ચારે બાજુથી તિરસ્કાર પામેલું
હડપ સ્ત્રી૰ જુઓ અડપ; આગ્રહ (૨) અ૰ [રવ૰, સર૰ हिं ; म] એકદમ ને ત્વરાથી; હડફ [-કરવું, કરી જવું=એકદમ ગળે ઉતારી દેવું (૨) [લા] અન્યાયી રીતે પડાવવું -હજમ કરવું.-લઈને=એકદમ ને ત્વરાથી.] ૦વું સ૰ક્રિ૰ ગળી જવું, હડપ કરવુ
હડફ અ૰ જુઓ હડપ. ૦વું સ૰ક્રિ૰ (ચ) ફેંકવું છૂટું નાખવું, ફગાવવું (હડફી દેવું)
હડપચી સ્ત્રી૰ [સં. हनु+સં पट्टी; સર૰ મ. हणवटी] જ્યાં દાઢી ઊગે છે તે નીચલા જડબાનો ભાગ
હડપવું સ૰ક્રિ૰ જુઓ 'હડપ'માં
હડફ(-ફે)ટ સ્ત્રી૰ જુઓ અડફટ
હડફવું સ૰ક્રિ૰ જુઓ 'હડફ'મા
હડફો પું૰ [अ. आलुफ्तह =રખડેલ,અળખ્ણો] જડસો; મૂર્ખ (૨) ધપ્પો, હડસેલો (૩) [દે. हडप्फ, સર૰ મ हडपा, का हडप] ધસ્કોતરો
હડ(-ર)બડવું અ૰ક્રિ૰ [સર૰ हिं हडबडना] નાહિંમત થઈ જવુ (૨) ગભરાવું
હડ(-ર)બડાટ પું૰ [હડબડવું પરથી] ગભરાટ
હડસાંકળ સ્ત્રી૰ [दे हड्डि (હેડ)+સાંકળ] સ્ત્રીઓના પગનું એક ઘરેણું (૨) પું૰ [જુઓ હાડસાંકળ] એક જાતનો વેલો, જેનું દૂધ ને પાન દવામાં વપરાય છે
હડસેલવું સ૰ક્રિ૰ ['હડસેલો' પરથી] હડસેલો મારવો, ધકેલવું [सारितम्] ધક્કો
હડસેલો પું૰ [સર૰ દે हत्थल्लिअ सं हस्ताप-
હડહડ અ૰ [રવ૰; સર૰ દે.=એક રવ (૨) તાપ] સડસડ (ઊકળવાનો અવાજ) (૨) જુઓ હડે હડે. ૦તું વિ૰ ઊકળતુ (૨) [લા.] ચુસ્ત; પાકું, પૂરેપૂરું ૦વું અ૰ક્રિ૰ હડહડ અવાજ સાથે ઊકળવુ [મેળ (હિસાબનો)
હડાકો પું૰ [રવ૰] પડઘો (૨) ['હાડ' ઉપરથી ?]
હડી સ્ત્રી [જુઓ હડુડુ] દોટ [-કાઢવી, મેલવી=દોડવું] -ડિયાદોટ,-ડિયાપાટી સ્ત્રી૰ આમ તેમ દોડાદોડ
હડુ(-ડે)હાટ, હડુડુ અ૰ [રવ૰] જોરથી હડી કાઢવાનો કે ધસવાનો અવાજ
હડૂડવું અ૰ક્રિ૰ [રવ૰] હડુડુ કરવુ
હડે અ૰ [જુઓ હડ] કૂતરાને હાંકવાનો ઉદ્‌ગાર
હડેહાટ અ૰ જુઓ હડુહાટ
હડે હડે સ્ત્રી૰ હડે હડે કરવું તે (૨) [લા.] આવકારનો અભાવ; અવગણના
હડો પું૰ [સર૰ म. हडया] જુઓ અડો
હણવું સ૰ક્રિ૰ [प्रा हण (सं हन्)] મારી નાખવુ, જીવ લેવો; નાશ કરવો (૨) [प्रा. सणा (सं संज्ञा)] + સમજવુ (૩) (ચ) સુણવું; સાંભળવુ
હણહણ સ્ત્રી૰ [રવ૰] જુઓ હણહણાટ. ૦વું અ૰ક્રિ૰ (ઘોડો નાકમાથી કરે છે તે અવાજ). -ણાટ પું૰, -ણાટી સ્ત્રી૰ હણહણવુ તે
હણિયું ન૰[प्रा हणु(सं हनु)]ગાડી હાંકનારને બેસવાની પાટલી (૨) [હણવું પરથી] આડું
હત અ૰ [રવ૰] પશુ વગેરેને હાંકી કાઢતાં બોલાતો ઉદ્‌ગાર (૨) સ્ત્રી૰ (બાળભાષામાં) મારવું તે (-કરવી)
હત વિ૰ [सं] હણાયેલું; મરાયેલુ, ઘવાયેલું (૨) નિકૃષ્ટ, હલકુ. ૦ભાગિની વિ૰સ્ત્રી૰ ૦ભાગી વિ૰ કમનસીબ, અભાગિયું ૦ભાગ્ય ન૰ કમનસીબ, દુર્ભાગ્ય. ૦વીર્ય વિ૰ બળરહિત; શક્તિહીન ૦વું સ૰ક્રિ૰ + હણવું -તાર્થ વિ૰ [+ अर्थ] નિષ્ફળ, 'કૃતાર્થ'થી ઊલટું. -તાશ વિ૰ [+ आशा] નિરાશ, નાસીપાસ -તોત્સાહ વિ૰ [+ उत्साह] જેનો ઉત્સાહ કે ઉમંગ નાશ પામ્યો હોય એવુ
હતું (-તી સ્ત્રી૰, -તો પું૰,) [સર૰ प्रा हुत्त (सं भूत)] 'હોવું'નુ ભૂ૰ કા૰ [-ન હોતું

થઈ જવું=ધરમૂળથી નાશ પામવું, નામશેષ થઇ જવું. હનો હતી=ધણીધણિયાણી]

હત્યા સ્ત્રી૦ [सं] ઘાત, વધ, જીવ લેવો તે (૨) પ્રાણીને મારવાથી લાગતો દોષ [-ચોટવી =હિંસાથી થતો દોષ લાગવો. -લેવી, વહોરવી=વધ કરવો, તથા તે કારણે ચોટતા દોષના ભાગી થવું] ૦કાંડ પુ૦ ભારે હત્યા કે સંહારનો બનાવ. ૦રું વિ૦ [सं हत्या+कारक; સર૦ મ, हिं हत्यारा] હત્યા કરનારું; ઘાતકી

હથરોટ(-ટો) પુ૦ હાથનું એક ઘરેણું

હથવાર વિ૦સ્ત્રી૦અમુક એક માણસને (હાથને) જ દોહવા દે એવી ટેવાયેલી (ગાયભેંસ)

હથિયાર ન૦ [दे हत्थियार] શસ્ત્ર, આયુધ (૨) સાધન (૩) ઓજાર [-ઊંચકવાં, ઉગામવાં, પકડવાં, લેવાં, સજવાં=યુદ્ધ માટે તત્પર થવું] ૦બંધ વિ૦ સશસ્ત્ર ૦બંધી સ્ત્રી૦ હથિયાર રાખવાની બંધી-મના

હથેલી(-ળી) સ્ત્રી૦ [सं हस्त+तल કે स्थली ઉપરથી; સર૦ हिं] હાથના પંજાનો સપાટ ભાગ [-દેખાડવી=કાંઈ મળશે નહીં એમ સૂચવવું, કાંઈ ન આપવું -માં નચાવવું =તદ્દન પોતાને વશ-રમકડા જેવું બનાવી દેવું -માં પૃથ્વી આવી જવી=ભારે સંકટ આવી પડવું -માં પૃથ્વી જોવી= પૂર્ણ ચડતીમાં હોવું -માં સ્વર્ગ બતાવવું, હીરા બતાવવા=મોટી મોટી આશાઓ આપી રમાડવું-ઠગવું] [પાણિગ્રહણ

હથેવાળો પુ૦ [दे हत्थलेव] જુઓ હાથેવાળો;

હથેળી સ્ત્રી૦ જુઓ હથેલી

હથોટી સ્ત્રી૦ [હાથ ઉપરથી, સર૦ हिं हथौटी] હાથનો કસબ, આવડત (૨) મહાવરો, ટેવ [-પડવી]

હથોડી સ્ત્રી૦ [હાથ ઉપરથી, સર૦ મ हातोडा, हिं हथौडा] ટીપવાનું કે ઠોકવાનું મોગરી જેવું સાધન [-ને ચીપિયા લઈને મંડવું =ખંતપૂર્વક કામમાં લાગવું] -ડો પુ૦ મોટી હથોડી, ઘણ

-હથ્થુ વિ૦ [હાથ ઉપરથી] (સમાસમાં) હાથના આપનું. ઉદા૦ અઢીહથ્થુ (૨) હસ્તક, હાથનું ઉદા૦ એકહથ્થુ

હદ સ્ત્રી૦ [अ हद्] મર્યાદા, સીમા, અવધ (૨) અંત; છેડો [-આવવી, થવી= પરાકાષ્ઠાએ પહોંચવું, અતિશય થવું -ઓળંગવી, વટાવવી=મર્યાદા બહાર જવું -કરવી, વાળવી=આડો આંક વાળી દેવો; પરાકાષ્ઠાએ પહોંચાડવું -મળવી=બે સીમાઓ એકઠી થવી.] ૦નિશાન ન૦ હદ બતાવનારું નિશાન. ૦પાર અ૦ મર્યાદા વિના; અતિશય (૨) હદની બહાર ૦પારી સ્ત્રી૦ હદ બહાર થવું તે

હદિયો પુ૦ [अ हदिय्यह्] નજરાણું, ભેટ, ઇનામ (૨) [કા] બહારગામથી ઘેર આવતી વખતે બાળકો કે બીજા માટે પ્રેમપૂર્વક આણેલી ચીજ

હદીસ સ્ત્રી૦ [अ] પયગંબર સાહેબના પ્રસંગોપાત્ત કહેલાં વચનો કે ફરમાનોનો સંગ્રહ; મુસલમાનોનો સ્મૃતિગ્રંથ

હદૂદ સ્ત્રી૦ [अ] ચતુઃસીમા [આનાકાની

હનકન સ્ત્રી૦ [હા+ના; સર૦ આનાકાની] હાના,

હનન ન૦ [सं] હણવું-જીવ લેવો તે

હનરડવું સ૦ક્રિ૦ કનડવું

હનુ(-નૂ) સ્ત્રી૦ [सं] હડપચી ૦માન પુ૦ (સં) મારુતિ, રામના પ્રખ્યાત વાનર ભક્ત. [-હડીઓ કાઢે છે (ઘરમાં)=કશી માલ મત્તા ન હોવી.] ૦માનકૂદકો પુ૦ હનુમાનના જેવો લાંબો કૂદકો, 'લૉંગ જંપ'. ૦વટી સ્ત્રી૦ જુઓ હડપચી '

હનો પુ૦ [સર૦ મ हणा] (કા) ઘોડીના પલાણ ઉપર નાખવાનો ખડિયો (૨) [सं संज्ञा; प्रा सण्णा] [પ] સ્મૃતિ કે સંભારણું આપવું (-આપવો, લાગવો, લગાડવો)

હપ(-પ્પ) અ૦ [રવ૦] એવા અવાજ સાથે (ખાવું) [-કરવું, કરી જવું=ખાઈ જવું, હડપ કરી જવું]

હપતો, હફ્તો [फा; सं सप्ताह] પુ૦ સપ્તાહ, અઠવાડિયું (૨) થોડે થોડે પૈસા ભરવા ઠરેલી મુદત; તે તે મુદતે ભરવાની રકમ. [-કરવો,

બાંધવો=ભરણુ ભરપાઈ કરવા માટે હપતા નક્કી કરવા. -પડવો=ઠરાવેલી મુદતે નક્કી કરેલી રકમ કે ભાગ ન ભરાવો. -ભરવો =ઠરાવેલ હપતા પ્રમાણે નાણાં કે ભાગ ભરપાઈ કરવો]-તાવાર અ૦ હપતા પ્રમાણે
હબક સ્ત્રી૦ [જુઓ હબક. સર૦ म] સખત બીક, ફાળ (-આવી, -લાગવી) ૦વું અ૦ક્રિ૦ ફાળ પડવી, ચોંકવું
હબશી(-સી) પું૦ [अ] આફ્રિકાનો વતની -સણ સ્ત્રી૦ હબસીની કે હબસી સ્ત્રી
હબશી(-સી)મૂઠ સ્ત્રી૦ [સર૦ अ हब्स= કેદ + મૂઠ] છોડી છૂટે નહિ એવી મૂઠ (૨) [લા] ખોટો મતાગ્રહ કે હઠ
હબહબ અ૦ [રવ૦] (નળમાંથી પાણી જોરથી નીકળવાનો અવાજ) -બાટ પું૦ હબહબ અવાજ (૨) ઘોંઘાટ
હબૂકપોળી સ્ત્રી૦ એક બાળરમત
હમચી,-ચડી સ્ત્રી૦ તાનમાં ઊછળીને લીધેલી કૂદડી-ઘુમરડી (જેમ કે, દેવી આગળ ધૂણતા કે કૂદતાં) [-ખૂંદવી]
હમજાત વિ૦ [फा.] પોતાની જાતિનુ
હમડી સ્ત્રી૦ [सं अहम् પરથી] મગરૂરી, હું પદ
હમ(-વ)ણાં અ૦ જુઓ હવણા, હાલ
હમદર્દી સ્ત્રી૦ [फा.] સમભાવ, દિલસોજી
હમદીન વિ૦ [फा] એક ધર્મનું
હમરાહી સ્ત્રી૦ [फा. हमराह; સર૦ म. हमराई] સોબત; સંગાત [વતનવાળુ
હમવતની વિ૦ [फा. हमवतन] એક જ મૂળ-
હમશેયો પું૦ [फा हमसायह? સર૦ म हमशा] મોટા કાકાનું-મોટું માણસ [બચપી (?)
હમાચો પું૦ [સર૦ म हमिचा] (કા.) મુસાફરીની
હમામ ન૦ [अ हम्माम] નાહવાની જગા. ૦ખાનું ન૦ સ્નાનગૃહ; ગુસલખાનું
હમામદસ્તો પું૦ [फा हावनदस्तह, સર૦ म] ખાંડણીપરાઈ (૨) ખાંડણીનો દસ્તો; પરાઈ
હમાલ પું૦ [अ हम्माल] બોજો ઉપાડનારો, મજૂર -લી સ્ત્રી૦ હમાલનું કામ; હમાલપણું
હમિયાણી સ્ત્રી૦ [फा हम्यान, સર૦ म हमाणी] (રૂપિયા ભરવાની) કોથળી (૨) (લા) ધન, દોલત
હમી, ૦દાર ૦દારી જુઓ હામી, ૦દાર, ૦દારી [એક પ્રકાર
હમીર પું૦ [સર૦ हिं., म] કલ્યાણ રાગનો
હમેલ પું૦ [अ. हम्ल] ગર્ભ (૨) સ્ત્રી૦ [अ हिमाइल] ચપરાસ, પટો, પટા પરની તખ્તી. [-રહેવો=સગર્ભા થવું]
હમેશ અ૦ [अ] રોજ, નિત્ય ૦ગી સ્ત્રી૦ [फा.] અવિચ્છિન્નતા, નિરંતરતા (૨) અનંતપણું -શાં અ૦ હમેશ
હય પું૦ [सं.] ઘોડો; અશ્વ. ૦ગ્રીવ પું૦ (સ) વિષ્ણુ ૦ગ્રીવા સ્ત્રી૦ (સ.) દુર્ગા ૦દળ ન૦ ઘોડેસવાર લશ્કર ૦મેધ પું૦ અશ્વમેધ ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ અશ્વશાળા; ઘોડાર
હયબત સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ હેબત
હયમેધ, હયશાલા(-ળા) જુઓ 'હય'માં
હયાત વિ૦ [अ] જીવતુ, વિદ્યમાન -તી સ્ત્રી૦ હયાતપણું, જિંદગી (૨) અસ્તિત્વ
હર પું૦ [सं] શંકર, મહાદેવ (૨) વિ૦ હરનાર, લેનાર (સમાસને છેડે) ઉદા૦ મનોહર
હર વિ૦ [फा.] દરેક, પ્રત્યેક
હરકત સ્ત્રી૦ [अ] અડચણ, નડતર (૨) વાંધો. [-આવવી, નડવી, પડવી=હરકત થવી.] -તી વિ૦ હરકત કરનાર
હરકોઈ વિ૦ [હર + કોઈ] દરેક, ગમે તે કોઈ
હરખ પું૦ [જુઓ હર્ષ; સર૦ हिं, म] આનંદ. ૦ઘેલુ વિ૦ અતિશય હર્ષથી ઘેલુ બનેલુ. ૦ચમક સ્ત્રી૦ અતિ હરખથી મગજનું સમતોલપણુ જતુ રહેવુ તે ૦પદુડું વિ૦ અતિ ઉત્સાહી ૦વા પું૦ ઘણા જ આનંદથી થયેલી ઘેલછા ૦ભેર અ૦ હરખ સાથે ૦(-ખા)વું અ૦ક્રિ૦ [सं हृष्; સર૦ हिं हरखना] ખુશ થવુ; આનંદમાં આવવુ ૦સંનેપાત પું૦ હરખનો સંનેપાત-ગાંડપણ [બિલકુલ
હરગિજ(-સ) અ૦ [फा.] કદી પણ (નહિ),
હરઘડી અ૦ [હર + ઘડી] દરેક ઘડીએ, વારવાર
હરજી પું૦ [હરિ+જી] (સ.) પરમેશ્વર
હરડાં ન૦ બ૦વ૦ [જુઓ હરડી] હરડીનાં નાના અધકચરા ફળ. -ડી સ્ત્રી૦ [प्रा हरडई (सं हरीतकी)] હરડાંનું ઝાડ -ડે સ્ત્રી૦ હરડી

નામના ઝાડનું ફળ, હરીતકી
હરણ નo [સં] હરી જવું—ઉપાડી જવું તે
હરણ નo [જુઓ હરિણ; સર૦ મ] મૃગ -ણિયો પુ૦. -ણિયુ નo મૃગશીર્ષ. -ણી સ્ત્રી૦ હરણની માદા (૨) [૫] મૃગશીર્ષ. -ણું ન૦ મૃગલું, હરણ
હરણપત્ર ન૦ એક વનસ્પતિ
હરણિયો(-યું), હરણી, હરણું જુઓ 'હરણ'માં [એક ઉપધાતુ
હર(-રિ)તાલ(-ળ) સ્ત્રી૦ [જુઓ હરિતાલ]
હરતુંફરતું વિ૦ [જુઓ હરવુંફરવું] હાલી ચાલી શકે એવું કે એટલું, સાજુ થયેલું
હરદમ અ૦ [फा.] હરેક ક્ષણે; હમેશ
હર(-રિ)દાસ પુ૦ [હરિ+દાસ, સર૦ म] એક પ્રકારનો હરિકથા કરનાર
હર(-રિ)દ્વાર ન૦ [सं हरिद्वार] (સ) હિન્દુઓનું એક તીર્થસ્થળ
હરનિશ અ૦ જુઓ અહર્નિશ
હરફ પુ૦ [अ हर्फ] બોલ, શબ્દ (૨) અક્ષર
હરફર સ્ત્રી૦[હરવું+ફરવું]વાર વાર આવવું જવું તે
હરબ(-ભ)ડવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. हरबडणें] જુઓ હડબડવું [ગભરાટ
હરબ(-ભ)ડાટ પું૦[હરબડવું પરથી] હડબડાટ;
હરમ સ્ત્રી૦ [अ] લોંડી, હુરમ
હરમડવુ અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ હરબડવું, સર૦ म हरमळणें] ગભરાવું, રઘવાયું થવું
હરમડાટ પુ૦[હરમડવું પરથી]ગભરાટ, રઘવાટ
હરમર સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ [સ્વાદનું
હરમું વિ૦ [સર૦म हिरवा(सं हरित)] હળદરના
હરમો પુ૦ એક જાતનું ઘાસ
હરરોજ અ૦ [फा] દરરોજ
હરવખત અ૦ [હર+વખત] દરેક વખતે
હરવણ ન૦ (કાનમ) શાલચાદર જેવું ઓઢવાનું
હરવર સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा हरण = સ્મરણ] સ્મરણ, યાદ
હરવવું સ૦ક્રિ૦ (૫) જુઓ હરાવવું
હરવાયું વિ૦ [प्रा हराविअ] સુસ્ત, કાયર હારી ગયેલું [તાજું
હરવું વિ૦ [प्रा हरिअ (सं हरित)] લીલુ (૨)
હરવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा हर (सं हृ)] બળાત્કારથી ઉપાડી જવું (સ્ત્રીને) (૨) ઝૂંટવી લેવું (૩) લઈ લેવું ૦ફરવું અ૦ક્રિ૦ [વિહરવું + ફરવું] આમ-તેમ મોજથી ફરવું [હરીફરીને = આમ કે તેમ પ્રયત્ન કર્યે કે જોતાં કરતાં છતાં, આથા-પાછા થઈને પણ, છેવટે (માત્ર આ છે એવો અર્થ બતાવવા)]
હ(૦ર)શેકું વિ૦ (સ) ટોકરવાયું
હરસ પુ૦ [सं अर्श] ગુદામાં થતો એક રોગ [-ફૂટવા = હરસથી લોહી પડવું] ૦મસા પુ૦ બ૦વ૦ હરસ અને મસા
હરસાલ વિ૦ [फा] દરેક વર્ષે, વર્ષોવર્ષ
હરસિદ્ધ સ્ત્રી૦ [सं हरिसिद्धि] (સ) એક દેવી (વિક્રમ રાજા પર એ પ્રસન્ન હતી)
હરસી. ૦લા સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा हरिसिअ (सं हर्षित), प्रा. हरिमाळ (सं हर्षवत्)] પ્રેમી સ્ત્રી
હરહર મહાદેવ શ૦પ્ર૦[सं,સર૦प्रा हरहराइय ='હર' હર' અવાજ] જમણના પ્રારંભનો મંગળ ઉદ્ગાર (૨) ક્ષત્રિયોની રણહાક
હરહુન્નર પુ૦ [હર+હુન્નર, સર૦ म] સર્વ કળાકૌશલ્ય. -રી વિ૦ બધા હુન્નર જાણનાર
હરાક(-ખ) સ્ત્રી૦ [સર૦ तुर्की हराक] ઘોડો બાંધવાનો દોર
હરાજ વિ૦ [अ हर्ज] લિલામથી વેચેલું -જી સ્ત્રી૦ લિલામ જાહેરમાં કિંમત બોલાવરાવી વધારેમાં વધારે કિંમત આપનારને વેચવું તે [-બોલાવવી = હરાજી કરવી, હરાજ કરવું]
હરાઉ(-યુ) વિ૦ જુઓ હરાયુ
હરામ વિ૦ [अ] કુરાનમાં મના કરેલું હોય એવું, નિષિદ્ધ અધર્મી (૨) વગર હકનું, અઘટિત (૩)સુસ્ત,બેઠાખાઉ [-ના પૈસા,-નો માલ =પારકાનો અન્યાયથી મેળવેલો માલ કે પૈસા -ની ઓલાદ, -નું ઓળિયુ = હરામખોર શઠ માણસ (ગાળ) -નું ખાવું = પારકી મહેનત ઉપર જીવવું, વગ-હકનું ખાવું (૨) આળસુ, પડી રહેવું -હાડકાંનું = કામચોર, આળસુ]૦ખોર વિ૦ હરામનુ ખાવ ઇચ્છનારું (૨) કૃતઘ્ની (૩) બદમાસ. ૦ખોરી સ્ત્રી૦ હરામખોરપણું ૦ચસકો પુ૦ હરામનું લેવાખાવાનો

ચસકો. ૦જાદું વિ૦ [+फा ज़ादा] વ્યભિચાર થી જન્મેલું -મી વિ૦ હરામખોર; કૃતઘ્ન, બદમાશ (૨) સ્ત્રી૦ હરામખોરી
હરામનિયા ન૦ એક પખી
હરાયુ વિ૦[સર૦ हिं हरिआना=તાજુ માજુ] રખડતુ; છૂટું ફરતુ (૨) અંકુશ વગરનું; માતેલું [-ઢોર=ન ધણિયાતુ-રખડતુ ઢોર (૨)[લા] તેના જેવુ અમર્યાદ માણસ] -યો પુ૦ નિયમ વિના ગમે તે બોલી હસાવનાર ભવૈયો [હંમેશા, ઠેઠ સુધી
હરાર અ૦ (કા) ધરાર, નક્કી, અવશ્ય(૨)(ચ)
હરાવવુ સ૦ક્રિ૦, -હરાવું અ૦ક્રિ૦ 'હરવુ' 'હારવુ'નું અનુક્રમે પ્રેરક ને કર્મણિ
હરાવો પુ૦ [હારવુ પરથી] હારી જવાપણુ, ગેરફાયદો, ખોટ
હરિ પુ૦[सं](સ) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ (૨) ઘોડો (૩) સિંહ (૪) વાદરો (૫) ચદ્ર [-નો લાલ =ભક્ત, ઈશ્વરપ્રેરણાથી ચાલતો પુરુષ (૨) સખી-દાતા ગૃહસ્થ] ૦કથા સ્ત્રી૦ ભગવાનની કથા ૦કીર્તન(-ર્ત્ત)ન ન૦ સગીત સાથે પરમેશ્વરના ગુણગાન. ૦ગત સ્ત્રી૦ [ગતિ] વીતક, આપવીતી. ૦ગીત પુ૦ એક છંદ. ૦ગીતિયુ વિ૦ હરિગીત જેવા સહેલા છંદ બનાવી શકનાર, લેભાગુ. ૦ચંદન ન૦ કેસર (૨) એક જાતની સુખડ (૩) ચાદની (૪) સ્વર્ગના પાચ વૃક્ષમાનું એક (બાકીનાં -પારિજાત, મદાર, સતાન અને કલ્પ). ૦જન પુ૦ હરિનો-વિષ્ણુનો માણસ; દેવદૂત (૨) હરિનો ભક્ત (૩) અત્યજ ૦જનેતર વિ૦ [+इतर] અત્યજ સિવાયનું બીજુ (૨) પુ૦ તેવો માણસ; સવર્ણ
હરિણ પુ૦; ન૦[सं] હરણ; મૃગ -ણાક્ષી વિ૦સ્ત્રી૦ [सं] હરિણ જેવા સુદર નયનવાળી -ણાજિન ન૦ [+अजिन] હરણનું ચામડું. -ણી સ્ત્રી૦ હરણી. મૃગલી (૨) પુ૦ એક છંદ
હરિત વિ૦ [सं] લીલું
હરિતાલ સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ હરતાલ
હરિતાલી સ્ત્રી૦ [सं] દૂર્વા (૨) આકાશમાની રેખા (મેઘ વગેરેની)
હરિદાસ પુ૦ [सं] જુઓ હરદાસ
હરિદ્રા સ્ત્રી૦ [सं.] હળદર
હરિદ્વાર ન૦ [सं.] (સ) જુઓ હરદ્વાર
હરિભક્ત પુ૦ [सं] હરિનો ભક્ત
હરિયાળી સ્ત્રી૦ [दे हरिआली (सं हरित)] લીલોતરી કે તેની શોભા -ળું વિ૦ લીલું
હરિવદની વિ૦સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ ચંદ્રવદની
હરિવાસર પુ૦ [सं.] એકાદશી
હરિશ્ચંદ્ર પું૦ [सं] (સ) પ્રસિદ્ધ સત્યવાદી રાજા, ત્રિશંકુનો પુત્ર [શિવ
હરિહર પુ૦ [सं] હરિ અને હર વિષ્ણુ ને
હરી વિ૦ [सं हरित=લીલું ઉપરથી?] કૂવાના પાણીથી પકવેલુ (૨) સ્ત્રી૦ તેવો-કૂવાના પાણીથી કરેલો (ઉનાળાનો) પાક
હરીતકી સ્ત્રી૦ [सं] હરડે
હરીફ પુ૦ [अ] પ્રતિસ્પર્ધી, સામાવાળિયો (૨) વિરોધી, દુશ્મન -ફાઈ, -ફી સ્ત્રી૦ સરસાઈ, સ્પર્ધા (૨) શત્રુતા
હરીરો પું૦ [अ. हरीरह] જુઓ અળસાણુ
હરીશ્વર પું૦ [सं] વાનરોનો રાજા
હરીસો પું૦ [प्रा हरिस (सं हर्ष) ઉપરથી?] (કા) એક પ્રકારનું મિષ્ટાન્ન
હરું વિ૦ [प्रा. हरिअ (सं. हरित)] લીલું (૨) રુચિ પેદા કરે તેવા સ્વાદનું (૩) અ૦ અહીં
હરુભરુ અ૦ રૂબરૂ (ચ.)
હરેક વિ૦ [હર+એક] દરેક, પ્રત્યેક
હરેડ(-ડુ) વિ૦ [જુઓ હરેડી] પુ૦ બહુ ભારે, અઠગ (વ્યસની)
હરેડી(-રી) સ્ત્રી૦ પૂઠ પકડવી તે
હરેડુ વિ૦ પુ૦ જુઓ હરેડ
હરેડું ન૦ જુઓ હરાયું [ધસવું તે
હરેરી સ્ત્રી૦ હરેડી મરણિયા કિકિયારી કરીને
હરેરું ન૦ હરેરાનુ ફળ -રો પુ૦ એક ઝાડ
હરેવા ન૦ એક પખી
હરોલ(-ળ) સ્ત્રી૦ [तुर्की हरावुल સર૦ हिं, म] લશ્કરનો પાછલો ભાગ (૨) હાર ઓળ (૩) બરાબરી, જોડ. [-માં આવવું, ઊભું રહેવું, બેસવું=સ્પર્ધા કરવા]
હર્તા(-ર્ત્તા) વિ૦ [सं] 'હરનાર' [પ્રાય॰ સમાસને

છેડે]. ઉદા૦ દુ ખહર્તા (૨) પુ૦ ચોર, લૂટારુ
હર્મ્ય ન૦ [सं] મોટુ સુદર મકાન, મહેલ
હર્ષ પુ૦ [सं] હરખ; આનદ ૦ઘેલું વિ૦ જુઓ હરખઘેલું ૦દ વિ૦ હર્ષ આપે તેવું ૦નાદ પુ૦ હર્ષની બૂમ -ર્ષાશ્રુ ન૦[+ अश्रु] હરખનું આંસુ -ર્ષિત વિ૦ [सं] હર્ષ પામેલું
હલ પુ૦ [अ] નિર્ણય, ઉકેલ [-કરવું = ઉકેલ લાવવો, ફેંસલો કરવો.]
હલ(-ળ) ન૦ [सं] જમીન ખેડવાનું ઓજાર
હલક સ્ત્રી૦ [अ हल्क] કંઠ, સૂર સ્વર (૨) શોભા; રોનક (૩) પળ, ક્ષણ ૦દાર વિ૦ હલકવાળુ [સ્વભાવનુ
હલકટ વિ૦ [જુઓ હલકુ] નીચ, આછકલા
હલકવું અ૦ક્રિ૦ [दे हल्ल સર૦ हिं हल्कना] હેલારા મારવા (૨) ધમાલ મચાવવી (ભીડથી)
હલકાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ હલકુ] હલકટપણું, નીચતા -પણું ન૦ હલકુ હોવુ તે
હલકાર પુ૦ [प्रा हक्कार] હલકારવું તે ૦વું સ૦ક્રિ૦ મોટેથી બૂમ પાડવી (૨) બૂમ પાડી હાંકવુ, ડચકારવું (૩) હાંકવુ ચલાવવું
હલકારો પુ૦ [फा हर्कारह] ખેપિયો, કાસદ (૨) જાસૂસ, દૂત
હલકાશ સ્ત્રી૦ ['હલકુ' ઉપરથી] હલકાપણું
હલકાહોલ પુ૦ [રવ૦, સર૦ दे. हलहलअ] કોલાહલ, ઘોઘાટ
હલકુ વિ૦ [प्रा हलुअ (सं लघुक)] ઓછા વજનનું (૨) ઓછા મૂલનું (૩) ઝટ પચે તેવું (૪) સેહ, અસહ્ય કે મુશ્કેલ નહીં તેવું (૫) પ્રફુલ્લ; તાજુ, ચિંતા વગરનું, ઉલ્લાસભર્યું (૬) ઊતરતી કોટીનુ (૭) ઓછી મહેનતનું (૮) નીચુ, ખરાબ, અઘટિત (૯) હલકટ [હલકા પેટનું = મનમાં રાખવા જેવી વાત કહી દે તેવુ (૨) સાંકડા-અનુદાર મનવાળુ (૩) નીચ કુળનું હલકુ કરવું = વજનમાં ઓછુ કરવુ (૨) માર મારીને અશક્ત કરવું, મદ ઉતારવો -થવું = વજનમા ઓછુ થવુ (૨) જુઓ હલકુ પડવું -પડવું = અપમાનિત થવુ; કલકિત થવું -ફૂલ = ફૂલ જેવું હલકુ, ઘણુ હલકુ -લોહી = ઊતરતો કરજાત કે જાત; અપ્રતિષ્ઠિતતા.]
હલચો પુ૦ [दे हल्ल = હાલવું, કપવું] (કા) ઘસારો, નુકસાન
હલફલ સ્ત્રી૦ [दे. हलप्फल, સર૦ हिं.] ધમાલ; હલમલ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ ખળભળવુ, ઉફેરાવું
હલ(-ળ)ધર પુ૦ [सं] (સ) બળરામ
હલનચલન ન૦ [सं] હાલવું ચાલવું તે
હલબલ સ્ત્રી૦ [જુઓ હલફલ, સર૦ हिं] ગભરાટથી કરેલી હોહા, બૂમાબૂમ
હલમલ સ્ત્રી૦ [જુઓ હલફલ] ધાંધલ, ધમાલ, ખળભળાટ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ હાલવુ; ડોલવું (૨) [લા.] ભાવમગ્ન થવુ
હલવા સ્ત્રી૦ [સર૦ म] એક માછલી
હલવાઈ પુ૦ [अ] સુખડિયો; કંદોઈ
હલવાન ન૦ [જુઓ અલવાન, સર૦ म] કાબળ, કોર વિનાની શાલ (૨) [अ] બકરીનું ધાવણુ બચ્ચુ
હલવું અ૦ક્રિ૦ [दे. हल्ल] હાલવુ
હલવો પુ૦ [अ] એક મીઠાઈ
હલસો પુ૦ [હલવુ ઉપરથી ?] જોરથી દમ ચાલવો તે (૨) હલેસુ
હલહલ સ્ત્રી૦[दे.],-લાટ પુ૦ ધાંધલ, કોલાહલ
હલત વિ૦ [सं] વ્યજનાંત [સબોધન
હલા અ૦ [सं.] સખીને બોલાવતાં વપરાતું
હલાક વિ૦ [अ] હેરાન, અથડામણથી કંટાળેલું (૨) કગાલ -કી સ્ત્રી૦ હેરાનગતિ, અથડામણ; આપદા (૨) તગી, કંગાલિયત
હલાણુ ન૦ ['હલ' પરથી ?] મોટા ખેતરને સળગ ખેડતાં ન ફાવે તેથી ટુકડે ટુકડે ખેડવું તે
હલાફલ સ્ત્રી૦ [જુઓ હલફલ] (કા.) દોડાદોડી, આમથી તેમ અને તેમથી આમ ઘૂમવું તે (૨) પોતાની મોટાઈ બતાવવા આમ તેમ ફરાફર કરવી તે
હલામણુ સ્ત્રી૦ [હાલવું કે સાલવું ઉપરથી] અથડામણ; હેરાનગતિ (૨) માથાકૂટ, પચાત
હલાયુધ પુ૦ [सं] (સ) હળધર, બલરામ
હલાલ વિ૦ [अ] (ઇસ્લામી) ધર્મમાં જેની રજા છે એવુ, વિહિત કાયદેસર, વાજબી. [-કરવું = (ઇસ્લામી) વિધિ પ્રમાણે મારવું (૨)

(નિમકને) વફાદાર રહેવું.] ૦ખોર પું૦ [સર૦ हिं] ભંગિયો (૨) ખાટકી; કસાઈ(૩)બરાબર કામ કરીને બદલો મેળવનારો. –લી સ્ત્રી૦ વફાદારી, એકનિષ્ઠા

હલાવવુ સ૦ક્રિ૦ 'હાલવું'નું પ્રેરક(૨)ઊંચુંનીચું કરી (કોઈ કામ, વાત, વિચાર ઇ૦ને) ગતિ કે ચાલના આપવી; ચળવળ, ખળભળાટ, પ્રવૃત્તિ પ્રેરે એમ કરવુ (૩) બીજા નામ સાથે વપરાતા તે તે વસ્તુ દ્વારા કાંઈ કરવુ, એવો અર્થ થાય છે. [જેમ કે, **જીભ હલાવવી** = બોલવુ (૨) લાભમા બોલવુ; ભલામણ કરવી. **ડોયો હલાવવો** = વચમા પથરો નાખવો, દખલ કરવી **માથું હલાવવું** = હા કહેવું (૨) ના પાડવી. **લૂલી હલાવવી** = જુઓ જીભ હલાવવી **હાથ હલાવવા** = મહેનત કરવી; કામ કરવું.]

હલાવું અ૦ક્રિ૦ 'હાલવુ'નું ભાવે ૦ચલાવું હલી ચાલી શકાવુ, કાંઈ ક્રિયા થઈ શકવી

હલા(-ળા હલ(-ળ) વિ૦ [સં] અતિ તીવ્ર(૨) ન૦ કાળકૂટ વિષ (સમુદ્રમંથન કરતા નીકળેલુ)

હલેતું વિ૦ [જુઓ અલતુ] દુનિયાદારીથી અણવાકેફ (૨)બીસુ, બીરુ

હલેલ ન૦ [જુઓ હલામણ] (ચ) લફરુ

હલેસવું અ૦ક્રિ૦ (હલેસું પરથી) હલેસા મારવાં (૨) સ૦ક્રિ૦ હલેસાં મારી ચલાવવુ

હલેસું ન૦ [સર૦ हिं हली(-ले)सा (સં हलीषा - હળનો દાંડો–હાથો?)] હોડી ચલાવવાનો ચાટવો, **હલેસાં મારવાં** = (હોડી ચલાવવા) હલેસાંથી મથવું]

હલો પુ૦ ઠાઠમાઠ ભપકો

હલોલ વિ૦ [સર૦ હલેતુ] (ચ) મંદ બુદ્ધિનું, બાઘું

હલ્લ ન૦ + હલ્લો

હલ્લો પું૦ [દે. हल = હાલવું કે अ. हम्लह (હુમલો) પરથી?] ધસારો; હુમલો (૨)[લા] ધક્કો નુકસાન(૩)[લા] કામધંધો; ઉદ્યોગ

હલ્સંધિ પુ૦,સ્ત્રી૦ [સં] વ્યંજનોની સંધિ(વ્યા)

હવકવ સ્ત્રી૦ જુઓ હવ્યકવ્ય (૨) દાવપેચ; યુક્તિપ્રયુક્તિ

હવડ વિ૦ [જુઓ અવડ] અવાવરુ

હવડાં(-ડે) અ૦ + જુઓ હવણાં

હવણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [જુઓ સવાણ] સાથ, સોબતની હૂંફ (૨) સહેલ

હવણાં અ૦ [प्रा अहुणा (સં अधुना)] હાલમાં; અત્યારે, હમણાં

હવન પુ૦ [સં] હોમ, યજ્ઞ (૨) ન૦ યજ્ઞમાં આહુતી હોમવી તે [–માં પડવું = ખોટી મહેનત કે પંચાતમા પડવું,વ્યર્થ ભોગ આપવો –માં હાડકું નાખવુ = શુભમા અશુભ કરવું, સારા કામમાં દખલ કરવી] ૦પડી સ્ત્રી૦ હવનમા વપરાતી સામાન્ય ચીજોનું પડીકું

હવસ પુ૦ [अ] વાસના (૨) કામવાસના (૩) લોભલાલુતા ૦ખોર વિ૦ વિષયી, કામુક

હવા સ્ત્રી૦ [अ.] પવન, વાયુ(૨)વાતાવરણ (૩) ભેજ [(ગામમા) હવા કેવી છે? = ગામમાં શી વાતચીત-ચર્ચા ચાલે છે? (૨) ગામમાં વાતાવરણ કેવુ છે? (૩) ગામમા સુખાકારી કેવી છે? –ખાવી = હવાફેર કરવા સ્થળાંતર કરવુ કે મન બહલાવવા ખુલ્લામાં ફરવુ (૨) કાંઈ ન મળવું, અંતરિયાળ વચ્ચે રહી જવું(૩) ગુમ થવું –ખાવા જવું = હવાફેર માટે આરોગ્યપ્રદ સ્થળે રહેવુ અથવા ફરવું (૨) નકામુ આંટાફેરા કરવુ કે પડી યા બેસી રહેવુ –ખાવાનું સ્થળ = સારી હવાવાળું–આરોગ્યપ્રદ સ્થળ –પકડવી = (પતંગ કે નાવના સઢમા) હવા ભરાઈને ખેંચ શરૂ થવી –થઈ જવું = હવામા ઊડી જવું(૨) (ઘોડાએ) પવનવેગે દોડવુ –પૂરવી, ભરવી = પંપ વગેરે સાધનથી (ટ્યૂબ વગેરેમા) હવા ઠાંસવી. –ભરાવી = (મગજમા) ઘમંડ વધવું; અભિમાન આવવુ –માં ઊડી જવું = અદૃશ્ય થવુ (૨)વ્યય જવું –માં કિલ્લા બાંધવા = અસંભવિત મનોરથ કરવા –માં બાચકા ભરવા = મિથ્યા પ્રયાસ કરવો –માં બાર કરવો = ચેતવણી આપવા કે બિવડાવવા ઊંચે ગોળીબાર કરવો –માં મારવું = મારવાનો અમથો દેખાવ કરવો (૨) મિથ્યા પ્રયાસ કરવો –મા હીંચકા ખાવા = અધ્ધર લટકવુ (૨) કામધંધા વિનાનું રહેવુ –લાગવી = હવા કે

ભેજની અસર થવી (૨) વાતાવરણ વગેરેની અસર થવી -લેવી = હવા ખાવી (૨) કાણાને કારણે હવા ચુસાવી] ૦ઈ વિ૦ હવાનું, -ને લગતુ (૨) હવામાં ઊડનારું (૩) [લા] કાલ્પનિક, તરંગી (૪) સ્ત્રી૦ એક દારૂખાનું [-કિલ્લા બાંધવા = જુઓ હવામાં કિલ્લા બાંધવા -છૂટવી = હવાઈ ઊડવી (૨) ગપ ચાલવી] ૦ઈ જહાજ ન૦ [સર૦ हिं] વિમાન, 'એરોપ્લેન' ૦ટ પુ૦ હવાયાની અસર ભેજ ૦દાર વિ૦ હવા આવજા કરે એવી મોકળાશવાળુ ૦ફેર પુ૦ તબિયતને કારણે હવા – સ્થળ બદલવું તે ૦માન ન૦ હવાના દબાણ વગેરે સ્થિતિનું માપ

હવા(-વે)ડો પુ૦ [सं आहाव] ઢોરને પાણી પીવાનો (કૂવા પરનો) કુંડ

હવાણ સ્ત્રી૦ જુઓ હવણ, સવાણ

હવાતિયુ ન૦ વલખુ, મિથ્યા પ્રયત્ન; ફાંફાં [હવાતિયાં મારવાં = ફાંફાં મારવા]

હવાદાર, હવાફેર, હવામાન જુઓ 'હવા'માં

હવાલ પુ૦ [अ अह्‌वाल] અવસ્થા, હાલત (૨) અહેવાલ

હવાલદાર પુ૦ [હવાલો + फा दार] પટેલ તલાટીનો સિપાઈ, પટાવાળો (૨) સિપાઈઓની કે પોલીસની નાની ટુકડીનો નાયક -રી સ્ત્રી૦ હવાલદારનું કામ કે પદ

હવાલો પુ૦ [अ] કબજો; તાબો (૨) સુપરત, ભાળવણ (૩) અખત્યાર, સત્તા (૪) ઝીણી ચાળણી (૫) સામસામે ખાતે જમાઉધાર કરવું તે [હવાલે કરવું = કબજામાં લેવું કે મૂકવુ હવાલો આપવો = જામીન થવું (૨) સોંપવુ -નાખવો = સામસામે રકમ ખાતામાં જમાઉધાર કરવી]

હવાળું અ૦ક્રિ૦ ['હવા' ઉપરથી] ભેજ લાગવો

હવા અ૦ [જુઓ હવડાં] (પ) હવે; હમણાં

હવિ પું૦, ન૦ [सं] બળિ, હોમવાનુ તે

હવિષ્ય ન૦[सं] હોમવા યોગ્ય દ્રવ્ય. -ષ્યાન્ન ન૦ [+ अन्न] યજ્ઞ કે ઉપવાસના દિવસોમાં ખાઈ શકાય તેવું અન્ન

હવું (સ્ત્રી૦ હવી, પુ૦ હવો) ['હોવું'નું અનિયમિત ભૂ૦ કા૦નું રૂપ] (પ) થયું

હવે અ૦ [જુઓ હવાં] અમુક પછી, અત્યારે (૨) અત્યાર પછી, આગળ પર

હવેજ પુ૦ હળદરનો લોટ

હવેડો પુ૦ જુઓ હવાડો

હવેથી અ૦ [હવે + થી] અત્યાર પછીથી

હવેરુ વિ૦ [જુઓ હાવરું] (સુ) બાવરું, ગભરાયેલું

હવેલી સ્ત્રી૦ [फा] મોટું ને સુંદર બાંધણીનું મકાન (૨) (સ.) પુષ્ટિમાર્ગીય મંદિર ૦ધર્મ પુ૦ પુષ્ટિમાર્ગી વૈષ્ણવ ધર્મ

હવૈડું ન૦ જુઓ બગડિયું, એક જાતની શંપડી

હવ્ય વિ૦ [सं] હોમવા યોગ્ય (૨) ન૦ હોમવાની સામગ્રી (દેવોને માટે) ●કવ્ય ન૦ [सं] દેવ અને પિતૃને આપવાનો બળિ

હશર સ્ત્રી૦ [अ हश्र] કયામત

હશે [જુઓ હવુ] હોવું'નુ બીજા પુરુષ એ૦ વ૦નું તથા ત્રીજા પુરુષનુ ભ૦કા૦નું રૂપ (૨) અ૦[લા] ખેર, કંઈ ચિંતા નહિ ૦દષ્ટિ સ્ત્રી૦ 'હશે'ના ભાવની દૃષ્ટિ -ઈશ (બ૦ વ૦ હઈશું) 'હોવું'નું પહેલો પુરુષ ભ૦ કા૦ નું એ૦ વ૦ રૂપ -શો હશે' (બીજો પુરુષ એ૦વ૦)નું બ૦વ૦ રૂપ

હશેકુ વિ૦ [સ + શેક] નવશેકું, સહેજસાજ ગરમ ['હ'માં)

હશ્રુતિ સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ હકારશ્રુતિ (જુઓ

હસકે તસકે અ૦ વારવાર; રહી રહીને (૨) સહેજ સહેજમાં

હસણી સ્ત્રી૦ ['હસવું' ઉપરથી] હસવુ તે (૨) હસવાની રીત (૩) હાંસી

હસાણું વિ૦ ['હસવું' ઉપરથી] હસતું (૨) મશ્કરીખોર (૩) ન૦ હાંસી

હસતું વિ૦ 'હસવું'નું વ૦ કૃ૦ [હસતા લાડુ = થોડા ઘીવાળા, અને હાથ અડકતા ભાંગી જાય તેવા લાડુ હસતાં હાડ બાંઝવાં = વ્યંગમાં બોલ મારવા (૨) ખબર ન પડે તેવી રીતે નુકસાન કરવું હસતું પંખી, પક્ષી = હસતા મોઢાવાળુ માણસ (૨) કાંગારુ. હસતો ભીલ = મીઠું બોલી દગો દેનાર

માણસ હસતો માર = કચ્ચર માર; બહારથી નિશાન દેખાય નહીં તેવો માર.]

હસદ સ્ત્રી૦ [अ] અદેખાઈ, ઈર્ષા, કીનો. ૦ખોર વિ૦ અદેખો; કીનાખોર

હસન ન૦ [सं] હસવું તે

હસનીય વિ૦ [सं] હસવા યોગ્ય. ૦તા સ્ત્રી૦

હસમુખું વિ૦ [હસવું + મુખ] હસતા મુખવાળું, આનંદી

હસરત સ્ત્રી૦ [अ] દિલગીરી, શોક

હસવું અ૦ક્રિ૦ [सं हस्] દાંત કાઢવા (૨) ગમત ખાતર બોલવું (૩) સ૦ક્રિ૦ હાસી કરવી (૪) ન૦ હાસ્ય (૫) મશ્કરી, મજાક. [હસવામાંથી ખસવું થવું = મજાક કરવા જતાં ભૂંડું પરિણામ આવવું હસી કાઢવું = મશ્કરીમા ગણી કાઢવું, લેખામા ન લેવું હસી નાખવું = હસી પડવું (૨) હસી કાઢવું. –પડવુ = એકદમ હસવુ ખડખડ હસવું; દાંત કાઢીને, પેટ પકડીને હસવું = ખૂબ હસવું. હસીહસીને ઊબડા (ઊંધા) થઈ જવુ = (ગબડી પડાય તેવું) ખૂબ હસવુ]

હસતી સ્ત્રી૦ [सं] સગડી

હસાગવ પુ૦ [હાસ્ય + ગલ્પ ?] + હાસ્યવિનોદ

હસામણું વિ૦ [હસાવવુ પરથી] હસાવે એવું

હસારત(–ય) સ્ત્રી૦, ન૦ [હસવું પરથી] હાસી, મજાક (૨) મશ્કરીનું કારણ

હસાવવું સ૦ક્રિ૦ 'હસવુ'નું પ્રેરક. [લોક હસાવવા = લોકોમા ફજેતી કરવી કે થવા દેવી.] [ક્રિયા થવી

હસાવું અ૦ક્રિ૦ 'હસવુ'નું ભાવે; હસવાની

હસિત વિ૦ [सं] હસેલુ (૨) હાસી પામેલુ (૩) ન૦ હાસ્ય (૪) મશ્કરી (૫) પું૦ એક સગીતાલકાર

હસી સ્ત્રી૦, સું ન૦ [सं हस् પરથી; સર૦ हिं. हँसी] હસવુ તે (૨) હાસી, મશ્કરી

હસ્ત પું૦ [सं] હાથ (૨) તેરમું નક્ષત્ર ૦ક વિ૦ (૨) અ૦ હાથે; મારફતે (૩) હવાલે, તાબે ૦કમલ(–ળ) ન૦ કમળ જેવો હાથ. ૦કલા(–ળા) સ્ત્રી૦ હાથની કારીગરી. ૦કૌશલ(–લ્ય) ન૦ (કાંઈ કરવામાં) હાથની કુશળતા ૦ક્રિયા સ્ત્રી૦ હાથની કારીગરી (૨) હસ્તદોષ ૨ જુઓ. ૦ક્ષેપ પું૦ વચ્ચે હાથ નાખવો – દખલ કરવી તે. ૦ગત વિ૦ હાથમા આવેલુ, પ્રાપ્ત ૦તલ ન૦ હથેળી. ૦દોષ પું૦ હાથનો – લખાણનો દોષ (૨) હાથે કરેલો વીર્યપાત. ૦ધૂનન ન૦ મળતી વેળા હાથ મિલાવીને હલાવવાનો અગ્રેજી ચાલ. ૦પ્રક્ષાલન ન૦ હાથ ધોવા તે ૦મેળાપ, ૦મેળો પું૦ હાથમા હાથ મેળવવો તે (લગ્ન વખતે) ૦રેખા સ્ત્રી૦ હથેલીમાં હેતી લીટીઓ (જેના પરથી ભવિષ્ય ભણે છે) ૦લાઘવ ન૦ જુઓ હસ્તકૌશલ્ય ૦લિપિ સ્ત્રી૦ હસ્તાલેખન કરવા માટેની (અધ માટે) લિપિ. ૦લેખ પુ૦ જુઓ હાથપ્રત. ૦લિખિત વિ૦ હાથનું લખેલુ (૨) ન૦ હાથપ્રત (૩) હાથે લખીને કઢાતુ માસિક. ૦સ્થળી સ્ત્રી૦ હથેળી. –સ્તાક્ષર પુ૦ [+ अक्षर] હાથે લખેલા અક્ષર (૨) સહી –સ્તામલક ન૦ [+ आमलक] હાથમાનુ આમળુ –સ્તામલકવત્ અ૦ હાથમાના આમળાની પેઠે (સહેલઈથી કે સ્પષ્ટ રીતે) –સ્તાલેખન ન૦ [+ आलेखन] (અધ-બધિર માટે) હાથ પર સંજ્ઞાથી કહેવુ તે (૨) 'સ હેન્ડ ડ્રાઇગ' –સ્તે અ૦ હાથે, મારફત, દ્વારા. [–પોતે = પોતે જાતે કર્યું છે એમ સૂચવે છે (પ્રાય હિસાબ કે લેવડદેવડમા વપરાય છે)]

હસ્તિનાપુર ન૦ [सं] (સ) પાડવોની રાજધાની (અત્યારના દિલ્લીથી ૫૦ માઈલ ઈશાનકોણમા)

હસ્તિની સ્ત્રી૦ [सं] હાથણી (૨) કામશાસ્ત્રમા વર્ણવેલી ચાર પ્રકારની સ્ત્રીઓમાંની એક (જુઓ 'શખિની'મા)

હસ્તી સ્ત્રી૦ [फा] હયાતી અસ્તિત્વ

હસ્તી પુ૦ [सं] હાથી. ૦દંત પુ૦ હાથીદાત ૦નખ પુ૦ હાથીનો નખ ૦મદ પુ૦ હાથીના ગંડસ્થળમાથી ઝરતો એક પદાર્થ ૦વિજ્ઞાન ન૦, ૦વેદ પુ૦ હાથી વિષેનું શાસ્ત્ર. ૦શાલા(–ળા) સ્ત્રી૦ હાથીખાનું

હસ્તે અ૦ જુઓ 'હસ્ત'મા

હસ્ત્યારોહ પું૦ [सं.] મહાવત

હળ ન૦ [જુઓ હલ] જમીન ખેડવાનું ઓજાર [–ખેડવું, નાખવું, ફેરવવું =(ખેતરને) હળથી ખેડવું હળે જોડાવું હળ સાથે જોતરાવું (૨) સતત અને સખત કામમાં જોડાવું હળેથી છૂટવું = ધૂંસરીમાંથી છૂટવું (૨) સતત ને સખત કામમાંથી છૂટવું] ૦ખેડુ વિ૦ હળ ખેડનાર ૦ધર પું૦ (સં) જુઓ હલધર. ૦પતિ પું૦ (સુરત બાજુ) દૂબળા કહેવાતી એક જાતિનો માણસ ૦પૂણી સ્ત્રી૦ હળના ચવડામાં ઘાલવાની કોશ

હળકવું અ૦ ક્રિ૦ [दे हल्ल] ઝૂલવું, હાલવું

હળદ, ૦ર સ્ત્રી૦ [सं हरिद्रा] એક ગાંઠાદાર મૂળ કે તેનો ભૂકો, એક મસાલો

હળદરવો પું૦ [सं हरिद्रक] એક ઝાડ (૨) ['હળદર' ઉપરથી] [વૈ] કમળ બાવટાનો રોગ

હળફળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ હલફલવું] + હાંફળું-થવું, ગભરાવું

હળબળિયું વિ૦ હળેભળે એવું; મળતાવડું

હળમળ સ્ત્રી૦ [હળવું + મળવું] હળવું મળવું તે, મેળ, સંબંધ (૨) અ૦ [જુઓ હલમલ] ખળભળી કે ઉશ્કેરાઈ ગયું હોય તેમ

હળવટ સ્ત્રી૦ [सं हल + वृत्ति] ખેતી

હળવાશ સ્ત્રી૦ [હળવું ઉપરથી] હળવાપણું

હળવું વિ૦ [प्रा हलुअ (सं लघुक)] હલકું, ધીમું, નરમ (૨) [લા] અપ્રતિષ્ઠિત

હળવું અ૦ક્રિ૦ [सं हिल्, સર૦ हिं हिलना] જીવ મળવો, ગોઠવું; ગમી જવું (૩) અનુરક્ત થવું, આડો સંબંધ બંધાવો (પરથી સાથે) (૪) [प्रा हल (सं फल्)] ફળવું (૫) સ૦ક્રિ૦ [सं हल] બબ્બે ચાસની વચ્ચે હળ ફેરવવું ૦મળવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं हिलनामिलना] પરસ્પર મળવું–ગોઠડી કરવી (૨) સલાહસંપથી ચાલવું [હળીમળીને = સલાહસંપથી]

હળવે, ૦થી અ૦ [જુઓ હળવું વિ૦] ધીમેથી, આસ્તે [–રહીને, હળવે = ધીરેથી; કાળજી-પૂર્વક]

હળાહળ વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ હલાહલ

હળિયું ન૦ [હળ પરથી] નાનું હળ

હળોતરું ન૦ [હળ ઉપરથી] જમીનને પ્રથમ વરસાદે ખેડવી તે

હં (૦) અ૦ [સં, રવ૦] આશ્ચર્ય, તુચ્છકાર, ધમકી, હકાર, હાજિયો કે ઉત્સાહદર્શક ઉદ્ગાર

હંઆં (૦) અ૦ [રવ૦] જુઓ હં; હા

હંકારાવું અ૦ક્રિ૦ 'હંકારવું'નું કર્મણિ

હંકાઈ(–મણી) સ્ત્રી૦ [હાંકવું પરથી] હાંકવાનું મહેનતાણું [હાંકવું, ચલાવવું

હંકારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा हक्कार, સર૦ म हकारणें]

હંખારવું સ૦ક્રિ૦ [सं संक्षर्, प्रा सं + खर परथी] સ્વચ્છ કરવું, ગાળવું [કચરો

હંખારો પું૦ [જુઓ હંખારવું] ગાળતાં નીકળેલો

હંગામ પું૦ [फा] અવસર, મોસમ (૨) હંગામો. –મી વિ૦ મોસમ પૂરતું, થોડા વખત માટેનું, કામચલાઉ [તોફાન, હુલ્લડ

હંગામો પું૦ [फा] ધમાચકડી, ધમાલ (૨)

હંડરવેટ પું૦[इं हन्ड्रेडवेइट] ટનનો વીસમો ભાગ

હંતવ્ય વિ૦ [सं] હણવા યોગ્ય

હંતા વિ૦ (૨) પું૦ [सं] હણનાર, ખૂન કરનારો

હંફાવું અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ક્રિ૦ 'હાંફવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

હંભા અ૦ [सं] ગાયના બાંધડવાનો અવાજ ૦રવ પું૦ હંભા એવો અવાજ

હંમેશ(–શાં) અ૦ [જુઓ હમેશ] રોજ

હંસ પું૦ [सं] એક પક્ષી (૨) જીવ, આત્મા (૩) જુઓ એકદંડી ૦ગતિ સ્ત્રી૦ હંસના જેવી ધીમી મોહક ચાલ ૦ગામિની વિ૦ સ્ત્રી૦ હંસગતિથી ચાલનારી ૦ણી સ્ત્રી૦ હંસની માદા. ૦પદ ન૦ હંસનું પગલું (૨) લખાણમાં ઉમેરો દર્શાવવા માટે કરવામાં આવતું (‸) આવું ચિહ્ન (૩) બે કાકપદ જેટલો સમય (સંગીત) ૦રાજ પું૦ હંસોનો રાજા (૨) એક જાતની વનસ્પતિ ૦વાહની સ્ત્રી૦ (સં) સરસ્વતી દેવી –સા પું૦ એક છંદ (૨) સ્ત્રી૦ હંસણી –સી સ્ત્રી૦ હંસણી

હા અ૦ [सं] અરે ! અહા !

હા અ૦ [सं आम्, સર૦ म, हिं हाँ] સંમતિસૂચક ઉદ્ગાર (૨) સ્ત્રી૦ હા કહેવી તે; સ્વીકાર. [–પાડવી = હા કહેવું, માનવું]

હાઇડ્રોજન પું૦ [इं] એક પ્રકારનો વાયુ

હાઈ કમિશનર પું૦ [इं] પરદેશમાં પ્રતિનિધિ તરીકે રખાતો રાષ્ટ્રનો એક અધિકારી
હાઈકોર્ટ સ્ત્રી૦ [इं] ઇલાકાની સૌથી વડી અદાલત
હાઈસ્કૂલ સ્ત્રી૦ [इं] મૅટ્રિક સુધીની, માધ્યમિક શિક્ષણની નિશાળ, વિનયમંદિર
હાઉ પું૦ [રવ૦, સર૦ हिं, म.] બાળકને ભય ઉપજાવનારો કાલ્પનિક બિહામણો જીવ (૨) ન૦ જુઓ એરુ ૧, ૨
હાઉહાઉ અ૦[રવ૦] કૂતરાના ભસવાનો અવાજ
હાક સ્ત્રી૦ [दे हक्का] હોકારો, બૂમ (૨) દાર; પ્રતાપ, છાપ [-દેખાડવી, દેવી=ધાક દેખાડવો, ડરાવવું. -ધરાવવી, માનવી=ડરતા રહેવું; આજ્ઞાધીન રહેવું -મારવી=મોટેથી બોલાવવું, બૂમ મારવી. -રાખવી =ધાક રાખવી -વાગવી=પ્રતાપની અસર પડવી, ધાક રહેવો]
હાક(-કે,-કો)ટવું સ૦ક્રિ૦ ['હાક' ઉપરથી] મોટેથી બોલવું (૨) ધમકાવવું
હાકલ સ્ત્રી૦ [હાક ઉપરથી] હાક, બોલાવવા માટે પાડેલી મોટી બૂમ [બોલાવવું
હાકલવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ હાકલ] હાક મારીને
હાકવું સ૦ક્રિ૦ [दे हक्क, સર૦ म हाकण, हिं हाँकना] હાંકવું; ચલાવવું (૨) હાક મારીને કાઢી મૂકવું
હાકાર પું૦ [હા+કાર] હકાર, હા કહેવું તે
હાકેટવું સ૦ક્રિ૦ [હાક ઉપરથી] જુઓ હાકટવું **હાકે(-કો)ટો** પું૦ મોટો ઘાંટો, બૂમ
હાકેમ પું૦ [अ हाकिम] સૂબો, રાજ્યકર્તા અમલદાર ૦રસ વિ૦[+फा रसीदन]હાકેમ સાથે ઓળખાણવાળું -મી વિ૦ હાકેમ સંબંધી(૨)સ્ત્રી૦ હકૂમત, અમલ, કારકિર્દી
હાકોટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ હાકટવું
હાકોટો પું૦ જુઓ હાકેટો
હાખાડેર, હાખાડોડી સ્ત્રી૦ (ચ) એક જાતની (પીળી) ભમરી
હાજત સ્ત્રી૦ [अ] જરૂરિયાત; આવશ્યકતા (૨) ઝાડા પેશાબની શંકા (૩) કાચી જેલ, 'લૉક-અપ'. [-થવી, લાગવી = ઝાડા-પેશાબની ઇચ્છા થવી. -પડવી=આદત પડવી હાજતે જવું=ઝાડો કે પેશાબ કરવા જવું]
હાજર વિ૦ [अ हाज़िर] સમક્ષ, મોજૂદ હોય તેવું ૦જવાબ પું૦હાજરજવાબી ૦જવાબી વિ૦ સમયાનુસાર યોગ્ય જવાબ તરત આપી શકે તેવું (૨) સ્ત્રી૦ તેની આવડ ૦જામિ-(-મી)ન પું૦ ગુનેગારને હાજર કરવા માટેનો જામીન ૦બાશી સ્ત્રી૦ [फा] હાજર હોવું તે
હાજરાત સ્ત્રી૦ [अ हाज़िरात] જંતરમંતરની એક ક્રિયા
હાજરાહજૂર વિ૦ [હાજર+હજૂર] હજૂરમાં તૈયાર હોય એવું (૨) સાક્ષાત્, પ્રત્યક્ષ
હાજરી સ્ત્રી૦ [હાજર પરથી] હાજર હોવું તે (૨) નાસ્તો [-ભરવી, પૂરવી= હાજર છે' એવું (પત્રકમાં) નોંધવું -લેવી = 'હાજર છે' એ તપાસવું (૨) ઝાટકણી કાઢવી, સપડાવવું, ખબર લેવી] ૦પત્રક ન૦ હાજરી નોંધવાનું પત્રક
હાજવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हाजत] અડચા રહેવું, મંડચા રહેવું [હાજવા દેવું=કામ કરવા દેવું]
હાજિબ પું૦ [अ] દરવાન
હાજિયાણી સ્ત્રી૦ [હાજી ઉપરથી] હજ કરી આવેલી મુસલમાન સ્ત્રી
હાજિયો પું૦ [હાજી' ઉપરથી] હાકાર (૨) ખુશામતિયો, સઘળી વાતની હા કહેનારો [-પૂરવો=હા કહેવું] [મક્કાનો જાત્રાળુ
હાજી પું૦ [अ] હજ કરી આવેલો મુસલમાન,
હા જી અ૦ જી હા, હા સાહેબ ૦હા સ્ત્રી૦ ખુશામત (૨) અ૦ ભારપૂર્વક હાકાર દર્શાવનો એક ખુશામતિયો ઉદ્ગાર
હાટ સ્ત્રી૦, ન૦ [सं हट्ट] દુકાન (૨) ગુજરી; બજાર [-માંડવું દુકાન ખોલવી હાટે બેસવું=દુકાને બેસવું-ઉમેદવારી કરવી]
હાટક વિ૦ [सं] સોનાનું,સોનેરી (૨)ન૦ સોનું
હાટકવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ગર્જના કરવી; હોકારો કરવો (૨) ધમકાવવું [વાણું તાકું
હાટિયું ન૦ ['હાટ' પરથી] ભીંતમાંનું બારણા-
હાટું અ૦ [જુઓ સાટું] (કા) વાસ્તે, કાજે

હાટોડી સ્ત્રી૦ [હાટ ઉપરથી] (કા.) દુકાને દુકાને ફરીને બાવા ફકીર વગેરે માગે છે તે ભીખ
હાડ ન૦ [જુઓ હાટ] કપાસનાં રોઠવાં ભરી રાખવાનો વાડો
હાડ ન૦ [दे हड्ड] હાડકું (૨) બાંધો, કાઠું (૩) અ૦ (શ૦પ્ર૦માં) છેલ્લી હદે, છેક જ (૪) ઘણું જ [–આવવું=છેક કંટાળી–ત્રાસી જવું (૨) ખૂબ દુર્બળ થઈ જવું –ગળવું=શરીર દૂબળું પડવું –બળવું, ફૂટવું=હાડકામાં સળો થવો –જવું=ખરું રૂપ પ્રકાશવું (૨) વઠી જવું, છેલ્લે પાટલે બેસવું (૩) પૈસેટકે છેક દુર્બળ થઈ જવું –નો તાવ=જીર્ણ જ્વર –નો રંક=ગરીબ સ્વભાવનો –ભાંગવાં=સખત માર મારવો (૨) શરીરે અશક્ત કરવું (૩) તન દઈને મહેનત કરવી –વળવું-શરીર સુધરવું –હસે ને લોહી તપે=સગું હોય તેને લાગણી થાય] ૦જ્વર સ્ત્રી૦ શરીરમાં રહેનો ઝીણો તાવ ૦જ્વરિયું વિ૦ હાડમાં રહેતો ઝીણો (તાવ) ૦જ્વર પું૦, ૦ધગી સ્ત્રી૦ ઝીણો તાવ, જીર્ણજ્વર ૦પિંજર ન૦ શરીરનું હાડકાંનું ખોખું ૦મહેનત સ્ત્રી૦ તનતોડ મહેનત, સખત શ્રમ ૦માળા સ્ત્રી૦ હાડકાંની માળા ૦વેર ન૦ પાકું વેર ૦વેરી પું૦ કટ્ટો વેરી ૦વૈદ(–ઘ) પું૦ હાડકાં બેસાડનારો કે જોડનારો વૈદ્ય ૦સાંકળ સ્ત્રી૦ એક વેલ
હાડકી સ્ત્રી૦ નાનું અને પોચું હાડકું
હાડકું ન૦ [જુઓ હાડ] અસ્થિ [હાડકાં ખોખરાં કરવાં=માર મારવો, અધમૂઉં કરવું હાડકાં ચાલવાં કામ કરવાની શક્તિ હોવી હાડકાંની હૂંડી કરવી=સખત મહેનત મજૂરી કરવી હાડકાંનું આખું, ભાગલું, આખાં હાડકાંનું, હાડકાંનું હરામ=કામ કરવે ચોર; આળસુ હાડકાંનો ખરો=કામચોર નહીં એવો, મહેનતુ હાડકાંનો માળો-હાડપિંજર. હાડકાં પધરાવવાં=મરી ગયેલા માણસનાં હાડકાંના અવશેષ–ફૂલ કોઈ તીર્થમાં નાખવાની વિધિ કરવી. હાડકાં પાંસળાં ગણાવાં=શરીર ખૂબ દુર્બળ–લોહીમાંસ વિનાનું હોવું. હાડકાં ભારે થવાં=માર ખાવા યોગ્ય થવું, આઠા થવું હાડકાં ભાંગવાં=તન દઈને મહેનત કરવી (૨) સખત માર મારવો હાડકાં રઝળાવવાં, રખડવાં=ખૂબ માર મારવો (૨) અતિશય નુકસાન કરવું હાડકાં વળવાં=શરીરનો બાંધો સારો થવો (૨) કસરતથી શરીર બંધાવું. હાડકાં વાળવાં=કસરત કરવી (૨) મહેનત કરવી હાડકાં શેકવાં=દુઃખ દેવું, સંતાપ કરાવવો. હાડકાં શેનાં છે?=હરામ હાડકાંવાળાને કે મજબૂત બાંધાવાળાને તિરસ્કાર કે પ્રશંસા અર્થે પુછાય છે હાડકાં હરામ કરવાં=આળસુ થઈ કામ ન કરવું. હાડકાં હલાવવાં=તન દઈને કામ કરવું હાડકું ઊતરવું, ઊતરી જવું=સાંધામાંથી હાડકું ખસી જવું. –ચઢાવવું, બેસાડવું=સાંધામાંથી ઊતરી ગયેલ હાડકાને તેને ઠેકાણે બરોબર ગોઠવવું –નમાવવું=નીચા નમીને કે તન દઈને કામ કરવું]
હાડછેડ સ્ત્રી૦ [હડ(–ડે)+છેડ] તિરસ્કાર; તરછોડવું તે
હાડજ્વર, હાડધગી, હાડપિંજર, હાડમહેનત જુઓ 'હાડ'માં
હાડમાર વિ૦ [હડ(–ડે)+માર] હડે હડે થયેલું; તુચ્છકારાયેલું (૨) સ્ત્રી૦ [હાડ+માર] હેરાનગતિ, મુશ્કેલી –રી સ્ત્રી૦ તિરસ્કાર, ધુત્કાર (૨) જુઓ હાડમાર
હાડમાળા, હાડવેર, –રી, હાડવૈદ, હાડસાંકળ જુઓ 'હાડ'માં
હાડિયાકરસણ પું૦, ન૦ ચોમાસામાં થતો એક છોડ
હાડિયાકૂકું ન૦ [હાડિયો+કૂકું] એક જાતની છોકરાંની રમત, ઘટીખીલડો
હાડિયું વિ૦ ['હાડ' ઉપરથી] હાડ સંબંધી, હાડમાં પહોંચેલું કે રહેતું [હાડિયો તાવ=ઝીણો તાવ, લાંબા વખતનો તાવ]
હાડિયો પું૦ [જુઓ હાડો] કાગડો
હાડી વિ૦ [હાડ ઉપરથી] મજબૂત હાડનું; મહેનતુ, ખડતલ (૨) હઠીલું, મમતી (૩) હાડિયું (૪)

પું૦ મઠ્ઠાના હાડકાની મદદથી ખેલો કરનાર જાદુગર [બાક્યે જ નીકળે એવો મેલ

હાડીમેલ પુ૦ [હાડ+મેલ] (કા.) લૂગડાનો

હાડે(-ડો)હાડ અ૦ ['હાડ' ઉપરથી] છેક હાડકા સુધી, હાડકે હાડકે [-વ્યાપી જવું, લાગી જવુ = (ગુસ્સાની) ઊંડી - ભારે લાગણી થવી.]

હાડો પું૦ [સર૦ हिं हाडि (सं आहि, आहीविन्)] કાગડો, હાડિયો [હાનિ

હાણુ (ણ) સ્ત્રી૦ [सं हानि, प्रा हाणि] નુકસાન;

હાતિમ, ૦તાઈ પુ૦ [અ.] એક પ્રખ્યાત સખાવતી આરબ

હાથ પુ૦ [प्रा हत्थ (सं हस्त)] હસ્ત (૨) કોણીથી વચલી આગળીના છેડા સુધીની લબાઈનું માપ (૩) (પત્તાની રમતમાં) એક ભાગે જિતાયેલો દાવ (૪) રેલવેનું સિગ્નલ (૫) [લા.] હાથનો કસબ (૬) સામેલગીરી, મદદ; પ્રેરણા ઉદા૦ એ કામમાં મારો હાથ નથી. (૭) કૃપા; રહેમ ઉદા૦ તેના ઉપર મારા બન્ને હાથ છે (૮) (રગવા વગેરેમા) એકેક વારની એકેક ક્રિયા. ઉદા૦ રગના બે હાથ દીધા (૯) લગ્નસબધ, પાણિગ્રહણ ઉદા૦ તેના હાથની માગણી કરી (૧૦) સત્તા, તાબો, અખત્યાર, શક્તિ. ઉદા૦ મારા હાથની વાત નથી (૧૧) હાથવાળી બાજુ–પાસુ. ઉદા૦ ડાબે હાથે તેનું ઘર છે [-અડકાવવો, અડાડવો = હાથથી સ્પર્શ કરવો (૨) મદદ કરવી, કામ કરવા લાગવુ. -આપવો = મદદ કરવી, સાથે જોડાવુ (૨) ગજીફાની રમતમા દાવ જવા દેવો -આવવુ = મળવું; જડવુ (૨) કબજામા આવવુ. -ઉગામવો = હાથ વડે મારવા તૈયાર થવું. -ઉઠાવવો = હાથ ઉગામવો (૨) કબજો કે હક છોડવો -ઉપર લેવું = વશ કરવુ (૨) કરવાનું શરૂ કરવુ -ઉપાડવો = મારવુ -ઊતરી જવો = હાથનું સાધાનુ હાડકું એને સ્થાનેથી ખસી જવુ -ઊપડવો = હાથ વડે મારવુ -ઊંચો રહેવો = અદર સડોવાઈ દોષમા ન લબદાઈ જવાય તેમ છૂટા રહેવું (૨) આજ્ઞા કરનારા રહેવુ -કરવુ = કબજે કરવું -કરવો = પત્તાંની રમતમાં દાવ જીતવો (૨) નિશાની કરવી -કલમ કરવા = હાથ કાંડા આગળથી કાપી નાખવા. -કાપી આપવા = સહી, કબૂલત વગેરેથી બધાઈ જવું, કાડાં કાપી આપવાં -કાળા કરવા = કલકિત કામમા સામેલ થવું, કલંક વહોરવું (૨) લાંચ લેવી -ખંખેરવા = જોખમદારી કાઢી નાખવી, કામમાથી ફારેગ થવું (૨) આશા છોડવી. -ખેંચી ઝાલવો, ખેંચી પકડવો = ખચાવું (૨) ખર્ચ પર અંકુશ રાખવો, કરકસર કરવી. -ઘસવા = પસ્તાવો કરવો; બળાપો કરવો (૨) હારી જવું, થાકી જવું. -ઘાલવો = દરમિયાનગીરી કરવી, સામેલ થવું. -ચડવુ = (કામ) આવડવુ (૨) ભેટો થવો; સામનો થવો. -ચલાવવો = કામ કરવુ, ઝપાટાબધ કામ કરવુ (૨) હાથ વડે મારવુ (૩) ઝપાટાબધ ખાવા મંડવું (૪) [લખાણમાં] સુધારોવધારો કરવો. -ચળવળવા = હાથ વડે મારવાની ચળ થવી -ચાટવો = (ખાવામાં ખરડાતો) હાથ મોંમા ઘાલી ચાટવો (૨) [લા.] ફાંફાં મારવાં, વેવલા વીણવાં -ચાલવો = હાથ વડે મારવું (૨) (કામમા) ઝપાટો થવો (૩) હાથ વડે કામ થવુ -ચોખ્ખો ન હોવો = સ્ત્રીને અડકાવ આવેલો હોવો (૨) પ્રમાણિકતા ન હોવી -ચોખ્ખો હોવો = પ્રમાણિક કે નિષ્કલંકિત હોવું (૨) (સ્ત્રીએ) અભડાયેલ ન હોવું -ચોળવા = ગુમાવ્યા પછી બળાપો કરવો -છૂટી બલા = પથરો કે એવી કોઈ હાથમા લઈ છૂટી મરાતી વસ્તુ -છૂટો હોવો = ઉદાર કે ખરચાળ હોવુ (૨) માર મારવાની ટેવ હોવી -જવા = ટેકો–આધાર જવો (૨) હિંમત હારવી (૩) હાથે કામ કરવાની શક્તિ જવી -જોડવા = નમસ્કાર કરવા (૨) વિનંતિ કરવી, પ્રાર્થના કરવી (૩) થાકવુ, કંટાળવુ, હારવુ (૪) તોબા પોકારવી; માફી માગવી -જોવો = સામર્થ્યનો પરચો જોવો (૫) હસ્તરેખા જોઈ ભવિષ્ય ભાખવું -ઝાલવો = હાથ પકડવો (૨) રોકવું, અટકાવવુ

(૩) મદદ કરવી (૪) પત્ની તરીકે સ્વીકારવું; પરણવું **–ટાઢા કરવા**=કરવા જેવું કર્યાનો સંતોષ મેળવવો **–ટાઢો કરવો**=દાન આપી સંતોષ મેળવવો **–ઠરવો**=અનુભવથી આવડવું, ટેવાવું **–ઠોકવો**=હાથ ઠોકીને ભાવ ઠરાવવો, સોદો કરવો. **–તાળી દેવી**=સફાઈથી છટકી જવું (૨) છેતરી જવું **–થી જવું**=કાબૂમાંથી જવું (૨) વઠી જવું, બહેકી જવું **–દેખાડવો**=તાકાતનો પરચો આપવો (૨) આવડત બતાવવી (૩) ભવિષ્ય જોવડાવવા હાથ ધરવો **–દેવો**=ટેકો આપવો (૨) ચોપડવું; હાથ મારવો (૩) રોકવું, અટકાવવું **–ધરવું**=આદરવું, હાથ ઉપર લેવું. **–ધરવો**=માગવું **–ધોઈ નાખવા**=આશા મૂકવી (૨) દેવાળું કાઢવું (૩) જોખમદારીમાંથી કે કામમાંથી છૂટા થવું (૪) (તે કામને) પરાકાષ્ઠાએ પહોંચાડી, તેમાંથી હંમેશને માટે અલગ થવું **–ધોઈને**=જુઓ હાથપગ ધોઈને **–નાપાક હોવા**=અડકાવને લીધે (સ્ત્રીના) હાથ ચોખ્ખા ન હોવા **–નાખવો**=હાથ મૂકવો (૨) ઝડપ મારવી, લૂટવું (૩) હાથ વડે પકડવું **–ની ચળ ઉતારવી**=મારવાની ઇચ્છા પૂરી કરવી, વગર કારણે મારવું **–નીચે**=તાબામાં (૨) આશ્રયમાં (૩) દેખરેખમાં **–નીચેનું**=તાબાનું **–ની વાત**=શક્તિની વાત અધિકારની વાત **–નું કર્યું**=જાતે કરેલું **–નું ચોખ્ખું**=પ્રમાણિક **–નું ચોર**=અપ્રમાણિક **–નું છૂટું**=ઉડાઉ; હાથમાં આવે તે ખરચી નાખનારું (૨) મારવાની ટેવવાળું **–નું જૂઠું**=ચોર અપ્રમાણિક. **–નું ટાઢું, ઠંડું. ધીમું**=કામ કરવામાં ધીમું કે આળસુ **–નું મોકળું**=ઉદાર **–નું પોલું**=ઉડાઉ **–નું સાચું**=પ્રમાણિક **–નો મેલ**=તુચ્છ વસ્તુ–જેને આપી દેતાં આંચકો ન લાગે. **–નો રસ ઉતારવો**=હાથની ચળ ભાંગવી **–પકડવો**=જુઓ હાથ ઝાલવો **–પગ**=હાથ અને પગ (૨) મુખ્ય આધાર (૩) મુદ્દો, આધાર **–પગ મળી જવા**=જુઓ હાથપગ ભાંગી જવા. **–પગ જોડીને બેસી રહેવું**=કાંઈ પણ કામધંધો ન કરવા, આળસુ થઈ પડી રહેવું **–પગ ધોઈને**=ખાઈખપૂચીને **–પગ ભાંગી જવા**=સાવ અશક્ત બની જવું (૨) હોશકોશ ઊડી જવા, હિંમત હારી બેસવું **–પગ હલાવવા**=કાંઈ પણ ઉદ્યોગ કરવો. **–પછાડવા**=ગુસ્સો કરવો (૨) કકળાટ કરવો, તીવ્ર શોક થવો **–પડવો**=રેલગાડીનો હાથ નીચો નમવો **–પીળા કરવા, પીળવા**=લગ્ન લઈ પીઠી ચોળવાનો લહાવો લેવો. **–ફરવો**=ચોરી થવી (૨) સુધારો વધારો થવો (લખાણ વગેરેમાં) **–ફેરવવો**=હાથ વડે ચોપડવું, રમવું (૨) વલૂરવું (૩) સુધારો વધારો કરવો **–ફેરવી જવું**=ચોરી જવું **–ફેરો હોવો**=સપાટાબંધ કામ કરે એવું હોવું **–બતાવવો**=જુઓ હાથ દેખાડવો (૨) સજા કરવી **–બાળવા**=જાતે નાથવું (૨) પોતાનું કામ પોતે જ કરી લેવું (૩) આગળથી સહી કરી બંધાઈ જવું **–બાંધવા**=કંઈ અટકી જાય એવી વ્યવસ્થા કરવી **–બેસવો**=અનુભવથી આવડવું કુશળતા આવવી **–ભરાવા**=પૈસા મળવા, લાંચ મળવી **–મારવા**=(તરવામાં) વામિયાં ભરવા **–મારવો**=ચોરી કરવી, અપ્રમાણિકપણે મેળવવું (૨) રંગરોગાન ઇ૦ પ્રવાહી ચોપડવું (૩) વામિયાં ભરવા (તરવામાં) **–મીઠમાં હોવો**=પૈસાની મુશ્કેલી કે તંગી હોવી **–મા અધ્ધર રાખવું**=બહુ લાડ લડાવવા **–માં આવવું**=જુઓ હાથ આવવું. **–માં કાછડી ઝાલીને દોડવું**=હાંફળાફાંફળા દોડવું. **–માં ચાંપવું, દાબવું**=લાંચ આપવી **–માં પડવું**=વશમાં જવું કાબૂમાં આવવું **–માં રહેવું**=કબજામાં રહેવું **–મા લેવું**=જુઓ હાથ ઉપર લેવું **–મા હાથ આપવો**=વચન આપવું (૨) પરણવું **–માં હોવું**=કબજામાં હોવું, પોતાને આધીન હોવું **–મિલાવવો**=હસ્તમેળાપ કરવો (૨) ભાઈબંધી કરવી (૩) સંપ કરવો **–મૂકવો**=ગુરુ કે વડીલ તરીકે, આશીર્વાદ આપવા, માથે હાથ

મૂકનારના ગુણધર્મ આવવા ઉદા૦ મામાએ હાથ મૂક્યો છે. **-મેળવવા**=હસ્તમેળાપ થવો, લગ્ન થવું (૨) હાથોહાથની લડાઈ કરવી. **-રસ ઉતારવો, લેવો**=હાથની ચળ ભાગવી. **-રાખવું**=કબજે રાખવું. **-રાખવો**=સામેલ રહેવું **-રાખીને**=કરકસરથી. **-લગાડવો**=હાથ અડકાવવો (૨) મદદ કરવી **-લંબાવવો**=મદદ માગવી (૨) ભીખ માગવી (૩) મદદ કરવી **-લાગવું**=મળવું; જડવું. **-લાગવો**=પહોંચવું (૨) ફાવવું (મેળવવામાં) **-લાંબો કરવો**=જુઓ હાથ લંબાવવો. **-લેવો**=જુઓ હાથ કરવો. **-વળવો**=હાથ ઠરવો, ટેવાવું **-વળાવો કરવો**=ફરી પરણાવવું, ઠામ બેસાડવું. **-વાવડું**=ચોરી જાય એવું. **-સાંકડમાં હોવો**=જુઓ હાથ ભીડમાં હોવો. **-સારો હોવો**=આવડત-કુશળતા હોવી (૨) જશ અપાવે તેવું હોવું (૩) પ્રમાણિક હોવું (૪) અભડાયેલું ન હોવું (સ્ત્રીએ) **-હલકો હોવો**=હાથથી કામ કરતાં ઈજા કે બગાડ ન થાય તેવી રીતે હાથ વાપરતાં આવડવું **-હલાવતા આવવું**=ખાલી હાથે પાછું ફરવું, કાર્ય સિદ્ધ કર્યા વિના પાછું આવવું. **-હલાવવા**=ઉદ્યમ કરવો **-હાંલ્લાં લેવાં**=ફિટાવરી કરવી, ચાલ્યા જવું. **-હેઠે પડવા**=કોઈ ઉપાય ન રહેવો, નિરાશા મળવી, હિંમત હારવી **-હોવો**=સામેલગીરી હોવી **હાથે** અ૦ હાથ વડે (૨) જાતે; પોતે [**હાથે આંબલીના બંધ હોવા**=પૈસો ન છૂટવો કંજૂસ હોવું **હાથે કરીને**=સ્વેચ્છાથી, ઈરાદાપૂર્વક **હાથેથી જવું**=જુઓ હાથથી જવું. **હાથે પગે પડવું, -લાગવું**=કાલાવાલા કરવા **હાથે ચડવું**=જુઓ હાથ ચડવું. **હાથે બેસવું**=આવડવું **હાથે હાથ મેળવવો**=સોદો કરવો, કરાર કરવો (૨) પરણવું **હાથે હાથ મિલાવવો**=જુઓ હાથ મિલાવવો **આડે હાથે જમવું**=ભુખાળવાની જેમ જમવું **આડે હાથે દેવું**=ખૂબ ધીબવું; મારવું] **હાથોહાથ ઊપડી જવું**=ચપ ચપ વેચાઈ જવું **આડો હાથ દેવો, ધરવો, રાખવો**=ખાળવું, અટકાવવું. **કેડે હાથ દેવા**=થાકી જવું. **ચારે હાથ હેઠા પડવા**=સંપૂર્ણપણે નિરુપાય બની જવું. **માથે હાથ દેવા**=હતાશ થવું. **માથે હાથ ફેરવવો**=મમતા કે વહાલ બતાવવું (૨) આશીર્વાદ આપવો; પોતાનો ખાસ સ્વભાવ બીજામાં ઊતરે એમ થવું. **માથે હાથ મૂકવો**=આશીર્વાદ આપવો (૨) પોતાનો ગુણસ્વભાવ બીજામાં ઊતરે એમ કરવું. **માથે હાથ હોવો**=ઓથ હોવી (૨) આશીર્વાદ હોવો **મોઢે હાથ દેવો**=બોલવા ન દેવું. **હજાર હાથનો ધણી**=પરમેશ્વર (**-ના**) **હાથનાં કોઈ બે બોર પણ ન લે**=નૂર વગરનું કંગાળ માણસ] ૦**ઉછીનું** વિ૦ ચોપડામાં ઉધાર્યા વિના થોડી વાર પછી આપી દેવાની શરતે લીધેલું કે આપેલું ૦**કડી** સ્ત્રી૦ હાથની બેડી. [**-કરવી**=બેડી પહેરાવવી] ૦**કંતામણ** ન૦ હાથે કંતાવવું તે ૦**કાગળ** પું૦ હાથે બનેલો (યંત્રથી નહિ) કાગળ. ૦**કામ** ન૦ હાથનું કામ. ૦**કારીગરી** સ્ત્રી૦ હાથની કારીગરી ૦**કાંતણ** ન૦ હાથે કાંતવું તે. ૦**ગરણું** ન૦ લગ્ન વખતનો વધાવો-રૂપિયા આપે છે તે. ૦**ગાડી** સ્ત્રી૦ હાથે ખેંચવાની કે ધકેલવાની ગાડી ૦**ચાલાકી** સ્ત્રી૦ હાથની ચાલાકી (જાદુના ખેલમાં). ૦**છડ** સ્ત્રી૦ (યંત્રથી નહિ) હાથથી છડવું તે જેમ કે, હાથછડના ચોખા ૦**તાળી** સ્ત્રી૦ હાથની તાળી. ૦**ધોણું** ન૦ ['ધોવું' ઉપરથી] અતિસાર, ઝાડા. ૦**પહોંચિયું** ન૦ હાથના પહોંચાનું એક ઘરેણું ૦**પાકીટ** ન૦ હાથમાં રાખવાનું પાકીટ ૦**પ્રત** સ્ત્રી૦ : મૂલપ્રત, 'મેન્યુસ્ક્રિપ્ટ'. ૦**બેડી** સ્ત્રી૦ હાથકડી **મહેનત**૦ સ્ત્રી૦ હાથથી કરાતી મહેનત ૦**મુચરકા** પું૦બ૦ વ૦ જાતના જામીન [**-પર છોડવું**] ૦**મેળાવો** પું૦ હસ્તમેળાપ ૦**મોજું** ન૦ હાથે પહેરવાનું મોજું. ૦**રસ** ન૦ હાથથી કરેલો વીર્યપાત. ૦**રૂમાલ** પું૦ હાથનો રૂમાલ. ૦**લાકડી** સ્ત્રી૦ હાથમાં ઝાલવાની

લાકડી (૨) (લા) આધાર, ટેકો ૦ચો વિ૦ પુ૦ હાથના જેવા ફાફડાવાળો (થોર) ૦વેંત(૦માં) અ૦ બહુ નજીક, સાવ પાસે, હાથ આવવાની તૈયારીમાં ૦સર વિ૦ આજ્ઞાંકિત ૦સાળ સ્ત્રી૦ હાથે ચલાવાતી સાળ
હાથણી સ્ત્રી૦ [सं हस्तिनी प्रा हत्थिणी] હાથીની માદા (૨) [લા.] પુસ્તો
હાથતાળી થી હાથસાળ જુઓ 'હાથ'માં
હાથાતોરણ ન૦ એક જાતનું તોરણ
હાથિણી સ્ત્રી૦ જુઓ હાથણી
હાથિયો પુ૦ [प्रा हत्थ (सं हस्त)] ૧૩મું નક્ષત્ર (૨) [જુઓ હાથી] મલપતો મોટો હાથી (૩) [હાથ પરથી] અરેરો
હાથી પુ૦ [प्रा हत्थि (सं हस्तिन्)] હસ્તી, ગજ [-ઝૂલવા (આંગણે)=ઘણા પૈસાદાર હોવું -નો અંકુશ=તડામાર કામ લે એવો વડીલ કે ઉપરી ધોળો હાથી બાંધવો= ગજા ઉપરાંતના ખર્ચમાં ઊતરી પડાય એવું કરવું] ૦ખાનું ૦થાન ન૦ હાથી રાખવાનો તબેલો ૦દાંત પુ૦ હાથીનો દંતૂશળ ૦પગું વિ૦ રોગથી ફૂલેલા પગવાળું (૨) મોટા પગ-વાળું. ૦સૂંઢું ન૦ એક વનસ્પતિ
હાથે અ૦ જુઓ 'હાથ'માં
હાથેવાળો પુ૦ [दे हत्थेव] વરકન્યાનો હસ્ત-મેળાપ
હાથેળી સ્ત્રી૦ જુઓ હથેળી
હાથો પુ૦ ['હાથ' ઉપરથી] હથિયાર કે ઓજાર જ્યાંથી પકડાય તે ભાગ, મૂઠ કે દસ્તો (૨) સહાય, મદદ (૩) પક્ષ (૪) કંકુવાળા હાથની છાપ (૫) વેપારીઓ આંગળીઓની નિશાનીથી ભાવ ઠરાવવા પોતાનો હાથ કપડા નીચે ઢાંકીને આપે છે તે [-ઢાંકવો=હાથ ઢાંકવો, સાટું નક્કી કરવું (૨) કંકુવાળા હાથનો થાપો મારવો કુહાડાના હાથા બનવું =ખોટા કામમાં બીજાના હથિયારરૂપ બનવું માતાનો હાથો હોવો=માતાની ખાસ કૃપા હોવી]
હાથોહાથ અ૦ [હાથ+હાથ] જેને આપવાનું હોય તેના જ હાથમાં, જાતોજાત (૨) એકના હાથમાંથી બીજાના હાથમાં એમ, એકબીજાની મદદથી [-ઊપડી જવું, વેચાઈ જવું= જલદી વેચાઈ જવું]
હાણ [હાનિ] હાણ
હાન સ્ત્રી૦ [सं संज्ञा ?] બાધા, માનતા(૨)[જુઓ હાણ]
હા ના સ્ત્રી૦ હા ને ના કરવી તે, આનાકાની
હાનિ સ્ત્રી૦ [सं] નુકસાન (૨) પાયમાલી; નાશ. ૦કર, ૦કર્તા(-ર્ત્રી), ૦કારક વિ૦ હાનિ કરનાર; નુકસાનકારક
હાપ્પા અ૦ [રવ૦] હપ [-કરવું, કરી જવું =દોળિયો કરી જવું, ખાઈ જવું (બાળભાષા).]
હાફકોટ પુ૦ [इं.] અડધે સુધી આવતો એક જાતનો કોટ
હાફિજ પું૦[अ] આખું કુરાન જેને મોઢે હોય એવો માણસ (૨) પુ૦ (સ) ઈરાનનો એક પ્રખ્યાત કવિ
હામ સ્ત્રી૦ હિંમત [-ભીડવી=હિંમત કરવી]
હામલવું અ૦ક્રિ૦ હિંમત હારી જવું
હામા ન૦ એક જાતનું પક્ષી
હામી પુ૦ [अ] હામીદાર (૨) સ્ત્રી૦ જામીન, બાંયધરી [-ભરવી=જામીન થવું બાંયધરી આપવી] ૦દાર પુ૦ જામીન ૦દારી સ્ત્રી૦
હાય અ૦ દુઃખ, ત્રાસ કે અફસોસનો ઉદ્ગાર (૨) સ્ત્રી૦ અંતરના ઊંડા દુઃખની બદદુવા, શાપ [-પોકારવી, -લેવી=આંતરડી કકળાવવી નિસાસો લેવો] ૦પિટારો પુ૦, ૦પીટ સ્ત્રી૦ હાયપીટ કરવી તે, રોકૂટ. ૦વરાળ સ્ત્રી૦ શોક, અફસોસ. ૦વલાળા પુ૦બ૦વ૦ શોક કે અફસોસના ઉદ્ગારો ૦વોય સ્ત્રી૦ શોક, અફસોસ, ચિંતા (૨) અ૦ શોકનો એવો ઉદ્ગાર ૦હાય, ૦હોય સ્ત્રી૦, અ૦ જુઓ હાયવોય (૨) કૂટવું તે
હાર પુ૦ [सं.] ફૂલની મોટી માળા (૨) ગળામાં પહેરવાનું એવું ઘરેણું
હાર (૨,) સ્ત્રી૦ [सं , प्रा हारि] પરાજય (૨) ઓળ, પંક્તિ [-ખાવી = હારવું -માં રહેવું=પંક્તિમાં રહેવું (૨) [લા] સરસાઈ કરવી, હરીફાઈમાં કામ કરવું]
-હાર(-રુ) વિ૦ [प्रा. आरअ (सं कारक)] 'કરનાર' એ અર્થનો કર્તૃત્વવાચક પ્રત્યય ઉદા૦ સર્જનહાર, રાખણહારો
હારક વિ૦ પુ૦ [सं] હરનાર

હારકતાર અ૦ [હાર+કતાર] હારબંધ
હારજીત સ્ત્રી૦ હાર અને જીત
હારડો પું૦ [હાર ઉપરથી] મોટો હાર (૨) ખાડના ચકતાંનો હાર
હારણ વિ૦ [હારવું ઉપરથી] હારેલા મન કે સ્વભાવનું (૨) સ્રધીર (૩) સ્ત્રી૦ હારણ હોવું તે -ણું વિ૦ હારણ
હારતોરા પું૦બ૦વ૦ હાર ને તોરા (૨) [લા.] માન; આદર [હારબંધ
હાર(-રા)દોર અ૦ [હાર+દોર] એક હારમાં,
હારબંધ અ૦ [હાર+બાંધવું] હારદોર, ઓળબંધ
હારવું અ૦ક્રિ૦ [હાર પરથી] પરાજિત થવું (૨) કાયર થવું, થાકવું (૩) સ૦ક્રિ૦ રમતમાં શરત તરીકે મૂકેલી વસ્તુ ગુમાવવી
હારસિંગાર ન૦ [સર૦ हिं] પારિજાતક
હારાદોર અ૦ [જુઓ હારદોર] હારબંધ
હારાહાર (૨,) સ્ત્રી૦ [હાર પરથી] હારહારા, વારવાર હારવું તે [મૂર્છના (સંગીત)
હારિણાશ્વા સ્ત્રી૦ [સં] મધ્યમ ગ્રામની એક
હારિયલ ન૦ જુઓ હારીલ
હારિયું વિ૦ [હાર=પંક્તિ પરથી] સમોવડિયું; એક જ પંક્તિનું (૨) એક જ રાહનું (પદ) (૩) સમકાલીન [દુઃખહારી
-હારી વિ૦ [સં] હરનારુ (સમાસને છેડે) ઉદા૦
હારી પુ૦ [પ્રા हारि; સર૦ हिं हारी] એક છંદ (૨) [સર૦ હાળી] ખેતી માટે રાખેલો મદદનીશ માણસ; સાથી
હારીલ ન૦ [સર૦ हिं. हारिल] એક પંખી (જન્મતી વખતે તે જે એક લાકડું પકડી લે છે તે મરતા સુધી છોડતું નથી એમ મનાય છે)
હારું વિ૦ જુઓ 'હાર'
હારે અ૦ ['હાર'=પંક્તિ ઉપરથી, સર૦મ. हारी] જોડે; સાથે (૨) તુલનામાં
હારેડું વિ૦ [જુઓ આરેડું; સર૦ હરાયું] તોફાની; મસ્તાન
હારો પુ૦ [સર૦ આરેડું] ૭ મણનું વજન
હારોડી સ્ત્રી૦ [જુઓ હાર] ઓળ
હારોહાર અ૦ [હાર ઉપરથી] જુઓ હારદોર
હાર્દ ન૦ [સં] હૃદય (૨) મર્મ; રહસ્ય (૩) ભાવાર્થ. -ર્દિક વિ૦ [સં.] ખરા અંતરનું
હાર્મોનિયમ ન૦ [इं] એક વિદેશી વાદ્ય; પેટી
હાલ પુ૦ બ૦ વ૦ [अ] દશા, સ્થિતિ (૨) અવદશા (૩) અ૦ હમણાં, અત્યારે ૦નું વિ૦ હમણાંનું ૦માં અ૦ હમણાં [રંગનો ઘોડો
હાલક પું૦ એક છંદ (૨) [સં.] પીળાશ પડતા
હાલકડોલક અ૦ [હાલવું+ડોલવું] ખળભળી ઊઠયું હોય એમ, ડગમગતું
હાલકહૂલક ન૦ [સર૦ दे हलहलम, हिं. हालहूल] અવ્યવસ્થા, તોફાન (૨) વિ૦ તોફાની
હાલચાલ સ્ત્રી૦ [હાલવું+ચાલવું] હાલવુંચાલવું તે, હરફર (૨) રીતભાત [સાલપેલિયું
હાલણડોલણ વિ૦ [હાલવું+ડોલવું] ડગમગતું,
હાલત સ્ત્રી૦ [अ] અવસ્થા, સ્થિતિ (૨) ટેવ
હાલપોલ(-લિયું) વિ૦ જુઓ સલપોલિયું
હાલબકાલ સ્ત્રી૦ [दे हलबोल] હલમલ
હાલરડું ન૦ [જુઓ હાલા] બાળકને ઝુલાવતાં ગવાતું ગીત (૨) [જુઓ હાલરું] ટોળું
હાલરું ન૦ ['હાર' ઉપરથી] બાળકને નજર ન લાગે એવી ચીજોની માળા (૨) જૂથ, ટોળું (૩) કણસલામાંના કણ છૂટા પાડવા ખળીમાં બળદ ફેરવે છે તે (૪) [સર૦ हिं हालरा] હાલરડું
હાલવું અ૦ક્રિ૦ [दे हल्ल (સં हल्लन), સર૦ हिं हालना, મ हालणें] ખસવું, ડોલવું; ચળવું (૨) [दे. हल्ल] (કા) જવું, ચાલવું
હાલસો પુ૦ [अ हादिसह] હરકત, હાનિ
હાલહવાલ પું૦ બ૦વ૦ [હાલ ઉપરથી, સર૦ મ] દુર્દશા, ખરાબી, પાયમાલી (૨) વિ૦ દુર્દશામાં પડેલું [અબઘડી
હાલહાલ અ૦ [હાલ ઉપરથી] હમણાં જ,
હાલડુ વિ૦ [હાલવું ઉપરથી] હાલતું
હાલહાલા, હાલાહાલ સ્ત્રી૦ [હાલવું ઉપરથી] વારવાર હાલવું તે
હાલા અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [રવ૦ ? 'હાલવું' પરથી ?] જુઓ હાલો [-કરવી=હાલામાં ઝુલાવીને સુવાડવું (૨) સૂઈ જવું (બાળભાષા) -ગાવી= હાલરડું ગાવું]
હાલી સ્ત્રી૦ [હાલા ઉપરથી] બાળકને સુવાડ-

વાની ઝોળી, ખોયું ૦ગોરી સ્ત્રી૦ હાલરડું
હાલીમવાલી પું૦ [અ હાલી + મવાલી ?] હલકા દરજ્જાનો–રેંજીપેંજી માણસ
હાલેડું ન૦, -રો પું૦ + જુઓ હાલરડું
હાલો અ૦ [રવ૦] બાળકને હીંચતા વપરાતો ઉદ્‌ગાર (૨) પું૦ ખોયું પારણું (બાળભાષામાં) (૩) હાલરડું [–કરવો = જુઓ હાલા કરવી (૨) હાલો સાંભળતાં સાંભળતાં સૂઈ જવું (બાળભાષા) –ગાવો = જુઓ હાલા ગાવી]
હાલોચાલો પું૦ [હાલવું + ચાલવું] હરવું ફરવું તે હાલોડોલો
હાલોડોલો પું૦ [હાલવું + ડોલવું] (કા.) હરવું ફરવું તે (૨) બને તેટલું, થોડુંઘણું કામકાજ કરવું તે (૩) શરીરની નબળાઈને લીધે થોડીઘણી હરફર થાય તે
હાવ પું૦ [સં] શૃંગારયુક્ત ચેષ્ટા કે ચાળો (સ્ત્રીનો) (૨) [સર૦ મ] ઇચ્છા, હવસ ૦ભાવ પું૦બ૦વ૦ શૃંગારયુક્ત ચેષ્ટા, નખરાં
હાવરું વિ૦ [હાવ = ઇચ્છા ઉપરથી; સર૦ મ हावरा] અતિલોભી અસંતોષી (૨) બાવરું ૦બાવરું વિ૦ [સર૦ हिं हावलावावला] વ્યાકુળ, ગભરાયેલું, ગાંડા જેવું
હાવરો પું૦ [फा आवारह] જાવકની ખાતાવાર નોંધ (૨) [હાવ = ઇચ્છા ઉપરથી, સર૦ મ हावर] તાવ ગયા પછી ઊઘડતી ભૂખ
હાવસોઈ, ૦ઝાવસોઈ સ્ત્રી૦ જુઓ ઝાવસોઈ
હાવાં, -વે અ૦ [જુઓ હવે] (પ) હમણાં
હાશ અ૦ [રવ૦] જંપ, સંતોષ કે નિવૃત્તિનો ઉદ્‌ગાર (૨) સ્ત્રી૦ નિરાંત, જંપ, શાંતિ [–કરવી = નિરાંત વાળવી]
હાશીશ સ્ત્રી૦[અ हशीश]એક માદક વનસ્પતિ
હાસ પું૦ [સં] હાસ્ય, હસવું તે
હાસ્તો અ૦ હા જ તો, જરૂર હા
હાસ્ય ન૦ [સં] હસવું તે. ૦ચિત્ર ન૦ ટોળ કરવા દોરેલું હાસ્યજનક ચિત્ર, 'કૅરિકેચર' ૦જનક વિ૦ હાસ્ય ઉપજાવે એવું ૦રસ પું૦ નવ રસોમાંનો એક (જુઓ રસ) ૦વિનોદ પું૦ હાસ્ય અને વિનોદ. –સ્યાસ્પદ વિ૦ [+ आस्पद] હસવા યોગ્ય, હસવું આવે એવું
હાહાકાર પું૦ [સં] હા! હા! એવો શોક કે ત્રાસનો ઉદ્‌ગાર સર્વત્ર શોક અને ત્રાસની લાગણી ફેલાઈ જવી તે [–થવો, વર્તવો]
હાહાહીહી અ૦ [રવ૦] હાસ્યવિનોદનો એવો ઉદ્‌ગાર (૨) સ્ત્રી૦ હાસ્યવિનોદ, ઠઠ્ઠામશ્કરી
હાહો સ્ત્રી૦ [રવ૦] હોહા; હોકાર, ઘુમરાણ (૨) ધામધૂમ, ધમાલ
હાળી પું૦ [સં हालो] હળ વડે ખેડનાર, ખેડૂત (૨) ખેતીકામમાં મદદગાર નોકર હાળી
હાળો પું૦ [સં हालिक प्रा हालिअ] હળ ખેડનારો (૨) પતિ (૩) મરદ
હાં (૦) અ૦ [રવ૦, સર૦ हिं हाँ, જુઓ હા] ભાર, અનુરોધ કે વિનવણીનો ઉદ્‌ગાર ઉદા૦ તમે એમ કરજો, હાં (૨) ચાલુ વાતમાં વચ્ચે વચ્ચે હાંકારો દેવાનો ઉદ્‌ગાર (૩) સામો હોકારો–પડકાર કરવાનો ઉદ્‌ગાર (૪) + હા, હાકારસૂચક ઉદ્‌ગાર ૦ઉં અ૦ હાં; બસ. ૦કે અ૦ હાં ૧ જુઓ (તે ભાવ સવિશેષ બતાવે છે) ૦રે અ૦ કેટલાંક ગીતમાં ઝુલાવનારો પ્રારંભક ઉદ્‌ગાર. ૦હાં અ૦ ખમા કે અરેરાટી બતાવતો ઉદ્‌ગાર
હાંક(૦) સ્ત્રી૦[જુઓ હાક]બોલાવવા માટેની બૂમ
હાંકણી (૦) સ્ત્રી૦[હાંકવું ઉપરથી] હાકવાની રીત
હાંકવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ હાકવું] પશુ, વાહન, વહાણ, ગાડી વગેરેને ઇચ્છિત માર્ગે ચલાવવું (૨) [લા] ગપ મારવી. [હાંક્યે રાખવું = ગમે તેમ ચલાવ્યે જવું (૨) ગપ્પાં ઠોકયા કરવા.]
હાંકારો (૦) પું૦ [હાં + કાર] 'હાં' એવો અવાજ
હાંકેડુ (૦) પું૦ [હાકવું ઉપરથી] હાંકનારો, ગાડીત
હાંજા (૦) પું૦બ૦વ૦ [સર૦ हिं हागा, (दे हजय = સોમન ઉપરથી ?)] શરીરના સાંધા (?) (૨) [લા] હિંમત, શક્તિ [–ગગડી જવા, છૂટી જવા = નાહિંમત થઈ જવું, ઢીલા થઈ જવું]
હાંજી (૦) અ૦ + હાજી, માન સાથે જવાબ દેવાનો એક ઉદ્‌ગાર [–કરવું = હાજી બોલવું, આજ્ઞા ઉઠાવવી.]
હાંડલી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ હાંડી] નાનું હાંડલું,
હાંડી –લું ન૦ પહોળા મોંનું માટીનું એક

વાસણ -વો પું૦ એક વાની. [-મૂકવો =હાંડવો રાંધવા મૂકવો]
હાંડી (૦)સ્ત્રી૦[સં. हण्डिका, हाण्डिका] હાંલ્લી(૨) ધાતુનું તેવું વાસણ (૩) લટકતો દીવો મૂકવાનું કાચનું વાસણ. ૦ધોયો પું૦ રાંધવાના વાસણ માંજનારો. -ડો પું૦ મોટો દેગડો (૨) હાંડવો, એક વાની (૩) [લા.] મૂર્ખ; ઢ
હાંફ (૦) પું૦,સ્ત્રી૦, ૦ણ સ્ત્રી૦ [સં हाफिका; સર૦ મ धापा, हिं हाँफा, हाँफी] ઉતાવળો શ્વાસ ચાલવો તે (૨) તેથી થતી છાતીની રૂંધામણ; અમૂઝણ [-ઊતરવો = હાંફ બેસવો. -ચઢવો = ઉતાવળે અને તકલીફથી શ્વાસોશ્વાસ ચાલવો કે લેવો પડવો -બેસવો =હાંફ મટીને શ્વાસોશ્વાસ નોર્મલ જેવો થઈ જવો, હાંફ ઊતરવો.] ૦ણું વિ૦ વ્યાકુળ, બાવરું. ૦ણું ફાંફણું વિ૦ ગભરાયેલું; બેબાકળું, બાવરું
હાંફવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं हाँफना] હાંફ ચઢવી
હાંલ્લી (૦) સ્ત્રી૦, -લ્લું ન૦ જુઓ હાંડલી, -લું। હાંલ્લાં કુસ્તી કરે (ઘરમાં)= અત્યંત ગરીબાઈ હોવી હાંલ્લાં ખખડવાં = ઓલા-ચાલી થવી. હાંલ્લાં ખખેરી કાઢવાં= ઘર ખાલી કરાવવું. હાંલ્લાં ફોડવાં= કજિયો કરવો, ઘર બદલવું (૨) કોઈ એક કામને ન વળગી રહેવું હાંલ્લું ફોડવું= પેટ ફોડવું (૨) આજીવિકાનાં સાધનનો નાશ કરવો -ફોડી નાખવું=નુકસાન કરવું, પાયમાલ કરવું (૨) માથું ફોડવું (૩) મારવું -ફૂટવું=આજીવિકાનો નાશ થવો (૨) રહસ્ય ખુલ્લું પડી જવું]
હાંસડી (૦)સ્ત્રી૦[સર૦ મ हाँसळी; हिं हंसली (સં અંસ ઉપરથી)] ગળા આગળનું એક હાડકું (૨) ગળાનું એક ઘરેણું (૩) લોટાને કે તેવા વાસણને ઊંચકવા કરેલો ગાળો (૪) ઘોડાને ગળે પહેરાવવાના સામાનનો એક ભાગ (૫) કોસનું લોઢાનું ચકરડું (૬) પૈડાના મોં પરનો લોઢાનો ગાળો
હાંસ(-સિ)લ (૦) વિ૦ [અ हासिल] મળેલું; પ્રાપ્ત (૨) ન૦ દાણ, જકાત, કર (૩) ફાયદો, લાભ (૪) ઉત્પન્ન, પેદાશ (૫) પરિણામ
હાંસવો(૦) પું૦ કોદાળી, ખોદવાનું એક ઓજાર
હાંસિયું (૦) વિ૦ [સર૦ મ. हासेगहूं] ઊંચી જાતના ઘઉં (ઘઉં)
હાંસિલ (૦) વિ૦ જુઓ હાંસલ
હાંસિયો (૦) પું૦[અ हाशियह्]કાગળની કોરી રખાતી, સામાન્યતઃ ડાબા હાથ પરની પટ્ટી [-છોડવો, પાડવો, મૂકવો, રાખવો]
હાંસી (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं (સં हास)] મજાક; મશ્કરી (૨) ફજેતી ૦ખેલ પું૦ મજાક માટે કરેલું કે ખેલ જેવું કામ, મશ્કરી
હિ અ૦ [સં.] (૫) જ [હિકમતવાળું
હિકમત સ્ત્રી૦ [અ] યુક્તિ; કરામત -તી વિ૦
હિકરાણ ન૦ [સર૦ દે हिक्किअ] કકલાણ; રોકકળ (૨) ઘોંઘાટ; ગુમરાણ
હિકાયત સ્ત્રી૦ [અ.] વાર્તા, કહાણી કિસ્સો
હિક્કલ વિ૦ [સર૦ સં हिक्कल = બૌદ્ધ ભિક્ષુનો દંડ? કે સં. हिक्क् = ઈજા કરવી?] લાગણી વગરનું; કઠોર (૨) કોઈની જોડે ન ભળતું
હિક્કળ ન૦ [સં. हिक्क् = ઈજા કરવી ઉપરથી?] વરસાદથી થતી અતિશય ઠંડી
હિક્કા સ્ત્રી૦ [સં] હેડકી. ૦નાદ પું૦ હેડકી (૨) પડઘો (૩) અવ્યક્ત ધ્વનિ
હિચકારું વિ૦ [જુઓ હીચકારું] કાયર,બાયલું (૨) અધમ, નીચ, હીન
હિચકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'હીંચકવું'નું પ્રેરક
હિચાકો પું૦[હિચાવું ઉપરથી]ભીડ ભીડનો ધક્કો
હિચાવવું સ૦ક્રિ૦, હિચાવું અ૦ક્રિ૦ 'હીચવું'નું અનુક્રમે પ્રેરક ને ભાવે
હિજરત સ્ત્રી૦ [અ] વતનથી છૂટા પડવું કે છોડવું તે -તી વિ૦ હિજરત કરનારું
હિજરાવું અ૦ક્રિ૦ [અ हिज्र = જુદાઈ ઉપરથી] ઝૂરવું, બળ્યા કરવું -વવું સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક)
હિજરી વિ૦(૨) પું૦ [અ] મહમદ પેગંબર મક્કા છોડી મદીને ગયા ત્યારથી ગણાતો સંવત
હિડિંબા સ્ત્રી૦ [સં](સ્.)ભીમની રાક્ષસ પત્ની
હિત ન૦ [સં] કલ્યાણ, શ્રેય (૨)લાભ, ફાયદો ૦કર, ૦કારક, ૦કારી વિ૦ હિત કરે તેવું. ૦કારિતા સ્ત્રી૦ ૦કર્તા(-ર્ત્તા) વિ૦ (૨)

પુ૦ હિત કરનાર ૦ચિંતક વિ૦ (૨) પુ૦ હિત ઇચ્છનાર ૦વિરોધ પુ૦ હિતમાં આડ; હિતમાં વિઘ્નરૂપ હોવું તે ૦શત્રુ પુ૦ મૂર્ખતાથી હિત કરવા જતાં પરિણામે હાનિ કરનાર મિત્ર (૨) હિતમાં આડે આવનાર ૦સંબંધ પુ૦ ભલું (૨) સ્વાર્થ ૦સ્વી વિ૦ [હિતૈષી ઉપરથી] હિતેચ્છુ –તાર્થ(–ર્થે) અ૦ [+અર્થ] હિત માટે –તાર્થી વિ૦ ભલું ઇચ્છનાર –તાવહ વિ૦ [+સં આવહ] હિતકારક, શ્રેયસ્કર –તાહિત ન૦ [+અહિત. હિત અને અહિત –તુ [સર૦ હિં]. –તેચ્છુ [સં] વિ૦ હિત ઇચ્છનાર –તેશરી વિ૦ જુઓ હિતૈષી –તૈષિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] હિતૈષી (સ્ત્રી) –તૈષિતા સ્ત્રી૦ હિતૈષીપણું –તૈષી વિ૦ [સં] હિતેચ્છુ –તોપદેશ પુ૦ [+ઉપદેશ] હિતની શિખામણ (૨) (સ.) એક જાણીતો સંસ્કૃત ગ્રંથ

હિદાયત સ્ત્રી૦ [અ] રસ્તો દેખાડવો તે, શિખામણ

હિદેલા ન૦ એક પખી

હિના સ્ત્રી૦ [ફા] મેંદી –નો પુ૦ મેંદી (૨)

હિફાજત સ્ત્રી૦ [અ] જાળવણી, સંભાળ.

હિબકાવવું સ૦ક્રિ૦ હીબકવું નું પ્રેરક

હિબ્રૂ સ્ત્રી૦ [ઇં] યહૂદીઓની મૂળ ભાષા

હિમ ન૦ [સં] બરફ (૨) ઘણો સખત ઠાર (૩) અતિશય ઠંડી [–પડવું] ૦કણ પુ૦ હિમનો કણ, ફ્લેક ૦ગિરિ પુ૦ હિમાલય ૦પ્રદેશ પુ૦ શીતકટિબંધમાં આવેલો કે એના જેવી આબોહવાવાળો પ્રદેશ ૦રશ્મિ પુ૦ (સં) ચંદ્ર ૦વર્ષા સ્ત્રી૦ હિમનો –બરફનો વરસાદ –માચલ(–ળ) પુ૦ [+અચલ] હિમાલય. –માચલ પ્રદેશ પુ૦ હિમાલયની તળેટીમાં આવેલાં રાજ્યોનો સમૂહ. –માની સ્ત્રી૦ [સં] હિમનો સમૂહ, બરફનો ઢગલો

હિમાતી પુ૦ [અ હાતિમ] હાતિમતાઈ (?) (૨) [લા] સખી, ધનવાન માણસ

હિમાચલ(–ળ), હિમાની જુઓ 'હિમ'માં

હિમાયત સ્ત્રી૦ [અ] પક્ષ લેવો તે; તરફદારી (૨) સમર્થન કરવું તે (૩) [લા] વિરોધીના કરમાં કરેલો વધારો –તી વિ૦ (૨) પુ૦ હિમાયત કરનાર

હિમાલય પુ૦ [સં] (સં.) હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે આવેલો પ્રસિદ્ધ પર્વત

હિમાવું અ૦ક્રિ૦ [હિમ ઉપરથી] હિમથી બળી જવું (૨) મનમાં બળ્યા કરવું (૩) સુકાવું, ફૂસ થવું (શરીરે)

હિમાળુ વિ૦ [હિમ ઉપરથી] હિમવાળું, હિમ જેવું ઠંડું –ળો પુ૦ [સં હિમાલય] (સ.) હિમાલય [–ગાળવો = હિમાલય ઉપર ચડીને બરફમાં દેહ પાડવો]

હિમાંશુ પુ૦ [સં] ચંદ્ર

હિરણ્મય વિ૦ [સં] સુવર્ણમય, સોનાનું બનેલું

હિરણ્ય ન૦ [સં] સોનું ૦કશિપુ પુ૦ (સં) પ્રહ્લાદનો પિતા. ૦ગર્ભ પુ૦ (સં) બ્રહ્મા (૨) [સં] વિષ્ણુ (૩) સૂક્ષ્મશરીર યુક્ત આત્મા. ૦મય વિ૦ જુઓ હિરણ્મય –ણ્યાક્ષ પુ૦ [સં] (સં) હિરણ્યકશિપુનો ભાઈ

હિરવણી પુ૦ [સર૦ મ હિરવા, હિરવડા = લીલા રંગનું ?] કપાસની એક જાત

હિરામણ પુ૦, ન૦ [સર૦ હિં हीरामन = સોનેરી કલ્પિત પોપટ] એક જાતનું પખી

હિલચાલ સ્ત્રી૦ [હાલવું + ચાલવું] હાલવું ચાલવું તે (૨) પ્રવૃત્તિ, ચળવળ

હિલામો પું૦ ['હાલવું' ઉપરથી] મજબૂત પ્રયત્ન (૨) બળ [ભાવે ને પ્રેરક

હિલાવું અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ક્રિ૦ 'હીલવું'નું

હિલોળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ હિલોળો, સર૦ હિં हिलोरना] હિલોળે ચડાવવું, ખૂબ હીંચોળવું

હિલોળો પુ૦ [જુઓ હિલ્લોલ, સર૦ હિં हिलोर,–रा] તરંગનો ઉછાળો (૨) હીંચવામાં તેવો લાંબો ઝોલો (૩) ગમ્મત; ખુશાલી [–આવો = ઝૂલવું, ઝોલે ચડવું –મારવો = તરંગનો ઉછાળો આવવો, ઊછળવું (૨) ઝોલો ખાવો. હિલોળે ચડવું = હિલોળા ખાવા (૨) તોફાને – મસ્તીએ ચડવું]

હિલ્લો પુ૦ [હીલવું ઉપરથી] જુઓ હીલો

હિલ્લોલ(–ળ) પુ૦ [સં] મોજું, તરંગ (૨) મનનો તરંગ ૦વું સ૦ક્રિ૦ હિલ્લોળે ચઢાવવું

હિસ્શો અ૦ [રવ૦] ઊંચકીને જોરથી નીચે

મેં કતી વખતે કરાતો ઉદ્ગાર. ૦બે હિસ્શો સ્ત્રી૦ હિસ્શો હિશ્શો કરવું તે (૨) ગમે તેમ લગાવ્યે રાખવું તે, ધમાધમી

હિસાબ પું૦ [અ.] ગણના, ગણતરી (૨) દાખલો (ગ.) (૩) લેણદેણ, આવકખર્ચ વગેરેની ગણતરી કે તેનું નામું (૪) લેખું; લિસાત (૫) રીત, ઢંગ, મર્યાદા, નિયમ. [–આપવા જવું (ખુદાને ઘેર) = મરી જવું. –ગણવો = ગણતરી કે દાખલો કરવો (૨) મહત્ત્વ માનવું, ગણતરીમાં લેવું –ચૂકવવો = માગતું લેણું પતાવવું –જોવો = આવકખર્ચનું નામું તપાસવું –રહેવો = નામું લખાવું (૨) મર્યાદા–મહત્ત્વ જળવાવાં –રાખવો = નામું લખવું (૨) મર્યાદા જાળવવી –લઈ નાખવો = ઝડતી લેવી (૨) ધમકાવવું –લખવો = નામું લખવું (૨) દાખલો લખવો –લેવો = આવક ખર્ચ વગેરે માગીને જોવું–તપાસવું] ૦કિતાબ પું૦ લેવડદેવડના ચોપડા (૨) લેણદેણનો હિસાબ ૦નીશ(-સ) પું૦ હિસાબ રાખનાર. –બી વિ૦ હિસાબને લગતું (૨) હિસાબ રાખનારું; હિસાબ રાખવામાં કે કરવામાં કુશળ (૩) ગણીને નક્કી કરેલું, ચોક્કસ (૪) પું૦ હિસાબ રાખનારો મહેતો. –બે અ૦ હિસાબથી જોતા કે ગણતાં (૨) રીતે; ગણતરીથી [કે ઘોડાનો)

હિસારો, –રવ [સ] પું૦ એવો અવાજ (ગાય

હિસાવવું સ૦ક્રિ૦ 'હીસવું'નું પ્રેરક

હિસ્ટીરિયા પું૦ [ઈ] મૂર્છા આણતો વાયુનો એક રોગ [–આવવો]

હિસ્સો પું૦ (અ) ભાગ, ફાળો –સ્સેદાર વિ૦ ભાગીદાર

હિંકાર પું૦ [સં] 'હિં' એવો અવાજ

હિંગ સ્ત્રી૦ [જુઓ હિંગુ] એક ઝાડનો ઉગ્ર વાસવાળો રસ; વઘારણી ૦ડો પું૦ હલકી જાતની હિંગ. ૦તોળું વિ૦ [+તોળવું] હિંગ વગેરે તોળી ખાય એટલી જ બુદ્ધિનું (તુચ્છકારમાં) –આષ્ટક ન૦ [+अष्टक] હિંગ વગેરે આઠ વસ્તુઓનું એક ચૂર્ણ–એક ઓષધ

હિંગળો, ૦ક પું૦ [સં हिंगूल, प्रा. हिंगुल] ગંધક અને પારાની મેળવણીવાળો એક લાલ પદાર્થ ૦કિયું ન૦ હિંગળોક રાખવાની દાબડી (૨) વિ૦ હિંગળોકના રંગનું

હિંગુ પું૦, ન૦ [સં.] હિંગ

હિંગોરું ન૦, –રો પું૦ [સં इंगुदी, સર૦ हिं. हिंगुपत्र, हिंगोट; म हिंगणी] એક ફળ. –રી સ્ત્રી૦ તેનું ઝાડ

હિંડોલ(–ળ) પું૦ [प्रा. (સં हिंदोल)] જુઓ હિંદોલ –ળાખાટ સ્ત્રી૦ ખાટલાનો હિંડોળો

હિંડોળો પું૦ [प्रा हिंडोलय] કઠેરાવાળો મોટો હીંચકો, ઝૂલો. [હિંડોળે ચઢાવવું = નિકાલ ન થવા દેવો, ધક્કે ચડાવવું હિંડોળો ખાવો = હીંચકો ખાવો (૨) [લા] અધ્ધર લટકવું –ચઢાવવો = મોટા હીંચકા નાખવા.]

હિંદ પું૦;સ્ત્રી૦,ન૦ [फा (સં सिंधु, सप्तसिंधु)] (સ) હિંદુસ્તાન ૦વાણી સ્ત્રી૦ હિંદુસ્તાનની કે હિંદુ સ્ત્રા ૦વી વિ૦ [फा] હિંદનું, –ને લગતું –દી વિ૦ હિંદનું (૨) સ્ત્રી૦ (સ) ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં બોલાતી એક ભાષા (૩) હિંદની રાષ્ટ્રભાષા (૪) પું૦ હિંદનો વતની. –દી-હિંદુસ્તાની સ્ત્રી૦ હિંદની રાષ્ટ્રભાષા. –દુ વિ૦ (૨) પું૦ [હિંદ ઉપરથી, સં, દે.] હિંદુ ધર્મનો અનુયાયી –દુત્વ ન૦. –દુસ્તાન [फा.], –દુસ્થાન પું૦; ન૦ [+સ્થાન] (સં) ભારતવર્ષ. –દુસ્તાની વિ૦ હિંદુસ્તાનનું, –ને લગતું (૨) પું૦ ઉત્તર હિંદને રહેવાસી (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ હિંદી-હિંદુસ્તાની

હિંદોલ પું૦ [સં] હીંચકો, હિંડોળો (૨) હિંડોળ, એક રાગ. –ળવું સ૦ક્રિ૦ [સં. हिंदोल] હિંડોળા કે પારણામા ઝુલાવવું

હિંમત સ્ત્રી૦ [અ] બહાદુરી. [–આપવી = નાહિંમત થતું અટકાવવું –કરવી,ચલાવવી, દાખવવી, ધરવી, બતાવવી, ભીડવી, રાખવી. –હારવી = નાહિંમત થઈ જવું] ૦બાજ, ૦વાન વિ૦ બહાદુર [હિંસા

હિંસક વિ૦ [સં] હિંસા કરનારું. –ન ન૦

હિંસા સ્ત્રી૦ [સં] કોઈ પણ જીવને હણવો કે પીડવો તે. ૦કર્મ ન૦ હિંસાનું કર્મ ૦ત્મક

વિ૦ [+आत्मक] હિંસાયુક્ત, હિંસાવાળું. ૦રી વિ૦ [सं हिंमीर ઉપરથી] હિંસ, માંસાહારી ૦રુ પું૦ [सं] હિંસ પશુ (૨) વાઘ –અ વિ૦ [सं] હિંસક ઘાતક, ક્રૂર

હીક સ્ત્રી૦ [सं हिक्का] હેડકી, વાધણી (૨) સણકો, શૂળ (૩) તાકીદ, ઉતાવળ (૪) દમ

હીકળ ન૦ જુઓ હિકળ

હીકા સ્ત્રી૦ જુઓ હિક્કા (૨) તાણ, આચકા (મરતી વેળાના) [હીંચકો

હીચ સ્ત્રી૦ [હીચવું પરથી] હીચવાની ક્રિયા,

હીચકવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ હીંચકવું

હીચકારુ વિ૦ [फा] જુઓ હિચકારુ

હીચકાવું અ૦ક્રિ૦ 'હીચકવું'નું ભાવે (૨) ટિચાવું

હીચવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ હીંચવું (૨) ગિલ્લી-દંડામા મોઈ ગબ્બી પર ગોઠવી તેને દંડાને છેડેથી ઉછાળવી, હીલવું

હીજડો પું૦ [अ हीज] નપુંસક, રાંઢવો

હીઃ(-ર) ન૦ જુઓ હીર

હીણુ વિ૦ [प्रा. (सं हीन)] અધમ, નીચ (૨) હલકુ, ઊતરતું (૩) ભેગવાળુ (૪) વગરનું, વિનાનું; ઓછુ, કમ. ૦કચુ વિ૦ [+કાચુ] અધકચરુ, કાચુ પાકુ ૦કમાઉ વિ૦ કમાણી વિનાનું, નિરુદ્યમી ૦કર્મ ન૦ નીચ કર્મ ૦કર્મી વિ૦(૨)પું૦ નીચ કર્મ કરનાર ૦પત(-ત) સ્ત્રી૦, ન૦ હીણપણુ, હલકાઈ, લાંછન ૦ભાગી, ૦ભાગ્ય વિ૦ ભાગ્યહીન, કમનસીબ. ૦વર પું૦ કન્યાના મુકાબલામાં નાનો કે ઊતરતી કોટીનો વર ૦વરુ ન૦ [જુઓ હીણવર] કજોડું ૦વું સ૦ક્રિ૦ ધિક્કારવું; નિંદવું (૨) ઉતારી પાડવું; હલકુ ગણવુ –ણુ વિ૦ જુઓ હીણ

હીન વિ૦ [सं] તજી દીધેલુ (૨) વગરનું, વિનાનું (સમાસમાં) ઉદા૦ શક્તિહીન (૩) જુઓ હીણુ ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ ૦યાન પું૦ (સં) બૌદ્ધધર્મનો એક સંપ્રદાય (બીજો તે મહાયાન) ૦વાદી વિ૦ મૂગુ

હીબકવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ હેબક] હબકવુ (૨) [જુઓ હીબકુ] ડૂસકાં ખાવાં

હીબકુ ન૦[રવા૦ ? સર૦ હેબક] (કા) ડૂસકુ

હીમજ સ્ત્રી૦ નાની હરડે –જી હરડે સ્ત્રી૦ નાની કાચી સૂકી હરડે

હીમરુ ન૦ એક જાતનું રેશમી કાપડ

હીર પું૦[सं] એક છંદ (૨) ન૦ [सं, प्रा हीर =પાતળી નસ-રેસો ઉપરથી ?] રેશમ (૩) [सं वीर्य, हीर ? સર૦ म, हिं, ફે सं हीर= હીરો ઉપરથી ?] તેજ, કાંતિ (૪) સત્ત્વ, હૈવત (૫) પ્રેમ, પ્યાર (૬) હિંમત [–ગુમાવવું =નૂર ગુમાવવું –હારવું=શાખ જવી] ૦કોરી વિ૦ રેશમી કિનારવાળું ૦ચીર ન૦ કીમતી વસ્ત્ર ૦નીર ન૦ હિંમત, પાણી

હીરક પું૦[सं] હીરો ૦મહોત્સવ,–કોત્સવ પું૦ [+ उत्सव] ૬૦ વર્ષ પૂરાં થયાની ખુશાલીમા કરવામાં આવતો મહોત્સવ

હીરજી ગોપાળ પું૦ કોડીની કમાઈ નહી, અને ઘડીની ફુરસદ નહી એવો માણસ

હીરવા ન૦ એક પખી [બેઠેલું

હીરહારી વિ૦ [હીર+હારવું] હીર ગુમાવી

હીરાકણી સ્ત્રી૦[હીરો+કણી]હીરાની કણી કરચ

હીરાકશી(-સી) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं हीराकसीस; म हिराकस] શાહી તથા રંગમાં વપરાતો એક પદાર્થ [મણકાની કંઠી

હીરાકંઠી સ્ત્રી૦ [હીરો+કંઠી] પાસાદાર

હીરાગળ વિ૦ [હીર ઉપરથી] રેશમી

હીરાદખણુ સ્ત્રી૦ એક વસાણુ

હીરાબોળ પું૦[હીર+બોળ ?]એક જાતનો ગુંદર

હીરાવેધ વિ૦ [હીરો+વેધવું] હીરો વીંધે એવું (૨) [લા] હોશિયાર, ચાલાક

હીરાણું વિ૦ [હીરો ઉપરથી] હીરાનું

હીરો પું૦ [सं हीर, ०क] એક કીમતી પથ્થર; ધોળા રંગનુ રત્ન

હીલવવુ સ૦ક્રિ૦ હીલે એમ કરવું હિલાવવું

હીલવુ અ૦ક્રિ૦[જુઓ હાલવુ, સર૦ हिं हिलना, म हिलणें] ડોલવુ (૨) જુઓ હીચવુ ૨

હીલો પું૦[જુઓ હીલવું, सं हिल्लोल] હેલો, ધક્કો (૨) હરકત, નુકસાન

હીસવુ અ૦ક્રિ૦ [હસવું ઉપરથી, सं हर्ष] (૧) હસવું (૨) આતુર થવુ (૩) હર્ષ પામવું (૪) [જુઓ હિસારવ] હીસારવું

હીહી અ૦ [સં.] [રવ૦] હસવાનો અવાજ
હીંચ સ્ત્રી૦ [જુઓ હીંચવુ] એક તાલવાળો ઠેકો. ૦કવુ અ૦ ક્રિ૦ હીંચકો ખાવો ૦કો પુ૦ [હીંચવુ પરથી] હીંચવા માટે ટંગાવેલું સાધન (૨) તેનું કે તેવું આંદોલન–ઝોલો
હીંચવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ હીંચાવવું
હીંચવુ અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ दे हिंचिअ=એક પગથી ઝૂલતા ચાલવુ તે] ઝોલો ખાવો, હીંચકો ખાવો
હીંચાવવું 'હીંચવું'નુ પ્રેરક; હીંચોળવુ
હીંચોળવું સ૦ ક્રિ૦ [હીંચવુ ઉપરથી] ઝુલાવવુ, હીંચકા નાખવા
હીંચોળાખાટ સ્ત્રી૦ [હીંચોળવુ+ખાટ] + હિંડોળાખાટ
હીંડછા સ્ત્રી૦[હીંડવુ ઉપરથી]હીંડવાની રીત ચાલ
હીંડવુ અ૦ક્રિ૦ [सं हिण्ड्, प्रा हिंड] ચાલવું
હીંડાડ(–વ)વુ સ૦ક્રિ૦ 'હીંડવું'નું પ્રેરક
હીંડાવુ અ૦ક્રિ૦ 'હીંડવું'નુ ભાવે [ખાટ
હીંડોળ(–ળો),–ળાખાટ જુઓ હિંડોળ,–ળા
હીંયાં અ૦ (પ) જુઓ અહીંયા, હ્યા
હીંસ સ્ત્રી૦[રવ૦](કા) અગ્નિની દૂરથી લાગતી આંચ [હિસારવ કરવો
હીંસારવ પુ૦ જુઓ હિસારવ. –વું અ૦ક્રિ૦
હુઓ(–વો) [प्रा हुअ (सं भूत)] (પ) હવો, થયો (હોવુંનુ ભૂ૦કા૦નું કાળગ્રસ્ત રૂપ)
હુકમ પુ૦ [अ. हुक्म] આજ્ઞા, ફરમાન (૨) (પ્રાય૦ બ૦વ૦મા) ગંજીફાની એક રમતમા અમુક ભાતના પાન ઊંચાં ગણવા તે કે તે પાન, સર [–આપવો, કરવો, છોડવો= આજ્ઞા કરવી. –ઉઠાવવો=આજ્ઞા પાળવી –કાઢવો=હુકમ જાહેર કરવો –છૂટવો, નીકળવો=હુકમ જાહેર થવો –પડવો= પત્તાની રમતમા સર કોના તે નક્કી થવુ –બહાર પડવો=હુકમ નીકળવો. ૦નામું ન૦ કોર્ટનો લેખી ચુકાદો. ૦સર પુ૦ હુકમ ૨ જુઓ
હુક્કો પુ૦ [अ. हुक्का] તમાકુ પીવાનું એક સાધન [–ગગડાવવો, તાણવો, પીવો= હુક્કાથી તમાકુ પીવી –ભરવો=ગડાકુ, દેવતા વગેરે મૂકીને હુક્કો પીવા માટે તૈયાર કરવો.]૦(–ક્કા)પાણી ન૦બ૦વ૦ હુક્કો પાણી વગેરે પીવાં તે (૨) [લા.] બેઠકઊઠકનો કે સામાજિક સબંધ [–કરવાં –બંધ કરવાં =સાથે બેસી હુક્કાપાણી કરવાનો કે સામાજિક સબંધ તોડવો]
હુજરો પું૦ [अ] કોટડી (૨) મસીદમાની મુલ્લાને રહેવાની કોટડી
હુજ્જત સ્ત્રી૦ [अ] હઠ, જીદ (૨) તકરાર ૦ખોર,–તી વિ૦ હઠીલુ (૨) તકરારી સ્વભાવનું
હુડકારવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ મ हुडकावणें] હુડતાવવું, તુચ્છકારવુ [ધમકાવવુ
હુડતાવવું સ૦ક્રિ૦ તુચ્છકારવુ, તરછોડવુ (૨)
હુડુડુ અ૦ [રવ૦] ધસારો કે પડાપડીનો રવ
હુડુયુદ્ધ ન૦ [सं] ઘેટાની લડાઈ
હુણાવુ અ૦ક્રિ૦, –વવું સ૦ક્રિ૦ 'હૂણવું'નુ અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક
હુત વિ૦ [सं] હોમેલુ બલિરૂપ આપેલું (૨) ન૦ બલિ. ૦દ્રવ્ય ન૦ હોમવાનું વસ્તુ, બલિ ૦ભુજ, ૦વહ પુ૦ (સં) અગ્નિ –તાત્મા પુ૦ [+आत्मा] શહીદ, હુત થયેલો માણસ –તાશ(૦ન) પુ૦ [सं] (સ) અગ્નિ –તાશની સ્ત્રી૦ હોળી
હુતુતુતુ ન૦ [રવ૦] એક રમત
હુનર પુ૦ [अ हुनर] કારીગરી, કસબ ૦ઉદ્યોગ પુ૦ હુન્નર અને ઉદ્યોગ. ૦શાળા સ્ત્રી૦ હુન્નર શીખવવાની શાળા કળાભવન –રી વિ૦ કસબી, કરામતી, નિપુણ
હુબ્બેવતન ન૦ [फा]વતન પ્રત્યેનો પ્રેમ દેશપ્રેમ'
હુમલો પુ૦[अ हम्लह]આક્રમણ, ધસારો, છાપો. –લાખોર વિ૦ હુમલો કરવાની આદતવાળું
હુમા ન૦ [फा] એક પૌરાણિક પખી ૦યુ ન૦ જુઓ હુમા (૨) પું૦ (સં) બીજો મોગલ બાદશાહ
હુરમ સ્ત્રી૦ [જુઓ હરમ] લોડી, દાસી
હુરમત સ્ત્રી૦ [अ] શાખ, આબરૂ [–હારવી =શાખ ખોવી.]
હુરિયો પુ૦ સ્ત્રી૦ [રવ૦, સર૦ ई. हुर्राह] ફજેતો, ભવાડો (૨) મજાક ઉડાવવી તે (૩)

અ૦ ઉશ્કેરણીનો, મનાક કે તુચ્છકારનો એવો ઉદ્ગાર. [-બોલાવવો = હુરિયો કરવું]
હુલરાવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ હુલાવવુ. અથવા સર૦ दे हिल्लूरी=મોજુ, તરંગ; હિલ્લોળવું, (બાળકને) ઉછાળીને રમાડવુ, લડાવવું
હુલામણુ ન૦ [હુલાવવુ પરથી] હુલરાવવું તે -ણું ન૦ હુલામણ (૨) વિ૦ લાડમાં પાડેલુ (નામ)   [[લા] ધમાલ
હુલામો પુ૦ [સર૦ હુલામણુ] ઉછાળો (૨)
હુલાવવુ સ૦ક્રિ૦ [प्रा हुल्ल (सं फुल्ल)] જુઓ હુલરાવવું (૨) ઉછાળવુ (૩) હલાવવું; ચારે કોર ફેરવવું (૪) 'હુલાવુ', 'હૂલવું'નું પ્રેરક
હુલાવુ અ૦ક્રિ૦ ['હૂલવુ'નું ભાવે] મલકાવું (૨) સ૦ક્રિ૦ જુઓ હુલાવવું ઉદા૦ 'હું તો હુલાવું મારા ભાઈને'
હુલ્લડ ન૦ [સર૦ हिं] હલ્લો, તોફાન, બખેડો, બડ.૦ખોર વિ૦ (૨) પુ૦ બડખોર; તોફાની -ડાઈ સ્ત્રી૦ હુલ્લડખોર વર્તન; બડખોરપણુ -ડિયુ, -ડી વિ૦ જુઓ હુલ્લડખોર
હુવો (પ.) જુઓ હુઓ, હતો   [ખૂબસૂરતી
હુસન ન૦ [જુઓ હુસ્ન] સૂરત, કાંતિ (૨)
હુસહુસ અ૦ [રવ૦] ઉતાવળમાં (૨) કરડવા, કૂતરાને ઉશ્કેરવાનો ઉદ્ગાર
હુસેન પુ૦ [अ हुसैन] (સ) જેમને નિમિત્તે તાબૂત નીકળે છે તે ભાઈઓમાંનો એક (બીજો હુસન)
હુસ્ન ન૦ [अ] જુઓ હુસન
'હું (૦) સ૦ [सं अहम्] (પ્રથમ પુરુષ એ૦વ૦) ૦પણુ ન૦ અહંતા, અભિમાન. ૦પદ(-દું) ન૦ અભિમાન, અહંકાર. ૦પદી વિ૦ હુંપદવાળુ, અહંકારી
હું અ૦ [प्रा हुं (सं हुम्)] ખોખારો, ગુસ્સો, વિરોધ, ગર્જના ઇ૦નો ઉદ્ગાર ૦કાર(-રો)(૦) પું૦[सं.हुङ्कार]'હાં સાંભળુ છું' એવા અર્થનો ઉદ્ગાર, હોંકારો (૨) ખોખારીને બોલવું તે, હોકારો (૩) 'હું' એવો અવાજ, સિંહનાદ. ૦કૃતિ સ્ત્રી૦ [सं] હુંકાર (૨) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર
હુંસાતુંસા(-સી,-સી) (૦,૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. हिसोहिसा = ચડસાચડસી] (હું અને તું વચ્ચે) સ્પર્ધા, ચડસાચડસી, રકઝક, ખેંચાખેંચી
હૂક પુ૦ [इं] આંકડો, છેડેથી વાળેલો ખીલો
હૂક પુ૦ [રવ૦] વાંદરો, હૂપ (બાળભાષામાં) (૨) સ્ત્રી૦ આંકડી; ચૂંક ૦વું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] વાંદરે બોલવું (૨) બરાડો પાડવો
હૂકલી સ્ત્રી૦ જુઓ 'હુકો'માં
હૂકળ પુ૦[સર૦ હૂકવું]બોલાચાલી કે કજિયાનો કોલાહલ ૦વું અ૦ક્રિ૦ હૂકળ કરવો
હૂકાહૂક સ્ત્રી૦ [રવ૦] વાંદરાના હોકારા
હૂકો પુ૦ જુઓ હુકો -કલી સ્ત્રી૦ નાનો હૂકો
હૂડ અ૦ [રવ૦, સર૦ सं हूड्=જવું, म.] તિરસ્કારનો એવો ઉદ્ગાર
હૂડદો પુ૦ [જુઓ હૂડ] મશ્કરી, મજાક
હૂડહૂડ અ૦ [રવ૦, જુઓ હૂ] ઉતાવળ કે ઝપાટાબંધ ગતિ સૂચવતો રવ   [માણસ
હૂણ પુ૦ [सं] એક પ્રાચીન મોંગોલ જાતિનો
હૂણવું સ૦ક્રિ૦ કૂટવું (છાતી)
હૂન ન૦ [सं]+ એક સિક્કો, મહોર
હૂપ અ૦ [રવ૦] વાંદરાનો એવો અવાજ (૨) પુ૦ ભૂત; મોટો વાંદરો (બાળભાષામાં) ૦કાર પુ૦ હૂપ એવો અવાજ. -પાહૂપ અ૦ જુઓ હૂકાહૂક
હૂબહૂ વિ૦ [अ] તાદૃશ, આબેહૂબ
હૂરી સ્ત્રી૦ [फा] સ્વર્ગની સુંદરી, અપ્સરા
હૂલકવું અ૦ક્રિ૦ (પ.) જુઓ હૂકવું
હૂલકું ન૦ [સર૦ હૂલકવું] ઓચિંતો ગભરાટ
હૂલવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ હુલરાવવુ
હૂલવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ હુલાવવુ] જુઓ ઊલવુ (૨) આનંદમાં આવવું
હૂંક સ્ત્રી૦ (કા) [સિંહની] ગર્જના
હૂંકવું અ૦ક્રિ૦ તલપી રહેવું, ટમટમવું (૨) જલદીથી પૂરું કરવું
હૂંછી વિ૦ [સર૦ हिं हूस = સ્પર્ધા] તોફાની (૨) અપશુકનિયાળ. ૦ઘોડો પુ૦ હૂંછી-તોફાની ઘોડો (૨) [લા] અપશુકનિયાળ માણસ
હૂંફુ ન૦ [સર૦ રૂંફુ, છૂંછુ] ઘાસનું ફૂમતું,

છેડાનાં છૂછા (૨) છૂછુ; મો [દર

હૂંડિયામણ ન૦ [હૂંડી પરથી] હૂંડીના વટાવનો

હૂંડી સ્ત્રી૦ [સં. हुंडी; સર૦ હિં., म] દેશ-પરદેશમાં નાણાંની આપલે કરવા માટે ચલાવવામાં આવતી શાહુકારી ચિઠ્ઠી [–દેખાડવી, બતાવવી = જેના ઉપર હૂંડી લખી હોય, તેને ત્યાં તે નોંધાવવી (પછીને દિવસે તેના પૈસા મળે) –નું ખોખું = હૂંડી સ્વીકાર્યા પછીનો કાગળ. –પાકવી = હૂંડીના નાણાં આપવા લેવાની મુદત થવી. –ભરવી = હૂંડીના પૈસા ભરવા. –લખવી = નાણાં આપવાની ચિઠ્ઠી કરવી. –શિકારવી, સ્વીકારવી = હૂંડીમા જણાવ્યા પ્રમાણે નાણા ચૂકવવા] ૦પત્રી સ્ત્રી૦ હૂંડી વગેરે કાગળ ૦વહી સ્ત્રી૦ હૂંડીની આપલે નોંધવાનો ચોપડો

હૂંડે અ૦ [જુએ હૂંડો] એકજથ્થે

હૂંડો પુ૦ કુલ કે આખો જથો; સમૂહ

હૂંડલ (લ,) સ્ત્રી૦ [જુએ સૂંડલ] સહિયારુ

હૂંફ સ્ત્રી૦ [સં उष्मन्?] ગરમાવો (૨) [લા] સહાયતા, આશ્રય [–વળવી = ગરમાવો લાગવો.] –ફાવું અ૦ક્રિ૦ હૂંફ વળવી –ફાળ(–ળું) વિ૦ હૂંફવાળું

હૂંશ સ્ત્રી૦ +[જુએ હોંશ] ઉમગ, ઉત્સાહ (૨) હોંશ, જેર –શી વિ૦ હૂંશવાળું

હૂંશેટ અ૦ (ચ.) સોસરું, વચ્ચે થઈને સીધું

હૃત વિ૦ [સં.] હરાયેલું, છીનવી લીધેલું

હૃદ ન૦ [સં] હૃદય

હૃદય ન૦[સં.] જ્યાથી લોહી શરીરમા ધકેલાય છે તે અવયવ (૨) [લા] છાતી (૩) દિલ, હૈયું, અતઃકરણ (૪) કોમળ ભાવો કે લાગણી –પ્રેમ, દયા, સમભાવ વગેરે (૫) મર્મ; રહસ્ય [–પીગળવું = દયા આવવી, લાગણી થવી. –બંધ પડી જવું = એકદમ હૃદય કામ કરતુ બધ થવાથી મૃત્યુ થવુ –ભરાઈ આવવું = શોકની લાગણીથી ડૂમો ભરાવો. –ભેદવું = હૃદય પિગળાવી નાખવુ (૨) મર્મમા વાગવુ – અસર કરવી] ૦કંપ પુ૦ હૃદયનો કપ. ૦કોણુ પું૦ હૃદયનું – ભાવનાનુ વલણ કે દિશા. ૦ગત વિ૦ હૃદયમાં રહેલું. ૦ગમ્ય વિ૦ તર્કથી નહિ પણ લાગણીથી કે ભાવનાથી હૃદયમા સમજાય તેવું. ૦ગ્રાહી વિ૦ મનને વશ કરી લે એવુ; મનને ગમતુ. ૦દુર્બલ(–ળ) વિ૦ દુર્બળ હૃદયનું. ૦દૌર્બલ્ય ન૦ હૃદયની દુર્બળતા ૦પલટો પુ૦ દિલનું – આતરિક લાગણીઓનું કે હૃદયકોણનું બદલાવુ તે. ૦બળ ન૦ હૃદયનું બળ ૦ભેદક, ૦ભેદી વિ૦ હૃદયને ભેદી નાખે તેવું, હૃદય ઉપર ખબ અસર કરે તેવુ ૦મંથન ન૦ હૃદયમાં થતુ મથન. ૦વર્તી વિ૦ હૃદયમા રહેલુ. ૦વિહીન વિ૦ હૃદયશૂન્ય, લાગણી વિનાનું. ૦વૃદ્ધિ સ્ત્રી૦ એક હૃદયરોગ ૦વેધક, ૦વેધી(–ધુ) વિ૦ જુએ હૃદયભેદક ૦શૂન્ય વિ૦ જુએ હૃદયવિહીન ૦શૂન્યતા સ્ત્રી૦. ૦સ્થ વિ૦ જુએ હૃદયવર્તી ૦સ્પર્શી વિ૦ હૃદય ઉપર અસર કરે તેવું ૦સ્વામી પુ૦ પ્રીતમ (૨) સ્વામી; પતિ ૦હીન વિ૦ હૃદયવિહીન –ંગમ વિ૦ [સં] હૃદયસ્પર્શી. –ફાટ અ૦ જુએ હૈયાફાટ –ેશ(–શ્વર) પું૦ [+ ईश, –श्वर] જુએ હૃદયસ્વામી –ેશ્વરી સ્ત્રી૦ પ્રિયા, વહાલી સ્ત્રી (૨) પત્ની –ેાદ્ગાર પું૦ [+ उद्गार] હૃદયનો ઉદ્ગાર, અતરનો અવાજ

હૃદિયું, હૃદે ન૦ + જુએ હૃદય

હૃદ્ગત વિ૦ [સં.] હૃદયમા રહેલું; આંતરિક (૨) ન૦ આંતરિક વિચાર કે ભાવ

હૃદ્દેશ પુ૦ [સં] હૃદયનો ભાગ

હૃદ્ય વિ૦ [સં.] પ્રિય, ગમે તેવુ, ગમતું ૦તા સ્ત્રી૦

હૃદ્રોગ પુ૦ [સં.] હૃદયનો રોગ

હૃષીકેશ પુ૦ [સં] (સ) શ્રીકૃષ્ણ (૨) વિ૰

હૃષ્ટ વિ૦ [સં] ખુશ, પ્રસન્ન ૦પુષ્ટ વિ૦ (શરીરે) ખૂબ જાડું; માતેલુ ૦પુષ્ટતા સ્ત્રી૦

હૃષ્યકા સ્ત્રી૦ [સં] મધ્યમ ગ્રામની એક મૂર્છના (સગીત)

હે (હે) સ્ત્રી૦ [જુએ સે] ધીરજ, હિંમત. [–પૂરવી = સતુષ્ટ થવું (૨) મદદ કરવી.]

હે અ૦ [સં] સબોધન કરવાનો ઉદ્ગાર

હેજ પું૦ [ભેજ પરથી?] ભેજ, ભીનાશ (૨)

[હિત પરથી ?]+હેત; ઉમળકો (પ.)

હેટ સ્ત્રી० [ઇં] વિલાયતી ટોપી

હેઠ અ० [પ્રા હેટ્ઠ] (પ.?) નીચે, હેઠે ૦લાણુ ન૦ હેઠલો ભાગ ૦ળું વિ० હેઠળનું, તળેનું ૦વાશ(-સ) અ० (કા) પવન કે પાણીના વહનની દિશામાં નીચલે ભાગે (૨) નીચલે ભાગે ૦ળ અ० નીચે, તળે. -ઠાણુ(-ણું) ન૦ નીચાણવાળી જગા (૨) વિ० હલકું, નીચું, હેઠું -ઠું વિ० જુઓ હેઠાણુ (૨) અ० હેઠે, નીચે -ઠે અ० જુઓ હેઠ [-બેસવું=તળિયે જામવું (૨) કંટાળીને કે હારી થાકીને કોઈ પ્રવૃત્તિ કે કામ છોડી દેવું જંપવું (૩) પાયમાલ થવું]

હેડ (ડ,) સ્ત્રી० [સં. હડિ] ગુનેગારનો પગ જકડી રાખવાને કરેલું મોઢું ભારે લાકડું (૨) તોફાની ગાયભેંસના ગળામાં પગ વચ્ચે રહે એમ બંધાતું લાબું લાકડું, ડેરો (૩) સગર્ભા સ્ત્રીને નિયમિત થતી અમુક શારીરિક પીડા જેમ કે, હીસટીની હેડ (૪) [દે હેડ્ડા =સમૂહ, સર૦ મ] વેચવાના બળદનો કાફલો (૫) [લા] જેલ, કેદ [-કોરડો વાગવો= શિરજોરી કે સત્તા ચાલવા] ૦બેડી સ્ત્રી० હેડ ને બેડી

હેડ વિ० [ઇં] મુખ્ય, ઉપરી ૦ઑફિસ સ્ત્રી० મુખ્ય કે વડી કચેરી, કાર્યાલય. ૦કૉન્સ્ટેબલ પુ० પોલિસટુકડીનો વડો, જમાદાર ૦કલાર્ક પુ० વડો કારકુન અવલકારકુન

હેડકી સ્ત્રી० [સં હિક્કા] ભારે શ્વાસનું ટચકું (૨) વાધણી (-આવવી, ઊપડવી) -કિયો લાડુ પુ० મૂએલા નિમિત્તે થયેલો લાડુ

હેડમાસ્તર પુ० [ઇ હેડ્‌માસ્ટર] વડો-મુખ્ય શિક્ષક

હેડંબા સ્ત્રી० (સ) જુઓ હિડિંબા

હેડિયારો પુ० [હડી ઉપરથી] ધમાલ

હેડિયો વિ० [જુઓ હેડ (૪)] બળદની હેડવાળો (૨) પુ० હેડમાનો વાછરડો

હેડી સ્ત્રી० [જુઓ હેડ (૪), સર૦ હિં] વેચવાના બળદનો કાફલો (૨) સમાનતા, બરાબરી

હેડો પુ० [પ્રા હિઅઅ (સં હૃદય) ઉપરથી ? કે જુઓ એડો] અતિશય પ્યાર, આસક્તિ

હેણુ (હે ?) સ્ત્રી० [સં શયન ?] તળાઈ, બિછાનું

હેત ન૦ [પ્રા. હિતઅ (સં હૃદય) ઉપરથી] પ્રીતિ, ભાવ; સ્નેહ [-લાવવું=ભાવ કે લાગણી પેદા કરવી, ચાહવું -વરસવું=બહુ ભાવ થવો] ૦પ્રીત સ્ત્રી० વહાલ, કૃપા ૦મઠું વિ० હેત-માયા વિનાનું ૦સ્વી વિ० [સં. હિતૈષી] હિતેચ્છુ, શુભેચ્છક -તારથ પુ० +હેતની લાગણી -તાળ (-ળુ) વિ० હેતવાળુ; માયાળુ

હેતકનુ ન૦ (કા.) માલ ભરવાનું ગાડું

હેતુ પુ० [સં] ઉદ્દેશ, આશય (૨) સબબ, કારણ (૩) પચાવયવ વાક્યમાં સબબ બતાવનારું કથન કે વાક્ય (ન્યા.) ૦કર્તા પુ० (વ્યા.) પ્રેરકરચનાનો કર્તા ૦ગર્ભ વિ० (અંદર) હેતુવાળુ -ચિહ્ન ન૦ હેતુ બતાવતું ( ) આવું ચિહ્ન (ગ) ૦તા સ્ત્રી०, ૦ત્વ ન૦ હેતુ હોવો તે, હેતુમત્તા ૦મત્ વિ० હેતુ-પ્રયોજનવાળુ, કાર્યકારણભાવ-વાળુ (ન્યા) ૦મત્તા સ્ત્રી० ૦વાદ પુ० તર્કવિદ્યા, તર્કશાસ્ત્ર (૨) કુતર્ક, નાસ્તિકતા ૦વાદી વિ० તાર્કિક (૨) કુતર્કી, નાસ્તિક

હેત્વાભાસ પુ० [સં] દુષ્ટ-ખોટો હેતુ, હેતુનો આભાસ (ન્યા)

હેદળ ન૦+જુઓ હયદળ

હેન્ડલ પુ० [ઇ] હાથો, દસ્તો

હેબક,-ત (હે) સ્ત્રી० [અ હૈબત] હબક, ધાસ્તી. [-ખાવી=હેબકાવું] ૦(-કા)વું, -તાવું અ०ક્રિ० જુઓ હબકવું

હેબિયેસ કોર્પસ ન૦ [લૅટિન, ઇ] કેદીને બરોબર કાયદેસર પકડ્યો છે કે કેમ, તેની તપાસ કરવાને માટે, અદાલત કેદીને પોતાની રૂબરૂ હાજર કરવા હુકમ કાઢે છે તે

હેમ ન૦ [સં] સોનુ ૦કાર પુ० સોની ૦ગિરિ પુ० (સં.) મેરુ

હેમક (હે) વિ० [અ અહ્‌મક] મૂર્ખ, બેવકૂફ (૨) બીકણ, ડરપોક

હેમક્ષે(-ખે)મ વિ० [ક્ષેમ દ્વિર્ભાવ] કુશળ, સહીસલામત

હેમચંદ્ર પું૰ [સં] (સં) એક પ્રસિદ્ધ જૈન આચાર્ય
હેમમાલી વિ૰ [સં] હેમ-બકુલનાં ફૂલની [માળાવાળું
હેમલતા સ્ત્રી૰ [સં] એક વેલ
હેમવતી સ્ત્રી૰ [સં] સંગીતમા એક થાટ
હેમંત સ્ત્રી૰ [સં.] માગશર ને પોષ મહિનાની ઋતુ -**તી** વિ૰ હેમંત સંબધી
હેમિયું, હેમી વિ૰ [હેમ ઉપરથી] સોનાનું
હેય વિ૰ [સં] ત્યાજ્ય ૦**તા** સ્ત્રી૰
હેર, ૦ક પુ૰ [જુઓ હેરવું] બાતમીદાર; જાસૂસ, હેરનાર. ૦**ણું** ન૰ જુઓ હેરિયું ૧
હેરત (હે) સ્ત્રી૰[अ]નવાઈ,આશ્ચર્ય [-**પામવું, પમાડવું**] ૦**મંદ** વિ૰ આશ્ચર્યચકિત
હેરફેર વિ૰ [ફેરનો દ્વિર્ભાવ; અથવા હેરવું + ફેરવવું; સર૰ म, हिं.] બદલેલું; ફેરફારવાળું (૨) અદલાબદલી થયેલું (૨) પું૰ હેરફેર થવું તે (૩) તફાવત, ફેર, ફરક -**રી** સ્ત્રી૰ હેરફેર કરવુ તે
હેરવવું સ૰ક્રિ૰ [સેરવવુ ? સં हेल्=તિરસ્કારથી ખસેડી કાઢવું પરથી ?] રોજ મુલતવી રાખવું
હેરવું સ૰ક્રિ૰ [दे हेर, સર૰ सं. हेरिक= જાસૂસ] ધારીને કે છૂપી રીતે જોવું; નિહાળવુ (૨) [?] હલકારવુ, ઉશ્કેરવું (૩) અ૰ક્રિ૰ [सं हेल्=ક્રીડા કરવી]+હળવું, હયવાર થવું
હેરંબ પુ૰ [સં] (સં.) ગણપતિ
હેરાન(હે)વિ૰[अ]હેરાનગતિ પામેલું, કંટાળેલું ૦**ગત(-તિ)** સ્ત્રી૰ મુશ્કેલી, પીડા, પજવણી
હેરિયું ન૰ [હેરવું ઉપરથી] છાનુંમાનું જોવુ તે (૨) બાકામાથી પડતુ સૂર્યનું કિરણ (૩) [જુઓ હેલો] ઝોકુ, ઝોલું (૪) હોડીને પવન હોય તેમ ફેરવવી તે [**હેરિયાં ખાવાં**= હોડીમા બેસી પવનની લહેર માણવી **હેરિયાં હેરવાં** = છાનુંમાનું જોવું (૨) બીજાનાં છિદ્ર જોવાં]
હેરુ, -રો પુ૰ [જુઓ હેરક] જાસૂસ, બાતમીદાર -**રું** ન૰ જુઓ હેરિયું ૧, ૨
હેરોફેરો પુ૰ [હેરવું + ફેરો] આંટોફેરો, જવુ આવવુ તે (૨) ફેરોફાંટો ખાવા જેવુ થોડું કામકાજ
હેલ (લ,) સ્ત્રી૰ [સર૰ म.] બોજો, ભાર (૨) વેચવા સારુ ગાડામા ભરેલા લાકડા છાણાં વગેરે કે તેવું ગાડું (૩) માથે લીધેલું કે લેવાનું બેડું (૪) ઊંચકવાની મજૂરી (૫) હેલકરીનું કામ. ૦**કરણ** સ્ત્રી૰ સ્ત્રી-હેલકરી ૦**કરી** પુ૰ [સર૰ म.; फा. हर्कारह्] મજૂર, વેતરો
હેલકારો પું૰ [હેલો પરથી] હેલારો, હેલો (-**મારવો**)
હેલણ, -ન [સં] ન૰ હેલા, ગેલગમત, ખેલ
હેલના સ્ત્રી૰ [સં.] અવહેલના; તિરસ્કાર, તરછોડવું તે
હેલપટો પું૰ [હેલ + પટ્ટી] નકામો ફેરો, આંટો
હેલવ : સ૰ક્રિ૰ (પ) જુઓ હેળવવુ
હેલવું અ૰ક્રિ૰ [જુઓ હેલા] હેરવું, હળવું (૨) સ૰ક્રિ૰ [સં. हेल् ; અવગણવુ , હેલના કરવી
હેલા સ્ત્રી૰ [સં] ખેલ, ક્રીડા (૨) રતિક્રીડા (૩) તીવ્ર સંભોગેચ્છા (૪) તે વ્યક્ત કરતી ચેષ્ટા (૫) ક્ષણ; સહેજ વાર
હેલારો પુ૰ [જુઓ હેલો] ધક્કો
હેલાલી ન૰ [अ. हिलाल] મુસલમાની ૩૫૪ દિવસનું વર્ષ
હેલી સ્ત્રી૰ [दे अयालि] સતત વરસાદ (૨) [અપ૰ हेलि (सं. हले=સખીને સંબોધન)] અલી; સાહેલી (૩) [સર૰ प्रा अल्लिहा] ગીતની એક રેશી (૪) [?] બગલ (૫) રાખ (મુડદાની) (૬) [જુઓ હેલા ૫] ક્ષણ
હેલો(-લ્લો) પું૰ [જુઓ હીલો સર૰ दे हल्ल] હેલારો; આંચકો,ધક્કો (૨) ઝપાટો (૩) હરકત, નુકસાન (૪) ખાડાટેકરાવાળી જમીન ઉપર વાહનનું ઊછળવુ તે,તેથી બેસનારને લાગતો ધક્કો
હેવા (હે) પુ૰બ૰વ૰ [જુઓ સહવાસ] પરિચય (૨) આદત; મહાવરો
હેવાતણ(-ન) (હે) ન૰ [प्रा अविहवा (सं अविधवा) ઉપરથી ?] સૌભાગ્યાવસ્થા
હેવાન (હે) વિ૰ [अ] ઢોર જેવુ (૨) ન૰ પશુ, ઢોર. -**નિયત** સ્ત્રી૰ પશુપણુ ; પાશવતા
હેવાયું (હે) વિ૰ [હેવા ઉપરથી] હેવાયેલું; હળેલું (?)
હેવાલ (હે) પુ૰ [જુઓ અહેવાલ] વૃત્તાંત

હેવાવુ (હે) અ૦ક્રિ૦ [હેવા પરથી] હેવા થવા; હળવુ
હેષવું અ૦ક્રિ૦ [સં હેષ્] હેષા કરવી હણહણવું
હેષા સ્ત્રી૦, ૦રવ પુ૦ [સં] ઘોડાનો હણહણાટ
હેસિયત (હે) સ્ત્રી૦[અ હૈસિયત]સામર્થ્ય, શક્તિ (૨) વકર, પ્રતિષ્ઠા ૦દાર વિ૦ હેસિયતવાળું
હેળ સ્ત્રી૦ [હળવુ ઉપરથી] હેવા, મહાવરો (૨) જુઓ હેડ ૨ ૦વણી સ્ત્રી૦ હેળવવુ તે ૦વવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ હેરવુ ૩] હળે એમ કરવુ, મન મેળવવુ (૨) કેળવવું; પાળવુ (પશુને)
હેં (હેં૦) અ૦ [રવ૦] એ, વિસ્મય, ધમકી વગેરે બતાવનારો ઉદ્ગાર (૨) ફરીથી કે નહીંને પ્રશ્ન કરતી વેળાનો ઉદ્ગાર ઉદા૦ હે, શાસ્ત્રની વાત સાચી ? હે, શુ કહ્યુ ?
હેકવું (હેં૦) અ૦ ક્રિ૦ [હેં રવ] તંગીમાં હોવું
હેસુ (હેં૦) સ્ત્રી૦ + સુવાસણ
હેંકફેંક સ્ત્રી૦ [રવ૦, સર૦ હડફડ, હલફલ] આમતેમ જોરથી ધૂમાધૂમ કરવી તે (ચ)
હૈડિયો પુ૦[દે. હડ્ડુ = હાડકુ ઉપરથી ?] ગળાની ઘાંટી; ગળાનો બહાર તરતો દેખાતો ભાગ —ચાવેરો સ્ત્રી૦ મુસલમાની રાજનો એક કર
હૈડિંબ પુ૦ [સં] (સં) હિડિંબાનો પુત્ર—ઘટોત્કચ
હૈડું ન૦ જુઓ હૈયુ
હૈડું ન૦ (ચ.) પેઢું, ટેવ [-પડવું = ટેવાવું; ફાવતું થવું]
હૈતુક વિ૦ [સં.] હેતુવાળુ, કોઈ હેતુ કે ઉદ્દેશથી કરેલું
હૈદોસ સ્ત્રી૦ [હાય + દોસ્ત, સર૦ મ] દુ ખની અરેરાટી (-કૂટવી)
હૈમ વિ૦ [સં] હિમ સબંધી, બરફનું કે બરફ જેટલું ઠંડુ (૨) સોનાનું કે સોના જેવા રંગનું. ૦વત વિ૦ હિમાલયનુ હિમાલય સબંધી (૨) હિમાલયમાં રહેનાર કે હિમાલયમાં ઉત્પન્ન થયેલું ૦વતી સ્ત્રી૦ (સં) પાર્વતી
હૈયા-ફૂટ થી **હૈયાળુ** સુધીના શબ્દો જુઓ 'હૈયું' શબ્દમાં છેવટે
હૈયું ન૦ [પ્રા હિઅય (સં હૃદય)] હૃદય, દિલ, અંત:કરણ [**હૈયા ઉપર રાખવું** = ખૂબ સભાળ લેવી, વહાલથી પાળવું. **હૈયાના ળાળા** = અંતરની બળતરા. **હૈયાની હોળી** = અંતરનું દુ:ખ **હૈયાનું ફૂટ્યુ** **ફૂટેલું** = બુદ્ધિશૂન્ય, હૈયાફૂટ **હૈયાનું મેલુ**, **ચોર** = મનનો મર્મ કે ભેદ ન જાણવા દે એવું **હૈયાનો હાર** = અતિપ્રિય **હૈયાનું સૂનું** = જુઓ હૈયાસૂનું **હૈયામાં અંગારા ઊઠવા** = અંતરમાં તીવ્ર વેદના થવી, કાળજુ બળવું **હૈયામાં કાતરી રાખવું** = જુઓ હૈયામાં લખી રાખવું **હૈયામાં ગજની કાતી હોવી** = છૂપુ વેર ધરાવવું. **હૈયામાં ભારે કપટ હોવું** **હૈયામાં ગોખલો હોવો** = છૂપી વાત બહાર ન પડવા દેવાનો ગુણ હોવો **હૈયામાં લખી રાખવું** = બરાબર યાદ રાખવું **હૈયામાં હાથ મૂકે તો કોરો કટ નીકળે** = જાણે પેટમાં કશું કપટ જ નથી—છેક નિર્દોષ કે અજાણ છે ! (વક્રોક્તિ) **હૈયામાં હોળી** = અંતરમાં બળાપો **હૈયુ કબૂલ કરતું નથી** = વિશ્વાસ બેસતો નથી (૨) હિંમત ચાલતી નથી **હૈયુ કહ્યું ના કરે એવું** = ન મનાય એવુ ખૂબ આશ્ચર્યકારક. **-ખાલી કરવું** = મનના ઊભરા કાઢવા, મનની બળતરા કોઈને કહી સંભળાવીને કે રડીને શાંત કરવી **-ટાઢુ હિમ હોવુ** = નિરાંત હોવી **-ઠાલવવુ** = જુઓ હૈયું ખાલી કરવું, બળતરા બહાર કાઢવી **-ફૂટી જવુ** = અક્કલ બહેર મારી જવી, સમ ન પડવી **-ફાટવું** = દિલને સખત આઘાત લાગવો. **-બાળ્યા કરતાં હાથ બાળવા સારા** = બીજાને હાથે કરાવતાં નુકસાન થતું જોઈ દિલમાં બળવુ, તેના કરતાં જાતે કરવા માંડવું સારુ **-ભરાઈ આવવુ** = દુ ખ કે લાગણીથી રડુ રડુ થઈ જવાવું **-હાથ રાખવુ** = દિલની સ્વસ્થતા જાળવવી, ઉકળાટ ન કરવો **હૈયે તેવુ હોઠે** = જેવું મનમાં તેવું વાણીમાં. **હૈયે દાબવું** = છાનીએ ચાંપવું **હૈયે ધરવું** = મનમાં ઉતારવું, બરાબર લક્ષમાં લેવું **હૈયે હાથ રહેવો** = ધીરજ રહેવી **હૈયે હાથ મુકાવવો, રખાવવો** = હિંમત રાખવાનુ કહેવું **હૈયે હાથ રાખવો** = ધીરજ

રાખવી. આટલું ને હૈયે ઘાલશો કે કોટે ?=આટલું શું ઓછું છે? (૨) આટલા થોડાને શું કરશો? શી રીતે પૂરતું થશે?] –યાઉકલત સ્ત્રી૦ બુદ્ધિ. –યાફૂટ સ્ત્રી૦ અતિ શોકને લીધે છાતી ફૂટવી તે (૨) મોટી ચિંતા. –યાચોળો પું૦ ચિંતાથી હૈયામાં થતો ચૂંથારો. –યાટલું અ૦ક્રિ૦ નાહિંમત થવું. –યાતોડ વિ૦ છાતી તૂટી જાય એવી મહેનતવાળું (૨) સ્ત્રી૦ હૈયાફૂટ. –યાદૂબળું વિ૦ મનનું દૂબળું; પાણી વગરનું. –યાધારણ સ્ત્રી૦ સંતોષ; સમાધાન (૨) ખાતરી. –યાફાટ વિ૦ છાતી ફાટી જાય એવું (૨) અ૦ છાતી ફાટી જાય એમ (રડવું). –યાફૂટું વિ૦ મૂઢ; બેવકૂફ, મર્મ વિનાનું –યાબળાપો પું૦, –યાબાળ સ્ત્રી૦ હૈયું બળવું તે, હૈયાનો ઉકળાટ –યામેલું વિ૦ હૈયામાં મેલ રાખતું, મેલા હૈયાનું, હૈયારખું –યારખી સ્ત્રી૦ છાતીપૂર ચણેલી ભીંત. –યારખું વિ૦ હૈયામેલું; મનનો મેલ કે ભેદ ન જાણવા દે તેવું –યાશ(–સ)ગડી સ્ત્રી૦ હૈયા ઉપર મૂકેલી સગડીની પેઠે દુઃખ દેનારું. –યાશોક પું૦ ઊંડો શોક –યાસૂનું વિ૦ હૈયાફૂટું, મૂઢ (૨) નિષ્ઠુર, નિર્દય –યાહેડો પું૦ ખૂબ હેડો –યાહોળી સ્ત્રી૦ દિલમાં ભારે સંતાપ કરાવનાર જે તે. -યાળું વિ૦ પ્રેમાળ

હો અ૦ [સં] [રવ૦] ખાતરી અથવા સંમતિદર્શક ઉદ્ગાર, હા (૨) કાવ્યના કેટલાક ઢાળોમાં હલકાર માટે વપરાતો ઉદ્ગાર (૩) ઓ, હે (સંબોધનનો ઉદ્ગાર)

હોઇયાં અ૦ [રવ૦] ઓડકાર કે તૃપ્તિનો ઉદ્ગાર, ઓહિયાં. [–કરવું=પચાવી પાડવું, ગળી જવું]

હોઇશ (હો) 'હોવું'નું ભ૦કા૦નું રૂપ (પહેલો પુરુષ એ૦ વ૦) [હોઈશ]

હોઈશું (હો) 'હોઈશ'નું બ૦વ૦નું રૂપ (જુઓ

હોકલી (હો) સ્ત્રી૦[જુઓ હુક્કો] હૂકલી, નાનો હોકો

હોકા,૦યંત્ર ન૦[અ हुक्क़ =દાબડો] દરિયામાં દિશા જાણવાનું સાધન [ભાઠવું

હોકાટવું (હો) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ હોકાર] ઠપકો દેવો,

હોકાયંત્ર ન૦ જુઓ હોકા

હોકાર (હો) પું૦ [રવ૦] બુમાટો; બરાડો

હોકારો (હો) પું૦ 'હં' 'હા' કહેવું તે, સંમતિસૂચક અવાજ (૨) [જુઓ હોકાર] બૂમ; બરાડો; ધમકામણીભરી બૂમ. [–કરવો=બરાડો પાડવો –દેવો=હોકારો કરવો (૨) સામો હોકારો કરવો (૩) હોકારો પૂરવો. –પૂરવો='હા', 'આગળ ચાલો' એવું સૂચવવું.] ૦બાકારો, હોકોરો (હો) પું૦ બુમાટો, બરાડો

હૉકી સ્ત્રી૦ [ઇં] ગેડીદડાને મળતી એક વિલાયતી રમત [હોકાયંત્ર

હોકો (હો) પું૦ [જુઓ હુક્કો] હૂકો (૨) જુઓ

હોજ (હો) પું૦ [અ] પાણીનો કુંડ

હોજટ (હો) સ્ત્રી૦ જુઓ ઓઝટ. [–મારવી, લગાવવી=તમાચો લગાવવો, ઝપટમાં લેવું. –માં આવવું, ભરાવું=ભૂતની ઝપટમાં સપડાવું.] (૨)[અ हुज्जत] જમીનદાર અને ખેડૂત વચ્ચેનો વાર્ષિક હિસાબ

હોજરી સ્ત્રી૦[દે. ओज्झरी]ઓઝરી જઠર, પેટ. –રું ન૦ ઓઝરું, પેટ (તિરસ્કારમાં)

હોટલ (હો), હોટેલ [ઇં] સ્ત્રી૦ ચાપાણી ઇ૦ નાસ્તાની દુકાન (૨) યુરોપી ઢબની વીશી કે ઉતારો [વતની જાતનો આદમી

હૉટેન્ટૉટ પું૦[ડચ, ઇં] દક્ષિણ આફ્રિકાના મૂળ

હોઠ પું૦ જુઓ ઓઠ. [–ફફડાવવો=બબડવું. –માં ને હોઠમાં=કોઈ સાંભળે નહીં એમ; ધીમેથી. –હલાવવા=બોલવું હોઠે આવી રહેવું=બોલવાની તૈયારીમાં હોવું.]૦વાચન હોઠનાં હલનચલનને જોઈ કે સ્પર્શીને સામાનું બોલવું જાણવું તે (અંધ-બહેરાનું)

હોડ સ્ત્રી૦ [દે. होड्ड] શરત [–માં ઊતરવું, –બકવી, –મારવી]

હોડકું ન૦ [સં होड] નાની હોડી

હોડી સ્ત્રી૦ [સં होड] મછવો; પનાઈ

હોડો પું૦ [જુઓ ઓદો] ઢાકણું (૨) [સર૦ થોઠો] મોણું

હોત (હો) 'હોવું'નું ભૂ૦કા૦, વિધ્યર્થ. ('હોય'નું ભૂ૦કા૦)

હોતા પું૦ [સં] યજ્ઞમાં મંત્ર ભણી આહુતિ હોમનાર
હોતું (હો) 'હોવું'નું ભૂ૦ કા૦, 'હમેશ હોયા કરતું' એવો અર્થ બતાવવા માટે વપરાય છે
હોત્ર ન૦ [સં] હવનનો કુંડ
હોદ્દો પું૦ [अ हौदज, સર૦ हिं हौदा] અંબાડી
હોદ્દો પું૦ [अ उहदह] ઓધ્ધો; પદવી; અધિકાર -દ્દેદાર વિ૦ હોદ્દો ધરાવનાર; અમલદાર -દ્દેદારી સ્રી૦ હોદ્દાવાળા હોવું તે; અમલદારી
હોન પું૦ [કાનડી હોન=સોનાનાણું; સર૦ મ] શિવાજીના વખતનો એક સોનાનો સિક્કો
હોનાર (હો) વિ૦ થનાર, બનનાર ('હોવું'નું ભ૦કૃ૦)
હોનારત સ્રી૦ [હોવું-હોનાર] બનનાર બનાવ; ભવિષ્ય (૨) અકસ્માત
હોબાળો પું૦ [જુઓ ઉબાળો=હોહા] લોકોમાં જાહેરાત, ચર્ચા કે ફજેતી (૨) [જુઓ ઓબાળો] ઊંધિયા પર મૂકેલું તાપનું ભડકું
હોમ પું૦ [સં.] હવન; યજ્ઞ ૦કુંડ પું૦ યજ્ઞનો કુંડ ૦વું સ૦ક્રિ૦ યજ્ઞમાં આહુતિ આપવી ૦શાલા(-ળા) સ્રી૦ હોમ કરવાનો ઓરડો
હોમરૂલ ન૦ [इं] સ્વરાજ
હોમાગ્નિ પું૦ [સં] હોમ-હવનનો અગ્નિ
હોમિયોપથી સ્રી૦ [इं.] રોગોપચારની એક પદ્ધતિ [ખેર!
હોય (હો) 'હોવું'નું વિધ્યર્થ (૨) અ૦ હશે!
હોરવું (હો) સ૦ક્રિ૦ (ચ.) જુઓ વહોરવું
હોરા સ્રી૦ [સં] અઢી ઘડી; કલાક (૨) એક રાશિ કે લગ્નનો અર્ધો ભાગ (૩) જન્મકુંડળી કે તે પરથી ભવિષ્ય ભાખવાની વિદ્યા
હોરી સ્રી૦ [સર૦ हिं] એક તાલ (૨) હોળીના દિવસોમાં ગવાતું એક ગાયન [વહોરો
હોરી (ઓ') સ્રી૦(ચ.) વહોરી -રો પું૦ જુઓ
હોર્ન ન૦ [इं] ભૂંગળું, મોટરનું ભૂંગળું [-મારવું=હોર્ન વગાડવું.]
હોલ પું૦ [इं] મોટો ઓરડો, ખંડ
હોલવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઓલવવું -ણ ન૦ હોલવાઈ જવું તે [ઓલાણ (કૂવાનું)
હોલાણ ન૦ જુઓ હોલવણ (૨) (ઓ') જુઓ
હોલાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઓલાવું
હોલિકા, હોલી સ્રી૦ [સં] હોળી
•હોલી સ્રી૦ [જુઓ હોલો] હોલાની માદા
હોલેદિલ વિ૦ [अ] અસ્થિર કે ચસકેલા ચિત્ત-વાળું (૨) બોળું -લી સ્રી૦ હોલેદિલપણું
હોલો પું૦ [दे होल] એક પખી [કલમ
હોલ્ડર ન૦ [इं] વિલાયતી ઢબની ટાંકવાળી
હોલ્ડોલ ન૦ [इं] મુસાફરીમાં બિસ્તરો ઇ૦ લપેટી લઈ જવાની એક ખોળ જેવી બનાવટ
હોવાટ પું૦ [જુઓ હોવાવું] ગભરાટની રોકારોળ (ચ)
હોવાપણું (હો) ન૦ [હોવું ઉપરથી] અસ્તિત્વ
હોવાવું અ૦ક્રિ૦ ['હો' હો' રવ૦ ?] (કશા માટે) ગભરાટમાં આમ તેમ દોડવું, સોવાવું
હોવું (હો) અ૦ક્રિ૦ [प्रा हु, हव (સં भू)] થવું, બનવું, હયાતીમાં આવવું
હોવે અ૦ [રવ૦] હા
હોશ પું૦ [फा] ભાન, શુદ્ધિ (૨) શક્તિ, રામ. [-ઊડી જવા=સાનસૂધ જતી રહેવી (બીક કે આફતથી). -માં આવવું=મૂર્છામાંથી જાગ્રત થવું; ભાન આવવું] ૦કોશ પું૦ બ૦વ૦ ભાન, હિંમત, ચેતના
હોશિયાર વિ૦ [फा] ચાલાક, કુશળ, નિપુણ (૨) સાવધ, સાવચેત, ખબરદાર (૩) સમજુ, બુદ્ધિશાળી [-રહેવું=સાવધ રહેવું] -રી સ્રી૦ હોશિયારપણું [-કરવી, દાખવવી, બતાવવી, મારવી = ડફાશ મારવી. -રાખવી = સાવધ કે ખબરદાર રહેવું]
હૉસ્પિટલ સ્રી૦ [इं] ઇસ્પિતાલ
હોહા, -હો સ્રી૦ [રવ૦] ગડબડ, ઘોંઘાટ, ધમાલ (૨) જાહેરાત કે ચર્ચા (૩) ગભરાટ, ખળભળાટ (૪) અ૦ એવો અવાજ ૦કાર વિ૦ હોહા, ગભરાટ ત્રાસ
હોળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઓળવું (ઓળ=પંક્તિ); અથવા प्रा हुल=સાફ કરવું, કે प्रा होल्ल= ભીનું કરવું ?] કાંસકીથી વાળ ઠીક કરવા
હોળી સ્રી૦ [प्रा होल्लिया (સં होलिका)] ફાગણ પૂર્ણિમાનો તહેવાર, તે દિવસે લાકડાં વગેરેનો ઢગલો સળગાવવામાં આવે છે તે (૨) તેમ

કોઈ વસ્તુનો ઢગલો કરી સળગાવવું તે (જેમ કે, વિદેશી કાપડની હોળી). [–કરવી = હોળી પેઠે સળગાવવું, બાળવું (૨) હોળી નિમિત્તે ઉપવાસ કરવો (૩) હોળીનું પર્વ મનાવવું. –દિવાળી વચ્ચે = કદી નહીં; જ્યારે ગણો ત્યારે –નું નાળિયેર = આફત કે જોખમના કામમાં ધસી જનાર (–બનાવવું = આફત કે જોખમમાં ત્રાહિતને સંડોવવો – સપડાવવો) –ભૂખ્યા રહેવું = હોળી પ્રગટે ત્યાં સુધી ઉપવાસ કરવો. –રમવી = હોળીના તહેવારની ખુશાલીમાં પરસ્પર રંગ–ગુલાલ છાંટવાં. –વાળવી = ખરાબી કરવી.] –ળૈયું ન૦ [હોળી ઉપરથી] હોળીમાં નાખવાનું નાનું છાણું (૨) હોળી ખેલનાર, ઘેરૈયો, ફાગ ગાનારો છોકરો

હોળૈયો પું૦ [જુઓ ઓળાયો (ઓળ ઉપરથી)] (રકમની) પૂર્ણતાસૂચક અર્ધ ચંદ્રાકાર ચિહ્ન. ઉદા૦ ૧૦) (૨) ['જુઓ હોળીમાં']

હોંકાર (હૉં૦) પું૦ જુઓ હોકાર

હોંચી, ૦હોંચી (હૉં૦) અ૦ (રવ૦) ગધેડાના ભૂંકવાનો અવાજ

હોંશ(–સ) (હૉં૦) સ્ત્રી૦ [ત્ર. હૌસ, જુઓ હુંશ] ઉલટ; ઉમંગ. [–માં આવવું. પૂરી થવી, ભાગી જવી.] –શી(૦લું), –સી(૦લું) વિ૦ હોંશવાળું

હોંશા(–સા)તોંશી(–સી) (હૉં૦ તૉં૦) સ્ત્રી૦ હુંશાતુંશી

હ્યસ્તન વિ૦ [સં] ગઈ કાલનું

હ્યાં અ૦+ [સર૦ म, हिं.] અહીંયાં

હ્રદ પું૦ [સં] પાણીનો ઊંડો ખાડો; ધરો

હ્રસ્વ વિ૦ [સં.] લઘુ; ટૂંકા અવાજનું

હ્રાસ પું૦ [સં.] ક્ષય; ઘટાડો, નાશ

હ્રી સ્ત્રી૦ [સં.] લાજ; શરમ, મર્યાદા

હ્રીમ્ અ૦ [સં] લક્ષ્મીનો બીજમંત્ર

હ્રીયમાણ વિ૦ [સં] હરાતું, લઈ જવાતું

હ્લાદ પું૦ [સં] આનંદ ૦માન પું૦ સંગીતનો એક અલંકાર

ળ

ળ પું૦ [સર૦ म.] છેલ્લો ગુજરાતી વ્યંજન (એનાથી શરૂ થતો એકે શબ્દ નથી. ઘણા શબ્દોમાં 'લ'ના વિકલ્પ તરીકે 'ળ' વપરાય છે.) ૦કાર પું૦ ળ અક્ષર અને ઉચ્ચાર

કોઈ વસ્તુનો ઢગલો કરી સળગાવવું તે (જેમ કે, વિદેશી કાપડની હોળી). [-કરવી = હોળી પેઠ સળગાવવું, બાળવું (૨) હોળી નિમિત્તે ઉપવાસ કરવો (૩) હોળીનું પર્વ મનાવવું. -દિવાળી વચ્ચે = કદી નહી; જ્યારે ગણો ત્યારે. -નું નાળિયેર = આફત કે જોખમના કામમા ધસી જનાર. (-બનાવવું = આફત કે જોખમમાં નાહિતને સડોવવો — સપડાવવો.) -ભૂખ્યા રહેવું = હોળી પ્રગટે ત્યાં સુધી ઉપવાસ કરવો -રમવી = હોળીના તહેવારની ખુશાલીમા પરસ્પર રંગ-ગુલાલ છાંટવાં. -વાળવી = ખરાબી કરવી.] -ળૈયું ન० [હોળી ઉપરથી] હોળીમાં નાખવાનું નાનું છાણુ (૨)હોળી ખેલનાર, ઘેરૈયો; ફાગ ગાનારો છોકરો

હોળૈયો પું० [જુઓ ઓળાયો (ઓળ ઉપરથી)] (રકમની) પૂર્ણતાસૂચક અર્ધ ચદ્રાકાર ચિહ્ન. ઉદા० ૧૭ (૨) ['જુઓ હોળીમાં']

હોંકાર (હોં०) પું० જુઓ હોકાર

હોંચી, ૦હોંચી (હોં०) અ० (રવ०) ગધેડાના ભૂંકવાનો અવાજ

હોંશ(-સ) (હોં०) સ્ત્રી० [अ हौस, જુઓ હુંશ] ઉલટ, ઉમગ [-માં આવવું. પૂરી થવી, ભાગી જવી.] -શી(૦લું), -સી(૦લું) વિ० હોંશવાળુ

હોંશા(-સા)તોંશી(-સી) (હોં० તોં०) સ્ત્રી० હુંશાતુશી

હ્યસ્તન વિ० [सं] ગઈ કાલનું

હ્યાં અ०+ [સર० म, हिं] અહીંયા

હ્રદ પું० [सं] પાણીનો ઊંડો ખાડો, ધરો

હ્રસ્વ વિ० [सं.] લઘુ; ટૂંકા અવાજનું

હ્રાસ પું० [सं] ક્ષય; ઘટાડો, નાશ

હ્રી સ્ત્રી० [सं.] લાજ, શરમ, મર્યાદા

હ્રીમ્ અ० [सं] લક્ષ્મીનો બીજમંત્ર

હ્રીયમાણ વિ० [सं.] હરાતુ, લઈ જવાતુ

હ્લાદ પું० [सं] આનંદ. ૦માન પું० સંગીતનો એક અલંકાર

ળ

ળ પું० [સર० म.] છેલ્લો ગુજરાતી વ્યંજન (એનાથી શરૂ થતો એકે શબ્દ નથી. ઘણા શબ્દોમાં 'લ'ના વિકલ્પ તરીકે 'ળ' વપરાય છે.) ૦કાર પું० ળ અક્ષર અને ઉચ્ચાર

હોતા પુ૦ [सं] યજ્ઞમાં મંત્ર ભણી આહુતિ હોમનાર
હોતું (હો) 'હોવું'નું ભૂ૦ કા૦, 'હમેશ હોયા કરવું' એવો અર્થ બતાવવા માટે વપરાય છે
હોત્ર ન૦ [सं] હવનનો કુંડ
હોદ્દો પુ૦[अ हौदज, સર૦ हिं हौदा]અંબાડી
હોદ્દો પુ૦ [अ उह्‌दह] ઓધ્ધો; પદવી, અધિકાર –દ્દેદાર વિ૦ હોદ્દો ધરાવનાર, અમલદાર. –દ્દેદારી સ્ત્રી૦ હોદ્દાવાળા હોવું તે; અમલદારી
હોન પુ૦[कानडी होन=સોનાનાણુ;સર૦म] શિવાજીના વખતનો એક સોનાનો સિક્કો
હોનાર (હો) વિ૦થનાર;બનનાર('હોવું'નું ભ૦કૃ૦)
હોનારત સ્ત્રી૦ [હોવું–હોનાર] બનનાર બનાવ; ભવિષ્ય (૨) અકસ્માત
હોબાળો પુ૦ [જુઓ ઉબાળો=હોહા] લોકોમાં જાહેરાત, ચર્ચા કે ફજેતી (૨) [જુઓ ઓબાળો] ઊંધિયા પર મૂકેલું તાપનું ભઠ્ઠું
હોમ પુ૦ [सं.] હવન; યજ્ઞ ૦કુંડ પુ૦ યજ્ઞનો કુંડ ૦વું સ૦ક્રિ૦ યજ્ઞમાં આહુતિ આપવી ૦શાલા(–ળા) સ્ત્રી૦ હોમ કરવાનો ઓરડો
હોમરૂલ ન૦ [इं] સ્વરાજ
હોમાગ્નિ પું૦ [सं] હોમ–હવનનો અગ્નિ
હોમિયોપથી સ્ત્રી૦ [इं.] રોગોપચારની એક પદ્ધતિ [ખેર!
હોય (હો) 'હોવું'નું વિધ્યર્થ (૨) અ૦ હશે!
હોરવું (હો) સ૦ક્રિ૦ (ચ.) જુઓ વહોરવું
હોરા સ્ત્રી૦ [सं] અઢી ઘડી, કલાક (૨) એક રાશિ કે લગ્નનો અર્ધો ભાગ (૩) જન્મકુંડળી કે તે પરથી ભવિષ્ય ભાખવાની વિદ્યા
હોરી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं]એક તાલ (૨) હોળીના દિવસોમાં ગવાતું એક ગાયન [વહોરો
હોરી (ઓ') સ્ત્રી૦(ચ.) વહોરી. –રો પુ૦ જુઓ
હોર્ન ન૦ [इं] ભૂંગળું, મોટરનું ભૂંગળું [–મારવું=હોર્ન વગાડવું.]
હોલ પુ૦ [इं] મોટો ઓરડો, ખંડ
હોલવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઓલવવું –ણ ન૦ હોલાઈ જવું તે [ઓલાણ (ફૂવાનું)
હોલાણ ન૦ જુઓ હોલવણ (૨) (ઓ') જુઓ
હોલાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઓલાવું
હોલિકા, હોલી સ્ત્રી૦ [सं] હોળી
•હોલી સ્ત્રી૦ [જુઓ હોલો] હોલાની માદા
હોલેદિલ વિ૦[अ]અસ્થિર કે ચસકેલા ચિત્તવાળું (૨) ભોળું –લી સ્ત્રી૦ હોલેદિલપણું
હોલો પુ૦ [दे होल] એક પખી [કલમ
હોલ્ડર ન૦ [इं] વિલાયતી ટાંકની ટાંકવાળી
હોલ્ડૉલ ન૦ [इं] મુસાફરીમાં બિસ્તરો ઇ૦ લપેટી લઈ જવાની એક ખોળ જેવી બનાવટ
હોવાટ પુ૦ [જુઓ હોવાવું] ગભરાટની રોકકોક (ચ)
હોવાપણું (હો) ન૦[હોવું ઉપરથી] અસ્તિત્વ
હોવાવું અ૦ક્રિ૦ ['હો'. હો' રવ૦ ?] (કશા માટે) ગભરાટમાં આમ તેમ દોડવું, સોવાવું
હોવું (હો) અ૦ક્રિ૦[प्रा हु, हव (सं भू)] થવું, બનવું; હયાતીમાં આવવું
હોવે અ૦ [રવ૦] હા
હોશ પુ૦ [फा] ભાન, શુદ્ધિ (૨) શક્તિ, રામ. [–ઊડી જવા=સાનસૂધ જતી રહેવી (બીક કે આફતથી). –માં આવવું=મૂર્છામાંથી જાગ્રત થવું; ભાન આવવું] ૦કોશ પુ૦ બ૦વ૦ ભાન, હિંમત; ચેતના
હોશિયાર વિ૦ [फा] ચાલાક, કુશળ, નિપુણ (૨) સાવધ, સાવચેત, ખબરદાર (૩) સમજુ, બુદ્ધિશાળી [–રહેવું=સાવધ રહેવું] –રી સ્ત્રી૦ હોશિયારપણું [–કરવી, દાખવવી, બતાવવી, મારવી = ડહાપણ મારવી –રાખવી=સાવધ કે ખબરદાર રહેવું]
હૉસ્પિટલ સ્ત્રી૦ [इं] ઇસ્પિતાલ
હોહા, –હો સ્ત્રી૦ [રવ૦] ગડબડ, ઘોંઘાટ, ધમાલ (૨) જાહેરાત કે ચર્ચા (૩) ગભરાટ, ખળભળાટ (૪) અ૦ એવો અવાજ ૦કાર વિ૦ હોહા, ગભરાટ ત્રાસ
હોળવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ ઓળવું (ઓળ=પંક્તિ); અથવા प्रा फुल=સાફ કરવું, કે प्रा होल्ल=ભીનું કરવું ?] કાંસકીથી વાળ ઠીક કરવા
હોળી સ્ત્રી૦[प्रा होलिया (सं होलिका)]ફાગણ પૂર્ણિમાનો તહેવાર, તે દિવસે લાકડાં વગેરેનો ઢગલો સળગાવવામાં આવે છે તે (૨) તેમ